שלום רב לאוהבי תורתך

כתובים

הודו ליי׳ קראו בשמו הודיעו

בעמים עלילותיו ברכו עמים אלהינו

[illegible]

סדר הכתובים עם פירוש רש״י ואבן עזרא משלי
עם פירוש אבן עזרא ורלב״ג איוב עם פי׳ אבן עזרא
ורלב״ג דניאל עם פי׳ אבן עזרא ורבינו סעדיה גאון
עזרא עם פי׳ אבן עזרא ורש״י דברי הימים עם פירו׳
מיוחס לרש״י חמש מגילות עם פי׳ רש״י ואבן עזרא
והמקראות מדוקדים ומוגהים על פי דרכי הסופרים
קדמונינו אנשי כנסת הגדולה אשר על מעגלם
ומסלולם דרכנו בביון אותיות תלויות וקטנות
וגדולות ועקומות וניקוד מרבה על
הכתב והכתב מרבה על
הניקוד וסתומות
ופתוחות
וכתב
ולא
נקרא ונקרא
ולא
נכתב
ואותיות מנוזרות
כל אלו מוגים עם רב העיון
כפי כח האפשר ונדפסו במצות דניאל
בומבירגי״נו פה וויניציאה העיר הגדולה בש״ד׳

והשמיעו קול תהלתו

אגדל אל אשר כל הגדולות• למול אחת גדולותיו כקלות׃
ברוח פיו יסובב העגלות• ויריץ כל צבאיו על מסלות׃
רצונו תעשנה כל המולות• עלילותיו פליאות גם מגולות׃
הדרו אערוך תמיד בתלות• יקרות כי בכתם לא מסולות׃
משום לבי פני צורי לחלות• וכל חפצי לכונן לו תפלות׃
ובשמו אכתבה ספר תפלות• והוא עזרי לאחל גם לכלות׃

נאם אברהם בר מאיר אבן עזרא הספרדי

זה ספר תהלות יש בו מזמורים ושם המשורר או המחבר כתוב בראש המזמור ויש מהם
רבים בלא זכר שם המשורר כמזמור הראשון גם השני ומזמור יושב בסתר עליון ואשר
אחריו ומחלוקת גדולה יש בינות המפרשים יש אומרים כי כל הספר לדוד והיה נביא
והעד כמצות דוד איש האלהים וככה לא מצאנו בספרינו כי אם על נביא ועוד שאמר בדבריו האחרוני' רוח
יי' דבר בי כמו הדובר בי ועוד ומלתו על לשוני ומצאנו שם ידותון מחובר עם דוד במזמו' והיה כן כי המזמור
לדוד ונתנו לידותון לנגן כי הוא אחד מהמנגנים וככה לשלמה אלהים משפטיך למלך תן נבואת דוד על
שלמה בנו ותפלה למשה איש האלהים הוא לדוד ונתן המזמור לבני משה לשבואל ובניו וככה כל מזמור
לאסף ולבני קרח לאחד מבני הימן נכד שמואל שהיה מבני קרח ככתו' בדברי הימים ועל נהרות בבל גם
אלהים באו גוים בנחלתך נבואות דוד שהתנבא לעתיד על דרך הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ויש
אחרים אומרים כי אין בספר הזה נבואה לעתיד ובעבור זה כתבוהו הקדמונים עם איוב ומגלות והעד
מזמור ושיר ותפלה ואמרו כי על נהרות בבל חברו אחד מן המשוררי' בבבל וככה אמרו כי כל מזמור לבני
קרח הוא לאחד מן המשוררי' מבני בני הימן שהיו בבבל ודבריה' יורו על הגלות ולא ימצא ככה בדברי דוד
ואמרו כי גם אסף שם משורר היה בבבל ואיננו אסף המנגן שהיה בימי דוד וככה איתן האזרחי חבר
מזמור בהכרת מלכות בית דוד בימי צדקיהו והמזמורי' שאין כתוב עליהם שם לא ידעו המחברי' זה ספר
תהלות שם המחבר וככה לבני קרח לאחד מזרעו ולא ידעו שמו ואשרי תמימי דרך דברי נער מנערי ישראל
היה לו כבוד ממלכי בבל והעד במה יזכה נער צעיר אנכי ונבזה גם כי ישבו שרים בי נדברו• ודעתי
נוטה עם דברי הקדמונים ז"ל כי זה הספר כולו נאמר ברוח הקודש ולמה תמהו ממלת שיר והנה שירת
האזינו תוכחת גם תפלה לחבקוק גם התנבא על לשון הצדיקי' עד הנה יי' שועתי ובספר ישעיה למה תתענו
יי' מדרכיך וכל מזמור כתוב בראשו לדוד הוא לדוד או לאחד מן המשוררים המתנבאים על דוד על דרך
לשלמה אלהים משפטיך למלך תן שגם הוא לאחד מהמשוררי' על שלמה ותפלה למשה הוא למשה ומזמור
לאסף גם הוא לאסף שהיה בימי דוד וכתוב עליו הנבא על ידי המלך ולבני קרח לבני הימן המשורר וכולם
היו בימי דוד וכתו' על הימן חוזה המלך ולשלמה לאחד המתנבאי' על שלמה או על המשיח בנו כאשר נקרא
שמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם על דרך ואתה אל תירא עבדי יעקב והמזמורים שאין כתו' בראשם שם
אדם יתכן שאינן לדוד אולי הם לדוד כמזמור הודו ליי' קראו בשמו שאין שם שם דוד והוא לדוד וזה מפורש
בדברי הימים כי דוד חיברו על הארון ונתנו לאסף המשורר ולמה תמהו מפרשים בעבור שאין בתחילת
הספר נבואת דוד כי אין ספק בין הישראלים כי ספר בראשית משה אדונינו כתבו כי ככה קבלו אבותינו
הקדושים ז"ל אעפ"י שאין כתו' בתחילה וידבר השם אל משה׃

INDEX

סדר הכתובים האשמורת האחרונה קבלה של אמת · חברון ראשונות · ושמותם מלמדין עליהם תורה · נביאים וכתובים · כתובים מפי נביאים · ועל היחידים בראשיהם · ועל

אשרי

ואותיות תלויים וקטנים · וגדולים ועקומים · והנקודות · והחיצונים · וסתומים ופתוחים · ונכת' ולא נקרא · ונקרא ולא נכתב · ואותיות מנחרות · כי הם חלקם ועל גבולם · ועל

אבן עזרא · תהלים · רשי

אשרי האיש · קדמונינו ז"ל אמרו כי עמד קשה מן הלך ויסב קשה מכולם אם כן יהיו הליכים רעים מחטאים ורבי משה הכהן פירש להפך ואמר כי טעם לא עמד אפילו לא עמד ולפי דעתי כי מלת רשעים הם שהיכם עומדים על מתכונת אחת כדרך והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל וכן ובכל אשר יפנה ירשיע והוא ישקיט ומי ירשיע ובעבור זה הזכיר עם רשעי הלך והוא המפותה ללכת בעצת אחר ובדרך לא ידעה ומלת חטאים קשה ובעבו' זה הזכיר דרך כי הוא הרגיל ל ללכת בה ומלת ישב קשה ממנ' וככה דעת הקדמונים ולצים מ מגזרת כי המליץ ב בינותם שהוא יגלה סוד ראובן לשמעון והלצי' הם הפך הענוי' אם ללצים הוא יליץ ואחריו ולענוים יתן חן והענוים הם ה הביישנים לדבר דבה ולתת דופי ולגלות סתרים ובקרית שמער' מתכונות הגוף והם בשבתך וההפך בלכתך כי הנע הפך הנח ובשכבך הפך ובקומך ובתהלות כת' ישב כנגד בשבתך גם הלך כנגד לכתך גם עמד כנגד קם ולא הזכי' השכיבה

אשרי ד' רף בטעם וסימ' אשרי האיש אשר לא הלך ריש ספרא · לא יחשוב יי' לו עון · אשרי אדם שומע לי · אשר שם יי' מבטחו · וסימ' בלשון ארמי גברא חשיב שמיע יי' : ובדרך ד' וסימ' נמסר בסדר בהעלתך : לא בן יט בקריאה וסימ' נמסר בירמיה סימ' כג :

אשרי האיש · בעטרת לסופת זמר כאמר ספר זה בנבות כנבון במזמור בשיר בהלל בתפילה בברכ' בהודאה באשרי בהללו יה כנגד עשרה בני אדם שאמרוהו אדם מלכי צדק אברה' משה דוד שלמה אסף ושלשה בני קרח חלוקין על ידותון יש אומרים אדם היה כמו שכתוב בדברי הימים ויש אומרים אין ידותון שבספר זה אלא על שם הדתות והדינים של גזירות שעברו עליו ועל ישראל ׃ אשרי האיש · ליש פלוש מכן בלעז אשוריו של איש ותהלותיו של אדם אלו הם אשר לא הלך בעצת רשעים וגו' : לצי' · גאבורים בלעז : אשר לא הלך · כי מתוך שלא הלך לא עמד ומתוך שלא עמד לא ישב : כי אם בתורת יי' חפצו · הא למדת שמושבה לצים מביאו לידי ביטול תור' : ובתורתו יהגה · מתחלה היא נקרא' תורת יי' ומשעמל בה היא נקרא' תורתו יהגה כל לשו' הגה בלב הוא כדא' והגיון לבי לבך יהגה אימה כי סוד יהגה לבם : שתול · פלנטי"ץ בלעז : פלגי · רא"ויארס בלעז : ועליהו לא יבול · אפילו הפסולת שבו לצורך הוא שיחתן של תלמידי חכמים לצורך היא וצריכה תלמוד : לא יבול · לשון כתום פליסטיר בלעז : כמוץ · לשון קש קומבלא בלעז : על כן

1 האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב : 2 כי אם בתורת יהוה חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה : 3 והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח : 4 לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח :

טוביה דגבר דלא הליך במלכת רשיעין ובאורחת חייבין לא קם ובסיעת ממיקני לא אסתחר ׃ אילהן בנמוסא דיי רעותיה ובאורייתיה מרנין יימם ולילי ׃ ויהי כאילן חיי דנציב על טורפי מוי די אינביה מבשל בעידני ואטרפוי לא נתרין וכל לובלבוי דמלבלב סגרגר ו ומצלח ׃ לא מטול היכנא רשיעי אילהין כמוזא דיתשקפיני עלעולא ׃

כי ברוב האדם ישן ומשכב לשון הקודם להכנים סימן אות לכל הפעלים כאשר הם עתידי' אמרו מן פעל יפעל וכאשר ירצו לדבר על זמן עומד ידברו בלשון עבר גם בעתיד כמו ויבואו אמות הסיפים והבית ימלא עשן וככה לא הלך ובתורתו יהגה כי אין לו עסק וחפץ בהבלי העולם רק כל חפצו בתורת השם לעשות המצות וטעם תורה כי תורנו הדרך הישרה ומלת יהגה בלב וכמוהו והגות לבי תבונות גם בפה כמו ולשוני תהגה צדקך ולאמר ובתורתו יהגה ולא כתב ובה יהגה דרך בחות כי הנה מלת ישראל חמש פעמים בפסוק אחר והזכיר יומם ולילה כנגד ארבעה מתכונות הגוף : והיה : פלגי · מגזרת פלג לפוסם ועל פלגי מים על אחת הפלגים כמו אל ירכתי הספינה ויקבר בערי גלעד בן אחוזות ויש אומרים כי טעם פריו כמו בני הנעורים : ועלהו לא יבול · עשרו כל ימיו על דרך טובה חכמה עם נחלה : וכל אשר יעשה יצליח · ישוב על האדם הנמשל לעץ ויש אומרים כי ישוב כל אשר יעשה יצליח על העץ כי אם יוקח ממנו סעיף ויוטע יצליח ואחרים אמרו כי שב על עלהו כמו ועלהו לתרופה ולפי דעתי כי טעם פריו הנשמה החכמה שתהיה מלאה תורת אלהים להכיר בוראה ותדבק בעולמה העליון בהפרדה מעל גויתה כמו הפרי המבושל באילן ויפרד ממנו ואין צורך לו כי בעבור הפרי היה העץ ועלהו לא יבול זכרו הטוב כדרך זכר צדיק לברכה וכל אשר יעשה יצליח הון ונכסים וכבוד : לא כן · כמוץ · הדק מהתבן כמוץ יסוער מגורן והנה נפש הצדיק דומה אל הדגן שהוא עומד והרשעים כתבן לפני הרוח ׃ על

עַל־כֵּן ׀ לֹא־יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט
וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים׃ כִּי־יוֹדֵעַ יְהוָה
דֶּרֶךְ צַדִּיקִים וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד׃

ב

לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם
וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ־רִיק׃ יִתְיַצְּבוּ ׀ מַלְכֵי־
אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ־יָחַד עַל־יְהוָה
וְעַל־מְשִׁיחוֹ׃ נְנַתְּקָה אֶת־
מוֹסְרוֹתֵימוֹ וְנַשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבֹתֵימוֹ
׃ יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק אֲדֹנָי יִלְעַג־
לָמוֹ׃ אָז יְדַבֵּר אֵלֵימוֹ בְאַפּוֹ וּבַחֲרוֹנוֹ
יְבַהֲלֵמוֹ׃ וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי עַל־
צִיּוֹן הַר־קָדְשִׁי׃ אֲסַפְּרָה אֶל חֹק
יְהוָה אָמַר אֵלַי בְּנִי אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם
יְלִדְתִּיךָ׃ שְׁאַל מִמֶּנִּי וְאֶתְּנָה גוֹיִם
נַחֲלָתֶךָ וַאֲחֻזָּתְךָ אַפְסֵי־אָרֶץ׃ תְּרֹעֵם
בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל כִּכְלִי יוֹצֵר תְּנַפְּצֵם׃
וְעַתָּה מְלָכִים הַשְׂכִּילוּ הִוָּסְרוּ שֹׁפְטֵי
אָרֶץ׃ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה בְּיִרְאָה וְגִילוּ
בִּרְעָדָה׃ נַשְּׁקוּ־בַר פֶּן־יֶאֱנַף׃

מְטוּל הֵיכְנָא לָא יְקוּמוּן רַשִׁיעֵי
בְּיוֹמָא רַבָּא וְחַיָּיבִין בְּסִיעַת
צַדִּיקַיָּא׃ מְטוּל דְּגַלֵי קֳדָם יְיָ אוֹרַח
צַדִּיקַיָּא וְאוֹרְחַתְהוֹן דְּרַשִׁיעֵי
תְהוֹבַד׃ לְמָה
מִתְרַגְּשִׁין עַמְמַיָּא וְאוּמַיָּא מְרַנְּנִין
סְרִיקוּתָא׃ קַיְימִין מַלְכֵי אַרְעָא
וְשִׁלְטוֹנַיָּא יִתְחַבְּרוּן כַּחֲדָא לְמִרְדָּא
קֳדָם יְיָ וּלְמִנְצֵי עַל מְשִׁיחֵיהּ׃
נִתְרַע יַת אֲסָרוּתֵיהוֹן וְנִטְלוֹק
מִנְּנָא שַׁלְשְׁלָוָתְהוֹן׃ דְּיָתִיב בִּשְׁמַיָּא
יִגְחַךְ מֵימְרָא דַּיְיָ יְדָהֵךְ לְהוֹן׃ הֵידֵין
יְמַלֵּיל לְהוֹן בִּתְקוֹפֵיהּ וּבִרְגוּזֵיהּ
יְבַהֵל אִינוּן׃ וַאֲנִי רַבֵּית מַלְכִּי
וּמַנִּיתֵיהּ עַל טוּר מַקְדְּשִׁי׃ אִשְׁתְּעֵי
קְיָמָא דַּיְיָ אֲמַר חֲבִיב כְּבַר לְאַבָּא
לִי אַנְתְּ זַכָּאָה כְּאִילוּ יוֹמָא דֵין
בְּרֵיתָךְ׃ בְּעֵי מִינִּי וְאֶתֵּן נִכְסֵי
עַמְמַיָּא אַחְסַנְתָּךְ וְאַחוּדָתָךְ ש
שָׁלְטוֹנֵי סַיְיפֵי אַרְעָא׃ תְּתַבְּרִינּוּן
הֵיךְ בְּחוּטְרָא דְּפַרְזְלָא הֵיךְ מָאן
דְּפֶחָר תְּתַרְעִינּוּן׃ וּכְדֵין מַלְכַיָּא
אַשְׂכִּילוּ קַבִּילוּ מַרְדוּתָא נְגִידֵי אַרְעָא׃
פַּלְחוּ קֳדָם יְיָ בִּדְחַלְתָּא וְצַלּוּ בִּרְתֵיתָא׃ קַבִּילוּ אוּלְפָנָא דִּילְמָא יִרְגַּז

על כן וגו׳ · דבוק הוא למקרא שלאחריו : כי יודע יי׳ וגו׳ · לפי שהוא יודע דרך
צדיקים ולפניו הוא להכירה תמיד ודרך רשעים שגולה בעיניו ומעבירה מלפניו על
כן לא תהא הקמת רגל לרשעים ליום הדין ולחטאים ליכתב בעדת צדיקים : למה
רגשו גוים · רבותינו דרשו את הענין על מלך המשיח ולפי משמעו ולתשובת
[redacted] נכון לפותרו על דוד ע
ענינו לענין שנאמ׳ וישמעו פלשתי׳
כי משחו ישראל את דוד למלך
עליהם ויקבצו פלשתים את מ
מחניהם ונפלו בידו ועליהם אמר
למה רגשו גוים ונתקבצו כלם :
ולאומים יהגו · בלבם ריק
ולאומים מנחם פתר לאומים
ואומים וגוים כלם קרובי ענין :
יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו
יחד וגו׳ · ורוזנים שיגור״ש בלע״ז
נוסדו לשון סוד פורקונסייל״ר ונט
בלע״ז ומה היא העצה ננתקה את
מוסרותימו דיסרו ונפרונטם
לוייקו״ר ונגלם בלע״ז אלו רצועות
שקושרין העול בהם : עבותימו ·
לוייק״רש בלע״ז : ישחק ילעג
ידבר לשון הווה הם משמשין :
אז ידבר אלימו · כמו אליהם ומה
הו׳ הדבור ואני נסכתי מלכי למה
רגשתם ואני מניתי לי את זה ל
לנסוך ולמלוך על ציון הר קדשי :
אספרה אל חוק · אמר דוד חוק
קצוב הוא ומקובל עלי לספר זאת
ולהודיע : יי׳ אמר אלי · על ידי
נתן גד ושמואל : בני אתה ·
ראש לישראל הקרויין בני בכורי
והם יתקיימו על ידך כמו שנאמר
באבנר כה אמר יי׳ ביד עבדי דוד
הושיע את ישראל ובשבילם אתה
לפני כבן שכלם תלויין בך : אני
היום · שהמלכתיך עליהם :
ילדתיך · להיות קרויי בני וחביב
עלי כבן בשבילם כמו שנאמ׳ וידע
דוד כי הכינו יי׳ למלך על ישר׳ וכי
נשא את מלכותו בעבור עמו ישראל
ומשיח במלכי ישראל החביבין
לפניו שקרויין בנים כמו שנאמר
בשלמה הו׳ יהיה לי לבן ואני אהיה
לו לאב ועוד משיחו בדוד במזמור
פ״ט הוא יקראני אבי אתה אלי וצור
ישועתי : שאל ממני · התפלל
אלי בכל עת שאתה בא להלחם
באויביך : תרועם · תרוצצם
בשבט ברזל הו׳ החרב : תנפצם ·
תשברם והוא לשון נפוץ בכל
המקרא חרס המשובר בשברים
דקים : ועתה מלכים השכילו ·
נביאי ישראל אנשי רחמים
ומוכיחים אומות העולם לסור
מרעתם שהקב״ה פושט יד לרשעי׳
ולצדיקים : וגילו ברעדה ·
כשתבא אותה רעדה שכתוב
בה אחזה רעדה חנפים תגילו
ותשמחו אם עבדתם את יי׳ :
נשקו בר · זרזו עצמיכם בבור
לבב נ״א נשקו בר גרניסמנ״ט
בלע״ז ומנחם פתר אותו לשון
תאוה כמו ואל אישך תשוקתך :
פן יאנף · פן יקצוף : ותאבדו

על כן · הזכיר כי תאבדנה נפשות הרשעים וזכר זרעם בעולם הזה על כן מלת לא
יקומו שטעמו יעמדו וטעם במשפט כמו את כל מעשה האלהים יביא במשפט
ונפתח בי״ת במשפט להורות על חסרון הדעת כדרך בשמים יי׳ בהשמים חסדך
בעבור שהוא יום הדין לכל יום אחד או לכל אחד במותו וטעם בעדת צדיקים
כי התחברותם טוב
לכלם הפך חבורת ר
רשעים : כי יודע ·
אין ספק כי השם
הנכבד יודע הכללים
והפרטים הכללים הם
נפש כל חי לכל ה
הברואים והפרטי׳ הם
כל מין ומין בפני עצמו
או אפי׳ כל בריה ובריה
בפני עצמה כי מעשה
ידיו כולם רק דעת ה
הפרט לכל אחד בדרך
כלל הן לצדיק הן ל
לרשע ידענו ולעולם
ידע אומנות הנודעות
ובעבור שתעמדנה נ
נפשו׳ הצדיקי׳ ותהיינה
קיימות לעולם על כן
ידע אותם גם ידע כי נ
נפשות הרשעים ת
תאבדנה הנה הטעם
כי דרך הרשעי׳ לאבדן
ואם נפשות הרשעים
תאבדנה אף כי נפשות
הלצים או תהיה מלת
רשעים כוללת חטאים
ולצים : למה רגשו ·
הנכון בעיני כי זה
המזמור חברו אחד מ
מהמשוררים על דוד
ביום המשחו על כן כ
כתוב אני היום ילדתיך
או על המשיח ורגשו
כמו חברו וכמוהו מ
מרגשת פועלי און ·
ולאמר לאומים שורש
כמו ולאם מלאם יאמץ :
יהגו ריק · בדבור כמו
ולשוני אם יהגה רמיה
והדבור ננתקה את מ
מוסרותימו : יתיצבו ·
עם הגוים המלכים
והנגגי׳ יחדו ונוסדו
מגזרת סוד והנה על
דרך ריבה יי׳ את יריבי שהוא מגזר׳ רב והוא מעלומי העי״ן ריב וכן סוד מגזרת סיד ויו״ד יריבי הפוך והוא תאר חסר או הו׳ מטעם יסוד על
דעת האומר שזה המזמור שאמר המשורר כאמ׳ על דוד או הוא התנבא על עצמו והנה מלאכו גוים רבים היו תחת יד דוד ואם על המשיח
הדבר יותר ברור וטעם על יי׳ שיצאו מתחת יד שקול הדעת שנטע השם בלב כל אדם · ועל משיחו שלא יכחשו לו ויסורו אל משמעתו
לתת לו מס : ננתקה את מוסרותימו · מגזרת מוסר גם עבותימו חבלים עבותים והטעם אחר במלות שונות כי כן דרך צחות כמו מה
אקוב ומה אזעום : יושב · בעבור שהזכיר יתיצבו מלכי ארץ אמר כנגדם יושב בשמים שהם למעלה על האדם אמר הגאון כי טעם
ישחק שימשם לשחוק וללעג והנכון שהשם ברא הגשם שהוא העצם והצורות שהם מקרים כל אשר יעשה האדם או יצייר צורות חיות
ושמו נשגב לבדו מהיותו ביסוד ואף כי במקרה רק בעבור שהמדבר אדם וככה השומע דברה תורה כלשון בני אדם להבין השומע
וככה עשו שהארץ כדמות אדם ותפתח הארץ את פיה מירכתי ארץ ולמו כמו להם ומלת לעג לעולם עם אות למ״ד כמו ילעיגו לי על
כן ואויבינו ילעגו למו דרך כינוי כאשר אפרש : אז · יש אומרים ידבר כמו יאבד כמו וידבר את כל זרע המלוכה שהוא לשון מות כמו
אהי דבריך מות כמו וידבר את כל זרע המלוכה כי כתוב בספר אחר וידבר מגזרת דבר כבד מאד : אלימו · החזקים כמו ואת אילי
הארץ לקח ואיננו נכון כי אילי הארץ על דרך אבירי בשן גם הוא ביו״ד כי הוא מגזרת אין איל · והנכון כי ידבר כמשמעו ואלימו כמו
אליהם ועלימו כמו עליהם וככה ידבר אליהם למה רגשו גוים : ואני נסכתי · המלכתי והטעם שהוא נסיכי כמו חמשת מלכי מדין
שהיו נסיכי סיחון ודע כי הסמיכה פעם היא מהנכבד לנכבה והפך הדבר כמו אתה הוא מלכי אלהים ואני נסכתי מלכי יי׳ הוא
נחלתו והם עמך ונחלתך וכמוהו להשתחות למלך יי׳ צבאות שהוא המשיח כדרך וישתחוו לו כל מלכים כי אילו היה על השם היה
הלמ״ד פתוח : אספרה · דברי דוד עם הנבואה שלו או דברי המשורר מדבר בעדו וטעם אל חק זה שהספר אשים אותו לחק שיסופר
והוא אמר אלי בני אתה לעבוד את השם כבן יכבד אב : אני היום ילדתיך · כמו צור ילדך תשי : שאל · מנהג האב להנחיל את הבן
על כן אמר ואתנה גוים נחלתך : אפסי ארץ · מגזרת כי אפס כסף מקוות גבורים מיטוב : תרועם · תשברם והיה העי״ן ראוי להדגש לולי היותו מהגרון כמו תסובם
תסובם : בשבט ברזל · החרב תנפצם הפך רגשו גוים : ועתה מלכים · הם מלכי ארץ והשכילו הפך על יי׳ והוסרו הפך מוסרותימו · ושפטי ארץ הם רוזנים : עבדו ·
הפך דבריהם ננתקה ועבודתהם ליראה ממנו ולא יעברו פיו : וגילו · אם בא גיל אל תשכחו שתרעדו מפחד השם ויש אומרים וגילו כמו תגילו על דרך עלה ומות בהר
פרו ורבו שהוא ברכה על דגי הים והטעם שתגילו אם רעדתם מהשם : נשקו בר · הנה עבדו את יי׳ כנגד על יי׳ ונשקו בר כנגד על משיחו והנה פירוש בר כמו מה ברי ומה
בר בטני וכן כתוב בני אתה ומנהג גוים בעולם לשום ידיהם תחת יד המלך כאחי שלמה או העבד תחת ירך אדוניו או לנשק את המלך וזה המנהג עד היום בארץ הודו וכן
יאנף שב אל השם הנזכר בפסוק הראשון ואם הוא רחוק כמו תבלעמו ארץ אוכנו שב אל מלת מי כמוכה באלים רק אל אמר אויב וככה והקימו את המשכן עד באם ויש
אומרים כי נשקו מגזרת נשק והטעם נשקו כלי בר והנה בר כמו ברי לבב והיה ראוי להיותו בור או יהיה תקנו הבר או כלי הבר ·
ותאבדו

יקומו ז׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ ושבע אישה ביום שמעו קדמא׳ ויאמר יואב יקמו הנערים בתרא דפסוק · כתים
בל יחיו רפאים בל יקמו · בל יקמו וירשו ארץ · לא יקמו אשרים וחמנים · על כן לא יקמו רשעי׳ במשפט ·
יקמו ויספרו לבניהם דתהלים : ב׳ על יי׳ לא׳ בקריאה וסימ׳ ובקר וראיתם את כבוד · ויאמ׳ משה בתת יי׳ לכם ·

לכן אתה וכל עדתך · אבינו מת במדבר · ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם · והנביא ההוא או חלם · והיא
מרת נפש ותתפלל · ויחפאו בני ישראל דברים · לא יוסיף עוד שאר ישראל · ובני הגבר הגלוים · אז תתענג
על יי׳ · לכן כה אמר יי׳ הנני פקד · השכירוהו כי על יי׳ הגדיל · ונשמד מואב מעם · ממך יצא חשב
על. הלא הכושים והלובים · ובעת ההיא בא חנני · ויכנעו בני ישראל בעת ההיא · וישב בצר לו ד״ה ·
כי בשובכם · ועוד דברו עבדיו דד״ה · יתיצבו מלכי ארץ · ישועו ואין מושיע · והתענג על יי׳ ויתן לך ·
גול על יי׳ דרכך · השלך על יי׳ יהבך · אשרי שאל יעקב · ויהי היום ויבאו בני האלהים · וחברו ב׳ בפסוק ·
רחב נפש יגרה מדון · וב׳ ועל יי׳ וסימ׳ ראשיה בשחד ישפטו · אולת אדם תסלף דרכו : בשבט ו׳ רפין
בקריא׳ וסימ׳ בישעיה ריש סימן י״א :

ותאבדו דרך. תהיו אובדים מפאת הדרך כמו נובלת עליה כי היא בעצמה איננה נובלת רק עליה נובלים כי היא מהפועלים העומדים ורבי משה הכהן אמר כי דרך כמו מדרך כף רגל וזה רחוק כי אין לו טעם. כי יבער כמעט אפו. פועל יוצא כאש תבער יער כדרך אש אוכלה והפעול חסר כי אין צורך כי חרי האף כמשל לאש: מזמור לדוד בברחו. רצה הגאון רב סעדיה לקשור כל המזמורי' זה עם זה ואמ' אחר רגשו גוים כי יקרה להם כמקרה אבשלו' ואין יכולת במפר' לקשור ככה וזה המזמו' הוא כתוב בספר הראשון כי חמשה ספרים הם על כן אין לתמוה אם מצאנו בחמישי בהיותו במערה תפלה שהיה קודם דבר אבשלום ומזמור נדרך נבואה שהתנבא שהוא ינצח על ויענני מהר קדשו כתפילת יונה ותבוא אליך תפלתי: יי' מה. בלשון הקודש נופל על דבר נכבד ונבזה כמו מה רבו מעשיך מה אנוש כי תזכרנו ובמקום הזה לתמה וישראל נחלקו בו לג' חלקים יש מהם צרים כבני בנימן ויש מהם קמים והם בנו ועמשא וקרובים ויש אחרים אומרים כי נפל ולא יוסיף קום: רבים. לנפשי. בעבור נפשי כדרך ואמר פרעה לבני ישראל אמרי לי אחי הוא: ישועתה. שנים סימנים לשון נקבה דרך צחות כמו אימתה בצרת' והזכיר על נפשי לו כמו להריק נפש רעב ורבים יפרשו סלה כמו לנצח ואיננו נכון ומתרגם ספר תהלות לעדלים אמר כי מלת סלה אין לה טעם רק היא לתקון טע' הנגון והשר כי לא תמצא זאת המלה בכל המקר' כי אם בתפילת חבקוק שלשה שהיא כדרך תהלות על שגיונו' כמו שגיון לדוד למנצח בנגינותי והנה יהיה פירוש סלה לנצח וכתוב על מי מריבה סלה ופעם אחת היתה גם כתוב ויקרו' מהר פארן סלה וי"א כי סלה שב אל יקרום ועוד כתו' ערות יסוד עד צואר סלה

ג' מזמור לדוד ח' ר"פ בסי' בברחו מפני אבשלום. יי' מיגור באהלך. יי' רעי לא אחסר. הבו ליי' בני אלים. יי' אל בקצפך. בהיותו במדבר יהודה. יי' קראתיך חושה לי. שמע תפלתי האזינה: הקיצותי ג' בקריא' וסי' אני שכבתי ואישנה. על זאת הקיצותי. הקיצתי ועודי עמך: ברכתך ב' וסי' בא אחיך במרמה. על עבך

ותאבדו דרך כי יבער כמעט אפו ל'
אשרי כל חוסי בו: ג
מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום ח' ר"פ בסי'
בנו: יהוה מה רבו צרי רבים קמים
עלי: רבים אמרים לנפשי אין
ישועתה לו באלהים סלה: ואתה ל' לי'
יהוה מגן בעדי כבודי ומרים ראשי ל'
: קולי אל יהוה אקרא ויענני מהר
קדשו סלה: אני שכבתי ואישנה ל'
הקיצותי כי יהוה יסמכני: לא אירא ג' ב' חס'
מרבבות עם אשר סביב שתו עלי: ב' קדש. ר' חלעיל
קומה יהוה הושיעני אלהי כי הכית ב' בטע' בכ'
את כל איבי לחי שני רשעים
שברת: ליהוה הישועה על עמך נ'
ברכתך סלה: ד ב'
למנצח בנגינות מזמור לדוד: ג' מ"ל
בקראי ענני אלהי צדקי בצר הרחבת
לי חנני ושמע תפלתי: בני איש
עד מה כבודי לכלמה תאהבון ריק כ"ר ל'
תבקשו כזב סלה: ודעו כי הפלה ל' זכתי' ה'
יהוה חסיד לו יהוה ישמע בקראי
אליו: רגזו ואל תחטאו אמרו ב' יחלתי על
בלבבכם על משכבכם ודמו סלה: ל'

ותהוכדון אורחא מטול דייחור
בזעיר רוגזיה טוביהון לכל דסברין
במימריה:
תושבחתא לדוד במיערקיה מן
קדם אבשלום בריה: יי כמה
סגיאין מעיקי סגיאין דקיימין עלי:
סגיאין אמרין לנפשי לית פורקנא
ליה באלוה לעלמין: ואנת יי
תרים עלי יקרי ומרים רישי: קלי
קדם יי אצלי יקביל צלותי מן טור
בית מקדשיה לעלמין: אנא
שכיבית ודמכית איתערית מטול
דיי סמיך יתי: לא תידחל מסוגתא
דעם דחזור חזור אתכנשו עלי:
קום יי פרוק יתי אלהי ארום
מחית כל בעלי דבבי על ליכתהון
ככי רשיעי תברתא: מן קדם יי
פורקנא על עמך ברכתך לעלמין
לשבחא על חינגיתא
תושבחתא לדוד: בעידן צלותי
קביל מיני אלוה צדקותי בעידן
עקתא אפתיתא ליחוס עלי וקביל
צלותי: בני נשא מטול מה איקרי
לאיתכנעותא תרחמון ריקותא
תבעון כדיבותא לעלמין: ודעון
ארום פריש יי זכאה ליה יי יקבל
צלותיה דדוד במקרי לותיה:
זעו מיניה ולא תחטון אמרו בעותכון בפומכון ושילתכון בלבבכון וצלו על
שיווהכון ואדכרו יומי מיתותא לעלמין:

ברכתך סלה: ד' בנגינות ג' מ"ל בליש' וס' בקראי ענני אלהי צדקי. אל באפך תוכיחני. ונגינות שתי שכר:
מה כ"ד בסגול וסימ' נמסר בסדר כי תשא:

רשי

ותאבדו דרך. כענין שנאמר ודרך רשעים תאבד: כי יבער כמעט אפו. כי ברגע מועט יבער אפו עליכם פתאום ואותה שעה אשרי כל חוסי בו יהיו נכרי' אשורי החוסים בו: מזמור לדוד בברחו. הרבה דרשו בני אגדה בדבר ורבותינו אמרו משאמר לו הנביא הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך היה לבו סוער שמא עבד או ממזר יקום עלי שאינו מרחם עלי כיון שראה שבנו הוא שמח ומדרש אגד' על שרא' טכסיסו קיימת שהיו עבדיו והכרתי והפלתי שהם סנהדרין מחזיקים ארכותן עליהם כשאמ' להם קומו ונברח' מפני אבשלום מה כתיב שם ככל אשר יבחר אדוני המלך הנה עבדיך וכשבא מחנים ושובי בן נחש ומכיר בן עמיאל וברזילי הגלעדי יצאו לקראתו וכלכלוהו שם: רבים קמי' עלי. בני אדם גדולים בתורה גדולים בחכמה גדולים בעושר גדולים בקומה כגון שאול וילידי הרפה דואג ואחיתופל: אומרי' לנפשי. על נפשי: אין ישועתה לו באלהים סלה. לפי שבא על אשת איש: אני שכבתי ואישנה. לבי אטום בדאגה ופחד: הקיצותי. מדאגתי כי בטחתי ביי' יסמכני: שתו. לשון שאיה גאטי"רט בלע"ז וי"א שתו כמו שמו כמו למען שיתי אותותי: כי הכית את כל אויבי לחי. מכת בזיון היא כד"א יתן למכהו לחי בשבט יכו על הלחי ומדר' אגדה מכת הפה כד"א ויכו אל ביתו ויחנק: שני רשעים. גבורתם: ליי' הישועה וגו'. עליו להושיע את עבדיו ואת עמו ועל עמו מוטל לברך ולהודות לו סלה: למנצח בנגינות מזמור. זה יסד דוד שיאמרוהו בני לוי המנצחין בנגינו' בשיר על הדוכן לשון נצוח נופל במתחזקים בעבודה כענין שנאמר ויעמידו הלוים מבן עשרי' שנה ומעלה לנצח על מלאכ' בית יי': בצר הרחבת לי. בימים שעברו עלי ומעתה חנני ושמע תפלתי: בני איש. בני אברהם יצחק ויעקב הקרויים איש באברהם נאמר השב את אשת האיש ביצחק נאמר מי האיש הלזה ביעקב נאמר איש תם: עד מה כבודי לכלימה. עד מתי אתם מבזים אותי ראיתם את בן ישי מי דוד ומי בן ישי בכרות בני עם בן ישי כי בוחר אתה לבן ישי אין לי שם: תבקשו כזב. תרדפו למצוא כזבים כגון הזיפים שמלשינים עלי ולי היו מראים שלום וכיוצא בהם דילטורין שהיו בימי שאול הלא דוד מסתתר בגבעת החכילה וכן הרבה: הפלה. הבדיל: רגזו. חרדו מלפני הקב"ה ואל תחטאו: אמרו בלבבכם על משכבכם. השיבו על לבבכם שהזהיר הבא על כך: זבחו

והנכון כי טעם סלה כמו כן הוא או ככה ואמת הדבר ונכון הוא: ואתה. מגן. שם ואיננו פועל כי היה ראוי להיותו על משקל הנני מיסד. וטעם מגן שהוא לא בא במלחמה וטעם כבודי כי כל המנצח יש לו כבוד: קולי. והטעם אני לא אבוא במלחמה רק אריס קולי בתפלה: מהר קדשו. בעבור הארון שהיה בציון נקרא הר הקודש וזה קודם דבר ארונה היבוסי: אני. לבטח אשכבה ואישן בלילה שהיתה למחרת המלחמה ויש אומרים כי בכפול מלת האחר' הוא דומה לישן ובהתעורר המזל להטיב לו דומה למקיץ: לא. שתו עלי. כמו שות שתו השערה כמו כלחמו ויש שפירשו השתות והטעם כמו רשתות על כן מלת סביב. קומה. דע כי שם הפועל הוא בכל פעל עבר או עתיד ואע"פ שאיננו פעמים כתוב כמו וברך ולא אשיבנה והטעם וברך ברכה וככה וברוב יועצים עצה יקום וככה כי הכית את כל אויבי מכת לחי או תחסר אות ב' כמו הנמצא בית יי' כי ששת ימים עשה והנה הוא בלחי וטעם ושיני רשעים כנגד רבים אומרים לנפשי. אז יתברר לכל כי לשם הישועה כי הוא יושיע מי שיחפוץ בו וטעם על עמך הם הנלחמים בעבור דוד כי הם עם יי' באמת ולא ככה העוזרים לבן לקשור על אביו והנה התפלל שיברכם השם ולא יפקד מהם במלחמה איש או התנבא: למנצח בנגינות. אמר הגאון כי זה המזמור לדוד ונתנו לאחד מן המשוררים לנגן אותו תמיד כמו לנצח ואחרים אמרו כי המנצח הוא הפקיד שהוא שר על המנגנים כמו ומנצחים עליהם וזהו הנכון ונפתח למ"ד למנצח בעבור היותו ידוע וטעם בנגינות שיש לו שתי נעימות ויש אומרים כלי שיר נקרא נגינות ולפי דעתי שהיו בישראל נגינות ושירות על נעימות רבות וטעם בנגינות שהיה תחלת שיר והנה נכתב עם זה המזמור הניגון וככה למעלות והמעלות ועל עלמות ועל איילת השחר ועל יונת אלם ועל מחלת: בקראי. וטעם אלהי צדקי אתה השבה הראשונה להראות צדקי ובצר שם דבר כמו בצר לו: בני. אמר רבי משה הכהן ז"ל כי זה המזמור ככתוב למעלה וידבר עם בני איש בעבור גבהות לבם בבחורתם. עד מתי שמתם כבודי לכלמה ולא יעמוד זה שאביתם ולא יקום ולא יהיה כי באמת תבקשו כזב ועל דעת רבי משה שהוא מדבר על עוזרי אבשלום: ודעו כי הפלה יי'. כמו אשר יפלא יי' הבדיל והודיע מי שהוא חסידו כי ישמע בקראו אליו: רגזו. בעבור שיכלימוהו תחת כבודו וידברו כזב עליו אמר רגזו מהשם פחדו כמו אל תרגזו בדרך כי המלך שואל הלענות שלו וי"א כי חשבתם כזב בלבבכם אל יצא מפיכם וזה איננו נכון וכתוב ודובר אמת בלבבו לב חורש מחשבות און ודבור הלב הוא העיקר והלשון איננו רק מליץ בין הלב ובין השומעים רק הפי' הוא שתחשבו בלבבכם בלילות על משכבכם שאין לכם עסק בני אדם ולא תדברו כזב ביום וזהו ודומו סלה:

זבחו זבחי צדק. הצדיקו מעשיכם והרי אתם כמקריבים זבחים: ובטחו אל יי. שישפיע לכם טובה ואל תחטאו לו בשביל ממון שאתם מצפים לקבל שכר מאת שאול: רבים אומרים מי יראנו טוב. רבים מישראל יש מרואין אומות העולם בעושר ובשלוה ואומרים מי יראנו טוב להיות עשירים ומשיגי תאוה כאלו: נסה עלינו. הרם עלינו לנס את אור פניך לשון הרימו נס ארים נסי לא כסה עלינו רפנ״לוי בלע״ז כמו אבני נזר מתנוססות אבל אני אינני מקנא בהם כי שמחה נתונה בלבי מעת דגנם ותירושם של אומות רבו בטוח אני אם לא מכעיסיו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה לעתיד לבא שהוא יום קבול שכרם: בשלום יחדו אשכבה ואישן. הייתי שוכב וישן בטח ולא הייתי ירא מכל צר ואויב: לבדד לבטח. כמו בטח בדד עין יעקב לשון מבטח ושקט הוא שאינו צריך להושיע נייבות עמו: אל הנחילות. מנחם פתר בכולן נחילות ועלמות גיתית ידותון כלם שמות כלי זמר הם ונעימת המזמור היתה לפי שיר הראוי לאותו כלי ומדרש אגדה הספר פירש נחילות לשון נחלה ואין זה משמעו התיבה וגם ענין המזמור אינו מדבר בנחלה ויתכן לפתור נחילות גייסות כמו נחיל של דבורים וכמו ונחלי בליעל תרגם יונתן סיעת חייבין תפילה בשביל גייסות אויבים הבאים על ישראל ואומר המשורר את המזמור בשביל כל ישראל: אמרי האזינה יי. כשיש בי כח לשאול צרכי לפניך וכשאין בי כח להתפלל לפניך והדאגה עצורה בלבי בינה הגיגי הבן הגיון לבי כך מפורש במדרש כל בינה שבמקרא הטעם תחת הנו״ן חוץ מזה וחבירו שבאיוב ואם בינה שמעה זאת שאינו שם דבר אלא לשון הבן כמו בין תבין את אשר לפניך לפי הטעם תחת הבי״ת: בקר תשמע קולי. בבוקר אני קורא לך עליה שהוא עת משפט ברשעים כמו שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ היה זרועם לבקרים כי בבקר בבקר יעבר: בקר אערוך לך. תפילתי על זאת אערוך לשון מערכה הוא כן חברו מנחם: ואצפה. שתעשה בהם משפטים: כי לא אל חפץ רשע אתה. וכאה לך לאבד הרשעים מן העולם: לא יגורך רע. לא יגור אצלך: הוללים. משתטים ובלשון משנה מעורבבין: איש דמים ומרמה. זה עשו וזרעו: ואני. אבא ביתך להודות לך ברוב חסדך שהפלאת עלינו להראותינו נקמה מהם: שוררי. עויני המצפים שנגבוד בך ותעזבנו שוררי כמו אשורנו ולא קרוב: כי אין בפיהו נכונה. כראים כאוהבים והם אויבים: קרבם הוות. מחשבותם מרמה: קבר פתוח גרונם. לבלוע יגיע אחרים כקבר הבולע את הגוף: יחליקון. דברי חלקלקות: ממועצותיהם. שהם יועצים על ישראל ואז ישמחו כל חוסי בך: ואתה

זבחו זבחי צדק. הם השלמים שהם קרבים המוריהם לא בעבור אשם או חטאת או עולה על הלב שהיא המחשבה ואין טעמה מן את התפוץ זבחי צדק עולה וכליל כי הטעם ועולה כנגד ראובן ושמעון וטעם זבחו הביחו דברי ריק והודו לשם שנתן כעמו לכם: רבים. שב להזכיר דברי מבקשי כזב כי בהיותי בצרה אני ואנשי אומרים מבקשים כזב עלי ועל אנשי מי יראנו טוב. יש אומרים כי מלת נסה מהפעלים עלומי הלמ״ד כם והיה ראוי על משקל וראה ועשה ובא על דרך שהוא כמו ואשעה ואשעה בחוקיך ונכון הוא להיות הה״א כמו האל״ף והכמ״ך כמו הסי״ן יש פעלים שנקראים עלומי העי״ן כגון כל הפעלים של שתי אותיות כגון קם שב והם כלם כמו שיאמ׳ קים שיב שאות האמצעי עלומ׳ שהיא כנגד העי״ן של פעל ונכון להיות הה״א כמו האל״ף והכמ״ך כמו הסי״ן על דרך ישא יי׳ פניו אליך וכמו הנשא דבר אליך תלאה: נתתה. הם מתאוים שלא נראה טוב ואני הייתי שמח בראותי את אותם בטוב וטעם נתת כי אתה נתת לי לב טוב להתאות טוב לכל. ויאמר רבי יהודה בן בלעם כי מעת דגנם הפוך והאמת מעת רבו דגנם ותירושם ואין צורך להפך דברים כאמרים ברוח הקדש: בשלום. בלא פחד וטעם יחדו הרבים והוא עמהם ומלת בדד בלמ״ד או בחסרון׳ שות וככה מלת לבטח ויש בטח והנה יי׳ בדד ינחנו ונכון הו׳ שהשם לבדו וככה זה או טעמו או היו יחדו עמי או הייתי לבדד והטעם לבדי תושיבני:

זבחו זבחי־צדק ובטחו אל־יהוה:
רבים אמרים מי־יראנו טוב נסה־
עלינו אור פניך יהוה: נתתה שמחה
בלבי מעת דגנם ותירושם רבו:
בשלום יחדו אשכבה ואישן כי־
אתה יהוה לבדד לבטח תושיבני:

ה למנצח אל־הנחילות
מזמור לדוד: אמרי האזינה יהוה
בינה הגיגי: הקשיבה לקול שועי
מלכי ואלהי כי־אליך אתפלל:
יהוה בקר תשמע קולי בקר אערך־
לך ואצפה: כי לא אל־חפץ רשע
אתה לא יגרך רע: לא־יתיצבו
הוללים לנגד עיניך שנאת כל־
פעלי און: תאבד דברי כזב איש־
דמים ומרמה יתעב יהוה: ואני
ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה
אל־היכל־קדשך ביראתך: יהוה
נחני בצדקתך למען שוררי הושר
לפני דרכך: כי אין בפיהו נכונה
קרבם הוות קבר־פתוח גרנם לשונם
יחליקון: האשימם אלהים יפלו
ממעצותיהם ברב פשעיהם הדיחמו
כי־מרו בך:

כבשו יצריכון ויתחשיב לכון
בנכסת צדקא וסברו על יי:
סגיעין דאמרין מן יחמיננא טבא
נשא עלנא ניהור סבר אפך יי:
יהיבתא חדותא בלבי מן עידן
דעיכוריהון וחמריהון סגיאו:
בשלמא כחדא אשכוב ואידמוך
מן בגלל דאנת הוא יי בלחודוי
בסיברא תותבנני: צית לקל בעותי
מלכי ואלהי ארום קדמך אצלי:
לשבחא על חינגין תושבחתא
לדוד: מימרי אצית יי אתבין
רינוני: צית לקל בעותי מלכי
ואלהי ארום קדמך אצלי: יי
בצפרא שמע קלי בצפרא אסדר
קדמך ואסתכי: מטול דלא אלה
רעי רשעא אנת לא איתותב עמך
בישא: לא יתעתדון מתלעבין
קבל עינך סניתא כל עובדי שקר:
תיבד ממללי כדבותא אנש שדי
דם זכאי ונכלא ירחק יי: ואנא
בסגאי טובך אעול לביתך אסגוד
להיכלא דקודשך בדחלתך: יי
דבר יתי בצדקתך מן בגלל
תושבחתי תקין קדמי אורחתך:
מטול דלית בפומהון דרשיעי
כיוונתא גופיהון מלין איתרגושת
היך שיול פתיח גרונהון לישנהון
משעעין: חייב להון אלהא יתבטלון
ממילכתהון בסיגעא מרדהון אתקל להון ארום מרדו במימרך:

אל הנחילות. אל כמו על בטעם כמו ותתפלל על יי׳ אל הכעד הזה להפך ולא יתחלף האל״ף בעי״ן רק אותיו׳ אהו״י הם המתחלפו׳ ושי״ן בסמ״ך כי הם קרובי׳ במוצא והנחילו׳ תחילת פיוט אולי הו׳ מגזר׳ יכחלו לכם כדרך האכילה היא: אמרי האזינ׳. מגזר׳ אזנים הטה אזנך: בינה. לשון ציווי כמו שימה נא. הגיגי כפול העי״ן כימין הנא הוא כמו זכוכיה ואמ׳ לשם בינה כדרך בן אדם וככה ודע לבבי גם האזינ׳ והטעם שיתברר לכל כי אין ספק כי הכל ידע ואין לו צורך לאזנים כדרך הנוטע אזן הלא ישמע: הקשיבה. זאת הגזר׳ קשור׳ עם לאמ׳ על כן לא יבין לדבר מי יקשיבני וטעם מלכי אין לי מלך שאשוע אליו רק אתה לבדך: יי׳. טעם בקר כל בקר כמו חדשי׳ לבקרים ופעול אערוך לך חסר כאילו אמר אערוך לך תפלתי כאשר פירשתי כי כח שמות בפעלים ובדרך ולא אשיבנה וברוב יועצים תקום בעתידים כאילו כתוב למעלה כי אליך אתפלל תפלתי ומלת לך עם בקר אערוך לך מוסכת עצמה ואחרת עמה כמו יכפה אף והנה הוא ואצפה לך: כי. טעם יי׳ שים לך להטיב והרשע לא תחפוץ בעבור שהזכיר מלכי: לא יגורך רע. יגור עמך כמו ישכבנה וככה גר לכי כאב גרל עמי ורע הוא אדם לא שם דבר והעד לא יתיצבו הוללים מלעגים לנגד עיניך כמשפט מלכי ארץ: לא. טעם יתיצבו כדרך העבדים נצבים על מלכם: תאבד. איש דמים ומרמה. הוא הרכיל כמו חץ שחוט לשונם מרמה: יתעב יי׳: השם הוא הפועל והטעם שהוא כתעב בעיניו וכמאס: ואני. שב לאמר התל בקר תשמע קולי שהוא בא אל בית השם ואין עמו מנחה להשתחות בהיכלו כמבית מראשית פרי האדמה שמם כתו׳ והשתחוית לפני יי׳ אהיך והנה הטע׳ אין לי מנחה רק להודו׳ ברוב חסדך עלי וטעם ביראתך אין לי במה אשתחוה רק ביראתי ממך כדרך ובעבור תהיה יראתו על פניכ׳ כי האחרים יראו מהשם: יי׳. תחלת תפלתי שתנחני בדרך צדקתך: למען שוררי. כי אפחד שתמעד רגלי ותעשני אז ישמחו שוררי וטעמו מגזרת אשורנו ולא קרוב כמו עויין את דוד המסתכלים ביום רעה ומלת הישר כמו היכא אתך: כי אין בפיהו. בפי כל אחד מהם כמו מבכה על בניה מאנה להנחם כי איננו וככה יואר למלה או דבריה וככה ועבה עזו ומאכלו בריאה: קרב׳. הוא הלב הנסתר: הוות. מגזר׳ הוה להם למלך כי יחשבו מחשבו׳ רעו׳ אולי תהייה ותקומכה: קבר פתוח. אסון מיד: יחליקון. מגזרת איש חלק והכל מגזרת חלק כחלק בעבור היות החלקי׳ שוים: האשימם. הטל״ף שרש או תחתלף כיוד תיממכה כמו והאדמ׳ לא תשם וטעם ממועצותיה׳ כיעצת׳ תפילם: וישמחו

וְיִשְׂמְחוּ כָל־חוֹסֵי בָךְ לְעוֹלָם יְרַנֵּנוּ
וְתָסֵךְ עָלֵימוֹ וְיַעְלְצוּ בְךָ אֹהֲבֵי שְׁמֶךָ
: כִּי־אַתָּה תְּבָרֵךְ צַדִּיק יְהוָה כַּצִּנָּה
רָצוֹן תַּעְטְרֶנּוּ :
ו לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת
עַל־הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד : יְהוָה
אַל־בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וְאַל־בַּחֲמָתְךָ
תְיַסְּרֵנִי : חָנֵּנִי יְהוָה כִּי אֻמְלַל אָנִי
רְפָאֵנִי יְהוָה כִּי נִבְהֲלוּ עֲצָמָי : וְנַפְשִׁי
נִבְהֲלָה מְאֹד וְאַתָּה יְהוָה עַד־מָתָי :
שׁוּבָה יְהוָה חַלְּצָה נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי
לְמַעַן חַסְדֶּךָ : כִּי אֵין בַּמָּוֶת זִכְרֶךָ
בִּשְׁאוֹל מִי יוֹדֶה־לָּךְ : יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי
אַשְׂחֶה בְכָל־לַיְלָה מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי
עַרְשִׂי אַמְסֶה : עָשְׁשָׁה מִכַּעַס עֵינִי
עָתְקָה בְּכָל־צוֹרְרָי : סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל־
פֹּעֲלֵי אָוֶן כִּי־שָׁמַע יְהוָה קוֹל בִּכְיִי :
שָׁמַע יְהוָה תְּחִנָּתִי יְהוָה תְּפִלָּתִי יִקָּח :
יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ מְאֹד כָּל־אֹיְבָי יָשֻׁבוּ
יֵבֹשׁוּ רָגַע : ז שִׁגָּיוֹן
לְדָוִד אֲשֶׁר־שָׁר לַיהוָה עַל־דִּבְרֵי־
כוּשׁ בֶּן־יְמִינִי : יְהוָה אֱלֹהַי בְּךָ
חָסִיתִי הוֹשִׁיעֵנִי מִכָּל־רֹדְפַי וְהַצִּילֵנִי
: פֶּן־יִטְרֹף כְּאַרְיֵה נַפְשִׁי פֹּרֵק וְאֵין
מַצִּיל : יְהוָה אֱלֹהַי אִם־עָשִׂיתִי זֹאת
אִם־יֶשׁ־עָוֶל בְּכַפָּי : אִם־גָּמַלְתִּי
שׁוֹלְמִי רָע וָאֲחַלְּצָה צוֹרְרִי רֵיקָם :

וְיֶחְדוּן כָּל דְּסַבְרִין בְּמֵימְרָךְ
לַעֲלָם יְשַׁבְּחוּן וְתַטִּיל עִילָוֵיהוֹן
וְיִבְדְּחוּן בָּךְ רַחֲמֵי שְׁמָךְ :
מְטוּל דִּי אַנְתְּ תְּבָרֵךְ לְצַדִּיקַיָּא יְיָ
הֵיךְ תְּרִיסָא רַעֲוָא טָבָא תְּכַלְּלִינָהּ :
לְשַׁבָּחָא בְּנִגְינָתָא
עַל כִּנָּרָא דִּתְמַנְיָא נִימַיָּא תּוּשְׁבַּחְתָּא
לְדָוִד : יְיָ לָא בְּרוּגְזָךְ תַּכְנְעִנִי וְלָא
בְּרִיתְחָךְ תְּרַדֵּי יָתִי : חוּס עֲלַי יְיָ
מְטוּל דַּחֲלַשׁ אֲנָא אַסִּי יָתִי יְיָ מְטוּל
דְּאִתְבְּהִילוּ גַּרְמַי : וְנַפְשִׁי אִתְבְּהִילַת
לַחֲדָא וְאַנְתְּ יְיָ עַד אֵימָתַי רְוַוח לִי
: תּוּב יְיָ פְּצֵי נַפְשִׁי פְּרַק לִי בְּגַלַל
טוּבָךְ : מְטוּל דְּלֵית בְּמוֹתָא
דָּכְרָנָךְ בִּשְׁאוֹל מַן יוֹדֵי לָךְ :
אִישְׁתַּלְהִית בְּתַנְחָתִי אֲמַלֵּל בְּצַעֲרִי
בְּכָל לֵילְיָא עַל שִׁיוּרִי בְּדִמְעָתִי
דַּרְגָּשִׁי אַשְׁמֵט : חֲשׁוֹכַת מִן רוּגְזִי
עַיְינַי אִיתְבְּלִיאַת בְּכָל מְעִיקָי :
זוּרוּ מִנִּי כָּל עָבְדֵי שְׁקַר אֲרוּם
שְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ קָל בְּכוּתִי : שְׁמִיעַ
קֳדָם יְיָ בָּעוּתִי יְיָ צְלוֹתִי יְקַבֵּל :
יִבַּהֲתוּן וְיִתְבַּהֲלוּן לַחֲדָא כּוּלְּהוֹן
בַּעֲלֵי דְבָבִי יְתוּבוּן יִבַּהֲתוּן כְּשַׁעָא :
תּוּרְגְּמָנָא דְּאוֹדֵיתָא לְדָוִד דִּי שַׁבַּח
קֳדָם יְיָ מְטוּל דִּי אֲמַר שִׁירָתָא עַל
תְּבִירָא דְשָׁאוּל בַּר קִישׁ דְּמִן שֵׁבֶט
בִּנְיָמִין : יְיָ אֱלָהִי בְּמֵימְרָךְ סְבָרִית
פְּרוֹקְיָתִי מִכָּל רוֹדְפַי וּפַצָּאיָתִי :
דִּילְמָא יִתְבַּר הֵיךְ אַרְיָוָו נַפְשִׁי יִפְשַׁח
וְלֵית דְּיִפְצֵי : יְיָ אֱלָהִי אִין עֲבָדִית
שִׁירָתָא הָדָא בְּכַוָּונַת בִּישָׁא אִין אִית
טְלוּמָא בִּידַי : אִין פְּרָעִית לְבַעֲיל שְׁלָמֵי בִּישׁ וְרַחֲקִית מְעִיקַי מַגָּן :

ואתה חד מלין דחסרין ה' בסוף תיבותא וקריין וסימ' נמסר במס' רבתא בערך ה' : שובה ה' בטעם מלרע וסימ' ובנחה יאמר שובה · מחותי כעב פשעיך · שובה יי' חלצה נפשי · והנחם על עבדיך · באפיקים בנגב : ישבו ז' חס' בנביאים וסימ' נמסר בסדר לך לך והושע סימן ג' : ז' על דברי י' בקריא' וסימ' ויחר לאבנר מאד על דברי איש בשת · לכו דרשו את יי' בעדי דיאשיה דמלכים ב' כו · וישמע זרובבל בן שאלתיאל דחגי · והנה אתם בטחים לכם על דברי שקר דירמיה · כי לא דברתי אבותיכם ולא צויתם · לשמע על דברי עבדי הנביאים · אשר היה דבר יי' אל ירמיהו על דברי הבצרות · כהבלים הבה אתכם דירמיה' שגיון לדוד אשר שר ליי' על דברי כוש · וכל דברי הימים דכות' בבא אל דברי וסימ' ולא הסב יאשיהו פניו :

רשי

ואתה תסך עלימו · תגונן ותסוכך עלימו : ויעלצו בך · כשיראו שאתה תברך צדיק יעקב וזרעו : כצנה · המקפת שלש רוחותיו של אדם : רצון · נחת רוח אפיימנט בלע"ז : תעטרנו · תסובבנו כמו ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד וגו' אנשיו : על השמינית · כנור של שמונה נימין ושמינית שמו וכן מצינו בדברי הימים פלוני ובנה על השמינית לנצח : אומלל · נשחת ודל כח קופונדו"ץ בלע"ז כמו היהודים האמללים רעזריא : ואתה יי' עד מתי · תביט ואיכך רופא : שובה · מחרונך : חלצה נפשי · מחוליי : אשחה בכל לילה מטתי · לשון סחי ומאוס והית' כבלתם כשוחה תמאס אני מטתי בדמעי' ומנחם חברו עם כאשר יפרש השוחה לשחות ועם מי שחו · בדמעות ערשי אמסה אחלה וארטיב כמו מים : עששה · לשון עששית עין שמאורה כהה ודומה לו כאילו הוא רואה דרך זכוכית שכנגד עיניו ומנחם פירשו לשון רקבון כמו ועצמי עששו וכן כל לשון עש : עתקה · נתיישנה ונזדקנה עיני בהיית אור ומנחם חברו עם ויעתק משם ההרה : בכל צוררי · בשביל צרות שמצירין לי · יבושו ויבהלו וגו' · מהו יבושו יבושו פעם שנייה אמר רבי יוחנן עתיד לבא הב"ה דן את הרשעי' של אומות העולם ומחייבן לגיהנם והם מתרעמין עליו והב"ה מחזירן וחוזר ומראה גליונין שלה ודן אות' ומתחייבין והוא מחזירן לגיהנם הרי בושה כפולה רבי שמואל בר נחמני אומ' עתיד לבא כל אומה קוראה לאלהיה ואין עונה וחוזרין ו וקוראין להב"ה אומר להם אילו אלי קראתם תחילה הייתי עונה אתכם עכשיו עשיתם עבודה זרה עיקר ואותי טפילה לפיכך איני עונה שנאמר ישועו ואין מושיע זו עבודה זרה ואחר כך אל יי' ולא ענם לכך נאמר ישובו יבושו : רגע · במעט זמן : שגיון לדוד · מנח' אמר שגם זה אחד משמות הזמר על שם הכלי וכן פירש על שגיונות ורבותינו פירשו לשון משגה שנתודה והתפלל על השגיון שאמר שירה על מפלתו של שאול כמו שנאמר וידבר דוד ליי' וגו' אבל ענין המזמו' אינו מוכיח כל כך לפי שהוא מדבר על עסקי ה האומות יי' ידין עמים ואומר אני שאמרו על עסקי ישבי בנוב שבא עליו על עונשו של שאול כמו ש שפירשו רבותינו שאמר לו הב"ה על ידך נטרד דואג האדומי על ידך נהרג שאול ובניו כו' כדאיתא בחלק שגיאות שטקס דוד להב"ה להמסר ביד שונא ולא יכלה זרעו והפך דוד את תפילתו והתפלל שלא יפול ביד אויב וכן פתרונו משגה שר דוד ליי' על משגה לומ' להב"ה למוסרו ביד אויב על דברי שאול שנהרג על ידו ד"א על שגיון כמו המעיל אשר כרת לשאול : כוש · מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו : פורק · לשון פרקו נזמי הזהב : אם עשיתי זאת · מה שמספרם אחריו : אם גמלתי שולמי רע · אם גמלתיו כגמולו : ואחלצה צוררי ריקם · שיתתי את חליצתו בכרתי את כנף מעילו אם להשחית ולחלצו ולהעמידו ריקם ובשכלה עשיתי אלא להודיעו שהיה מסור בידי להורגו ולא הרגתיו ואחלצה לשון הפשטת בגדים : קומה

אבן עזרא

וישמחו · טעם ותסך עלימו בעבור שהזכיר חוסי בך והמלה מפעלי הכפל ובא הסמך בלא דגש על דרך והקל מעליך : כי · זה הפסוק דבק בעליון כי אוהבי שמך ישמחו בך בראותם שתריע הרשעים ותברך הצדיק · יש אומרים תעטרנו שהבנין הקל כמו עוטרים אל דוד והנכון שהוא מהבנין הנוסף על דרך יעשרנו המלך שהוא יעשירנו והוא יוצא לשנים פ פעולים והפעול באמת הוא רצון כי הב"ה ת תעטר רצון את הצדיק הרי שהצדיק פעול ב במקצת מאת הב"ה שהוא עטור מן הרצון אך את הרצון הוא פעול לבדו באמת : למנצח על השמינית · השמינית יש אומרים כלי כינור יש לו שמנה יתרים או פיוט יש לו ח' נעימות על כן כתיב בנגינות וזה על הנועם השמיני · יי' · הקרוב אלי כי זה המזמור א חברו דוד בחליותו ויחי מחליו או היה דרך נ נבואה על ישראל שהן בגלות כמו חולים ואם על הדרך הראשון גם התנבא דוד שיתרפא כתפלת יונה אף אוסיף להביט ובעבור השן יוכיח השם בתחלואיו כמו בתוכחות על עון ישרתאים : חנני · בעבור שמצא ר' משה הכהן אומלל פתח אמ' כי אומנו שם התאר רק הוא חסר כמו ובאמר אני שהנכון ובאמרתי על דרך אני הנבראה עיני הכני ויוסיף על ימיך ונכון הדבר : נבהלו עצמי · שהם מוסדי הגוף ולא ירגיש ובאלו הרגישו מכובד החולי והנה עצמי כנגד הגוף : ונפשי · שהיא קשורה בגוף נבהלה יותר מהגוף על כן מלת מאד : עד מתי · תהיה נפשי נבהלת ש שאין כח בה לסבול : שובה · שישוב מחרון אפו ולמען חסדך הושיעני מחליי לא כ כאשר אמר יחזקיהו כי הקשה עלי מאד בעותי שלא אוכל להזכיר בלשוני ולא אודה לך בגלוי : יגעתי · יספר רוב חליו ואנחותיו ואשחה כמו כאשר יפרש השוחה לשחות ומטתי פעול והטעמתי בכיותי על דרך ובשמה לא נשארה בי ויש אומרים כי אשחה תרגו' ארחץ בארמית : עששה · מגזרת עש יאכלם וטעם עיני בעבור שהוא רואה בחליו אויביו שמחים וזה טעם מכעס ואלה אויביו מבקרים אותו לראות נקמתם על כן אחריו סורו ממני ומלת עתקה שבה אל עיני מרוב הבכי וטעם בכל צררי בעבור כל צררי ורבים כמוהו : סורו · צורריו הם פועלי און הפך פעלו : שמע · מודה כי השם רפאו מחליו לא הרופאים בעבור שהתחנן אליו וטעם יקח יקבל או יקחנה תחת עולה : יבושו · הם בראותם חיותי ויחלו הם על כן ויבהלו כנגד נבהלו עצמי ונפשי נבהלה מאד : ישובו · יכחמו או יבקשו שלומי : שגיון · יש מפרשים בו תענוג כמו תשגה תמיד ויש אומרים על שגגתו והנכון בעיני שהוא על נועם פיוט שתחלתו שגיון : על דברי כוש · כמו שכותבין כותבי ספרד הפיוטין יכתבו למעלה בתחלת טור הפיוט נועם פיוט ידוע : על דברי כוש בן ימיני · יש אומרים שהוא שאול שהיה יפה כדרך כי אשה כושית לקח וזה רחוק בעיני שיורידו מלת שבח לגנאי וזה הפך כגיא כהור ומה שאמרו רז"ל שלא הזכירו לברכה שלא תשלוט בו עין הרע רחוק הוא מאד והנכון שזה כוש היה יהודי וככה שמו והוא מבני בנימן כי רחוק הוא שיאמר על שאול בחיר יי' הכה יחבל און : יי' · חסיתי · פועל עומד ולעולם דבק עם בית : פן יטרף · כל אחד מאויבו כמו בנות צעדה עלי שור וטעם פורק כי האריה יפסיק המפרקת : ואין מציל · רק אתה על כן למעלה והצילני : יי' · הטעם אם עשיתי זאת שטרפתי ופרקתי וטעם כף כי בה יכה האדם ויהרג : אם · שולמי · מהבנין הקל אע"פ שלא נמצא מהבנין הקל שלומי כי אם מהכבד וי"א שהיה בשלום עמי וטעם ואחלצה צוררי ריקם ואיך הייתי עושה רע לשולמי ואני אחלצה הצוררי' והשונאי' אותי שנאת חנם וזה טעם ריקם על דרך ואני נשכתי תלכי ורבי משה אמר כי הוי"ו כמו רק כמו ועבדיך באו לשבור אכל ויש אומרים כי ואחלצה על דרך ויכבלו את תפרים והוא רחוק :

קומה יי באפך. על שונאי כגון ישבי ואחיו ופלשתים ולא אמסר בידם: הנשא. התפאר להראותי נקמת עברה בהתעברך עליהם: ועורה אלי. שאוכל לעשות בהם משפט נקמה אשר צוית והיכן צוית תרועם בשבט ברזל ואיבתי את אויביך זה מצאתי במדרש: ועדת לאומים תסובבך. אם יחזרו אחריך בישועת אומות להושיע אל תשמע לקולם התרחק מעליהם ושוב ושב במרומך ב במרום ר"פ שפוטא בלע"ז ר"א למרום טובה להראות להם שידך עליונה:

ירדוף. יש אומרים יתרדוף ואין צורך כי אין שם דגש שתהיה התיו מובלע ועוד היה ראוי להיות יתרדף: ירמוס לארץ חיי. בעבור הקלון: וכבודי. טעמו הנפש כמו בסודם אל תבא נפשי ובקהלם אל תחד כבודי וככה שמח לבי ויגל כבודי ואחריו אף בשרי ישכון לבטח שהוא הגוף על כן טעה רבי יהודה בן בלעם שאמר שכבודי הוא גופו והלא ידע אם לא שמע כי האדם מורכב מנפש וגוף והחלק הנכבד הנפש על כן מלת כבוד והביאו בדרך הזאת בעבור שמצא וכבודי לעפר ישכן סלה והנפש איננה יורדת לעפר והכתוב הוא על דרך משל וככה דבקה לעפר נפשי וטעם סלה באמת היה כן: קומה. בעברות צוררי. בעבור עברותם קום כנגדם בהפך ויש אומרים שתכעוס עד שתהיינה להם עברות ויש אומרים התנשא בהתעברות צוררי. אמר ר' משה ועורה אלי ועורר אלי משפט שגזרת שתשוב מלכות שאול אלי כי שאול לפי דעתו כוס או פחד להזכירו בשמו הנודע וכן בלעם את עורר מה מרכת להושיעני ועל דעת אלה תהיה גזרת ועורה מהפעלים היוצאים כדרך מלת שב שהיא פעמים יוצאת ופעמים עומדת והנכון בעיני כי ועורה אלי מלה עומדת ויחסר כ"ף משפ' כמו ועיר פרא אדם יולד וכאשר תשמע עדת לאומים המשפט שעשית יבואו מאפסי ארץ וזה טעם תסובבך וטעם ועליה למרום שובה שישוב השמים לשבת על כסא המשפט על כן אחריו יי ידין עמים גם הוא נכון שהיו עם כוש עבדים מהגוים וסבבו את דוד כאלו סובבו

ועליה ג' וסי' ועליה כתנת פסים. ועליה למרום שובה. ועליה יברעון אחרי: שופטו וכ"ל וסי' נמסר בעמוס סימן ב': ולו ד' ר"פ בקריא וסי' ולו שתי נשים. שם האחת חנה ושם. ולו היה בן ושמו ציבא. ולו אחים בני

יִרְדֹּף אוֹיֵב נַפְשִׁי וְיַשֵּׂג וְיִרְמֹס לָאָרֶץ חַיָּי וּכְבוֹדִי לֶעָפָר יַשְׁכֵּן סֶלָה׃
קוּמָה יְהוָה בְּאַפֶּךָ הִנָּשֵׂא בְּעַבְרוֹת צוֹרְרָי וְעוּרָה אֵלַי מִשְׁפָּט צִוִּיתָ׃
וַעֲדַת לְאֻמִּים תְּסוֹבְבֶךָּ וְעָלֶיהָ לַמָּרוֹם שׁוּבָה׃ יְהוָה יָדִין עַמִּים שָׁפְטֵנִי
יְהוָה כְּצִדְקִי וּכְתֻמִּי עָלָי׃ יִגְמָר נָא רַע רְשָׁעִים וּתְכוֹנֵן צַדִּיק וּבֹחֵן לִבּוֹת
וּכְלָיוֹת אֱלֹהִים צַדִּיק׃ מָגִנִּי עַל אֱלֹהִים מוֹשִׁיעַ יִשְׁרֵי לֵב׃ אֱלֹהִים
שׁוֹפֵט צַדִּיק וְאֵל זֹעֵם בְּכָל יוֹם׃ אִם לֹא יָשׁוּב חַרְבּוֹ יִלְטוֹשׁ קַשְׁתּוֹ
דָרַךְ וַיְכוֹנְנֶהָ׃ וְלוֹ הֵכִין כְּלֵי מָוֶת חִצָּיו לְדֹלְקִים יִפְעָל׃ הִנֵּה יְחַבֶּל
אָוֶן וְהָרָה עָמָל וְיָלַד שָׁקֶר׃ בּוֹר כָּרָה וַיַּחְפְּרֵהוּ וַיִּפֹּל בְּשַׁחַת יִפְעָל׃ יָשׁוּב
עֲמָלוֹ בְרֹאשׁוֹ וְעַל קָדְקֳדוֹ חֲמָסוֹ יֵרֵד׃ אוֹדֶה יְהוָה כְּצִדְקוֹ וַאֲזַמְּרָה שֵׁם
יְהוָה עֶלְיוֹן׃

ח

לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית מִזְמוֹר לְדָוִד׃ יְהוָה אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל
הָאָרֶץ אֲשֶׁר תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמָיִם׃ מִפִּי עוֹלְלִים וְיֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז לְמַעַן
צוֹרְרֶיךָ לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם׃

יְהֵי רָדִיף בְּעֵיל דְּבָבָא נַפְשִׁי וְיִדְבֵּק וְיִכְבּוֹשׁ לְאַרְעָא חַיַּי וִיקָרִי לְעַפְרָא יַשְׁרֵי לְעָלְמִין׃ קוּם יְיָ בְּתוּקְפָךְ אִיתְנַטַּל בְּרוּגְזָא עַל מְעִיקַי וְסָרְהֵיב לִי דִינָא דִי פַקֵּידְתָּא׃ וּכְנִשַׁת אוּמַיָּא תְּחַזְרִינָךְ וְאַמְטוּלְתָּא לְבֵי שְׁכִינְתָּךְ תּוּב׃ מֵימְרָא דַיְיָ יְדִין עַמְמַיָּא דוּן יָתִי יְיָ בִּזְכוּתִי וּבִשְׁלָמוּתִי פְּרַע עָלָי׃ יִשְׁתֵּצֵי כְּעַן בִּישָׁא דְרַשִׁיעֵי וְיִשְׁתַּכְלְלוּן צַדִּיקֵי וּבָחֵין לִבְּבֵי וְכַלְיָין אֱלָהָא זַכָּאָה׃ תְּרִיסִי עַל אֱלָהָא פָּרִיק תְּרִיצֵי לִבָּא׃ אֱלָהָא דַיָּינָא זַכָּאָה וּבִתְקוֹף רְגִיז עַל רַשִׁיעֵי כָּל יוֹמָא׃ אִם לָא יְתוּב לְדַחַלְתֵּיהּ סַיְפֵּיהּ שָׁחֵיז קַשְׁתֵּיהּ מְתוּחָא וּכְדִירָא׃ וּמְטוּלְתֵּיהּ תַּקִּין זֵינֵי מוֹתָא גִּירוֹי לְדָלְקֵי צַדִּיקַיָּא יַעְבֵּיד׃ הָא יִצְטַעַר לְשַׁקָּר וְיַעְדֵּי עַמְלָא וְיִלִּיד שִׁקְרָא׃ שׁוּחַ חֲפַר וְגַמְצֵיהּ וּנְפַל בְּשׁוּחְתָא דִי עֲבַד׃ יְתוּב לֵיעוּתֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ וְעַל סוֹקְרֵיהּ חֲטוּפֵיהּ יֵיחוֹת׃ אֲשַׁבַּח יְיָ כְּצִדְקְתֵיהּ וַאֲשַׁבַּח שׁוּם אֱלָהָא עִילָּאָה׃ לְשַׁבָּחָא עַל כִּינוֹרָא דְאַיְתֵי מִגַּת תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד׃ יְיָ אֱלָהָנָא רִבּוֹנָנָא כַּמָּה תַּלִּיל שְׁמָךְ וּמְשַׁבַּח בְּכוּלָּא אַרְעָא דִיהַבְתָּא זִיוָךְ עֵיל מִן שְׁמַיָּא׃ מִפּוּם עוּלֵימַיָּא וְיוֹנְקַיָּא אַשְׁתֵּיתָא עוּשְׁנָא מִן בִּגְלַל מְעִיקָךְ לְבַטָּלָא בְּעֵיל דְּבָבָא וְגַזּוֹמָא׃

יי ידין עמים. הפוך הדין מעלינו ותנהו על האומות: ידין. לשון יסודין: שפטני יי כצדקי. ואת ישראל שפוט לפי מעשים טובים שבידם ולא לפי העבירות: יגמר. לשון כליון וכן פתר מנחם גמר אמר גמר חסיד וכן כלם: ותכונן צדיק ובוחן לבות. אתה יודע מי הוא הצדיק שתכוננהו: אלהים צדיק. כן שמך: שופט צדיק. אתה לשפוט צדק: זועם בכל יום. כשרואה את מעשה הרשעי': אם לא ישוב. הרשע מרשעו: חרבו ילטוש. הב"ה עליו ילטוש פורבירא בלע"ז וידרוך קשתו: ולו. ולרשע הכין הב"ה כלי מות: לדולקים. לרודפים כמו כי דלקת אחרי וכן פירושו חציו להרוג את הרשעים הדולקי' את הצדיקים יפעל הב"ה ויזמינם להמיתם כל דליקה לשון רדיפה היא: יחבל. לשון הריון ולידה כמו שמה חבלתך אמך: והרה עמל וילד שקר: כל מה שהוא מוליד ויגע הכל משקר בו שאינו מתקיים בידו מתלא אמר כל מה דשיקרא מוליד פחתא כסבא: אודה יי כצדקו. כשיצדיק הדין הגמור לשפוט הרשעים כרשעם: על הגיתית. כלי זמר שבא מגת שם מצויים אומנים לעשותם ורבותינו אמרו על אדום שעתידה לידרך כגת כמו שנאמר פורה דרכתי לבדי אף ענין המזמור איכו מוכיח: מה אדיר שמך. יותר מכדי כח ודעת התחתונים לא היו התחתונים כדי שתשרה שכינתך ביניהם, אשר תנה הודך על השמים. ראוי שתתנהו על השמים ואתה בענותך הגדולה ירדת עוז מפי עוללים ויונקים ה השרית שכינתך במקד' ותקנת להודות לך עוז מפי הלוים והכהנים שהם בני אדם גדילים בלכלוך ויונקי שדים עוללים לשון ועוללתי בעפר קרני ועל שם הלכלוך נקראו כל תינוקות עוללי': למען צורריך. להודיעם כי עמך אכחנו: להשבית. חרפת אויב ומתנקם האומר לא טובים אתם משאר אומות ואני כשאזכירו אם שמיך ונו' אני תמיה בלבי מה אנוש כי תזכרנו:

יאשפט. ולו הכין כלי מות חציו לדולקים: ח' יי אדונינו ג' וסי' מה אדיר שמך. וחברו של אחריו. מחזיקים על אחיהם אדירהם דעזרא:

את השכינה כי הוא עבד השם וחוסי בו כאשר הזכיר בתחלת המזמור: ועדת. פירש'. וטעם ועליה שיתנשא עליהם ויראה להם כחו ור' משה אמ' שעדת לאומי' הם ישר' וטעם ועליה' למרום סובה שינביהנה למרום ואין לפי הזה טעם או ריח: יי. אר"ר משה כי טעם שפטני קח משפטי מחומסי והנכון בעיני כי אתה השם שופט הארץ שפטני כפי צדקי כי לא גמלתי כום רעה: יגמר נא רע. הוא הפועל ורשעי' הם פעולים ויש אומרים שיסור הרשעים. אמר רבי לוי כי ויו ובוחן לבות וכליות נוסף ואיננו רק טעמו אתה תדע מי הוא צדיק או רשע וטעם כליות כנוי לסתרים כמו הכליות שהם נסתרים וטעם אלהים צדיק כנגד ותכונן צדיק מגני. הוא לא יעשה מלחמה כי על השם הוא נשען כי הוא מושיע ישרי לב כנגד ובוחן לבות: אלהים. יש אומרים כי צדיק פועל גם ישפוט אשר יזעם יי בכל יום והטעם הוא שופט תמיד ולפי דעתי כי צדיק תאר לשופט ואל זועם השם בכל יום קשור עם הפסוק שהוא אחריו אם לא ישוב ותחסר מלת אשר כמו להתחזק עם לבבם שלם כאילו הוא ואם לא ישוב אשר חרבו ילטוש ויש אומרים כי אל כמו אלה על דרך אל כולדו להרפה ותשוב מלת אל למלת רשעים שהיא למעלה: אם. ויכוננה. הטעם מכוננת לירות: ולו. לנפשו: כלי מות. שחשב להרוג בו אחרי' ור' משה אמר כי פי' אם לא ישוב כמו אשר לא ישוב והפך זה אשר כמו יחטא: לדולקים. עשה חרבו לטושה כאש בוערת וי"א לדולקים כמו דלקת אחרי רדפת אחרי לרודפים אחרי להורגי: יפעל. החצים: הנה יחבל. כמו חבלתך אמך בטרם יבוא חבל: והרה עמל. הטעם כי תחלתו שוא וסופו הבל כי כל מחשבותיו תעמדנה ולא תהיינה: בור. טעם ויחפרהו להוסיף בעמקו ומלת בשחת המקום השפל במשקל אשר זורה ברחת מגזרת רוח ויש אומרים כמו בשחתם נתפש: ישוב. העמל שחשב שב בראשו ובעבור שהזכיר קדקדו אמר ירד כי הגזרות באות מהשמים בעבור חמסו: אודה. שדין צדקו והזכיר עליון כנגד ירד: למנצח על הגתית. יי אדונינו. זה המזמור נתנו למשפחות עובד אדום הגתי שהוא מבני לוי כמו לידותון או פיוט תחלתו הגתית מתפארת והדומה לה ור' משה אמר כי הוא כלי ויתיחס אל משפחת עובד אדום הגתי ולהתיחס ככה לא מצאנו ומהבלי' אמרו על כינון הדורכ' גתי: יי אדונינו. בעבור שאמר תמה להו במעשה ידיך: מה אדיר. דבר פלא ומלת תנה שם הפועל כמו מרדה מצרימה כאלו אמר תת הודך על השמים: מפי. אר"ר משה כי טעם מפי עוללים אם לא ידברו בפיהם הם בעצמם יודו לחסדיך כי יתכלכלם ותפרם ותרבם בגופם באורך וברוחב והנכון בעיני בעבור היות אדם נכבד מכל נבראי מטה אמר כן כי מגת פיהל הנער לדבר וזה טעם מפי עוללים אז יחל מתבונתו לקבל כח הנשמה החכמה עד שתשכל בשקול דעתה כח בוראה כי תחזק הנפש יום אחר יום וזה טעם יסדת עוז. וטעם למען צורריך לבטל דברי המכחישים האומרים אין אלוה וזה הטעם להשבית אויב ומתנקם על המאמינים בשם בדבור או במעשה: כי

פי׳ ידוע כי שבעה משרתות למאורות ולחמשה כוכבי לכת והמעון השמיני לצבא הגדול והתשיעי לגלגל המזלות ההולך ממזרח למערב והעשירי כסא הכבוד על כן כתב מעשה אצבעותיך כי הם עשר והזכיר הירח והכוכבים ולא הזכיר השמש בעבור כי אין יכולת לעין לראותם יומם בעבור אור השמש ויש אומ׳ כי טעם הודך על השמים כי הוא ח הבריאה הגדולה והנה לא יראה ביום כי אם אח׳ ובלילה יראה צבא גדול מאד׳ מה׳ ידוע כי הירח ואחד עשר כוכבים כנקודה בעגולה מהגלגל וכל הארץ כנקודה שלא תתחלק כנגד הרקיע ובן אדם כחלק שלא יקבל חלוק כנגד כל הארץ על כן מה אנוש כי תזכרנו דרך בזוי והטעם אחר שיש לך בריאות גדולו׳ וככבו׳ מה אדם איך שמת לב לתת כבוד׳ ותחסרהו מעט מאלהי׳ המלאכי׳ והכלל כאשר אמר ד דניאל אלהין די מדרהון עם בשרא לא איתוהי׳ וכבוד והדר תעטרהו׳ בעבור כח נשמת חיים שנפח בו שהיא עליונה ואיננה גוף על כן לא תמות׳ תמשילהו במעשי ידיך׳ בארץ לבדה כאשר יזכירם אחר כן ויש אומרים כי כל שתה תחת רגליו המתכות והצמחים׳ צנה׳ הזכיר הצאן והאלפי׳ בעבור צרכו למאכלו ומלבושו יותר מרכיבת הסוסים והחמורים׳ ואחר כן הזכיר חיות השדה ושדי כמו שדה על דרך כל אצילי ידי ומלת בהמו׳ כוללת לא כאשר אמר יפת כי הבהמה היא האוכלת עשב והנה מה יעשה לים גבור בבהמה׳ צפור׳ ואח׳ כן הזכיר העוף שיעוף למעלה היתנו והדג שיצוף למטה הימנו וטעם עובר ארחות ימים שבחכמתו עושה ספינות ויכיר ארחות ימים והזכיר זה בעבור שיצוד הדגים בלב הים ויש אומרים כי על הדג ידבר שישוב עובר ארחות ימים׳ יי׳ פעם אחרת ככה בכל דור ודור כי הארץ לעולם עומדת׳ למנצח עלמות לבן׳ על מות שתים מלות הם על כן טעה האומ׳ כי הוא כמו על עלמות שיר ועוד למה היה במוך אחריו למ״ד גם האומ׳ כי לבן היה שם משורר כמו בן ויעיאל איננו נכון כי אין משפט הלשון לאמר ליצחק ליעקב בפתחות הלמ״ד בשם אדם כי השם נודע כאשר פירשתי בספר השם ויש אומרים כי לבן הוא כנגד הפוך ועל מות איש הבנים ומות בנו והנכון דברי ר׳ אדונים הלוי שהיה שם אחד כשיכי הנגינים שלחץ את ישראל כאשר יפרש במזמור׳ אודה׳ טעם בכל לבי בסתר׳ אספרה׳ בגלוי׳ אשמחה׳ ומרוב השמחה אזמרה שמך ואם הוא כעלה מזמר׳ בשוב אויבי׳ אבתי השורר לא תהיה להם תקומה במות מלכם׳ כי׳ משפטי ודיני׳ לאותכי חמס עשה לדוד והפר בריתו והתפלל דוד בעבור זה ונשמעה תפלתו וטעם ישבת לכסא לעשות משפט׳ גערת׳ בלא בית כרמות כריתה הנני גוער לכם את הזרע׳ אבדת רשע׳ הוא לבן׳ לעולם ועד׳ מלה קבועה לעולם ועד עולם ובעבור שהוא סוף הפסוק שב הפתח קמץ קטן ובעבור אות התנועה באות עי״ן שהוא הראשון כפתח הוו כמו הוציא לחם ויין׳ האויב׳ אמר בן לברט כי מלא חרבות בפתח בספר קדמון על כן פירש בו כמו חרבות צורים והנכון בעיני שהאית חטוף בקמץ׳ ואמר רבי משה היה ראוי להיות אבד זכרם אתה וכמוהו יען אשר גבהת בקומה ויתן צמרתו ולא דבר נכונה כי כח השם בפעלים כמו מפי עליון לא תצא והטעם יציאות הרעות והטובו׳ והם הגזרות וככה הוא יען אשר גבהת בקומה ויתן גבהך ולפי דעתי כי האויב כמו הקהל חקה אחת לכם וכן הפי׳ ואתה האויב בעבור שתמו החרבות שהחרבת לנצח וערים נטשת אבד זכרם חשבת כי יתמלטו ושכחת כי השם לעולם ישב ויקח הדין ממך על כן אחריו ויי׳ לעולם ישב והנה הוא קשור עם אבד זכרם הערים הנה מחה השם את שמו ככתוב למעלה והוא הטעם שנמל לך כמעשיך׳ ויהי׳ לדך׳ שאין לו כח שהוא שפל על כן משגב׳ בצרה כמשמעו בצר לדך ורבי אדונים פירש בו לשון יחיד מן דברי הבצרות ואין זה מטעם המזמור׳ ויבטחו

שמיך ג׳ וסימ׳ והיו שמיך אשר על ראשך׳ כי אראה שמיך מעשה׳ יי׳ הט שמיך ותרד׳ וככבים ו׳ וסימ׳ נמסר ביואל סימן ב׳׳ וגם בהמות שדי י״ד פסו׳ וגם ותרין מלין ס״ף וסי׳ נמסר בסדר משפטים וביחזקאל סימן י״ן׳ ט עלמות ב׳ וסי׳ עלמות לבן׳ הוא ינהגנו עלמות׳ אויבי י״א מל׳ וסי׳ רחב פי על אויבי׳ ואנקמה מאויבי׳

כי אראה שמיך מעשה אצבעתיך ירח וכוכבים אשר כוננתה׳ מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו׳ ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו׳ תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו׳ צנה ואלפים כלם וגם בהמות שדי׳ צפור שמים ודגי הים עבר ארחות ימים׳ יהוה אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ׳

ט

למנצח על מות לבן מזמור לדוד׳ אודה יהוה בכל לבי אספרה כל נפלאותיך׳ אשמחה ואעלצה בך אזמרה שמך עליון׳ בשוב אויבי אחור יכשלו ויאבדו מפניך׳ כי עשית משפטי ודיני ישבת לכסא שופט צדק׳ גערת גוים אבדת רשע שמם מחית לעולם ועד׳ האויב תמו חרבות לנצח וערים נתשת אבד זכרם המה׳ ויהוה לעולם ישב כונן למשפט כסאו׳ והוא ישפט תבל בצדק ידין לאמים במישרים׳ ויהי יהוה משגב לדך משגב לעתות בצרה׳

מטול דאחמי שמיך עובדי אצבעותך סיהרא וכוכביא די אתקינתא׳ מה בר נשא מטול תדכר עובדוי ובר נשא מטול תסער עלוי׳ וחסרתא יתיה קליל ממלאכיא ואיקרא ושבהורא תכללניה׳ אשלטתיה בעובדי ידך כולא שויתא תחות רגלוי׳ עאן ותורי כולהון ולחוד בעירי חקלא׳ צפרי שמיא ונוני ימא ולויתן דחליף אסרטי ימא׳ יי אלהא ריבוננא כמה תליל ומשבח שמך בכולא ארעא׳ לשבחא על מיתותא דגברא דינפק מביני משירייתא תושבחתא לדוד׳ אשבח קדם יי בכל לבי אישתעי כולהון פרישותך׳ אחדי ואבדח במימרך אשבח שמך עילאה׳ כד יתוב בעלי דבבי לאחורא יתקלון ויהובדון מן קדמך׳ מטול דעבדת פורענותי ודיני יתבתא על כורסי דיינא זכאה׳ נזפת עממי דפלשתאי הובדתא גלית רשיעא שומהון מחיתא לעלמי עלמין׳ וכד נפל בעיל דבבא אישתציו חלוותיה וכרכיהון אצדיו לעלם וקרויהון צדיתא הובדתא דכרנהון מנהון׳ ומימרא דיי לעלמין מותביה בשמיה מרומא תקין לדינא כורסיה׳ והוא ידין עמא ארעא בזכותא ידין עממיא בתריצתא׳ ויהי מימר דיי תקוף למסכינא תקוף בעידני עקתא׳

בשוב אויבי אחור׳ ארדוף אויבי ואשיגם׳ אל יעלצו אויבי לי׳ הצילני מיד אויב׳ אויבי יאמרו רע לי׳ כי אברו אויבי לי׳ אז ישובו אויבי אחור׳ מהוללי בי נשבעו׳ פרץ האלהים׳ למשפט ט״ו דגשי׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן ט״ו׳

ותחסרהו מעט מאלהים וגו׳ מאלהים לשון מלאכים שנתת כח ביהושע להדמים החמה וליבש את הירדן במשה לקרוע מי ים סוף ולעלות למרום ובאליהו להחיות את המת׳ צנה ואלפים׳ צאן ובקר כמו שגר אלפיך צנה לשון פעולה הוא כמו וגררות לצאכל אובילדי״ץ בלע״ז יש מדרשי אגד׳ ואינם מתיישבין לפי המקראות׳ עלמות לבן יש פותרין על מו׳ לבן על מות בנו אבשלום ולא יתכן פתרונו מפני שאומרו לבן ולא אמ׳ הבן ואין לו במזמור עדו׳ וזכרון לאמץ זה הפתרון ויש פותרין עלמות לבן כבל ואף זה לא יתכן להפוך את השם ואין במזמור זכרונו וראיתי במסורת הגדולה שהיא תיבה אח׳ שהרי תיבר לה והוא ינהגנו עלמות פתרו מנחם ודונש מה שפתרו ואינו נראה בעיני וראיתי בפסיקת׳ שהענין מדבר בעמלק ועשו גערת גוים שמם מחית׳ ואומר אני למנצח עלמות לבן שיר זה לעתיד לבא כשיתלבן ילדותן ושחרותן של ישראל ותגלה צדקתם ויקרב ישועת׳ שימחה עשו וזרעו עלמו׳ ילדו׳ לבן כמו ללבן׳ ומנחם פתר עלמו׳ לבן נגינו׳ ללמד וכה פתרונו למנצח עלמו׳ לבן למשורר נגינו׳ ללמד ויהי׳ לבן כמו להבין ולבונן עלמות על שם כלי ששמו עלמות כמו שאמור בספר זה על עלמות שיר ודונש פתר לבן שם אדם שהיה שמו לבן שהיה כלחם בדוד בימי׳ ההם ומה שהוא אומ׳ גערת גוים אבדת רשע הרשע הזה הוא לבן ההורג עם נקיים ואף על פי שאין אתה רואה ב במקו׳ אחר אדם שהיה שמו לבן רק במקום הזה כן אתה מוצא במלכים אחרים שאינן נכתבים במקרא רק פעם אחת׳ כל נפלאותיך׳ גאולה אחרונה ששקולה כנגד כל הנסים כמו שנאמר לא יאמר חי יי׳ אשר העלה וגו׳׳ משפטי ודיני׳ ש תיבות כפולות במקר׳ ואין חילוק ביניה׳ משפטי ודיני בשמים עדי וסהדי במרומים עצמיו אפיקי נחושה גרמיו כמטיל ברזל׳ ישבת לכסא׳ כסא המשפט׳ גערת גוים׳ עמלק ראשית גוים׳ אבדת רשע׳ עשו׳ שמם מחית כי מחה אמחה׳ האויב תמו׳ כי חרבות השמא׳ לנצח הם עליו כחרב חדה ד״א חרבות לנצח אותו אויב שחרבות שלאתו היתה עלינו לנצח וזהו עשו שנאמר בו ועברתו שמרה נצח לא״ חרבות לשון חורבן וכן פתרונו האויב תמו חרבים לנצח וכן נאמר בירמיה שממות עולם אתנך ועריך לא תשובנה וערים נתשת׳ כי תאמר אדום רששנו וגו׳ וכשוב ונבנה חרבות כה אמר יי׳ צבאות המה יבנו ואני אהרוס׳ אבד זכרם׳ אותה השעה ויי׳ לעולם ישב וגו׳ שם שלם וכסא שלם כמו שנא׳ כסאו אבל קודם שימחה כתוב כי יד על כס יה כס חסר ושם חלוק׳ והוא ישפוט תבל בצדק ולאומים במישרים׳ עד בא הקץ היה רגיל לשפוט ברחמים לפי מישרים המצויין בהם דן אותם בלילה כשהם ישינים מן העבירות׳ ויהי יי׳ משגב לדך׳ אילאמבושיה בלע״ז לשון דכא לעתיד כשיכונן למשפט כסאו יהי משגב לישראל שהם דכים׳ לעתות בצרה׳ עתים של צרה׳ זמרו

רשי

זמרו ליי׳ יושב ציון · כשיחזיר ישיבתו לציון יאמרו לו כן ׃ אותם זכר · את הדמים ששפכו מישראל ׃ חנני יי׳ · עתה בגולה ׃ מרוממי · בגאולתך ׃ טבעו גוים · זו היא התהלה אשר אספר ׃ נודע יי׳ · כל זה מן התהלה נודע יי׳ לבריות כי שליט הוא ומושל ונוקם לאויביו שהרי משפט עשה בהם יושטי״צא בלע״ז ׃ נוקש רשע · נכשל רשע ׃ הגיון · כהגה זאת סלה ׃ לשאולה · אמר ר׳ נחמיה כל תיבה הצריכה למ״ד בתחילתה הטיל לה ה״א בסופה כגון מצרימה מדברה התיבון ליה והכתי׳ ישובו רשעים לשאולה אמר רבי אבא בר זבדי למדיוטא התחתונה של שאול ומהו ישובו לאח׳ שיצאו מגיהנם ויעמדו בדין ויתחייבו ישובו למדרגה תחתית של גיהנם ׃ כי לא לנצח ישכח · ישראל האביון מלפקוד עליה׳ מה שנשתעבדו בו ׃ ותקות עניים לא תאבד לעד ׃ קומה יי׳ · דוד מתפלל לפני הקב״ה שיקום וימהר לעשות זאת ׃ אל יעוז · עשו לאורך ימים בגדולתו ׃ על פניך · בשביל הכעס שהכעיסוך במקדשך ׃ מורה · מרותו ושל׳ ר״א מורה לשון השלכ׳ לשון ירה בים וי״א מורה לשון תער ׃ ידעו גוים · שהם אנוש ולא אלהות להיות גבורת׳ שולט׳ ׃ תעלים · תכסה לעתות בצרה · תעלים עיניך לעתי הצרה ׃ ידלקו · ירדוף כמו כי דלקת אחרי ׃ יתפשו במזמו׳ זו חשבו · נתפשים הם העניים במזמות שהרשעים חושבים עליהם ׃ כי הלל רשע · מושב על למה יי׳ תעמוד ברחוק כי שעתה עשו הרשע מתהלל ש שמשיג כל תאות נפשו ׃ ובוצע ברך נאץ יי׳ · והגזלן שבח את עצמו לאמר נאץ יי׳ ושלום יהיה לו ברך כמו ברך לשון פעל ויודע שאילו היה שם דבר היה הטעם למעלה באות הראשונ׳ והיה נקוד פתח וזה נקוד קמץ וטעמו ל למטה בר״ש ואל תתמה על ברך שלא אמר בירך שהרבה תיבות של ר״ש משמשות כך כגון אויב חרף יי׳ ולא נאמ׳ חירף נאץ כמו חרף וכן כל לשון ניאוץ כך פתר מנחם ׃ רשע כגובה אפו · שהוא גבה רוח ומגביה וחוקף פניו ואפיו בגבהותו ׃ בל ידרוש · כל מזמותיו אומרות לו בל ידרוש הקב״ה כל מה שאעשה כי אין משפט ׃ אין אלהים · לית דין ולית דיין ׃ יחילו · יצליחו דומ׳ לו על כן לא יחיל טובו ויש מפרש׳ יחילו כמו יחולו על ראש יואב ׃ מרום משפטיך מנגדו · מסולקים ומרוחקים משפטי יסורין ופורענות שלך מנגדו ש שאינם באים עליו · כל צורריו יפיח בהם · בהפחת רוח הוא מפיח בהם והם נופלים לפניו ׃

לדוד

אבן עזרא

ויבטחו בך · כאשר יראו שהיה השם משגב לדך אז יהיו לבטח ׃ זמרו · בעבור שהזכיר כי נגער בגוים ואבד הרשע שהשחית יודעי השם על כן יושב ציון כי אותם הם יודעי השם ודורשיו ׃ חננני · כמנצח שלש והיא מלה זרה ׃ ראה עניי · ככה עשה לי תמיד ובעבור היות שערי מות בתחתיות אמר כנגדו מרוממי ׃ למען · בשערי בת ציון · כנגד שערימות ׃ טבעו · זאת התהלה ׃ בשחת · כמו בשחתם נתפש ׃ ברשת זו · לפי דעתי כי זו כמו אלה וככה עם זו יצרתי לי זו א חטאנו לו אלה אומרי׳ חטאנו והטעם ברשת אשר אלה טמנו ויש אומרי׳ כי זו כמו זאת ׃ נודע · נוקש · פועל ושרשו עם נו״ן והנכון להיות הקמץ הקטן תחת פתח כי כל ה התנועות מתחלפות ולהיותו מגזרת תרגו׳ אין טעם לו והלא מ מצאנו וינקשו מבקשי נפשי והנה שנים ש שרשים ׃ הגיון · זה אספר באמת ׃ ישובו · בעבור שהאדם נברא מאדמה ׃ שכחי · תאר כי על משקלים שוכ׳ ימצא כמו חפצי רעתי כי לא ימצא ע עבור עצמו ואחר עמו כמו יחי ראובן ואל י ימות ואל יהי מתיו מ מספר ולא למדתי ח חכמה והטעם תקות עניים לא תאבד לעד ׃ קומה · טעם קומה להראו׳ גבורתו ועוזו ׃ אנוש · שם המין כמו ויהי לי שור וחמור ו והנכון המלך על כן אמר גוים הם עבדיו ׃ שיתה · מורה · כתוב בה״א וטעמו באל״ף הפך קראן לי מרא ׃ אנוש · מגזרת ואנוש הוא ׃ סלה · באמת ׃ למה יי׳ תעמוד ברחוק · אין ספק כי כבוד השם בכל מקום הוא רק כ כאשר לא יראה עוזו ידמה לאיש עומד מ מרחוק על כן לא יראה או הוא קרוב ויעלים עיניו לעתות שאנחנו בצרה ׃ בגאות · בגאותו של רשע ׃

ידלק עני · כמו ירדף וטעם יתפשו הרשע שהוא הפקיד וחביריו עמו · כי · אמר רבי משה כי יתחת אשר והטעם אשר יהלל רשע בעבור השיגו תאות נפשו והבוצע אשר הוא מברך השם הוא מנאצו ויהי ברך כמו ברך כנות אלהים ומלך ברך אלהים ומות או פי׳ ברך דורון ומנחה והוא שם כמו והדבר אין בהם וכמוהו וברך ולא אשיבנה ואיננו נכון כי וברך פעל עבר וכאילו כתוב וברך ברכה ולא אשיבנה ולפי דעתי כי הלל רשע הנזכר למעלה רשע אחר אשר התאוה ויברך הבוצע אשר נאץ השם והנה ברך כמו הלל ׃ רשע · סמך הגובה אל האף בעבור שאין בפנים גובה ממנו ואין ספק כי הגבהות בלב הוא רק דבר על הגלוי ׃ בל ידרוש · בלתו ויחסר בית מתלת כל מזמותיו ׃ יחילו · אמר רבי משה הכהן כי פי׳ דרכיו חפציו כמו לב אדם יחשב דרכו וטעם יחילו יבואו כמו יחולו על ראש יואב והטעם כי יבואו לו ויתכנו לו ברכיו כחפצו או יהיו דרכי אלהים וטעם יחילו שהיה ראוי שיפחידוהו מגזרת חיל והנכון בעיני כי יחילו פועל יוצא מגזרת חיל כיולדה והפעול חסר כמו לא תרצח ודרכיו שב אל הרשע כי דרכיו יפחידו המשכיל בעבור שיצליחו ומלת מרום כמו אתה מרום לעולם יי׳ והוא השם והטעם אתה מרום סרו משפטיך מנגדו וטעם יפיח בהם כמו אכפי לבון יפיחו קרים ׃ אמר

המקרא והתרגום

ויבטחו ב׳ וסימ׳ נד יודעי שמך · ויתן בפי שיר חדש ׃ אותם ד׳ מלאים בכתו׳ וסימ׳ וישא ידו להם להפיל · ויתן אותם לרחמים · לעשות אותם ימי משתה ושמחה · כי דורש דמים אותם זכר · וכל עזרא דכו׳ בל כמ״א וסים ושבתם אלי ושמרתם מצותי ועשיתם אתם ׃ ענוים ה׳ דכתי׳ עניים וסים׳ כי דורש דמים אותם זכר ·

ב׳ · ד׳ מ״ל — וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא־עָזַבְתָּ
דֹרְשֶׁיךָ יְהוָה ׃ זַמְּרוּ לַיהוָה יֹשֵׁב צִיּוֹן
ל׳ מ״ל — הַגִּידוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו ׃ כִּי־דֹרֵשׁ
ד׳ מ״ל בכת׳ — דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא־שָׁכַח צַעֲקַת
עניים ק׳ — עֲנָוִים ׃ חָנְנֵנִי יְהוָה רְאֵה עָנְיִי מִשֹּׂנְאָי
מְרוֹמְמִי מִשַּׁעֲרֵי מָוֶת ׃ לְמַעַן אֲסַפְּרָה
ל׳ מ״ל — כָּל־תְּהִלָּתֶיךָ בְּשַׁעֲרֵי בַת־צִיּוֹן
ב׳ ר״פ מלרע טעריה · — אָגִילָה בִּישׁוּעָתֶךָ ׃ טָבְעוּ גוֹיִם
בְּשַׁחַת עָשׂוּ בְּרֶשֶׁת־זוּ טָמָנוּ נִלְכְּדָה
ל׳ וחד זכורע — רַגְלָם ׃ נוֹדַע יְהוָה מִשְׁפָּט עָשָׂה בְּפֹעַל
ב׳ — כַּפָּיו נוֹקֵשׁ רָשָׁע הִגָּיוֹן סֶלָה ׃ יָשׁוּבוּ
ל׳ ומ׳ל — רְשָׁעִים לִשְׁאוֹלָה כָּל־גּוֹיִם שְׁכֵחֵי
אֱלֹהִים ׃ כִּי לֹא לָנֶצַח יִשָּׁכַח אֶבְיוֹן
עניים ק׳ · ב׳ כב — תִּקְוַת עֲנָוִים תֹּאבַד לָעַד ׃ קוּמָה יְהוָה
ב׳ חד מ״ל — אַל־יָעֹז אֱנוֹשׁ יִשָּׁפְטוּ גוֹיִם עַל־פָּנֶיךָ ׃
ל׳ כתי׳ ה׳ · וכב — שִׁיתָה יְהוָה מוֹרָה לָהֶם יֵדְעוּ גוֹיִם
אֱנוֹשׁ הֵמָּה סֶּלָה ׃

י

ב׳ ר״פ רכין · ל׳ — לָמָה יְהוָה תַּעֲמֹד בְּרָחוֹק תַּעְלִים
לְעִתּוֹת בַּצָּרָה ׃ בְּגַאֲוַת רָשָׁע יִדְלַק
עָנִי יִתָּפְשׂוּ בִּמְזִמּוֹת זוּ חָשָׁבוּ ׃ כִּי־
ל׳ וכל שום בר כש דכל׳ ל׳ וחד — הִלֵּל רָשָׁע עַל־תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ וּבֹצֵעַ
עד תלית · ב׳ תלים — בֵּרֵךְ נִאֵץ יְהוָה ׃ רָשָׁע כְּגֹבַהּ אַפּוֹ
בַּל־יִדְרֹשׁ אֵין אֱלֹהִים כָּל־מְזִמּוֹתָיו ׃
דרכיו ק׳ — יָחִילוּ דְרָכָו בְּכָל־עֵת מָרוֹם מִשְׁפָּטֶיךָ
מִנֶּגְדּוֹ כָּל־צוֹרְרָיו יָפִיחַ בָּהֶם ׃

וְיִסְתַּכְּלוּן בְּסַבְרוּתָךְ יַדְעֵי שְׁמָךְ מ
מְטוּל דְּלָא שְׁבַקְתָּא תָּבְעָיךְ יְיָ ׃
שַׁבַּחוּ קֳדָם יְיָ דְּאַשְׁרֵי
שְׁכִינְתֵיהּ בְּצִיּוֹן תַּנִּיאוּ בְעַמְמַיָּא
עוֹבָדוֹי ׃ מְטוּל דְּתָבִיעַ דְּמַיָּא
זַכָּאָה יַת צַדִּיקַיָּא דְּכִיר וְלָא שְׁלֵי
קְבָלַת עִינְוְותָנִין ׃ חוּס עֲלַי יְיָ חֲמֵי
סִיגוּפִי מִבַּעֲלֵי דְּבָבִי מְרוֹמֵם לִי מ
מִמַּעֲלָנֵי מוֹתָא ׃ מִן בְּגַלַל דְּאִשְׁתָּעֵי
לְכוּלְהוֹן שִׁבְחָךְ בְּמַעֲלָנֵי ת
תַּרְעֵי כְּנִשְׁתָּא צִיּוֹן אֶדּוּץ בְּפוּרְקָנָךְ ׃
טְבַעוּ עַמְמַיָּא בְּשׁוּחְתָּא דַּעֲבָדוּ
בְּמִצַּדְתָּא דְּנַן כְּמַנוּ אִיתְּחֲדַת ר
רַגְלֵיהוֹן ׃ גְּלֵי יְיָ דִּין דַּעֲבַד בְּעוֹבָדֵי
אִידוֹי אִתְּקַל רַשִּׁיעָא יְדוּנוּן צַדִּיקֵי
לְעָלְמִין ׃ יְתוּבוּן רַשִּׁיעֵי לְשִׁיוֹל
כּוּלְהוֹן עַמְמַיָּא דְּאַשְׁלִיוּ דַּחַלְתָּא
דַּיְיָ ׃ מְטוּל דְּלָא לְעָלְמַיָּא מִשְׁתַּלֵּי
חֲשׁוּכָא סוֹבְרָא דְּעִינְוְותָנֵי לָא
תְהוֹבֵד לְעָלְמָא ׃ קוּם יְיָ לָא יִתְעַשַּׁן
בַּר נְשָׁא רַשִּׁיעָא יִתְדְּנוּן עַמְמַיָּא
קֳדָמָךְ ׃ שַׁוִּי יְיָ דַּחַלְתָּא לְהוֹן
יִנְדְּעוּן עַמְמַיָּא דְּבַר נַשׁ הִינוּן ל
לְעָלְמִין ׃
לְמָה יְיָ תְּקוּם בְּרָחִיק תִּטַּמַּר בְּמַרוֹ
קַדִּישִׁין לְעִידָּנֵי עָקְתָא ׃ בְּגַסּוּת
רַשִּׁיעָא יִדְלַק עַנְיָא יִתְאַחֲדוּן
בְּנִכְלוּתָא דְּנַן דִּי חַשְׁבוּ לְמֶיעְבַּד ׃
מְטוּל דְּאִשְׁתַּבַּח רַשִּׁיעָא עַל רְגָרוּג
נַפְשֵׁיהּ דִּמְבָרֵךְ גַּבְרָא טְלוּמָא
מַרְחַק מֵימְרָא דַּיְיָ ׃ רַשִׁיעָא
בְּגַסּוּת רוּחֵיהּ לָא יִתְבַּע אֱלָהָא וְיֵימַר בְּלִיבֵּיהּ דְּלָא גַּלְיָין קֳדָם יְיָ כּוּלְהוֹן מַחְשְׁבָתוֹי ׃
מַצְלְחִין אוֹרְחָתֵיהּ בְּכָל עִידָּן רְחִיקִין דִּינָךְ מִן קְבָלֵיהּ בְּכָל מְעִיקוֹי יָזְעוּף בְּהוֹן ׃

קומה יי׳ אל נשא ידיך · אם ללצים הוא יליץ · בז לרעהו חוטא · טוב שפל רוח את וכ׳ חלוף כתיב ענוים וקרינן עניים וסימ׳ ובילי כליו רעים · כי לא לנצח ישכח אביון ׃ טבעו ב׳ ר״פ וסימ׳ טבעו גוים בשחת עשו · טבעו בארץ שעריה · הגיון ב׳ וסי׳ עלי הגיון בכנור · נודע יי׳ משפט עשה בפעל כפיו נקש ׃ יעוז ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסי׳ קומה יי׳ אל יעז אנוש · יעז בעזתו · והפיל רבואות ולא יעוז · בתרא מ״ל בקצת ספרי׳ בס״רה נמסר ג׳ חס׳ ׃ י׳ ו״א כגובה כ׳ וסי׳ כגבה ארזים · כגבה אפו בל ידרש ׃ דרכו ה׳ חס׳ י׳ בקריא׳ וסי׳ יחילו דרכו בכל עת · הן אלה משוש דרכו · לתת לאיש כדרכו וכפרי מעלליו · ויהי דוד בכל דרכו משכיל · ולא הלכו בניו בדרכו ׃

זמר ל׳ קמץ וכל זמר ונבלה דכו׳

אמר. אמר לא ברע. אמר לא ארעה כמו ואל ארעה ברעתי; אלה. ותוך. לאות על מחשב׳ רע בתוך לבו כסתר כדרך קדכם הוות והוא מרמה שלום וטוב על כן אחריו במסתרים: ישב. כל אורב יושב במקום שאין שם ישוב וזה אורב בישוב: לחלכה. יש אומרים כי הכ״ף לנכח השם ויש להשיב עליהם על חסרון היוד כי בית

לדור ודור אשר לא ברע. לא תבא עלי רעה לדורותי: ותוך. לשון מחשבה רעה הלכה בתוכו תמיד: עיניו לחלכה יצפונו. עיניו של עשו לישראל שהם חילך יארובו. לחלכה עליך יעזב חלכה שניהם במסורת לה מלין המשמשין במקום ך׳ כנון ונכה ובעמך תבונה תנצרכה ככל אשר צויתי אתכה הבצות

במסתרים ג׳ דגשים וסי׳ אם יסתר איש במסתרים. במסתרים יהרג נקי. לירות במסתרים תם. וסי׳ בלשון תרגום גברא קטיל שליכא: נשא חד כן י״ב זוגין בקריא׳ כן ב״ב חד כתיב א׳ בסוף תיבותא וחד כתיב ה׳ וסי׳ נשא קומה יי׳ אל נשא ידיך. נסה רבים אומרים מי יראנו טוב. במשא ובנגיהו שר הלוים. במסה לא תנסו

אָמַר בְּלִבּוֹ בַּל־אֶמּוֹט לְדֹר וָדֹר אֲשֶׁר
לֹא־בְרָע׃ אָלָה פִּיהוּ מָלֵא וּמִרְמוֹת וָתֹךְ
תַּחַת לְשׁוֹנוֹ עָמָל וָאָוֶן׃ יֵשֵׁב בְּמַאְרַב
חֲצֵרִים בְּמִסְתָּרִים יַהֲרֹג נָקִי עֵינָיו
לְחֵלְכָה יִצְפֹּנוּ׃ יֶאֱרֹב בַּמִּסְתָּר כְּאַרְיֵה
בְסֻכֹּה יֶאֱרֹב לַחֲטוֹף עָנִי יַחְטֹף עָנִי
בְּמָשְׁכוֹ בְרִשְׁתּוֹ׃ וְדָכָה יָשֹׁחַ וְנָפַל
בַּעֲצוּמָיו חֵלְכָאִים׃ אָמַר בְּלִבּוֹ שָׁכַח
אֵל הִסְתִּיר פָּנָיו בַּל־רָאָה לָנֶצַח׃
קוּמָה יְהוָה אֵל נְשָׂא יָדֶךָ אַל־תִּשְׁכַּח
עֲנָיִים׃ עַל־מֶה נִאֵץ רָשָׁע אֱלֹהִים
אָמַר בְּלִבּוֹ לֹא תִדְרֹשׁ׃ רָאִתָה כִּי־
אַתָּה עָמָל וָכַעַס תַּבִּיט לָתֵת בְּיָדֶךָ
עָלֶיךָ יַעֲזֹב חֵלְכָה יָתוֹם אַתָּה הָיִיתָ
עוֹזֵר׃ שְׁבֹר זְרוֹעַ רָשָׁע וָרָע תִּדְרוֹשׁ־
רִשְׁעוֹ בַל־תִּמְצָא׃ יְהוָה מֶלֶךְ עוֹלָם
וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ׃ תַּאֲוַת
עֲנָוִים שָׁמַעְתָּ יְהוָה תָּכִין לִבָּם
תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ׃ לִשְׁפֹּט יָתוֹם
וָדָךְ בַּל־יוֹסִיף עוֹד לַעֲרֹץ אֱנוֹשׁ מִן־
הָאָרֶץ׃

יא

לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד בַּיהוָה חָסִיתִי אֵיךְ
תֹּאמְרוּ לְנַפְשִׁי נוּדוּ הַרְכֶם צִפּוֹר׃

יֵימַר בְּלִבֵּיהּ לָא אָזוּעַ מִדָּר לְדָר מִלְּמֶעְבַּד בִּישׁ׃ לוֹטִין פּוּמֵיהּ מְלֵי נִכְלֵי וּרְמִיוּתָא תְּחוֹת לִישָּׁנֵיהּ לֵיאוּת וּשְׁקַר׃ יְתִיב בִּכְמַנֵי דְדָרְתָא בְּטוּמְרָיָא יִקְטוֹל זַכָּאָה עֵינוֹי לְמִסְכֵּינַיָּא יִטְשׁוּן׃ יִכְמוֹן בְּטוּמְרָיָא הֵיךְ אַרְיָא בִּמְטַלַּלְיֵהּ יִכְמוֹן לְמִיחְטַף עַנְיָא יַחְטֹף עַנְיָא בְּמִגְרֵיהּ בִּמְצַדְתֵּיהּ׃ יִדְכַּךְ וְיִשּׁוֹחַ וְיִפּוֹל בְּתֻקְפֵיהּ כְּמַנוֹי עַנְיֵי׃ יֵימַר בְּלִבֵּיהּ אִתְנְשֵׁי אֱלָהָא טָמַר אַפּוֹי לָא חָמֵי לְעַלְמִין׃ קוּם יְיָ קַיֵּים שְׁבוּעַת יְדָךְ לָא תִנְשֵׁי עִינְוְתָנֵי׃ מְטוּל מָה רָחִיק רַשִׁיעָא אֱלָהָא יֵימַר בְּלִבֵּיהּ לָא תִתְבְּעֵי׃ גְּלֵי קֳדָמָךְ מְטוּל דְּאַנְתְּ לֵיאוּת וְרוּגְזָא עַל רַשִׁיעַיָּא תִּסְעַר אִסְתַּכַּל לְמִשְׁלַם אַגְרָא טָב לְצַדִּיקַיָּא בִּידָךְ עֲלָךְ יִסּוֹבְרוּן עַנְיַיָּא יַתְמָא אַנְתְּ הֲוֵית סָעִיד׃ תְּבַר אֶדְרָעֵיהוֹן דְּרַשִׁיעֵי וּבִישֵׁי יִתְבְּעוּן רִשְׁעֵיהוֹן לָא יִשְׁכְּחוּן׃ יְיָ מַלִּיךְ לְעָלְמֵי עָלְמַיָּא אֲבַדוּ עַמְמֵי מֵאַרְעֵיהּ׃ רְיָגְתָא עִינְוְתָנֵי שְׁמִיעַ קֳדָמָךְ יְיָ תַּתְקִין לִבְּהוֹן תַּצְלֵי אוּדְנָךְ׃ לְמִידַן יַתְמָא וְעַנְיָא לָא יוֹסִיף עוֹד תּוּב בְּנֵי נָשָׁא לְאִתְבָּרָא מִן קֳדָם רַשִׁיעֵי אַרְעָא׃

תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד בְּמֵימְרָא דַּיְיָ סַבְרִית הֵכְדֵין אַתּוּן אָכְרִין לְנַפְשִׁי אִטַּלְטְלִי לְטוּרָא הֵיךְ צִפּוֹרָא׃

כב׳ ב״חל — כל הייס — ל׳ — ל׳ — ידכה ק׳ — חלכאים ק׳ כתיב חלה חדא — יקרי׳ תרתי — כ׳ ה׳ חס׳ בסיפ׳ — ענוים ק׳ — ל׳ חס׳ יוד — ב׳ עינוי ה׳ — ל׳ — ל׳ וכל ל׳ טיב ירע דכו׳ — ב״חל ו׳ — ט׳ — ל׳ — ב׳ מייתרין — נודי ל׳ ק׳

במסתרים ג׳ דגשים וסי׳ אם יסתר איש במסתרים נשא חד גברא קטיל שליחא

את יי׳ אלהיכם. סלא וקומו עבדיו ויקשרו. סלה כל אבירי אדני בקרבי. רפא ויצעק משה אל יי׳ לאמר. רפה שבריה כי מטה. ירושא בן עשרים וחמש שנה דמלכים. ירושה בן עשרים וחמש שנה יותם דדברי הימים. הוא כי לשלג יאמר הוא ארץ. הוה יעבדוך עמים וישתחוו לך. וזיזא בן שפעי בן אלון. וזיזה ויהי יחת הראש. ושנא את בגדי כלאו דירמיה. ושנה את בגדי כלאו דמלכים. ופא ואמר עד פה תבא ולא תוסיף. ופה ויקומו האנשים וילכו ויצו. והרא ויער אלהי ישראל את רוח פול. והרה הנה יחבל און והרה עמל. והפלא יי׳ בין מקנה ישראל. והפלה יי׳ את מכהך ואת מכות זרעך. הכסא צרור הכסף לקח בידו. בכסה הקעו בחדש שופר בכסה. חרבונא ביום השביעי כטוב לב המלך. חרבונה ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים:

יסתכו לא יסור היוד והנה בחלכאים מחלוקת יש בין כתיב לקרי אם היא מלה אחת או שתים ופירוש כאים כמו נכאים על משקל רוים ורבים ומדקדק גדול אמ׳ כי חלכאים מלה אחת והיא מהפעלים הרבעים ומלת לחלכה כמות והה״א תחת אל״ף. ויאמר הגאון כי נון יצפנו נוסף וטעמו יצפו והעד עיניו כמו עיניו בגוים תצפנה והנכון בעיני שהוא יצפנו לנפשות והטעם כי עיניו יבקשו מקום צפון ונסתר: יארב. אמר ר׳ משה כי בסוכו כמו בסוכתו ונכה אבל פנה כמו פנתה: לחטוף. כמו וחטפת׳ לכם: ידכה. ככה דרך האריה בהכספו לטרוף שלא יהי נודע אז ידלג על טרפו: בעצומיו. ידיו ורגליו שיש להם כח עצום ונכון הוא כאשר מצאנו יגרס ישב׳ גרס והוא מהבנין הכבד ומצאנו ככה מהקל לא גרמו לבקר הנה יהיה טעם והאחרון עצמו מהכבד גם יהיה מהקל והנה יהיה טעם בעצומיו השוברי העצמים וחלכאים פירשתיו: אמר. מודה הרשע ששם אל רק אין לו דיעה כדרך איכה ידע אל: בל ראה. הטעם כפול כמשפטו: קומה. כשאת היד להראות הכח: אל תשכח. כנגד שכח אל: על מה. לשון תימה כמו למה תרחיקי און: ראיתה. בחכמתך כי אתה תביט בלי ספק העמל והכעס שיעשה הרשע כי בידך לתת לו גמול בכל עת שתרצה: עליך יעזוב חלכה. כמו לחלכה זה הכעס כי ראה שפעמים רבות עזרת היתום שאין לו עוזר ורבי יהודה בן בלעם אמר בעבור כי תביט העמל והכעס אתה נותן לו כל חפצו על כן יעזוב הדל לשתוק והנה סוף הפסוק יכזיבנו: שבור. תאוו תדרוש לנכח השם לו היית כבן אדם שהוא דורש לא היית מוצא הרשע כי יאבד ויש אומרים כי התי״ו סימן הזרוע כי תבקש הזרוע להרע ולא תמצא על דרך תמצא ידך יי׳ אז יתברר כי השם הוא מלך לבדו והעד אבדו גוים מארצו: תאות. לבם שמעת לפני שידברו על דרך כי אין מלה בלשוני וכל תאות׳ שתכין לבם והטעם לעזרם ותי״ו תקשיב אזנך סימן לשון נקבה וזה הו׳ הטעם כפול: לשפוט. לקחת משפט יתום ודך ולא תערץ אל תערצו כמו אל תיראו ועריץ כמו נורא והנה לערוץ אנוש לירא אנוש כי מצאנו מלת יראה בשם כמו ירא׳ו מיי׳ ובלא שם כמו ירא׳ וך עם שמם או תהיה מלת מן הארץ מוספת אחורכית כמו אדם פטרה ובדקת. למכה. איך תאמרו. טעם איך תאמרו לנכח שונאיו הרשעים ולהם ידבר: הרכם. הר שלכם וצפור חסר כ״ף כמו ויקרא אריה על מצפה יי׳ כי הוא כאריה כי השם הוא הקורא והעד היות על מצפה בשלש נקודות כי הכנו שתוך כי הטעם תאמרו לנפשי נודי תעצמך אל הר שלכם כי את כציפור והנה הקשת דרוכה כמו אפל:

כי

עמכה לימרכו המסורת שחלכה כמו חילך חיל שלך ומנחם פתר אותם לחלכה יצפונו וכן יעזב חלכ׳ כמו ונפל בעצומיו חלכאים ענין נמוכים ונדודים וכה יסוד במלה: ידכה ישוח. כן דרך האורב שמרכה ומשפיל ומקטין עצמו כדי שלא יהא ניכר: ונפל בעצומיו חלכאים: חיל נשברים. ראיתי במסורת הגדולה חלכאים אחת מחמש עשר׳ תיבות הכתובו׳ תיבה אחת ונקראות שתי תיבות כגון בגד ותאמר לאה הסרת למו מלכם ידכאו עמי רף זה חלכאים חיל של נשברים כאים לשון ונכאה לבב למותת והה״ז הו״ן מן הסרש יוכיח עליו למען הכאות לב צדיק למדנו הו״ן של נכאה כנ״ן של נמבזה ונ״ון של נקלה וכן פתרונו ונפל בעצומיו של רשע זה ברמיזותיו ובקריצותיו ל׳ שון הנשוא עצמותיו׳ עוכם עיניו חיל של נכאים ר״ל בעצומיו על ידי גבוריו אר׳ שמון אין הרשע הזה הזה מטול בקילירום שלו פירוש חיל אלא גבורים כמותו שנאמר ולגוברין גבריחיל די בחיליה אמ׳ לכפתא לשדרך מישך ועבד נגו ומנחם פתר חלכאים כמו דל וחלך והכ׳ יסוד בתיבה. על מה נאץ רשע. להב״ה לפי שאומר בלבו לא תדרוש: ראיתה. מה שהוא עושה ואתה מחרים: כי אתה. כן דרכך שתביט עמל וכעס: לתת בידך. בכחך אתה נותן יד לרשעי׳ להצליח ברשעם: עליך יעזב חלכה. ישראל עמך שהם חילך הם עוזבים עליך את המשא שתעשה דין ברשעים ומנחם פתר יעזב לשון עזר׳ כמו עזוב תעזוב עמו ומנחם פתר חלכה לשון דל וחלך וך׳ יסוד בתיבה: יתום אתה היית עוזר. בימים הראשונים: שבור זרוע. של עשו הרשע: ורע תדרוש רשעו בל תמצא. פושעי ישראל כשרואין את הרשעים מצליחין לבם נוטה להרשיע אבל משתשבור את זרוע הרשעים אם באת לדרוש רשעם של רשעי ישר׳ לא תמצאנו: יי׳ מלך עולם ועד. מאחר שאבדו גוים מארצו: לשפוט יתום. לעשות משפטם של ישראל היתומים ודכים: בל יוסיף עוד. עשו: לערוץ אנוש. ללכת ולשבור את האנושים וחולים: איך תאמרו לנפשי נודי וגו׳. זה דוגמת כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת יי׳ שגרשוני מארץ לחוצה לארץ וכאן הוא אומר ביי׳ חסיתי שיחזירני להסתפח בנחלתו איך תאמרו אתם נודי לנפשי נודי הרכם עוברי הר שלכם את הצפור הנודדת שכל אדם המיטלטל נמשל לצפור הנודדת מן קינה כדכתיב כצפור נודדת מן קינה כן איש נודד ממקומו שנדד קנך שטרדוך מכל ההר כצפור הנודדת. נודו כתיב שהוא נדרש אף בישראל שהאומות אומרים להם כן:

כי

כי הנה הרשעים · דואג ודילטורי הדור המטילין איבה ביני ובין שאול: ידרכון · לשון דריכה נופל בקשת שכשהוא חזק צריך ליתן רגלו עליו כשרוצה לנטותו · קשת לשונם ידרכו קשתם שקרי: כוננו חצם על יתר · הקשת קורדא דארץ בלע״ז: לירות · אדבניטיר בלע״ז: במסתר לישרי לב · דוד וכהני נוב: כי השתות יהרסון · על ידיהם נהרגו כהני יי׳ צדיקים שהם שתות של עולם: צדיק מה פעל: דוד שלא חטא מה פעל בכל זאת אתם תשאו עון ולא אני: יי׳ בהיכל קדשו · הרואה ובוחן מעשיכם ואף על פי שכשמים כסאו גבוה עיניו יחזו אתכם בארץ: יי׳ צדיק יבחן · ולא מפני שאני לוקה ונרדף על ידיכם אתם מתהללים לאמר אלהים עזבו לא כן הוא אך כך מדתו של הב״ה ליסר ולנסות הצדיקים ולא את הרשעים ה הפשתני הזה כל זמן שיודע שפשתנו יפה הוא מקיש עליה וכשאינ׳ יפה הוא מתעט בכתישתה לפי שמתנתקת: שכאה כפשו · ומשביע לו את גמול עונותיו לעולם ארוך ואז יתמטר עליהם בגיהנם · פחים · לשון פחמי׳: זלעפות · לשון שריפה ומנחם פתר אותו לשון שער קטב וכן מפני זלעפות רעב זלעפה אחזתני כלומ׳ שערו שער: כי צדיק יי׳ צדקות אהב · וירחם על הצדיק ואוהב אותם שפניתו יחזו ישר: ישר יחזו פנימו · מוסב על צדיק יי׳ צדקו׳ אהב ואותם אשר ישר יחזו פנימו ורבותינו פתרו הרשעים ידרכון קשת על שבנא וסיעתו ופתרו לישרי לב על חזקיהו ו וסיעתו כי השתות יהרסון אם השתות נהרסו על ידם צדיקו של עולם מה פעל וחי׳ סדר המקרא׳ נופל על המדרש: על השמינית · כנור של שמונה נימין: גמר · כלה: פסו · פיילידי״ט בלע״ז כמו אפסו וכן פתר מנחם · כי פסו אמונים מבני אדם הכל מסקרים בי ומרגלים את ה המקומות אשר אני מתחבא שם ומגידי׳ לשאול הלא דוד מסתתר עמנו: בלב ולב · בשני לבבות לי מראים שלום ויש שנאה טמונה בלבם: ללשוננו נגביר · בלשוננו נתגבר: משוד עניים · מחמת שוד עניים הנשדדים על ידכם כגון אני ואנשי וכהני נוב ומחמת אנקת אביונ׳ יאמר יי׳ עתה אקום לעזרת׳: אשית בישע יפיח לו · אשיתם בישע ירבר עליהם יפיח לשון דבור הרבה יש בספר משלי ובחבקוק ויפיח לקץ ולא יכזב ומנח׳ פתר אותו לשון מוקש כמו הפח כסבר: אמרות יי׳ אמרות טהורות · הן שיש יכולת בידו לקיימם אבל אמרות בני אדם אינם אומרות שהם מתים ואין בידם לקיים · טהורות ברורות ומתקיימות כל מה שמבטיח עושה והרי הבטיחני ישועה ומלכות: כסף צרוף · הרי הן ככסף צרוף הגלוי לכל הארץ: בעליל · לשון גילוי הוא בלשון משנה בין שלא כראה בעליל כו׳ ויש מפרשים בעליל לשון מעלה וכן פירושו כסף צרוף בעליל לארץ כלומר ככסף הצרוף במשובח שבעפר ובעליון שבו כי כורי המצרף עשה אדם מן העפר המשובח לא״ בעליל כמו עלי בתוך הריפו׳ בעלי והוא שם כלי שכותשין בתוכו וכן בעליל הכור שמתיכין לתוכו הזהב והכסף וזה איכו נרא׳ לפי שאיכו קורא עלי המכתש שכותשין לתוכו אלא יד המכתש שכותשין בו שקורין פילאון בלע״ז לא״ בעליל לשון בעל יד כלומ׳ אדון הארץ וסבח המלה כנגד השם וגם תרגום יונתן הוא לשון אדנות ואמר כי אמרותיו כסף צרוף מאדון הארץ שהוא השם שהוא צרף וזקק אותם: תשמרם · לאותם עניים ואביונים הנרדפים מן הדור זו שהם דילטורין: מזוקק שבעתים · מדרש אגדה יש ומיוסב על הסדר רבי יהושע דסיכנין בשם ר׳ לוי תינוקות שהיו בימי דוד עד שלא טעמו טעם חטא היו יודעים לדרוש את התורה בארבעים ותשעה פנים לכל צד וזהו שבעתים והיה דוד מתפלל עליהם רבונו של עולם ראה כמה תורתך ואמרתך ברורה ומזוקקת שבעתי׳ בלבם אתה יי׳ תשמרם שמור אותה בלבם תצרנו מן הדור הזה שלא ילמדו דרכיהם להיות דלטורין מן הדור שהן דילטורין: סביב רשעים יתהלכון · לטמון מוקשים להכשילני: כרום זולות לבני אדם · מקלאתם שעינם רעה בגדולתי שלקחתי מאחרי הצאן למלך וזהו פתרון כרום זולות לבני אדם כשמתרוממים איש הזולל בעיני בני אדם וזהו דוגמא האמור במקום אחר אבן מאסו הבונים ומדרש אגדה פותרו על ישראל לעתיד לבא כשיתרוממו ומנחם פתר כרום זולות לבני אדם כראש הזולל לאכול בני אדם ויהי רום כמו ריש וראש וזולות כמו זולל וסובא וכן פתרונו סביב רשעים יתהלכון סביבות העני יהולכים הרשעים לבלעו תכם כרום זולות לבני אדם:

כי השתות · מצודות כמו והיו שתותיה מדוכאים ויש אומרים יסודות כמו וחשופי שת והטעם יהרסון וזה רמז לעצות שהם כמו יסודות וטעם צדיק מה פעל כי זה פעל אלהים אל תתרעמו על הצדיק על כן אחריו יי׳ בהיכל קדשו הוא השמים: עיניו יחזו · כנגד לירות כמו אפל: יי׳ · טעם יבחן אם בא רע על הצדיק לענותו הוא ולנסותו ולהוכיחו כדרך כי את אשר יאהב יי׳ יוכיח רק ה הרשע לעולם ישנאנו: ימטר · דמה הרעה הבאה על הרשעים פ פתאום כמו הפחים וחברו רקועי פחים והם כדמות אבנים שורפים שהם יורדים עם המטר: זלעפות · כמו זלעפה אחזתני כמו רעדה: כוסם · חלקם וככה יי׳ מנת חלקי וכוסי והם מ מפעלי הכפל והעד תכוסו על השה: כי · אמר רבי משה פנימו תחת פניו וככה כי י יסכון עלימו משכיל ויפת אמר כי הוא על דרך כאשר התעו אותי אלהים ולא דבר נכונה כי לא ימצא לשון רבים עם השם הנכבד רק על מת אלהים לסוד עמוק ולא מצאנו ה הפנים רואים רק ה העינים שהם בם ואין טענה מן פני יי׳ חלקם כי הוא כמו פני יי׳ ב בעושי רע והנכון כי יחזו שב למלת יבחנו בני אדם ואם הוא ר רחוק או יחזו החוזים כמו אשר ילדה אותה ללוי ומלת ישר תאר והטעם משפט ישר כמו וישר משפטיך: למנצח · השמינית · כועם או פיוט או יתר: כי גמר חסיד · גמר פועל עומד או אם היה יוצא גמר חסיד לעשות חסד גם פסו נכרתו כמו פס ידא והמוכים תאר ואין ככה שומר אמונים כי הוא שם: שוא · חלקות · תואר והמתואר חסר והם אמרו כמו וידבר אתם קשות: בלב ולב · כמו שיש לו שתי לבבות והלשון תלין בעד האחד: יכרת · כבואה כדרך רפאני יי׳ וארפא או תפלה: מדברת גדולות · כמו ומאכלו בריאה: חסר · ללשוננו · בעבור לשוננו כמו כן יאמרו לי: משד כמ״ש מחתם אחיך יעקב: עתה אקום יאמר יי׳ · דרך נבואה: אשית בישע · כמו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי והטע׳ אשית ישע אשר יפיח לו ידבר כמו יפיח כזבים והוא דבק עם הפסוק הבא אחריו אמרות והטעם כי השם יושיע מיד זה המגביר׳ בלשונם ההונה בתורתו על כן אתה תשמר׳ ומלת בעליל כפול הלמ״ד כדרך סגריר והו׳ מגז׳ בעל הארץ שהוא אדוניה ויהיה כסף צרוף כסף אדוני הארץ: שבעתים · פעמים רבות: אתה · יתכן להיות תם תשמרם על אמרותהשם ותצרנו המפיח בהם וזו כמו אלה ופירושו כי בני דורו רעים על כן אחריו סביב והטעם שהם משוטטים בכל מקו׳ להרע ופי׳ זולות קלון כמו יקר מזולל כי הייתי זוללה כל מכבדי׳ הזילוה והוא חסר הראוי כרום אנשי זולות כדרך וגבורתך במלחמה אל תהי מרי ואני תפלה ויש אומרים מן זולל וסובא והראשון נכון:

למנצח

יב חלקות ג׳ וסימ׳ דברו לנו חלקות · שפת חלקות בלב ולב ידברו · יכרת יי׳ כל שפתי חלקות: עתה אקום ב׳ וסימ׳ אשית בישע יפיח לו · עתה ארומם: אתה יי׳ ג׳ רף וסימ׳ אתה יי׳ תשמרם · אתה יי׳ לא תכלא רחמיך ממני · אתה יי׳ לעולם תשב: סביב ג׳ רף וסימ׳ בסוף יחזקאל:

כִּֽי הִנֵּ֪ה הָרְשָׁעִ֡ים יִדְרְכ֬וּן קֶ֗שֶׁת כּוֹנְנ֣וּ חִצָּ֣ם עַל־יֶ֑תֶר לִיר֥וֹת בְּמוֹ־אֹ֝֗פֶל לְיִשְׁרֵי־לֵֽב׃ כִּ֣י הַ֭שָּׁתוֹת יֵהָרֵס֑וּן צַ֝דִּ֗יק מַה־פָּעָֽל׃ יְהוָ֤ה ׀ בְּֽהֵיכַ֬ל קָדְשׁ֗וֹ יְהוָה֮ בַּשָּׁמַ֪יִם כִּ֫סְא֥וֹ עֵינָ֥יו יֶחֱז֑וּ עַפְעַפָּ֥יו יִ֝בְחֲנ֗וּ בְּנֵ֣י אָדָֽם׃ יְהוָה֮ צַדִּ֪יק יִ֫בְחָ֥ן וְ֭רָשָׁע וְאֹהֵ֣ב חָמָ֑ס שָֽׂנְאָ֥ה נַפְשֽׁוֹ׃ יַמְטֵ֥ר עַל־רְשָׁעִ֗ים פַּ֫חִ֥ים אֵ֣שׁ וְ֭גָפְרִית וְר֥וּחַ זִלְעָפ֗וֹת מְנָ֣ת כּוֹסָֽם׃ כִּֽי־צַדִּ֣יק יְ֭הוָה צְדָק֣וֹת אָהֵ֑ב יָ֝שָׁ֗ר יֶחֱז֥וּ פָנֵֽימוֹ׃

יב לַמְנַצֵּ֥חַ עַֽל־הַשְּׁמִינִ֗ית מִזְמ֥וֹר לְדָוִֽד׃ הוֹשִׁ֣יעָה יְ֭הוָה כִּי־גָמַ֣ר חָסִ֑יד כִּֽי־פַ֥סּוּ אֱ֝מוּנִ֗ים מִבְּנֵ֥י אָדָֽם׃ שָׁ֤וְא ׀ יְֽדַבְּרוּ֮ אִ֤ישׁ אֶת־רֵ֫עֵ֥הוּ שְׂפַ֥ת חֲלָק֑וֹת בְּלֵ֖ב וָלֵ֣ב יְדַבֵּֽרוּ׃ יַכְרֵ֣ת יְ֭הוָה כָּל־שִׂפְתֵ֣י חֲלָק֑וֹת לָ֝שׁ֗וֹן מְדַבֶּ֥רֶת גְּדֹלֽוֹת׃ אֲשֶׁ֤ר אָֽמְר֨וּ ׀ לִלְשֹׁנֵ֣נוּ נַגְבִּ֗יר שְׂפָתֵ֣ינוּ אִתָּ֑נוּ מִ֖י אָד֣וֹן לָֽנוּ׃ מִשֹּׁ֥ד עֲנִיִּים֮ מֵאַנְקַ֪ת אֶבְי֫וֹנִ֥ים עַתָּ֣ה אָ֭קוּם יֹאמַ֣ר יְהוָ֑ה אָשִׁ֥ית בְּ֝יֵ֗שַׁע יָפִ֥יחַֽ לֽוֹ׃ אִֽמֲר֣וֹת יְהוָה֮ אֲמָר֪וֹת טְהֹ֫ר֥וֹת כֶּ֣סֶף צָ֭רוּף בַּעֲלִ֣יל לָאָ֑רֶץ מְ֝זֻקָּ֗ק שִׁבְעָתָֽיִם׃ אַתָּֽה־יְהוָ֥ה תִּשְׁמְרֵ֑ם תִּצְּרֶ֓נּוּ ׀ מִן־הַדּ֖וֹר ז֣וּ לְעוֹלָֽם׃ סָבִ֗יב רְשָׁעִ֥ים יִתְהַלָּכ֑וּן כְּרֻ֥ם זֻ֝לּ֗וּת לִבְנֵ֥י אָדָֽם׃

אֲרוּם הָא רַשִׁיעֵי נַגְדִין קַשְׁתָּא מְתַקְנִין גִּירֵיהוֹן עַל נִימָא לְמִרְמֵי בְּקַבְלָא עִילוֹי תְּקִינֵי לִבָּא׃ מְטוּל דְּאִין אֲשִׁיָתָא יִתְרְעוּן זַכָּאָה מְטוּל עֲבַד טוּבָא׃ יְיָ בְּהֵיכְלָא דְקוּדְשֵׁיהּ אֱלָהָא בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא כּוּרְסֵיהּ עֵינוֹי חַמְיָין טִימוּרוֹי מְבַחֲנָן בְּנֵי נְשָׁא׃ אֱלָהָא צַדִּיקָא בָּחִין וְרַשִׁיעַיָא וְרַחֲמֵי חֲטוּפִין סַנְאַת נַפְשֵׁיהּ׃ יַחֵית מִטְרִין דְּפוּרְעָנוּ עַל רַשִׁיעֵי מַפְחִין דְּאֶשָּׁתָא וּבְבוּרִיתָא וְזַעְפָּא עַלְעוֹלָא יְהַבַת כַּלִּידְהוֹן׃ מְטוּל דְּצַדִּיקָא יְיָ צִדְקוּתָא רְחִים תַּקְנַיָא יֶחֱמִינוּ סְבַר אַפּוֹי׃

לְשַׁבְחָא עַל כִּינוֹרָא דְתַמְנַיָא נִימֵי תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִיד׃ פְּרוּק יְיָ מְטוּל דִּגְמִירוּ טַבַיָא סָפוּ אֲרוּם מְהֵימְנַיָא מִן בְּנֵי נְשָׁא׃ שִׁקְרָא מְמַלְּלִין אֱנַשׁ עִם חַבְרֵיהּ סִיפְוָתָא שְׁעִיעָן בְּלִבָּהוֹן מְמַלְּלִין וּבְלִבָּא שִׁקְרָא מְמַלְּלִין׃ יְשֵׁיצֵי יְיָ מִן עָלְמָא כָּל סִיפְוָון שְׁעִיעָן לִישָּׁנָא דִמְמַלְּלָא רַבְרְבָנוּתָא׃ מָאן דְּכַפְרִין בְּעִיקָרָא דְּאָמְרִין בְּלִישָׁנָנָא נִתְגַּבַּר סִיפְוָותָנָא עִימָּנָא מָאן רִבּוֹן דִּילָנָא׃ מֵאוֹנְסָא דַעֲנִיֵי מִן צְוַוחַת חֲשִׁיכֵי הַשְׁתָּא אֲקוּם אָמַר יְיָ אֲשַׁוֵי פּוּרְקָן לְעַמִּי וּלְרַשִׁיעֵי אַסְהִיד בִּישׁוּתָא לְהוֹן׃ מִילִין דַּיְיָ מִילַיָא דַּכְיָין סִימָא סְנִינָא בְּכוּרָא עַל אַרְעָא זְקִיק שִׁבְעָתֵי זִמְנִין׃ אַנְתְּ יְיָ תִּנְטְרִינוּן לְצַדִּיקַיָא תִּנְצְרִינוּן מִן דָּרָא בִּישָׁא הָדֵין לְעָלְמִין׃ חֲזוֹר חֲזוֹר רַשִׁיעַיָא מְהַלְכִין כְּעַלוּקָא דְמַצְצָא דְמֵיהוֹן דִּבְנֵי נְשָׁא׃

למנצח : עד אנה · הטעם אם לא יהיה כוסעתאויביו ידמה לשכי בני אדם כי אלהיו שכחו או לא ידע אסר קראהו : עד אנה · אחשוב ואשית עצות בנפשי כל עת בעבור היגון שהוא בלבבי יומם בעבור שירום אויבי עלי : הביטה · כנגד תסתיר את פניך : פן אישן · שינת המות כי השמות בנח הפעלים : פן יאמר · יכלתיו · יוסף פועל עומד על כן יכלתי לו כמו ויזעקוך ויזעקו אליך או לך : ואני · ואין לי חסד שאבטח בו כי אם בחסדך ולמען זה הבטחון יגל לבי :

יג בלבבי ג' וסימ' והקימתי לי כהן נאמן · ככל אשר בלבבי עשית דיהוא · עד אנה אשית עצות : איבי · וסימ' ותשלחי את איבי · המצאתני איבי · עד אנה ירום איבי · פן יאמר איבי יכלתיו · כי לא יריע איבי · יהי כרשע איבי · אשר טפחתי ורביתי : יד יו' פסוקים אין אין כמצעות פסוק וסימ' נכסר בישעיה סימן מ'

יג לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר
לְדָוִד : עַד־אָנָה יְהוָה תִּשְׁכָּחֵנִי נֶצַח
עַד־אָנָה תַּסְתִּיר אֶת־פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי :
עַד־אָנָה אָשִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשִׁי יָגוֹן
בִּלְבָבִי יוֹמָם עַד־אָנָה יָרוּם אֹיְבִי עָלָי : ג' י'
הַבִּיטָה עֲנֵנִי יְהוָה אֱלֹהָי הָאִירָה
עֵינַי פֶּן־אִישַׁן הַמָּוֶת : פֶּן־יֹאמַר אֹיְבִי ל' י'
יְכָלְתִּיו צָרַי יָגִילוּ כִּי אֶמּוֹט : וַאֲנִי ל'
בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ ג' כתיב ל'
אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָמַל עָלָי :
יד לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד
אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים הִשְׁחִיתוּ ל'
הִתְעִיבוּ עֲלִילָה אֵין עֹשֵׂה־טוֹב : יְהוָה
מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף עַל־בְּנֵי־אָדָם לִרְאוֹת
הֲיֵשׁ מַשְׂכִּיל דֹּרֵשׁ אֶת־אֱלֹהִים :
הַכֹּל סָר יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ אֵין עֹשֵׂה־טוֹב כ'
אֵין גַּם־אֶחָד : הֲלֹא יָדְעוּ כָּל־פֹּעֲלֵי יו כסו' אין אין חכמו' כמו'
אָוֶן אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ לֶחֶם יְהוָה לֹא
קָרָאוּ : שָׁם פָּחֲדוּ פָחַד כִּי אֱלֹהִים
בְּדוֹר צַדִּיק : עֲצַת־עָנִי תָבִישׁוּ כִּי ל'
יְהוָה מַחְסֵהוּ : מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת ת'
יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב יְהוָה שְׁבוּת עַמּוֹ יָגֵל
יַעֲקֹב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל :
טו מִזְמוֹר לְדָוִד ה' רֿף
יְהוָה מִי־יָגוּר בְּאָהֳלֶךָ מִי־יִשְׁכֹּן בְּהַר
קָדְשֶׁךָ : הוֹלֵךְ תָּמִים וּפֹעֵל צֶדֶק ב' מל' בסי'
וְדֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ : לֹא־רָגַל עַל־ ד' רֿף לא לא לא
לְשֹׁנוֹ לֹא־עָשָׂה לְרֵעֵהוּ רָעָה וְחֶרְפָּה
לֹא־נָשָׂא עַל־קְרֹבוֹ : נִבְזֶה ג' חס'
בְּעֵינָיו נִמְאָס וְאֶת־יִרְאֵי יְהוָה יְכַבֵּד ב' ככף נמאס
נִשְׁבַּע לְהָרַע וְלֹא יָמִר : כַּסְפּוֹ לֹא־ ו' כתיב' ל' חס'
נָתַן בְּנֶשֶׁךְ וְשֹׁחַד עַל־נָקִי לֹא לָקָח

לְשַׁבָּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד :
עַד אַן יְיָ תַּשְׁלִינַנִי לְעָלְמִין עַד אַן
תְּטַמּוֹר זִיו אַפָּךְ מִינִי : עַד אַן
אֲשַׁוֵּי מִילְכָא בְּנַפְשִׁי דְוָונָא בְּלִבָבִי
יְמָם עַד אַן יִתְרַם בְּעִיל דְּבָבִי עֲלוֹי
: אִסְתַּכַּל וְקַבֵּל צְלוֹתִי יְיָ אֱלָהָא
אַנְהִיר עֵינַי בְּאוֹרַיְתָךְ דִּילְמָא אֵיחוֹב
וְאִידְמוֹךְ עִם חַיָּיבֵי מוֹתָא : דִּילְמָא
יֵימַר יִצְרָא בִישָׁא אַשְׁלַטְתֵּיהּ מְעִיקַי
יְרַנְּנוּן מְטוּל אַסְטֵי מֵאוֹרַיְתָךְ :
וַאֲנָא בְּטוּבָךְ הִתְרַחֲצִית יְרַנֵּן ל
לִבָּבִי בְּפוּרְקָנָךְ אֲשַׁבַּח קֳדָם יְיָ ם
מְטוּל דִּפְרִיעַ עֲלַי טַבְתָּא :
לְשַׁבָּחָא בְּרוּחַ נְבוּאָה עַל דָּוִד אֲמַ'
שַׁטְיָא בְּלִבֵּיהּ לֵית שׁוּלְטָנָא
דֶּאֱלָהָא בְּאַרְעָא חַבִּילוּ עוֹבָדֵיהוֹן
רַחֲקוּ טַבְתָּא וְאַשְׁכְּחוּ עִילָּא לֵית
דַּעֲבַד טָב : יְיָ מִשְּׁמַיָּא אוֹדִיק עַל
בְּנֵי נָשָׁא לְמֶחֱמֵי אִין אִית מַשְׂכִּיל
תָּבַע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ : כּוּלְּהוֹן
זָרוּ לַאֲחוֹרָא כַּחֲדָא אִיתְרַשְׁלוּ לֵית
דַּעֲבַד טָב אַפִּילוּ לֵית חַד : הֲלָא
יִידְעוּ כָּל עָבְדֵי שְׁקַר סְעוּדֵי עַמִּי
סַעֲרוּ לַחְמָא שְׁמָא דַּיְיָ לָא בָרִיכוּ :
תַּמָּן דַּחֲלוּ דַּחֲלָא מְטוּל דְּמֵימְרָא
דַּיְיָ בְּדָרָא דְצַדִּיקֵי : מַלְּכַת עַנְיָא
דִּמְכַוְּונִין לְכוֹן תְּבַהֲתוּן מְטוּל ד
דְּשַׁוִּי בַּיְיָ סַבְרֵיהּ : מָן יַרְחִישׁ מִצִּיּוֹן
פּוּרְקָנָא דְיִשְׂרָאֵל כַּד יָתִיב יְיָ גָלְוַת
עַמֵּיהּ יְרַנֵּן יַעֲקֹב יֶחְדֵּי יִשְׂרָאֵל :
תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד יְיָ
מַן חָמֵי לְמֵידַר בְּמַשְׁכְּנָךְ מַן חָמֵי
לְמִישְׁרֵי בְּטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁךְ :
דִּמְהַלֵּיךְ בִּשְׁלִימוּתָא וְעָבֵד צִדְקְתָא
וּמְמַלֵּל קוּשְׁטָא בְּלִבָבֵיהּ : לָא אָכַל
קוּרְצִין בְּלִישָׁנֵיהּ לָא עָבַד לְחַבְרֵיהּ
בִּישׁוּתָא וְכִיסוּפָא לָא סוֹבַר עַל
קְרִיבֵיהּ : דְּשַׁט בְּאַנְפּוֹי בְּסִיר
וְיָת דַּחְלַיָּא דַּיְיָ מוֹקִיר דְּיוֹמֵי ל
לְאַבְאָשָׁא לְגַרְמֵיהּ וְלָא מְשַׁלְחַף : סַמֵּיהּ לָא יְהַב בְּחִבּוּלְיָא וְשׁוּחְדָא עַל זַכָּאָה לָא קַבִּיל

ובירמיה סוף סימן ח' : ישועת ה' פתחין בקריאה וסימ' התיצבו וראו את ישועת יי' : חשף יי' את זרוע קדשו לעיני · מי יתן מציון ישועת ישראל קדמאה · זכר חסדו ואמונתו · לא לכם להלחם בזאת : טו' ודובר ה' חס' בקריאה וסימ' פועל צדקות ודבר מישרים · ודבר תמים יתעבו · ודבר אמת בלבבו · ודבר ישרים יאהב · ודבר שלום לכל זרעו : נמאס ב' קמץ וסי' כסף נמאס קראו · נבזה בעיניו נמאס : ימיר ד' ג' מל' וא' חס' וסימ' לא יחליפנו ב' בו · חלק עמי ימיר · נשבע להרע · בתרא חס' :

יוסף פועל עומד על כן יכלתי לו כמו ויזעקוך ויזעקו אליך או לך : ואני · ואין לי חסד שאבטח בו כי אם בחסדך ולמען זה הבטחון יגל לבי :
למנצח · אמר נבל · הפך חכם בעבור ש שדמה שאין אלהים בעבור זה השחיתו ד דרכם והתעיבו ת מעלליהם כמו ו ובעלילותיך אשיחה אין עושה טובה : יי' השקיף · בעבור היות כבודו במקום עליון והוא השמי' וזה דרך משל כי הו' יודע הכל ודרך כל : הכל סר · מהדרך הישר : יחדו נאלחו · כמו נאלחו : אין גם אחד · אפילו אחד כמו גם בשחוק יכאב לב גם לרעהו ישנא רש ואלה הרשעים שהם אומות העולם המוכאים את ישראל והעד אכלי עמי : הלא ידעו · יתמה כלומר הלא ידעו אלה פעלי און בעוד שאכלו עמי כאילו אכלו לחם ולא אמרו כי השם נתן ל להם כח על דרך ידינו רמה וזה הוא יי' לא קראו : שם · במקום שאכלו שם עמי פחדו בצרה שבאה עליהם עד שידעו כי השם ב בעזרת דור צדיק כמו לעזרת יי' בגבורים : עצת עני · הוא ישראל וכל עצתו היא כי יי' מ מחסהו : מי' · טעם מציון כמו מטה עזך ישלח יי' מציון ומציון יסעדך בעבור היות הכבוד עם הארון ב בימי דוד ויתכן ש שמשכו אחכמים מיסר' או הוא לעתיד ויהיה הטעם מציון טוב ה הכבוד ומי יתן כדרך מי יתן כל עם יי' נ נביאים : מזמור · יי' מי יגור באהליך · ביתך וכמוהו אים ל לאהליך ישראל : בהר קדשך · הר המוריה או הר ציון קוד' שידע כי הוא הר המוריה בשכן הארון בציון בבית שהכין לו דוד ככתוב בדברי הימים : הולך · זותשובת מי יגור באהליך : תמים · תאר והמתואר חסר הולך בדרך תמים בעניניו ודבריו : ופועל צדק · עם חביריו : ודובר אמת בלבבו · והוא כל האדם : לא רגל על לשונו · כמו וירגל בעבדך והטעם לגלות המסתרים כדרך המרגלים : לא נשא · על דרך לא תשא שמע שוא ויש אומרים לא עשה דבר שיחרפו בו קרוביו : נבזה · קשור בעיניו גם נמאס והטעם כי עובד השם כל מצוה שמור וכל טוב שעשה נבזה ונקל הוא בעיניו כנגד מה שהוא חייב לעשות לכבוד בוראו וככה משפט הצדיקים שיבקשו לעלות אל מעלת קדוש מתנו וככבד ואמר יכבד כנגד נבזה : נשבע להרע · נפשו כמו לענות כי יכחים הבשר : כספו · אמר לא לקח כנגד לא נתן וזה הוא למשפט רק של : עשה

עד אנה · ארבעה פעמים כנגד ארבעה מלכיות ובשביל כל ישראל אמר : פן אישן המות · שהמיתה נקראת שינה וישנו שנת עולם : אמר נבל בלבו וגו' · שני מזמורים אמר דוד בספר זה בענין אחד הראשון על נבוכד נצר והשני על טיטוס הרשע זה נתנב' על נבוכד נצר שעתיד ליכנס להיכל ולהחריבו ואין אחד מכל חיילותיו מוחה בידו : אין אלהים · ואעלה על במותי עב : השחיתו התעיבו עלילה · מעללים : הכל סר וגו' · אין איש בחיילותיו מוחה בידו : נאלחו · נהפכו לקלקול : הלא ידעו · אוכלי עמי · אשר נדמה להם כאוכלי לחם שטעמו טעם מאכל ערב : שם פחדו פחד · שנסתלס גמולו לבלשצר בנו ל לפחוד פחד כמו שנא' בארין זיוהי שנוהי ורעיונהי יבהלוניה וקטרי חרציה משתריין : וארכובתיה דא לדא נקשן בפירושים אחרים מצאתי הלא ידעו הלא סופם ידעו מה שעלת בהם · אוכלי עמי זרעו של נבוכד נצר · אכלו לחם שמו משתה בלשצר מלכא עבד לחם רב · יי' לא קראו לא חשבוהו ולא זכרו נפלאותיו וגבורותיו ב במשתיהם ושתמשו בכליו ורבותינו פירשו כל שאוכל גוזל את ישראל אוכל טועם טעם ערב במאכלו · אוכלי עמי נדמה להם כאוכלי לחם שטעמו טעם מאכל ערב · שם פחדו פחד שנסתלס גמולו לבלשצר וכו' : כי אלהים בדור צדיק · בדורו של יכוניה שהיו צדיקים : עצת עני תבישו · אתם אומרים שעצתם של ישרא' בושה על שהם בוטחי' ביי' : כי יי' מחסהו · אז יקרב היום שיתן מציון ישועת ישראל לעתיד ואז יגל יעקב ישמח י ישראל : לא רגל על לשונו · כמו וירגל בעבדך אדוני המלך בלשן · מזמור זה להודיע מדת חסידו' : ודובר אמת בלבבו · הטוב שהוא אומ' בלבבו הוא אמת ואינו אחד בפה ואחד בלב : וחרפה לא נשא · רפוש"א בלעז : על קרובו · אם עבר קרובו עבירה שיש בה עונש ענשו במשפט ולא נשא עליו חרפתו שיהא פתחון פה למחרף לומר כך עבר פלוני קרובך וחפית עליו : נבזה בעיניו נמאס · מי שהוא נבזה ברשעו נמאס בעיניו של צדיק כגון חזקיהו שגירר עצמות אביו בבזיון : נשבע להרע · לעצמו : ולא ימיר · שבועתו קל וחומר שאינו ממירה בדבר שאינו ל לרעתו : ושוחד לא לקח על נקי להרשיעו בדין להטות משפטו ועוד פירשוהו רבותינו לא לקח שוחד על נקי לנקותו בדינו קל וחומר שאינו לוקח שוחד להטות המשפט : לא

לא ימוט. והוא ראוי לגור באהליך. לא ימוט לעולם אם ימוט אין מיטתו מיטת
לעולם אלא מתמוטט ועולה: מכתם לדוד. אמרו רבותינו לדוד שהיה מך ותם
שהיתה מכתיתתו שנולד מהול ואין פשוטו המקרא נופלת על המדרש כאן יש
מזמור שנאמ' בו לדוד מכתם יש שם לפרש שיר זה לדוד שהיה מך ותם אבל כאן
שנאמר מכתם לדוד אין לפרשו
כן ואומר אני שהוא אחד
מן שמות מיני נעימות הזמר
ואלוק בנעימות השיר ד"א מכתם
לדוד לשון עטרה כמו כתם
שמשמע דבר זה היה רגיל לומר
דוד שמרני אל כי חסיתי בך והיה
לו כעטרת שנאמר יי' כצנה רצון
תעטרנו: אמרת ליי' אדני אתה
וגו'. לכנסת ישראל אמר דוד יש
עליך לומר ליי' אדון אתה וידך
על העליונה לכל הבא עלי ד"א
אמרת ליי' אדני אתה לנפשו היה
אומ' וכן מצינו דוגמתו ותכל דוד
ופתרונו ותכל נפש דוד אף כאן
אמרת נפשי ליי' את נפשי יש ע
עליך לומר כן להקדוש ברוך
הוא: טובתי בל עליך.
טובות שאתה עושה לי לא עליך
הם לגמלני כי לא בצדקתי אתה
מטיב לי: לקדושים אשר בארץ
המה. בשביל הקדושים אשר
המה קבורי בארץ אשר התהלכו
לפניך באמת: ואדירי כל חפצי
בם. הם האדירים אשר כל
חפצי וכל צרכי נעשים בשבילם:
ירבו עצבותם וגו'. כל זה אמרו
ליי' ירבו עצבותם של כופרים בך
המהירי' ואחרי' לעבוד' אל אחר
לא" מהרו לשון מוהר דואיר"ינט
בלע"ז: בל אסיך נסכיהם
מדם. אני לא אהיה כמותם
לזרוק דם לעבוד' זרה ולא אשא
שם עבוד' זרה על שפתי: יי' מנת
חלקי וכוסי. כל טובתי הימנו
לשון אחר וכוסי ותשבוני כמו
תכוסו על השה וכן חברו מנח' ג
אתה תומיך גורלי. אתה הוא
אשר הניחות ידי על החלק הטוב
שנאמ' החיים והמות נתתי לפניך
ובחרת בחיים כאד' האוהב אחד
מבניו ומניח ידו על חלק הטוב
ואומר את זה בחר לך תומיך
השפלת ידי על הגורל לשון ימך
המקרה ישפל כך הוא נדרש ב
בסיפרי וגם יש לפותרו לשון
תמיכה למדרש האגדה כמו ו
ויתמוך יד אביו וגו': חבלים נפלו
לי בנעימים. כשנפל לי הגורל
להיות בחלקך חבל נעים הוא זה אף עלי שפרה נחלה כזו: אברך את יי'. עד כאן
ניבא דוד על כנסת ישראל שתאמר כן ועכשו אומר ואני גם אני אברך את יי' אשר
יעצני לבחור בחיים וללכת בדרכיו: אף לילות יסרוני כליותי. ליראה אותו
ולאהבה ורבותינו פירשוהו על אברהם אבינו שלמד תורה מאליו עד שלא נתנה
תורה אף אנו צריכין ליישב המקראות על סדרן: שויתי יי' לנגדי תמיד. בכל
מעשי שמתי מוראו לנגד עיני ולמה כי מימיני הוא תמיד לעזרני לבל אמוט ד"א
שויתי יי' לנגדי תמיד ספר תורה היה עמו לקרות בו כל ימי חייו וזהו שאמר מימיני
בל אמוט על שם התורה שניתנה בימינו שאני עוסק בה ולפיכך בל אמוט: לכן
שמח לבי וגו'. לפי שאני בטוח כי לא תעזוב נפשי לשאול שהרי בעון עבירה
גדולה שהיתה בידי בשרתני גם יי' העביר חטאתך קל וחומר שמעתה לא תעזבני
לסור ממך: תודיעני אורח חיים. לשון עתיד הוא ואינו לשון תפילה:
שובע שמחות. שמחה שאין לה קץ ותכלה היא השמחה של עתיד: את
פניך. שמחות אשר לפניך בהתקרבנו לך: מלפניך משפטי יצא. עבירות
שבידי שאני ראוי להשפט עליהם ביסורין יצאו מלפניך ולא יבאו לפניך בדין.
עיניך תחזינה מישרים. אם יש בידי זכיות בהן תחזינה מישרים עיניך: בחנת

עושה אלה. כולל מצות עשה ומצות לא תעשה כמו לעשות את יום השבת כי הטעם
כדרך תיקון כמו ונזהר לעשות אותו: מכתם. מזמור נכבד כמו כתם פז או
כונס פיוט שתחלתו מכתם: שמרני אל וטעם שמרני כי חסיתי בך שמרני כי אתה
יי' והטעם גבור שתוכל להושיעני: אמרת. אומר לנפשו כבר הודית כי השם הוא
אדוניך ואת חייבת ל
לעובדו ואם לא ייטב
לך על דרך אל תהיו
כעבדים ויאמר רבי
שלמה הספרדי ב
בתפילותיו הנה לך לא
לי עמדי לפניך ולשם
כבודך לא לשכר פ
פעולתי. אמר רבי
משה טובתי איננו ח
חיוב עליך כי איננו ר
ראוי לכך כמו הקדושי'
אשר בארץ המה
ולפי דעתי שהוא
מבקש רחמים מהשם
שייטיב לקדושים אשר
בארץ המה והוצרך
לומר אשר בארץ כי
הקדושי' הם המלאכי'
כמו וכל קדושים עמך
והרבה עבנון לאמר
לא יעבדוך רק יעבדו
אחרים על כן ירבו ע
עצבותם לקדושים ו
והנה טובתי בל עליך
רק תן הטוב לקדושים
ואדירי ארץ אשר כל
חפצי בם ופירושו כל
רצוני להיות כמותם
והמפרש לקדושים על
האבות איננו מטעם
המזמור: ירבו עצבות
אחר מהרו. אשר
את מהרו והוא מגזר'
מהר ימהרנה אשר ו
יתקדרו אל עם אחר
רק אני לא אסיך כ
נסכיה' שהם מעורבים
בדם זבחיהם ואפילו
שמותם לא אזכירם
בפי: יי'. וכוסי.
כמו חלקי מגזרת
תכוסו על השה וכמוהו
לעיל מנת כוסם ו
ולהיותו משקה כמו
כוסי רויה איננו נכון
ומלת תומיך כמו
ותומך שבט כי מוכח
רוח כמו מוכי' ולהיותו
כמשקל מוטיב רחוק מאד: חבלים. לשון חלקים כמו יוסף חבלים ובנעימים
תאר כמו הנאהבים והנעימים ותחסר מקומות והוא דרך משל אמר רבי משה
כי אף נחלת כמו נחלתי ועוד אפרש דעתי במלת עזי וזמרת יה והנכון בעיני שהוא
כמוך אל השם כדרך במזרקי יין: אברך. זאת העצה היתה ממנו תחלה כי הוא
המלמד אדם דעת וטעם בלילות בהתבודדו מעסקי העולם וכליותי רמז לכוחי
התולדת שהם בסתר כמו הכליות וטעם יסרוני שחשב בלבו כל היקום להולכים
מן העולם הזה על כן נוסר: שויתי. העצה והמוסר הביאוהו לשום השם לנגד
יומם ולילה והנה נשמתו דבוקה בבוראה טרם הפרדה מעל גויתה ובעבור ששויתי
השם לנגדי מימיני לא אמוט שיסור מהדרך הישרה: לכן. לבי. הוא שכל
הדעת: וכבודי. הנשמה: אף בשרי. הגוף והטעם כי אחר שהוא דבק בכח
עליון תעלה נפשו וכח הדבקו בו ישמרנו מתחלואים בהסתכנות העתים על כן ישכן
גופו בעולם הזה לבטח: כי. הזכיר שתגלית הנשמה כי לא תמות ותאבד:
תודיעני. כי במות הגוף אז תודיעני דרך החיים והטעם הדרך שתעלה בה אל
השמים להיותי עם מלאכי עליון וטעם שובע שמחות את פניך שיהנה מזיו שכינת
וטעם תודיעני כי אז תאמץ הנשמה מעסקי העולם ותראה עין בעין האמת וטעם
נעימות בימינך שתתענג על השם וטעם בימינך כנותן מתנות נעימות לאוהבו בימינו
וטעם לנצח שלא תפסקנה מתנותיו והנה שכר הצדיק מפורש במזמור זה: תפלה. שמעה יי' צדק. שמעה כי צדק לדבר כי הפוה לא ישמע אלי רנתי. בקול גדול כמו
ותעבר הרנה ותפלתי בלחש: מלפניך. יצא דיני מלפניך שתעניש אותם עיניך לא תחזינה מישרים: בחנת

י"ו אמרת ז' וסי' ואת אלית וגם אמרת באזני. אין רואני. ברב דרכך יגעת' דברתי אליך בשלוהך.
צור את אמרת אני כלילת יופי. ועם האמהות אשר דשמואל. אמרת ליי' אדני אתה: שמח ג' וסים' לכן
שמח לבי ויגל כבודי. וגם דויד המלך שמח שמחה. שמח מצרים בצאתם: ויגל ב' בתרי לישני

עשה אלה לא ימוט לעולם:
יו מכתם לדוד שמרני
אל כי חסיתי בך: אמרת ליהוה
אדני אתה טובתי בל עליך:
לקדושים אשר בארץ המה ואדירי
כל חפצי בם: ירבו עצבותם אחר
מהרו בל אסיך נסכיהם מדם ובל
אשא את שמותם על שפתי:
יהוה מנת חלקי וכוסי אתה תומיך
גורלי: חבלים נפלו לי בנעמים
אף נחלת שפרה עלי: אברך את יהוה
אשר יעצני אף לילות יסרוני
כליותי: שויתי יהוה לנגדי תמיד
כי מימיני בל אמוט: לכן שמח
לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכן
לבטח: כי לא תעזב נפשי לשאול
לא תתן חסידך לראות שחת:
תודיעני ארח חיים שבע שמחות
את פניך נעמות בימינך נצח:
יז תפלה לדוד שמעה יהוה
צדק הקשיבה רנתי האזינה תפלתי
בלא שפתי מרמה: מלפניך משפטי
יצא עיניך תחזינה מישרים:

דעבד אילין לא יזוע לעלמא:
גליפא תריצא לדוד
נטר יתי אלהא מטול דסבירית
במימרך: מלילת אנת נפשי קדם
יי אלהי אנת ברם טיבתי לא
מתיהיבא בר מינך: לקדישיא
די בארעא הינון הודעו כח
גבורתי מן שירויא וגוותנין
בעובדהון טביא כל רעותי טבא
בהון: מסגן צלמניהון מן בתר
כן מוחן לקרבא קורבניהון לא
אקבל ברעוא נסוכיהון ודם
קורבניהון ולא אדכר שומהון על
סיפוותי: יי מוהבית כלידי וחולקי
אנת תסובר עדבי: עדבין נפלו
לי בבסימתא אוף אחסנת שפירא
עלי: אבריך ית יי דמלכינני אוף
בליליא דדאן לי כוליתי: שויתי
יי לקובלי תדיר מטול דשכינתיה
שריא עלי לא אזוע: בגין חדא
לבי ורנין איקרי אוף בסרי ישרי
לרוחצן: מטול דלא תשבוק
נפשי לשיול לא תמסור זכאך
למחמי בשחיותא: תהודע לי
אורחא דחיי סובעא דחדוותא
קדם אפך בסמתא בימינך
לעלמין: צלותא לדוד
קביל יי פגיעותי בצדקא אציית שבוחי צלותי אורנך לצלותי בדלא סיפוותיה ניכלא:
מן קדמך דיני יפוק עינך תהוין חמין תריצותא:

וסים' ויגש יעקב ויגל את האבן. לכן שמח לבי ויגל כבודי: י"ז תפלה לדוד ב' וסים' שמעה יי' צדק.
הטה יי' אזנך ענני: משפטי י"ו בקריא' וסים' למה תאמר יעקב ותדבר ישראל. קרוב מצדיקי מי יריב אתי
נעמדה יחד. ואני אמרתי לריק יגעתי. הקשיבו אלי עמי ולאמי. ונתתי את כבודי בגוים. זעף יי' אשא כי
חטאתי. לכן חכו לי נאם יי' כי. העירה והקיצה למשפטי. מלפניך משפטי יצא. כי עשית משפטי ודיני.
ראיתה יי' עותתי. חי אל הסיר משפטי. צדק לבשתי וילבשני. כי אמר איוב צדקתי. האף תפר משפטי.
על משפטי אבוב:

בחנת לבי. אתה תדע כל מחשבותי וטעם בלילה בהתבודדו מבני אדם: בל תמצא. פסול או מום: בל יעבור פי. כמו ומים לא יעברו פיו והנה מחשבתו כדברי פיו ואיננה להפך: לפעולות. מרוב אהבתי שיעבדוך הכל וזה טעם לפעולות אדם שיפעלו בני אדם מה שצויתם: שמרתי ארחות פריץ. והטעם שמתי שומרים על אורחותיו עד שלא יעברו על דבר שפתיך בעבור היותו פריץ: תמוך אשורי. רק אני לעולם תמכו אשורי במעגלותיך: אני. טעם אל כי יש לו כח: הפלה חסדיך. כאור והפרם כמו אשר יפלא יי׳ ובימינך דבק עם חוסים כי לא מצאנו זאת הגזרה בלא בי״ת ויש אומרים כי הוא כמוך אל מלת מושיע: מפני. זו. כמו אלה: שדוני. כמו שסבבוני: בנפש. בתאות נפש יקיפו עלי: חלבמו. חסר בי״ת בחלבמו סגרו פימו אשר דברו בגאות או חלבמו סגור בקרבם ופימו מדבר גאות והראשון נכון בעיני כי הוא כדרך כי כסה פניו בחלבו: אשורנו. תחסר מלת עם או לפאת וככה הטעם סבבוני לפאת אשורנו ועיניה׳ ישיתו אולי נכטו אשורנו בארץ כמו אם תטה אשורי מני הדרך: דמיונו. דמיון כל אחד מהסובבים: קומה. להראות הכח: קדמה פניו. כבואו לטרוף אותי: מרשע. שהוא חרבך: ממתים. דבק עם הפסוק של מעלה והטעם פלטני ממתים ידך שהם מכתך בעבור היותה ביד כמו הנה יד יי׳ הויה: ממתים מחלד. שכל חפצם להיותם מבני זה העולם כי חלד איננו דבר עומד והעד וחלדי כאין נגדך כל יושבי חלד וכל שאתם מיחיו שנים רבות וכל טוב צפון שים לך שתמלא בטנם בעולם הזה ויתענגו בו הם וישמחו וישבעו בניהם ויניחו המותר לעוללי הבני׳: אני. אין לי חפץ רק לחזות פניך כי בצדק ששמרתי היה סבה להתענגי בראותי פניך והטע׳ להכיר מעשה השם כי הם כולם כללי׳ ובחכמה עשוים ולנכח עומדים ואני שבע מתענג תמונתך לא כאשר תמלא בטנם וזה איננו בחלום רק בהקיץ וזאת המחזה איננה במראה העין רק במראה שקול הדעת שהם מראות אלהים באמת ואלה הדברים לא יבינם רק מי שלמד חכמת הנפש: למנצח. טעם לעבד יי׳ כי הוא משמר דרכיו כמו שמרתי דרכי יי׳ ונמלטי׳ יי׳ כצדקי וזאת השירה חברה בהשבע אנשיו שלא יבוא עמהם עוד למלחמה והזכיר עם אויביו שאול: ויאמר. מלת רחמים בכל המקרא מהבניין הכבד וארחמך מבניין הקל ואיננו פועל יוצא על דרך בני יצאוני יצאו ממני חזקתני חזקת ממני וזה אבקש רחמים ממך ויש אומרים כמו תרגום אהבך: יי׳ סלעי. דרך משל כאדם שהוא במקו׳ גבוה ולא יפחד מהשפל ממנו: מהלל אקרא יי׳. שקראתי אליו בתהלות מיד אושע: אפפוני

באישון ג׳ ב״ל וסימ׳ יצרנהו כאישון עינו. שמרני באישון בת עין. ותורתי כאישון עיניך: במסתרים ג׳ רפ״ין וסימ׳ נמסר בירמיה סימן י״ג: והניחו ב׳ וסימ׳ והניחו אותם בלשכת. והניחו יתרם לעולליהם:

בָּחַנְתָּ לִבִּי פָּקַדְתָּ לַּיְלָה צְרַפְתַּנִי בַל־
תִּמְצָא זַמֹּתִי בַּל־יַעֲבָר־פִּי: לִפְעֻלּוֹת
אָדָם בִּדְבַר שְׂפָתֶיךָ אֲנִי שָׁמַרְתִּי אָרְחוֹת
פָּרִיץ: תָּמֹךְ אֲשֻׁרַי בְּמַעְגְּלוֹתֶיךָ
בַּל־נָמוֹטּוּ פְעָמָי: אֲנִי־קְרָאתִיךָ כִי־
תַעֲנֵנִי אֵל הַט־אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי
: הַפְלֵה חֲסָדֶיךָ מוֹשִׁיעַ חוֹסִים
מִמִּתְקוֹמְמִים בִּימִינֶךָ: שָׁמְרֵנִי
כְּאִישׁוֹן בַּת־עָיִן בְּצֵל כְּנָפֶיךָ
תַּסְתִּירֵנִי: מִפְּנֵי רְשָׁעִים זוּ שַׁדּוּנִי
אֹיְבַי בְּנֶפֶשׁ יַקִּיפוּ עָלָי: חֶלְבָּמוֹ
סָּגְרוּ פִּימוֹ דִּבְּרוּ בְגֵאוּת: אַשֻּׁרֵנוּ
עַתָּה סְבָבוּנִי עֵינֵיהֶם יָשִׁיתוּ לִנְטוֹת
בָּאָרֶץ: דִּמְיֹנוֹ כְּאַרְיֵה יִכְסוֹף לִטְרֹף
וְכִכְפִיר יֹשֵׁב בְּמִסְתָּרִים: קוּמָה יְהוָה
קַדְּמָה פָנָיו הַכְרִיעֵהוּ פַּלְּטָה נַפְשִׁי
מֵרָשָׁע חַרְבֶּךָ: מִמְתִים יָדְךָ יְהוָה
מִמְתִים מֵחֶלֶד חֶלְקָם בַּחַיִּים וּצְפִינְךָ
תְּמַלֵּא בִטְנָם יִשְׂבְּעוּ בָנִים וְהִנִּיחוּ
יִתְרָם לְעוֹלְלֵיהֶם: אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה
פָנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ:

יח לַמְנַצֵּחַ לְעֶבֶד יְהוָה
לְדָוִד אֲשֶׁר דִּבֶּר לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי
הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל־יְהוָה אוֹתוֹ
מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִיַּד שָׁאוּל: וַיֹּאמַר
אֶרְחָמְךָ יְהוָה חִזְקִי: יְהוָה סַלְעִי
וּמְצוּדָתִי וּמְפַלְטִי אֵלִי צוּרִי אֶחֱסֶה־
בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי: מְהֻלָּל
אֶקְרָא יְהוָה וּמִן־אֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ:

בְּחַנְתָּא לִבְּבִי אַסְעַרְתָּא עֲלַי בְּלֵילְיָא סְנַנְתָּא לִי לָא אַשְׁכַּחְתָּא שְׁחִיתָא חֲשַׁבִית בִּישׁוּתָא לָא עֲבַרַת פּוּמִי: בְּרַם אַכְסַנְתָּא עַל עוֹבָדֵיהוֹן לִבְנֵי נְשָׁא בְּמֵימַר פּוּמָךְ סִיפְוָתָךְ אֲנָא נְטָרִית אֳרָחוֹת חֲצִיפָא: סְעִיד אִיסְתְּוָורֵי בְּהִלִּיכָתָךְ דְּלָא יְזוּעוּן רִגְלַי: אֲנָא קְרִית יָתָךְ מְטוּל דְּקַבִּיל צְלוֹתִי אֱלָהָא צְלֵי אוּדְנָךְ קַבֵּיל צְלוֹתִי: פְּרֵישׁ טַבְוָתָךְ פְּרִיקְהוֹן דְּסוֹבְרֵי מִן מַאן דְּקַיְמִין עֲלֵיהוֹן בְּאֵידָא דִימִינָךְ: נְטַר יָתִי כְּגִילְגּוּל דִּי בִמְצִיעוּת עֵינָא בְּכַלָּא שְׁכִינְתָּךְ תְּטַמּוֹר יָתִי: מִן קֳדָם רַשִׁיעַיָּא אִילֵין דִּמְחַבְּלִין יָתִי בַּעֲלֵי דְּבָבִי בִּרְעוּת נַפְשְׁהוֹן מַחְזְרִין עֲלָי: עֲתַרְהוֹן סַגָּא שׁוּמְנֵהוֹן כַּמָּאו פּוּמְהוֹן מַלִּילוּ בְּרַבְרְבוּתָא: אִסְתְּוָורְנָא הַשְׁתָּא חֲזַרוּ לָנָא עֵינֵיהוֹן מְשַׁוּוֹן לְמִפְשַׁט בְּאַרְעָא: דְּמוּתֵיהּ הֵיךְ אַרְיָא דִּמְרַגַּג לְמִתְבַּר וּכְשַׁחְלָא דְּיָתִיב בְּטוּכְרַיָא: קוּם יְיָ אַקְדֵּם אַפּוֹי חַסְטֵיהּ פְּצָא נַפְשִׁי מִן רַשִׁיעָא דְּאִתְחַיַּיב קְטוֹל בְּסַיְפָּךְ: וְצַדִּיקַיָּא דְּמַסְרִין נַפְשֵׁיהוֹן מְטוּלְתָּךְ יְיָ לְמֵיתוּתָא בְּאַרְעָא חוּלַקְהוֹן בְּחַיֵּי עַלְמָא וְטַשְׁיוּתָךְ טַבְיָא יִתְמַלְיָין כְּרֵיסְהוֹן יִסְבְּעוּן בְּנִין וְיִשְׁבְּקוּן שְׁיוּרֵיהוֹן לְטַלְיֵיהוֹן: אֲנָא בְּקוּשְׁטָא אֶחְמֵי סְבַר אַפָּךְ אֶשְׂבַּע בְּעִידָן דְּאִתְּעַר מִן אִיקַר פַּרְצוּפָךְ:

לְשַׁבְחָא עַל נִסַּיָא דְּאִיתְרְחִישׁוּ לְעַבְדָּא דַיְיָ לְדָוִד דְּשַׁבַּח בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ יַת פִּתְגָּמֵי שִׁירְתָא הָדָא עַל כָּל יוֹמַיָּא דְשֵׁיזְבֵיהּ יְיָ מִן יְדָא דְכָל בַּעֲלֵי דְּבָבוֹי וּמֵחַרְבָּא דְשָׁאוּל: וַאֲמַר אֲחַבְּבִינָךְ יְיָ תּוּקְפִּי: יְיָ תּוּקְפִּי וְרוֹחְצָנִי וּמְשֵׁיזִיב יָתִי אֱלָהָא דְּאִתְרְעֵי בֵּיהּ קָרְבַנִי לְדַחַלְתֵּיהּ תְּרֵיסִין מִן קֳדָמוֹי מִתְיְהֵב לִי תְּקוֹף וּפוּרְקַן עַל בַּעֲלֵי דְּבָבִי רוֹחְצָנִי: אֲמַר דָּוִד בְּתוּשְׁבַּחְתָּא אֲנָא מְצַלֵּי קֳדָם יְיָ וּמִן בַּעֲלֵי דְּבָבִי פָּרִיק יָתִי:

יח למנצח לעבד יי׳ לדוד ב׳ וסימ׳ את דברי השירה. נאם פשע: מהלל ג׳ חס׳ וסימ׳ מהלל אקרא יי׳ דשמואל. וחברו דתהלות. מהלל שם יי׳ דהלל:

בחנת לבי וגו׳. ידעתי כי יש עבירה בידי ואם משפט עונשי יבא לפניך לא אצדק בדין אשר כבר בחנת לבי. ופקדת לילה לעת הערב כשון בת שבע שנאמ׳ ויהי לעת הערב ויקם דוד וגו׳: צרפתני. נסיתני: בל תמצא. לא מצאת בי חפצך: זמותי בל יעבר פי. אם תעלה עוד במחשבתי ליבחן לפניך בל יעבר פי לומר עוד בחנני ונסני כמו שאמרתי כבר כמו שנ׳ בחנני יי׳ ונסני שאמר דוד לפני הקב״ה מפני מה אומרי׳ אלהי אברהם ואין אומ׳ אלהי דוד אמ׳ לו אני בחנתיו בעשר נסיונות ונמצא שלם אמר בחנני ונסני כדאיתא במסכת שבת: לפעולת אדם בדבר שפתיך וגו׳ תמוך אשורי וגו׳. מאז והלאה לכל פעולת אדם שבאתי לפעול אני שמרתי בשביל דבר שפתיך את אורחות פריץ לבטות מהם שלא אלך בהם אך לתמוך אשורי תמיד במעגלותיך ולא במוטו מהם פעמי פי׳ אחר לפעולת אדם בדבר שפתיך וגו׳ לפי שכרי׳ אדם להשתמר בפעולותיו לפי יסרת דבר שפתיך אשר אמרת לא תקרב אני שמרתי אורחו׳ פריץ אע״פ שעשיתי שלא כראוי בטובתך תמוך אשורי וגו׳ מאז והלאה לכל פעולת אדם שבאתי וכו׳ את המישרים תחזינה עיניך והמשפט מלפניך יבא: כי תענני אל. כי בטוח אני שתענני: הפלא חסדיך. דשיבר״א בלע״ז כמו והפלינו אני ועמך מושיע בימינך את החוסים בך מתקוממי׳ עליהם הפלא חסדיך מושיע חוסים הרי זה מקרא מסורס הפלא חסדך בימינך את החוסים וגו׳: כאישון. הוא השחור שבעין שהמאור תלוי בו ועל שם שחרוריתו הוא קרוי אישון לשון חשך והקב״ה הכין לו שומר את ריסי העין המכסין אותו תמיד: זו שדוני. בשביל זאת שסודדים אותי אויבי: אשר בנפש יקיפו עלי. ליטול נפשי: חלבמו סגרו. בחלבם ובשמנם סגרו לבם ועיניהם מהביט ופעלך לירא׳ מפניך: אשורנו עתה סבבונו. את עקבנו עתה סבבונו האויבים ועיניה׳ ישיתו לנטו׳ בארץ לפשוט בארץ ונראה לי שנתפלל דוד תפילה זו לאחר שבא לידו מעשה של אוריה ויואב וישרא׳ היו בארץ בני עמון צרים על רבה ויירא דוד שלא יכשלו שם בשביל עבירה שבידו וישמעו פלשתים ומואב ואדום וכל שכיני א״י הרעים המצפי׳ ליום אידם ויבאו עליהם: יכסוף. יחמוד כמו כי נכסוף נכספתי: קדמה פניו. של אויב: הכריעהו. קפח את רגליו ויכרע ויפול: פלטה נפשי. מכל רשע שהוא חרבך שאתה משליטו ליפרע מן המחוייבי׳ לך: ממתי׳ ידך. מן המתי׳ בידך על מטתם אני בוחר להיות: ממתי׳ מחלד. מאותם שמתי׳ בזקנה משהפלו חלודה רדויי״לא בלע״ז ומן הצדיקים אשר חלקם בחיים: וצפונך תמלא בטנם. ומאותם אשר תמלא מעיהם מטובך אשר צפנת ליראיך: יתרם. נכסיהם אשר יש יירו במותם. ואני בצדקתך אחזה פניך לעתיד. או בצדק אחזה פניך משפטי הוצא מלפניך והצדקות שבידי אחזו ובהם אחזה פניך: אשבעה בהקיץ תמונתך. אשבעה מראיית תמונתך בהקיץ המתים משנתם. לא״א אשבעה מראות פניך בהקיץ המתים משנתם שהם בדמות תמונתך שכן נאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם: ביום הציל יי׳ אותו וגו׳. כשהזקין וכבר עברו עליו כל צרותיו ונצול מהם: ומכף שאול. והלא שאול בכלל היה אלא לפי שהיה קשה עליו ורודפו יותר מכלם כיוצא בדבר אתה אומר וראו את הארץ ואת יריחו: ארחמך. אאהבך כדמתרג׳ ואהבת לרעך ותרחם: סלעי. שעזרתני בסלע המחלקות כשהייתי מבומכם בין שאול ואנשיו להתפש כמו שנ׳ ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד וגו׳: ומצודתי׳. לשון מבצר: צורי. לשון סלע: אחסה. אבריא״ייר בלע״ז אחסה בו אתכסה בצלו בענין שנאמר מבלי מחסה חבקו צור שהסלעים כסוי ומגן להולכי דרכים מן הרוחות ומזרם גשמים: מהולל אקרא יי׳. בהלולים אקראהו ואתפלל לפניו תמיד כלומר אף לפני התשועה אני מהללו לפי שבטוח אני שאושע מאויבי: אפפוני

אפפוני חבלי מות. כמו צירים וחבלים ועל כן הוא בשלש נקודות להפרים בינו ובין חבלי מכשה: ונחלי דמה האויב למים כמלך אשור את מי הנהר אזי המים שטפונו אמר ר׳ יהודה הלוי מ״כ כי בליעל דרך תפלה אל יעלה והוא האויב וחבלי דרך משל לחבלות המות: בצר לי. מהיכלו. השמים שכל גזירותיו כתובות וחתומות שם: ותגעש. הזכיר הארץ וההרים בעבור היותם עומדים ואין להם תנועה וזה משל שיתגעשו כל שוכני דור מפני חרון השם ואלו היו חזקים כהרים: עלה. כמו תפלח חרונך ובכה והיתה לשרפה מאכלת אש והטעם המות: ויט. הטעם שתרד הגזירה על האויבים מן השמי׳ מאת השם הנכבד: וירכב. דרך משל והטעם רדת הגזירה במהירות

אפפוני ד׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן כ״ב: סבבוני כלהון מ״ל בב״א סבבני בכחש אפרים: ויתגעשו ג׳ וסימ׳ ויתגעשו כי חרה לו דשמואל׳ וחברו דתהלות׳ ויתגעשו ולא יוכלו והמו: וירד ג׳ פתחין בקריא׳ וסימ׳

רשי

אפפוני חבלי מות. פעמים רבות סבבוני רשעים אפפוני כמו סבבוני וכן אפפו עלי רעות: חבלי מות. מחנות אויבים כמו חבל נביאים וית בספר שמואל כאיתא דיתבא על מתברא לשון חבלי יולדה: ונחלי בליעל. אף הוא לשון גייסות שוטפים כנחל: חבלי שאול. כמו חבלי מות מפרשין רשיען ואני מה הייתי עושה בצר לי אקרא אני הייתי קורא ליי׳ תמיד: ותגעש ותרעש הארץ. אינו מחובר למקרא עליון אלא מחובר ראשו לסופו כי חרה לו ותגעש ותרעש הארץ כי נתמלא כלשון כאשר כשחרה לו ובא לנקום נקמת עמו ועבדיו מפרעה ומעמו געשה ורעשה הארץ: עלה עשן באפו. אכשנ״א ריל״אש בלע״ז כן דרך כל חרון אף להעלו׳ עשן מנחיריו: ויט שמים וירד. לעבור בארץ מצרים וירד כמשמעו לשון אחר היאכט״בים בלע״ז: וידא. ויעף כמו כאשר ידאה הנשר: חשכת מים. שעבי שחקים הם חשך אשר סביבותיו ושמא תאמר לפנים מן החשך אין אור תלמוד לומר מנוגה אשר נגדו ומתוך מחיצתו את עביו אשר סביבותיו בוקעים ועוברים ברד וגחלי אש: עברו. טריספא״שט בלע״ז הברד בוקע ועובר על המצריים על ים סוף: ויראו אפיקי מים. כשנבקע הים: ויגלו מוסדות תבל. שכל מימות שבעולם נבקעו: מנשמת. מנשיבת: ישלח ממרום. מלאכיו להציל את ישר׳ מן הים וממצרים: ימשני. לשון הוצאה כמו כי מן המי׳ משיתיהו: יקדמוני. אויבי היו ממהרין ומקדימין לבא עלי ביום אידי ויהי יי׳ וגו׳: כצדקי. כצדק לכתי אחריו במדבר: כבור. לשון נקיות כמו ובר לבב ד״א ישלח ממרום יקחני כנגד עצמו אמר על שם המלאך שבא בסלע ה המחלקות לפנות את שאול מ מעליו שנאמר ומלאך בא אל שאול וגו׳. כצדקי שלא הרגתיו בכרתי את כנף מעילו: כי כל משפטיו לנגדי. תמיד שמתים אותם לנגד עיני: עם

אקפתני עקא כאיתא דיתבא על מתברא וחיל ליתלה למילד והיא מסכנא ליממת וסיעת טלומיא בעתת יתי: משריית חייבין אקפוני אקדמו יתי רמזיינין בבני קטול: בדעייקא לי אנא מצלי קדם יי וקדם אלהי אנא מתחנן ומקבל צלותי מן היכליה ובעותי קדמוי מתקבלא באודנוי ומתעבדא: ואתרגיפת ואתרגישת ארעא ואשיית טוריא זעו ואיתרטישו מטול דתקיף ליה: סליק זרוגיה דפרעה היך קוטרא הבכן שלח רוגזיה כאישא בערא דמן קדמוי מישתיצייא מזופיתיה כגומרין דינור דלקא ממימריה: וארכין שמיא ואיתגלי יקריה וענן אמיטתא כיבש קדמוי: ואתגלי בגבורתיה על כרובין קלילין ודבר בתקוף על גרפי זעפא: ואשרי שכינתיה בערפילא ואתחזר בענני יקריה היך מטללתא ואחית מיטרין דרעוא על עמיה ומיין תוקפין מן ריכפת ענגין דקיבלא על רשיעיא מן רומיה דעלמא: מן זהור יקריה עגני שמיא עברו במזופיתא כגומרין דנור וברדא דלקא מן מימריה: ואכלי מן שמיא יי ועילאה ארים מימריה רמא ברדא וגומרין דינור: ושדר מימריה היך גירין ובררין וברקין סגיאין ושגישינון: ואתחמאו עמיקי מיא ואתגליאו שיתא מיא דתבל ממזופיתא מן קדם יי ממימר תקוף רוגזך: שלח נביויהי מלך תקיף דיתיב בתקוף רומא דברני שזבני מעממין סגיעין: שזבני מן סנאי ארום עשינין הינון ומן בעלי דבבי ארום איתגברו עלי: אקדמו לי ביום טלטולי והוה מימרא דיי סמיך לי: ואפיק יתי לרווחא שזבני מטול דאיתרעי בי: יגמלנני יי כזכותי כברירות ידי יתיב לי: מטול דנטרית אורחן דתקנן קדם יי ולא הליכית ברשע קדם יי: מטול דכל דינוי גלו לקבלי למעבדהון וקימוי לא אעדי מני:

אפפוני חבלי מות ונחלי בליעל
יבעתוני: חבלי שאול סבבוני
קדמוני מוקשי מות: בצר לי אקרא
יהוה ואל אלהי אשוע ישמע
מהיכלו קולי ושועתי לפניו תבא
באזניו: ותגעש ותרעש הארץ
ומוסדי הרים ירגזו ויתגעשו כי
חרה לו: עלה עשן באפו ואש מפיו
תאכל גחלים בערו ממנו: ויט
שמים וירד וערפל תחת רגליו:
וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי
רוח: ישת חשך סתרו סביבותיו
סכתו חשכת מים עבי שחקים:
מנגה נגדו עביו עברו ברד וגחלי
אש: וירעם בשמים יהוה ועליון
יתן קלו ברד וגחלי אש: וישלח
חציו ויפיצם וברקים רב ויהמם:
ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות
תבל מגערתך יהוה מנשמת רוח
אפך: ישלח ממרום יקחני ימשני
ממים רבים: יצילני מאיבי עז
ומשנאי כי אמצו ממני: יקדמוני
ביום אידי ויהי יהוה למשען לי:
ויוציאני למרחב יחלצני כי חפץ בי:
יגמלני יהוה כצדקי כבר ידי ישיב
לי: כי שמרתי דרכי יהוה ולא
רשעתי מאלהי: כי כל משפטיו
לנגדי וחקתיו לא אסיר מני:

בלי התמהמה ועיכוב: ישת. במאון גליהם יתגעשו מימיו וירבם האיד העולה על כן יולד שם חשך וזה ש הוא חשכת מים עבי האד כאשר יהיה עב והוא הענן והטעם רדת הגזרו ואין אדם רואה אותם: מנוגה. טעם עביו עברו עברו החוק הידוע ברוב: ברד וגחלי אש. הוא כדמות ברזל השורף גם ממית ברוח והטע׳ היראה והפחד בלב האויבים כשמוע קול הרעם: וירעם. השם פרם והזכיר פעם ש שנית ברד וגחלי אש להתחברם רגע אחד: וישלח חציו. ומלת רב פעל עבר מפעלי הכפל על משקל כי אם תם הכסף והוא מגזרת ורובו והנה רב כנגד וישלח: ויראו אפיקי מים. המקומות החזקים והטעם לגלות סתר הקמים על דוד וכלל אות׳ יתכן להיות הטע׳ דרך אחרת כי השם ירעים את הארץ כ כאשר ירגה והטעם שסירגה ממתכונתה ויוריד המים מן ה השמי׳ ומי שם לו כח לעשות ככה יצילני: ישלח דברו. או מלאכו ויקחני מאלה שהקיפוני: ימשני ממים רבים. כנגד ונחלי בליעל: יצילני. כראה המשל במים שהוא אויבי ותחבר מ מלה שהוא עז: יקדמוני. כנגד קדמוני מוקשי מות: ויוציאני למרחב. הפך בצר לי אקרא יי׳: יגמלני. דבק עם אשר לפניו וכל זה ע עשה שיגמלני כצדקי: כבר ידי. על דרך בתום לבבי ובעבור היות רוב המעשים בידים הזכיר עמהם בור כדרך ובניקיון כפי: כי שמרתי. מצות עשה ומלת דרכי תשמש אחרת עמה: ולא רשעתי. מדרכי אלהי מצות לא תעשה: כי. לא הבדיל משפטיו וזה טעם לנגדי: ואחי

ויט שמים וירד. וחברו דשמואל. מי עלה שמים וירד: ויראו ד׳ וסימ׳ ויראו אפיקי ים יגלו מוסדו׳ דשמואל. ויראו אפיקי מים דתהלות. ויראו ראשי הבדים מן הקדש. וחברו דד״ה: ידי כ״א בקריא׳ וסימ׳ ואפן וארד מן ההר והר בער באש. ואתפש בשני הלחות ואשליכם מעל שתי. יגמלני יי׳ כצדקתי דשמואל. מלמד ידי למלחמה דשמואל. אשר ברכו יי׳ צבאות לאמר. כי בראותו ילדיו מעשה. ועל פעל ידי תצוני. אנכי עשיתי ארץ. ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ. פרשתי ידי כל היום. הוי לכתפרות. יגמלני יי׳ כצדקי דתהלות. וישב יי׳ לי כצדקי כבר ידי. מלמד ידי למלחמה דתהלות. כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני. שמע קול תחנוני בשועי אליך. פרשתי ידי אליך נפשי בארץ עיפה. לדוד ברוך יי׳ צורי. ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל. והנה יד נגעה בי. כלם מיראים אותי. חוד וידי נטפו מר ואצבעתי:

ואהי תמים. כמו תמים תהיה: ואשתמר מעוני. כמו מעלה לבי ויסב. הזכיר כבור ידי לנגד עיניו כנגד כי כל משפטיו לנגדי: עם החסיד ירא' חסדיו ינבר יתאר ואיכה
סמוך: תתמם. מובלע תיו שליש כמו תתחזק והטעם יראה פעלך שהוא תמים או אתה תמים דעים: עם נבר. מפעלי הכפל כמו נקל ונמס: תתפל. כמו נפתולי אהים על
דרך תלחם עד שתנכחנו: כי. עני. הפך עקש ותושיע הפך יתפל והזכיר עם כי פלא הושע עם גדול מתשועת איש אחר והזכיר ועינים רמות ואיכה רואות
בלילה: כי. הזכיר כי אתה תאיר נרי והוא משל למזלו הטוב: כי ארוץ. כמו ארבץ וכמוהו תרוצצם ויש אומרים ארוץ אחרי הגדוד כדרך ארדוף שימכא

ולא אשוב ד' וסים' נמסר בשמואל ב' סימן כ"ב גבי שירה: יוכלו י"א וסים' נמסר ביהושע סימן ז' וירמיה סוף סימן
א': ואשחקם ב' וסים' כעפר ארץ. כעפר על פני רוח דתהלות:

ואהי תמים עמו ואשתמר מעוני: ל'
וישב יהוה לי כצדקי כבר ידי לנגד כ"ה כ"א
עיניו: עם חסיד תתחסד עם גבר ב' נ'
תמים תתמם: עם נבר תתברר ועם ל' ל'
עקש תתפתל: כי אתה עם עני ל'
תושיע ועינים רמות תשפיל: כי ה' כתי' כן
אתה תאיר נרי יהוה אלהי יגיה
חשכי: כי בך ארץ גדוד ובאלהי ד"נ מל' וחד חס
אדלג שור: האל תמים דרכו אמרת
יהוה צרופה מגן הוא לכל החוסים
בו: כי מי אלוה מבלעדי יהוה ומי
צור זולתי אלהינו: האל המאזרני
חיל ויתן תמים דרכי: משוה רגלי
כאילות ועל במותי יעמידני: מלמד נ' יתר חל'
ידי למלחמה ונחתה קשת נחושה כ"א ל'
זרועתי: ותתן לי מגן ישעך וימינך
תסעדני וענותך תרבני: תרחיב ל'
צעדי תחתי ולא מעדו קרסלי:
ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד ג' ול' מל' י"א חל' ל' י"א
כלותם: אמחצם ולא יכלו קום
יפלו תחת רגלי: ותאזרני חיל ב' פתחה לותר
למלחמה תכריע קמי תחתי: ואיבי יתאזרני חיל דשמואל
נתתה לי ערף ומשנאי אצמיתם:
ישועו ואין מושיע על יהוה ולא ל"א
ענם: ואשחקם כעפר על פני רוח ב' כעפר ארץ
כטיט חוצות אריקם: תפלטני ל' ותר אריקם
מריבי עם תשימני לראש גוים עם
לא ידעתי יעבדוני: לשמע אזן ב' שמעתיך
ישמעו לי בני נכר יכחשו לי:

והויתי שלים ברחלתיה והוית
נטיר נפשי מחובין: ופרע יי לי
היך זכותי כברירות אידי קדם
מימריה: עם אברהם דאשתכח
חסיד קדמך אסגיתא למעבד חסדא
עם זרעיה דיצחק דהוה שלים
ברחלתך אשלימתא מימר רעותך
עימיה: עם יעקב דהוה בריר
קדמך בחרתא בנוי מן כל עממיא
ואפרשתא זרעיה מן כל פסולא
ועם פרעה וזרעיה ומצראי ד
דחשיבו מחשבן בישן על עמך
בילבלתנון במחשבתהון: מטול
דאנת ית עמא בית ישראל דחשיבין
ביני עממיא בגלותא אנת עתיד
למיפרק ובמימרך אומיא תקיפיא
דמיתגברין עליהון תמאיך: מטול
דאנת תנהר שרגא דישראל
דמיטפיא בגלות דאנת הוא מריה
דינהורא דישראל יי אלהי יפקינני
מחשכא לניהור יחמינני בנחמותי
דעלמא דעתיד למיתי לצדיקיא:
מטול דבמימרך אסגי משריין
ובמימר אלהי אכבוש ברכין
תקיפין: אלהא דכונן אורחתיה
אורית דיי בחירא תריס הוא לכל
דמתרחצין עלוי: ארום על ניסא
ופורקנא דתעביד למשיחך ולשיורי
עמך דישתארון יודון כל עממיא
אומיא ולישניא ויימרון לית אלהא
אלא יי ארום לית בר מינך ועמך
יימרון לית דתקיף אלא אלהנא:
אלהא דמזרז לי קמור בחילא
ומתקן שלים אורחי: דמשוי רינלי
קלילין היך אילתא ועל בית תוקפי יקימינני: מליף אידי למעבד קרבא ומתקיף היך קשת
כרכומיא דרעי: ויהבת לי תקוף ופורקן וימינך תסייעני ובמימרך אסגעתני: אפתית
פסיעתי באתרי ולא אזדעזע רכובתי: ארדוף סנאי ושיציתינון ולא תבית עד דגמרתינון:
אגמרינון ולא יכילו למיקם ונפלו קטילין תחות פרסת ריגלי: וזריזתא לי חילא היך
קמור למעבד קרבא תברתא עממין דקיימין לאבאשא לי תחותוי: ובעלי דבבי תברתא
קדמי יהביתינון מחזרי קדל וסנאי אשציתינון: כען סעיד ולית להון פריק מצלן קדם יי
ולא מקבל צלותהון: ושפתינון היך גרגישתא על אנפי ארעא זעפא והיך סיין אשקקי
בעטית אינון: תשזבינני מפלוגת עממיא תנטרינני במזלי מזיין בריש עממיא דלא חכימית
יפלחונני: לשמע אודן ישתמעון לי בני עממיא יכדבון קדמי:

רשי

עם חסיד תתחסד. כלומר לפי
שכן דרכיו לגמול מדה כנגד
מדה. חסיד תמים נבר כנגד
שלש אבות: עם נבר. כאמן:
עם עקש. כנגד פרעה: כי אתה
תאיר נרי. כשנלחם בלילה
בגדוד עמלק הבא על צקלג שנ'
ויכם דוד מהנשף עד הערב ל
למחרתם: כי בך. במבטחך:
ובאלהי אדלג שור. כשבא
להלחם על יבוס ואמר כל מכה
יבוסי יהיה לראש ולפי שביא
יואב ברוש רענן וכפפו ונתלה
בו ועלה על החומה אמר דוד
יהלמני צדיק וגו' קבר לו והביא
את החומה ודילג במדרש
תילים: צרופה. ברורה מבטיח
ועושה: ויתן תמים דרכי. הסיר
מדרכי כל תקלה ומכשול עד
שנעשה שלם וכבוש: משוה
רגלי כאילות. רגלי הנקיבות
עומדות ביושר יותר משל זכרים
: ונחתה קשת נחושה זרועותי.
ונחתה לשון דריכת קשת כמו
חציך נחתו בי ופעל שלו נחת ו
וכשמתפעל בא רבים ומחבר את
הנון ונחתה מגזרת נחתה
כמו נחר ברוכי ונגזרת נחר
כמו נחר מפיח גרף מגזרת גרף
עיני נגרה כמו נגרה ניתה כמו
נתנה נגף מגזרת נגף ואין
לפותרו מגזרת חתה שהיה לו
לומר נחתה כמו מן עשה נעשתה
מן עשה נעשתה ד"א ונחתה קשת
נחושה זרועותי אית היא אית
לשון דריכת קשת כמו חציך
נחתו והנון אינה יסוד בתיבה
אלא כמו נחלו ודרכה קשת
נחושה על ידי זרועותי קשתות
של נחשת היו תלויות לו לדוד
בביתו ורואין אותם מלכי האומו'
ואומרי' זה לזה אתה סבור שים
כח ביד דוד לדורכן אין זה אלא
ליראכן והוא היה שומע ודורכן
בפניהם: וענותך תרבני.
הרבתה מדת ענוותך להתנהג
בה עמי: תרחיב צעדי תחתי.
המרחיב צעדיו אינו נוח ליפול
וכן הוא אומר בלכתך לא יצר
צעדך: מעדו. איקלורג"ינט
בלעז: קרסולי. הם הרגלים
מן האשתוירין שקורין קביליא"א
בלעז ולמטה: נתתה לי ערף.
פונים לי עורפם וברחים:

וטעם כי בך לבדך
אכנה רבים וטעם
בך עמך או במך ם
מאקרא: האל. הטע'
שהוא תקיף ולא יעשה
עול רק תמים דרכו
וכבר אמ' ואמרתו אין
דופי בה ומגן כי היא
צרופה שהוא יהיה ל
לעולם מגן לחוסי בו:
כי. ואין עומד כנגדו
שלא ימלא אמרתו כי
אין אלוה בלתו: האל
. וכאשר הוא א' תקיף
אזרני חיל מתוקפו
וכאשר דרכו תמים
כן נתן דרכי תמים
וטעם ויתן כי מאתו
יבוא הטוב: משוה.
בעבור שהזכיר דרכי
הזכיר רגלי ומשוה
כמו שוה או כמו ש
שויתי יי' לנגדי תמיד:
ויעמידני. שלא אכשל
: מלמד. מרגיל
למורי הרע למור
מרבר: ונחתה. כל
אחת מזרועותי כדרך
בנות צעדה עלי שור
והנון שרש כמו ותנחת
עלי ידך ויתכן להיות
ונחתה כמו נחת הוא
ואות הנון לבנין נפעל
ויחסר בית מזרועותי
כמו הנמצא בית יי':
ותתן. הזכיר וימינך
כנגד המלמד ידי ל
למלחמה וזאת הענוה
שעתבי היא תגדלני
ותעצימני והנה
תרבני כמו על כל רב
ביתו: תרחיב.
קרסולי. כתרג' אסר
לו כרעים וטעם
תרחיב בעבור:
ארדוף. ולא אשוב.
מאחריהם: אמחצם
. קום. שם הפועל
כאשר ופלו: ותאזרני
חיל. נתת כח לאברי
גופי לסבול טורח ה
המלחמה: ואויבי
נתתה. כאלו אמר
נתתה לי עורף אויבי
בנוסם כמו ידך בעורף
אויביך: ישועו. על א'.
כמו אל יי' כמו ותתפלל
חנה על יי': ואשחקם
. אריקם. כמו ורקות
בשר אע"פ שהיה ראוי להיות הקוף דגושה: תפלטני מריבי עם. הם ישראל רמז
לשאול על כן אחריו עם לא ידעתי יעבדוני: לשמע. ישמעו. כדרך וישמע שאול
אתחברו: יכחשו לי. והטעם שיכחשו לי שהיו מתהללים בגבורתם כנגד גבורתי
כמו ברוב עזך יכחשו לך אויבך: בני

ישועו. לעבודה זרה שלהם: ואין מושיע. שאין בה יכולת וחוזרים וקוראים
אל יי' ולא יענם: ואשחקם. לשון כתישה: אריקם. כטיט הדרוך שאינו
עב כמו הם מריקים שקיהם לא הורק מכלי אל כלי: תפלטני מריבי עם. שלא
יענם בדין ישראל להטות משפט ולא לשעבד בישראל יותר מן הרשות: תשימני
לראש גוים. שאין עונש בהם: לשמע אזן. אפילו שלא בפני אלא שישמעו
יכולו

שליחותי: ישמעו לי. יסורו אל משמעתי ויהיו נשמעים לדברי: יכחשו לי. מחמת יראה:

בְּנֵי־נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְרְגוּ מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם:
חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרוּם אֱלוֹהֵי
יִשְׁעִי: הָאֵל הַנּוֹתֵן נְקָמוֹת לִי וַיַּדְבֵּר
עַמִּים תַּחְתָּי: מְפַלְּטִי מֵאֹיְבָי אַף מִן־
קָמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חָמָס תַּצִּילֵנִי:
עַל־כֵּן אוֹדְךָ בַגּוֹיִם יְהוָה וּלְשִׁמְךָ
אֲזַמֵּרָה: מַגְדִּל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה
חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־
עוֹלָם: יט לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר
לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל
וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ: יוֹם
לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה־
דָּעַת: אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי
נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל־הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם
וּבִקְצֵה תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם־אֹהֶל
בָּהֶם: וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ
כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח: מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם
מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל־קְצוֹתָם וְאֵין
נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ: תּוֹרַת יְהוָה
תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְהוָה
נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי:

בְּנֵי עַמְמַיָּא יְסוּפוּן וְיִטַּלְטְלוּן
מִבִּירַנְיָתְהוֹן: קַיָּים הוּא יְיָ וּבְרִיךְ
תַּקִּיפָא דְמִן קֳדָמוֹהִי מִתְיְהַב לִי
תְּקוֹף וּפוּרְקָן וּמְרוֹמַם אֱלָהָא
תְּקוֹף פּוּרְקָנִי: אֱלָהָא דַעֲבַד
פּוּרְעָנוּתָא לִי וּמְתַבַּר עַמְמַיָּא
דְקָיְימִין לְאַבְאָשָׁא לִי תְּחוֹתָי:
מְשֵׁיזְבִי מִבַּעֲלֵי דְבָבִי לְחוּד עַל
דְקָיְימִין לְאַבְאָשָׁא לִי תְּגַבְּרִינַנִי מִן
גּוֹג וּמַשִּׁירְיָית עַמְמִין חֲטוֹפִין
דְעִמֵּיהּ תְּשֵׁיזְבִינַנִי: מְטוּל הֵיכְנָא
אוֹדֵה קֳדָמָךְ בֵּינֵי עַמְמַיָּא יְיָ וְלִשְׁמָךְ
אֲזַמֵּיר תּוּשְׁבַּחְתָּא: מַסְגֵּי לְמֶעְבַּד
פּוּרְקָן עִם מַלְכֵּיהּ וְעָבֵיד טִיבוּ
לִמְשִׁיחֵיהּ לְדָוִד וּלְזַרְעֵיהּ עַד ע
עָלְמָא: לְשַׁבְחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד
דְמִסְתַּכְּלִין בִּשְׁמַיָּא מִשְׁתָּעִין יְקָרָא
דַיְיָ וְעוֹבָדֵי יְדוֹי מְחַוֵּין דְמַרִיקִין
בַּאֲוִירָא: יוֹמָא לְיוֹמָא מוֹסִיף וּמַבְּעֵי
מֵימְרָא וְלֵילְיָא לְלֵילְיָא פְּתִירַת
וּמְחַוֵּי מַנְדְּעָא: לֵית מֵימַר
דְתוּרְעַמְתָּא וְלֵית מִילֵּי דְשַׁגּוֹשָׁא
דְלָא מִשְׁתְּמַע קָלְהוֹן:
בְּכוּלָא אַרְעָא נְפַק מְתַח עִינְיָינֵיהוֹן
וּבְסַיְיפֵי תֵבֵל מִילֵּיהוֹן לְשִׁמְשָׁא
שַׁוִּי מַשְׁרוֵי זִיהֲוָא בְּהוֹן: וְהוּא בִּצְפַר בְּמִיפְּקֵיהּ יָפוֹק הֵיךְ חַתְנָא דְנָפִיק מִגְנוּנֵיהּ וּבְטִיהֲרָא
יַחְדֵיהֵיךְ גְּבַר לְמִרְהַט בְּאוֹרְחָא: מִסַּיְיפֵי שְׁמַיָּא מַפְּקָנֵיהּ וְתוּקְפֵיהּ עַל סִיטְרֵיהוֹן וְלֵית דְמִטַּמַּר
מִן רִיתְחֵיהּ: אוֹרַיְתָא דַיְיָ שְׁלִימְתָּא מְתִיבָא נַפְשׁ סַהֲדוּתָא דַיְיָ מְהֵימְנָא מְחַכְּמָא שִׁבְרָא:

וגותן ד׳ מל׳ בקריאה וסימ׳ הנותן רוזנים לאין. כים דרך. האל הנותן נקמות לי דתהלות. ונותן תשועה למלכים. איה דמסרי הנותן נקמות לי דמלכים מל׳ ואינו כי נמצא בכל והספרים מדויקים חסר ולא נמסר

עליו ד׳ מל׳ גם אשכחנא דא״ת דמסרי ההוא דאוריתא והנותן אמרי שפר מל׳ ומנין ליה עם הד׳ מל׳ ומסרי המל׳ אבנים קהנא כיה טובא ולא אשכחנא בשום ספר מוגה שיהיה מל׳ אמנם בקצת תקון ס״ת אשכחנא דהוא מל׳ ואנן לא בקיאינן יומא דין במלא וחס׳ לאברועי כמאן: יט׳ ישיש ה׳ בקריאה וסים נכסר בסדר כי תבא וכישעיה סימן סב:

רשי

יבולו. ילאו כמו כבול תבול דמתרג׳ תילאה תילאה ומנחם פירש כמו אחרי בלותי וכן פירש כבול תבול: ויחרגו. לשון אימה מחדרי׳ אימה מתרגמינן חרגת מותא: ממסגרותיהם. מחמת יסורי מסגרות כלא שאני מסגירם שם ומייסרן בהן ויחרגו ממסגרותיהם מנחם פתר אותו לשון רפיון חגורה וכן פירושו ויתרפו ממסגרותיה׳ ודונ״ש פתר ויחרגו ממסגרותיהם ויפסחו מכבליהם הכתונים על רגליהם ופתרון ויחרגו ויפסחו כדמתרגמינן ח חגירא: חי ה׳. העושה לי כל זאת: הנותן נקמות לי. נותן בי כח להנקם מאויבי: וידבר. ויהרוג לשון דבר לא״ כמו ויכהג דמתרג׳ ודבר וכן חברו מנחם וגם כן חבר ידבר עמים תחתינו: תחתי. במקומי וחלופי כעניין שנאמר ואתן אדם תחתיך כתתי כפרך מצרים: השמים מספרי׳ כבוד אל. המשורר עצמו פירש את הדבר: אין אומר ואין דברים. אין מדברים עם הבריות אלא מתוך שבכל הארץ יצא קוום ומאירים לבריות מתוך כך מספרים הבריות כבוד אל ומודים ומברכין על המאורות: ומעשה ידיו מגיד הרקיע. הכוכבים ואת המזלות שהם מעשה ידיו של הקב״ה אשר הם שם כמו שנא׳ ויתן אותם אלהים ברקיע השמים ומשם מגידים כבודו: יום ליום יביע אומר. מעשה בראשית מתחדש מיום אל יום לערב חמה שוקעת וזורחת לבקר ומתוך כך יביעו הבריות אחרי שבח על ידי הימי׳ והלילות שמורים את שמודים הבריות לקלס ולהודות מנחם פתר יביע לשון מעין נובע: יחוה. לשון הגדה: בכל הארץ יצא קוום. קו השמים שהם נמתחים על פני כל הארץ ומחמת כן בקצה תבל מליהם שהכל מדברי׳ בנפלאות שהם רואים: לשמש שם. הקב״ה: אהל בהם. בשמים מכאן ששמש נתון בתוך תיקו תנחומא: והוא כחתן יוצא מחופתו. בכל בקר וזהו שאמר השמים מספרים כבוד אל: ותקופתו על קצותם. הקפת סבובו מקצה אל קצה: ואין נסתר מחמתו. אילמלא כיתן ברקיע התחתון לא היה אדם נסתר מפניו מפני חמימותו שחמה ולבנה ברקיע השני כדאמרי׳ שבעה רקיעים הם וילון רקיע שחקים זבול מכון מעון ערבות ומונה להם כסדרן וילון אינו משמש כלום רקיע יש בו חמה ולבנה כוכבים ומזלות כו׳: תורת ה׳ תמימה. גם היא מאירה כשמש כמו שנאמר בסוף הענין מאירת עינים ואומר כי נר מצוה ותורה אור ד״א ואין נסתר מחמתו ליום הדין וליהט אותם היום הבא אבל תורת ה׳ תמימה היא משיבת נפש לדרכי חיים ומגינה היא על לומדיה מאותו להט כמו שנ׳ וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא וגו׳: עדות ה׳ נאמנה. נאמנת היא להעיד בלומדיה. משיבת נפש משיבתו מדרכי מיתה לדרכי חיים: ברה

אבן עזרא

בני. יבולו. כמו נבול תבול: ויחרגו. כתרגו׳ חרגת מותא ואין ריע לו במקרא: ממסגרותיהם. מארמונותיהם הכתובים שיסגרו בהם מפחד: חי. הטעם כי ה׳ צורי לעולם ולעולם יהיה רם אלהי ישעי על כן לא אפחד: האל. וידבר. כמו כדבר בתוך הדברו: מפלטי מאויבי. יש אומרים שאול ואנשיו: אף מן קמי. הגוים הארצות: מאיש חמס. מלך הגוים כי רחוק הוא שיאמר על שאול מאיש חמס גם יתכן להיות רמז לשאול כ כאשר אמר מרשעים יצא רשע: על כן אודך. בפי כי הגבורה שלך היא: מגדיל. ולשמך אזמרה שהוא מגדיל: למנצח. השמים מספרים. זה המזמור נכבד מאד והוא קשור עם מלאכת השמים ועתה אפרשנו בדרך קצרה כי לא יבינהו מי שלא למד חכמת המזלות: השמים. תנועת הגלגלים שהן שוות בדרך אחת ו ומשונות בדרך אחרת והולכו׳ על דרך ישרה בעצמם ואיננה ישרה כנגד יושבי הארץ ו ומדת התנועה לא ת תוסיף ולא תגרע כ בראיות גמורות ו והיא תוסיף ותגרע במראית העין והנה היודע דרכי העגולות יודע דעת עליון והנה השמים כמו מלמדים מורי צדק על דרך או שיח לארץ ותורך והנה השמים הם מעונות הכוכבים ומלת מספרים בעבור היותם עומדים על תכונה אחת וזה הוא כבוד השם ואמר אל להודיע כחו: ומגיד הרקיע. שהוא האויר כמו שפירשתי בפרשת בראשית דברים מתחדשי׳ בכל יום על כן כתו׳ ומעשה ידיו כי עם השמים כת׳ כבוד אל וזה אמת כי יקבל האויר כח המשרתים והכבוד הגדול: יום. יש ראיות גמורות מחכמת החשבון כי מערכת השבעה משתנ׳ בכל חלקיה ולעולם לא תמצא מתכונת מערכת דומה לאחרת אילו היה העולם עומד אלפי אלפים רבבות שנים גם זה מפורש בספר יצירה ובעבור זה מה יתחדש ביום הזה יודיענו ליום הבא זה לזה ודור אל דור כי בכל יום יש דבר חדש ואין טענה מדברי שלמה אין כל חדש כי על הכלל ידבר: יביע. שלא יפסוק כמו מבוע או כמו יגיד הנה יביעון בפיהם כמו אחוך מתע לי וטעם יום ולילה הזמן עומד: אין. הזכיר כי אין לשמים פה כגוף בן אדם וטעם אומר הם הדבורים שים להם טעם שלם כאומר ראובן חי וזה לא יהיה רק מחבור דברים והדבור הוא ראובן והקול ישמע אות ראש ראובן והנה הזכיר כי במראה העין של גוף ומראה עין הנשמה הפנימית החכמה יראה אמתת ספור שמים ומה שיגיד הרקיע: בכל. קוים. כמו קו לקו והוא המכתב ואם קוים שב אל השמים והטעם כי מכתבם יקרא בכל מקום ויבינו מה טעמו כל המשכילים בכל מקומות הארץ: ובקצה תבל. היא הארץ המיושבת מליהם ישמעו והנה ספור והקו הוא הספר והם שהזכיר בעל ספר יצירה בספר וספר וסיפור כי אלה שלשתם עיקרי כל החכמות וטעם להזכיר השמש כי הוא גדול מכל גוף והתנועות העליונות כולם קשורות בו והוא מוליד הזמן השוה והשונה והיום והלילה והמתכות והצמחים וכל החיים תלויים בשמש וככה אמר שלמה תחת השמש והאל נוה כמו אים לאהליו כי השמש קבוע בגלגל בראיות גמורות מחכמת מלאכת השמים וי״א כדמות אור וכמוהו לא יהל ולפי דעתי שלא יהיל נוסף כאלף והאזכיתו כהרות והוא מגזרת לא יהלו אורם וטעם בהם בשמים והוא הוא נסתר מעיני יושבי הארץ כנגד מרחק המדינו׳ מקצה מזרח והמשילו לחתן בעבור שכל רואיו שמחים בו וטעם כגבור בעבור מירוץ גלגלו בו ולא ייעף ולא ייגע: מקצה. הזכיר תנועתיו כפי תולדתו באמת שהיא הפך התנועה הגדולה ומלת תקופה כמו כי הקיפו ימי המשתה הקיפוהי וטעם ואין נסתר כי אמת השמש בעולם כדמות חום הלב בגוף האדם מראיות חכמת התולדת והנה הוא חיי כל הנפשות: תורת. אמר רב סעדיה הגאון כי תחסר מלת ואמר כי השמש יאמר תורת השם תמימה ולפי דעתי שהזכיר עד כה איך יוכל המשכיל למצוא עדות על האלהות ולהכיר מעשיו ואמר דוד גם יש עד אחר נכבד ממנו ויותר נאמן והיא תורת השם ועדותיו ופיקודיו ומצותיו ויראתו ומשפטיו ופירו׳ תורה שהוא הדרך הישרה בסימני׳ נזכרים כמו תורת הצרעת והנזיר והזכיר משיבת נפש כי התורה תסיר הספק מן הנפש וטעם לאמר תמימה כנגד השמש בעבור היות השמש תמימה בצורה והיפך כמו הלבנה וטעם משיבת נפש כשמש כי מעת היות השמש בחצי גלגל העולה תשוב נפש רבים מהחולים הפך מה שיקרה בהיותו בחצי גלגל היורד והרופאים ידעו זה ועדות הדברים העתיקים מפי האבות שראו בעיניהם ובעבור שלא יוכל אדם לדעתם מדרך הראיות אמר מחכימת פתי ואמר שנאמנים הם ואינם כזב לפי על פי שאינם יודעים אותם חכמי לב ואמר על התורה תמימה כי אין צריך לעדות עד אחר עמה: פיקודי

אבן עזרא

פקודי. מגזרת פקדון והמה הנמצאות בכח הנשמה בכל אדם בהיותו בר מצוה והשם הפקידם בלב והזכיר ישרים עמהם כי כל המשכילי' מחכימי' עליהם בדרך היושר שאי' שם מכשול ואמ' משמחי לב כי בעבורם יגיע החכם למעלת שמחת עולם וכנגד השמש הזכיר ישרים בעבור כי מהלך השמש על סדרי גלגל המזלות והוא הדרך היסר ועוד יתרון לפקודים כי השמש פ פעמים נוטה מגלגל המישור ושמחת לב כנגד השמש כי ככה הוא רק ביום תשמח ולא בלילה והפקודים משמחים תמיד ומצות יי' מצות עשה וקראם מצות בעבור שאין כתו' ברובם למה צוו ואמר עליהם ברה כי כן הם לברי לבב על כן ת מאירת עינים כאדם שהיה בחשך וכנגד השמש אמר ברה כי אין בה כרמות שחרות בתוכה כמו ללבנה ויתרון המצוה כי העבים יסתירו אור ה השמש ביום ולא כן ה המצוה ומאירת עינים כי היא אור העולם ב ביום גם בלילה כי אור הלבנה מורה בראיות גמורות: יראת. מצות לא תעשה ואמר טהורה כי הטהו' הוא שלא יתגאל במצות לא תעשה: עומדת לעד. שלא יתכן שהשם יתיר האסור וכנגד השמש אמר טהורה בעבור שיש פעמים שיקדר ה השמש אף על פי ש שגופה טהור הוא רק הדבר כנגד אחרים והשמש עומד' לעד כי איננה מורכבת כמו הנבראים מהארבעה יסודות אף על פי ש שתשתנ' עמידת השמש כפי הרוחו': משפטי. ידוע כי משפטי חכמת המזלות כפי מערכת המשרתים בערכם אל השמים ויש משפטי' בערכי' מכחישי' זה לזה ובעבור זה יטעו בעלי הדין על כן אמ' על משפטי השם צדקו יחדו ואחר שהשלי' לדבר על יתרון התורה המועלת למשכיל בעולם הבא הזכירה כנגד תענוגי זה העולם: הנחמדי'. אנשי העולם מתאוי' להיות להם זהב ופז רב הם אבני יקרות בעבור שהם עומדי' וימצאם בשעת הצורך בעבור היותם עומדי' בעצמם ולא יחסרו ולחכמה יתרון עליהם כי האדם ימצאנה בחייו ובמותו וטעם ומתוקים כי המאכל צריך אליו כל חי טוב ורע אמר כי תענוג החכמה יותר מתענוג המאכל המתוק ואין למעלה מהדבש בעבור היות המאכל תענוג רגע והחכמה לעולם גם טעם מתוקים הם מרבים ונופת למשכילים לבדם לא לכל אדם על כן גם עבדך ולמתבהם כמו הנחמדים וטעם בשמרם עקב רב ידעתי כי בשמירתם שכר רק יקבל השומר והנה יועילו בעולם הזה ובבא: שגיאות. יתכן היות האלף תחת אות הכפל או תחת יוד כמו שכיות החמדה והטעם אני נזהר בכל מאדי רק אפחד אולי משגה יקרה לי על כן אמר מנסתרות ממני נקני: גם. יתפלל אל השם שיסבב סבות כי לו נתכנו עלילות שיחשכהו מחברת הזדים ומרעתם ואל ימשלו בו וטעם אז איתם אז אהיה תם והיא מלה זרה והטעם כי לא יוכל לשמור המצות אם ימשלו בו זדים כי יכריתוהו: יהיו לרצון אמרי פי. שלא ימשלו בו זדים וטעם צורי שלא יפחד שימשלו בו זדים ואילו היו מושלי' בו אין לו גואל מידם זולתו על כן יי' צורי וגואלי: למנצח. יענך יי' ביום צרה. יתכן שזה המזמור חברו אחד מהמשוררים על דוד ויהיה פי' לדוד כמו על דוד כמו לשלמה אלהים משפטיך למלך תן ואל תתמה על למ"ד לדוד והנה דרך אחרת מזמור שיר ליום השבת או דוד חברו ואומר לנסיכו יענך יי' ביום צרה או לעבדו ידבר ויש אומרים שהוא על המשיח יענך יי' ביום צרה במלחמה וטעם אלהי יעקב כי צרות רבות עברו לו בדרכים והשם מנעהו: ישלח. מקדש. ממקום הארון: יזכור. פי' למה יעזרך כי יזכור כל מנחותיך וזהו הכתוב בתורה והריעותם בחצוצרות ונזכרתם ונושעתם ויש אומרים שעולות היו עושים בעת המלחמות כמו ואתאפק ואעלה העולה: ידשנה. ישרפנה אש המזבח ותשוב דשן ומלת ידשנה על דרך ואקראה לך שלא בא"ה האלף קמוצה כמשפט עם תוספת ה"א על כן אמרו רבים כי הם דומי' לשעלים הרבעיים: יתן. הטעם שינצח האויב: נרננה. כל אחד מאנשי דוד יאמרו לו כך כי נכף בישועתך לנכחו. ובשם אלהינו נדגול. ירים דגלינו בעת שימלא השם כל משאלותיך: עתה. דברי כל אחד כן ידברו או הם דברי המשורר ברוח הקודש והוא הנכון בעיני ומשיחו הוא דוד או המשיח בנו ובמה יענהו בגבורות ישועה שתעשה ימין השם לא ימין דוד בעבור הבא אחריו: אלה ברכב. יבטחו ובשם לשון נחות כמו לחמו בלחמי: המה כרעו. כנגד אנשי הרכב: ונפלו. כנגד אנשי הסוסים כמו ויפול רוכבו אחור: ואנחנו קמנו. מגזרת וקם הבית: ונתעודד. ונתגאה ונתרומם כי מעודד הפך משפיל: יי'

מצות יי' ב' וסי' בה

רשי

ברה' מאהרת. תורת עדות פקודי מצות יראת משפטי ששה כנגד ששה סדרי משנה ובין כל שם ושם חמשה תיבות עם השם עצמו כנגד ה' חומשי תורה וחותם בשופר אמת צדקו יחדו כלם יחד מתוקנים בחסד ואמת: מחכימת פתי. נותנת חכמה לפתאים: ונפת צופים. ומתוק צופים ברוייקא"ש בלע"ז ומכאן פתר ונפת לשון טפה וכן נפת תטפנה' נפתי משכבי: בשמרם עקב רב. נזהרתי בשמירתם בשביל רב טובך אשר צפנת וללשון הזה ע' עקב כמו עקב אשר שמע אברה' בקולי ד"א עקב רב סופן של תלמידי חכמים לבא לידי גדולה עקב לשון סוף ויש לו חבר בלשון משנה עקבות משיח: שגיאות מי יבין. אני נזהרתי בהם אבל אי איפשר להזהר שלא אשגה בהם ואתה נקני מנסתרות שנסתרו ממני ולא ידעתי בחטאי בשגגה: גם מזדים. מן הזדונות: אז איתם. אהיה תמים אמרו חכמים למה דוד דומה לכותי המחזר על הפתחי' והם מערימים בדבר יותר מכל אדם תנו לי מים לשתות דבר שאין בו חסרון כיס משששתה אמר יש כאן בצל קטן תנוהו לו אומר יש בצל בלא מלח ת תנוהו לו אמ' תנו לי מעט לחם שלא יזיקני הבצל כך אמר דוד בתחלה על השגגות ואחר כך על הזדונות ואחר כך על המרדים פשעים אלו המרדים שמתכוין להכעיס וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי: יהיו לרצון. לפיוס לרצותך: יענך יי' ביום צרה. המזמור הזה על שם שהיה שולח את יואב ואת כל ישראל למלחמה והוא היה עומד בירושלם ומתפלל עליהם כענין שנאמר טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור ואמרו רבותינו אילמלא דוד לא עשה יואב מלחמה: שם אלהי יעקב. שהבטיחו בלכתו לחרן ושמר הבטחתו לכך כאת' אלהי יעקב: מקדש. מהיכל קדשו שהוא מוכן שם: ידשנה סלה. לשון שומן כמו ואכל ושבע ודשן כלומר יקבלם ברצון כעולות מחים: מנחותיך ועולתך. הם התפלות שאתם מתפללים במלחמה: נרננה בישועתך. כשיושיע אותך הב"ה נרננ' כולנו להב"ה ובשמו נדגול נתאסף ונעשה חיל: עתה ידעתי. זו היא הרננה שנרנן עתה בתשועה זו שבאה ליואב ולישראל. ידעתי שחפץ המקום בו ועננו משמי קדשו כי תשועתם היא תשועתי: אלה ברכב. יש מן האומות שבוטחים ברכב ברזל שלהם ויש שבוטחים בסוסיהם אבל אנחנו בשם יי' נזכיר כי לו הישועה נזכיר לשון הקטרה ותפלה כמו מזכיר לבונה את אזכרתה ולפי' המה יכרעו ויפולו: ואנחנו קמנו ונתעודד. נתגבר עליהם כמו מעודד ענוים לשון עוז: בעזך

מצות יי' ג' וסימ' לא שבקתון שמואל בזוהרא ופירו' ביהושע סימן כ"ב: טהורה ה' ג' מל' וב' חס' וסימ' אשר לא טהורה היא שנים. אשר איננה טהורה. כל צפור טהורה. לשמי ומנחה טהורה. יראת יי' טהורה. ג' בתראי מל' וחד ושהורה היא ונקהה: עבדך ז' חס' בסגול וסימ' נמסר בסדר בהעלותך: כ' ימלא ז' וסימ' בי

תהלים

פִּקּוּדֵי יְהֹוָה יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב

מִצְוַת יְהֹוָה בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם׃

יִרְאַת יְהֹוָה טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד

מִשְׁפְּטֵי־יְהֹוָה אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו׃

הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים

מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים׃ גַּם־עַבְדְּךָ נִזְהָר

בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב׃ שְׁגִיאוֹת

מִי־יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי׃ גַּם מִזֵּדִים

חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל־יִמְשְׁלוּ־בִי אָז אֵיתָם

וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב׃ יִהְיוּ־לְרָצוֹן

אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהֹוָה

צוּרִי וְגֹאֲלִי׃ כ

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ יַעַנְךָ יְהֹוָה

בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב׃

יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ׃

יִזְכֹּר כָּל־מִנְחֹתֶךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה

סֶלָה׃ יִתֶּן־לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל־עֲצָתְךָ

יְמַלֵּא׃ נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם

אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְהֹוָה כָּל־

מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ׃ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי

הוֹשִׁיעַ יְהֹוָה מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי

קָדְשׁוֹ בִּגְבֻרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ׃ אֵלֶּה

בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם

יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר׃ הֵמָּה כָּרְעוּ

וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַּמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד׃

תרגום

פִּקּוּדַיָא דַיְיָ תְּרִיצִין מַחְדִין לִבָּא

ה' כתי' א' ל פִּיקוּדָא דַיְיָ בְּרִירָא מְנַהֲרָא עַיְינִין׃

ה' ל' מל' דַחַלְתָּא דַיְיָ דַכְיָא קַיְימָא לְעַלְמִין

ל דִינַיָא דַיְיָ הֵימְנוּתָא זַכְיָאוּ כַּחֲדָא׃

דְרַגִיגִין מִדַהֲבָא וּמִן אוֹבְרִיזִין סַגִי

וּבַסִימִין יַתִּיר מִן דִיבְשָׁא וְכַבְרִיתָא

ל וכל יחזקאל רכו' חֲלִיאָתָא׃ בְּרַם עַבְדָּךְ אִיזְדַהַר

ל ומל' בְּהוֹן כַּד נַטִירִין חֲלוּפֵי הֵיבְנָא א

אִתְעֲבִיד טַבְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל׃ שָׁלְוָתָא

מַן יִתְבַּיַּן וּמִטְמוּרוּת זַכֵּי יָתִי׃

ז' וכל א' כותי' כמ' א' בְּרַם מִן זֵידוֹנַיָא פְּצָא עַבְדָּךְ דְלָא

יִשְׁלְטוּן בִּי הֵידֵין אֱהִי בְלָא מוּם

ל וְאֶהֱוֵי זַכַּיי מִחוֹבָא רַבָּא׃ יְהוֹן

ל לְרַעֲוָא מֵימְרֵי פוּמִי וְרִינַנַת רַעְיוֹנַי

ב' קֳדָמָךְ יְיָ תּוּקְפִּי וּפָרִיקִי׃

לְשַׁבָּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא

צ' ל לְדָוִד׃ יְקַבֵּיל צְלוֹתָךְ יְיָ בְּיוֹמָא

ל' חס' ל ומל' דְעָקְתָא יְשַׂגְבִינָךְ שְׁמָא אֱלָהָא

דְיַעֲקֹב׃ יְשַׁדַּר סַעֲדָךְ מִן בֵּית

ז' ב' מוּקְדְשֵׁיהּ וּמִצִיוֹן יְסַיְיעִינָךְ׃

ל' ז' יִדְכַּר כּוּלְהוֹן דוּכְרָנֵיתָךְ וַעֲלָוָתָךְ

כ"ח ל"ף יְדַהֲנָאן לְעַלְמִין׃ יִתֵּן לָךְ כְּרַעֲיוֹנָךְ

ל' ויתר והושיע יי' וְכָל מַלִיכְתָּךְ יַשְׁלִים׃ יֵימְרוּן עִמָּךְ

נְשַׁבְּחָא בְפוּרְקָנָךְ וּבְשׁוּם אֱלָהָנָא

נִיתְקַס יַשְׁלִים יְיָ כּוּלְהוֹן שְׁאִלָתָךְ׃

ג' הַשְׁתָּא יְדַעִית אֲרוּם פָּרִיק יְיָ

יט ל"ף מְשִׁיחֵיהּ קַבִּיל צְלוֹתֵיהּ מִמּוֹתְבֵי ד

דִשְׁמַיָא קַדִישֵׁיהּ בִּגְבוּרָן פּוּרְקַן

יְמִינֵיהּ׃ אִילֵין בִּרְתִיכִין וְאִילֵין

בְּסוּסְוָן וַאֲנַחְנָא בְּשׁוּם יְיָ אֱלָהָנָא נִדְכַּר׃ אִינוּן גַחֲנוּ וּנְפַלוּ וַאֲנַחְנָא אִזְדַקַּפְנָא וְאִתְחִילְנָן׃

שבעת ימים ימלא. ואשר ימלא את ידו. אשר לא יבלא את ימיו. החפץ ימלא את ידו: וכל עצתך ימלא. ימלא יי' כל משאלותיך. עד ימלא שחוק פיך. בתרא כתיב ה':

קראינו ב׳ בקריא׳ וסימ׳ כיי׳ אלהינו בכל קראינו · המלך יעננו ביום קראנו : כ״א בעוזך ג׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ נהלת בעוזך אל נוה קדשך · יי׳ בעוזך ישמח מלך · אתה פוררת בעזך ים שברת ראשי תנינים : ברכות ו׳ ה׳ חס׳ וחד מ׳ל וסימ׳ נמסר בסדר ויחי : עולם ועד ג׳ וסי׳ יי׳ מלך עולם ועד · כסאך אלהים עולם ועד ·

יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־
קָרְאֵנוּ : כא
ב׳ למנצח מזמור לדוד : יְהוָה בְּעָזְּךָ
ג׳ יִשְׂמַח־מֶלֶךְ וּבִישׁוּעָתְךָ מַה־יָּגֶל
ג׳ מְאֹד : תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לּוֹ וַאֲרֶשֶׁת
שְׂפָתָיו בַּל־מָנַעְתָּ סֶּלָה : כִּי־תְקַדְּמֶנּוּ
ד׳ בִּרְכוֹת טוֹב תָּשִׁית לְרֹאשׁוֹ עֲטֶרֶת פָּז
ה׳ : חַיִּים שָׁאַל מִמְּךָ נָתַתָּה לּוֹ אֹרֶךְ
יָמִים עוֹלָם וָעֶד : ו׳ גָּדוֹל כְּבוֹדוֹ
בִּישׁוּעָתֶךָ הוֹד וְהָדָר תְּשַׁוֶּה עָלָיו :
ז׳ כִּי־תְשִׁיתֵהוּ בְרָכוֹת לָעַד תְּחַדֵּהוּ
בְשִׂמְחָה אֶת־פָּנֶיךָ : ח׳ כִּי־הַמֶּלֶךְ בֹּטֵחַ
בַּיהוָה וּבְחֶסֶד עֶלְיוֹן בַּל־יִמּוֹט :
ט׳ תִּמְצָא יָדְךָ לְכָל־אֹיְבֶיךָ יְמִינְךָ
תִּמְצָא שֹׂנְאֶיךָ : י׳ תְּשִׁיתֵמוֹ כְּתַנּוּר
אֵשׁ לְעֵת פָּנֶיךָ יְהוָה בְּאַפּוֹ יְבַלְּעֵם
וְתֹאכְלֵם אֵשׁ : יא׳ פִּרְיָמוֹ מֵאֶרֶץ תְּאַבֵּד
וְזַרְעָם מִבְּנֵי אָדָם : יב׳ כִּי־נָטוּ עָלֶיךָ
רָעָה חָשְׁבוּ מְזִמָּה בַּל־יוּכָלוּ : יג׳ כִּי
תְּשִׁיתֵמוֹ שֶׁכֶם בְּמֵיתָרֶיךָ תְּכוֹנֵן עַל־
פְּנֵיהֶם : יד׳ רוּמָה יְהוָה בְעֻזֶּךָ נָשִׁירָה
וּנְזַמְּרָה גְּבוּרָתֶךָ : כב
א׳ לַמְנַצֵּחַ עַל־אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר מִזְמוֹר
לְדָוִד : ב׳ אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי רָחוֹק
מִישׁוּעָתִי דִּבְרֵי שַׁאֲגָתִי : ג׳ אֱלֹהַי
אֶקְרָא יוֹמָם וְלֹא תַעֲנֶה וְלַיְלָה וְלֹא־
דוּמִיָּה לִי : ד׳ וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת
יִשְׂרָאֵל : ה׳ בְּךָ בָּטְחוּ אֲבֹתֵינוּ
בָּטְחוּ וַתְּפַלְּטֵמוֹ : ו׳ אֵלֶיךָ זָעֲקוּ
וְנִמְלָטוּ בְּךָ בָטְחוּ וְלֹא־בוֹשׁוּ :

ב׳ כי אלהים · יתיר יוד · ויתר מ׳ל · ב׳ ל׳ף · ת׳ יתס׳ בכתו׳ · ג׳ ל׳ · ל׳ ל׳ · ט׳ ל׳ · ד׳ ל׳ מ׳ל בסיפ׳ · ל׳ חס׳ בכו׳

יְיָ פְּרוֹק לָן מְלִיךְ תַּקִּיף קַבִּיל צְלוֹתַן בְּיוֹם מִקְרֵינַן :

לְשַׁבָּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד : יְיָ בְּעֻשְׁנָךְ יֶחְדֵי מְלִיךְ מְשִׁיחָא וּבְפוּרְקָנָךְ כְּמָא יָרְנֵן לַחֲדָא : רִגְגַת נַפְשֵׁיהּ יְהַבְתְּ לֵיהּ וּפֵירוּשׁ סִיפְוָותֵיהּ לָא כְלֵיתָא לְעָלְמִין : אֲרוּם תְּקַדְּמִינֵיהּ בִּרְכָן טָבָן תְּשַׁוֵּי עַל רֵישֵׁיהּ כְּלִיל דְּהַב סְנִינָא : חַיֵּי עָלְמָא שְׁאַל מִינָךְ יְהַבְתְּ לֵיהּ נִיגְרָא דְיוֹמַיָּא לְעָלְמֵי עָלְמִין : סַגִּי יְקָרֵיהּ בְּפוּרְקָנָךְ תּוּשְׁבַּחְתָּא וְשִׁבְחוֹדָה תְּשִׁים עֲלוֹי : מְטוּל דִּי תְשַׁוִּינֵיהּ בִּרְכָן לְעָלְמִין תְּחַדֵּינֵיהּ בְּחֶדְוָותָא דִּי מִן קֳדָמָךְ : מְטוּל דִּמְלִיךְ מְשִׁיחָא סְבִיר בַּיְיָ וּבְחִסְדָּא דְּעִילָּאָה לָא יָזוּעַ : תַּדְבֵּק מְחַת אִידָךְ לְכָל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ פּוּרְעָנוּת יְמִינָךְ תַּשְׁכַּח לְכָל סָנְאָךְ : תְּשַׁוִּינוּן הֵיךְ אַתּוּן נוּרָא לְעִידָּנֵי רוּגְזָךְ יְיָ בְּרוּגְזֵיהּ יְסַלְעֲמִינוּן וְתֵיכְלִינוּן בְּעוּר גֵּיהִנָּם : בְּנֵיהוֹן מֵאַרְעָא תְּהוֹבֵד וְזַרְעֲיַתְהוֹן מִבְּנֵי נָשָׁא : מְטוּל דַּחֲשִׁילוּ עֲלָךְ בִּישְׁתָא חֲשִׁיבוּ מַחְשְׁבָן בִּישָׁן וְלָא יְכִילוּנָךְ : מְטוּל דְּשַׁוִּיתִינוּן לְעַמָּךְ כְּתַף חַד בְּאִיטוּנֵי מַשְׁכְּנָיךְ תְּתַקֵּן אוֹרְחָתְהוֹן קֳדָמֵיהוֹן : אִיזְדְּקַף יְיָ בְּעוּשְׁנָךְ נְשַׁבְּחָא וּנְדוּצִיצָא בִּגְבוּרְתָּךְ :

לְשַׁבְחָא עַל תְּקוֹף קוּרְבַּן תְּדִירָא דִּקְרִיצְתָּא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד : אֵלִי אֵלִי מְטוּל מָה שְׁבַקְתַּנִי רָחִיק מִן פּוּרְקָנִי מִילֵי אַכְלֵיוּתִי : אֱלָהִי אֲנָא קָרֵי בִּימָמָא וְלָא תְקַבֵּל וּבְלֵילְיָא לָא שְׁתִקוּתָא לִי : וְאַנְתְּ קַדִּישׁ דְּמִיתֵב עָלְמָא עַל תּוּשְׁבְּחָן יִשְׂרָאֵל : עֲלָךְ סַבְּרִי אַבְהָתָנָא סַבְּרִי בְּמֵימְרָךְ וְשֵׁיזַבְתִּנּוּן : קֳדָמָךְ צַלִּיוּ וְאִשְׁתֵּיזִבוּ וַעֲלָךְ אַתְרְחִיצוּ וְלָא בְהִיתוּ :

ואני כזית רענן · חיים שאל ממך · כי זה אלהים אלהינו · יסד ארץ על מכונה : תמצא ידך ג׳ וסי׳ תנה נא את אשר תמצא ידך · כל אשר תמצא · תמצ׳ ידך לכל איביך : כ״ב אילת ג׳ וסי׳ גם אילת בשדה · למנצח על אילת השחר · אילת אהבים ויעלת חן : יושב ב׳ מ׳ל בסיפרא וסי׳ יושב בשמים ישחק · ואתה קדוש יושב :

בעוזך ישמח מלך · רבותינו פתרוהו על מלך המשיח וכוון הדבר לפותרו שד על דוד עצמו לתשובת ה[redacted]ספקרו בו שאחר שלקח את בת שבע אמר מזמור זה : וארשת · לשון דבור ואין לו דמיון ומנחם הביא לו חבר ברשיון כורש מלך פרס ומכיהם לשון מבטא שפתים : כי תקדמנו ברכות טוב · קודם ששאלתי ממך הקדמת לי ברכתך על ידי נתן הנביא והקימותי את זרעך וגו׳ והכינותי את כסא ממלכתך על ים לעולם : תשית לראשו עטרת פז · ויקח עטרת מלכם ותהי על ראש דוד : חיים שאל ממך · כשהייתי בורח לחוצה לארץ מ מפני שאול הייתי מתפלל אתהלך לפני יי׳ בארצות החיים : נתת לו · שהשיבותני לארץ ישראל : אורך ימים · למלכותי שאמרת והכינותי את כסא ממלכתך עד עולם : תשוה · מנחם פתר תשוה תשים תשית לשון אחד להם : תחדהו · לשון חדוה : את פניך · בגן עדן ורבותינו פתרוהו במלך המשיח הביאו ראיה לדב׳ ועד עתיק יומין מטא ולקדמוהי הקרבוהי ואומר והקרבתיו ונגש אלי : בל ימוט · ובחסד עליון הוא בוטח שלא ימוט : תמצא ידך לכל אויביך · כל מכת ידך שים לך להבי׳ הבא על אויביך : לעת פניך · לעת זעמך : באפו יבלעם · תפילה היא זו : פרימו מארץ תאבד · להב״ה הוא מתפלל שיאבד זרעו של עשו הרשע : כי נטו עליך רעה · כנגד טיטוס הרשע שאת הרג אתעבמו : בל יוכלו · לעשותה : כי תשיתמו שכם · אשר תשית אותם לחלק שיחלקו ישראל את ממונם כמו שנאמר והיה סחרה ואתננה וגו׳ : במיתריך תכונן על פניהם · במיתרי קשתותיך תכונן חציך ותזמינם לירות על פניהם : רומה יי׳ בעזך · על הקמים ונשירה ונזמרה : אילת השחר · שם כלי שיר ד״א על כנסת ישראל שהיא אילת אהבים המשקפה כמו שחר ורבותינו דרשוהו באסתר ומנחם פתר אילת לשון מעת כמו אילותי ל לעזרתי חושה : השחר · לשון שחרית ומנחם פתר לשון בקור כמו שוחר טוב יבקש רצון וכמו לשחר פניך : למה עזבתני · עתיד היה ללכת בגולה ואמ׳ דוד תפילה זו על העתיד : רחוק מישועתי · ומדברי שאגתי : אקרא יומם · אני קורא לך מיום אל יום ואינך עונה : ואתה קדוש · ויושב לשמוע תהלות ישראל מימים קדמונים : ואתנו

יי׳ · יש אומרים כי המלך דבק עם הושיעה וזה איננו נכון בעבור האתנח · ואחרי אמרו שהוא הפוך ביום קוראינו יי׳ הושיעה כמנהג תופשי המלחמה בבואם · יעננו · המלך שהוא דוד אמן כן יהיה וזה על דרך ברוך הבא כאשר אפר׳ והנכון שהוא הושיעה אותנו כי השם יודע ונחשבתו וככה אנא יי׳ הושיעה נא והפעול איננו כתוב והמלך הוא השם שהוא המלך ב באמת כי דוד משיחו הוא : למנצח · יי׳ בעוזך ישמח מלך · יי׳ בעוז שנתת לו ישמח וככה בישועתך : תאות · מה שיש בלבו : וארשת · מה שידבר בפיו והאלף נוסף כ כאלף ואזרועך וכמוה ברשיון מלך פרס : כי · תי״ו תקדמנו לנוכח השם ויהיה ה הפועל יוצא לשנים פ פעולים כלומר המלך שהוא מוקדם מן ה הברכות : עטרת · זהב עם פז אבנים יקרות סביבה כי כן מנהג המלכים ויתכן היות תי״ו תקדמנו לשון נקב׳ בעבו׳ ברכו׳ כדרך בנות צעדה עלי שור : חיים · שם לעולם על לשון רבים לא יפרדו כמו נעורים בתולים זקונים מלואים : ארך ימים עולם ועד · שלא הפחו׳ שני דורו׳ : גדול · כל נוסע לעולם יוסיף כבוד : הוד והדר תשוה · כמו תשית : כי · אמר השם לאברהם והיה ברכה והמסורר אמר ברכות לעד לנצח הוא וזרעו : תחדהו · מגזרת חדוה : כי · הטעם אין לו בטחון בגבורתו רק בשם ו ובחסדו והזכיר עליון כנגד בל ימוט : תמצא · זהו חסד עליון שהשם אומר ל לדוד תמצא ידך והיא השמאלית וככה ידם ליתר הפלאכה וטעם תמצא כדרך והכרותי להם למען ימצאו א אותם הקולעים והטע׳ לא יוכלו לנוס ולהפרד ולהמלט : תשיתמו · פניך · כעסך פני יי׳ חלק׳ ופניה לא היו לה עוד ויש אומרי׳ כי כף כתנור אש כמו בית כדרך בחצי לילה כחצות הלילה : פרימו · תי״ו תאבד לנכח דוד או למשיח כי אחריו כתוב כי נטו · מלת נטו יוצא והפעול הוא רעה : מזמה · בנח ולא יוכלו להוציאה למעשה : כי · בעבור היות באתנחתא שב שכם הוא שכם אחד והטעם להיותם נחברים על דרך והכרותי להם למען ימצאו ומלת תכונן דרך קצרה כי הטעם תכונן הקשת בחציה : רומה · שב להודות השם בסוף המזמור כי כל זה יקרה לאויב בסוף בעוז השם כאשר החל יי׳ בעוזך ישמח מלך : למנצח על אילת השחר · כאשר יראה כח עלות השחר ויש אומרים כי הוא שם כלי ניגון וידענו כי יו״ד איילותי כגבר אין איל בלא דגש על כן הוא רחוק להיות אילת נגזרת מזאת הגזרה והנכון בעיני כי הוא תחלת פיוט נעשה על דרך דברי חשק כמו אילת אהבים וזה המזמור על נועם ניגונו : אלי · פעמים כי נכרה היה וטעם אלי בעבור עזבתני ותחסר מלת אלי כאילו הוא או אלי רחוק מישועתי הם דברי שאגתי כמו שאגתי מנהמת לבי והוסיף דברי בעבור היותו בן אדם : אלהי · התימה כי אתה אלהי ואיך לא תענה והטעם כי אין לי אלוה אחר מבלעדיך ולא אקרא רגע אח׳ ואדום ריק ולא דומיה לי : ואתה · תהלו׳ ישר׳ · הבי׳ שם הארון כדרך בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו וכל זה בעבו׳ היות יושב דבק עם תהלו׳ כי אם כי טעם יושב שאת עומד וישב קדש סלה כמו שוכן עד כמו אתה יי׳ לעולם תשב ואתה תהלו׳ ישר׳ כדרך הוא תהלתך והוא אלהיך · ואם כי אתה הכתב׳ ברוך תהלו׳ ואתה הוא אשר הפהולל כדרך בקרבך קדוש : בך · כבר בטחו בך בהיות בלא צרה היו לבטוח ובעת צרת שבטחו בך תפלטמו : אליך · לבדך זעקו ולא בטעבו על אחרי על כן לא בושו : ואתנו

ואנכי רחוק הוא שיאמר אים רעה על עצמו שאנכו אים רק ידבר כנגד האויבים שהם יבזוהו ואנכו נחשב בעיניהם לתולעת: כל. בזרת לעג קשורה לעולם עם לאמר: יפטירו בשפה. יפתחו כמו פטר רחם והבית דרך בזות כמו לחמו בלחמי ויתכן שיחסר מלה: גל. תאר השם כדמות פועל על משקל לחם חוס כי הגולל דבריו על השם כדרך גול על ה' דרכך: יפלטהו כי חפץ בו. השם כי טעם האומר כי הגולל חפץ בשם והכתוב אמר אם חפץ בנו ה' ורבים ככה: גוחי פועל או שם התאר כמו גוזי מגזרת ויגח בנהרותיך כמו מוציאי והזכיר זה כי הגולל על השם יצילהו כי הנה הוא גוחו מבטן שאין דעת לנו ולא כח: עליך.

ואנכי ט"ף בקרי' וסי' ואנכי עמדתי כהר כימים הראשנים. ואנכי הסתר אסתיר פני. ואנכי לא חטאתי לך. ואנכי היום רך ומשוח מלך. רוגע הים ויהמו גליו. ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם באה לקבץ. ואנכי תולעת ולא איש. ואנכי נטעתיך שורק. ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים. וכל ר"פ דתריסר דכוו'. עוזר ה' מ"ל וסי'

וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא־אִישׁ חֶרְפַּת אָדָם
וּבְזוּי עָם׃ כָּל־רֹאַי יַלְעִגוּ לִי יַפְטִירוּ
בְשָׂפָה יָנִיעוּ רֹאשׁ׃ גֹּל אֶל־יְהוָה
יְפַלְּטֵהוּ יַצִּילֵהוּ כִּי חָפֵץ בּוֹ׃ כִּי־אַתָּה
גֹחִי מִבָּטֶן מַבְטִיחִי עַל־שְׁדֵי אִמִּי׃
עָלֶיךָ הָשְׁלַכְתִּי מֵרָחֶם מִבֶּטֶן אִמִּי
אֵלִי אָתָּה׃ אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי כִּי־צָרָה
קְרוֹבָה כִּי־אֵין עוֹזֵר׃ סְבָבוּנִי פָּרִים
רַבִּים אַבִּירֵי בָשָׁן כִּתְּרוּנִי׃ פָּצוּ עָלַי
פִּיהֶם אַרְיֵה טֹרֵף וְשֹׁאֵג׃ כַּמַּיִם
נִשְׁפַּכְתִּי וְהִתְפָּרְדוּ כָּל־עַצְמוֹתָי הָיָה
לִבִּי כַּדּוֹנָג נָמֵס בְּתוֹךְ מֵעָי׃ יָבֵשׁ
כַּחֶרֶשׂ כֹּחִי וּלְשׁוֹנִי מֻדְבָּק מַלְקוֹחָי
וְלַעֲפַר מָוֶת תִּשְׁפְּתֵנִי׃ כִּי סְבָבוּנִי
כְּלָבִים עֲדַת מְרֵעִים הִקִּיפוּנִי כָּאֲרִי
יָדַי וְרַגְלָי׃ אֲסַפֵּר כָּל־עַצְמוֹתָי הֵמָּה
יַבִּיטוּ יִרְאוּ־בִי׃ יְחַלְּקוּ בְגָדַי לָהֶם
וְעַל־לְבוּשִׁי יַפִּילוּ גוֹרָל׃ וְאַתָּה
יְהוָה אַל־תִּרְחָק אֱיָלוּתִי לְעֶזְרָתִי
חוּשָׁה׃ הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד־
כֶּלֶב יְחִידָתִי׃ הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה
וּמִקַּרְנֵי רֵמִים עֲנִיתָנִי׃ אֲסַפְּרָה
שִׁמְךָ לְאֶחָי בְּתוֹךְ קָהָל אֲהַלְלֶךָּ׃
יִרְאֵי יְהוָה הַלְלוּהוּ כָּל־זֶרַע יַעֲקֹב
כַּבְּדוּהוּ וְגוּרוּ מִמֶּנּוּ כָּל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל׃
כִּי לֹא־בָזָה וְלֹא שִׁקַּץ עֱנוּת
עָנִי וְלֹא־הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ וּבְשַׁוְּעוֹ
אֵלָיו שָׁמֵעַ׃ מֵאִתְּךָ תְּהִלָּתִי
בְּקָהָל רָב נְדָרַי אֲשַׁלֵּם נֶגֶד יְרֵאָיו׃

וַאֲנָא זְחִיל חַלָּשׁ וְלָא גִּבּוּר כְּכָל
חַסּוּדֵי בְּנֵי נָשָׁא וּמִתְרַמְּרְמוּתָא
דְעַמְמֵי׃ כָּל דְּמַחְמַיִין לִי יִרְהֲבוּן
עֲלַי מִתְגָּרִין בְּסִפְוָתְהוֹן יְטַלְטְלוּן
בְּרֵישֵׁיהוֹן׃ וְשַׁבַּח קֳדָם יְיָ וְשֵׁיזְבֵיהּ
יָתֵיהּ מְטוּל דְּאִתְרְעֵי בֵיהּ׃ מְטוּל
דְּאַתְּ אַפֵּקְתַּנִי מִכְּרֵיסָא אַסְבַּרְתַּנִי
עַל תַּדְיֵי אִמִּי׃ בְּסַעֲדָךְ אִיתְלַקִּית
מִמְּעַיָּא מִכְּרֵיסַת דְּאִמִּי אֱלָהִי אַתְּ׃
לָא תִתְרַחַק מִינִי מְטוּל דְּעַקְתָּא
קְרִיבָא אֲרוּם לֵית פְּרִיק׃ אַחֲזָרוּ
עֲלַי עַמְמַיָּא דִּמְתִילִין לְתוֹרִין ס
סַגִּיאִין רוּבְנֵי מַתְנַן אַקְפוּנִי׃ פְּתַחוּ
עֲלַי פּוּמְהוֹן הֵיךְ כְּאַרְיָא אָכֵלִי
וְתָבִיר׃ הֵיךְ כְּמַיָּא אִתְשַׁדַּת
וְאִתְפַּרְפְּרָן כּוּלְהוֹן גַּרְמַיי הֲוָה
לִבִּי מִתְמְסֵי הֵיךְ שַׁעֲוָא בְּגוֹ מְעַיי׃
יָבֵשׁ הֵיךְ פַּחַר חֵילִי וְלִישָׁנִי אַדְבִּיק
מוֹרִיגַיי וּלְבֵית קְבוּרְתָּא אַמְטַתְנִי׃
מְטוּל דְּאַחֲזָרוּ עֲלַי רַשִׁיעֵי דִּמְתִילִין
לְכַלְבַיָּא סְגִיעֵי כְּנִשְׁתָּא מַבְאִישִׁין
אַקְפוּנִי נָכְתִין הֵיךְ כְּאַרְיָא אִידַי
וְרַגְלַי׃ אַחֲוֵי כָּל חֲלָבְשׁוּשֵׁי גַּרְמַיי
אִינוּן מִסְתַּכְּלִין מִבְזָן לִי׃ מְפַלְּגִין
לְבוּשֵׁי לְהוֹן וְעַל וֵי פְּתַאגַּאי יִרְמוּן
עַדְבִין׃ וְאַנְתְּ יְיָ לָא תִתְרַחִיק
תּוּקְפִּי לְסִיוּעִי אוֹחִי׃ פְּצִי מִקְּטָלִין
דְּחַרְבָּא נַפְשִׁי מִן אִידָא דְּכַלְבָּא
רוּחָא דְּגוּשְׁמִי׃ פְּרוּקְנִי מִפּוּם
אַרְיָא וּמִמַּלְכִין דְּתַקִּיפִין וְרָמִין
כְּרֵימָנָא קַבִּילְתָּא צְלוֹתִי׃ אַחֲוֵי
גְּבוּרַת שְׁמָךְ לְאַחַי בִּמְצַע כְּנִישְׁתָּא
אֲשַׁבְּחִינָךְ׃ דַּחֲלַיָּא דַּייָ שַׁבְּחוּ
קֳדָמוֹי כָּל זַרְעָא דְיַעֲקֹב הָבוּ לֵיהּ
יְקַר וְאִזְדַּעְזְעוּ מִינֵיהּ כָּל זַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ מְטוּ דְלָא בְסִיר וְלָא שָׁאִיט צְלוֹתְהוֹן דְּעַנְוֵי
וְלָא סְלִיק שְׁכִנְתֵּיהּ מִבֵּינֵיהוֹן וּבְצַלוֹאֵיהוֹן קֳדָמוֹהִי מְקַבֵּיל׃ מִינָךְ תּוּשְׁבַּחְתִּי בִּכְנִשַׁת
סְגִיעַת עַמָּא נִדְרַי אֲשַׁלֵּם קֳבֵיל דַּחֲלוֹי׃

רשי

ואנכי תולעת. כל ישראל מכנה כאיש אחד. יפטירו: יפתחו כמו פטר רחם ופטר חמו' פוטר מים: גול אל ה'. כמו לגול ים לאדם לגולל יהבו ומשאו אל יוצרו למען יפלטהו: גוחי. מוציאי ומוסכי כמו יגיח ירדן אל פיהו: מבטיחי על שדי אמי. זמנת לאדם שדים ליסען עליהם לחיה: עליך השלכתי מרחם. כשלכתי מרחם מאז הוצאתני מ מרחם כמה דאת אמר העמוסים מני בטן מאז נולדו השבטים כ כשאם נהלם: פרים רבים. מלכיות חזקים: אבירי בשן. גם הוא לשון פרים. בבשן שהם שמנים: כתרוני. סבבוני ככתר המקיף את הראש: אריה טורף. נבוכד נצר: כדונג: שעוה הנימוחה מחום האש: מלקוחי. הם החנכיים שקורין פאליי"ש בלע"ז כשאדם מצר אין רוק מ מצוי בפיו ומנחם פתר מלקוחי אנטיילא"ש בלע"ז כמו במלקחים לקח והמלקוח הן השניים אשר דמו למלקוחי חרשים: ולעפר מות. לרכאות מיתה: תשפתני. אתה מושיבני לשו' שפיתת קדיר' שפות הסיר ומנחם פתר כל לשון שפיתה לשון שימה: כארי ידי ורגלי. כאילו הם מרוכאים בפי ארי וכן אמר חזקיה כארי כן ישבר כל עצמותי: אספר כל עצמותי. כאב עצמי: המה יביטו. שמחים לאידי: ועל לבושי יפילו גורל. בוזזים את נכסינו: אילותי. כחי כמו הייתי כגבר אין איל וכמו יש לאל ידי: הושיעני מפי אריה. כאשר מקרני ראימים עניתני זה ה האמורי אשר כגובה ארזים גובהו ל' ואחד מלכים: אספרה שמך לאחי. בהתאסף כל כנסייתי וכן אומר להם יראי ה' הללוהו אלו הגרים וכל זרע יעקב: וגורו. לשון יראה: ענות עני. צעק' דל כל ענייה שבמקר' לשון צעקה ועוד יש לפתור ענות לשון הכנעה כמו לענות מפני שהוא נכנע ומתפלל לפניך: ואכלו

הטעם עליך הושלכתי לא על שדי אמי כי א אתה מאכילה ומאכיל אותי ואתה ה הנותן לי כח לקבל עד שאגדל על כן אמר אלי אתה: אל תרחק ממני. דרך צחות בשירים תרחק עם ק קרובה: סבבוני. טעם רבים מכל פאה: אבירי בשן. כמו עגלי על דרך פרות הבשן: כתרוני. מן כתר מלכות שהוא ע עגול: פצו. פתחו כמו ופצתה האדמה ויחסר כ"ף מן אריה על דרך אם אוכלה הוא ואמר על אלה הפרים שהם טורפים כמו אריה ושואגים: כמים. דרך משל מרוב הפחד היה כמים אשר לא י יאספו כן כפזרו אבריו והתפרדו העצמו' שהם מוסדי הגוף ונמס לבו בקרבו כאילו סרה דעתו: יבש. ולא יוכל לדבר על כן אמר אחר מהגאונים כי כחי הפך חכי ולפי ד דעתי בעבור היות ל ליחת התולד' הקושרת הכל המעמדת הגוף כינה הליחה בשם כח והנה יבש כאשר יקרה לזקן הבא בימים ומלקוחי מגזרת ומלקחיה ואם אינכו על משקלו: ולעפר מות. לעפר בני מות כמו וגבורתך במלחמ' ותשפתני כמו שפות הסיר: כי. יאמר כי סבבוהו זרים ואויבים אחרים שהם פחותים מהפרי' ויותר מכעיסי' והם עדת מרעים וטעם כארי דבק עם הקיפוני שהקיפו כ כאריה ידי ורגלי ו והזכיר ידי כי בהם הוא נלחם ורגלי כי בהם יוכל לברוח: אספר. יש אומרים כמו אספרם מחול י

נמסר בישועה סימן ל"א: ולשוני ג' בקריאה וסי' ולשוני מדבק מלקוחי. ולשוני תהגה צדקך. ולשוני אם יהגה רמיה: הצילה כל לי"ש מ"ל בכ"ז חס' וסי' וישמע ראובן ויצלהו. ויצלני מחרב פרעה. אשר מצאתם בדרך ויצלם ה'. אשר הצלני מיד הארי. ויצלני מכל צרה. כי אתך אני להצלך דירמיה. משזיב ומצל: שמע ד' בקריאה וסי' זה עני קרא וה' שמע. צעקו וה' שמע ומכל. כי לא בזה ולא שקץ ענות עני. ויגד להם ביניהו. וסימ' בלשון ארמי כביהו צוח בסכ"נא ואיתבזי.

ירבון וכמוהו מי יספר שחקים בחכמה והטעם שהוא רזה ואין לו בשר והנכון בעיני בעבור שהזכיר והתפרדו כל עצמותי אמר כאשר אספר כמה עצמות יתפרדו ממני ישחקו אויבי כמו לראוה כך ויתכן שהעצמות דרך משל לאנשיו שנבדלו ממנו בעת ברחו במלחמ': יחלקו. כפי מחשבת האויבים ודבריהם בעבור היותם בגדי מלוכ' ולולא היותו מלך לא היה טעם בדבריו וזה רמז: ואתה. אילותי. השם ואל יעלה על לבך איך יקרא דוד כי השם הוא אילותו ואורו וישעו ועזרתו וכל אלה מקרים כי חפצו להגיד כח עליון שקבלו: הצילה מחרב. כנגד עדת מרעים: מיד כלב. כנגד כי סבבוני: הושיעני. כנגד אריה טורף ושואג וטעם יחידתי בעבור היות כל נשמת אדם יחידה מתבודדת עם גופה משמשת הכל ובהפרדה מגוייתה אז תאסף אל הכל וטעם ומקרני ראמים שהם חזקים מכל הקרנות ושמעתי בני אים אומרים כי הראם ישיל עצמו מהר גבוה על קרניו ולא תשברנה ורמים חסר אל"ף כמו ברחוץ הליכי בחמה וטעם עניתני כי כבר עשית לי חסד מצרה כזאת וטעם ומקרני כאילו הייתי על קרניו ואף כי קרניו גבוהים מכל הקרנות והעד ותרם כראם קרני וטעם עניתני כנגד אקרא יומם ולא תענה: אספרה. כנגד אספר כל עצמותי וטעם לאחי לאנשי סודי: ובתוך קהל אהללך. והנה זאת התהלה שאומר להם: יראי. ויו' הללוהו שב אל שמך הנזכר למעלה ואלה יראי ה' מהגוים על כן אין שם מלת כל כמו כל זרע יעקב ואמר ליש' גורו שיהיו כולם יראים ואם תעת ידם על אויביהם יתנו העוז לשם: כי. ולא שקץ. הרחיק ושכח: ענות. מגזרת עני ויש אומרים כמו מענה לשון על משקל שבות: מאתך. אתה הוא הסבה והיסוד לתהלתי כנגד ואהללך: ואכלו

יאכלו. הטעם שהענוים יאכלו וישמחו וישבעו מרוב השמחה בראותם כי השם הושיע העני אשר אין עוזר לו ׃ וטעם יחי לבבכם זה יאמר איש לרעהו כדרך ותחי רוח יעקב אביהם כי לבו היה כמת ׃ יזכרו ׃ טעם אפסי ארץ כי השומעים אף על פי שהם בקצה הארץ יזכרו זה הפלא שעשה השם וישובו לעבדו ואלה אינם ענוים על כן אמר כל משפחות גוים ׃ כי. אז יודו כי לשם לבדו המלוכה וגם הכתוב הוא כמו והנבואה עודד הנביא שהטעם והנבואה נבואת עודד ורבים כמוהו כאילו אמר כי לי״י המלוכה וי״י מושל בגוים ׃ אכלו. זה הפסוק כנגד יאכלו ענוים וישבעו כי דשני ארץ הם המתענגים בעולם הזה לאכול כל דשן ודשני ארץ הפך ענוים והטעם אם יתעדנו בעולם הזה בסוף ובאחרית ימיהם ישתחוו למלך האוסף רוחם ואין כח בהם למרות וככה לפניו יכרעו כל יורדי עפר וטעם ונפשו לא חיה על דרך בנות צעדה עלי שור כי אחד מהם לא יוכל לחיות נפשו וזה רמז כי ת תאבד נפשם בעולם הזה הפך הענוי׳ שכתו׳ בהם יחי לבבכם לעד ׃ זרע. וי״ו לפניו גם וי״ו יעבדנו שב אל כי לי״י המלוכה והטעם כמו וחסד י״י מעולם ועד עולם על יראיו וככה בני עבדיך ישכנו ותחסר מלת אשר כמו עם לבבך שלם כאילו הוא זרע אשר יעבדנו והם בני הענוים ה הנזכרים למעלה וטע׳ לדור לדור הבא על כן אחריו יבואו על דרך דור הולך ודור בא ׃ לעם נולד. הוא דור שלישי וטעם צדקתו על דרך צדקתו עומדת לעד גם בעולם הזה ׃ מזמור לדוד י״י רועי לא אחסר. זה המזמור ככבד ודמה עצמו כ כשה שמשענתו על ה הרוע׳ והנה השם הוא הרועה אותי על כן לא אחסר כל והטעם לא יחסר לי מה שאני צ צריך כדרך מלה ׃ בנאות ׃ הטעם שימצא הדשא ויהיה שם נוח קרוב שלא ייגע בצהרים בעת ש שתרבץ השה ׃ ועל מי הזכיר המים וטעם מנוחו׳ הפך נחל שוטף ׃ נפשי ׃ הזכיר כי הרועה לא ידפקנו ל להוליכו ממרעה אל

כג מזמור לדוד ח׳ ר״פ וסימ׳ נמסר לעיל בריש סיפרא סימ׳ ג׳ ׃ ינחני ב׳ וסימ׳ מן ארם ינחני בלק׳ נפשי ישובב ינחני במעגלי צדק׳ ׃ וחסד ה׳ וקמצין וסימ׳ טבא רדף חייא ונטר אסתר. ופי׳ אך טוב וחסד ירדפוני. רדף צדקה וחסד. חיים וחסד עשית עמדי. שומר הברית וחסד דעזרא. ותשא חן וחסד לפניו ׃ כ״ד כל

יאכלו ענוים וישבעו יהללו יהוה
דרשיו יחי לבבכם לעד ׃ יזכרו
וישבו אל יהוה כל אפסי ארץ
וישתחוו לפניך כל משפחות גוים
׃כי ליהוה המלוכה ומושל בגוים ׃
אכלו וישתחוו כל דשני ארץ
לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו
לא חיה ׃ זרע יעבדנו יספר לאדני
לדור ׃ יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד
כי עשה ׃

כג

מזמור לדוד יהוה רעי לא אחסר ׃
בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות
ינהלני ׃ נפשי ישובב ינחני במעגלי
צדק למען שמו ׃ גם כי אלך בגיא
צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי
שבטך ומשענתך המה ינחמני ׃
תערך לפני שלחן נגד צררי דשנת
בשמן ראשי כוסי רויה ׃ אך טוב
וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי ב
בבית יהוה לארך ימים ׃

כד

לדוד מזמור
ליהוה הארץ ומלואה תבל וישבי
בה ׃ כי הוא על ימים יסדה ועל
נהרות יכוננה ׃ מי יעלה בהר יהוה
ומי יקום במקום קדשו ׃

ייכלון ענוותני וישבעון ישבחו
קדם יי דתבעין ליה ישרי רוח כ
נבואה ברעיוני לבכון לעלמין ׃
ידכרון ניכסוי ויתובון קדם יי כל
סייפי ארעא ויסגדון קדמך כל
גנסת עממיא ׃ מטול דמן קדם יי
מלכותא ושליט בעממיא ׃ וסגידו
כל רהיני ארעא קדמוי גחנין כל
נחתין ביה קבורתא ונפש רשיעא
לא ייחי ׃ זרעיה דאברהם יפלחון
קדמוי יתחוון כח גבורתא דיי לדרא
בתראה ׃ יתובון בניהון ויתנון
צדקתיה לעמיה דעתיד למלך פ
פרישן דעבד ׃
תושבחתא לדוד יי דזן ית עמיה
במדברא לא חסרו כולא ׃ באתר
ציחתא בהניית דאיתאין ישרינני
על מי ניחיא דברני ׃ נפשי ייתיב
במנא דברני בהלכות צדקא
מטול שמיה ׃ ברם כד אזיל בגלות
במישר טולא דמותא לא אדחל
מבישתא מטול דמימרך בסעדי
תיגראך תריצא ואוריתך הינון
ינחמונני ׃ סדרת קדמי פתור מנא
זקיף קבל מעיקיי דהינתא בעופיא
פטימיא גושמיה ובמשח רבותא
רייש כהניי כלידי רוותא ׃ ברם
טבתא וחסדא ירדפונני כל יומי
חיי כד אתיב בבירת מקדשא דיי
נגדא דיומנא ׃ לדוד
תושבחתא דיי הא ארעא ובריתהא תבל ודיתבין בה ׃ מטול די הוא על יממיא שויתיתאה
ועל נהרותא אתקינאה ׃ מאן יכק לטור בית מקדשא דיי ומאן יקום באתר קודשיא ׃

ספרא לדוד כ״ז לדוד מזמור וסימ׳ לדוד מזמור לי״י הארץ ומלאה. לדוד מזמור דקוה קויתי. למנצח לדוד מזמור יקום אלהים ויפוצו איביו. לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה׳ למנצח לדוד מזמור אלהי תשועתי. למנצח לדוד מזמור נאם י״י לאדני. למנצח לדוד מזמור י״י חקרתני ותדע ׃

רשי

יאכלו ענוים. לעת הגאולה לימות המשיח ׃ יחי לבבכם לעד. כל זה אומר לפניהם ׃ יזכרו וישובו אל י״י. יזכרו האומות הרעה שמצאתנו כשיראו את ה הטובה וישובו אל י״י ׃ כי לי״י המלוכה. כי יראו שחוזרת לך המלוכה והממשלה ׃ אכלו וישתחוו כל דשני ארץ. הרי זה מקרא מסורס אכלו ענוים כל דשני הארץ וישתחוו לי״י בהלל והודאה על הטובה דשני ארץ טוב חלב הארץ כל זה יראו א אפסי הארץ וישובו אל י״י ׃ לפניו יכרעו. אז כל מתי האומות מתוך גיהנם ולא ירחם עליהם לחיות את נפש׳ מגיהנם ׃ ונפשו. של כל אחד ואחד. לא חיה. לא יחיה ורבותינו דרשו מן המקר׳ הזה שהמתי׳ לפני מיתתם בשע׳ נטילת נשמה רואין פני שכינה ׃ זרע יעבדנו וגו׳. זרע ישר׳ אשר תמיד עובדים אותו ׃ יסופר לי״י לדור. כרם המקרא ודורשהו יסופ׳ לדור אחרון לשם י״י ולשבחו את אשר עשה להותו זרע ׃ יבאו. הראשונים ויגידו צדקתו לעם ה הנולד כי עשה להם צדקה ׃ מזמור לדוד. אמרו רבותינו כל מקום שנא׳ מזמור לדוד מנגן ואחר כך שורה עליו שכינה מ מזמור להביא רוח הקדש לדוד וכל שנאמר בו לדוד מזמור ש שרתה עליו שכינה ואח׳ כך אמר שירה ׃ י״י רועי. במדבר הזה שאני הולך בו בטוח אני שלא אחסר כלום ׃ בנאות דשא. בנוה דשא׳ לפי שהתחיל לרמות מזונותיו למרעה בהמה שא׳ י״י רועי נופל על הלשון של י״י רועי נאות דשא ומזמור זה אמר דוד ביער חרת למה נקרא שמו יער חרת שהיה מנוגב כחרת ו והרטיבו הב״ה מטוב של העולם הבא מדרש תלי׳ ׃ נפשי ישובב. רוחי שהופג בצרות ובמנוקה ישובב לקדמותו ׃ במעגלי צדק. בדרכי מישור שלא אפול ביד אויבי. בגיא צלמות. בארץ חשך ועל מדבר זיף אמר כל צלמות לשון חשך פירשו דונש בן לברט ׃ שבטך ומשענתך. יסורין שבאו עלי ומשען שאני בטוח על חסדך שניהם ינחמוני שיהו לי לסלוח עון ובטוח אני שתערוך לפני שלחן היא המלכות ׃ דשנת בשמן ראשי. כבר משחתני על פיך למלך ׃ כוסי רויה. לשון שובע ׃ לי״י הארץ. ארץ ישראל ותבל שאר ארצות ׃ על ימים יסדה. שבעת ימים מקיפין ארץ ישר׳ וארבע נהרות ירדן וירמוך קרמיון ופוגה ׃ מי יעלה בהר י״י. אף על פי שכל יושבי תבל שלו אין הכל כדי ליקרב הלין אלא אלה נקי כפים וגו׳ ׃ לא

מרעה בניחוץ רק נפשי ישובב בטובה ונחת וטעם במעגלי צדק שלא יוליכנו על גבעות ועל עמקים וכל זה לא למעני הוא עושה רק למען שמו למען נפר שמו בכל הארץ כי הוא רועה טוב ורחמן ואין כמוהו ׃ גם. הטעם אם תקראנה גזירות השמי׳ שהשם גזר מימי קדם לבוא רעה בעולם ודמה הרעה לגיא צלמו׳ לא אירא רע לא אירא שרע יהיה לי כי שבטך יראה לי הדרך עד שאבא וזה השבט והמשענת בה יתנחם לבו והטעם כאשר תבואנה שנת רעה לעולם השם יסבב סבות לאוסי׳ בו לחיותם ברעב ולהציל ממות נפשם והטעם מות שאינו כדרך התולדת כמו מתי מלחמה ומגפה. תערך. נגד צררי. כנגד בגיא צלמות על דרך מעוף צוקה והנה השלחן כנגד הדשא וכוסי רויה כנגד על מי מנוחות ורויה תאר השם כמו אשה חכמה ומרוב דשן המתעמים שהם על השלחן ראשו מרושן כאילו הוא בלול בשמן רענן וטעם זה המזמור על עבדי השם העוזבים תאות העולם והם שמחים בחלקם ויחשבו כי לחם ומים כנגד כל תענוג המתעמי׳ כי מחשבתם ולבם על תענוגי העולם הבא על כן יכיחו תענוג רגע בעבור תענוג עולם על כן אמ׳ אך זאת כל מחשבתי וטעם ירדפוני כל כך ארגיל עצמי לעשות טוב וחסד טוב לנכשי וחסד עם אחרי׳ ללמדם ולהורותם לעבוד את י״י עד שיהיה לי חוק כי אילו רציתי להניח הטוב רגע אחד הוא היה רודף אחרי׳ וטעם ושבתי פעם אחר פעם כדרך כלה שב במרוכת׳ וי״א כמו ושקטתי מגזרת בשובה ונחת תושעון והנה הטעם כי לעולם אעשה טוב וחסד כל ימי אשב בבית השם להכיר מעשיו וזאת היא התפלה באמת כי אז יתבודד מבני אדם ׃ לדוד. לי״י הארץ ומלואה. כי הוא על ימים. בעבור שים מקומות בארץ יקבלו כח עליון כדרך וזה שער השמי׳ על כן החל לאמר לי״י הארץ בעבור בהר י״י וטעם לי״י הארץ כי בדרך התולדת כבראה להיותה תחת המים ובחפץ השם יבש קצתה והיא המחצה אשר היא מגולה על כן כי הוא על. ויאמר רבי משה כי פי׳ על כמו עם כמו ויבואו האנשים על הנשים והטעם שלא היה על תכונתיסרה שיחיו בני אדם עליה כי אם שיהא סביבה ימים ונהרות ובן בלעם אמר כי הטעם שאינה רחוקה מנהר או ים ׃ מי. הר י״י. זה הר המוריה וזה המזמור חברו דוד אחר דבר גורן ארונה היבוסי ׃ ומי יקום. הטעם לדור בו ׃

נקי

נקי׳ בעבור היות כל המעשים בידים הזכיר נקי כפים שלא עשה רע והוא בר
ללבב שהוא העיקר ונפשו עצם כבוד השם כמו נשבע יי׳ בנפשו וכתוב נפשי דרך
כ׳ נוי בעבור כבוד השם על דרך והייתי אני ובני שלמה חטאים כאשר פירשתיו
והנה הזכיר המעשה והלב והלשון: ישא. אמר ישא ברכה כנגד לא נשא לשוא
נפשי: זה׳ רמז לדור
שנבנה הבית בימיהם
במות דוד ואחר כך
שב לנצח השם כי זה
הדור הם מבקשי פניך
׳ סלה באמת יעקב
סלה פי׳ הם זרע יעקב
ואין צורך לפי׳ אחר
שא׳ תחסר מלת אלהי
יעקב: שאו׳ אמרו
קדמונינו ז״ל כי זה
רמז להכנס ארון אל
בית קדשי הקדשים
על כן כתוב למעלה
במקום קדשו וזה
שאומר לשערים דרך
משל והטעם היות ה
המקום ששם הארון
נכון מכל הר גבוה
ונשא בעבור הכבוד
שוכן שם וטעם
שערים ופתחי עולם
שהם רבים ופתחי ע
עולם שהם עומדים ל
לנצח בעבור כבוד ה
הכבוד וטעם מלך
הכבוד שבעבורו היה
כבוד הבית הגדול׳
מי׳ אם ישאל השואל
מי זה מלך הכבוד ה
התשובה יי׳ עזוז וגבור
פירא׳ גבורתו במעשיו
וילחם בעבור קדושיו
והנה הטע׳ כי בשכון
הכבוד בין ישרא׳ ישכנו
לבטח כי לא יפחד מן
האויב: שאו׳ פעם
שנית רמז לסוף הכתו׳
בבוא הגואל כי לא היה
הכבוד בבית שני
וראשיכם הראשון ב
בעבור אחר כאילו א
אמר ושאו פתחי עולם
ראשיכם: מי׳
תוספת והוא בעבור
שיעמוד בית שלישי ולא
הזכיר גבור מלחמה
בעבור וכתתו חרבותם
לאיתים והארץ תשקט
מכל מלחמה וטעם
יי׳ צבאות שיהיו אנשי
הדור כמו מלאכי ה
השם וטעם יי׳ צבאו׳ כי
נקר׳ השם ככה בעבור
צבא השמים כאשר
פירשתי לא כעבו׳ צבא
ישראל כאשר אמר ה
הגאון:

לא נשא לשוא נפשי׳ לא נשבע בשוא ונפשי לשוא מגיזו לשון שבועה נופל על נפש שנאמר נשבע יי׳ צבאות בנפשו זה שכך מעשיו הוא דור דורשיו: שאו שערים ראשיכם׳ בימי שלמה בנו כשיבא להכניס ארון לבית קדשי הקדשים ודבקו שערים זו׳ בזו אמר עשרים וארבע רננות ולא נענה עד שאמר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך:

ראשיכם ו׳ בקרי׳ וסימ׳ ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם: אתם נצבים היום׳ את הנביאים ואת ראשיכם החוזים׳ ופאריכם על ראשיכם׳ שאו שערים׳ וחכרו: מי הוא זה ג׳ דסמיכי וסימ׳ מי הוא זה ערב את לבו׳ מי הוא זה מלך הכבוד תניינא׳ מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו: כ״ה לדוד ב׳ בטעם

נקי כפים ובר־לבב אשר׀ לא־נשא
לשוא נפשי ולא נשבע למרמה:
ישא ברכה מאת יהוה וצדקה מאלהי
ישעו: זה דור דרשו מבקשי פניך
יעקב סלה: שאו שערים׀ ראשיכם
והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך
הכבוד: מי זה מלך הכבוד יהוה
עזוז וגבור יהוה גבור מלחמה:
שאו שערים׀ ראשיכם ושאו פתחי
עולם ויבא מלך הכבוד: מי הוא זה
מלך הכבוד יהוה צבאות הוא מלך
הכבוד סלה:

כה

לדוד אליך יהוה נפשי אשא: אלהי
בך בטחתי אל־אבושה אל־יעלצו
איבי לי: גם כל־קויך לא יבשו
יבשו הבוגדים ריקם: דרכיך יהוה
הודיעני ארחותיך למדני: הדריכני
באמתך׀ ולמדני כי־אתה אלהי
ישעי אותך קויתי כל־היום: זכר־
רחמיך יהוה וחסדיך כי מעולם המה
: חטאות נעורי׀ ופשעי אל תזכר
כחסדך זכר־לי־אתה למען טובך
יהוה: טוב־וישר יהוה על־כן יורה
חטאים בדרך: ידרך ענוים במשפט
וילמד ענוים דרכו: כל־ארחות
יהוה חסד ואמת לנצרי בריתו ו
ועדתיו: למען־שמך יהוה וסלחת
לעוני כי רב־הוא: מי־זה האיש ירא
יהוה יורנו בדרך יבחר: נפשו
בטוב תלין וזרעו יירש ארץ: סוד
יהוה ליראיו ובריתו להודיעם:

דכי אידיא ובריר רעיונא דלא
אומי על שקרא לחיבא נפשיה
ולא קאים לניכלא: יקבל ברכתא
מן קדם יי וצדקתא מאלהא פ
פורקניה: דנן דרא די תבעין ליה
דבעיין סבר אפוי יעקב לעלמין:
זקפו תרעי בית מקדשא רישיכון
ואזדקופו מעלני עלמ׳ ויעול מלך
יקירא: מן הוא דיכי מלך יקירא
יי עשין וגיבר יי מרי גבורת ועביד
קרבא: זקופו תרעי גינתא דעדן
רישיכון ואזדקפו מעלני עלמא
ויעול מלכא יקירא: מן הוא דיכי
מלכא יקירא יי צבאות הוא מלך
יקירא לעלמין: לדוד
קדמך יי נפשי אטול בצלו: אלהי
בך איתרוחצית לא אבהית לא
יידון בעלי דבבי עלי: ברם כל
דסביין לך לא יבהתון יבהתון
בזוזין וסדיקיא: אורחתך יי אודע
יתי הילכתך אליף יתי: דברני
בזכותך ואליפינני ארום את הוא
אלהא פורקני יתך סברית כל
יומא: אידכר רחמיך יי וטבוותך
ארום מן עלמא הינון: חובי
טליותי ומרדי לא תדכר כטבוותך
אדכר לי אנת מטול טיבותך יי:
טב ותריץ יי בגין כן מליף חייביא
באורחא: מדריך עינוותני בדינא
ומליף עינוותני אורחיה: כל
הלכתיה דיי טיבו וקשוט לנטרי
קיימיה וסהידותיה: מן בגלל
שמך יי ותשבוק לחובי ארום סגי
הוא: מן הוא דין גברא דדחיל מן
קדם יי ילפיניה באורחא דאתרעי:
נפשיה בטיבותא תבית ובנוי י
יחסנון ארעא: רזא דיי גליא לדחלוי וקיימיה לאודעותהון:

תסב פני משיחך זכרה לחסדי
דוד עבדך: פתחי עולם.
פתחים שקדושתן עולמית:
נפשי אשא. אכוין לבי:
הבוגדים ריקם׳ הגזלנים
והחמסנים המושיבי׳ את העניים
ריקם מנכסיהם כמו ואת לבה
בוזזי ריקם: הדריכני.
אדרוכמוי״ב לעז: אותך קויתי
כל היום. הוא העולם הזה
שהוא יום לאומו ולילה לישרא׳:
כי מעולם המה׳ מימות אדם
הראשון שאמרת לו ביום אכלך
ממנו מות תמות ונתת לו יום אחד
משלך שהוא אלף שנים:
כחסדך זכור לי אתה׳ הראוי
לחסדך זכור לי אלו מעשים ט
טובים שיבדי: טוב וישר יי׳.
וחפץ להצדיק בריותיו: על כן
יורה חטאים בדרך׳ תשובה
ד״א יורה חטאים לרוצחי׳ שגג׳ ת
תכין לך הדרך וגו׳ מקלט מ
מקלט היה כתוב על פרשת ד
דרכים כו׳ כדאיתא במכות:
למען שמך׳ הרב סלח לעוני:
כי רב הוא. כי נאה לרב לסלוח
עון רב: מי זה האיש ירא יי׳.
הב״ה יורנו בדרך שהוא בחר
הוא דרך הטוב: נפשו בטוב
תלין׳ כשילין בקבר תלין
בטובה נפשו: כי

פזר בסיפרא וסימ׳ לדוד אליך יי נפשי אשא׳ לדוד אליך יי׳ אקרא: הבוגדים ה׳ מל׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ובגד בוגדים בגדו׳ לבה הביט בוגדים׳ יבושו הבוגדים ריקם׳ ורשעים מארץ יכרתו׳ אף היא כחתף תארב: אתה ב״ב פתחין באתנחתא בסיפ׳ וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא בערך פתח׳ ועדותיו ה׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר ואתחנן: יבחר ה׳ קמצין וסימ׳ נמסר ביהושע סוף סימ׳ ט׳: בטוב ד׳ חטפי׳ בקריא׳ וסימ׳ לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב׳ ביום טובה היה בטוב׳ לכה נא אנסכה בשמחה׳ נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ:

הגאון: לדוד אליך יי׳ נפשי אשא׳ אמר רבי משה טעם נפשי אשא כדרך מנחה כמו וישא משאות והנכון בעיני שהוא כמו ואליו הוא נושא את נפשו לא לאחר:
אלהי׳ יתכן להיות בית בך בטחתי תחת הבית כמו ויו ולמדני תחת הויו או ככה נמצא והנה בטחתי בך אוכי ראוי שאבוש: גם׳ האמת והראוי שיבושו הבוגדים׳
ריקם כמו חנם והמ״ם נוסף: דרכיך׳ הם דרכי השם והתולדת שברא בדרך חכמה: וארחותיך׳ על יד הנבואה והם הארחות שצוית: הדריכני׳ זה הפסוק נכבד
והטעם שיחקם שיעזרהו השם בדרך האמת עד היותו רגיל וזה טעם ולמדני כמו למוד מדבר כעגל לא לומד וטעם אלהי ישעי שיושיעהו מכל דבר שימנעהו ל׳כת בדרך
האמת כי אין לי מי אקוה זולתך: זכור׳ מבקש רחמיו וחסדיו שלא יגמלנו על מעשיו הקדמונים שמנעוהו עד עתה להבין דרכי השם באמת על כן אחריו חטאות ופשעי
הפשע שיצא הפושע מתחת הרשות והעד על כל דבר פשע ומטעם כחסדך בעבור כי אתה מקור החסד ומבוע הטוב על כן אחריו טוב ופתחות הבי״ת בדרך שהוא דרך
השם כאשר החל דרכיך יי׳ הודיעני והנה יורה החטאים לו זה הדרך הישר והענוים ידריכם בדרכו וירגילם עד שיהיה להם חוק ומשפט: כל ארחות יי׳׳ בתחלה
חסד ואחרי כן אמת: לנוצרי בריתו׳ על דרך נוצר חסד לאלפים: למען׳ כי רב הוא׳ אע״פ שהוא רב כדרך כי עם קשה עורף כי חטאת לך׳ ויש אומרים
למען אודיע שמך והנכון שיודע ששמך סלח: מי האיש׳ הוא הנכבד כמו וחזקת והיית לאיש והטעם כי יראת השם תביאנו אל הדרך שיבחר בה: נפשו׳ טעם נפשו
דרך כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא והיא המתה בהפרד הנשמה וטעם תלין כמו תשכב והטעם כי עד יום מותו יהיה בעולם הזה בטוב ויש אומרים כי זה רמז
לחיי נשמתו ותהיה בטוב: סוד׳ סודות האלהים לא יגלו כי אם ליראיו ואף כי אחרי שתלין נפשו ואמר ליראיו כאשר החל ירא יי׳: עיני

עיני · הנכון בעיני כי טעם מרשת רגלי תאות היצר הרע והכסל כתפשת ברשת התאוה וזה דרך משל ואם השם לא יעזרהו אין לאל ידיו לצאת מהרשת על כן הוא יוציא · פנה · כי הנשמה יחידה וככה הלב ועטם עני בעבור חסרון כחו לעמוד כנגד התאוה : צרות לבבי · הוא השכל הנטוע בלב על כן נקרא בשמו והרחיבו פועל עומד והטעם שהם רבות ויש אומרים כי לבבי פעול והוא רחוק כי אחריו ממצוקותי : ראה עניי · מן עניי ורב עמלי למנוע עצמי מן התאוה : ושא לכל חטאתי · שעברו : ראה · ועוד שאפחד מאויבי חנם שישנאוני חמס שישכנוני ויהיו סבה שלא אלמד דרכיך : שמרה · אל אבוש · מאשר אקוה להיות עבד השם : תום · תום לבבו ויושר מעשיו יצרוהו

וּשׂא ג׳ בקריאה וסימ׳ עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה · ושא את מספר שמותם דפקוד כל זכר · ושא לכל חטאתי : כ׳ לדוד ז׳ בטעם בספרא וסימ׳ לדוד שפטני יי׳ · י׳ אורי וישעי · ריבה יי׳ את יריבי לחם · אל תתחר במרעים · לדוד ברכי נפשי · לדוד אודך בכל לבי · לדוד ברוך יי׳ צורי : ומקום ג׳ וסי׳ ומקום רגלי

רשי

כי יחיד ועני אני · ושן רבי׳ תלויים בי ולנגדן אני יחיד לפיכך פנה אלי וחנני כי תפילתי צריכה לתשועת כל ישראל : ראה עניי ועמלי · ועל ידיהם שא לכל חטאתי : שנאת חמס · שלא כדין : יצרוני · ישמרוני : שפטני יי׳ · ובמקום אחר הוא אומר אל תבא במשפט וגו׳ אמר דוד כשאתה דן את הרשעים שפטני כי לפי הרשעי׳ אני צדיק וכשאתה דן את הצדיקים אל תביאני במשפט : ועם נעלמים · הנכנסין בסתר לעשות במחשך מעשיהם : לא אבא · אני רגיל לבא וליכנס במקהלם : בנקיון · שאין גזל במצות שאני מקיים לולב הגזול פסול : לשמיע כמו להשמיע : זמה · כל זמה שבמקרא לשון מחשבה יש לטוב ויש לרעה : כל נפלאותיך · זה הלל שיש בו לשעבר ויש בו לגוג ויש בו לימות המשיח ויש בו לעתיד לבא : רגלי עמדה במישור · בדרך ישר :

בזאת

עַיְנַי תָּמִיד אֶל־יְהוָה כִּי הוּא־יוֹצִיא
מֵרֶשֶׁת רַגְלָי׃ פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי כִּי־
יָחִיד וְעָנִי אָנִי׃ צָרוֹת לְבָבִי הִרְחִיבוּ
מִמְּצוּקוֹתַי הוֹצִיאֵנִי׃ רְאֵה עָנְיִי
וַעֲמָלִי וְשָׂא לְכָל־חַטֹּאותָי׃ רְאֵה־
אוֹיְבַי כִּי־רָבּוּ וְשִׂנְאַת חָמָס שְׂנֵאוּנִי׃
שָׁמְרָה נַפְשִׁי וְהַצִּילֵנִי אַל־אֵבוֹשׁ כִּי־
חָסִיתִי בָךְ׃ תֹּם־וָיֹשֶׁר יִצְּרוּנִי כִּי
קִוִּיתִיךָ׃ פְּדֵה אֱלֹהִים אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִכֹּל צָרוֹתָיו׃

כו

לְדָוִד שָׁפְטֵנִי יְהוָה כִּי־אֲנִי
בְּתֻמִּי הָלַכְתִּי וּבַיהוָה בָּטַחְתִּי לֹא
אֶמְעָד׃ בְּחָנֵנִי יְהוָה וְנַסֵּנִי צָרוֹפָה
כִלְיוֹתַי וְלִבִּי׃ כִּי־חַסְדְּךָ לְנֶגֶד עֵינָי
וְהִתְהַלַּכְתִּי בַּאֲמִתֶּךָ׃ לֹא־יָשַׁבְתִּי
עִם־מְתֵי־שָׁוְא וְעִם נַעֲלָמִים לֹא
אָבוֹא׃ שָׂנֵאתִי קְהַל מְרֵעִים וְעִם־
רְשָׁעִים לֹא אֵשֵׁב׃ אֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן
כַּפָּי וַאֲסֹבְבָה אֶת־מִזְבַּחֲךָ יְהוָה׃
לַשְׁמִעַ בְּקוֹל תּוֹדָה וּלְסַפֵּר כָּל־
נִפְלְאוֹתֶיךָ׃ יְהוָה אָהַבְתִּי מְעוֹן
בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ׃ אַל־
תֶּאֱסֹף עִם־חַטָּאִים נַפְשִׁי וְעִם־
אַנְשֵׁי דָמִים חַיָּי׃ אֲשֶׁר־בִּידֵיהֶם
זִמָּה וִימִינָם מָלְאָה שֹּׁחַד׃ וַאֲנִי
בְּתֻמִּי אֵלֵךְ פְּדֵנִי וְחָנֵּנִי׃ רַגְלִי
עָמְדָה בְמִישׁוֹר בְּמַקְהֵלִים אֲבָרֵךְ
יְהוָה׃

כז

לְדָוִד יְהוָה אוֹרִי וְיִשְׁעִי מִמִּי אִירָא
יְהוָה מָעוֹז־חַיַּי מִמִּי אֶפְחָד׃ בִּקְרֹב
עָלַי מְרֵעִים לֶאֱכֹל אֶת־בְּשָׂרִי צָרַי
וְאֹיְבַי לִי הֵמָּה כָּשְׁלוּ וְנָפָלוּ׃

עֵינַי מִסְתַּכְּלִין תְּדִירָ קֳדָם יְיָ אֲרוּם
הוּא יַפִּיק מִמְּצַדְתָּא רִיגְלָי׃
אִסְתְּכֵי לְוָתִי וְחוּס עֲלַי מְטוּל
דִּיחִידָאֵי וְעַנְיָא אֲנָא׃ עַקְתִין לִבָּבִי
פַּתְיָין מִשִּׁינוּקַי אַפִּיק יָתִי׃
חֲמִי סִיגוּפִי וְטוֹרְחִי וּשְׁבוֹק
לְכוּלְהוֹן חוֹבַי׃ חֲמִי בַּעֲלֵי דְבָבַי
אֲרוּם סַגִּיעוּ וְסִנְאָתָא דַחֲטוּפִין
סְנוֹ יָתִי׃ טוֹר נַפְשִׁי וְשֵׁיזֵיב יָתִי לָא
אֵבְהַת מְטוּל דְּסַבָּרִית לָךְ׃ שְׁלָמַת
וְתְרִיצוּתָא יִטְּרוּנַנִי אֲרוּם סַבָּרִית
בְּמֵימְרָךְ׃ פְּרוֹק יְיָ יַת יִשְׂרָאֵל מִכָּל
עַקְתוֹי׃

לְדָוִד דּוּן
יָתִי יְיָ אֲרוּם בִּשְׁלָמוּתִי אֲנָא הֲלֵיכִית
וּבַיְיָ סַבָּרִית כְּלִיתִי לָא אִזְדַּעְזַע׃
בְּחוֹן יָתִי יְיָ וְנַסִּי יָתִי סְנִין כּוּלְיָתִי
וְרַעְיוֹנָי׃ מְטוּל דְּטוּבָךְ קֳבֵיל
עֵינַי וְהַלֵּיכִית בְּקוּשְׁטָךְ׃ לָא
אִסְתַּחֲרִית עִם גַּבְרֵי שִׁקְרָא וְעִם
מִיטַמְּרִין לְאַבְאָשָׁא לָא אֵעוֹל׃
סְנֵיתִי כְּנִישַׁת מַבְאֲשִׁין וְעִם רַשִּׁיעֵי
לָא אִסְתַּחַר׃ אַקְדִּישׁ בְּזַכּוּתִי
דְּאִידַי וְאַחֲזָרִית יַת מַדְבְּחָךְ יְיָ׃
לְאַשְׁמָעָא בְּקָל שְׁבָחָא וּלְאִשְׁתָּעָא
כָּל פְּרִישׁוּתָךְ׃ יְיָ רְחֵימִית מְדוֹר
בֵּית מַקְדְּשָׁךְ וְאַתַר מִשְׁכַּן יְקָרָךְ׃
לָא תִכְנוֹשׁ עִם חַיָּיבַיָּא נַפְשִׁי וְעִם
אֱנָשֵׁי שַׁדְיָין דְּמָא חַיָּי׃ דִּי בִידֵיהוֹן
עֲצַת חֶטְאִין וִימִינֵיהוֹן מַלְיָין
שׁוֹחֲדָא׃ וַאֲנָא בִּשְׁלִימוּתִי אֵיזִיל
פְּרוֹק יָתִי וְחוּס עֲלַי׃ רִיגְלַי קָם
בְּתְרִיצָא בִּכְנִישַׁת צַדִּיקִין אֲבָרֵיךְ יְיָ׃

לְדָוִד יְיָ נְהוֹרִי וּפוּרְקָנִי
מִמַּן אֶדְחַל יְיָ עוּשְׁנָא דְּחַיַּי מִמַּן
אֶרְלַח׃ כַּד יִתְקַרְבוּן עֲלַי מַבְאֲשִׁין
לְגַרְמָא יַת בִּסְרִי מְעִיקַיי וּבַעֲלֵי
דְבָבַי הִינוּן אִיתְקְלוּ וּנְפַלוּ׃

אבכר · ומקום משכן כבודך · ומקום הצדק שמה הרשע : רגלי ז׳ וסי׳ כי אמרתי פן ישמחו לי · אם אמרתי מטה רגלי · רגלי עמדה במישור · כי חלצת נפשי ממות · באשורו אחזה רגלי · אם הלכתי עם שוא · וב׳ לרגלי וסימ׳ מברך יי׳ אותך לרגלי · נר לרגלי דבריך :

שלא ילך בדרך עקש גם נכון הוא שיצרוהו מן האויבים על כן אחריו פדה וכמו שהתפלל שהשם יצרהו ואל ימשלו בו שונאיו כן יפדה כל ישראל : לדוד שפטני · אמר רבי משה כי טעם שפטני יקח משפטי ועשה לי דין מאויבי והנכון בעיני שטעמו יקח הדין תמני אם נטה לבי מאחריך על כן כי אני בתומי כמו תמים תהיה : ובי׳ בטחתי · שיעזרני להיות לבי שלם על כן לא מעדתי : בחנני · ידוע כי השם ידע הנסתרות והנה הטעם כי אתה תדע לבבי כבוחן הנכסף : כי · כאילו אני רואה חסדיך לעולם לנגד עיני : והתהלכתי · להרגיל כדרך ויתהלך חנוך : באמתך · בדרך האמת : לא · מתי שוא · הפך דרך האמת : נעלמים · מגזרת ונעלם דבר שיעשו דברים לא כן בסתר ויש אומרים מגזרת עלם שהוא אוהב השחוק והלעג : שנאתי · הזכיר הליכה והתהלכתי ואחר כן שבת לא ישבתי ואחר כן הביאה לא אבוא והנכון בעיני כי הטעם לא אבוא בסודם והזכיר פעם אחרת ועם רשעים לא אשב כי מתי שוא הם בדבור והרשעים במעשה : ארחץ · טעם בנקיון שלא עשה אחת ממצות לא תעשה ואז אסובב מזבחך בעולות : לשמיע · כמו להשמיע וכמוהו לשמיד מעוזניה וכפלאותיך פעול לאות לשמיע ולספר : יי׳ אהבתי מעון ביתך · כנגד לא ישבתי עם מתי שוא וטעם ביתך ששם

הצדיקים העובדים שמך באמת כי שמה תמיד יושבים · אמר רבי משה כי טעם אל תאסוף שיתפלל שלא יהיה אחריתו כאחריתם והנכון בעיני שלא יתכנו עלילות שיתחבר עם החטאים כל ימיו ואף כי עם אנשי דמים שהם רעים מהחטאים : אשר · שיש להם כח לחשוב מחשבות ולבבם שנות לקחת שוחד וממון ויש אומרים כל מזמתם לקחת בידם וככה וימינם והטעם כפול : ואני בתומי · בלא זמה והטעם שיזכיר בתחלה בתומי הלכתי ועד עתה וככה אלך ואתה תפדני מזימותם : רגלי · טעם בתומי תום לבבי וטעם רגלי ללכת בדרך ישרה והנכון בעיני כי אתה תפדני ואני אודך במקהלים ורגלי העמוד לפניהם · לדוד יי׳ אורי וישעי ממי אירא · יש אומרים אורי בלילה שאין שם אור כי הנפש תפחד וישעי ביום ויש אומרי׳ אורי תלוי בדברי הנשמה וישעי בדברי הגוף ומעוז חיי קשור הנשמה בגוף על כן לא יפחד מאדם שיפרידם : בקרוב · יש אומרים בקרוב מגזרת המלמד ידי לקרב ואחרים אמרו באשר יקרבו אלי · אמר ר׳ משה כי טעם צרי ואויבי הנכים ידועים שהיו שונאים :

אם · גם אם תחנה עלי מחנה שהם מהגוים ואם הם רבים ואם הדרכתי לבא למלחמה עמהם בזאת והטעם שהשם אורי וישעי ויש אומ' כי בזאת היא השאלה הנזכרת אחר כן : אחת · כ״ל כי זה המזמור חברו דוד באחרית ימיו כאשר נשבעו אנשיו לא תצא עמנו למלחמה כאשר אפרש במזמור נאם יי' לאדוני : לחזות בנועם יי' · שיתגלו לו סודות תמעשה הבורא שלא ידעם על כן : ולבקר בהיכלו · כמו לא יבקר בין טוב לרע והטעם שהכהנים היושבים תמיד בבית ילמדוהו ויורוהו ויש אומרי' לבקר ללכת בכל בקר ובקר בהיכל השם כמו השכם והערב : כי · הוא יצפנני ולא יוכל לגעת אלי כל אויב : בסכה · הוא ירושלם כמו ויהי בשלם סכה : ביום רעה · מערכת רעה מכוכבים כנגד מזלו וטעם בצור כי אהיה בסתר אהלו כ כאילו אני בצור מ מרומם : ועתה · אע״פ שלא יצא מהיום מלחמה ראשי ירום כי הוא בסתר עליון : זבחי תרועה · כדרך וביום שמחתכם כימי שמחת חזקיהו : שמע · תחסר מלת אשר או טעמו זה ה השם הנכבד שאני ק קורא ומזכיר : וחנני ועני · וזה לאות כי יתפלל בעד ישראל ה הנלחמים עם הצרים כי הם אחיו : לך · אמר רבי משה כי לך בעבורך כמו אמרי לי אחיהוא והטעם אני אומ' מה שצוית לנו ביד שלוחיך ואמרת לנו בקשו פני על כן את פניך יי' אבקש : אל תט · פועל יוצא והפעול עבדך כמו קיר נטוי על כן אחריו עזרתי והטעם עזרני עתה כאשר עזרתני מנעורי ועד עתה : כי אבי ואמי · שהיו סבות בואי בעול' הזה עזבוני במותם ואתה אספתני תמיד ואם הוא לשון עתיד כדרך נתתי כסף השדה קח מתני יעשו נבל בחרב : הורני · אמר אחד מחכמי לב הרוצה ל להתגבר על שונאיו י יוסיף בעבודת השם : אל · בנפש · בתאותם בשאט בנפש : ויפח · מדבר חמס כמו יפיח : לולא · זה קשור באשר לפניו כמשפט וימשלו בי שאלי לולי האמנתי בשם ואמרתי לנפשי קוה אל יי' אז יתברר יושר דברי ה שהייתי מוכיח ואמרתי קוה אל יי' : חזק ויאמץ לבך · פועל יוצא והטעם כי השם יאמץ לבך וטעם וקוה אל יי' תמיד בראשונה ובאחרונה : לדוד אליך יי' אקרא · זה המזמור חברו דוד או אחד מהמשוררים ע עליו · אמ' צורי כנגד יושבי בור ומלת תחרש מגזרת דומיה ואמרו אל תחרם על רעך רעה להפרים בינות הטעמים כי השרש הוא אחד : שמע · בנשאי · אל מקום הארון יקרא דביר : אל · תמשכני שאתערב עם רשעים ואלמד עמהם : תן · כפעלם · כנגד פועלי און : כי · פעולות השם כנגד פעלם : ואל מעשה ידיו · כנגד כמעשה ידיהם והטעם אלו היו מבינים פעולות השם לא היו פועלי און כי ידעו כי השם יהרסם ויש אומרים שזאת תפלה או דרך נבואה וטעם ולא יבנם שיפלו ולא יקומו עוד : ברוך · כנגד כי נשמעה תפלתו והוא שמע קול תחנוני על דרך ותבוא אליך תפלתי : יי'

אם תחנה חד מן י״ב פסוקים רישא ומציעות אם אם וסימ' אם בגפו יבא · אם זרחה השמש · אם לא ימצא הגנב · אם בעליו עמו · אם ענה תענה · אם אתם תבאו אלי · אם גנבים באו לך · אם יתקע שופר בעיר · אם תחנה עלי מחנה · אם אבא באהל ביתי · אם תדברנה שפתי · אם כח אבנים כחי : אל תסתר חד מן

אם־תחנה עלי מחנה לא־יירא לבי
אם־תקום עלי מלחמה בזאת אני
בוטח : אחת שאלתי מאת־יהוה
אותה אבקש שבתי בבית־יהוה כל
־ימי חיי לחזות בנעם־יהוה ולבקר
בהיכלו : כי יצפנני בסכה ביום
רעה יסתרני בסתר אהלו בצור
ירוממני : ועתה ירום ראשי על
איבי סביבותי ואזבחה באהלו זבחי
תרועה אשירה ואזמרה ליהוה :
שמע־יהוה קולי אקרא וחנני וענני :
לך אמר לבי בקשו פני את־פניך
יהוה אבקש : אל־תסתר פניך ממני
אל תט־באף עבדך עזרתי היית אל־
תטשני ואל־תעזבני אלהי ישעי :
כי־אבי ואמי עזבוני ויהוה יאספני :
הורני יהוה דרכך ונחני בארח
מישור למען שררי : אל־תתנני
בנפש צרי כי קמו בי עדי־שקר
ויפח חמס : לולא האמנתי לראות
בטוב־יהוה בארץ חיים : קוה אל־
יהוה חזק ויאמץ לבך וקוה אל־יהוה
: כח לדוד אליך יהוה
אקרא צורי אל־תחרש ממני פן־
תחשה ממני ונמשלתי עם־יורדי בור
: שמע קול תחנוני בשועי אליך
בנשאי ידי אל־דביר קדשך : אל־
תמשכני עם־רשעים ועם־פעלי און
דברי שלום עם־רעיהם ורעה בלבבם
: תן־להם כפעלם וכרע מעלליהם
כמעשה ידיהם תן־להם השב גמולם
להם : כי לא יבינו אל־פעלת יהוה
ואל־מעשה ידיו יהרסם ולא יבנם :
ברוך יהוה כי־שמע קול תחנוני :

אין תשרי עלוי משירית רשיעי לא אדחל לבבי אין תקום עלי קרבא בדא אנא סביר : חדא בעיתי מן קדם יי יתה אתבע דאיתיב בבית מקדשא דיי כל יומי חיי למחמי בבסימותא דיי ולבקרה בהכליה : ארום יטשינני בטלליה ביום בישתא יטמרינני בטימור משכניה בכרך תקיף ירורם יתי : והשתא יתרים רישי על בעלי דבבי חזור חזור ואכוס במשכניה ניכסי רעוא אשבח ואביע קדם יי : קבל יי צלותי במקראי וחוס עלי ורחים יתי : לך אמר לבי בעי אפי ית סבר אפך יי אתבע : לא תסלק שכינתך מיני לא תצלי ברוגזא לעבדך סיועי הויתא לא תטלטל יתי ולא תשבקינני אלהא פורקני : מטול דאבא ואימא ישבקו יתי יי יכנוש לי : אלפני יי אורחתך ודברני בהילכתא תריצא מטול תושבחי : לא תמסרינני ברעות מעיקי ארום קמו עלי סהדי שיקר וממללי חטוף : אילולי די הימנית למחמי בטובא דיי בארעא דחיי עלמא : סבור על יי תקוף ועלים לבך וסבור על יי : לדוד לוותך יי אנא קרי תקיפי לא תשתוק מיני דילמא תשתוק מיני ואתמתילית עם נחתי גובא : קבל בקל בעותי במצלי לוותך כד אפרוש ידי בצלו קדם היכל קודשך : לא תנגידנני עם רשיעא ועם עבדי עולא די ממללין שלם עם חבריהון ובישתא בלבהון : הב להון כעובדיהון וכבישות עובדיהון כעובדי ידיהון פרע להון אתיב פורענותהון להון : מטול דלא מתיבין לאוריתא דיי ולעובדי אידוי יפגרינון ולא יבנינון : בריך יי ארום קבל קל צלותי :

רשי

בזאת אני בוטח · במה שאמור למעלה יי' מעוז חיי : ולבקר בהיכלו · ליראות שם בכל בקר ובקר כך פירשו דונש ומנחם חברו שם לא יבקר בין טוב לרע אבל דונש פתרו לשון בקר : כי יצפנני בסכה · בטוח אני שיצפנני בבית מקדשו ושכינו בסדר עולם שהמקרא הזה נ נאמר על יואש בן אחזיה ש שהסתירתו יהושבעת אחותו בעליית בית קדשי הקדשים כענין שנאמר ויהי אתה בבית יי' מתחבא שש שנים : בצור ירוממני · העמיד על סלע רגלי : זבחי תרועה · זבחים שאומר עליהם שיר : לך אמר לבי בקשו פני · בשבילך בשליחותך אומר לי לבי בקשו כלכם ישראל את פני ואני שומע לו את פניך יי' אבקש לך כמו הן אני כפיך לאל במקומו ואם לא תריבהו במקומו אף כאן לך אמר לבי במקומך בא אלי לבי לומר כן : אל תט · אל תכריע כמו ויט שמים : כי אבי ואמי עזבוני · בשעת תשמישם להנאתן נתכוונו כיון שגמרו ה הנאתן זה הופך פניו אילך וזה הופך פניו אילך : ויי' יאספני · הקב״ה שומר את הטיפה וצר את העובר : בנפש צרי · בתאות שונאי להיות תאותם מתקיימת עלי : ויפח חמס · ודוברי רעה לשון אחר לשון מוקש : לולא האמנתי וגו' · אם לא שהאמנתי בהקב״ה כבר קמו בי אותם עדי שקר וכלוני לולא נקוד עליו למדרש שדרשו רבותינו יודע אני שאתה נותן שכר לצדיקי' לעולם הבא אבל איני יודע אם יש לי חלק עמהם אם לאו : וקוה אל יי' · ואם לא תתקבל תפילתך חזור וקוה : אל תמשכני · אל תרגילני עם רשעים א אטריי״לש מוי״ן בלע״ז : ומשירי

ד' פסוקים אית בהון ד' מלין דמיין קדמא ותניינא והליתא קדחי ורביעא נסיב וי״ו וסימ' ואתה תחזה מכל העם שרי שרי שרי ושרי · ויבחר משה שרי שרי ושרי ומשנה תורה שרי ושרי ושרי · אל תסת' פניך ממני אל אל אל ואל · דרך הנשר בשמים דרך דרך דרך ודרך : לולא חד מן ט״ו נקודות בקריאה וסימ' בסדר מדבר סיני : כח ידי ב״א וסימ' נמסר לעיל בסיפ' סיכן י״ח : ורעה ט' בקרי' ו' בישין וג' טבין וסימ' ורעה עינך באחיך האביון · ורעה לך זאת דשמואל · ורעה לא תמצא בך מימיך דאביגיל · ונשבע לחם ונהיה טובים · אל המשכני עם רשעים · גם זה הבל ורעה רבה · וג' טבין וסימ' ועמד ורעה בעז יי' · ורעה אתהן את עבדי דוד · ורעה הכרמל והבשן :

ומשירי אהודנו · ומה היא ההודיה יי׳ עוז למו לאותן התלויין בו והם כל בית ישראל בפית משוח ישועות משיחו הוא : ורעם · לשון מרעה : הבו ליי׳ · הכינו ליי׳ והכינו לו אתם בני אילי הארץ מכאן שאומרי׳ אבות ומכאן חבר הבו לשון כתיבה אילים פרים : הבו ליי׳ כבוד ועוז · מכאן שאומרים גבורות : כבוד שמו · זו קדושת השם ויש במזמור זה שמונה עשרה הזכרות וכנגדן תקנו שמונה עשרה ברכות : קול יי׳ על המים · על ים סוף ירעם משמים יי׳ וגו׳ : הרעים · טור׳ מ״כ טאום בלעז : קול יי׳ בכח · בשעת מתן תורה כמשם את קולו לפי כחן של ישרא׳ שנ׳ והאלהים יעננו בקול בקולו של משה : קול יי׳ שובר ארזים · מלכי האומות כענין שנאמר וירעם יי׳ בקול גדול על פלשתים וגו׳ כי מקול יי׳ יחת אשור וכשעת מתן תור׳ כי מי כל בשר וגו׳ ויחי אתה שמעת וחיית ואומות העולם שומעי׳ ומתים : וירקידם כמו עגל · את הארזים ואת ההרי׳ שבאו לשמוע מתן תורה : לבנון ושריון · שמות הרים : חוצב להבות אש · טיי״לנט בלע״ז רבותינו פירשו שהיה הדבור של עשרת הדברות יוצא בלהבות אש מפיו ונחקק על הלוחות כתבניתם : יחיל מדבר · לשון חיל כיולדה : יחיל יי׳ מדבר קדש · הוא מדבר סיני כמו שאמרו רבותינו במסכת שבת חמשה שמות נקראו לו מדבר סיני מדבר צין מדבר קדש מדבר קדמות מדבר פארן מדבר קדש שנתקדשו ישר׳ עליו : קול יי׳ יחולל אילות · יפחיד ויחיל להעיד את האומות שהם עכשיו עומדות בחוזק כאילות כענין שנאמר משוה רגלי כאילות הר׳ פנחס כאילים אין כתיב כאן אלא כאילות כנקיבות שרגלי הנקיבות עומדות יותר מן הזכרים נ״א יחולל קרי״אה בלע״ז כמו לפני גבעות חוללתי : ויחשוף יערות · כמו מחשוף הלבן יקלף עצי היער כלומר יפשיט מכבודם האומות משול׳ כעצי היער אשר כגובה ארזים גובהו : ובהיכלו · שיבנה : כולו אומר כבוד · הכל יקלסוהו שם ויאמרו יי׳ למבול ישב בגדולתו יחידי וגם עתה וישב יי׳ לבדו מלך לעולם והאלילי׳ כליל יחלוף אבל לעמו יתן עוז וברכת שלום ורבותינו דרשוהו במתן תורה שנתפחדו ונתקבצו האומות ובאו להם אצל בלעם ואמרו לו מה קול ההמון ששמענו שמא מבול הוא בא להביא לעולם אמר להם כבר נשבע שלא יביא אלא קול ההמון ששמעתם הקב״ה נותן תורה לעמו : שיר חנוכת הבית · שיאמרוהו הלוים בחנוכת הבית בימי שלמה : ארוממך

יי׳ · לפי דעתי בו בטחתי לבדו ועזרוני רבים כי יהוא בוא להם : ומשירי · כמו בשירי הפך והכותר בבשר ובלחם ואמר ר׳ משה הכהן יותר מזה השיר אהודנו : יי׳ עוז · טעם למו לעוזרי כי השם הוא עוז לעוזרים ומעוז לנעזר והוא משיחו דוד ור׳ משה אמ׳ כי עוז למו כמו לו וכמוהו נגע למו ואיננו נכון כי למו שב אל עבד יי׳ ולעמו : הושיעה · בעבור שהזכיר כי השם היה עמו ויעלת לבו התפלל שירשה את ישׂ׳ על כן הושיע וברך להוסיף השם עליהם וישמרם כמו הרועה על כן ורעם ונשאם כלומ׳ שיושיבם במקום גבוה שלא תוכלנה החיות להזיקם ורבי משה אמר כי ונשאם שיתן להם ברכם כדרך ישאהו אבשי מקומו : מזמור · הבו ליי׳ בני אלים · הבו אולי תשתנה תנועת ההא בעבור אות הגרון כמו את אשר תאפו אפו ובני אלים הם הככבים והעד ברון יחד ככבי בקר ואחריו ויריעו כל בני אלהים והטעם כפול וטעם להזכיר הכב׳ כי כפי מערכתם ירדו הגשמים בעזרת אהי׳ האלהים והזכיר פעם אחרת הבו ליי׳ כי כן תמיד על דרך נשאו נהרות יי׳ וטעם הבו ליי׳ בדבור על דרך תנו עוז שתורו שהעוז והכבוד לשם לבדו וטעם והשתחוו כהשתחוות העבד לאדוניו ברצותו לעמ׳ את אשר יצונו והטעם כי אין יכולת בכוכבים לשנות את תנועתם ודרכי מערכתם : קול · הזכיר יי׳ בעבור הראו כחו ועוזו בעת רדת הגשם כאשר כתוב באיוב עושה גדולות עד אין חקר ואחריו הנותן מטר ובעבו׳ כי הזכיר כבוד שמו קראו אל הכבוד הרעי׳ וזה פי׳ קול יי׳ על המים וטעם יי׳ על מים רבים שיביא רעם אחרי רעם והנה מלת הרעים מוספת עצמה ואחרת עמה : קול · יש אומרים בכח שם השם בתולדת וככה בהדר ויש אומרים בגופות שים להם כח ובהדר הם ההרים כמו והדורים אייסר ועל זה הדרך יהיה השם תאר כאילו אמר בבעלי הכח על דרך ואני תפלה או פי׳ בכח הכתוב אחר זה קול יי׳ שובר ארזים והזכיר הארזי׳ בעבור היותם חזקים וטעם ארזי הלבנון הם הידועים בארזים : וירקידם · זה הדבר ידוע ממעשה הרעם : כמו בן ראמים · בן חורים בן אתונות : קול יי׳ חוצב להבות אש · אמר רבי משה זה רמז לאבן שהוא כדמות ברזל הסורפת וטעם חוצב שחצבם מהבור והטעם בדמיון כאילו חצבם ולפי דעתי שהטעם על הברקי׳ כדרך ועליון יתן קולו ואחריו ישלח חציו : קול יי׳ יחיל מדבר · דרך משל כמו תכאיבו באבנים או רמז לחיות המדבר כאשר יפרש : קול יי׳ יחולל אילות הזכיר מדבר כנגד בהדר והזכיר מדבר קדש בעבור היותו גדול ונורא והזכיר איילות כי לידתן קשה והנה הרעם מחוללם והטעם יביא להם החיל מהרה ותלדנה בהפתח הרחם האיילה גם בעבור הפחד וטעם ויחשף יערות יגלה בנפול האילנים · יש אומרים כי טעם ובהיכלו השמים כמו יי׳ בהיכל קדשו וטעם שהשוככים בו יתנו כבוד לשם ואומרים כמה גדול כבודך ואחרים אמרו כי הטעם על הכהנים והלוים העומדים להתפלל ור׳ משה אמר כי הטעם שהשוככים בהיכלו הוא בית המקדש ולא יפחדו כי השם יכבדם שלא יבא להם שום נזק בעבור הרעם על כן אחריו יי׳ למבול ישב והטעם כי המים השחיתו הרשעי׳ אז כתגלתה מלכו׳ השם כי עשה בהם משפט והנה השם ימלט חסידיו כנח ובניו וימית שונאיו ואחרי׳ אמרו כי טעם להזכיר המבול בעבור שהזכיר חלק מכפלאותיו והוא רדת הגשם הזכיר הפלא העצום והוא הגשם הרב בימי נח וזהו אות כי השם יושב קדם ולעולם חסדו ועל עמו על כן אחריו יי׳ עוז לעמו יתן ויש אומרים כי הזכיר המבול בעבור השבועה שמים לא ישחיתו כל הארץ ולא תשחית ממלכת השם שהוא מלך החיים על כן אחריו וישב יי׳ מלך לעולם ויש אומרים כי מיום שישב לשפוט בימי המבול נראתה מלכותו ויפחדו בני אדם הבאים אחרי המבול כי לפני נח לא היה מבול : יי׳ · תפלה או ברוח הקודש שהשם יתן עוז לעמו בעתות הרעם ושלום יהיה להם : מזמור · חנוכת הבית · יש אומרים שצוה דוד שינגנו המשוררים זה המזמור בחנוכת הבית הראשון ויש אומרים בחנוכת הבית השני או השלישי כי דמה ימי הגלות לימי החולי כאשר אפרש והקרוב אלי כי זה המזמור חברו בחנוכת ביתו בית ארזים כי הכתו׳ לא הזכיר בית השם וכמוהו עור ופסח לא יבוא אל הבית כאשר פירשתי במקומו והוא הזמן חלה דוד ויחי מחליו ויאמר רבי משה כי דוד התאבל כאשר אמ׳ לו נתן כי הוא לא יבנה הבית לשם וכאשר אמר לו כי שלמה בנו יבנה הבית אז התאזר שמחה תחת אבלו כי בנו כמוהו ולא יחרפהו האויב ואמר כי יגון הנפש כמשל לחולי הגוף ויותר קשה כדרך רוח איש יכלכל מחלהו : ארוממך

וכרך ג׳ וסימ׳ השקיפה ממעון · ועתה הואל וברך דשמואל · הושיעה את עמך וברך · אנ״ך : כ״ט אלים ו׳ כתובים כן בנביאים וכתובים וסימ׳ הנחכים באלים · הבו ליי׳ בני אלים · ידמה ליי׳ בבני אלים · משהו יגורו אלים · ועל אל אלים ידבר · מזבחו ליי׳ זבחים דד״ה · וחד האלים ושחטו האלים ויזרקו הדם דד״ה :

ל יהוה עזי ומגני בו בטח לבי ונעזרתי

ל · ל ויעלז לבי ומשירי אהודנו : יהוה

ב מל · י חס ל עז למו ומעוז ישועות משיחו הוא :

נ׳ הושיעה את עמך וברך את

ל · ל · ר׳ נחלתך ורעם ונשאם עד העולם :

כט מזמור לדוד הבו

ו׳ כתי׳ כן בכבי׳ וכתו׳ ליהוה בני אלים הבו ליהוה כבוד

ועז : הבו ליהוה כבוד שמו השתחוו

ליהוה בהדרת קדש : קול יהוה

על המים אל הכבוד הרעים יהוה

ז׳ · ד׳ תש׳ על מים רבים : קול יהוה בכח קול

יהוה בהדר : קול יהוה שבר ארזים

וישבר יהוה את ארזי הלבנון :

ל ויתד שרין ותס׳ וירקידם כמו עגל לבנון ושרין כמו

בן ראמים : קול יהוה חצב להבות

אש : קול יהוה יחיל מדבר יחיל

ל · וכל קרי׳ יהולל ל יהוה מדבר קדש : קול יהוה יחולל

אילות ויחשף יערות ובהיכלו כלו

ל רגש׳ ה׳ אמר כבוד : יהוה למבול ישב

וישב יהוה מלך לעולם : יהוה

עז לעמו יתן יהוה יברך את עמו

ב׳ רגש׳ בשלום : ל

ב׳ בטע׳ מזמור שיר חנכת הבית לדוד :

יי עושני ותריסי ביה סבר לבי וסעדתני ורואין לבי ומתושבחתי אודדה קדמוי : יי תקוף להון ועושנא פורקנות משיחיה הוא : פרוק ית עמך ובריך ית אחסנתך זון להון וסובר יתהון עד עלמא : תושבחתא לדוד הבו קדם יי תושבחתא כתי מלאכיא בני אלים הבון קדם יי איקר ועושנא : הבון קדם יי איקר שמיה סגידו קדם יי בשיבהורת קודשא : קלא דיי שמיע על מיא בתקוף איקריה אכלי יי על מיין סגיאין : קלא דיי שמיע בחילא קלא דיי שמיע בשיבהורא : קלא דיי מתבר ארזיא ותבר מימרא דייית ארזי לבנן : ושוורינון היך עגלא לבנן וטור מסרי פרוי היך בר רמיא : קלא דיי מנסר שלהובין דינור : קלא דיי מרטט מדברא מרטט מימרא דיי מדברא דרקם : קלא דיי מבטין איילתא ומזליה חיוות חורשא ובסוקדשיה די עיל כולהון שמשו ואמרין איקר קדמוי : יי בדרא טופנא יתיב על דינא למיתפרע מנהון ויתיב יי על כורסי רחמותא ושזיב ית נח ומלך על בנוי לעלמי עלמין : יי אוריתא לעמיה יהב יי יברך ית עמיה בשלם : תושבחת שירתא על חנוכת בית מקדשא לדוד :

בכח ד׳ דגשי׳ וסימ׳ ימינך יי׳ נאדרי בכח · הרימי בכח קולך מבשרת ירושלם · קול יי׳ בכח קול יי׳ בהדר · איש חיל בכח : ישב ה׳ קמצין וסימ׳ ישב נא עבדך ואמת בעירי · לבני עמון בה אכר · ובמושב לצים · יי׳ למבול ישב · יי׳ ככל צדקתיך : בשלום ב׳ דגשי׳ בקריא׳ וסימ׳ בשלום שודד יבואנו · יי׳ יברך את עמו בשלום : ל מזמור ב׳ בטעם פזר וסימ׳ שיר חנוכת הבית · שירו ליי׳ שיר חדש :

ארוממך

אבן עזרא

ארוממך. כנגד דליתני כפי מחשבתו שהוא מת וטעם ולא שמחת ככתו׳ במזמור אשרי משכיל אל דל כי דרך אחד לשניהם: יי׳. טעם שועתי אליך לברך ולא לרופא ותרפאני: יי׳. הטעם כמעט וירד אל הקבר ומגאכו מירדי בור שלם כמו תחת רדפי טוב: זמרו. בעבור היות דוד חסיד ככתוב ולא תתן חסידך חסדי דוד יבשר החסידים שאם קרה להם כאשר קרהו השם יצילם: כי. טעם חיים ארוכים כמו א אנשי מדות גדולות ודרך משל אמר כי הבכי ילין או יחסר הפועל כמו אשר ילדה אותה והטעם בערב ילין המלין בבכי ו ולבקר ברינה כי ח חסרון הבית בכל ח המקרא הרבה כמו הנמצא בית יי׳: ואני. אמר ר׳ משה זה טעם ויהי כי ישב המלך ב בביתו כאשר עשהו נתן כל אשר בלבבך עשה וזה רחוק והנכון כאשר יקרה לבריא ב בגופו וחזקתו ם שיחשוב שככה יהיה תמיד ולא יבוא לו חולי שיחלש כחו: יי׳. עת׳ ארע כי כחי מאתך היה בבריאותי כי עת שהסתרת פניך הייתי כנהל. אמר רבי משה כי העמדת הטעם ה העמדתני להרריעז כמו למען יזמרך כ כבוד שהוא כבודי ואחרים אמרו כי יוד להררי סימן המדבר והטע׳ לשום אותו כמו הר ורבי יהודה הלוי אמר כי להררי כמו ה הררי בשר כי משקלי השמות שוים: אליך י וספר כי לא מצא מה לעשות כי אם לקרוא ולהתחנן ולומר מה תועלת במותי כי הדם הוא הנפש וכתו׳ ושרט לנפש: היודך עפר. ככתוב וישוב העפר ע׳ הארץ: הפכת. שמח כי יחיה עד מלאת כ במתו לעבוד בוראו ולהכיר מעשיו כי ב בעבור זה כבו׳ וטעם פתחת שקי דרך משל כמתאבל על נפשו וטעם ותאזרני לחיזוק ׳ למען. והטעם אני אודך כל ימי למען י יודך ויזמרך כל אדם שים לו כבוד והטעם נשמה חכמה ובעבור כי המשכילים מעטים אמר כבוד ולא כל כבוד: למנצח. בך יי׳ חסיתי אל אבושה לעולם. כתנו לאחד מהמסוררים לנגן: בך. טעם כי אויבי אנשי חמס הם לי חנס: הטה. דברה תורה כלשון בני אדם כי הנוטע אזן ישמע מבלי אזן: לבית מצודות. מקום גבוה שלא יפחד בו מהאויב: כי סלעי. כנגד צור מעוז ומצודתי כנגד בית מצודות וטעם תנחני בעבור כי ההליכה בהר בעבור גבהו קשה וטעם תנהלני לאיטי: תוציאני מרשת. אלה טמנו לי ויש אומרים כי כמו זאתי: בידך. הטעם שלא יוכל האויב לקחתה ובעבור שמתנה לפקדון הזכי׳ יי׳ אמת בעבו׳ הפקדון וטעם יי׳ שלא יוכל בעל כח לאנסו: שנאתי השומרים. הניחוש והקסם או זה יום יצא למלחמה כי בטחונו על השם לבדו: אגילה. והנה אם גברה ידי לא אשמח רק בחסדך: ולא הסגרתני. מגזר׳ סגירה כאשר׳ כנגד כתוב למוסירה: במרחב רגלי. שילך למקו׳ שיאהב הפך הסגרתני: חכמי

רשי

ארוממך יי׳ כי דליתני. הגבהתני: ולא שמחת אויבי לי. כמו שלא שהיו אומרים אין לדוד חלק לעולם הבא וכשראו שבשבילו נפתחו הדלתות לארון אז ידעו שמחל לו הב״ה על אותו עון ונהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה: ותרפאני. היא סליחת עון כמו ושב ורפא לו: מירדי בור. כמו מירידתי לבור שלא ארד לגיהנם: זמרו ליי׳ חסידיו. על מה שעשה לי כי יכולים אתם לחנו׳ בו שייטיב לכם ואפילו אתם שרויים בצער ל תיראו כי רגע קטן באפו וחיים ברצונו וחיים ארוכי׳ים בהרצותו ובהפייסו: ואני אמרתי בשלוי. בשלוותי הייתי חושב לא אמוט לעולם אבל אין הדבר ברשותי כי אם ברשותו של הב״ה ברצונו העמיד את הררי את גדולתי ל להיות עוז וכיון שהסתיר פניו ממני מיד הייתי נבהל ואקרא אליך ואתחנן תמיד לאמר לפניך מה בצע בדמי וגו׳ ואתה שמעת קולי והפכת מספדי למחול לי: פתחת. אלק״ם בלע״ז כמו ויפתח את הגמלים ורבותינו דרשו כל המזמור על מרדכי ו ואסתר והמן בפסיקתא זוטא: ואני אמרתי בשלוי. אמר המן אליך יי׳ אקרא אמרה אסתר וכו׳ עד היה עוזר לי: הפכת מספדי למחול לי. אמר מרדכי וכל ישראל: מצודות פלייש״ץ בלע״ז: תנחני. מונ״ראשמוי״ בלע״ז כמו לך נחה את העם הזה: הסגרתני. ליבר״אשמ״י בלע״ז ומנחם חבר אותו לשון סגירה וכן כל לשון סגר: בידך אפקיד רוחי. קומנדר״יה בלע״ז אפקיד רוחי תמיד לפי שאת׳ פדית אותי מצרה: השומרים הבלי שוא. המצפים לתשועת״ז: עששה

העלית ג׳ בקריא׳ וסי׳ לך עלה מזה אתה והעם. ושמעו מצרים כי העלית. יי׳ העלית מן שאול נפשי חייתני: ולבקר ב׳ וחס׳ וסימ׳ בערב ילין בכי ולבקר רנה. והם על המפתח: מה בצע ב׳ וסימ׳ כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו. מה בצע בדמי ברדתי אל שחת: פתחת ב׳ וסים׳ למוסרי. פתחת שקי: ותאזרני ב׳ וסים׳

אַרוֹמִמְךָ יְהוָה כִּי דִלִּיתָנִי וְלֹא־
שִׂמַּחְתָּ אֹיְבַי לִי: יְהוָה אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי
אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי: יְהוָה הֶעֱלִיתָ מִן־
שְׁאוֹל נַפְשִׁי חִיִּיתַנִי מִיָּרְדִי־בוֹר:
זַמְּרוּ לַיהוָה חֲסִידָיו וְהוֹדוּ לְזֵכֶר
קָדְשׁוֹ: כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ
בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי וְלַבֹּקֶר רִנָּה: וַאֲנִי
אָמַרְתִּי בְשַׁלְוִי בַּל־אֶמּוֹט לְעוֹלָם:
יְהוָה בִּרְצוֹנְךָ הֶעֱמַדְתָּה לְהַרְרִי עֹז
הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ הָיִיתִי נִבְהָל: אֵלֶיךָ
יְהוָה אֶקְרָא וְאֶל־יְהוָה אֶתְחַנָּן:
מַה־בֶּצַע בְּדָמִי בְּרִדְתִּי אֶל־שָׁחַת
הֲיוֹדְךָ עָפָר הֲיַגִּיד אֲמִתֶּךָ: שְׁמַע־
יְהוָה וְחָנֵּנִי יְהוָה הֱיֵה־עֹזֵר לִי:
הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי
וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ
כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְהוָה אֱלֹהַי לְעוֹלָם
אוֹדֶךָּ:

לא

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: בְּךָ־יְהוָה
חָסִיתִי אַל־אֵבוֹשָׁה לְעוֹלָם בְּצִדְקָתְךָ
פַלְּטֵנִי: הַטֵּה אֵלַי אָזְנְךָ מְהֵרָה
הַצִּילֵנִי הֱיֵה לִי לְצוּר מָעוֹז לְבֵית
מְצוּדוֹת לְהוֹשִׁיעֵנִי: כִּי־סַלְעִי
וּמְצוּדָתִי אָתָּה וּלְמַעַן שִׁמְךָ תַּנְחֵנִי
וּתְנַהֲלֵנִי: תּוֹצִיאֵנִי מֵרֶשֶׁת זוּ טָמְנוּ לִי
כִּי אַתָּה מָעוּזִּי: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי
פָּדִיתָה אוֹתִי יְהוָה אֵל אֱמֶת:
שָׂנֵאתִי הַשֹּׁמְרִים הַבְלֵי־שָׁוְא וַאֲנִי
אֶל־יְהוָה בָּטָחְתִּי: אָגִילָה וְאֶשְׂמְחָה
בְּחַסְדֶּךָ אֲשֶׁר רָאִיתָ אֶת־עָנְיִי יָדַעְתָּ
בְּצָרוֹת נַפְשִׁי: וְלֹא הִסְגַּרְתַּנִי בְּיַד
אוֹיֵב הֶעֱמַדְתָּ בַמֶּרְחָב רַגְלָי:

אֲשַׁבְּחִינָךְ יְיָ אֲרוּם אַזְקַפְתָּנִי וְלָא
אַחְדִּיתָא בְּעֵלֵי דְבָבַי עֲלָי: יְיָ
אֱלָהִי צַלֵּיתִי קֳדָמָךְ וְאַסֵּיתָנִי:
יְיָ אַסֵּיקְתָּא מִן שְׁיוֹל נַפְשִׁי קַיֵּימְתָּנִי
מִן לְמֵיחַת לְגוּבָא: שַׁבַּחוּ קֳדָם
יְיָ חַסִּידוֹי וְאוֹדוּ אַדְכָּרוּת קַדִּישֵׁיהּ:
מְטוּל דְּשַׁעְתָּא רוּגְזֵיהּ חַיֵּי עָלְמָא
רְעוּתֵיהּ טָבָא בְּרַמְשָׁא מְבִית
בִּבְכוּתָא וּלְצַפְרָא מְקִים בְּתוּשְׁבַּחְתָּא
: וַאֲנָא אֲמָרִית בְּמֵיתְבִי בְּרוֹחֲצָנָה
דְּלָא אָזוּעַ לְעָלְמָא: יְיָ בִּרְעוּתָךְ
אִתְעַתַּדְתְּ לְטוּרַיָּא עוּשְׁנָא סְלִיקְתָּ
שְׁכִינְתָּךְ הֲוֵיתִי מִתְבְּהַל: קֳדָמָךְ
יְיָ אֶקְרֵי וְלָוָתָךְ אֱלָהִי אֲצַלֵּי:
מַה מָמוֹן אִית בִּדְמִי בְּמַחְתִּי לְבֵי
קְבוּרְתָּא אֶפְשַׁר דִּשְׁבַּחוּנָךְ נָחוֹתֵי
עַפְרָא הַחֲוִיתִינוּן הֵימְנוּתָךְ וְקַבֵּל יְיָ
צְלוֹתִי וְחוּס עֲלַי יְיָ הֲוֵי סָעִיד לִי:
אַפַּכְתָּא אֵילַיי לְחִנְגִּין לִי שְׁרִיתָא
סַקִּי וְזָרַזְתַּנִי חֶדְוָא: מִן בְּגַלַל
דִּישַׁבְּחוּן יַקִּירֵי עָלְמָא וְלָא יִשְׁתְּקוּן
יְיָ אֱלָהִי לְעָלְמָא אֲשַׁבְּחִינָךְ:
לְשַׁבָּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא
לְדָוִד: בְּמֵימְרָךְ יְיָ סַבְרִית לָא
אֲבַהֵת לְעָלְמָא בְּצִדְקָתָךְ שֵׁיזֵיבְתִּי:
הַצְלֵי לְוָתִי אוּדְנָךְ בִּסְרְהוֹבְיָא פְּצֵי
יָתִי הֲוֵי לִי לִכְרַךְ עַשִּׁין לְחוּסְנָא
כְּרִיכָא לְמִפְרִיק יָתִי: מְטוּל
דְּתוּקְפִּי וְרוֹחֲצָנִי אַתְּ וּבְגַלַל שְׁמָךְ
דַּבַּרְיָתִי וְזוּן יָתִי: אַפֵּיק יָתִי מִמְּצַדְתָּא
דְנַן דְּפַרְסִין לִי אֲרוּם אַנְתְּ עוּשְׁנִי:
בְּאִידָךְ אַמְנֵי רוּחִי פְּרִיקְתָּא יָתִי יְיָ
אֱלָהָא קְשִׁיטָא: שְׂנֵאתִי דְּנַטְרִין
עוּבָדִין דְּדָמְיָן לְלַמָּא וּלְשִׁיקְרָא
וַאֲנָא עַל יְיָ סְבָלִיתִי: אַבִּיעַ וְאֶחְדֵּי
בְּטִיבוּתָךְ דִּי חֲמֵית יַת סִיגוּפֵי יְדַעְתָּ
בְּעָקְתִין דְּנַפְשִׁי: וְלָא מְסַרְתַּנִי
בְּאִידָא דְּבַעִיל דְּבָבָא אֲקִימְתָּא לְרְוָחָא רִיגְלָי:

חיל. שמחה: ידם ב׳ וסי׳ לבן המשכיל. למען יזמרך כבוד. וחד ישב בדד וידם: לא׳ למנצח מזמור י׳ ר״פ וסימ׳ עד אנה יי׳ השכחני. השמים מספרים. יענך יי׳ ביום צרה. יי׳ בעזך ישמח מלך. בך יי׳ חסיתי. אשרי משכיל אל דל. בבוא אליו נתן הנביא. שמע אלהים קולי. לך דמיה תהלה. חלצני יי׳ מאדם רע: ראית ה׳ חס׳ בכתובים וסימ׳ אשר ראית את עניי. אם ראית גנב ותרץ. ראית איש חכם בעיניו. האיל אשר ראית. ראתה כי אתה עמל. בהרא ראתה כתיב וכל שאר קריאה דכוו׳ חס׳ בכ״ב בל כליש׳ וסימ׳ וראיתה אתה ונאספת. לך הגד למלך אשר ראיתה:

עששה. כהה לשון עששית שאדם נותן זכוכית לנגד עיניו לראות לעבר הזכוכית דבר אין אותה מראה ברורה: ועצמי עששו. לשון רקב כאילו אכלם עש: מכל צררי הייתי חרפה לגדוף: ולשכני. אני חרפה מאד ופחד למיודעי אמיסקטייש״ן בלע״ז ומתפחדים על קורותיו: ככלי אובד. ההולך לאבוד כל לשון אבידה אין הלשון נופל על בעל אבידה לומר הוא אבד אותה אלא האבידה אובדת ממנו כדא׳ אשר תאבד ממנו האובדת לא בקשת: דבת רבים: עצת רבים דבת פרדלי״ץ בלע״ז לשון דובב שפתי ישנים וכן כל דבה שבמקרא: מגור מסביב. שמיראין ומפחדין אותי: בהוסדם. בהתיעצם: זממו. לשון מחשבה: בידך עתותי. עתים העוברים עלי על פיך הם ובגזירותיך: אל אבושה כי קראתיך. אחרי שקראתיך אין נאה שאבוש: ידמו לשאול. ישתתקו ויאלמו למות: הדוברות על צדיק עתק. שאומרו לשאול עלי דוד מבקש רעתך: עתק. שרה דבר שאינו כמו ויעתק משם ודוכם פתר אותו לשון דבר גדול וקשה כמו עתקו גם גברו חיל הון עתק ולמכסה עתיק: מה רב טובך. ידעתי לעולם הבא יש שכר טוב ליראיך ומכל מקום בעולם הזה שהרשעים מקיפין אותם אני מתפלל עליהם שתסתיר בסתר פניך: מרוכסי איש. מחבורי רשעים המתקשרי׳ יחד להרע להם: בעיר מצור. בקעילה כשאמר שאול עלי כשנגר לבא בעיר דלתים ובריח: ואני אמרתי בחפזי. כשיצאתי מקעילה ובאתי אל מדבר מעון והייתי נחפז ללכת מפני שאול כי השיגני ושאול ואנשיו עוטרים אלי ואל אנשי לתפשם. אמרתי בלבי. נגרזתי נכרתי לשון גרזן הכורת את העץ על שם נ גזירתו נקרא גרזן כך פירד דונש ומנחם חברו כמו נגרשתי ואין לו דמיון בתורה: אמונים נוצר יי׳. כמו שומר יי׳ את המאמינים בישועתו וסומכין עליו: על יתר. מדה במדה מכול כחן על יתר הקשת או יש לפתור על יתר חבל כנגד חבל קו כנגד קו לא יתר הוא לשון גאוה כמו יתרה עשה פירוש ומשלם על יתר ומשלם ב בגאוה לעושה גאוה. חזקו ויאמץ לבבכם. כמו שראיתם מעשה לי להושיעני שהוחלתי לו: לדוד משכיל. אמרו חכמים כל מזמור שנאמר בו משכיל על ידי תורגמן אמרו: אשרי נשוי פשע. שהקב״ה נושא פשעו ומכסה חטאיו כסוי אכפורדוני״ץ בלע״ז ולא יחשב לו עון ובלבד שלא תהא ברוחו רמיה להיות ברעתו לשוב אל קיאו: כי

חנני. יתכן שטעם העמדתי כי אשמח בחסד שעשית עמי בימים שעברו ולא הסגרתני רק עתה כר לי מאד ולא מרחב. רבי׳ פי׳ שזה המזמו׳ על חולי שקרהו טעם עששה בכעס בשבו׳ היות כעס האויב עלי עששתי כולי כאילו עש אכלני ודימה היגון שהוא בלב לאוש הגוף וטעם עיני שהמאכל הרואה החולה יתעבהו כל אכל תתעב כפשו ועל׳ כפשי הכפש המתאוה שכחה כנוע בכבד וככה הכתו׳ או׳ הכפש האוכלת ובטני רמז לקרב העליון ל שם המאכל והנה ה הטעם כי כח הגוף חלם כנגד אכלו עש כי כלו. בחסרון המאכל דרך משל והזכיר העצמות שהם מוסדות הגוף: מכל. הזכי׳ כי מפאת צורריו תבא לו חרפה: ולשכני מאד. היא חרפה להם בעבור שהם קרובים אליו: נדדו ממני. כאדם שיברח מראו׳ חליקם׳ ודבר מגונה ונמאס ל למראה: נשכחתי. שאר׳ לא יזכרני ככל׳ אין חפץ בו כאשר יאבד לא יבוקש. כי יתכן היותנשכחתי מ מפאת השם בעבור שלא יושיעני כאילו שכחני בעבור ש שאמר אחר כן כי ש שמעתי דבה רעה ש שיוציאו עלי שיפחד ממנה כל השומע או טעמו להיות לי מגור מכל סביבי בהוסדם. מגזרת סוד: ואני. אף על פי שיחשבו האויבי׳ ששכחני אני בך אבטח ואודה כי אתה אלהי: בידך. כנגד השומרים הבלי שוא כי עת ישועתי ב בידך לבדך הוא: האירה. מלת על כמו אל כמו ויתפלל על יי׳ כמו יאר יי׳ פניו כי ההוה ב במקום כיושב בחושך על כן האירה: תאלמנה. בעבור שהזכיר למעלה כי ש שמעתי דבת רבים והנה עתק כדרך וידבר אתם קשות והנה יחסר דבר וטעם צדיק כמוני: מה. ואלה הדוברים עתק לא ידעו הטוב שצפנת ליראיך וכבר עשית כמה טובות בגלוי לחוסים בך וזה טעם נגד בני אדם: תסתירם. וככה כל יראיך תסתירם וסתרם הוא שתסתיר פנים מאכסים מעותים: מרכסי. מגזרת והרכסים לבקעה ויש אומרים תסתירם בסתר שיראו פניך מריב לשונות ויש אומרים בסתר אפך וכעסך מהם בריב לשונות כי דבת רבים: ברוך יי׳. יש אומרים כאילו הייתי בעיר מצור או אז אומר בעיר מצור ברוך יי׳: ואני נגרזתי. מגזרת גרזן שהוא כלי לכרות בו ויש אומרים שהוא הפוך וכאשר אמר עיניך אמר שמעת: אהבו. לשון צווי כמו אחזו לנו שועלים: אמונים. תאר כמו פסו אמונים: על יתר. הנותרים מאנשי הגאוה ואת לעשות לתקן השבת כמו וימהר לעשות אותו ויתכן היות גאוה חסר בי״ת גם יחסר מלת מעשה כאילו אמר ומשלם על יתר עושה מעשה בגאוה: חזקו. אמר לחסידים אהבו בעבור גדל מעלתם ולמיחלים חזקו: לדוד משכיל אשרי נשוי פשע. יתכן היות זה המזמור על טעם פיוט תחלתו משכיל או בעבור שכתוב בו אשכילך ומלת נשוי פשע מבעלי האל״ף בא על דרך בעלי הה״א או שכיהם כמנהגם והעד וכמו את כלימתם וכסוי פעול כי וכוסה קלון פועל יוצא והטעם כי המוכה או הנגוע בעבור פשע שעשה בגלוי על כן אמר אודה עלי פשעי ויש שאלה קשה הנה מצאנו דוד אומר כי חסיד אני ולא תתן חסידך אם כן איך מצאנו בכמה מזמורים שיש לו פשעים ועונות כי פשעי אני אדע והתשובה כי לבן היה שלם עם השם ולא פשע ולא חטא רק כנגד בני אדם יש לו פשיעות כשגגה ואחרי׳ אמרו שהוא מדבר בעד אחרים שהם בגלות אם כן מה יעשה במלת כי פשעי אני אדע שהוא כדבר בת שבע ועוד אפר שכנו: אשרי

ופחד ב׳ בטעמא לעיל וסי׳ לולי אלהי אבי אברהם ופחד יצחק. ופחד למיודעי ראי בחוץ. וחד בלרע ופחד ורחב לבבך: אויבי י״א מלאים וסי׳ נמסר בשמואל א׳ ריש סי׳ ב׳ ובתלים סי׳ ט׳. בגאוה ב׳ וסי׳ בגאוה ובגודל לבב לאמר. בגאוה ובוז: צפנת ג׳ בקריא׳ וסי׳ מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. ואלה צפנת בלבבך. כי לבם צפנת משכל: אהבו ב׳ בקריא וסי׳ שנאו רע. אהבו את יי׳ כל חסידיו: ומשלם ג׳ בקריאה וסי׳ ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו. ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם. ומשלם על יתר עשה גאוה. אג״ך:

חָנֵּנִי יְהוָה כִּי צַר לִי עָשְׁשָׁה בְכַעַס
עֵינִי נַפְשִׁי וּבִטְנִי: כִּי כָלוּ בְיָגוֹן חַיַּי
וּשְׁנוֹתַי בַּאֲנָחָה כָּשַׁל בַּעֲוֹנִי כֹחִי
וַעֲצָמַי עָשֵׁשׁוּ: מִכָּל צֹרְרַי הָיִיתִי
חֶרְפָּה וְלִשְׁכֵנַי מְאֹד וּפַחַד לִמְיֻדָּעָי
רֹאַי בַּחוּץ נָדְדוּ מִמֶּנִּי: נִשְׁכַּחְתִּי כְּמֵת
מִלֵּב הָיִיתִי כִּכְלִי אֹבֵד: כִּי שָׁמַעְתִּי
דִּבַּת רַבִּים מָגוֹר מִסָּבִיב בְּהִוָּסְדָם
יַחַד עָלַי לָקַחַת נַפְשִׁי זָמָמוּ: וַאֲנִי
עָלֶיךָ בָטַחְתִּי יְהוָה אָמַרְתִּי אֱלֹהַי
אָתָּה: בְּיָדְךָ עִתֹּתָי הַצִּילֵנִי מִיַּד
אוֹיְבַי וּמֵרֹדְפָי: הָאִירָה פָנֶיךָ עַל
עַבְדֶּךָ הוֹשִׁיעֵנִי בְחַסְדֶּךָ: יְהוָה אַל
אֵבוֹשָׁה כִּי קְרָאתִיךָ יֵבֹשׁוּ רְשָׁעִים
יִדְּמוּ לִשְׁאוֹל: תֵּאָלַמְנָה שִׂפְתֵי
שָׁקֶר הַדֹּבְרוֹת עַל צַדִּיק עָתָק בְּגַאֲוָה
וָבוּז: מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ
לִּירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ לַחֹסִים בָּךְ נֶגֶד בְּנֵי
אָדָם: תַּסְתִּירֵם בְּסֵתֶר פָּנֶיךָ מֵרֻכְסֵי
אִישׁ תִּצְפְּנֵם בְּסֻכָּה מֵרִיב לְשֹׁנוֹת:
בָּרוּךְ יְהוָה כִּי הִפְלִיא חַסְדּוֹ לִי בְּעִיר
מָצוֹר: וַאֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי נִגְרַזְתִּי
מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אָכֵן שָׁמַעְתָּ קוֹל תַּחֲנוּנַי
בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ: אֶהֱבוּ אֶת יְהוָה כָּל
חֲסִידָיו אֱמוּנִים נֹצֵר יְהוָה וּמְשַׁלֵּם
עַל יֶתֶר עֹשֵׂה גַאֲוָה: חִזְקוּ וְיַאֲמֵץ
לְבַבְכֶם כָּל הַמְיַחֲלִים לַיהוָה:

לב לְדָוִד מַשְׂכִּיל
אַשְׁרֵי נְשׂוּי פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה:

חוס עלי יי׳ ארום עיק לי בלארת מרוגזיה עיני איטעק נפשי וכריסי: ארום שיציאו בדוונא חיי ושני בחינתא תקל בחובי חילי ואיברי: מן כל מעיקיי הוות כיסופא ולשבבי לחדא ודלותא לידעין לי רחמיין בשוקא ערקין מן קדמי: ואתנשיית היך שכיבא מן רעיונא הויתי כמן דפחד תביר: מטול די שמעית טיב ביש דאמרין עלי עממין סגיאין דתיתא מחזור חזור באיתכנשיהון כחדא עלי למיסב נפשי חשיבו: ואנא עלך רחיצית יי׳ אמרית אלהי אנת: באידך זמני פורקני פצי יתי מן יד בעלי דבבי ומרודפי: אנהר סבר אפך על עבדך פרוקני בטובך: יי׳ לא אבהית ארום קריתך יבהתון רשיעי ישתקון ויהתון לשיול: תתפקקן סיפוותי שיקרא דמללן על צדיקי גידופין בגיותנותא ובסרנותא: כמה סגי טובך דאטשיתא לדחלין מינך עבדת לסברין עלך למפרע להון אגר טב קביל בני נשא: תטמרינון בטמרא בעידן רוגזך מגידודי גיבריא תטשינון כד במטללתא מתיגרת לישניא: בריך יי׳ ארום פריש טיבותיה לי בקרתא כריכתא: ואנא אמרית באיתבעותי למיערוק אישתציית מקביל יקרך בקושטא שמעת קל צלותי באתחנונתי לותך: רחומו ית יי׳ כל חסידוי מהימניא נטיר מן ביש יי׳ ופריע על דורבני דעבדין גיותנותא: תקופו ויתעלים רעיונכון כל דכיילין למימרא דיי׳: לדוד שכלא טבא אמר דוד טובוי דמן שבקין ליה מרודוי חפיין על חיטאוי:

אשרי · הנה כסוי חטאה הוא העושה תשובה וסר חרון השם ממנו ולא נראתה חטאתו שלא היה עליה עונש טעם יחשוב מתחשבה או חשבון ורמיה כמו מרמה ויש אומרים ואין ברוחו להיות כקשת רמיה ועוד אפרשנו : כי · אם שתקתי שלא אדבר כדבור בני אדם בלו עצמי בשאגתי כמו האריה שיוריש קול : כי · ידך ·

כי החרשתי · כאשר החרשתי מלהתודות על פשעי לפניך : בלו עצמי · מרוב אנחות דאגתי כל היום שהייתי דואג מפני הפורענות : כי יומם ולילה · היה כבד עלי מורא ידך ונזירותיך : נהפך לשדי · לחלוח שלי וכן לשד השמן לחלוח שמן כך פירשו דונש ומנחם חברו לשון שדידה כמו משוד עניים רשעי זו שדוני : בחרבוני

לב' אשרי ד' בטע' וסי' נכס' בריש סיפ' ובלו ד' וסי' לא כלו שלכותיכ' מעליכ' · בלו מרוב הדרך מאד · שלבותיה' לא בלו דעזרא · כי החרשתי בלו עצמי : ידך ה' חס' בסיפ' וסימ' קומה י' אל נשא ידך · ותנחת עלי ידך · הכבד עלי ידך · אם אלך בקרב צרה · פותח את ידך : ובן ה' בקרי' וסי' ויען יי' אליו יען אשר שאלה חכמה ומדע ·

אַשְׁרֵי אָדָם לֹא יַחְשֹׁב יְהוָה לוֹ עָוֺן
וְאֵין בְּרוּחוֹ רְמִיָּה: כִּי הֶחֱרַשְׁתִּי בָּלוּ
עֲצָמָי בְּשַׁאֲגָתִי כָּל הַיּוֹם: כִּי יוֹמָם
וָלַיְלָה תִּכְבַּד עָלַי יָדֶךָ נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי
בְּחַרְבֹנֵי קַיִץ סֶלָה: חַטָּאתִי אוֹדִיעֲךָ
וַעֲוֺנִי לֹא כִסִּיתִי אָמַרְתִּי אוֹדֶה עֲלֵי
פְשָׁעַי לַיהוָה וְאַתָּה נָשָׂאתָ עֲוֺן
חַטָּאתִי סֶלָה: עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל
חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא רַק לְשֵׁטֶף
מַיִם רַבִּים אֵלָיו לֹא יַגִּיעוּ: אַתָּה
סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט
תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: אַשְׂכִּילְךָ וְאוֹרְךָ
בְּדֶרֶךְ זוּ תֵלֵךְ אִיעֲצָה עָלֶיךָ עֵינִי:
אַל תִּהְיוּ כְּסוּס כְּפֶרֶד אֵין הָבִין
בְּמֶתֶג וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לִבְלוֹם בַּל קְרֹב
אֵלֶיךָ: רַבִּים מַכְאוֹבִים לָרָשָׁע
וְהַבּוֹטֵחַ בַּיהוָה חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ: שִׂמְחוּ
בַיהוָה וְגִילוּ צַדִּיקִים וְהַרְנִינוּ כָּל
יִשְׁרֵי לֵב:

לג

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהוָה לַיְשָׁרִים נָאוָה
תְהִלָּה: הוֹדוּ לַיהוָה בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל
עָשׂוֹר זַמְּרוּ לוֹ: שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ
הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה: כִּי יָשָׁר דְּבַר
יְהוָה וְכָל מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה: אֹהֵב
צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְהוָה מָלְאָה
הָאָרֶץ: בִּדְבַר יְהוָה שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ
וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם: כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי
הַיָּם נֹתֵן בְּאֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת:

טַב לְמֹשֶׁה בַּר עַמְרָם דְּלָא חָשִׁיב יְיָ לֵיהּ עַוְיָין בְּדִיל דְּלָא אִהְוַת בְּרוּחֵיהּ נִכְלָא: מְטוּל דִּשְׁתְקִית מִן פִּתְגָמֵי אוֹרַיְיתָא בְּלִיַין גַּרְמַיי בְּנַהֲמוּתִי כּוּלָא יוֹמָא: אֲרוּם יֵימָם וְלֵילֵי תְּקִיפַת עֲלַי מַחְתָּךְ אִיתְהַפִּיךְ רוּטְבִי הֵיךְ שַׁרְבָא דְקַיְיטָא לְעָלְמָא: חוֹבָתִי אוֹדְעִינָךְ וְעַוְיָתִי לָא חֲפִית אֲמָרִית אוֹדֵי עַל מְרוֹדַיי קֳדָם יְיָ וְאַתְּ שְׁבַקְתָּא עַוְיָתִי חוֹבִי לְעָלְמִין: מְטוּל דָּא יְצַלֵּי כָּל חֲסִידָא קֳדָמָךְ לְעִידָן רַעֲוָתֵיהּ לְחוּד לְעִידָן דְּיֵיתוּן עַמְמִין סַגִּיאִין הֵיךְ מַיָּא לְוָתֵיהּ לָא יִמְטוּן לְמִבְאָשׁ: אַתְּ הוּא יְיָ טְמוּר לִי מִמְּעִיקָא תִּנְטְרִינַנִי בְּיַעַת שֵׁיזְבוּתָא תְּחַזְרִינַנִי לְעָלְמָא: אַשְׂכְּלִינָךְ וְאַלִּיפִינָךְ בְּאוֹרְחָא דְנַן תְּהָךְ אִימַלְכִינָךְ וְאִישַׁוֵּי עֲלָךְ לְטָבָא עַיְינַי: לָא תְהַוְיָן כְּסוּסְיָא וְהֵיךְ כּוּדְנָא דְּלֵית לְהוֹן כִּיוּנָא בְּזִמָּמָא וּפְרוּמְבַּיָּא תִּיקוּנֵיהּ לְאִיתְהַסְּמָא כַּחֲדָא לָא יִתְקָרֵב לְוָתָךְ: כַּגִּיאִין כֵּיבִין לְרַשִּׁיעָא וּדְכָלֵי בַּיְיָ טֵיבוּתָא יְחַזְרִינֵיהּ: חֲדוּ בְּמֵימְרָא דַּיְיָ וּבְעוּ צַדִּיקַיָּא וְשַׁבְּחַן כָּל תְּרִיצֵי לִבָּא: שַׁבְּחוּ צַדִּיקַיָּא קֳדָם יְיָ לִתְרִיצֵי יָאֵי שַׁבַּחְתָּא: אוֹדִיאוּ קֳדָם יְיָ בְּכִנּוֹרָא בְּנִבְלָא דַעֲסַרְתֵּי נִימִין שַׁבְּחוּ לֵיהּ: שַׁבְּחוּ קֳדָם יְיָ שִׁירְתָא חַדְתָּא אוֹטִיבוּ לְשַׁבָּחָא בְּיַבָּבָא: מְטוּל דְּתַקִּין פִּתְגָמָא דַּיְיָ וְכָל עוֹבָדוֹי בְּהֵימָנוּתָא: רָחֵם צִדְקָתָא וְדִינָא טוּבָא דַּיְיָ מַלְיָא אַרְעָא: בְּמֵילָא דַּיְיָ שְׁמַיָּא אִיתְעֲבִידוּ וּבְרוּחָא דְפוּמֵיהּ כָּל חֵילֵיהוֹן: דְּמַכְנִישׁ הֵיךְ זִיקָא מוֹי דְיַמָּא יָהֵבִינוּן בְּאַפּוֹתִיקֵי תְהוֹמַיָּא:

והבלבים עזינפש · מדי עברו יקח אתכם · אל תהיו כסוס כפרד · חכמת ערום הבין דרכו · וסים' בלשון ארמי הון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא : לג" לישרים ג' בקרי' וכיב' רננו צדיקים ביי' לישרים נאוה · זרח בחשך אור · יצפון לישרים תושיה · וא' ולישרים בלבותם : צדקה ומשפט ג' וסים' ושמרו דרך יי' · אהב צדקה ומשפט · עשה צדק ומשפט : תהומ' ד' מל' דמל' וסים' כנס כנד כי הים · יעלו הרים ירדו תהומות · בדעתו תהומות נבקעו · באין תהומ' חוללתי · ועיין בסדר בשלח בפסוק תהמת יכסיומו :

מכתך כי המכה ביד היא : לשדי · מגזרת לשד השמן והטעם ח הליחה החמה שבח חיי האד' גם בחרבוני קיץ דרך משל שיבשה הליח וימיו קרבו למות : חטאתי · כנגד כסוי חטאה ועוני כנגד לא יחשב יי' לו עון ופשע כנגד כסוי פשע וטעם אודה להתודות וטעם נשאת ברוח הקודש או שנשא עד היו' עונו : על זאת · שאתה נושא עון : לעת מצוא · כדרך דרשו יי' בהמצאו ובקשתם ח משם את יי' אלהיך ו ומצאת או כאשר ימצ' לבבו תשובה ממחשבו ומכוי מעשיו וברכיו אז יתפלל על דרך על כן מצא עבדך את לבו · טעם לשטף מים רבים רמז להמית א אויביו בתי' כמו ומשכי ממים רבים או המות והתחלואים והמשילם למים שהתגברו וטעם רק כי המים יציקו א אחרים וכאילו הוא ק קשור עם אין לא יגיעו וכמוהו בלשונכו ח הרבה : אתה : יתכן להיות מצר כמו אויב או הצרת החולי כמו צר ומצוק והשד רבים מכאובים : רני פלט · אמר רבי משה תסובבני פועל יוצא לשנים פעולים קולות מלאכי שאמלט והנה רני כדרך ותעבור הרנה והם יושיחוני ויאמרו א אשכילך בדרך זו תלך כמו זאת ותחסר בית מן עני ויש אומרים כטעם רמז : אל תהיו · זאת היא העצה : כסוס כפרד : דרך בחות בלא וין כרע כאח לי ופעמי' יחסרו הכף הר' משה הטעם

קיץ · עד שיבשם כחורב הקיץ מפני דאגת כובד ידך שהייתי דואג על חטאי ולפיכך חטאתי אודיעך תמיד ולשון הווה הוא · כי אמרתי טוב שאודה עלי פשעי ליי' ועת כשהודיתי ואמרתי לנתן הנבי' חטאתי נשאת עון חטאתי כענין שנאמר גם יי' העביר חטאתך וגו' : לעת מצוא · בהמצאך לקבל תפילתו ומה היא זאת רק לשטף מים רבים אשר לא יגיעו אליו שלא יפול ביד ה האומות שהם כמים שוטפים וכן מצינו שהתפלל דוד על זאת ואמ' אפלה נא ביד יי' כי רבים ד רחמיו וביד אדם אל אפולה : אתה סתר לי · להסתר בצלך מפני פחד אויב : תצרני · כמו תשמרני : רני פלט · רנה של הצלה : תסובבני · לשון הווה הוא סבבתני תמיד רני פלט וכך אמרת לי אשכילך ואורך דרך ללכת : איעצה · ארמוז לך בעיני רמז מה תעשה איעצה לשון קריצת עין כמו עוצם עיניו לחשוב תהפוכות בספר משלי : אל תהיו כסוס כפרד · שאינו מבין בין העושה לו טובה לעושה לו רעה כשאתה מחגם בו ב במתג הוא בולם פיו ומכסכם ב ברסנו וכשאתה מקרדו ומקרצפו אתה צריך לבלום ולסגור פיו ו ולייסרו במתג ורסן כשאתה ת מעדהו עדיו ומיפהו בל קרוב אליך שלא יקרב אליך להזיקך כשאת' מייפהו במתג ורסן עדיו לבלום בשע' עדיו שאת' מקרדו ומקרצפו אתה צריך לסודגו במתג ורסן שלא יקרא אליך · בלימה בלשון משנה לשון מכגר פיו בולם ר רגליו מטולאות במסכת בכורות ומנחם חבר לבלום וכן על בלימה לשון תוכן : בנבל עשור · של עשר נימי נעימה : כנד · לשון גובה וכן תרגם אונקלוס נצבו כמו נד קמו כשור וכן פי' מנחם ואין נד וכאר שוין : נותן באוצרות תהומות · תה' הארץ :
השנ'ת

שתהיו כדמות הסוס שהוא צריך למתג ולרסן ואמר עדיו כמו לחיו וכמוהו המשביע בטוב עדייך : לבלום · מלה ידועה בלשון חז"ל · וטעם בל קרוב אליך להזיקך ולא כי כל קרוב אליך חלילה לך מהיותך כסוס כדרך ועבתרשעי' רחק' מני ולא ביתחבר מלת אותו כאילו כת' במתג ורסן תפארהו לבלום אותו ועוד עדיו על דרך למאוא עונו לשנוא : רבים · אמר רבי משה מי שלא שם לבו לשמור אורחתיו אולי מעדו אשוריו ובעבור זה נקרא רשע ויתכן שהוא הכסוי פשע וטעם והבוטח ביי' שלא ישען על הרופאים כאשר ודע כי הכתוב לא התיר להתרפאות רק ממכת בן אדם כי השם לבדו הוא רופא ישראל ורפואתו לחזק כפטו ולהוסיף על יראתו : שמחו · הצדיקים שלא חטאו הם שמחו שלא יבוא עליהם חולי כי רופאם שהוא השם הוא שומרם והוא יסיר כל מחלה הנמצאים במאכלם : רננו צדיקים · השמיעו קול ונאוה מגזרת תאוה והלון לבנין כפעל על משקל וכל נעשה במרחשת ויש אומרים כמו נאה בלשון תלמוד : הודו · בכנור עשור · אמר רבי משה נבל שיש בו עשרה נקבים ולא דבר נכונה כי נבל כלי בפני עצמו גם כן עשור כאילו אמר בנבל בעשור על דרך כרע כאח לי וכמוהו ככבש אלוף ככבש כאלוף כי הכף ישמש בעבור שנים כדרך בית באל מדי יעשה חפצו והעד שהם שנים עלי עשור ועלי נבל : שירו לו · בעבור שנים כאילו כתוב הטיבו נגן לו בתרועה כדרך אל בארץ תוכיחני : כי · דבר יי' · הם גזרותיו שגזר ונקראו דברים שהכל על ידי המלאכים שהם עושי רצונו וככה הודו כל הנביאים גם חכמי הלב וטעם שמתועם זה הכתוב כי הצדיקים בשמחה וברננה לעולם ואינם מתעצבים על מה שנגזר עליהם השם כי הכל יושר ואמונה : אהב · הזכיר יושר עם דבר כי הוא הנכון ואמונה עם המעשים שיוציא לאור כל תעלומה וצדקה כמו צדק כדי להשוות הכל ומשפט זה מזה וחסדו כולל הכל על כן חסד יי' מלאה הארץ : בדבר · שב להזכיר הדבר כי לא החלקים לבדם דבקים בדבר השם רק הפרטים והזכיר השמים וברוח פיו כמו בדבר יי' בעבור כי כל הנבראים בארץ וכל ההווה בם תלוי במערכ' השמי' כולם · והנה הזכי' בארץ בתחלה כי היא המוצק ואחנו הנולדי' ממנה והזכ' השמי' ואח"כ הים ולא הזכי' גלגל הרוח והאש כי לא דבר רק על הנראה לעין אמר רבי משה לא יגלה שטח הארץ שהיא היבשה רק בעמוד המים כמו נד שנקוו המים והנה כונס מגזרת לך כנוס את כל היהודים ונותן באוצרות הטעם כפול :
ידגו

ראו · והנה הכל נברא בדברו והנה ראוי הוא שיראו אנשי הארץ מהשם ויחרדו אל דברו והזכיר כל הארץ כדרך וכל הארץ באו מצרימה : כי הוא אמר · בחפץ וברכות לא בכלי · הוא צוה ויעמוד · הטעם כפול כאילו אמר כי הוא אמר ויהי אמר והוא צוה צווי · ויעמוד כאשר פירשתי כדרך וברך ולא אטיבנה כי כח השם בכח כל פועל עבר או עתיד : יי' · ואחר כן מעצתו שעומדת אין כח לכל הגוים להפר אותה רק הוא יפר עצתם : עצת יי' · כנגד עצת גוים : מחשבות לבו · דרך משל כנגד מחשבות עמים · תמימים · בעבור שהזכיר גבורת השם אמר כי הוא יודע סתרי לב והנה הוא חכם ואמיץ כח וטעם המקיף כאילו רואה הכל בעיניו והזכיר השמים כי הם סביבו' כל הארץ ואמר אל כל יושבי

לנחלה טו' וסים' נמסר בסדר ויקח קרח : בני האדם ו' וסים' אשר בנו בני האדם · אם יי' הסיתך בי · את לבב כל בני האדם דמלכים דתפלת שלמה · וחברו דדה' · משמים הביט יי' · להודיע לבני האדם · וכל קהלת דכוו' : עזרנו ב' וסים' עזרנו ומגננו הוא · עזרנו בשם יי' : לד' טעמו ד' בקריא' וסימ' והיה טעמו כטעם לשד

רשי

המניח · הביט : היוצר יחד לבם · לב כלם יחד ויודע כל המחשבו' ורבותינו הסיבוהו אל ממכון שבתו השגיח יחד לבם היוצר ודרשו מכאן שכולן נסקרין בסקירה אחת : בשנותו את טעמו · כענין שנאמר ויתו על דלתו' השער וגו' וישנו את טעמו בעיניהם ששנה דברו וטעמו ועשה עצמו שוטה והוריד רירו על זקנו : לפני אבימלך · כך כל מלכי פלשתים נקראים וכל מלכי מצרים פרעה ואף על פי ששמו אכיש קורין לו אבימלך ומדרש אגדה שהיה צדיק כאבימלך שלא רצה להרגו ועבדיו אומרים לו הלא זה דוד מלך הארץ כדאיתא במדרש תהלים : ביי' תתהלל נפשי · מתפאר אני ומתהלל שיש לי פטרון כזה להושיע ולהגן : תתהלל נפשי · ספורוג' טרא בלעז : ישמעו ענוים · כשאות מעשה לי מתוך מהללי יבינו אותם וישמחו : מגורותי · לשון פחד כמו ויגר מואב : הביטו אליו · כל אותם שהביטו אליו מתוך צרתם : ונהרו · האירו פניהם : יחפרו · יתביישו כמו וחפרה הלבנה ובושה החמה : טעמו וראו כי טוב יי' · טעמו דברו : יראו · היו יראים לשון ציווי : רשו · לשון דלות : כל טוב · כאון בין בלע"ז כמו כל מלאכה : בקש

יייראו מיהוה כל־הארץ ממנו יגורו
כל־ישבי תבל : כי הוא אמר ויהי
הוא־צוה ויעמד : יהוה הפיר עצת־
גוים הניא מחשבות עמים : עצת
יהוה לעולם תעמד מחשבות לבו
לדר ודר : אשרי הגוי אשר־יהוה
אלהיו העם בחר לנחלה לו :
משמים הביט יהוה ראה את־כל־
בני האדם : ממכון־שבתו השגיח
אל כל־ישבי הארץ : היצר יחד
לבם המבין אל־כל־מעשיהם : אין־
המלך נושע ברב־חיל גבור לא־
ינצל ברב־כח : שקר הסוס לתשועה
וברב חילו לא ימלט : הנה עין יהוה
אל־יראיו למיחלים לחסדו : להציל
ממות נפשם ולחיותם ברעב :
נפשנו חכתה ליהוה עזרנו ומגננו
הוא : כי־בו ישמח לבנו כי בשם
קדשו בטחנו : יהי־חסדך יהוה
עלינו כאשר יחלנו לך : לד
לדוד בשנותו את־טעמו לפני
אבימלך ויגרשהו וילך : אברכה
את־יהוה בכל־עת תמיד תהלתו
בפי : ביהוה תתהלל נפשי ישמעו
ענוים וישמחו : גדלו ליהוה אתי
ונרוממה שמו יחדו : דרשתי את־
יהוה וענני ומכל־מגורותי הצילני :
הביטו אליו ונהרו ופניהם אל־
יחפרו : זה עני קרא ויהוה שמע
ומכל־צרותיו הושיעו : חנה
מלאך־יהוה סביב ליראיו ויחלצם :
טעמו וראו כי־טוב יהוה אשרי
הגבר יחסה־בו : יראו את־
יהוה קדשיו כי־אין מחסור ליראיו :
כפירים רשו ורעבו ודרשי
יהוה לא־יחסרו כל־טוב :

וידחלון מן קדם יי כל יתבי ארעא
מיניה ירתתון כל דיירי תבל :
מטול דהוא אמר ויהוי הוא פקיד
ואיתקיים : יי תבר מלכת עממיא
בטיל מחשבת אומייא : מלכתא
דיי לעלמא קיימא מחשבת ל
ליביה לדרי דריא : טובוי
דגברא דיי אלהיה עמא די בחר
לאחסנא ליה : מן שמיא אסתכל
יי חמא ית כל בני נשא : ממדור
בית מותביה אודיק לוות כל יתבי
ארעא : די ברא יתהון מכוון
כחדא לבהון ומתכוין לכל ע
עובדיהון : לית מלכא מתפריק
בסגעי חילוותיה גיברא לא מתפצי
בסגעי חיליה : שקרא סוסא
לפורקנא ובסגיעי תוקפיה לא
משתזיב : הא עינא דיי מסתכלין
לדחלין מיניה לסברין לטיבותיה
: למפצי ממותא נפשהון
ולקיימותהון באולצנא : נפשנא
מסתכיא לפורקנא דיי סעודנא
ותריסנא הוא : ארום במימריה
יחדי ליבנא מטול דבשום קודשיה
איתרחיצנא : יהי טובך יי עלנא
היכמה דסברינן עלך :
לדוד כד שני ית מדעיה
קדם אבימלך ופטריה ואזל :
אברך ית יי בכל עידן תדירא ת
תושבחתיה בפומי : במימרא
דיי תושבחת נפשי ישמעון ע
עינוותניא ויחדון : הבו רבותא
קדם יי עימי ונרומם שמיה כחדא :
תבעית אולפן מן קדם יי ועני
ומכל דחלתי פציתי : אסתכלו
לוותיה ואתנהרו ואפיהו לא עצבו
: דין עניא צלי קדם יי שמיע
ומכל עקתוי פרקיה : שרי
מלאכא דיי חזור חזור לדחלין
מיניה ושיזיב הינון : אשתמודעון
וחמון ארום טב יי טובוי לגבר ד
דאיתרחיץ במימריה : דחילו מן
קדם יי קדישוי ארום לית חוסרנא
לדחלוי : בני אריוא אסמתכנו וכפנו ותבעי אולפנא דיי לא חסרין כל טובא :

מסרה
השמן · וישנו את טעמו בעיניהם ·
לדוד בשנותו את טעמו לפני ·
על כן עמד טעמו וריחו לא נמר ·
וחד וטעמו כצפיחית בדבש :
הביטו ב' וסי' הביטו ארחו' תימא ·
אלין ונהרו : יראו ג' בקריא' וסימ'
אך יראו את יי' · ועתה יראו את
יי' · יראו את יי' קדושיו :

שלא יפקד מהם איש : היוצר · היוצ' אחד ואם היוצרים שונים על כן הוא לבדו יבין אל כל מעשיהם : אין המלך · אין הגזרות כמחשבת היועץ הגדול בבני אד' והוא המלך והנה מה תועלת יש בעצתו והנה איננו נושע בעבור רוב כח שיש לו והטעם על מחנותיו : שקר · בעבור שאמר השם התיתן לסוס גבורה והטעם על סוס המלך והחיל : לא ימלט · הפעל חסר והו' כפשו : הנה עין יי' · על דרך ואשימה עיני עליו ועינך שים עליו : אל יריאיו · ממנו לבדו לא ממלך שהוא בשר ודם ולא ייחלו רק ל לחסדו לבדו : להציל ממות : חרב או דבר : נפשנו · בעבור שאיננו יראי השם והמייחלים לו כמלטנו על כן נפשנו חכת' לו וטעם עזרינו כנגד ברוב חיל שהזכיר עם המלך ומגיננו כנגד המלך כמו מגיננו ראה אלהים : כי בו ישמח לבנו · כנגד יריאיו : יהי · הזכיר חסדך ויחלנו לך כנגד למיחלים לחסדו : לדוד בשנותו את טעמו · טעמו לבו ושכלו ודעתו כמו משיבי טעם ואכיש היו לו שני שמו' וכמוהו רבו' : אברכה · בכל עת · בהיותו במרחב או בצר או ב בטעמו או בשנותו א אותו : ביי' · בו אתהלל עד שישמעו ענוים ת תהלתי וישמחו : גדלו · כאילו ידבר עמהם ובקש מהם שיעזרוהו לגדל את השם : דרשתי · ספר להם מדרש השם בצר לו וענהו : הביטו · טעם אין זה שהזכיר אחרי כן עני קרא וכמוהו א אראנו ולא עתה והוא דרך כוכב מיעקב :

ונהרו · יאורו פניהם הפך אל יחפרו מגזרת המנהרות ותרגום ונהורא עמיה שריא ויש אומרים מגזרת ונהרו אליו מגזרת נהר : זה · שמע · עבר כמו כאשר אהב בעבור היותו כאתנחתא : חונה · בעבור שסבבוהו עבדי אכיש והשם שלח מלאך להצילו על דרך ישלח מלאכו לפניך וטעם סביב מטעם מלאך שם המין כמו ויהי לי שור וחמור והנה הטע' מלאכי' רבים כמו' בדברי אלישע ואע"פ שאינ' נראי' במראה העין הם נודעי' בלב באמת : טעמו · מגז' טעמו זה הוא מראה שלב וראו מראה העין : יראו · אר' מטה היה ראוי להיות יראו כמו קראו רק בא מנוקה בעבור שלא תתערב עם יראו צדיקים וטעם קדושיו הם העוזבים תאות העולם ועסקיו וטעם יראו שלא תיראו שיבוא להם נזק או תחסור אפילו מלחם : כפירים · יש אומרים הכופרים בעיקר והנכון בעיני שהם בני האדם הדומים לכפירים לטרוף ברוב אכלם הנה רשו ורעבו ודורשי יי' · שלא יבקשו לחם רק מהשם לבדו ויש אומרים כי כאשר תפשוהו אנשי אכיש הרעיבוהו ונעמדו לפני אכיש היה רעבו והשם בחסדו עזרו כדרך אליהו : לכו

לכו. הזכיר בנים שהם צריכים לימוד: מי. תאות הכל לחיות שנים רבות על כן אוהב ימים ארוכים כמו אנשי מדות אנשי לבב והנה הטעם ימים ידועים כימי שלוני שחיה ככה: נצור. אמר לקדושים היראה בלב כי מעלתם גבוהה להשמר בלשון ובמעשה: סור מרע. מצות לא תעשה ועשה טוב מצות עשה: בקש שלום. כי אין משפט הבנים לבקש מרדה ולהתגבר זה על זה: עיני. הזכיר העינים והאזנים הסתר והגלוי: פני. חרון אף מידאה בפנים כמו ופניה לא היו לה: צעקו. בשובם מרשעתם ויש אומרים כי זה הפסוק שב אל מעלת הצדיקים והנכון כאשר דברתי והעד קרוב: לנשברי לב. הם ששבו מדרכם הרעה: רבות. הטעם אם תראו צדיק שבאו עליו רעות יואם כי השם יצילנו מכולם: שומר. והטעם שאפילו על אבריו שום נזק גדול לא יהיה והזכיר העצמות בעבור שהם יסודות הגוף: תמותת. רעה אחת מיד תמותת הרשע כנגד רבות רעות צדיק: פודה. ולא יאשמו. כמו ושוכחי צדיק יאשמו וכמוהם יאשם שמרון: לדוד ריבה יי׳ את יריבי. ויריבים אומרים שהוא הפוך כמו אם שוב תשובו אם שוב ישיבני יי׳ והנכון כעיני שהם שנים שרשים: החזק. הטעם כי המגן והצנה שאחת למלחמה אין משעני עליהם רק עליך שתחזקני ותחזק מגני והרק. כאילו אתה הוא שתריק החנית וסגור. לסגור עליהם שלא ישיגוהו ברדפם אחריו: אמור. כי התשועה תהיה מהשם: יבושו יסוגו אחור. כמו יכונו מכין כפעל כי אילו היה מבעלי הנון היה כמו יפלו בלב אויבי המלך: יהיו. יתכן שידחה הרוח המוץ אל מקום וינוח בו רק אם היה המלאך דוחה לא ינוח לעולם רק יפוזר כולו עד שלא ינצא: יהי. הטעם בברחם עד שלא ידעו אי זה דרך יברחו: ומלאך השם רודפם. עד שלא יכלו: וחלקלקות. כפול כמו שחרחר שחרחורת והטעם חשך עב והלך יוכל כח הרגשת המשום להכירו כדרך ואם חשך שהוא כמו אשר ימשש העור להיותו כמו ויאמץ ויכנו ככון כלל: כי. שחת. מגזרת ישוח על משקל אשר זורה ברחת מגזרת רוח: תבואהו. לכל אחד רעה שיפתאה כל משועה: תלכדו. כדרך וזה שמו אשר יקראו: ונפשי. רמז לנשמה העליונה ונקראת נפש בעבור היותה קשורה עמה: כל עצמותי. רמז לגוף כי העצמות מוסדותיו וכאילו תדברנה ותעידנה כי אין אלהים רק השם שיכול להציל זה העני: יקומון. יבאר למה יבוא השם עליהם הרעה ותבואם שואה לא ידעוה כנגד אשר לא ידעתי וטעם ישאלוני ישאלוני ממני שאתן להם מה שלא ידעתי רק כעדות חמס:

החפץ ג׳ וסימ׳ החפץ ימלא ידו. החפצאת שלום עבדו. מי האיש החפץ חיים: מדבר ח׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא וביחזקאל סוף סימן א׳ וכסי׳ מ״ג: בעשי ג׳ כתיב יוד בקרי׳ וסי׳ ויעשו כל חכם לב בעשי המלאכ׳ אל תקנא בעשי עולה. פני יי׳ בעשי רע להכרית מארץ: מוגה ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא ובירמיה סימן ח׳

לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ לִי יִרְאַת יְהוָה
ה׳ ג׳ אֲלַמֶּדְכֶם: מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים
אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב: נְצֹר לְשׁוֹנְךָ
ח׳ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה: סוּר
ג׳ מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ
ג׳ : עֵינֵי יְהוָה אֶל צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל
ג׳ וכתי׳ יוד שַׁוְעָתָם: פְּנֵי יְהוָה בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית
ב׳ ר׳ מֵאֶרֶץ זִכְרָם: צָעֲקוּ וַיהוָה שָׁמֵעַ
וּמִכָּל צָרוֹתָם הִצִּילָם: קָרוֹב יְהוָה
ל׳ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב וְאֶת דַּכְּאֵי רוּחַ יוֹשִׁיעַ:
ל׳ ל׳ רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ
ז׳ יְהוָה: שֹׁמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה
ל׳ לֹא נִשְׁבָּרָה: תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה
ל׳ ויתר פרה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ: פּוֹדֶה יְהוָה נֶפֶשׁ
עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל הַחֹסִים בּוֹ:
ל ה לְדָוִד רִיבָה יְהוָה
ל׳ כת׳ וא׳ קמץ ל׳ אֶת יְרִיבַי לְחַם אֶת לֹחֲמָי: הַחֲזֵק
ל׳ מכע׳ בסי׳ ל׳ מָגֵן וְצִנָּה וְקוּמָה בְּעֶזְרָתִי: וְהָרֵק חֲנִית
וּסְגֹר לִקְרַאת רֹדְפָי אֱמֹר לְנַפְשִׁי
ל׳ חכ׳ וסט חס בליט׳ יְשֻׁעָתֵךְ אָנִי: יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ מְבַקְשֵׁי
נַפְשִׁי יִסֹּגוּ אָחוֹר וְיַחְפְּרוּ חֹשְׁבֵי רָעָתִי
: יִהְיוּ כְּמֹץ לִפְנֵי רוּחַ וּמַלְאַךְ יְהוָה
ל׳ ל׳ חס דּוֹחֶה: יְהִי דַרְכָּם חֹשֶׁךְ וַחֲלַקְלַקֹּת
וּמַלְאַךְ יְהוָה רֹדְפָם: כִּי חִנָּם טָמְנוּ
לִי שַׁחַת רִשְׁתָּם חִנָּם חָפְרוּ לְנַפְשִׁי:
ל׳ יס תְּבוֹאֵהוּ שׁוֹאָה לֹא יֵדָע וְרִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר
ל׳ א׳ טָמַן תִּלְכְּדוֹ בְּשׁוֹאָה יִפָּל בָּהּ: וְנַפְשִׁי
ב׳ ואתה ב׳ בטע׳ כל אתי רס תָּגִיל בַּיהוָה תָּשִׂישׂ בִּישׁוּעָתוֹ: כָּל
עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יְהוָה מִי כָמוֹךָ
ל׳ ל׳ מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן
ל׳ י׳ מִגֹּזְלוֹ: יְקוּמוּן עֵדֵי חָמָס אֲשֶׁר לֹא
ל׳ יָדַעְתִּי יִשְׁאָלוּנִי:

אִזִילוּ בְנַיָּא קַבִּילוּ מִינִי דַחַלְתָּא דַייָ אַלִּיף יַתְכוֹן: מַן גַּבְרָא דְּבָעֵי חַיֵי רָחִים יוֹמַיָּא לְמֶחֱמֵי טָבָא: טוּר לִישָׁנָךְ מִבִּישׁ וְסִפְוָתָךְ מִלְּמַלָּלָא נִכְלָא: זוּר מִבִּישׁ וַעֲבִיד טַב בָּעֵי שְׁלָמָא וּרְדַף בַּתְרוֹהִי: עֵיינֵי דַייָ לְוָת צַדִּיקַיָּא וְאוּדְנוֹי לְקַבָּלָא צְלוֹתְהוֹן: פַּרְצוּפָא דַייָ רְגִיזִין בְּעָבְדֵי בִישָׁא לְשֵׁיצָאָה מִן אַרְעָא דִּכְרָנְהוֹן: צַלְיַין צַדִּיקַיָּא וְקֳדָם יְיָ שְׁמִיעַ וּמִכָּל עָקְתְהוֹן פַּצִּינוּן: קָרִיב יְיָ לִתְבִירֵי לִיבָּא וְיַת מַכִּיכֵי רוּחָא יִפְרוֹק: סַגִּיאִין בִּישָׁן מַעֲרְעָן לְצַדִּיקָא וּמִן כּוּלְהוֹן פָּצֵא לֵיהּ יְיָ: נָטִיר לְכוּלְהוֹן אִבְרוֹי חֲדָא מִנְהוֹן לָא מִתַּבְרָא: מְתוֹתָא דְרַשִׁיעָא בִּישָׁא וְסַנְאֵי צַדִּיקָא יִתְחַיְּבוּן: פָּרוֹק יְיָ נַפְשָׁא דְעַבְדוֹי וְלָא מִתְחַיְּבִין כָּל דִּסְבָרִין בְּמֵימְרֵיהּ:

לְדָוִד אִתְגַּר יְיָ בְּמָרֵי תִגְרָתִי כַּדַּר קְרָב קֳבֵל בַּעֲלֵי קְרָבָתִי: אַתְקִיף תְּרִיס וְעַגִּיל וְקוּם בְּסַעֲדִי: וּשְׁלוּף מוּרְנִיתָא וּטְרוֹקִיתְקָא וְזַמֵּן לְאוּרְעוּת רוֹדְפַי אֱמַר לְנַפְשִׁי פְּרִיקָךְ אֲנָא: יִבְהֲתוּן וְיִכְפְּפוּן תָּבְעֵי נַפְשִׁי יִרְתְּעוּן לַאֲחוֹרָא וְיִתְכַּנְעוּן חָשְׁלֵי בִישׁוּתִי: יְהַוְיָין הֵיךְ מוֹזָא קֳדָם זַעֲפָא וּמַלְאֲכָא דַייָ דָחֵי: יְהִי אוֹרְחַתְהוֹן חֲשׁוֹכָא וְחַלִּירַיָּא וּמַלְאֲכָא דַייָ רָדִיף לְהוֹן: אֲרוּם מַגָּן פַּרְסַן לְוָתִי שִׁיחַ מְצָדְהוֹן מַגָּן כַּמַּנוּ לְנַפְשִׁי: תֵּתֵיהּ שַׁלְיָיא לָא יִתְחַכַּם וּמְצָדְתֵיהּ דִּי פְּרַס תְּצַיְדֵיהּ בְּשַׁלְיָא יִפַּל בַּהּ: וְנַפְשִׁי תֶּחֱדֵי בְּמֵימְרָא דַייָ תָּדוּץ בְּפוּרְקָנֵיהּ: כּוּלְהוֹן אֵבְרָאֵי תְּהַוְיָין אָמְרִין יְיָ מַן כְּוָתָךְ פָּצֵי עַנְיָא מִן תַּקִּיף מִינֵיהּ וְעַנְיָא וְחַשּׁוֹכָא מִן אַנְסֵיהּ: קַיְימִין סָהֲדֵי חֲטוֹפִין מַאן דְּלָא חַכִּימִית שָׁיְלִין לִי:

רשי

בקש שלום. במקומך: ורדפהו. במקום אחר: פני. פנים של זעם ליפאירא״ם בלע״ז כמו ושמתי פני באיש ההוא כך חברו מנחם: צעקו. הצדיקים ויי׳ שמע: רבות רעות צדיק. הרבה רעות ופחדים באות עליו ומכלם כצול: שומר. הב״ה כל עצמותיו: תמותת רשע רעה. תמותת את הרשע הרעה שהוא עושה תמותת תמית: לא יאשמו. לא יתחרטו לאמר אשמנו שחסינו בך רפנטי״רונט בלע״ז: ריבה יי׳ את יריבי. עשה מריבה עם אותם שעושים מריבה עמי: לחם. לשון מלחמה וכן לוחמי הלחם עם הנלחמי׳ עמי: והרק חנית. הזריין כמו הריק חרבו וירק את חניכיו: וסגור לקראת רודפי. הגן בינו וביניהם כמחיצה: לנפשי. אותו״יי תאיתא״ם בלע״ז כמו כורה שוחה לנפשי: חשך וחלקלקות. שניהם יחד כדי שיחליקו רגליהם בחלקלקות והחשך אינו מניחם להשמר מן החלקלקו׳ כד״א לכן יהיה דרכם להם כחלקלקות באפילה ידחו ונפלו בה: חפרו לנפשי. שוחה ליפול בה: שואה. חשך ברואי״נה בלע״ז: ורשתו אשר טמן. כן דרך לטמון הרשת ולכסותו בקש או בעפר כדי שלא ירגיש בה העובר עליה עד שנלכד בה: ונפשי תגל. כשאראה במפלתם: כל עצמותי. יקלסוך על כך: כי עתה יקומון עלי תמיד עדי חמס וגו׳:

ותפילתי

מחזקאל סימן כ״ב: פודה ל׳ יי׳ נפש עבדיו. וחד פודה ראש: לה׳ יריבי ב׳ חד פתח וחד קמץ וסימ׳ ושמע לקול יריבי דירמיה. ריבה יי׳ את יריבי. בתרא פתח: ישועתך ו׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ ויגבל צור ישעתו. ותהי התשעה ביום ההוא. מי יתן מציון ישעת ישראל. ולכה לישעתה לנו. אמר לנפשי ישעתך אני. ובעבר עברה ישעתי: ונפשי ה׳ וסימ׳ ונפשי אשר פדית. ונפשי ידעת מאד. ונפשי תגיל ביי׳. ונפשי נבהלה מאד. ונפשי אשים בכפי: כל ב׳ קמצי׳ בטעמא וסימ׳ כל עצמותי תאמרנה יי׳ מי כמוך. כל אחי רש שנאוהו. וכל מקף דכות׳ במ״א כי הגדלת על כל שמך. וחד וכל בשליש עפר הארץ. בספר מסורה ראיתי שמונה כל מע״כי בך ומסר ג׳ קמצ״ן וטעות כ״י זה הוא בסקף:

ישלמוני. והרעה הוא שכול לנפשי והוא שם: ואני. יספר טובתו והוא בחלותם לבטומך והנה ידענו כי כל עינוי דבק עם נפש לעולם הוא צום ועניתם את נפשותיכם ונפש כענה תשביע יום ענות אדם נפשו ואם כן מה טעם להוסיף מלת בצום ותבנית פתוח והטעם כי ביום שכבד עליו חליו קראו אוהביו וחבריו צום והיה יום ידוע גם אני עניתי בו נפשי: ותפילתי על חיקי תשוב. אמר ר׳ לוי הטעם שהייתי מתפלל ואני משתחוה וכרכה והנכון כדרך והסב לשכיבנו שכעתים אל חיקם שיתן לי השם כמו תפלתי ובקשתי מהשם בעבורו: כרע. התהלכתי. דבק עם כאבל אם והנכון שהוא עם קודר כנגד קודר הלכתי וטעם קודר כי מנהג האבל להלבים עצמו קדרות: ובצלעי. הרמז בחליי מגזרת והוא צולע על ירכו בעבור שילאה לעמוד על רגליו וללכת ככל בריא: נכים. תאר על משקל מתים והוא מגזרת ונכה רוח כמו גאים ויש אומרים כמו נכה רגלים כנגד ובצלעי וטעם ולא ידעתי שהם עידי חמס שהכרתים ובקרתים בחליים נאספו נכים שחותים שהם לבקר אותי ואעפ״כ שלא ידעתי מי הם קרעו בשרי דרך משל שידברו רעות בו: ולא דמו מגזרת דממה משפעלי הכפל כמו תמו דברי איוב: בחנפי. יש אומרים שהחנפים ואמרו דבר שילעג להם בעלי מעוג וזה הפי׳ ארוך אין לו טעם והקרוב אלי שאלה החנפים שהם חנפי לעג הלעג בעיניהם כמעוג לאכלו על דרך אוכלי עמי אכלו לחם על כן למעלה קרעו בשרי והעד שכן הוא הבא אחריו חרוק עלי שינמו: אדני כמה תראה. ולא אראה נקמתך מהם: משואיהם. שם כאילו הוא משואתם כי יש שמות בתחבולות זכרי׳ ונקבות וטעם מכפירים שמיניהם כשיני אריה: אודך. נדר כי בהנצלו יודה השם בגלוי: אל. שקר. קשור עם אויבי כמו שונאי חנם: יקרצו עין לשנור קצה העין רמז כמשפט ללעג: כי. אמר רבי משה כי רגעי ארץ בקיעי ארץ והטעם רמז למסתור וכמוהו עורי רגע וימאס: וירחיבו. מלת האח רמז לנקמה ראיתה. כנגד ראתה עינינו: אל תחרש: כנגד אמרו: העירה. שכיהם פעלים אינם יוצאים או יהיה העירה יוצא והטעם עמך כדרך קודר הלכתי

ותפילתי על חיקי תשוב. כלומר ואם יאמרו לא עניתי נפשי אלא לרעתם שיכבד עליהם חליים את תפילתי שהתפללתי עליה׳ תשוב אלי: כרע כאח לי התהלכתי. כאילו היו לי אחי ורעי התהלכתי מיצר עליהם על צרתם: כאבל אם. כבן המתאבל על אמו או כאם המתאבלת על בנה: קודר. לשון שחרות: שחותי. לשון שפלות: ובצלעי שמחו ונאספו. וכשאני צולע ששבר בא עלי שמחו ונאספו: נאספו עלי נכים. אנשים פסחים כמו שאנו מתרגמין נכה רגלים ומכחס חברו כמו נכאים אימנואשייץ בלעז: קרעו ולא דמו. אילו היו קורעין את בשרי לא היה דמי שותת לארץ כשמלבינין פני: בחנפי לעגי מעוג וגו׳. בשביל חניפת של ליצנו אכילה ושתייה שמחניפין לשאול בשביל שיאכילם וישקם חורקים עלי שיניה׳ מעוג לשון אכילה כמו אם יש לי מעוג דאליהו ומנחם פתר אותו לשון עוגת לחם וכן אסיים לי מעוג: כמה תראה. כמה ארך אפים יש לפניך לראות כל אלה: משואיהם. מחשך שלהם: מכפירים יחידתי. מושב על השיבה נפשי השיבה מכפירים יחידתי: אויבי שקר. שסונאין אותי על דבר שקר שמעידין עלי מה שלא עלה במחשבתי מעולם אל ישמחו בתפלתי שונאי שסונאים אותי אל יקרצו עלי עין וללעוג בעיניהם על תפלתי יקרצו כי״א בל׳: על רגעי ארץ. על דכאי ארץ וכן רוגע הים עורי רגע וכן פירש דונש: האח האח. לשון שמחה מתהלל בראות לבו מרוב שמחתו שראים תאותם מתקיימת: העירה והקיצה. שאלה של מעלה לשפוט משפטי מאויבי: נאם פשע לרשע בקרב לבי וגו׳. הרי זה מקרא מסורס יש בקרב לבי שהפשע הוא יצר הרע אומר לרשע שלא יהא פחד אלהים לנגד עיניו בקרב לבי כאדם שאומר כתרומה אני: כי החליק. הפשע אל הרשע חלקלקות בעיניו כדי שימצא הקב״ה את עונו לשנוא אותו: חדל להשכיל להיטיב. מנע עצמו מהשכיל להטיב מעשיו: יתיצב

ולא ידעתי ה׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן י״א: מעוג ב׳ וסימ׳ אם יש לי מעוג. בחנפי לעגי מעוג: השיבה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ועתה השיבה אתהן בשלום. השיבה נפשי משואיהם. השיבה לי ששון ישעך: ארץ ד׳ פתחין באתנחתא וסימ׳ כי לא שלום ידברו. נוראות בצדק תעננו. תחת שלש רגזה ארץ. דור ודור ורבות שנינו: אלוה

ישלמוני רעה תחת טובה שכול לנפשי: ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי ותפלתי על חיקי תשוב: כרע כאח לי התהלכתי כאבל אם קדר שחותי: ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים ולא ידעתי קרעו ולא דמו: בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו: אדני כמה תראה השיבה נפשי משאיהם מכפירים יחידתי: אודך בקהל רב בעם עצום אהללך: אל ישמחו לי איבי שקר שנאי חנם יקרצו עין: כי לא שלום ידברו ועל רגעי ארץ דברי מרמות יחשבון: וירחיבו עלי פיהם אמרו האח האח ראתה עינינו: ראיתה יהוה אל תחרש אדני אל תרחק ממני: העירה והקיצה למשפטי אלהי ואדני לריבי: שפטני כצדקך יהוה אלהי ואל ישמחו לי: אל יאמרו בלבם האח נפשנו אל יאמרו בלענוהו: יבשו ויחפרו יחדו שמחי רעתי ילבשו בשת וכלמה המגדילים עלי: ירנו וישמחו חפצי צדקי ויאמרו תמיד יגדל יהוה החפץ שלום עבדו: ולשוני תהגה צדקך כל היום תהלתך:

ל ו

למנצח לעבד יהוה לדוד: נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו: כי החליק אליו בעיניו למצא עונו לשנא: דברי פיו און ומרמה חדל להשכיל להיטיב:

פרען לי בישתא חלף טבתא בען למתכל לנפשי: ואנא בעידן מרעותהון לבישית סקא סגיפית בצומא נפשי וצלותי על עובי תתוב: היך חברא והיך אחא דילי הליכית היך אבילא דמתאבל על אימיה חביר שחיית: ובתברי חדו ואתכנשו מתכנשין עלי רשיעיא דמככין לי במילהון ולא חכימית אילו מבזעין משכי ולא מפקין דמא: במילי שעיעותא ומרהביא וממקניא מעסן עלי ככיהון: יי כמה את חמי אתיב נפשי משלייתהון מבני ארויא גושמי: אודי קדמך בכנישתא רבא בעמא תקיפא אשבחינך: לא יחדון עלי בעלי דבבי שיקר סנאי מגן רמזין בעיניהון: ארום לא שלמא ממללין ועל צדיקי ארעא דניחין בעלמא ההוא מילי ניכלאין מחשלין: ואפתיאו עלי פומהון אמרו חדו חדו חמת עיננא ותמית: יי לא תשתוק יי לא תתרחיק מיני: ואיתער ותקיץ לדיני אלהי ומרי ניצחני יי לתגרתי: דון יתי כצדקתך יי אלהי ולא יחדון עלי: לא יימרון בלבהון חדיאת נפשנא דילמא יימרון גמרנא יתיה: יבהתון ויתכנעון כחדא דחדין על בישותי ילבשון בהתא וכיסופא דמתרברבן עלי: יבועון ויחדון תיבעי צדקי וימרון תדירא יסגי יקרא דיי דצבי שלמא דעבדיה: ולישני תרנן צדקתך כולי יומא תושבחתך:

לשבחא לעבדא דיי לדוד: אמר מרדא לחייבא במציעות לבבי לית דחלתא דיי לקביל עינוי: ארום שעיע ליה בעינוי למשכח חובין למסני ולפנא: מילי פומיה רישעא ונכילו פסק למשכל לאוטבא:

ח׳ קמצין זקפין וסימ׳ נמסר בסדר בלק וכל אסף דכוו׳: בלבם ט׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימ׳ י״ד: וחפץ ג׳ וסי׳ לעיל סימן ל״ד: ולשוני ג׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא סימן כ״ב: ל״ו למנצח לעבד יי׳ לדוד ב׳ וסימ׳ את דברי השירה הזאת. נאם פשע לרשע: ומרמה ה׳ וסימ׳ ופקוד על גל הדול״ג. תאבד דברי כזב. ואתה אלהים תורידם. דברי פיו און ומרמה. הוות בקרבה ולא ימיש:

שהוא יוצא ובעבור שחבר העירה והקיצה למשפטי חבר אלהי הטעם העירה אלהי למשפטי והקיצה אדני לריבי ולפי דעתי בעבור שאתה אלהי ואתה אדני והטעם האחרון שלי כי עם אלף ודל״ת הוא כתוב: שפטני. קח לי משפט כדקתהם: אל. תשמח כפשם ויתהללו בלשונם: יבושו. טעם יחדו כנגד נאספו עלי נכים ופעול מגדילים חסר והוא לשון או מלה: ירונו. כאשר יבושו שמחי רעתי אז ישמחו החפיצים לראות צדקי ויגדל יי׳ כנגד המגדילים עלי: ולשוני. כנגד אמרו האח ותהגה צדקך כנגד שפטני כצדקך וטעם כל היום שכמה יהגה תמיד: למנצח לעבד יי׳ לדוד. טעם לעבד יי׳ בעבור שהזכיר דברי הפושעים והמורדים בשם הנכבד: נאם. הטעם זה אחשוב בקרב לבי כי הפשע כאילו ידבר אדם הרשע אל תפחד על כן אין אלהים לנגד עיניו: כי החליק. מגזרת אמריה החליקה כמו ואנכי איש חלק כי החליק דבר הרע בעיניו למצוא השם עונו וישנאהו על דרך האלהים מצא את עון עבדיך: דברי. וטעם חדל עם למ״ד כמו ויחדלו לבנות העיר: עון

אבן עזרא

און · על משכבו · בלילה : יתיצב · הפך המשכב ביום : על דרך לא טוב · מצות לא תעשה : רע לא ימאס · הטעם כפול : יי׳ · כראותו הנא׳ החסידה ממלת יי׳ בשמים הכין כסאו על כן כפתח הבי״ת וטעם זה הפסו׳ כי אני עבד השם כי אדע כי חסדו כולל הכל והטעם כי אין למעלה מהשמים במראה העין ויש אומרים כי השמים מקור החסד ומבוע האמונה : צדקתך · את ר׳ משה כי צדקתך לא יוכלו בני אדם שאתה כי היא כהררי אל והנכון כי היא כמגב׳ לרעתה כהררי אל התקיפים שלא יוכל אדם להגיע לשם וככה דעת משפטיך כתהום רבה שהיא עמוקה שלא יראנה אדם וטעם אדם ובהמה שהוא ישפוט כל מרגיש על דרך ומיד כל חיה אדרשנו : מה · בעבור שהזכיר אדם ובהמ׳ הזכיר הנכבדי׳ מהאד׳ ומה יקר ישרת בעבור שנים כמשפט כאילו כתו׳ ומה יקרים בני אדם אשר בצל כנפיך יחסיון או מה יקר לכל אחד מהם : ירויון · כמו ירבין וטעם ביתך הם המתבודדים לעבוד השם בביתם והעבודה תדשן נפשם ודעת השם תערבם וטעם כחל שלא יפסק : כי · מקור חיים · חיי הנשמה העליונ׳ שלא תמות : באורך נראה אור · כינוי לשכר העולם הבא כי אין דבר בעולם הזה נכבד מהאור והוא עצם ואיננו גוף : משוך · טעם ליודעיך שהם במעלה העליונ׳ והזכיר משוך בעבור שחסדו בשמים ומשוך משמש בעבור אחר והוא ומשוך צדקתך לישרי לב שיש להם מעשים טובי׳ ואם לא היו כמו יודעי השם : אל · הטעם אל תבואני רגל אנשי גאוה והטעם על דרך ישבבנה כאילו אמ׳ שלא יתחברו עמו בבית השם : ויד · הזכיר הרגל והיד וטעם אל תנידני מרשן ביתך למקום אחר : שם · הטעם יפלו במקום שחשבו להנידני שם לפני בואם אלי ויש אומרי׳ ברוץ הרגל לבוא אלי יתכשל ובהתחזק היד להנידני יהיו דחוים כמו דחה דחיתני לנפול ופי׳ שם כמו אז וכמוהו שם יפחדו פחד ויתכן היות שם רמז למקום שנפלו שם פועלי און בימים קדמונים והטעם שאדע כי יד רשעים לא תנידני כי יפלו הם כאשר נפלו הדומים להם בזמן שעבר : לדוד · אל תתחר · יש אומרים כי תתחר מבנין התפעל מגזרת חרון וטעם במרעים בעבור המרעים ויהיה על משקל אל תתגר בם ויש כמו תתחרה את הסוסים אע״פ שהוא מהבנין הקל : כי · החציר הוא הירק וככה המצמיח הרים חציר את החציר ואת הבבלים : ימלו · משפעלי הכפל אע״פ שהלמ״ד חסר דגש כמו העזה פניה : בטח · אמר רבי משה הנכון להיותו עשה טוב ובטח ביי׳ רעה אמונה ושכון ארץ ויתכן היות האחרון סבת הראשון אם תעשה טוב תהיה לבטח ואם תרעה אמונה תשכן ארץ ולפי דעתי בעבור כי הקנאה בעושי עולה בעבור עושרם שהם בוטחים בו על כן אמר בטח ביי׳ ואל תקנא מעשות טוב וטעם שכן ארץ כל ימי חייך תשכן על הארץ · רעה אמונה כמו שומר אמונים כי הרועה כמו שומר ויש אומרים שטעם ורעה שלא יאכל גזול ועשוק כבני עולה : והתענג על יי׳ · שתבקש ברכיך כבכיר יקוה פעלו : גול · על משקל סוב כדרך הסלך על יי׳ יהבך ודרכך כמו ברכך וכמוהו לב אדם יחשב דרכו : והוציא · הטעם שיעשה צרכך ויתנקם בגלוי כמו האור אז יראה צדקך : דום · והתחולל יש אומרים שהוא מגזרת תוחלת ואחרים אמרו שהוא מגזרת חיל כיולדה והוא הנכון והמלה כפולה כדרך והתבונן וטעם לו בעבורו כמו אמרי לי אחי הוא וסבול החיל בגללו על כן יהיה אל תתחר מן חרון ובי״ת במצליח בעבור מצליח ועל פי׳ תתחרה את הסוסים סבול ודום להשם ובין כך ובין כך עם טובים אל תתערב : הרף · אם יכעיסך בעבור היותו עשיר ואיך כמוהו אל יחרה אפך להרע לו ואם על פי׳ אל תתחרה לא תתערב עמו להראות לו אהבה וטובה ואין בלבבך רק להרע לו : כי · הטעם יכרת זרעם : וקוי · הוי״ו תחת הוי״ו ואת המלה מהבנין הקל : ועוד · דום מעט ותראה בעיניך יום הכרת הרשע הנזכר : ועכוים

רשי

יתיצב על דרך לא טוב · הב״ה נתן לפניו דרך הטוב ודרך המות והוא בוחר לו דרך לא טוב : יי׳ בהשמים חסדך · בשביל הרשעים הללו אתה מסלק חסדך מן התחתונים ומגביה אמונתך עד שחקים לסלקה מבני אדם : צדקתך · יקרה מן הבריות : כהררי אל · בשביל מעשי הרשעים ומשפטיך באים לעולם עד תהום רבה · ד״א צדקתך כהררי אל מי שאתה רוצה לעשות צדקה עמו אתה מגביהו ומתקפו כהררי אל לשון תוקף כמו ואת אילי הארץ לקח : משפטיך תהו׳ רבה · מי שאתה רוצה לרון אותו וליקח נקמתך ממנו אתה מורידו עד תהום רבה משפטיך יוש״ט בלע״ז : אדם ובהמה תושיע יי׳ · בני אדם שהם ערומי׳ בדעת כאדם הראשון ומשימין עצמם כבהמ׳ בענוה תושיע יי׳ : מה יקר חסדך · איננו כדי להמשך על הרשעי׳ הללו אבל בני אדם אשר בצל כנפיך יחסיון הם ירויון מדשן ביתיך וגו׳ : אל תבואני רגל גאוה · אל תבא עלי רגל הרשעים הללו בעת קבול שכר להיות חלקם עם הצדיקים לשון חלק אה״ל פרטיא״ה בלע״ז : ויד רשעים אל תנידני · ממקומי בבואי לירש משנה חלקי וחלקי בטובה כענין שנא׳ לכן בארצם משנה יירשו ואז שם נפלו פועלי און שם יבינו במפלתם ושם דוחו ולא יכלו קום : אל תתחר במרעים · מוכיח את ישרא׳ הוא שלא יתחרו בהצלחת המרעים לעשות כמעשיהם כמו ואיך תתחרה את הסוסים לרוץ במרוצתם אאטי״ר בלע״ז : אל תקנא בעושי עולה · לעשות עולה כמותם : ימלו · שרוש טרנקיי״ץ בלע״ז לשון כריתה : בטח ביי׳ · ואל תאמר אם לא אגזול ואגנוב או אתן לעני צדקה במה אתפרנס : ועשה טוב · ואז תשכון ארץ לאורך ימים ותרעה אמונה תאכל ותתפרנס משכר האמונ׳ שהאמנת בהב״ה לסמוך עליו ולעשו׳ טובו׳ : והתענג על יי׳ · התענג בתפנוקים על משענתו של הב״ה : גול על יי׳ דרכך · גלגל עליו כל צרכיך : דום ליי׳ · המתן לישועתו כמו אם כה יאמרו אלינו דומו דיהונתן ומנחם חברו לשון דממה כמו וידם אהרן וגם כן פתר טוב ויחיל ודומם ודומם מודה לו : והתחולל · לשון תוחלת : אל תתחר · לאמר ארשיע כמותו ואצליח כמותו : הרף מאף · הרף מהרשע שלא יבא עליך אף : ועזוב · דבר המביא עליך חמתו של הב״ה כי המרעים שאתה רואה עתה מצליחים הם יכרתון : ועוד מעט · כשתמתין עוד מעט תראה כי אין הרשע : והתבוננת על מקומו · והסתכל על מקום שהיה שם ואיננו כי מת ואבד : וחזק

תהלים

משפטיך תהום רבה חד מן ד׳ מלין בקריאה עטור סופרים וסימ׳ אחר תעברו · אחר תאסף אל עבדך · קדמו שרים אחר נוגנים · משפטיך תהום רבה : נראה ה׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן ה׳ וירמיה סימן כ״ב : ל״ז לדוד ז׳ בטעם וסימ׳ נמסר לעיל בספרא סימן כו : ימלו ב׳ וסימ׳ כי כחציר מהרה ימלו · וכראש שבולת ימלו :

און יחשב על משכבו יתיצב על־ ה׳
דרך לא־טוב רע לא ימאס : יהוה
בהשמים חסדך אמונתך עד שחקים ל׳ · ב׳
: צדקתך כהררי־אל משפטיך
תהום רבה אדם ובהמה תושיע יהוה
: מה־יקר חסדך אלהים ובני אדם ל׳
בצל כנפיך יחסיון : ירוין מדשן ל׳ וחס׳
ביתך ונחל עדניך תשקם : כי עמך
מקור חיים באורך נראה־אור : ה׳
משך חסדך לידעיך וצדקתך ל׳ וכתי׳ כן
לישרי־לב : אל־תבואני רגל גאוה כ״ג ד״פ אל אל
ויד רשעים אל־תנדני : שם נפלו ל׳ וחס׳
פעלי און דחו ולא־יכלו קום : ל׳
לז לדוד אל־תתחר ז׳ בטע׳
במרעים אל־תקנא בעשי עולה : ג׳
כי כחציר מהרה ימלו וכירק דשא ב׳
יבולון : בטח ביהוה ועשה־טוב שכן־ ל׳ ומל
ארץ ורעה אמונה : והתענג על־יהוה ל׳
ויתן־לך משאלות לבך : גול על־ ינ׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ מל׳ · לא׳
יהוה דרכך ובטח עליו והוא יעשה :
והוציא כאור צדקך ומשפטך ה׳ חס׳
כצהרים : דום ליהוה והתחולל לו ב׳ וא׳ בליש׳ ג׳ · ב׳
אל־תתחר במצליח דרכו באיש
עשה מזמות : הרף מאף ועזב חמה ה׳ בסי׳ · ו׳
אל־תתחר אך־להרע : כי־מרעים ג׳
יכרתון וקוי יהוה המה יירשו־ארץ : ל׳ ותד ותיו
ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על־ ח״ד״פ · ב׳ יבא בשלום
מקומו ואיננו : יב׳

תרגום

רשיעא חשיל על שיוויה יתעתד על אורח דלא טב ביש לא ירחקי : יי בשמי שמיא טובך הימנותך עד שחקי : צדקותך רמא היך טוריא תקיפיא דינך עמיקין היך תהומא רבא בני נשא ובעירא תפרוק יי : כמה יקר טובך יי ובני נשא בטלל שכינתך ישורון לרוחצן : יתרווין כרהין ברכתא דביתך ומבוע בסימותך תשקינון : ארום עמך טיפי מיין חיין בזיו יקרך נחמי נהורא : נגוד טובך על ידעך וצדקתך על תריצי ליבא : לא תאיר עינני ריגלא רגיותנ׳ וידיהון דרשיעיא לא תטלטלנני : תמן נפלו עבדי שקר ידחיין ולא יוסיפון למיקם :
לדוד לא תגרג במבאשין למהוי דכמהון ולא תקנין בעבדי שלומא למזרווג עמהון : מטול דסופיהון היך עסבא בסרהוביא יתמוללון והיך ירוק דיתאה יתרון : רחיץ במימרא דיי ועביד טב שרי ארעא וחסין בהימנותא : ותתפניק על יי ויתן לך משאלי לבך : גלי על יהוה אורחתך וסבור על מימריה והוא יעבד : ויפוק היך נהורא צדקך ודינך היך טיהרא : שתוק קדם יי ואוריך ליה לא תגרג ברשיעא דמצלח אורחיה בגברא דעבד עיצת חטאין : אוריך מרגיז ושבוק ריתחא לא תגרג ברם לאבאשא : מטול דמבאשין ישתיצון ודסברין במימרא דיי הינון ירתון ארעא : ותוב כזעיר ולית רשיע ותתבין על אתריה וליתוי

משפטך ה׳ חס׳ יוד בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ כן משפטך אתה חרצת · והוציא כאור צדקך ומשפטך כצהרים · ואל תצל מפי דבר אמת · קולי שמעה כחסדך ומשפטך · תחי נפשי ותהללך : על מקומו ב׳ וסימ׳ איש על מקומו יבא בשלום · ועוד מעט ואין רשע :

ועניים· הפך רשעים וטעם רוב שלום כי באבד רשעים יהיה שלום בארץ׃ זומם· אומר לצדיק חייב אתה למבוא את הרשע ולא תתערב עמו כי הוא חושב עליך מזימות רעות ואם בא עליך דבר חברון אז יחרוק עליו שיניו להחזיק ממך׃ ארני· והרשע לא ידע כי השם שהוא יודע העתידות ישחק עליו ודרך משל׃ חרב· בהיותה בנדן היא סגורה על כן פתחו ויש אומרים כי פתיחת חרב היא הלטישה וכמוהו והמה פתיחות והנה החרב בגלוי והקשת בסתר יחרבם יוֹם בלבם שב אל הרשעים כי השם יגמול להם כפעלם׃ טוב· הון מעט לצדיק ישמח בו׳ מהמון הוא ממון כמו ומי אוהב בהמון אף הכל יהמיון׃ כי· הזכיר הזרועות שהם דורכות הקשתות והזכיר כי הקשתות תשברנה ולא יבא הזין לצדיק והזכיר כי גם הזרועות כן והפך ית תשברנה ובומך׃

לטבוח ד׳ ומ׳ל וסימ׳ ואני ככבש אלוף יובל לטבוח· כי מלאו ימיכם לטבוח· אורידם ככרים לטבוח· לטבוח ישרי דרך׃ יודע י׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר בספר שמואל חלק א׳ סימן כ״ו׃ תמימים כל תמימים בתמימות מ׳ל בב״א חסר יוד בתרא וסימ׳ יודע יי׳ ימי תמימים· וכל דבעירא דכוו׳ כתיב כן בב״א מ׳ל וסימ׳ שבעת ימים תעשה

וַעֲנָוִים יִירְשׁוּ־אָרֶץ וְהִתְעַנְּגוּ עַל־רֹב
שָׁלוֹם׃ זֹמֵם רָשָׁע לַצַּדִּיק וְחֹרֵק עָלָיו
קמ״ץ שִׁנָּיו׃ אֲדֹנָי יִשְׂחַק־לוֹ כִּי־רָאָה כִּי־
יָבֹא יוֹמוֹ׃ חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים
וְדָרְכוּ קַשְׁתָּם לְהַפִּיל עָנִי וְאֶבְיוֹן
ד׳ מ״ל לִטְבוֹחַ יִשְׁרֵי־דָרֶךְ׃ חַרְבָּם תָּבוֹא
פ׳ ר׳ בְלִבָּם וְקַשְּׁתוֹתָם תִּשָּׁבַרְנָה׃ טוֹב־
מְעַט לַצַּדִּיק מֵהֲמוֹן רְשָׁעִים רַבִּים׃
ל׳ מ״ל ר׳ כִּי זְרוֹעוֹת רְשָׁעִים תִּשָּׁבַרְנָה וְסוֹמֵךְ
י׳ מ״ל צַדִּיקִים יְהוָה׃ יוֹדֵעַ יְהוָה יְמֵי
ל׳ כתי׳ כן בתמימות תְמִימִם וְנַחֲלָתָם לְעוֹלָם תִּהְיֶה׃
ל׳ לֹא־יֵבֹשׁוּ בְּעֵת רָעָה וּבִימֵי רְעָבוֹן
ל׳ יִשְׂבָּעוּ׃ כִּי רְשָׁעִים יֹאבֵדוּ וְאֹיְבֵי
ל׳ יְהוָה כִּיקַר כָּרִים כָּלוּ בֶעָשָׁן כָּלוּ׃
ב׳ י׳ לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם וְצַדִּיק חוֹנֵן
ו׳ מ״ל וְנוֹתֵן׃ כִּי מְבֹרָכָיו יִירְשׁוּ אָרֶץ
ל׳ וחס׳ וּמְקֻלָּלָיו יִכָּרֵתוּ׃ מֵיְהוָה מִצְעֲדֵי־גֶבֶר
כּוֹנָנוּ וְדַרְכּוֹ יֶחְפָּץ׃ כִּי־יִפֹּל לֹא־
ג׳ יוּטָל כִּי־יְהוָה סוֹמֵךְ יָדוֹ׃ נַעַר הָיִיתִי
ב׳ ל׳ גַּם־זָקַנְתִּי וְלֹא־רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב
י׳ וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ־לָחֶם׃ כָּל־הַיּוֹם חוֹנֵן
וּמַלְוֶה וְזַרְעוֹ לִבְרָכָה׃ סוּר מֵרָע
ל׳ וַעֲשֵׂה־טוֹב וּשְׁכֹן לְעוֹלָם׃ כִּי יְהוָה
ל׳ אֹהֵב מִשְׁפָּט וְלֹא־יַעֲזֹב אֶת־חֲסִידָיו
לְעוֹלָם נִשְׁמָרוּ וְזֶרַע רְשָׁעִים נִכְרָת׃
ל׳ וחד וישכנו צַדִּיקִים יִירְשׁוּ־אָרֶץ וְיִשְׁכְּנוּ לָעַד
עָלֶיהָ׃ פִּי־צַדִּיק יֶהְגֶּה חָכְמָה וּלְשׁוֹנוֹ
תְּדַבֵּר מִשְׁפָּט׃ תּוֹרַת אֱלֹהָיו בְּלִבּוֹ
ב׳ מ״ל כמ׳ דמטן לֹא תִמְעַד אֲשֻׁרָיו׃ צוֹפֶה רָשָׁע לַצַּדִּיק
וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ׃ יְהוָה לֹא־יַעַזְבֶנּוּ
ב׳ תר״ף בְיָדוֹ וְלֹא יַרְשִׁיעֶנּוּ בְּהִשָּׁפְטוֹ׃

ועינוותנין ירתון ארעא ויתפנקון על סגיעות שלמא׃ חשיב רשיעא ביש על צדיקא ומעסי עלוי ככווי׃ יי יגחך עלוי ארום חמא ארום על יומא דתבירי׃ חרבא שליפו רשיעא ומתחו קשתהון ל למקטול עניי וחשיכי למכוס תריצי אורחא׃ סייפיהון תיעול בלבהון וקשתתהון יתברון׃ טב קדם יי זעירות צדיקיא מריכפת רשיעין סגיעין׃ ארום דרועי דרשיעיא יתברון ותמיך צדיקיא מימרא דיי׃ ידיעין קדם יי יומיהון דשלמין ואחסנתהון לעלם תהוי׃ לא יבהתון בעידן בישתא וביומי אולצנא סבעין׃ ארום רשיעיא ייבדון ובעלי דבבוא דיי היך יקר פלגיסין דמן אולא מתפטמין וסופיהון מתנכסין היכנא רשיעי יסופון ובתנן גהנם יגמרון׃ מוזיף רשיעא ולא פרע וצדיק מחיים ויהב׃ מטול דמתברכין במימרא ירתון ארעא ודמתלטטין בטותא ישתיצון׃ מן קדם יי פסיעתוי דגברא מיתקנין ואורחתיה יתרעי׃ ארום יפול מרע לא ימות כטול דיי סעיד בידיה׃ טליא הוית ברם סיבית לא חמית צדיקא שביקא ובנוי תבעין לחמא מחוסרנא׃ מן בגלל דכל יומא חיים ומוזיף ודרעיה לברכתא׃ סטי מביש ועביד טיבו ושרי לחיי עלמא׃ ארום יי רחים דינא ולא ישבוק ית חסידוי לעלם מנטרין ובניהון דרשיעיא ישתיצון׃ צדיקיא יחסנון ארעא וישרון לעלמין עלה׃ פומא דצדיקא דנין חוכמתא ולישניה ממללא דינא׃ נימוסא דאלהיה בליביה לא מזדעזעין אסתוורוי׃ מסתכי רשיעא לצדיקא ובעי למקטליה׃ יי לא ישבקיניה בידיה ולא יתחייביניה במדייניה׃

רשי

וחרק· כמו חריקו סן ארקיי״כט בלע״ז׃ חרב פתחו· הרשעים פתחו אקומ״כירכט בלע״ז תגר ואחרים מתחילים הרשעים תא״ה׳ ׃ טוב מעט לצדיק· טובים מעט אנשים שהולכי׳ לעזרת הצדיקים ׃ מהמון רשעים רבים· אמרפל וחביריו התחילו מלחמה בעולם בשביל לשבות את לוט ולהתגרו׳ באברהם ומעט אנשים שהיו עם אברהם הצליחו והרגו כל אותן האוכלוסין׃ יודע יי׳ ימי תמימים· מכיר את מעשה ימיהם׃ ונחלתם· וקבול שכרם אחתו לעולם תהיה׃ כיקר כרים ׃ כאור עבן בקר הנראה שחרית מלבין על מרחבי בקעה שאינו מתקיים כרים מישור כמו כר נרחב כיקר לשון אור יקרות ויש פותרין כיקר כרים ככבוד כבשים שמפטמים אותן לטבח ׃ לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן· הקב״ה שהוא צדיקו של עולם חונן משלו ונותן לזה ם שהלוה מה שהוא גוזל מתכו׃ כי מבורכיו· של צדיקו של עולם ירשו ארץ׃ מצעדי גבר· מי שהוא גבור ביראת הקב״ה ליספ״אם דיפור״ט ב׳לע״ז׃ כוננו· פורי״כט אפייט״יין בלע״ז׃ יפל· לבורנר״א בלע״ז לשון ותפל מעל הגמל׃ כי· כמו אם׃ לא יוטל· לא יוסי׳ף להיות כעזב׃ נער הייתי· פסוק זה שר העולם אמרו דאילו דוד לא קם כולי האי׃ כל היום· הצדיק חונן עניים ומלוה להם׃ וזרעו· זה שהוא זורע לצדקה סופו לברכה ׃ פי צדיק יהגה· תחילה בלבו חכמה לראות דין שפסקה תורה לכל דבר ואחר כך לשונו ידבר משפט׃ לא תמעד אשוריו· לא יחליקו צעדיו׃ ומתערת

תשברנה ולא יבא הזין לצדיק והזכיר כי גם הזרועות כן והפך ית תשברנה ובומך׃ יודעי· יש אומרים שיאריכ׳ והנכון בעיני כי זה על דרך את מ מספר ימיך אמלא ו והשם יודע כל מלא ובעבור כי שנות מ הרשעי׳ תקצורנה כפי מעשיהם כדרך למה תמות בלא עתך על כן הדבר תלוי כ במעשיהם׃ ונחלתם׃ שינחילו בניהם או הנחלה והחלק שנתן להם השם׃ לא· עת רעה יכמו דבר והמית במלחמ׳ או ברעב לא בא יומו כדברי דוד׃ כי· והרשעים יאבדו בימי הרעב והרעבון׃ כיקר כרים· כחלב הכבשים כמו עם חלב כרים המוסמי׳ בעשן שיכלו רגע אחרי רגע ויש אומרים כיקר כרים כעשב העמקים כמו כר נרחב וכמוהו ככר הירדן והוא כפול כמו בבבת עינו וטעם בעשן כאשר יבעיר בהם המבעיר את ה הבערה וכלו הראשון על היקר וכלו השני על הרשעים ובאה המלה מלעיל בעבור סוף פסוק׃ לוה· בשעת צרכו· וצדיק חונן ונותן כי יחון עליו על דרך אם רעב שונאך׃ כי· טעם מבורכיו ברכת יי׳ היא תעשיר׃ מיי׳· טעם מצעדי תנועותיו׃ גבר· בלשונכו הוא מלא דעת כמו לכו נא ה הגברי׳ ומי שהוא מלא דעת צדיק יהיה׃ ודרכו יחפץ· השם חפץ בכל דרכיו ואם הוא יחשב ב״ת על כן לא יצליח׃ כי· יוטל י ויושלך כמו והטילוכי אל הים ויש אומרים כי יפול במחשבתו׃ נער· נסיתי זה בנעורי וזקנתי׃ נעזב· לגמרי כמו כי לא

צדיקים ל׳ רף ות ונדיקים

שעיר חטאת ליום ביחזקאל׃ יוטל ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסימ׳ כי יפל לא יוטל· בחזק יוטל את הגורל· והגם אל מראיו יטל· בתראה חס׳׃ וזרעו ז׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר בלק׃ ולשונו ז׳ כ״ל וסימ׳ נמסר בשפטי׳ סימ׳ ז׳ ובזכריה סימ׳ י״ד׳׃ צופה ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסימ׳ צופה רשע לצדיק· צופה פני דמשק· צפה נתתיך לבית· בתרא חס׳׃

יעזבך והוא בקש לחם ושמלה׃ וזרעו· הקטן שהניח בעבור זכות האב כל היום בימיו יחיה בטוב ורעו אחריו לברכה כמו כל רואיו יברכוהו׃ סור מרע· מצות לא תעשה· ועשה טוב מצות עשה· ושכון כמו תשכון וכמוהו פרו ורבו עלה ומות בהר׃ כי· טעם ולא יעזוב הזכיר כי הצדיק איננו נעזב כי השם לא יעזבהו לעולם· נשמרו הוא וזרעו והפך זה וזרע רשעים נכרת׃ צדיקים· בעבור שהזכיר ושכון לעולם אמר זה משפט השם וחוק אמת שם בארץ׃ פי· כבר הזכיר כי הצדיק עשה חסד לחונן מהונו וכן יעשה חסד ללמד חכמתו ולהורות האובדי׳ תורת· כפר כי יתהו כברו׃ צופה· בראותו הרשע כי באחריתו נפל ממעלת העומד כדרך ובאחריתו יהיה כבל אז יקנא בצדיק ומרוב קנאתו יבקש המיתו׃ יי׳· טעם ולא ירשיענו שהשם יראה צדקת הצדיק והזכיר זה כי הרשע אם לא יוכל בקנאתו להמיתו יבקש תואנה על הצדיק שיתן לו ממון או שהצדיק עשה לו חמס׃ קום

אבן עזרא

קוה׳ הטעם בדבר זה התעסק כל ימיך · וירוממך השם אודרכו כי ימצא בלשוננו בדרך זכר ותראה בהכרת הרשעים כאשר ראו כן צדיקים קדמוך : ראיתי · אמר דוד אני ראיתי עריץ שאחרים יפחדו ממנו וטעם מתערה מתגלה העושה בגלוי כל רע · כאזרח פתח והוא סמוך ותחסר מלת עץ ורענן לח ומלת אזרח כאזרח הארץ

וטעם אזרח כאילו בעל ענפים רבים ו וכמוהו מי שם לו ת משפחה רבה והפך זה הגר כי הוא כמו גרגיר ככרת מהעץ וזה פי׳ הפסוק ראיתי רשע עריץ ומתערה שהוא כאזרח רענן : ויעבור · הטעם מהרה יאבד הוא והוכו : שמור · ועתה שים לבך ושמור איש תם וראה איש ישר לעולם תראה אחריתם שלום והנה תם ישרת אחר כאילו כתו׳ כי אחרית לאיש תם שלום : ופושעים · כנגד תם ורשעים כנגד ישר : ותשועת צדיקים · כדרך מגדלעז שם יי׳ בכל מקום : ויעזרם · ראיכו שפלט צדיקים רבים וככה יפלטם לעולם : מזמור · כועם פיוט תחלתו להזכיר : אל בקצפך · אל יסרת בעבור אחר ואל בחמתך ו וכמוהו ודעת קדושים אדעו שני סרי גרודים היו סרי בן שאול : כי · נחתו · בכין נפעל כמו ככחתו מגזרת ו ותנחת עלי ידך והטע׳ תחלואים ומכאובים כחצים : אין מתום · מגז׳ תם והטע׳ בריאות והנה הזכיר הסבה הקרוב׳ למה זה מפני זעמך והרחוקה מפני חטאתי כי בעבורה ז זעמתני : כי · כד על כד וגבהו עד שעברו ראשי כי רבים הם : הבאישו · פועל עומד כמו ולא הבאיש או יהיה הוא הפעול והוא יספר חבורות שיבאו בגופו וסבת זה אולתי : נעויתי · אין בי כח לעמוד בקומה זקופה ישרה על כן נעויתי ושחותי והטתנו פני כאילו כל היום השמש הכיתני וזה טעם קודר הלכתי : כי · כסלי · הטע׳ קרביו תמלאו דבר כתעב ונקלה איננו ראוי להזכיר בפה והזכיר אין מתום פעם אחרת באיברי גופי הנראים : נפוגותי · מגזרת ויפג לבו · שאגתי ברוב מכאובי על דרך שויתי עד בקר כארי : אדני נגדך · לבדך כל תאותי אולי אחיה ולא נגד הרופאים : לבי סחרחר · כתרגו׳ סביב לא ימצא מנוח · כחי כח התולדת ואור עיני ככה מנהג החולים : אהבי · האוהבי׳ שהיו לי · מנגד נגעי יעמודו בעבור שהבאישו חבורותי : וינקשו · מלת נפשי תשרת בעבור אחרת וככה הוא וינקשו מבקשי נפשי כי היא הפעול והטע׳ שדבריה׳ מוקש המה לי : ואני · שהוא חסרון בגוף : ואהי · ברצוני כאיש אשר לא ישמע לשון המדבר והטעם כי לא אענה להם : כי · אין לי תוחלת כי אם בך וטעם אתה תענה כי אני לא אשים לבי אל דבריהם כי עליך נסמכתי ותפלתי בלבי ולשוני לך : כי

רשי

ותתערה · משרים כמו ערות על יאור ובלשון משנה יש הרבה אילן שנפשח ומעורה בקליפה : כאזרח רענן · כאחד מאזרחי הארץ הכשרשין וממולאו׳ בנכסי׳ וכן פי׳ מנחם כאזרח רענן מתלאלא ומצתמח כאשל הנטרש ואזרח מאזרחי בני אדם אכמי שרשים המה : שמר תם · הסתכלו בדרכי התמימי׳ ללמוד ממעשיה׳ : כי אחרית לאיש שלום · אם ראשית אין לו אחרית יש לו אבל פושעים וחטאי׳ ורשעים אחריתם נכריתה ונשמדו יחדיו : מזמור לדוד להזכיר · לומרו בשעת צרה להזכיר צרתם של ישראל לפני הב״ה וכנגד כל ישראל אמרו : נחתו · נזרקו לשון נחת נופל בנטיית קשת ולפי שעל ידי ד דריכת הקשת נזרקים החצים כתב נחתו בי וכן אריק חרבי היה לו לכתוב אריק תערי אלא לפי שכשמוציאין חרב מתערה התער ריק ממנה לכך תולה הריקות בחרב וכן ונחתה קשת נחושה ואין הנון שורש בתיבה שאם היתה שורש היה לו לומר ננחתו בי אבל נון של נחתו וכן של ותנחת איכה שורש ונופלת לפרקים כמו נון של נגף כשף נדר נקם וכשמתפעל יאמ׳ כינגף ניסף נידר ניקם כמו ננגף ננסף ננדר ננקם שהדגש בא בתיבה במקום נון וכן עלה נדף עיני נגרה כמו ננדף ננגרה כן יאמר נחתו כמו ננחתו וכן ונחתה קשת נחושה כמו וננחתה שדרך ה החית להתנהג כמנהג דגשות ברוב מקומות כגון כחש לו מ ממשקל רגש כמו דבר מגזרת וידבר כך כחש מגזרת ותכחש שרה ולא יאמ׳ כיחש כאשר יאמר מן ויברך בירך ולא יאמר בירך כאשר יאמר דיבר לפי שאין ר רגשות ניכר בר״ש אבל בחי״ת ניכר רגשות וכן שיחת כמו כיפר דיבר אף כאן יאמר נחתו כמו נגשו נתכו מגזרת נחת כתן נגש והנון יסוד נופל ליכנס רגש ב במקומה כשהוא מתפעל וכן קשת גבורי׳ חתים מגזרת נחת וחתת כאשר יאמ׳ מן נסב סבב מן נשם שמם ושמו דרכיהם ושממו עליה וכן בלל נבל כי שם בלל יי׳ ונבלה שם שפתם כן יאמ׳ נחת וחתת בלשון פעל · ותנחת עלי ידך פירוש לחכיך נחתו בי וכן פתרונו מה דרך בקשת ל לירות החצי׳ יד שלך היא נטויה כקשת להפיל עלי חצים ותנחת לשון ותרד ובזה הנון שורש ב בתיבה וכן ונחתה קשת נחושה ואין הנון שורש בתיבה : מתם · תמימות איכטר״ין בלעז : יכבדו · כבדים : נעויתי · לשון אחזתני עוית אטדורדיטון בלעז : כסלי · מלאו נקלה · במחשבתי אני קל בעיני עצמי : נפוגותי · נחלפתי לשון ויפג לבו מאין הפוגות : כל תאותי · אתה יודע צרכי : סחרחר · מוקף יגון וזה מתיבות הכפולות כמו ירקרק אדמדם שגלגל חמרמרו : מנגד נגעי יעמדו · אותם שנראים לי כאוהבים בשעת הנאתם כשרואין שהנגע בא עלי אין עומדין לי בשעת דחקי אלא מנגד יעמודו ואינם עוזרים לי : וקרובי · שנראים לי עצמם קרובים : וינקשו · מבקשי מוקשים לי : יהגו · יחשבו : ואני כחרש · ישראל שומעים חרפתם מן האומות ואינם משיבים ולמה כי לך הוחלתי שתגאלני ותושיעני מהם : כי

והנה איננו ג׳ בקריא׳ וסי׳ וירא יעקב את פני לבן · ויחילו עד בוש · ויעבר והנה איננו · אנ״ך : צדיקים כל נביאים וכתובים מ׳ל במ״ד חס׳ ג׳ כתיב צדקים חס׳ יוד קדמא וא׳ צדיקם חס׳ י׳ בתרא וסים׳ פגע בשני אנשים צדקים · ויאמר אל כל העם צדקים · וצדקים ילכו בם · ואנשים צדיקם המה ישפטו · בתרא כתיב צדיקם

קַוֵּ֤ה אֶל־יְהֹוָ֨ה ׀ וּשְׁמֹ֬ר דַּרְכּ֗וֹ וִֽירוֹמִמְךָ֣ ל׳
לָרֶ֣שֶׁת אָ֑רֶץ בְּהִכָּרֵ֖ת רְשָׁעִ֣ים תִּרְאֶֽה׃ ל׳
רָ֭אִיתִי רָשָׁ֣ע עָרִ֑יץ וּ֝מִתְעָרֶ֗ה כְּאֶזְרָ֥ח ל׳ · ג׳
רַעֲנָֽן׃ וַֽיַּעֲבֹ֗ר וְהִנֵּ֣ה אֵינֶ֑נּוּ וָ֝אֲבַקְשֵׁ֗הוּ ג׳ · ל׳
וְלֹ֣א נִמְצָֽא׃ שְׁמָר־תָּ֭ם וּרְאֵ֣ה יָשָׁ֑ר כִּֽי־
אַחֲרִ֖ית לְאִ֣ישׁ שָׁלֽוֹם׃ וּ֭פֹשְׁעִים
נִשְׁמְד֣וּ יַחְדָּ֑ו אַחֲרִ֖ית רְשָׁעִ֣ים נִכְרָֽתָה׃ ל׳
וּתְשׁוּעַ֣ת צַ֭דִּיקִים מֵיְהֹוָ֑ה מָ֝עוּזָּ֗ם ל׳
בְּעֵ֣ת צָרָֽה׃ וַיַּעְזְרֵ֥ם יְהֹוָ֗ה וַֽיְפַ֫לְּטֵ֥ם ל׳
יְפַלְּטֵ֣ם מֵ֭רְשָׁעִים וְיוֹשִׁיעֵ֑ם כִּי־חָ֥סוּ ל׳
בֽוֹ׃

לח

מִזְמ֖וֹר לְדָוִ֣ד
לְהַזְכִּֽיר׃ יְֽהֹוָ֗ה אַל־בְּקֶצְפְּךָ֥ תוֹכִיחֵ֑נִי ל׳
וּֽבַחֲמָתְךָ֥ תְיַסְּרֵֽנִי׃ כִּֽי־חִ֭צֶּיךָ נִ֣חֲתוּ ל׳
בִ֑י וַתִּנְחַ֖ת עָלַ֣י יָדֶֽךָ׃ אֵין־מְתֹ֣ם ל׳ · ה׳ חס׳ כסי׳ ד׳ וחס׳
בִּ֭בְשָׂרִי מִפְּנֵ֣י זַעְמֶ֑ךָ אֵין־שָׁל֥וֹם
בַּ֝עֲצָמַ֗י מִפְּנֵ֥י חַטָּאתִֽי׃ כִּ֣י עֲ֭וֺנֹתַי עָבְר֣וּ
רֹאשִׁ֑י כְּמַשָּׂ֥א כָ֝בֵ֗ד יִכְבְּד֥וּ מִמֶּֽנִּי׃
הִבְאִ֣ישׁוּ נָ֭מַקּוּ חַבּוּרֹתָ֑י מִ֝פְּנֵ֗י אִוַּלְתִּֽי׃ ל׳ · ל׳
נַעֲוֵ֣יתִי שַׁחֹ֣תִי עַד־מְאֹ֑ד כָּל־הַ֝יּ֗וֹם ב׳ · ב׳ א׳ חס׳
קֹדֵ֥ר הִלָּֽכְתִּי׃ כִּֽי־כְ֭סָלַי מָלְא֣וּ נִקְלֶ֑ה
וְאֵ֥ין מְ֝תֹ֗ם בִּבְשָׂרִֽי׃ נְפוּג֣וֹתִי וְנִדְכֵּ֣יתִי ד׳ וחס׳ · ל׳ · ל׳
עַד־מְאֹ֑ד שָׁ֝אַ֗גְתִּי מִֽנַּהֲמַ֥ת לִבִּֽי׃ אֲ‍ֽדֹנָי֮ ל׳ · ת״ל
נֶגְדְּךָ֪ כָל־תַּאֲוָ֫תִ֥י וְ֝אַנְחָתִ֗י מִמְּךָ֥ לֹֽא־
נִסְתָּֽרָה׃ לִבִּ֣י סְ֭חַרְחַר עֲזָבַ֣נִי כֹחִ֑י ג׳ · ל׳
וְֽאוֹר־עֵינַ֥י גַּם־הֵ֝֗ם אֵ֣ין אִתִּֽי׃ אֹהֲבַ֨י ׀
וְרֵעַ֗י מִנֶּ֣גֶד נִגְעִ֣י יַעֲמֹ֑דוּ וּ֝קְרוֹבַ֗י מֵרָחֹ֥ק
עָמָֽדוּ׃ וַיְנַקְשׁ֤וּ ׀ מְבַקְשֵׁ֬י נַפְשִׁ֗י וְדֹרְשֵׁ֣י
רָ֭עָתִי דִּבְּר֣וּ הַוּ֑וֹת וּ֝מִרְמ֗וֹת כָּל־הַיּ֥וֹם ל׳
יֶהְגּֽוּ׃ וַאֲנִ֣י כְ֭חֵרֵשׁ לֹ֣א אֶשְׁמָ֑ע וּ֝כְאִלֵּ֗ם
לֹ֣א יִפְתַּח־פִּֽיו׃ וָאֱהִ֗י כְּ֭אִישׁ אֲשֶׁ֣ר לֹא־ ל׳
שֹׁמֵ֑עַ וְאֵ֥ין בְּ֝פִ֗יו תּוֹכָחֽוֹת׃ כִּֽי־לְךָ֣ יְהֹוָ֣ה
הוֹחָ֑לְתִּי אַתָּ֥ה תַ֝עֲנֶ֗ה אֲדֹנָ֥י אֱלֹהָֽי׃ ת״ל

סַבַּר בְּמֵימְרֵיהּ דַיְיָ וְטַר אוֹרְחֵיהּ וִירוֹמְמִינָךְ לְמֶחְסַן אַרְעָא ב בְּאִשְׁתֵּיצָוּת רַשִׁיעַיָא תֶחֱמֵי׃ חֲמִיתִי רַשִׁיעָא תַקִיפָא וְחָסִין הֵיךְ אִילָן יַצִיב וְעַבוּף׃ וּפְסַק מִן עַלְמָא וְהָא לֵיתוֹי וּבְעֵית יָתֵיהּ וְלָא אִשְׁתְּכַח׃ נְטַר שְׁלֵמִיתָא וַחֲמֵי תְרִיצָתָא אֲרוּם דְסוֹף בַּר נָשָׁא שְׁלָמָא׃ וּמְרוֹדִין יִשְׁתֵּיצוּן כַּחֲדָא סוֹפֵיהוֹן דְרַשִׁיעַיָא שֵׁיצַיָא׃ וּפוּרְקָנָא דְצַדִיקַיָא מִן קֳדָם יְיָ עוֹשְׁנֵיהוֹן בְּעִידָן עַקְתָא׃ וְסַיְיעִינוּן יְיָ וְשֵׁיזֵב יַתְהוֹן שֵׁיזֵיב יַתְהוֹן מִן חַיָיבַיָא וְיִפְרְקִינוּן מְטוּל דְאִתְרְחִיצוּ בְּמֵימְרֵיהּ׃

תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד צְרִיךְ לְבוֹנְתָא דְכַרְנָא טַבָא עַל יִשְׂרָאֵל׃ יְיָ לָא בְּרוּגְזָךְ תְּכַסֵין יָתִי וְלָא בְרִיתְחָךְ תְּרְדֵי יָתִי׃ מְטוּל דְגִירָךְ אִיתְחֲתַן עֲלַי וּשְׁרַת עֲלַי מְחַת יְדָךְ׃ לֵית אָסוּ בְּגוּשְׁמִי מִן קֳדָם רוּגְזָךְ לֵית שְׁלָם בְּאֵיבָרַי מִן קֳדָם חוֹבַי׃ אֲרוּם חוֹבַיי עָבְרוּ רֵישִׁי הֵיךְ מְטוּל יְקַר יַקְרוּ מִינִי׃ סְרִיאוּ מָאִיסוּ הַלְבִּשׁוּשַׁי מִן קֳדָם טַפְשׁוּתִי׃ עֲקִימִית שַׁחְיִית עַד לַחֲדָא כָּל יוֹמָא חַכִּיר הַלֵיכִית׃ אֲרוּם כְּסָלַי אִתְמַלְיַין קְדִיחֲתָא וְלֵית אָסוּ בְגוּשְׁמִי׃ פַּגְיִית וְאִתְמַכְיִית עַד לַחֲדָא רְגִישִׁית מִנַהֲמוּתָא דְלִבִּי׃ יְיָ לְקִיבְלָךְ כָּל רְגִיגְתִי וְתִינְחָתִי מִינָךְ לָא מְטַמְרָת׃ לִבְבִי צְמַרְמַר שַׁבְקַנִי חֵילִי וּנְהוֹר עֵינַי בְּרַם הִינוּן ל לֵיתֵיהוֹן עִמִי׃ רְחִימַי וְחַבְרַי מְקָבִיל מַכְתָּשִׁי קָמוּ וְקָרִיבַי מֵרָחִיק קַיְימִין׃ וְעָבְרוּ פַּחִין תָּבְעֵי נַפְשִׁי וּבָעֵי בִישׁוּתִי מַלִילוּ שִׁקְרָא וְנִיכְלָא כָּל יוֹמָא מְרַנִין׃ וַאֲנָא הֵיךְ חֵרְשָׁא לָא אֶשְׁמַע וְהֵיךְ אִילְמָנָא דְלָא פְתַח פּוּמֵיהּ׃ וַהֲוֵיתִי כִּגְבַר דְלָא שְׁמַע מֵעַלְמָא וְלָא אִית בְּפוּמֵיהּ מַכְסְנָיָתָא׃ אֲרוּם קֳדָמָךְ יְיָ צַלֵיתִי אַנְתְּ תְּקַבֵּל יְיָ אֱלָהִי׃

וכל אוריהא צדיקם כתיב ב״מא בלא ויכלף דברי צדיקים דאלה שמות : ל״ח ידך ה׳ חס׳ כסיפ׳ וסימ׳ נבסר לעיל בספרא סימן ל״ב : מתום ד׳ וחס׳ וסימ׳ מעיר מתם עד בהמה · בכף רגל ועד ראש אין בו מתם · אין מתם בבשרי · כי כסלי מלאו נקלה : נקלה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ כי כסלי מלאו נקלה · טוב נקלה ועבד לו · וא׳ ונקלה וסימ׳ ואנכי איש רש ונקלה : נסתרה ג׳ וסימ׳ ואנחתי ממך לא נסתרה · לגבר אשר דרכו · ובעוף השמים : כאיש ב׳ בקריא׳ וסימ׳ נבסר בסדר בהעלותך :

וינקשו ל׳ ומ׳ דיד וינקשו דגש בזקף

רשי

כי אמרתי פן ישמחו לי. לכך אנו צועקי' כי אומרים אנו בלבבו אם נשיבם עזות שמא ירא בתפלתינו וישמחו לנו במוט רגלינו ויגדילו עלינו לומר הלא הייתם מתפארים בתשועתכם: כי אני לצלע נכון. לכך אנו דואגים פן ישמחו לנו לפי שאלומדים אנו במכות ומוכנים ומזומנים לשבר תמיד: ומכאובי לנגדי. מזומן הוא לבא עלי תמיד: כי עוני אגיד. לבי מגיד לי את עוני ולפיכך אני דואג וירא מחטאתי שלא יגרום לי צלע ומכאוב: חיים עצמו. מעציקים חיים בשלום ובטובה: ורבו. והגדילו שנאי על דבר שקר: תחת רודפי טוב. בשביל שאנחנו רדפים בהקב"ה ובמצותיו: לידותון. שם אדם אחד מן המשוררי' וגם כלי שיר היה שם ששמו ידותון ומדרש אגדה על הדתות ועל הדינין והגזירות של צרה הנגזרות על ישראל: אמרתי אשמרה דרכי וגו'. אמרתי היה בלבינו לשמור את עצמינו על כל הצרות הבאות עלינו שלא נהרהר ונדבר קשה אחר מדת הדין אע"פ שהרשעים לנגדנו המצירים לנו: מחסום. כמו לא תחסום שור אמוס"ל בלע"ז ונאלמנו דומיה ימים רבים וגם החשינו מטוב אפי' מדברי תורה מפני יראתם ומתוך כך כאיבנו נעכר ובהל וכששתקנו חם לבינו בקרבינו והגיון לבינו בוער בנו כמו אש והוא גורם לנו שאנו מדברים בלשונינו לפניך וזו היא שאנו מדברים הודיענו יי' קיצנו עד מתי נהיה בצרה ונדע מתי נהיה אנחנו חדלים ממנה: הנה טפחות. מדודים הם ימי האדם כדבר המתמדד בטפחים כן ימי האדם קצובים וחלדי. וזקנתינו כאין נגדך חלד לשון חלודה רדוי"ל בלע"ז: כל אדם נצב. כל אדם חי הבל הם חייו ומצבו: אך בצלם. בחשך פירשו רוכם לשון צלמות ומנחם פירשו צלם ממש כמו כי בצלם אלהים עשה את האדם ולא יתכנו דבריו: אך הבל. הוא כל המייה ותאוה שלהם: יצבר. תבואה בשדה כל ימות הקציר: ולא ידע מי אוספם. אינו יודע מי אוספם לבית שמא לפני האסיף ימות: ועתה מה קויתי. מה היא התוחלה אשר אני שואל ומייחל ממך איננה אלא שמפשעי הצילני: וחרפת. עשו הנבל אל תשימני הבא גם עליו נגעים ומכאובות שלא יוכל לומר לי אתם לוקי' ואנו אין אנו לוקים והתפילה הזאת גרמה להביא ייסורי אלהים על האומות: כי אתה עשית. שהבאת עלינו צרה יותר מכל האומות: מתגרת ידיך. ממוראת מכותיך תגרת לשון ויגר מואב והתי"ו יסוד נופל כ בתיבה כמו תנובה תלונה תקומה תחינה כן פירש מנחם ואני אומ' שאין תגרת לשון מגור שהיה לו לומר תגורה כאשר יאמר מן ויסב תסובה ויקם וירם וילן תקומה תרומה תלונה כן יאמר ויגר תגורה או מגורה כמו מגור מסביב ומגורתם אביא להם הא למדת שאין תגרת אלא כמו לאתה תתגרה ברעה אל תתגרו בם שפעל שלו גרה כמו קוה אוה צוה שפעולתם תקות תאוה מצוה כן יאמר תגרה תגרת וכן פירושו ממכות ידיך אשר אתה מגרה עלי אני כליתי: בתוכחות. התוכחות בתורה על עונינו שהעוינו לפניך ייסרתנו בהם: ותמס כעש חמודו. הרקבת בשרינו כבגד שאכלו עש חמודו בשרו שהוא חמדתו: השע ממני. הרף ידיך מלהלקותי: ואבליגה. ואתחזקה: קוה

תהלים

רגלי ז' וסי' נמסר לעיל בסים סי' כו: אל תעזבני חד מן ג' פסו' רישיהון ומציעותהון אל אל וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סי' א'. ט"ל מחטוא ג' ומשנין בכתיבהון וסי' ואחשך גם אנכי אותך מחטו לי. חלילה לי מחטא יי' מחדל. אשמרה דרכי מחטוא. אנך. אורי' טו נביא' טא כתו' טוא: חם ב' א' פתח וא' קמץ וסי' זה לחמנו חם

כי אמרתי פן ישמחו לי במוט רגלי
עלי הגדילו: כי אני לצלע נכון
ומכאובי נגדי תמיד: כי עוני אגיד
אדאג מחטאתי: ואיבי חיים עצמו
ורבו שנאי שקר: ומשלמי רעה
תחת טובה ישטנוני תחת רדופי־
טוב: אל תעזבני יהוה אלהי אל־
תרחק ממני: חושה לעזרתי אדני
תשועתי: ל ט למנצח
לידיתון מזמור לדוד: אמרתי
אשמרה דרכי מחטוא בלשוני
אשמרה לפי מחסום בעד רשע
לנגדי: נאלמתי דומיה החשיתי
מטוב וכאבי נעכר: חם לבי בקרבי
בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני:
הודיעני יהוה קצי ומדת ימי מה־
היא אדעה מה חדל אני: הנה
טפחות נתתה ימי וחלדי כאין נגדך
אך כל הבל כל אדם נצב סלה:
אך בצלם יתהלך איש אך הבל
יהמיון יצבר ולא ידע מי אספם:
ועתה מה קויתי אדני תוחלתי לך
היא: מכל פשעי הצילני חרפת נבל
אל תשימני: נאלמתי לא אפתח
פי כי אתה עשית: הסר מעלי נגעך
מתגרת ידך אני כליתי: בתוכחות
על עון יסרת איש ותמס כעש ח
חמודו אך הבל כל אדם סלה:
שמעה תפלתי יהוה ושועתי
האזינה אל דמעתי אל תחרש כי
גר אנכי עמך תושב ככל אבותי:
השע ממני ואבליגה בטרם אלך
ואינני:

ארום אמרית דילמא יחדון עלי
באזדעזעות ריגלי עלי איתרברבו
ארום אנא לתברא מעתד וכיבי
לקיבלי תדירא: ארום חובי אתני
אתייצף מן חטאי: ובעלי דבבי
חיי עלימו וסגיאין סנאי על
שיקרא: ופרעין בישתא חלף
טבתא מתנן לי חלופי דרדפית
טב: לא תשבקינני יי אלהי לא
תרחיק מיני: זריז לסיועי יי
פורקני:
לשבחא על מטרת בית מוקדשא
על פומיה דידותון תושבחתא
לדוד: אמרית אנטור אורחי
מלמחטי בלישני אנטור לפומי
זממא בדאית רשיעא לקיבלי:
אתאלמית שתקית בטלית מן
פתגמי אוריתא מטול היכנא כיבי
מכרטיט: רתח לבי בגושמי ברינני
תדלק אשתא מלילית בלישני:
אודע לי אורח סופי ומשחתא
דיומי מנא אינון אידע אימתי
אפסוק מן עלמא: קלילין
סדרתא יומי וגושמי כלמא לקבלך
ברם כולא הבלא חשיבין ברם
כולהון צדיקיא קיימין לחיי עלמא:
ברם בדיוקנא דיי יתהלך גברא
ברם למא משתגשין כניש ולא
חכים מטול מנא מן כנשינון:
וכדון מנא סברית יי אוריכותי
לותך היא: מן כולהון מרדי פציתי
חסודי סכלא לא תשוי עלי:
איתאלמית ולא אפתח פומי מטול
די אנת עבדתא: עדי מעלי
מכתשך ממחת גבורת ידך אנא
שיציתי: במכבנותא על חובא
יתרדי בר נשא ומסיית היך עמר
דאיתגרדים גושמיה ברם למא כל
בר נשא לעלמא: קביל צלותי יי ובעותי אצית ולדמעתי לא תשתוק ארום היך גיורא
אנא גבך תותבא היך כולהון אבהתי: אשלי מיני ואזיל עד לא איהך ולא איתי:

הצטיידנו: חם לבי בקרבי. בתרא פתח וכל שום בר נש דכוו' וקמץ: בצלם ג' וסי' בצלם אלהים ברא אתו. שופך דם האדם באדם. אך בצלם יתהלך איש: יהמיון ג' וסי' בישעיה סי' ח: כליתי ב' הד בתי' א' וסי' מתגרת ידך אני כליתי. בכל ארח רע כלאתי רגלי. בתרא כתי' א': בעש ג' בקרי' וסי' ואנכי כעש לאפרים קחם על. ותמס כעש חמודו. בנה כעש ביתו וכסכה: השע ב' פתח' וסי' השמן לב העם. השע מכני ואבליגה:

אבן עזרא

כי הגדילו. לדבר או הפועל עומד וטעם פן ישמחו לי כמו פן יאמרו לי כי הנה במוט רגלי ואליתי הגדילו עלי: כי. כדרך ובבלעי שמחו ונאספו והנכון כי נכון אני להיותי צולע שלא אוכל לקום ימים רבים ולהיות מכאובי נגדי תמיד: כי. ואני מודה לאנשים וזה טעם אגיד ואדאג לבי: ואויבי. יש אומרים כי עוני אגיד בלבי ואדאג מחטאתי פן אמות ואויבי חיים: ומשלמי. דברו יוכיח כי יהוא בקרם בחליים והטיב להם כאשר ם ספר במזמור אחר: אל תרחק ממני. כנגד מרחוק עמדו: חושה. לפי דעתי חושה לעזרתי אתה יי' שאתה תשועתי כמו אמור ל לנפשי ישועתך אני ור' משה אמ' כי חושה יסרת אחר וככה הוא חושה לעזרתי יי' חושה לתשועתי: למנצח לידותון. כבר הזכרתי בראש הספר ולפי דעתי שפיוט ידוע היה בדורם ואברו ידותון או אחר חברו ם שיסבחנו והיה ראש הפיוט לידותון גם זה המזמור כמו העליון כי על מחלתו ידבר וטעם אמרתי בלבי וטעם אשמרה דרכי תולדתי ומנהגי כמו וכל דרכי הסכנת והטע' שלא אדבר כמו ידב' החולה מרוב צערו וכאילו בפי מחסום אשמרנו להיותו בפי ולא אסירנו בעוד רשע לנגדי. שבא לבקר אותי: נאלמתי. החשיתי. אפי' שאדבר טוב: חם. כל כך חם לבי שבהגיגי תבער אש: דברתי בלשוני. הטע' כפול או זה הוא שדברתי: הודיעני. מה חדל אני. יואל השם והטעם כמה אעמוד עם יושבי חלד: הנה. מעט מזער כדבר שימודד ב בטפחות וחלדי כמו חלד ככבם וכטב ו ושמלה ושלמה: אך כל הבל. הוא כל אדם והטע' כמו הבל הבלים וטעם נצב כן הוא לעולם לא ישתנ' שיסור ממעלת ההבל: אך כי ישתנה בצלמו מיום אל יום ומעת אל עת כדמו' הנהר המתהלך ובלמועמד ויא' כי בצלם כמו צלמו' והנכון בעיני כי האדם דומה לצלם וכאשר ישתנ' הצלם כן ישתנ' הוא וטע' הצלם מערכות המשרתי' וכוכבי עליון שלא יעמדו רגע אחד על מתכונת אחת וחכמי המזלות יודעי' זה ויהמיון קבוץ ממון כמו ומי אוהב בהמון: יצבור. מעט מעט ולא ידע מי אוספם כולם רגע אחד במותו: ועתה. הנה בא קצי מה תקוה יש לי רק תוחלתי לך היא והיא: מכל. כי בעבור פשעי חליתי: נאלמתי. בעבור שהזכיר חרפת נבל אמר הבט כי נאלמתי לענות לו: הסר. מתגרת ידך. מפחד ידך שטעמו מכתך כמו ויגר מואב ובמשקלו לכל תכלה שהוא מגזרת וכל בשלים כאשר אפרש: בתוכחות. על דרך והוכח במכאוב ידענו כי תיסר אדם בעבור עונו במכאובים: חמודו. חמדת גופו והנה חמדתו היתה הבל: שמעה תפלתי. הנה תפילתו ודמעתו כמשקה הרופאים: כי גר אנכי עמך. ככתוב בתורה: השע. הרף ממני כמו שעו מני והשתנתה התנועה בעבור אות הגרון: ואבליגה. ואתחזק והוא פועל יוצא והנה טעמו ואחזיק עצמי כמו מבליגיתי: למנצח

אבן עזרא

למנצח. קוה קויתי. קוה מלה זרה על דרך הפעל כמו יסור יסרני יה: ויט אלי. בעבור שהוא סוכני מרום וזעבי בשמים: ויעלני. דרך משל כי הייתי בשפלות ברעות שסבבוני מהאויבים. יש אומרי׳ שאון מגזרת שואה והנכון שאון מים רבים או טיט והא׳ היון ישרת אחרונית כדרך את יום השביעי ואין לו חבר רק ביון מצולה מים עכורים וטובע והזכיר סלע כנגד בור וכונן אשורי לעלות אל הסלע: ויתן. טעם לאלהינו בלשון רבים בעבור יראו רבים ויראו: אשרי. אז יאמרו אל רהבים בעלו הכח לעזרו כמו המתגבות רהב: ושטי תרגום נוטה. רבות. זה הוא השיר החדש ורבות תאר למלת נפלאותיך על דרך רבים כל רבים עמים. ומחשבותיך. גזרותיך: אלינו. בעבורנו או הוא כמשמעו ואמ׳ אלינו כנגד אלהינו: אין ערוך. אין יכולת באדם שיערכם אליך והסוף יוכיח ויש אומרים שהוא כמו יערוך לי׳ ואם היה כן עצמו מספר ישוב אל נפלאותיך: זבח. שלמי׳ ומנח׳ במרחשת ומחבת והטעם כי מחשבותיך להטיב שיכו לא בעבור תפלותי׳ והנה הזכיר אחר זבח ומנח׳ העולה והחטא׳. אמר ר׳ משה כימלת לא חפצת ישרת ב בעבור אחר והטעם לא השמעת כזאת ב באזני בדרך עתי בהר סיני והנכון בעיני לא בקשת זבח רק כ כרית לי אזני׳ שאשמע בקולך כמו הנה שמוע מזבח טוב: אז. אמר רבי מרינוס כי דוד ידבר כנגד כנסת ישראל וזה רמז לדבר אבותינו בסיני נעשה ונשמע והנכון בעיני׳ אומר זה בשר נפשו כי בעת ברחו נדר נדר וזה לכותבו שישיר שיר חדש ועתה באתי לשלם הנדר והנכון שהנדר הוא לעשות זה כל חפצי: ותורתך בתוך מעי. בסתר על דרך אכול את המגלה הזאת: בשרתי צדק. ומלת בשרתי לחבר כל בשר להגיד דבר חדש טוב או רע כמו ויען ה המבשר: צדקתך. כנג׳ בשרתי צדק והנה בגלוי ובסתר: אתה. חסדך ואמתך. שספרתי לקהל רבים יצרוני מכל צר: כי. העונש והרע הבא על האדם יקרא עון כי הו׳ היה הסבה לביאת הרעה כמו גדול עוני ויגדל עון בת עמי אם יקרך עון וככה השיגוני עונותי ולא יכולתי ל לראות על דרך וכסה את עין הארץ בעבור שאין לעונותי מספר או ולא יכולתי לראות מראה הלבכמו וירא יעקב: ולבי עזבני. כאלו נשארתי בלא לב: רצה. לעזרתי חושה. להיות עזרתי או שם התאר כמו לעזרני: יבושו. לספותה. כמו האף תספה: ישומו. ישומו הם בהיות הבושת שיביאו לי ויש אומרים כנגד שכר כמו לעולם עקב והנה בשתם על שני פירושי׳ רק׳ ויקם אחר: ישישו. זה טעם בשרתי צדק. ואני. אחשבבעצמי כי אני עני ואביון ולא אוכל לעמוד לפני אויבי: יחשב לי. זה והטעם שפלות לבי או לי במקום בעבורי כמו הוא הנלחם לכם: אל תאחר. פועל עומד כמו מדוע אחרו: למנצח. אשרי משכיל. זה המזמור על חליו: אשרי

מ׳ ויקם כ׳ ב׳ דיא׳ וסימ׳ ויקם משה את המשכן ב׳ בפסוק. ויקם את החצר סביב למשכן. ויקם יי׳ שפטים. ויזעקו בני ישר׳ דעתניאל. וחברו דאהוד בן גרא. ויקם את עמודים לאולם דשלמה ג׳ בפסוק. ויקם יי׳ את דברו דמלכים. וחברו דד״ה. ויקם יי׳ שטן לשלמה. ויקם לו אלהים שטן. ויקם מזבח לבעל. וישב ויבן את הבמות. וחברו דד״ה. ויקם את העמדי׳ על דד״ה. ויקם את דברו אשר דברו דדניאל. ויעלני מבור שאון מטיט היון. ויקם עדו׳ ביעקב: יכולתי ג׳ בקריא׳ וחס וסי׳ נפתולי אלה׳ נפתלתי עם אחתי. ומה יכלתי עשות ככם. השיגוני עונתי. אנך: תאחר ג׳ בקריא׳ וסי׳ אתה אלהי אל תאחר. אלהי׳ חושה לי עזרי ומפלטי. הקשיבה ועשה ואל.

רשי

קוה קויתי יי׳. במצרים ומזמור זה גם הוא כנגד כל ישראל: ויט אלי אזנו: מבור שאון. מאסירים של מצרים ומשאון המייתם: מטיט היון. מן הים היון לשון רפש פיינם בלע״ז: כונן יהכין אשורי וצעדי: שיר חדש. שירת הים: רהבים. לשון גאות כמו ירהבו הנער שהם הרהיבוני: ושטי כזב. השטים מדרך היושר אחרי הכזב של ע״ז ושטי איטור״לאך בלע״ז: נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. בשבילנו בראת עולמך לנו קרעת את הים וחשבת מרחוק להטיב לנו איחרתנו במדבר ארבעים שנה מפני האמוריים שקצצו את ה האילנות והחריבו ארצם כששמעו שישראל יוצאין ללכת לרשת את ארצם: אין ערוך אליך. אין לדמות לך כל מלך ותימיע לשון ערך כמו כערכך א אפריזייר בלע״ז: אגידה ואדברה. אם באתי להגיד ולדבר עצמו מספר: זבח ומנחה לא חפצת. ביום מתן תורה כענין שנאמר ועתה אם תשמעו בקול יי׳ וגו׳ וכן בירמיה הוא אומר כי לא דברתי את א אבותיכם ולא צויתי׳ וגו׳ על דברי עולה או זבח כי יקריב מכם אמרתי ולא הזקקתים חובה ל להכביד עליהם תמידין ומוספין אינם אלא נחת רוח שאמרתי ו ונעשה רצוני ודבר מועט: אזנים כרית לי. לאמר שמעו בקולי כרית שעיתם חלולות לשמוע: אז. בשעת מתן תורה אמרתי לפניך הנה באתי אליך במסורת בריתך נעשה ונשמע ודבר זה כתוב עדות עלי במגלת ספר בתור׳ משה: ותורתך בתוך מעי. אף מאכלי על פי תורתך הוא לא אכלתי בהמה טמאה וטבלי׳: בשרתי צדק. שירה על הים שיר על הבאר שירת דבורה: לא אכלא. לא אמנע לשון ויכלא הגשם לא תכלה רחמיך לא תמנע: יצרוני. ישמרוני: אפפו. סבבו: לספותה. לכלותה כדמתרגמינן׳ עד תם כל הדור עד דסף כל דרא: ישמו. יתמהו: על עקב בשתם. כשיקבלו בשתם על עקב הכל במדה שמדדו ובדרך שהלכו למולי על עקב ועקבותיך לא נודעו באי לך בעקבי הצאן כ כולם לשון מדרך כף ורגל הם טר״איכם בלע״ז על עקב אנכים טר״איכם בלע״ז: האומרים לי האח. האומרים עלי בשבילי האח כשהצרה באה מתהללים באידינו. כל עני ואביון שבתילים אינו אלא כנגד ישראל: יחשב לי. יתן לי לחשוב עניותי ואביונותי להושיעני יחשוב לי פנסו״יט בלע״ז: אל

מ ‏לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר: קַוֺּה
קִוִּיתִי יְהֹוָה וַיֵּט אֵלַי וַיִּשְׁמַע שַׁוְעָתִי:
וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שָׁאוֹן מִטִּיט הַיָּוֵן וַיָּקֶם
עַל־סֶלַע רַגְלַי כּוֹנֵן אֲשֻׁרָי: וַיִּתֵּן
בְּפִי שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּה לֵאלֹהֵינוּ
יִרְאוּ רַבִּים וְיִירָאוּ וְיִבְטְחוּ בַּיהֹוָה:
אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־שָׂם יְהֹוָה מִבְטַחוֹ
וְלֹא־פָנָה אֶל־רְהָבִים וְשָׂטֵי כָזָב:
רַבּוֹת עָשִׂיתָ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהַי
נִפְלְאֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבֹתֶיךָ אֵלֵינוּ אֵין
עֲרֹךְ אֵלֶיךָ אַגִּידָה וַאֲדַבֵּרָה עָצְמוּ
מִסַּפֵּר: זֶבַח וּמִנְחָה לֹא־חָפַצְתָּ אָזְנַיִם
כָּרִיתָ לִּי עוֹלָה וַחֲטָאָה לֹא שָׁאָלְתָּ:
אָז אָמַרְתִּי הִנֵּה־בָאתִי בִּמְגִלַּת־סֵפֶר
כָּתוּב עָלָי: לַעֲשׂוֹת־רְצוֹנְךָ אֱלֹהַי
חָפָצְתִּי וְתוֹרָתְךָ בְּתוֹךְ מֵעָי: בִּשַּׂרְתִּי
צֶדֶק בְּקָהָל רָב הִנֵּה שְׂפָתַי לֹא אֶכְלָא
יְהֹוָה אַתָּה יָדָעְתָּ: צִדְקָתְךָ לֹא־
כִסִּיתִי בְּתוֹךְ לִבִּי אֱמוּנָתְךָ
וּתְשׁוּעָתְךָ אָמָרְתִּי לֹא־כִחַדְתִּי חַסְדְּךָ
וַאֲמִתְּךָ לְקָהָל רָב: אַתָּה יְהֹוָה לֹא־
תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ
תָּמִיד יִצְּרוּנִי: כִּי אָפְפוּ־עָלַי רָעוֹת
עַד־אֵין מִסְפָּר הִשִּׂיגוּנִי עֲוֺנֹתַי וְלֹא־
יָכֹלְתִּי לִרְאוֹת עָצְמוּ מִשַּׂעֲרוֹת רֹאשִׁי
וְלִבִּי עֲזָבָנִי: רְצֵה יְהֹוָה לְהַצִּילֵנִי
יְהֹוָה לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה: יֵבֹשׁוּ וְיַחְפְּרוּ
יַחַד מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי לִסְפּוֹתָהּ יִסֹּגוּ
אָחוֹר וְיִכָּלְמוּ חֲפֵצֵי רָעָתִי: יָשֹׁמּוּ
עַל־עֵקֶב בָּשְׁתָּם הָאֹמְרִים לִי הֶאָח
הֶאָח: יָשִׂישׂוּ וְיִשְׂמְחוּ בְּךָ כָּל־
מְבַקְשֶׁיךָ יֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל יְהֹוָה
אֹהֲבֵי תְּשׁוּעָתֶךָ: וַאֲנִי עָנִי וְאֶבְיוֹן
אֲדֹנָי יַחֲשָׁב־לִי עֶזְרָתִי וּמְפַלְטִי אַתָּה
אֱלֹהַי אַל־תְּאַחַר:
מא
לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד:

תרגום

לְשַׁבְּחָא לְדָוִד תּוּשְׁבַּחְתָּא: מְסַבַּר סַבְּרִית יְיָ וְצַלָּא לְוָתִי וְקַבִּיל בָּעוּתִי: וְאַסְקַנִי מִגּוֹב אִתְרְגוּשְׁתָּא מִסְּכַן טִישְׁטוּשָׁא וַאֲקִים עַל כֵּיפָא רִיגְלַי תַּקִּין אֲתוּרַי: וְסַדַּר בְּפוּמִי שְׁבַח חֲדַת תְּהֵי תּוּשְׁבַּחְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא יֶחֱמוּן סַגִּיאִין וְיִדְחֲלוּן וְיִתְרַחֲצוּן בְּמֵימְרָא דַּיְיָ: טוּבוֹי דְגַבְרָא דְּשַׁוִּי יְיָ רוּחְצָנֵיהּ וְלָא אִסְתְּכֵי לְוַת סוּרְבָנַיָּא וּמְמַלְּלֵי כְּדִיבוּתָא: סַגִּיעִי נִסַּיָּא דַעֲבַדְתָּא אַתְּ יְיָ אֱלָהִי פְּרִישׁוּתָךְ וּרְעוּתָךְ לְוָתָנָא לֵית אֶפְשַׁר לְסַדְּרָא לְוָתָךְ תּוּשְׁבַּחְתָּךְ אַחְנֵי וַאֲמַלֵּיל תַּקִּיפוּ מִן לְחַוָּאָה: נִיכְסָא וְדוֹרוֹנָא לָא צְבִיתָא אוּדְנִין לְאַצָּתָא פוּרְקָנָךְ כְּרִיתָא לִי עֲלָתָא וְקוּרְבַּן חַטָּתָא לָא שְׁאֵילְתָּא: הֵידֵין אֲמֵרִית הָא עֲלִית לְחַיֵּי עָלְמָא כַּד אֶעֱסוֹק בִּמְגִלַּת סִיפְרָא אוֹרַיְתָא דְאִכְתִּיב אַמְטוּלְתִי: לְמֶעְבַּד רְעוּתָךְ אֱלָהִי רְעֵיתִי וְאוֹרַיְתָךְ כְּלִילָא בִּמְצַע מַעְיָנַי: בַּשֵּׂרִית צִדְקָא בִּכְנִישְׁתָּא רַבָּא הָא סִיפְוָתַי לָא אֶמְנַע יְיָ אֱלָהִי אַתְּ חַכִּימַת: צִדְקָתָךְ לָא טַמְרִית בְּגוֹ לִבִּי קוּשְׁטָךְ וּפוּרְקָנָךְ אֲמֵרִית לָא כַסִּיתִי טִיבוּתָךְ וְהֵימְנוּתָךְ בִּקְהָלָא רַבָּא: בְּגַלַל כֵּן אַתְּ יְיָ לָא תִמְנַע רַחֲמָךְ מִינִי טוּבָךְ וְקוּשְׁטָךְ תְּדִירָא יִנְטְרוּנַנִי: אֲרוּם תַּקִּיפִין עֲלַי בִּישִׁין עַד דְּלֵית מִנְיָין אַדְבִּיקוּ יָתִי חוֹבַי וְלָא יְכֵילִית לְמֶחֱמֵי תְּקִפוּ מִן בִּינָתֵי רֵישִׁי וְרַעְיוֹנַי שַׁבְקוּנִי: אִהְרְעֵי יְיָ לְשֵׁיזָבוּתַנִי יְיָ לְסִיוּעִי זְרִיז: יִבְהֲתוּן וְיִתְחַסְרוּן כַּחֲדָא תָּבְעֵי נַפְשִׁי לְמִיגְמְרַהּ יְזוּרוּן לַאֲחוֹרָא וְיִכְסְפוּן דְּצַבְיָין בִּישְׁתִי: יִתְבַּיְירִין מְטוּל בַּהֲתֵיהוֹן דְּאָמְרִין לִי חֶדְוְנָא עַל תַּבְרֵיהּ חֶדְוָא עַל סִיגוּפֵיהּ: יֶחְדוּן וְיִדוּצוּן בְּמֵימְרָךְ כָּל בָּעֲיָיךְ וְיֵימְרוּן תְּדִירָא יִסְגֵּי חֵילָא דַיְיָ דִּי רָחֲמִין פּוּרְקָנָךְ: וַאֲנָא עַנְיָיא וַחֲשׁוֹכָא יְיָ יַחְשִׁיב טַב לִי עֲלַי סִיוּעִי וְשֵׁיזָבוּתִי אַתְּ אֱלָהִי לָא תּוֹחַר: לְשַׁבְּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד:

מא׳ דל כל ליש׳ קמצי׳ במ״ב פתחין וסי׳ ב׳ נמסר בספר שופטים סימן ו׳ : יסעדנו ל׳ על ערש דוי· ישעדנו ל׳
כמו ח׳ כבו חרון: אויבי י״א מל וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ ריש סימן ב׳ ובסיפ׳ דא סימן ט׳ : יחשבו ב׳ וסימ׳ יחד
עלי יתלחשו· ולא יעמוד כי יחשבו עליו מחשבות : אוכל ד׳ מ״ל בקרי׳ וסי׳ כי אם הלחם אשר הוא אוכל·

אשרי משכיל אל־דל ביום רעה
ימלטהו יהוה: יהוה ישמרהו
ויחיהו יאשר בארץ ואל־תתנהו
בנפש איביו: יהוה יסעדנו על־
ערש דוי כל־משכבו הפכת בחליו:
אני אמרתי יהוה חנני רפאה נפשי
כי־חטאתי לך: אויבי יאמרו רע לי
מתי ימות ואבד שמו: ואם־בא
לראות שוא ידבר לבו יקבץ־און לו
יצא לחוץ ידבר: יחד עלי יתלחשו
כל־שנאי עלי יחשבו רעה לי:
דבר־בליעל יצוק בו ואשר שכב לא
יוסיף לקום: גם־איש שלומי אשר
בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי
עקב: ואתה יהוה חנני והקימני
ואשלמה להם: בזאת ידעתי כי־
חפצת בי כי לא־יריע איבי עלי:
ואני בתמי תמכת בי ותציבני לפניך
לעולם: ברוך יהוה אלהי ישראל
מהעולם ועד העולם אמן ואמן:

ספר שני מב

למנצח משכיל
לבני־קרח: כאיל תערג על־
אפיקי־מים כן נפשי תערג אליך
אלהים: צמאה נפשי לאלהים
לאל חי מתי אבוא ואראה
פני אלהים: היתה לי דמעתי
לחם יומם ולילה באמר אלי כל־
היום איה אלהיך: אלה אזכרה
ואשפכה עלי נפשי כי אעבר

טובוי דמשכיל לעניי מסכינא
לרחמותיה ביום בישות ישזביניה
יי: יי ינטריניה ויחייניה ויוטיביניה
בארעא ולא תמסריניה ברעות
בעלי דבבוי: מימרא דיי יסיעוניה
בחיוהי ויתגלי ליה על שיווי
מרעיה לאחאותיה כל משכביה
אפכת בעידן מרעיה ואכסנתיה:
אנא אמרית יי חוס עלי אסי נפשי
מטול דחבית קדמך: בעלי דבבי
יימרון ביש עלי אימתי ימות ויובד
שמיה: ואין אתא למקבל אפי
שקרא ימליל ברעיוניה יכנוש ע
עולא ליה יפוק לשוקא ימליל:
כחדא עלי ממללין בחשאי כל
סנאי עלי חשלין בישתא לי:
ממלל טלומא יתיך ביה ויימר דין
דמרע לא יוסיף למיקם: אוף
גבר דתבע שלומי דאיתרחצית
עלוי מברי סעודתי איתרברב עלי
לחכמא: ואנת ייי חוס עלי ואקימני
ממרע ואפרע להון: בהדא
ידעית ארום איתרעיית בי ארום
לא איתגבר עלי בעלי דבבי ל
לאבאשא: ואנא בשלמותי סעדת
בי ואוקימתני קדמך לעלמא:
בריך שמיה דיי אלהא דישראל
מן עלמא הדין ועד עלמא דאתי
יימרון צדיקיא אמן ואמן:
לשבחא בשכלא טבא על ידיהון
דבני קרח: היך איילא די מרגג
על פרציידי דמיא היכנא נפשי
מרגגא לוותך יי: צחת לך נפשי
לאלהא תקיפא חייא וקיימא
אימתי איעול ואחמי זיו שכינתא דיי: הות לי דמעתי למברי יימם ולילי בדיימר לי סנאה
כל יומא אן הוא אלהך: אילין ניסיא אנא דכיר ואישוד עלי רעיוני נפשי כד אעבר טללא

חזקץ ורקה נפשו· אם ינועו ונפלו על פי אוכל· גם איש שלומי אשר בטחתי אוכל לחמי: אויבי ו׳ וחס׳
וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא סימן י״ג : מהעולם חד מן כ״ב מלין נסבין מה בריש תיבות׳ ולית להון זוגא וסימ׳
נמסר בכס׳ רבהא בערך מ׳: מ״ב תערוג ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסימ׳ גם בהמות שדי תערוג אליך· כאיל תערוג
ב׳ בפסוק וחס׳ : באמור ג׳ בקרי׳ וסי׳ באמור יי׳ אלי הקהל לי את העם ואשמיעם· באמר להם עם יי׳ אלה
ומארצו· באמר אלי כל היום איה׳ אלהיך:

רשי

אל דל· חולה לבקרו כענין שנאמר מדוע אתה ככה דל ראמנון: ביום רעה· זו גיהנם ובעולם הזה מה שכרו יי׳ ישמרהו ויחייהו למי שמבקרו ומטיב לו· על ערש דוי· ערש ליט בלע״ז כמו והנה ערשו ערש ברזל כשיחלה גם הוא יסעדנו מהו על ערש דוי זה יום שביעי של חולה שהוא דוה מאד כך נדרש באגדת תילים: כל משכבו הפכת בחליו· אף בשעת חליו נכר עליו שנהפך כל מרגעו ומנוחותו: אני אמרתי יי׳ חנני· אני אין לי מבקרים לטובה וכשאני צועק מתוך חוליי ואומר יי׳ חנני וגו׳ אויבי שמחים עלי ואומ׳ דבר הרע לי מתי ימות וגו׳· שוא ידבר: מראה עצמו כאילו הוא מיצר וכשהוא יושב לפני יקבוץ לבו מחשבות און לעצמו מה רעה ידבר בצאתו וכשיוצא לחוץ מדבר אותה: עלי יחשבו· דבר שהוא רעה לי ומה היא המחשבה דבר בליעל יצוק בו כל רשעות שעשה יצוקו וישתפכו בגופו והואיל ואשר שכב לא יוסיף לקום כך מקללים אותי: הגדיל עלי עקב· מארב כמו ואת עקבו מים לעיר: בזאת ידעתי וגו׳· כשתחנני ותקיימני ארע כי חפצת בי כאשר לא יריע אויבי תרועת שמחה עלי ואראה כי בתומי תמכת בי: ברוך יי׳· כשאקום מחוליי אברכך כן: לבני קרח· אסיר ואלקנה ואביאסף הם היו תחילה בעצת אביהם ובשעת המחלוקת פרשו וכשנבלעו כל סביבותם ופתחה הארץ פיה נשאר מקומם בתוך פי הארץ כענין שנאמ׳ ובני קרח לא מתו ושם אמרו שירה ושם יסדו המזמורים הללו ועלו משם ושרת עליה׳ רוח הקדש ונתנבאו על הגליות ועל חורבן הבית ועל מלכות בית דוד: כאיל תערוג על אפיקי· לשון ערג נופל על קול האיל כאשר יפול לשון נהם לארי ושקק לדוב וגעה לשורי׳ וצפצוף לעופות אמרו רבותינו האילה הזאת חסידה שבחיות וכשהחיות צמאות למים הם מתכנסות אליה שתתלה עיניה למרום ומה היא עושה חופר׳ גומא ומכנס׳ קרניה לתוכה וגועה והקב״ה מרחם עליה והתהום מעלה לה מים· כאיל תערוג כאילת תערוג לא נאמר וכאיל יערוג לא נאמר אלא כאיל תערוג דבר הכתוב בזכר ובנקב׳ הזכר עורג על עסק המים כמו שפירשנו והנקיב׳ כשהיא כורעת לילד ורחמה צר והיא צועק׳ והקב״ה מרחם ומזמן לה נחש ומכישה בבית הרחם שלה ורחמה נפתח ומנחם חבר תערוג עם לחיין כערוגת הבשם אכן לא יתכנו דבריו גם דונ״ש פתר אותו לשון קול של איל: מתי אבא ואראה פני אלהים· לעלות לרגל ונתנבא כאן חורבן הבית· ונאמר כאן מה תשתוחחי ג׳ פעמים כנגד שלש מלכיות העתידות לבטל עבודת המקדש וישראל צועקים ונגאלים מלכות בבל ויון ואדום: צמאה נפשי· כנסת ישר׳ אומרת כן בגלות בבל: היתה לי דמעתי לחם· מכאן שהצרה משבעת את האדם ואינו מבקש לאכול וכן הוא או׳ בחנה ותבכה ולא תאכל: אלה אזכרה· כי אעבור בסך· פשוטה בלע״ז את זאת אני זוכרת ונפשי משתפכת בזכרי עליית הרגלים שהייתי עוברת בגדודי בני אדם ומדדה עמהם עד בית האלהים·

סך

אבן עזרא

אשרי· יש אומרי׳ משכיל כמו מביט כמו מסתכל הויתי והנכון מגזרת שכל שישים לבו שיסכיל במעשה השם עם החולי ודל בממון גם בבשר והוא החולי כמו ככה דל בן המלך דלות ורעות תאר ויש אומרים שמשכיל פועל יוצא והוא המבקר וידבר על לבו וישכילנו וטעם ביום רעה מערכת עליונה כנגד מולדו· ימלטהו ה׳· לבדו ולא על יד אדם וטעם ישמרהו שלא יוסיף החולי ויחייהו כי יפחד מהמות: ואושר בארץ· שיהיה שנים רבות יותר מאנשי דורו ולא יראו שונאיו תאותם ואין תתנהו לפועל שאיננו כתוב כמו אשר ילדה אותה והטעם אמרת השם או גזירתו או תהיה התיו לנכח השם וכזה במקרא הרבה: ה׳· דוי· שם כמו מדוה: יסעדנו· מעט מעט בהתהפך החולה או התהפך דבריו ועניניו על משכבו והנכון כי הפכת נכח השם והטעם דרך משל שתהפכהו על משכבו מצד אל צד ותסעדנו והטעם כי אין צורך לבני אדם שיסעדוהו: אני· הטעם כאשר אומ׳ בתפילתי בחליי יי׳ חנני ורפאני הע״ם שחטאתי לך על דרך כי עם קשה עורף הוא: אויבי· הזכירנו לי בעבורי כמו ואמר פרעה לבני ישר׳ הנך מעשה המשכיל וזה הדבר יאמרו לאחרי: ואם בא· אחד לבקר שוא ידבר· לי כמו חרה לי שאתה חולה: ידבר· לאחרי׳ דבר בליעל עלי בצאתו לחוץ ידבר לאויבי האחרי׳ שלא ראו אותי דבר רע חלי קם וקבוע בו כמו לבו בו יצוק כמו אבן: גם· שלא היה לי אויב שהי׳ אוכל לחמי והטעם כי אני סבת חייו: הגדיל עלי עקב· הטעם הגדיל עקיבו שלא בא לבקרני ושם לנפשו מעלה גדולה: ואתה· חנני· כנגד דבריהם· דבר בליעל יצוק בו: והקימני כנגד לא יוסיף לקום: בזאת· הטעם כי לא יריע כמו שמחת המנצח ביום המלחמה כדרך עלי פלשת התרועעי: ואני בתומי· בעבור תומי וי״א כי תומי רמז לבריאת הגוף· והוא הנכון: ברוך· על כן אני חייב לברך את השם בכל זמן וזהו מהעולם ועד העולם ואומר פעם אחרי פעם אמת ואמת: נשלמו פירושי הספר הראשון הודאות לשם: למנצח לבני קרח· לבני קרח לאחד מבני הימן כבר שמואל הנביא· אמר רבי משה כי זה המזמור נאמר בבבל ויש אומ׳ כי ידבר על לשון אנשי הגלות הזאת· ומשכיל חסר פעול ויש אומרים שהוא שם כמו והודי נהפך עלי למשחית ולפי דעתי כי פיוט תחלתו משכיל: כאיל: ידוע הוא דבר האיל האוכל הנחשים שיתחמם קרבו אז יבקש אפיקי מים חזקים ואיל על לשון נקבה כמו עז בת שנתה: צמאה· המים ירוו האדם רגעו ויחיה ותשוב נפשו אליו ולא כן הלחם על כן דמה הנכספו לבית השם כהנכסף הצמא על המים ובעבור כי חיי בני אדם תלויים במים על כן לאל חיי: מתי אבוא· יתאוה בראות הגואל: ואראה פני אלהים· זהו יראה כל זכורך: היתה· יש אומרים הוא צמא ודמעיו שהם מים כמו לחם לו וטעם הדמעה בעבור אורך הגלות ואינו עולה לרגל לשמוח ויש אומרים שהוא בוכה ותזיל דמעות כמו מאכלו יומם ולילה תמיד בסתר ובגלוי וטעם איה אלהיך שהיית עולה שלש פעמים בשנה לראות פניו: אלה· יזכור הימים הקדמונים בעלותו לרגל: וטעם

וטעם בסך כמו מוסך השבת שהיה בהר הבית ויש אומרים עם כלל החוגג׳ כמו סך חשבון. אמר בן לברט כי אדדם כפול והוא כמו אדום ומי יתן וידום כי פ״א הפועל לעולם לא יכפל ומה טעם לאמר ידום ואחריו בקול רנה ותודה והקרוב אלי שהוא לשון משנה אתנועע כאילו אמר אדדה עמהם עד בית אלהים וכמוהו אדדה כל שנותי ובאה המלה

סך לשון חשבון סך לשון מחיצת בני אדם צב לשון צבים ועגלות צב שהיו מחופות כמין סוכה ושמן בלשון אגדה סקפסטאות ואסקופיטי: אדדם. אדדה עמהם כמו מדדים עגלים וסייחי׳ והאשה מדדה את בנה ותיבה זו משמשת בשתי תיבות אדדה עמהם אטו׳ יאאתו׳ שבב״לא בלעז ומנחם חברו לשון ידידות כמו נתתי את

ישועות ז׳ מ״ל בקרי׳ וסי׳ לקמן בהלילא סי׳ ק״ו: ברצח ב׳ וסי׳ לפתוח פה ברצח. ברצח בעצמותי חרפוני: ב״ג למה ג׳ רפין וסי׳ למה זנחתני למה קדר קדם דפסו׳. למה שכחתני׳ למה שמתני למפגע. וכל למה רפי טעמו מלרע במ״א למה שמתני למפגע לך. וכל למה דגש טעמו לעיל ואם הוא סמוך לאותיות א״חע רפי וטעמו

בַּסָּךְ אֶדַּדֵּם עַד־בֵּית אֱלֹהִים בְּקוֹל־ ל׳ ל׳ ח׳
רִנָּה וְתוֹדָה הָמוֹן חוֹגֵג׃ מַה־
תִּשְׁתּוֹחֲחִי נַפְשִׁי וַתֶּהֱמִי עָלָי הוֹחִלִי ג׳ ול כתי׳ כן
לֵאלֹהִים כִּי־עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעוֹת ז׳ מ״ל
פָּנָיו׃ אֱלֹהַי עָלַי נַפְשִׁי תִשְׁתּוֹחָח עַל־ ל׳
כֵּן אֶזְכָּרְךָ מֵאֶרֶץ יַרְדֵּן וְחֶרְמוֹנִים מ ל׳
מֵהַר מִצְעָר׃ תְּהוֹם־אֶל־תְּהוֹם ד׳
קוֹרֵא לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ י׳ מ״ל
וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ׃ יוֹמָם יְצַוֶּה
יְהוָה חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירֹה עִמִּי ה׳ ב׳ חד כתי׳ ו׳ וחד כתי׳ ה׳
תְּפִלָּה לְאֵל חַיָּי׃ אוֹמְרָה לְאֵל ל׳
סַלְעִי לָמָה שְׁכַחְתָּנִי לָמָּה קֹדֵר אֵלֵךְ ג׳ רפי׳
בְּלַחַץ אוֹיֵב׃ בְּרֶצַח בְּעַצְמוֹתַי ב׳ לכתחכה
חֵרְפוּנִי צוֹרְרָי בְּאָמְרָם אֵלַי כָּל־הַיּוֹם
אַיֵּה אֱלֹהֶיךָ׃ מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי נַפְשִׁי
וּמַה־תֶּהֱמִי עָלָי הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי־
עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעֹת פָּנַי וֵאלֹהָי׃

מ ג

שָׁפְטֵנִי אֱלֹהִים ל׳
וְרִיבָה רִיבִי מִגּוֹי לֹא־חָסִיד מֵאִישׁ
מִרְמָה וְעַוְלָה תְפַלְּטֵנִי׃ כִּי־אַתָּה
אֱלֹהֵי מָעוּזִּי לָמָה זְנַחְתָּנִי לָמָּה קֹדֵר ג׳ רפי׳
אֶתְהַלֵּךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב׃ שְׁלַח־אוֹרְךָ
וַאֲמִתְּךָ הֵמָּה יַנְחוּנִי יְבִיאוּנִי אֶל־הַר־ ג׳ ל׳ ומ״ל
קָדְשְׁךָ וְאֶל־מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ׃ וְאָבוֹאָה ד׳
אֶל־מִזְבַּח אֱלֹהִים אֶל־אֵל שִׂמְחַת
גִּילִי וְאוֹדְךָ בְכִנּוֹר אֱלֹהִים אֱלֹהָי׃ ל׳ וחד ואודך
מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי נַפְשִׁי וּמַה־תֶּהֱמִי עָלָי ג׳ ובעניין
הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי־עוֹד אוֹדֶנּוּ ג׳ ובעניין
יְשׁוּעֹת פָּנַי וֵאלֹהָי׃

מ ד

לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מַשְׂכִּיל׃ אֱלֹהִים כ״ט ר״ף
בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ אֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ־לָנוּ
פֹּעַל פָּעַלְתָּ בִימֵיהֶם בִּימֵי קֶדֶם׃
אַתָּה יָדְךָ גּוֹיִם הוֹרַשְׁתָּ וַתִּטָּעֵם י׳ ל׳ בכ׳

בִּלְחוֹדַי אֶתְחַיֵּיל בְּמַשְׁרְיָין דְצַדִּיקֵי עַד בֵּית מוּקְדְּשָׁא דַיְיָ בְּקָל ב בְּעוּתָא וְתוּשְׁבַּחְתָּא אִתְרוֹגְשַׁת עַסְמִין דְאַתְיָין לְמֵחַג לִירוּשְׁלֵם׃ מַה תִּתְמַסְכְּכִין נַפְשִׁי וְתִירְגּוּשִׁי עֲלַי אוֹרִיכִי לֵאלָהָא אֲרוּם תוּב א אֲשַׁבְּחִינֵיהּ בְּפוּרְקָנָא דְמִן קֳדָמוֹי׃ אֱלָהַי עֲלַי נַפְשִׁי תִתְמַסְכְּכִין בְּגִין כֵּן אַדְכְּרִינָךְ יָתְבֵי לְחַלָּא בְּאַרְעָא יוֹרְדְנָא וְיָתְבֵי טוּרֵי חֶרְמוֹנֵי וְעַמָּא דְקַבִּילוּ אוֹרַיְתָא בְּטוּר דְסִינַי דְמַכִּיךְ וּזְעֵיר׃ תְּהוֹמָא עִילָּאָה לִתְהוֹמָא אַרְעָאָה קָרֵי לְקָל זַלְחֵי מֵירוּבַיָּין הֵיכְנָא כוּלְהוֹן דִי מִתְבָּרַיִיךְ וְגַלִּילַיִךְ עֲלַי עֲבָרוּ בִּזְמַן דְנַפְקָנָא מִמִּצְרַיִם׃ יֵימָם יִפְקוֹד יְיָ טוּבֵיהּ וּבְלֵילְיָא תוּשְׁבַּחְתֵּיהּ עִמִּי צְלוֹתָא לֶאֱלָהָא דִי נְטִיר חַיָּיי׃ אֵימַר לֶאֱלָהָא רוּחְצָנִי לְמָה אַשְׁלֵיתַנִי לְמָה בְקַבְלָא אֵיזִיל בִּרְחוּק בְּעִיל דְבָבָא׃ בִּדְקַטְלִין גַּרְמַי בִּזְמַן דִמְחָרְפִין יָתִי מְעִיקַי כַּד אָמְרִין לִי כָּל יוֹמָא אָן הוּא אֱלָהָךְ׃ מָה תִּתְמַסְכְּכִין נַפְשִׁי וּמָה תַּרְגִּישִׁי עֲלַי אוֹרִיכִי לֵאלָהָא אֲרוּם תוּב אֲשַׁבְּחִינֵיהּ בְּפוּרְקָנֵיהּ דְמִן קֳדָמוֹי דִי הוּא אֱלָהַי׃ דוּן יָתִי יְיָ בְּדִין קְשׁוֹט וַעֲלָךְ לְמִנְצֵי מַצּוּתִי מִן עַמָּא דְלָא זַכַּאי מִן גְבַר נְכִיל וְטַלּוּמָא תְּשֵׁיזְבִינָנִי׃ אֲרוּם אַנְתְּ הוּא אֱלָהָא עוּשְׁנִי לְמָה שְׁבַקְתָּנִי לְמָה חֲכִיר אֵיזִיל בִּרְחוּק בְּעִיל דְבָבָא׃ שְׁדַר נְהוֹרָךְ וְהֵימְנוּתָךְ הִינוּן יְדַבְּרוּנָנִי יַעֲלוּן יָתִי לְטוּר בֵּית מוּקְדְּשָׁא וּמְדְרְשֵׁי בֵּית ש שְׁכִינְתָּךְ׃ וְאֵיעוּל לְקָרְבָא קוּרְבָנֵיהּ לְמַדְבַּח דַיְיָ אֱלָהֵי דִי סִיגֵי חֶדְוַת בְּעוּתִי וְאוֹדֵי קֳדָמָךְ בְּכִינּוֹר יְיָ אֱלָהַי׃ מַה תִּתְמַסְכְּכִין נַפְשִׁי וּמַה תַּרְגִּישִׁי עֲלַי אוֹרִיכִי לֵאלָהָא אֲרוּם תוּב אֲשַׁבְּחִינֵיהּ בְּפוּרְקָנֵיהּ דְמִן קֳדָמוֹי דִי הוּא אֱלָהַי׃ לְשַׁבָּחָא לְדָוִד עַל יְדֵיהוֹן דִבְנֵי קֹרַח שִׂכְלָא טָבָא׃ יְיָ בְּאוּדְנָנָא שְׁמַעְנָא אֲבָהָתָנָא אִשְׁתְּעִיו לָנָא עוּבָדָא דַעֲבַדְתָּא בְּיוֹמֵיהוֹן בְּיוֹמַיָּא מִלְּקַדְמִין׃ אַנְתְּ בִּידָא דִגְבוּרְתָּךְ עַמְמֵי כְנַעֲנָאֵי תָרַכְתָּא וְנַצְבְתִּנוּן לְבֵית יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעֲהוֹן

מלרע וה׳ מהם יצאו מן הכלל שאעפ״י שהם סמוכי׳ לאח״ע נדגשי׳ וסי׳ למה הציתו עבדיך. למה היה כאבי נצח. למה אירא בימי רע. למה הרגזתני ׳למה אבכה ארצה. וכל דסמיך לשאר אותיו׳ דגש במ״ג וס״מ לעיל׃

כל שנותי ובאה המלה משנין כפעל כדרך ו ולאתנוני חנם׃ מה. ינחם כפשו וטעם ישועות פניו על דרך הושיעה לו ימינו דרך משל או ישועות פעול עם פניו כדרך פני יי׳ חלקם ותחסר מלת עת הועם׃ אלהי. תשובת מה תשתוחחי וטעם מארץ ירדן ש שהיו באים למועדים מעבר הירדן מזרחה וטעם הרמונים הרים גם מצער שם הר׃ תהום. כטעם הפרש יזכור הגיבורי׳ שירדו המים מההרים ה הגבוהי׳ וטעם תהום אל תהום קורא שהיו מתחברי׳ מימי הגבורי׳ למטה כדרך ושעיר אל רעהו יקרא והטעם שהיה מתענג בעברו אל ההרים המי׳ יורדי׳ כמו משברי הים וגליו ויכסו אותו בימי הקיץ והמפרש זה הפסוק על דבר הגלות אינכו קשור באשר לפניו ו ואחריו׃ יומם. יספר הליכתו ביום עם ה החוגגים לבטח בחסד השם ובלילה היו שרים כמו חבל הנביאים ו והזכיר כי השיר תפלה לא שיר כדברי חשק׃ לאל חי. שיחייהו עד ראותו בית יי׳׃ אומר׳. טעם לאל סלעי שהיה סלעי בראשונה׃ למה שכחתני. הטע׳ בעבו׳ אורך הגלות׃ למה קודר אלך. כמו אבל הלובש קדרו׳׃ ברצח. כאשר יאמרו לי איה אלהיך היה לי כמו רצח בעצמותי ככה היתה זאת החרפה נחשבת בעיני׃ מה. טעם ישועות פניו כי הוא ישועות פני והוא אלהי מימי קדם כנגד איה אלהיך ישראל׃ שפטני. קח משפטי מאלה המחרפי׳ אותי והם רבים על כן אמר מגוי וטעם לא חסיד בעבור היותי טוב מהנו

ידידות נפשי בכף אויביה ודונש פתר אדדם לשון דממה וכן דום לי׳ והתחולל לו ופתרון אדדם אאלם ואחרים עד אבא בית א אלהים ברנה כמו אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי וכמו ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו ודם הוא שורש בתיבה. אדדם אדדה עמהם כמו ולא יכלו דברו לשלום דבר עמו ב בשלום׃ המון חוגג. שהיו הולכי׳ לחוג ועל ככה יסד הפייט טעם המון חוגג ושוטף ככהר ומדרש אגדה לשון יווני שקורין לבריכת מים חוגגין׃ תשתוחחי. לשון כי שחה לעפר נפשינו ושח כשהוא מדבר בלשון מתפעל התי״ו חולקת את אותיות שרשי התיבה כדרך כל תיבה שיסודה שי״ן בתחילתה׃ הוחילי׳ המתיני ובפי לגאולה׃ אזכרך מארץ ירדן. מה שעשית לנו בירדן והרי חרמון אחר כל הכעס שהכעסניך ב בשיטי׳ הובשת לנו את הירדן׃ מהר מצער. מהר סיני שהוא צעיר לשאר ההרים אחר ם שהכעסנוך בו במעשה העגל ם סלחת לעונינו והלכת עמנו כל אלה אני זוכרת בגלותי שמכעת מלהטיב לי וגזירותיך מתחדשו׳ עלי זו אחר זו׃ תהום אל תהום קורא. צרה קוראה לחבירתה׃ לקול צנוריך. טישק״ולש בלע״ז המקלחים עלי פורענות כמים שוטפי׳ עד כי כל משבריך וגליך עלי עברו משבריך לשון גלים על שהים גליו עולים למעלה ו ומשתברים ונופלים׃ יומם יצוה יי׳ חסדו׃ יבא האור של גאולה ויצוה יי׳ חסדו לנו׃ ובלילה. בחשך הגלות והצרה׃ שירה עמי. תהא חנייתו בתוכנו שירה לשון חנייה כדמתרגמינן ויחן ושרא וזו למדתי מתוך מסורת הגדולה שחבר את זה עם ויהי שירו חמשה ואלף באלפא ביתא של שתי תיבו׳ החלוקי׳ בפתרונן לומר שאין זה לשון שיר ומדרש האגד׳ פותרו לשון שיר וכך הוא פותרן שכך ישראל אומרי׳ להקב״ה זכרנו מה שעשית לנו במצרים מכות אחת שכיויתנו בו׳ בערב הפסח ושמרנוה ובלילה גאלתנו ושרנו לפניך את ההלל ועכשיו הרבה מכות אני שומרת ואין אתה גואלני ועל זאת אומרת לאל סלעי למה שכחתני וגו׳׃ קודר. לשון שחרות כמו ויקדר עליהם׃ ברצח בעצמותי

וטעם מאיש מכלל ומפרש או רמז למולך על הגוי׃ כי. טעם אלהי מעוזי כי אין עוזלי לקחת משפטי ממנו רק בך׃ שלח אורך. כנגד קודר אתהלך. ואמתך כנגד מאיש מרמ׳ ולא ינחוני כנגד אתהלך׃ הר קדשך. הר המוריה ומשכנותיך העזרות העתידו׳ להבנות בבית שלישי׃ ואבואה. אל אל. שהוא שמחת גילי וטעם אלהים אלהי שירלה גוי לא חסיד שאתה אלהי׃ מה. ברוח הקודש שוחיל יש אל השם׃ למנצח לבני קרח. אלהים באזנינו שמענו. והמספרים היו אבותינו שהיו צדיקים והם נאמנים ועוד טעם אבותינו שכל אב אומב את בנו ולעולם לא יורנו רק האמת לבנו׃ אתה. כבר הזכרתי כי משפט העברים לחסר הבי״ת כמו מצאתי בית יי׳ ובכה אתה בידך בכוחך או במכתך ומ״ם ותטעם שב אל אבותינו ולמ״ד

חרפוני צוררי. נדמה לי כאילו הורגים אותי כך עצור בצערותי מה שצוררי מכעיסין ומחרפין אותי׃ פני ואלהי. הקב״ה שהוא אור פני ואלהי עדיין יש לי בו תקוה ולמה תהמי׃ שפטני׃ נקמני׃ מגוי לא חסיד. הוא אדום שגר עשו בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם׃ שלח אורך ואמיתך. מלך המשיח שנדמה לאור שנ׳ ערכתי נר למשיחי ואליהו הנביא שהוא אמיתי נביא נאמן׃ ינחוני. מיכנו״רוכט״ו ויי בלע״ז׃ אל אל. אל הקב״ה שהוא שמחת גילי׃ ואודך בכנור. על שהוצאתני מגלותי׃ באזנינו שמענו׃ מכאן אתה למד שהיו מדברי׳ בני קרח בשביל דורות הללו הבאי׳ אחריהם שאילו בשביל עצמם לא היה להם לומ׳ אבותינו ספרו לנו שהרי הם עצמם ראו ניסי המדבר והים והירדן ומלחמת יהושע כך מפורש באגדת תילי׃ תרע

ולאמר לאומים מש״ת כמו שכתוהו כל האומים ואם ותשלחם שב אל אויבים כמו ותגרשם: כי. אם בחרבם שב אל אבותינו: כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם. זה לבדו הושיעם: אתה· ידבר המשורר על לשון ישראל וטעם להזכיר יעקב כדבריו המלאך הגואל אותי מכל רע: בך· בעזרתך טוכל לנגח צרינו שלא ירעו לנו גם בשמך נבוסם: כי· דבר ידורך קשת מאהובינו וחרבי הגבור שים בנו על כן בלשון יחיד: כי. גם ראינו בעינינו שהושעתנו מצרינו והתברר מה שספרו אבותינו לנו: באלהים הללנו כל היום· כחבר תהלות והטעם שהללנו כשמנו שאתה מלכנו: אף· אמר הירושלמי כי יחסר בית והטעם באף זנחת והכנו ככה כי לא היה דבן כמו אף יי׳ ואולנו היה כדברו היה ה שאלף קמוץ רק הוא כמו גם בשחוק והכת כי הושעתנו בימים ה הראשונים והבימות מסכאינו ועתה לא די שלא הושעתנו אלא עד שזנחתנו: ותכלימנו כנ׳ הבימו׳: תשיבנו· לאחרי שלא תעזרנו אלא שתשיבנו עד שתביא מורך ב בלבבנו לברוח: ומשנאינו שסו למו· כמו להם ממונו: תתננו· יש ממנו הרוגים ויש ממנו כ במלכות זרויים בארצו׳: תמכר· יש ממנו עבדים נמכרים בלא הון רב או חנם: ולא רבית במחיריהם· הטעם כפול: תשימנו· הנשארים ממנו הם לחרפה לשכנינו א אותנו בהיותנו ב בארצינו: תשימנו· הרחוקים מארץ יש׳: מנוד· כנגד וכיעג רישם ולאמר בלאומים פרס כמו ולאום מ מלאום יאמץ: כל· אפילו יחיד יהודי בגו׳ יחרפוהו: מקול· הטעם בזרוק ב בפי הכל: כל· באתנו· באה אלינו כי המלה מהפעלים ה העומדים: לא נסוג· בנין נפעל ומלת לא תסרת אחרת ולא תט אשורינו: כי. במקום תנים· המ״ם תחת נו״ן כמו בחיין לקץ הימין והטעם בתחתית הים מקום התנינ׳ ותשכת מים זה צלמות דרך משל והעד דכיתנו כ כטעדכים ויש אומרי׳ במקום אין שם ישוב רק תנים ובנות יענה: אם שכחנו· כנגד לא שכחנוך: ונפרוש כפינו· כנגד ולא נטו אשורינו מני ארחך: הלא. אם היה צריך יוכל לחקור זאת ואף כי הוא יודע תעלומו׳: כי. והעד הנאמן לדברינו כי בעבורך אנו נהרגים על דבר כבוד שמך ובעבורנו נחשבנו כצאן טבחה אע״פ שאנחנו בני אדם טובים מהטובחים אותנו וזאת תפלה כמו רב הטבחים: ערה· הישן אינו עושה מאומה ובעבור שלא הושעתנו ידמה לישן או ידבר על האויב שהוא אומר עליך אולי ישן הוא ויקץ: למה. או אתה כדרך מסתיר פניו שלא יראה מה יעשו אויביו או ראית ושכחת על כן תשכח עניינו ולחצנו וטעם תשכח כנגד לא שכחנוך: כי. מה תקוה יש לנו ונפשנו שהיתה מן השמים העליונים שחה לעפר והדבק לארץ הוא הקבר וטעם בטננו הוא הגוף: קומה. לעזור אותנו או קומה אתה שהיית עזרתה לנו: למנצח

ב״ד· ארץ י״ד קמצין וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ י״ד: צוה ג׳ בקרי׳ וסי׳ את הכהנים נשאי ארון: ועתה צוה ויברתו ל׳ ארזים דשלמה· אתה הוא מלכי א־להים: ולא תצא ו׳ דסמיכי וסי׳ ולא תצא משם אנה ואנה דשמעי· והנה נתנו על״ד עבותי׳· תאנים הלאת ולא תצא· ולא תצא בצבאתינו· ותרין חברוהי ולא תצא אלהי׳: אויב ומתנקם

תרע לאמים ותשלחם: כי לא
בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא־
הושיעה למו כי־ימינך וזרועך ואור
פניך כי רציתם: אתה־הוא מלכי
אלהים צוה ישועות יעקב: בך
צרינו ננגח בשמך נבוס קמינו: כי
לא בקשתי אבטח וחרבי לא
תושיעני: כי הושעתנו מצרינו
ומשנאינו הבישות: באלהים הללנו
כל־היום ושמך לעולם נודה סלה:
אף־זנחת ותכלימנו ולא־תצא
בצבאותינו: תשיבנו אחור מני־
צר ומשנאינו שסו למו: תתננו
כצאן מאכל ובגוים זריתנו: תמכר־
עמך בלא־הון ולא־רבית במחיריהם
: תשימנו חרפה לשכנינו לעג וקלס
לסביבותינו: תשימנו משל בגוים
מנוד־ראש בלאמים: כל־היום
כלמתי נגדי ובשת פני כסתני:
מקול מחרף ומגדף מפני אויב
ומתנקם: כל־זאת באתנו ולא
שכחנוך ולא־שקרנו בבריתך: לא־
נסוג אחור לבנו ותט אשרינו מני
ארחך: כי דכיתנו במקום תנים
ותכס עלינו בצלמות: אם־שכחנו
שם אלהינו ונפרש כפינו לאל זר:
הלא אלהים יחקר־זאת כי־הוא ידע
תעלמות לב: כי־עליך הרגנו כל־
היום נחשבנו כצאן טבחה: עורה
למה תישן אדני הקיצה אל־תזנח
לנצח: למה־פניך תסתיר תשכח
ענינו ולחצנו: כי שחה לעפר
נפשנו דבקה לארץ בטננו: קומה
עזרתה לנו ופדנו למען חסדך:

תברת עממיא ושלחתנון: ארום
לא בגבורת סיפיהון ירתו ארעא
ותקוף אדרעהון לא פרקת להון:
ארום ימינך ואדרע גבורתך ונהור
זיו יקרך ארום כל זמן דעסיקו ב
באוריתא איתרעיתא בהון: אנת
הוא מלכי אלהא בעידנא הדא
פקיד פורקנות דבית יעקב:
במימרא מעיקנא ננגח בשמך
נכבוש כל דקיימין עלנא: ארום
לא בקשתי אנא רחיץ וסייפי לא
תפרוק יתי: ארום פריקתנא
ממעיקנא ומשנאנא אייתיתא
עילויהון בהתא: במימרא דייאנן
משבחין כל יומא ושמך נודי ל
לעלמי עלמין: לחוד אשליתא
ואכספתנא ולא תשרי שכינתך
בחילוונא: אחזרתנא בדל קדם
מעיקא ומשנאנא כבשו לנא:
מסרתנא היך ענא למיכלא וביני
עממיא בדרתא יתנא: זבנתא
עמך כגן דלא ממונא ולא א
אסגיתא קיניא בסירוגיהון:
שויתנא קלנא לדיירבנא ממקוויתא
ותורפיתא לחזרניתנא: שויתנא
למתלא בעממיא טילטול רישא
באומיא: כל יומא כיסופי לקובלי
ובהתת אפי חפתני: מן קלא
דמחסר ומגדף מן קדם בעיל ד
דבבא ונקים וחמתא: כל דא
ערעת יתנא ולא אשלינך ולא
שיקרנא בקיימך: לא נזור פליג
וזחותית ליבנא ואת אסטירתא א
איכתורנא כן הרצת אורחתך:
ארום אמכתנ באתר ידורי וחפית
עלנא בטולא דמיתא: אין
אשלינא שום אלהנא ופרישנא
בצלו ידנא לטעותא דעממין נ
נוכראין: הלא אלהא יבשקר דא
ארום הוא חכים טמירי לבא:
ארום מטולתך איתקטלנא כל יומא אתחשבנא כענא דמסירא לנכסא: איתגבר למה
תהי כגבר דמיך יי׳ איתער אלהנא לא תתנשי לעלמא: למה שכינת יקרך תסלק
תשלי סיגופנא ודוחקנא: ארום שיחא לעפרא נפשנא דבקת לארעא גוונה
מעיננא: קום סייע לנא ופרוק יתנא מטול טובך:

ב׳ וסי׳ מקול מחרף ומגדף מפני אויב· להשבית אויב ומתנקם: תעלומות ב׳ וסי׳ הלא אלהים יחקר זאת· ויגד לך תעלמות חכמה: הקיצה ג׳ וסי׳ הוי אומר לעץ הקיצה הקיצה אל תזנח לנצח· והקיצה לפקד כל הגוים· והקיצה למשפטי: דבקה ב׳ לארץ בטננו· דבקה לעפר:

רשי

תרע לאומים· הרעות לשבטה אומות גדולות ושלחתם מפנינו ואתה בדרך נוחן הורשתם מ מתוך ארצם ותטע להבותינו בתוכם: רציתם· לשון רצון: צוה ישועות יעקב· גם עתה: נבוס קמינו· נרמוס ונרפוס אויבנו לשון מתבוססת בדמיך תבוס נופת והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות: אף זנחת ותכלימנו· אף אם אתה תכלימנו אנו שמך לעולם נוד׳: תשיבנו אחור· לשון הווה הוא: שסו למו· בזזו כבשינו אים לו: זריתנו· אפזריםנים בע״ז: כי דכיתנו במקום תנים· כי זה תמנים בלש״ז כאשר ואף כאשר הספלתנו בארץ ערבה ושוחה מדבר מקום תנים· ותכסה עלינו בצלמות חשך אף בכל זאת אם שכחנו שם אלהינו הוא יחקור זאת כי הוא יודע תעלומו׳ וגו׳: כצאן טבחה· כצאן של טבח: ופדנו למען חסדך· אין לנו ביום בכח מעשינו אלא למען חסדך עשה: על

אבן עזרא

למנצח על שושנים. פיוט ככה תחלתו: ידידות. כמו אהבות: רחש. ידבר לבי דברי המשורר ויש אומרים דברים שהוא מוציא מלבו וזה המזמור נאמר על דוד או על המשיח בנו שכן שמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם: מעשי. זה השיר שעשה: יפיפית. יש אומרי' כי הוא כפול כמו פחרחרת ושחרחר לחסרון לבנה אדמדמת כי איננה אדומה אם כן איך יהיה יפיפית לחסרון והתשובה כי כפל העי"ן והלמ"ד הוא לחסרון רק הפ"א ו והעי"ן כשהם כפולים הם באי' ליתרון והעד תשגשגי שהוא יות' מן תשגי. יפיפית בתארו וצורתו: הוצק חן. מגזרת ויצקו על ה העולה כאלו החן ה הוצק בפיו וזכה בגלוי ו יספר צורת גופו ו ודבורו שהוא נאה ועל דרך משל יגיד נשמתו שהיא נכונה וחכמתו שהיא רחבה כי הדבור הפנימי ימצא בנשמת האדם: חגור. גם יספר גבורותיו כי כ ככה ראוי להיו' הגבור התמים וטעם גבור אתה הגבור או יחסר כ"ף כדרך ויקרא אריה שהוא כאריה או יהיה חסר כ"ף בראיה גמול וזה הוא הודך: והדרך. חסר בי"ת כמו כי ששת ימי' עשה כאלו אמר ובהדרך צלח כטעם גבר לא י יצלח בימיו והטעם ש שיצלח בעת שירכב ויש אומרי' כי צלח הוא מגזרת פן יצלח כאש והנה יספ' עם גבורתו אמונתו וענותו וצ וצדקתו ומלת וענוה צדק בין עומדת ובין נסמכת והטעם ענוה עם צדק: ותורך. ימינך הפועל והפעול חסר כאילו הוא כתוב ימינך תורה אותך ל לעשו' גבורות ונוראות מלחמות על דרך כ ככבודות מדובר בך ול' יוסף אמר כי ותורך מגזרת ויורם אלהים והאות שאחריו כתוב חציך שנונים וכון היה לולי שמלת ויורם ירה להם לנגלאי וזה לשבח חציך. בתחלה הזכיר חרבך ואמר גם חציך שהם שנונים בעת שהעמים תחתיך יפלו. יפלו חציך בלב אויביך על כן באה מלת יפלו במקום אתנח כאלו היא סמוך' כי היא תפארת בעבור שתי מלות: כסאך. יש אומרים כמו אלהים לא תקלל והגאון אמר כסאך יכין אלהים ולפי דעתי שמלת כסאך תשמש בעבור אחרת כדרך והנבואה עודד הנביא שהוא כמו והנבואה נבואת עודד הנביא וככה זה כסאך כסא אלהים כמו וישב שלמה על כסא יי' והאומר כי כסאך לנוכח השם הפסוק הבא אחריו יכחישנו: אהבת. אם המזמור על דוד יהיה מחביריך שאול ואם על המשיח חסידים אחרים בדורו: מור. מחלוקת במלת מר והאומרים כי אהלות הוא הנמצא עם דגי הים איננו נכון כי כתיב כאהלים נטע יי' ויש אומרים כי גם קציעות מין אחר שיש לו ריח טוב ודרך לשון הקודש לומר אדם פעלה ובריקת להיות הוי"ו עם האחרון או בלא וי"ו כמו אדם שת אנוש אם כן היה ראוי להיות מר אהלות קציעות או מר אהלות וקציעות אולי באה זאת המלה על דרך זה והנכון שקציעות מגזרת המקצועות והמלה סמוכה אל בגדותיך וטעם לדבק טעם בגדותיך עם היכלי שן ששם הם שמורו' בתיבות והטעם כשהם מוצאות מהיכלי שן והחסר מלת אשר כאלו הוא מן היכלי שן מן אשר שמחוך או ישוב מן היכלי שן כי משם היו מוצאים והאומר כי מני שם גוי או מדינה איננו נכון בעבור היות שן נקוד בקמץ קטן על דרך כל מוכרת בטעם שאיננו סמוך אל אחר: בנות. ביקרותיך. מגזרת יקר בשפחות היקרות שלך עמהם הן בנות מלכים והאומר שהוא מגזרת בקורת תהיה לא דבר נכונה כי אין מחלוקת שהוא ביו"ד כתו' רק המחלוקת בין בעלי המסורת והקריאה כי האחד יקרא ביקרותיך על דרך בימינו והשני כדרך מימיני עפר והשגל היא המוכנת העתידה למשכב והעד מלת ישגלנה ועל דעת האומר כי זה המזמור נאמר על דוד הוא כמשמעו ועל המשיח בנות מלכים היקרות והשגל מדינתו: שמעי. אם על דוד אמר המשורר לשגל וטעם ושכחי עמך כדרך עמך עמי שתתגייר ותשוב לתורת דוד ואם על המשיח ידבר יהיה פירוש בת קהלה כמו בת יהוד' על דרך לעבוד השם שכם אחת. ויתאו. אם על דוד כמשמעו ואם על המשיח המלך הוא השם או המשיח. ותת

מסורה

מ"ה שושנים ב' חס' וסי' על ששנים לבני קרח. על ששנים לדוד: חגור ד' וסימ' ויאמר לגחזי חגור מתניך וקח משענתי. חם עם האבן הגדולה אשר בגבעון. ואלישע הנביא קרא לאחד. חגור חרבך על ירך גבור. וחגור נתנה לכנעני: שנונים ג' וסי' אשר חציו שנונים. חציך שנונים עמים תחתיך. חצי גבור שנונים:

מה

לַמְנַצֵּחַ עַל־
שֹׁשַׁנִּים לִבְנֵי־קֹרַח מַשְׂכִּיל שִׁיר
יְדִידֹת: רָחַשׁ לִבִּי דָּבָר טוֹב אֹמֵר
אָנִי מַעֲשַׂי לְמֶלֶךְ לְשׁוֹנִי עֵט סוֹפֵר
מָהִיר: יָפְיָפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם הוּצַק חֵן
בְּשִׂפְתוֹתֶיךָ עַל־כֵּן בֵּרַכְךָ אֱלֹהִים
לְעוֹלָם: חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל־יָרֵךְ גִּבּוֹר
הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ: וַהֲדָרְךָ צְלַח רְכַב עַל־
דְּבַר־אֱמֶת וְעַנְוָה־צֶדֶק וְתוֹרְךָ
נוֹרָאוֹת יְמִינֶךָ: חִצֶּיךָ שְׁנוּנִים עַמִּים
תַּחְתֶּיךָ יִפְּלוּ בְּלֵב אוֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ:
כִּסְאֲךָ אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד שֵׁבֶט מִישֹׁר
שֵׁבֶט מַלְכוּתֶךָ: אָהַבְתָּ צֶּדֶק וַתִּשְׂנָא
רֶשַׁע עַל־כֵּן מְשָׁחֲךָ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ
שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן מֵחֲבֵרֶךָ: מֹר־וַאֲהָלוֹת
קְצִיעוֹת כָּל־בִּגְדֹתֶיךָ מִן־הֵיכְלֵי שֵׁן
מִנִּי שִׂמְּחוּךָ: בְּנוֹת מְלָכִים בְּיִקְּרוֹתֶיךָ
נִצְּבָה שֵׁגַל לִימִינְךָ בְּכֶתֶם אוֹפִיר:
שִׁמְעִי־בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ וְשִׁכְחִי
עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ: וְיִתְאָו הַמֶּלֶךְ
יָפְיֵךְ כִּי־הוּא אֲדֹנַיִךְ וְהִשְׁתַּחֲוִי־לוֹ:

תרגום

לְשַׁבָּחָא עַל יָתְבֵי סַנְהֶדְרִין דְּמֹשֶׁה דְּאִיתְאֲמַר בִּנְבוּאָה עַל יְדֵיהוֹן דִּבְנֵי קֹרַח שִׂכְלָא טָבָא וְתוּשְׁבַּחְתָּא וְאוֹדָאָתָא: בָּעָא לִבִּי מְמַלֵּל טַב אִימַר אֲנִי עוֹבָדַי לְמַלְכָּא מְמַלֵּל לִישָׁנִי סוֹהִי הֵיךְ קוּלְמוֹס סָפְרָא רָגִיל: שׁוּפְרָךְ מַלְכָּא מְשִׁיחָא עָדִיף מִבְּנֵי נְשָׁא אִתְיְהִיב רוּחַ נְבוּאָה בְּסִפְוָתָךְ מִטּוּל כֵּן בָּרְכִינָךְ יְיָ לְעָלְמָא: זְרִיז סַיְפָּךְ עַל יַרְכָּךְ גִּיבָּר לְמִקְטַל מַלְכִּין עִם שִׁלְטוֹנִין הוֹדָךְ וְשִׁיבְהוֹרָךְ: וְשִׁבְהוֹרָךְ סַגִּי בְּגִין כֵּן תַּצְלַח לְמִרְכַּב עַל סוּסֵי מַלְכוּתָא עַל עֵסֶק הֵימְנוּתָא וּקְשׁוֹט וְעִנְוְתָנוּתָא וְצִדְקְתָא וְיַלְפִינָךְ יְיָ לְמֶעְבַּד דְּחִילָן בְּיַד יְמִינָךְ: גִּירָךְ שְׁלִיפִין לְמִקְטַל אוֹכְלוֹסִין עַמְמִין תְּחוֹתָךְ יִפְּלוּן וּבְנֵי קַשְׁתַּיָּךְ יִתַּחֲלַח בְּלֵב סַנְאֵי מַלְכָּא: כּוּרְסֵי יְקָרָךְ יְיָ קַיָּים לְעַלְמֵי עָלְמִין חוּטַר תְּרִיצָתָא הוּטְרָא דְּמַלְכוּתָךְ: מִטּוּל דִּי רְחֵימְתָּא צִדְקְתָא וּסְנֵיתָא רִשְׁעָא מִטּוּל הֵיכְנָא רַבְּיָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִשְׁחָא דְּחֶדְוָא יַתִּיר מִן חַבְרָךְ: מֵירָא דַּכְיָא וְאַקְסִיל אַלְוָאוֹן וּקְצִיעֲתָא מִתְגַּמְרִין כָּל לְבוּשַׁיָּךְ מִן הֵיכְלַיָּא דְּמִכַּבְּשִׁין בְּשִׁין דְּפִיל סַאֲרַע מִנֵּי יְהוֹנָךְ: פִּילְכֵי מַלְכוּתָא אָתְיָן לְמִקְבֵּיל אַפָּךְ וְלִיקָרוּתָךְ בִּזְמַן דְּמַעְתָּד סְפַר אוֹרַיְיתָא בִּסְטַר יְמִינָךְ וּמִכְתַּבְתָּא כַּאֲבְרִיזִין דְּמִן אוֹפִיר: שִׁמְעִי כְּנִישְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל אוֹרַיְית פּוּמֵיהּ וַחֲמִי פְּרִישׁוּת עוֹבָדוֹי וְתַצְלֵי אוּדְנָךְ לְפִתְגָּמֵי אוֹרַיְיתָא וְתִתְנַשֵּׁי עוֹבָדִין בִּישִׁין דְּרַשִׁיעֵי עַמִּיךְ וּבֵית טַעֲוַת דְּפָלְחַת בֵּית אָבוּיִךְ: וּבְכֵן יַרְגַג מַלְכָּא שׁוּפְרַיִךְ אֲרוּם הוּא רִיבּוֹנַיִךְ וְתִסְגְּדִין לֵיהּ:

מסורה

רשע י"ז פתחין וסימ' נמסר במיכה סימן ו': עמך ה' וסימ' והשביע הכהן את האשה. בפרסות סוסיו ירמוס את כל חוצותיך. הנה עמך נשים בקרבך. שמעי בת וראי והטי אזנך. וחד ועמך כולם:

רשי

על שושנים. לכבוד תלמידי חכמים יסדו השיר הזה שהם רכים כשושנים ונאים כשושנים ומרטיבים מעשים טובים כשושנים: משכיל. על ידי תורגמן: שיר ידידות. שיר אהבים שיר של שבח להם להאהיבם על הבריות ולהאהיב תורתם עליהם: רחש לבי. כך התחיל המשורר בשירו הטריץ לבי בקרבי דבר טוב בשבחך אתה תלמיד חכם רחש לשון נענוע וכן כל לשון שירוץ וריחוש: אומר אני מעשי למלך. השיר הזה שיסדתי ועשיתי אני אומרו למי שהוא הגון למלך שנ' בי מלכים ימלוכו: לשוני. עט בשירי כעט סופר מהיר ראיתי ביסודו של ר' משה דרשן מהיר בלשון ערבי בקי: יפיפית מבני אדם. העסוקין במלאכת חיי שעה למה לפי שהוצק חן בשפתותיך להורות בהלכה הוצק כמו כשפך שמו לצקת ויצק שמן: על כן ברכך. כמו שנאמ' יי' עוז לעמו יתן ומה שכרו יי' יברך את עמו בשלום: חגור חרבך על ירך. להלחם מלחמתה של תורה והוא הודך והוא הדרך: על דבר אמת. להורות כדת ולהתנהג בענות צדק: ותורך. התורה ודבר האמת שתעסוק בו היא תורה אותך טכסיסי המלחמה לעשות ימינך נוראות לפי שהזכיר תלמוד התורה בלשון מלחמה נופל בו לשון ימין המיומנת ל להלחם: חציך שנונים. בלב אויבי המלך. שנונים אגוזי"ץ בלע"ז והרי זה מקרא מסורס מ מצינו שהתלמידים קרויין חצים שנאמר כחצי' ביד גבור כן בני הנעורים ותלמידי חכמים ה המזויינים בהלכה קרויי' אויבים זה לזה לפי שעה שנאמר לא יבושו כי ידברו את אויבי' בשער: עמי' תחתיך יפלו. בשכר התורה יפלו האומו' תחתיהם של ישרא': כסאך אלהים. כסאך שר ושופט לעולם ועד כענין שנאמר נתתיך אלהים לפרעה ולמה ב בשביל ששבט מישור שבט מ מלכותך שמשפטיך אמת וראוי אתה למלוך: משחך. שמן ששון. כל לשון גדולה נופל עליה לשון משיחת שמן כדרך ה המלכים: מר ואהלות קציעות. קדה מתרגמי' קציעתא: כל בגדותיך. כל בגדיך מריחים כריח בשמים ומרגשו כל בגידותיך וסרחונך מתכפרים ומריחים ריח ערב: מן היכלי שן מני שמחוך. יותר מהיכלי שן משובחים ההיכלות המתוקנים לך בגן עדן לשמחך מהם שן איבוריי"א בלע"ז מני שמחוך היכלות אשר מני הם שמחוך הכותני שכרך: בנות מלכים. יהו מבקרות אותך כענין שנאמר ושרותיהם מניקותיך: ביקרותיך. קו"ף דגש לפי שהוא לשון בקור ואעפ"י שכתו' יו"ד לפניה ראיתי בנקוד רב סעדיה תיבה זו סדורה עם מי נתן למשיסה יעקב שכתוב בו יו"ד והשי"ן מורגשת ומנחם חברו לשון יוקר כמו יקר מכליפז: שגל. מלכה כמו והשגל יושבת אצלו ואשתיין בהון מלכא ורברבנוהי שגלתיה ולחינתיה אשתך תתיצב לימינך: בכתם אופיר. כקבוצת עדי זהב הבא מאופיר: שמעי בת וראי. שמעי כנסת ישראל וראי דרך הטוב: והטי אזנך. לתורה: ושכחי עמך. האומות שאת גדילה ביניהם: ובית אביך. ע"ז שעברו אבותיך בעבר הנהר: ויתאו המלך יפיך. ואם תעשי כן יתאוה המלך הקב"ה לנויי מעשייך: ובת

ובת. אם על דוד יחסר הבית וככה הוא ובת צר עם בתצור והפעול כל כבודה ואם על המשיח דרך משל: כל כבודה. וטעם פנימה שהיתה מוכנת לפנים בארמונה ולא היתה נראית לכל: כל. מבאכו דוד שלקח בת תלמי מלך גשור: לרקמות. הלמד תחת בית: תובל. בת מלך: תובלנה. אם על המשיח הנה הטעם שהם בעצמם יבואו לא באונס ובת מלך עם ריעותיה שהם בארמון המלך תבואינה בהיכל מלך הוא דוד או המשיח: תחת. הדור שעבר יבוא דור אחר כי דורך הוא אמצעי וזה נכון על דוד גם על המשיח: אזכירה. יש אומרים למנצח דוד כי בעבור בניו שהיו שרים יעמוד זכר שמו ודור אל דור יספר הוד דוד ויש אומרי׳ כי שמך למנצח

מבשבצות ג׳ מל וסימ׳ בסדר תצוה: תשיתמו ג׳ וכספר׳ וסימ׳ תשיתמו כתנור אש. כי תשיתמו שכם בביהריך. לשרים בכל הארץ: בנ׳ אלה׳ כ״ט ר״פ וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא בערך אלה: נהר פלגיו חד מן י״א פסוקי׳ רישי׳ וסופיהון נ״ון וסימ׳ נגע צרעת כי תהיה באדם. נתנו נעבור. נביא מקרבך מאחיך. נודו כתיך בבל. נהר פלגיו. נודה כצאן עמך. נגד אבותם עשה פלא. נפת תטפנה. נפתי משכבי. נר אלהים. נשקי קשת מימינים בדה: שמות ג׳ וסימ׳ ביחזקאל סימן ל״ו:

רשי

ובת צר במנחה פניך יחלו. כמו ויחל משה ובספר זה תזכי שיבוא ליך עשו הרשע אשכרים ודורון אותם שהם עשו עשירי עם: כל כבודה בת מלך פנימה וגו׳. זהו שנאמר והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה וגו׳ אותם שכל כבוד תלוי בהם והם כניקייא של מלך אשר כהנו עצמם בכהונות עתה בגדיהם חשובי׳ ממשבצות זהב של כהני׳ גדולי׳ משבצות קאטונם בלע״ז: לרקמות תובל למלך. בבגדי רקמה יביאום מנחה למלך על כל הארץ. לרקמות אברודיץ בלע״ז: בתולות אחריה ריעותיה. מן האומות ילכו אחריהם כענין שנא׳ והחזיקו בכנף איש יהודי וגו׳ נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם: מובאות לך. כלפי הקב״ה אמרו המשורר: תחת אבותיך וגו׳. לכל אחד מישראל אמר: אזכירה שמך. כלפי הקב״ה אמר המשורר: על עלמות. שם של כלי שיר בדברי הימים: בהמיר ארץ. לעתיד לבא ביום שנאמר הארץ כבגד תבלה ראו בני קרח נס שנעשה להם שנבלעו כל סביבותם והם עמדו באויר ואמרו לישראל ברוח הקדש שדוגמת הנס הזה יהא עשוי להם לעתיד: יחמרו מימיו. ירגשו רפש וחומר וטיט כמשפטם ומנחם חברו כמו מעי חמרמרו רגרזיר״וכט בלע״ז: ירעשו הרים בגאותו. של הב״ה הנזכר בראש המזמור: נהר פלגיו. שוטרוויאי״לש בלע״ז נהר גן עדן: לפנות בקר. לקץ הגאולה: המו גוים. לשון הומה: תמוג. תמס כן פתר מנחם וכן נמוגו כל יושבי כנען וכן למוג לב אבל דונש פתר אותם לשון הנעה וכן ההמון נמוג וילך והלום וכן כלם: אשר שם שמות. אשר שם ארצות הגוים שממה: משבית מלחמות. מעלינו: עד קצה הארץ. שכל ארצות הגוים יהיו עמנו בשלום: קשת. הגוים ישבר: עגלות ישרף באש. רכבי מלחמות האומות: הרפו. עזבום כל הגוים מלבא עוד על ירושלם: ודעו כי אנכי אלהים שאעשה בכם דין: ארום בגוי׳. אתרומם בנקמתי אשר אעשה בגוים: תקעו כף. התערבו חד זה עם זה להריע לאלהים בקול רנה: ידבר

ובת צר במנחה פניך יחלו עשירי עם: כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה: לרקמות תובל למלך בתולות אחריה רעותיה מובאות לך: תובלנה בשמחת וגיל תבאינה בהיכל מלך: תחת אבתיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל הארץ: אזכירה שמך בכל דר ודר על כן עמים יהודוך לעלם ועד:

מו

למנצח לבני קרח על עלמות שיר: אלהים לנו מחסה ועז עזרה בצרות נמצא מאד: על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים: יהמו יחמרו מימיו ירעשו הרים בגאותו סלה: נהר פלגיו ישמחו עיר אלהים קדש משכני עליון: אלהים בקרבה בל תמוט יעזרה אלהים לפנות בקר: המו גוים מטו ממלכות נתן בקולו תמוג ארץ: יהוה צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: לכו חזו מפעלות יהוה אשר שם שמות בארץ: משבית מלחמות עד קצה הארץ קשת ישבר וקצץ חנית עגלות ישרף באש: הרפו ודעו כי אנכי אלהים ארום בגוים ארום בארץ: יהוה צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה:

מז

למנצח לבני קרח מזמור: כל העמים תקעו כף הריעו לאלהים בקול רנה:

ויתבי כרכא דצור בתקרובתא ייתון ואפיך ישחרון לבית מקדשייך עתירי עממיא: כל שפר ארג נכסי פילכי אוצרי מלכיא דמטמרן מלגיו יקרבון לכהניא דמרמצין בדהבא כניתא לבושיהון: בלבושיהון צוירין יקרבון קורבניהון קדם מלכא דעלמא ושאר חברייה די מיתבדרין ביני עממיא ייתיתין בחדוא לוותיך לירושלם: יתתיין בחדוון ותושבחת ויעלון בהיכלא דמלך עלמין: באתר אבהתך יהוין צדיקיא בנך תמנינון לרברביא בכל ארעא: בעידנא ההיא תימרון נדכר שמך בכל דר ודר מטול היכנא עממי דמיתגיירין יהודון שמך לעלם ולעלמי עלמין:

לשבחא על ידיהון דבני קרח ברוח נבואה בזמן דאתכסי אבוהון מנהון והינון אשתזבו ואמרו שירתא: אלהא לנא רוחצנא ועושנא סייעתא בעקתא נשכח לחדא: מטול היכנא לא נדחל בעידן דאשתלחיפו אבהן מן ארעא כד מתמוטטין טוריא בפילגוס דימא רבא: מתרגשין מטשטשין מוהי מן עפרהון מתרגפין טוריא בגיוותנותך לעלמין: עמין היך נהרין ומבועיהון אתיין ומחדיין קרתא דיי ומצלין בבית מקדשיה דיי משכניה עילאה: שכינתא דיי בגוה לא תזוע יסייעיניה יי בזכותיה דאברהם דצלי עלה לעידוני צפרא: במיתן אוריתא לעמיה איתרגשו עממיא אזדעזעו מלכותא כד ארים קליה ובד יהב אוריתא לעמיה איתמוגגו יתבי ארעא: מימרא דיי צבאות בסעדנא תקוף לנא אלהא דיעקב לעלמין: אזילו וחמון עובדיא דיי דשוי צדיין ברשיעי ארעא: מבטל קרבא עד סייפי ארעא קשתא יתבר ויתרעע מורניתא תריסיא עגילין יוקיד בנורא: פסקו מן קרבא וידעון ארום אנא יי רמא בעממיא רמא על יתבי ארעא: מימרא דיי צבאות בסעדנא תקוף לנא אלהא דיעקב לעלמין:

לשבחא על ידיהון דבני קרח תושבחתא: כל עממיא תקעו ידא בחדוא יבבו קדם יי בקל תושבחתא:

המס הנכבר כי המשורר יודה השם על גדולת דוד וזרעו: למנצח לבני קרח על עלמות. שם פיוט יש אומרים כי מזרע בני קרח היה זה המשורר בימי חזקיהו בבוא סנחריב אשור והנכון בעיני כי ידבר על ירושלם על המלחמ׳: אלהים. הטעם אם תבוא עלינו צרה מאויב הוא עזרנו: על. בעבור היות מקו׳ גבהו׳ השמים מתנועע ממעלה אל מעלה וממזל אל מזל על כן אמרו בעלי התולדת כי יבא זמן שתשוב היבשה ים והים יבשה ואחרי כן אמת כי הטעם אילו היה כן אעפ״י שלא יהיה כי השם שם גבול למים בל ישובון לכסות הארץ: יהמו. טעם בהמות הים יתעכרו מימיו כמו חומר גם ההרים ירעשו בעבור רוחות שהם תחת הארץ והשם יוציאם: בגאותו סלה. באמת כאשר פירשתיו: נהר. הטעם אם יחמרו מימיהם נהר ירושלם שהיה גיחון: פלגיו ישמחו. כל יושבי עיר אלהים שהוא קדוש משכני עליון: אלהים. ואם ההרים ימוטו הר ציון לא ימוט וטעם לפנות בקר בעת המות הים או כל יום: המו. יתכן כל שהזכיר שהוא דרך משל על האויבים כדרך אז׳ המי׳ ששפוכו או טעמו או סים יהמה וההרים ימוטו בגאות השם אף כן הגוים על כן המו גם מטו: תמוג. הטעם הפך תולדתה שהיא יבשה תלך: יי׳. אז ידאו העמי׳ כי השם עמנו כי לא כמוש כמוהם: לכו. יאמרו אלה לאלה ושמות כמו שממות והטעם ארצות הממלכות בעת מזונתמותיכם: משבית. יושרף באש. הטעם באפו והעגלות שיביאו בהם כלי הנשק או׳ הנלחמים: הרפו. דברי השם שאמר לאומות העולם טרם שבור קשתם: יי׳ צבאות. ואין פחד ממלחמות אחרי כן כי נסמכת על למנצח לבני קרח. זה המזמור לימות המשיח ורבי משה אמר כי בבבל נאמר ויש אומרים כי בימי דוד בהעלותם הארון והעד זה עלה אלהים בתרועה ואיננו נכון בעבור יבחר לנו את נחלתנו והמפרש זה השיב זה רמז להר המוריה כי לא נדע כאשר נאמר זה המזמור: כל. אם על ימי דוד יהיו כל העמים שהיו תחת יד דוד ואם על ימי המשיח כמשמעו והוא הנכון: כי

כי· זה הוא קול הרנה הכרוז כמו ותעבור הרנה׃ ידבר· ינהג כעדר בתוך הדברו והטעם הוא מלך על כל הארץ והנה הכל בידו׃ יבחר· אם בגבול או על ימי המשיח ישוב ישר׳ אל נחלתם׃ עלה· על הארון שנגנז מיעלה ויראה ואחרים אמרו הטעם כי השם ישים העמים תחתינו ועת שכריע עליהם בחצוצרות וקול

ידבר עמים תחתינו· יתן דבר באומות תחת נפשינו להיות אימתו מתקררת בהם ואלו כגולו׳ כענין שנא׳ ונתתי כפרך מצרים וגו׳ ומנחם חבר ידבר לשון הנהגה׃ יבחר לנו וגו׳· ויחזירנו לתוכה ואז יתעלה בתרועה וקול שופר שנתקע לפניו בשיר על עולות וזבחי שלמים וכאמר זמרו אלהים וגו׳׃ מלך אלהים על גוים· כך

מ׳ את ג׳ פתחין כטעם וסימ׳ את גאון יעקב אשר אהב· בהצותו את ארם נהרים· כי את אשר יאהב יי׳ יוכיח· וכל את הבא במקף דכוו׳ פתחין בבא קמץ וסימ׳ את כל גבוה יראה׃ על גוים ב׳ וסימ׳ איך נפלת משמים הלל· מלך אלהים על גוים׃ כי לאלהים ג׳ וסימ׳ ויעזרו עליהם וינהנו· ויאמר והקשיבו כל יהודה·

כִּי־יְהוָה עֶלְיוֹן נוֹרָא מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־
כָּל־הָאָרֶץ׃ יַדְבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ
וּלְאֻמִּים תַּחַת רַגְלֵינוּ׃ יִבְחַר־לָנוּ
אֶת־נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר־
אָהֵב סֶלָה׃ עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה
יְהוָה בְּקוֹל שׁוֹפָר׃ זַמְּרוּ אֱלֹהִים
זַמֵּרוּ זַמְּרוּ לְמַלְכֵּנוּ זַמֵּרוּ׃ כִּי מֶלֶךְ
כָּל־הָאָרֶץ אֱלֹהִים זַמְּרוּ מַשְׂכִּיל׃
מָלַךְ אֱלֹהִים עַל־גּוֹיִם אֱלֹהִים יָשַׁב
עַל־כִּסֵּא קָדְשׁוֹ׃ נְדִיבֵי עַמִּים
נֶאֱסָפוּ עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם כִּי לֵאלֹהִים
מָגִנֵּי־אֶרֶץ מְאֹד נַעֲלָה׃ מ ח

שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי־קֹרַח׃
גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר
אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ׃ יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ
כָּל־הָאָרֶץ הַר־צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן קִרְיַת
מֶלֶךְ רָב׃ אֱלֹהִים בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע
לְמִשְׂגָּב׃ כִּי־הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ
עָבְרוּ יַחְדָּו׃ הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ
נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ׃ רְעָדָה אֲחָזָתַם שָׁם
חִיל כַּיּוֹלֵדָה׃ בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר
אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ׃ כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן
רָאִינוּ בְּעִיר־יְהוָה צְבָאוֹת בְּעִיר
אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד־עוֹלָם
סֶלָה׃ דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב
הֵיכָלֶךָ׃ כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ
עַל־קַצְוֵי־אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ׃
יִשְׂמַח הַר־צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה
לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ׃ סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ
סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ׃ שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵילָה
פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר
אַחֲרוֹן׃ כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם
וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל־מוּת׃ מ ט

אֲרוּם יְיָ עִילָּאָה דְחִילָא מְלִיךְ רַב
עַל כָּל אַרְעָא׃ יְקַטֵּל עַמְמַיָּא
בְּמוֹתָנָא חִילוּפַנָא וְאוּמַיָּא יִכְבּוֹשׁ
תְּחוֹת רִגְלָנָא׃ יִרְעֵי לָנָא לְמֵירַת
יַת אַחְסַנְתָּנָא יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא ד
דְיַעֲקֹב דִּרְחִים לְעָלְמִין׃ יִתְעַלֵּי
יְיָ בְּיַבָּבָא יְיָ בְּקַל שׁוֹפָרָא׃ שַׁבָּחוּ
קֳדָם יְיָ שַׁבָּחוּ שַׁבָּחוּ לְמַלְכָּנָא ש
שַׁבָּחוּ׃ אֲרוּם מְלִיךְ כָּל יָתְבֵי
אַרְעָא יְיָ שַׁבָּחוּ קֳדָמוֹי בְּשִׂיכְלָא
טָבָא׃ מְלִיךְ יְיָ עַל עַמְמַיָּא יְיָ יָתִיב
עַל כּוּרְסֵיהּ דְקוּדְשֵׁיהּ׃ רַבְּנֵי
עַמְמַיָּא אִתְכַּנָּשׁוּ עַמְמַיָּא דִי מְהֵימְנִין
לֶאֱלָהָא דְאַבְרָהָם אֲרוּם קֳדָם יְיָ
תְּרִיסֵי אַרְעָא לַחֲדָא אִתְעַלָּא׃
שִׁירָתָא וְתוּשְׁבַּחְתָּא
עַל יְדֵיהוֹן דִבְנֵי קֹרַח׃ רַב יְיָ
וּמְשַׁבַּח לַחֲדָא בִּירוּשְׁלֵם קַרְתָּא
דֶאֱלָהָנָא וּבְטוּר בֵּית מַקְדְּשֵׁיהּ׃
שַׁפִּיר הֵיךְ חַתְנָא חֶדְוַת כָּל יָתְבֵי
אַרְעָא טוּרָא דְצִיּוֹן שִׁידָא דְצִפּוּנָא
קִרְיְתָא דְמַלְכָּא רַבָּא׃ יְיָ בְּבִירָנְיָתַהּ
אִתְיְדַע לְתָקוֹף׃ אֲרוּם הָא
מַלְכַיָּא אִתְחַבְּרוּ עֲבָרוּ כַּחֲדָא׃
הִינוּן חֲמוֹן הֵיכְנָא תְּמַהוּ עַל נִיסַיָּא
וּפְרִישָׁתָא אִתְבְּהִילוּ אוּף עֲרָקוּ׃
זַעֲוָיָא אַחֲדַתִּינוּן תַּמָּן רְתִיתָא הֵיךְ
אִתְּתָא יָלְדָה׃ בְּקִידוּם תַּקִּיף
כְּאֶשָּׁא דְמִן קֳדָם יְיָ תִּתְבַּר אִילְפַיָּא
דְטַרְסִיס׃ יֵימְרוּן בְּנֵי יִשְׂרָ׳ הֵיךְ
מַה דִי שְׁמַעְנָא הֵיכְנָא חֲמֵינָא בְּקַרְתָּא
דַיְיָ צְבָאוֹת בְּקַרְתָּא דֶאֱלָהָנָא יְיָ
יְשַׁכְלְלִינָהּ עַד עָלְמֵי עָלְמִין׃
אַשְׁוֵינָא יְיָ טוּבָךְ בִּמְצִיעוּת הֵיכְלָךְ׃
הֵיךְ כִּשְׁמָךְ יְיָ הֵיכְדֵין תּוּשְׁבַּחְתָּךְ
עַל סַיְיפֵי אַרְעָא צִדְקְתָא מַלְיָא יְמִינָךְ׃
יֶחְדֵי טוּר צִיּוֹן יְבוּעוּן בְּתוּשְׁבְּחָן
כְּנִישָׁתָא דְבֵית יְהוּדָה מְטוּל דִינָךְ׃
אַקִּיפוּ צִיּוֹן יְבוּעוּן וְתַחְזְרוּ עֲלַהּ מְנוּ
מִגְדְּלָהָא׃ שַׁוּוּ לִבְּכוֹן לְאוֹכְלוּסָהָא רְמַן לְעֵיל בִּירָנְיָתַהָא מְטוּל דְתִשְׁתָּעוּן לְדָר אוּחֲרָן׃
אֲרוּם דֵין יְיָ הוּא אֱלָהָנָא שְׁכִינְתֵיהּ בְּגַוַּהּ וּמְדוֹרֵיהּ בִּשְׁמַיָּא לְעָלְמֵי עָלְמִין הוּא יְדַבְּרִינָנָא
בְּיוֹמֵי טַלְיוּתָנָא׃

נדיבי עמים נאספו׃ מח׳ גדול כלהון מ״ל בכנ׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ לא תכירו פנים· וכמרא גדול ובאהות ובמפתים· כי גדל מעל שמים׃ ברוח קדים ב׳ וסי׳ ברוח קדים עזה כל הלילה· תשבר אניות׃ ארץ ד׳ בסגול וס׳ נמסר לעיל בספר׳ סימ׳ לה׳׃ לבכם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעברו· וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה· שיתו לבכם לחילה פסגו ארמנותיה· אנך׳׳׃ לחילה ל׳ פסגו ל׳׃ עולם ועד ו׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ נמסר בריש סיפרא סימן כ״א׃

אל ירושלם׃ דמינו· אז יאמרו ישראל היינו מחשבים בלבינו ומדמים חסדך שהוא מלא היכלך או בהיותך בקרב היכלך׃ כשמך· בהיכלך ותהלתך היא צדק מלאה ימינך׃ ישמח הר ציון· הסובבי׳ בערי׳ שביב ציון כי ירוש׳ היא כאם ועל למען משפטיך בעבור שאתה עושה משפ׳ כאשר עשית במלכי׳ שנועדו׃ סבו· דברי ירושלם לעמי׳ אר״ מ׳ משה זה היה בימי דוד ורבי׳ אמרו כי זה לימות המשיח׃ שיתו· לחילה· כמו חומות וחיל׃ פסגו· הביטו ארמנותיה שהם פסגה׃ כי· עלמות כמו עולמית כי הוא שומר שלם ועד הוא יהיה מנהגנו לעולם ובעל המסורת אומר כי הם שתי מלות והטעם עד מותנו ור׳ משה אמר שהוא מגזרת עלם ינהגנו תמיד כמנהג הנערו׳ והטעם כאשר נהגנו בימי נעורינו ויש אומרים מגזרת ונעלם דבר במנהג טוב כנעלם מהכבראים׃

סופר השם יעלה שכנו על כן קראו עליון׃ זמרו· הטעם זמרו השם שהוא נודע ב במעשיו בשקול דעת הלב ולמלכנו שנודע לנו לבדנו בשכון כ כבודו עמנו׃ כי· בעבור שהזכיר למלכינו אמר כי מלך על כל הארץ׃ זמרו· זה כל משכיל׃ מלך· פעמים רבות ברורות שעברו הראה השם מלכותו כאשר עשה משפטו ונקמה בגוים· וזה טעם ישב על כסא קדשו או ככה יאמר בדור המשיח על כן יאספו׃ נדיבי· הנכבדים מעמים וטעם אלהי אברהם להיות עם לאלהי א אברהם והזכירו ב בעבור הנפש שעשה בחרן וקרא בכל מקו׳ בשם יי׳׃ מגיני ארץ· הם המלכים כמו לי׳ מגינינו אז יהיה השם לעיני הכל מאד נעלה׃ שיר מזמור· לא יכולנו להפרים בין שיר מזמור למזמור שיר כמו משכול החלמים מחלמיש צור׃ גדול יי׳ ומהולל מאד· גדול זה המזמור להזכיר שבח ירושלם׃ יפה נוף· מחוז שלשת הנפת על משקל אשר זורח ב ברחת ולהיותו שניף או מתנוף אין לו טעם׃ הר ציון· בצפון ירושלם׃ מלך רב· גדול כמו על כל רב ביתו והוא דוד קרית חנה דוד׃ אלהים· הטעם אף על פי שיש לו ארמונו׳ רבות השם הוא משגבה וכבר נודע זה בגבורות ש שהראה׃ כי הנה המלכים· שנועדו ובאו עליה׃ המה· כאשר ראו גבור׳ השם נבהלו׃ רעדה· על כן ברחו וזה טעם כ נחפזו׃ ברוח· דמה החיל שאחז׳ כמו רוח קדים בהיותו בים ש שישבר האניו׃ כאשר· אז יאמרו ישראל בדרך נבואה בשובם

יאמרו הכל׃ ישב על כסא קדשו· עכשיו הכסא שלם והגדולה נכרת ויגדו כי נאספו לעירו נדיבי עמים שהתנדבו עצמם לטבח ולהרג על קדושת שמו׃ עם אלהי אברהם· שהיה נדיב לב הראשון תחלה לגרים עתה נודע כי לשה׳ מגיני ארץ היכולת בידו להיו׳ להגן על כל הבוטחים בו׃ בעיר אלהינו· לעתיד לבא כשיבנה את עירו יהי בשבילת גדול ומהולל׃ יפה נוף· עיר שהיא נוף יפה לשון נוף של אילן ד״א כלת של יופי שכן קורין בכרכי הים לכלה נינפי ומנחם חברו כמו שלשת הנפת קונטריאה בלעז אבל דונש פתר אותו לשון נוף של אילן ונקרא הר ציון יפה נוף כי הוא הר הזיתים׃ משוש כל הארץ· ומה הוא משושה ירכתי צפון הכנ״לאם בלעז ירך המזב׳ צפונה ששם שוחטין חטאות ואשמות ומי שהיה עצב על עבירה שבידו מביא חטאתו ואשמו ומתכפר לו והוא יוצא משם שמח ועל ידי הקרבנו׳ טובה באה לכל העולם׃ נודע למשגב· כשישכון בה לעתיד יאמרו כן׃ המלכים נועדו· להלחם עליה במלחמת גוג ומגוג׃ עברו יחדו· למלחמ׳׃ המה ראו· את הקב״ה יוצא ונלחם בגוים ההם כן תמהו׃ נחפזו· כוריגט אטורדיץ בלעז כמו ובחפזונם׃ ברוח קדים· הוא לשון פורענות שהקב״ה נפרע בו מן הרשעים כמו שנאמר ויולך את הים ברוח קדים וגו׳ וכן בצור רוח קדים שברך בלבימי׳ ברוח קדים אפיצם לפני אויב׃ אניות תרשיש· הם שכיני צור היא אפריקיא ואתרוס היא׃ כאשר שמענו· הנחמות מפי הנביאים כן ראינו׃ דמינו אלהים חסדך· הנביא חוזר ומתפלל להקב״ה ואו׳ דמינו וקוינו אל חסדך לראות תשועתך זו בקרב היכלך ומנחם פתר אותו לשון מחשבה כמו אל תדמי בנפשך׃ כשמך· כן תהלתך· כאשר שמך גדול כן תהלתך גדול בפי כל׃ תגלנה בנות יהודה· כל שאר ערי יהודה הם לציון לבנות כמו ויקח את קנת ואת בנותיה׃ למען משפטיך· שתעשה דין באומו׳׃ סבו ציון· אתם הבונים אותה׃ ספרו· לשון מנין דעו כמה מגדלים ראויים לה׃ לחילה· לחומותיה כמו חיל וחומה׃ פסגו ארמנותיה· הגביהו בירניותיה כמו אשדות הפסגה דמתרגמינן רמתא׃ למען תספרו· את גובהה ואת יופיה לדור שאחרי כן׃ עלמות· כאד׳ המנהיג את בנו קטן לאט ומנח׳ פתר אותו לשו׳ עולם וכן פתרונו ינהגנו לעולמים׃ שמעו

שמעו זאת כל העמים. לפי שמזמור זה מיוסר על בני אדם הבוטחים בעושרם אמ׳ כל העמים שכולם צריכין ייסור: חלד. היא הארץ על שם שהיא נוטנת וחולדה דרויליי״א בלע״ז ורבותינו פירשו על שם החולדה שהיא גונבת ואינה בוטחת רבנן כל שום גונבת יש בה חוץ מן החולדה: גם בני אדם. בני אברהם שנקרא האדם הגדול בענקים בני ישמעאל ובני קטורה. גם בני איש.

למנצח. שמעו זאת כל העמים. זה המזמור הוא כבד מאד כי יש בו מפור אור העולם הבא ובמות החכמה שלא תמות: שמעו. זה הדבר שהוא יודיע הוא כולל לכל חי שנפש האדם באפיו נשמת חיים על כן האזינו כל יושבי חלד: גם. כבה אקרא בני אדם שאין להם מעלה או שים להם שהם נודעים וזה טעם בני איש העשירים והאביונים: פי.

כט׳ האזינו ח׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כח: חכמות ד׳ וסימ׳ פי ידבר חכמות. חכמות בחוץ תרונה. חכמות בנתה ביתה. ראמות לאויל חכמות: למה ה׳ דגשים דסמיכי לא״ה וסימ׳ נמסר לעיל סימן מג ועיין שם: וחדל כ׳ וסימ׳ וחדל לעשות הפסח. ויקר פדיון נפשם. לדור ונר ד׳ דסמיכי כתיב כנדור קדם מ׳ל ותניין חס׳ וסימ׳

למנצח לבני קרח מזמור: שמעו
ח׳ זאת כל העמים האזינו כל ישבי
חלד: גם בני אדם גם בני איש
ל׳ יחד עשיר ואביון: פי ידבר חכמות
ל׳ ב׳ והגות לבי תבונות: אטה למשל
ה׳ רגש׳ דסמי׳ לא״ה אזני אפתח בכנור חידתי: למה
אירא בימי רע עון עקבי יסבני:
הבטחים על חילם וברב עשרם
ב׳ חס יתהללו: אח לא פדה יפדה איש
ל׳ חד מ״ל. כ׳ ח׳ חס׳. כ׳ ב׳ לא יתן לאלהים כפרו: ויקר פדיון
נפשם וחדל לעולם: ויחי עוד
לנצח לא יראה השחת: כי יראה
ב׳ חכמים ימותו יחד כסיל ובער יאבדו:
ועזבו לאחרים חילם: קרבם בתימו
ל׳ חס׳ ד׳ כתי׳ כן ט׳ לעולם משכנתם לדור ודר קראו
בשמותם עלי אדמות: ואדם ביקר
בל ילין נמשל כבהמות נדמו: זה
דרכם כסל למו ואחריהם בפיהם
ר׳ ב׳ ירצו סלה: כצאן לשאול שתו מות
ב׳ ב׳ ירעם וירדו בם ישרים לבקר
וצורם ק׳ וצירם לבלות שאול מזבל לו:

לשבחא על ידהון דבני קרח
תושבחתא: שמעו אחויתא
דא כל עממיא אציתו כל דיירי
ארעא: אוף בני אדם קדמאה
אוף בנוי דיעקב כחדא זכאה ו
וחייבא: פומי ימלל חוכמתא
ורינת ליבא בינא: אצלי למתלא
אודני אשרי למפתח בכינורא א
אוחרתי: מטול ארחל ביום
אסערית בישא אלהין דחובת
סורחני בסופי יחזרינני: ווי
לחייביא די מתרחצין על נכסיהון
ובסגיאות עתריהון משתבחין:
אחוהי דאשתבא לא מפרק יפרוק
גבר מניכסוי ולא יהב לאלהא
פורקניה: ויהי יקר פורקניה
ויפסוק בישותיה ופורענותא ל
לעלם: וייחי תוב לחיי עלמא לא
יחמי דין גהנם: ארום יחמון
חכימיא רשיעיא בגהנם יתדנון
כחדא כסיליא ושטיא ייבדון
וישבקון לצדיקיא ממונהון ובבית
קבורתהון ישרון לעלם ולא י
יקומון ממשכניהון לדרי דריא
מטול דאיתרברבו וקנו שום ביש
עילוי ארעא: וגברא חייבא ביקרא לא יבית עם צדיקיא אסתיל היך בעירא אשתווא:
דין אורחתהון גרם שטותא להון ובסופהון בפומהון יתנון סורחנותהון לעלמא דאתי:
היך ענא צדיקיא שוו למותא וקטלון ותברו צדיקיא ופלחי אוריתא ותריציא אלקו מטול
הכי גופהון יהון בלין בגהנם מן בגלל דאושיטו ידהון וחבילו בית מדור שכינתיה דיליה:

לכן ישבו ציים. קרבם בתימו לעולם. ואנחנו עמך וצאן. מלכותך מלכות כל. וא׳ חלוף ובניתי לדר ודור כסאך: וירדו ב׳ וסימ׳ בם ישרים לבקר. וירדו בהם וישובו. וא׳ רפי וירדו בדגת הים:

בני נח שנקרא איש צדיק: והגות לבי. מחשבות לבי תבונות הם: אטה למשל אזני. לדברי תורה שנקראת משל הקדמוני: אפתח. לכם חידתי זאת בכנור וזו היא החידה למה אני צריך לירא בימי רע ביום פקודת עון לפי שעון עקבי יסובבני עונות שאני דש בעקבי שאני מזלזל בהם שהם במני עבירות קלות הם מרפיעות אותי בדין וכל שכן העשירים הבוטחים על חילם ומה בצע בממונם הלא אח לא יוכל לפדות את אחיו בממונו לפי שאם באים לפדות איש את אחיו יתיקר פדיון נפשם מכל הון ל לפיכך על כרחו חדל הוא לעולם מלפדותו ויקר שיחיה לנצח ולא יראה השחת ומנחם חברו לשון מניעה כמו אוקיר אנוש מפז ולך עתם בחמת קרי כלומר וימנע פדיון נפשם: כי יראה חכמים ימותו. ואין נצולין מן המות לפיכך על כרחו הוא חדל ליגע ולטרוח על פדיון אחיו: חילם. ממונם בחכמים כאמר מיתת שאינם מתים בעה״ז אלא הגוף בלבד ובכסיל ובער כאמ׳ אבידה שהגוף והנשמה אבודים: קרבם בתימו לעולם. מחשבות לבנות להם בתים שיתקיימו לעולם: קראו בשמות׳. את בתיהם שהם בונים למען יהיה להם לזכרון כגון ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך אנטיוכוס בנה אנטוכיא סליקוס בנה סליקיא: ביקר. לשון יקר ותפארה: כסל. שטות. נמשל. כמשל. לשון משל. נדמו. לשון דממה: ואחריהם בפיהם ירצו סלה. והבאים אחריהם ידברו בהם ויספרו ב בפיהם מה אירע לראשונים: ירצו. לשון הרצאת דברים

בא ללמד על כל חכמה נעלמה שהם וחכמי הלב יכירוה בדרך חידה וטעם והגות והתבונו׳ שהגה לבי: אטה. אדבר זאת החכמה כדרך משל כמו לא יראו אור כבאן לשאול שתו ובעבור כי החידה סתומה גם סגורה על כן אפתח וטע׳ בכנור כי זה המזמור יזמר בו ויתכן להיו׳ טעם אטה גם אני אטה אזני ל למשל והטע׳ גם אוכיח נפשי: למה. הטעם למה אינע לקנות ה הון בעבור יראתי ימי הזקנה כאשר כתוב עד אשר לא יבואו ימי הרעה והם ימי ה הזקנה כי בתחלה החל בבחרותיך: עון עקבי. דבק עם למה אירא והטעם כי בקנותו ההון אולי א אבטרך לבקשו מדרך שיקרני עון והטעם שאלך בדרך לא ישרה ואותו העון לעולם ם סביבי יהיה כאילו אמ׳ למה אירא בימי רע ולמען עון רגלי יסובבני: הבוטחים: אמ׳ רבי משה כי הוא פעול למלת אירא ואין לו טעם והנכון כי הבוטחים תחלת דבר והטעם הנה הבוטחי׳ על חילם עשרם כמו עשה לי את החיל הזה: אח. אמר רבי יונה

רטריי״רונט בלע״ז ורבותינו פירשו זה דרכם של רשעים שסופם אבודי׳ אבל כסל למו חלב יש להם על כסליהם ומכסה את כליותיהם ואינן יודעין אות׳ לשוב מרעתם ושמא תאמר שכחה היא להם ששכחו שסופם למות ת״ל ואחריהם בפיהם ירצו כלומר יום אחריתם תמיד בפיהם ואין חרדים ממנו: כצאן לשאול שתו. כצאן המתאספ לדיר כן הם לשאול שתו דגמות אתיו במקום תי״ו שניה לשאול שותתו לתוך שתותיה של שאול למדריגה התחתונה וכן שתו בשמים פיהם גם הוא לשון שתות קבעו בשמים פיהם לשונם הרע: מות ירעם. מלאך המות יאכלם ואל תתמה על לשון אכילה זו שכן מצינו במקום אחר יאכל בדיו בכור מות לשון אחר לשון רעיה כמו תרועם בשבט ברזל: וירדו בם ישרים לבקר. ליום הגאולה כשיזרח בקרם של ישראל יהיו רודים בהם כמו שנאמר ועסותם רשעים וגו׳. וצורם לבלות שאול. צורתם של רשעים תבלה את השאול גיהנם כלה והם אינם כלים: מזבול לו. מהיות להם מדור והקב״ה מוציא חמה מנרתיקה ומלהטת אותם שנא׳ ולהט אותם היום הבא ורבותינו פירשו מזבול לו על שפשטו ידיהם בזבול שהחריבו את בית המקדש: אך

כי טעמו אחד ואחרים אמרו כי טעמו כמו ואמור אח והנכון בעיני כי אח פעול והאיש הוא הפועל כאילו אמר הנה העשירים לא יוכלו לפדות אחיהם גם נפשם מהמות וזה הממון מה יועילנו והנה הוא אין איש פודה אחיו מהמות ולא עוד רק גם נפשו על כן ויקר פדיון והטעם וחדל שלא יהיה זה לעולם: ויחי. ואיך יחשוב הקונה ההון: כי. והלא יראה חכמים מתנו ימותו בכל דור והזכיר מות עם החכמי׳ ויאבדו עם הכסיל והבער כי ילכו לאבדון והכסיל הולך דרך עקש׳ והבער שלא יבין כמו הבהמה ושניהם יאבדו: חילם. כנגד הבוטחים על חילם: קרבם. יש אומרי׳ כי הוא הפוך קברם והוא הבית הנקרא בית עולמו וטעם קראו בשמות׳ שבנו בנינים על קברם ויש אומרים כי טעם קרבם כמו וקרב איש במחשבתם שיעמדו בתימו ולפי דעתי שהוא חסר בי״ת כאילו הוא בקרבם והטעם בקרב האחרים שעזבו להם חילם והטעם לא נשאר להם זכר רק שיאמר זה בית פלוני וזה המגדל בנה פלוני וזה טעם קראו וכל זה לא יועיל: ואדם. יש אומרים כי ביקר זה היקר שלו שהוא הממון לא ילין עמו במותו רק יעזבנו ויהיה בל ילין כמו נפשו בטוב תלין והנה האדם נמשל כבהמות שימותו גם הם במותם: נדמו. נכרתו והירושלמי אמר נמשל האחד שהוא הפרט נדמו הכלל: זה. ואחריהם הם בניהם ירצו ללכת בדרך זה וטעם בפיהם כי הם יבוש ככה ויש אומרים הם ירצו את עונם: כצאן. שתו. כמו שתו בשמים פיהם והטעם שמו עצמם במחשבתם שהם כצאן: מות ירעם. כי סופם לטבח: וירדו בם ישרים. זה אחר מותם והם ארבעה יסודים שאינם מורכבים שהאדם מורכבת בו תשוב אל האש והרוח אל הרוח והמים אל המים והעצמות שהם ממתכונת העפר אל העפר וטעם לבקר כנגד ילין והטעם אחר חצי יום או יחלו וצורם כמו וצורתם וכמוהו כתבונם עצבים כתבונתם והטעם כי השאול שהוא למטה שם הגוף הוא יבלה הצורה וטעם מזבול מהזבול שהוא דר בו כל אחד משם יבוא לו הכילוי ורבי משה אמר כי תחסר מלת הרודים ויצרים שלא יוכלו בני אדם להמלט ורבי יונה אמר מזבול לו משפט שמים על כל אחד: אך

אך · כבר הזכרתי בספר כי הנפש והנשמה והרוח שם אחד לנשמת אדם העליונה העומדת לעד ולא תמות ונקראה נפש גם רוח בעבור שלא תראה לעין כי אם עם אלה ובעבור היותו המשורר מלא רוח חכמה ומכתב השם חרות על נשמתו על כן אמר אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול שלא יתכן שהוא אומר שלא ימות כאשר בני אדם כי מי גבר יחיה ולא יראה מות וזה טעם יקחני שתדבק נשמתו בנשמה העליונה שהיא נשמת השמים וכמוהו כי לקח אותו אלהים ואחר כבוד תקחני · אל · ושב עוד להוכיח עצמו באשר החל אטה למשל אזני או יוכיח המשכיל אם כן אל תירא אם היית בלא הון ותקנא לעשיר: כי · יקח הכל · אפילו חלק ממנו כדרך ונפשו ישבה אין כל והנה בתחלה הזכיר כי ה ההון לא ימלטנו ממות ועתה יזכיר כי לא יוציל אחרי מותו והטעם כי אם יקנה חכמה תוצילנו אחר מותו כי אין תועלת בהון רק בחייו שיאכל וישתה וזה טעם כי נפשו בחייו יברך: ויודוך · הטעם העני והעשיר: כי תטיב לך · יאמר למשכיל שתבקש מה שיהיה לך טוב באחרונה על כן אחריו: תבוא · שב אל נפשו של העשיר כנזכר למעלה: עד דור אבותיו · שהיו כמוהו בלא חכמה: עד נצח לא יראו אור · זהו הסבר ותענוג הנשמה לאור באור ארוכים שנתנה והוא לקחה ונכה בספר בן גוריון יקרא אור העולם ה הבא אור הגדול וכבר הזכרתי טעמו: אדם · אמר ר׳ יהודה הלוי מ״נ ואדם ביקר בל ילין פי׳ ים עם אדם יקר שלא ילין והטעם שלא ישכב וימות והוא כבוד הנשמה וכן אדם שלא למד לא יבין על כן כבהמות: מזמור לאסף · אל · הטעם תקיף לעשות משפט על כן אלהים וטעם יי׳ שהוא שוכן עד בלי שינוי: ויקרא ארץ · קרא יושבי הארץ הדרים ממזרח שמש ועד מבואו כך הוא הישוב אף על פי שאין מיושב מכל ה הארץ רק פחות מ מהרביעית בראיות ג גמורות: מציון · שהוא באמצע הישוב באורך וברוחב: הופיע · כבוד השם: יבא · אלה דברי הצדיקים שיקוו שישמיד הפושעים בו וזה טעם אש לפניו: נשערה · אע״פ שהוא כתו׳ בשי״ן הוא כרוח סערה: יקרא אל השמים · אל המלאכים: ואל הארץ · אל יושביה: אספו · הטעם להוכיח את חסידי ישראל שכרתו עם השם ברית וטעם עלי זבח בעבור הזבח כאלו אמר על דבר זבח: ויגידו · המלאכים לעולם הם עדים כי אלהים לעולם שופט צדק הוא וזאת היא התוכחת: שמעה · הטעם לא כרתי אתך ברית רק שיהיה לך לאלהים וזה הוא אלהים אלהיך אנכי: לא · ועתה לא אוכיחך על זבחיך אם לא תקריבם לפני כאשר אמר ירמיהו עולותיכם ספו על זבחיכם זבחיך הם זבחי חטאת ואשם ועולותיך להיותם נגדי תמיד: לא · אין לי צורך לקחת מביתך פר הזכיר הגדול הקרב לגבי המזבח: ממכלאותיך · כמו גזר ממכלה צאן והאלף והה״א מתחלפין: כי · וי״ו חייתו כוכף כו״ו בנו בעור: בהררי אלף · אלף הרים או אלף פרסאות או שם אלף כרים ור׳ משה אמר שהוא כמו שגר אלפיך הרים מלאים בקר בעבור הזכיר פר: ידעתי · טעם ידעתי כי אין כח באדם לדעת כולם כי רבים הם: וזיז שדי · שהם בשדה וכן אדם לא ידה בהם כי הם רחוקים מהיישוב: אם · אמר ר׳ משה אילו הייתי כאדם שים לי צורך לא היית מבקש לתת לי מאשר יש לו ואין לו רק מעט ובידי הכל קל וחומר שאין לי צורך: האוכל · אבירים · הם הפרים כאשר הזכיר מביתך פר: זבח

אבותיו ג׳ מל׳ וסי׳ וגם כל הדור ההוא נאספו · כל לבבו הכין לדרוש · הבא עד דור אבותיו: ב׳ אל אלהים יי׳ ג׳ וסי׳ אל אלהים יי׳ הוא ידע וישראל ב׳ בפסוק · מזמור לאסף אל אלהים יי׳: הופיע ג׳ וסי׳ בהר פארן · מציון מכלל יופי · אל נקמות יי׳ · וא׳ והופיע עור עננו: לדין ג׳ וסי׳ ועבד לדין עמים ·

אַךְ־אֱלֹהִים יִפְדֶּה־נַפְשִׁי מִיַּד שְׁאוֹל
כִּי יִקָּחֵנִי סֶלָה׃ אַל־תִּירָא כִּי־יַעֲשִׁר ל׳ חס׳
אִישׁ כִּי־יִרְבֶּה כְּבוֹד בֵּיתוֹ׃ כִּי לֹא
בְמוֹתוֹ יִקַּח הַכֹּל לֹא־יֵרֵד אַחֲרָיו
כְּבוֹדוֹ׃ כִּי־נַפְשׁוֹ בְּחַיָּיו יְבָרֵךְ וְיוֹדֻךָ ל׳ כתי׳ כן
כִּי־תֵיטִיב לָךְ׃ תָּבוֹא עַד־דּוֹר אֲבוֹתָיו ג׳ מל׳
עַד־נֵצַח לֹא יִרְאוּ־אוֹר׃ אָדָם בִּיקָר ב׳ לא ישתי׳
וְלֹא יָבִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ׃ ג׳
נ מִזְמוֹר לְאָסָף אֵל אֱלֹהִים ג׳
יְהוָה דִּבֶּר וַיִּקְרָא־אָרֶץ מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ
עַד־מְבֹאוֹ׃ מִצִּיּוֹן מִכְלַל־יֹפִי אֱלֹהִים ל׳ חס׳
הוֹפִיעַ׃ יָבֹא אֱלֹהֵינוּ וְאַל־יֶחֱרַשׁ אֵשׁ־ ג׳ ומל׳ · ל׳
לְפָנָיו תֹּאכֵל וּסְבִיבָיו נִשְׂעֲרָה מְאֹד׃ י״ו · ל׳ וכתי׳ סין
יִקְרָא אֶל־הַשָּׁמַיִם מֵעָל וְאֶל־הָאָרֶץ ה׳ · ג׳ · ל׳
לָדִין עַמּוֹ׃ אִסְפוּ־לִי חֲסִידָי כֹּרְתֵי ג׳
בְרִיתִי עֲלֵי־זָבַח׃ וַיַּגִּידוּ שָׁמַיִם צִדְקוֹ ל׳
כִּי־אֱלֹהִים שֹׁפֵט הוּא סֶלָה׃ שִׁמְעָה ג׳
עַמִּי וַאֲדַבֵּרָה יִשְׂרָאֵל וְאָעִידָה בָּךְ ד׳ · ה׳
אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ אָנֹכִי׃ לֹא עַל־זְבָחֶיךָ
אוֹכִיחֶךָ וְעוֹלֹתֶיךָ לְנֶגְדִּי תָמִיד׃ לֹא־ ל׳
אֶקַּח מִבֵּיתְךָ פָר מִמִּכְלְאֹתֶיךָ עַתּוּדִים ל׳
כִּי־לִי כָל־חַיְתוֹ־יָעַר בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי־
אָלֶף׃ יָדַעְתִּי כָּל־עוֹף הָרִים וְזִיז
שָׂדַי עִמָּדִי׃ אִם־אֶרְעַב לֹא־אֹמַר
לָךְ כִּי־לִי תֵבֵל וּמְלֹאָהּ׃ הַאוֹכַל ל׳ ומל׳
בְּשַׂר אַבִּירִים וְדַם עַתּוּדִים אֶשְׁתֶּה׃

אֲמַר דָוִד בְּרוּחַ נְבוּאָה בְּרַם אֱלָהָא יִפְרוֹק נַפְשִׁי מִן דִין גֵּהִנָּם אֲרוּם יַלְפִינַנִי אוֹרַיְתֵיהּ לְעָלְמִין׃ עַל קֹרַח וְסִיַּעְתֵּיהּ אִתְנַבֵּי וַאֲמַר לָא תִדְחַל מֹשֶׁה אֲרוּם אִתְעַתַּר קֹרַח גַּבְרָא דְּמַצּוּתָא אֲרוּם יִסְגֵּי אִיקַר בֵּיתֵיהּ׃ אֲרוּם לָא בְמוֹתֵיהּ יִסַּב כּוֹלָא לָא יֵיחוֹת בַּתְרוֹי אִיקָרֵיהּ׃ אֲרוּם נַפְשֵׁיהּ דְּמֹשֶׁה בְּחַיּוֹהִי יְבָרֵךְ לָךְ וְיוֹדוּנָךְ צַדִּיקַיָּא אֲרוּם תֵּיטִיב לְפָלְחִין קֳדָמָךְ׃ תֵּיעוּל דוּכְרָנֵיהוֹן דְּצַדִּיקַיָּא עַד דָּר אַבְהָתְהוֹן וְרַשִׁיעַיָּא לְעָלְמֵי עָלְמַיָּא לָא יֶחֱמוּן נְהוֹרָא׃ גַּבְרָא חַיָּיבָא בִּזְמַן דְּאִיתֵיהּ בִּיקָרָא לָא יִתְבִּין וּבְאִסְתַּלָּקוּת יְקָרֵיהּ מִינֵיהּ אַמְתִיל לִבְעִירָא וְאִשְׁתְּוִיַן לְלָמָא תּוּשְׁבַּחְתָּא עַל יְדוֹי דְּאָסָף תַּקִּיפָא אֱלָהָא יְיָ מַלִּיל מִן בְּרֵאשִׁית שִׁירָתָא וּגְזַר לְמֶעְבַּד אַרְעָא מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא עַד מַעֲלָנֵיהּ׃ וְשֵׁירוּי בִּירַת עָלְמָא מִצִּיּוֹן וּמִן תַּמָּן גְּמִיר שׁוּפְרֵיהּ אֱלָהָא יִתְגְּלֵי׃ יֵימְרוּן צַדִּיקַיָּא בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא יֵיתֵי אֱלָהָנָא וְלָא יִשְׁתּוֹק לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת עַמֵּיהּ אֶשָּׁתָא קֳדָמוֹי תִּצְלְהַב וְחָזוֹר חֲזוֹר לֵיהּ תִּזְעוּף עַלְעוֹלָא לַחֲדָא׃ יִקְרָא לְאַנְגְּלֵי מְרוֹמָא מִלְּעֵיל וּלְצַדִּיקֵי אַרְעָא מִלְּרַע לְמִמְחַת דִּין עַל עַמֵּיהּ׃ כְּנוֹשׁוּ לְוָתִי חֲסִידַי דִּי גְזָרוּ קְיָימִי וְקַיִּימוּ אוֹרַיְתִי וְאִתְעַסְקוּ בִצְלוֹתָא דְּאִימְתִּילָא לְקוּרְבָּנָא׃ וְיִתְנוּן אַנְגְּלֵי מְרוֹמָא זְכוּתֵיהּ אֲרוּם אֱלָהָא דַּיָּינָא הוּא לְעָלְמָא׃ שְׁמַעָא עַמִּי וַאֲמַלֵּיל יִשְׂרָאֵל וְאַסְהִיד בָּךְ אֱלָהָא אֱלָהָךְ אֲנָא׃ לָא מְטוּל דִּיבְחָךְ דְּלָא קְרִיבְתָּא קֳדָמַי בְּגָלוּתָא אֲנָא מוֹכַח לָךְ אֲרוּם עֲלָוָתָךְ דְּקָרִיבוּ אַבְהָתָךְ לְקַבְלִי תְּדִירָא׃ מִן יוֹמָא דִּי חֲרוּב בֵּית מַקְדְּשִׁי לָא קַבֵּילִית מִן אִידָךְ תּוֹרָא מִן עֶדְרָךְ בַּרְחֵי׃ אֲרוּם דִּילִי כָּל חֵיוַת חוּרְשָׁא וְעַתְּדִית לְצַדִּיקַיָּא בְּגַן עֵדֶן בְּעִירַיָּא דְּכַיָּין וְתוֹר בַּר דְּרָעֵי בְּכָל יוֹמָא טוּרִין אַלְפָּא׃ גַּלְיָין קֳדָמַי כָּל מִינֵי עוֹפָא דְּפָרְחִין בַּאֲוִיר שְׁמַיָּא וְתַרְנְגוֹל בָּרָא דְּקַרְצוּלֵי שָׁרְיָין בְּאַרְעָא וְרֵישֵׁי מָטֵי בִּשְׁמַיָּא מְרַנֵּין קֳדָמַי׃ אִין יְמַטֵּי זְמַן קָרְבָּנָא תְּדִירָא דִּקְרִיצְתָּא לָא אֵימַר לָךְ אֲרוּם דִּילִי אַרְעָא וּמַלְיָיהָא׃ מִן יוֹמָא דַּחֲרוּב בֵּי מַקְדְּשִׁי לָא קַבֵּילִית בְּשַׂר נִכְסַת פַּטִּימֵי וּדְמָא דִבְרַחְלַיָּא זְרִיקוּ כַּהֲנֵי קֳדָמַי׃

יקרא אל השמים מעל · ולא יוכל לדין עם שתקיף: ממכלאותיך ל׳ עתודים · ממקדשך ל׳ נורא אלהים · יפגשך ל׳ עשו אחי · ומעגלך ל׳ ירעפון דשן · למנוחתיך ל׳ ללחמך ל׳ ללחם ביתיך:

רשי

אך אלהים יפדה נפשי · אבל אני שהטיתי למשל אזני אלהים יפדה נפשי שלא אלך אל שאול כי יקחני בחיי ללכת בדרכיו: כי נפשו בחייו יברך · הרשע מברך את נפשו בחייו ואומר ש שלום עלייך נפשי לא יאונך שום רעה אבל אחרים אין אומרים עליו כן: ויודוך כי תטיב לך · ואתה אם תשמע לדברי הכל יודוך כי תיטיב לנפשך ליישר את דרכך: תבא עד דור אבותיו · כשתשלים ימיך ותמות תבא ותראה את דור הרשעים אבותיו של רשע נדונים בגיהנם אשר עד נצח לא יראו אור: אדם ביקר ולא יבין · דרך החיים נתונה לפניו שאם ילך בה הרי הוא נכבד ואינו מבין את הטוב: אל אלהים יי׳ · אקרא אלוה האלהים יי׳ שמו: דבר ויקרא ארץ · כולה והוא הופיע מציון שהוא מכלל יופי מכלל שם דבר פר״מנט בלע״ז ועל גאולת העתיד נתנבא: יבא אלהינו ואל יחרש עוד · על דם עבדיו השפוך: יקרא אל השמים · לפקוד על שרי האומות שבמרום · ואל הארץ לפקוד על מלכי האדמה · לדין עמו · לנקום נקמת עמו כמו כי ידין יי׳ עמו ודם עבדיו יקום: אספו לי חסידי · ועוד יקרא לשמים ולארץ שיאספו לו הגליות כענין שנאמר עורי צפון ובואי תימן · כרתי בריתי עלי זבח · שקבלו את התורה בברית וזבח כענין שנ׳ הנה דם הברית אשר כרת יי׳ וגו׳: לא על זבחיך אוכיחך · אם אינך מביא לי זבחים ולא נגדי עולותיך תמיד איני שם עיני ולבי על כך: לא אקח מביתך פר · לא שלך הם אלא שלי: ממכלאותיך · הוא דיר הצאן כמו גזר ממכלא צאן פא״רק בלע״ז: בהמות בהררי אלף · הוא המתוקן לסעודת העתיד שהוא רועה אלף הרים ליום וכל יום ויום הם צומחים: וזיז שדי עמדי · רמש השדה זיז על שם שהם זזים ממקו׳ למקום אסבמו״ונט בלע״ז: עמדי · אני יודע את כלם: האוכל בשר אבירים · לא אמרתי לך להביא זבח שאני צריך לאכילה אלא נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: זבח

זבח · טעם להזכיר כל זה כי הקרבנות שצויתי שתקריבו לפני לא יועילו לי רק לכם · וטעם תודה כי העולה כולה קריבה גם החטאת והאשם לכהן והטעם כי להקריב תודה עם שמירת התורה שאין קרבים ממנה לגבוה רק האמורים טוב מהעולה בלא תורה: וקראני · הטעם אם הקרבת נדר ונדבה לשמור מוצא שפתיך אם תקראני ביום צרה פעם אחרת אחלצך גם אתה תכבדני למלאת נדרך: ולרשע · בעבור שהזכיר בתחלה לדון עמו הנה התוכח עם החסידים ועתה ידבר עם חכם שהוא רשע כי השפה ישכאהו וזה טעם מה לך לספר חוקי ואתה אינך שומרם: ואתה · המוסר שיסרתיך להיטיבך: אם · ותרץ · כמו יצא ושוב ויהיו שנים פרשי' או מלשון רצון ותרצה להתחבר עמו: פיך · לדבר מה שהוא רע לאחר: תצמיד · חבור דברי רמיה: תשב · במושב לצים והנה שלחת ב ברעה במי שאינם ק קרובים לך: אלה · טעם והחרשתי בעבור שאני ארך אפי' וכאילו החרשתי: דמית · כי אינני יודע הנסתרות כמוך על כן אחרין אוכיחך ואערכה ל לעיניך כמו ערכ' לפני והטעם כי בן אמך לא ידעתה שדברת בסתר ויאמר ר' משה לא יתכן לומ' שמר שמרתי או שמור אשמר' בשוא תחת ש"ן שמור כי אם בקמץ גדול וככה ע עשות אעשה והנה מה יעשה במלת היות א אהיה כמוך ואין א אחרת זולתה: בינו · שכחי אלוה · הם הגנבים והמנאפים ומוציאי דבה ודימה הרעה שתבא עליהם לטרף האריה שאין מציל מידו כי הרועה יוכל להציל מהדוב או מהזאב או אטרוף טרפה שאין מציל מ מידו כי הרועה יכול להציל מהדוב ולא כמו שיכל מפי ה האריה: זבח · זה הוא תכבדני: ושם דרך · מי התברר לו הדרך הישר כמו ויטימו וישכילו והנה טעם ישימו כמו י ישכילו ובית בישע א אלהים כמו אראנו בישועתי: למנצח · בבא אליו נתן הנביא · בהתנבאות נתן על דוד ואמר לו גם יי' העביר חטאתך לא תמות כי מלת גם ת תורה כי כבר עשה תשובה על כן אמר לו העביר חטאתך וכבר פירשתי דבר בת שבע כי לא היתה אשת איש באמת: חנני · כאילו התאוה עשתה לו חמס שהתגברה על דעתו וטעם פשעי בעבור דבר בת שבע ודבר אוריה: הרב · לשון צווי כמו הרף והגידה לך ויהיה כבסני שם הפועל כמו לכבסני או יהיה הרב שם כמו הרבה ויהיה כבסני צווי והנה דימה הנשמ' שנתגאלה לעשות מה שאיננו נכון כדבר מטונף שהוא צריך לכיבוס וטהרה: כי · וטעם חטאתי בעבור מחשבתו בעבור שלא שמר מצות השם והנה פשעי כנגד האדם: לך · זאת היא החטאת שהוא נגדי תמיד היא שחטאתי לך לבדך וטעם למען תצדק קשור עם פשעי אני אדע הטעם אני מודה ואין צריך להוכיחני או יהי קשור עם חנני כי אני מודה ואתה אמרת כי תסלח לשבים מתודים מעונם: הן · בעבור התאוה הנטועה בלב אדם כאילו בעון חוללתי והטעם כי בשעת הלידה יוכר הרע נטוע בלב ומלת יחמתני זרה כאילו יחמה ממני על דרך ליחמנה ויש אומרים כי זה רמז לחוה שלא ילדה רק אחר שחטאה: הן אמת · הטעם אע"פ שחטאתי אמונת לבי באלהותך לא השתנתה וזה הוא אשר תחפוץ ותרצה מן האדם: בטוחות · המקומות הנעלמים שהם מכוסי הלב וקדמונינו ז"ל אמרו אלו כליות שהם מכוסות בחלב כמו מי שת בטוחות חכמה: ובסתום · תודיעני ותודיעני הדבר הנעלם ממני ולפי דעתי כי הטעם כפול ותי"ו תודיעני שבה אל אמת כי עקרו אמנת והתי"ו לשון נקבה אמת מארץ תצמח כדרך בת והנה בתו הוא בנתו וככה אמתו ולשון רבות אמנות לא אמתים כאשר לא יאמר מן בת בתים כי אם בנות: תחטאני ·

יתרץ ל' ותר ותרץ את שבחותיו

ולרשע ב' וסימ' ולרשע אמר אלהים · מקרה אחד לצדיק ולרשע: אמר אלהים ו' וסימ' בסדר בראשית:
ותשלך ג' וסימ' את הילד · פלח דאבימלך · דברי אחריך · אנ"ך: אראנו ב' פתח וסימ' בישע אלהים ·
נפלאות: נא' חנני אלהים ג' וסימ' חנני אלהים כחסדך כרב רחמיך · כי שאפני אנוש · כי בך חסיה נפשי:

זבח לאלהים תודה ושלם לעליון ל'
נדריך: וקראני ביום צרה אחלצך
ותכבדני: ולרשע אמר אלהים מה ב' ו'
לך לספר חקי ותשא בריתי עלי ל'
פיך: ואתה שנאת מוסר ותשלך נ' דגשי'
דבריך אחריך: אם ראית גנב ותרץ ה' חס' ה' בכתו'
עמו ועם מנאפים חלקך: פיך שלחת
ברעה ולשונך תצמיד מרמה: ל'
תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן
דפי: אלה עשית והחרשתי דמית ל' וחס'
היות אהיה כמוך אוכיחך ואערכה ל'
לעיניך: בינו נא זאת שכחי אלוה ל'
פן אטרף ואין מציל: זבח תודה
יכבדנני ושם דרך אראנו בישע ל' · א' · ב' · ל'
אלהים:

נא

למנצח
מזמור לדוד: בבוא אליו נתן הנביא ח' מ"ל ול' ובכולהו
כאשר בא אל בת שבע: חנני ג'
אלהים כחסדך כרב רחמיך מחה ז' וחס'
פשעי: הרבה כבסני מעוני הרב ה' ב'
ומחטאתי טהרני: כי פשעי אני אדע
וחטאתי נגדי תמיד: לך לבדך
חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען
תצדק בדברך תזכה בשפטך: הן ד' ג' וא' · ל'
בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי: ד' מ"ל בליש' · ג' · ל'
הן אמת חפצת בטחות ובסתם ב' · ל' וחס'
חכמה תודיעני:

כבוש יצרא בישא ויתחשב קדם יי כניכסת תודתא ושלים לעילאה נדריך: וצלי קדמי ביומא דעקתא אשיזבינך ארום תיקרנני: ולרשיעא דלא עבר תתובא ומצלי במרודא אמר יי מה לך למשתעי קיימי ותימי בשמי ותדכר קיימי עלי פומך: ואנת סניתא מכסנותא דחכימיא וטלקתא פתגמי בתרך: אין חמיתא גנבא ורהיטתא בתרוי ועם גייופי שויתא חולקך: פומך שלחתא למישתעי לישנא בישא ולישנך מדבקא למללא ניכלא: תתיב באחך תמליל כדבותא בבר אימך תשוי דפיא: אילין עוברין בישין עבדתא ואוריכית דתתיב חשבתא למהוי עד עלמין שלים אמרת בלבבך אהוי תקיף דיכמך אוכיחנך בעלמא הדין ואסדר דין גהנם בעלמא דאתי קדמך: איתבוננו בדין דא רשיעי דאשלין אלהא דילמא איתבר תוקפכון ולית משיזיב: דדבח יצרא בישא היך קורבן תודתא יתחשב ליה ומוקיר לי ודי יעדי אורחא בישא אחמי ליה בפורקנא דיי:

לשבחא תושבחתא לדוד: כד אתא לותיה נתן נביא כד שמיש עם בת שבע: חוס עלי יי היך טיבותך היך סגיעות רחמייך שבוק מרודי: סוגעא תחוורינני מן עוייתי ומן חובי תדכי יתי: ארום מרודי אנא קדמי גליין וחובי לקיבלי תדירא: קדמך בלחודך חבית ודביש קדמך עברית מן בגלל דזכי יתי במללותך תברור יתי כד תדין: הא בעוייא איתילידית ובחובא עברית סני אמי: הא קושטא רעיתא בכוליין ובטמור לבא חוכמתא תהודענני:

רשי

זבח לאלהים תודה · התודה על מעשיך ושוב אלי זהו זבח שאני חפץ בו ואחר כך שלם לעליון נדריך כי אז יתקבלו לרצון: ותכבדני · שזה הוא כבודי שאושיע את הבוטחים בי: ותשא בריתי · תורתי: ותרץ עמו · כתרגומו ללכת עמו: תצמיד מרמה · תרגיל אצלך רמיה לדבר רעה תצמיד אטוא"ש בלע"ז כמו צמיד פתיל: בבן אמך · שאין לך דין וריב עמו שאינו יורש עמך: דופי · דבר גנאי לרחותו לשון יהדפנו: דמית · סבור אתה שאהיה כמוך להתרצות במעשיך הרעים: זובח תודה · המביא לי זבח של תשובה והודאה על עונותיו הוא יכבדנני: ושם דרך · השב אלי מלמד ושם דרך לחוטאים לשוב אלי אני אראנו בישועתי: וחטאתי נגדי תמיד · מתוך שאני מתחרט ודואג עליו דומה לי כאילו הוא לפני תמיד כל שעה: לך לבדך חטאתי · לפיכך בידך לסלוח ואף מה שהרעתי לאוריה לא הרעתי אלא לך שהזהרת על הדבר: למען תצדק בדברך · כמו במכהנך כח היה לי להתגבר על יצרי אלא שלא יאמרו העבד נצח את רבו שאמרתי לפניך בחנני ונסני ובחנתני ולא נמצאתי שלם כדי שתצדק אתה ולא אני ד"א למען תצדק בדבריך אם תמחול לי תצדק בדינך לנכח כל הרשעי' שאינם שבים שלא יוכלו לומ' אילו עשינו תשובה לא הועלנו: הן בעון חוללתי · ואיך לא אחטא ועיקר יצירתי על ידי תשמיש היא שכמה עונות באים על ידו ד"א עיקר יצירתי מזכר ונקב' שלכם תלויתי עון יש מדרשים למקרא זה ואינם מתיישבים לפי ענין ה המדבר במזמור: יחמתני · לשון חמימות כמו ויחמנה הצאן ב בבואן לשתות: הן אמת חפצת בטוחות · והריני מודה על האמת כי חטאתי · בטוחות אלו כליות שהן חלקות ומנחס חברו עם כמטחוי קשת וכן מי שת בטוחו' חכמה ופתרונם לשון משך כי כאשר יש לקשת משך כן יש משך לדעת: ובסתום חכמה תודיעני · ובלב שהוא סתום הודעתני חכמה להתודות:

תחטאני

תצדק ד' ג' קמץ וא' פתח וסי' נמס' בישע' סוף סימן כ"ג: בעון ד' מ"ל בליש' וסי' העבר נא את עון עבדיך ברו"ה · וחבינו עד אור הבקר ומצאנו עון · הן בעון חוללתי ובחטא · עוונותיו ילכדונו את הרשע:

תחטאני· דמה זה המקרא שקרא לבתשבע כנגע צרעת בגוף על כן תחטאני באזוב ושלת אלבין מהפעלים העומדים אלבינו פריגיה: תשמיעני· טעם ששון בעבור היות בשפו מתאבלת: תגלנה· כן לתוקף כח הגוף: הסתר ידרך משל והטעם שלא יראה חרון אף השם: לב· בעבור שהזכיר כי חולל בעון וטעם התאוה הנטועה הביאתהו לחטא יתפלל אל השם שיעזרהו על יצרו שלא יחטא פעם אחרת חטא כזה וזה לב טהור: ורוח נכון· הטעם כפול: אל· פחד שיפול ממעלת אנשי רוח הקדש ומלאכו באחרית ימיו שאמר רוח יי' דבר בי· הטיבה· בעבור היותו קודש שיחטא שמה כי לא חטא מימיו על כן טעם השיבה ואז תסמכני יסודה עם רוח נדיבה והטעם שתסמכני

אל כג פסוק' ריש' ומיצעות אל אל וסימ' נכסר בשמואל ב' סימ' א': וחטאים ד' וסימ' ואנשי סדם רעים· ושבר פשעים וחטאים· וחטאים בעדת צדיקים· וחטאים אליך ישובו: חומות ג' מל' דמל' וסי' ישועה ישית· ערי מצור חומות דלתים· הטיבה ברצונך· וח' כתיב חמות חס' ו"ן קדמא וכל ירמיה דכוו' במג וסימ' נכסר

תחטאני באזוב ואטהר תכבסני
ומשלג אלבין: תשמיעני ששון
ושמחה תגלנה עצמות דכית: הסתר
פניך מחטאי וכל עונתי מחה: לב
טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש
בקרבי: אל תשליכני מלפניך
ורוח קדשך אל תקח ממני: השיבה
לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני
: אלמדה פשעים דרכיך וחטאים
אליך ישובו: הצילני מדמים
אלהים אלהי תשועתי תרנן לשוני
צדקתך: אדני שפתי תפתח ופי יגיד
תהלתך: כי לא תחפץ זבח ואתנה
עולה לא תרצה: זבחי אלהים רוח
נשברה לב נשבר ונדכה אלהים
לא תבזה: היטיבה ברצונך את ציון
תבנה חומות ירושלם: אז תחפץ
זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו על
מזבחך פרים:

נב

למנצח משכיל לדוד: בבוא דואג
האדומי ויגד לשאול ויאמר לו בא
דוד אל בית אחימלך: מה תתהלל
ברעה הגבור חסד אל כל היום:
הוות תחשב לשונך כתער מלטש
עשה רמיה: אהבת רע מטוב שקר
מדבר צדק סלה: אהבת כל דברי
בלע לשון מרמה: גם אל יתצך
לנצח יחתך ויסחך מאהל ושרשך
מארץ חיים סלה: ויראו צדיקים
וייראו ועליו ישחקו: הנה הגבר
לא ישים אלהים מעוזו ויבטח
ברב עשרו יעז בהוותו:

תרי עלי היך כהנא דמדי באזובא על מסאבא מזי אדיותא מן קטם תורתא ואדכי תסחינני ומן תלגא אחור: תבשרינני חדוא ואודיצותא תבוען תושבחתא אובריא דשיפייתא: סליק אפיך מן חוביי וכל עויתי מחי: לבבריר ברי לי אלהא ורוח מכוון בדחלתך חדית בגווי: לא תטלוק יתי מן קדמך ורוח נבואת קודשך לא תסלק מיני: אתוב לי אוריתך למידוץ בפורקנך ורוח נבואת תסכבינני: אאליף למרודיא אורחתך וחייבא קדמך יתובון:

פצי יתי מדין קטול יי אלהי פורקני תיבוע לישני צדקתך: יי סיפוותי פתה באוריתא ופומי יתני תושבחתך: ארום לא תצבי נכסת קודשא ואתן עלתא לא תתרעי: נכסת קודשא דאלהא נפשא מיתברא לב תביר ושפי אלהא לא תבסור: אוטיב ברעותך ית ציון תשכלל שורי ירושלם: בכן תצבי דיבחין דצדקתא עלתא וגמיר הבכן יסקון כהניא על מדבחך תורין:

לשבחא על שכלא טבא על ידוי דדוד: כד אתי דואג אדומאה וחוי לשאול ואמליה אתא דוד לביתא אחימלך: מה תשתבח בלישנא בישא גיבר למישדי אדם זכאה חסדא דאלהא כל יומא: אתרגושתא תחשב בליבבך לישנך היך אזמל חריף עביד מילי מלטשינותא: רחימתא ביש מן טב שקרא מלמללא צדקתא לעלמין: רחימתא כל מלי סלעמית לישנא דנכילו: לחוד אלהא יתרעינך לעלמין יתברינך ויטלטלינך מלמיתב במשכנא ויתלשינך מן ארעא חייא לעלמין: ויחמו צדיקיא בפורענותא דרשיעי וידחלון מן קדם יי ואמטוליה יתחכון: ויימרון הא גברא דלא שוי מימרא דיי עושניה סבר בעותריה עשין במזוניה

רשי

תחטאני באזוב· כמו שמטהר המצורע וטמא מת: תשמיעני ששון ושמחה· סליחת החטא: עצמות דכית· כשכעסת עלי: לב טהור ברא לי אלהים· שלא אכשל עוד: ורוח קדשך אל תקח ממני· שלא יהא רוח הקודש מרוחק ממנו: השיבה לי ששון ישעך· רוח הקדש שנסתלקה מעלי: נדיבה· לשון נדיבות קצינות: אלמדה פושעים דרכיך· שמתוכי ילמדו וישובו אם יראו שתסלח לי: הצילני מדמים· שלא אמות בחרב על עונשו של אוריה שהרגתי: יי' שפתי תפתח· מחול לי ויהיה לי פתחון פה להגיד תהלתך: כי לא תחפוץ זבח· שאין זבח חטאת בא על המזיד: ואתנה· שאם תחפוץ אתננו לך: הטיבה· לבנות בית מקדשך בתוכ' בימי שלמה בני: מה תתהלל ברעה הגבור· למה תתהלל ותתפאר ברעה שאתה עושה אתה הגבור בתורה: חסד אל כל היום· להציל את הנרדף על ידך ד"א חסד אל כל היום אילו לא נתן לי אחימלך לחם מרומה אתה שאתו' ברעב ים חסד בהקב"ה על ישראל כל היום ואם לא נתן לי יתנו אחרים: מלוטש· מחודד: עושה רמיה· חותך הבשר עם השיער: יתצך· לשון נתיצה: יחתך· לשון שבירה: ויסחך· ויעקרך: ושרשך· ישרש אחריך לעקור כל השרשים רישרצינ"ר בלע"ז: ועליו ישחקו· וזהו השחוק שיאמרו עליו הנה זה הגבר אשר לא שם מבטחו בהקב"ה ראו מה עלתה בו: יעז בהוותו· מתגבר היה ברשעו: ואני

רוח נדיבה להתנדב עד אלמדה: פושעים· כנגד כי פשעי אני אדע וחטאים כנגד וחטאתי: הצילני· בעבור הריגת אוריה וטעם תרנן לשוני צדקתך כי אינו רוצח וחייב מיתה כי הוא לא בא להרוג אותו רק מחשבתו רעה ה היתה לשומו במקום הסכנה: א'· תעזרני להגיד תהלתך: כי לא שאלת בתורתך ובקשת להקריב עולה או חטאת בעבור עון כזה: זבחי· תשובה היא התשובה כזבחי אלהים והתשובה היא לב נשבר ונדכה: הטיבה· אמר אחד מחכמי ספרד כי אלה השנים פסוקי' הוסיפם אחד מהחסידי' שהיה בבבל שהיה מתנפל לפני השם ומתפלל המזמור הזה ו והכריכו לדבר זה ב בעבור שלא נודע כי ציון הוא היכל הנבחר רק בעת זקנות דוד גם כהן הוא שאמר ברוח הקודש: אז· זבחי צדק· הם השלמים ועולה היא עולת תמיד ומוספים וכליל מנחת כהן: למנצח משכיל· טעם פיוט תחלתו משכיל והטעם להגיד כי א אחרית רשע רעה: בבא· קיצר הכתוב לספר המעשה כי ידוע הוא: מה· אומר לנוכח דואג מה ת תתהלל ברעה אתה הגבור לעשות רע וטעם חסד אל כל היום רק ים להלל חסד אל שהוא כולל אותנו או טעמו הלא ידעת כי חסד יי' עמי כל ה היום והעד שאמר ב באחרונה בטחתי ב בחסד אלהים עולם ועד ויש אומרי' שהוא חסר כ"ף כחסד יי': הוות· אמר על הלשון תחשוב בעבור כי ה הלשון כמו מליץ ועל ידו תראה המחשבה וטעם הוות דברים ההוים כפי מחשבותיך· ואם כי רמיה מן רמה בים ואיננה מגזרת מרמה כי השורש אחד: אהבת· יותר ואין תחת רק בלשון הזה לא מצאנו: שקר· מדבר שידע אחימלך כי בורח היה דוד על כן נהרג· אהבת הטעם אתה אהבת רעי אהבת· דברי בלע· שיבלעון ושחיתון אתה לשון מרמה על כן אחריו: גם אל· בעבור היותו נעבר לפני השם על כן אמר יחתך השם ויסחך מאהלו: ושרשך מארץ חיים סלה· כאשר שרשת משפחת אחימלך· סלה באמת דרך תפלה או ברוח הקודש: ויראו צדיקים· ויוסיפו לירא' השם: הנה· והיה דואג למשל ואמרו הנה הגבר שבטח על עשרו וטעם יעוז בהוותו כאשר אמר הוות תחשוב לשונך: ואני

ביחזקאל סימן כו'· נב' בבואו מל' וסימ' כי אם בבוא אחיכם· בבוא כל ישראל לראות את פני יי'· בבוא אדוני בית רמון· בבוא איש בית יי'· בבוא אליו נתן הנביא· בבוא דואג האדומי· בבוא הזיפים· בבוא רשע בא גם בוז· ותרין ובבוא וסי' ובבוא הנשיא· עם הארץ: ועליו ז' וסי' מטה מנשה· ועליו חגור חרב מצומדת· ועליו כמכנה עיר· תשתחוו ועליו תקטירו· עדינא בן שיזא הראובני ראש לראובני ד"ה· ויראו צדיקים ועליו ישחקו· ועליו יציץ נזרו:

אבן עזרא

ואני. מתול כבית השם בעבור היות דואג כעבר על כן אמר ויסחך ושרשך מהבנין הכבר והטעם להכרית השרשים ומבנין הפעל להפך: אודך. כי עשית. משפטי מדואג: ואקוה שמך. שתעשה לו כמעשהו שתנקמני ממנו: למנצח על מחלת. יש אומרים כי מחלת מגזרת חלול כמו במסכת כפשות מפעלי הכסל וזה איננו נכון כי במסכת שמוך. והנכון על כועס פיוט תחלתו מחלת משכיל כבר פירשתיו. ויאמר ר' משה אמר נבל בלבו בעבור שהשחיתו דרכו. והנכון בעיני שהדבר הפוך ובתחלה אחד למון יחיד ואחר כן למון רבים חוטא ומחטיא: השחיתו. דרכם. והתעיבו בעול שעשו והבית חסר כמו הכמנה בית יי'. והפסוקים פירשתים במזמור הראשון: לא היה פחד. כמוהו כמו זה העם לא היה עם כ כמוהו ומלת חונך מגזרת חנה והכף לנוכח השם או המשיח ובעבור היות המלה מהפעלים העומדים על כן פירושה החונים עליך ומלת חונך בא על דרך כשמעתו עכך ותיו הביטות לנוכח דוד הביטות אותם כי אלהים מאסם: מי. פירשתיו: למנצח בנגינות. תחלת פיוט: אלהים בשמך. שאני קורא והטעם בעבור שמך: ובגבורתך. ולך הגבורה שתקח דיני מהזיפים: אלהים. תפלתי. בלב: לאמרי פי. בלשון כי עיקר תפלה כמו ויפלל לא פיללתי: כי זרים. שאינם מעמו ועריצים הם הזיפים: הנה. אמר ר' משה אין טעם אדני בסמכי נפשי שהוא אחד מהסומכי' רק טעמו הוא לבדו כנגד כל הסומכים ולפי דעתי שהתפלל שהשם יריכהו ת ממבקשי רעתו ויעזור לאשר יסמכוהו ולא ילשינוהו: ישיב הרע. שחשבו לעשו' לי השם ישיבנו להם וטעם באמתך כי הם עומדי' על דמים והולכי רכיל ומבקשי' להרגני חנם: בנדבה. כאשר תצמיתם כי זה אורה ואומר ומלת הצילני שבה לשמך הכתוב בפסוק הראשון: למנצח. האזינה אלהים תפילתי. הטעם שוה האזינה כדרך בן אדם באזן ואל תתעלם בעת לראו' איך יתחנן לפני השם: הקשיבה. אריד. אצעק וכמוהו והיה כאשר תריד כהם על המון מצרים והורידהו בעמק אליו וירדתי על ההרים אף על פי שהוא שרש אחד ורבים ככה ויורה על פי' אריד שהוא כמו אזעק מלת הקשיבה מקול

נ״ג מחלת ד' וסי' וילך עשו אל ישמעאל. ויקח לו רחבעם אשה את מחלת. למנצח על מחלת משכיל דאמר נבל. על מחלת לענות משכיל. ז״ו פסוקי' א״ת בכל חד אין אין במצעות פסוק וסי' נמסר בישעיה סי' מ' ובירמיה סוף סימן ח': ישעות ל' כתיב כן חס' ו״ו קדמא וחבירו קדמא הוא חס' דחס' ונמנה עם הו״ו חס' בליש': נ״ד

רשי

ואני. הנרדף עתה בידך אהיה כזית רענן בגבי ובני בני בבית הבה״: כי עשית. כשתעשה לי זאת וכלפי הקב״ה אמר מקרא זה. על מחלת. שם כלי שיר ד״א על מחלתן של ישרא' כשיחרב הבית וכבר אמר מזמור אחר דוגמת זה: אמר נבל בלבו אין אלהים וגו'. האחד על חורבן בית ראשון וזה על טיטוס בבית שני אמר נבל בלבו כשגידר את הפרוכת וחרבו מטפטף דם אמר הרג את עצמו: כלו סג. לשון סיגים: אין גם אחד. שכל חייליו שמחה בידו: הלא. יש לידע להוכלי עמי כמאכל לחם ויי' לא קראו שסופם שיפחדו שם פחד באחרית הימים. לא היה פחד זה כפחד הראשון שאירע לבלשצר כי בגאולה זו פזר הקב״ה עצמות חונך החוני' עלייך ירושלם כענין שנא' המק בשרו וגו' וכן פתרו מנחם ודונש פתר אותו כמו חנוך לנער על פי דרכו וק' של חונך היא יסוד במלה ככף של חנוך: הבישות. אתה יי' את כל אויבי כי מאסתם: ובגבורתך תדינני. תנקום נקמתי כמו כי ידין יי' עמו: לשוררי. לצוייני לשון אשורנו ולא קרוב: באמתך. מתוך שאתה אמיתי ואמרת ליפרע מהולכי רכיל ורודפי הרג לכך הצמיתם: אריד בשיחי. אתאונן בצערי כמו זכור עניי ומרודי: וירדתי על ההרים ומנחם פתר אריד לשון ממשלה כמו וירדו ברגת הים ושיחי לשון שיח למי שיח: עקת

תרגום

ואנא היך אילן זיתא עבוף בבית מקדש אלהא סברית בחסדא דאלהא לעלמי עלמין: אודה קדמך לעלם ארום עבדת פ פורענות דיני ואמתין שמך ארום טב קבל חסידייך:

לשבחא על פורענות דרשיעיא די מפסין שמא דקיריס שכלא טבא על יד דוד: אמר נבל בליביה לית אלהא פרע מיניה מטול היכנ חבילו רשיעיא אורחתהון רחיקו מן טבא דאשתכח בהון עילא לית דעביד טב: ברם אלהא משמיא אודיק על בני אנשא למחמי האית די ישכיל באוריתא תבע אולפן מן קדם יי: כולהון זרו כחדא איטנפו לית דעבד טב לית אפילו חד: הלא ידעון כל עבדי שקרא דמן קדמוי מתיהיב מזונא ומה דין אכלי עמי סעדון לחמא שמא דיי לא בריכו: תמן דלחו דלותא מן פסיליהון דלית בהון צרוך למרלת ארום אלהא מבדר תקוף משירית חייביא בהיתתא ארום מימר דיי רחיקינו: מן הוא די יהיב מן ציון פורקניא דישראל אילהין ייי כד יחזור מימרא דיי גלות דעמיה ירנן דבית יעקב יחדי דבית ישראל:

לשבחא על תושבחתא שכלא טבא על יד דוד: כד אתו אנשי זיף ואמרו לשאול הלא דוד מטמ גבן: אלהא בשמך פרוק יתי ובכח גבורתך דון יתי: יי יקבל צלותי אצית למימר פומי: ארום זידונין קמו עלי ועלימין תבעו נפשי לא שוו אלהא לקבלהון לעלמין והא יי סעיד לי יי בסמכי נפשי: יתוב בישא למעיקי בהמנותך אמאיך יתהון: בניכסתא אדבח קדמך אודי שמך יי ארום טב: ארום מכל עקא פצי יתי ובעלי דבבי חמת עיני נקמתא:

לשבחא על מילי תושבחתא שיכלא טבא על יד דוד: אצית אלהא לצלותי ולא תתכסי מן צלותי: אצית למימרי וקביל מיני אתרעם במילי וארגוש:

מקרא

ואני כזית רענן בבית אלהים בטחתי בחסד אלהים עולם ועד: אודך לעולם כי עשית ואקוה שמך כי טוב נגד חסידיך:

נג

למנצח על מחלת משכיל לדוד: אמר נבל בלבו אין אלהים השחיתו והתעיבו עול אין עשה טוב: אלהים משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דרש את אלהים: כלו סג יחדו נאלחו אין עשה טוב אין גם אחד: הלא ידעו פעלי און אכלי עמי אכלו לחם אלהים לא קראו: שם פחדו פחד לא היה פחד כי אלהים פזר עצמות חנך הבישתה כי אלהים מאסם: מי יתן מציון ישעות ישראל בשוב אלהים שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל:

נד

למנצח בנגינות משכיל לדוד: בבוא הזיפים ויאמרו לשאול הלא דוד מסתתר עמנו: אלהים בשמך הושיעני ובגבורתך תדינני: אלהים שמע תפלתי האזינה לאמרי פי: כי זרים קמו עלי ועריצים בקשו נפשי לא שמו אלהים לנגדם סלה: הנה אלהים עזר לי אדני בסמכי נפשי: ישוב הרע לשררי באמתך הצמיתם: בנדבה אזבחה לך אודה שמך יהוה כי טוב: כי מכל צרה הצילני ובאיבי ראתה עיני:

נה

למנצח בנגינות משכיל לדוד: האזינה אלהים תפלתי ואל תתעלם מתחנתי: הקשיבה לי ועגני אריד בשיחי ואהימה:

מסורה

בבוא ח' מל' וסי' נמסר לעיל סימן נב': מסתתר ד' וסי' ויבאו הזיפים ויגידו. ויעלו הזיפים. אתה אל מסתתר. בבוא הזיפים ויאמרו לשאול הלא: ישוב חד כן ג' דכתי' ישוב וקרינן ישיב וסי' ישוב הרע לשוררי. התאמין בו כי ישוב זרעך. וגמול ידי אדם ישוב לו: הצלני ג' ב' קמצין וא' פתח וסי' הצלני מיד הארי ומיד הדוב. כי מכל צרה הצלני. מכל מגורותי הצילני. קדמא פתח וסי' דוב ואריה פתחו פומיהון: נה״ האזינה ה' וסי' נמסר בכסרה רבתא בערך אזן: תתעלם ב' חד פתח וחד קמץ וסי' ומבשרך אל תתעלם. האזינה אלהים תפלתי. בתרא פתח:

מקול. הטעם שירים קולו עלי: עקת. כתרגומו צרה הבאה אלי מהרשע ויש אומרים שהוא מגזרת כאשר תעיק: ימיטו. מגזרת ומטה ידו עמך והוא מהבניין הכבד והפעול הוא און: לבי. רמז לפחד הנפש מקול האויב כאשר יפחד כל השומע קול שאגת אריה: יראה ורעד. היראה בלב והרעד בגוף: ואומר. יש אומרים אבר תרגום כנף והזכיר יונה שהיא עם בני אדם ו ועמה ישגרו המלכים ספריהם: הנה. היה מרחיק עצמו ומן ה הישוב ולין במדבר אז טוב לו באמת: אחישה. אז ימלט מהאויב ומלת אחישה מהפעלים ה היוצאים וכמוהו י יחישה מעשהו: מרוח סועה. כמו סוערה על דרך אם יעלה ל לשמים שיאו ור' משה אמר אחישה מפלט לי מהרוח ומן הסער שימכוני לסוף: בלע. כפתח האמר בעבור אות הגרון: פלג לשונם. דרך כחות וטעם פלג שיקרא מה שקרה לדור הפלגה שכולם התחברו בעיר עשות לי חמס: יומם. דומה המדינה לעגול ואמר כי חמס ועיר סביבותיו הו' הקו הסובב ואון ועמל כ כנקודה וזה טעם ב בקרב': הוות בקרב'. הטע' כפול. מרחובה: הוא הקו הרחב הוא הסובב והוסיף טעם לא ימיש: כי. עתה יזכיר אנשים היו א אוהביו ואויבוהו: ואשא. חרפתו כי אויבי הוא: הגדיל. פועל או הגדיל לדבר והטעם כי יוכל אדם להסתר מהאויב על כן רק מהאויב היור' סודו: ואתה. ידבר עם אחד מהם: כערכי. חשב בעיני כמוני: אשר יחדיו. היינו מדברים סודנו והיה מתוק לנו: ברגש. בחבורה אחת: ימי. אמר רבי משה הטעם ימי מות וטעם ימי ש שיהי המות נושה להם שיקח את נפשם ואחרים אמרו מגזרת נשי אלהים שישכחו המות ולא יעלוה על לבם עד שירדו חיים שאול אם כן תהיה דרך ימי כדרך אל תמחי צור ילדך תשי שהמלה מלרע ויש אומרים שהוא חסר אלף מן השיאני והוא קרוב והטעם ישיאם עד שלא ירגישו וירדו חיים שאול. אמר רבי משה במגורם בחבורתם כמו העוד הזרע במגורה והנכון בעיני בארץ מגוריהם כנגד בעיר: אני. אקרא אל אל עד לרדתם שאול חיים. ערב. תחלת הלילה ובקר תחלת היום וצהרים חצי היום וכל אדם יוכל לדעת אלה העתים במראה עיניו רק בחצי היום לא יוכל להתבונן בכל רק כשיעבור קרוב מחצי שעה: פדה. מקרב לי שלא נגעו בי ובית ברבים היו עמדי כמו לאתו בלחמי והטעם על המלאכים כי רבים אשר אתנו: ישמע אל. טוב לדבר על אויביו שרעות במגורם: ויענם. מגזרת ענו ידו לדלם והנכון בעיני יענה בם כמו לא נענין שהוא נגעו בך: יושב קדם. כמו מוכן הוא יענם באמת: אשר אין חליפות. שיתחלף מזלם מטוב לרע. ולא יראו אלהים. שים בידו להחליפני: שלח. כל אחד ידיו בשלומיו פי' באנשי שלומיו כדרך ואיתפלה: חלקו. אחרים חלקו: מחמאות. כפתח המ"ם בעבור אות הגרון וטעם פיו כמו דברי פיו: וקרב. כמו האומר ידי לקרב: והמה פתיחות. חרבות לטושות או שלופות כמו חרב פתחו רשעים: הסלך

בלע ל' ונ' בלים ומיזיירין

ויענם ל' וחד ויענם

ובאף ב' וסימ' ונלחמתי אני אתכם. כי ימיטו עלי און: בקרבי י"א וסי' נמסר ביהושע סימן ט': פלצות ד' וסימ' העה לבבי פלצות בעתתני. ונסהה אתכם פלצות. יראה ורעד יבא בי. אם זכרתי ונבהלתי: וריב ד' ג' מל' וא' חס' וסימ' שריך סוררים. וריב לי"י עם יהודה. כי ראיתי חמס וריב בעיר. ורב לא ידעתי אחקרהו.

מִקּוֹל אוֹיֵב מִפְּנֵי עָקַת רָשָׁע כִּי־יָמִיטוּ
עָלַי אָוֶן וּבְאַף יִשְׂטְמוּנִי: לִבִּי יָחִיל
בְּקִרְבִּי וְאֵימוֹת מָוֶת נָפְלוּ עָלָי:
יִרְאָה וָרַעַד יָבֹא בִי וַתְּכַסֵּנִי פַּלָּצוּת:
וָאֹמַר מִי־יִתֶּן־לִּי אֵבֶר כַּיּוֹנָה אָעוּפָה
וְאֶשְׁכֹּנָה: הִנֵּה אַרְחִיק נְדֹד אָלִין
בַּמִּדְבָּר סֶלָה: אָחִישָׁה מִפְלָט לִי
מֵרוּחַ סֹעָה מִסָּעַר: בַּלַּע אֲדֹנָי פַּלַּג
לְשׁוֹנָם כִּי־רָאִיתִי חָמָס וְרִיב בָּעִיר:
יוֹמָם וָלַיְלָה יְסוֹבְבֻהָ עַל־חוֹמֹתֶיהָ
וְאָוֶן וְעָמָל בְּקִרְבָּהּ: הַוּוֹת בְּקִרְבָּהּ
וְלֹא־יָמִישׁ מֵרְחֹבָהּ תֹּךְ וּמִרְמָה:
כִּי לֹא־אוֹיֵב יְחָרְפֵנִי וְאֶשָּׂא לֹא־
מְשַׂנְאִי עָלַי הִגְדִּיל וְאֶסָּתֵר מִמֶּנּוּ:
וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי:
אֲשֶׁר יַחְדָּו נַמְתִּיק סוֹד בְּבֵית אֱלֹהִים
נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ: יַשִּׁימָוֶת עָלֵימוֹ יֵרְדוּ
שְׁאוֹל חַיִּים כִּי־רָעוֹת בִּמְגוּרָם
בְּקִרְבָּם: אֲנִי אֶל־אֱלֹהִים אֶקְרָא
וַיהוָה יוֹשִׁיעֵנִי: עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם
אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי:
פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקֲּרָב־לִי כִּי־
בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי: יִשְׁמַע אֵל
וְיַעֲנֵם וְיֹשֵׁב קֶדֶם סֶלָה אֲשֶׁר אֵין
חֲלִיפוֹת לָמוֹ וְלֹא יָרְאוּ אֱלֹהִים:
שָׁלַח יָדָיו בִּשְׁלֹמָיו חִלֵּל בְּרִיתוֹ:
חָלְקוּ מַחְמָאֹת פִּיו וּקְרָב־לִבּוֹ רַכּוּ
דְבָרָיו מִשֶּׁמֶן וְהֵמָּה פְתִחוֹת:

מִקַּל בְּעִיל דְּבָבָא מִן קֳדָם עָקַת
רַשִׁיעָא אֲרוּם יִיגְרוּן עֲלַי שִׁקְרָא
וּבְרוּגְזָא יִנְטְרוּן לְדַבָבוּ: לִבִּי
יַרְתִּית בְּגַוַּוי וּדְחַלְתָּא דְּמוֹתָא נַפְלוּ
עֲלַי: דַּחַלְתָּא וּרְתִיתָא אַתְיָין
לִי וְחַפֵּי יָתִי תַּבְרָא: וַאֲמָרִית מַן
יִתֵּן לִי כַּנְפָא הֵיךְ יוֹנְתָא אֵטוּס
וְאֶשְׁרֵי: הָא אַרְחִיק אָתַר לְמִינְדַּד
אֲבִית בְּמַדְבְּרָא לְעָלְמִין: אַרְתִּישׁ
שֵׁיזְבוּתָא לִי מִן זַעֲפָא נַטְלָא מ
מְעַלְעוֹלָא: סַלְעֵם יְיָ עֵצַתְהוֹן
פְּלַג לִישָׁנְהוֹן אֲרוּם חֲמִית חֲטוּף
וּמַצּוּ בְּקַרְתָּא: יְמָם וְלֵילֵי
יְחַזְרוּנַהּ עֲלוֹי שׁוּרָהָא וּלְאוּת
וּשְׁקַר בִּמְצַעָהּ: אִתְרְגוֹשְׁיָא
בְּמִיצְעָהּ וְלָא עָדֵי מִן פַּלְטְווּתָהּ
שְׁקַר וּנְכִילוּ: אֲרוּם לָא בְעִיל
דְּבָבָא יְקַל יָתִי וְאֶסְוֹבַר לָא כְּסַנְאִי
עֲלוֹי אִתְרַבְרַב וְאֶטַּמַּר מִן קֳדָמוֹי:
וְאַנְתְּ אֲחִיתוֹפֶל גַּבְרָא דְּדָמֵי לִי רַב
דַּאֲלִיפַת לִי וּמְהוֹדַע חוּכְמְתָא לִי:
דִּי כַּחֲדָא נַחְרִיץ רָזָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא
דֶּאֱלָהָא נְהַלֵּךְ בְּכִנְשׁוּבַיָּא:
יִתְחַיְּבוּנוּן דִּין קְטוֹל וְיִגְזוֹר עֲלֵיהוֹן
בִּישָׁן לְדוֹאֵג וַאֲחִיתוֹפֶל יַחְתּוּן
לִשְׁיוֹל כַּד הִינוּן חַיִּין אֲרוּם בִּישָׁן
בִּמְדוֹרֵיהוֹן בְּגוּפֵיהוֹן: אֲנָא קֳדָם
אֱלָהָא אֲצַלֵּי וּמֵימְרָא דַיְיָ יִפְרוֹק
יָתִי: בְּרַמְשָׁא וּבְצַפְרָא וּבְטִיהֲרָא
אֲצַלֵּי וְאַרְגִּישׁ וְשָׁמַע קָלִי: פְּרַק
בִּשְׁלָם נַפְשִׁי דְּלָא לְמִקְרַב בִּישׁ לִי
אֲרוּם בְּבִגְעַן עָקָן הֲווֹ מֵימְרֵיהּ
בְּסַעֲדִי: יִשְׁמַע אֵל וִיקַבֵּל מִנְהוֹן
וְיָתִיב שְׁמַיָּא מִלְּקַדְמִין לְעָלְמִין ד
וְרַשִׁיעֵי דְּלָא מִלְּקַדְמִין דְּלָא מְהַשְׁנִין אוֹרְחַתְהוֹן בִּישָׁא וְלָא דַּחֲלוּ מִן קֳדָם אֱלָהָא:
אוֹשִׁיט יְדוֹי בְּאֱנָשֵׁיהּ שְׁלָמֵיהּ אַפֵּס קְיָימֵיהּ: שְׁעִיעָן יַתִּיר מִן שְׁמַן דְּגוּבְנִין מִילֵּי פּוּמֵיהּ
וְהֵיךְ זִיְינֵי קְרָבָא לִבֵּיהּ רְכִיכָן מִילּוֹי יַתִּיר מִן מְשַׁח וְאִינוּן כּוּרְנַיָּין דִּקְטוֹל:

כתרא חס': ימיש ז' וסי' כסדר בשלח ובירמיה ס' יז: ומרמה ה' וסי' לעיל בספרא סימן לו: ירדו ה' וסי' עתה ירדו פלשתים. חרבו כל פריה ירדו לטבח. ישי מות עלימו. יעלו הרים ירדו בקעות. יעלו שמים ירדו תהמות: ויושב ב' חד חס' וחד מלא וסי' וירש העם כלו. ישמע אל ויענם. קרבא מלא: חלקו ב' בתרי לישני וסים' חלקו את נחלתם דיהושע. חלקו מחמאות פיו וקרא לבו:

עקת. לשון מצוק: כי ימיטו עלי און. דואג ואחיתופל מכריעים עלי עונו להורות שאני בן מות ומתירים את דמי: יחיל. דואג: הנה ארחיק נדוד וגו'. אחישה מפלט לי. אם היו לי כנפים הייתי מרחיק לנוד ומתמהר להציל נפשי מידם שהם כרוח סועה רוח סערה עוקרת אילנות כמו ויסע כעץ ומנחם חבר סועה כמו ויסעו בני ישראל: פלג לשונם. הבדילהו שלא ישמע אדם להם ומנחם פתר פלג לשון חילוק: בלע. דפא"ה בלע"ז כמו השיב ידו מבלע כן פתר מנחם: כי ראיתי חמס וריב בעיר. על ידם: יסובבוה. החמס והריב: הוות. שברים: תוך ומרמה. לשון מכה: כי לא אויב יחרפני. מימי שאשא חרפתו אלא קמתי עליו והרגתיו: לא משנאי גוי עכו' הגדיל. ואני ברחתי ונסתרתי ממנו אבל אתה על כרחי אני כ נושא את חרפתך שאת' מחרפני לפי שאתה אדם גדול בתורה: אנוש כערכי. איש חשוב כמוני: מיודעי כמו אלופי לשון ואדעך בשם דמתרגמי' ורביתך ומנחם פי' כי לא אויב יחרפני ואשא יש עליו מן הענין מי יתן לי אבר יונה אעופה ואשכנה אילו יכולתי ל להעלות אבר הייתי טס ונודד מפני עקת רשע כי באתי מקרב מערת פריצים ללון במדבר סלה אז לא אויב יחרפני ולא הייתי כ נושא כלימתו ובשתו ולא נסתרתי מפניו כאשר הייתי נסתר מ מפניהם כשהייתי בתוכם ו ופתרון זה לא יתכן מפני ה הפסוקים הכתובים אחריו והם ואתה אנוש כערכי אלופי ו ומיודעי אשר יחדיו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש לכן פתר אותו דונש בענין אחר וזה פתרונו כי לא אויב יחרפני ואשא חרפתו ולא משנאי עלי הגדיל ו ואסתר ממנו כי אם אלופי ומיודעי אשר יחדיו נמתיק סוד בבית א אלהים נהלך ברגש והדבר הזה ידוע כי האדם קשה עליו חרפת האוהב מחרפת האויב וגם יוכל להסתר מאויבו ולא יוכל להסתר מאוהבו בהגדו לו את כל לבו כן מוכיח הענין: אשר יחדיו. היינו רגילי' להמתיק סוד בתורה ובבית אלהים היינו מהלכים ברגש ברוב עם בבית אלהים בבתי מדרשות: ישי מות עלימו. ישיא הקב"ה עליה' את מלאך המו' ישי ישכנך וישית לשון השאה השיאני ואוכל ומנחם פתר ישי לשון ים כמו אם ישכם שיאי' אשר ישכו פה: במגורם. במלונם: ערב ובקר וצהרים. ערבית ושחרית ומנחה שלש תפלות: מקרב לי. מן המלחמה הבאה עלי. כי ברבים היו עמדי וגו'. כי זאת עשה לי בשביל הרבים שהיו בעזרתי להתפלל עלי שכן תר וכל ישראל ויהודה אוהבים את דוד: ישמע אל. תפילתם של אותם רבים: ויענם. המלך שהוא יושב קדם: אשר אין חליפות למו לאותם הרשעים הרודפים אותי אין נותנים לבם אל יום חליפתם אין חרדים מיום המיתה: שלח ידיו. זה אחיתופל הרשע שלח טנדיט בלע"ז: בשלומיו. במי שהיה שקט ושלם עמו: חלקו. לשון חלקלקות: מחמאות פיו. לשון חמאה והמ"ם הראשונה יסוד נופל היא בתיבה כמ"ם של מעשה ומ"ם של מאמר: וקרב לבו. לבו למלחמה: והמה פתיחות. מנחם פתר לשון חרבות כמו ואת ארץ נמרוד בפתחיה כפיות חרב ואומ' אני לשון קללה הוא בלשון ארמי כדאמ' כתב אתימר פתיחה עילוה והוא שטר שמתא: יהבך

השלך. אומר לנפשו או לצדיק השלך על השם מאשר יהוא יכלכלך. ישבלך כמו השמים לא יכלכלוך ומי מכלכל את יום בואו ויש אומרים מלת יהבך כמו כתנך והטעם שאשא שנתן השם עליך ורבי משה אמר כתנך טעמו שנתן לך לחם עד עתה והוא יכלכלך לעתיד כמו ויכלכל יוסף ואין זה מטעם המזמור׃ ואתה. אם תורידם שבת לאשר רבו דבריהם׃ לא יחצו ימיהם. שלא תמלא מספר ימיהם׃ ואני אבטח בך. שתמלא מספר ימי כי אני עבדך כאשר הבטחתני בתורתך או ואני אבטח בך שתורידם בחצי ימיהם לשחת. למנצח על יונת אלם. על נועם פיוט תחלתו יונת אלם רחוקים ומכתם דבר נכבד מכתם פז׃ חנני. שאפני. כדרך משל הוא אבימלך או עבדיו׃

ואתה אלהים ה׳ וסימ׳ היום יודע כי אתה דאליהו. אתה אלהים תורידם לבאר. הלא אתה אלהים זנחתנו קדמא דפסוק. שמעת לנדרי. גדול אתה וגדול שמך׃ נ״ו אלם ב׳ וסימ׳ למנצח על יונת אלם רחוקים. אלם צדק תדברון׃ רחוקים כלהון חס׳ כמ״ו מ״ל וסימ׳ נמסר ביה׳ שע ס מן ט׳׃ חנני אלהים ג׳ וסימ׳ נמסר לעיל

רשי

יהבך. משאך רוח הקדש משיבה לו כן׃ יכלכלך. ישבול משאך כמו השמים ושמי השמים לא יכלכלוך לשון כלכול מתורג׳ משוכר כתרגום יונתן בר עוזיאל׃ מוט׃ מעידת רגל׃ יונת אלם רחוקים. על עצמו אמר שהיה רחוק מארץ ישר׳ אצל אכים והיו אחיו של גלית מבקשין רשות מאכים להורגו שאמר הלא זה דוד מלך הארץ והוא היה ביניהם כיונה אלמת. שאפני. מצפים לבלעני ולשו״ר בלע״ז כמו שאפה רוח׃ לוחם. לשון מלחמה׃ מרום. הקב״ה שהוא יושב מרום׃ באלהים אהלל דברו. אף כשהוא בא עמי במדת הדין אהלל דברו ואבטח בו׃ כל היום דברי יעצבו׃ מעציבין אותי רודפי עד שכל דברי פיו עצב וצעק׳׃ יגורו יצפונו. המה אורבי׳ ולכים ומתק׳ שהם מקוים שאני אלך שם ושומרים את עקיבי טרצ״ם בלע״ז לרגלי ולהוליך רודפי שם כל זה היה מקבל על רשעי ישראל ה המורגים לו ומאימת כרח אצל אכים יגורו ילינו יצפונו וארובו׃ כאשר קוו לנפשי. כשהם יודעים ומקוים לי דרך זו אלך׃ על און פלט למו. לתמוה הכלה ועוסר על דבר און ורשע פלט כמו לפלט מצפים שבר מאת שאול על כך׃ באף עמים הורד׳ באפך הורד אומה זו שאני בתוכם מחכמתם ומתחשבותם שאומרים להרגני. נדי ספרתה. אתה ידעת מנין המקומות שנדדתי לברוח׳ שים דמעתי בנאד שלך ותהא שמורה לפניך׃ הלא בספרתך. במנייניך תמנה למנותה עם שאר צרותי ומנחם חברו לשון ספר ממש׃ באלהי׳ אהלל. ביי׳ אהלל. על מדת הדין ועל מדת הרחמים אהלל׃ באור החיים. לשוב לארץ ישר׳׃ למנצח אל תשחת׳ בך כיוה דוד המזמור הזה בשביל שהיה קרוב למות ויסד מזמו׳ זה לאמר אל תשחת אותי יי׳׃ חנני. חנני• שלא תהרגנו ושלא תחרג׳ עד יעבור הוות׳ עד תעבור הרעה׃ חרף

השלך על יהוה יהבך והוא יכלכלך לא יתן לעולם מוט לצדיק׃ ואתה אלהים תורדם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך׃

נ ו

למנצח על יונת אלם רחקים לדוד מכתם באחז אותו פלשתים בגת׃ חנני אלהים כי שאפני אנוש כל היום לחם ילחצני׃ שאפו שוררי כל היום כי רבים לחמים לי מרום׃ יום אירא אני אליך אבטח׃ באלהים אהלל דברו באלהים בטחתי לא אירא מה יעשה בשר לי׃ כל היום דברי יעצבו עלי כל מחשבתם לרע׃ יגורו יצפינו המה עקבי ישמרו כאשר קוו נפשי׃ על און פלט למו באף עמים הורד אלהים׃ נדי ספרתה אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך׃ אז ישובו אויבי אחור ביום אקרא זה ידעתי כי אלהים לי׃ באלהים אהלל דבר ביהוה אהלל דבר׃ באלהים בטחתי לא אירא מה יעשה אדם לי׃ עלי אלהים נדריך אשלם תודות לך׃ כי הצלת נפשי ממות הלא רגלי מדחי להתהלך לפני אלהים באור החיים׃

נ ז

למנצח אל תשחת לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה׃ חנני אלהים חנני כי בך חסיה נפשי ובצל כנפיך אחסה עד יעבר הוות׃

טלוק על יי סיברך והוא יזן יתך לא יתן לעלמא חוסרנא לצדיקיא׃ ואנת אלהא במימרך תוחית יתהון לגהנם עמיקא גברי מרי קטול ונכילו לא יחמון פלגות יומיהון ואנא אתרחיץ במימרך׃

לשבחא על כנישתא דישראל דמתילא ליונה שתוקא בעידן די מתרחקין מן קירויהון וחזרין ומשבחין למרי עלמא היך דוד מכיך ושלים כד אחדו יתיה פלשתאי בגת׃ חוס עלי יי אלהא ארום שפייני תחותוי ישבי גבר חייב כל יומא מגיחא ידחקינני׃ שפיין גרמי מעיקי כל יומא ארום סגיעין מעיקין מגיחין לי אלהא עילאה די כורסיה במרומא׃ יומא דאדחל אנא עלך אתרחיץ׃ במידת דינא דאלהא אשבח במימריה באלהא אתרחיץ לא אדחל מה יעבד בסרא לי׃ כל יומא מטולתי טרחן עלי כל מחשבתהון לביש׃ יכנשון ויטשון כמא תינון אסתורי יטמרון היכמה דמתינו עבדו לנפשי׃ על שקרא די בידיהון רוקן יתהון ברגיז עמיא תמסכן אלהא׃ יומי טלטולי מניתה אנת שוי דמעתי בזיקייך יי הלא בחושבנך׃ הבכן יתובון בעלי דבבי מחזרי קדל יומא דאצלי דין ידעית ארום אלהא בסעדי׃ במידת דינא דאלהא אשבח במימריה במידת רחמין דיי אשבח במימריה׃ במימרא דאלהא סברית לא אדחל מה יעבד בר נשא לי׃ עלי קבילית אלהא נדרייך אשלם קורבני תודן קדמך׃ ארום פציתא נפשי מקטול הלא רגלי מן נקופא למהלכא קדם יי בניהור חייא׃ לשבחא על עקתא בזמן די אמר דוד לא תתחבל אתאמר על יד דדוד מכיך ושלים במערקיה מן קדם שאול באוספלירא׃ חוס עלי אלהא חוס עלי ארום במימרך איתרחצת נפשי ובטלל שכינתך אהי רחיץ עד די עיבר אתרגושא׃

שאפו. הטעם כמו מלעיג למה שאפו כ צוררי כל היום ויש לו מלאכים רבים במרום כלחמי׳ בעבורי כי מלת מלחמה ואחריה למ״ד היא לעזר. כי הטעם בעבורו הו׳ כמו הכלא לכם רק עם מלת עם לגבאי׃ יום. אליך. כמו עליך כמו א׳ הנער הזה התפללתי׃ באלהים. טעם דברו שהתנבא עליו שמואל שימלוך על ישר׳ על׳ כן באלהים בטחתי שימלא דברו׃ כל. יעצבו. מגזרת עצבון והטע׳ יעציבוני בעבור דבר שאני בוטח בשם יגורו. מגזרת גדוד שיהיו רבים ולא אוכל להמלט על כן ישמרו רגלי שלא אברח׃ על. בעבור האון שים בלבם או בעבור האון שהם מלאים ממנו ש שימצי פליט להם ו והורידם כי אף אם הם רבים על כן הזכיר עמים׃ נדי. כמו כנודי ויושב בארץ נד׃ ספרת. הטעם אתה תדע כמה פעמים אני נודד ממקומי והיה דרך צחות נודי עם בנאדך והטעם כי ט טפותיו שהם דמעותיו ספורו׳ הם להשם וזה הטעם הלא בספרתך וכאילו הם מחוברות בנאד דרך משל שלא אבדה טפה מהם׃ אז. הטע׳ כאשר יראו אויבי שאני קורא ב בשמך יפחדו וטעם זה ידעתי בזה ידעתי׃ באלהים. אז אומר בעזרת השם להלל ה הדבר שדבר לי שמוא׳ פעם אחרי פעם׃ באלהים. אז אהיה בוטח בשם לעולם׃ עלי. יש אומרים כי הנדר באהים בטחתי ויתכן שנדר עולות והוא הנכון כי ככה אני חייב לשלם נדרי על הטובה שגמלתני׃ למנצח אל תשחת׳ בברחו מפני שאול׳ על נוע׳ פיוט תחלתו אל תשחת וחברו במערה אף על פי שאני במערה אין לי מחסה זולתך׳ הוות. יש אומרים כמו מקרה יען היא להם למלכד׳ הקרא

נרא׳ שהיה גורס בן

בספרא ס״י נא״ו׃ באלהים ו׳ר״ף וסימ׳ באלהים אהלל דברו. באלהים אהלל דבר. באלהים בטחתי לא אירא. באלהי׳ הללנו כל היום׳ באלהים נעשה חיל והוא יבוס צרינו. וחבירו׃ הורד ג׳ וסי׳ הורד עדיך מעליך. הורד אותם אל הגוים דגדעון. באף עמים הורד אלהים׃ לפני אלהים ד׳ וסי׳ ישב עולם לפני אלהים׳ כי הצלת נפשי בכות דתהלות. וצדיקים ישמחו יעלצו. ויחר אף יי׳ בעוא דדה׃ נו׳ בברחו ג׳ וסי׳ מפני אחיו. מפני אבשלום׳ מפני שאול במערה׃

אֶקְרָא לֵאלֹהִים עֶלְיוֹן לָאֵל גֹּמֵר עָלָי: יִשְׁלַח מִשָּׁמַיִם וְיוֹשִׁיעֵנִי חֵרֵף שֹׁאֲפִי סֶלָה יִשְׁלַח אֱלֹהִים חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ: נַפְשִׁי בְּתוֹךְ לְבָאִם אֶשְׁכְּבָה לֹהֲטִים בְּנֵי אָדָם שִׁנֵּיהֶם חֲנִית וְחִצִּים וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב חַדָּה: רוּמָה עַל הַשָּׁמַיִם אֱלֹהִים עַל כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ: רֶשֶׁת הֵכִינוּ לִפְעָמַי כָּפַף נַפְשִׁי כָּרוּ לְפָנַי שִׁיחָה נָפְלוּ בְתוֹכָהּ סֶלָה: נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים נָכוֹן לִבִּי אָשִׁירָה וַאֲזַמֵּרָה: עוּרָה כְבוֹדִי עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר אָעִירָה שָּׁחַר: אוֹדְךָ בָעַמִּים אֲדֹנָי אֲזַמֶּרְךָ בַּלְאֻמִּים: כִּי גָדֹל עַד שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ וְעַד שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ: רוּמָה עַל שָׁמַיִם אֱלֹהִים עַל כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ:

נ ח

לַמְנַצֵּחַ אַל תַּשְׁחֵת לְדָוִד מִכְתָּם: הַאֻמְנָם אֵלֶם צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ בְּנֵי אָדָם: אַף בְּלֵב עוֹלֹת תִּפְעָלוּן בָּאָרֶץ חֲמַס יְדֵיכֶם תְּפַלֵּסוּן: זֹרוּ רְשָׁעִים מֵרָחֶם תָּעוּ מִבֶּטֶן דֹּבְרֵי כָזָב: חֲמַת לָמוֹ כִּדְמוּת חֲמַת נָחָשׁ כְּמוֹ פֶתֶן חֵרֵשׁ יַאְטֵם אָזְנוֹ: אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחֲשִׁים חוֹבֵר חֲבָרִים מְחֻכָּם: אֱלֹהִים הֲרָס שִׁנֵּימוֹ בְּפִימוֹ מַלְתְּעוֹת כְּפִירִים נְתֹץ יְהוָה: יִמָּאֲסוּ כְמוֹ מַיִם יִתְהַלְּכוּ לָמוֹ יִדְרֹךְ חִצּוֹ כְּמוֹ יִתְמֹלָלוּ:

אֲצַלֵּי קֳדָם אֱלָהָא עִילָאָה תַּקִּיפָא דִּי פַּקִּיד לְעַכְבִיתָא דִּי גָמַר אוּסְפְּלִידָא אֲרוּם פְּצִיתָא נַפְשִׁי מְמוֹתָא דְּמַיְיתִין בֵּיהּ חַיָּיבַיָּא הֲלָא רִגְלַי מִלְּתַקְלָא בְּחוֹבָא כְּטוּל דְּאַטֵּיל קֳדָם יְיָ בְּגִינְתָא דְעֵדֶן לְמֶחְמֵי בִּנְהוֹר צַדִּיקַיָּא עִילָּוַת אַסְטוּלִתִּי: יְשַׁדַּר מַלְאֲכֵיהּ מִשְּׁמֵי מְרוֹמָא וְיִפְרְקִנַנִי הֲדַר שַׁיְיפֵי לְעָלְמִין יְשַׁדַּר אֱלָהָא טוּבֵיהּ וְקוּשְׁטֵיהּ: נַפְשִׁי חַיְירָא בְּיַד בִּמְצַע שַׁלְהוֹבִין אַרְמוּךְ בֵּינֵי גּוּמְרִין דִּי מְלַהֲטִין בֵּינֵי נָשָׁא דְּבָבֵיהוֹן הֵיךְ מוּרְנִיתָא וְגִרְרִין וְלִישָׁנְהוֹן הֵיךְ סַיְיפָא חֲרִיפָא: אִתְרוֹרַם עַל מַלְאֲכֵי שְׁמַיָּא אֱלָהָא עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא אִיקָרָךְ: מְצַדְתָּא אַתְקִינוּ לְאִיכְתְּוּוֹרֵי כַּיִיף נַפְשִׁי כְּרוּ קֳדָמַי שַׁיְיתָא נְפַלוּ בְּמִיצְעָהּ לְעָלְמִין: מְכַוַּן לִבִּי לְאוֹרַיְתָךְ יְיָ מְכַוַּן לִבִּי לְרַחֲלוּתָךְ אֲשַׁבַּח וַאֲזַמֵּר: אִיתְעַר יְקָרִי אִיתְעַר לְשַׁבְחָא עַל פּוּם נִיבְלָא וְכִינּוֹרָא אִיתְעַר לִצְלוֹתָא דְּקִרְיָן: אוֹדֵי קֳדָמָךְ בְּעַמַּיָּא יְיָ אֲשַׁבְּחִינָךְ בְּאוּמַיָּא: אֲרוּם רַב עַד צֵית שְׁמַיָּא טוּבָךְ וְעַד שְׁחָקִים קוּשְׁטָךְ: אִתְרוֹרַם יְיָ עַל מַלְאֲכֵי שְׁמַיָּא אֱלָהָא עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא אִיקָרָךְ: לְשַׁבְחָא עַל עָקְתָא בִּזְמַן דִּי אֲמַר דָּוִד לָא תְחַבֵּיל עַל יַד דָּוִד מַכִּיךְ וּשְׁלִים: הֲבָרַם בְּקוּשְׁטָא שְׁתִיקִין צַדִּיקֵי בְּעִידָן מַצּוּ חֲמֵי לְכוֹן דִּצְדַקְתָּא מִתְמַלְּלִין תְּרִיצוּתָא תְּדוּנוּן בְּנֵי נָשָׁא: בְּרַם רַשִׁיעֵי מַה דִּין בְּלִבְּהוֹן עַוְלָתָא תַּעַבְדוּן בְּאַרְעָא חֲטוֹף אֵידֵיכוֹן יַתְקְנוּן: אִיתְעֲבִירוּ נוּכְרָאִין רַשִׁיעַיָּא מִן מְעֵי תָּעַן מִן כְּרֵיסָא מְמַלְּלֵי כַדְבוּתָא: אֵירְסָא לְהוֹן כְּגַוַּן אֵירְסָא דְּחִוְיָא הֵיךְ תּוּרְמָנָא חֵירְשָׁא דִּמְטַמְטֵם אֻדְנֵיהּ: דִּי לָא יְקַבֵּל מִלֵּי חָרָשַׁיָּא אֲסִירֵי נַחְשַׁיָּא וּמִן רְטוּנֵי רְטַן הוּא חַכִּים: אֱלָהָא תְּרַע כַּכֵּיהוֹן בְּפוּמְהוֹן וְנִיבֵי בְּנֵי אַרְיָוָן תְּתָרַע יְיָ: יִתְמַסּוּן בְּחוֹבֵיהוֹן הֵיךְ מַיָּא יְזָלוּן לְהוֹן וּנְגִיד גִּירְרוֹי אַמְטוּלְהוֹן וִיהוֹן מִתְגּוֹרְרִין:

לאל ג׳ א׳ קמצין וסימ׳ קום עלה בית אל׳ ונקומה ונעלה בית אל׳ אליאסף בן לאל׳ לאל גמר עלי׳ הכפניו תשאון׳ ויאמרו לאל סור ממנו׳ האומרים לאל סור בתרא׳ גם הוא עון פלילי׳ לכן אנשי לבב׳ וירב אמרין לאל׳ הן אני כפיך לאל׳ שחר ח׳ וקמצי׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סוף סימן ח׳: גדול ג׳ וחס׳ בליש׳ וסי׳ לא תכירו פנים׳ ובמורא גדל ובאותות ובמופתים׳ כי גדל עד שמים חסדך׳ נח׳ האמנם ד׳ וחס׳ וסימ׳ לא אוכל כבדך׳ ישב אלהים את דמלכים דתפלת שלמה׳ וחברו דדה׳ האמנם אלם צדק׳ וא׳ האף אמנם׳ שמיעה לקול י״י וסי׳ ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך׳ וישמע אברם לקול שרי׳ ושמעו לקולך ובאת אתה וזקני ישראל׳ ישמעו לקול האת הראשון והאמינו׳ ולא ישמעו לקולך ולקחת ממימי׳ ויאמ׳ אם שמע תשמע לקול י״י אלהיך והישר׳ וישמע משה לקול חתנו׳ ולא שמעו לקולי דויחר אף י״י דריש שפטים׳ שמעתי ותרגז בטני׳ ולא ישמעו לקול אביהם דבני עלי׳ והושבת בגנים׳ ועתה שמע לקול דברי י״י דשמואל׳ וישמע לקולם דויפרצו בו עבדיו דשאול׳ וישמע לקולם ויעש בן דבן הדד׳ ולקולי אתם שמעים דיהוא׳ ושמע לקול ירובי דירמיה׳ אשר לא ישמע לקול מלחשים׳ ולא שמע עמי לקולי׳ ועיין במסרה רבת׳ בערך קול׳:

אבן עזרא

אקרא· טעם עליון בעבור היותו בתחתית: ישלח: בעבור עליון: נפשי בתוך לבאים אשכבה· בעבור שית שאול וטעם לוהטים כאילו כתוב בתוך לוהטים וטעם שניהם האומרים רע על שאול בעבורו: רומה· הראה שאתה רם על השמים להושיעני ויראה כל הארץ כבודך שישיחו השומעים תשועתך: רשת· כפף· פועל עומד על לשון זכר כמו כל נפש שבע׳ או יחי יוכא והטעם כל אחד כפף נפשי: שיחה· כמו שוחה קריאי כמו ק׳ קרואי וככה שיחו שכפלו כתוב׳ באמת: נכון· כפול בכל עת הו׳ נכון לשורר ולזה׳ לשם שהצילני וככה אומר לנפשי: עורה כבודי: גם אומר לנבל עורה כאשר אעיר לשחר ו׳ והפועל עומד כמו ה׳ העירה והקיצה: אודך בעמים· ברבים מישראל כמו אחריך בנימן בעממיך: בלאומים· שאינן מישראל: כי· יתכן היות פי׳ חרף שואפי בעבור שחרפני ישלח השם חסדו וזה הו׳ כי גדול עד שמי׳ ובעבור כיים לגבהות השמים חקר ואי׳ חקר לחסדך על כן אחריו רומה על השמים: למנצח· האמנם אלם· וז׳א כי אלם קהל כמו א׳ מאלמים אומי׳ור׳ משה אמ׳ בעבור שהאלמתם מרב׳ הצדק הזה הוא הדבור באמת: אף· עולות· כמו ועולתה קפצה פיה בלבבכם העול שתעשו וזה ה׳ המזמור כאמר על ה׳ השופטים: חמס ידיכם· דם השוחד וטעם תפלסון תשקלו אותו עד שלא ירגיש אדם בחמס שתעשו והטעם תעשו חמס כ׳ כאילו הוא משפט: זורו· פועל עבר על משקל כי אורו עיני ו׳ והטעם כי מעת הולדם הם זרים בתולדתם משאר הילודים ותעו כפול בטעם: חמת· סמוך ולא נכתב למי נסמך כדרך ומכורת ולא מין וטעם חמת שם ממית וטעם אוטם אזנו הוא שיספ׳ אחרי כן אשר לא ישמע ולא לקול חובר חברי׳: אלהים· בעבור שהם טורפים בפיהם ידמה אותם לכפירים כי ה׳ הלשון בינות השיני׳: ימאסו· האלף תחת אות הכפל כדרך אשר בזאו נהרים ארצו: יתהלכו למו· עד אשר לא ימצאו וטעם ידרוך חציו תחסר מלת הדורך כמו ויאמר ליוסף כאילו הוא כתוב ידרוך הדורך חציו אליהם והזכיר חציו מקום קשתו כי דריכת הקשת היא בעבור לירות החצים: יתמוללו· כמו ימולל ויבש: כמו

רשי

חרף שואפי· ויושיעני מחרפת שואפי האומר לבלעני שואפי בלועם כתרגומו בלע״ז: נפשי בתוך לבאים· אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה והיכם מוחים בשאול: אשכבה לוהטים· אשכבה בלוהטים לשכב אצלו ויי״לכן בלע״ז בין הזיפים שלוהטים אחר לשון הרע. רומה על השמים· הסתלק מן התחתונים שאינם כדי שתשרה שכינתך ביניהם ועל הארץ ת׳ תתכבד בזו: כפף נפשי· האויב: נפלו בתוכה· סופן ליפול בתוכה כפף קלינא בלע״ז לשון וזוקף לכל הכפופים: נכון לבי אלהים נכון לבי· נאמן עמך במדת הדין ונאמן עמך במדת הרחמים: עורה כבודי· ולא אישן עד של״ש שעות בכבודי כשאר מלכי׳: עורה הנבל וכנור· העירה אותי אתה הנבל וכנור התלוי על מטתי פתוח לצד הצפו׳ וכיון שמגיע חצות לילה רוח צ׳ צפונית מנשבת בו ודוד עומד ועוסק בתורה: אעירה שחר· אני מעורר את השחר ואין ה׳ השחר מעוררני: מכתם· שם נעימות שיר: האמנם· לשון אמונה הוא· האמנם אלם צדק תדברון וגו׳ מזמור זה אמר על שבא אל המעגל אשר שאול שוכב שם ולקח את החנית ואת הצפחת והלך לו וקרא הלא ת׳ תענה אבנר כלומר הלא יש לך עתה להוכיח לשאול ולהראותו שעל חנם הוא רודפני שאילו ר׳ רציתי הרגתיו וכך אמר בשירו האמנ׳ כשאם משפיכ׳ הצדק שהיה לכם לדבר והמישרים שיש לכם לשפוט הצדק אשר תדברון: אף בלב עולות תפעלון· ולא עוד אלא שבלבבכם אתם חורשים רעה לפעול עול עולו׳ כמו עוולות כאשר יאמר משור שוורים ומעיר עיירים ופלטים עיירי׳ להם שהם לשון עיר וקריה: בארץ חמס ידיכם תפלסון· בתוך הארץ אתם מכריעים חמס ידיכם עד שהוא שוקל משקלו׳ תפלסון קונטרפייזן בלע״ז: זורו רשעים מרחם: משמע׳ אתם הם נעשים זרים להקב״ה כדרך שעשה עשו ויתרוצצו הבנים בקרבה זורו כזורו כמו שומו שמים ומררוהו ורבו רומו מעט כולן לשון כפעלו: חמת למו· ארס יש להם ארס להרוג את הבריות כדמות ארס הנחש: כמו פתן חרש יאטם אזנו· אשר אוטם אזנו הנחש כשהוא מזקין נעשה חרש באזנו אחת ואוטם אזן השנית בעפר שלא ישמע את הלחש שהחבר משביעו שלא יזיק: אשר לא ישמע וגו׳· מחובר למקרא שלפניו אוטם אזנו בשביל שלא ישמע לקול מלחשים: חובר חברי׳· שיודע ללחוש את הנחשי׳: מלתעות· שינים הפנימיו׳ שקורין מייסלילש בלע״ז: ימאסו: לעצת שיהו כמאסים בעיניהם מדאבה וכמו במים יתהלכו דוגמת כל ברכים תלכנה מים תרמע״ו: ידרוך חציו· הקב״ה לנגדם כדי שיתמוללו יתמולל שיתכנפרו ויאיי״ן בלע״ז: שבגול

שבלול. יש פותרין לימצא בלע״ז ויש פותרין כמו שבולת מים וכפל הלמ״ד כמו ימלל קצירו ימולל׃ תמס. כמס והולך תמס שם דבר הוא המ״ם יסוד עיקר הוא והתי״ו בו יסוד כופל כמו תי״ו של תבל עשו׃ נפל אשת. טלפ״א בלע״ז שאין להם עינים ואית תשמת דמתרגמינן אסותא כך פירשוהו רבותינו ויש פותרין נפל של אשה כמו אשת הזמה ויש תי״ו באה דבקות כמו עטרת תפארת תמגנך כמו נפל של אשה שלא חזו הנפלים שמש וללשון ראשון הוי נפל ואשת כמו ואני ככבש אלוף שהוא כמו כבש ואלוף ופי׳ מנחם ככבש ואלוף הוא שור אף כאן נפל ואשת כוה׳ להג״ה׃ בטרם יבינו סירותיכם אטד. אשר בטרם ידעו קוצים רכים שלכם להיות אטדים קשים כלו׳ עד שלא יגדלו בני הרשעים׃ כמו חי כמו חרון. כלומר בגבורה ובחוזק ובחרון ישערם הקב״ה חי לשון גבור׃ ויאמר אדם אך פרי לצדיק. ואז יאמרו הבריות ודאי יש פירות ותשלום שכר במעשה הצדיקים שנקם הקב״ה נקמתם׃ יש אלהי׳. דיין שופט רשעים בארץ׃ אל תשחת. כך קרא שם המזמור על שם שהיה קרוב למות ולהיות נשחת ומבקש רחמי׳ על הדבר׃ וישמרו את הבית. כשאמרה להם מיכל חולה הוא והבריחתו בלילה׃ יגורו עלי. לכנס בביתי ולשמרני׃ בלי עון׃ לא חטאתי להם׃ ויכוננו. מזומנים להרוג׃ הקיצה לפקוד כל הגוים. ואת אלה הרשעים שפוט כמשפטי הגוים ועליהם אל תחן׃ ישובו לערב וגו׳ הנה יביעון בפיהם׳ פתרון שני מקראות הללו נופל זה על זה ישובו לערב לא דים מה שעשו ביום אלא אף לערב ישובו על רגליהם לשמור שלא אברח ולא אצא מן העיר ומה עשו ביום הנה כל היום יביעו בפיהם לרגל עלי ש״א חולי׃ חרבות בשפתותיהם ואומר בלבם מי שומע׃ ואתה יי׳. אשר תלעג לכל גוים תשחק גם לרשעים הללו׃ עזו אליך אשמורה׃ עוזו ותוקפו של אויבי החזק עלי אליך אשמורה ואצפה לעזרך שימנו׃ יקדמני. יקדים לי עזרתו קודם שתכלוט בי יד שונאי׳ יראני בשוררי. יתן שאני אראה בנקמתם׃ אל תהרגם. שאין זו נקמה הנכרת׃ פן ישכחו עמי. כי כל המתים מתכחשים שלא הכיעמו תכסיה׳ ממיהו עניים והיא נקמה שתזכר לארך ימים׃ חטאת. של פיהם׃ דבר שפתימו וילכדו בגאונם הענים הנרדפים על ידיה׳ מפני האלה והכחש שהם מספרים׃ כלה׳ אותם בחמתך מלך השופט וידעו כי אתה מושל ב ביעקב׃ וישובו לערב. מחובר למקרא העליון חטאת פימו הם מדברים ביום ולערב הם שבים לארוב אותם שהלשינו עליהם׃ המה יניעון לאכול. כאשר עשו הכלבים כל הלילה אם אינם ש שבעים שילינו מתוך שבעו וישנו׃ ואם

נ״ט וישמרו ב׳ דגש׳ וסימ׳ בשלח שאול וישמרו הבית. משברת אלהיהם׃ הקיצה ג׳ וסימ׳ הוי אומר לעץ הקיצה. הקיצה אל תזנח לנצח. הקיצה לפקד כל הגוים. וא׳ הקיצה למשפטי׃ אשמורה חד מן ג׳ זוגין קדמא ט״ן ותניינא ז״ן וסימ׳ נמסר במלכים חלק ב׳ סימן י״א וחלופי׳ ג׳ זוגין קדמא ז״ן ותניינא ט״ן וסימ׳ נמסר

ל׳ ל כְּמוֹ שַׁבְּלוּל תֶּמֶס יַהֲלֹךְ נֵפֶל אֵשֶׁת
בַּל־חָזוּ שָׁמֶשׁ׃ בְּטֶרֶם יָבִינוּ
ג׳ סִירֹתֵיכֶם אָטָד כְּמוֹ־חַי כְּמוֹ־חָרוֹן
ל יִשְׂעָרֶנּוּ׃ יִשְׂמַח צַדִּיק כִּי־חָזָה נָקָם
ת׳ ורפין פְּעָמָיו יִרְחַץ בְּדַם הָרָשָׁע׃ וְיֹאמַר
ב׳ אָדָם אַךְ־פְּרִי לַצַּדִּיק אַךְ יֵשׁ־אֱלֹהִים
שֹׁפְטִים בָּאָרֶץ׃ נ ט
לַמְנַצֵּחַ אַל־תַּשְׁחֵת לְדָוִד מִכְתָּם
ב׳ חס׳ בִּשְׁלֹחַ שָׁאוּל וַיִּשְׁמְרוּ אֶת־הַבַּיִת
לַהֲמִיתוֹ׃ הַצִּילֵנִי מֵאֹיְבַי אֱלֹהָי
ל מִמִּתְקוֹמְמַי תְּשַׂגְּבֵנִי׃ הַצִּילֵנִי
ל מִפֹּעֲלֵי אָוֶן וּמֵאַנְשֵׁי דָמִים הוֹשִׁיעֵנִי׃
ו׳ מל כִּי הִנֵּה אָרְבוּ לְנַפְשִׁי יָגוּרוּ עָלַי
עַזִּים לֹא־פִשְׁעִי וְלֹא־חַטָּאתִי יְהוָה׃
ל׳ ל בְּלִי־עָוֺן יְרוּצוּן וְיִכּוֹנָנוּ עוּרָה
לִקְרָאתִי וּרְאֵה׃ וְאַתָּה יְהוָה אֱלֹהִים
ג׳ צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָקִיצָה לִפְקֹד
ל׳ וחס׳ כָּל־הַגּוֹיִם אַל־תָּחֹן כָּל־בֹּגְדֵי אָוֶן
ב׳ ובענין סֶלָה׃ יָשׁוּבוּ לָעֶרֶב יֶהֱמוּ כַכָּלֶב
ל וִיסוֹבְבוּ עִיר׃ הִנֵּה יַבִּיעוּן בְּפִיהֶם
חֲרָבוֹת בְּשִׂפְתוֹתֵיהֶם כִּי־מִי שֹׁמֵעַ׃
וְאַתָּה יְהוָה תִּשְׂחַק־לָמוֹ תִּלְעַג לְכָל־
גּוֹיִם׃ עֻזּוֹ אֵלֶיךָ אֶשְׁמֹרָה כִּי־אֱלֹהִים
חסדי ק׳ מִשְׂגַּבִּי׃ אֱלֹהֵי חסדו יְקַדְּמֵנִי אֱלֹהִים
ב׳ יַרְאֵנִי בְשֹׁרְרָי׃ אַל־תַּהַרְגֵם פֶּן־
ל יִשְׁכְּחוּ עַמִּי הֲנִיעֵמוֹ בְחֵילְךָ ב
ל׳ קמ׳ י וְהוֹרִידֵמוֹ מָגִנֵּנוּ אֲדֹנָי׃ חַטַּאת־פִּימוֹ
ל׳ ל דְּבַר־שְׂפָתֵימוֹ וְיִלָּכְדוּ בִגְאוֹנָם וּמֵאָלָה
ל׳ ו וּמִכַּחַשׁ יְסַפֵּרוּ׃ כַּלֵּה בְחֵמָה כַּלֵּה
יח וְאֵינֵמוֹ וְיֵדְעוּ כִּי־אֱלֹהִים מֹשֵׁל
ת׳ רפי׳ וחס׳ בְּיַעֲקֹב לְאַפְסֵי הָאָרֶץ סֶלָה׃ וְיָשֻׁבוּ
ב׳ לָעֶרֶב יֶהֱמוּ כַכָּלֶב וִיסוֹבְבוּ עִיר׃ הֵמָּה
יניעון ק׳ יְנִועוּן לֶאֱכֹל אִם־לֹא יִשְׂבְּעוּ וַיָּלִינוּ׃

היך זחיל תיבללא די מאיס א
אורחיה היך נפולא ואשותא די
סמיין ולא חמון שמשא׃ עד לא
יתעבדן רשיעיא רכיכיא אקושין היך
אטדא עד דהינון רטיבין עד ד
דהינון כבוסר בעלעולא ישיצינון׃
יחדי צדיקא ארום חמא פורענות
מנהון אחתורין ישזוג בארם ר
רשיעא׃ ויימרון בני נשא ברם
אית אגר טב לצדיקיא ברם אית
אלהא ודינוי מתיחן בארעא׃
לשבחא על עקתא בזמן די אמר
דוד לא תחבל על יד דוד מכיך
ושלים כד שדר שאול ונטרו ית
ביתא למקטליה׃ פצי יתי מבעלי
דבביא אלהי מן קיימין עלי ת
תשזבינני׃ פצי יתי מעבדי שקר
ומן גוברין קטולין פרוק יתי׃
ארום הא כמנו לנפשי מתכנשין
עלי עשינין לא על סורחני ולא על
חובי יי׃ עד לא עווין רהטין
ומסדרין קרבא אתגבר לקדמותי
וחמי׃ ואנת יי אלהי צבאות אלהא
דישראל איתער למסער על כל
עממיא לא תחוס כל שליטי שקר
לעלמין׃ יתובון לרמשא איתרגשין
היך כלבא ויחזרון קרתא׃ הא
יבועון בפומהון מליא דשנינן היך
סיפא בספוותיהון אמרין נתגבר
ארום מן הוא די שמע ויתפרע׃
ואנת יי תגחיך להון תתלעב לכל
עממיא׃ עושני לך אנטור ארום
אלהא שיזבותי׃ אלהא טובי יקדמינני
אלהא יחמינני נקמת במעיקי׃ לא
תקטלינון מן יד דילמא יתנשון עמי
טלטל יתהון מן בתיהון בתוקפך
ותמכך יתהון מן ממוניהון ת
תריסנא יי׃ מטול חובת פומהון
וממלל סיפוותהון יתאחדון בגיותנותהון ארום מן מומתא ומן שקרא ישתעיין׃ שיצי
יתהון בכלו שיצי יתהון עד די ליתינון ויינדעון ארום אלהא שליט ביעקב לסייפי ארעא
לעלמין׃ ויתובון לרמשא איתרגשין היך כלבא ויחזרון קרתא׃ הינון יטלטלון למיכל
ביזתא למיכל ולא יניחון עד די יסבעון ויבתון׃

בסדר וישמע יתרו׃ חטאת ז׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסוף תצוה וכשמואל א׳ סימ׳ ב׳׃ וידעו י״א רפין בקריא׳ וסימ׳ והיום הזה יסגרך׳ כל הקהל הזה. ענני יי׳ ענני. ועתה יי׳ אלהינו הושיענו דמלכים. וחברו דישעיה׳ אים איפוא חכמיך. למען יראו וידעו דישעיה. כי יהיו לו לעבדים דד״ה׃ וידעו כי אתה שמך בלה בחכמה. וידעו כי ידך זאת׃

כמו שבלול. מדברי הקדמוני׳ ז״ל ברא שבלול והוא כדמות דג במי׳ שיתם בהליכתו ויש אומרים כי למ״ד שבלול כפול והוא כמו שבולת מים גם הוא נכון ועתה אומר דקדוק אשת רע כי הה״א שיננ לשון נקבה עטרה תפאר׳ וכאשר יחליפו הה״א בתי״ו תשוב המלה מלעיל בין שתהיה המלה סמוכ׳ כמו תפארת ישר׳ או היכה סמוכ׳ וככה עטרת תפארת וככה אשת בתחל׳ אשה ואת״ה כן אשת בין שתהיה סמוכה כמו אשת איש או לא תהיה סמוכה כאשת יפת תואר׃ בטרם יבינו. אמ׳ רב האי ז״ל כי נמילת פרח העץ כמו קמור ובדברי חכמי ישראל אביונות והנה הטעם בטרם שיגדלו הסירות ישוב אטד ישערם השם ממקומם וטעם חי כאשר הם בכח החי שהם לחים׃ כמו חרון. כאדם שיסער העץ ממקומו בחרון ויש אומרים בטרם יבינו המבינים שיגדלו סירותיכם שהם קוצים קטני׳ וישובו כמו אטד שהם גדולים כמו שיעשה החי בחרות אפו כן ישערם השם׃ ישמח צדיק. כנגד אלם צדק׃ ויאמר. שפטים. המלאכים כי מתכון שבתם תבואתה הגזרות על כל הארץ כדבר השם הנכבד׃ למנצח. בשלוח שאול׃ הצילני. תשגבני. אתה תשגבני כי הייתי במקו׳ שפל׃ הצילני. טעם ומאנשי דמים כנגד להמיתו׃ כי. יגורו׳ כמו יתקבצו וכמוהו העוד הזרע במגורה ויש אומרים ישכנו סביב הבית׃ בלי. הטעם כי לא פשעתי ולא חטא לי ולא עון שבעבור זה ירוצו להנקם ממני וטעם עורה כנגד וישמרו את הבית׃ ואתה. טעם אלהים צבאות כי אתה אלהי צבאות מעלה בשמים ואלהי צבאות מטה שהם ישראל׃ אל תחון כל בוגדי און. בא׳ זה גוי יהיו׃ ישובו. רמה אותם לכלבים שהם נובחים בלילה לשמור המדינה ככה אלה שומרי הבית׃ הנה יביעון. כמו הכלבים נובחים׃ כי מי. יחשבו כי אין אלהים שומע שודם׃ ואתה. דרך משל

האזינ׳ ג׳ זוגין מתחלפין בחד ענינא קדמ׳ ט״ן ותניינא ז״ן

כי תוכל לאבדם בכל עת על כן אל תהרגם בהמעם. עזו. אתה הוא שהעוז לו בעצמו׃ אליך אשמורה כטעם ליל שמורים הם כנגד וישמרו את הבית על כן אמר הקיצה׃ אלהי. הוא שבת חסדי שידע שלא פשעתי להם הוא יקדמני לשלם להם כפעלם׃ יראני בשוררי. תאותי׃ אל. יתפלל לשם שלא יהרגם רגע אחד פן ישכחו עמי מעשי השם ברשעים׃ הניעמו. לבקש לחם כאשר הזכיר בכלבים הם יניעון לאכל וטעם בחילך השם ישראל׃ והורידמו. ממעלת עשרם׃ מגננו. הוא מלכנו באמת רמז בעבור שאול המלך שצוה להמיתו׃ חטאת. קשורעם והורידמו בעבור חטאת פימו׃ וילכדו בגאונם. כנגד כי מי שומע׃ ומאלה. ומקצת האלות והכחש שהשו ויספר זה לזה׃ כלם. פעמים מעט מעט ובסוף ואינמו וטעם מושל ביעקב כאשר הזכיר אלהי ישראל והטעם כי אלהי העמים אלילים ואלהי ישראל שופט צדק׃ וישובו. הנשארים יהיו ככלבים לבקש לחם על כן׃ המה. לא. יסרת בעבור שנים אם לא ישבעו לא ילינו׃ ואכי

ואני. עזך. כנגד עזו אליך אשמורה וחסדך כנגד אלהי חסדי ולבקר הפך הכלבים כי ביום ינועו׃ כי היית משגב לי. ששמעת תפלתי ממתקוממי ותשגבני׃ עזי. הזכיר בתחלה עזו שהעת בעצמו וחסד השם שבת חסדיו ובעבור זה אמ׳ אחר אשיר עזך כי אתה עזי כמו עזי וזמרת יה וכנגד חסדך אמר אלהי חסדי׃ למנצח על שושן עדות. על נועם פיוט תחלתו ש שושן עדות ויש אומ׳ כי שושן שם כלי ניגון ויפרש עדות כמו עדי וכמוהו את הנזר ואת העדות וטעם ללמד שכוה שילמדוהו ה המשוררים להזכיר תמיד חסד השם ש שגבריה ירו במלחמה אחר שנחלש׃ בהצותו. כמו בהצותם על יי׳׃ את ארם נהרים. זה בהחריבו מגזרת ערים נצים וטעם וישב יואב לאות כי נחלש דוד ואחרי כן החלים יואב את ארם׃ אלהים זנחתנו. טעם זנחתנו שלא נוצח עד עתה במלחמ׳ וככה פרצתנו וכבר הזכרתי כי כח השם הפועל בעבר ועתיד כי תקרנ׳ קורות במלחמה וככה אנפת אנף ת תשובב לנו׃ הרעשת ארץ. ישרא׳ בשומעם כי נחלש דוד כמו א הרעש׃ פצמתה. אין רע לו וטעמו כענ׳ מקומו והה״א רפה תחת אלף כי אותיות אה״וי מתחלפים׃ כי מטה. במוט הרים׃ הראית. גם זה בכח הפועל הראית עמך מראה קשה והיינו כ כשותים יין התרעלה ודרך השקיתנו יין תרעלה כמו קפר ת התקנה וככה זה יין תרעלה שתוך׃ נתתה. בימים שעברו הרימותנו בעבור א אמונתינו׃ למען. תחסר אות בי״ת ורבי משה אמר כי הימין הוא הפועל דרך משל הפך ותושע לי זרועי׃ אלהים. כמה פעמים

ואני. כשאמלט מהם לבקר אשיר עזך׃ עוזי אליך. אליך שאתה עוזי ומעוזי אליך אזמרה׃ על שושן עדות מכתם לדוד ללמד. תו׳ מכתם לשון כתם פז דבר חמוד ורבו׳ דרשו על דוד שהיה מנהיג עצמו כמך ותם אפילו במלכותו ואגדה אחרת שהיתה מכתו תמה שנולד מהול ע״כ מכתם לדוד על עדותן של סנהדרין שנמשלו לשושנה של׳ שררך אגן הסהר וגו׳ סוגה בשושנים שנכנרך שילמדוהו מה יעשה כשנלחם עם ארם נהרים ושלח את יואב עליהם אמרו לו לא מ מבניו של יעקב אתם והיכן היא השבועה שנשבע ללבן עד הגל הזה ולא היה יודע מה להשיב בא לו אצל דוד אמר לו כך אמרו לי בני ארם באו ושאלו את ש סנהדרין אמרו להם ולא הם עברו תחלה את השבועה של׳ מן ארם ינחני בלק מלך מואב ועוד כושן רשעתים ארמי היה׃ וישב יואב ויך את אדום וגו׳. שמונה עשר אלף הכתובים במלכים ובדברי הימים הרג אבישי פעם ראשונה ויואב שנים עשר אלף כששב מהכות את ארם׃ בהצותו. כמו בהצותם על יי׳ שנלחם בהם על שעזרו לבני ע עמון׃ זנחתנו פרצתנו. כשנפלו אדום בידו צפה ברוח הקדש שעתידים רומיים למשול בישרא׳ ולגזור בישרא׳ [redacted] עמד ובקש רחמים על שעבוד הגלות הרב׳ ברות שב׳נו בימי השופטים מאויבינו סביב׃ אנפת. קצפת עלינו מעתה תשובב רוגזך ע עלינו׃ הרעשתה. ארצינו במה נסיות׃ פצמתה. שברת אותה וראיתי בדברי דונש שהוא לשון ערבי אבל לא פירש אותו וביסודו של ר׳ משה הדרשן פירשו לשון קריעה וראיה הביא לדבר וקרע לו חלוני מתורגם ופצים אף אני אומר ופצים שתרגם יונתן לשון תקון חלון הוא בכל הפתחים שיש להם פצימין׃ רפה שבריה כי מטה. לשון רפואה ורף על כי שכתוב בה״א הרבה תיבות משמשות כן. כי מטה לשון שפלות׃ יין תרעלה. האוטם את הלב ומוטפו רעל לשון עטיפ׳ הוא כמו והברומ׳ הורעלו ובלשון משנה מדיות רעולות׃ נתת ליריאיך נס. נסיונות של צרות הרבה׃ להתנוסס. להיות מנוסי׳ בהם אם יעמדו ביראתך׃ מפני קושט. לקשט מדותיך בעולם שכשתתן להם הטוב׳ לא יהרהרו האומות אחריך אלא

ס׳ שושן ב׳ פתחין וסימ׳ מעשה שושן באולם. למנצח על שושן עדות. וכל שושן הבירה דכוו׳׃ את ג׳ פתחין כשע׳ וסימ׳ נמסר בסיפרא ריש סימ׳ מ״ז׃ אלהים זנחתנו ג׳ ובסיפרא וסימ׳׃ אלהים זנחתנו ופרצתנו. הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא. וחברו הלא אלה׳׃ נתתה ב׳ רף וסי׳ שמחה בלבי. ליראיך נס

וְאֲנִי ׀ אָשִׁיר עֻזֶּךָ וַאֲרַנֵּן לַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ
כִּי־הָיִיתָ מִשְׂגָּב לִי וּמָנוֹס בְּיוֹם צַר־
לִי׃ עֻזִּי אֵלֶיךָ אֲזַמֵּרָה כִּי־אֱלֹהִים
מִשְׂגַּבִּי אֱלֹהֵי חַסְדִּי׃ ס
לַמְנַצֵּחַ עַל־שׁוּשַׁן עֵדוּת מִכְתָּם
לְדָוִד לְלַמֵּד׃ בְּהַצּוֹתוֹ ׀ אֶת אֲרַם
נַהֲרַיִם וְאֶת־אֲרַם צוֹבָה וַיָּשָׁב יוֹאָב
וַיַּךְ אֶת־אֱדוֹם בְּגֵיא־מֶלַח שְׁנֵים עָשָׂר
אָלֶף׃ אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ פְרַצְתָּנוּ אָנַפְתָּ
תְּשׁוֹבֵב לָנוּ׃ הִרְעַשְׁתָּה אֶרֶץ פְּצַמְתָּהּ
רְפָה שְׁבָרֶיהָ כִי־מָטָה׃ הִרְאִיתָ עַמְּךָ
קָשָׁה הִשְׁקִיתָנוּ יַיִן תַּרְעֵלָה׃ נָתַתָּה
לִּירֵאֶיךָ נֵּס לְהִתְנוֹסֵס מִפְּנֵי קֹשֶׁט
סֶלָה׃ לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה
יְמִינְךָ וַעֲנֵנוּ׃ אֱלֹהִים ׀ דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ
אֶעְלֹזָה אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת
אֲמַדֵּד׃ לִי גִלְעָד ׀ וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם
מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי׃ מוֹאָב ׀
סִיר רַחְצִי עַל־אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי
עָלַי פְּלֶשֶׁת הִתְרֹעָעִי׃ מִי יֹבִלֵנִי
עִיר מָצוֹר מִי נָחַנִי עַד־אֱדוֹם׃ הֲלֹא־
אַתָּה אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא־תֵצֵא
אֱלֹהִים בְּצִבְאוֹתֵינוּ׃ הָבָה־לָּנוּ עֶזְרָת
מִצָּר וְשָׁוְא תְּשׁוּעַת אָדָם׃ בֵּאלֹהִים
נַעֲשֶׂה־חָיִל וְהוּא יָבוּס צָרֵינוּ׃

ואנא אשבח עושנך ואבוע לעידן
צפרא טובך ארום הויתא משזיב
לי ורוחצני ביומא דעיק לי׃
עושני לוותך אשבח ארום
אלהא שזבותי אלהא טובי׃
לשבחא על עתיק סהדותא
די ביני יעקב ולבן פרשנן על יד
דוד לאלפא׃ כד כנש דוד משירין
ועבר על אגר סהדותא ואגיח עם
ארם די על פרת ועם ארם די עם
צובה ומן בתר כן תב יואב ומחא ית
ארומאי במישור מילחא נפלו מן
חילהון דדוד ודיואב תריסר אלפין׃
אמר דוד אלהא שבקתנא תקיפתא
עלנא תקוף רוגזא תוב ביקרך
לנא׃ ארגישתא ארעא דישראל
זעזעתא וסריקתא יתה אסי
תבריהא ארום אתמוטטא׃
אחמיתא עמך קשיא אשקיתא
לנא חמר דילוט׃ יהבתא לדחליך
ניסא לאיתנסאה ביה מן בגלל
קושטיה דאברהם לעלמין׃ מן
בגלל זכותיה דיצחק יתפציין ר
רחומייך פרוק מטול חסידותא
דיעקב וקביל צלותי׃ אלהא ממליל
בבית מקדשיה אבוע ארום
יתגברון דבית ישראל איפליג
ביזתא עם בני יוסף דיתבין בשכם
ובמישר סוכות אימשח מישחתא
ואפליג עדאה׃ עמי הוון דבית
גלעד ועמי הוון דבית מנשה וגיברין דבית אפרים עושנא דרישי ומדבית יהודה ספרייא
דבית אולפני׃ בעטיית מואבאי איטמשו ריגלי בארום גיבריהון היך דוד שיזוגי על
פורקת קדל גיברי ארום טלקית מסאני עילוי פלישתאי יביבי כנישתא דישראל׃ מן הוא
דאוביל יתי לקרתא תרובא דצור מן הוא דדברני עד ארום הלא את הוא יי׳ שבקתנא
ולא תיפוק אלהא עם חיילותנא׃ הב לן סעדא ממעיקא ומגן הוא פורקנא דבר נשא׃
במימרא דיי׳ נעבד חילא והוא יכביש מעיקן׃

להתנוסס׃ אעלוזה ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ ואני ביי׳ אעלוזה דחבקוק. אלהים דבר בקדשו. וחברו׳ קדמא מל׳׃ ולא תצא ו׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן כ״ד ובסיפרא סימן כ״ד׃ באלהים ו׳ רף וסימ׳ נמסר בסיפרא סימן נ״ו׃

הזכרתי כי כח שם הפועל בעבר גם בעתיד וככה זה אלהים דבר שקדשו בדבר קדשו בדרך נבואה לשמואל שמלכותי תעמוד על ישרא׳ לא כמלכות שאול וטעם שכם היא העיר וככה סוכות וטעם אחלקה שלעולם תהיה בחלקו ואפקיד עליה פקידיו׃ לי. טעם שכם וסוכות שהם ליוסף על כן גלעד ומנשה ואפרים בעבור היות בית יוסף בצפון ארץ ישרא׳ ויהודה בנגב וכן כתו׳ יהודה יעמד על גבולו מנגב ומעוז סמוך ולא תמצאנה בעבור היותו מפעלי הכפל׃ מואב. ארץ ארצם כמו סיר. הנה מצאנו פה עלי פלשת התרועעי הפוך ור׳ משה הכהן פירש בו הנה על אדום שהוא חזק אשליך נעלי וחשבי אתה פלשת שהתרועעי עלי כדרך שמח בחור בילדותיך בואו ביתך׃ מי. הייתי מחשב מי יובילני לעיר אדום שהיא במצור אף אני הייתי משיב לנפשי יעשה זה השם שנחני עד אדום והנה מחשבתי נהפכה בעבור הלא אתה אלהים זנחתנו והטע׳ מה יעשו צבאותינו אם לא תצא עמהם׃ הבה. תן׃ תי״ו עזרת תחת הה״א כמו ושבת לנביא או הוא חסר ה״א והטע׳ עזרתה׃ ושוא תשועת אדם. כנגד צבאותינו׃ באלהי׳. מתנבא ברוח הקדש שהוא [redacted] למנצח

יקשטו דיניך ויאמרו יפה הטוב להם כי הם עמדו לו בכמה נסיונות׃ יחלצון. ינצלו מרעה׃ הושיעה ימינך. אשר השיבות אחור בהתחזק אויביהם עליהם׃ ועננו. כי אם תעננו יחלצו הם שאני נלחם בשבילם׃ אלהים דבר בקדשו. שיקבץ הגליות וזרעו ימשלו בהם ד״א אלהים דבר בקדשו שאהיה מלך עליהם׃ אעלוזה בישועתו בפי׳ אחר מצאתי אלהים דבר בקדשו. לעמרני כדכתי׳ כי ביד דוד עבדי אושיע את עמי ישר׳׃ אחלקה שכם. אחלק להם שכם בנכסי אויביהם׃ ועמק סוכות אמדד. סוכות זה איני יודע מאיזו אומה היא לו ידעתי סוכות שבאו לו ישרא׳ כשנכנסו ישר׳ מרעמסס היכן הוא. בפירושים אחרים מצאתי אחלקה שכם. אחזיר להם נחלת יעק׳ אביהם. ועמק סוכות אמדד כשאחלקהו לים׳ שכם וסוכות בקצה ארץ כנען היו כמו שמצינו תחילת ביאתו של יעקב לארץ דרך סוכו׳ ושכם ד״א ועמק סוכות אמדד שכות לשון צורות ודמיות כמו שנאמר ואת ככות אמדד אני מודד את צורתם כמו שנאמר שני חבלים להמית ושני חבלים להחיות׃ לי גלעד. למלוך עליהם׃ מחוקקי. שרים שלי מחוקק לשון שרות שמחוקק ומולא ספרי׳ ומכוה כמו לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו׃ מואב סיר רחצי׃

אסיתם בהם כסיר של נחשת המוכן לרחוץ בו׃ נעלי׳. מסגר שלי׃ עלי פלשת התרועעי׳. התחברי על ממשלתי להיות משועבדים לי כינת מארץ פלשתים וכן עזה ששבם דוד׃ מי יובלני עיר מצור. אז לעיר מבצר לכבוש את [redacted] אם לא עתה תעזור אותי על [redacted] מי יובלני ומי ינחני עליהם בפירושים אחרים מצאתי כן על מבצרי אדום אשר נחיתי עתה עליהם׃ ולא תצא. ואיך יוצא׃ יבוס. ירמוס׃ מקנה

למנצח · שמעה אלהים רנתי · נגינת פיוט והעד שהוא סמוך שהוא נקוד בפתח : שמעה רנתי · בגלוי ותפלתי בלב כנגד חנה : מקצה הארץ · שהוא רחוק מאהל יי או הוא הטעם אע״פ שאני בקצה הארץ שהו׳ מקום שפל בבור ירום ממני והטעם שיהיה רם ממני שם תנחני : כי · ותמיד היית למגדל עז על כן אתאוה אגורה ולהיותי חוסה בצל כנפיך באמתי : כי · לא״ד לנדרי נוסף כמו השליטי לאבשלום והטעם שנדרתי נדר אם תמלא שאלתי לשכון באהליך וטעם נתת ירושת שאדור בארץ ישראל שנתת ירושה ליראי שמך : ימים · הטעם שתבקש שתחיה שנים רבות שישב בבית השם לעבדו כנגד עולמים וטעם תוסיף כמו יראת יי תוסיף ימים רק התי״ו לנכח השם : ישב · מן״ על משקל בו את בני ישר׳ ותחסר מלת כמו עם לבבכם שלם ורב׳ כמוהו וככה הוא חסד ואמת מנה שינצרוהו כמו וימן יי : כן · וכמו זה המזמור אזמרה שמך לעד ואשלם כ נדרי כל היום :

למנצח לידותון כוטם פיוט תחלתו ל לידותון שחברו ידותון המשורר או אחר מ חברו עליו ולהיותו כלי רחוק הוא : אך · טעם אך למה הוא כפשי דומיה כטעם דום ליי׳ דומו עד הגיענו איכם על משקל על אלה אני בוכיה לבא ישועה לא רק לשם לבדו : אך · ולא היה לי מושיע זולתו ובעבור שהזכיר למעלה כי ממנו ישועתי הזכיר כאן מ הוא ישועתי וטעם לא אמוט אל תהום רבה הפך משגבי כי תבאנו תהום על לשון מקבה תהום רוממתהו : עד · טעם לא אמוט על מחשבת בן אדם שימוט על כן יוכיחם לאמר עד אנה תהותתו מגזרת הוות תחשבו עליו ובמצא ר״ם תרצחו קמוצה על כן הוא פועל שלא נקרא שם פועלו כמו ובמים לא רוחצת כי הקמץ והשורק והחולם ימצאו בבנין הזה וזה דרך תפלה וטעם כקיר נטוי שתהיו ככה וכנטוי על משקל עשוי או הוא מהפעלים היוצאים והעד הדחויה שהטעם כפול : אך משאתו · הטעם כמו הלא שאתו תבעת אתכם כי כשאת אשא להם ו והזכיר להדיח אותו בכזב אחר גדר מ הדחויה : אך · ואני אומר לנפשי אך לשם לבדו דומי נפשי : אך · פעמים רבות היה צורי וישועתי : על · אם כן אין עלי לבקש שאושע ויהיה הכבוד לי רק על השם שהוא יושיעני ויכבדני :

נרא׳ שחח גורם כן

סא נגינת ל׳ דכוו׳ פתח : מגדל עז ג׳ וסימ׳ ומגדל עז היה בתוך העיר · מגדל עז מפני אויב : מגדל עז שם יי׳ בו ירוץ : אתה אלהים ה׳ וסימ׳ נמסר בסיפרא סוף סימ׳ נה״ : ימים ג׳ רף וסימ׳ ימים רבים עשה יהושע את כל המלכים · ימים על שנה תרגזנה · ימים על ימי מלך תוסיף : יום יום ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישב :

רשי

מקצה הארץ · אע״פ שאני רחוק מאכסי שאני תפלח על אויבי למלחמה אליך אקרא בעטוף לבי עליהם ועל מה אני קורא לך שתנחני בצור שהוא רם וחזק ממני : אגורה באהליך עולמים · זכני בעולם הזה ולעולם הבא : נתת ירושת יראי שמך : החזרת ערי ירושתך על ידי : ימים על ימי מלך תוסיף · אם נגזר עלי למות בחור הוסיף ימים על ימי עד ששנותי יהיו שנגי׳ שנה כמו שנידור ודור : ישב · המלך לעולם לפני אלהים : חסד ואמת · שהוא עסוק בהם יהו מזומנים לנכרו · מן הזמנה כמו וימן יי׳ קיקיון : כן אזמרה · כמו שתטיב לי כן אזמרה שמך להיותי משלם נדרי יום יום : על ידותון · שם כלי שיר ומדרש אגל על ה[illegible] הדינין הנגזרים על ישראל מאויביהם : דומיה נפשי · מצפה נפשי כמו דום ליי׳ והתחולל לו : לא אמוט רבה · מטות גדולות ומדרש אגדה רבה גיהנם : תהותתו · מנחם פירש מגזרת התיו לאכלה ו ויתא ראשי עם עד אנה תאספו על איש ולי נראה שים לפותרו לשון הוות ויהא ה״א ותי״ו שורש כאשר יאמר מן מת מות כך יאמר מן ישור הת הות ולשון רבים הוות והיא לשון מחשבת ותרמית וים מפרשין תהותתו כמו תאריכו כלומר תאריכו ל לשונכ׳ על בני אדם ברע ודימוהו ללשון הערב כשמרבה בדברי׳ : כקיר נטוי · המוכן ליפול על בני אדם : משאתו · לפי שאתם יגוליס מן בני אדם שמא ימלוך וישלם לכם גמולכם יעצתם להדיח עליו הרעה · בפיו של כל אחד ואחד מהם יברכו · ובקרבם ובמחשבתם יקללו סלה : אך הבל בני אדם · ואל תראו מהם מאח׳ שהב״ה מחסה לנו בעת צרה סלה : במאזנים לעלות · אם באו לעלות במאזנים הם והבליהם שוין כן פשוטו ומדרשו לענין הזונות : חיל

לִשְׁבָחָא עַל תּוּשְׁבַּחָן לְדָוִד׃ קַבִּיל יְיָ בָּעוּתִי אַצִּית צְלוֹתִי׃ מִן סְיָפֵי אַרְעָא קֳדָמָךְ אַצְלֵי בְּאִישְׁתַּלְהָיוּת לִבִּי בְּכֵרָךְ תַּקִּיף דְּמִיתְבְּנֵי עַל טִינַר רָם מִינִי דַבַּר יָתִי׃ אֲרוּם הֲוֵיתָא רְחִיץ לִי בְּקוּשְׁטָא עִישּׁוּנָא מִן קֳדָם בְּעֵיל דְּבָבָא׃ אֶדוּר בְּמַשְׁכְּנָךְ לְעָלְמַיָּא אִיתְרְחִיץ בִּטְלַל שְׁכִינְתָּךְ לְעָלְמִין׃ אֲרוּם אַנְתְּ יְיָ שְׁמַעְתְּ נִדְרֵי יְהַבְתָּא יְרוּתָא לְדַחֲלֵי שְׁמָךְ׃ יוֹמִין עַל עָלְמָא דְאָתֵי יוֹמֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא תּוֹסִיף שְׁנוֹי הֵיךְ דָּרֵי עָלְמָא הָדֵין וְדָרֵי עָלְמָא דְאָתֵי׃ יִתּוּב לְעָלְמִין קֳדָם יְיָ טִיבוּ וּקְשׁוֹט מִן מָרֵי עָלְמָא יִנְטְרוּן לֵיהּ׃ בְּכֵן אֲשַׁבַּח שְׁמָךְ לְעָלְמַיָּא כַּד אֲשַׁלִּים נִדְרַי בְּיוֹמָא פּוּרְקָנָא דְיִשְׂרָאֵל וּבְיוֹם דְּיִתְרַבֵּי מַלְכָּא מְשִׁיחָא לְמֶהֱוֵי מְלִיךְ׃ לְשַׁבָּחָא עַל יְדוֹי דִּידוּתוּן תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד׃ בְּרַם לֵאלָהָא שַׁתְקָא נַפְשִׁי מִינֵּיהּ פּוּרְקָנִי׃ בְּרַם הוּא תּוּקְפִּי וּפוּרְקָנִי מְשֵׁיזְבִי לָא אָזוּעַ בְּיוֹם עָקָא רַבָּא׃ עַד אָן אַתּוּן מִתְרַגְּשִׁין עַל גְּבַר חֲסִיד תִּתְעַבְדוּן קְטוֹלִין כּוּלְהוֹן הֵיךְ שׁוּר דְּמַטֵּי הֵיךְ גּוּדָא רְעִיעָתָא׃ בְּרַם כַּד יוֹמָאן לְאוֹטָבָא מִתְמַלְּכִין לְמִנְדַּע יְהָווֹן כְּדִבוּבָא בְּפוּמְהוֹן יְבָרְכוּן וּבְלִבְּהוֹן יְלַטְטוּן לְעָלְמִין׃ בְּרַם לֵאלָהָא שְׁתוּקִי נַפְשִׁי אֲרוּם מִינֵּיהּ סִבְרִי׃ בְּרַם הוּא תּוּקְפִּי וּפוּרְקָנִי מְשֵׁיזְבִי לָא אֶזְדַּעְזַע׃ עַל אֱלָהָא פּוּרְקָנִי וִיקָרִי תְּקוֹף עוּשְׁנִי סִבְרִי בֵּאלָהָא׃ סְבַרוּ בְּמֵימְרֵיהּ בְּכָל עִידָּן עַמָּא דְבֵית יִשְׂרָאֵל שְׁדוּ קֳדָמוֹי רַחוּתֵי לִבְּכוֹן אֵמָרוּ אֱלָהָא סְבַר לָנָא לְעָלְמִין׃ בְּרַם לְמָא בְּנֵי נָשָׁא כְּדִיבָא בְּנֵי גְבַר כַּד יִסְבוּן נְשִׁין בְּמַסְחֲתָא יִתְקְלוּן מַזָּלֵיהוֹן הִינוּן גַּרְמֵיהוֹן מִן לְמָא הֲווֹן כַּחֲדָא׃

ס א　　לַמְנַצֵּחַ עַל־נְגִינַת
ל׳　לְדָוִד׃ שִׁמְעָה אֱלֹהִים רִנָּתִי הַקְשִׁיבָה
תְּפִלָּתִי׃ מִקְצֵה הָאָרֶץ אֵלֶיךָ אֶקְרָא
ל׳ וחס׳　בַּעֲטֹף לִבִּי בְּצוּר־יָרוּם מִמֶּנִּי תַנְחֵנִי׃
נ׳　כִּי־הָיִיתָ מַחְסֶה לִי מִגְדַּל־עֹז מִפְּנֵי
ל׳　אוֹיֵב׃ אָגוּרָה בְאָהָלְךָ עוֹלָמִים אֶחֱסֶה
ה׳　בְסֵתֶר כְּנָפֶיךָ סֶּלָה׃ כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים
ל׳ט חס׳ · ל׳ מליעת　שָׁמַעְתָּ לִנְדָרָי נָתַתָּ יְרֻשַּׁת יִרְאֵי שְׁמֶךָ׃
נ׳ רף · ל׳　יָמִים עַל־יְמֵי־מֶלֶךְ תּוֹסִיף שְׁנוֹתָיו
כְּמוֹ־דֹר וָדֹר׃ יֵשֵׁב עוֹלָם לִפְנֵי
ל׳ · ל׳　אֱלֹהִים חֶסֶד וֶאֱמֶת מַן יִנְצְרֻהוּ׃ כֵּן
ז׳　אֲזַמְּרָה שִׁמְךָ לָעַד לְשַׁלְּמִי נְדָרַי יוֹם
יוֹם׃　ס ב　לַמְנַצֵּחַ עַל־
יְדוּתוּן מִזְמוֹר לְדָוִד׃ אַךְ אֶל־אֱלֹהִים
ר׳ · ואבכיפ׳　דּוּמִיָּה נַפְשִׁי מִמֶּנּוּ יְשׁוּעָתִי׃ אַךְ־
הוּא צוּרִי וִישׁוּעָתִי מִשְׂגַּבִּי לֹא־אֶמּוֹט
ל׳ · פ׳　רַבָּה׃ עַד־אָנָה תְּהוֹתְתוּ עַל־אִישׁ
בן כתלי תרכחו · ל׳ ר׳　תְּרָצְּחוּ כֻלְּכֶם כְּקִיר נָטוּי גָּדֵר הַדְּחוּיָה׃
אַךְ מִשְּׂאֵתוֹ יָעֲצוּ לְהַדִּיחַ יִרְצוּ כָזָב
בְּפִיו יְבָרֵכוּ וּבְקִרְבָּם יְקַלְלוּ־סֶלָה׃
ל׳ · ל׳ · וא בסיפ׳　אַךְ לֵאלֹהִים דּוֹמִּי נַפְשִׁי כִּי־מִמֶּנּוּ
תִּקְוָתִי׃ אַךְ־הוּא צוּרִי וִישׁוּעָתִי
ל׳ מגמי　מִשְׂגַּבִּי לֹא אֶמּוֹט׃ עַל־אֱלֹהִים יִשְׁעִי
וּכְבוֹדִי צוּר־עֻזִּי מַחְסִי בֵּאלֹהִים׃
לו קמץ　בִּטְחוּ בוֹ בְכָל־עֵת עָם שִׁפְכוּ־לְפָנָיו
ט׳ רפי׳ בליש׳　לְבַבְכֶם אֱלֹהִים מַחֲסֶה־לָּנוּ סֶלָה׃
אַךְ הֶבֶל בְּנֵי־אָדָם כָּזָב בְּנֵי־אִישׁ
יד　בְּמֹאזְנַיִם לַעֲלוֹת הֵמָּה מֵהֶבֶל יָחַד׃

סב דומיה ד׳ א׳ חס׳ וסימ׳ ולילה לא דמיה לי · נאלמתי דומיה · אך אל אלהים דומיה נפשי : לך דומיה תהלה · קדמא חס׳ : ירצו ד׳ וסימ׳ או אז יכנע לבבם הערל · והארץ תעזב בהם : ואחריהם בפיהם ירצו סלה · אך משאתו יעצו להדיח : מחסה ט׳ רפי׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ בטחו בו בכל עת · אלהים לנו מחסה ועוז · ויי׳ מציון ישאג · כמופת הייתי לרבים · אל תהיה לי למחתה · טוב לחסות בי׳ מבטוח · וחברו טוב לחסות ביי׳ · ישלם יי׳ פעלך ותהי משכרתך שלמה · חנני יי׳ כי בך חסיה נפשי · וכל אחסה דכוו׳ רפי׳ במ״א ובצל כנפיך אחסה · במסורתא אחריתי מחסה ג׳ ב דגש׳ וא׳ רפי׳ וסי׳ ויי׳ וסימ׳ מחסה לעמו · אלהים לנו מחסה · ואלהים מחסה לנו סלה :

בטחו · אחר שהוכיח המהותתים שב לדבר אל עם השם בטחו בו על כן בלשון רבים : אלהים מחסה לנו סלה · כיעם תפש השם והזכיר מחסה כנגד מחסי באלהים : אך · בארם אל תבטחו כי הם הבל וכזב ואלו עלו במאזנים בני אדם ובני אדם היותם פתוחים מהבל דרך משל כי הם הבל הבלים כדברי שלמה בנו : אל

אל· הטעם הזכיר בתחלה אל תבטחו בבני אדם להושיעכם ואל תבטחו בממונכם שיעמוד לכם בצרתכם וזה טעם חיל כי ינוב כמו עשה לי את החיל הזה ומלת ינוב ירבה מגזרת תנובה והזכיר בעשק ובגזל כי רוב ממון בני אדם יעשוהו על אחת מאלה הדרכים והעושק על ידי פיתוי ואונאה והגזל בחזקה וטעם תהבלו תוסיפו הבל על הבל :

חיל כי ינוב· אם תראו רשעים שממונם מצליח וגדל אל תשיתו לב חיל ממון ינוב יצמח לשון תנובה : אחת דבר אלהים· ששמעתי מתוכה שתים ומה הן השתים כי עז לך לשלם לאיש כמעשהו והסכית כי לך יי החסד ומאיזה דבור שמענום מדבור שני של עשרת הדברות ששמענו מפיו שהקב״ה פוקד עון וזוכר חסד שנאמר בו פוקד עון אבות וגו׳ לכך בטוח אני שישלם שכר טוב לצדיקים ופורענות לרשעים זו למדתי מיסודו של רבי משה הדרשן ורבותינו דרשוהו בזכור ושמור בדבור אחד נאמרו : ולך יי׳ חסד· ומהו החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ולא מ מעשהו ממש שלא תקבתו כענין שנאמר כי אתה חשבת למטה מעונינו כך נדרש באגדת תילי׳ ויש לפותרו עוד ולך יי׳ חסד כי יש בידך לשלם לאיש כמעשהו : במדבר יהודה· בורח מפני שאול : אשחרך· אבקש ואדרוש לך כמו ושחרתני ואינני אם א אתה תשחר אל אל : כמהה לך כפשי· כמה ותאב אני לבא אליך בבית תפילתך : כמה לך בשרי· לשון תאוה ואין לו דמיון : בארץ ציה· במדבר : כן בקדש חזיתיך וגו׳· כמו כאשר כמהתי לראות עוזך וכבודך כדרך ש שחזיתיך במקדש תשכן שילה תשבע נפשי במראית עוזך ו וכבודך : כן אברכך בחיי· כמו אז כי אז מתרגמינן ובכן כלומר אז כשאבא לפניך א אברכך כל ימי חיי : בשמך אשא כפי· להתפלל ולהלל : ושפתי רננות יהלל פי· לשונות של רננות כמו ויהי כל הארץ שפה אחת דמתרגמי׳ לישן חד : על יצועי· כשאני שוכב על משכבי אני זוכר אהבתך : באשמורות· הלילה : אהגה בך· אחשב בך : בי תמכה ימינך· שלא אפול : והמה· אויבי : לשואה יבקשו נפשי· באים עלי במארב ביום אפילה שלא ארגיש בהם : יבאו בתחתיות ארץ· במקום שפל שאול ושוחה יבאו ויפלו : יגירוהו על ידי חרב· יבואו על רודפי אויבים ויגירוהו כל אחד מהם על ידי חרב שימיתו אותו ומקרא קצר הוא זה שלא פי׳ מי יגירוהו יגירוהו לשו׳ גרירה כמו המוגרי׳ במורד פרץ כחל מעם גר מכ׳ מכת שועלים ישובם חרב שועלים ילכו בו : והמלך ישמח· על עצמו היה אומר שהרי כבר היה נמשח : יתהלל כל הנשבע בו· כשיראו שתושיעני יתהללו ויתפארו כל הדבקי׳ בך ונשבעי׳ בשמך : כי יסכר· יסתום כמו וסכרו כל מעינות תהום רבה : שמע אלהים קולי בשיחי· מזמור זה דרשוהו באלי אגדת תילים על דניאל שהושלך לגוב אריות ויפה נופל כל לשון המזמור על האגדה שפה דוד ברוח הקדש כל המאורעלו ונתפלל עליו שדניאל מזרעו היה כמו שנאמ׳ לחזקיה ומבניך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל אלו דניאל חנניה מישאל ועזריה : מפחד אויב· אלו האחשדרפנים שנתיעצו עליו שכ׳ אריך סרכיא ואחשדרפניא הוו בען עילה להשכחה לדניאל : מרגשת פועלי און· שהם מתרגשים לבקש לו עלילות מות כדכתיב הרגישו על מלכא וגו׳ : דרכו חצם· הוא לשון הרע : לירות

אחת· כבר הזהירנו השם פעם ושנים כי העוז לשם הוא לבדו והוא לבדו יתן עוז ל לנצח או להעשיר כנגד צור עזי : ולך· אחר כן יודה השם שעשה חסד עם בני אדם ו והזהירם והודיעם כי הוא ישלם לאיש כ כמעשהו ויש אומרים כי אתה אע״פ כדרך כי עם קשה עורף הוא באחרונה לך החסד : מזמור לדוד בהיותו במדבר· טעם זה המזמור שהיה נכסף ללכת אל קרית יערים מקום הארון בעבור הסתתרו מפני שאול : אלהים· אשחרך· כמו שוחר טוב או מ מגזרת שחר כמו ו ולבקר בהיכלו מגזרת בקר : כמאה לך· והנה נפשי כצמא אל מים ובשרי כבשרי כי אין למלת כמה חבר ב במקרא : בארץ· כאילו הייתי בארץ כ ציה שאין שם מים וארץ עיף כי כמוה ארץ לשון זכר כעתם ארץ ורבים כמוהו : כן· הנה אחשב בלבי וארוך והטעם כאילו הייתי בקדש ואני רואה עוזך שהוא הארון כ כמו ויתן לשבי עוזו : וכבודך· השכינה : כי טוב· הוא בעיני לראות חסדך שאתה שוכן בקרב ישראל מחיים על כן שפתי י ישבחונך : כן· ככה אברכך בעודי ו וברכת שמך אשא כפי וכמוהו רבים : כמו חלב· כמו את חלב הארץ ובא חסר בית שבעתי אילים וטעם ושפתי רננות שארנן לך בכל שפה שארע׳ או פי שיהללך יהיה שפה שתרנן לך כל שפה וזה קשור עם הבא אחריו : אם· כאשר אזכרך תתענג אז נפשי באשמורות· הם שלש כי אני חייב להודות לך כי אתה עזרתני ובהיותי בצל כנפיך ארנן כעוף המתגני דבקה· אין אהבה לנפשי רק אחריך גם אתה עזרתני להדבק בך וזה טעם כי דבקה ימינך : והמה· והנה לא הזכיר שם המלשינים והמגלים סודו לשאול רק רמז במלת והמה לשואה כמו תבואהו שואה : יבואו· המה בתחתיות ארץ כמו שואה ושפלה ממנה : יגירוהו· יגירו המגירים כמו ואמר ליוסף כל אחד מהם : והמלך· יש אומרים כי הוא שאול והנכון בעיני כי הוא דוד וטעם כל הנשבע בו באמת כמו תשבע בלשון והעד פי דוברי שקר· יש אומרים כי טעם הנשבע בו בעבור שבועת שאול : למנצח· שמע אלהים קולי בשיחי· טעם קולי שתצור חיי : תסתירני מסוד· הסוד הוא בסתר על כן תסתירני : מרגשת· כמו למה רגשו גוים : אשר שננו· כחץ שנון : דרכו חצם· כבר פירשתיו בפסוק דרוך חציו כי הטעם דרכו קשתם בחצים יש אומרים כי דבר מר שב אל לשונם או פעלם זה : לירות

ס״ג מזמור לדוד ח׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בריש סיפרא סימן ג׳ : ועיף ב׳ וסימ׳ כי אמרו העם· ועיף בארץ ציה· וששׁ עיף וסימ׳ ויבא עשו מן השדה והוא· הלעיטני נא כבן מן האדום· ויזנב בך כל הנחלשים· אין עיף ואין כושל· והקיץ ורקה נפשו· לא מים עיף תשקה : והבה י׳ ר״פ בקריא׳ וסי׳ נמסר בסוף ישעיה סימן ס״ג :

אַל־תִּבְטְחוּ בְעֹשֶׁק וּבְגָזֵל אַל־
תֶּהְבָּלוּ חַיִל ׀ כִּי־יָנוּב אַל־תָּשִׁיתוּ לֵב
: אַחַת ׀ דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ־שָׁמָעְתִּי
כִּי עֹז לֵאלֹהִים : וּלְךָ־אֲדֹנָי חָסֶד כִּי־
אַתָּה תְשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ :

סג מִזְמוֹר לְדָוִד בִּהְיוֹתוֹ
בְּמִדְבַּר יְהוּדָה : אֱלֹהִים ׀ אֵלִי אַתָּה
אֲשַׁחֲרֶךָּ צָמְאָה לְךָ ׀ נַפְשִׁי כָּמַהּ לְךָ
בְשָׂרִי בְּאֶרֶץ־צִיָּה וְעָיֵף בְּלִי־מָיִם : כֵּן
בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִךָ לִרְאוֹת עֻזְּךָ וּכְבוֹדֶךָ :
כִּי־טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים שְׂפָתַי
יְשַׁבְּחוּנְךָ : כֵּן אֲבָרֶכְךָ בְחַיָּי בְּשִׁמְךָ
אֶשָּׂא כַפָּי : כְּמוֹ חֵלֶב וָדֶשֶׁן תִּשְׂבַּע
נַפְשִׁי וְשִׂפְתֵי רְנָנוֹת יְהַלֶּל־פִּי :
אִם־זְכַרְתִּיךָ עַל־יְצוּעָי בְּאַשְׁמֻרוֹת
אֶהְגֶּה־בָּךְ : כִּי־הָיִיתָ עֶזְרָתָה לִּי וּבְצֵל
כְּנָפֶיךָ אֲרַנֵּן : דָּבְקָה נַפְשִׁי אַחֲרֶיךָ בִּי
תָּמְכָה יְמִינֶךָ : וְהֵמָּה לְשׁוֹאָה יְבַקְשׁוּ
נַפְשִׁי יָבֹאוּ בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ :
יַגִּירֻהוּ עַל־יְדֵי־חָרֶב מְנָת שֻׁעָלִים
יִהְיוּ : וְהַמֶּלֶךְ יִשְׂמַח בֵּאלֹהִים יִתְהַלֵּל
כָּל־הַנִּשְׁבָּע בּוֹ כִּי יִסָּכֵר פִּי דוֹבְרֵי־
שָׁקֶר : סד
לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד : שְׁמַע־אֱלֹהִים
קוֹלִי בְשִׂיחִי מִפַּחַד אוֹיֵב תִּצֹּר חַיָּי :
תַּסְתִּירֵנִי מִסּוֹד מְרֵעִים מֵרִגְשַׁת
פֹּעֲלֵי אָוֶן : אֲשֶׁר שָׁנְנוּ כַחֶרֶב
לְשׁוֹנָם דָּרְכוּ חִצָּם דָּבָר מָר :

לָא תֵיכְלוּן בְּטְלוּמָא וּבְאוֹנְסָא לָא
תְקַבְּלוּן מָמוֹנָא אֲרוּם יִשְׂגֵּא לָא
תְשַׁוּוּן לִבָּא : אוֹרָיְתָא חֲדָא מְמַלֵּיל
אֱלָהָא וְתַרְתֵּין זִמְנִין דְּנָן שְׁמָעִית
מִן פּוּם מֹשֶׁה סַפְרָא רַבָּא אֲרוּם
עוּשְׁנָא קֳדָם אֱלָהָא : וְלָךְ
אֱלָהָא לְמֶעְבַּד טִיבוּ לְצַדִּיקֵי אֲרוּם
אַתְּ מְשַׁלֵּם לֶאֱנָשׁ הֵיךְ עוֹבָדוֹי :
תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד בְּעִדַּן
מֶהֱוֵי בְּמַדְבְּרָא דִּי בִּתְחוּם שִׁבְטָא
יְהוּדָה : אֱלָהָא תּוּקְפִּי אַנְתְּ אַקְדִּים
בְּצַפְרָא קֳדָמָךְ צַהֲיָית לָךְ נַפְשִׁי
רְגִיג לָךְ בִּשְׂרִי בְּאַרְעָא צַדְיָא
וּמַשְׁלְהֵי סִדְלִית מוֹי : הֵיכְנָא
בְּאַתַר קוּדְשָׁא חֲמִיתָךְ זַכֵּי יָתִי ל
לְמֶחְמֵי עוּשְׁנָךְ וִיקָרָךְ : אֲרוּם
טַב הוּא חִסְדָּךְ דְּתַעְבֵּד לְצַדִּיקַיָּא
לְעָלְמָא דְּאָתֵי מִן חַיֵּי דִּיהַבְתָּא
לְרַשִּׁיעַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין בְּגִין כֵּן
סִפְוָתַי יְשַׁבְּחוּנָךְ : הֵיכְנָא אֲבָרְכִינָךְ
בְּחַיַּי בְּעָלְמָא הָדֵין בְּשׁוּם מֵימְרָךְ
אֶפְרוֹס יְדַי בִּצְלוֹ לְעָלְמָא דְּאָתֵי :
הֵיךְ תְּרַב וּדְהַן תִּסְבַּע נַפְשִׁי
וְסִפְוָן דְּתוּשְׁבְּחָן יְשַׁבַּח פּוּמִי :
אִין אִדְכַּרְתִּיךְ עַל דַּרְגִּישִׁי
בְּמַטְּרָתָא אֲרַגֵּן בְּמֵימְרָךְ : אֲרוּם
הֲוֵיתָא סָעִיד לִי וּבְטַלַּל שְׁכִינְתָּךְ
אַבּוּעַ : אַדְבְּקַת נַפְשִׁי בָּתַר
אוֹרָיְתָךְ בִּי סָעֲדַת יְמִינָךְ : וְהִינוּן
לְקְבוּרְתָּא יִתְבְּעוּן נַפְשִׁי יֵיעֲלוּן
בְּאַרְעִית אַרְעָא : יִדְחֲלוּנֵיהּ מְטוּל
מַחַת סַיְפָּא מֵיהֲבִית תַּעֲלַיָּא
יְהֶוְיָן : וּמַלְכָּא יֶחְדֵּי בְּמֵימַר אֱלָהָא
יְשַׁבַּח כָּל דִּי מְקַיֵּים בְּמֵימְרֵיהּ אֲרוּם יִסְתַּתְּמוּן פּוּמְהוֹן כָּל דְּמַלְּלֵי שִׁיקְרָא :
לְשַׁבָּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד : שְׁמַע אֱלָהָא קָלִי בְּעִדָּן צְלוֹתִי מִדְּלוּתָא דִּבְעִיל
דְּבָבִי תִּנְטוֹר חַיָּי : תְּטַמְּרִינַנִי מֵרָזֵהוֹן דְּמַבְאֲשִׁין מֵאִתְרְגוּשַׁת עָבְדֵי שְׁקַר : דִּי שְׁנִינָא
הֵיךְ סַיְפָּא לִישָּׁנְהוֹן נַגְדֵי קַשְׁתְּהוֹן מַשְׁחוּ גִּירְרֵיהוֹן סַמָּא דִּקְטוֹל וּמְרִיר :

וישבע ב׳ קמץ וסימ׳ יתהלל כל הנשבע בו· כטוב כחטא הנשבע כאשר : ס״ד למנצח מזמור י׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בספרא סימן ל״א :

לירות במסתרים תם פתאם ירהו
ולא ייראו : יחזקו למו דבר רע
יספרו לטמון מוקשים אמרו מי
יראה למו : יחפשו עולת תמנו חפש
מחפש וקרב איש ולב עמק : וירם
אלהים חץ פתאום היו מכותם :
ויכשילוהו עלימו לשונם יתנודדו
כל ראה בם : וייראו כל אדם ויגידו
פעל אלהים ומעשהו השכילו :
ישמח צדיק ביהוה וחסה בו ויתהללו
כל ישרי לב :

ס ה למנצח מזמור
לדוד שיר : לך דמיה תהלה אלהים
בציון ולך ישלם נדר : שמע תפלה
עדיך כל בשר יבאו : דברי עונת
גברו מני פשעינו אתה תכפרם :
אשרי תבחר ותקרב ישכן חצריך
נשבעה בטוב ביתך קדש היכלך :
נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו
מבטח כל קצוי ארץ וים רחקים :
מכין הרים בכחו נאזר בגבורה :
משביח שאון ימים שאון גליהם
והמון לאמים : וייראו ישבי קצות
מאותתיך מוצאי בקר וערב ת
תרנין : פקדת הארץ ותשקקה

לגראה בטומריא דלא מום בתכיף
יגרון ליה ולא ידחלון : יתקפון
להון פתגם ביש ישתעון למכמן
תקלין אמרין מן חמי להון :
יבלשון למשכח עילין לשיצאה
זכאין בלושא דמתבליש בגוף בר
נשא והירהורי ליבא עמיקא :
ויגרי עילויהון אלהא גירא בתכיף
ויתנון על מחתיתהון : ויתקלון
להון לישנהון יטלטלון כל דחמי
בהון : וידחלון כל בני נשא ויחוון
עובדא דיי אלהים ועובדיה יהוון
מתביינין : יחדי צדיקא ביי ויתרחיץ
במימריה וישתבחון כל תריצי ל
ליבא : לשבחא
תושבחתא לדוד שירתא :
קדמך מתחשבא היך שתיקותא
תושבחתא אלהא די שכינתיה
בציון ולך ישתלמון נדרי : מקבל
צלותא לותך כל בני בישרא ייתון
: פתגמי עוין תקפו מניכור חננא
אנת תכפרינון : טובוי דתבחר
ותקרב ישרי דרתך יסרון צדיקי
נשבע בטוב ביתך קודשא דהיכלך
: דחילן בצדקתא תקביל צלותהון
אלהא פורקנא סברא דכל סיפי
ארעא ונגוות ימא דרחיקין מן
יבישתא : דאתקן מזוניא ליעלי
טוריא בכח גבורתיה מזריז קמור
בגבורתא : ממאיך רגוש ימיא ורגוש גליהון וריכפת אומיא : ודחילו יתבי סייפין
מאתוותך מפקני צפר ורמש תסדר בפומהון שבחא : אידכרתה ארעא ואשקיתה

במסתרים ג' דגשים וסימ' אם יסתר איש במסתרים · במסתרים יהרג נקי · לירות במסתרים · וסימ' בלשון
ארמי גברא קטל שליבא : עולת ג' כתיב בקמ"ץ בתרא וסימ' אבנים שלמות תבנה · אף בלב עולת תפעלון ·
יחפשו עולת טבנו חפש : ועיין בר"ש סד"ר בקמ"ץ : ומעשהו ג' וסימ' ויאבר מנוח עתה יבא דברך · ואיש במעון

ומעשהו · וייראו כל אדם ויגידו : ס"ה דומיה ד' וסימ' נמסר בסיפ' ריש סימ' ס"ב : ישלם ב' קמץ וא' פתח וסימ'
לך דומיה תהלה · הן צדיק בארץ · וירא מצוה הוא ישולם · קדמא פתח : קדוש ג' חס' וסימ' מלכים יראו
וקמו · נהר פלגיו ישמחו עיר · אשרי תבחר ותקרב ישכן חצריך · וכל קודש חס' בבא וזעם על ברית קודש :
קצוי ארץ ג' וסימ' נמסר בישעיה סימ' כ"ו :

רשי

לירות במסתרים תם · יורוהו בחציהם : יספרו לטמון מוקשים · ידברו אל המלך בערמה דברים טובים שאפי' המלך לא הבין למה היו עושין כך והם היו מתכוונים לטעון לדניאל מוקשים להלכד בהם שאמרו לדריוש אתייעטו כל סרכי מלכותא וגו' לקיימא קיים מלכא וגו' שלא יתפלל שום אדם תפלתו לפני שום אלוה חוץ ממך עד שלשים יום : יחפשו עולות · מבקשים עלילות כמו שנאמ' הוו בעין עילה להשכחה לדניאל : טמנו · בלבם ולא גילו דעתם את חפש העלילה המחופש על ידם וקרב מחשבותם ועומק לבם : וקרב איש · איש מהם כל אחד ואחד טמן מחשבתו : וירם אלהים · ירה אותם לגוב אריות כדכתיב ואמר מלכא והיתיו ל לגבריא אלך די אכלו קרצוהי די דניאל ולגוב אריותא רמו וגו' : ויכשילוהו עלימו לשונם · הכשלון שרימוהו להכשילו ע עלימו נהפך לשונם : יתנודדו · בראשם להניע ראש ולשחק ע עליהם כל רואה בם : ישמח צדיק · דניאל : ויתהללו כל ישרי לב · יתפארו על יושר לבם ויתבחו בעצמם כי בטוחי' הם שתבא בעזרתם : לך דומיה תהלה · השתיקה תהלה לך לפי שאין קץ לשבחך והמרבה בשבח אינו אלא גורע : אלהים בציון · אלהים השוכן בציון מפאתי שימו כבוד תהלתו לא יותר מדאי אך דומיה תהלה וכמדומה הללוהו באימה בלשון הללו יה שם בן שתי אותיות מ מתורגם דחילא עזי וזמרת יה ויד על כס יה ולשון וגילו ברעדה דומה לזה · ד"א לך דומיה תהלה אלהים בציון את אשר דוממת והחרשת על מה שעשו אויביך בציון תהלה היא לך ש שיכולת בידך להנקם ואתה מאריך אף : דברי עונות גברו מני · ואין אנו יכולים להספיק לסדר כולם לפניך לפי שהם רב אלא בכלל אחד אנו מתפללים לפניך שפשעינו אתה תכפרם : אשרי · מי אשר תבחר ותקרב אשר ישכון בחצריך : נשבעה בטוב · שבביתך ומקדושת היכלך שבביתך שורה שם : נוראות בצדק תעננו · בצדקתך תעננו לעשות נוראות בגוים : מבטח · אתה ומגום לכל יושבי קצוות ארץ מקצה הארץ ועד קצותה : וים רחוקים · אפילו לרחוקים שבים אתה מבטח שבכל מקום ממשלתך : מכין הרים בכחו : שמצמיח ההרים שהם קשים בכחו ומזמן ומכין בהן מזונות ומכין מטר כדכתיב המכין לארץ מטר המצמיח הרים : נאזר בגבורה · לפי שבא להזכיר גבורת גשמים אמ' נאזר בגבורה : משביח · משפיל וכן ואחכם באחור ישבחנה בשוא גליו אתה תשבחם : מוצאי בקר וערב תרנין · לך את הבריות יושבי הקצות בבקר אומרי' ברוך יוצר המאורות ובערב ברוך מעריב ערבים : פקדת הארץ · כשאתה חפץ להטיב אתה פוקד את הארץ ותשקה אותה : רבת

אבן עזרא

לירות במסתרים · על כן תסתירני · ולא ייראו · תחת השם שהוא רואם : יחזקו · זה יחזק את זה לעשו' הרע : יחפשו · מבנין הקל ונפתח סימן העתיד בעבור אות הגרון כמו יעלזו חסידים בכבוד : עולות · מגזרת עול כמו ועולתה קפצה פיה · ודעת מדקדקי ספרד כי חסדי יי' כי לא תמנו כמו תממו והנון במקום אות הכפל והעד על זה כי לא כלו רחמיו ועד שני כי לא מצאנו מזאת הגזרה בפעלים עלומי העי"ן שקראום חכמי צרפת שניים ועד שלישיים כי תמנו חפש מחופש ש שאיננו באתנח הוא פתוח ולא היה כמו כי עתה שבנו היה קמוץ והנה טעמו שיתמו ל לחפש המחופש וכל זה בסתר וזה טעם וקרב איש ולב עמוק : וירם · כנגד לירות : חץ פתאום · כנגד פתאום יורוהו : ויכשילוהו · כנגד שנכו למוקש : וייראו · כל אדם שרא' מעשה השם שגמל הרשעים כפי מחשבתם לעשות לצדיקים ולתמימים : ישמח צדיק · שהוא תם כנגד לירות ב במסתרים תם ויוסיף אומץ : למנצח · לך דומיה תהלה · זה המזמור חברו דוד ב בהיות הארון או חברו אחד המשוררים ב בהבנות בית המקדש והוא הנכון בעיני ו ודומיה מגזרת דמות או הוא כמו אך לאלהים דומיה נפשי כטעם דום ליי' והתחולל לו ד דומו עד הגיענו אליכם והטעם כי התהלה ממתנת לך בציון מן הבאים שמה להלל במקום הארון ושמה לך ישולם נדר : שומע · כי בית המקדש בית תפלה נקרא לכל ה העמים כאשר הזכיר שלמה בתפלתו על כן יבואו כל בשר עדיך עד מקומך : דברי · קשור וכתוב למעלה שכל בשר יבאו עדיך כי אתה שומע תפלה שמעת תפילתי בהתודותי עונותי וכפרת כל פשעינו וזה המזמור חברו המשורר בשנת בצורת והתפללו אל השם ושמע תפלתם וטעם גברו ממני דברי המשורר המתפלל כי אני הודיתי כי הייתי רב עונות ואני ועמי פשענו על כן באה צרת הבצורת : תבחר · בחסרון מלת אשר כמו לכל יבוא גבורתך וככה הוא אשרי אשר תבחר בו ותקרב שישכן חצריך וטעם נשבעה יתענג הנשמה בעבודת השם בבית המקדש ויסרת בטוב גם אחר עמו בטוב קדוש היכלך והטעם בטוב הכבוד שהוא הקדוש ויש אומרים בטוב ביתך אתה הקדוש בהיכלך : נוראות · הטעם כאשר יעבור הגוי את השם ישב בטח בלי פחד אויב ולא רעב והטעם כאשר אנו יראים אז תעננו להושיענו וטעם בצדק כאילו כתו' בצדקך או בצדק שעשינו תשובה וכפרת פשעינו · אמ' ר' משה מבטח כל קצוי ארץ כל אנשי כמו וכל הארץ באו מצרימה ואנשי' רחוקים והטעם כי תושיע שהם בקצות הארץ ובים ואין יכולת באדם להושיעם ולפי דעתי בעבור היות קצות כל גוף אינם נופות כמו בורא קצות הארץ וטעם וים רחוקי' בעבור היות חצי כדור הארץ ימים ואמר רחוקי' בעבור היותם רבו' : מכין · בעבור שהזכיר הארץ הזכיר ההרים בעבור שהם כמו עמודים וטעם נאזר בגבורה שנראתה גבורת השם בהרים הגבוהים שנברא על כן נקראו הררי אל ולפי דעתי שהזכיר שהוא מבטח הדבר שאיננו נראה וגבורתו נראית בגופות הגדולות : משביח · כמו תשבחם משקיט כדרך אתה מושל בגאות הים בעבור שהזכיר וים רחוקים וטעם והמון לאומים הנמשלים למים כמו את מי הנהר העצומים והנה השם יושיעם מהבצורת ומהצר : וייראו יושבי קצות · כנגד בית המקדש : מאותותיך · והם גבורות המטר כמו עושה גדולות עד אין חקר וטעם מוצאי בקר האותות היוצאות הנראות בבקר ובערב בעבורם ירננו בני אדם והנה יהיה מלת תרנין יוצאה לשנים פעולים ורבי משה אמר כי תחלת היום והלילה שסוף זה תחלת זה הם סבת הרננה : פקדת · זה הפסוק לאות על שנת בצורת היתה בציון וחשב האויב לבא על ציון להביאה במצור והשם פקד ארצו שהיא ארץ ישראל · ויש אומרים תשוקקיה כמו ותשקיה ואין זה נכון והעד וכפש שוקקה רק הוא כמו וירם תולעים ויבאש וכבר באש וככה רבים וכן הוא פקדת הארץ וכבר שוקקתה ובעבור זה הזכיר פקדת : רבת

רבת. התי"ו כמו ושבת לנשיא והתואר חסר כטעם דבריה רבה: תעשרנה. היה ראוי להיות תחת השי"ן חירק אם המלה מהבניין הכבד ואם מהקל יהיה הפועל יוצא כדרך יעשר שהוא שי"ן שימצא ככה על שלשה בנינים: פלג. המחובר מהמטר ומ"ש דגש שב אל פקדת הארץ: כי כן תכינה. שב אל הארץ: תלמיה.

רבת תעשרנה. הרבה אתה מעשרה מפלג שלך שהוא מלא מים ותכין בו דגנם של יושבי הקצות כי בכן אתה מכין אותה: תלמיה. הן שורות המחרישה: רוה. כמו לרוה: נחת גדודיה. כמו לנחת גדודיה להניח לגדודיה לעשות נחת לבריות אתה ממוגגה ברביבים של מטר תמוגגה לשון המסה: עטרת שנת טובתך.

תלמיה ב' וסימ' תלמיה רוה נחת גדודיה. ויחד תלמיה יבכיון: תמוגגנה ג' חס' בליש' בקריא' וסימ' והגבעות התמגגו. ברביבים תמגגנה. ותמגגני תושיה: ס"ו ישתחוו לך ויזמרו לך חד מן י"ד פסוקין לך לך וסימ' חלילה לך מעשות. עם אשר תמצא את אלהיך. ויאמר עשו יש לי רב. והיה כי יביאך. ושמעת ישראל ושמרת.

רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים
תכין דגנם כי כן תכינה: תלמיה
רוה נחת גדודה ברביבים תמגגנה
צמחה תברך: עטרת שנת טובתך
ומעגליך ירעפון דשן: ירעפו נאות
מדבר וגיל גבעות תחגרנה: לבשו
כרים הצאן ועמקים יעטפו בר
יתרועעו אף ישירו: סו
למנצח שיר מזמור הריעו לאלהים
כל הארץ: זמרו כבוד שמו שימו
כבוד תהלתו: אמרו לאלהים מה
נורא מעשיך ברב עזך יכחשו לך
איביך: כל הארץ ישתחוו לך
ויזמרו לך יזמרו שמך סלה: לכו
וראו מפעלות אלהים נורא עלילה
על בני אדם: הפך ים ליבשה בנהר
יעברו ברגל שם נשמחה בו: משל
בגבורתו עולם עיניו בגוים ת
תצפינה הסוררים אל ירימו למו
סלה: ברכו עמים אלהינו והשמיעו
קול תהלתו: השם נפשנו בחיים
ולא נתן למוט רגלנו: כי בחנתנו
אלהים צרפתנו כצרף כסף:
הבאתנו במצודה שמת מועקה
במתנינו: הרכבת אנוש לראשנו
באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה:
אבוא ביתך בעולות אשלם לך נדרי:
אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי:

סוגי עללתה תעתרינה מן קובת
דאלהא די בשמיא מליא מיטרא
תתקין עיבוריהון ארום היכנא
תשכללינה: מרביני ציפתהא רווי
אשרך גייסהא בצייתא תבריך:
אכליליתא שנת טוב ברכתך ו
וכיבשי אורחך יבסמון דיהנא:
יבסמון תושבחת מדברא ודיצא
גלמת תקסרן להון: יעלון דיכרי
עלוי ענא ומישריא יתחפין עיבור
יתיכבון ברם ישבחון:
לשבחא שירא תושבחתא יביבו
קדם יי כל יתבי ארעא: שבחו איקר
שמיה שוו איקר תושבחתיה:
אמרו קדם אלהא מה דחילין הינון
עובדך בסגיעי עושנך יכדבון לך
בעלי דבבך: כל יתבי ארעא יסגדון
קדמך וישבחון לך ישבחון שמך
לעלמין: איזילו וחמון עובדי אלהא
דחיל מרי תקופין על בני נשא:
הפך ימא דסוף ליבשתא בנהר
יורדנא עברו בני ישראל בריגליהון
אוביל יתהון לטור קודשיה תמן
נחדי במימריה: דשליט בכח
גבורתיה על עלמא עינוי בעממיא
מסתכלין מסרהובין לא יתרמון
להון לעלמין: בריכו עממיא
אלהים ואשמיעו קל תושבחתיה:
דמני נפשנא בחיי דעלמא דאתי ולא
מסר לאיזדעזעא ריגלנא: ארום
בחנתנא אלהא אתכתנא היך קינאה
דמתיך סימא: אעלתנא במצודתא
שויתא שושמתא בחרצנא:
אמאכתנא ארכבתא מרי מזופיתא על רישנא דנתא יתנא כדי בנורא ובמוי ואפיקתנא
לרוחתא: איעול לבית בעלוון אשלם לך נדרי: די פתחו סיפוותי ומליל פומי כדעק לי:

על ידי הגשמי' אתה מעטר בכל טוב את השנה שאתה חפץ להטיב: ומעגליך. הם השמים שהם אבק רגליך: ירעפון. יטפון: דשן. שומן: ירעפו. השמים בנאות המדבר: לבשו כרים הצאן. יתלבשון השרון והערבה מן הצאן הבא' לרעות הדשא אשר הצמיח המטר: ועמקים יעטפו בר. על ידי המטר יהיו מעוטפים העמקים בתבואה ואז יתרועעו הבריות תרועת שמחה וישירו מרוב הברכה: זמרו כבוד שמו. זמרו בכבוד שמו אי נמי כפרו כבוד שמו בזמר ושיר: מה נורא. כל אחד ממעשיך: ברוב עוזך. כשאתה מראה לעולם עוזך על ידי דבר או חרב או רעב או ברקי' אויבך הרשעי' מרוב פחד מודים על כחש ועבירות שבידם ע"כ התו': נורא עלילה. יראוהו על בני אדם פן ימצא להם כמעכי כל מעשיהם גלוים לך: הפך ים ליבשה. ים סוף: שם נשמחה בו. מ"ג שם היה דבר שהיה נשמח בו: אל ירומו. אל תהי ידם רמה: ברכו עמים אלהים. על נפלאותיו שהוא שם בחיים נפשנו בחיים בגלות ואינם יכולין להשמיד אותנו: כי בחנתנו. בגל' בגולה: צרפתנו. להסיר הסיגים ממנו שנשוב בתשובה לפניך כמו שצורפים הכסף להסיר הסיגים ממנו: הבאתנו במצוד'. במקו' צר כמו במאסר: מועקה. לשון מסגר וכל המעיק המציק כמוהו: הרכבת אנוש לראשנו. מלכי כל אומה ואומה: אבא ביתך. בבנותך בית המקדש כשלש כדריכו שנדרנו בגולה:

מחים

כמו בתלם עבותו ויש אומרים נחת גדודיה הורד גדודותיה כמו על כל ידים גדודות והם קוים לארים רמס הכתו' לגדודות והטעם פירוש ויש אומרים מגזרת גדוד יגודנו והטעם על הגשמים והטעם על הזרעים: עטרת. עד שתהיה זאת השנ' בקרב שנים כמו המלכה בעלת העטרת בתוך הבנות וטעם ומעגליך דרך משל והמעגל הם המקומות העשויות להתחבר מי גשמי הגלות: ירעפו. הנה מעגליך ביישוב ונאות מדבר כמו נאות רועים והגבעות תחגרנ' גיל בהראות הדשא והעשב: לבשו. כמו עם חלב כרים שיהיו רבים וקדמונינו ז"ל פירשוהו לשון נקייה והנכון בעיני כי כרים כמו כר נרחב והעד והעמקים: יעטפו. מגזרת המתעטה כמו ילבשו ויתרועעו מגזרת תרועה כדרך ההרים והגבעו' יפצחו לפניכם רנה: למנצח. הריעו לאלהים. לא הזכיר שם המחבר ובעבור היותו לשון רבים ולא ימצא ככה ברוב המזמורים שהם לדוד על כן יתכן שגם זה המזמור לאחד המשוררים: זמרו. טעם שימו כי תהלתו כבוד הוא לכם והטעם בתהלתו תכובדו: אמרו. מה נורא. כל אחד ממעשיך כמו בנות צעדה עלי שור וטעם יכחשו שיעידו כי שקר וכחש הוא בידם: כל. הזכיר אויביך הקרובי' ואמר כל הארץ ואין הפרש בין יזמרו לך או ויזמרו לך והטעם כפול: לכו. יאמר זה לזה לכו בואו כמו

לא תטע לך אשרה. וכתבת עליהן את כל דברי. למען הקים אתך. בחר לך אחת מהנה. וחברו דוד"ה. מה אעשה לך אפרים. אם גנבים באו לך. כל הארץ ישתחוו לך. מה יתן לך ומה יוסיף: רגלנו ג' חד חס' וסימ' ולאמים תחת רגלינו. ולא נתן למוט רגלנו. עומדות היו רגלינו. מציעהא חס': ובמים ג' פתחין באתנחתא ובסוף פסוק וסימ' באנו באש ובמים ותוציאנו. וישם נהרות למדבר. ארץ לא שבעה מים וסימ' בלשון ארמי מדברא ונורא גהנם. וב' זקפי' קמצין וסימ' ארץ נחלי מים. יבשו אפיקי מים וסימ' בלשון ארמי נחלי איבשין. וכל אסף דכוו' בב"ג פתחין דמסרינן ברישא:

לכו נא ונוכחה והטעם לכו אלינו: נורא. דבק עם עלילה נורא המעשה והאומר כי הה"א נוסף והוא כמו עליון תועה הוא כי הה"א סימן לשון נקבה כי לא ימצא בשמות הה"א נוסף רק אם היתה המלה מלעיל ושורק ושורקה כמו צדק וצדקה: הפך. יספר מעשה השם הקדמונים וטעם בנהר הוא הירדן שעברו ישראל בשמחה והארון עומד: מושל. אין עולם בכל זמן בכל המקרא רק זמן וככה והטעם שהשם מושל לעולם כמו מושל נכח ברוב גבורתו וממשלתו בגוים שהוא רואם כי אין נכון להיות בית גבורתו כמו משל בגו כי אין לו טעם. הנה הזכיר כי ממשלתו בים וביבשה על כן לא ירומו הסוררים המורדים בו: ברכו. הטעם העמים כמו היבוסים שהיו תחת יד ישראל או יאמר לכל כולכו חייבין לברך השם ויש אומרים כי טעם עמים ישראל כמו אחריך בנימין בעממיך ונהוא הנכון: כי. דרך משל בעבור צרה שבאה אליהם והשם נסם לדעת אשר בלבבם גם זה דרך משל כי הכל לפניו גלוי טרם בראותו לב המחשב: הבאתנו. כמו במצודה רעה: מועקה. כמו עקת רשע צרה וככה קרגו' ומועקה שם או הוא פעול ותחסר מלת התואר והטעם שהוא דבר מכיר מתניהם: הרכבת. הטעם שהוא רוכב על במותימו וכהיה כמו הבאים באש או במי' כמו מכה אביו ואמו וטעם לרויה לאויר כי באש יבש ובמים יסטף: אבוא. דברי המשורר או ידבר על לשון הפקיד על המלחמה: אשר פצו. הוא הנדר כמו ואנכי פציתי פי:

שלות

מיחים. שמנים לשון מוח: כל יראי אלהים. הם הגרים שנתגיירו: אליו פי קראתי.
כשהייתי בצרה קראתיהו וספרתי רוממותיו בלשוני. ורומם. כמו ונתרומם.
תכ׳. בפי קראתי אליו ורומם שם תלה רוממות שלו מוכן תחת לשוני להוציאו
בפה כמו יכחידנה תחת לשונו: און אם ראיתי וגו׳. לא פעל עמנו כחטאתינו
עשה עמנו כלא רואה ולא שומע
און שבלבבנו: אכן. באמת
ים לדעת: אשר לא הסיר
תהלתי מלפניו וחסדו לא הסיר
מאתי: ויאר פניו. להראות
פנים שוחקות לתת טל ומטר:
לדעת בארץ דרכך. להודיע
שמדתך להטיב לעמך ועל זה
יודוך וישמחו וירננו לאומים:
כי תשפוט עמים במישור.
לזכות: תנחם. תנהגם בדרך
המישור ועל זאת יודוך עמים
כולם: ארץ נתנה יבולה. וגם
על הארץ שנתנה יבולה ועל אשר
יברכנו השם: וייראו אותו כל
אפסי ארץ. שיאמרו ראו אלו
שהיו יראי השם איך ברכם ו
וגדלם: יקום אלהים ויפוצו
אויביו. עשו וכיוצא בו:
כהנדוף. כהתנדף כאשר
יתנדף העשן כן יתנדפם: מפני
אלהים. מפני הארון בימי
משה ובנוחה יאמ׳ שובה יי׳ וגו׳:
ויסיסו בשמחה. וזהו המשוש
וכן יאמרו שירו לאלהים וגו׳:
סולו. לשון שבח וכן לא תסלה
בכתם אופיר המסולאים בפז:
ביה שמו. בשם יה שהוא לשון
יראה כדמתרגמינן דחילא עזי
וזמרת יה וכן כי יד על כס יה ב
בתרגום וכן כי ביה יי׳ אדי בכן
תתפרקון במימ׳ דחילא יי׳ ותקיף
עלמיא אומר המשורר שבחו
לפניו וגורו מפניו ועלזו וזהו ד
דוגמת האמור במקום אחר ו
וגילו ברעדה: אבי יתומים.
זהו השבח שתשבחו לפניו כל
הענין עד סוף כל המזמור אבי
יתומים שנעשה אב לישראל שהם
יתומים כמו שנאמר יתומים היינו
ואין אב: ודיין אלמנות.
שעשה משפטה של ירושלם ש
שנאמר בה היתה כאלמנה:
מושיב

עולות מיחים. על משקל מתים והשם חסר וככה עולות כבשים שמנים בעלי מוח:
אילים. הם הגדולים וסלה באמת: לכו. אשר עשה אלהים לנפשי: אליו פי.
יחסר בי״ת כמו כי ששת ימים בפי קראתי: ורומם. ויותר מרומם היה תחת לשוני
רמז ללב ויש אומרים כי הטעם כפול ורומם כמו ומורק ושוטף: און. כאשר

שמע אלהים ג׳ כי שמע אלהים את קול הנער. שמע אלהים ויתעבר. אכן שמע אלהים הקשיב: ס״ז יאר
ב׳ וסימ׳ פניו אליך. יאר פניו אתנו סלה׳ ואינון מן א״ב מן כ״ב י׳ ברישיה וסימ׳ נמסר בבסרה רבתא בעוד ד״ויד:
מישור י׳ מ״ל וסימ׳ נמסר במלכים סים׳ ב׳: ארץ י״ג ר״פ בקריא׳ וסימ׳ לקבן בסי׳ כ״ח: נתנה יבולה ד׳ חס׳ את בליש׳

עֹלוֹת מֵיחִים אַעֲלֶה־לָּךְ עִם־קְטֹרֶת אֵילִים אֶעֱשֶׂה בָקָר עִם־עַתּוּדִים סֶלָה: לְכוּ־שִׁמְעוּ וַאֲסַפְּרָה כָּל־יִרְאֵי אֱלֹהִים אֲשֶׁר עָשָׂה לְנַפְשִׁי: אֵלָיו פִּי־קָרָאתִי וְרוֹמַם תַּחַת לְשׁוֹנִי: אָוֶן אִם־רָאִיתִי בְלִבִּי לֹא יִשְׁמַע אֲדֹנָי: אָכֵן שָׁמַע אֱלֹהִים הִקְשִׁיב בְּקוֹל תְּפִלָּתִי: בָּרוּךְ אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־הֵסִיר תְּפִלָּתִי וְחַסְדּוֹ מֵאִתִּי:

סז לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר: אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה: לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ: יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישֹׁר וּלְאֻמִּים בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה: יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ: יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ:

סח לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר שִׁיר: יָקוּם אֱלֹהִים יָפוּצוּ אוֹיְבָיו וְיָנוּסוּ מְשַׂנְאָיו מִפָּנָיו: כְּהִנְדֹּף עָשָׁן תִּנְדֹּף כְּהִמֵּס דּוֹנַג מִפְּנֵי־אֵשׁ יֹאבְדוּ רְשָׁעִים מִפְּנֵי אֱלֹהִים: וְצַדִּיקִים יִשְׂמְחוּ יַעַלְצוּ לִפְנֵי אֱלֹהִים וְיָשִׂישׂוּ בְשִׂמְחָה: שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו: אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן אַלְמָנוֹת אֱלֹהִים בִּמְעוֹן קָדְשׁוֹ:

עלוון שמינין אסיק קדמך עם קטורת בוסמין קרבן דיכרין אעביד תורין עם ברחי לעלמין: איזילו שמעו ואשתעי כל דחליא דאלהא מה דעבד לנפשי: לותיה בפומי קריתי ותושבחתיה תחות לישני: שקר אין חמיתי בלבי האפשר דילא ישמע יי׳ בקושטא שמע אלהא אצית בקל צלותי: בריך אלהא דלא אעדי צלותי וטוביה מיני: לשבחא בנגינתא תושבחתא ושירתא: אלהא יחוס עלנא ויברכיננ׳ ינהיר זיו אנפוי עמנא לעלמין: להודע בארעא אורחך בכל עממיא פורקנך: יודון קדמך עממיא אלהא יודון קדמך עממי׳ כולהון: יחדון וידוצון אומיא ארום תדין עמיא בתירוצא ואומיא בארעא תדברינון לעלמין: יודון קדמך עמיא אלהא יודון קדמך עמיא כולהון: ארעא יהבת איבה יבריך יתן אלהא אלהנא: יבריך יתן אלהא וידחלון יתיה כל סייפי ארעא: לשבחא לדוד תושבחא ושירא: יקום אלהא יתבדרון בעלי דבבוי ויערקון סנאוי מן קדמוי: היכמה דישקיף תננא ישקפון היכמה די יתמסי שעוא מן קד׳ אשא יהובדון רשיעיא מן קדם אלהא: וצדיקיא יחדון וידוצון קד׳ יי׳ ויחדון בחדוא: שבחו קדם אלהא שבחו שום יקריה קלסון ליתיב על כורסיה יקריה בערבות יה שמיה וביעו קדמוי: אבוהון דיתמי ודיינהון דארמלן אלהא במדור בית שכינת קודשיה: אלהא די מזוג זוגים יחידאין לבר זוגא כחד דאפיק בית ישר׳ דהוון אסירין במצרים על עובדיהון דאבהתהון כשרין בפומבי ברם פרעה ומשיריתיה דסריבו לשלחותהון שרון צחיחין:

בנתינה וסימ׳ ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ. ונתן עץ השדה את פריו. גם יי׳ יתן הטוב. ארץ נתנה
יבולה: ס״ח אויבינו ה׳ מ״ל וסימ׳ הנה בן נולד לך. יקום אלהים יפוצו. הרימות ימין צריו. אויביו ילבשו
בשת. ברצות יי׳ דרכי איש גם אויביו: ביה ב׳ וסימ׳ כי ביה יי׳ צור עולמים. סלו לרוכב בערבות ביה שמו:

מיחים ל׳ מלרע׳ ונקד חס׳ ינר קדמ׳ ויקרא מחים

הייתי קורא בפי אילו
היה און בלבי לא היה
השם שומע מה שאני
קורא והאות שלא היה
און בלבי: אכן. כמו
אכן נודע הדבר:
ברוך. שעזרני
להתפלל ולא הסיר ו
וחסדו היה שאתפלל
אליו: למנצח. אלהים
יחננו. גם זה המזמור
לא ידענו מי חברו:
אלהים יחננו. כמו
חנונו אתם כמו אשר
חנן וטעם יברכנו ש
שיוסיף על אשר יחוננו
וטעם יאר פניו
שנמצא חן בעיניו כ
כאשר נשא מאתו:
לדעת. אז יהי נודע
דרך השם לברך ה
המעטים ולהוסיפם:
יודוך. גם יודוך א
עמים: ישמחו.
שטעם הנה בעבור ה
הטובות שתעשה ע
עמנו: יודוך עמים.
גם בעבור משפטיך
כי תצדיק צדיק ו
ותרשיע רשע ותשקיט
הארץ בהשפט הרשע
גם על זה יודוך: ארץ
. ושב לבאר מה טעם
יברכנו שהארץ תתן
יבולה: יברכנו אלהים.
בכל מעשינו אז יראו
אותו כל אפסי ארץ
שלא שמעו את כבודו
ואת גדלו: למנצח
לדוד. יקום אלהים
יפוצו אויביו. זה
המזמור נכבד מאד
ורובי מפרשים פ
פירשוהו על מתן ת
תורה ועדותם יי׳ בם
סיני בקדש רק לא י
יוכלו לדבק הטעמים
כי אחר שנכנסו לארץ
ישוב לבקיעת הים כ
כצאת אבותינו ממצרי׳
וזאת הנכנה דרך כ
כנונה והנכון בעיני
כי זה המזמור חברו
דוד על המלחמה ש
שהיתה לו עם ערלים
ורוב מחנהו היה יהוד׳
ובנימן וזבולון ונפתלי
אז נראתה גבורתם
במלחמה על כן הזכירם והעד שהחל יקום וזה דומה לדברי משה קומה יי׳ והטעם כי בקומו יכוסו מיד המשנאים וטעם הקימה הראות גבורתו: כהנדוף. בא תנדוף
כלם כמו וכל עצביכם תנטשו: כהמס. שם הפועל מפעלי הכפל: דונג׳ שעוה: יאבדו רשעים. הם הנלחמים עם דוד: וצדיקים. שהם עם דוד והם ישראל ישמחו:
שירו. יאמרו אלה לאלה שירו לאלהים: סלו. כמו סלסלה כענין הללו: בערבות. שם לשמים ורבי משה אמר נקרא כן שמים בעבור שהוא רחב גם אמר כי מלת סלו
כמו סולו סולו המסילה וטעם לרוכב בערבות הוא החוגג אל בית השם שהוא רוכב ערבה והנכון שהוא לרוכב בשמי שמי קדם ובעבור כי התנועות שלש האחת עולה
כמו האש וכנגדו ההר והשנית יורדת כמו הארץ וזה כנגד השפלה והערבה אמצעית כתנועת הגלגל וב״ת ביה משרת והטעם בשם הזה סולו אותו ורוממוהו לא כאשר
חשבו רבים כי הב״ית עיקר עד שיעשו כן עם כל האותיות וככה כי ביה יי׳ תוקף הנכוח: אבי. אע״פ שהוא עליון שהוא רוכב בערבות כמו כי רם יי׳ ושפל יראה והוא היתום
אשר אין לו עוזר ואפילו דעת אין לו וככה בתורה כי יי׳ אלהיכם הוא אלהי האלהים ואחריו עושה משפט יתום ואלמנה וטעם במעון קדשו אף על פי שכבודו מקום גבוה
ויתומים בתחתית התחתית שהיא הארץ: אלהים

אלהים. ביתה. על דרך כי בית יעשה לך יי׳ ויעש להם בתים אים וביתו שה לבית והטעם כי היחידים ישימם רבים ויוסיפם ומלת בכושרות קשורה עם אסירים כאילו אמר אסורים בזיקים וטעם כושרות הכבל שטעמו כמו ידיה שלחה בכישור וטעם סוררים העושים חמס ליתומי׳ ומלת צחיחה כמו צחה צמא כמו והשביע

מושיב יחידים ביתה. ישראל שהיו מפוזרין ככנס יחד איש איש מביתו והושיבם בית שלם וכניסיה שלימה: מוציא אסירים בכושרות. הוציא את ישראל ממצרים בחדש שהוא כשר להולכי דרכים לא חמה ולא צנה: אך סוררים. מצרים: שכנו צחיחה. כשארם ארצם ציה ושממה: בצאתך. כשנסעת בצעדך בצעדך בצער

בצעדך ב׳ וסימ׳ משודה אדם. בישמן סלה: ארץ י״ג ר״פ בקריא׳ וסימ׳ ארץ מצרים לפניך במיטב הארץ. ארץ רפאים תחשב. ארץ חטה ושערה. ארץ אשר לא במסכנת תאכל. ארץ אשר יי׳ אלהיך דרש. ארץ ארץ שמעי. ארץ נתנה יבולה. ארץ רעשה אף שמים נטפו׳ ארץ פרי למלחה. ארץ נתנה ביד

אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא
אסירים בכושרות אך סוררים
שכנו צחיחה: אלהים בצאתך לפני
עמך בצעדך בישימון סלה: ארץ
רעשה אף שמים נטפו מפני אלהים
זה סיני מפני אלהים אלהי ישראל:
גשם נדבות תניף אלהים נחלתך
ונלאה אתה כוננתה: חיתך ישבו
בה תכין בטובתך לעני אלהים:
אדני יתן אמר המבשרות צבא רב:
מלכי צבאות ידדון ידדון ונות בית
תחלק שלל: אם תשכבון בין
שפתים כנפי יונה נחפה בכסף
ואברותיה בירקרק חרוץ: בפרש
שדי מלכים בה תשלג בצלמון:
הר אלהים הר בשן הר גבננים הר
בשן: למה תרצדון הרים גבננים
ההר חמד אלהים לשבתו אף יהוה
ישכן לנצח:

אלהא כד נפקתא בעמודא דעננא ובעמודא דאישתא קדם עמך כד טיילתא במדברא דישימון לעלמין כד יהבתא אוריתא לעמך ארעא איתרגישת לחוד שמיא אטיפו טלא מן קדם יי דין סיני סליק תננֵיה כתננא דאתונא מן קדם דאתגלי עלוי יי אלהא דישראל: כד שמעו בית ישראל ית קל גבורתך פרחו נפשיהון מן יד אתיבתא עליהון טלין דיתחיות ומיטרין דרעוא ארימתא אלהא על אחסנתך וכנשתא דאשתלהית את אתקינתהא: חיותך אתיבתא בה אתקינתא משירית מלאכיא לאוטבא לעניי אלהא: יי יהב פתגמי אוריתא לעמיה ברם משה ואהרן מבשרן מימר אלהא לחילות רבא דישראל: מלכוותא עם חילהון אטלטלו מן פלטיהון וחכימיא אטלטלו מן מדעיהון וכנישתא דישראל מפלגא עדאה מן שמיא: אין אתון מלכיא רשיעיא שכבין ביני קילקלתא כנישתא דישראל דדמיא ליונתא מיטללא בענני יקרא מפלגא ביזת מצראי סימא דחקיק וטיב ברייהא מליין אובריזין סנין: כד פרסת אידהא על ימא בצלו שדי אמאיך מלכוון ואמטילתא ענן גהנם היך תלגא פצא יתה מטולא דמותא: טור טורייה אתר די פלחו אבהת עלמא קדם יי איתבחר לבניין בית מקדשא וטור סיני למוהבית אוריתא טור מתנן טור תבור וכרמל אתפסילו איתעביד להון גיבבא היך טור מתנן: אמר אלהא למה אתון טפזין טוריא לית רעותי למיתן אוריתא על טוריא גיותנין מבסרניא הא טור סיני דמכיך רגג מימרא דיי לאשראה עלוי שכנתיה לחוד בשמי שמיא יי ישרי לעלמא:

בנחבאו׳ כפסך יבוסת וזה הפך מושיב יחידי׳ ביתה לפנים ביישוב וצחיחה מקום במאון: אלהים. כל המפרשי׳ פירשו כי בעת מתן תורה רעשו שמי׳ וארץ וככה אלוה מתימן יבוא וכן יי׳ משיני בא וכן יי׳ בצאתך משעיר וככה אלהים בצאתך לפני עמך וזה הכתוב יכחישם כי לא יתכן לומר על מתן תורה בצעדך בישימון סלה כי ישימון מגז׳ והבמות תשמנה ובהיות ישר׳ בסיני היו ביישוב לא בתוהו ילל ישימון שהוא המדבר הגדול והנורא בארץ לא עבר בה איש וזה היה אחר נסעם מהר סיני ועוד כי אין כתו׳ בתור׳ שהארץ רעשה גם שמים ביום מתן תורה רק הר סיני חרד לבדו. וזה פי׳ הפסוקים כתוב בתורה יי׳ מסיני בא כי מסיני החל לבוא במחנה ישראל ולא כראתה גבורתו רק אחר שסבבו את הר שעיר ככתוב ופארן שמוך אליהם כיכן כתו׳ ואת החורי בהררם שעיר עד איל פארן וזה הוא בצעדך משדה אדום וככה אלוה מתימן יבוא שהוא כמו תימן אומר וטעם בצאתך לפני עמך לכת הארון תחלה כאשר נסעו מהר סיני וטעם ארץ רעש׳ כמו וירגזו ההרי׳ שפחדו כל הגוי׳ אלא

אסירים ל׳ ומל׳ יתר אסירי׳ שאכנו

סלך׳ סלח שם הראיתנו זה דרכך לעולם לכל צרה גאולה: זה סיני. גם הוא רעש מפני יי׳ אלהי ישראל: גשם נדבות תניף. עוד זאת עשית לנו אם הדרכנו לגשמים הניפותה ו והטלת עלינו תמיד גשמי נדבה וברכה: נחלתך ונלאה אתה כוננת. כשהיתה נחלת ארצך נלאה ונמאה למטר אתה כוננת אותה. מנאתי נחלתך ונלאה הקרויה נחלתך והיא נלאה כ כלומר פעמי׳ שהיא כך: חיתך ישבו בה. עדיתך ישבו בה כמו ויאספו פלשתים את מחניהם לחיה. ד״א חיתך כנסת ישראל קרויה בהמתו וחיתו של הקב״ה: תכין בטובתך. כשיצאו ממצרי׳ השיבותם במדבר ארבעים שנה לפי שעמדו כנעניים וגירשו את האילנות ובתוך כך שעכבו ב במדבר עמדו ותקנו הכל: יי׳ יתן אומר המבשרות וגו׳. אומר מאמר עוד הוא ישאג בקול להשמיע צבאות הגוים הרבים ומהו האומר מלכי צבאות הגוים ידודון ידודון יתנדדו ו ויטלכו מתוך ארץ ישר׳ וכנסת ישר׳ שהיא נות בית תחלק את שללם כמו שנאמר והיה קחרה ואתננה קדש וגו׳: אם תשכבון בין שפתים וגו׳. כל זה האומר יאמר להם אם אתם שכבתם בין תחומיכם והתעננתם בתענוגים זאת יונתי כנסייתי כנפיה נחפה בכסף ומהו הכסף והחרוץ ב בפרש שדי וגו׳ כשפירש הקב״ה לפניהם תורתו אשר המלכים כשלגים ומתלבנים בה בארץ צלמות וחשך אז נחפו כנפיה בכסף וחמדיתה של תורה ומכות כנפי יונה שלומ״א בלע״ז. ואברותיה כנפים שעופפת בהן: בירקרק חרוץ. פתר דונש בן לברט החרוץ הוא זהב ולכך נתנו המשורר אצל הכסף ו

רשע׳ ארץ עיפתה כמו אפל י אל תכסי דמי׳ ארץ ממנה יצא לחם: בה ג׳ בפ׳ רפי׳ וסימ׳ קו תהו ואבני בהו. וקול המון שלו בה.

תאלה בשירת דוד אמר ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי והטעם כמעט היה הופך כל העולם ובעבור היות הארץ עומדת אמר רעשה הארץ כאשר רעשה סיני ביום מתן תורה מפני השם ור׳ משה אמר כי זה סיני טעמו הנה זה עד בעמוד הכבוד עליו וטעם אלהי ישראל כי בעבור ישראל ירד האלהים על הר סיני: גשם. הנה טעם אלהים בצאתך לפני עמך לספר תהלת כבוד ישראל ומלת תניף תרוה כמו נפתי משכבי: נחלתך. היא ארץ ישראל והטעם כי השם ירוה אותה לעולם כדרך תמיד עיני יי׳ אלהיך בה וטעם ונלאה אילו היתה נלאה אתה כוננתה אותה: חיתך. קהלתך כמו חית פלשתים והנה יספר שנכנסו ישראל לארצם וטעם תכין לנכח השם שהיתה לישראל בעת עניים תכין להם שתטיב להם: אדני. אמר. דבק עם המבשרות והטעם השם יקים דברי הנפים המבשרות בשיריהן: צבא רב. מישראל כי יאותם וכל שאלתם שתגבר יד ישראל וזה הוא האומר מלכי צבאות ידודון ידודון מפניכם והטעם כי מלכי צבאות הגוים יברחו מפניכם וידודון פעמי׳: ונות בית. הקהלה שנשארה בירושלם שלא יצאה למלחמה תחלק שלל אף כי היוצאת: אם. בין שפתים. כמו שפות הסיר שהוא כעין שחרות והטעם לא תפחדו מהאויב כי אילו הייתם שוכבים בין שפתים אתם לבנים כמו יונה שהיא נחפת בכסף: ואברותיה. כמו מי יתן לי אבר כיונה: בירקרק. עין הזהב כמו וגהפכו כל פנים לירקון והטעם מהרה תתנער מן השחרות ויראה הלובן: בפרש. טעם שדי כמו מנכח כאשר פירש הנגיד ומלכים הם מלכי ארץ ובה שב אל חיתך ישבו בה ותשלג יראה הלובן כמו השלג הנמצא תמיד בצלמון והוא הר ידוע הנמצא בעבר הירדן מזרחה: למה. יספר שבח ארץ ישראל: הר גבנונים. מגזרת או גבן או דק אולי ככה הוא: למה תרצדון׳ תשפלו אתם הרים גבנונים וזה הטעם דבק עד אם תשכבון בין שפתים והטעם לא תשפל הר בשן כי אתה הר שחמדו המלאכים לשבת בו אף השכינה תשכון שם:

וירקרק החרוץ הוא הזהב אשר יובא מארץ החוילה ומארץ כוש זהב טוב מאד מאד לא הוא ירוק ולא הוא אדום ולכך קראו ירקרק כמו לבן אדמדם שאינו לא לבן ולא אדום ולכך נכפל ירקרק אדמדם: מלכים. אלו תלמידי חכמים כמו שנאמר בי מלכים ימלוכו: בפרש. לשון ופרש את השמלה בוררין את הדבר כשמלה חדשה: הר אלהים הר בשן. והיכן פירשה בהר סיני שהוא הר אלהים וסמוך לבשן בעבר הירדן: הר גבנונים. הר המיוחד בהרים: גבנונים. לשון הרים על שם גובהם כמו ותבני לך גב כל דבר גבוה קרוי גב: למה תרצדון הרים גבנונים. כל זה מוסב על יי׳ יתן אומר עוד יאמר להם למה תרצדון הרים גבנונים למה תארובון אתם ההרי׳ גבנונים הגבוהי׳ להשחית את ההר אשר חמד אלהים לשבתו לשרות עליו שכינה הוא הר הבית אף הוא לנצח ישכון שם קדושתו קדושת עולם משנבחר לשבתו לא שרת שכינה במקום אחר. ראיתי ביסודו של ר׳ משה הדרשן רצד הוא מארב בלשון ערבי אבל מנחם פי׳ תרצדון כמו תרקדון אף אותו לשון נופל על השיטה הזאת:

רכב

רכב אלהים וגו׳ . עוד זה מוסב על וי׳ יתן אומר להזכיר חבת עמו אף כשנגלה רכב אלהים רבותים של אלפים שנאנים שנוכיר מלאכים חדים וי׳ היה ביניהם בסיני בקדש אף שם עלית אתה כנגד עמי משה בן עמרם למרום שבית שבי את התורה ולקחת מתנות מן העליונים לתתם לבני אדם : אף סוררים לשכן יה אלהים . אף עוד גרמת שישכן הקב״ה במשכן בתוך עם שהיו סוררים וממרים ומקציפי׳ אותו : ברוך יי׳ וגו׳ . זה מן השיר האמור למעלה שירו לאלהים : יעמוס לנו . יתן לנו ישועה רבה מכל עומס ככל אשר נוכל שאת משאתי יום יום יעמוס לנו כל הימים כן ניהב בנו לכל צרה ישועתה : האל לנו ל׳ למושעות . אל מושיע הוא לנו ולפניו יש הרבה תוצאות תיכי מות תוצאות דרכים אל המות אף לא עלינו הוא כותבם אבל ימחץ בהם ראש אויביו : קדקד שער . קדקדו של עשו שהוא איש שעיר המתהלך תמיד באשמיו ואינו חוזר מרעתו : אמר יי׳ מבשן אשיב . כי כן הבטיח להשיב אותנו מתוך א׳ אבירי בשן ומאיי הים : למען תמחץ . רגליכו : בדם . כשימחץ את ראש האויב תהא רגליכו ביקעת בדמם תמחץ לשון בוקע בתוך הדם כמו מחצה וחלפה רקתו כמו בקעה ולשון משנה הוא והיו עולי רגלים בוקעים עד ארכובותיהם בדם ר״א תמחץ שם כלי שמוציאין בו יין מן הבור מחץ שמו במסכת עבודה זרה . ולשון כלביך מדם האויבים : מנהו . תהי פרנסתו כדאמריכן מאי משמע דמן ליסנא דמזוני הוא דכתיב אשר מנה את מאכלכם וגו׳ : ראו הליכותיך אלהים . כלומר לאלו נאה לך להושיע שכשראו הליכותיך ב בקריעתך בים קדמו שרי׳ לשורר לפניך שירת הים והאחרי׳ באו הנוגנים אלו המלאכים : בתוך עלמות תופפות . בתוך מרים ונערותיה אשר לקחה התוף ב בידה ואמרו בשבחם במקהלות ברכו אלהים : ממקור ישר׳ . אף עוברים ממעי אימן אמרו שירה : שם בנימן . הצעיר הנעשה רודה עליהם רודם כמו רודה משם זכה להיות מלך לפי שירד תחילה לים וכן אמר לו שמואל לשאול הלא אם קטן אתה ב בעיניך ראש שבטי ישראל אתה ותרגמו יונתן שבטא דבנימן עבר בימא ברים כל שאר שבטיא : שרי יהודה רגמתם . מתקנאים בהם וזורקין בהם אבנים וכן שרי זבולן ונפתלי וכן אמר לו צוה אלהים עזך . ר״א רגמתם רקמתם לבושי בגדי רקמתם לשון ארגמן כך חברו מנחם : עוזה אלהים וגו׳ . עכשיו חוזר המשורר לתפילתו שהתפלל יקום אלהים ויפוצו אויביו עוזה אלהים והתגבר אשר כל אלה פלעת לנו ומהיכלך על ירושלם וגו׳ ומתה שירא׳ המלכים כבוד היכלך אשר על ירושל׳ יובילו לך דורון ושי : גער חית קנה . הוא עשו שנמשל כחזיר יער הדר בין הקנים : עדת אבירים בעגלי עמים . עם שמכו ועשתו כפרים אבירים בתוך שאר האומות שאינם אלא כעגלים לנגדם : מתרפס ברצי כסף . אינם מתרצים לכל אדם אלא אם שנתרצה להם ממשות : בזר עמים . פזרו את השבטים כד״א אף חובב עמים ותמיד קרבות יחפצון חפצים להלחם בנו : יאתיו

רכב . זה דבק עם חמד אלהים לשבתו וטעם רבותים כמו שניבות אליפע רבבות רבות : אלפי . שנים במספר כמו אלף אלף והאלף שנאן תחת יוד בניין קניין וי״א כי זה רמז למספר הלוים במדבר ואין זה מטעם המזמור וטעם יי׳ בם השכינה בם בסיני בקדש ויחסר כף כמו ועיר פרא אדם יולד והנה הטעם כי קדושת ארץ ישראל בהר סיני : עלית . דברי בן אדם לדוד וזה אמרו ברוח ה הקדש או תפלה וטע׳ למרום המגברים ה הגבוהים : לקחת מתנות באדם . העבדים הנמכרים ואף סוררים ויכרתו ברית עמך הסוררים שיתגיירו וישכנו עם מקום השכינה : ברוך אדני . יודה השם שהגביר ידו : יעמוס לנו . ברכותיו וי״א כי הפעול הוא ישועתנו ויהיה האל בעבור אל למוצאות לנו הא׳ לנו הוא ולבדינו למוצאות וים לו תוצאות וכבות להמית אויבינו : אמר . פירושי׳ רבים ראיתי ואין אחד מהם קשור באשר לפניו ואחריו ולפי דעתי כי פירושו כי האויב הבא אל בשן אל ארץ ישראל ככה ישוב אל ביתו כאשר ישוב הטובע במצולת ים וטעם אמר כך גזר השם כאשר פירשתי בכמה מקומות : למען תמחץ רגלך . כף רגלך לנוכח דוד כי עלית למרום ותי״ו תמחץ רגלך ל לשון נקבה כמו רגלי עומדה במישור ותהיה המלה מהפעלים ה העומדי׳ ותי״ו תמחץ לנוכח דוד וזה דרך משל ור׳ יהודה אמר כי תמחץ הפוך כמו חמוץ בגדים : לשון כלביך . רמז לאויבים שהיו מדברים על דוד . מאויבי׳ מדם אויבים : מנהו כמו מן הוא והלאה ובא מנוכה בעבור היותו סוף פ פסוק וי״א מאויבים מהכלל ומנהו כמו מ ממן מנהו רמז למלך ואחרי׳ אמרו כי מנהו כמו נוהו והשלש נקודות אין מנהג שימצאו תחת קמץ גדול כי יחוא פתח קטן : ראו . ישראל אלו הדרכים וההליכות שהלך השם עם ישראל פעם אחרי פעם וטעם בקדש השמים כמו הככבים ממסלותם : קדמו . תופפות . שם התאר או פועלות מפעלי הכפל וקמץ הפ״א בעבור היותו סוף פסוק רק מתופפו׳ על לבביהן מעלומי העין : במקהלות . ממקור ישראל . היוצאים ממקור ישראל כמו ומימי יהודה יצאו : שם בנימן צעיר . במספר כי היה הזמן קרוב לדבר פילגש בגבעה או בעבור היותו קטן מכל הבנים וטעם רודם הרודה שם להם והמ״ם כימן במקהלו וכא בקמץ קטן תחת גדול כמו המעלם מים ורגמתם כמו שרים וככה רגם מלך וכבור הזכרתי זה הפסוק בתחלת המזמור : צוה . עזך . לנכח דוד וזה עזה כמו הגבורה אתה האלהים פעלת לנו והנה משקל עזה כמו חקה : מהיכלך . הטעם כי מהיכלך הכ״ף לנכח דוד עד המקומות הרחוקים תהיינה המנחות המובאות לך : גער . כמו הככי נוער לכם שאין בו בית : חית . קהלת חייתך ישבו בה : קנה . החיה שהרמחים ארוכים כמו הקנה וכן שם רמחיהם בלשון קדר : בעגלי עמים . כמו עדת אבירים כמו אבירי בשן פרות הבשן והטעם כפול גער בהם עד שיהיה כל אחד מהם מתרפס לפניך . ברצי כסף לתת מס אחד שפזרו כל האנשים החפצים להלחם עמך . בזר כמו ורכוש להם יבזור וקרבות כמו המלמד ידי לקרב : יאתיו

אדני בם סיני בקדש . פי׳ תרין קדמאי׳ דהיינו זולת אדני בם הם יוצאים מכלל דין כפ״ק ו״ו וחד״ן דאדני בם יוצא ג״כ מכלל דין כפ״ק יוד ועיין בשער הכפיקין כמסר רבה : אמר יי׳ ג׳ רף וסימ׳ אם לא שריתיך לטוב . הנני פקד אל אמון . מבשן אשיב . בהרא כתיב אדני וודיי׳ . הליכות ד׳ וסימ׳ הליכות עולם לו . הליכות

רִכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן אֲדֹנָי בָם סִינַי בַּקֹּדֶשׁ : עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶּׁבִי לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם וְאַף סוֹרְרִים לִשְׁכֹּן יָהּ אֱלֹהִים : בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם יַעֲמָס־לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה : הָאֵל לָנוּ אֵל לְמוֹשָׁעוֹת וְלֵיהוִה אֲדֹנָי לַמָּוֶת תּוֹצָאוֹת : אַךְ־אֱלֹהִים יִמְחַץ רֹאשׁ אֹיְבָיו קָדְקֹד שֵׂעָר מִתְהַלֵּךְ בַּאֲשָׁמָיו : אָמַר אֲדֹנָי מִבָּשָׁן אָשִׁיב אָשִׁיב מִמְּצֻלוֹת יָם : לְמַעַן תִּמְחַץ רַגְלְךָ בְּדָם לְשׁוֹן כְּלָבֶיךָ מֵאֹיְבִים מִנֵּהוּ : רָאוּ הֲלִיכוֹתֶיךָ אֱלֹהִים הֲלִיכוֹת אֵלִי מַלְכִּי בַקֹּדֶשׁ : קִדְּמוּ שָׁרִים אַחַר נֹגְנִים בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תּוֹפֵפוֹת : בְּמַקְהֵלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים אֲדֹנָי מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל : שָׁם בִּנְיָמִן צָעִיר רֹדֵם שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם שָׂרֵי זְבֻלוּן שָׂרֵי נַפְתָּלִי : צִוָּה אֱלֹהֶיךָ עֻזֶּךָ עוּזָּה אֱלֹהִים זוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ : מֵהֵיכָלֶךָ עַל־יְרוּשָׁלִָם לְךָ יוֹבִילוּ מְלָכִים שָׁי : גְּעַר חַיַּת קָנֶה עֲדַת אַבִּירִים בְּעֶגְלֵי עַמִּים מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי־כָסֶף בִּזַּר עַמִּים קְרָבוֹת יֶחְפָּצוּ :

ארתיכין די אלהא תרין ריבבן דינור דליקתרין אלפין דאנגליא מדברין להון שכינתא דיי שרת עליהון על טורא דסיני בקדושה : סליקתא לרקיע משה נביא שביתא שבייתא אלפתא פיתגמי אוריתא יהבתא להון מתנן לבני נשא ובדם סרבניא די מתגיירין ותייבין בתתובא שרת עליהון שכינת יקרא דיי אלהים : בריך יי כל יומא ויומא טעין לנא מוסיף פיקודיא עלוי פיקודיא אתקיפא די הוא פורקננא וסעידננא לעלמין : אלהא לנא תקוף ופורקן ומן אלהא יי מתגרין ברשיעיא מותא וסמקנות נשמתא בכרנוקא : ברם אלהא יתבר ריש בעלי דבבוי ינתר שער גבר דימתהלך בחובוי : צדיקיא דמיתו ואיתאכלו מן חיות ברא אמר יי מבותנן אתיב אתיב צדיקיא די ישתניקו במצולתיה דימא : מן בגלל דיתחמון פורענות רשיעא יטמשון ריגליהון בדם קטילין לישן חיות ברא מן תרבהון ידהנון מן בעלי דבבא מנהון יסבעון : חמון בית ישראל הליכות שכינתך על ימא אלהא אמרין הליכת אלהא מליך כל עלמא בקדישא : אקדימו ואמרו שירתא בתר משה ואהרן דמנגנין קדמיהון במצע נשיא צדיקתא די עם מרים מתופפן : ביני כנישיא בריכו אלהא רומסו יי עובריא במעי אימהון זרעא דישראל : תמן בנימן זעיר בשבטיא דמן שירויא נחת לימא מטול היכנא קביל מלכותא מן שירויא ובתריהון נחתו רברבי יהודה רגמו יתהון שבטיא אבנין וקבילו רבנותא בתרהון רבני זבולן הוון תגריהון רבני נפתלי הוון גבריהון : פקיד אלהא עושנך איתעשן אלהא שרי בבית מקדשא דנן דעבדת לנא : מן היכלך תקבל קורבניא על ירושלם שכינתך שריא מפנקטיהון לך ייתון מלכיא קורבניא ונזוף במשיריית חייבין תרע יתהון היך קניא כינשת גיברין דמתרחצין בעגליא טעוות עממיא רעותיה בעמא דימתעסקין ברעותא באוריתא דזקיקא מן סימא בדר עמיא דלאגחא קרבא צבין :

אלי מלכי בקדש . הליכות שבא קוו . צופיה הילכות ביתה בן כתיב . חבקוק הלכות כתיב . איוב הליכת כתיב . ושאריהון הליכות כתיב : ג׳ פסוקי׳ שרי שרי וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו :

יאתיו חשמנים · שנים כחשמונאי · וכוש תריץ ידיו בזהב ׃ ממלכות · המביאות
המס לדוד ׃ לרוכב · בקשור ב׳ את דרך את הבהמה אמר אנשי רוכב בה והטע׳
שמי השמים וטעם קדם יש לו סוד כנגד בני הדור ופעול יתן קול עוז ׃ תנו · פירש
מה הוא הקול שהשם אמר תנו עוז להודות בדיבור ׃ על ישראל · שהם סגולתו מכל
הארץ עליהם תראה
גאותו ׃ ועזו בשחקים
· כי משם יבוא העוז
לישראל ׃ נורא · יהיה
נורא אלהים בארץ
ממקום המקדש ב
כדרך ברוך יי׳ מציון
והנכון כי בית המקד׳
בארץ מכוון כנגד בית
המקדש בשמים כמו
וזה שער השמי׳ והוא
סוד מכוסה ובעבור
שהזכיר תנו עוז לשם
בדיבור שיודו שהוא בעל
העוז אמר שהעוז ב
משפט באמת גם
התעצומות השם יתן
אותם לישראל והודו
לשם על כן ברוך א
אלהים ׃ למנצח על
שושנים · פיוט תחלתו
כן ׃ הושיעני · כי
באו מים · המשיל
האויבים למים כמו
ימשני ממים רבים ׃
טבעתי ביון · רפש
כמו מטיט היון ׃
ואין מעמד · העי״ן
בקמץ חטף כמו היה
מעמד במרכבה והיה
ראוי להיותו בפתח כי
הוא שם למשה אמר
שהוא שם על משקל
מוקטר מוגש והשתנה
בעבור אות הגרון ׃
ושבולת · כמו הנהר
וטעם שטפתני כמעט
קט והיא תשטפני כ
כדרך נשמה לא כ
נותרה בי והעד כי ה
הוא מתפלל אחר כך
אל תשטפני ׃ יגעתי
· נחר · מגזרת וחרה
נחשתה ובאה הלון
שבור כדרך ל׳ מקדשי
כי כחל והוא בניין כ
כפעל מפעלי הכפל ׃
כלו עיני · בעבור
היותו מיחל ׃ רבו ·
מצמיתי · כדרך
מחשבתם וככה וירא
בלק בן צפור מלך מ
מואב וילחם בישראל
והאנשי׳ רדפו אחריה׳
· אלהים אתה · דין
האמתי אתה ידעת ׃
אם הייתי אויל ׃
ואשמותי · לאלה
הבוררים בשגגה או
בזדון כאשר יזכיר א
אויבי שקר ולמ״ד
לאולתי נוסף כלמ״ד
הרגו לאבנר ׃ אל ·

שירו לאלהים ב׳ ובענינא וסי׳ שירו לאלהים זמרו שמו · ממלכות הארץ שירו לאלהים ׃ ועזו ד׳ וסימ׳ דרשו
יי׳ ועזו דתהלות · וחברו דד״ה · ועזו ואפו על כל עזביו דעזרא · ועזו בשחקים ׃ ממקדשיך ב׳ מ׳ל בליש׳
וסימ׳ מרוב עוניך בעול רכלתך · נורא אלהים ממקדשיך ׃ ברוך אלהים ב׳ א׳ ר״פ וא׳ ס״פ אשר לא הסיר

יאתיו חשמנים מני מצרים כוש
תריץ ידיו לאלהים ׃ ממלכות
הארץ שירו לאלהים זמרו אדני
סלה ׃ לרכב בשמי שמי קדם הן
יתן בקולו קול עז ׃ תנו עז לאלהים
על ישראל גאותו ועזו בשחקים ׃
נורא אלהים ממקדשיך אל ישראל
הוא נתן עז ותעצמות לעם ברוך
אלהים ׃ ס ט
למנצח על שושנים לדוד ׃
הושיעני אלהים כי באו מים עד
נפש ׃ טבעתי ביון מצולה ואין
מעמד באתי במעמקי מים ושבלת
שטפתני ׃ יגעתי בקראי נחר גרוני
כלו עיני מיחל לאלהי ׃ רבו
משערות ראשי שנאי חנם עצמו
מצמיתי איבי שקר אשר לא גזלתי
אז אשיב ׃ אלהים אתה ידעת
לאולתי ואשמותי ממך לא נכחדו
׃ אל יבשו בי קויך אדני יהוה
צבאות אל יכלמו בי מבקשיך
אלהי ישראל ׃ כי עליך נשאתי
חרפה כסתה כלמה פני ׃ מוזר הייתי
לאחי ונכרי לבני אמי ׃ כי קנאת
ביתך אכלתני וחרפות חורפיך נפלו
עלי ׃ ואבכה בצום נפשי ותהי
לחרפות לי ׃ ואתנה לבושי שק ואהי
להם למשל ׃ ישיחו בי ישבי שער
ונגינות שותי שכר ׃ ואני תפלתי
לך יהוה עת רצון אלהים ברב
חסדך ענני באמת ישעך ׃

ייתון בנוי דחם אוסטנא ממצרים
לאיתגיירא בנוי דכוש ירהטון
למיפרש ידיהון בצלו קדם אלהא
׃ מלכוות ארעא שבחו קדם יי
שבחו יי לעלמין ׃ ליתיב על
כורסיה בשמי שמיא מן לקדמין
הוא במימריה יהב בקליה קל
רוח נבואתא לנביאי ׃ הבו יקר
עושנא לאלהא די על ישראל
גיותנותיה ועושניה בשמיא ׃
דחיל אלהא מן בית מקדשך
תקיפא דישראל הוא יהב עושנא
ותוקפא לעמיה בריך אלהא ׃
לשבחא על גלוות
סנהדרין על יד דויד ׃ פרוק יתי
אלהא ארום מטו משירית חייבין
עד די אעיקין לי היך מיא דמטו
עד נפשא ׃ טמעית בגלותא
היך במוא דמצולתא ולית אתר
למקום מטית בעמקי תקוף סיעת
רשיעיא ומלכא רשיעא אגליני ׃
אשתלהיית במקריא תחרחר
עינקי כלו עיני מן לאורכא לאלהי
׃ סגיען מן כערן דרישי סנאי
מגן תקפו מקטיני בעלי דבבי
כהדי שקרא דלא אנסית על
סהדותהון הבכן אשלם ׃ אלהא
את ידעיתא לטפשותי וסורחנותי
מן קדמך לא אתכסיאו ׃ לא
יבהתון בי דסברי עלך ולא יכספון
בי דתבעין אולפן מינך אלהא
דישראל ׃ ארום אמטולתך
סוברית תיכורא חפת כיסופא אפיי
נוכראי איתחשיבית לאחי והיך בר
עמין לבני אמי ׃ ארום טננא
דבית מקדשא גמרת יתי וחסודי
רשיעיא דמחסדין לך במשתפהון טעוותהון לאיקרך נפלו עלי ׃ ובכית בצומא דנפשי
והות היסורתי לקלנא לי ׃ ויהבית תחות כסותי סקא והוית להון למתלא ׃ ימללון
עלי יתבי תרעא בית קרנתא וזמריהון דאלין למשתי מרוות בבית קרקסיון ׃
ואנא צלותי קדמך יי בעידן רעוא אלהא בסגיעי טובך עני יתי בקשוט פורקנך ׃

יאתיו חשמני · ואז כשתחריב את עמו ויקום מלך המשיח יביאו לך דורונות ממצרי׳
ומכוש ומנחם פתר חשמנים שם מדינה יושבי חשמונה והפותרים פותרין אותו
לשון דורון ׃ שירו לאלהים · שהראה גדלו וגאל את עמו ׃ הן יתן · הן נותן ׃
נורא אלהים ממקדשיך · מתוך שהחרבתו אתה יראוי אם למקדשו לא נשא פנים
קל וחומר לרשעי האומות
ומדרש אגד׳ אל תקרי ממקדשיך
אלא ממקדישיך כשהקב״ה עושה
דין בצדיקים מתירא ומתעלה
ומתקלס וכן הוא אומר בקרובי
אקדש ונקדש בכבודי במיתת
שני בני אהרן ורבותינו דרשו
כל המזמור עד ברוך יי׳ יום יום
על מתן תורה וגם נדבו׳ במתן
תורה וחיתך ישבו בה ואני אין
לבי מתישב לאמן לשון ישבו בה
בלשון נתיישבו בתורה וההר
חמד אלהים לשבתו אין לבי מ
מתישב לדרשו על הר סיני
שהרי לא לשבתו חמדו ולא לשכ׳
בו לנצח וכאן כתיב ישכון לנצח
וכן מלכי צבאות פירשו כמו
מלאכי צבאות ואין זה לשון מ
מקרא ׃ על שושנים · על ישרא׳
שהם כשושנה בין החוחים
שהחוחים מנקבין אות׳ והתפלל
עליהם ׃ כי באו מים · האומות
׃ ביון מצולה · בבוץ טיט של
מצולה ׃ שבולת · הוא שטף
חוזק הנהר פי׳ בלע״ז ׃ נחר · יבש
כמו חרה מני חורב ׃ כלו עיני ·
כל תוחלת ממושך קרויה כליון
עינים כמו וכלות אליהם כל היום
מכלות עינים ועיני רשעי׳ תכלינה
׃ אויבי שקר · שנאים אותי על
שקר שאין אני רודף אחר שקר
שלהם לתפוש טעותם ׃ אז
אשיב · כשהם נאנפים עלי אני
משחד אותם בממון מה שלא
גזלתי מהם ׃ אל יבושו בי קויך ·
אל תניחני בידם פן יבושו קויך
במה שמאורע בי ויאמרו הלא כך
אירע למי שהיה מקוה להקב״ה ׃
לאחי · לעשו ׃ קנאת ביתך ·
ראו החבה שהנהגת בנו בעוד
ביתך קיים וקנאו בי ׃ ואבכה
בצום נפשי · בתעניתי ׃ ותהי
לחרפות לי · מה שאני בוכה
ומתחנן לפניך הם מתלוצצים
עלי מש׳ ונגינותי בי לשותי
שכר ׃ ואני תפלתי לך יי׳ · יהי
עת תפלתי עת רצון ׃ ואל

תפלתי · ותעצמות לעם ברוך אלהים ׃ ס״ט מעמד ב׳ והמלך היה מעמד במרכבה · טבעתי ביון מצולה ואין
מעמד ׃ אדני יי׳ ח׳ כתיב כן באורייתא ובכתובין וסי׳ ב׳ ויאמר אברם אדני יי׳ מה תתן לי · ויאמר אדני יי׳ במה
אדע כי אירשנה · אדני יי׳ אתה החלות · ואתפלל אל יי׳ ואמר אדני יי׳ אל תשחת · ואני קרבת אלהים לי טוב ·
אל יבשו בי קויך · אבא בגבורות אדני יי׳ · כי אתה תקותי אדני יי׳ · וכל נביאים דכות׳ אדני י׳ כתיב כב״ה יי׳
אלהים וסימ׳ נכסר במלכים ב׳ סימן י״ט ׃ ואבכה ג׳ וסימ׳ כעוד הילד חי צמתי · ויהי כשמעי את הדברים האלה
ישבתי דנחמיה · ואבכה בצום נפשי ׃

יי׳ צבאות · שהוא אלהי השמים כי הצבאות שמה הם · אלהי ישראל · שהם צבאותיו בארץ ׃ כי עליך · בעבורך בעבור שאני עבדך וחרפוני צוררי ׃ מוזר ·
והטעם השמיניתי עד שלא יכירני אחי כאילו הייתי זר ׃ כי · טעם קנאת ביתך שהיו הצוררים מחרפים הבית שהיה שם הארון והקרוב כי זה המזמור נאמר ברוח
הקדש על זמן הגלות והעד ויבנה ערי יהודה ׃ ואבכה · הפעול נפש כמו ולבכותה ׃ ותהי · כאשר הזכרתי כי ז הכם בפועל שעבר או עתיד וככה הוא ואבכה בכוח
היתה לחרפות לי ׃ ישיחו · יספר שילעגו לו בני אדם יושבי שער בעבור עוונותיו ׃ ואני · מתפלל אולי אמצא עת רצון ׃ באמת ישעך · שישעך באמת ויש אומרים
כמו בבעל שער בעבור ואיננו נכון בעיני ׃

ואני תפלתי הצילני מטיט זה הוא בוץ. וממעמקי מים כנגד מצולה. אל ואל תאטר עלי באר פיה. כי יש שם מים חיים ותאטר כמו תסתם ותסגר כמו אים אטר יד ימינו: עננו. כי טוב חסדך. הטעם מטיב או כמה הוא טוב לי: ואל. בעבור היותו במקום נסתר במעמקי מים: קרבה. אמר רבי משה כי קרבה כמו וקרב אותם ומלת גאלה כמו גאולתה ולכה יפרש רבי משה הקרבה דרך ביווי פועל יוצא ויתפלל לשם קרבה גאולת נפשי כמו וקרב אותם שהוא ציווי כמו בלע יי פלג לשונם על כן וקרב כולו פתוח וגאלה שם פתח כמו זכבה שללה על כן הוא גאולתה כך פי׳ לי החכם מיוחס והנכון שהוא כמו זכרה לי וגאלה ציווי על דרך ולמדה את בני ישראל או תחסר מלת אשר וכן הוא קרבה אל נפשי אשר גאלה והטעם מי שגאלה וטעם למען אויבי שישמו לי חמס: אתה ידעת מה שיש בלבם לחרפני כי נגדך כל צררי: חרפה. חרפת אשר יחרפוני השפילו לבי: ואנושה. האלף סימן המדבר ותחסר אלף ויאנש ובא שורש אח חולם כמו ישפוטו הם: לנוד. כמו לנוד לו: ויתנו בברותי. בעבור משם כאשר הזכיר ואבכה בצום נפשי והטעם רעב וכמו אל בברותי מגזרת הבריה: יהי. כנגד ויתנו בברותי ראש: ולשלומים. תחת שלומים כלומר ותהי להם הלבנה לאבן: תחשכנה. כאשר לא יראו וימעדו או יפלו: שפך. קשור באשר לפניו כאשר יפלו שפוך עליהם למעלה זעמך שאם ברחו ישיגם חרון אפך כאשר לא ימלטו הם תחרב טירתם: כי. אמר רבי משה ולהכאיב חלליך יספרו זה לזה שאכתנו מוכים וחללים: תנה. תן זה העון שיכפרו ויתהללו עם עונם: ואל יבואו. אמר רבי משה כי טעמו בדרך צדקה שתעשה עמהם ולפי דעתי שפי׳ הכתוב הבא אחריו ועם צדיקים אל יכתבו: ימחו. כבר פירשתי בספרי כי ספר החיים הם השמים ושם כל הגזירות העתידות להיותם כתובות ביום הבראם: ואני. תשגבני. כנגד עני: אהללה. וטעם בתודה שאודה השם שגמלני: ותיטב. משור. משור יפרת אף כאילו הוא כתוב משור מפר כדרך ככבש אלוף כי השור גדול מהפר ואיך יסמוך שור אל פר כמו וקח את פר השור: מקרין מפרים. שבא אל הפר

ומעמקי אילן מילין ליח דכוו׳ וממעמקי ל׳ הצילני מטיט ואל אטבעה. ובמקדשי ל׳ זקן בחור ובתולה. וממועצותיה ל׳ ויאכלו כפרי דרכם׳ וממצוקותיהם ל׳ ויצעקו אל יי בצר להם. ובכנה ל׳ הוי כי גדול היום ההוא. ומבעון ל׳ קדשו יתן קלו שאג ישאג. ובמזרח ל׳ ויראו במערב את שם יי. ובמערבה ל׳ למען

הַצִּילֵנִי מִטִּיט וְאַל־אֶטְבָּעָה אִנָּצְלָה מִשֹּׂנְאַי וּמִמַּעֲמַקֵּי־מָיִם׃ אַל־תִּשְׁטְפֵנִי ׀ שִׁבֹּלֶת מַיִם וְאַל־תִּבְלָעֵנִי מְצוּלָה וְאַל־תֶּאְטַר־עָלַי בְּאֵר פִּיהָ׃ עֲנֵנִי יְהוָה כִּי־טוֹב חַסְדֶּךָ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ פְּנֵה אֵלָי׃ וְאַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵעַבְדֶּךָ כִּי־צַר־לִי מַהֵר עֲנֵנִי׃ קָרְבָה אֶל־נַפְשִׁי גְאָלָהּ לְמַעַן אֹיְבַי פְּדֵנִי׃ אַתָּה יָדַעְתָּ חֶרְפָּתִי וּבָשְׁתִּי וּכְלִמָּתִי נֶגְדְּךָ כָּל־צוֹרְרָי׃ חֶרְפָּה ׀ שָׁבְרָה לִבִּי וָאָנוּשָׁה וָאֲקַוֶּה לָנוּד וָאַיִן וְלַמְנַחֲמִים וְלֹא מָצָאתִי׃ וַיִּתְּנוּ בְּבָרוּתִי רֹאשׁ וְלִצְמָאִי יַשְׁקוּנִי חֹמֶץ׃ יְהִי־שֻׁלְחָנָם לִפְנֵיהֶם לְפָח וְלִשְׁלוֹמִים לְמוֹקֵשׁ׃ תֶּחְשַׁכְנָה עֵינֵיהֶם מֵרְאוֹת וּמָתְנֵיהֶם תָּמִיד הַמְעַד׃ שְׁפָךְ־עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם׃ תְּהִי־טִירָתָם נְשַׁמָּה בְּאָהֳלֵיהֶם אַל־יְהִי יֹשֵׁב׃ כִּי־אַתָּה אֲשֶׁר־הִכִּיתָ רָדָפוּ וְאֶל־מַכְאוֹב חֲלָלֶיךָ יְסַפֵּרוּ׃ תְּנָה־עָוֺן עַל־עֲוֺנָם וְאַל־יָבֹאוּ בְּצִדְקָתֶךָ׃ יִמָּחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים וְעִם צַדִּיקִים אַל־יִכָּתֵבוּ׃ וַאֲנִי עָנִי וְכוֹאֵב יְשׁוּעָתְךָ אֱלֹהִים תְּשַׂגְּבֵנִי׃ אֲהַלְלָה שֵׁם־אֱלֹהִים בְּשִׁיר וַאֲגַדְּלֶנּוּ בְתוֹדָה׃ וְתִיטַב לַיהוָה מִשּׁוֹר פָּר מַקְרִן מַפְרִיס׃ רָאוּ עֲנָוִים יִשְׂמָחוּ דֹּרְשֵׁי אֱלֹהִים וִיחִי לְבַבְכֶם׃ כִּי־שֹׁמֵעַ אֶל־אֶבְיוֹנִים יְהוָה וְאֶת־אֲסִירָיו לֹא בָזָה׃ יְהַלְלוּהוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ יַמִּים וְכָל־רֹמֵשׂ בָּם׃ כִּי אֱלֹהִים ׀ יוֹשִׁיעַ צִיּוֹן וְיִבְנֶה עָרֵי יְהוּדָה וְיָשְׁבוּ שָׁם וִירֵשׁוּהָ׃ וְזֶרַע עֲבָדָיו יִנְחָלוּהָ וְאֹהֲבֵי שְׁמוֹ יִשְׁכְּנוּ־בָהּ׃

פְּצָא יָתִי מִן גָלוּתָא דִמְתִיל לְטִינָא וְלָא אֶטְמוֹעַ אִתְפְּצֵי מִן סַנְאַי וְדַמְיָין לְעוֹמְקֵי מוֹי׃ לָא יַגְלֵי יָתִי מַלִּיךְ תַּקִּיף וְלָא יַסְלְעַם לְמַחְפֵי עֲלַי מְצוּלְתָא חֲסִין וְלָא תִיתְפְּתַח עֲלַי גֵהִנָּם פּוּמָהּ׃ עֲנֵי יָתִי יְיָ אֲרוּם טַב חַסְדָּךְ הֵיךְ כִּסְגִיעוּת רַחֲמָךְ תִּסְתַּכֵּל לְוָתִי׃ וְאַל תִּסְתַּלֵּק שְׁכִינְתָּךְ מֵעַבְדָּךְ אֲרוּם עִיקְ לִי סַרְהִיב עֲנֵי יָתִי׃ קְרַב לְוַת נַפְשִׁי פְּרוּקִיתָהּ מְטוּל דְּלָא אִיתְרַבְרְבוּ עֲלַי בַּעֲלֵי דְבָבִי פְּרוּק יָתִי׃ אַתְּ יְדַעְתְּ קְלָנִי וּבַהֲתִי וְכִיסוּפִי לְקִיבְלָךְ קַיְימִין כָּל מְעִיקָי׃ קְלָנָא תַּבְרַת לִבִּי וְהָא הִיא מוֹצָא וְאַמְתֵּנִית לְמָרֵי חַסְפִּידַיָּא וְלֵיתֵיהוֹן וּלְמָרֵי תַּנְחוּמִין וְלָא אַשְׁכְּחִית׃ וִיהַבוּ בִּסְעוּדָתִי מְרִירַת רֵישֵׁי חוּרְמָנֵי וּלְצַחוּתִי אַשְׁקְיָין יָתִי חַלָּא׃ יְהֵי פְּתוֹרֵיהוֹן דְּסַדְּרוּ קֳדָמוֹי כְּאַכְלֵי קֳדָמֵיהוֹן לְקוּלָא וְנִכְסַתְהוֹן לְתַקְלָא׃ אִיתְחַשְׁכָן עֵינֵיהוֹן מִן לְמֶחֱמֵי וְחַרְצֵיהוֹן תְּדִירָא תְּזוּעַ׃ שְׁדֵי עִילָוֵיהוֹן רוּגְזָךְ וּתְקוֹף רוּגְזָךְ יַדְבִּיקִינוּן׃ תְּהֵי מַשְׁכַּנְתְּהוֹן צַדְיָא בְּמַשְׁכְּנֵיהוֹן לָא יְהֵי יָתִיב׃ אֲרוּם דִּי אַנְתְּ מְחֵיתָא רְדַפוּ וּמִן דִּכְאֵיב עַל קְטוֹלָךְ יִשְׁתָּעֲיָין׃ הַב עֲוַיְירַת עַל עֲוַיְיתְהוֹן וְלָא יִדְכוֹן לְמֵיעַל בִּכְנִישַׁת צַדִּיקָיִךְ׃ יִתְמְחוֹן מִסְּפַר דִּכְרִין חַיַּיָּא וְעִם צַדִּיקַיָּא לָא יִתְכַּתְבוּן׃ וַאֲנָא עַנְיָא וּכְאֵיבָא פּוּרְקָנָךְ אֱלָהָא תְּשַׁזְּבִינָנִי׃ אֲשַׁבַּח שׁוּם אֱלָהִי בְּשִׁירָא וַאֲרַבְּיֵנֵיהּ בְּתוֹדְתָא׃ וְתוּשְׁפַּר צְלוֹתִי קֳדָם יְיָ מִן תּוֹר פַּטִּים וּבְחִיר דְּקָרִיב אָדָם קַדְמָאֵי דְּקַרְנוֹי קַרְנוֹי לְטִילְפוֹהִי׃ חָמוֹן עִינְוְתָנוּתַיָּא וְיֶחְדוּן תָּבְעֵי אוּלְפָן מִן קֳדָם אֱלָהָא וְיֵחֵי לִבְּכוֹן׃ אֲרוּם מְקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן דַּחֲשִׁיכֵי יְיָ וְלַאֲסִירוֹי לָא בְסַר׃ יְשַׁבְּחוּנֵיהּ מַלְאֲכֵי שְׁמַיָּא וְיָתְבֵי אַרְעָא יַמַּיָּא וְכָל דְּרַחֲשִׁין בְּהוֹן׃ אֲרוּם אֱלָהָא יִפְרוֹק צִיּוֹן וְיִשַׁכְלֵל קִירְוִין דִּיהוּדָה וְיִתּוּבוּן תַּמָּן וְיַרְתוּנַהּ׃ וּבְנֵי עַבְדוֹי יַחְסְנוּן יָתַהּ וְרַחְמֵי שְׁמֵיהּ יִשְׁרוֹן בְּגַוָּהּ׃

רשי

ואל תאטר. ואל תסגור עלי: באר. צרה כבריה זו את פיה לבלעני תאטר כמו אטר יד ימינו שאינו משתמש בה: קרבה אל נפשי. קרב אלי: גאלה. גאול אותה: ואנושה. ואאנש ואחלה כמו כי אנושה מכותיה וכמו ויאנש הילד רבת שבע ואם תאמר היאך האלף זו משמשת שורש ומשמשת שימוש המיסב הדבור המדבר כן דרך תיבה שתחילתה אלף כגון ואהב את יעקב אני אהבי אהב הרי הוא כמו ואאהב וכן אסף אסף כמו אאסף: לנוד. שינודו לי האוהבים לנוד לי ולנחמני: בברותי. בסעודתי כמו תבא נא תמר אחותי ותברני לחם. מרה: ולשלומים. כשיקוו לשלום יהפך שלומים למוקש: כי. את העם הזה אשר אתה הכית רדפו אתה קצפת מעט והם עזרו לרעה: ואל מכאוב חלליך יספרו. דבריהם לבא בגזה כשחיתם בהיותם כאבים. ותיטב. הלולי ליי: משור פר. הוא שור שהקריב אדם הראשון שנברא בקומתו וביום שנקרא שור בו ביום הביאו שם שהשור בן יומו קרוי שור שנאמר שור או כשב או עז כי יולד בו ביום כדמה לפר שהוא בן שלש: מקרין מפרים. קרנותיו קדמו לפרסותיו שהרי בקומתו ובקרנו נברא ורא שו יצא מן הארץ תחילה כדרך כל הנולדים הוציאתן הארץ כמתכאו קרניו קדמו לרגליו לדוד

ידעו ממזרח שמש׳ וממצרים כי נער ישראל ואהבהו. ומשפט ל׳ מעצר וממשפט: יכתבו ד׳ וסימ׳ וסורי בארץ יכתבו. ועם צדיקים אל יכתבו. ובכתב בית ישראל אל יכתבו. ועל ספרך כולם יכתבו: ויחי ג׳ וסי׳ ויחי עוד לנצח לא יראה השחת׳ ראו ענוים וישמחו׳ יחי ויתן לו מזהב שבא: וירשוה ד׳ וסי׳ נכסר בישעיה סי׳ סה: ואהביו ד׳ וסימ׳ נמסר בהושע ריש סימן ג׳:

לברו שנראה קרנו ופרסתו הטעם שאינו קטן מאד: ראו. ויו ויחי לבבכם כמה רפה בלמון ישמעאל כמו ביום השלישי ויפת אברהם את עיניו ויעזב את עבדיו ואתם דורשי אלהים ראו זה ויחי לבבכם: כי אביונים. כנגד שהזכיר ואני עני וכואב: אסיריו׳ כמחשבת אויביו שיאסרוהו ואם על בני הגלות יותר נכון: יהללוהו. שוכני שמים וארץ ועוברי ימים או דרך משל כמו ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה: כי. ויש אומרים כאשר אהללנו יהללוהו שמים וארץ ואם על הגלות יהללוהו בהושיע ציון והזכיר ערי יהודה שיש להם חלק בירושלם: וזרע. הטעם וירשוה הם ובניהם בימי דוד או בימי המשיח: למנצח

למנצח לדוד להזכיר. כטעם פיוט תחלתו כן · אלהים. חוסה · בעבור אחר בתחלה כאילו כתוב אלהים חוסה להצילני כדרך כד אלהים כמות אדם ורבים ככה: יבושו. כאשר תעזרני מיד יבושו: יסוגו אחור. בנין כפעל כמו יכונו יחדיו מגזרת סיג ירא׳ה סיגם: ישובו על עקב. כמו בעקבי הצאן ויש אומרים בעבור עוכם ושכר מתבוססים אותי כמו בעמרס עקב רבכמו תגמול. וחלף ישימו כאשר יבושו הם אז ישישו מבקשיך וירימו קול: ואני. כמשמעו עני ואביון או כעני ואביון או כמחשבת האויבים ולי כמו אמרי לי אחי הוא: אל תאחר. עזרי פועל יוצא או פועל עומד אל תאחר כמו מדוע אחרו להיותך עזרי: בך יי׳ חסיתי. הנכון בעיני כי זה המזמור דוד חברו כמו

ע׳ למנצח ב׳ בטעם וסימ׳ למנצח דקוה קויתי · למנצח להזכיר: בשתם ד׳ וסי׳ הנני עשה את כל מעניך דסוף צפניה. ישמו על עקב בשתם · ויעטו כמעיל בשתם · ישובו על עקב בשתם: ויאמרו ט׳ רפי׳ וסימ׳ בישעיה סימ׳ י״ד: תאחר ג׳ וסימ׳ נמסר בסיפ׳ סימ׳ מ׳: ע״א מעון ד׳ וסימ׳ והבטת צר מעון · לכה הבעטו · היה לי לצור

ע למנצח לדוד להזכיר:
אלהים להצילני יהוה לעזרתי
חושה: יבשו ויחפרו מבקשי נפשי
יסגו אחור ויכלמו חפצי רעתי:
ישובו על עקב בשתם האמרים
האח האח: ישישו וישמחו בך
כל מבקשיך ויאמרו תמיד יגדל
אלהים אהבי ישועתך: ואני עני
ואביון אלהים חושה לי עזרי
ומפלטי אתה יהוה אל תאחר:

עא בך יהוה חסיתי אל
אבושה לעולם: בצדקתך תצילני
ותפלטני הטה אלי אזנך והושיעני:
היה לי לצור מעון לבוא תמיד
צוית להושיעני כי סלעי ומצודתי
אתה: אלהי פלטני מיד רשע מכף
מעול וחומץ: כי אתה תקותי אדני
יהוה מבטחי מנעורי: עליך
נסמכתי מבטן ממעי אמי אתה גוזי
בך תהלתי תמיד: כמופת הייתי
לרבים ואתה מחסי עז: ימלא פי
תהלתך כל היום תפארתך: אל
תשליכני לעת זקנה ככלות כחי אל
תעזבני: כי אמרו אויבי לי ושמרי
נפשי נועצו יחדו: לאמר אלהים
עזבו רדפו ותפשוהו כי אין מציל:
אלהים אל תרחק ממני אלהי
לעזרתי חישה: יבשו יכלו שטני
נפשי יעטו חרפה וכלמה מבקשי
רעתי: ואני תמיד איחל והוספתי
על כל תהלתך: פי יספר צדקתך
כל היום תשועתך כי לא ידעתי
ספרות: אבוא בגברות אדני יהוה
אזכיר צדקתך לבדך: אלהים למדתני
מנעורי ועד הנה אגיד נפלאותיך:

לשבחא על יד דויד למדכר על
צרוך לבונתא: אלהא לפצאה
יתנא יי לסעידנא זריז: יבהתון
ויתחסדון תבעי נפשי יתורון לאחור
ויכספון דצביין בישתי: יתובון
לאחורא מטול די כמנו עלי ו
יתפרעון היך בהיתהון דאמרין
עלי הדינא חדינא: יחדון וידוצון
במימרך כל תבעי אולפן מינך
ויימרון תדיר יסגי יקריה דיי רחמי
פורקנך: ואנא עניא וחשוכא
אלהא זריז לי סעדי ושזבותי את
הוא יי לא תחר:
במימרך יי רחיצית לא אבהת
לעלם: בצדקתך פצי יתי
ושזבינני אצלי לותי אודנך ופרוק
יתי: הוי לי לטינר תקיף עשין
למיעל תדירא פקדתא למפרק
יתי ארי תוקפי וכרך חוסנא את:
אלהא שזיב יתי מן יד רשיעא מן
ידא דמרי עילא וקטיף: ארום
את הוא סוברי יי אלהי רוחצני מן
טליותי: עליך כמכית מן כריסא
מן מעינא דאמי אנת מפקי במימרך
תושבחתי תדירא: היך תמהא
הויתי לסגיעין ואנת רוחצני ו
ועושנא דילי: יתמלי פומי
תושבחתך כל יומא שיבהורך:
לא תטלוק יתי לעידן סיבו כד
יפסוק חילי לא תשבקינני: ארום
אמרו בעלי דבבי עלי ביש ונטרי
נפשי יתמליכו כחדא: למימר
אלהא שבקיה רדופו ואחידו יתיה
ארום לית דפצי: אלהא לא
תרחיק מיני אלהי לסעדי זריז:
יבהתון ישתיצון סוטני נפשי
יתעטפון קלנא וכיסופא תבעי
בישותי: ואנא תדירא אוריך
ואוסיף על כל תושבחתך: פומי
ישתעי צידקותך כל יומא פורקנך
ארום לא ידעית מניינהון:
איעול בגבורתא דיי אלהים אדכר צדקותך בלחודך: אלהי אליפתני בניסיא מן
טליותי ועד העידנא אשני פרישתך:

רשי

לדוד להזכיר. לשון תפלה הוא כמו ואנחנו בשם יי׳ אלהינו נזכיר וכן בדברי הימי׳ להזכיר ולהודות ליי׳ ובמדרש תילי׳ ראיתי משל למלך שכעס על צאנו וסתר את הדיר והוציא את הצאן ואת הרוע׳ אחר זמן החזי׳ את הצאן ובנה את הדיר ולא הזכיר את ה הרועה אמר הרועה הרי הצאן מוחזר והדיר בנוי ואני איני נזכר כך למעלה מן הענין פ כאמר כי אלהים יושיע ציון וגו׳ ואוהבי שמו ישכנו בה הרי הדיר בנויה והצאן כנוס והרועה לא נזכר לכך נאמר לדוד להזכיר אלהים להצילני: ישובו על עקב בשתם. מדה במדה כמו שעשו לי: על עקב. באותו מעגל עצמו אכניסם אכם בלעג: האומרים עלי: האח. לשון חדוה בראותו באויבו כרצונו: חוסה לי. לצור: לבא תמיד. באותו מעון להכנס בתוכו מן הרודף: צוית להושיעני. פעמים רבות הושעתני על ידי שלוחיך: וחומץ. כמו חומס וכן אשרו חמוץ כגזלן: אתה גוזי. אתה מוציאי ומעבירי כמו ויגז שלוים כי גז חיש ונעופה: כמופת הייתי לרבים. רבים ראו צרותי ודאגו פן יקראם דוגמ׳ צרותי פן תהיה להם לאות כאשר הוקרה לזה כן יקרה לנו כענין שנאמר והיה יחזקאל לכם למופת: לעת זקנה. אם זקנתי בחטאים כלות שחטאתי הרבה: כי אמרו אויבי לי. אמרו אויבי עלי ונועצו יחדיו לאמר א אלהים עזבו אין אנו נענשין עליו מכבר נכשל בעבור: ואני תמיד איחל. לישועתך וכשתושיעני אוסיף על תהלתך: לא ידעתי ספורות. של צדקות והתשועות שעשית עמי: אבא. להודות ולהלל בגבורותיך: ועד הנה. עד היום כמה שעבר עלי: לכל

המזמור ברכי נפשי את יי׳ אלהי גדלת מאד כי הוא דבק: בך. אתה השם עוזר לנצח על כן לא אבוש לעולם: בצדקתך. הטעם מדין בצדקך כי אויבי יעשו לי עול: היה לי. כמו מעון להסתר בו על כן אחריו לבא תמיד כי כל מעון הוא למעלה וטעם צוית שהבטיחו שמואל או על דרך הוא צוה ויעמד כמו דבור השם והטעם על הגזרו׳ על ידי המלאכים: אלהי. התברר טע׳ בצדקתך וחומץ. כמו אשרו חמוץ: כי. אין לו תקוה זולתך וככה אתך קויתי מיו׳ היותי על האדמה וזה הוא מבטחי מנעורי: עליך. גוזי. כמו ויגז שלוים על כן תהלתך בך תמיד: כמופת. הטע׳ בעבו׳ שנסמכתי עליך ואתה סמכתני הייתי כמופת לרבי׳ שלא היו מאמינים בך כדרך והיה יחזקאל לכם למופת: ימלא. כנגד בך תהלתך ככה עד שימלא פי והטעם כל ימי: אל. הטעם כאשר עזרתני מנעורי עזרני עת זקנתי: כי לי. בעבורי כמו אן יאמרו אויבי לו: ושומרי נפשי. שהייתי מחשב שהם עוזרי נועצו יחדיו עם אויבי: לאמר. זה אומרים ואומרים אלה לאלה: אלהים אל תרחק. אם רחק יום ישועתי יחשבו כי רחקת ממני: יבושו. שוטני נפשי. הם שהיו והכין שוטני נפשו: מבקשי רעתי. הם אויבי: ואני. הטע׳ אם רחק יום ישועתי אני תמיד איחל ואוסיף להללך: פי. צדקתך. שעשית לאחרים ועמי בימים הראשונים ו התשועות שעשית: כי לא ידעתי. כדרך כי עם קשה עורף הוא אף על פי שלא ארע מספרים ואולם ספורות תחת שורק על משקל גבורו׳: אבוא. לספר גבורותיך בעבור כי משפטי רבים מהגבורים להסתתר על כן אזכיר צדקתך לבדך: אלהים. כמה היה משפטי להללך כי אתה למדתני כמו רגילות כמו פרא למוד מדבר וגם עזרני להלך כמנהגי:

מעין׳ י״מעון אהה · וכל שום קרתא דכוו׳: אדני יי׳ ח׳ כתיב כן באוריתא וכתובים וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא סי׳ ס״ט: ככלות ג׳ דרגין חד ב׳ וחד ב׳ וסימ׳ ככלות אל תשליכני לעת זקנה דתהלות · ככלות ונזמת באחריתך דמשלי · ככרים אורידם ככרים לטבוח · ככרים ערב וכל נשיאי קדר · ככבכים והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע · בככבים נלאית ברב עצתיך · ואינון מן א״ב חד ב׳ וחד ב׳ וסי׳ נמסר בנס׳ רבתא בערך כ׳: והוספתי ד׳ ב׳ מלרע חד חס׳ וסימ׳ והוספתי על ימיך · על כל תהלתך · וב׳ מלעיל וסימ׳ וגדלתי והוספתי · וגדלתי והוספתי חכמה · ימים חס׳:

לכל יבא גבורתך. לכל אשר יבא אבלי אגיד גבורתך: וצדקתך אלהים. אשר היא עד מרום שני המקראות מחוברים על אגיד זרועך לדור. תרננה שפתי. עם זמר קול הכנור כשאזמרה לך בכנור: לשלמה. על שלמה בנו התפלל תפלה זו שצפה ברוח הקודש שהוא עתיד לשאול מאת הקב״ה לב להבין לשמוע משפט:

זרועך. תוקף זרועך: לדור. הבא: לכל יבא. לכל אשר יבוא הטעם שיולד כמו דור הולך ודור בא: וצדקתך. גבוהה מצדקת כל צדיק כדרך ומרומם על כל ברכה ויפת אמר שלא אוכל לספרה כי גבוהה עד מרום והגדולות שעשית לאות כי אין אלהים כמוך: אשר לספר הגדולות שעשה ודימה הצרות כאילו היה

הראיתנו תחיינו תעלנו תלתיהון קרי׳ ני ואינון מן מלין דכתיבי ו׳ בסוף תיבות וקריין י׳ וסי׳ נכסר בגס׳ רבת׳ במערכת א״ת ו׳: פרית ג׳ בטעמים׳ אשר פרית בגדלך אשר הוצאת׳ ונפשי אשר פרית. בידך אפקיד רוחי פריתה ל׳ כתיב כן: ע״ב ועניך ג׳ כליש׳ וסימ׳ כי לא יחדל אביון. ידין עמך בצדק ועניך. חית

וְגַם עַד־זִקְנָה וְשֵׂיבָה אֱלֹהִים א
אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־אַגִּיד זְרוֹעֲךָ לְדוֹר
לְכָל־יָבוֹא גְּבוּרָתֶךָ׃ וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים
עַד־מָרוֹם אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ גְדֹלוֹת אֱלֹהִים
מִי כָמוֹךָ׃ אֲשֶׁר הִרְאִיתַנוּ צָרוֹת
רַבּוֹת וְרָעוֹת תָּשׁוּב תְּחַיֵּינוּ ו
וּמִתְּהֹמוֹת הָאָרֶץ תָּשׁוּב תַּעֲלֵנוּ׃
תֶּרֶב גְּדֻלָּתִי וְתִסֹּב תְּנַחֲמֵנִי׃ גַּם־
אֲנִי אוֹדְךָ בִכְלִי־נֶבֶל אֲמִתְּךָ אֱלֹהָי
אֲזַמְּרָה לְךָ בְכִנּוֹר קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃
תְּרַנֵּנָּה שְׂפָתַי כִּי אֲזַמְּרָה־לָּךְ וְנַפְשִׁי
אֲשֶׁר פָּדִיתָ׃ גַּם־לְשׁוֹנִי כָּל־הַיּוֹם
תֶּהְגֶּה צִדְקָתֶךָ כִּי־בֹשׁוּ כִּי־חָפְרוּ
מְבַקְשֵׁי רָעָתִי׃ ע ב
לִשְׁלֹמֹה אֱלֹהִים מִשְׁפָּטֶיךָ לְמֶלֶךְ תֵּן
וְצִדְקָתְךָ לְבֶן־מֶלֶךְ׃ יָדִין עַמְּךָ בְצֶדֶק
וַעֲנִיֶּיךָ בְמִשְׁפָּט׃ יִשְׂאוּ הָרִים שָׁלוֹם
לָעָם וּגְבָעוֹת בִּצְדָקָה׃ יִשְׁפֹּט עֲנִיֵּי־
עָם יוֹשִׁיעַ לִבְנֵי אֶבְיוֹן וִידַכֵּא עוֹשֵׁק׃
יִירָאוּךָ עִם־שָׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר ד
דּוֹרִים׃ יֵרֵד כְּמָטָר עַל־גֵּז כִּרְבִיבִים
זַרְזִיף אָרֶץ׃ יִפְרַח־בְּיָמָיו צַדִּיק וְרֹב
שָׁלוֹם עַד־בְּלִי יָרֵחַ׃ וְיֵרְדְּ מִיָּם עַד־
יָם וּמִנָּהָר עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ׃ לְפָנָיו
יִכְרְעוּ צִיִּים וְאֹיְבָיו עָפָר יְלַחֵכוּ׃ מַלְכֵי
תַרְשִׁישׁ וְאִיִּים מִנְחָה יָשִׁיבוּ מַלְכֵי
שְׁבָא וּסְבָא אֶשְׁכָּר יַקְרִיבוּ׃ וְיִשְׁתַּחֲווּ
לוֹ כָל־מְלָכִים כָּל־גּוֹיִם יַעַבְדוּהוּ׃
כִּי־יַצִּיל אֶבְיוֹן מְשַׁוֵּעַ וְעָנִי וְאֵין־עֹזֵר
לוֹ׃ יָחֹס עַל־דַּל וְאֶבְיוֹן וְנַפְשׁוֹת
אֶבְיוֹנִים יוֹשִׁיעַ׃ מִתּוֹךְ וּמֵחָמָס
יִגְאַל נַפְשָׁם וְיֵיקַר דָּמָם בְּעֵינָיו׃

וּלְחוּד עַד זִקְנָתָא וְסִיבוּתָא אֱלָהָא
לָא תִשְׁבּוֹק יָתִי עַד דְּאַתְנֵי תְּקוֹף
אִדְרָעָךְ לְדָר דָּרֵי לְכָל דִּי יֵיתֵי כְּחַ
גְבוּרְתָּךְ׃ וְצִדְקָתָךְ אֱלָהָא עַד
שְׁמֵי מְרוֹמָא דִּי עֲבַדְתָּא רַבְרְבָן
אֱלָהָא מַן כְּוָתָךְ׃ דִּי אַחִימְתַּנִי
עָקָן סַגִּיעָן וּבִישָׁן תְּתוּב תְּחַיְּ יָתָנָא
וּמִתְּהוֹמַיָּא אַרְעִיתָא תְּתוּב תַּסִּק
יָתָנָא׃ תַּסְגֵּי רַבְיוּתִי וְתַחֲזוֹר
תְּנַחֲמִנַּנִי׃ לְחוּד אֲנָא
אוֹדֵי קֳדָמָךְ בְּזֵינֵי זְמַר וְנִבְלָא
אֲתַנֵּי קוּשְׁטָךְ אֱלָהַי אֲשַׁבַּח קֳדָמָךְ
בְּכִנָּרָא קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל׃
תְּיבוּעָן סִפְוָותַי אֲרוּם אֲשַׁבַּח
קֳדָמָךְ וְנַפְשִׁי דִּי פְרַקְתָּא׃ לְחוּד
לִישָׁנִי כָּל יוֹמָא תְּרַנֵּן צִדְקָתָךְ אֲרוּם
בַּהִיתוּ אֲרוּם אִתְחַסְרוּ תָּבְעֵי ב
בִישׁוּתִי׃ עַל יְדוֹי
דִּשְׁלֹמֹה אִתְאֲמַר בִּנְבוּאָה אֱלָהָא
הִלְכוֹת דִּינָךְ לְמַלְכָּא מְשִׁיחָא הַב
וְצִדְקָתָךְ לִבְרֵיהּ דְּדָוִד מַלְכָּא׃
יְדִין עַמָּךְ בְּצִדְקָה וַעֲנִיָּיךְ בְּהִלְכַת
דִּינָא׃ יִטְלוּן יָתְבֵי טוּרַיָּא שְׁלָמָא
לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְגַלְמָתָא בִּזְכוּתָא׃
יְדִין עֲנִיֵּי עַמָּא יִפְרוֹק לִבְנֵי חֲשׁוֹכָא
וִישׁוֹף גַּבְרָא טְלוּמָא׃ יִדְחֲלוּן
מִינָךְ עִם מִיסַק שִׁמְשָׁא וְיַצְלוּן ק
קֳדָמָךְ קֳדָם מְנָהַר סִיהֲרָא דָּרֵי
דָרַיָּא׃ יֵיחוֹת הֵיךְ מִטְרָא דְרַעֲוָא
עַל עִסְבָּא דְּגָזֵי מִן גּוּבָאֵי הֵיךְ ר
רְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דְּנָטְפִין עַל עִסְבָּא
דְאַרְעָא׃ יִסְגּוֹן בְּיוֹמוֹהִי צַדִּיקַיָּא
וְסַגִּיעֵי שְׁלָם עַד דִּי יִשְׁתֵּיצוּן פָּלְחֵי
סִהֲרָא׃ וְיִשְׁלוֹט מִן סְטַר יַמָּא
רַבָּא לִסְטַר יַמָּא רַבָּא וּמִן פְּרָת
עַד סַיְּיפֵי אַרְעָא׃ קֳדָמוֹי יִגְחֲנוּן
אִיפַּרְכַיָּא וּבַעֲלֵי דְבָבוֹי עַפְרָא
יְלַחֲכוּן׃ מַלְכַיָּא דְטוֹרְסוֹס וְנִסֵּי יַמָּא דְאוֹקְיָנוֹס תִּקְרוּבְתָּא יְתִיבוּן מַלְכַיָּא דִשְׁבָא וּסְבָא
דוֹרוֹן יְקָרְבוּן׃ וְיִסְגְּדוּן לֵיהּ כָּל מַלְכַיָּא כָּל עַמְמַיָּא יִשְׁתַּעְבְּדוּן לֵיהּ׃ אֲרוּם יְפַצֵּי
חֲשׁוֹכָא דְּבָעֵי מְטוּ וַעֲנִיָּא וְלֵית סָעִיד לֵיהּ׃ יְחוּס עַל מִסְכֵּינָא וַחֲשׁוֹכָא וְנַפְשַׁת חֲשִׁיכַיָּא
יִפְרוֹק׃ מֵאוֹנְסָא וּמֵחֲטוֹפִין יִפְרוֹק נַפְשְׁהוֹן וִיהֵי יַקִּיר אַדְמֵיהוֹן קֳדָמוֹי׃

מספטיך. חכמת דיניך שבוית בתורה: וצדקתך. לצדק את הדין מלך ובן מלך שניה׳ בשלמה אמורים. ד״א משפטיך למלך תן הייסורין יהו כלים בי והצדקה עשה לבני שיהי שלום בימיו: ישאו הרים. בימיו שלום לעם ומהו השלום שהארים נושאין כשהן עושין פירו׳ אין עין הבריות צרה וקורא איש לרעהו אל תחת גפן ואל תחת תאינה: וגבעות בצדקה. וגבעות ישאו להם שלום על ידי הצדקה שיעשו: ייראוך עם שמש. ממנו ילמדו ישראל ליראה אותך כל ימי השמש והירח לדור דורים: ולפני ירח. בעוד הירח קיים והם לפניו והרבה יש בלשון משנה בפני הבית ושלא בפני הבית: ירד כמטר על גז. ירד דברו בתוך עמך ובלבם כמטר היורד על ירק הגזות שהוא צריך לגשמים לאחר שגזזוהו כענין שנא׳ והנה לקש אחר גזי המלך: זרזיף ארץ. לשון טיפים הוא בלשון ארמי במסכת יומא הוו מטו זרזיפי דמיא: יפרח בימיו צדיק. ישראל: ורב שלום. יפרח בימיו ויהי שלום זה ארוך עד לא עולם וכל תפלה זו כתקיימה חוץ מדבר זה לפי ששלמה חטא לפיכך לא נמשכה מלכותו שהמלכות נמסר׳ לדוד על תנאי אם ישמרו בניך את דרכי ישראל פרהו בימיו שנאמר יהוד׳ וישרא׳ רבים כחול וגו׳ ורוב שלום היה שנאמר וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו כל ימי שלמה: וירד מים עד ים. כל ארץ ישראל מים סוף ועד ים פלשתים: ומנהר עד אפסי ארץ. כי הו׳ רודה בכל עבר הנהר וגו׳: ציים. כתות של שרים כדמתרג׳ וצים מיד כתים וכיון ישתרחן מרומאי: מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו. כי אני תרשיש למלך בים עם אני חירם אחת לשלש שני׳ תבא אני תרשיש וגו׳: מלכי שבא. מלכת שבא: אשכר. דורון: כל גוים יעבדוהו. וכל הארץ מביאי׳ מנח׳ לשלמה והמה מביאין איש מנחתו: מתוך ומחמס. ממכות ומגזל. מכ׳ מתוך לשון תוך תוכו בעלי מזמו׳ חורשי און כמו איש תככים: יגאל נפשם. על ידי משפט וצדקה שיעשה בהם: ויחי

בתהומות הארץ: תרב. מבנין הכבד על דרך ויכן זכב על זכב ואמ׳ גדולתי כנגד אשר עשיתי גדולות וטעם תנחמני בעבור הצרות שעברו עליו: גם. אמתך. זה הוא אמתך שהוא חייב להודות. תרננה. הדגש לחסרון נון שלישית כי המלה מפעלי הכפל והטעם כאשר אזמר לך בכנ׳ גם שפתי תרננה גם נפשי תרנן והזכיר פדית עם הנפש כי הו׳ מושל בגוף: גם. עתה אזמר בכינור רק תמיד לשוני תהגה ד צדקתך בלא כינור על כן מלת גם והזכיר כי בושו או חפרו ארצך כי אין לי פחד: לשלמ׳. למלך תן. נבואת דוד או אחד מהמשוררים על שלמה או על משיח והוא אות למ״ד כמו ב בעבור כמו וללוי אמר כי תומיך ואוריך לנכח השם והחל אלהים בעבור משפטיך והטעם שהשם נתן לו רשות לעשות משפטי אלהים וככה וצדקתך שיהיה שופט צדק וככה פירו׳ ידין וטעם ועניך שהשרים גם ה העשירים יתגברו עליה׳: ישאו. הטעם כי בהיות המלך שופט צדק ירבה שלום בארץ וטע׳ הרים שאין שם יישוב וטעם בצדק׳ בעבור הצדקה ישאו הרים וגבעות שלום כדרך בבעל פ פעור ויש אומרים כי בצדקה כמו שלום: ישפוט. כדרך שפטני אלהים יעשה להם מ משפט ועושק הוא הלוקח הון חבירו ב במרמה ופיתוי ובסתר ושלמה ברוב חכמתו יכיר העושק: ייראוך. כאשר ידכא העושק ייראוך כל העושקים וטעם עם שמש כל הימים שתעמוד השמש וככה ולפני ירח כדרך ידכאום לפני עש: ירד. מארמונו אל

עניך אל תשכח: ייראוך ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סים׳ כ״ה: יפרח ד׳ ב׳ פתחין וב׳ קמצין וסימ׳ כטוי יפרח השבתי. יפתח כשושנה ויך שרשיו. יפרח בימיו צדיק. צדיק כתמר יפרח: וירד ב׳ וסימ׳ וירד מיעקב והאביד שריד. וירד מים עדים:

בית המשפט או ירד משפט שהזכיר ישפוט עניי כדרך וערוף כמטר ומלת גז מפעלי הכפל מגזרת לגזוז גזי המלך: זרזיף. מלה מארבע אותיות אין רע לה וטעמה רווי או שובע: יפרח. המטר יפריח על כן הזכיר יפרח והטעם שירבו הצדיקים ויפרח רוב שלום או רוב שלום יהיה בימיו עד שלא יהיה ירח והטעם תמיד: וירד. אם על שלמה מים סוף עד ים פלשתים ומנהר זה פרת ואפסי ארץ זה מדבר והנה הזכיר אורך ארץ ישראל ורחבה ואם על המשיח מים הדרומי הנקרא הים האדום אל ים צפון שהוא ים אוקיינוס ומנהר נהר יוצא מעדן שהוא בתחלת מזרח ועד אפסי ארץ שהוא בסוף מערב: לפניו. ציים. השוכנים בארץ ציה והנכון בעיני בעלי הספינות כאשר כתוב אחריו תרשים והאיים שהוא כמו איי הים ורבי משה אמר כי איים השוכנים עם איה במדבר ואיננו נכון ומלת ישיבו שיתנו זה תמיד כמו והשיב למלך ישראל ויש אומרים בתשובת כל שנה יתנו מס: אשכר. כמו מנחה: וישתחוו. פרט להזכיר מלכי תרשים ושבא ואחר כן כלל וישתחוו לו כל מלכים כל גוים שהם תחת ידיהם: כי. הטעם כי הוא ידין המלכים גם העמים והמלך העני כנגד אחר יכילנו: יחוס. על הדל והאביון מהעמים: מתוך. הוא העושק בסתר וחמס בגלוי מגזרת כחמסו עקביך והטע׳ שהם אבוכים: וייקר דמם. כדרך דמים לו והטעם יקרים הם בעיניו לא ירבה שיהרגו על כן אחריו: ויחי

רשי

ויחי. שלמה: ויתן לו הקב"ה מזהב שבא וכן היתה גם עושר גם כבוד אשר לא היה כמוך וגו': ויתפלל בעדו תמיד וגו'. היא התפילה היא הברכה כשהקב"ה אומ' לאדם ברוך תהיה לשון תפילה הוא: פיסת בר. לשון פיס"ון תוספת ורבוי ורבותינו פירשוהו לשון גלוסקיאו' לימות המשיח וכל המזמור במלך המשיח. ד"א פיסת בר לשון רצון כמו פיוס שהבריות מתפייסין ומתרצין מאת המקום כשנותן שובע בעולם: ירעש כלבנון פריו. תטין גבין כפירות האילן ככליות של שור הגדול שהיה בימי שמעון בן שטח: ויציצו. ישראל: מעיר. מתוך ירושלם כעשב הארץ: יהי שמו. של שלמה נזכר לעולם בעושרו ובחכמתו: לפני שמש ינון שמו. כל ימי השמש יגדל שמו ינון לשון מלכו' ושררה כמו ואחריתו יהיה מנון ולכיני השליט על נכסי אחרי אמרו בלבם נינם יחד מלכיהם יחד: ויתברכו בו. אדם אומר לבנו תהי חכם ועשיר כשלמה: ברוך יי'. העושה נפלאות גדולות בירידת האש מן השמים על ידי שלמה בני: כלו תפילות דוד. רבותינו דרשו כלו כל אלו תפילות דוד לכלול כל הספר על שם דוד ואף מה שאמרו בני קרח ועשרה זקנים על שם שהוא נקרא נעים זמירות ישראל. ויש לפתור כלו כמו נכתיימו כמו רומו מעט שומו שמים ואם כן הוא לא נכתב זה המזמור במקומו ואין מוקדם ומאוחר בספר ונראין הדברים שלעת זקנתו כשהמליך את שלמה אמרו: אך טוב לישראל אלהים. לפי שענין המזמור מדבר בצרות הבאות על עובדי המקום לכך פתח בו כך וזהו פירושו הע"פ שאני צועק ומתמה על צרותיהם של ישראל ידעתי כי הקב"ה טוב להם ולטובתם הוא מביא עליהם את הרעה כדי לזכותם לחיי העולם הבא: ואני. מטרם שומי זאת אל לבי כמעט נטיו רגלי ושופכו אשורי לנטות מאחרי המקום: כי קנאתי בהוללים. במערבבי דרכיהם אשר הייתי רואה את שלומם בהוללים מערבבים כמו סבאך מהול במים: כי אין חרצובות למותם. לשון אסיר' כמו פתח חרצובות רשע מסגרי כבלי רשע שאוסרין בהם העניים אף כאן אין יסורין למיתתם המתים בהם מהם מתים בריאים כאולם בלא יסורין ורבותינו פירשו חרצובו' נוטריקון שאין חרידין ועצבין מיום המיתה ד"א שאין הקב"ה מאחר בביואם לכן ענקתמו גאוה בעבור זה שאין יסורין באין עליהם הענקתם הגאוה לעלות על בוראם בגסות הרוח: יעטף שית חמס למו. החמס ששושין עוטה אותם שמנים ועוטף את שתותיהם ועגבותיהם בעובי שומן ובשר: יצא מחלב עינימו. עיניהם בולטות מרוב שומן כל אדם כחוש עיניו משוקעות: עברו משכיות לבב. יותר ממה שלבם מייחל ומצפה באה להם תאותם עברו בהשגת ידם את תאות לבם: ימיקו

מסורה

ויתן י"ג רפין וסימ' נמסר במלכים א' סימן י"ד: ויתפלל ג' רפין וסימ' ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא. יסגור לו ויתפלל אליו. ויחי ויתן לו מזהב שבא. אנ"ך: וברוך ז' וסימ' נמסר בסדר לך לך: ע"ג שפכה חד מן י"ד מלין כתיב ה' בסוף תיבותא וקרינן ו' וסימ' נמסר במלכים ב' סימן כ"ד: חרצבות ב' ומב' ליש' וסימ'

תהלים

וַיחִי וְיִתֶּן־לוֹ מִזְּהַב שְׁבָא וְיִתְפַּלֵּל
בַּעֲדוֹ תָמִיד כָּל־הַיּוֹם יְבָרֲכֶנְהוּ׃ יְהִי
פִסַּת־בַּר׀ בָּאָרֶץ בְּרֹאשׁ הָרִים יִרְעַשׁ
כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב
הָאָרֶץ׃ יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לִפְנֵי־שֶׁמֶשׁ
יִנּוֹן שְׁמוֹ וְיִתְבָּרְכוּ בוֹ כָּל־גּוֹיִם
יְאַשְּׁרוּהוּ׃ בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהִים אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ׃ וּבָרוּךְ
שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת־
כֹּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן׃ כָּלּוּ תְפִלּוֹת
דָּוִד בֶּן־יִשָׁי׃

ספר שלישי

עג מִזְמוֹר לְאָסָף אַךְ
טוֹב לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים לְבָרֵי לֵבָב׃
וַאֲנִי כִּמְעַט נָטָיוּ רַגְלָי כְּאַיִן שֻׁפְּכָה
אֲשֻׁרָי׃ כִּי־קִנֵּאתִי בַּהוֹלְלִים שְׁלוֹם
רְשָׁעִים אֶרְאֶה׃ כִּי אֵין חַרְצֻבּוֹת
לְמוֹתָם וּבָרִיא אוּלָם׃ בַּעֲמַל אֱנוֹשׁ
אֵינֵמוֹ וְעִם־אָדָם לֹא יְנֻגָּעוּ׃ לָכֵן
עֲנָקַתְמוֹ גַאֲוָה יַעֲטָף־שִׁית חָמָס לָמוֹ׃
יָצָא מֵחֵלֶב עֵינֵמוֹ עָבְרוּ מַשְׂכִּיּוֹת לֵבָב׃

(בגליון: ג' י"ג רפי' · ג' רפי' · ל' לה · ל' ה' בליש' · ינון · ל' · ק' · ל' · ז' · כ' י"ד · ל' ותר כלו · ספר שלישי · כטיו · ספכו · ק' ק' ל' · ל' כית · ל' ל' ורסמי' · כ' · ל' · ב' בסי' ח' ל' ל')

תרגום

וִיחִי וְיִתֵּן לֵיהּ מִדְּהַב דְּאַיְתִיאוּ לֵיהּ מִשְּׁבָא וִיצַלֵּי מְטוּלְתֵיהּ תְּדִירָא כָּל יוֹמָא יְבָרְכִינֵיהּ׃ יְהֵי סְעִיד לַחְמָא בְּאַרְעָא בְּרֵישׁ טוּרַיָּא יַרְגִּישׁ הֵיךְ כְּלִיבְנָן אִיבֵיהּ וְיִנַצְּצוּן מִן קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם הֵיךְ עִסְבָּא דְאַרְעָא׃ יְהֵי שְׁמֵיהּ מִדְכַּר לְעָלַם וְקֳדָם מֶהֱוֵי שִׁמְשָׁא מְזוּמַן הֲוָה שְׁמֵיהּ וְיִתְבָּרְכוּן בִּזְכוּתֵיהּ כָּל עַמְמַיָּא וְיֵימְרוּן טַב לֵיהּ׃ בְּרִיךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דַּעֲבִיד פְּרִישָׁן רַבְרְבָן בִּלְחוּדוֹהִי׃ וּבְרִיךְ שׁוּם יְקָרֵיהּ לְעָלְמָא וְיִתְמְלֵי מִזִּיו יְקָרֵיהּ כָּל אַרְעָא אָמֵן וְאָמֵן׃ גְּמַרִין צְלוֹתַיָּא דְדָוִד בַּר יִשַׁי׃

תּוּשְׁבַּחְתָּא

עַל יְדֵיהּ דְּאָסָף בְּרַם טַב לְיִשְׂרָאֵל אֱלָהָא לְבְרִירֵי לִיבָּא׃ וַאֲנָא כִּזְעֵיר אִתְמוֹטְטָא רִיגְלַי כִּלְמָא דְאִזְדְּעָזְעָא אִיסְתַּוְרַי׃ אֲרוּם טַנְנִית בְּמִתְלַעֲבַיָּא בְּעִידָן דִּי שְׁלַם רַשִׁיעַיָּא אַחְמֵי׃ אֲרוּם לֵיתֵיהוֹן תְּווֹהִין וּמִצְטַעֲרִין מְטוּל יוֹם מִיתָתֵיהוֹן אִיתְבַּעְיַין מַחְשַׁבְתְּהוֹן וּפַטִּים וְאַלִּים לִבְּהוֹן׃ בְּלֵיעוּת גַּבְרִין דְּמִתְעַסְּקִין בְּאוֹרַיְתָא לֵיתֵיהוֹן לַעֲיָין וְעִם בְּנֵי נְשָׁא צַדִּיקֵי וְסַבְלִין יִיסוּרֵי לָא מִתְכַּתְּשִׁין׃ לְכַךְ כֵּן עַטְרַתְהוֹן גֵּיוְותָנוּתָא כְּלִילָא דִמְשַׁוִּין בְּרֵישֵׁיהוֹן מִן חֲטוּף דִּילְהוֹן׃ שְׁנָאִימְן שׁוּמְנָא פַּרְצוּפֵיהוֹן עֲבָרוּ חוּטְבֵּיהוֹן חֲפוּרַת לִיבָּא׃

מסורה

פתח חרצבות רשע. כי אין חרצובות למותם ובריא: בעמל ב' וסימ' ותקצר נפשו בעמל ישראל. בעמל אנוש אינמו. וחד בעמל בסגול וסימ' ויכנע בעמל לבם: מחלב ח' וסימ' הנה שמוע מזבח טוב. חרב ליי' מלא הדם ב' בפסוק. מדם חללים מחלב גבורים. כי רותה בשמים חרבי. ועפרם מחלב ידושן. יצא מחלב עינימו. ויאבילהו מחלב חטה:

אבן עזרא

ויחי. כל אחד מהם ולא די שיחיה עד יעשירהו וזה טעם ויתן לו מזהב שבא ויתפלל בעדו כל עניו: יהי. העני כפיסת בר כמו פס ידא כף זורעת בר בארץ או בראש הרים וירעש זה הפרי שהוא הבר והטעם שיהיה גדול שירעש כעצי לבנון: ויציצו מעיר. כמו בציר הפך והנותר בבשר ובלחם ויש אומרים כי בר כמו כבור ידי ואין טעם לו: יהי שמו. שם שלמה או המשיח: ינון. בניין נפעל כמו ינון מגזרת נין ינוב וירבה: ברוך. אז יאמרו כל הגוים ברוך השם אלהי ישר' וטעם עושה נפלאות לבדו שעשה תמיד ב בעבור ישראל: וברוך. טעם שם כבודו הוא השם הנכבד שהוא שם העצם כי אין לשם שם בכל הלשונות שהוא שם העצם רק תואר כמו יי' גם אלהים ושדי ועל כן כתוב זה שמי לעלם כי הוא שם אחד לבדו וככה ושמו אחד וטעם וימלא כבודו תהלתו: אמן. מגזרת אמונה: כלו. יש אומרים אז ישלמו ת' תפלות בן ישי וי"א כי כלו כמו כללו יפייך ואיננו נכון ור' יהודה הלוי אמ' בעבור שהוא סוף ספר כתב כן הסופר הראשון כאשר ככתוב אחריו ברוך נותן ליעף כח: מזמור לאסף. אך טוב. כל בני אדם שאינם משכילי' מעשה השם באמת הם מתאוננים ובעבור זה החל אך טוב לישראל כי טעם אך שאיננו טוב לגויי הארצו' שלא ידעוהו רק לישראל: לברי לבב. לא לכולם זה המזמור דומה בטעמו למזמור שמעו זאת כל העמים וסכר הצדיקים לעתיד לבא מפורש במזמור הזה: ואני. יתכן היות זה הטעם דברי אסף או ידבר על לשון כל משכיל ונטית הרגל לסור מהדרכים הישרים שהם דרכי השם כדרך באשורו אחזה רגלי כי בעבור שהרגל הולכת על כן דימה המחשבת הלב שירגיל בה בהליכה ומלת נטיו שלימה כמו צור חסיו בו והנה כאין היה ראוי להיותו כמו כמעט ושפכו כמו נטיו כאשר אשורי כמו רגלי כי הטעם כפול כמשפט לשון צחות רק כאין לא מצאנוה רק על אפס ומה שאיננו ודרך משל הזכיר לאשורי שנשפכו כמים כדרך כמים נשפכתי בעבור שלא נשאר בכלי מאומה כמו שפכו אשוריו ואין לו במה ילך: כי. הנה כבת זה הדבר שקינא בהוללים לשון פועל על משקל הסובבים בעיר מגזרת ויתהולל: כי. מלת חרצובו' רביעיה ובספר ישעיהו פתח חרצובות רשע הנה פתח כמו התר ואם כן תהיה חרצובות כמו אגודות והטעם שהיה ראוי שיהיו קשורים בעולם שימיתם מהרה ור' משה הכהן אמר כי אין חרצובות עד מותם ואולם הם בריאים כאילו כתוב ואולם כל אחד מהם בריא וזה איננו נכון שתהיה מלת אולם שהיא מלת טעם באחרונה כי היא כמו לכן אכן רק אך בלתי זולתי למען בעבור כי כן לא ימצא בכל המקרא ואחרים אומרים כי אולם חסר כ"ף והטעם כל אחד בריא כאולם ויש אומרים כי הוא חסר בי"ת והטעם באולם כל אחד בריא באולמו וטעם להזכיר אולם כי הוא דר בבית נכבד שיש לו אולם כמו האולם של בית השם הנזכר בדברי הימים או בעבור שהדירה באולם בריאות לגוף בעבור האויר שהוא מגולה ויש סתר מלמעלה והנכון בעיני אחר שהזכיר שלום רשעים אראה בחייהם גם במותם ימותו בלא פגעים ותחלואים ונגעים ומכאובים כאילו אין לנפשם קשורים עם גופם ואולם על משקל טובם והטעם כוחם שהוא כח התולדת השומרת הגוף והוא מגזרת יש לאל ידי והנה הטעם ימותו במותם בלא יגיעה ובחייהם כח תולדתם חזק ובריא: בעמל. בעבור היותם עשירים: ועם אדם. הטעם כפול או בבא נגע באויר שהוא כולל הם ימלטו מהנגע ולא הצדיקים: לכן. ענקתמו. מגזרת וענקים לגרגרותיך כדמות זר זהב ויעטוף מגזרת המעטפות: שית. כמו שית זונה כמו דרך ויש אומרים כי יעטוף כמו תפלה לעני כי יעטוף וטעם שית פאה והטעם כי החמס יעטוף להם לכל פאה כאילו הוא כרמותו: יצא. אמר ר' משה עינימו כמו כעין הבדולח מרוב החלב יצא ונראה עין יפה למראה ויש אומרים מרוב חלבם כאילו יצא עינימו כדרך עינים להם ולא יראו. ומלת משכיות על דעת ר' משה כמו מחשבות כי השכוי כינוי ללב לאחד שנים טעמים כאחד כתרגו' יכף יי' כאילו משכיות מראות כמו ולבי ראה הרבה חכמה ודעת ויהי פי' שכיות החמדה או יהיה כטעם ואבן משכית מצויירת והציורים הם המחשבות וטעם עברו שעברו אין בני אדם לחשב: ימיקו

(בגליון: ואלי ר' כבו' חז' י' אלין מן ד' ד' אלין)

ימיקו. את ריעיהם: וידברו ברע עושק. לעשות אביונים: ממרום ידברו. כגון פרעה וסנחריב ונבוכד נצר כי מי יי' אשר אשמע בקולו מי בכל אלהי הארצו' אעלה על במותי עב וזהו שתו בשמים פיהם: לכן ישוב עמו הלום. לפי שעמו רואי' דרך רשעים צלחה ישובו לדרך הרשעים לאחוז בדרכיהם הלום

ימיקו. מגזרת המק בפרו הפועל יוצא והפועל חסר כאילו ימיקו בדיבורם שליתי וידברו בדבור רע העושק והחמס שעשו ולא ייראו מהשם וזה טעם ממרום ידברו כי אין מרום עליהם: שתו. רגשות חסירוכי היא מפעלי הכפל שיחשבו כי אמרות פיהם כאילו הם בשמים שהם גזירות אין להשיבם והאבר המדבר כזאת הוא

בנקין ג' בליש' חד חס' וסי' זנח עגלך שמרון. ארחץ בנקיון כפי ואסובבה. וארחץ בנקיון כפי. קדמא חס': ה' כתיבן היא וקריין הוא וסימ' ואחשבה לדעת זאת. ויתרון ארץ בכל היא. ותלך והעשה כדבר אליהו תנינא דפסוק. כי הוא זמה והיא עון פלילי הנינא דפסוק. יי' אלהינו כל ההמון הזה. וחילופ' ג' כתיבי' הוא

ל יְמִ֤יקוּ ׀ וִֽידַבְּר֣וּ בְרָ֣ע עֹ֑שֶׁק מִמָּר֥וֹם
ר יְדַבֵּֽרוּ׃ שַׁתּ֣וּ בַשָּׁמַ֣יִם פִּיהֶ֑ם וּ֝לְשׁוֹנָ֗ם
ל' ישוב ת תִּֽהֲלַ֥ךְ בָּאָֽרֶץ׃ לָכֵ֤ן ׀ יָשִׁ֣יב עַמּ֣וֹ הֲלֹ֑ם
וּמֵ֥י מָ֝לֵ֗א יִמָּ֥צוּ לָֽמוֹ׃ וְֽאָמְר֗וּ אֵיכָ֥ה
יָדַֽע־אֵ֑ל וְיֵ֖שׁ דֵּעָ֣ה בְעֶלְיֽוֹן׃ הִנֵּה־
ל. ל אֵ֣לֶּה רְשָׁעִ֑ים וְשַׁלְוֵ֥י ע֝וֹלָ֗ם הִשְׂגּוּ־חָֽיִל׃
ל' וא' כתיין אַךְ־רִ֭יק זִכִּ֣יתִי לְבָבִ֑י וָאֶרְחַ֖ץ בְּנִקָּי֣וֹן
כ כַּפָּֽי׃ וָאֱהִ֣י נָ֭גוּעַ כָּל־הַיּ֑וֹם וְ֝תוֹכַחְתִּ֗י
ר לַבְּקָרִֽים׃ אִם־אָ֭מַרְתִּי אֲסַפְּרָ֣ה כְמ֑וֹ
הִנֵּ֤ה ד֖וֹר בָּנֶ֣יךָ בָגָֽדְתִּי׃ וָ֭אֲחַשְּׁבָה
הוא ק ל לָדַ֣עַת זֹ֑את עָמָ֖ל היא בְעֵינָֽי׃ עַד־
אָ֭בוֹא אֶל־מִקְדְּשֵׁי־אֵ֑ל אָ֝בִ֗ינָה
כ' סף לְאַחֲרִיתָֽם׃ אַ֣ךְ בַּ֭חֲלָקוֹת תָּשִׁ֣ית לָ֑מוֹ
ל הִ֝פַּלְתָּ֗ם לְמַשּׁוּאֽוֹת׃ אֵ֤יךְ הָי֣וּ לְשַׁמָּ֣ה
ג' ג כְרָ֑גַע סָ֥פוּ תַ֝֗מּוּ מִן־בַּלָּהֽוֹת׃ כַּחֲל֥וֹם
ל. ל מֵהָקִ֑יץ אֲ֝דֹנָ֗י בָּעִ֤יר ׀ צַלְמָ֬ם תִּבְזֶֽה׃
ל. ל כִּ֭י יִתְחַמֵּ֣ץ לְבָבִ֑י וְ֝כִלְיוֹתַ֗י אֶשְׁתּוֹנָֽן׃
ג וַאֲנִי־בַ֭עַר וְלֹ֣א אֵדָ֑ע בְּ֝הֵמ֗וֹת הָיִ֥יתִי
עִמָּֽךְ׃ וַאֲנִ֣י תָמִ֣יד עִמָּ֑ךְ אָ֝חַ֗זְתָּ בְּיַד־
יְמִינִֽי׃ בַּעֲצָתְךָ֥ תַנְחֵ֑נִי וְ֝אַחַ֗ר
כָּב֥וֹד תִּקָּחֵֽנִי׃

יִתְמַקְמְקוּן מִן פִּיטְמָא וִימַלְּלוּן לְאַבְאָשָׁא וְלִטְלוּמָא מִן רוּם לִבְהוֹן יְמַלְּלוּן׃ שַׁוִּיאוּ בְקַדִּישֵׁי שְׁמַיָּא פּוּמְהוֹן וְלִישָּׁנְהוֹן מְצַלְהֲבָא בְקַדִּישֵׁי אַרְעָא׃ בְּכֵן תָּאִיב עַל עַמָּא דַּיְיָ לְמַלְכוּתְהוֹן וְיִמְחוֹנוּן בְּמַרְזוּפִין וּדְמַעִין סַגִּיעִין מַחְתִּין לְהוֹן׃ וְיֵימְרוּן הַכְדֵּין יְדַע אֱלָהָא וְאִית מַנְדְּעָא בְּעִילָּאָה׃ הָא אִילֵּין רַשִּׁיעַיָּא דְּיָתְבִין בְּשַׁלְוָתָא בְּעָלְמָא הָדֵין אַרְבִּיקוּ נִכְסִין קְנוֹ חֵילָא׃ בְּרַם לִסְרִיקוּתָא זַכִּית לִבָּבִי וְשֵׁיזְבִית בְּבְרִירוּ יְדַיי׃ וַהֲוֵיתִי כְּתִישׁ כָּל יוֹמָא וּמַכְסְנוּתִי לְצַפְרִירַי׃ אִין אֲמַרִית אִישְׁתָּעִית דִּמְכַמְתְהוֹן הָא עַל דָּר בְּנַיִיךְ אַרְשַׁעִית׃ וְחַשֵּׁיבִית לְמִידַּע יַת דָּא לֵיעוּת הוּא בְּעֵינַי׃ עַד זְמַן פּוּרְקָנָא דְּאֵיתֵי לְוַת מַקְדְּשֵׁי אֱלָהָא אַתְבִּין לְסוֹפֵיהוֹן׃ בְּרַם בְּקַבְלְיָא שַׁוִּיתָא לְהוֹן רְמִיתְנוּן לְשַׁהֲוָתָא׃ הַכְדֵין הֲווֹ לְצָדוּ כְּשַׁעְתָּא כָּלוּ אִישְׁתֵּיצוּן מִן אִיתְרַגְשׁוּן׃ הֵיךְ חֶלְמָא מִן גְּבַר דְּמִיתְּעַר יְיָ לְיוֹם דִּינָא רַבָּא בְּאִתְעַרְיְתְהוֹן מִנְּבֵית קְבוּרַתְהוֹן בִּרְגַז רְמוּתְהוֹן תְּבַסַּר׃ אֲרוּם יִתְוַשׁ לִבִּי וְכוּלְיָיתִי בְּעָרָן כְּאֶשָּׁא׃ וַאֲנָא שַׁטְיָא וְלָא אִידַּע הֵיךְ בְּעִירֵי אִתְחַשְׁבִית גְּבַר׃ וַאֲנָא תְּדִירָא עִימָּךְ אוֹחַדְתָּא בִּיד יְמִינִי׃ בְּמַלְכָּךְ תְּדַבְּרִינַנִי וּבָתַר שְׁלִים אִיקְרֵיהּ דַּאֲמַרְתְּ עֲלַי לְאַיְתָאָה תְּסַבְּנַנִי׃

וקרי' הוא וסימ' ותלך ותעשה כדבר אליהו קדמא דפסוק. כי ערוך מאתמול. כי הוא זמה והיא עון פלילי קדמא דפסוק: ולא ארע ג' וסימ' בישעיה סימ' מ"ז:

כמו מי הביאך הלום פה: ומי מלא ימצו למו. ומים של פלג המלא הם דברי תורה הם כ נחשבים למו תמצית ומזלזלים בעיניהם: ואמרו איכה ידע אל. איכה יוכל לומ' שיש דיעה בהב"ה ותורתו אמת: הנה אלה רשעים. הם ועוברים על תורתו והרי הם שלו' בעולם ומגדילים כח ועושר ושלוי עולם לשון שלוה: השגו. הגדילו ומנחם פירש ישוב עמו הלום ישוב הרשע להלום את עמו של הקב"ה והראשון אמרתי מדבריו של ר' מאיר בר' יצחק שליח צבור זצ"ל: אך ריק זכיתי לבבי. כל זה מוסב על ואמרו איכה ידע אל וגם אומ' אך לריק ועל חנם אנו שומרים מצותיו של הב"ה והרי אנו נגועי' כל היום. ותוכחתי נראית כל היום תמיד מבקר לבקר מ מתחדשות צרות חדשות: אם אמרתי אספרה כמו. אם' אספ' אם אמרתי בלבי לספר את הכל כמו שהוא כל מה שאנו אומר על זאת הנה דור בניך בגדתי כלומ' אשים אותם בוגדי' ורשעי': ואחשבה. בלבי: לדעת זאת. מה היא מדתו של הב"ה כן הוא עמל בעיני נראית היתה מדה זאת ליעמל ולא משפט: עד. אשר באתי אל מקדשי אל אשר בירושלם וראיתי מה שאירע ב בסנחריב ואז הבינותי לאחרית הרשעים שהוא לאבדון ואמרתי אך כל הטובה הבאה להם ח חלקות הם שהקב"ה מחליק להם הדרך שלהם שתהא נוחה וחלק' למען לא יתנו לב לשוב אליו ויאבדו: אך בחלקות תשית למו. כל הטובה הבאה להם שהרי סופם הפלתם למשאות: מן בלהות. מן שדים: כחלום מהקיץ. כשינה שאין לה קץ שהיא שינת עולם כן היתה להם ויצא מלאך יי ויך במחנה אשור: יי' בעיר צלמם תבזה. בירושלם שהרעו עליה שם תבזה צלם דמותם ונשרפו כלם: כי יתחמץ לבבי. מטרם שראיתי מפלה זו ברוח הקדש היה לבבי מתחמץ על דרך הרשעים שצלחה. ובכליותי הייתי משתונן לשון חרב שנון ובשהוא מתפעל התי"ו ניתנת באמצע שורש התיבה כדרך כל תיבה שיסוד תחילתה שי"ן: ואני. הייתי בער ולא הייתי יודע מה היא המדה וכבהמה הייתי עמך. ואני אע"פ שהייתי רואה כל זה תמיד הייתי עמך ולא זזתי מיראתך: אחזת ביד ימיני. להחזיקני ביראתך כשקרבו רגלי לנטות מדרכך כמו שאמור למעלה כמעט נטיו רגלי: תנחני. נחיתני: ואחר כבוד תקחני. אילו היה טעם על כבוד היה פתרונו לאח' שהשלמת לסנחריב כל הכבוד שפסקת לו תקחנו אליך הפלאת נסיך לישראל והחרבת את סנחריב עכשיו שהטעם על ואחר זה פתרונו ואחר לכבוד תקחני משכתני אליך לכבוד ולתפארת: מי

מהארץ וזה טעם ו ולשונם תהלך בארץ והנכון בעיני כי מתו בשמים פיהם שהם מדברים בשם ו ובמלאכיו ולשונם כ כמרגלי' שהם הולכים בארץ לדבר ולספר שמץ או דופי ודבי' שנמצא בצדיקים וטעם תהלך כאילו הולכת לשמוע דופי: לכן. אמר רבי משה הלום תואר מגזרת והלמה סיסרא כאילו כתו' הלום קמוץ ההא ושורק טי"ו כדרך מ מוכה ונגוע: ומי מלא. חסר כוס: ימצו. מגזרת ומצית ובאה המלה מלעיל בעבור היות הטעם בתחלת מלת למו כי זה משפט הלשון כמו עשה לי את החיל הזה ומ"ס למו שב אל הנזכרי' בתחלת המזמור והם ברי לבב והנכון שהוא שב למלת עמו כי ימצא בלשון יחיד ורבים ולפי דעתי שהלום כמו הנה כמו הבא עוד הלום אם כי עמו ישוב בעבור זה שרואה או ישוב מגזרת סובב או ישיב אל לבו ולא ידע מה טעם זה: ואמרו. ים אומרים הרשעים ולפי דעתי שהאומרים הם עם השם והעד הנה אלה רשעים: הנה. הטע' שהצדיקים יודעי' דעת אמת שים אוה כשנגב מרעת אדם והוא חכם לב שידע הכללים שהם עומדים והחלקים שהם הפרטים הם משתנים בכל עת על כן לא ידעם השם כי אינם עומדים והנה הספק בידם בעבור ראותם הרשעים שהם שלוי עולם בגופם ורבי עושר כמו עשה לי את החיל הזה: אך. דברי המשכיל וטעם זכיתי לבבי שמחשבתי מחשבת אמת ואמונתי זכה עם הבורא ובעבור זה כברא האדם עד היות נשמתו בחייו זכה ומזהירה ככוכבים וטעם בנקיון כפי שלא עשה מעשה גיאול וטינוף מה שאיננו ראוי לעשות והזכיר כפי כי רוב המעשים בכפים: ואהי נגוע. מהרשעים ויוד ותוכחתי סימן הפעול כי הרשעים יוכיחוהו הפך ותוכחתי לא אביתם שהוא סימן הפועל ולפי דעתי כי נגוע מפאת ראשו לסבלו עמל לכבוש יצרו ותוכחתי לנפשי. וטעם לבקרים בכל בקר כמו חדשים לבקרים: אם. דברי המשורר אם אמרתי בלבי או אומ' לאחרי' ג אספרה כמו. אלה ומלת אלה חסרה כדרך יי' הטוב יכפר בעד אותם שאכלו הפסח כי לא כתוב כי כל לבבו שב אל חזקיהו אהיה בוגד בדור בני השם שלא תהא אמונת לב באמונתם והנה יחסר בי"ת הנה בדור בניך הם שקבלתי התורה מפיהם: ואחשבה. כאשר חשבתי לדעת זה הסוד לא יכולתי לו זה הוא עמל בעיני: עד. עתיד תחת עבר כאילו ידבר על זמן עומד כאשר פירשתי וטעם מקדשי אל שהם כהני השם וחכמי ישרא' והם גלו זה הסוד והוא אבינה לאחריתם כי לא הובא הובא האדם בעולם הזה להתענג בו או להיותו מלך או עשיר רק שתהיה אחריתו טובה וזה הוא שכר נפשות הצדיקים: אך. הרשעים בעולם הזה כמפותים בדברי חלקות ולבסוף יהיו למשואות כמו שואה ומשואה לתוהו ואשר איננו בדרך רשעים להשמדם בסופם י"א כי למשואות מגזרת הכחם השיאכי והטעם כפול: איך. טעם כפותים ומעל כפותים: בלהות. כמו בלהות אתנך כיים שישוב לאין ולהבל והעד ואיננו: כחלום. שאין בו אמת בהקיץ החולם ככה צלמם יהיה בזוי בעיר והטעם שהיו נפתחים כי כפתח זכרם: כי. י"א יתחמץ מגזרת חומץ דרך משל כי ישוב לבי חומץ עם כליותי עת שאשתונן מגזרת חץ שנון ור' משה פירש בו בלשון חכמינו ז"ל חמץ את הדין: ואני. הייתי בתחלה לנגדך שלא ידעתי סוד הרשעים כבהמה עד שעזרתני ונגלה הסוד לי וזה הוא ואני. טעם אחזת ביד ימיני ולא כמותו פעמי כאשר הזכיר כנטיו רגלי: בעצתך. תקחני. מלת לקיחה בלא דבר הוא התחברות נשמת הצדיק עם העליונים שאינם גוף ולא ימותו לעולם על כן בדברי חנוך ויתהלך חנוך את האלהים שהרגיל נפשו להתהלך עם המלאכים עד שלקחו השם והנה יבקש זה המשורר עזרני ואני והרבלני בעצתך ואחר שתעשה לי זה הכבוד אז תקחני וכמוהו כי יקחני סלה או פי' ואחר ואחר כן תקחני ואני כבוד כאחר המלאכים: מי

מי׳ אמר רבי משה הטעם כל חפצו הוא בשמים להיותו עם המלאכים כאילו את׳
כל אשר לי הוא בשמים ועמך אין לי חפץ בארץ אמר רבי יהודה הלוי מ״ב מי הוא
שאני מבקש הוא בשמים כדרך מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי ולפי דעת
הגאון כי יתחסר מלת זולתך אחר בשמים ולפי דעתי כי אין לי חפץ בשמים ובארץ

מי לי בשמים. שום מלאך שבחרתי לי לאלוה לא בחרתי אלא אותך: כלה שארי.
כתאוה בשרי ולבבי לך כלה שארי לשון תאוה כמו כלתה נפשי לסופתך: זונה ממך.
כפרד ממך: מלאכותיך. שליחותיך רוח הקדש הבא בלבבי לאומרו: יעשן
אפך. כל הכועס נחיריו מוציאין עשן: קנית קדם. לפני בריית עולם שנאמר

זונה ב׳ חד חס׳ וחד מלא וסימ׳ אם זנה אתה ישראל. הצמתה כל זונה ממך. קרבא חס׳: עד יעשן וסימ׳ לא
יאבה יי׳ סלוח לו. למה אלהים זנחת: בצאן ב׳ וסימ׳ וכל חום בצאן לבן. יעשן אפך בצאן מרעיתך:
קרדומות ג׳ בליש׳ וסימ׳ ויעל אבימלך הר צלמון. קולה כנחש ילך כי בחיל. בסבך עץ קרדומות: כלה

מִי־לִי בַשָּׁמָיִם וְעִמְּךָ לֹא־חָפַצְתִּי
בָאָרֶץ׃ כָּלָה שְׁאֵרִי וּלְבָבִי צוּר־לְבָבִי
וְחֶלְקִי אֱלֹהִים לְעוֹלָם׃ כִּי־הִנֵּה
רְחֵקֶיךָ יֹאבֵדוּ הִצְמַתָּה כָּל־זוֹנֶה מִמֶּךָּ׃
וַאֲנִי קִרְבַת אֱלֹהִים לִי־טוֹב שַׁתִּי
בַּאדֹנָי יֱהֹוִה מַחְסִי לְסַפֵּר כָּל־
מַלְאֲכוֹתֶיךָ׃

עד

מַשְׂכִּיל לְאָסָף לָמָה אֱלֹהִים זָנַחְתָּ
לָנֶצַח יֶעְשַׁן אַפְּךָ בְּצֹאן מַרְעִיתֶךָ׃
זְכֹר עֲדָתְךָ קָּנִיתָ קֶּדֶם גָּאַלְתָּ שֵׁבֶט
נַחֲלָתֶךָ הַר־צִיּוֹן זֶה שָׁכַנְתָּ בּוֹ׃
הָרִימָה פְעָמֶיךָ לְמַשֻּׁאוֹת נֶצַח כָּל־
הֵרַע אוֹיֵב בַּקֹּדֶשׁ׃ שָׁאֲגוּ צֹרְרֶיךָ
בְּקֶרֶב מוֹעֲדֶךָ שָׂמוּ אוֹתֹתָם אֹתוֹת׃
יִוָּדַע כְּמֵבִיא לְמָעְלָה בִּסְבָךְ־עֵץ
קַרְדֻּמּוֹת׃ וְעַתָּ פִּתּוּחֶיהָ יָּחַד בְּכַשִּׁיל
וְכֵילַפֹּת יַהֲלֹמוּן׃ שִׁלְחוּ בָאֵשׁ
מִקְדָּשֶׁךָ לָאָרֶץ חִלְּלוּ מִשְׁכַּן־שְׁמֶךָ׃
אָמְרוּ בְלִבָּם נִינָם יָחַד שָׂרְפוּ כָל־
מוֹעֲדֵי־אֵל בָּאָרֶץ׃ אוֹתֹתֵינוּ לֹא־
רָאִינוּ אֵין־עוֹד נָבִיא וְלֹא־אִתָּנוּ יֹדֵעַ
עַד־מָה׃ עַד־מָתַי אֱלֹהִים יְחָרֶף צָר
יְנָאֵץ אוֹיֵב שִׁמְךָ לָנֶצַח׃ לָמָּה תָשִׁיב
יָדְךָ וִימִינֶךָ מִקֶּרֶב חוֹקְךָ כַלֵּה׃

ל׳ לח׳ל׳ ב׳ חד חס׳ ב׳ ל
ר׳ נכו׳ ט׳ רפי׳ בלים׳ ל
ב׳ אף יי׳ ב׳ לבן
ב׳ ח׳ מל וא׳ חס׳ ד׳
נ׳ חס׳ בלו׳ לוכתי׳ כן ל׳ נתר בסבך
ועתה ת׳ ל׳ ומל׳ ל לרפי
ב׳ ד״כ לנו ובבחידם ל קנכתי׳
תיקך׳ ל׳ ת׳

מִן כְּוָותָךְ דִילִי בִשְׁמַיָא אֱלָהָא אַתְּ
וְעִימָךְ חַבְרָא לָא צְבֵיתִי בְּאַרְעָא׃
אִשְׁתֵּיצָא גוּשְׁמִי וּלְבָבִי תַקִּיפָא
דִבְחִין לִבָבִי וְחוּלָקִי אֱלָהָא לְעָלַם׃
אֲרוּם הָא רַשִׁיעַיָא דִי מִתְרַחֲקִין
מִינָךְ יֵאבְדוּן שֵׁיצִיתָא כָּל דְטָעֵי מִן
בָּתַר דַחַלְתָּךְ׃ וַאֲנָא לְמִקְרַב
בַּיְיָ לִי טָב שַׁוִּיתִ בַּיְיָ אֱלֹהִים רוּחְצָנִי
לְמִישְׁתַּעְיָא לְצַדִּיקַיָא כּוּלְהוֹן
פִּיקוּדֵי שְׁלִיחוּתָךְ׃
שׁוּכְלָא טָבָא עַל יְדוֹי דְאָסָף לְמָה
אֱלָהָא רְחִיקְתָּא לְעַלְמִין יִתְקַף
רוּגְזָךְ בְּעָאן רַעְיָתָךְ׃ אִדְכַּר
כְּנִישְׁתָּךְ דִקְנִיתָא מִלְקַדְמִין פְּרַקְתָּא
מִמִּצְרַיִם שִׁבְטֵי אַחְסַנְתָּךְ טוּר
דְצִיוֹן דְנַן דִי שְׁרִיתָא שְׁכִינְתָּךְ בֵּיהּ׃
אֲרִים אַסְהוֹרָךְ לְמִשְׁוַוק אוּמַיָא
לְעַלְמִין דְבְבַל חֵילֵיהּ אַבְאִישׁ בְּעֵיל
דְבָבָא בְּקוּדְשָׁא׃ אַכְלִין מְעִיקָךְ
בְּמִצַע זִמְנָיךְ שַׁוּוֹן אַתְוַוֹתְהוֹן
אָתַיָא׃ יַצְלִיף בְּקוּרְנַסָא הֵיךְ
גְבַר דִמְרִים יְרֵיהּ בִּסְבִיךְ קִיסַיָא
לְמִקְטַע בְּכוּלְבַיָא וּכְדֵין גְלִיפַיְיָהָא
גָרְרִין כַּחֲדָא בְּקוֹפִיץ וּמִיפְסַלְתָּא
לְיוֹסְטָר מַחְיַין בִּכְמַר זוֹפִין׃
אַדְלִיקוּ בְנוּרָא בֵית מַקְדְשָׁךְ לְאַרְעָא
אַפִּיסוּ מַשְׁכַּן דְאִתְקְרֵי בֵיהּ שְׁמָךְ׃
אֲמַרוּ נְלִבְהוֹן בְּנֵיהוֹן כַּחֲדָא
אוֹקִידוּ אַבְהַתְהוֹן כָּל מַעַרְעַיָא
אֱלָהָא בְּאַרְעָא׃ אַתְוָותָא דִיהֲבוּ לָנָא נְבִיָּיא לָא חֲמֵינָנָא לֵיהּ תּוּב נְבִיָּא וְלֵית עִימָנָא
דִידַע עַד אֵימָתַי׃ עַד אֵימָתַי אֱלָהָא יְחַסֵד מְעִיקָא יְרַחִיק בְּעֵיל דְבָבָא שְׁמָךְ לְעָלְמָא׃
לְמָה תְתִיב יְדָךְ וִימִינָךְ לְמִפְרוֹק מִן גוֹ עִכְּפָךְ אַפִּיק וְשֵׁיצֵי עַקְתָא׃

אחר אבור נופיעל כן
אחריו: כלה שארי.
זה הגוף ולבבי זה
הנפ׳ המתאוה שהיא
כח התולדת רק צור
לבבי כטעם תוקף
ולבבי כדרך אחרי ל
לבבכם ואחרי עיניכם
וטעם צור לבבי הוא
הדבק העומד לעולם
ולא יאבד על כן אחר
זה: כי׳ כדרך יחד
כסיל ובער יאבדו:
כל זונה ממך. הוא
היוצא במחשבתו ו
ובמעשיו מרשו׳ השם.
ואני קרבת אלהים.
כנגד רחקיך וטעם לי
טוב כי זה הוא הטוב
באמת: שתי. חסר
תיו המורש כדרך ו
וכרתי להם ברי׳ שלום
להתחברות שני תוין
: מלאכותיך.
לשון רבים והיחיד מ
מלאכה ומזאת הגזל׳
מלך והמלה רבעיה
הנקרא כן בעבור מ
מעשה תמיד מלאכת
השם וכאשר יחכם
המשכיל ויכיר מ
מלאכות השם ויוכל
לספרם בלבו או אל
אחר אז ידע דעת
עליון ובעבור זה כ
כברא כל האדם:
משכיל לאסף למה
אלהים זנחת. מלת
משכיל תחלת פיוט
והנה זה המזמור על
אותו הטעם: למה.
פעל: זנחת. הכאן
בעבור שדמה הכעס
לאש על כן נקר׳ אפך׳
זכור. טעם קנית
שהיו כמו נמכרים ב
במצרים. יתכן
להיות שבט נחלתך
שבט שהוא נחלתך

י׳ בליש׳ וסימ׳ אקים אל עלי׳ והבית את ארם כאפק׳ אז הכית את ארם. וישליכו לארץ׳ וכבלות כל
זאת. מקרב חיקך כלה. כלה בתמהב׳ בו. הלא האנף בנו עד כלה. לכלא הפשע׳ בהרא כתיב א׳:

כמו והם עמך ונחלתך או נחלתך כמו בהר נחלתך ויהיה שבט סמוך והעד הר ציון: הרימה. הטעם כדרך קומה
יי׳. אמר רבי משה הכהן כי למשואות שם תחת שם הפועל כאילו כתוב להשאות כל הרע אויב בקדש כל אויב שהרע
בקדש כי הוא הפוך כמו כל תשא עון ויקח טוב שהטעם כל עון תשא ולפי דעתי כי למ״ד למשואות כמו בעבור כלמ״ד פן יאמרו
לי והנה הוא הרימה פעמיך בעבור נחלתך הנזכרת למעלה שהוא משואות נצח כל אשר הרע אויב בקדש וכן כל תשא
עון כל שתשא עונינו תקח הטוב שיש בידינו והוא הודות לשונינו שספתינו טובות מפרים להביא וזה הוא שהוא ויקח טוב
לא יוכל אדם להבינה איך תשמש רק כלשון ישמעאל שכמוהו פ״א רפה וככה טוב ויחיל ורומם ביום השלישי וישא אברה׳ את עיניו ויעזב
את עבדיו: שאגו. נקראו המקדשים מועדים בעבור התחברות שם ישראל במועדים וכמוהו שרפו כל מועדי אל בארץ ואותותם כפי
מחשבתם כדרך והאנשים רדפו אחריה׳: יודע. אמר רבי משה כי זה קשור עם הפסוק שהוא אחריו והוא מספר כי עת בנות שלמה
את בית יי׳ וחצוב החוצבים את האבנים היה חושב המביא בתי הידים בגרזן לחצוב את האבן כי הגיע מעלה למעלה וככה הוא יודע
למעלה כהביא המביא בסבך עץ קרדומו׳ ולפי דעתי כי בעת שיבאו הקרדומות בסבך עץ לכרות העץ שהיה לבנין הבית היה לו שאון
למעלה: ועתה. בכשיל וכילפות. כלי ברזל להשחית ויש אומרים כי כשיל מגזרת כשלון וכלפות בהתחלף הכ״ף בקוף שהיו מקלפי׳
כמו כובע וקובע: שלחו. הלמ״ד קלו״ף על פי שהוא מהבנין הכבד כמו בקשו נפשי אמר בן בלעם כי זה הפוך שהכנון שלחו אש
במקדשך ויתכן שהטעם שהיה האש סביב וכאילו המקדש משולח: אמרו. נינם. חסר וי״ו ולא הזכיר מי אמרו ורבי מריכום אמר כי
נינם מגזרת לא תונו אף על פי שמלת לא תונו מהבנין הקל כדרך ונירם ונינם מהבנין הכבד ולפי דעתי שזה כנון והנה העד חרב
היונה: אותותינו. הפך שמו אותותם אותות וטעם אותותינו כפי פירושינו דברי הנביאים: עד מתי. פעולי׳ יחרף. הוא את שמך
כדרך למה אלהים זנחת לנצח: למה תשיב. כדרך תשיב אחור ימינו ידך השמאלית כאילו הזכיר שתי ידיך דרך משל
והאמת שתכלה מקרב החוק שם שהוא אויבך: ואלהים

מעון אתה היית לנו בטרם הרים
יולדו: זה שכנת בו. תיקון לשון
הוא כמו זו חטאנו לו והוא כמו
אשר שכנת בו: הרימה
פעמיך למשואות נצח.
הגבה פעימות והלות שלך
שיהו לאויביך למשואות נצח
על כל אשר הרע האויב ב
בבית המקדש כן חברו מנחם
עם ותפעם רוחו למשואות לשון
חורבן כמו שאיה תשאה שממה
: מועדיך. הוא בית המקד׳ אשר
נאמר בו ונועדתי לך שם: שמו
אותותם. כשגבר׳ ידם להחריבו
אז שמו להם את אותות קסמיה׳
שהם אותות אמת ומה הם ה
הקסמים קלקל בחצים שאל ב
בתרפים: יודע כמביא למעלה
בסבך עץ קרדומות. יודע
האויב כשהיה מכה בשערי פ
פתחי המקדש שהוא כמביא מ
מכותיו למעלה ברקיע ומניין
היה יודע שהרי היה רואה שהיה
העץ מסבך ואוחז את הקרדומו׳
ובולען כמו שאמרו רבותי׳ כולהו
בלעתינהו חד תרעא דירושלם.
בסבך עץ קרדומות. לשון כאחז
בסבך העץ סובך אותם והם כ
כסבכין בו: ועתה. הע״פ שהיה
רואה שלפני הקב״ה קשה לא נמנע
מלהלום כל פתחיה וכל שעריה
יחד: בכשיל וכילפות. כלי
משחית של נגרים הם וקרדומו׳
בהו לא תרגם יונתן בכשיליא
כילפות לשון ערבי הוא כך פירש
דונש והוא מכלי הנגרים:
יהלומון. האויבים: אמרו בלבם
נינם יחד. נינם מושליהם וכן
ינון שמו ואחריתו יהיה מנון
כל מושליהם מחשבה אחת להם
הראשונים כאחרונים להזדווג
לפטרונם של ישראל תחילה ואחר
כך יזדווגו להם וידעו שהרי ש
שרפו כל מועדי אל שהיו בארץ
כל בתי וועד שלו פלשתי׳ החריבו
שילה נבוכד נצר החריב בית
ראשון רומיים החריבו בית שני:
אותותינו. שהבטחתנו ביד נביאך
אין אנו רואים אותם בימי רבים
שאנו בגולה נתנבא אסף על ימי
הגלות: עד מה. עד מתי נהיה
בצרה זו: מקרב חיקך כלה.
השליכה והוצא אותה מתוך
חיקך והלחם באויביך כלה
לשון גרם כמו כלה גרם יגרם:
ואלהים

ואלהים. כדרך יה אן אויב עד לבוא עוד עליך ישראל: פועל ישועות. ירוצות בעבורנו בקרב הארץ: אתה. פוררת. כפול תגלותי העין כדרך פור התפוררה אף כדרך ויפרפרני הפך שלו והטעם כי מתמלתך מוסלת בארץ כאשר הזכיר בקרב הארץ בים ובתנינים אשר בו ויש אומרים כי זה רמז לבקיעת ים סוף וטעם שברת בטובו לחרבה ויש אומרי׳ כי התנינים פרעה ושליסיו: אתה. אמר רבי משה כי כל שוחה בים וגופו גדול יקרא לויתן והאות שהזכיר ראשי ולא ראש אחד ולפי דעתי שלויתן דג גדול ותחסר מלת כל כמו ראשי כל לויתן והנה השם כתנו מאכל לעם לציים שהם שוכנים בציה כנגד הים וידוע כי יש מקומות שיאכלוהו מעת לעת בזמן ידוע ורבי משה אמר כי לעם לציים כמו לעבדך ליעקב וטעם לציים להכני הספינו׳: אתה בקעת. ביבשה כמו יבקע צורים במדבר: איתן. שכמו וישב הים לפנות בקר לאיתנו: לך. הטעם שאתה עושה אלה הנפלאות בכל זמן ביום ובלילה כי המושלים בהם אתה הכינותם: מאור. הוא הירח והזכירו לפני השמש בעבור שהסלים במלת לילה כי כן דרך המקרא ואתן לעשו: אתה. הטעם שהזכיר הדבר והפכו בקעת והובשת וכולם בארץ והזכיר כי השבעה גבולות הם כנבים לעולם ולא יתחלף היישוב וטעם קיץ וחורף בעבור היותר רוב היישוב בפאת שמאל וקצתו בפאת דרום וטעם להזכיר זה עם גבולות ארץ כי בהיות במקום אחד קיץ הוא במקום אחר חורף: זכור. ואני אומר לאויב זכור זאת: ועם נבל. אשר נאצו שמך כמו עם לבבכם שלם: אל. לחית. פתח כי הוא סמוך והנסמך אין חסר כמו שפעת אני רואה והטעם חית השדה ותורך כמו שתי תורי׳ וזה לחית כמו נער חיתקנה חית פלשתי׳: הבט לברית. בפתחות הלמ״ד שהיא ידועה ומלת הבט תשמש בעבור אחרת והבט מלאו וטעם מחשכי ארץ כנגד הבט טעמו המקומות הנסתרי׳ שם כאו׳ כמו נאות רועי׳: אל. שם לא ישוב הדך כלם לעולם יהללוך כל עני ואביון: קומה. טע׳ ריבך שהאוי׳ חרף שמך ויור מני כוסף כמו מני אפרים: אל. טעם קו׳ צורריך הוא שהזכיר שאגו צורריך בקרב מועדיך: שאון קמיך. יהיעולה תמיד עד הגיעו אליך אל השמים וזה דרך משל: למנצח אל תשחת. על נועם פיוט תחלתו אל תשחת: הודינו. בריבוק למ״ד וגם בחסרונו ככון הוא כמלת זמרה אזמרך ויזמרו לך וטעם פעמים להזכיר כי נודה לך פעם אחרי פעם או בכל זמן: וקרוב שמך. לעניות כי כן ספרו לנו אבותינו ולא הזכיר המספרים כמו אשר ילדה אותה והנכון שאלה המספרים הם נביאים שספרו לנו על שמך: כי. כדרך כי אבוא הקץ אשפוט מישרי׳: נמוגים. אז תמוג הארץ וכל יושביה וטעם אנכי תכנתי אז ידעו שאנכי הוא שתכנתי עמודיה לפנים באמת ועמודיה הם הריה שלא תמוט ועתה בהתמוטטה ידעו כי לי הארץ לעשה חפצי: אמרתי. דברי המשורר: אל תרימו קרן. על שהוא כנגלכם והם בני אדם כמוכם: אל. הטעם לא די לכם שתרימו קרנכם על חבריכם עד שגאוה לבכם להרימו על רמים עליכם ועתה תדברו בצואר עתק כמו ירוץ אליו בצואר ועתק תאר כמו יצא עתק מפיכם או יהיה תואר הצואר:

נבולות ל׳ מל׳ דמל׳ אתה הצבת. וכ׳ גבלות כתיב וס׳ ואסיר גבלות עמים. גבלות יש גו. וב׳ חס׳ דחס׳ וס׳ יצב גבלת עמים. ויתן להם משה לבני גד דמטות. ושארא גבולת כתיב חס׳ ר״ו בתרא: עניך ג׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפ׳ סי׳ ע״ב: ישב ה׳ ד׳ חס׳ וחד מל׳ וסי׳ אבל מסכינא צפרתא בירושלם ואהנחם ופי׳ הנה חדש

רשי

ואלהים מלכי מקדם. והרי אתה תשועתינו מקדם: ראשי תנינים. הם מצריי׳ שנקראו תנינים שנ׳ התנין הגדול וגו׳: ראשי לויתן. פרעה נקרא כן שנאמר יפקוד ה׳ בחרבו הקשה על לויתן וגו׳: תתננו מאכל לעם לציים. נתת ממונו לעם ישראל לאוכלו לציים לכתות ובבאות שהוכאת ציים סיעות כמו וצים מיד כתים כתרגומו וסיען: אתה בקעת. לישראל מן הצור מעיינות: אתה הובשת. ירדן שהוא נהר איתן: לך יום. גאולתם של ישראל: אף לך לילה. ועמך היו בצרות הלילה: אתה הכינות מאור ושמש. אתה הכינות להם מאור התורה: אתה הצבת. להם כל גבולות ארצם בכל טוב: קיץ וחורף אתה יצרתם. הרי זה דוגמת שבועות חוקות קציר ישמור לנו לא שנית לנו סדר השנים: זכור זאת אויב וגו׳. ואחרי שכל תשועותינו כך זכור זאת אשר האויב חרף אותך בהשמידו אותנו: אל תתן לחית. לגדודי האומות כמו ויאספו פלשתים לחיה: נפש תורך. תור מלך יונתן תירגם לשון תורים ובני יונה התור הזה משמת הזכר בן זוגה איננה מזדווגת לאחר אף ישראל לא החליפוך באל אחר אף על פי שרחקת מהם והיו כאלמנה: חית עניך. נפש עניך: הבט לברית. אשר כרת לאבותינו: נאות חמס. נוה חמס. לשון מדור: אל ישוב דך נכלם. אל ישוב דך מלפניך בתפילתו נכלם: חרפתך. גדופיך כמו זאת אויב חרף: אל תשחת. את ישראל: הודינו לך אלהים. על הטובה הודינו אף על הרעה וקרוב בפינו שמך תמיד: ספרו. דורותינו נפלאותיך תמיד: כי אקח מועד. כשיש לנו יום טוב אין אנו עסוקים בנבול פה ובקלות ראש ככל הגוים: אני מישרים אשפוט. אנו כוונין את לבינו להללך ולשבחך מעין המאורע ליום: נמוגים ארץ וכל יושביה וגו׳. ביום מתן תורה כשהיו נמוגים הארץ וכל יושבית מתנאי שהתנית עם מעשה בראשית אם לא יקבלו ישראל את התור׳ תחזרו לתוהו ובהו: אנכי. עמך ישראל תכנתי עמודיה כשאמרתי נעשה ונשמע: להוללים. לרשעים המערבבים את ישראל: כי

ואלהים מלכי מקדם פעל ישועות
בקרב הארץ: אתה פוררת בעזך ים
שברת ראשי תנינים על המים:
אתה רצצת ראשי לויתן תתננו
מאכל לעם לציים: אתה בקעת מעין
ונחל אתה הובשת נהרות איתן: לך
יום אף לך לילה אתה הכינות מאור
ושמש: אתה הצבת כל גבולות
ארץ קיץ וחרף אתה יצרתם: זכר
זאת אויב חרף יהוה ועם נבל נאצו
שמך: אל תתן לחית נפש תורך
חית עניך אל תשכח לנצח: הבט
לברית כי מלאו מחשכי ארץ נאות
חמס: אל ישב דך נכלם עני ואביון
יהללו שמך: קומה אלהים ריבה
ריבך זכר חרפתך מני נבל כל היום
: אל תשכח קול צרריך שאון קמיך
עולה תמיד:

ע ה

למנצח אל תשחת מזמור לאסף
שיר: הודינו לך אלהים הודינו
וקרוב שמך ספרו נפלאותיך: כי
אקח מועד אני מישרים אשפט:
נמגים ארץ וכל ישביה אנכי תכנתי
עמודיה סלה: אמרתי להוללים אל
תהלו ולרשעים אל תרימו קרן:
אל תרימו למרום קרנכם תדברו
בצואר עתק:

ואלהא מלכא דשכינת קודשיה
מלקדמין עביד פורקנא בגו ארעא
: אנת גזרתה בעושנך מוי דימא
אנת תברתא רישי תניניא ושניקת
מצראי על ימא: אנת תרעתא
רישי גיברי פרעה יהבתינון לגמר
לעם בית ישראל וגושמיהון
לירודי: אנת בזעתא מעיינא מן
כיפא והוי לנחלא אנת יבישת
מגיזת נחלי ארנונא ומגיזת יובקא
ויורדנא דהון תקיפין: די לך
יממא לחוד די לך ליליא את
א אתקינתא סיהרא ושמשא: את
אקימתא כל תחומא דארעא קיטא
וסיתוא אנת ברתנון: אדכר
דא בעיל דבבא מגדף יי ועמא
טפשא דרחיקו שמך: לא תמסור
לעמיא דמתילין לחיות ברא
נפשת מאלפי אוריתך חייהון ד
דענייך לא תיתנשי לעלמין:
אסתכל לקימא דגזרתא לאבהתן
ארום איתמליאו בניהון חשוכא
פריס על ארעא ואונאותא חטופין:
לא יתוב מסכן מכסיף עניא ו
וחשוכא ישבחון שמך: קום
אלהא נצי מצותך אידכר קלנא
דעמך מן מלכא טפשא כל יומא:
לא תתנשי קל מעקייך איתרגושת
דקיימין לקיבלך דסלקא תדירא:
לשבחא בזמן די אמר דוד
לא תחבל עמך תושבחתא
על ידוי דאסף ושירא: אודינן
לך יי אודינן וקריב שמך אישתעיו פרישותך: ארום אידוע זמנא אנא הריצן
ארון: מיתמכסין דיירי ארעא וכל יתבהא אנא אתקינית עמודהא לעלמין:
אמרית למתלעבין לא תתלעבון ורשיעיא לא תרימון איקר: לא תרימון למרומא
איקרכון אתון די ממללין בתוקפא ובגידופין:

יסד ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מל וכו׳ אל מסכינא צפרתא בירושלם ואתנחם

מחר. ועתה קרא נא באזני העם. אל ישב דך נכלם. ישב ויצפר. כי נדר נדר עבדך אם ישיב בן כתיב. ישב אפך ותנחמני: ע״ה וקרוב ד׳ וסימ׳ וענה אים באלמנותיו. כי קרוב יום וקרוב יום לי״י. הודינו לך אלהים הודינו. וקרוב לשבוע מהת הכסילים זבח: עמודיה ד׳ ג׳ כ״ל וא׳ חס׳ וסימ׳ את קלעי החצר דמשכנא קדמא. וחבירו דמשכנא תניינא דפקודי. אנכי תכנתי עמודיה. חצבה עמודיה שבע׳. וא׳ ועמודיה יתפלצון. דמשכנא תניינא דפקודי חס׳ עמודיה כתיב חס׳ ו׳: עתק ד׳ וסימ׳ יצא עתק מפיכם. הדברות על צדיק עתק. תדברו בצואר עתק. יביעו ידברו עתק. וא׳ הון עתק וצדקה בצירי:

כי

כי. אל תחשבו כי בשבת השם לשפוט כי ים במזרח או מערב או במדבר הרים שהוא כנגד ארץ ישראל מי שיושיעכם ורבי משה אמר כי כל מה שים במזרח או במערב הכל ברשות השם ויש אומרים כי זה רמז לחכמת המזלות החושבים כי הטוב והרע והכבוד והקלון הבא לאדם הכל במערכת הככבים והיתר הראשון הוא המזרחי גם ה המערבי גם הדרומי שהוא כנגד מרכז הרי' הם המושלים על כל האדם ולא הזכיר ה היתד הרביעי כי אין כח לו בעבור היותו תחת הארץ: כי. הנה השם הוא השופ' על כן אין ראוי לכם להרים קרן בחכמתכם או בגבורתכם או ב עשרכם: כי. חמר פועל עבר מגזר' חומר מים רבים כמו עכור: ויגר מזה. ומזה כל כך הוא הכוס מלא ו ואמר על הכוס מלא גם שמריה כדרך רוח גדולה וחזק והנה היין העליון ישתו ה הרשעים שאינם גמורי' והשמרים כפי מעלת': ואני. דברי המשורר לעולם: כל ימי אגיד זאת הנבואה ל בני אדם אולי יוכחו וזה הוא מדת השם הנכבד: וכל. אגדע. בדיבור כמו וילחם בישראל על בלק גם תנופה לאלהים: תרוממנה קרנו' צדיקי' הפך אגדע: למנצח בנגינות. על נגינות שונות או נועם פיוט תחלתו כן: נודע. כדרך כי נודע דוד לכל וטעם ביהודה שהם יושבי ירושלם: ויהי בשלם. היא ירושלם אולי נקראה כן כי היא שלימה כ כנגד שער השמים או שהיא ראויה להיות ב בשלום או קראוה כן על דרך תפלה כדרך שאלו שלום ירושלם: שמה. אמר רבי משה כי זה המזמור נאמר על מלחמת אויב שסד על ירושלם ונחלם ו ודימה החצי' לרשפים

כי לא ממוצא. השמש וממערבו ולא מן המדברות שאתם מפרשים במדבר להרבות ממון לא בכל אלה להרים קרן: כי אלהים שופט. על כל הרעה שעשיתם. זה ישפיל וזה ירים. הגבוהים ישפיל והנמוכים ירים: כי כוס. התרעלה בידו: ויין חמר. חזק וכמו בלע': מלא מסך. הכוס מלא מזג למזוג ולהשקות את כל הגוים: ויגר מזה. מזה הכוס יפיץ ויקלח את משתיהם לשון מים המוגרים: ואני אגיד לעולם. מאז והלאה את נקמתו וגבורתו: וכל קרני רשעים. של עשו אגדעם כענין שנאמר ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל ישראל יגדעו קרן עשו ואז ת תרוממנה קרנות צדיקו של עולם ישראל שהם שבחו של הב"ה: שמה שבר רשפי קשת. של סנחריב ואוכלוסיו רשפי קשת אין רשפי קשת לשון רשפי אש שאין לשון רשפי אש נופלים ב בקשת וזה רפי ורשפי אש רגש ורשפי קשת לשון לחומי רשף ר דמתרגמ' עוף ובני רשף יגביהו עוף וכן ומקניה' לרשפי' לעופים וכן ובני רשף בני עפיפה הם שדים יגביהו לעוף אף זה לשון חצים המעופפים כענין שנאמר ומחץ יעוף יומם שמה שבר רשפי קשת חצים שהקש' מעופף וכל המזמור הזה מדב' במפלת סנחריב שלא מצינו אויב נופל בירושלם אלא הוא: נאור אתה אדיר. לשון נאור מקדמו נארת ברית עבדך מנאר את אויביך וקמיך ומטאטאן מן העולם נאור על שם מעשיו נקרא כמו חנון ורחום וקנוא על שם שהוא חונן שהוא מרחם שהוא מקנא: אדיר מהררי טרף. חזק מעכו' טורפים הגבוהים כהרי' ולנגדך אין גבורתם נודעת: אשתוללו. כמו השתוללו כמו ואחרי כן אתחבר אחזיהו עם יהושפ' כמו התחבר ונגזר אשתוללו מגזרת מוליך יועצים שולל והוא לשון משגה ושלו כמוטיב שוגים והתי"ו נופלת בלשון המתפעל באמצע התיבה ככל תיבה שתחילת שי"ן: נמו שנתם. נרדמו בשינת לשון תנומה: ולא מצאו. ידיהם וכחם כשבאת ליפרע מהם: נרדם ורכב וסוס. וי"ו של ורכב טפילה היא כמו אלה בני צבעון ואיה וענה וי"ו של ואיה טפילה היא: מאז אפך. משעת שאתה כועס: משמים השמעת דין. כשנתנבא ישעיה על פורענותם של סנחריב ונתקיים

לעולם י"א חס' וסי' בפס' רבת' בערך עו': עו' נודע ג' קמצין וסי' נודע יי' משפט עשה. נודע ביהודה אלהי'. נודע בשערים בעלה. וא' ונודע קמץ בה שהיה כבר נקרא: שמה ה' רפ' וסימ' נכסר בסדר ויהי: מהררי ג' וסים' בן ארם ינחני בלק כלך. במעונות אריות. נאור אתה אדיר: יראה ב' וסים' ולא יראה בו גדה יהודה.

כִּי לֹא מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב וְלֹא
מִמִּדְבַּר הָרִים: כִּי־אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה
יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים: כִּי כוֹס בְּיַד־
יְהֹוָה וְיַיִן חָמַר מָלֵא מֶסֶךְ וַיַּגֵּר מִזֶּה
אַךְ־שְׁמָרֶיהָ יִמְצוּ יִשְׁתּוּ כֹּל רִשְׁעֵי־
אָרֶץ: וַאֲנִי אַגִּיד לְעֹלָם אֲזַמְּרָה
לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: וְכָל־קַרְנֵי רְשָׁעִים
אֲגַדֵּעַ תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק:
ע ו לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר
לְאָסָף שִׁיר: נוֹדָע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים
בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל שְׁמוֹ: וַיְהִי בְשָׁלֵם
סֻכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ בְצִיּוֹן: שָׁמָּה שִׁבַּר
רִשְׁפֵי־קָשֶׁת מָגֵן וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה סֶלָה:
נָאוֹר אַתָּה אַדִּיר מֵהַרְרֵי־טָרֶף:
אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב נָמוּ שְׁנָתָם
וְלֹא־מָצְאוּ כָל־אַנְשֵׁי־חַיִל יְדֵיהֶם:
מִגַּעֲרָתְךָ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב נִרְדָּם וְרֶכֶב
וָסוּס: אַתָּה נוֹרָא אַתָּה וּמִי־יַעֲמֹד
לְפָנֶיךָ מֵאָז אַפֶּךָ: מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ
דִּין אֶרֶץ יָרְאָה וְשָׁקָטָה: בְּקוּם־
לַמִּשְׁפָּט אֱלֹהִים לְהוֹשִׁיעַ כָּל־עַנְוֵי־
אֶרֶץ סֶלָה: כִּי־חֲמַת אָדָם תּוֹדֶךָּ
שְׁאֵרִית חֵמֹת תַּחְגֹּר:

(ל' ויתיר מוגה ג' | ל' ל' | ל' ל' | ות תס' | ב' ל' | ב' | ג' ה' רפ' | ל' רבי | ל' ב' | ל' | ל' | יו רפ' בכתי' | ל' רפ' ד' | ב' ב' | טו' דגשים | ב' כי לא | ב' ית מל')

אֲרוּם לֵית בַּר מִינֵי מַדִּינְחָא וְעַד מַעַרְבָא וְלָא מִן צִפּוּנָא מַדְבְּרַיָּא וּמִן דָּרוֹמָא אֲתַר טוּרַיָּא: אֲרוּם אֱלָהָא דַּיָּין זַכַּאי דְּנָן יְמַאִיךְ וּדְנָן יְרוֹמֵם: אֲרוּם כַּס דְּלוּט בְּיַד יְיָ וַחֲמַר עֲשִׁין מְלֵא מְזִיגַת מְרִירְתָא לְטַלְטָלָה מַדְּעָה דִּי רַשִׁיעַיָּא מִמַּה דְּשַׁדֵּי מִינֵיהּ וְקַשֵּׁי מִן דִּין קַדְמָאִין בְּרַם דּוּר דָּרְדַיָּא וּפַקְטַיָּא יְמַצְּצוּן יִשְׁתּוּן כָּל רַשִׁיעֵי אַרְעָא: וַאֲנָא אֶתְנֵי לְעָלַם נִיסַיָּא אֲשַׁבַּח לֶאֱלָהָא דְּיַעֲקֹב: וְכָל תְּקוֹף רוּם רַשִׁיעַיָּא אֲמַאִיךְ אֶתְלוֹשִׁינַן מִתּוּקְפֵּיהוֹן יִתְרוֹמְמָן תְּקוֹף רוּמֵהוֹן דְּצַדִּיקַיָּא: לְשַׁבָּחָא בְּתוּשְׁבַּחְתָּא תּוּשְׁבַּחְתָּא עַל יְדָא דְּאָסָף שִׁירָא: אִתְיְדַע בִּדְבֵית יְהוּדָה אֱלָהָא בִּדְבֵית יִשְׂרָאֵל רַב שְׁמֵיהּ: וַהֲוָה בִּירוּשְׁלֵם בֵּית מַקְדְּשֵׁיהּ וּמְדוֹר בֵּית שְׁכִינַת קוּדְשֵׁיהּ בְּצִיּוֹן: כַּד עֲבָדוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל רְעוּתֵיהּ אַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ בֵּינֵיהוֹן תַּמָּן תְּבַר גִּירְרִין וְקַשְׁתִּין דְּעַמְמַיָּא מְגִינֵי קְרָבָא תְּרִיס וְסִידְרֵי קְרָבָא בַּטֵּל לְעָלְמִין: נְהִיר דְּחִיל אַתְּ אֱלָהָא מְשַׁבַּח מִן בֵּית מַקְדְּשָׁךְ זְווֹעֵין מִן קֳדָמָךְ מַלְכַיָּא דְּיָתְבִין בְּכַרְכֵּי טוּרַיָּא אֲתַר בֵּית כְּנִישׁוּת בִּזַּתְהוֹן: אַשְׁלַחַן מֵעַלְוֵיהוֹן זֵינֵי קְרָבָא גִּיבָּרֵי לִיבָּא אִתְנַמְנְמוּ בְּשֵׁינַתְהוֹן וְלָא סַפִּיקוּ כָּל גַּבְרֵי חֵילָא לְמֵיחַד זֵינֵיהוֹן בִּידֵיהוֹן: מִמְּזוּפִתָךְ אֱלָהָא דְּיַעֲקֹב דְּמָכוּן אַרְתְּכִין וּפָרָשִׁין אִיתְעֲקָרוּ: אַתְּ דְּחִיל אַתְּ הוּא אֱלָהָא וּמַן יְקוּם קֳדָמָךְ מֵעִידָן דְּיִתְקוֹף רוּגְזָךְ: מִן שְׁמַיָּא אַשְׁמַעְתָּא דִּין אַרְעָא דַּעֲמָמֵי וּדְחִילַת אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל שְׁדוֹכַת: אֲמָרִין צַדִּיקַיָּא יְקוּם לְדִינָא עִם רַשִׁיעַיָּא אֱלָהָא לְמִפְרַק מִן יְדֵיהוֹן כָּל עִינְוְתָנֵי אַרְעָא לְעָלְמִין: כַּד אַנְתְּ רְגַז עַל עַמָּךְ אַנְתְּ מְרַחֵם עֲלֵיהוֹן וְהִינוּן יוֹדוּן לִשְׁמָךְ וּשְׁאָרָא דְּרִיתְחַיָּא דְּאִשְׁתַּיְּירוּ לָךְ מִן רוּגְזָא דִּי רְגִיזְתָּא תְּזָרֵיז לְחַבָּלָא עַמַּיָּא: תא אֲרוּם כַּד יִתְקוֹף רוּגְזָךְ עַל עַמָּךְ יְתוּבוּן וְיוֹדוּן לִשְׁמָךְ וְאַנְתְּ תָּאִיב מִן רוּגְזָא בְּרַם עַל שְׁאַר עַמְמַיָּא מַנֵּי רוּגְזָא תְּזָרֵיז:

ארץ יראה ושקטה: למשפט טו' דגשי' וסי' נכסר בשמואל ב' סימן טו': תודך ב' וסים' כי חמת אדם תודך. כי לא שאול תודך: חמת ב' חד מל' וחד חס' וסים' שארית חמת תחגור. ואת איש חמות לא תבוא. בהרא כל':

בו ארץ ישראל שיראה משנו ומאוכלוסיו ואז שקטה: בקום למשפט אלהים. לעשות משפט באויביו להושיע חזקיהו וסיעתו: כי חמת אדם תודך. כעסו של רשעים גורם שהבריות מודים להקדוש ברוך הוא כשהם מראין כעסם והקב"ה נפרע מהם הכל מקלסין לפניו ואף הם עצמם מקלסין לפניו כשרואין שאין כעסם כלום כמו שמצינו בנבוכדנצר כשהשליך את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש מה נאמר שם יהא שמיה דאלהא מברך וגו' ועל ידי כן שארית החמות תחגור תעכב ותחדיל שאר הרשעים מעוכבים ומתכנעים מלהראות גאותם וחמתם תחגור לשון עכב' בלשון משנה פגימת הסכין כדי שתחגור בו הצפורן ושמעתי משמו של רבי אלעזר הגאון בר' יצחק שהיה מביא המקרא הזה עדות לאותה משנה ויש עוד לפתור חגור' זו כמשמעה לשון חגירה ופירושו לך נאה לחגור חימה ולעטות קנאה כי הכח והיכולת שלך ולשון שארית זה הוא מאחר שחמת אדם אינה כלום כשאתה כל תגבורות חימה לך: כדרו

ושבר ישרת בעבור אחר ושבר מגן וחרב וכלי מלחמ' באמת: נאור. אין דבר נרא' שהוא נכבד שאיננו גוף והוא עצם דבר רק האור לבדו ומלת נאור כמו נכון והנה זה כנגד הכבוד ואדיר כמו אדיר במרום יי' וטע' מהררי טרף שלא יוכל אדם לעלותם. הר' משה הכהן אם הצר שנפחד ממנו ישגב בהרים ויות לא יוכל ואין טעם בדבריו גם מפרשים אמרו כי נאור מגזר' ...ו מפחית והנ"ון שרש והנה שם התואר כמו קרוב ורחוק אך הוא ...נסבח אני: אשתוללו. האלף תחת הה"א התפעל כמו אתחבר ויחסר ...נם: מגערתך. טעם אלהי יעקב כאשר הזכיר בתחלה בישראל ...ם נרדם כל אחד מאנשי חיל הנזכרי' בפסוק ראשון והוא הו' נרדם ...ב וסוס: אתה. הטע' אתה לבדך נורא והיה האחד מספיק וכמוהו ...ית לנו כי היה מספיק יי' מעון היית לנו ומאז כמו אז הפקיד אותו: ...ל הגזרות באות משמי' וטעם השמעת כאשר ישמעו כל יושבי הארץ ...רכת באמת אז יראו הנשארים ממך וישקוט כל אחד במקומו ולא ...ך להלחם עליה. וי"א כי טעם ארץ יראה הרשעים ושקטה הצדיקים: בקום. זה הפסוק דבק עם הבא אחריו. אמר ר' משה כן פי' הפסוק כאשר תעשה ...ות תודה לך כל חמת אדם והטעם כל אדם בחמתו ירא ממך ולפי דעתי כאשר תודה לך חמת אדם והם הגרים על ירושלם אז שארית חמות תחגור ותקשור ותהיינה ברשותך להתיר מהם כפי חפצך: כדרו

נדרו. יתכן שאמרו כן אנשי ירושלם בעת ברתם או כאשר תחזור שארית אמות יאמרו אלה לאלה נדרו ושלמו: למורא. בעבור המורא ורבי משה אמר כי הוא תאר כמו הוא מוראכם: יבצור. דרך משל כטעם יכרות מגזרת בציר והדבק כי כל סביבות ירושלם יובילו שי בראותם כי השם יבצור רוח נגידי שהוא נורא למלכי ארץ כמו על כל מלכי ארץ: למנצח על ידותון. על נועם פיוט תחלתו ידותון: קולי. פעמים כי זה פעם אחר פעם. יש אומרים והאזין היה ראוי להיות והאזין כמו לא האמין פועל עבר ורבי משה אמר שהוא לשון צווי ולפי דעתי שהוא שם הפועל: ביום. חכם גדול חבר ספר נכבד רק יש בו טעיות שאמר כי ידי מקום עיני וזה לא יתכן לדבר איש דעת כדבר הזה אפילו בשיחת חולין ואף כי בספרי הקדש ויש אומרים כי ידי חזקתי וכחי כאילו כמו עד שיגר דרך משל כמו ויתסו אסוריו או יהיה חסר בית כאילו הוא בידי בעבור מכותי ונגעי: לילה נגרה. צעקתי כי למעלה כתוב ואצעקה והנה יש שם צעקה ואם לא היתה כתובה כדרך וברך ברכה ולא השיבנה ורבים ככה והוא דרך משל כמו ויתכו כמים שאנשיתי או פירוש ידי מקומי כמו ויד תהיה לך והטעם שיגר מקומו בעבור דמעותי על כן אחריו מאנה להנחם נפשי כדרך ודמעתה על לחייה אין לה מנחם: אזכרה. ואהמיה. מלא והאיד תחת ה״א: ותתעטף. כמו העטופים ברעב: אחזת. אמר רבי משה כי שמורות תאר השם כמו עצומות כי העפעפים שומרות העינים בהסגרם והטעם אחזת אותם עד שלא נסגרו עיני ולא ישנתי: נפעמתי. כמו ותפעם רוחו כל כך הוכיתי עד שלא יכלתי לדבר: חשבתי. מגזרת חשבון וחילוק דברים במחשבת הלב: עולמים. שעברו כי הטעם ככול ועולמים כמו זמנים: אזכרה. רמז שהיה מנגן בלילה או בלילה אזכרה שהייתי מנגן בימים קדמונים לעבוד השם על דרך אעירה השחר: ויחפש רוחי. הוא המחפש והוא דבק באשר אחריו והוא הלשלמי והפעול חסר והוא אותי: האפס. כמו כי אפס כסף.

יובילו ב׳ חד מל׳ וחד חס׳ וסימ׳ לך יובילו מלכים שי. נדרו ושלמו ליי׳. קדמא מל׳: עז ידותון דכתיב ידיתון וקרינן ידותון ג׳ וסימ׳ למנצח לידיתון דאמרתי אשמרה דרכי מחטוא. קולי אל אלהים ואצעקה. ומתניה בן מיכה בן ידיתון. וא׳ ידיתון קרי וכתיב ועבד אדום בן ידיתון: נגרה ב׳ וסי׳ לילה נגרה ולא תפוג.

נדרו ושלמו ליהוה אלהיכם כל־
סביביו יובילו שי למורא: יבצר
רוח נגידים נורא למלכי־ארץ:

עז

למנצח על־
ידיתון לאסף מזמור: קולי אל־
אלהים ואצעקה קולי אל־אלהים
והאזין אלי: ביום צרתי אדני
דרשתי ידי לילה נגרה ולא תפוג
מאנה הנחם נפשי: אזכרה אלהים
ואהמיה אשיחה ותתעטף רוחי סלה
: אחזת שמרות עיני נפעמתי ולא
אדבר: חשבתי ימים מקדם שנות
עולמים: אזכרה נגינתי בלילה עם־
לבבי אשיחה ויחפש רוחי:
הלעולמים יזנח אדני ולא־יסיף
לרצות עוד: האפס לנצח חסדו גמר
אמר לדר ודר: השכח חנות אל
אם־קפץ באף רחמיו סלה: ואמר
חלותי היא שנות ימין עליון: אזכיר
מעללי־יה כי־אזכרה מקדם פלאך:
והגיתי בכל־פעלך ובעלילותיך
אשיחה: אלהים בקדש דרכך מי־
אל גדול כאלהים: אתה האל
עשה פלא הודעת בעמים עזך:
גאלת בזרוע עמך בני־יעקב ויוסף
סלה: ראוך מים אלהים ראוך
מים יחילו אף ירגזו תהמות:

נדרו נדרין ושלימו קדם יי אלהכון
כל דיתבין חזור חזור למקדשיה
ייתון קורבניא לבית מוקדש ד
דחיל: יזעיר גסות רוחהון
דרברבניא דחילא על כל מלכי
ארעא: לשבחא
על יד ידותון לאסף תושבחא:
קלי קדם יי ואקביל קלי קדם
אלהא אצית מימרי: ביום עקתי
אולפן מן קדם יי תבעית שרת
עלי נבואת בליליא זלגת עיני
דמעתא ולא תפוג סריבת ל
לאיתנחמא נפשי: אדכר אלהא
וארגוש קדם יי אמליל ותישתלהי
רוחי לעלמין: אחדתא תימורתייא
דעייני איטרפית ולא אמליל:
מניתי יומין טבין דמן לקדמין
שניא טבא דמן עלמין: אידכר
תושבחתי בליליא עם הירהורי
לבבי אמליל ויבלש ניסיא מנדע
רוחי: האפשר די לעלמין ירחק
יי ולא יוסיף למתרעיא תוב:
האפשר די פסק לעלמין טוביה
שלים פתגם דביש על כל דר ודר
: האפשר דאיתנשי לחייסא
אלהא אין סליק ברוגזיה מן ל
למכמר רחמוי לעלמין: ואמרית
מרעותי היא אישתנין גבורת ימין
עילאה: תא ואמרית
בעותי היא שנין דקץ מימין:
אדכר עובדי אלהא ארום אדכר
מן לקדמין פרישותך ורנית בכל
עובדך טביא וברתסקופי ניסייך
אמליל: אלהא דקדישין אורחתך מן אלהא רבא כאלהא דישראל: את הוא אלהא עביד פרישן
חודעת בעממיא עושנך: פרקת בגבורא אדרעך עמך בניא דאוליד יעקב וזן יוסף לעלמין:
חמון שכינתך בגו ימא אלהא חמון גבורתך על ימא דהיתון עממיא לחוד יתרגזון תהומיא:

עיני נגרה ולא תדמה: ולא אדבר ב׳ וסימ׳ ואמרתי לא אזכרנו. אחזת שמרות עיני נפעמתי: ולא יוסיף ג׳ וסימ׳ לגעת בך. הלעולמים יזנח אדני: ברכת יי׳ היא תעשיר: אובד ו׳ מלעיל וחס׳ וסימ׳ ערוה תעור. יום ליום יביע. אין אומר ואין דברים. יי׳ יתן אמר. גבר אמר לדוד ודר׳ ותגזר אמר: כאלהים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ והייתם כאלהים ידעי טוב ורע. ובית דוד כאלהים. מי אל גדול כאלהים אנך:

אמר רבי משה כי גמר אמר כמו אם דברו ועברו נחמותיו ולפי דעתי כי גמר אמר שנגזר אומר של עולם יזכחני: השכח חנות. שם והשלם חניכות והטעם מגזרת חנון וחנון פעול למלת שכח וכן רחמיו למלת קפץ: ואומר. אמר רבי משה חלותי מגזרת אשר חלה יי׳ בה כמו עבותי ופי׳ שנות מגזרת שנת עולם וזה רחוק בעיני כי איך תושן הימין שהיא הזרוע ואחרים אומרים כי שנות כמו השתנות מגזרת שונות מכל עם וטעם ימין עליון שהימין הוא העושה המלחמה והטעם כי חלותי בעבור ששנתה זרוע השם בעבור שלא יראה כחה בגלותנו ואחרים אומרים כי חלותי מגזרת רבים יחלו פני נדיב כמו תפלתי וזאת הגזרה מזה הטעם לא תמצא בכל המקרא כי אם במלת פני ולפי דעתי כי זאת רמז למלת חשבתי כי כן הוא חשבתי מחשבה והיא חלותי והוא מחשבת שנות ימין עליון כאשר הזכיר שנות עולמים: אזכיר. פלאך. קשור עם מלת מקדם לא עם אזכרה: אלהים. כדרך אשר בקדש בעבור דרכיך שאנחנו רואים בשמים לעד כי מי אל גדול ממך: אתה. הטעם תעשה פלאים כפלאים שעיני אדם גם כראיס וזה הוא הודעת בעמים עזך: גאלת עמך. הוא הפעול כאילו כתוב גאלתעמך בזרוע נטויה וטעם להזכיר יוסף עם יעקב כי הוא החיה ישר׳ ככתוב משם רועה אבן ישראל והטעם כי בזכות יעקב ויוסף פרית ביניהם וכמוהו גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאס שהטעם מי שהוא מבני נדיבים והעד שאמר מקחת מזרעו מושלים והאומר כי יעקב תחת אהרן לא דבר נכונה: ראוך. על דעת רבי משה כי זה רמז לעת שהוליך השם את הים ברוח קדים עזה ולפי דעתי שהוא מדבר על עת וישב הים לפנות בקר כי בים דרכך ידבר על עת בעבור ישראל כאשר פירשתי טעם ובני ישראל הלכו ביבשה לאומרו פעמים וכן אז השירה הוא פסוק כי בא סוס פרעה: זורמו

רשי

נדרו ושלמו. נדריכם: כל סביביו. השומעים תמוהה זו ובן עמו כמו שכתו׳ תהייבה חתם עריס בארץ מצרי׳ מדברו׳ שפת כנען ונשבעת ליי׳ צבאות: יובילו שי. למורא למה לפי שבעת חפצו יבצור רוח גאה של נדיבים ממעט גאותם יבצור י ימעט כמו לא יבצר מהם. על ידותון. על הדתות ועל הדינין העוברים על ישראל: ידי. מכתי: לילה נגרה. בגלות זה שהוא כלילה היא נגרה ליחה ומרה: ולא תפוג. ולא תדמה נגריתה: אזכרה אלהים. החסד שהיה רגיל לעשו׳ לי בימי חבתי: אשיחה. בארץ חסדים וטובות: ותתעטף רוחי. פמר בלעז: אחזת שמורות עיני. שמורות לשון אשמורות הלילה שאדם ניעור משנתו ודעתו מיושבת ולבו חוזר עליו ואני איני כן בלילה זו של גלות תמיד עיני נדבקות כאדם נרדם מאוטם לב בצרות שאני רואה כפעמה רוחי ואין הדבור בי: חשבתי ימים מקדם. לזכור החסדים שעשית עם א אבותינו: אזכרה נגינתי בלילה. בימי הגלו׳ הזה שהו׳ דומה ללילה אני זוכר את נגינותי שהייתי מנגן בימי קדם בבית המקדש: עם לבבי אשיחה. אני מחשב ורוחי מחפש מה היא כן מדתו של הב״ה ואני תמיה הלעולמים יזנח: האפס. שמא כלה חסדו: גמר אומר. גזירת עולם שלא ישוב מחרונו עוד: השכח חנות. להיות חונן חנות כמו עשות ראות לא״ חנות חנינה: אם קפץ באף רחמיו סלה. לשון לא תקפוץ ידך כלומר אם סגר ה הרחמים לעולם בשביל החמה: ואומר חלותי היא. מחשבותי אומרו׳ לי אין זאת אלא להחלותי ולירא׳ני לשוב אליו חלותי כמו החלותי לשון חולי וחיל: שנות ימין עליון. אם אשר נשתנית ימין עליון שהיתה כאדרי בכח רועצת אויב ועכשיו השיב אחור ימינו: והגיתי בכל פעלך. שעשית לנו כבר: בקדש דרכך. דרך מדתך לקדש את שמך בעולם לעשות דין ברשעי׳: ראוך מים. רבים כשנגלית על הים: זורמו

זורמו. בעבור אם ועבי׃ חצציך. הם הברקים וזה הוא במעמד אם כיעבות כמו בעבן ומלת זורמו על משקל כי גורשו ממצרים ויש אומרים מגזרת זרם או לפי טעם הענין חצציך כדמות אש הנופלת שמית ריחה׃ קול. אל תתמה בעבור שהזכיר בגלגל כי בגלגל הם הרעמים רק בעבור היותו באויר שהוא מתגלגל׃ בים. הראה השם דרך בים לעבור גאולים וטעם ועקבותיך בעבור שוב הים מיד לאיתנו׃ נחית. על דעת רבי משה על עת עבור הים כדרך כבהמה בבקעה תרד ויתכן על נחותם במדבר כמו נחית בחסדך ומשה ואהרן הם שהוציאו את העם ממצרים ומשה לבני אהרן לגדל מעלת כבואתו׃ משכיל לאסף. פירוש תחלתו משכיל או משכיל השומע וטעם הסמך התורה אין תורת השם שהיא תורת המוכתו והכבון כמו אמרי פי מי שירב להורות כדרך תורת אמך׃ אפתחה. קמצות התיו בחטף בעבור אות הגרון כמו אשמעה מה ידבר ואילו היה בסוף לבדו היה שוה רק ככה כמצא וטעם חידות שהיא מני קדם והמשל כמו נושקי רומי קשת לעריך סלחן ואם נשקה ביעף בחוריו אכלה אש והחידות לחם אבירי' אכל איש כדרך מהאכל יצא מאכל ויהרג במשמניהם ויתן לשבי עזו כי לולי שהוא מפורש בספר שמואל שבית הארון היתה החידה קשה׃ אשר שמענו. זה מפי אנשים רבים וצדיקים שחייב אדם לקבל מה שהעתיקו היתה הקבלה כמו דעה וזה הוא ונדעם וטעם המספרי' כי המספרי' הוהבינו היו והם אבותינו שאין להם חפץ לשכחילנו׃ לא. והנה חייבים אנחנו שלא נכחד מה ששמענו מאבותינו לאשר הם מזרעם עד שיהיו גם הם מספרים תהלות השם׃ ויקם עדות. המצות ששקול הדעת יעיד עליהם על כן מלת ויקם ויקם הבית ותורה המצות ש׳ אם קודם מרבים על כן מלת שם שקבלו ככה מפי משה וטעם בזה כדרך והודעתם לבניך ולבני בניך׃ למען. דור אחר דור עד עמוד התורה כימי שמי׳׃ וישימו. כסלם. כמו מבטחם אשר יקוט כסלו וכאשר לא ישכחו מעשה השם אז ישמרו מצותיו׃ בני אפרים. דרך דרש

כחית לא כסו דישיהון לין וכוביהון לין׃

ולא ל׳ כסו ולא ולא ולא׃

פגר לא כסו׳ דישיהון לין וסוכהון לין

עח האזינה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי. אמרי האזינה ה׳ בינה הגיגי. תפלה לדוד שמעה ה׳ צדק. האזינה אלהים תפלתי ואל תתעלם. שמעה תפלתי ה׳ ושועתי האזינה ואל דמעתי. אלהים שמע תפלתי האזינה לאמרי פי. האזינה עמי תורתי. רעה ישראל האזינה. אלהים צבאות

זֹרְמוּ מַיִם ׀ עָבוֹת קוֹל נָתְנוּ שְׁחָקִים
אַף־חֲצָצֶיךָ יִתְהַלָּכוּ׃ קוֹל רַעַמְךָ ׀
בַּגַּלְגַּל הֵאִירוּ בְרָקִים תֵּבֵל רָגְזָה
וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ׃ בַּיָּם דַּרְכֶּךָ וּשְׁבִילְךָ
בְּמַיִם רַבִּים וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נֹדָעוּ׃
נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃

עח

מַשְׂכִּיל לְאָסָף
הַאֲזִינָה עַמִּי תּוֹרָתִי הַטּוּ אָזְנְכֶם
לְאִמְרֵי־פִי׃ אֶפְתְּחָה בְמָשָׁל פִּי
אַבִּיעָה חִידוֹת מִנִּי־קֶדֶם׃ אֲשֶׁר
שָׁמַעְנוּ וַנֵּדָעֵם וַאֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ־לָנוּ׃
לֹא נְכַחֵד ׀ מִבְּנֵיהֶם לְדוֹר אַחֲרוֹן
מְסַפְּרִים תְּהִלּוֹת יְהוָה וֶעֱזוּזוֹ
וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וַיָּקֶם עֵדוּת ׀
בְּיַעֲקֹב וְתוֹרָה שָׂם בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
צִוָּה אֶת־אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדִיעָם לִבְנֵיהֶם׃
לְמַעַן יֵדְעוּ ׀ דּוֹר אַחֲרוֹן בָּנִים יִוָּלֵדוּ
יָקֻמוּ וִיסַפְּרוּ לִבְנֵיהֶם׃ וְיָשִׂימוּ
בֵאלֹהִים כִּסְלָם וְלֹא יִשְׁכְּחוּ מַעַלְלֵי־
אֵל וּמִצְוֹתָיו יִנְצֹרוּ׃ וְלֹא יִהְיוּ ׀ כַּאֲבוֹתָם
דּוֹר סוֹרֵר וּמֹרֶה דּוֹר לֹא־הֵכִין לִבּוֹ
וְלֹא־נֶאֶמְנָה אֶת־אֵל רוּחוֹ׃ בְּנֵי־
אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי־קָשֶׁת הָפְכוּ בְּיוֹם
קְרָב׃ לֹא שָׁמְרוּ בְּרִית אֱלֹהִים
וּבְתוֹרָתוֹ מֵאֲנוּ לָלֶכֶת׃ וַיִּשְׁכְּחוּ
עֲלִילוֹתָיו וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר הֶרְאָם׃
נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
שְׂדֵה־צֹעַן׃ בָּקַע יָם וַיַּעֲבִירֵם
וַיַּצֶּב־מַיִם כְּמוֹ־נֵד׃ וַיַּנְחֵם בֶּעָנָן
יוֹמָם וְכָל־הַלַּיְלָה בְּאוֹר אֵשׁ׃

אַחִיתוּ מַיָּא עֲנָנֵי שְׁמַיָּא קָלִין יְהַבוּ שְׁחָקֵי לְחוּד כֵּיפֵי גִירָךְ אֲזָלִין וּמִשְׁתַּלְהֲבִין׃ קָל אַכְלָיוּתָךְ בְּגַלְגַּלָּא אַשְׁמַע אַנְהִירוּ בַרְקִין תֵּבֵל רַגְזַת וְאִתְרְגִיפַת אַרְעָא׃ בְּיַמָּא דְסוּף אוֹרְחָךְ וּכְבַשָׁךְ בְּמַיִן סַגִּיעִין וּרְשָׁמַת פְּסִיעָתָךְ לָא אִתְיַדְעוּ׃ דַּבַּרְתָּא הֵיךְ עָנָא עַמָּךְ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃

שְׂכָלָא דְרוּחַ קוּדְשָׁא עַל יְדוֹי דְאָסָף אֲצִיתוּ עַמִּי אוֹרַיְתִי אַצְלוּן אוּדְנֵיכוֹן לְמֵימְרֵי פוּמִי׃ אֶפְתַּח בְּמַתְּלָא פוּמִי אַבִּיעָא חִדוּן דְּמִן לְקַדְמִין׃ דִּי שְׁמַעְנַן וִידַעְנַן לְהוֹן וְאַבְהָתָן תַּנִּיאוּ לָנָא׃ לָא נְכַסֵּי מִבְּנֵיהוֹן לְדָר בַּתְרָאֵי מִשְׁתַּעֲיִין תּוּשְׁבַּחְתָּא דַיְיָ וְעוּשְׁנֵיהּ וּפְרִישְׁוָתֵיהּ דִּיעֲבַד׃ וַאֲקִים סַהֲדוּתָא בִּדְבֵית יַעֲקֹב וְאוֹרַיְתָא גְּזַר בִּדְבֵית יִשְׂרָאֵל דִּי פַקִּיד לַאֲבָהָתָן לְהוֹדָעוּתְהוֹן לִבְנֵיהוֹן׃ מִן בְּגַלַל דִּי יִדְעוּן דָּר בַּתְרָאֵי בְּנִין דְּמִתְיַלְדִין יְקוּמוּן וְיִתְנוּן לִבְנֵיהוֹן׃ וִישַׁוּוֹן בֵּאלָהָא סוּבְרֵיהוֹן וְלָא יִתְנַשׁוֹן עוּבָדֵי אֱלָהָא וּפִיקוּדוֹי יִנְטְרוּן׃ וְלָא יְהוֹן הֵיךְ אַבְהַתְהוֹן דָּר מַסְרִין וּמַרְגִיז דָּר דְּלָא מַתְקַן לִבֵּיהּ לְמָרֵיהּ וְלָא הֲוַת מְהֵימְנָא בֵּאלָהָא רוּחֵיהּ׃ כַּד הֲווּ יָתְבִין בְּמִצְרַיִם אִתְרַבְרְבוּ בְּנֵי אֶפְרַיִם מִנֵּי קִיצָּא וְטָעוּ וּנְפַקוּ תְּלָתִין שְׁנִין קֳדָם קִיצָּא בְּזֵינֵי קְרָבָא וְגִיבָּרִין נָטְלֵי קַשְׁתָּא אַפִּיכוּ קְדָל וְאִתְקַטְלוּ בְּיוֹם סִידְרֵי קְרָבָא׃ מְטוּל דְּלָא נְטַרוּ קְיָם אֱלָהָא וּבְאוֹרַיְתֵיהּ סָרִיבוּ לְהַלָּכָא׃ וְאִתְנַשִׁיאוּ עוֹבָדוֹי עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וּפְרִישְׁוָתֵיהּ דִּי אַחְמֵי יַתְהוֹן׃ קֳבֵיל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְשִׁבְטֵי דַּאֲבָהָתְהוֹן עֲבַד פְּרִישָׁן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם חֲקַל טָאנִיס׃ בְּזַע יַמָּא בְּחוּטְרָא דְמֹשֶׁה רַבְּהוֹן וְאַעְבְּרִינוּן וְאוֹקִים מַיָּא צְרִירִין הֵיךְ זִיקָא׃ וְדַבְּרִינוּן בַּעֲנָנָא בִּימָמָא וְכָל לֵילְיָא בִּנְהוֹר אֶשָּׁא׃

שמעה תפלתי. האזינה ה׳ תפלתי והקשיבה בקול. אמרתי לה׳ אלי אתה. ה׳ קראתיך חושה לי. ה׳ שמע תפלתי האזינה אל תחנוני. ואולם שמע נא איוב. האזינה זאת איוב עמד. האזינה לקול מלי׃

רשי

זורמו מים עבות. שחקים נטפו זרם מים עבים׃ חצציך. כמו חציך׃ בגלגל. כמו בגלגל קול רעמיך בגלגל על הים להום את מחנה מצרים׃ ועקבותיך לא נודעו. אין הפסיעות נכרות על המים ועקבותיך תר׳ בלע״ז׃ במשל פי. הם דברי תורה׃ לא נכחד מבניהם. וגם אנו לא נכחד מבניהם של אבותינו מ׳ מלהודיעם מה שספרו לנו׃ כסלם. תוחלתם וכן אם שמתי זהב כסלי׃ כאבותם. שהיו במצרים ובמדבר׃ בני אפרים. שיצאו ממצרים בזרוע לפני הקץ ובטחו בגבורתם ובחציהם וסופם הפכו לנום ביום קרב כמפורש בדברי הימים ויהרגום אנשי גת הנולדים בארץ׃ רומי. משליכין וזורקין כמו רמה בים׃ נגד אבותם עשה פלא. אחרי כן כשהגיע הקץ אף הם ויוסיפו לחטוא לו כמו שמסיים והולך. נגד אבותם אברהם יצחק ויעקב באו על הים והראם הקב״ה היאך הוא גואל את בניהם׃ כמו נד. תל גבוה כדמתרגמ׳ נכבו כמו נד קמו כשור׃ יבקע

כי כל ישראל יקראו כן כמו הבן יקיר לי אפרים גם רמז לבני אפרים שיצאו ממצרים בטרם געת הקץ והרמז בדברי הימים והרגום אנשי גת ויתאבל אפרים אביהם ועל דרך הפשט כי עיקר זה המזמור נאמר על מלכות דוד ובנין הר ציון ושם היה הארון במלוך דוד אחר שחרבה שילה שהיתה לבני אפרים על כן ובשבט אפרים לא בחר באחרונה אחר שבחר בם בראשונ׳ לשכן שמו בשילה והעד הנאמן על זה הפי׳ שבנו אפרי׳ רומי קשת הם אנשי שילה שאמ׳ אחריהם לא שמרו ברית אלהים ועוד נגד אבותם עשה פלא וזה היה אחר צאת ישראל ממצרים׃ נושקי. חסר כ״ף כמו אש אוכלה הוא ומלת נושקי דבקה עם קשת כדרך נחרי כחלי דבש וחמאה והטעם שהפכו עורף ביום קרב משל בעבור שלא שמרו ברית אלהים שהשכין כבודו בתוכם ׳ ויש אומרים שמנהג רומי קשת שלא יעמדו במקום אחד על כן הפכו ככה בני אפרים׃ לא שמרו ברית אלהים. זה ברית שני׃ וישכחו. בעבור היות הנפלאות נעלמות אמר כנגדם הראם׃ נגד׳ הראם כי נגד אבותם עשה פלא והם שמעו מפיהם וטעם במצרים כל המופתים שהיו במצרים. יש אומרים כי שדה צוען כדרך שדה ארם׃ בקע. ויבקעו המים׃ ויצב מים כמו נד. והמים להם חומה׃ וינחם. יספר חסדי השם עמהם כי הענן ביום שלא יכם השמש ואור הם בלילה שלא היו צריכים לאבוקות יבקע

יבקע · טעם צורים פעמים רבים במדבר הגדול והנורא: וישק · חסר כמו וישקה אותם ורבה תואר לתהום ובא הדרך יחיד כמו בנות צעדה עלי שור הטעם מכוי במלות שונות דרך צחות: ויוסיפו · פתח למר למרות בעבור היותו מבנין הפעיל כמו לנבות בטן ולמרות עיני כבודו: בציה · במקום צמא והטעם כי הם המרו עליון במקום מים להם צורך אליו: וינסו · זה הוא דרך עקלתון שיבקש העבד מאדוניו מה שאין צורך לו וזה הוא דרך הכבר כאשר אפרש עתה: וידברו · לערוך שלחן משל על הכבר וטעם במדבר מקום שאין שם יישוב: הן · אמר רבי משה הכהן הנה בתורה כתוב כי ירדת המן היה בתחלה במסעים רבים קודם הכות צור ברפידים ועוד כי לא חרה אף השם על דבר המן שהוא אומר ואש נשקה ביעקב ואחריו כתוב וימטר עליהם מן לאכול והנה הכתוב בלבל דברו שאחר המוקדם והפך זה ולא חשש מזה כי מפורש הוא אצלנו בתורת משה · וטעם הגם לחם יוכל תת על המן והטעם היוכל לתתו תמיד בלא הפסק וכמוהו הורד עדיך לפי דעתי:

כ"אם אברהם בן עזרא המחבר אלה הדברים יש בהם שיבוש ואכי אפרש הכל · טעם לשאול אכל לנפשם על בשר קברות התאוה וזה הוא לערוך השלחן ומלת הגם לחם הוא הבשר כמו את קרבני לחמי לחם אשה והעד אם יכין שאר לעמו שהטעם כפול כי שאר כמו בשר: לכן · טעם ואש על חרון אף השם ככתוב ואף יי' עלה בהם: כי · בעבור שהזכיר ויכסו אמר כנגדו כי לא האמינו: ולא בטחו · הטעם כפול: ויצו · וכבר צוה וככה וימטר: וימטר · הטעם וכבר המטיר עליהם כמו ויבר יי' אלהים וכבר יצר ויאמר יי' למשה וכבר אמר ויקנו מרפידים וכבר נסעו ויאמר בתמי את וכבר אמר ויאמר אל משה אכי חותנך ואחר ויבא ורבים ככה והטעם למה בקשו בשר תאוה לנסות את השם ומה צורך היה להם לבשר והלא היה להם המן שהיה מתוק וערב ומקי ומלקטין אותו בלי טורח חנם והכה להם הכור ויש להם לספוקם אמר וימטר כי מן השמים ירד · ודגן שמים כי באויר

ויונא ר' וכתי' כן חס' יוד בתרא

ויפל ג' וכי' ארס מית במשריתיה

נחלים ג' בקריא' וסימ' נצבו כמו נד נזלים חס' · אם ינתשו מים זרים · ויוציא נוזלים מסלע · אנך: ויזובו ב' מ"ל וסימ' הן הכה צור ויזובו מים · פתח צור ויזובו מים: ויתעבר ב' וסימ' לכן שמע יי' ויתעבר · שמע אלהים ויתעבר: נשקה ל' דכוו' והיא חד מן שטא חדא דמשמש קה בסוף תיבותא וסימ' נמסר במסרה רבתא במערכ'

רשי

יבקע צורים · והכית בצור וגו' וישק כתהומות רבה אף כשהיו הולכי' בתוך הים ממימיו מלוחי' המתיק להם מעיינות בתוך ה התהום: ויורד כנהרות מים · שהיו נוזלין מן הבאר והנשיאים היו עושין שרטוט במשענותם ו והמים נמשכים אחריהם לכל חניית שבט ושבט כענין שנא' במחוקק במשענותם כמו ש שמפורש באלבעי' ותשע מדות: למרות · להקניט כמו ממרים הייתם: שאל · בשר: ואש נשקה ביעקב · כמו ובערו והסיקו שהוא לשון היסק ותבערה כדכתיב ו ותבער בם אש יי': לחם אבירי' · לחמם של מלאכים ד"א אבירי' אברים שהיה נבלע בכל האברי' ולא היו צריכים לנקביהם: יסע קדים · ורוח נסע מאת יי' ויגז שלוים: שאר · בשר: לא זרו · מתאוותם לא כעסו זרים מתאוותם כי כל תאוותם השיגו: עוד אכלם בפיהם · ואף יי' חרה בעם ד"א לא זרו מתאוותם לא נתרחקו מתאוותם עד שבאת להם הפורענות: ובחורי ישרא' · כבחרים שבהם והאספסוף הם הזקנים שנאמר בהם אספה לי: אם הרגם ודרשוהו וגו' · אף היא לא באמת אלא בפתוי בפה וכזבו בלשונם: ולבם

יבקע צרים במדבר וישק כתהמות
ב' מל' · ל' רבה: ויוצא נוזלים מסלע ויורד
ל' מל' כנהרות מים: ויוסיפו עוד לחטא־
ל' מל' לו למרות עליון בציה: וינסו־
ו' חס' אל בלבבם לשאל־אכל לנפשם:
ל' וידברו באלהים אמרו היוכל אל
לערך שלחן במדבר: הן הכה־צורי
ב' מל' · ח' ויזובו מים ונחלים ישטפו הגם־לחם
יוכל תת אם־יכין שאר לעמו:
ב' טעמ' · ל' לכן שמע יהוה ויתעבר ואש נשקה
ביעקב וגם־אף עלה בישראל:
כ' כי לא האמינו באלהים ולא בטחו
בישועתו: ויצו שחקים ממעל
ודלתי שמים פתח: וימטר עליהם
מן לאכל ודגן־שמים נתן למו: לחם
אבירים אכל איש צידה שלח להם
ל' וחס' · ל' · ל' לשבע: יסע קדים בשמים וינהג
בעזו תימן: וימטר עליהם כעפר
שאר וכחול ימים עוף כנף: ויפל
ב' חד מל' בקרב מחנהו סביב למשכנותיו:
ה' חס' ויאכלו וישבעו מאד ותאותם יבא
ב' אך להם: לא זרו מתאותם עוד אכלם
ו' דף בפיהם: ואף אלהים עלה בהם
ויהרג במשמניהם ובחורי ישראל
הכריע: בכל זאת חטאו עוד ולא
האמינו בנפלאותיו: ויכל בהבל
ל' ימיהם ושנותם בבהלה: אם־
ל' · ל' ויחד שחרו הרגם ודרשוהו ושבו ושחרו־אל:

בזע טורין בחוטריה דמשה רבהו
במדברא ואשקי כד בתהומיא
רברבן: ואפיק נוזליא דמיא
מן כיפא ואחית היך נהרין דנגדי
מיא: ואוסיפו תוב למיחטי קדמוי
למרגז קדם עילאה במדברא
צחי: ונסיאו אלהא בליבהון
למישאל אוכלא לנפשיהון:
ואיתרעמו קדם יי אמרו האית
יוכלא קדם אלהא לסדרא פתורא
במדברא: הא כבר מחא בטינר
ודיבו מיא ונחליא הלחוד לחמא
יכיל למיתן אם יתכן מזונא
לעמיה: בכן שמיע קדם אלהא
ורגיז ואשתא איתסקרת בדבית
יעקב ולחוד תקוף רוגזא סליק
בישראל: ארום לא הימינו
באלהא ולא איתרחיצו בפורקניה:
ופקיד שחקי מלעיל ודשי שמיא
פתח: ואחית עליהון מנא למיכל
ועיבור שמיא יהב להון: מזון
דנחת ממדור מלאכיא אכלו בני
נשא זוודין שלח להון לשבעא:
אטיל רוח קידומא בשמיא ודבר
בעושניה רוח דרומא: ואחית
עליהון היך כעפרא בסרא והיך
חלא ימא עופא דפרח: ואפיל
במצע משיריתיה חזור חזור ל
למשכנוי: ואכלו ושבעו לחדא
וריגוגיהון איתי להון: לא זרו
מן ריגוגיהון עד כדין מיכלהון
בפומהון: ורוגזא דאלהא סליקת
בהון וקטיל בגיבריהון ועולימי
ישראל אחמיט: בכל דא חבו תוב ולא הימינו בפרישותוי: ושיצי בלמא יומיהון ושנותיהון
בבהולתא: בזמן דקטלינון אם תייבין ותבעו יתיה ויתובון ויצלון קדם אלהא:

אות הקוף: ויפל ג' וסימ' אדם מית במשריתיה ופי' במסעי: יביא י"ג בקריא' ה' חס' וח' מ"ל וסימ' אם כשב יביא קרבנו לחטאת · ואת אשמו יביא ליי' איל תמים · דבר אל בני ישראל לאמר המקריב את זבח שלמיו · וביום השמיני יבא שתי תרים או שני בני חס' · וזאת תורת הנזיר ביום מלאת ימי נזרו · והיה כאשר בא עליכם כל הדבר הטוב · יביא יי' עליך ועל עמך דישעיה · והגוי אשר יביא את צוארו בעול · ויהי בעת יביא את הארון דד"ה · ויאכלו וישבעו מאד חס' · כרם היה לשלמה בבעל המון חס' · כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט חס' · וגם אלהיהם עם נסיכיהם עם כלי חמדתם חס' וחד ויביא לנו כיד אלהינו דעזרא:

יורד: לחם אבירים · הם המלאכים וטעם איש שהוא בן אדם כברא מהאדמה וטעם צידה בעבור היותם תמיד הולכים: יסע · שב לספר דברי הבשר שהחל לומר עליו לכן שמע יי' ויתעבר: קדים · הטעם רוח קדים והנו תואר כי ימצא רוח לשון זכר מפרק הרים ותימן מגזרת ימין והוא הרוח מזרחי דרומי: וימטר · בעבור שהרוח הביאו והיה עליהם · והנה התברר פירושי על דבר שאר שהוא הגם לחם הוא הבשר: ויפל · הזכיר נפילת העוף באמצע ובסביבות למשכנותיו כמו מחנהו והם האהלי': ויאכלו · טעם מאד כמו והיה לכם לזרא: יבא · היה מביא כדרך יעשו עגל בחורב: לא · עוד לא היה להם לזרא עד מהרה אף השם בהם: ואף · הזכיר אף עלה כמו ובהעלות אהרן את הנרות: במשמניהם · גדולי המחנה והעשירים המתענגים כמו ומשמן בשרו ירזה והזכיר ובחורי בעבור כח תולדתם והנה לא הועילם בעלות בם אף השם: בכל · כדרך וינסו אותי זה עשר פעמים אף על פי שאינם נזכרים בתורה והנכון שמלת חטאו על דבר המרגלים על כן אחריו: ויכל · וטעם בהבל שלא ראו הארץ שבעבור זה יבאו מתאכרים · ובבהלה לפני ארבעים שנה: אם · ההרוגים היו סבת דורשים אחרים או טעמו או אמר להרגם או כמעט והרגם: ושבו · עמו תשובה ושחרו אל · שהתפלה בבקר לפני יתעסק אדם בדברי צרכיו: ויזכרו

ויזכרו. צורם. כמו חזקם: ואל עליון גואלם. ואשם שגואלם הוא אל עליון שמכל לעשות בארץ ויושביה כל חפצו והנה ויזכירו בפה כמו ומשא יי׳ לא תזכרו עוד והעד ולבם לא נכון: ויפתוהו. דבר הכתוב כפי מחשבתם כדרך והאנשים רדפו אחריהם ודבר שמואל אחרי מותו: ולבם. הנה התברר כי עיקר התפלה כונת הלב: והוא. יכפר. כנגד הזמן העומד כמו והבית ימלא עשן: אפו. הוא הפעול: ויזכור. אמר רבי משה הכהן טעם ויזכור כי בשר המה כי אין להם כח לסבול אף השם כי מיד ימותו וזה טעם רוח הולך ולפי דעתי כי הגוף הוא הבשר כדרך ויגל כבודי אף בשרי וככה עם בשרא לא איתוהי והזכיר בשר כי הם יתאוו הבשר כי התולדת תתאוה הרוח לה שיחזקנה ועוד כי מדת קצור הוא הרוח בבשר איננה ארוכה על כן יבקשו להתענג טרם הפרדם והנה מלת המה תשרת ב בעבור אחרית המה רוח הולך כי האדם הוא רוח וגוף שהוא בשר שהוא מרגיש: כמה. במדבר. שאין שם יישוב: יעציבוהו. דרך משל מן עצבון כ כטעם מר כמו אם דרך עוכב בו: וישובו. בעבור שהזכיר בתחלה ויכשו ש בלבבם והטעם שבו לנסותו וטעם אל אחר שהתברר שהוא אל: התוו. כמו והתוית תיו שמו בלבם תיו וגבול שלא יוכלו לעברו: וקדוש ישרא׳. שהשם נקדש ונכבד מזאת המחשבת: לא. הטעם לא פחדו ממכתו ש שהכה המצרי׳ במות הבכורי׳ וזה טעם יום אשר פדם מני צר: אשר. רוב האותות שיזכירם הנביא טרם היותם וככה האותות כמו הבאות והמופתים הם הפלאים: ויהפך. לא הזכיר דבר התנין כי לא היתה מכה ב בהם: ונוזליהם. הטעם כפול: ישלח. הזכיר ערוב תחלה כי היתה קשה ממכת ה הצפרדע או פירושו ו וצפרדע כבר השחיתה אותם כמו וירם תולעי׳ ויבאש ולא הזכיר מכת כנים גם מכת שחין גם מכת חשך גם מכת דבר בעבור שנמלטו בני אדם ו ובעבור היות מכתם ראשונ׳ למכות הזכירם גם כורך גדול ים למים: ויתן. הזכיר זאת בעבור בורך הארץ ל ליבול הארץ: יהרג. דרך משל כמו תכאיבו באבנים: ושקמותם. למון נקבות גם שקמים זכרים כמו כפשות כפשותם. אמר חסאן כי בחנמל מין ממיני הארבה ופירש חנמל שתי מלות ולפי דעתי כי בחנמל אבן כמו אבנים גדולות מן השמים כי הוא כנגד ברד ויש לשקמים פרי כמו לתאנים ומלת חנמל רבעיה: ויסגר. לרשפים. הם והלך אש ארצה: ישלח. רמז לרוב פחדם ממכת הברד כאשר הזכיר כל מגפותי אל לבך והלא תראה לא הודה פרעה לעולם לאמר אני ועמי הרשעי׳ רק במכה הזאת והנה דימה אלה המגפות לעברת חמס. ומשלחת מלאכי רעים בעבור האש כמו עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט ומלת מלאכי איכה סמוכה כאילו כתוב מלאכי השם כמו ביד נביאי כל חוזה: יפלס. דרך משל כבד לרדת הגזרות מן השמים: וחייתם. נפשם וזו היא מכת בכורות כאשר פירש אחרי כן: ויך. הזכיר חם אביהם דרך חסרון וקלון להם וראשית אונים תחלת בני מצרים און האב: ויסע. טעם כצאן שהלם לאט: וינחם. שלא יבא עליהם אויב בדרך בבאתם עד בואם אל הים על כן הזכיר ואת אויביהם כסה הים ויש אומרים וינחם לבטח בשמה בעברם ולא פחדו: ויביאם אל גבול קדשו. ירושלם: הר זה. הוא הר המוריה. אם אכף זה המשורר הוא שהיה בימי דוד אולי התנבא או אמר זה המזמור אחר נבואת נד ולפי דעתי כי גבול קדשו הוא ארץ ישראל והר זה קנתה ימינו ההר הטוב הזה והלבנון והעד על זה הפי׳ מאחר כן כתוב ויגרש מפניהם גוים הם השבעה: ויכסו

ומופתיו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ זכרו נפלאתיו אשר עשה׳ וחברו דד״ה. אשר שם במצרים אתותיו. בתרא מל׳: לארבה ב׳ וסימ׳ ויתן לחסיל יבולם ויגיעם. כלך אין: ישלח י״ב וסימ׳ ויאמר יי׳ אל משה בלכתך. ושלחתי את ידי והכתי. עוד נגע אחד. וגם את הצרעה. ישלח יי׳ בך את המארה. לכן ישלח האדון יי׳.

וַיִּזְכְּרוּ כִּי־אֱלֹהִים צוּרָם וְאֵל עֶלְיוֹן ג׳
גֹּאֲלָם׃ חצי הספר
וַיְפַתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ־לוֹ ל׳ ומ׳
׃ וְלִבָּם לֹא־נָכוֹן עִמּוֹ וְלֹא נֶאֶמְנוּ
בִּבְרִיתוֹ׃ וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן לג״ר״פ
וְלֹא־יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא ג׳
יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ׃ וַיִּזְכֹּר כִּי־בָשָׂר ח׳
הֵמָּה רוּחַ הוֹלֵךְ וְלֹא יָשׁוּב׃ כַּמָּה ל׳ ומל׳ בכ״ס
יַמְרוּהוּ בַמִּדְבָּר יַעֲצִיבוּהוּ בִּישִׁימוֹן׃ ל׳
וַיָּשׁוּבוּ וַיְנַסּוּ אֵל וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
הִתְווּ׃ לֹא־זָכְרוּ אֶת־יָדוֹ יוֹם אֲשֶׁר־ ל׳
פָּדָם מִנִּי־צָר׃ אֲשֶׁר־שָׂם בְּמִצְרַיִם
אֹתוֹתָיו וּמוֹפְתָיו בִּשְׂדֵה־צֹעַן׃ וַיַּהֲפֹךְ ג׳ י״ג דין ח״ל
לְדָם יְאֹרֵיהֶם וְנֹזְלֵיהֶם בַּל־יִשְׁתָּיוּן׃ ל׳. ל׳
יְשַׁלַּח בָּהֶם עָרֹב וַיֹּאכְלֵם וּצְפַרְדֵּעַ ל׳. ב״ב
וַתַּשְׁחִיתֵם׃ וַיִּתֵּן לֶחָסִיל יְבוּלָם
וִיגִיעָם לָאַרְבֶּה׃ יַהֲרֹג בַּבָּרָד גַּפְנָם ל׳ מלך אין
וְשִׁקְמוֹתָם בַּחֲנָמַל׃ וַיַּסְגֵּר לַבָּרָד ל׳. ב׳
בְּעִירָם וּמִקְנֵיהֶם לָרְשָׁפִים׃ יְשַׁלַּח־ ל׳. י״ב
בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מ
מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים׃ יְפַלֵּס נָתִיב
לְאַפּוֹ לֹא־חָשַׂךְ מִמָּוֶת נַפְשָׁם וְחַיָּתָם ז׳
לַדֶּבֶר הִסְגִּיר׃ וַיַּךְ כָּל־בְּכוֹר בְּמִצְרָיִם
רֵאשִׁית אוֹנִים בְּאָהֳלֵי־חָם׃ וַיַּסַּע ל״ח. ל׳. ב׳
כַּצֹּאן עַמּוֹ וַיְנַהֲגֵם כַּעֵדֶר בַּמִּדְבָּר׃ ל׳
וַיַּנְחֵם לָבֶטַח וְלֹא פָחָדוּ וְאֶת־אוֹיְבֵיהֶם ז׳. ומ״ל
כִּסָּה הַיָּם׃ וַיְבִיאֵם אֶל־גְּבוּל
קָדְשׁוֹ הַר־זֶה קָנְתָה יְמִינוֹ׃ וַיְגָרֶשׁ ל׳. ד׳ ר״פ
מִפְּנֵיהֶם גּוֹיִם וַיַּפִּילֵם בְּחֶבֶל נַחֲלָה
וַיַּשְׁכֵּן בְּאָהֳלֵיהֶם שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ ל׳ מתרם לגן עת

ואדכרו ארום אלהא תקיפיהון
ואלהא עילאה פריקהון׃ ושרגיגון
ליה בפומהון ובלישנהון מכדבין
ליה׃ מטול דלבהון לא מהימן
עימיה ולא הימינו בקיימיה׃
והוא רחמנא מכפר עוייתהון
ולא מחבל יתהון ומסגי למיתב
מן רוגזיה ולא יוחי בהון כל ח
חמתיה׃ ודכיר ארום בני בסרא
הינון רוחא דאזיל ולא תאיב׃
כמה יסרבון ליה במדברא ירגזון
קדמוי באתר צדיא׃ ותבו ונסיאו
אלהא וקדישא דישראל איתיו
תיוהא׃ לא אידכרו ית ניסא
דידיה ויומא דפרקינון מן מעיק׃
דשוי במצרים אתוהי ותימהוי
בחקל טאניס׃ והפך לדמא
אריתהון ונוזליהון לא שתן
מנהון׃ יגרי בהון עירבובי חיות
ברא וגמיר יתהון ועורדעניא
וחביל יתהון׃ ויהב ומסר
לזחלא עיבוריהון וליעותהון
לגובאי׃ וקטיף בברדא גופניהון
ושקמתהון בכרזובא׃ ומסר
לברדא בעיריהון וגיתיהון
לרישפין דינור׃ יגרי בהון מאתן
וחמשין מחן בתקוף רוגזיה ב
בריתחא ובתריכותא ובעקא
דמשתלחן בעידן בידיהון דאזגדי
בישין׃ יטייל בכביש תוקפיה לא
מנע ממותא נפשהון ובעיריהון
לממותא מסר׃ וקטל כל בוכרא
במצרי שירוי צעריהון במשכניהו׳
דחם׃ ואטיל היך ענא עמיה
ודברינון היך ענא עדרא ב
במדברא׃ ואשרינון לרוחצן ולא דחלין וית בעלי דבביהון חפא ימא׃ ואעלינון לתחום
אתר בית מקדשיה טור דין די קנת ימיניה׃ ותריך מן קדמיהון עממיא ואשרי יתהון
בעדב אחסנתיה ואשרי במשכניהון שבטיא דישראל׃

לאמר הן ישלח איש. והיה כעץ שתול על מים. יהי למלא בטנו. איש התהפוכות ישלח מדון. ישלח בם. חרון אפו. ישלח בהם ערוב׃

רשי

ולבם. לא כפיהם נכון ואעפ״י כן והוא רחום להם ומכפר ע עונם תמיד ולא השחיתם: והרבה. פעמים רבות: להשיב אפו. מהם ואף אם נפרע מהם לא העיר עליהם כל חמתו כי אם מעט מעט לפי שזכר כי בשר המה ויצר הרע טמון בלבם והוא רוח הולך כשימותו ולא ישוב א אותו רוח בהם לעולם הבא כ כשיחיו אין יצר הרע שולט בהם ולא יתכן לפרש רוח הולך ולא ישוב רוחם של חיים בהם שאם אמרת כן כפרת בתחיית ה המתי׳ וכן מפורש באגד׳ תלים: כמה. פעמים ימרוהו תמיד במדבר: התוו. לשון סימן כמו והתוית תיו וסימן הוא לשון ת מופת ונסיון בקשו ממנו אות וסימן היש יי׳ בקרבנו אם אין: ותשחיתם. שומטין את נשיהם: בחנמל. שם הארבה ומדרשו בא חן ומל היה מולל את ירק העץ והעשב ואוכלו: ויסגר לברד בעירם. כשהתחיל הברד לירד המצרי מבריח צאנו לבית והברד נעשה לפניו כמין כותל והמצרי שוחטו ונותנו על כתפו להוליכו לבית ולאוכלו והעוף בא ונוטלו הימנו וזהו ומקניהם לרשפים לעופות כמו ובני רשף יגביהו עוף זהו מדרשו ולפי פשוטו לרשפים רשפי אש כ כדכתיב ואש מתלקחת בתוך הברד: יפלס נתיב לאפו. אעפ״י שבאף נשתלחו המכות לא שמשו אלא שליחותם מה שכתבנו להמית המיתו ולא הכל ב בנתיבתם הלכו. בפירוש׳ אחרים מצאתי כן יפלס נתיב לאפו כשהכה כל בכור במצרים הורה דרך למשחית באף לבא אל בתי מצרים ולא לבתי בני ישראל: וחייתם. גופם: ויגרש מפניהם. שבעה אומות: באהליהם. שלגוים:
ויכסו

ויכסו וימרו. בימי השופטים: כקשת רמיה. שאיכה זורקת חץ למקום שהמורה חפץ: ויתן לשבי עזו. מסר הארון והלוחות ביד פלשתים: בחוריו אכלה אש. עברתו: לא הוללו. לא נכללו לאפריון וחופה שמתו הבחורים במלחמה הוללו לשון הלולא בארמית ורבותי' דרשוהו על נדב ואביהוא ואין לבי מתיישב לפרשו כן שהרי כבר התחיל במשכן שילה: כהניו בחרב נפלו. חפני ופנחס: ואלמנותיו לא תבכינה. אף אלמנתו לא כיתנה לבכותו שאף היא מתה ביום ה השמועה כמו שנאמר ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה: מתרונן. מתעורר ומתגבר בדבור להקיץ מיינו מתרונן לשון רנה הוא: ויך צריו אחור. מכת אחורים בעפולי' ובטחורי' והיא חרפת גדוף להם עולמית: וימאס באהל יוסף. הוא שילה שהוא בחלקו של יוסף: ויבן כמו רמים מקדשו וגו'. כמו שמי' וארץ שנאמרו בהם שתי ידים שנאמ' אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים אף בית המקדש בשתי ידים שנאמר כוננו ידיך ד"א כמו רמים מקדשו כארץ יסדה מה שמים וארץ אין להם חליפין אף מקדש אין לו חליפין להסרות שם שכינה: ממכלאות צאן. דירי צאן כמו גזר ממכלא צאן: מאחר עלות הביאו. שהיה רועה לאבין הצאן ה המניקות שהיה רחמני ומוציא הגדיים תחלה ומאכילן ראשי העשבים העליונים שהם רכים ומוציא התיישים אחריהם ו ואוכלין אמצע העשבים ואחר כך מוציא הזקנות ואוכלות ה השרשים אמר הקב"ה ראוי הוא זה להיות רועה את עמי: לעיים. לגלים ומהו מזמור והלא קינה הוא אלא לפי שכלה' כלה יי' את חמתו ובמה כלה ויצת אש בציון מזמור ושיר הוא שספך חמתו על העצים ועל ה האבנים ולא עשה כליה בבנים: בשר

ויכסו. עתה יספר איך מרו בני אפרים על כן חרבה שילה: ויסוגו. בנין נפעל מגזרת סג כמו ויכונו וטעם כאבותם בימי השופטים: נהפכו כקשת רמיה. אמר רבי משה רמיה תאר לקשת והטעם כדרך זכר עבל וכלי כמו ורמיה תהיה למס ולפי דעתי כי רמיה שם כמו והשתיה כדת כמו רומי קשת והעד לשון רמית ואחריו חצי גבור ש שנונים והנה הטעם תתהפך הקשת לא י ירתה בה הרומה או טעמו כאשר פירשתי במלת הפכו ביו' קרב על כן פירש עתה מה שהזכיר בראשונה: ויכעיסוהו. לעשות עולות בבמות לא ל לגבוה: שמע. אות שהכעיסוהו בדברים שדברו בו על כן שמע אלהים ויתעבר מגזרת עברה שעבר חוק ה התרון: וימאס. כי חרבן בית שילה ק קשה על כל ישראל: ויטוש. הזכיר משכן כי כן כתוב שהארון היה בהיכל רק בלי ת תקרה על כן קראו אהל: ויתן. עזו. הוא הארון אתה ו וארון עזך דרשו את יי' ועוזו: ויסגר. וגם מגפה גדולה היתה ב בעם: בחוריו. רימה מאכלת החרב ל למאכולת אש כדרך כי אש יכלה מחשבון וטעם וי"ו בחוריו למות חסידים במלחמה: ובתולותיו. שהיו בוכיות לא ראו חופות במות הבחורים: כהניו. חפני ופנחס: ואלמנותיו. כאשת פנחס גם קרה ככה לאלמנות הרוגים א אחרים: ויקץ. דבר הכתוב כנגד מחשבות פלשתי' שתפשו מקום הכבוד או על דרך מ משל בעבור שלא כ כראתה גבורת הכבוד בהלקח הארון ועתה מתרונן המתרונן מ מיינו שהוא בוטח ב בכחו ויש אומרים כי המתרונן הוא השכור בכפול התרדמ': ויך. רמז לטחורים: וימאס. מאז לא היה הארון בחלק אפרים רק מאהל אל אהל ו

ויבגדו ב' וסימ' בעלי שכם. ויסגו ויבגדו באבותם: שלו ה' כ"ב וסימ' בויחי: ואלמנתיו ב' חד חס' וחד מל' וסימ' כהניו בחרב נפלו. שרידיו במות יקברו' בתרא מל': ויקץ ג' חס' וסימ' ויקץ שלמה והנה. ויקץ שמשון תנינא. ויקץ כישן אדני: אהב ט' וסימ' בריש שמואל ס"בנא': כארץ ה' וסימ' בסדר לך לך: יסדה ד'

וינסו וימרו את אלהים עליון
ה' ו' ל' ב' ועדותיו לא שמרו: ויסגו ויבגדו
כאבותם נהפכו כקשת רמיה:
ל' ויכעיסוהו בבמותם ובפסיליהם
ל' חד חס' בתרים יב' ב' יקניאוהו: שמע אלהים ויתעבר
וימאס מאד בישראל: ויטש משכן
ח' כתי' כן שלו אהל שכן באדם: ויתן לשבי
ב' ובתמורה עזו ותפארתו ביד צר: ויסגר לחרב
עמו ובנחלתו התעבר: בחוריו
ל' ומל' אכלה אש ובתולתיו לא הוללו:
ל' חס' שרידיו כהניו בחרב נפלו ואלמנתיו לא
ג' חס' תבכינה: ויקץ כישן אדני כגבור
מתרונן מיין: ויך צריו אחור חרפת
עולם נתן למו: וימאס באהל יוסף
ל' ובשבט אפרים לא בחר: ויבחר
את שבט יהודה את הר ציון אשר
ט' ה' אהב: ויבן כמו רמים מקדשו כארץ
ד' יסדה לעולם: ויבחר בדוד עבדו
ל' וחס' ה' ויקחהו ממכלאת צאן: מאחר עלות
ב' אל' כתיב אהל הביאו לרעות ביעקב עמו ובישראל
נחלתו: וירעם כתם לבבו ובתבונות
כפיו ינחם: עט
מזמור לאסף אלהים
נ' באו גוים בנחלתך טמאו את היכל
קדשך שמו את ירושלם לעיים:

ואנסיאו וארגיזו קדם אלהא
עילאה וסהידותיה לא נטרו:
וזורו וארשיעו היך אבהתהון
אתהפיכו היך קשתא דרמיא
גירין: וארגיזו קדמוי בנסכיהון
ובפסיליהון ובצילמוניהון אקנון
יתיה: שמיע קדם אלהא ורגז
ורחקת נפשיה לחדא בישראל:
ושבק משכנא דשילו משכן די
שרת תמן שכינתיה בגו בני נשא:
ומסר לשביתא אורייתיה ו
ושיבהוריה ביד מעיקא: ומסר
לקטלין בחרבא עמיה ובאחסנתיה
ארגיז: עולימוהי אכלת אשתא
ובתולתיה לא אישתבחן: כהנוי
בקטלא דחרבא יפלון וארמלתוי
לא ספיקן דתבכיין: הא בעידן
דשבו פלשתאי ארונא דיי בחרבא
נפלו כהני שילו חפני ופנחס ו
ובעידן דבשרו נשוהי לא בכיין
ארום מיתו אוף אינון בההוא יומא
: ואיתער היך דמיך יי היך גברא
דמתפקח מן חמרא: ומחא
מעיקוי בטחוריא באחוריהון
קלנא בעלמא יהב להון: ורחיק
במשכנ דפרים על תחומיה דיוסף
ובשבט אפרי לא רעיא: ואיתרעי
ית שבט יהודה ית טורא דציון די
רחים: ובנא היך קרנא דרימנא
מקדשיה מעתד היך ארעא דיסדה
לעלמי עלמין: ואתרעי בדוד עבדיה ודבריה מן עדרי דענא: ומן בתר מינקן אייתיה
למשלט ביעקב עמיה ובישראל אחסנתיה: ומלך עליהון בשלימות ליבביה ובסוכלתנות
אידוי ידברינון: תושבחתא על ידוי דאסף על חורבן בית מקדשא אמר ברוח
נבואה אלהים עלין עמיא באחסנתך סאיבו ית היכל קודשך שויאו ית ירושלם לצדו:

וסימ' אשור יסדה לציים. כי הוא על ימים יסדה. ואגדתו על ארץ יסדה. כארץ יסדה לעולם: ע"ט טמאו ג' וסימ' ובני יעקב באו על'. עוד זאת עשו לי. אלהים באו גוים בנחלתך. אנ"ך: ירושלם ח' קמצין בקריא' וסימ' זכור יי' לבני אדום את יום ירושלם. אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני. שפכו דמם כמים סביבות ירושלם. בחצרות בית יי' בתוככי ירושלם. בעת ההיא נאם יי' יוציאו את עצמות מלכי יהודה. ואמרת אלהם הנני ממלא את יושבי הארץ הזאת. וילינו הרוכלים. ברוך יי' מציון. וכל אתנחתא וסוף פסוק דכות' בכ"א תדבק לשני לחכי אם לא אזכרכי:

ממקום למקום עד בוא דוד והיה הארון בעיר ציון: ויבחר. הזכיר השבט שהיה ממנו דוד כי בעבורו עקר כל המזמור: ויבן. רמים. תואר והמתואר חסר כמו ומאכלו בריאה שה או עגלה וכן זה ויבן בארמונים רמים וטעם כארץ בעבור היות הארץ בכללה עומדת וחלקיה על כן הזכיר זה החלק מהארץ עומד כנגד הארץ בכללה: ויבחר. וכבר בחר כדרך וישאל אותה ורבים ככה כי הר ציון דוד תפשו ועל שמו נקראת ירושלם קריית חנה דוד: ויקחהו. אחר שלקחו: ממכלאות. כמו גזר ממכלא צאן: מאחר עלות. תואר דומה לפועל על דרך העולים על הצאן או העלות הם היונקות: לרעות. עם בי"ת נוסף כמו רועה את אחיו בצאן והנה בתחלה היה רועה צאן ושב לרעות ישראל כאשר התחיל בתחלת המזמור ויסע כצאן עמו. וטעם ובתבונות כפיו ינחם בעבור שדימה עם השם לצאן ויש צורך למרעה טוב והכל במקל על כן ובתבונות ולפי דעתי כי בי"ת בתבונות ישרת שנים כמו וזרועו כשדים כאילו כתוב ובתבונות בכפיו ינחם והנה טעם כתום לבבו לעשות טוב לעמו ובתבונות כפיו הוא המעשה ככתוב ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו: מזמור לאסף אלהים באו גוים. הזכרתי מחלוקת המפרשים בתחלת הספר יש אומרים כי מזמור דבר שנזמר ונכרת מרבים אולי קינות היו או טעם מזמור שראה ברוח הקדש בעבור מה שכתב באחרונה כי ישרא' היו עמו ונחלתו וטעם אלהים איך הוא אהים וגבריה יד בני אדם על חסידיו ועל מקום קדשו: בנחלתך. ארץ ישר': לעיים. מקומו שפלו' והפך זה נכון יהיה הר בית יי' ויש אומרי' מקו' שאין שם ישוב או שחפרו ירושלם לבקש מטמוני':

נתנו. קשור זה הפסוק כי החסידים לא נקברו בעיים הרומים לקברים: שפכו. דעת השופכים כי אין רודם דמם כמים שהם מותרים: היינו. הנשארים ממנו: עד מה יי' תאנף לנצח. כמו: תבער כמו אש קנאתך. קנאת בעבור שעברו ישר' אלהים אחרים ולמה לא תקנא בזרים: שפוך. ועל ממלכות. כמו אל הממלכות

בשר חסידיך. והלא רשעים היו אלא מקבלו פורענותם הרי הם חסידי' וכן הוא' אומר ונקלה אחיך כיון שלקה אחיך הוא כך מפורש באגדה: וקלס. לשון רבה לדבר בם כמו למשל: עד מה. עד מתי: תאנף. תקצוף. קנאתך חמתך שאתה מקנא להנקם לשון אל קנא אנפרנמנט בלע"ז: הותר. פתח אסירים ממסגר שלה' כמו מתיר אסורים שלח מלך ויתירהו: בני תמותה. בני ההרגת עליך תמותה אמורטי"רא בלע"ז ויש דוגמתו בלשון חכמים מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות ופירושו בשר מסוכנת ששחטה במסכת קדושין: אל שושנים. אל ישראל: עדות לאסף מזמור. מזמור של עדות ברמז להם בו שלש גליותיהם ופלטיה' שהרי נאמר במזמור זה שלש פעמים השיבנו האר פניך ונושע' ורמז להם בו צרות העתידות לבא להם בימי בית יהוא ממלכי ארם שנ' בימי יהואחז כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש: רעה ישר'. מנהיגם ופרנס' שלהם יוסף וכל ישראל נקראו על שם יוסף לפי שהוא פירנסם וכלכלם בימי הרעב: יושב הכרובים. כמו שנאמר ונועדתי לך שם וגו': הופיעה. הראה גבורתך: לפני אפרים ובנימן ומנשה. כשיהיו צריכים לתשועתך אף על פי שהם רשעים והנם כדי עורר גבורתך להם ולמה כי לכה לישועתה לנו לך נאה ועליך להושיע בין חייב בין זכאי כמו שנאמר למשה במצרים ראה ראיתי את עני עמי מהו ראיות הללו למה רואה אני שהם עתידים להכעיסני ואעפ"כ ראיתי את עניים מפני השבועה שנשבעתי לאברהם. אפרים במלחמת ארם כשבר על שמרון ושלח מלאכים לאחאב וכספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם מנשה בימי יהואחז בן יהוא שנאמר שם כי ראה יי' בעני ישר' כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש והכהו שלש פעמים במלחמה שנאמר שלש פעמים הכהו יואש והשיב את ערי ישראל בפירושי' אחרים מצאתי שנ' שלש פעמי' תכה את ארם ואשר השיב את ערי ישראל בנימן בימי אחשורוש שהיו מרדכי ואסתר בסכנה וכל הדור תלוי בהם: ולכה לישועתה לנו. אין זה לשון הליכה אלא כמו ולך וכן הוא במסור' ולכה איפוא דיעקב ולכה אין בתורה מוכאת שמלה לכה קצין תהי' לנו וגו': השיבנו. מגלות בבל שהיה מרדכי בם: עד מתי עשנת. בצרות מלכי יון שהרעו מאד לישראל: האכלתם

והצילנו ב' וסי' מן הגוים. וכפר על חטאתינו: וכפר ד' וסי' קרב אל המזבח ב' בו. והולך מהרה אל העדה. עזרינו אלהי ישענו: בגודל ב' חס' וסימ' סלח נא לעון העם הזה. תבוא לפניך אנקת אסיר: והשב ד' וסימ' לו ישטמנו יוסף. שוב והשב את אחיך. והשב חרפתם אל. והשב לשכנינו שבעתים: לדור ודר ד' כתו'

נָתְנוּ אֶת־נִבְלַת עֲבָדֶיךָ מַאֲכָל לְעוֹף
הַשָּׁמָיִם בְּשַׂר חֲסִידֶיךָ לְחַיְתוֹ־אָרֶץ׃
שָׁפְכוּ דָמָם כַּמַּיִם סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלָםִ
וְאֵין קוֹבֵר׃ הָיִינוּ חֶרְפָּה לִשְׁכֵנֵינוּ
לַעַג וָקֶלֶס לִסְבִיבוֹתֵינוּ׃ עַד־מָה
יְהוָה תֶּאֱנַף לָנֶצַח תִּבְעַר כְּמוֹ־אֵשׁ
קִנְאָתֶךָ׃ שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל־הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּךָ וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר
בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ׃ כִּי אָכַל אֶת־
יַעֲקֹב וְאֶת־נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ׃ אַל־תִּזְכָּר־
לָנוּ עֲוֹנֹת רִאשֹׁנִים מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ
רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד׃ עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי
יִשְׁעֵנוּ עַל־דְּבַר כְּבוֹד־שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ
וְכַפֵּר עַל־חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ׃
לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם
יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם־
עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ׃ תָּבוֹא לְפָנֶיךָ
אֶנְקַת אָסִיר כְּגֹדֶל זְרוֹעֲךָ הוֹתֵר בְּנֵי
תְמוּתָה׃ וְהָשֵׁב לִשְׁכֵנֵינוּ שִׁבְעָתַיִם
אֶל־חֵיקָם חֶרְפָּתָם אֲשֶׁר חֵרְפוּךָ אֲדֹנָי׃
וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ
נוֹדֶה לְּךָ לְעוֹלָם לְדֹר וָדֹר נְסַפֵּר
תְּהִלָּתֶךָ׃ פ
לַמְנַצֵּחַ אֶל־שֹׁשַׁנִּים עֵדוּת לְאָסָף
מִזְמוֹר׃ רֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה נֹהֵג
כַּצֹּאן יוֹסֵף יֹשֵׁב הַכְּרוּבִים הוֹפִיעָה׃
לִפְנֵי אֶפְרַיִם וּבִנְיָמִן וּמְנַשֶּׁה עוֹרְרָה
אֶת־גְּבוּרָתֶךָ וּלְכָה לִישֻׁעָתָה לָּנוּ׃
אֱלֹהִים הֲשִׁיבֵנוּ וְהָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה׃
יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַד־מָתַי
עָשַׁנְתָּ בִּתְפִלַּת עַמֶּךָ׃ הֶאֱכַלְתָּם לֶחֶם
דִּמְעָה וַתַּשְׁקֵמוֹ בִּדְמָעוֹת שָׁלִישׁ׃

יַהֲבוּ יַת גוּשְׁמֵי עַבְדָךְ לְמֵיכְלָא לְעוֹפָא דִשְׁמַיָא בְּסַר חֲסִידָךְ לְחֵיוַת אַרְעָא׃ שְׁדוֹן אַרִימְהוֹן הֵיךְ מַיָא חֲזָרָנוּת דִירוּשְׁלֵם וְלֵית דְקָבִיר׃ הֲוֵינָא קְלָנָא לְשִׁיבָבַנָא תוּלְעָבָא וְגוּחֲכָא לְחַזְרָנִיתָנָא׃ עַד אֵימָתַי יְיָ תִּתְקוֹף לְעָלְמִין תִּבְעַר הֵיךְ אֶשָּׁא טְנָנִיתָךְ׃ שְׁדֵי הֵימְתָךְ עַל עַמְמַיָא דְלָא חַכִּימוּ יָתָךְ וְעַל מַלְכְוָתָא דִי בִשְׁמָךְ לָא צַלִיאוּ׃ אֲרוּם גְמָרוּ בֵּית יַעֲקֹב וְיַת בֵּית מַקְדְשֵׁיהּ אַצְדִיאוּ׃ לָא תִדְכַּר עֲלָנָא עִיוָיָן דְמִן שֵׁירוּיָא בְּסַרְהוֹבַיָא יְקַדְמוּן לָךְ טַבְוָתָךְ אֲרוּם אִתְמַסְכַּנְנָא לַחֲדָא׃ סְעִיד יָתָנָא אֱלָהָא פוּרְקָנָנָא מְטוּל אִיקַר שְׁמָךְ וּפְרוֹק יָתָנָא וְכַפַּר עַל חוֹבָנָא בְּגַלַל שְׁמָךְ׃ לְמָה יֵימְרוּן עַמְמַיָא אָן אֱלָהֲהוֹן יִתְגְלֵי בְעַמְמַיָא לְמֶחֱמֵינָנָא פוּרְעָנוּת אַדַם עַבְדָךְ דְאִשְׁתְּפִיךְ׃ תֵּיעוֹל קֳדָמָךְ אֶנְקְתָא דַאֲסִירֵי הֵיךְ כַּגִּי תְקוֹף אֶדְרָעָךְ שָׁאַרֵי בְּנַיָא דְמִתְמַסְרִין לְמִתִיתָא׃ וְאָתִיב לְשִׁיבָבַנָא עַל חַד שִׁבְעָה גוּמְלָא עַל פוּרְעָנוּת קְיָימֵיהוֹן וְחִיסוּדַן דִי חַסְדוּ יָתָךְ יְיָ׃ וַאֲנַחְנָא עַמָךְ וְעָאן רַעֲיָיתָךְ נוֹדֵי קֳדָמָךְ לְעָלַם דָרֵי לְדָרֵי דָרַיָא נְתַנֵי תוּשְׁבְּחָתָךְ׃ לְשַׁבָּחָא עַל יָתְבֵי סַנְהֶדְרִין דִי מִתְעַסְקִין בְּסַהֲדוּת אוֹרַיְתָא עַל יְדוֹי דְאָסָף תּוּשְׁבַּחְתָּא׃ פַּרְנָסָא דְיִשְׂרָאֵל אָצִית וְדַבַּר הֵיךְ עָנָא אֲרוֹנָא דְיוֹסֵף דִשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא בֵּינֵי כְרוּבַיָא הוֹפַע׃ קֳדָם אֶפְרַיִם וּבִנְיָמִן וּמְנַשֶּׁה עוֹרֵר יַת כַּח גְבוּרְתָּךְ עֲלָנָא וְעַלָךְ מִן דִינָא לְמִפְרוֹק לָנָא׃ אֱלָהָא אָתִיב יָתָנָא מִגָלוּתָנָא וְאַנְהַר זִיו סְבַר אַפָּךְ עֲלָנָא וְנִתְפְּרִיק׃ יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַד אֵימָתַי לָא קַבִּילְתָּ צְלוֹתָא דְעַמָךְ׃ אוֹכַלְתָּא לְהוֹן לְחֵם טַמִישׁ בִּדְמָעוֹת וְאַשְׁקִיתָן חֲמַר דִמְעָא תְּלָתֵי׃

בן קרבא מל' תניין חס' וסי' נכסר בסיפ' ס' ב"ט: פ' רעה ד' קמצין כתו' ה' וסי' ויהי הבל רעה צאן. כי תועבת מצרים כל'. ויאמרו אל פרעה רעה צאן עבדיך. רעה ישראל האזינה: לכה ד' כתוב' בן וסי' בסדר תלדות:

כמו אל יסוד המזבח: כי. לא די שלא תקנא בעבור שלא ידעוך עד שאכלו את יעקב שידע אותך: אל תזכר. רבי' אמרו כי ראשוני' תאר לעונות והנכון בעיני כי עונות סמוך לאבות ראשונים ומלת יקדמונו כנגד ראשונים. וטעם כי דלונו מאד אין לנו כח ואין לאל ידינו על כן בקש רחמים: עזרנו. הטעם עזרנו עד שנכב' שמך או עזרנו בעבור כבוד שמך שנקרא עלינו על כן אחריו: למה. טעם לעינינו שנהיה חיים לפני מותנו ודם עבדיך הוא הנזכר בתחלת המזמור: תבא. בעבור היות ישראל בגלות כאסיר בבית כלא: הותר. מגזרת הותירם שהם מוכנים למות ומשקל תמותה תשועה תקומה תרומ' ורבי משה אמר כי הותר הכר יתר' ופתח קמוץ בעבו' שהזכיר אסיר: ואנחנו עמך. אנחנו הנודעים שהם עמך אז נודה לך בפדותך אותנו: למנצח אל שושנים. או על שנה. אמר ר' מרינוס כי עדות כמו עדי דבר כנגד וכמוהו ואת נזר העדות: רועה. בעבור שהזכי' יעקב בברכותיו משם רועה אבן ישר' על יוסף על כן נוהג כצאן יוסף: יושב הכרובי'. שהיה הארון בתחלה בחלק יוסף ואחר כן בחלק בנימין ושניה' בני רחל במחשבת בני יעקב הראשונה מכמיו וכן כתוב בני רחל אשת יעקב על כן רחל מבכה על בניה וכל ישראל נקראו בשם אפרי' וזה הוא ויקרא בהם שמי או המעורר הזכיר מלחמה שהיתה לבני רחל עם גוים: לפני. הזכיר אפרים בתחלה כדרך יעקב שהוא היה בעל הרגל: ולכה. כמו לך אמרו בעלי המסורת כי הוא מלא והטעם ולכה ועליך הדבר להושיענו וזה הפירוש איננו ישר בעיני: אלהים השיבנו. שיעזרנו לשוב אליו: והאר פניך. אלינו וזאת היא הישועה שנבקש: יי'. בעבור שמצאנו רבים אלהים צבאות אמרו כי הוא שם אות בכבא שלו ועל דרך הפשט שהוא דרך קצרה כמו והנבואה עודד הנביא שכן הוא והנבוא' נבואת עודד הנביא וככה זה יי' אלהים אלהי צבאות שהם צבא השמים. וטעם עשנת פועל עומד כמו והר סיני עשן כולו כאילו עלה אליך עשן בעת תפלת עמך והנה היתה התפלה כמו עשן כדרך עלה עשן באפו: האכלתם. אמר רבי משה תחת לחם דמעה. ותשקמו בדמעות שליש הפך ותשקמו דמעות בשליש והוא שם מדה אחר וכל השלישים ויתכן כי זה דרך משל כי תאכלם ומשקיהם דמעה ובי"ת בדמעות כמו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי או בי"ת בדמעות יתרת אחרת ותשקמו דמעותיו בדמעות והטעם שוה בשליש או יחסר אות בי"ת וכן הוא האכלתם לחם דמעה ועל איזה פי' שיהיה הטעם בני ישראל בגלות: תשימנו

לחם דמעה. במצרי': ותשקמו בדמעות שליש. בבבל שהיו שבעי' שנה שהו' שליש של מאתים ועשר של מצרים זו למדתי מיסודו של רבי משה הדרשן ויש לפתור על שם שמלכות יון היתה הגזרה השלישי' ואם תאמ' רביעי' היא שהרי פרס ומדי קדמו כל שבעים שנה של בבל אינם אלא גלות אחת ומנחם פירש שליש שם של כלי שמודדין בו וכן פי' וכל בשליש עפר הארץ ורבותינו פירשו על שלש דמעות שהוריד עשו שנאמ' בו ויצעק צעקה הרי אחת גדולה הרי שתים ומרה הרי שלש ועליהם זכה לחיות על חרבו והיה כאשר תריד וגו': תשימנו

כסו ב׳ וסי׳ פניו חרולי׳ · כסו הרים צלה ׳ תשלח ה׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ כי תצא : יכרסמנה חד מן ד׳ מלין בקרי׳ דהלי בהון
אות וסי׳ נמס׳ בשופטי׳ סי׳ י״ח : על איש ה׳ וסי׳ יען כל איש יהוד׳ על · עד אנה תהתתו · תהי ידך על איש ׳ הן יהרס
ולא יבנה · כי לא על איש ישים : פ״א והרנינו ב׳ וסי׳ והרינו גו׳ עמו כי דם עבדיו הרנינו לאלה׳ עוזנו הריעו

תְּשִׂימֵנוּ מָדוֹן לִשְׁכֵנֵינוּ וְאֹיְבֵינוּ
ל׳ טע״ף יִלְעֲגוּ־לָמוֹ׃ אֱלֹהִים צְבָאוֹת הֲשִׁיבֵנוּ
וְהָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה׃ גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם
ל׳ תַּסִּיעַ תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם וַתִּטָּעֶהָ׃ פִּנִּיתָ
ל לְפָנֶיהָ וַתַּשְׁרֵשׁ שָׁרָשֶׁיהָ וַתְּמַלֵּא־
ב׳ כמו ית׳ ול׳ ב׳ אָרֶץ׃ כָּסּוּ הָרִים צִלָּהּ וַעֲנָפֶיהָ
ה׳ אַרְזֵי־אֵל׃ תְּשַׁלַּח קְצִירֶהָ עַד־יָם
ב׳ וְאֶל־נָהָר יוֹנְקוֹתֶיהָ׃ לָמָּה פָּרַצְתָּ
ל׳ · ל׳ גְדֵרֶיהָ וְאָרוּהָ כָּל־עֹבְרֵי דָרֶךְ׃
ל׳ · ר׳ אותיו׳ תלויות · כ״ט ר״ף יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר וְזִיז שָׂדַי יִרְעֶנָּה׃
אֱלֹהִים צְבָאוֹת שׁוּב נָא הַבֵּט
מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה וּפְקֹד גֶּפֶן זֹאת׃
ל׳ ול׳ תתי תלותיות גרולו׳ ב׳ ובעכין ח׳ חס וְכַנָּה אֲשֶׁר־נָטְעָה יְמִינֶךָ וְעַל־בֵּן
אִמַּצְתָּה לָּךְ׃ שְׂרֻפָה בָאֵשׁ כְּסוּחָה
מִגַּעֲרַת פָּנֶיךָ יֹאבֵדוּ׃ תְּהִי־יָדְךָ עַל־
ה׳ · ב׳ ורין חס ה׳ ר״ף נכיב׳ ב אִישׁ יְמִינֶךָ עַל־בֶּן־אָדָם אִמַּצְתָּ לָּךְ׃
וְלֹא־נָסוֹג מִמֶּךָּ תְּחַיֵּנוּ וּבְשִׁמְךָ
נִקְרָא׃ יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת הֲשִׁיבֵנוּ
י׳ זוגין דמיין הָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה׃ פ א
לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית
ב׳ · ל׳ ת׳ל גויס עמו לְאָסָף׃ הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ
הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ שְׂאוּ־זִמְרָה
וּתְנוּ־תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם־נָבֶל׃ תִּקְעוּ
בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ׃
כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי
ל׳ · ל׳ יַעֲקֹב׃ עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ

תְּשַׁוִיתָנָא לִסְרָנָא לְשִׁיבְבָנָא וּבַעֲלֵי
דְבָבָנָא יִתְלַעֲבוּן לְהוֹן׃ אֱלֹהִים
צְבָאוֹת אֲתִיב יָתָנָא מִגָּלוּתָנָא
וְאַנְהַר זִיו סְבַר אַפָּךְ עֲלָנָא ו
וְנִתְפְּרִיק׃ בֵּית יִשְׂרָאֵל דִּמְתִילִין
לְגוּפְנָא מִמִּצְרַיִם אַטִּילְתָּא ת
תָּרִיכְתָּא מֵעַמַיָּא מֵאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל
וּנְצִיבְתִּינוּן׃ פַּנִּיתָא מִן קֳדָמֵיהוֹן
כְּנַעֲנָאֵי וְשָׁרַשְׁתָּא שׁוֹרְשֵׁיהוֹן ו
וּמְלָאַת אַרְעָא׃ חֲפַיִין טוּרַיָּא
דִירוּשְׁלֵם טוּל בֵּית מַקְדְּשָׁא וּבָתֵּי
מִדְרְשַׁיָּא רַבָּנִין אָמְרִין אַלִּימִין ד
דִּמְתִילִין לְאַרְזִין תַּקִּיפִין׃
שְׁבִישַׁת שִׁבְשִׁין שַׁדְרַת תַּלְמִידָהָא
עַד יַמָּא רַבָּא וּלְנַהַר פְּרָת יַנִּיקָהָא
׃ לְמָה תְּקוֹפְתָּא גוּדְרָהָא וּמְכַבְּחִין
יָתַהּ כָּל עָבְרֵי אוֹרְחָא׃ יְנוּבְרִינַהּ
חֲזִיר דְּמִן חוּרְשָׁא וְתַרְנְגוֹל בָּרָא
יִתְפַּרְנֵס מִינָהּ׃ אֱלֹהִים צְבָאוֹת
תּוּב כְּדוֹן אִסְתַּכַּל מִן שְׁמַיָּא וַחֲמֵי
וְאִדְכַּר בְּרַחֲמֵי גּוּפְנָא הָדָא׃
וְעוּבַרְתָּא דִּי נְצִיבַת יְמִינָךְ וְעַל מַלְכָּא
מְשִׁיחָא דְּחַיֵּילְתָּא לָךְ׃ מְתוֹקְדָא
בְּנוּרָא וּמוֹפְרְכָא מִמְּזוֹפִיתָא דְּמִן
קֳדָמָךְ יֵיבְדוּן׃ תְּהֵי אִידָךְ עַל
גְּבַר דְּקַיֵּימְתָּא לֵיהּ בִּיד יְמִינָךְ עַל
בַּר נַשׁ דְּחַיֵּילְתָּא לָךְ׃ לָא נָזוּר
מִבַּתַר דַּחַלְתָּךְ תְּקַיְּימִינָנָא וּבִשְׁמָךְ
נִקְרֵי׃ יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת אֲתִיב
יָתָנָא מִגָּלוּתָנָא אַנְהַר זִיו סְבַר
אַפָּךְ עֲלָנָא וְנִתְפְּרִיק׃
לְשַׁבָּחָא עַל כִּנּוֹרָא
דְאַתְיָא מִן גַּת עַל יְדָא דְאָסָף׃ שַׁבְּחוּ קֳדָם אֱלֹהִים עוּשְׁנָנָא יַבִּבוּ קֳדָם אֱלָהָא דְיַעֲקֹב אֲרִימוּ
קָלָא בְּתוּשְׁבַּחְתָּא וְסַדְּרוּ תוּפַיָּא כִּנּוֹרָא דְקָלֵיהּ בְּסִים עִם נִבְלִין׃ תְּקַעוּ בְּיַרְחָא דְתִשְׁרֵי
שׁוֹפָרָא בְּיַרְחָא דְמִתְכַּסֵּי יוֹמָא חַגָּיָא דִילָנָא׃ אֲרוּם קְיָים גְּזַר יִשְׂרָאֵל הוּא הִלְכְתָא דִינָא
לֶאֱלָהָא דְיַעֲקֹב׃ סַהֲדוּתָא עַל יְהוֹסֵף שַׁוְיֵהּ דְּלָא קְרִיב לְאִתַּת רִיבוֹנֵיהּ בֵּיהּ בְּיוֹמָא

רשי

תשימנו מדון · אתה שם אותנו מדון לכל שכינינו שמתגרו בנו ויון׳ השיבנו ונושעה ·
מבבייון : גפן ממצרים תסיע וגו׳ · [redacted]ל בגלות ה[redacted]גפן ישראל אשר
הסעת ממצרים עקרת משם וכמו ויסע כעץ תקותי ואחר כך גרשת שבעה גוים
ונטעתם בארצם : פנית לפניה : את היושבים שם : ותשרש שרשיה · השרישה
שרשיה : ועגפיה · כמו ארזי
אל ארזים חזקים כלומר מלכים
אדירים : תשלח קציריה ·
שלח׳ פאורותיה כמו ועש׳ קציר :
עד ים · עד הים הגדול היה
גבולה : ואל נהר יונקותיה ·
רחבה של ארץ ישראל ממדבר
עד הנהר נהר פרת : למה ·
אתה · פרצת גדריה שלאותה
הכרם : וארוה כל עוברי דרך ·
לקטוה כל הבא כמו אריתי מורי
עם בשמי וכן בלשון משנ׳ כמלא
אורה ושלו : יכרסמנה חזיר
מיער · כמו שדה שקרסמוה
נמלים בלשון משנה והוא לשון
כתיקה · מיער הע״ין תלויה זכו
ישראל הרי עשו אויבם כחיות
היאור שאין להם כח לעלות ב
ביבשה וכזמן שהפורענות כ
נגזר עליהם מתגבר כחית היער
שהיא משחתת והורגת · חזיר
מיער הוא [redacted]תיב ביה אכלא
ומדיקה ושארא ברגלה רפסה
ויש לו מקצת סימני טהרה אף
עשו יש לו זכות אבותיו : וזיז שדי ·
כל רמש השדה ולשון זיז שהוא
זז ממקומו והולך : ירעגה ·
רועה עליה ועכפיה ואוכלן :
וכנה אשר נטעה ימינך ·
המכוננת והמיוסדת אשר נטעה
ימינך לשון והשיבך על כנך :
ועל בן אמצת לך · ועל עשו שהיה
בן חביב לאביו שהיה קורא אותו
בני אמצת גפן יעקב לך שנאמר
ואת אחיך תעבוד עכשו היא ש
שרופה באש וכסוחה לשון לא תזמור
לא תכסח יאבדו תמיד הם
הולכין ואובדין מגערת פניך ו
וזעפך : תהי ידך על איש ימינך ·
תשיב מכותיך על עשו שהו׳ איש
העומד להפרע ימינך ממנו :
ועל בן · אדם אשר אמצת לך
להיות מושבו משמני הארץ ·
ולא נסוג ממך · ואל תגרום לנו
להיות נסוגים ממך : תחיינו ·
מן הגלו׳ ונזכיר טובתך וגבורתך
ואז נקרא בשמך : יי׳ אלהים
צבאות · כאן אמרו שלש
אזכרות ובאמצעי שתי אזכרות
ובראשון אזכרה אחת הכל לפי
חוזק הגליות והצרה והגאולה :
על הגיתית · כלי שיר הבא מגת :
הריעו · בראש השנה : כנור נעי׳
עם נבל · רבי חייא בר אבא אומ׳
הוא נבל הוא כנור ורבי שמעון
אמר כימין ויתידות שבין זה לזה
למה נקר׳ שמו נבל שהו׳ מנבל כל
מיני זמר : בחדש · בחדוש הלבנ׳
: בכסא · יום מועד קבוע לכך
וכן ליום הכסא יבא ביתו למועד
הקבוע : כי חק · הוא לישראל
מאת הקב״ה לתקוע באותו היום
והוא יום המשפט להקב״ה : עדו׳
ביהוסף שמו · בראש השנה יצא
יוסף מבית האסורים : שפת

אבן עזרא

תשימנו מדון · כמו ויהי ריב ומדון כי זה שכן אומר בחלקי יהיה וטעם ילעגו
למו כמו בעבור כבוד השם שהוא הגפן שהסעת מלכנים וכמוהו אמר לא כמה
לשוא נפשי וטעם ילעגו שלא תוכל לעזרני · וטעם לאמר פעם שנית אלהים השיבנו
והאר רמז ליהודה שגלה פעמים : גפן · על לשון זמן עומר והטעם הקעת והם
ישראל כיכרם ה׳ צ
באות וטעם תסיע
בעבור לכתם במדבר
י תגרש גוים ·
השבעה ותטעה כמו
תביאמו ותטעמו :
פנית · לסקלה
מהאבנים והם ה
הרשעים : ותשרש ·
משכין הכבד הנוסף
להפרו׳ השרש ומשכין
הכבד להכרית השרש
כמו ושרשך : כסו ·
חס׳ בית כגלה אורדך
וערום יכסה בגד והו׳
דרך כחות : תשלח ·
עד ים · באורך מים
סוף ועד ים פלשתים :
ואל נהר · נהר פרת
ברוחב : יונקותיה
· השעיפי׳ הם הקטנים
הדומי׳ ליונקי׳ ויתכן
להיות טעם ההרים ו
פרפס ב׳ חד מל והארזים שהיו ישראל
ההרים הגבוהים ו
והיערות וטעם ארזי
אל כדרך כהררי אל :
למה פרצת · כמו פרץ
גדרו : וארוה · כמו
אריתי מורי לקטתי
וכן כשי׳ באות מאירות
אותה : יכרסמנה ·
מלה רבעיה כמו
ירמשכה ויש אומרים
מלה מורכבת יכרית
ממנה כדרך מלא כ
כרמו מעדני וזה ר
רחוק בעיני : חזיר ·
בכסה ל׳ וכתי׳ ח׳ וחד כתיב א׳ ליום הכסא חיה וזיז עוף והוא שם
מין ושדי כמו שדה
והעד יעלות שדי וכל
אשר בו וטעם חזיר
ועוף האומות הדומות
לחיות ולעוף הדורס :
אלהים · שוב נא · עתה
כמו הנה נא זקנתי
אוי נא לנו והכלל כן
פי׳ כל נא שבמקרא
והוא בלשון ערבי ה
הפוך אין נופל על זמן
עומר ובעבור שהזכי׳
צבאות אמר מעמים וטעם זאת כי זאת היא בעצמה שהסעת ממצרים : וכנה · הם ישראל והעד אמצת לך ושר
אמר נטעה ימינך כמו ותטעה ותהיה מלת ופקוד מוסכת אחרת אף על פי שהוא בפסוק אחר כמו כי אמר גר הייתי עם כי אלהי אבי
בעזרי וכן הוא יפקוד כנה כנה תואר לגנה או לגפן שהיא מכוננת ויש אומרי׳ כי הכ״ף תחת ג״מל ולא מצאנו שהתחלפו רק שי״ן בבי״ן
ואותיות אהו״י ויש או׳ כי בכנה היה ראוי להיותו על דרך רבה נבאך ור׳ יהודה הלוי נ״ע אמר כי הנו״ן חסר דגש בהתחברות שנים נונ״ין
כמו הללוהו משכין הכבד הרגוש לשון ציווי וככה אמר וכן בן כ״ל אכ׳ יואי המנ״ה ועל שמלת על לשון ציווי כמו אל נא צו את בני ישראל
הפך יכרסמנה ומלת בן סעיף כמו בן פורת יוסף : שרופה · בלשון נקבה כמו פורת וראה הכתוב למעלה ישרת נס כה וכן הוא וראה
שזאת הגפן היא שרופה באש כסוחה והכנה והבן שתיהם אובדות מגערת פניך הפך והאר פניך : תהי · כל יד ואחריו בי״ת לנגאי
והיתה יד יי׳ בהם הנה יד יי׳ הויה במקנך ואם אכנה בבי״ת היא לשבת תהי ידך לעזרני ויד יי׳ עלי יד יי׳ חזקה היתה עלי יד יי׳ וכן הוא תהי
עזרתך על איש ימינך פירש כי הכנה אשר נטע ימינו דרך משל והנמשל הוא על ישראל או משיח בן אפרים ונגד ועל בן הזכיר על
בן אדם : ולא · כמו לא נסוג כי החולם והשורק מתחלפים יקום אבי ויקום לקול הצפור או יהיה מלת נסוג פועל עבר כמו לשון יחיד
מעזרת נכונו ללצים שפטים והטעם ישוב אל בן אדם הנזכר למעלה וכאשר תהי ידך לעזרו אז תחיינו כולנו : יי׳ · וטעם להזכיר זה אז
כזכור מה שהיינו מתפללי׳ והזכי׳ השם הנכבד בפסוק הזה השלישי בעבו׳ ובשמך נקרא שהוא השם הנכבד והנורא שהוא לנכח כאשר
פירשתי בספר השם : למנצח על הגתית · מלת הגתית פירשתיה : שאו · כמו ישאו מדבר ועריו ומלת תנו תשרת בעבור אחרת
ותנו כנור נעים עם נבל : תקעו בחדש · תחלת חדוש הלבנה כמו חדשיכם ומועדיכם חדש ושבת וכתובה בתורה תקיעת החצוצרות
והכון הוא שהיו תוקעים גם בשופרות ורבותי׳ ז״ל פירשוהו על יום ר״ה וטעם בכסא שהלבנה מתכסה בו והנה כן משפט כל חדש ומלת
חגינו זביחת הכבשים כמו חגים ינקופו אסרו חג בעבותים ולפי דעתי שמלת כסא כמו זמן קבוע או מועד ידוע וככה ליום הכסא יבוא
פתוי׳ כי · חק ומשפט קרובים בטעם וטעם זה היה החוק לישר׳ להריע לאלהי יעקב בזמן הזה : עדות : יא׳ כי שמו שב אל עדות כמו ויקם עדות ביעקב אע״פ שבא על לשון זכר
כמו ודעת לנפשך ישם כי התי״ו סימן לשון נקבה וי״א כי וי״ו שב אל חק לישראל או אל משפט וי״א כי עדות כמו עדי כמו את הנזר ואת העדות רמז לדביר זהב : בצאתו

בצאתו על ארץ מצרים · כמו ויצא יוסף רק לא מצאנו יוסף בסבלות וכפיו בדוד רק כבל רגלו בבית הסוהר ויש אומרים כי בראש השנה יצא מבית האסורים והכון
בעיני כי הזכיר יהוסף בתוספת הא תפארת בעבור השם הנכבד והוא כנגד כל ישראל כאשר הזכרתי במזמור העליון וטעם להיות חק בכל ראש חדש לתקוע בשופר
להזכיר גבורות השם בתחלת כל מועד ויום החדש ככה או הזכיר יוסף כנגד כל ישראל כדרך בני יעקב ויוסף · סלה כאשר פירשתים בצאתו על ארץ מצרים · בבואם
מרעמסס ועברו על ארץ מצרים ומצרים מקברים וטעם שפת לא ידעתי אשמעה נמשך כנגד כל ישראל שהוצרכו ישראל במצרים ללמוד לשון מצרים שלא ידעום
אבותיהם והיה ראוי

על ארץ ט' בקריאה וסימ' ושבתי את שבות מצרים · גבה לבך ביפיך · ואברת אעלה על ארץ פרזות ·
הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ · להמטיר על ארץ לא איש מדבר · ידין בגוים מלא גויות ·
עדות ביהוסף שמו · יהללו את שם י' כי נשגב · והיה כמלאה שבעים שנה · וכל ארץ מצרים

בְּצֵאתוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא־
יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע׃ הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל
שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה׃ בַּצָּרָה
קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם
אֶבְחָנְךָ עַל־מֵי מְרִיבָה סֶלָה׃ שְׁמַע
עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם־תִּשְׁמַע־
לִי׃ לֹא־יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא
תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר׃ אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב
־פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ׃ וְלֹא־שָׁמַע עַמִּי
לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא־אָבָה לִי׃
וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם יֵלְכוּ
בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם׃ לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי
יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ׃ כִּמְעַט
אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב
יָדִי׃ מְשַׂנְאֵי יְהוָה יְכַחֲשׁוּ־לוֹ וִיהִי
עִתָּם לְעוֹלָם׃ וַיַּאֲכִילֵהוּ מֵחֵלֶב
חִטָּה וּמִצּוּר דְּבַשׁ אַשְׂבִּיעֶךָ׃

פב

מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים
נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים
יִשְׁפֹּט׃ עַד־מָתַי תִּשְׁפְּטוּ־עָוֶל
וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ סֶלָה׃ שִׁפְטוּ־
דַל וְיָתוֹם עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ׃ פַּלְּטוּ־
דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ׃

ל' יה' דף בסי' יו כלי' שמיעה לקול
כל דסמי' לאביון כתת

נְפִיק מִבֵּית אֲסִירֵי וְשַׁלִּיט בְּכָל
אַרְעָא דְמִצְרַיִם כְּפוּתְחָא דְלָא
חֲכִימִית לְאַלִּיפִית שְׁמָעִית׃
אַעְדִּיתִי מִשִּׁעְבּוּדָא כַּתְפֵיהּ אִידוֹי
מִן לְמִרְמֵי טִינָא לְקִידְרָא אִסְתַּלְּקָן׃
בְּעִידַּן עָקְתָא דְמִצְרַיִם קְרֵית
וּפְצֵית יָתָךְ צְמֵית יָתָךְ בְּאַהַר
טְמוּר בֵּית שְׁכִנְתִּי דְאַבְלִין קַדְמוֹי
גַּלְגַּלִּין דִּי נוּר בְּחַנְתָּךְ עַל מֵי
מַצּוּתָא לְעָלְמִין׃ שְׁמַעוּ עַמִּי
וְאַסְהִיד בְּכוֹן יִשְׂרָאֵל אִם תְּקַבֵּיל
לְמֵימְרִי׃ לָא יְהֵי בֵּינֵיכוֹן פָּלְחֵי
טַעֲוָתָא נוּכְרָאָה וְלָא תִסְגְּדוּן
לְטַעֲוַת חִילוֹנֵי׃ אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ
דְּאַסִּיקִית יַתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
אַפְתִּי פּוּמָךְ בְּפִתְגָמֵי אוֹרַיְתָא
וַאֲמַלֵּי יָתֵהּ מִכָּל טַבְתָא׃ וְלָא
קַבִּילוּ עַמִּי לְקָלִי וְיִשְׂרָאֵל לָא צְבוֹ
לְמֵימְרִי וְתָרִיכְתֵּיהּ בְּהִרְהוּרֵי
לִבְּהוֹן אָזְלוּ בְּמַלְכַּת רַשִׁיעֵהוֹן׃
הַלְוַאי עַמִּי שָׁמַע לִי יִשְׂרָאֵל
בְּאוֹרְחָתִי יְהַלְכוּן׃ כִּזְעֵיר בַּעֲלֵי
דְבָבֵיהוֹן אַמְאֵיךְ וְעַל בַּעֲלֵי
דְבָבֵיהוֹן אָתִיב מַחַת גְּבוּרְתִי׃
סַנְאֵי יְיָ יְכַדְבוּן לֵיהּ וִיהֵי תּוּקְפְּהוֹן
לְעָלַם׃ וְיוֹכִילִינֵיהּ מִן טוּב לְחֵים
וְזִימֵן וּמִן טִינָר דּוּבְשָׁא אַשְׂבְּעִינָךְ
תּוּשְׁבַּחְתָּא עַל יְדָא
דְּאָסָף אֱלָהִים שְׁכִינְתֵיהּ שַׁרְיָא
בִּכְנִשְׁתּ צַדִּיקִין דְּתַקִּיפִין בְּאוֹרַיְתָא בִּמְצַע דִּינִין דְּקְשׁוֹט יְדִין׃ עַד אֵימָתַי
רַשִׁיעַיָּא תְּדוּנוּן שִׁקַר וְאַפֵּי רַשִׁיעַיָּא תִּסְבוּן לְעָלְמִין׃ דוּנוּ מִסְכֵּינָא וְיַתְמָא עַנְיָא
וּמִסְכֵּינָא אַצְדִּיקוּ׃ שֵׁזִיבוּ מִסְכֵּן וְחַשׁוֹכָא מִן יְדֵיהוֹן דְּרַשִּׁיעַיָּא פְּצוּ יַתְהוֹן׃

רשי

שפת לא ידעתי אשמע · משורש במסכת סוטה שלמדו גבריאל שבעים לשון : מדוד · מעבודת עבדות לבשל קדירות כדרך שאר עבדים מדוד קדירה כמו והכה בכיור או בדוד : בצרה קראת · ליכלכם קראתם מצרת עבודת סבלות מצרים ואחלץ אתכם : אענך בסתר רעם · אתה קראתני בסתר בינו ובינך ואני עניתיך בקול רעם הודעתי גבורות ונוראות בפרהסיא : אבחנך על מי מריבה סלה · ואף על פי שגלוי ובחון לפני שאתם עתידים להמרותי בשני מריבה כך שנויה במכילתא : שמע עמי · אחרי שכל זאת עשיתי לך כדי אתה לשמוע לי : הרחב פיך · לשאול ממני כל תאות לבך ואמלאהו · ככל אשר תשאל אמלא : בשרירות לבם · במראית לבם כמו למען שוררי : לו עמי שומע לי · עדיין אם היו רוצין לשוב לי ולשמוע אלי : כמעט אויביהם אכניע · במעט מועטת הייתי מכניע אויביהם : אשיב ידי · אשיב מכתי מעליכם לתת אותה עליהם ואז משנאי י' יכחשו לו · ויהי עתם פורענות לעולם : ויאכילהו · לישראל : ומצור · השביעם דבש כשהלכו בדרכיו כענין שנאמר ויניקהו דבש מסלע : אלהים נצב בעדת אל · לראות אם אמת ישפטו ואתם הדיינים עד מתי תשפטו עול : הצדיקו · אם זכאי הוא בדינו אל תהפכו דינו לחובה בשביל לשאת פני רשעים : לא

להיות שפה שלא ידעתי או תחסר מלת עם שפת עם לא ידעתי כדרך השותי במזרקי זהב או כסף יין ועתה הזכיר החק ששם הא בישראל שהוציאם ממצרים וזה הוא הסירותי מסבל · הסירותי אני הוא שהסירותי מסבל שכמו שכם ישראל · וכפיו תעבורנה תסורנה מעשות חומר מעשות החומר והלבנים ולבשלם בדוד ויתכן היות שפת לא ידעתי רמז לישראל ששמעו קול השם בסיני והנה שפת סמוך כי ישראל לא ידעו השם כראוי רק אחרי שומעם קולו וכן הוא כתוב אתה הראית לדע' ומה הוא מן השמים השמיעך את קולו או יהיה שפת לא ידעתי משה שהיה ערל שפתים והיה אהרן לו לפה והיה משה מדבר על שם הכבוד לישראל : בצרה · זה הוא שהצילם מתחת יד מצרים · וטעם אענך בסתר רעם כדרך ענני במרחביה כאילו הוא כתוב עניתיך בהסתיר הרעם ממך בעת השקיף השם במעמוד אש וענן וכתוב קול רעמך בגלגל · וטעם אבחנך על מי מריבה מימי הצור שנקרא שם המקום מסה ומריבה · וטעם להזכיר זה עם זה כי בהיותך במים ואתה עובר בים הסתרתי הרעם והענן ממך ובהיותך ביבשה נתתי לך מים : אבחנך · בדרך ושם נסהו וסלה באמת : שמע · הזכיר

ל' אלהין קשוין בתיב כליש'

דאוריתא דכו' : אנכי י' יב וסימ' בסדר וישבע יתרו : שמע עמי לקולי י' בליש' שמיעה לקול וסימ' נכסר בספרא סימ' נח : אויביהם ו' בל' וסימ' ויחר אף י' קדמא דשפטים כ' בפסוק · כמעט אויביהם אכניע · וילחצום אויביהם ויכנעו · כי שמחם י' · ואת אויביהם כסה הים : פב ופני י' בקריא' וסימ' ופני י' לא חליתי · ופני המלך לא ראה · וישב אבשלום בירושלם דשמואל · כלכם הדבאו עמי ופני עניים · ודכות פניהם פני אדם ג' בפסוק · ופני הקדש הבראה ' ופני השני פני אדם · קבצו פארור ' ופני אריה פניהם דדה · ופני התהום יתלכדו ' ופני רשעים תשאו · ופני הבן חפו · ופני אדם אל התיבורה ב' בו :

בתחלה הסירותי משבל שכם ישר' על כן הוא חייב לשמוע לי · כתו' הנה לא יהיה בך אל זר לא יהיה בך אל זר נמצא ובדיבור שני כתו' לא יהיה לך אלהים פי' באמונת הלב
מפי חכם לא בך נמצא ולך באמונת הלב : אנכי · כאשר תאמין כי אנכי השם העומד לנכח הדבר עלי שתבקש בפיך כל רצונך ומשאל לבך ואמלאהו ולא בימי השופטים או
כבואת הבית הראשון אם היה זה אסף הוא המשורר בימי דוד : ואמלאהו · כמו מי מלא פרא : בשרירות · בחוזק כמו שריר וקיים : לו · הפך ולא שמעתי לקולי :
בדרכי יהלכו · הפך ילכו במועצותיהם : כמעט · במעט זמן וטעם אשיב בעבור שאכניע בימים קדמונים כל אויביהם : משנאי · יכחשו · כמו יכחשו לך אויביך
מרוב פחדם יכחשו שלא מרדו בך או על דרך ויכחשו אויביך לך מטעם ובשרי כחש משמן : ויהי עתם · כי לא יומו ולעולם לא יקומו · ור' יהודה בן בלעם אמר כן ועל צריהם
אשיב ידי שהם משנאי י' כי הם מכחשים אלהותו ויחשבו כי עד לעולם יעמודו וזה פי' הרוך ואיכנו על משפט לשון הקדש הלא ראה וקרב לבא עתה ורבים ככה : ויאכילהו ·
כל המפרשים אמרו כי ויאכילהו על השם הנזכר למעלה משנאי י' והגאון ז"ל על ישראל אם בדרכי יהלכו והטעם היה ראוי שישמעו לו ויזכרו החסד שנתן לאבות והוא
אכילת המן שהוא מתוק וכבד יותר מחלב חטה והשביעם מים מצור משרת אחר כדרך מאל אביך ויעזרך וטעם אשביעך כדרך משרף בני
עלית כל רואו אומר לו ככה פעם ידבר כאילו אינו לנכח ופעם ידבר לנכח וככה שמות עבית כפית כי כן מנהג הלשון ויש אומרי' כי ומצור דבש אשביעך ידבר לנכח ישראל
לעתיד : מזמור לאסף אלהים · טעם נצב בעדת אל הכבוד שהוא עם עדת ישר' : בקרב אלהים · הם המלאכים שהם האלהים ובני האלהים כי על ידי המלאכים
הם כל משפטו אלהים בארץ ויש אומרים כי בקרב אלהים כמו אלהים לא תקלל והטעם כי הוא בקרבם ויש להם לישמר שלא ישפטו עול : עד · עתה יוכיח השופטי' שהם
אלהים מתי תשפטו משפט עול כי כח השם במלאכים בפעלים : ופני רשעים תשאו · הפך נפלו פניך על כן אחריו הלא אם תטיב שאת : שפטו · שפטו משפט יתום שאין
עוזר לו שלא יוכל לדבר ואלמנה שאין לה בעל הצדיקו כי הרשעים יעשו להם חמס ואתם נושאים פניהם : פלטו · שפטו דל בממון ופלטו דל בנפש : לא

לא· דברי המשורר שהוכיחם ולא ידעו ולא הבינו או טעמו שתקו כאילו לא ידעו· וטעם בחשכה יתהלכו כי השוחד יעור עיני פקחים וטעם ימוטו ראויים הם מוסדי ארץ
שימוטו בעבור עיוות הדין אז לא יחוסו השופטים שימוטו כל מוסדי ארץ׃ אני· מושב אלהים ישבתם׃ ובני עליון· כמלאכים׃ אכן· אין אתם רק כאדם תמותון
והטעם כי נשמתכם כנשמת המלאכי׳ והנה אינכם רק כגופות תמותון וכאחד השרים המתגברים ועושים חמס וככה דרך שרים וכל שופטי ארץ׃ קומה· תפלת המשורר
או ידבר על לשון הצועקי׳ חמס או דרך נבואה ובית בכל הגוים נוסף כמו לכו לחמו בלחמי ויהיה הפועל יוצא כדרך ונחלתנו ונחל י״י את יהודה חלקו ור׳ יהודה הלוי אמר
אתה תהיה נחלה ל

תמתון ד׳ בקריאה ג׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסימ׳ בישעיה סימ׳ כ״ב׃ פ״ג שיר מזמור ג׳ בטעם וסימ׳ שיר מזמור לבני קרח
גדול י״י· שיר מזמור לאסף אלהים אל דמי לך· שיר מזמור לדוד ונכון לבי׃ אויביך ז׳ מ״ל וסי׳ כן יאבדו
כל אויביך י״י· ואויה עמך בכל אשר הלכת דד״ה· והכנעתי את כל אויביך דד״ה· אם שלש שנים רעב

לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו
ימוטו כל מוסדי ארץ׃ אני אמרתי
אלהים אתם ובני עליון כלכם׃
אכן כאדם תמותון וכאחד השרים
תפלו׃ קומה אלהים שפטה הארץ
כי אתה תנחל בכל הגוים׃
פ ג שיר מזמור לאסף׃
אלהים אל דמי לך אל תחרש ואל
תשקט אל׃ כי הנה אויביך
יהמיון ומשנאיך נשאו ראש׃
על עמך יערימו סוד ויתיעצו על
צפוניך׃ אמרו לכו ונכחידם
מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד׃
כי נועצו לב יחדו עליך ברית
יכרתו׃ אהלי אדום וישמעאלים
מואב והגרים׃ גבל ועמון ועמלק
פלשת עם ישבי צור׃ גם אשור
נלוה עמם היו זרוע לבני לוט
סלה׃ עשה להם כמדין כסיסרא
כיבין בנחל קישון׃ נשמדו בעין
דאר היו דמן לאדמה׃ שיתמו
נדיבמו כערב וכזאב וכזבח
וכצלמנע כל נסיכמו׃ אשר
אמרו נירשה לנו את נאות אלהים
׃ אלהי שיתמו כגלגל כקש לפני
רוח׃ כאש תבער יער וכלהבה
תלהט הרים׃ כן תרדפם בסערך
ובסופתך תבהלם׃ מלא פניהם
קלון ויבקשו שמך יהוה׃ יבשו
ויבהלו עדי עד ויחפרו ויאבדו׃
וידעו כי אתה שמך יהוה לבדך
עליון על כל הארץ׃ פ ד
למנצח על הגתית לבני
קרח מזמור׃ מה ידידות
משכנותיך יהוה צבאות׃

ג׳ ל׳ ויתר בחשכה כאורח · ל׳ · אח׳ ג׳ ד׳ ל׳ · ב׳ ב׳ ראית׳ י״י · ג׳ בטע׳ · ג׳ · ז׳ מ״ל · ג׳ · ל׳ ל׳ · ב׳ רף בלבבם · ל׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ קמץ וחד זקני גבל · ל׳ · ל׳ רף · ל׳ · ד׳ כתו׳ כן · ל׳ ל׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ וחד קול רעמך בגלגל · ל׳ · ח׳ · ג׳ · ז״א רבין · ב׳ ותר חס׳ משכיל · ב׳ מה טובו אהליך

לא חכימו לאוטבא ולא איתביינן
באוריתא בחשוכא מהלכין מטול
היכנא מתמוטטין ריגליהון די
בססי ארעא׃ אנא אמרית הי
כמלאכיא אתון חשיבין והיך
אנגלי מרומא כולכון׃ ברם
בקושטא היך בני נשא תמותון
והיך חד מן רברבניא תפלון׃
קום יי דון ית כל יתבי ארעא
ארום את תחסין בכל עממיא׃
שיר ושבחא על
ידא דאסף׃ אלהים לא תשתוק
לך לא תתרשל ולא תשדוך א
אלהא׃ ארום הא בעלי דבבך
מתרגשין וסנאך זקיפו רישא׃
על עמך נבילו רזא ומתמלכין
על דמטמשין באוצריך׃ אמרין
איתו ונכסינון מלמהוי עם ולא
אדכר שמא דישראל תוב׃
ארום אתמלכין בכל לבא עלך
כחדא ואמטולתך קיימא גזרין׃
משכני אדומאי וערבאי מואבאי
והונגראי׃ גובנאי ועמונאי
ועמלקאי פלישתאי עם יתבי צור
׃ לחוד סנחריב מלכא דאתור
אתחבר עמהון הוון לסעיד לבני
לוט לעלמין׃ עיביד להון היך
עבדתא למדין ולסיסרא והיך
עבדתא ליבין בנחל דקישון׃
אשתציו בעינא דדאר הוון היך
ריעי דרמים לארעא׃ שוי יתהון
ורבניהון היך עורב והיך זאב היך
זבח והיך צלמונע וכל מלכיהון׃
די אמרו נירת לנא ית כל עידית
אלהים׃ אלהי שוי יתהון היך
גלגלא דמתגלגל ואזיל ולא נייח
במדרון והיך קשא קדם זעפא׃
היך אשא דבערא בחורשא והיך
שלהוביתא דמצלהבא זרזי
טוריא׃ היכנא תרדופינון
בעלעולך ובזעפך תבהלינון׃
מליא אפיהון קלנא ויבעון שמך יי׃ יבהתון ויבהלון לעלמי עלמין ויתחסרון ויהובדון׃
וינדעון ארום את שמך יי בלחוד עילאה על כל יתבי ארעא׃ לשבחא על כינרא דאתיא
מגת על ידיהון דבני קרח תושבחתא׃ מה הינון רחימין משכניך יי צבאות׃

בר״ה׃ כי הנה אויביך יהמיון· בזרוע עזך· אשר חרפו אויביך י״י· וכ׳ חס׳ דחס׳ וסימ׳ כי תצא למלחמה על
איבך קדמא· אשר יציק· ושארא איביך כתיב׃ גבל ב׳ א׳ קמץ וא׳ פתח וסי׳ זקני גבל וחכמיה· גבל
ועמון· בתרא קמץ ואינון מן א״ב א׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳ במס׳ רבתא בערך פתח׃ דאר ד׳ כתיב א׳ במצעות
המלה וסימ׳ ויהי למנשה ביששכר קדמא דפסוק· וכמשה נפתלי את עיר מקלט· בן אבינדב· נשמדו בעין
דאר׃ מלא ה׳ דגש וסי׳ מלא שבוע זאת· את אכתחו· מבחר עצמי׳ מלא· מלא קרנך שמן· מלא פניה׳ קלון·
וחד ומלא חפנך גחלי אש׃ פ״ד ידידות ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ ו׳ וסי׳ משכיל שיר ידידת· מה ידידות משכנותיך׃

רשי

לא ידעו· הדיינין המעוותים את הדין׃ ולא יבינו· את אשר בשביל העון הזה יתהלכו ב בחשכה וימוטו על כך כל מ מוסדי ארץ׃ אלהים אתם· מלאכי׳ כשנתתי לכם את התורה נתתיה לכם על מנת שאין מלאך המות שולט עוד בכם׃ אכן כאדם תמותון· אכן כאדם הראשון תמותון אחרי שחבלתם מעשיכם כמוהו׃ וכאחד השרי׳· הראשונים שמתו כן תפולו ומדרש אגדה כאחד השרים שלמעלה שנאמר יפקוד יי׳ על צבא המרום במרום׃ קומה אלהים· אסף התחיל להתפלל שיקום ויכרית אותם הדיינין ה המקולקלין מישראל׃ כי אתה· הוא הנוחל הגיים והכל בידך לשפוט׃ אל דמי לך· אל תתן שתיקה לעוותינו שאויבינו מ מריעים לנו׃ עליך ברית יכרותו· ברית זו אינה אלא עליך להשכיח את שמך שאין אתה קרוי אלהי׳ להם אלא לנו אלהי ישר׳ ומאחר שלא יזכר שם ישראל אף שמך הגדול איננו נזכר· כך מצאתי׃ גם אשור· אף אשור שהיה נזהר עד היום משאר עצה ש שכלה ולא יתחבר עם מרעים כמה דאת אמר מן הארץ ההיא יצא אשור שיצא מעצ׳ דור הפלגה כאן נלוה עמם ועזרו לרעה· בפירושים אחרים מצאתי כ״ן גם אשור נלוה עמם וגו׳ גם זה שהיה מחשב מתחילתו מעשים טובים שפירש מעצת נמרוד שנא׳ מן הארץ ההיא יצא אשור אף הוא חזר להיות רשע לכך נשתתף להחריב ביתך בר״אשית רב״ה׃ היו זרוע· כל אלה נתנו כח ועזרה למואב ועמון שנמנו לבא עלינו׃ עשה להם כמדין· על ידי גדעון׃ כסיסרא· על ידי ברק׃ נשמדו בעין דאר· איני יודע איזו מן המלחמות היתה בעין דאר של גדעון או של ברק׃ היו דומן· זבל מפוזר תרגם יונתן׃ אשר אמרו· הגוים האלה האמורים למעלה אדום וישמעאל וכל חביריהם׃ נירשה לנו את נאות אלהים· את נוה בית אלהים׃ שיתמו כגלגל· וכקש הנרדפים מפני רוח ומהו גלגל הוא ראשיקוני השדה ה הקרויי׳ קרד״ונ בלע״ז וכשמגיעין ימי החורף ניתקים ונפחתים מ מאליהם ופורחין מעט מעט ו ודומה אותו הניתק מהם כמין גלגלי אופן עגלה והרוח מוליכת׃ בסופתך· טורבילוין בלע״ז׃ מה ידידות משכנותיך· כמה אהובות וחביבות משכנותיך׃

נכספה

אבן עזרא

אתה תהיה נחלה ל לצועקים בכל הגוים׃ שיר מזמור לאסף· אלהים כמו שופטו׃ דמי· שתיקה מגזרת וידום אהרן אף על פי שהוא משרש אחר וטעם אל שאתה תקיף שתוכל להושיע׃ כי· יהמיון· מגזרת המון כי ברובם הם בוטחים על· יערימו· ערמת סוד וטעם צפוניך צפונים בסתרך כנגד סוד׃ אמרו· זה לאלה׃ מגוי· שהיותם גוי׃ כי נועצו· עצת לב יחדיו וטעם עליך כי שמך נקרא עליהם׃ אהלי· הטעם אדום באהליהם או שכני אהלי אדו׳ שהתחברו אליהם והנה הם העיק׳ וככה יושבי צור׃ והגרי׳· הם ההגריאי׳ שילדה הגר מבעל אח׳ ובעבור שהיתה שפחת אברהם התייחסו ה הבנים אליה כדרך בנות ברזילי הגלעדי׃ גבל· הם הגבלים וטעם זרוע כי תמיד היו עוזרים אותו׃ עשה להם כמדין· כאשר עשית למדין במלחמות גדעון׃ בנחל קישון· שם מתו הנשים ממחנה סיסרא נחל קישון ג גרפם׃ נשמדו· שב אל מדין ושם המקו׳ שנפלו שם עין דאר אולי נקרא כן בעבור שהיה גדעון משם׃ שיתמו· דרך נחות כמו ותראהו את הילד׃ אשר· נאות· כמו נוות כי אותיות אה״וי נראות ונעלמות מתחלפות׃ אלהי· בעבור שהזכיר אלהי׳ בלא סימן המדבר ה הזכי׳ שהי שהוא סימן המדבר ליחדו על כן אמר אלהי׳׃ שיתמו כגלגל· נוסף הג״ימל כי היא כאשר יבער הגלל וכגלגל לפני ס סופה כי הוא מתגלגל׃ כאש· לפי דעתי כי תבער פועל יוצא ו ואחרי׳ אמרו כי תבער היער והיכנו ככון ומלתהלט לעד׃ כן· בסערך· וסער מתחולל׃ ובסופתך׃ רוח חזקה׃ מלא·

בעבור שהתגברו לאמר נרשה את נאות אלהים הכה כנגד זה קלון׃ וידעו· יש אומ׳ כי יחסר ו״ו מן שמך והנכון בעיני שיחסר מ״ן שהוא
תחת אשר וכן הוא וידעו כי אתה שמך יי׳ לבדך וככה לא תרבו שתדברו גבוהה גבוהה וכרעה שנרדפה ועליון לנגד קלון׃ למנצח· הגתית·
פירשתיו׃ מה ידידות· אהובות תאר למשכנות׃

נכספה

נכספה. התאותה וכמעט כלתה מרוב התאוה והטע' שעברו חיקן שתאוה על כן תלת גם: לחצרות יי'. אם זה מבני קרח הוא בבבל או אם מבני קרח בימי דוד לחצרות שהוא קביבות אהל השם או דרך כבואם: לבי. הוא השכל והדעת שהם בנשמה: ובשרי. הגוף והטעם הפה פי' שער בשר הגוף המרכז עם שכל תחשבת הכל הוא הפה שהוא פתח הבשר על כן ירננו וטעם אל כנגד כלתה או שהיה החיה הלב עם הבשר: גם. כמו גם בשחוק יכאב לב שטעמו כמו עד: ודרור. שם עוף שבגן אולי נקרא כן בעבור שאין מנהגו לקנן כל זמן שאיננו חפשי וזה העוף ידוע הוא בספרד אמר רבי משה כי העוף שתולדתו לברות תיימוב בני אדם יחוג למקום הכבוד מקום הקרבנות הקרבים לפניו דרך משל והם עושים כן אולי היו קרבים אל מזבחך שידעו מקום המזבח על כן שתה שם אפרוחיה ורבי יהודה בן בלעם לעג לר' משה כי מה דעת יש בעופות רק הפי' כי נכספה נפשי לחצרות יי' ואל מזבחותיך ואני מתנודד ולא אמצא מה שאחפוץ והנה ה הצפור מצאה בית וקן ואני איני מוצא: אשרי יושבי ביתך. הם הכהנים והלוים: אשרי אדם. החוגגים מישראל והם הצריכים לעוז כי הם הולכים וטעם מסלות שאין בלבם חפץ ולא מ מחשבה רק המסלות שהולכים בם בית השם: עוברי בעמק הבכא. שם מקום או עמק שם אילנים הנקראים בכאים וטעם מעין ישיתוהו מרוב החוגגי' בעמק שירד שם גשם בעבור רגלי העוברים ימכאו לעולם שם ה המים כאילו שם מעין והנה חסר כף כמעיין ישיתוהו כמו אם א אוכלה הוא: גם ברכות יעטה מורה. הדרך בעבור רוב המים וזה כדרך מ משבריך וגליך כאשר פירשתיו. אמר רבי יהודה כי מורה שם מקום כמו מגבעת ה המורה בעמק פסוק הוא בשמואל ופירו' מחיל אל חיל מסעים שהם הולכים החוגגי' מגזרת חיל וחומה והנכון מחיל צבא אנשים רבים כדרך חבל נביאי' עד הגיעם אל מקום הכבוד בציון והטעם יראה כל אחד מהם כמו לראות את פני יי' אלהיך: יי'. כבר פירשתיו כי הוא דרך קצרה וכן הוא יי' אלהים אלהי צבאות

פיה ב' לפי' ולא פיתה

אלהי ב' בתחי' באתנחת' הושע עבדך כי אתה

שתה ב' מלעיל וסימ' לא ענתה ולא שתה אל לבה. אשר שתה אפרחיה: מזבחותיך ג' חד מל' וסימ' ויאמר קנא קנאתי. ושלאחריו דגבי אליהו. אשר שתה אפרחיה: מעין ה' קמץ וסימ' נמסר בסדר ויהי ביום השמיני: יעטה ד' וסימ' נמסר בסדר תזריע: יראה י"ג בקריא וסימ' אשר יאמר היום בהר יי' יראה. מצות יאכל את

נִכְסְפָה וְגַם־כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת
יְהוָה לִבִּי וּבְשָׂרִי יְרַנְּנוּ אֶל אֵל־חָי:
גַּם־צִפּוֹר מָצְאָה בַיִת וּדְרוֹר קֵן לָהּ
אֲשֶׁר־שָׁתָה אֶפְרֹחֶיהָ אֶת־מִזְבְּחוֹתֶיךָ ג' חד מל
יְהוָה צְבָאוֹת מַלְכִּי וֵאלֹהָי: אַשְׁרֵי ל' כי אליך
יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: לג' מל
אַשְׁרֵי אָדָם עוֹז לוֹ בָךְ מְסִלּוֹת בִּלְבָבָם ל' מל
: עֹבְרֵי בְּעֵמֶק הַבָּכָא מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ ל' וכתי' א' ה'
גַּם־בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה: יֵלְכוּ מֵחַיִל ד' ר'
אֶל־חָיִל יֵרָאֶה אֶל־אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן: יג
יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת שִׁמְעָה תְפִלָּתִי
הַאֲזִינָה אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: מָגִנֵּנוּ יו
רְאֵה אֱלֹהִים וְהַבֵּט פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: כִּי צ'
טוֹב־יוֹם בַּחֲצֵרֶיךָ מֵאָלֶף בָּחַרְתִּי
הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית אֱלֹהַי מִדּוּר בְּאָהֳלֵי־ ל' ומל' ל'
רֶשַׁע: כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן יְהוָה אֱלֹהִים יו
חֵן וְכָבוֹד יִתֵּן יְהוָה לֹא יִמְנַע־טוֹב
לַהֹלְכִים בְּתָמִים: יְהוָה צְבָאוֹת
אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: פה א' חס' בסתו'
לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר: רָצִיתָ
יְהוָה אַרְצֶךָ שַׁבְתָּ שְׁבוּת יַעֲקֹב: שבית ק'
נָשָׂאתָ עֲוֺן עַמֶּךָ כִּסִּיתָ כָל־חַטָּאתָם
סֶלָה: אָסַפְתָּ כָל־עֶבְרָתֶךָ הֱשִׁיבוֹתָ ל'
מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ: שׁוּבֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ ל'
וְהָפֵר כַּעַסְךָ עִמָּנוּ: הַלְעוֹלָם תֶּאֱנַף־ כ' יתר כתי' סין ל'
בָּנוּ תִּמְשֹׁךְ אַפְּךָ לְדֹר וָדֹר: הֲלֹא אַתָּה
תָּשׁוּב תְּחַיֵּנוּ וְעַמְּךָ יִשְׂמְחוּ־בָךְ:
הַרְאֵנוּ יְהוָה חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן־לָנוּ: צ' ל'

רִיגְגַת וְלָחוּד תְּאֵיבָא נַפְשִׁי לְדָרַת
יְיָ לִבִּי וּבִסְרִי מְרַנְנָן לֶאֱלָהָא קַיָּים:
לְחוּד יוֹנָתָא אַשְׁכְּחַת בֵּיתָא
וְשַׁפְנִינָא שַׁרְכְּפָא לֵיהּ דִּי כַּשְׁרִין
גוֹזָלֶיהָ לְאִיתְקַרְבָא עַל מַדְבְּחָתָךְ
יְיָ צְבָאוֹת מַלְכִּי וֵאלָהָי: טוּבֵיהוֹן
דְצַדִּיקִין דְיָתְבִין בְּבֵית מַקְדְשָׁךְ
תּוּב יְשַׁבְּחוּנָךְ לְעָלְמִין: טוּבֵיהּ
דִגְבַר דְעוּשְׁנָא לֵיהּ בְּמֵימְרָךְ ר
רוּחֲצָנוּתָא בְּלִבֵּיהוֹן: רַשִׁיעַיָא
דְעָבְרִין עַל עוּמְקֵי גֵּהִנָּם בְּכַיִין
בְּכִיָּתָא הֵיךְ מַעְיָנָא יְשַׁוּוּנֵיהּ לְחוּד
בִּירְכָן יַעֲטוּף לְדִתַיְיבִין לְאוּלְפַן
אוֹרַיְתֵיהּ: אָזְלִין צַדִּיקַיָא מִן בֵּית
מַקְדְשָׁא לְבֵית מֶדְרָשָׁא יִתְחַמֵי
לְיעוּרַת אוֹרַיְתָא דִילְהוֹן קֳדָם יְיָ
דִשְׁכִינְתֵיהּ שַׁרְיָא בְּצִיּוֹן: אֲמַר
דָוִד יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת קַבֵּיל צְלוֹתִי
אֲצִית אֱלָהָא דְיַעֲקֹב לְעָלְמִין:
זַכְוַות אֲבָהָתָנָא חֲמֵי אֱלֹהִים
וְאִיסְתַּכַּל אַנְפֵּי מְשִׁיחָךְ: אֲרוּם
טַב לְמִיטַב יוֹמָא חַד בְּדָרַת מ
מַקְדְשָׁךְ מִן אֲלַף בְּגָלוּתָא בְּחָרֵית
לְאִידַבְקָא בְּבֵית מַקְדַשׁ אֱלָהָא מִן
לְמִידַר בְּמַשְׁכְּנֵי רַשִׁיעָא: אֲרוּם
הֵיךְ שׁוּר רָם וּתְרִיס תַּקִּיף יְיָ אֱלָהִי
חַיָּא וִיקָרָא יִתֵּן יְיָ לָא יְכַסֵּי טָבָא
מִן דְאָזְלִין בִּשְׁלִימוּתָא: יְיָ צְבָאוֹת
טַב לְבַר נָשָׁא דִמְתְרַחֵיץ בְּמֵימְרָךְ:
לְשַׁבְחָא עַל יְדֵיהוֹן דִבְנֵי
קוֹרַח תּוּשְׁבַּחְתָּא: רְעֵיתָא יְיָ אַרְעָךְ
אֲתִיבְתָּא שְׁבִיָּתָא דְבֵית יַעֲקֹב:
שְׁבַקְתָּא חוֹבֵיהוֹן דְעַמָּךְ כְּסִיתָא
כָּל חַטָאֵיהוֹן לְעָלְמִין: כְּנִישְׁתָּא
כָּל רוּגְזָךְ תַּבְתָּא מִן תְּקוֹף רוּגְזָךְ: תּוּב לְוָתָנָא אֱלָהָא פוּרְקָנָא וּבַטֵּיל רוּגְזָךְ עִמָּנָא:
הַאִיפְשַׁר דִי לְעָלְמַיָא תִּתְקִיף בָּנָא תְּנַגִּיד תּוּקְפָךְ לְדוֹר וָדוֹר: הֲלָא אַתְּ תְּתוּב תְּחַיֵי יָתָנָא
וְעַמָּךְ יִיחְדוּן בְּמֵימְרָךְ: אַחְמֵי יָתָנָא יְיָ טוּבָךְ וּפוּרְקָנָךְ תִּתְיְהַב לָנָא:

שבעת ימים ב' בפסוק. שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך דמשפטים. חברו דכי תשא. וחברו דמ"ת ב' בפסו'. ולא יראה לך שאר בכל גבולך. מגן אם יראה ורמח בארבעים. ויי' עליהם יראה ויצא כברק חצו. ועליך יזרח יי' וכבודו עליך. יראה אל עבדיך פעליך. כדור ל': פ"ה שבית ל' דכו' דכתיב שבות וקרינן שבית רצית יי' ארצך. וחלופי' ו' כתי' שבית וקרינן שבות וסימ' נמסר בירמיה סוף סימן מ"ט: כעסך ב' א' כתיב ש' וסימ' שובינו אלהי ישענו והפר כעסך. ותרב כעשך עבדי. בהרא כתיב שי"ן: הלעולם ג' בקריא' וסימ' הלעולם יזנח יי'. הלעולם תאנף בנו. והנביאים הלעולם יחיו:

רשי

נכספה. נחמדה: כלתה. נתאותה כמו ותכל דוד המלך לצאת על אבשלום: לחצרות יי'. כיחרבו ועל הגלות אמרה: לבי ובשרי ירננו. יתפללו על זאת: גם צפור מצאה בית. בחרבנו קננו בו הצפורים ומדרש אגדה בבנייננו מדבר והצפור היא כנסת ישראל: אשר שתה. שמה: אשרי. מי שיגיע עוד לישב בביתך ועוד יהללך בתוכו: עוז לו בך. אשר שם אותך עוז מבטחו: מסלות בלבבם. החושב בלבו מסלות דרכיו לייסר את דרכו: עוברי בעמק הבכא. אותם העוברים על דתך והנם בעומקה של גיהנם בבכי ויללה: מעין ישיתוהו. בדמעות עיניהם. ואף ברכות יעטה מורה מברכים ומודים לשמו ואומרים יפה דן אותנו ואמת דינו וברכות יעטה לנו המור' אותנו ללכת בדרך הטוב ולא שמענו לו: ילכו מחיל אל חיל. אותם הנזכרים למעלה יושבי ביתו אשר מסלו' בלבבם מחיל של חיל מבית המדרש לבית המדרש ויראה כבאם וחילם אל הבה בציון: שמעה תפילתי. לבנות ביתך: מגננו. הוא בית המקדש המגין עלינו: והבט פני. דוד משיחך והתכל בחסדיו ובטרחו אשר טרח ויגע על בנייננו: כי טוב יום. אחד בחצריך ולמחר ימות מלחיות אלף שנים במקום אחר: בחרתי הסתופף. על הסף ועל המזוזה לשקוד: מדור באהלי רשע. מלהיות דר בשלוה באהלי עשו הרשע להדבק בהם: כי שמש ומגן. יש לפתור שמש כמשמעו ומדרש תלים פותרו לשון שיני חומה: רצית יי' ארצך וגו'. אם שבת שבות יעקב ונשאת את עונם וכסית חטאתם ואספת עברתך מהם והשבות עצמך מ מחרון אפך אז רצית ארצך ו ועולמך מתרצה וכל זמן שלא תעשה זאת אין ארצך ועולמך מתרצה: שובנו. שוב אתה והשיבנו: הלא. אתה סופך שתשוב תחיינו שהרי הבטחתם כן על ידי נביאך: אשמעה

וטעם צבאות המלאכים וכנגדם הזכיר יעקב שבניו הם צבאותיו בארץ כמו כל צבאות יי' וזה המשורר מתפלל להקריב הישועה והנכון שהוא דבק עם הכתו' אחריו מגיננו הוא המלך שיגן בעד העם כמו כי ליי' מגיננו והטע' שיושיע השם מלכנו כי בימיו ילכו חוגגים אל בית השם בלי פחד אויב: כי. דבק עם תחלת המזמור נכספה: מאלף. יום אל מקום אחר והסתופף לשבת בסף השער: מדור. כמו לגור בלשון ארמית ומלת רשע מגזרת ובכל אשר יפנה ירשיע: כי. בעבור שהזכיר מגיננו ראה אלהים אמר כי המגן באמת הוא השם לבדו וטעם שמש כי החוגגים צריכים לשמש בעבור הליכתם וטעם אחר בעבור כי השמש תכה יומם אמר כנגדה ומגן וטעם חן וכבוד יתן יי' להולכים בדרך תמים הם החוגגים והשם יתן להם חן וכבוד בכל מקום שיעברו בו כי השם לא ימנע מהמקבלים אותו: יי'. זה הפסוק קשור בעליון שבטוח בשם לא יחסר טוב: למנצח לבני קרח. זה המזמור על גלות בבל גם על גלותינו בדרך נבואה: רצית יי' ארצך. בזמן בית שני כאשר נשאת כי בעבור עונם וחטאתם גלו והעד שכפלות עוני כי אספת כדרך אספו נגהם ופעול השיבות הוא אפך והנה מחרון כמו מחרות שם הפועל: שובנו. הנה הטעם [illegible] בגלותינו כאשר שבת שבות יעקב בבית שני תשיבנו גם עתה: הפר כעסך. כנגד אספת כל עברתך: הלעולם. בעבור היות גלות בבל שבעים שנה וגלות החל הזה לדור דור עד היום: הלא. טעם אמרנו נחשבנו בגלות כמתים ואין מי יוכל לחיותינו זולתך: אשמעה

אשמעה · דברי המשורר יבקש דרך נבואה כמו על משמרתי אעמודה עד שראה בחזיון שאף השם ישוב מישראל וידבר שלום על עמו: לכסלה · מגזרת כסיל כדרך ועמך כולם צדיקים: אך · אל ידאג עמו בעבור אורך הגלות כי הישועה קרובה אם ישראל ישובו ליראה את השם אז ישוב השם מחרון אפו לשכון כבודו בתוכם זה אך קרוב והנה זה המזמור לעד כי הכבוד לא היה בבית שני: חסד · הטעם בהיות הכבוד שוכן בארץ ישראל אז יהיו כולם חסידים ושלום אמת בעבור היות הגזירות תלויות לפי מעשה האדם בארץ על כן אמר תפתח ארץ ויפרו ישע: גם · זה הוא הגשם אוצרו הטוב: צדק · השם יהלך הצדק לפניו דרך משל והנכון כי צדק שם דבר ותחסר מלת איש כאילו כתוב איש צדק לפניו: יהלך · השם כדרך התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק והטעם שיעזור איש צדק להתהלך ל לפניו ובא חסר איש כמו אל תהימרי ואני תפלה צדק ישרת אחר וכן הוא וישם לדרך צדק פעמיו ו והנה הטעם כפול: תפלה לדוד הטה יי' אזנך ענני כי עני: דרך נחות ועני ואביון בעיניו או כנגד מלכי הגוים או התפלל זאת התפלה לפני מלכו: שמרה · יש אומרי' כי שמרה פועל עבר כמו זכרה ירושלם כי נפשי שמרה מה שראוי ל לשמור עד הייתי חסיד ויאמר ר' יהודה בן בלעם כי הטעם שמור נפשי עד שאהיה תמיד חסיד והנכון שמלת שמרה נפשי כמו ש שמרה נפשי והצילני כי אני חסיד ואיננו זר כי במזמור זדים קמו עלינו הוא אמר לא תתן חסידך יגמלני כצדקי: חנני · אין לי מה אעשה רק ש שאקרא אליך כל היום שתחנני: שמח · טעם אליך יי' נפשי אשא כדרך ואליו הוא נושא את נפשו: כי · טוב · לטובים: וסלח · לחטאים: ורב חסד לכל קוראיך · כנגד כי אליך אקרא כל היום: האזינה · שתעשה חסד עמי כי אתה רב חסד: ביום · לא אקרא לנסותך ולא לשוא כי אני בצרה וטעם כי תענני שאדע דעת א אמת כי תענני בעבור שאין כמוך באלהים יי' כדברי משה כיי' אלהינו בכל קראינו אליו: כל · כאשר יראו הגוי' שסבבוני כי אני בצרה גדולה כאשר יספרו לאחרים ש שהושעתני כי אני עני ואביון אז יבאו אליך הגוים לכבוד שמך: כי · אז יספרו הגוים גדולתך ו[redacted] ויודו כי אתה אלהים

שלום כלהון מל בת"ג חס וסימ' נמסר בסדר וישב וביחזקאל סימן י"ג: לשכן ג' חס' וסימ' אז אמר שלמה דמלכים · וחברו דד"ה · אף סררים לשכן יה · מס"ר אחרי"תי מוס"ף עוד ג' או ימים או חודש או ימים בהאריך הענן · לשכן כבוד בארצינו · בערוץ נחלים · אנ"ך · וד' בכתובים: נפגשו ג' בקריא' וסימ' חסד ואמת

אשמעה מה ידבר האל יהוה כי
ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו
ואל ישובו לכסלה: אך קרוב
ליראיו ישעו לשכן כבוד בארצנו:
חסד ואמת נפגשו צדק ושלום
נשקו: אמת מארץ תצמח וצדק
משמים נשקף: גם יהוה יתן הטוב
וארצנו תתן יבולה: צדק לפניו
יהלך וישם לדרך פעמיו: פו
תפלה לדוד הטה יהוה אזנך
ענני כי עני ואביון אני: שמרה
נפשי כי חסיד אני הושע עבדך
אתה אלהי הבוטח אליך: חנני
אדני כי אליך אקרא כל היום:
שמח נפש עבדך כי אליך אדני
נפשי אשא: כי אתה אדני טוב
וסלח ורב חסד לכל קראיך:
האזינה יהוה תפלתי והקשיבה בקול
תחנונותי: ביום צרתי אקראך כי
תענני: אין כמוך באלהים אדני
ואין כמעשיך: כל גוים אשר
עשית יבואו וישתחוו לפניך אדני
ויכבדו לשמך: כי גדול אתה
ועשה נפלאות אתה אלהים לבדך:
הורני יהוה דרכך אהלך באמתך
יחד לבבי ליראה שמך: אודך
אדני אלהי בכל לבבי ואכבדה
שמך לעולם: כי חסדך גדול עלי
והצלת נפשי משאול תחתיה:
אלהים זדים קמו עלי ועדת עריצים
בקשו נפשי ולא שמוך לנגדם:
ואתה אדני אל רחום וחנון ארך
אפים ורב חסד ואמת: פנה אלי
וחנני תנה עזך לעבדך והושיעה
לבן אמתך:

אשמע מה ימליל אלהא יי ארום
ימליל שלם לעמיה ולחסידוי ולא
יחזרון לסיאורא: ברם קריב
לדחלין מיניה פורקניה לאשראה
יקרא בארענא: טבוון וקשוט
אורעין צדיקיא ושלמא איתנשקו:
קשוט מן ארעא ארביית וצדיקא
מן שמיא אוריך: לחוד יי יתן
טבא וארענא תתן איבה: צדקא
קדמוי יהלך וישוי לאורח טב
איסתוריו:
צלותא דצלי דוד אצלי יי אודנך
עני יתי ארום עניא וחשיכא אנא:
נטור נפשי ארום חסידא אנא
פרוק עבדך את אלהי די אנא
מתרחיץ עלך: חוס עלי יי ארום
קדמך אצלי כל יומא: אחדי נפשא
דעבדך ארום לותך יי נפשי אזקוף
בצלו: ארום את הוא יי טב
לצדיקיא ושביק לדתייבין
לאוריתיה ומסגי טיבו לכל דמצלין
קדמך: אצית יי צלותי וקביל לקל
תחנוניי: ביומא דעקתי אקרי לותך
ארום את עני יתי: לית בר מינך
באנגלי מרומא יי ולית כעובדך:
כל עממיא דעבדתא ייתון ויסגדון
קדמך יי ויתנון איקר לשמך: ארום
רבא את אלהא ועביד פרישן את
הוא אלהא בלחודך: אליף יתי יי
אורחתך אהלך בקושטך יחד
לבבי למדחל שמך: אודה קדמך
יי אלהי בכל לבבי ואיקר שמך
לעלם: ארום טובא רב עלי ופצית
נפשי משיול ארעיתא: אלהא זדונין
קמון עלי ותקיפין תבעו נפשי
ולא שויאו יתך לקבליהון: ואת
יי אלהא רחמנא וחננא מרחיק
רגז ומסגי למעבד טבוון וקשוט:
איתפני לותי וחוס עלי הב עושנך
לעבדך ופרוק לבר אמתך:

רשי

אשמעה מה ידבר · אזכה לשמוע מה ידבר הקב"ה כשידבר שלום אל עמו: לכסלה · לשטות לחטוא לפניו: חסד ואמת נפגשו · שיהו ישראל דוברי אמת ומן השמים יפגעו בהם החסד: צדק ושלום נשקו · הצדקה שהיו ישר' עושים והשלום שאת הקב"ה יהו נושקין זה לזה כלומר והיה מעשה הצדקה שלום: אמת מארץ תצמח וגו' · כשהיו ישראל דוברי' אמת וישקפו מן השמים צדקה שהם עושים בארץ גם הקב"ה יתן הטוב יפתח אוצרו את השמי' לתת מטר כדי לעשות ארצו את יבולה: וישם לדרך פעמיו · וישם הקב"ה את הצדק בדרכי פעמיו שיתנהג בהם את בניו: כי חסיד אני · שאני שומע גדופי וחרפתי ויכולת בידי ל להנקם ואני שותק כך היא ב באגדת תלים ד"א פירשו רבותי' בברכו' ולא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבין בכבודן ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כו': כל היום · כל הגלות שהוא יום לאומות ולילה לישראל כך מפורש באגדת תלים: נפשי אשא · לבי אכוין: ואין כמעשיך · המקדים עליונים לתחתונים · ועושה נפלאות אתה לבדך עד שלא נבראו המלאכים נבראו השמים והארץ לפיכך יכבדו כל הגוים לשמך: משאול תחתיה · דרך המנאפים ליכתן בעומקה של שאול ומשם הצלתני שאמ' לי נתן הנביא גם יי' העביר חטאתך: זדים קמו עלי · דואג ואחיתופל: ולא שמוך לנגדם · לא זכרו אשר ראו שמשחני שמואל על פיך: לבן אמתך · בן האמ' משפיל את עצמו לפני אדוניו יותר מתקנת כסף שבן האמה יליד בית הוא וגדל בחיק אדוניו:

נפגשו · עשיר ורש נפגשו · רש ואיש תככים: וישם ו' רפין וסימ' בסדר נשא: פ"ו תפלה לדוד ב' וסימ' תפלה לדוד שמעה יי' צדק · הטה יי' אזנך ענני: אלהי ב' פתחין כאתנחתא וסימ' דסתופף בבית אלהי · הושע עבדך אתה אלהי: האזינה י"ו וסימ' נמסר בסיפרא סימ' ע"ח: אקראך ב' וסימ' קרבת ביום · ביום צרתי אקראך: יבואו ג' מ"ל וסימ' פן יבואו הערלים האלה · לכה יבואו מלכי אשור · יבואו ויגידו צדקתו: אתה אלהים ה' וסימ' היום יודע בי אהה דאליהו · אתה אלהים תורידם לבאר · הלא אתה אלהים זנחתנו קרבא דפסוק · שמעת לנדרי · גדול אתה ועשה נפלאות: זדים ד' וכל א"ב רבתי דכוו' וסימ' גז"ט יב"ע וסימ' בסוף מלאכי ובישעיה סימן י"ג:

ל[redacted] הורני · בראותי דרך נבואה כי יענהו השם והוא מתחנן לתקן לו סבות ועלילות להוסיף ליראה את שמך ומלת יחד מגזרת יחיד או חבר מגזרת יחד: אודך · על החסד שגמלתני הכתוב אחריו · הוסיף דוד במלת עמו לעולם יותר מן הגוים שאמר עליהם ויכבדו והוסיף על הגוים המכבדים שמו מלת לעולם: כי · תחתיה · האומר לשאול כי לא שאול תודך: אלהים זדים · כנגד כי חסיד אני ועריצים כנגד כי עני ואביון:

עשה

אבן עזרא: וטעם אות שיפלא בעיני הרואים: ונחמתני. מהצרות שעברו עלי: לבני קרח מזמור שיר. לאחר מנכרי שמואל או מבני בניהם ועיקר זה המזמור יסודתו בהררי הקדש: אוהב. השערים נכבדים מכל המשכנות והטעם לשבת בם ואחר כן יזכיר ירושלם: נכבדות. כל אחד מתהלות נכבדות מדובר בך את עיר האלהים באמת והיא ירושלם: אזכיר. דברי המשורר אזכיר רהב הוא מצרים ה המתכונת רהב או ר רהב כל גוי והוא ם סמוך כדרך ושבורת ולא מיין כאילו אמר אזכיר רהב כל גוי שיהיה ובבל עמם א אזכיר זה ליודעים כ כמותי וגם אזכיר פלשת עם צור. וטעם זה יולד שם כי לפרקי' מועטים בשנים רבות יולד בהם איש חכם נודע בדורו שיש לו שם. ולציון. ובעבור ציון כלומר המרי לי אחי הוא יאמר תמיד איש ואיש נולד בה כי ח חכמים שיש להם שם הם רבים וטעם איש ואיש לא זה לבדו. והוא יכוננה על דרך והוא כזה לי אחי והנה והוא עליון יכוננה בעבור היות השם נבח הפעלים יהיה פירושו והשם הנזכר למעלה אוהב יי' שערי ציון יכוננה מכון עליון והטעם מקום כזה שיולדו שם חכמים רבים השם יעירהו ויכוננהו: יי'. הטעם השם לבדו מידעו מספר כל ה העולם בכתבו הוא ו יכול לספור כל ה הנולדים שהם חכמים בציון כי רבים הם מספרי אדם: זה יולד שם. שב אל ציון וטעם בכתוב השם והספרים הם הם ה השמים: ושרים. כך לשבח איש האלהים ושם שרים וחוללים אלא יפסקו כמו ת מעיני מים ולא מעיני כמו על כל אבילי ידי ומנהג העולם להיות השרים מועטים ת מהחוללים ושרי ציון כמו החוללים ומשקל החוללים כמו אמרתי להוללים:

שיר מזמור לבני קרח. בעבור היות מחלת פתח לעד כאמן שהוא סמוך על כן אמרתי כי זה השיר על נועם פיוט תחלתו מחלת ובפיוט היה לבי או גופי שנסמך מחלת אליו גם זה המזמור על חולי המשורר ומלת לענות כמו קול ענות. אמר ר' ישועה שזה הימן הוא בכר שמואל וקראו הכתו' אזרחי כי הוא אזרח במשוררים כי רוב המשוררים הם בניו ובני בניו ככתו' בדברי הימים וי"א כי אלף נוסף והוא בן זרח ואחיו איתן ואחרים אמרו כי הימן ואיתן אחים והיה שם אביהם אזרח: יי'. טעם יום זמן כמו אתה עובר היום היום הזה יום בשורה הוא ביום הכותי כל בכור ויום צעקתי וקשור עם הבא אחריו: תבא. תפלתי. כוונת הלב ורנתי בלשון: כי. ברעות. הם התחלואים וחיידרך משלי: נחשבתי. מרוב דלותי והשתנות דמותי. אמר בן בלעם כי איל תאר כמו עם גבר תמים ולפי דעתי שהוא שם במשקל ביום קרב ותחסר מלת לו דרך קצרה אין כח לו וכמוהו ולאין אונים לו כי הטעם לאמר אין אונים לו: במתים חפשי. מכל המצות ומכל עבודות הגוף וממלכי האדמה: אשר לא זכרתם עוד. לאות כי יבוא עת ויעשו מזכרו בו התמים: מתני. כאילו מתני כאדם שוכב במחשכים במצולות וכל זה יספר רובי נגעיו וחלואיו ומכאוביו: עלי

רשי: עשה עמי אות לטובה. שיהא ניכר לאחרי' שמחלת לי: ויראו שונאי. האות ויבושו ולא שמע לו הקב"ה ליתן האות בימיו אלא בימי שלמה בנו כשרבקו שערים זה בזה ולא נפתחו עד שאמר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך: יסודתו בהררי קדש. יסודת מזמור זה על הררי ציון וירושלם יסדו המשורר: נכבדות מדובר בך. את ירושלם דברי כבוד נדברו בך מפי הקב"ה ומה הן הנכבדות שאת עיר האלהים סלה: אזכיר רהב ובבל ליודעי. עוד זאת דיבר עליך אזכיר את מצרי' ואת בבל על יודעי להביאם מנחה כענין שנ' והביאו את כל אחיכם מנחה ליי' וגו': הנה פלשת וצור עם כוש. גם הם במצרים ובבל יתנו לב לבקש ולזכור את כל אחד ואחד: זה יולד שם. זה היה ממשפחות הנולדים בציון כענין שנ' ואתם תלוקטו לאחד אחד: ולציון יאמר איש ואיש יולד בה. ובשיביאום מנחה ליי' בציון יאמר לה על כל אחד ואחד זה מאותם שגלו ממך ומתולדותיהם ענין אחר המשורר אומ' אזכיר לעמי וליודעי את גדולת מצרים ובבל שהם רואים עתה את גדולתם הנה פלשת וצור עם כוש מפני שהם סמוכי' לרהב ובבל משפלי' אותם כל האומות ואומרי' עליהם זה יולד שם במצרים ובבל. ולציון יאמר וגו' והשבח הזה שהוא עכשיו לרהב ובבל ישוב לציון ועליה יהו אומרים פלוני ופלוני יולד בה: והוא יכוננה עליון. והקב"ה יכוננה למעלה מכל העיירות: יי' יספור בכתוב עמים וגו'. מקרא מסורס זה וסלה האמור לבופו מוסב כלפי ראשו יי' יספור בכתו' עמים סלה כלומר לעתיד כשיכתוב הקב"ה את האומות לדראון ימנה את ישראל הנבלעים בתוכם ואת הנאספי' ביניהם ויוציאם מתוכם ויאמר זה יולד מאותם של ציון ויברור אותם לו וזהו שאמ' ישעיה וגם מהם אקח לכהנים וללוים מן הגוים המביאים אותם מנחה אקח הנבלעים בתוכם ויהיו בהם כהנים ולוים שאינם נכרי' ולפני גלוים הם אמר יי' והיכן אמר הנסתרות ליי' אלהינו: ושרים כחוללים. על זאת: כל מעיני. כל קריבי בך בישועתך. כחוללי' לשון מחוללים: על מחלת לענות. על חולת האהבה ועינויה שהיא מעונה ביסורי הגלות: להימן האזרחי. אחד מן המשוררים בכלי השיר ויסדוהו בניקרת המזמו' הזה שיאמרהו הימן על הדוכן. להימן האזרחי מבני זרח בן יהודה היה שהוא מיוחס בדברי הימים ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כלם חמשה היו חכמים גדולים כמו שנאמר בשלמה ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול ויסדו מזמורים והקבעום בספר תילים לכך נקראו בני מחול כך מצאתי בפירושם מדריקים. משכיל כל מקום שנ' משכיל על ידי תורגמן נאמר שהיה הנביא מעמיד תורגמן לפניו וכשורה הנבואה בשה לו אומ' את הנבואה לתורגמן והוא משמיעה: יום צעקתי. וגם בלילה אני נגדך: כי שבעה ברעות נפשי. על כנסת ישראל הוא אומר: אין איל. אין כח כמו אילותי לעזרתי חושה: במתים חפשי. הנכבד בין המתים חפשי מן העולם וכלה שהם חפשים מן העולם: מידך נגזרו. מתכותך נגזרו מן העולם: בבור תחתיות. הוא הגלות: סוכה

מסורה: חראו ג' רפין וסימ' במלכים ב' סימ' ו': פ"ז יסודתו ל' בהררי קדש ל' נכבדות ל' מדבר ל' עיר האלהים ל': רהב חד מן י"ב בלישני' וסימ' נמסר בישעיה סימן כ"ו ולקמן סי' פ"ט: יאמר ג' בקריא' וסימ' גבור ציד לפני יי'. על כן יאמר בספר מלחמות יי'. ולציון יאמר איש ואיש ילד בה. וחד ויאמר למלך יריחו: בכתוב ה' מל

עֲשֵׂה־עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וְיִרְאוּ שֹׂנְאַי וְיֵבֹשׁוּ כִּי־אַתָּה יְהוָה עֲזַרְתַּנִי וְנִחַמְתָּנִי׃

פ ז

לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר שִׁיר יְסוּדָתוֹ בְּהַרְרֵי־קֹדֶשׁ׃ אֹהֵב יְהוָה שַׁעֲרֵי צִיּוֹן מִכֹּל מִשְׁכְּנוֹת יַעֲקֹב׃ נִכְבָּדוֹת מְדֻבָּר בָּךְ עִיר הָאֱלֹהִים סֶלָה׃ אַזְכִּיר רַהַב וּבָבֶל לְיֹדְעָי הִנֵּה פְלֶשֶׁת וְצוֹר עִם־כּוּשׁ זֶה יֻלַּד־שָׁם׃ וּלְצִיּוֹן יֵאָמַר אִישׁ וְאִישׁ יֻלַּד־בָּהּ וְהוּא יְכוֹנְנֶהָ עֶלְיוֹן׃ יְהוָה יִסְפֹּר בִּכְתוֹב עַמִּים זֶה יֻלַּד־שָׁם סֶלָה׃ וְשָׁרִים כְּחֹלְלִים כָּל־מַעְיָנַי בָּךְ׃

פ ח

שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי קֹרַח לַמְנַצֵּחַ עַל־מָחֲלַת לְעַנּוֹת מַשְׂכִּיל לְהֵימָן הָאֶזְרָחִי׃ יְהוָה אֱלֹהֵי יְשׁוּעָתִי יוֹם־צָעַקְתִּי בַלַּיְלָה נֶגְדֶּךָ׃ תָּבוֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתִי הַטֵּה־אָזְנְךָ לְרִנָּתִי׃ כִּי־שָׂבְעָה בְרָעוֹת נַפְשִׁי וְחַיַּי לִשְׁאוֹל הִגִּיעוּ׃ נֶחְשַׁבְתִּי עִם־יוֹרְדֵי בוֹר הָיִיתִי כְּגֶבֶר אֵין־אֱיָל׃ בַּמֵּתִים חָפְשִׁי כְּמוֹ חֲלָלִים שֹׁכְבֵי קֶבֶר אֲשֶׁר לֹא זְכַרְתָּם עוֹד וְהֵמָּה מִיָּדְךָ נִגְזָרוּ׃ שַׁתַּנִי בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת בְּמַחֲשַׁכִּים בִּמְצֹלוֹת׃

תרגום: עֲבִיד עִמִּי אָת לְטָבָא בִּזְמַן דְּעָיֵיל שְׁלֹמֹה בְּרִי יָת אֲרוֹנָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא יִתְפַּתְּחָן תַּרְעַיָּא אַמְטוּלָתִי וְיֶחְמוּן סַנְאַי אֲרוּם שְׁבַקְתָּא לִי וְיִבַּהֲתוּן וְיִדּוֹן אֲרוּם אַתְּ יְיָ סַיְיעְתַּנִי וְנַחֵמְתַּנִי׃ עַל יְדֵיהוֹן דִּבְנֵי קֹרַח אִתְאֲמַר שִׁירְתָא דְּמִתְיַיסַד עַל פּוּם אֲבָהָתָא דְּמִן לְקַדְמִין׃ רְחִים יְיָ מַעֲלָנֵי בָּתֵּי מִדְרְשַׁיָּא דִּקְבִיעָן בְּצִיּוֹן מִכָּל בָּתֵּי כְּנִישַׁיָּא דְּבֵית יַעֲקֹב׃ מִלִּין דִּיקָר אִתְמַלִּיל עֲלָךְ קַרְתָּא דֶּאֱלָהָא לְעָלְמִין׃ אַדְכְּרֵי תּוּשְׁבַּחְתָּךְ מִצְרָאֵי וּבַבְלָאֵי לְיָדְעַיָּתָךְ הָא פְּלִשְׁתָּאֵי וְצוֹרָאֵי עִם כּוּשָׁאֵי דֵּין מַלִּיךְ אִתְרַבָּא תַּמָּן׃ וּלְצִיּוֹן יִתְאֲמַר דָּוִד מַלְכָּא וּשְׁלֹמֹה בְּרֵיהּ אִתְרַבָּא בְּגַוָּהּ וֶאֱלָהָא הוּא יְשַׁכְלְלִינָהּ לְעֵילָא׃ יְיָ עַל סִפְרָא דִּי מַכְתְּבִין בֵּיהּ חוּשְׁבַּן כָּל עָלְמַיָּא דֵּין מַלִּיךְ אִתְרַבָּא תַּמָּן לְעָלְמִין׃ וְאָמְרֵי שָׁרִין עַל חִינְגַּיָּא כָּל מִינֵי תּוּשְׁבְּחָן עַל קוּרְבָּנַיָּא מִתְאַמְרִין בְּגַוִּיךְ׃ שִׁירָא וְתוּשְׁבַּחְתָּא עַל יְדֵיהוֹן דִּבְנֵי קֹרַח עַל צְלוֹתָא לְשַׁבָּחָא שְׂכָלָא טָבָא עַל יְדוֹי דְּהֵימָן יַצִּיבָא׃ יְיָ אֱלָהָא פּוּרְקָנִי יְמָם קַבְּלִית בְּלֵילְיָא צְלוֹתִי לְקִבְלָךְ׃ תֵּיעוֹל קֳדָמָךְ צְלוֹתִי אַצְלֵי אוּדְנָךְ לְבָעוּתִי׃ תָּא יֵיתִי קֳדָמָךְ צְלוֹתִי עַל עַמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְהַט אוּדְנָךְ וְתוּשְׁבַּחְתִּי דְּשַׁבָּחִית לִיקָרָךְ׃ אֲרוּם שָׂבְעַת בְּבִישָׁן נַפְשִׁי וְחַיַּי לִשְׁיוֹל מְטוֹ׃ אִתְחַשְׁבִית עִם נָחוֹתֵי בֵּית אֲסִירֵי הֲוֵיתִי הֵיךְ בַּר נַשׁ דְּלֵית לֵיהּ חֵילָא׃ הֵיךְ רַשִׁיעַיָּא דְּמִיתוּ וְלָא תָבוּ יִתְעַבְדוּ בְּנֵי חוֹרִין מִן מַצְוָתָא הֵיךְ קְטִילִין דְּחַרְבָּא שָׁכְבֵי בֵּית קְבוּרְתָּא דְּלָא דְבַרְתְּנוּן תּוּב וְהִינוּן מֵאַפֵּי שְׁכִינְתָּךְ אִתְפַּלְגוּן׃ שַׁוִּיתָא יָתִי בְּגָלוּתָא דְּמַתִילָא לְגוֹבָא אַרְעִיתָא בַּחֲשׁוֹכַיָּא בִּמְצוּלְתָא׃

מסורה: בליש' בקריא' וסימ' נמסר ביחזקאל ריש סימן כ"ד: פ"ח מחלת ד' וסי' נמסר בסוף תולדות ובספרא ריש סי' נ"ג: לענות ב' בתרי ליש' וסי' כל נדר וכל שבועת איסר. למנצח על מחלת לענות. דאורייתא חס': ברעות כל ליש' מלא' בר ד' חס' ו' בליש' וסימ' ושבע הפרות הרקות. לא תהיה אחרי רבים לרעת. את רעתיכם ואת רעת נשיכם ב' בפסוק: תחתיות ז' ומל' וסי' נמסר בי' הושע סימן ט"ו ויחזקאל סוף סימן כ': במחשכים ג' וסימ' במחשכים במצלות. במחשכים הושיבני כמתי. כי רדף אויב נפשי:

עלי. בעבור מהוא דימה עצמו לתחתית הים כי הוא מגורש מהיכמה בחות הסס על כן עלי סמכה חמתך כדרך כי חצי מרי עמדי אסר חמתם שותה רוחי ומלת עלי חסרת בעבור אחרת וכל משבריך ענית עלי סלה ועגית כמו יפלו כהרות דכים: הרחקת. תועבות חסר כף: כלוא. מהחולי והטעם כי רחקו מיודעיו ולא יבקרוהו וידאם והוא כלוא ולא יוכל ללכת אליהם: עיני. למלס עיני החולים משתנות וטעם בכל יום שארך חליו: הלמתים. הטעם עשה פלא עמי בעודני חי וארפא: היסופר. הטעם לא המתים יהללו יה: היודע. בארץ נשיה. כמו אשר לא זכרתם עוד: ואני. טעם בבקר כי אז יקל מעט מרובי החולים וטעם שועתי לך לברך ולא לרופא זולתך: למה. כן אשוע ולמה תסתיר פניך ראה כי עני הטע' מימי הנוער לא היתה תולדתו חזקה כמו גוע היה נחשב אף על פי שהייתי עני נשאתי אימיך והטעם החליים ומלת אפונה מגזרת פן כמו אפלה מגזרת אפל ותהינו מ מגזרת הנה והטעם אגורה ואפחד: עלי. יספר כי רובי תחלואי' רבים קרוהו: צמתתוני: פועל מורכב כדרך מ תבליגיתי יושבת ב בלבנון מקוננת ב בארזים: סבוני. ברוב ימים שעברו ולא היה בריא: הרחקת. ככה היה מנהג כל אהביו ורעיו שלא יבקרוהו בחליו כאילו מיודעיו במחשך ולא יראם: משכיל לאיתן האזרחי. חסדי ה' עולם אשירה. אם זה איתן הוא הנזכר ש שהוא בן זרח שעליו הכתוב אומר מאיתן המזרחי התנבא על מלכות דוד שתפסק והיה בספרד חכם גדול וחסיד וזה ה המזמור היה עליו ק קשה ולא היה קורא אותו ולא היה יכול ל לשמעו בעבור כי זה המשורר ידבר כנגד השם הנכבד קשות והגאון לא הזכיר ב בפירוש תיקון זה ה המזמור ורבי משה הכהן האריך בענין זה וחקרתי ספרו כמה פעמים ולא יכולתי ל להבין דברו והנה יסוד זה המזמור כ כאשר החל חסדי ה' יספר חסדי השם ומה שנשבע לדוד והוא מ מדבר על דברי ה האויבי' שהם מחרפים ומכזבים על כן הזכיר חרפת עבדיך אשר חרפו אויביך ה' ואשר סוף דברו כי הוא מ מאמין בביאת המשיח אשר חרפו עקבות משיחך כאשר אפר'.

בכל יום ג' ורואיתי שכבר חרויית כתו' בכל עת ולולי המסורת הייתי חגיגה כך

ולא אצא ב' וסימ' והרחקת מידעי ממני. גדר כעדי: בקבר ג' דגשי' וסימ' ולקח אזוב וטבל במים. בקבר אשר איש האלהים. היסופר בקבר חסדך. קרצא קבץ: בנוער ג' וחס' וסי' עני אני וגוע מנער. כפנק מנער עבדו. רטפש בשרו מנער: מחשך ב' וסים' מיודעי מחשך. אשים מחשך לפניהם לאור: פ"ט האזרחי ב' וסים' על

עלי סמכה חמתך וכל משבריך
ענית סלה: הרחקת מידעי ממני
שתני תועבות למו כלא ולא אצא:
עיני דאבה מני עני קראתיך יהוה
בכל יום שטחתי אליך כפי:
הלמתים תעשה פלא אם רפאים
יקומו יודוך סלה: היספר בקבר
חסדך אמונתך באבדון: היודע
בחשך פלאך וצדקתך בארץ נשיה:
ואני אליך יהוה שועתי ובבקר
תפלתי תקדמך: למה יהוה תזנח
נפשי תסתיר פניך ממני: עני אני
וגוע מנער נשאתי אמיך אפונה:
עלי עברו חרוניך בעותיך צמתתוני
: סבוני כמים כל היום הקיפו עלי
יחד: הרחקת ממני אהב ורע מידעי
מחשך: פ ט משכיל
לאיתן האזרחי: חסדי יהוה עולם
אשירה לדר ודר אודיע אמונתך
בפי: כי אמרתי עולם חסד יבנה
שמים תכן אמונתך בהם: כרתי
ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי:
עד עולם אכין זרעך ובניתי לדר
ודור כסאך סלה: ויודו שמים
פלאך יהוה אף אמונתך בקהל
קדשים: כי מי בשחק יערך ליהוה
ידמה ליהוה בבני אלים: אל נערץ
בסוד קדשים רבה ונורא על כל
סביביו: יהוה אלהי צבאות מי
כמוך חסין יה ואמונתך סביבותיך:

עלי סמכת חימתך וכל גזירן בישן
תברו יתי סיגפתא לעלמין: ארחיקתא מיודעי מיני שוית יתי
ריחוקין להון כלוא בבירת אסירי
ולא אפוק: עיני זלגת דמעין מן
עניתא קריתך יי בכל יומא אפרסית
לותך בצלו ידי: האפשר די
למיתיא תעבר פרישן אין גושמיא
דאיתמסיאו בעפרא יקוסון יודון
קדמך לעלמין: האפשר די
תתוי בבית קבורתא טובך קושטך
בבית אובדנא: האפשר די תתודע
בחשך גהינם פרישותא וצדקתך
בארעא צחותא וצדיא: ואנא
קדמך יי צליתי ובצפרא צלותי
תקדמינך: למה יי שבקתא נפשי
תעלים אפך מיני ודלא אדחי
בנהוריך צהורא: עניא אנא
ונגיד מן טליא סוברית רחימתך
טעינא עלי: עלי עברו רוגזיך
בעתייך שיציו יתי: אחזרו יתי
היך מוי כל יומא אקיפון עלי כ
כחדא: ארחיקתא מיני רחימא
וחברא ולידעי חשיך אנא ב
בפומהון: שכלא טבא דאיתאמר
על ידא דאברהם דאתא מן
מדינחא: חסדא דיי לעלם אשבח
לדר ודר אהודע קושטך בפומי:
ארום אמרית עלמא בחסדא
יתבני שמיא תתקין קושטך בהון
: גזרית קיים לאברהם בחירי
קיימית לדויד עבדי: עד עלמא
אתקין בניך ואבני לדר ודר כ
כורסי מלכותך לעלמין: ויודון
שמיא פרישותך יי לחוד קושטך
בכנישת קדישין: ארום מן הוא בשחקי דמשתווי ליי דדמי ליי באוכלוסי מלאכיא:
אלהא תקיפא בדזיהון דקדישין יתיב על כורסי יקרא ורבא ודחיל על כל מלאכיא
דקיימין חזור חזור ליה: יי אלהא אעיל חילי מרומא מן דכוותך תסינא יי וקושטך חזור לך:

רשי

סמכה. נשענה ותלה עלי: כל משבריך ענית סלה. משברים לשון גלי הים הם כל סערו' אשר בכלם ענית אותי תמיד: שתני תועבות למו. האומות שהייתי חשובה בעיניהם עכשיו אני כ כמאוסת להם: כלוא. נחבש בכלא ואיני יכול לצאת: הלמתים. הלרשעים שאף בחייהם קרויין מתים הלהם אתה עושה פלא וניסים: אם רפאים. יקומו יודוך שמא אלו האומות שרפו ידיהם משעבודתך ומתורתך יקומו ויודוך בתמיה: היסופר בקבר חסדך. אם נמות ביד אויבינו כלום נוכל לספר שבחך בקבר: וגוע מנוער. מת מתוך תשנוק מיתה חטופה כמו וינער ה' וינער פרעה מגחם לשון חביטה כמו נוער כפיו מתמוך בשוחד התנערי מעפר קומי שבי והיה החסון לנעורת וינערו רשעים ממנה ונכה יהיה נשר וריק: אפונה. מיוסבת ומבוססת אימתך בלבי אפונה לשון דבר דבור על אופניו על מכוניו: מיודעי מחשך. נחשכתי ונהדלתי מהם: לאיתן האזרחי. גם הוא אחד מן חמשה אחים המשוררים ורבותינו פירשוהו באברהם אבינו על שם מי העיר ממזרח: אודיע אמונתך בפי. את עדעתיך שאתה שומר אבטחתך ומאמין דבריך: כי אמרתי עולם חסד יבנה. כי אמרתי עד עולם יבנה בחסד כסא דוד כמו שנ' והכינותי כסא ממלכתו וגו' ד"א סבור הייתי שיהא העולם בנוי בחסדך ותכין אמונתך בשמים שתהא נכונה ומקויימת ומה היא האמונה א אותה הבטחה שהבטחת את דוד על ידי נתן הנביא לאמר כ כרתי ברית לבחירי להכין עד עולם זרעו: ויודו שמים פלאך. אם היית שומר אבטחתך: אף אמונתך. אמונת דברך יודו קהל קדושים: יערוך לה'. יהא נערך כמותו: בסוד קדושים רבה. בסוד רב של מלאכים:

במזה

בחלת לענות. משכיל להימן האזרחי. חסדי יי' עולם אשירה לדור דר: לדר ודור ל' דגו' כתיב בן וסימ' חסדי יי' עולם אשירה וד' חלוף דור קדמא ב"ל ותנינא חס' וסימ' לכן ישבו ציים. קרבם בתימו לעולם. ואנחנו עמך וצאן. מלכותך מלכות כל: אלים ו' כתיב כן בנביאי' ובתובים וסי' ונחמים באלים. הבו לי"י בני אלים. ידמה לי"י בבני אלים. משתו יגורו אלים. ועל אל אלים ידבר. ויזבחו לי"י זבחים דדה". וחר האלים וישתחוו האלים ויזרקו הדם דדה":

חסדי. השם ואמונתו עד עולם אשיר: כי אמרתי בלבי מחסד השם לעולם עומד ובנוי והנה יבנה כמו ובניתי לדור ודור כסאך סלה ושאמונתך נכונה היא בשמים והטעם כאשר השמים עומדים כן אמונתך עומדת וזה החסד וזאת האמונה הם שאמרת: כרתי. הנה הזכיר בתחלה כי לפני הברית דבר השם היה חסד ואחר הברית אמונה והמפרשים שלם חסד יבנה כי בחסד נבנה העולם איננו מטעם זה המזמור ועוד כי כל עולם בכל המקרא הוא זמן: עד. הנה זרעו עד היום ואם נכבקה מלכותו שנים רבות עוד תשוב ותעמוד מלכותו כנכח: ויודו. עתה יכפר המשורר כי השם הל' אמת ודברו יהיה אמת וטעם ויודו שמים בתנועתם התמיד על פלאך ועל אמונתך ד"ף היא בקהל קדושי' הם המלאכי' המניעים: כי. יערוך. כמו יערכו הכהן: בבני אלים. הם הככבים והטע' כי חכמי המזלו' יראו בככביונכם פלאות גדולו' ומעשים נורא' מתחדשים יום ויום כפי כח הככבים ומערכת אלה לאלה והיודעי' דעת עליון ידעו כי מעשה השם הנכבד נפלאי' יותר ויותר: אל. הוא התקיף פירשוהו הקדומי' שליכם בגוף ורבה תואר לסוד. ונורא על כל סביביו הם הצבא הגדול שהם גוף והחין תאר במשקל גביר מגזרת והחון הוא. וטעם ואמונתך סביבותיך שאיננה מקבדתך כי איננה מקדה:

אתה

אבן עזרא

אתה. הזכיר דברי השמים והקדושים ולא יבינו רק החכמים לבדם ועתה שב להזכיר גבורתו בדברים הנראים והוא הים : בשוא. בהרומם : תשבחם. תשקיטם כמו משביח : אתה. יתכן היות טעם תשבחם בעבור ים' הים וטעם דכית כחלל רהב הם מצרים והטע' אנשי רהב : לך. עתה הזכיר דבר הרקיע והיבשה כי הוא חפץ לברוא אדם והנה השמים הם הקרובים אל הארץ ותבל היא הנושבת מהארץ על כן ומלואה. וטעם יסדתם רמז לשבעה גבולות כל הייטוב וככה יהיו תמיד : צפון. בעבור שהזכיר שמים וארץ והנה שתי פאות והן מעלה ומטה הזכיר צפון וימין ותבור כפאת מערב והנה אחור וחרמון במזרח והנה קדם כמו זה וזה כמו בספר יצירה חתם בשם טבעות : לך. התברר כי ים לך זרוע והטעם ארוכה שתוכל לנטותה דרך משל אל מקום שתחפוץ והיא עם גבורה והנה אין ספק כי לעולם תעוז שמאלך תרום ימינך משל שתי ידיך : צדק. הטעם אע"פ שלך לבדך היא הגבורה הכל בצדק ומשפט וטעם יקדמו פניך שאינם זזים לעולם וטעם מכון כסאך על דרך מלכי האדמה ששמתם על כסא המלוכה ככה כסא הכבוד : אשרי. הטעם להזכיר כל זה כי בידך כח וגבור' והחסד והאמת שביבותיך אם כן למה תאחר להקים בריתך והחסד שהבטחתנו וטעם להזכיר אשרי העם אחר חסד ומשפט כי תושיע בגבורתך ובצדקך כל הקורא בשמך וטעם תרועה כמו ותרועת מלך בו : באור פניך יהלכון. כמו לאורו אלך חשך : בשמך. והזכירם שמך זה הוא גילם תמיד והזכירם צדקתך ירימו על כל בני אדם : כי. לא יתפארו בעוזם כי אם בעזך : כי. מלכנו הוא דוד שלך הוא ומגננו שיגן בעד עמו והטעם כפול כמשפט : אז. לחסידיך. המשוררים כמו הימן ואיתן שנקראו חוזים ונביאים ובחור כמו נבחר או בעבור היותו כן במלכו : מצאתי. הטעם שלא נמצא בדורו כמוהו : אשר. תכון עמו. לעזרו : לא. אמר ר' משה הכהן כי לא ישיא כמו משאת מאומה לא ימלוט בו נושה יש אומרי' כי הוא מגזרת זדון לבך השיאך : וכתותי. הטעם כי בן עולה לא יעננו רק אני אכות צריו : ואמונתי. הטעם לא יתפרדו מעליו ובעבור שנקרא בשמי תרום קרנו : ושמתי. בעבור שהזכיר כי השם מושל בגאות הים הזכיר שיתן חלק מהכח לדוד להתגבר בהולכים על הספינות בים ובנהרות : הוא. הטעם כי השם עזרו בתחלה והוא מודה כי אין לו תוקף וישועה רק מאתו אף. מלך ראשון עובד השם היה דוד בישראל אעפ שהיה כן שאול כפסקה מלכותו ובעבור כי מודה כי השם תקפו ויטעו על כן הוא עליון למלכי ארץ : לעולם אשמור לו חסדי. הראשון ובריתי כאמנת תהיה לו : ושמתי. טעם הברית שישמור זרעו ומלכותו כימי שמים : אם. בריתי הוא ברית שיכי והזכיר משפטי כי המלך הוא שופט : אם חקתי. מצות לא תעשה ומצותי מצות עשה : ופקדתי. תחסר מלת עליהם או פשע הוא הפעל ובשבט כמו הבן אתה בשבט תכנו :

רהב יב בליש' וסימ' אתה דכאת כחלל רהב · אזכיר רהב ובבל · תרהבני בנפשי עז · ולא פנה אל רהבים · ורהבם עמל ואון · לך התרפס ורהב רעך · ובתבונתו מחץ רהב · תחתיו שחחו עוזרי רהב · שהם הרהיבוני שערך כעדר · ירהבו הנער בזקן והנקלה · לכן קראתי לזאת רהב · עורי עורי לבשי עז : יהלכון ג' וסימ'

אתה מושל בגאות הים בשוא גליו
אתה תשבחם : אתה דכאת כחלל
רהב בזרוע עזך פזרת אויביך : לך
שמים אף לך ארץ תבל ומלאה
אתה יסדתם : צפון וימין אתה
בראתם תבור וחרמון בשמך ירננו :
לך זרוע עם גבורה תעז ידך תרום
ימינך : צדק ומשפט מכון כסאך
חסד ואמת יקדמו פניך : אשרי העם
יודעי תרועה יהוה באור פניך
יהלכון : בשמך יגילון כל היום
ובצדקתך ירומו : כי תפארת עזמו
אתה וברצונך תרים קרננו : כי
ליהוה מגננו ולקדוש ישראל מלכנו
: אז דברת בחזון לחסידיך ותאמר
שויתי עזר על גבור הרימותי בחור
מעם : מצאתי דוד עבדי בשמן
קדשי משחתיו : אשר ידי תכון עמו
אף זרועי תאמצנו : לא ישא אויב
בו ובן עולה לא יעננו : וכתותי
מפניו צריו ומשנאיו אגוף : ואמונתי
וחסדי עמו ובשמי תרום קרנו :
ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו : הוא
יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי
: אף אני בכור אתנהו עליון למלכי
ארץ : לעולם אשמור לו חסדי
ובריתי נאמנת לו : ושמתי לעד
זרעו וכסאו כימי שמים : אם יעזבו
בניו תורתי ובמשפטי לא ילכון : אם
חקתי יחללו ומצותי לא ישמרו :
ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם :

את שליט בגיותנותא דימא במתרבן מתנטלין גלוי אנת תמאיכינון את שפיית היך קטיל דחרבא רהבא הוא פרעה רשיעא בתקוף אדרע עושנך בדרתא בעלי דבבך : די לך שמיא לחוד די לך ארעא תבל ומלייה את יסדתינון : מדבריא די בציפונא ויתרבין די בדרומא וחרמון די במדינחא בשמך משבחין : די לך אדרעא עם גבורתא תעשן ידך למיפרק עמך ותרום ימינך לשכללא בית מקדשך : צדקתא ודינא מדור כורסי יקרך טיבו וקשוט מקדמין אפך : טוביהון דעמא דידעין לרצוי ברייהון ביבבא יי בנהור זיו אפך יהלכון : ויזכון בדינא : בשמך ירננון כל יומא ובצדקתך יתרוממון : ארום שיבהור עושניהון את וברעותך תרום קרנהון : ארום דיי הינון תריסינא ודיי קדיש ישראל מלכנא : כהדין מלילתא בחזונא לחסידיך ואמרת שויתי סעיד לעמי על ידיה דמתגבר באוריתא אפרישית עולים מן ביני עמא : אשכחית דוד עבדי במשח קודשא רביתי יתיה : די אידי מתקנן בסעדיה ברם אדרעי תתיליניה : לא יטעי בעיל דבבא ביה ובר רשיעא לא יסגפיניה : ואשוף מן קדמוי מעיקוי ומסנאוי אגוף : וקושטי וטובי עמיה ובשום מימרי תתרומם יקריה : ואשוי במחוזי ימא שולטניה וביתבי על נהרותא גבורת ימיניה : הוא יקרי לי אבא את אלהא ותקוף פורקני : לחוד אנא בוכרא למלכיא דבית יהודה אתניניה עילאה על מלכי ארעא : לעלם אטור ליה טובי וקיימי מהימנא ליה : ואשוי לעלמין בנוי וכורסיה כיומיא דיקומון שמיא : אין ישבקון בנוי אוריתי ובדיני לא יהלכון : אין קיימי יפסו ופיקודי לא ינטרון : ואסער על ידהון דשיבטא רשיעין מרדיהון ובמוזיקיא במכתשין להון עויתהון :

אשרי העם יודעי תרועה · שם אניות יהלכון · והשלח מעינים בנחלים : הרימותי ג' בקרי' ומשנין באתיהון וסימ' והרבתי ידי אל יי' אל עליון קונה · ויהי כשמעו כי הרימתי קולי ואקרא · הרימותי בחור מעם · וכן דינם ידי הרמתי כתיב · קולי הרימתי · בחור הרימותי : ישיא ה' וסימ' אל ישיא לכם חזקיהו דמלכים · ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו דד"ה · אל ישיא לכם דישעיה · לא ישיא אויב בו ובן עולה · ישי מות עלימו · בתרא כתיב כן : ילכון ג' וסימ' ביואל סימן ב' : חקתי ט' חס' בקריא' וסימ' נכסר בסדר תולדות וירמיה סימן מ"ד : בשבט ו' רפין בקריא' וסימ' מני אפרים שרשם בעמלק · והוכחתיו בשבט אנשים · ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ · תרעם בשבט ברזל ככלי יוצר · ופקדתי בשבט פשעם : אני הגבר ראה עני :

רשי

בשוא גליו · בהנשא גליו : אתה תשבחם · תשפילם וכן ואחכם באחור ישבחנ' וכן משביח שאון ימים : רהב · מצרים : יודעי תרועה · שיודעים לרצות את בוראם בראש השנה בתרועה שמסדרים עליה מלכיות זכרונו' ושופרות : וברצונך · שאתה מתרצה להם אף אימ"כט בלע"ז : לחסידיך · כתן הנביא וגד החוזה : שויתי עזר · על דוד לעזור לו תמיד : לא ישיא אויב בו · לא יגבר עליו להיות לו כנושה : בכור אתנהו · גדול אתנהו : ופקדתי בשבט פשעם · כך אמר לו נתן הנביא על שלמה אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים זה רזון בן אלידע שעמד לשטן לו ובנגעי בני אדם זה אשמדאי שהפריש בני אדם הראשון היו : אם

וחסדי · כנגד ואמונתי וחסדי עמו ׃ לא · אם חלל זרעו ברית שכי אני לא אחלל ׃ אחת · בקדשי · השמים שהם עומדים כדרך כי אמא אל שמים ידי או בקדשי שם כמו קדושתי וטעם אחת שהיא מספקת או שלא נשבעתי לעולם בקדושתי רק זאת השבועה לבדה היא האמונה שלא יכוף זרעו לעולם על כן זרעו וכסאו כשמש נגדי על ימי המשיח ׃ כירח · הזכיר השמש שהוא המאור הגדול וכאשר הוא עומד לעולם כנגד השם כן תעמוד מלכות דוד גם הזכיר מאור הקטן ומלת יכון שבה אל זרעו ועולם כמו לעולם והירח עד כאמן ׃ ואתה · כפעל זנחת גם ותמאס הוא משיחך ׃ נארתה · השחתה כמו נאר מקדשו והנזר טרם והנזר יושם לראש על כן לארץ ׃ פרצת · החומות סבבה ומבצריו שם למחתה ׃ שסוהו · כי אין לו חומה ומבצר ׃ הרימות · הפך אשר ידי תכון עמו ׃ השמחת · מן בנין הכבד הנוסף ואין אחרת זולתה במקרא ׃ אף · צור חרבו · חידוד חרבו וחרבות צורים כדרך מבור החלמים מחלמים צור ׃ ולא הקימותו · בנפלו או כמו העמדתו כמו וקם הביתי השבת מטהרו · מקדשו שהוא טהור על משקל מקדם יי׳ כוננו ידיך ונחטף בקמץ בעבור אות הגרון ואמר מטהרו כי אין בארץ מקום טהור כמוהו וטעם הוי״ו כי הוא כבא ראשול לבנות המקדש כי הוא הכין הכסף והזהב ׃ מגרתה · כמו תרגו׳ ימגר כל מלך ׃ הקצרת · שלא ארכו ימי מלכות דוד וטעם הבטית שאין להם פתחון פה ותשובה ׃ עד מה · מפאה אחת כאילו אתה כבתר ולא תראה ברעות משיחך רק תבער כמו אש חמתך עד היום ׃ זכור · זה המשורר ידבר על לשון ישראל בגלותם כי כל אחר רואה שדור הולך ודור בא ואין מושיע וכמה יקוה המקוה ושנותיו קצרות וזה הוא זכור מה אני ומה חלדי כי מה יתרת אחרונית כדרך אדם פטדה וברקת חופש כל חדרי בטן וחלד כמו הלא צבא לאנוש עלי ארץ זמן ידוע וחלדי כאין נגדך ולמה בראתנו ואכחנו שוא כדרך אך הבל בני אדם כזב בני איש והנה הטעם כל אחר מישראל מתאונן בשבו כי ימות ולא יראה ישועת השם ׃ מי · הנה הטע׳ הנה המות ולמה סבלתי עול הגלו׳

וכן הוא אומר שאתי בחיקי כל רבים עמים ׃ איה · הקם שבועתך בגאולת הגואל ׃ זכור · חרפת עבדיך · שהאחרים יחרפום ׃ אשר · פי׳ כי המחרפים הם אויבי השם וטעם עקבות משיחך מגזרת בעקב עמו ועקבותיך לא נודעו והטעם שאחרו פעמיו לבוא כאומרים נשברו עקביו על כן לא בא עתה ׃ ברוך · הטעם שראה המשורר ברוח הקדש ביאת המשיח על כן נתן הודות לשם ויש אומרים כדרך איוב כי המשכיל יברך השם אע״פ שהאויב יחרפהו ויקבל חרפתו · וחכם גדול ספרדי אומר כי הסופר שכתב זה הספר תחלה כתב בסוף הספר ברוך השם שעזרנו לכתבו כולו כדרך הסופרים בדורינו לכתוב באחרונה ברוך נותן ליעף כח ׃ תפלה למשה איש האלהים · לפי דעתי שמשה הרוכנו חבר זאת התפלה כי היא על לשון רבים ואין דברי דוד ככה ועוד שהחל יי׳ מעון אתה ובתורה מעונה אלהי קדם · אמר ר׳ משה כי מעון מגזרת עין מקום מבטן עין והנכון בעיני שהוא ממעון קדשך והיא התקרה העליונה כמו ויהי בשלם סוכו והנה משכנתו כנגד סוכו והטעם כי השמים אינם מעונות לנו באמת רק אתה המעון באמת ודור הולך ודור בא והמעון עומד לא ישתנה · טעם אתה עם מלת היית אתה לבדך ׃ בטרם

כשמש ל׳ וחד בשבש ואינון מן א״ב מן חד הד חד ב׳ וחד כ׳ בריש היבותא וסי׳ נבכר כבס׳ רבתא במערכת אות הב״ת ׃ הריבות ג׳ וסי׳ את בי׳ חרפת וגדפת דמלכים · והברו דישעיה · אילין דהריבוהה בתיבן · הריבות ימין צריו · בתרא חס׳ ה׳ ׃ עד מה ד׳ וסי׳ אשור תשבך · האנף לנצח · עד מה יי׳ הסתר לנצח · ולא אתנו

וחסדי לא אפיר מעמו ולא אשקר באמונתי ׃ לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה ׃ אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב ׃ זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי ׃ כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה ׃ ואתה זנחת ותמאס התעברת עם משיחך ׃ נארתה ברית עבדך חללת לארץ נזרו ׃ פרצת כל גדרתיו שמת מבצריו מחתה ׃ שסהו כל עברי דרך היה חרפה לשכניו ׃ הרימות ימין צריו השמחת כל אויביו ׃ אף תשיב צור חרבו ולא הקמתו במלחמה ׃ השבת מטהרו וכסאו לארץ מגרתה ׃ הקצרת ימי עלומיו העטית עליו בושה סלה ׃ עד מה יהוה תסתר לנצח תבער כמו אש חמתך ׃ זכר אני מה חלד על מה שוא בראת כל בני אדם ׃ מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט נפשו מיד שאול סלה ׃ איה חסדיך הראשנים אדני נשבעת לדוד באמונתך ׃ זכר אדני חרפת עבדיך שאתי בחיקי כל רבים עמים ׃ אשר חרפו אויביך יהוה אשר חרפו עקבות משיחך ׃ ברוך יהוה לעולם אמן ואמן ׃

צ

ספר רביעי

תפלה למשה איש האלהים אדני מעון אתה היית לנו בדר ודר ׃

וטובי לא אבטיל מניה ולא אשקר בהמנותי ׃ לא אפיס קיימי ומפקנות סיפותי לא אשני ׃ חדא זימנא קיימית בשום קודשי אם לדוד אכדיב ׃ בנוי לעלם יהוין וכורסיה נהיר היך שמשא לקיבלי ׃ היך סיהרא דמיתקן לאת לעלם וסהיד בשחקא מהימן לעלמין ׃ ואת שבקתא ורחקתא ארגיזתא עם משיחך ׃ אשניתא קיים דעם עבדך אפסיתא לארעא כליליה ׃ תקיפתא כל כרכוי שויתא פציחוי תבירא ׃ רמסון יתיה כל עברי אורחא הוה קלנא לשיבבוי ׃ ארימתא ימינא דמעיקוי אחידתא כל בעלי דבבוי ׃ לחוד תתיב לאחורא סייפיה ולא אקימתא יתיה בקרבא ׃ בטילתא כהנא דמדין על מדבחא וכרמין עמיה וכורסיה מלכותיה לארעא מיגרתא ׃ קצרתא יומי עלימוי עטיפתא עלוי בהתא וכיסופא לעלמין ׃ עד אימתי יי׳ תסלק שכינתך לעלמין תדליק היך אשתא חימתך ׃ אדכר די אנא אתבריתי מן עפרא מטול מה לבטלא בריתא כל בני נשא ׃ מן הוא גברא דחיי ולא יחמי מלאכא דמותא ושיזיב נפשיה מן ידיה ולא ייחות לבית קבורתיה לעלמין ׃ אן הינון טבוותך דמן שירויא יי׳ דקיימתא לדוד בהימנותך ׃ אידכר יי׳ חיסודא דעבדך סוברית בעטפי כל גידופיהון דסגיעין עממין ׃ די חסידו בעלי דבבך יי׳ די חסידו איחור רושמת ריגלי משיחך יי׳ ׃ בריך שמא דיי׳ בעלמא הדין אמן ואמן בריך שמא דיי׳ לעלמא דאתי אמן ואמן ׃

צלותא דצלי משה נביא דיי׳ כד חבו עמא בית ישראל במדברא ענא וכן אמר יי׳ דמדור בית שכינתך בשמיא את הויתא לנא סעיד בכל דר ודר ׃

יודע עד מה ׃ ולא יראה ו׳ וסי׳ ולא יראה בך ערות · ולא יראה כי יבא חום · ולא יראה כי יבא טוב · ואל שמעיה ונלחמי · מי גבר יחיה ולא יראה מות · עבים סתר לו ׃ צ׳ למשה איש האלהים י״א אתקריאו איש האלהים וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ב ׃

רשי

אם לדוד אכזב · לשון לא יכזבו מימיו פיילנ״בא בלע״ז ׃ ועד בשחק נאמן · הירח והשמש עדים לו שכל זמן שהם קיימים יתקיים מלכותו כמו שאמ׳ ירמיה אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה גם בריתי תופר את דוד עבדי ׃ ואתה זנחת · דקדקת אחר בניו לחשוב עונם עד אשר זנחתם ותאסתם בימי צדקיהו ׃ נארת · בטלת ׃ כל גדרותיו · שבגה בירושלם ׃ מבצריו · הר הבית ומצודת ציון ׃ אף תשיב צור חרבו · השיבות אחור והפכת את חידוד חרבו כמו חרבות צורים וכן כל כלי יוצר עליך ׃ ולא הקמתו · ולא העמדתו מלפול ׃ השבת מטהרו · זריחתו כמו כטהר דמתרגמי׳ טיהרא וכמו וכעצם השמים לטוהר ׃ לארץ מגרתה · השפלת והשחתה כל לשון שחייה בתרגו׳ יונתן מגר ׃ זכר אני מה חלד · מה זקנה יש לי הלא מעט ימי ודי לך שאתה כפרע ממני במותי קצר ימים ׃ על מה שוא · לחנם ולהבל בראת כל בני אדם ׃ שאתי בחיקי כל רבים עמים · בגולה אני נושא קבלם ומשאם ׃ עקבות משיחך · סופי מלך המשיח ולשון משנ׳ הוא בעקבות המשיח חוצפא יסגא ׃ ברוך יי׳ לעולם · על כל אשר עשה לנו ׃ תפלה למשה · אחד עשר מזמורים מכאן עד לדוד מזמור כלם משה אמרם כנגד ברך אחד עשר ברכות לאחד עשר שבטים בזאת הברכה ׃ מעון אתה היית לנו · מעון מדור ומנוס לבא שם ׃ היית לנו לדור ודור · מעולם כי אתה מקדם הכל היית ׃ בטרם

בטרם · הזכיר השמים שהם למעלה האדם ועתה יזכיר הארץ ומלת בטרם יתרת בעבור שנים וכן הוא ובטרם תחולל ארץ ותבל וטעם להזכיר ההרי׳ בעבור היותם עומדים כאילו הם קדמונים כמו ומראש הררי קדם וטעם יולדו כי הרוחו׳ יולידום וארץ שהיתה תחת המים בבריאתה ותבל היא היבשה שהם הישוב ורבי משה אמר כי אתה אל תקיף לנצח ולפי דעתי כי אל תאר הוא וככה פירושו בטרם היות הרים וארץ ומעולם ועד עולם אתה אל בעבור שיאמר על בן אדם דכא · תשב · אתה אל ולא אר׳ תקיף כי תשב אנוש בימי הזקנה עד היותו דכא · ותאמר שובו בני אדם · אל העפר אשר לקחתם ממנה: כי · בעיניך · עם בני אדם ידבר השם ואל תתמה בעבור שובו לשון רבי׳ ואח׳ כן בעיניך כי כן משפ׳ הלשון זכור ימות עולם בינו שנו׳ כמיכם וגרך והטעם כי אילו חיית אתה בן אד׳ אלף שנים ככה יהיו כיום אתמול כי יעבור שכבר אבד או כמו אשמורה בלילה ועל דרך הפשט מה טעם לאמ׳ כיום אתמול היה מ מספיק כיום והנו כמו אילו חיה אלף שנים ואם יורה יושר פירושו שיאמר ימי שנותינו בהם שבעי׳ שנה שלא יגיעו לאלף ולפרש אותו על דור המבול ר רחוק הוא: זרמתם · שב לדבר עם השם כי השני׳ תמימם כמו זרם מים עבר אותם כמו השינה או הטע׳ שישנו שנת עולם: בבקר יציץ · דור אחר דור וחלף מגזרת חליפות שמלות כדרך אם ה הרגם ודרשוהו תשלח רוחך יבראון: בבקר · והדור שיציץ וחלף דומה ל׳ הציץ הדל שאין לו כח בו שבערב ימולל ויבש והנה דימה חיי האדם כמו מבקר עד ערב: כי · כאילו אכפת בנו על כן יכלו ימינו: ובחמתך נבהלנו · כמו ויכל בהבל ימיהם ושנותם בבהלה: שתה · ובאמת יש לך להתעבר עלינו בעבור עונינו תעניששנו מעט מעט. אמר רבי משה כי עונינו עונות עלומינו והנכון בעיני שהוא מגזרת תעלומה על כן למאור פניך: כי · הנה פי׳ טעם אשר כלינו באפך שכלינו שנינו כמו הגה כמו והגה מפיו יצא שהדבור אין לו מעמד כי ברגע דבור המדבר ימצא ואחר כן כאילו לא היה: ימי. אולי יטעון טוען והלא משה חיה ק״כ שנה ואיך הוא יאמר שבעים שנה זה לאות כי משורר היה שמו משה והתשובה ככה נוכל לומר כי כח דכיאל ואיוב איננו נודעי׳ והלא ירמיה בתחלה איש האלהים ובעבור זה הזכיר שאיננו מתעסק בהבלי העולם וככה טעם זה המזמור משה ידב׳ על לשון כל דור ודור גם דורו וכן היה עד היום אולי זה עשה זאת התפלה לפני התנבאו שהיה בן שמונים שנה וידיו כבדים וטעם בהם דבר גדול יהיה א״ם היה במספרם שבעי׳ שנה: ורהבם · וימי רהבם ימי הכח והחוזק שהם ימי הבחרו׳ כולם הם עמל ואון: כי גז · שיכרתו מהרה כמו גזי כזרך ותה טעם חיש ונעופה והנה נהיה כעוף נודד ממקומו או נעופה לשון ארץ חשך ארץ עיפתה עום׳ שחר עיפה או המלה מגזרת עפעף כמו תעופה כבוקר תהיה התעיף עיניך בו ואיננו וכאילו תעופה היו ימינו: מי · אמר רבי משה כי זה הפסוק קשור עם הבא אחריו והטעם כל איש שהוא יודע עוז אפך וידע למנות ימינו האמת נודע אליו · ונביא הוא כיום לו לבב חכמה ויפרש כן כמוכן בנות צלפחד · ומלת הודע כמו הושב כספי ועל זה הדרך הו הודע אליו חטאתו: אשר חטא ולפי דעתי מי יודע מי זה שיוכל לדעת עוז אפך וכפי היראה ממך ככה עברתך על דרך בקרובי אקדש כאשר דרשו קדמונינו במלת ונקדשו נבערה מאד · למנות · כדרך הודיעני י״י קצי תן לנו לב לדעת למנות ימינו והטעם שנדע שמספרם מעט יהיה · ונביא בקרבינו או בנו לבב חכמה והנה נביא כמו ומה נביא לאיש: שובה · הטעם מחרון אפך כי למעלה כתוב כי כלינו באפך והנחם דרך משל לבן אדם שינחם: שבענו · אם שבענו חסדך בבקר אז נגיל כל היום והטעם אם תעשה עמנו חסד בבחרותינו שתלמדנו הדרך הישרה אז נשמח כל ימינו אפילו בזקנה: שמחנו כימות עניתנו · בתחלואים ובדאגות: ירלה

תשב ד׳ קמץ ומלרע וסי׳ רק את בני לא תשב שמה · תשב אנוש עד דכא · ה׳ אלהי׳ אל תשב · בעבור דוד עבדך אל תשב פני · וא׳ פתח ומלעיל אל תשב פני דבת שבע: ויבש ה׳ וסי׳ ונשתו מים מהים · ואבלה כל כביה · פריה יקוסס ויבש · אזלו מים מני ים · לערב ימולל ויבש · ראש הכרמל: שמונים נ׳ מל וסי׳ בסדר בראשית

בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ ל׳
וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל: ב׳ ג׳ ל׳ מ״ל וא׳ חס׳
תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ ד׳ ג׳
בְנֵי־אָדָם: כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ
כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה ה׳ · ל׳
בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר ל׳
כֶּחָצִיר יַחֲלֹף: בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף ד׳
לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי־כָלִינוּ בְאַפֶּךָ ל׳ · ה׳
וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּ עֲוֹנֹתֵינוּ סית׳ ח׳
לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל־ ב׳ · ל׳ · ל׳
יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ
כְמוֹ־הֶגֶה: יְמֵי־שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם ל׳ ותד והגה
שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים ל׳ כ׳ · ו׳ מ״ל
שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי־גָז חִישׁ צ׳ · ל׳
וַנָּעֻפָה: מִי־יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ ל׳ וחס׳ · ל׳ מ״ל
עֶבְרָתֶךָ: לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע ה׳ ומ״ל
וְנָבִא לְבַב חָכְמָה: שׁוּבָה יְהוָה ה׳ מ״לרע
עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ: ב׳ על הרעה
שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה
וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־יָמֵינוּ: שַׂמְּחֵנוּ ד׳ · ל׳
כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה: ל׳

כַּד אִתְגְּלֵי קֳדָמָךְ דַּעֲמָךְ עֲתִידִין לְמֶחוֹב אַתְקֵינְתָּא תְּתוּבָא עַד דְּלָא טוּרַיָּא אִתְנְטִילוּ וְאִתְבְּרִיאַת אַרְעָא וְיָתְבֵי תֵבֵל וּמִן עָלְמָא הָדֵין עַד עָלְמָא דְּאָתֵי אַתְּ הוּא אֱלָהָא: תְּתֵיב בַּר נַשׁ עַל חוֹבֵיהּ עַד סוֹתָא וְאָמַרְתְּ תּוּבוּ בְּנֵי נְשָׁא: אֲרוּם אֲלַף שְׁנִין בְּעֵינָךְ מִתְחַשְׁבִין קֳדָמָךְ הֵיךְ יוֹמָא דְּאִתְמְלֵי אֲרוּם יְעִיבַר וְהֵיךְ מַטְּרַת לֵילְיָא: וְאִין לָא תְּתַיְבִין תֵּיתֵי עֲלֵיהוֹן סוֹתָא הֵיךְ דְּמָכִין יְהוֹן וּלְעָלְמָא דְּאָתֵי הֵיךְ עִסְבָּא דְּמִתְפַּרְכָא יִתְחַלְּפוּן: דַּמְיָין עוֹבָדֵיהוֹן הֵיךְ עִסְבָּא דִּי בְּצַפְרָא יָנִיץ וְיִסְגֵּי לְרַמְשָׁא מִתְמוֹלֵל וּמִתְיַבֵּשׁ מִן חוֹרְבָּא: אֲרוּם אִשְׁתֵּיצֵינָא מִן תּוּקְפָּךְ וּמִן רוּגְזָךְ אִתְבְּהַלְנָא: שַׁוִּיתָא חוֹבָנָא לְקוּבְלָךְ עֲוַיָּית טַלְיוּתָנָא קֳבֵיל נְהוֹר אַפָּיךְ: אֲרוּם כָּל יוֹמָנָא אִתְפְּנִיאוּ קֳדָמָךְ בְּרוּגְזָךְ שֵׁיצֵינָא יוֹמֵי חַיֵּינָא הֵיךְ הֲבַל פּוּמָא דִּכְתוּ: יוֹמֵי שְׁנוֹתָנָא בְּעָלְמָא הָדֵין שׁוּבְעִין שְׁנִין מַה אַלְמִין וְאִין בִּגְבוּרְתָא תַּמְנַן שְׁנִין וְסוּגְעֵיהוֹן לֵיאוּת וּשְׁקַר לְחַיָּבַיָּא אֲרוּם עָדוּ בִּסְרַהוֹבַיָּא וְטַיְיסִין לְצַפְרָא: מַן הוּא דְּיָדַע לְאַתְנָאעוֹשְׁנָא דְּתוּקְפָּךְ אֱלָהִין צַדִּיקַיָּא דְּדַחֲלִין מִינָךְ מְשַׁדְּכִין רוּגְזָךְ: לְמִימְנֵי יוֹמָנָא כֵּן יִתְכַּוַּון לְהוֹדַע בְּרַם נְבִיָּיא דִּלְבֵיהּ כַּבַּע הוּכְמְתָא: תּוּב יְיָ עַד אֵימָתַי תְּסַגִּיפִנָּנָא וְתוּב מִן בִּישְׁתָּא דִּי מַלֵּילְתָּא לְמֶעְבַּד לְעַבְדָּךְ: שְׂבַע יָתָנָא לְעָלְמָא דְּמַתִּיל לְצַפְרָא טוּבָךְ וּנְרַנֵּן וְנֶחְדֵּי בְּכוּלְהוֹן יוֹמָנָא: שַׂמַּח יָתָנָא הֵיךְ יוֹמִין דְּסַגִּיפְתָּנָא הֵיךְ שְׁנַיָּא דַּחֲמֵינָא בִּישְׁתָּא:

ובספר שופטים סימ׳ ד׳: יודע י׳ ב׳ ל׳ וסימ׳ בשמואל א׳ סימן כו: למנות ה׳ וב׳ ל׳ וסימ׳ אשר אם יוכל איש · ויעמד שטן על ישראל ויסת · הלא אני אברתי לבנות בעם · יואב בן צרויה החל · לבנות ימינו כן הודע:

בטרם הרים יולדו · נבראו ובטרם חוללת ארץ ותבל ומעולם ראשון ועד עו׳ם אחרון אתה אל: תשב אנוש עד דכא · מביא אתה יסורין על האדם עד שאתה מחזירו להיות תשום כח וקרוב למות ותאמר · לו בייסורין שובו בני אדם מדרכיכ׳ הרעים: כי אלף שנים בעיניך · אלף שנים של בני אדם הם כיום אחד של הב״ה ועוד מן הלילה עמו פי׳ יום אחד של הב״ה ומעט מן הלילה של הב״ה הם אף שני׳ שהרי לא אמר הכתו׳ שיהא יומו של הב״ה אחד כאלף שנים אבל כשיצא מעט מן הלילה עמו אז יומו שלם והוא אלף שנים ולכך מת תוך האלף שאם היה חי אף הוי יותר מיומו של הב״ה ושמא שיעור אותה ה אשמורה הוא כמו שיש ממיתת אדם הראשון עד אלף שני׳ ואכן לא ידענו כמה הויא אותה ה אשמורה כי אם משברה · מד׳ כי אלף שנ׳ בעיניך וגו׳ וכשעלתה תשוב׳ בדעתך מתחילה יפה דנת ובראת אותה וראוין היו השנים לכך לפי שלא היו ימי בני האדם רבים שלא היו אלף שנים בעיניך אלא כיום הולך שעבר וחולף: ומעט מן הלילה עמו שהרי אמרת לאדם הראשון כי ביום אכלך ממנו מות תמות וחיה תשע מאות ושלשים שנה כשנאו אלף שנים עולים ליום שלם ומעט מן הלילה עמו: כיום אתמול כי יעבור · שכבר עבר: זרמתם שינה יהיו · עכשיו חטפתם לאותם השנים והבאתם לימים מועטים שאינם אלא כשינת תנומה ששני הדורות שבעים שנה הם כמו שמפורש בסוף העניין ימי שנותינו בהם שבעים שנה והם חשובים שנה אחת כעניין שנאמר בשוב ה׳ את שבות ציון היינו כחולמים ועל ם שבעים שנה של גלות בבל נאמר שהיה שבעים שנה זרמתם לשון שטיפה כמו זרם מים: בבקר כחציר יחלוף · הנולד בלילה מת בבקר לסוף השינה ואם בבקר יציץ מיד חלף ועד בא הערב ימולל ויבש למה כי כלינו באפך וגו׳ ועל כל זאת שתה עונותינו ל לנגדך · ואת עלומינו את חטאת נעורינו שמת למאור פניך · עלומינו נעורינו כמו בן מי זה העלם · למאור פניך למולך להביט בהם: פנו בעברתיך · כפנו ונבערו והלכו להם בעברתיך: כמו הגה · כדבור הממהר לכלות: ימי שנותינו בהם שבעים שנה · ימי שנותינו אלה בעונותינו אלה ובעלומינו אלה שבעים שנה הם: ואם בגבורות · ואם הרבה גברו ימיו שמני׳ שנה הם: ורהבם עמל ואון · וכל הגדולה והשררה שיש לו לאדם בימי האלה אינם אלא עמל ואון ולמה שהרי כי גז חיש ונעופה בתוך עברת מהר אנו עפים ומתים גז לשון העברה כמו ונגוזו ועבר ויגז שלוים מן הים: מי יודע עז אפך · בימים מועטים כאלה מי יקנה לו לב לדעת את עז אפך ולירא אותך · וכיראתך עברתיך כפי שאתה ירא כן עברתך קשה וכפרע מן החוטאים: למנות ימינו כן הודע · כאשר בתחילה הודע בעולם את מנין ימינו ארוכים וכיון שכארי׳ ימים נוכל לקנות לב ונביא בתוכם לבב חכמה ונביא לשון הבאה · וי״א למנות ימינו כ״ן כמנין כ״ן שבעים שנה ונמות לפי שיעור ימינו שהן מעט כן תיסר אותנו וכן ויודע בהם אנשי סוכות: שובה י׳ · מחרון אפך: והנחם · חשוב מחשבה טובה על עבדיך: שבעינו בבקר חסדך · ביום הגאולה והתשועה שהוא בקר לליל הצרות והאנחה והחשיכה: ונרננה ונשמחה בכל ימינו · כלומר בכל הצרות שעברו עלינו בימינו אלה: שמחנו · לימות התשועה כמנין ימות שעניתנו בגליות וכמניין שנות אשר ראינו רעה:

כופס

יראה. פירוש עזר השם להם כי הוא חפץ בם: ויהי. טעם כוננה עלינו לתקן סבות ועלילות שלא יהי טורח להם ועמל בכל מעשיהם וטעם כוננהו שיהיה שלם על דרך אם יי' לא יבנה בית: יושב בסתר עליון. יתכן שגם זה המזמור למשה או לאחר מהמשוררים והוא אומ' לעבד השם שמעני אתה יושב בסתר עליון שהוא השם ואלת בסתר שמוכה כמו בצל שדי יתלונן כי הטעם כפול כמשפטו: אומר ליי'. בעבור יי' כמו ואמר פרעה לבני ישראל וזה פירושו אומר לך בעבור יי' שהוא מחסי ומצודתי והוא אלהי שאבטח בו והטעם דבק כי הוא כאומר אני כסיתי זה ואני אהיה לך ערב: יקוש. פעול יקושתי לך או תאר כמו עגום וכמוך דבר אל הוא שהוא הוה פתאום: באברתו. והטעם כנשר יעיר

ירא"ה י"ג וסימ' נמסר בסדר בא ובספרא סימ' פ"ד: ומעשה י' בקריא' וסימ' נמסר במלכים א' סימן ז': צ"א יושב כל ספרא חס' ב"טב מ"ל וסימ' יושב בשמים ישחק. ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: תחסה חד מן ט' רפין בליש' וסימ' נמסר בתהלים סימן ס"ב: לא תירא ח' בקריא' וסימ' נמסר ביחזקאל סימן ג': תבישה' וסימ' נמסר

יראה אל עבדיך פעלך והדרך על
בניהם: ויהי נעם יהוה אלהינו
עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו
ומעשה ידינו כוננהו: צ א
ישב בסתר עליון בצל
שדי יתלונן: אמר ליהוה מחסי
ומצודתי אלהי אבטח בו: כי הוא
יצילך מפח יקוש מדבר הוות:
באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה
צנה וסחרה אמתו: לא תירא מפחד
לילה מחץ יעוף יומם: מדבר באפל
יהלך מקטב ישוד צהרים: יפל
מצדך אלף ורבבה מימינך אליך
לא יגש: רק בעיניך תביט ושלמת
רשעים תראה: כי אתה יהוה
מחסי עליון שמת מעונך: לא
תאנה אליך רעה ונגע לא יקרב
באהלך: כי מלאכיו יצוה לך
לשמרך בכל דרכיך: על כפים
ישאונך פן תגוף באבן רגלך:
על שחל ופתן תדרך תרמס כפיר
ותנין: כי בי חשק ואפלטהו
אשגבהו כי ידע שמי: יקראני
ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו
ואכבדהו: ארך ימים אשביעהו
ואראהו בישועתי: צ ב
מזמור שיר ליום השבת: טוב
להדות ליהוה ולזמר לשמך עליון:
להגיד בבקר חסדך ואמונתך
בלילות: עלי עשור ועלי נבל
עלי הגיון בכנור: כי שמחתני
יהוה בפעלך במעשי ידיך ארנן:

יתחמי לעבדך עובדי ניסך
ושיבהורך על בניהון:
ויהי בסימותא דגן
עדן מן קדם יי עלנא ועובדי ידנא
סיניה יתקנן: דאשרי שכנתיה
ברזא עילאה בטלל ענני יקרא
דשדי דבית: אמר דוד אימר
ליי רוחצני וכרך תוקפי אלהי
אכלי במימריה: ארום הוא
יפצינך שלמת ברי מפחא ותיקלא
מסותא ואיתרגישתא: בטלל
שכינתיה יטלל עלך ותחות טלל
יקריה תתרחיץ תריסא ועגילא
הימנותיה: לא תדחל מן דלותא
דמזיקי דאזלין בליליא מן גירא
דמלאך מותא דשדי ביממא:
מן מותא די בקיבלא מהלך מסיעת
שידין דמחבלין בטיהרא: תדכר
שמא דקודשא יפלון מן סטר
שמאלך אלפא וריבבותא מן
ימינך לותך לא יקרבון למנזק:
לחוד בעיינך תהי מסתכל ותחיך
מיתגמרין רשיעי תחמי: עני שלמה
וכן אמר ארום אנת הוא יי רוחצני
במדור עילאה שויתא בית שכינתך:
מתיב מרי עלמא וכן אמר לא
תארע לך בישתא ומכתשא ומזיק
לא יקרבון במשכנייך: ארום
מלאכוי יפקד עלך למטרינך בכל
אורחתך: על תקופיהון יטלונך
דילמא תיתקל ביצר בישא דמתיל
לאבנר ריגלך: על גור בר אריון
ופיתנא תיבעוץ תרמוס אריא
וחורמנא: מטול די במימרי
איתרעי ואשיזבינה אשגבינה
מטול דידע שמי: יצלי קדמי
ואנא עני יתיה עימיה אנא בעקתא
אפצינה ואיקרינה: אוריכות יומין אסבעיניה ואחמיניה בפורקני: שבחא
ושירא די אמר אדם קדמאה על יומא דשבתא: טב לאודאה קדם יי ולשבחא שמך
עילאה: לתנאה בצפרא טובך וקושטך בלילון: על פום כנורא דעשרתי נימין ועל
פום ניבלא עליה רינת כינרייא: ארום אחדיתני יי בעובדך בעובדי אידך אביע:

רשי

נועם יי' אלהינו. שכינתו ותנחומיו: ומעשה ידינו כוננה עלינו. לשון תחינה היא כוננה כמו שמרה נפשי: כוננהו. כונן אותו ושני פעמים ומעשה ידינו כונן אחד על מלאכת המשכן שבירכן לישר' והתפלל שתשרה שכינה במעשה ידיהם במשכן ואחד שתהא ברכה במעש' ידיה': יושב בסתר עליון. מי שהוא חוסה בסתר כנפי השכינה הוא יתלונן בצלו שהקב"ה מגין עליו הרי משה רבי' זה משיא את בני האדם לחסות בכנפי השכינה. שדי לשון חוזק. יושב בסתר עליון כמו בצלו חמדתי וישבתי: אומר ליי' מחסי. הוא ומצודתי והכל ילמדו ממני ולמה אני אומ' כן כי הוא יצילך מפח יקוש וגו' לכל אחד ואחד הוא אומר יושב בסתר עליון: באברתו. כנף: יסך. יסוכך: תחסה. תתכסה: סוחרה. היא צנה המקפת האדם קרוב לארבע רוחותיו סוחרה לשון סחור סחור: לא תירא. אם תבטח בו: מחץ יעוף יומם. שד המעופף כחץ: מדבר ומקטב שמות שדים הם זה מזיק בלילה וזה מזיק בצהרים: ישוד. ישודד: יפול מצדך אלף. לשון חניה כמו על פני כל אחיו נפל: מצדך. משמאלך יחנו אלף שדים ואליך לא יגשו להזיק: ושלומת. כליון ולמה כי אתה אמרת יי' מחסי והרי זה מקרא קצר: עליון שמת מעונך. את הקב"ה שמת מעון מבטחך: לא תאונה. לא תקרה וכן והאלהים אנה לידו: פן תגוף. פן תכשל וכן כל לשון נגיפה אצופי"ר בלע"ז: מזמור שיר. של לוים: ליום השבת. שאומרים אותו בשבתות והוא מדבר בענין העולם הבא שכולו שבת: להגיד בבקר חסדך. בעת הגאולה: ואמונתך בלילות. ובעוד צרת הגלות להאמין כך שתשמור הבטחתך כל זה נאה וטוב: עלי עשור ועלי נבל. כנור של עשרה נימין:

אים

קינו והטעם שימלט מהפח ומהדבר ויתכן היות הפח החרב על כן מלת סוחרה וכנה כמו סחרו אל ארץ תרגום סביב והנה הטעם כי אמונת השם תסובבהו ותגרהו: לא. מפחד לילה מקור' לילה ולא מקורות היום שיעופו כחצים כאשר יפרם: מדבר. כי רוב הדבר בלילה הוא אם היתה הסבה קור ואם מחום יהיה ביום בצהרים. יקטב כמו דבר והטע' כריתה אהי קטבך שאול וטע' ישוד שישוד הרוחות ובא בשורק כמו ירון ושמח ויש אומרי' כי ישוד מגזרת שדים: יפול. הזכיר כי בל השם ישתירהו והוא יראה שיפלו ל לימינו ושמאלו רבים בבא הדבר וזה טעם אליך לא יגש: רק. טעם שלומת רשעי' כי השם הביא עליה' דבר לשלם להם כפעלם: כי. דברי המשורר לעבד יי' כי אתה העבד זי' שהוא מחסי עליון שמת מעונך והוא ל לעולם למעלה על כן: לא תאונה. סבוב כדרך אנה לידו. רעה הם התחלואים. באהלך דרך משל כמו ופסח יי' על הפת': כי. לך. בעבורך כמו אמרי לי אחי הו': על. כאילו ישאוך על כפים. וטי' תגוף בעבור הרגל על דרך כי עם אבני השדה בריתך: על. כדרך וחית השדה השלמה לך אפילו תדרוך עליהם ותרמסם לא ירעו לך: כי. אלה דברי השם למלאכים וזאת היא התשובה שבום בעבורך שאמ' להם כי זה עבדי בי חשק ואפלטהו א אשגבהו שלא יוכל ה האויב להרע לו בעבור שהוא יודע סוד שמי: יקראני. ובעת שיקראני בשמי ובבא הצרה על אנשי דורו

עלי
ג' בכו' דחיין
אית נהון
ג' מלין דחיין
חכיע' בכו' ...
ודיש' וסימ'
תרתי

בסדר וירא אליו יי': ושלמת ג' חס' בליש' בקריא' וסימ' אנכי שלמי אמוני ישראל. באו ימי השלם. ושלמת רשעים תראה: תדרוך ח' וחס' וסימ' נמסר בסדר עקב וברישי יהושע: ותנין ח' בליש' וסימ' כי ידבר אליכם פרעה. וישלך אהרן את מטהו. ביום ההוא יפקד. ויצאה בשער הגיא. הים אני אם תנין. מחוללת תנין. תרמס כפיר ותנין. אבלני הממני: צ"ב בלילות ד' ומ"ל וסימ' להגיד בבקר חסדך. על משכבי בלילות. העמדים בבית יי'. מפחד בלילות:

כפי גזירותי אני אהיה עם עבדי. ואחלצהו ואכבדהו שלא יצטרך לזולתי: ארך. מספר ימיו אמלא והפרד כבודו מעל גופו אראהו בישועתי הטעם שיהנה מזיו שכינה וזאת היא ישועת השם באמת או רמז לימות המשיח: מזמור שיר ליום השבת. לא הזכיר שם המשורר וטעם ליום השבת שאמרו בו זה המזמור והעד הבא אחריו: טוב להודות. באמונת הלב ולזמר בפה ובגרון: לשמך עליון. שהוא עליון על כל השמות או להודות בלשון ולזמר בכינור והעד עלי עשור: להגיד. ללמד לאחרים חסדך להודיעם: ואמונתך בלילות. כדרך קדמוני אשמורת חצות לילה אקום להודות לך: עלי. אלה כלי ניגונים והגיון נועם השיר או שם כלי המנגן: כי. בעבור היות נשמת המשכיל בשבת ימי העסו' מתבודדת בעסקי העולם על כן היא מתבודדת בשבת להבין מעשה השם ונפלאותיו על כן: כי שמחתני יי' בפעלך. על דרך שנות השמטה שישמעו כל התורה למען ילמדו ויראו והטעם כי שמחתני בדעתי כל מעשיך שהם ישרים:

מה. ולא יכולתי לחקרם כי גדלו ממני מחשבותיך · מאד עמקו והנה גדלו כמו גבהו שהם למעלה מעלה והפך זה עמקו והכל כנגד הארם : איש · ראיתי כי איש בער לא ידע מעשיך וכסיל הטעם כפול : בפרוח · הם המצליחים בארץ וטעם להשמדם זאת היא אחריתם כמו יחד כסיל ובער יאבדו כאשר פירשתיו או שהם ישלם טוב לרשע בעולם הזה על טובה שעשה להאבידו באחריתו ככתו' בתורת השם : ואתה · השם · מרום תחת יאמר או הוא חסר בית והטעם כי אתה מרומם שיבין הבער כודך : כי הנה אויביך · פעמים כי משע התשכיל מה שקרה לרשעים גם ראה כן בימיו פעמים רבות כי אויבי השם קופם לאבדון : ותרם · את ותרם כנגר ואתה מרום וטעם כראם

ידע יט בקריא וסימ' אל אלהים יי' הוא ידע · וישבע עוד דוד ויאמר · ויאמר דוד לאחימלך · כי בטרם ידע הנער · וחברו וקרא אבי · לכן ידע עמי שמי · ויאמרו השרים אל ברוך · ויוחנן בן קרח אמר · ויאמר צדקיה אל ירמיהו · יכבדו בניו ולא ידע · תבואהו שואה לא ידע · אך בצלם יתהלך איש · איש בער לא

מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה מְאֹד עָמְקוּ
מַחְשְׁבֹתֶיךָ׃ אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע
וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת׃ בִּפְרֹחַ
רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי
אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד׃ וְאַתָּה מָרוֹם
לְעֹלָם יְהוָה׃ כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְהוָה
כִּי־הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־
פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי
בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן׃ וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי
בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי׃
צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן
יִשְׂגֶּה׃ שְׁתוּלִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת
אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ׃ עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה
דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ׃ לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר
יְהוָה צוּרִי וְלֹא־עַלְתָה בּוֹ׃

צג

יְהוָה מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְהוָה
עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט׃
נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה׃
נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְהוָה נָשְׂאוּ נְהָרוֹת
קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם׃ מִקֹּלוֹת
מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם אַדִּיר
בַּמָּרוֹם יְהוָה׃ עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד
לְבֵיתְךָ נַאֲוָה־קֹדֶשׁ יְהוָה לְאֹרֶךְ יָמִים׃

צד

אֵל־נְקָמוֹת יְהוָה אֵל
נְקָמוֹת הוֹפִיעַ׃ הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ
הָשֵׁב גְּמוּל עַל־גֵּאִים׃ עַד־מָתַי
רְשָׁעִים יְהוָה עַד־מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ׃

כְּמָה רַבְרְבִין עוֹבָדָךְ יְיָ לַחֲדָא
עֲמִיקִין מַחְשְׁבִינָךְ׃ בַּר נַשׁ שַׁטְיָא
לָא יָדַע וּכְסִילָא לָא יִתְבַּיַּן יַת
דָּא׃ כַּד אִיתְלַבְלְבָן רַשִׁיעַיָא הֵיךְ
עִסְבָּא וּנְצַצִין כָּל עָבְדֵי שִׁקַר וַעֲתִיד
דִּישֵׁצִינוּן אֱלָהָא עַד עָלְמָא׃ וְאַתְּ
רָמָא וְעִילָאָה בְּעָלְמָא הָדֵין יְיָ וְאַתְּ
רָמָא וְעִילָאָה לְעָלְמָא דְאָתֵי׃
אֲרוּם הָא בַּעֲלֵי דְבָבָךְ יְיָ אֲרוּם
הָא בַּעֲלֵי דְבָבָךְ יְהוֹבְדוּן לְעָלְמָא
דְאָתֵי וּמִתְפָּרְשִׁין מִן סִיעַתְהוֹן
דְּצַדִּיקַיָא כָּל עָבְדֵי שִׁקַר׃ וּזְקִיפְתָּ
הֵיךְ רֵימָנָא תּוּקְפִי רְבִיתָא יָתִי
בִּמְשַׁח רְבוּתָא רְטִיבָא דְזֵית
עֲבוּף׃ וְאִיסְתַּכְּלַת עַיְנִי בְּהוֹבְדָנָא
דִמְעִיקֵי בְּקַיְימִין עֲלַי לְאַבְאָשָׁא
שְׁמַעַן אוּדְנַי קָל תְּבִירְהוֹן׃ צַדִּיקָא
הֵיךְ דִּיקְלָא יְלַבְלֵב פֵּירִין הֵיךְ
אַרְזָא בְּלִיבְנָן יִסְגֵּי וְיַעֲבֵיד שַׁרְשִׁין׃
בְּנוֹי יְהוֹוְיָן שְׁתוּלִין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא
דַיְיָ בְּדָרַת בֵּית אֱלָהָנָא יְלַבְלְבוּן׃
תּוּב כְּאַבָּהַתְהוֹן יַעֲבְדוּן בְּנִין
בְּשֵׂיבוּ דְהִינִין וְרַטִיבִין יְהוֹן׃
מְטוּל דִּיחַוּוּן דְּיָרֵי אַרְעָא אֲרוּם
תְּרִיץ יְיָ תַּקִּיפִי וְלֵית עַוְולְתָא בֵּיהּ׃
יְיָ מָלֵיךְ גֵּיוְתָנוּתָא אַלְבַּשׁ
אַלְבַּשׁ יְיָ עוּשְׁנָא וְאִיזְדְּרַז לְחוּר
תַּקִּיף תֵּבֵל וְלָא תִזְדַּעְזַע׃ מְתַקַּן
כּוּרְסְיָךְ מִן לְקַדְמִין מִן עָלְמָא אַתְּ
אֱלָהָא׃ זְקִיפִין נַהֲרַוָּתָא יְיָ זְקִיפִין
נַהֲרַוָּתָא קָלְהוֹן בְּשִׁירָתָא יְקַבְּלוּן
נַהֲרַוָּתָא אֲגַר שְׁבָחֵיהוֹן׃ מִן קָלָן
דְּמַיִין סַגִּיעִין מִמִּשְׁבְּחַיָּא תְּבָרֵי יַמָּא רַבָּא מְשַׁבַּח בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא דַיְיָ׃ סָהִידְוָתָךְ קְשִׁיטִין
לַחֲדָא לְבֵית מַקְדְּשָׁךְ יָאִין וְקַדִּישִׁין יְיָ לְאוֹרִיכוּת יוֹמִין׃ אֱלָהָא מָרֵי פוּרְעָנוּתָא
יְיָ אֱלָהָא מָרֵי פוּרְעָנוּתָא הוֹפַע׃ אִתְנַטַּל דַּיָּין אַרְעָא אָתֵיב גּוּמְלָא בִישָׁא עַל גֵּיוְתָנַיָא׃
עַד אֵימָתַי רַשִׁיעַיָא יְיָ עַד אֵימָתַי רַשִׁיעַיָא יִתְבּוּן בְּשַׁלְוְתָא׃

רשי

איש בער לא ידע · את האמור למטה : בפרוח רשעים כמו עשב · אינם יודעים שהפריחתם אינה אלא להשמידם עדי עד שמשלם לשונאיו אל פניהם להאבידם : ואתה מרום · בכל משפטיך ידך על העליונה שהכל מצדיקים עליך את דינך : בלותי בשמן רענן · לבלותי בשמן של סררה בלותי כמו בלול בשמן : בשורי · בשונאי כמו בשוררי : בקמים עלי מרעים · על הרשעים הקמים עלי שמעו אזני מאחורי הפרגוד שלא יועילו לבלות אותנו שכך שמעתי צדיק כתמר יפרח וגו' כתמר לעשות פירות וכארז בלבנון להחליף גזעו : שתולים · יהיו הצדיקים בבית יי' : ינובון · יצמחון : דשנים · שמנים ורעננים יהיו ואז יגידו כי ישר יי' : יי' מלך · יאמרו לעתיד : אף תכון תבל · במלכו תשמח הארץ : נשאו נהרות יי' · לשון צעקה וקובלן והוא זה אהה יי' הנה האומות השוטפים כנהרות נשאו קולם ויהמיון ואת דיך עמיקי נכליהם ישאו ויגביהו תמיד להתגאות כנגדך : מקולות מים רבים וגו' · כל לשון דכא לשון עומק ושפלות ידעתי אני כי יותר מקולות המי' הרבים אשר יהמיון עלינו ומאדירות משברי הים הזה אתה אדיר במרום יי' וידך תקיפה עליהם : עדותיך · שהעידו והבטיחו נביאיך לביתך שהוא נוה קדם · נאמנו לביתך מאד ולאורך ימים היא מצפה להם ואף על פי שארכו הימים נאמנים הם לה מאד · נאוה כמו נאות אלהים לשון נוה תדע שכל נאוה שבמקרא אינן מפקין אלף לפי שהם לשון נוי וזה מפיק אלף : הופיע · הראה וגלה לנו את נקמתך :

יתאמרו

סקרניו נבוהות מאד : בלותי בשמן רענן · שמן המור רענן קרן ראמי בלול : ותבט · בשורי · תאר כמו שורי בארץ יכתבו מגזרת שוררי וטעם ותבט שראה בעיניו נקמתו מאויביו הרשעים המצאי' עמו וככה תשמע אזנו באויביו שאינם מצאים ובעבור שהזכיר בקמים עלי פירש כי הם מרעים והבית ישרת בעבור אחר כאילו כתוב במרעים : צדיק · הגיד כי אויבי השם ואויביו יאבדו ואויבי השם הם אויביו כדרך הלא משנאיך יי' אשנא אמר הפך זה צדיק כתמר שהוא עומר שנים רבות ואמר רשעים שהם רבים ו צדיק כי הם מעטים המשילו בעץ נותן פרי הדר גם יפרח ישגא כעץ החזק בלבנון והוא הארז והמשיל הרשעי' לעשב ולבין השדה שאינו עומר כי אם מעט : שתולים · ההוה מהצדיקים שתול בבית השם והם הכהנים והמשוררים וראה פרחם בחצרות השם חוץ בית השם עד שיראום כל הבאי' לעבודת השם ולתפלה יפריחו · ינובו פרח : עוד · והזקנים מהם שנכר עליהם היבושת עבודת השם תדשנם כדרך ולא כם לחה : להגיד · עד שיגידו כל האדם כי השם ישר ויתן טוב לטובים : ולא עולתה בו · באבדו הרשעים : יי' מלך גאות לבש · בעבור היות משפט המלכים ללבוש בגדי מלכות אמר דרך משל כי השם גאות לבש פועל עבר כמו אהב וכאשר לבש השם השוה התאזר כמתאזר להראות כחו ותהיה מלת עז משרתת עם לבש ועם מלת התאזר · וטעם אף תכון תבל כי בגאות השם וכוחו עמדה בתוך הגלגל הגדול כנקודה בתוך עגולה ולא תמוט : נכון · ובעבור שהזכיר הארץ כי היא העומדת בכח השם ועל מוצקה שהיא הנקודה האמצעית והיא בעצמה נקודת כסא הכבוד שהוא הקו הסובב על כן נכון כסאך מאז ובעבור שהזכיר כי כסאו עומד אמר ומעולם אתה קדמון ואין ראשית לך כאילו אמר מעולם אתה יושב על הכסא : נשאו · אחר שהזכיר הארץ והשמי' הזכיר הימים והנהרות שהם הולכים תמיד וזה הוא נשאו נהרות קולם · דכים הם המשברים והטעם שוה כי אחר היותם דכים ישאו בחפץ הבורא בשלוח מלאכיו שהם הרוחות : מקולות מים רבים · יתר מקולות מים רבים שהם אדירים שהם משברי ים יותר אדיר השם במרום וזה לאות כי לגלגלים קולות וכן כתו' ביחזקאל כקול מים רבים ואלה הקולות לא ישמעו החרשים כאשר לא יביטו העורים מעשה השם נוראים : עדותיך · כדרך השמים מספרים כבוד אל כי יותר נאמנים הם עדיך שהם עדות מעדות השמים והארץ והים על כן הוסיף מאד והטעם כי עדות אלה הנזרחים הנאמנים ועדותיך יותר וטעם לביתך שהוא כנגד כסא הכבוד מרום מראשון מרום מראשון מקום מקדשנו : לאורך ימים · בעבור כי כסא הכבוד עומד לנצח או תפלת המשורר שיאריך בית השם ימים רבים : אל נקמות יי' · שנוי כאשר ראינו שאתה תקיף בנקמותיך עשה כן פעם אחרת : הנשא · כנגד גאים : עד · שנוי כאשר ראינו זה במקומות שונות או בטעמים שונים : יבינו

ידע וכסיל לא · כי תאמר הן לא ידענו · נכהל להון איש · שכר מצוה לא ידע דבר רע ב' בפסוק · כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים · והסכל ירבה דברי' : עולתה ג' וסימ' חרשת' רשע · הכים אתה בדרכיך · צורי ולא עלתה בו כן כתי' : צ"ג לבש לבש חד מן מלין דאינון האומ' וסימ' נמטר בכס' רבה במערכת אות ה"א בערך תאם : נשאו י' וסימ' בסדר מטות ובשמואל ב' כיב' יח : מקלות ו' כתובין בן חס' ו' קדמא וסימ' הקלות יחדלון · ויחדלו הקלות · הלא קציר חטים · בעשותו לבטר חוק · מי פלג לשטף תעלה · וד' כתי' חס' דחס' וסימ' בסוף סדר וארא : לארך ימים ג' וסימ' ושבתי בבית יי' עדותיך נאמנו · למה לנצח תשכחנו : צ"ד הופיע ג' וסימ' הופיע מהר פארן · מציון מכלל יופי אלהי' · אל נקמו' יי' · ואל תופיע אור עננו :

יביעו ידברו עתק יתאמרו כל פעלי
און: עמך יהוה ידכאו ונחלתך יענו
: אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו:
ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי
יעקב: בינו בערים בעם וכסילים
מתי תשכילו: הנטע אזן הלא
ישמע אם יצר עין הלא יביט: היסר
גוים הלא יוכיח המלמד אדם דעת:
יהוה ידע מחשבות אדם כי המה
הבל: אשרי הגבר אשר תיסרנו
יה ומתורתך תלמדנו: להשקיט
לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת:
כי לא יטש יהוה עמו ונחלתו לא
יעזב: כי עד צדק ישוב משפט
ואחריו כל ישרי לב: מי יקום לי
עם מרעים מי יתיצב לי עם פעלי
און: לולי יהוה עזרתה לי כמעט
שכנה דומה נפשי: אם אמרתי מטה
רגלי חסדך יהוה יסעדני: ברב
שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו
נפשי: היחברך כסא הוות יצר עמל
עלי חק: יגודו על נפש צדיק ודם
נקי ירשיעו: ויהי יהוה לי למשגב
ואלהי לצור מחסי: וישב עליהם
את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם
יהוה אלהינו: צה
לכו נרננה ליהוה
נריעה לצור ישענו: נקדמה
פניו בתודה בזמרות נריע לו:

יבועון וימללון גידופין אמרין
מילין דקלנא כל עברי שקר:
עמך יי ישופון ואחסנתך יסכנון:
ארמלתא וגיורא יקטלון ויתמי
ירצחון: ואמרו לא יחמי יה ולא
יתביין אלהא דיעקב: איתבוננו
דשטיין בעמא וכסיליא אימתי
תשכילון: האפשר דאיתנציבא
אודנא הלא שמיע אולפנא אין
אפשר דיברא עיינא ולא אסתכל
באורותא: האפשר דיהב אוריתא
לעמיה וכד יחבון הלא יתוכחון
הלא יי אליף לאדם לקדמאי
מנדעא: קדם יי ידיעין מחשבת
בני נשא ארום הינון ליה: טב
לגברא דימכסניה יה ומן אוריתך
תאליפיניה: לשדיכא ליה מן יומי
בישא עד דיתכרי לרשיעא שוחה:
ארום לא ינטוש יי עמיה
ואחסנתיה לא ישבוק: ארום עד
צדקות יתוב דינא ובתרוי יתפרקון
כל תריצי ליבא: מן יקום לי
לאגחא קרב עם מבאשין מן יתעתד
לי למיצי עם עברי שקר: אילולי
יי סעיד ליכזער שרית בשהקותא
נפשי: אין אמרית איתמוטטת
ריגלי טובך יי יסעיד יתי: בסגעי
מחשבת בגווי ניחומתך יפרנקון
נפשי: האפשר דיתחבר עמך
כורסי שקרא בריית ליעותא
היתעתד עלי קיים: יכנשון בישן
על נפשא דצדיקא ואדמא זכאי
יחייבון דין דקטול: ויהי יי לי
לסעיד ואלהי לתקוף רוחצני:
ואתיב עליהון ית שקריהון ובבישתהון יגמרינון יי אלהנא: איתון
נשבח קדם יי נייבב קדם תקיף פורקנא: נקדים אפוי בתודתא בתושבחתא נייבב קדמוי:

רשי

יתאמרו. ישתבחו כמו האמרת והאמירך: שנו בוערים בעם. האומות שוטים שבעולם: הנוטע אוזן. שמא הקב״ה שנטע אוזן לא ישמע צעקת עמו ועוניים והלא יוכיח. ויסר אתכם על כך: יי׳ יודע. מחשבותיכם שאתם סבורין להתגאות בנזר המלוכה ותדעו כי הבל הם: אשרי הגבר. אשרי אתם הצדיקי׳ המעונים תחת ידיכם ובלבד שיהו עוסקין בתורה ובמצות: להשקיט לו מימי רע. כי היסורין גורמין להשקיט להם מימי דין גיהנם: עד. שירא׳ שיכרה לרשע שחת: כי עד צדק ישוב משפט. היסורין שלהם עד שיצדקו במשפטם ואחר ה המשפט כל ישרי לב יתקבצו כי יטולו שכרם: מי יקום לי. זכות מי יעמוד לנו בין המריעי׳ הללו. דומה דומיה: היחברך כסא הוות. היוכל להדמות לך מלכות האומות היוצרי׳ עלמים ומשכות של עמל: עלי חק. בשביל חק להיות חק להם עבודתם: יגודו. יתאספו גדודים על נפש ישראל להרוג: ירשיעו. יחייבו בדין להורגם: אונם. אונסם כמו ישפון לבניו אונו:

ותועפות

אבן עזרא

ימשו ידברו. דבר עתק: יתאמרו. יתרוממו כנגד את יי האמרת בראש אמיר שהוא הסעיף הגבוה: עמך. ידכאו. הפך יתאמרו בלב וידכאו במעשה ועמך ונחלתך הפך רשעים: אלמנה. בתורה כתו׳ עושה משפט יתום ואלמנה ואמר שופט הארץ בתחלת מזמור זהו הפירוש הנשא שופט הארץ כי כתו׳ כי אתה עושה משפט גר יתום ואלמנה. ואלה הם הרשעים אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו על כן אחריו ויאמרו לא יראה יה ולא יבין כי חושבים הם כי היוצר עין לא יראה והנוטע אוזן לא ישמע ויבין כדרך שמעו שמוע ואל תבינו: ירצחו. מהבנין הכבד כמו המרצח הזה: ויאמרו לא יראה יה. כי אין לו עין. ולא יבין כי אין לו אזן כמו שמעו שמוע ואל תבינו: בינו. דברי המשורר ובוערים מגזרת בער והם על שנים משכילים וטעם בעם שאין בעם בוערי׳ כמותם: הנוטע. פועל כמו רוקע הארץ בעבור אות הגרון וזה טעם כנגד כי אין צורך לעינים ולאזנים כי הוא הנותן כח בעיני׳ לראות ובאזנים לשמוע הנה המראה והמשמע מאתו הם ואיך לא ידע הכל והזכי׳ האזני׳ בראשונ׳ בעבור שהמלים ולא יבין כדרך ואתן לעמו והזכיר נטיעה עם האזנים שהם נטועים כפתי נקודות הקרנים בגלגל ועם העין הזכיר יצירה כי הצורות נוכרות בכל עת בעין: היוסר. מיסר אנשי המבול ודור הפלגה ואנשי סדום הלא יוכיח אתכם והטע׳ אם אתם רבים כנגד יחיד רבים במוכם כי הוא יודע כל דבריכם כי הוא המלמד לאדם דעת והנה דעת אדם כנגד דעת עליון כאין ואיך יחשוב האדם כי השם לא יראה ולא יבין והלא הוא המלמד לאדם דעת וידוע כי הדעת מאתו הוא על כן אחריו יי׳ יודע מחשבות אד׳ כי המה הבל כמו שאמ׳ הנוטע אזן: יי׳. והוא שהדעת מאתו ידע כי כל מחשבות אדם הבל כי אין כח לו להוצי׳ לאור תעלומה: אשרי. תייסרנו. עד שישמור מצותיך: תלמדנו. כנגד המלמד אדם דעת: להשקיט לו מימי רע. גזרות רעות יוצאות מהשמי׳ כדרך עושה שלום ובורא רע והפך זה לרשע כי השם יאריך לו עד בא יומו עת פקודתו. ובעבור יכרה לשון זכר כבון הוא להיות שחת מגזרת השחתה והתיו שרש או הוא על דרך ודעת לנפשך יכעס ולא יבצר מהם מזמה ויהיה שחת כמו שוחה והשד יכרה: כי. עמו. כנגד עמך יי ידכאו: ונחלתו. כנגד ונחלתך והטעם שלא יטשם לנצח: כי. אל הצדק ישוב משפט השם בכללו רק בחלקים יש פעמים שאין שם צדק והנה אתן לך משל כי כאשר ירד הגשם על הארץ צדק וחסד לכלל כל העולם הצריכים למים רק למעטים מהם שהם חלקים אינני צדק שיזיק להם הגשם ברוב ענין. ואחריו שב אל צדק והטעם אסיפו הרשעים עמך לא סרו מהצדק רק ירדפו אחריו כל ישרי לב שהם עם יי באמת: מי. המשורר יספר כי היה בצרה גדולה עם הרשעים שעלו לכרתו והטעם מי יעמד עמי או בעבורי: לולי. הטעם שלא מצא עזר כי אם מהשם לבדו: דומה. מקום הכריתות כמו ודמיתי אמך והוא הקבר: אם. חשבתי בלבי ופחדתי אולי תמוט רגלי ידעתי כי חסדך יי׳ יסעדני ולא אמוט: ברוב. ברבות מחשבותי בלבי לא אתנחם כי אם בך אין לי תנחום כי אם תנחומיך והם פעלים ונפשי פעלי: היחברך. מלה זרה והטעם היהיה חבר לך בעל כסא הוות או איש כמו הוות בעבור הרשע הווה תמיד לחשוב מחשבות רעות על כן מלת הוות ואכי תפלה ופי מרמה איש מרמה שהוא יוצר עמל ואון כמו פועל ובודה מלבו וזה הוא חוקו וזה טעם עלי חוק ורבי משה אמר כי יוצר קהלה וכמוהו יוצר גבי והוא הארבה והנכון בעיני בעבור שהוא הזכיר שופט הארץ הכן הוא שיחובר לך או יאמר עליך כסאך כמו הוות וסאתה יוצר עמל עלי חוק בעבור שיראו המשכילים כי הרשעי׳ יגודו: יגודו. מגזרת גדוד: ודם נקי ירשיעו. הטעם בהיותי הרוג שיהרגוהו אלה הרשעים יחשבו המשכילים כי איש מות היה וחייב היה ורשע על כן הומת וזה יאמר המשורר בעדו ובעד כל קהל ישראל: ויהי. למשגב. בקום פועלי און עלי וחשבו לשפוך דמי שהוא דם נקי: וישב. אונם. כמו ועולתה קפצה פיה מן עול מגזרת און מה שחשבו לעשות לי הביא הם עליהם וטעם יצמיתם פעמים שיש מהם שהצמיתה אותם הרעה שחשבו לעשות לי ויש מהם שיצמיתם השם בדרך אחרת שלא עלתה על לבם: לכו נרננה. לכו אליכם מלת סורו דברי המשורר לישראל: נקדמה. שנודה לו ותרועתנו תהיה עם זמירות כי זאת היא התודה והזמירות כי הוא תקיף: כי

עתק ד׳ וסימ׳ יצא עתק מפיכם · הדברות על צדיק עתק · תדברו בצואר עתק · יביעו ידברו עתק · וא׳ עתק נקוד בצירי הון עתק וצדקה: יה ד׳ דגשי׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמרו לא יראה יה ולא יבין · אשרי הגבר אשר תיסרנו יה · יסר יסרני יה ולמות לא · מן המצר קראתי יה: אשרי הגבר ד׳ וסימ׳ אשרי הגבר יחסה בו · אשר שם יי׳ מבטחו · אשר תיסרנו יה · אשר מלא אשפתו: לולי ז׳ רפ׳ וסימ׳ לולי אלהי אבי בעזרי · לולי כעס אויב אגור · לולי יי׳ צבאות הותיר לנו · לולי יי׳ שהיה לנו בקום · לולי יי׳ עזרתה לי · לולי האמנתי לראות · לולי תורתך שעשועי: צה׳ בזמרות ל׳ וד׳ זמירות וסימ׳ זמירות שמענו צבי לצדיק · ונעים זמירות ישראל · נותן זמירות בלילה · זמירות היו לי חקיך:

כי גדול ומלך על כל מלאכי שמים כי מלאכיו הם והם עושי מלאכותו: אשר. בעבור שהזכיר צבא השמים אמר כי ברשותו תחתיות הארץ גם ההרים הגבוהי׳ על הארץ: ותועפות. כח ויש אומרים כמו קרנים: אשר. הזכיר בפסוק הזה הים והיבשה כי הם כמו כדור אחד בראיות גמורות מחכמת התולדת: בואו. בעבור שהזכיר שהוא מלך על כן אנו חייבין להשתחות לפניו: נברכה. כמו ויברך על ברכיו וטעם עושינו כי עשה הים והיבשה והם כללים ומהם נעשה הפרטים: כי. אלהינו. מרחוק או שהיינו במנוחתו: וצאן ידו. כנגד ידיו יצרו וטעם היום דבק עם בואו נשתחוה אם בלבבכם לשמוע בקולו השתחוו לו היום אם בקולו תשמעון וזה הוא קול השם: אל תקשו. התכבו המפרשים ביום מסה. והנכון כי על בית ה המרגלים והתריבה היא נתנה ראש והם כי שם כתו׳ וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי: אשר. כי מי הם המנסים וטעם ראו פעלי שמתו כולם במדבר ככתוב אחריו: ארבעים שנה אקוט. כמו ונקוטותם נקטה נפשי בחיי כמו גילה כי לא תבאנו כ בואה למסה בתוך ארבעים וטעם לא ידעו דרכי כאשר אמ׳ משה ולא נתן יי׳ לכם לב לדעת: אשר. מנוחתי שתהיה להם מנוחה ונחלה כדרך ומתחים בבית ת תפלתי: שירו ליי׳ שיר חדש. פעמים והטעם תמיד: כל הארץ. כל יושבי הארץ וכל ה הארץ באו מבריחה: שירו. שמו הנכבד שהוא שם העצם: בשרו. אתם עם יי׳ את לאלה: ספרו. בעבור שהזכיר בגוים על כן כל הארץ הוא ארץ ישראל: כי. אף על פי שתספרו כבודו ו נפלאותיו הוא יותר גדול ומהולל מאד על כל אלהים הם המלאכי׳ כי הוא אלהי האלהים: כי. אלילים. שוא שקר כמו רופאי אליל והוא מגזרת אל אלים בו או אל ים הוא ו הלשון תקצר לדבר כמו וטוב מסכיהם את אשר עדן לא היה וטעם שמים מעונות המלאכים שהזכיר ו והוא השם הנורא על הנשמות שהם צורות נכבדות והוא עשה ה הגופות: הוד. לפניו לבדו לא לפני אלילי העמים: במקדשו. השמים משמי קדמו או הארון שנקרא שם בבית המקדש והוא הנכון והטעם כי השמים מעונות ה הכוכבי׳ ובית המקדש בית זבול לו: הבו. שתורו בפה כי הכבוד והעוז לו לבדו הם:

על כל אלהים ג׳ וכסי׳ וסימ׳ כי אל גדול יי׳. כי גדול יי׳ ומהולל. מאד נעלית על כל אלהים: קולו בקולו ל׳ חס בנביאים וכתובים וסימ׳ וישא שאול קלו. ועליון יתן קלו. היום אם בקולו תשמעו. שמעו שמוע ברגז קלו. וישקד יי׳ על הרעה. וכל אוריתא דכוו׳ חס׳ בר״א כ״ל ונשמע קולו בבאו: ארבעים ב׳ ר״ף וסימ׳

ג׳ כִּי אֵל גָּדוֹל יְהֹוָה וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל־
אֱלֹהִים: אֲשֶׁר בְּיָדוֹ מֶחְקְרֵי־אָרֶץ
וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ: אֲשֶׁר־לוֹ הַיָּם
ה׳ ל׳ וְהוּא עָשָׂהוּ וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ: בֹּאוּ
ל׳ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי־יְהֹוָה
עֹשֵׂנוּ: כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ
ה׳ עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם־בְּקֹלוֹ
ג׳ תִשְׁמָעוּ: אַל־תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם כִּמְרִיבָה
י״א רפין ל׳ כְּיוֹם מַסָּה בַּמִּדְבָּר: אֲשֶׁר נִסּוּנִי
ל׳ ומר ובחנוני כח׳ אֲבוֹתֵיכֶם בְּחָנוּנִי גַּם־רָאוּ פָעֳלִי:
ב׳ רף ל׳ אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וָאֹמַר עַם
ל׳ בינה תֹּעֵי לֵבָב הֵם וְהֵם לֹא־יָדְעוּ דְרָכָי:
ל׳ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם־יְבֹאוּן אֶל־
מְנוּחָתִי:

צו

ז׳ שִׁירוּ לַיהֹוָה שִׁיר חָדָשׁ שִׁירוּ לַיהֹוָה
כָּל־הָאָרֶץ: שִׁירוּ לַיהֹוָה בָּרְכוּ שְׁמוֹ
ג׳ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם־לְיוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ
יכה בַגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים
ר׳ בטע׳ נִפְלְאוֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְהֹוָה וּמְהֻלָּל
י״א בטע׳ מְאֹד נוֹרָא הוּא עַל־כָּל־אֱלֹהִים: כִּי
כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַיהֹוָה
שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד־וְהָדָר לְפָנָיו עֹז
וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ: הָבוּ לַיהֹוָה
מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיהֹוָה כָּבוֹד
וָעֹז: הָבוּ לַיהֹוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ־
מִנְחָה וּבֹאוּ לְחַצְרוֹתָיו: הִשְׁתַּחֲווּ
ד״ה חילו מלבכי׳ לַיהֹוָה בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ חִילוּ מִפָּנָיו כָּל־
הָאָרֶץ: אִמְרוּ בַגּוֹיִם יְהֹוָה מָלָךְ
אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט יָדִין עַמִּים
בְּמֵישָׁרִים: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל
הָאָרֶץ יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ: יַעֲלֹז שָׂדַי
וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ אָז יְרַנְּנוּ כָּל־עֲצֵי־יָעַר:
לִפְנֵי יְהֹוָה כִּי בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט
הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים
בֶּאֱמוּנָתוֹ:

אֲרוּם אֱלָהָא רַבָּא יְיָ וּמַלְכָּא רַבָּא עַל כָּל אֱלָהָא: דִּי בִּידֵיהּ מִתַּלְיָין פִּשְׁפּוּשִׁין אַרְעָא וְתוּקְפֵיהּ רוּם טוּרַיָּא דִּילֵיהּ: דִּילֵיהּ יַמָּא וְהוּא עֲבַד יָתֵיהּ וְיַבֶּשְׁתָּא אִידוֹי בְּרִיאוּ: אִיתוֹן נִסְגּוֹד וְנִגְחַן נַחְמִיט קֳדָם יְיָ דַּעֲבִיד יָתַנָא: אֲרוּם הוּא אֱלָהָנָא וַאֲנַחְנָא עַמֵּיהּ וְעָאן רַעֲיַת אִידֵיהּ יוֹמָא דֵין אִם בְּמֵימְרֵיהּ תְּקַבְּלוּן: לָא תַקְשׁוּן לִבְּכוֹן הֵיךְ בְּמַצּוּתָא הֵיךְ יוֹמָא דְנַסִּיתוּן אֱלָהָא בְּמַדְבְּרָא: דִּי נַסִּיאוּ יָתִי אֲבָהָתְכוֹן בְּחָנוּ יָתִי לְחוֹד חָמוֹן עוֹבָדַי: אַרְבְּעִין שְׁנִין מָאֳכִית בְּדָרָא בְּמַדְבְּרָא וַאֲמָרִית עַמָּא דְטַעֲוָותָא בְלִבְּהוֹן הִינוּן וְאִינוּן לָא יָדְעוּ אוֹרְחָתִי: דְּקַיְימִית בִּתְקוֹף רוּגְזִי אִם יֵעֲלוּן לְבְנְיַית בֵּית מַקְדְּשִׁי: שַׁבַּחוּ קֳדָם יְיָ תּוּשְׁבַּחְתָּא חַדְתָּא שַׁבַּחוּ אַנְגְּלֵי מְרוֹמָא שַׁבַּחוּ קֳדָם יְיָ כָּל צַדִּיקֵי אַרְעָא: שַׁבְּחוּ קֳדָם יְיָ בְּרִיכוּ שְׁמֵיהּ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹמָא לְיוֹמָא פּוּרְקָנֵיהּ: אִשְׁתָּעִיוּ בְּעַמְמַיָּא אִיקָרֵיהּ בְּכָל עַמְמַיָּא פְּרִישׁוּתֵיהּ: אֲרוּם רַב יְיָ וּמְשַׁבַּח לַחֲדָא דְּדָחִיל הוּא עַל כָּל אֱלָהָא: אֲרוּם כָּל דַּחֲלַת עַמְמַיָּא טַעֲוָותָא וַיְיָ שְׁמַיָּא עֲבַד: שִׁבְחָא וְשִׁיבְהוֹרָא קֳדָמוֹי עוּשְׁנָא וְתוּשְׁבַּחְתָּא בְּבֵית מַקְדְּשֵׁיהּ: הָבוּ זְכַר קֳדָם יְיָ יְחוּסֵי עַמְמַיָּא הָבוּ קֳדָם יְיָ אִיקַר וְעוּשְׁנָא: הָבוּ קֳדָם יְיָ אִיקָר וְרוֹמְמוּ שְׁמֵיהּ תּוֹבְרוּ וְשׁוּבְרוּ תִּיקְרוּבְתָּא וְעוּלוּ לְקַדְמוֹי לְדַרְתּוֹי: סְגוּדוּ קֳדָם יְיָ בְּשִׁיבְהוֹדַת קוּדְשָׁא רְתוּתוּ מִן קֳדָמוֹהִי כָּל יָתְבֵי אַרְעָא: אִמְרוּ בְּעַמְמַיָּא יְיָ מְלַךְ לְחוֹד תַּקִּין תֵּבֵל וְלָא תִתְמוֹטֵט יְדִין עַמְמַיָּא בְּתִירוּצָא: יֶחְדוּן חַיָּילֵי דִשְׁמַיָּא וְיִרְוּזוּן צַדִּיקֵי אַרְעָא יְכַלֵּי יַמָּא וּמְלֵייֵהּ: יַבִּיעַ תּוּשְׁבַּחְתָּא חֲקַל וְכָל דִּי בֵיהּ הַהִיכֵין יְשַׁבְּחוּן כָּל אִילָנֵי חוּרְשָׁא: קֳדָם יְיָ אֲרוּם אֲתָא אֲרוּם אֲתָא לְמִידַן אַרְעָא יְדוּן תֵּבֵל בְּצִדְקְתָא וְעַמְמַיָּא בְּהֵימְנוּתֵיהּ:

רשי

ותועפות. לשון גובה כעוף המעופף: ונברכה. לשון ויברך את הגמלים: היום. בעולם הזה אם בקולו תשמעו: בחנוני. חנם: גם ראו פעלי. במצרים: ארבעי׳ שנה. קטתי בהם רבתי עמהם לשון נקטה נפשי בחיי כלחמתי בם ארבעים שנה ל להמיתם במדבר כי אמרת תועי לבב הם: אל מנוחתי. לארץ ישראל ולירושלם אשר קראתיה מנוחה שנאמר זאת מנוחתי עדי עד: שיר חדש. מזמור זה על העתיד וסופו מוכיח כי בא לשפוט את הארץ בכל מקום שיר חדש על העתיד: הבו ליי׳ משפחות עמים. ומה תתנו לו הבו ליי׳ כבוד ועוז: יי׳ מלך. לעתיד לבא יהא שיר זה: ידין עמים במישרים. אותם שיהפוך להם שפה ברורה: במישרים. בזכיות: ירעם הים. להרים קול בתחילה: כל עצי היער. כל שלטוני האומות: ה׳

מסרה
ארבעים יבנו לא יוסיף. ארבעים שנה אקוט. ואינון מן י״ד זוגין מן כ״ב ר״ף לא נסבין ו׳ בריש תיבותא ושאר קריאה נסבין ו׳ וסימניהון במסרה רבתא במערכת אות ח הו״ו: צו׳ שיר חדש ז׳ וסימ׳ יורדי הים ומלאו איים. שיר חד׳ היטיבו נגן. ויתן בפי שיר חדש. שירו ליי׳ שיר חדש שירו ליי׳ כל הארץ. כי נפלאות עשה הושיעה. אלהים שיר חדש אשירה לך. הללויה שירו ליי׳ שיר חדש: משפחות י״א בליש׳ וסימ׳ ואחר נ נפצו ל׳ מל בתורה. זאת עבדת משפחת הגרשני לעבד. הגרשני דאחרי ובמשכן. ונשיא בית אב דקהתי. וחברו דמררי. אל תכריתו את שבט הקהתי. ותקרבנה בנות צלפחד. והעולה על רוחכם. והיה אשר לא יעלה מאת משפחות הארץ. הבו ליי׳ משפחות עמים דד״ה. הבו ליי׳ דתהלות. וכל כל אלה משפחות בני ומשפחות בני דכוו׳ בב״ב למשפחת וסימ׳ ויקרבו ראשי האבות למשפחת. וילך אבימלך בן ירבעל. וכל כדרא הליתא דד״ה בן ואהרן ובניו עד והיו בני אולם דכוו׳ משפחת בב״ב משפחות וסימ׳ ממשפחות בני קהת. ואחיהם לכל משפחות יששכר. וכל תורה כוהנים ויהושע דכוו׳ משפחות בב״ד משפחת וס׳ ב׳ נמסר בסוד במדבר סיני ע״ש:

הבו. טעם כבוד שמו הוא הארון שהוא נקרא שם על כן ובואו לחצרותיו: השתחוו. בבואכם במנחה אל החצר ותהיה השתחוייתכם בחיל ופחד: אמרו ידבר עם המביאים המנחה שיאמרו הגוים בשובם כי השם מלך והטעם כי השם ישב את העולם על הארץ וטעם אף תכון כי השם מלך צדק הפך פור התפוררה ארץ ימוטו כל מוסדי ארץ: ישמחו. בחית עלם והארץ תתן יבולה והשדה יתן פריו וזהו יעלוז. וטעם ירעם הענני׳ העולים מהים או הכל דרך משל כי כל עולם יהיה בהשקט ובטח בהראות צדק השם בארץ או על דרך בואת השרים והמנגנים לפני המלך בבואו ממקום רחוק. וטעם כי בא השני פי׳ הראשון כמו אל החצר החיצונה אל העם: ה׳

ה׳ מלך תגל הארץ. הנה לה הטעם אלה שלכנו בעבור כבד ליו ועל דרך כי בדק ומשפט מכון כסאו על דרך כי בצדקה יכון כסא: אש. דימה הגזרות היורדות מהשמים לאש היא השורפת שליחה יתית: האירו. הטעם כמנהג הגשם ברדתו וברקיו הם הסבות ולא יבינום רק המשכילים והרואים במראה העין יחילו: הרים. על משפט הגשם וטעם הרים הם המתגאים ואמ׳ כמסו אע״פ שהם יבשים הפך התולדת וטעם הדון כי המתגאים אינם אדוני הארץ באמת: הגידו. יושבי שמים כי הם שומרים דברי השם: יבושו. וטעם השתחוו לו כדרך ובאלהיהם עשה יי׳ שפטים: שמעה. יש אומרים כי כל אלהים הם המלאכים וטעם השתחוו לו להודות על כי בושו כל עובדי פסל:

צז כדונג ג׳ב׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳ כדונג מפני האש דביכה. הרים כדונג נבסו. היה לבי כדונג. דדין דידן דמזמורא פתח: מלפני יי׳ ח׳ וסימ׳ המוסרים מלפני יי׳. ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני יי׳ ב׳ בו. כי מלפני יי׳ הוא כורת כי הגיד. אז ירננו עצי היער דד״ה. ובזאת עליך קצף. ולא נבנע דאבון דד״ה. הרים כדונג נמסו. וכל אוריתא דכוו׳ כבב ויתחבא האדם ואשתו כפני. ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם. וכל שאר

צז
יהוה מלך תגל הארץ
ישמחו איים רבים: ענן וערפל
סביביו צדק ומשפט מכון כסאו:
אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו:
האירו ברקיו תבל ראתה ותחל
הארץ: הרים כדונג נמסו מלפני
יהוה מלפני אדון כל הארץ: הגידו
השמים צדקו וראו כל העמים
כבודו: יבשו כל עבדי פסל
המתהללים באלילים השתחוו לו
כל אלהים: שמעה ותשמח ציון
ותגלנה בנות יהודה למען משפטיך
יהוה: כי אתה יהוה עליון על כל
הארץ מאד נעלית על כל אלהים:
אהבי יהוה שנאו רע שמר נפשות
חסידיו מיד רשעים יצילם: אור
זרע לצדיק ולישרי לב שמחה:
שמחו צדיקים ביהוה והודו לזכר
קדשו:

צח
מזמור
שירו ליהוה שיר חדש כי נפלאות
עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו
: הודיע יהוה ישועתו לעיני הגוים
גלה צדקתו: זכר חסדו ואמונתו
לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את
ישועת אלהינו: הריעו ליהוה
כל הארץ פצחו ורננו וזמרו: זמרו
ליהוה בכנור בכנור וקול זמרה:
בחצצרות וקול שופר הריעו לפני
המלך יהוה: ירעם הים ומלאו תבל
וישבי בה: נהרות ימחאו כף יחד
הרים ירננו: לפני יהוה כי בא
לשפט הארץ ישפט תבל בצדק
ועמים במישרים:

צט
יהוה מלך ירגזו עמים ישב כרובים
תנוט הארץ: יהוה בציון גדול ורם
הוא על כל העמים: יודו שמך
גדול ונורא קדוש הוא: ועז מלך
משפט אהב אתה כוננת מישרים
משפט וצדקה ביעקב אתה עשית:
רוממו יהוה אלהינו והשתחוו
להדם רגליו קדוש הוא:

יי מלך תרוץ ארעא יחדון נגוואן
סגיעין: עננין יקרא ואמיטתא
חזור חזור דיליה צדקתא ודינא
אתר די מכוון כורסיה: אשא
קדמוי תהלך ומצלהב חזור חזור
מעיקוי: טנהרין ברקוי תבל חמת
ואתחלחלת ארעא: טוריא היך
שעוא יתמסון מן קדם יי מן קדם
ריבון כל ארעא: יתניין אנגלי
מרומא צדקתיה ויחמון כל עממיא
איקריה: יבהתון כל פלחי
פיסלא דמשתבחין בטעוותא
ויסגדון קדמוי כל עממיא פלחי
טעוותא: שמעת וחדת כנישתא
דציון ודיצן בנתא דבית יהודה
מן בגלל דינייך יי: ארום את
הוא יי עילאה על כל יתבי ארעא
לחדא אתעלית על כל דחליא:
רחימא דיי סנו ביש מטול דקיריס
נטיר נפשת חסידוי מן אדיהון
דרשיעי יפצי אינון: נהור דנח
ומיטמר לצדיקיא ולתריצי ליבא
חדווא: חדון צדיקיא במימרא
דיי ואודון לדכרן שום קודשיה:

תושבחא נבואה שבחו
קדם יי שבח חדת ארום פרישן
עבד פריקת ליה ימיניה ואדרע
שכינת קודשיה: הודע יי
פורקניה למיחמיהון דעממיא גלי
צדקתיה דכר טוביה וקושטיה
לבית ישר׳ וחמון כל סייפי ארעא
ית פורקנא דאלהנא: יביבו קדם
יי כל יתבי ארעא בועו ושבחו
וזמרו: זמרו קדם יי בכנרין
בכנרין וקל זמריא: בחצוצרתא
וקל שופרא יביבו קדם מלכא יי:
יכלי ימא ומלייה תבל וכל דיירין
עלה: נהרותא ימחון תופיא
אידא כחדא טוריא ירנון: קדם
יי ארום אתא למידן ארעא ידון
תבל בצדקתא ועממיא בתירוצתא:

יי מלך יזועון עממיא די
שכינתיה שריא ביני כרוביא יזוע
ארעא: יי בציון רבא ורמא הוא
על כל עממיא: יהודון שמך
רבא ודחילא קדישא הוא:
ועושניה דמלכא דדינא רחים את
אתקינת תריצותא דינא וצדקתא
ביעקב את עבדתא: שבחו קדם יי אלהנא וסגידו לבית מקדשיה קדיש הוא:

רשי

ה׳ מלך. בבוטלו המלוכה מעשו ומזרעו: תגל הארץ. זהו שאמר יחזקאל כשמוח כל הארץ שממה אעשה לך על עשו כתובה כן: אש לפניו תלך. במלחמת גוג ומגוג דכתיב במלחמתו ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית: ותחל. ביום ההוא יהיה רעש גדול על אדמת ישראל ורעשו מפניו דגי הים: כדונג נמסו. דכתיב ונהרסו ההרים ונפלו המדריגות יבושו כל עובדי פסל דכתיב והאלילים כליל יחלוף: ברקיו. זאורויו לשון למען היות לה ברק מרוטה: ותחל. לשון חיל כיולדה: כדונג. כשעוה: המתהללים. המתפארים לע״ז: משפטיך. כקמתך: אור זרוע לצדיק. זריעה מתם מוכנת לבאות להם: שירו ליי׳. כל אלה לעתיד: נהרות ימחאו כף. הנביאים דברו בלשון שהאזן שומעת לא שיהא להורות כף אלא לשון שמחה וחדוה: ירגזו עמים. מדבר במלחמת גוג ומגוג ואז ירגזו עמים כענין שנאמ׳ וזאת תהיה המגפה וגו׳: תנוט. לשון נטיה רגלי: ועז מלך. מוסב על מקרא העליון: יודו שמך. יודו את עז מלך האוהב משפט: אתה כוננת מישרים. פשרה ושומת שלום בין אחים. כוננת בא״ר כי תראה חמור שונאך רובץ וגו׳ כי תפגע שור אויבך ומי הוא שנוראה את שונאו בומל לו חסד שלא ידבנו לבו לחבקו ולנשקו תנחומא: בעמוד

מסרה
קריא׳ דכו׳ מפני יי׳: זרוע ג׳ בליש׳ וכל חד לית דכוו׳ וסים׳ זרוע ל׳ וכי יפול מנבלתם עליו. זרועיה ל׳ כי בארץ תוציא צמחה וכגנה. זרע ל׳ אור זרע לצדיק. אנ״ך: צ״ח מזמור ב׳ בטעם בספרא וסים׳ מזמור שיר חנכת הבית. שירו ליי׳ שיר חדש: לבית ישראל ד׳ דסמיכי בקריא׳ וסים׳ חסדי יי׳ אזכיר תהלו׳ יי׳ בעל כל. כי כה אמר יי׳ לבית ישראל דרשוני וחיו. כי כה אמ׳ אדני יי׳ העיר היוצאת אלף. זכר חסדו ואמונתו. וכל יחזקאל דכוו׳: וקול שופר ג׳ בקריא׳ וסים׳ ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר. וקול שופר לא נשמע. בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המלך יי׳. אנ״ך: צ״ט על כל העמים ב׳ וסים׳ פני הלוט הלוט. יי׳ בציון גדול ורם הוא. וכל כגלה דכוו׳: אהב ש׳ וסים׳ נמסר בריש שמואל: והשתחוו ז׳ וסים׳ נמסר בסדר בא ויחזקאל סים׳ מ״ו:

ותשמח ציון. כי שם הכבוד בהראות משפטיו אז יתברר כי אתה עליון על כל אלהים בשמים ובארץ: אוהבי. הטעם הנה השם שומע על כן אתם אוהבו שנאו כל איש רע ולא תגורו ממנו כי השם לבדו הוא שומר חסידיו: אור. טעם זרוע אם זרעו מעט יקצור הרבה: ולישרי לב שמחה. זרועה אם כן ישמחו הטעם כל השמחה הוא בשם: מזמור שירו ליי׳ שיר חדש. הושיעה לו ימינו. כמו ותושע לי זרועי. וטעם וזרוע קדשו שהיא כנויה ותגיע למקום השכן אולי זה המזמור על ביאת הגואל: הודיע. לשון עבר והעד גלה צדקתו ומה היא הצדקה זאת היא: זכר. כל אפסי ארץ. כנגד מקומות הישוב שהם סביבה גבולות בצפון ואחר בדרום: הריעו. להשמיע הקול וכן פצחו ורננו: זמרו בכנור. לבדו ובכנור וקול זמר׳: בחצוצרות. הוסיף מלת המלך כי כן משפט היוצאים לקראתו בבואו: ירעם. כדרך וירגזו ההרים או הטעם כי מלוי יהיה בכל הארץ: נהרות. הטעם כי בני אדם שהם בספינות הים ובנהרות וההרים ירונו: לפני. הכל ירונו בבואו לשפוט הארץ: יי׳ מלך ירגזו עמים. מלת מלך תפרש אחרת מלך יושב הכרובי׳: תנוט הארץ. כמו תרעש ואין חבר לו וטעם ירגזו עמים שהם הרשעים: יי׳. בעבור שהזכיר יושב הכרובי׳ הזכיר כי מעונתו בציון: יודו. שב אל העמים וסמך שם העכם הכבוד הנגלה על יד משה לישראל כי בכל הממלכות אין לשם שם כבוד רק עם ישראל לבדם: ועז. עז וכבוד הוא למלך שהוא אוהב משפט

ועעם אתה לבדך או מלך התחלה ועעם מיסרים הם משפטי התורה וצדקותיה מכתבת על ידי שלוח: והם תקוה: תמת

מלתכתן שבל המקרא מסרת כהני ומסרתי אלהינו וכהנו לי על כן אם אהרן היה הכהן הראש משה כהן שכהנים כי הוא סרת סבעת ימי המלואים והזכיר שמואל שהוא ממשפחותם בקריאתו אל השם ועניהו ככתוב אקרא אל יי ועניהו מיד: בעמוד ענן. אליהם. ישוב אל משה ואהרן ואין שמואל עמהם כמו וישם דמי מלחמה בשלום שב אל יואב לבדו ולא עמשא וכמוהו רבים וטעם לאמר על משה ואהרן שהם שומרי עדותיו בעבור היותם אמצעיים בין השם ובין ישראל והעדות והחקים שנתן להם השם שמרום לאמרם כן לישראל ולא יוסיפו ולא יגרעו וזה הוא שבחם כי אין צורך לזכור עליהם ששמרו התורה: רוממו. בבואכם אל המקדש: והשתחוו להדום רגליו. לנגד מקום הארון כי מקום הדומו קרוש הוא או שב אל השם הנכבד ככתוב בסוף המזמור: משה. בעמוד פירשתי: יי אלהינו אתה עניתם. משה ואהרן בנפלם על פניהם ודבר הקטרת היית להם כי בעבורם נשאת לישראל: ונוקם על עלילותם. בדבר המרופים והבלועים: רוממו. בבואכם מן המקדש והשתחויה אל הר קדשו בגראה רק באמונת הלב הוא לשם הנכבד: מזמור לתודה הריעו ליי כל הארץ. כמו ארץ כי חטא ליכי הארץ שם מין כולל כל יושביה: עבדו. מנהג כל עובד להיותו נעצב על כן בשמחה ולא תראו ב בסתר רק ברננה: דעו. הוא אלהי לבדו ושלו אנחנו עמו והמלה כמו כל קרי וכתיב על כן אמר הגאון כי ולו אנחנו הפך ולא ע שפירשתי ומלת עמו שבה אל דעו: באו. בבואכם בשערים תודה ובחצר תהלה: כי. זאת היא התודה והתהלה והברכ' שיודו כי טוב יי לעולם חסדו: לדוד מזמור. טעם אשירה שיחבר שיר להגיד החסד והמשפ' שהוא עושה לכל עמו כמו ויהי דוד עושה מ' משפט וטעם לך יי אזמרה שהמשלתני ו ולמרתני ובחרתני ל לעשות משפטיך בארץ: אשכילה. תמים תאר לדרך כמו ויתן תמים דרכי: מתי תבא אלי. הטעם כי הוא ישכיל תמי' בכל רגע להרגיל עצמו ללכ' בה עד שלא יגע ללכ' וכאילו הדרך תבא אליו מאליה כ כדרך שיכור מרוב הרגילות. ורבי משה אמר מתי תבא אלי כמו כמו ויבא אלהים אל בלעם שתשרה ברוח הקדש עליו כביתו ב בהתבודדו משבני אדם

משה ג' רף וסים' משה עבדי מת ועתה קום עבור. משה עבד יי ובני ישראל הכום. משה ואהרן בכהניו ושמואל: עדותיו ה' בליש' ד' חס וא' מל וסימ' שבר תשברון את מצות יי אלהיכם. כל ארחות יי חסד. וינסו וימרו. בעמוד ענן ידבר. אשרי נוצרי: ק' לתודה ל' וחד לתורה: הוא אלהים ד' וסי' ונשמע וימס לבבנו.

רשי

בעמוד ענן ידבר אליהם. אף עם שמואל וזה הוא שנאמר היום בזה הרואה ונקבצה אותם ותאמרנה ים תראה הענן קשור על פתחו כדא ויש אמר יהיה הענן: שמרו עדותיו וחק נתן למו. וחק אשר נתן למו: אל נושא. עון ישראל היית להם. בשבילם: ונוקם. היית על עלילותם משה ואהרן בשמעו כא המורים שמוא' על שלא הדריך בניו בדרך טוב' מת בחור: כי קדוש יי אלהינו. על אשר הוא מדקדק עם הצדיקי' הוא מקודש בעולם וכן הוא אומר ונקדש ב בכבודי בכבודיי: מזמור לתודה. להודיה לאומרו על זבחי התודה: עבדו את יי בשמחה. וכל כך למה דעו כי יי הוא האלהים כ כשמשלם שכר פעולתכם אבל עובדי ע"ז אין להם לעבוד בשמח' שאין משלמין שכר: הוא עשנו ולו. כשלא היינו בעולם. בתודה בהודייה: ועד דור ודור. קיימת אמונתו כל לשון אמת ו ואמונה אמנת הבטחה שמאמין ומבטיח אבטחתו: חסד ומשפט אשיר'. כשאתה עושה עמי חסד אקלסך ברוך הטוב והמטיב ו וכשאתה עושה בי משפט אני אשיר ברוך דיין האמת בין כך ובין כך לך יי אזמרה: אשכילה אתן לבי על דרך התמים: מתי תבא אלי. הדרך הישרה להתהלך בה ואתהלך בתום לבבי אף בקרב ביתי בהצנע כמו בפרהסי: סטים. לשון כי תשטה אשתו לסור מן הדרך דיסטורלתכא בלע': רע לא אדע. לא אהב לא לא אכיר בדבר רע: אותו לא אוכל. שיהא חבירי שלא אלמד ממעשיו: לבקרים אצמית. מדי יום יום אכריתמעט מעט רשעי ישראל המתחייבין מיתה:

תפלה

משה ואהרן בכהנוי דמסרו נפשהון מטול עמא דיי ושמואל אמטולהון צלי קדם יי היך אבהת עלמא וצלו בשמיה מצלין קדם יי והוא עני יתהון: בעמוד ענני יקרא מסליל עמהון נטרו פיקודת סהידותיה וקיים די הב להון: יי אלהנא את עני ית יתהון אלהא שביק הויתא לעמך אמטולהון ומיתפרע על עובדיהון: שבחו קדם יי אלהנא וסגידו לטור בית מקדשיה ארום קדיש יי אלהנא: שבחא על קורבן תודתא יבבו קדם יי כל יתבי ארעא: פלחו קדם יי בחדוה איתו קדמוי בתושבחתא: אודיעו ארום יי הוא אלהים הוא עבד יתנא ודיליה אנחנא עמיה ועאן רעייתיה: עולו בתרעוי באודותא דרתוי בתושבחתא אודון קדמוי בריכו שמיה: ארום טב יי לעלם טוביה ועד דר ודר הימנותיה: על יד דוד תושבחתא אין חסדא את גמיל עמי אין דינא את עבד עמי על כולא אשבח קדמך יי אזמר: אמר אלהא אשכלינך באורח שלים אימתי תיעול לוותי אמר דוד אתהלך בשלמיות לבבי בגו בית אולפני: לא אשוי ללבי מלתא דרשיעא עברי בישין ושטין מן פיקודיא סנתי לא ידבקון בי: ליבא עוקמנא יעדי מיני יצרא בישא לא אדע: דמישתעי לישן תליתאי על חבריה יתיה אמגר וילקי ב בצירעתא דאזיל בגסות עיינין

משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי (ג' רף)
שמו קראים אל יהוה והוא יענם: (ל)
בעמוד ענן ידבר אליהם שמרו
עדתיו וחק נתן למו: יהוה אלהינו (ה')
אתה עניתם אל נשא היית להם ונקם (ל' ויד ועניתם)
על עלילותם: רוממו יהוה אלהינו
והשתחוו להר קדשו כי קדוש יהוה (ז')
אלהינו: ק
מזמור לתודה הריעו ליהוה כל (ל' ותר לתורה)
הארץ: עבדו את יהוה בשמחה באו
לפניו ברננה: דעו כי יהוה הוא (ל)
אלהים הוא עשנו ולא אנחנו עמו (ולו ק')
וצאן מרעיתו: באו שעריו בתודה
חצרתיו בתהלה הודו לו ברכו (ל' ל')
שמו: כי טוב יהוה לעולם חסדו
ועד דר ודר אמונתו: קא (ל' ותר עד דר)
לדוד מזמור חסד ומשפט
אשירה לך יהוה אזמרה: אשכילה
בדרך תמים מתי תבוא אלי אתהלך
בתם לבבי בקרב ביתי: לא אשית
לנגד עיני דבר בליעל עשה סטים (ל' כתי' ו' ל' ותר כתי' סין)
שנאתי לא ידבק בי: לבב עקש
יסור ממני רע לא אדע: מלושני (יתיר ו"ו)
בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים (כ"ר מ"ל)
ורחב לבב אתו לא אוכל: עיני
בנאמני ארץ לשבת עמדי הלך
בדרך תמים הוא ישרתני: לא ישב
בקרב ביתי עשה רמיה דבר שקרים
לא יכון לנגד עיני: לבקרים (ו')
אצמית כל רשעי ארץ להכרית
מעיר יהוה כל פעלי און:

עימיה לא אדור בעלמא: עיני בקשיטי ארעא למיתב במחיצת צדיקי דאזל באורחא שלים הוא יקום עם שמשי: לא איתיב במצע בית מוקדשי עביד נכילו די ממלל שיקרין לית ליה רשו לאתכונא קבל עייני: לעלמא דאתי דאמתיל לנהור צפריא אמגר כל רישעי ארעא לשיצאה מן ירושלם קרתא דיי כל עבדי שקר:

יי' אלהים אמת. דעו כי יי' אלהים. ויאמר יי' אלהי אבותינו: ולא חד מן ט"ו לו דכתי' לא וסים' נמסר בכדר ביום השמיני: ק"א לדוד מזמור ז' וסי' נמסר בתהלים סי' כ"ד: עשו ד' ג' כתיב ה' וא' כתיב ו' וסי' ולא נטשתני לנשק. ואתם חשבתם עלי. עשה סטים שנאתי. עשה צדקה ומשפט קדמא כתיב ו"ו. ועיין מ"ה דאיתקשינא בהאי עניינא בירמיה ט' כ"ב וגם במס' רבתא בערך עשה: לבקרים ד' וסימ' והזורעם לבקרים. לבקרי' אצמית. והתוכחתי לבקרים. חדשים לבקרים. וא' לבקרים ולרגעים:

דיכיהם וריבם ואיזה פירוש שיהיה הוא הנכון כן פי' לי ואחים כי הוא הנכון ידבר על עת התבודדו והבדלו והנה טעם אתהלך רגילות כמו ויתהלך חנוך: לא. יקפר על המחשבת שהוא במצח: עשו. כמו עשות ספרים וסטים עת כלים מגזרת כי תשטה אשתו לא ידבק בי קטות: לבב. איש אשר לבו עקש גם רע אים רע כי איך יאמר כי לא ידע רע זהו הכסיל הכתוב עליהם כי אינם יודעים לעשות רע שהוא בתולדת האדם מנעוריו: מלשני. היוד נוסף והוא תאר וטעמו כמלשין: אצמית. במשפטי המלוכה או אצמית רכילותו רק מי שהוא רחב לבב והטעם חכם מאד כמו ורחב לב לא אוכל להצמיתו כי בחכמתו יסתור כפשו ודבריו. ויש אומרים אותו לא אוכל לראותו או לא אוכל שאתו והוא יותר קרוב: עיני. לשבת עמדי. בשבתו על כסא המשפט אפילו לא ישרתני ויעמוד לפני בעת המשפט רק ההולך בדרך תמים: לא. רמיה מרמה הם עושי רצונו ויושבי שלחנו: לבקרים. בכל יום כדרך דינו לבקר משפט. ויש אומרים כי עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי בעת המלוכה. לא ישב הדיינין ויש אומרים כי לא ישב כדרך היושבים ראשונה כאשר פירשתי:

תפלה

תפלה לעני. יש אומרים כי זאת התפלה חברה משכיל כפל כבד אויביו והנכון שהיא הדרך הנבואה על לשון אנשי הגלות והעד כי בנה יי' ציון גם תכתב זאת לדור אחרון ומלת יעטוף כמו העטופים ברעב וטעם ישפוך שישפוך כל מה שיש בלבו: יי'. זאת תחלת התפלה ודרשו כי כל תפלה ישמע רק הטעם שיראו בני אדם כי שמעה תפלתו: אל. דרך משל כי כן האדם בהסתירו פניו ולא יראה רק ישמע על כן הטה אלי אזנך: כי. דרך משל כאילו ימיו הושמו כעשן כדרך כלו כעשן כלו ומלת כמוקד שתים אחרונות וזה נחסרה כדרך תמרות שלא אם בעצמותי כי רוב כעסו על אויביו חמס נגפו עד שחרו עצמיו שהם בתולדת קרות: הוכה. הטעם כדרך יומם השמש לא

ק"ב שיחו ב' וסימ' את האיש ואת. תפלה לעני כי יעטף: הבה ג' וסימ' כריש פנחס: וייבש ג' ב' מל' וא' חס' וסימ' וייבש הנחל. ותך את הקיקיון וייבש. וחד חס' ויבש לבי: בודד ג' בקריא' ומל' וסימ' ואין בודד במועדיו. פרא בודד לו. כצפור בודד על גג: ותשליכני ב' חד ר"פ וחד סוף פסוק וסימ' מפני זעמך וקצפך

ק ב

תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי־
יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְהוָה יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ׃ יְהוָה
שִׁמְעָה תְפִלָּתִי וְשַׁוְעָתִי אֵלֶיךָ תָבוֹא׃
אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי בְּיוֹם צַר לִי
הַטֵּה־אֵלַי אָזְנֶךָ בְּיוֹם אֶקְרָא מַהֵר
עֲנֵנִי׃ כִּי־כָלוּ בְעָשָׁן יָמָי וְעַצְמוֹתַי
כְּמוֹקֵד נִחָרוּ׃ הוּכָּה־כָעֵשֶׂב וַיִּבַשׁ
לִבִּי כִּי־שָׁכַחְתִּי מֵאֲכֹל לַחְמִי׃ מִקּוֹל
אַנְחָתִי דָּבְקָה עַצְמִי לִבְשָׂרִי׃ דָּמִיתִי
לִקְאַת מִדְבָּר הָיִיתִי כְּכוֹס חֳרָבוֹת׃
שָׁקַדְתִּי וָאֶהְיֶה כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל־גָּג׃
כָּל־הַיּוֹם חֵרְפוּנִי אוֹיְבָי מְהוֹלָלַי בִּי
נִשְׁבָּעוּ׃ כִּי־אֵפֶר כַּלֶּחֶם אָכָלְתִּי
וְשִׁקֻּוַי בִּבְכִי מָסָכְתִּי׃ מִפְּנֵי־זַעַמְךָ
וְקִצְפֶּךָ כִּי נְשָׂאתַנִי וַתַּשְׁלִיכֵנִי׃
יָמַי כְּצֵל נָטוּי וַאֲנִי כָּעֵשֶׂב אִיבָשׁ׃
וְאַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וְזִכְרְךָ לְדֹר
וָדֹר׃ אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי־
עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי־בָא מוֹעֵד׃ כִּי־רָצוּ
עֲבָדֶיךָ אֶת־אֲבָנֶיהָ וְאֶת־עֲפָרָהּ
יְחֹנֵנוּ׃ וְיִירְאוּ גוֹיִם אֶת־שֵׁם יְהוָה
וְכָל־מַלְכֵי הָאָרֶץ אֶת־כְּבוֹדֶךָ׃ כִּי־
בָנָה יְהוָה צִיּוֹן נִרְאָה בִּכְבוֹדוֹ׃
פָּנָה אֶל־תְּפִלַּת הָעַרְעָר וְלֹא־בָזָה
אֶת־תְּפִלָּתָם׃ תִּכָּתֶב זֹאת לְדוֹר
אַחֲרוֹן וְעַם נִבְרָא יְהַלֶּל־יָהּ׃ כִּי־
הִשְׁקִיף מִמְּרוֹם קָדְשׁוֹ יְהוָה מִשָּׁמַיִם
אֶל־אֶרֶץ הִבִּיט׃ לִשְׁמֹעַ אֶנְקַת
אָסִיר לְפַתֵּחַ בְּנֵי תְמוּתָה׃

צְלוֹתָא עַל מִסְכֵּינָא אֲרוּם מִשְׁתַּלְהֵי
וְקֳדָם יְיָ יֵימַר צְלוֹתֵיהּ׃ יְיָ קַבֵּל
צְלוֹתִי וּפְגִיעוּתִי לְקָדָמָךְ תֵּיעוֹל׃
לָא תְסַלֵּיק שְׁכִינְתָּךְ מִינִי בְּיוֹם
עָקְתִי אַצְלֵי לְוָתִי אוּדְנָךְ בְּיוֹמָא
דְּאֶקְרֵי סַרְהֵיב עֲנֵייָתִי׃ אֲרוּם
אִישְׁתֵּיצִיאוּ הֵיךְ תְּנָנָא יוֹמַי וְאֵיבָרַי
הֵיךְ תַּפְיָא חֲרַרָן׃ לְקָא הֵיךְ
עִסְבָּא לִבִּי אֲרוּם אִתְנְשֵׁיתִי
אוֹרַיְת אוּלְפָנִי׃ מִן קָל תְּנַחְתִּי
אִידַבַּק גַּרְמִי לְבִסְרִי׃ אִידְמִית
לְקָקָתָא דְמַדְבְּרָא הֲוֵית הֵיךְ קִיפוֹפָא
דִּי בְּאַרְעָא נְגוּבְתָּא׃ שְׁקַדִית כָּל
לֵילְיָא וַהֲוֵיתִי הֵיךְ צִיפַּר דְּפָרַח
וְנָיֵיד בִּלְחוֹדֵיהּ עַל אִיגָּרָא׃ כָּל
יוֹמָא יְחַסְּדוּן לִי בַּעֲלֵי דְבָבִי מִתַּלְעֲבֵי
בְּמֵימְרִי קַיְימוּ סַגַּן׃ אֲרוּם אִפְרָא
הֵיךְ מְזוֹנָא סְעָדִית וְשִׁקְיוּתִי
בִּבְכוּתָא מְזָגִית׃ מִן קֳדָם רוּגְזָךְ
וְקִיצְפָּךְ אֲרוּם נְטַלְתַּנִי וְטַלְקְתָּנִי׃
יוֹמַי הֵיךְ טוּלָא דְיַצְלֵי וַאֲנָא הֵיךְ
עִסְבָּא אִיבָשׁ׃ וְאַתְּ יְיָ מְדוֹרָךְ
לְעָלַם בִּשְׁמַיָּא מְתִיב וְדָכְרָנָךְ לְדָר
וְדָר׃ אַתְּ תְּקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן
אֲרוּם עִידָן לְמֵיחוֹס עֲלָהּ אֲרוּם
אֲתָא זִמְנָא׃ אֲרוּם רְעוֹ עַבְדָּךְ
יַת אַבְנָהָא וְיַת עַפְרָהָא יְחַסְיוּן׃
וְיִדְחֲלוּן עַמְמַיָּא יַת שְׁמָא דַייָ וְכָל
מַלְכַיָּא דְאַרְעָא יַת יְקָרָךְ׃ אֲרוּם
אִתְבְּנֵי בְּמֵימְרָא דַייָ קַרְתָּא דְצִיּוֹן
אִתְגְּלֵי בִּיקָרָא׃ אִתְפְּנֵי לְוַת
צְלוֹתֵיהּ דְּמִצְטַדְיָיאן וְלָא בְסַר יַת
צְלוֹתֵיהוֹן׃ תִּתְכְּתִיב צְלוֹתָא דָא
לְדָרָא בַּתְרָאֵי וְעַמָּא דַעֲתִיד
לְאִיתְבְּרָאָה יְשַׁבְּחִיָּהּ׃ אֲרוּם
אוֹדִיק מִשְּׁמֵי מְרוֹמָא דְקוּדְשֵׁיהּ יְיָ מִן שְׁמַיָּא לְאַרְעָא אִסְתַּכַּל׃ לְמִשְׁמַע אֲנִיקוּתָא
דַּאֲסִירַיָּא לְמִשְׁרֵי בְנַיָּא דִמְסִירִין לְמֵיתוּתָא׃

רשי

תפלה לעני. ישראל שהם עם עני: כי יעטף. בהתעטף נפשם בקרם: נחרו. הלשון משמשת כמו כעשו נקטו נקנו והוא לשון יובש כמו ועצמי חרה מני חורב כחר תפוח: לקאת. שם עוף הוא: ככוס חרבות. שם עוף כמו את הכוס ואת השלך ואת הינשוף. חרבות מדברות דמיתי לקאת מדבר כך אנו נדודים מ ממקומנו ללכת בגולה: שקדתי. התבוננתי בעצמי והנני כצפור שבודד על גג יושב לבדו באין זוג בודד יושב בדד: מהוללי. המתלוצצים בי לשון הוללות: בי נשבעו. ראו ברעתי ונשבעים ברעתם בי והומרין אם לא ואירע בי כמו שאירע לישראל כה יעשה לי כמו לישראל: בבכי מסכתי. בדמעה מזגתי: כי נשאתני. תחילה והגבהתני ועת השלכתני משמים ארץ ואם לא נשאתני תחילה לא היתה חרפתי רבה על כך: כצל נטוי. לעת ערב כשהצללים נוטים וכשחשכה אין נכרים אלא כלים והולכים: ואתה. אשר לעולם תשב ושבעת לנו בך כשם שאתה קיים יש עליך לקיימנו לפיכך אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי כך הבטחת כי יראה כי אזלת יד והרי אזלת יד: כי רצו. אהבו אף את אבניה ואת עפרה ומרדם אגדת בשיבת יכניה וגלותו כשאו עמהם מאבני ירושלים ועפרה לבנות להם שם בבבל בית הכנסת: ויראו גוים. את שמך כשתושיע את עמך: הערער. הנושק כמו נעקת שבר יעוערו ד"א ערער הרוס ונפחת כמו ערו ערו: תכתב זאת. כך יאמרו דורי הישועה תכתב הישועה הזאת לספר אות לדור אחרון: ועם נברא. שנעשה בריה חדשה לצאת מעבדות ל לחירות מאופל לאור גדול: אל ארץ הבית. לראות במוציאתו: תמותה. חולה למות אמורי"ר דא בלע"ז: עבה

יככה היתה חרפ' הכל כשמש שיכה העשב ויבש כן שבלבו כי ש סרה ליחת התולדת מ מהלב אשר בה הדבק הנפש עם הבשר ולא יוכל לאכול לחם כי הוא שבע בלא מאכל והטעם כפול כי ה המאכל מחליף שהוא יביא חלקים כנגד מה שיוליך האויר וזה יודע בחכמת המזלות: מקול. מרוב צעקתי כחש בשרי וזה הוא דבקה עצמי לבשרי: דמיתי לקאת. כמוך ובלא כמוך גם הוא בתו"רק הקוף כשאינו סמוך קמוצה. ככוס. כמו את הכוס ואת השלך והנה כפשו משתוממת בתוכו כמו הכוס שהוא דר בחרבו': שקדתי. שקדתי על מקום אחד לבדי ואין אחד ממשפחתי עמי: כצפור. לשון זכר ובתורה נקבה וכלה מלת שה פזורה רק ש שה תמים: כל. התברר טעם המזמור כי כל הרעות שקרהו בעבור כבוד חרפת האויב ומלת מהוללי פעולים שהיו בעיניו מהוללי הוא המתהולל שבו לאלה ולשבוע הם אכזב אהיה כפלוני: כי אפר. דרך משל כמו הכפישני באפר: ויו ושקוי תחת ה"א כי האותיות אהוי מתחלפי: מפני. מודה כי גבר יד האויב עליו בעבור שזעמתו: כי נשאתני. כדרך השליך משמים ארץ תפארת ישראל: ימי. כאשר השלכתני קרבו ימי והלכו ב במהרה ונטוי תואר כמו עגום שהכל תיד יטה: ואתה. הטעם שאת' בלא שנוי על כן מלת תשב כי כל תנוע' שנוי הוא וככה כשאתה שהוא בשמים והטעם הולי תעמידני

בי נשאתני. ותשליכני מצולה כלבב ימים ונהר יסובבני: אתה י"ו ר"פ בספרא וסימ' אתה יי' תשמרם תצרנו מן הדור. לא תכלה רחמיך כמני. אתה ידך גוים הורשת. בלבי אלהים. אתה סתר לי מצר הצרני. אתה ידעת חרפתי. אתה פוררת בעזך. אתה רצצת ראשי לויתן. אתה הצבת כל גבולות ארץ. אתה נורא אתה. אתה בקעת מעין ונחל. אתה האל עושה פלא. אתה מושל בגאות הים. אתה דכאת כחלל רהב. אתה תקום תרחם ציון. אתה צוית פקודיך. וא' באיכה אתה יי' לעולם תשב:

רוח טובה מאתך ולא יתמו מהרה: אתה. כאשר הזכיר כשאו בשמים הזכיר כשאו בארץ במקום ציון כדרך מקום מקדשינו כן הבטחתנו שתעמוד ציון לעולם במכון כבודך שם ואמר תקום כנגד תשב כי זה יהיה אחר קומו להלחם עם אויביו: לחננה. שם הפועל ובא הסגול שהוא פתח קטן תחת גדול כמו פן אכלך גם שניהם קלים בלי דגש: כי. כל רצון עבדיך לראות אבניה וכאילו יחוננו עפרה לנשקו ורבי משה אמר כי רצו כמו אז תרצה הארץ ויחוננו לבנותה בבוא מועד כדרך חננו אותם: ויראו. שם יי'. ויראו ימשוך השם עמו והטעם שיראו הגוים ומלכיהם את שם כבודך: כי. הזכיר טעם ייראו עת שיראה הכבוד בציון: פנה. הזכיר כי בנין ציון יהיה בעבור תפלת ישראל בגלות שהם דומים כערער בערבה והאומר כי ישראל נקראו ערער בעבור ערו ערו אינכו נכון כי האומרים ערו ערו הם האדומים לבבליים כאשר אפרש במקומו: תכתב. זה הפסוק לאות כי זאת דרך נבואה לאחד המשוררים וטעם ועם נברא כי יהיה נברא בטוב השם שבות ציון: כי. כדרך ראה ראיתי את עני עמי: לשמוע. כדרך וישמע אלהים את נאקתם ובעבור אסיר אמר לפתח ובני תמותה שהם מוכנים לטבח ולמות כמו תקומה תרומה: לספר

תהלת רואה שהיה נורכ בכסלך במקום ...

לְסַפֵּר בְּצִיּוֹן שֵׁם יְהוָה וּתְהִלָּתוֹ
בִּירוּשָׁלָֽם׃ בְּהִקָּבֵץ עַמִּים יַחְדָּו ג'
וּמַמְלָכוֹת לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה׃ עִנָּה
בַדֶּרֶךְ כֹּחוֹ קִצַּר יָמָי׃ אֹמַר אֵלִי אַל־ כתי' ת' ג'
תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי יָמָי בְּדוֹר דּוֹרִים
שְׁנוֹתֶיךָ׃ לְפָנִים הָאָרֶץ יָסַדְתָּ
וּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ שָׁמָיִם׃ הֵמָּה יֹאבֵדוּ ל' כתו' א' יס רפ' ג'
וְאַתָּה תַעֲמֹד וְכֻלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ כַּלְּבוּשׁ
תַּחֲלִיפֵם וְיַחֲלֹפוּ׃ וְאַתָּה הוּא ב' האלהים
וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתָּֽמּוּ׃ בְּנֵי־עֲבָדֶיךָ
יִשְׁכּוֹנוּ וְזַרְעָם לְפָנֶיךָ יִכּוֹן׃ ב' ול' מל'
ק ג לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־
יְהוָה וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ׃ ל'
בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה וְאַל־תִּשְׁכְּחִי
כָּל־גְּמוּלָיו׃ הַסֹּלֵחַ לְכָל־עֲוֺנֵכִי ל'
הָרֹפֵא לְכָל־תַּחֲלוּאָיְכִי׃ הַגּוֹאֵל ל' . ב' מל'
מִשַּׁחַת חַיָּיְכִי הַמְעַטְּרֵכִי חֶסֶד וְרַחֲמִים ל'
הַמַּשְׂבִּיעַ בַּטּוֹב עֶדְיֵךְ תִּתְחַדֵּשׁ ל' . ט' דגשי' ל'
כַּנֶּשֶׁר נְעוּרָיְכִי׃ עֹשֵׂה צְדָקוֹת יְהוָה ל' . ל'
וּמִשְׁפָּטִים לְכָל־עֲשׁוּקִים׃ יוֹדִיעַ ב'
דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
עֲלִילוֹתָיו׃ רַחוּם וְחַנּוּן יְהוָה אֶרֶךְ ג'
אַפַּיִם וְרַב־חָסֶד׃ לֹא־לָנֶצַח יָרִיב
וְלֹא לְעוֹלָם יִטּוֹר׃ לֹא כַחֲטָאֵינוּ ל' . ל'
עָשָׂה לָנוּ וְלֹא כַעֲוֺנֹתֵינוּ גָּמַל עָלֵינוּ׃ ל'
כִּי כִגְבֹהַּ שָׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ גָּבַר ל' . ב' בסיפ' ויקרא רעב
חַסְדּוֹ עַל־יְרֵאָיו׃

לְמִשְׁתְּעֵי בְצִיּוֹן שְׁמָא דַיְיָ ות
וְתוּשְׁבַּחְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֵם׃ בְּאִתְכַּנְשׁוּת
עַמִּין כַּחֲדָא וּמַלְכְּוָתָא לְמִפְלַח
קֳדָם יְיָ׃ אִיתְחֲנִיף מִן טוֹרַח
דְּאוֹרַח גָּלוּתָא חֵילִי אִתְקַצְּרִין יוֹמַי
אִימַּר קֳדָם אֱלָהִי לָא תְסַלְּקִינַנִי
מִן עַלְמָא בְּפַלְגוּת יוֹמַי אַתְּ חַי יָתִי
לְעַלְמָא דְאָתֵי מְטוּל דִּי בְדָרֵי דָרַיָא
שְׁנָתָךְ׃ מִן שֵׁירוּיָא דְאִתְבְּרִי כָּל
בִּירְיָיתָא אַרְעָא יְסַדְתָּא וְעוֹבָדֵי
יְדָךְ שְׁמַיָא׃ הִינוּן יְהוֹבְדוּן וְאַתְּ
תְּקוּם וְכוּלְהוֹן הֵיךְ לְבוּשָׁא ית
יִתְבַּלְיָין הֵיךְ אִיצְטְלֵי תַּחֲלִיפִינוּן
וְיִתְחַלְּפָן׃ וְאַתְּ הוּא דִּי בְרִיתִינוּן
וּשְׁנָתָךְ לָא מִשְׁתַּלְמָן׃ בְּנֵי עַבְדָךְ
יִשְׁרוּן אַרְעָא וְזַרְעִיתְהוֹן קֳדָמָךְ
יִתַּקְנוּן׃ עַל יַד דָּוִד אִיתְאַמַּר
בִּנְבוּאָה בְּרִיכִי נַפְשִׁי יַת שְׁמָא דַיְיָ
וְכָל בְּנֵי גַוּוֹי יַת שְׁמָא דְקוּדְשֵׁיהּ׃
בְּרִיכִי נַפְשִׁי יַת שְׁמָא דַיְיָ וְלָא
תִתְנְשִׁי יַת כָּל חִיכוּלוֹי דַעֲבַד לא
לְאִימִּיךְ הַדְיָין בְּאַתַר בִּיוֹנְתָא׃
דְּשָׁבִיק לְכָל עֲוָיְיכִי דְּמַסֵּי לְכָל
מַרְעַיְיכִי׃ דְּפָרִיק מִגֵּהִנָּם חַיָּיְכִי
דְּאַכְלִיל יָתָיְכִי חִסְדָּא וְרַחֲמֵי׃
דְּמַסְבַּע בְּטוּבָא יוֹמֵי סִיבוּתָיְכִי
וּלְעַלְמָא דְאָתֵי תְּחַדַּת הֵיךְ נִשְׁרָא
דְּכוּלָאָה טַלְיוּתָיְכִי׃ עָבִיד צִידְקָתָא
יְיָ וְדִינִין לְכָל טְלוּמִין׃ גַּלֵּי אוֹרְחָתֵיהּ
לְמֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹבָדוֹי׃
רַחֲמָנָא וְחַנָּנָא יְיָ מַרְחִיק רְגַז וּמַסְגֵּי
לְמֶעְבַּד טָבְוָן וּקְשׁוֹט׃ לָא לְעָלְמִין
יִנְצֵי וְלָא לְעָלַם יִנְטוֹר דְּבָבוּ׃ לָא כְחוֹבָנָא עֲבַד לָנָא וְלָא כַעֲוְיָתָנָא שַׁלִּים לָנָא׃ אֲרוּם
הֵיךְ גְּבִיהִין שְׁמַיָא מֵעִילוֹי אַרְעָא הָכְדֵין גְּבַר טוּבֵיהּ עַל דַּחֲלוֹי׃

וכלם ג' וסימ' מן הסלע וכלם נבקעו · וכלם כבגד יבלו · וכלם בשמות : קג' לדוד ז' בטע' בסי' וסימני' לדוד שפטני יי' · יי' אורי וישעי · ריבה יי' את יריבי לחם · אל תתחר במרעים · לדוד ברכי נפשי · לדוד אודך בכל לבי · לדוד ברוך יי' צורי : בטוב ט' דגשי' וסימ' נמסר בישעיה סימן ז' : צדקות ד' וסימ' הולך צדקות ודובר מישרים · אך ביי' לי לאמר · כי צדיק יי' צדקות אהב · עשה צדקות יי' :

רשי

ענה בדרך כחי · חוזר לקבלנו הראשון כי נשאתני ותשליכני ימי כצל נטוי : ענה בדרך · אויבי כחי : אומר · לאל : אלי · אתה : אל תעלני בחצי ימי · אל תסלק אותנו להשמידנו מן ה האדמה ביד אויבינו בחצי ימינו ומה הם ימינו כל ימות דור דורי' שנותיך הבטחת לקיימנו לפניך כמו שאמור בסוף המזמור : ושנותיך לא יתמו וזרע עבדיך לפניך יכון : לפנים · מתחילה : כלבוש תחליפם · כאדם ההופך לבושו לפושטו : ואתה הוא · ואתה הוא העומד וקיים : ברכי נפשי · חמשה ברכי נפשי יש כאן כנגד חמשה עולמות ש שהאדם דר בהם כמו שאמרו רבותינו במסכת ברכו' גר במעי אמו יונק משדי אמו וכן כלם : תתחדש כנשר נעוריכי · כנשר הזה שמחדש כנפיו ונוצה משנה לשנה ויש מדרש אגדה על מין נשר שכשמזקין חוזר לנערותו : יודיע דרכיו · מודיע דרכיו למשה : זכור

לספר · הנה זאת עת הישועה · בהקבץ · כדרך ולעבדו שכם אחד · ענה · זה המשורר ידבר על לשון חסידים בגלות בארץ מרחקים בבא עת הישועה שימותו בדרך קודם שיגיעו אל ירושלם וידוע כי עינוי הדרך יקצר ימי האדם · אומר · זה יאמר כל אחד מן החסידים הרחוקים הבחורים כי ידוע כי הגוף שהוא מן העפר הוא כלי לנשמה העליונה שהוא משמי השמים ובהפרדה מעל הגוף תשוב למקומה וכן כתוב והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה וזה טעם אל תעלני וטעם בדור דורים אולי יעורר עליו רוח ממרום לעזרהו עד שלא ימות בחצי ימיו אולי יראה בטוב · לפנים · טעם שנותיך לשלמי עד רק אין כח בלשון רק לדבר כדרך בני אדם · וטעם לפנים כי אתה קדמון לפני הארץ שיסדתה והטעם שהוא מוכן לשמי השמים בראיות גמורות · ומעשה ידיך שמים · שהוא הקו הרוחב · המה · אמרו חכמי שקול הדעת כי משפט שמים וחוקותם יסורו והשם יחדש שמים חדשים וארץ חדשה והם נריכים לפרש דברי ירמיהו שכתב אם ימושו ה החוקים האלה ודברי דוד ויעמידם לעד ל לעולם חק נתן ולא יעבור ור' יהודה בן דוד המדקדק הראשון ש שהיה בארץ מערב אמר כי הכללי' שמורי' לעד לעולם והפרטים יאבדו והנכון כי זאת הארץ היא היבשה ו ומעשה ידיך שמי הוא הרקיע והם עומדים בכללם ואובדים ב בפרטיהם על כן אמר המה יאבדו כי הפרטי' אובדי' והכללי' שמורים וזה שיאמר כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה על ה הפרטים את היוצאים מן הכלל כי הם מ משתנים ואובדים רק הכללים שהם החוקים העמידם חק ולא יעבר והארץ לעולם עומדת · ואתה · הוא באמת ואין זולתך : ושנותיך לא יתמו · אין להם תכלית וקץ : בני · כדרך וחסד יי' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים : לדוד ברכי נפשי את יי' · היא הנשמה העליונה וכל קרבי יקרא הגוף שהוא ה הבשר ומלת ברכי משרתת אחרת וכן הוא ברכי נפשי את יי' וברכי כל קרבי את שם קדשו והנה הזכיר שם העצם שהוא הכבוד עם הנפש שהיא הכבוד כי הנשמה הוא כבוד הגוף כי אין הגוף נחשב למאומה רק בעבור הנשמה על כן הזכיר בגלוי שם העצם עם הנפש והשם עם הגוף כי כן כתו' וכל קרבי שהם מן הגוף את שם קדשו ולא הזכיר עם הקרבים שם העצם בגלוי רק בהעלם : ברכי · הזכיר הראשון שהיא חייבת לברכו בעבור כבודו והשני בעבור שהטיב לו כאשר הזכיר אל תשכחי כל גמוליו שגמלך או הזכיר פעמי' זמן אחר זמן ורגע אחר רגע : הסולח · הטעם כי בעבור עונו היה בן מות והשם הוכיחו בתחלואים ליסרו לטוב להכחש על עונו ויפדהו משחת וזה מפורש בדברי אליהוא · ויוד עוניכי כיוד ותחלואיכי נוסף דרך נחותי · הגואל · כמה פעמים היה מוכן למות וחשב בחליו שימות וטעם המעטרכי שנהלו בחליו לאט בחסד וברחמים : המשביע · הטעם כי הרופא הוא השם לבדו והוא המשביע לא על דעת אדם רופא שיאכל כך ולא יאכל כך וטעם המשביע כי משפט החולה לזהם חייתו לחם ונפ' עדיך פיך כמו עדיו לבלום ולפי דעתי כאשר הנפש כבוד לגוף כן היא כמו עדי והנה הטעם המשביע בטוב נפשך כנגד תשבע נפשי · וטעם תתחדש כנשר נעוריכי אמר רבי משה כי הוא חסר יוד כדרך ותעמי הרעות ותוכל ויש אומרים כי הנשר כל מה שיגדל ויבוא בימים תגדל עצמתו וכן הוא תתחדש בה עצמות הנעורים כנשר ויתכן היות מלת נעורים כמו נשים ובא תתחדש כדרך בנות צעדה עלי שור והזכיר נעורים בחליו כמו ישוב לימי עלומיו : עשה · זאת היא הברכה שידע באמונת הלב כי השם עושה צדקות הוא וצדיק בכל דרכיו וטעם זה בעבור שהזכיר התחלואים הזכיר השם בצדק ואמונה עמו והנה הזכיר כי יעשה דין צדק אם יעשת האדם דרך ישר והוכח במכאוב וזה הוא מי שהוא חייב לבוראו וכן ברואים לברואים כמו השם יעשה משפט על כן ומשפטים לכל עשוקים : יודיע · עתיד תחת עבר כדרך יעשו עגל בחורב והדרכים הם הנזכרים בפסוק ויעבור יי' על פניו : לבני ישראל עלילותיו · ביד משה : רחום · הזכיר מהשלש עשרה מדות מה שצריך לו על דבר תחלואיו כאשר עשה משה בעת תפלתו כי לא הזכיר רחום וחנון ולא יי' נוצר חסד לאלפים וכבר פירשתי הטעם במקומו ודוד הזכיר רחום וחנון ארך אפים ורב חסד והזכיר נוצר חסד לאלפים וזהו וחסד יי' מעולם ועד עולם על יראיו והזכיר נושא עון ופשע וחטאה וזהו לא כחטאינו ולא כעונותינו הרחיק ממנו את פשעינו וטעם רחום שיתכן עלילות לשמור עברו טרם בוא הרעה עליו חנון להושיעו בצעקו אליו וארך אפים להאריך לו ורב חסד שלא יפסיק חסדו : לא · יריב · עם החוטאים ולא יטור לשבים כי נוטר הוא לאויביו : לא · שתף דוד עמו אחרים כי עם הכל יעשה חסד והנה כעונותינו כנגד הסולח לכל עוניכי : כי · אין גובה למראה העינים יותר מגובה שמים ומזרח רחוק ממערב כפל הגובה והנה טעם חסדו פי' רב חסד :

כרחוק · טעם הרחיק כמה פעמים עשה כן בטובו אליו : כרחם · פי׳ רחום וחנון יי׳ וטעם על יראיו כמו ורחמתי את אשר ארחם : כי · יצרינו · תולדתינו וזה כולל לכל אשר הזכיר כי הוא נושא עון ופשע וחטאה ותחסר מלת לפניו וכן הוא זכור הוא לפניו · וטעם כי עפר אנחנו כי העצמות הם מוסדות הגוף והם קרות ויבשות כמתכונת העפר : אנוש · ועוד כי ימי אדם מעטים ודמה זמן הילדות לציץ : כי · רוח תעבור בציץ ותיבשנו וכאילו לא היה וככה האדם וטעם לא יכירנו כי המקומות יפרישו בין הפרטים כי אין גוף בלי מקום ולא יעכב שנים מקומות : וחסד · זהו שכר הצדיקים שהוא לנצח והזכיר בתורה לאוהביו שסם במעלה הגבוהה ואחר כן לשומרי מצותיו מיראה וככה פי׳ פה ליראיו והם שומרי בריתו רק זוכרי פקודיו הם האוהבים כי לעולם פיקודיו לפניהם ובלבם לא ישכחו רגע אחד : יי׳ · הטע׳ בעבור שהזכיר שחסד השם על יראיו מעולם ועד עולם בלי הפסק נתן ראיה לדבריו כי נכון הוא כי השם בלי שינוי וכסאו נכון בשמים שהם עומדי׳ ומלכותו בכל משלה בעליונים ובשפלים : ברכו · ובעבור שהזכיר השמים הזכיר הדרים בו והם המלאכים שאינם גוף כי על ידם תבא׳ הגזרו׳ מהשמים כדבר סנחריב ומשה אמ׳ וישלח מלאך פניו וישיעם ומלאך פניו הושיעם : גבוריכח · כי אין יכולת בנברא לעמוד מפניהם והמלאך שבא אל יעקב מצווה היה וטעם לשמוע בקול דברו כי אינם כבני אדם שיקוו מהשם שכר בעשותם דברו רק זה הוא שכרם ותענוגם ותפארתם לשמוע בקול דברו : ברכו · צבאיו · הם צבא השמים העליונים ומשרתיו הם השבעה שהם בשבעה מעונות : ברכו · כל מעשיו · הם המתכו׳ והצמחים וכל החיים כי הוא המושל בכם ואחר כן השלים כאשר החל ברכי נפשי את יי׳ :

ברכי נפשי את יי׳ · בדרך הסברא גם זה המזמור לדוד כי תחלתו וסופו שוה כראשון ובמזמור הזה יספר מעשה בראשית והחל מהאור כי הוא ההוה בתחלה ואחר השמים והארץ והדשאים והמאורות ודגי הים וחית השדה והאדם והברכה שתברך הנפש סוד הוא שתודה ותאמר לשם כי הוא גדול מאד על דרך ומרומם על כל ברכה ותהלה · וטעם הוד והדר לבשת רוב הודך והדרך ילאו עיני הנשמה החכמה לראות כבודך כאשר ימנע המלבוש לראות עצם הלובש ימוטה · הזכיר כי הנראה מתלבושו הוא האור והוא עוטה אותו כשלמה על דרך כבגד יעטה וזה האור הוא הנזכר במעשה בראשית הנבראה ביום הראשון : נוטה שמים כיריעה · ביום השני כדרך ויתחם כאהל לשבת : המקרה · כמו המים קרוהו : עליותיו · הם העבים והם בכדור הקביר · וטעם רכובו לרוכס · וטעם המהלך בעבור הגזרות היורדות בהם וישלחם אל המקומות · וטעם כנפי רוח במרוצה : עושה · רוחות · הם מלאכיו כדרך ורוח סערה עושה דברו · ומשרתיו האבן המורפת שריפה ממית והאש היורד מהשמים הברקים : יסד · הזכיר הרקיע והעבים והרוח ועתה הזכיר הארץ וטעם יסד כי היא מוצק בשמי השמים ומכוכה כפי תולדתה בבית השם על כן לא תמוט כי אין לה תנועה כי היא כולה קטנה כנגד השמים כנקודה בעגולה : תהום · עתה הזכיר הים תהום המקום העמוק כם כי בהראות היבשה היא מקוה המים וטעם על הרים יעמדו מים זה הדבר ידוע ונראה בלב כי ים מימי הים על הרים גבוהים גם על חומות שהיו בגויים · וטעם כלבוש כסיתו כי התהום הוא עומק הארץ והוא מכוסה במים כי חצי הארץ היא מגולה וההופך דברי אלהים חיים על מים יעמדו הרים תהפוכות בלבו : מגערתך · ספר גלי הים כבא עליהם רוח סערה גם הרעם יעשה מעשה גדול בים : יעלו הרים · וטעם אל מקום הוא שהזכיר אחריו :

גבול

כל ספרא מבני בר מן י״א כמבנו וסימ׳ ננתקה את מוסרתימו ונשליכה ממנו · עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל · יראי יי׳ הללוהו כל זרע יעקב · כי לא בזה ולא שקץ ענות עני · יראו מיי׳ כל הארץ · כל עצמותי תאמרנה יי׳ מי כמוך · כי לא אויב יחרפני ואשא · אך לאלהים דומיה נפשי · אך אל אלהים דומי נפשי · ויאהב קללה ותבואהו :

רשי

זכור כי עפר אנחנו · זכור הוא ולא שכח שאנחנו עפר ויודע שאנוש כחציר ימיו וגו׳ : רוח עברה בו · אם עברה חולי של מיתה : משלה · מושלת : ברכו יי׳ כל מעשיו · אשר הם בכל מקומות שממשלתו שם : עוטה אור · בקריע כשלמה : עושה מלאכיו רוחות : עושה את הרוחות שלוחיו : תהום כלבוש כסיתו · וזהו דוגמת האמור במקום אחר בשומי ענן לבושו וגו׳ תהום הוא הים : על הרים יעמדו · מי אוקיינוס גבוה מכל העולם שומד על ההרים וכן הוא אומר הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ אין שפיכה אלא מלמעלה למטה : מן גערתך ינוסון · כשאמרת יקוו המים ומהרו הקול יחפזון ונקוו אל מקום אשר יסדת להם :

גבול

כְּרְחֹק מִזְרָח מִמַּעֲרָב הִרְחִיק מִמֶּנּוּ
אֶת־פְּשָׁעֵינוּ׃ כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים
רִחַם יְהוָה עַל־יְרֵאָיו׃ כִּי־הוּא יָדַע
יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי־עָפָר אֲנָחְנוּ׃ אֱנוֹשׁ
כֶּחָצִיר יָמָיו כְּצִיץ הַשָּׂדֶה כֵּן יָצִיץ׃
כִּי רוּחַ עָבְרָה־בּוֹ וְאֵינֶנּוּ וְלֹא־יַכִּירֶנּוּ
עוֹד מְקוֹמוֹ׃ וְחֶסֶד יְהוָה מֵעוֹלָם
וְעַד־עוֹלָם עַל־יְרֵאָיו וְצִדְקָתוֹ לִבְנֵי
בָנִים׃ לְשֹׁמְרֵי בְרִיתוֹ וּלְזֹכְרֵי פִקֻּדָיו
לַעֲשׂוֹתָם׃ יְהוָה בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ
וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה׃ בָּרְכוּ יְהוָה
מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ
בְּקוֹל דְּבָרוֹ׃ בָּרְכוּ יְהוָה כָּל־צְבָאָיו
מְשָׁרְתָיו עֹשֵׂי רְצוֹנוֹ׃ בָּרְכוּ יְהוָה
כָּל־מַעֲשָׂיו בְּכָל־מְקֹמוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ
בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה׃ ק ד

בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה יְהוָה אֱלֹהַי
גָּדַלְתָּ מְּאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ׃ עֹטֶה
אוֹר כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה׃
הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׂם־עָבִים
רְכוּבוֹ הַמְהַלֵּךְ עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ׃ עֹשֶׂה
מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט׃
יָסַד־אֶרֶץ עַל־מְכוֹנֶיהָ בַּל־תִּמּוֹט
עוֹלָם וָעֶד׃ תְּהוֹם כַּלְּבוּשׁ כִּסִּיתוֹ עַל־
הָרִים יַעַמְדוּ־מָיִם׃ מִן־גַּעֲרָתְךָ
יְנוּסוּן מִן־קוֹל רַעַמְךָ יֵחָפֵזוּן׃
יַעֲלוּ הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת אֶל־מְקוֹם
זֶה יָסַדְתָּ לָהֶם׃

הֵיךְ דִּרְחִיק מַדִינְחָא מִן מַעַרְבָא
הַכְדֵין אַרְחִיק מִינָנָא יַת סוּרְחָנָנָא
׃ הֵיךְ דִּי רָחִים אַבָּא עַל בְּנַיָא
הַכְדֵין רְחִים יְיָ עַל דַחֲלוֹי׃ אֲרוּם
הוּא יָדַע יִצְרָנָא בִּישָׁא דְמַחְטֵי
יָתָנָא דְכִיר קֳדָמוֹי אֲרוּם מִן עַפְרָא
אֲנַחְנָא׃ בַּר נַשׁ הֵיךְ עִסְבָּא יוֹמֵיהּ
הֵיךְ נִיצָא דְחַקְלָא הַכְדֵין נִיץ׃
אֲרוּם זַעֲפָא תָּבַת בֵּיהּ וְלֵיתוֹי וְלָא
אִישְׁתְּמוֹדְעֵיהּ תּוּב אַתְרֵיהּ׃
וְחִיסְדָא דַיְיָ מִן עָלְמָא וְעַד עָלְמָא
דְאִיתֵי עַל דַחֲלוֹי וְצִדְקָתֵיהּ לִבְנֵי
בְנִין׃ לְנַטְרֵי קְיָימֵיהּ וּלְדַכְרֵי
פִּיקוּדוֹי לְמֶעְבַּדְהוֹן׃ יְיָ בִשְׁמֵי
מְרוֹמָא אַתְקִין כּוּרְסֵיהּ וּמַלְכוּתֵיהּ
בְּכוֹלָא שַׁלְטָא׃ בְּרִיכוּ שְׁמָא דַיְיָ
מַלְאָכוֹי דְמִתְגַבְּרִין בְּחֵילָא עָבְדֵי
מִילוּלֵיהּ לְמִשְׁמַע קַל מִילוּלֵיהּ׃
בְּרִיכוּ שְׁמָא דַיְיָ כָּל חֵילוֹי מְשׁוּמְשָׁנוֹי
דְעָבְדֵי רְעוּתֵיהּ׃ בְּרִיכוּ שְׁמָא דַיְיָ
כָּל עוֹבָדוֹי בְּכָל אֲתַר שׁוּלְטָנֵיהּ
בְּרִיכִי נַפְשָׁא יַת שְׁמָא דַיְיָ׃ בְּרִיכִי
נַפְשִׁי יַת שְׁמָא דַיְיָ אֱלָהִי אִיתְגַדַּלְתְּ
לַחֲדָא שִׁבְחָא וְשִׁבְהוֹרָא אַלְבֵּישְׁתְּ
׃ דְּמִיתְעַטֵּף נְהוֹרָא הֵיךְ סְדִינָא
דְּמָתַח שְׁמַיָּא הֵיךְ יְרִיעֲתָא׃ דִּמְטַלֵּל
הֵיךְ בֵּינְיָנָא דְכַשּׁוּרֵי בְמַיָּא אַכְדְּרוֹי
דְּשַׁוֵּי עַל עֲנָנִין קַלִּילִין הֵיךְ כַּנְפֵי
נִשְׁרָא׃ דַּעֲבַד אִזְגַדּוֹי כִּרְהוֹבִין
הֵיךְ רוּחָא שַׁמָּשׁוֹי תַּקִּיפִין דִּי בְאֶשָׁא
מְצַלְהֲבָא׃ דִּי מִיכַד אַרְעָא עַלוֹי
בְּסִיסַהּ דְּלָא תְזוּעַ לְעָלְמֵי עָלְמִין׃
תְּהוֹמָא כַּד בִּלְבוּשָׁא חֲפִיתָהּ
וּמְבַזְעִין עַל טוּרַיָא וְקָיְימִין מַיָּא׃ מִן מְזוֹפִיתָךְ יְעָרְקוּן לְמִיגַּד מִן קַל אַכְלָיְיתָךְ יִתְבַּהֲלוּן
לְמִשְׁפַּךְ׃ יִסְלְקוּן מִן תְּהוֹמָא לְטוּרַיָא וְנַחְתִין בְּבִקְעֲתָא לַאֲתַר דְּנָן דִּיסַּדְתָּא לְהוֹן׃

כרחוק מזרח ממערב · עושי ח׳ כתי׳ יוד וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל : ברכו יי׳ ח׳ וסימ׳ נמסר בשפטים ריש סימן ה׳ : קד נוטה הנוטה ה׳ מ״ל וסימ׳ הנוטה כדוק שמים · ותשכח יי׳ עשך · ודגני נוטה ידי על פלשתים · נוטה שמים כיריעה : עולם ועד ו׳ וסימ׳ יי׳ ימלך עולם ועד · כסאך אלהים עולם ועד · ואני כזית רענן · חיים שאל ממך · כי זה אלהים אלהינו · יסד ארץ על מכוניה :

גבול. הזכיר בל ישובון לאות כי בתחלה היתה הארץ מכוסה במים ובחפץ השם רחק הרוח ל המי׳ ונראתה היבשה אחר שנבראה האור שהיה עיקר כאשר פירשתי במעשה בראשית: המשלח. אחר שהזכיר הים וידוע כי האיד יעלה מהים והוא סבת הגשם וכן כתוב הקורא למי הים ותימי המטר יהיו המעיינים והם הנחלים: ישקו. המעיינים והנחלים והזכיר פראים דרך משל במדבר קדם ותחסר מלת בהם: ישברו פראים צמאם עליהם. בעבור המעיינים: ישכן. כל עוף כי מקום ביה אין חי בו: עפאים. יש אומרים ענפים והנכון בעיני כמו עלים ועפיה שפיר: יתנו קול. כמו נותן: משקה. הגשם שימטירו העבים: מפרי מעשיך. הם העננים: מצמיח. ועשב המוכן לעשות ממנו לחם וטעם לעבודת האדם כי כאשר ת תעבד האדמה תוציא צמח כנגד: ויין.

רשי

גבול שמתה להם. החול אשר סביב שפתו: עליהם עוף השמים ישכון. על המעיינות: מבין עפאים. ענפי אילנות וכן ועפיה שפיר: מצמיח חציר וגו׳. ויין אשר ישמח לבב אנוש גם אותו יוציא מן הארץ: ושמן. להצהיל בו פנים. ולחם אשר לבב אנוש יסעד: עצי ה׳. בגן עדן: צפרים יקננו. ישראל ישכנו שם יקננו לשון קן צפור: הרים הגבוהים. ברא ליעלים: מחסה. כל לשון מחסה לשון צל ומחבוא שאדם מתכסה שם מן הזרם ומן המטר אבריהא״ג בלע״ז: למועדים. לתכות בו זמנים ורגלים: שמש ידע מבואו. אבל ירח לא ידע מבואו פעמים שבא בארוכה פעמים שבא בקצרה: תשת חשך ויהי לילה. בכל יום אתה מחשיך ומעריב את השמש והוא לילה ובו תרמוש כל חיתו יער: תזרח השמש יאספון. במסתרים ונחבאים שם מפני אדם ואז כל אדם יצא לפעלו: קנייך. מקנה קניין שלך כמו קונה שמים וארץ הכל קנוי לך: רחב ידים. רחב מקום לריי״ם בלע״ז: לשחק בו. שלש שעות ביום כך אמרו רבותינו במסכת ע״ז וכך מפורש בספר איוב ה התשחק בו כצפור: תוסף רוחם. לשון כליון כמו ספו תמו: תשלח רוחך. בהחיות המתים: יתגו

ישקו ג׳ וסימ׳ כי מן הבאר ההיא. ולא ישקו אותם כוס תנחומים. ישקו כל חיתו שדי. אנ״ך: ישמח ז׳ וסימ׳ ויין ישמח לבב אנוש. בן חכם ישמח אב ובן כסיל. וחברו בן חכם ישמח אב וכסיל אדם. ויין ישמח חיים. מאור עינים ישמח לב. שמן וקטרת ישמח לב. איש אהב חכמה ישמח: ולבקש ד׳ וסימ׳ ויקם אדם לרדפך.

גבול שמת בל יעברון בל ישובון לכסות הארץ: המשלח מעינים בנחלים בין הרים יהלכון: ישקו כל חיתו שדי ישברו פראים צמאם: עליהם עוף השמים ישכון מבין עפאים יתנו קול: משקה הרים מעליותיו מפרי מעשיך תשבע הארץ: מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבדת האדם להוציא לחם מן הארץ: ויין ישמח לבב אנוש להצהיל פנים משמן ולחם לבב אנוש יסעד: ישבעו עצי יהוה ארזי לבנון אשר נטע: אשר שם צפרים יקננו חסידה ברושים ביתה: הרים הגבהים ליעלים סלעים מחסה לשפנים: עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו: תשת חשך ויהי לילה בו תרמש כל חיתו יער: הכפירים שאגים לטרף ולבקש מאל אכלם: תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון: יצא אדם לפעלו ולעבדתו עדי ערב: מה רבו מעשיך יהוה כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך: זה הים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר חיות קטנות עם גדלות: שם אניות יהלכון לויתן זה יצרת לשחק בו: כלם אליך ישברון לתת אכלם בעתו: תתן להם ילקטון תפתח ידך ישבעון טוב: תסתיר פניך יבהלון תסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון: תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה: יהי כבוד יהוה לעולם ישמח יהוה במעשיו:

תחום שויתא לגללי ימא דילא יעיברון דילא יתובון למחפי ארעא: די משלח מעייני בנהרותא ביני טוריא מהלכין: משקין כל חיות ברא יתברון ערודיא צהותהון: עילויהון צפרי שמיא ישרון מביני זאוויא יתנון קל זמר: דמשקי טוריא מן בית גנזי עילאי די לית מן עובדיך תשבע ארעא: דמרבי עסבא לבעירי וירקי לפולחנא דבר נשא למיפק לחמא מן ארעא: וחמרא דמחדי ליבא דבר נשא לאנהרא אפיא מן משחא ולחמא ליבא דבר נשא יסעד: שבעין אילניא דיברא יי ארזי ליבנן די נציב: די תמן ציפריא עבדין שרכפי ותא בראתי בית מדורה: טוריא רמיא ליעלי כיפי רוחצן לטפזיא: עבד סיהרא למימני ביה זימניא שמשא ידע עידן טמועיה: תשוי חשוך והוי ליליא ביה רחשין כל חיות ברא: בני אריוון אכלין למשכחא מזונא ולמבעי מן אלהא מיכלהון: תדנח שמשא מתכנשין ולבית מדורהון רביעין: יפוק בר נשא לעובדיה ולפולחניה עד עירובי רמשא: מה סגיעין הינון עובדך יי כולהון בחכמתא עבדתא מליא ארעא קניינך: דנן ימא רבא ופתאי תחומין תמן ריחשא ולית מניין חיותא זעירתא עם רברבתא: תמן אילפיא אזלן לויתן דין בריתא למגחך לצדקיא בסעודת בית מדוריה: כולהון עלך סבירן למיתן מזונהון בזימניה: תתן להון וכנשין תפתח אידך ושבעין טבא: ותסלק שכינתך מתבהלין תכנוש רוחהון ומתנגדין ולות עפרהון תייבין: תשלח רוח קודשך ומתבריין ותחדת אפי ארעא: יהי איקר יי לעלם יחדי יי בעובדוי:

והזכיר הלחם והיין כי שניהם חיי האדם ובעבור שהזכיר מעשה היין הזכיר מעשה הלח׳: להצהיל. לתקן להאיר: ישבעו. לאמר האל רבר הגשם משקה הרים. ישבעו עצי יי׳ הם הנותנים פרי ישבעו פעם אחרת ארזי לבנון שהם גדולים: אשר. הזכיר כי העצים הגבוהים כמו כוה לשפות: הרים. כמו שהם הרים כוח ליעלים והסלעים כמו מחסה: עשה. מפרשים רבים אמרו כי השם עשה הירח בעבור קביעות מועדי השם ואין זה מטעם המזמור רק יספר מעשה בראשית והזכיר השמש והירח ולא הכוכבים כי אלה שניהם הם המושלים וטע׳ להזכירם במקום הזה כי הם סבת הגשמים כפי תנועתם ומבט המשרתים עליהם וכפי תולדת המזלות שיהיו בהם ופי׳ עשה ירח למועדים כי אחר התחברו עם השמש מועדים ידועי׳ בסוף כל חדש יתחדש הירח ולא כן הכוכבי׳ וכפי תוספת אורו וחסרונו יתחדשו דברי׳ במתכות ובצמחים ובחיים וכפי נטות השמש בצפון או בדרו׳ יתחדשו שנויים בכל מקומות הישוב. יש אומרים כי השם לבדו ידע מבוא השמש אם איננו נכון כי ידוע הוא מבואו בראיות גמורות רק ספר ים ללבנה שנויים רבים באור ובתנועתיה ודרך אחד לשמש לזרוח ולשקוע ועת שקיעתה אז הוא חשך וזה הוא תשת חשך. ואז חייתו כושף: הכפירים.

ולבקש מאל אכלם. והלבו ישבי אחת. ולבקש מלפניו על עכח: ואין מספר ד׳ וסימ׳ נמסר בריש יואל ולקכן סימן קה: יהלכון ג׳ בקרי׳ וסימ׳ אשרי העם יודעי תרועה. המשלח מעינים. שם אניות יהלכון לויתן זה יצרת: ישברון ל׳: תשלח ה׳ בקריא וסימ׳ וברוב גאונך תהרס קמיך. שלח תשלח את האם ואת הבנים. ויאמר חזאל מדוע אדני בוכה. תשלח קציריה עד ים. תשלח רוחך יבראון. וחד ותשלח פארות: אדמה י״א בקריא וסימ׳ נמסר בספר יואל סימן ב׳:

הזכיר הגבור בבהמה: תזרח. יאספון. אחר התפרדם ויבואו: יצא אדם. להפך כי בלילה הוא ישן: מה רבו. כמשמעו רבים או מגזרת על כל רב ביתו וכולם לאות על חכמתך ונטעם מלאה הארץ קניניך כי אין בארץ מקו׳ רק זה. אחר שהזכיר הנבראי׳ בארץ הזכיר הנבראי׳ בים וטעם זה הנה הוא ידוע ונראה גדול בארך: ורחב ידים. מקומו רחב: שם. כי בעלי האניות יספרו לנו על חיות גדולות שראו בתוך הים: לויתן. שם לכלל גדול כמותו או הוא שם לכל מין ידוע ובו שב אל הים כי כל תרגו׳ מאכל לנו והוא איננו מאכל: כלם. שב אל חיות הארץ גם הים בעבור שהזכיר כי הלויתן משחק בו כי מאכלו מוכן אמר כי כולם ישברו אל השם או כל אחר בעבור שהוא צריך או שהוא מנהגו: תתן. תפתח ידך. לבדך: תסתיר. הטעם כאשר לא תפתח ידך כאלו סתרתם או איך רואה אותם אז יבהלון: תוסף. כמו תאמר סרך רוחו ונשמתו אליו יאסוף: ואל עפרם ישובון: כי העצמות הם בחיות הארץ וכם: תשלח. חכמי המחקר אומרים כי כל חי אחר מותו יקום וחכמי התושיה אומרים כי הכללים שמורים והפרטים אובדים ונטעם יבראון אחרים והמבין בו יבין דרך האמת: יהי כבוד ה׳. הם הנבראים כי בדברו נעמו. ונטעם ישמח על עמידת הכללים:

המביט׃ הטעם כי יהוה תולה ארץ והוא כופלה בכוחו והזכיר כי לא תמוט לעולם ואילו היה רוצה היתה רועדת וההרים שרופים ויש אומרים כי טעם ותרעד כל יושבי הארץ׃ אשירה׃ חייב אני להודות לשם העושה כל אלה הגבורות בעודי חי׃ יערב׃ ייטב׃ אנכי אשמח ביי׳׃ כנגד ישמח יי׳ במעשיו והטעם כי יתעמוד בשמחתו ויהיה כמו הכלל׃ יתמו׃ תפלת הנביא בעבור שלא יודו השם ולא יבינו פעולותיו או הזכיר זה בעבור שאמר אנכי אשמח ביי׳ ולא כן החטאים כי יתמו ויאבדו׃ עוד איננו׃ הטעם כפול׃ ברכי נפשי את יי׳׃ על חבור הרשעים וחתם לאמר למשכילים הללויה׃ הודו ליי׳ קראו בשמו׃ דבר דוד לישראל בבואם הארון כי כן כתוב והעד כי עם ישראל ידבר שאמר זרע אברהם׃

קה דרשוי׳ ג׳ וסימ׳ דרשוי׳ בהמצאו׃ דרשו יי׳ ועזו׃ וחברו דד״ה׃ בקשו׳ וסימ׳ נמסר בצפניה ריש סימן ב׳׃ לישחק ד׳ כנוי ליצחק וסימ׳ גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאס׃ ונשמו במות ישחק׃ ולא תטיף על בית ישחק׃ ושבועתו לישחק דס פרא׃ לאמר ט״רף בקריא׳ וסימ׳ לאמר לאסורים צאו׃ לאמר הן ישלח

רשי

יגע בהרים ויעשנו׃ כמו שמפורש בסיני והר סיני עשן כולו׃ בעודי׃ כמו בעורכי חי׃ יתמו חטאים׃ חוטאים׃ עלילותיו׃ מעלליו׃ התהללו בשם קדשו׃ התפארו בשעה שם קדשו שיש לכם פטרון כמוהו׃ התהללו פורוונטין וום בלע״ז׃ דבר צוה לאלף דור׃ התורה אשר צוה להודיעה בעולם לאחר אלף דור וראה שאין העולם מתקיים בלא תורה והעביר מהם תשע מאות ושבעים וארבעה דורות׃ ויש לפתור כפשוטו זכר לישראל את בריתו אשר צוה והבטיח לשמור להם לאלף דור כענין שומר הברית והחסד לאהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור׃ לאמר לך אתן את ארץ כנען וגו׳׃ הוא הברית אשר כרת להם׃ ויתהלכו מגוי אל גוי׃ אברהם גר בארץ פלשתים ובמצרים ובארץ כנען וכן יצחק וכן יעקב כלם גלו ממגורות לגרות׃ ויוכח עליהם מלכים׃ וינגע יי׳ את פרעה כי עצר עצר יי׳ בעד כל רחם לבית אבימלך׃ אל תגעו במשיחי׃ בגדולי כל משיחה לשון שררה וגדולה׃ ויקרא רעב׃ כדי להגלותם למצרי׳ מאליהן׃ שלח לפניהם איש וישלחני אלהים לפניכם ואיזה איש יוסף שנמכר׃ ברזל באה נפשו׃ הש״י הוא כבר אירי שרשרת עשויה לו תחת זקנו שלא ירכין פניו ש השרשרת מכהו שרשרת פירוש ספורי׃ עד עת בא דברו של הב״ה לקיים גזירתו שיתגלגל הדבר וירדו ישראל למצרים׃ אמרת יי׳ צרפתהו׃ בחנתהו ליוסף שנתנסה וכבש את יצרו באשת אדוניו ועליה נתייסר ונצרף ביסורין לתתו אל בית ס הסוהר׃ שלח מלך ויתירהו׃ שלח פרעה מלך מצרים שלוחיו ויתירהו שלח מושל עמים הוא פרעה ויפתחהו׃ לאסור שריו בנפשו׃ לשון אהבה הוא זה כמו ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד כשפתר החלום אהבוהו כלם׃

אר׳ אירי שרו כתיב זה היה פוטיפר׃ ויפר

יגע בהרים ויעשנו׃ אשירה ליהוה בחיי אזמרה

לאלהי בעודי׃ יערב עליו שיחי

אנכי אשמח ביהוה׃ יתמו חטאים

מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי

נפשי את יהוה הללויה׃ קה

הודו ליהוה קראו בשמו

הודיעו בעמים עלילותיו׃ שירו לו

זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו׃

התהללו בשם קדשו ישמח לב

מבקשי יהוה׃ דרשו יהוה ועזו

בקשו פניו תמיד׃ זכרו נפלאותיו

אשר עשה מפתיו ומשפטי פיו׃

זרע אברהם עבדו בני יעקב בחיריו

׃ הוא יהוה אלהינו בכל הארץ

משפטיו׃ זכר לעולם בריתו דבר

צוה לאלף דור׃ אשר כרת את

אברהם ושבועתו לישחק׃ ויעמידה

ליעקב לחק לישראל ברית עולם׃

לאמר לך אתן את ארץ כנען חבל

נחלתכם׃ בהיותם מתי מספר כמעט

וגרים בה׃ ויתהלכו מגוי אל גוי

ממלכה אל עם אחר׃ לא הניח

אדם לעשקם ויוכח עליהם מלכים

אל תגעו במשיחי ולנביאי אל

תרעו׃ ויקרא רעב על הארץ כל

מטה לחם שבר׃ שלח לפניהם איש

לעבד נמכר יוסף׃ ענו בכבל רגליו

ברזל באה נפשו׃ עד עת בא דברו

אמרת יהוה צרפתהו׃ שלח מלך

ויתירהו משל עמים ויפתחהו׃

שמו אדון לביתו ומשל בכל קנינו

׃ לאסר שריו בנפשו וזקניו יחכם׃

דמסתכל לארעא ומיתרגפא מקרב בטוריא ומסקין תננא׃ אשבח קדם יי׳ בחיי אזמר לאלהי בעוד איתי׃ יבסם קדמוי שותי אנא אחדי במימרא דיי׳׃ ישתצון חטאיא מן ארעא ורשיעיא תוב ליתיהון בריכי נפשי ית שמא דיי׳ הללויה׃ שבחו קדם יי׳ קרין בשמיה הודעון בעממיא עובדוי׃ שבחו קדמוי זמרו קדמוי מלילו בכל פרישותיה׃ שבחו בשום קודשיה יחדי לבהון דתבעי אולפן מן קדם יי׳׃ תבעו אולפנא דיי׳ ואוריתיה אקבילו אפוי תדירא׃ אדכרו פרישותיה די עבד תמהוי ודיני פומיה׃ זרעא דאברהם עבדיה בני יעקב בחירוי׃ הוא יי׳ אלהנא בכל ארעא כתיחין דינוי׃ דכיר לעלם קיימיה פתגם פקיד לאלפי דרין׃ די גזר עם אברהם וקיימיה ליצחק׃ וקיימנה ליעקב לגזירא לישראל קיים עלם׃ למימר לך אתן ית ארעא דכנען עדב אחסנתכון׃ כד הויתון עם דמיניין כזעירין ויתיבון בה׃ והליכו מן עמא לעמא ממלכותא לעמא אחורן׃ לא שבק אניש לטלומיהון ואוכח בגינהון מלכיא׃ לא תקרבון במשיחי ובנביאי לא תבאישון׃ ואכלי כפנא על ארעא כל סעיד לחמא תבר׃ שדר קדמיהון גבר חכים לעבדא אזדבן יוסף׃ עניאו בשושלתא ריגלוי שיר דפרזל עלת בנפשיה׃ עד עידן דאתא פתגמיה מימרא דיי׳ סנין יתיה׃ שדר מליך ושריה שולטן בעמיא ופתח ליה׃ שויה ריבון על ביתיה ושליט בכל קניניה׃ למיסר רברבנוי היך בנפשיה ומן סבוי אתחכם׃

ג׳ נע טא״ס · י׳ · ג׳ · ר׳ · י׳ · ג׳ תר תא׳ · נ׳ · ג׳ תר חס׳ · ח׳ · ט׳ ר״פ · ה׳ · ל׳ יתר וחד חס׳ · סימן · ג׳ · ג׳ · ד׳ · ב׳ בסיפ׳ מגבת שתים · תלו ח׳ · ר׳ חס׳ בכתו׳ ובשמואל׳ · ל׳ סימן · ל׳ · ר׳

את אשתו׃ לאמר לך אתן את ארץ כנען׃ וחברו דד״ה׃ מתי יעבור החדש׃ אל הבהנים׃ שובו נא איש מדרכו הרעה׃ לאמר לא כי ארץ מצרים׃ לאמר אלהים עזבו׃ לאמר לך אתן והוא חד מן כ״ג פסוקים דלית בהון לא אריך ולא זעיר וסי׳ בלשון ארמי לא תקטל עבדא דשם יהב להון חמיסר בתריסר והלת מלכין בארעא דכנענאה וביאורם נמסר בסדר נשא׃

ומעם קראו בשמו להורו דרך השם כמו אברה׳ ויקרא שם בשם יי׳ אל עולם׃ שירו׳ בפיכם׃ זמרו בכינור׃ שיחו לאחרים׃ התהללו׃ הטעם כי אין לשון שיקרא השם הנכבד בו רק כנגד מעשיו חוץ מישרא׳ על כן התהללו גם ישמח לב המבקשי׳ זה השם שלא ידעוהו׃ דרשו׳ ישרית אחר דרשו יי׳ ודרשו עזו כמו ויתן לשבי עזו והוא הארון והתפרם ועזו כמו בעוזו איכנו כגון והטעם כמו לשכנו תדרשו׃ זכרו׳ בלב׳ נפלאותיו הם מעשה שמים וארץ מופתיו במצרים משפטי פיו בסיני׃ זרע׳ אתם זרע אברהם והזכיר אברהם כאילו הוא האב הראשון שהחל לקבל מצות השם גם הזכיר יעקב כי הוא אבינו לבדו ולא ישתתף עמנו אחר כבתו׳ הלא אלהי ישראל אבינו׃ הוא׳ יש לנו להתהלל כי אלהינו הוא לעולם הוא עומר הוא שופט כל הארץ׃ זכר׳ אמר זכר כנגד זכרו וזאת הברית היא ברית בין הבתרים וטעם זכר שלא תשכח׃ דבר צוה׳ כמו גזר כמו א״ה לא צוה וטעם לאלף דור כי שם ישראל לא יכרת ועוד יירש ארץ כנען לעולם׃ אשר׳ הנה פי׳ אמר ליצחק והקימותי את השבועה׃ לאמר׳ לכל אחד׃ לך אתן׳ בדבור׳ ולזרעך במעשה׃ בהיותם׳ ידבר על האבות כי מספר בניהם היה מעט גרים ותושבים בארץ׃ ויתהלכו׳ כאברהם במצרי׳ ולארץ פלשתי׳ גם יצחק לפלשתים ויעקב למצרים׃ לא׳ וטעם ויוכח בדבר

ליצחק ד׳ כנוי ליצחק · ארץ כנען כ״ג פסו׳ לית בהון לא אריך ולא זעיר · סרוס למדרש

אבימלך גם נכון שהוכיח אחרים ולא הזכיר הכתו׳׃ אל׳ זאת היא התוכחה וקראם משיחי כמו נשיאי אולי כן היה אברהם נביא השב אשת האיש כי נביא הוא וברכת יצחק ליעקב בנבואה כברכת משה׃ ויקרא׳ כמו צוה הגזרות שנגזר הכל הם בקריאה׃ על הארץ׳ ארץ כנען׃ שלח לפניהם׳ לפני יעקב ובניו שהזכיר למעלה׃ ולמ״ד לעבד בעבור ויש אומרים כי פוטיפר עבד היה׃ ענו׳ לא הזכיר הפועלים וזה בהיותו בבית הסהר׃ כבלו׳ משל בעבור עצמו ותחסר בי״ת בברזל באה נפשו׃ עד׳ דרך צחות בשירים עד עת בא דברו והטעם שבא דבר החלום כאשר פתר כמו כי יבא דברך׃ וטעם אמרת יי׳ צרפתהו שהשם שם בפיו פתרון האמת על כן יבא פתרונו צרוף בלי סיג והנה הה״א והוי״ו במלת צרפתהו שבא ל׳ דבר יוסף׃ ולא כיעת בא דבר יוסף לפני השם אז אמרתו צרפתהו והיא הגזרה שנגזר׃ שלח׳ ישרת אחר טעם שלח גזר׳ מלך׃ הוא מלך מצרים ויפתחהו מהכבל׃ שמו׳ וכן אמר ולאדון לכל ביתו והנה הזכיר אדון נגד לעבד נמכר יוסף׃ לאסור׳ אחר היותו אסור הגיע למעלה גדולה לאסור שרי פרעה בלא עצת פרעה כי אם בעצת נפשו׃ וזקניו׳ שזקני פרעה שבו כתלמידים לפניו׃ יחכם כמו ומשוך המסים יחכמנו ילמדם חכמה נעלמה מהם׃

ויבא

ויבא׳ ודבר יוסף היתה סבה סיבות ישראל במצרים ׃ ויפר. שב אל שלח מלאך והמלה מהבנין הכבד הנוסף. ויעצימהו יותר מצריו הם המצרים ׃ הפך. להתנכל. כמו יתנכלו אותו כי בקשו להאביד זכרם ׃ שלח משה. שהוא העיקר שאהרן היה לו לפה כדרך ומשה ואהרן עמו ׃ אותותיו. שב אל השם ׃ שלח. אולי ישאל השואל אם לחשך מקרה איך יהיה שליח אולי יעיר זה השואל משכתו ויראה כן יהיה דברי אשר יצא מפי אשר שלחתיו. ויחשך ארץ חם הכתו׳ למעלה ׃ ולא מרו׳ שב אל משה ואהרן או אל אותותיו והזכיר מכת חשך כי בעבורה נתן פרעה רשות ללכת לעבוד השם ואחר כן שב להזכיר המכות והחל מהראשונה ׃ הפך. לא הזכיר דבר התנינים כי לא היתה מכה ׃ שרץ. פועל יוצא כמו ישרצו המים כי מצאנו ארץ לשון זכר כמו כעתם ארץ ׃ אמר ויבא׳ מעצמו והזכיר מכת ערוב לפני הכנים כי קשה היתה ׃ נתן. ולא הזכיר הדבר והשחין כי לא בקש פרעה ממשה להסיר המכה ואם להכות כנגד ותהלך אש א ארצה ותחבר אות ב״ת אם כלהכות או יהיה אם סמוך פעם אם ופעם אם להכות כדרך חרבות צורים אף תשיב צור חרבו ׃ ויך. הזכיר הנכבד מכל פרי העץ שיוכל אדם לחיות בלא לחם אם יאכלם ׃ אמר. גזרה והזכיר ילק אולי הוא הקשה במיני הארבה ׃ ויאכל. פרי אדמתם. פרי העץ אשר הותיר הברד ׃ ויך. במצרים לבדם כי נמלטו בכורי ישראל ׃ ראשית אונים. הבנים הגדולים בתחלה ויוציאם. הם היוצאים כי יסתפק לשומע על כן לא חשב לפרש ישראל והנה שב למלת ישראל גר בארץ חם. ויוציאם ואין בשבטיו כושל כי מודרך כמו והמכשלה הזאת ויתכן היותו כמשמעו וטעם בשבטיו אע״פ שהם רבים ׃ שמח׳ טעם פחדם שאמרו כולנו מתים ׃ פרש. יטוב למלת כל בכור בעבור שהזכיר על ה האש להאיר לילה ל לאות כי למסך יומם ׃ שאל. ישראל. ויבא השם שליו להם. ולחם שמים הוא המן ׃ פתח. מים. ימרת טעם שית כמו והנבואה עודד הנביא וכן הוא הלכו בציות לשון רבים מן ציה מי נהר ׃ כי. הזכיר הטובות שעשה עם ישר׳ שהוציאם בכסף וזהב וכלכלם ב במדבר עד שבאו אל הארץ וכל זה בעבור בריתו שהחל כאשר החל זכר לעולם בריתו והזכיר אברהם לבדו כי עמו היתה באמת ׃ ויוציא. הטעם בעבור היות מצרים מתאבלים על בכוריהם ׃ ויתן. כי השם קיים בריתו על שדית לאומים. ואמ׳ ועמל לאומים בתים זיתים כרמים ׃ בעבור. כי כן כתו׳ לאברהם על זרעו והייתי להם לאלהים ובעבור אלה הטובות שעשה השם עם אבותיכם הללו אתם הבנים ׃ הללויה. מי ימלל. לא הזכיר שם המשורר והוא אומר למשכילים הללו את השם והודוהו על כמה חסדים שעשה עם אבותינו ׃ מי ׃ הטעם הודו לשם אע״פ שאין יכולת באדם להלל גבורותיו ולהשמיע כל תהלתו רק קצתה ׃ אשרי. הטעם כי שומרי משפט הם מהללים קצה גבורתו והזכיר גבורות השם בעבור גבורותיו בים סוף ועשם להזכיר משפט בעבור עונות ישראל והשם שפטם כמעשיהם ׃ זכרני. זה המשורר יתפלל אל השם אולי יראה עת הישועה כאשר תרצה עמך ותבא עת ישועתך ׃ לראות

אתותיו ג׳ וסימ׳ ואת אתתיו ואת מעשיו. אשר שם במצרים אתתיו. שמו בם דברי אתותיו. אוריתא אתתיו כתיב ושארא אתותיו ׃ שלח חשך ב׳ פסו׳ מטע׳ בטעם בכ׳ חד חטף וחד געיא וסימ׳ שלח מלך ויתירהו. שלח חשך. וסימ׳ בלשון תרגום שלוחי דמלכא זריזין שלוחי דחשוכא מתינין ׃ ואין מספר ד׳ וסימ׳ כי גוי עלה על

וַיָּבֹא יִשְׂרָאֵל מִצְרָיִם וְיַעֲקֹב גָּר (י״ד)
בְּאֶרֶץ חָם ׃ וַיֶּפֶר אֶת עַמּוֹ מְאֹד (ל׳)
וַיַּעֲצִמֵהוּ מִצָּרָיו ׃ הָפַךְ לִבָּם לִשְׂנֹא (ל׳ וחס׳)
עַמּוֹ לְהִתְנַכֵּל בַּעֲבָדָיו ׃ שָׁלַח מֹשֶׁה (ל׳)
עַבְדּוֹ אַהֲרֹן אֲשֶׁר בָּחַר בּוֹ ׃ שָׂמוּ בָם
דִּבְרֵי אֹתוֹתָיו וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ חָם ׃ (ג׳)
שָׁלַח חֹשֶׁךְ וַיַּחְשִׁךְ וְלֹא מָרוּ אֶת (ל׳ וחס׳)
דְּבָרָיו ׃ הָפַךְ אֶת מֵימֵיהֶם לְדָם וַיָּמֶת (דברי׳ ה׳ וכו׳ ק׳ אכלים)
אֶת דְּגָתָם ׃ שָׁרַץ אַרְצָם צְפַרְדְּעִים (דואג לגדליה יקטל כוכיא)
בְּחַדְרֵי מַלְכֵיהֶם ׃ אָמַר וַיָּבֹא עָרֹב
כִּנִּים בְּכָל גְּבוּלָם ׃ נָתַן גִּשְׁמֵיהֶם
בָּרָד אֵשׁ לֶהָבוֹת בְּאַרְצָם ׃ וַיַּךְ גַּפְנָם
וּתְאֵנָתָם וַיְשַׁבֵּר עֵץ גְּבוּלָם ׃ אָמַר
וַיָּבֹא אַרְבֶּה וְיֶלֶק וְאֵין מִסְפָּר ׃ וַיֹּאכַל (ד׳)
כָּל עֵשֶׂב בְּאַרְצָם וַיֹּאכַל פְּרִי אַדְמָתָם
׃ וַיַּךְ כָּל בְּכוֹר בְּאַרְצָם רֵאשִׁית לְכָל (כ״ח)
אוֹנָם ׃ וַיּוֹצִיאֵם בְּכֶסֶף וְזָהָב וְאֵין (ט״ו רפין)
בִּשְׁבָטָיו כּוֹשֵׁל ׃ שָׂמַח מִצְרַיִם (ג׳)
בְּצֵאתָם כִּי נָפַל פַּחְדָּם עֲלֵיהֶם ׃
פָּרַשׂ עָנָן לְמָסָךְ וְאֵשׁ לְהָאִיר לָיְלָה ׃ (ל׳ ויתר למסך)
שָׁאַל וַיָּבֵא שְׂלָו וְלֶחֶם שָׁמַיִם יַשְׂבִּיעֵם (כ״ת׳ סליו ק׳)
׃ פָּתַח צוּר וַיָּזוּבוּ מָיִם הָלְכוּ בַּצִּיּוֹת (ד׳ ל׳)
נָהָר ׃ כִּי זָכַר אֶת דְּבַר קָדְשׁוֹ אֶת
אַבְרָהָם עַבְדּוֹ ׃ וַיּוֹצִא עַמּוֹ בְשָׂשׂוֹן (ד׳ וכו׳ נכב ברא דמלכא אבנא בחדוא)
בְּרִנָּה אֶת בְּחִירָיו ׃ וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת
גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ ׃ בַּעֲבוּר
יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְצֹרוּ הַלְלוּ יָהּ (ל׳)
׃ קו הַלְלוּ יָהּ הוֹדוּ
לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ ׃
מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְהוָה יַשְׁמִיעַ כָּל (ל׳ ב׳ מל וחין ערכו)
תְּהִלָּתוֹ ׃ אַשְׁרֵי שֹׁמְרֵי מִשְׁפָּט עֹשֵׂה
צְדָקָה בְכָל עֵת ׃ זָכְרֵנִי יְהוָה בִּרְצוֹן
עַמֶּךָ פָּקְדֵנִי בִּישׁוּעָתֶךָ ׃

ואתא ישראל למצרים ויעקב דר בארעא דחם ׃ ואפיש ית עמיה לחדא ואתקפיה מן מעיקוי ׃ אתהפיך לבהון למסני עמיה לחשבא בישן על עבדוי ׃ שלח משה עבדיה אהרן דאתרעי ביה ׃ שוו בהון פתגמי אתוותיה ותמהוי בארעא דחם ׃ שדר חשוכא וחשיכינון ולא סריבו על פתגמיה ׃ הפך לאדמא מימיהון וקטיל כל נוניהון ׃ רחיש ארעהון עורדעניא בקטוני מלכיהון ׃ אמר ואיתי עירבוין קלמתא בכל תחומהון ׃ יהב מטריהון ברדא אשא מצלהבא בארעהון ׃ ומחא גופניהון ותיניהון ותבר אילני תחומהון ׃ אמר ואיתי גובאי ורשונא לית מניין ׃ וגמר כל עסבא בארעהון ואכל פירי א ארעהון ׃ ומחא כל בוכרא במצרים שירוי לכל תוקפיהון ׃ ואפקינון בסימא ובדהבא ולא איתדרנו עם מצראי למתקלא ׃ חדון מצראי במיפקהון ארום נפל דחולהון עליהון ׃ פרסיה לעננֵי היך וילתא ואשתא לאנהרא בליליא ׃ שאילו בסרא ואיתי פיסיונין ולחמא דשמיא ישביעינון ׃ פתח טינרא ודאיבו מיא הליכו בצהוותא היך נהרא ׃ ארום דכיר ית ממלל קודשיה די עם א אברהם עבדיה ׃ ואפיק עמיה בחדוה בתושבחתא ית בחירוי ׃ ויהב להון ארעת עממין וליעות אומיא ירתון ׃ מן בגלל דיטרון קיימוי ואורייתיה ינטרון הללויה ׃ הללויה אודו קדם יי ארום טב ארום לעלם טוביה ׃ מן ייכול למללא גבורתא דיי ירשי לאשמעא ל לכולהון תושבחתיה ׃ טוביהון דנטרי דינא עבדי צדקתא בכל עידן ׃ דכר יתי יי ברעוא טבא עם עמך אדכר לי בפורקנך ׃

רשי

ויפר. הבה את עמו הפרה והרבה אותם ׃ ולא מרו את דברו. המכות שצוה עליה׳ באו במכותיו ולא שינו את דברו ׃ שרץ ארצם צפרדעי׳. אר״ יוחנן בכל מקום שהיו רוכבי׳ מים היו רובצים צפרדעים ׃ שאל ויבא שליו. שאל ישראל בשר ויבא לו הקב״ה שלוים ׃ הלכו בציות נהר. הלכו נהרות מן הבאר בארץ ציה ׃ כי זכר׳ הקב״ה את דבר קדשו אשר עם אברהם עבדו שהבטיחו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ודור רביעי ישובו הנה ׃ ברצון עמך. בהרצותך לעמך ׃ וימרו

ארצי. באלף ומאתים רכב דה״ה. זה הים גדול ורחב. אמר ויבא ארבה ׃ שמח ג׳ וסימ׳ וגם דוד המלך שמח שמחה. לכן שמח לבי ויגל כבודי. שמח מצרים בצאתם ׃ ויוציא ד׳ וחס׳ יו״ד וסימ׳ ואתכם לקח יי׳ ויוצא אתכ׳. ויוצא את בן המלך דמלכ׳. ויוצא נוזלי׳ מסלע. ויוצא עמו בששון. וסימ׳ בלשון ארמי נסב ברא דמלכ׳ אבנא בחדוא ׃ קו גבורו׳ ב׳ מל וסימ׳ דבר גבורות וחין ערכו. מי ימלל גבורות יי׳ ישמיע קול תהלתו ׃ פקדני ל׳ ׃

לראות בטובת בחיריך · כאשר יראוהם ׃ חטאנו · והנה תחלת תשובת זה המזמור שהוא מודה חטאתו וחטאת עמו ועל כן חטאנו עם אבותינו כדרך והתודו את עונם והרשענו כנגד פשעינו ופעול העוינו חסר דרכינו או נפשנו והרשענו כן אולי הוא פועל עומד ׃ אבותינו · לא השכילו כפלאותיך · האותות והמופתי׳ שעשית במצרים · רוב חסדיך עם ישראל במכת ערוב ודבר וברד וחשך ומכת בכורים ׃ וימרו על ים · שאמרו הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים או מאין לעבור הים ׃ ויושיעם · כי שמו נקרא עליהם אלהי העברים ׃ ויגער · דימה רוח קדים לגערה ׃ בתהומות · מקומות שפלים · כמדבר · אשר אין שם מים כי היו להם חומה ׃ ויושעם · טוהא׳ הוא פרעה ׃

רשי

ויימרו על ים · היו מקטני אמנה אמרו כשם שאנו עולין מכאן מצד זה אף המצריים עולי׳ מצד אחר ויבואו אחרינו עד שרמז הקב״ה לים והקיאם ליבשה אז וירא ישר׳ את מצרים מת לפיכך ויאמינו ביי׳ אבל מתחילה לא האמינו מצאתי ויוליכם בתהומות כמדבר ים סוף היה במדבר דכתי׳ סגר עליה׳ המדבר וגו׳ דרך שלשת ימים וגו׳ ׃ לא חכו לעצתו · לא קוו לו ׃ ויתאוו תאוה · מי יאכילנו בשר ׃ וישלח רזון בנפשם · ואף יי׳ חרה בעם ׃ ויקנאו למשה · במדבר הכעיסוהו כמו קנאוני בלא אל מב׳ תפתח ארץ וגו׳ כראה שאין כבוד לבני קרח שלה זכיר אביהם שלה הקלקלה בדתן ואבירם ׃ ותבער אש · ואכל את מקריבי הקטרת ׃ אוכל עשב · אין לך מתועב ומשוקץ מן השור בשעה שהוא אוכל עשב שהוא מוציא פרש רבה והוא מלוכלך בה · ס״א רירו ׃ וימאסו בארץ חמדה · בשילוח מרגלי׳ והוציאו דבה על הארץ ׃ וישא ידו · בשבועה ׃ ולהפיל זרעם בגוים · אותה שעה נגזר עליהם חורבן הבית שהרי ליל תשעה באב בכו ואמר הקב״ה הם בכו בכייה של חנם ואני אקבע להם בכייה לדורות ׃ כי המרו · משה ואהרן את רוחו · בשמעו נא המורים ׃ ויבטא בשפתיו · שבועה לכן לא תביאו את הקהל הזה וגו׳ ׃

לא

בטובת בחירך ל׳ דסביבי · גויך ל׳ · לגויים ל׳ · והגוים ל׳ · העוינו והרשענו ל׳ דסמי׳ ׃ ויושיעם ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ ויושיעם ביד ירבעם בן יואש · את עתניאל בן קנז ויושיעם למען שמו · ויושיעם מיד שונא · דעתניאל חס׳ ׃ בהרוג׳ וסימ׳ בלשון ארמי אנשון לוויא כניהון · וביאורם בהרו בניך מהרסיך · ולא מורו

לראות בטובת בחיריך לשמח   ל׳ · ל׳
בשמחת גויך להתהלל עם נחלתך   ל׳
׃ חטאנו עם אבותינו העוינו   ל׳ ומלא
הרשענו ׃ אבותינו במצרים לא
השכילו נפלאותיך לא זכרו את
רב חסדיך וימרו על ים בים סוף ׃
ויושיעם למען שמו להודיע את   ד׳ חד חס׳
גבורתו ׃ ויגער בים סוף ויחרב   ל׳
ויוליכם בתהמות כמדבר ׃ ויושיעם   ו׳ · ל׳
מיד שונא ויגאלם מיד אויב ׃ ויכסו
מים צריהם אחד מהם לא נותר ׃   ל׳
ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו ׃   נ׳
מהרו שכחו מעשיו לא חכו לעצתו ׃   נ׳ וכו׳ אלפין לוויא כניהון
ויתאוו תאוה במדבר וינסו אל
בישימון ׃ ויתן להם שאלתם וישלח   ל׳
רזון בנפשם ׃ ויקנאו למשה במחנה
לאהרן קדוש יהוה ׃ תפתח ארץ   נ׳
ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם ׃
ותבער אש בעדתם להבה תלהט
רשעים ׃ יעשו עגל בחרב וישתחוו
למסכה ׃ וימירו את כבודם בתבנית   ב׳ אוחרו׳ למסכה ·
שור אכל עשב ׃ שכחו אל מושיעם
עשה גדלות במצרים ׃ נפלאות   ל׳ סגול
בארץ חם נוראות על ים סוף ׃
ויאמר להשמידם לולי משה בחירו
עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו   ל׳
מהשחית ׃ וימאסו בארץ חמדה לא
האמינו לדברו ׃ וירגנו באהליהם   ל׳
לא שמעו בקול יהוה ׃ וישא ידו   ה׳ חס׳ את
להם להפיל אותם במדבר ׃ ולהפיל   ל׳ · ד׳ מל׳ בכתו׳ · ל׳
זרעם בגוים ולזרותם בארצות ׃   ל׳
ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי
מתים ׃ ויכעיסו במעלליהם ותפרץ   ל׳ ומלא
בם מגפה ׃ ויעמד פינחס ויפלל   ל׳
ותעצר המגפה ׃ ותחשב לו לצדקה   ר׳
לדר ודר עד עולם ׃ ויקציפו על מי   ל׳ · ל׳
מריבה וירע למשה בעבורם ׃ כי   י״ו
המרו את רוחו ויבטא בשפתיו ׃   ל׳

למחמי בטובת בחיריך למחדי
בחדות עמך לאשתבחא עם
אחסנתך ׃ חבנא עם אבהתנא
עותנא ארשענא ׃ אבהתנא
במצרים לא אשכילו פרישותך
לא דכרו ית סוגעי טובך וסריבו
על מימרך על ימא בימא דסוף ׃
ופרקינון בגלל שמיה לאודעא
ית גבורתיה ׃ ונזף בימא דסוף
ואתנגיב והליכינון בתהומיא היך
במדברא ׃ ופרקינון מיד סנאה
ופרק יתהון מן יד בעלי דבבא ׃
וחפון מיא מעיקיהון חד מנהון
לא אשתאר ׃ והימינו בשום
מימריה שבחו תושבחתיה ׃
סרהיבו אתנשיאו עובדוי לא
אסתכלו למלכתיה ׃ ושיילו
שאלתא במדברא ונסיאו אלהא
באתר צדו ׃ ויהב להון שילותהון
ושדר פתרנותא בנפשהון ׃
וטננו למשה במשריתא לאהרן
קדישא דיי ׃ אתפתחת ארעא
ובלעת דתן וחפת על סיעת אב
אבירם ׃ ודלקת אישתא בסיעתהון
להבותא תשלהיב רשיעיא ׃
עבדו עגלא בחורב וסגידו למתכא
׃ ופרגון ית איקר ריבוניהון
בדמות תור דאכיל עסבא ומזדהם
׃ אתנשיאו אלהא פרקהון דעבד
רברבן במצרים ׃ פרישן בארעא
דחם דחילן על ימא דסוף ׃
ואמר במימריה לשיצייותהון
אילמלי משה בחיריה דקם ואתקף
בצלו קדמוי לאתבא חמתיה
מלחבלא ׃ ואתרחיקת נפשהון
בארעא ריגגא לא המינו בפתגמי
׃ ואתרעמו במשכנהון לא קבילו
במימרא דיי ׃ וארים ידיה
בשבועה מטולהון למרמי יתהון
קטילין במדברא ׃ ולאגלאה
זרעהון בעממיא ולבדרותהון
בארעתא ׃ ואדביקו בטעות פעור
ואכלו נכסי מיתיא ׃ וארגיזו
קדמוי בעובדיהון ותקפת בהון
מותנא ׃ וקם פינחס וצלי
ואתכליית מותנא ׃ ואתחשבת ליה לזכו לדר ודר עד עלמא ׃ וארגיזו על מי מצותא
ובאיש למשה בגלליהון ׃ ארום סריבו על רוח קודשיה ופריש בסיפוותיה ׃

ויכסו · צריהם · פרעה וחילו וכן כתו׳ ונער פרעה וחילו ׃ ויאמינו · ויאמינו ביי׳ ׃ ישירו · אז ישיר משה ׃ מהרו · טעם לא חכו כי עצת השם היתה טובה להם שלא יאכלו בשר תאוה ׃ ויתאוו · וינסו אל · בעבור היותם בארץ שממה מאין יבוא הבשר ׃ ויתן · רזון · מות המתאוים ׃ ויקנאו · זה שאמרו למשה כי תשתרר עלינו · לאהרן בעבור הלוים בקר וידע יי׳ את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו על כן קראו קדוש יי׳ ׃ תפתח · על דרך זמן עומד · עדת אבירים הם ונשיהם וטפם והאדם אשר לקרח ותבער קרח ועדתו · והקשה מכל זה יעשו · טעם בחורב במקום ששמעו קול השם ׃ וימירו · כבודם · כינוי לכבוד השם כדרך כי כאין כאשת והכינוי כנגד דוד ה המלך דרך מוסר ולא אמר לו כי כאין כאשת השם ילעגו למו · וטעם אוכל עשב דרך בזיון וקלון ׃ שכחו · מושיעם · בים סוף כי הזמן היה קרוב לצאתם מ ממצרי׳ על כן כפלאות בארץ חם ׃ ויאמר · זה הוא הרף ממני ׃ וימאסו · בנוסעם מחורב וכאמ׳ להם עלה רש והם לא האמינו ׃ וירגנו · כמעשה כרגן ׃ וישא · שבועה כדרך בני אדם שישא ידו אל השמים ולהפיל אם יהיו כמוהם מורדים ככתוב בברית השני שכרת משה עם הבני ׃ ויצמדו · מגזרת צמיד בעבור הכמים ׃ זבחי מתים ׃ לזבחי אלהיהם ׃ ויכעיסו · ותפרץ · שמת חזי שבט שמעון והעד ב במספרו ונשיאו כי הכמים במקום אחר באו ׃ ויעמד · ויפלל · עשה דין כמו עון פלילי ׃ ותחשב · טעם לצדקה והיתה לו ו ולזרעו אחריו ברית

מסרה

הלוים דד״ה׳ בהרו שכחו מעשיו לא חכו לעצתו ׃ תפתח ארץ ב׳ וסימ׳ הפתח ארץ ויפרו ישע · הפתח ארץ ותבלע דתן ׃ כבודם חד מן י״ח מלין בקריאה הקון סופרים וסימ׳ ואכרה׳ עודנו עומד לפני יי׳ · ואל אראה ברעתי · ואכל חצי בשרו · בעון אשר ידעתי כי מקללים להם בניו · אולי יראה בעני · איש לאהליו ישראל · והגם שולחים את הזמור׳ אל אפם · אלהי קדשי ולא נמות · ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו · כי הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו · ועמי המיר כבודו · ואהיה עלי למשא · כבודם בקלון אמיר · וירשיעו את איוב · ותשוח עלי נפשי · וימירו את כבודם בתבנית שור ׃

כהנת עולם ׃ ויקציפו · מי מריבת קדש · וירע למשה · כאשר אמר גם בי התאנף ׃ כי המרו את רוחו · שב אל השם כמו והמה מרו ועצבו את רוח קדשו · וטעם ויבטא על השם שגזר על משה שלא יכנס לארץ ושגגה היתה ממשה בעבור כעסו כאשר פירשתי במקומו ויתכן היות רוחו רוח משה והוא בטא שאמר לישראל מורים ושכח לדבר והכה והיה ראוי שלא יצא הדבר מפיו עד שישאלו מצות השם ׃

לא· אמר אמר יי׳ להם· להשמידם: ויתערבו· עד למדו אותם והוא הזהירם: ויעבדו· קראם עצבים דרך קלון: ויזבחו לשדים· כמו מחשבתם כמו חנניה הנביא ויא׳ לשדים שיסודו הדעת כמו יסוד בהרים: וישפכו· מרוב אהבתם לעצבי כנען שדם בניהם ובנותיהם שפכו להם: ויטמאו· כי קדושים היו: ויחר· ויתעב כי הם זנו, ויתנם· בימי השופטים: וילחצום· ויכנעו· הטעם כפול או ויכנעו על דרך או אז יכנעו על כן אחריו: פעמים· ובמה ימרו אחר שכנעו והוא הצילם· וימוכו כמו ומך אחיך בעבור המס: וירא· את רנתם· בעקתמו ותעבור הרנה: ויזכור· ברית אברה׳ והנכון בעיני ברית סיני כי שם כתוב וזכרתי להם ברית ראשונים והם היוצאים ממצרים וכן כתו׳ אשר הוצאתי אות׳ וקראם ראשוני׳ כי הם אבותינו ה הראשונים שקבלו ה התורה בהר סיני כי כבר הזכיר בפרשה ברית שלשת האבות· וינחם דרך משל: ויתן· זה פי׳ ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות הטעם בארץ לא להם· הושיענו· אמר אחד מחכמי ספרד׳ כי זה המזמור היה בימי השופטים לפני מלך מלך לבני יש׳ על כן הוא או׳ וקבצנו מן הגוים וחכם אחר אמר כי זה המזמור היה בבבל והנכון בעיני כי זה המזמור דבר ברוח הקד׳ והוא מדבר על לשון בני ב גלותינו הושיענו כאש׳ דבר ישעיהו על לשון המתפללים למה ת תתענו יי׳ מדרכיך: ברוך· דברי המשורר בנבואה כי תפלת ה הושיענו שמע השם ו וברכו על ישועת ישר׳ אז יקרא השם אלהי ישראל והנכון בעיני שהוא דבק עם להשתבח אז כאמר כולנו ברוך מן העולם ועד עולם הוא ברוך ומלת אמן מגזרת אמונה וחתם במזמור כאשר החל והיא מלת הללויה: הודו ליי׳· יאמרו גאולי יי׳: אמרו חכמינו ז״ל ארבעה צ צריכין להודות והם הנזכרים במזמור ו ומלת הודו ליי׳ יאמרו אותו הגאולים על כן אחריו יאמרו· מיד צר כמו צר ומצוק בצר לי: ומארצות· הזכיר מזרח ומערב כי כן הישוב מן ה הקצה אל הקצה והזכיר מצפון כי שם כל הישוב ולא הזכיר דרום בעבור חום ה השמש אין שם ישוב בראיות גמורו׳ וטעם ומים יורדי הים כי היורד כתו׳ מהארבעה הנזכרים וכן הוא מזכיר יורדי הים ואחר כן כתוב יודו ליי׳ חסדו· ויש אומרים פעול יאמרו גאולי יי׳ הוא אשר גאלם מיד צר והודו ליי׳ דברי המשורר לארבעה הנזכרים: תעו· דרך דבק עם תעו והם גאולי השם יספר אשר קרה להם· ישימון פירושו: רעבים· בבלות צדה עמו כאשר קרה הגר ותלך ותתע ויכלו המים· תתעטף כמו העטופי׳ ברעב: ויצעקו· אמר יצילם כמו להציל לו תרעהו: וידריכם· כנגד העליון הכתוב למעלה עיר מושב· הפך תעו: עיר מושב· כנגד לא מצאו: יודו· מלת יודו בעבור שבית וכן הוא וידו בפלאותיו: כי השביע· על המים ארץ לא שבעה מים וזה הוא חסד השם· ועתה שב להזכיר השבויים: יושבי· כי רובם בבית הבור וברזל כמו שמו בכבל רגלו ברזל:

אמר יי׳ להם ד׳ וסימ׳ הוא אהרן ומשה אשר אמר יי׳ להם הוציאו· כה אמר יי׳ להם מות ימותו דפנחס· ויעבדו הגלולים דמלכים· לא השמידו את העמים: ויתעב ד׳ קמצין בקריא׳ בליש׳ תיעוב וסימ׳ לבזה נפש למתעב גוי· ודבר תמים יתעבו· איש דמים ומרמה יתעב· ויחר אף יי׳ בעמו ויתעב· וכל שארא לשון תיעוב

לֹא־הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר
יְהוָה לָהֶם: וַיִּתְעָרְבוּ בַגּוֹיִם
וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם: וַיַּעַבְדוּ אֶת־
עֲצַבֵּיהֶם וַיִּהְיוּ לָהֶם לְמוֹקֵשׁ:
וַיִּזְבְּחוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם
לַשֵּׁדִים: וַיִּשְׁפְּכוּ דָם נָקִי דַּם־בְּנֵיהֶם
וּבְנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר זִבְּחוּ לַעֲצַבֵּי כְנָעַן
וַתֶּחֱנַף הָאָרֶץ בַּדָּמִים: וַיִּטְמְאוּ
בְמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם:
וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעַמּוֹ וַיְתָעֵב אֶת־
נַחֲלָתוֹ: וַיִּתְּנֵם בְּיַד־גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ
בָהֶם שֹׂנְאֵיהֶם: וַיִּלְחָצוּם אוֹיְבֵיהֶם
וַיִּכָּנְעוּ תַּחַת יָדָם: פְּעָמִים רַבּוֹת
יַצִּילֵם וְהֵמָּה יַמְרוּ בַעֲצָתָם וַיָּמֹכּוּ
בַּעֲוֹנָם: וַיַּרְא בַּצַּר לָהֶם בְּשָׁמְעוֹ
אֶת־רִנָּתָם: וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ
וַיִּנָּחֵם כְּרֹב חֲסָדָו: וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים
לִפְנֵי כָּל־שׁוֹבֵיהֶם: הוֹשִׁיעֵנוּ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהֹדוֹת
לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ:
בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם
וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן
הַלְלוּ־יָהּ: ספר חמישי

ק ז הֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי יְהוָה
אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד־צָר: וּמֵאֲרָצוֹת
קִבְּצָם מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִיָּם:
תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דָּרֶךְ עִיר
מוֹשָׁב לֹא מָצָאוּ: רְעֵבִים גַּם־צְמֵאִים
נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף: וַיִּצְעֲקוּ אֶל־
יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יַצִּילֵם:
וַיַּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה לָלֶכֶת אֶל־
עִיר מוֹשָׁב: יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ
וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כִּי־הִשְׂבִּיעַ
נֶפֶשׁ שֹׁקֵקָה וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה מִלֵּא־טוֹב:
יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֳנִי וּבַרְזֶל:

לא שיציאו ית עמיה די אמר יי להון: ואתערבו בעממיא ואליפו ית עובדיהון: ופלחו ית טעוותהון והוו להון לתקלא: ודבחו ית בניהון וית בנתיהון למזיקיא: ושדו אדם זכאי דמי בניהון ובנתהון די דבחו לטעוות דכנענאי ואטינפת ארעא בחובין דקטול: ואסתאבו בעובדיהון וטעו בעובדיהון: ותקיף רוגזא דיי בעמיה ורחיק ית אחסנתיה: ומסרינון ביד עממיא ושליטו בהון סנאיהון: ודחקינון בעלי דבביהון ואתכניעו תחות ידהון: זמנין סגיעין יפצי אינון והינון יכרבון ליה במלכתהון ואתמכיאו בחוביהון: וחמא כד עיק להון כד שמע ית צלותיהון: ודכיר להון קיימיה ותב מן רוגזיה בסוגעי חסדוי: ויהב יתהון לרחמין באנפי כל דשביהון: פרוק יתנא יי אלהנא וכנוש יתן מביני עממיא לאודאה בשום קודשך לאשתבחא בתושבחתך: בריך שמא דיי אלהא דישראל מן עלמא הדין ועד עלמא דאתי ויימר כל עמא אמן הללויה: שבחו קדם יי ארום טב ארום לעלם טוביה: יימרון פריקיא דיי די פרקינון מן יד מעיקא: ומארעתא כנשינון ממדינחא וממערבא מציפונא ומן ימא דרומא: על עמא דבית ישראל אתנבי ואמר עמא בית ישראל טעו במדברא בצדי אורח קרתא דמיתבא לא אשכחו: כפינים לחוד צחינין נפשתהון תשתלהיא: וצלו קדם יי כד עיק להון ממעקתהון פצא יתהון: ודבר ינון באורח תריצתא למיזל לירושלם קרתא דמיתבא: יהודון קדם יי מטול חסדיה ומישתען פרישותיה לבני נשא: ארום אשבע נפש סריקא ונפשא כפינא מליה טובא ועל צדקיהו ורברבני ישר׳ אתנבי ואמ׳ צדקיהו ורברבני ישר׳ דגלו בבבל ויתיבו בחשוכ׳ וטולו דמותא והוו אסירין בסיגוף שירי פרזלא:

רשי

לא השמידו· ביהושע: את העמים· אשר אמר להם לא תחיה כל נשמה לא ישבו בארצך והם הניחום לשבת בקרב׳ למס עובד: ויתנם ביד גוים· בימי השופטי׳ בין שופט לשופט כגון עגלון וכושן רשעתים וסיסרא ו ופלשתי׳ ומדין מכאתי׳ פעמים רבות יצילם כמה פעמי׳ מכעיסי׳ והוא מאריך אפו ומצילם: וירא בצר· מתוך תפלה: בשמעו את רנתם· מתוך זכות אבות· ויזכור להם בריתו מתוך תשוב׳ · וינחם כרוב חסדיו מתוך הקץ· בשמעו הושיענו וגו׳ אף משה כללה בפסוק אחד בצר לך ומצאוך וגו׳· מן העולם ועד העולם· מן עלמא דהוין ביה ועד עלמא דיהוין ביה: וימוכו בעונם· כעטו שפלים בעונם: הושיענו· גם עתה יי׳ אלהינו: הודו ליי׳· יאמרו גאולי יי׳· כשיפרם מיד צר: תעו במדבר וגו׳· והולכי מדברות אף הם צריכין להודות שהרי פעמי׳ שהם תועים ורעבים וצמאים: וינחם· ויכנס לפניך יודו ליי׳ חסדו: יושבי חשך וצלמות· אף האסורי׳ בבית הסוהר צריכ׳ להודו׳ כשיוצאין מבית האסורי׳: כי

מסרה

פתח· ובכפרי מסרה אחריתי מוני׳ גם זה כל אוכל תתעב נפשם · וא׳ מתאב אנכי את גאון: כרוב ז׳ וחסרים בקריאה וסימ׳ גפן בוקק ישראל· חנני אלהים כחסדך· ענני יי׳ כי טוב חסדך· ויזכר להם בריתו וינחם· הללוהו כרב גדלו· כי אם הוגה ורחם· וחנוכה עלי כרב חסדיך· וחד חס׳ אשר גמלם ברחמיו וכרב חסדיו: ק״ז קבצם ב׳ וסימ׳ בעמיר· ומארצות: וממערב ג׳ וס׳ וממערב אקבצך· כי לא ממוצא וממערב· וממערב׳ קבצם:

כי· הנה הראה כי רובי השבויים לייסרם בעבור עונותיהם ואלה תאמרו או מרו קרובה בטעם וככה כאלו מהקל או כאין ניאץ הכבד ואמרי אל הם פיקודי הלב שהשם נטעם בלב כל מדבר: ידו· טעם לבני אדם שאמרו: ויכנע בעמל· שאדוניהם יעבדו בהם בפרך ואין עוזר לפדותם: ויצעקו· הזכיר יושיעם בעבור היותם ביד שונאיהם כמו ויושע יי׳: יוציאם מחשך· הכתוב למעלה: ינתק· כנגד אסירי עני וברזל: כי· תכן עלילות שברו ממדינה דלתיה כחמת כאילו נשברו· ועתה יזכיר החולי: אוילים· גם הזכיר כי החולי בעבור פשע ותוכחות על עון וכן בדברי אליהוא וטעם אוילים אפי׳ הם חכמים הם כחשבו אוילים בעבור פשעם· ואלת מדרך מוסכת עצמה ואחרת עמה וככה הוא ומדרך ע עונותיהם יתענו: כל· שערי מות· הקבר כי בהסגר שעריו לא י יראו אור: ויזעקו· הזכי׳ זה התמורר כי אשר תעו במדבר לא יועילם יודעי הדרכים ולא המנחשים רק ב בצעקת השם הוא ל לבדו יכול להצילם וכן האסורי׳ לא יוכלו כל אנשי העולם עד עת שגזר השם וככה החולים לא יוכלו כל הרופאים להועילם רק השם לבדו וכן המלחים וחובלי הים וכל חכמתם תתבלע: ישלח דברו· שיגזור ומיד יתרפ׳ לא על ידי משקה ומעשה בן אדם: וימלט· אותם משחיתותם מגזרת השחתה או מן כרה שחת כמו׳ שערי שאול: יודו· גם אלה חייבים להודות: ויזבחו· וחייבים לזבוח כי התשועה והסבוב הוא בריא בגופו והחולה קרוב ממות· ועתה יזכיר הכת הרביעית: יורדי· כל הולך אל הים יורד הוא: המה כי רגע אח׳ יחריד הים ומיד ישביחנו כרצונו· ויוגליו שבאל הים יורדי הים: יעלו· הגלים או יורדי הים: יחוגו· כי מזעף הים אין בהם כח לעמוד בספינה או לשבת: תתבלע· תתכסה לא תראה כאילו לא היתה להם חכמה במלאכת המים: ויצעקו· אמר יוכיח כי הם בים וזאת כל שאלתם· אמר ר׳ יהודה בן בלעם הים ראוי להיות תחת יקם ישב והנכון בעיני כי בתחלה אמ׳ ויעמד רוח סערה ועתה יקם ס סערה בלא רוח אז ת תהיה לדממה: ויחשו גליהם· גלי הים הפך ותרומם גליו ובעבור כי הגלים ישאו קול על כן דרך משל לדממה ויחשו: וישמחו· יורדי הים: כי ישתוקו· הגלים: אל מחוז·

ויזעקו כימן הולכי מדבר ויורדי הים ויצעקו בנ״י ל״ם רים ואולים בצ״ן

ואין עוזר ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן י״ד: אוילים ה׳ חס׳ י׳ קדמא בליש׳ וסי׳ אך אוילים שרי צען· כלי רעה אולי· אוילים מדרך פשעם· אוילים יליץ אשם· ומוסר אוילים אולת: ויזבחו ב׳ וסי׳ ויסר הצפרדעים· ויזבחו זבחי תודה ויספרו: ויספרו ג׳ וסי׳ יקומו ויספרו לבניהם· ויספרו לך דגיהם· ויזבחו זבחי

כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֶלְיוֹן
נָאָצוּ׃ וַיַּכְנַע בֶּעָמָל לִבָּם כָּשְׁלוּ וְאֵין
עֹזֵר׃ וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם
מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם׃ יוֹצִיאֵם
מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק׃
יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי
אָדָם׃ כִּי־שִׁבַּר דַּלְתוֹת נְחֹשֶׁת
וּבְרִיחֵי בַרְזֶל גִּדֵּעַ׃ אֱוִלִים מִדֶּרֶךְ
פִּשְׁעָם וּמֵעֲוֺנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ׃ כָּל־
אֹכֶל תְּתַעֵב נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד־שַׁעֲרֵי
מָוֶת׃ וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם
מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם׃ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ
וְיִרְפָּאֵם וִימַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם׃ יוֹדוּ
לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם׃
וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וִיסַפְּרוּ מַעֲשָׂיו
בְּרִנָּה׃ יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי
מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים׃ הֵמָּה רָאוּ
מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בִּמְצוּלָה׃
וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם
גַּלָּיו׃ יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת
נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוֹגָג׃ יָחוֹגּוּ וְיָנוּעוּ
כַּשִּׁכּוֹר וְכָל־חָכְמָתָם תִּתְבַּלָּע׃
וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם
וּמִמְּצוּקֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם׃ יָקֵם סְעָרָה
לִדְמָמָה וַיֶּחֱשׁוּ גַּלֵּיהֶם׃ וַיִּשְׂמְחוּ
כִי־יִשְׁתֹּקוּ וַיַּנְחֵם אֶל־מְחוֹז חֶפְצָם׃
יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי
אָדָם׃ וִירֹמְמוּהוּ בִּקְהַל־עָם וּבְמוֹשַׁב
זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ׃ יָשֵׂם נְהָרוֹת
לְמִדְבָּר וּמֹצָאֵי מַיִם לְצִמָּאוֹן׃ אֶרֶץ
פְּרִי לִמְלֵחָה מֵרָעַת יֹשְׁבֵי בָהּ׃
יָשֵׂם מִדְבָּר לַאֲגַם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה
לְמֹצָאֵי מָיִם׃ וַיּוֹשֶׁב שָׁם רְעֵבִים
וַיְכוֹנְנוּ עִיר מוֹשָׁב׃ וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת
וַיִּטְּעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרִי תְבוּאָה׃

אֲרוּם סָרִיבוּ עַל מֵימְרֵיהּ אֱלָהָא וּמַלְכַּת עִילָאָה רְחִיקוּ׃ וְתַבַּר בְּלֵיעוּתָא לִבְּהוֹן אַתְקִילוּ וְלֵית דְסָעִיד׃ וְצַלּוּ קֳדָם יְיָ בִּדְעִיק לְהוֹן מִמְעִיקָתְהוֹן פָּרְקִינוּן׃ אַפֵּיקִינוּן מִחֲשׁוֹכָא וְטוּלָא דְמוֹתָא וְשַׁלְשְׁלוּתְהוֹן יִתְרַע׃ יְהוֹדוּן קֳדָם יְיָ מְטוּל חַסְדֵּיהּ וּמִשְׁתַּעַן פְּרִישׁוּתֵיהּ לִבְנֵי נָשָׁא׃ אֲרוּם תְּבַר דָּשֵׁי נְחָשָׁא וְעַבְדֵי פַּרְזְלָא קַצִּיץ׃ עַל חִזְקִיָּה מַלְךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה אִתְנַבֵּי וַאֲמַר חִזְקִיָּהוּ מַלִּיךְ דְּבֵית יְהוּדָה דְסָרִיב לְמִיסַב אִתְּתָא אִתְחֲגִיף הֵיךְ שַׁטְיָין דְמֵאוֹרַח מְרָדֵיהוֹן וּמֵעֲוָיָתְהוֹן מִתְחַגְּפִין׃ כָּל מֵיכְלָא תְּרַחִיק נַפְשְׁהוֹן וּמַטְיָין עַד מַעֲלָנֵי מוֹתָא׃ וְצַלּוּ קֳדָם יְיָ כַּד עִיק לְהוֹן מִמְעִיקָתְהוֹן יִפְרְקִינוּן׃ יְשַׁדַּר פִּתְגָמֵי אַסְוָתֵיהּ וְיַסֵּי יָתְהוֹן וִישֵׁיזֵיב מֵחַבְּלוּתְהוֹן׃ יְהוֹדוּן קֳדָם יְיָ מְטוּל חַסְדֵּיהּ וּמִשְׁתַּעַן פְּרִישׁוּתֵיהּ לִבְנֵי נָשָׁא׃ וְיִכּוֹסוּן נִכְסֵי תוֹדְתָא וְיִשְׁתָּעוּן עוֹבָדוֹי בִּדְיצְתָא׃ עַל מַלָּחַיָּא דְיוֹנָה בַּר אֲמִתַּי אִתְנַבֵּי וַאֲמַר מַלָּחַיָּא נָחוֹתֵי יַמָּא בְּאַלְפַּיָּא עָבְדֵי פּוּלְחָנָא בְּמַיָּין סַגִּיעִין׃ הִינוּן חָמוֹן עוֹבָדוֹי דַיְיָ וּפְרִישׁוּתֵיהּ בִּמְצוּלָתָא׃ וַאֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ וְאָקִים זַעֲפָא וְעַלְעוֹלָא וְאִתְרוֹמְמוּ גַּלְלוֹי׃ סָלְקִין צֵית שְׁמַיָּא נָחְתִין עִמְקֵי תְּהוֹמַיָּא נַפְשְׁהוֹן בְּבִישְׁתָא תִּתְמוֹגַג׃ יִרְתְּתוּן יְנוּעוּן הֵיךְ רַוְיָה דְחַמַר וְכָל חוּכְמַתְהוֹן מִסְתַּלְעֲמָא׃ וְצַלּוּ קֳדָם יְיָ כַּד עִיק לְהוֹן וּמִמְעִיקָתְהוֹן יַפֵּיק יָתְהוֹן׃ יְקִים עַלְעוֹלָא לְשַׁתִּיקוּתָא וְיִשְׁתְּקוּן גַּלְלֵיהוֹן׃ וְחַדוּן אֲרוּם שַׁתְקִין וְדַבַּרִינוּן לִמְחוֹז רַעֲיָיתְהוֹן׃ יְהוֹדוּן קֳדָם יְיָ מְטוּל חַסְדֵּיהּ וּמִשְׁתַּעַן פְּרִישׁוּתֵיהּ לִבְנֵי נָשָׁא׃ וּמְרוֹמְמִין יָתֵיהּ בִּכְנִשַׁת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבְסַנְהֶדְרִין דְּחַכִּימַיָּא יְשַׁבְּחוּן יָתֵיהּ׃ עַל דָּרָא דְיוֹאֵל בַּר פְּתוּאֵל אִתְנַבֵּי וַאֲמַר כַּד מְרָדוּ בֵית יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמֵי דְיוֹאֵל נְבִיָּיא אַיְתִי בַּצּוֹרְתָא בְּעָלְמָא שַׁוֵּי נַהֲרָוָתָא הֵיךְ מַדְבְּרָא וּמַפְּקָנוּת מַיָּא הֵיךְ צַהוֹתָא׃ אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל דַּעֲבָדָא פֵּירֵי צָדָא הֵיךְ סְדוֹם דְּאִתְהַפִּיכַת מִן בִּישׁוּת יָתְבִין בָּהּ׃ כַּד תָּבוּ לְאוֹרַיְתָא שַׁוֵּי מַדְבְּרָא הֵיךְ אֲרִיתָא דְמַיָּא וְאַרְעָא צִיְהָיָא לְמַפְּקָנוּת מַיָּא׃ וְאַשְׁרֵי תַּמָּן כַּפִּינִים וְאַתְקִינוּ קַרְתָּא מְיַתְבָא׃ וְזָרְעוּ חַקְלִין וְנַצִּיבוּ כַּרְמַיָּא וַעֲבָדוּ פֵּרֵי אִבָּא׃

רשי

כי המרו אמרי אל· אין פורענות באה על האדם אלא בעונו: כי שבר דלתות נחשת· שהיו נעולי׳ בפניהם: אוילים מדרך פשעם· אשר מעונותיהם יתענו ביסורי חלאים אף הם מן הצריכין ל להודות· יש שטניות בפרשה זו ובאין לידרש במקום אכין ורקין למעט לומר צעקו קודם גזר דין נענין לאחר גזר דין אינם נענין: יחוגו· לשון שכר הוא וכן בחגוי הסלע וכן והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא: וישמחו כי ישתוקו· הגלים: וינחם· וינהגם: מחוז· לשון גבול ומנחם חברו עם וחזותיכו את שאול גבולכו שלא יכו׳ בגבוליכו וכן מחזה מול מחזה שלש פ פעמים בתנחומא: מכאתי· וירוממוהו בקהל עם כרי׳ להודו׳ באפי בי עשרה ובמושב זקנים ותרין מנייהו צורבא מרבנן: ישם נהרות למדבר· כלומר נותן יישובי האומות לחורבן: למלחה· להיות בארץ מלחה מעשות פרי: ישם מדבר לאגם מים· נותן יישוב חרב לבנין ומחזירו לקדמותו: וימעטו

מסרה

תודה· ח׳ נונין מנוזרות ומקרין אבין ורקין שבתורה וסי׳ נמסר בסדר בהעלותך: ויעמד ד׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר במלכ׳ ב׳ סימ׳ ח׳: וממצוקותיהם חד מן מלין דמשמשין ומם ברישיהון וסימ׳ וממקנה ל׳ בני ישראל לא מת אחד· וממחנים ל׳ ומחשבון עד רכת המצפה· וממסר ל׳ כל אלה אבנים יקרות· וממשפט ל׳ מעוצר וממשפ׳ לקח· ומבמעמדך ל׳ והדפתיך ממצבך וממעמדך· וממי ל׳ שמעו זאת בית יעקב· וממצרים ל׳ כי נער ישראל ואהבהו· וממזרח ל׳ ויראו ממערב את שם יי׳· וממעון ל׳ ואתה הנבא עליהם· וממקום ל׳ ובכן ראיתי רשעים קבורים· וממקדשי ל׳ זקן בחור ובתולה· וממנה ל׳ הגי כי גדול היו׳ ההוא· וממר ל׳ כעס לאבין בן כסיל· וממעמקי ל׳ הצילני מטיט· וממצוקותיהם יוציאם רביע׳ דעננא ׳וממועצותיה׳ ל׳ ויאכלו:

כמו גבול וכמוהו לא חזו ימיו פירושו לא גבלו ימיו והטעם לא יסיגו לדעת סוף ימיו: יודו· חסדו· שהצילם· ונפלאותיו במצולה: וירוממוהו· הוסיף להזכיר בעבור מרוב בני אדם לא ראו הים: ישם· שב המשורר להזכיר גבורות השם כאילו עושה דבר והפך הדבר כפי חכמתו והטעם להזכיר הים ושב להזכיר הנהרות ההולכים אלין וטעם למדבר ארץ ציה ומוצאי מים הם המעיינים: ארץ· שהיתה סמוכה אל הנהר ואל המעיינות שבה למלחה שלא תזרע ולא תצמיח הזכיר הסבה שעשה השם כי לא לחנם הוא עושה כי מרעת יושבי בה: ישם· והפך הדבר ישם מדבר לאגם מים: ויושב· רעבים שבלבלם בארץ ציה: ויזרעו פרי תבואה· הפך ארץ פרי למלחה:

ויברכם

ויברכם · אחר היותם רעבים ׃ וימעטו · עד עתה הזכיר מיחרים מרינות ויוסיב סמות ועתה יספר כי הוא מורים ומעסיר · ומצאכו בלשון הקדש סיזכירו הפעלים ולא יזכירו העצם כי אם באחרונה כמו ארחכו ולא עתה אסורנו ולא קרוב ומי הוא זה זה כוכב מדרך מיעקב ויותר מבואר הביטו אליו ונהרו ופסוק אחר פי׳ סמיכת וי״ו אליו והוא זה עני קרא וככה זה וימעטו ומי הם הם הנדיבים הנזכרים אחר כן בפסוק השני והנה הפך ויברכם וימעטו ׃ מעוצר · רחם כדרך כי עצר עצר יי׳ הפך וירבו ורעה הפך ויברכם והנה רעה תחלואים בגוף ויגון בלב גם וי״ו ויגון מוסף אחורנית כמו אודם פטדה וברקת מעוצר ומרעה ומיגון ׃ סופך · נדיבים · הם הנכבדים כמו להושיבי עם נדיבים וכסא כבוד על כן זבוז הפך כבודם ׃ ויתעם · מיסכל דעתם ׃ וישגב · הנה האביון במשגב ׃ וישם כצאן · הפועל הוא האביון כמו ימימו בנים ׃ יראו · בעבור כי רובי האדם ידינם הסס במעשיהם בעולם הזה על כן ישמחו הישרים כי בעבור היותם ישרי׳ הם בשמחה ולא ידאגו או יפחדו שתבא עליהם צרה כזאת שבאה על הנדיבים ויקוו טובה שתבא אליהם כאשר האביונים וטעם כל עולה כל אנשי עולה יקפצו פיהם כי אין להם תשובה בראותם זה ׃ מי · וישמר אלה · שישים בלבו אלה הדברי׳ כדרך שמר תם וראה ישר ׃ ויתבוננו · הנבונים חסדי יי׳ כמו והתבונן בנפלאות אל ור׳ משה אמר כי חסדי השם יהיו מתבוננים ׃ שיר מזמור לדוד · נכון לבי · שאשיר ׃ אף כבודי · נכון כדרך שמח לבי ויגל כבודי ורבי משה אמר אף כבודי אזמר ׃ עורה · דרך משל שיעיר הנבל מאליו בעת שיעיר השחר ורבי משה אמר כי אעירה פועל יוצא כמו ויעירני וטעם עור הנבל כי אני אעירך בשחר ׃ אודך · אמר אזמרך בשחר במסתרים גם אזמרך בגוים בגלוי ׃ כי · מעל · יותר וטעם ועד שחקי׳ שאין העין רואה גבוהים מהם ׃ רומה · הטעם אזמרך בלאומים וזאת היא זמירתי שאודיע כי גדול מעל שמי׳ חסדך ואתה אלהים הראה שאתה רם על השמים בהושיעך אותי על כן אחריו למען · אחר המזמור פירשתיו במזמור על שושן עדות והוא במזמור ששים ׃ למנצח · אלהי תהלתי · טעם אל תחרש כנגד הבא אחריו ׃ כי · ופי מרמה · ופי איש מרמה כמו אל תהי מרי והפ״ה פעול למלת פתחו כאילו כתוב כי רשע ואיש מרמה פתחו פיהם עליו ׃ ודברי · חסר בית ודברי כמו כי ששת ימים או דרך משל כי הדברים סבבוהו · וילחמוני וילחמו עמי חנם כמו לא יגורך רע לא יגור עמך רע ׃ תחת · יו״ד אהבתי סימן הפועל ׃ ואני תפלה · איש תפלה והטעם שהייתי מתפלל לשם בעדם כדרך ואני בחלותם לבושי שק ׃ וישימו

קח שיר מזמור ג׳ בטעם וסימ׳ נמסר בסיפר׳ סימן פ״ג ׃ שחר ח׳ קמצין מלעיל בקריא׳ וסימ׳ אשר אין לו שחר · איך נפלת משמים הילל בן · אעירה שחר · וחברו · אשא כנפי שחר · ואל יראה בעפעפי שחר · מי זאת הנשקפה · ועיניו כעפעפי שחר · זהר עורי שחר מעלי ׃ סימן קדמא דסיפרא לי גלעד ולי מנשה · תניינא

ויברכם וירבו מאד ובהמתם לא ימעיט ׃ וימעטו וישחו מעצר רעה ויגון ׃ שפך בוז על נדיבים ויתעם בתהו לא דרך ׃ וישגב אביון מעוני וישם כצאן משפחות ׃ יראו ישרים וישמחו וכל עולה קפצה פיה ׃ מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי יהוה ׃

קח

שיר מזמור לדוד ׃ נכון לבי אלהים אשירה ואזמרה אף כבודי ׃ עורה הנבל וכנור אעירה שחר ׃ אודך בעמים יהוה ואזמרך בלאמים ׃ כי גדול מעל שמים חסדך ועד שחקים אמתך ׃ רומה על שמים אלהים ועל כל הארץ כבודך ׃ למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו ׃ אלהים דבר בקדשו אעלזה אחלקה שכם ועמק סכות אמדד ׃ לי גלעד לי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחקקי ׃ מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת אתרועע ׃ מי יבלני עיר מבצר מי נחני עד אדום ׃ הלא אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאתינו ׃ הבה לנו עזרת מצר ושוא תשועת אדם ׃ באלהים נעשה חיל והוא יבוס צרינו ׃

קט

למנצח לדוד מזמור אלהי תהלתי אל תחרש ׃ כי פי רשע ופי מרמה עלי פתחו דברו אתי לשון שקר ׃ ודברי שנאה סבבוני וילחמוני חנם ׃ תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה ׃

ובריכינו ויסגון לחדא ובבעיריהון לא יזער ׃ וכד חבו אזערו ואתמסכנו מן אניק בישתא ודבונא ׃ שדי בסרנותא על רברבניא ואטעיאונון בלמאדלא אורחא ׃ וכד תבו לאורייתא שגיב חשוכא ממסכינותא ושוי היך עני גניסיא ׃ חמון תריציא ויחדון וכל מרי שקר שוורת פום ואתחסמת ׃ מן חכימא וינטיר אילין ויתבוננון חסדויא דיי ׃ שירא ושבחא על ידא דדוד ׃ תקין לבי אלהים אשבח ואזמר לחוד איקרי ׃ שבח נבלא וכינרא אשבח בקריצתא ׃ אודה קדמך בעמיא יי ואשבחינך באומיא ׃ ארום רב מעילוי שמיא טובך ועד שחקי מטי קושטך ׃ אתרומם עלוי שמיא אלהים ועל כל יתבי ארעא איקרך ׃ מן בגלל דישתזבון רחימך פרוק ימינך ועני יתי ׃ אלהא ממליל מאתר בית שכנתיה אביע אפליג ביזתא עם יתבי שכם ועם יתבי מישר סכות אמשח תחומא ׃ די לי גלעד דילי מנשה דבית אפרי עושנא דרישי ומדבית יהודה ספרי ׃ דושישית מואבאי היך דודי שזוגי על מלכו אדום אטלוק סנדלי על מלכות פלשתאי אתייבב ׃ וכדון דחבית מן אוביל יתי עד כרכא דרומי רשיעא מן דברני עד קושטנטינא דאדום ׃ הלא על דחבנא קדם יי שבקתנא ולא נפקא שכינתיה בחלותנא ׃ הבלן סעדא מן מעיקא דמגן פורקנא דבר נשא ׃ באלהא נעביד חילא והוא ירושש מעיקנא ׃ לשבחא על יד דוד תושבחא אלהים שבחתי לא תשתוק ׃ ארום פומא דרשיעא ופומא דניכלא עלי פתחן מלילו עמי לישן דשקר ׃ וממללי סנותא חזרו יתי ואגיחו עמי מגן ׃ חלף די רחימית כטנו לי ואנא אצלי ׃

רשי

וימעטו וישוחו · והם מתחילה היו שוחין ומועטין מעוצר רעה ויגון ׃ וישם כצאן משפחות · וישם האביון משפחות זרעו כצאן רבים ׃ קפצה · סתמה כמו לא תקפוץ את ידך ׃ נכון לבי · כאמן עמך ׃ אף כבודי · אף כבודי הוא מה שאני מזמר לך ד״א אף כבודי אף לפי כבודי לא אמנע לשורר לו ולא אחלוק לעצמי כבוד ׃ אעירה שחר · דרך שאר מלכי׳ השחר מעוררם ואני מעורר את השחר שאני קם חצות לילה שהנבל והכנור מעוררני כמו שאמרו רבותינו כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והוא מנגן מאליו ׃ מעל שמים · וכתו׳ אחר אומ׳ עד שמים פירשו רבותינו כאן בעושין לשמה כאן בעושין שלא לשמה ׃ ועננו · שכל עמך וידידיך תלויין בי ׃ אלהים דבר בקדשו · שאמלוך ויבא העת ואעלוז בדברו ׃ אחלקה שכם · אחלקה ארץ אויבי לישראל שכם חלק כמו שכם אחד על אחיך ׃ ועמק סכות אמדד · מואב סיר רחצי · כלומר עבדי ומשמשי ככלי תשמיש שמשתמשין בו ׃ על אדום אשליך · עבודתי שיהו מלכיהם נועלין מנעלי ברגלי ׃ אתרועע · אריע להם קול ליראם מפני ׃ מי יובילני · לימות המשיח לפשוט יד בעשו ובערי מבצריו ׃ מי · בנזכי נכר על אדום שהכיתי בהם בגיא מלח שמנה עשר אלף ׃ אלהי תהלתי אל תחרש · על כל ישראל נאמר ׃ כי פי רשע · עשו ׃ תחת אהבתי · אותך ישטנוני ׃ ואני תפלה · ואני אתפלל אליך תמיד ׃ מבאתי

דסיפרא לי גלעד לי מנשה · ואפ״ס ולי הדברי וגו׳ הוספת לי ׃ ולא תצא ו׳ וסימ׳ נמסר ביחז קאל סימן ל״ד ובסיפרא סימן מ״ד · בצאתינו ג׳ וסימ׳ הלא אתה אלהים זנחתנו · אף זנחת ותכלימנו · הלא אלהים זנחתנו ׃

קט למנצח לדוד מזמור דקדים דוד למזמור ז׳ וסימ׳ נמסר בספרא סימ׳ כ״ד ׃ ודברי ה׳ ג׳ מנהון ד״ף וסימ׳ ודברי דויד המלך הראשנים והאחרנים דד״ה · ודברי רחבעם · הראשונים והאחרונים דד״ה · ודברי שנאה סבבוני דתהלו׳ · הדר כבוד הודך ודברי · ויתר דברי מנשה ותפלתו אל אלהיו דד״ה · ג׳ קדמאי ד״ף ׃

מכאלתי רעה תחת טובה שבעי׳ פר׳ אני מקרבן בכל פנה כשבעי׳ אומות ותבקשת לגשמים והם מרשיעים לי בשוחד טוב: בהשפטו. לפניך יצא מדינך מחויב ורשע: פקידתו. גדולתו פרכוסטיה בלע״ז כמו ויפקד המלך פקידים: ושאלו ודרשו מחרבותיהם. הכל ישאלו עליהם מה נהיתה בפלוני ופלוני מתוך קול חורבה שיבא עליהם. ודרשו משמע את אחרים שהרי נקוד חטף קמץ וכן ושאלו מפי אחרים הוא משמע שישאלו אחרים עליהם ויש לפתור ושאלו משקל חזק יהו משאלים על הפתחים: ינקש נושה לכל אשר לו. אדם הטורח מחזר ולהוט לעשות דבר נופל בו לשון מתנקש כלומר מיטרף ומת ומתלבט כמו ואורכבותיה דא לדא נקשן וכן פן תנקש אחריהם אף כאן יהיה הנושה בעסו את עבודתו שנאמ׳ ורב יעבד צעיר לא יהיה הנושה נוגש ונקרב לכל אשר לו ינקש סייטאכופ״ץ בלע״ז יהי משפט הנושה נוקש ונשען על כל מתוכו וזהו יעקב הנושה בעשו את עבודתו שנאמר ורב יעבד צעיר מכאלתי בדור אחר שיבא אחר כורתו ימח שמו ושבעו שאפילו זכרון לא יפול עליו בפי הדור הנולד בעולם לאחר שכמחת שמו ס״רטרמי״רא בלע״ז: עון אבותיו. עון שחטא על אבותיו לאבריהם שגרע חמס שכיס מחייו לאביו גרם כהיון עינים: וחטאת אמו. שהשחית רחמה ושגרם להעלים יום קבורתה מן הבריות שלא יקללוה שיבא מכריסה עשו כמו שנאמר ותמת דבורה מיניקת רבקה וגו׳ אלון בכות בלשון יוני קורין לאחר אלון שאבל אחר היה ליעקב עם של דבורה שמתה אמו והעלימו מיתתה: יהיו. העונות האלה נגד יי׳ תמיד: ויכרת מארץ זכרם של עשו ואלופיו: אשר לא זכר עשות חסד. לעסוק באבל אביו כמו שעשה יעקב כ כזיד עדשים לנחם את יצחק שבאותו היום מת אברהם: איש עני. ישרא׳: ויאהב קללה. קללתו של הב״ה שכפר בו: תהי לו. הקללה מעטה כבגד מכאו׳ וילבש קללה הכניס עצמו בקללה וכוחה לו פריקת עול הקרבן וברכת כהנים וקללת האומות: ולמזח תמיד. חגורה וכן ומזיח אפיקים רפה אזור החזקים פתח: כצל כנטותו. לעת ערב: ננערתי. לשון תשנוק וטרוף ואוטם כארבה שהוא נודד ונע ומטורף מכאלתי ויעטו כמעיל העטוף ועטוף כל הגוף לכל לבוש: כחש

רשי

וישימו. יוד אהבתי פעול שהיה ראוי שיאהבוני: הפקד. רשע. אח׳ שתגבר ימינו עליו. ושטן כנגד ישטנוני והוא אדם כדרך ויקם יי׳ שטן לשלמה גם ויעמד והוא אחר מיועצי: בהשפטו. עני כי הוא שפט ליעול וחמס. ותפלתו שאמות הפך תפלתי בעדו על כן לחטאה: יהיו. יאמר יהושע כי פקודתו הוא אשתו ולפי דעתי כי הוא ופקודת כל ה האדם והטעם שתהיה מיתתו בידי אדם ויש אומרי׳ כי פקודתו הוא נפשו שהוא כמו ש פקדון: יהיו. יתומי׳. קטנים: אלמנה. בימי נעוריה כי ימיו יהיו מעטים: ונוע. כדרך והמה יניעון לאכול. ושאלו פועל כבד כמו שאל ישאלו באבל. ודרשו כמו ושאלו שיבקשו לחם. וטעם מחרבותיהם ש שבחורבות ידורו: ינקש. הנשי יהי עליו בימיו כי יאחזוהו ימי עני: אל. כאשר הזכי׳ יען אשר לא זכר עשות חסד: יהי. בנו כמו ולא אחריתו. ימח שם האב והבן על כן שמם: יזכר. כטעם פוקד עון אבות על ב בנים כאשר פירשתי במקומו: יהיו. העון והחטאת כזכרו׳ לפני השם ושימח מארץ זכרם: יען. בהיות לאל ידו. וירדוף עני ואביון ונכאה לב כ כמוני: ויאהב. הוא היה שבה שיקללהו דוד שהיה איש ה האלהים: וילבש. התנבא כי הקללה ת תבואתהו. כמדו מלבושו והטעם בדו והזכיר בתוכו: תהי. ולמזח. כמו חגורה ומזיח אפיקים רפה: זאת פעולת. כמו תגמול פעולת שכיר. שוטני כנגד ישטנוני. והדוברים רע כנגד ודברי שנאה: ואתה. אחר שקלל רשעי׳ וכל שוטנים שב להתחנן לשם שלא יאבד עם אלה שהם מחרפים אותו כי אין לו כח ל לעמוד מפניהם: כי. חלל בקרבי. פועל עבר מגזרת חלל על כן הלמ״ד פתוחה ויש אומרים מגזרת חליל לוחין. כצל הטעם קלות ימיו: ננערתי כארבה. שאין לו קן: ברכי. אין בו כח ללכת כי יענה נפשו אולי יכל מידם שלא יראה בבשרו לחלות: ואני. כאשר אמר׳ אויבי ואני רזה הייתי

אבן עזרא

ותפלתו ג׳ וסי׳ ותפלתו תהיה לחטאה. ויתר דברי מנשה ותפלתו דדברי הימים. ושלאחריו ותפלתו והעתר לו: ואל יהי ב׳ וסימ׳ ואל יהי מקום לזעקתי. ואל יהי חונן ליתומיו: למותת ל׳ והוא חד מן מלין דמשמשין ל׳ בשוא בריש תיבותא וסי׳ תמצא נמסר במסרא רבתא במערכת אות הלמ״ד: ותבא ב׳ חס׳ בכתובים וס׳ ותבא

וישימו עלי רעה תחת טובה ושנאה
תחת אהבתי: הפקד עליו רשע
ושטן יעמד על ימינו: בהשפטו
יצא רשע ותפלתו תהיה לחטאה:
יהיו ימיו מעטים פקדתו יקח אחר:
יהיו בניו יתומים ואשתו אלמנה:
ונוע ינועו בניו ושאלו ודרשו
מחרבותיהם: ינקש נושה לכל
אשר לו ויבזו זרים יגיעו: אל יהי
לו משך חסד ואל יהי חונן ליתומיו:
יהי אחריתו להכרית בדור אחר ימח
שמם: יזכר עון אבתיו אל יהוה
וחטאת אמו אל תמח: יהיו נגד
יהוה תמיד ויכרת מארץ זכרם: יען
אשר לא זכר עשות חסד וירדף איש
עני ואביון ונכאה לבב למותת:
ויאהב קללה ותבואהו ולא חפץ
בברכה ותרחק ממנו: וילבש קללה
כמדו ותבא כמים בקרבו וכשמן
בעצמותיו: תהי לו כבגד יעטה
ולמזח תמיד יחגרה: זאת פעלת
שטני מאת יהוה והדברים רע על
נפשי: ואתה יהוה אדני עשה אתי
למען שמך כי טוב חסדך הצילני:
כי עני ואביון אנכי ולבי חלל
בקרבי: כצל כנטותו נהלכתי
ננערתי כארבה: ברכי כשלו מצום
ובשרי כחש משמן: ואני הייתי
חרפה להם יראוני יניעון ראשם:
עזרני יהוה אלהי הושיעני כחסדך:
וידעו כי ידך זאת אתה יהוה עשיתה:
יקללו המה ואתה תברך קמו
ויבשו ועבדך ישמח: ילבשו שוטני
כלמה ויעטו כמעיל בשתם: אודה
יהוה מאד בפי ובתוך רבים אהללנו:
כי יעמד לימין אביון להושיע
משפטי נפשו:

ושוין עלי בישתא חלף טבא
וסניתא חלף דרחימית: אסער
עלוי רשיעא וסיטנא יקום על
ימיניה: באידייניה יפוק חייב
וצלותיה תהי לחובתא: יהון יומוי
קלילין מניין שנוי ירת אוחרן:
יהון בנוי יתמי ואתתיה ארמלתא:
ומטלטלא יטלטלון בנוי וישאלון
ותבעון מה הות צדתהון: יגבב
מזופא לכל דיליה ויבזון נוכראין
ליעותיה: לא יהי ליה נגיד חסדא
ולא יהי ליה חייס על יתמוי: יהי
סופיה לאישתציא בדר אוחרן
יתמח שמהון: ידכיר עוית
אבהתוי קדם יי׳ וחובת אמיה לא
תתמחי: יהוין קביל מימרא דיי׳
תדירא וישיצי מארעא דכרניהון:
מטול דלא אידכר למעבד טיבו
ורדיף גבר עניא וחשוכא ומכיך
לבא לאתקטלא: ורחים לווטיא
ואתית ליה ולא איתרעי בברכתא
ואתרחקת מיניה: ולבש לווטא
היך לבושא ועלת היך מיא
בגושמיה והיך משחא באיברוי:
תהוי ליה היך לבושא יתעטף
ולקמור תדיר יזרזינה: דא
עובדא דשוטני מן יי׳ ודמללין ב
בישתא על נפשי: ואת אלהים
יי׳ עביד עמי מן בגלל שמך היך
טובך וחסדך פציתי: ארום
עניא וחשוכא אנא ולבי שפי בגווי:
היך טולא בצליותיה אתגמרית
אטלטילית היך גובאי: רכובי
איתקלו מצומא וביסרי פתרן
מלהוי פטים: ואנא הויתי קלנא
להון יחמון יתי יטלטלון רישיהון:
סעוד לי יי׳ אלהי פרוק יתי היך
חסדך: וידעון ארום מתתך דא
אנת יי׳ עבדתה: ילטטו הינון ואת
תברך יקומון ויבהתון ועבדך
יחדי: ילבשו סיטני כיסופא ויעטפו
היך מעילא בהתתהון: אודי יי׳ לחדא
בפומי ובמצע חכימי אשבחיניה:
ארום יקום מן ימינא דחשוכא למפרוק ממדיני נפשיה:

כמים בקרבו. ותבא בלט ותבס ברגלותיו. וכל נביאים דכוו׳ חס׳ במ׳ מ״ל וסי׳ ביחזקאל סימ׳ כ״ב: יעטה ד׳ בקריאה וסימ׳ ועל שפם יעטה וטמא טבא. באשר יעטה הדועה את בגדו. גם ברכות יעטה מורה. תהי לו כבגד יעטה: בצל ד׳ רפי׳ בקריא׳ וסימ׳ נפלגי מים בציון. בצל בנטותו נהלכתי. יבי בצל נס׳י יביו בצל עובר: בשתם ד׳ בקריאה וסימ׳ והנני עשה את כל מעניך בסוף צפניה. ישבו על עקב בשתם. ישובו על עקב בשתם. ויעטו במעיל בשתם:

חרפה להם: עזרני. טעם כחסדך עמי פעמים רבות: וידעו. כי כבר הזכיר עני ואביון ואתה יי׳ עשיתה זאת הישועה ולא אני: יקללו. לא אחוש מקללתם כי אתה תברכני. קמו עלי ויבושו: ילבשו. כל שוטני מהיום והטעם אחרים מלבד אלה כי כבר הזכיר על אלה ויבושו: אודה. שאודה בפי זה החסד שעשה השם עמי עד שידעו הרבים כי השם יעמוד לימין אביון להושיעו מאחפצים להיותם שוטני נפשו: לדוד

לדוד מזמור נאם יי׳ לאדני. ככון לפרש זה המזמור על אברהם על דברתי מלכי צדק רק יקשה עלינו ציון שהיתה עיר דוד ויוכל לתקנו בדרך רחוקה מעט והנכון בעיני כי זה המזמור חברו אחד מהמשוררים על דוד כמו מזמור יענך יי׳ ביום צרה יי׳ בעזך ישמח מלך גם לשלמ׳ אלהים משפטיך למלך תן וחובר זה המזמור כאשר כשכבשו אנשי דוד לאמר לא תצא עמנו במלחמ׳ וזאת תחלת דברי ה המשורר נאם יי׳ ל לאדני שהוא דוד : שב לימיני והטעם שב בביתי ועבור אותי ו וטעם לימיני כי הימין עושה חיל והנה הטעם לא תצא עמנו למלחמ׳ כי ימין השם תלחם בעבורך והוא ימית אויביך הדום רגליך שיובאו לפניך ש שתרמסם : מטה. כי העוז והכח יצא מציון משם הכבוד להשחית כל אויב שיבוא אליך אל ציון או טעמו כדרך יזכור כל מנחותיך ב בציון שם הארון : עמך. יתנדבו להלחם בעבורך. אמר רבי משה בקיעת השחר ושם הרחם כנוי כ כדרך אז יבקע כשחר והוא ישבח דוד ודימה הליא׳ שהיא בגוף כטל והטעם כי לא כח לחה במלחמות רבות ש שנלחם ויהיה כן מ מבקיעת השחר לך כשחר לא ילדותיך ואחרי׳ אמרו מהמקום השפל השחור לך מגת ילדותיך ופירו׳ טל כמו יוטל את הגורל ורבי ישועה אמר כי מרחם אתך היית מוכן להיות מלך והנכון בעיני כי נדבות דרך קצרה כנגם נדבות והטעם אם הוכרכת לעשות מלחמה עמך יבואו אליך ביום כנגם נדבות ותרחם בהדרי קדש מרחם משחר מעת עלות השחר יבוא כטל שהרגלת לראות בילדותיך כאשר היית רועה בצאן : נשבע. אתה כהן. כל כהן משרת וכן ובני דוד כהנים היו והטעם לעבוד את השם והנה הטעם שישראל ילחמו ואתה תקח המעשר כאשר לקח מלכי צדק מאברהם. ויו״ד דברתי נוסף ופירו׳ על דברת על מנהג כמו דוברות בים או תחסר אות כ״ף אתה כהן לעולם על דברת כמו על דבר שאתה כמלכי צדק ועליו כתו׳ והוא כהן לאל עליון והנה תהיה מלת אתה בעבור אחרית. ורבי משה אמר בעבור שאתה מלך צדק כמו ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו והטעם רב לך להלחם כי השם עוזר ימינך ומחץ ביום אפו מלכים על ידיך : ידין. תחסר מלת אשר כמו עם לבבכם שלם וכן הוא ידין בגוים אשר הוא מלא גויות שם לו כבא רב הוא יעשה דין בגוים. על ארץ רבה שאיננה נקראת אי והיא ארץ ישראל ומדי ופרס. ורבי משה אמר כי הטעם רבת בני עמון : מנחל. הטעם כל כך היו האויבים מפחדים ממנו כי בלכתם בדרכי׳ היה שותה מנחליהם ואין לאל ידם למונעו על כן היה מרים ראש ויש אומרים כי מרוב צבאותיו היה צריך ללכת דרך שם נחל כי לא יספיקו לו מעיינים או הטעם שיובא אז בדרכי׳ המים מן הנחלים בלי פחד כדרך מי ישקיני מים ואל תתמה על ישתה גם ירים כי הנה מלת עבר והנה שוא על דרך המדבר על זמן עומד וכמוהו רבים : הללו יה אודה. הללויה דברי המשורר הללו יה כמוני כי אני אודה השם בכל לב. בסוד ישרים בסתר ועדה בגלוי וזה הוא שאודה לאמר גדולים מעשי יי׳ ודרושים לכל חפציהם. אמר רבי מריכוס כי חפציהם על משקל זקניהם והטעם שימצא בהם הדורש כל חפציו שידרוש כמו וכל חפצים לא ישוו בה : הוד

כאם יי׳ לאדני. רבותינו דרשוהו באברהם אבינו ואני אפרשנו כדבריהם כאם יי׳ לאברהם שקראוהו העולם אדוני שמענו אדוני : שב לימיני. התעכב לתשועתי והתחולל לה׳ אין ישיבה אלא עכבה וכן הוא אומר ותשבו בקדש לימיני לתשועת ימיני : עד אשית אויביך. אמרפל וחבריו : מטה. לשון משען כמו כל מטה לחם. מטה עזך ישלח יי׳ מציון כשתשוב מן המלחמה ואנשיך עייפים ורודפים ישלח לך יי׳ את מלכי צדק מלך שלם להוציא ל לחם ויין : רדה. במלחמה : בקרב אויביך. לבטח : עמך נדבות ביום חילך. כשתאסוף חיל לרדוף אחריהם יתנדבו ע עמך ואוהביך לצאת עמך כמו שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו ולא יוהר וענר אשכול ו וממרא התנדבו מאליהם לצאת ללכת אחריו בעזרתו : בהדרי קדש מרחם משחר. זאת תהיה לך בזכות הדרות קדושה שהיו בך מבטן אמך שהכיר בוראו בן שלש שנים. מרחם משחר משנפלת מן הרחם כמו משילין פירות דרך ארובה ביום טוב ואיכא דתני משחירין : לך טל ילדותיך. לך יחשב ילדותיך דרכי יושר שהתנהגת בהם ב בילדותיך יהי לך לנועם כטל זה שהוא נעים ונוח : נשבע יי׳ ולא ינחם. לפי שהיה מתירא שלא יענש על האוכלוסין שהרג כאמר לו אל תירא אברם וגו׳ לא ינחם על הטובה אשר דבר עליך : אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק. ממך תצא הכהונה והמלכות להיות בניך יורשין את שם אבי אביך הכהונ׳ והמלכות שנתנה לו. דברתי מלכי צדק יו״ד יתירה כמו רבתי עם על ד דברת מלכי צדק על פקודת מ מלכי צדק. אתה כהן יש במשמע כהן כהונה ושרר׳ כמו ובני דוד כהנים היו : אדני. אשר היה על ימינך במלחמה : מחץ ביום אפו. את ארבעה מלכים הוא ידין בגוים מלא גויות זו היא בשורת ברית בין הבתרי׳ שבא לו על מצרים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי מלא גויות אסיפת פגרים מלא לשון אסיפה כמו קראו אחריך מלא אשר יקרא עליו מלא רועים והיכן דן מלא גויות את מצרים מת על שפת הים : מחץ ראש על ארץ רבה. זו היא דוגמת נבואת חבקוק מחצת ראש מבית רשע ראש פרעה שהיה ראש ושר על ארץ גדולה וחשוב׳ על כל הארצות כמו שנאמר מושל עמים ויפתחהו שהיו כל האומות תחת ממשלת מצרים : מנחל בדרך ישתה וגו׳. מגילום הנהר בדרך הליכתו היתה ארצו שותה ולא היית׳ צריכה למי גשמים על כן היה מרים ראש ומתפאר יאור לי ואני עשיתי. עניין אחר יש לפרש המזמור הזה בדוד : נאם יי׳ לאדני. על עסקי אדוני שאול כשהייתי נרדף מפניו. לאדוני על אדוני כמו ואמר פרעה לבני ישר׳ ויאמרו אנשי המקום לאשתו : שב לימיני. התעכב והמתן לתשועתי : מטה עזך ישלח יי׳ מציון. מציון משפיע טובים המזויינים בידך ד״א עוד תמלוך בציון ושם ישולח לך מטה עז ואז תרדה בקרב אויביך : עמך נדבות ביום חילך. עם ישר׳ יתנדבו לעזרתך ביום שתעשה חיל כמו שמפורש בדברי הימים שהיו נקבצי׳ עליו מכל שבט ושבט בלכתו אל צקלג נפלו עליו ממנשה וגו׳ ומן הגדי נבדלו אל דוד וגו׳ : בהדרי קדש מרחם משחר. בשביל הדרות קדושה שהיו בך מנעוריך : לך טל ילדותיך. ילדות טובה וצדק כזה שהיה בך תהיה לך כטל שהוא נעים וערב ותעשה לך פירות להצליחך : נשבע יי׳ וגו׳. שהמלכות תהא שלך עולמית : אתה כהן לעולם. ואיזו מן הכהונות כהונה שהיא למעלה מכהונת מלכי צדק ואיזו מלכות שהיא למעלה מכהונ׳ גדולה בשלשים מעלות : על דברתי מלכי צדק. למעלה מכהונת מלכי צדק שהיה כהן לאל עליון ואם תאמר אף הוא מלך היה מלוכה על הגוי׳ אינה מלוכה חשוב׳ כנגד ישר׳ : אדני. יהיה תמיד על ימינך להושיעך. אשר מחץ ביום אפו מלכים. שנלחמו עם אברהם ושם יהושע ועם צדק : ידין בגוים מלא גויות. ועוד בימי חזקיהו בנך ידין באוכלוסי סנחריב קבוץ פגרים מתים ומחץ בסנחריב שהוא ראשה של כוש ואשור שהוא ארץ רבה. אשר מנחל בדרך היה שותה שנתפאר ששתו אוכלוסיו מימי הירדן שנאמר אני קרתי ושתיתי מים ואחריב וגו׳ : על כן ירים ראש. היה מתגבה ומתפאר בגדלו : זכר עשה לנפלאותיו. מזמור זה הוסד באלף בי״ת אות אחת בראש הפסוק ואחת באמצעיתו וכן כלם מאלף ועד תי״ו וכמו כן מזמור השני הראשון מדבר בשבחו של הקב״ה והשני מספר בשבחו של צדיק ירא יי׳ קבע לישראל שבתות ומועדים ומצות שכתוב בהם וזכרת כי עבד היית במצרים לפי שהוא חנון ורחום על בניו וחפץ להצדיקם :

קי׳ לרגליך ב׳ וסימ׳ והם תכו לרגליך ישא מדברתיך. עד אשית אויביך הדום רגליך. בתרא מל׳ : ינחם ד׳ וסימ׳ פן ינחם העם. כי ינחם יי׳ מאנקתם. לא ישקר ולא ינחם. נשבע יי׳ ולא ינחם. וא׳ ונחם יי׳ על הרעה :

קי׳ לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְהֹוָה
לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד־אָשִׁית אֹיְבֶיךָ
הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ׃ מַטֵּה עֻזְּךָ יִשְׁלַח יְהוָה נ״א חס׳ ב׳ רן זבולן ל
מִצִּיּוֹן רְדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ׃ עַמְּךָ
נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בְּהַדְרֵי־קֹדֶשׁ מ ל׳ חס׳ ל׳ ויתר בהדרי׳
מֵרֶחֶם מִשְׁחָר לְךָ טַל יַלְדֻתֶיךָ׃ נִשְׁבַּע ל׳ וכתי׳ כן
יְהוָה וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה כֹהֵן לְעוֹלָם עַל ר׳
־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק׃ אֲדֹנָי עַל־ ל׳ ויתר ומלכי צדק׳ קל׳
יְמִינְךָ מָחַץ בְּיוֹם־אַפּוֹ מְלָכִים׃ יָדִין
בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל־ ט׳
אֶרֶץ רַבָּה׃ מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל־ נ׳
כֵּן יָרִים רֹאשׁ׃ קי״א
הַלְלוּ יָהּ אוֹדֶה יְהוָה בְּכָל־לֵבָב
בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה׃ גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי יה׳ כתי׳ יור
יְהוָה דְּרוּשִׁים לְכָל־חֶפְצֵיהֶם׃ ל׳ ל׳

עַל יַד דָּוִד תּוּשְׁבַּחְתָּא אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ לְשַׁוָּאָתִי רִיבּוֹן כָּל יִשְׂרָאֵל בְּרַם אֲמַר לִי תּוּב וְאוֹרִיךְ לְשָׁאוּל דְּמִן שִׁבְטָא דְּבִנְיָמִין עַד דִּימוּת אֲרוּם לֵית מַלְכוּתָא מִקְרְבָא אַחְבַרְתַּהּ וּבָתַר כֵּן אֲשַׁוֵּי בַּעֲלֵי דְבָבָךְ כְּבִישׁ לְרִיגְלָךְ׃ תָּא אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ לְמִיתַּן לִי רַבְּנוּתָא חֲלַף דִּיתֵיבִית לְאוּלְפַן אוֹרַיְתָא יְמִינֵי אוֹרִיךְ עַד דְּאֲשַׁוֵּי בְּעִיל דְּבָבָךְ כְּבִישׁ לְרִיגְלָךְ׃ חוּטְרָא דְעוּשְׁנָךְ יְשַׁדַּר יְיָ מִצִּיּוֹן וּתְהֵי רָדֵי בִּמְצַע בַּעֲלֵי דְבָבָךְ׃ עַמָּךְ דְּבֵית יִשְׂרָאֵל דְּמִתְנַדְּבִין לְאוֹרַיְתָא בְּיוֹם אַגְחוּת קְרָבָךְ תִּסְתַּיַּיע עִמְּהוֹן בְּשִׁיבְהוֹרֵי קוּדְשָׁא רַחֲמִין דֶּאֱלָהָא יִסְתַּרְהֲבוּ לָךְ הֵיךְ נַחֲתַת טַלָּא יִתְבִּין לְרוּחְצָן תּוֹלַדְתָּךְ׃ קַיֵּים יְיָ וְלָא יְתוּב דְּאַנְתְּ מִתְמַנֵּי לְרַבָּא לְעָלְמָא דְּאָתֵי בְּגִין זְכוּתָא דַּהֲוֵיתָא מֶלֶךְ זַכַּי׃ שְׁכִינְתָּא דַּיְיָ עַל יְמִינָךְ מְחָא בְּיוֹם רוּגְזֵיהּ מַלְכַיָּא׃ אִתְמַנָּא לְדַיָּין עַל עַמְמַיָּא מְלֵי אַרְעָא גוּשְׁמֵי רַשִׁיעִין קְטִילִין מְחָא רֵישֵׁי מַלְכַיָּא עַל אַרְעָא סַגִּיעִין לַחֲדָא׃ מִפּוּם נְבִיָּיא בְּאוֹרְחָא אוּלְפַן יְקַבֵּל מְטוּל הֵיכְנָא יִזְקוֹף רֵישָׁא׃ הַלְלוּיָהּ אֲשַׁבַּח קֳדָם יְיָ בְּכָל לִבָּא בְּרָזֵיהוֹן דְּתְרִיצַיָּא וּכְנִישְׁתָּא׃ רַבְרְבִין עוֹבָדַיָּא דַּיְיָ מִתְבַּעְיָן לְכָל דְּצָבְיָין לְהוֹן׃

גויות ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ את גויה שאול ואת גוי׳ בניו. ידין בגוי׳ מלא גויו׳. וסי׳ באנדבל מל׳ : מנחל ד׳ וסי׳ נמסר בסדר דברים : קי״א גדולים הגדולים כולהון חס׳ במ״ו כ״ל וסימ׳ נמסר בשפט׳ סימן ה׳ ובירמיה סימן כ״ח :

הוד · אלפ שמעשיו גדולים דרושים הם לדורשיהם ומבוארים כי פועל השם נראה לעין על כן הוד והדר וטעם וצדקתו שכל פעלו צדק : זכר · הטעם בכל דור יעשה זכר לנפלאותיו שעשה במצרים שהוא חנון ורחום לחון הצועקים אליו כמו ושמעתי כי חנון אני : טרף · דבר ויכלכלו את מצרים כמו הטריפני · טעם יזכור לעולם בריתו הוא ברית בין הבתרים וגם כתוב ואחרי כן יצאו ברכוש גדול : כח · הטעם שהשם עושה חסד ומשפט וצדקה וזה הוא שהגיד לעמו ללכת אחריו לתת להם כדרך כי לא באתם עד עתה וכתוב כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען וגם כתוב את משפטי תעשו והנה פירש כח מעשיו : מעשי · פקודיו · הם התורות והמצות הנטועות בלב כל האדם

וצדקתו ג' וסימ' וחסד יי' מעולם ועד עולם · הוד והדר פעלו · הון ועשר בביתו : חנון ורחום ח' וסימ' וקרעו לבבכם ואל בגדיכם · על כן קדבתי לברוח תרשישה · כי בשובבם על יי' · זכר עשה לנפלאותיו · זרח

ג' הוֹד־וְהָדָר פָּעֳלוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת
ה' לָעַד : זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו חַנּוּן
וְרַחוּם יְהוָה : טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו יִזְכֹּר
לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ : כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד
לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם : מַעֲשֵׂי
יָדָיו אֱמֶת וּמִשְׁפָּט נֶאֱמָנִים כָּל־
פִּקּוּדָיו : סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם
עֲשׂוּיִם בֶּאֱמֶת וְיָשָׁר : פְּדוּת שָׁלַח
לְעַמּוֹ צִוָּה־לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קָדוֹשׁ
וְנוֹרָא שְׁמוֹ : רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת
יְהוָה שֵׂכֶל טוֹב לְכָל־עֹשֵׂיהֶם תְּהִלָּתוֹ
עֹמֶדֶת לָעַד : קיב
הַלְלוּ יָהּ אַשְׁרֵי־אִישׁ יָרֵא אֶת־יְהוָה
בְּמִצְוֺתָיו חָפֵץ מְאֹד : גִּבּוֹר בָּאָרֶץ
ד' יִהְיֶה זַרְעוֹ דּוֹר יְשָׁרִים יְבֹרָךְ : הוֹן־
ג' וָעֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד :
זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר לַיְשָׁרִים חַנּוּן וְרַחוּם
ו' וְצַדִּיק : טוֹב־אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה
יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט : כִּי־לְעוֹלָם
לֹא־יִמּוֹט לְזֵכֶר עוֹלָם יִהְיֶה צַדִּיק :
מִשְּׁמוּעָה רָעָה לֹא יִירָא נָכוֹן לִבּוֹ
בָּטֻחַ בַּיהוָה : סָמוּךְ לִבּוֹ לֹא יִירָא
עַד אֲשֶׁר־יִרְאֶה בְצָרָיו : פִּזַּר נָתַן
לָאֶבְיוֹנִים צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד קַרְנוֹ
תָּרוּם בְּכָבוֹד : רָשָׁע יִרְאֶה וְכָעָס
שִׁנָּיו יַחֲרֹק וְנָמָס תַּאֲוַת רְשָׁעִים
תֹּאבֵד : קיג
הַלְלוּ יָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ
ג' אֶת־שֵׁם יְהוָה : יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ
יב מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם : מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ
ד"נ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה : רָם עַל־
כָּל גּוֹיִם יְהוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ :

(מסורה בגליון: אח כתי' יוד · ב' חד חס' וחד מל' · ג' ח' חס · ז' · כח · ל' ותרא אשרי האיש · לקי' · נ' · ח · ב' חד חס' וחד מל' סמוך · ב' · ב' ותס הכאס)

שִׁבְחָא וְשִׁבְהוֹר עוֹבָדֵיהּ וּזְכוּתֵיהּ
קַיָּימָא לְעָלְמִין : דֻּכְרָן טַב עֲבַד
לְפְרִישְׁוָתֵיהּ חַיְנָנָא וְרַחֲמָנָא יְיָ :
מְזוֹנָא יְהַב לְדַחֲלוֹי יִדְכַּר לַעֲלַם
קְיָימֵיהּ : חֵיל עוֹבָדוֹי חַוִּי לְעַמֵּיהּ
לְמִתַּן לְהוֹן אַחְסַנַת עַמְמַיָּא :
עוֹבָדֵי יְדוֹי קוּשְׁטָא וְדִינָא מְהֵימְנִין
עַל פִּיקוּדוֹי : סְמוּכִין לְעַלְמֵי עָלְמָא
מִיתַעַבְדִין בְּקוּשְׁטָא וְתִירוּצָא :
פּוּרְקָן שְׁלַח לְעַמֵּיהּ פַּקִּיד לַעֲלַם
קְיָימֵיהּ קַדִּישָׁא וּדְחִילָא שְׁמֵיהּ :
שֵׁירוּי חוּכְמְתָא דַּחַלְתָּא דַּיְיָ סָכְלָא
טָבָא לְכָל עוֹבְדֵיהוֹן תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ
קַיָּימָא לְעָלְמִין : הַלְלוּיָהּ
טוּבֵיהּ דִּגְבַר דָּחִיל יַת יְיָ בְּפִיקוּדוֹי
צָבֵי לַחֲדָא : גִּבַּר בְּאוֹרַיְתָא יְהֶוְיָן
בְּנוֹי כְּדָר תְּרִיצַיָּא יִתְבָּרַךְ : מַזָּלָא
וְעוּתְרָא בְּבֵיתֵיהּ וּזְכוּתֵיהּ קַיָּימָא
לְעָלְמִין : דְּנַח בַּחֲשׁוֹכָא נְהוֹר
לִתְרִיצַיָּא חַיְנָנָא וְרַחֲמָנָא וְצַדִּיקָא :
גַּבְרָא טָבָא חַיֵּיס עַל עַנְיֵי וּמוֹזִיף
יְסוֹבַר מִילוֹי כְּהִלְכְתָא : אֲרוּם
לַעֲלַם לָא יְזוּעַ לְדֻכְרָן עֲלַם יְהֵי
זַכָּי : מִשְׁמוּעֲתָא בִּישָׁא לָא יִדְחַל
תְּקִין לִיבֵּיהּ רָחִיץ בְּמֵימְרָא דַּיְיָ :
סָמִיךְ לִיבֵּיהּ לָא יִדְחַל עַד דְּיֶחֱמֵי
פּוּרְקָנָא בְּעָקְתָא : בַּדַּר מָמוֹנֵיהּ
יְהַב לַחֲשִׁיכֵי זְכוּתֵיהּ קַיָּים לְעָלְמָא
תּוּקְפֵיהּ תְּרִים בְּאִיקְרָא : רַשִׁיעָא
יֶחֱמֵי וְיִכְעוֹס עֲלוֹי שִׁינּוֹי יַעֲסֵי
וְאִיתְמְסֵא רִיגוּג רַשִׁיעֵי תֵּבִיד :
הַלְלוּיָהּ שַׁבַּחוּ עַבְדַיָּא
דַּיְיָ שַׁבַּחוּ יַת שְׁמָא דַּיְיָ : יְהֵוֵי שְׁמָא
דַּיְיָ מְבָרַךְ מֵהַשְׁתָּא וְעַד עָלְמָא :
מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא עַד מַטְמְעֵיהּ
מְשַׁבַּח שְׁמָא דַּיְיָ : רָמָא עַל כָּל
עַמְמַיָּא יְיָ עֲלוֹי שְׁמַיָּא אִיקָרֵיהּ :

רשי

טרף נתן · מזון : כח מעשיו הגיד לעמו · כשנתן להם נחלת גוים הודיעם כחו וגבורתו ומדרש תנחומא כתב לישראל מעשה בראשית להודיעם שהארץ שלו ובידו להושיב בה כל מי שירצה ולעקור אלו ולהושיב אחרים שלא יוכלו האומות לומר לישראל גזלני' אתם שכבשתם ארץ שבעה גוים : סמוכים · הם פקודיו של שמך עם מחותקין בענשין ואזהרות והפרשיות קבועות זו על זו כסדר ולדרוש וזהו שאמר שלמה שוקיו עמודי שש וגו' : דור ישרים · אשר יבורך יהי זרעו : זרח בחשך אור · כמו הזריח ומדרשו הוא עצמו כביכול נעשה להם אור כמו יי' אורי וישעי : טוב איש חונן ומלוה וגו' · שחונן דלים ומלוה להם ואינו מדקדק לומר אין יכולת בידי ואת דבריו הצריכין לו במאכל ובמשתה ובכסות מכלכל במשפט ובמדה וחס על נכסיו : יכלכל דבריו במשפט · מנהיג חפציו : נכון לבו · נאמן לבו ליוצרו : סמוך לבו · נשען ובטוח על הקב"ה : רשע יראה וכעס · לשון פעל כמו ויכעס לפיכך נקוד חציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה :

מי

מסרת

בחשך אור · חנון ורחום יי' ארך אפי' דתהלה לדוד · וימאנו לשמוע דעזרא · וברחמיך הרבים דעזר' : פדו' ג' חד חס' וסימ' ושמתי פדת · פדות שלח לעמו · והרבה עמו פדות · קרבא חס' : קי"ב יבורך ד' ב' פתחין וסימ' הנה כי כן יברך גבר · גבור בארץ יהיה זרעו · ועתה הואל וברך את בית עבדך דשמואל · טוב עין הוא יברך ·

על כן אמר עשהם כ באמנים : סמוכים · השם סומכם לעד על כן יעמדו והוא עשם באמת ובדרך ישר : פדות · טעם פדות לעולם ישלח פדות ל לעמו והם השומרים בריתו כי בריתו לעולם עומדת והוא קדוש ו ולא יוכל נברא לחלל בריתו על כן אמת ו ונורא : ראשית · בעבור שהזכיר שהוא נורא אמר ראשית חכמה יראת יי' שכל טובים לכל עושי פקודיו וכל אחד מהעושי' תהלתו עומדת לעד כמו בנות צעדה עלי שור ויתכן שיסוב וי"ו תהלתו אל שכל טוב · ורבי משה אמר כי ה"א ומ"ם ע עושיהם שבים אל ה החכמה והיראה והטעם כי העושי' כפי חיובם וכדרך שורו : הללו יה אשרי איש · הללו יה דבר המסודר כמוני ואמרו אשרי א איש ירא ה' שמר כ כפשו ממצות לא תעש' לא בעבור תולדתו או פחד מלך או על דבר חרפה ובזיון רק ב בעבור יראתו מהשם : במצותיו חפץ מאד · ' הם מצות עשה וטעם מאד כי בכל מאדו ו יעשה : גבור · חסר כף כמו ועיר פרא ו והטעם כגבור נודע בדורו כן יהיה זרעו : דור ישרים · הוא האב והבן והברכ' היא הון ועושר בביתו ו וההון שים לו לא ע עשהו בחמס וגזל רק בצדק על כן וצדקתו : זרח · הצרות דומות לחשך כמו העם ה ההולכים בחשך ו והישועה לאור על כן כי אשב בחשך יי' אור לי והנה בבא הצרות על העולם יזרח אור לישרים והוא השם ם

(בגליון: וכעס ב' א' פתח וא' קמץ וכעס עניית דירן קמץ)

עבדא וגברא פתחין : בטוח ב' חד חס' וחד מל' וסימ' יצר סמוך · משמועה רעה לא ירא · קדמ' מלא : סמוך ב' וסי' יצר סמוך · סמוך לבו לא ירא : וכעס ב' חד פתח וחד קמץ וסימ' רשע יראה ובעס שניו יחרק · גם כל ימיו בחשך יאכל וכעס · קדבא פתח · ואינון כן א"ב א' פת' וא' קמץ וסימ' נבסר במס'רבת' בערך פתח : קי"ג מברך ג' וסימ' את אשר תברך · יהי שם יי' מברך · ויאמ' ערום יצתי · וא' ומברך וסימ' ועתה הואלת לברך את בית עבדך דד"ה : מהלל ג' וסימ' בסיפרא סימן י"ח :

שהוא חנון ורחום וצדיק או יהיה אור מוסף אחר עמו כאילו הוא אור חנון : טוב · כמו הפוך איש טוב כמו כל רב' עמים כי הכל נכון בלשוננו או טעמו מה טוב וככה הוא טוב הוא איש שהוא חונן ואמר חונן ללכת אחרי השם שהוא חנון ומלת יכלכל כפול כמו וכל בשלים · במשפט כאשר הוא ראוי לעשות · ויש אומרי' כי יכלכל כמו יכלכל מתלהו : כי · הזכיר כי אחריתו טובה וזה הוא כי לעולם לא ימוט הצדיק יעמוד זכרו כדרך וצדיק יסוד עולם : משמועה · שהיא כללת עמו או מדינתו והזכיר למה לא יירא כי לבו בטוח בשם והוא תאר על משקל עשות וככה סמוך לבו כנרא שתבא עליו לבדו ומאויביו : פזר · לא הזכיר פעול פזר גם נתן כי הוא נודע כי מלת לאביונים תודיענו · וטעם צדקתו כי מדרך צדק לעזור בני גילו או על דרך וצדקה תהיה לנו : רשע · הפך הצדיק בראותו עושר הצדיק יכעס ברוב הקנאה · שניו כפי מחשבתו שיחרוק עוד שיוכל להזיקו וזה יהיה כי ימס כל זה שיחשוב וככה תאות רשעי' שיתאוו רע לטובים : הללויה הללו עבדי יי' · טעם לאמר הללו שלשה פעמים כדרך היכל יי' שלש פעמים אחרי פעם וטעם עבדי יי' אתם עבדי יי' כמו הקהל חקה אחת לכם ואמרו כן יהי וזאת היא התהלה באמת : ממזרח · ככה אורך היישוב שהם י"ב שעות ולא כן הרוחב על כן כתוב התשכנת עד רחבי ארץ : רם · הוא מרומם על כל תהלות שיהללוהו כל גוים שהם בשבעה גבולות ממזרח שמש עד מבואו והאות על זה כי על השמים כבודו שהם למעלה על כל גוים ויתכן היות רם מוסף אחר ורם על השמים כבודו :

מי

מי יש אומרים כי המגביהי פועל עומד כמו אם תגביה כנשר והאמת שהוא פועל יוצא והפעול הוא קנך. אמר רבי משה כי פעול המגביהי הוא כשרו ויוד המגביהי כיוד חבבי מרום ואמר כי כן הפירוש המגביהי לשבת בשמים המשפילי לראות בארץ וכמוהו אבני שוהם לאפוד ואבני מילואים לחשן ולפי דעתי שהוא כמשמעו המגביהי מקום שבתו ובשמים ובארץ הכל שפלים נגדו וטעם לראות כי הכל ידע כמו הדבר הנראה וזה הוא הכתוב בתורה הוא אלהי האלהים ואחריו עושה משפט נריתום: מקימי. גם זה הכתוב קשור כי העפר שהוא הארץ סקורת העגול הגדול שהוא המקיף והנה הטעם כי השם העליון ירומם האביון ואילו היה בספר דרך משל על כן טעם מקים. אשפות לשון יחיד מאשפתות ואף על פי שהוא על משקל אחד והטעם כפול: להושיבי. היוד נוסף כמו מקימי ואחר שהזכיר נדיבים באר כי אלה הנדיבים הם נדיבי עמו שהם נכבדים כדרך תהלה לכל חסידיו: מושיבי עקרת. בתשקל גברת ואין המלה סמוכה אל הבית העקרה יושיבנה והיא שבה בית כמו מושיב יחידים ביתה והבית כמו בית אהרן בית יעקב איש וביתו וטעם אם הבנים כי תהיה העקרת אם הבנים שמחה כדברי חנה כי שמחתי בישועתך וחתם המשורר במלת הללויה על אלה כפלאות שעשה השם: בצאת ישראל. לועז מדברי רז"ל כמו לעז על בניה או ללועזות: היתה יהודה. לשון נקבה כמו ותרא בגודה אחותה יהודה והזכיר יהודה כי הוא גבר באחיו: ישראל ממשלותיו. ממשלת כהנים ועדת יהודה לקדשו כמו ונוי קדוש: הים. שנקבצו מימי הים ומי הירדן קמו נד אחד: ההרים. רעשו

מי כיי' אלהינו. בשמים ובארץ שהוא מגביה לשבת ומשפיל לראות. מגביהי משפילי מקימי להושיבי מושיבי כלם יוד יתירה בהם: עקרת הבית. ציון שהיא כעקרה יושיבנה: אם הבנים שמחה. כי חלה וגם ילדה ציון את בניה: מעם לועז. עם שפת לשון אחר שאינו לשון הקדש וחברו את עם כועז לא תראה עם עמקי שפה וגו' וכן ונאמר כחלפות זו בזו כמו כשכה שהיא לשכת בספר עזרא: היתה יהודה לקדשו. לקח יהודה לגורל חבלו וקדושתו ואף הם קדשו שמו ב בירידת הים כענין שנאמר שרי יהודה רגמתם וכמו כן למדר' בהגדה מקרא זה היתה יהודה לקדשו שקפץ נחשון לתוך הים ואמר אני ארד תחילה וזהו שאמר היתה יהודה לקדשו: הירדן יסוב לאחור. שכל מימי בראשית נבקעו: חולי ארץ. המחולל ארץ ויוד יתירה בו כמו מגביהי משפילי והופכי: למעינו מים. ויו יתירה כמו ויו של וחיתו יער: לא לנו. לא בשבילנו ובשביל מעשינו תעשה עמנו: כי לשמך תן כבוד. כדי שלא יאמרו איה נא אלהיהם: ולא ימישון. לשון ימושני אבי: יראי יי'. אלו הגרים: אהבתי

יבי' ד' וסימ' ויאמר לכחר. כימי גוי גדול. אין קדוש כיי'. מי כיי' אלהינו המגביהי: מאשפות ב' חס' וסימ' מקים מעפר דל רחנה. מקימי מעפר דל: ק"ד התתה' ר"פ וסימ' והתה לי נחלתי כאריה ביער. היתה עלי ידי יי'. והתה לי דמעתי לחם יומם. היתה יהודה לקדשו. היתה כאניות סוחר: הים ל' ר"פ והים בקעת לפניה.

מִי כַּיהֹוָה אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

קיד

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מַה לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם:

קטו

לֹא לָנוּ יְהֹוָה לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן: יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהֹוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיהֹוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יִרְאֵי יְהֹוָה בִּטְחוּ בַיהֹוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יְהֹוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אַהֲרֹן:

מַן כְּוָותֵיהּ דַּייָ אֱלָהָנָא דִּגְבִיהַּ מוֹתְבֵיהּ לְמִתַּב: דְּמַמִּיךְ עַיְינֵיהּ לְמֶחְמֵי בִּשְׁמַיָּא וּבְאַרְעָא: מְקִים מֵעַפְרָא מִסְכֵּינָא מִקִּקְלְתָּא יָרִים חֲשׁוֹכָא: לְאוֹתָבָא עִם רַבְרְבַיָּא עִם רַבְרְבֵי עַמֵּיהּ: מוֹתֵיב כְּנִישְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל דִּמְתִילָא לְעַקְרָא דְּיָתְבָא מוֹרִיקָא לְאֵינָשֵׁי בֵּיתָהּ מַלְיָא אוֹכְלוֹסִין הֵיךְ אִימָּא דִּי עַל בְּנַיָּא חַדְיָא הַלְלוּיָהּ: בְּמִיפַּק יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַמָּא בַּרְבְּרָאֵי: הֲוַת כְּנִישְׁתָּא דְּבֵית יְהוּדָה אֲחִידָא לְקַדִּישֵׁיהּ יִשְׂרָאֵל לְשַׁלִּיטוֹי: יַמָּא אִסְתַּכַּל וְאַפַּךְ יוֹרְדְנָא חֲזַר לַאֲחוֹר: טוּרַיָּא טַפְּזוּ הֵיךְ דִּכְרִין גִּילְמָתָא הֵיךְ בְּנֵי עָן: מַה לָּךְ יַמָּא אֲרוּם תְּאַפִּיךְ יוֹרְדְנָא תַּחְזוֹר לַאֲחוֹרָא: טוּרַיָּא טַפְּזוּ הֵיךְ דִּכְרִין גִּילְמָתָא הֵיךְ בְּנֵי עָן: מִן קֳדָם קִירִיס אִתְחַלְחֲלִי אַרְעָא מִן קֳדָם אֱלָהָא דְּיַעֲקֹב: דַּהֲפַךְ טִינָרָא לַאֲרִיתָא דְּמַיָּא שָׁמִיר לְעַיְין דְּמַיִין: לָא מְטוּלְתָּנָא יְיָ לָא מְטוּל זַכְוָותָנָא אֲרוּם לִשְׁמָךְ הַב אִיקָרָא מְטוּל טוּבָךְ וּמְטוּל קוּשְׁטָךְ: לְמָא יֵימְרוּן עַמְמַיָּא אָן הַשְׁתָּא אֱלָהֲהוֹן: וֶאֱלָהָנָא מְדוֹרֵיהּ בִּשְׁמַיָּא כָּל דִּי יִצְבֵי עֲבַד: טַעֲוָתְהוֹן דִּכְסַפָּא וְדַהֲבָא עוֹבַד יְדוֹי בַּר נָשׁ: פּוּמָא לְהוֹן וְלָא מְמַלְּלִין עַיְינִין לְהוֹן וְלָא חַמְיָין: אוּדְנִין לְהוֹן וְלָא שָׁמְעִין נְחִירֵי לְהוֹן וְלָא מְרִיחִין: יְדֵיהוֹן וְלָא מְמַשְׁמְשִׁין רִיגְלֵיהוֹן וְלָא מְהַכִּין לָא מְרַנְנִין בְּעִינְקְהוֹן: דִּיכְוָתְהוֹן יְהוֹן עוֹבְדֵיהוֹן כָּל דִּי מִתְרַחְצִין עֲלֵיהוֹן: יִשְׂרָאֵל רְחֵיץ בְּמֵימְרָא דַּייָ סַעֲדְהוֹן וּתְרִיסֵיהוֹן הוּא: דְּבֵית אַהֲרֹן רְחִיצוּ בְּמֵימְרָא דַּייָ סַעֲדְהוֹן וּתְרִיסֵיהוֹן הוּא: דַּחֲלַיָּא דַּייָ רְחִיצוּ בְּמֵימְרָא דַּייָ סַעֲדְהוֹן וּתְרִיסֵיהוֹן הוּא: מֵימְרָא דַּייָ דְּכַר יָתָנָא לְטָב יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ יָת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ יָת בֵּית אַהֲרֹן:

מסרה

ואינון מן כ"ה זוגין ר"פ חד נסיב ו"ו וחד לא נסיב ו"ו וסימ' נבסר בבס' רבה' בערך אות הו"ו: חלמיש ד' בליש' קמצין ומיחדים וסימ' חלמיש למעינו מי'. בחלמיש שלח ידו. מצו' החלמי'. שמתי פני בחלמיש. וחד מחלמיש צור: קט"ו על חסדך על חד מן י"ח פסוקי' על על ומלה ביניהון וסימ' נמסר במלכים ב' ס' בן ט"ו: אזני' ז' וסימ' פקוח אזני' ולא' להשמעות אזנים. בן אדם בתוך בית המרי. שמעו נא זאת עם סכל. אזנים להם ולא ישמעו. וחברו ולא יאזינו. אזנים כרית לי: בגרונם גרונם ג' ב' מל' וא' חס' וסימ' קבר פתוח גרונם. ולא יהגו בגרונם רוממות אל בגרונם:

מפני כבוד השם: מה. כאילו המשורר ישאלם למה זה וטעם כי תנוס שסב לחרבה ויבשו המים. וטעם ההרים הוא ההופכי הצור אגם מים ובפסוק ההרים וכל גבעות אפרים ההפרש שיש ביניהם: מלפני. יוד חולי נוסף והוא שם הפועל כמו לא יוכלו קום ובעבור היות המלך באלף ארץ היתה מלת חולי מלעיל כאילו כתו' חול תחול הארץ או חולי צווי כמו קומי והטעם מהרים הוא מתחולי ארץ ועתה יפרש טעם רקידת ההרים: ההופכי. כי הוא יבש מי הים והירדן והמי' לחים והוציא כחלים שהם לחי' מסלע שהוא יבש גם ו"ו למעינו נוסף והנה הטעם כי השם לבדו יעשה דבר והפך הדבר והנה הים והירדן והכורים בקעם והפך תולדתם: לא לנו יי' לא לנו. בעבורינו כמו אמרי לי: כי לשמך. שהוא נקרא עלינו תן כבוד וזה שתעשה בעבור חסדך: למה. כא. עתה וכבר פירשתיו: ואלהינו בשמים. בעליונים או בעבור כי מן השמים תבואנה כל הגזרות בארץ: עצביהם. הזכיר גדולת השם ושאין כח לאלהי העמים וקראם עצבים כי הם לעצבון לעובדיהם ולא יועילום. מעשה ידי אדם דרך קלון להם שיעבדו מעשיהם: פה. והמציירים נכבדים מהם כי הם ירגישו גם ידברו: אזנים. הזכיר ארבע הרגשות והכיח האכילה כי אין צורך לה: ידיהם. כנגד ידיהם ורגליהם וטעם יהגו אפילו לא יהגו וכיונה גם עוף אחר: כמוהם. דרך תפלה: ישראל. אמר בטח כנגד כל אשר בוטח בהם. אמר בן בלעם כי עזרם ומגנם הוא היה ראוי להיותו עזרכם ומגנכם הוא והנכון בעיני שהוא כך ישראל בטח ביי' כי הוא לעולם עזר לישראל ומגנם כמו מגן עזרך: בית. אחר שהזכיר ישראל הזכיר קדושיו והם בית אהרן: יראי. אחר כן כלל ליראי השם בכל עם ועם: יי'. אמר רבי משה כי זכרנו הזכרים שלנו ויברך בית ישראל הנקבות ואין זה נכון כי בית אהרן אינם נקבות אים ובית בבל המקרא רק זכרנו מגזרת זכירה והאות על זה שהוא קמוץ כי אילו היה מגזרת זכרים היה הרי"ש בקמץ קטן רק הטעם השם שזכרנו תמיד הוא יברך אלה הבוטחי' בו ושב להזכירם: יברך

אהבתי כי ישמע יי' את קולי. כך אמר דוד לאחר שנפטר שאול והוא מלך שובי נפשי למנוחיכי כי יי' גמל עליכי חסד ולך קוני אני מתאויתי כי חלצת נפשי ממות אהבתי כי ישמע יי' תאבתי שישמע יי' את קולי: ובימי אקרא. בימי צרתי אקראנו ובימי גאולתי אשבחנו: חבלי מות. חבורות אויבינו המבקשים להמיתנו. חבלי מות חבלי שאול כלם לשון חבורות הם כמו חבל נביאים: מצרי שאול. גבולי שאול: בארצות החיים. ארץ ישראל שנרשוני אויבי ורודפי ממנה בימי שאול וצל כראס חזרתי: האמנתי כי אדבר. האמנתי את דברי ציבא שאמר על מפיבושת כשאדבר הנה לך כל אשר למפיבושת. אז אני עניתי מאד דברתי קשה ועניתי לך: אני אמרתי בחפזי. לנוס מפני אבשלום. כל האדם כוזב ובוגד באוהבו כי ראיתי את בני בוגד בי ומבקש את נפשי וכל ישראל גומלים לי רעה תחת טובה לפיכך האמנתי לציבא ואמרתי אף מפיבשת כוזב ובוגד בי כל לשון כזב אינו אלא לשון חסרון מבטח שבטחו עליו פליי"נצ"א בלע"ז כמו אשר לא יכזבו מימיו ויש פותרין אותו אני אמרתי בחפזי בשעת המחלוקת שהיה שאול ואנשיו עוטרים אלי ואל אנשי לתופשני ושם נאמר ויהי דוד נחפז ללכת. כל האדם כוזב אף שמואל הנביא שהוא נאמן לנביא אף הוא כוזב שמשחני למלך. מנאתי. כוס ישועות אשא אשא הנסכים על התודות שנדרתי כמו שאמר לך אזבח זבח תוד' ועל אותו הכוס בשמך אקרא על הישועה זו שכן אין הלוי אומר שירו אלא על היין: נגדה נא לכל עמו. נגד כל עמו: יקר בעיני יי'. הראני הקב"ה שדבר קשה וכבד הוא בעיניו להמית את חסידיו: המותה. המות כמו הביתה החוצה: עבדך בן אמתך. אינו דומה תרבות עבד הלקוח מן השוק לילוד משפחה שבבית: פתחת למוסרי. התרתה מעל צוארי מוסרות ומוטות: זבח

יברך. וטעם הקטנים שיהיו שוים בברכה עם הגדולים: יוסף. הנה פירש מה היא הברכה כי היא תוספת ולהפך הקללה היא חסרון: ברוכים. שב לפרש כי התפלה שהתפללו לברכם תתקיים וטעם עושה שמים וארץ שתקן היבשה והרקיע כמו ביום עשות יי' אלהים ארץ ושמים והנה הטעם כי הוא מושל בעליון ובשפל והוא יברך אתכם:

יוסף י"א בלשון אוספי ג' מל' וח' חס' וסימ' נמסר בסדר ויצא יעקב: ברוכים ג' ב' מל' וא' חס' וסימ' ברוכים אתם לי"י כי חמלתם. אשר עשיתם חסד. ברוכים אתם לי"י עשה שמים וארץ. דיבש גלעד חס': יורדי ג' חס' וסימ' הכה את ערלים ישכבו. לא המתים יהללויה. ונשמלתי עם יורדי בור: קי"ו הטה ב' וסימ' ועלי הטה

יְבָרֵךְ דַחֲלַיָא דַיְיָ זְעֵירַיָא עִם
רַבְרְבַיָא: יוֹסִיף מֵימְרָא דַיְיָ
עִלַוֵיכוֹן עִלַוֵיכוֹן וְעִילָוֵי בְנֵיכוֹן:
בְּרִיכִין אַתּוּן מִן קֳדָם יְיָ עָבֵד שְׁמַיָא
וְאַרְעָא: שְׁמֵי שְׁמַיָא לִשְׁכִינַת
יְקָרָא דַיְיָ וְאַרְעָא יְהַב לִבְנֵי נְשָׁא:
לָא מֵיתַיָא מְשַׁבְּחִין שְׁמָא דַיְיָ וְלָא
כָּל נָחוֹתֵי בֵית קְבוּרַת אַדְמְתָא:
וַאֲנַחְנָא נְבָרֵךְ יָהּ מִן הַשְׁתָּא וְעַד
עָלְמָא הַלְלוּיָהּ: רְחֵימִית
אֲרוּם יִשְׁמַע יְיָ יַת קָלִי בָּעוּתִי:
אֲרוּם אַצְלֵי אוּדְנֵיהּ לִי וּבְיוֹמַי אֲנָא
קָרֵי: אַקִיפוּ יָתִי מַרְעֵי מוֹתָא
וְעִיקְתִין דִשְׁיוֹל אַשְׁכְּחוּנִי עִיקְתָא
וְדַבוֹנָא אַשְׁכַּח: וּבִשְׁמָא דַיְיָ אִיקְרֵי
בְּבָעוּ יְיָ שֵׁיזֵיב נַפְשִׁי: חַנָנָא יְיָ
וְזַכָּאָה וֶאֱלָהָנָא מְרַחֵם: נְטִיר
שַׁרְגוּגַיָא יְיָ אִתְמַסְכְּנֵית וְלִי חָמֵי
לְמִפְרוֹק: תּוּבִי נַפְשִׁי לְבֵית
מְנַחְיְכִי אֲרוּם מֵימַר דַיְיָ גְמַל טוּב
עֲלָיְיכִי: אֲרוּם פְּצִיתָ נַפְשִׁי מִקְטוֹל
יַת עֵינִי מִן דִמְעֲתָא יַת רִגְלִי מִן
לְאַרְחַיָא: אֶתְהַלֵךְ קֳדָם יְיָ בְּאַרְעַת
חַיַיָא: הֵימָנִית אֲרוּם אֲמַלֵיל
בְּבִינְשַׁת צַדִיקֵי אֲנָא שַׁבָּחִית לַחֲדָא:
אֲנָא אֲמָרִית בְּמֵעֲרְקֵי כָּל בְּנֵי נְשָׁא
מְכַדְבִין: מַה אָתִיב קֳדָם יְיָ כָּל
גְמוֹלַן טָבָן דִילֵיהּ גְמִילִין הִינוּן
עֲלָי: כַּסָא דְפוּרְקָנַיָא אֲסוֹבַר
לְעָלְמָא דְאָתֵי וּבִשְׁמָא דַיְיָ אֶקְרֵי:
נִדְרַי קֳדָם יְיָ אֲשַׁלֵם אַרְתַּנֵי כְּדוֹן
נִיסוֹי לְכָל עַמֵיהּ: יַקִיר קֳדָם יְיָ
מִיתוּתָא דְמִשְׁתַּלְחָא לַחֲסִידוֹי:
בְּבָעוּ יְיָ אֲרוּם אֲנָא עַבְדָךְ אֲנָא עַבְדָךְ בַּר אַמְתָךְ שְׁרִיתָא לְשׁוּלְשְׁלָוָתִי:

יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־
הַגְּדֹלִים: יֹסֵף יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם
וְעַל־בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה
עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם
לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: לֹא
הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה
: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם
הַלְלוּ־יָהּ:

קיו

אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹלִי
תַּחֲנוּנָי: כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי
אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי
שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא:
וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה
נַפְשִׁי: חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ
מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְהוָה דַּלּוֹתִי
וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי
כִּי־יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי
מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי
מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת
הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי
עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי
כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב: מָה־אָשִׁיב לַיהוָה
כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס־יְשׁוּעוֹת
אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: נְדָרַי
לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ:
יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו:
אָנָּה יְהוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי
עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי:

השמים. אמר רבי משה כי השמים כמו מקום ואני כבר פירשתיו בספר השם כי שמים על מתכונת שנים ונזרתו משם בעבור שני מקומות בשרץ שהם נטועים וכן כתו' לנטוע שמים וליסוד ארץ ויחידי דעת חשבו כי ממשלת האל' בארץ כממשלת השם בשמים ולא דבריו נכונה כי מלכות השם בכל משלה רק פירו' נתן לבני האדם שהאדם כמו פקיד אלהים בארץ על כל מה שיש בה והכל בדבר השם: לא. טעם השם כח נשמת באדם נתן בידו החיו' והנמתים להכיר מעשה השם ולהללנו בעודנו חי: יורדי דומ'. מקום כריתות וארץ גזירה כמו ודמיתי את אמך ויש אומרים כי הוא מגזרת ולא דומיה לי ואל תתני דומי לו ואף כי אחריו כתוב: ואנחנו. זאת הברכה היא בפה להודות כי נשמת הצדיק לעולם תהלל את השם: אהבתי. כמה הייתי אוהב שישמע השם את קולי בהתחנני ויש אומרים אהבתי יי' כי ישמע קול תחנוני כמו אשר חכמי' יגידו ולא כחדו ויש אומרים כי יור קולי נוסף והכנון שיחסר בי"ת בתחנוני: כי. טעם ובימי אקרא כל ימי וזה אספר: אפפוני. ומצרי שאול. מן המצר מפעלי הכפל כמו מי שם את ממדיה צרה בגוף ויגון בנפש: ובשם. ובשם הייתי קורא לאמר אנה לשון פיוס עם תודה כמו אנא

דלותי ל' מלרע וחד מלעיל ובכיפ'

חסר. כי הטה אזנו לי: אנה ו' כתי' ה' בליש' בקשה וסימ' אנה יי' זכור נא את אשר התהלכתי דמלכים' וחברו דישעי'. אל נא נאבדה בנפש. אנה יי' מלט' נפשי. אנה יי' הלא זה דברי. אנה יי' כי אני עבדך: שובי ג' בטע' לרע וסימ' כי אחרי שובי נחמתי. עד שובי בשלום. שובי נפשי למנוחכי: ישועות ז' מל' וסימ' מגדול ישועות מלכו דשמואל. וחברו מגדיל דספרא. פועל ישועות בקרב הארץ ומעוז ישועות משיחו. מה תשתוחחי נפשי קדמא' צוה ישועות יעקב. כוס ישועות אשא. ובשם יי' ג' וסימ' ובשם יי' אקרא אנה יי'. כוס ישועות אשא ובשם יי'. רך אזבח זבח תודה. וכולהון בחד ענינא:

חטא העם הזה והייתי חושב בלבי כי חנון ורחום השם וצדיק כי המסורר ירא השם וטעם מרחם כמו רחום: שומר. הטעם שלא אחשוב תחבולות להמלט כי שמתי נפשי כאחד הפתאים כי אם דלותי ידעתי כי השם שהוא חנון ורחום יושיעני והייתי מבשר נפשי לאמר לה שובי נפשי למנוחיכי כנגד צרה ויגון אמצא כי פעמי' רבות גמל השם עליכי או באה מלת גמל תחת יגמול כמו נתתי כסף השדה קח ממני: כי. כמה פעמים הצלת נפשי וטעם את עיני שהיה חושב שימות כמו ויבך חזקיהו. ואת רגלי כי בהם התנועה שיוכל לברוח: אתהלך. בעבור שהזכיר רגלי אמר אתהלך בארצות החיים שהם על פני הארץ ולא תחתיה: האמנתי. אמר רבי משה עתה אאמין כי מה שהייתי מדבר על לבי היה אמת שאמר שובי נפשי ופי' אני עניתי כמו דלותי מגזרת עני וכמוהו זמיר עריצים יענה ופי' אני אמרתי על עת שנכתב בו ויהי דוד נחפז ללכת. וטעם כל האדם כוזב על שמואל שהבטיחו או כוזב כמו לא יכזבו והטעם נכרת כי חשב שיהרג. ולפי דעתי עתה אאמין כאשר אדבר כי קודם עתה דברתי כזבים וככה עניתי כמו ויען איוב הראשון ועניית ואמרת: מה. מה מנחה אתן לשם כמו והשיב למלך ישראל ודקדוק תגמולוהי על לשון ארמית עלוהי כמו עליו ולפי דעתי שהיא שתי מלות אלפ"ב שהיא חסירת אלף כמו לפלמוני המדבר את אשר ערך ובבל ובמה: כוס. על דעת רבי משה שהוא כמו מנת חלקי וכוסי והנה הכוס מקרה והוא הכוסה ואחרי' האמרו כי הוא כמשמעו' אסא כמו אריס והטעם מרוב השמחה ואמר עם צרה ויגון ובשם יי' אקרא ועם כוס ישועות כן להקים דברו הראשון כי בכל ימיו יקרא בשם יי' בין בבר' בין בנרחב: נדרי. הא נגדה נוספת ומלת נא שבמקרא וככל למ"ד עם לכל עמו כמו מימין לביתי: יקר. הזכיר הטע' למה מלטו השם כי הוא היה החסידי: יקר. קשה כמו ויקר פדיון נפשם קשה הוא בעיני השם להמית חסידיו באלה עתס והא המותה נוספה כה"א למולה ואין הה"א סימן ללמון נקבה והעד שהמלה מלעיל: אנה. כמו אנא חטא העם והוא לסון תודה כי תחלת מלת אנה בה"א או באל"ף לשני טעמים טעם לסון פיוס וטעם לסון תודה כמו זה שהוא מודה לשם אנה יי' כי אני עבדך כי זה אינכו לסון פיוס רק אם יאמר אנה יי' הושיעה הוא לסון פיוס וככה מלת אולי פעם ספק ופעם כמו מתחלה אולי אוכל להלחם אולי יהיה זה ופעם ספק אולי לא תאבה האשה. מפי השם: פתחת למוסרי. כאילו היה קשור במוסרות והלמ"ד נוספת כלמ"ד הרגו לאבנר:

לך · ובשם יי׳ אקרא · שיקרא בני אדם לעבוד את השם כדרך ויקרא שם בשם יי׳ אל
עולם: נדרי· כבר הזכיר זה בראשונה וטעם להזכירו כטעם אחרת כי הנדר
שנדרתי לא אשלמנו במקום אחר כי אם בבית השם על כן אחריו בחצרות בית יי׳ ·
יוד בתוככי נוספת כמו בתוככי מצרים או לנוכח המדינה ותחת במלת הללויה שכן
יאמר לכל עמו הנזכר
למעלה: הללו את יי׳
כל גוים· על כן אמר
עוד הללו לפי דעתי כי
טעם כל גוים שהיו ת
תחת יד דוד כמו אם
ים גוי וממלכה ורבי
משה אמ׳ כי הוא כלל
לכל גוי וטעם כי גבר
החסד שיעשה עם הכל
לחיותם ולכלכלם
ואמר ואמת יי׳ לעולם
כנגד הגוים שלא י
יאמינו בהבליהם
ותחם הללו יה כן עשו
תמיד: הודו ליי׳ כי
טוב · תחסר מלת הוא
והטעם כי טוב הוא
ויש אומרים כי טוב פ
פועל עבר לשון יחיד
כדרך מה טובו אהליך
לשון רבים פועל עבר:
יאמר· הפעול שהוא
האמו׳ כי לעול׳ חסדו:
יאמרו· הזכיר קדושי
ישראל בעבור גורל
מעלתם כי הם יותר
חייבים להודות לשם
ואחר כך כלל יאמרו
יראי יי׳ בכלעם ועם:
מן המצר· משלי
הכפל כמו משבקלע:
במרחב· הפך מצר
כי בזה ענני והזכיר
השם פעמים דרך כ
צחות בלשון הקדש:
יי׳· השם עמי ומה
יוכל אדם לעשות לי
ורבי משה אמר אחר
שהשם לי לא אירא מה
שיעשה לי בן אדם:
יי׳· אמר רבי משה
כאשר יהיה השם ל
לבדו כנגד כל עוזרי
אני אראה בשונאי ו
והטעם איננו אומר כי
השם יהיה אחד מ
מעוזרי רק הוא כנגד
כל העוזרים כי בהיות
השם עזרתה לי אין לי
צורך לעוזרים בלתו ו
ואילו היו לי עוזרי׳ רבי׳
והשם איננו עמי לא
יועילני· וזה הפירוש
ארוך ואין צורך לו רק
הטעם שהשם יעזור
עוזריו ויראה בנקמתו
במוכאיו ובעבור שהזכיר שיש לו עוזרים אמר כי לא יבטח בהם רק בשם לבדו על כן טוב לחסות בשם כי בכל מקום יהיה לו מחסה
והטעם אשר יחסה בו הוא ילחם לו: טוב. בנדיבים· כמוהו שהם נכבדים מכל בני אדם: כל. אם סבבוני כל גוים אני אכריתם בשם
יי׳ אשר הוא חוסה בו ומלת אמילם כמו ימולל ויבש כמו אכינם יכונן ובאה זאת הלמ״ד קמוצה כדרך ילבשם הכהן ורבי משה אמר
כי אמילם מגזרת אמלל על משקל פקידם והוא רחוק· סבוני· כמו יי׳ עוזי ומעוזי פעם אחרי פעם: סבוני· רועכו· כמו כבו ידעך נרו: כאש קוצים. איננו עומד כי מיד
הוא נכבה: דחה· לנפול· שלם כמו לנדות ידו וטעם ויי׳ עזרני הוא השם שהזכיר למעלה זה השם שהזכרתי עזרני: עזי וזמרת יה · אמר רבי משה כי ריש זמרת קמוץ
והוא מוכרת בטעם כאילו הוא עזי וזמרתי וכמוהו אם אתן שנת לעיני שהוא כמו שנתי אף נחלת שפרה עלי נחלתי והתשובה כי הקמץ מבלעוהו בסמיכות כמו יי׳ מנת
חלקי וכוסי ויכול להשיב כן יי׳ הוא מנתי וחלקי וכוסי אם כן מה יעשה במלת ומנת המלך ואחרים אמרו כי יוד עזי נוספת והעד שהוא קמץ חטוף ולא שורק כמו יי׳ עזי ומעוזי
והנה מה יעשה כי הנה כתו׳ כי יחקך הטריפני לחם חקי יי׳ בעוזך ישמח מלך כהלת בעוזך אין הפרש ביניהם ועוד מה טעם לוי״ו ויהי לי לישועה· ואני אומר אם אתן שנת
לעיני סמוך אל עיני ובא הלמ״ד נוסף כמו לימין לבית ואין ספק כי לימין סמוך וככה מנת גם אף נחלת סמוך והסמך חסר כמו ושכורת ולא מיין ואין אנחנו חושבין שהוא
נחלת בקמץ וככה פירדקוק עזי וזמרת יה סמוך ומלת עזי תפארת אחרת כמו יכפה אף וכן הוא עזי וזמרת עזי יה עזי כחי ותהלת כחי הוא השם הוא עזי וזמרתי כמו ·
קול· וישועה· בעבור שהזכיר דחה דחיתני וטעם באהלי צדיקים שיהיו לבטח במות מבקשי ועתם אז יאמרו ימין יי׳ עושה חיל לבדה לא בן אדם וטעם לזכור שלש פעמים
ימין יי׳ כי זה יהיה פעם אחרי פעם: לא. אחר שימין השם עושה חיל ואני חוסה בו לא אמות ביד אויב: יסור· שם הפועל מהבנין הכבד כמו שאול ישאלנו באבל: פתחו ·
הוא שהצילו והוא חייב להודות לו וזה הוא הצדיק: זה. טעם השער הודות לו: אורך

זבח תודה· זבחי הודייה על הנסים שעשית לי: נדרי· קרבנות שנדרתי:
בתוככי· כמו בתוכך: כי גבר עלינו חסדו· כלומר ואף כי אנחנו אמר גבר עלינו
חסדו: ואמת יי׳ לעולם· שאמר אבטחתו שהבטיח את האבות: הודו ליי׳ וגו׳ ·
יאמר נא ישראל· לפי שלעולם חסדו: יראי יי׳· אלו בני לוי שכתוב בהם מי ליי׳ אלי
ויאספו אליו כל בני לוי במעשה
העגל ונלחמו עם ישרא׳ כשאמרו
ונתנה ראש ונשובה מצרימה:
טוב לחסות ביי׳ וגו׳· חסיון זה
איננו אלא לשון חסיון צל ודבר
מועט הוא ומבטח דבר בריא
וסמך חזק ואעפ״כ לחסות ביי׳
טוב מהבטחת בני אדם: כל
גוים סבבוני· מדבר במלחמת
גוג ומגוג שכל הגוים יהיו שם
כמו שנאמ׳ ואספתי את כל הגוי׳
אל ירושלם למלחמה: אמילם ·
אכריתם לשון ימולל ויבש:
דעכו כאש קוצים· כל לשון
דעיכה נופל על לשון קפיצ׳ וכתור
ממהר להיות כתר וכתק מ
ממקומו על כן הוא נופל על ל
לשון אש ועל לשון מים כמו כ
נדעכו ממקומם וכן ימי נדעכו
וכן נרו עליו ידעך כדרך ש
שלהבת הנתקת מן הפתילה
ועולה למעלה כשהיא כבה:
דחה דחיתני לנפול· אתה אויבי
עשו: עזי וזמרת יה ויהי לי
לישועה· עזי וזמרת גבורת
הקב״ה היה לי לישועה עזי יוד
יתירה כי לא מצינו במקרא עזי
נקוד חטף קמץ אלא שורק חוץ
משלשה מקומות שהוא סמוך
אצל וזמרת ועל כרחך וזמרת
דבוק לתיבת השם ואינך יכול
לפרשו וזמרתי ואל תתמ׳ על ויהי
לי שלא אמר היה לי לישועה ש
שהרבה כזה במקרא והסר לא
שם לבו וגו׳ ויעזב את עבדיו וגו׳
היה לו לכתוב עזב: קול רנה
וישועה· תהיה לעתיד באהלי
צדיקים ומהו קול הרנה ימין יי׳
עשה חיל ירננו ימין יי׳ רוממה
וגו׳: ימין יי׳ רוממה· מדרש
אגדה עליונים ברא הקב״ה בימין
לפיכך לא שלטה בהם מיתה ש
שנאמר אף ידי יסדה ארץ זה
שמאל וימיני טפחה שמים זה
ימין וכן אמר המשורר ימין יי׳
רוממ׳ שבראתה אותם שברוממו
של עולם היא ימין יי׳ שתעשה ח
חיילות של צדיקים לעתיד לבא
וגם בה יחיה אותם ויחיו לעולם
ואז לא אמות כי אחיה לעולם:
לא אמות· אני כנסת ישראל
כשאר האומות מיתת עולם כי
אחיה וגו׳: יסור יסרני יה·
בגלות ושם נתכפרו כל עונותי
ולמות לא נתנני: פתחו לי
שערי צדק· ואלו הן שערי צדק
זה השער של בית המקדש ש
שהוא ליי׳ והצדיקים יבואו בו
ושם אודך כי עניתני מן הגלות:
אבן

לך· ואמת יי׳ חד מן מ״ט מלין יחידאין נסבין וי״ו בריש׳ ואינון קריבין לאדכרה ולית דכות׳ וסימ׳ נבסר בריש ספר
שמואל: הודו כלהון מ״ל בכ״א חס׳ וסימ׳ הדו ליי׳ כי טוב דיאמרו גאולי יי׳: ק״ח יה ד׳ דגש׳ וסי׳ נמסר בסיפרא
סימ׳ צד׳: לחסות ג׳ ומ״ל וסימ׳ טוב לחסות ביי׳ מבטוח באדם· וחברו דכתריה· אשר באת לחסות תחת

לך־אזבח זבח תודה ובשם יהוה ג׳
אקרא: נדרי ליהוה אשלם נגדה־
נא לכל־עמו: בחצרות בית יהוה
בתוככי ירושלם הללו־יה: ל׳ · ח׳

קיז הללו את־יהוה
כל־גוים שבחוהו כל האמים: כי ל׳ ומ״ל
גבר עלינו חסדו ואמת־יהוה לעולם ל׳
הללו־יה:

קיח
הודו ליהוה כי־טוב כי לעולם
חסדו: יאמר־נא ישראל כי לעולם
חסדו: יאמרו־נא בית־אהרן כי
לעולם חסדו: יאמרו־נא יראי יהוה
כי לעולם חסדו: מן־המצר קראתי ל׳
יה ענני במרחב יה: יהוה לי לא ד׳ נגש׳
אירא מה־יעשה לי אדם: יהוה לי
בעזרי ואני אראה בשנאי: טוב
לחסות ביהוה מבטח באדם: טוב ג׳ ומ״ל
לחסות ביהוה מבטח בנדיבים: כל־
גוים סבבוני בשם יהוה כי אמילם: ג׳
סבוני גם־סבבוני בשם יהוה כי
אמילם: סבוני כדברים דעכו ל׳
כאש קוצים בשם יהוה כי אמילם: ג׳ מ״ל · ג׳
דחה דחיתני לנפל ויהוה עזרני: ל׳ · ל׳ · ד׳ וחס׳
עזי וזמרת יה ויהי־לי לישועה: ג׳
קול רנה וישועה באהלי צדיקים
ימין יהוה עשה חיל: ימין יהוה
רוממה ימין יהוה עשה חיל: לא־ י׳
אמות כי־אחיה ואספר מעשי יה: ד׳ · יא׳ כתי׳ יוד
יסר יסרני יה ולמות לא נתנני: פתחו ל׳ · ג׳ · ד׳ דגשי׳
־לי שערי־צדק אבא־בם אודה יה: ה׳ חס׳
זה־השער ליהוה צדיקים יבאו בו:

לך ארבח דבח ניכסתא ובשמא
דיי איקרי: נדרי קדם יי אשלם
אתני כדון ניסוי לכל עמיה:
בדרתא די בבית מקדש אלהנא
במצעיך ירושלם הללויה:
שבחו ית יי כל עמיא שבחו
ליה כל אומיא: ארום אגבר
עלנא טוביה וקושטיה דיי לעלמ׳
הללויה: שבחו קדם יי
ארום טב ארום לעלם טוביה:
יימרון כדון ישראל ארום לעלם
טוביה: יימרון כדון בית אהרן
ארום לעלם טוביה: יימרון כדון
דחליא דיי ארום לעלם טוביה:
מן עקתא קריתי יה קביל צלותי
בפתאוא יה: מימרא דיי בסעדי
לא אדהל מה יעבד לי בר נש:
מימרא דיי למסעדא יתי ואנא
איחמי פורענותא בסנאי: טב
למתרחצא במימר דיי מן למירחץ
בבר נש: טב למתרחצא במימרא
דיי מן למירחץ ברברביא: כל
עממיא חזרו יתי בשום מימרא דיי
רחיצית ארום אתושינון: אקיפון
לי אף חזרו יתי בשום מימרא דיי
רחיצית ארום אתושינון: אקיפון
לי היך זיבורייתא דלקין היך
אשתא בכובין בשום מימרא דיי
רחיצית ארום אתושינון: מדחי
דחיירת יתי למינפל ומימרא דיי
סייעני: תוקפי ותושבחתי דחיל
על כל עלמא יי אמר במימריה
והוות לי לפריק: קל תושבחתא
ופורקנא במשכנהו׳ דצדיקי ימינא
דיי עבדת חילא: ימינא דיי מרממ׳
ימינא דיי עבדת חילא: לא אימות
ארום איחי ואישתעי עובדי אלהא: מכבא אכסנני יה ולמותא לא מכר יתי: פתחו לי מעלני
קרתא דצידקא אעול בהון אשבח יה: דין מעלנא דבית מקדשא דיי צדיקיא ייעלון ביה:

כנפיו· וט׳ רפי׳ בליש׳ חסיה וסימ׳ נמסר בסיפרא סימ׳ ס״ב: בדבורי׳ ג׳ בליש׳ חס׳ וסימ׳ באשר העשנה הדבור׳·
והנה עדת דברים· סבוני כדברים· אנ״ד: עושה ו׳ וסימ׳ דקעץ אשר תדע· אש וברד שלג וקיטר·
ולשמחה מה זה עשה· ושאמר מרדכי אסתר עשה· קול רנה וישועה· ימין יי׳ רוממה ימין:

רשי

אבן מאסו הבונים · עם שהיה שפל בין האומות : מאת ה' היתה זאת · כך יאמרו הכל : ברוך הבא בשם ה' · יאמרו למביאי הבכורים ולעולי הרגלים : ברכנוכם · ברכנו אתכם : אסרו חג בעבותים · הזבחים והחגיגות שהיו בקיים ובודקין מומם קושרין בכרעי מטותיהם עד שיביאום לעזרה בקרנות המזבח וים לפתור כל סוף המזמור הזה מלא אמות כי א' אחיה בדוד עצמו : יסור יסרני יה · על מעשה בת שבע ביסורין כגון תחת הכבשה ישלם ארבעתים ושפה חדשים נצטרע דוד : ולמות לא נתנני · שנאמר גם ה' העביר חטאתך ולא תמות : פתחו לי שערי צדק · ואלו הן שערי צדק אותם השערים של בתי כנסיות ומדרשות אשר הם לה' והצדיקים באים בהם :

אודך כי עניתני · מכאן ואילך אמר דוד ושמואל וישי ואחי דוד כמו שמפורש בערבי פסחים מי שאמר זה לא אמר זה : אף לא פעלו עולה · אשריהם אם כל זה בהם : בדרכיו הלכו · אע"פי שלא פעלו עולה אין שכרם שלם אלא אם כן בדרכיו הלכו וכן הוא אומר סור מרע ועשה טוב אע"פי שאתה סר מרע אין הכל שלם אלא אם כן תעשה טוב מדר"ש אגד"ה : אחלי יכונו דרכי · אלף יסוד בתיבה הנופל ממנו לפרקים כמו אלף שבאותי באזניכם ואלף של אסוך שמן ואחלי תפילותי אלו הן שיכונו דרכי וכן אחלי אדוני לפני הנביא אשר בשמרון וגו' · בורכי אדוני להתפלל שילך לפני הנביא אשר בשמרון ולשון אחליות שוה"יט בלעז כ באדם האומר הלואי והייתי נביא וחכם : בלבי צפנתי · לא כתתיה להשתכח ממני : אם

אבן עזרא

אודך כי עניתני · כטעם ענני במרחב יה · ותהי לי לישועה · כטעם מן המצר : אבן · דרך משל שהיו העמים מבזין אותו ובסוף התגבר עליהם או ידבר ברוח הקדש על ישראל שהם בגלות : מאת · זאת · האבן שהיתה לראש פנה לא היה כן בגבורתה רק מאת השם באה זאת הגבורה ומלת נפלאת מגזרת עושה פלא ובא התי"ו תחת הא' כמו ושבת לנשיא ושכורת ולא מיין וזה לאות כי על לשון ישרא' ידבר על כן בעינינו גם אחריו נגילה : זה · עשה ה' · זאת שנפלאת בעינינו כמו ולי יעשה ה' לנו ככל נפלאותיו · ורבי משה אמר כי הפעלים תחת שמות הפועל כאילו אמר זה היום עשה ה' לגיל ולשמוח בו וכמוהו אל תרבו תדברו ונדעה נרדפה ולפי דעתי שכולם חסרי שי"ן וכן הם שנגילה ונשמחה בו אל תרבו שתדברו ונדעה שנרדפה : אנא · פיום לאמ' לשם אנא הושיעה הכהנים והצליחה האומרים ל' לבאים בית השם ב' בזבחים ברוך או יהיה פעול הושיעה גם ה' הצליחה הבא וזה ת' משפט הכהנים לאמר ככה ואחר היא ה' השמחה והגילה ש' שהזכיר למעלה · והנה תהיה הה"א הבא תשרת אחורנית כמו לאורח הבא על דרך לאיש הבליעל את יום השביעי וכן הטעם אנא השם הושיע עתה והצליחה עתה הברוך הבא בשם ה' · ומלת ברכנוכם דברי הכהני' לכל הבאים שהברכה תבא אליכם מבית השם שם הכבוד כי אתם מכבדים אותו בזבחי' שתביאו : אל · התקיף הוא השם שהאיר לנו כי בבקר יובאו והזבחי' לא בלילה והכהנים אומרים לישרא' אסרו חג הוא הכבש המוכן לזבוח כמו חגי ינקופו · וטעם עד שיהיה קרוב אל קרנות ה' המזבח בעבור זריקת הדם : אלי · זה יאמר הבא הוא המביא החג ול' תתמה בעבור שלא יזכיר בתחלה מי הם האומרים כי זאת דרך נחות בשירים כמו שפטתי את כתבתי ורבים ככה : הודו · אחר שיאמר הבא אלי אתה אז יענו הכהנים והלוים הודו לה' ואת היא השמחה שהזכיר בתחלה נגילה ונשמחה בו לספר זה המעשה : אשרי תמימי דרך · זה המאה ושבעים וששה פסוקים שהם אלף בית כבר הזכיר בעל המסורת כי אין פסוק שאין שם זכר דרך או תורה או עדות או פקודי או אמירה או חוק או מצוה או משפט או דבר חוץ מפסוק אחד והוא ערוב עבדך לטוב וכבר הזכרתי בתחלת הספר מה שאמרו המפרשים באלה הפסוקים כי יש אומרים שלא חברם דוד : אשרי · דרך · משרת אחר וכן הוא ההולכים בדרך תורת ה' : אשרי · דבר בתחלה על המרגיל עצמו ללכת בדרך ישרה גם הזכיר עתה שומר העדות שקבל מהאבות ועקרם עדות העין : אף · אמר רבי מרינוס שהוא כמו אף שוכני בתי חומר שלא עשו עולה לעבור פי השם במצות לא תעשה רק הלך בדרכי השם שהם מצות עשה ויתכן שהוא כמשמעו גם אשר לא עשו עולה יחשב להם כי הלכו בדרכי השם : אתה · פקודיך · שהם בלב וטעם צוית על יד נביאך וטעם אתה שאתה התחלת : אחלי · כמו אחלי אדוני על משקל אשרי האיש כמו כל חפצי ורצוני ושאלתי שיכונו דרכי : אז · מצותיך · הם מצות עשה ויש מהם שלא פירש למה צוה והאומר יביט עליהם בעין הדעת ידעם על כן לא אבוש : אודך · בלמדי משפטי צדקך · שהם דיני נפשות וממון וכולם צדק : את · אמר רבי משה עד מאד דבק עם חקיך כמו ולא כחדו מאבותם ובן בלעם אמר כי עד מאד כמו לעד ולפי דעתי כי אני אשמר חקיך ואתה אל תעזבני עד מאד והטעם עזיבה שלא אוכל לשמרם : במה · אמר רבי משה תשובת במה הוא לשמור והשמור ארחו ולפי דעתי שהוא קשור בפסוק העליון שאמר את חקיך אשמור אף על פי שלא אוכל לשמרם כראוי כדבריך : בכל · אתה תדע כל לבי ואתה עזרני שלא אשגה : בלבי · שם הם תמיד צפונים אמרתך : ברוך · בעבור שאודה כי אתה ברוך למדני חקיך וזה הוא השבר שאבקש ממך : בשפתי · דבק עם הפסוק העליון למדני חקיך כי אתה תדע מנהגי שספרתי ולמדתי משפטיך לאנשי דורי :

הבונים ה' וסימ' אבן מאסו הבונים · והבונים וחרבות למו · כי הכעיסו לנגד הבונים · ויסדו הבונים את היכל ה' · הבונים בחומה והנשאים · וא' והבונים איש חברו אסורים : קי"ט הצליחה ל' ומלרע וא' והצליחה ומלעיל והצליחה נא לעבדך דנחמיה : ויאר ב' וסימ' ויאר את הלילה ולא קרב · אל ה' ויאר לנו : אסרו ב' וסימ' אסרו

תהלים

ב' וחד כתי' אודך כי עניתני ותהי לי לישועה :
ה' אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה :
ל' מאת יהוה היתה זאת היא נפלאת
בעינינו : זה היום עשה יהוה נגילה
ל' ונשמחה בו : אנא יהוה הושיעה
ב' חד מלעי' והצליחה נא נא אנא יהוה הצליחה נא : ברוך
הבא בשם יהוה ברכנוכם מבית
ל' ל' יהוה : אל יהוה ויאר לנו אסרו חג
בעבתים עד קרנות המזבח : אלי
ל' ל' אתה ואודך אלהי ארוממך : הודו
ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו :
ב' קיט אשרי תמימי
דרך ההלכים בתורת יהוה : אשרי
ה' נצרי עדתיו בכל לב ידרשוהו :
ב' שקר אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו :
אתה צויתה פקדיך לשמר מאד :
ל' ל' וכל אחלי יכנו דרכי לשמר חקיך : אז
ל' ואל סימן לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך :
ל' : אודך בישר לבב בלמדי משפטי
צדקך : את חקיך אשמר אל
תעזבני עד מאד :
ל' במה יזכה נער את ארחו לשמר
ג' חס' כדברך : בכל לבי דרשתיך אל
ל' תשגני ממצותיך : בלבי צפנתי
יב אמרתך למען לא אחטא לך :
ל' ברוך אתה יהוה למדני חקיך :
ל' וכעני' בשפתי ספרתי כל משפטי פיך :

תרגום

אהודי קדמך ארום קבלתא
צלותי והות לי לפריק : טליא
שביקו ארדיכליא הות ביני בניא
דישי וזכה לאתמנאה למליך
ושולטן : מן קדם יי הות דא
אמרו ארדיכליא היא פרישא
קדמנא אמרו בנוי דישי : דין יומא
עבד יי אמרו ארדיכלי נדוץ ונחדי
ביה אמרו בנוי דישי : בבעו מינך
יי פרוק אמרו ארדיכליא בבעו
מינך יי אצלח כדון אמרו ישי
ואנתתיה : בריך דאתי בשום
מימרא דיי אמרו ארדיכלי יברכון
יתכון מן בית מקדשא דיי אמר
דוד : אלהא יי אנהר לנא אמרו
שבטיא דבית יהודה כפיתו טליא
לניכסת חגא בשלשלון עד די
תקרבוניה ותדון אדמיה בקרנת
מדבחא אמר שמואל נביא :
אלהי את ואודי קדמך אלהי
אשבחינך אמר דוד : מתיב שמואל
ואמר שבחו כנישתא דישראל
אודו קדם יי ארום טב ארו לעלם
טוביה : טוביהון דשלימי אורחיה
דמהלכין באוריתא דיי : טוביהון
דנטרי סהידותיה בכל ליב יתבעון
אולפניה : ברם לא עבדו שקרא
באורחתיה תקניא הליכו : אנת
פקידתא פיקודך למטר לחדא :
טב לי דיתקנן אורחתי למטר
גזירתך : הדין לא אבהית
באסתכלותי לכל פיקודך : אודי
קדמך בתריצות לבא במלפי דיני זכוותך : ית גזירתך אטר לא תשבוק יתי עד לחדא :
במא ידכי טליא ית אורחתיה למיטר היך דברייך : בכל לבי תבעית אולפנך
לא תשליני מפיקודיך : בלבי אשיתית מימרך מן בגלל דלא אחוב קדמך : בריך את
יי אליף יתי גזירתך : בסיפוותי אשתעיתי כל דיני פומך :

הסוסים · אסרו חג בעבותים : ק"כ אברבתי א' עדותיו ה' כליש' וסי' נמסר בסדר ואתחנן ובתלים סימן צ"ט : צויתה ג' מל' וסימ' את כל אשר צויתה לעשות להם ולא עשו · אתה צויתה פקודיך לשמר · אשר צויתה לא יבאו בקהל לך · וב' וצויתה א' מל' וא' חס' וסי' וצויתה אותו לעיניהם · אתם אל אדניהם · קדמ' מל' : ב' ברבריך ג' חס' וסימ' נמסר בסדר ויצא יעקב : צפנתי ג' וסים בלבי צפנתי אמרתך · בחק' צפנתי אמרי פיו · דודי צפנתי לך :

ברוך

מדרך. כאשר ארגיל נפשי בדרך עדותיך אז אשמח ׃ בפקודך אשיחה. עם לבבי שהפיקודים נטועים בו והפיקודים יורוהו לשמור אורחותיך שהם ישרים בכללים אף על פי שבפרטים ידעו למי שהוא הכללים שמורים לטוב לכל העמים ופירוש הדבר תכין מהנגש שהוא כלל שמור לטוב לכל העולם ובכללו שהוא מטיב יבוא ממנו מקרה רע למעטים ׃ בחוקותיך. בחוקות שהשם נהג עולמו · אשתעשע על כן לא אשכח דבריך שאמרת אחרי י״י אלהיכם תלכו ׃ גמול. בעבור שהזכיר למעלה לא אשכח דבריך אמר גמול על עבדך אחיה ואשמרה כמו לא אשכח ׃ גל. נפלאות מתורתך · אינכו דבק כי אם ואביטה כמו ולא כתרו מאבותם וכן הוא גל עיני ואביטה מתורתך נפלאות ממני ׃ גר.
בעבור היות הגר כמו תועה ושוגה בדרכים על כן אמר כן יגרס.
מן גרס כרמל כמו נגרב׳ ונשרפה לעשות משפטיך בחיבים ומלת לתאבה מרוב אהבתי כמו תאבתי ׃ גערת. כמו שעשית אתה ׃ גל. הטעם כי הזדים יחרפוני בעבור ששמרתי עדותיך ׃ גם. כן עשו שרים רבים ׃ בי נדברו׳ כמו ויתדבר מרים בעבור כי עבדך ישיח בחקיך ׃ גם. אנשי חס׳ כף כמו ועיר פרא וכן הוא כאנשי עצתי ׃ דבקה נפשי. כמו עצמי כמו נשבעי׳ ב׳ זבאות בנפשו והטע׳ כאילו הוא מת על כן חייני כדברך אני א׳ אמות ואחיה ׃ דרכי. כמו יחשב דרכו חפצי ודרכי וכללם שתלמדני חקיך ׃ דרך. הטעם לדעת עיקר למה הם נטועים בלבב על כן ב׳ בנפלאותיך ׃ דלפה. כאילו דלפה נפשי בחליי שהם כדלף טורד על כן קיימני כדברך מחכתי ולכי אריה ׃ דרך. חנני. כמו תחנו אותם והיא תהיה שבת שאסור מדרך שקר׳ דרך. הפך דרך שקר וטעם אמונה כי אין עול ב׳ בדינו על כן אמר מ׳ משפטיך שויתי כמו לא ישוו בה והטעם ע׳ עשיתי משפט שוה ׃ דבקתי. המצות שקבל אין ראיה עליהם רק הקבלה על כן אל ת׳ תבישני ׃ דרך. כי תרחיב. שבא לדרך ׃ הורני. עקב. כי עקב יש לו בתגמול ושכר בשמר׳ עקב רב. הבינני . בכל לב · שלא אשכחנה ׃ הדריכני. כמו הרגילני כאדם דורך הדרך פעמים ׃ הט. עדותיך. יקרות מכל הון ׃ העבר. חייני . כי חיי האדם יאריכו אם לא ילך אחר עיניו ׃ הקם. אמרתך · הם הגזרו׳ הבאות מהשמים והטעם קיים כל גזרה שתביאני ליראתך ׃ העבר · דבק בפסוק העליון והטעם יגורתי מחרפה שתבואני אם שגיתי מיראתך וכל משפט תעשה כי הוא טוב ׃ הנה תאבתי. כמו כליתי מרוב האהבה כמו גם כלתה נפשי וכלות אליהם על כן מתאב אנכי הפך הדבר על כן חייני ׃ ויבואני. כמו ויבואו אלי ויענוך · כאמרתך אשר הבטחתני ׃ ואענה

עדותיך ט׳ מפקין וי״ו וסימ׳ ולשלמה בני תן לבב שלם דד״ה · וח׳ אינון כעניינא ב״אב וסימ׳ פר״ץ ב״ן דב״ה כב״א צוית עדיהיך ׃ ג׳ אחיה ד׳ וסימ׳ ויפל אחזיה בעד השבכה · כאשתי לא לעולם אחיה · לא אבות כי אחיה · גמל על עבדך אחיה · וא׳ הבינני ואחיה ׃ ארורים ג׳ וסימ׳ ועתה ארורים אתם דיהושע · ואם בני האדם

בְּדֶרֶךְ עֵדְוֺתֶיךָ שַׂשְׂתִּי כְּעַל כָּל־הוֹן׃
בְּפִקֻּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה אֹרְחֹתֶיךָ׃ ר׳ פסו׳ ב״אב מן ר׳ מלין ל׳
בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח
דְּבָרֶךָ׃ יג חס׳
גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה ד׳
דְבָרֶךָ׃ גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת יג חס׳ ב׳ דף
מִתּוֹרָתֶךָ׃ גֵּר אָנֹכִי בָאָרֶץ אַל־ ט׳ ב״אב ג׳ דף ל׳
תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֺתֶיךָ׃ גָּרְסָה נַפְשִׁי
לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃
גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים ג׳ ותל׳
מִמִּצְוֺתֶיךָ׃ גַּל מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז ג׳ דף
כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃ גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים
בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃
גַּם־עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי׃ ה׳ וחס׳
דָּבְקָה לֶעָפָר
נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ דְּרָכַי סִפַּרְתִּי יג חס׳ ב׳ ונעניז
וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ
הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃
דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי כִּדְבָרֶךָ׃ ב׳ עימי ל׳ יג חס׳
דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי׃ כיתן
דֶּרֶךְ אֱמוּנָה בָחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃
דָּבַקְתִּי בְעֵדְוֺתֶיךָ יְהֹוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃ ג׳
דֶּרֶךְ־מִצְוֺתֶיךָ אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃ ר׳ חד מנהון חס
הוֹרֵנִי יְהֹוָה דֶּרֶךְ
חֻקֶּיךָ וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃ הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה ל׳
תוֹרָתֶךָ וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃ ט׳ ב״אב
הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֺתֶיךָ כִּי־בוֹ
חָפָצְתִּי׃ הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֺתֶיךָ וְאַל ח׳ ב״אב
אֶל־בָּצַע׃ הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא
בִּדְרָכֶךָ חַיֵּנִי׃ הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ ג׳ חס׳ יב חס׳
אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃ הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר
יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ טוֹבִים׃ הִנֵּה ר׳ וחס׳
תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃ ב׳ ו׳ל׳ב
וִיבֹאֻנִי
חֲסָדֶךָ יְהֹוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃ ל׳ חס׳ יב חס׳ כלים

באורח סהידוותך חדיתי כעל כל מזלא ׃ בפיקודך אמליל ואסתכל אורחתך ׃ בגזירתך איתפרנק לא אתנשי דבורך ׃
שלים טב על עבדך איחי ואטר דברך ׃ גלי עיני ואסתכל פרישן מאוריתך ׃ דייר אנא בארעא לא תסליק מיני פיקודיך ׃ רגיגת נפשי לרגיגתא לפיקודיך בכל עידן ׃ נזפתא זידונין ליטין דאשתליו מפיקודיך ׃ אעדי מעלוי קלנא ובוזתא ארום סהידוותך נטרית ׃ ארום יתבין רברבין מיני ממללין עבדך עסיק באחוויית גזירתך ׃ לחוד סהידותך פרנוקי מרי עצתי ׃
אדבקת לעפרא נפשי אסי יתי כדבריך ׃ אורחי מניתי וקבילתא צלותי אליף יתי גזירתך ׃ אורח פיקודייך תביינני ואמליל בפרישותך ׃ אגמת נפשי כדבונא קיים יתי כדבריך ׃ אורח דשקרא אעדי מיני ואוריתך היב לי ׃
אורח הימנותא בחרית דינייך שווית ׃ אדבקית בסהידותך יי לא תבהתני ׃ אורח פיקודייך ארהוט ארום תפתי לבי ׃
אליף יתי יי אורח גזירתך ואנטרינה עד גמירא ׃ תביינני ואנטור אוריתך יי ואנטרינה בכל לבא ׃ תדריכינני בשביל פיקודייך ארום ביה צביתי ׃ אצלי לבי לכה דוותך ולא לות ממונא ׃ אעבר עיני מלמחמי שקרא ב בדברייך אסי יתי ׃ אקים לעבדך מימרך די לדחלתך ׃ אעבר חיסודי די דחלית ארום דינייך ט טבין ׃ הא רגגית לפיקודייך בצדקתך אסי יתי ׃
וייתון עלי חסדייך יי פורקנך היך מימרך ׃

רש״י

אשתעשע · אתעסק כמו ישעה האדם אל עושהו ואל ישעו בדברי שקר ׃ גמול על עבדך · דבר שאחיה בו בגמול חסדך · נפלאות מתורתך · דברי׳ המכוסי׳ בה שאינם מפורשים בה · מתורתך נפלא׳ מפירושי תורתך שאינם מפורשי׳ בה מאחר גר אנכי בארץ ימים מועטים · אל תסתר ממני מצותיך הנעלמות שאוכל לקיימם שהם לא עכשיו היותי ׃ גרסה · משתברת נפשי מחמת תאוה כמו גרס כרמל ומכרום הבר לתאבה עם מתאב אנכי את גאון יעקב וסכי׳ לשון סבר ׃ גל מעלי · לשון גלגול כמו ויגל את האבן ׃ בי נדברו · העכ״ום שמלכי אומות העולם מתלוצצים עלי שאני עוסק בתור׳ בירך שמשוני עשקי ׃ חייני כדברך · כמו שהבטחתני על ידי נתן הנביא טובה ׃ דרכי ספרתי · לך את דרכי ואת חטאותי ואתה עניתני ׃ דלפה נפשי · נטפה כלומר נחסרת והולכת ׃ ומשפטיך שויתי · שמתי עצמי למשפטך ודבקתי בעדותיך לבחור בדרך אמונ׳ לך אנים של דרך שקר הסר ממני ׃ ואצרנה עקב · אשמרנה בכל מעגלותיה ועקבי נתיבותיה לשון עקבים תר״אם בי״ע ׃ הקם לעבדך אמרתך · את הבטחתך אשר ליראתך · שאהיה אני וזרעי יראים ממך שעל מנ׳ כן הבטחתני אם ישמרו בניך את דרכם וגו׳ ׃ העבר חרפתי · מחול לי על אותו עון ושוב לא יוכלו אויבי לחרפני בו ׃ כי משפטיך טובים · וכבר אני מקבל עלי לשלם הכבשה ארבעתים ׃ ויבאוני · תשועתך תבא אלי כאמרתך שהבטחתני ׃ ואל

ארורים הם לפני י״י · גערת זדים ארורים ׃ ד׳ כדבריך י״ג חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא יעקב ׃ ספרתי ב׳ וכענין וסימ׳ בשפתי ספרתי · דרכי ספרתי ותענני ׃ דלפה ב׳ וסימ׳ דלפה נפשי מתוגה · אל אלוה דלפה עיני ׃ בעדותיך ח׳ ב״אב וסימ׳ פר״ץ ב״ן דכ״ה בכ״א צוית צדק עדהיך ׃ ארוץ ד׳ סימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימ׳ י״ח · ה׳ תורתך מתורתך ט׳ ב״אב וסימ׳ גל עיני ואביטה · הבינני ואצרה · זלעפה אחזתני · זכרתי בלילה · כרו לי זדים · מה אהבתי · עת לעשות לי״י · פלגי מים · שלום רב לאהבי תורתך ׃ יגרתי ד׳ וחס׳ וסימ׳ בסדר עקב ׃ ו׳ חסדיך כלהון מ״ל בב״א ויבאני חסדך י״י ד״אב ׃

ואל תצל מפי דבר אמת· ואל תבדל מפי דבר אמת כמו ויצל אלהים את מקנה אביכן מבאתי דבר אמת שר מאד בכל הוראותי ובכל דיני שלא אבטל בהם: יחלתי· קויתי: ואתהלכה ברחבה· בהלכה הרווחת ופוסעת בישראל: דרשתי· בקשתי: זכר דבר· אשר יחלתני על ידי נתן הנביא לעבדך: משפטיך

ואענה חרפי· שיאמר שלא תושיעני: ואל· וכל בקשתי עד מאד שלא תבדל מפי דבר אמת כמו ויבדלו אתמכרים והאמת שתעשה משפט בחורפי: ואשמרה· הנ אשמרה כמו אל ימשלו בי אז איתם· ואתהלכה· בדרך הרחבה: דרשתי· כמו בארתי וכמוהו דרושים לכל חפציהם: ואדברה· בגלוי· נגד מלכים·

חרפי ג׳ וסי׳ ואענה חרפי דבר· ואשיבה חרפי דבר· כאשר היתי כימי חרפי· בהר׳ נקוד חרפי קמץ חטף ושארא בחולם: ואשתעשע חד מן ד׳ פסוק׳ כא״ב מן ו״ד מלין וסימ׳ בוסק׳ ז׳ נחמתי ב׳ וסימ׳ זאת נחמתי בעניי כי אמרתך· ותהי עוד נחמתי ואסלדה: זדים ו׳ בא״ב וסימ׳ גזט״ יכ״ע ו״ד כשאר קריא׳ וסימ׳ נמסר בסוף מלאכי:

וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃ וְאַל־תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ יִחָלְתִּי׃ וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃ וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃ וְאֶשָּׂא־כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְחֻקֶּיךָ׃

זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃ זֹאת נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃ זֵדִים הֱלִיצֻנִי עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי׃ זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ מֵעוֹלָם יְהוָה וָאֶתְנֶחָם׃ זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תּוֹרָתֶךָ׃ זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרָי׃ זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ׃ זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ נָצָרְתִּי׃

חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃ חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃ חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃ חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃ חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדֻנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃ חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי פִּקּוּדֶיךָ׃ חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי׃

טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה כִּדְבָרֶךָ׃ טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ הֶאֱמָנְתִּי׃ טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ שָׁמָרְתִּי׃ טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב אֱצֹּר פִּקּוּדֶיךָ׃ טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ שִׁעֲשָׁעְתִּי׃ טוֹב־לִי כִי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד חֻקֶּיךָ׃ טוֹב־לִי תוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף׃

וְאָתִיב מְחַסְדֵי פִּתְגָם אֲרוּם סַבְרִית בְּדִבְרָךְ׃ וְלָא תְסַלִּיק מִפּוּמִי פִּתְגָם דִּקְשׁוֹט עַד לַחֲדָא אֲרוּם לְדִינָךְ אוֹרִיכִית׃ וְאֶטּוֹר אוֹרַיְתָךְ תְּדִירָא לְעָלְמֵי עָלְמִין׃ וְאֵיהַךְ בִּפְתָיוּת אוֹרַיְתָא אֲרוּם פִּיקוּדָיךְ תְּבָעִית׃ וַאֲמַלֵּיל בְּסַהִידְוָתָךְ קֳבֵיל מַלְכַיָא וְלָא אֵבְהֵית׃ וְאֶתְפָּרְנַק בְּפִיקוּדָיךְ דִּי רְחֵימִית׃ וְאֶזְקוֹף יְדַי לְפִיקוּדָיךְ דִּרְחֵימִית וַאֲמַלֵּיל בִּגְזֵירָתָךְ׃

אִדְכַּר פִּתְגָמָא לְעַבְדָּךְ דִּי אוֹרִכְתָּנִי׃ דָּא הִיא תַּנְחוּמוֹתִי בְּסִיגוּפִי אֲרוּם מֵימְרָךְ קַיֵּימַת יָתִי׃ זֵדוֹנִין מְמִיקְנִין לִי עַד לַחֲדָא מֵאוֹרַיְתָךְ לָא אַצְלֵיתִי׃ אִדְכְּרִית דִּינָיךְ מִן עַלְמָא יְיָ וְאִתְנַחֲמִית׃ רְתִיתָא אֲחִידַת יָתִי מֵרַשִׁיעֵי דְּשָׁבְקִין אוֹרַיְתָךְ׃ תּוּשְׁבְּחָן הֲווֹ לִי גְזֵירָתָךְ בְּבֵית מְדוּרָי׃ אִדְכְּרִית בְּלֵילְיָא שְׁמָךְ יְיָ וְנַטְרִית אוֹרַיְתָךְ׃ דָּא הֲוַת לִי לִזְכוּתָא אֲרוּם פִּיקוּדָיךְ נַטְּרִית׃

חוּלָקִי יְיָ אֲמָרִית לְמִיטַּר דִּבְרָיךְ׃ צַלֵּיתִי קֳדָמָךְ בְּכָל לִבָּא חוּס עֲלַי הֵיךְ מֵימְרָךְ׃ חֲשֵׁיבִית לְאוֹטָבָא אוֹרְחַי וְאָתֵיבִית רִיגְלַי לְסַהִידְוָתָךְ׃ זְרִיזִית וְלָא אִתְעַכְּבִית לְמִיטַּר פִּקּוּדָיךְ׃ סִיעַת רַשִׁיעַיָא אִתְכַּנְּשׁוּ עֲלַי אוֹרַיְתָךְ לָא אִתְנְשֵׁיתִי׃ בְּפַלְגוּת לֵילְיָא אָקוּם לְשַׁבָּחָא קֳדָמָךְ מְטוּל דִּינֵי צִדְקָךְ׃ חַבְרָא אֲנָא לְכָל דְּדָחֲלִין מִינָּךְ וּלְנַטְרֵי פִּיקוּדָיךְ׃ טוּבָךְ יְיָ מַלְיָא אַרְעָא גְּזֵירָתָךְ אַלִּיף יָתִי׃

טָבָא עֲבַדְתְּ עִם עַבְדָּךְ יְיָ הֵיךְ דִּבְרָיךְ׃ שַׁפִּיר טַעַם וּמַנְדְּעָא אַלִּיף יָתִי אֲרוּם בְּפִיקוּדָיךְ הֵימָנִית׃ עַד לָא אִסְתַּגִּיף אֲנָא שָׁלֵי וּכְדוּן מֵימְרָךְ נַטְּרִית׃ טָבָאתְ וּמֵיטִיב אַלִּיף יָתִי גְזֵירָתָךְ׃ חַבְּרוּ עֲלַי שִׁקְרָא זֵידוֹנִין אֲנָא בְּכָל לִבָּא אֶטּוֹר פִּיקוּדָיךְ׃ אִטְפַּשׁ הֵיךְ תְּרַב יַצְרָא דְּלִבְּהוֹן אֲנָא אוֹרַיְתָךְ פִּירְנוּקִי׃ טַב לִי אֲרוּם אִתְעֲנֵיית מִן בִּגְלַל דְּאַלִּיף גְּזֵירָתָךְ׃ טַב לִי אוֹרַיְתָא פוּמָךְ מִן אַלְפִין כַּכְּרִין דַּהַב וְסִימָא׃

מעולם· שאתה מביא יסורין וחוזר מחמתך וסולח ועל כן אתנחם: זכרתי בלילה· בעת צרה ואפילה· זאת היתה לי. עטרת ההולמת אותי לי לעדות ולזרעי הראויים למלוך בשכר שפקודיך נצרתי כך דרשוהו חכמי ישראל מצאתי לשמר דבריך קיום דבריך שיחלתני בכך אתה חלקי: חליתי פניך. בלשון חלקי יי׳ אמרה כפשי על כן אוחיל לו: חשבתי דרכי. השבתי מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה לפיכך ואשיבה רגלי אל עדותיך כי ראיתי שהיא הטובה שבכולן: חבלי רשעים עודוני· סיעות של רשעים שללוני כמו יאכל עד כך חברו מנחם ויש לפותרו לשון עוד כלומר נוקפו ורבו עלי: טרם אענה· אותך במצותיך טרם קניתי בהם בבית מדרשו אני שוגג בהם וחוטא ועתה משנעניתי בהם תורתך שמרתי שהמדרש מלמדני לסור מן העבירה. לכן אני מבקש ממך טוב טעם ודעת למדני· טרם אענה· לשון שנה והוגה בבית המדרש הוא כמו תען לשוני אמרתך וכן יכרית יי׳ לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ער בחכמים ועונה בתלמידים: טפלו עלי שקר זדים. חברו עלי שקר וכן ותטפל על עוני: טוב לי כי עוניתי· שנתיסרתי ועניתי למען אשוב מדרך רעה ואשמור חוקיך· בפירוש אחר מצאתי כן טוב לי כי עוניתי טוב היה במיני כשהייתי סובל ייסורין כדי ללמוד חוקיך כשהייתי לומד ת תורה בנער: ירואיך

שמנהג אדם לירא מהם. ואשתעשע בסתר: ואשא. דרך כבוד וקבול מאהבה: זכור· שהבטיחו ותחס׳ מלת לו יחלתני לו והנה יובא לשנים פעולים: זאת. זכרתי כי אמרתך חייתני כ כמה פעמי׳ וזאת היא נחמתי בעת עניי: זדים. הע״פ שזדים הליצוני התלוצצו בי כמו לא נגעיך נגעו בך: זכרתי. משפטים שעשית ב בזדי׳ כמוהם: זלעפה. מן רוח זלעפו׳ פחדתי איך יעזבו רשעים ת תורתך: זמירות. האדם בבית מגוריו משתומ׳ והפך זמירו׳: זכרתי. גדולת שמך· ואשמרה תורתך ביום: זאת. הטובה בתולדתי: חלקי. זה אמרתי לרבים אולי ישמרו דבריך: חליתי כאמרתך וחנותי את אשר אחון: חשבתי. כאשר אחשב אי זה דרך אלך השיב רגלי אל דרך עדותיך: חשתי. זריזי׳ מקדימין למצות: חבלי. עודוני· אין לו ריע והאומר שהוא מגזרת יאכל עד אין לו טעם וטעמו הם אחזוני חבלים כחבלי רשעים שהם ראויים לבוא עליהם: חצות. על משפטי צדקך· ברשעים: חבר. יראוך· שיראו ממנו לא תעשה: חסדך· והנה חסדך מלאה הארץ והחסד שתעשה עמי חקיך למדני: טוב. עבדך· דבק עם השם כדברך ה הטוב: טוב. זה הטוב שאבקש עתה: טרם. אין צורך לעני כי שוגג הייתי בימים שעברו על מלת ועתה: טוב. בלא בקשה ומטיב למבקש: טפלו. כמו ותטפול על עוני דבר שלא עשיתי: טפש. אין חבר לו וטעם שעשעתי כאשר התהללה החכמה ושעשועי את בני אדם: טוב. אם באו עינויים עלי שיבואוני ללמד ח חקיך אז טוב לי: טוב. אם מנהג אדם לענו׳ עצמו לקנות הון על כן מאלפי זהב: ירדך

תורתך ט׳ בא״ב וסימ׳ לעיל באות ה׳: זמרות ד׳ ג׳ כ״ב וא׳ חס׳ דחס׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש סימן כ״ג וסיפר ס׳ צ״ה: ח׳ חלקי ב׳ ר״פ וסי׳ חלקי יי׳ אמרה נפשי· חלקי יי׳ אמרתי לשמר דבריך: חנני מן ריש סיפרא עד אלפא ביתא רבתי חנני ומן אלפא ביתא רבתי עד סוף סיפרא חייני בב״ג חנני וסימ׳ דרך שקר הסר מבני· חליתי פניך בכל עת· פנה אלי וחנני: ט עבדך ל׳ באתנחתא: ודעת ד׳ ג׳ קמץ וא׳ פתח וסי׳ והיה אמונת עתך חסן· טוב טעם ודעת. כהבתי לך שלישים· ולב ראה הרבה חכמה: זדים ו׳ בא״ב וסימ׳ ג״ז ט׳ יכ״ע: כחלב ל׳ וא׳ מלרע כחלב ואינון מן א״ב מן חד וחד ב׳ בריש תיבותא ול׳ דכוו׳ וסימ׳ נמס׳ בבמ׳ רבת׳ בבערכ׳ אות הג״ף בס״ד:

ידיך עשוני. תקנוני וימהר לעשות אתו ויכוננוני לקבל הבינה: יראיך יראוני. שלמדתי מצותיך וטעם כי לדברך יחלתי שכל מה שתגזור עלי אני חפץ בו אפילו שתענני על כן: ידעתי. ענתני פעמים רבות: יהי. לנחמני. שלא תענני עינוים רבים כאשר הבטחתני כי אפחד שאמות על כן אחריו: יבואוני רחמיך. בעבור שאין לי שעשועים כי אם תורתך: יבושו. שרצו לעוות אותי מדרך ישרה ולא יכולו כי אני אשיח בפיקודיך: ישובו. יראיך. הפך הזדים: יהי. בעבור שהזכיר יבושו זדים התפלל שיעזרהו השם להיות לבו תמים ולא יבוש כמו הזדי': כלתה לתשועתך. לאות ולעד כי יפחד מאויבו: כלו. הזכיר הנעלם והיא הנפש ואחר כן הנראה והוא העין וטע' לאמרתך גזרתך: כי. כנאד בקיטור.

כעשן דרך משל והמשל עור בשרו כי הוא יבש: כמה. יפחד שימות קודם שינקם מאויביו: כרו. קשור בפסוק העליון כי יפחד מהשיחות אשר לא כתורתך שבוית לא ישפך דם נקי: כל. הנה מצותיך לעשות אמונה והם רדפו שקר עזרני ע עליהם: כמעט. זמן מעט: כחסדך. עד היום עמדו: לעולם. דברך נצב. גזירותיך עומדים בשמי': לדור. יש סוד עמוק כי הזכיר למעלה כי ד דברו והם שוכני שמים לעולם נצבים ושוכני הארץ הכללים נצבים על כן לדור ודור. טעם ותעמד שנקודת הארץ היא נקדת ה הגלגל העליון בראיות גמורות: למשפטיך. הזכיר השמים והארץ והם עומדים כעבדים לעשו' משפטיך כדרך קורא אני אליה' יעמדו יחדו: לולי. כנגד דור ודור לולי שעזרתני ב בתורתך אז הייתי א אובד כדרך הנה ר רחוקיך יאבדו כאשר פירשתיו: לעולם. התברר מה שהזכרתני במלת א אבדתי כי כנגדה ח חייתני חיי עד: לך אני. דרשתי. לאות פיקודיך לאות כי שלך אני לי. טעם לאבדני מחיי עד אז אוסיף ל להתבונן עדותיך כי בכל רגע יתגלו לי ס סודות עדותיך אעפ שאין להם סוף על כן אחריו לכל תכלה: לכל תכלה. קץ בלשונו טעם ראש ו וטעם סוף כמו על שני קצותיו מקצה גבול מצרי' מקץ שבע שנים תעשה שמטה מקץ שבע שנים תשלחו ור' משה אמר כי תכלה מגז' וכל בשלים כמו מדה על משקל מתגרת ידיך: מה. אוהב דבר היא שיחתי. מאויבי תחכמני: כל אחת ממצותיך כדרך בנות צעדה עלי שור יותר מאויבי: מכל. יותר השכלתי מכל מלמדי בעבור כי כל שיחתי היא תורתך והנה היא תלמדני יותר מאשר למדוני מלמדי: מזקנים אתבונן. יותר מהזקנים כי פקודיך נצרתי מנעורי: מכל

ידיך כל סיפרא מ"ל בט"ה חס' וסימ' נמסר בסיפרא סימן ל"ב: יחלתי ה' ובענייניא בא"ב וסימ' ואל תצל מפי דבר. יראיך יראוני. כלתה לתשועתך. קדמתי בנשף. סתרי ומגני אתה: שעשעי ה' וחס' בא"ב וסי' גם עדתיך שעשעי. יבואני רחמיך. לולי תורתך. צר ומצוק. תאבתי לישועתך. וסימ' יצ"לג"ת. וא' בשאר

ידיך עשוני ויכוננוני הבינני ואלמדה מצותיך: יראיך יראוני וישמחו כי לדברך יחלתי: ידעתי יהוה כי צדק משפטיך ואמונה עניתני: יהי נא חסדך לנחמני כאמרתך לעבדך: יבאוני רחמיך ואחיה כי תורתך שעשעי: יבשו זדים כי שקר עותוני אני אשיח בפקודיך: ישובו לי יראיך וידעו עדתיך: יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש:

כלתה לתשועתך נפשי לדברך יחלתי: כלו עיני לאמרתך לאמר מתי תנחמני: כי הייתי כנאד בקיטור חקיך לא שכחתי: כמה ימי עבדך מתי תעשה ברדפי משפט: כרו לי זדים שיחות אשר לא כתורתך: כל מצותיך אמונה שקר רדפוני עזרני: כמעט כלוני בארץ ואני לא עזבתי פקדיך: כחסדך חיני ואשמרה עדות פיך:

לעולם יהוה דברך נצב בשמים: לדר ודר אמונתך כוננת ארץ ותעמד: למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך: לולי תורתך שעשעי אז אבדתי בעניי: לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייתני: לך אני הושיעני כי פקודיך דרשתי: לי קוו רשעים לאבדני עדתיך אתבונן: לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד:

מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי: מאיבי תחכמני מצותך כי לעולם היא לי: מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי: מזקנים אתבונן כי פקודיך נצרתי:

אידך עבדו יתי ואתקינו יתי תבינני ואאליף פיקודיך: דחלייך יחמון יתי ויחדון ארום לפתגמך אוריכית: ידעית יי ארום זכאין דינך ובקושטא סגפתני: יהי כדון חסדך לנחמותי היך מימרך לעבדך: ייתון עלי רחמך ואיחי ארום אוריתך פירנוקי: יבהתון זדונין ארום על שקרא עויתו יתי אנא אמליל בפיקודיך: יתובון לאולפני דחלייך וידעין סהדוותך: יהי לבי דלא מום בגזירתך מן בגלל דלא אבהית:

רגינת לפורקנך נפשי לפתגמך אוריכית: ספו עיני למימרך למימר אימתי תנחם יתי: ארום הויתי היך זרנוקא דתלי בקטרא גזרתך לא אתנשיתי: כמה יומי עבדך אימתי תעביד ברודפי דינא: כרו לי זדונין שוחין דלא פקידתנון בא באוריתך: כל פיקודיך קושטא על שקרא רדפו יתי סעדיני: כזעיר שיציאו יתי בארעא ואנא לא שבקית פיקודיך: היך חיסדך קיים יתי ואטור סהדות פומך:

לעלמא יי פתגמך קיים בשמיא: לדר ודר הימינותך אתקנתא ארעא וקיימא: לדינך קמו יומנא ארום כולהון עבדך: אלולי אוריתך פרנוקי הוידין הובדית בסגופי: לעלם לא אתנשי פיקודיך ארום בהון קיימתני: דילך אנא פרוק יתי ארום פיקודיך תבעית: לוותי אמתינו רשיעיא להובדא יתי סהידוותך אתביין: לכל מה דאשתרי ואשתכלל חמיתי סיפא פתייא תפקדתך להדא:

מה רחימית אוריתך כל יומא היא שותי: יתיר מבעלי דבבי מחכמה יתי פיקודיך ארום לעלם היא דלי: מכל מאלפי אכלית ארום סהידוותך שותא לי: מן חכימיא אתביין ארום פיקודיך נטרית:

רשי

ידאיך יראוני. בטובה וישמחו כי כגמולי גמולם שהרי מיראיך אני ולדברך יחלתי: ואמונה עניתני. בדין עניתני: כי שקר עותוני. כי על חנם הרשיעוני מג' אומר אני על לבון פניס שאומ' לו הבא על אשת איש מיתתו במה והוא לא חטא: ישובו לי יראיך. שפרשו הימנו כשהדריכם בנטרע מאותו עון אף אם נרושה היא כתן עיניו בה כל הנוגע לא ינקה: כלתה נפשי. אותה: כלו עיני. צופים תמיד עד כי כלו: כנאד בקיטור. כנאד של עור המתייבש בעשן. מתי תעשה. שארא בימי: שקר רדפוני. לשוא רדפוני אויבי: כרו לי. שחו לא בתורה הבאים לפסלני: כל מצותיך אמונ'. מואבי ולא מואבית והם על שקר רדפו לאסרני: כמעט כלוני. כלא הייתי אהיה בארץ ואני עמדתי על בוריי וכן לי קוו רשעים לאבדני מבא בקהל: לכל תכלה וגו'. לסלסל ולפלפל בה וכן פתחת למוסרי: לכל תכלה. לכל שיום דבר יש קץ וגבול אבל מצותיך אין קץ וגבול לתכליתה. מאויבי תחכמני מצותיך על דואג ואחיתופל אמרו דלא אתיא להו שמעתא אליבא דהילכתא לעולם סוד התור' בידי שכן מכל מלמדי השכלתי מזה למדתי קצת ומזה למדתי קצת: שיחה לי. כל שיחתי היתה בם: כליתי

קריא ושעשעי את בני אדם: כ' לאמרתך י"ב בליש' וחס' וסימ' האומר לאביו ולאמו. כלבי צפנתי. כי הגדלת על כל שכך. הקם לעבדך. ויבאני חסדך. חליתי פניך. כלו עיני. כה נמלצו לחכי. פעמי הכן. קדמו עיני אשמורות. שש אנכי. תען לשוני: ל' אמונתך כל ליש' מ"ל במ"ז חס' ו' בליש' וסי' ותבנה יי' יביט. בנים לא אמן בם. וי' ישיב לאיש את צדקו ואת אמנתו. כי באמונה הם עשים. שמר אמנים. באמונתך ענני. האמנים עלי תולע חבקו. וא' חס' י' בליש' וסימ' והאמן ביי' ויחשבה: תכלה ג' וסימ' אתהיי' לא תכלא. כד הקמח לא תכלה. לכל תכלה ראיתי קץ. קדמא דיי' כתיב א': מ' תורתך ט' בא"ב וסימ' נמסר לעיל באות ה': השכלתי ב' חד כתי' שמך וסימ' הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד. מכל מלמדי השכלתי. קדמא כתיב שמך:

מכל. לא כלאתי רגלי בעבור פחדי מרעה שתהיה לי רק בעבור לשמור אמרי פיך: ממשפטיך. הטעם הוריתני עד שלא סרתי: מה נמלצו. מלה זרה ופירוש מתקו כי איננו מגזרת מלין ומליצה כי מליץ כמו מקים ואין השם שרש גם מליצה כמו מריבה ואין השם מהשרש על כן נמלצו מלה זרה כי היא כמו נפתחו נשמרו נדברו והשם מן נמלצו שרש כאחד מאלה פתח שמר כי לא תבא אות אחר נון נפעל רק מן השרש פא פעל על כן נמלצו מלה זרה על כן ים לפרשה כמו מתקו ויהיה הטעם כפול כמשפט כן פידם ליהחכם שיחיה ותחסר מלת מטעמי כי הם בכח הפועל: מפקודיך. בהתבונני סוד הפקודי הנטועים בלב הם הכירו כי מאורח שקר: נר. כמו לאורו אלך חשך בלי מכשול והנמשל הכבוד המאיר כנר: נשבעתי. כמו תשבע כללשון ויש אומרים על ברית משה ואת אשר איננו פה אז היה בכח ועתה במעשה: נעניתי. אם באתני צרה ונעניתי בעינוים חייני כדברך אשר יעשה אותם האדם וחי בהם: נדבות. הטעם להרבות תפלה אולי תרגילני משפטיך: נפשי. אני במקום מסוכן כמו וישם נפשו בכפו: נתנו. התברר דברי הסכנה: נחלתי. הטעם היא נחלתי שאשמח בה ועדותיך הם הנפלאות שעשית שהעתיקו אבותי ואני אשמח כאילו אני עד הייתי בימים ההם: נטיתי. פועל יוצא: לעולם עקב. שהם עומדים לעולם או כי שכרם ותגמולם הוא לעולם: סעפים. תואר כמו בעלי המחשבות כמו לכן שעיפי ישיבוני או מגזרת מסעף פורה ויהיה התואר יוצא כמו ושבח אני את המתים. והטעם מתחיתים: סתרי ומגני אתה. סלא ישחיתוני: סורו. כן אומ׳ לסעפים: כאמרתך. אשר יעשה אותם האדם וחי בהם על כן אחיה: סעדני. ואשעה. תרג׳ אספר והנכון בעיני מגזרת שעשועים ונכפלה ה המלה כמו תשגשגי והעי״ן היתה ראויה להיות בפתח קטן אולי נקמצ׳ בעבור אות הגרון: סלית. מהבנין הקל כמו הכבד סלה כל אבירי והטע׳ סעדני ואחיה כי ראיתי שסלית הרשעים שבתרמה היו אומרים שהם טובים: סיגים. חסר כף כל רשעי ארץ הקדמוני׳ כאשר כתו׳ בעדותיך: סמר. כאשר אזכיר המשפטים שעשית ב ברשעי ארץ אז יאחזני פחד ואירא לעבור פיך: עשיתי. אני לא הייתי עושק רק עושה צדק ואתה אל תניחני לעושקי: ערוב. כדרך אנכי אערבנו דרך משל שייטב לבו: עיני. לישועתך. מיד העשקים ולגזרותיך שהם בצדק לעשות בהם משפט: עשה. כחסדך. עד היום: עבדך. שכר עבודתי הוא שתבינני: עת

כלאתי ב׳ חד כתיב יוד וס׳ מתגרת ידיך אני כליתי. מכל ארח רע כלאתי רגלי. בהרא כח״ב א׳: לחכי ג׳ וסי׳ מה נמלצו. תדבק לשוני. ופריו מתוק לחכי: נ׳ לרגלי ב׳ וסימ׳ ויברך יי׳ אותך לרגלי. נר לרגלי דברך: ואקימה ח׳ מן וי״ן קמ״צין בתמניא אפי באב וסי׳ ואתנחם זכרתי משפטיך מעולם. ואשברה תורתך תמיד:

מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלִאתִי רַגְלָי לְמַעַן אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃ מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה הוֹרֵתָנִי׃ מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי׃ מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי כָּל־אֹרַח שָׁקֶר׃

נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃ נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃ נַעֲנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ׃ נִדְבוֹת פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ נַפְשִׁי בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ נָתְנוּ רְשָׁעִים פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃ נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃ נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃

סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ סוּרוּ מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת אֱלֹהָי׃ סָמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי מִשִּׂבְרִי׃ סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ תָמִיד׃ סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר תַּרְמִיתָם׃ סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ׃ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃

עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃ עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים׃ עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת צִדְקֶךָ׃ עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי׃ עַבְדְּךָ־אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃

מִכָּל אוֹרַח בִּשָּׁא מְנָעִית רִיגְלִי מִן בְּגַלַל אֶטּוֹר דִּבְרָךְ׃ מִן דִּינָךְ לָא עֲדִית אֲרוּם אַתְּ אַלִּיפְתָּנִי׃ מַה חֲלִין לְמוֹרְגֵי מֵימְרָךְ בְּסִימָן יַתִּיר מִן דּוּבְשָׁא לְפוּמִי׃ מִפִּקּוּדָךְ אֶתְבַּיַּין מְטוּל הֵיכְנָא סְנֵיתִי כָּל בַּר נַשׁ דִּמְשַׁקַּר׃ הֵיךְ שְׁרַגָא דִּי מְנַהֲרָא לְרִיגְלַי דִּבְרָךְ וּנְהוֹרָא לִכְבְשַׁי׃ אוֹמֵיתִי וְקַיֵּימִית לְמִטַּר פִּקּוּדֵי זַכְוָתָךְ׃ אִכְתַּגְפִית עַד לַחֲדָא יְיָ אַסֵּי יָתִי הֵיךְ דִּבְרָךְ׃ נִסְבָתָא דְּפוּמִי אִתְרְעֵי כְּדוּן יְיָ וְדִינָךְ אַלִּיף יָתִי׃ נַפְשִׁי מִתַּכְּנָא עַל גַּב יְדֵי תְּדִירָא וְאוֹרַיְתָךְ לָא אִתְנְשֵׁיתִי׃ סְדָרוּ רַשִׁיעַיָּא פַּחָא לִי וּמִפִּקּוּדָךְ לָא תְעֵיתִי׃ אַחְסְנִית סַהֲדְוָתָךְ לַעֲלַם אֲרוּם חֶדְוַת לִבִּי הִינוּן׃ אַצְלֵיתִי לִבִּי לְמֶעְבַּד גְּזֵירָתָךְ לַעֲלַם עַד סוֹפָא׃ דְּחָשְׁבִין מַחְשְׁבִין סְרִיקָן סְנֵיתִי וְאוֹרַיְתָךְ רְחֵימִית׃ טוּמְרִי וּתְרֵיסִי אַתְּ לְפִתְגָמָךְ אוֹרִיכִית׃ זוּרוּ מִינִי מַבְאֲשֵׁי וְאֶטּוֹר פִּקּוּדֵי אֱלָהִי׃ סְמוֹךְ יָתִי בְּמֵימְרָךְ וְאֵחֵי וְלָא תְבַהֵית יָתִי מִן כְּלִיּוּתִי׃ סְעוֹד יָתִי וְאִתְפְּרַק וְאַגְעַגַּע בְּאוֹרַיְיתָךְ תְּדִירָא׃ כְּבַשְׁתָּא כָּל דְּשָׁלֵי מִגְּזֵירָתָךְ אֲרוּם שִׁקְרָא נִכְלֵיהוֹן׃ פְּסוּלַיָּא פְּסַקְתָּא בְּטִילְתָּא כָּל רִישְׁעֵי אַרְעָא מְטוּל הֵיכְנָא רְחִימִית סַהֲדְוָתָךְ׃ מִצְלְהַב מִרְחֲלָךְ בִּסְרִי וּמִדִּינָךְ דְּחֵילִית׃ עֲבָדִית דִּינָא וְצִדְקְתָא לָא תַשְׁבְּקִינַנִי לְטַלּוּמַי׃ בְּסִים עַבְדָּךְ לְטָבָא לָא יְטַלּוּמוּן יָתִי זֵידוֹנִין׃ עֵינַי סַבָּרוּ לְפוּרְקָנָךְ וּלְמֵימַר צִדְקָךְ׃ עֲבֵיד עִם עַבְדָּךְ הֵיךְ חִסְדָּךְ וּגְזֵירָתָךְ אַלִּיף יָתִי׃ עַבְדָּךְ אֲנָא תַּבְיֵין יָתִי וְאִידַע סַהֲדְוָתָךְ׃

רשי

כלאתי רגלי. מנעתי כמו אשר כליתני היום מבוא בדמים: נמלצו. נמתקו: נר לרגלי דבריך. כשאני בא להורות הוראה אני רואה בתורה והיא מפרשת אותי מן המכשול כנר המציל את האדם מן הפחתים: נעניתי. נעשיתי עני ושפל כמו לענות מפני ועכה גאון ישראל בפניו תירגם יונתן ויתאך ועני חשוב כמת לפיכ׳ חייני כדבריך: נעויתי. אולי הוא שמטרף את הדעת ושמו עוית בלשון משנה: נדבות פי. דברי רצוי שפי מתנדב לך כל נדבה לשון רצון הוא: נפשי בכפי תמיד. הרבה נסתכנתי בסכנות רבות קרובות למיתה ואעפ״כ אני תורתך לא שכחתי: לעולם עקב. על מעגלותם ועל נתיבותם: סעפים שנאתי. חושבי מחשבות און כמו לכן שעיפי ישיבוני על שתי הסעיפים כשאתה קורא סעיפים הוא שם המחשבה וכשאתה קורא סעפים נופל הלשון על החושבים אותה: ואשעה בחקיך. ואתעסק כמו ואל ישעו בדברי שקר ד״א ואשעה לשון ספור ושכן כדמתרג׳ ולשיכה ולשועין: סלית. רמסת כתרגם למרמס כמו סלה כל אבירי יי׳: סמר. כמו תסמר שערת בשרי כאדם שעמדו שערותיו הריצי״ר בלע״ז: וממשפטיך יראתי. מפורענות גזירותיך: ערב עבדך. לשון הצלה גארנטי״א בלע״ז היה ערב בשבילי לנגד הרעה: ולאמרת צדקך. הבטחה שהבטחתני: עת

ואשיבה רגלי אל עדותיך. ואקימה נשבעתי ואקימה. ואשאפה פי פערתי. ואשוע קדמתי בנשף. ואתקוטטה ראיתי בוגדים. ואהבם שמרה נפשי עדתיך. וסימ׳ זז״ חנפט״רש: ס׳ סעפים ל׳ דכו׳ והוא מן א״ב דמשמש אב״ג בג״ד וסימ׳ נמכר כבס׳ רכה׳ במערכת אות האלף בס״ר: מצות ג׳ יחידין סורו כבני מרעי׳. חכם לב יקח מצות. והעמדנו עלינו מצות. וכל דסמיך לאדכרה דכוו׳ מצות יי׳ בב״ג מצות יי׳ פהחין וסימ׳ לא שבקתון שמואל בזהרא. וביאורם נמסר ביהושע סימ׳ כ״ב: ע׳ עשיתי ג׳ רף וסי׳ משפט וצדק. גנות ופרדסים. ברכות מים: ערב עבדך סימן כל א״ב רבתי אית בכל פסוק חד מן עשרה לישני אילין דרך עדות פקוד מצוה אמירה תורה משפט צדק חק דבור רמז לעשרת הדברים בב״א פסוק לית ביה חד מכל אלו וסימ׳ ערב עבדך לטוב:

אבן עזרא

עת׳ כל תאותי היא שתבינני ולדעת עדותיך הפך עושקי שהפרו תורתך בעת זקנתם או בעת צרתם ובדרכם אליך ויש אומרים כי עת ומועד ליי׳ על אשר הפרו מצותיך ׃ על׳ קשור בפסוק עבדך אני הבינני ולא ארצה שכר זהב או פז ׃ על׳ ישרתי׳ היו״ד תחת אלף כטעם כי אשרוני בנות וכן תתימרו מגזרת יתאמרו כל פועלי און וטע׳ פקודי כל כי כל הפקודים כוללים כל איש לב ובאה זאת המלה כ כדרך כל בכורי כל ׃ פלאות׳ הם מהעין על כל נפש ׃ נצרתם נפשי ׃ לבדה ׃ פתח׳ כמו פתחון פה ׳ יאיר לקורא שיראה האמת ׃ פי׳ כי כאשר פתחת פיך לדבר פי פתחתי כמו שואף לקבל דבריך ומלת יאבתי אין לה ריע במקרא ׃ פנה׳ וחנני׳ כמו אשר חנן שהי׳ כמשפט האוהבי׳ ׃ פעמי׳ יתפלל לתקן עלילות שישמור מצות עשה ולא תשלוטנה בו שבות לעשות מצות לא תעשה ור׳ משה אמ׳ ש תשלט בי כל און כמו ואני תפלה ׃ פדני׳ מאד׳ שיעשקני ׃ פניך ׃ הרצון כמו באור פני מלך חיים ׃ פלגי׳ קשור בדבר מעושק אדם הם יבקשו ל לעשקני עד שלא אשמ׳ פקודיך ואני דואג ו ובוכה על אשר לא שמרו תורתך כי ידעתי כי אחריתם רעה ויש אומרים כי שמרו דרך משל על העינים כדרך ואחרי עיניכם ׃ צדיק׳ וישר׳ כל אחד משפטיך ׃ צוית׳ האמות להתעסק בעדותיך ׃ צמתתני׳ כמעט ומתתני כמו וימת לבו בקרבו ׃ צרופה׳ למה שכחו דברך צרי ואין בהם סיג כי הכל צרוף בלי ספק ׃ צעיר׳ בעיני צרי כמו ואנכי תולעת ולא איש ׃ צדקתך׳ הטעם כי איך אשכח פיקודיך וצדקתך לא תשתנה גם כן תורתך תמיד אמת ׃ צר׳ שעשועי׳ כנגד צרת הלב ׃ צדק׳ וי״ו עדותיך כוי״ו לא שלותי ושניהם תחת ה״א כי אותיות יהו״א מתחלפי׳ וטעם הבינני צדק לעולם ואחיה לעולם האחד ישרת במקום שנים ׃ קראתי׳ כי כן חוקות שיקראך הקורא בכל לב ׃ קראתיך׳ הושיעני כדי שאשמור עדותיך ׃ קדמתי׳ קודם שיקומו בני אדם בנשף לדברך יחלתי שתושיע המשוע אליך ׃ קדמו׳ קודם לכל אשמורה שאשיח אני באמרתך הכתובה בתורה שגמלת הרשעים כרשעתם והצלת הצדיקי׳ ׃ קולי׳ כחסדך עמי ומנהגך הטובים ׃ קרבו׳ אלו רודפי זמה שרחק מדעת תורתך הכתוב בה עונש אדם ויקן ואמני המתגל והמגדל ופרעה ולאמר קרבו עם רחקו דרך בשירים ככברת מאד׳ ׃ קרוב׳ אתה יותר מכל קרוב וכל מצותיך אמת אז יהיו רודפי זמה בבושת כי כמלט שומר מצותיך ׃ קדם׳ קודם שיקרבו אלו רודפי זמה ידעתי כי עדותיך יסוד אמת ישלהם ׃

פ׳ נצרתם חד מן מלין דמשמשין תם בסוף תיבותא וסימ׳ כמס׳ רבתא במערכת אות התי״ו ׃ פתיים ב׳ בהי׳ כן מ״ל וסי׳ פתח דבריך יאיר ׃ ערום ראה רעה ויסתר קדמא דסיפרא ׃ וב׳ פתים כתיב בחד י׳ וסימ׳ עד מתי פתים תאהבו פתי ׃ כי משובת פתים ׃ ושארא פתאים כתיב ׃ פלגי מ׳ סג׳ ר״פ וסימ׳ תרד עיני ׃ ירדו עיני דא״ב ׃

תהלים

עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ ׃
עַל־כֵּן אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז ׃
עַל־כֵּן כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־
אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי ׃
פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם
נַפְשִׁי ׃ פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים
׃ פִּי־פָעַרְתִּי וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ
יָאָבְתִּי ׃ פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי כְּמִשְׁפָּט
לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ ׃ פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָל־אָוֶן ׃ פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק
אָדָם וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ ׃ פָּנֶיךָ הָאֵר
בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי אֶת־חֻקֶּיךָ ׃ פַּלְגֵי־
מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ תוֹרָתֶךָ
׃ צַדִּיק אַתָּה יְהוָה
וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ ׃ צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ
וֶאֱמוּנָה מְאֹד ׃ צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־
שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי ׃ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ
מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ ׃ צָעִיר אָנֹכִי
וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי ׃ צִדְקָתְךָ
צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת ׃ צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי ׃
צֶדֶק עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הֲבִינֵנִי וְאֶחְיֶה ׃
קָרָאתִי בְכָל־לֵב
עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה ׃ קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ ׃ קִדַּמְתִּי
בַנֶּשֶׁף וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי ׃
קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ
׃ קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי ׃ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה
מִתּוֹרָתְךָ רָחָקוּ ׃ קָרוֹב אַתָּה יְהוָה
וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת ׃ קֶדֶם יָדַעְתִּי
מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם יְסַדְתָּם ׃

עִידָן לְמֶעְבַּד רַעֲוָתָא דַיְיָ אַפִּישׁוּ
תַּלְמִידַיָא אוֹרַיְתָךְ ׃ מְטוּל הֵיכְנָא
רְחִימִית פִּקּוּדָךְ מִדַּהֲבָא וּמִן
אוֹכְרֵיזָא ׃ מְטוּל הֵיכְנָא כָּל
פִּקּוּדַיָּא כּוּלְהוֹן תְּרִיצַתִּינוּן כָּל
אוֹרַח שִׁקְרָא סְנֵיתִי ׃
פְּרִישָׁן סָהֲדְוָתָךְ מְטוּל הֵיכְנָא
נְטַרְתִּנוּן נַפְשִׁי ׃ גְּלִיף דִּבְרָיךְ
יְנַהַר חַשִּׁיכַיָּא יִתְבַּיְּנָן שַׂרְגִיגֵי ׃
פּוּמִי פְּתָחִית וְאַלְפִית אֲרוּם
לְפִקּוּדָיךְ צְבֵיתִי ׃
אִתְפְּנֵי לְוָתִי וְחוּס עֲלַי כְּהִילְכְתָא
לְרַחֲמֵי שְׁמָךְ ׃ אַסְתּוֹרַי אַתְקִין
בְּמֵימְרָךְ וְלָא תַשְׁלִיט בִּי כָּל שִׁקְרָא ׃
פְּרוּק יָתִי מִטְלוּמָא דְּבַר נָשָׁא
וְאֶטּוֹר פִּקּוּדָךְ ׃ זִיו אַפָּךְ אַנְהַר
בְּעַבְדָּךְ וְאַלִּיפְנִי יַת גְּזֵירָתָךְ ׃ טַיְפֵי
מַיָּא יַחֲתוּן עֵינַי עַל מְטוּל דְּלָא
נְטָרוּ אוֹרַיְתָא ׃
זַכַּי אַתְּ יְיָ וּתְרִיצִין דִּינָךְ ׃ פַּקֵּידְתָּא
צִדְקְתָא סָהִידוּתָא וְהֵימְנוּתָא לַחֲדָא
׃ מַגְרַת יָתִי טִינְנָתִי אֲרוּם
אִתְנְשִׁיאוּ דִּבְרָיךְ מְעִיקַי ׃ סְנִינָא
מֵימְרָךְ לַחֲדָא וְעַבְדָּךְ רְחִימֵהּ ׃
זוּטַר אֲנָא וּבְסִיר פִּקּוּדָךְ לָא
אִתְנְשֵׁיתִי ׃ צִדְקְתָךְ צִדְקָא לְעָלְמָא
וְאוֹרַיְתָךְ קְשׁוֹט ׃ עָקָא וּמְעִיקָא
עַרְעוּ יָתִי פִּקּוּדָךְ פִּירְנוּקַי ׃
צִדְקְתָא סָהֲדְוָתָךְ לְעָלַם תַּבְיְינִנִי
וְאִתְקַיַּים ׃ קְרֵיתִי בְּכָל לִבָּא עֲנֵי
יָתִי יְיָ גְּזֵירָתָךְ אֶנְטוֹר ׃ קְרֵיתָךְ
פְּרוּק יָתִי וְאֶנְטוֹר סָהִידוּתָךְ ׃
אַקְדֵּמִית בְּשַׁפְרְפָּרָא וְצַלֵּיתִי
לְפִתְגָּמָךְ אוֹרֵיכִית ׃ אַקְדִּימוּ עֵינַי
מַטַּרְתָּא דְצַפְרָא וּרְמַשׁ לְמַלָּלָא ב
בְּמֵימְרָךְ ׃ קָלִי שְׁמַע הֵיךְ חִסְדָּךְ
יְיָ הֵיךְ דִּינָךְ קַיֵּים יָתִי ׃ קְרִיבוּ
רָדְפֵי זְנוּ מֵאוֹרַיְתָךְ אִתְרַחֲקוּ ׃ קָרִיב אַתְּ יְיָ וְכָל פִּיקּוּדָךְ קְשׁוֹט ׃ מִן לְקַדְמִין
חַכִּימִית מִן סָהִידְוָתָךְ אֲרוּם לְעָלַם יְסַדְתִּינוּן ׃

לב מלך ׃ צ׳ צדיק אתה יי׳ ב׳ וסימ׳ כי אריב אליך דירמיה ׃ וישר משפטיך ׃ דבריך ג׳ מ״ל בא״ב וסימ׳ חלקי ה׳ ׃ פתח דבריך יאיר ׃ צמתתני קנאתי ׃ אהבה ב׳ וסימ׳ כי גדולה האהבה אשר אהבה ׃ צרופה אמרתך באר ׃ שעשעי ה׳ וחס׳ בא״ב וסימ׳ נמסר לעיל באות י׳ ׃ ק׳ קדמתי ב׳ וסי׳ לברוח תרשישה ׃ בנשף ואשועה ׃ קרבו ה׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תצא ׃ במשפטך ה׳ וחס׳ וסימ׳ כן משפטך אתה חרצת ׃ והוצא כאור צדקך ׃ ואל הצל כפי דבר אמת ׃ קולי שמעה כחסדך ׃ תחי נפשי ותהללך ׃ יסדתם ב׳ וסימ׳ תבל ומלואה אתה יסדתם ׃ קדם ידעתי מעדותיך ׃

רשי

עת לעשות ליי׳ וגו׳ ׃ מוסב על מקרא שלפניו הבינני ואדעה עדותיך להבין עת לעשות לשמך איך יעשו אותם שהפרו תורתך למצוא רצון וסליחה ותמצא להם ולעשה כן על כל עבירה שבידי ורבותינו דרשו ממנו שעוברין על דברי תורה כדי לעשות סייג וגדר לישראל כגון גדעון ואליהו בהר הכרמל שהקריבו בבמה עוד ראיתי מדרש באגדה העושה תורתו עתים מפר ברית שאדם צריך להיות יגע בתורה כל שעות היום ׃ על כן אהבתי׳ על אשר אהבתי מצותיך ראוי לך ללמדני עת רצון ומה אעשה לך ותרצני יש על כן הרבה שפתרו על אשר כמו כי על כן ראיתי פניך כי על כן ידעת חנותינו על כן יתרה עשה ׃ כל פקודי כל ישרתי ׃ כל פקודי כל דבר אשר צוית בתורתך ישרתי ישרו בעיני ו ואמרתי עליה׳ ישרו על זה כדי אני שתמחול ותרצה לי ׃ פלאות עדותיך ׃ מכוסים הם ונפלאים עדותיך מבני אדם יש מצות ק קלות שהרבית במתן שכרן כ כגון שלוח הקן ׃ על כן נצרתם נפשי ׃ כלם כי לא נודע איזה יכשר ׃ פתח דבריך יאיר ׃ תחילת דבריך האירו את לב ישר׳ שאתה המבין פתאים באמרך אנכי אשר הוצאתיך הודעתם הטובה שעשית להם שקניתם מבית עבדי׳ לדעת כי אדון אתה להם ויקבלו אלהותך עליהם לא יהיה לך אלהים אחרים וגו׳ ואחר כך גזרת גזירותיך ׃ ד״א פתח דבריך יאיר תחילת דברך במעשה בראשית יהי אור ׃ מבין פתאים ׃ משם יבינו הכל ויפתחו בדברי תורה תנחומ׳ ׃ ואשאפה ׃ לשון בליעה כמו שאפה רוח ׃ פדני מעושק אדם ׃ מיצר הרע העושק את הבריות ׃ בפירושים אחרים מצאתי פדני מעושק אדם מעושקו של אדם ׃ צמתתני קנאתי ׃ הקנאה שאני מקנא לשמך על השוכחי דברך היא צומתת אותי ומקנטת אותי בהם ׃ מצאתי צעיר אנכי ונבזה ד״א דוד הוא הקטן כנזה אני להקטין עצמי אצל עוסקי תורה להתלמד וכי פקודיך לא שכחתי מלסלסל ולפלפל בהם ׃ צדקתך שבתוכן צדק ואמת עולמית והוא כי מצאתי כתות היו הם עסקי ולעולם הבינני צדקם ואחיה ב בהם היא חייך וגו׳ ׃ אשמורות ׃ חצי הלילה שתי אשמורו׳ ולדברי האומ׳ שלש משמרות הוי הלילה היה דוד עומד ממטתו בשליש הלילה ועוסק בתורה עד חצות כמו שנ׳ לשוח באמרתך ומחצות ולהלן עוסק בשירות ותושבחות כמו שנאמר חצות לילה אקום להודות לך ׃ קרבו רודפי זמה ׃ עצת חטאים ההולכים בעצת חטאיהם ומתרחקים מתורתך ליקרב אל עצת רעתם ׃ קרוב אתה ׃ לרחוקי׳ הללו המתרחקים מתורתך אם ישובו מדרכם ׃ קדם ידעתי מעדותיך ׃ קודם היות הדבר ידעתיו מתוך עדותיך קדם ירשו את הארץ צוית להם על הבכורים ותרומות ומעשרות וקדם הניחות להם מאויביהם צוית להם והיה בהניח יי׳ אלהיך לך וגו׳ להעמיד מלך ולהכרית עמלק ולבנות בית הבחירה ׃ כי לעולם יסדתם ׃ כי על כל הדברים העתידים להיות לסוף העולם יסדת עדותיך ׃ ראם

אבן עזרא

ראה. טעמו אותו על כן אמר וחלצני: ריבה. לאמר לאמרתך בעבור אמרתך כמו אמרי לי: רחוק מרשעים. יש ישועה בעבור שלא דרשו חקיך ואני לא אהיה כמוהם כי תורתך לא שכחתי: רחמיך. אם אני לבדי ורודפי רבים הם רחמיך שיסובבוני כמשפטיך לשומרי דבריך: רבים. לא נטית. אני לבדי כי הם נטו והנה נטיתי פועל עומד כמו קרתי ואם הוא יוכח יחסר לבי: ראיתי. ואתקוטטה. מגזרת נקוטה נפשי: ראה. כנגד ראיתי וחנני כנגד ואתקוטטה: ראש. תחלת דבור שכויותיכו הוא האמת ור' ישועה אמ' רמז לדבור אנכי בהר סיני: שרים. הם המתגררים ולא פחדתי מהם רק מדברך: שש. דבק בפסוק העליון לא פחדתי מהשרים ולא דאגתי רק ששתי באמרתך כאילו כבשתי השרים ולקחתי שללם: שקר. מצות לא תעשה תורתך אהבתי מצות עשה: שבע. הרבה ודבר שימוב כמו ם השמע. משפטי צדקך בשרים רדפוני חנם: שלום רב לאוהבי תורתך. והוא אחד מהם תורתך א אהבתי. ואין למו מכשול כמו שרים: שברתי לישועתך. שמרה. הזכיר המצות כאשר פירשתי גם הזכיר העדות לבדם והפקודים והערות: יחדיו: שמרתי. והטעם אני חייב לשומר' כי אתה רואה כל מה שים בלבי וכל מעשי: תקרב. דרך משל בעבור מרחק השמים מהארץ אמר תקרב רנתי קול גדול כמו ותעבור הרנה: תבא תחנתי. בבריתה לי כמו בהתחננו אלינו על כן הצילני: תבענה. אם הצלתני והנכון אם תלמדני חקיך: תען. אלמד אמרתך לבני אדם כדי שידעו כי כל מצותיך צדק: תהי. לעזרני. ללמד כאשר דבר וכל יד הויה אם היתה עם אות בית לעולם לגבה ואין ככאן אות בית: תאבתי. כמעט כליתי על דרך נכספה וגם כלתה נפשי: תחי. ומשפטיך. כאשר יעזרוני להללך: תעיתי. הטעם תחי נפשי כי אני כשה א אובד שיששן על הרועה וטעם כי מצותיך לא שכחתי אע"פ שהייתי כשה אובד לא אברח מצותיך ממני: שיר המעלות. הגאון אמר כי אלה השירים חמשה עשר כנגד חמש עשר מעלות גם אמר יתכן שהוא על נגינות בקול עליון וכבר הזכרתי בתחלת הספר מה שנראה שהוא פיוט וזה השיר יכונן על כ נועם המעלות ולא ה הזכיר שם המשורר אולי ברוח הקדש כ נאמ' על הגוי גלותינו שהם בצרה ולא ידעו מה יעשו רק לקרוא אל השם הנכבד: יי'. משפת שקר. מאים בכת שקר רמיה פירבתיו: חני

ר' ריבה ריבי כל ליש' מל' בטו חס' וסים לא תענה על רב. נצב לרב יי'. ותני קרא לרב. ורב לא ידעתי אחקרהו: אל תצא לרב מהר. ברכם עבדי: מעדותיך ח' מפקין וי"ו באב וסים' פרץ בן דמה בבא צוית צדק עדותיך: ואתקוטטה חד מן ח' וי"ן קמצין כאב בתבניא אפי וסימ' ז' חנפ"טרש וביאדם לעיל באות נון:

רשי

ראש דברך אמת. סוף דברך הוכיח על הראש שהוא אמת שכששמעו האומות אנכי ולא יהיה לך ולא תשא אמרו הכל להנאתו ולכבודו כיון ששמעו כבד לא תרצח לא תנאף הודו על ראש דברך שהוא אמת: שש אנכי על אמרתך. על הבטחתך שהבטחתני ד"א על אחת מאמרותיך הסתומות כשאני מבין בה ורבותינו דרשו על המילה שהיה דוד בבית המרחץ וראה עצמו בלא ציצית ובלא ת תפילין ובלא תורה אמר אוי לי שאני ערום מכל מצוה כיון ש שנסתכל במילה שמח ואמר ב בנאתו שש אנכי על אמרתך המילה שמתחילת' נתנה במאמר ולא בדבור שנאמ' ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור: שבע ביום. שחרית שתים לפני קרית שמע ואחת לאחריה ובערב שתי' לפניה ושתי' לאחריה: על משפטי צדקך. על קרית שמע שהיא דברי תורה: שברתי. הוחלתי כל דרכי נגדך אתה יודע כל דרכי: כדברך הבינני. דברי תורתך כהלכתן וכהווייתן: תבענה. תדברנה: תען לשוני. כל עניה לשון קול רם הוא ואב לכולם וענו הלוים ואמרו: שיר המעלות. שיאמרו הלוי' אותו על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישרא' עד עזרת נשים ויש כאן ט"ו מזמורים של שיר המעלו' ורבותי' אמרו שיסדן דוד להעלות את התהום כמו שמפורש במסכת סוכה. ולפי אגד' פתרו' שיר למאה עולות: משפת שקר. זרעו של עשו הרשע שמדיחין את הבריו' בפיהם בעלילות רשע: מה יתן לך. הב"ה: ומה יוסיף לך. שמירה ומחיצות והרי את נתונה לפנים משתי מחיצות: חצי

רְאֵה עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי תוֹרָתְךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי׃ רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ
חַיֵּנִי׃ רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי
חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃ רַחֲמֶיךָ רַבִּים יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃ רַבִּים רֹדְפַי וְצָרָי
מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃ רָאִיתִי בֹגְדִים
וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃
רְאֵה כִּי פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה
כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃ רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת
וּלְעוֹלָם כָּל מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם
וּמִדְּבָרֶיךָ פָּחַד לִבִּי׃ שָׂשׂ אָנֹכִי עַל
אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃ שֶׁקֶר
שָׂנֵאתִי וָאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃
שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ
וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל׃ שִׂבַּרְתִּי
לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי׃
שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד׃
שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל
דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ׃
תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ
הֲבִינֵנִי׃ תָּבוֹא תְּחִנָּתִי לְפָנֶיךָ
כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי׃ תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי
תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ תַּעַן
לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל מִצְוֹתֶיךָ צֶּדֶק׃
תְּהִי יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָחָרְתִּי׃
תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי׃ תְּחִי נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ
וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֻנִי׃ תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד
בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
ק כ שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל
יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי׃
יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת שֶׁקֶר
בִּלְשׁוֹן רְמִיָּה׃ מַה יִּתֵּן לְךָ וּמַה
יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה׃

חמי סיגופי ופצי יתי ארום אורייתך
לא אתנשיתי׃ נצי מצותי ופרוק
יתי למימרך אסי יתי׃ רחיק מן
רשיעי פורקנא ארום גזירתך לא
תבעו׃ רחמך סגיעין יי היך דינך
אסי יתי׃ סגיעין רדפי ומעיקי
מסהדותך לא אצליתי׃ חמיתי
בוזזי ואידיינית עמהון די מימרך
לא נטרו׃ חמי ארום פיקודיך
רחימית יי היך חסדך אסי יתי׃
שירוי פתגמך קשוט ולעלם כל
דיני צדקתך׃ רברבין רדפו יתי
מגן ומפתגמך דחל לבי׃ חדי
אנא על מימרך היך גבר דמשכח
עדי סגי׃ שקרא סניתי ורחיקית
אורייתך רחימית׃ שבע זמנין
ביומא שבחית יתך מטול דיני
צידקך׃ שלם סגי לרחימי אורייתך
בעלמא הדין ולית להון תקלא
לעלמא דאתי׃ סברית לפורקנך
יי ופיקודיך עבדית׃ נטרית נפשי
סהדוותך ורחימינון לחדא׃
נטרית פיקודיך וסהדוותך ארום
כל אורחותי לקבלך׃ תתקרב
צלותי קדם יי היך פתגם תביינני
׃ תיתי צלותי קדמך היך מימרך
פצי יתי׃ תבעיין ספותי תושבחתא
ארום תלפינני גזירתך׃ תתיב
לישני מימרך ארום כל דיניך צ
צדקתא׃ תהא ידך לסייעותי
ארום פיקודיך רעיתי׃ רגיגית
לפורקנך יי ואורייתך פרנוקי׃
תחי נפשי ותשבחינך ודיניך
יסייעוני׃ תעית היך ענא דמתבד
בעי עבדך ארום פיקודיך לא א
אתנשיתי׃ שירא דאתאמר
על מסוקיין דתהומא קדם יי כד
עיק לי צליתי וקבל צלותי׃ יי
פצי נפשי מספוותא דשקרא מן
לישנא נכילתא׃ מא יהיב לך
מלשינא ומא יוסיף לך אכיל ק
קורצי לישנא נכילתא׃

ש' שש ד' וסים' וחיה כאשר שש יי' עליכם. לשוש עליך לטוב. פגעת את שש ועשה צדק. שש אנכי על אמרתך. וחד כתיב סכ"ך וכצמר יאכלם סס. וחד ושש לבבם: רב ג' קמצין בסיפ' וסים' וישלח חציו ויפצם. בשרתי בקהל רב. שלום רב לאהבי תורתך. וכל אסף דכות' ושלשים בשאר קריא' וסים' נבכר בכם רבהא בערך רב: שמרה ב' גרשי' בסיפ' וסים' שמרה נפשי כי חסיד אני. שמרה נפשי עדתיך ואהבם:
ת' תבוא כל ספרא מל' ושש חס' בשאר קריא' וסים' בסדר תזריע וכל משלי דכות' חס' בכד"מ ל' וסים' בי תבוא חכמה. ואת איש חמות. ולמוכיחים ינעם. רעך ודיע אביך: ותורתך ה' באב וסים' ודרך שקר זכר כמני. נפשי בכפי תמיד. סעפים שנאתי. צדקתך צדק לעולם. תאבתי לישועתך יי'. וסים' דנסצת:
קכ' יסיף יד כתי' בן חס' וי"ו וסים' נבכר בשמואל ב' סוף סימן ג':

חצי׳ דימה הדברים היוצאים מפיו לחצים שנונים כן ימיתו עם גחלי׳ כי החצים בעופם יתחממו באויר כמו גחלי רתמים והנה הטעם מזה שמסודר אם הוא על עצמו או כנואה על ישראל שהם בגלות בוכה כי הוא איש אמת וידור בגלותו עם [redacted] עוד עד שיש מהם שידברו כזבים עליו וילשינוהו כדי שיהרג׃ אויה׃ אמר יוסף בן גוריון כי משך הם [redacted] אהלי קדר הערב וישראל מפוזרים במשך ועם אהלי קדר׃ רבת׳ התי״ו תחת ה״א כמו ושבת לנשיא והמלה תאר והמתואר חסר כמו תרת זמן והדומה לה וזה רמז לאורך הגלות׃ אני׳ איש שלום כמו ואני תפלה׳ וכי אדבר שלום לאנשי משך וקדר ילחמוני׃ שיר המעלות׳ טעם פירוש תחלתו למעלות וזה כאמר על ישראל שהיו במצור ובמצוק או על בני גלותינו׃ אשא׳ מנהג כל שהוא במצור לשאת עיניו אולי יבואו עוזרים לו להרחיק האויב ומלת מאין באה כמו אנה אנחנו עולים ואין כמוהו הן כולכם מאין ואות הגזרה לא מצאנוה בחסרון מ״ם׃ עזרי׳ בדרך נבואה או על דרך תקוה אין לי צורך לעזרת אדם כי אם לעזרת השם לבדו שהוא עושה העליונים והארץ השפלה׃ אל׳ כמו לא וככה דרך נתיבת אל מות בפורס לא תבא נפשי המסורר יאמר לנפשו או לבני הגלו׳ אם העזר מהשם לבדו לא תפחד כי לא יתן למוט רגלך בלכתך ברחובו׳ העיר או על החומה׳ ואל ינום שומרך כי כל עיר שהיא במצור יש לה שומרי החומות בלילה הנה שומר ישר׳ הוא יעקב אבינו ושומריך בכל אשר תלך והוא היה ישן׃ ה׳ שומרך׳ מהכר ומכל חולי כי הוא צלך על יד ימינך והזכיר טעם הכל יומם בשני׳ מתים יום בלא לילה וידוע כי השמש תזיק ברוב החום שלה והלבנה בלילה תוסיף לחה תולדת תחלואים וזה הדבר ברור ומנוסה׃ ה׳׳ מכל רע׳ שיקרה לאדם מחוץ ומפנים׃ ה׳ ישמור צאתך׳ בצאתך למלחמה גם בבואך כדרך הבאה והיוצאת׃ שיר המעלות׳ שמחתי באומרים׳ אמר רבי משה כי זה השיר אמרו דוד ש יאמר עם הזמירות בבית השם בעת שיבנה הבית ור׳ ישועה אמר כי זה בעבור הבית שהקים לו דוד בציון ויש אומרים על הבית השלישי כל אחד מישראל אומרים שמחתי באומרי׳ הם עולי רגלים׃ עומדות׳ הטעם עמדנו להסתכל בבנייני החומות ויופי השערים והנכון כי היא היתה מלאה אדם והיינו מתערבים בשערים לא נוכל להכנס מרוב העם הבאים והיוצאים ירושלם היתה דומה בשלש רגלים למדינה שהתחברו אליה כל בנותיה מסביב בעת הפחד׃ ששם׳ שבטים׳ שהם שבטי השם עדות וחק ומצוה לבא שלש פעמים והיו מודים השם בראותם מלכות דוד קיימת ואם זה המזמור על שלמה יהיו הכסאות לשלמה ואחיו ואם לעתיד למשיח ולבניו׃ שאלו׳ פועל עבר לעולם שואלים על שלום ירושלם כי אז יחונו אליה ויתפללו לאמר לככה ישליו אוהביך שהם אנחנו או השוכנים שם תמיד׃ יהי׳ בחילך׳ הוא הסובב מחוץ לחומה בארמנותיך לפנים מן החומה׃ למען׳ לבקש שלומך בעבור אחינו הנכבדים הכהנים והלוים וחסידי ישראל הדרים בירושלם׃ למען

שנונים ג׳ וסימ׳ אשר חציו שנונים וכל קשתותיו׃ חציך שנונים עמים׳ חצי גבור שנונים׃ גרתי ב׳ וסימ׳ עם לבן גרתי׳ כי גרתי משך׃ קכא אל ההרים ב׳ וסימ׳ ראיתי את כל ישראל נפוצים אל ההרים דכלבים׳ אשא עיני אל ההרים׳ וכל יחזקאל דכוו׳ כב״ב על ההרים וסימ׳ על ההרים לא אכל תניינא דסיפ׳׳ ונתתי את

חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים׃ אוֹיָה־לִי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם־אָהֳלֵי קֵדָר׃ רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם׃ אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה׃

קכא

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי׃ עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ׃ הִנֵּה לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל׃ יְהוָה שֹׁמְרֶךָ יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ׃ יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה׃ יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ׃ יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃

קכב

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ׃ עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלִָם׃ יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ יַחְדָּו׃ שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה׃ כִּי שָׁמָּה יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד׃ שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִָם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ׃ יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ׃ לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ׃

ג׳ ב׳ · ל׳ ב׳ · ל׳ · ל׳ ב׳ · ט׳ · כג ר״פ אל אל · ג׳ ב׳ · ו׳ תל · נ׳ · יב · ו׳ · ג׳ · ל׳ ב׳ כבורה · ל׳ · ל׳ · י׳ לף דמלה תמכ סמה · ל׳ ו׳ · ב׳ אהלים

גִּירְרִין דְגַבְרָא שְׁנוּנִין הֵיךְ בַּרְקִין מִלְעֵיל עִם גּוּמְרֵי רִיתְמִין דְדָלְקִין בְּגֵהִינָם מִלְרַע׃ וַוי לִי אֲרוּם אִיתוֹתְבִית עִם אוּנָאֵי שְׁרֵית עִם מַשְׁכְּנֵיהוֹן דְעַרְבָאֵי׃ יַתִּיר מִנְהוֹן שְׁרַת נַפְשִׁי עִם אֶרוֹ סָנֵי שְׁלָם׃ אֲנָא שְׁלָם אֲרוּ אַצְלֵי הִינוּן לִקְרָב׃ שִׁירָא דְאִתְאֲמַר עַל מַסִּיקַיִן דִּתְהוֹמָא אֶזְקוֹף עֵינַי לְטוּרַיָא מִן הָאן יֵיתֵי סַעֲדִי׃ סַעֲדִי מִן קֳדָם יְיָ דַעֲבַד שְׁמַיָא וְאַרְעָא׃ לָא יִתֵּן לְאִתְמוֹטְטָא רִיגְלָךְ לָא נָאִים נַטְּרָךְ׃ הָא לָא נָאִים וְלָא יִדְמוּךְ נְטִיר יִשְׂרָאֵל׃ יְיָ נִטְרִינָךְ יְיָ יַטְלִיל עֲלָךְ מִן בִּגְלַל מְזוּזְתָא דִקְבִיעָא עַל סְטַר יְמִינָךְ בְּמֵיעֲלָךְ׃ יֵימָם כַּד שַׁלִּיט שִׁמְשָׁא לָא יִמְחוּנָךְ צַפְרִירֵי וְלֵילֵי כַּד שַׁלִּיט סִיהֲרָא בְלֵילְיָא׃ מֵימְרָא דַיְיָ יִנְטְרִינָךְ מִכָּל בִּישׁ יִנְטוֹר יַת נַפְשָׁךְ׃ יְיָ יִנְטוֹר מִפְּקָךְ לִפְרַגְמַטְיָא וּמֵיעֲלָךְ לְמֶיעְסַק בְּאוֹרָיְתָא מִן הַשְׁתָּא וְעַד עָלְמָא׃ שִׁירָא דְאִיתְאֲמַר עַל מַסִּיקַיִן דִּתְהוֹמָא חֲדִיתִי בְּאָמְרִין לִי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ נֵיזִיל׃ קַיְימִין הֲוָאָה רִיגְלָנָא בִּתְרַעַיִיךְ יְרוּשְׁלֵם׃ יְרוּשְׁלֵם דְּמִתְבַּנְיָא בִּרְקִיעָא הֵיךְ קַרְתָּא דְאִתְחַבְּרָא לָהּ כַּחֲדָא בְּאַרְעָא׃ דְתַמָּן סְלִיקוּ שִׁבְטַיָא שִׁבְטִין דַיְיָ מַסְהִיד לְיִשְׂרָאֵל דִּי שְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא בֵּינֵיהוֹן בְּמֵיזָלֵיהוֹן לְאוֹדָאָה לִשְׁמָא דַיְיָ׃ אֲרוּם תַּמָּן מִתְיַתְבִין כּוּרְסָוָן בִּירוּשְׁלֵם כּוּרְסָוָן בְּבֵית מַקְדְּשָׁא לְמַלְכַיָא דְבֵית דָוִד׃ שְׁאִילוּ בִּשְׁלָמָא דִירוּשְׁלֵם יִתְבוּן בְּשַׁלְוָותָא רְחִימָיךְ׃ יְהֵי שְׁלָם בְּחֵילָיךְ שַׁלְוָותָא בְּבִירָנְיָיתִיךְ׃ מִן בִּגְלַל אַחַי וְחַבְרַי אֲמַלֵּיל כְּדוּן שְׁלָם בָּךְ׃

בשרך על ההרים׃ והנה לא ג׳ וסימ׳ ויאמר לו חלילה׳ ואמר אהה אדני יי׳ הנה לא ידעתי דבר׳ והנה לא ינום ולא ישן׃ יככה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ אשור בשבט יככה׳ למה יככה ארצה דיוחנן בן קרח׳ יומם השמש לא יככה וירח׃ קכ״ב באמרים ליג׳ כליש׳ וסימ׳ הלא כמשל משלים׳ ישמו על עקב בשתם׳ שמחתי באמרים לי בית יי׳ נלך׃ כי שמה חד מן י׳ ר״פ דמלה תנינא שמה וסימ׳ ונאספו שמה כל העדרים וגללו את׳ ונועדתי שמה לבני ישראל׳ והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם׳ לנוס שמה רוצח דאז יבדיל׳ וחברו דיהושע׳ ויסורו שמה ויבאו אל בית׳ וישלח שמה סוסים ורכב׳ ובאת שמה וראה שם יהוא׳ כי שמה ישבו כסאות למשפט׳ ובאת שמה וקראת׳ ובאו שמה והסירו את כל שקוציה׃

רשי

חצי גבור שנונים׳ והרי את הורגת במקום רחוק כחץ׃ עם גחלי רתמים׳ כל הגחלים כבו מבחוץ כבו מבפנים ואלו כבו מבחוץ ולא מבפני׳ ד״א מה יתן לך מה כופו של הקב״ה לגזור ע עליך חצי גבור׳ עם גחלי רתמי׳ חציו מלמעלה וגיהנם מלמטה׃ אויה לי׳ אמרה כנסת ישראל כי כבר לקיתי בגליות רבים הרי גרתי משך עם בני יפת במלכות פרס ויון ומשך׃ אני שלום׳ עמהם׳ וכי אדבר ׳יהם שלום המה באים להלחם בי׃ מכאתי שיר למעלות רמז במזמור שני׳ למעלות העלות לצדיקים לעתיד לבא מתחת עץ החיים לכסא הכבוד דתניא ב בסיפרי שיר המעלות אין כתוב כאן אלא שיר למעלות שיר למי שעתיד לעשות מעלות לצדיקים לעתיד לבא וזהו שיסד הקליר׳ ומתחתיהם שלשים מעלות זו למעלה מזו עד כסא הכבוד ט טסות ועולות בשיח נעימת שיר המעלות׃ שמחתי באומרים לי׳ שמעתי בני אדם שאומרים מתי ימות אותו זקן וימלוך שלמה בנו ויבנה בית המקדש ונעלה לרגל ואני שמח׃ עומדות היו רגלינו׳ במלחמה בכל מקום בשביל שעריך ירושלם שעוסקין בהן בתורה׃ ירושלם הבנויה׳ כשיבנה שלמה בני בית המקדש בתוכה תהא בנויה בשכינה ו ומקדש וארון ומזבח׃ כעיר שחוברה לה׳ בשילה שדימת הכתוב זו לזו שנא׳ אל המנוחה ואל הנחלה מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלם ורבותינו אמרו יש ירושלם בנויה בשמי׳ ועתידה ירושלם של מטה להיות כמותה׃ ששם עלו שבטים׳ אשר שם בשילה עלו שבטי׳ כשעלו ממצרי׳ ונקבע המשכן בתוכה׃ שבטי יה׳ שהוא עדות לישראל ולפי שהאומות היו מליזין אחריהם כשיצאו ממצרים ואומרי׳ עליהם שהם ממזרים אם בגופם היו שולטין המצריים בנשותיהם לא כל שכן אמר הקב״ה אני מעיד עליה׳ שהם בני אבותיהם הטיל שמו עליהם הראובני השמעוני הוסיף עליה׳ אותיות השם אחת מכאן ואחת מכאן כמצא השם הזה יה עדות לישראל׃ כי שמה ישבו וגו׳׳ כי גם בירושלם תשרה השכינה וישבו שם כסאות לשפוט בהם את האומות וכסאות מלוכה לבית דוד׃ שאלו שלום ירושלם׳ ואמרו לה ישליו אוהביך ויהי שלום בחילך׃ למען׳ ישראל אחי ורעי׃ אדברה נא׳ אני דוד המלך שלום בך׃ שיר

למען. ובקשם שלומך ושלום אחיכו למען בית השם אבקשם שיהיה טוב לך: שיר המעלות אליך נשאתי. ידבר המשורר על גדול הדור שהוא בגלות או במזמור על כן אליך נשאתי וטעם היושבי בשמים כי כל הגזרות באות משם: הנה. אחר כן דבר בעדו ובעד עמו כי אין כח לעבד להמלט מיד הבאים להרגו אם לא יושיענו אדוניו: חננו. כי רב. זמן רב: רבת. מרת זמן: הלעג השאננים. כמו הספר המיקנה הלעג. לעג השאננים והבוז לגאיונים והיא מלה אחת כמו עליונים מגזרת גאה: שיר המעלות לדוד לולי יי'. גם זה השיר כטעם השיר העליון: שהיה לנו. כמו הלכו אתה אם לבדינו: יאמר נא. עתה ככל נא שבמקרא: לולי. זה היה פעם אחרי פעם: אדם. לשון רבים והעד אזי דימה הצורך

ק"כג חננו ג' וסימ' יי' חננו לך קוינו. כי רב שבענו ב' בו' השאננים ג' וסימ' הוי השאננים בציון. רבת שבעה לה נפשנו הלעג. על דגרם השאננים: קכ"ד נחלה ב' בטעם וסימ' מעצמן נחלה מצרים. נהלה עבר על נפשנו: שלא ד' בקריא' וסימ' שלא נתננו טרף לשיניהם. שלא עכל בו יתננו חלקו. כפו קוצר. שלא ימצא

רשי

שיר. היושבי. יוד יתירה: הלעג השאננים. לעג הגוים השאננים שבענו: הבוז. שבזו את גיא היונים היא ירושלם לגאיונים כתיב חד וקרי' תרין: שיר. בחרות אפם בנו. כשחרה אפם בנו בחרות כמו בעשותי נחלה. לשון חולי: נפשינו כצפור נמלטה. מהם כצפור אשר נמלטה מפח יוקשים: שיר. הבוטחי' ביי'. לא ימוטו כהר ציון אשר לא ימוט כי כאשר ירושלם הרים סביב לה כן הב"ה סביב: כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. למען כי הצדיקים נזהרין מלשלוח ידיהם בעולה: והמטים עקלקלותם. על הבריות למצוא עלילות רשע יוליכם יי' את פועלי און: בשוב יי' את שבות ציון. מגלות בבל נהיה כחולמים: כאפיקים בנגב. כאפיקי מים בארץ יבשה שמלחלחין אותה כך נהיה מרטיבין בתוכך את שבותינו אשר הזורעים בה בארץ ציה ברמעה דואגים שסבורין שמא לא תצמח ברנה קוצרין על ידי אפיקי המים כשהם ממולאים בה: הלוך

מטול בירת מקדש דיי אלהנא אתבע לאוטבא לך: שירא דאיתאמר על מסיקין דתהומא קדמך זקפית ית עיני דיתיב על כורסי יקרא בשמיא: הא כמא דמודיקין עייני עבדין מגיסא מי מידיא דריבוניהון והיכמא ד דמודיקן עייני אמתא מגיסא מידי' דריבונתהא הכדין מדיקן עיננא קדם יי אלהנא עד דייחוס עלנא: חוס עלן יי חוס עלן ארום סגי שבענא בסירותא: סוגעת שבעת לה נפשנא תלעובא דישליוין מבכרניא וגיוותניא: שירא דאיתאמר על מסקיין דתהומא על יד דוד אילולי יי דהוה בסעדנא יימרון כדון ישראל: אילולי מימרא דיי דהוה בסעדנא כד קם עלנא בר נש: הא בכן כד חיין בלעותנא כד תקיף רוגזהון בנא: הא בכן מיא שטפו יתנא מרעית עברא על נפשנא: הא בכן עבר על נפשנא מלכא דמתיל למוי דימא זידוניא: בריך שמא דיי דלא מסרנא היך תבירא לש לשיניהון: נפשנא היך כציפרא אישתיזבת מפחי תקליא פחא איתבר ואנן אישתיזבנן: סעדנא בשום מימרא דיי דעבד שמיא וארעא: שירא דאיתאמר על מסקיין דתהומא צדיקיא ד דמתרחצי במימרא דיי היך טורא דציון לא יזדעזע לעלם יתיתב: ירושלם טוריא חזור חזור דילה ומימרא דיי חזור חזור לעמיה מן השתא ועד עלמא: ארום לא ינוח שבט רישעא על פיצתא דצדיקיא מן בגלל דלא יושיטון צדיקיא בשקרא אידהון: אוטיב יי לטבין ולתריצין בלבבהון: ודסטיין בתר עוקמנותהון יולכינון בגהנם חולקהון עם ע עבדי שקר שלמא על ישראל: שירא דאיתאמר על מסקיין דתהומא כד יתיב יי ית גלוות ציון הוינא היך מרעיא דאיתסיין: הכדין יתמלי פומנא חוכא ולישננא תושבחא: הידין יימרון בעממיא אסגי יי למעבד טבא עם אילין: אסגי יי למעבד טבא עמנא הוינא חדין: אתיב יי ית גלוותן היך דמיתבא ארעא כד נבעין מפקני מיא בבצורתא:

לְמַעַן בֵּית־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה
טוֹב לָךְ׃ קכג
שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת־
עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם׃ הִנֵּה כְעֵינֵי
עֲבָדִים אֶל־יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי
שִׁפְחָה אֶל־יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל־
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ׃ חָנֵּנוּ
יְהוָה חָנֵּנוּ כִּי־רַב שָׂבַעְנוּ בוּז׃ רַבַּת
שָׂבְעָה־לָּהּ נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים
הַבּוּז לִגְאֵיוֹנִים׃ קכד
שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד לוּלֵי יְהוָה
שֶׁהָיָה לָנוּ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל׃ לוּלֵי
יְהוָה שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם׃
אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ׃
אֲזַי הַמַּיִם שְׁטָפוּנוּ נַחְלָה עָבַר עַל־
נַפְשֵׁנוּ׃ אֲזַי עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם
הַזֵּידוֹנִים׃ בָּרוּךְ יְהוָה שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ
טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם׃ נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר
נִמְלְטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים הַפַּח נִשְׁבָּר
וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ׃ עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְהוָה
עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ קכה
שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הַבֹּטְחִים בַּיהוָה כְּהַר־
צִיּוֹן לֹא־יִמּוֹט לְעוֹלָם יֵשֵׁב׃ יְרוּשָׁלַ͏ִם
הָרִים סָבִיב לָהּ וַיהוָה סָבִיב לְעַמּוֹ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט
הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים לְמַעַן לֹא־
יִשְׁלְחוּ הַצַּדִּיקִים בְּעַוְלָתָה יְדֵיהֶם׃
הֵיטִיבָה יְהוָה לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים
בְּלִבּוֹתָם׃ וְהַמַּטִּים עַקַלְקַלּוֹתָם
יוֹלִיכֵם יְהוָה אֶת־פֹּעֲלֵי הָאָוֶן שָׁלוֹם
עַל־יִשְׂרָאֵל׃ קכו
שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְהוָה אֶת־שִׁיבַת
צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים׃ אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק
פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם
הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם־אֵלֶּה׃
הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הָיִינוּ
שְׂמֵחִים׃ שׁוּבָה יְהוָה אֶת־שְׁבִיתֵנוּ
כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב׃

והעד אזי דימה הצורך לכתל מוטף. תלת כחלה על פלש דרכים וכולם מוכים כי כחלה ליפראל עברו החית חטוף בפוא ופתח ו והאה סימן נקבה כ כמשפט נחלה מכתי פועל עבר מבניין כ כפעל ותחת החית ה הפוא לבדו והמלה מלרע נחלה החית בפוא והמלה מלעיל כי הטעם בנון והאא כוכף כהא לילה על כן את עבר והטעם כפול ונטעם חיים פבה אל המדברים כאילו אמר בלעונו ואנחנו חיים וירדו חיים פאולה: אזי עבר. הטע' כפול ונחלה יפרת בעבור אחר נחל המים ה הזדונים: ברוך. פלא נתננו. פב אל בלעונו חיים: נפשינו כצפור. הטעם פלא היה לנו כח להמלט כי היינו כצפור רק כ נמלטנו בשם יי' לבדו פהוא עושה הכל ותי יעמוד לפניו על כן עזרינו פבידו העליונים והשפלים: שיר המעלות הבוטחים. לעתיד: לעולם ישב. בימי המשיח: ירושלם הרים. פהם עומדים סביבה והשם סביב עמו בתוכה על כן לא יוכל האויב לבא לצור על ירושלם: כי. טעם גורל הצדיקי' הם ישר' שנחלו את הארץ כמו ובהפילכם את הארץ בגורל: שבט הרשע. הם גויי הארצות וטע' למען כטעם אשר לא ילמדו אתכם: הטיב. יתפלל המשורר או על דרך נבואה וטע' בלבותם כי יומר בלב הוא והוא היסוד והדבור והמעשה כמו בניין: והמטים. כמו ומטי גר ולא ירא' וכי והבית חסרה כמו ה המנצא בית יי' וככה הוא והמטים כ במקלקלותם יתפלל פירחיקם השם ויהיו עם פועלי און עם ה הגוים אז יהיה שלום על ישראל: שיר המעלות בשוב יי'. טעם זה השיר כטעם שיר העליון: שיבת. על משקל שבתם וקימתם כן יאמר ישראל בשוב השם שבותם אין אדם רואה בהקיץ הפלא הזה רק בחלום: אז. פינו. לשון יחיד כמו נפשינו כצפור נמלטה והטעם כי כל אחד אז יאמרו אלה לאלה או מבשרים בגוים הגדיל יי' לעשות עם אלה שהשיב שיבת ציון: הגדיל. בראותינו כך אז נשמח: שובה. המשורר ידבר על לשון ישראל. כאפיקים. כמים חזקים בנגב לעולם חם בעבור השמש או לשון תרגו' נגובו מיא: הזורעים

מסרה

האד' אחרין: קכ"ה כהר ב' וסי' כי כהר פרצים יקום. כהר ציון לא ימוט. ואינון מן א' כ חד בתלי' וחד בקריא' וסימ' נמסר בבס' רבת' במערכת אות השי"ן: גורל ד' פתחין בליש' וסימ' בלשון ארמי' אחסנא דבנימין צדיקא גריעא. וב' אור' ומגורל נחלתינו יגרע. נחלתם דשבט הלוי. ויעל גורל מטה בנימין. על גורל הצדיקים: קכ"ו יכלא ח' וסימ' נמסר בירמיה סימן י"ג: שובה ה' מלרע וסי' נמסר בישעיה סימן כ"ה ו בתלים סימן ז' ובסדר בהעלותך:

הזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ׃ הָלוֹךְ נ׳
יֵלֵךְ׀ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ־הַזָּרַע בֹּא־יָבֹא ה׳ חס׳ בכתו׳ ובמכלול׳ ה׳
בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו׃ קכז ל׳

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לִשְׁלֹמֹה אִם־ ל׳
יְהוָה׀ לֹא־יִבְנֶה בַיִת שָׁוְא עָמְלוּ בוֹנָיו ל׳
בּוֹ אִם־יְהוָה לֹא־יִשְׁמָר־עִיר שָׁוְא
שָׁקַד שׁוֹמֵר׃ שָׁוְא לָכֶם׀ מַשְׁכִּימֵי קוּם י׳מל׳ ל׳
מְאַחֲרֵי־שֶׁבֶת אֹכְלֵי לֶחֶם הָעֲצָבִים נ׳ ל׳
כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא׃ הִנֵּה נַחֲלַת יְהוָה ל׳ כתי׳א׳
בָּנִים שָׂכָר פְּרִי הַבָּטֶן׃ כְּחִצִּים ל׳ וחד כרי בטן
בְּיַד־גִּבּוֹר כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים׃ אַשְׁרֵי ל׳ ומל׳ ר׳
הַגֶּבֶר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת־אַשְׁפָּתוֹ מֵהֶם נ׳
לֹא־יֵבֹשׁוּ כִּי־יְדַבְּרוּ אֶת־אוֹיְבִים ה׳מל׳
בַּשָּׁעַר׃ קכח

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל־יְרֵא יְהוָה ל׳
הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו׃ יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל ג׳ ומל׳ ז׳ו
אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ׃ אֶשְׁתְּךָ׀ כְּגֶפֶן כ׳ נ׳ ל׳
פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי ל׳ ותס׳
זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ׃ הִנֵּה כִי־ ל׳
כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא יְהוָה׃ יְבָרֶכְךָ ר׳ב׳תי׳ ב׳
יְהוָה מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָ‍ִם כֹּל
יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וּרְאֵה־בָנִים לְבָנֶיךָ ג׳ר״פ
שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל׃ קכט

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת רַבַּת צְרָרוּנִי ל׳ ותל׳
מִנְּעוּרַי יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל׃ רַבַּת
צְרָרוּנִי מִנְּעוּרָי גַּם לֹא־יָכְלוּ לִי׃
עַל־גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ
לְמַעֲנוֹתָם׃ יְהוָה צַדִּיק קִצֵּץ למעניתם ת׳
עֲבוֹת רְשָׁעִים׃ יֵבֹשׁוּ וְיִסֹּגוּ אָחוֹר
כֹּל שֹׂנְאֵי צִיּוֹן׃ יִהְיוּ כַּחֲצִיר גַּגּוֹת
שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ׃ שֶׁלֹּא מִלֵּא ל׳ ר׳
כַפּוֹ קוֹצֵר וְחִצְנוֹ מְעַמֵּר׃ ל׳מל׳ ל׳ ל׳

דְּזָרְעִין בְּדִמְעֲתָא בְּשַׁבְחָא יַחְצְדוּן׃ מַהְלְכָא יְהַלּוֹךְ בִּבְכוּתָא תּוֹרָא דְּמְסוֹבַר נִיגְרָא דְּבַר זַרְעָא מֵיתָא יֵיתֵי בְּתוּשְׁבַחְתָּא כַּד יְסוֹבַר אִיסָרְתּוֹי וְרֵעֵי חַזְיוּ מִן תַּלְמָא׃ שִׁירָא דְּאִיתְאֲמַר עַל מַסְקָיָין דִּתְהוֹמָא עַל יַד שְׁלֹמֹה אִין מֵימְרָא דַּיְיָ לָא יִבְנֵי קַרְתָּא מַגַּן לָעַן אַרְדִיכְלוֹי בֵּיהּ אִין מֵימְרָא דַּיְיָ לָא נְטִיר קַרְתָּא דִּירוּשְׁלֵם מַגַּן אִתְּעַר נְטִירָיו׃ עַל מַגַּן תְּטָרְחוּן לְכוֹן דְּתִיקְדְּמוּן בְּצַפְרָא לְמֶעְבַּד לְכוֹן חַטּוֹף דִּי מְאַחֲרִין וְתִתְבּוֹרָן לְמֶעְבַּד זְנוּ דְּאָכְלִין מְזוֹנֵי דְּמַכְבִּינִין דְּלָעֵי בְּהוֹן עַל יָאוּת וְכִיוָן יִתֵּן יְיָ לְרַחֲמוֹי דְּמִכָּא׃ הָא אַחְסָנַת יְיָ בְּנִין בְּשָׂרִין אַגַר עוֹבָדִין טָבִין וַלְדֵי מְעָא׃ כְּגִירִין בְּאִידָא דְּגִבָּרָא כֵּן בְּנִין דְּעוּלֵימָא׃ טַב לֵיהּ לְגַבַר דִּימְלֵי מִדְרָשֵׁיהּ מִנְהוֹן לָא יִבְהֲתוּן אֲרוּם יְנִצוּן עִם בַּעֲלֵי דְּבָבֵיהוֹן בִּתְרַע בֵּית דִּינָא׃ שִׁירָא דְּאִתְאֲמַר עַל מַסִּיקָיָין דִּתְהוֹמָא טוּבֵיהוֹן דְּכָל דַּחֲלַיָּא דַּיְיָ דְּאָזְלִין בְּאוֹרְחָתֵיהּ׃ לֵיעוּת אִידָךְ אֲרוּם תֵּיכוּל טוּבָךְ בְּעָלְמָא הָדֵין וְטַב לָךְ לְעָלְמָא דְּאָתֵי׃ אִתְּתָךְ הֵיךְ גּוּפְנָא דַּעֲבָדַת פֵּירִין עַל שִׁידָא דְּבֵיתָךְ בְּנָךְ הֵיךְ שְׁתִילַיָּא דְּזֵיתַיָּא חֲזוֹר חֲזוֹר לְפָתוֹרָךְ׃ הָא אֲרוּם הֵיכְנָא מִתְבָּרֵיךְ גַּבְרָא דְּחִיל מִן קֳדָם יְיָ׃ יְבָרְכִינָךְ יְיָ מִצִּיּוֹן וְתֶחֱמֵי בְּטוּבָא דִּירוּשְׁלֵם כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ׃ וְתֶחֱמֵי בְנִין לִבְנָךְ שְׁלָמָא עַל יִשְׂרָאֵל׃ שִׁירָא דְּאִתְאֲמַר עַל מַסִּיקָיָין דִּתְהוֹמָא סַגִּיעִין דְּאַעִיקוּ לִי מִן טַלְיוּתִי יֵימַר כְּדוּן יִשְׂרָאֵל׃ סַגִּיעִין דְּאַעִיקוּ לִי מִן טַלְיוּתִי בְּרַם לָא יְכִילוּ לְאַבְאָשָׁא לִי׃ עַל גּוּשְׁמִי דְּאָרוּ דַּאֲרַיָּא אוֹרִיכוּ לְמוֹרְנִיתְהוֹן׃ יְיָ זַכָּאָה קַצִּיץ שׁוֹלְשְׁלֵי רַשִּׁיעַיָּא׃ יִבְהֲתוּן וְיִזּוּרוּ לַאֲחוֹרָא כָּל סָנְאֵי דְּצִיּוֹן׃ יְהוֹיָין כַּחֲצַר אִיגָּרַיָּא דְּמִן קֳדָם דְּיָצִיץ אָתֵי רוּחַ קִדּוּמָא נָתִיב בֵּיהּ וְאִתְיַבַּשׁ׃ דְּלָא מָלֵי אִידֵיהּ חָצַד וְכַתְפֵיהּ מְעַמֵּר׃

יקצרו ג׳ וסי׳ כי רוח יזרעו וסופתה יקצרו. הזורעי׳ בדמעה ברנה יקצרו. כשדה בלילו׃ בא יבא ה׳ חס׳ בשמואל ובכתובי׳ וסי׳ בא אל פלגשי אביך. כי אם בא אהה. עד עת בא דברו. בא יבא ברינה. ובא עם המלך דאסתר׃ קכ״ז משכימי מאחרי ב׳ בפסוק וסי׳ הוי משכימי בבקר וגו׳ מאחרי בנשף. שוא לכם משכימי קום

אבן עזרא

הזורעים. המשיל הגלות לנגב שאין שם מים והישועה כאפיקי מים ודימה בני הגלות כזורעים והטעם שומרי התורה׃ הלך ובכה. הטעם היה בוכה שיפחד שיאבד הזרע וטעם משך הכלי שים בו הזרע ויו״ן אלומותיו שב אל הזרע וזה משל לשכר שומרי התורה וסובלי הגלות׃ שיר המעלות לשלמה. בעבור שלמה כמו וללוי אמר וזה השיר חברו אחד מהמשוררים על שלמה כאשר חפץ דוד לבנות בית לשם והתנבא נתן כי שלמה בנו יבננו אז שמח דוד אחרי רא״ב והחל המשורר להזכיר כי הכל ביד השם ולא כפי מחשבת אדם ולא כפי שיספר במעשיו ויתחזק בכל כחו והנה החל להזכיר הבנין שהוא צורך גדול לבני אדם ועיר כי היתה במחשבת דוד לבנות הבית והכין הכסף והזהב והנחשת וטעם שוא עמלו אם לא יעזרם השם או יביא רוח ויהרס הכל והנה הזכיר בעלי האומנות והם הבוני׳ ואחרי כן שומרי הבנין הם שומרי העיר. ומלת שקד כמו לשקוד על דלתותי ואחר כך הזכי׳ אנשי סחר העיר ואמר שוא משכימי קום למלאכה או לסחורה אוכלי לחם בעצבון וטע׳ משכימי קום לשוק ובבה מאחרי שבת שם׃ כן יתן. השם הנזכר למעלה לאוהבו שינה על דרך מתוקה שנת העובד והנה הטעם הכל נגזר מהשמים ולכל יתן השם כאשר גזר לא כמחשבת אד׳ ותרוכתו ויגיעתו ותחבולותיו׃ הנה. גם אם ישכב אד׳ עם נשים רבות פעמי׳ אין קץ להם לא תקבל האשה ההריון רק בעת שגזר השם כי בידו מפתחות כל רחם ומתת הבני׳ היא נחלה יתננה לאשר חפץ׃ שכר. הטעם שכר המעשה והוא פרי הבטן׃ כחצים. שהם חזקים. כן בני הנעורים ולא כן בני הזקונים׃ אשרי. אחר שדימה הבנים לחצים להלחם עם האויב אמר אשר מלא את אשפתו מהם דרך משל׃ לא יבושו. האב והבנים וטעם בשער לעיני הכל והטעם להזכיר כי רא״ב דוד כאשר אמר לו והוא לא יבנה הבית בעבור שיקנו אויביו וישמחו וכאשר הגיד לו נתן כי בנו היוצא מחלציו יבנה הבית סרה כל דאגתו׃ שיר המעלות. כטעם העליון ברבוי הבנים׃ אשרי כל ירא י״י. שלא יעשה מצות לא תעשה מיראתו השם. ההולך בדרכיו בדרכי השם הם מצות עשה׃ יגיע. בעבור נפשך בטורח הבא בידך ביגיע כפך אשריך׃ אשתך כגפן פוריה. שתלד בעתה וטעם כי כל גפן הוא מחוץ לבית מגולה לנגד השמש על כן אמר לנגד זה כשתילי זתים בכוחם ושלא יבול עליה עץ הזית׃ הנה. היא זאת הברכה שיבקש ירא שמים בעולם הזה׃ יברכך. הטעם זאת הברכה תבוא לך מאת הכבוד שוכן בציון והטעם הבית הסמוך בציון הוא בית השם וטעם וראה בטוב ירושלם בלכתו שלש רגלים׃ וראה. ישרת בעבור אחר וכן הוא וראה שלום על ישראל׃ שיר המעלות. דברי המשורר ידבר על לשון ישראל בגלות׃ רבת. פירשתיו׃ יאמר נא ישראל. בדרך נבואה כי כן יאמר רבת פעם אחרי פעם והטעם אף על פי שצררום לא יוכלו לאבד זכרם׃ על׳ הלמ״ם שעל גבי חרשו חורשים והטע׳ שבזיון והשפלות על דרך ותשימי כארץ גוך׃ למעניתם. מגזרת כבתחלה מענה. טעם קצץ כאשר יקצץ העבות לא יוכלו לחרוש על גבי והטעם כי השם יקיר שבלם מעל שכם ישראל בהכרת מלכותם׃ יבושו. באחרונה וטעם ציון כנסת ישראל׃ יהיו כחציר. הצומח בגג שלא יעמוד. שקדמת קודם שיבא לידי פועל כמו שליפת החרב והפעל מיד יבש׃ שלא. וזה החציר אין תועלת לו וזה הכף לא יבא ברכה כושא אלומותיו. וחצנו כמו גם חצני נערתי והוא פועל. מעמר מאכף העמרים׃ ולא

רשי

הלוך ילך ובכה וגו׳. כך ישראל זורעין לפני הב״ה צדקה בדמעה בגלות וברנת יקצרוה כשתשלם משכורתם לעתיד׃ שיר המעלות לשלמה. שיר שאמר דוד על שלמה בנו שצפה ברוח הקדש שעתיד לבנות בית המקדש ובו ביום ישא שלמה את בת פרעה ועל זה נאמר כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה לכך את המזמור הזה למה לך בני לבנות בית ולסור מאחרי המקום מאחר שאינו חפץ בה לשוא עמלו בוניו בו׃ שוא שקד שומר. על חנם צופה בה השומר׃ שוא לכם. בעלי האומנות המשכימים ומאחרים למלאכה ומתפרנסים בעצבון וביגיעה בלחם העצבים של טורח׃ כן יתן. הב״ה פרנסה למי שמנדד שינתו מעיניו בשבילו לעסוק בתורה׃ לידידו שינה. למנדד מעיניו שינה׃ הנה נחלת י״י. להותו האיש׃ בנים. אלו התלמידים שהוא מעמיד שהם לו כבנים׃ שכר פרי הבטן. שכר פרי התורה שבלבו שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך׃ כחצים ביד גבור. להלחם בם את אויבו׃ כן בני הנעורים. התלמידים שאדם מעמיד מנעוריו׃ אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו. מאותם חצים אשפה תיק החצים שקורין קויברין בלע״ז׃ לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער. תלמידי חכמים שמנצחין זה את זה בהלכה ונראין כאויבי׳ זה לזה׃ שיר בנים לבניך. ירמי׳ נחלה ואין אשה זקוקה ליבם אז שלום בעולם׃ שיר האריכו למענית׳. הוא תלם המחרישה כבתחלה מענה צמד שדה׃ שקדמת שלף יבש. שקודם שישלפוהו ויתלשוהו ממקומו הוא יבש׃ וחצנו. כמו והביאו בניך בחוצן הייסולא בלע״ז וכן גם חצני נערתי׃ שיר

מסרה
מאחרי שבת אכלי׃ אשרי הגב׳ ד׳ וסי׳ יחסה בו. אשר שם י״י מבטחו. אשר תיסרנו יה׳. אשר מלא אשפתו ג׳ וסימ׳ בירכיה סיב׳ ה׳׃ קכ״ח אשריך ב׳ וסי׳ אשריך ישראל. אשריך וטוב לך׃ יבורך ד׳ ב׳ פתחין וסי׳ נבסר בספרא סימן קי״ב ובסדר עקב׃ וראה ג׳ ר״פ וסי׳ וראה ועשה בתבניתם. אם דרך עצב בי. וראה בנים לבניך שלום׃ קכ״ט קצץ ל׳ עבות רשעים. וא׳ קצץ פתח בעת ההיא קצץ חזקיהו. וב׳ וקצץ וסי׳ וקצף פתילים. וקצץ חנית׃

רשי

סיר · עמך הסליחה · לא נתתרסות לשליח לסלוח כמו שנאמר כי לא ישא לפשעכם :
למען תורא · ע"י זאת שלא יהא אדם בטוח על סליחת אחר · שנאמרתי · קויתי יי'
קותה נפשי קוי אחר קוי כעין קוה אל יי' חזק ויאמץ לבך וקוה וכעין משמרים
לבקר שמרים לבקר : נפשי ליי' משמרים לבקר · הריני מן המצפים לגאולה ·
שומרים לבקר מצפין וחוזרין
ומצפין קץ אחר קץ : שנאמרתי ·
שיר · לא גבה לבי וגו' · לא כהנתי
שררה לא עשיתי גדולה התבוננות
בגייסים וכטיעות כעין שעשה בני
הבני עליך כמי שאין לו ידים ו
ורגלים כגולם מוטל לנגדך :
שויתי ודוממתי · עליך נפשי
כגמול שהוא נתון עלי אמו ·
גמול יונק שדים : כגמול עלי
נפשי · נפשי בקרבי לנגדך כיונק
שדי אמו : שיר המעלות זכור יי'
לדוד את כל עונותו · ענוי נפשו
אשר טרח ועמל למצוא לך מקו' ·
עד אמצא מקום עד שיודע היכן
יהיה מקום מקדשו · שנאמרתי ·
שמענוה הבשורה · באפרתה
במקו' החשוב והמעולה כמו בן
תחו בן צוף אפרתי חשו' אבנינוס
ד"א שמענוה באפרתה בספר
יהושע שבא מאפרים בכל ה
התחומין הוא אומר ועלה הגבול
ותאר הגבול וכאן הוא אומר ו
ועלה הגבול אל כתף היבוסי י
ירושלם כשבאת ירושלם גבוהה
מכל הארצות והיא ראויה לבית
המקדש שנאמר וקמת ועלית אל
המקום וגו' מלמד שבית המקדש
גבוה מכל ארץ ישראל כך נדרש
בשחיטת קדשים : שנאמרנוה
בשדי יער · בגבול בנימן שנמשל
לחית היער שנאמר בנימן זאב
יטרף : נבואה · שמה למשכנותיו :
אל

מסרה

ולא אמרו ד' וסימ' ולא אמרו איה יי' המעלה אותנו בארץ מצרים · ולא אמרו לעלות עליהם לצבא · ולא
אמרו בלבם נירא נא את יי' אלהינו · ולא אמרו העברים ברכת יי' אליכם : ק"ל אזניך ב' מל' בכתו' וסימ'
ואזניך קשובות · תהיינה אזניך קשובות · וכל נביאים דכו' מ"ל בכ"ג וסימ' כי אחקר את אבי · כי ייטב אל

אבי · גם מאז לא פתחה אזנך :
יחל ה' ג' קמצין וב' פתחין וסימ' לא
יחל דברו · יחל ישראל אל יי' ·
וחכרו · מי האיש אשר יחל ·
והוא יחל להושיע · ב' בתראי
קמצין : ק"לא שיר המעלות
לדוד ד' וסימ' שמחתי באומרים
לי · לולי יי' שהיה לנו · יי' לא
גבה לבי · הנה מה טוב ומה נעים
שבת : ק"לב זכור בל' זכור חס'
במ"א זכור יי' לדוד את כל ענותו ·
ובס"א ראיתי נמסר זכו"ר יי' לבנ"י
אד"ם וטעו' לפי דעתי כי לא נמצ'
בשום ספר מדוייק מל' כי אם ד
זכור יי' לדוד · וכל זכור מלאים
בבב חס' לא תירא מהם זכור ·
הבן יקיר לי אפרים : שנת ה'
בטינה וסימ' בחכם אשית את
משתיהם · והשכרתי שריה
וחכמיה · אם אתן שנת לעיני ·
מתוקה שנת העבד · בלילה ההוא
נדדה שנת המלך :

תהלים

ו' וְלֹא אָמְרוּ הָעֹבְרִים בִּרְכַּת יְהוָה
אֲלֵיכֶם בֵּרַכְנוּ אֶתְכֶם בְּשֵׁם יְהוָה :
ל' נטע' ק ל שִׁיר הַמַּעֲלוֹת
ק"ע מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְהוָה : אֲדֹנָי
ב' מל' בכתו' שִׁמְעָה בְקוֹלִי תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת
י'מל' לְקוֹל תַּחֲנוּנָי : אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר
ק"ע יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד : כִּי עִמְּךָ
ל' הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא : קִוִּיתִי יְהוָה
קִוְּתָה נַפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחָלְתִּי :
ז' כתו' כן נַפְשִׁי לַאדֹנָי מִשֹּׁמְרִים לַבֹּקֶר שֹׁמְרִים
ל' לַבֹּקֶר : יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוָה כִּי
ב' המכסל' ג' עִם יְהוָה הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת :
וְהוּא יִפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל מִכֹּל
עֲוֹנֹתָיו : ק ל א
ד' לל"כסל' לא ולא ולא שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד יְהוָה לֹא גָבַהּ
לִבִּי וְלֹא רָמוּ עֵינַי וְלֹא הִלַּכְתִּי
ל' · ח"ף בִּגְדֹלוֹת וּבְנִפְלָאוֹת מִמֶּנִּי : אִם
ל' · ל' רפי' וחס' לְלֹא שִׁוִּיתִי וְדוֹמַמְתִּי נַפְשִׁי כְּגָמֻל
ל' דגש וחס' ב' עֲלֵי אִמּוֹ כַּגָּמֻל עָלַי נַפְשִׁי : יַחֵל
יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם :
ק ל ב שִׁיר הַמַּעֲלוֹת
ל' מל' · ל' זְכוֹר יְהוָה לְדָוִד אֵת כָּל עֻנּוֹתוֹ :
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַיהוָה נָדַר לַאֲבִיר
י' בל"ף ה"א ה"א ה' חס' יַעֲקֹב : אִם אָבֹא בְּאֹהֶל בֵּיתִי אִם
אֶעֱלֶה עַל עֶרֶשׂ יְצוּעָי : אִם אֶתֵּן
ה' בטינה שְׁנַת לְעֵינָי לְעַפְעַפַּי תְּנוּמָה : עַד
אֶמְצָא מָקוֹם לַיהוָה מִשְׁכָּנוֹת
ל' לַאֲבִיר יַעֲקֹב : הִנֵּה שְׁמַעֲנוּהָ
ל' · ה' כת' בְאֶפְרָתָה מְצָאנוּהָ בִּשְׂדֵי יָעַר :
ל' · ב' א' חס' יוד נָבוֹאָה לְמִשְׁכְּנוֹתָיו נִשְׁתַּחֲוֶה לַהֲדֹם
ל' רַגְלָיו : קוּמָה יְהוָה לִמְנוּחָתֶךָ
ד' אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ : כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ
צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ :

תרגום

וְלָא אֲמַרוּ דְעָבְרִין מִתַּמָּן בִּירְכְתָא
דַיְיָ עֲלֵיכוֹן וְלָא יְתִיבִין לְהוֹן ב
בְּרִיכְנָא יַתְכוֹן בִּשְׁמָא דַיְיָ :
שִׁירָא דְאִתְאֲמַר עַל מַסְקָיָין
דִתְהוֹמָא מִן עוֹמְקַיָא קְרֵיתָךְ יְיָ :
יְיָ קַבִּיל צְלוֹתִי תְּהֶוְיָין אוּדְנָךְ
צַיְיתִין לְקַל צְלוֹתִי : אִין עַוְיָין
תְּטוֹר יָהּ יְיָ מַן יְקוּם : אֲרוּם גַבָּךְ
שְׁבִיקוּתָא מִן בְּגְלַל דְתִתְחֲמֵי :
אַמְתֵּינִית יְיָ מְתֵינַת נַפְשִׁי וּלְאִיקָרֵיהּ
אוֹרִיכִית : נַפְשִׁי אוֹרִיכָא לַיְיָ
מִן נְטוֹרֵי מַטְרַת לְצַפְרָא דְנַטְרִין
לְקָרְבָא קָרְבַּן צַפְרָא : מוֹרִיךְ
יִשְׂרָאֵל לַיְיָ אֲרוּם גַבֵּי יְיָ חִסְדָא
וְסַגֵּי עִמֵּיהּ פוּרְקָן : וְהוּא יִפְרוֹק
יַת יִשְׂרָאֵל מִכֹּל עֲוַיָיתֵיהּ :
שִׁירָא דְאִתְאֲמַר עַל
מַסִיקָיָן דִתְהוֹמָא יְיָ לָא גְבַהּ לִיבִּי
וְלָא אִיתְרוֹמָמוּ עֵינַי וְלָא הַלִיכִית
בְּרַבְרְבָן וּבְפָרִישָׁן מִינִי : אִין
לָא שַׁוִּית אִידְרָא לְפוּם וּשְׁתִיקִית
נַפְשִׁי עַד דְצַיְית פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא
הֵיךְ חֲסִילָא עַל תַּדְיֵי אִמֵּיהּ א
אִתְגַבְּרִית בְּאוֹרַיְתָא הֵיךְ חֲסִילָא
עֲלוֹי נַפְשִׁי : יוֹרִיךְ יִשְׂרָאֵל לַיְיָ
מִן הַשְׁתָּא וְעַד עָלְמָא :
שִׁירָא דְאִתְאֲמַר עַל מַסוּקָיָין
דִתְהוֹמָא אִידְכַר יְיָ לְדָוִד יַת כָּל ס
סִיגוּפֵיהּ : דִי קַיֵים קֳדָם יְיָ נְדַר
לְתַקִיפָא דְיַעֲקֹב : אִין אֵיעוֹל
עַל אַתְּתִי אִין אַסִיק עַל דַרְגַשׁ
מַצָעֵי : אִין אֶתֵּן דוּמְכָא לְעֵינַי
לְתִימוֹרַי נִיוֹמְתָא : עַד דְאַשְׁכַּח
אֲתַר לְמִיבְנֵי בֵּיתָ מַקְדְשָׁא דַיְיָ
מַשְׁכְּנַיָא לְתַקִיפָא דְיַעֲקֹב :
הָא שְׁמַעְנָא יָתָהּ בְּאֶפְרַת א
אַשְׁכַּחְנוּהָא בַּחֲקַל חוּרְשֵׁי לִבְנָן
אֲתַר דְצַלִיאוּ אֲבָהַת עָלְמָא :
נֵיעוֹל לְמַשְׁכְּנוֹי נִסְגוּד לְכִיבְשָׁא דְרַגְלוֹי :
קוּם יְיָ שְׁרֵי בְּבֵית מֵישְׁרוֹי נֵייחָךְ אַתְּ וַאֲרוֹן דִי
בֵיהּ אוֹרַיְתָךְ : כַּהֲנַיִיךְ יִלְבְּשׁוּן לְבוּשִׁין דְזָכוּ וְלֵיוָאֵי חֲסִידָיךְ יְשַׁבְּחוּן עַל קוּרְבָּנַיָא :

אבן עזרא

ולא · מנהג העוברים לאמר לקוצרים השם יברך את אשר נתן לכם והטעם כי
בני אדם לא ישבחו על תורתם והמוכת[redacted]על כן רימה ישרא'
שומרי תורה בזורעים וגויי[redacted]רימה לחציר גגות : שיר
המעלות ממעמקים · טעם ממעמקים בעבור היות ישר' בגלות ודלות וקלות ושפלו' :
ארני · בעבור היות
בעמקי' צועק שמעה
בקולי : אם · הטעם
הושיעני מהרה ואל
תזכור לי עונות שעברו
כי לא אוכל לענות
ולהשיב : כי · הטעם
כאשר תסלח לעוני
ישמעו חטאים וישובו
גם הם ויניחו חטאם
ואם לא תסלח לא
ייראוך ויעשו חפצם
ככל אות נפשם :
קויתי · לשמוע בקולו ·
ולדברו לגזירותיו :
נפשי · קותה לי'
יותר משומרים ה
החומות לבקר · וטעם
להזכירו פעמי' כי הם
מחזקי' נפשם ומנחמי'
לבם כי ישנו לבקר :
יחל · לשון הציווי
מהבנין הכבד וזה ד
דברי המשורר יוכיח
ישראל וכמה בני אדם
פדה והוא יפדה אותך
· מכל עונותיו כנגד
אם עונות תשמר יה :
שיר המעלות · יי' לא
גבה לבי · בסתר
ולא רמו עיני בגלוי ·
ולא הלכתי פועל עומד
כמו קודר הלכתי ואם
הוא יוצא יחסר לבי וזה
ההלוך בלב ובמחשבה
· מלת ממני משרתת
לגדולות ולנפלאות :
אם · שויתי · כמו נשתוה
או שמתי כמו שויתי יי' ל
ודוממתי · מגזרת
דומם או מן דמיון
וטעם כגמול בעבור
שהזכיר ולא הלכתי
והנה הגמול אין לו כח
להלוך אם לא ישען על
אמו כי מיד יפול ·
והנה כגמול עלי נפשי
הטעם כפול ומלת עלי
כמו בעיני ויש אומרים
כי הוא דרך תפלה כי
לא חשבתי בלבי לבקש
גדולות ונפלאות ממני
רק אם לא שויתי נפשי
כגמול עלי אמו כגמול
עלי תהיה נפשי על
דרך תדבק לשוני ל
לחכי אם לא אזכרכי ואל דוד הנה אני כל מבטחי בשם וככה עשה ישראל על כן יחל לשון ציווי : שיר המעלות · יתכן שזה השיר חברו
דוד בהתכסותו בשק הוא וזקני ישראל בהיות הדבר בעם ולא מצא מקום להקריב קרבן בעד ישראל כי מקום המשכן רחוק היה :
זכור · ענותו · מגזרת עינוי והוא שם מהבנין שלא נקרא שם פועלו : אשר · אז נשבע וטעם לאביר יעקב כי יעקב נדר נדר והשלים
נדרו במקום שאמר יהיה בית אלהים : אם · נדר שלא יבא אל ביתו לירושלם ולא יעלה על ערש שהוא יציע לו : אם ·
בכל כחו והנכון שהיה שנת צהרים וכבר הזכרתי דעתי במלת שנת שהיא קמוצה כמלת עזי וזמרת יה : עד אמצא · ידענו כל
הארץ לשם היא כולה רק יש מקומות נכבדים משם יותר נכבדים על כן וזה שער השמים : הנה · אמר רבי משה שמענוה
על ידי דוד שהיה מאפרתה והנכון בעיני כי בימים שעברו היו אומרים בני אדם ששמענו מפי נביאים כי המקום הנבחר קרוב הוא אל
בית לחם אפרתה רק המקום לא נודע אם מזרח בית לחם או מערבו או לצפונו או לדרומו וידוע כי עד היום אין בין ירושלם ובין בית
לחם רק כמו שלש פרסאות : בשדי יער · שם גורן ארונה היבוסי : נבואה · ראינו ששם בנה דוד מזבח לשם ויכפר
על בני ישראל ויענהו השם באש מן השמים ושם אמר זה הוא בית אלהים : קומה · דרך משל קום ולך אל המקום אשר
תנוח בו : כהניך · הם בני אהרן וחסידיך הם הלוים המשוררים וטעם לאמר על הכהנים בגדי צדק כי הם מורים את
התורה ושופטי ישראל :

אבן עזרא

בעמור. דבק עם קומה יי׳. אל תשב פני משיחך הוא דוד כי הטעם כפול כמשפט פירם טעם בעבור וזה הוא כשבע הטעם כאשר אמרתי כי השמות הם בכח הפעלים: כשבע יי׳ לדוד. שבועה שלא ישוב ממנה: אם. ועדותי החולם תחת שורק או היא מלה זרה מורכבת מלשון יחיד ורבים כמו והפלא יי׳ את מכותך.

רשי

אל תשב פני משיחך. שלמה בבאו להכניס שם את הארון: ועדותי זו אלמדם. זו אשר אלמדם: צידה. מזונה: יציץ. יאיר כמו וכוכבים כעין נחשת: שיר. הנה מה טובו ומה נעים שבת אחים גם יחד. כשישב הקב״ה בבית הבחירה עם ישראל הקרוין אחים ורעים ויהיה גם הוא יחד עמם: כשמן הטוב. שכמשח בו אהרן הכהן: היורד. מראשו אל זקנו אל פי ראש הכתונת שלו שהזקן מוטב על פי הכתונת כן נעים טל חרמון שגבוה על ה הררי ציון והטל יורד מחרמון להררי ציון כשם ששמן המשחה לגדולה כך טל ציון לתפארת ולכבוד לישראל כשם ששמן הטוב כן טל חרמון כזה כן זה כמו והיה כעם ככהן. ורבותינו דרשו שבת אחים משה ואהרן ולענין מעילה בשמן המשחה ב במסכת הוריות כל המזמור

אבל ים בדברי תורה וקבלה משל ומליצה ודברי חכמים ו וחידותם ועקר שיר המעלות על בית המקדש כאמר: הללו יה הללו את שם יי׳ וגו׳. ברקים למטר עשה. הם זהרורי הרקיע המבריקים ומאירו׳ לפני המטר שקורין אשלאידם בלע״ז:

מוכא

תשב ד׳ קמץ ומלרע וסימ׳ נמסר בסיפרא סימ׳ צ׳ ובסוד חיי: לכסא ו׳ רפין וסימ׳ ותקעתיו יתד במקום נאמן. כי עשית משפטי ודיני. ועל ידם החזיק מלטיה הגבעני. וידבר אתו טובות. נשבע יי׳ לדוד אמת אם ישמרו בניך בריתי: ערכתי ג׳ וסימ׳ את שבע המזבחות ערכתי. נר למשיחי. הנה נא ערכתי משפט: קל״ג הזקן

בעבור דוד עבדך אל־תשב פני
משיחך: נשבע־יהוה ׀ לדוד אמת
לא־ישוב ממנה מפרי בטנך אשית
לכסא־לך: אם־ישמרו בניך ׀ בריתי
ועדתי זו אלמדם גם־בניהם עדי־
עד ישבו לכסא־לך: כי־בחר יהוה
בציון אוה למושב לו: זאת־מנוחתי
עדי־עד פה־אשב כי אותיה: צידה
ברך אברך אביוניה אשביע לחם:
וכהניה אלביש ישע וחסידיה רנן
ירננו: שם אצמיח קרן לדוד ערכתי
נר למשיחי: אויביו אלביש בשת
ועליו יציץ נזרו: קלג
שיר המעלות לדוד הנה מה־טוב
ומה־נעים שבת אחים גם־יחד:
כשמן הטוב ׀ על־הראש ירד על־
הזקן זקן־אהרן שירד על־פי מדותיו:
כטל־חרמון שירד על־הררי ציון
כי שם ׀ צוה יהוה את־הברכה חיים
עד־העולם: קלד
שיר המעלות הנה ׀ ברכו את־יהוה
כל־עבדי יהוה העמדים בבית־יהוה
בלילות: שאו־ידכם קדש וברכו
את יהוה: יברכך יהוה מציון עשה
שמים וארץ: קלה הללו יה ׀
הללו את־שם יהוה הללו עבדי יהוה:
שעמדים בבית יהוה בחצרות בית
אלהינו: הללו־יה כי־טוב יהוה זמרו
לשמו כי נעים: כי־יעקב בחר לו יה
ישראל לסגלתו: כי אני ידעתי כי־
גדול יהוה ואדנינו מכל־אלהים:

מטול זכותיה דדוד עבדך במיעל ארונא במצע תרעיא לא תתיב אפי שלמה משיחך: קיים יי לדוד בקושטא לא יתוב מינה מן וולדא דמעך אשוי מליך על כורסי די לך: אין נטרין בנך קיימי וסהידותי דנן דאליפינון אף בניהון לעלמין יתבון על כורסי די לך: ארום איתרעי יי בציון רגרגיתיה למותב די ליה: דא נייח שכינתי עד עלמא כא אתיב ארום רגיגתה: זוודה מברכא אבריך ותשוכהא יסבעון לחמא: וכהניהא אלביש לבושי פורקן וחסידהא משבחא ישבחון: תמן אצמח מליך יקיר לבית דוד סדרית שרגא למשיחי: בעלי דבבוי אלביש לבושין דבהתא ועלוי יניץ כליליה: שירא דאתאמר על מסוקיין דתהומא הא כמא טב וכמא בסים למיתב ציון וירושלם כתרין אחין ברם כחדא: כמשח טב דמתרק על רישא נחית על דיקנא דיקניה דאהרן דנחית על אימרא דלבושוי: היך כטלא דחרמון דנחית על טורי דציון ארום תמן פקיד יי ית ברכתא חיי עד עלמא: שירא דאתאמר על מסקיין דתהומא הא בריכו ית יי כל עבדיא דיי דקיימין על בית מטרת בית מקדשא דיי ומשבחין בליליון: טולו ידיכון קודשא כהני על רוכן קודשא ובריכו ית יי: יברכינך יי מציון דעבד שמיא וארעא: הללויה שבחו ית שמא דיי שבחו עבדיא דיי: דקיימין בבית מקדשא דיי בדרת בית אלהנא: הללויה ארום טב יי זמרו לשמיה ארום בסים: ארום דבית יעקב בחר ליה יי ישר׳ לחבוביה: ארום אנא ידעית ארום רב יי וריבוננא על כל אלהים:

ומ״ם אלמדם שבה אל בריתי ועדותי. ומלת גם הם ישבו גם ב בניהם: כי. הזכיר ציון בעבור שנקראת עיר דוד כי שמח ב בהגלות לו כי הר בית יי׳ הוא ציון: זאת. ידבר על לשון השם: צידה. הארץ תהיה כעמה מבורכת וטעם להזכיר צידה מגזרת צדה לדרך ובאה זאת המלה על דרך אבל פנה כי ברכה תמצא בכל צדה שיוליכו מ ממנה העוברים: וכהניה. שהם לובשים בגדי כהונה אולי הם בגדי צדק י ילבשם בגדי ישע כ כדרך הלבישני בגדי ישע שתהיה ישועה מ מפורסמת ונראה ע עליהם כבגד: וחסידיה. הם הלוים: שם. בדרך נבואה כי תעמוד מלכות דוד: ערכתי נר. הטעם כפול כמו יערוך אותו אהרן ובניו: ואויביו. אמר אלבים בשת א אויבי דוד הפך ש שלבים ישע הכהנים המתפללים בעדו ושוב מלת נזרו למלת שם אצמיח קרן לדוד יציץ נזרו כמו יצא ויראה וכמוהו מציץ מן החרכים: שיר המעלות. הנה הזכיר בשיר העליון אצמיח קרן לדוד והטעם בית דוד הזכיר כי יהיו לאגודה אחת בימי שלמה עם אחיו ותחסר מלת דבר וכן הוא ה הנה מה דבר טוב ומה דבר נעים כי טוב וכעי׳ תואר והמתואר חסר וטעם גם רמז לכהנים או הנכון להיות אחים על חברת הכהנים ו וטעם גם על הכהן ה הגדול: כשמן. הוא שמן המשחה על כן הודיעו פי׳ על כן הוא כפתח כי הוא שמן הידוע כי הוא קודם והמשחה בו קדוש והזכיר אהרן כי הוא היה ראש המשוחים:

מסורה

ג׳ וסימ׳ צרעת הראש או הזקן. וגם את הזקן תספה. ירד על הזקן זקן אהרן: הברכה ב׳ בטע׳ אתנחתא וסימ׳ את הברכה אשר תשמעו. כי שם צוה יי׳ הברכה: קל״ד בלילות ד׳ וסימ׳ נמסר בסימ׳ סימן צ״ב: וברכו ב׳ וסימ׳ ובנה אכפר דגבעונים. שאו ידיכם קדש וברכו את יי׳: קל״ה בבית יי׳ ט״ל בקרי׳ וסימ׳ וכן יעשה שנה בשנה מדי עלותה. אם יעלה העם הזה. ובשנה השביעי׳ שלח יהוידע דמלכים. ויתן הכהן לשרי המאות דמלכים. ובנה מזבחות בבית יי׳. ויתנה על יד עשי המלאכה תנינא דפסוק דמלכים. ספר התורה מצאתי דויאמר חלקיהו דמלכים וחבר׳ דד״ה יען חלקיהו. ויעל המלך בית יי׳ וכל איש יהודה תנינא ד דפסו׳ דמלכים. ויתץ את בתי הקדשים אשר בבית יי׳ דמלכים. ואת עמודי הנחשת הנינא דפסוק דסוף מלכים. וישמע פשחור בן אמר. ויכה פשחור את ירמיהו. וישמעו הכהני׳ והנביאי׳ דירמיה. מדוע נבית בשם יי׳. ואם נביאי׳ הם. ויהי בשנה ההוא בראשית. ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה. וישלח המלך צדקיה ויקח. ואת עמודי הנחשת אשר הנינא דפסוק דסוף ירמיה. ויער יי׳ את רוח זרבבל. ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס. והיה כל סיר בירושלם. לאלה במחלקות השערים דד״ה. ויכל שלמה את בית יי׳. ובכלותם הביאו לפני המלך. ויזעף עזיהו ובידו. ויאמר יחזקיהו להכין לשכות. ובנה מזבחות בבית יי׳ דד״ה. ויתנו על ידי עשי המלאכה דד״ה ב׳ בפסוק. ויתיכו את הכסף בבית יי׳ ד״ה. אך טוב וחסד ירדפוני. אחת שאלתי מאת יי׳. שתולים בבית יי׳ בחצרו׳. שיר המעלות הנה ברכו. שעמדים בבית יי׳. זנח יי׳ מזבחו נאר מקדשו. וע״ין כה דקשיא ליה רבי סימנין בבסר״ה רבתא בערך אדני:

כטל. אמר דבי משה מה טעם הר חרמון להר ציון ופירש בו כטל חרמון שראוי להיותו יורד על הררי ציון והנכון בעיני כי כטל ישרת אחר וכן הוא כטל חרמון כטל שיורד והנה הזכיר שני דברים על דרך יכפה אף ורבים כמוהו כי הברכה בטל או תרבה שתבואה שחיי האדם תלוין בה: שיר המעלות הנה ברכו. הנה כאשר תהיו כטל חרמון מבורכים הנה אתם חייבים לברך את השם וטעם בלילות על הטובות שעשה עמכם והוא מדבר לכהנים על כן שאו ידיכם ביום וזהו וישא אהרן את ידיו: וברכו את יי׳. ביום זה הוא ברכת כהנים: הללו יה. דברי המשורר לכהנים והלוים המשוררים: שעומדים. הם הכהנים המקריבים העולות בחצוצרות הם המשוררים: הללויה. פעם אחרי פעם: כי נעים. תאר לשם הנכבד: כי. שאתם זרעו: כי התברר ליעוצם גדולתו על כן אשאל מכם שתברכוהו ותהללוהו מכל המלאכים העליונים והאלהים השפלים שהם האלילים וקראם אלהים כנגד מחשבות עובדיהם כמו חכמיה הנביא והוא היה כביא ודבים כאלה במקרא והראיה הגמורה על גדולת השם: כל

כל· אמר הזכיר בשמים ובארץ ימים שהם רבים וכל תהומות׃ מעלה· כתוב בירמיה הים בחבלי הגוים מגשמים ואם השמים בתולדותם יתנו רביבים ריק הכל בחפץ השם וכן אמר איוב עושה גדולות עד אין חקר ואחריו הנותן מטר׃ נשיאים· אד הארץ שיעלה וטעם מקצה הארץ כנגד מקצה השמים מוצאו כי העגול אין לו ראשית ריק כנגד המחל וכנגד הסמך הדבר אליו והנה הטעם מכל מקום וטעם ברקים כי הם אם עם מטר שהוא מים ולמר למטר בעבור׳ וטעם אוצרות לרוח שהם בכח כי הכה דבר אחר והנה התברר כי כל חפצו יעשה והנה ראיה אחת וראיה שנית אותות השם במצרי׳ והזכיר תחלה מכת בכורות בעבור שני דברי׳ האחד כי עיקר יציאתנו ממצרים היה בעבור מכת בכורות וכן כתו׳ הנה אנכי הורג את בנך בכורך והשני בעבור שנמלטו בכורי ישראל והנה היה נס בתוך נס׃ שלח· הם שהיו לפני מכת בכורים ו״ו בתוככי לנוכח מצרים וכמוהו ועוררתי בניך ציון על בניך יון והזכיר בפרע׳ ובכל עבדיו ואף כי בעמו׃ שהכה· מלכים עצומים· כמו מלכי מדין או הפירוש הבא אחריו׃ לסיחון· הזכירם בעבור תקפם וכלל באחרונה ולכל ממלכות כנען׃ ונתן· ארץ סיחון ועוג וכנען לנחלה פיר׳ שלישראל לבדו נתנם לנחלה׃ יי׳· אחר שהזכיר אלה הפעמים הראיות אמר על כן שמך לעולם ע עומד וזה השם נודע לישראל לבדו ועליו הוא נקרא והוא יעמוד כי השם יעמידנו ואם ע עבר על ישראל רע עוד ישוב כשהיה על כן׃ כי ידין· כאשר דן עמו מיד פרעה׃ ועל עבדיו יתנחם· דרך משל וכאשר יקח השם דין עמו מיד הגוים לא י יכילום עצביהם כמו אלהי מצרים שעשה השם בהם שפטים׃ עצבי· קראם עצבים דרך בזיון שאין בהם תועלת רק עצבון חכם וטעם מעשה ידי אדם כי שוטם נכבד מהם׃ פה· וכבוד האדם על כל נבראי מטה ב בנשמה העליונ׳ בעלת הדיבור על כן אמ׳ פה להם ואחר כן הזכיר הרגשת העין גם ה האזנים שהם נכבדות בהרגשות והנית ח השלם האחרות וטעם אף אין יש רוח בפיהם הרוח שהוא הגוף ש שימצא לאדם ולבהמ׳ ולעוף לכל מרגיש ו והוא עיקר כל הרגשות

אף כתיב ירא להם ולא יריחון קמץ וספ׳ כותא כתיב חוטמא קמץ

קלו לאדני האדנים ז׳ בפקין א׳ בליש׳ וסימ׳ הוא אלהי אלהים ואדוני האדנים· לאדניהם למלך מצרים· פרות הבשן האמרות לאדניהם הביאה ונשתה׳ ואדנינו דוד לא ידע׃ ואדנינו מכל אלהים· הודו לאדני האדנים· כי קדוש היום לאדנינו· וע״ן בבס׳ רבת׳ בשערי הניקוד והנג״נות בשער בש״ה ובל״ב וב״שער שמתח״ל כל לשון אלהות׃

כל אשר־חפץ יהוה עשה בשמים ובארץ בימים וכל־תהמות׃ מעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוצא־רוח מאוצרותיו׃ שהכה בכורי מצרים מאדם עד־בהמה׃ שלח אתות ומפתים בתוככי מצרים בפרעה ובכל־עבדיו׃ שהכה גוים רבים והרג מלכים עצומים׃ לסיחון מלך האמרי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען׃ ונתן ארצם נחלה נחלה לישראל עמו׃ יהוה שמך לעולם יהוה זכרך לדר־ודר׃ כי־ידין יהוה עמו ועל־עבדיו יתנחם׃ עצבי הגוים כסף וזהב מעשה ידי אדם׃ פה־להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו׃ אזנים להם ולא יאזינו אף אין־יש־רוח בפיהם׃ כמוהם יהיו עשיהם כל אשר־בטח בהם׃ בית ישראל ברכו את־יהוה בית אהרן ברכו את־יהוה׃ בית הלוי ברכו את־יהוה יראי יהוה ברכו את־יהוה׃ ברוך יהוה מציון שכן ירושלם הללויה׃

קלו

הודו ליהוה כי־טוב כי לעולם חסדו׃ הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו׃ הודו לאדני האדנים כי לעולם חסדו׃ לעשה נפלאות גדלות לבדו כי לעולם חסדו׃ לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו׃ לרקע הארץ על־המים כי לעולם חסדו׃ לעשה אורים גדלים כי לעולם חסדו׃ את־השמש לממשלת ביום כי לעולם חסדו׃ את־הירח וכוכבים לממשלות בלילה כי לעולם חסדו׃ למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו׃

כל די יתרעי יי עבד בשמיא ובארעא בימיא וכל תהומיא׃ דמסיק ענגין מסייפי ארעא ברקין למיתת מטרא עבד דמפיק זעפא מן תוסברייא דיליה׃ דיקטל בוכריא דמצראי מאנשא עד בעירא׃ שדר אתיין ותמהין במציעייך מצרים בפרעה ובכל עבדוי׃ דימחא עממין סגיעין וקטל מלכין תקיפין׃ לסיחון מלכא אמוראה ולעוג מלכא דמתנן ולכל מלכוות כנען׃ ויהב ארעהון אחסנא אחסנא לישראל עמיה׃ יי שמך לעלם יי דכרנך לדר ודר׃ ארום ידין יי במימרי דינא דעמיה ועל עבדוי צדיקיא יתוב ברחמוי׃ טעוון דעממיא סימא ודהבא עובד אידי בר נש׃ פום להון ולא ממללין עיינין להון ולא חמיין׃ אודנין להון ולא צייתין נחירי ולא אית רוחא דחיי בפומהון׃ די כמתהון יהון עובדיהון כל דמתרחיץ עליהון׃ דבית ישראל בריכו ית יי דבית אהרן בריכו ית יי׃ דבית ליואי בריכו ית יי דחלויא דיי בריכו ית יי׃ בריך יי מציון דאשרי שכינתיה בירושלם הללויה׃ שבחו קדם יי ארום טב ארום לעלם טוביה׃ שבחו לאלהי אלהיא ארום לעלם טוביה׃ שבחו למרי מריא ארום לעלם טוביה׃ לעבד פרישן רברבן בלחודיה ארום לעלם טוביה׃ לעבד שמיא בסוכלתנו ארום לעלם טוביה׃ לרדיד ארעא עלוי דמיא ארום לעלם טובי׳׃ לעבד נהורי רברבין ארום לעלם טוביה׃ ית שימשא למשלט בימםא ארום לעלם טוביה׃ ית סיהרא וכוכביא למשלט בליליא ארום לעלם טוביה׃ למחי מצראי במכתשין קטל בוכריא ארום לעלם טוביה׃

רשי

תוגא. לשון תגיאה כלומר אוצרות תקן לרוח ושם הם מ מצויין לו לשלחם בשליחותו׃ בתוככי. כמו בתוכך׃ יי׳ שמך לעולם. בגדולתך ובממשלתך אז כן היא גם עתה והיכולת ב בידך לדון ולנקום נקמתנו׃ כי ידין יי׳ עמו. ישפוט משפטם מאויביהם׃ יתנחם. יתנחם׃ יראי יי׳. אלו הגרים. מנ׳ אף אין יש רוח בפיהם. גם הרוח אין בפיהם אפילו כ כבהמה זו כל שכן שלא ידברו כאדם ומאחר שאין בהם רוח אין צריך לפרש רוח החוטם אף זה פתח ואף להם ולא יריחון קמץ׃ מנ׳. לעושה נפלאות לבדו. בראשון לא נברא מלאך כשעשאן לנפלאות הללו השמים והארץ השמש ו והירח׃ למכה מצרי׳ בבכוריה׳. בבוריה׳ לא נאמ׳ אלא בבכוריהם עמדו בכורות וקפחו שוקן של אביהם המעכבין בישראל כ כששמעו נגעם עמידי מפי משה לגזרים

והנה העצב פתות מכל מרגיש וטעם בפיהם כי הרוח הנכנס מהפה יחיה ויעמוד זה הרוח בלב ובצאתו מהלב יצא בפה על כן אמר בפיהם׃ כמוהם. שהם בלא נשמה ובלא תרגלה שמע וריח׃ בית. ברכו את יי׳. שהבדיל אתכם מן העמים וכלל בתחלה בית יש׳ ואחר כך הזכיר נכבדי הנכבדים שהם בית אהרן ואחר כן כלל כל השבט וכלל באחרונה כל יראי יי׳ מישראל ומן הגוים וזאת היא הברכה׃ ברוך יי׳. הללויה. שתאמרו ברוך יי׳׃ הודו. דברי המשורר לישראל והטעם כי הוא טוב׃ הודו לאלהי האלהים. המלאכים העליונים שאינם גופות ולא כגופות׃ הודו לאדוני האדונים. המלאכים הם אדוני הארץ׃ לעושה נפלאות. מעין והם העגולות הכבודות שהם צבא השמים׃ לעושה. הכל דבק עם הודו וזהו הרקיע שהוא שמי הארץ׃ לרוקע. כי המים תחת הארץ בחצי הכדור כאשר פירשתי בפרשת בראשית ומלת רוקע פועל וכפתח הקיף בעבור אות הגרון והנה הזכיר מה שהוא על ראש עין האדם והארץ אשר תחתיו׃ לעושה. הזכיר שני המאורות כי חיי האדם תלויין בהם ואחר כך פירש כל אחד מהם את השמש לבדה ואת הירח מסתתפים ובעבור היות השמש בלילה תחת הארץ אין כח לה ולולי אור הלבנה והכוכבים לא ישאר חי וצמח ועם כל אלה הזכיר כי לעולם חסדו שהוא עושה כן תמיד ושב עתה להזכיר כי חייבים אנחנו להודות לשם על האותות שעשה בעבור עמו והחל למכה אחר שהזכיר למכה מצרי׳ פרט בבכוריהם וזה חבר גדול עם ישראל להנקם מאויביהם׃ ויוצא

ויוצא · מתוכם · מתוך מצרים : ביד רמה · לא כעבדים הבורחים מפני אדוניהם : לגוזר · גם זה חסד היה כי היה יכול להעבירם במים ולא ימותו רק יעברו בפחד ובעצבון : והעביר · זה הכתוב לאות כי נכנסו בים הרבה רחוק מהיבשה וזה טעם בתוכו : וניער · הנה פרעה טבעו וכל חילו אז היו ישראל חפשים וזה טעם כי לעולם חסדו עם ישר׳

לגזרים · י״ב קרעים לי״ב שבטים : מלכים גדולים · כאן רמז שלשים ואחד מלכים והשוה להם פרעה וחילו ומכת מצרים למלכים אדירים קשים מהם שקול כיחון כנגד כלם כל אחד לעצמו וכן פירש למעלה לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען כן באגדה : שבשפלינו זכר לנו · במצרים זכר לנו :

ויוצא י״ב מ״ל בקריא׳ וסימ׳ ויוצא אתו החוצה ויאמר הבטנא השמימה · ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב · ויאמר שלום לכם אל תיראו · ויוצא יוסף אותם מעם ברכיו · ויוצא משה את העם לקראת האלהים · וגדעון בא ויעש גדי עזים · ויוצא משם את כלי דיהויכין · פתח יי׳ את אוצרו דירמיה · לקול תתו המון מים בשמים׳

ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו : ביד חזקה ובזרוע נטויה כי לעולם חסדו : לגזר ים־סוף לגזרים כי לעולם חסדו : והעביר ישראל בתוכו כי לעולם חסדו : ונער פרעה וחילו בים־סוף כי לעולם חסדו : למוליך עמו במדבר כי לעולם חסדו : למכה מלכים גדלים כי לעולם חסדו : ויהרג מלכים אדירים כי לעולם חסדו : לסיחון מלך האמרי כי לעולם חסדו : ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו : ונתן ארצם לנחלה כי לעולם חסדו : נחלה לישראל עבדו כי לעולם חסדו : שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו : ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו : נתן לחם לכל־בשר כי לעולם חסדו : הודו לאל השמים כי לעולם חסדו :

קלז

על נהרות בבל שם ישבנו גם־בכינו בזכרנו את־ציון : על־ערבים בתוכה תלינו כנורותינו : כי שם שאלונו שובינו דברי־שיר ותוללינו שמחה שירו לנו משיר ציון : איך נשיר את־שיר־יהוה על אדמת נכר : אם־אשכחך ירושלם תשכח ימיני : תדבק לשוני לחכי אם־לא אזכרכי אם־לא אעלה את־ירושלם על ראש שמחתי : זכר יהוה לבני אדום את יום ירושלם האמרים ערו ערו עד היסוד בה :

ואפיק ישראל פריקין מביניהון ארום לעלם טוביה : באידא תקיפא ובדרע מרממא ארום לעלם טוביה : לצלח ימא דסוף לצילוחין ארום לעלם טוביה : ואעבר ישראל במציעיה ארום לעלם טוביה : ושניק פרעה וחילותיה בימא דסוף ארום לעלם טוביה : למהליך עמיה במדברא ארום לעלם טוביה : למחי מלכין רברבין ארום לעלם טוביה : וקטל מלכין גיותנין ארום לעלם טוביה : לסיחון מלכא אמוראה ארום לעלם טוביה : ולעוג מלכא דמתנן ארום לעלם טוביה : ויהב ארעהון לאחסנא ארום לעלם טוביה : אחסנתא לישראל עבדיה ארום לעלם טוביה : באתמככותנא דכר לנא קיימיה ארום לעלם טוביה : ופרקנא מן מעיקנא ארום לעלם טוביה : דיהב מזוניה לכל בסרא ארום לעלם טוביה : שבחו לאלהא שמיא ארום לעלם טוביה :

על נהרותא דבבל תמן יתבנא לחוד בכינא כד הוינן דכירין ית ציון : על ערבין במציעהא תלינן כינרנא : ארום תמן שיילו יתנא בבלאי דשבו יתנא למימר מלין דשירא ובזיננא על עיסק חדוא אמרין שבחו לנא מן שירתא דהויתון אמרין בציון : מן יד קטעו ליואי אליוניהון בכביהון ואמרי היכדין נשבח ית תושבחתא דיי על ארעא חילוניתא : מתיבא קל רוחא דקודשא ואמרה דאין אנשיינא ליך ירושלם אנשייה לימיני : תדבק לישני למוריגי אין לא אידכר יתייכי אין לא אסיק דכרן ירושלים על שירוי חדוות בית שמשי : אמר מיכאל רבה דירושלם אידכר יי לעמא דאדומא דאחריבו ירושלם דאמרין צדו צדו עד דשיתאסא בה :

ויפרקנו · מתוכם והפליא לנו כל זה : נותן לחם · רמז כאן חסד כל המעשים : הודו לאל השמי׳ · המכין בהם מזון לכל בריה · עשרים וששה כי לעולם חסדו כאמרו במזמור זה כנגד עשרים וששה דורות שהיה העולם בלא תורה ונתקיים בחסדו של הב״ה : על נהרות בבל שם ישבנו · כשירדנו לגולה ושאלם נבוכד נצר שישירו לו כמו שהיו משוררין על הדוכן : על ערבי׳ · ערבי נחל : ותוללינו שמחה · מיני כלי זמר על שם שהם תולין אותם כך פירשו מנחם ותוללינו שמחה ותוללינו של שמחה ויש לפתור תוללינו אויבינו שהם מהוללים ומתעתעים ומשטים בנו לשון ומהוללי בי נשבעו : אם אשכחך ירושלם · כנסת ישראל אומרת כן : אם לא אעלה את ירושלם · את זכרון אבל חורבנה אעלה להזכירו בראש כל שמחותי : ערו ערו · לשון חורבן וכן חומות בבל הרחבה ערער התערער וכן ערות יסוד ואינו נופל אלא על דבר שעוקרין שרשיו מהארץ :

למוליך · בענן וזה חסד או במדבר הגדול ככתוב לכתך אחרי במדבר : למכה · ויהרוג · הטעם כפול ועתה פירש אותם בעבור שהיו חזקי׳ וכן את הכביא על האמורי אשר כגובה ארזי׳ גבהו וחסון הוא כאלוני׳ וככה מיד האמורי בחרבי ובקשתי כי לא שלם עון האמורי : ונתן · שלא היה בברית לתתה להם על כן הזכירה כנחלה : שבשפלנו · זכר שהניחו הנחלה והיו בגלות בבל זכר לנו כמו הרגו לאבנר כי הטעם זכר אותנו : ויפרקנו · ששבו אל בית שני ובהיותם שם בתחלת בואם גם בדרך זן השם אותם כאשר אמר הנביא לא ירעבו ולא יצמאו על כן נותן לחם לכל בשר : הודו · בעבור כי שבת הלחם מטר השמי׳ וכן כתוב יפתח יי׳ לך את אוצרו הטו׳ את השמי׳ על כן חתם הודו לאל השמי׳ וזה הוא שיאמר זה לזה בימים ההם : על נהרות בבל · בראש הספר הזכרתי דעת המפרשי׳ במזמור הזה וזה המזמור נאמר על לשון הלוים שהם המשוררי׳ בגלותם על בבל וטעם על נהרות בהתבודדם מהבבליי׳ שלא ישמעו בכייתם ועוד בעבור שאמרו תלינו כנורותינו וטעם ישבנו כמו משתוממים יושב משמים על כן מלת גם : על · אמר ר׳ משה כי בתוכה בתוך ציון טרם גלותם ולפי דעתי כי בתוכה בבבל והעד על נהרות בבל שהערבים סביבות הנהר ובעבור שאמר נהרות לאות כי היו רבים ולא היה בירושלם נהר כי גיחון סתמו חזקיהו ככתוב בדברי הימים ועוד ראיה אחרת כי שם על בבל כי שהיו אומרים שירו לנו ומלת ותוללינו קשה ורבי יהודה המדקדק אמר שהוא מגזרת על הר גבוה ותלול בדרך רחוקה ור׳ משה הכהן אמר כי ותוללינו מגזרת יללה על משקל ותושבינו כא׳לו אמ׳ ילולתינו וככה פי׳ ותחת יללתינו היתה שמחה להם ולא דבר נכונה כי אין בכתו׳ זכר ותחת גם יללתינו היתה שמחה להם אם כן למה היו מבקשים שישירו והטעות הגדולה שתושבינו תואר אדם ותוללינו שם ולפי דעתי הנה מצאנו שרה את אלהים תשתרר עלינו גם השתרר וכן שסוהו כל עוברי דרך מפעלי הכפל והמה שוסים את הגרנות שרשו ששה וככה יהיה תלל גם תלה שנים שרשים והטעם אחד והנה ותוללינו כמו תלינו כנורותינו והנה ותוללינו ותליתינו כלי השמחה והנה הטעם כפול וזאת היתה תשובתינו איך נשיר : נכר · תאר כי אדמת מלה סמוכה לשון נקבה אדמת גוי נכר או אדמת אל נכר הפך שיר יי׳ : אם · דברי כל אחד מהמשוררים בלבם וטעם אשכחך כנגד בזכרנו וטעם ימיני בעבור כנורותינו כי בימין נגון היתרים ופעל תשכח ימיני חסר כמו המעשה והזכיר על הימין תשכח דרך משל ויש אומרים שפירושו תיבש בלי חבר : תדבק · טעם לשוני כי הלשון הוגה בשירים · אזכרכי בדבור כמו ומשא יי׳ לא תזכרי עוד · אם לא אעלה הטעם שיקדים זכר ירושלם על ראש שמחתו : זכור · איננו מדבר על גלות טיטוס כאשר חשבו רבים כי הנה אחרי כן הזכיר בת בבל ועוד כי טיטוס הרשע לא היה מזרע אדום כי אנשי רומא הם יונים בראיות רק כאשר היה אדום תחת יד ישר׳ היו שמחים במפלת ישר׳ וככה כתוב בספר עובדיה גם שישי ושמחי בת אדום והחרפה שהיו האדומיים מחרפים את ישראל יום שנלכדה ירושלם ונשרף ההיכל על יד הכשדים היתה קשה לישראל יותר מצרתם וכן אמר ואל תגדל פיך וזהו זכור האומרים לבבליים גלו וערו יסודות ירושלם והנה ערו מגזרת פתחן יערה והיה ראוי להיות על משקל כלו מעשיכם והר״ש חסירת דגש כמנהג ובעבור שהוא סוף פסוק היתה המלה מלעיל כמו כלו בעשן כלו ובעבור היות הטעם במלת ערו האחרון באות הראשון על כן שב גם ערו הראשון מלעיל : בת

מסרה
ויוצא יהוידע הכהן׳ לקול תתו המון מים הנינא דכיפרא · ויוצא ישראל מתוכם אלין מ״ל וי״ג חס׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקח קרח : קל״ז נהרו׳ ג׳ וסימ׳ הובשת נהרות איתן · הלא טוב אמנה ופרפר · על נהרו׳ בבל שם ישבנו : אשכחך ב׳ וסימ׳ ואנכי לא אשכחך · אם אשכחך ירושלם : אעלה ח׳ פתחין וסימ׳ בלשון ארמי אבר מלאכא לאנתתיה דארונא אריך לכבשא קטרת׳ בירושלם וביאור׳ בסדר שמות :

נגד אלהים אזמרך · לעיני השרים : כי הגדלת על כל שמך אמרתך · שמך בעל גבורות וקנא ונוקם ואמרת הבטחתך טובך וחסדך הגדלת על כל שמך אמרתך שאתה מעביר לנו על מדותיך וסולח לנו : תרהיבני · הגדלתני : כי שמעו · כששמעו אמרי פיך לא תרצח לא תנאף הודו על אמרי פיך על אנכי ולא יהיה לך כדי הוא להקבילם על מלכותו עליהם תחילה ואחר כך יגזור כל גזירותיו : ידע · ייסר כמו וידע בהם את אנשי סוכות : יגמור בעדי · יסכים על ידי בקשותי : מעשי ידיך · בבית הבחירה שנאמר נו כוננו ידיך : בנתה לרעי מרחוק · בנתה מרחוק למחשבותי אל רעותך וחבתך לרעי לחברתי אליך : ארחי ורבעי זרית · דרכי ושכבי ורבצי סבבת מחיצה שאין לי לעשות דבר בלא ידיעתך · זרית לשון זר זהב סביב כן חברו מנחם ורבותינו דרשו על טיפת תשמיש שהוולד נוצר מן הברור שבה ופירשו זרית לשון זורה את התבואה לברור את הפסולת שבה : הסכנתה · למדת : אחור וקדם צרתני · פני ואחורי : כפכה · אכפך ודרויי"ך דישטרויט בלע"ז : פליאה דעת וגו׳ · מכוסה ונעלם ממני מקום לברוח מפניך מנ׳ ואביעה מבע ומשכב : אשא כנפי שחר · אם אשא לי כנפים כשחר הזה המבהיק לפי שעה מסוף העולם לסופו כן אמהר לעוף עד אשר אשכון באחרית ים : ואומר

בת · דברי המשורר מתפלל שתהיה בת בבל שדודה : אשרי · ספר אכזריות לנם שנפצו עוללי ישראל על כן למעלה את גמולך : לדוד אודך בכל לבי · בנעלם · נגד אלהים הם הדיינים המקיימים משפטי אלהים בארץ · אזמרך בגלוי : אשתחוה · יש אומרים כי היכל קדשך השמים וזה רחוק בעבור אשתחוה והנכון שהוא המקום שהיה שם הארון · מצאנו בכל ספר כל שמך בקמץ חטף על כן לא דבר כנוכח המפרש שאמר כי הגדלת על כל בחולם והפעול שמך ותחסר וי״ו ואמרתך והנכון בעיני כי יש לשם הנכבד שמות תואר כמו ארני הקמוץ גם אלהים ואל שדי רק שם העצם הוא הנכתב ואיננו נקרא הוא הנכבד והמורא על הכל וזה השם לא נודע עד שבא משה ארונינו והש׳ הגי׳ לו זה השם וזה הוא ואודה את שמך שהוא שם העצם והנה הטע׳ כי הגדלת על כל שם שיש לך שהם שמות התואר השם הנכבד שאמרת : ביום · תרהיבני · תחזקני · עוז פעול והנה מלת תרהיבני יוצאה לשנים פעולים : יודוך · טעם שמעו אמרי פיך שמשתני להיותו נגיד ועמים ישרתוני : וישירו · לא יהיה להם שירות חשק או שירות מלחמות רק שירות בדרכי השם ולספר מעשיו : כי · אז יתברר להם כי השם אף על פי שהוא רם על הכל הוא רואה השפל כמוני שהייתי בתחלה רועה צאן וטעם רואה שיושיעני ומלת ידע מהכבד כמו וייטב וכפתח הדלת בעבור אותהגרון · ממרחק ממקום רחוק כגבוה שמים מעל הארץ ומלת ידע ילמדנו דעת שייסרנו כמו ויודע בהם את אנשי סוכות : אם · הנה ידעתיכי

קלח לדוד ז׳ כטע׳ בסיפרא וסימ׳ נמסר בסיפרא סימ׳ כו׳ וסימ׳ קג : אמרתך י״ב חס׳ בליש׳ וסימ׳ ואומר לאביו ולאמו לא ראיתיו · בלבי צפנתי · כי הגדלת על כל שמך · הקם לעבדך · ויבאני חסדיך · חליתי פניך · כלו עיני · מה נמלצו לחכי · פעמי הבן · קדמו עיני אשמורות · שש אנכי · תען לשוני : תרף ג׳

בת־בבל השדודה אשרי שישלם־
לך את־גמולך שגמלת לנו : אשרי
שיאחז ונפץ את־עולליך אל־הסלע :
קלח לדוד אודך בכל־
לבי נגד אלהים אזמרך : אשתחוה
אל־היכל קדשך ואודה את־שמך
על־חסדך ועל־אמתך כי־הגדלת
על־כל־שמך אמרתך : ביום קראתי
ותענני תרהבני בנפשי עז : יודוך
יהוה כל־מלכי־ארץ כי שמעו אמרי
־פיך : וישירו בדרכי יהוה כי גדול
כבוד יהוה : כי־רם יהוה ושפל יראה
וגבוה ממרחק יידע : אם־אלך
בקרב צרה תחיני על אף איבי ת
תשלח ידך ותושיעני ימינך : יהוה
יגמר בעדי יהוה חסדך לעולם
מעשי ידיך אל־תרף :
קלט למנצח לדוד מזמור
יהוה חקרתני ותדע : אתה ידעת
שבתי וקומי בנתה לרעי מרחוק :
ארחי ורבעי זרית וכל־־דרכי
הסכנתה : כי אין מלה בלשוני
הן יהוה ידעת כלה : אחור וקדם
צרתני ותשת עלי כפכה : פליאה
דעת ממני נשגבה לא־אוכל לה :
אנה אלך מרוחך ואנה מפניך א
אברח : אם־אסק שמים שם אתה
ואציעה שאול הנך : אשא כנפי־
שחר אשכנה באחרית ים :

אמר גבריאל רבה דציון לאומא בבליתא בזזיתא טב ליה דישלם לך ית גומליך ביש די גמלת לנא : טב ליה דאחיד ומרטיש ית טלייך על כיפא : על יד דוד אודי קדמך יי בכל לבי קביל דייניא אזמרינך : אסגוד קדם היכלא דקודשא ואודי ית שמך מטול טובך ומטול קושטך ארום אסגיתא על כל שמך מימרי תושבחתך : ביומא דיקרית עני יתי אסגיעתני בנפשי עושנא : יודון קדמך יי כל מלכי ארעא ארום שמעו מימרי תושבחתך : וישבחון על כבישי יי ארום רב איקרא דיי : ארום רמא יי ומכיך יחמי לטב וגיותנא מן שמיא רחיקין ימאיך : אין אהלך במצע עקתא תחיינני על וחירא בעלי דבבי תושיט אידך לחבלותהון ותפרקינני ימינך : יי ישלים בישא עילויהון אמטולתי יי טובך לעלם עובדי אידך לא תשבוק : לשבחא על יד דוד תושבחתא יי פשפשתני וידעת : את קדמך גלי אותבותי למיעסק באוריתא ואוקימותי למיזל בקרבא איתביינת לחברותי בכנישתך מן עם רחיק : כדון בהליכותי באורתא וברבעותי למעסק באוריתא איתעברת חילוני וכל אורחותי אכבינתא : וכד ליתי ממלל בלשני הא יי ידעת מחשבת לבי כולא : מאחוראי ומאפי אעיקתא יתי וגרית עלי מחתא דידך : מכסיא למימדע מיני איתקפת לא איכול לה : אן איזיל מן קדם זעפך ואן מן קדמך איפוך : אין אסק לשמיא תמן אנת ואימוך לשיול הא תמן מימרך : אזקוף יציצין דקריץ אשרי בסופי ימא :

מסרה

וסימ׳ אל תרף ידיך מעבדיך ד דיהושע · החזק במוסר אל תרף · מעשי ידיך אל תרף : לט׳ ארחי ב׳ וסימ׳ ארחי ורבעי זרית · ארחי גדר ולא אעבור : כפכה ל׳ כתי׳ כן והוא חד מן מלין דמשמש׳ כה נדייא בסוף תיבותא וסימ׳ נמסר בסדר וארא : אנה ב׳ בטע׳ מלרע וסימ׳ אנה אנחנו עולים · אנה אלך ברוחך :

אתה רם ותראה השפל על כן ארע אם אלך בקרב צרה ארע שתחייני ואיך תחייני שתשלח ידך הכטויה ותושיעני · על אף אויבי אמר ר׳ משה אף על אויבי ולפי דעתי שהוא כמשמעו על אף אויבי כמו להכעיסם והטעם בעל כרחם : יי׳ יגמר · חפצי בעדי או יגמור מעשי והנה הוא חסר כמו תשכח ימיני והנה חסדך לעולם עומד ואני מעש׳ ידיך אם כן לא תרפני ומלת תרף מהבנין הכבד כדרך למעשה ידיך : למנצח לדוד מזמור יי׳ חקרתני · זה המזמור נכבד מאד בדרכי השם ואין באלה החמשה ספרי׳ מזמור כמוהו וכפי בינת אד׳ בדרכי השם ודרכי הנשמה יתבונן בטעמיו ועתה אפרש : בדרך קצרה בעה׳ · החל חקרתני כדרך חוקר לב ובוחן כליות ויכולת לדעת כל סודי : אתה · ידע שבתי וקומי והטעם כי תנועות האדם הפוכות והכל כפי צורך האדם ומחשבתו וחפצו על כן מלת לרעי כמו מחשבתי וכמוהו וברעיון לבו ובארמית רעיונך על משכבך סליקו ובאה המלה עם למ״ד כמו הרגנו לאבנר וטעם מרחוק מזמן רחוק כמו מרחוק יי׳ נראה לי והנה הטעם קודם רעי כדרך בטרם אצרך בבטן ידעתיך וטעם להוסיף אתה כי אתה לבדך תדע מספר כל תנועותי לא האדם בעצמו : ארחי · הזכיר הישיבה והקימה והזכיר ההליכה והיא ארחי והנה יהיה רבעי כמו בשכבי כי אלה הארבעה הנזכרים בקרית שמע ורבי משה הכהן אמר כי רבעי תרגום רבצי ופי׳ זרית מן זר זהב והוא מהבנין הכבד הדגוש והטעם כאילו שמת זר זהב מקום שכבי וסביב כל ארחי ומלת הסכנת פועל יוצא מגזרת ההסכן הסכנתי והטע׳ כמו הרגלת ומלת דרכי הם דרכי התולדת העין לראות והאזן לשמוע והחיך לטעום והלשון לדבר והאף להריח וכל הגוף להמים וכן מעשה כל אבר דבר ידוע לא יעשנו אבר אחר וחכמי התולדת יבינו זה והנה זה כדרך אם יוכר עין הלא יביט : כי · קודם שתהיה המלה שלית בלשוני אתה ידעת כולה ועוד לא שלמתיה : אחור · צרתני · מגזרת וצרת עליה ואל תתמה בעבור שלא אמר צרת עלי כי הנה כמוהו אל תצורם ואל תתגר בם ומלת וקדם לפנים ואחור הפך תנועת האדם והנה הטעם כי צרתני אחור ולפנים ותשת עלי כפכה ואין מגור ומנוס כזה : פליאה · שם התואר והמתואר הדעת וזאת הדעת המחשבת היא : אנה · אין יכולת באדם ללכת אם לא יוליכהו רוח השם על כן אנה אלך מרוחך והטעם כמו מפניך : אם · חשבתי בלבי אולי אוכל לעלות אל השמים שם אתה ומלת אסק כמו תרגו׳ וכמוהו אם נסקה ביעקב כמו עלתה אע״פ שהוא כתוב בסמ״ך : ואציעה · אם שמתי מצעי או יצועי שאול שהוא תחתיות הארץ הפך שמים והנה אציעה פועל יוצא : אשא · דעתי נקראה פאת מערב ים בעבור היות הים הגדול במערב ארץ ישראל רק באחרית הים הטעם ים ממש כי כבר הזכיר השמי׳ והארץ שהמוצק הוא השאול ועתה יזכיר הים וטעם כנפי שחר אילו היו לו כנפים עפות במהרה שירימם וישאם כי ברגע עלות השחר יהיה פרוש מקצה מזרח עד סוף מערב האור הנראה בעבים לפני זרוח השמש גם זה טעם נכבד :

גם שם. לא הייתי יכול ללכת אל אחרית ים אם לא תנחני ידך והנה ידך תנחני ותאחזני ימינך והנה הייתי כבורח מידך אל ידך: ואומר. כמו אמרתי אני עם לבבי ומלת ישופני מגזרת נשף ואם הם שנים שרשים כמו כי מולים הם ונמלתם וכמוהו אחרים והנה ישופני כמו ישתירני והטעם אולי החשך ישתירני שלא תראה מה אכיעום או מחשב ומלת ישופני מוסכת אחרת כמו והנבואה עודד הנבי והנה ולילה יאוב אור בעדני וזה אור כמשמעו ורבי משה אמר כל הלילה יהי אור בעדני והנכון בעיני מה שהזכרתי והעד: גם. פעול יחשיך חסר לא יחשיך דבר ממך ומלת כחשכה כאורה דרך קצרה כעבד כאדוניו כעמי כעמך והטעם עמי כעמך ועמך כ כעמי אין הפר' ביניה' כי. עתה יבוא ראיה לדבריו וטע' כליותי הם המקומות הנסתרות והם הקרבים כי הם בקרב הפנימית ויש אומרים כי הכליות נ נבראות תחלה כי הם כמו שני סדרי הגלגל ויש אומרים בעבור שיש להם כח בתאות התשגל על כן נקראו כליות מגזרת נכספה וגם כלתה נפשי. תסכני. אע"פ שהוא בסוכך הוא כמו ו ובעצמות וגידים ת תסוככני והנה הטעם כי אתה קניתני ו ונסכתני בבטן אמי שהוא נסתר ואין אור שם: אודך. נוראות תאר לעלילות כמו ודבר אתם קשות וטע' ונפשי יודעת מאד על דעת רבי יהוד' הלוי נפ' נפלאים ממני מ מעשיך אף על פי ש שנפשי יודע' מאד ולפי דעתי כי הוא קשור וכן הוא ונפשי יודעת מאד והיא עדה כי נפלאים הם מעשיך ורבי משה אמר כי מאד דבק עם נפלאים מעשיך כמו ז תעזבני עד מאד גם הוא נכון: לא. עצמי. הכח של תולדת שלא נראה ולא יצא במעשה בכח הזוקן בנער הקטן והדבור בנולד ואם הוא נכחד ממראה העין גם ממראה עיני הלב לא נכחד ממך מגזרת לא נכחד מאדני. עשיתי מגזרת מעשה לא מגזרת ועשותם רשעים ושם עשו דדי בתוליהן. וטעם רקמתי היא הצורה שיוצאה למעשה אמר רבי משה כי דבר דוד כנגד האב הראשון שנברא מן האדמה על כן אמר רקמתי בתחתיות ארץ ולפי דעתי כי על עצמו ידבר ודימה סתרי הרחם כמו סתרי תחתיות ארץ והנה בחיות לתוב והנה אופן שפל כנגד הגופים למעלה ממנו: גלמי. הוא הגוף הראשון שהיה כמו טפה קטנה והוא מגזרת ויגלום וכמוהו וחילופיהן בגולם שאין לו לב רק גוף לבדו וטעם ועל ספרך כולם על איבריו כאילו צורתו כתובה על ספר והיא יוצאה בלא תוספת ובלא מגרעת: ימים יוצרו. כמו בטרם הרים יולדו מגזרת יצירה וטעם ולא אחד בהם בדרך אלף כי על ספרך כל איברי ומתכונתם נכתבו באותם הימים שיוצרו ולא היה אחד מהם נכר ונבדל כי בכח התולדת להיות צורת העין והאוזן והלב בטיפה הראשונה ואם אין שם אבר נבדל: ולי. רעיך. מחשבותיך כנגד בנת לרעי והטעם כי אתה תדע כל מחשבותי ואני לא אדע מחשבותיך כי נשגבו ממני ויקרים הם לדעתם והטעם דבר חדל הוא כמו ויקר פדיון נפשם ולעולם אם המחשבת את העלילות תהיינה רבות על כן אמר מה עצמו ראשיהם והטעם ראשי מחשבותיך: אספרם. איך אוכל לספרם והם רבים מהחול אילו הייתי תמיד מקיץ כי חצי חיי האדם ישן הוא. ועודי עמך שאהיה עמך תמיד ולא אמות לא אוכל לספרם והנה הקיצותי ואין שם זכר שינה כמו אשבעה בהקיץ תמונתך ופי' אחר אני בצדק אחזה פניך במראות אלהים בלילה על כן אשבעה בהקיץ מתמונת מראות אלהים ומראות אלהים על שנים דרכים ויהיה רעיך כאשר אני חושב בלבי לדעת רעיך והנה הוא במראה אלהים והגוף שוכב בהדבק נשמת האדם בנשמה העליונה אז תראה תמונות נפלאות על כן הקיצותי ועודי עמך כי אין זה כדרך כל החלומות: אם. תשובת אם הלא משנאיך אם אתה הרגת הרשע ואנשי דמים שהם חייבים מיתה שאני אומר להם תמיד סורו ממני: אשר. השם הוא האמור אז יאמרו בך כפי מזמתם ומלת נשוא פועל עבר והאלף נוסף כמו ההלכוא אתו כי הוא כמו וכמו את כלמתם ומלת עריך כמו אויביך ותחסר מלת אותך או שמך ור' משה אמר כי נשוא פעול ועריך כנוי שמך כמו כי כאן כאשת את אויבי יי' אם כן יהיה נשוא פועל עבר: הלא. אשנאם בכל מאדי ובתקוממיך תאר ואתקוטט כמו אקוט בדור והטעם ככול: תכלית. שנאתים. יהיו שנואים לי. וטעם לאויבים כאילו עשו לי רעה: חקרני. בעבור שהזכיר הרשעים שיאמרו בשם אמרות כפי מזמתם לא כפי האמת אמר דוד כל שאלתי שתחפש רוחי תמיד. וראה אם יש בלבי רגע אחד מחשב' ברב' יך שאינה כהוגן שלא תיטב בעיניך המיתני מיד מלת עוצב כמו מרי כמו מרו ועצבו את רוח קדשו כוכ' להעציבה והטעם שיהיה השם בדרך משל עצב על הדבר ודע כי ויו ונחני כמו ויו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ואשר לא שם לבו אל דבר יי' ויעזוב את עבדיו וזה כפא רפה בלשון ישמעאל ואין יכולת באדם לדבר בה בלשון אדום. בדרך עולם הוא אל בית עולמו ואורח לא אשוב אהלך האורח שלם תשמור כאשר שירשתיו במקומו: למנצח

ישופני ב' וסי' ואמר אך חשך ישופני. אשר בשערה ישופני: ולילה ו' בעמוד אש להאיר. ולילה ולא דומיה לי. ולילה ללילה יחוה דעת. ולילה אור בעדני. ולילה כיום יאיר. ולילה באים להרגך: יכתבו ד' וסימ' נמסר בירמיה סימן י"ו ויחזקאל סימן י"ג וסיפרא סימן ס"ט: עריך ח' בליש' דכבו וסימ' נמסר בשמואל א' סימן

גַּם־שָׁם יָדְךָ תַנְחֵנִי וְתֹאחֲזֵנִי יְמִינֶךָ׃
וָאֹמַר אַךְ־חֹשֶׁךְ יְשׁוּפֵנִי וְלַיְלָה אוֹר ל' ג'
בַּעֲדֵנִי׃ גַּם־חֹשֶׁךְ לֹא־יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָ ל' תד חס'
וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה׃ ו' ל' ומל' ל' ומל'
כִּי־אַתָּה קָנִיתָ כִלְיֹתָי תְּסֻכֵּנִי בְּבֶטֶן ז' חס' בלי' ל'
אִמִּי׃ אוֹדְךָ עַל כִּי נוֹרָאוֹת נִפְלֵיתִי ל' כתיב כן
נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנַפְשִׁי יֹדַעַת מְאֹד׃ ל' ה' ג' וחס'
לֹא־נִכְחַד עָצְמִי מִמֶּךָּ אֲשֶׁר־עֻשֵּׂיתִי ל' ל'
בַסֵּתֶר רֻקַּמְתִּי בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶץ׃ ל' ל'
גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ וְעַל־סִפְרְךָ כֻּלָּם ל' ל'
יִכָּתֵבוּ יָמִים יֻצָּרוּ וְלֹא אֶחָד בָּהֶם׃ ד' ולו ק'
וְלִי מַה־יָּקְרוּ רֵעֶיךָ אֵל מֶה עָצְמוּ ח'
רָאשֵׁיהֶם׃ אֶסְפְּרֵם מֵחוֹל יִרְבּוּן י"ג ל' ל'
הֱקִיצֹתִי וְעוֹדִי עִמָּךְ׃ אִם־תִּקְטֹל נ' חד מל'
אֱלוֹהַּ רָשָׁע וְאַנְשֵׁי דָמִים סוּרוּ מֶנִּי׃
אֲשֶׁר יֹמְרֻךָ לִמְזִמָּה נָשֻׂא לַשָּׁוְא ל' ומל' ל'
עָרֶיךָ׃ הֲלוֹא־מְשַׂנְאֶיךָ יְהוָה אֶשְׂנָא ח' ליסן רבנו
וּבִתְקוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט׃ תַּכְלִית ל' ה'
שִׂנְאָה שְׂנֵאתִים לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי׃
חָקְרֵנִי אֵל וְדַע לְבָבִי בְּחָנֵנִי וְדַע
שַׂרְעַפָּי׃ וּרְאֵה אִם־דֶּרֶךְ עֹצֶב בִּי ל' חד חטן ג' רף
וּנְחֵנִי בְּדֶרֶךְ עוֹלָם׃

הלוא ב' מל' בכתי'

לְחוּד תַּמָּן אִידָךְ תִּדְבַּר יָתִי וְתִתְּקִיפִנַּנִי יְמִינָךְ׃ וְאֲמָרִית בְּרַם חוֹשְׁךָ דְּמִתְבַּרְבַּר עֲלַי וְלֵילְיָא קְבִיל אַמְטוּלְתִּי׃ לְחוּד חֲשׁוֹכָא לָא יַחֲשִׁיךְ מִן מֵימְרָךְ וְלֵילְיָא הֵיךְ יוֹמָא יְנַהִיר הֵיךְ חֲשׁוֹכָא הֵיךְ נְהוֹר שַׁוְיָין׃ אֲרוּם אַנְתְּ קְנִיתָא כוֹלְיָיתַי אִישְׁתַּיַּירְתְּ לִי בִּכְרֵיסָא דְּאִמִּי׃ אוֹדֵינָךְ מְטוּל דִּדְחִילָן פְּרִישִׁית פְּרִישָׁן עוֹבָדָיךְ וְנַפְשִׁי חַכְּמָא לַחֲדָא׃ לָא אִתְכַּסָּא גַרְמִי מִינָךְ דִּי אִתְעֲבִידִית בְּטוּמְרָא אִצְטַיַּירִית בִּכְרֵיסָא דְּאִמָּא׃ גּוּשְׁמִי חֲמַיִין עַיְינָךְ וְעַל סֵפֶר דְּכָרָנָךְ כּוּלְּהוֹן יוֹמֵי סְכִתְבַן בְּיוֹמָא דְּאִתְבְּרֵי עָלְמָא מִן שֵׁירוּיָא אִיתְבְּרִיָּין כּוּלְּהוֹן בִּירִיתָא וְלֵית כְּחַד חַד בֵּינֵיהוֹן׃ וְלִי כְּמָה יַקִּירִין רַחֲמָךְ צַדִּיקַיָּא אֱלָהָא אִיתְחַיִּלוּ רַבְּנֵיהוֹן אִיסַּכִּינוּן בְּעָלְמָא הָדֵין יַתִּיר מִן חָלָא יִסְגּוּן אִתְּעָרִית בְּעָלְמָא דְּאָתֵי וְעַד כְּדוֹן אֲנָא גַבָּךְ׃ אִין תִּקְטוֹל אֱלָהָא לְרַשִׁיעָא וְגַבְרִין דְּחַיְיבִין דִּין דִּקְטוֹל יְזוּרוּן מִינִי׃ דִּי יֵימוֹן בִּשְׁמָךְ עַל נִיכְלָא מִשְׁתַּבְעִין עַל סְגָן בַּעֲלֵי דְבָבָךְ׃ הֲלָא מְסַנְאָךְ יְיָ אֲנָא סָנֵי וְכַד קָיְימִין לְקוּבְלָךְ אֲנָא מְגָרֵג׃ עַד שֵׁיצִיאוּת סַנְיָתָא דִּי סְנֵיתִינוּן לְבַעֲלֵי דְבָבִין הֲוַיִין לִי׃ חֲקָרְנִי אֱלָהָא וִידַע רַעְיוֹנֵי בְּדוֹן יָתִי וִידַע הִרְהוּרָי׃ וַחֲמִי אִין אוֹרַח דְּטָעַן בִּי וְדַבַּר יָתִי בְּאוֹרַח תְּרִיצֵי עָלְמָא׃

כ"ח ובמיכה סימן ה': תכלית ה' וסימ' תכלית שנאה שנאתים. ולכל תכלית הוא חוקר. אם עד תכלית שדי תמצא. עד תכלית אור עם חשך. ועד תכלית בית אלישיב:

ואומר אך חשך ישופני. אם אמרתי אהיה נסתר במחשך והחשך יחשיך עלי ולא תראני ישופני לשון נשף: ולילה אור בעדני. והלילה יהי מאפיל לנגדי אור זה לשון אופל הוא כמו ישיף ענן אורו וכן כל כוכבי אור וכן ויאר את הלילה: גם חשך. אין לי מנוס כי כל חשך לא יחשיך ממך: כחשיכה כאורה. שניהם שוין לך: כליותי. החושב' כל מחשבותי: תסוכני. תסוככני עשיתני בסתר. בתשמיש: בתחתיות ארץ. במדור התחתון שבמעי אמי: גלמי ראו עיניך. מאז בראת את העולם ראו עיניך את כל גולמי הדורות הבאים ב גולמי זהרתי ותבנית צורתי ב בטרם הולדי ובטרם בואי לעולם ראו עיניך: ועל ספרך כלם יכתבו. וכל יצורי עולם כמוני כמוהם גם כלם בטרם הבראם יחדיו גלוים לפניך: ימים יוצרו ולא אחד בהם. כל מעשה האל' ותכלית הימים גלוים לפניך כ כאילו יוצרו כבר אף על פי שלא היה אחד מכלם ולא היה עדיין כאחד בעולם ואלו הם פלאי מ מפעלות אלהים ומשפט גבורתו שעתידות גלויים לפניו טרם ת תבראנה וכן הוא אומר בטרם אצרך בבטן וגו'. ועל ספרך כלם יכתבו ספר תולדות אדם שהראית לאדם הראשון כלם יכתבו כמו נכתבו: ימים יוצרו ולא אחד בהם. לסוף ימים רבים היו עתידין להבראות ולא היה עדיין אחד מהם נברא בהן לפי המסורת שכתוב ולא זהו פירושו ולפי המקרא שהוא נקר' ולו כך פירו' ימים יוצרו הראהו ימים העתידים להבראו' ולחלקו בירר אחד את יום השב' ר"א זה יום הכפורים לסליחה: ולי מה יקרו רעיך. כנסת ישרא' אומרת מה נכבדו בעיני הצדיקי' שבכל דור ודור ומה עצמו ראשיהם ח חשבון ספורותיה' לשון כי תשא את ראש בני ישראל: אספרם מחול. אם באתי לספור את טוב מעשיהם הטובים מחול ירבון: הקיצותי ועודי עמך. הנני באתי עתה לקץ הדורות אשר קבצת מאז עד היום ועוד דור זה עמך וביראתך ולא נטיתי מאחריך: אם תקטל וגו' הלואי ותקטל את עשו הרשע: ימרוך למזמה. מזכירים שמך על כל מחשבות רעת ומכנים אותך לע"ז: נשוא. כמו נשאו לשוא עריך נשאו לשוא אויביך את שמך עריך אויביך: אם דרך עצב וגו'. אם דרך מעצבה וקלקול בי: ינורו

רשי

יגורו מלחמות. יאספו מלחמות במגוריהם ובמושבותם: חמת עכשוב. חמת לשון ארס כמו חמת תנינים יינם שארס תפרשהו לשון אף וכי לשון אף נופל אצל יין אלא לשון ארס ויאמים בלענ"ז וכן נופל כאן לשון ארס תחת השפה. עכשוב עכביש אריינ"א בלע"ז: וחבלים פרשו רשת: דרך הרשת לקשור חבל ארוך בראשה והצייד כשרואה את העופות ם מושך תחת הרשת מושך החבל והרשת נופל על העופות: ליד מעגל. אצל נתיבותי ופעמי ליד אצל כמו ראו חלקת יואב על ידי: מאויי רשע. עשו הרשע: זממו אל תפק. מחשבתו אל תפליא: ירומו סלה. כי יתגאו סלה ורבותינו פירשו זממו לשון רסן הזומם את פי הגמל ולשון משנה הוא אל תפק אל תוציא מלחיין: ראש מסבי. חבורות חסבון גדודי עשו שאומר להסב אותי מעליך עמל שפתיהם יכסם מבאתי ימוטו יהיו מוטים הגחלים עליהם ישכבו בהם עד שיתמוטטו ויכבו מאליהם כמבא הנוף כלה ואבד: באש יפילם. המפיל נוקם גחלים של גיהנם במהמורות יפילם לבל יקומו עוד. במהמורות בגלגלו ונגר לשון מגרים היינם: איש לשון. עשו כי ציד בפיו כד את אביו בפיו. יצודנו. הרע שהוא עושה הוא יצודנו: ידעתי. כי סוף הדברים יעשה י"י דין עני ינקום נקמת עבדיו: אך. ימהר ויעשה כדי שיודו צדיקים לשמו: משאת כפי. מה שאני נושא כפי אליך: שיתה י"י שמרה לפי. בהתפללי לפניך להיותי מדבר בחות שיהיו לרצון: דל שפתי. היא שפה העליונה: את אישים. עם אנשים מבאתי אל תט לבי אל יהיה נוטה לרע. ובל אלחם במנעמיהם ולא אהיה מיסב בסעודתם: יהלמני צדיק חסד ויוכיחני. טוב לי שיוכיחני וייסרני כבי' אמת וצדיק שכל מהלומיו ותוכחתו חסד: שמן ראש אל יניא ראשי. שמן מלכות שהוצק על ראשי כמו שנ' דמנתנבשמן ראשי אל יסור את ראשי מתוכחת הצדיק ללכת וללחום את פועלי און: כי עוד ותפילתי. כי כל עוד ותפילתי בפי הריהיא בשביל רעותיה' של פועלי און שלא אכשל בהם:

כשמטו

מסורה

קמ חמסם ד' וסימ' מאיש חמסים תצילני דשמואל. מאיש חמסים תנצרני דתלצני. וחברו דבהריה דשברמי י"י. ויין חמסים ישתו: מוקשים ג' חס' בליש' וסי' קדמוני מקשי מות דשמואל. מקשים שתו לי סלה. ומקשות פעלי און: יהוד אדני ו' כתיב כן וסימ' י"י אדני חילו. האל לנו אל למושעות. ועתה י"י אדני עשה. י"י אדני עז

תרגום

לשבחא תושבחתא על יד דוד: פצי יתי יי מבר נש ביש מגבר חטופין תנטור יתי: די חשילו בישן בלבא כל יומא מגרגין קרביא: מתניין בלישנהון היך חיויא אירסא דעכוביתא תחות ספוותהון לעלמין: נטור יתי יי מן יד דרשיעיא מן גבר חטופין תנטור יתי די חשילו למנקוף אסתוורי: כמנו גיוותנין פחא לי ואשלייא פרסין מצדתא לסטר אורח תקלין שוון לי תדירא: אמרית ליי אלהי אנת אצית יי לקל בעותי: אלהי יי עושנא דפורקני טלילתא על רישי ביום קרבא: לא תתן יי רגיגי דואג רשיעא מחשבתיה לא תכפיק יסתלקון לעלמין: אחיתופל ריש סנהדרי תלמידי ליעות סלשינותא דסיפוותהון יחפיאונון: ימטון עליהון גומרין מן שמיא בנורא דגהינם יפילינון בגיצין דמתמרין דלא יקומון לחיי עלמא: גבר דמשתעי לישן תליתי לא אפשר דיתבן בארעא דחיי גבר חטופא ביש יצודיניה מלאך דמותא ינקפיניה בגהינם: הכבין גלי קדמי ארום יעבד יי דינהון דעניי דינא דחשיכי: ברם צדיקיא יהודון לשמך יתבון תריצי לצלא קדמך: תושבחתא לדוד יי קריתך חיש לי אצית קלי במקרי לך: תתכוון צלותי היך קטורת בוסמין קדמך זקפות ידי בצלו היך דורון בסיס דמתקרב ברמש: שוי יי מטרא לפומי נטרא על זקוף סיפוותי: לא תצלי לבי לפתגם ביש למחשב מחשבן ברשע עם גברי עבדי שקר ולא אסעוד בזמר בית משתיהון: יכפחינני צדיק מטול חסדא ויכסינני משח רבות קודשא לא יבטל מן רישי ארום עד כדון צלותי מסתדר בבישתהון:

תהלים

קמ למנצח מזמור לדוד:
חלצני יהוה מאדם רע מאיש חמסים תנצרני: אשר חשבו רעות בלב כל יום יגורו מלחמות: שננו לשונם כמו נחש חמת עכשוב תחת שפתימו סלה: שמרני יהוה מידי רשע מאיש חמסים תנצרני אשר חשבו לדחות פעמי: טמנו גאים פח לי וחבלים פרשו רשת ליד מעגל מקשים שתו לי סלה: אמרתי ליהוה אלי אתה האזינה יהוה קול תחנוני: יהוה אדני עז ישועתי סכותה לראשי ביום נשק: אל תתן יהוה מאויי רשע זממו אל תפק ירומו סלה: ראש מסבי עמל שפתימו יכסומו: ימיטו עליהם גחלים באש יפלם במהמרות בל יקומו: איש לשון בל יכון בארץ איש חמס רע יצודנו למדחפת: ידעת כי יעשה יהוה דין עני משפט אבינים: אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך:

קמא מזמור לדוד
יהוה קראתיך חושה לי האזינה קולי בקראי לך: תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב: שיתה יהוה שמרה לפי נצרה על דל שפתי: אל תט לבי לדבר רע להתעולל עללות ברשע את אישים פעלי און ובל אלחם במנעמיהם: יהלמני צדיק חסד ויוכיחני שמן ראש אל יני ראשי כי עוד ותפלתי ברעותיהם:

מסורה

ישעתי סכתה. כי אליך י"י אדני עיני בכה חסיתי. וחד אדוני מל' ויעתר מנוח אל אדוני: יפילם ו' חס' בליש' וסימ' נמסר בסדר נשא: אביונים ג' חס' בליש' וסימ' כי יעשה י"י דין עני משפט אבינים. ישו אבינים מדרך. ובתנות לאבינים: קמא דל ודל הדל ידל י"ב פתחין בליש' בקריא וסימ' העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט. ואם דל הוא ואין ידו משגת. והנה אלפי הדל במנש'. מדוע אתה דל ככה בן המלך. ביום ההוא ידל כבוד יעקב. נצרה על דל שפתי. ותהי לדל תקוה ועולתה קפצה. דלו מאנוש נעו. אל תגזול דל כי דל הוא. ודל מבין יחקרנו. אם דל ואם עשיר. וידל ישראל מאד. וכל דסמיך לעני ואביון דכוו':

אבן עזרא

למנצח מזמור לדוד. חלצני י"י מאדם רע. זה המזמור חברו דוד לפני מלכו בימי שאול כי היה מפחד מבני אדם שילשינוהו אל שאול וכן אומר איש לשון ומלת תנצרני באה שלימה כמו וכל עצביכם תנגושו: אשר. יגורו. יקבצו כמו יגורו יצפונו ויש אומרים שהוא כמו אל תתגר בם ואם שניהם שרשים: שננו לשונם שהוא נושך כמו נחש. עכשוב שם חיה רעה נושכת סלה באמת: שמרני. שב לפרש טעם שמרני ופיר' אשר חשבו לדחות פעמי כמו ואת רגלי מדחי: טמנו. ליד. מקום כמו ויד תהיה לך מעגל המקום הישר הדרוך תמיד: אמרתי. אין לאל ידי להמלט מהם אי לעמוד כנגדם רק כך ואתה לבדך אלהי: י"י. סכותה. מסוך ראשו כמו הכובע ולא יזיקנו חץ והנה הטעם סכותה כובע הישועה לראשי על כן את' עז ישועתי: אל. מלת אל תפק תשרת בעבור אחרת וכן הוא זממו אל תפק אל ירומו סלה הוא והדומה לו או יהיה דבק תפק עם ראש ובא ירומו תחת ירום. ורבי משה אמר ראשית מה שיקרה מסיבי עמל שפתימו יכסימו והטעם שהם מתפארים כי יאחזוני במוקשים: ימוטו. גחלים. מהשמים כמו גחלים בערו ממנו ברד וגחלי אש. באש יפילם היא האבן שהיא ממיתה בריחה ואף כי בנופה. במהמורות מקום שפל בעבור בל יקומו ואין ריע לו בלשונכו: איש. יתכנו לו עלילות שלא יכון בארץ והטעם ישבו בישוב. יצודנו יצוד נפשו למדחפות שידחפוהו אנשי ארצו: ידעתי. אז אדע ומלת יעשה בעבור א אחרת יעשה משפט אביונים: אך. טעם אך להוציא הרשעים והישרים יתמידו לשבת את פניך בבית התפלה: מזמור לדוד. יתכון. קטרת. יחסר מלת כף כקטורת לפניך כמו ונשלמה פרים שפתינו וככה מנחת ערב כי הקטורת היא בבקר: שיתה. אמר ר' משה כי שמרה שם כמו שמירה על משקל עצה ירבה ולפי דעתי כי הפעול חסר כמו שיתה י"י מתקום או כרמות מתחסום ומלת שמרה כמו שמרה נפשי והצילני ומלת נצרה לשון צווי והדגש נוסף בצד"י לדבר בה בחות כמו אם יקרך עון וככה בד"י נצרה כי היא חייך ומלת דל כמו דלת כי התיו סימן לשון נקבה הדלת תסוב על צירה והנה הטעם כמו פתחי פיך והטעם שיעזרנו שלא ידבר בלשונו מה שלא יכון: אל. וככה שיעזרנו לתקן סבות שלא יטה לו לדבר רע. להתעולל עלילות שיהיה בהם סוד רשע עם אישים פועלי און. ובל אלחם כמו אל תלחם את לחם רע עין ופי' אוכל: יהלמני. הטעם לא אחפוץ שאלחם הרשעים רק אם יכני אילו היה מכה אותי לישרני מה שהוא צדיק חסד היה עושה עמי ויוכיחני זה היה נחשב בעיני כמו שמן ראש זאת דעת ר' משה הכהן. ולפי דעתי ששמן ראש כמו במנעמיהם והטעם שמן ראש כמו ראשית שמנים ימשחו בשמים ראש שמן הרשעים לא ישבר ראשי כמו ולמה תניאון והעד כי עוד ותפלתי ברעותיה' כי מנהג השמן להסיר שבר הראש על כן זה היה להפך ואם' יניא כנגד יהלמני וטעם ברעותיה' שתבוא עליה' רעה:

כשמטו

נשמטו · במקומות הסלע נשמטו לרדוף אחרי כדיניהם ושופטיהם · ושמעו זה הוא מרשעים יפה רמעו׃ כמו · אמר ר׳ משה זהו ושמעו אמרי כי כולנו כמות ולפי דעתי שהטעם שברחו מאכשי דוד על דרך והתפרדו כל עצמותי׃ כי · אל תער · כמו ותער כדה כי הערות מלא הנוף׃ שמרני · יקשו לי · אלה ומוקשות אחרים פועלי און׃ יפלו · כולם במכמור אחד מהם כי כל מחשבותם וסודם יחד · אנכי אולי אעבור על הפח ואלכד ואתפש כדרך ואנכי מעצמיהם ומחשבותיהם על כן היתה מלת יחד דבקה עם אנכי ור׳ משה הכהן אמר כי הטעם יפלו יחד עד שאעבור אני ולא יתפשוני׃ משכיל לדוד · על נועם פיוט תחלתו משכיל׃ קולי · זה הוא קולי שאצעק אל השם׃ אשפוך · בעבור היות הקול כ

אעבור ג׳ מ״ל וסימ׳ ותאמר לא אעבור כי על גבעה · יחד אנכי עד אעבור · ארחי גדר ולא אעבור׃ קמ״ב בהתעטף ב׳ וסימ׳ עלי נפשי דיונה · בהתעטף עלי רוחי׃ דורש ד׳ מ״ל וסימ׳ ואין דורש ואין מבקש · ומה יי׳ דורש ממך דמכה · כי כל לבבות דורש יי׳ דר״ה · ואין דורש לנפשי׃ דלותי ב׳ חד מלרע וחד מלעיל וסימ׳

נִשְׁמְטוּ בִידֵי־סֶלַע שֹׁפְטֵיהֶם וְשָׁמְעוּ
אֲמָרַי כִּי נָעֵמוּ׃ כְּמוֹ פֹלֵחַ וּבֹקֵעַ
בָּאָרֶץ נִפְזְרוּ עֲצָמֵינוּ לְפִי שְׁאוֹל׃ כִּי
אֵלֶיךָ יְהוָה אֲדֹנָי עֵינָי בְּכָה חָסִיתִי
אַל־תְּעַר נַפְשִׁי׃ שָׁמְרֵנִי מִידֵי פַח
יָקְשׁוּ לִי וּמֹקְשׁוֹת פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ יִפְּלוּ
בְמַכְמֹרָיו רְשָׁעִים יַחַד אָנֹכִי עַד־
אֶעֱבוֹר׃ קמב

מַשְׂכִּיל לְדָוִד בִּהְיוֹתוֹ בַמְּעָרָה
תְפִלָּה׃ קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶזְעָק קוֹלִי
אֶל־יְהוָה אֶתְחַנָּן׃ אֶשְׁפֹּךְ לְפָנָיו
שִׂיחִי צָרָתִי לְפָנָיו אַגִּיד׃ בְּהִתְעַטֵּף
עָלַי רוּחִי וְאַתָּה יָדַעְתָּ נְתִיבָתִי בְּאֹרַח
־זוּ אֲהַלֵּךְ טָמְנוּ פַח לִי׃ הַבֵּיט יָמִין
וּרְאֵה וְאֵין־לִי מַכִּיר אָבַד מָנוֹס מִמֶּנִּי
אֵין דּוֹרֵשׁ לְנַפְשִׁי׃ זָעַקְתִּי אֵלֶיךָ יְהוָה
אָמַרְתִּי אַתָּה מַחְסִי חֶלְקִי בְּאֶרֶץ
הַחַיִּים׃ הַקְשִׁיבָה אֶל־רִנָּתִי כִּי־
דַלּוֹתִי מְאֹד הַצִּילֵנִי מֵרֹדְפַי כִּי אָמְצוּ
מִמֶּנִּי׃ הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי
לְהוֹדוֹת אֶת־שְׁמֶךָ בִּי יַכְתִּרוּ צַדִּיקִים
כִּי תִגְמֹל עָלָי׃ קמג

מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה שְׁמַע תְּפִלָּתִי
הַאֲזִינָה אֶל־תַּחֲנוּנַי בֶּאֱמֻנָתְךָ עֲנֵנִי
בְּצִדְקָתֶךָ׃ וְאַל־תָּבוֹא בְמִשְׁפָּט אֶת־
עַבְדֶּךָ כִּי לֹא־יִצְדַּק לְפָנֶיךָ כָל־חָי׃
כִּי רָדַף אוֹיֵב נַפְשִׁי דִּכָּא לָאָרֶץ
חַיָּתִי הוֹשִׁיבַנִי בְמַחֲשַׁכִּים כְּמֵתֵי
עוֹלָם׃ וַתִּתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי בְּתוֹכִי
יִשְׁתּוֹמֵם לִבִּי׃ זָכַרְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם
הָגִיתִי בְכָל־פָּעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ
אֲשׂוֹחֵחַ׃ פֵּרַשְׂתִּי יָדַי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי
כְּאֶרֶץ־עֲיֵפָה לְךָ סֶלָה׃ מַהֵר עֲנֵנִי
יְהוָה כָּלְתָה רוּחִי אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ
מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי עִם־יֹרְדֵי בוֹר׃

אִישְׁתְּמִיטוּ מִבֵּית מֶדְרְשָׁא עַל יְדֵי תְקוֹף דִּינֵיהוֹן תַּיְיבִין וְשָׁמְעִין מֵימְרֵי אֲרוּם בְּסִימוּ׃ דִּי כְּמַת גְּבַר דְּפָלַח וּמְבַזַּע בְּמַרְדַּיָּא בְּאַרְעָא הַכְדֵין אִתְבַּדַּרוּ אֵיבְרַנָא עַל פּוּם קְבוּרְתָּא׃ מְטוּל הֵיכְנָא לְוָתָךְ אֱלֹהִים יְיָ עַיְינָי מוֹדִיקָא בְּמֵימְרָא סַבְרִית לָא תְרוֹקֵן נַפְשִׁי׃ נְטוֹר יָתִי מִן אִידֵי פַּחָא דְּאַתְקִילוּ לִי וְתִיקְלָן עָבְדֵי שְׁקַר׃ יִפְּלוּן בִּמְצוּדָתְהוֹן רַשִׁיעֵי כַּחֲדָא אֲנָא עַד זְמַן דִּי אֶעְבַּר׃ שְׂכְלָא טָבָא עַל יְדוֹי דָּוִד בְּמֶהֱוֵיהּ בְּאַסְפַּלִּידָא צְלוֹתָא׃ קָלִי קֳדָם יְיָ אַקְבֵּל קָלִי קֳדָם יְיָ אֶצְלֵי׃ אֵשׁוֹד קֳדָמוֹי שׁוּתִי עָקְתִי קֳדָמוֹי אֶתְנֵי׃ בְּאִשְׁתַּלְהָיוּת עֲלַי רוּחִי וְאַתְּ יָדַעְתְּ שְׁבִילַי בְּכִבִישָׁא דְנָן דְּאֵהַלֵּךְ כְּמַנּוּ פַּחָא לִי׃ אִסְתַּכָּלִית עַל יַמִּינָא וַחֲמֵית וְלֵית לִי מִשְׁתְּמוֹדַע הוֹבַד שֵׁיזָבוּ מִנִּי וְלֵית תָּבַע לְנַפְשִׁי׃ קַבְלִית לְוָתָךְ יְיָ אֲמַרִית אַנְתְּ מְשֵׁזְבִי חוּלָקִי בְּאַרַע חַיַּיָּא׃ אָצִית לִצְלוֹתִי אֲרוּם אִיתְמַסְכְּנִית לַחֲדָא פְּצֵיתִי מֵרוֹדְפַי אֲרוּם אִתְחַיָּילוּ מִנִּי׃ הַנְפֵּיק מִן מַסְגִּירָא נַפְשִׁי לְאוֹדָאָה יַת שְׁמָךְ אַמְטוּלָתִי יַעְבְּדוּן לָךְ כְּלִיל דְּשִׁבַּח צַדִּיקַיָּא אֲרוּם תְּשַׁלֵּים גּוּמְלָא עֲלַי טַב׃ שִׁבְחָא לְדָוִד יְיָ שְׁמַע צְלוֹתִי אָצֵית לְתַחֲנוּנַי בְּקוּשְׁטָךְ עֲנֵי יָתִי בְּצִדְקָתָךְ׃ וְלָא תֵעוּל לְבֵית דִּינָא עִם עַבְדָּךְ אֲרוּם לָא יִזְכֵּי קֳדָמָךְ כָּל דְּחַי׃ אֲרוּם רָדִיף בְּעִיל דְּבָבָא נַפְשִׁי דְּכָרִיךְ לְאַרְעָא חַיּוּתִי אִיתְּבַנִי בַּחֲשׁוֹכַיָּא הֵיךְ שְׁכִיבֵי עָלְמָא הָדֵין׃ בְּאִשְׁתַּלְהָיוּת עֲלַי רוּחִי בְּגוּשְׁמִי יִשְׁתַּעֲמֵם לִבִּי׃ אִדְכָּרִית יוֹמִין מִלְּקַדְמִין רְנֵנִית בְּכוּלְּהוֹן עוֹבָדָךְ בְּעוֹבָדֵי אִידָךְ אֲמַלֵּיל׃ פָּרְסִית אִידַי בִּצְלוֹ קֳדָמָךְ נַפְשִׁי הֵיךְ אַרְעָא דִּצְהִיָא לְמַיָּא מוֹדִיקָא לָךְ לְעָלְמִין׃ סַרְהִיב עֲנֵי יָתִי יְיָ רְגִיגַת לָךְ רוּחִי לָא תְסַלֵּק שְׁכִינְתָּךְ מִינִּי וְאַמְתִּילִית עִם נָחוֹתֵי גּוֹב בֵּית קְבוּרְתָּא׃

ולי יהושע · הקשיבה אל רנתי כי דלותי מאד · בתרא מלעיל׃ יכתרו ב׳ וסימ׳ כי יכהרו צדיקים · וחכמים יכתרו דעת׃ קמ״ג האזינה י״ו וסימ׳ נמסר בתהלים סימן ע״ח׃ באמנתך ז׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בא״ב דכתי סימ׳ אות למ״ד׃ כי ד׳ בטעם וסימ׳ כי גדול יי׳ ומהלל מאד נורא הוא · כי גבר עלינו חסדו ואמת יי׳ · כי רדף אויב נפשי · כי יוסיף על חטאתו פשע בינינו׃ פרשתי ג׳ וסימ׳ פרשתי ידי כל היום · כי כארבע רוחות השמים · פרשתי ידי אליך׃ יורדי ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא סימן קט״ו׃

בגלוי יהיה שיחי בסתר׃ בהתעטף · כמו תפלה לעני כי יעטוף בהתעטף קצתי על קצתי ואתה ידעת הכתיב שחפצי ללכת בו ורבי משה הכהן אמר כתיבתי שהיא ישרה לנגדך ולא הזכיר הטומנים כמו אשר ילדה אותה׃ הבט · אמר ר׳ משה כי הם על לשון ולפי דעתי כי הבט שם הפועל כמו והכל תכיל וראה כמו ראות גם הוא שם הפועל על משקל למען היה לא ברקי׃ זעקתי · כאשר החל יזעק וטע׳ חלקי בארץ החיים כי לא אקוה שירפאני אדם מארץ החי׳ רק אתה חלקי׃ הקשיבה · כנגד קולי אל יי׳ · כי דלותי מאד כנגד בסתר כנגד רנתי׃ הוציאה · טעם ממסגר בעבור היותו במערה וכבר הזכרתי כי כח הנשמות בפעלי׳ אם כן הוא בי יכתירו צדיקים כתר הטעם שיתפארו כאילו כתר מלכות בראשם׃ מזמור לדוד יי׳ שמע תפלתי · בית כצדקתך כבית ענני במרחב יה וטעם שקראה צ׳ דקתך׃ ואל · את עבדך · כמו עם והטע׳ אם חטאתי לך לא תבא במשפט עמי עתה כי צרה גדולה יש לי מן האויב וכלל כי לא יצדק לפניך כל חי ואיך אצדק אני׃ כי · דכא · רמז לבוז ולקלון וטע׳ במחשכי׳ שהוא כחבא תמיד או ידמה כרת הלב ליושב חשך שאיננו רואה · כמתי עולם שיש להם זמן רב שמתו׃ ותתעטף · מחשבת הנפש והעטף קצתה על קצתה׃ בתוכי הטעם כפול זכרתי הימים הקדמונים שהושעתני ומלת אשוחח מהפעלים ע׳ עלומי הע״ין והלמ״ד כפול כמו יכונן׃ פרשתי · כל המתחנן שיבקש מה יתן לו בידו על כן אמר ידי השמים וטעם כארץ עיפה שתקוה למים כן נפשי תקוה לך׃ מהר · כי כמעט כלתה רוחי · ונמשלתי עם יורדי בור הטעם כפול אומלת ואל תסתר בעבור אחרת כמו בטרם הרים יולדו ואל אהיה נמשל עם יורדי בור׃

רשי

נשמטו בידי סלע שפטיהם · כי דייניהם ומנהיגיהם של אלו נשמטו מדרך הטוב בידי יצר הרע ולב האבן וקשה כסלע׃ ושמעו אמרי · הנעימים שאני מדבר במצותיו של הקב״ה ואינם שבים מדרכם הרעה ורבותינו בברייתא דסיפרא דרשוהו ב במשה ואהרן שמתו על ידי ה הסלע אבל אינני יכול ליישב ה המקרא סופו לראשו וכמעט יש ליישבו ולומר דומין אלו לעקשות לאותן שמתו משה ואהרן על ידי הסלע על ידיה׳ כי אף אלו שמעו אמרי נעימים ואינם שבים׃ כמו פולח · עצים · ובוקע בארץ כן נפזרו עצמינו להגיע לפתח המות בשביל רעותיה׳ של עוברי עבירה פולח לשון בקוע כמו יפלח כליותי׃ כי אליך עיני · מוסב למקראות של מעלה שיהא שמרה לפי ואל תט כי אליך עיניו׳׃ אל תער נפשי · אל תשלך נפשי מלפניך כמו ותער כדה ל׳ השוקת׃ יפלו במכמוריו רשעים · יפיל הרשע עצמו במכמוריו שהוא פורש לרגלי׃ במערה · שכרת בה כנף המעיל אשר לשאול׃ ואתה ידעת נתיבתי · כמה מוקשים יש בה׃ ואין לי מכיר · אין בכל משרתי שאול שימחה בידו׃ בי יכתירו צדיקי׳ · בשבילי יכתירוך צדיקים יודו לשמך שאתה סומך את יריאיך׃ באמנתך · להאמין הבטחה שהבטחתני׃ כי רדף אויב נפשי · כלומר אם חטאתי לך הרי לקיתי וכנגד כל ישראל אמר מזמור זה׃ זכרתי ימים מקדם · שהפלאת לנו נסים רבים׃ ישתומם · לשון אוטם ותמהון כמו ואשב שם שבעת ימים משומם בתוכם ותשב תמר ושוממה׃ כארץ עיפה · צמאה׃ כלתה רוחי · המתאוה ואינו משיג קרוי כליון עינים וכליון רוח׃ בבקר

השמיעני

השמיעני. כאלו קול יקראני ממרום כי השם יעשה עמי חסד וטעם בבקר כי רובי ההליכות והמלאכות תחלתם בבקר וטעם אליך נשאתי נפשי כמו ואליו הוא נושא את נפשו: הצילני. אמר ר' מרינוס ז"ל כי אליך כסיתי כמו בך חסיתי והנכון בעיני כי מלת להיותה תהי להפך בעבור אות אחריה כמו יקחו מאתכם תרומה והנה הטעם כמו תנו קחילי פתקח לדרכו וככה סורה אלי פיסור ממקומו וינוח אליה והפך זה סורה ממני אם כן מלת כסוי אם אל המכסה אני מאברהם ידוע ואם אמר המכסה אני אל אברהם הדבר יהיה להפך והנה הטעם הצילני מאויבי יי' כי אליך אגלה אותם בסתר והנה תיקון הלשון כי כסיתי זה הדבר מאחרים כי אין לי צורך לגלות להם כי לא יוכלו לעזור לי לבד אליך לבדך כי אתה תוכל להצילני: למדני. הרגילני כטעם פרא למוד מדבר וי"א כי דימה עצמו שהוא בתוך הים על כן יבקש רוח טובה שתנחהו ויבא לארץ או תחבר אות בית והוא היושר בעיני ברוחך טובה תנחני והתיו לנכח השם ור' שלמה ספרדי ז"ל אמר כח מהרוח העליונה: למען. בעבור שיודע שמך או בעבור שאני עובד שמך: ובחסדך. עלי לבדי וטעם כי אני עבדך לאות על הפירוש השני בפסוק למען שמך יי' תחייני: לדוד ברוך יי'. זה המזמור חברו כאשר הניח לו השם מכל סביביו כי כן טעם כל המזמור: המלמד. המרגיל: חסדי. הנה אתן לך כלל תאמר אהי תהלתי גם תהלתי לבדו כמו הוא תהלתך אהי צורי ברוך יי' צורי וכן אלהי חסדי גם חסדי ומצודתי כי ה הטעם הכח מקבל מהעליון והנה חסדי במנוחתי ומצודתי בצרתי. הרודד עמי יאמר כי הכל הבל כי מי יוכל לעמוד לפני מי שהשם עזרו: יי'. ותחשבהו' כי הוא מאותה הדם איננו רק הבל: יי'. הט. רמז לגזירות הבאות ה העתידות מהשמים וטעם גע בהרים באש היורדת על כן ויעשנו והטע' כי ההרים שהם עומדים אם תגע בהם מיד יעשנו אף כי ה האדם שהוא הבל: ברוק'. כדרך וישלח חציו: שלח. כמו תשלח ידיך ושלח ת ממרום ודימה האויב אל מים רבים על כן פירש מיד בני נכר: אמר. אמר בן בלעם כי ויתנם לשון קדר שבועתם והנכון בעיני שהוא כמשמעו והטעם כחם וגבורתם

רשי

בבקר. בשמח הגאולה מצאתי הודיעני דרך זו כשאתי נפשי אליך שתקבל שאלתי: אליך כסיתי. תלאותי אני מכסה מכל אדם להגידם אליך: הרודד עמי תחתי. הרוקע ושוטח את עמי לרבוץ במקומו כמו ש שוטח לגוים מגדיל אותם רודד תרגו' של רוקע כדמתרג' וירקעו ורדידו ויש פותרי' הרודד עמי תחתי המחלים עמים תחתי אך בספר מדויק מוגה עמי ומסורת עליו ג' סבירין עמים וקורין עמי וע"ל תחתי יש מסורת עליו תחתיו קרי: מה אדם. מה עשו ויסמכו לפניך כי ידעתם להרבות להם גדולה: ימיו כצל עובר. שלמה אמר ויעשם כצל לא פירש אם צל דקל או צל כותל שהם קבועי' כבר פירש אביו כצל עובר צלו של עוף הפורח: פצני. הוציאני ולשון הצלה הוא וכן הפוצה את דוד עבדו מצאתי פיהם דבר שוא וגו' תלה הכתוב שוא בפה ושקר בימין באו לספר ב בפה בורים גוזמא על שוא אף לסכות את הידוע באו לפשט ימינם לשבועה אחרלו משוא ם משתפם עליו כגנב אבל בשקר נשבעין שכך גורלם: הנותן תשועה למלכים. מדבר על סלע המחלקו' שהיה דוד קרוב ליתפש ביד שאול ובא מלאך אל שאול מהרה ולכה וגו' הציל את שאול מהיות שופך דם נקי ואת דוד מהיות נהרג: פצני והצילני. כאשר פצית אז כן פצני עתה: אשר בנינו וגו'. כלומר גם עתה דור זה כשר הוא בנינו כנטיעים שאין בהם מום כל כך הם ת מנוקים מעבירה מצאתי מגדלים מנעוריהם בשם טוב זה שהם כנטועים בנערותם ג גדלי' כל ימיהם ואי איפשר לקיי' כל שבח זה אלא בדורו של חזקיהו: בנותינו. גבוהות קומה כאה כזוית של בית אבנים שזווית האבן מכוונת כנגד חבירתה ועולה למעלה עד שהזווית מ מיושרות: מחוטבות תבנית היכל. מהוללות בפי רואיהן ומדמין אותן לתבנית קומת ה ההיכל ורבותינו פירשו בנותינו כזוית מתמלאות תאוה כזוית מזבח המלאו' דם ואינן נבעלות אלא לבעליהן: מזוינו מלאים. זוית אוצרותינו מלאים טוב: מפיקים מזן אל זן. מספיקים מזון משנה לשנה מזן אל זן מטעת אסיף מזון לשנה זו עד זמן אסיף מזון לשנה אחרת זן נוטריקון בלע״ז: מאליפות מרובבות. לאלפים ולרבבות עושות פרי: אלופינו

אלוהי ב' מל וסימ' למדני לעשות רצונך כי אתה אלוהי. תהלה לדוד ארוממך. וחד אלוהי מל וסים' חי יי' וברוך צורי דסיפרא: צררי ג' חס' וסים' וסרה קנאת אפרים. כי ידעתי רבים פשעיכם. והאבדת כל צררי נפשי: קמד" לדוד ז' בטעם וסימ' נבסר בסיפ' סימ' כו וסים' קג: ידי בֿא בקריא' וסים' ואפן וארד מן ההר והה

אַשְׁמִיעַ יָתִי בְּצַפַּר טוּבָךְ אֲרוּם
בְּמֵימְרָךְ סַבְּרִית אוֹדַע יָתִי אוֹרַח
דְּנַן דַּאֲהַלֵךְ אֲרוּם לְוָתָךְ זְקַפִּית
נַפְשִׁי בִּצְלוֹ׃ פְּצֵי יָתִי מִבַּעֲלֵי
דְבָבִי יְיָ מֵימְרָךְ מַנִיתִי לְפָרִיק׃
אַלִּיף יָתִי לְמֶיעְבַּד רְעוּתָךְ אֲרוּם
אַנְתְּ אֱלָהִי רוּחַ קוּדְשָׁךְ טָבָא ת
תְּדַבַּר יָתִי בְּאַרְעָא תְּרִיצָא׃ מִן בְּגַלַל
שְׁמָךְ יְיָ תְּקַיְּימִנַנִי בְּצִדְקָךְ תַּפִּיק
מִן עַקְתָא נַפְשִׁי׃ וּבְחִסְדָךְ תְּמַגֵּר
בַּעֲלֵי דְבָבִי וּתְהוֹבֵד כָּל מְעִיקֵי נ
נַפְשִׁי אֲרוּם אֲנָא עַבְדָךְ׃
עַל יַד דָּוִד בְּרִיךְ יְיָ תּוּקְפִּי דִּמְאַלִּיף
אִידַי לְסִדְרֵי קְרָב אֶצְבְּעוֹתַי לְאַגָּחָא
קְרָבָא׃ עֲבֵד טִיבוּ וּכְרַךְ תַּקִּיפֵי
תוּקְפִּי וּמְשֵׁיזִיב יָתִי תְּרִיסִי וּבְמֵימְרֵיהּ
סַבְּרִית דִּי כְרֵדִד עַמִּין תְּחוֹתָי׃ יְיָ
מָה הוּא בַּר נַשׁ דְּחַכִּימְתֵּיהּ בְּנֵי
אֱנָשָׁא וְחַשַּׁבְתֵּיהּ׃ בַּר נַשׁ לְלָמָא
אִידְמֵי יוֹמוֹי הֵיךְ טוּלָא דַעֲבַר׃ יְיָ
אַרְכִּין שְׁמַיָּא וְתִבְנֵי קְרָב בְּטוּרַיָּא
וּמַסְקִין תְּנָנָא׃ אַבְרֵיק בַּרְקָא
וּבַדְרִינוּן שְׁדַר גִּירְרִין וְהַשְׁגְּשִׁינוּן׃
אוֹשִׁיט יְדָךְ מִן שְׁמֵי מְרוֹמָא פְּצֵי
יָתִי וְשֵׁיזֵיב יָתִי מֵאוֹכְלוֹסִין דְּמַתִּילִין
לְמַיִין סַגִּיעִין מִן יְדֵיהוֹן דִּבְנֵי נכ
נוּכְרָאִין׃ דִּי פוּמְהוֹן מְמַלֵּיל
מוֹמָתָא דְמַגָּן וְאוֹרַיְתְהוֹן אוֹרַיְת
שִׁקְרָא׃ אֱלָהִים שְׁבַח חֲדַת אֲשַׁבַּח
קֳדָמָךְ בְּנִבְלָא עַסְרְתֵי נִימִין אֲזַמֵּר
קֳדָמָךְ׃ דִּיהַב פּוּרְקָן לְמַלְכַיָּא
דְּפָצֵית יָת דָּוִד עַבְדֵיהּ מֵחַרְבָּא בִּישָׁא
דְגָלְיָת׃ פְּצֵי יָתִי וְשֵׁיזֵיב יָתִי
מִידֵיהוֹן דִּבְנֵי נוּכְרָאִין דִּי פוּמְהוֹן
מַלֵּיל מוֹמָתָא דְמַגָּן וְאוֹרַיְתְהוֹן
אוֹרַיְת שִׁקְרָא׃ דִּבְנָנָא כִּנְצִיבִין
דִּדְקְלִין בְּאוּלְפַן אוֹרַיְתָא רַבְיָין מִן טַלְיוּתְהוֹן בְּנָתָנָא זִיוְתָנִין וּכְשֵׁרִין לְכָהֲנַיָּא דִּמְשַׁמְשִׁין
בְּמִצְעַ הֵיכְלָא׃ תּוֹסְבְּרִינָא מַלְיָין מְסַפְּקָן מִן שַׁתָּא לְשַׁתָּא עָנָנָא מִילְדָן אַלְפַיָּא סַפְשָׁן
רִיבְבוּתָא בְּאַשְׁקָקָנָא׃

הַשְׁמִיעֵנִי בַבֹּקֶר ׀ חַסְדֶּךָ כִּי־בְךָ
בָטָחְתִּי הוֹדִיעֵנִי דֶּרֶךְ זוּ אֵלֵךְ כִּי־אֵלֶיךָ
נָשָׂאתִי נַפְשִׁי׃ הַצִּילֵנִי מֵאֹיְבַי ׀ יְהוָה
אֵלֶיךָ כִסִּתִי׃ לַמְּדֵנִי ׀ לַעֲשׂוֹת
רְצוֹנֶךָ כִּי־אַתָּה אֱלוֹהָי רוּחֲךָ טוֹבָה
תַּנְחֵנִי בְּאֶרֶץ מִישׁוֹר׃ לְמַעַן־שִׁמְךָ
יְהוָה תְּחַיֵּנִי בְּצִדְקָתְךָ ׀ תּוֹצִיא מִצָּרָה
נַפְשִׁי׃ וּבְחַסְדְּךָ תַּצְמִית אֹיְבָי
וְהַאֲבַדְתָּ כָּל־צֹרְרֵי נַפְשִׁי כִּי אֲנִי
עַבְדֶּךָ׃ קמד
לְדָוִד ׀ בָּרוּךְ יְהוָה ׀ צוּרִי הַמְלַמֵּד יָדַי
לַקְרָב אֶצְבְּעוֹתַי לַמִּלְחָמָה׃ חַסְדִּי
וּמְצוּדָתִי מִשְׂגַּבִּי וּמְפַלְטִי לִי מָגִנִּי
וּבוֹ חָסִיתִי הָרוֹדֵד עַמִּי תַחְתָּי׃ יְהוָה
מָה־אָדָם וַתֵּדָעֵהוּ בֶּן־אֱנוֹשׁ
וַתְּחַשְּׁבֵהוּ׃ אָדָם לַהֶבֶל דָּמָה יָמָיו
כְּצֵל עוֹבֵר׃ יְהוָה הַט־שָׁמֶיךָ וְתֵרֵד
גַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ׃ בְּרוֹק בָּרָק
וּתְפִיצֵם שְׁלַח חִצֶּיךָ וּתְהֻמֵּם׃ שְׁלַח
יָדֶיךָ מִמָּרוֹם פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי מִמַּיִם
רַבִּים מִיַּד בְּנֵי נֵכָר׃ אֲשֶׁר פִּיהֶם דִּבֶּר־
שָׁוְא וִימִינָם יְמִין שָׁקֶר׃ אֱלֹהִים שִׁיר
חָדָשׁ אָשִׁירָה לָּךְ בְּנֵבֶל עָשׂוֹר אֲזַמְּרָה־
לָּךְ׃ הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים הַפּוֹצֶה
אֶת־דָּוִד עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה׃ פְּצֵנִי
וְהַצִּילֵנִי מִיַּד בְּנֵי־נֵכָר אֲשֶׁר פִּיהֶם
דִּבֶּר־שָׁוְא וִימִינָם יְמִין שָׁקֶר׃ אֲשֶׁר
בָּנֵינוּ ׀ כִּנְטִעִים מְגֻדָּלִים בִּנְעוּרֵיהֶם
בְּנוֹתֵינוּ כְזָוִיֹּת מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל׃
מְזָוֵינוּ מְלֵאִים מְפִיקִים מִזַּן אֶל־זַן
צֹאונֵנוּ מַאֲלִיפוֹת מְרֻבָּבוֹת בְּחוּצוֹתֵינוּ׃

תחתי דמי פי' בכבר ועליו מסורת שהיה לו ... כיוון תחתי וקרי תחתיו ולל כי הוא טעו' שבאכל רבית לא כמכו כי אם יב אם ויו כנוף תיבות וקרין וכדקתי כר' וכה' כמרי חסר' ואיכ' מוכים כי אם יב וזה לא כתנה עמהם

בער באש' ואתפש בשני הלחות ואשלכם מעל. יגמלני יי' כצדקתי דשמואל. מלמד ידי למלחמ' דשמואל. אשר ברכו יי' צבאות לאמר. כי בראותו ילדיו מעשה. ועל פעל ידי תצוני. אנכי עשיתי ארץ. ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ. פרשתי ידי כל היום' הוי למתפרות. יגלמני יי' כצדקי דתהלות' ויטב יי' לי כצדקי כבר ידי. בלמד ידי למלחמה דתהלות: כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני. שמע קול תחנוני בשועי אליך. פרשתי ידי אליך נפשי בארץ עיפה' לדוד ברוך יי' צורי. ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל. והנה יד נגעה בי. כי כלם מיראים אותי. וחד וידי נטפו מר ואצבעותי: בנותינו ד' מל בליש' וסימ' מה נעשה להם לנותרים. ואנחנו לא נוכל לתת דבנימן. והנה נפלו אבותינו' בנותינו כזוית:

והנה פיהם שוא וכחש שקר והנה הדבור והמעשה: אלהים. שיר חדש. על החסד שהצלתני בנבל עשור כבר פירשתיו שהוא בנבל בעשור: הנותן. הפוצה. מגזרת ופצתה האדמה כדרך ויפרקנו מצרינו. מחרב רעה חסר וי"ו ורעה וי"א כי רעה תאר למחנה או עדה או חרב: פצני. פעם אחרת כן עשה עמי תמיד והזכיר עם הראשון שיר חדש ועם האחרון שיושבנו לבטח: אשר בנינו. הם מגודלי' בנעוריהם כ' נטעי'. בנותינו כזוית ארמון מלך שהם מפותחות ומצוירו' מחוטבות כמו חטובות אטון מצרי'. תבנית היכל הטעם כפול: מזוינו. זוית בתינו מלאי' מפיקים רמז למשרתי'. מזן אל זן מין כמו תרג' למינו לזנוהי וכן וזנים מרוקחים והטע' מיני חטה ואורז ודוחן והדומה להם וי"א מגזרת מזון וזה המפרש אמר כי מלת מפיקים שבה אל מזוינו ופירושה כפי צורך המקו' בלי חבר: צאננו מאליפות. עושות אלף מרובבות מגזרת רבבה בכח עליון והטעם צאננו שהיו מאליפות שבו מרובבות: אלופינו

אלופינו · כמו סגר ·אפיך וכמוהו ככבש אלוף · מסובלים כי הם סובלים העגלות המלאות · אין פרץ בחומות העיר · ואין יוצאת מהסרים הגדולים הידועים · ואין צווחה ברחובותינו כי כן היה מנהגם בבא שמועה רעה כי נגף ישראל לפני אויביו : אשרי · ולמה באה לו כל זאת הטובה בעבור שי' אלהיו : תהלה לדוד ארוממך · נדבור ובאותות הלב והזכיר המלך כי הוא המלך באמת וזהו יסוד כל התהלה הזאת : ואברכה שמך · להוסיף על רוממותיך והנה הטעם שאדבר שאתה מרומם : בכל יום · יום אחר יום אברכה שמך עד שאהיה מהמהללים תמיד שמעלתם גדולה מהמברכים : גדול · בעבור שהזכיר והללה שמך הזכיר כי השם גדול מהמהללו על כן ומהולל מאד יותר ממהללי

יוצאת היוצאת ה' מל' וסימ' נמסר בסדר כי תבא ועמוס סימן ה' : שככה ב' וסי' ב' אשרי העם שככה לו אשרי · שככה השבעתנו : קמ"ה ארוממך ג' בקריא' ומל' וסי' ארוממך אודה שמך כי עשית · ארוממך אלהי המלך ואברכה · ארוממך יי' כי דליתני ולא שמחת : דור לדור ה' כ"כ מל' בליש' בכתובי' וסי' דור לדור ישבח'

אלופינו מסבלים אין פרץ ואין
יוצאת ואין צוחה ברחבתינו : אשרי
העם שככה לו אשרי העם שיהוה
אלהיו : קמה תהלה
לדוד ארוממך אלוהי המלך ואברכה
שמך לעולם ועד : בכל־יום אברכך
ואהללה שמך לעולם ועד : גדול
יהוה ומהלל מאד ולגדלתו אין
חקר : דור לדור ישבח מעשיך
וגבורתיך יגידו : הדר כבוד הודך
ודברי נפלאתיך אשיחה : ועזוז
נוראותיך יאמרו וגדלותיך אספרנה
: זכר רב־טובך יביעו וצדקתך ירננו
: חנון ורחום יהוה ארך אפים וגדול־
חסד : טוב־יהוה לכל ורחמיו על־כל
־מעשיו : יודוך יהוה כל־מעשיך
וחסידיך יברכוכה : כבוד מלכותך
יאמרו וגבורתך ידברו : להודיע
לבני האדם גבורתיו וכבוד הדר
מלכותו : מלכותך מלכות כל־
עלמים וממשלתך בכל־דור ודר :
סומך יהוה לכל־הנפלים וזוקף לכל
־הכפופים : עיני־כל אליך ישברו
ואתה נותן־להם את־אכלם בעתו :
פותח את־ידך ומשביע לכל־חי
רצון : צדיק יהוה בכל־דרכיו וחסיד
בכל־מעשיו : קרוב יהוה לכל־
קראיו לכל אשר יקראהו באמת :
רצון־יראיו יעשה ואת־שועתם
ישמע ויושיעם : שומר יהוה את־
כל־אהביו ואת כל־הרשעים ישמיד
: תהלת יהוה ידבר פי ויברך כל־
בשר שם קדשו לעולם ועד :

תורינא מרי סטול לית תקוף ולא
מפקא בישא ולית צוותת בכייתא
בפלטיתנא : טובוי דעמא דהכדין
ליה טובוי דעמא דיי אלהיה :
תושבחתא לדוד
ארוממינך אלהי מלכא ואברך
שמך לעלמי עלמין : בכל יומא
אברכינך ואשבח שמך לעלמי
עלמין : רב יי ומשבח לחדא
ולרבותיה לית סוף : דרא לדרא
ישבח עובדך וגבורתך יתנון :
שיבהור איקר זיוך ומילי
פרישותך אמליל : ועושנא
דחלתך יימרון ורבנותך ישתעון :
דכרן סגיעי טובך יביעון
וצדקתך ישבחון : חננא ורחמנא
יי מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון :
טב יי לכולא ורחמוי על כולהון
עובדוי : יהודונך יי כולהון עובדך
וחסידך יברכונך : איקר מלכותך
יימרון וגבורתך ימללון : לחודעא
לבנינש גבורתוי ואיקר שיבהור
מלכותיה : מלכותך מלכותא
דכל עלמיא ושולטנותך בכל דר
ודר : סעיד יי לכל נפילין וזקיף
לכולהון כפיפין : עיניהון דכולא
לוותך סבירן ואת יהב להון ית
מיכלהון בזמניה : פותח ית אידך
ומסבע לכולהון חיי רעותהון :
זכי יי בכל אורחתיה וחסידא בכל
עובדוי : קריב יי לכל דקריין ליה
לכולהון דקרין יתיה בקשוט :
רעות דחלוי יעבד וית בעותהון
ישמע ויפרקינון : נטיר יי ית כל
רחימוי וית כל רשיעי ישיצי : שבחא
דיי ימליל פומי ויברכון כל בני
בכרא שום קודשיה לעלמי עלמין :

רש"י

אלופינו מסובלים · אלופים גדולים שבנו כסבלו' על קטניהם שהקטנים כפופים לגדולים : ומתוך כך אין פרץ בנו : ואין יוצאת · אין שמועה רעה יוצאת למרחוק : ואין צווחה · ואין קול מהומת מלחמה : שככה לו · שכל טובה הזאת שלו : דור לדור ישבח מעשיך · וגם אני הדר כבוד הודך אשיחה : ועזוז נוראותיך יאמרו · וגם אני גדולתך אספר : זכר רב טובך יביעו · דור לדור וגבורתך ידברו זה לזה לאמר טוב לנו להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו של הקב"ה · מצאתי סמך נון חסרה מאלפ"א בית"א לפי שראה דוד בה מפלה קשה כפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל וחזר וסמכה ברוח הקדש סומך יי' לכל הנופלים : ומשביע לכל חי רצון · כדי פרנסתו הוא משביעו את טובו ואת רצונו ואת ברכתו רצון אפיי' בלע"ז : תהלת יי' ידבר פי · וגם כל בשר יברך את שם קדשו לעולם ועד : הזמרה

ובעבור שאמר שהוא גדול הזכיר כי לגדולתו אין חקר כי כל מלך בלתו יש לגדולתו ראשית ואחרית ולגדולתו איננו כן : דור · עתה פירש טעם ומהולל מאד כי הדור שהלך יספר לדור הבא מעשיך הנוראים יגידו שני הדורות וטע' וגבורתך כי מתהלות המלך היותו גבור : הדר · הדורו' יגידו גבורותיך הנראות ואני אשיחנו עם לבבי הדר כבוד הודך עקרי כבוד גבורותיך הנראות גם דברי נפלאותיך שלא יבינום הדורות : ועזוז · ואלה הדורות יספרו הנוראות שעשית לעיניהם כמו אותות מצרים ואחר נפלאות נוראו' רק אני גדולתך שהיא גדולת כבודך אספר להם אולי יבינו והנה טעם נוראותיך כי כן ראוי להיות המלך נורא : זכר · והמלך אם היה טוב כל אדם יביע טובו ובא רב טובך והטעם טובך הרב כמו בגדול זרועך שהוא בזרועך הגדול · וצדקתך ירננו גם ראוי הוא שיהיה המלך עושה צדק ומלת ירננו בפרהסיא וזה אומרים : חנון · להוסיף המשוע אליו ורחום לשמור עבדו שלא יכשל : טוב · וכל מלך לא יתכן להיותו טוב רק לאנשי' מעט והש' לבדו טוב לכל גם המלך לא יתכן לרחם רק עבדיו האוהבים והשם לבדו רחמיו על על כל מעשיו : יודוך · הנה כל מעשיך יודוך כי כן אתה וחסידיך יוסיפו להודות לך : כבוד · ומה היא ברכת חסידיך שילמדו כבוד מלכותך לאשר לא ידעוך : להודיע לבני האדם · שהם קטנים ·

כי לעולם חסן · בסאך לדור ודור · והימים האלה נזכרים · וארץ לעולם עומדת · וכל דור דור הס' ור' כתובי' בן דור ודר קדמא מל' תניין חס' וסי' נמסר בספרא סימן כ"ט וסימן פ"ט : יאמרו ג' וסי' ואם חי יי' יאמרו · ועזוז נוראותיך יאמרו · כבוד מלכותך יאמרו : עולמים ג' חס' ו' בליש' וסי' כבר היה לעלמים · מלכותך מלכות כל · ולהביא צדק עלמים : נותן ו' מל' וסי' דגני נותן בו רוח דכנדריב · ואתה נותן להם את אכלם בעתו · לבהמה לחמה · נותן לרש אין מחסור · נותן לכסיל כבוד · וצדיק חונן ונותן : שומר י' מל' וסימ' נמסר בשמואל א' סימן י"ז : תהלת ד' וסי' אין עוד תהלת מואב · איך לא עזבה עיר תהלת · נלכדה ששך · תהלת יי' ידבר פי :

וי"ו וגבורותיו שב אל כבוד מלכותך יאמרו ואין טענה איך סמך כבוד הדר מלכותו לכבוד מלכותך כי הנה כמוהו עד מלך מלכות פרס ותקנו קדמונינו בתפלה וימליך מלכותיה גם כן הכתו' ומלכותו בכל משלה : מלכותך · כל מלכות תפסק ומלכות השם עומדת לנצח : סומך · וכל מלך זה ישפיל וזה ירים זה יסמוך וזה יפיל כי לא יוכל לסמוך ולהרים הכל והשם לבדו הוא סומך הכל : עיני · עם מדינות המלך מפרנסי' המלך והשם לבדו מפרנס הכל לתת לכל אחד מהם מאכלו בעתו : פותח · ואתה הכתו' בפסוק העליון ימרית גם פה וככה הוא ואתה פותח את ידך וככה כי אלהי אבי בעזרי · וטעם רצון מה שיספיק להם : צדיק · אם טען טוען למה יאכיל אחד חטה ואחד שעורים והנה התשובה כי הוא יודע הטוב להם כי הוא ברא' וידע תולדתם כמו הרופא המכוה שיאכל כל אדם מה שהוא טוב לו · ועוד כי השם כל מה שיתן בדרך חסד הוא כי איננו חייב עליו על כן וחסיד יקרוב · אם המלך והיה רחוק לא יוכל להושיע קוראיו והשם לעולם קרוב הוא רק לאשר יקראהו באמת ולא לנסות ואשר איננו ראוי להושיעו : רצון · הירא מהמלך יספיק שלא יעשה לו רע והשם יעשה רצון יראיו : שומר · אם באה צרה ליראיו יושיעם רק אוהביו הוא ישמור אותם ולא תבא להם רעה : ואת כל הרשעים ישמיד · באחרונה כי סופם הוא לאבדון והמלך לא יוכל להשמיד רשעי ארצו אולי יקשרו עליו על כן יפחד או לא יכירם כי לא ידע מסתרות והטלים כאשר החל תהלתי · ויברך כל בשר שהוא נכון לברך על דרך היא היתה אם כל חי : הללויה

אבן עזרא

הללויה· דברי המשורר לישראל ואחר כן אומר לנפשו: אהללה· אזמרה· בלשון כי במותו איננו ואת היא התהלה והזמרה להוכיח בני אדם: אל· יש אומרים בבן אדם
שאין לו תשועה אמת להושיעכם והנכון בעיני בבן אדם שלא יוכל להושיע נפשו: תצא· היא הנשמה בלב· ישוב לאדמתו כי העצמות בתכונת העפר והם מוסדי הגוף
ונפ' עשתונותיו מחשבותיו כמו אולי יתעשת כמו יחשוב אלהים יחשוב לי: אשרי· הטעם שלא ישען רק על השם לבדו ולא יבקש עזר מאדם וטעם אל יעקב בעזרו שאמר
והיה יי' לי לאלהים כאשר פירשתי במקומו: עושה· הטעם כי השם יוכל לעשות כל חפצו כי הוא עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם שמים הם המלאכים והצבא

קמ"ו בעודי כל ליש' מל' כב"ב בליש' וסימ' אמללה יולדת השבעה· בעד רשע לנגדי· וי"ב עוד חס' וסימ'
נמסר בסדר נח: עושה ו' בסיפרא בסגול וסי' מגדיל ישועות מלכו דסיפרא· דום לי' והתחולל לו· שבחו
אל מושיעם· עשה כלאבין רוחות· עשה משפט לעשוקים· עשה שמים וארץ וי"ו בשאר קריא' וסימ' נמסר

קמו הַלְלוּ־יָהּ הַלְלִי
נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה׃ אֲהַלְלָה יְהוָה בְּחַיָּי
אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי׃ אַל־תִּבְטְחוּ
בִנְדִיבִים בְּבֶן־אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה
ל' חס' ׃ תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם
ל' ל' הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו׃ אַשְׁרֵי שֶׁאֵל
ל' לא יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל־יְהוָה אֱלֹהָיו׃
ו' בכיפ' עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־
ו' בכיפ' אֲשֶׁר־בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם׃ עֹשֶׂה
מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים
יְהוָה מַתִּיר אֲסוּרִים׃ יְהוָה פֹּקֵחַ
ל' ותר ותיקף עִוְרִים יְהוָה זֹקֵף כְּפוּפִים יְהוָה אֹהֵב
צַדִּיקִים׃ יְהוָה שֹׁמֵר אֶת־גֵּרִים
ל' יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים
יְעַוֵּת׃ יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ
צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּ־יָהּ׃ קמז
הַלְלוּ יָהּ כִּי־טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי־
ל' ב' יתר כתי' יוד נָעִים נָאוָה תְהִלָּה׃ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַםִ
יְהוָה נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס׃ הָרֹפֵא
ל' לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם׃
ב' על ידי מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת
ל' חל' וו' חל' בליש' יִקְרָא׃ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב־כֹּחַ
לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר׃ מְעוֹדֵד עֲנָוִים
ג' יתר חס' יְהוָה מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים עֲדֵי־אָרֶץ׃
ל' על יבאלי עֱנוּ לַיהוָה בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ
ב' בְכִנּוֹר׃ הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים
הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים
ו' חל' ל' חָצִיר׃ נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב
אֲשֶׁר יִקְרָאוּ׃ לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ
ל' כ' חל' לֹא־בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה׃ רוֹצֶה יְהוָה
אֶת־יְרֵאָיו אֶת־הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ׃
ל' ב' נביא שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַםִ אֶת־יְהוָה הַלְלִי
אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן׃ כִּי־חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ
זב' ד' ב' לאכני חז בֵּרַךְ בָּנַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ׃ הַשָּׂם־גְּבוּלֵךְ
שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ׃ הַשֹּׁלֵחַ
אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד־מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ׃

הַלְלוּיָהּ שַׁבַּחִי נַפְשִׁי יַת שְׁמָא דַיְיָ׃
אֲשַׁבַּח יְיָ בְּחַיַּי אֲזַמֵּר לֵאלָהִי
בִּרְאִיתִי׃ לָא תִתְרַחֲצוּן בְּרַבְרְבַיָּא
בְּבַר נַשׁ דְּלֵית לֵיהּ פּוּרְקָנָא׃
תִּיפּוֹק רוּחֵיהּ יְתוּב לְעַפְרֵיהּ
בְּיוֹמָא הַהוּא הוֹבְדוּ זְמִינוֹי׃
טוּבֵיהּ דֶּאֱלָהָא יַעֲקֹב בְּסַעֲדֵיהּ
סַבְרֵיהּ עַל יְיָ אֱלָהֵיהּ׃ דַּעֲבַד
שְׁמַיָּא וְאַרְעָא יַת יַמָּא וְיַת כָּל דִּי
בְהוֹן דִּי נְטִיר קְשׁוֹט לְעָלַם׃
דִּי עֲבַד דִּינָא לִטְלוּמִין יָהֵב מְזוֹן
לְכַפִּינִין יְיָ דְּשָׁרֵי אֲסִירַיָּא׃ יְיָ פָּקַח
אַכְסָנִין דִּמְתִילִין לְסַמְיָין יְיָ זָקִיף
כְּפִיפִין יְיָ רָחֵים צַדִּיקַיָּא׃ יְיָ נְטִיר
יַת גִּיּוֹרַיָּא יָתֵם וְאַרְמְלָא יְסוֹבַר
וְאוֹרְחָא דְרַשִּׁיעֵי יְטַלְטֵל׃ יִמְלוֹךְ
יְיָ לְעָלַם אֱלָהַיִךְ צִיּוֹן לְדַר וְדַר ה
הַלְלוּיָהּ׃ הַלְלוּיָהּ
אֲרוּם טַב לְזַמָּרָא קֳדָם אֱלָהָנָא
אֲרוּם בְּסִים יָאֵי תוּשְׁבַּחְתָּא׃
בָּנֵי יְרוּשְׁלֵם יְיָ גַּלְוָות יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּשׁ
׃ דְּמַסֵּי לִתְבִירָא לִבָּא וּמַסִּיק
אֲרוּכִין לְצַעֲרֵיהוֹן׃ מָנֵי סְכוּם
לְכוֹכְבַיָּא לְכוּלְּהוֹן בִּשְׁמָא קָרֵי׃
רַב מָרָנָא וְסַגִּי חֵילָא לְסוּכְלְתָנוּתֵיהּ
לֵית סְכוּם׃ מְסוֹבַר עִנְוְתָנַיָּא יְיָ
מַכִּיךְ רַשִּׁיעַיָּא עֲדֵי אַרְעָא׃ שַׁבָּחוּ
קֳדָם יְיָ בְּתוֹדְתָא זַמָּרוּ קֳדָם א
אֱלָהָנָא בְּכִנּוֹרָא׃ דְּחָפֵי שְׁמַיָּא
בַּעֲנָנֵי דִּמְתַקֵּן לְאַרְעָא מִטְרָא
דִּימְרַבֵּי טוּרַיָּא עִסְבֵּי׃ וְיָהֵיב
לִבְעִירָא מְזוֹנֵהּ לִבְנֵי עוֹרְבָא דִּיקָרָן
׃ לָא בִגְבוּרְתָּא דִּירְכִיבִין עַל סוּסֵי
יִצְבֵי לָא בְשׁוֹקֵי גוּבְרִין רַהֲטוֹנִין
יִצְבֵי׃ רָעֵי יְיָ יַת דַּחֲלוֹי יַת
דִּמְסַבְּרִין לְטוּבֵיהּ׃ שַׁבַּחִי יְרוּשְׁלֵם
יַת יְיָ שַׁבַּחִי אֱלָהַיִךְ צִיּוֹן׃ אֲרוּם
תַּקֵּף נַגְרֵי תַּרְעַיִךְ בָּרִיךְ בְּנַיְיכִי
בִּמְצִיעַיִךְ׃ דְּשַׁוִּי תְּחוּמִיךְ שְׁלָם
שְׁמַן חִטִּים יְסַבְּעִינָךְ׃ דִּמְשַׁדַּר
מֵימְרֵיהּ לְאַרְעָא עַד סַרְהֲוָבָא
יְרַהוֹט מִלּוּלֵיהּ׃

רשי

אזמרה לאלהי בעודי· בעוד אני חי: עשתונותיו· מחשבותיו: אשרי· מי שאל יעקב בעזרו שהבטיחו הקב"ה הנה אנכי עמך ושמרתיך והשיבותיך ולמה אשריו לפי שהוא עשה שמים וארץ ואת הים וכיון שהכל שלו יש בידו לשומרו בים וביבשה אבל מלך בשר ודם אם שומרו ביבשה אינו יכול לשומרו בים: השומר אמת לעולם· לסוף דורות רבים הוא מקיים ושומר אמיתת ה הבטחתו: יעודד· לשון כח: ימלוך יי' לעולם· יקיים את מלכותו בגאולת בניו: כי טוב זמרה· כי טוב לזמר לו: לחמה · מאכלה: לבני עורב· פירשו רבותינו שהוא אכזרי על בניו ו והקב"ה מרחם עליה' ומזמן להם יתושין מתוך צואתם ונכנסין לתוך פיהם: לא בגבורת הסוס יחפץ· הקב"ה: ולא בשוקי האיש ירצה· ולא בקלות מרוצת שוקי האיש ירצה: חלב חטים· טוב חטים שמנים: כפור

מסרה

במלכים ב' סימ' ג' גבי פרשתא ד דארבעה אנשים היו מצורעים· וכל העושה דכוו' פתחין כמ"א וסי' ויברד בן לשלח כלאביו· וח' קמצין וסימ' נמסר בסדר בשלח· וכל אמ"ת דתק"ע דכוו' קמצין: קמ"ז נאוה ד' קמצין וסימ' נאוה בירושלם איומה כנדגלות· לישרים נאוה תהלה· כי נעים נאוה תהלה· לא נאוה לנבל שפת יתר· וא' שחורה אני ונאוה · וא' לביתך נאוה קדש: ענו ב' וסימ' ענו ליי' בתודה זמרו· עלי באר ענו לה: המכסה ב' וסימ' המכסה אני מאברהם· המכסה שמים בעבים· וכל הבליו' דכוו' : נותן ו' מל' וסימ' לעיל בסיפרא סימן קמו': רוצה ב' מל' וסימ' רוצ' יי' את יריאיו· כי רוצה יי' בעמו: השם ד' וסימ' השם בקרבו את רוח · השם עבים רכובו· השם נפשינו בחיים· השם גבולך שלום:

הגדול הם המשרתים ובארץ העוף והחיה והאדם ובים בריאות גדולות. השומר אמת לעולם הם כללי כל מין שהם בארץ ובים רק בשמים כל אשר בהם בפרטיהם הם שמורים לעולם על כן לא תפחדו מאדם ש שיעשוק אתכם והוא מטריפכם לחם חקכם והוא יתיר אסוריכם: יי'· הנה הטעם אין ראוי להשען אדם על אדם ואם אדם יחזיק ממנו ישען עליו ב בתפלתו ל' השם וככה אם רעב או היה אסור וככה אם בא לו חולי מכים או שהיה כפוף קבוע ערם לא ישען על רופא וטע' יי' אוהב צדיקים שהוא ישמרם ולא יהיו עשוקים ולא רעבים או אסורים או עורים או כפופים: יי' שומר את גרים· שאין להם עוזר כי הם מגוי אחר ומלת יעודד פירשתיה וטעם ישות שיסבב סבות ויתכן עלילות לעוות דרכם שלא ימלא שאלתם ו ולא יהיה חפצם: ימלוך· אם השם הוא ככה הוא ראוי להיותו מלך ולא לבדו תאות המלוכה וחתם המשורר כאשר החל : הללויה· דברי המשורר בדרך נבואה ישבח השם בראותו בחזיון כי השם יבנה ירושלם ויקבץ נדחי ישראל· ומלת זמרה שם הפועל כמו ליסר' אתכם והה"א נוסף כי יסרת בעבור אחר כי טוב זמרה אלהינו כי נעים וכי נאוה מגז' תאוה כאשר פירשתי שהמלה לבנין נפעל כמו וכל נעשה ב במרחשת: בונה· יכנס· כמו לך כנוס את כל היהודים· הרופא לשבורי לב·

הספר ל' דתסור הספר אחר

הם אבליצין ומחבש כמו לא זרו ולא חובשו ור' יצחק הספרדי אמר כי לעצבותם כמו לשון יסמעו וכמוהו ידיך עצבוני ולפי דעתי שהוא כמו נגעם שהנגוע בעצב גדול
בעצורם: מונה· בעבור שהזכיר נדחי ישראל שהם מפוזרים בכל הארץ הזכיר כנגד זה מונה מספר לכוכבים שהכוכבים הם מפוזרים בגלגל העליון והוא ידעם כולם
והנה יהיה הפרש בין מנין ומספר כי מספר הוא הפרט ומונה מספר הכל קרוב מגזרת מנין· לכולם שמות יקרא והטעם כמו איש לא נעדר וזה אמת ונכון: גדול·
אמר מונה מספר לכוכבים כנגד ולתבונתו אין מספר: מעודד ענוים· הם השפלים והם נדחי ישראל. משפיל רשעים הם מלכי הגוים שהיו תחת ידי ישראל: ענו· דברי
המשורר לישר' כמו ועניית ואמרת ויש אומרי' כמו קול ענות וענתה שמה כימי נעוריה בעבור ששם כתו' בכינור: המכסה· הטעם שהוא מראה גבורות בכל זמן כדרך שמה
גדולות ואחריו כתו' הנותן מטר וטעם המכסה כי עבם השמים לטוהר· המצמיח הרים שהם יבשים וחזקים: נותן· הזכיר הבהמה שאין לה לב לתקן מזון לנפשה
והזכיר מהעוף לבני עורב כי חכמי הגוים אומרים כי אבותם יעזבום בהולדם: לא· הטעם אין חפץ השם בגבורה רק בירא"ו כמו התתן לסוס גבורה וטעם בשוקי הוא
הרוכב: רוצה· הטעם כי השם נותן לחם לכל בשר ולא בעבור גבורתם ובני עורב לעדים כאמנים: שבחי· זה לעתיד כי העיר חזקה שיפחד האויב לבא עליה ומה הוא
החוזק שברך בניך שהם רבים בקרבך: השם· הטעם אם תשכנו לבטח עם שובע גדול: השולח· כאשר הזכיר חלב חטים הזכיר שבחו והיא שאמירתו היא גזרתו· ירוץ
דברו· הטעם כפול או על דרך ועל העבים אצוה מהמטיר כן יצוה להמטיר: הנותן

הנותן · בעתו כי בחיותו רב בימי החורף אז יהיה חלב חטים בימי הקיץ · משליך קרחו · כמו הקרח הנורא · ישלח · וימסם · השלג והכפור והקרח · ישב רוחו מהבנין הכבד הנוסף מגזרת רוח יי' נשבה בו מהבנין הקל · מגיד דבריו · הטעם הגיד דבריו הם המצות ליעקב וכן פי' חקיו ומשפטיו כי הם סבת רדת הגשם בעתו ככתו' בפרשת והיה אם שמע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו · לא · הטעם שלא נתן תורתו רק לעמו לבדו שהבדילו להיות לו לעם סגולה וחתם המשורר כאשר החל · הללויה ·
זה המזמור נכבד מאד ויש בו סודות עמוקים ועתה החל לדבר על השנים שלמות האחד העולם העליון והוא העולם הרחב והגדול ואחר כן הזכיר עולם השפל שהוא כמו הנקודה במחשבת ה החושב כעגולה גדולה והחל לאמר הללויה אתם מן השמים · הללוהו במרומים והטעם אתם הדרים בשמים המרומי' והם שני השמים · הללוהו כל מלאכיו · הם שאינם גופות ואחר כן כל צבאיו והם ג גופות טהורות ולא מ מורכבו' והם הכוכבים הרבים שהם בגלגל המזלות ואחר כן הזכיר המשרתים והזכיר בתחלה שמש וירח כי הם המושלים ואחר כן הזכיר כל כוכבי אור בעבור שיש להם אור גדול בעבור היותם קרובי' אל הארץ ואחר כן הזכיר שמי השמים והוא כדור האש שהוא סמוך אל כדור הלבנה ואחר כן הזכיר כדור ה הסגריר והמים אשר מעל השמים עד כה גבול העולם העליון והנה החל בנכבד והשלים בנבזה והפך זה עשה בהזכירו ה העולם השפל ואמר על העולם העליון ו והדרים בו יהללו · כי הוא צוה ונבראו · גזר או חפץ · ויעמידם · פי' שלא ישתנו לעולם כי אינם מורכבים מ מארבע יסודות · חק נתן ולא יעבור החק אחד מהם או החק לא יפסק והטעם כי שבתי ישוב גלגלו פ פעמים בתשע ותשעי' שנה וכן לכל אחד חק עולם ואמר הנביא אם ימושו החוקים האלה · ועתה יחל להזכיר העולם השפל והחל להזכיר התנינים שהם בים כי הארץ והמים הם כדור אחד בראיות גמורות והנה תנינים שהם חיים ו ותהומות שאינם חיים והנה הזכיר אלה

דבריו דברו כתיב דבריו קרי והוא חד מן נ' מלין דחס' י' במצעות תיבו' וקריין וסימ' נמסר כבס' רבתא במערכת אות הי' כסדר · קמ"ת השמים ל' פתח באתנחתא והוא חד מן פתחין באתנחתא וסוף פסוק דספרא ·

הנתן שלג כצמר כפור כאפר יפזר : משליך קרחו כפתים לפני קרתו מי יעמד : ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים : מגיד דברו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל : לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הללו יה :

קמח

הללו יה הללו את יהוה מן השמים הללוהו במרומים : הללוהו כל מלאכיו הללוהו כל צבאו : הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור : הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים : יהללו את שם יהוה כי הוא צוה ונבראו : ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור : הללו את יהוה מן הארץ תנינים וכל תהמות : אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עשה דברו : ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים : החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף : מלכי ארץ וכל לאמים שרים וכל שפטי ארץ : בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים : יהללו את שם יהוה כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים : וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרבו הללו יה :

דיהב תלגא חיור היך עמר גליד היך קטם יבדר : מטלק קרחיה פליג היך ריסוקין דמן קדם קורי מן איפשר ליה למיקם : ישדר קידום מימריה ויסמינון ינשיב רוחיה זלחין מיא : דתאני דבריא דאוריתא ליעקב קיימוי ודינוי לישראל : לא עבד היכנא לכל עמא ודינין לא הודעינון הללויה : הללויה שבחו ית יי בריתא קדישא מן שמיא שבחו יתיה כל חילו אנגלי מרומא : שבחו יתיה כל מלאכיא די שמשין קדמוי שבחו יתיה כל ח חילוותיה : שבחו יתיה שמשא וסיהרא שבחו יתיה כל כוכבי נהורא : שבחו יתיה שמי שמיא ומיא דיתלין במימרא מעילוי שמיא : ישבחון ית שמא דיי ארום הוא פקיד ואתבריין : והקימינון לעלמי עלמין גזירתא יהב ולא יעבר : שבחון ית יי מן ארעא תניניא וכל תהומיא : אשא וברדא תלגא וקטרא ותעלולא עבדא פתגמיה : טוריא וכל גלמתא אילן דעבד פירין וכל ארזין : חיתא וכל בעירא ריחשא וציפר גדפא דפרח : מלכיא דארעא וכל אומיא רברבניא וכל דייני ארעא : עולימיא ולחוד בתולן סביא עם טליא : ישבחון ית שמא דיי ארום תקיף שמיה בלחודוי ת תושבחתיה על ארעא ושמיא : וזקף איקר לעמיה שבחא לכל חסידוי לבני ישראל עמא דקריבין ליה שבחו ית יי :

רשי

כפור · גליזא בלע"ז : משליך קרחו כפתים · המים מגלידים ונעשין פתיתין פתיתין ומדרש אגדה כפתים הכל לפי משא הבריות העני לפי חוסר מלבושיו מקל עליו : מי יעמוד · שלא יהא כונן בקרח : ישלח דברו וימסם · לאותם פתים : ישב רוחו · רוח מערבית להפשית הקרח ויזלו מים : כוכבי אור · כוכבי לילה : חק נתן בהם · זה ישמש ביום וזה ישמש בלילה : ולא יעבורו · אותו חק : תנינים · דגים גדולים : וברד · גרי"לא בלע"ז : שלג · ני"ף בלע"ז : וקיטור · ענן שולה שקורי' ברוחי"נא בלע"ז : ורוח סערה · העושה את דברו ושליחותו ואמרו רבותינו שהדברים הללו היו תחלתם גנוזין בשמים ובא דוד והורידן לארץ לפי שהם מיני פורעניות ואין כאה להם להיות גנוזין במעוניו של הקב"ה : רוממות

במרומים ג' ומ"ל כליש' וסימ' הוא כרומים ישכון · נתן השכל במרומים · הללוהו במרומים : תנינים ב' מ"ל דכל וסימ' שברת ראשי תנינים · תנינים וכל תהומות · וג' כתיב התנינם חס' יוד בתרא וסימ' ויברא אלהים את · וישליכו איש מטהו · חמת תנינם יינם : בתולות ד' משניין באתיהון וסימ' לא חלתי ולא ילדתי · לרקמות תובל למלך בתלות כתיב חס' וי"ו קדמא · וא' חס' דחס' נשים בציון ענו · וא' מ"ל דמ"ל ותירוש ינובב בתולות · וכל מגילת אסתר בתולות כתי' כל · ומלשון זה המסורת יש לי להוכיח אני הצעיר ובאכף כי די"ן בתולו' דמזמ"רא דיד"ן בתולת כתי' חס' ו' בתר"א דוק ותשכח וקה"נא בהא' דוכת' הכי לפי שבכל וספרים שהיו לפני בתולו' דיד"ן דמזמו' הי"ה מ"ל דכל ולדעת המסורה לא יתכן ובספר אחר הי"ה נמסר על הדי"ן דידן ד' מ"ל : וירם א' וסימ' בסדר חקה :

שהם תחת הארץ הנושבת ואחר כן הזכיר אש וברד שלג וקיטור וכולם מן הארץ הם בריאות חכמת התולדת והאש היא הממיתה בריחה והפך וברד והפך שלג קיטור והוא האיד העולה כרמות עשן שהוא אש ורוח סערה עושה דבר השם בכל מקום והנה הזכיר גם אלה שהם על הארץ ואחר כן הזכיר ההרים והמלה מגזרת אנכי הרה שבהם יהיו המתכות כמו ומהרריה תחצוב נחשת ברזל מעפר יוקח וגבעות בלא מתכות ואחר כן הזכיר הצמחים והחל עץ פרי וכל ארזים שאינם נותני' פרי ואחר כן הזכיר החיה שאינה בייסוב וכל בהמה שהיא בייסוב כמו ולבהמתך ולחיה אשר בארצך ואחר כן הזכיר רמש האדמה ולמעלה ממנו העוף וזה הוא וצפור כנף ואחר כן הזכיר כל אדם והחל בנכבדי' שהם מלכי ארץ וכל לאומים שתחת ידם ואחר כן הזכיר שרים הם המשתררים לעשות בחזקה בלא משפט וכנגדם וכל שופטי ארץ והאדם הם זכרים ונקבות על כן בחורים וגם בתולות גם הזכרים ישתנו כנגד הזמנים שפעם יגדל כחם ופעם יחסר על כן זקנים עם נערים ואמר אחר כן יהללו את שם יי' כי נשגב שמו לבדו שלא יכלה כאשר יכלו כל אלה ויאבדו הפרטים וטעם כי נשגב שמו לבדו שהוא שומר הכללים והנה הזכיר כי כל הנבראים בעולם השפל יאבדו רק ישראל לבדו על כן אמר וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו שיתהללו בדבר זה חסידי ישראל שהם חסידי השם לא כל ישראל ואמר חסידיו והזכיר לבני ישראל ומלת עם איננה סמוכה אל קרובו רק פירושו שהוא קרובו שהוא קרוב אל השם וכמוהו לאיש חסידך : הללויה

הללויה • בעבור זאת התפארת שנתן לכם השם לברכם שירו לו שיר חדש ׃ ישמח ישראל בעושיו • למען רבים כדרך כי בועליך עושיך כמלת אלהים וכבר פירשתיה בפרשת בראשית ׃ יהללו • שאין לו רצון בכל הארץ רק בעמו לבדו ׃ יעלזו • בכבוד • הזה שיעמדו לנצח והטעם על כמותם או לעתיד לבוא וטעם ירננו על משכבותם בהתבודדם בלילה ׃ רוממות • אמר ר׳ משה כי ישבחו השם בבואם למלחמה ור׳ ישועה אמר רוממות אל בגרונם כמו חרב פיפיות בידם ׃ לעשות • הטעם להשיבם לעבוד השם שכם אחד וזה בימי המשיח ׃ לאסור • אחר שהזכיר לעשות נקמה בגוים הזכיר גם מלכיהם על דרך ומלכיהם נהוגים ׃ לעשות • יעשו בהם משפט שהיה כתוב לדור אחר להיות הדר לכל חסידיו ׃

הללויה • אמר ר׳ משה בקדשו השמים וככה ברקיע עזו כמו ועוז בשחקים ור׳ יהודה הלוי אמ׳ הללו אל שהוא בקדשו והטע׳ הדביר וההיכל וברקיע עזו הוא הארון וזה המשורר עם הלוים ידבר שהם משוררים בנבלים ובכל מיני כ כינורים ׃ הללוהו • טעם בגבורתיו שתהללוהו שתספרום • הללוהו כרוב גדלו • הטעם הללוהו הרבה כאשר גדולתו רבה ׃ הללוהו בנבל • יש לו עשרה נקבי׳ • הללוהו במינים כלים רבים וניגון אחד ׃ הללוהו בצלצלי שמע • שהם המצלתים הנזכרים בדברי הימים • וזה הכלל אין דרך לדעת אלא כלי הנגונים כי כלים לנגונים הרבה ישבחו בארץ ישמעאל ואנשי ארום לא ראום גם יש בארום כלים לא שמעום חכמי ישמעאל ׃ כל • אמר ר׳ יהודה בעבור היות המנגן אומר נעימות על הכינור וישתנו ה הנעימות כפי אריכות הרוח וקוצר הקול או גבהותו או שפלותו או מהירותו על כן חתם כל הנשמה תהלל יה ורבי שלמה הספרדי אמר כי זה רמז ל לנשמה העליונ׳ שהיא בשמים ׃

קמ״ט משכבותם ד׳ וסימ׳ הוי חושבי און ופעל׳ • יבא שלום ינוחו על משכבותם • יעלזו חסידים בכבוד ׃ בגרונם ג׳ ובס׳ וס׳ קבר פתוח גרונם • ולא יהגו בגרונם • רוממות אל בגרונם ׃ ק״נ ברב ז׳ וחס׳ וס׳ נמס׳ לעיל

רשי

רוממות אל בגרונם • והם לחרב פיפיות בידם ׃ בזיקים • סרסראות ׃ משפט כתוב • וכתיב את נקמתי בארום וגו׳ ואם תאמר עדיין לא נולד יחזקאל כשאמ׳ דוד זאת כשנבא דוד על קץ הגאולה וכשיבא הקץ כבר כתוב הוא המשפט זה ימים רבים ׃ במינים ועוגב • מיני כלי שיר הם ׃ צלצלי שמע • מצלתים המשמיעים קול • שמע שם דבר הוא כמו שמע ומפני ה האתנחתא הוא נקוד קמץ גדול ולכך טעמו למעלה תחת השי״ן ׃

סליק ספר תהלים

שבחו קדם יי שבחא חדתא תושבחתי בקהלא דחסידי ׃ יחדון דבית ישראל בעובדיהון בני ציון ידוצון במלכיהון ׃ ישבחון שמיה בחינגין בתופין וכינרין זמרון ליה ׃ ארום רעותא דיי בעמיה ישבחו עינוותניא בפורקנא ׃ יבועון חסידי ביקרא ירננון על דמכיהון ׃ תושבחן דאלהא בעונקיהון והיך סייפא דיוסטרא באידיהון ׃ למעבד נקמתא בעממיא מכסנותא באומיא ׃ ולמיסר מלכיהון בשירין ויקיריהון בכבלי דפרזלא ׃ למעבד בהון דין דכתיב באוריתא שיבהורא הוא לכל חסידוי ה הללויה ׃ הללויה שבחו אלהא בבית מקדשיה שבחו יתיה ברקיע דעושניה ׃ שבחו יתיה בגבורתיה שבחו יתיה היך סוגעי רבותיה ׃ שבחו יתיה בתקיעותא דשופרא שבחו יתיה בניבלין וכינרין ׃ שבחו יתיה בתופין ובחינגין שבחו יתיה בחלילין ואבובין ׃ שבחו יתיה בצילצלין דשמעין בלת בלחודיהון שבחו יתיה בציל צלין דמשמעין ביבבא ׃ כל נשמתא תשבח יה הללויה ׃

קמט הַלְלוּ יָהּ שִׁירוּ
לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל
חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי-
ג׳ צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ
בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ-לוֹ: כִּי-
ב׳ מל רוֹצֶה יְהוָה בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים
בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד
ל׳ • ל׳ מל יְרַנְּנוּ עַל-מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל
ג׳ • ל׳ בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת
נְקָמָה בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים:
ל׳ לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם
בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט
כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל-חֲסִידָיו הַלְלוּ-
יָהּ: קנ • הַלְלוּ יָהּ
ל׳ • ל׳ הַלְלוּ-אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ
ג׳ בליש עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ
ז׳ • ל׳ • ל׳ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר
ל׳ הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף
ב׳ חד מל וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעוּגָב:
ל׳ • ל׳ הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי-שָׁמַע הַלְלוּהוּ
ל׳ • ל׳ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה
תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּ-יָהּ:

מספר הפסו׳ של תהלות אלפים וחמש מאות ושבעה ועשרים א״א בו״ך סימן וחציו ויפתוהו בפיהם וסדריו י״ט ובזמרים ק״ן

בספר׳ סימ׳ ק״ו ׃ ועגב ב׳ חד חס׳ וחד מל׳ וסימ׳ אבי כל תפש כנור ועוגב • הללוהו במנים ועגב • קדמאה מל׳ ׃ בצלצלי ב׳ ובפסו׳ והוא מן א״ב מן ב״ב ובפסו׳ וסימ׳ גבסר בבכר׳ רבת׳ במערב׳ אות הכ״ת בס״ד ׃

ראה ספר תהלות תם ונשלם • ולא תמו תהלות אל לעולם •
ואבריהם בנו מאיר כללם ׃ ומי הוא זה אשר החל וכלם ׃

שטה כל חד וחד ל׳ דכו׳ וכל מלה אחרי מן לישנ׳ דכו׳ וסי׳ אמנם ויאמר י״י אל אברהם למה זה· וכל האמנם דכו׳· במצור כה אמר סנחריב דה״ה· וכל במצור ובמצוק דכו׳·
וכל ובחיל כבד דכו׳· זכר קטן כי דורש דמם אותם· וכל לשון זכר דכו׳· חבלי ויפלו חבלי מנשה עשרה· וכל בחבלי דכו׳· יגה גם אור רשעים ידעך· וכל

יהוה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז

מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ

חד מן י״ב מלין דכתי׳ א׳ בסוף תיבותא ולא קרי׳ וסימ׳ רפוא למטה בנימן פלטי בן רפוא· ההלכוא אחריה· נקיא מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס· נגוא ומני

משלי

באין תהמות חוללתי באין מעינות נכבדי מים

בטרם הרים הטבעו לפני גבעות

אבן עזרא

משלי סלמה וגו׳· זה חלק האזהרה הודיע בו מעלת החכמה הקדומה כי בה נברא יש מבלי מה והזהיר להדבק בה ולסור מן האשה הזונה והוכיח להמית הפתאות ותאות הנוכר מן האדמה ולהחיות הנשמה התמימה: בן דוד· לספר מעלתו שהיה בן חכם ומשכיל: מלך· כי בעבור חכמתם מלכו שניהם על ישראל או שהיה מלך עם חכם ונבון ומלך שם התאר כמו עבר ארך אבר: לדעת· התיו נוסף וכן לקחת וכן הלמ״ד וטעם במשלים ידע האדם· חכמה והיא שרש הכל שהיא יראת ה׳ של ראשית חכמה יראת יי׳· ומוסר לשמור מצותיו וי״א המנהג בן עם הארץ· בינה להבדיל בין דבר לדבר שלא ישים חשך לאור ואור לחשך: לקחת· השמיעה והלמוד מפי המיסר הם הלקיחה· השכל שם הפועל והוא חסר וי״ו· צדק כולל עבודת האלהים וכל מעשה הטוב· משפט שישפוט בין איש ובין רעהו· ומישרי׳ שידבר היושר במשפט וי״א השכל לדעת לעשות צדק:

משלי מ״ם משלי מן אב רבתי וסימ׳ נמסר בריש סדר בראשית ובמסר׳ רבת׳ בריש בערכת אות האלף בס״ד ע״ש: משלי ד׳ בקריאה וסימ׳ משלי שלמה בן דוד· וזכרונכם משלי אפר· משלי שלמה בן חכם· גם אלה משלי שלמה· ואינון מן

נ׳ שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ לָדַעַת

ה׳ חָכְמָה וּמוּסָר לְהָבִין אִמְרֵי בִינָה׃

י״ב וכל דכתי׳ לא״רכו׳ רכו׳ ג׳ ב׳ מ׳ל ותד חס׳ לָקַחַת מוּסַר הַשְׂכֵּל צֶדֶק וּמִשְׁפָּט וּמֵשָׁרִים׃

מתלוי

נ׳ דִשְׁלֹמֹה בַר דָוִד מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ לְמִדַּע

ה׳ חָכְמְתָא וּמַרְדּוּתָא ל לְאִתְבַּיָּן אִמְרֵי בִיּוּנְתָא׃ לְמְקַבָּלָא מַרְדּוּתָא דְשׂוּכְלָא וּצְדַקְתָּא וְדִינָא וְתְרִיצוּתָא׃

ג׳ זוגין בן ד״ד משמשין מש בריש תיבותא וסימ׳ משלי ד׳ דלעיל· משקה ד׳ קמצין וסימ׳ נמסר בסדר וישב ובחבקוק סימ׳ ב׳· משנה ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר ביהושע סימ׳ ח׳:

רלבג

משלי הנה המשל הוא דבר כאמ׳ על צד הדמיון פעם לתת ציור בדבר הנרצה לדבר בו ופעם להעיר על ענין הדבר אשר יכוין בו מצד שהוא מרוחק או נרצה או מה שידמה לזה וזה כי הדבר המרוחק ימשיל אותו בדבר לו בו קצת דמיון יתבאר בו שהוא וכן הענין בדבר הנרצה וכשאר מה שידמ׳ לזה: לדעת חכמה· היא הידיעה אשר בדברים יבואו לה מדברים ע עצמיים ומתיחסי׳ לה· מוסר הנה יאמר על המוסר אשר במדות ועל המוס׳ אשר בדעות והמוסר אשר במדו׳ הוא לעזוב המדות ה המגונות ולהתנהג ב במדות המשובחות והמוסר אשר בדעות הוא לדרוך בהשגות כפי סדורם ולפי הדרכים אשר יובילום אליהם ושלא לעיין במה שאין דרך להגיע אל השגתו ושלא לקצר מלעיין במה שאפשר לאדם להשיגו· בינה היא הידיע׳ אשר בדברים יבואו לה מדברים בלתי עצמיים כאמרנו שהשמש יחמם והירח יקרר ואם אין להם בעצמם דבר מאלו האיכיות וזה גם כן יקרא תבונה:

ביאור המלות מוסר השכל· הוא המוסר אשר בעיון· צדק ומשפט ומישרים אלו הג׳ נופלים על דבר אחד או קרוב מאחד והם בכללם נופלים על היושר והראוי בדברים וזה אם בדעות אם במדות: ביאור הדברים משלי· אלו הם המשלים אשר דבר שלמה בן דוד מלך ישראל והנה התועלת בהם הוא לדעת החכמה המופתית אשר יבואו בה כמו ראיה או במופת סבה ומציאות: לדעת· ולדעת המוסר במדות אשר בדברים המדיניים וזה יהיה בעזיבת המדות המגונות ובדריכה במדות המשובחות והנה הקדים החכמה למוסר ואע״פ שהמוסר ראוי להיות קודם בזמן לפי שהחכמה היא כמו סבה תכליתית למוסר· ולהבין אמרי בינה הם ההקדמות המפורסמות אשר יבואו מהם אל הידיעה בחכמת האלהות ובמה שיכהג מנהגה שלא תהיינה ההקדמות המגיעות אל העצמיות ובהם גם כן תועלת: לקחת· המוסר בעיון ר״ל סידורו בהגעתו בדרכים הראוים ולא יעיין במה שאין דרך אל העיון בו ובהם ג״כ תועלת להתנהג בדרכים הישרים במדותיו ובדעותיו ר״ל בצדק ובמשפט ובמשרי׳ ובהם ג״כ תועלת: כי

באור המלות ערמה הוא פלפול בדברים המדיניים • דעת הם מושכלות ראשונות או מה שקרוב אליהם להגלות האמת בו • ומזמה היא המחשב׳ שהיא התחלה לדעת ומיסרת אליו וזה שכאשר ירבה האדם לעמוד על האמת בדבר יקח המחשבות הנופלות בו ויקח הצודק מהם ויניח הבלתי צודק כמו שנזכר בספר הניצוח ובספר מה שאחר הטבעי: לקח • קנין: תחבולות• דברים לקוחים בדיקו׳ מחשבה: וחידותם הנה החידה היא מאמ׳ סתום כאמר על דבר בד המשל ויסבול כ כוונות מתחלפות:

ביאור הדברים לתת לפתאים עומק מחשבה ויקנת פלפול ... בו מהפתיות ולתת לנער הפכים הדברים אשר הם ה התחלות העיון והם המחשבה והמושכלות הראשונות או מה שיקרב אליהם ואולם זכר תחלה הדעת כי הוא יותר נכבד מהמחשב׳ ולא תחשוב שלא יהיה בהם תועלת כי אם לאו שזכר שאין להם שום שלימו׳ אבל ימצא ג״כ תועלת גם לחכמים ולנבונו׳ וזה שכבר ישמעוהם אלו המשלים ויוסיף קנין בחכמה וישמע אותם הנבון ויקנה תחבולות להמציא ההקדמות ה המפורסמות אשר י יובילו אל ההשגה ב בדרוש דרוש מאלו ה החקירות הפילוסופיו׳ הנה אלו המשלי׳ ישירו החכמי׳: להבין משל ומליצה • אשר יאמרו החכמים והנביאי׳ כי בהם ילמד האדם דרכי החקויים אשר ירגילו להמשיל ולחקות בהם ובהם יתיישר להבי׳ דברי החכמי׳ ואם הם רבי העומק ויבין חידותיהם מצד הבינו דרכי החקויים אשר ירגילו להמשיל בהם: יראת יי׳• הוא המוסר במדות והיא התחלה והיסודה של קנין הדעת כי לא יתכן שירדוף האד׳ לקנין המושכלות עם היותו נלכד ברשת המדות הפחותות והנה האוילים אשר הם המואסים המוסר ובוזים אותו הם בוזים חכמה ומוסר ולא ירגישו בה כי במואסם המוסר ירחיקו מהם החכמ׳ והוא מבואר כי האויל לא יקח מוסר מוסר לא לקחו: שמע בני• הנה המוסר הראשון שיקח הוא מוסר האב והאם כי הם ייסרו אותו ויהגינוהו בקטנותו ואח״כ יתיישר ללקיחת המוסר מדברי התורה ולזה ענשה התור׳ העונש הנפלא לבן סורר ומורה מפני שלא ישמע בקול אביו ובקול אמו ולזה הזהיר זה החכם ואמר שמע בני מוסר אביך ואל תטוש ההנהגה שתנהיגך אמך בה כי אלו המוסרים שתקנה תחלה מהם הם כמו תכשיטים לך להסיר ממך לכלוך המדות הפחותות או קרא מוסר אב ותורת אם התורה והנה קרא הש״י אב כאמרו הלא הוא אביך קנך והאם הוא השכל הפועל אשר באמצעיתו הגיעה הנבואה והמשילו אל הנקבה ביחס אל הש״י כי הוא שיקבל הכח ממנו והש״י הוא הפועל השלימות לו כטע׳ אמרו בעטרה שעטר׳ לו אמו לזאת הסבה קראוהו ז״ל מטטרון שהוא אם בלשון רומי: כי לוית חן• ואמר אחר זה משבח אלו המוסרים הנה הם לראשך כמו חיבור והוא הקשוט היפה אשר כשיתחבר לראש האדם יפה חן בעיני רואיו והם לצואר כמו ענקים הם התכשיטי׳ אשר מדרכם שיושמו בצואר כמו באמר ענק מצוארוניך וממה שזכר הראש והגרגרת להעיר שזה המוסר הוא היסודה אל היופי בראש אשר בו הרבה מהכחות המשיגות המישירות אל ההשגות השכליות ואל היופי בגרגרות שהם כלי הדבור להוצי׳ מהם דברי חכמה בלמידה ולמוד ולפי שיצר לב האדם רע מנעוריו והוא מוכן מפני זה אל הדרכים הרעים אשר יפתוהו אליהם האנשים החטאים הזהיר זה החכם ואמר בני אם יפתוך חטאים להתחבר עמהם ולהתנהג בדרכיהם אל תאבה ולא תשמע אליהם: אם יאמרו לכה אתנו• ונארבה להרוג איש א׳ כדי שנקח קנינו נצפון ונסתיר לאיש אע״פ שהוא נקי מה שיפחות בו אע״פ שלא חטא לנו ולא לאחר הנה כמו שיבלע הקבר המת שנקבר בו נבלע אלו האנשים בעודם חיים ובבלע האנשי׳ ואם הם תמימים כאילו הם יורדים לקבר והנה הסכמנו להריגת אלו האנשים בעבור שנקח מללם כי כבר נמצא עמהם כל הון יקר ונמלא בתינו מהשלל שנקח מהם לחלק השלל: גורלך תפיל בתוכנו• ויהיה לך עמנו בו חלק כחלקנו לכלנו יהיה כיס אחד לא יהיה בו יתרון לאחד על האחר והנה זכר דבר הרגיח׳ כדי להרחיקו יותר מלכת אחר עצתם ועוד כי הוא התכלית אשר יביאוהו אליו דרכיהם הרעים וזה שאם יפנו אל רבוי האכילה והשתיה פעמים שלא ימצא להם ויבואו לגנוב ולפעמים ימצאם האדון וירצחוהו וכן אם יפנו אל העריות ולייתר הדברים הרעים אשר אפשר שיפנו אליהם: בני אל תלך בדרך אתם• בדרך אחד כדי שלא תלמד מעשיהם• מנע רגלך מנתיבתם באי זה דבר מהדברים שימשכוך אליהם: כי רגליהם לרע ירוצו• ואף על פי שיחשב מתחלת הענין שאין דרכם אל הרציחה הנה הם ימהרו לשפוך דם כי הם בדרכים רעים מביאין אל הרציחה כמו שנזכר וזה בלא פשע ובלא חטא: כי חנם מזורה הרשת• ללכוד בה כי העוף לא חטא למי שהוא צד אותה ועכ״ז והם

לתת• על משקל הרה ללת מן ילדה והנכון לתכת ללכת על משקל לשבת וטעמו יבינו לתת בהם לפתאים ערמה שיסירו הפתיות מהם כיון שלא יוכלו להשיג חכמה ובינה יבינו דרכם בעולם הזה ואיך יחיו שכ׳ חכמת ערום הבין דרכו• לנער ולתת לנער במשלים דעת ואלף פתאים תחת יו״ד פתי וכן רפאים• ואם הנזהר חכם יוסיף לקח ואם נבון תחבולות יקנה וכל זה: להבין • משל ומליצה וחידות משל שממנו יוצא דבר אחר חידה דבר מכוסה ואינו מובן עד שיפורש של הלא אלה כלם ע עליו משל ישאו ולקח יקרא כן בעבור מה שיקח אדם מן הדעת וכן מה יקחך לבך ותחבולות ענין עצה ותחשב והעד מחשבו׳ צדיקי׳ משפט וגו׳ וכן חובליך והטעם תחבולות יקנה בעבור שיבין משל ומליצה ודברי חכמים אחרי׳: יראת• יודיע כי ראשי׳ הדעת והמוסר הוא שיהיה ירא שמים רק על פי שחכמת היראה והמוסר אוילים יבוזו אין ראוי לבוז אותם על כן אחריו: שמע בני מוסר וגו׳• תורת אמך• כי האשה חכמה מורה הדרך היסרה לבנה כבת שבע שהי׳ יכרה למוש׳ ומלת אל לשון פיוס מן המענה ומהם אלקום עמו אל מות: כי לוית • חסר כף והוא מענין ילוה אישי ופירושו כ כחבור דבר חן כן הם המוסר והתורה כאים לראשך• לגרגרותיך סביבות הגרון מקראו גרגרות וכן על צוארי בימין וכן סביבות הראש מראשותיו: אם• לדם• לשפוך דם: חנם• מלשון חנן שהיה מלשון מתנה והמ״ם נוסף כמו ריקם: נבלעם• ותמימים• יהיו כבלעים כיורדי בור פ״א שלמי׳ כלם שאול פי׳ מטה פעם בלשון זכר ערום שאול ופעם בלשון נקבה שאול מתחת רגזה לך: כל הון• ממון מכסף וזהב• שלל בגדים: כי חנם• שלא יראה הרשת ולא יפחד ממנה עד שינוח בה יראה האוכל שבה ולא הרשת כך הם יראו מה שיקחו ויאמרו כל הון יקר נמצא לא יראו הרשת שהם הולכים עליה שנ׳ כי שלח רשת ברגליו: כן

ומוסר ה׳ וסימ׳ לדעת חכמה ומוסר• יראת יי׳ ראשית דעת • הנה אשרי אנוש יוכיחנו • אמת קנה ואל תמכור • מקור חיים שכל בעליו: לגרגרותיך ב׳ חס׳ דחס׳ וסימ׳ כי לוית חן הם לראשך• ענדם על גרגרותיך• וברוב הספרים ראיתי גרגרותיך דלוית חן מל׳ ב׳ יוד וחסר וי״ו ודענדם חס׳ דחס׳ אמנם לשון זאת המסרה אינו מוכיח כן וא׳ מל׳ יוד לחוד ויהי׳

לָתֵת לִפְתָאיִם עָרְמָה לְנַעַר דַּעַת		לְמִתַּן לְשַׁבְרֵי עֲרִימוּתָא וְלְטַלְיֵי יְדִיעֲתָא
וּמְזִמָּה: יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֶף לֶקַח וְנָבוֹן	ב׳ מלעיל ומל׳ תן לחכם	וְתַרְעִיתָא: יִשְׁמַע חַכִּימָא וְיוֹסִיף מַדְעָא
תַּחְבֻּלוֹת יִקְנֶה: לְהָבִין מָשָׁל		וְסוּכְלְתָנוּתָא מִדְּבָרְנוּתָא יִקְנֶה:
וּמְלִיצָה דִּבְרֵי חֲכָמִים וְחִידֹתָם:	ל׳ חידות לו	לְמִתְבַּיְינָא מַתְלָאָה וּפְלַאתָא וּמִלֵּי דְחַכִּימֵי
יִרְאַת יְהוָה רֵאשִׁית דָּעַת חָכְמָה	ל״ת	וְאוּחְדָתְהוֹן: רֵישׁ חָכְמְתָא דַּחַלְתָא דַיְיָ
וּמוּסָר אֱוִילִים בָּזוּ:	ה׳	וְחָכְמְתָא וּמַרְדוּתָא סִכְלֵי שַׁיְטִין:
שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל־תִּטֹּשׁ	י״ב	שְׁמַע בְּרִי מַרְדוּתָא דְאָבוּךְ וְלָא
תּוֹרַת אִמֶּךָ: כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ	ה״א בטע׳	תִּטְעֵי נִימוּסָא דְאִמָּךְ: מְטוּל דְּיָאוּתָא
וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ: בְּנִי אִם־יְפַתּוּךָ	ב׳ חס׳	וְחִסְדָא אִינוּן לְרֵישָׁךְ וְהַמְנִיכָא לְצַוְרָךְ:
חַטָּאִים אַל־תֹּבֵא: אִם־יֹאמְרוּ לְכָה	ל׳ ביוי	בְּרִי אִין נִישְׁדּוּ לָךְ חַטָּאֵי לָא תִּטְפִּיס:
אִתָּנוּ נֶאֶרְבָה לְדָם נִצְפְּנָה לְנָקִי		אִין יֵמְרוּן אִיתָא עִמָּנָא נִיכְמוֹן לִדְמָא נְטַשֵּׁי
חִנָּם: נִבְלָעֵם כִּשְׁאוֹל חַיִּים וּתְמִימִים	ג׳ ומל׳	לְזַכָּאֵי מַגָּן: נִבְלְעִינוּן כִּשְׁיוֹל לְחַיֵּי וּלְדְלָא
כְּיוֹרְדֵי בוֹר: כָּל־הוֹן יָקָר נִמְצָא		מוּם הֵיךְ נַחְתֵי גוּבָא: כָּל עוּתְרָא וְיַקְרָא
נְמַלֵּא בָתֵּינוּ שָׁלָל: גּוֹרָלְךָ תַּפִּיל	ל׳	נִשְׁכַּח וְנִמְלֵא בָּתָּנָא בִּיזְּתָא: בִּיסָךְ
בְּתוֹכֵנוּ כִּיס אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּנוּ: בְּנִי	ב׳ הלא אב	אַרְמָה בֵּינַתְנוּן כִּיסָא חַד יְהֵוֵי לְכֻלָּן: בְּרִי
אַל־תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ אִתָּם מְנַע רַגְלְךָ	לז׳ ל׳	לָא תֵיזִיל בְּאָרְחָא עִמְּהוֹן מְנַע רִיגְלָךְ מִן
מִנְּתִיבָתָם: כִּי רַגְלֵיהֶם לָרַע יָרוּצוּ	ב׳	שְׁבִילֵיהוֹן: מְטוּל דְּרִגְלֵיהוֹן לְבִישְׁתָא
וִימַהֲרוּ לִשְׁפָּךְ־דָּם: כִּי־חִנָּם מְזֹרָה	ב׳ רס נתי׳ ל׳	רָהֲטָן וּמִסְתַּרְהֲבִין לְמִשְׁפַּד דְּמָא: מְטוּל
הָרָשֶׁת בְּעֵינֵי כָּל־בַּעַל כָּנָף:	ל׳	דְּמַגָּן פְּרִיסָא מְצוּדְתָא עַל פַּרְחָתָא דְגַפָּא:

חיים לנפשך• וחד מל׳ וי״ו לחוד וסי׳ ב׳ חסד ואמת אל יעזבך: בשאול ג׳ ומל׳ וסימני׳ הרחיב כשאול נפשו• קשה כשאול קנאה• נבלעם כשאול חיים ותמימים: ותמימים סי׳ כל תמימי׳ דבעירא חס׳ יוד בעקבא בבמ״א ואיל מן הצאן תמימ׳ יעשו דיחזקאל• וכל דגברי מל׳ בר מ״א חס׳ יודע יי׳ ימי תמימם: לכלנו ב׳ וסימ׳ הלא אב• כיס אחד: לרע ז׳ ד׳ פתחין וג׳ קמצין וסימ׳ נמסר בסוף סדר בחקתי:

והם לדמם יארבו. הנה שומרי הרשת אורבים לדמם וצופנים לקחת נפשותם: כן ארחות׳ כל מי שלוקח ממון אחר שלא כדין הנה הוא יקח את נפש בעליו ר״ל שכבר יהרגהו כדי שלא תגלה חרפתו אם ימצאהו או אם יתעצם כנגדו למנוע ממנו מה שירצה׳ ללקחו׳ והנה אחשוב שהמשיל זה הענין לפרישת הרשת על צד ההפלגה והגוזמא וזה כי פרישת הרשת יהיה עקר הכוונה בה ללכוד העוף ובשנית יתיסר בה להאכל העוף מזון מהמזונות ובזה יאמר שהבא לגנוב יכוין בגניבה להמית בעליה על הכוונה הראשונה ובשלישית יתיסר בה לתועלת הממון וזה כלו אמר להעיר כל אלו הדברים הרעים יתיסרו מאד לרציחה כאילו היתה הרציחה היא המכוונת בהם ראשונה כי אלו הרעים ישכימו עם מחשבתם בתחלה שאם ימצא להם מונע מעשות מה שכוונו יהרגוהו הנה זה ביאור דברי זה החלק שהגבלנו ביאורינו פה ואולם התועלות המגיעות ממנו הנה הם: התועלת הראשון הוא להודיע מי הוא המחבר הספר ותועלתו ומדרגת הלימוד הנעשה בו ואולם התועלת בידיעת מי הוא המחבר הוא היסרה על אמתת הכוונה בדברי׳ כשהיו דעות האיש ההוא מפורסמות לנו ממקומות אחרים או מקום אחר ואולם התועלת בידיעת תועלת הספר הוא גם כן להעמיד על כונת הדברים כי צריך שיפורשו במקום מקום בדרך יגיע מהם תועלת במין אחר ממיני הפעולות הנזכרות בזה המקום ואולם התועלת בידיעת מדרגת הלימוד הנעשה בו והוא שהוא ידבר על צד המשל והדמיון הוא מבואר כי כן היסרה שלא לעמוד על הכוונה במקום מקו׳: הב׳ הוא להודיע כי שלמות המדות הוא הכנה לשלמות המושכל כי לא יתכן שישלים האדם נפשו במושכלו׳ בעוד שלא תקדים המדות הפחותות בו והוא אמרו יראת יי׳ ראשית דעת: הג׳ הוא בווי על קבול המוסר מההורים לפי שהוא המוסר הראשון שיקנה האדם והוא דרך אל לקיחת האדם המוסר על השלמות והוא אמרו שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך: הד׳ הוא האזהרה מחברת הרעים כי היא מביאה בקלות לחטאים גדולים עם שהאדם מוכן מאד מתחלת ענינו לחטא והוא אמרו בני אם יפתוך חטאים אל תאבה אל תלך בדרך אתם וגו׳: ביאור המלות חכמות בחוץ תרונה. יגביהו קולם: בראש הומיות. מדברות בקול רם: עד מתי פתיים. הם אשר דעתם קלה והם מתפתים בקלות אל אי זה דבר שעלה במחשבתם מזולת חקירה אם הוא ראוי אם לא. לצים הם האנשים המדברים דברי לעג ושחוק. וכסילים הם בעלי הסכלות שהוא קנין ר״ל שתהיה להם דעת כוזבת בדברים אם מפני מיעוט חקירתם או מפני שגדלו על האמנתם או בעלי הסכלות שהוא העדר קנין חכמה: תשובו. אביעה לכם רוחי. הוא מענין נביעה והרצון בו אוציא לכם רצוני כאילו הוא נובע מפי או מלבי בדברי שאודיע אתכם או יהיה הרצון בו הנה אשים לכם נובע השפע שלי: ותפרעו׳ ותבטלו ר״ל שלא שמעתם: כבא כשואה. ר״ל בהמיה גדולה: כי משובת פתאים. הפתי הולך שובב בדרך לבו מזולת חקירה על מה שראוי וזאת התכונה ממנו תקרא משובה לפי שלא יתקיים בענין אחד אבל פעם יפתה לענין זה ופעם להפכו לפי העולה על רוחו: ביאור הדברים הנה החכמות המשכלת יגביהו קולן בחוץ כדי שישמעו האנשים דבריהם ברחובות אשר בעיר. תתן קולה כל אחת מהן: בראש. המדברת בקול גדול היא קוראה לאנשים׳ בפתחי כל שער ושער בעיר תאמר דבריה והנה אמ׳ זה להגלות חכמת הש״י בנמצאו׳ הגלות נפלא כשיעיין באופן החכמה הנפלאה שים ביצירת נמצא הנה זאת החכמה הנפלאה תקרא האנשים קריאה חזקה כשיעיינו בה מצד תשוקה הטבעית שתהיה לאיש׳ האדם בזה מזה כמו שבארנו בספר שיר השירים כאמרו לריח שמניך טובים ואמ׳ חכמות בחוץ תרונה בלשון רבות לפי שבחוץ יראו דברים רבים יעידו על חכמות רבות נפלאות יותר ממה שיראה מזה ברחובות העיר ובפתחי שעריה ולזה אמר תתן קולה. אמריה תאמר לשון יחידה: עד מתי. ואמר ממשל שהחכמה תקרא ותאמר עד מתי אתם פתיים תאהבו פתיות ותתפרסמו בהבלי העולם ולא תחקרו בחכמת הש״י בדברים עם חוזק הגלותה ועד מתי תחמדו להם לצון הלצים ויתעסקו בדברי ההבלים האלו אשר לא די שאין להם תועלת אבל יש להם הפסד רב בדברים המדיניים עד מתי ישנאו דעת הכסילים שלא ישתדלו לחקור בעיון האמת: תשובו. שובו מדרכיכם וקבלו התוכחות ממני הנה אשי׳ אני רוחי נובע בדברים להשפיע לכם כמו שיהיו נובעים המים מהמקור כי הדברים המוחשים מעידים על החכמה אשר יברא הש״י בה וזאת החכמה נובעת מהם תמיד כל מה שיפליגו החקירה בהם וכזה האופן אני מודיע דברי אתכם: יען. ואתם עזבתם אותי אם להתעסק בדברים בטלים אם לעמוד בשלוה ובבטלה לבלתי עמול בחכמה: ותפרעו. ובטלתם כל עצתי ולא רציתם לקבל תוכחותי ר״ל להתעורר על החקירה בחכמה הנה זה גמול לכם על זה כי במקום שהייתם נעזרים כי אם השגתם אותי ר״ל החכמה וזהו בעת הרעה כי מצד החכמ׳ יהיה האדם מושגח מהש״י וינצל מהרעות כמו שבארנו בד׳ מספר מלחמות יי׳ אז ישיר מכם העזר ואלו הרעות הם אם פחד עצום אם רב בפועל: כבא׳ וכסופה. ובבא עליכם צרה וצוקה כי מידכם היתה זאת לכם ועוד אמרה החכמה לאלו האנשים על משל אז יקראונני להעזר בי ולא אענה ישחרונני כי לא השיגוני ולזה אעדר מהם את פריי: תחת כי שנאו דעת. ולא בחרו ביראת יי׳ אשר היא הכנה והיסרה לקנין הדעת: לא אבו לעצתי. להשתוקק לחקור בחכמה מפני מה שיגלה מעניניה בדבר דבר מהבעלי נפש ומאסו כל תוכחתי בזה הענין: ויאכלו. הנה ימשך להם שיאכלו מפרי דרכם וישבעו מהדרכים הפחותים שהיתה עצתם להתנהג בהם: משובת פתיים תהרגם. כי זה יהיה סבה שתפול בחירתם ברע פעמי׳ רבות והשלוה אשר בחרו בה הכסילים לבלתי עמול בחכמה תאבדם כי דרכיהם יהיו בזולת חכמה והשתכלות: ושומע

הם והם ט׳ ר״פ וסימ׳ והם לא ידעו כי שומע יוסף. והם יקחו את הזהב. והם עבדך ונחלתך. והם ובניהם על השערים כד״ה. והם מביאים איש מנחתו דד״ה. והם לדמם יארבו. והם ואבתינו הזידו דנחמיה. והם עבדך ועמך דנחמיה. והם במלכותם ובטובך הרב: נטיתי ידי חד מן י״ו דחס׳ את בליט׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימ׳ כ״ה: פחדכם ג׳ וסימ׳ לא יתיצב איש בפניכם. גם אני באדכם אשחק. בבא כשאה פחדכם: בחרו ג׳ וסימנ׳ ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו. ובאשר לא חפצתי בחרו. ויראת יי׳ לא בחרו: פתים ב׳ חס׳ כת׳ בחד יוד לחוד וסי׳ עד מתי פתים תאהבו פתי. כי משובת פתים תהרגם. וב׳ כל בתרין יודין וסימ׳ פתח דבריך יאיר. ערום ראה רעה ונסתר קובא דספרא. ושארא פתאים כתיב באלף ויוד:

וְהֵם לְדָמָם יֶאֱרֹבוּ יִצְפְּנוּ לְנַפְשֹׁתָם׃ ט׳ ר״פ׳ ב׳ חס׳
כֵּן אָרְחוֹת כָּל־בֹּצֵעַ בָּצַע אֶת־נֶפֶשׁ
בְּעָלָיו יִקָּח׃ חָכְמוֹת ל׳
בַּחוּץ תָּרֹנָּה בָּרְחֹבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ׃ ב׳ חכיא
בְּרֹאשׁ הֹמִיּוֹת תִּקְרָא בְּפִתְחֵי שְׁעָרִים פתחי׳ לב׳ ל
בָּעִיר אֲמָרֶיהָ תֹאמֵר׃ עַד־מָתַי ב׳
פְּתָיִם תְּאֵהֲבוּ פֶתִי וְלֵצִים לָצוֹן חָמְדוּ ב׳ חס׳ ל׳ ל׳ ג
לָהֶם וּכְסִילִים יִשְׂנְאוּ־דָעַת׃ תָּשׁוּבוּ
לְתוֹכַחְתִּי הִנֵּה אַבִּיעָה לָכֶם רוּחִי ב׳ חידות
אוֹדִיעָה דְבָרַי אֶתְכֶם׃ יַעַן קָרָאתִי ל׳
וַתְּמָאֵנוּ נָטִיתִי יָדִי וְאֵין מַקְשִׁיב׃ ל׳ יו חס׳ אתבליט׳
וַתִּפְרְעוּ כָל־עֲצָתִי וְתוֹכַחְתִּי לֹא ל׳ ב׳ לבקרי׳
אֲבִיתֶם׃ גַּם־אֲנִי בְּאֵידְכֶם אֶשְׂחָק י׳ ר״פ בכתי׳
אֶלְעַג בְּבֹא פַחְדְּכֶם׃ בְּבֹא כְשַׁאֲוָה ג׳ כשואה ק׳
פַּחְדְּכֶם וְאֵידְכֶם כְּסוּפָה יֶאֱתֶה בְּבֹא ג׳ ל׳
עֲלֵיכֶם צָרָה וְצוּקָה׃ אָז יִקְרָאֻנְנִי ל׳
וְלֹא אֶעֱנֶה יְשַׁחֲרֻנְנִי וְלֹא יִמְצָאֻנְנִי׃ ל׳ כסו׳ בסי׳ ולא ולא ל׳
תַּחַת כִּי־שָׂנְאוּ דָעַת וְיִרְאַת יְהוָה בנר להם
לֹא בָחָרוּ׃ לֹא־אָבוּ לַעֲצָתִי נָאֲצוּ ג׳ ל׳ ל׳
כָּל־תּוֹכַחְתִּי׃ וְיֹאכְלוּ מִפְּרִי דַרְכָּם ב׳
וּמִמֹּעֲצֹתֵיהֶם יִשְׂבָּעוּ׃ כִּי מְשׁוּבַת פְּתָיִם תַּהַרְגֵם וְשַׁלְוַת כְּסִילִים תְּאַבְּדֵם׃ ל׳ וחס׳ ב׳ חס׳

והנון לדמהון כמנין ומטשין נפשתהון׃
הכדין אנון ארחתא דכל דעבדין עולא
נפשתא דמריהון נסבין׃
חכמתא בשוקא
משתבחא ומשמעא יהבא קלא׃ בריש
בירתא מכרזא ובמעלנא דתרעי בקרבי
מילהא אמרא׃ עד אימת שברי רחמין
שברותא וממקני ממקנותא רגיגו להון
וסכלי סנין ידיעתא׃ תתפנון למכסנותי
אבע לכון רוחי ואודעינון מליי׃ על דקרית
ולא הימנתון ארימית אידי ולא אציתינון׃
ושניתון כל תרעיתי ומכסנותי לא אביתון׃
אף אנא בתבריכון אגחך וארחף כד ייתי
דלוחיא עליכון׃ כד ייתי בשלייא
דלוחייכון ותברכון בעילעולא ייתא כד תיתא
עליכון עקתא ושינוקא׃ הידין נקרוני ולא
אענה נקדיין ולא תשכחנני׃ על דסנו
ידיעתא ודחלתיה דאלהא לא אתרעיו׃
לא צבו בתרעיתי ואשליו כל מכסנותי׃
ואכלו מן פירי דארחתכון וממילכיהון
יסבעון׃ מטול דניח פכנותא דשברי
תקטול אנון וטועי דסכלי תובדינון׃

אבן עזרא

כן. נפש בעליו׳ הנגזל יקח הגוזל: חכמות. הודיע כי כאשר ישרתיך כן ה׳ החכמה מזהרת ה׳ הפתאים וזה דרך משל. בחוץ שנה המון העם. תרונה ענין קריאה כמו ותעבור הרנה. ברחובות במקום העוברים והשבים. בפתחי בעבור היוצאי׳ והבאי׳. בעיר אמריה מוכריה חסר או תאמר בברי במקום פתח והטעם או בעיר אמרי מוסריה תאמר כאשר אין ה׳ השערים פתוחים: עד. תאהבו פתי׳. תדברו לבני אדם שיאהבו הפתיות שם התאר: תשובו. עד מתי תשובו לשמוע תוכחתי. אביעה מן נחל נובע: גם אני באידכם. יתכן שהיה מלשון ואיד יעלה כענין יום ענן וערפל: כי משובת׳ מן בשובה ונחת והענין ושלות כסילי׳ ופירושו מנוחת פתאים תאבדם היא תהרגם כי בהיות להם מנוחה יעשו רשע ובשהם שלוים משגעי העולם השלוה תאבדם פירוש אחר מענין שלו כל בוגדי בגד כמו אשר חוטא עושה רע וגו׳ על כן מלא לב וגו׳ והוא הנכון: ושומע

כשואה רפי יוד כשואה

ושומע לי ישכן בטח · ואולם מי שישמע לי לחקור בחכמת השם׳ בשמצא׳ ישכן בטח ושאנן מפחד רעה כי מפני חכמתו תדבקן ההשגחת השם ית׳ בו ד בני אם תקח· אמרה
עוד החכמה על דר המשל בני אם תקח אמרי שהוריתיך בזה שקדם ותשמור אתך מצותי להקשיב לחכמה אזנך וגו׳ · להקשיב. אזנך לחכמה ללמוד אותה מהיודעי׳ עם
מה שיישיר אותך לחשוק ולחקור בה שהשיג לה ויראה מהחכמה בדברי׳ עצמיים כמו שזכרנו ואחר שתדע החכמה תטה לבך לדעת התבונה · כי אם לבינה. ולא תחשוב
שהשגתם כשבעת ממך תבר שלא יבאו אל הידיעה בה מדברים עצמיים אך תדע באמת שאם תחשוק להשיג הבינה תשק רב כדרך שתקרא ותתן קולך לבינה כמו שיקרא
האדם מי שירצהו ויחשוק בו : אם תבקשנה. ותבקשנה עם זה כמו שיבקשו הכסף ותחפש עליה כמו שיחפשו המטמונים שיחפרו פה ופה עד שימצאום הנה בזה האופן תמצא התבונה ר״ל שתקבץ כל ההקדמות המפורסמות הנופלות בדרוש אשר תחקור בו ואחר תברר הבודקת מהבלתי בודקת ובזה האופן תבקשנה ככסף וכמטמוני׳ וזה כי כבר יחפרו במקום לראות אם יש שם לכסף מוצא ואם לא נתברר להם שהחפירה ההיא תובילם למצוא הכסף וכן יעשו זה עד שימצאו המקום אשר בו יש לכסף מוצא וכן ראוי שיעשו למצוא התבונ׳ לפי שלא יבאו בה ההקדמות עצמיות ולזה אין לבטוח בהקדמות שימצאו בה מתחלת הענין שיתנו האמת עד שתשלם החקירה בכלם כמו שזכר׳ הנה כשתעשה זה בזה האופן אז תבין יראת ה׳ ודעת אלהים כי זה יעמידך על הדברים האלהיים ולמה שתשיג

אזנך ט׳ חס׳ וסימ׳ וגליתי את אזנך ודכתריה דגבי שבועת דוד ויהונתן · גם מאז לא פתחה אזנך · אל תסתר פניך · תאות ענוים שמעת ה׳ · תהינה אזנך קשובות לקול תחנוני · להקשיב לחכמה אזנך · בני לדברי הקשיבה · בני לחכמתי הקשיבה : ודעת אלהים ג׳ בליש׳ וסימ׳ אין אמת ואין חסד · כי חסד חפצתי · ודעת אלהים תמצא : תם ב׳ בתמימות וסימ׳ תם

אבן עזרא

ושומע לי · וכל זה דבר החכמ׳ שג׳ חכמו׳ בחוץ תרונה : בני אם תקח אמרי וגו׳ · אז תבין צדק הנזכרים בראש הספר וכאשר תשיג לזה המקום · ואמר כי תבא חכמה היא תבוא לך כמו איש לביתו · תבונ׳ תנצרכה להצילך מאשה זרה : תושיה · הוא נוסף מן יש ותקרא כן החכמה בעבור שהיא יש ועומדת לעד והטעם יצפנה לישרים בעבור שיכברו בה ארחות משפט והם המצות · ודרך חסידיו ישמור הטעם כאשר ישמרו אורחו : אז · תבין · מוסף שנים עמו וכן הוא תבין מישרים ותבין כל מעגל טוב : כי תבא · כאשר תבוא חכמה בלבך · ינעם בלשון זכר כמו דעת לנבון נקל · תנצרכה כדי שתצילך מדרך איש רע · תהפוכות הדברים שאינם על תקונם והענין העוזבי׳ ארחות יושר והם ת תהפוכות : בתהפוכו׳ רע · פירוש איש רע :

ו׳ ר׳ וְשֹׁמֵעַ לִי יִשְׁכָּן־בֶּטַח וְשַׁאֲנַן מִפַּחַד
רָעָה׃ בְּנִי אִם־תִּקַּח
אֲמָרָי וּמִצְוֺתַי תִּצְפֹּן אִתָּךְ׃ לְהַקְשִׁיב
ט׳ חס׳ לַחָכְמָה אָזְנֶךָ תַּטֶּה לִבְּךָ לַתְּבוּנָה׃
ג׳ כִּי אִם לַבִּינָה תִקְרָא לַתְּבוּנָה תִּתֵּן
ב׳ רתס׳ וּסמ׳ חנכף ל׳ קוֹלֶךָ׃ אִם־תְּבַקְשֶׁנָּה כַכָּסֶף
וְכַמַּטְמֹנִים תַּחְפְּשֶׂנָּה׃ אָז תָּבִין יִרְאַת
ג׳ יְהוָה וְדַעַת אֱלֹהִים תִּמְצָא׃ כִּי־יְהוָה
יצפין ק׳ יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה׃ וְצָפַן
ג׳ ב׳ בתמימו׳ לַיְשָׁרִים תּוּשִׁיָּה מָגֵן לְהֹלְכֵי תֹם׃
חסידיו ק׳ לִנְצֹר אָרְחוֹת מִשְׁפָּט וְדֶרֶךְ חֲסִידָו
יִשְׁמֹר׃ אָז תָּבִין צֶדֶק וּמִשְׁפָּט
ג׳ ד׳ מל׳ בסיפ׳ וּמֵישָׁרִים כָּל־מַעְגַּל־טוֹב׃ כִּי־תָבוֹא
חָכְמָה בְלִבֶּךָ וְדַעַת לְנַפְשְׁךָ יִנְעָם׃
ל׳ מל׳ מְזִמָּה תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ תְּבוּנָה תִנְצְרֶכָּה׃
ג׳ לְהַצִּילְךָ מִדֶּרֶךְ רָע מֵאִישׁ מְדַבֵּר
תַּהְפֻּכוֹת׃ הַעֹזְבִים אָרְחוֹת יֹשֶׁר
ג׳ לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי־חֹשֶׁךְ׃ הַשְּׂמֵחִים
לַעֲשׂוֹת רָע יָגִילוּ בְּתַהְפֻּכוֹת רָע׃
אֲשֶׁר אָרְחֹתֵיהֶם עִקְּשִׁים וּנְלוֹזִים
בְּמַעְגְּלוֹתָם׃ לְהַצִּילְךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנָּכְרִיָּה אֲמָרֶיהָ הֶחֱלִיקָה׃ ג׳ ב׳ לסמוך

מַן דְשָׁמַע לִי נִשְׁרֵי בִסְבַר וְנִשְׁלַ מִן דְלוּתָא דְבִישְׁתָּא׃
בְּרִי אִין תְּקַבֵּל מִלּוֹי וּפוּקְדָנַי
תְּטַשֵּׁי גַּבָּךְ׃ וְתַצְלֵי אֶדְנָךְ לְחָכְמְתָא וְתַפְנֶה
לִבָּא לְבִיוּנָא׃ וְאִימָא לְבִיוּנְתָא תִתְקְרֵא
וְלְבִיוּנָה תִּתֵּן קָלָךְ׃ וְתִבְעֵי הֵיךְ סִימָא וְהֵיךְ
סִימְתָא תְצִיצְיָה׃ הֵידֵין תִתְבַּיַּין דַחֲלְתֵיה
דֶאֱלָהָא וִידִיעֲתֵיה מִן קֳדָם אֱלָהָא תִּשְׁכַּח׃
מְטוּל דֶאֱלָהָא יָהִיב חָכְמְתָא מִן פּוּמֵיה יְדִיעֲתָא
וּבִיוּנָא׃ יְטַשֵּׁי לְתְרִיצֵי סַבְהֵיי וּמְסַיֵּיעַ לְאִלֵּין
דִמְהַלְכִין בְּלָא מוּם׃ לְמִנְטוֹר אָרְחָתָא
דְדִינָא וְאָרְחָתָא דְצַדִּיקִין נִנְטַר׃ הֵידֵין
תִּתְבַּיַּין צַדְקְתָא וְדִינָא וְתְרִיצוּתָא דְכָל שְׁבִילֵי
שְׁפִירֵי׃ וְאֵרֵי תֵיעוֹל חָכְמְתָא לְלִבָּךְ וִידִיעֲתָא
לְנַפְשָׁךְ יִבְסַם׃ תַּרְעִית תִּנְטוֹר עֲלָךְ בִּיוּנְתָא
תִנְצְרָךְ׃ דִי תִתְפְּצֵי מִן אָרְחָא בִישָׁא וּמִן
גַּבְרָא דִמְמַלֵּיא סַפְרְכֵיתָא׃ דְשַׁבְקִין
אָרְחָתָא תְרִיצָתָא וְאָזְלִין בְּאָרְחָת דַחֲשׁוֹכָא׃
דְחָדְיָן לְמֶעְבַּד בִּישׁ וְדָיְצִין כְּהוּפְכָא דְבִישְׁתָּא׃
דְאָרְחָתְהוֹן מְעַקְמָן וּמְפַתְּלִין שְׁבִילֵיהוֹן׃
דְתִתְפְּצֵי מִן אִתְּתָא חֲלוֹנִיתָא מְנוּכְרֵיתָא
דְמִלְּהָא חֲלַיִין׃

ויושר יצרוני · מגן להלכי תם · וא׳ תקותך ותם דרכך · וכלהון ח׳ בסיפ׳ וה׳ חס׳ בשאר קרי׳ וסימ׳ בסדר כור סיני :
להצילך ג׳ בקרי׳ וסימ׳ להצילך ולתת איביך לפניך והיה כחניך · להצילך מדרך רע · באשה זרה מנכריה אמריה :
השמחים ג׳ וסימ׳ השמחים ללא דבר · לעשות רע · אלי גיל ישישו :

מעוטם מדרגת מציאות השם׳ תורה ממנו מרוב רוממותו וגדולתו אשר לא יושג לגדולתו ולמב׳ תעזר בשי׳ בזאת ההשגה כשתעורר בה מעצמך באופן אשר זכרנו : ביאור המלות יצפון לישרים תושיה · הרצון בתושיה הקיום המושכל אשר בדברים וזה הקיום יותר אמתי בזולת הים והנמצא מהדברים המורכבים מחומר וצורה כי המציאות לדברים הוא מזה הצד כמו שהתבאר במקומותיו וזה הענין קרא יש במקום אחר אמ׳ להנחיל אוהבי יש : השמחים וגו׳ בתהפוכות רע · בתהפוכות איש רע · ונלוזים הם כמו עקשים : ביאור הדברים כי ה׳ · כי הוא יתן חכמה לאדם בשפע השופע לו ממנו כמו שהתבאר בספר הנפש והשלמנו הביאור בו במאמר הא׳ מספר מלחמות ה׳ ומפי השם׳ ישפיע לאדם שפע ותבונה באופן הנזכר : יצפון לישרי׳. הנה הוא מסתיר התושיה והוא הקיום המושכל אשר למציאות ומוסר אותה לתתה לישרים כי הם לבד יתכן שיגיעו להשגת העיוניות מפני היותם ישרים במדות ואוהבי׳ היושר והאמת בדעות והוא מגן להולכים בתמימות ובשלימות באלו החקירות העמוקות האלהיות לשמרם מהטעות כי הטעות המעט באלו העניני׳ הגדולי׳ ירחיק האדם משלימותו וזה יעשה השם ית׳ מצד ההשגחה הפרטית : לנצור ארחות משפט · והוא יישירהו לשמור הדרכי׳ שיובילוהו אל המשפט האמת ובזה הוא מגן לו · ודרך חסידיו בחקירותיהם העיוני׳ ישמור שלא יכשלו בהליכתם כמו שאפשר ליכשל בו אם שאפשר לקיחת מה שבחקירה תמורת מה שבעצם ומה שידמה לזה אם שאפשר המחשבה והדמיון וזולת זה מהדברים המטעים : אז תבין. הנה כשתעשה כן ותשיג העניני׳ האלהיים בזה האופן הקודם הנה תתישר מזה להבין הפילוסופיה המדינית המישרת אל צדק ומשפט ומישרים וכל דרך טוב במדות והתכונות וזה כי כשתסתכל באופן החסד והחנינה והיושר הנמצא במה שישפע מהשם׳ בעולם העליון והשפל הנה יישירך זה לקנות ממנו תכונה ומנהג ללכת בדרכי השם ית׳ מבזאת ההשגה גם כן תהיה נעזר בשם יתברך למצוא הדרכים והקדרים המישירים להגיע אל השלימות בזאת הפילוסופיה : כי תבא · כאשר תבא חכמה בלבך בהשתדלך בלמודה באופן הקודם להקשיב אליה אזניך ויערב הדעת לנפשך ויומתק : מזמה · הנה החכמה תשמור עליך המחשבה באופן שלא תוליך המחשבה אל שבוש בעניני החכמה ובעניני׳ האלהיים והפילוסופיה המדינית ותשמור לך התבונה שלא תטעה בה לא מצד המחשבה כמו שזכר ולא מצד דברים אחרי׳ כמו שזכר אחר זה או ירצה באמרו תבונה תנצרכה והתבונה שתגיע לך באופן הקודם אחרי השגתך החכמה תשמור אותך מהשבוש באלו העניינים הגדולים כמו דבר ההשגחה האלהית ומה שידמה לזה ממה שאפשר לטעות בו בזאת המלאכה אשר יהיה הטעו׳ בה סבה להרחיק האדם משלימותו האחרון : להצילך מדרך רע. הנה התבונה ההיא תשמור אותך להצילך מדרך רע בזה הלמוד הפילוסופי והוא הטעות אשר יקרה מצד הדמיון מדרך איש מדבר תהפוכות וכזבים בשם ית׳ ומדרך העוזבים ארחות יושר בדעות ללכת בדרכי חשך וזה קרה להם מפני הקדמה מה קדמוה והיא תביאם להכחיש המוחש כמו שקרה למי שבטל תהוה מהדברים מפני הקדמה אחת טעה והביאו זה לקיים שאין בבאן פועל אבל המתחדש מתחדש מהקרי והלכו בדרכים תעוכים ובטלו הדברים הנגלים האמת והיושר : השמחים לעשות רע. הנה האנשים השמחים לעשות רע ולהמשך אחר תאותם הבהמית יגילו בתהפוכות איש רע ונסבו בפילוסופיה האלהית והמדינ׳ כי מי שהקים שאין שם אלוה או שאין שם גמול ועונש יכין הדרך לחטאים לחטוא לחשבם שלא יקרם עונש על זה וכן יגילו בתהפוכות הרע הטועה ונבזבו : אשר ארחותיהם. האנשים אשר דרכיהם מעוותים בדעות גם תשמור אותך להצילך מאשה זרה והיא הכסף המתאוה כי היא זרה ונכרית לאדם ר״ל שאינה לו במה שהוא אדם אשר החליקה אמריה למשוך האדם אל המרד והחטא מצד שערבות אשר ירצה הכח המדמה שיש בפועל ההוא המגונה :

ברית אלהיה· כי הנשים נכנסות עם האנשים בברית השם שלא יבגוד איש באשתו והיא בגדה בזרותה· פ"א שם שמו ביניה' ואם הוסר מהם כותר אם ואם: כי שחה· האשה עצמה שחה אל מות שהוא ביתה והוא עומד ואיננו יוצא כאשר חשבו רבים· רפאים מתים והוא מלשון נרפים בעבור שתשש כחם כענין וגבר ימות ויחלש: כל באיה· באים אליה· לא ישובון מדרכם הרע ולא יוכלו להשיג ארחות חיי נפש: בני· יוספו לך· התורה והמצוה: קשרם· כתבם· על התור' והמצוה כי השם ישלח חסדו ואמתו ל לנצרך ולא יעזבוך על כן קשרם וגו' והטעם שלא תשכחם· פ"א שמה אתה שלא יעזבוך חסד ואמת קשר וגו' ומצא פי ותמצא: בטח אל יי' כמו על והטעם אם למרת תבונה ל תשען עליה שתאמר היא תשמרני אלא בטח על השם: בכל דרכיך· עשקיך ובחכמתך דעהו על ת משכל שיהו: אל

ביאור המלות העוזבת אלוף נעוריה· ר"ל מי שהוא אלוף נעוריה ואמר זה על צד המשל כאשה עם בעלה כי הוא רחוק שתעזוב האשה בעל נעוריה: כי שחה· הטפילה: חסד ואמת· חסד הנושא והרצון בו אדון החסד והאמת: ביאור הדברים העוזבת· והנה זאת האשה הזרה עוזבת מי שהוא ארוכית מנעוריה והוא השכל האנושי כי הוא הושם באדם למשול בהלא הכחות השפלו' אותו ושוכחת ברית אלהיה כי אין לה חפץ בברית השם ית' להשיג החיי' הנצחיים כי שפלה כ במציאותה ובמדרגת' לעלות בזאת המעלה: כי שחה· הנה ביתה ומשכנה הוא ל המות והשפ' ודרכיה יביאו אל המתים: כל באיה· כי אין לה בעצמה השארו' אחר שהבאי' אליה להמשך לפתיותה לא ישוב מהחטאים ההם כי תמיד תתחזק עליו ות ותמשול בו ותכיתהו לחטא ולא ישיגו ארחותחיי' כי ההמשך אל התאוו' ימנע האדם מהשתדל במושכלות אשר הדריכ' להשגתם היא דרך החיים ובזה האופן תהיה התאוה סבה לטעות בעניני ה התבונ' כי היא תמשיך האד' לקיי' הדעת אשר לא ינגעו הדלת בפניה מהתנהג לפי התאוה והמשל כי האיש רב התאוה יבחר לקיים שאין ית' יודע דבר

ואת ברית חד מן ואת ומלה אחרא ולית להון זוגא ותילופיהון מ"ד את ולית זוגא וסימ' נמסר בכמ' רבתא במערכת האלף בערך את בס"ר וע"ש כי הוא צורך לקרי': ישוכוני' ג' בנהון מ"ל וסימ' נמ' בכלכים א'סימ' ח': ורשעים ז' וסימ' ורשעים בחשך ידמו: ורשעים בארץ יכרתו· לא יאונה לצדיק כל און· שחו רעים לפני טובים· ורשעים עוד אינם· צדיק

הָעֹזֶבֶת אַלּוּף נְעוּרֶיהָ וְאֶת־בְּרִית אֱלֹהֶיהָ שָׁכֵחָה׃ כִּי שָׁחָה אֶל־מָוֶת בֵּיתָהּ וְאֶל־רְפָאִים מַעְגְּלֹתֶיהָ׃ כָּל־בָּאֶיהָ לֹא יְשׁוּבוּן וְלֹא־יַשִּׂיגוּ אָרְחוֹת חַיִּים׃ לְמַעַן תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים וְאָרְחוֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמֹר׃ כִּי־יְשָׁרִים יִשְׁכְּנוּ־אָרֶץ וּתְמִימִים יִוָּתְרוּ בָהּ׃ וּרְשָׁעִים מֵאֶרֶץ יִכָּרֵתוּ וּבוֹגְדִים יִסְּחוּ מִמֶּנָּה׃

ג בְּנִי תּוֹרָתִי אַל־תִּשְׁכָּח וּמִצְוֹתַי יִצֹּר לִבֶּךָ׃ כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ׃ חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־יַעַזְבֻךָ קָשְׁרֵם עַל־גַּרְגְּרוֹתֶיךָ כָּתְבֵם עַל־לוּחַ לִבֶּךָ׃ וּמְצָא־חֵן וְשֵׂכֶל־טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם׃ בְּטַח אֶל־יְהוָה בְּכָל־לִבֶּךָ וְאֶל־בִּינָתְךָ אַל־תִּשָּׁעֵן׃ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ דָעֵהוּ וְהוּא יְיַשֵּׁר אֹרְחֹתֶיךָ׃

דִּשְׁבְקַת מַרְבִּיתָא וְטַלְיוּתָהָא וּקְיָימָא דֶּאֱלָהָא טָעַת׃ דִּבְעַמְדָה דְמוּתָא בֵּיתָא וְהִלְכָתָא וּשְׁבִילָהָא׃ כָּל דְּעָיְילִין לָא הָדְרִין בִּשְׁלָם וְלָא צָיְירִין אוֹרְחָתָא דְחַיֵּי׃ בְּדִיל הַלֵּיךְ בְּאוֹרְחָתָא דְטָבֵי וּשְׁבִילֵי דְצַדִּיקֵי תִּנְטוֹר׃ מְטוּל דִּתְרִיצֵי עָמְרִין בְּאַרְעָא וְאִילֵין וּדְלָא מוּם מִשְׁתּוֹתְרִין בָּהּ׃ וְרַשִׁיעֵיָא מִן אַרְעָא מִיסוּפִין וּבָזוֹזֵי נִתְעַקְּרִין מִנָּהּ׃ בְּרִי נִמּוֹסִי לָא תִנְשֵׁי וּפוּקְדָנַי יִנְטַר לִבָּךְ׃ מְטוּל דְּנוּגְדָא דְיוֹמָתָא וּשְׁנַיָא דְחַיֵּי וּשְׁלָמָא נִיוֹסְפוּן לָךְ׃ טֵיבוּתָא וְקוּשְׁטָא לָא נִשְׁבְקוּנָךְ קְטוֹרִינוּן בְּצַוְּרָךְ וּכְתוֹב אִנּוּן עַל לוּחַ דְּלִבָּךְ׃ וְתִשְׁכַּח חֶסְדָּא וְשִׂכְלָא וְטֵיבוּתָא קֳדָם אֱלָהָא וְקֳדָם בְּנֵי אֱנָשָׁא׃ סְבִיר בֶּאֱלָהָא מִן כּוּלֵּיהּ לִבָּךְ וְעַל בִּיוּנְהָא דְלִיבָּךְ לָא תִסְתְּמִיךְ׃ בְּכָל אָרְחָתָךְ דָּעֵין וְהוּא תָּרִיץ שְׁבִילָךְ׃

לעולם בל ימוט: כי שבע יפול צדיק וקם: יוספו ב' מ"ל וסימ' ולא יוספו בני עולה דד"ח· ולא יוספו לדאבה· כי ארך ימים· וע"ין במלכ"ים א'סימ' כ' כי ש"ם נרא"ה טעו"ת כי בכל הספ"רים כת"וב יוס"פו ג' מ"ל דמ"ל ושם נמס"ר כ' ונבנה ולא יוסיפו לדאבה ע"ם אות"ם החסרים וי"ו ע"ש: ואדם ט' וסימ' וכל שיח השדה· אוקיר אנוש מפז· ואדם עליה בראתי· ואד' ביקר בל ילין קרמ'· ואדם יפיק תבונה· ואדם לא זכר· ואדם מה יבין דרכו· ואד' על עפר ישוב· ומצא חן ושכל טוב:

באלו העניני' השפלי' שאינו משגיח בהם ושאין שם גמול ועונש מתה שידמה לזה ממה שלא ימנע האדם מרדוף אחר התאוות והנה כמו שזכרנו החכמה והתבונה יצילוך מהאשה שזכרנו: למען תלך בדרך טובים· ותשמור דרכי צדיקים שהם נזהרים מהמשך אחרי האשה הזרה והנה התועלת שיגיע לך מזה הוא הקיום והתמדת המציאות גם בזה העולם הגופיי וזה כי ישרים וגו' האנשים הישרים יתמידו לשכון בארץ לא תבואם יד רשעים להכרידם והתמימים יותרו בה: ורשעים· ואמנם הרשעים יכרתו מארץ ובוגדים יהיו נעקרים ממנה והיה זה כן כי השגחת השם ית' תדבק בטובים לשמרם מכל רע ותסור מהרעים· זה הוא ביאור אלו הדברים ואולם התועלות המגיעות מהם הנה: הראשון הוא להודיע כי השם ית' עם חכמתו נגלית ביצירת הדברים הנמצאות אצלנו באופן שתעיר האדם לחקור בה ותביאם להשתוקק אל השגתה תשוקה נפלאה וזאת התשוקה הטבעית אשר שם השם ית' באדם בזה האופן היא הכלי להגיע אל שלימותו כמו שביארנו בספ' שיר השירים ולזה אמר על דרך המשל כי החכמה קוראה לאנשים בקול גדול שיחקרו בה כי היא תבעת להם רוחה ומודעת אותם דבריה במה שיראו ממנה בדברים הנמצאים העלולות ממנה כי מהם שהשגת החכמה האלהית אשר שמה אותם במה שהם עליו מהמציאות: הב' הוא להודיע כי מצד השגת החכמה יהיה האדם נשמר מהרעות כי תדבק בו ההשגה האלהית לשמרו מהם ולזה לא יהיה לו להתאונן בבא פחדו ואדו כי אם מעצמו על שלא השתדל לחקור בחכמה האלהית עם עוצם קריאתה לו והבאתה תשוקה נפלאה לחקור בה כמו שקדם: הג' הוא להודיע כי הדרך בהשגת הבינה היא אחר השלימות בחכמה והיה זה כן לפי שבהשגת הבינה יש מן הסכנה מה שלא יעלם לפי שלא יבאו בה בהקדמות מופתיות באופן האמת המגיע בלמודיות ולא ג"כ במופת ראיה כמו הענין בחכמה הטבעית אבל בהקדמות מפורסמות וכבר ימצא בהם הרבה ביאור לדבר והפכו ובזה יקרה הטעות אם מפני הקדמות הלקוחות בתחלת המחשבה אם מפני טעות הדמיון אם מפני סגרל האדם ברעות מגונות בזה הענין או למדם מאנשים מוטעים ויטה אליהם מצד הלמוד או המנהג או מפני התאוה שיתביאהו לבחור הדעת אשר הוא יותר נאות לה לרוות צמאה והנה כאשר יקדים האדם העיון בחכמה לפי מה שראוי באופן שיהיה שלם בה הנה יעזר בה להשמר מהטעות אשר משפחת העניינים הנזכרים עם שהש"י על צד ההשגחה ישמרהו מהטעות ויישירהו אל הסדרים והדרכי' המביאים אותו אל השגות העמוקות אשר בחכמה ההיא והנה מפני הקושי המגיע בהשגת זאת החכמה יצטרך לו שיבקשנה בכסף וכמטמונים שיחפרו עליהם פה ופה עד שימצאום לכן צריך בזאת החכמה שלא יקצר מלקיטת כל ההקדמות המפורסמות אשר אפשר שיהיה מהם עזר בהשגת הדרוש אשר ירצה לחקור עליו ובזה הדרך ג"כ ישיג האמת בפילוסופיא המדינית כמו שזכרנו בביאורנו אלו הדברים במה שקדם: אמרה החכמה בני אל תשכח תורתי והיא תורת משה וקראה אותה תורתי לפי שהיא מסודרת מחכמ' השם ית' ושמור לבך מצות התור' ללמד אותם ולעמוד אותם על כונתם ומה שיש כי ארך· הם יוסיפו לך אורך ימים ושנות חיים וכל הקץ המוגבל לך לפי מערכת הכוכבים ובזה יוסיפו לך שלום וטוב על הטוב והשלום המסודר לך מהכוכבי' לפי מה שיתן להם הש"י מהכח ביום הבראם כי ההשגחה האלהית תדבק באדם כשיתחכם בחכמת התורה ומצד זה יסור ממנו הרע המוגבל לו מצד הכוכבים ויהיה נוסף טוב על הטוב המסודר לו מהם: חסד ואמת· מי שהוא אדון החסד והאמת ל יעזבך כי תמיד יהיו עיניו להשגיח בך ולזה אני מצוה אותך שתקשור המצות על גרגרותיך לדבר בם תמיד כדי שתבין ענינם ויהיה מצוייר בלבך תמיד: ומצא חן ושכל טוב· והנה אם תנהיג מעשיך לפי משפטי התורה תגיע למצוא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם כי הם כלולים משלימות המדות מה שימצא בו האדם חן בעיני האנשים ואם יעמוד לפי מה שאפשר על אופן החכמה שים בלו המצות אז תמצא שכל טוב בעיני אלהים והאדם בכל מה שתחפוץ אותו: בטח אל יי' בכל לבך· שים מגמתך בהשגתך בשם ית' ולא תשען על בינתך לחשוב במה שתחפוץ לעשותו מחכמתך ובעניני דברי בחכמה בדרך שלא יגיע המבוקש בלי ספק כי אז תסור ממך העזר שיהיה מגיע לך בזה מהש"י אם נשענת על בינתך כי רצון הש"י שיכירו האנשים והנה מה שישפע להם מהטוב מצד השגחתו ומי שהוא נשען על בינתו יחשוב שלא יצטרך לו בזה עזר אלהי: בכל דרכיך ומעשיך השתדל לדעת השם ית' והמשל באשר ית' לכל יודע במאכל הש"י בהתבוננך עוצם חכמתו בבריאת זה המזון ובשומו בחי כח להטיב אותו ל עצם הנזון וכשתשגל תתבונן במה ששם השם ית' מהכח הנפלא בזרע לבייר כמו זאת היצירה הנפלאה ובזה תדבק תמיד בשם ית' גם בעסוקך הפעולות הגופיות וזה יהיה סבה שיישר הש"י ארחותיך מצד השגחתו הדבקה בך:

ירא ד׳ וסימ׳ אל תהי חכם בעיניך · ירא את י׳ בני ומלך · כי ברב חלמות · סוף דבר הכל נשמע : שבע ב׳ ובלרע וסימני׳
שבע גדול בכל ארץ · וימלאו אסמיך שבע : את ג׳ פתחין כטע׳ וסימ׳ את גאון יעקב אשר אהב · בהוצותו את ארם
נהרים · כי את אשר יאהב י׳ יוכיח · וכל את הבא במקף דכו׳ פתחין כבא קמץ את כל גבוה יראה והוא מלך : סחרה

ד׳ אַל־תְּהִי חָכָם בְּעֵינֶיךָ יְרָא אֶת־יְהוָה
ל·ל·ל וְסוּר מֵרָע׃ רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶּךָ וְשִׁקּוּי
ב׳ לְעַצְמוֹתֶיךָ׃ כַּבֵּד אֶת־יְהוָה מֵהוֹנֶךָ
ל· ל וּמֵרֵאשִׁית כָּל־תְּבוּאָתֶךָ׃ וְיִמָּלְאוּ
ל׳ ב׳ שבע גדול אֲסָמֶיךָ שָׂבָע וְתִירוֹשׁ יְקָבֶיךָ יִפְרֹצוּ׃
ל מוּסַר יְהוָה בְּנִי אַל־תִּמְאָס וְאַל־תָּקֹץ
ג׳ נטע׳ בְּתוֹכַחְתּוֹ׃ כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב יְהוָה
יוֹכִיחַ וּכְאָב אֶת־בֵּן יִרְצֶה׃ אַשְׁרֵי אָדָם
ט׳ · ג׳ מָצָא חָכְמָה וְאָדָם יָפִיק תְּבוּנָה׃
ד׳ · ל כִּי טוֹב סַחְרָהּ מִסְּחַר־כָּסֶף וּמֵחָרוּץ
ל חלע׳ תְּבוּאָתָהּ׃ יְקָרָה הִיא מִפְּנִיִּים וְכָל־
ב׳ · ג׳ · חֲפָצֶיךָ לֹא יִשְׁווּ־בָהּ׃ אֹרֶךְ יָמִים
ג׳ חד חס׳ בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד׃
דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ
ל שָׁלוֹם׃ עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים
בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר׃

לָא תְהֵי חַכִּים בְּאַפָּךְ דְּחִיל מִן אֱלָהָא וּסְטָא
מִן בִּישְׁתָא׃ אַסְיוּתָא תְּהֱוֵי לְגוּשְׁמָךְ
וּדְוֻהְנָא לְגַרְמָךְ׃ יַקַּר לֶאֱלָהָךְ מִן מָמוֹנָךְ
וּמֵרֵישׁ כֻּלְּהוֹן עַלַּלְתָּךְ׃ וּמִתְמַלְיָן אוֹצְרָךְ
שָׂבְעָנָא וּמַעֲצַרְתָּךְ חַמְרָא נָשְׁפְּעָן׃ בְּרִי
מַרְדּוּתָא דֶּאֱלָהָא לָא תַסְלֵא וְלָא תַמְרִיק
בְּמַכְסְנוּתֵיהּ׃ מְטוּל דִּלְמַן דְּרָחֵים לֵיהּ
אֱלָהָא רָדֵיהּ לֵיהּ וְהֵיךְ אַבָּא דְּרָדֵי לִבְרֵיהּ׃
טוּבוֹהִי לְבַר נָשָׁא דְּאַשְׁכַּח חָכְמְתָא וּבַר
נָשָׁא דְּמַבִּיעַ בִּיוּנְתָא׃ מְטוּל דְּטָבָא תִּיגְרוּתָהּ
מִן תִּיגְרוּתָא דְסִימָא וּמִן דַּהֲבָא כְּנִיכָא
עַלַּלְתָּהּ׃ יַקִּירָא הִיא מִן כֵּיפֵי טָבָאתָא וְכָל
מַרְעַם לָא פָּתִים לֵיהּ׃ נוּגְרָא דְיוֹמָתָא
בִּימִינָהּ וּבִשְׂמָאלָהּ עוּתְרָא וִיקָרָא׃
אוֹרְחָתָהּ וְאָרְחָתָא דְבוּסְמָא וְכֻלְּהוֹן
הֲלִיכָתָהּ שְׁלָמָא׃ אִילָנָא דְּחַיֵּי הִיא לְאַלֵּין
דְּמִתְחַזְּקִין בָּהּ דְּאַלֵּין דְּמִתְעַסְּקִין בָּהּ טוּבֵיהוֹן׃

ד׳ וסי׳ והיה סחרה ואתננה ב׳ בו · כי טוב סחרה מסחר כסף · טעמה כי טוב סחרה : מפניים חד כן מלין דחסרין נ״ון וקריין
וסי׳ בצעניים וחבר הקני נפרד מקין · לו ויאמרו לו הגבעוני׳ אין לו · אנו אם טוב ואם רע בקול י׳ · מפניים י׳ יקרה
היא מפנים · אלפים * נהר דינור נגד ונפק · ויסתר ערום ראה רעה ויסתר · והילופיהון׳ כתיבן נ״ון יתיר ולא קרי׳ וסימ׳
נמס׳ בשמו׳ ב׳ סימ׳ כ״א :

רלבג

ביאור המלות · רפאות תהי לשרך · היא הטבור ; יפיק · יוציא : כי טוב סחרה מסחר כסף · הנה הסוחר הוא המסבב בארצו לבקש דבר הסחורה שירצה לקנות ולזה אמר כי טוב לסבב ולשוטט בעבור בקשת החכמ׳ והתבונ׳ יותר משבוב עי בקשת הכסף ·

ביאור הדברים אל תהי חכם בעיניך · ותתרשל מפני זה מלחקור עוד בענייני החכמה כי זה ימנע ממך הרבה מהשלימו׳ אשר אפשר לך לקנותו אך תמיד תשוב היותך חסר בחכמה ותהיה מפני זה חוקר בה תמיד ותוסיף על שלימותך שלימות. ירא את י׳ תמיד מעבור על מצותיו וסור מרע במדות ובעיון ג״כ מצד היותך ירא את י׳ זה ימנע מלהסתכן בהשגה בחכמה וזה שאם תשים המורא והעקר שהשי׳ הוא כמכה באופן שתשיר אל זה התורה ושהוא משגיח במעשי האדם לפקוד אותם על מעשיהם כמו שהתבאר זה בתורה הנה אז יסור ממך הטעות בהרבה מהספקות הגדולות בחכמה האלהית: רפאות תהי לשרך · הנה התורה היא מרפא לך מחולי המדות והדעות בעת שהתחלת לדרוך אל השלימות תחיל לקחת מזון השגות העיוניו׳ והמשל בזה ל מה שיקח הולד מהמזון בעת היותו במעי אמו שיקחהו דרך הטבור גם אחרי השלמך בחכמ׳ היא שקוי לעצמותיך למלא אותם מוח ואמר זה שלא תחשוב שאחרי השלמך בחכמ׳ לא תצטרך אל התורה אחר ספרי התורה היא להעמיד האד׳ על השלימות מההשגות העיוניות כי באמת תמיד תצטרך לחקור בה וללכת במצותיה כי היא מוסיפה לך שלימות תמיד ועזיבתך אותה תהיה סבה להסיר ממך השלימות ולהפקדו כמו שהעצמות יצטרכו תמיד אל המוח אשר בתוכם להזון ממנו ואע״פ שכבר כשלמה הויתם באופן מה ובסורו מהם יפקד מהם מזונם ויפקדו ואפשר שאמר לזאת הסבה ג״כ אל תהי חכם בעיניך ירא את י׳ וסור מרע ר״ל שלא תחשוב כבר השגתי החכמה ואיני צריך עוד אל התורה שהיא מיסרת אליה כי בודאי אתה צריך אליה תמיד ולזה ראוי שתירא את י׳ לשמור מצותיו ובזה תסור מרע תמיד ברעות: כבד את י׳ מהונך · כמו שצותה אותך התורה מראשית כל תבואת זרעך ופירותיך לתת המתנות הראויות לכהני׳ וללוים כי בזה תועלת כפלא להישיר ל שכל הטובות הם שופעות מהש״י ועוד בזה תועלת להישיר ישראל להשגת החכמה והשלימות כי זה יהיה סבה לשלימות זה השבט בעיון ובחכמת התורה והם ילמדו זה את העם כאמרו יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ואמר כי שפתי כהן ישמרו דעת והנה אם תעשה זה יתן הש״י שברך שיתברכו פירותיך עד שימלאו אוצרותיך בר וגו׳: וימלאו · עד שכבר ימלאו אוצריך בר ויקביך יהיה רבוי מהתירוש כמו שאמ׳ בספר דברי הימים מהחל התרומה לבוא בית י׳ אכול ושבוע והותר עד לרב כי י׳ ברך את עמו והנה העיר בזה עוד לדבר אחר נמשך לכוונה הקודמת וזהו משלימו׳ זה המאמר והרצון בזה היא משלול ודרך לעמוד על החכמה אשר ביצירתם וזה כי אם יונח שאין שם פועל כמו שאמרו הפיקורוס וסיעתו הנה תסור החכמה מהדברים ולא יתכן לחקור דרך משל למה היה העין בזאת התמונה ובאלו המינים מהלחויות וכן העניין בדבר דבר כי לא תתכן זאת החקירה אחר שהם יניחו שזה העניין היה במקרה אך כשנודה שיש בכאן פועל הוא השם יתברך הנה זה יכין לנו הדרך להשגת החכמה אשר ביצירת הדברים הנמצאים אשר לפי השיעור שנשיג ממנה יהיה דבקותינו בשם יתברך אשר מושכל כל אלו הדברי׳ הוא אצלו והמושכל אשר אצלו שפע מציאותם והנה כשתפליג לחקור באלו הסבות היותר שלימות אם תהיה כוונתך תמיד לתת בו כבוד ליי׳ ותשתדל מפני זה למצוא הסבות היותר שלימות שתוכל שיראה בהם כבוד לשם יתברך הנה זה יהיה סבה למלאת אוצרות שכלך מקנין החכמה האמתית כי בזה תתיישר לעמוד לפי מה שאפשר על עומק החכמה האלהית שמה זכר דבר מאלו הדברים על מה שהם עליו הנה כשיקרה שיגיעו לך קצת רעות גופיות הנה זהו בהכרח על צד המוסר אחרי היותך מתהלך בחכמה ובתורה וזהו להסירך מקצת דעות מגונות התחלת להתיסר אליהם או מפני עברך על קצת מצות התורה כי השם ית׳ ישגיח באוהביו להצילם מהרעות הגופיות לפי מה שביארנו בד׳ מספר מלחמות י׳: מוסר י׳ בני אל תמאס · אל תמאס · מוסר י׳ כשיקרו לך קצת רעות גופיות ממנו באופן שזכרנו כי זה יהיה סבה למנוע ממך התועלת אשר בעבורו היה זה התוכחת ואל תמאס בתוכחתו כי הש״י יוכיח את אשר יאהב וגו׳: כי את אשר יאהב · כי השם ית׳ יוכיח את אשר יאהב וירצה להתיחס עמו כאב את הבן שיסר אותו לטובלו וכאשר תעשה כן יגיע לך מן התועלת מה שתשפשפם במעשיך ובדעותיך עד שיתברר לך מה שנתיסרת לחטא בו כאמרו ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון: אשרי אדם מצא חכמה · כמה מאושר האדם שימצא חכמת השם ית׳ בדברים לפי מה שאפשר לו ואדם שיוציא מלבו תבונה בדרכים הנזכרים במה שקדם: כי טוב סחרה · כי ההשתדלות לבקש אותה הוא טוב לאין שיעור מהשתדלות לבקשת הכסף אשר בו תועלת מה להעמדת חיי הגוף ופריה יקר מזהב: יקרה היא מפנינים וכל חפציך וגו׳ · הנה היא יקרה מכל המרגליות ובכלל הנה כל חפצי האדם לא ישוו בה והרצון בחפצי האדם הדברים האחרים אשר ישתוקק האדם כי כל אלו החפצים הם כאין נגדה ואפשר שישוב זה אל התורה והוא הנכון יותר וירצה כי מאושר מאד מי שימצא החכמה הנרמזת בתורה ואדם שיוציא ממנה התבונה הנרמזת בה כי הכל נרמז בתורה כמו שביארנו בביאורינו לדברי התורה: ארך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד · הנה בימין התורה יהיה אורך ימים ר״ל השגת החיים הנצחיים כי זהו פריה ולזה ייחס זה אל ימינה וזה יהיה במה שישיג בה מן החכמה והתבונה והנה על הכוונה השנית ישיג בה עושר וכבוד כי מצד ההשגחה האלהית שתדבק באדם בעבורה ימשכו לו ג״כ טובות גופיות כמו שנתבאר בתורה וביארנוהו עוד במאמר הד׳ מספר מלחמות י׳: דרכיה דרכי נועם · הנה דרכי התורה הם דרכים שינעמו ויתתקו מאד לאדם כי לא העמיסה על האדם שום מעמס יקשה לו אבל כל מה שבה מן המצות והאזהרות הם דברים ערבים ורצויים בעצמותם לא כנימוסי הגוים שהיו מעמיסים בהם דברים קשים גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם וכל נתיבות התורה הם שלום לגוף ולנפש כמו שהתבאר מדברינו בדברי התורה כי כלם יישירו אל בריאות הגוף ובריאות הנפש הנה התורה היא עץ חיים לאשר הם מחזיקי׳ בה לשמור ולעשו׳ ולחקור בעניניה ובאופן החכמ׳ אשר יישירו אליה ותומכי התורה שמחזיקי׳ אותה לעמוד על הסבות בדבריה הוא מאושר כי מזה הדבר יתיישר לעמוד על כוונותיה לא שיקל בעניניה ויעבור בהם כעברו על ספרי קורות הימים אשר יגידו הים לאיש אך יחקור על כל פנים לתמוך אותה כדי שיעמוד על כוונותיה כאילו תאמר שיעמיק לעמוד על דבר דבר ממנה למה היה בתאר כך ולמה נסמך זה המאמ׳ לזה המאמ׳ כי בזה האופן ימצא בה ויפיק ממנ׳ תבונה לפי שסבת החכמה והתבונה והדעת בתאר עתה אי זה דבר מהם ומפני מה ראוי לשבחם ואמר י׳ בחכמה וגו׳: ביאור

אבן עזרא

אל תהי חכם בעיניך · שתאמר בחכמתי אוסר אורחי · וסור מרע ממעשה הרע: ואז ירפא לך השם מכל מחלה: לשרך · הזכירו כי הוא מוסר הגידים ובו יכנס האדם להם כבטן האם והטעם תוקף כמו שריר וקיים : יפרוצו · יפוצו מרוב עד שיפרצו פרץ ביקבים : מוסר י׳ · אשרי אדם מצא חכמ׳ · כי בה ישמר מחטוא ולא יבואו עליו ייסורין · יפיק · יוציא תבונה מאחר וילמדנה : חפציך · כל דבר שתחפוץ · ישוו משוין ולתלך אין שוה ופי׳ אין העם שוה כלום ונחשב למלך שיניחם כי הוא עם מפוזר ומפורד ובזה: עושר וכבוד · משל שהחכמה תביאהו לשתי מעלות: דרכי נועם · שינעמו ויערבו לו · נתיבותיה נתיבות שלום: עץ · כעץ חיים שהאוכל מפריו יחיה שנים רבות · ותומכיה שלא יעזבוה כאשר אמר כי החכמ׳ תחיה האדם שהוא עולם קטן: י׳ בחכמה

מפנימים א

יי׳ בחכמה יסד ארץ · ספר מעלתה שבה נברא העולם העליון ׃ בדעתו תהומות נבקעו · להשקות בהם חיה ועוף ׃ אל ילוזו · הנכון תלוזנה כי על התושיה והמזמה ידבר כמו ויחמו הצאן ׃ אז · לא תגוף · פועל יוצא והענין שלא תשימהו כאבן נגף כאשר תלמד התושיה ׃ אל תמנע טוב מבעליו · העני · פי׳ מבעל הטוב ׃

ביאור המלות בכסלך · בתקותך ׃ קלון · הוא הטופש מהדרך הראויה ׃ כבוד · מרים קלון · הקלון מסיר אותם או ירצה בו שכל אחד מהכסילים מרים ומגביה הקלון עליו מצד סכלותו ׃ ביאור הדברים יי׳ בחכמה יסד ארץ · ואמר כי בחכמה יסד הש״י הארץ וזה היסוד הוא מה שהסדרים ושם בטבע המנהגות הטבעיות

לך ושוב · כי הוא דרך כזית ׃ ישרים סודו · עם ישרים כודע סודו ועצתו תמיד שהוא גוזר להביא על הרשע ׃ מארת · מן ארור והוא חסרון ׃ אם ללצים · הפסוק הזה דבק בעליון ולכ׳ מן ליצנו׳ · יליץ מן כי המליץ פי׳ השם יברך נוה הצדיקים אם ללצים ידבר הצדיק ויזהיר לסור מן דרך הליצנות · ולענוים ולמוכיחים יתן חן כלומר יתן חנם בעיני כל אדם והענוים הם הנכונים מדבר ליצנות · פ״א אם ללצים השם יליץ יתן גמול הליצנות ולענוים יתן חן כמו חן וחסד להם ׃ כבוד · השם יכחילם כבוד הממון והעושר אבל הכסילים ירימו הקלון עליהם והטעם שיסבבו מיקלום בני אדם · מרים קלון על כל אחד ידבר כמו וצדיקים ככפיר יבטח · פ״א כסיל מרי׳ ומכבד אים קלון כמו בא זדון חסר אים ׃

סמעו

תהומות ד׳ מל׳ דמל׳ וסימ׳ נמס׳ בתילים סימן ל״ג ועיין בסדר בשלח בפסו׳ תהמות יכסיומו ׃ ירעפו ג׳ וסימ׳ נאות מדבר ושחקים ירעפו טל · ירעפו עלי אדם רב ׃ ויהיו א׳ רפין וסימ׳ נמסר בסדר ויקחו לי תרומה ׃ תגוף ל׳ מל׳ אז תלך לבטח ושארא גלהון חס ׃ וערבה ב׳ וסי׳ וערבה ליי׳ מנחת יהודה וירושלם · ושכבת וערבה שנתך ׃ ומשאת ל׳ כפתר

יְהוָה בְּחָכְמָה יָסַד־אָרֶץ כּוֹנֵן
שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה׃ בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת
נִבְקָעוּ וּשְׁחָקִים יִרְעֲפוּ־טָל׃ בְּנִי אַל־
יָלֻזוּ מֵעֵינֶיךָ נְצֹר תֻּשִׁיָּה וּמְזִמָּה׃
וְיִהְיוּ חַיִּים לְנַפְשֶׁךָ וְחֵן לְגַרְגְּרֹתֶיךָ׃
אָז תֵּלֵךְ לָבֶטַח דַּרְכֶּךָ וְרַגְלְךָ לֹא
תִגּוֹף׃ אִם־תִּשְׁכַּב לֹא־תִפְחָד וְשָׁכַבְתָּ
וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ׃ אַל־תִּירָא מִפַּחַד
פִּתְאֹם וּמִשֹּׁאַת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא׃ כִּי־
יְהוָה יִהְיֶה בְכִסְלֶךָ וְשָׁמַר רַגְלְךָ
מִלָּכֶד׃ אַל־תִּמְנַע־טוֹב מִבְּעָלָיו
בִּהְיוֹת לְאֵל יָדֶיךָ לַעֲשׂוֹת׃ אַל־
תֹּאמַר לְרֵעֶיךָ לֵךְ וָשׁוּב וּמָחָר אֶתֵּן
וְיֵשׁ אִתָּךְ׃ אַל־תַּחֲרֹשׁ עַל־רֵעֲךָ רָעָה
וְהוּא־יוֹשֵׁב לָבֶטַח אִתָּךְ׃ אַל־תָּרוֹב
עִם־אָדָם חִנָּם אִם־לֹא גְמָלְךָ רָעָה׃
אַל־תְּקַנֵּא בְּאִישׁ חָמָס וְאַל־תִּבְחַר
בְּכָל־דְּרָכָיו׃ כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה נָלוֹז
וְאֶת־יְשָׁרִים סוֹדוֹ׃ מְאֵרַת יְהוָה בְּבֵית
רָשָׁע וּנְוֵה צַדִּיקִים יְבָרֵךְ׃ אִם־לַלֵּצִים
הוּא־יָלִיץ וְלַעֲנָיִים יִתֶּן־חֵן׃ כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן׃

אֱלָהָא בְּחָכְמְתָא שָׁית אֲסָיָה דְאַרְעָא וְאַתְקִין
שְׁמַיָּא בְּבִיוּנָה׃ בְּדַעְתֵּיהּ תְּהוֹמֵי אִתְבְּזִיעוּ
וּשְׁמַיָּא צָעֵי דְּמַטְלַיָּא׃ בְּרִי לָא נָזֵל בְּעֵינָךְ
נְטַר מַדְּעָא וְתַרְעִיתָא׃ וְיֶהֱוֹן חַיֵּי לְנַפְשָׁךְ
וְחִסְדָּא לְצַוְרָךְ׃ הֵידֵין תֵּיזֵל בְּסַבְרָא
בְּאָרְחָתָךְ וְרִיגְלָךְ לָא תִיתְּקַל׃ אִם תִּשְׁכּוֹב
וְתִידְמוּךְ וְלָא תִיזְדְּהַל וְתִשְׁכַּב וְתִבְסַם
שִׁנְתָּךְ׃ לָא תִדְחַל מִן דַּחֲלָיָא וּמִן שְׁלָיָא
וּמִן תְּיָסָא דְרַשִׁיעֵי כַּד יֵיתֵי׃ מְטוּל דְּאֱלָהָא
יְהֵי בְּסַעְדָּךְ וְיִנְטַר רִיגְלָךְ וְלָא תִתְצִיד׃ לָא
תִיתְכְּלֵי לְמֶעֱבַד שַׁפִּיר כַּד אִית חֵילָא בִּידָךְ
לְמֶעְבַּד׃ לָא תֵימַר לְחַבְרָךְ אִיזֵל וְתוּב
וּלְמָחַר אֶתֵּן וְאִית גַּבָּךְ׃ לָא תַחֲשֵׁב עַל
חַבְרָךְ בִּישְׁתָּא וְהוּא יָתֵיב עִמָּךְ בְּשַׁלְוָה׃
לָא תִינְצֵי עִם בַּר נָשָׁא מַגָּן אִם לָא עֲבַד לָךְ
בִּישָׁא׃ לָא תִיטַּן בְּגַבְרָא חֲטוֹפָא וְלָא תִצְנֵי
בְּכָלְהוֹן אָרְחָתֵיהּ׃ מְטוּל דִּמְרַחַק עָוְתָא
מִן קֳדָם יְיָ וְעִם תְּרִיצַיָּא שׁוֹעִיתֵיהּ׃ לְוָטְתָא
דֶּאֱלָהָא בְּבָתֵּיהוֹן דְּרַשִׁיעֵי וּמַעֲמַרְהוֹן דְּצַדִּיקֵי
יְבָרֵךְ׃ וּלְמַמִּיקְנֵי נִסְחוּף וּלְעַנְוְנֵי יִתֵּן חִסְדָּא׃
יְקָרָא דְחַכִּימֵי נִיסְּבוּן וְסַכְלֵי נְקַבְּלָה צַעֲרָא׃

ג׳ מל׳ · ג׳ · ל׳ וחס׳ · יח׳ סימן · ל׳ מל׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ידך ק׳ · לרעך · ו׳ ק׳ · ב׳ כתרי ל״ש לא תתר׳ כסור׳ · כ׳ מל׳ בכל׳ · תריב ק׳ · ל׳ · ל׳ ואור מאירת עינים · ל׳ · ל׳ · ולענוים · נ׳ ק׳

פתאום והוא מן שיטה חדא דמשמש ומש בריש׳ וכל חד לית דכו׳ וסימ׳ נמסר בבסר׳ רבתא בסד׳ בבערכת אות ומ״ם וזה תמצא בשיטה דמשמשת ומ בריש׳ ומשמשת באב׳ ׃ ומחר ו׳ וסימ׳ וקדשתם היום ובחר וכבסו · ומחר אל כל עדת יש׳ יקצוף · ומחר אהה ובנך עמי · שב בזה גם היום ומחר אשלחך · ומחר אתן ויש אתך · ומחר אעשה כדבר המלך ׃ בבית רשע חד מן ה׳ זוגין חד בית וחד בבית וסי׳ בירמיה סימ׳ ל״ז ׃ ולעניים ה׳ כתיב עניים וקרי׳ ענוים וסי׳ נמס׳ בתילים סימ׳ ט׳ ע״ש ׃ מרים ג׳ וסימ׳ כל מרים תרומת כסף · כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים · ארך אפים רב תבונה וא׳ כבדי ומרים ראשי · וסימני׳ בלשון ארמי׳ כספא אשתי חכימיא וראשיא ׃

ארץ · ואמר כי בחכמה יסד הש״י הארץ וזה היסוד הוא מה שהסדרים ושם בטבע המנהגות הטבעיות אשר המציא בארץ ושם בחכמת הש״י שמשפע מציאותם ביום הבראם ובתמיד עניני׳ וזה מיוחס לאל׳ מפני החקירה בהם יקרא חכמה כי כל מה שבהם שמחדש מן מסבות עצמיות ומתיחסות כאשר יאמר שהחם יחמם ושהאדם יולידו האדם ובתבונה יכונן שמים על מה שהם עליו מהמרחק ממנו ומגודל הכוכבים אשר יכימס ומחלוף תמונות הגלגלים אשר יניעו הכוכב וחילופי התנועות כאורך ובהרוחב עד שיתחדש מזה חלופים רבים בתנועת הכוכב הנראית לנו ויתחדש מפני זה ממנו פעולות מתחלפות בזה העולם השפל כמו שבארנו בחמישי מספר מלחמות יי׳ והנה יקרא זה הענין תבונה לפי שמה שיתחדש בהם אינו מתחדש בדמיון מה שהתחדש מן הסבות העצמיות אשר מתיחסות כי הם יחממו ואין בהם חום ויקררו ואין בהם קור וכן הענין בשאר מה שישפע מהם ואולם מה שהמציא הש״י מהבקע התהומות ושירעפו השחקים על אשר לו מתואר גדול

בקיום זה העולם השפל כי זה מה שאי אפשר עמידת הנמחים והב״ח מזולתו וכי ג״כ יהיה השווי כשמר ביסוד המים עם שאר היסודות המקבילים לו הנה היה חדוש זה הענין בדעות הש״י והשגה בו היא קרובה אל המושכלות הראשונות וזה כי האיד הלא כשיתהוה בבטן הארץ וימנעהו מונע מעלות ויצטרך לרדת יתעבה מפני זה ויטוב מים או כשיעלה ויפגום המקום הקר הנה הקרירות יעבה אותו ויתהוה ממנו מים הנה מה שזה דרכו יקרא דעת ואחרי שהענין הוא כן רל שאלו הדברי׳ נשפעו מחכמת הש״י בינתו ודעתו בזה האופן הנה האדם בשמרו על מה שאפשר לו להשיג מאלו הדברים ידבק בחכמת השם ובינתו ודעתו לפי מה שאפשר ׃ בדעתו תהומו׳ נבקעו · כי בעבור דעת האדם החכמה והתבונ׳ הזאת כבקעו תהומות מלמט׳ כובעו׳ מהם או הידיעות ומלמעלה ג״כ ירעפו טל ישפעו בו או הידיעו׳ והנה רמז במה שישפע מלמטה יהיו נובעות אלו הידיעות אל הדברים הטבעיים המוחשים הלא אחר יעירו אותנו על החכמה והתבונה הזאת ובמה שישפע לנו מלמעלה רמז אל השפע שישפע לנו מהש״י להשיג אל הידיעות באמצעות השכל הפועל והמשיל השפע ההוא לטל לא לגשם כי הטל מתפשט בכל האויר אינו יורד טפין טפין כמו המטר וכן השפע הזה מגיע בכל המקומות שיהיו כאותו׳ לקבלו יחד לא במקום זולת מקום ׃ בני אל ילוזו · לא יסורו מעיניך החכמה והתבונה אך שמרם תמיד שמור הכיוש המושכל שהגיע לך בזה ושמור ג״כ המחשבה שהביאה אותך להשגתו כדי שתדע תמיד האמת בדרכיו ויהיו החכמה והתבונה חיים לנפשך כי הם בעצמם הם השכל הנקנה הנשאר מהאדם אחר המות כמו שבארנו בראשון מס״מ והם תמצא חן בדרכיך עם האנשים הנה בשמרם תדבק בך ההשגחה האלהית עד שלא תכשל בלכתך בדרך ׃ אם תשכב · גם בהיותך בדרך לא תפחד שם מחיה רעה ומן הלסטים אך תשכב ותערב לך שנתך ׃ אל תירא מפחד · הרעות הגדולות המשחיתות פתאם ולא משואת רשעים כי תבא ׃ כי יי׳ יהיה · במה שתבטח בו ותקוה ממנו וישגיח בך מהלכד באלו הרעות ואח״ז הזהיר עוד ואמר אל תמנע טוב מבעליו ממי שהוא ראוי לו בהיות כח בידך לעשות זה הטוב וזאת האזהרה כוללת בעיון ובדברים המדיניים אם בעיון הזהירהו שלא למנוע למודו מהבא ללמד הראוי לכך לפי מה שיש מן הספק בידו וכאשר יבא לבקש ממך הטוב הזה לא תכנס אותו על זה בשתאמר לו לך ושוב ומחר אתן ויש אתך אך תן לו זה תכף אחר שיש אתך והוא ראוי לזה ׃ אל תחרוש · אל תחשוב ותשתדל להביא על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך כי זה מגונה מאד ׃ אל תריב עם אדם חנם · אם לא גמלך רעה כי זה מגונה מאד להתרעם על האדם ולהריב עמו בזולת סבה ׃ אל תקנא באיש חמס · להתאוות ולחמוד ולעשות כמוהו לחמוס האנשים ולא תבחר בשום דרך מדרכיו כי זה יביאך לחטוא במה שהוא חוטא והמשל כי איש החמס ישלח מנחה גדולה למלך או לשר ויכבדוהו ואם ירצה האדם לעשות כן לא יתכן לו ויצטרך לו לעשוק ולחמוס האנשים וכן הענין בשאר דרכיו לשר הם לו מפני היותו איש חמס כי מתועב אל השם יתברך האיש העקש רוצה לומר הבלתי ישר וההפך בישרי׳ כי הוא דבק בהם ׃ מארת · קללת השם תמצא בבית רשע והוא יברך נוה צדיקי׳ והנה אמר רשע בלשון יחיד לפי שהקללה לא יחייב שתמשך לכל הרשעי׳ ולזה פעמים רבות רשע וטוב לו ואולם ברכת הש״י היה בבית כל הצדיקים הראויים לה והם אשר תדבק בהם ההשגחה האלהית כמו שבארנו הסבה בכל זה בד׳ מספר מ״י ׃ אם ללצים · הנה ללצים המתלוצצים ומלעיגי׳ על האנשים הש״י יסבב שאחרים ילעיגו עליהם בבוא אדם ואולם לענוים המכבדים לאנשים ומשפילים עצמם יתן הש״י חן להם בעיני האנשים ׃ כבוד חכמים ינחלו · כי יכבדום האנשים וכל אחד מהכסילים מגביה קלון לו או אמר על דרך ההפלגה כי עוצם הקלון שינחלו מפני סכלותם הוא מפרים ומסיר אותם מהמקום ההוא שהם נכרים בו ׃ סמעו

שמעו בנים מוסר. הנה יתברך שהוא אביכם והנה זה המוסר הוא תורתו שנתן לישראל והקשיבו ושמעו אותה כדי שתדעו בינה כי הוא יוסיף אתכם אל הבינה כמו שזכרנו ר"ל כי התורה תוסיף בהרבה מדבריה לידיעת הבינה כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה: כי לקח טוב. כי כבר נתתי לכם קנין טוב אל תעזבו את התורה שנתתי לכם הנה אלה דברי הש"י ר"ל שאמרם בלשון כאילו הש"י ידבר ואח"כ אמר שלמה. כי בן הייתי לאבי הנה הייתי בן לאבי ורמז בזה לעם ישראל שהוא בן לש"י הייתו נער ורך כשאמר לו הש"י אלו הדברים והייתי אז יחיד לפני אמי כי אומה אחרת לא קבלה התורה זולתי וזה היה בעת קטנותי באשר מתמכרים כי במעט זמן העתיקני הש"י לאמונתו

ולזאת הסבה אמר ב"כ לפי המשל הכבוד ז זכרתי לך חסד כ נעוריך ואמר לפני אמי לפי המשל והוא ב"כ לפי המשל רמז אל השכל הפועל אשר באמצעותו השפיע ה הש"י התורה לישראל ובאמצעותו הגיעה ה הנבואה: ויורני. אז הש"י ואמר לי לבך יתמוך דברי ויסמוך אותם בחקרו כראוי על כוונת מצות התור' כי בזה יגלה מה שיש מהשלימות והחכמה הנפלאה בדברי ה התורה. שמור בלבך דברי מצותי ותמצא בזה החיים האמתי' אשר אין עמם מות: קנה חכמה. בהם תקנה החכמה ותקנה בינה. אל תשכח דבר מדברי ואל תטה כלל מאמרי פי כי בזה האופן עם רוב השקיד והחקירה יגלו לך ה הרבה מכוונו' התור': אל תעזבה. אל תעזוב התורה ואם ת תהיה כזהר מזה היא תשמרך מכל רע מבד מה שימשך לך בסבת מההשגחה האלהית אהוב את התורה ו והיא תנצרכה וזה ש שאהבתך אותה וסבב שתבקש סבות ראויות לדבר דבר מדבריה ובזה האופן תעמוד על קצת כוונותיה: ראשית. בראשי' החכמה שתקנה ת מהתורה תקנה חכמה וזה יגיע לך ממנה ב בזולת עמל רב אך ב

לפני ב' סבירין לבני וקרי' לפני וסימ' לפני אפרים ובנשה עוררה. רך ויחיד לפני אמי. ויאמר לי ח' דסבירי וסימ' ויאמר לי הנך הרה דמנוח. ויאמר לי מי אתה ואוכר אליו עמלקי. ויאמר לי עבדי אתה יש'. ויאמר לי שלמה בנך. ויאמר לי יתמוך דברי. מדוע פניך רעים ואתה אינך חולה. על מה זה אתה מבקש. והשגל יושבת אצלו: אהבה ל' ותצרך

שמעו בנים מוסר אב
והקשיבו לדעת בינה: כי לקח טוב
נתתי לכם תורתי אל תעזבו: כי
בן הייתי לאבי רך ויחיד לפני אמי:
ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך
שמר מצותי וחיה: קנה חכמה קנה
בינה אל תשכח ואל תט מאמרי
פי: אל תעזבה ותשמרך אהבה
ותצרך: ראשית חכמה קנה חכמה
ובכל קנינך קנה בינה: סלסלה
ותרוממך תכבדך כי תחבקנה: תתן
לראשך לוית חן עטרת תפארת
תמגנך: שמע בני
וקח אמרי וירבו לך שנות חיים:
בדרך חכמה הרתיך הדרכתיך
במעגלי ישר: בלכתך לא יצר
צעדך ואם תרוץ לא תכשל: החזק
במוסר אל תרף נצרה כי היא חייך:
בארח רשעים אל תבא ואל
תאשר בדרך רעים: פרעהו אל
תעבר בו שטה מעליו ועבר: כי לא
ישנו אם לא ירעו ונגזלה שנתם
אם לא יכשולו: כי לחמו לחם
רשע ויין חמסים ישתו: וארח צדיקים כאור נגה הולך ואור עד
נכון היום: דרך רשעים כאפלה לא ידעו במה יכשלו:

שמעו בניא מרדותא דאב ואצירתו למדע
ביונא: מטול דיולפנא טבא יהבית לכון
ונמוסי לא תשבקון: מטול דברא הוית
לאבא מפנק ויחידא קדם אמי: ואלפן לי
ואמר לי יקמט מלוי לבך נטר פיקודוי
וחיה: קנה חכמתא קנה ביונה ולא תנשי
ולא תסטי מן מאמריה דפומיה: ולא
תשבקיה ותנטריך רחמה דתשוגבינך: ריש
חכמתא קני חכמתא ובכל קנינך קנה
ביונה: חביביה די תרוממנך ותבקיה
דתיקרך: ותשים ברישך יאיותא דחסדא
כלילא ושבהורא עלך: שמע
ברי וקבל מני ונפגיון שנייא דחייך: ארחת
דחכמת אליפתך והלכיתך בשבילי תריצי:
כד תיזל לא תטעוק ארחך ואין תירהט לא
תיתקל: תתחזק במרדותא ולא תרפא
נטריה מטול דהיא חייך: בארחתא דרשיעי
לא תיזיל ולא תיטן בארחתא דבישין: אריש
ולא תעבר עמהון סטי ועבר מנהון: לא
דמכין עד מה דמבאשין ופרידא שינתהון
עד מה דעבדין תיקלא: דמיכלתהון
מיכלתא דרשיעי וחמרא דחטופיא שתיין:
וארחתא דצדיקי כנהורא דמזהר ואזיל
נהריה עד מה דתקין יומא: וארחת דרשיעי
חכירא ולא ידעין כימנא מתתקלין:

אבן עזרא

שמעו בנים. אחר שהזהיר בנו הוכיח בנים אחרים שישמעו מוסר אביהם אף על פי שהם רכי' לא בהם כחסב כמוכי: אל תעזבה. החכמה כי היא תשמרך תכרה: ראשית חכמה קנה חכמה. במקנת הונך ואם לא תוכל ל לדעתה תן כל הונך: סלסלה. הגביהה ורוממה מן סולו ל לרוכב: תכבדך תשימך במעלת ה הכבוד. כי תחבקנה ללמוד אותה תמיד: תמגנך. מן מגן בריך: בדרך חכמה. בעבור דרך חכמה ש שתלמדה: בלכתך. כאשר תלך בדרך ה החכמה: נכרה. ראוי להיות בפתח ו וההא כנוי לחכמה ה הנזכרת למעלה ב בדרך החכמ' והטעם החזק במוסר ש שיסרתיך ללכת בה: פרעהו. מן ותפרעו כל עצתי מן לתפרע: שטה סור: וארח צדיקים. חסר והכנן אור אורח צדיקים:
בני

ל' אל תעזבה ל' סלסלה ל' ותרוממך ל' תכבדך ל' תחבקנה ל' אשקנה ל' אחטנה ל' תשכונה ל': וקח י"ג וסימ' נמסר בסדר ויקח קרח: וירבו חד מן ב"ח מלין נסבין וי' בריש תיבות רפין וכל חד וחד לית דכות' וסימ' נמסר במסר' רבה' במערב' אות הוי"ו בס"ד: תרוץ ל' וא' תרוץ דאבה ואינון מן א"ב מן חד וחד חד ד' וחד ר"ש וסימ' נמסר במסר' רבה' במערב' אות הדל"ת בס"ד: אל תרף ג' וסימ' החזק במוסר אל תרף. אל תרף ידך מעבדיך דיהושע. מעשי ידיך אל תרף: רשע י"ו וסי' נמס' בספר מיכה סימ' ו': חמסים ד' וסימ' מאיש חמסים תצילני דשמואל. מאיש חמסים תנצרי דחלצני. ותברו דבתריה דשברנו יו'. ויין חמסים ישתו:

בקנין הבינה תתעורר להעזר בה בכל קנינך שתקנה ממנה וכלם יישירוך אל העמידה עליה והנה אמ' זה כי קנין החכמה מגיע מדברים עצמיים לה והם ראשית החכמה ולא כן ענין הבינה כמו שזכרנו: סלסלה. דרוך וסלול תמיד במסלול התורה והיא תתן לך כבוד כי תדבק בה ותתן לראשך כתר יחובר בו לך חן ותתן לך עטרת תפארת והנה אמר זה כי מבד השקידה בתורה ובכוונותיה יגיע לאדם הרוממות והכבוד ואם אין זה המכוון בה אך הטוב המכוון בה הוא החיים הנצחיים וכבר זכרנו ראשונה באמרו שמור מצותי וחיה אמר כאילו ידבר הש"י: שמע בני וקח אמרי. והם ספורי התורה. וירבו לך שנות חיים כי הם מישירים מאד לשלימו' המדות ולשלימות המושכלות כמו שביארנו פה או ידבר בזה שלמה וכוה לקחת אמריו שיצוה עליהם: בדרך חכמה הוריתיך. ללכת בדרך חכמה ובדרכי יושר והוא מה שהזהרתיך ללכת בדרכי התורה ולחקור בה מחקר הראוי ואם תעשה כן תהיה נעזר בשם יתברך באופן שיכוונו מחשבותיך וישלימו חפציך במה שתדרכה לעשותו: בלכתך לא יצר צעדך. הנה בלכתך לעשות דבר מה לא יצר צעדך מלפסוע ולהשלים הדרך וגם אם תרוץ בדרכך לא תכשל באבן נגף וצור מכשול: החזק במוסר. התורה אל תרף ממנו כנור התורה בלבך כי היא בעצמה היא חייך הנצחיים במה שנכלל בכוונותיה מהחכמה והבינה: בארח רשעים אל תבא. אל תבא ואל תהלך בדרך אנשים רעים: פרעהו אל תעבר בו. אם תוכל בטל והשבית הדרך ההוא רוצה לומר שתפרע דרך הרשעים בדרך שלא ישלמו הרע אל תעבור להסכים עמם ואם לא תוכל לבטלו נטה מעליו ועבור ויצא מהרשעים רשע וירדך לא תהיה עמם וזה כי הרשעים הם חפצים לעשות רע כל כך עד שכאשר התהלכו בדרך ובמנהג אחד לא יוסיפו שנית להתהלך בו אם לא היה בדרך ההוא רעה והשחתה: כי לא ישנו אם לא ירעו. גם לא יוכלו לישן בלילה אם לא עשו רע להכשיל האנשים: כי לחמו לחם רשע. מאכלם ומשתיהם יהיו כלם רשע וחמס כי הרשע נותן שנת לעיניהם לרוב שמחתם בו וגם לא יצטרכו למזון אחר מרוב התענגם בו: וארח צדיקים. הנה זה דרך הצדיקים הוא כאור נוגה השחר שהולך אורו ומתחזק עד נכון היום והוא עד חצי היום כי אז האור והיום בשלימותו ובתקפו: דרך רשעים כאפלה. ואולם דרך הרשעים באפילה שלא יראו בו ולא יוכלו להתיישר אל התכלית שכוונו אליו ולזה יכשלו בהליכתם ולא ידעו במה יכשלו כי אינם רואים אור כלל ואמנם אמר זה כי דרך צדיקי' בלכתם לעשות דבר מה יהיה בו אור להצילם מהמכשולות והמוקשים ולהישירם ללכת אל התכלית שכוונו אליו כי הם נעזרים בכל זה בשם יתברך ואמנם דרך הרשעים שיכוונו בו עשיית הרשע הוא בהפך זה כי השם יתברך מפר מחשבותיהם פעמים רבות ולא יעשו הרע אשר זממו לעשותו כמו שזכרנו בספר איוב: בני

בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אזנך · אל יליזו מעיניך שמרם תמיד בתוך לבבך : כי חיים הם למוצאיהם · כי אלו הדברים אשר אני אומר לך הם עצמם חיים לאשר ימצאם ועמוד על כוונתם והם עם זה מרפא לכל בשרו להסיר ממנו חולי המדות הפחותות והנה אמ׳ זה כי זה הספר בכללו מיסיר לשלימות המושכלות ולשלימות המדות : מכל משמר נצור לבך · והוא השכל ר״ל שמרהו שלא יהיה נאסר במאסר הנפש המתאוה באופן שתמנעהו מעשות פעולתו המיוחדת לו גם שמרהו שלא יהיה נאסר במאסר שאר הכחות הנפשיות במה שימנעו פעולתו · כי ממנו תוצאות חיים · מהשכל תוצאות חיים ואם לא יבלבלו הכחות האחרים פעולתו הנה תשיג ארחות חיים ממנו ובעבור שלא יהיה שכלך נאסר בשום מאסר ימנעהו מן ההשגה הסר ממך הדברי׳ הכוזבי׳ בדעות אשר יאסרו שכלך במאסרם והמשל כי הדעות הכוזבות שיקבלם אדם בענין ההתחלפות ישימו שכלו נאסר במה שאם ההתחלפות ההן שלא יוכל לחקור בהן מחקר ראוי כי הטעות אשר בשרש וההתחלה יאסור אותו ויכר בעדו ממצוא האמת : עיניך לנוכח יביטו · עיניך יביטו אל היושר והאמת ולא יעקך מעיך · ועפעפיך יישירו נגדך להשים אזנך בעצם הדבר המבוקש העיון בו : פלס מעגל רגלך · ישר מעגל רגלך לקחת הסדרים והדרכים המוליכים אל הדרוש אשר תחקור בו וזה יהיה סבה שיכונו כל דרכיך בעיון : אל תט ימין ושמאל · אל תט בדרכיך מן האמת כלל לצד מהצדדים הסר רגלך מרעת כפשר אשר יקרה מפני טעות הכח הדמיוני או מפני זולתו מהסבות : בני לחכמתי הקשיבה לתבונתי הט אזנך · בני הקשיבה לחכמתי והט אזנך לתבונתי : לשמור מזמות · לשמור המחשבות היטירוך למצא התבונה והדעת שהיטיר למצוה החכמה ינצורו שפתיך כדי שיהיה עמך תמיד האמת באלו הדברים בסבותיו

אבן עזרא

בני לדברי· מכל משמר· הם מצות לא תעשה שהאדם ראוי לשמר מהם ס״א יותר מכל משמר נצור לבך מלהרהר רע׳ כי ממנו תוצאות חיים והוא כמלך בגוף : ישירו· יבחרו הדרך הישרה : פלס· במאזני המחשב׳ וראה אי זה דרך טוב· וכל דרכיך יכונו כאשר תפלסם : אל תט· מהמעגל אשר תבחר· הסר רגלך מרע מדר׳ רעם לא תבחר בו : בני לחכמתי· לשמור מזמות· שתשמור המזימות בלבך· ינצורו בעסק הלמוד : רגליה· יורדות למות ולשאול יורדות צעדיה אשר יתמכוה· תח״ו תפלס ותח״ו תדע לנוכח המוזהר והוא בני לחכמתי הקשיב׳· נעו מעגלותיה חסר וכן הוא נעו רגלי מעגלותיה או המעגל׳ הם ינועו על דרך משל כאילו הם נעות ומניעו׳ הזרה ופי׳ ראשון נכון וכן הפי׳ ארח שתשים בו חיים אולי תפלס ותבחרהו נעו מעגלותיה והטע׳ שורדותיה לשאו׳ פתאום ולא תרגיש אתה עד רדתה שמא תוסר אתה ותפלס אורח חיים· פלא במקום שתפלס אורח חיי׳ נעו מעגלותיה והיא לא תדע׳ ועתה בנים· כמעט

אזניך ט׳ חסרים וסימ׳ נמסר לעיל בספרא ריש סימן ב׳ : תוצאות חיים ל׳ מל׳ דמל׳ וג׳ כתיב תוצאת וסי׳ בסדר במסעי ע״ין שם : יישירו ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ ואשלחך בשמחה ובשרים בתף· והשבהי המון שריך וזמרת· ועפעפיך יישירו נגדך · ושר בשרים על לב רע : נפת תטפנה ב׳ וסימ׳ שפתותיך כלה· שפתי זרה : חכה ב׳ חד במפיק ה׳ וחד רפי וסימ׳ ואליהו

בני לדברי הקשיבה לאמרי
הט אזנך : אל יליזו מעיניך שמרם
בתוך לבבך : כי חיים הם למצאיהם
ולכל בשרו מרפא : מכל משמר
נצר לבך כי ממנו תוצאות חיים :
הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים
הרחק ממך : עיניך לנכח יביטו
ועפעפיך יישרו נגדך : פלס מעגל
רגלך וכל דרכיך יכנו : אל תט
ימין ושמאול הסר רגלך מרע :

ה
בני לחכמתי הקשיבה
לתבונתי הט אזנך : לשמור מזמות
ודעת שפתיך ינצרו : כי נפת
תטפנה שפתי זרה וחלק משמן
חכה : ואחריתה מרה כלענה חדה
כחרב פיות : רגליה ירדות מות
שאול צעדיה יתמכו : ארח חיים
פן תפלס נעו מעגלתיה לא תדע :
ועתה בנים שמעו
לי ואל תסורו מאמרי פי : הרחק
מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח
ביתה : פן תתן לאחרים הודך
ושנתיך לאכזרי : פן ישבעו זרים
כחך ועצביך בבית נכרי : ונהמת
באחריתך בכלות בשרך ושארך :
ואמרת איך שנאתי מוסר ותוכחת
נאץ לבי : ולא שמעתי בקול מורי ולמלמדי לא הטיתי אזני :

ברי למלי אצית ולמאמרי צלי אודנך : לא
ניזלן בעינך נטרינון בגויה דליבך : מטול
דחיי אינון למאן דמשכח להון לכולא
בישריה מאסי : מכל זיהורא נטר לבך
מטול דמיניה הוא מפקנא דחיי : אעבר
מינך עיקומא דפומא ועתא דשפותא
ארחיק מנך : עינך בתריצותא נאורן
ותמריך נתרצון לקובלך : אעבר רגלך
משבילי בישי ומלהון ארחתך מתקנן : לא
תסטי לימינא ולשמאלא אעבר ריגלך מן
בישתא : ברי לחכמתי צית
לביוני צלי אדנך : דתזדהר בתרעיתא
ודעתא שפוותך נינטרן : מטול דכבריתא
מנטפן שפותא דנוכריתא ושעיע מן משחא
חיכה : ואחריתא מרירא היך גירא תריפא
מן סייפא דתרין פומין : רגלה נחתן למות
שיול הלכתה מסמכא : בארחא דחיי לא
דרכא מטלטלין שבילהא ולא ידעה :
והשתא בנייא שמעון לי
ולא תסטון מן מימריה דפומי : ארחק
מנה ארחך ולא תקריב לתרעא דביתא :
דלא תתן לאחרני חילך ושנייך לנוכראין :
דלא נשבעון נוכראי חילך וליעותך תעיל
לביתא דאחריני : ותתהום בסופך עד מה
דיגמר בישרך וגושמך : ותמר היכנא סנית
מרדותא ומכסנותא אסלי לבי : ולא שמעית
קלא דמרוותיי ולמלפניי לא צלית אדנית

את איוב · וחלק משמן חכה · בתרא במפיק ה׳ ואינון חד מן י״א זוגין חד מפיק ה׳ וחד לא מפיק ה׳ וסי׳ במס׳ רבת׳ במערכת אות הה״א בס״ד : חדה ה׳ וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ י״ט : כחך כ׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ פן ישבעו זרים כחך· התרפית ביום צרה צר כחכה : בכלות ל׳ וחד בכלות כב״ף ולית דכו׳ ואינון מן א״ב חד כ׳ וחד ב״ת וסי׳ נמסר במס׳ רבת׳ במערכת אות הכ״ת בס״ד : ולמלמדי ל׳ דכו׳ והוא חד מן בלין נסבין ול׳ דסמי׳ ל״בם וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הב״ם בס״ד :

ובדרכיו ואמנם בויתיך על זה כי נופת תטופנה שפתי האשה הזרה והיא הכח הדמיוני· תטופנה דבר ידמה שהוא מתוק כנפת וחכה אשר בו תטעם הדברים ידמה היותו ערב מאד וחלק יותר משמן : ואחריתה תמצא מרה כמו הלענה· ואחריתה תמצא מרה כמו הלענה וחדה וחותכת כמו חרב בעל פיות שחותך ומשחית מכל צדדיו : רגליה· יורדות אל מות והשחתה ובעדיה הם תומכים ומחזיקים המות ר״ל שהם עוזרים להביא המות באופן נפלא ובזה הם כאילו תומכים ידי המות ומחזיקים אותה על החיים : אורח חיים פן תפלס· האם תחשוב שיהיה תקוה שתפלס ארח חיים ותיסר אליו הנה באמת אין תקוה בזה כי מעגלותיה נעו וסרו מדרך החיים ולא תוכל לדעת אותן והנה אמ׳ זה לפי שהמדמה אע״פ שהוא עוזר עזר מה אל השכל כמו שהתבאר במקומו הנה בביורו יטעה מאד בעמוקות החכמה והתבונה והטעות שיקרה ממנו בשרשים הגדולים וההתחלות יהיה סבה להרחיק האדם מאד משלימותו ולהתיר לו לעזוב החכמה ולהתענג בתאוות ולזאת הסבה יעדבו מאד דבריו אל האדם כמו שזכר וזה מבואר במעט עיון למעיין בזה הספר כידבריכו בו הם לאתי שכלם בפלוסופיא וראה דברינו בספר מ״י והפשר שירמוז באשה זרה אל הנפש המתאוה ויקשור הענין אל מ״ש לשמור מזמות ודעת ונו שהוא יזהירהו לידבק תמיד בחכמה ובתבונה באופן שתערב בו כל כך עד שלא יפותה בשפתי הזרה המפתה להמשך אל התאוו׳ אשר יגיעהם הרע שזכר והנה זה הביאור השני הוא הנכון יותר : הרחק מעליה דרכך· הרחק דרכך מעל האשה הזרה שקדם זכרה ואל תקרב אל פתח ביתה ר״ל שלא תמשך אל התאוות : פן תתן לאחרים הודך· פן תתן ההוד הנתון לך לקנות השלימות לאחרים ולא יהיה לך תועלת בו אבל יהיה בו השתמשות לעשו׳ תחבולות להשיג התאוות· ושנותיך שהיה ראוי שתעמל בהם לקנו׳ קנין השלימות אשר הוא תייך התן אל זה הכח האכזרי שישחיתך באכזריות וישבעו הכחות הזרים לאדם במה שהוא אדם כחך ועמלך ויגיעך יהיה בבית נכרי ר״ל שהכח השכלי הנתון לך לעמל בקנין השלימות האנושי ישבעו אלו הזרים מכחו ויגיעו כי כל כחו ויגיעו יהיה בעבודתם ובהמצאת התחבולו׳ אל שישיגו מבוקשם : ונהמת· והנה בסוף ככלות בשרך בעת הזקנה אז תזעק ותתאונן : ואמרת איך שנאתי מוסר· התורה ומאס לבי תוכחת התורה : ולא שמעתי בקול מורי· להרחיק אלו התאוות ולא הטיתי אזני למלמדי : ולא

ביאור המלות וכל מעגלותיו מפלס. ר״ל וכל דרכיו מוקל: ילכדנו את הרשע.
הם פתי הרשת כמו ותראהו את הילד: עשה זאת. התרפס.
הכנע: ורהב רעך. תן לו רוממות ונאוה עליך. הנצל כצבי מיד מיד
המוקש אשר נקשם בו והוא הפח או הרשת ומה שידמה להם:

כמעט ישיה כמו סנה מן הכותרים כמעט שתבא עד מעט מן הצרות. הייתי
תחת אהיה. פ״א כמעט שאוחיל ובעבור יכר הרע לא עשיתי כן לא הייתי בכל רע:
בורך. מקוה מים. בארך. כובעמים פירום שידבק באשתו ולא בזולת: יפוצו.
פי׳ ילכו מימי בארך עד שיכובו מעיינותיך אל החוץ והוא משל על רוב הבנים:

ושמח ל׳ מאשת נעורך וב׳ שמח וסימ׳ זבולן בצאתך. בחור בילדותך: אילת ג׳ וסי׳ גם אילת בשדה׳ על אילת השחר.
אהבים: חקר ח׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ בליותי בחקי. ותחבק חק נכריה. שחד מחק רשע יקח. ושחר כחק חכמה עוזה:
עוונתיו חד מן י״ב מלין דכתיבן כהא תרין וו״ן וסימ׳ נכסר בסדר פקודי. וד׳ כל בליש׳ וסימ׳ נכסר בכלכים ב׳ סימ׳ ז׳ וכתל׳

ביאור הדברים
כמעט הייתי בכל רע בתוך וגו׳. פלא הייתי בום אהם לעוכם ם פכאתי מוסר או יהיה הרצון בזה כמעט ם שהייתי מפני זה בכל רע ובזה בתוך קהל ועדה שיתפרסם זה לכולם ויראו ברעתי: התרחק מאד מזאת האשה הזרה ולא תתן כח שכלך לה אך שתה מים מבורך והו׳ השכל אשר ממנו כובעים מים תמיד לא יחסרו בשתותך מהם ישפעו המושכלות ו ושתה המים הנוזלים מתוך בארך וגם כן הוא שכל אשר מ ממנו. ואפשר שרמז באמרו שתה מים מ מבורך שהיא החפירה אשר בה מים בלתי נובעים אל הצורות ה הדמיוניות והסבות החוש׳ שמהם כלקחו ההקדמות הראשונות עם ההסבות כי אלו ההסבו׳ החושיות אינם נובעות אך יחסרו כ בשילקחו קצתם אחר קצתם עד שאפשר ם שילקחו כולם ורמז באמרו ונוזלים מתוך בארך אל השכל ם שיושפע ממנו ה המושכלות והם ט נובעות תמיד ולזה המשילו לבאר מים חיים ואחר שיגע לך

עַד כְּלִיל הֲוֵיתְ לִי בִּישִׁין בְּגוֹ כְּנִישְׁתָּא וְעֶדְתָּא:
אִשְׁתֵּה מַיָּא מִן גּוּבָךְ וְרַדְיָא מִן בֵּירָךְ:
נִשְׁפְּעוּן מַעְיָנָךְ לְבָרָא וּבִפְתָיֵי טוּוֹפֵי דְמַיָּא:
יְהֶוְוןְ לָךְ לְחוּדָךְ וְנוּכְרָאֵי לָא נִשְׁתַּתְּפִין
עִמָּךְ: יְהֵוֵי מַבּוּעָךְ בְּרִיךְ וַחְדִי מִן אִתַּת
טַלְיוּתָךְ: אַיַּלְתָּא דְרַחֲמוּתָא וְדִיצָּת דְהֶכְרָא
הֲווֹנָא אֲלִיף בְּכָל מַזְמַן וּבְרַחֲמוּתָא תַּגְרֵם
תְּדִירָא: וּלְמָה תִשְׁרְגַג בְּרִי בְּנוּכְרֵיתָא אוּף
לָא תְחַבִּיק עוּבָּה דְאַחֲרֵיתָא: מְטוּל דְקֳדָם
עַיְנוֹי דַאֱלָהָא אִינוּן אָרְחָתֵיהּ דְגַבְרָא וְכוּלְּהוֹן
שְׁבִילוֹי גַּלְיָן קֳדָמוֹי: חוֹבוֹי דְרַשִׁיעָא קַטְּלִין
לֵיהּ וּבְחַבְלֵי דַחֲטוֹי נִתְפְּכֵיךְ: הוּא יְמוּת
בְּלָא מַרְדּוּתָא וּבְסוּגָאֵי דְשַׁטְיוּתֵיהּ נִפְעֵי:
בְּרִי אִין עָרֵיבַת לְחַבְרָךְ אַשְׁלֵימְתָּא לְנוּכְרָאָ
יְדָךְ: אִיתְצְיִדְתָּא בְּמַאֲמַר דְפוּמָךְ אִתְאַחַדְתְּ
בְּמַאֲמְרָא דְפוּמָךְ: עֲבֵיד הָיְכְנָא בְּנִי
וְאִיתְפְּצָא מְטוּל דְנִפְלִית בְּיַד דְחַבְרָךְ אֲזִיל
גְּרִיג הֲבִיל חַבְרָךְ: לָא תִתֵּן שִׁינְתָא לְעַיְנָךְ
וְנַיְימְתָא לְגְבִינָךְ: דְתִיתְפְּצֵי הֵיךְ טַבְיָא מִן
נִישְׁבָּא וְהֵיךְ צִפְּרָא מִן פּוּחָא:
אִתְרְמֵא לְשׁוּמְשְׁמָנָא
עַטְלָא חֲמֵי אָרְחָתְהוֹן וְאִתְחַכַּם:
דְלֵית לָהּ חֲצָדָא הֵיךְ אַף לָא סַרְכָּ וְשַׁלִּיטָא:

כְּמְעַט הָיִיתִי בְכָל־רָע בְּתוֹךְ קָהָל
וְעֵדָה: שְׁתֵה־מַיִם מִבּוֹרֶךָ וְנֹזְלִים
מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ: יָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה
בָּרְחֹבוֹת פַּלְגֵי־מָיִם: יִהְיוּ־לְךָ לְבַדֶּךָ
וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ: יְהִי־מְקוֹרְךָ בָרוּךְ
וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת נְעוּרֶךָ: אַיֶּלֶת אֲהָבִים
וְיַעֲלַת־חֵן דַּדֶּיהָ יְרַוֻּךָ בְכָל־עֵת
בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָמִיד: וְלָמָּה תִשְׁגֶּה
בְנִי בְזָרָה וּתְחַבֵּק חֵק נָכְרִיָּה:
כִּי נֹכַח עֵינֵי יְהוָה דַּרְכֵי־אִישׁ
וְכָל־מַעְגְּלֹתָיו מְפַלֵּס: עֲווֹנוֹתָיו
יִלְכְּדֻנוֹ אֶת־הָרָשָׁע וּבְחַבְלֵי חַטָּאתוֹ
יִתָּמֵךְ: הוּא יָמוּת בְּאֵין מוּסָר וּבְרֹב
אִוַּלְתּוֹ יִשְׁגֶּה: בְּנִי אִם־עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ ו
תָּקַעְתָּ לַזָּר כַּפֶּיךָ: נוֹקַשְׁתָּ בְאִמְרֵי־
פִיךָ נִלְכַּדְתָּ בְּאִמְרֵי־פִיךָ: עֲשֵׂה
זֹאת אֵפוֹא בְּנִי וְהִנָּצֵל כִּי בָאתָ
בְכַף־רֵעֶךָ לֵךְ הִתְרַפֵּס וּרְהַב רֵעֶיךָ:
אַל־תִּתֵּן שֵׁנָה לְעֵינֶיךָ וּתְנוּמָה
לְעַפְעַפֶּיךָ: הִנָּצֵל כִּצְבִי מִיָּד וּכְצִפּוֹר
מִיַּד יָקוּשׁ: לֵךְ־אֶל־
נְמָלָה עָצֵל רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם: אֲשֶׁר אֵין־לָהּ קָצִין שֹׁטֵר וּמֹשֵׁל:

יהיו לך. הפלגי׳ שהם הבנים הכשרים: מקורך. מקור הבני׳: אילת אהבים. שהוא אהבה והיא מוצאת חן בעיניו: תשגה. תחשב כשוגה אם ת תמיד תתעסק ב באהבתה ולא בזולתה וזהו שאמרו באשתו אמרו כי המרבה באהבת אשתו ומשיח עמה תמיד יותר מראוי הוא שוגה כי אהבת האשה תסיר האדם מעבודת השם: ימות באין מוסר. בעבור שאין מקבל מוסר ו ובעבו׳ רוב אולתו ימנה דרך הישרה: בני אם ערבת. תקעת לזר כפיך. לזר המלוה תקעת כפיך לפרוע החוב הוא המוקש שנלכדת בו הם אמרי פיך: כי באת. אף על פי כמו כי רכב ברזל כי עם קשה עורף. בכף ברשותו כמו מן הבא בידו. התרפס מן ברגלה רפשה והטעם לך אליו והכנע והיה לו למרמס. ורהב פועל עומד והוא סבוב דבק עם רעך: אל תתן. אחר התרפסך ותיגע ולא תישן עד שתפרע ה החוב או תנצל כצבי שימלט מיד אדם: אל נמלה. שהיא מקטני ארץ ותלמוד מחכמתה: אשר אין לה קצין. שיכריחנה לעשות כן אלא ת מחכמת תכין לחמה. אתה.

סימ׳ נ״א: נוקשת ל׳ נלכדת ל׳: רעיך ל׳ מ״ל לך התרפס ורהב. וכל אוריתא חס׳ וכל נביאי׳ דכו׳ חס׳ ב״ב מ״ל ולקחתי
את נשיך לעיניך. אתה ורעיך היושבים לפניך. וכל כתו׳ דכו׳ מ״ל ב״מ משלי׳ דכלהון חסרים ב״כא לך התרפס ורהב רעיך:
נמלה ל׳ מאכלה ל׳ ואינון מן מלין דמשמשין לה בסוף תיבו׳ ולית דכו׳ וסיב׳ בכסרה רבתא במערכת אות הלמד בס״ד:

השלמות בעיון יפוצו מעינותיך חוצה להשפיעתם לזולתך יפוצו מהם פלגי מים ברחובו׳ אשר ימצאו שם אכשי רבי׳ ללמד אותם חכמתך
ולהישירם אל השלמות כי עם שזה העניין בלכתך אחרי עצת ראוי מצד עצמו להטיב לזולתו הנה יתוסף שלמותך בו הנה אלו המעינות יהיו
לך לבדך ואין לזרים אתך בהפך מה שהיה העניין בלכתך אחר עצת האשה הזרה כי אז תתן יגיעך לאחרי׳ אך יגיעך ועמלך בחכמה ובשלמות
האנושי יהיו לך לבדך ר״ל שאתה לבדך תאכל פריים במה שתקנה מזה מהחיים הנצחיים והערבים בתכלית הערבו׳ כמו שבארנו בראשון מספר
ה״י ואין זה סותר מ״ש יפוצו מעינותיך חוצה כי בעמלו בזה יאכל פריים הוא לבדו והם יקחו חלק׳ בעמלם שעמלו במה שהשיגו ממנו מהחכמה
והתבונ׳: יהי. המקור שתדלה ממנו ברוך כי המים הנובעי׳ ממנו תמיד לא יכזבו והם הנוזלי׳ שתקח מתוך בארך והוא השכ׳ הפועל. ושמח
ונו׳ אשר תמצ׳ לך מהמוחשו׳ בדרוש מה שתעזר בו לדעת ההקדמו׳ הראשונות שמובילו׳ אל הדרוש ההוא: אלת אהבים. מרוב אהבים שתאהבך תרוץ למצוא
חפצך כמרוצת האילת או תרצ׳ בזה שהיא רצה כמרוצה האילת למצוא האהבים שדרשת הסבתם בדרוש שתחקר בו והיא כמו יעלה לרוץ בקלות למצוא מה שיעשם לך
ויפוא חן בעיניך במה שתרצה לחקור בו מדדיה תמיד אלו ההסבות החושיות והצורות הדמיוניות המצטרכות לך בדרוש לקחת מהם המושכלות הראשונות באופן
שהתבאר בספר הנפש ובארכוהו בראשון מספר מלחמות יי׳ תמיד התעסק באהבתה עד שמעוצם התעסקך בה תהיה שוגה בשאר העניינים לפי שלא תוכל להפרד
מחשבתך ממנה: ולמה תשגה בני. בעבור אהבת האשה הזרה ר״ל הנפש המתאוה ותחבק חיק נכריה: כי נוכח. הנה דרכי איש הם נגד עיני יי׳ והוא
שוקל כל דרכיו לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו: עוונותיו ילכדונו את הרשע. ברשתם ובחבלי חטאתו יתמך ויתחזק הלכד שילכד הרשע בו וזה מבואר בהרבה
מהחטאים שהם בעצמם כלי להפלת הרשעים ברעה: הוא ימות באין מוסר. הנה הרשע ימות וערין לא לקח מוסר וברוב אולתו יהיה שוגה בעניינים אשר ירצם
להרשיע בהם עד שסבותיו בהם תהיה סבת הפלתו וזה מבואר מאד. אמר עוד מתשל על האשה הזרה שזכר אשר השומע לה ערב בעבורה אל הש״י והוא יהיה כפרע
ממנו ר״ל שהשכל האנושי הוא ערב בעבורה אל הש״י והוא כלכד בשחיתותיה: בני. אם קרה שערבת לרעך בעבור איש זר תקעת לו כפך לפרוע החוב בעבורו:
נוקשת. הנה באמרי פיך נוקשת ונלכדת כי אין לך הצלה בזה העניין תנוחך להשתעבד בזה החוב אך אמרי פיך לבד הם אשר נוקשת ונלכדת בהם וכן העניין בשכל
האנושי עם הנפש המתאוה כי הוא לא יתעבב כלל בתענוגי׳ הגופיים ההם והוא ערב בעבורה לפרוע החוב אל הש״י הנה כשיהיה העניין כן עשה זאת איפוא בני והנצל
כי באת בכף רעך ושתעבדת לו בזה החוב אין לך תקנה בזה שלא שתלך ותכנע לפניו ותתן לו הגאוה והרוממו׳ בהסתרלך בחכמה ובתבונה כי אז תשיג לו שהוא בתכלית
הרוממות והגאוה ואתה בתכלית השפלות ביחס ש׳ רוממותו ובזה האופן תמלט מזה הערבות ר״ל בהפרדך מהמסך אחר התאוה ובהיותך נכנע מאד לפני הש״י והשכילך
רוממותו והתנשאותו אל תתעצל בזה אך נהוג בו בזריזות: אל תתן שינה לעיניך. אל תתעצל בזה אך נהוג בו בזריזות ואל תתן שינה לעיניך ולא תנומה לעפעפיך
אך חקור תמיד בהסבות העיוניות ובזה תדבק בש״י ויסור הרע ממך: הנצל כצבי מיד. הנצל ברוב מרוצה ובמהירות כמו שינצל הצבי מיד הבא ללקחו ברוב מרוצתו
ובמהירות וכמו שינצל הצפור מיד המוקש אשר תקנוהו שיהיה נוקש במהירו׳ שתפותו עד שינח משם קודם יפול המוקש עליו: לך אל נמלה עצל. אתה האיש העצל
תלמוד ר״ל בקנין המושכלות בהיות לאל ידך לעשות לך אל נמלה שהיא בריה קטנה מהב״ח הבלתי בעלי שכל ראה דרכיה וחכם ולמד חכמה מזה: אשר אין לה קצין.
שיישירה אל מה שתעשהו כי אין לה קצין שוטר ומושל שישגיח בהנהגתה ובמוסרה וכבר

וכבר תראה ממנה שהיא מכינה בקיץ לחמה בהביאה מהפירות בחוריה מה שימצא לה בכל השנה ושם היא אוגרת בקציר מאכלה ותפלא מאד מדרכיה בזה הענין כי אתה
תמצא שאם היתה חורה בכותל הנה היא תעלה בו ארחות עקלקלות באופן שלא תקשה כל כך העליה עם כובד המשא שתשא בפיה גם תמצא מדרכיה שהיא אוכלת חודו
של זרע אשר בו מה שמדרגתו מדרגת זרע הזכר כמו שנזכר בספר הצמחים בדרך שלא יצא מהגרגרים הטמון בארץ ובזה יהיה נשמר מהעיפוש גם תמצ׳ מדרכיה שאם
יבואו מים בחורי הנמלים יוציאו תכף הזרע משם ליבשו ואחר כן ישובו להכניסו לשמרו מהעיפוש: עד מתי. אתה העצל תשכב ותתרשל מקנין השלימות מתי תקום משנתך
לעשו׳ מעשיך האנושיי׳ תן לעצמך מעט שינות ומעט תנומות להיות מתכונן לא יישן ולא עד כמשפט האיש ה החרוץ הזריז כאשר תבואהו השינ׳ יתכונן מעט להשי׳ ממנו אותם השינ׳ ומעט יחבק ידיו לשכב לעת מרגוע אל חושיו האלהים מצד טרדתם בהקיצו הנה כשתנהג זה המנהג יבא זה השכי לך ובא כמהלך ר״ל שמדי בואו ילך לו ויסו׳ ומחסורך יבא לך כאי׳ בעל מגן וכלי מלחמה שכאשר יבא במקו׳ מה לא יתעכב שם אבל ילך אל מלחמתו וזה כי מצד זריזותך בחכמה ישגי׳ הש״י ויתן לך מה שיצטרך לך או ירצה בזה כי מצד הזריזות יקל לו בעיניו לכנוס ולאסוף בו בעמלו מה שיסתפק בו והביאור הראשון הו׳ יותר נכון והנה הזהיר תחלה לבלתי היות בעל תאוה כי היא תמנע השלימו׳ ואחר זה הזהיר מ מהעצלה כי היא ג״כ תמנע השלימות ותהיה סבה אל שימות האדם

לשכב ב׳ קמץ וסי׳ לשכב את בת יעקב. מעט חבוק ידים: סימן קדמא ובא כמהלך ראשך תניינ׳ ובא כמתהלך רישך:
מורה ה׳ חס׳ וסי׳ מול הגלגל אצל אלוני מרה׳ בננו זה סורר ומרה. כי ראה יי׳ את עני ישראל. אל תהיו כאבתם. כרח
באצבעתיו: רמות ו׳ כתי׳ בן וסי׳ ולאשר ברמות נגב. ויעל ויפל ברמות גלעד דו״ה. גם בעצתם הלך. ועינים רמות

אבן עזרא

אתה עצל מתי תקום תעור משנתך: מעט שנות. בלשון רז״ל והטעם תישן פעם אחר פעם תישן מעט ותנום מעט ותחבק ידיך שלא תיגע. והנה יבא רישך כמהלך. כאורח הבא שלא יודע עד בואו. ומחסורך יבוא כאיש הבא במגן לכנס אחר: אדם בליעל. אלו הם עניניו: קורץ. מולל דובר. מורה לעשות רע כתוב בעיניו ברגליו באחת מעיניו ואחת מרגליו וכן ויקבר בערי הגלעד באחת מערי: רמות. המתגאה שירים עיניו בגאוה. לשון שקר שופכות דם נקי רוצח: יפיח. לשון דבור והכתוב פירש שהוא עד שקר: כנור

ראשך ב׳ חד כתי׳ א׳ וחד כתי׳ יוד

יבוא ל׳ מל׳ בכתו׳

תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר ל׳
מאכלה: עד־מתי עצל תשכב ל׳
מתי תקום משנתך: מעט שנות
מעט תנומות מעט חבק ידים ל כ׳
לשכב: ובא כמהלך ראשך ב׳ יו דף׳ ל׳
ומחסרך כאיש מגן: ל׳ תניינא ומחסרך׳ כ׳
אדם בליעל איש און
הלך עקשות פה: קורץ בעינו בעיניו ק׳
מולל ברגלו מרה באצבעתיו: ברגליו ת׳ חס׳ ק׳
תהפכות בלבו חרש רע בכל־עת
מדנים ישלח: על־כן פתאם יבוא מדינים ק׳
אידו פתע ישבר ואין מרפא:
שש־הנה שנא ל׳
יהוה ושבע תועבות נפשו: תועבת ק׳
עינים רמות לשון שקר וידים ו׳ כתי׳ כן
שפכות דם־נקי: לב חרש מחשבות
און רגלים ממהרות לרוץ לרעה: נ׳ ל׳
יפיח כזבים עד שקר ומשלח מדנים בין אחים: ל׳ ל׳

מתקנא בקייטא לחמה וגבשא בחצדא
מיכלה: עד מה לאימת אנת דמיך אנת
עטלא ולאימת קייבת מן שינתך: קליל
שינתא קליל נומיתא קליל תחבק ידך
למדמכא: ותיתי ותירכיך מסכינותך
וחוסרנך היך גברא כשירא:
בר נש טלומא גברא עוולא
מהלך בעקימות פומיה: רמיז בעיינוי
ותכס בריגלוי ורמיז באצבעתיה:
ומתהפיך בלביה וחשיל בישתא בכל זמן
תיגרי רמי: מטול הכנא מן שלייא ניתי
תבריה ומן שליא ניתבר ולא תהוי ליה
אסיותא: שית
אינון דסני אלהא ובשבע אסליית נפשיה:
עייני רמתא ולישנא דשיקרא וידי
דשופכן דמא זכאי: לבא דחשיל
מחשבתא רעתא ורגלי דמסרהבן למרהט
לבישתא: סהדא דשקרא דמליל כדבותא
ומן דרמי תיגרי בין אחי:

תשפיל. עינים רמו׳ לשון שקר. ושוב ושאל ורמות. ובקצת ספרי מסרה ראיתי שמונה הנלך אל רמות גלעד ד׳ ויבא
אל המלך דו״ה ובשמ״ט ויעל ויפל ברמות. וג׳ כתי׳ ראבות מלאים באלף ובוי״ו וסי׳ ראמות וגביש לא יזכר. ראמות
לאויל חכמות. וישׂשכר וגד דו״ה. וג׳ ראבת חס׳ וי״ו ומל׳ א׳ וסי׳ בסדר ואתחנן ויחזקאל סימן כ״ח:

בחוסר כל ואחר זה הזהיר מדבור השקרי אשר יחשוב האדם שלא יחטא והם סבה לרעות גדולות עם שזה יסבב שיאחוז האיש הזה דעות כוזבות לאהבתו השקר ואמר: אדם בליעל. הנה אדם רשע הוא מי שהוא איש און אשר הולך עקשות פה ר״ל שידבר שקרים בפה: קורץ בעיניו. או ברמיזותיו אם בשיקרו בהם כמנהג הרומזי׳ בעיניה׳ ומולל ברגליו לרמוז בהם ומורה באצבעו: תהפוכות בלבו. הנה בלבו כזבים תמיד ובכזבים שיתמיד ויתכוין בלבו הוא חורש רע בכל עת ומשלח מדנים בין אחים ומחלוקות וריבות בין האנשים בשיספר כזבים מזה לזה ויתחדש מזה הפסד רב בקבוצי׳ המדיניים על אלו הרעות שהוא עושה ישיב הש״י גמולו: שש הנה שנא יי׳. והשביעי הוא מהם תועבת נפשו והם עינים רמות מצד הגאוה ועזות המצח: לשון שקר שהוא אוהב לדבר שקרי׳ והידים שופכו׳ דם נקי: לב חורש. על האנשי׳ מחשבות שקר ותרמית להרע להם והרגלים שימהרו לרוץ לעשות רעה ומי שידבר כזבים ויהיה עד שקר והנה זה יכלול לשון שקר ועדות שקר ומי שמשלח מדנים בין אחים בספרו כזבים מזה לזה: והנה זכר האיברים על הסדר והתחיל מהאבר הגבוה ובשפל כלה: הנה זה הוא ביאור אלו הדברי׳ שהגבלנו ביאורם פה: ואולם התועלות המגיעות מהם הנה י״ט. הא׳ הוא להודיע כי התורה ומצותיה מביאות האדם אל השגת החכמה והתבונה אם בפילוסופיא האלהית אם בפילוסופיא המדינית אם יעתיק האדם לחקור בה ובמצותיה מחקר ראוי וזה יהיה בשישמרה בלבבו תמיד ובזה יגיע לו הבריאות בגוף ובנפש בהתנהגו לפי מצותיה ויהיה אהוב לאנשים ואהוב לשם עד שתמיד יהיו עיניו בו לא יעזבוהו וישיג בזה שחיים הערבים הנכבדים והטובות הגופיות עד שאין פחד אליו מהרעות: הב׳ הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיבטח בדברים אשר ירצה להשיגם בבינתו ובסבות אשר המציא להגיעו אליהם אך ישים מבטחו בש״י לבד ויעזר עם זה בסבות המביאות הדבר ההוא: הג׳ הוא להודיע שראוי לאדם שיתן כבוד לש״י בחקירותיו בחכמה ובתורה כי זה ממה שיישירהו למצוא האמת בדברי׳ לפי מה שאפשר לו והיה זה כן כי חכמת הש״י היא נפלאה מאד וכאשר ירצה האד׳ למצוא באלו הדברי׳ חכמה נפלאה ולא יסתפק בסבו׳ החלושות אז יתישר מאד למצוא דברי חפץ ועם זה למדנו מזה תועלת אחר והוא שמי שיכבד יי׳ מהונו וממבחר פירותיו ותבואתו יתן הש״י שכרו בשיתברכו קניניו: הד׳ הוא להודיע שכבר יקרה שיבואו לטובים רעות על צד המוסר וההשגחה ולזה ראוי לאדם שיקבלם מאהבה ואז יגיע לו מהם התועלת אשר בעבורו הביאם הש״י עליו: הה׳ הוא להודיע שכמו שכוזיא החכמה מאלו הדברי׳ השפלים בחקרנו בהם למה היו במה שהם עליו מהמציאות וכוזיא התבונה מהגרמים השמימיים בחקרנו בהם לפי מה שראוי כן שפע מציאותם מחכמת הש״י ותבונתו ולזה נדבק בזה האופן בחכמת הש״י ותבונתו דבקות מה אשר החכמה והתבונה ההיא היא עצמותו ית׳ וכבר בארנו זה והתרכו׳ הספקות הנופלות בו בראשון וכה׳ מספר מ״י ומזה האופן הותר הספק איך יתכן שיגיעו לנו הידיעות מהשגות החושיות ולא יפקדו בהפקד׳ כמו שביארנו בראשון ממלחמות ה׳: הו׳ הוא להודיע שאין ראוי לאדם שימנע טוב מהראוי לו אם יש ספק בידו לעשותו כי זה מטוב התכונה ימשך שלא יאמר לרעהו לך ושוב ומחר אתן ויש אתך במה שימנע אתו לתת לו: הז׳ הוא מה שהזהיר מלריב עם אדם אשר לא גמלו רעה כי בזה מהפסד הקבוץ המדיני מה שלא יעלם וזה שהמדות החשובות שיהיו לאנשים לשמרם מריב ויפילו להם מאומה עם בעל זאת התכונה הפחות ויבא זה אל ההפסד במדות: הח׳ הוא להודיע שהחמס והרשע ראוי שירוחקו כי קללת הש״י תמצא בבית הרשע אמנם נוה צדיקים יברך: הט׳ הוא להודיע שהליצנות ראוי שירוחק וכן הענין בכסילות כי הקלון ימשך לעושיהם: הי׳ הוא להודיע כי החכמה תקנה עם ראשית החכמה כי כבר יבואו בחקיר׳ בה בהקדמו׳ מעצם החכמ׳ ואולם הבינה תקנה עם כל הקנינים כי אין הקדמותיה עצמיות וצריך גם כן שיקדמו לקנייה כל הקנינים מהשגות האחרות כי בהם יתיישר לעמוד על אמתתה כמו שזכרנו: הי״א שאין ראוי לאדם ללכת בדרך רשעים ולהסכים עמהם בו אך יחויב להשבית הפועל הרע ההוא ולבטלו אם יוכל בשום תחבולה ואם לא יוכל ראוי שיסלק עצמו ממנו: הי״ב הוא להודיע שהצדיקים נעזרים בש״י בדרכם שילכו בה בכל דרושיהם והם מתישרים בה תמיד אל התכלית ויחפצו בו ואמנם הרשעים בהליכתם יכשלו ולא ידעו במה כי דרכם היא כאפילה ולא יוכלו להתיישר בה אל חפציהם: הי״ג הוא להודיע שראוי לאדם שישמור שכלו שלא יהיה אסור בדבר מהדברים ימנעהו מעשות לפי מה שראוי כי כבר יאבד זה הפרי הטוב שראוי להגיע ממנו והוא החיים הנצחיים והערבים ומפני זה ראוי שישמר מלקבל פרסים והתחלות כוזבות תמנעהו מלהשיג האמת במה שאחריהם כי הם יאסרו שכלו מלחקור בהם מחקר ראוי ולזאת הסבה ראוי שיסכל לשון שקר וירחיקהו כי האנשים המורגלים בשקר לא יאהבו המוסר מאד ויסור מפני זה מהם כל פרי השכל ולזאת הסבה גם כן ראוי שירחיק התאוות הגופיות ועצלה כי בסבת כל אחד מהם יהיה השכל אסור מעשות פעולתו: הי״ד הוא להודיע לחוקר ברוב שישים עיונו אל היוצר ולמתייסר אליו בתכלית מה שאפשר לו כי זה ממה שיישירהו למצא האמת בדברים: הט״ו

החמשה עשר הוא להודיע שמי שישיג החכמה והתבונה ראוי שישמרם בלבו
תמיד עם הדברים שהיו סבת התחדש הידיעה לו כאלו תאמר שישמור עם המושכלות
הסבות המושכלות הראשונות שהתבארו מהם וישמור עם התבונות המחשבות אשר
יישירוהו אל השגתם: הי"ו הוא להודיע שראוי לאדם שירחיק התאוות הגשמיות
כי הם יוסילוהו ל המת
ויביאו השכל אל שלא
יעשה פעולתו אך יתן
כחו בהמצאות ה
התחבולות להשגת ה
התאוות המגונו׳ הא׳ו:
הי"ז הוא להודיע
שאשר חטא ונמשך
אל הנפש המתאוה
ועזב פועל השכל ר"ל
דריכתו אל השלימות
עד שהוא ראוי שיהיה
השכל נספה בחטא
אשר היתה ההנאה בו
אל החומר כמו הענין
בערב שנשתעבד ב
בעבור אחר הנה ראוי
לו שיכנע אל הש"י ב
בתכלית מה שאפשר
לבקש מחילה וכפרה
על חטאיו וישתדל ב
בזריזות רב להשכיל
ולדעת אותו בדרך ש
שיתן לו רוממות כפלא
על שאר הנמצאו׳ כמו
שהו׳ האמת בזה ובזה
ירפ׳ לו מחולי הערבות
הזה כמו שאם ערב
אדם לרעהו בעבור זה
ונשתעבד לרעהו ב

כמור בני: בלב שלא תשכחנה: תנחה אותך שלא תגוף באבן רגליך: תשמור
שאיך יכול להשמר בעת תנומתך: והקיצות והטעם אף אם אין מדבר עמך
בהקיצך היא תשיחך כדי שלא תפחד: כי נר: כי המצוה כנר להאיר לפניך
כענין מצות יי׳ ברה מאירת עינים והתורה כאור ללומדיה והכסיל בחשך הולך:
ודרך חיים והחכמה
לאור המקבל היא דרך
שיחיה בה: לשמרך:
התוכחות הם לשמרך
מאשה רעה שהי׳ קשה
מכל העבירות שהיא
גוררת הרעו׳. מחלקת
תאר לאשה שתדבר
לשונה בחלקו׳ וכבריס
תאר הלשון. ואל
תקחך מן המוסר.
בעפעפיה בעבו׳ יופי
עפעפיה והם העיני׳:
עד ככר לחם. יאבד
ממונו עד שהוא צריך
לשאול מן הבריו׳ ככר
לחם: ואשת איש
תצוד נפש הנואף עמה
ואמר יקרה בעבור
שהיא אצולה מאור
הנפש. תצוד כי היא
תצוד כענין מצודדות
את הנפשות: היחתה
פי׳ כושא או מביא.
והטעם באש הבגדים
תשרפנה והרגלים ת
תכוינה: כן. הנואף
ינקה שפי׳ יכרת מן
ונקה לא אנקך: לא

ותורה ה׳ וסימ׳ כי שפתי כהן. הוה על הוה. ויקם עדות. כי נר מצוה. ואת שבת קדשך נחת: ואשתו ו׳ וסימ׳ נמסר
בישעיה סימ׳ נ״ד: ובגדיו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר תצוה. יהלך ג׳ וסימ׳ צדק לפניו יהלך. בחקתי יהלך ומשפטי שמר.
אם יהלך איש על הגחלים. וא׳ ויהלך את:

טור בְּרִי פוּקְדָנָא דְאָבוּךְ וְלָא תִיטְעֵי נִימוּסָא
דְאִמָּךְ: קְטוֹרִינוּן בְּלִבָּךְ תְּדִירָא וּכְרוֹךְ
אִינוּן בְּצַוְּרָךְ: בְּמֵיזָלָךְ תִּיתְדַבַּר עִמָּךְ
בְּמַרְמְכָךְ תִּתְנַטַּר עֲלָךְ וְתִתְעִיר הִיא תְּהְוֵי
רַצְיָיךְ: מְטוּל שְׁרַגָא הוּא פוּקְדָנָא וְנִימוּסָא
נוּהְרָא וְאוֹרְחָא דְחַיֵּי מַכְסְנוּתָא וּמַרְדוּתָא:
דְּתִינְטְרָךְ מִן אִיתְּתָא בִּישְׁתָּא וּמִן
שְׁעִיעוּתָא דְלִישָּׁנָא דְנוּכְרִיתָא: לָא
תִירוֹג שׁוּפְרָהּ בְּלִבָּךְ וְלָא תִשְׁרַגְנָךְ
בִּגְבִינוּתָהָא: מְטוּל דְדַמְיָא מִלְּתָא זָנִיתָא
הֵיךְ גְרִיצְתָּא דְלַחְמָא וְאִתַּת גַּבְרָא נַפְשָׁא
יַקִּירְתָּא צַיְּדָא: דִילְמָא סָיֵים בַּר
נְשָׁא נוּרָא בְּעוּבֵיהּ וּלְבוּשֵׁיהּ לָא יָקִיד:
אֵי דִילְמָא מְהַלֵּךְ גַּבְרָא עֲלַוֵי גוּמְרֵי
וְרִגְלוֹי לָא מִתְכְּוִין: הֶכְנָא מַה דְּעָאֵיל
עַל אִתַּת חַבְרֵיהּ לְמִיגוּר עִמָּהּ לָא נִזְכֵּית
כָּל מַאן דְּקָרֵיב בָּהּ:

נְצֹר בְּנִי מִצְוַת אָבִיךָ וְאַל־תִּטֹּשׁ
ל׳ ותד׳ אל לבך תּוֹרַת אִמֶּךָ: קָשְׁרֵם עַל־לִבְּךָ תָמִיד
ל׳ עָנְדֵם עַל־גַּרְגְּרֹתֶךָ: בְּהִתְהַלֶּכְךָ׀
ר׳ לשון זכר תַּנְחֶה אֹתָךְ בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ
וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ: כִּי נֵר מִצְוָה
ת׳ וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר:
לִשְׁמָרְךָ מֵאֵשֶׁת רָע מֵחֶלְקַת
ז׳י׳ ב׳ להראו׳ העמים לְשׁוֹן נָכְרִיָּה: אַל־תַּחְמֹד יָפְיָהּ
בִּלְבָבֶךָ וְאַל־תִּקָּחֲךָ בְּעַפְעַפֶּיהָ:
כִּי בְעַד־אִשָּׁה זוֹנָה עַד־כִּכַּר לָחֶם
ו׳· ל׳ ותד׳ כי תכוד וְאֵשֶׁת אִישׁ נֶפֶשׁ יְקָרָה תָצוּד:
ל׳· ר׳ הֲיַחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ וּבְגָדָיו לֹא
ג׳ תִשָּׂרַפְנָה: אִם־יְהַלֵּךְ אִישׁ עַל־
הַגֶּחָלִים וְרַגְלָיו לֹא תִכָּוֶינָה: כֵּן
הַבָּא אֶל־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא יִנָּקֶה
כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהּ:

בפרעון החוב בעד הזר הנה אין לו תקנה אלא שיכנע לרעהו שנשתעבד ויתן לרעהו רוממות וכבוד כי בזה אולי יחמול עליו ויקל ממשאו קצת או יעזבהו: הי"ח הוא להודיע
שראוי לאדם להרחיק העצלה ורבוי השינה והשכיבה כמשפט העצל כי זה מתה שימנעהו מהשגת טוב שלימו׳ גם די טרפו לא ישיג אבל ראוי לו שינהג בזריזות לקנו׳ המעלה
והטרף בעת אשר תמצא ידו וימשול לו זה הזריזות בהתרחקו מהשינה לפי מה שאפשר לו וזה ממה שיגיע אליו בזאת התחבולה והיא שכאשר יחזקהו אונס שינה יתכמכם
מעט בזולת שכיבה כי בזה יסור בקלות וישתדל בכמו זאת התחבולה להרחיק השינה עד שכאשר יישן תהיה שנתו מעוטה וכאשר ילאו כחותיו מרוב היקיצה ישכב מעט ויחבק
ידיו ר"ל שישבות מכל מלאכה ותנועה כי בזה יסור לאות כחותיו כאילו נתן שינה לעיניו וזה מבואר מאד מן החוש: הי"ט הוא להרחיק השקר ולזה אמר כי מי שהוא אוהב
השקר הוא רשע כי זה יביאהו לחטאים גדולים מהם ברעות כי אהבתו השקר תסבב שלא ידרוש האמת בדעות ומהם במדות כי מזה ימשך שיהיה תמיד שקר בפיו וישתדל
אל שיביא האנשים להאמין מה שאינו ברמיזותיו ובקריצותיו במקומות שלא יוכל לדבר והמשל שאשר יאמר על אדם דבר שאינו הנה יקרה כשידבר מה שאיפשר שיובן ממנו
באופן מה שאמר האחר עליו אז ירמוז לאנשים שיקחו עדות מזה על אמתות מה שאמר להם עליו ומזה ג"כ ימשך שיחשוב תמיד מחשבות איך יוכל למצוא דבר שקר שיחרוש
בו רע לאיש מה וימשך ג"כ מזה שיעורר ריב בין אנשים בכזביו ובכלל הנה כמו שבאמתת יתקיים הישוב כן יפסד בשקר ולהרחיק השקר ביאר שכבר יקרה ממנו עונש רב
ונפלא והנה ביאר בו כי משנוא השקר מאלו מינים הם שנואים ומתועבים לש"י והם עינים רמות כי הוא דבר שקר שיתגאה האדם עם היותו בריה שפלה ונבזית מאד והנה
הגאוה היא מדה מגונה מאד מקירה האדם מכל שלימות ולשון שקר ר"ל שיהיה דובר שקרים והיא ג"כ מדה מגונה ומונעת האדם ממצוא דברי חפץ חכמה ותבונה וידים
שופכות דם נקי שופכות ג"כ דבר שקר ושוא להרוג איש על לא חמס בכפיו והנה שוכם גנות זאת המדה מבואר בנפשו ולב חורש מחשבות און היא ג"כ מדה מגונה מאד כי זה
ממה שיביא לעשיית הרעות בדברי שקר אשר הסתדל בהמצאתם עם שזה לא ישתמש במה שהוא כלי אל קנין השלימות בהסתדלו כמה שהוא מגונה בתכלי׳ הגנות ורגלים
ממהרות לרוץ לרעה הוא ג"כ לדבר שקר כמו שפיכת דם נקי או גניבה וגזילה ומשלח מדנים בין אחים הוא ג"כ בדברי השקר שיספר מזה לזה גנות כל אלו המדות והתכונו׳
הוא מבואר וגלה: ביאור המלות בהתהלכך. תשיחך. תדבר עמך: ביאור הדברים נצור בני מצות אביך. והוא הש"י שיצוה אותך
לשמור תורתו ואל תעזוב התורה שנתן לך השם ית׳ באמצעות השכל הפועל ואפשר שרמז במצוה כי הם מישירים אל החלק מהתורה אשר במצות ואזהרות ורמז בתורה
אל ספורי התורה כי הם מישירים מאד אל השלימות כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה וקרא הספורים תורת אמך כי הם הגיעו בנבואה מהשכל הפועל אשר הוא בזה
הזמן כמו שביארנו בביאורנו לספר שיר השירים עד שרוב הספורים הם ספור קורות האבות אשר הם כמו אם ביחס אל השם ית׳ והמשל כי כמו שהאם תתן החומר והאב
יתן הצורה כמו שנתבאר בספר ב"ח: קשרם. על כלי הדבור לדבר בם תמיד כי בזה תתישר לעמוד על כוונתם והחכמה הנפלאה אשר בהם: בהתהלכך. בדברים
העיוניים. תנחה אותך התורה להשיג דברי חפץ וזה שכבר תשמור בפרשים אשר הורשו בה מהטעות בהתחלות וזה ממה שינחה אותך אל האמת בדרך דרוש:
בשכבך באמצע הדרך אשר תדרוך בה למצוא הדרוש כי יחלשו כחותיך ותצטרך לשינה הנה התורה תשמור בעבורך מה שהתחלת להקדימו כדי להשיג הדרוש עד שלא
תצטרך שנית להתחיל העיון בו מראשיתו וכאשר תיקץ משנתך הנה התורה תדבר לך הדברים שמצאת קודם שתשכב להיישירך להשלים החקירה והנה אמר זה כי עם
שהתורה מיישרת האדם למצוא החכמה והתבונה הנה שומר התורה מושגח מהש"י ולזה הוא נעזר בו בהשגותיו: ואפשר שתהיה הכוונה בזה בשכבך מהחקירה כי לקשיה
לא תוכל לה ותפסק מפני זה דריכתך בה הנה התורה תשמר בעבורך לשמרך מהטעות וזה כי לולי התורה אולי מפני הקושי שיגיע לך בהתרת קצת ספקות יפלו
בדרוש ההוא כבר תסכים לרחות האמת ותגיע מזה להריסה רבה בהרבה מהדרושים אך מפני שהתורה הסרישה האמת בזה הנה ישמרך זה מהודאה בסותרו ותמלט
בזה מהטעות וכאשר הקיצות שנגלו לך הסתרים על הספקות אשר הספיקו דריכתך בזה העיון הנה התורה תדבר לך אותם הדברים או יהיה תשיחך יובא לשלומי
וירצה בו כי התורה תביאך לדבר אותם הדברים והכוונה בזה אחד איך שיפורם והסבה בזה כי מהתורה כתישרו לך אלו הדברים והנה זה הביאור האחרון הוא יותר
נכון: כי נר מצוה. וזה כי המצוה היא נר להראות הדרך והדברים הנראים והתורה היא אור שהוא יותר חזק בזה הפועל לכן ייחס מה שישפע משלימות התורה אל מה
שישפע מספוריה ויחס האור אל הנר כמו שהתבאר מדברינו בפתיחת ביאורינו לדברי התורה והיא ג"כ דרך חיים ר"ל דרך השגת החיים הנצחיים והיא ג"כ דרך תוכחות
מוסר והוא לקיחת המוסר במדות ותכונות וזה כי המצוה והתורה כל א׳ מהם מייסר אל דרך החיים ואל תוכחות מוסר ואם היתה התורה בשני אלו יותר חזקה והיא דרך:
לשמרך מאשת רע. מהמשך לפתוי אשת איש לנאוף עמה מגד העונש הנפלא אשר הטילה התורה במצות וגם בספוריה במה שזכרה מענין אבימלך ופרעה על דבר שרי
אשת אברם והנה קרא זאת האשה אשת רע להורות כי הש"י לא יתן כמו זאת האשה המנאפת לטובים וקראה נכריה לפי שאיכה אשתו אבל היא אשת איש אחר: אל
תחמוד. יופי האשה המנאפת בלבבך ואל תקחך בעפעפיה אשר כורת הבטחה בהם מושכת האדם לחשוק בה: כי בעד אשה זונה. כי בעבור אשה זונה יבא איש עד
ככר לחם ר"ל שלא ישאר לו מהונו כי אם ככר לחם כי יאבד הונו בה כאמרו ורועה זונות יאבד הון והנה ראוי לאדם להשמר מאד מנפול במצודה כי כבר יש לה כח לצוד
נפש יקרה מגד קלות התפתות האדם אל המשגל: היחתה. הנה רמז שאי אפשר שיהיה איש חותה אש בבגדיו ולא תשרפנה בגדיו: אם. או שילך על הגחלים
ולא תכוינה רגליו: כן הבא וגו׳ לא ינקה. שלא ישיגהו עונש נפלא ראה והתבונן איך הוא מגונה מאד ענין הניאוף הנה לא יבוזו

לא יבוזו · חכמים לגנב שירעב אין לו מה יאכל כי אם יגנוב למלאת התאוה הוא גנב: שבעתים · שבע לבד וכך את שכבתה ישלם ארבעתים כענין וארבע צאן תחת השה וכן שבעתים יוקם קין והענין כאור שבעת הימים ובעבור שרוב תשלומי הגנבה המכרת הם חמשה וקרוב במלאכת שנים על כן אמר שבעתים · כל הון ביתו יתן עד שישלם שבעתים וכבר אמר חמשה ומכר בגנבתו אבל הנואף אשת איש הוא חסר דעת כי אם ישחית אדם כ נפשו הוא שבב ח ההשחתה וזהו הוא יעשנה: נגע · הפש יביא עליו נגעי' כענין וינגע יי' את פרעה · וקלון שיהיה כבוז בעיני כל רואיו · וחרפתו בשכבו עם אשת איש · לא תמחה מפני בני אדם: חמת גבר · כי הקנאה תולדת החמה וגבר הוא בעל האשה כי בעלות חמתו היה מ מקנא בו לשכבו עם אשתו: בני שמור. על לוח לבך · שלא תשכחם: ומודע · קרוב הידוע: לשמרך · כי קרוביו של אדם ישמרוהו מדרך רע: נשקפתי · אלה דברי שלמה וטעמו נגליתי ונראיתי למשקיפים אותי כדי שישמחו בני אדם בראותו וכן כ נשקפה ותיבב וטעם הנשקף להראות עצמו והמשקיף לראות אחרים: הומיה · כדי שתשמיע קולה למבקשיה באפלה · סוררת דוברת סרה · ישכנו בלשון זכר והכנון תשכונה: ואצל · עד שתמצא חסר לב: ותאמר · נשקה בעבור הפסק כי לו מלה זעור' וכן ישפוטו הם: זבחי · דוברת לו כזבים · חטובות · מחוטבות תבנית היכל:

אהלים

לא יבוזו · האנשים לגנב כי יגנוב וגו': ונמצא ישלם שבעתים · ואם נמצא לנפשו המזון בזולת הגנבה הנה יענש על גנבתו בשישלם על אחד שבעה גם כל הון ביתו יתן · או יהיה הרצון בזה והוא יותר נכון שאם נמצא הגנב בבית בעל הגניבה הנה יתקיים עם בעל הגניבה בשישלם לו על אחד שבעה גם יתן לו כל הון ביתו ויכוהו · ובכפרו יתרצה לו בעל הגניב' בלי ספק ולזה הוא מבואר שלא ימיגהו בזה בשת מהאנשי' כאשר לקחו למלא נפשו כי ירעב גם לא ימיגהו נגע בגופו מבעל הגניבה כי בכפר ובשחד יתרצה לו ואולם לנואף ראוי שיבוש כי הוא לוקח לעצמו חוק הבעל וגונבו ממנו לא למלא נפשו כמו הענין בגנב אבל ישחית עצמו בניאוף בחסרו החומר היסודי ולחותו הטבעי ברבוי המשגל ולזה הוא מבואר כי נואף אשה הוא חסר דעת וזה כי משחית נפשו הוא יעשה זאת הפעולה המגונה והוא ימצא נגע וקלון וגו': נגע וקלון ימצא · מבעל האשה אשר ימצאהו וימצא קלון מכל האנשים שידעו זה בהפך הגנב הגונב למלא נפשו והנה זה הקלון הוא חזק ומתמיד עד שלא תמחה לעולם חרפתו ואמרו כי ימצא נגע המתגבר על הנואף עם אשתו כי קנאה חזקה ולא יחמול עליו מלהכותו מכת אכזרי באופן זה נקם שיוכן לו להנקם ממנו ואף שיתרצה בממון כמו הענין בגנב הנה לא ישא פני כל כפר ולא יאבה כי תרבה שוחד: בני שמור אמרי · בלבבך והם ספורי התורה ומצות התורה תצפון אתך לשמרם: שמור

יגנוב ב' א' חסר וסימ' לא יבוזו לגנב · כי יגנב איש · בתרא חסר: שבעתים ו' וסימנ' בסדר בראשית: תבואה ב' וסימ' וחטאתם מלפניך · נגע וקלון ימצא: ולא יחמול ד' וסימ' ואחרי כן נאם יי' אתן את צדקיהו מלך יהודה · וישלך עליו ולא יחמול · יסבו עלין רבינ' · כי קנאה חמת גבר: יחמול ד' מלאי' וסימ' בחבקוק סימ' א': אחותי את ב' דסמ' וסימנ' אמרי

לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב: ונמצא ישלם שבעתים את כל הון ביתו יתן: נאף אשה חסר לב משחית נפשו הוא יעשנה: נגע וקלון ימצא וחרפתו לא תמחה: כי קנאה חמת גבר ולא יחמול ביום נקם: לא ישא פני כל כפר ולא יאבה כי תרבה שחד:

בני שמר אמרי ומצותי תצפן אתך: שמר מצותי וחיה ותורתי כאישון עיניך: קשרם על אצבעתיך כתבם על לוח לבך: אמר לחכמה אחתי את ומדע לבינה תקרא: לשמרך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה: כי בחלון ביתי בעד אשנבי נשקפתי: וארא בפתאים אבינה בבנים נער חסר לב: עבר בשוק אצל פנה ודרך ביתה יצעד: בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה: והנה אשה לקראתו שית זונה ונצרת לב: המיה היא וסררת בביתה לא ישכנו רגליה: פעם בחוץ פעם ברחבות ואצל כל פנה תארב: והחזיקה בו ונשקה לו העזה פניה ותאמר לו: זבחי שלמים עלי היום שלמתי נדרי: על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך: מרבדים רבדתי ערשי חטבות אטון מצרים:

לא למתדמרו לגנבא דגניב ותשבע נפשי מטול דכפין: ומן דמשתכח פריע חד בשבעא וכוליה מזלא דבייתיה יהיב: מאן דגייר באיתתא חסיר דרעינא ומאן דבעי די יחביל נפשיה הוא עבד לה: מכתשי וצערי יארע ותסוריה לא מטעי: מטול דטננא חמתא דגברא ולא חייס ביומא דפורענא: ולא נסיב באפיה דכל דיהיב ליה מהיכא ולא מתפיס כד תסגא שוחדא:

ברי נטר מימרי ופיקודיי תיטשי גבך: נטר פיקודי וחיה ונימוסי היך כבתא דעיינא: קטור אינון על אצבעתך כתוב אינון על לוח דלבך: אימר לחכמתא דאחתי אנת ומנדעא קרי לביונתא: דנינטרך מן אתתא חילוניתא ומן נוכריתא דשעיען מלהא: מטול דמן דכותיא זעייתא אדיקת ומן תורקין דירא: וחזית בשכרי ואסתכלית בטלאי ותמהית בחסיר רעיונא: עביר בשוקא לקביל עינותא ובארחתא דביתא מהלך: ברמשא במערב יומא בחשוכא דליליא ובחבירתא: והא אתתא לאורעיה באכסכסה דזניתא דמפרדא ליבא דעלימיה: ומרדתא היא ופרידתא בביתא לא שכנן רגלהא: בערנא בשוקי בערנא בשקקי ולקביל כל פנתה דיאיא כמנא: ואיתוקפת ביה ונשקתיה ואתציפה אפהא ואמרת ליה: דבחי דקרבני עלי יומנא שלימית נדרי: מטול הכנא נפקית לאורעך דמפכיא הוית לרגשא דאמרית אידבריתך: בתשוייתא שויית ערסי ובקרמא מצראה קרמתא:

נא אחתי את · אמר לחכמה אחתי את: בבנים ב' וסימ' ואני אמרתי איך אשיתך · אבינה בבנים: בערב ב' רפי' וסימ' או בשתי · בערב יום באישון לילה: הומיה ג' ב' חסרי' וחד מל' וסימ' תשואו' מלאה · המיה היא וסוררת · אשת כסילות · קדמא מל': והחזיקה ב' וסימ' בבבושיו · והחזיקה בו ונשקה לו: מרבדים ב' וסימנ' מרבדים רבדתי ערשי · מרבדים עשתה:

מצותי וחיה · מצות התורה ותשיג החיים הנצחיים ושמור תורתי כשמרך אישון עיניך ולא די לך במצות שתשמרם בלבך אבל צריך וגו': קשרם · אבל צריך שתקשרם על אצבעותיך לעשות אותם ואמר אצבעותיך כטעם אמרו מעשה אצבעותיך · כתבם על לוח לבך שיהיו בזכרך תמיד: אמור לחכמה אחותי את · לאהוב אותה · ומודע לבינה תקרא ר"ל שכבר תאמר שהיא מודע לך וקרוב כטעם ולנעמי מודע לאישה בדרך שתתחבר תמיד לחכמה ולבינה: לשמרך מאשה זרה · וזה ישמרך מהמשך אחר אשה זרה והיא הנפש המתאוה · מנכריה שהיא מוסכת האדם בחלק דברים וזה כי החכמה והבינה הם אהובות וחושקות למודעיהן אהבה נפלאה עד שיבואו בעבורם אל התאוות הגשמיות והיה צריך לך זה לשמרך ממנה לפי שפתיותה חזק למשוך הסכלים אליה ואמר ממשל להורות על רוב פתיותה לסכלים: כי בחלון · הנה בחלון ביתי נשקפתי בעד אשנבי: וארא בפתאים · וראיתי בפתאים אשר דרכם להתפתות לסכלותם וביונתי בבנים קטני השנים והנה נער בער שנים חסר השכל ממנו והוא עובר בשוק אצל זוית והולך דרך בית האשה הזרה וזה היה בנשף בערב יום בעת הנשף בערב יום בחשך לילה ואפלה והנה הוא היה בא אל האשה הזאת: והנה אשה לקראתו · וגם האשה באה לקראתו ערות זונה ונצורת לב שערותה מגולה והלב מכוסה לבד כי עד הלב תגלה עצמה וזה מהפלגת המשל כי דרך הזונה לגלות כנף בגדיה שתהיה גלוית הערוה כדי שיתעוררו האנשי' לבא עליה ולא תשאיר מגופה מכוסה בבגדיה כי אם מן הלב ולמעלה ולכי המשל הנה הלב מכוסה בזה הפועל כי לא יוכל השכל לעשות פעולתו עם המשך אל התאוות: הומיה היא וסוררת · הנה היא משמעת קולה בהפך חק האשה הצנועה והיא נוטה מבית בעלה לא ישכנו רגליה בביתה: פעם בחוץ · אך תלך פעם בחוץ ופעם ברחובות ותארוב אצל כל פנה וזוית מהרחובות והחוצות אם תמצא שם נואף: והחזיקה בו ונשקה · כאשר תמצאהו החזיקה בו ונשקה לו למשוך לבו אל הניאוף: זבחי שלמים · לא בושה מלאמר לו אלו הדברים הנה זבחי שלמים אצלי היום שלמתי נדרי בבית המקדש ולזה יש לי הרבה בביתי מבשר זבח השלמים: על כן יצאתי לקראתך · לדרוש פניך שתאכל עמי ואמצאך: מרבדים · הנה רבדים ומכסיות יפים שמת על מטתי והנה ערשי עשוי מחורותות ארזים ומאר עבים והחבלים המקורגים בו הם מיתרים ממצרים ר"ל שהם נעשים מהטעם הנקי שבמצרים כי שם השם הנבחר:

נפתי

רלבג

נפתי משכבי. ושמתי בו תאבקת הבשמים טובי הריח כדי שיערב המשכב יותר: לכה נרוה דודים עד הבקר. יחד נשמח באהבים כי אין לנו מונע עתה: כי. אין בעלי בביתו ואת' הוא קרוב ויבא הנה הלך בדרך מרחוק ואת' אולי יבא הלילה מדרכו תדע באמת כי לקח צרור הכסף לקנות סחורות רבות לא יבא לביתו עד יום הכסא רוצה לומ' בר"ה פי' הוא נקרא כסה כאמרו תקעו בחדש שופר בכסא ואולם נקרא כן כי אז הש"י עד משל יושב על כסא לשפוט תבל בצדק: הטתו ברוב לקחה. דבריה שלוחקים לבו בחלק שפתיה הדיחה אותו מדרך הראוי ומשכה לבבו אל דרכי הניאוף הנה האויל הולך אחריה פתאום ודומה בזה אל השור אשר הולך מעצמו במהירות אל מקום שיטבחוהו בו וכמו ה הכפי' שיבאו במהירו' אל העכס לחשבם כי יתקשטו בו ולא ירגישו כי הוא מוכן למאסרם ר"ל לקשור אותם ב באופן שלא יוכל להם ללכת כי לא יוכלו ל להרחיב צעדיהם וגם הוא הוכן לשמרם ת מלפסק רגליהם ל למכאפים ולא ירגישו בזה והנה העכסים הם כמו תכשיטין היו נושאות אותן ברגליה' כאמרו וברגליהם ת תעכסנ' והיתה הכוונה בהם למה שזכרנו ו והנה ילך האויל א אחריה פתאום כמו שזכרנו עד יפלח וגו' : עד יפלח חץ' עד שיחתך חץ כבדו כמו שימהר הצפור לבא אל הפח שילכד בו ולא ידע כי בנפשו הוא והנה היה מחכמת זה המשל ל להיות מסכים לנמשל אמרו כי בשוק או ב בחוץ הלך לזנות כי זה הפועל מהנפש שנתאוה הוא מהדברי' אשר הם חוץ מעצם האדם במה שהוא אדם כי זה הכרח הוא לאדם מצד מה שהוא בהמה לא מצד מה שהוא אדם ויחס זה אל עת החשך כי לא יפותה האדם להמשך אל התאוות בשיאור לו באור השכל ולזה אמ' בתחלה וארא בפתאים אבינה בבנים וגו' : ועתה בנים שמעו לי וגו'. אל ישט. אל יטה לבך אל דרך האשה הזרה הזאת המביאה להמשך אל התאוו' ואל תהיה טועה בדרכיה: כי רבים חללים הפילה. כי כבר השחיתה והרגה רבים ותקיפים: דרכי שאול ביתה. הנה הדרכים שילכו בהם אל ביתה הם דרכי המות והקבר והם יורדות אל חדרי המות כי לא יושב עמה חיים כמו שקדם אבל תסבב מיתת הגוף והנפש לכן סור מהתפתות בפתויה ושמע לפתוי החכמה והבינה שהם מפתים האדם לחקור בהם באופן שקדם ואמר תמשל בזה המקום להודיע הדברים אשר בהם יושגו החכמה והבינה ועצמותם ותועלתם באופן מה: הלא החכמה תקרא'. אל האנשים. ותבונה תתן קולה לקרוא להם וכדי שישמעו דבריה הם עומדות בראש מרומים עלי דרך להשמיע דבריהם לעוברים ולשבים ולהישירם אל הדרך אשר ילכו בה והמקום שאפשר שיקרא טעות לפי שיש בו נתיבות רבות היא נצבה שם להורות אי זה דרך ילכו בה: ליד שערים. למקום השערים אשר לפתח הקריה להורות באי זה שער יכנסו כשיתקרבו אל הדרום במבוא הפתחים אשר בבית שירצו להכנס שם באי זה פתח יכנס להביאו אל הדרום ואמר זה כי בהרבה מהחקירות הקשות יצטרך להכנס בהם בהקדמות רחוקות מאד מהדרוש ויעתק מהם אל הקדמות יתקרבו יותר אל הדרום וכן מדרגה אחר מדרגה עד הגיעו אל הדרום והנה החכמה והתבונה יישירו תמיד בזאת החקירה אל הדרכים והסדרים אשר יובילו אליה וזה מאמרם על צד מליצת השיר הבינו פתאים ערמה וגו': הבינו פתאים ערמה. השתדלו להתישר אל החכמה ואחשוב שזאת הערמה תשלם בהתבוננות במלאכת ההגיון כי היא תיישר השכל אל דרכי ההשתדלות והעיון. וכסילים תנו בינה ללבבכם בעניינים העיוניים: שמעו. כי דברים נכבדים אדבר ופתיחת מאמרי יהיה דברי יושר ואמר זה שלא יחשוב חושב שהוא מדבר בזה על צד ההפלגה והגוזמא כמשפט המאמר בשירים ובמשלים כי הנה חכי ידבר אמת לא רשע וכזב הנה כל אמרי פי הם בצדק וביושר אין בהם מה שיטה מדרך האמת: כלם נכוחים. כל דברי נכוחים וישרים למי שיבינם ויעיין מה שבהם מהחכמה: קחו. בחרו בלקיחת מוסרי יותר מלקיחת הכסף הדעת אשר איעיר אליכם הוא יותר נבחר מזהב הנה החכמה היא טובה מכל מרגליות וכל חפצים אחרים שיכוון האדם בשאר עניניהם זולתי בעיון לא ישוו בה אמרם החכמה לגלות הדברים ההכרחיים בהמצאתה אכי

דודים ד' חד מל' וסימ' והנה עתך עת דודים. למשכב דודים. לכה נרוה דודים: שתו ושכרו דודים. קדמא מל': מוסר י"ב פתחין וסימ' מוסר שלומנו עליו. מוסר הבלים עץ הוא. מכת אויב הכיתיך מוסר אכזרי: מוסר מלכים פתח. מוסר כלמתי אשמע. לקחת מוסר השכל. שמע בני מוסר אביך. שמעו בנים מוסר אב' ונעכס אל מוסר אויל.

נִפְתִּי מִשְׁכָּבִי מֹר אֲהָלִים וְקִנָּמוֹן: לְכָה נִרְוֶה דֹדִים עַד־הַבֹּקֶר נִתְעַלְּסָה בָּאֳהָבִים: כִּי אֵין הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ מֵרָחוֹק: צְרוֹר־הַכֶּסֶף לָקַח בְּיָדוֹ לְיוֹם הַכֵּסֶא יָבֹא בֵיתוֹ: הִטַּתּוּ בְּרֹב לִקְחָהּ בְּחֵלֶק שְׂפָתֶיהָ תַּדִּיחֶנּוּ: הוֹלֵךְ אַחֲרֶיהָ פִּתְאֹם כְּשׁוֹר אֶל־טָבַח יָבֹא וּכְעֶכֶס אֶל־מוּסַר אֱוִיל: עַד יְפַלַּח חֵץ כְּבֵדוֹ כְּמַהֵר צִפּוֹר אֶל־פָּח וְלֹא־יָדַע כִּי־בְנַפְשׁוֹ הוּא: וְעַתָּה בָנִים שִׁמְעוּ־לִי וְהַקְשִׁיבוּ לְאִמְרֵי־פִי: אַל־יֵשְׂטְ אֶל־דְּרָכֶיהָ לִבֶּךָ אַל־תֵּתַע בִּנְתִיבוֹתֶיהָ: כִּי־רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וַעֲצֻמִים כָּל־הֲרֻגֶיהָ: דַּרְכֵי שְׁאוֹל בֵּיתָהּ יֹרְדוֹת אֶל־חַדְרֵי־מָוֶת:

ח הֲלֹא־חָכְמָה תִקְרָא וּתְבוּנָה תִּתֵּן קוֹלָהּ: בְּרֹאשׁ־מְרֹמִים עֲלֵי־דָרֶךְ בֵּית נְתִיבוֹת נִצָּבָה: לְיַד־שְׁעָרִים לְפִי־קָרֶת מְבוֹא פְתָחִים תָּרֹנָּה: אֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא וְקוֹלִי אֶל־בְּנֵי אָדָם: הָבִינוּ פְתָאיִם עָרְמָה וּכְסִילִים הָבִינוּ לֵב: שִׁמְעוּ כִּי־נְגִידִים אֲדַבֵּר וּמִפְתַּח שְׂפָתַי מֵישָׁרִים: כִּי־אֱמֶת יֶהְגֶּה חִכִּי וְתוֹעֲבַת שְׂפָתַי רֶשַׁע: בְּצֶדֶק כָּל־אִמְרֵי־פִי אֵין בָּהֶם נִפְתָּל וְעִקֵּשׁ: כֻּלָּם נְכֹחִים לַמֵּבִין וִישָׁרִים לְמֹצְאֵי דָעַת: קְחוּ־מוּסָרִי וְאַל־כָּסֶף וְדַעַת מֵחָרוּץ נִבְחָר: כִּי־טוֹבָה חָכְמָה מִפְּנִינִים וְכָל־חֲפָצִים לֹא יִשְׁווּ־בָהּ:

רַסִּית עַל עַרְסִי מוֹרָא וּבוּרְקָמָא וְקוּנְמָא: תָּא נִיתְבַּסֵם בְּרַחְמְתָא עַד צַפְרָא וְנֶעֱסִיק חַד לְחַד בְּרַאֲוָתָא: דְגַבְרָא לֵית הוּא בְּבֵיתָא אָזִיל בְּאוֹרַח רְחִיקָא: צְרָרָא דְכַסְפָּא נְסַב בִּידֵיהּ וּלְיוֹמָא דְעִידָא אָתֵי לְבֵיתֵיהּ: וְאַטְעֵי יָתֵיהּ בְּסוּגְיָא דְמִילָּתָא וּבְשִׁעְיוּתָא דְסִפְוָתָהּ תְּפַאתֵיהּ: וְהוּא אָזִיל בַּתְרָהָא שְׁלְיָאִית הֵיךְ תּוֹרָא דְאָזִיל לְוַת טַבְחָא וְהֵיךְ כַּלְבָּא לְאֲסוּרָא וְהֵיךְ אִילָא דְמַפְרְיָא גִירָא בְּכַבְדֵיהּ וּמִסְתַּרְהַב הֵיךְ צִיפַּרְיָא לְוַת פִּיחָא וְלָא יָדַע דִּלְמוֹתָא דְנַפְשֵׁיהּ אָזִיל: וְהַשְׁתָּא בְנַיָּא שְׁמַעִין לִי וְאַצִּיתוּ לְמֵימְרֵי דְפוּמִי: לָא יִסְטֵי לִבָּךְ לְאֻרְחָתָהָא וְלָא תִיטְעֵי בִּשְׁבִילָהָא: מְטוּל דְסַגִּיאֵי קְטִילַיָא אַפִּילַת וְעַשִּׁינִין כּוּלְהוֹן קְטִילָהָא: אֻרְחָתָא דְשְׁיוֹל בֵּיתָהּ נָחְתָן לְקִיטוֹנֵי דְקִיבְרָא: מְטוּל הֵיכְנָא חָכְמְתָא תִּקְרָא וְלְבִיוּנָה תְּרְמֵי קָלָהּ: בְּרֵישׁ רָמָתָא עַל אָרְחָתָא אִיתֵיהּ וּבֵינַת שְׁבִילֵי קַיְימָא: וְעַל תַּרְעֵי בְּפוּמָא קַרְיָיא וּבְמַעֲלָנָא דְתַרְעֵי מִשְׁתַּבְּחָא וְאָמְרָה: לְכוֹן גַּבְרֵי קָרֵינָא וְקָלִי עַל בְּנֵי נָשָׁא: אִיתְבַּיְינוּ שַׂבְרֵי עֲרִימוּתָא וְשַׁטְיֵי נִסְתַּכְּלוּן בְּלִבְּהוֹן: שְׁמָעוּ מְטוּל דְשְׁרִירוּתָא מְמַלְלָא אֲנָא וּמְמַלַּל פּוּמִי תְּרִיצוּתָא: מְטוּל דְקוּשְׁטָא רְנָא פּוּמִי וְרִיחוּקָא שִׂפְוָתַיי רַשִׁיעָא: וּבְצַדְקוּתָא אִנּוּן כָּל מֵימְרֵי פוּמִי וְלֵית בְּהוֹן פִּיתוּלָא וְעִיקוּמָא: וְכוּלְּהוֹן גַּלְיָין לְאֵינַשׁ דְמִתְבַּיַּין וּתְרִיצִין לְאִילֵּין דְצַבְיָין בִּידִיעֲתָא: קַבִּילוּ מַרְדוּתָא וְלָא כַסְפָּא וּגְבוּ לְכוֹן יְדִיעֲתָא מִן דַהֲבָא סְנִינָא: מְטוּל דְטָבָא חָכְמְתָא מִן כֵּיפֵי טַבְתָא וְכָל מַרְעַם לָא פָּחֵי לָהּ:

אויל ינאץ מוסר אביו. בן חכם מוסר אב. יראת יי' מוסר חכמה: אישים ג' ומל' וסימ' חד דמסכנין וחד דרשיעין וחד דזכאין' וביאורם נבזה וחדל אישים' את אישים פעלי און. אליכם אישים אקרא: רשע י"ז פתחין וסימ' נמסר בספר מיכה סימ' ו': קחו ה' ר"פ וסימ' קחו מאתכם תרומה. קחו לכם מן העם דיהושע. קחו נשים והולידו בנים. קחו עמכם דברים. קחו מוסרי ואל כסף:

אבן עזרא

אהלים. חסר וי"ו: דודים' אהבים את את דודי: הלים' ולא אמרה אימי כי איננו כחשב בעיניה מאומה בזנותה עם אחרים: הכסא. ראש חדש שיתכסה בו הירח: תדיחנו. מדרך הישר: ונעכס' כמו תעכסנה פי' תראנה העכסים והם דומים לכבל וכן הפי' ונעכס שהאויל קשה להביא רגלו בו כן הוא קשה להביאו אל מוסר: חץ. תדמה כנגע האל לחץ והטע' עד שיפלח חץ כבדו ולא יקבל מוסר. אל פח כן מהרה יפלחהו חץ. ולא ידע האויל כי בעבור נפשו שתמות הוא סובל מוסר וזהו הנכון: ועתה בנים. כי העם כבנים: ואל תתע. מדרך הישרה בעבור נתיבות הזונה: שאול. שהוא ביתה. יורדות הדרכים ומורידות אותה כפי' כמו מעגלותיה או יורדות רמז לרגליה וכאשר דבר בגנות האשה הרעה דבר מ מעלת החכמה שהיא מיסרת הפתאים: קרת' קריה: אישים. עשירים. אל בני אדם עניים כמו כן גם בני אדם גם בני איש והענין יחד עשיר ואביון: ערמה. שיערימו להסיר הפתיות מהם ולב דעת או הבינו ערמה ללב והוא פועל יוצא: נגידים. כמו נגיד והם דברים מפורסמים וכן הלא כתבתי לך שלישים מן ושלישים על כלוכיים למלך משכה גם שלים: נכוחים. אמת: שכנתי

שכנתי ערמה. חסר בית כמו שכן ארץ והטעם שהערמה צריכה חכמה שלא תכון זולתה. ודעת מזמות אמצא ודעת מזימות הדורשי׳ אותי אמצא ואגיע עד תכלית כוונתם ויתכן לפרש אני חכמה שכנתי ודעת כל ערמה כאילו שכנתי בתוכה וגם אני יורדת לסוף דעת כל מזמה ולפי שהדעת היא הנמצאת אחר החכמה והתבונה אמ׳ מלת אמצא והטע׳ כי לא יעבר מן החכמה כל מזמה: יראת יי׳ שנאת רע. שנאת מקור בשקל מלאת ורע כלל כל חסרון ופרט ממנו גאה וגאון ודרך רע ופי תהפוכות דרך רע הנהגה רעה ופי תהפוכות שמתהפך מענין לענין ואמר שנאתי כאילו אמר שיראת יי׳ היא שנאת רע גם אני שנאתי אותם כטעם הלא משנאיך יי׳ אשנא ובעל הטעמים שם טעם מפסיק במלת ופי לא ראה זה הפירוש ואולי שמלת ופי דברי החכמה וכאילו אמר׳ אני חכמ׳ שכנתי ערמה ודעת מזמות אמצא וידעתי כי יראת יי׳ שנאת רע וגאה וגאון ודרך רע ופי ר״ל מאמר כמו כי כל פיו׳ וזולתם או השכמתי ודעתי כמו פה אחד טוב אל המלך תהפוכות שנאתי כי החכמה והתהפוכות שונאים זה את זה כי לא יעמדו בנושא אחד ותהפוכות כולל כל נגד וכל הפך מהטוב והיושר: לי עצה ותושיה. מפורש. אני בינה לי גבורה ואמר אני בינה ולא אמ׳ לי בינה לפי שהבינה תולדת החכמה ואם אין חכמה אין בינה ואמר לי גבורה כטעם החכמה תעז לחכם מעשרה שליטים: בי מלכים ימלוכו. שיעמוד מלכותם או נקראו על שם שופם כמו וטחני קמח: ורוזנים יחוקקו צדק לחקות חוקי משפט צדק: בי שרים ישורו. משפט הרי״ש להיותה דגושה כשקל ישובו עליו רבנו לולי שאין מקבלת דגש: אני אוהבי אהב. חסר אל״ף השרש להקל על הלשון כמו ואחר עד עתה: עושר וכבוד. עתק. ענין טובו וחוזק וכן יצא עתק מפיכם וצדקה במקום כטעם הצלחה וכן יתכן לפרש וצדק מטמים כסקף: טוב פריי. ותבואתי מכסף נבחר. ותבואתי טובה מכסף נבחר או מלת נבחר כאילו אמר נבחרת כמו תפלצתך השיא אותך והראשון נכון והטעם על המתחייב מן החכמה מתיקון הנפש והנהגת המדינה: בארח צדקה אהלך. דברי החכמה כדברי החכם והטעם כי מי שרוצה החכמה צריך שיתנהג בזה הדרך הדרך ואת בתוך נתיבות משפט לבל יטה ימין ושמאל מהדרך האמצעי: להנחיל. יש. הוא כנוי לקנין הנכחי הנקנה לנחלה עולמית וגם כינוי לקנין הממון יש זהב ורב פנינים וכלי יקר ויש כלל ואחר כן פרט זהב ורב פנינים וכלי יקר וכן טעם ואוצרותיהם: יי׳ קנני ראשית. זה גם מדברי החכמ׳ קנני מלשון קונה שמי׳. ראשית דרכו כלו׳ ראשי׳ כוונתו בבריאה כמו כי הוא ראשית דרכי אל. קדם מפעליו מאז כמו כי הוא ראשית דרכו קדם כמו ראשית והטעם קדימה לעולם קדימת חיוב לא קדימת זמן כי הזמן מכלל הנבראים כאמרו יי׳ בחכמה יסד ארץ: מעולם. דרך המקרא לסמוך הקדומים למלת עולם כמו מעולם אל גוי מעולם הוא כלומ׳ קדמון. נסכתי נבחרתי כמו נסיכי סיחון. מקדמי ארץ מקדמוני ארץ: באין. חוללתי. ענייני עוספי׳ וטעמו ענין התחלה וקרוב מלשון ול׳ טרה תחוללכם: באין נכבדי מים. טעמו ובאין נכבדי מים והוא ענין כבדות ורבוי וממנו התכבד כילק התכבד כארבה: בטרם הרים הטבעו. כמו על מה אדניה הטבעו ושטוחם עיקרם מלשון טבעו בים סוף והטעם על יסודותם הטבועים בעמקי המים: עד לא עשה ארץ וחוצות. כתרגום בטרם. עשה כמו אני יי׳ עשיתי ארץ וחוצות הם השווקים והטעם על הקרקעית הראויה לישוב. וראש כטעם קדם וכן מעולם נסכתי מראש. עפרות תבל כאילו אמר וקודם עפרות תבל הוא הישוב והוא כפל ענין במלות שונות:

וחוצות נ׳ חסים לך בחוסן

אני חכמה שכנתי ערמה. במקומות שנמצאת שם ערמה ודרך השתדלות והם הסדרים ההגונים ויצטרך לו ג״כ שימצא יראת יי׳ רוצה לומר לקיחת המוסר במדות ויצטרך לו עוד לשנא רע כדי שיתרחק מדרכיו וישנא מדת הגאוה כי היא מסירה השלימות מהאדם וישנא דרך רע בדעות ודברים המביאי׳ שרשים כוזבים כי אלו ימנעו ממצוא החכמ׳ לפי שהמעיין ירצה להמשיך המאמרי׳ במה שאחר ההתחלות באופן שהוצעו ההתחלות וירצה להמשיך תמיד לשמרם וזה יביאהו לטעות בהם: לי עצה. וזה כי העצה תלקח בדברי העצמיי׳ כאילו תאמר שהעצה במי שהוא חולה החום לחממו בשיאכילוהו דברים חמים והנה׳ העצה תהיה בחכמות המיסדו׳ לבד המעשה כמו חכמת הרפואה ועבודת האדמה ומה שידמה להם ולי ג״כ תושיה רוצה לומר הסבת הנימוס המושכל אשר בדברי׳ והוא מהותו ומשיגיו העצמיים ואלו הם חלקיו חפצ׳ הראשו׳ להעיר על תועלתה ומהותה איך לא תצטרך לזכור הדברי׳ ההכרחיים קודם ההשתדלות בה לפי שכבר זכרה אחר החכמה וזה ממה שכרו׳ שיוקדם תחלת החכמה קודם השתדלות בבינה וכבר זכר זה בביאור במה שקדם. אני בינה לי גבורה ר״ל כי לחכמה יהיה ההשגה בדברים הנמשכים לפי הסדור הטבעי ואמנם מה שיתחדש שיהיה כנגד הסדור ההוא כמו הענין בנפלאות והוא הנקרא גבורה אשר לא יבואו בכחות העצמיות הנה החקירה עליו תהי׳ גבורה והנה עוד לבינה השגת הפילוסופיא המדינית אשר בה יתהדם הבנין באלו הדברים המדיניים איך יתנהגו בהם להעמיד הקבוץ המדיני ומזה ישתתף דבר העונשים אשר יוטלו על בעלי התכונות הפחותיות ולפי שבזאת הפילוסופיא על האופן הראוי ימלוכו המלכים וישורו השרים והרוזנים והנדיבים והשופטים להעמיד דבר ממשפט הפילוסופיא על האופן הראוי אמרה הבינה בי מלכים וגו׳: בי מלכים ימלוכו. על העם. ורוזנים יחקקו חקים של סדר ויושר: בי שרים ישורו ימשולו: אני אוהבת אוהבי ר״ל שלא ימצאה מי שאינו אוהבה אך מי שהוא אוהבה וחושק בה יטרח לעמוד על אמתתה והוא ימצאה מפני היותו משחר ודורש אותה תמיד: עושר וכבוד אתי. הנה אתי עושר וכבוד כי בדרכי הבינה יוכל האדם להשיג עושר וכבוד מפני שלימותו במדות והיושרו בהם אל השגה זו באופן שלם כי לזאת המלאכה סדרי׳ ישירו לקנין אלו השלימיות: ואתי הון עתק וקנין הצדק והיושר במדות: טוב פריי. הנה טוב פריי מזהב והוא נבחר מכסף לי ההליכה באורח הצדקה והיושר בתוך נתיבו׳ שיהיו למשפט שיבאו לאמת דבריו וקורתו והיה שם מחשבות יקימו כל אחד מהדרכים ההם והנה יהיה מהתועלות בהיות מבוארת האמת בזה להנחיל אוהבי יש והוא דעת המושכל לנמצא כי בו תגיע ההצלחה האנושית והפך זה יהיה בדעת אשר לא יסכים לנמצא. ואוצרות אוהבי אמלא מאלו הדעות האמתיות כי מפני אהבתם אותי יקושרו בזאת החקירה וימצאו דברים רבים ימלאו בהם אוצרותיהם על צד המשל אמרה הבינה להורות על מעלתה וקדימתה על החכמה יי׳ קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז בבריאת העולם רוצה לומ׳ שבראשית הדברי׳ שקנה אז ועשה קנה הדבר אשר היה חדושו בבינה ותבונת השם ית׳ בו ואם הגרמים השמימיים אבל תדע כי השי״ת לא חסר להיות עמו זאת התבונה והחכמה אשר נברא בה העולם כמו שבארנו בה׳ מספר מלחמות יי׳ ושם התרנו הספקות הנופלות בזה והנה מעת היות הזמן קנני קדם מפעליו האחרים: מעולם נסכתי מראש. מעת היות עולם נתנה לי הגבורה והשררה והגדולה. מקדמי ארץ בראשית מה שנברא בארץ: באין תהומות חוללתי. קודם היות התהומות נבראתי כי השמים קודמים במעלה ובמציאות על התהומות קודם שיהיו שם מעינות ונהרות רבות מהמים: בטרם שהטבעו ההרים על מכונם ולפני שימצאו גבעות חוללתי: עד לא עשה ארץ וחוצות הכנוי שבעפרות תבל והגבוה מהם והוא מקום הנגלה מן הארץ וכו ג״כ ארץ וחוצות והנה כפל הענין במלות שונות: בהכינו

ותושיה ז׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ הפליא עצה הגדיל. עמו עז ותושיה. ותושיה יראה שבך דמיכה. כי כפלים לתושיה. לי עצה ולי תושיה. לתאוה יבקש נפרד. יצפן לישרים תושיה: להנחיל ב׳ וסי׳ נחלות. אהבי יש: אמלא ג׳ וסי׳ לא תהיה משכלה. אערכה לפניו משפט. להנחיל אהבי יש: חוללתי ג׳ וסים׳ הן בעון חוללתי. באין תהומות חוללתי. ולפני גבעו׳ חוללתי:

אֲנִי־חָכְמָה שָׁכַנְתִּי עָרְמָה וְדַעַת מְזִמּוֹת אֶמְצָא׃ יִרְאַת יְהֹוָה שְׂנֹאת רָע גֵּאָה וְגָאוֹן וְדֶרֶךְ רָע וּפִי תַהְפֻּכוֹת שָׂנֵאתִי׃ לִי־עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה׃ בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ וְרֹזְנִים יְחֹקְקוּ צֶדֶק׃ בִּי שָׂרִים יָשֹׂרוּ וּנְדִיבִים כָּל־שֹׁפְטֵי אָרֶץ׃ אֲנִי אֹהֲבַיה אֵהָב וּמְשַׁחֲרַי יִמְצָאֻנְנִי׃ עֹשֶׁר־וְכָבוֹד אִתִּי הוֹן עָתֵק וּצְדָקָה׃ טוֹב פִּרְיִי מֵחָרוּץ וּמִפָּז וּתְבוּאָתִי מִכֶּסֶף נִבְחָר׃ בְּאֹרַח־צְדָקָה אֲהַלֵּךְ בְּתוֹךְ נְתִיבוֹת מִשְׁפָּט׃ לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא׃ יְהֹוָה קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז׃ מֵעוֹלָם נִסַּכְתִּי מֵרֹאשׁ מִקַּדְמֵי־אָרֶץ׃ בְּאֵין־תְּהֹמוֹת חוֹלָלְתִּי בְּאֵין מַעְיָנוֹת נִכְבַּדֵּי־מָיִם׃ בְּטֶרֶם הָרִים הָטְבָּעוּ לִפְנֵי גְבָעוֹת חוֹלָלְתִּי׃ עַד־לֹא עָשָׂה אֶרֶץ וְחוּצוֹת וְרֹאשׁ עַפְרוֹת תֵּבֵל׃

אֲנָא חָכְמְתָא בְּרֵית עֲרִימוּתָא וְתַרְעִיתָא מַשְׁכְּחָא אֲנָא׃ דַּחֲלְתָא דַּיְיָ סַנְיָא בִּישְׁתָא גַּאֲוָתָא וְרָמוּתָא וְאָרְחָא בִּישְׁתָא וּפוּמָא הֲפִיכָה סַנְיָא אֲנָא׃ דִּילִי הִיא תַּרְעִיתָא וּמִלְכָּא וּבִינָא וּגְבוּרְתָא׃ מְטוּל אֲנָא מַלְכֵי מַמַלְכִין וְשַׁלִּיטֵי אֲנָא מְשִׁיחַן בְּצִדְקוּתָא׃ מְטוּל דּוּכְרָנִי מִתְרוֹרְבִין וְרַבְרְבֵי וְכֻלְּהוֹן דַּיָּנֵי דְּתְרִיצוּתָא׃ אֲנָא רַחְמָא רַחְמַיי וְאֵלַיִין דְּמַקְדְּמִין לִי יַשְׁכְּחֻנַּנִי׃ עַתְרָא וִיקָרָא דִּילִי מְמוֹנָא וּמְזָלַיָא וְצִדְקְתָא׃ טָבִין פֵּרַיי מִן דַּהֲבָא סְנִינָא וּמִן דַּהֲבָא אוֹבְרִיזִין וְעַלַּלְתִּי מִן סַנְיָא גְבִיָא׃ בְּאָרְחָתָא דְּצִדְקְתָא מְהַלְּכָא אֲנָא בְּגוֹ שְׁבִילֵי דְדִינָא׃ דְּאֵירוּת לְרַחְמוֹי שַׁנְיָא כְּגִיאָתָא וְסִימַתְהוֹן אֲמַלֵּא׃ אֱלָהָא בְּרָאַנִי בְּרֵישׁ בְּרִיתֵיהּ וּמִן קֳדָם עוֹבָדוֹי מִן רֵישׁ׃ וּמִן קֳדָם עָלְמָא אִתְתַּקְנִית מִן רֵישָׁא מִן קֳדָם דְּתֶהֱוֵי אַרְעָא׃ עַד לָא נֶיהֱווֹן תְּהוֹמֵי אִתְיְלִידִית וְעַד דְּלָא נֵיהֲווֹן מַעְיָנֵי עֲשׁוֹנֵי דְמַיָא׃ קְדָים עַד לָא נִטְבְּעוּן טוּרֵי וְקֳדָם רָמָתָא אִתְבְּנִינַת׃ עַד לָא עֲבַד אַרְעָא וְנַחְלֵי וְרֵישׁ עַפְרָא דְתֵבֵל׃

בהכינו ל' וחד הכינו ואינון מן זוגין דחד נסיב ב' וחד חס' ב' וסי' נמסר במסר' רבתא במערכת אות הב"ית בס"ד ׃ יום יום ז' וסי' ויהי כדברה אל יוסף יום יום · על אשר ילקטו יום · ואתי יום יום ידרשון ׃ לשלמי נדריי יום יום · ברוך יי' יום יום · ואהיה שעשעי' יום יום · לשקד על דלתתי יום יום ׃ חכמו' ד' קמצין וסימ' פי ידבר חכב' · חכב' בחוץ תרונה · חכמו' בנתה ביתה ׃

בַּהֲכִינוֹ שָׁמַיִם שָׁם אָנִי בְּחֻקּוֹ חוּג עַל־פְּנֵי תְהוֹם ׃ בְּאַמְּצוֹ שְׁחָקִים מִמָּעַל בַּעֲזוֹז עִינוֹת תְּהוֹם ׃ בְּשׂוּמוֹ לַיָּם חֻקּוֹ וּמַיִם לֹא יַעַבְרוּ־פִיו בְּחוּקוֹ מוֹסְדֵי אָרֶץ ׃ וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן וָאֶהְיֶה שַׁעֲשֻׁעִים יוֹם יוֹם מְשַׂחֶקֶת לְפָנָיו בְּכָל־עֵת ׃ מְשַׂחֶקֶת בְּתֵבֵל אַרְצוֹ וְשַׁעֲשֻׁעַי אֶת־בְּנֵי אָדָם ׃ וְעַתָּה בָנִים שִׁמְעוּ־לִי וְאַשְׁרֵי דְּרָכַי יִשְׁמֹרוּ ׃ שִׁמְעוּ מוּסָר וַחֲכָמוּ וְאַל־תִּפְרָעוּ ׃ אַשְׁרֵי אָדָם שֹׁמֵעַ לִי לִשְׁקֹד עַל־דַּלְתֹתַי יוֹם יוֹם לִשְׁמֹר מְזוּזֹת פְּתָחָי ׃ כִּי מֹצְאִי מָצָאי חַיִּים וַיָּפֶק רָצוֹן מֵיְהוָה ׃ וְחֹטְאִי חֹמֵס נַפְשׁוֹ כָּל־מְשַׂנְאַי אָהֲבוּ מָוֶת ׃

ט חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה ׃ טָבְחָה טִבְחָהּ מָסְכָה יֵינָהּ אַף עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ ׃ שָׁלְחָה נַעֲרֹתֶיהָ תִקְרָא עַל־גַּפֵּי מְרֹמֵי קָרֶת ׃ מִי־פֶתִי יָסֻר הֵנָּה חֲסַר־לֵב אָמְרָה לוֹ ׃

ל' ויתר הכינו · ל' · ל' · ב' ובעינן יתר חס' · ל' וכל יום בר משרכו' · ו' תס' · ט' · ב' עדיך אלה · ב' · ד' כסע' · ו' · סימן · ב' · ל' · ל' · ד' יתר חס' · ל' ויתר כבאן טבחת · ל' · נ' יתר מל' · נ' חס'

כַּד אַתְקִין שְׁמַיָּא תַּמָּן הֲוֵית וְעַר תַּג חוּגְתָא עַל אַפֵּי תְהוֹמָא ׃ וְכַד אוֹגְרִים עֲנָנֵי מִלְּעֵיל וְכַד אַעְשִׁין מַעְיָינֵי תְהוֹמָא ׃ וְכַד שָׂם לְיַמָּא תְּחוּמֵיהּ וּמַיָּא לָא עָבְרִין לֵיהּ שָׂם שֵׁית אֲשַׁיָּא דְאַרְעָא ׃ וַהֲוֵית צִידוֹי מְהֵימַנְתָּא וְכַד הֲוָה כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא וְחַדְיָא אֲנָא קֳדָמוֹי בְּכָל זְמַן חַדְיָא הֲוֵית בְּתֵבֵל אַרְעֵיהּ וְשַׁבּוּחַיי בִּבְנֵי נָשָׁא ׃ וְהַשְׁתָּא בְּנַיָּא שְׁמַעוּן לִי וְטוּבוֹי לְמַאן דְּנָטַר אוֹרְחָתַי ׃ שְׁמַעוּ מַרְדוּתָא וְאִתְחַכַּמוּ וְלָא תִּהְדְּרוּן ׃ טוּבוֹי לְבַר נָשָׁא דְשָׁמֵיעַ לִי וְנִשְׁקוֹד עַל אִיסְקוּפוּתַי בְּכָל יוֹמָא וְיוֹמָא תִּנְטַר פַּבֵּי דְתַרְעַי ׃ מְטוּל מַאן דְּמַשְׁכַּח לִי מַשְׁכַּח חַיֵּי וְתֶיהֱוֵי לֵיהּ רְעוּתָא מִן קֳדָם אֱלָהָא ׃ וּמַאן דְּחָטֵי עֲלַי מְחַבֵּל נַפְשֵׁיהּ וְכוּלְּהוֹן שָׂנְאַי רַחְמֵי לְמוֹתָא ׃

חָכְמְתָא תִּתְבְּנֵי בֵיתָא וְעַתִּירַת בֵּיהּ שַׁבְעָא עַמּוּדִין ׃ וְנָכְסַת נִכְסָתַהּ וּמָזְגַת חַמְרָא וְסַדְּרַת פָּתוֹרְתָא ׃ וְשַׁדִּירַת טַלְיָתָא דְנִיקְרְיָין עַל גִּיב רָמָאתָא עַשִׁינָתָא דִנְצִירָן ׃ מַאן דְּשַׂבַּר בָּאתָא לְוָתִי וַחֲסִיר רַעְיָינָא אַמְרַת לֵיהּ ׃

ראמות לאויל חכמות ׃ מרומי ג' ב' חס' וחד מ"ל וסימ' על מרומי שדה · על גפי מרמי קרת · על כסא מרמי קרת · קרם בלא ׃

בהכינו · בעת שהכין השם ית' השמים להיות במספר ובתכונה ובמרחק ובגודל שהם בו והכוכבים אשר בהם כדי שיוכלו להמציא מהם אלו התנועות אשר בו העולם השפל שם הייתי כי בתבונה כונן השמי' השמים כמו שקדם כאמר חקק השמי' מחוגה על פני תהום שהוא כדור הארץ כמו שביארנו בפרשת בראשית והוא כמו מרכז לגרם ה השמימיי ולפי המחוג' שהיא המציא השמים סביבה במשכו רגלי המחוגה שהיא זה מ מזה בגלגל גלגל ׃ באמצו שחקים ממעל · כאשר אמץ שחקים ממעל ונתן להם חוזק וקיום עד שהם חזקים כראי מוצק וזה היה אפשר כאשר רצה השי' שיקבל איכות ד דומה ומתיחסם לקומי כאמרם לאיש היו ה השמים ביום ראשון בשכי כקרשו · בעזוז עינות תהום ר"ל כאשר נתן השי' עוז וקומי למה שהיה מהחומר הראשון אצל עינות תהו' והוא כדור הארץ כי זה כולו כפשה ב בתבונה וזה כי לולי עוז הארץ וקיומה לא היה בכאן דרך לתנוע' הגלגלים ׃ בשומו לים חקו · כאשר שם השם ית' לים חוקו שם הייתי וזה היה כשגזר שיקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה · ומים לא יעברו פיו בדרך שיאמר זה המקום מרכה שיהיה נגלה תמיד כאשר חקק מ מוסדי ארץ והוא החלק הנגלה מהארץ שהוא היסוד למה שיתהוה בה מהצמחים והבע"ח ׃ ואהיה · אצל השם ית' אמון ומגדל ומנהיג הדברים המיוחסים לבינה ובזה אהיה לו שעשועים יום יום כי תמיד השי' מתענג ומשתעשע בהשיגו עצמו אשר בזה תוסג לו זאת התבונה ובכל עת משמחת אני לפניו והוא עצמותו והשגתו ובמה שאספר בדברים העלולים מהתבונה אשר אצל השי' ׃ משחקת בתבל · אני משמחת האנשים בתבל ארצו · ושעשועי הם את בני אדם כי הם שמחים מאד במה שישיגו מענינו ׃ ועתה בנים שמעו לי ואשרי מי שישמרו דרכי ׃ שמעו · תחלה מוסר המדות ואחר זה חכמו בחכמה ואל תבטלו מהשקידה על החכמה או ירצה בזה אל תפרעו אלו הדרכים שצויתי אתכם שהם מסלול ודרך להשגת החכמה ׃ אשרי אדם שומע לי · להמשך אל מה שאישירהו אל השגתי וזה בשישקוד על דלתותי תמיד לשמור מזוזות פתחי עם שיתבאר לו באי זה פתח יכנס בדרם דרום ׃ כי מוצאי מצא חיים · כי מי שמצא אותי מצא חיים נצחיים ויוציא רצונו מהשי' ר"ל שהוא יהיה נעזר בו בכל חפצו ׃ וחטאי חומס נפשו · ואשר חוטא לי שלא ילך במוסרי להתיסר להשגתי הוא עושק השלימות מנפשו וכל מי שישנא אותי וירחיקני הוא אוהב המות וההפסד המוחלט כי אלין דרכו לפי שמי שישנא התבונה ישנא גם כן החכמה וזה בלתי צריך אל באור ׃ חכמות בנתה ביתה · הנה התבונה בנתה ביתה בחכמות כי השגת החכמות קודמת להשגת הבינה ושם חצבה עמודיה שבעה ר"ל חכמות רבות כי מספר השבעה יאמר על הרבוי כאמרו כי שבע יפול צדיק וקם והנה החכמות הם עמודי הבינה ׃ טבחה טבחה · ואחר זה הכינ' מאכל ומשקה לאנשים מחכמו' ותבונה ׃ שלחה נערותיה · לאיש ואיש ותקרא על גפי מרומי העיר כדי שישמעו כלם דבריה · מי פתי יסור הנה · לקנות מוסר וחכמה ומי חסר שכל ויבא להשלימו ׃ לכו

בהכינו שמים שם אני · בי"ת בהכינו בחוקו בשומו בעזוז באמצו כלם כמו אז זמן והכוונה אני הייתי מבואה או לא קדמוני בבריאה וטעם בהכינו כטעם כונן שמים ובמאמר יהי רקיע · בחוקו חוג · בעת שחקק הגלגל על פני תהום שהוא המרכז וחוג כמו וחוג שמים יתהלך ונקרא הכלי העשוי לעשות בו רושם העגולות מחוגה על שם החוג הנרשם בו ומלת בחוקו דינו להיות ד דגוש כי שרשו חקק מן וחקות עליה או יהיו שני שרשי' בענין אחד חקק וחוק ומזה השרש מי יתן בספר ויוחקו ׃ באמצו שחקי' ממעל · הוא לשון אומץ וחוזק וטעמו כ כטעם בהכינו · בעזוז לשון עוז והוא לשון כח וחוזק והוא מקור ובא שלם והוסף התוקף והחוזק למים כמו ו ובמי' עזים נתיבה וכן הוסאל לו גם העצמה באומרו את מי הנהר העצומים ׃ בשומו לים וגו' · כאמ' אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו ׃ ואהיה · אמון · מלשון כאשר ישא האומן את היונק והוא שם ומשפטו ב באמון כמו כאשר ה היתה באמנה ובא כדרך משחך אלהים אלהיך שמן ששון ׃ ואהיה שעשועים יום יום יתכן לפרשו ואחר כן ואהיה שעשוע' ולא בהיותה באמון · שעשועים שם ולא יפרד כמו נעורים ז זקונים ובא שם מקום תואר כמו והיה ברכה ויתכן לפרש מחסר בי"ת והוא כמו בשעשועים יום יום בכל עת ׃ משחקת בתבל · יתכן לפר' שזה הפסוק הוא פי' מה שאמר למעלה אמר משחקת בתבל שהיא ארצו פי' משחקת לפניו בכל עת ושעשועי את בני אדם פי' ואהיה שעשועים יום יום · את בני אדם כמו עם בני אדם והטעם כי הם המקבלים והיא המאצלת והשעשוע שוה בשניהם ׃ ועתה בנים שמעו לי · לשון פיוס · ואשרי דרכי ישמורו לשון הפלגה וטעם דרכי כטעם והודעתי להם את הדרך אשר ילכו בה ׃ שמעו מוסר וחכמו · הקדים המוסר כטעם כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו ואל תפרעו יתפרש לבלתי יהפוך הסדר שלא שילמוד המוסר ואחר כן החכמה ויתפרש לבל יהפוך או יבטל או יפסיק המוסר ׃ אשרי · לשקוד על דלתותי · הטעם על ההרגל והקביעות בבתי החכמה ולפי שאמר דלתותי אמ' מזוזות פתחי כפל ענין ויתכן לפר' פתחי פתחי החכמה ודלתותיה ומזוזותיה הם ההתבוננות שבבל חכמה והם המושכלות הראשונות ומהם יתחברו ההקשות ולהם יחזרו התולדות הצודקות וזה טעם לשמור ׃ כי מוצאי מצא חיים · כוללת חיים גופני' למה לחיים בריאות חיי בשרים מת לעני יודע להלך נגד החיים ומזון וחיים לנערותיך וחיי הנפש ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ופי' מוצאי מציבי חיים והטעם על אשר נכנס בשלום על דרך הפתחי' ויפק רצון מיי' הפיג רצון מאת בוראו ׃ וחוטאי חומס נפשו · כמו אשר חוטא על הנפש שהיא דרך פשיעה או מלשון קולע אל השערה ולא יחטיא והטעם על אשר לא השיג החכמה הכך המוצא והוא על הלומד בדרך שבוש שחומס נפשו מן האמת וכל משנאי · הם השונאים החכמ' ואין לומדין אותה כל עיקר או פי' וחוטאי הפושע והמורד בי כלומר השם מגמתו לדבר אחר חומס נפשו כי גורם לה העדר וכל משנאי אהבו מות כפל ענין ואמר אהבו מות כדרך ויאהב קללה ותבואהו ׃ חכמות בנתה ביתה · כמו בנות צעדה · חצבה עמודיה לשון תוספ מחוצבי אבן והטעם על השוואת העמודים בחציבה ובזולתה מן התיקון ויתכן לפרש שאמר חכמות להודיע שהחכמ' בנתה ביתה מחכמות שבע וזה טעם חצבה עמודיה שבעה והם עמודי הבית והוא הביאור למאמר חכמות בנתה ביתה ובית לשון נקבה או עמודיה שבעה עמודי החכמה והעמודים הם שבע החכמות שבית החכמה נכון עליהם וים מפרשים אלה השבעה על ענינים אחרים וכל אחד בוחר לעצמו והאמת יורה דרכו ׃ טבחה · הוא לשון זביחה כתרגומו כלאן טבחה וגם לשון בישול לרקחות ולטבחות ולאופות ושניהם מכוונים מלשון ערב בניקור הט"ת לזביחה ובניקור החי"ת לבישול · מסכה · כמו מזגה וכן יין מזוג יין מסוך והוא תערובת המים עמו וזהו תיקונו לשתיה כבישול למזון ׃ שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת · כמו גבי כי אותיות בומ"ף מתחלפות · קרת תרגום עיר והטעם ששלחה נערותיה מכל צד והיא גם עמהם תקרא במקומות הרמים שבעיר כדי שישמעו הכל ׃ מי פתי · הפתי הוא אשר לא נקבע בו הפתיות לגמרי וים תקוה לתיקונו ואמר יסור הנה כלומר יסור ממקומו ויבא הנה חסר לב ואמרה לו כלומר וכן קראה ואמרה לחסר לב ׃ לכו

לכו לחמו בלחמי. בית בלחמי מקום מ"ם וכן בית ביין מסכתי כמו והנותר בבשר ובלחם וטעמם כמו הוי כל צמא לכו למים כי הכל מתוקן לסעודה: עזבו פתיים. תאמר לבעלי הפתיות וטעמו עזבו הפתאים וסורו אלי. פ"א קבוץ שם הפתיות כמו תאהבו פתי שבא כדרך אל תהי מרי כבית המרי ויתכן עוד לפרש שהוא דברי הזוכמה לנכח הפתאי' שאומרת להם עזבו דרכיכם פ פתאים ותחיו כדרך הרפו ודעו כי אנכי אלהים. ואשרו פועל מן כונן אשורי' בדרך בינה ודרך בינה היא החכמות ובית הבנוי על השבע' עמודים: יוסר לץ לוקח לו קלון. ר"ל לעצמו כי הלץ הוא מן המעותים שאין תקוה לתקונ'. ומוכיח לרשע מומו מומו חוזר למיסר והוא כפל ענין עם הלוקח לו קלון ו והטעם הלץ ישנא ה המיסר והרשע ישנא המוכיח ומגלו' קלונם ואומרים דברים מ מכוערים ובזויים. פ"א חוזר לרשע מומו לעצמו וכאילו אמר יוסר לץ ומוכיח לרשע במומו לוקח לו קלון וטעמו כי הרשע כל מעשיו נכוחים בעיניו או שהוא עצמו מכיר במומו ואינו רוצה ש שיוכיחו אדם ויתכן עוד לפרש יוסר לץ כשהמיסר מתלוצץ ו ומראה שחוק וליצנות כשהו' מיסר לוקח לו קלון כי היוסר שמיסרו ומוכיחו לחרפתו ולבשתו ולכן יחרפהו וכן תוכיח לרשע ומגלה לו מומו לוקח לו קלון כי הרשע יחרפהו ואילו היה צדיק לא היה מחרפהו האויל ואות' לו דרך מוסר ולא דרך ליצנות: אל תוכח לץ פן ישנאך. כי הוא חכם בעיניו. הוכח לחכם ויאהבך כי הוא חפץ בתיקון מדותיו ואין מחזיק עצמו חכם והם שני הפכים: תן לחכם. הוסיף לבאר יתרון החכם על הכסיל והטע' כי החכ' יחכם מעצמו במה שיתן לו וכן הצדיק יוסיף לקח על אשר ידיעוהו והוא כפל ענין: תחלת חכמה יראת יי'. כטעם ראשית חכמה יראת יי'. ודעת קדושים בינה שעמו ותחלת הבינה דעת קדושים ודעת קדושי' פירשוהו על השם ית' כאמרו כי אלהים קדושים והטעם כי תחלת תולדת הבינה היא מציאו' השם ויתכן לפרש דעת קדושים היא השגת מציאות השכלי' הנפרדים והרוחניות כלם כי ידיעת מציאותם עיקר הבינה ומתנה יעלה למציאות המעלה העליונה וכמו שאם אין יראה אין חכמה כן אם אין דעת אין בינה: כי בי. דברי החכמה הקוראה וטעם כי בי כמו בגללי ובסבתי ירבו ימיך. ויוסיפו לך פירשוהו שחוזר ליראה ולדעת הנזכר' ויתכן שטעם ויוסיפו לך חסר הפעלים כמו ויקבור אותו בגיא והטעם על פרטי החכמות והמוסרים כי הם יוסיפו שנות חיים כטעם כי היא חייך ואורך ימיך: אם חכמת חכמת לך. כטעם אם תצדק מה תתן לו. ולצת הוא הפך חכמת' לבדך תשא טעמו לבדך תשא העון או העונש כי סמך על דעת הקורא ובא ולצת כמו וכמית והלכת אל הכלי' שטעמו ואם כמית וכן זה: אשת כסילו' הומיה. בעלת כסילות הומיה פתיות כלומ' כל המייתה שענייני פתיות ופתיותה דבורה אינו אלא פתיות והאתנח שבמלת הומיה והרביע שבמלת פתיות יעמוד כנגד זה הפי' ויתכן לפ' כאילו אמר ואשת פתיות ובל ידעה מה כי מלת ואשת משמשת גם למטה ורבים כמוהו והטעם כי אשת כסילות הומיה וסוררת אבל אשת פתיות הומה אבל מבלי דעת וזהו ובל ידעה מה לפי שאין לה ידיעת מה ותם' כמו ויעבור עלי מה או פירו' מאומה כמו חכמת מה על בליתה וכשים לה מודיע או תדע מעצמה שתא תזהר ותסור מההמיה וכבר קדם כי כסיל הוא אשר אין תקוה לתיקונו ופתי הוא אשר יש תקוה לתיקונו: וישבה לפתח ביתה. מוכנת לפורענו' מבלי בנין בית ועתוד אחר ולא כן מה שאמר בחכמה בנתה ביתה טבחה טבחה מסכה ייננה אף ערכה שולחנה והטעם כי החכמה צריכה עתוד והכנה ולא כן הכסילות כי הוא הערר העתוד וההכנה. על כסא מרומי קרת כי הכסילות יבא בדרך גאוה ולכן יחס לה הכסא והטעם כמו על גפי: לקרוא לעוברי דרך. המישרים אורחות' והולכים לתומם וכוונתה להטעות' הפך קרואי' הטועים שכוונתה להיסיר דרכם: מי פתי. לא קראתם כן ריק נקראו ועל שם סופם או תקראם בשם כך להפליג בחסרון הרגשתם עונם עונג וההכנה המגעים להם עתה ועל שהוכרכה היא לקראם והם לא ידעו ערכה מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם. כנוי על העברות והכיאוף הנעשה בסתר וכל הנמנע היצר להוט אחריו יותר והטעם כי בזה יתפתה לב הפתי והחסר לב: ולא ידע. הפתי ההולך אחריה פתאום כי מתים שם בעמקי שאול שם קרואיה ומלת שם רמז לשאול כמלת החלק הראשון בספור מעלת החכמה ואזהרותיה ומוסריה:

לכו. אכלו בלחמי ושתו ביין מסכתי והכינותי לכם: עזבו. דרך פתאים וחיו ודרכו בדרך בינה להגיע אל זה מדרג' אחר מדרגה והנה זכר זה החכם לאיזו סבה לא אמרה דבריה כי אם לפתי ולסכל לא ללץ ולרשע ואמ' כי מי שהוא יוסר האיש הלץ לוקח לו קלון כי הוא ילעיג על החכם המייסר אותו ומי שהוא מוכיח לרשע לוקח לו מומו כי הרשע יאמ' עליו שים לו המומין שים לו בעצמו: אל תוכח לץ פן ישנאך. אך תוכיח לחכם ויאהבך: תן לחכם ויחכם עוד. דבר חכמ' ויחכם עוד בא על מה שתתן לו מתנה כי מגדר חכמתך יוסיף עליו להשלים החקירה בה או ירצ' בזה והוא יותר נכון תן לחכם דבר חכמה כדי ש שיוסיף קנין במדות החשובות: תחלת. החכמה והבינה היא תחלת דעת קדושים כי בבינה יתיישרו לדעת עולם המלאכי' וזהו פריה אמרה הבינה הנה כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים וזה יהיה לפתי שנות האחר כי בהם יתישר אל המדות החשובות אשר שומרות האדם מרעו' הרב' והסבית כי מפני דבקו' ההשגחה האלהית באדם מצד הבינה ישמר מהרבה רעות וזה יהיה סבה שיוסיף על ימיו הנה: אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא. ר"ל שהתועלת הוא לך וכן אם לצת לבדך תשא הנזק: אשת כסילות. מגבהת קולה ואשת הפתיות ובל ידעה מה תאמ' לפתות האנשי' שימשכו אליה והנה קרא אשת כסילו' גוף הכסיל אם' יבקש סלוה ולזה נמנע בכלו מהשתדל בחכמה ובזה ירצה בפתיות גוף הפתי כי השכל לא יפותה כי אם לטוב או ירצה בזה שאשת הכסילות מגבהת קולה ואשת הפתיות ובל ידעה מה תאמר לפתותם כי אין לה שום השתכלות וערמה: ויושבה לפתח ביתה על כסא מרומי קרת. העיר כי לסכלות תחשב חשובה לשלימות: לקרא. ושם קרת לעוברי דרך המישרים ארחותם בדרכי העיון: מי. בכם פתי יסור הנה וחסר שכל. ואמרה לו שיתחבר עמה ולא יטריח עצמו בעיון אשר הוא מזון השכל כי יותר טוב יערב לאדם מזון המזון האחרי' וזה כי מים גנובים ימתקו המים הגנובי' ימתקו יותר והלחם שיגנוב האדם מאחר שצריך לאכלו בסתר הוא יותר ערב לו ויותר מתוק מהלחם שיקח מביתו וכן תאמ' זאת האשה כי הו' ערב יותר לשכל שיתענג בתענוגי הגוף ויניח קנין החכמ': ולא ידע. מי שהוא נפתה לדבריה כי מתים שם ר"ל בביתה וקרואיה ירדו בעמקי הקבר והמות כי לא יקנה עמה קנין החיים. זה ביאור דברי זה החלק כפי הכללנו ביאורו מזה הספר בזה המקום ואולם התועלות המגיעות ממנו הנה הם ה': התועלת הא' הוא להודיע שלא יספיק לאדם היותו יודע התורה אך יצטרך לטעם זה שיעשה את כל דברי התורה כמו שצוה הש"י ולזה אמ' קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך: הב' הוא להודיע מה שיקרה מהרע למי שימשך אחר התאוות ולזה אמר הולך אחריה פתאום כשור אל טבח יבא רבי' חללי' הפילה דרכי שאול ביתה: הג' הוא להודיע מהות החכמה והתבונה וקצת משיניהם ותועלתם: הד' הוא להודיע שלא יועיל התוכח' ללץ ולרשע כי אינ' מקבלי' מוסר אך יועיל לחכם ולצדיק: הה' הוא להודיע מה שיקרה מהרע מפני הכסילות והפתיות:

דלוקחת וסי' ביחזקאל סי' כ"ד: לרשע ה' וסי' אוי לרשע רע. אמר לרשע צדיק אתה. יסר לץ לקח לו קלון. ואתה תשמע מן השמים קדם דדה"י. ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע: ויוסיפו ל' מל' רטל' לך שנות חיים ועיין שנוי' חן כבכ"ר רבת'

לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחֲמִי וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי: עִזְבוּ פְתָאיִם וִחְיוּ וְאִשְׁרוּ בְּדֶרֶךְ בִּינָה: יֹסֵר לֵץ לֹקֵחַ לוֹ קָלוֹן וּמוֹכִיחַ לְרָשָׁע מוּמוֹ: אַל־תּוֹכַח לֵץ פֶּן־יִשְׂנָאֶךָּ הוֹכַח לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָּ: תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם־עוֹד הוֹדַע לְצַדִּיק וְיוֹסֶף לֶקַח: תְּחִלַּת חָכְמָה יִרְאַת יְהוָה וְדַעַת קְדֹשִׁים בִּינָה: כִּי־בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְּךָ שְׁנוֹת חַיִּים: אִם־חָכַמְתָּ חָכַמְתָּ לָּךְ וְלַצְתָּ לְבַדְּךָ תִשָּׂא: אֵשֶׁת כְּסִילוּת הֹמִיָּה פְּתַיּוּת וּבַל־יָדְעָה מָּה: וְיָשְׁבָה לְפֶתַח בֵּיתָהּ עַל־כִּסֵּא מְרֹמֵי קָרֶת: לִקְרֹא לְעֹבְרֵי־דָרֶךְ הַמְיַשְּׁרִים אֹרְחוֹתָם: מִי־פֶתִי יָסֻר הֵנָּה וַחֲסַר־לֵב וְאָמְרָה לּוֹ: מַיִם־גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם: וְלֹא־יָדַע כִּי־רְפָאִים שָׁם בְּעִמְקֵי שְׁאוֹל קְרֻאֶיהָ:

תִּיו אֲכוּלוּ לַחְמִי וְאִשְׁתּוּ חַמְרָא דִּמְזַגִית: שְׁבוֹקוּ מִנְכוֹן חֲסִירוּת רַעְיוֹנְכוֹן וְהִיוּ וְהַלִּיכוּ בְּאָרְחָא דְבִיוּנָא: דִּירְדֵי מְמִיקְנָא וְנָסִיב לֵיהּ צַעֲרָא וּמַכְסְנוּתָא לְרַשִׁיעָא מוּמָא הוּא לֵיהּ: לָא תֵיכוּס לְמַסְקְנָא דְּלָא נִסְטַר אֲכִיס לְחַכִּימָא דְּבִרְחֲמָךְ: אַלֵּף לְחַכִּימָא וְיִתְחַכַּם תּוּב אוֹדַע לְצַדִּיקָא וְיוֹסֵף מַנְדְּעָא: שֵׁירוּי דְּחָכְמְתָא דַּחֲלְתֵיהּ דַּאֲלָהָא וְיָדִיעֲתָא דְּקַדִּישֵׁי בִּיוּנָא: מְטוּל דְּבָה נִיסְגְּאִין יוֹמָתָךְ וְיוֹסְפוּן לָךְ שְׁנַיָּא דְחַיֵּי: אִין חַכִּימַת לְנַפְשָׁךְ חַכִּימַת וְאִם תֶּהֱוֵי מְמִיק בִּלְחוֹדָיךְ תִּטְעַן: אִתְּתָא סַכַּלְתָּא וּפְרִירְתָּא שַׁכְּרָתָא וְלָא יָדְעָה טַבְתָּא: וְיָתְבָה עַל תְּרַע בֵּיתָא עַל כּוּרְסְיָיהּ רָמָא וְעַשִּׁינָא: וְקַרְיָא לְעָבְרֵי אָרְחָא דְּתָרִיצֵי אוֹרְחַתְהוֹן: מְטוּל דְּשַׁבָּר נְאָתָה לְוָתָהּ וְחַסִּיר רַעְיָינָא וְאָמְרָה לֵיהּ: מַיָּא גְנוּבַיָּא חַלִּים וְלַחְמָא דְּטִיטוּרָא בְּסִימָא: וְלָא יָדַע דְּגַנְבְּרֵי אַפִּילִית וּבְעִמְקֵי דִּשְׁיוֹל כָּל דְּמִזְדַּמְּנִין לָהּ:

בער' דיסף: הומיה ג' ב' חס' וחד מ"ל וסימ' נבס' לעיל בסיפ' סימ' ז': סור ג' חס' וסימני' בדי עברו יכר שבה. מי פתי יכר הנה חס'. וחברו מי פתי יסר הנה וחס': ולא ג' רף בסיפ' וסי' ולא שמעתי לקול מורי. ולא ידע כי רפאי' שם. ולא למדתי חכמ':

משלי

משלי ד' וסימ' ברישׁ סיפרא: ישמח ז' וסימ' נמסר בתלים סימ' קד: ראש ג' כתיב בן וסימ' אחד עשיר ואחד ראש. את כבשת האיש הראש. ראש עשה כף רמיה: ברכות ד' וסימ' ברכות לראש צדיק. איש אמונות רב ברכות. כי תשיתהו

משלי שלמה בן חכם ישמח אב ובן
כסיל תוגת אמו: לא יועילו אוצרות
רשע וצדקה תציל ממות: לא
ירעיב יהוה נפש צדיק והות בוגדים
יהדף: ראש עשה כף רמיה ויד
חרוצים תעשיר: אגר בקיץ בן
משכיל נרדם בקציר בן מביש:
ברכות לראש צדיק ופי רשעים
יכסה חמס: זכר צדיק לברכה
ושם רשעים ירקב: חכם לב יקח
מצות ואויל שפתים ילבט: הולך
בתום ילך בטח ומעקש דרכיו יודע:
קרץ עין יתן עצבת ואויל שפתים
ילבט: מקור חיים פי צדיק ופי
רשעים יכסה חמס: שנאה תעורר
מדנים ועל כל פשעים תכסה
אהבה: בשפתי נבון תמצא חכמה
ושבט לגו חסר לב: חכמים
יצפנו דעת ופי אויל מחתה קרבה:
הון עשיר קרית עזו מחתת
דלים רישם: פעלת צדיק לחיים
תבואת רשע לחטאת:

מתלוי דשלמה בר חכימא נחדי אבוי וברא
סכלא מחמץ לאמיה: לא מותרין
אוצרי דרשיעא וצדקתא מפצא מן מותא
בישא: לא מכפין אלהא נפשיה דצדיקא
וקנייגא דרשיעי נסחוף: מסכנותא
מסכבא לגברא רמיה וידא דכשירא
מעתרא להון: דפליח בקיטא ברא
סוכלתנא הוא ודדמיך בחצדא ברא הוא
מבהתנא: ברכתא תהוון על רישי
דצדיקיא ובפומהון דרשיעי נכסי חטופיא:
דוכרנא דצדיקי בברכתא ושמא דרשיעי
נדעך: דחכים ליביה יקבל פוקדנא
וסכלא בשפוותיה מתאחד: דמהלך
בתמימותא ניזיל בסעדא ודמעק מן
אורחתיה נתיידע: דרמיז בעינוהי יהיב
כאבא וסליף בשפוותיה מתאחד: מבועא
דחיי פומא דצדיקי ופומהון דרשיעי נכסא
חטופיא: סנואתא תגרג תגרי ועל כלהון
סורחני מכסא רחמותא: בשפוותיה
דסוכלתנא תשתכח חכמתא ושופטא
לפגרי דחסר רעיינא: חכימי ניטשון
ידיעתא ופומיה דשטיא שניא קריב:
קניינא דעתירא כרכא דעותריה וסיטא
דמסכינא צריכותהון: עובדי דצדיקא
לחיי עללתיה דרשיעא לחטותא:

ברכות. עברי בעמק הבכא: ילבט ג' וסימני ועם לא יבין ילבט. חכם לב יקח מצות. ואויל שפתים ילבט: תעורר ד' חס' בליש' וסים' שנאה תעורר מדנים. העתידים ערר לויתן. ונקי על חנף יתעורר. והתעררתי כי מצאו רע:

משלי שלמה בן חכם ישמח אב וגו' עד מגדל עוז שם ה'. והוא מקיף בגנות הרשע והכסילות והליצנות והעצלה והאולת והעסקות והסכלה ושבח הופכיהם. הנה הבן שהוא חכם ישמח אביו כי הוא משער בדבר החכמה יותר מאמו ואמנם הבן שהוא כסיל יביא יגון לאמו מפני חסרון הדעת ויגיע מזה לאמו מהצער יותר ממה שיקרה ממנו לאביו מפני שהוא ירא מאביו יותר מאמו: לא יועילו אוצרות. לא יקבל אדם תועלת באוצרות שקבץ ברשע ובעול ואולם הפיזור בצדקה הוא מציל ממות כי ב בזכות הצדקה ינצל האדם ממות הנגזר לו מצד המערכת ו ויאריך השם ימיו ו והפך הענין בקבוץ ממון ברשע: לא ירעיב ה' נפש צדיק. נפש האיש הצדיק ר"ל שלא יחסר לו מזון ו ואולם שבר הרשעים והוותם יהדפנו השם עליהם וימהר להביאו אליהם. הנה מי שהוא עושה כף וגו': ראש עושה כף רמיה. כי מפני עצלותו יצטרך לנהג ברמיה לקחת ממון האנשים שלא כדי הוא רש ויד האנשים החרוצים הנוהגים ב בזריזות לאסוף ולכנוס באופן ראוי תעשיר א אותם. הנה הבן המשכיל ומשגיח ל לעשות מה שראוי הוא אוגר בקיץ: אוגר בקיץ. מאכלו כי אז ימצא לו ואולם הבן המביש ר"ל שהוא מאוחר התנועה ועצל הו' נרדם בקציר ולזה יחסר לו לחם כל ה השנה: ברכות לראש צדיק. לראש צדיק יבאו ברכות והוא הלב כי תמיד יחשוב בענין הטובות והם המפורסמות לאנשים בדבריו ומעשיו או ירצ' בזה לראש הענין והתחלתו יגלה הצדיק הברכות שהוא דורך אליהם בפעולותיו והנה הרשעים הם בהפך זה כי לבם תמיד ברשע ובחמס אבל פיהם יעלי' ויכסה החמס שירצו לעשותו ולא יגלו החמס שהם דורכים אליו כי אם יגלוהו ימנעו מהם אשר יזמו לעשותו או ירצה בזה כי מה שיתחיל בו הצדיק ימשכו לו ברכות תמיד ויתוקפו בו טובו ועוזרי' להגיע התכלית לפי שכוונתו תמיד לטוב ולהטיב לאנשים ולזה יש לו לבטוח לראש הענין והתחלתו שימשכו אליו ברכו' כי אם ידעו זולתו מחשבתו כלם יעזרוהו ואולם הרשעים הם בהפך זה כי תמיד יראו שלא יוכלו להשיג הדבר המבוקש להם אם ידעו זולתו ולזה יעלימו מה שירצו לעשותו מן החמס ולזה יהיה גמולם מדה כנגד מדה והוא כי זכר צדיק לברכה וגו': זכר צדיק לברכה. כי תמיד יהיה נוסף ענין הטוב והשלמתו בזכרו ואולם שם רשעים ירקב וישיגהו הבלוי כמו שיכסה פיהם החמס שירצו לעשותו. הנה אויל יקרא מי שלא יתנהג בבקשת הדברים בסבותיהם ולזה תסלף דרכו אולתו ולא יגיעו לו מבוקשיו ולזאת הסבה בכ' ימהר האויל לדבר בטרם יעמוד בשכלו על האמת והנכון במה שידבר בו ומפני זה יקרא האויל אויל שפתים ואמנם חכם לב יקח לעצמו מצות וסדרי' יתנהג בהם במה שירצה לעשותו כדי שיגיע אל התכלית ואמנם אויל שפתי' הוא כמהר לעשות מחשבתו ויעשה מה שיעשה בזולת התיסבות הנה מי שהוא הולך בדרכי תום ילך בטח אין לו תוכחת מן האנשי' וגם נעזר בפעולתו הטובה מהש"י ואולם מי שהוא מעקש דרכיו והולך לעשות חמס יודע ענינו ואע"פ שהוא מעלים ענינו בכל עת ולזה יסור ממנו מה שיזם לעשות: קורץ עין. להזיק לאנשים ברמיזותיו הנה הוא יתן עצבות וכעס להם וזה יהיה לכלמה אליו ולצרות כי כשיבא לחשוב ברמיזות שזה האיש עושה כנגד האחר אז יאמר דברים כנגדו ויכעס על זה הדבר ואולי יתפעל מזה באופן שיזיק אל הכר ושחית ויזיק בזה לשניהם וגם אפשר שיתברר אחר זה שהענין ההוא היה כזב ויצטער מאד על מה שהתפעל כנגדו בעבור רמיזות זה הקורץ עין ואולם מי שהוא אויל שפתים לא יאמר זה בסתר אבל יאמר דבריו כדי למהר ריב בין שניהם הנה הוא ילבט ר"ל שנצתו כמהרה ולא יזיק כי אם לעצמו להראותו כוונתו הרעה הנה פי צדיק הוא בענינו מה שהוא בלב שהוא מקור החיים וגו': מקור חיים פי צדיק. לאנשים השומעים דבריו כי ממנו תוצאות חיים ואולם פי הרשעים הוא בהפך זה כי הוא אינו מה שהוא בלב כי פיהם יעלים החמס אשר בלבם הנה שנאה תעורר מדנים גם בזולת פשע כי יחשוב השונא לשונאו לפשע מה שאינו פשע ויספוט לרע מה שאינו מכוון לרע והאהבה על כל פשעים תכסה כי יחשוב האוהב לאוהבו מה שהוא פשע ללא פשע: בשפתי נבון. הנה הנבון תמצא החכמה בשפתיו והוא הטוב השלם מכל הטובות כמו שקדם ואמנם מי שהוא חסר לב לא די לו שהוא בשדר זה הטוב אבל ידבק בו הרע והמכות לגופו תמיד כי יזיקוהו ויכוהו האנשים מפני מום פעולותיו ומאמריו הנפסדים בסבת חסרון דעתו: חכמים יצפנו. מה שהם יודעים ולא יפרסמוהו לאנשים כלם כי אולי יזיקו באלו הדברים קצת ההמון מצד קצורם מעמוד על כוונתם ולזה יהיו נשמרים מלהגיד אלו הדברים הטובים בעצמותם מפני הרע שיגיע להם במקרה ואולם פי האויל הוא בהפך זה כי יגיד הדברים אשר בהם מחתה קרובה לאנשים ולזה יזוקו מדבריו כל שומעיהם אשר לא יעמדו על מה שנשם מן הרע: הון העשיר הוא להמלט מן הרע' כמו קרית עוז שימלט האדם בה בעתות המלחמה ולזה יבטח לבו על הונו ויתחזק בו: פעלת הצדיק היא תמיד מתיסרת למול החיים כי בה ישיג החיים הנצחיים והחיים הנפשיים ואולם תבואת רשע והונו אשר יעסוק הוא לחסרון ולהשחתה ולמות כי בה המות לנפשו ולגוף וזה מבואר מאד לא יצטרך לבאור: אורח

החלק השני משלי שלמה בן חכם ישמח אב. בעבור שהוא יכיר חכמתו: תוגת אמו כי הכסיל עומד תמיד בבית והאם דואגת בסבילו או בעבור שהזכיר האב הזכיר האם: לא ירעיב. בעת הרעב. והות רשע יהדוף השם מן הוה להם: רש. יהיה מי שיעשה כף מאזנים לרמות והמתחרצי' וטורחים ואינם מרמים ידם תעשירם. פ"א כף רמיה עושה לאיש רש: בן משכיל. שיתן לאביו בושה בעבור שהוא עצל: ברכות. יביא השם לראש צדיק. פ"א ברכות לראש צדיק בחיים וזכר צדיק לברכה לאחר מותו. יכסה יסתיר החמס שלא יפרידהו ממנו כמו יכחידנה תחת לשונו והטעם יעלימו הרעה וכן פי' רשעים בלעון: זכר צדיק. יזכרהו השם בעבו' ברכתו שתבואהו כענין ה' זכרנו יברך והטע' יזכרהו ויברכהו. ירקב. יהיה כשם כעץ רקבון שלא יבלא: חכם לב. שהחכמ' בלבו. יקח מצות שילמדוהו אחרים. ואויל שפתי' שמדבר' שפתיו אולת. ילבט פי' יכשל: ילך בטח. שאיננו מפחד מצרה. ומעקש דרכיו הטובה. יודע הוא נודע לאחרים שהוא מעקש דרכיו בנפלו ברעות והער ילך בטח. פ"א יודע ישבר מן וידוע חולי: קורץ. לעשות רע. יתן עצבת עצבון לנפשו ואמר קורץ שמתיירא לעשו' בגלוי והוא ענין רמיזה. פ"א קורץ לשנו. יתן עצבת לחברו יחר לו אם יראה כי ילעג לו ואחר ירצה לומר כי לא עשה ללעג וילבטו שפתיו: מקור. כמקור חיים שיחיה מי שילמד מוסר מפיהו או פיהו הוא המקור שיורו לו משם החיים בלמדו מוסריו. יכסה חמס יסתירהו ולא ילמד מוסר: שנאה. היא סבה לעורר המדנים והאהבה היא תכסה על הפשעי' והעלמת דבר הוא הכסה שלא יודע והענין אם שנאה ואם אהבה: תמצא חכמה. למבקשיה. ושבט בעבור שאינו רוצה ללמוד הדעת צריך להכותו בשבט: יצפנו. בלבם הדעת שלא ישכחוה כענין בלבי צפנתי: ופי אויל. סבב לו מחתה שהיתה קרובה אליו בגלל אולתו והענין שיחתוהו אחרים: הון. ממון העשיר הוא כקרית עוז שיצילהו לרגעים מצרתו אף על פי שאינו חכם ודלי' שהם חסרי לב רישם יחת אות': פעולת צדיק. מעשיו בשביל שישיג ארחו' חיים. תבואת רשע הוא פרי מחשבותיו שיחשוב לעשות חטאת: אורח

אבן עזרא

אורח· למצא חיים הוא שמירת המוסר· ועוזב התוכחת הוא מתעה אחרים· פא' שומר מוסר ועוזב תוכח' מתע' שיוכיחוהו לקנות ג"כ אורח חיים ופי' טוב מאד: מכסה· ברוב· שניהם דבקים· מכסה השנאה ומסתיר בקרבו שפתיו דוברו' שקר על השווי בעבור רוב דברים שידבר מוכי' להשכל לשגוא מן הדבה לא יחדל פשע הדבה כלומר אינו יכול להשיב מה שדב' ולהחדילו ותכלהו ל לפניו· וחושך שפתיו מדברי דבה הוא משכיל כנגד הוא כסיל: כסף· ככסף שמדבר דברים נבחרים כ כמחשבות ככסף צרוף ונבחר· כמעט למוד מהם מעט· פא' לב עניינו דעת פי' דעתם כמעט הו' נבחר הפך לשון צדיק: ירעו· מלשון מרעה כלומר ילמדו רוב בני אדם וחסר לב כנגד צדיק ואוילים כנגד רבים כלומר ואוילים בעבור איש חסר לב שיתעם ימותו טרם עת כלח: ברכת יי'· שיתן לצדיק היא תתן לו ע עושר· ולא יוסיף השם' עצבון לצדיק עצב עם הברכה והפך זה בעצבון תאכלנה ו והברכה להוסיף טוב' והמארה חסרון: כשחוק: זמה· היא מחשבת הרעות פירו' כשחוק שהוא נקל ל לכסיל לעשותו כן מ מעשה הזמה נקל ב בעיניו· והחכמה לאיש מבין כי היא תשמרנו מעשות זמה על כן חפץ בה· פא' כחכמה לאיש תבונה כן ישים הכסיל לעצמו זמה: ותאות צדיקים· להשמיד הרשעים· יתן השם והעד הפסוק הבא אחריו: כעבור סופה· מהרה כן יעבור רשע פתאום ואיננו· וצדיק חזק לצרות כיסוד עולם שלא ימוט· כחומץ· שתולדתו קרה ומשחית השנים או כעשן שתולדתו חמה ומשחית העינים כן העצל משחית עניני השולחים אותו לעשות מלאכת' וראוי לאדם להפרד מחברתו: תוסיף ימים· כי ימי האדם אינם קצובים רק הם כפי הטבע והטבע יתגבר ויעמוד כפי המעשים הכשרים והעד למען יאריכון ימיך ומה שאמר את מספר ימיך אמלא הם שיוכל לחיות כפי טבעו כי הם במספר· תקצורנה מהזמן שיוכלו לחיות כי השם יחלים כחו או ימיתם על ידי פגע ומקר' בעבו' שאינם יראים ממנו: תוחלת צדיקים· שהם מיחלים לראות מות הרשע סוף תוחלתם תבא לידי שמחה מהם במותם· ותקות רשע להאבד הצדיקי'· תאבד התאוה והוא מפורש בפסוק הבא: מעוז לתום· תאר על משקל לחם חום או הלמ"ד כמו בעבור והוא שדברי· דרך יי' מצותיו· ומחתה הוא הדרך שיתת אותם בעבור שעזבוהו מה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם: צדיק

רלבג

אורח לחיים מי שהוא שומר מוסר במדותיו הוא דורך לחיים הנצחיים והגופיים כי טוב המדות והתבונות יועילו לאדם בדברים המדיניים ויהיה מפני זה אהוב לאנשי' והוא ג"כ מישיר לקנין שלימות המושכלות כמו שקדם ואולם מי שהוא עוזב תוכחת הוא תועה בדעותיו ומתעה זולתו מאורח חיים כי רבים ימשכו לו להיות יכר האדר' רע מכשריו הנה הדובר שקרים יותר מגונה מהכסיל ויותר מזיק וזה כי מכסה שנאה שפתי שקר כי שפתי השקר יכסו את השנאה ויהיה זה סבה אל שלא יהיה נשמר ממוכאו ויפול ברשתו ואולם הכסיל יוציא מפיו הדברים והדבות ויהיה זה סבה אל ש שישמר השנוא ממנו ולפי שזכר שני אלו שהאחד מדבר והאחר מעלים והמעלים הוא היותר מגונ' בא לבאר שכבר ימצא בר אחר שיהיה המעלים יותר משובח ואמר כי מי מי שירבה וגו': ברוב דברים· ואמר כי מי שירבה לדבר בפני הגדולי' הנה לא ימנע ברבוי דבריו שלא י יקרה לו פשע ושגגה כי לא יוכל האדם ל לכלכל במשפט רבוי הדברים ואולם מי שימנע שפתיו מרבוי הדברים הוא משכיל ומצליח בקניניו וביחוד הנה מי שידבר בשם ית' ראוי שיהיו דבריו מעטים כמו שבאר בספר קהלת כי גבוה מאד מדרגתו ממנו: כסף נבחר· הנה לשון הצדיק הוא כמו הכסף שאין לו סיגים והוא מפני זה חזק הקיום וחזק מההפכד ואולם כפם הרשעי' ולבם לאיסו"ר כי אם מעט ולא זכר לשון הרשעים כי אינם מוציאים בפה מחשבותם כמו שקדם: שפתי צדיק· הנה שפתי צדיק לא די שיחיו הצדיק אבל יכהינו רבים ויכלכלו אותם כמו שירעה הרועה את הצאן ואולם האוילי' לא די שלא יועילו לזולתם אבל יביאו על עצמ' המות מצד חסרון דעתם: ברכת יי' היא תעשיר· האנשים המושגחים מהשי' ולא יצטרך העשיר להיות יגע ועמל עמה כמו הענין באשר העשירים שעמלו ולא יניחו להם עשרם ליטן וזה כי השם ית' הוא ימשיר עניניו כולם מצד דבקות השגחתו בו או ירצה בזה כי ברכת יי' היא תעשיר השכל האנושי מקניני החכמ' והנה זה העושר הוא באופן שלא יוסיף עצב עמה כי הוא נצחי וקיי': כשחוק לכסיל· הנה הכסיל לא יכהב בחכמה עניניו ובמה שיחפוץ לעשותו ולזה תהיה הגעת חפצו לו בדמיון מה שיתחדש מהקרי או מפעולת השחוק שאינם מכוונות לאותם התכליות ואולם לאיש תבונה תהיה עשות המחשבה כחפציהם כי בחכמה ימתדלו שתגיע מחשבתם אל הפועל ובסבות הכאותות: מגורת רשע· מה שיירא הרשע שיבא עליו מהרעות היא תבואנו כי לא יצילהו השמירה וזאת היראה והפחד היא הודעה מחולם' השפע עליו מהשי' כמו שבארנו בבאורנו בספר איוב ובמאמר הד' מספר מ' ואולם הצדיקי' לא די שיהיו נשמרים מאותן הרעות אבל יתן להם השי' מהטובות מה שיתאוו מהם: כעבור סופה· הנה כשתעבור סופה תעבור על הרשע להשחיתו כאילו הוא סבת עבור הסופה לתכלית שתשחיתהו ואולם הצדיק הוא בהפך כי הוא יסוד עולם וסבת קיומו ושמירתו מהפגעים כאמרו ימלט אי נקי: כחומץ לשנים וגו'· הנה כמו שהחומץ לשנים שהוא מכאיב אותם מאד וכמו העשן שהוא מזיק לעינים כן העצל מכאיב לב שולחיו מפני היות תוחלתם ממושכה: יראת יי' תוסיף· לאדם ימים על ימיו הקצובים כי מצד דבקות השגחת השי' בו ינצל מהרעות אשר קודרו לו שהם סבות מיתתו קודם עת הכלוי הטבעי ואולם הרשעים הנה שנותם תהיינה קצרות ולא יגיעו אל העת המוגבל להם כי רוע בחירתם ימיתם בלא עתם: תוחלת הצדיקים היא החיים הנצחיי' והערבי' אשר הם תכלית השמחה אשר אין לשמחו' הגופיות שום יחס אליה כמו שבארנו בח' מספר מלחמותי' ואולם תקות הרשעי' היא קנין חפצי הגוף מהקנינים והשמחות הגופיות וכל זה כלה ואובד: מעוז לתם· הנה המישרי' אורחותיה' אל התמימו' תהיה להם דרך במצות התורה מעוז וחוזק לשמור דרכם אשר יכוונו ההליכה אליה כי בזה ישלם להם באופן שלם מה שיכוונו אליו מהתמימות ואולם לפועלי און תהיה דרך יי' למחתה כי היא מתנגדת בתכלית מה שהם מכוונים אליו מהשקר והעול והחמס: צדיק לעולם בל ימוט· הנה לשעבים הסגולה השי' על הצדיק לא ימוט לעולם ר"ל כל ימיו ולא יעמדו [illegible] במקום שהוא מהארץ לא יגלה משם למקום אחר ואולם הרשעים לא ישכנו ארץ כי אם זמן מועט כי מפני רוע פעולותיהם יהיו להם מוכחי' רבי' או ירצה שלם תוך הזמן הנגזר לו לחיות לא ימות כטעם אמרו את מספר ימיך אמלא ואולם הרשעים לא ישכנו ארץ הזמן המוגבל להם כי שנותם תקצורנה: פי

מסורה

שומר ז' מל' וסימ' ויטש את הצאן על שומר· הנה לא ינום ולא ישן· שוא שקד שומר· שומר יי' את כל אהביו· או"ח לחיים שומר מוסר· צנים פחים· שומר מצוה לא ידע· שומר הבגדים דה"· שומר הברית והחסד אל ימעט לפניך תנינא דנחמיה· ואת שומר ואת חותם: ונתקש"נא בקר"מיתא טוב"א הי כגה"ן משוב"ר הברי"ת והחס"ד כל' וכשמואל סימ'

משלי י

ל' יתיר אורח חיים· י' חל' אֹ֣רַח לְ֭חַיִּים שׁוֹמֵ֣ר מוּסָ֑ר וְעֹזֵ֖ב
ב' ורכן תּוֹכַ֣חַת מַתְעֶֽה׃ מְכַסֶּ֣ה שִׂ֭נְאָה שִׂפְתֵי־
ב' יתר ח' כלי למתעהו שָׁ֑קֶר וּמוֹצִ֥א דִ֝בָּ֗ה ה֣וּא כְסִֽיל׃
בְּרֹ֣ב דְּ֭בָרִים לֹ֣א יֶחְדַּל־פָּ֑שַׁע וְחֹשֵׂ֖ךְ
שְׂפָתָ֣יו מַשְׂכִּֽיל׃ כֶּ֣סֶף נִ֭בְחָר לְשׁ֣וֹן
צַדִּ֑יק לֵ֖ב רְשָׁעִ֣ים כִּמְעָֽט׃ שִׂפְתֵ֣י
צַ֭דִּיק יִרְע֣וּ רַבִּ֑ים וֶ֝אֱוִילִ֗ים בַּחֲסַר־לֵ֥ב
יָמֽוּתוּ׃ בִּרְכַּ֣ת יְ֭הוָה הִ֣יא תַעֲשִׁ֑יר
ג' ה' כב וְלֹֽא־יוֹסִ֖ף עֶ֣צֶב עִמָּֽהּ׃ כִּשְׂח֣וֹק לִ֭כְסִיל
עֲשׂ֣וֹת זִמָּ֑ה וְ֝חָכְמָ֗ה לְאִ֣ישׁ תְּבוּנָֽה׃
ב' יתר חס' מְגוֹרַ֣ת רָ֭שָׁע הִ֣יא תְבוֹאֶ֑נּוּ וְתַאֲוַ֖ת
ב' יתר חס' הכהרים: ל' יתר בהמן צַדִּיקִ֣ים יִתֵּֽן׃ כַּעֲב֣וֹר ס֭וּפָה וְאֵ֣ין
רָשָׁ֑ע וְ֝צַדִּ֗יק יְס֣וֹד עוֹלָֽם׃ כַּחֹ֤מֶץ ׀
לַשִּׁנַּ֗יִם וְכֶעָשָׁ֥ן לָעֵינָ֑יִם כֵּ֥ן הֶ֝עָצֵ֗ל
יג לְשֹׁלְחָֽיו׃ יִֽרְאַ֣ת יְ֭הוָה תּוֹסִ֣יף יָמִ֑ים
וּשְׁנ֖וֹת רְשָׁעִ֣ים תִּקְצֹֽרְנָה׃ תּוֹחֶ֣לֶת
צַדִּיקִ֣ים שִׂמְחָ֑ה וְתִקְוַ֖ת רְשָׁעִ֣ים
ל תֹּאבֵֽד׃ מָ֣עוֹז לַ֭תֹּם דֶּ֣רֶךְ יְהוָ֑ה
וּ֝מְחִתָּ֗ה לְפֹ֣עֲלֵי אָֽוֶן׃ צַדִּ֣יק לְעוֹלָ֣ם בַּל־
ד יִמּ֑וֹט וּ֝רְשָׁעִ֗ים לֹ֣א יִשְׁכְּנוּ־אָֽרֶץ׃

לעינים ד"א קמץ קמץ וא' קמץ פתח וב' פתח פתח

תרגום

אוֹרַח דְחַיֵי נְטַר מַרְדוּתָא וּדְשָׁבִיק מַכְסָנוּתָא
תָעֵי׃ מַכְמִין בְּעִיל דְבָבָא סִיפְוָתָא
דְשִׁיקְרָא וּמַפִּיק טִיבָא הוּא סִכְלָא׃
בְּסוֹגְאָה דְמָלֵי לָא פָסִיק חוֹבָא וּדְחָשִׂיךְ
שִׂפְוָתֵיהּ שׁוּכְלְתָנָא׃ כְּסָמָא לִישָׁנֵיהּ
דְצַדִּיקָא וְלִבָּא דְרַשִּׁיעֵי מַחְתָא׃ שִׂפְוָתָא
דְצַדִּיקֵי רַעְיָין סַגִּיאֵי וְשַׁטְיֵי בְּחַסִירוּת
רַעְיָנָא נֵימוּתוּן׃ בִּרְכְתָא דֶאֱלָהָא הִיא
מַעַתְרָא וְלָא נֵיוֹסֵיף כִּיבָא עִמַּהּ׃ כַּד גָחִיךְ
סַכְלָא עָבֵיד עֲבִידְתָא וְחָכְמְתָא לְגַבְרָא
דְמִתְבַּיַן׃ תְרִיצוּתָא דְרַשִּׁיעָא הִיא אַתְיָא
לֵיהּ וְרִגְתָא דְצַדִּיקַיָא תִתְיְהֵב לְהוֹן׃ הֵיךְ
דְיִעְבַּר עַלְעוֹלָא הֵיכְנָא נֶעְבִּיר רַשִּׁיעָא
וְצַדִּיקָא שְׁתְאַסַּן בְּעָלְמָא׃ הֵיךְ חוֹמְצָא
לְעַיְינֵי וּכְתְנָנָא לְשִׁינֵי הֵיכְנָא שְׁלִיחָא עַטְלָא
לְמְשַׁלְחָנוֹי׃ דַחַלְתֵיהּ דֶאֱלָהָא תִּיוֹסֵיף יוֹמָתָא
וּשְׁנֵי דְרַשִּׁיעֵי נִזְעִין׃ סַבְרֵיהוֹן דְצַדִּיקֵי
חֶדְוָתָא וְסִיבְרַיָא דְרַשִּׁיעֵי נֵאבַד׃ מַעְשְׁנָא
אוֹרְחֵיהּ דֶאֱלָהָא לְתַמִּימֵי וְשִׁיצְיָא נֶהֱוֵי לְאָלֵין
דְעָבְדִין עַוְלָתָא׃ צַדִּיק לְעָלַם לָא נְזוּעַ
וְרַשִּׁיעֵי לָא תִקְוְעָרוּן בְּאַרְעָא׃

מסורה

יו לא ברירנ"א הי מיני"הו הו"א ובכ"ד אחבר"יר לן מהספר' המדוי"קים ומספר' דמסו"רה שנת"גלגלו אח"ב לידנ"א דהו"א שומר הברי"ת והחס"ד אל ימע"ט לפ"ניך תנ"ינא דנחמ"יה: יוסיף ה' כתיב יוסף וסימ' בישעיה סימ' כ"ט: לעינים ד"א כולו קבוץ וא' חציו קבץ וחציו פתח וב' פתחין וסי' וכי תאוה הוא לעינים· ומתוק האור· כי האדם יראה· וכעשן לעינים· קדמה חציו קמץ בתרא כולו קבץ שארא כולן פתחין: ורשעים ז' וסי' נמסר בספרא סוף סימן ב':

פי צדיק· פי האיש הצדיק ברעותיו ידבר חכמה שהוא דבר קיים ונצחי ולא יפסק עתה הדבור כי האמת מעיד לעצמו ומסכים מכל צד　ולשון איש תהפוכות והוא הטועה ואומר כזב בהתחלות הנה תפסק לשונו אם לא יסכים לדבריו מה שנמצא מזה אחר ההתחלות: שפתי צדיק ידעון להשיג רצון מה שהאנשים כי דבריה׳ כאותו׳ וערבים להם ואמנם
פי הרשעי׳ הוא בהפך
כי הוא לא ישיג רצון
אך תהפוכות וכעס כי
דבריו הם קשים ורעי׳
או ירצה בזה כי
שפתי צדיק ברעות י
ידעון להשיג מה שהיא
הרצון בנמצאות ה
הטבעיות אשר יחקר
בהם בחקר׳ בסבותיה
למה היו בזה האופן
ואולם פי הרשעים
ברעות אשר יטעו ב
בהתחלות לא ידעון
הרצון בדברים אבל
יאמרו תהפוכו׳ וכזבים
: מאזני· הנה תועבת
ה׳ מי שישקול הדעות
במאזני מרמה והוא
אשר לא ידע להזהר
בעיונו מהדברים ה
המטעים כי זה ממה
שיביאהו לטעות טעיו׳
גדולות יביאו להריסה
גדולה חזקה ואמנם
רצונו הוא שישקלו א
אותם באבן שלימה
שלא תשא תוספת ולא
חסרון וזה אמנם יהיה
בשמירת הדרכים ו
והסדרים אשר ישמרו
האד׳ לשמרו מהטעות
בעיון: בא זדון·
הנה כשבא איש זדון
והוא הרשע ברעו׳ אשר
יהרס לשפוט בדברים
בזולת עיון הנה בא
אחריו קלון ובושת כי
לא יסכים המציאות
למה ששפטו אותו מזה
ואמנם האנשים
הצנועים שלא יהרסו
לעלות לזאת המדרגה
כי אם אחר ההצעות
הראויות ובדברים הראויים הנה תמצא אתם חכמה: תומת ישרים· תום הישרי׳ ינחה אותם אל מחוז חפצ׳ להשיג מבוקשם ואולם עזות הבוגדי׳ הוא ישחיתו׳ וישדם: לא יועיל· הנה ההון לא יועיל לאדם למלטו ביום עבר׳ אבל יהיה כנפה אך הצדקה והיושר יצילו אותו ממות: צדקת תמים תישר דרכו· למצוא חפצו כי בעבורה תדבק השגחת הש״י בו עם שדרכו היא אם הצדק והיושר ואולם הרשע יפול ברשעתו כי דרכו אל הרשע ויפול מפני זה באמצע דרכו כי הש״י ימרהו ממצוא חפצו אשר יכוין בהם הרשע וההיזק לזולתו: צדקת ישרים תצילם· מהרע׳ ואולם הבוגדי׳ ילכדו בהוותם בעצמה אשר בה חשבו להזיק לזולת׳ והרצון בזה ובהות בוגדי׳ ילכדו אלו הבגדים שזכר: במות אדם רשע תאבד תקוה׳ כי אין לו השארו׳ נפש ותוחלת שיהיה לו ברוב כחו אבדה　או ירצה בזה כי במות הרשע תאבד התקוה שהיו מקוי׳ אוהביו שיגן עליה׳ בכחו והתוחלת שהיה להם בו שיוכל לעזור בהם כבר אבד׳ כי סר כחו במותו: צדיק· כבר יקרה שימלט הש״י הצדיק מצר׳ ויבוא הרשע תחתיו להיו׳ כפרו:

צדיק· לא ימוט לעולם כבא הצרות או אחרי מותו ישאר זרעו שנא׳ וצדיקים ישכנו ארץ· ורשעים יאבד זכרם וזרעם: ינוב· מענין תנובה פי׳ יתן תנובת החכמה וניב שפתים כענין תנובות שפתיו ישבע וכמוהו כי הוא בין אחים יפריא יתן פרי ולשון דוברות תהפוכות תכרת שפתם: ידעון· לדבר רצון· ופירשעים ידע לדבר
תהפוכות: בא זדון·
חסר אים והנה בבא
אים זדון יבא קלון
שיקלה לבני אדם·
ואת צנועים ועם
הצנועים חכמ׳ שיקבלו
הקלון ולא יענוהו
וצנועי הם המתביישי׳
מעשו זדון כמו והצנע
לכת: תומת· ענ׳
טתלתו והראוי תומתת
ינחם שלא יכשלו·
וסלף עוות כלומר
שיכלפו אחרים.
יסרם הסלף הוא יסוד
אותם הבוגדים וזה
הפי׳ עד הקרי בואו·
ועד הקרי בואו וסלף
יבא לבוגדים וסדר א
אותם הסלף: לא
יועיל· לבוגדים
ממונם ביום שיתעבר
בהם השם: וצדקה·
תציל ליטרים ממות
הבוגדים או תצילם
שלא ימותו אלא בעת
כלח· תישר· שלא
יכשלו ויפולו והשר:
יפול רשע: תצילם·
מצרה· ובהות בוגדי׳
בהות הבגידה שעשו
בה ילכדו: במות·
תאבד· שיקוה לעשו׳
העניים· אונים מן
און כלומר שיוחילו ל
לעשות און או יהיה
אונים שם התאר כמו
בוס׳ טובים: נחלץ·
מן וחלצו את האבנים
כלומר השם יחלצהו
מצרה הנגזרת על ה
האדם· ויבא רשע
בצרה בעבורו להיות
כפרו: בפה חנף·
ענין רשע בפיהו

ולשון ה׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ז׳: ידעון ד׳ וסימ׳ אהל גדלך דיהושע· כל תפלה כל תחנה דמלכים· אתה תשמע השמים בתרא דמלכים· שפתי צדיק ידעון רצון דספ׳: ישדם חד כן ׳ בלין דכתיב וי״ו ברישׁ תיבו׳ וקרי׳ יו״ד וסימ׳ ושאג שאגה לו כלביא· ושפטוהו ועל ריב הבה יעבדו למשפט׳ ודבה ישוח ונפל בעצומיו· ועשו את הכבש ואת הגבוה

פּוּמֵיהוֹן דְּצַדִּיקֵי מוֹדְעִין חָכְמְתָא וְלִישָּׁנֵי חֲפִיכוּ
נִתְפְּסִיק׃ שִׂפְוָתֵיהּ דְּצַדִּיקָא יָדְעִין צִבְיוֹנָא
וּפוּמְהוֹן דְּרַשִּׁיעֵי מְהַפְּכִין׃ מַסָּאתָא דְּנִיכְלָא
מְרַחֲקָתֵיהּ דֶּאֱלָהָא וּמַתְקָלְתָא תְּרִיצְתָּא
צִבְיוֹנֵיהּ׃ הֵיךְ דְּעָלָא זֵידוֹנוּתָא עָלַל צַעֲרָא
וְלְאִלֵּין דִּצְנִיעִין חָכְמְתָא׃ תְּמִימוּתָא דִּתְרִיצֵי
תְּדַבַּר אִנּוּן וְנַטְלְטְלוּן בָּזוֹזֵי וְנִדְּכְּנוּן׃
לָא מְהַנֵּי שִׁקְרָא בְּיוֹמָא דְּרוּגְזָא וְצִדְקְתָא
מְפַלְּטָא מִן מוֹתָא בִּישָׁא׃ צִדְקְתָא דִּתְרִיצֵי
תְּפַצֵּי אִנּוּן וּבָזוֹזֵי בִּשְׁלוּמֵיהוֹן מִתְאַחֲדִין׃
צִדְקַתְהוֹן דִּתְמִימֵי תְּתָרֵיץ אוֹרְחָתֵיהּ
וּבְרִשְׁעֵיהּ נָפֵיל רַשִּׁיעָא׃ כַּד מָאֵית גַּבְרָא
רַשִּׁיעָא יוֹבִיד סִבְרֵיהּ וְסִיבוּרְהוֹן דְּאִלֵּין
דְּעָבְדִין צַעֲתָא יֵיבַד׃ צַדִּיקָא מִן עָקְתָא
אִשְׁתֵּיזֵב עַל חֶלְפּוֹי בִּישׁ תְּחוֹתוֹהִי׃ נִכְלָא
בְּפוּמֵיהּ מְקַבֵּיל אַרְעֵיהּ וְצַדִּיקֵי בִּידִיעַתְהוֹן
מִשְׁתֵּזְבִין׃ בְּטַבְתְּהוֹן דְּצַדִּיקֵי תְּדוּן קִרְיַתְהוֹן
וּבְיוֹבְדָנָא דְּרַשִּׁיעֵי חֶדְוָותָא׃ בְּבִרְכַּתְהוֹן
דְּצַדִּיקֵי תִּתְרוֹרַם מְדִינְתָא וּבְפוּמְהוֹן דְּרַשִּׁיעֵי
תִּתְעַקַּר׃ דְּשָׁט לְחַבְרֵיהּ חַסִּיר רַעְיָינָא
הוּא וְגַבְרָא דְּמִתְבַּיַּין שָׁתִיק׃ אָכֵיל קֻרְצָא
גַּלֵּי רָזָא וּדְמְהֵימַן בְּרוּחֵיהּ מְכַסֵּי מִילְּתָא׃
בְּאַתְרָא דְּלֵית מְדַבְּרָא נָפֵיל עַמָּא וּפוּרְקָנָא
יֵיתֵי בְּסוּגְעָא דְּמַלְכַּתְנוּתָא׃ בִּישָׁא מְבָאֵשׁ
בְּצַדִּיקָא מְטוּל דְּהוּא תְּלוּנֵיי וְסָנֵי לְאִלֵּין
דְּסַיְימִין סִבְרְהוֹן בֶּאֱלָהָא׃

ג׳ ה׳ פִּי־צַדִּיק יָנוּב חָכְמָה וּלְשׁוֹן תַּהְפֻּכוֹת
ל תִּכָּרֵת׃ שִׂפְתֵי צַדִּיק יֵדְעוּן רָצוֹן וּפִי יא
רְשָׁעִים תַּהְפֻּכוֹת׃ מֹאזְנֵי מִרְמָה
תּוֹעֲבַת יְהוָה וְאֶבֶן שְׁלֵמָה רְצוֹנוֹ׃
ל בָּא־זָדוֹן וַיָּבֹא קָלוֹן וְאֶת־צְנוּעִים
חָכְמָה׃ תֻּמַּת יְשָׁרִים תַּנְחֵם וְסֶלֶף
יסדם בֹּגְדִים וְשָׁדֵּם׃ לֹא־יוֹעִיל הוֹן בְּיוֹם
ת׳ עֶבְרָה וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת׃ צִדְקַת
תָּמִים תְּיַשֵּׁר דַּרְכּוֹ וּבְרִשְׁעָתוֹ יִפֹּל
ת׳ רָשָׁע׃ צִדְקַת יְשָׁרִים תַּצִּילֵם וּבְהַוַּת
ל בֹּגְדִים יִלָּכֵדוּ׃ בְּמוֹת אָדָם רָשָׁע
ב׳ גס אהבתם תֹּאבַד תִּקְוָה וְתוֹחֶלֶת אוֹנִים אָבָדָה׃
צַדִּיק מִצָּרָה נֶחֱלָץ וַיָּבֹא רָשָׁע תַּחְתָּיו׃
ל חס׳ א׳ חם׳ בלי׳ א׳ בְּפֶה חָנֵף יַשְׁחִת רֵעֵהוּ וּבְדַעַת
ד׳ צַדִּיקִים יֵחָלֵצוּ׃ בְּטוּב צַדִּיקִים
ל תַּעֲלֹץ קִרְיָה וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה׃
ל בְּבִרְכַּת יְשָׁרִים תָּרוּם קָרֶת וּבְפִי
רְשָׁעִים תֵּהָרֵס׃ בָּז־לְרֵעֵהוּ חֲסַר־לֵב
וְאִישׁ תְּבוּנוֹת יַחֲרִישׁ׃ הוֹלֵךְ רָכִיל
ל חס׳ ו׳ מְגַלֶּה־סּוֹד וְנֶאֱמַן־רוּחַ מְכַסֶּה דָבָר׃
ג׳ חס׳ בסי׳ בְּאֵין תַּחְבֻּלוֹת יִפָּל־עָם וּתְשׁוּעָה
ג׳ ה׳ בְּרֹב יוֹעֵץ׃ רַע־יֵרוֹעַ כִּי־עָרַב זָר
וְשֹׂנֵא תֹקְעִים בּוֹטֵחַ׃

ואת׳ ורב ובניו ורב המשא עליו: וצפן לישרים תושיה· וחכם והולך את חכמים· ושדם תומת ישרים תנחם· וקר׳ חשך אמריו יודע דעת· ועוף התעיף עינך בו ואיננו: ישחית ז׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמס׳ בשמואל ב׳ ריש סימ׳ י״א: וכדעת ה׳ וסימ׳ בסדר כי תשא: בטוב ד׳ וסימ׳ כטוב צדיקים תעלוז קריה· לולי האמנתי לראות בטוב יי׳· אשרי תבחר ותקרב· יברכך יי׳ מציון וראה בטוב: ערב ה׳ פתח׳ וסימ׳ כי עבדך ערב. לקח בגדו כי ערב זר· וחברו קח בגדו כי ערב זר· כי מי הוא זה ערב את לבו· רע ירוע כי ערב זר:

שידבר עדות שקר על רעהו וחפץ להשחיתו או ברכילות והצדיקים בדעתם ינצלו וינצלו מן ההשחתה: בטוב צדיקים· כאשר ייטיב להם השם אז ישמחו אנשי קריתם וכאשר יאבדו הרשעים ירננו: בברכת· דבק עם העליון וכן הוא ראויים הם שישמחו כי בעבור ברכת הצדיקי׳ תרום קרית כלומ׳ ירימו בגיינה או רמז לאנשים ובעבור פי רשע המעיד שקר או הרכילים תהרס קריתם: בז· מי שיבוז לרעהו הראוי לכבוד בעבור חכמתו הוא חסר דעת· ואיש תבונות יסבול הבזיון ויחריש שלא יבוז לרעהו או יחרים ולא יענהו: הולך· יקרא כן בעבור שהו׳ מערב הענינים ואומר הולך כי ישמע מזה הסוד וילך לגלותו לאחר: רע· שם דבר וירוע מענין תרועם וכן הוא שבר ישבר מי שערב זר שאינו מכירו· ושונא שיתקע כף בוטח ואינו מפחד מתלוה:

אמת

בפה· יהאיש החנף והרשע ישחית רעהו בפיו כי דבורו ימשוך האנשי׳ לחטא וישחית אמנם הצדיקים לא די שלא ישחיתו זולתם אבל ימלטו בדעתם מהרעות הנכונות לבא: בטוב צדיקים· בהצלחת הצדיקים וטובתם תשמח העיר כי הם אוהבים לכלל העם ובטובתם להם טוב והפך זה ימצא ברשעים לא ישמחו בני העיר בטובתם אבל ירנו ויגילו באבדם　בהצלחת הישרים יתרוממו העיר ותתנשא כי הם אוהבים כלל בני העם ומברכת׳ יתברכו ואולם העיר אשר תהיה מונהגת בפי רשעי׳ תהרס כי הוא ישים הנהגת תעותה וזה יהיה סבת השחתת העיר: בז לרעהו· האיש שהוא חסר לב הוא מבזה רעהו שהוא חסר לב כמוהו בשיחשוב עצמו לחכם ורעהו סכל　ואולם איש תבונו׳ איננו מבזה את שהוא רעהו אבל יחרים כשידבר לשמוע דבריו ואע״פ שאינו אומ׳ דבר שלא ידע אותו הנה לכבודו ישמע דבריו ואע״פ שאין לו תועלת בדבריו: הולך רכיל מגלה סוד· הנה יגיע לו מהרוע בזאת התכונה שילך רכיל ויגרום ההפסד לאנשי׳　ואמנ׳ מי שהוא נאמן רוח מכסה ומעלים הדבר שנאמר לו אע״פ שלא נאמר לו בסוד　או ירצה בזה מי שהוא מגלה סוד החכמה בעניינים האלהיים והעמוקי׳ מאד הנה הוא מגונה כמו הולך רכיל כי בזה יגרום הפסד רב לאנשים ואולם מי שהוא נאמן רוח ושמר מפני זה מלפעות דבר יביאו בו האנשים לחטא הוא מכסה דבר מן החכמה מהבלתי ראויה לה: באין תחבולות· מפני העדר לקיחת תחבולות במלחמה יפול עם ביד שונאיהם　ואולם ברוב יועץ לקחת התחבולות יושע העם מאויביו במלחמה　או ירצה בזה מפני העדר לקיחת תחבולות לנצח הנפש המתאוה יפול עם ברשתה ר״ל אברי האדם וכחותם הנפשיים　ואולם ברוב יועץ תהיה התשוע׳ ולזה הפי׳ יסמך הפסו׳ הבא אחריו להרחיק השכל מהיות ערב לנפש המתאוה לפרוע חובה למי׳ והרצון בו שהאיש הרע ישבר וגו׳: רע ירוע· הרצון בו שהאיש הרע ישבר ויאבד כי ערב בעד הכח שהוא זר לו במה שהוא אדם והוא הכח המתעורר אל התאוות הגשמיות　ומי שישנאה תוקעים ר״ל שלא ירצה לערוב לרעהו בזה האופן אך ישתדל השכל בקנין הדעות אשר הוא מיוחד לו הוא בוטח ואין פחד לנגד עיניו כי השגחת השם ית׳ תדבק בו:

אמת

אשת חן · בעלת החן והיופי היא תומכת כבודה שיכבדוה בעבור יפיה או כבוד רמז לממון והוא הנכון בעיני והתמיכה שלא תוציא ממנו לברכה ותחפוץ במתנת אחרים · ועריצים · כורחים יתמכו עשרם ברוב מתנות אחרים שישחדום · אבל איש חסד גומל נפשו ותומך אותה בחסדו ומשלימה עד שנת כלה · שארו

בשרו הוא אכזרי ם
שעשה בעברת זדון
עד שישחית אחר אמר
שארו עם האכזרי כי
דמו להעמיד הגוף
בעקבוני העולם ו
והחסיד מעמיד הנפש
ביסרו ובחסדו: שכר
אמת · ומי שיזרע
הצדק שכרו שיתן לו
השם הוא אמת
וזריעת הצדק הוא ה
המעשה: כן צדקה·
כאשר שכר הצדק
אמת כן הצדק בעבור
חיים שישגו בה והם
חיי הנפש · ומרדף
פועל יבא ללב או ל
לאחר וכן הוא מבוא
לרדוף בעבור מותו ם
מיתות בלא עתו:
יד ליד· השם לגבר
יד הרע על כן לא ינקה
והטעם לא יהיה נקי
כי השם ישיב גמולו ב
בראשו · וזרע צדיקי'
הם בני הצדיקים
שימלטו מצרה בשביל
אבותם: באף חזיר·
כי הוא ינחהו בטיט
ושחיתהו וזהו משל
וכן היופי כזהב ו
והאשה האולת כחזיר
שאין לו דעת והיופי

אשת חן · הנה החכמים יחלו כבוד כי להפלגת חקירתם כל למען תיקום אתם למשפט ירשיעו והנה כשהיתה הנפש המסרתת לשכל אשת חן שתהיה נושאת חן בעיניו מפני שכוונתה לו תמיד למה שיצטרך לו שדות מהחום הנה היא תהיה סומכת לחכם זה הכבוד וכאילו היא עמוד לזה הכבו' ישען עליו כמו שהתקיפי' הם

סומכים השוער והם
כמו עמודים לו לשמרו
מכלל שולל ובוזז:
גומל נפשו · הנה מי
שמגדל נפשו ה
החומרית ומחזיק א
אותה לתת לחומר ה
ההכרחי מן המזון
והלבוש הוא איש חסד
שלא ימנע מדבר חקו
הראוי לו ויחמול על
הראוי לחמלה עליו
ואמנם מי שהוא עוכר
בשרו ומצר לגופו הנה
הוא אכזרי כי מי שהוא
אכזרי לעצמו כ"ש
שהוא אכזרי לזולתו
ואולם אמ' זה כי קצת
החכמים יחשבו עבודת
לשם יתברך מה שיענו
גופם ענוי וזה הפך
רצון הש"י ולזה תמצא
שלא העמידה התורה
דבר יהיה בו ענוי ל
לנפש הבהמית רק
מעט ביום אחד בשנה
והיה זה כן כי הכחות
הנפשיות האחרונות ה
הוכנו לעבודת השכל
ולא יוכן להם זה אם
לא היו בבריאותם ולזה
מי שיהיה סבה לחלו'
הגוף אשר בחלותו ·
ייחלו אלו הכחות הנה

שכר ב' וסימ' והיו שהותיה מדוכאים · חורע צדקה שכר אמת : תמימי דרך ב' וסימ' אשרי תמימי דרך דההלות · תועב' יי' עקשי לב ורצונו תמימי דרך : ונוסף ג' ב' פתח וא' קמץ וסימ' ונוסף גם הוא על שנאינו · ונוסף על נחלת הבטח' יש מפזר

אֵשֶׁת־חֵן תִּתְמֹךְ כָּבוֹד וְעָרִיצִים
יִתְמְכוּ־עֹשֶׁר׃ גֹּמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חָסֶד
וְעֹכֵר שְׁאֵרוֹ אַכְזָרִי׃ רָשָׁע עֹשֶׂה
פְעֻלַּת־שָׁקֶר וְזֹרֵעַ צְדָקָה שֶׂכֶר אֱמֶת׃
כֵּן־צְדָקָה לְחַיִּים וּמְרַדֵּף רָעָה לְמוֹתוֹ׃
תּוֹעֲבַת יְהוָה עִקְּשֵׁי־לֵב וּרְצוֹנוֹ
תְּמִימֵי דָרֶךְ׃ יָד לְיָד לֹא־יִנָּקֶה רָּע
וְזֶרַע צַדִּיקִים נִמְלָט׃ נֶזֶם זָהָב בְּאַף
חֲזִיר אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם׃ תַּאֲוַת
צַדִּיקִים אַךְ־טוֹב תִּקְוַת רְשָׁעִים
עֶבְרָה׃ יֵשׁ מְפַזֵּר וְנוֹסָף עוֹד וְחוֹשֵׂךְ
מִיֹּשֶׁר אַךְ־לְמַחְסוֹר׃ נֶפֶשׁ־בְּרָכָה
תְדֻשָּׁן וּמַרְוֶה גַּם־הוּא יוֹרֶא׃
מֹנֵעַ בָּר יִקְּבֻהוּ לְאוֹם וּבְרָכָה לְרֹאשׁ
מַשְׁבִּיר׃ שֹׁחֵר טוֹב יְבַקֵּשׁ רָצוֹן
וְדֹרֵשׁ רָעָה תְבוֹאֶנּוּ׃ בּוֹטֵחַ בְּעָשְׁרוֹ
הוּא יִפֹּל וְכֶעָלֶה צַדִּיקִים יִפְרָחוּ׃

אִתְּתָא חֲסִידְתָּא פַּלְגָא אִיקָרָא וְעַשִּׁינֵי
דְּהָטִין בָּתַר עוּתְרָא׃ פְּרִיעַ טַבְתָא גַּבְרָא
חֲסִידָא וּדְמוֹבִיד גּוּשְׁמֵיהּ נוּכְרָיָא׃ רַשִּׁיעָא
עָבִיד עוֹבָדָא דְשִׁקְרָא וּדְזָרַע לְצִדְקְתָא
קוּשְׁטֵיהּ הוּא אַגְרֵיהּ׃ הֵיכְנָא מַאן דְּעָבֵד
צִדְקְתָא לְחַיֵּי נָטִיר וּדְרָדִיף בִּישְׁתָא נָטִיר
לְמוֹתָא׃ מְרַחַק אֱלָהָא לְעַקִּימֵי לִבָּא וְצָבֵי
בְּאִלֵּין דִּתְמִימִין׃ דְּמוֹשִׁיט אִידָא עַל חַבְרֵיהּ
לָא מִזְדַּכֵּי מִן בִּישְׁתָא וְזַרְעָא דְצַדִּיקֵי מִתְפְּרֵק׃
קְדָשֵׁיהּ דְּדַהֲבָא בְּחוֹטְרֵיהּ דַּחֲזִירְתָא הֵיכְנָא
אִתְּתָא דְשַׁפִּירָא וְסָרֵי טַעֲמָא׃ רַגְתָא
דְצַדִּיקֵי בְּטַבְתָא וְסִיבוּרָא דְרַשִּׁיעֵי בְּרוּגְזָא׃
אִית דְּפָרִיד וּמוֹסִיף תּוּב וְחָשִׂיךְ מִן תְּרִיצוּתָא
חוּסְרָנָא לֵיהּ׃ נַפְשָׁא בְּרִכְתָּא תִּתְדַּכַּן וּמַאן
דְּסָאֵלִיף אַף הוּא יָלֵיף׃ מַאן דְּכָלֵא
עִיבוּרָא בְּאוּלְצָנָא נִשְׁבְּקִין לְבַעֲלֵי דְבָבוֹי
וּבִרְכְתָא תֶּהֱוֵי לְאִינָא דְּמַזְבִּין׃ דְּמַקְדִּים
טַבְתָא בָּעֵי צִבְיָנָא וְתָבִיעַ בִּישְׁתָא אַתְיָא
עֲלוֹי׃ דְּמַסְבִּיר בְּעוּתְרֵיהּ הוּא נָפִיל
וְאֵיךְ טַרְפָּא צַדִּיקֵי מַפְרְחִין׃

ונוסף עוד · בתרא קמץ · וא' ועוד נוסף עליהם: לאום ב' וסימ' מנע בר · ובאפם לאום בחתת · חוד ולאם מלאם : וברכה ב' בתרי ליש' וסים' הראש אחיעזר · מנע בר יתכואנו ג' ב' מל' וסי' בל יד עכל · מגור' רשע · ודורש רעה · קדמ' חס' :

בה נפחת כאשר סרה מטעם חכמה וסרת עם ומגרת ביתה: תאות · אך · ממעט כל התאוות לבד תאות מעשה הטוב והרשעים יקוו לעשות עברה והטעם להתעבר באחרים ומדת הכעס שתעבור על מדה תקרא עברה : יש מפזר · לעניים · ונוסף שד הממון · וחושך מתוכו · מיושר מעשות יושר שלא יתן לעניים יחסך בעבור שיבואהו מחסור ואך ממעט תוספת המפזר : יורא · מלשון והורית להם ופי' נפש הנותנת מברכותיה השם ידשנה וירבה השם שהוא מרוה אותה גם הוא יורא וכזה להרוות איש אשר יחסר וזהו הענק תעניק לו והחזקת בו · פא' ומרוה דבק עם נפש ברכה ופי' איש מרוה גם הוא יורא עבין הדשן כי הוא מדושן בהרוותו איש מחסור · פא' החכם שהוא מרוה אחרים הש' יתן לו פרדה : בר · הוא הנקי מן התבן עם חב פת בג' יקבוהו מעמין קבה לי ומגרמו כי משקל קבה הבה וכן ארה לי והתבונה בהם נקבה יהבה כארה שמעה סלחה · משביר מוכר שבר פי' מי שמונע בעת רעב תבואתו עד שימכרה ברמי' יקרים יקללוהו עמי' וברכה תבא לראש מוכר שברו בעת הצורך : שוחר · שיקום בשחר לעשות טוב הוא יבקש לרצות חברו אשר חטא לו או שיבקש רצון שירצהו השם · ודורש לעשות רעה לרעהו היא תבואהו מאת השם כענין ישוב עמלו בראשו וגו' : בוטח בעשרו · ולא בשם לא יועילנו כי הוא יפול ביד מבקשי נפשו והצדיקים שיבטחו בשם ולא בעשרם יפרחו ויכינו כעלה : עוכר

הוא יבלבל כוונת השם יתברך : רשע עושה פעולת שקר · האיש הרשע במדות ובדעות עושה פעולו' שאין בם תועלת אך הוא הבל וכזב ואולם מי שזורע צדקה במדות או בדעות יש לו שכר כפלא וקיים וזה השכר הוא השגת האמת אשר היא כל פרי ההצלחה האנושית הנה כמו שימשך מזריעת הצדקה השגת האמת כן ימשך וגו' : כן צדקה · כן ימשך ממנה השגת החיים האמתיים כי חלק הדבר במציאות אשר הוא החיים בחלקו באמת כמו שהתבאר בפילוסופיא הראשונה ואמנם מי שהוא מרדף רעה ורשע במדות או בדעות הנה ימשך לו מזה מקרה המות וההפסד · תועבת יי' · היא האנשים שהם עקשי לב כי עקשותם יביאם תמיד אל השבוש בדע' ובפכות היותר גדולות מהם ורצון הש"י הוא האנשים אשר ידרכו בענינם בתמימות ושלימות להשמר מן הטעיות : יד ליד · הנה הרעות הפתאומיות שיבואו מיד ליד לא ינקה האיש הרשע מהם כי אין הש"י משגיח עליו לשמרו מהם ואמנם זרע הצדיקי' נמלט מהם כי השגחת הש"י תדבק בהם לשמרם או יהיה הרצון בזה בעת הרעות הגדולות הפתאומיות שיבואו מיד ליד אשר אין אחד נקי מהרע כי הוא משחית הרעים והטובי' הנה זרע הצדיקי' והוא פרים אשר להם בשלימות השכל הוא נמלט כי לא יוכל זה הרע למשול בשכל : נזם זהב · הנה האשה היפה שהיא נעדרת השכל היא דומ' לנזם זהב שיושם במקום הבאש בתכלית והוא אף החזיר אשר הוא בהשפות נמצא וכבר היסיר בזה להתרחק מן האשה הזונ' אשר היא יפה כי בלא ספק שהיא סרת טעם ולזה תפותה לזה השיקוץ

נבות ורמז בזה אל היופי וההכנה אשר שם הש"י בחומר האדם ובכחותיו הנפשיי' לעבודת השכל ואם יסור מן ההשתדלות במה שהוכן לו משלימות הנה יהיה זה היופי את ההכנה מונחת במקום אחר מגונה מאד וזה כי האדם החסר הוא יותר רע מהרעים שבב"ח כי בהכנתו שהוכנה לו להשיג שלימות השכל ישתמש בפעולות המגונות וזה יפליג להרע יותר מהחיות והב"ח : תאות צדיקים · הנה הצדיקים לא תהיה תאותם ותכלית' ובכולם אשר יכונו אליו רק אל הטוב ואולם מה שיקוו הרשעי' מהתכלית אשר כונו אליו הוא דבר חמה ועברה כי הם משתדלים תמיד בעשיית הרעות וכבר באר זה על דר' מליצת השיר שכל אחד מאלו משיג מה שיקוה אליו וזה שהצדיק יבקש תכלית הטוב בכל אשר יעשה ולזה יתן השם ית' שכרו שישיג הטוב הנפשיי והרשעים יבקשו תכלית רע בכל אשר יעשוהו ולזה ישיגו הרע לעצמם : יש מפזר · הנה יש מי שמפזר ונוסף עוד והוא בעל השלימות בעיון כי כל מה שיוסיף ללמד דעת לאנשים תהיה נוספת חכמתו ובינתו כאמרם ומתלמידי יותר מכלם ואמנם מי שהוא מונע עצמו מללמד היוסר לאנשים הנה זה הענין הוא לו למחסור משלימותו כי להעלימו דברי היוסר מהאנשי' תמעט חקירתו ולזאת הסבה נ"כ הנה · נפש ברכה תדושן ומרוה גם הוא יורא כפש איש ברכה שיבקש תמיד הברכה והתוספת בעיון תהיה דשנה ושמנה מדשן נעימות המושכלו' ומי שהוא מרוה אחרים ממה שהשיג מדשן החכמ' הנה הוא גם כן מורה ומלמד לעצמו כי בזה הפועל יפליג יותר החקירה בזה העיון מצד ירידתו לבאר החקירה הזאת לתלמידים הנה מי שימנע מהסביר בר העיון יקללוהו כל העם או האומה מפני שאינו רוצה להועיל לאנשי' במה שהועילהו הש"י בו ולראש האיש המסביר ומלמד דעת את העם תבא לו ברכה כי הם יברכוהו ותבא לו גם כן ברכה בעיונו בעצמו שיתוסף בזה הפועל גם תבא לו ברכה מהשם ית' שיתן שכרו תחת זאת הטובה אשר עשה ואפשר שיתמרו אלו המלמה שבוקים לרז על פועל הצדקה : שוחר טוב · מי שהוא טוב ודורש אותו הוא רצון השם ית' שיגיע לו כי השם ית' עשה את האדם בתאר שיבקש אל הטובות ולזה יגיע לו בלא ספק התכלית שכוון אליו · ודורש ומבקש לעשות רע יבואהו והוא שכבר יבא לו הרע בהפך מה שכוון כי הוא כוון הרע לזולתו ויבא לעצמו כרשתו אשר טמן לזולתו כלכד : בוטח בעשרו · מי שיבטח בעשרו ולזה יחשב להתגדל ולהתגאות על האנשי' הוא יפול כי אין ראוי לבטוח כי אם בש"י וכמו העלה שיצא תחתיו הפרח כן יפרחו הצדיקי' לעצמ' פרי' אשר יבואהו בו מהעי"ג

עוכר ביתו. מי שהוא משחית ביתו ר״ל כנין בנין הגוף ואבריו וכחותיו הנפשיות עד שלא ישתמש בהם לתועלת המכוון בהם הנה הוא ינחל רוח והבל כי אין בו תועלת ותחת מוכיחו עצמו מלעבוד שכלו במכוון בו ישוב עבד לזולתו ר״ל שכב׳ יהיה האויל עבד לחכם לב או ירצה בזולת עבד שם מקרה והרצון בו שיגיעת האויל ועמלו אשר עבד בו יהיה לחכם לב כאמרו יכין וצדיק ילבש : פרי צדיק עץ חיים. כי הצדיק יגיע אל החיים הנצחיים ומי שהוא לוקח ומושך לעבודות הנפשיות החומריות כדים שעוררו כלם אל השכל להשגת אלו החיים הנצחיים הוא חכם או יהיה הטעם כפול והרצון פרי צדיק הוא עץ שיתן חיים וזה כי לא די לצדיק שיקנה החיים לעצמו אבל יקנה אותם לזולתו והחכם הוא לוקח נפשות האנשים ומושך אותם לעבודת השם יתברך שיקנו כלם החיים הנצחיים : הן צדיק בארץ. הנה הצדיק לא יספיק לו קנין החיים הנצחיים אבל יעמוד בשלום בהיותו בארץ אין פחד רעה לנגד עיניו וגם כאשר רשע והוא חוטא חטא מה עכ״ז יעמוד בשלום בארץ כמו שתראה מיהושפט שהתחבר עם אחאב שהיה רשע וחטא בזה הצילו הש״י מהרע כשקמו עליו

עוכר ביתו. בזולתו הוא נוחל רוח והבל ועבדו של האויל לחכם לב נכחלה כי יקנהו ממנו והודיע כי האויל משחית קניינו והחכם קונהו בחכמתו או האויל הוא עבד לחכם : פרי צדיק. פרי מחשבות שכלו ללמדם מוסר מפיהו כפרי עץ החיים. ולוקח מענין כי לקח טוב ופי׳ ומחכים נפשות חכם ומודיעם המוסרים וכמו מה יקחך לבך יחכימך פי׳ א׳ קונה כמו המביאי׳ את המקחות ובלשון חז״ל קורין לקנין מקח כלומ׳ קונה נפשות כעבדי׳ ושפחות כענין ועבד אויל. פ״א ולוקח נפשות בחכמתו יכל אותו מרע : בארץ ישולם. בעודו חי ישולם לו השם את מעשה הטוב. אף כמו כן הרשעים ישולם שכר פעולתם טרם את מותם כענין אל פניו ישלם לו : אוהב מוסר. מי שהוא אוהב הדעת הוא אוהב המוסר שייסר רוחו : טוב. לא׳ שנים דבקי׳. יפיק פי׳ יוציא כלומר איש טוב יוציא רצון השם כלומ׳ הוא ירצה בו. ואיש מזימות מחשבות רעות ירשיע השם בהשפטו על כן אחריו לא יכון אדם ברשע. בל ימוט בעת צרה. ושרש משל לאחרית זרעם אחר מותם. פ״א וכשרש שלא ימוט כן הצדיקים יעמדו ולא ימוטו : חיל. מן חילך פי׳ ממון כלומר האשה שתקנה ממון

ישלם ג׳ וסימ׳ לקמן סימ׳ י״ג : ירשיע ד׳ א׳ חס׳ וסימ׳ נכס׳ בשמואל סוף סימ׳ י״ד : וכרקב ל׳ בן זוגיזמן אב״ מן ב״ב ב׳ בריש תיבות חד מלרע וחד מלעיל וסימ׳ נבסר בכס׳ רבת׳ במערכת אות הב״ף בס״ד : שכלו ב׳ וסימ׳ ועל שכלו עשה והצליח. לפי שכלו

עַבִיר בֵּיתֵיהּ יָרִית פַּחֲתָא וְסַכְלָא יֶהֱוֵי עַבְדָא לְחַכִּימָא ׃ פֵּרוֹי לְצַדִּיקָא אִילָנָא דְחַיֵּי וּמְקַבְּלָנָא נַפְשֵׁי חַכִּמְתָא ׃ הֵן צַדִּיקָא בְּאַרְעָא מִתְחַסַּן וְרַשִׁיעֵי וְחַטָּאֵי סָיְפִין מִן אַרְעָא ׃ מַן דְּרָחֵים מַרְדּוּתָא רָחֵים יְדִיעֲתָא וְסָנֵי מַכְסְנוּתָא בּוּרָא הוּא ׃ טָב מָאן דְּקַבִּיל רְעוּתֵיהּ דֶּאֱלָהָא וְגַבְרָא רְשִׁיעָא רוֹעֵיעָא תַּרְעִיתֵיהּ ׃ לָא נִתְקַן בַּר נָשָׁא בְּרִשְׁעָא וְעִקָּרֵיהוֹן דְּצַדִּיקֵי לָא נְזוּעַ ׃ אִיתְּתָא כְּשִׁירְתָּא כְּלִילָא לְבַעְלָהּ וְאִינְתְּתָא בִּישְׁתָּא הֵיךְ מַלְטִיתָא בְּקִיסָא הֵיכְנָא מַיְבְּדָא גַּרְמוֹן דְּגַבְרָהּ ׃ מַחְשַׁבְתְּהוֹן דְּצַדִּיקֵי דִּינָא מַדְבְּרָנוּתָא דְּרַשִׁיעֵי רַמְיוּתָא ׃ מִלֵּי דְּרַשִׁיעֵי כְּמִנִין לִדְמָא וּפוּמְהוֹן דְּתָרִיצֵי מַפְּצֵי לְהוֹן ׃ נִתְהַפְּכוּן רַשִׁיעֵי וְלָא נִשְׁתַּכְחוּן וּבָתֵּיהוֹן דְּצַדִּיקֵי יְקוּם ׃ גַּבְרָא מִשְׁתַּבַּח בְּפוּמָא דְּסוּכְלְתָנוּתֵיהּ וְחַסִּיר רַעְיָנָא יֶהֱוֵי לְשִׁטּוּתָא ׃ טָב הוּא זְלִילָא וְעַבְדֵי אִית לֵיהּ מִן הָווֹ דְּמִתְיַיקַּר וַחֲסִיר לַחְמָא ׃ יָדַע צַדִּיקָא נַפְשָׁא דִּבְעִירֵיהּ וְרַחֲמֵיהוֹן דְּרַשִׁיעֵי נַכְרְיוּתָא ׃ דְּפָלַח בְּאַרְעָא יִסְבַּע לַחְמָא וּדְרָדִיף בָּתַר סְרִיקוּתָא חֲסַר רַעְיָנָא הוּא ׃ דְּאִית רַשִׁיעָא מְצוּדְתָא בִּישְׁתָּא וְעִקָּרֵיהוֹן דְּצַדִּיקֵי נִתְקַיְּמִים ׃

עֹכֵר בֵּיתוֹ יִנְחַל רוּחַ וְעֶבֶד אֱוִיל לַחֲכַם לֵב ׃ פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם ׃ הֵן צַדִּיק בָּאָרֶץ יְשֻׁלָּם אַף כִּי רָשָׁע וְחוֹטֵא ׃
יב אֹהֵב מוּסָר אֹהֵב דָּעַת וְשׂוֹנֵא תוֹכַחַת בָּעַר ׃ טוֹב יָפִיק רָצוֹן מֵיְהוָה וְאִישׁ מְזִמּוֹת יַרְשִׁיעַ ׃ לֹא יִכּוֹן אָדָם בְּרֶשַׁע וְשֹׁרֶשׁ צַדִּיקִים בַּל יִמּוֹט ׃ אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ וּכְרָקָב בְּעַצְמוֹתָיו מְבִישָׁה ׃ מַחְשְׁבוֹת צַדִּיקִים מִשְׁפָּט תַּחְבֻּלוֹת רְשָׁעִים מִרְמָה ׃ דִּבְרֵי רְשָׁעִים אֱרָב דָּם וּפִי יְשָׁרִים יַצִּילֵם ׃ הָפוֹךְ רְשָׁעִים וְאֵינָם וּבֵית צַדִּיקִים יַעֲמֹד ׃ לְפִי שִׂכְלוֹ יְהֻלַּל אִישׁ וְנַעֲוֵה לֵב יִהְיֶה לָבוּז ׃ טוֹב נִקְלֶה וְעֶבֶד לוֹ מִמִּתְכַּבֵּד וַחֲסַר לָחֶם ׃ יוֹדֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי ׃ עֹבֵד אַדְמָתוֹ יִשְׂבַּע לָחֶם וּמְרַדֵּף רֵיקִים חֲסַר לֵב ׃ חָמַד רָשָׁע מְצוֹד רָעִים וְשֹׁרֶשׁ צַדִּיקִים יִתֵּן ׃

יהולל איש : יודע כל ספרא מל׳ בב״כ וסימ׳ בפשע ארץ רבים שריה. ידע צדיק דין דלים :

חיל ארם להרגו בעבור כי נמצאו בו דברים טובים כמו שנזכר בספר דברי הימים וכזה תמצא בדוד כשחטא בדבר אוריה האשה אמ׳ לו הנביא גם יי׳ העביר חטאתך לא תמות לפי שכל פעולותיו זולתי זאת היו בתכלית השלימות כמו שזכרנו שם ולזה מצאנו שנענש שאול יותר ממה שנענש דוד והיה חטא שאול יותר מעט אלא שלא עשה מהטובות כל כך כמו שעשה דוד אך רוב פעולותיו בלתי נוהגות על היושר : אוהב מוסר. מי שהוא אוהב מוסר במדות הוא אוהב דעת כי זה ממה שיישירהו לשלימות המושכלות ולזה הוא מבואר כי מי שהוא שונא התוכחת ונפקד ממנו השלימות במדות הנה הוא בער כי יפקד ממנו שלימות המושכלות גם כן : טוב יפיק. האיש הטוב יוציא רצונו מהש״י כי שמנחתו דבקה בו עם שרצונו רצון הש״י כמו שקדם ואולם איש מזמות והוא האיש הנמשך אחר מחשבותיו לחטוא בהם כאמרו כי זמה עמו הנה ירשיעהו הש״י ויחייב אותו בשיבוא עליו מהרע במר׳ שמדי׳ : לא יכון. לא יכונן בנין האדם שהוא ברשע ולא יעמוד כי במעט סבה ישחת ואמנם שרש הצדיקים לא ימוט אך יתקיים ויעמוד תמיד : אשת חיל. הנה האשה הזריזה במעשיה היא עטרת בעלה ואולם האשה המתעצלת במעשיה היא משחתת אותו והיא לו כמו הרקב בעצמותיו שיבלו אותם והנה רמז בזה אל האשה המסרת השכל בשתכין לו מהמוחשות מה שיצטרך לו בחקירותיו ואם לא תהיה כשמעת לו אך תתרשל מזה והיא מתאחרת ובושת הנה היא לו כרקב בעצמותיו כי היא תמנע ממנו השלימות : מחשבות צדיקים. אין צ״ל כי מה שישתדלו בו הצדיקים הוא דבר ראוי אבל גם מחשבותיהם משפט וברשעים הוא בהפך שגם תחבולותיהם אשר ילקחו מהשכל באופן מה הם מרמה : דברי רשעים. מה שידברו הרשעים הוא לרע אשר בתכלית כאילו תאמר להרב דם להכות דם נקי ואולם דברי ישרים הם בהפך זה כי הם להציל הנקיים משפיכות דמים : הפוך רשעים ואינם. הש״י יהפוך רשעים ואינם במעט זמן ואולם הצדיקים הם בהפך זה כי ביתם יעמוד ויתקיים והוא זרעם ואין צריך לומר שהם בעצמם יעמדו ויתקיימו כי גם זרעם יעמוד ויתקיים כאמרו ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם : לפי שכלו. האיש המשכיל יהולל לפי שכלו כי החכמה משובחת לאנשים כלם וכלם נכספים אליה כמו שזכרנו במה שקדם ואמנם מי שהוא מעוות השכל ר״ל שהוא טועה במושכלות יהיה לבוז כי לא יעמוד במשאו ובמתנו מפני שבוש דעותיו אבל ינבחוהו המתוכחי׳ עמו ויושיבוהו הבוז לזאת הסבה : טוב נקלה. טוב מי שהוא נקלה ועבד לעצמו לעשות עבודותיו בבית ובשדה כדי שישיג טרפו ממי שהוא מתכבד ורוצה שיעבדוהו אחרים והוא חסר לחם כי הקלון אל הראשון סופו לכבוד והכבוד אל השני סופו לקלון : יודע צדיק. הצדיק יודע נפש בהמתו ומשגיח כדי שיהיה לה מזונה ההכרחי לעמידת הגוף והרצון בנפש בהמתו הנפש החמרית שהיא לאדם במה שהוא בהמה לא במה שהוא אדם ואמנם מה שירחמוהו הרשעים על הגוף שלא למנוע תאותיהם הוא רחמי אכזר כי הם ישחיתו באלו התכונות : עובד אדמתו. מי שהוא מתעסק בישובו של עולם אך הוא נמשך אחר עשות מלאכתו יחיה בה כאילו תאמ׳ שאם הוא עובד אדמתו ישבע לחם אך מי שאינו מתעסק בישובו של עולם אך הוא נמשך אחר שברת ריקים ופוחזים לא די שיחסר לו לחם אבל גם הוא עם זה חסר לב ודעת : חמד. הרשע מצוד הרעים אשר יתחזקו בו לעשות החמסים כדי שיתחזק לעשות מלאכת הרשע ואולם הצדיקים לא יצטרכו לדבר מחוץ יתחזקו בו כי שרש הצדיקים יתן מה שיתחזקו בו לעשות מלאכתם במדות ובעיון וזה מבואר במעט עיון כי השרש אשר מהמוחשות והמושכלות הראשונות והמחשבות יתנו האמת בחכמה ובבינה אשר החקירה בהם היא מלאכת הצדיקים : בפסע

היא עטרת בעלה שבעבור׳ יכבדוהו כאשר המלך נכבד בעטרת ראשו. בעצמותיו שלא תועיל רפואה כן אשה מבישה נותנת בושה לבעלה והיא מפסדת הממון : מחשבות׳ דברי׳ הפוך. שלשה דבקים. ופי׳ יחשבו הצדיקים לעשות משפט והרשעים יועצו לרמותם וכאשר לא יוכלו ידברו הרשעי׳ לארוב דם הצדיקי׳ ולהרוג אותם. ופי ישרי׳ שידברו היושר יצילם פיהם מיד האורבים להם. הפוך השם יהפוך אותם ממקומם. ובית צדיקי׳ חושבי משפט יעמוד ולא יהפך : לפי שכלו. טוב. שנים דבקים. וכן פי׳ בעבור פיהו שידבר השכל ישבחוהו בני אדם ומעוות הלב יבוזו לו ונקלה ונמאס בעיניו ובשכלו וקונה עבד לו טוב ממתכבד שהיה מרובה ממון והפסידו באולתו ואחרי כן היה חסר לחם ומתכבד לשון הרבה וכן כבד מאד או מתכבד כנגד נקלה כלומר שהוא נכבד בעיניו והוא חסר לחם טוב הנקלה : נפש בהמתו. אף כי נפש חבר כלומר יודע צורך נפש בהמתו׳ ורחמי רשעים כרחמי אכזרי כלומר אינם מרחמים : עובד. כי האדם נברא לעבוד האדמה ולחיות מעמלו על כן ישבע לחם ומשגב לרדוף הריקים הוא חסר דעת : מצוד. שיצודו הצדיקים חומד הרשע לצוד כמו כן. יתן כלומר פרי או פארות ולא יוכל הרשע לצוד או יתן כל אחד מהצדיקים שרש למטה רמז לזרעו הנשאר אחריו : בפסע

בְּפֶשַׁע שְׂפָתַיִם מוֹקֵשׁ רָע וַיֵּצֵא מִצָּרָה
צַדִּיק׃ מִפְּרִי פִי־אִישׁ יִשְׂבַּע־טוֹב
וּגְמוּל יְדֵי־אָדָם יָשׁוּב לוֹ׃ דֶּרֶךְ אֱוִיל
יָשָׁר בְּעֵינָיו וְשֹׁמֵעַ לְעֵצָה חָכָם׃ אֱוִיל
בַּיּוֹם יִוָּדַע כַּעְסוֹ וְכֹסֶה קָלוֹן עָרוּם׃
יָפִיחַ אֱמוּנָה יַגִּיד צֶדֶק וְעֵד שְׁקָרִים
מִרְמָה׃ יֵשׁ בּוֹטֶה כְּמַדְקְרוֹת חָרֶב
וּלְשׁוֹן חֲכָמִים מַרְפֵּא׃ שְׂפַת־אֱמֶת
תִּכּוֹן לָעַד וְעַד־אַרְגִּיעָה לְשׁוֹן שָׁקֶר׃
מִרְמָה בְּלֶב־חֹרְשֵׁי רָע וּלְיֹעֲצֵי שָׁלוֹם
שִׂמְחָה׃ לֹא־יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק כָּל־אָוֶן
וּרְשָׁעִים מָלְאוּ רָע׃ תּוֹעֲבַת יְהוָה
שִׂפְתֵי־שָׁקֶר וְעֹשֵׂי אֱמוּנָה רְצוֹנוֹ׃
אָדָם עָרוּם כֹּסֶה דָּעַת וְלֵב כְּסִילִים
יִקְרָא אִוֶּלֶת׃ יַד־חָרוּצִים תִּמְשׁוֹל
וּרְמִיָּה תִּהְיֶה לָמַס׃ דְּאָגָה בְלֶב־אִישׁ
יַשְׁחֶנָּה וְדָבָר טוֹב יְשַׂמְּחֶנָּה׃ יָתֵר
מֵרֵעֵהוּ צַדִּיק וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תַּתְעֵם׃ לֹא־
יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ וְהוֹן־אָדָם יָקָר חָרוּץ׃

ישיב ד' כתי' ישוב וקרי' ישיב וסימ' נמסר בתהלים סימ' נ"ד : ושומע ד' חס' וסימ' ראה דבריך טובים. ושמע לי ישכן בטח. ושמע לעצה חכם. ושמע תוכחת קונה לב : ארגיעה ג' חד חס' וסי' כי ארגיעה אריצנו. כי ארגיעה ארוצם כן כתיב. ועד ארגיעה לשון שקר. ארוצם חס' יוד' ראיתי כלב"ל בספרי המסורה כה"א סימן י"ש מי שכב"א לאור ע"מ ארג"ע ומשם י"ט כי ארגיעה ארוצם וי"ש מ"י שנישכי"ט לאור ע"מ ארג"ע ואנן הבין חזינא דאינון ג' ארגיעה ולא"ר ע"מ ארג"ע טעות כי הוא נקרא ארג"ע ואם היה חס' ה' היה נכנה כמסורת עם אותן הכת' חס' ה' בסוף תיבו' וקריין וב"ה דמסרנא בירמי' סימ' מ"ט דמניבא לאור ע"מ טעות ע"ש :

בְּחוֹבָא דְשִׂפְוָותָ מַתְקַל בִּישָׁא וּפָלִיט צַדִּיקָא מִן עָקְתָא׃ גַּבְרָא מִן פֵּירֵי פוּמֵיהּ יִשְׂבַּע טַבְתָּא וְכָל בַּר נָשׁ הֵיךְ טוּבָן אִידוֹי מִתְפְּרִיעַ׃ אָרְחֵיהּ דְּסַכְלָא תְּרִיצָא בְאַפּוֹי וּדְשָׁמַע לְעֵיצָתָא חַכִּימָא הוּא׃ שַׁטְיָא בַּר יוֹמֵיהּ מוֹדַע רוּגְזֵיהּ וְעָרִים מְכַסֵּי צַעֲרֵיהּ׃ מַאן דְּמַסְהִיד הֵימָנוּתָא נִיתְנֵי צְדִיקוּתָ וְסַהֲדוּתָא דְשִׁיקְרָא רַמָּאָה הוּא׃ אִית דְּאָמְרִין סַפְסֵירָא רַגְשָׁא וְלִישָׁנָא דְחַכִּימֵי מַאסְיָא׃ שִׂפְתָא דְקֻשְׁטָא תִּתַּקַּן לְעָלַם וְסָהֲדָא מְסַהֵד כַּדְבָא בְּלִישָׁנָא דְשִׁיקְרָא׃ רַמְיוּתָ בְּלִבְּהוֹן דְּחָשְׁלִין בִּישְׁתָּא וּלְאִלֵּין דְּיָעֲצִין שְׁלָמָא חֶדְוָה תֶּהֱוֵי׃ לָא שַׁפִּיר לְצַדִּיקָא כָּל מִדַּעַם זַעֲוָתָא וְרַשִׁיעֵי מַלְיָן בִּישְׁתָּא׃ מְרַחַקְתֵיהּ דַּאֲלָהָא כִּפְוָוהֵיהּ דְשִׁקְרָא וּבְאִלֵּין דְעָבְדִין הֵימָנוּתָא מִתְרְעֵי׃ בַּר נָשׁ עָרִימָא מְכַסֵּה יְדִיעָתָ וְלִבְּהוֹן דְּסַכְלֵי סָאנֵי יְדִיעֲתָא׃ אִידָא דְתַקִּיפֵי תִשְׁלַט וְרַמָּאֵי יְהוֹן לְמַסָּא׃ מִילְתָא דְּחִילְתָּא בְּלִבֵּיהּ דְּגַבְרָא מִידְחֲלָא וּמִלֵּי טָבְיָא מַחְדְיָא לֵיהּ׃ טָב מִן חַבְרֵיהּ צַדִּיקָ וְאָרְחֵיהוֹן דְּרַשִׁיעֵי מַתְעֵי לְהוֹן׃

אבן עזרא

בפשע. בעבור פשע שפתיו יוקש איש רע כענין פי כסיל מחתה לו. ויצא מצרה צדיק ימלט בצדקתו כענין רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו יי' : מפרי פי איש ישבע. מפריו שידבר הצדק ולא ידבר הפשע ישיב לו השם : דרך. האויל יחשוב דרכו ישרה ואיננו מאמין למוכיח ומי שישמע לעצת אחרים חכם : אויל. ביום לכתו עם בני אדם אז יודע כעסו שיכעס מהם. וכוסה קלון שידבר עליו האויל ויסתירהו הוא חכם כענין אל תען כסיל. פ"א מי שלובש קלון איננו לבוש כי הוא ערום אע"פ שהוא בשוק : יפיח. דובר האמונה הוא יגיד צדק במשפט. ועד דובר שקרי' הוא איש מרמה : יש בוטה. והענין דבוק למעלה עם עד שקר כלומ' יש בוטה ומפרש עדות שקר והעדות קשה כמדקרות חרב. ולשון חכמים הם חוקרי העדות ומכזיביהם המדקר כלומר שקר. פ"א יש בוטה בשביל הגודל דבר קשה : שפת. המדברת עדות אמת היא תכון לעד. וארגיעה שקט ומנוח' כלומר ולעד ארגיעה אשקיט אותה : חורשי רע. שיחשבו מרמות והם משלחי מדנים והוא משרש חורש רע בכל עת מדנים ישלח. וליועצי שלום בין איש לרעהו תבוא שמחה רמז לשמחת הישועות : יאונה. מן אנה לידו ענינו עילה וסבה. ורשעים ענינו אע"פ שהם מלאים מחשבו' רע לא יוכלו לסבב שום און על הצדיק. פ"א ורשעים מלאו רע רמז לצרות שיהיו שבעים ומלאים מהם : שפתי שקר. הוא עד שקר. ועושה אמונה הם הצדיקים השם ירצה בם בשביל שלא יאמינו לעדי שקר או עושה אמונה שלא אבו להעיד שקר : אדם ערום. וחכם מסתיר חכמה בלבו שלא ישכחנה. ולב כסילים יודיע ויכריז אולתו כמו ואמר לכל כסל הוא : יד. משרת בעבור שנים. חרוצים מן אז תחרץ שטעמו כמו כלומר מתנועעי' אחר מחייתם ידם תהיה מושלת ויד רמיה שתרמה בני אדם היא תהיה למס לחרוצים המושלים ויתכן חרוצים בעלי חרוץ והוא הזהב : דאגה. יתר. שם תאר ע"פ כלומר יש יתרון לצדיק יותר מרעהו. ודרך רשעים ודרכם הרעה היא תתעה אותם וכן תועים בבאתם מן הדרך הישרה : לא יחרוך. לא יכלה איש רמיה צידו ולא יבשלהו כי יהיה נגזל ממנו. והון אדם מוסף אחר עמו וכן הפי' והון אדם שהו' יקר ולא יהיה בזול הוא הון איש חרוץ המתגודד לסחור' בעבור מחייתו ואיננו מרמה : בארת

רלבג

בפשע שפתים מוקש רע. האיש הרע הוא בפשע ארב שפתיו שידבר דבריו שלא כהוגן וירשיעהו פיהו והצדיק הוא בהפך זה כי הוא יצא מצרה מפני נועם דבריו ותקונם כמו שהוא מבואר : מפרי פי איש ישבע טוב. מפרי דברי איש ישבע טוב כ"ש שעל המעשים ישוב לאדם גמול לפי מה שראוי וזה אמר לראיה כי על כל המעשה יש גמול וזה כי אם פרי פיו לא יקופח במה שטעם אותו מהמעשי' אם טוב ורע כ"ש על המעשה : דרך אויל ישר בעיניו. ולזה לא ישאל עצה ויתבלבלו מפני זה עניניו אך החכם אע"פ שהיה ראוי לו לסמוך על דעתו הנה הוא שומע לעצה : האויל ביום יודע כעסו. הנה האויל יפרסם קלונו כי ביום שישמעו כל האנשים דבריו יודע להם כעסו והתלוננו על מה שהוא קלונו כי אולתו תסלף דרכו ועל יי' יזעף לבו והאנשים הערום כשקרה לו רע בסבת שכול ענינו הוא כוסה קלונו ומעלימו מהאנשים כדי שלא יהיה לבוז בעיניהם : יפיח אמונה. מי שיגיד צדק בדבריו והוא מורגל בכך הנה כשישאל לעדות ידבר אמונה בלי ספק ולא יפול בכוחת והאנשים איש מרמה שהוא מורגל לכזב כבר יהיה עד שקרים כשישאל לעדות מה מפני אהבתו השקר והעול : יש בוטה. יש מי שידבר שמזיק בדבריו לאנשים כמי שדקרם בחרב מפני הוצאת לשון הרע או שם רע ואולם לשון חכמים לא די שלא יזיק אבל הוא עם זה מרפא להסיר החלאים הגדולים מריב לסבות מומי המדות והדעות : שפת אמת. דבר אמת יהיה נכון וצודק תמיד לא יתכן חלופו בעת מן העתים ואמנם לשון שקר אם היה שבמקרה יצדק בעת מה לא יתקיים כי אם עד רגע שהוא זמן קצר מאד לא יתכן שיצויר קצר ממנו לפי הכחת הלשון והמשל שכאמר כי הרופא יבכה מצד מקרה לראובן הרופא שהוא בוכה אך אם כתה' הרופא ירפא הנה זה מאמר יצדק תמיד : מרמה בלב חורשי רע. תמצא המרמה כי יתחכמו היך יוכלו במרמה להשחית לזולתם והנה המרמה שיחשבו ליועצי שלום והם הצדיקים אשר עצתם והשתדלותם תמיד לשלום ולטוב תשוב שמחה להם כי לא יזוקו הצדיקים במרמה אשר חשבו הרעים עליהם אך על קדקדם חמסם ירד כי הש"י לא יעזבם ביד הרשעים ולזה יקרה מזה שמחה לצדיקים ושמחה לעולם כי זה יהיה סבת לאבדן הרשעים או יהיה הרצון בזה לב חורשי רע הוא תמיד עם מרמ' ברע וליועצי שלום תמצא תמיד שמחה בלבם ולזה יהיה בלב הרעים הרע תמיד ובלב הצדיקים תמצא השמחה תמיד וזו כמו ראיה על בר מליצת השיר כי הרע דבק לרעים והשמחה דבקה לצדיקים וזה האמת לפי מה שהתבאר מדברינו במה שקדם : לא יאונה. לא יקרה לצדיקים שום דבר און כי הש"י ישמרם מהאון שיחשבו עליהם הרעים באופן שלא יזיקו בו וגם ישמרם מהאון במדות וברעות עד ההשגחה והמכה הרשעים מלאו רע מכל אלו הפנים כי אין הש"י משגיח בהם לשמרם מהם : תועבת יי' שפתי שקר. כי הם יביאו לרעות גדולות ונפלאות כמו שקדם באמרו אדם בליעל איש און וגו' שש הנה שנא יי' וגו' והעושים פעולות אמת הם רצוים לו לא אמר שפתי אמת כי לא יספיק לאדם שיהיו דבריו אמת אם לא תהיינה פעולותיו כן : אדם ערום. האדם הערום כוסה הדעת שמצא במבוכות עד שיתברר לו שהוא צודק כדי שלא ויגנו מזה בושת ולב הכסילים הוא בהפך כי הוא יכריז תכף לאנשים ענין אולתו ולא ירגיש בבשת שישיגהו מזה : יד חרוצים. יד האנשי' החרוצים תמשול כי בחריצותם קנו הון יתחזקו בו למשול על האנשים ואולם הרמיה תהיה למס עובד בהפך הענין בחרוצים והנה הרצון בזה באמרו רמיה אנשי רמיה והנה האנשים ההם עצלים לא יעשו המלאכה כי יבטחו שיביאו לחמם מהרמיה או יהיה הרצון בזה בחרוצים ישרים אשר כל מעשיהם נחתכים ונגזרים לפי המשפט ומזה הצד הם הפך בעלי רמיה : דאגה בלב איש. כשיקרה שיהיה דאגה בלב איש צריך להשתדל להכניע ולהשפיל הדאגה כי אין בדאגה תועלת כלל אך נזק והוא ממה שאינו ראוי למשכיל כי הדאגה על דבר החולף הוא שגעון גם הדאגה לענין העתיד היא בלתי ראויה כי ראוי שיבטח האדם על הש"י והנה יש דרך בזה להעביר הדאגה והוא שכאשר יתן אל לבו דבר טוב ישמח הדאגה ר"ל נושא הדאגה על דרך אמרו לפגע יתרון דאגה או יהיה הרצון באמרו כאשר יהיה דבר דאגה בלב איש ישמח הלב ויקרא בשמחה ב"כ שתכניע אותה לבו מצד פזור החוש ובא להזהיר בזה המאמר שלא יתפעל האדם מאד לא מהכעס ולא מהשמחה : יתר מרעהו צדיק. הצדיק הוא לוקח יתרון ומעלה מרעהו כי ילמד ממנו מעלה ושלימות והפך זה ברשעים כי הם קונים זה מזה חסרון והמשל שידע איש אחר כי פלוני הרשע נהג בזה הדרך והצליח ברשעתו וזה ממה שיביאהו להתעות בדרך אשר הוא חפץ ללכת בה כי אולי יתמצא לו דרך אחרת היתה מביאה אותו אל כוונתו אבל סבב הש"י זה לסכל עצתם ולהתעותם בתוהו לא דרך : לא יחרוך רמיה. הנה איש רמיה לא יחרוך בידו ר"ל שלא יאכל ממנו וגם לא יכרהו לו לאכול כי איש אחר יקחנו ממנו ואולם הון האדם יקר ונכבד והוא האיש הישר הוא הזהב שהוא הטוב שבהכונים : בארת

בארח צדקה. באורח הצדיק והיושר במדות ובדעות ימצאו החיים הנצחיים והיא דרך שאין נתיבה הולך אל מות כי החיים שימצאו בה לא ימצאם מות׃ בן חכם. הנה השנה בבן שיהיה חכם הוא מוסר האב שהקנהו אותו בקטנותו כי המוסר הוא מישיר אל השגת החכמה והשנה שיהיה לץ ולא ישנה להשתדל בהשגת החכמה ו והשלימות הוא מפני שלא שמע גערת אביו כמו הענין באדניה ב בן חגית שלא עצבו א אביו מימיו לאמר מ מדוע ככה עשית׃ מפרי פי איש. ודבורו בחכמה יאכל טוב ה המדבר בעצמו כי ב בהוציאו הדברי׳ בפיו תשלם לו יותר החקיר׳ בהם ובזה שיאכל טוב מפרי שכלו אשר ממנו מקור הדבור ומוכאו ואולם נפש בוגדי׳ יהיה פריה חמס כי כל מ מחשבת נפשם ו והתבוננותם הוא ב בעשיית החמס ולא זכר פיהם כי הם מ מעלימים כוונתם כמו שקדם עם שזה נ״כ הוא מהפלגת החלוף הנפלא אשר בין ה הבוגדים והחכמים׃ נוצר. מי שהוא נוצר פיו ושומ׳ אותו מלדבר הוא שומר נפשו מכמה רעות וצרות כי הדבור שבה פעמים רבות ל להגעת הרעות ולא ידע האדם איך ינצל מהם בשלימות אם לא ב בשתיקה ומי שהוא פותח שפתיו לדבר ב במה שאפשר לו ל להשמט ממנו יגרום לעצמו פעמים רבות שבירה ומחת׃

בארח. פי׳ בעבור ארח צדקה ימצא חיים הצדיק והם חיי נפש או יחיה ימים רבי׳ ודרך נתיבה. של צדקה. אל מות. שיהיה מות הנפש כמות הגוף או לא ימות כמות הרשע׃ מוסר אב׳. שיסרהו אביו כי ידע שיקבל המוסר בהיותו חכם. ובן לץ לא ישמע גערת אביו כי איננו רוצה ליסרו בעבור ליצנותו וידע כי לא יקבלהו או לא יאבה לשמוע לאשר יסרהו׃ מפרי. יאכל. עומד במקום שנים וכן הוא מפרי פיהו יאכל איש טוב שישולם לו שכר טוב ונפש בוגדים יאכל חמס מיד חומס או החמס שעשו׃ נוצר פיו. מדבר רעות או ישמור נפשו מצרה. פושק פותח מן ותפשקי רגליך פירוש פותח שפתיו לדבר אשר לא נכון מחתה תבא לו׃ מתאוה. מאכל. ואין נפשו של עצל ואין לו מאומה. ונפש חרוצי׳ המתנודדים. תדושן תשבע דשן׃ דבר שקר. דבר שהוא שקר. יבאיש ישנא הצדיק כדבר באוש ו וכמוהו להבאישני כ כלומר יכלים הצדיק׃ תצור תם. איש תם דרך. ורשעה תסלף חטאת איש חטאת ותשועתהו׃ יש. כופר. שנים דבקים מתעשר שיעלה בעושר ולא היה לו כל מאומ׳ ומתרושש שישוב רש והיה לו מ ממון רב ואין לזה מעלה על זה כי העשיר אם יתפש בעבו׳ מעונו יתן עשור כופר נפשו אבל רש לא ישמע ב גערת שוטר ונוגש׃ אור. ישמח. דרך

מוסר י״ב פתחין וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ ל׳ ובספר׳ סימ׳ ז׳׃ לא שמע ה׳ וסימ׳ ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם. וירא כל יש׳ כי לא שמע. וכל ישׂ׳ דד״ה. בן חכם מוסר אב. כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה׃ ורשע ה׳ וסימ׳ והכרתי ממך צדיק ורשע יען אשר הכרתי ממך. ורשע ואהב חמס. תם ורשע הוא מכלה. ורשע יבאיש ויחפיר׃

בְּאֹרַח־צְדָקָה חַיִּים וְדֶרֶךְ נְתִיבָה אַל־
מָוֶת׃ בֵּן חָכָם מוּסַר אָב וְלֵץ לֹא־ יג
שָׁמַע גְּעָרָה׃ מִפְּרִי פִי־אִישׁ יֹאכַל
טוֹב וְנֶפֶשׁ בֹּגְדִים חָמָס׃ נֹצֵר פִּיו שֹׁמֵר
נַפְשׁוֹ פֹּשֵׂק שְׂפָתָיו מְחִתָּה־לוֹ׃
מִתְאַוָּה וָאַיִן נַפְשׁוֹ עָצֵל וְנֶפֶשׁ חָרֻצִים
תְּדֻשָּׁן׃ דְּבַר־שֶׁקֶר יִשְׂנָא צַדִּיק וְרָשָׁע
יַבְאִישׁ וְיַחְפִּיר׃ צְדָקָה תִּצֹּר תָּם־
דָּרֶךְ וְרִשְׁעָה תְּסַלֵּף חַטָּאת׃ יֵשׁ
מִתְעַשֵּׁר וְאֵין כֹּל מִתְרוֹשֵׁשׁ וְהוֹן רָב׃
כֹּפֶר נֶפֶשׁ־אִישׁ עָשְׁרוֹ וְרָשׁ לֹא־שָׁמַע
גְּעָרָה׃ אוֹר־צַדִּיקִים יִשְׂמָח וְנֵר
רְשָׁעִים יִדְעָךְ׃ רַק־בְּזָדוֹן יִתֵּן
מַצָּה וְאֶת־נוֹעָצִים חָכְמָה׃ הוֹן מֵהֶבֶל
יִמְעָט וְקֹבֵץ עַל־יָד יַרְבֶּה׃ תּוֹחֶלֶת
מְמֻשָּׁכָה מַחֲלָה־לֵב וְעֵץ חַיִּים תַּאֲוָה
בָאָה׃ בָּז לְדָבָר יֵחָבֶל לוֹ וִירֵא
מִצְוָה הוּא יְשֻׁלָּם׃ תּוֹרַת חָכָם
מְקוֹר חַיִּים לָסוּר מִמֹּקְשֵׁי מָוֶת׃
שֵׂכֶל טוֹב יִתֶּן־חֵן וְדֶרֶךְ בֹּגְדִים אֵיתָן׃

לָא נִסְתְּקַבַּל צֵידָא לְגַבְרָא נְכִילָא וּמַלֵּיהּ
דְּבַר אֱנָשׁ דַּהֲבָא יַקִּירָא׃ בַּר חַכִּימָא
מְקַבֵּל מַרְדּוּתָא דְאַבָּא וּבְרָא סְמִיקְנָא לָא
מְקַבֵּל בְּעָתָא׃ בְּאָרְחָא דְצַדִּיקָא חַיֵּי וְאוֹרַח
דְּאַבְהָתָנָא לְמוֹתָא׃ גַּבְרָא מִן פֵּירֵי פוּמֵיהּ
נִסְבַּע טַבְתָּא וְנַפְשֵׁיהוֹן דְּבָזוֹזֵי תִתְחִיוֹת׃
דְּנָטַר פּוּמֵיהּ מִזְדְּהַר נַפְשֵׁיהּ וּפְתִיחַ שִׂפְוָותֵיהּ
סֵיגוּ שַׂגְיָא אִית לֵיהּ׃ מִתְרַגְרְגָא נַפְשֵׁיהּ
דְּעַטְלָ מַרְעַם וְלָא מַיְיתֵי לַהּ וְנַפְשֵׁהוֹן דְּתַקִּיפֵי
תִּרְהַן׃ מִילְּתָא דְּשִׁקְרָא סָנֵי צַדִּיקָא וְרַשִׁיעָא
נִבְהֲרַת וְנֶחְפַּר׃ צִדְקְתָא תִּנְטוֹר לְאִלֵּין
דִּתְמִימִין בְּאָרְחָתְהוֹן וְרַשִׁיעָא מְטַלְטַל
בְּחֵטוֹהִי׃ אִית דְּמַעְתַּר נַפְשֵׁיהּ וְלֵית כָּל
מַרְעַם וּמְמַסְכֵּן נַפְשֵׁיהּ וּמַלֵּיהּ סַגִּיאַת׃ אִית
לֵיהּ פּוּרְקָנָא וְנַפְשֵׁיהּ דְּגַבְרָא עוּתְרֵיהּ
וּמִסְכֵּינָא לָא מְקַבֵּל בְּעָתָא׃ נוּהֲרָא דְצַדִּיקֵי
נִרְוַון וּשְׁרַגָא דְרַשִׁיעֵי נִדְעַךְ׃ לְחוּד בְּזָדְנוּתָא
אַתְיָא מַצּוּתָא וְאִלֵּין דְּמִתְמַלְּכִין חַכִּימֵי אִנּוּן׃
מָמְלָא מִן עַוְלָא דְּמָרֵי יִזְעַר וּדְמַכְנִישׁ וְיָהִיב
לְמִסְכֵּינָא יִסְגֵּי מָמוֹנֵיהּ׃ טָב מִן דְּמִשְׁדֵּי
לְמַעְדְּרוֹ טָב מָאן דְּתָאֵלִי בְּסִבְרָא וְאִילָנָא
דְחַיֵּי רִיגְתָא מַיְיתָא׃ דְּבוֹאֵי עַל מִילְּתָא
נִתְחַבַּל מִינַהּ וּדְדָחִיל מִפּוּקְדָנָא מִשְׁתַּלַּם
טַבְתָּא׃ נִימוֹסָא דְחַכִּימָא מַבּוּעֵי דְחַיֵּי לְמִסְטֵי
מִן פַּחָא דְמוֹתָא׃ שִׂיכְלָא טָבָא יָהִיב חִסְדָּא וְאָרְחָא תַּקִּיפָא דְבָזוֹזֵי תֵּיבַד׃

נועצים ה׳ ומ׳ל וסימ׳ איך אתם נועצים. וכה אתם תרויהון דמ׳לכים וחבריהם דד״ה גבי רחבעם. רק בזדון יתן מצה ואת נועצים חכמה׃ ישלם ג׳ וסימ׳ הן צדיק בארץ. ולך ישלם נדר. בז לדבר יחבל לו׃

מתאוה. הנה נפש העצל מתאוה הקנינים או החכמות ולא תמצא כי בעצלתו תמנעהו מקנותם ואמנם נפש הזריזים הוא תהגדולות שבשבו׳ אל שיקנה האדם אלו השלימיות והקנינים׃ דבר שקר. הנה הצדיק ישנא דבר שקר כי אהבת השקר הוא סבה להמנע השלימיות כמו שקדם והרשע יאהב מאד דבר שקר עד שבבר יבוש בו ויחפיר פעמים רבות ועכ״ז לא יעזבהו׃ צדקה. הנה תכונת הצדקה אשר לאיש צדיק תשמור תמימות הדרך אשר יכון בענין ענין כי הוא מתישר בדרך התם מפני תכונת הצדקה אשר הוא חזק בה ואמנם תכונת הרשע אשר לו הוא בהפך כי היא משחת ומסלפת החטאת אשר הוא דורך אליו באופן שיבכר ממנו מה שיש לעשותו כי זה ראוי שימשך לו מפני רשעתו עם שהש׳ מפר מחשבות הרשעי׳ תמיד להציל האנשים מידם כמו שזכרנו בביאורנו לספר איוב׃ יש מתעשר. יש מן האנשים מי שהוא מראה עצמו עשיר ואין לו שום קנין ויש מהם שמראה עצמו עני ויש בביתו הון רב וכן הענין בחכמה כי יש שמראה עצמו חכם מזולת היותו כן ויש שמראה עצמו בלתי חכם ולו חכמה גדולה והנה יבאר זה החכם כי המתרושש והון רב ישובח יותר כי בזה הוא ממלט עצמו מכמה סבות באות ומתגלגלו׳ על העשיר וזה שהרש לא שמע גערה משום אדם׃ כופר נפש. אך העשיר יש לו שונאי׳ רבי׳ מפני חמדם עשרו והוא ישים כופר נפשו ויתן להם ממונו ויפייסם ובהיות הענין כן הנה המתעשר ואין כל יביא על עצמו הרעו׳ והגערות ואין לו ממון ישימהו כופר נפשו וכן יקרה בושת למתעשר ואין כל בדברי החכמה ואמנם למתרושש והון רב לא יגיע לו כי אם כבוד׃ אור צדיקים. אור לצדיקים ישמח תמיד במושגיו אשר נתעצם בהם ושב שכל נקנה ותכלית זאת השמחה תהיה אח׳ הפרד מהחומר ואמנם לב הרשעים שהוא לקחת בו התחבולות והערמות לעשות ממנו הרשע הנה הנר ההוא נכבה ונדעך׃ רק בזדון. האיש ההוא מתחבר באנשי זדון הנה יקנה מהם תכונה לחרחר ריב עם האנשים ומי שימצא תמיד את האנשים הנועצים יקנה מהם חכמה. או ירצה בזה מי שתכונתו לחרחר ריב לא ימצא רק באנשי זדון כי זאת התכונה תמה שתשיריהו אל הזדון ומי שהוא איש חכמה ימצא את נועצים כי דרך החכמה לקחת עצה בדברים מזולתם כדי שישלם להם העצה׃ הון מהבל ימעט. הנה ההון מתחבר מדבר שהוא הבל וימעט מאד כאילו תאמר שאוכר התבואה יתחבר מעפר כשיתחבר מהם דבר מופלג. ולזאת הסבה מי שהוא קובץ או החלק׳ המעטים׳ על ידו חלק אחר חלק ירבה לו הון ואת העצה טובה למי שישתדל בשלימו׳ הקנין מפני שלא יבוא החלק מהקנין מפני קטנו אבל יקחהו ויאספהו אל הדומים לו כי בזה האופן ישיג ממנו הרבוי׃ תוחלת. הנה התוחלת והתקוה שימשך זמנה ויאריך ולא הגיע מה שקוו לו היא מחליאה הלב כי הוא תמיד עם זה התוחלת ואולם התאוה שתבא בקלות יתערב לבעל התאוה כאילו היא עץ חיים׃ בז לדבר. מי שהוא בז לדבר רע שהוא נכון לבא עליו ולא ישתדל לקחת עצה עליו הנה ישחת ויחבל בעבורו ולזה אין ראוי לאדם שיקל בשום דבר ויתעצל מפני זה לקחת עצה עליו ואולם האיש הירא מכות השם לשמרם בלב ולעשותם הוא לבדו יעמוד בשלום עם היותו בו לדברים הנכונים לבא עליו מפני היותו בוטח בש״י׃ תורת חכם. היא לו מקור חיים כי ממנה תוצאות חיים הנצחיי׳ ובה ג״כ מקור חיים להסירו ממוקשי מות כי בעבורה יזהר מוטבח מהש״י׃ שכל טוב. השכל הטוב אשר למשכיל יתן לו חן לאור האנשים לדרוך בדרכיו מצד ערבות הדרך ההיא ואולם דרך הבוגדים הוא איתן שיקשה ללכת בו כמו מן סלע ומצודה ולזה אמר איתן מושבך ושים בסלע קנך׃

כל

מסל כי כשזורח ידמה כאילו הוא שמח כמו ישיש כגבור ואור צדיקי׳ כאור השמש הבא או אור תשועה כענין אור נגה עליהם והיתה אורה. פ״א יתכן להיות האור והנר רמז לנשמתם השכולה מאור השם ודימה נפש הצדיק לאור השמש הזורח ונפש הרשע לנר שאין לו העמדה ויכלה ואמר ישמח כענין יגל נפשי. ונר רשעים ידעך שתמות נפשם בלא עתם והוא נכון כענין נר אלהים נשמת אדם׃ רק בזדון. בעבור זדון שיזיד איש על רעהו יתן המזיד מכה ומריבה כלומר הזדון גורר המכה. נועצים שיעצו שלא יעשו בזדון שיהם חכמה ואת כמו ועם׃ מהבל ימעט. בגזלה ובגנבה לא יצלח. וקובץ על יד בעבור טורח יד הוא ירבה הונו וכן ויברך יי׳ אותך לרגלי בעבור טורח רגלי׃ מחלה. מפעלת פי׳ מי שתוחלתו נמשכה שהשם ימשכה ולא יוכל להשיג התוחלת תתן חולי ללב המוחיל׃ ועץ חיים וכעץ מרפא כן תאות המתאוה כשתבאהו ויתכן שהוא הקובץ על יד׃ בז לדבר. המוסר יחבל וישחית לעצתו. וירא מצוה כי הירא מן השם הוא ירא ממכותו׃ ישולם ישב בשלום׃ תורת. שהוא מורה לסור ממוקשי מות והפשעי׳ הם המוקשים׃ שכל׳. שישכיל לעשות טוב השכל יתן חנו בעיני השם ורואיו. ודרך בוגדי׳ איתן וחזק דרכם שהמשכיל לא יוכל להשיבם מדרך הבגד׳ בשכלו׃

כל

כל ערום · שהערמה בלבו יעשה מעשהו בדעת · וכסיל יפרוש אולתו לפני אחרי' ·
פי' אחר · יעשה בעבור דעת כלו' יעשה ערמה ללמד דעת ׃ מלאך רשע · אם הוא
רשע הוא יפול ברע · ואמונים · שם דבר כלומר ציר אמונות מרפא לשולחי אותו ׃
ריש וקלון · שיקלוהו אחרים שכיחם יבאו לאים שיפרע מוסר מלשון מפרע · ושומר
תוכחת שיוכיחוהו ׃
יכובד · שיכבדוהו
השם כענין כי מכבדי
אכבד ׃ תאוה נהיה ·
דבק בעליון וכן הוא
מי שהתאוה לשמור
התוכח והיתה כאשר
התאוה תערב לנפשו
ותכנס לו · ותועבת
כסילים מי שהוא סור
מעשות רע סור פעול
· ורועה · מלשון
רעך · ירוע ישבר ׃
תרדף · פועל יוצא
כלומר הרעה שעשו
החטאים היא מסבבת
שירדפו אחריהם ·
ואת צדיקים שעשו
הצדק השם ישלם להם
שכר טוב ׃ טוב ·
איש טוב יעזוב נחלה
לבני בניו · יצפון
השם יצפון לצדיק
ממון החוטא כענין
רשע יכין וצדיק ילבש
· ניר ראשים · יתכן
להיותו שם פועל מן
נירו לכם ניר כמו רב
אוכל יהי לראשי בעת
שיזרעו ויעבדו את ה
האדמה כענין עובד
אדמתו ישבע לחם ·
ויש איש נספה בעבור
שאינו יודע משפט כ
כירה וזריעה כמו ו
ויסרו למשפט שהוא
מדבר על ענין הזריעה ׃
שחרו · ייסרהו בכל
שחר ׃ צדיק אוכל ·
עד שתהיה שבעה ·
תחסר מאכל שלא
תהיה שבעה ׃ חכמו' ·
החכמה היא תבנה

כל ערום יעשה בדעת ולזה ישיג המבוקש ואולם הכסיל יפרוש אולתו על כל דרך אשר
ילך בה באופן שלא ילך בשום חלק מהדרך לפי הראוי ולזה ימנעו ממנו מבוקשיו ׃
מלאך רשע · מי שהוא שליח האיש הרשע יפול ברע ויסת' מפני זה הרשע אשר הוא
בעליו ואולם מי שהוא שליח איש אמוני' אחרי שלא יפול ברע אבל הוא מרפ' לשולחו
לשמרו מהרע אשר על
כן שלחהו שולחו ׃
ריש וקלון וגו' ·
מי שהוא פורע מוסר
יכבדוהו האנשים כ
בעבור כועס תוכחותיו
עם שזה יביא להתחל'
ובחכמה ישיג הכבוד
כאמרו כבוד חכמים
ינחלו ׃ תאוה נהיה ·
תאות האיש הנהיית
ונחלה שלא כמנהג איש
תערב לנפש המשכלת
כשהיא גבר' על הנפש
המתאוה וזה בעינו
הוא דבר נתעב אצל
הכסילים ר"ל כי תועב'
כסילים סור מרע ׃
הולך את חכמים ·
מי שהוא רודף
את חכמים ורודף ה
חברת' הנה הוא יחכם
בלא ספק מה שילמד
מחכמתם של צדיקים
ישלים השם שכר טוב
והיא הטובה הגדולה
ר"ל החכמ' ומי שהוא
הולך את כסילי' ורודף
חברתם ישבר וישחת
׃ חטאים תרדף ·
הנה הרעה תרדף
החטאים ותבא אליה'
אל המקום שהם בו ו
והפך בצדיקים כי
הש"י ישלם טוב את ה
הצדיקי' אשר השגחתו
עליהם והטוב ההוא ·
ירדפם ויבא אליהם
במקום שהם בו ׃
טוב ינחיל בני בנים ·
האיש הטוב ינחיל
נכסיו לבני בנים לא
לבניו לבד ואולם

יפל ג' חסרים בסיפ' וסימ' באין תחבלות יפל עם · וברשעתו יפל רשע · מלאך רשע יפל ברע ׃ נהיה ח' וסימ' בריש
מלכים סימ' א' · הלוך וקרי' הולך והוא חד מן ס"ב מלין דכתיב בוקדם ובאוחר וסי' בבסר' רבת' במערכת אות הו"ו בסד ׃
ניר ח' וסימ' נמסר בירמ' ה ריש סימ' ד' · נספה ב' וסימ' ויש נספה בלא משפט · מפני צריך דד"ה ׃ תחסר ג' ב' קמץ וא' פתח

כל ערום יעשה בדעת וכסיל יפרש
אולת ׃ מלאך רשע יפל ברע וציר
אמונים מרפא ׃ ריש וקלון פורע
מוסר ושמר תוכחת יכבד ׃ תאוה
נהיה תערב לנפש ותועבת כסילים
סור מרע ׃ הלוך את חכמים וחכם
ורעה כסילים ירוע ׃ חטאים תרדף
רעה ואת צדיקים ישלם טוב ׃ טוב
ינחיל בני בנים וצפון לצדיק חיל
חוטא ׃ רב אכל ניר ראשים ויש
נספה בלא משפט ׃ חושך שבטו
שונא בנו ואהבו שחרו מוסר ׃
צדיק אכל לשבע נפשו ובטן רשעים
יד תחסר ׃ חכמות נשים בנתה ביתה
ואולת בידיה תהרסנו ׃ הולך
בישרו ירא יהוה ונלוז דרכיו בוזהו
׃ בפי אויל חטר גאוה ושפתי
חכמים תשמורם ׃ באין אלפים
אבוס בר ורב תבואות בכח שור ׃
עד אמונים לא יכזב ויפיח
כזבים עד שקר ׃ בקש לץ חכמה
ואין ודעת לנבון נקל ׃

כל ערימא עיברתיה מדעתא וסיכלא פריס
ליה לשטיותא ׃ שליחא בישא יפל
בבישתא ואיזגדא מהימנא אסיא הוא ׃
מסכינא ומאן ליה צערא מריש מרדותא
ודמזדהר במכסנותא מתייקר ׃ ריגתא דיאיא
תבסם נפשא דמתרחקא דסכלי פריקא
מן ידיעתא ׃ דמהליך עם חכימי נהחכם
ודמחבר לסכלי נבאש ליה ׃ לחטאי תרדף
בישתא וצדיקי ישתלמון טבתא ׃ גברא טבא
מורית לבני בנוהי ומתנטר לצדיקא עותריה
דחטאיה ׃ רבא אכיל ארע מסכינא ואית
גברא מתנגיד בלא דינא ׃ דחשיך שבטיה
סניה בריה ודרחים ליה מקדם ליה מרדותא
׃ צדיקא אכיל ושבעא נפשיה וכריסי
דרשיעי תחסר ׃ חכימתא דנשיא בנייא
ביתא ושטיתא בידהא עקראלה ׃ דמהליך
בתריצותא דחיל מן קדם אלהא ודעשיר
באורחתיה שאט ליה ׃ בפומיה דשטיא
וקתא דצערא ושפוותהון דחכימי נטרן
אינון ׃ אתר דלית תורא דכין אורזתא
וסוגעא דעללתא בחיליה דתורא ׃
סהדא מתימנא לא מכדב ודממלל כדבותא
סהדא רגלא הוא ׃ בעי מסיקנא חכמתא
ולית וידיעתא למאן דמתביין זלילא ׃

וסימ' לא החסר כל כח · וצפחת השמן לא תחסר דמלכים · ובטן רשעים תחסר · קדמ' פתח ׃ בידיה ג' ומל' וסימ' בידיה
טוו · תהרסנו · פרשה ציון ׃ בר ל' קמץ סימן כל ברויי דיוסף כגון פר פרויי דבלק כגון פר ואיל קרויי דבלעם
כגון ויקר אלהים · בזויי דמשלי כגון כו לדבר כבריי דקהלת כגון כבר קלויי דדניאל כגון קל קרנא · כלהון קמצין
ושאר קרי' פתחין בבא בר בסיפ' וסימ' באין אלפים אבוס בר ׃

ביתה ואשת אולת בידיה תהרוס ביתה ׃ הולך בישרו · בדרך ישרו ·
בוזהו לירא השם ׃ חוטר · מטה והוא רמז ללשון שמשלה למטה כלומר
בתוך פי האויל יש מטה והוא הלשון שיכה בה בדברו גאוה · ושפתי חכמים שלא
תדברנה בגאוה · תשמורם תשמור אותם השפה כי על כל אחד ידבר ׃ באין
אלפים · בזה הפסוק הזהיר להתעסק בעבור האדמה · אלפים שוורים וכן
ככבם אלוף כלומר בעבור שאין אלפים כשאר האבוס בר וכקי שאין שם כלום ·
פ"א באין שוורים יש אבוס אחד מן בר מעכין לשבור בר והיא התבואה הנקיה
מן התבן · ורב תבואות ואבוסים רבים מלאים בר בכח שור והוא נכון ׃
עד אמונים · שם דבר כלומר עד שידבר אמונות · לא יכזב בעת הצורך ׃
ויפיח דובר וכן הוא עד שקר יפיח כזבים ׃ בקש לץ חכמה · ללמד חכמה ׃
ואין בעבור התעסקו בדבר ליצנות לא יוכל לדעתה · ודעת לנבון לאיש נבון
נקל ללמד יזכור כמו ודעת לנפשך יכעס ׃
לך

החוטא לא ינחיל נכסיו גם לבניו כי קנינו צפון ושמור להיות לאיש צדיק ׃ רב
אוכל · הנה רב אוכל ימצא בעבור חרישת העניים כי הם יתעמלו בחרישה ולזה
יהיה האוכל לבעלי השדות אשר לא עמלו בו וכמו כן יש מן האנשים שיהיה נספה
ברע בזולת משפט כי הוא לא עשה הדבר אשר בעבורו הוא נספה וזה יקרה הרבה
או יהי הרצון בזה כשימצא רב אוכל הנה הוא ניר העניים וחרישתם כי מפני הרבוי
ימצא להם בשפע בלקיטת' בשבלים ומה שידמה לזה ולזה יגיע להם טוב במשפט
אך שחסר ובזה ימצא איש נספה בלא משפט כמו שקדם ׃ חושך שבטו · מי שהוא
מונע שבטו מהכות בנו ליסרו הוא שונאו כי מפני זה יהיה באין מוסר ומי שהוא
אוהבו שחרו מוסר בקטנותו לחנכו במוסר על פי דרכו ׃ צדיק אוכל · הנה האיש
הצדיק אוכל לשובע נפשו כי מפני דבקות הש"י עליו ימצ' לו מזונו עם שהוא נ"כ זריז
בהמצאת המזון הראוי בסבות הראויות ואמנם בטן רשעי' תחסר כי הם סומכין על
חמסיה' שיביאו מהם לחמם ולזה תחסר בטנם . חכמו' נשים · הנה כל אחת מהנשי'
החכמות בנתה ביתה בחכמתה כי היא מעמדת את הבית ושומרת הקניינים אשר
בו והאשה האולת תהרוס ביתה בידה מצד העדר השגחתה מהבית וזה הערה
גם כן לאשה חכמה המסרת השכל בחכמה במוחשה לבנות ביתו בעיוניות כי היא
עוזרת אל לבניית הבית ואולם האשה האולת לא תתעורר לזו בזה אבל הורסת בידה הבית שהיה ראוי שיבנהו השכל ׃ הולך בישרו · מי שהוא הולך ביושר הוא ירא את י"י כי
השם ויוסר לזה בתורתו ובמצותיו ומי שהוא נוטה מדרכי היושר הוא מבזה הש"י ׃ בפי אויל · הנה בפי אויל מטה גאוה להשחיתו והפך בדרכי החכמי' כי הם באופן מהשפלות
והפיוס לאנשים שישמרום מכל רע ׃ באין אלפים · הנה יקרה שמתכיליות הדבר ומהפקדו ימשך דבר אחר בעינו וזה כשלא ימצאו שורים ימצאו אוצרות התבואה
שאוכלים השורים מלאים בר והנה מפני המצאם ימצאו רב תבואות כי רב תבואות בכח שור · ואפשר שירצה בזה והוא יותר נכון כאשר לא היו שורים של פטם שמפטמין
אותם באבוס בר הנה אז יהיה רב תבואות בכח שור והעיר בזה כי הנפש החמרית כאשר לא יתעמצו בה בעבודת השכל היא תאכל פרי תבואתו ותשחיתהו בהתעמצו
בהכנותו להתחכם בהגעת תאות החומר ואם ימשכו בה לעבודת השכל יגיעו בכחה רב תבואות בקנינים העיוניים ׃ עד אמונים לא יכזב · מי שלא יכזב והוא מי שמוחזק
ושקר הוא בהכרת עד אמונים כשישאל על עדותו ומי שידבר כזבים הוא עד שקר ׃ בקש לץ חכמה ואין · הנה הלץ בקש חכמה ולא יוכל ללמוד ואולם הנבון נקל
היותר עמוק שיהיה בעניני הבינה והוא ידיעת קדומים ר"ל ידיעת מלאכי השרת ׃
לך

לך מנגד לאיש כסיל. לא תתחבר עמו והנה לא תדע שפתי דעת כי חברתו תמנע אותך מזה: חכמת ערום. חכמת האיש הערום הוא הבין דרכו שילך בה בשיתחכם בדרכים ובסדרים שיובילוהו אל חפציו ואולם אולת הכסילים הוא הבין מרמה כי לא יתחכמו לתבוא הדרכים הישרים אשר יגיעו בהם אל חפציהם ולזה

לך מנגד. בהיות המלה קשורה עם מ״ם הוא ענין ריחוק ובהיות עם למ״ד הוא ענין קירוב לדבר והמ״ם משמש במקום שנים כמ״ם מאל אביך כלומ׳ לך מנגד והתרחק לאיש כסיל ומבלי דעת שהוא איש שפתי דעת כמו התרחק ממנו כלומר מאיש שלא ידעתו חכם: חכמת. הבין׳ שם הפועל כלומ׳ חכמתו היא תבינהו הדרך הראוי

הבין ה׳ קמצין וסי׳ בלשון ארמי הוין כלביא שאלין חכמת׳ לסוסיא׳ וביאורם ויען׳ יאליו יען אשר שאלת חכמה ומדע׳ והכלבים עזי נפש׳ מדי עברו יקח אתכם׳ אל תהיו כסוס כפרד׳ חכמת ערום הבין דרכו׳ בשחוק ב׳ חד מל׳ וחד חס׳ וסי׳ והרואים בשחוק שמשון׳ גם בשחק יכאב לב׳ קדם מל׳ וד׳ חס׳ בליש׳ בבתו׳ וכל נביא׳ דכו׳ חסרי׳ במ״ב וסי׳ נמסר

לֵךְ מִנֶּגֶד לְאִישׁ כְּסִיל וּבַל־יָדַעְתָּ
ה׳ שִׂפְתֵי־דָעַת׃ חָכְמַת עָרוּם הָבִין
ה׳ חס׳ בליש׳ דַּרְכּוֹ וְאִוֶּלֶת כְּסִילִים מִרְמָה׃ אֱוִלִים
יָלִיץ אָשָׁם וּבֵין יְשָׁרִים רָצוֹן׃ לֵב
ל׳ יוֹדֵעַ מָרַּת נַפְשׁוֹ וּבְשִׂמְחָתוֹ לֹא־
ל׳ ל׳ יִתְעָרַב זָר׃ בֵּית רְשָׁעִים יִשָּׁמֵד
ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וְאֹהֶל יְשָׁרִים יַפְרִיחַ׃ יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר
לִפְנֵי־אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי־מָוֶת׃
ב׳ חד מל׳ וחד חס׳ גַּם־בִּשְׂחֹק יִכְאַב־לֵב וְאַחֲרִיתָהּ
ל׳ ל׳ שִׂמְחָה תוּגָה׃ מִדְּרָכָיו יִשְׂבַּע סוּג
ל׳ לֵב וּמֵעָלָיו אִישׁ טוֹב׃ פֶּתִי יַאֲמִין
ל׳ לְכָל־דָּבָר וְעָרוּם יָבִין לַאֲשֻׁרוֹ׃ חָכָם
ה׳ יָרֵא וְסָר מֵרָע וּכְסִיל מִתְעַבֵּר וּבוֹטֵחַ׃
קְצַר־אַפַּיִם יַעֲשֶׂה אִוֶּלֶת וְאִישׁ
ד׳ מְזִמּוֹת יִשָּׂנֵא׃ נָחֲלוּ פְתָאיִם אִוֶּלֶת
ב׳ וחס׳ ב׳ וַעֲרוּמִים יַכְתִּרוּ דָעַת׃ שַׁחוּ
רָעִים לִפְנֵי טוֹבִים וּרְשָׁעִים עַל־
שַׁעֲרֵי צַדִּיק׃ גַּם־לְרֵעֵהוּ יִשָּׂנֵא
ל׳ סימן רָשׁ וְאֹהֲבֵי עָשִׁיר רַבִּים׃ בָּז־לְרֵעֵהוּ
ל׳ ענוים ק׳ חוֹטֵא וּמְחוֹנֵן עֲנָיִים אַשְׁרָיו׃

איזיל בארחא אחריתא מן קדם סכלא ודלית בשפותיה ידיעתא׃ חכמתא דעריםא ביונא דארחא בשטיותא דסכלי רמיותא׃ כסילי מותלין בחטהא ובינת תריצי רעותא׃ לבא ידיע מרירותא נפשיה ובחדותיה לא מתערב נוכראה׃ ביתא דרשיעי ישתיצי ומשכנא דתריצי מפריע׃ אית אורחא דסברין בני נשא תריצא היא וסופה אורחא דמותא׃ אף בגותכא נכאב לבא וסופא חדותא וחירותא׃ מן אורחתיה נסבע מן דמריחא לביה וגברא טבא נסבע מן דחלתיה׃ שכרא מהימן לכל מלי וערומתא מתכוין לטבתיה׃ חכימא דחיל ומסטא מן בישתא וסכלא מתחלט בסכלותא ומסביר בה׃ מן דכריא רוחיה מחשיב שטיא וסניא לגברא דאריכא תרעיתיה׃ ירתון שכרי טביותא וכלילהון דערומאי ידיעתא׃ נפלו בישי קדם טבי ורשיעי ניתון על תרעיה דצדיקא׃ אף לחבריה סאני מסכינא ורחמי דעתירא סגיעין׃ חטיא שאיט לחבריה ומן דיהיב למסכינא טובוהי׃

בירמיה סי׳ כ׳׃ ליש׳ אחרינא כל נבי׳ מל׳ בכ״ב חס׳ והרואים בשחוק שמשון׃ פתחני י״י ואפת׳ ועיין בליש׳ אחרינ׳ דאית בירמ״ה סי״ם כ׳׃ נחלו ד׳ קמץ וסי׳ נמסר ביהושע ריש סי׳ י״ד׃ ואהבי ד׳ וסי׳ נמסר בהושע ריש סי׳ ג׳׃ ענוים ד׳ חמין׳ עניים וקרי׳ ענוים וסי׳ בתלים סי׳ ט׳׃

הסתרלו לתבוא דבר און ומרמה יחשב אבלם שיגיעו בו אל מבוקשם ולזה לא יבינו דרכם ולא יגיעו אליו: אוילים יליץ. האשם הוא שנה שדברו האוילים כי כאשר יראו שלא הגיעו אל מבוקשם שיהיה אשמם סבה לזה או יתרעמו זה לזה ויתמהו במה שהיתה החטא׳ הזאת ויגידו או מה שהמביאו מסבות אשר הוא אשם להם כשיחקרו במום הסבות ההם ואמנם בין ישרים ישופר השגת הרצון כי הם יבואו בדברי׳ בשבותיה ולזה ישיגו רצונם מבורך לזה שהם כעתרים בו מהשם יתברך: לב יודע מרת נפשו. לב האדם והוא השכל יודע מרירות נפשו הבהמית וצערה מצד היות הנפש אחרת אך לא יתערב עמו זר מאשר כאות הנפש בשמחתו במה שהשיג מהשגות עיוניו׳: בית הרשעי׳ אף על פי שבנינו חזק מאד ישמד ויחרב כי אין השם משגיח בו לשמרו מהפגעי׳ והוא בעצמו יביא אל עצמו פגעים גדולים מפני רוע פעולותיו ואולם אהל הישרים אף על פי שהוא חלוש הבנין מאד יתקיים ויעמוד ויעשה פרי: יש דרך. שיחשב שיהיה ישר מפני העלם ממנו האמת בה וכבר יראה בסוף כי אחריתה היא להגיע אל דרכים מובילו׳ אל מות ואף על פי שאין בדרך ההיא בעצמה חטא ואשם: גם בשחוק. המשל כי בפעולות השחוק והבטלה שלא יחשב שיהיה בעניניהם רעה הנה יכאב לב כי הם סבה לשיבכד מהשכל שלימותו והנה אחריתה של אותה השמח׳ היא תוגה לזאת הסבה: מדרכיו ישבע׳ רעות מי שלבו נסוג מהדרך הישרה ומעליו ישיר איש טוב כדי שלא ישפה בכל חטאתיו: פתי יאמין לכל דבר. הנה האיש הפתי יאמין לכל דבר ולזה יתפתה לכל הדברי׳ מזולת התבוננות אם הוא ראוי לעשו׳ לעשותכן אם לא ומזולת התבוננות בדרכים הראוים להגיע אל התכלית ההוא ואולם החכם יבין לאשורו אם הוא ראוי אם לא ובאי זה דרך יגיע אליו: חכם ירא וסר מרע. הנה החכם הוא ירא מהדברי׳ ומפחד ובסבת זה ישמר עצמו מרע ואולם הכסיל הוא כועס ומקנטר עם מי שראוי לפחד ממנו והוא בוטח שלא יקרהו נזק בזה ומפני זאת התכונה יגיעו לו רעות גדולות: קצר אפים. מי שהוא קצר אפים ר״ל שלא יביט בעניניו כי אם בקצר׳ ובמהירות מזולת שיתיישב בהם הנה הוא יעשה אולת כי מגדר האולת הוא שלא תבא בדברים בשבותיהם וכן מי שהוא איש מזמות שחושב מחשבו׳ רבות וזמן ארוך אם ראוי לעשות הדברים אם לא הנה ישנא כי לא ישיגו ממנו האנשים מבוקשם רק בקושי עצום מאד וזה כיימצא טוס מחשבה תקבל למה שישאלו ממנו לא יתן שאלתם וזה ג״כ סבה להתבלבל הרבה מעניניו כי מי שיחשוב בכל הדברים אם ראוי שיעשה אותם אם לא בזה האופן לא יעשה דבר גם מהדברים הצריכים לו מאד ולזה צריך שיזהר האדם באלו העניינים ולא יעמיק בהם ולזה ראוי לאמר׳ שלא ימהר בזאת החקירה יותר מהראוי ולא יאריך בה יותר מהראוי: נחלו פתאים. הנה הפתאים נחלו אולתכי הם בלתי מעיינים בדרכים איך יגיעו אליו אבל במהירו׳ יפיתו לזה ואמנם החכמים ימתינו שימצאו הדעת ר״ל שיעיינו בהתישבות גדול ובשלא כדי שיתברר להם מה שראוי לעשותו ואיך יתישרו להגיע אליו: שחו רעים. הנה לך עדות על מעלת הצדיקים והטובים על הרשעים והרעים שאתה תראה שנפלו הרעים לפני הטובים והרשעי׳ ימצאו על שערי הצדיקים: גם לרעהו ישנא רש. הנה שאיש העני בממון או בעניני יהיה שנוא גם לרעהו ואמנם אוהבי עשיר בממון או בדעת הם רבים כי במתן הממון יקנה לו האדם אוהבים או במתן החכמה גם כן: בז לרעהו חוטא. הנה מי שהוא מבזה האנשי׳ עד שיגיע מרוע תכונתו שיבזה גם לרעהו הוא חוטא ומאושר מאד מי שהוא חונן ומשגיח על העניים והשפלים׃ הלא

לו. ואולת כסילים היא גוררת המרמה ולעולם יחשבו לרמות אחרים בתפלתם׃ אוילים יליץ אשם. כל אחד מהם והוא מלשון דבור מלשון המליץ בינותם כלומ׳ יליץ לעשות אשם׃ ובין ישרים רצון׳ שירצה איש את חברו ופי׳ כענין וחטאתם כסדום הגידו. פ״א כשיעשה אשם יתלוצץ ואומר שאינו מועיל בשביל כך אין מביאי׳ אותו שאין בור ירא חטא וכן בכל החקים אבל האשם אבל הישרים רצון לפני המקום שמתכפרי׳ בו עונותיהם אי כתי׳ מתלוצצי׳ בעון ולפיכך אין חוששין לגזול ולחמוס ולהחטי׳ אבל בין הישרים לא תמצא אלא רצון המקום ובני אדם שהיא הדרך הישרה ולפי׳ את׳ רצון שתם: מרת. ידבר על הנפש המתאוה׃ יתערב. מענין ערב רב כלומר הלב יהיה ראוי שיהיה יודע למרר נפשו ולענותה בצום ולמנעה מתענוגי העולם הזה ובשמחתו שישמח לא יתערב דבר זר והוא היגון שלא יתערב בשמחתו והוא שמחת העולם הבא שאין עמה תוגה או שמחת הישועה כענין שמחתי בישועתך׃ ואהל ישרים. שאינם רוצים בבנייני בתי׳ כמו הרשעי׳ ומואסי׳ חמדת העולם ויושבים באהלים יעמידם השם כעץ פורח׃ יש. גם. שניהם דבקי׳. פי׳ יש דרך ישר מושם לפני איש והוא דרך המצו׳ ואחר שיעזוב הדרך לפניו ויסור ממנה ימצא דרכי מות. ומלת גם לרבות על עזיבת דרך ישר וכן הפי׳ גם בעבור שחוק העולם ותענוגיו יכאב לב המתעסק בהם כי השם יכאיבהו ואחרית שמחת ההבלות תבואהו תוגה׃ מדרכיו ישבע. עומד במקום שנים׳ סוג פעול עם מול ועכינו סור והדעת יקרא לב וכן הפי׳ רום מדרכיו שהם דרכי ההבל מהם ישבע איש וסוג מדעת כי השם ישביעהו שכר מעשיו ויאכילהו פרי דרכיו. ומעליו מן עלה זית ודימה מעשיו הטובים במצות הקלות בעלים והחמורות בפרי וכן הוא וישבע אפי׳ מן עלה איש טוב והשבע הוא שכר מעשה הטוב. פ״א מעליו מקום מעצמו׃ יאמין לכל דבר. לסור מדרך הישרה. וערום יבין בעבור אשורו הראוי לו והטעם דרכו שלא יסור ממנו. על כן אחריו חכם ירא׃ חכם. קצר. שניהם דבקים. כלומר ירא מהשם וסר מרע וכסיל יתעבר ויכעוס עם אחרי׳ ובוטח שיחיה ומי שהוא קצר אפים שיתעבר בכל עת מעשה אולת. ואיש מזמות מחשב׳ רעות הוא ישנא שישנאהו השם׃ נחלו. שחו. שניהם דבקים. כלומר האולת היא נחלתם׳ יכתירו יקנו כתר הדעת ויעלו לגדולת החכמים על כן שחו רעים שהם הפתאים ליסר הערומים שהם טובים ורשעים וצדיקים כפל הדברי׃ גם. בז יהלא. ג׳ דבקים. מלת גם לרבות והוא דבק למעלה עם איש מזמות וכן הוא כאשר ישנא איש מחשבות רעות גם בז לרעהו ישנא הרש בגלל רישו׳ ואוהבי עשיר רבים בעבור עשרו רבים הם ומי שיבוז לרעהו הראוי לכבדו חוטא הוא. אשריו יהי מאושר מפי המאושרים׃ הלא

אבן עזרא

הלא יתעו · באמת הם תועים חורשי רע לפי הזרעותם כי כשיחרום הר עהוא תועה מדרך הישרה · וחסד ואמת יבואו לחורשי טוב · בכל עצב · שומר במקום שנים כלומר בעבור כל עצבון ועמל שיטרח לצורך מחייתו יש יתרון ותועלת ובעבור דבור שפתים שהם דברי תעתו יש מחסור והטעם שיחסר כל ואף ממעט מותר המתעצב : עשרם · עם חכמת' היא תפארת ועטרת ראשם כי ה השוטר יועיל לחכמה · ואולת כסילים ואע"פ שיש להם עושר לא יועילם להסירה מהם כי אולתם בעשרם א אולת היא או אולת ם שאין כמוה : מציל · עד אמת ואל יציל ה הנפשות הלקוחות ל למות ועד שמנהגו ב בדבר כזב הוא איש מרמה : ביראת · ירא' · שנים דבקים והבי"ת משמשת בעבור שנים בראש הפסוק וכן הפי' בעבור יראת ה' יהיה השם מבטח עוז לירא להמלט בו בעת צרתו ולבניו ב בזכותו יהיה השם מ מחסה עוז וביראת ה' מקור חיים כאלו היראה מקור החיים לירא בעבור שיסור ממוקשי מות והן ה הפשעים : ברוב עם הדר' מלך · בית ברוב ובאפס ענין בעבור פי' בעבור עם רב שים ל למלך יהדרוהו בני אדם ובעבור אין לאום לרזון תבואהו מחתה ויתכן שלא היה ירא שמים על כן אין לו ל לאום : ארך · מי שהאריך אפו רב תבונה הו' ומי שלא יוכ' לסבול כעסו רוחו קצר' על כן יקרא קצר רוח · מרי אולת · כי מאריך אפו ישפיל האולת וזה ירים' בהתכעסו : חיי בשרים ענין עד חיותם והלב שלא יתעף ולא יקנא באחר הוא כמרפא לגופות ומלת לב מוסף אחר עמו כלומר חיי הגופות לרפאתם בהיות להם לב מרפא והוא הלב הטוב והשמח שירפא הגוף בשמחתו · ורקב בעצמו' מקנא לעשות רע : חרף עושהו · שנזר עליו הדלו' שבעבור העושק שלא יוכל השם להצילו מידו · ומכבדו מכבד השם בעבור שלא העשיק תעניק לו על כן ברעתו שיחשוב לעשו' לדלים ידחה ויפול רשע : ויש מחסה ובטחון לצדיק על השם בעת מות הרשע פ"א וצדיק בעת שימות עוד חוסה במותו כמו חזקיהו : תנוח · תמצא מנוחה בלבו כשילמדה כי הלב מוכן לחכמ' · תודע יודיעה להם אולי ילמדוה · פ"א תמצ' מנוחה שלא יודיעה לכסילים · תודע שהכסילים יודיעוה כאשר ידעוה ולא תנוח בקרבם כאשר תנוח בלב נבון כענין כל רוחו יוציא כסיל ויתכן מענין ויודע בהם אנשי סוכות שהודיע פשעיהם בקוצי' : צדקה · היא תרומם גוי ותשכחהו כאשר יעשנה · וחסד שיעשו לאומים נחשב כקרבן חטא' · פ"א צדקה תרומ' גוי ישר' · החסד לאומים חטאת היא כי היא לע"ז והעד נבוכד נצר וחטאך בצדק' פרוק והוא הנכון : רצון · מענה · שנים דבקי' · מלת לעבד מוסף עצמו ואחר עמו וכן הוא רצונו של מלך הוא לעבד משכיל כי הוא יענה אמרי' רכים להשיב חמתו ועברתו תהיה לעבד מבים שיענהו קשות וזהו ודבר עצב ופי' דבר עצב המבים שיעצב המלך הוא יעלה אף ואמר יעלה כי מדת הכעס בעת הזעף תעלה ותראה באפי האדם על כן נקרא הזעף אף : תטיב · מענין בהטיבו תתקן הדעת היטב · יביע · מנחל נובע כלומר לא תפסק האולת מפיהם : בכל · מרפא · שנים דבקים · עיני יי' כענין ממכון שבתו השגיח שהביט הרעים והטובים ועיניו הם שכלו וחכמתו · מרפא

משלי

הלוא ט' מ"ל בכתובים וסימ' הלוא משנאיך יי' אשנא · הלוא יתעו חרשי רע · הלוא שמעת בתי · הלוא צויתי את הנערי' · הלוא הם כתובים דמגלת אסתר · הלוא ביראת אלהינו תלכו · הלוא כה עשו אבתיכם דבסוף עזרא · הלוא על אלה חטא שלמה · הלא תאנף בנו עד כלה : לאום חד מן כ"ה זוגין חד מ"ל ו' במצעות תיבות וחד נסיב ו' בריש

ט' מ"ל בכתו' הֲלוֹא־יִתְעוּ חֹרְשֵׁי רָע וְחֶסֶד וֶאֱמֶת
חֹרְשֵׁי טוֹב׃ בְּכָל־עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר
וּדְבַר־שְׂפָתַיִם אַךְ־לְמַחְסוֹר׃ עֲטֶרֶת
חֲכָמִים עָשְׁרָם אִוֶּלֶת כְּסִילִים אִוֶּלֶת׃
ל' חס' מַצִּיל נְפָשׁוֹת עֵד אֱמֶת וְיָפִחַ כְּזָבִים
מִרְמָה׃ בְּיִרְאַת יְהוָה מִבְטַח־עֹז
וּלְבָנָיו יִהְיֶה מַחְסֶה׃ יִרְאַת יְהוָה
מְקוֹר חַיִּים לָסוּר מִמֹּקְשֵׁי מָוֶת׃
א' · ב' בְּרָב־עָם הַדְרַת־מֶלֶךְ וּבְאֶפֶס לְאֹם
מְחִתַּת רָזוֹן׃ אֶרֶךְ אַפַּיִם רַב־תְּבוּנָה
ג' · ב' כתרי ליש אף כי לעבד וּקְצַר־רוּחַ מֵרִים אִוֶּלֶת׃ חַיֵּי בְשָׂרִים
לֵב מַרְפֵּא וּרְקַב עֲצָמוֹת קִנְאָה׃
ל' חס' עֹשֵׁק דָּל חֵרֵף עֹשֵׂהוּ וּמְכַבְּדוֹ חֹנֵן
אֶבְיוֹן׃ בְּרָעָתוֹ יִדָּחֶה רָשָׁע וְחֹסֶה
בְמוֹתוֹ צַדִּיק׃ בְּלֵב נָבוֹן תָּנוּחַ חָכְמָה
וּבְקֶרֶב כְּסִילִים תִּוָּדֵעַ׃ צְדָקָה
ב' חד חס' על תְּרוֹמֵם גּוֹי וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת׃
רְצוֹן־מֶלֶךְ לְעֶבֶד מַשְׂכִּיל וְעֶבְרָתוֹ
טו תִּהְיֶה מֵבִישׁ׃ מַעֲנֶה־רַּךְ יָשִׁיב
חֵמָה וּדְבַר־עֶצֶב יַעֲלֶה־אָף׃ לְשׁוֹן
חֲכָמִים תֵּיטִיב דָּעַת וּפִי כְסִילִים
ד' וחד וככל מקום יַבִּיעַ אִוֶּלֶת׃ בְּכָל־מָקוֹם עֵינֵי
יְהוָה צֹפוֹת רָעִים וְטוֹבִים׃

עֲווֹלֵי תַעְיָין דְחַשְׁלִים בִּישְׁתָא וְחִסְדָא ו
וְקוּשְׁטָא חַשְׁלִין טָאבֵי׃ בְּכָל מַאן דְאִצְפָא
לָךְ יְהֱוֵי לָךְ יוּתְרָנָא וְסִיפְוָותָא יַתִּירָא
לְחוּסְרָנָא׃ כְּלִילָא דְחַכִּימֵי עוּתַרְהוֹן
וְשַׁבְהוֹרְהוֹן דְסַכְלֵי שַׁטְיוּתְהוֹן׃ מַפְּצָא
נַפְשָׁא סַהֲדָא דְקוּשְׁטָא וּדְמַלִּיל כַּדְבוּתָא
רַמָּיָא הוּא׃ דַחַלְתֵּיהּ דֶאֱלָהָא סַבְרָיָא
דְעַשְׁנָא וְלִבְנוֹי נֶהֱוֵי תּוֹכְלָן׃ דַחַלְתָּא
דֶאֱלָהָא מַבּוּעָא דְחַיֵּי לְדִמְסְטֵי מִן פַּחָא
דְמוֹתָא׃ בְּסוּגְעָא דְעַמָּא הֲדָרֵיהּ דְמַלְכָּא
וְהֵיךְ דִבְצִיר עַמָּא מִתְּבַר פַּרְנָסֵיהּ׃
מַאן דִנְגִידָא רוּחֵיהּ סַגִּיעָא בְּיוּנֵיהּ וּמַן
דְכְרֵיהּ רוּחֵיהּ מַסְגֵּי שַׁטְיוּתָא׃ דְמַפְלִיג
חֶמְתָּא וְלִבֵּיהּ אַסְיָא הוּא דְבִיסְרֵיהּ וְהֵיךְ
נִיטְלִיתָא בְקִיסַם חַסִּין קְנְאָתָא בְגַרְמֵי׃
דְעָשִׁיק לְמִסְכֵּינָא חִיסוּדָא עָבֵיד נַפְשֵׁיהּ
וּדְמְרַחֵים עַלִּיבָא יְקָרֵיהּ׃ בְּבִישׁוּתֵיהּ
מִסְתַּחִיף רַשִׁיעָא וּדְתָכִיל דְמָאִית צַדִּיקָא
הוּא׃ בְּלִבָּא דְמִתְבַּיַּן תִּשְׁרֵי חַכְמְתָא
וּבְגַוֵּיהוֹן דְסַכְלֵי שַׁטְיוּתָא תִתְיְדַע׃ צִדְקְתָא
תְרוֹרֵם אוּמַּת וְחִיסוּדָא דְעַמֵּי חָטְהֵי׃
רְעוּתֵיהּ דְמַלְכָּא בְעַבְדָא סוּכְלְתָנָא וּבְסוּרְחָנֵי
יִבְהֲתוּן׃ מִלְּתָא רְכִיכְתָא מִתְהַפְּכָא חֵימְתָא
וּמִלְּתָא דְעָזִיזָא מַסְקָא רוּגְזָא׃ לִישָׁנָא
דְחַכִּימֵי מַשְׁפִּיר יְדִיעֲתָא וּפוּמְהוֹן דְסַכְלֵי
נְבִיעַ שַׁטְיוּתָא׃ בְּכָל אֲתַר עַיְנוֹי דַיְיָ
חָמְיָין בְּבִישֵׁי וּבְטָבֵי׃

תיבות' וחס' וסי' נמסר במסרה רבתא במערכת אות הוי"ו בס"ד : בשרים ב' ובב' בליש' וסי' חיי בשרים לב מרפא · אף כי לעבד : רצון ג' וסימ' רצון יראיו יעשה · רצון מלך לעבד משכיל · רצון מלכים שפתי צדק · וא' ורצון שכני סנה · בכל מקום ד' וסימ' נמסר בסדר ראה : וטובים ג' ב' מ"ל וא' חס' וסימ' צדיקים וטובים ממנו · גדלים וטובים מאין יושב · עיני יי' צפות רעים וטובים : קדם' חס' ·

רלבג

הלא יתעו · הנה האנשים שהם חורשי רע יתעו בדרכם כי יימצאו להם מוקשי' רבים מההגעה למבוקשם ואולם חורשי טוב ימצאו בדרכם חסד ואמת והנה האמת הוא שיתישר להם הדרך בדרך שחשבו אותו והחסד הו' שיתישר להם מהטוב יותר ממה שחשבו מפני העזר האלהי אשר ילוה אליהם : בכל עצב · הנה בכל יגיע ועמל יהיה לאדם יתרון ותועלת עד שכל מה שיעמל בו יותר יגיע לו מהתועלת ואולם דבר שפתים הנה היגיעה והרבוי בו איננו ליתרון אבל למחסור : עטרת חכמים עשרם · הנה עטרת החכמים עשרם אשר חכמת' תביאוהו כי בו יזכרו תכונותיה' הטובו' בבריכו' ובצריך ובעושר גם כן יהיו פ פנויים לעיין בחכמת ואולם אולת הכסילים ר"ל היגיעה מהדעת החלום אשר בהם הנה אולתם סבה לו כי הוא סבת הרוע והבלבול בתכונותיהם ופעולותיה' והעשר ההוא סבה ש שיבאו מרעתם מרוב הבער והראבה : מציל נפשות · הנה מי שיעיד אמת במה שישאל עליו מציל כ נפשות מהחמס ואולם איש מרמ' ידבר כזבים בעדותו כאשר ישאל עליו והנה זה סבה ל להשחית נפשו' בחמס : ביראת יי' · יש לבטוח בעוזו ית' שיציל האיש ההוא ירא יי' גם לבני האיש יהיה הש"י למגן ולמחסה עליהם בזכות אביה' ולהצילם מהרעות הנכונו' לבוא עליהם : יראת יי' · היא מקור חיים כי ממנה תוצאות החכמ' אשר בה יושגו החיים הנצחיי' והיא ג"כ סבה לסור ממוקשי מות ב בעניינים העיוניים ובעניינים הגופיים : ברב עם · הדר המלך הוא כשיהיה לו רבוי עם כי בם יתחזק כנגד הקמים עליו ואולם בהעדר העם ממנו יש לו מחתה שיהיה לו רזון וכחש בקום עליו אדם להלחם בו : ארך אפים · מי שהוא ארוך העיון וחוקר בו מחקר ארוך הוא רב תבונ' כי בזה ישיג האמת ממה שיחקר בו ואולם מי שהוא קצר רוח מהשלמת החקירה אבל ישפוט תכף הנה הוא ירים לו מחלקי הסותר מה שהוא אולת ר"ל מה שהוא הפך האמת : חיי בשרים · הנה הלב שהוא מרפא ונותן רפיון ומרגוע לכעסו הוא חיי בשרים ואמנם לב קנאה ושנאה הוא מכלה גם העצמות לרוב הרע שיגיע ממנו : עושק דל · מי שהוא עושק דל הוא כאילו חרף הש"י כי חשב שאין שם מי שישמרהו מידו לחלשתו ועל זה נשען כשעשקהו ולא נתן אל לבו כי הש"י יוכל להצילו מידו ולזה יהיה מי שחונן אביון מכבד הש"י כי הוא איננו מקוה בזאת המתנה גמול כי אם מהש"י : ברעתו ידחה רשע · הנה הרשע ידחה ברעתו כשתבא לו מהאמין בש"י כי ירעב והתקצף באלהיו ופנה למעלה ואולם הצדיק לא ידחה מאמונתו אפילו בסב' המות אבל במותו יחסה בש"י : בלב נבון תנוח חכמ' · הנה בלב נבון תנוח החכמ' ולא יפול להם ספק בה אחר הגעתה כי הם יודעים אותה בסבותיה ואמנם בקרב הכסילים תצטרך להתודע להם כי הם לחסרונם אינם מכירים בשהגיע האמת בדבר שכבר הגיע · צדקה תרומם גוי · הצדקה שעושים ישראל לעשות דבריהם בצדק וביושר תרומם אותם ותתנם למעלה על כל גויי הארצו' ואולם החסד שעושי' שאר האומות על מה שהוא ראוי לאהבתם הש"י כאילו תאמר מה שיענו נפשם בענויים כפלאים ומה שדומה לזה מהדברים הקשים שיעמיסו עליהם הוא חסרון לא תוכפ' בעבודת הש"י ואף אם היתה כוונתם לשמים : רצון מלך · רצון המלך הוא לעבד משכיל וזריז ועברת המלך היא בעבד מאוחר התנועה ובושם ללכה כאשר ישלחו : מענה רך · במענה רך ישיב האדם הכעס והחמה אשר יכעס עליו זולתו ואם יענה דבר עצב וכעס יגביר אף הכועס עליו ויהיה סבה שיעשה לו רעה : לשון חכמים · ודבורם תטיב דעת השומעים דבריהם כי בזה יתוקנו דעותיהם ויחכמו ואולם מאמר הכסילים הוא סבה להפיס האולת נובעת ממקור לב שומעי דבריו : בכל מקום · הנה עיני ה' הם בכל מקום כי כל הדברי' גלוים מידיעתו והשגחתו כמו שנתבאר במקומותיו ולזה הוא מבואר שהם צופות הרעים והטובי' מצד ההשג' הכוללת ומצד הפרטית ידבק השגתו בטובי' לא שכבר סודר מתנו מה שימולם בו לאיש כמעשהו אם טוב ואם רע ·

מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר
בְּרוּחַ: אֱוִיל יִנְאַץ מוּסַר אָבִיו וְשֹׁמֵר
תּוֹכַחַת יַעְרִם: בֵּית צַדִּיק חֹסֶן רָב
וּבִתְבוּאַת רָשָׁע נֶעְכָּרֶת: שִׂפְתֵי
חֲכָמִים יְזָרוּ דָעַת וְלֵב כְּסִילִים לֹא-
כֵן: זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֲבַת יְהוָה
וּתְפִלַּת יְשָׁרִים רְצוֹנוֹ: תּוֹעֲבַת יְהוָה
דֶּרֶךְ רָשָׁע וּמְרַדֵּף צְדָקָה יֶאֱהָב:
מוּסָר רָע לְעֹזֵב אֹרַח שׂוֹנֵא תוֹכַחַת
יָמוּת: שְׁאוֹל וַאֲבַדּוֹן נֶגֶד יְהוָה
אַף כִּי-לִבּוֹת בְּנֵי-אָדָם: לֹא יֶאֱהַב-
לֵץ הוֹכֵחַ לוֹ אֶל-חֲכָמִים לֹא יֵלֵךְ:
לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִב פָּנִים וּבְעַצְּבַת-לֵב
רוּחַ נְכֵאָה: לֵב נָבוֹן יְבַקֶּשׁ-דָּעַת
וּפְנֵי כְסִילִים יִרְעֶה אִוֶּלֶת: כָּל-יְמֵי
עָנִי רָעִים וְטוֹב-לֵב מִשְׁתֶּה תָמִיד:
טוֹב-מְעַט בְּיִרְאַת יְהוָה מֵאוֹצָר רָב
וּמְהוּמָה בוֹ: טוֹב אֲרֻחַת יָרָק וְאַהֲבָה-
שָׁם מִשּׁוֹר אָבוּס וְשִׂנְאָה-בוֹ: אִישׁ
חֵמָה יְגָרֶה מָדוֹן וְאֶרֶךְ אַפַּיִם יַשְׁקִיט
רִיב: דֶּרֶךְ עָצֵל כִּמְשֻׂכַת חָדֶק וְאֹרַח
יְשָׁרִים סְלֻלָה:

אַסְיוּתָא דְּלִישָׁנָא אִילָנָא דְּחַיֵּי הוּא וְדְאָכִיל
מִן פֵּירוֹהִי נִשְׂבַּע: שַׁטְיָא מַסְלֵי מֵאוֹרַחְתָא
דַּאֲבוּי וּדְמִזְדְּהַר בְּמַכְסְנוּתָא עֲרִימָא הוּא:
בְּבֵיתָא דְּצַדִּיקָא סַגֵּי חֵילָא וְעַלַלְתְּהוֹן
דְּרַשִׁיעֵי תִּתְעַכַּר: שִׂפְוָותֵיהּ דְּחַכִּימֵי
מוֹדְעִין מַנְדְּעָא וְלִבְהוֹן דְּסַכְלֵי לָא כֵּן:
דִּבְחֵיהוֹן דְּרַשִׁיעֵי מְוַותְּתִין דֶּאֱלָהָא
וּבִצְלוֹתְהוֹן דִּתְרִיצֵי מִתְרְעֵי: מְרַחֵיק
אֱלָהָא אוֹרְחֵיהּ דְּרַשִׁיעָא וּדְרָדִיף צִדְקְתָא
נִתְרְחֵם: מַרְדּוּתָא דְּבִישָׁא מַטְעְיָא
אוֹרְחֵיהּ וּמַן דְּסָנֵי מַכְסְנוּתָא יְמוּת: שְׁיוֹל
וְאוּבְדָנָא קֳדָם אֱלָהָא אַף לְבֵיבַר נָשָׁא:
לָא רָחִים מְמִיקְנָא לְמַאן דְּמַכְּסֵם לֵיהּ וּלְוַת
חַכִּימֵי לָא אָזֵיל: לִבָּא חַדְוָא מַשְׁפִּיר אַפֵּי
וּבְכֵיבָא דְּלִיבָּא רוּחָא מַמְכְּתָא: לִבָּא
דְּמִתְבַּיָּן בָּעֵי יְדִיעְתָא וּפוּמְהוֹן דְּסַכְלֵי
שַׁטְיוּתָא: כָּל יוֹמֵי דְּמִסְכֵּינָא בִּישִׁין וּמַאן
דְּטָב לִיבֵּיהּ מִשְׁקְיָא תְּדִירָא: טַב קַלִּיל
בִּדְחַלְתֵּיהּ דֶּאֱלָהָא מִן סִימָאתָא דְּוַרְבָאתָא
וְעַאתָא בְּהֵין: טָבָא שֵׁירוּתָא דְּיַרְקָא
וְרַחֲמוּתָא תַּמָּן מִן תּוֹרֵי מְפַטְמֵי בְּסַנְיְאָתָא:
גַּבְרָא חֲמְתָנָא מְגָרֵי תִּגְרָא וְנָגִיד רוּחָא
מַדְעִיךְ הַיְיתָא: אוֹרְחֵיהוֹן דְּעַטְלֵי
קַרְצוּבֵי וְכוּבֵי וְאוֹרְחָא דִּתְרִיצֵי שְׁפְיָא:

יערים ג' חס' וסימ' ערום יערם הוא דזיפים · ושמר תוכחת יערם · לץ תמה ופתי יערם: לא כן י"ט וסימ' נכסר בירמיה סי' כ"ג: בני אדם ט' וס' בהנח' עליון גרם · גדול העצה ורב' · למען אשר לא יגבהו בקומתם · ובנגעי בני אד' דשמואל · הגפן הובישה והתאנה · והנה כדמות בני אדם · אליכם אישים אקרא וקולי · ושעשעי את בני אדם · שאול ואבדון נגד יי' · בהרבה ספרי מסר לא כסרי' אם ו' בני אדם ותני תלתיהון דמשלי לא בני יהון וכלה המסר דבסר בני האדם ו' וכל קהלת דבו' ידענא דשארא אינון בני אדם ואשכחנא דאינון ט' ובקצת ספרי בסר אספמ"יס מני לון ט' · וכל תהלות דבו' בני אדם בב"ב בני האדם וסימ' להודיע לבני האדם · משמים הביט יי' : יגרה ג' וכסימ' וסיכב' איש חמה יגרה מדון · רחב נפש יגרה מדון · איש אף יגרה מדון:

מרפא לשון · מי שכותן רפיון לשונו ורפות דברים יגרום לעצמו החיים כי כל מי שיקום עליו להזיק לו יתפייס לו בדבריו ואולם מי שמטיס בלשונו סלף ועוות יגרום לעצמו סלף קשה ופתאומי כמו שמר העץ ברוח חזקה כי בזה יוסיף כעס מי שקם עליו: אויל ינאץ מוסר · מי שינאץ מוסר אביו הוא אויל כי לא יתכן קנין החכמה אם לא יקדם לו המוס' ואולם מי שהוא שומר תוכחת יתחכם כי לקיחת המוסר הישרם לקנין החכמה: בית צדיק · הוא חזק מאד מפני צרדים מצד עצמותו ומצד דבקות השגחת הש"י בצדיק ההוא ועם כל זה הנה כשיבו' הרשע ר"ל בבוא' שהוא הנה היא נעכר' והוסר החוסן והזכות ממנה: שפתי חכמי' יזרו · ויפזרו הדעת בין האנשי' שהוא דבר מסכים לאמת ולכם מלבם יצייר האמת ואולם לב כסילי' יצייר מה שאינו כן ר"ל מה שאינו צודק: זבח רשעים · הנה זבח הרשעים הוא תועב' יי' כי אין הכוונה בזבחי' כי אם להנקות מ מהחטאי' ולעבור הש"י ואלו מביאים זבחים מזולת שישובו מהרשע שהם בו ואולם תפלת ישרים היא רצונו יותר מזבח הרשעים כיון בתפלה תועלת ב בעצמותה והתועלת בזבח היא בשכית על דרך ההערה כמו ש שביארנו בספר ויקר': תועבת יי' · הנה דרך רשע הוא תועבת יי' כי הוא דורך בה אל הרשע במדות וברעות ואולם מי שהוא מרדף הצדק והיושר במדות וברעות יאהבהו הש"י: מוסר רע לעוזב ארח · מי שעוזב דרך יי' צריך ליסרו במוסר רע וקשה כדי שיוסר ומי שסונא תוכחת ימות ברעתו כי לא ישוב ממנה ואפשר שרצה בזה כי מי שהוא עוזב הדרך הראוי במדות או ברעות כבר היה לו מוסר רע וחסר ואמנם מי שהוא שונא תוכחת ימות כמו שקדם: שאול ואבדון נגד יי' · איך יחשוב חושב שלא יבין הש"י בלבות בני אדם לתברוכם הלא שאול ואבדון הם יותר נסתרים מהם מאד ועכ"ז הם נגד יי' בבריאת העולם כי השאול הוא המרכז אשר סביבו הרקיע המניע לשחק' ולזה יתחייב שיהיה לו ציור במרכז ההוא וקראו שאול כי הקבר הוא במקו' השפל והמרכז הוא המקום השפל במוחלט וקראו אבדון כי הוא רחוק מאד מהשכוי ללבוש צורה אחרת ולפי שהצורה האחרונית היא השפלה שבצורות המציאות הטבעיות קרא המקום ההוא אבדון והוא מבואר כי לבבות בני אדם מתייחסות באופן מה לש"י כמו שביארנו בפסו' הן אל כביר ולא ימאס כביר כח לב: לא יאהב לץ הוכח לו · הנה הלץ לא יאהב התוכחת ולזאת הסבה גם כן לא יאהב התכמה ולזה לא ילך אל חכמים ללמד חכמתם: לב שמח · הנה הלב השמח ייטיב העין ובכעס הלב ועצבונו תהיה הנפש נכאה ודואגת ולזה היתה השמחה מסובבת באופן מהכעס ולזה תמצא כי אלישע אמר שיקחו לו מנגן לשמח לבו ואז היתה עליו יד יי' וכתבאר ג"כ שכל ימי כעס יעקב על בנו יוסף לא שרתה עליו רוח הקדש: לב נבון · יבקש תמיד דעת קדושים ופי כסילים יהיה רועה תמיד אולת בלב הכסילים כי מהלב יבא הדבור אל הפה: כל ימי עני רעים · כל מי שהוא עני בדעות כל ימיו הם רעים אך מי שהוא טוב שכל שמח בכל ימיו כאילו יעשה משתה בכל יום עם שתמיד הו' שותה מנחל עדני כשימות הדעות: טוב מעט ביראת יי' · טוב מעט מהממון שיקובץ ביראת יי' וביושר מאוצר רב שיקובץ במהומה וצעקה מפני רמאות העשוקים כי סוף הקנין המעט אל ההצלחה והקיום וסוף זה האוצר הרב אל ההשחתה וההפסד: טוב ארוחת ירק · טוב לאדם וערב ארוחת ירק עם חברה שתהיה אהבה שם ביניהם יותר משור שמן עם חברה שתהיה שנאה ביניהם כי השנאה תגרה מדון ביניהם ותהיה סבה לרעות גדולות: איש חמה יגרה מדון · האיש שכועס יגרה מדון במקום שיש שלום ואמנם מי שהוא מאוחר הכעס ישקיט הריב והמדון ויהיה סבת השלום: דרך עצל · הנה דרך העצל היא אצלו כמו גדר קוצים שההליכה עליו בקושי ויזיק המתהלך בו בכל המקומות שידרך כף רגלו ואמנם ארח האנשים הישרים בפעולותיהם שאינם עצלים היא סלולה ודרוכה ילכו בה בקלות ואפשר שירצה בזה והוא הנכון דרך העצל בחקירות העיוניות מחקור בהם מחקר ראוי היא קשה לו כמו הדריכה במסוכת הקוצים וזה כי תמיד ימצא מי שזה ענינו בדרך חקירתו ספקות וערבובים לא יתכן לו היציאה מהם כי לא הקדים כל אותם המחשבות לעיין בהם ולברור הצודקת מהבלתי צודקת ואמנם דרך הישרים שדורכים בחקירותיהם ביושר ולזה יקדימו תחלה כל המחשבות הנופלות בדרוש ההוא ויבררו הצודקת מהבלתי צודקת היא סלולה ודרוכה לא יתנגפו רגליהם בה ולא יכשלו בהליכתם:

מרפא · ירמז למוסר שירפא כנגע הסכלות כעץ חיים שהאוכל מפריו יחיה שמ' רבות כן לומר מפיו מוסר יחיה · וסלף שיסלף לשונו לדבר אולת תכא שבר ברוחו כענין רוח נכאה כי אין לשברה רפואה: יערים · יעשה בערמה בשישמור התוכחות: בית צדיק · פי' כבית חוסן הוא אוצר תבואה ותרגום מתעורות חסניא כמו לא יחסן פי' בבי' צדיק אוצר רב מלא תבוא' · ובתבואת רשע נעכר' ים תבואת נעכר' כענין זרעתם חטים וקוצים וגו': יזרו דעת · שילמדוהו לפתאים · ולב כסילים לא כן ילמד כאשר החכמים יזרו או לא כן ידע לזרות דעת והוא הנכון: זבח · השם יתעב זבחיה' כי מגזל יביאוהו · רצונו שירצה השם בתפלתו: תועבת · כי הולך להרע · ומרדף פועל יוצא ללבו או לאחר והטעם שיבוא לרדוף הצדקה השם יאהבהו כנגד תועבת ה': מוסר · שאול · שני' דבקים · אבדון בעבור שהוא אובד מראה ומדעת בני אדם · מוסר רע כלומר המוסר כדבר רע הוא לעוזב אורח המכו' שלא יחפוץ בו · ושונא תוכחת פתאום ימות והטעם שהשאול והאבדון גלויים נגדו הוא בוחן המחשבות ולבות בני אדם העוזב אורח מוסר ושונא ה התוכחת והוא יתן ש שכר שימית' בלא עתם וירדו אליהם: הוכח לו · פי' להוכיח · אל חכמי' אל בית חכמי' · לא ילך שיחשוב שיוכיחו על כן יבור מהם: לב · לב · כל · ג' דבקים ייטיב מן טובת מראה יפה הפנים · רוח נכאה ונשברת היא על כן לא תלמוד הדע' אבל לב נבון שישמח ואין לו עוצב בעולם הוא יבקש ללמוד דעת · כל ימי עני תאר והו' המתעצב · משת' חסר כ"ף פי' עני דעת וממון ימיו רעי' הפך לב שמח ולב טוב ושמח במשתה תמיד כלו' כלב אוכל ושותה ושמח בכל יום: מאוצר רב · שקובץ מגזל ויש מהומה באוצ' וטעמו שבר מן ויהם יי' שהרשע יהום בני אדם מהומה גדולה עשר': טוב ארוחת · שימד במקום שנים בעבור הנושא עלי אורח כמו שלוחים מן ישלח ומכחה מן נחה · שם באהוה השלוחה כלומר שיאהב זה לזה טוב מארוחת שור וישנאו זה לזה: יגרה · מענין מתגרת ידך: עצל · בכל מקום רשע פי' דרך עצל כאילו שיבה משוכת חדק קוצים שאינו יורע לצאת ממנה · סלולה כענין סולו סולו המסלה פירו' הרימו ההרמה ורומז על האבנים הרמים כדי שלא יטעו ההולכים עליה וכן סוללה כאילו יש לה ציונים סלולים ללכת דרך ישר:

יושר

אבן עזרא

ימסר· יתקם דרך ישר ללכת בה: הפר· משחת· שנים דקדוקים· סוד ענין עצה פי' שאחרים יפרו מחשבות החושבים בעבור כי אין עצה ובעבור יועצים תקום מחשבת הכועצים ותבא שמחה לאיש היועץ בבא מענה פיו· ודבר העצה שיבא בעתו מה טוב לכועצים: ארח חיים· שהוא למעלה למשכיל כלומר המשכיל יתעמ' לעשות רצון יוצרו אולי ילך בארח החיים שהיא למעלה והם חיי הנפש המתאוה לשוב אל האלהים למען שתסור מן השאול שהוא למטה: בית גאים· שים להם גאוה יסח השם ביתם ויהרסנו. אלמנה ענינו שה' שהוא דיין אלמנות מן אלמנה יצב גבולה: רע. כלומר איש רע. וטהורים כחשבים ככסף טהור שאין בו סיגי. אמרי נועם שינעמו לשם: עוכר· לב· רחוק· ג' דקדוקים. הבוצע שהוא הגוזל משכב שיעכור ביתו מתנות השוחד· לב צדיק יחשוב לענות על דין הצדק· יביע כנחל נובע פי ידבר הרעות כדי להטות דין על כן רחוק השם מהם וישמע תפלת הצדיקי'. פא' לענות מן לענה וראש והוא רחוק בשביל שאין אלמ"ר ב בשוא: מאור· אזן פורע. יראת. ד' דקדוקים· וכן הפירוש המאור שתחזינה העינים הוא ישמח לב וכשתשמע האזן תוכח' שבה יש גם חיים ותלין בקרב חכמים אז תרשנה התוכח' יותר משמועה טובה: פורע כי לומר המוסר ישתירהו וישליכהו והמתרחק ממנו כאילו יגלהו ויפרעהו מן כי פרוע כלומר פורע מוסר החכמים חפץ להמית נפשו· ושומע תוכחת מפיהם הוא קונה לב והטעם דעת ויראת השם: לאדם· כל· גל· כל· ד' דקדוקי· מערכי לב· שיערוך בלבו המחשבות ואחר חסם דבור הלשון שהוא יוכיחנו כי טרם הדבור ידענו כענין אין מלה בלשוני והשם שיודע מערכי לב רואה מענה איש והנה כל דרכי איש שהוא זך ונקי בעיניו רואה השם דרכיו כי הוא תוכן הרוחות לעשות רצונו· גל· עם המוזהר ידבר כלומר הודיעהו דרכיו כי הכל יפעל השם למען הזך ויתן שאלתו ועצה חפצו באשר ישאל וכאשר תגול אליו ימלא משאלותיך· וגם לרבות על משאלות הזך כלומ' אפי גם הרשע יבא ליום רעה שלא יזיק לזך: יד

משלי

ישמח ז' וסימ' נמסר בתהלות סימ' קד': ישר ב' וסימ' והוא יישר ארחותיך· ואיש תבונה יישר לכת· במענה מענה ג' קמצין וסימ' בלשון ארמי חדותא ודבר נשא בהתתא· וביאורם ובושו החזים וחפרו· שמחה לאיש במענה פיו· לאדם מערכי לב: מתנות ג' ב' חס' וא' מל' וסימ' ולבני הפילגשים אשר לאברהם· ויתן להם אביהם בדה· ושונא מתנות יחיה·

בֵּן חָכָם יְשַׂמַּח־אָב וּכְסִיל אָדָם בּוֹזֶה אִמּוֹ: אִוֶּלֶת שִׂמְחָה לַחֲסַר־לֵב וְאִישׁ תְּבוּנָה יְיַשֶּׁר־לָכֶת: הָפֵר מַחֲשָׁבוֹת בְּאֵין סוֹד וּבְרֹב יוֹעֲצִים תָּקוּם: שִׂמְחָה לָאִישׁ בְּמַעֲנֵה־פִיו וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה־טּוֹב: אֹרַח חַיִּים לְמַעְלָה לְמַשְׂכִּיל לְמַעַן סוּר מִשְּׁאוֹל מָטָּה: בֵּית גֵּאִים יִסַּח יְהוָה וְיַצֵּב גְּבוּל אַלְמָנָה: תּוֹעֲבַת יְהוָה מַחְשְׁבוֹת רָע וּטְהֹרִים אִמְרֵי־נֹעַם: עֹכֵר בֵּיתוֹ בּוֹצֵעַ בָּצַע וְשׂוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה: לֵב צַדִּיק יֶהְגֶּה לַעֲנוֹת וּפִי רְשָׁעִים יַבִּיעַ רָעוֹת: רָחוֹק יְהוָה מֵרְשָׁעִים וּתְפִלַּת צַדִּיקִים יִשְׁמָע: מְאוֹר־עֵינַיִם יְשַׂמַּח־לֵב שְׁמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֶּׁן־עָצֶם: אֹזֶן שֹׁמַעַת תּוֹכַחַת חַיִּים בְּקֶרֶב חֲכָמִים תָּלִין: פּוֹרֵעַ מוּסָר מוֹאֵס נַפְשׁוֹ וְשׁוֹמֵעַ תּוֹכַחַת קוֹנֶה לֵּב: יִרְאַת יְהוָה מוּסַר חָכְמָה וְלִפְנֵי כָבוֹד עֲנָוָה: לְאָדָם מַעַרְכֵי־לֵב וּמֵיְהוָה מַעֲנֵה לָשׁוֹן: כָּל־דַּרְכֵי־אִישׁ זַךְ בְּעֵינָיו וְתֹכֵן רוּחוֹת יְהוָה: גֹּל אֶל־יְהוָה מַעֲשֶׂיךָ וְיִכֹּנוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: כֹּל פָּעַל יְהוָה לַמַּעֲנֵהוּ וְגַם־רָשָׁע לְיוֹם רָעָה:

בְּרָא חַכִּימָא יַחְדֵי לְאַבוּי וּבְרָא סַכְלָא מְשִׁיט אִמֵּיהּ: שַׁטְיוּתָא חֲדָוְתָא הִיא לְחַסִּיר לִבָּא וְגַבְרָא דְמִתְבַּיַּן תַּרְצוּת מַהְלָךְ: בְּטוּלָא דְמַחְשַׁבְתָּא הֵיךְ דְלַיְת רָזָא וּבְסוּגְעָא כָאלֵין דְמִתְמַלְכִין עֵיצְתָא תְּקוּם: חֲדָוְתָא לְגַבְרָא בְּמִילְתָא דְפוּמֵיהּ וּמִילְתָא בְּעִידָנָא סַגִּי טָבָא: אָרְחָא דְחַיֵּי מַעַלְיָא לְסוּכְלְתָנָא דְנִסְטֵא מִן שְׁיוֹל תַּחְתֵּיתָא: בֵּיתָא דְגֵיוְתָנָא נִסְטַר אֱלָהָא וְיַעְתֵּד תְּחוּמָא דְאַרְמַלְתָּא: מְרַחְקָתֵיהּ דֶאֱלָהָא מַחְשַׁבְתָּא בִּישְׁתָא וְדַכְיָין מַלֵּי בַסִּימְתָא: מוֹבֵיד בֵּיתֵיהּ דְכַנֵּשׁ מָמוֹן דְשִׁקְר וּדְסָנֵי מוֹהֲבִיתָא דְמַגַּן יֵיחֵי: לִבָּא דְצַדִּיקָא יָאנֵי בְהֵימָנוּתָא וּפוּמְהוֹן דְרַשִׁיעֵי מַבִּיעַ בִּישְׁתָא: רַחִיק הוּא אֱלָהָא דְרַשִׁיעֵי וּצְלוֹתְהוֹן דְצַדִּיקֵי יִשְׁמַע: נְהוֹרָא דְעַיְנֵי מַחְדֵי לִבָּא שׁוּמְעָתָא טָבָא מְדַהְנָא גַרְמָא: אוּדְנָא דְשָׁמְעָא מַכְסְנוּתָא דְחַיֵּי בֵּינַת דְחַכִּימֵי תֵּיבוּת: מָרֵישׁ מַרְדוּתָא מַסְלֵי נַפְשֵׁיהּ וּדְשָׁמַע מַכְסְנוּתָא דְחַיֵּי קָנֵי חוּכְמְתָא: דַחַלְתֵּיהּ דַיְיָ מַרְדוּתָא וְחוּכְמְתָא וּמַן דְמִתְיַיקַר יְהֵוֵי עִנְוָן: מִן בַּר נָשׁ תַּרְעִיתָא דְלִבָּא וּמִן יְיָ מַמְלְלָא דְלִישָׁנָא: כָּלְהוֹן אָרְחָתֵיהּ דְגַבְרָא דַכְיָין אִנּוּן בְּעַינוֹי וֵאלָהָא מְתַקֵּן אָרְחָתֵיהּ: גְלֵי לֶאֱלָהָא עוֹבָדָךְ וּמִתַּקְנָן מַחְשַׁבְתָּךְ: כָּלְהוֹן עוֹבָדִין דֶאֱלָהָא לְאַלֵּין דְמִשְׁתַּמְעִין לֵיהּ וְרַשִׁיעָא לְיוֹמָא בִישָׁא:

מציעתא מל': שומעת ו' ה' פתחין וא' קמץ וחס' וסי' ושרה שמעת פתח· ורבקה שמעת בדבר יצחק· ומלכת שבא שמעת ומלכים· אזן שמעת תוכחת חיים· אזן שמעת ועין ראה· מוכיח חכם על אזן שמעת בתר' קמץ: ומי' ד' וסימ' ומי' מענה לשון· כחיק יוטל את הגורל· בית והון נחלת אבות· רבים מבקשים פני מושל:

רלבג

בן חכם· הבן שהוא חכם ישמח האב שמספר בענין שלימות חכמתו יותר מהאם· והאדם הגדול שהוא כסיל הוא בוזה אמו כי אם ייחס יותר רוע מוסרו מפני שקרה תמיד אצלה בקטנותו או ירצה שהוא בוזה גם אמו והוא הנכון: אולת שמחה· מי שהוא חסר השכל ישמח באולת והיא ההשתדלות בדבר בזולת השגת הראויות ואמנם איש תבונה יישיר ההליכה אל המבוקש כי הוא יבא בה בסבותיו הראויות: הפר מחשבות· הנה בסבת שלא היה סוד ועצה ברב יופרו המחשבות שרוצה לו שלא יבאו לפועל ובהמצא רוב יועצים בדבר להגיע אל המבוקש תשוב המחשבה שחשבו בעשיית הדבר ההוא: שמחה לאיש במענה פיו· הנה ישמח האיש בדבור פיו כשיהיה לו לדבר עם המלך או אל הגדול ואמנם היה ראוי תחלה שישתדל שיהיה דבורו בעתו הראוי בשיקדים לו מה שראוי לקדום כי דבר בעתו מה טוב: ארח חיים· הנה דרך חיים הוא למעלה אל איש המשכיל כי כל מה שיהיה הדב' המושכל יותר נכבד תהיה ההשגה בו יותר נכבדת ויותר ערב' ולזה יעלה תמיד בהשגותיו וחקירותיו אל הדברי' היותר עליונים והיותר נכבדים והנה קרא לעליונים שהם יותר נכבדי' כי השמי' יותר נכבדים מהיסודות והעליון ביסודות הוא יותר נכבד מהשפל ממנו ולזה היה ארח חיים למעלה לאיש המשכיל כאשר היה זה להתרחק מהמקום היותר שפל שהיא שאול: בית גאים· בית האנשים הגאים והתקיפים יחריב השם ויעמיד גבול האלמנה ואם הוא חלוש והאלמנה ג"כ היא חלושה: תועבת יי'· מחשבות רע הם תועבת יי' כי הם התחלה לחוטאים בדעות ובמדות ואמנם אמרי נועם הם טהורים ונבחרים אל השם או ירצה בזה כי תועבת יי' היא מחשבות האיש הרע כי הם ברע תמיד ואולם מחשבו' האנשים הטהורים הם אמרים שינעמו לשם ויתערבו: עוכר ביתו וגו'· מי שהוא לוקח שוחד לדון דין הוא עוכר ביתו ומשחית בהפך מה שהוא חושב ואמנם מי שהוא שונא גם המתנות ולא ירצה לקחם מהאנשים יחיה ויתקיים לפי שהוא בוטח בשם ואינו נשען על מתנות האנשים: לב· הצדיקים יהגה ויעסוק תמיד לענין ולתועלת ואמנם פי רשעים ודבורם ישים הרעות והשחתות טבעיות כי דבורם ייסיר אל כל רע ומחשבות הצדיק תיסיר אל הטוב: רחוק יי' מרשעים· השם רחוק מעזור לרשעים ומשמוע לקולם ואמנם הוא ישמע תפלות הצדיקים לעשות בקשתם וזה לאות כי תפלתם היא הנשמעת: מאור עיני הלב ישמח השכל כי שמחתו בהשגת העיונים ושמועה טובה יתענג האדם בה עד שבזכר תשמין העצם ותמלאהו מוח ובכלל הנה תמצא שהשמחה תשמין האדם: אזן שומעת· הנה האוזן השומעת תוכחות חיים ר"ל שתקבל מוסר בהשגת החכמה שהיא החיים הנה היא תלין בקרב חכמים ר"ל שכבר ייסירהו זה אל שיתחכם ויעמוד בין החכמים או ירצה בזה שכבר תלין בקרב חכמים ללמד חכמתם: פורע מוסר מואס נפשו· הנה מי שהוא פורע מוסר במדות הוא מואס נפשו כי לא יתכן שיהיה לנפש שלימות בזולת זה ואמנם מי שהוא שומע תוכחות הוא קונה שכל כי המוסר הוא התחלה להשגת החכמה: יראת יי' מוסר חכמה· יראת יי' היא תיסיר אל לקיחת המוסר בחכמה והענוה והשפלות תיסיר להשגת הכבוד: לאדם מערכי לב ומיי'· במה שיסדר מהדברים בלבו אך יצטרך עם זה עזר אלהי להוציא הדברים בפיו כי כמה דברים ימצא שיבלבלו הדברים בפיו אף על פי שכערכו בלב באופן שלם: כל דרכי איש זך בעיניו· הנה כל אחד מדרכי איש הוא זך בעיניו והמשל כי הכח המתעורר השכלי יהיה הדרך הטוב זך בעיניו והכח המתעורר הדמיוני יהיה הדרך הרע זך בעיניו מצד היותו ערב או מועיל לפי מחשבתו ומי שיעזור לתכן הרוחות אל שישאר הרוח והרצון בדרך הטוב הוא השם והוא לתכלית ולתועלת כי על צד ההשגחה יסתר האיש הטוב מהתגאל בפעולות הרעות: גול אל יי' מעשיך· סבב כל מעשיך לעבודת השם ואז יכונו מחשבותיך כי השם יעזרך להשלימם: כל פעל יי' למענהו· הנה כל אשר פעל השם הוא לתכלית ולתועלת וגם מה שתראה שיזיק הרשע ליום רעה הוא לתועלת כי בזה תועלת ללקיחת המוסר:

תועבת

תועבת יי׳ הנה הגאות היא מדה מגונה מאד ומתועבת לשי׳ כי היא סבה לרשת גדולות בעניניס המדיניים והיא ג״כ מהגדולות שבסבות למנוע השלימות הנפשיי ולזה יהיה ברע זה האיש המתגאה בזאת המדה הפחותה ולא ינקה מהרעות הפתאומיות שלא יוזק בהם׃ בחסד ואמת׳ הנה מי שיתנהג בווסר ובאמת בגמילו׳ חסדים יכופר לו העונש שהיה ראוי לבא עליו׃ ברצות יי׳ דרכי איש׳ כאשר ירצה השם יתברך דרכי האיש מפני תום דרכיו הנה השם י יתברך יסיר ממנו ה הרעות הנכונות לבא עליו ולזה ישלים אתו כל אויביו וכל שכן שישמרהו משיעוררו לו מריבים אשים לא היו שונאיו מקדם ואפש׳ שרמז בזה שוד ל העזר האלהי שילוה לו ברעות ואמר כי ברצות השם ית׳ דרכו ישמרהו מהטעו׳ בעיון עם שגם אויבי האמת בעיון ההוא ישלי׳ עם הדרוש והם הספקות הנופלות בו מצד ה המחשבות המקבילות הנמצאות לו והנה ההשלמה היא הסרת הספק ההוא ב בשיתבאר שהמחשבה ההיא תתאמת בגושא אחר זולת זה ואמנם המחשבה שהיא כודקת בעצמה לא יצטרך בה להשלמה אבל שתוסר לגמרי׃ טוב מעט׳ מהממון שיקובץ בצדק וביושר ממי שיקבץ רב תבואות בלא משפט רוצה לומר בגזל ובהמס ובדרכים בלתי ישרים וכן העיר בזה בענינים העיוניים ואמר כי טוב שישיג האדם מעט מהדברים העיוני׳ וישלים בהם החקירה בצדק וביושר מאשר ישיג מהם הרבה בזולת חקירה ישרה כי זה ממה שיביאהו לחשוב שהשיג האמת מזולת שיהיה כן וגם אם השיג האמת הנה לא השיגהו בדרכיו ולא יכנס זה בגדר הידיעה׃ לב אדם׳ הנה לב האדם יתבונן איך ראוי שיתדרך בדרכו במה שירצה לעשותו אמנם בהוצאה לפועל יצטרך עזר אלהי שיכין צעדו ויישירהו אל מה שראוי לו שידרך ההוא כי לא לאדם דרכו׃ קסם על שפתי מלך׳ הנה על שפתי מלך דבר ידמה לקסם להגיד האמת בדברים כי כל דבר לא יכחד מן המלך לסבת רבות יתקבצו בזה הא׳ כי עניניו בתלונתו מסודרים משם׳ באמרו פלגי מים לב מלך ביד יי׳ והשנית כי בסבת רצון האנשים למצוא חן בעיניו ימצא בכל דבר מי שיגלה אזנו להגיד האמת ולזאת הסבה בעינה לא ימעל פי המלך במשפט כי יגיד האמת ויהיו משפטיו לפי המשפט המוגבל מהשם ית׳׃ פלס׳ הנה המשקל בדברים העיוניים ומאזני צדק ומשפט לשקול בהם היושר והבטל הוא ליי׳ כי יצטרך עזר אלהי לשקול זה בצדק וביושר לרוב הטעות שאפשר שיפלו בו ולזה ג״כ יהיה מעשה השי׳ כל המשקלים שבהם אשר ישקלו בהם דבר דבר מהדברי׳ העיוניים כי להם סדרים יתיישרו בהם להשיר הדרכים המטעים מהם ואלו הסדרים מתחלפים בהתחלף מיני העיון והנה העיר בזה ג״כ אל דבר המשקלים והמאזנים כי ידיעת היותם בצדק הוא ליי׳ ולזה ראוי שירא האדם מזה והנה הביאור הראשון הוא היותר נכון ודמה לפי הביאור הראשון שיהיה שב אומרו קסם על שפתי מלך אל החלק המושל באדם והוא השכל והנה קראו מלך כי בזה האופן יתיישר לו העיון כשימלוך על שאר כחות הגוף והכפם וישרתוהו כלם ודוע כי החטא לא יקרה בהשגתו המיוחסת לו ולזה לא יקרה טעות בציור כי הוא מהשכל לבד אך יקרה טעות באמת מפני היות ההשגה מורכבת מהשכל והחוש כמו שנתבאר בספר הנפש ולזאת הסבה לא ימעל פיו במשפט במה שישפטהו ממה שהוא מיוחס לו ולזה הביאור ימשך יפה מה שביארנו ראשונה במאמר פלס ומאזני משפט וגו׳ וזה הביאור הוא הגדלה כודק בזה המקום׃ תועבת מלכים׳ הנה למלכים והם השכלים האלוהיים הוא מתועב מאד ושנוא עשיית הרשע ברעות או במדות וזה כי עשיית הרשע במדות יהיה סבה שלא יכון כסא המלך אבל יסורו הכחות הגשמיות מלשרתו וימנע מפני זה ממנו השלימות אשר הוא כחייבליו ועשיית הרשע בדעות שתהיה סבתו לקיחת המחשבות והכזבות הדמיוניות לא על נכון הוא סבה שלא יגיע מהם הפירות הראוי כי בצדק וביושר יכון הכסא והדרכות שים לו עליהם אך בזולת זה אין לו תועלת׃ רצון מלכים שפתי צדק׳ הנה רצון מלכים הוא שפתי צדק במה שיעידו בעדות בספורי הקודמים כמו שיצטרך זה בחכמות אשר לא תשלם העמידה על מה שיצטרך לעמוד עליו מן החוש בהם כי אם בזמן ארוך שלא יעבר החיים האנושיים כמו הענין בחכמת הכוכבים ובהרבה מהדברים הטבעי׳ ומי שהוא דובר ישרים יאהב כי היושר בדברים יישירוהו למצוא האמת במה שיחקר בו׃ חמת מלך׳ הכעס שיכעס המלך הזה על מה שהפליג לחקור בו לפי העדות ושפט מפני זה בדבר מה נמצא אחר זה בחוש בלתי צודק מפני הכזב שיהיה בעדות הנה הוא כמו מלאכי מות להסיר האדם מדרך חיים אל דרך המות כי ידמה לו שהטורח בחכמה הוא לבטלה ואמנם איש חכם יכיר זאת החמה בשיפליג תחלה בדבר העדו׳ להתבונן אם קבלתו מסכים לקבלתו ואם ימצאוהו בלתי מסכים הנה יעמוד על מה שהיה מהם צודק מהדרכים רב׳ מהם שיתבונן באי זה מאלו הדרכים נכפל העדות יותר כי אשר נכפל בו העדות יותר ידמה היותו מסכים לאמת ומהם שיתבונן מצד המעידים ר״ל שיסר יעיד בו איש יותר שלם ויותר חכם הוא יותר שיהיה צדק ומהם שיתבונן בו מצד הטעות שאפשר שיקרה בהרגש בו מהטעות יותר הוא יותר ראוי שינוח בלתי צודק והנה ג״כ אפשר שיסיר החכם זה הכעס והחמה בצד אחד והוא שאחר שהשיג בחוש הפך מה שיתחייב מהעדות יטוב להסיר מהעדות מה שחוייב ממנו זה הביטול ויחקר עם השאר ועם מה שהשיג בחוש כי בזה האופן יתיישר למצוא האמת והנה יסיר החכם זה הכעס בצד אחר יותר שלם והוא כי מדרכו שלא יעיד בדבר אם לא היה צודק ונקי מהטעות ואם היה אפש׳ שיהיה בהרגש טעות יגיד זה הענין בעדותו׃ באור פני מלך חיים׳ הנה באור פני המלך הזה בהשגת המושכלות ימשכו החיים הנצחיים והרצוי שיהיה ממנו לשאר הכחות המשרתות אותו הוא במדרגת העב שיהיה ממנו המלקוש אשר יביא פרי הצמחים ותכליתם וזה כי בזה האופן יתיישר לאדם השגת ההצלחה שהוא הפרי המכוון בו׃ קנה חכמה׳ הנה קנין החכמה טוב מאד מקנין הזהב וקנין הבינה נבחר מקנין הכסף ורמז בזה כי אין לאלו הקנינים יחס וערך לקנין החכמה והבינה והנה המשיל החכמה בקנין יותר יקר מהבינה כי השגת החכמה היא יותר שלימה מהשגת הבינה כמו שהתבאר מדברינו ואף על פי שסבר יקרה בבינה בחקור בנושא יותר נכבד ועוד כי הבינה תהיה ג״כ בדברי׳ המוכר והיא הפילוסופיא המדיניתואולי אל זאת הבינה כיוון בזה הפסוק׃ מסלת

יד ליד׳ יד השם בעבור יד הרשע כלומר יד השם תשחיתהו בעבור ידו שתעשוק על כן לא יהי נקי כי יקבל שכרו׃ בחסד ואמת׳ סור׳ הירא׳ה גוררת שיסור מרע׃ ישלים׳ יביאם בברית שלום עמו ותלת גם לרבות על הרצון׃ טוב מעט׳ ממון שיקובץ בצדקה מהממון רבה שיקובץ ברשע׳ בלא משפט ולא יעשה צדקה כמשפט׃ לב אדם׳ צדיק שיחשוב דרכו הראוי לו והשם׳ יכין צעדו שלא יכשל ויעזרהו כענין בא ל ליטהר מסייעין אותו׃ קסם׳ חסר כ״ף הדמיון קוסם קסמים כלומר גוזר גזרים וקסם שם כלל על גזרת משפט הכוכבים וכן גזרין שיגזרהו להיות כן כלומ׳ כקסם שהוא דבר גזור כן יאות ל להיות על שפתי מלך שיגזור במשפט האמת ולא ימעול באמרי פיו׃ פלס׳ ומשקל׳ לענין אחד הם וכים מכין׳ למ״ר ליי׳ כמו בעבור כי הוא צוה לעשות ב במשקל ובמאזנים ב במשפט ומעשהו של הפלס׳ כל אבני כים כי השקל עשרי׳ גרה והטע׳ שלא יהיה שם גדולה וקטנה׃ פ״א ליי׳ לו הם והטעם כי הוא חפץ בהם׃ תועבת׳ רצון׳ חמת׳ באור׳ קנה׳ ה׳ דבקי׳ יאהב כל אחד מן המלכים׳ מלקוש הוא המטר וכן פירו׳ המלכי׳ ראויים לתעב עושה רשע כי בעבור הצדק שיעשו יכון כסאם וירצו דובר הצדק כלומר דובר אמונים ישרים יאהב המלך כי חמתו כחמת מלאכי מות שימיתו פתאום הרשעים׳ יכפרנה יבטלנה וישיב חמתו מאליו׳ ובאור שיאיר עיניו על החכם יש חיים ורצונו שירצהו כעב מלקוש שיכתיח הלקש׳ וקניין החכמה מה טוב לחכם כי יבטל חמת המלך׳ חרוץ מלשון גזור כמו אתה חרצת או שם זהב כמו כתם׃ מסלת

יכופר ד׳ וסימ׳ נבס׳ בסדר כסעי׃ אויביו ה׳ מל׳ וסימ׳ והנה בן נולד לך׳ יקום אלהים יפוצו׳ ודרימות ימין צריו׳ אויביו ילבשו בשת׳ ברצות יי׳ דרכי איש גם אויביו׃ רשע ה׳ פתח׳ וסימ׳ נבסר במיכה סימ׳ ו׳׃ רצון ג׳ וסי׳ לעיל סוף סימ׳ י״ד׃

מרחקתיה דאלהא כל דרם בלביה מן בישתא לא נדכי׃ בטיבותא וקושטא ד׳ מתכפר סורחנא ודחלתיה דאלהא מבטיא מן בישתא׃ כד אתרעי אלהא בארחתיה ה׳ מל׳ ב׳ חס׳ דגברא ואף לבעלי דבבוי נשלים ליה׃ טב קליל בצדקתא מן סגיעא דעללתא דלא בדינא׃ ל׳ מל׳ נסי׳ לביה דבר נשא מחשב ארחתיה ואלהא מתקן הלכתיה׃ קיסמא על שפותיה דמלכא ובדינא לא נדגול פומי׃ רגיא ומסאתא דתריצותא מן קדם אלהא ל׳ ועבדוי כולהון מתקלי דקושטא׃ מרחקתי דמלכין דעבדין רישעא מטול דבצדקותא ה׳ תקין כורסיא׃ רעותיה דמלכא שפוותא דצדקתא ומילתא דתריצי רחים׃ ג׳ חמתיה ה׳ וחס׳ דמלכא מלאכי דמותא אנון וגברא חכימא נדעיניה׃ ל׳ בנהורא דפרצופיה דמלכא חיי וצביוניה היך עננא בביריאתא׃ דקני חכמתא טבא ליה מן דהבא סנינא ודקני ל׳ מן אל׳ אל״ך נג׳ לוס׳ ביונא טב מן סאניא גביא׃

תּוֹעֲבַת יְהוָה כָּל־גְּבַהּ־לֵב יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה׃ בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֺן וּבְיִרְאַת יְהוָה סוּר מֵרָע׃ בִּרְצוֹת יְהוָה דַּרְכֵי־אִישׁ גַּם־אוֹיְבָיו יַשְׁלִם אִתּוֹ׃ טוֹב מְעַט בִּצְדָקָה מֵרֹב תְּבוּאוֹת בְּלֹא מִשְׁפָּט׃ לֵב אָדָם יְחַשֵּׁב דַּרְכּוֹ וַיהוָה יָכִין צַעֲדוֹ׃ קֶסֶם עַל־שִׂפְתֵי־מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט לֹא יִמְעַל־פִּיו׃ פֶּלֶס וּמֹאזְנֵי מִשְׁפָּט לַיהוָה מַעֲשֵׂהוּ כָּל־אַבְנֵי־כִיס׃ תּוֹעֲבַת מְלָכִים עֲשׂוֹת רֶשַׁע כִּי בִצְדָקָה יִכּוֹן כִּסֵּא׃ רְצוֹן מְלָכִים שִׂפְתֵי־צֶדֶק וְדֹבֵר יְשָׁרִים יֶאֱהָב׃ חֲמַת־מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי־מָוֶת וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה׃ בְּאוֹר־פְּנֵי־מֶלֶךְ חַיִּים וּרְצוֹנוֹ כְּעָב מַלְקוֹשׁ׃ קְנֹה־חָכְמָה מַה־טּוֹב מֵחָרוּץ וּקְנוֹת בִּינָה נִבְחָר מִכָּסֶף׃

ודובר ח׳ וחס׳ וסימ׳ פועל צדקות ודבר בשרו׳ ודבר תמים יתעבו׳ ודבר אמת בלבבו׃ ודבר ישרים יאהב׳ ודבר שלום לכל זרעו׃

אבן עזרא

מסלת. פירוש לסור מרע היא מסלתם ומי שיחפוץ לשמור נפשו שלא תמות
נוצר דרכו הראוי לו והוא דרך המצות: לפני. טוב. שנים דבקי'. גובה רוח
על כן טוב לשפל רוח להיות עם ענוים. מחלק. מקח בחלק שלל עם גאים כי
אז ישבר כאשר להיותו עומק: משכיל. דבק למעלה כלומ' משכיל על דבר השפלות
להשפל הוא ימצא טוב שייטיב לו השם· ובוטח בשם' לא יחפוץ לחלק שלל עם גאים· אשריו שיהא מאושר ברבות טובתו: לחכם לב· שהחכמה בלבו· יקרא נבון שיבין מה שלא אמר· ומתק שפתים טעם ואם ילמד מתיקות שפתים אז יוסיף לקח והמתק רמז לחכמה המתוק' כענין ומתוק מדבש: מקור· פי' השכל הוא המקור שיקירו משם חיים לבעליו: ומוסר אוילים מוסר אולת: לב· צוף· שנים דבקים· חכם יראה השכל על פיהו· ועל שפתיו יוסיף· הלב להראות הלקח: צוף· דבש חסר כף כלומר כצוף דבש כן אמרי נועם מתוקים: יש דרך ישר· מי שם לפני אים להתעסק באמרי נועם· ואחריתה שיעזבם ימצא דרכי מות ואמ' דרכי כי סבות המות רבות· פ"א שילך דרכי' שיביאוהו למות: אכף· כבד וגרס כלומ' כפם עמל תעמל לעד כל ימיו כי פיהו אכף גרס וסבב עליו לעמל בעבור שלא לגמר אמרי נועם והפך זה החכמה תחיה את בעליה: ועל שפתיו. על כל אחד משפתיו הרעה כאש צרבת. פ"א המלשין: נרגן. דברים שה ברכילות: איש. העושה חמס מפתה רעהו שיעשה חמס כמוהו. בדרך לא טוב בלשון זכר: עוצה. לפי דעתי שיעצם את עיניהם כשרם עוצה עיניו והמ"ם שימן הפעולים והראוי עוצה אותם את עיניהם וכמו ותפתח ותראהו את הילד לחללו את ביתו הנכון לחלל אותו וכן הפי' עוצה עיניו אותם עיניו בעבור שלא ילך לבו אחרי עיניו בעבור שיחשוב תהפוכו' כרגונו. כלה. משלים הרעה כאשר חשב: עטרת

חצי הספר בפסוקי'

רלבג

מסלת ישרים סור מרע· דרך ישרים היא סור מרע כי הם יתבוננו בדרכם ויהגו
בו באופן שימלטו מהרע בדברים המדיניים או בדברי' העיוניים ומי שירצה לשמור
נפשו מהרע ראוי שישמור דרכו בזה האופן הנזכר: לפני שבר גאון. הנה
הגאוה והגאון וגובה הרוח הוא סבה אל השבר ואל הכשלון וזה מבואר מאד מענין
המדה הזאת: טוב שפל רוח· הנה יותר טוב לאדם הוא שיהיה שפל רוח ויתחבר עם הענוים והשפלים מ מ שיהיה מתחבר עם גאים ויחלק שלל עמה' במה שנצחו במלחמה אשר היתה גאותם סבה לה וזה כי אם יקרה מזאת התכונה טוב בקצת העתים הנה יקרה ממנה רע בעתים רבים והנה חלקם השלל הוא ג"כ לנקמה מהם כי זה שירגלם בזאת התכונ' הפחותה ויהיה זה סבה שיחולו עליהם רעות גדולות: משכיל על דבר ימצא טוב· הנה מי שהוא מעיין ומסתכל איך ראוי ש שיתנהג בדבר דבר ולא יעשה מעשיו ב בזריזות ובבהלה הוא ימצא טוב בדברים כי זה ממה שיתיישר בו להגיע אל התכלית הנרצה ומי ששם מבטחו עם זה בשי' לא במה שהכין מההכנות אשריו כי השי"ת ימציא לו חפציו ואף אם שגג בהכנת הסבות: לחכם לב יקרא נבון· הנה לחכם לב יקרא נבון ר"ל כי השגתו החכמ' תעירהו להשגת הבינה גם בדברי' המדיניים להתבונן בלקיחת התחבולות להעמידו בשלום עם אחר אחר מהאנשים ואע"פ שכבר התבונן בזה בלבו באופן ראוי הנה במתיקו' דבריו יוסיף קנין טוב על מה שחשב בלבו כי ערבות הדברים ומתיקותם ימשיך הנפשות ויקחם: מקור חיים. הנה ההשכל' וההתבוננות הוא בעליו שלמקור חיים והמנהיג אותו וזה כי ממנו מבוע המיעדת החיים הגופיים והחיים הנצחיים אם החיים הגופיים מפני ההשתכלות בדברים המדיניים אשר בו יושלך הסרת הרע ממנו מהאנשים ושיגיע לו הטוב והעזר מהם ואם החיים הנצחיים כי זאת התכונה כלי להפליג החקירה בדברים העיוניים לפי מה שראוי אשר היא סבה למצוא האמת בהם ואולם האוילי' לא יקנו מוסר כי אם מהאולת והמשל שכאשר קרה לאויל רע מה מפני שלא השגיח בסבות המביאות אותו להשגת תבוקשו אז יקחו מוסר מפני האולת ההיא להשגיח בפועל ההוא כשיקרה לו שנית בסבה אשר לא השגיח בה קודם זה שהיתה סבה אל שנבצר ממנו אשר יזם לעשות והנה התועלת שיקח בזה הוא מעט מאד וזה כי אולתו תסבב שלא יקח בזה מהתועלת רק בכמו הדבר ההוא ובסבה ההיא לבדה וכבר יהיו שם סבות אחרות יפקד המסובב בהפקדם והוא לא ישגיח בהם אם לא בשיפקחו עיניו במה שירצה בכונה וזה רחוק מאד שיגיע בשלימות בזה האופן גם בפועל אחד מיוחד ואולם עם המשכיל מקור חיים ומבועם בכל הדברים וזהו ההבדל הנפלא שיש בזה בין המשכיל והאויל: לב חכם ישכיל פיהו. הנה מה שהוא מצוייר בלב החכם יודיעהו פיו לאנשים כי דבריו ישכימו אל מה שהוא מצוייר בנפשו אם בדברים המדיניים לפי שלא ידבר בלב ולב ואם בדברים העיוניים כי הוא מצד חכמתו יודע לדבר באופן יסכים מה שיאמר למה שהוא מצוייר בנפשו והנה הוא ידבר באופן שעל שפתיו יוסיף קנין טוב על מה שהוא בלבו וזה כי בלב לא יתכן שיהיה למאמר כי אם כוונה אחת והוא יאמר אותו בדרך יכלול על כוונות מתחלפות כלם מועילות וכבר יהיה זה ג"כ ומצד אחר והוא בדברים המדיניים רב התועלת והוא שיוסיף על שפתיו מתיקת הדברים וערבותם מה שיוסיף לקחת הנפשות ולמשכם אל כל מה שירצהו ובדברים העיוניים ג"כ מצד מה שיעריב המאמר מן הדברים המיפים את המאמר ומקשטים אותו: צוף דבש· הנה אמרי נועם שיצאו מפי החכם הם כמו צוף דבש שהוא מתוק לנפש המרגשת שיזון האדם ממנו והוא עוד מרפא לאיברים הכתושי' כשיושם עליהם ולזולת זה מחלייהם וכן אמרי נועם החכמים יערבו לנפש המשכלת ובהם עוד היושרם לתקון הגוף ולבדר ולהוציא ממנו חליי המדות הפחותות: יש דרך. הנה ימצא דרך שהוא ישר לפני האיש ולא ירגיש ברע הנמשך ממנו כי אחריתה היא דרכי מות והנה האיש החכם ישיר להתרחק מהדרך הזאת: נפש עמל. הנה נפש האיש העמל עמלה לו ולתועלתו כאשר כפף פיהו והכניעו על העמל ההוא ר"ל כאשר כבש תאות פיהו למזונות ולמשקים הערבים בדרך שלא יבטלהו רדיפת התאוות ההן מבקשת החכמה והתעמלות בהגעתה הנה העמל ההוא יהיה לו לבדו מה שאינו כן בעמל אסיפת הקנינים כי יכין האדם ואחר יאכל ומי שעמל בו לא יהנה ממנו ולא יהיה לו יתרון כי אם ראות עיניו או ירצה בזה נפש האיש העמל תמיד להשגת טרפו עמלה בסבתו בעצמו כי פיו הכניעו וכפפו לזה העמל וכאילו ייסיר בזה שאם היה האיש ההוא מונע ממנו יתרון המזון ולא יקח ממנו כי אם המצטרך לבד ויספיק בהוצאתו לפי מה שאפשר או יהיה קובץ על יד מעט מעט עד שיגיע מחייתו בזולת עמל: איש בליעל. הנה האיש הבליעל חורש הרעה בלבו ומה שיבא ממנו אל שפתיו יזכר בו רושם הרע שהוא בלבו ויהיה משחית כמו האש השורפת וכאילו אמר שיותר רע יבא מפיו ממה שהוא בלבו כי ישתדל להעמיק בדבריו בדרך שימשך מהם רע נפלא: איש תהפוכות ישלח מדון. האיש הכזבן הנה מנהגו לשלח ריב ומדון בין האנשים ולא יספיק לו בזה עד שיעורר דברי תלונה להפריד השר והגדול מעמו ר"ל שיסבב שימרדו בו: איש חמס. הנה האיש שהוא איש חמס יפתה בפיו רעהו להמשך למנהגו ובדבורו בא גרום לו להלך אותו בדרך לא טוב: עוצה עיניו· מי שהוא עוצה עיניו וסוגר אותם או אחד מהם כדי שתשלם לו יותר מחשבת התהפוכות והכזבים ואחר כך הוציא מה שבמחשבתו אל הפועל בשחתך שפתיו ופתח אותם לדבר הדברים בפיו הנה דבורו השלים הרעה כי במה שחשב לא היה מגיע נזק לאנשים אם לא יוציאהו בפיו: עטרת

גאון ג' וסימ' ביחזקאל סימ' ל"ו: גובה ג' וחס' וסים' הלא אלוה גבה שמים· וראיתי לבית גבה· ולפני כשלון גבה רוח: יוסיף י"ד חס' ו' וסימ' בשמואל ב' סוף סימ' ג' גבי קינת דוד על אבנר: ומרפא ג' וסימנ' הרחה לכם יראי שמי· צוף דבש אמרי נעם· והנני מעלה לה ארוכה: ונרגן ב' נון בתרא זעירא והוא חד מן ג' נונין אריכין זעירין וסימניהון נטע ארן וגשם

מְסִלַּת יְשָׁרִים סוּר מֵרָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ
נֹצֵר דַּרְכּוֹ׃ לִפְנֵי־שֶׁבֶר גָּאוֹן וְלִפְנֵי ג'
כִשָּׁלוֹן גֹּבַהּ רוּחַ׃ טוֹב שְׁפַל־רוּחַ אֶת־ ג'
עֲנָיִים מֵחַלֵּק שָׁלָל אֶת־גֵּאִים׃ עניים ק'
מַשְׂכִּיל עַל־דָּבָר יִמְצָא־טוֹב וּבוֹטֵחַ ל'
בַּיהוָה אַשְׁרָיו׃ לַחֲכַם־לֵב יִקָּרֵא כ"ה
נָבוֹן וּמֶתֶק שְׂפָתַיִם יֹסִיף לֶקַח׃ י"ד חס' וי"ו
מְקוֹר חַיִּים שֵׂכֶל בְּעָלָיו וּמוּסַר אֱוִלִים ה' חס' בליש' יוד קדמ'
אִוֶּלֶת׃ לֵב חָכָם יַשְׂכִּיל פִּיהוּ וְעַל־ כב
שְׂפָתָיו יֹסִיף לֶקַח׃ צוּף־דְּבַשׁ אִמְרֵי־ י"ד חס' וי"ו
נֹעַם מָתוֹק לַנֶּפֶשׁ וּמַרְפֵּא לָעָצֶם׃ ג'
יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי־אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ
דַּרְכֵי־מָוֶת׃ נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לּוֹ כִּי־ ל'
אָכַף עָלָיו פִּיהוּ׃ אִישׁ בְּלִיַּעַל כֹּרֶה ל' ב"כ
רָעָה וְעַל־שְׂפָתָיו כְּאֵשׁ צָרָבֶת׃ אִישׁ שפתו ק' ל'
תַּהְפֻּכוֹת יְשַׁלַּח מָדוֹן וְנִרְגָּן מַפְרִיד יב ב' מנין אריכין זעירי
אַלּוּף׃ אִישׁ חָמָס יְפַתֶּה רֵעֵהוּ ד'
וְהוֹלִיכוֹ בְּדֶרֶךְ לֹא־טוֹב׃ עֹצֶה עֵינָיו ל'
לַחְשֹׁב תַּהְפֻּכוֹת קֹרֵץ שְׂפָתָיו כִּלָּה רָעָה׃

שבילא דתריצי מסניא מן בישתא ודמזהר בנפשיה נטיר ארחיה: קדם תברא גיותנותא וקדם תיקלא רמת רוחא: טב הוא שפל רוח ועניותא מן הוו דמפליג עדיתא עם גיותני: דמסתכל במילתא ישכח טבתא ודמסבר באלהא טובוהי: חכים ליבא יתקרי סוכלתנא ודחליין שפוותיה מוסיף אולפנא: מבוע דחיי סוכלתא ומרדותא דשטיי שטיותא: ליבא דחכימא מסתכל פומיה ובשפוותיה מוסיף אולפנא: כבריתא דדובשא מאמרא דבוכמא חליותא דנפשא ואסותא לגרמי: אית ארחא דמתחזיא בעיני בני נשא דתריצא היא וסופה ארחתא דמותא אנון: נפש דלעיא לעוותא תסובר דמן פומא אתי לה כייפא: גברא טלומא חסר בישתא ובספוותא נורא יהבת זליקי: גברא מהפכנא יגרי תיגרי ודרותנא מעדיק רחמיה: גברא חטופא משרגג חבריה מוביל ליה בארחא דלא שפירא: רמז בעיינוי וחשיב הפיכתא גזיה בשפוותא וגמיר בישתא:

יגדל· תבושבן רב סרים · ונרגן מפריד אלוף · ואינון מן א"ב דאתוון זעירין וסי' נמסר בריש ספר ויקרא ובמסר' רבתי· בריש מערכת אות האלף בס"ד:

עטרת תפארת שיבה. הנה השיבה היא עטרה של תפארת כי האנשים כלם יכבדו איש שיבה ויניעו האנשי׳ לזה בדרך צדק ויוסר במדות או ברעות כי בזולת זה יתכן שימות האדם בלא עתו או יהיה הרצון בזה כי השיבה אשר בדרך צדקה תמצא היא עטרת תפארת כי מצד שיוסר ברעות ובמדות ומצד הישישות אשר יחובר עמהם נגדל מדרגת האיש ומעלתו בחכמה ובפלוסופיא המדינית כי בישישים חכמה וארך ימים ת תבונה מצד רוב מה שעבר עליו מהחוש ומצד אורך הזמן אשר שקדו בבקשת החכמ׳ ומצד השקט רתיחת הטבע׳ בעת השיבה: טוב ארך. הנה מי שימשול בכעסו שיוכל להאריך אפו הוא יותר טוב מגבור המנצח זולתו במלחמה ומי שימשול ברצונו ותאותו להכיעס ל׳ אשר יחפוץ הוא יותר משובח ממי שלוכד עיר כי איך י ימשול בזולתו מי שלא יוכל למשול ברצונו. יש דברי׳ יחשוב שיהיה חדושם קרי והזדמן והם באמת הנבלה וסדור מהשי״ת בחיק וזה כי הגורל יוטל בחיק ויחשוב שיהיה משפטו בדרך הקרי והנה תמצא כי מיי׳ כל משפטו וזה מפורסם מענין הגורל בספורי דברי הנבואה וכבר תעמוד על זה מהחוש כי למצליחים יבא על הרוב להם בגורל ה היותר טוב וההפך להאנשים הקשי יום והנה אמר לפי מה שאחשוב כי הגבורה במלחמ׳ ולכידת העיר הוא מיי׳ ולזה אין להתפאר בהם ואולם התכונות המדותיות אשר לאדם עם נפשו הם מפאת בחירתו ולזה יהיה ההתפאר בהם יותר ועוד כי הטוב מגיע מאורך האף הוא יותר עצום ויותר מעט סכנה מהטוב שמגיע מהגבור׳ וכן הענין במושל ברוחו עם לוכד עיר עם שבזה יגיע לאדם הטוב והמלט מזולת שירע לזולתו: טוב פת חרבה. והנה שבח עד השלום וגנה הקטטה ואמ׳ כי טוב לאדם שיאכל פת יבשה בלא פרפרת עם השלוה משיאכל הזבחים ובשר לטובע עם הריב והקטטה: עבד משכיל. הנה יקרה בעבד האדם כשיהיה זריז ומשכיל שיהיה מושל בבן אדוניו כשיהיה עצל וסכל כי אדוניו ימשילהו עליו לתכהיגו בהנהגה ראויה ובכבר יקרה שיחלק זה העבד נחלה בתוך האחי׳ שהם בני אדוניו כי אדוניו להאהבתו אותו יתן לו במותו חלק מה בנכסיו: מצרף לכסף. הנה הכסף יש לו מצרף יוכל האדם לברר בו תסיגיו וכו יוכל לבחון כמה יש בו מן הסיגים כשיקח ממנו תסקל מה ויעמוד על השיעור שיחסר ממנו   וכזה יש ג״כ כור לזהב לברר אותו תסיגיו ואולם הלבבות אין שם מי שיבחנם זולתי השם ית׳: מרע מקשיב. הנה האיש המרע הוא מקשיב על דבר און כי בו הוא חפץ וזה ג״כ הוא מתהפך והוא כי האיש השקרן מאזין ומקשיב על דברי הרשע והשוות תהשקר ימשכו הרעות ותהרעות ימשך השקר: לועג לרש חרף עושהו. הנה מי שהוא מלעיג על העני מפני עניו כבר חרף השם שיסודר ממנו זה הענין באופן מה כמו שמגנה המלאכ׳ הוא מחרף בזה הפועל אותה ומי שהוא שמח לאיד שיבוא על איש אחר לא ינקה שיפול בכמו הרע ההוא: עטרת זקנים. כי האהבה הדמיונית תמשך אליהם אך אין הענין כן באבות כי אין האהבה עולה כל כך לאבי האב אבל תפארת בנים היו אבותם: לא נאוה. הנה לא יאות לנבל לדבר דברי מעלה ויתרון כי הדברים ההם יאבדו בזה האופן וכ״ש שאין ראוי לנדיב דבר שקר והנבל: אבן חן השוחד. הנה השוחד הוא אבן חן בעיני האנשים אשר יתנו להם השוחד כאילו היו מרגליות שיתנו חן לנושאם אל כל אשר יפנה מהדברים יצליח: מכסה פשע. מי שהוא מכסה פשע שפשע בו ולא ירצה לזכרו הוא מבקש אהבה כי בזה האופן ישנה ומי שהוא שונה בדבר מפריד אלוף כי זכר הפשעים יביא לרעות גדולות עד שאלו המדות הפחותות יפרידו השר והגדול מעמו: תחת גערה במבין. הנה הגערה תחת במבין ליסר אותו ויקבל בה מוסר יותר ממה שיקבל הכסיל מהמוסר אם יכוהו מאה הכאות: אך מרי. הנה לא די שלא יקבל מוסר בהכאות אבל תמצא עם זה בקשתו שיבקש רע והוא איש מרי כי הוא מרגיש שיוכה מצד מריו או יחולו עליו רעות ועכ״ז יחזיק בו ולזה איננו זר אם ימשך מה שינבאהו היותר רע שאפשר רוצה לומר שכבר ישולח להכותו מכת אכזרי ולא יחמול עליו אשר על כן מרה בשי׳   או יהיה הרצון בזה הנה לא די שלא יקבל מוסר אבל הוא תמיד יבקש מרי ואעפ״כ שישלח בו מלאך אכזרי להכותו מכות נפלאות הנה עם כל זה יוסיף על חטאתו פשע: פגוש דוב שכול. הנה פגישת הכסיל באולתו היא פגישת הסכנה מפגישת דוב שכול באיש כי אולת הכסיל תמשיתהו ותכלותו: משיב

עטרת. השיבה היא כעטרת תפארת לראש: טוב. בחיק: טוב. ג׳ דגשים. טוב עומר בתקון פנים והרך אפים הוא טוב מגבור כי הוא יכבוש כעסו והגבור אעפ״י שכובש אחרים איננו יכול לכבוש כעסו. מושל ברוחו לבדו טוב ממושל לוכד עיר שצריך לעזר אחרים   וכאשר יוטל הגורל בחיק ומיי׳ משפטו איך יפול   כן מאת השם מי שיוכל למשול ברוחו. טוב הרגש למושלים ברוחם כפת חרבה שיש שלוה בה. מבית מלא זבחי ריב ומריבה שיתכעסו תמיד: בבן מביש. כסיל. יחלוק יקח חלק: מצרף. מרעי לועג. שר. ר׳ דגשים. מצרף מן כור. מזין הראשון מאזין כלומר יש מצרף לכסף וכור לזהב לזקקו וכן יבין הלבבות השם וידע מי שהוא מרע ומחשב רכילות שהוא על שפת און: שמח מי ששמח לאיד הרש לא ינקה לא יהיה נקי כל אחר מהם כי השם בוחן הלבבות ויתן שכר למרע וללועג ולשמח לאיד: בני בנים. שבעבורם מכובדים הזקני׳ בעבור חכמתם. ותפארת בני׳ אבותם החכמים: לא נאוה לנבל. לא נאמרת ונאוה לו: שפת יתר כלומ׳ לא יתאוה לעבת שפת חכמי׳ שתביאהו לידי יתרון אבל לנדיב לא נאמרת לו כלומר הנדיב לא יתאוה ש שפתי איש שקר כאשר יתאוה הכסיל: אבן חן. חסר כ״ף וכן ידים ליתר תשלחנה אעפ״י שאין זה מקומו א אפרשנו   לפי שהוא כעלם בעבור מלת תשלחנה שהוא בלשון רבות וכן ענייננו כידה ליתר תשלחנה הכנים הנזכרות בפסוק תבורך מכנים אם תשיכה כאשר עשתה על כן תהיה מבורכת יותר מהן   וכן זה כאבן היקרה שיש לה חן בעיני כל רואיה כן יש חן לשוחד בעיני בעליו והוא הנותן כי בעבור שהוא אבור לקחתו לא יקרא הלוקח בעליו וכן אל תמנע טוב מבעליו כי הוא הלוקח: מכסה. מי שמבקש לאהוב רעהו יכסה פשעו שפשע בו ולא יודיעהו.   ושונה בדבר   לפשוע פעם אחרת מפריד אלוף שיאהבנו יותר ממנו: תחת. רה מן תנחת עלי ידך תרגו׳ ויירד כמו כזיד מן ויזד לטעת מן נטע והוא רחוק: אך. ממעט הגערה מן המרי כי לא תועיל בו והוא חסר כמו איש מרי שמרה כי השם יבקש לעשות לו רע: אכזרי שלא ירחמנו. ישולח בו להמיתו: פגוש. ואל. יפגוש בו כסיל בעת אולתו כי היא קשה מהדוב: פוטר

(מסורה)
ושל ג׳ ב׳ מל וא׳ חס׳ וסימ׳ כי יפול לא יוטל. בחיק יוטל את הגורל. וגם אל מראיו יטל. כתר חס׳: ומיי׳ ד׳ וסימ׳ לעיל רישׁ סימ׳ י״ו: משפטו ו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סימן כ״ו: חרבה ג׳ וסימ׳ ואמר למלך המלך לעולם יחיה. ואמר אליהם אתם ראים הרעה. טוב פת חרבה. וא׳ וחרבה וכל מנחה: נאוה ד׳ קמצין וסימ׳ נאוה בירושלם איומה כנדגלו׳. לישרי׳

עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה
תִּמָּצֵא׃ טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר
וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֵד עִיר׃ בַּחֵיק
יוּטַל אֶת־הַגּוֹרָל וּמֵיְהוָה כָּל־מִשְׁפָּטוֹ׃
יז טוֹב פַּת חֲרֵבָה וְשַׁלְוָה־בָהּ מִבַּיִת
מָלֵא זִבְחֵי־רִיב׃ עֶבֶד־מַשְׂכִּיל יִמְשֹׁל
בְּבֵן מֵבִישׁ וּבְתוֹךְ אַחִים יַחֲלֹק נַחֲלָה׃
מַצְרֵף לַכֶּסֶף וְכוּר לַזָּהָב וּבֹחֵן לִבּוֹת
יְהוָה׃ מֵרַע מַקְשִׁיב עַל־שְׂפַת־אָוֶן
שֶׁקֶר מֵזִין עַל־לְשׁוֹן הַוֺּת׃ לֹעֵג
לָרָשׁ חֵרֵף עֹשֵׂהוּ שָׂמֵחַ לְאֵיד לֹא יִנָּקֶה׃
עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת
בָּנִים אֲבוֹתָם׃ לֹא־נָאוָה לְנָבָל שְׂפַת־
יֶתֶר אַף כִּי־לְנָדִיב שְׂפַת־שָׁקֶר׃ אֶבֶן־
חֵן הַשֹּׁחַד בְּעֵינֵי בְעָלָיו אֶל־כָּל־אֲשֶׁר
יִפְנֶה יַשְׂכִּיל׃ מְכַסֶּה־פֶּשַׁע מְבַקֵּשׁ
אַהֲבָה וְשֹׁנֶה בְדָבָר מַפְרִיד אַלּוּף׃
תֵּחַת גְּעָרָה בְמֵבִין מֵהַכּוֹת כְּסִיל מֵאָה׃
אַךְ־מְרִי יְבַקֶּשׁ־רָע וּמַלְאָךְ אַכְזָרִי
יְשֻׁלַּח־בּוֹ׃ פָּגוֹשׁ דֹּב שַׁכּוּל בְּאִישׁ
וְאַל־כְּסִיל בְּאִוַּלְתּוֹ׃

כְּלִילָא דְשַׁבְהוֹרָא סֵיבוּתָא בְּאָרְחָא דְצִדְקְתָא
מִשְׁתַּכְחָא׃ טָב נְגִיד אַפֵּי רוּחָא מִן גַּבְרָא
וּדְמַכְבִּישׁ נַפְשֵׁיהּ טָב מִן הָוֵי דְאָחִיד מְדִינְתָּא
בְּעוּבָּא דַעֲצְתָא נָפְלָה פִּיצְתָּה וּמִן אֱלָהָא
נָפֵק דִינֵיהּ׃ טָבָא הִיא לַחְמָא שְׁרִיבְתָּא
וְשַׁלְוְותָא בַּהּ מִן בֵּיתָא דְמָלֵי דִבְחֵי דְדִינָא׃
עַבְדָּא סוּכְלְתָנָא יִשְׁתַּלַּט בְּבַרָא מְבַהֲתָנָא
וּבֵינַת אַחֵי נִפְלִיג יְרוּתְתָא׃ צַרְפָא נְקִי
לְסָאסָא וְכוּרָא לְדַהֲבָא וֶאֱלָהָא בָּדֵיק לִבֵּיהּ׃
גַּבְרָא בִישָׁא צַיֵּית לְסִפְוָתָא דְעָאתָא שִׁקְרָא
וְרַגָּלוּתָא עַל לִישָּׁנָא דְעָאתָא׃ דְמַצְדֵי
בְּמִסְכֵּינָא מַרְגִּיז לְבָרְיֵהּ וְחָדֵי לְתַבְרָא
דְחַבְרֵיהּ לָא מִזְדַּכֵּי׃ כְּלִילָא דְסָבֵי בְּנֵי בְנַיָּא
וְשִׁבְהוֹרְהוֹן דְבְנַיָּא אֲבָהָתְהוֹן׃ לָא יָאֵי
לְטַפְשָׁא סִפְוָתָא יַתִּירְתָא אַף לָא לְשַׁלִּיטָא
שִׂפְוָתָא דְשִׁקְרָא׃ כֵּיפָא דְשׁוּחֲדָא חֲסִירָא
הִיא בְּאַפֵּי מָאן דְשָׁקֵיל לַהּ לְכָל אֲתַר
דְמִתְפְּנֵי שֵׁיכוּלָא׃ דִמְכַסֵּי חוֹבָה בָּעֵי
רְחִמוּתָא וּדְסָנֵי מִלְּתָא מַפְרֵק רַחֲמָא׃ עָא
לָא בְּעָאתָא בְּמָן דְמִתְבַּיַּן טָב מִן דְלָמְחֵי
לְסַכְלָא מְאָה חוּטְרִין׃ גַּבְרָא מְרִירָא בָּעֵי
בִישְׁתָא וּמַלְאֲכָא נוּכְרָיָא יִשְׁתַּדַּר עֲלֵיהּ׃
פְּגִיעַ דוֹב וּרְתִיתָא בְּגַבְרָא חַסְמָא לָא מִתְזִיעַ
וְשִׂכְלָא בְּשַׁטְיוּתֵיהּ נָפֵיל׃

(מסורה)
נאוה תהלה. כי נעים נאוה תהלה. לא נאוה לנבל שפת יתר. וא׳ שחורה אני ונאוה: אל כל ואל כל י״ג כבתו׳ ותריסר וסימ׳ אמור אל כל עם הארץ. הנישא איש בשר קדש. אמר אל רחבעם בן שלמה. ולא שמענו אל עבדיך. מבכון שבתו השגיח. היוצר יחד לבם המבין. אז לא אבוש בהביטי. אבן חן השחד בעיני בעליו. בימי אשר יבחר. וישלח ספרי׳ אל כל מדינות. ונשלוח ספרים ביד הרצים. ויכתב מרדכי את הדברים. וישלח ספרים אל כל היהודים אל שבע:

אבן עזרא

פוטר · למון פתיחת כלו' כפותח מקור מים שהולכים ויתערבו עם אחרים עד שיתגברו על הארץ כן הוא ראשית מדון מדומה למים · וקודם התגלע התערב זה כזה במדון ראוי הריב לנטוש אותו · פ"א כפטר מים כן ראשית מדון תתחיל במעט ויבא הרבה התגלע התגלות: מחיר · לקנות בו חכמה ואין לו לב שיחפוץ ללמוד: בכל עת · יאהב איש רעהו ואת אוהב לעת צרה הנולדת ולא יאהב ב בכל עת · יולד ראוי להיות תולד כמו וכא עליך רעה: אדם · אוהב · שנים דבקים · כלומ' אדם שתוקע כף להיות ערב לפני רעהו המלוה הוא יקרא חסר לב והוא אוהב לעשות בעבור פשע ומצה ם שינצה עמו רעהו · פתחו רמז למפתח הפתחים כלומ' כאשר הוא מרים קול פתח דבריו לערוב ערובה הוא מבקש שיבואהו שבר פתחו מן שמור פתחי פיך: יפול ברעה · שחשב לעשות בכל · מדבר כבלות: לב' גהה · חסר כ"ף מרפא כלומר הלב שהוא שמח בחלקו י ייטיב לגוף כגהה ב בעבור שתולדתו ל לשמוח כמו לא יגהה מכם אבל רוח נכאה וכועסת על הכלי ה העולם תיבש עצם שהוא עיקר הגוף ולא תועיל בו גהה: מחיק · כסתר שהם ישרות יקח השוחד: את · כעס · שנים דבקים · את פני החכמה שהוא ילמדה מכל א אדם · בקצה ארץ המה משוטטות לבקש חכמה כי יחשוב אנשי מקומו כסילים כמוהו על כן מכעיס אביו ברצותו ללכת למרחוק: גם ענוש לצדיק לא טוב · דבק בפסוק פנים ואחור וגם לרבות על השוחד שיקח רשע ואחרי כן יענש הצדיק וכן הוא לענוש הצדיק שדינו לא טוב הענוש כי שם הפועל הוא מתאר בשם דבר ולא טוב להכות הנדיבים על ישרם: חושך · גם · שנים דבקים · הודיע כי מדת השתיקה טובה כלומר חושך אמריו ושותק הוא רעתן ורוח הוא הדעת כלומר שדעתו יקרים והפך זה כל רוחו יוציא כסיל · וגם לרבות על חושך אמריו גם אויל מחרים חכם יחשב: לתאוה · לא · שנים דבקים · לאד לתאוה כמו בעבור · כפרד הכע והנד והנפרד ממקומו לבקש חכמה בעבור תאוה שיתאוה ללמוד ובכל אנשי תושיה יתערב וילך עמם והכסיל

הרע ה' בקרי' ג' בישין וב' טבין וסי' ואם הרע תריעו גם אתם · חדלו הרע · היהפך כושי עורו · בכל עת אהב הרע · וכל הרע לאיש מהן · וחד הרע והרעתי: בלשונו ו' מל' וסי' נמסר בשפטים סימ' ז' וזכריה סימן י"ד: יולד ב' חס' וסימ' צאו וראו אם · ילד כסיל לתוגה לו: ייטיב ב' וסימ' כי ייטב אל אבי את · לב שמח ייטב גהה · וט חס' בליש' וסימ' ביחזקאל

מֵשִׁיב רָעָה תַּחַת טוֹבָה לֹא־תָמִישׁ רָעָה מִבֵּיתוֹ: פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגַּלַּע הָרִיב נְטוֹשׁ: מַצְדִּיק רָשָׁע וּמַרְשִׁיעַ צַדִּיק תּוֹעֲבַת יְהוָה גַּם־שְׁנֵיהֶם: לָמָּה־זֶּה מְחִיר בְּיַד־כְּסִיל לִקְנוֹת חָכְמָה וְלֶב־אָיִן: בְּכָל־עֵת אֹהֵב הָרֵעַ וְאָח לְצָרָה יִוָּלֵד: אָדָם חֲסַר־לֵב תּוֹקֵעַ כָּף עֹרֵב עֲרֻבָּה לִפְנֵי רֵעֵהוּ: אֹהֵב פֶּשַׁע אֹהֵב מַצָּה מַגְבִּיהַּ פִּתְחוֹ מְבַקֶּשׁ־שָׁבֶר: עִקֶּשׁ־לֵב לֹא יִמְצָא־טוֹב וְנֶהְפָּךְ בִּלְשׁוֹנוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה: יֹלֵד כְּסִיל לְתוּגָה לוֹ וְלֹא־יִשְׂמַח אֲבִי נָבָל: לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִב גֵּהָה וְרוּחַ נְכֵאָה תְּיַבֶּשׁ־גָּרֶם: שֹׁחַד מֵחֵק רָשָׁע יִקָּח לְהַטּוֹת אָרְחוֹת מִשְׁפָּט: אֶת־פְּנֵי מֵבִין חָכְמָה וְעֵינֵי כְסִיל בִּקְצֵה־אָרֶץ: כַּעַס לְאָבִיו בֵּן כְּסִיל וּמֶמֶר לְיוֹלַדְתּוֹ: גַּם עֲנוֹשׁ לַצַּדִּיק לֹא־טוֹב לְהַכּוֹת נְדִיבִים עַל־יֹשֶׁר: חוֹשֵׂךְ אֲמָרָיו יוֹדֵעַ דָּעַת וְקַר־רוּחַ אִישׁ תְּבוּנָה: גַּם אֱוִיל מַחֲרִישׁ חָכָם יֵחָשֵׁב אֹטֵם שְׂפָתָיו נָבוֹן: לְתַאֲוָה יְבַקֵּשׁ נִפְרָד בְּכָל־תּוּשִׁיָּה יִתְגַּלָּע:

דִפְרִיעַ בִּישְׁתָּא חֲלַף טַבְתָּא לָא תִפְסוֹק בִּישְׁתָּא מִן בַּיְתֵיהּ: אֲשִׁיד דְּמָא הֵיךְ מַיָּא מַגְרֵי תִּגְרֵי וְקֳדָם קְרָיָא מַטְעֵי דִינָא: דִמְזַכֵּיהּ לְרַשִׁיעָא וּמְחַיֵּיב לְצַדִּיקָא מְרַחֲקָתֵיהּ דֶאֱלָהָא אַף תַּרְוֵיהוֹן: לְמָה דֵין אִזְלָא לֵיהּ תִּיגְרוּתָא לְסַכְלָא דְלֵית לֵיהּ לִבֵּיהּ וְחָכְמְתָא: בְּכָל עִדָּן גַּבְרָא רָחֵים הוּא וְאַחָא לְעָקְתָא מִתְיְלִיד: בַּר נָשׁ חַסִּיר רַעְיוֹנָא מְשַׁלֵּם יְדֵיהּ וְעָרֵיב עַרְבוּתָא עַל חַבְרֵיהּ: דְּרָחֵים חוֹבָא רָחֵים מַצּוּתָא וּמְזָרֵים תַּרְעֵיהּ בָּעֵי תַבְרָא: מָאן דְּעָקִים לִבֵּיהּ לָא מַשְׁכַּח טַבְתָּא וּדְמִתְהַפֵּיךְ בְּלִשָּׁנֵיהּ נָפִיל בְּבִישְׁתָּא: דְמוֹלִיד סִכְלָא תִּימְהָא דִילֵיהּ וְלָא חָדֵי אֲבוֹי דְטַפְשָׁא: לִבָּא חַדְיָא מְשַׁפִּיר גּוּפָא וְרוּחָא דְכִיכְתָא מְיַבְּשָׁא גַרְמָא: שׁוּחֲדָא מִן עוּבָא יִסַּב רַשִׁיעָא לְמַצְלֵי אָרְחָא דְדִינָא: אַפּוֹי דְסוּכְלְתָנָא חָדִין בְּחָכְמְתָא וְעַיְנוֹי דְסַכְלָא בְּעוּמְקָא דְאַרְעָא: בְּרָא סַכְלָא מַכְבִּיר אֲבוּי וּמְמַרְמִיר לְאִמֵּיהּ: לְמִתַּךְ לְצַדִּיקָא לָא שַׁפִּיר אַף לָא לְמֶמְחֵי צַדִּיקָא דְאָמְרִין תְּרִיצוּתָא: דְחָשִׂיךְ מִילוֹי יָדִיעַ יְדִיעְתָא וּדְמַכִּיכָא רוּחֵיהּ גַּבְרָא דְמִתְבַּיַּן: וְאַף שַׁטְיָא דְשָׁתִיק חַכִּימָא הוּא מִתְחַשֵׁב וּדְכָאֵלִי שִׂפְוָתֵיהּ מִתְבַּיַּן: וְרִיגְתָא בָעֵי פַחְיָא וּבְכָל מִילְּכָא מִצְפְּרֵיהּ:

סוף סימן ל"ג: מחיק ד' חסרי' בליש' וסימ' נמסר בריש ספרא סימן ה': ועיני י' וסימ' תמצא נמסר באיוב סי' י"א בס"ד: יודע כל ספרא מ"ל בב"ב וסימ' ידע צדיק דין דלים · בפשע ארץ רבים · וכל תריסר ודברי הימים וקהלת מ"ל בב"א וסימ' כי איננו ידע מה שיהיה · ו' מל בשאר קרי' וסימ' נמסר בשמואל א' סימן כ"ו:

רלבג

משיב רעה · הנה מי שהוא משיב רעה תחת טובה אשר גמלוהו ראוי שלא תסור רעה מביתו וזה לשתי סבות האחד מפני שהאנשי' לא ישתדלו להטיב לו לפי שהם רואי' שהוא משיב רעה תחת טובה ולזה כאשר תהיה הרעה בביתו לא תסור משם כי לא ישתדלו אנשים בהסרתה והסבה השנית היא כי זה העונש ראוי שיבא עליו מהש"י על זאת התכונ' הפחות' כי היא תמנע האדם מכל הטובות והשלימיות וזה כי האדם ככנע לש"י מפני רבוי הטובו' אשר הוא גומל אותו תמיד ומי שלא יכיר לאנשים הטוב' שהם עושים לו לא יכיר לשם יתברך בטובות שהוא חונן אותו ויהיה זה סבה ש הכפירה בשם יתברך: פוטר מים · הנה ראשית המדון הוא במדרגת פותח מקום יצאו ממנו המים כי הם תמיד ירחיבו ה הפתח ההוא אשר ם שטף עובר בו ובהיות הענין כן הנה ראוי לעזוב הדבר אשר ה הוא סבת המדון ק קודם שיתערב הריב והמחלוקת כי אז זה יתחזק תמיד הריב ולא יהיה שליט ה האדם להשקיטו: מצדיק רשע · הנה מי שהוא מצדיק מי ם שהוא רשע בדין או מחייב מי שהוא צדיק בדין הנה כל אחד מאלו הוא מתועב ו ושנוא אצל הש"י וזה כי הוא ראוי להרחיק הרשעי' ולבזות מעשיהם כי בזה תועלת להרחיק האנשים מעשות ב כמעשיהם ובזה ראוי לקרב הצדיקי' ולשבח מעשיהם לזאת הסבה בעינה: למה זה · ישתדל הכסיל בקנין החכמה והנה הוא חסר המקבל אותה כי אין לו לקבלה: בכל עת · יתחבר האוהב לאהובו בימי הטובה ובימי הרעה וזה מדרך האוהב במה שהוא אוהב ר"ל שלא יעזוב אהובו לעתות בצרה ואולם האוהב שיתחדש ויולד לו בעת צרתו הוא אח לא אוהב או ירצה בזה כי האוהב יתחבר לאהובו בכל עת כדי שישמח בטובתו ויעזרהו לעת רעתו אמנם האח לא יחוש להתחבר עם אחיו בעת טובתו אך בצרתו יתעורר לעזרו כי הטבע יכריחהו על זה מפני היותו עצמו ובשרו: אדם חסר לב · והנה ספר עתה מהעזר לא יחשב בו טוב לעזור ובסוף הענין ישוב לו לנזק גדול ולזה לא יהיה זה העזר כי אם מאדם חסר לב והנה שיכנס האדם ערב בפרעון חוב רעהו ויתקע כפו לפרעו כי זה יהיה סבה אל שישוב האהוב סוחא ויגיעהו נזק מזה שישוב פרעון החוב עליו: אהב פשע · מי שהוא אוהב למצות פשע בדברים שיאמרו לו אויביו וידקדק בהם בזה האופן הנה הוא אוהב מריבה ומחלוקת כי זה יוליד המחלוקת ומי שהוא מגביה פתחו להשקיף בדברים כבד שישים עצמו בעליונות מקום כי זה יהיה סבה אל שימצא פשע בדברים לחשבו עצמו גדול המעלה ושראוי לו מהכבוד הרבה הנה הוא מבקש שבר כי זה סבה להביא עליו רעות גדולות והנה לקח זה הלשון על צד שלימות המשל כי מגובה הפתח יקרה שיפול מטה וישבר: יולד כסיל · הנה האיש המוליד כסיל יולד אותו לרעה לו כי יגדל יגונו בו מצד חסרון דעתו בו ורוע עניניו ולא ישמח האיש הנבל העושה נבלות או הדבר: לב שמח · הנה משמחת הלב יתחדש טוב מראה הגוף להתפשט הדם והחום הטבעי בחלקי הגוף והרוח נכאה שהיא הפך שמחת לב היא תיבש האיברים מפני התקבץ הדם והחום הטבעי בפנימי הגוף והנה יבאר בזה שהשמח' מטובחת והתעצבות מגונה: שחד · הנה הרשע יקח שחד מחיק ר"ל שיקח אותו בצנעה בדרך שלא יודע ויקחהו להטות ארחות משפט: את פני מבין חכמה · הנה המבין ימצא את פניו חכמה כי כל מה שירגיש אותו מהדברי' המנצאים ימצא חכמה נפלאה כשיחקור למה שהוא על מה שהוא עליו ואולם הכסיל כשיבקש החכמה הנה עיניו בקצה הארץ לחשבו כי שם לבד תמצא לו ולזאת הסבה יתעצל בבקשתה: כעס לאביו · הנה הבן שהוא כסיל מכעיס אביו תמיד והוא ממר ליולדתו כי לא יקבל מוסרם ולא די לו בזה אבל יהיה בוחר הרע כל כך למי שהוא לא טוב גם ענוש עד שבבר יענוש הצדיק על צדקו ויכה הנדיבים על יושבם כי כל עושה טוב הוא רע בעיניו: חוסך אמריו · הנה האיש היודע דעת מונע אמריו שאינו מדבר דבריו בלתי צריך ומי שהוא איש תבונה נותן לעצמו יקרת רוח ולא יהיה מקב ומתחבר מהר עם בני המעלה ולא יהיה מרבה דברים אך דברו יהיה יקר לא שיעשה זה דרך גאוה כי זה יהיה מגונה: גם אויל מחרים · והנה יתמך טוב ממניעת הדבור שבבר יעלה מהאדם אולתו וכן יחשב נבון מי שהוא סותם שפתיו ולא ידבר: לתאוה יבקש · מי שיבקש לגבול החקירה הדבר הנפרד והפשוט אשר אליו תעלה תאותו הנה הוא יתערב בחסגת כל מיני מושכל אשר בדבר דבר כי זה דרך החקירה השלימה ר"ל להעלות הדבר ע' יסודותיו והסבות הפשוטות אשר מהם היה או ירצה בזה מי שיבקש בעבור תאותו הגופית הנה אם יחקור במושכלות יתבלבל בכל מושכל ומושכל ואפי' באשר היה מהם קל ההכנה ויתערב לו הענין בזולתו מפני מיעוט חקירתו בדברים המושכלים ורב מקדו על התאוות הגופיות:

לא

רלבג

לא יחפוץ. הנה הכסיל איננו חפץ בתבונה רק במה שיתגלה לבו וחסרון דעתו כי אז לבד יחשוב שיהיה רב תבונה אך אחר זה לא יחדרו ללמידת החכמה: בבוא רשע. הנה כבוא רשע בא עמו גם בוז כי מדרכו לבזות החכמים ועם הקלון והבוז שיש עמו מפני פעולותיו המגונות יחרף זולתו בדברי' ההם בעינים כי בתומו פוסל החכמים בקלונו בעצמו: מים עמוקים. הנה דברי פי איש חכם הם מים עמוקי' שיקשה להגיע אל תכליתם וכן יקשה לעמוד על סוד דברי פי איש חכם כי הם כמו נחל שהוא נובע ותמשך הנביעה ממנו תמיד כן ימשכו מקור החכמה שיכנת באלו הדברים וכל השר י ימצאו בהם הנה עדיו' יש להם כח למצוא בהם יותר או יהיה רומז בזה אל הלב שהוא מבוע הדברים כי כל מה שיביע מהם ישאר בו כח להביע מהם יותר: שאת פני רשע. הנה לא טוב לשאת פני רשע במשפט להטו' משפט הצדיק כי יקרה אם יכבד האיש השופט לרשע במשפט ההוא ישתמו טענות הצדיק החולק עמו לחשבו כי דעת השופט קרוב' אל שכנגדו: שפתי כסיל יבאו בריב. ובמחלוקת כי אותו מדבר כי אם דברי קטטות ופיו יקרא לו למהלומות והכאות חזקות סובבות את האדם: פי כסיל. דברי הכסיל הם מביאים חתת ושבר והם מוקש נפשו כי בהם גורם רע לעצמו מצדדים רבים כי בהם יתחבר ריב עם האנשים ויהיה זה סבה לו לרעות גדולות ומהם כי מצד סכלותו יחשוב הרבה פעמים לומר מה שהוא עוזר לו בהשפטו את רעהו ויהיה הענין בהפך ומהם כי הוא יגלה הדבר שיהיה ראוי שיסתיר ויהיה זה סבה לבלבל ריב בטענותיו ובמבוקשיו: דברי נרגן. דברי האיש הנרגן על לא דבר מעורר תלונות הן בדמיון האנשים שמראים עצמם מוכים ונשברים כדי שיחמלו עליהם שאר האנשים והנה אלו הדברים קשים מאד אל שכנגדו עד שהם יורדים אל חדרי בטנו ויתפעל לבו מהם התפעלות רב כי יקשה מאד לאדם שיאמרו לו שאמר או עשה דברים מגונים והוא יודע שאין הדבר אמתי: גם מתרפה. גם מי שהוא מתעצל במלאכתו באי זו מלאכה שיתעסק בה הנה הוא חבר לבעל הפה שיביא משחית ללכוד האנשים וזה יהיה מצדדים כי בעל זאת המלאכה יסמוך על שיעשה מלאכתו באמונה ולא ירגיש במה שיתאחר לו מעצלות הפועל ההוא כמו שלא ירגיש בפה מי שילכד בו עד הלכדו והשני כי אם עשה המלאכה לעצמו הנה עצלותו בו יסבב שלא ימצא לו טרפו ויצטרך להיות בעל משחית בעבור בקשת המזון והשלישי כי אם תהיה זאת המלאכה חסר לאדם במה שהוא אדם והוא השגת המושכלות הנה עצלותו בה תסבב שילכד השכל בפחי הגוף ובפחיתותיו. זהו ביאור מה שיראה לנו עתה בזאת הפרשה שהגבלנו ביאורה. והנה התועלות המגיעות ממנה רבים ברבוי הענינים הכוללי' בה וזה מבואר מאד במאמר מאמר ממנה ואולם על דרך כלל הנה הקיף זה החלק על הרחקת הכסילות והרשע והעצלה ואחולת והשקרות והמרמה והסכלה והקפדנות וריבוי הדברים שלא לצורך ותועלת וההצטער והיות בז לדבר ובלתי שומע עצה: מגדל עוז שם יי'. הנה שם יי' הוא מגדל עוז כי בו עוז לאדם ותוקף עד שלא ינצחהו שום דבר רע ובו יחסה מכל מזיק מחוץ כי השי"ת אשר דבק בו יצילהו מפני דבקות השגחתו בו ודבקות האדם בו הוא מצד השגתו לפי מה שאפשר מהימוס הנמצאות המושכלות אל השי"ת אשר שפע ממנו מציאותו בבריאתו העולם ובו הוא עומד תמיד כי הוא שמו על הצד שביארנו בספר מלחמות יי' והנה הצדיק ירוץ בדברים אשר יבקש מצד המטען אשר לו בשם ית' וימצא נעזר בשי"ת עד שכבר ימצא מתחזק מאד במה שבקש אותו יותר ממה שהיה מתחזק בו אם טרח הרבה לבקש הסבות האפשרות להגיע הדבר ההוא מזולת הבטחון בשי"ת והנה היה זה המאמר כאות עוד מצד המשל כי מדרך המרוצה שיתחלום האדם והוא היה אומר שהצדיק עם היותו רץ בו הוא נשגב ומתחזק וזהו האמת כמו שביארנו: הון עשיר. הנה ההון הוא לעשיר כמו קרית עוז כי בו יבטח שיהיה לו לעוז לפי מחשבתו ולפי ראותו הנה ההון הוא לו כחומה נשגבה כי בהונו ירבה הבאים להחזיק לו והנה ההבדל בין זה העוז והעוז הקודם הוא מבואר כי העוז הקודם הוא עוז בתוחלתו וזה העוז איננו עוז כי אם בדברים מה וגם בהם הוא סבת הרע כמו שזכר במה שקדם שהרם לא שמע גערה ולזה לא יהיה ההון עוז כי אם למחשבת בעל ההון לא לפי הענין בעצמו: לפני שבר. הנה גובה הלב והגאוה הוא סבה אל השבר והשפלות והענוה הוא סבה אל הכבוד וזה מבואר במעט עיון מענין אלו התכונות: משיב דבר. מי שהוא משיב דבר בטרם ישמע ויבין הדבר אשר הוא משיב עליו הנה זה הענין הוא לו אולת וכלמה כי כבר ישיגהו בושת מפני שלא ישיב כראוי ולזה ראוי שיבין האדם בדברים קודם שישיב עליהם: רוח איש. הנה רוח האיש לא די שיסבול הגוף הבריא וישעדהו ויסודרו ממנו פעולותיו אבל גם בהיותו חולה יכלכל אותו ואולם כשיהיה החולי ברוח בעצמה שתהיה נכאה ונשברת מי ישאנה הנה אין שם מי שישאנה כי החומר הוא מוכתב ממנה לא מנהיג ולזה יחלק הגוף בהפעלותיו: לב נבון יקנה דעת. שכל האיש הנבון יקנה דעת קדושים מעצמו כי מרוב פלפולו יוציא דבר מתוך דבר והחכמים יבקשו לשמוע הדעת וללמוד אותו מהיודעים לשיעורים כי דעתם קצרה להבין זה מעצמם: מתן

אבן עזרא

והכסיל לא יחפוץ ללמוד תבונה אלא יחפוץ במה שהתגלה לבו והוא הסכלות כי הלב הוא נסתר ויתודע ויתגלה בסכלות או בחכמה: בבא. רמז ליום הולדו. בא גם בוז עמו שיבוז לאחרי' ועם קלון שיקלה אותם בא חרפה שיחרפם והטע' הקלון גורר החרפה כענין ועבירה גוררת עבירה: מים עמוקים. שהם יקרים וזכים כן דברי פי איש חכם וכנחל נובע תמיד כן מקור חכמתו שלא תפסק: שאת. שפתי. פי. ג' דבקי' וכן הפי' לא טוב לשאת פני רשע בדינו וכן צדיק בדינו שהוא זכאי ושפתי כסיל הוא הרשע הנזכר ששפתיו מסבבין שיבואו בריב ופיהו יביאהו בריב בעבור מהלומות כלו' בעבור שיקרא להלום רעהו ולהכותו והנה פיהו יתן מחתה לעצמו ושפתיו יסבבו מוקש לנפשו ולא טוב לשאת פניו: דברי. גם. ב' דבקי'. כמתלהמים כדברים מסותרים ומתכסין מן דברי הרכיל שידברם בסתר ובטן כמו ללב וגם לרבות כלומר מדבר הרגינו' גם הוא מתרפה במלאכתו שלא יעסוק בהיותו רכיל. אח הוא לאדון המשחית מה שיש ברשותו ואמ' אח בעבור שהוא דומה לו בהשחתת מלאכתו וכמו ועשה אח כי מעשה הרע הוא אח לעבירות: מגדל עוז שם יי'. הון לפניו. ב' דבקי'. ט במו ירוץ שלא יכשל או ירוץ אויבו אע"פ שהוא במורק כמו ארוץ גדוד וכשגב בעת יסובבהו ולא יוכל לו. וכחומה הכף משמש לפניו וכן הפי' כמגדל עוז כן שם יי' לצדיק בעת צרה והון עשיר מדומה בעיניו כקרית עוזו ויחשוב שיהיה כשגב בו כצדיק בשם וכחומה נשגבה יחשוב הונו שהוא כבית משכיתו תרגו' ויסקף ואסתכי: משיב דבר. לשואלו' טרם שיבין כמו גוי אשר לא תשמע לשונו האולת היא תהיה לעצמו. פי' האולת היא תחשב לו וכלימה שיכלימהו המדבר עמו או אחרים: רוח. לב. ב' דבקי'. פי' רוח איש יסבול חליו ומרוח הגוף וזו היא הרוח המשכלת החכמה סובלת הדאגות. ורוח נכאה היא המתעצבת והכועסת על הבלי העולם כאמר לא תשיגם ומשקל נכאה מלאה. מי ישאנה בהיותה נכאה כי היא נושאת הגוף אע"פ שהיא כשואה בתוכו וזאת הרוח הנכאה לא תלמוד חכמה אבל לב נבון הסובל מחלתו יקנה הדעת בתבונתו. ואזן חכמים סובלי הקורות תבקש לשמוע הדעת: מתן

משלי

בבוא ה' מ"ל וסי' נמסר בסדר מקץ ותלים סימן נ"ב: במשפט ה' דגשי' וסים' לא תעשו עול במשפט' וחברו' ויגבה יי' צבאות במשפט' על כן לא יקומו רשעים' ודרך ענוים' שאת פני רשע לא טוב' שכח בחור בילדותך. וכל איוב דכו' כבא על זה פקחת עיניך: מגדל עוז ג' וסים' ומגדל עז היה בתוך העיר. מגדל עז מפני אויב' מגדל עוז שם יי' בו

לֹא־יַחְפֹּץ כְּסִיל בִּתְבוּנָה כִּי אִם־
בְּהִתְגַּלּוֹת לִבּוֹ׃ בְּבוֹא־רָשָׁע בָּא גַם־
בּוּז וְעִם־קָלוֹן חֶרְפָּה׃ מַיִם עֲמֻקִּים
דִּבְרֵי פִי־אִישׁ נַחַל נֹבֵעַ מְקוֹר חָכְמָה׃
שְׂאֵת פְּנֵי־רָשָׁע לֹא־טוֹב לְהַטּוֹת
צַדִּיק בַּמִּשְׁפָּט׃ שִׂפְתֵי כְסִיל יָבֹאוּ
בְרִיב וּפִיו לְמַהֲלֻמוֹת יִקְרָא׃ פִּי־כְסִיל
מְחִתָּה־לוֹ וּשְׂפָתָיו מוֹקֵשׁ נַפְשׁוֹ׃
דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים וְהֵם יָרְדוּ
חַדְרֵי־בָטֶן׃ גַּם מִתְרַפֶּה בִמְלַאכְתּוֹ
אָח הוּא לְבַעַל מַשְׁחִית׃ מִגְדַּל־עֹז
שֵׁם יְהוָה בּוֹ־יָרוּץ צַדִּיק וְנִשְׂגָּב׃
הוֹן עָשִׁיר קִרְיַת עֻזּוֹ וּכְחוֹמָה נִשְׂגָּבָה
בְּמַשְׂכִּתוֹ׃ לִפְנֵי־שֶׁבֶר יִגְבַּהּ לֶב־אִישׁ
וְלִפְנֵי כָבוֹד עֲנָוָה׃ מֵשִׁיב דָּבָר
בְּטֶרֶם יִשְׁמָע אִוֶּלֶת הִיא־לוֹ וּכְלִמָּה׃
רוּחַ־אִישׁ יְכַלְכֵּל מַחֲלֵהוּ וְרוּחַ נְכֵאָה
מִי יִשָּׂאֶנָּה׃ לֵב נָבוֹן יִקְנֶה־דָּעַת
וְאֹזֶן חֲכָמִים תְּבַקֶּשׁ־דָּעַת׃

תרגום

לָא צָבֵי סַכְלָא בְּסוּכְלְתָנָא אֶלָּא בְּשַׁטְיוּתָא
פָּתֵי לִבֵּיהּ׃ כַּד אָתֵי רַשִׁיעָא בְּשַׁטְיוּתָא יֵיתֵי
וּבְצַעֲרָא וּבְחִיסוּרָא׃ מַיָּא עֲמִיקֵי פּוּמֵיהּ
דְּגַבְרָא נַחְלָא דְּנָבִיעַ מַבּוּעַ דְּחָכְמְתָא׃
לְמִיסַב אַפֵּי לְרַשִׁיעָא לָא שַׁפִּיר אַף לָא
לְמַצְלֵי דִּינָא לְצַדִּיקָא׃ שִׂפְוָותֵיהּ דְּסַכְלָא
מַיְתָן לֵיהּ לְדִינָא וּפוּמֵיהּ מַמְטֵי לֵיהּ לְהַרְתָא
׃ פּוּמֵיהּ דְּסַכְלָא שַׁנְיָא הוּא לֵיהּ וְשִׂפְוָותֵיהּ
פַּאתָא אִנּוּן לְנַפְשֵׁיהּ׃ מִלּוֹי דְּחַכִּינָנָא
מְרַאבְנָן לֵיהּ וּמַחְתָן לֵיהּ לְעוּמַק דְּשִׁיּוֹל׃
וְאַף דְּמִתְרַפֵּא בַּעֲבִידְתֵּיהּ חַבְרָא הוּא
לְגַבְרָא מְחַבְּלָנָא׃ מַגְדְּלָא דְעוּשְׁנָא שְׁמֵיהּ
דַּאלָהָא וּבֵיהּ נִרְהַט צַדִּיקָא וְנִגְרִיס בֵּיהּ׃
מַזָּלֵיהּ דְּעַתִּירָא קִרְיְתָא דְּעוּשְׁנֵיהּ וּכְשׁוּרָה
יוֹרָם מִשְׁרֵיהּ׃ קֳדָם תַּבְרָא יִתְרוֹרָם לִבֵּיהּ
דְּגַבְרָא וְקֳדָם יְקָרָא עִנְוְתָנוּתָא׃ מַחֲזִיר
פִּתְגָּמָא עַד לָא שְׁמִיעַ שַׁטְיוּתָא לֵיהּ וּבַהֲתְתָא
׃ רוּחֵיהּ דְּגַבְרָא תְּסוֹבַר בּוּרְהָנֵיהּ וְרוּחָא
מְכִיכְתָּא מַן נְטְעִינֵיהּ׃ לִבָּא דְּמִתְבַּיַּן נִיקְנֵא
יְדִיעָתָא וְאֻדְנָא דְּחַכִּימֵי תִּבְעֵי מַנְדְּעָא׃

ירוץ צדיק ונשגב: מחלהו ל' והוא חד מן מלין דכשמשין הו בסוף תיבותא וסים' נמס' במסר' רבת' במערב' אות הוא בס"ד:

אבן עזרא

מתן. צדיק. ב׳ דבקי׳. ומתן רמז לשחד שיתן יוציאהו למרחב מצרתו׳ ולפני גדולים ינחנו הם לוקחי השוחד שלא יכשל לפניהם בדין: צדיק. שיצדיקוהו הגדולי׳. הראשון הוא הנותן המתן. ובא אף על פי שיבא רעהו ויחקרהו בדין לא יוכל להרשיעו: מדינים. אח. שניהם דבקים. נפשע בעבור הפשע היתה ממנו יקרא כן ומלת בריח כולל הדלתות ו והזכירו בעבור שאין להם חוזק ועוז כאשר עם הבריח וארמון הוא מגדל כלומ׳ ובין עצומים וחזקים יפריד הגור׳ שלא ילחמו ואפי׳ יהיה אח יותר נפשע מקרית עוז הפושעים במלכם כענין תפשע לבנה ומדיני האח יהיו כעת בריח ארמון הגורל יפריד בינ׳ה׳ ואמר אח כי רוב ה התגרות הם על נחלת האחים: מפרי. מות׳ ב׳ דבקים. ביד מקום. יאכל פריה כנגד תבואת שפתיו כלומר אם ידבר רע יבואהו מות ועל דבר טוב ישיג חיים: מצא. שהוא יבקש להיות׳ עזר כנגדו וימצאה הוא ימצא טוב השם ימציאהו טובתו בעבור הדבקו במה שנו׳ עליו השם: תחנוני׳ ידבר רש בבקשו מאות׳ מהעשיר ועזות פירושו אמרות עזות: רעים. כמו זרים כנים והשד עליו להתרועע אויהיה מבחי הלמ״ד עם גאים ורע עם בא מאחר כלומר איש יאהב רעי׳ כדי שיתרועעו עמו ו ויתחברו אליו כי יש אוהב שדבק מאח: טוב. גם. אולת. ב׳ דבקי׳ כלומר הולך בדרך תומו מעקש מכר שפתיו המעוקשו׳ יקרא כך. גם לרבות על גנותו שהוא כסיל כלומר בעבור שאין לו דעת הנפש השכלית לשוב מדרכי העשיקות לא טובה הוא. ואץ שירוץ לגזול הוא חוטא: דרכו. הוא עסקו ומלאכתו כמו מעגות דרכיך. יזעף יתעצב ויכעס ולא ישוב אל בעת צרתו: הון. עד. רבים. כל. ד׳ דבקי׳. ובהם הודיע שבח מחונן דלים וגנות מפזר הונו ברעים. יוסיף רעים. על רעיו וכשהוא דל יפרד מרעהו כי ירחיקהו רעהו עד שיפרד ממנו ויתכן שיהיה עד שקר על כן נתדל: ינקה. לא יהיה נקי מן השכר. ויפיח ענין דוברי רבים. מן רבי המלך כלומר ונדיב בעבור שיתנדב לבו לתת לעניים תגדל מעלתו עד שהגדולים יחלו פניו שיעזרם או שיאהבם כענין במנח׳ פניך יחלו. וכל הרעים יתחברו לאיש מתן לאיש נותן להם מתנות ומלת רחקו לשון רבים מחוברת מן היחידים כי מרעהו אחד הוא וטעמו כל אחד ואחד עד שרחקו כלם ומרדף פועל יוצא אל פועל האמיתי הדבר בו פעול כי הרש הוא המרדף והאמרי׳ הם הרודפים והאחים או הרעים מורדפים כמו ואויביו ירדף חשך ורדפה את מאהביה והענין דבק למעלה עם ודל מרעהו יפרד כל אחי הרש והדל ישנאוהו כל שכן רעיו שרחקו ממנו אחר התחברותם אליו בעבור מתנותיו והרש מבוה לרדוף אחריהם שלוחי אחריו אולי יתקרבו אלין רעיו ולא המה שומעים: קונה

רלבג

מתן אדם. הנה האדם שיצטרך לו בעסקיו ללכת לפני גדולים הנה אם יתן להם מהונו ירחיב לו הדרך וינחנו זה המתן לפני גדולי׳ לעשות חפציו: צדיק הראשון. ולזה ראוי לפזר בזה האופן בעת הצורך ובזה עוד תועלת לו בהכנסו לפניהם קודם הכנס בעל ריבו כי מדרך האנשים להאמין בספור המגיד להם ראשונה ולזה יהיה אצל השופט האיש ה הראשון שיבא לפניו צדיק בדברי ריבו כי יאמין ידבריו וכאשר יבא רעהו להגיד לו ה הפך הדברי׳ ההם לא יאמינהו כי אם אחר החקירה השלימה והנה לזאת הסבה מנעה התורה שלא י ישמע הדיי׳ דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חברו כי זה יהיה סבה אל שתהיה דעתו יותר קרובה אל מי ש שישמע דבריו בראשו׳ וכאילו העיר על זה ג״כ החכם בזה הפסוק: מדינים ישבית הגורל. הנה הגורל יבטל מדינים ומחלוקת מ מהאנשים בדברי׳ שיש לחלוק זה עם זה ו והו׳ יפריד בין תקיפים וחזקים ושמר מהזיק זה לזה: אח נפשע. האח שפשע בו אחיו הנה עם היותו נפשע הוא טוב לאחיו יותר מקרית עוז להצילו ו ולעוזרו בעתות הצורך כי לא יזכור לו את מה שפשע בו כי הו׳ עצמו ובשרו וכן אים המדיני׳ ר״ל אשר עורר מדיני כנגד אחיו הנה הוא לאחיו כמו בריח הארמון המבריח מ מכות׳ לכותל אשר הו׳ קושר הכותלי׳ ומעמיד הבנין כן הוא קנת קיום אחיו ועמידתו ושומר אותו מכל משחית יקוה עליו בחזקת היד: מפרי פי. הנה מפרי דברי איש ישבע בטנו אם לטוב אם לרע הנה הוא ישבע פרי שפתיו והמשל כי הדובר רכות ישיב חמה במענה פיו ויאכל פרי דבריו שיסיר הרע ממנו והדובר קשות יעורר החמה ויביא עליו מהרה הרעה: מות וחיים. הנה ביד לשון מות וחיים כמו שזכרנו ומי שיאהב הדבו׳ אין ספק שיאכל פריו לטוב או לרע כמו שקדם: מצא אשה. מי שמצא אשה ר״ל שיהיו כחות הנפש במדרגת הנפש שהיא משרתת בעלה ואוהבת אותו ומשרתו השכל בכל מאמצי כחם הנה האיש ההוא מצא טוב כי בזה יושג לו השלימו׳ האנושי ובזה האופן יפיק חפצו ורצונו מהש׳ כי ידבק השגחתו בו: תחנוני׳ ידבר רש. הנה העוני סבה אל שתהיה לשון הרש מבקש׳ החיים כי הוא ידבר תחנוני׳ ובזה האופן לא די שלא יעורר מדינים אבל ישקיט הריב והחמה מעליו ואמנם העשיר יבטח בעשרו לחשבו שהוא קרית עוזו וידבר מפני זה עזות וזה יהיה סבה לשבירתו כי לא יוכל כלכל להתנהג עם כלם כראוי להתנהג עם הרעויהיה סבה לסור האהבה מהם: איש רעים להתרועע. וכבר ימצא אוהב יותר דבק לאדם בעת הצורך מהאח ולזה ראוי לאדם לקנות לו אוהבים רבים ולא ירבה ברעים כי כבר ימצא באוהבים מי שיאהב תכלית האהבה אף על פי שאינו רע והרבות ברעים יהיה סבה אל שישחית הרעות והחברה לקצת מפני קצת: טוב איש הולך בתומו. טוב האיש העני שהוא הולך בתום וביושר ממי ששם כסלו בעשרו ולזה הוא מעקש דרכיו כי הוא בוטח בעשרו שיכסה על מומיו וכאילו באר בזה כד אחר אמר בו העושר סבת הרעות לקצת העשירים או ירצה בזה שטוב העני הולך בתומו בעיון מן העשיר שהוא עקש דרכיו במושכלות או הוא כסיל ורמז בזה אל ב׳ מיני הסכלות שהאחד מהם הוא קנין הדעות הנפסדות והשני הוא העדר והנה באר בזה כי טוב העני עם החכמה מהעושר עם הסכלות כמו שהתבאר בספר קהלת: גם בלא דעת. גם בשבת העדר הדעות יהיה רצון האדם ותאותו אל מה שהוא לא טוב ומי שהוא מהיר ללכת אל התאוות ההם הוא חוטא: אולת אדם. הנה אולת האדם תהיה סבה לעוות דרכו בחפציו מפני שלא בא בהם בסבות הנאותות ואחר זה כשלא יכונו מחשבותיו יזעף לבו על הש״י שענש אותו לפי מחשבתו אל שיגבר ממנו מה שיזם לעשותו ולא יבין כי מצד אולתו היתה זאת לו: הון יוסיף. הנה הון העשיר יוסיף לו רעים רבים כי הוא מהנה אותם תמיד בהונו ואולם הדל לא יקנה לו רעי׳ אבל דלותו יהיה סבה אל שיפרד מרעהו כי אין לו במה שיהנהו בו להמשיך הרעות ביניהם. עד שקרים. מי שיעיד שקרים וכזבים ויכוב בזה להצדיק רשע ולהרשיע צדיק לא ינקה מהעונש כי הש״י יענישהו עונש נפלא על זה וכן מי שידבר כזבים לא ימלט כי זה סבה לרעות גדולות כמו שקדם: רבים יחלו פני נדיב. הנה הנדיבות הוא חלק טוב כי רבים ונכבדים יחלו פני נדיב להשיג נדבת לבו וכל האנשים הם רעים וחברים לאיש נותן מתנות ומזה הצד יהיה נבחר העושר על הדלות: כל אחי רש. וזה כי גם אחי העני שנאוהו בראותם שלא יקבלו בו תועלת ואם הם עצמו ובשרו ואין צריך לומר שהאנשים שהיו מרעיו קודם זה עתה רחקו ממנו הנה דלותו הוא שבם שירדפו אחיו ומרעיו אמרים לא המה ר״ל שיעליליהו שאמר או עשה כנגדם מה שאינו כן: קונה

ינחנו ב׳ וסי׳ יו׳ בדד ינחנו. ולפני גדולים ינחנו: ובא כתיב י׳ וקרי׳ בוי״ו והוא חד מן כ״ב מלין דכתי׳ יו״ד בריש תיבו׳ וקרי׳ וי״ו וסים׳ תמצא נמסר בכסר׳ רבת׳ במערכת אות היו״ד בס״ד: לשון ב״א יו קמצין וסים׳ נמס׳ בכסר׳ רבתא בערך לש בס״ד: רעים ח׳ וסים׳ לאמר הן ישלח איש את אשתו. לחלק יגיד רעים. והן יוסיף רעים רבים. איש רעים להתרועע. אכלו רעים

ה׳ יו מיחדין מַתָּ֣ן אָ֭דָם יַרְחִ֣יב ל֑וֹ וְלִפְנֵ֖י גְדֹלִ֣ים
ל׳ פס׳ ר׳ יַנְחֶֽנּוּ׃ צַדִּ֣יק הָרִאשׁ֣וֹן בְּרִיב֑וֹ יָבֹ֥א־
רֵ֝עֵ֗הוּ וַחֲקָרֽוֹ׃ מִ֭דְיָנִים יַשְׁבִּ֣ית הַגּוֹרָ֑ל
ב׳ וּבֵ֖ין עֲצוּמִ֣ים יַפְרִֽיד׃ אָ֗ח נִפְשָׁ֥ע
מדינים׳ ל׳ ק׳ מִקִּרְיַת־עֹ֑ז וּ֝מִדְיָנִ֗ים כִּבְרִ֥יחַ אַרְמֽוֹן׃
מִפְּרִ֣י פִי־אִ֭ישׁ תִּשְׂבַּ֣ע בִּטְנ֑וֹ תְּבוּאַ֖ת
שְׂפָתָ֣יו יִשְׂבָּֽע׃ מָ֣וֶת וְ֭חַיִּים בְּיַד־
ה׳ לָשׁ֑וֹן וְ֝אֹהֲבֶ֗יהָ יֹאכַ֥ל פִּרְיָֽהּ׃ מָצָ֣א
אִ֭שָּׁה מָ֣צָא ט֑וֹב וַ֝יָּ֥פֶק רָ֗צוֹן מֵיְהֹוָֽה׃
תַּ֭חֲנוּנִים יְדַבֶּר־רָ֑שׁ וְ֝עָשִׁ֗יר יַעֲנֶ֥ה
ל׳ עַזּֽוֹת׃ אִ֣ישׁ רֵ֭עִים לְהִתְרֹעֵ֑עַ וְיֵ֥שׁ
ל׳ אֹ֝הֵ֗ב דָּבֵ֥ק מֵאָֽח׃ י ט ט֣וֹב רָ֭שׁ הוֹלֵ֣ךְ
בְּתֻמּ֑וֹ מֵעִקֵּ֥שׁ שְׂ֝פָתָ֗יו וְה֣וּא כְסִֽיל׃
ו׳ בליש׳ גַּ֤ם בְּלֹא־דַ֣עַת נֶ֣פֶשׁ לֹא־ט֑וֹב וְאָ֖ץ
בְּרַגְלַ֣יִם חוֹטֵֽא׃ אִוֶּ֣לֶת אָ֭דָם תְּסַלֵּ֣ף
ל׳ יד חס׳ ויו דַּרְכּ֑וֹ וְעַל־יְ֝הֹוָ֗ה יִזְעַ֥ף לִבּֽוֹ׃ ה֗וֹן יֹ֭סִיף
ב׳ ל׳ רֵעִ֣ים רַבִּ֑ים וְ֝דָ֗ל מֵרֵ֥עֵהוּ יִפָּרֵֽד׃
עֵ֣ד שְׁ֭קָרִים לֹ֣א יִנָּקֶ֑ה וְיָפִ֥יחַ כְּ֝זָבִ֗ים
יג׳ ב׳ זוגין לֹ֣א יִמָּלֵֽט׃ רַ֭בִּים יְחַלּ֣וּ פְנֵֽי־נָדִ֑יב
ה׳ ב׳ טבין׳ ב׳ בטע׳ וְכָל־הָ֝רֵ֗עַ לְאִ֣ישׁ מַתָּֽן׃ כָּ֥ל אֲחֵי־
ל׳ רָ֨שׁ ׀ שְֽׂנֵאֻ֗הוּ אַ֤ף כִּ֣י מְ֭רֵעֵהוּ רָחֲק֣וּ
ב׳ לו ק׳ מִמֶּ֑נּוּ מְרַדֵּ֖ף אֲמָרִ֣ים לֹא־הֵֽמָּה׃

מוֹהֲבָתֵיהּ דְּבַר נָשָׁא מַרְוְוחָא לֵיהּ וְקֳדָם
רַבְרְבֵי מְקִימָא לֵיהּ׃ זַכַּאי הֲוָה קַדְמָאָה
בְּדִינֵיהּ וְאָתָא חַבְרֵיהּ וְנָצִיחַ לֵיהּ׃ תִּיגְרֵי
מְבַטְּלִין פִּיצְתָא וּבֵינַת תַּקִּיפֵי פָּרְשָׁא׃
אַחָא דְמִתְעֲוֵי מִן אַחְוֵי הֵיךְ קִרְיְתָא עַשִׁינְתָא
וְאַחֲרָא הֵיךְ סוּבְרָא דְחוּסְנָא׃ מִן פֵּירֵי
פוּמֵיהּ דְגַבְרָא תִּסְבַּע כַּרְסֵיהּ וּמִן עֲלַלְתָא
דְשִׂפְוָותֵיהּ נִסְבַּע׃ מוֹתָא וְחַיֵּי בִּידָא דְלִישָּׁנָא
וּדְרָחֵים לֵיהּ נֵיכוּל מִן פֵּירוֹי׃ דְמַשְׁכַּח
אִיתְּתָא טָבָאתָא מַשְׁכַּח וּמְקַבֵּל רְעוּתֵיהּ מִן
אֱלָהָא׃ תַּחֲנוּנֵי נְמַלֵּיל מִסְכֵּינָא וְעַתִּירָא
נְמַלֵּיל עַשִׁינָתָא׃ אִית חַבְרֵי דְמִתְחַבְּרִין
וְאִית רַחֲמָא דְבָקֵת מִן אַח׃ טַב מִסְכֵּינָא
דִמְהַלֵּךְ בְּתַמִּימוּתָא מִן הַוּ דִמְעַקֵּם א
אָרְחָתֵיהּ וְהוּא כְּסִיל׃ מַאן דְלָא יָדִיעַ נַפְשֵׁיהּ
לָא שַׁפִּיר לֵיהּ וּדְקַלִּיל בְּרִיגְלוֹי לְבִישְׁתָא
חַטְיָיא הוּא׃ שַׁטְיוּתָא דְבַר נָשָׁא מְתַלְטְלָא
אָרְחָתֵיהּ וְעַל אֱלָהָא מִתְרְעֵם לִבֵּיהּ׃ מָזָלָא
מוֹסִיף חַבְרֵי סַגִּיעֵי וּמִסְכֵּינָא פָּרִישׁ חַבְרֵיהּ
מִנֵּיהּ׃ סָהֲדָא דְשִׁקְרָא לָא נִזְדְּכֵי וּדְמַוְועֵי
כַּדְבוּתָא לָא נִתְמְלִיט׃ סַגִּיעֵי דִמְשַׁמְּשִׁין
קֳדָם רַבָּא וּדְלְבִישִׁין יָהִיב מוֹהַבְתָא׃ כֻּלְּהוֹן
רַחֲמוֹי דְמִסְכֵּינָא סָנְיָין לֵיהּ וְאַף חַבְרוֹי רַחְקִין
מִנֵּיהּ אִיכָּא דְתַרְכַן בְּמִלּוֹי לָא שָׁרִיר׃

שתו ושכרו דודים: ואין ו׳ קמצין בליש׳ וסים׳ נמסר ביהושע סימן י״ז: ימלט י״ג וסים׳ בלשון ארמי תפש לגברא דשבא שבא וצדקיהו חבא וערק ופשט ידא באתתא חביכתא דשקרת במיכאל. וביאורם נמסר במלכים א׳ סוף סי׳ י״ח ובירמיה סימן ט״ו:

קונה לב. מי שהוא קונה שכל הוא אוהב נפשו כי בזה הגיע אל הצלח׳ הנפש והוא שומר בלבו התבונה למצא הטוב האמתי והתכליתי והוא דעת קדושי׳: עד שקרים. מי שיעיד שקרים בעניני החכמה אשר הצטרכו התחלותיה אל העדות לא ינקה כי הוא סבה להכשיל החכמים השומעים עדותו בדברים העיוניים ומי שידבר שקרים בעניינים העיוניים ובפרט בשרשים ובהתחלות הנה הוא יאבד כי זה סבה להרחיקו משלימותו תכלית ההרחקה: לא נאוה. הנה לא יתכן שיגיע לכסיל תענוג כי בסבת סכלותו ראוי שיגיע לו צער בכל הדברי׳ וכ״ש שלא יאות לעבד שיהיה מושל בשרים וכאילו אמר זה להעיר שאין ראוי שישים האד׳ מושל הכח הנפשיי שהוא ראוי שיהיה עבד ומשרת לשאר הכחו׳ הנפשיות המגיעות האדם אל השלימות כי זה הוא ממה שיבלבל הפעולו׳ האנושיות וישיב פעולותיו בהמיות ולא אנושיו׳: שכל האדם יסבב שיהיה מאריך אפו ולא יכעס בקלות על הדברי׳ המכעיסים כמשפט אות ותפאר׳ האדם הוא שיהיה עובר על פשע ולא יחזיק במחלוקת כי בזה ישים האהב׳ בינו ובין זולתו: נהם ככפיר. הנה כעס המלך יהיה רב הסכנ׳ כי לו כח לעשות מה שיבור מהכועס מהרע לאשר יכעס עליו ולזה ידמ׳ כעס המלך לנהם הכפיר שישאג לטרף ורצוי המלך ידמה לטל על עשב שיגדל אותו ויזכהו ולזאת הסבה ראוי שיזהר המלך מהכעס יותר מזולתו כי כעסו יותר קשה והוא יותר מזיק: הוות לאביו בן כסיל. הבן הכסיל הוא לאביו הוות ושברי׳ מרוב כעסו ויגונו על רוע ענינו ויצטער האדם כשתהיה אשתו מעוררת לו מדני׳ כמו שיצטער בדלף הטורף שידלוף בבית בהתמדה כי זה סבה שתכבד לו העמידה בביתו כן באשת מדני׳ במוה כמו שיאמ׳ אחר זה: בית והון. הנה אפשר שירש האדם מאבותיו בית שייטב לבו בו והון ועושר ואמנם שתהיה לו אשה משכלת הנה זה ממה שלא יתכן להיות כי אם מיי׳ כי אין זה תלוי בבחירה מכל וכל אבל צריך שילוה לו עזר אלהי: עצלה תפיל תרדמה. מדרך העצלה שתפיל תרדמ׳ וזה מבואר מן החוש כי העצלה תרדי׳ הכחות ותשימם לאחים ובכמו זה תמצא שהנפש הבוטחת שתשיג די טרפה ברמיה ותתעצל מפני זה מהשתדלות במלאכו׳ לבקשת הטרף תרעב כי לא ימצא לה בזה האופן מזונה או ירצה בזה כמו שהעצלה תפיל תרדמה ותמנע מהנפש המרגשת פעולת׳ תחת חשבו לתת תנועה ומרגוע לכחותיה כן נפש איש רמיה תרעב ותמנע ממנ׳ פעולת׳ בהשגח׳ המושכלות תחת חשבו כי בזה האופן ישיג בקלות די טרפה ויהיה יותר פנוי להשלי׳ נפשו והיה זה כן כי מדרך הרמיה שתמנע האדם מהשגת השלימות: שומר מצוה. הנה מי שהוא שומר מצו׳ הש״י בתורתו התמימה הו׳ שומר נפשו כי היא מיישר׳ האים לתיקון הגוף ולתיקון הנפש ואולם מי שהוא בוזה השם יתעלה ימות מפני פתיות מדותיו וחסרון שכלו אשר הם סבה אל שימות האדם בלא עתו עם שיגיעלו הש״י מהעונש על עברו על מצותיו כמו שנתבאר בערות מדברי הנביאים: מלוה יי׳. הנה מי שהוא חונן דל כאילו מלוה לש״י מה שיתן לעני כי על הש״י להשביע לכל חי רצון ולזה ישלם לו הש״י גמולו וברכהו בגלל הדבר הזה ולכן נתן הש״י לעשיר הברכה בכל משלח ידו למען ישמחו העניי׳ בטובו כמו שנזכר בתורה: יסר בנך. בקטנותו כי בזה יש תקוה להגיעו אל השלימות ואף על פי שיצעק ויהמה בהכותך אותו לא תשא נפשך אל המייתו וצעקתו להתפעל ולחמול עליו מפני זה ולהמנע מליסרו כי טוב לו שיקבל המוסר עם ההמיה והצעקה משיעמוד שמח עם העדר קבול המוסר: גרל חמה. מי שהוא גדול חמה לא ימלט שלא ישא עונש על זאת המדה הפחותה כי בזה יעורר מדינים עם האנשים ואם יקרה שבפעם מה תצילהו החמה מהקם עליו כי יירא ממנו בראותו חוזק חמתו הנה עוד תוסיף זאת התכונה להתנהג ככה עם אחרים עם שיהיה בהם מי שיקום עליו ויפילהו ברע כי הוא יבקש רע בזאת התכונה הפחותה: שמע עצה וקבל מוסר. שמע עצה בדבר דבר כדי שתתיסר להתנהג במנהגי׳ המשובחים ותדרך במה שתרצה להשגנו בדרכי׳ הראויי׳ וקבל מוסר מהגדולי׳ ממך ומהתור׳ כי זה יהיה סבה שתחכ׳ באחריתך או ירצה בזה שמע עצתי וקבל מוסר כי זה יצריך לקנו׳ חכמ׳ באחריתך כי לקיחת המוסר צריך שיקדם בקנין החכמ׳ כמו שקדם. ראוי שתדע כי לא יועיל לאדם טוב ההתבוננות בדברי׳ שלא יפול ברע אם חטא לש״י בבר מן הגדרי׳ באופן שיהיה ראוי לעונש או שלא יגיע מה שגזר הש״י מהטוב לשכנגדו וזה כי רבות מחשבו׳ בלב איש והש״י יסבב לפעמים שיפול האדם במחשבה מאלה המחשבו׳ אשר תובילהו אל מה שגזר הש״י עליו לטוב או לרע מצד ההשגחה או מצד העונש ולזה ראוי לאדם שישתדל להתקרב אל הש״י כפי מה שאפשר כי לא תועיל לו בזולת זה שום תחבולה להמלט ממה שגזר הש״י עליו אבל ימצא שכל מה שיסבב להתרחק מהדבר ההוא ומציאת הסבות המקרבות אותו אליו וזה מפורסם מאד מהרבה מספורי הנבואה:

תאות

קונה. עד״י בר״בקי. הדעת יקרא לב אוהב נפשו להחיותה עד עת בא׳. ושומר תבונה אחר שקנה אותה בעבור מצא הטוב שמרה שהש״י ימציאהו טובתו בעולם הזה ובבא. אבל עד שקר שלא קנה הדע׳ לא יהא נקי מן השבר: לא נאוה. ואחמר להיות לכסי׳ תענוג וזה כנגד שומר תבונה שימצא טוב ויתכן שהכסיל הוא עד שקר תענוג טעמו להתענג בעולם. אף כי לעבד משול בשרים ושברים לא נאה עבור על פשע. שיעבור עליו כדי שיתרחק ממנו וזה דרך משל כי הרוצה להתנקם עומד על הפשע ונושא עון כאלו עבר עליו ועזבו. האריך פועל עבר יוצא לפעול האמתי וטעמו השכל הוא יאריך אפו של אדם. ותפארתו שיפארוהו אחרי׳ בעברו על פשע: זעף מלך. על המכעיסי׳ אותו. וכטל על עשב שירטיבהו כן רצונו של מלך למי שירצה בו: הוות. הקורות תהיינה נקראות הוות כלומר הבן הכסיל יסבב הוו׳ לאביו: דלף. כלומ׳ דלף טורד עינו מגרש בני אד׳ כן מדיני אשה כמו טרדין. פ״א דלף טורד שלא ישקוט ואחר שדבר בכסיל ואשה רעה אמר כי בית והון ינחילו האבות לבניהם ואינם יכולים להנחיל להם האשה המשכלת החכמה כי מאת השם היא: עצלה. שם דבר עם מותה כבשה כלומר העצלה היא תפיל תרדמה על העצל וכן הנפש החושבת לרמות אחרים היא תרעב ורמיה עם כדיה: שומר מצוה. שלא יעזבה שומר נפשו מן המיתה. ובוזה דרכיו הראויים לו. ימות בידי שמים טרם עתו כתיב יומת סבר ימיתוהו אם נודע שבזה דרך המצות בגלוי: מלוה. מי שיחון הדלים הש״י ילוהו כי העושר בידי אדם הוא פקדון והלוה וגמולו שיחון אותו השם כשיחנן הדלים: כי יש תקוה. שתקוה שיאריך ימים בייסרך אותו. ואל המיתו שימית אחרים. לא תשא נפשך לפרנס אותה מגזלתו כענין ואליו הוא נושא את נפשו להתפרנס ממנה. פ״א ואל המיתו שאחרים ימיתוהו אז אל תשא נפשך בייסרך אותו. פ״א ואל המיתו לאחרים אם לא תיסרנו תמיתנו ויצא ממנו גדל חמה. פ״א אל תשא נפשך ממנו שתחשוך ממנו מוסר. אבל הבן שהוא גדל חמה מגדר חמתו הגדולה עזבהו ויהיה מקבל ענשו כמו נשא עונו ואל תתעסק בהצלתו כי אם תצילהו פעם אחת צרי׳ אתה עוד שתוסיף להצילו פעמים רבות: שמע עצה. לפני הדרכים שהודעתיך למען תדע חכמה בשמעך מוסר ואל תלך אחרי מחשבתם כי רבות מחשבות בלב איש ואין קיימות זולת עצת השם:

תאות

בכפיר ג׳ דגשים וסימ׳ נהם בכפיר זעף מלך. נהם בכפיר אימת מלך. עזב ככפיר סכו. וא׳ כשחל לאפרים וככפיר לבית יהודה: הות ב׳ חס׳ וסימ׳ שקר מזין על לשון הות. הות לאביו בן כסיל: ומי׳ ד׳ וסימ׳ נכסר בסיפ׳ ריש סיכן י״ו: בוזה חד מן ו׳ זוגין חד כתיב ה׳ וחד כתיב י׳ וקמצין וסימ׳ ראה ויכשילהו עלימו לשונם. ראי והקרוב אליו כרשנא׳ ורכה

קָנֵאי לִבָּא טָבָא רָחֵים נַפְשֵׁיהּ נָטִיר בְּיוּנָא
מַשְׁכַּח טַבְתָא ׃ סַהֲדָא דְשִׁקְרָא לָא מִזְדַכָּא
וּדְמַוְעֵי כַּדְבוּתָא נֵאבַד ׃ לָא יָאֵי לְסַכְלָא
פִינוּקָא אַף לָא לְעַבְדָא דְנִשְׁתַּלַט בְּרַבְרְבָנֵיהּ ׃
שְׂכְלוּי דְבַר נָשָׁא נְגִידוּת אוֹרְחֵיהּ וְשִׁבְהוֹרֵיהּ
חוֹבָא ׃ נַהִים הֵיךְ אַרְיָא זַעְפֵיהּ דְמַלְכָּא
וְהֵיךְ טַלָּא עַל עִיסְבָּא רְעוּתֵיהּ ׃ בַּר
סַכְלָא קַשְׁה הוּא לְאָבוּי הֵיךְ קִירְסֵי וְהֵיךְ
דַלְפָא דְדָלִיף תִּיגְרֵי דְאִיתְּתָא ׃ בֵּיתָא
וּמַזָּלָא דְדַלְתוּתָא הוּא דְאָבְהַר וּמִן אֱלָהָא
מִתְמַכְּרָא אִתְּתָא לְגַבְרָא ׃ עַטְלוּתָא יָהֲבָא
שִׁינְתָא וְנַפְשָׁא רְמִיתָא תִּכְפַּן ׃ דְנָטִיר
פּוּקְדָנָא נָטִיר נַפְשֵׁיהּ וּדְמוֹשִׁיט אוֹרְחָתֵיהּ
יְמוּת ׃ מַאן דְבָעֵי נְזִיף לֵאלָהָא מִתְרַחֵם
עַל מִסְכֵּינָא וּפוּרְעֲנוּתָא טַבְתָא מְשַׁלֵּם
לֵיהּ ׃ רְדִי בְּרָךְ מְטוּל דְאִית סִיכוּיָא
וּלְמִיתוּתֵיהּ לָא תִּרְמֵי נַפְשָׁךְ ׃ גַבְרָא חֲמְתָנָא
מְקַבֵּל תִּיכָא וּכְסָרָה דְמַעֲלֵי עַל טוּעֲנֵיהּ
מוֹסִיף ׃ שְׁמַע עֵיצְתָא וְקַבֵּיל מַרְדוּתָא
מְטוּל דְתִתְחַכַּם בְּסוֹפָךְ ׃ סַגִּיעָן מַחְשְׁבָתָא
בְּלִבֵּיהּ דְגַבְרִין וְעֵיצְתָא דֵאלָהָא הִיא תְקוּם ׃

קֹנֶה־לֵּב אֹהֵב נַפְשׁוֹ שֹׁמֵר תְּבוּנָה
לִמְצֹא־טוֹב ׃ עֵד שְׁקָרִים לֹא יִנָּקֶה
וְיָפִיחַ כְּזָבִים יֹאבֵד ׃ לֹא־נָאוֶה
לִכְסִיל תַּעֲנוּג אַף כִּי־לְעֶבֶד מְשֹׁל ל׳ ומל׳
בְּשָׂרִים ׃ שֵׂכֶל אָדָם הֶאֱרִיךְ אַפּוֹ ל׳ כתרי ליש׳
וְתִפְאַרְתּוֹ עֲבֹר עַל־פָּשַׁע ׃ נַהַם
כַּכְּפִיר זַעַף מֶלֶךְ וּכְטַל עַל־עֵשֶׂב ג׳ דגשי׳
רְצוֹנוֹ ׃ הַוֺּת לְאָבִיו בֵּן כְּסִיל וְדֶלֶף ל׳ חס׳
טֹרֵד מִדְיְנֵי אִשָּׁה ׃ בַּיִת וָהוֹן נַחֲלַת ל׳ חס׳ ר׳
אָבוֹת וּמֵיְהוָה אִשָּׁה מַשְׂכָּלֶת ׃ ר׳ ל׳
עַצְלָה תַּפִּיל תַּרְדֵּמָה וְנֶפֶשׁ רְמִיָּה
תִרְעָב ׃ שֹׁמֵר מִצְוָה שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ
בּוֹזֵה דְרָכָיו יוּמָת ׃ מַלְוֵה יְהוָה יומת ק׳
חוֹנֵן דָּל וּגְמֻלוֹ יְשַׁלֶּם־לוֹ ׃ יַסֵּר ו׳ חס׳ בליש׳
בִּנְךָ כִּי־יֵשׁ תִּקְוָה וְאֶל־הֲמִיתוֹ אַל־
תִּשָּׂא נַפְשֶׁךָ ׃ גְּרָל־חֵמָה נֹשֵׂא גדל ק׳
עֹנֶשׁ כִּי אִם־תַּצִּיל וְעוֹד תּוֹסִף ׃ לד׳ ג׳ חס׳
שְׁמַע עֵצָה וְקַבֵּל מוּסָר לְמַעַן תֶּחְכַּם
בְּאַחֲרִיתֶךָ ׃ רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב־
אִישׁ וַעֲצַת יְהוָה הִיא תָקוּם ׃ ל׳

מקול פרש ורמה קשת. רמי בני אפרים נשקי רמי קשת׳ מכה אבן חלינו הוא נשא. מכי לבן תן את בניהם לרעב הגורם. מדוה והשיב בך את כל מדוה מצרים אשר יגרת דבי תבא׳ מדוי והסיר י״י ממך כל חלי. בוזה שומר מצו׳ שכר נפשו. כוזי לכם הבוגי׳ בוזי שמי. ושדה מגרש עריהם לא יבכר. ושדי הרי בגלבוע אל טל ונטר:

אבן עזרא

תאות אדם׳ תהיה לעשות חסדו כלו׳ יתאוה תמיד לעשות חסד למי שראוי לו או תאותו מן כאוה קדם׳ וטוב רש מאיש כזב שאמר לעשות חסד והוא מכזב הרש טוב מתנו כמו איש מתהלל במתת שקר׳ יראת יי׳ לחיים׳ בעבור חיים ירא אותו׳ ושבע ילין בל יפקד רע הירא בל יפקד ולא יזכור היגון שכבר קרהו כלו׳ לא תזכרנה צרותיו בהיותו שבע מטוב הי״ל׳ בצלחת׳ כמו צלוחית חדשה והענין כאילו ידו טמונה בצלחת׳ לא ישיבנה כי לא ימצא מאומה שיאכל על כן צריך אדם לבקש מ מחיתו ולא להתעצל׳ לץ׳ יערים׳ ילמד ערמה׳ משדד׳ פועל וכן יבריח פירוש בן מביש מצוה לשדד א אביו׳ והוא מכבב שתברח אמו׳ מביש כותן בושה לאביו׳ חדל בני׳ לשגות מאמרי דעת׳ ושמע מוסר׳ פ״א זה הפסוק דבק ראשו עם סופו׳ וכן הוא חדל בני מאמרי דעת אם תאבה לשמוע מוסר ואחרי כן לשגות׳ ילין׳ ידבר שעיותו היא מ משפטו וכדין מן המליץ הו ידבר ליצנות על המשפט יבלע כמו כבלע את הקדש׳ נכונו ללצים שפטים׳ מאת השם כלומר השם ישפטם בעבור שליצנו המשפט ונכונו מהלומות שהכסילים הלומים ע״י אדם כענין ושבטו לגו כסילים׳ לץ היין׳ חסר איש היין לץ הוא הומה פי׳ צועק שיתנו לו שכר׳ לא יחכם לא ילמד חכמה בהתעסקו ביין׳ נהם ככפיר׳ מתעברו׳ מתעבר עמו׳ נפשו הוא החוטא בעבור שאינו חולק כבוד למלכות׳ כבוד׳ שהמלך יכבד לאיש המתעבר אם ישב וישקוט ממריבה על כן בקץ הלמ״ד כי הוא ידוע והוא המתעבר עמו׳ יתגלע יתערב במריבה׳ מחורף׳ המ״ם תחת בי״ת כלומר בעת החורף׳ ושאל שישאל מן הקוצרים ולא יתנו לו מאומה בעבור עצלותו׳ מים עמוקים׳ חסר כ״ף כלו׳ כמים עמוקים שהם קרים וזכים ורגל לא תרפשם כן החכמה והעצה שהיא בלב איש זכה וברורה׳ ואיש אחר ידע תתבונות ידלה העצה מלבו כלו׳ ילמדה ממנו׳ רב

ומחפיר ל׳ מן ספת מלאות בריש׳

יערם ג חס׳ וסימ׳ כי ערום יערם הוא דזיפים׳ ושמר תכחת יערם׳ לץ תכה ופתי יערם׳ ומחפיר ל׳ והוא חד מן שטת חרא ומח בריש׳ וסי׳ ט נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הה״ם בס״ד׳ נכונו ב׳ וסימ׳ שדים נכונו׳ נכונו ללצים שפטים׳

יט תאות אדם חסדו וטוב־רש מאיש
כזב׳ יראת יהוה לחיים ושבע ילין
בל־יפקד רע׳ טמן עצל ידו בצלחת
גם־אל פיהו לא ישיבנה׳ לץ תכה
ופתי יערם והוכח לנבון יבין דעת׳
משדד־אב יבריח אם בן מביש
ומחפיר׳ חדל־בני לשמע מוסר
לשגות מאמרי־דעת׳ עד בליעל
יליץ משפט ופי רשעים יבלע־און׳
נכונו ללצים שפטים ומהלמות לגו
כ כסילים׳ לץ היין המה שכר וכל־
שגה בו לא יחכם׳ נהם ככפיר אימת
מלך מתעברו חוטא נפשו׳ כבוד
לאיש שבת מריב וכל־אויל יתגלע׳
מחרף עצל לא־יחרש ישאל
בקציר ואין׳ מים עמקים עצה
בלב־איש ואיש תבונה ידלנה׳

ב׳ וייחת אבהם׳ ב׳ כי יגיע׳ כב׳ ב׳ חס׳׳ ב׳ וסעיך׳ ב׳ וחס׳ קירות׳ ג׳ דגשי׳׳ וא״ל ק׳ ב׳ תבקשו׳ מים

רגתיה דבר נשא חסדיה וטב מסכינא מן
גברא כדבא׳ דחלתיה דאלהא לחיי ומן
דשמיע מניה ניבות ולא נפקוד בישתא׳
עטלא דמטעי ידיה בשחארתיה אף לא
לפומיה מקריב ליה׳ למסיקנא מחית
ושכרא מתערים ואכיס לסוכלתן דנתביין
ידיעתא׳ דמין לאבוי ומעריק לאמיה ברא
הוא מבהתנא ומחפרנא׳ פרש ברי ושמע
מרדותא ולא תשגא מן מאמרי דפומיה׳
סהדא דיגאלא מסייק בדיניה ופומהון
דרשיעי מפיק עאתא׳ מתקנין לממיקני
דיני זהרתא לגשמיהון׳ לממיקנא הוא
חמרא ורויתא שכרא וכל דשגי ביה לא
נתחכם׳ נהים היך אריא אימתא דמלכא
ומן דמחמית ליה חטי על נפשיה׳ יקרא
הוא לגברא דיתיב דלא דינא וכל דשאטי
מצטרי׳ מתחצד עטלא לא שתיק ושאל
בחצרא ולית׳ מיא עמיקי עצתא בלבא
דגברא וגברא דמתביין נידליה׳

בכפיר ג׳ דגשים וסימ׳ נמסר לעיל סימ׳ יט׳ ושאל ישאל כתיב וקרי׳ ושאל והוא מן כ״ב מלין דכתי׳ יו״ד בריש תיבות׳ וקרי׳ ו״ו וחד מנהון פלוגתא דרב נחמן וסימ׳ במסר׳ רבת׳ במערכת אות הי״וד בס״ד׳

רלבג

תאות אדם חסדו׳ הנה תאות האדם היא בטבע מה שהוא חרפה לו כי יצר לב האד׳ רע מנעוריו ויהיו תאוותיו מפני זה אל תאות החומ׳ אשר בו נשתתף לבהמות ולזה יהיה יותר טוב הרש שלא ישיג דבר מהתאוות מאיש כזב שישבע תמיד באלו ההנאות שהם הבל וכזב או ירצה בזה תאות האדם היא שישיג חסד הש״י בדברי׳ ויותר טוב להשי״ג זה מי שהוא רש בדעות והוא מי שיש לו מ הסכלות שהוא העדר מאיש כזב שיש לו מ הדעות הכוזבות וזה כי הרש לא יצטרך כי אם ללמוד החכמה ו ואיש הכזב צריך ש שירפא תחלה ממום דעותיו הכוזבות מ המרחיקות אותו ב בתכלית מה שאפשר מהש״י ובזה מהקושי העצום ר״ל להעתיקו מן הדעות האלו ואחר זה יצטרך ללמוד מ החכמה לפי הפרסים האמתיים׳ יראת יי׳׳ הנה יראת יי׳ תיסר האדם אל החיים מ הנצחיים והנה בעל יראת יי׳ ילין שבע כי לא ירעב ולא יכסוף התאוות הגופיות כי לא יזכר אצלו דבר רע שיהרהר בו כי יראתו הש״י תמנעהו מלכסוף הדברים המגונים מ האלו׳ טמן עצל׳ הנה העצל כאילו טמן ידו בצלחת בצלוחית קטנ׳ שיקשה להוציאה משם וכן ימצא הענין בו כי לעצלותו תמצא כה ידיו כאילו הם אסורות ולא יעשה שום מלאכה ואף על פי שיחסר לו מזון ויצטרך לו מפני זה להרויח במלאכה מה שישיג בו די טרפו הנה עם כל זה לא ישליט בידו לעשות בה מלאכה יחיה בה וזהו אמרו גם אל פיהו לא ישיבנה׳ לץ תכה׳ הנה אם תכה לץ להקנותו מוסר הנה האיש הפותה הרואה זה יתחכם בזה ויקח בעצמו ערמה להמלט מהדבר אשר הוכה עליו האיש הלץ ויקח מוסר בהכאת זולתו אך לנבון אם תוכיח לו בדברים לבד יבין דעת כי לבו פונה אל השלימות׳ משדד אב׳ הנה הבן שהוא מביש ומחפיר הוריו לרוע מנהגיו ורדיפתו אל התאוות הוא סבה שישודדו שודדים אביו כדי שיחלק משלל עמם או אולי לווה מהם ויבאו להפרע מהאב ולזאת הסבה בעינה יבריח האם ולזה ראוי לאב ולאם שייסרוהו בקטנותו שלא יבואם ממנו זה ההפסד ואחר שהזהיר הבן לשמוע מוסר שב להזהיר שלא יכלה ימיו בזאת הפילוסופיא המדינית כידי לו בה שתיישירהו אל לקיחת המוסר אשר הוא הצעה לקנין החכמה׳ חדל בני׳ ואמר המנע בני לשמוע חכמת המוסר תמיד באופן שתשגה בה יותר מאמרי דעת כי אין ראוי לאד׳ שיאבד זמנו בחקירותיה כמו שביארנו בפרשת בראשית אבל ראוי שתשגה תמיד באהבת אמרי דעת אחר שתגיע מהמוסר דבר ראוי ומספיק להיות הצעה לקנין החכמה׳ עד בליעל הנה העד הבליעל שיעיד שקר באחיו יוכיח בפיו מחשבתו הרעה לתכלית שיהיה המשפט מפי השופט כמו שחשב וזה צריך לו לפי שהוא עושה הרעה ע״י זולתו ואמנם פי רשעים יבלע ויכסה האון אשר במחשבתם כדי שלא יודע רצונם לאיש ויהיה זה סבה אל שיוכלו להשיג מחשבתם ולא יהיו כשמרי׳ החכמים מהם או ירצה בזה בעד בליעל המעיד שקר בספורי המישרים להטעת הענינים העיוניים וברשעים בעלי הדעות הכוזבות בפנות העיוניות והתוריות ויהיה הרצון בו עד בליעל יליץ משפט במה שיגיד ואם לא ירגיש כי ממנו יעמיד החכמ׳ על דבר המשפט ויהיה זה העד סבה להטעותו ובכלל הנה בקשת המשפט סבה ש מדבר אלו הדברים כי יקרה שיטעה בעדות לרבות מה כמו שביארנו בחמישי מספר מלחמו׳ יי׳ והנה לפעמים תמצא שיגיד האדם דברים בעדות לחזק הדעת שנראה לו בודק בחקירותיו כמו שתמצא זה לגלייינוס במה שחלק על הפלוסו׳ במה שהכיח שהלב לבדו הוא החי ולזה הוא המבואר שהמשפט שנראה לו בודק הוא סבה אל שיגיד זה העדו׳ אך האון והשקר אשר לרשעי׳ בהתחלות הוא סבה אל שיהיו דבריהם נפתחי׳ ומבולעים במה שאחר ההתחלות׳ נכונו ללצים שפטים׳ כי מפני הלעיגם על החכמים ימצאו בהם שישפטו אותם משפטים גדולים ולגוף הכסילים נכונו שברים כי לסכלותם יעשו ענינים מגונים כנגד החכמים ואפשר שיעיר על זה בלצים בעד הבליעל שיליץ ספורים כוזבים יביאו לטעות החכמים בדבר משפטי העיון ולזה אמר כי נכונו להם שפטים כי הם עושים רעה גדולה אם לא ירגישו בזה ולזה צריך לאדם שיזהר בדבר הספורים האלו שלא יגיד רק האמת ויתבונן שיהיה ענין ספורו נקי מהדברים המטעים והמשל כי לפעמים כשיהיה מעונן יראה הכוכב רחוק מכוכב אחר יותר מהמרחק האמתי אשר ביניהם ומי שיקח העדות מהעת ההוא יטעה החוקרים בזאת המלאכה הסומכי׳ על מבטיו והנה קרא הכסילים בעלי הדעות הנפסדות כי ים עמם הסכלות שהוא קנין וכמו שסכלותם בהתחלות ישבר ויפתית מהם במה שאחריהם כן ראוי שישבר גופם לפי שרוב נטותם אחר הדברים הגופיים היה סבה אל שיטעו בעיון מפני שלא הפליגו החקירה בו לרוב התעסקם בעניני הגוף׳ נהם ככפיר אימת מלך׳ הנה אימת המלך המושל באדם והוא השכל האנושי שהוא ראוי שימשול במאר כחות הנפש וכן שודד מהשם ית׳ בנוס הבראם ראוי שתהיה כל כך חזקה כאילו ינהם לטרוף ככפי׳ כי באמת מי שיסור מעבודתו ידרך אל ההפסד וההשחת ומי שהוא מתחבר עמו ואינו רוצה לשמוע הוא חוטא נפשו ומפסידה ויהיה סופו לאין והנה המתעבר עמו הוא בעל התאוה כי הכח המתעורר ההוא יריב עם הכח המתעורר השכלי ויובילהו זה אל הכליון וההפסד׳ כבוד לאיש׳ שישבות מריב וזה יהיה בירא את השם כי אין לו תאוה לרע ולזה תהייכה כל מחשבותיו טובות אך כל אויל יתבלבל ויתערב בריב ויהיה זה סבה להפילו ברע ויהיה זה כן באויל כי הוא יחשוב שיהיה ההערב בריב הוא הטוב למיעוט חקירתו בדברים׳ מחורף עצל לא יחרוש׳ אמר להעיר על העצל מלבקש השלימות כי בסופו יהיה משולל מהשגתם כי העצל איננו חורש אדמתו ועובד אותה כראוי בחורף וזה הוא סבה אל שלא יעשה פרי אשר זרע בה וכן העצל לא ישתדל בתחלת ענין לתקן גופו בלקיחת המוסר ולזה לא יכול להשיג החכמה ולא השתדל בה ג״כ וזה יהיה סבה אל שלא יתן פריו השכל ששם בו הש״י׳ מים עמוקים עצה בלב איש׳ הנה העצה אשר בלב איש בכח לא ישיגה בקלות אבל אחר החקירה הרבה כי היא במדרגת המים העמוקים מאד אשר יקשה להגיע אל מה שהוא בתחתיהם ואולם איש תבונה ידלם העצה מלבו בטוב חקירתו והפלגתו בה׳ רב

רב אדם. הנה הרבה מבני אדם תמצא שיקרא כל אחד מהם חסדו בשיספר
אכי עשיתי חסד כך וכך לפלוני ויחשבו מפני זה בהם שהם אנשי חסד כי גם איש
אמונים אשר יעשה הראוי בדברים לבד בזולת חסד יקשה המצאו והיה זה כן כי
לא יתכן שיקרא האדם איש חסד בעבור חסד אחד שעשה אם לא יתנהג כך בכל
הדברים וכן לא יתכן
שיקרא האדם איש א
אמונים אם לא ב
שיתמיד בזאת ה
התכונה לעשו' האמת
ויושר תמיד ואפשר
שירצה בזה רב אדם
יקרא בעת הצורך ה
איש שהו' גמל חסדו
שיטיב לו גמולו והנה
יקשה למצוא באלו ם
שקבלו החסד איש א
אמונים שיתעורר ל
להטיב גמול לאשר
גמל אותו חסד אך
יתנכר אליו כאילו לא
קבל טובה ממנו ולזה
אין ראוי לאדם שישים
בשר זרועו אך יבטח
בש"י ואפשר שתהיה
היו' בגמלת חסדו נוכפ'
ויהיה הרצון בזה כי
כבר יקרא הקורא רב
אדם איש חסד ר"ל ם
שיקרא לאחד מהם
איש חסד אבל תדע
שאי' הענין כן כי יקשה
למצוא איש חסד כי
גם איש אמונים יקשה
למצוא: מתהלך
בתומו. הצדיק שהוא
מהלך בתמימו' וביושר
במדותיו ובדעותיו והו'
איש אמונים על דרך
האמת לא די שיהיה

רב אדם. כלו' הרוב בבני אדם כל אחד יקרא חסדו כלומ' יתפאר שעשה חסד
ולא יקראהו מי ימצא. פי' שיאמר אמת על נפשו: מתהלך בתומו. הוא
יקרא צדיק. אשרי בניו אחריו כי בגלל צדקו יהיו מכובדי' עד שיאמרו אחרים
הנה יירש אדם מטובת אביו: ומלך שישב על כסאו לעשות דין הוא יזרה כל
מי שהוא רע בעיניו כי
אז יעמוד על כסאו:
מי. זה שיאמר זכיתי
לבי מעון נעורי
טהרתי מחטא ילדותי
והטעם אין אדם
שילך תמיד בתומו ולא
יחטא: גם. יתנכר
הפך ההכרה וכן
ויתנכר אליהם והענין
שהתנכר מן הנערות
בעבור מעלליו. אם
זך מחטא ואם ישר
פעלו כי הנער הכסיל
כורע ונכר באולתו
וזה מתנכר במעשי
הטובי' כאילו מתנכר
בהם ולא יכירו רואיו
מעשיו אם נער עשם
כאשר הם זכים וישרי'
: אזן. אל. רע. ב'
דבקים כלו' האזן
לשמוע מוסר והעין ל
לראות התוכחת עשה
השם על כן ל' תאהב
שינה שלא נברא העין
לישן כי אם שעה י
ידועה ואחרי כן ל
לראות ולבחור בדרכי
המוסר. פקח עיניך
מן השינה כי אז
תשבע לחם וראה
הקונה שיאמר על ה
המוכר רע רע
ויבזהו כדי שיוכל

יושב ב' מל בס"פ וסימ' והוא יושב לבטח אתך: מלך יושב על כסא דין: טהרתי ל' מי יאמר זכיתי. והוא חד מן מלין
משמשין ת' בסוף תיבותא ו"ל דכו' וסימ' נכסר במסרה רבתא כמערכת אות הת"יו בכ"ד: שמעת ו' ה' פתחין וא' קמץ וסימ'

ג' רב־אדם יקרא איש חסדו ואיש
אמונים מי ימצא: מתהלך בתמו
ב' חל בסיפ' צדיק אשרי בניו אחריו: מלך יושב
על־כסא־דין מזרה בעיניו כל־רע:
ל' יתר וטהרתי מי־יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי:
אבן ואבן איפה ואיפה תועבת
יהוה גם־שניהם: גם במעלליו
ל' יתנכר־נער אם־זך ואם־ישר פעלו:
ח' ל' אזן שמעת ועין ראה יהוה עשה גם־
ב' שניהם: אל־תאהב שנה פן־תורש
פקח עיניך שבע־לחם: רע רע יאמר
ר' חל הקונה ואזל לו אז יתהלל: יש זהב
ב' וח בליש' ורב־פנינים וכלי יקר שפתי־דעת:
כ' נכריה ת לקח־בגדו כי־ערב זר ובעד נכרים
לב חבלהו: ערב לאיש לחם שקר ואחר
ח' כב ימלא־פיהו חצץ: מחשבות בעצה
תכון ובתחבלות עשה מלחמה:

סוגעא דבני מתקרין גבר' מרחמניה וגברא
מהימנא מנו משכח: דמהלך בתמימותיה
צדיקא הוא וטוביהון לבנוהי בתרוהי:
מלכא דיתיב על כורסיא דדינא מפזר מן
קדמוהי כלהון בישתא: מאן דיימר דזכיי
הוא לבי וארכיית מחובתי: מתקלא
ומתקלא כיילא וכיילא מרחקין אינון קדם
אלהא אף תרויהון: אוף בעובדוהי מתיידע
טלייא אין דכי ואין תריצן עובדוהי: אדנא
דשמעא ועינא דחזייא אלהא איברי תרויהון:
לא תרחים שינתא דילמא תתמסכן פתח
עינך ושבע לחמא: חברא לחבריה נאמר
דקנית והידין נשתבח ונימר: דאית דהבא
וסוגעא דכיפי טבאתא ומאני דיקרא
ושיפותא דידיעתא: נסיב לבושיה מטול
דעריב לחלוני ולא אפי נוכריתא משכניה:
עריב לגברא בלחמא ריגלא ובתר הידין
נתמלא פומיה: מחשבתא בעצתא תתקן
ובמדברנותא מתעבד קרבא:

נמסר בסיפר' סוף סימן ט"ו ובריש סדר וירא: הקונה ד' מל' בליש' וסימ' והיה כעם ככהן כעבד כאדניו. בא העת והגיע היום.
פורע מוסר. רע רע יאמר הקונה. נכריה נכרים בה' וקרי' נכריה והוא חד מן ה' מלין דכתי' ם"ם בסוף תיבותא ולא קרי'
וסי' נכרים לקח בגדו כי ערב זר קדמא. שלשים וירדו שלשים בהשלשים. ויהבם וישלח חצים ויפיצם דשמואל.
שנים ויעזבו את כל מצות יי' אלהיהם. אלפים נהר דינור נגד ונפיק דדניאל:

מאושר מהרעות כי גם בניו יהיו מוצלחי' מהש"י בסבתו עם שמתכונתו גם כן שיישיר
בניו לעבודת השם ית' ותדבק בהם גם כן ההשגחה מצדם: מלך. הנה המלך
והוא השכל כשיושב על כסא דין לשפוט בדברים העיוניים לפי מה שראוי ויקח
משאר הכחות השרות הראוי להגיעו אל האמת בדרושיו הנה הוא מזרה ומפזר
בעיונו כל רע במדות ובדעות כי יזהר מהדברים המטעים והעבירו כחותיו יסיר
התאוות הרעות והמענות והנה זה כלי ממה שיצטרך לאיש האמונים כשיהיה איש

לקנות בזול וכאשר הולך בעצמו עם המוכר אז יתהלל ויתפאר בעצמו ויאמר
שהוא יודע לקנות דבר נחמד ובאמת כן הוא יש זהב ופנינים רבים למי שיש
לו שפתי דעת שידע בעסקי סחורה: לקח. חבלהו. למשכון צווי: ערב. לחם
שקר. שהעיד שקרים בעבורו: מחשבות. תכון. כל אחת בעצה שיועץ עם
חברו או יכון מה שחשב לעשות: ולפותה

אמונים עד האמת. ועתה יבאר שכבר יקשה המצאו כמו שזכר תחלה ואמר מי הוא שיוכל להתפאר שהוא איש אמונים עד האמת מי יאמר זכיתי לבי ואמר מי הוא
שיוכל להתפאר שיאמר זכיתי לבי בדעות ונמלטתי מהספק בהם היה זה ממה שיקשה מאד לרוב הדברים המטעי' ומונעים מהשלמת החקירה בהרבה מהדרושים ומי
יאמר טהרתי מחטאתי בעניינים הגופיים והמדיניים ולא התנהגתי בהם כי אם ביושר ובאמת: אבן ואבן. הנה המשקל הקטן מהראוי או הגדול מהראוי והמדה הקטנה
מהראוי או הגדולה מהראוי הנה שני אלו הדברים מתועבי' לש"י במדות ובדעות וזה כי הנבחר והראוי במדות הוא השווי והיושר מזולת שיהיה לאחד מהקצוות כמו שנתבאר
בפילוסופיא המדינית והנבחר בדעות שלא לקצר מהאמת הראוי בדבר דבר ושלא להפליג עליו יותר מהראוי כאילו תאמר שמה שיסבול אותו מופת מוחלט לא יקצר בו
ויסמך על מופת ראיה או על הקדמות מפורסמות ומה שלא יסבול מופת מוחלט לא יבקשהו וכן לא יחקור במה שאין דרך אל השגתו ולא יקצר לחקור במה שיוכל
להשגתו ובהיות הענין כן מי הוא זה ואי זהו שיוכל להתפאר באיש אמונים: גם במעלליו. הנה אע"פ שימצאו בחוש פעולות האדם טובות וישרות הנה אפשר לו שיתנכר
בהם ותהיינה פעולותיו בנגלה טובות ולבו ברע והנה קרא האיש הזה נער לא מלך ר"ל שהשכל בו הוא משרת לא מלך: אזן שומעת ועין רואה. הש"י עשה גם שניהם
כלים להשגת האמת בדעות ובמדות וזה שאלו החושים הם יותר נכבדים שבחושים לקחת מהם ההקדמות הראשונות עם ההסכות במוחשים והם עם זה כלי' אל שיקבץ
האדם אליו החכמה שהשיגוה שאר האנשים כי באזן ישמע דבריהם ובעין יראה דבריהם בספריהם ולזה היו אלו החושים מהגדולים שבכלים אל שישלם
האדם להיות איש אמונים במדות ובדעות והם עם זה כלים לחטוא וזה מבואר מעניינם: אל תאהב שינה. אל תתעצל ותאהב שינה כמנהג העצלים כי זה יהיה סבת
שתאבד הונך ותורש ואם תפקח עיניך בזריזות תשבע לחם ומזון ערב ברעות ואולם בעצלה לא די שלא השגת שלימות אבל גם ההתחלות אשר אצלך מהחום תאבד
ותשחית ולא יהיה לך מהם תועלת: רע רע יאמר הקונה. הנה אין הענין בקנין החכמה כמו בשאר הקניינים וזה כי שאר הקניינים מפני שיהיה מחירם ככף יקרה בקנין
יאמר הקונה שהוא רע ואינו שוה כמו הערך ההוא שהוא מעריך אותו ואחר זה כשילך לו ממנו הקנין ההוא אז יהולל הקנין ההוא ויתאונן על אשר לו קנהו ולזה היה נחשב
הקנין ההוא לרע בהיותו לו וכשלא יהיה לו יחשבהו לטוב והנה הפך זה ימצא בקנין החכמה כי לא יחשבהו אדם לטוב כי אם אחר שהשיגהו: יש זהב. ולזה אמר כי יש
בשאר הקניינים קניינים חמודים כמו זהב ורב פנינים אך אין בהם כלי יקר כמו שפתי דעת כי שאר הקניינים יחשבו מצד יתרון ערכם ואין הענין כן בשפתי דעת כי הם
טובים על כל העניינים והם התישרים (?) תכלית ההישרה למצוא דברי חפץ כי בזה האופן יקובצו לאדם דעות זולתו ואפשר שיהיה הרצון בזה כי המשיג קנית המושכלות
והם הבינה לו אז יהלל על כל הקניינים המושכל אשר היה מגנה אותו קודם זה ודימה שההלול הזה הוא מה שיאמר יש זהב ורב פנינים אך כלי יקר הוא שפתי דעת כי הם
יביאו לקנין דבר נחמד מזהב ומפז רב: לקח בגדו. הנה מי שערב זר והוא הנמשך אל הכח המתעורר לתאוות הגופיות הפשיטהו מכל קנינו להפרע ממנו והנה
השכל הוא הערב בעד האיש הזר ובעד נכריה והיא הנפש המתאוה כמו שקדם בראש זה הספר קח משכונו להפרע כי השכל הוא המקבל העונש במה שלא השיגהו תענוג
מאלו הפעולות המגונות כמו שקדם: ערב לאיש לחם שקר. בתחלת טעמו כאילו תאמר שאם יטעה ויחשוב שאין שם גמול ועונש אך אחר זה יהפך לו המזון הערב ההוא
לחצץ שאין בו תועלת להזון וישבר עם זה שניו אשר יאכל באכילתם: מחשבות בעצה תכון. הנה המחשבות המקבילות לאדם אשר בעבורם הוא נבוך בעניינים הנה
העצה שלימה שתתישב לו בזה תכין לו המחשבה הצודקת וזה יהיה כשיקבץ כל אלו המחשבות ויברור הצודק מהבלתי צודק בחקירה שלימה וביישוב רב ואם יקרה שם
שתי מחשבות מקבילות הלחם בהתחבולות על המחשבה המרחיקה האדם משלמותו ובזה תמלט מהמבוכה באלו העניינים הגדולי' אשר יביאו המחשבות המקבילות הנופלות
בהם להתבלבל בעניינם או ירצה בזה על דבר המחשבות המביאות לאד' לחטוא עשה מלחמה עמהם בעצה אשר תכין ובתחבולות בדרך שתכניע אותם המחשבות הרעות:

גֹּולֶה־סֹּוד הֹולֵךְ רָכִיל וּלְפֹתֶה שְׂפָתָיו ה'נ'מ'ל'· ל'
לֹא תִתְעָרָב׃ מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמֹּו יִדְעַךְ ב'
נֵרֹו בֶּאֱשׁוּן חֹשֶׁךְ׃ נַחֲלָה מְבֹהֶלֶת יתיר יוד
בָּרִאשֹׁונָה וְאַחֲרִיתָהּ לֹא תְבֹרָךְ׃ אַל־ ה'מ'ל'· ג' וחס'
תֹּאמַר אֲשַׁלְּמָה־רָע קַוֵּה לַיהוָה וְיֹשַׁע ל'· ל' וחס' וד' בליש
לָךְ׃ תֹּועֲבַת יְהוָה אֶבֶן וָאָבֶן וּמֹאזְנֵי ב'
מִרְמָה לֹא־טֹוב׃ מֵיְהוָה מִצְעֲדֵי־גָבֶר
וְאָדָם מַה־יָּבִין דַּרְכֹּו׃ מֹוקֵשׁ אָדָם ט'
יָלַע קֹדֶשׁ וְאַחַר נְדָרִים לְבַקֵּר׃ מְזָרֶה ל'· ב' ותד' לבקר כ"א
רְשָׁעִים מֶלֶךְ חָכָם וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֹופָן
׃ נֵר יְהוָה נִשְׁמַת אָדָם חֹפֵשׂ כָּל־ י"א פסו' ריש' ובסופ' נ"ן
חַדְרֵי־בָטֶן׃ חֶסֶד וֶאֱמֶת יִצְּרוּ־מֶלֶךְ
וְסָעַד בַּחֶסֶד כִּסְאֹו׃ תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים ל'
כֹּחָם וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה׃ חַבֻּרֹות פֶּצַע
תַּמְרִיק בְּרָע וּמַכֹּות חַדְרֵי־בָטֶן׃ תמריק ק'

דְּגָאלֵי רָזָא אָכִיל קוּרְצָא וּלְמַן דִּמְשַׁרְגַג
בְּשִׂפְווּתֵיהּ לָא תִתְחַלַּט׃ דְּלָיִט לַאֲבוּי
וּלְאִמֵּיהּ נִדְעַךְ שְׁרָגֵיהּ אֵיךְ אִתּוּנָא דַּחֲשׁוֹכָא׃
יָרוּתְתָא דִּמְסָרְהֲבָא בְּקַדְמֵיתָא וּבְסוֹפָא לָא
תִתְבָּרִיךְ׃ לָא תֵימַר אֲשַׁלֵּם בִּישְׁתָא סְבָא
לֵאלָהָךְ וְיִפְרְקִנָּךְ׃ מְרַחֲקִין אִנּוּן קֳדָם
אֱלָהָא מַתְקְלִין וּמַתְקְלָא וּמְשַׁחְתָא דְּרַמְיוּתָא
לָא שַׁפִּיר קַדָמוֹי׃ מִן קֳדָם יְיָ הִילְכָתֵיהּ
דְּגַבְרָא וּבַר נָשָׁא לָא מִתְבַּיַּן אָרְחָתֵיהּ׃
פַּחָא הוּא לְגַבְרָא דְּנָדִיר לְקוּדְשָׁא וּבָתַר
הָכֵי תָּדְיָא לֵיהּ נַפְשֵׁיהּ׃ סַבַּרְ לְרַשִׁיעֵי
מַלְכָּא חַכִּימָא וּמְהַפֵּךְ עֲלֵיהוֹן גַּלְגַּלָּא׃
שְׁרָגָא דֶּאֱלָהָא נִשְׁמְתֵיהּ דִּבְנֵי נָשָׁא וּבָצֵיא
כֻּלְּהוֹן גַּוַּיָּה דְּכְרֵיסָה׃ חִסְדָּא וְקוּשְׁטָא
יִנְטְרוּ לְמַלְכָּא וּמְתַקֵּן כּוּרְסְיֵהּ בְּחִסְדָּא׃
שְׁבְהוֹרָא דְעוּלֵימַיָּא תּוּקְפְהוֹן וּשְׁבָחָא דְּסָבֵי
סִיבְתָא׃ שָׁאנֵי וּפוּעְתָא פָּגְעוּ בְּבִישָׁא
וּמַחֲוָתֵי בְּגַוָּה דִּכְרֵיסֵיהּ׃

מבהלת נחלה מבהלת מבחלת כתי' וקרי' מבהלת והוא חד מן ד' מלין כתי' ח' וקרי' ה' וסימ' עמיחור ואבשלום ברח וילד· רחיטנו קורות בתינו ארזים· מבחלת נחלה מבחלת בראשונה· ולאחם שבועים שבעים נחתך: ואדם ט' וסימ' ואדם אין לעבוד את האדמה· אוקיר אנוש כפז· ואדם עליה בראתי· ואדם ביקר בל ילין· ואדם על עפר ישוב· ואדם בה יבין דרכו· ואדם יפיק תבונה· ואדם לא זכר את האיש המסכן· ומצא חן ושכל טוב:

אבן עזרא

ולפותה. שיפתוהו אחרים · לא תתערב שיגלה סודך והוא הרכיל: נרו. רמז לנשמתו ידעך כנגד מות יומת · באישון חשך כפול כלו שימות בחשיכה או החשך משל לצרות: מבוהלת בראשונה · מבוהלת. מגזלה · ואחריתה שהיא גזולה לא תבורך והטעם לא ירדו עליה גשמי ברכה וכתוב מבוחלת בחית להודיע כי נחלה גזולה היא כמאסת ונגעלת לשם מן נחלה כמו: אל· ה"א אשלמה מחובר במקף בר"ים רע וכן הפי' אל תאמר לשלם רע למרעים לך· קוה לשם שים לו כח לשלם לו גמול ויושע לך מידם: מיי'· מוקש · שנים דבקים · מצעדי שיצעד ללכת · ואדם איננו מבין עת לכתו עד כי השם יוליכהו ויושיבהו אשר מאתו מצעדי גבר· והוא יתן מוקש בלכתו לאשר ילע ויאכל קדש ואחר שיקש ידור כ נדרים להביא לבקר אולי יוכל מן המוקש ולעמן כלעיך ילעו דס כמו יבלע: מזרה· להעיק אותם וכבר השיב עליהם אופן עגלה לדוש אותם כלו' ידכאם ואחרי כן יפירם מפניו: נר יי' נשמת אדם· דרך משל כי הנשמ' אבולה מאורו ובית מנוחתה מרום ותשם תאיר לרוח ולנפש בשכלה ויאורו באורה על כן יקרא נרו כאילו הוא מחפש בו חדרי בטן והוא רמז ללב שהוא חדר המחשבות · פ"א נר יי' ירמוז לאור שכלו כלו' נר אלהים חופש נשמת אדם וחופש כל חדרי בטן · והשם כאשר יחפש לב המלך וידע מה שיחשוב לב רשעים אז ישלח חסדו ואמתו לנצור המלך מכרם ויסעד השם כסאו בעבור החסד שיעשה המלך: תפארת· חבורות· שנים דבקים· חבורות שיחובר בם האדם· פצע שיצא מאם הדם· תמריק מענין תמרוקיה מרקו הר מחי' מורק ושוטף והוא עם תגמול כלו' כאשר תפארת בחורים הוא כחם ושיבת הזקנים בחכמה היא הדרם שיהדרום אחרים כן חבורות פצע הדר להיות תמרוק באיש רע שיסיר רעותיו וכן מכות שתגענה עד חדרי בטנם הם תמרוקי הרשע: פלגי

מבהלת ק'

רלבג

גולה סוד · לא תתערב עם מי שהוא גולה סוד והולך רכיל כי זה סבה לרעות גדולות בדברים המדיניים ולא עם מי שאומר דברי פתוי והסתה בשפתיו להדיחך מעל הדרך הטובה ואפשר שירצה בזה מי שהוא גולה סוד בענין המבוכ' שים במחשב' מקבילות אשר בהתחלות שיצטרך להמלט מהם בעצה שידון ובתחבולות הוא במדרגת מי שהוא ה הולך רכיל שמשחית העולם ברכילותו כן זה יביא מבוכה בלב האנשים שדעתם ה קצר' לבא תמנה ויבוא מפני זה עליהם הפסד רב בדעותיהם ול'זה השמר לך מהתערב עם מי שמרחיב שפתיו לדבר באלו הדברים כי באלו החקירות יש מהסכנה עד שאין ר ראוי שיתיר האדם ל לחקור בהם עם זולתו ולא עם עצמו כי אם בעת שנתחזקו בלבו הדעות האמתיות ה התוריו' והעיוניות כי אז ימלט מזאת ה הסכנה: מקלל אביו ואמו · מי שהוא מקלל אביו ואמו ינכה נרו וישאר בשחרות החשך והיה זה כן לפי שזה מונע ממנו קבולו ה המוסר מהם וזה סבה למנוע ממנו כל שלמו' עם שזה ממה ש שירגילהו לבלתי הכיר הטו' למי שגמלהו טוב והיה סבת הויתו וגדולו באופן מה ויעתק מזה אל שיכפור בש"י אשר ברחו ונפשו לו ממנו כל הטובות עם שזה ממה שיפסיד סדר המדיני' כי לא יתחזק ההר' להטיב לזולתו אם לא מפני תקותו שיכיר לו הטובה אשר גמלהו: נחלה מבהלת. הנה הצלחת הנחלה היא נבהלת בראשונה כי היא באה לאדם תכף ובזולת עמל ולזה תמצא כי אחריתה לא תבורך כי מפני שלא עמל בה היורש לא תיקר בעיניו ולא ישתדל מאד לשמרה ובזה האופן ישחית נחלתו בקלות וזה דבר מפורסם מאד מענין הירושה והנחלה והנה העיר בזה כי הקניינים מהחכמה אשר יעמול האדם יותר בהשגתם הם יותר יקרים מהמושכלות אשר יגיעו בקלות וההצלחה המגעת מהם היא יותר עצומה ואשר ירצו להשיג ההשגות בזולת עמל וחקירה ושקידה הנה אחריתה לא תבורך כי זה יהיה סבה אל שיסתבכו בהשגותיהם ולא יקנו מהם הצלחה כי אם הפכה: אל תאמר אשלמה רע· לאשר גמלני רע כי אין זה מדרך אים המוכים כי הוא לא יחפוץ בעשיית הרע אך תקוה אל יי' והוא יושיעך מכף אויביך ולא תשאל ממנו שיעשה להם רע אך שיושיעך כי זה הוא הדרוש שיאות לך בזולת הגעת רע לאחר: תועבת יי'· הנה תועבת יי' אבן ואבן ר"ל אם יהיו במדותיך משקלים מתחלפים לנהג עם קצת האנשים בתכונה אחת ועם קצתם בתכונה אחרת אך ראוי שתנהג עם כלם בתכונה אחת והיא בקצת הטוב והיושר והשלימות ולזה אין ראוי שתהיה תשוקתך להרע לקצתם ולהטיב לקצתם אך תהיה מגמת פניך להטיב לכלם ובזה תלך בדרכי הש"י ולזאת הסבה ג"כ לא טוב בעיני הש"י לשקול במאזני מרמה שישימו המשקלים שישקלו בהם מתחלפים: מיי' מצעדי גבר· הנה מצעדי גבר בדרכו שילך בהם הם מיי' כי צריך שילוה לו עזר אלהי בכל פסיעה ופסיעה· ואדם מה יבין דרכו מעצמו אם לא ילוה לו העזר האלהי הנה לא לאדם דרכו וזה מבואר בדברים המדיניים כי פעמים רבות יתחדשו מונעים בדרכו או עוזרים לא קוה להם ויותר מבואר זה בדברים העיוניים כי אף על פי שקצת ההתחלות ילקחו מהמוחשים הנה לא יספיק לקיחתם וההגעה לדרוש דרוש והדרכים והסדרים המישרים לו אם לא במה שישפע להם מהש"י כמו שביארנו בביאורנו לספר הנפש ושיר השירים ובמאמר הראשון מספר מ"ה: מוקש· האדם וחטאו מבלע ומשחית הקדש השופע לו מאת השם ית' כי הוא שופע לכל מוכן לקבלו והוא הסבה לבקר ולעיין ולחפש אחר נדרים מה היתה הסבה המונעת שלא הגיעו אל התכלית המכוון בהם וזה כי לולא מוקשו שסבב להחטיא כוונותיו יכונו מחשבותיו ונדריו ישלם: מזרה רשעים· הנה המלך החכם יזרה ממנו הרשעים ויתפזרו אנה ואנה ואופן המרכבה אשר סבבוהו ללכת להשחית זולתם השיבו עליהם עד שברשתם אשר טמנו ילכדם ובשוחתם יפולו ואפשר שיהיה הרצון במלך חכם מי שהוא מושל באדם והוא השכל ובחכמתו יזרה ויפזר הרשעים והם בעלי הדעות הנפסדות ויסבב שיהיו נזורים אחור מהדעות ההם ולא ישלימו דרכם אשר הם פונים אליו ובזה ימלטם מהרע העצום הזה וזה יהיה ממנו אם לעצמו אם התחיל להסתבך באלו הדעות אם לזולתו בשיורם לעמוד על מקום הטעות בהם: נר יי'· ולבאר מי הוא זה המלך אמר כי נשמת האדם והוא השכל הוא נר יי' והוא חופש כל העמוקות אשר במציאות לעמוד על סודם לפי מה שאפשר בעזר הש"י במה שישפיע עליו מאורו ותיוו בו יעמד על אמתת הדברים העיוניים: חסד ואמת יצרו מלך· כי בחסד אשר יעשה לעמו ימסך לבבם אליו והוא כמו משעד לכסאו כי בזה ירוממוהו עליהם וינשאוהו ויכנעו לעבודתו ובאמת יהיה כשלם תקון העם והמלכות והנה העיר בזה על המלך המושל באדם והעיר בזה כי אין המכוון למי שיבקש השלימות להשחית גופו ולעכור שארו כמו שיחשבו הסכלים אבל צריך שיעשה חסד להשגיח בבריאות גופו ואיבריו ובזה יהיה נשמר ויבא לו מהם העזר הראוי כי בזולתם יחלה הוא ג"כ עם שלא יוכל להם אז לשרתו השרות הראוי במה שיצטרך לו מהם בדרושי' אשר יחקור בהם ובזה האופן ג"כ יהיה מתחזק כסאו ורוממותו עליהם כי יעבדוהו מאהבה ואם ישמיט עליהם עולו ולא יוכלו שאתו יהיה זה סבה אל הבעיטה בו: תפארת בחורים· הנה כמו שתפארת הבחורים כחם כי אז הם ר"ל בימי הבחרות בתכלית מעוצם הגבורה כן הדור החכמים הוא המבא השיבה להם כי אז יתיישבו בלבם הדעות האמתיות לסבות שזכרנו במה שקדם: חבורות פצע· הנה קצת הרעות לא ירפאו כי אם בדבר רע וזה שחבורות הפצע יהיה נקיונם ומריקם ברע כאילו תאמר שיושם בהם מה שיאכל הבשר כדי שיתגלה ויהיה שם מקום תצא המוגלה ובמכות מגלות חדרי בטן הפצע ההוא כדי לנקות כל עפושיו וכן ראוי בשוה להתנהג ברפואות חליי המדות והדעות כי בעל המדה הפחותה ירפא ממנה בשירגילהו להתנהג בהפך התכונה ההיא והפך כל חלקיה כדי שיתנקה ממנה נקוי שלם ואע"פ שהפך התכונה ההיא הוא ג"כ מגונה יתנהג בה עד יסור חליו וכזה יצטרך לבעל הדעות הנפסדות שיעיין בכל המקומות שהטעוהו זה הטעות ויסור מהם ואע"פ שיקרה מזה שיצטרך לחקור במה שאין דרך אד' לחקור בו הנה לא ימנע מזה מי שבא לרפאתו כדי להסיר חליו ממנו:

פלגי

פלגי מים. הנה לב המלך ורצונו הוא ביד ה' כמו פלגי מים שיוכלו להטותם אל אשר יהיה שמה החפץ כן יטה הש"י לב המלך אל כל אשר יחפוץ והנה העיר בזה כי פעולות המלך ומחשבותיו הם מוגבלו' מהש"י והוא כמו פלא הש"י במה שישהו מדבר המלכות וזה כלו הוא מיוחד החכמה האלהית כי אילו היה כועל המלך באלו הדברים מסור לבחירתו בשלימות כ כדרך המסר ל לבחירתו פעולותיו ב בעצמו היה זה הענין סכנה כפלאה אל העם אשר תחת המלך ה ההוא ולזה לא עזב הש"י כל זאת ההנהג' למלך כי גבוה מעל ג גבוה שומר ולזאת הסבה אמר אליהוא ממלוך אדם חנף מ ממוקשי עם כאילו את ממוקשי הם סבה ם שימלוך אדם חנף ולזאת הסב' ייחס הש"י המשפט אשר יגיע מ מהשופטים באמרו כי לא אצדיק רשע כמו שביארנו שם והנה המכוון באמונה מזה המאמר הוא להעיר על המלך שהוא מושל באדם שקדם זכרו ו והודיע בזה כי אין בו בעצמו חטא כי ת תשוקתו תהיה תמיד אל הטוב מצד עצמו ולזה אמ' כי רצון מלך הוא ביד ה' כמו פלגי מים להטותו אל כל אשר יחפוץ ואולם החטאים יקרו לאדם מצד שאר הכחות: כל דרך איש ישר בעיניו. כי כל אחד מהדרכים ימצא בו טוב מה אם מועיל אם ערב אם כבוד אם נצוח או זולת זה מהעניני' שיחשוב בהם היותם טובות אך מי שמייסר הלבבות ומתקנם להגיע אל הטוב האמתי הוא הש"י כי בהנהגות זה הטוב ובדריכה אליו יצטרך עזר אלהי לרבוי המונעים אשר לאדם מהדריכה אליו ומפני שאי אפשר שיגיע אלא באמצעות השפע השופע מהש"י: עשה צדקה. עשיית היושר והמשפט בדברים המדיניים והעיוניים נבחר ליי' מהקרבת הזבח כי אלו הדברים מקנים השלימות בעצמותם ואולם הזבח ואם בו הערות להקנות השלימות כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה הנה זה מתנו על הדרך הרמז והסימן לא בעצמותו והעיר עם זה ג"כ בזה הפסוק על מה שהעיר שמואל באמרו הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים ועל' אמ' שלמה וקרוב לשמוע מתת הכסילי' זבח והרצון בו כי יותר נבחר לש"י מי שיתנהג בצדק ובמשפט בשישמור דרכי התורה ממי שיחטא והקריב זבח על חטאו: רום עינים. הנה מי שירים עיניו לעיין במה שאין מחוק האנושי להשיגו אף על פי שהוא רחב לב ולרחב לבו הוא מוכן לעמוד על חקירות עמוקות הנה זה הענין ממנו הוא ניר הרשעים ברעות וחריסתם שלא יעיינו תחלה אי זה יובילם אל הדרוש ואם אפשר להם לעמוד על אמתתו אם לא והוא חטאת חסרון לא יתרון ותוספ' במעלת שכל כאמרו אל תתחכם יותר למה תשומם: מחשבות חרוץ. הנה מחשבות החריץ והזריז אשר כלם מוגבלות ונגזרות מתחלת הענין כשיתחיל בפעולותיו הם כלם ליתרון ולתוספת טוב כי יתנהג בעניניו לפי מה שראוי ולזה יגיעו התכליות אשר הוא כוונה אליהם וכל מי שהוא ממהר לעשות פעולותיו בזולת חקירה והתיישבות אם ראוי שיעשם אם לא ואיך ראוי שיעשם הנה לא יגיע לו מהם כי אם חסרון לא יתרון ותוספת טוב וכאילו ביאר בזה שהאיש רחב לב שהרים עיניו לעיין במה שאינו ראוי היה סבת טעותו בזה היותו ממהר בזאת החקירה בזולת שיעמוד תחלה אם אפשר ההגעה אליה ואיך: פועל אוצרות רבית בדברים העיוני' בהתחלה כותבת הנה ההתחלה אשר עליה כנוכו היא הבל ודבר נדף שלא יתכן שתעמוד כלל והאוצרו' הם מבקשי מות והכפר כי לא ימשכו בהם ארחות חיי' והם בעצמם הבל ודבר שאינו ולזה יקרה מהם אבדן הנפש והכליון. שוד. הרשעים בדעות ששודדו מהם המחשבות וההקדמות המישירות אל האמת עד שהיה זה סבה שיהיו להם דעות כוזבות בהתחלות הנה זה הטעות יאספם במאסרו ויכנסם ממצוא האמת במה שאחר ההתחלות והיה זה סבה אל שיטעו בכל הדברים והנה קרה להם זה ההפסד בדעותיהם מפני שלא רצו לעשות במשפט בחקירתם בהתחלות שיתישבו בהם בדרך שימצאו האמת: הפכפך דרך איש וזר. הנה מפני זה היה הפכפך דרך כל איש מהם וזר כשיעיינו במה שאחר ההתחלות כי יצטרך להם לבלבל עיונם ולהכיח דברים זרים הפכיים לאמת בדרך שישמרו שרשיהם והתחלותיהם. ואולם האיש הזך והנקי מהטעות בשרשים וההתחלות לא יצטרך לעיין דברים במה שאחר ההתחלות כי אם ביושר ובצדק: טוב לשבת. טוב לאדם שישב יחידי על פנת גג בזולת מחסה ומסוער מזרם וממטר משישב עם אשת מדינים והוא עם זה בבית אשר בו קבוץ מהאנשים כי יקשה מאד לסבול מדיני אשה והעיר עם זה בזה המאמר שטוב לאדם שיהיה לשכלו עזר מהאשה אשר כנגדו עמו לשרתו ויהיה מתבודד משיעזרהו בהסבתו איש מהאנשי' ולא יבין עליו זולתו מהמונעים ותהיה האשה אשר כנגדו לשרתו תמיד מריבה עמו כי לא יוכל אחד מהם לתקן את אשר עותה ולא יועילו לו העוזרים אם לא יהיה בשלום עמה בדרך שתכנע לעבודתו וזה מבואר מאד: נפש רשע. הנה התבאר לך כי נפש הרשע אין תאותה כי אם לדבר רע כי לא יוחן בעיניו רעהו ולו היתה דרך הרשע טובה בעיניו היה ראוי שיאהב כל מי שיתחבר אליה כמו שיאהבו אנשי המעלה קבתם את קנתי: בענש לץ יחכם פתי. הנה כשיגיע העונש ללץ על דברי לצנותו אז יחכם פתי הנפתה לכל הדברים ויבין כי זאת הדרך היא לא טובה וכאשר יראה שיבלו דרכיו לחכם אז יתחזק לקנות דעת: משכיל צדיק לבית רשע. הצדיק המצליח לבית הרשע וזה יהיה כשיעמוד בביתו כי אז יברך הש"י ביתו בגלל הצדיק או כשיהיה הטוב הזה רבן לרשעים מאבותיו' שהיה בהם איש צדיק אשר בעבורו ימשך לרשע הזה טוב הנה זה הענין סבה לסלף הרשעים ולהוליכם בדרך רע כי הם חשבו כי זה הטוב הגיע לרשע בסבת הרשע ובזה ג"כ יטעה הפתי כי הוא נפתה לכל מה שיראה לו בתחלת המחשבה שהוא טוב: אוטם אזנו. הנה מי שהוא סותם אזנו שאינו רוצה לשמוע צעקת דל לחננו מאשר הביא אלוה בידו הנה ישיב הש"י גמולו שיסיבהו לדלות ויקרא ולא יענה ר"ל שלא יחמלו האנשים עליו וזה מדה כנגד מדה ואפשר שירצה בזה כי גם הוא יקרא לש"י ויצעק עליו בעת צרתו ולא תשמע תפלתו כי הש"י יתנהג עמו בדרך אשר הוא מתנהג בזולתו: מתן

פלגי. חסר כף. על כל אשר יחפוץ הסם יטה לב המלך: כל. עשה. משה דבקי'. פי' כל דרך איש ישר בעיניו רואה השם והוא תוכן לבות לעשות רצונו על כן ידענו ועיניו רמז לשכלו ומעשה צדק והמשפט הוא נבחר לשם מזבח. רום. עם סוג. כלומר רום שירים עיניו בגאוה השף ושח עינים. ורחב לב שירחיבהו לשכול ם הברות וירא מהשם. כי חסר אור וטעמו שיניר ויחרוש הרשע לעשות חטאת ענין שלפתם: מחשבות. אדם חרוץ. אך למותר שיש לו יתרון בהתעסקו בסחורה ואך למעט מעשה הרשעים הנזכרים. וכל אץ כענין אץ ברגלים שירוץ לרעה בעבור שיבואהו ת מחסור הוא אץ ו וממהר ואך למעט מותר החרוץ: פועל. שוד. הפכפך. ב' דבקי'. וכן הוא פועל שיפעלהו הון אוצרות בעבור לשון שקר ם שהעיד שקר. הבל נדף ילך פועל ההמון או הפועל יקרא הבל כי מהבל ושקר ו יקבצוהו ועל כן יהי כ נדף והם מבקשי מות המעידים שקר וכן שוד שישודדו א אחרים וישימו השוד באוצרותם יגורם מן מגוררות במגרה כלו' ישברם: הפכפך. שם תאר לדרך והוא הפך היושר כלו' הפכפך הוא דרך איש ודרך זר: טוב לשבת על פנת גג. כי בנפול הבית תשאר הפנה כי היא חוזק הבנין וטוב שבת עליה לבד לסבול הרוח משבול אשת מדיינים. חבר שם דבר כי שם התאר מלרע כלו' ובית חברה כלו' שיהיה לו בית להתחבר עמה: נפש רשע אותה לעשות רע ולא ימצא חן בעיני רעהו: בענש. שיענשהו בד' והוא פועל יוצא כמו וענשו אותו או בענוש בתתו עונש אז ילמד חכמה הפתי. ובהשכיל פועל יוצא לאחר. יקח דעת בלבו. משכיל מלמד שכל לבית רשע כמו איש וביתו והבית רמז לבנים. פ"א משכיל פועל עומד וטע' לומר שכל בעבור בית רשע שעושין הרשע ומסלף דרך קללה שהשם יסלפם ויאבדם וזה הנכון: אוטם. סוגר. מזעקת דל שיצעק אליו מפני עשקו. גם הוא יקרא לשם או לבני אדם בעת צרתו: יכפה

עשה ד' כתי' כן וסימ' בסדר ויצא ובתלים סי' ק"א: צדקה ומשפט ג' דסמ' וסימ' כי ידעתיו למען אשר יצוה. אהב צדקה ומשפט. עשה צדקה ומשפ' נבחר ליי' מזבח: אץ ד' וב' ואץ וסימ' נמסר ביהושע סימן י"ו: מדינים דכתי' מדונים וב' כסי' וסימ' את נפשע מקרית עז. טוב שבת בארץ מדבר. טוב שבת על פנת גג. למי אוי למי אבוי. פחם לגחלים ועצים לאש.

כא פלגי־מים לב־מלך ביד־יהוה על־כל־אשר יחפץ יטנו: כל־דרך איש
ר' חד כתי' ו' ישר בעיניו ותכן לבות יהוה: עשה
ג' דסמי' צדקה ומשפט נבחר ליהוה מזבח:
ל' חס' רום־עינים ורחב־לב נר רשעים חטאת: מחשבות חרוץ אך־למותר
י' כל' וכל־אץ אך־למחסור: פעל אצרות
בלשון שקר הבל נדף מבקשי־מות:
ל' שד־רשעים יגורם כי מאנו לעשות
ל' ל' משפט: הפכפך דרך איש וזר וזך
ישר פעלו: טוב לשבת על־פנת־גג
מדינים מאשת מדונים ובית חבר: נפש
ב' ב' רשע רשע אותה־רע לא־יחן בעיניו רעהו:
ב' ל' בענש־לץ יחכם־פתי ובהשכיל
לחכם יקח־דעת: משכיל צדיק לבית
ג' ל' חס' ו' רשע מסלף רשעים לרע: אטם אזנו
ג' ל' מן אל' מזעקת־דל גם־הוא יקרא ולא יענה:

היך טיפי דמיא לביה דמלכ' באידוי דאלהא ולאתר דצבי נירכן ליה: כלהון ארחתיה דגברא תריצן אינון באפוי ואלהא מתקן לביה: מאן דעבד צדקתא ודינא מתרעי ביה אלהא מן דיבחתא: רמות עיני ובעי לבא ושרגא דרשיעי לחטהא: מחשבתא דגביין ליותרנא וריגלא דמסרהביא לחוסרנא: מעבדנותא דסימתא בלישנא דשיקרא ויתחבלון וינתרון אילין דבעיין למותא: ריבונא דרשיעי יעלינון ולא עניין דיעבדון דינא: דהפיך ארחיה דגברא הוא נוכראה ודדכי תריצן עובדוהי: טב למיתב על קרנא דאיגרא מן אתתא תגרניתא וביתא טרקא: נפשיה דרשיעא רייגא בישתא ולא מרחים בעינוי חברוי: בתוכיה דממיקנא נחכם שכר ובסוכלתניה דחכימא יסב ידיעתא: מסתכל צדיקא בביתיה דרשיעא ומטלטל רשיעיא בבישתא: דמסכר אדניה דלא נשמע לצוחתיה ד דמסכינא אף נקרא לאלהא ולא נעני:

דלף טורד ביום סגריר: לרע ז' ג' קמצין וד' פתחין וסימ' בסוף בחקתי: מזעקת ג' וסימ' מזעקת חשבון עד אלעלה. אטם אזנו מזעקת דל. מזעקת מושל בכסילים:

יכפה. פי' ישפיל כמו יכפף כמו שונב. ומשנה מתוקן מחוקה והוא פועל יוצא והוא עומד במקום שנים כלומר שחר המונח בחיק כלומר בסתר יכפה חמה עזה וכזה הפסוק הזכיר שם לא תועילהו כעקרי יתן מתן ושחד כי הם ישפילו האף והחמה כי מרתם נעלות כפני האדם והשוחד יכפה ויסבלם : שמחה. שתבואהו שמחת ישועה כעשותו משפט ומחתה תבא לפועלי און : תועה כי החכמה היא דרך ישרה והעוזבאות היא תועה כמעשה הרעי' מדרך השכל והוא שם התואר או שם פ פועל. רפאים מתי' . ינוח שלא יתנה עוד או שם תהיה מ מנוחתו ולא יהיה לו חלק עם הצדיקי' והוא הנכון : איש. אוהב שמחה. שמחת מאכל ומשתה הוא איש מחסו' והטע' יחסר כל וזהו אוהב יין ושמן לאכלו לא יעשיר כלומ' לא יקבץ עושר : כפר. כלומ' שיכפל הצדיק מן הצרות היורדות ו ויפול הרשע תחתיו : טוב שבת באר' מדב'. לסבול החורב והקרח מאשת מדינים כלומר מאש' שתכעס בעלה. אוצר. שם כלל על מה שיאצור האדם מן המאכלים הטובים ו וזכיר השמן לבדו כי הוא תפוחה מכלם אמר כי יכבדו אותם ואכלים בעבור דשנו הטוב ם וכמוהו ראש לשבים ו והטע' שהחכם יאצרהו ולא יאכלהו. וכסיל כנגד חכם כי מיד מקנהו יבלעהו ואם כסיל סמוך לאדם הו' ם המין וכמוהו זובח אדם או האדם הוא הכסיל ושניהם נכונים : רודף. מהר לעשות צדקה כאלו רודף אותה. ימצא חיים שאריכון ימיו ימצא צדקו ישאו וכבוד שיכבדוהו בני אדם או יתן לו כבוד השם כלו' ממון מן כבד מאד : גבורי' עלה חכם. להורות כי טובה חכמה מגבור'. עוז רמז לחומות כענין עד רדת חומותיה. מבטחה שהיו בוטחים בה הגבורים : שומר פיו ולשונו. שניהם תופים בדבור והענין שישמרם מדבר נבלות אז ישמור נפשו מכל דבר רע. פה שומר פיו מאוכל ולשונו מדבר הרע : יהיר כמו גבר יהיר כלומר זד מתגאה לץ שמו ואמרו רז"ל כיון שמתיהר עליהם בעברה שיתעבר לעשות זדון והעברה רמז לחמה שעברה וגבריה על מדת הרצון כענין עברו ראשי בהתגבר העונות : תאות. כל. ב'דבקי'. תמיתנו כאשר לא ישיג מה שיתאוה. כי מאנו כאלו הוא חפץ לעשות וידיו אומרים לא תעשה : וצדיק יתן. לעצל. ולא יחסוך מתנותיו : זבח שנות ושאר הקרבנות והעד וזבחת עליו את עולותיך וגו' כלו' זבחים שיקריבו תמיד הרשעים יתעב השם וגם כי בעבור שיעשו הזמה יביאום יותר יתעבם : עד. כאלו הוא עד שקר. ואיש שומע שאבד העד כל ימי נצחו ידבר לאחרים כי בעבור שקרו אבד זכרו : העז נתן העזות בפניו ולא יתביים והאדם ישר יוכל להבין דרכו הראוי ולא להיות עז פנים : אין

מתן בסתר. הנה שמתן שיתן האדם בסתר למי שיכעס עליו מכניע האף והחמה אשר לו עליו והשחד שיתן בחיק ר"ל בסתר יכפה חמה עזה ויכניעה: שמחה לצדיק כשיעשה משפט ודין בארץ הנה זה הענין שמחה לצדיק שאז יבטח לבו שלא ילכד ברשת המלכות כי הוא נשמר מעשות רע וזה הענין הוא מחתה ושברון לפועלי און כי אז יפחדו מאד שיענשו על רוע מעשיהם: אדם תועה. האיש התועה מדרך השכל והוא התועה בדעותיו יבא בגורלו לנוח עם קבוץ האנשים שימותו אחר מיתה פתאומית וימותו עמהם אוירכם בזה שהוא בקבוץ ה האנשים הדורכים אל המות והכליון כי הם שמחו ברעותיו לפי שבהם יפתחו להם השערים נאלות ת תאוותיהם : איש מחסור. מי שהוא אוהב השמחות הגופיות להתענג בתאוותיו הו' איש מחסור כי באלו התאו' יאבד הונו ומי שהוא אוהב יין ויהיה אותה להתענג בהם לא יעשיר לזאת הסבה בעינה וזה מה שיקרה לבעלי זאת התכונה מהרע גם בדברים ה הגופיים עד שזה הוא סבה אל שלא יקנה האדם שום שלימות נפשי וכבר רמז זה ב"ב באמרו איש מחסור ובאמרו לא יעשיר כי החסרון היותר חזק הוא חסרון השכל ו והעושר היותר חזק ה הוא שלמו במושכלו' : כופר לצדיק. כאשר היה ראוי מצד ה ההשגחה הכוללת שיגיע רע מה לצדיק השם יתברך ישית הרשע כפרו ושית הבוגד כופר לישרי' והיה זה כן כי מה ההשגחה הדבקה להם ימסך שיכבלו ולפי שהתועלת ברע שוא אבדן הרשעים בו כמו שנזכר בספר איוב והתבאר עוד בספר איוב הנה יביא השם יתברך הרשע והבוגד אל הרע ההוא : טוב לאדם שישב בארץ מדבר משישב בבית עם אשת מדינים וכעס שתכעס תמיד עם בעלה ותריב עמו והנה ביאר בזה כי הכעס גם כן מגונה כמו שהשמחה בתענוגי הגוף מגונה : אוצר נחמד. הנה בנוה החכם יבא אוצר נחמד ושמן מפני דבקות ההשגחה בו עם שהוא ישמור קנינו ולא יפזר מהם כי אם ההכרחי ואולם הכסיל אם היה לו כמו זה האוצר הנה יבא אדם ויבלענו ולא יאכל הכסיל מתנו : רודף צדקה. מי שהוא רודף הצדקה והיושר במדות ובדעות ורודף לעשיית חסד לזולתו ולהטיב להם הנה הוא ימצא החיים הגופיים והנפשיים וימצא הצדק והיושר בדעות וימסך לו מהם הכבוד כאמרו כבוד חכמים ינחלו וזה כי מפני יושר דעותיו ירשיע כל לשון תקום אתו למשפט : עיר גבורים. הנה החכם עלה בעיר גבורים ונצח בחכמתו כי טובה חכמה מגבורה כמו שנזכר בספר קהלת והוריד עוז העיר והמבצר שהיו בוטחים בו והנה העיר בזה על מעלת החכמה והטוב המגיע ממנה גם בעניני הגבורה וזה אמנם יהיה לחכם מצד חכמתו ומצד דבקות ההשגחה האלהית בו : שומר פיו. מי שהוא שומר פיו ולשונו מלדבר שומר נפשו מצרות רבות כי רעו' רבו' ויתהדבו מפני חטא הדבור כמו שקדם : זד יהיר. הנה הרשע הגאה שעושה הרע בגאוה לץ שמו כי הוא כאילו יעשה הזדון מצד גרותו על דרך הלעג להיות האנשים חשבים לפניו כאין ובחמת הזדון שפה לעג. ולזכות וכבר ימצאו אנשים רעים בזה התואר שזכר שישחיתו זולתם על דרך הלעג להיותם נחשבי' להם לאין כמו שסופר מאיש אחד שחתך רגל איש בלילה כשהיה ישן והוא לא היה שונא לו אך עשה זה על מוס הליצנו והרע שיגיע ממנו : תאות עצל. הנה העצל יתאוה תמיד אל קנין השלימיות והעצלה תמנעהו מההשתדלות בהשגתם הנה ימות וישאר עם התאוה ההיא כי מאנו ידיו לעשות דבר להשיג מה שאליו התאוה : כל היום התאוה. העצל תאוה ולא תעשה בו התאוה רושם אחר ואולם הצדיק יתן הראוי מהפועל וההשתדלות בדבר דבר ולא ימנע ידיו מה שראוי בהשגת המלאכות והחכמות : זבח רשעים. הנה זבח הרשעים יביאו זבח לשמי על דרך העבודה הנה הוא נתעב אצל השם כי הם לא יכוונו בו מה שכוון בו מהשם וגם כאשר יביאוהו במחשבה והשתכלות הוא נתעב כי הם מביאים אותו על החטא והם בלתי מתקנים עצמם מהחטא בהביאם הזבח ודמה ענינם למי שיטבול מפני הטומאה בעת שיהיה שרץ בידו ואפשר שירצה בזה כי כ"ש שיהיה נתעב הזבח כאשר יביאוהו בעליו עם מחשבת החטא והוא הזמה שעשה : עד כזבים יאבד. ר"ל כאשר יביאוהו לכפר הכזב פעמים רבות יאבד העד' ויכחן ואיש שומע הכזב מפיו יגידהו ושבה בספורו אין קץ בהם בלי שנוי כי הוא יגיד אמת במה שיגיד בשמעו מפיו זה העד שכבר שמעו מפיו והיה זה כן לפי שעד הכזבים יש בלבו מחשבה מקבלת : העז איש רשע. הנה לא בפיו לבד יחלוק הרשע על מה שבמחשבתו אבל גם בפניו העז לחלוק עליו במה שיאמץ פניו וחזקם שלא ישנם השנוי והפעלות הראוי כשיגנב בתואר פני מי שידבר דבר כזב והמכם האיש הישר יבין בלבו דרכו אשר ידרוך בה בפיו ובתואר פניו : אין

תועה ג' ב' חס' וא' מל' וסימ' וימצאהו איש והנה תועה. או תמורו תעה. אדם תועה מדרך השכל. בתרא מל' : ושמן ו' וסימ' נכסר ביחזקאל סימן י"ו : מדונים דקרי' מדינים ו' וסימ' לעיל בהאי סימן : נחמד ב' וסימ' כל עץ נחמד למראה. אוצר נחמד ושמן : וחסד ה' קמצין וסימ' כלשון ארמי טבא רדף חייא ונטר אסתר. וביאורם אך טוב וחסד ירדפוני. רדף צדקה וחסד. חיים וחסד עשית עמדי. שמר הברית וחסד דעזרא. ותשא חן וחסד לפניו. רדף צדקה וחסד מלעיל. וצדיק י' וסימ' מדבר שקר תרחק. ואתה בן אדם אמור אל בני עמך. ותגה עפלה לא ישרה. זרח בחשך אור חנון. וצדיק ואלהינו. יבין וצדיק ילבש. בפשע איש רע מוקש. כל היום התאוה תאוה. לו הרשע ולא ישלם. בעבור סופה ואין רשע :

וחסד א' וסי' שבח רדף חייא ונטר אסתר

מתן בסתר יכפה אף ושחד בחיק
חמה עזה : שמחה לצדיק עשות
משפט ומחתה לפעלי און : אדם
תועה מדרך השכל בקהל רפאים
ינוח : איש מחסור אהב שמחה אהב
יין ושמן לא יעשיר : כפר לצדיק
רשע ותחת ישרים בוגד : טוב שבת
בארץ מדבר מאשת מדונים וכעס :
אוצר נחמד ושמן בנוה חכם וכסיל
אדם יבלענו : רדף צדקה וחסד
ימצא חיים צדקה וכבוד : עיר גברים
עלה חכם וירד עז מבטחה : שמר פיו
ולשונו שמר מצרות נפשו : זד
יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון :
תאות עצל תמיתנו כי מאנו ידיו
לעשות : כל היום התאוה תאוה
וצדיק יתן ולא יחשך : זבח רשעים
תועבה אף כי בזמה יביאנו : עד
כזבים יאבד ואיש שומע לנצח ידבר
: העז איש רשע בפניו וישר הוא
יבין דרכיו :

ה' ל' וחס' · ג' יתר מל' · מדינים ק' · ב' ו' · וחס' · ו' יתר חס' · ו' מל' ל' בר"ת · ב' ב' מל' · י' · ב' מל' בכ"ש ושומע תוכחת · יכין' דרכו ק' ק'

מוהבא בטישא מדעכא רוגזא ושוחדא
בעובא חמתא עשינתא : חדותא דצדיקא
למעבד דינא ושניא לאלין דעבדין עאתא :
בר נשא דתעי מן אורתא דסיכולא עם
בני ארעא נתתנת : גברא די חסר ליה
ורחים חדותא ורחים חמרא ובסמא לא
נעתר : שלחופית דצדיקא רשיעא
ושלחיפא דתריצי בזוזי : טב למתב בארע
מדברא מן איתתא תגרניתא ומרגזניתא :
סימתא רגיגתא ומשחא בדיריה דחכימא
וסכלא דבני נשא נבלעונ : ודרדיף
צדקתא וחסדא ישכח חיי וצדקתא ויקרא :
למדינתא דגברי סליק חכימא ואחית
עושנא דסברא : דנטיר פומיה ולישניה
נטיר מן עקתא נפשיה : ממקנא מריתא
זידנא שמיה עביד חריינא בזידנותיה :
ריגתא דעטלא ממיתא ליה דלא עפיין אידין
דעבדין עיבידתא : כל יומא ראיג ריגתא
וצדיקא יהיב ולא מחשיך : ריבחא דרשיעי
מרחק הוא מטול דמעבדתא מייתי ליה :
סהרא דכדבותא יאבד וגברא שמועה שרי
דאית ממליל : מחציף אפוי גברא רשיעא
ותריצא הוא מתקן אורחיה :

אין חכמה׳ הנה לא תועיל חכמה ותבונה ועצה במה שיחשוב אדם לעשותו לנגד ה׳ כי אף אם יתחכם ויתבונן ויקח בו העצה היותר נכונה לא יוכל לשנות גזרת הש״י כלומר להגעתה כמו שירלה מענין מכירת יוסף ומספורים אחרים באו בדברי הנבואה ואפשר שיהיה הרצון בזה כי לא תצטרך חכמה ותבונה ועצה בהסתר לנו בהגעת חפציו לאשר הוא נגד ה׳ ואכלו ר״ל למי שהוא דבק בו כי הוא ייש׳ דרכיו וארחותיו באופן שיכונו מחשבותיו ולשני הפירושי׳ ימשך יפה מה שנזכר אחר זה: סוס מוכן׳ הנה הסוס מוכן ליום מלחמה להיות כלי לרוץ על האוי׳ ולנכתו אך שקר הסוס לתשוע׳ כי התשוע׳ מהש״י היא לבד ולזה תמצ׳ פעמים רבות שינצח החיל המע׳ והחלוש את הרב והתקיף וזה ממה שיורה שלא יועיל כל כלי המלחמה לבטל גזר׳ הש״י ולא יצטרכו לאשר הש״י בעזרו: נבחר שם מעושר׳ ידוע כי השם הטוב יהיה לאדם בסב׳ יושר תכונותיו ופעולותיו והוא נבחר וטוב לאד׳ מעושר רב והחן הטוב שיש לו מהאנשים הוא נבחר מכסף וזהב כי בסבת יושר תכונותיו ופעולותיו והיותו אהוב לאנשי׳ יהיה לו מחסה מהרעות יותר ממה שיוכל לחסות בכספו וזהבו כמו שיאמ׳ משל הדיוט יותר טוב אהוב בשוק מזהב בארגז: עשיר ורש נפגשו. ולבאר כי העושר אינו נבחר מאד אמר כי כבר יקרה בעשיר ורש שיפגשו זה את זה כאילו תאמר שהעשיר ירד מעט מעשרו והרש יעלה ויקנה העושר מעט מעט עד שיקרה מזה שיהיו שוים בקניני׳ לפי שהש״י עושה זה עני וזה עשיר או ירצה בזה שהעשיר והרש נפגשו שלא יוכל לחיות זה בלא זה והמשל שאם היו כל האנשים עשירים לא ימצא איש עושה מלאכה מהמלאכות המעשיו׳ ויפסד הייטוב ואם היו כלם עניים לא יוכלו להתפרנס זה מזה ולזה הוא מבואר כי הש״י עושה קצת האנשים עשירים וקצתם עניים כדי שיתקיי׳ המציאו׳ ויהיה אמרו עשיר ורש נפגשו כאמרו חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו: ערום. הנה האיש הערום והחכם ראה הרעה קודם בואה ונסתר להמלט ממנה ואולם הפתאים לא נתנו לבם לזה ועברו במקום הרעה עם השיגם ההפסד והענשם: עקב ענוה. בשכר תכונת הענוה יגיע האדם אל שיקנה יראת ה׳ כי מפני היותו שפל בעיניו יתבונן מפני זה בנמצאים הנכבדים העליונים ממנו וכאשר יראה עוצם הש״י הנה יקנה מזה שיירא מהש״י בתכלית מה שאפשר ומזה יגיע אל שיקנה עושר בקניינים המדותיים והדעות ויקנה ג״כ כבוד וחיים בעניינים המדיניים וזה מבואר במעט עיון מה שקדם מהדברים: צנים פחים. הנה בדרך האיש העקש והוא ההולך בדרך מעוות שאינו משגיח כראוי אי זה הדרך ראוי שילך ימצא צנים להנזק בקרירות האויר וימצא בו פחים להלכד בהם רגליו ומי שהוא שומר נפשו והוא המתבונן בדרכיו והולך בהם דרך ישרה ירחק מאלו הדברים המזיקים כי הוא לא ימסור עצמו לסכנות ויעיין באי זה דבר ראוי שיתחד׳ בהשגתו ובאי זה אופן שיהיה נמלט מהרעות והפגעים: חנוך לנער. אמר יחנוך לנער על פי דרכו אשר מנהגו וטבעו ללכת בה לחשבו והשגתו שכבר יקבל המוסר כאשר יגדל הנה ימסך שלא יוכל להסירו אחר זה מהדרך הרעה ההיא וגם לא יסור ממנה מעצמו וגם בעת זקנתו: עשיר ברשים ימשול׳ האיש העשיר ימשול ברשים ולזה ישוב העושר מזה הצד וכי ילוה מטובו לאיש הנה האיש הלוה הוא לו כפוף ומשועבד כאילו הוא עבדו מצד החסד שגמל אותו והנה בזה האופן ימשול העשיר ברשים במה שיגמול להם מהחסד: זורע עולה. אך מי שיחשוב לגמול באנשים בהפך זאת התכונה והוא בגזל והחמס שיעשה להם הנה לא תמשך ממלכתו עליהם כי כבר יגיע לו רע מהרע שעשה ר״ל כי במה שיזרע מהעול יצא לו קציר כאות למה שעשה אותו מהרע וזה הקציר והפרי שישיג מזה הוא עמל ואון לא דבר שיש בו תועלת ויקרה לו מהרע מה שיכלה בו שבט עברתו ר״ל שלא תשאר לו שררה יוכל להכות בה האנשים בשבט עברה כמו שהיה עושה קודם זה: טוב עין. אך מי שהוא טוב עין וימשול באנשים בהטבתו להם הוא יבורך מאת הש״י ויתחזק כחו להטיב להם ולמשול בהם מפני שנתן מלחמו לדל כי בגלל הדבר הזה יברכהו הש״י: גרש לץ. מדרך הלץ לשנוא האנשים ולהלעיג בהם ולעורר להם מדינים ולזה אם תגרש לץ מהבית יצא המדון ממנו כי הוא היה המעורר מדינים שם וישבות מהבית ריב וקלון המריב שם והמביים האנשים: אוהב טהור לב. אך מי שהוא טהור לב ואוהב בלי לב ולב הנה החן והאהבה שמראה בדבריו לאהובו רעיונו מולך ומושל בו או ירצה בזה כי לא יאמר בפיו רק מה שלבבו לעשות והנה הביאור הראשון הוא יותר נקשר אל מה שלפניו מן הדברים: עיני ה׳. הנה עיני ה׳ והשגחתו שומרת דעת החכמים לקיים מחשבותיהם ועצתם והוא מסלף דברי הבוגדים להפילם ממועצותיהם: אמר עצל. הנה העצל לא יצא מפתח ביתו לעשות מלאכתו מרוב העצלה ויאמר כי הארי בחוץ לטרפו אם יצא מביתו והלסטים ברחובות להרגו אם ילך שם:

סוחם

עשה ה׳ בצירי וסי׳ נמס׳ בסד׳ ויהי בשלח: ופתיים ב׳ כתי׳ כן וסי׳ ופתיים עברו ונענשו. פתח דברך יאיר. ועיין בר״ש ספר סוף סימן א׳: שומר י׳ מ״ל וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סים׳ יז ועיין בספרא סימן ו׳: חנוך ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ ובני מדין עיפה. חנך משפחת החנכי. חנך לנער על פי דרכו: יקצור ג׳ מ״ל וסימ׳ וזרועו שבלי׳ יקצור. זורע עולה יקצור און. וראה בעבים לא יקצור: גרש ג׳ וסימני׳ גרש האמ׳ הזאת. כלה גרש יגרש. גרש לץ ויצא מדון: ויצא ג׳ וסימ׳ ביחזקאל סי׳ יב וסוף חבקוק:

לית חכמתא ולית בינא ולית עיצתא היך דאלהא: סוסיא מתקן ליומא דקרבא ולאלהא הוא פורקנא: שמא טבא מן עותרא סגיעא ומכספא ומן דהבא שפיר חסדא: עתירא ומסכינא סגען חד כחד ותרויהון אלהא ברא אינון: ערימא חזי בישתא ומטשי ושברי ובורי תיוסאבי אינון: עקבא דענותנותא דחלתא דיי עותרא ויקרא וחיי: נישבא בארחא עקימתא ומן דנטר נפשיה ירחק מנהון: אידכא לטליא לקבל אורחיה דלא כד נסאובא נסטי מניה: עתיר במסכיני נשתלט ועבדא יוזיף לגברא מוזפנא: דזריע עולא נחצד עאתא ושבטא דחרינייה נגמור: מאן דטבא הוא עייניה הוא נתברך מטול דיהיב מן לחמיה למסכינא: תרך למסיקנא ואפיק לתגרנא ויבטל דינא וצערא: רחים אלהא דכי לבא ובחסדא דשפוותיה יתחבר למלכא: עינוי דאלהא נטרן ידיעתא ומטלטל מליהון דבזוזי: עטלא אמר בחכינותיה אריא אית לברא ובינת שווקי מתקטילנא:

אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד יהוה: סוס מוכן ליום מלחמה וליהוה התשועה:

כב נבחר שם מעשר רב מכסף ומזהב חן טוב: עשיר ורש נפגשו עשה כלם יהוה: ערום ראה רעה ויסתר ופתיים עברו ונענשו: עקב ענוה יראת יהוה עשר וכבוד וחיים: צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם: חנך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה: עשיר ברשים ימשול ועבד לוה לאיש מלוה: זורע עולה יקצור און ושבט עברתו יכלה: טוב עין הוא יברך כי נתן מלחמו לדל: גרש לץ ויצא מדון וישבת דין וקלון: אהב טהור לב חן שפתיו רעהו מלך: עיני יהוה נצרו דעת ויסלף דברי בגד: אמר עצל ארי בחוץ בתוך רחבות ארצח:

אין. סוס. שנים דבקים׳ כלומר אין איש שתועילהו חכמתו ותבונתו ועצתו כנגד ה׳ כלומר ינצל מידו באחת מהם אף על פי שיכינו סוס לנוס בעבור יום מלחמה אין יכולת להמלט ולהושיע נפשם כי לשם התשוע׳ והוא יתננה למי שירצה: נבחר. עשיר. שנים דבקים. טוב עומד במקום שנים וכן הוא שם טוב וחן טוב נבחרו מעושר רב כי עשיר ורש נפגשו ור״ל שהסבות יורדו׳ מן השמים על הארץ ובני אדם המקבלי׳ נפגשו בהם כלומר שפגש בזה העושר ובזה הרשות. וזה עושה בכלם ה׳ שהוא יתן העושר והרשות והוא עושה העשיר והדל. אבל שם טוב אינו פגע כי האדם קונהו לעצמו במעשיו הטובי׳ וחן שיתן חנו בעיני כל רואיו על מעשה הטוב על כן נבחרו מעושר רב: ערום. שלמד ערמה הוא רואה רעה הבאה ונסתר ונחבא עד שיעבור זעם ופתאים עברו ברעה ונענשו קבלו עונש: עקב. בנים. שנים דבקים. עקב סוף ענוה שמסבבת יראת השם כענין מצוה גוררת מצוה ומסבבת לעניו עושר וכבוד ממון או שיכבדוהו אחרים: וחיים. שיאריכו ימיו. צנים פרשו כמו מן ולצנינים ועניינו שלונים בדרך עקש שיהיה נלכד בהם והעניו ששומר נפשו ואינו עושה רע רחוק מהצנים: חנוך. למד כמו חניכיו כלומר מלומדי כלי מלחמ׳ שלו. גם לעת הזקנה על הנערות: עשיר. זורע. טוב. ג׳ דבקים. ברשים שאין להם מאומה ימשול בהם בכח ולווה ממנו יכריחנו שיהיה עבדו: זורע שיעשה עולה העשיר למשול ברשים יקצור און יקבל שכרו כראוי לו. ושבט. כי העברה מדומה לשבט כענין הוי אשור שבט אפי והטעם שיתגבר ברשים יכלה השבט ולא יעבור בהם עוד כי השם יכלהו. ואיש טוב עין שיתן לדלים מלחמו הוא יבורך מלא ברכתיו: גרש. הסירהו מפניך כי אז יצא המדון מקרבך. וישבות דין שלא יביאך למשפט וישבות קלון שלא יקלך: אוהב׳ עומד במקום שנים טהר לב שהוא טהור מרעות שהם כנגד השינים ואוהב חן שפתיו כלומר איש חן בעבור שיש לו שפתי דעת גם יתכן להיות חן שם התאר ומי שיאהב שניהם תגדל מעלתו עד שיהיה המלך רעהו כחושי הארכי אוהב הטהורים שהיה רעה דוד: עיני. דברה תורה כלשון בני אדם. עיניו חפצו ורצונו או שכלו. נצרו אנשי דעת מכל רע. ויסלף יעות השם דברי בוגד החושב רע על אנשי דעת ויבטלם: עצל. רשע. ארי בחוץ עלה כדי שלא יצא לבקש מחייתו. ארצח שהארי ירצחהו:

סוחם

שוחה עמקה פי זרות זעום יהוה
יפול־שם׃ אולת קשורה בלב־נער
שבט מוסר ירחיקנה ממנו׃ עשק
דל להרבות לו נתן לעשיר אך־
למחסור׃ הט אזנך ושמע דברי
חכמים ולבך תשית לדעתי׃ כי־
נעים כי־תשמרם בבטנך יכנו יחדו
על־שפתיך׃ להיות ביהוה מבטחך
הודעתיך היום אף־אתה׃ הלא
כתבתי לך שלשום במעצות ודעת׃
להודיעך קשט אמרי אמת להשיב
אמרים אמת לשלחיך׃
אל־תגזל־דל כי דל־הוא
ואל־תדכא עני בשער׃ כי־יהוה
יריב ריבם וקבע את־קבעיהם נפש׃
אל־תתרע את־בעל אף ואת־איש
חמות לא תבוא׃ פן־תאלף ארחתו
ולקחת מוקש לנפשך׃ אל־תהי
בתקעי־כף בערבים משאות׃ אם־
אין־לך לשלם למה יקח משכבך
מתחתיך׃ אל־תסג גבול עולם
אשר עשו אבותיך׃ חזית איש
מהיר במלאכתו לפני־מלכים יתיצב בל־יתיצב לפני חשכים׃
כי־תשב ללחום את־מושל בין תבין את־אשר לפניך׃

גומאצא עמיקתא פומה דנוכריתא ומן
מרגיז קדם אלהא נפיל תמן׃ שטיותא
קטירא בלביה דטליא שבטא דמרדותא
נרחקיה מניה׃ דעשיק למסכינא מסגי ליה
בישתא ודיהיב לעתירא חוסרנא הוא ליה׃
ברי צלי אודנך ושמע מלי דחכימי ולבך שים
לידיעתאי׃ מטול דבסימין נטר אנון בכרסך
ונתקנין אך חדא על שפותך׃ דנהוי באלהא
סברך ואודעיתך יומנא הדא׃ והא אנון
לך על תלתא זמנין בעיצתא וידיעתא׃
לאודעינך קושטא ומלוי דתריצתא דתהפיך
מלתא דקושטא למשדריך׃ לא תגזול
למסכינא מטול דמסכינא הוא ולא תמכיך
עניא בתרעא׃ מטול דאלהא דאין דיניהון
ומתפרע פורענותהון דנפשיהון׃ לא
תתחבר עם מרי מרירותא ועם גברא חמתנ
לא תיעול׃ דלא תילף ארחותיו ותשכח
פחא לנפשך׃ לא תהוי משלים אידך
בערבותא על חברך׃ אם לית לך דפריע
ניסבין תשויתך מתחתיך׃ לא תשני
תחומא דמן עלמא דעבדו אבהתך׃ אין
חזיתא גברא דמותי בעבידתיה קדם מלכי
ניקום ולא ניקום קדם חשוכי׃ אין יתיבתא
למיכל עם שליטי איתביין במו דשים קדמיו׃

ל׳ · יתיר וי׳ ל׳ בכת׳ · ל׳ היה כאן · ל׳ יתר שמע דברי ה׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ר׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ ל׳ · יב׳ בליש׳ · ל׳ ל׳ · ד׳ מל׳ בכת׳ · תיו ה׳ · ל׳ ל׳ ל׳ · ג׳ מל׳ · ל׳ ומל׳ · יר׳ מל׳ · ל׳ ית׳ בל׳ ב׳ · שלשים ל׳ ה׳ · חמות ב׳ א׳ חס׳ תתאי

קשורה ב׳ וסי׳ ונפשו קשורה בנפשו · אולת קשורה בלב נער שבט מוסר ירחיקנה׃ לעשיר ב׳ וסי׳ היה צאן· נתן לעשיר אך למחסור׃ ולבך ה׳ וסי׳ איך תאמר אהבתיך ולבך אין אתי· כי אין עיניך ולבך· ולבך תשית לדעתי· עיניך יראו

זרות· אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר׃ ודעת ד׳ג׳ קמץ וא׳ פתח וסימ׳ נבסר בישועה סימן לג׳ ובא״ב רבתי אות ט׳׃ אמרים ב׳ וסי׳ מרדף אמרים· להודיעך קשט אמרי אמת׃ דל י״ב פתחין בליש׳ וסימ׳ נבס׳ בשפט׳ סימן ו׳ והד׳ים סימן קב״ב׃ תבוא ד׳ב׳ל בסיפ׳ וסימ׳ כי הבוא חכמה בלבך· ואת איש חמות לא תבוא· ולמוכיחים ינעם· רעך וריע אביך׃ אבותיך ג׳ מ׳ל וסי׳ שוב אל ארץ אבותיך· בשלום המות ובמשרפות· אל תסג גבול עולם· אנ״ך׃ בין ז׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ והיה אם בן הכות הרשע· שבן לילה היה ב׳ בו· דברי א גור בן יקא· בן הבין את אשר לפנך· ובן ישרים רצון· את הדבר ובינה לו במראה· עכ״ל זאת הבסרה וקשיא לי דבספרי הבדו״קים לא אשכחנא כ״י אם ד׳ בנהון חס׳ וסי׳ הרשע קיקיון אגור ותו קשיא לי דבפסוק של ובין ישרים רצון הא׳ ובין נקוד בצירי ולא בחירק והבין קרי ל״ח בצירי וי״ל דבחס אולי פליגי בעלי המסר׳ כדאשכחנא בכמה דוכתי או טעות דבבסרה בתיב וכל בן נון דבו׳ ומ״הו יה״בן דבקרי׳ בדמי להו ולא בכתיב׳ ובבסר אחרינא בבר ז׳ מ׳ל בליש׳ ולא נהירא וכה דקרי׳ ובין ישרים רצון ובין בצירי אולי הבסר פליגא וארי״בא דבין קרי׳ להו ובן בחירק׃

אבן עזרא

שוחה׳ אולת. שנים דבקים · שוחה עמוקה גלה והטעם כשוחה שהיא עמוקה כן פי כמים זרות לזעומ׳ מי שהשם זעם אותו וחפץ במיתתו יפול שם · אבל הנער אע״פ שהאולת קשורה בלבו ראוי להכותו בשבט מוסר כי הוא ירחיק האולת ממנו׃ עושק· אך· למעט מה שיחשוב להרבות לו כלומ׳ עושק דל להרבות לנפשו או לתתו לעשיר אך בעבור ת מחסור שיבואהו ע עסקו׃ הט׳ כי· להיות· הלא· להודיעך׳ ה׳ דבק׳· לדעתי ללמוד דעת· כי נעים דעתי או כי תהיה נעי׳ כשתשמרם בבטן רמז ללב· יכונו הדברים על שפתיך להיות זכרון· שלישים דברים שלישים כתוב בוי״ו והטעם אתמול שלשום כתבתי להודיעך אמרי אמת בספר מועצות ודעת· קשט עד הפעלי׳ כמו ישט· אמרים אמת הנכון אמרי אמת וכן טורים אבן שני׳ כשני׳ אילים כמו וכן רבים עד קברה· וטעם להשיב כענין וישב מ משה את דברי העם אל יי׳ כלומ׳ כשאודיעך קשט דברי אמת כמו כן אשיב לו אמרים כענין נעשה ונשמע· לשולחיך לשם ששלחני אליך ליסרך כי השכל שליח השם לשולחיך בלשון רבים כמו אלוה עושי׳ אל· כי דל הוא· ויש׳ בער בדלותו על כן אל ת תגזלהו· בשער שם עזרך כענין כי אראה בשער עזרי · וקבע· כג

יחבל או יגזול כמו היקבע אדם אלהי׳׃ אל· פן· שנים דבקי׳· תתרע תהי רע· את כמו עם· לנפשך בעבור נפשך שתלכד במוקש ותמות בעונך׃ משכבך· במשכבך עליו אם אין לך זולתו׃ אל· חזית. שנים דבקי׳· עשו תקנו הגבול אבותיך· אבל התעסק במלאכה כי מי שהוא מהיר במלאכתו תגדל מעלתו עד שיעמוד לפני מלך· חשוכים עניים ותרגום דלות חשיכן מן העם הדלים שמא חשוכה׃ כי

רלבג

שוחה עמוקה · הנה הפה הדובר זרות ותהפוכות ודברים הם הפך האמת והיחוד בהתחלות והפרטים הם בדמיון השוחה העמוקה שהנופל בה אין לו תחבולה לצאת ממנה זעם יי׳ הוא מי שיפול בזאת השוחה כי תמיד יתרחק מן הדרך הנכונה והשלימות כל מה שיחזיק בזאת התבונה הפחותה׃ אולת קשורה בלב נער· בלב הנער קשורה אולת בהתחלת ענינו כי מפני היותו נבהל ונחפז לעשות מה שיחפוץ לא ידרוך בעניניו בקבו׳ הראותו׳ ולא יתיישב להתבונן מה שראוי לעשות ומה שראוי שיתרחק ממנו אך שבט מוסר ירחיקנו מהנער האולת הזאת ולזה ראוי לאדם ליסר בנו בתחלת ענינו כי אז יוכל להקנותו מוסר׃ עושק דל להרבות לו· מי שהוא עושק הדל והוא הכח ה המתעורר לתאוות ה הגופיות שלא יתן לו מתאוותיו דבר הנה זה הוא להרבות לו כי כל מה שיתמיד ל להתנהג תמעט ת תאותו לאלו הדברים ולזה יהיה תמיד שבע ומי שיתן לעשיר תאוותיו והוא האיש הנמשך אחר התאוות הנה זה לו למחסור כי תמיד יהיה יותר רעב בסבת רוב תאוותיו כאמרם אבר קטן יש לו לאדם משביעו רעב מרעיבו שבע או ירצה בזה הנה אם הדל ה העושק כבר יש לו ה השתדלות מה כי ה הביאהו ולזה שם ה מגמתו להרבות לו קניני׳ אך הדל הנותן לעשיר הנה אין לו ב בזאת המתנה תועלת רק לחסר קנינו כי העשיר לא יחשוב מאד המתן הזה עם שהוא יבזה הדל וילעיג עליו על מה שנתן לו ולא ישתדל להטיב לו גמול וזה מפורסם מהעשיר והנה הביאור הראשון הוא יותר נכון׃ הט אזנך ושמע דברי חכמים· ללמד חכמתם ושים עם זה לבך לדעתי ולא תשען על דברי החכמים לבד רק במה שיסכים מהם עם מה שהודעתי לך המיוסד על יסודות התורה כי התורה היא המיישרת להשיג מה שיקשרו מהשגתו בדרך החכמה· כי נעים· ומתוק הוא לנפש כי תשמור דברי החכמים בלבבך ויכונו יחדיו עם דעתי שהיסרתיך אליו על שפתיך׃ להיות ביי׳· אך אתה אחרי הגיעך לזאת המדרגה שזכרתי הודעתיך היום שלא תשען על חכמתך ובינתך אך יהי תמיד ביי׳ מבטחך עם כל מה שתשמיר מהסבות להגעת דרושך כמו שנזכר במה שקדם כי לשוא יוקדמו הסבות אם תאת השם לא נהיה הדבר׃ הלא כתבתי לך· דברים נכבדים להיסירך למועצות בדברים המדיניים ולדעת בדברים העיוניים ואחשוב שקראם שלישים כי כמו שהמלך יהנהג כל עם המלכות וכן הענין במשנה אך השלישים יהיו כל אחד חלק מהכלל והוא כן קרא שלישים ההיסרות שנתן בדברים החלקיים בתבונה ותבונ׳ וברעת ודעת׃ אל תגזול דל· להשענך שהוא חלוש ולא יגיע ממנו לך נזק כי דל הוא ולא יוכל לעמוד כנגדך ואל תדכא עני בשער לזאת הסבה כי תראה שם כזרתך ולעני אין עוזר׃ כי יי׳ יריב ריבם· כי יש שם חזק ממך לקחת נקמתו ממך והוא השי״ת כי הוא יריב ריבם ויגזול נפש הגוזל אותם מדה כנגד מדה כי הגוזל את הדל גוזל ממנו חייו׃ אל תתרע· אל תתחבר עם איש כעס להיות לו רע ולא תבא את איש חמות להתחבר מלכת עמו׃ פן תאלף· פן תלמד דרכיו ויהיה זה סבה שתקח מוקש לנפשך כי האיש הכעסן יבואו לו רעות גדולות ממיתות אותו׃ אל תהי בתוקעי כף· להכנים עצמך בשעבוד תחת רעיהם לפרוע חובן והם האנשים שהם עורבים ההלואות בעבור זולתם׃ אם אין לך לשלם· בבא המלוה להפרע מאומה למה תביא עצמך אל שיקח משכבך מתחתיך ולא תשאר לך מטה תשכב בה וזאת גם כן הערה טובה שישמור המשכיל מהיות ערב בעד הנפש המתאוה׃ אל תסג גבול עולם· ר״ל שלא תשנה הגבול שגבלו הראשונים בענין הקרקעות כדי לעשוק מרעהו ולהוסיף על קרקעו וזאת גם כן הערה שלא ישנה הגדרים הקודמים שגדרו הראשונים כי בכלם תועלת׃ חזית איש· אמר לשבח תכונת הזריזות ולהרחיק העצלה הנה כשראית איש מהיר וזריז במלאכתו תמצא שכבר יתיצב לפני המלכים והגדולי׳ כי הם יקרבוהו אליהם מצד זריזותו ולא יתיצב לפני הקטנים והקודרים וכאילו באר בזה שזריזותו תעלה אותו לגדולה ותשמרהו מהעוני והדלות כאמרם שית שנין הוא כפיה ולבבא דאומנא לא חליף׃ כי תשב ללחום את מושל· והוא מזון החכמה שיזונו בו עם המושל באדם והוא השכל הנה יקרא לך מהתישבותיך לקבל החכמה שתבין את אשר לפניך· אם בעל נפש אתה ללחום ולהזון ממזונו והוא בעל תאוות המושל בשכלו׃ ושמת

ושמת הנה תשים קוצים בגרונך ובבית הבליעה שתחנק בהם: אל תתאוה למטעמותיו ואם ישכם ערבים לפניך כי תזונה הוא לחם כזבים והבלים שאין בו תועלת והשארות כלל: אל תיגע להעשיר. אחר שמנאלת מה שיספוק לך כי זה ימנע לך מבינתך בסבת כלוי זמנך בענין העושר בהפך המכוון מענין העשר כי המכוון בו הוא

כי וסמת· אל· נ'רפקי'· ללחום לאכל לחם· אביכה בבנים כלומר את העומדים לפניך להתענג במדרת המאכל תבין בהם· ואו ושמת תחת או· בלועך והוא בית הבליעה כלו או תשים שכין בלועך אם אתה בעל נפש המתאוה ומושל עליה והזכיר שלחם כי הוא עיקר הסעודה או הוא כלל המאכלים כענין כותן לחם לכל בשר· כזבי' חסר איש כלו אם הוא לחם איש מדבר כזב אל תתאו לחמו ומטעמותיו· מבינתך שתבין לקבץ עושר חדל ממנה: התעיף· יתכן להיותו מן תעופה וטעמו אם תאיר עיניך להביט בעושר· כי· פתך· באזני· נ' רבקים· רע עין עין רעה ורעה עינך הוא חסר איש וכן טוב עין הוא יבורך והראוי איש טוב עין: שער פועל עבר מן מלת שערים כלומר כאיש ישים שיעור בנפשו לומר לך אכול ושתה כן הוא עושה· ולבו בל עמך שלא יאהבך באכלך לחמו: תקיאנ'· כי בעין רעה הביט אליך: ושחת שתחשב בולע ולא יהיו דבריך הנעימים כחשבים מאומה: אל תדבר· ליסרו כי הוא יבוז לשכל מליך וגם דבריך הנעימי': אל תסג· פשם שנית בעבור ובשדה יתומים אל תסג ופי' אל תבא בשדהו לקצור את תבואתו או לא תכנס בו בחזקה כי השם שהוא גואלם שיגאל השדה מידך חזק הוא שלא תעמוד לפניו: הביאה. אל· אתה: נ'רפקי'· למוסר שתביאו למקום מוסר החכמה ושלא תמנע מנער מוסר· תציל שלא תמות הנפש במיתת הגוף או תציל שלא ימות טרם עתו: כליותי· מן כלתה ליסועתך כי מדת התאוה בהם נודעת על כן תעלוזנה: בחטאים· הידועים על כן כפתח הבית· כי אם באים יראת יי' תקנא: אם· לאמת הדבר· אחרית שתחיה והאחרית רמז לזקנה או לבניו הנשארי' אחריו· ותקותך שתקוה לאל להטיב לך: ואשר בדרך· מוסר לבך: תלבים

וכשדי ו' כתי' ו' בליש' וסי' הרי בגלבוע אל טל· על שדים ספדים· ולבני אהרן הכהן כשדי· והנה שמענוה באפרתה· אל תשג גבול עולם: ויפקדו ביום ההוא· וכל רות דכו' בבב כתי' ה' וסימ' כי שמעה בשדה מואב כי פקד· מכרה נעמי

וְשַׂמְתָּ שַׂכִּין בְּלֹעֶךָ אִם־בַּעַל נֶפֶשׁ
אָתָּה׃ אַל־תִּתְאָו לְמַטְעַמּוֹתָיו וְהוּא
לֶחֶם כְּזָבִים׃ אַל־תִּיגַע לְהַעֲשִׁיר
מִבִּינָתְךָ חֲדָל׃ הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ
וְאֵינֶנּוּ כִּי עָשֹׂה יַעֲשֶׂה־לּוֹ כְנָפַיִם
כְּנֶשֶׁר וְעָיף הַשָּׁמָיִם׃
אַל־תִּלְחַם אֶת־לֶחֶם רַע עָיִן
וְאַל־תִּתְאָו לְמַטְעַמֹּתָיו׃ כִּי כְּמוֹ
שָׁעַר בְּנַפְשׁוֹ כֶּן־הוּא אֱכֹל וּשְׁתֵה
יֹאמַר לָךְ וְלִבּוֹ בַּל־עִמָּךְ׃ פִּתְּךָ־אָכַלְתָּ
תְקִיאֶנָּה וְשִׁחַתָּ דְּבָרֶיךָ הַנְּעִימִים׃
בְּאָזְנֵי כְסִיל אַל־תְּדַבֵּר כִּי־יָבוּז
לְשֵׂכֶל מִלֶּיךָ׃ אַל־תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלָם
וּבִשְׂדֵי יְתוֹמִים אַל־תָּבֹא׃ כִּי־גֹאֲלָם
חָזָק הוּא־יָרִיב אֶת־רִיבָם אִתָּךְ׃
הָבִיאָה לַמּוּסָר לִבֶּךָ וְאָזְנֶךָ לְאִמְרֵי־
דָעַת׃ אַל־תִּמְנַע מִנַּעַר מוּסָר כִּי־
תַכֶּנּוּ בַשֵּׁבֶט לֹא יָמוּת׃ אַתָּה בַּשֵּׁבֶט
תַּכֶּנּוּ וְנַפְשׁוֹ מִשְּׁאוֹל תַּצִּיל׃ בְּנִי אִם־
חָכַם לִבֶּךָ יִשְׂמַח לִבִּי גַם־אָנִי׃
וְתַעְלֹזְנָה כִלְיוֹתָי בְּדַבֵּר שְׂפָתֶיךָ
מֵישָׁרִים׃ אַל־יְקַנֵּא לִבְּךָ בַּחַטָּאִים
כִּי אִם־בְּיִרְאַת־יְהוָה כָּל־הַיּוֹם׃ כִּי אִם־
יֵשׁ אַחֲרִית וְתִקְוָתְךָ לֹא תִכָּרֵת׃ שְׁמַע־
אַתָּה בְנִי וַחֲכָם וְאַשֵּׁר בַּדֶּרֶךְ לִבֶּךָ׃ אַל־תְּהִי בְסֹבְאֵי־יָיִן בְּזֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ׃

וּתְשִׂים סַכִּינָא בְּלוֹעָךְ אִין מָרָא דְנַפְשָׁךְ אַתְּ׃
לָא תִתְרַגַּג לְבִישׁוּלָנָן וְהִינוּן מֵיכוּלְתָּא
דְכַדָּבוּתָא׃ לָא תִקְרַב לְעַתִּירָא אֶלָּא
בְּבִיוּנָתָךְ פְּרַק מִנֵּיהּ וְאִין תְּצַר עֵינָךְ בֵּיהּ לָא
מִתְחֲזֵי לָךְ מְטוּל דִּמְעַבַּר עָבִיד לֵיהּ גַּפָּא
הֵיךְ נִשְׁרָא דְטָיֵיס בִּשְׁמַיָּא׃ לָא תֵיכוּל עִם
גַּבְרָא דְבִישָׁא עַיְינֵיהּ וְלָא תִתְרַגַּג לְבִישׁוּלוֹי׃
מְטוּל דְּאֵיךְ תַּרְעָא דְמָא הָכַן הוּא דָם
בְּנַפְשֵׁיהּ אֲכִיל וְאִשְׁתֵּי אָמִיר לָךְ וְלִבֵּיהּ נָכִיל
צִירָיךְ׃ וְלַחְמָא דַּאֲכִילְתָּא מְתִיבַת לֵיהּ
וּמְחַבִּילַת מִילָּךְ דְּבַסִּימָן׃ בְּאֶדְנֵי דְסַכְלָא
לָא תְמַלִּיל מְטוּל דְּשָׁיֵיט לְסֵיכוּלָא דְמִלָּיךְ׃
לָא תַשְׁנֵי תְחוּמָא דְמִן עָלְמָא וּבְחִילְקָא
דְיַתְמֵי לָא תֵיעוּל׃ מְטוּל דִּי פָּרוֹקְהוֹן
תַּקִּיף וְהוּא נֵידוֹן יַת דִּינֵיהוֹן עִמָּךְ׃ אָעוּל
לִבָּךְ לְמַרְדוּתָא וְאֶדְנָךְ לְמֵימְרֵי דִידִיעְתָּא׃
לָא תִמְנַע מִן טַלְיָא מַרְדוּתָא מְטוּל דְּאִין
מַחֵית לֵיהּ בְּשִׁבְטָא לָא מָאִית וְאַנְתְּ בְּשִׁיבְטָא
מַחֵית לֵיהּ וְנַפְשֵׁיהּ מְפַלְטַת מִן שְׁיוֹל׃ בְּרִי
אִם חַכִּים לִבָּךְ אַף אֲנָא תָאדֵי אֲנָא בְּלִבִּי׃
וְנִדְוְוזָן כַּלְיוֹתַי כַּד יְמַלְּלוֹן סִפְוָותַי תְּרִיצָתָא׃
לָא נִיטַן לִבָּךְ בְּחַטָּאֵי אֶלָּא בְּדַחַלְתָּא דֶאֱלָהָא
כָּל יוֹמָא׃ מְטוּל דְּתֶהֱוֵי לָךְ אַחֲרִיתָא טַבְתָּא
וְסִיכוּיָיךְ לָא נִיגְמַר׃ שְׁמַע אַתְּ בְּרִי וְאִיתְחַכַּם
וְתָרֵץ לִבָּךְ לְאָרְחָא׃ לָא תֶהֱוֵי בְּאִילֵּין
דְּאָסִיטוּן בְּבִישְׂרָא וּבְאִילֵּין דְּרָוֵין חַמְרָא׃

השכו: ונפשו ח' וסימ' ונפשו קשורה בנפשו· ונפשו כאבל תאוה· ונפשו אותה ויעש· ונפשו משאול תציל· ונפשו לא חיה· ונפשו עליו תאבל· ונפשו לא השבע מן· ונפשו שוקקה:

שיהיה בו עזר לאד' אל שיהיה לבו פנוי בבקשת החכמ' והבינ': התעיף עיניך בו ואיננו· ומה בבא בענין העשר הנה כמו השיער המוטע מהזמן שתוכל להביט ראותך ביסור העושר כי בקלה שבסבות יסור ימצאו סבות רבות מעשירות העושר כי העושר בעצמו יסור ויעשה לו כנפים לעוף בהם מבית העשיר לזולתו כקלות הנשר לעוף בשמים· אחר שהזהירנו מללחם עם רב התאוה הזהירנו שלא ילחם את לחם הכילי· אל תלחם ואמר אל תלחם את לחם רע עין שתרע עינו במה שתאכל מ ממנו ואל תתאו למטעמותיו כי כמו שער בנפשו דבר המזון הזה שיקשה לו מאד אכלך ממנו ו ואעפ שיאמר בפיו אכול ושתה כן הלחם שאכלת ממנו יקשה לו להתערב בתעיך ו ויבקש לצאת דרך ה ההיא ותשחית דבריך הנעימים שתדבר עמו על שלחנו· והנה ידמה והוא הנכון ש שקרא רע עין מי שים לו עיון רע וכוזב· ב בדעות ולזה אמ' שלא יתאוה למטעמותיו כי אין מדרך הכילי ש שיעשה מטעמי' ואמ' זה כי הכוונתיו בהתחלות ובפרטי' ערבות מאד לאים שיערב לו ההנאות בהנאות הגוף כמו שזכרנו במה שקדם והוא מבואר שלב המזון הזה איננו עמך כי הוא כלו כזבים והבלים והוא יסבב שמה שאכלת פתך אכלת מפתך הטוב תקיאנה ותשחית דבריך הנעימים אשר גדלת על האמנתם ואמ' שלחם האיש הרע העין הוא כמו שער ופתח בנפשו שצריך שיעמוד פתוח תמיד כי מה שאחר ההתחלות ההם להיותו חולק על אלו ההתחלות והפרטי' יצטרך שיסיבהו תמיד אל ההתחלות ההם וידחקו להכיח עניינו באופן שלא יחלוק על מה שהסביבהו והפך זה הוא בפרטים ובהתחלות אמתיות כי מה שאחר ההתחלות יעיד על אמות ההתחלות ולזה אמר כי ההתחלה הכוזבת והיא לחם רע עין היא כמו שער ופתח והנה הוא יאמר לך אכול ושתה בקניניך ההתחלה הזאת והיא תוסיפך על מה שאחר ההתחלה ולב זאת ההתחלה איננו עמך להוסירך אל מה שאחר ההתחלה: באזני כסיל אל תדבר· דברי חכמה כי הוא יבזה ויגנה שכל מליך והחכמה שבהם: אל תסג גבול· הקדקעות להסגך כי אמר תעסוק מהם הקרקע הם חלוקים כיהם יתומים: כי גואלם חזק· כי יש להם גואל חזק ממך יריב ריבם אתך כאמרו בעק יעצק אלי ושמעתי כי חנון אני: הביאה למוסר לבך· הביאך לבך לקנין המוסר והוא הפילוסופיא המדינית ואחר זה היסר אזנך לשמוע אמרי דעת החכמים הכבונים: אל תמנע מנער מוסר· מפני בעירות ימיו כי בהכאתך אותו בשבט תמרכו שלא ימות מיתת הגוף בלא ימיו ושלא ימות החלק אשר בו שאכשר שישיג החיים הנצחיים: אתה בשבט תכנו· ותציל נפשו מההפסד והכליון והאבדון: בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני· המיסיר אותך אל השלימות: ותעלוזנה כליותי· מחשבותי בשמעי כי תדבר בה שפתיך מישרים בדבר החכמה: אל יקנא לבך בחטאים· אל תאמר לעשות כמעשיהם אך תמיד תהיה ביראת יי' במעשיך ובמחשבותיך לא תתעסק כי אם במה שיש אחרית ותועלת בו והם המעלות המשובחות והסגולות העיוניות ותקותך באלו הטובות לא תכרת אך תתחזק ותתקיים תמיד: שמע אתה בני וחכם· ואשר לבך בדרך המשובחת בדעות ובמדות: אל תהי· בחברת הזוללים והסובאים כי מי שינהג זה המנהג יאבד הונו וישאר עני והרחיק ג"כ מדת העצלה שתפיל בטבעה תרדמה ונומה כי היא תלבים האד' בגדי קרעים ובלויי סחבות מצד העוני והרש המגיע בסבתה: שמע

תלבים. פי׳ התנומה היא תלבים בגדים קרועים לישן: כי זקנה. אע״פ שאמך מזקנת אמך ל׳ תבוז לה: אמת. המלה חסרה ספרי אמת קנה ואל תמכור: יולד חכם. מי שיוליד בן חכם ישמח בו על כן ישמח אביך ואמך. ויולדתך כפל הדבר: תנה. כי. אף. וכתם תזהיר להשמר מן הזונות. תנה בני היא כוונת הלב לקבל בדבור. תרצנה

ממע לאביך זה ילדך. המוסיף מתלמד החכמה ואע״פ שאמך מזקנת והיא הנפש המרגשת אשר ממנה תלקחנה המוחשות שמהם יגיע קנין המושכלות אל תבוז מפני זה החכמה ותחשוב כי היא נפסדת בהפסד המטה אליה והמוסיף לא כמו שחשבו הרבה מהפילוסופים כי השכל הנקנה נפסד לזאת הסבה וכבר באר(נו)

חולל ל׳ וחד זולל והוא חד מן ד׳ זוגין חד ז׳ וחד ח׳ וסימ׳ זכרתני כי אם זכרתני. חברתני ותדד נדר ותאמר. זולל ואמרו אל זקני עירו. וזולל כי סובא חולל יורש. זוקף יי׳ פוקח עורים. חוקף סומך יי׳ לכל. זרועם יי׳ חננו לך קוינו. חרועם כי לא בחרבם: תרצנה תצרנה קרי והוא חדמן סב בלין מוקדם באוחר וסימ׳ נבס׳ בבסר׳ רבתא בבערב׳:

כִּי־סֹבֵא וְזוֹלֵל יִוָּרֵשׁ וּקְרָעִים תַּלְבִּישׁ
נוּמָה: שְׁמַע לְאָבִיךָ זֶה יְלָדֶךָ וְאַל־
תָּבוּז כִּי־זָקְנָה אִמֶּךָ: אֱמֶת קְנֵה וְאַל־
תִּמְכֹּר חׇכְמָה וּמוּסָר וּבִינָה: גִּוֹל יָגִוֹל
אֲבִי צַדִּיק יוֹלֵד חָכָם וְיִשְׂמַח־בּוֹ:
יִשְׂמַח־אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ:
תְּנָה־בְנִי לִבְּךָ לִי וְעֵינֶיךָ דְּרָכַי
תִּרְצֶנָה: כִּי־שׁוּחָה עֲמֻקָּה זוֹנָה וּבְאֵר
צָרָה נׇכְרִיָּה: אַף־הִיא כְּחֶתֶף תֶּאֱרֹב
וּבוֹגְדִים בְּאָדָם תּוֹסִף: לְמִי אוֹי לְמִי
אֲבוֹי לְמִי מדונים לְמִי שִׂיחַ לְמִי
פְּצָעִים חִנָּם לְמִי חַכְלִלוּת עֵינָיִם:
לַמְאַחֲרִים עַל־הַיָּיִן לַבָּאִים לַחְקֹר
מִמְסָךְ: אַל־תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם כִּי־
יִתֵּן בַּכִּיס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים:
אַחֲרִיתוֹ כְּנָחָשׁ יִשָּׁךְ וּכְצִפְעֹנִי יַפְרִשׁ:
עֵינֶיךָ יִרְאוּ זָרוֹת וְלִבְּךָ יְדַבֵּר
תַּהְפֻּכוֹת: וְהָיִיתָ כְּשֹׁכֵב בְּלֶב־יָם
וּכְשֹׁכֵב בְּרֹאשׁ חִבֵּל: הִכּוּנִי בַל־
חָלִיתִי הֲלָמוּנִי בַּל־יָדָעְתִּי מָתַי אָקִיץ
כד אוֹסִיף אֲבַקְשֶׁנּוּ עוֹד: אַל־תְּקַנֵּא
בְּאַנְשֵׁי רָעָה וְאַל־תִּתְאָו לִהְיוֹת אִתָּם: כִּי־שֹׁד יֶהְגֶּה לִבָּם וְעָמָל שִׂפְתֵיהֶם תְּדַבֵּרְנָה:

מטול דרוי ואסיט מתמסכן וביזעתא נלבש
ניומא: קביל מן אבוך דין ילדך ולא תשוט
מטול דסיבת אמך: קושטא קני ולא תזבן
חכמתא ומרדותא וביונא: נדוץ ינדוץ
אבוי דצדיקא ומאן דמוליד חכימא נחדי
ביה: יחדי אבוך ואמך ונידוץ תולדתך:
הב לי ברי לבך ועיינך תינטרן ארחתיי:
מטול דגומצא עמיקא זניתא ובירא רעקא
נוכריתא: והיך מטרף עינא במנא וצאיך
אבנא שברי: למן ויא למן ריוא ולמן
תיגרי ולמן סוירא ולמן בועתא מגן ולמן
יורם קנאן עינוי: להלין דמוחרין על
חמרא ואזלין ומעקבא בית מזגא: לא
תחמי חמרא דסומק ויהיב בכסא עייניה
ומהליך תריצאית: ואחריתא היך חוויא
צבת וכחורמנא דפאריה: ויחוורון עיינך
בנכריתא ולבך ימלל תהפוכתא: ותהוי
היך דשכיב בלביה דימא והיך מלחא דדמיך
בולפא: ותימר מחונני ולא איכרהית
ובזינני ולא ידעית לאימת איתעיר ואוסיף
ואבעניה עוד: לא תיטן במרי בישתא
ולא תתרגרג למהוי עמהון: מטול ריבונא
דאני לבהון ועולא שפוותהון ממללן:

תרגנה כתיב ופי׳ עיניך ירוצו דרכי המצות: שוחה חסר כף: צרה הפך רחבה והטעם שלא תוכל אדם להתהפך מבר אל בר: כחתף. כאשר היא תוכל ל׳ לחטוף או תארוב. תוסיף על הבוגדים אחרים כמותם: למי אוי. כאילו הזהיר להשמר מן היין או שיקרא על קורותיו אוי. אבוי שם דבר מן אבוין. למי שיח כנעים. למי פצעים חנם שיבואוהו חנם. חכלילות אודם העיני׳ מרוב שתיית יין: למאחרים. חסר וכן הוא למאחרים שבת על היין. ממסך שם התאר ע״ם ממשח ו וטעמו יין מסוך מן מסכה יינה: אל תרא. אל תחפוץ לראות אע״פ שהוא נותן היין בכוס יפה. עינו כלו׳ מראהו: יתהלך. בכוס. במישרים תחשוב שהוא ישר ולא יזיק לך אחריתו לאחר שיהא נשתה ואחר שתייתו כנחש ישך אותך. יפרים אותך כענין ישך ומזה הענין נקרא פרש ב בעבור הפרישין אשר ברגליו: זרות. חסר כלומר יראו נשים זרות והטעם יחפצו לראות: כשוכב בלב ים. כי יחשוב שהוא חונה והוא נוסע. חבל שם והוא החבל מקשור בברזל הספינה והענין שלא תרגיש עת חנותך ונסעך. ויתא׳ כאשר יסף אותך היין הכוני מכים ולא ארע עת חליתי מן המכות. הלמוני הולמים ולא הרגשתי ההולם. מתי אקיץ מייני. אוסיף לבקשו לנבח: אל. כי. בהם הזהיר מן האישים הרעים. באנשי רעה לעשות כמעשיהם. כי לעשות שוד יחשוב לבם: בחכמה

למי ג׳ בכסו׳ אית בהון ו׳ מלין דחיין יד דיים כסו׳ על כל דבר׳ או גבן׳ יין

בטול זה הדעת ב בראשון מספר מ מלחמות יי׳ ושם ה התבאר במה שאין ספק בו כי השכל ה הנקנה נצחי לא יפסד: אמת. הנה הסגת האמת קנה ואף על פי שהוא זה הנה מזה הכר לא יפסד כמו שחשב הפילוסוף בכל הוה שהוא נפסד הנה לא תוכל למכור ולהסיר ממך קנין ש שקנית בכל חכמת ובפילוסופיא מדינית ובחכמה האהית אשר נקראת בינה כי ה השכל הנקנה הוא כ נצחי כמו שזכרנו ו וכבר ביארנו שאא לאדם שישכח ההסגה השכלית במאמר ה הראשון מספר מי ו ובביאורי לספר הנפש: גיל יגיל. ועתה ראה מה זה הקנין אשר לא יסור מבעליו ועוד ימשך לו מ מהתועלת שיגיל אבי האיש הצדיק ברעותיו ובתכונותיו ומי שיולד בן חכם ישמח בו ליושר פעולותיו ועניניו עם שנשבתו תרבק בו השגה השי׳ וישמח בזה אביו ואמו ותגל יולדתו לשבה בעינה אשר י ישיגם בער וכאב לאב ולאם אם היה הבן כסיל: תנה בני לבך לי. שלא תהיה כונתך ורצונך כי אם לקנין השלימו׳ ועיניך תרצנ׳ דרכי אשר הישרתיך אליהם בזה הספר להרחיק התאוות ה

אות הוי״ו בס״ד: באדם ד׳ חטפי׳ וסימ׳ נגע צרעת כי תהיה באדם. או איש אשר ינע׳. ובוגדים באדם תוסיף. עת אשר שלט ו האדם באדם. וחד ובאדם מבין ידע. וכל לאדם דכו׳ חטפין בר מן ה׳ קמצין וסימ׳ לבא דידע עקא בפומיה אבר וביאור׳ נמסר בסדר שמות ובירמיה סוף סימן׳ ובצפניה סוף סימ׳ א׳: ישך ב׳ קמצין וסימ׳ נשך כל דב׳ אשר ישך. ואחריתו כנחש ישך: הכוני ב׳ וסימ׳ הכתי כל חליתי. הכוני פצעוני. וא׳ והכוני ונאספו עלי והכוני ונשמדתי: ואל תתאו כ׳ וכסיפ׳ וסימ׳ אל תלאם את לחם רע עין. אל תקנה באנשי רעה. וא׳ אל תתאו למטעמותיו ר״פ קדמא דסיפ׳ והוא חד מן ח׳ יתיראין אל ומלה אחרא ולית להון זוגא וסי׳ אל פשטתם הוס׳ אל תתאו למטעמותיו קדמ׳ דספרא׳ אל תשא יסר בנך. אל תקנא באיש חמס: וקשיא ליהא׳ אל תקנא באיש חמס דבבסרה בתיב ולית להון זוגא והאיכא כנהון יתיר מן א׳ ועיין לקמן בהאי סימן:

ההגשמיות ולכוון בשלימות השכל ולפי שהתאוות אשר ימשך האדם יותר להם הם הזנות ושתיית היין הזהיר בהם יותר להתרחק מהם ואמר להרחיק מהזונה כי שוחה עמוקה זונה וגו׳: אף היא. שהיא תארוב לאדם להמיתו כאיש חוטף וזה תעשה במרמה בשתקר׳ לו לזנות עמה ולא יהיה נשמר ממנה ותמית אותו ותוסיף בחברתה בוגדים באדם יתחברו עמה להרוג. האנשים אשר תפילם ברשת הפתוי לבא אליה וזה מפורסם מעניינה היום כי היא תתחבר עם הרוצחים ותביא האנשים בפתויה לבא במקום אשר יפלו שם ביד הרוצחים למי נזק והפסד ולמי ריב וקטטה וקינה ונהי ולמי הכאות ופצעים בלי סבה תחייב זה אבל בחנם ולמי ימצא האודם בעינים והפסדם: למאחרים. הלא לאנשים השוקדים על שתיית היין ובאים לחקור אי זה יין הוא יותר חשוב לשתות ממנו להתמסכם לזאת התאוה תמיד וזה יהיה סבה כי בסבת היין ישתכרו ויגיעו רעות גדולות להם מקנת השכורים לקנתי: אל תרא יין כי יתאדם. כי בכוס מראהו ויתהלך למישרים במנהג היין הטוב שתחלה הדין יראה למעלה בכוס ואולם היין אשר נהפכו בו שמרים העליונים תמצא שאינו הולך למישרי׳ כי מה שיהיה עליון ממנו בכוס ימצא נוטה אל השחרות והנה הזהירו שלא יפתהו טוב מראה היין ויוסר עיניו: אחריתו. כי אחריתו הוא לרע לאשר ימשך אל ההנאה הזאת כי כבר ישוך האדם כנשיכת הנחש וכצפעוני יעקוץ וזה מבואר מהרעות הנפלאות הנמשכות מהשכרות מצד חסרון הדעות הנמשך ממנו: עיניך יראו זרות. ולהעיד על זה אמר הנה השכרות יראה לעיניך זרות ר״ל דברים שאינם כן מצד רוב האדים העולים אל המוח. ולבך ידבר תהפוכות ודברים כוזבים או דברי שגעון לזאת הסבה בעינה: והיית כשוכב בלב ים. בספינה שחוזק תנועת הספינה יבלבל מוחו ויראה לו דברים לא כן וכמי ששוכב בראש הספינה שיתבלבל יותר מפני ראותו הים ורואה מהירות התנועה: הכוני. ואז תאמר הכוני מכים. בל חליתי כי השכרות ימנע האדם בבער המכות שברוני מכים ופוצעים ולא ידעתי מפני העדר ההרגש אז ועם כל זה ימשיך היין אליו עד שתאמר מתי אקיץ מזה השכרות שאוכל לתוסיף ולשקם היין עוד כי זה דרך השכורים: אל תקנא. ותחמוד באנשי רשע השכורים תמיד לעשות רעה לאנשים ולא תתאו להיות אתם כי לבם לא התעסק כי אם לשמור האנשים ודבריהם תהייה בעמל: כי שוד. רוצה לומר שלא ידברו כי אם דברי שקר אשר יוציאם האדם מפיו בעמל גדול מפני המחשבה אשר בלב המקבלת למה שבפיו זה מה שיקרה מהמשך אל התאוות והרשע מהרע והפסד: בחכמה

בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בָּיִת וּבִתְבוּנָה יִתְכּוֹנָן: וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כָּל־הוֹן יָקָר וְנָעִים: גֶּבֶר־חָכָם בַּעוֹז וְאִישׁ־דַּעַת מְאַמֶּץ־כֹּחַ: כִּי בְתַחְבֻּלוֹת תַּעֲשֶׂה־לְּךָ מִלְחָמָה וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ: רָאמוֹת לֶאֱוִיל חָכְמוֹת בַּשַּׁעַר לֹא יִפְתַּח־פִּיהוּ: מְחַשֵּׁב לְהָרֵעַ לוֹ בַּעַל־מְזִמּוֹת יִקְרָאוּ: זִמַּת אִוֶּלֶת חַטָּאת וְתוֹעֲבַת לְאָדָם לֵץ: הִתְרַפִּיתָ בְּיוֹם צָרָה צַר כֹּחֶכָה: הַצֵּל לְקֻחִים לַמָּוֶת וּמָטִים לַהֶרֶג אִם־תַּחְשׂוֹךְ: כִּי־תֹאמַר הֵן לֹא־יָדַעְנוּ זֶה הֲלֹא־תֹכֵן לִבּוֹת הוּא־יָבִין וְנֹצֵר נַפְשְׁךָ הוּא יֵדָע וְהֵשִׁיב לְאָדָם כְּפָעֳלוֹ: אֱכָל־בְּנִי דְבַשׁ כִּי־טוֹב וְנֹפֶת מָתוֹק עַל־חִכֶּךָ: כֵּן דְּעֶה חָכְמָה לְנַפְשֶׁךָ אִם־מָצָאתָ וְיֵשׁ אַחֲרִית וְתִקְוָתְךָ לֹא תִכָּרֵת: אַל־תֶּאֱרֹב רָשָׁע לִנְוֵה צַדִּיק אַל־תְּשַׁדֵּד רִבְצוֹ: כִּי שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וָקָם וּרְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בְרָעָה: בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל־תִּשְׂמָח וּבִכָּשְׁלוֹ אַל־יָגֵל לִבֶּךָ: פֶּן־יִרְאֶה יְהוָה וְרַע בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ: אַל־תִּתְחַר בַּמְּרֵעִים אַל־תְּקַנֵּא בָּרְשָׁעִים:

בְּחָכְמְתָא מִתְבְּנֵי בֵּיתָא וּבְבִיוּנָא תַּקִּין: וּבִידִיעֲתָא קִיטוֹנֵי מִתְמַלְיָן כָּל מָזָלָא וִיקָרָא וּבְסִימָא: טָב גְּבַר חַכִּימָא מִן עַשּׁוֹנָא וְגַבְרָא דְּיִדִיעֲתָא מִן הָווּ רָזְדִין בְּחֵילֵיהּ: מְטוּל בְּמַדַבְּרָנוּתָא תַּעֲבֵד לָךְ קְרָבָא וּפוּרְקָנָא בְּסוּגְעָא דְמוּלְכָנָא: מִתְרְעֵם שַׁטְיָא בְּחָכְמְתָא וּבְתַרְעֵי לָא פְּתִיחַ פּוּמֵיהּ: מָאן דְּחָשֵׁיב לְמִבְאַשׁ נִיקְרוֹן לֵיהּ מָארֵי תַרְעִיתָא בִּישְׁתָּא: תַּרְעִיתָא דְשַׁטְיָא חֶטְאָה וּמְרַחַקְתָּא דְבַר נָשָׁא חַכִּימָא מַמִּיקְנוּתָא: אִין תִּתְרַפֵּי בְּיוֹמָא דְעָקְתָא מִתְעִיק חֵילָךְ: פְּצָא לְאִלֵּין דְּמִתְנַסְבִין לְמוֹתָא וּמִתְרַבְרְבִין לְקַטְלָא חֲסוֹךְ: וְאִין תֵּימַר דְּלָא יָדְעָנָא דְּתַרְעִיתָא דְלִבָּא אֱלָהָא בָּאהֵי וְנָטֵיר נַפְשָׁךְ הוּא יָדַע וּפָרַע לְבַר נָשָׁא הֵיךְ עוֹבָדוֹי: בְּרִי אֱכוֹל דּוּבְשָׁא מְטוּל דְּטָב וּבַבְרִיתָא דְּחֵילָא עַל חִכָּךְ: הֵיכְנָא וְאִתְחַכַּם בְּנַפְשָׁךְ דְּאִין מַשְׁכַּחַת קַדְמִיתָא אָתְיָין אַחֲרִיתָא דְּטָבָא מִינָהּ וְסִיכּוּיָיךְ לָא נִגְמַר: לָא תִּיכְמַן רַשִּׁיעָא לְדִירֵיהּ דְּצַדִּיקָא וְלָא תַּרְכִּין בֵּית מִשְׁרֵיהּ: מְטוּל דְּשׁוּבְעָא זִמְנִין נָפֵיל צַדִּיקָא וְקָאֵי וְרַשִּׁיעֵי מִתְתַּקְלִין בְּבִישְׁתָּא: בְּמַפּוּלְתֵּיהּ דִּבְעִיל דְּבָבָא לָא תֶּחְדֵי וְכַד יִתְקַל בְּבִישְׁתָּא יְדוּץ לִבָּךְ: דְּלָא יִבְאֵישׁ בְּאַפּוֹי דֶּאֱלָהָא כַּד יֶחֱזֶה וִיהַפֵּיךְ רוּגְזֵיהּ מִנֵּיהּ: לָא תִּתְחַכַּם בְּבִישֵׁיהּ וְלָא תֵּיטַן בְּרַשִּׁיעֵיהּ:

רלבג

בחכמה. ואולם בחכמה יבנה בית כבנין האדם כי יהיה חלקו מכל עמלו והכשאר ממנו אחר מותו ובתבונה יגיע היופי והשלימות בבית הזה: ובדעת. הקרושים ימלאו חדרי זה הבית והוא השכל. כל הון יקר ונעים כי זה השלימות ערב ויקר לתי שישיגהו השלימות מכל הון יקר כמו שקדם: גבר. הגבר יקנה החכמה בעוז שיהיה לשכלו לכבוש תאוות החומר ולכנח אותו. ואיש דעת הוא מחזק ומאמץ ידי הכח אשר לשכל להכניע שאר ה הכחו' לעבודתו וזה כי למעלת הידיע' והחשק הנפלא אשר לבעליה לשקוד בה תהיה כל השתדלותו בה ובזה האופן יכניע שאר ה הכחו' וזאת הדרים: כי בתחבולות תעשה לך מלחמה. עם היצר הרע והוא הכח המתעורר אל התאוות הגופיות והתשועה ממנו תהיה ברבות ה היועץ לתשובה על זה או יהיה הרצו' באמרו ברב יועץ ברבוי היועץ וגדולתו כי אז הדברי' יותר נשמעים ויתחכם יות' להמצי' התחבולות אשר ינוצח בהם היצר הרע עם שאז יקל יות' לנצחם כי השגות ה החכמות והערבות ה הנפלא אשר בהשגתם יכניע הכחות הגופיות כלם והנה זה הפסוק מבאר השבה בתח ם שאמ' ואיש דעת מאמץ כח: ראמות. הנה החכמות רמות לאויל לא ישער בעצמו שיוכל להשיג ולזה לא יפתח פיהו בהיותו בשער את החכמים ובאר אחר זה הסבה ואמר מחשב להרע הנה האיש המחשב לבו ל להרע לו המחשבות ולחברם אליו ישתדל בזה האופ' שיהיה בעל המחשבו' הנופלו בזה בכללם הנה החכמות יקראו אליו שיקנה אות' כי זה הוא דרך אשר יגע בה השגתם לאדם כמו שזכר הפילוסוף בספר החוש והמוחש כי כח הטבע כי בזה יוכל לברור הבודק מהם מהבלתי בודק ותגיע לו הידיע' בזה בלא שום ספק כמו שהתבאר שם: זמת אולת. אך איש אולת הוא רחוק מאד מזה כי הזמה והמחשבה היא לאיש אולת חטאת וחסרון לפי שהוא יעשה פעולותיו בלא הסתכלות ומחשב' כמו שזכרנו במה שקדם וכן הזמה והמחשב' הוא דבר מתועב ונמאס לאדם לץ כי אינו כי אם מדברי לעג בזולת ישוב והסתכלות או ירצה בזה כי זמת איש אולת היא חטאת וחסרון כי הוא לא ישלי' המחשבות אבל יעשה לפי המחשב' העולה על לבו ראשונה ותועבת הזמות תמצא לאדם לץ כי הוא לרוע עניינו לא יקח מן המחשבו' כי אם מה שהוא יותר מתועב ויותר מרוחק כי הוא הנרצה אצלו: התרפית. הנה אם התרפית מהשתדלות הראוי בקנין החכמה הנה בבא יום צרה אז כחך צר וקצר מעמוד כנגד הצרה ההיא: הצל. אם תמנע עצמך להציל הלקוחים למות ומטים ליהרג והם הכחות השכליות כי הצלתם תהיה בקנין החכמה והשלימות ובזולת זה ימותו ויכרתו: כי תאמר. הן לא נוכל לדעת אלו המחשבו' אשר קבוצם מביא לקנין המחשבה הלא השי' שהוא תוכן הלבבות ומשלים אותם והוא שומר נפשך הוא יודע אם השתדלת בזה הקנין כאשר תמצא ידך והוא ישיב לאדם גמול כפעלו: אכל. על כן השתדל לאכול זה הערב ללב כדבש ונופת אל החיך והוא החכמה: כן דעה. כן ידיעת החכמה ימתק מאד לנפשך אם מצאת החכמה תשיג בזה אחרית טוב והוא ההצלחה האלהיות ותקותך לא תכרת כי היא חייך החיים הנצחיים אשר לא ישיגם מות: אל תארוב. אתה האיש הרשע אל תארוב לנוה הצדיק להזיק לו ולשוללו אל תשדד המקום שהצדיק רובץ שם: כי שבע. וזה כי אם תחשוב לעשות זה לא יעלה בידך כי הצדיק יפול פעמים רבות ויקום בכל פעם ופעם להדבק ההשגחה הש' בו אך הרשעים יכשלו ויפלו ברעה אחת לבד: בנפול אויבך אל תשמח. כשיפול אויבך אל תשמח במפלתו ואל יגל לבך בהכשלו: פן יראה ה'. רוע תכונתך בזה הענין וישיב מעל אויבך אפו וישיבהו עליך מפני רוע תכונתך כי אין ראוי שישמח ברע כי השם יתברך הרחיק מציאותו לפי מה שאפש' ומה שיגיע יגיע במקרה ושנית כמו שהתבאר במקומותיו: אל תתחר. באנשים המרעים והמשחיתים להתקוטט עמהם כן ישחיתוך ואל תקנא בהצלחה שתמצא לרשעים לחמוד ללכת בדרכיהם: כי

אבן עזרא

בחכמה. הזהיר להדבק בחכמה כי בעבורה ימלא הבית והחדרים מכל הון יקר. והון כמשמעו: וגבר. שהוא בעוז כמצא. מאמץ פועל יוצא כלומר איש שיש לו דעת הוא מאמץ. ראמות שלא יוכל להגיע אליהם. בשער שם החכמים: מחשב להרע לו. זמת. ג' דרכים. כלומר מי שיחשוב רע יקראוהו הקוראים לו בעל מזימות כענין ויקרא לו אל אלהי ישראל והטעם יקראו את שמו ונקר' כן כי מזמת איש אולת ומחשבתו לעשות חטא וזהו זמת אולת חטאת. ותועבת כמשמעו כמו שבת לעיני ופי' לבני אדם איש לץ תועבה שהם יתעבוהו: התרפית. הצל. כי. ג' דרכים. התרפית ביום צרה הבאה על חברך ולא הצלתו. צר כחך בעת צרתך פי' הצל אם תחשוך מן הלקוחים למות ב בבא צרתם שתאמר לא היינו יודעים את כלקחו למות הלא תוכן לבות לעשות רצונו ונוצר כ נפשך ממות הוא יבין וידע שלא אבית להצילם וישיב לאדם כמוך ב כפעלך שתהיה בצרה כמוהו ולא תמצא מציל: אכל. כן. דעה צווי והראוי בקמץ כמו רדה ובא בסגול כמו ידעכה סלה. וכן הפי' אכל דבש והנופת שהם מתוקים לחיך גם כן דעה החכמה בעבור נפשך שתחיה. אם מצאת. חכמה. ויש אחרית. רמז לזקנה או לבנים שישארו אחר מותו כמו ולא לאחריתו. ותקותך להטיב לך השם: אל תארוב. אל תאוה לרשע שיהא אורב לנוה צדיק. פי' אל תארוב את הרשע לנוה הצדיק להרגו. רבצו מקום שירבצו שם: כי שבע. כענין רבות רעות צדיק. וקם כנגד מכלם יצילנו ה'. יכשלו ברעה שחושבים על הצדיק: אל תשמח. הזהיר שלא ישמח אדם על גזרת השם אפילו יהיה אויבו. ורע בעיניו כלומר איננו חפץ שתשמח כשיתקח נקמה ממנו. והשיב מעליו אפו כשתשמח בהכשלו והסבות האף שיבטל הגזרה וירחם עליו כאשר לא תרחמהו: תתחר. תתערב בהם לעשות כמעשיהם:

מסורה

ראמות ג' כת' כן וסימ' נמסר בואתחנן וביחזקאל סי' כ"ח ובמשלי סימן ע"ש: בחכה ל' מל' התרפית והוא מן כ' מלין נסבין כה בסוף היבותא וסימ' נמסר בסדר וארא: ידע י"ט וסימ' נמסר בספר תהלות סי' צ"ב: על חכך ל' אכל בני דבש. והד ולשונך אדביק אל חכך. ואינון חד בן א"ב בן חד חד חד אל וחד על ולית דכו' וסימ' במסר' רבתא במערכת אות האלף

בערך אל כסר: ורשעים ז' וסימ' נמסר בריש סיפרא סוף סימ' ב': אל התחר במרעים חד מן כ"ג פסו' רישיהון ומצעו' אל אל כך כתוב ונמסר בכל וספרים וסימ' נמסר בשמואל ב' סימן א'. וקשה דהא לע"ל אמרי' דאינון ה' אל דסמי' לטלה אחרא יחידאין ולית להון זוגא ומני' אל תקנא באיש חמס א"ב על כרחין לא יתבן ש"היה האי אל תתחר חד בן הכ"ג פסו' אל אל לפי דעת האי בסרה ואשכחנא בכולהו ספרי דוק' דאינון ג' אל תקנא ואינון לד"וד אל תתחר בברעים. אל תקנא באנשי רעה. ודין אל תקנא ברשעים. והוקשה אם אינון ג' אל תקנא דסמי' למה לא נמסרו בשום ספר בסרה אל תקנא דסמי' ואנן לא ידענא לאברועי כמאן:

אבן עזרא

כי לא תהיה אחרית· וסוף לרע והטעם לא ישאר לו בן ונכר אחרי מותו· נר
שתמות נפשם טרם קצם: ירא· עומד במקום שנים· שונים מן ישנה הכתם
הטוב תרגו׳ החליף· פי׳ ירא השם והמלך שהמליך השם לעמו׳ משפט· ועם שונים
שישתנו במעשים הרעים אל תתערב· כי פתאום יקום אידם עליך אם לא תירא
מהם· ופיד וכידור אחד הם וטעמ׳ כרת וזוקה· שניהם השם והמלך· מי יודע עת בא אידם ופידם: גם· אומר· ולמוכיחי׳ ·שפתים· ל׳ דבקים· גם אלה הדברי׳ ירושים לחכמים הם חכמי׳ ה המשפט כי הכרת ה הפנים במשפט לא טוב הדבר והשופט האומר לרשע בדינו צדיק אתה יקבוהו ע עמים בעבור שלא ע עשה משפט כמשפט ·ולמוכיחים הרשעים על רשעם יבא להם נועם יי׳· ברכת טוב כנגד יקבוהו וטעם ברכת טוב שברכתו תבא עליו· ומשיב דברים ישרים בדין השפתים נושק כלו׳ יעמדו דבריו כנשיקת שפתים: הכן· נוכח הבן המוזהר ידבר: ועתדה העמידה עתד אחר השכבה· וי״ו ובנית תחת או כלומ׳ או תבנה ביתך אם אין לך בחוץ מלאכה · והפתית· ה״א השאלה כלו׳ לא תעיד עדות שקר ולא תפתה אחר להעיד· פ״א ואם תפתה רעך· אל תאמר כאשר עשה לי רעה· כן אעשה אפתנו אולי אשיב לו כפעלו כענין מי יפתה את אחאב: על· עלה· כלשון יחיד על כל אחד מהקמשונים ידבר קמשונים וחרולים למין קוצים· מעט פירשתיו: מתהלך· חסר אות משרת כי כף כאיש משרת במקום כף כנגד הבן המוזהר: אפרש החלק הפליגי זה החלק יתכן להיותו חלק ספר בפני עצמו ביוגות ספרי שלמה ואנשי חזקיה החכמים העתיקו משליו הנעימים וחברום עם אלה: גם

רלבג

כי לא תהיה אחרית· והשארות לאיש הרע כי רשעים ידעך ויכלה או יהיה הרצון באומרו אל תתחבר במרעים שלא יתערב בהם ללכת בדרכיהם והוא יותר נכון: ירא את יי׳ בני ומלך· לשמור מצותיו ותורתו וירא עם זה המלך לעשות מצותו ולא תקל בו אך יראתך המלך תהיה נמשכת ליראת יי׳ לא חולקת עליו כי בזה אין ראוי לירא מן המלך ר״ל במה שהוא כנגד יראת יי׳· ועם האנשים השונים מצות הש״י ומצות המלך ר״ל שהם עוברים על מ מצותיה׳ ועושים הפך מה שצוו אל תתערב: כי פתאם יקום אידם · וזה מבואר בעוברים על מצות הש״י כי י ימשכו להם מזה רעות כפלאות פתאומיות ואמנם בעוברים על מצות המלך יתבאר זה ג״כ לפי שכל דבר לא יכחד מן המלך לרב האנשי׳ המכספים להיות אוהבי׳ למלכות והם יגלו לו הדברים הנעשים כנגד מצותיו למצא חן בעיניו· ואם תאמר שכבר תקח עצה להמלט מהרע ההוא הנה לא תוכל כי מי יודע הפיד והרע מיי׳ לחוטא שיוכל החוטא להתחכם ל להנצל ממנו וכן הענין ברע הבא מ מהמלך לעובר על ד דבריו כי לא תהיה לחוטא בזה הקדמת הודעה אבל ישימהו תכף בבית האסורים עד שיתבאר משפטו: גם אלה· האזהרות הם לחכמים הכר פנים במשפט להטות הדין מפני החנופה הוא דבר לא טוב רוצה לומר שהוא דבר רע· אומר לרשע· וכן הדבר במי שהוא שופט על צד החנופה לרשע צדיק יקללוהו עמים וישנאוהו רבים כי זה יביא האנשים לאהוב הרשע ולשנוא הצדיק ואולם למוכיחים הרשעים על רשעם ומייסרים אותם אל הטוב עליהם יהיה נועם וחן מהאנשים ועליהם תבא מהאנשים ברכת טוב ואי אפשר שכל זה אל השופטים שיאמרו אל מי שהוא רשע בדין שהוא צדיק ויהיה הכרת פנים במשפט כתינת כבוד לאחד מהחלקים הבאים לדין כי זה ממה שיביא לבאת המשפט מעוקל כי בזה ישתתמו טענות החולק עמו לחשבו שדעת הדיין קרובה אל שכנגדו או ירצה בזה ולמוכיחים ינעם הנה האיש המשיב דברים נכוחים שפתים הוא אהוב אבל כאלו נשקם בפיהם כי השקר שנוא והאמת אהוב והנה המכוון בזה ראשונה בזה המאמר הוא אזהרה שלא יכיר פנים לאחד מחלקי הסותר כדי שלא ימנעהו זה מלחקור חקירה שלימה ואם בזה האופן מהחקירה יאמר לדעת הכותב שהוא אמת תשיגהו קללה מרבים ולאשר יוכיחו האמת בדרוש בחקרם בזה מחקר שלם ינעם ויערב מה שישיגוהו ויברכוהו הבאים אחריהם דבריהם הרואים אחריהם בשנתרצו לחקור בדברים מחקר שלם: הכן· מלאכתך בחוץ והוא מה שיצטרך לך להקדים מהמוחשות והכן בשדה לך מה שעתיד לך בחקירותך אל המוחשות ואחר זה תוכל לבנות ביתך בעיוניות: אל תהי עד חנם ברעך· לספר כזבים בספוריך הראוים להיישיר על דרושי החכמות כי בזה תסבב להטעות האנשים בדעות וכן אם תמצא דעת לקודמים בלתי ישר בעיניך אין ראוי שתמצא ספורים בשפתיך בלתי צודקים לסתר הדעת ההוא וכן אם נעזר בעל הדעת ההוא בספורים כוזבים אין ראוי שתעשה כן במה שתביא מהמוחשות לסתר דעתו כי זה יבלבל המעיינים בזאת החקירה בלבול חזק: אל תאמר· ולזה אין ראוי שתאמר כאשר עשה לי לאמת דעתו בספורים כוזבים כן אעשה לו לבטל דעתו להשיב כפעלו שיחשוב היותו דבר ראוי· והנה העיר עם זה להרחיק מעדות שקר לשקר חבירו בשפתיו שיחשוב שאין בו חטא כי הוא איננו עושה בעצמות דבר כנגדו אך ימשך לו הרע מדברו ואמ״כ שגמלו רע אשר יעיד עליו עדות שקר אין ראוי לו שיקח נקמתו ממנו בזה האופן ואחר זה הזהיר מהעצלה בפעולות ובפעולותיו בעיון כי העצלה בפעולות תשחית האדם ותהיה סבה שלא יהיה לו מהם פרי והעצלה בבקשת העיון תסבב שיהיו הקניינים רעיונים פחותים ומזיקים במדרגת הקוצים שיזיקו לכל הקרב אליהם: על שדה איש· ולזה אמר על שדה איש עצל עברתי שמרוב העצלה לא ישתדל לחרוש ולזרוע והנה עלו בו עשבים רעים וקוצים וגדר אבניו שנבנית סביבו לשמור פריו נהרסה בעצלותו לא ישתדל לתקנה וכן הענין בכרם אדם חסר השכל שנטעה הש״י לתת פרי הטוב המצמח אלהים ואנשים והוא השכל ההיולאני אשר לו כח להשיג המושכלו׳ והנה לעצלותו בבקשת החכמה לא עלו לו כי אם דעות כוזבות ומזיקות לאדם בהצלחתו המדעית והמדינית והוסר הגדר שהיה סביבו בדרך שיאמר לו מדרכו לאמר בחוק הנפש: ואחזה אנכי· וכאשר ראיתי זה הרע הבא מן העצלה בפעולות ובדעות שמתי לבי אל זה ולקחתי מוסר להמלט מהעצלה אשר ימסוך ממנה זה הרע וראיתי שהעצה הנכונה בזה למי שירצה להמלט ממנה הוא שיישן מעט ויתנמנם מעט ומעט יחבק ידיו לשכב לתת מנוחה לאיברים וכאשר תעשה כן לא יהיה לך רים וחסרון מתמיד כי האריכות יהיה סבה להמציא לך מזונך בקלות ולהמציא לך הדרוש אשר תדרוך בהשגתו: ובא כמהלך רישך· ולזה כשיבא לך רים וחסרון יבא כמהלך שלא יתעכב עמך כמו הענין באיש מגן שהוא בא כמהלך: גם

לאיש חד מן כ״ג וסימ׳ כמסר׳ רבתא בערך איש בס״ד: והנה ב׳ ר״ף בסיפ׳ וסימ׳ והנה אשה לקראתו· והנה עלה כלו קמשונים: כסו ב׳ וסימ׳ כסו הרים צלה· כסו פניו חרלים: חבוק ב׳ וחסרי׳ ובסיפ׳ וסימ׳ מעט שנות מעט תנומות· וחברו: ובא י״ו ר״פ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ו וישעיה סימן מ״ו:

כִּי־לֹא־תִהְיֶה אַחֲרִית לָרָע נֵר רְשָׁעִים
יִדְעָךְ׃ יְרָא־אֶת־יְהוָה בְּנִי וָמֶלֶךְ עִם־
שׁוֹנִים אַל־תִּתְעָרָב׃ כִּי־פִתְאֹם יָקוּם
אֵידָם וּפִיד שְׁנֵיהֶם מִי יוֹדֵעַ׃ גַּם־
אֵלֶּה לַחֲכָמִים הַכֵּר־פָּנִים בְּמִשְׁפָּט
בַּל־טוֹב׃ אֹמֵר לְרָשָׁע צַדִּיק אָתָּה
יִקְּבֻהוּ עַמִּים יִזְעָמוּהוּ לְאֻמִּים׃
וְלַמּוֹכִיחִים יִנְעָם וַעֲלֵיהֶם תָּבוֹא
בִרְכַּת־טוֹב׃ שְׂפָתַיִם יִשָּׁק מֵשִׁיב
דְּבָרִים נְכֹחִים׃ הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ
וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ׃
אַל־תְּהִי עֵד־חִנָּם בְּרֵעֶךָ וַהֲפִתִּיתָ
בִּשְׂפָתֶיךָ׃ אַל־תֹּאמַר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה־
לִי כֵּן אֶעֱשֶׂה־לּוֹ אָשִׁיב לָאִישׁ כְּפָעֳלוֹ׃
עַל־שְׂדֵה אִישׁ־עָצֵל עָבַרְתִּי וְעַל־
כֶּרֶם אָדָם חֲסַר־לֵב׃ וְהִנֵּה עָלָה כֻלּוֹ
קִמְּשֹׂנִים כָּסּוּ פָנָיו חֲרֻלִּים וְגֶדֶר
אֲבָנָיו נֶהֱרָסָה׃ וָאֶחֱזֶה אָנֹכִי אָשִׁית
לִבִּי רָאִיתִי לָקַחְתִּי מוּסָר׃ מְעַט
שֵׁנוֹת מְעַט תְּנוּמוֹת מְעַט חִבֻּק יָדַיִם
לִשְׁכָּב׃ וּבָא־מִתְהַלֵּךְ רֵישֶׁךָ וּמַחְסֹרֶיךָ כְּאִישׁ מָגֵן׃

מְטוּל דְלָא הֲוְיָא אַחֲרַיְתָא טָבָא לְבִישֵׁי וּשְׁרַגְהוֹן דְרַשִׁיעֵי נִדְעַךְ׃ דְחַל מִן אֱלָהָא בְּרִי וּמִן מַלְכָּא וְעִם שַׁטְיֵי לָא תִתְחַלַּט׃ מְטוּל דִכְשַׁלְיָא אָתֵי תְבַרְהוֹן וְסִפּוּתָא דִשְׁנֵיהוֹן מַן יָדִיעַ׃ הָלֵין לְחַכִּימֵי אָמִירָנָא לְמִסַב אַפֵּי בְּדִינָא לָא שַׁפִּיר׃ אַף לָא לְמֵימַר לְרַשִׁיעָא דְצַדִּיק אַנְתְּ לִיטוּנְיֵי עַמְמֵי וִיבְרוּנְיֵי אוּמְתָא׃ וְלִמְאַכְסָנֵי יִבְסַם וַעֲלֵיהוֹן תֵּיתָא בִּרְכְּתָא טַבְתָּא׃ שִׂפְוָתֵיהּ נַשְׁקוּ וְאִלֵּין דִמְהַפְּכִין מִלֵּי תְרִיצָתָא׃ אַתְקֵין לְבָרָא עִיבִידְתָּךְ וַעֲתִידַיהּ לָךְ בְּחַקְלָא וּבָתַר כֵּן בְּנֵי בֵיתָךְ׃ לָא תֶהֱוֵי סָהֲדָא רִיגְלָא בְּחַבְרָךְ וְתִשְׁתַּרְגַג בְּשִׂיפְוָתָךְ׃ לָא תֵימַר הֵיךְ דְעָבַד לִי כֵּן אֶעְבִיד לֵיהּ וְאַהֲפִיךְ לֵיהּ הֵיךְ עוֹבָדוֹי׃ עַל חִילְקֵי דְגַבְרָא עַטְלָא עֲבָרִית וְעַל כַּרְמֵיהּ דְבַר נָשָׁא חַסַר רַעְיָנָא׃ וְהָא סָלִיק כּוּלֵּיהּ יַעֲרֵי וְכַסִּיו אַפּוֹי חוּרְלֵי וְסִיַּנָא דְכֵיפוֹי אִית אִתְעַקּוּר׃ וַחֲזִית אֲנָא וְשָׂמִית לִבִּי וַחֲמִית וְקַבִּילִית מַרְדוּתָא׃ קַלִּיל תֵּינוּם קַלִּיל תִּדְמוּךְ קַלִּיל תְּשִׂים יְדָיךְ עַל חַדְיָךְ וְתִדְמוּךְ׃ וְתֵיתֵי וְתִידְרְכִיךְ מִסְכֵּינוּתָא וּצְרִיכוּתָא הֵיךְ גַּבְרָא טַבְלָרָא׃

משלי ד׳ וסי׳ כריש ספרא: חזקיה ג׳ וסימ׳ דבר יי׳ אשר היה אל צפניה · גם אלה משלי שלמה · עזור אמר חזקיה · ומן
ויהי בשנת שלש להושע בן אלה עד וישלח מלך אשור את תרתן דכו׳ חזקיה במ״א חזקיהו וסימ׳ ויהי בשנה הרביעי׳ למלך
חזקיהו: וארץ ג׳ וסימ׳ יחיו בתיך נבלתי׳ · כי הנני בורא שמים · שמים לרום וארץ לעומק · וכל שמים וארץ דכו׳: סיגים

גַּם־אֵלֶּה מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר הֶעְתִּיקוּ
אַנְשֵׁי חִזְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה: כה כְּבֹד
אֱלֹהִים הַסְתֵּר דָּבָר וּכְבֹד מְלָכִים
חֲקֹר דָּבָר: שָׁמַיִם לָרוּם וָאָרֶץ לָעֹמֶק
וְלֵב מְלָכִים אֵין חֵקֶר: הָגוֹ סִיגִים
מִכָּסֶף וַיֵּצֵא לַצֹּרֵף כֶּלִי: הָגוֹ רָשָׁע
לִפְנֵי־מֶלֶךְ וְיִכּוֹן בַּצֶּדֶק כִּסְאוֹ: אַל־
תִּתְהַדַּר לִפְנֵי־מֶלֶךְ וּבִמְקוֹם גְּדֹלִים
אַל־תַּעֲמֹד: כִּי טוֹב אֲמָר־לְךָ עֲלֵה
הֵנָּה מֵהַשְׁפִּילְךָ לִפְנֵי נָדִיב אֲשֶׁר
רָאוּ עֵינֶיךָ: אַל־תֵּצֵא לָרִב מַהֵר פֶּן
מַה־תַּעֲשֶׂה בְּאַחֲרִיתָהּ בְּהַכְלִים אֹתְךָ
רֵעֶךָ: רִיבְךָ רִיב אֶת־רֵעֶךָ וְסוֹד אַחֵר
אַל־תְּגָל: פֶּן־יְחַסֶּדְךָ שֹׁמֵעַ וְדִבָּתְךָ
לֹא תָשׁוּב: תַּפּוּחֵי זָהָב בְּמַשְׂכִּיּוֹת
כָּסֶף דָּבָר דָּבֻר עַל־אָפְנָיו: נֶזֶם זָהָב
וַחֲלִי־כָתֶם מוֹכִיחַ חָכָם עַל־אֹזֶן
שֹׁמָעַת: כְּצִנַּת־שֶׁלֶג בְּיוֹם קָצִיר צִיר
נֶאֱמָן לְשֹׁלְחָיו וְנֶפֶשׁ אֲדֹנָיו יָשִׁיב:

אַף אִלֵּין מַתְלוֹי שְׁלֹמֹה עֲמִיקֵי דִּכְתַבוּ רַחֲמוֹי
דְּחִזְקִיָּה מַלְכָּא דִיהוּדָה: יְקָרָא דֶאֱלָהָא מַן
דְּמַטְשֵׁי מִילְּתָא וִיקָרָא דְמַלְכֵי מַן דְּבָאֲצֵי
מִילְּתָא: שְׁמַיָא רָמִין וְאַרְעָא עֲמִיקָא וְלִבָּא
דְמַלְכֵי וְלָא מִתְבְּצֵי: גְבוֹ סוּלְאָנָא מִן סִימָא
דְנִיפּוּק מָאנֵי מִן צַרְפָא: נִיתְטְרִיד רַשִׁיעָא
מִן קֳדָם מַלְכָּא וְיִתְקַן בְּצִדְקְתָא כּוּרְסְיֵיהּ:
לָא תִשְׁתַּבְהַר קֳדָם מַלְכָּא וּבְדוּכְתָּא
דְרַבְרְבֵי לָא תֵיקוּם: מְטוּל דְּטַב דְּנֵימַר לָךְ
סוּקְהָכָא מִן דְּנַשְׁפְּלִיךְ קֳדָם שַׁלִּיטָא מַן
דְתַחֲזְיָן עֵינָךְ: לָא תִיפּוּק בְּדִינָא מַסְרְהַב
אַיְית דְלָא תֵידוּן בְּאַחֲרַיְיתָא כַּד יַחְמִיץ יָתָךְ
חַבְרָךְ: דִּינָךְ דּוּן עִם חַבְרָךְ בְּאַחֲרַיְיתָא
וְרָזָא אוּחֲרָנָא לָא תְגַלֵּי: דְּלָא נְהַסְדָךְ
מַאן דְשָׁמִיעַ וְטִיבָךְ לָא תְהַפִּיךְ: חֶזְוֵי דְדַהֲבָא
בְּגָוּרֵי דְסָאסָא מִלְּתָא דְמַלִּיל פַּסֵּי אַיְית:
קַדְשֵׁי דְדַהֲבָא וּמָאנֵי דְזִמַרְגְּדַר מִכְסַנּוּתָא
חַכִּימָא עַל אוּדְנָא דְשָׁמְעָא: אֵיךְ קְרִירוּתָא
דְתַלְגָא בְּיוֹמָא דַחֲצָדָא הֵיכְנָא אִיתְרָא
מְהֵימְנָא לִמְשַׁדְּרוֹי וְנַפְשֵׁיהּ דְמָרֵיהּ מְהַפֵּךְ:

ג׳ מל׳ וסימ׳ הגו סיגים מכסף · כסף סיגים מצפה על חרש · בור סיגים כסף היו · וא׳ בכספך היה לסיגים: לריב ה׳ וסימ׳
והיה כי יבאו אבותם או אחיהם לרוב כתי׳ · נצב לריב יי׳ ועומד · והנה קרא לרב באש · אל תצא לרב מהר · אם יחפוץ
לריב עמו · וחד למשפט ולריב דד״ה · ב׳ מנהון חס׳ אל תצא · אם יחפוץ · ושש חס׳ בליש׳ וסימ׳ נבסר בסדר משפט׳
ובא״ב רבתי אות ר׳: וחלי ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ ויהי גבולם חלקת דיהושע · נזם זהב וחלי כתם:

גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו · החכמים שהיו בדורו של חזקיהו ודמה שבעבור זה הפרידם מהמשלים האחרים כי אלו לקטום ממשליו החכמים ההם ואולם המשלים שקדם זכרם נמצאו באופן הנזכר בדברי שלמה: כבוד אלהים הסתר דבר · ר״ל כי במה שיקבצו מהש״י שיודיע שאלתם כי הש״י יודע הכל הלא תראה כי אשת ירבעם שיתה מתנכר׳ בבואה אל אחיה השילוני וטרם שהגידה לו דבר אמר לה אחיה את דבר בקשתה כאשר גלה אזנו הש״י ואולם כבוד מלכים הוא בהפך זה ר״ל לחקור הדבר הבא לפניהם באופן שלם כדי שיצא המשפט אמת כי הם אינם יודעים מהדברים רק מה ששיודיעום הפך מה ששנמצא בזה בש״י: שמים לרום · הנה המעלה והמטה אע״פ שאינם נגדרים מצד טבע הקו היושר ששיצוייר בו התוספת בב׳ צדדיו וזה תמיד הנה המציאות יגבילם ושם השמים המעלה אשר בתכלית ואמנם לב מלכים והשקפתם במה שיצטרכו ששיסתכלו בו מהענינים הבאים לפניהם הוא לאין קץ כי יתחלפו הנושאים ויתחלפו ההענינים במין האחד מהדברים ויתחדשו מזה עניני׳ רבים לאין קץ במין האחד בענין מהדברים כדי שיגיע החלק הא׳ לכל הראוי לו: הגו סיגים · הנה כמו שבאשר יוציאו הסיגים מהכסף יצא ממנו לצורף כלי כסף צרוף כן כשיסירו מחברת המלך הרשע שהיה לפניו והיה מאנשי עצתו אז יכון כסאו בצדק והנה אמר זה כי צריך למלך ליזהר שלא יהיה במשרתיו ובאנשי עצתו רשע או רשעים פן יביאוהו להטות משפט צדק והוא לא ידע והנה אפשר שהעיר באלו הפסוקים על דבר השכל האנושי שהוא המלך בכחות האדם הנפשיים לפי מה שיתר הש״י לאדם ביום הבראו ואמר בכאן דבר עמוק מאד מהסודות האלהיים והוא כי מפני שהיה נימוס המציאות כי הסדור המושכל בנפש הש״י ידענו בצד אשר הוא בו אחד כמו שבארנו בה׳ מת״י ובראשון לא בצד אשר הוא בו רבים שיחלוק המציאות והאמר מה שאיכו מחולק אבל ציור הש״י הוא מבואר שכבוד הש״י במושכל דבר דבר מאשלו הוא הסתר דבר כי לא יראה ויתברר המושכל ההוא מהסתר אבל הש״י איך ישינהו עם שאר המושכלות בצד אשר הם בו אחד שילך מהם השלמות והצורה: הגו רשע · ואמר שכמו שיצא לצורף כלי ראוי כשיסירו הסיגים מהכסף כן כשיוסר הרשע שהוא לפני מלך והוא הכח המתעורר בדרך שיכנע לעבודת השכל עד שלא יתאוה לתאו׳ הגופיות אז יכון כסאו בצדק ויהיה שכח שיגיע לו האמת בדרושיו: אל תתהדר לפני מלך · לתת מעלה וגדולה לעצמך אבל תעמוד לפניו בשפלות · ובמקום גדולים לתת לעצמך מעלה כמעלתם לשבת עמהם במקומם כי טוב שיאמרו לך עלה הנה מרוב השפילך עצמך מהשפילך לפני נדיב וגדול אשר ראו עיניך והורגלת עמו מקדם ואולם אמ׳ זה כי מה שהורגל עם אדם ואחר כן עלה במעלה יתיר לעצמו להתגאות עמו כבראשונה ואין זה ראוי אבל ראוי לו שיחלוק כבוד לפי מה שהוא עתה: אל תצא לריב מהר · ולמחלוקת אבל ראוי לך להרחיק עצמך מזה לפי מה שאפשר הבט מה תעשה באחרית הריב כשיכלים אותך רעך באמרי ודברי עונויים כנגדך או בהכותו אותך הלא טוב לך להשמר שלא תבא לזה התכלית והתכונה: ריבך ריב את רעך · כשיקרה שיהיה לך מחלוקת עם רעך תהיינה דבריך עמו בדברי ריבך לבד ולא תגל סוד אחר לביישו פן יחסדך שמא יהיה לך זה לחרפה מהשומע דבריך בגלותך הסוד והדבה שתשנך מזה לא תשוב אחור: תפוחי זהב · והנה אחר שהזהיר מהדבור המגונה הישיר אל הדבור המשובח ואמר כי כמו תפוחי זהב במשכיות כסף שים בהם נקבים דקים יראה דרך העיון מהם תפוחי הזהב כן הדבר שהוא דבור על אפניו כי בו תועלת במה שיובן ממנו בתחלת העיון וכאשר יפליג להתבונן בו האיש דרך העיון ימצא בתוכו תפוחי הזהב כמו זה הענין בהרבה מפסוקי זה הספר לפי מה שביארנו מהם: נזם זהב · הנה כמו נזם זהב שיאות להשלים קשוט מי שיש לו חלי זהב עד שלא יאות זה בלא זה כן הענין בתוכחות האיש כשתוכיח לאזן שומעת כי התוכחת ההיא תשלים קשוט השומע למוסר וזולת האזן השומעת לא יאות התוכחת ולא יועיל כאמרו אל תוכח לץ פן ישנאך: כצנת שלג · הנה כצנת שלג ביום קציר שהוא ערבה מאד ושומרת החום הטבעי שלא יתפזר מפני חום האויר בעת ההיא ויסיבהו לפנימי הגוף כן יערב השליח הנאמן לשולחיו ויסיב לאדוניו נפשו במה שהשלים תשוקתו באופן שלם בענין השליחות אשר שלחו: נשיאים

גם אלה משלי שלמה · זה הפסוק הסופר אמרו ויתכן שהיה שבנא כי הוא היה סופר המלך וספר בו סבת ההעתקה ומלת גם לרבות הראשונים · העתיקו כמו להעתיק המשלים האלה מספריו להיות מחברת אחת ותחלת זה החלק היה כבוד אלהים: כבוד · שמים · הגו · הגו · ד׳ דבקי׳ · וכן הפי׳ כבוד אלהים דבר כבודו בספור מעשיו ה הכבראים יש מאין הסתירהו כי מי יוכל למלל כבודו ולהגיע אל תכליתו ואין לתמוה אם מלאכו ספרו בגוים את כבודו והגידו את כבודו בעמים כי זה הכתו׳ מדבר בהשמר האויבים והושע ה האותבים · וכבוד מלכים מה שהוא כבוד להם חקור ה הדבר ואל תחקור מ מעשה אלהים כי שמים הם למעלה מאדם והארץ לעומק מתחתיו והמלכים שיש בהם יכולת ל להתעסק בחכמה ב בלבם אין חקר והטע׳ אינם יכולים לחקור כבודו ולדעת מה ל למעלה ומה למטה אף כי תחקרנו אתה כ כאשר יסיר ויהגה ה הצורף סיגי הכסף אז יצא לו מן המצורף הכלי כאשר יחפוץ וכן המלך יסיר הרשע שהוא לפניו ואז יכון בצדק כסאו וזהו כ כבודם ותפארתם ב בדין לחקור עד שיהיו כזהרין במשפטי ה המלוכה: אל · כי · ב׳ דבקי׳ · תתהדר תהיה הדור במלבוש ומרכבה כמותו · ובמקום גדולים שעמדו שם אל תעמוד · כי טוב שיאמר לך עלה הנה ועמוד עמנו מהשפילך לפני נדיב באמרו לך סור מעלי · ראו השפלתך ראו תחת יראו: אל · ריבך · פן · תפוחי · נזם · ה׳ דבקי׳ · אפניו האלף כוסף כאלף מי אפסים אזרוע או היא שרש מן אופן עגלה והטע׳ על סבובו ומשכיות מצפונות ומסתרי׳ · וכן הפי׳ תצא מהר לריב במריבת אחרים פן תהיה ככלם · מה תעשה באחרית המריבה להמלט בהכלימך רעך ויחפרך אבל ריב שלך ריב עם רעך · וסוד שהודיעך אחר על רעך אל תגלהו במריבתך: פן יחסדך · יחרפך שומע ויקראך רכיל ודבת הסוד שגלית לא תשיב כלומ׳ שלא תשיב מה שדברת · תפוחי זהב · כלו׳ כצורת תפוחי זהב במצפוני כסף כלו׳ שהם גנוזים עם הראוי להם כן דבר שהוא דבור על האפנים הראויים ולא לגלות סוד אחר · פ״א הראויים ולא לגלות׳ דבור תרגו׳ ויהב כלו׳ כהוג על אפניו וכנזם זהב וחלי כתם כן משים התוכחות על אזן שומעת: כצנת שלג · קרירות ויתכן להיותו מן צנה וסוחרה בעבור שהגין על האדם בעת קציר מפני החום כן ציר נאמן · ונפש חסר וטעמו כתאות נפש אדניו ישיב לו מענה וכן כי נפש הוא חובל חסר חי · פ״א ונפש אדניו כאילו נפש האדון דבקה בציר בלכתו ובשובו ישיבה אל קרבו באמונתו: נשיאים

אבן עזרא

בשיאים. נקראו כן העננים בעבור שיעלו מקצה הארץ והרוח נושאם. וגשם אין בנשיאו להמטיר· כן איש משקר ומכזב שיתן ואין לו מאומה מדומה לעננים ואין נכון לעשות כן: בארך אפים. בעבור שהקצין האריך אפו על זדונו ולא נקם מהם אז יפתוהו שונאיו ויוכלו לו ולשונם הרכה תשבר גרם: דייך. מה שהוא די לך לאכלו· והקאתו כי הדבש אם והגוף לא יכילנו על כן תקיאנו: מפיץ· חסר בון ורגבות מפץ אתה לי והו' שם כלי וכן כ"ן כשיתי טוב' וכור ילדך תשי והראוי תכשי עת תטעי· עד שקר עדו' והוא שם דבר ויתכן להיות שם התואר כ כלומר איש עד שקר: שן· מענין חץ שנון ונאמר שנים כי הם שתי מערכות· רועה שם מן תרועם ומועד' ענ' יוסב' והסורך יחת חולם כשן נשבר בעת האוכל או כרגל מועדת בעת המרוצה כן מבטח הבוגד ש שיבגוד בעת צרת ה הבוטח בו· פ"א נכון להיות שן כשן הסלע ויהיה שן ורגל משל אחר והטעם כשן כ נשברת ותמעד הרגל העומדת עליה כן מ מבטח הבוגד: מעדה בגד· תרגום ויסר ולא עדה עליו שהל ביום קרה וחומץ על נתר מדומים וכן שר בשירי שהוא על לב רע ונתר ידוע להתכבס בו והנה אם המים יפרפרוהו כל שכן ה החומץ כלומר מסיר או מעבי' בגדיו מעליו וחולה מדומ' לשיהם

רלבג

נשיאים ורוח. הנה האיש המתהלל במתן ולא יתנהו ר"ל שיראה עצמו חפץ ולא יתן דומה לעננים והרוח כשיבואו שבטחו הרואים שיהיה מטר ואחר זה לא יהיה מהם גשם והנה נבה זה החלק מהדבור כי הוא מגונה מאד: בארך אפים. בהארכת האף והכעס יפותה הפליט כשיכעס על הקצין ר"ל שאם לא יכעס מדבריו השומע אך יסבול אותם הנה זה יהיה סבה להכיר מ ממנו הרע שחשב להביא עליו פתאו' אך לא יסיר ממנו רעתו ב בשלימות אך לשון רכה תשבר העצם ש שהוא מהדברי' היותר קשים והיותר תקיפים ר"ל שכבר תשבר קשי' החמה והאף ותתירם בשלימו' או ירצה בזה כי אם היה הקצי' ארך אפי' הנה בזה יפותם שלא יגיע ממנו רע ב בלתי ראוי וזה ממה שיורה שאם היה רב הכעס הנה רב כעסו יבלבל עניניו ולא יוכל אדם לבלתי עשות מה שיתחייב מכעסו והאחר יתבאר באופן הקודם או ירצה בזה כי הקצין יפותה בשיכעס על אדם בארך אפים ר"ל בשלא יבקשו ממנו למלט האיש הה' אבל האריך האף זמן מה ובזה האופ' אולי ימלט בבוא העת ההוא כי אולי יתקך חמתו וזאת תחבולה טובה במה שבקש ראובן מאחיו בעבור הצלת יוסף אך לשון רכה תשבר קושי האף והחמ' תכף: דבש מצאת. כשמצאת דבש והם עניני החכמה כמו ש שקדם אכול ממנו ש

בארך ג' וסימ' ביחזקאל סימן ל"א: יפתה ג' וסימ' בארך אפים יפתה קצין. אלי יפתה ונכלה לו. והנביא כי יפתה: כפיץ ב' וסימ' עלה כפיץ על פניך. מפיץ וחרב וחץ שנון: רעה ג' בתלת ליש' וסימ' כי רעה הוא. שן רעה ורגל מועדה· רעה התרועעה הארץ. בחרא כלעיל: בשירים ד' חס' בליש' וסימ' ואשלחך בשמחה ובשרים בתף. והשבהי הבון שריך

נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן אִישׁ מִתְהַלֵּל
בְּמַתַּת־שָׁקֶר׃ בְּאֹרֶךְ אַפַּיִם יְפֻתֶּה ג'· ג' וחס'
קָצִין וְלָשׁוֹן רַכָּה תִּשְׁבָּר־גָּרֶם׃ ר'· ב'
דְּבַשׁ מָצָאתָ אֱכֹל דַּיֶּךָּ פֶּן־תִּשְׂבָּעֶנּוּ ל'· ל'
וַהֲקֵאתוֹ׃ הֹקַר רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ ל' וחס'· ל' וחס' ב'
פֶּן־יִשְׂבָּעֲךָ וּשְׂנֵאֶךָ׃ מֵפִיץ וְחֶרֶב
וְחֵץ שָׁנוּן אִישׁ עֹנֶה בְרֵעֵהוּ עֵד שָׁקֶר ל'
׃ שֵׁן רֹעָה וְרֶגֶל מוּעָדֶת מִבְטָח בּוֹגֵד ל'
בְּיוֹם צָרָה׃ מַעֲדֶה בֶּגֶד בְּיוֹם קָרָה ב' בליש' קמץ' ארך
חֹמֶץ עַל־נָתֶר וְשָׁר בַּשִּׁרִים עַל לֶב־רָע ל'· ר' ב' חס' בליש' כ'
׃ אִם־רָעֵב שֹׂנַאֲךָ הַאֲכִלֵהוּ לָחֶם
וְאִם־צָמֵא הַשְׁקֵהוּ מָיִם׃ ל'
כִּי גֶחָלִים אַתָּה חֹתֶה עַל־רֹאשׁוֹ וַיהוָה
יְשַׁלֶּם־לָךְ׃ רוּחַ צָפוֹן תְּחוֹלֵל גָּשֶׁם ל' ח'ל
וּפָנִים נִזְעָמִים לְשׁוֹן סָתֶר׃ טוֹב ל'· ל'
שֶׁבֶת עַל־פִּנַּת־גָּג מֵאֵשֶׁת מִדְוָנִים מדינים ק'
וּבֵית חָבֶר׃ מַיִם קָרִים עַל־נֶפֶשׁ
עֲיֵפָה וּשְׁמוּעָה טוֹבָה מֵאֶרֶץ מֶרְחָק׃
מַעְיָן נִרְפָּשׂ וּמָקוֹר מָשְׁחָת צַדִּיק מָט ה'· ל' וחד חקור· ב'
לִפְנֵי רָשָׁע׃

לְיוֹמָא דַעֲנָנֵי וְרוּחָא דְמִטְרָא לָאִית דְּמַרְמֵי
גַּבְרָא דְמִשְׁתַּבְהַר בְּמַהוֹבְתָא דְשִׁקְרָא׃
בְּנְגִידוּת רוּחָא מִשְׁתַּרְגַּג רַשָּׁאָנָא וּמִילְתָא
רְכִיכְתָא תַּבְרָא גַּרְמָא׃ דְּבְשָׁא מַשְׁכַּחַת
אֱכוֹל הוּפְקָנָה דְלָא תִשְׂבְּעוּן וְתִתִיבוּ וְכָלֵה
רִיגְלָךְ מִן בַּיְיתֵיהּ דְּרַחֲמָךְ דְּלָא נִסְבְּעֵיהּ
וּמְסַנְיָךְ׃ אֵיךְ פְּרִיעָא וְסַיְפָא וְגִירָא
שְׁנִינָא גַבְרָא דְמַסְהֵד עַל חַבְרֵיהּ סַהֲדוּתָא
דְשִׁקְרָא׃ אֵיךְ שִׁינָא בִישְׁתָא וְרִגְלָא
מוֹעֲדָא הֵיכְנָא סַבְרֵיהּ דְבָזוֹזָא בְּיוֹמָא דְעַקְתָא
׃ דְּשָׁקִיל מַרְטוּטָא מִן חַבְרֵיהּ בְּיוֹם דְּקַרְתָּא
הֵיךְ הֲוֵוּ דְּרָמֵי חֵילָא עַל יַתְרָא וּמְצָרֵף ל
לְלִיבָּא כְּיבָא הֵיךְ סַמָּא לְמַנָּא וְאֵיךְ מַלְטִיתָא
בְקִיסָא הֵיכְנָא בַּרְיוּתָא מַהֲרָה לְבֵיהּ דְּגַבְרָא
׃ אִין כָּפִין סַנְאָךְ אוֹכְלֵיהּ לַחְמָא וְאִין צָחֵי
אַשְׁקִי מַיָּא׃ מְטוּל דְּגוּמְרֵי דְנוּרָא חָאתֵי
אַנְתְּ עַל רֵישֵׁיהּ וְאַלָהָא דְשַׁלְמִין לָךְ׃
רוּחָא גַרְבִיתָא בַטְנָא מִטְרָא הֵיכְנָא אַפֵּי
בְנִיכְתָא וְלִישָׁנָא מְטַשְׁיָא׃ טַב לְמִתַּב
עַל קַרְנָא דְאִיגְּרָא מִן דִילְמִי עֲמַד עִם אִיתְּתָא
תִיגְרַנִיתָא וּבֵיתָא כַּרְקָא׃ מַיָּא קָרִירֵי עַל
נַפְשָׁא מְשַׁלְהִיתָא הֵיכְנָא שְׁמוּעֲתָא טַבְתָא
מִן אַרְעָא רְחִיקְתָא׃ הֵיךְ דְּסָכִיר אֱנִישׁ
מַעְיָנָא וּמַבּוּעָא מְחַבַּל צַדִּיקָא דְנָפִיל
קֳדָם רַשִּׁיעָא׃

וזמרת· ועפעפיך יישרו נגדך: מדונים ו' כתו' כן וקרי' מדינים בסיפר' וסימ' נמסר לעיל בספרא סימן כ"א: נרפש ג' כתי' שי"ן בליש' רפישה וסימ' ואת הנותרים ברגליכם תרפשון ודבתריה כרפש רגלי כה השהינה· כעין נרפש ומקור משחת:

אבן עזרא

ומלת רע מן תרועם כלומר שבור וזה דרך מוסר שלא יכעיס החולה ולא יכביד עליו בשיריו ודבריו: רעב' וצמא. שברים. שהאך כפתח בעבור אות הגרון: כי גחלים. בזכרו המאכל והמשקה שנתת לו תשרפנו כאילו גחלים הבאת על ראשו לשרפו ושמור מעשות לך רע. ישלם לך גמול טובתך: תחולל. דבק בפסוק פנים ואחור והוא מן תלילה כלומר תמנע. פ"א מן חולל אילות כענין תכאיבו באבנים ראתה ותחל הארץ יחיל יי' מדבר קדש כלומר אחזה חיל וכן פי' רוח צפון היא תביא חיל לגשם ותכריעהו עד שיכלא ולא ירד על הארץ כי תפזר העבים לפאות וכן פנים נזעמי' יחוללו לשון סתר שמדבר הרכילות בסתר יתנו לא הפנים חיל בהראות הזעם בהם עד אשר ימנענה מן הרכילות וזה דרך מוסר שלא יקבל אדם לשון הרע: מים קרים. מדומים לתועלת הגוף וראוי כל אדם לבשר טובות ולהמנע מבשורות רעות: מעין. אכול.ב' דבקים· מעין ומקור כפל דבר כלומר כמעין שהרגל תרפשהו וכמקור המים שהוא משחת כן הצדיק שימוט לפני רשע ודימהו למעין כי פיהו מקור המוסרים ואין נכון שירפשו אותו הרשעים·

אכול

רלבג

הראוי לך לבד ולא תחקור במה שלא תוכל להשיגו שמא תביאך זה להקיא מה שהשגת מפני השבוש שיקר' בזאת ההשג' והמשיל זה הענין בדבש כי כן דרך הדבש כמו שזכ' הרב המור' כי מי שיאכל ממנו כראוי יקח בו תועלת ומי שיוסיף לקח ממנו יותר ממה שראוי ימסך לו מזה שיקיאנו מבר קלקולו הא' כמוטכא: הקר רגליך מבית רעיך. שלא תתמיד לבא בביתו יותר מן הראוי כי זה יהיה סבה שישבעך ותסור אהבתו ממך וזה מבואר כי מה שיקור האדם בו אצלו חשוב בעיניו אף אם לא יהיה לעתים רחוקים: מפיץ וחרב. שיהרוג האנשים: שן רעה. הנה הבטחון שיש לו לאדם שיבגוד בו אוהבו דומה לשן הנשברת כשיבטח האדם בה המזון ולרגל המועדת בהלכו האדם בה בדרך כי האדם יבטח שיעזר בשיניו בעת לקיחתו המזון וברגליו בעת לכתו ולזה לא יהיה לאדם תועלת בשן והרגל שיהיו בזה האופן וכן לא יהיה לו תועלת באוהב שלא יהיה נעזר בו בעת צרה: מעדה בגד. הנה מעדי הבגד וקשוטו לא יועיל להציל מקור ביום קרה וכן לא יועיל חומץ אחר הנתר כתם הבגד' או ירצה בזה שהחומץ כשיושם על נתר אין בו תועלת להעביר הכתם ועכ"פ שכל אחד מעביר הכתם בפני עצמו כשיתערבו יפסיד האח' את האחד וזה דבר ראוי שיתבאר מן החוש כן האיש אשר שר בשירים אכל לב רע שמרוב יגונו אינו מתפעל להרחיב לבו בשירי כי אין לו בשיריו תועלת או ירצה בזה שכמו מי שיש לו קור ביום קרה וילבש על בגדיו בגדי עדיו וקשוט אשר בהם ב'תועלו' להשלי' ההצלה מהקור ולהתקשטו וכמו ש מעביר חומץ על הבגד שיש בו כתם אחר שהעביר בו הנתר שיש בו תועלת להשלים העברת הכתם ולהקנות לבגד ההוא ריח החומץ אשר הוא מסיר העפושים כן מי ששר בשירים לב רעב כי השיר הששי ישלים הוצאת היגון מהלב ויקנה עוד שמחה בנפש וזה הפי' השני שפירשנו הוא הנכון לפי מה שאחשוב: אם רעב שונאך. לא תמנע מלתת עליו להאכילו לחם ואם הוא צמא השקהו מים כי זאת מדה משובחת מאד להיטיב לכל האנשים לאוהב ולשונא ואם ירע לבך איך תיטיב לו תחת אשר עשה לך רעה תדע באמת כי אתה עם גמלך בזה הראוי לנפשך מטוב המדות הנך לוקח נקמתך ממנו: כי גחלים וגו'. כי זה הענין קשה לו כאילו אתה חותה גחלי' על ראשו לשרפו מרוב בשתו על הטובה שיקבל תחת הרעה אשר גמלך וי"י ישלם לך טובה תחת הטובה אשר גמלת אותו: רוח צפון. הנה כמו שהרוח הצפונית תבריח הגשם בירושלם כי היא תבריח את העבים שעולים מהים כי הים הוא צפוני לה כן לשון סתר שיספר אדם לחבירו דברי רכילות יבריח פנים נזעמים ויחרדם והנה הזהיר בכאן מזה הדבור המגונה בזה האופן: טוב שבת. טוב לאיש שישב בלא חבורה על פנת גג משישב עם אשת מדינים שתעורר ריב וקטטה לו תמיד ועכ"פ שהוא בבית שיש בו חבורה מהאנשים: מים קרים. הנה כמו שהנפש העיפה תקח הנאה ותועלת במים הקרים להשיב לפנימי הגוף החום הטבעי שהתפזר מפני התנועה כן יקח האדם הנאה גדולה ותועלת בשמועה טובה שתגיע לו מארץ מרחק בקרוביו ואוהביו כי זה ישיב נפשו אליו כמו שישיבו המים הקרים נפש העיף אליו: מעין. הנה מעין שמימיו נובעים אשר נצטרף בו רפש עד שנשחת אל המקור שמשם נובעים מי המעין מתנופת הרפש ידמה לצדיק אשר הוא מתמוטט לפני רשע ונכנע תחתיו כי הרשע משחית הודו ומטרף אותו בדרך שירחק הו' כמי' מלכות ברכתו כמו שירחיק הרפש קפתיה ממי המעין:

אכל

עיר פרוצה חד מן י״ו פסוקי׳ אית בהון אין אין במצעות פסו׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן מ׳ ובירמיה סוף סימן ח׳: כצפור ג׳ דגשים וסימ׳ התשחק בו כצפור. כצפור לנוד. צוד צדוני כצפור: ושבט ה׳ וסימ׳ כי יוצר הכל הוא. ושבט מצרים יסור. ושבט עברתו יכלה. ושבט לגו כסילים. ושבט לגו חסר לב: נותן ז׳ מל וסי׳ הנני נותן בו רוח דסנחריב. ואתה

אָכֹל דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לֹא־טוֹב וְחֵקֶר
כְּבֹדָם כָּבוֹד׃ עִיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה
אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מַעְצָר לְרוּחוֹ׃
כַּשֶּׁלֶג בַּקַּיִץ וְכַמָּטָר בַּקָּצִיר כֵּן לֹא־ כו
נָאוֶה לִכְסִיל כָּבוֹד׃ כַּצִּפּוֹר לָנוּד
כַּדְּרוֹר לָעוּף כֵּן קִלְלַת חִנָּם לֹא תָבֹא׃
שׁוֹט לַסּוּס מֶתֶג לַחֲמוֹר וְשֵׁבֶט לְגֵו
כְּסִילִים׃ אַל־תַּעַן כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ
פֶּן־תִּשְׁוֶה־לּוֹ גַם־אָתָּה׃ עֲנֵה כְסִיל
כְּאִוַּלְתּוֹ פֶּן־יִהְיֶה חָכָם בְּעֵינָיו׃
מְקַצֶּה רַגְלַיִם חָמָס שֹׁתֶה שֹׁלֵחַ דְּבָרִים
בְּיַד־כְּסִיל׃ דַּלְיוּ שֹׁקַיִם מִפִּסֵּחַ
וּמָשָׁל בְּפִי כְסִילִים׃ כִּצְרוֹר אֶבֶן
בְּמַרְגֵּמָה כֵּן־נוֹתֵן לִכְסִיל כָּבוֹד׃ חוֹחַ
עָלָה בְיַד־שִׁכּוֹר וּמָשָׁל בְּפִי כְסִילִים׃
רַב מְחוֹלֵל־כֹּל וְשֹׂכֵר כְּסִיל וְשֹׂכֵר
עֹבְרִים׃ כְּכֶלֶב שָׁב עַל־קֵאוֹ כְּסִיל
שׁוֹנֶה בְאִוַּלְתּוֹ׃ רָאִיתָ אִישׁ חָכָם
בְּעֵינָיו תִּקְוָה לִכְסִיל מִמֶּנּוּ׃

למיכל דובשא סגי לא שפיר אף לא למבציא מלי מקרתא: היך קרתא דתריצה ולא אית ליה שוכא היכנא גברא דלא מעצר רוחיה: איך תלגא בקייטא והיך מיטרא בחצדא היכנא לא יאי לסכלא יקרא: היך צפרא דטאיס והיך פרחתא דפרחא היכנא לווטתא דמגן לא תיעול: שוטא לסוסא ומגלבא לחמרא ושובטא לגושמיהון דסכלי: לא תתל פתגמא לסכלא היך שטיותא דלא תדמי ליה אף אנת: אילא מליל עם שטיא בחכימותך דלא ניסבר בנפשיה דחכימא הוא: מן דרהטא דריגלוי שתי חטופא מאן דמשדר מלי ביד סכלא: אין תיתל הלכאתא לחגירא תקבל מילתא מן פומיה דסכלא: היך ניקצא דטסא בקילעא היכנא מאן דעביד יקרא לסכלא: כובא סליק בידא דרויא ושיטותא בפומיה דסכלא: סגי חייש בישריה דסכלא ורזיא עביר ימא: היך כלבא דהפיך על תיוביה היכנא סכלא דתאני בסכלותיה: אין חזיתא גברא דחכים בעיניה נפשיה סכלא טב מניה:

נותן להם את אכלם בעתו. נותן לכובה לחכמה. נותן לרש אין מחסור. נותן לכסיל כבוד. וצדיק חונן ונותן. ראיתה ח׳ חס׳ ה׳ בכתובים וסי׳ אשר ראית את עניי. אם ראית גנב ותרץ. ראית איש חכם בעיניו. האיל אשר ראית. ראתה כי אתה עמל. בתרא ראתה כתי׳. וכל שאר קרי׳ דכו׳ חס׳ בכ״ב מ״ל בליש׳ וסי׳ וראית אתה ונאספת. לך הגד לכלך אשר ראית:

אכול דבש׳ אכילת הדבש יותר מן הראוי לא טוב והוא ההסתכלות בדעת קדושים כי יספיק שילמד מהחכמה על שהם נמצאים לא שיפליג לחקור מה הם ואיך ענינם כי ההרבות בחקר כבודם אינו כבוד כי לא יוכל השכל האנושי להשיג על אמתת זה באופן שלם: עיר פרוצה. הנה האיש אשר לא יוכל למשול בו ברצונו דומה לעיר פרוצה שאין לה חומה לשמור העיר שלא יכנסו בה משחיתי׳ וזה שלא ימשול ברצונו מוכן לרעו׳ רבות מפני שימסרו ביד תאותו ורצונו והשליט בתאותו הוא כמו חומה לשמור שלא יעלה שם הפריץ מפני תאותיו המגונו׳ כשלג. הנה כירידת השלג בקיץ שהוא מורה שלא יתכן לפי המנהג הטבעי וכמטר בקציר שהוא מזיק ובלתי נאות כן לא יאות לכסיל כבוד כי אין לפי ההנהוג לתת לו כבוד ונתינת הכבוד לו הוא דבר מזיק להמון העם ויבא לחשוב שאין יתרון לחכם על הכסיל: כצפור לנוד. הנה כמו הצפור שהוא נד ממקומו בקלות וכדרור לעוף הבית שיבא ממנו כן קללת חנם לא תבא המקולל בה כך תהיה נדה ממנו בקלו׳ ותשו׳ לאשר יצאה הקללה מפיו כמו שישוב הדרור לבית אשר יצא ממנו: שוט לסוס. הנה הכסילים דומים לבהמו׳ שלבב׳ חסרו׳ ויצטרך האד׳ בהנהגת׳ להכותם כי האדם ינהיג הסוס כאשר ירצה כשיהיה לו שוט יכה בו וינהיג החמור כשיעקץ אותו האדם במתג כמנהג החמורי׳ כן ינהיג האדם הכסילי׳ כאשר ירצה כאשר יכה אות׳ בשבט בדרך שיקבלו מוסר: אל תען כסיל כאולתו. במה שיטיח כנגדך מהדברים לחסרון דעתך כי אין ראוי שתטה אזנך לשגעונותיו. פן תשוה לו גם אתה ר״ל שהיה זה סכל ממך אם תעריך דבריו באופן שתתפעל מהם: ענה כסיל כאולתו. להסירו מהטעות שסכל בו בדברי חכמה. פן יהיה חכם בעיניו במה שמנא מזה ויסכל עם הדעת הנפסד ההוא והנה בזה אין ראוי לך לשתוק כי זאת הראוי שתכיר הסכלות שלפני האנשים בחזקת היד: מקצה וגו׳. הנה מי ששולח דברים ביד כסיל קוצץ הרגלים לאשר רצונו ללכת ולא ישאר לו כלי ילך בו כן אין כלי לכסיל להוליך הדברים שמשימים בפיו אל המקום אשר הוא שולחו שם כי אין לו דעת לשמור צורת הדברי׳ ההם אשר שמם בפיו והוא שותה חמס במה שישיב לו הכסי׳ מהדברי׳ וזה מב׳ דברים הא׳ לפי שהכסיל לא יאמר הדברי׳ באופן אשר צווה בהם ויהיה זה סבה אל שלא תהיה תשובת המשיב ערבה ונאותה אל מה ששלח לו שולח הדברים ויהיה מפני זה חמס השולח על המשיב על לא חמס בכפיו כי הכסיל סבב זה והב׳ כי הכסיל לא ישיב הדברים באופן שצוהו המשיב ויהיה זה סבה שיבאו הדברי׳ באופן שהוא המשיב מבולבלים ובלתי נאותים: דליו שוקים. גבהו שוקים מפסח שהוא אחד גבה מחבירו וזה גורם שאינו יכול ללכת בו ישר וכן הענין במשל אשר בפי כסילים כי לא ישכים המשל לנמשל מפני מה שיוסיפו או יחסרו בזכרם המשל: כצרור. הנה כצרור שבו אבן יקרה בגל אבני מרגמ׳ שאינו ראוי שיושם בו המרגלית בזאת כן אין ראוי שינתן לכסיל כבוד והוא החכמה כי אינו ראוי לה וכקרא׳ החכמ׳ כבוד כי היא כבוד האנשים והודם ולזה אמר כבוד חכמים ינחלו: חוח. הנה כמו שכור שבו עלה חוח אשר יזיק בו ועזב מלקחת הדברים אשר יועילו לו שלא יוזק בהם כן הענין במשל שהוא בפי כסילים כי מכל הכוונות אשר אפשר שיובנו בו לא יבינו מהם הכסילים רק מה שיזיקו בו: רב מחולל כל. האיש הרב שהוא בעל קטטה ומחלוקת ממית הכל ומשחית אות׳ אך הוא מטיב לכסיל ולבעלי עבירה כדי שיתחברו עמו או ירצה בזה הרבה ימצא מי שיבא בער וכאב לכל האנשים והוא עם זה מטיב לכסיל ולבעלי עבירות להיותם כאותים אל שיהיו חברים לו או ירצה בזה השליט שהוא מביא חיל ואימה על כל האנשים מרוב ההיזק אשר יגיע להם ידמה הכסיל ובעלי העבירות שהוא סוכר אותם מרוב שמחת׳ לאיד זולתם ולא ירגישו שהם יוזקו גם בו וזה ממה שיתפרסם בו חסרון דעתם ורוע תכונת׳: ככלב שב על קאו. הנה כמו הכלב שסב לאכל המאכל שהקיא אותו ולא ירגיש כי יקרה לו ממנו היזק כן הענין בכסיל ההוא שונה באולתו אחר התבאר לו מה שיקרה לו רע ממנה: ראית איש. שהוא חכם בעיניו ואם אינו חכם לפי האמת הנה יש תקוה לכסיל יותר ממנו לקנות קנין החכמה כי החכם בעיניו יספיק לו מה שהוא בו מהחכמה לפי דעתו ולא משתדל לקנות ממנה עוד ואולם הכסיל שאינו חכם בעיניו כזכר חסרונו וישתדל בקנין החכמה:

אמר

אכול. בווי כלו׳ אכול דבש אכל הרבו לא טוב כי מאכל הדבש הראוי הוא טוב. וחקר כבודם של צדיקים הוא כבוד לחקור ור״ל שיחקור חכמתם שהיא כבודם ותפארת׳ והנה זה ואכול דבש ראוי מדומים וכמוהו אכול בני דבש כי טוב וכתיב בתריה כן דעה: פרוצה. שנעשית פרצה בחומותיה. אין חומה שלא נבנתה חומה במקו׳ פרץ לעבור הכסי׳ ויצא מי שירצה כן איש אשר אין מעצור לרוחו לכפשו לעבור מאחריו והנה שתיק׳ טובה להם: כשלג. לא נאה בקיץ וכמטר שלא נאה בקציר כן לא נאה לכסיל כבוד שיכבדוהו אחרים: כצפור. שוט. אל. ענה. ד׳ דבקי׳. וטעם שזות העופות והבהמות אשר פרשו הראשונים הם כחלומות בלי פתרון והזכי׳ הצפור והדרור כי הם דרות בבתי׳ עם בני אדם וצריכין לנוד מהרה ממקום למקו׳ מפני העוברי׳ והשבים כן מהרה קללת חנם לו לכסיל המקלל תבא והעד אל תען כסיל וכתי׳ לא באלף להודיע כי למקלל תבא ולאשר יקולל לא תבא: שוט. כמו שבט ומתג ידוע להודיע כי ג׳ ראויים להכותם: אל תען כסיל. כאשר יקללך. תשוה כמו תדמה. אבל ענהו בדבר חכמה כנגד אולתו והודיעהו סכלותו שלא יהי׳ חכם בעיניו: מקצה. וקוצץ ענין אחר כמו סוגב ותסגה כורת רגליו ושותה חמס שיחמסהו הכסיל. פ״א מקצה מן קצה הא׳ ואחרי הקצו את הבית אשר הקצוות והוא הטיח אשר על האבנים ופי׳ מקצה מרחיק אל הקצה רגליו ואינו הולך לדרכו וטעם חמס שותה מחמס שעשה בשלוח ביד כסיל דבריו ישתנו: דליו. מן כי דליתני שטעמו הרימותני והוא חסר ה״א התימה כלומר הדליו והרימו השוקים מפסח אחר שאין לו רגלים כלומר משל בלי שכל כגוף בלי רגל. פ״א דליו כמו דללו ויו״ד דליו כאלף בזאו נהרים כלומר דללו השוקים מהפסח מבלי רגלים וכן משל בלי שכל: כצרור אבן. איננה ראויה יקרה בעבור שאיננה מתוארת ביוקר. ומרגמה דבר משובח וחברו ארגמן וכן רגמת׳ שטעמו תפארתם וכן פי׳ כצרור שיצרור אדם אבן דקה במרגמה בתוך צרור כן נותן לכסיל כבוד מדמ׳ הצרור כנגד הנותן והאבן כנגד הכסיל ומרגמה כנגד הכבוד: חוח. שעלה ביד שכור להכאיב בו בני אדם. ומשל בפי כסילים מדמה לחוח המכאיב בעבור שידבר משל ואין לו שכל: רב. מן רבי המלך כלומ׳ כי הרב והגדול בעם הוא מחולל הכל ומושל וכותן שכר לכסיל ומכריחו בעבודתו וכן שוכר עוברים והם הסרבנים כמו מדוע אתה עובר. פ״א זה הפסו׳ דבק בעליון ומלת רב הרבה כמו רב לכם וכן פי׳ הכסיל המתמשל משלים רבים מחולל כל אדם כחוח ביד שכור ומי ששוכר הכסיל וכותן שכר לעוברים עובר מצות שאין יכולת להכריחם מרומה וכן עברו ונענשו: ככלב. אחר שיקיאנו ישוב ויאכלנו כן הכסיל שונה פעם שנית לעשות אולת ולא יתביים: חכם בעיניו. למראה עיניו והוא העצל והעד חכם עצל בעיניו. תקוה טעמו יקוה להיות כסיל מתנו מן העצל. פ״א יש לכסיל תקוה שיבואהו מה שיקוה לא יות׳ מן העצל:

שחל

אבן עזרא

שחל בדרך· מלה ותואכה כדי שלא יצא להתעסק במלאכה והזכיר ענין העצל לבלתי הרמות אלין: הדלת· התיו פרס כתיו וקטת או התיו תחת ה״א· תסוב דבק בפסוק פנים ואחור· צירה מן תרגו׳ תרתין צירין והם הפותות וכן הפי׳ הדלת תסוב על צירה בהסגר ובהפתח וכן עצל יסוב על מטתו מצד אל צד ולא יקום לבקש מחייתו על כן אחריו טמן· פ״א הדלת תסוב על שיפתחו הדלתות לצאת איש ואיש למלאכתו ועדין העצל על מטתו: כלאה· מרוב חפוש כדי שיש בנה אל פיהו ולא ימצא מאומה על כן צריך האדם לבקש מזונותיו: משבעה· יתכן שהם רואי פני המלך· משיבי טעם אחר שהמלך ישאלם דבר ואין ללמוד ממנו: מחזיק באזני כלב· חסר כ״ף כמחזיק באזני כלב שאין ראוי לעשות כן מדומה למתעבר על ריב לא לו ומתעבר כועס במריבה ומדת עברה שעברה על מדת הרגון: כמתלהלה· כמשתטה כמו ותלה ארץ מצרים כלומר כשתלה עצתם כלומ׳ כמשתט׳ היורה זיקים כלומ׳ משליך ניצוצות וחצים וכלי מות: משחק· אחרים כן המרמה חברו ואמר לרעהו המתרעם ממנו משחק אני ממך רמיתיך ואין כוון לעשות כן: באפס· באפס פחס· באפס באין· ישתוק תרגו׳ מחרים שתיק כלומר ישתוק איש מדון· פחם מן ימטר על רשעים פחים הם אחים פחים על משקל שמיר וזה הפסוק הפך הראשון ׃ לחרחר· מן אל תתחר והוא אל תתערב ׃ כמתלהמים· הפוך מן הלמה שיקרא והוא פועל יוצא כמו התגלחו את נזרו פי׳ כמכים כן דברי הנרגן והוא הרכיל כענין לכו ונכהו בלשון והם הדברים· בטן רמז ללב: כסף· בשפתיו· כי· תכסה· כורה· ד׳דברים· כסף סמוך אל סיגי׳· דולקים מן דלקת והזכיר הכסף כי לבת הדולקת היא שמרמה אליו והחרש מדומה למחשבת השנאה וכן הפירו׳ ככסף מזיקק מסיגים שהוא מצופה על חרס כן שפתים דולקי׳ ובוערים מדומים לכסף כלות׳ ככסף שהוא נכר כשהוא מצופה על החרס כן בשפתיו ה הדולקים יכר שונא· ובקרבו כלו׳ בקרב לבו ישית המרמה שיחשוב לרמות רעהו· וכי ידבר תחנונים השונא אל תאמן בו כי שבע תועבות שיתעבם השם הם בלבו לעשותם והם הנזכרים למעלה בפסוק שש הנה· ותכסה השנאה בלב השונא בעבור משאון שיבואהו יכסה ויעל׳ השנאה כי אז תגלה דעתו הנגזרת עליו בתוך קהל בגלוי והמשל כורה שחת בה יפול והגולל אבנים להכות אחר אליו תשוב כי השם יסיבה אליו ע״י אחר ויהיה מוכה בה· פ״א גולל כמו וגללו את האבן כלו׳ וגולל אבן גדול סביב סביב תשוב אליו נ״כ משבב רעה לרעהו אליו תשוב ׃ ישנא דכיו· דבק בפסוק פנים ואחור כלו׳ לשון דבור שקר ישנא איש דכיו וישנא פה דובר חלקות אשר יעשה מדחה לרחות אחר: אל· יהללך· בדברים· פי׳ אל תתהלל על מעשה הצדקה בעבור יום מחר שתאמר מחר אעשה· ילד כמו תולדות יעקב ענין קורו׳ וכן זה כאילו היה נולד המקרה כלו׳ כי לא תדע מה יקרך מקורות היום ולא תוכל עשותו ביום מחר כענין אם לא עכשיו אימתי· יהללך זר אחר המעשה· ולא פיך קודם המעשה· נכרי כפל דבר: כוכר

להשיבה ג׳ וסימ׳ במלכים א׳ סימן י״ג: לא לו ה׳ דסמי׳ וסימ׳ וידע אונן כי לא לו· לרשת משכנות לא לו· הוי המרבה לא לו· עובר ומתעבר על ריב לא לו· ולא לו תהיה כראשונה: מדינים ו׳ כתיב מדותים וסימ׳ נמסר בסיפ׳ סימן כ״א: סיגים ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפ׳ ריש סימן כ״ה: ובקרבו ג׳ וסימ׳ ובקרבו הם יושבי׳ דיהושע· ובקרבו ישים ארבו· ובקרבו ישית מרמה: בקהל ל׳ רפי ור׳ דגשי׳ וסימ׳ בלשון תרגום נסוק נצלי דסגין אתפקרית· וביאור נגמר בסוף ספר שופטים: חלק ג׳ קמצין וסימ׳ ואנכי איש חלק· ומקסם חלק· ופה חלק יעשה מדחה ׃

משלי

אָמַר עָצֵל שַׁחַל בַּדָּרֶךְ אֲרִי בֵּין הָרְחֹבוֹת׃ הַדֶּלֶת תִּסּוֹב עַל־צִירָהּ וְעָצֵל עַל־מִטָּתוֹ׃ טָמַן עָצֵל יָדוֹ בַּצַּלָּחַת נִלְאָה לַהֲשִׁיבָהּ אֶל־פִּיו׃ חָכָם עָצֵל בְּעֵינָיו מִשִּׁבְעָה מְשִׁיבֵי טָעַם׃ מַחֲזִיק בְּאָזְנֵי־כָלֶב עֹבֵר מִתְעַבֵּר עַל־רִיב לֹא־לוֹ׃ כְּמִתְלַהְלֵהַּ הַיֹּרֶה זִקִּים חִצִּים וָמָוֶת׃ כֵּן־אִישׁ רִמָּה אֶת־רֵעֵהוּ וְאָמַר הֲלֹא־מְשַׂחֵק אָנִי׃ בְּאֶפֶס עֵצִים תִּכְבֶּה־אֵשׁ וּבְאֵין נִרְגָּן יִשְׁתֹּק מָדוֹן׃ פֶּחָם לְגֶחָלִים וְעֵצִים לְאֵשׁ וְאִישׁ מִדְוָנִים לְחַרְחַר־רִיב׃ דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים וְהֵם יָרְדוּ חַדְרֵי־בָטֶן׃ כֶּסֶף סִיגִים מְצֻפֶּה עַל־חָרֶשׂ שְׂפָתַיִם דֹּלְקִים וְלֶב־רָע׃ בִּשְׂפָתָו יִנָּכֵר שׂוֹנֵא וּבְקִרְבּוֹ יָשִׁית מִרְמָה׃ כִּי־יְחַנֵּן קוֹלוֹ אַל־תַּאֲמֶן־בּוֹ כִּי שֶׁבַע תּוֹעֵבוֹת בְּלִבּוֹ׃ תִּכַּסֶּה שִׂנְאָה בְּמַשָּׁאוֹן תִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְקָהָל׃ כֹּרֶה־שַּׁחַת בָּהּ יִפֹּל וְגֹלֵל אֶבֶן אֵלָיו תָּשׁוּב׃ לְשׁוֹן־שֶׁקֶר יִשְׂנָא דַכָּיו וּפֶה חָלָק יַעֲשֶׂה מִדְחֶה׃

כז אַל־תִּתְהַלֵּל בְּיוֹם מָחָר כִּי לֹא־תֵדַע מַה־יֵּלֶד יוֹם׃ יְהַלֶּלְךָ זָר וְלֹא־פִיךָ נָכְרִי וְאַל־שְׂפָתֶיךָ׃

תרגום

אָמַר עַטְלָא שַׁחְלָא בְּאָרְחָא אַרְיָא בֵּינַת שְׁוָוקֵי׃ הֵיךְ תַּרְעָא דְּמִכְּרַךְ עַל צִירְתָא הֵיכְנָא עַטְלָא עַל עַרְסֵיהּ׃ עַטְלָא מַטְשֵׁי אִידֵיהּ בְּשַׁחְאָתָא לָאֵי דְּנֵיהַפְכֵיהּ לְפוּמֵיהּ׃ עַטְלָא חַכִּים בְּעַיְנוֹי טַב מִן שׁוּבְעָא דְּיָהֲבֵי טַעְמָא׃ דְּלָכַד בְּאֶדְנוֹי דְּכַלְבָּא נָאֵצֵי וּמִתְנַצֵּי עַל דִּינָא דְּלָא דִּילֵיהּ׃ אֵין הֲווּ דְּמִיתַחַת דְּיִבְשַׁט גִּירֵי שְׁנוּנֵי דְּמוֹתָא׃ הֵיכְנָא גַּבְרָא דִּמְרַמֵּי בְּחַבְרֵיהּ וְאָמַר מְגַחֵךְ גַּחְכִית׃ הֵיכְנָא דְּלֵית קִיסֵי דְּעָכְּא נוּרָא וְהֵיכְנָא דְּלֵית שִׁיגוּשָׁא יִשְׁתַּק תִּיגְרָא׃ טַרְטֵקַל לְגוּמְרֵי וְקִיסֵי לְנוּרָא וְגַבְרָא תִּיגְרָנָא מְהַרְהֵי כָּהוּתָא׃ מִלּוֹי דְּשִׁיגוּשָׁא כְּרַבְנַן לֵיהּ וְהִנּוּן נַחְתַּן לְגַוָּה דִּכְרֵסָה׃ הֵיךְ כַּסְפָּא מַסְלְיָא דְּקָרִיס עַל חַסְפָּא הֵיכְנָא שִׂפְוָותָא דְּדָלְקָן וְלִבָּא בִּישָׁא׃ מִן שִׂפְוָותֵיהּ מִתְיְדַע סַנְאָה וּבְגַוֵּיהּ סָאִים רְמִיוּתָא׃ וְאִין טַחֵין בְּקָלֵיהּ לָא תְהֵימִין בֵּיהּ מְטוּל דְּשַׁבַע בִּישָׁתָא אִית בְּלִבֵּיהּ׃ דִּמְכַסַּת סְנוּאָתָא בְּמוֹרְכְּתָא תִּתְגְּלֵי בִּישְׁתֵיהּ בִּכְנִישְׁתָּא׃ דְּחָפִיר גּוּמְצָא בֵּיהּ נָפוּל וּדְמַעְרְגֵיל כֵּיפָא עֲלוֹי הָפְכָא׃ לִישָׁנָא דְּשִׁקְרָא סָנֵי אָרְחָתָא דְּקוּשְׁטָא וּפוּמָא דְּפָלִיג עָבֵיד תַּרְכוּנְתָּא׃ לָא תִשְׁתַּבְהַר בְּיוֹמָא דְּלִמְחַר דְּלָא יָדְעַת מְנָא יְלִיד יוֹמָא׃ נְשַׁבְחָנָךְ חָלוֹנַיִי וְלָא פוּמָךְ נוּכְרָאָה וְלָא שִׂפְוָותָךְ׃

רלבג

אמר עצל· הנה לעצלת העצל לא ירצה לצאת מביתו לעשו׳ שום פעולה ולא יסתפק בעיון וידמה אלין כשיבואהו הכרח לצאת מביתו שיש שחל בדרך אשר ילך בה ואריה בין הרחובו׳ שיטרפהו ולזה לא יצא מפתח ביתו והדלת תסוב על ציר׳· הנה כמו שהדלת תסוב על צירה ולא נפרדת ממנו כן דבק העצל ל מטתו לרוב אהבו השינה כי עצלה תפיל תרדמה ואמר על צד ההפלגה כי לעצלות העצל לא יתן ידו אל פיו להביא בו מזון כ כאו טמן ידו בצלוחית קטנה שלא יוכל להוציאה משם וכאילו באר בזה כי אפילו לצורך מזונו לא יעזבוהו ידיו לרוב עצלותו: חכ׳ עצל· הנה האיש העצל הוא חכם בעיניו יותר מרבי׳ מן החכמים שישיבו טעם לכל מה שישאלו מהם ׃ מחזיק וגו׳· מי שהוא עובר ומתעבר על ריב לא לו דומ׳ למי שיבקש מזון מהכלב ויחזיק תפסי זה באזני הכלב כאילו מבקש שינשכהו כמו מי שמראה עצמו כאילו הוא לואה ובלתי יכול לעשות דבר רע ׃ כמתלהלה· ואחר זה כי תצא מקומו יורה זיקי אש וחצים ומות כאמרו ירכה ישוח ו ונפל בעצומיו חילכאי ׃ כן איש רמה את רעהו· ויבין לחשוב שכל מה שעשה עשה על דרך השחוק והלעג: באפס עצים· הנה כמו שכאשר יעבר העצים תכבה אש כן בהעדר הנרגן המעורר מדיני׳ ישתוק המדון וירבית: פחם לגחלים· הנה כמו שהפחם מוכן להיות מינוי גחלי׳ שמשחיתי׳ ושורפי׳ כל אשר ידבקו בו וכן העצים מוכנים להיות אש להשחית אשר סביבם כן מוכן איש מדינים לחרחר ריב בין האנשים להשחיתם: דברי נרגן· הם כמו מתחברי׳ כי כן דרך הכסילים והמוכנים שיראה עצמם כאילו יתחברו דבריה׳ ואומרי׳ לא אספר לך הכל הו לא אומר לך הכל ובזה יבא הפעלות חזק בנפש שומע דבריהם ויורידו דבריהם לחדרי לב השומע בזה האופן כי יחשוב שמה שלא יגידו מזה הוא יותר קשה ממה שיגידו: כסף סיגי׳· הנה כמו כסף עם סיגים שהוא צפוי לחרס אשר הגדלה יחשב היותו טוב מזולת שיהיה כן ואשר הוא בתוכו דבר פחות מאד כן הענין בשפתי׳ שהם דולקים ורודפי׳ חברת האדם ואהבתו הולכי רע כי יחשוב לפי דבריו היותו אהוב ובתוכו מה שאין בו תועלת ודבריו הם כאלו ככסף והם ככסף סיגים שנראה ככסף מזולת שיהיה כן ׃ בשפתיו ינכר· הנה השונ׳ ישנב בשפתיו שלא יכירו שנאתו אך בקרבו ישית מרמה ללכת שנאתו ברשתו: כי יחנן קולו· כי יאמ׳ דברי חן ל תאמן בו אח׳ שידעת שהוא שונא כי בלבו תועבות רבות ואע״פ שבפיו יאמר דברי חנופה וחלקו׳: תכסה שנאה· כאשר יתכס בשנאה בעבור שאון ר״ל שהוא מקוה שימצאוהו בארץ שואה ותשואה ולא ישמור ממנו בעבור היותו מראה לו כאוהב והוא ישחיתהו ולא יראה אדם הנה הש״י יסבב שמה שעשה בסתר יגלה במקום רואים ובקהל ויקח עונשו הראוי לו על מה שעשה בסתר או ירצה בזה שהש״י יענישהו כשיבוא עליו רע בהפך מה שחשב הוא כסה שנאתו כדי להגיע רע לשונאו יגלה ותודע בקהל: כרה שחת· וזה יהיה בשיפילהו בשחת אשר כרה להפיל בו שונאו ולא יתברר לכל כי כרהו להפיל בו שונאו ויסיב אליו האבן אשר גלל להשחית שונאו וזה הוא הגמול הראוי לו על זה· לשון שקר ישנא· איש לשון שקר ישנא הנרכאים בשקריו אע״פ שלא גמלוהו רע אך ישנאם לבד מפני הרעה שעשה להם לחשבו שהם שונאי׳ אותו ע״ה הרע שגמלם אשר הרע להם ויראו שהם בוטחי׳ בו ושאינם חושבים בשום פנים שיהיה הוא סבת נפילת הרע עליהם: אך פה חלק יעשה מדחה לזאת השנאה ר״ל כשידברו המדכאים דברי חלקות אל תתהלל· במה שתבטח לעשות ביום מחר כי לא תדע מה מקרה היום כי אולי יתחדשו לך מקרי׳ מונעי׳ מהביא מחשבתך לפועל׃ יהללך זר ולא פיך· וזה במה שעשית אין ראוי שתהלל עצמך כי זאת תכונה פחותה טוב שיהללך זר ולא פיך נכרי ואל שפתיך ׃ כוכר

כובד אבן. הנה האבן יכבד מאד לנשאו וכן הענין במעמס החול אך משאת כעס אויל הוא כבד משניהם: אכזריות. הנה החמה תביא לאכזריות כי בעל החמה לא ירחם על אשר יכעס עליו והאף כמו שטף מים שמשחית הכל. אך הקנאה היא יותר קשה מאד כי בעל הקנאה יכר לו בראותו טוב לזולתו ויבחר הרע לו ולזולתו יותר מטוב לו ולזולתו כמו שסופר מהמקנא והחמדן שאמר להם המלך שמפני הכירו ת תכונותיהם שהוא ת מוכן לעשות להם טוב כיד המלך ישאל האחד מהם ויתן לו ולב׳ יותן כפלים והנה החמדן לא רצה לשאול שום טובה לעצמו ויקדם הקנאי בהיותו מכר על הטוב שיהיה ל לחברו ומיהר לשאול שינקרו עינו האחת ם שישאר חבירו עור ת משתי עיניו: טובה. התוכחת והקטטה שיעשה האדם את ר רעהו בגלוי להוכיחו על דעותיו יותר ת מהאהבה שהיא ת מסותרת ולא יראה מ ממנה רושם בגלוי כי לא יהיה תועלת בזאת האהבה: נאמנים. הנה פצעי אוהב הם נאמנים ויושרו כי הם לתכלית טוב אם ל להוכיחו אם למלטו מרעכמו שיקל לאדם בראותו כי אחיו או ק קרובו הפליג לעשות רע לאחרים או לומר חרפות קשות כנגדם והם ידמו לקחת כ נקמה ממנו ולהצילם מידם יזהר להכותו בפניהם על מה שעשה או אמר כנגדם ובזה יתפייסו וימלטהו מידם אך נשיקות שונא הם נהפכות כי מראה לו אהבה להכשילו להפילו ברשת רכונו: נפש שבעה. בעל נפש שבעה והוא האיש המסתפק השמח בחלקו יבוס גם הדברים המתוקים ר״ל שאינו נבהל להון ולא יפנה לקנין ההון אפי׳ במה שיושג ממנו בדרכים ערבים ומתוקי׳ וישרים. ואולם בעל נפש רעבה הוא נבהל להון באופן חזק עד שאפילו מה שיושג ממנו במרירות ובקושי ובעברה הוא מתוק לו לעוצם תשוקתו לאלו הקנינים והנה זה המאמר לפי פשוטו הוא מבואר האמות ובאלו הערה הוא שלא ישתדל האדם לקחת מהמזון שיעור רב הכמות כי זה יביאהו למאוס אפי׳ הדברים הערבים ושלא ירעיב עצמו מאד כי זה יביאהו לחשוק גם בדברים המרים אך ינהג בדרכי׳ הממוצעים וידמה שקשר זה הפסוק לפסוק הקודם להעיר כי נשיקות שונא דומות ללקיחת נופת בנפש שבעה שיהיה סבה להקיא המזון אשר בבטנו ופצעי אוהב דומים ל ללקיחת המזון המר בנפש רעבה כי מצד הרעב לא יורגש במרירותו ויגיע ממנו התועלת שסבר יזון ממנו ויחיה בו כהפך הענין בלקיחת הנופת בנפש שבעה:

כצפור נודדת מקנה. לסבה חזקה באשר לא תוכל לחיות בארץ מפני חוזק החום או חוזק הקור כן איש נודד ממקומו כי אם לא לדמיון הסבה הזאת כמו שמצאנו באברהם וביצחק שהתעוררו להעתיק ממקומם לסבה חזקה והיא הרעב שהיה שם או ירצה בזה שכמו שהצפור נודדת מקנה תמצ׳ בלי קן ותצטרך לבנותו כן איש נודד ממקומו יחסר לו כל: שמן וקטרת. הנה תסבה בשמן והרבות הקטור טוב הריח ישמח הנפש והם דברים באים מחוץ כן מתיק סוד האדם עם רעהו ללקיחת העצה טוב מהעצה שיקח האדם בנפשו בלי עזר אחר: רעך ורע אביך. מי שהיה רעך ורע אביך אל תעזבהו כי טובה לך אהבתו מאד ולא תצטרך שתבא על בית אחיך ביום אידך ותבטח בזה לעזוב אהבת רעך כי טוב לך שכן קרוב יותר מהאח שהוא רחוק לך רחוק המקום כי רחוק המקום הוא ממה שימעט שקד האהבה ואולם השכן הקרוב יהיה מוכן לך תמיד לעזר ולהועיל בכל ענייניך: חכם בני. אתה בני התחכם ותשמח בזה הענין לבי ותיסרני בזה שאוכל להשיב דבר למחרף אותי על החרפות שיחרפני אך אם תוכלי תסבב שלא תוכל להשיב חורפי דבר מיראתי שיספר מומיך: ערום. מי שהוא ערום וחכם ראה רעת הגוף והבליו ונסתר מהרעה ההיא במשלו על תאותיו אך הפתאים הנפתים לתאוות עברו בהם ונענשו והוא שכולם ערב שכלם על הנפש המתאוה ולוקח מהשכל לבושו וקשוטו והוא מה שים לו כח עליו מהסבת המושכלות ימברך רעהו. מי שמברך רעהו בקול גדול והוא רגיל בכך ושכים לברכו בבקר יום יום זה הענין יחשוב לו לקללה מאת הש׳ כי עושה מאדם כמו אלוה ויותן לו ההוד׳ והברכה בדמיון מה שראוי לתת לש׳ או ירצה שאשר יברך את רעהו בקול גדול על הטובה שהטיב לו ותכנו בדרך שישמעו דבריו לא יתאחר הזמן שתחשב לו לקללה כי זה יסבב שיבאו אנשים בלתי הגונים לבקש מרעהו מאותו הדבר אשר ברכהו עליו והמשל שאם בירך ראובן לשמעון בקול גדול על שלא אסיפת יין טוב הנה ישמעו דבריו אנשים רעים וילכו לשמעון שיתן להם מהיין ההוא ויגרום לו בזה הפסד תחת אשר הועילהו ובכמו זה הענין צריך האדם להזהר שלא יתן כלום לחבירו במה שאפשר שיגיעהו נזק והמשל שסבר יקרה ששאל שר גדול משמעון שלא לו מיינו ואמר שאין לו יין טוב ובאותו מעמד בא ראובן ובירך את שמעון על מה שנתן לו מיינו הטוב כי זה יהיה סבה שיבעס על שמעון השר הגדול ההוא והנה רבו מאד המיכים אשר אפשר שיגיע בהם נזק מזאת הברכה ואפשר שירצה בזה עוד שאשר יברך בקול גדול מהשכבתו אשר באה אליו תחלה בחקרו בעיון מה ויהיה זה סבה שיקבר מחקור בו עוד על שאר המחשבות הנופלות בו הנה זה הענין תחשב לו לקללה כי זה ממה שיסגור לפניו שערי העיון: דלף טורד. הנה כמו שיקשה ביום שיצטרך האדם לעמוד ושכר בביתו מעוצם המטר כשיהיה דולף בביתו עד שלא יוכל להגן עליו מהמטר כן הענין באשת מדינים כי האדם יבטח בבואו לביתו כי שם ינוח לו והיא מטרדת אותו ומכאבת לבו בכבד שאין לו תחבולה למלט מהכעס עליה: בוכניה

כובד. שמוך. ונטל תרגום וישא פי׳ כובד אבן ומשא החול מדומים בכבדות וכעס אויל יותר כבד: אכזריות. דבקה זאת המלה בחמה כי היא יוצאת ממנה. ושטף רמז למעשה העושה באפו שהוא כמים שוטפים בלומ׳ אכזריות מן החמה ושטף מן האף מדומים שהם קשים ומי יוכל לעמוד לפני איש קנאה שהיא קשה ועזה משניהם. כי היא היולדת אותם ו והעד כי קנאה חמת גבר והטע׳ כי הקנאה מולדת חמתו: טובה תוכחת מגולה. מלת תוכחת עומדת במקו׳ שנים. כלו׳ תוכחת מגולה שיוכיחוהו ב בגלוי טובה מתוכחת אהבה מסותרת כלו׳ שאוהבו יוכיחוהו ב בסתר טובה ממכה ה המגולה כי בגלוי י יתביים ויוסר: נאמני׳. חזקים הם פצעי אוהב שיפצע וידכא ב בגלוי הראוי להוכיח עד שיוסר והשוכא נשקהו נשיקות חזקות ונעתרות ולא יוכיחהו כדי שילכד בפשעו. ופי׳ נעתרות עבות פה׳ נעתרות חזקות כנגד נאמנים כמו העתרתם עלי. תבוס תרמוס. ונפש שהיא רעבה כל מר מתוק הוא לה. על כן כאמר הצפור שהיא נודדת מקנה אחר מחייתה כן איש נודד ממקומו לבקש מחייתו ויהיה שבע: שמן. לשמחה וקטרת להריח נותן שמחה ללב. וכן ישמח לב מתק רעהו ת מעצת נפשו שיעצהו מתק סוד כאשר ייעץ לנפשו המתק ישמחהו כמו אשר יחדיו נמתיק סוד כתייעץ מתק סוד: אל תבא ביום אידך. כי ישאלך כענין כל אחי רש שנאוהו: טוב שכן קרוב. שיהיה קרוב לעזרך מאח רחוק מאידך על כן אל תעזוב רעיך: חכם. ללמוד חכמה. חרפי בעבור שלא היה לו בן משכיל: ערום. פתאים עברו. חוץ מגזה על כן יענשו הפתאים וימותו בלא עתם: קח. מברך. שנים דבקי׳. מברך רעהו הוא שהיה ערב בעבור זר ומברך רעהו המלוה בקול גדול כדי שישמעו אחרים הברכה למצוא חן בעיניו שלא יקח בגדו בבקר השכם שישכים למלאכתו ויברכהו יחשוב לו רעהו המברך כאילו קללו ולא יחמול מקחת בגדו: דלף. היא טפת המטר כמו ידלוף הבית. טורד מגרם תרגום ויגרשו וטרדיכון. סגריר כפול הלמ״ד על משקל זרזיף כלומ׳ ביום שסגרו בני אדם מפני דלף המטר הטורד והמגרש אותם. או המטר נקרא סגריר. ואשת מדינים נשתוה לדלף בהיא מגורשת משכניה. והרוכה

החול ב׳ בתרי ליש׳ כבד אבן ונטל החול. להבדיל בין הקדש ובין החול: ומי יעמוד ב׳ וסימ׳ אהה נורא אתה. ומי יעמוד לפני קנאה: באהבה ב׳ וסימ׳ מאהבה אשר אהבה דאמנון. מאהבה מסתרת: נודד ב׳ מ״ל וסימ׳ כעוף נודד קן משולח. כן איש נודד ממקומו: ישמח ז׳ וסימ׳ בתלים סימן קד׳: תבוא ד׳ מ״ל בסיפ׳ וסימ׳ נמסר בתלים כא״ב רבתי אות ה׳ ובסיפרא

כֹּבֶד אֶבֶן וְנֵטֶל הַחוֹל וְכַעַס אֱוִיל כָּבֵד
ל מִשְּׁנֵיהֶם: אַכְזְרִיּוּת חֵמָה וְשֶׁטֶף אָף
ל וּמִי יַעֲמֹד לִפְנֵי קִנְאָה: טוֹבָה תּוֹכַחַת
ל·ל·ל מְגֻלָּה מֵאַהֲבָה מְסֻתָּרֶת: נֶאֱמָנִים
ל ומל·ל·ל·ל פִּצְעֵי אוֹהֵב וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא
: נֶפֶשׁ שְׂבֵעָה תָּבוּס נֹפֶת וְנֶפֶשׁ
רְעֵבָה כָּל־מַר מָתוֹק: כְּצִפּוֹר נוֹדֶדֶת
ל·ב׳ מל מִן־קִנָּהּ כֵּן אִישׁ נוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ:
ז׳ שֶׁמֶן וּקְטֹרֶת יְשַׂמַּח־לֵב וּמֶתֶק רֵעֵהוּ
יתיר ה׳ מֵעֲצַת־נָפֶשׁ: רֵעֲךָ וְרֵעַ אָבִיךָ
ד׳ מל כסי׳ אַל־תַּעֲזֹב וּבֵית אָחִיךָ אַל־תָּבוֹא
בְּיוֹם אֵידֶךָ טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב מֵאָח ר
ד׳ רָחוֹק: חֲכַם בְּנִי וְשַׂמַּח לִבִּי וְאָשִׁיבָה
ב׳ חֹרְפִי דָבָר: עָרוּם רָאָה רָעָה נִסְתָּר
פְּתָאיִם עָבְרוּ נֶעֱנָשׁוּ: קַח־בִּגְדוֹ כִּי־
ו׳ עָרַב זָר וּבְעַד נָכְרִיָּה חַבְלֵהוּ: מְבָרֵךְ
ג׳ מל רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּים
קְלָלָה תֵּחָשֶׁב לוֹ: דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם
ו׳·ל סַגְרִיר וְאֵשֶׁת מִדְוָנִים נִשְׁתָּוָה:

החול ב׳ בתרי ליש׳ יתיר חס׳ להבדיל בין.

יְקָרָא כֵּיפָא וּנְטוּל חָלָא וְרוּגְזֵיהּ דְשַׁטְיָא
יַקִּיר מִן תַּרְוֵיהוֹן: נַכְזְרֵיוּתָא הִיא חֵימְתָא
וְחֵיפָא הִיא רוּגְזָא וּמַנוּ קָאֵים קֳדָם קִנְאֲתָא:
טַבְתָּא מַכְסְנוּתָא דְמִגַלְיָא מִן רַחֲמוּתָא
דְמִטַשְׁיָא: שַׁפִּירָן אִינוּן פּוֹרְעָנְיָתֵיהּ דְרַחְמָא
וּבִישָׁן נוּשְׁקָתָא דְסַנְאָה: נַפְשָׁא דְשַׂבְעָא
רֵישָׁא בְּכָרִיתָא וְנַפְשָׁא דְכַפְנָא כָּל מֵירָם
וּמְרִירוּתָא חַלְיָא לֵיהּ: הֵיךְ צִפְּרָא דְמִשַּׁנְיָא
מִן קִינָא הֵיכְנָא הוּא גַבְרָא דְמַשְׁנֵי דוּכְתֵּיהּ:
מִשְׁחָא וּבוּסְמָא דְמַחֲדִין לִבָּא הֵיכְנָא גַבְרָא
דְמַבְסִים לְחַבְרֵיהּ בְּתַרְעִיתָא דְנַפְשֵׁיהּ:
חַבְרָךְ וְחַבְרֵיהּ דְאָבוּךְ לָא תִשְׁבּוֹק וּבְבֵיתָא
דְאָחוּךְ לָא תֵיעוּל בְּיוֹמָא דְתַבְרָךְ טַב שִׁיבָבָא
קָרִיב מֵאַח רָחִיק: אִיתְחַכַּם בְּרִי וְחַדִּי לִבִּי
וְאַחֲזַר מִלְּתָא לְאַלֵּין דְמַחְסְדִין לִי: עֲרִימָא
חָזֵא בִּישְׁתָא וּמִטַּשֵׁי וְשַׁבְרֵי עָבְרִין עֲלָהּ
וְחָסְרִין: מַרְנְסֵיב מַרְעוּתֵיהּ דְמַן דְעָרִיב
לְנוּכְרָאָה וְעַל אַפֵּי נוּכְרָיָא מַשְׁכְּנֵיהּ:
דִּמְבָרֵךְ לְחַבְרֵיהּ בְּקָלָא רָמָא בְּצַפְרָא
בְּקִידוּמָא לְוָוטְתָא תִּתְחֲשֵׁיב לֵיהּ: אֵיךְ
דַּלְפָא דְנָטִיף בְּיוֹמָא דְסַגְרִיר הֵיכְנָא אִיתְּתָא
תַּגְרָנִיתָא דְנַצְיָא:

ס׳ כ״ב: ואשיבה ד׳ וסימ׳ ואשיבה כל העם אליך. ואשיבה ידי עליך. ואשיבה שפטיך כבראשנה: ואשיבה חרפי דבר: השכים ג׳ מל בליש׳ וסימ׳ מן שלש עשרה שנה. ואשלח אליכם את כל עבדי כהרא. מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים: ואשת ו׳ וסימ׳ ואשת נח ושלשת נשי בניו. ואשת נעורים כי הבאס. היא חברתך ואשת בריתך. ואשת איש נפש יקרה. ואשת מדינים נשתוה. ואשת חצרון אביה:

אבן עזרא

והרוצה לצפון אותה שלא ירצה לשלח מדנים יצפון רוח והבל אפילו שמן מור שתמשח ימינו האשה · יקרא לה לפתותה רוח הוא כי לא יוכל ליסרה ותהפוכות הרוח רבות ואין יכולת באדם לאחוז בה על כן דמה האשה לרוח ובענין שהימין מוכנת לכל דבר אחר ושמן ימינו וכמוהו הנה ימינך ׃ ברזל בברזל · בית בברזל מושכת במקום שנים והטעם כפני רעהו וטעם הבית בעבור יחד שנים שרשים אחד יחד ונקרא הזעם פנים בעבור שיראה בהם כמו שמצי' פני יי' חלקם ופניה לא היו לה עוד ועניכו זעם וחרון וכן פי' ברזל בעבור ברזל הוא מחודד וכן הוא איש יחד בעבור פני רעהו כלו' שהוא מחדד לריב עמו בעבור חמות רעהו ׃ נוצר תאנה · יתכן שיהיה דבק למעלה שאין ראוי לתחדד עם אדניו כמו עם רעהו ונוי שישמרהו מכל דבר רע האדון יכבדהו ׃ כמים · שאול · פי' כמים שנבנו בעבור מים אחרים שיתערבו גם כן הפנים בעבור הפנים והטעם חמות כמים כן לב האדם מלא רע בעבור האדם שישנאהו והוא פירוש כנון והזכיר שאול ואבדון כי המונחים דעיהם בלבבם חנם יורדים שיהם והם לא תשבענה ועיני האדם כמו כן לא תשבענה לראות כי כשתחזינה הולכין לאבדון לא תאמר שבענו מראותו וכוסר ׃ מצרף · אם · ריפות החטים הכתושים וכן הפי' מצרף יש לכסף לצרפו וכור לזהב לזקקו · ואיש כלומר כל אחד צרוף וזקוק לפי מהללו כלו' לפי מה שתכוון להללו · אבל אם תכתוש את האויל בתוך המכתשת בחזקה לא תסור אולתו מעליו כאשר תסור קליפת הריפות ואיש כמו ואיש לא כעדר ואיכנו בן אדם ׃ ידוע · חסן · גלה · כבשים · ודי · הדבקי' · חוסן אוצר · מחיר כסף חלוף כמו כסף מחיר זה ולפי דעתי מתנו מחיר כלב חלוף ותמורה · ונראה מהיום שעבר וכן הפי' פני צאנך אשר שמו פניהם ללכת עם שית לבך שלא תשכחם ואל תשת לבך אל מעלה גדולה כי לא לעולם קיימים האוצר והמלוכה · ונראה הדשאים והעשבים יאספו עמך ויהיו מאכל לצאנך והכבשים יהיו בעבור מלבושיך ועתודים חלף שדה והחלב כענין מאכלך ומאכל בני ביתך וחיים שתחייכה בנערותיך ׃ נסו ואין רודף רשע · הרשעים ינוסו או כמו נסים ואין רשע רודף אותם אבל רודף אותם קול עלה נדף · ככפיר שיושב לבטח כן הם בוטחים ואינם נסים ׃ בפשע ארץ · עם הארץ יש להם רבים שרים להשחיתם ובעבור אדם מבין יודע דעת שישיבם מפשעם כן יאריך העם ׃ סוחף · שוטף או סוחב הזרעים ׃ יהללו

רלבג

צופניה · מי שידמה לצפנה לכסות קלונה לא יוכל על זה כי היא תגלה נבלותה כמו שלא יוכל האד' לצפון הרוח שלא נודע במקום שהו' בו כי בנשיבתו הוא מודיע מציאותו ומקומו וכמו שלא יוכל לצפון שמן מפני רושם השמן שים בו ׃ ברזל בברזל יחד · הנה כמו שהברזל מתחדד בברזל כן בחברים מתחדדים זה את זה בדבר העיון ׃ נוצר תאנה · הנה כמו שנוצר התאנה יאכל פריה ולולי שמירתו אותה יאכלו אחרים פריה כן מי ששומר אדוניו ישיגנו ממנו הפרי הראוי ולחשוב שרמז באדוניו אל החלק המושכל באדם והוא השכל כי כאשר ישמר אותו שלא ימשול בו שאר כחות הנפש יקרה הדבור והחבור ׃ כמים הפנים · הנה כמו שיורשמו במים מפני המביט בהם ויחשב הרושם ההוא אל ראותו בדרך שיראה בזה תאר פניו כן ענין בלב האדם לאדם כי האדם יביט מהות צורתו במה שישפע לו ממנה ומהשפע ההוא ישוב לב האדם לראות בו עצמו וזה מבואר מדברינו בספר הנפש ובמאמר הא' מספר מלחמות יי' ושם התבאר איך שכל האדם זה הכח אשר לו להשגת המושכלו' שופטו וערום מהמושכלו' ׃ שאול ואבדון · אשר הוא סבת ההפסד לא ישבעו בלבישתם הצורות כי תמיד יבקשו צורות אחרות בסבת בלתי השמע הכחות המתפעלות מהם אל הכחות הפעלות וכן לב האדם לא תשבענה מהמושכלות ובזה ביאר סוד עמוק מענין השכל וההיולי כי כמו שההיולי ערום מצד עצמו מהצורות ולו כח על קבולם כלם עד שייחס ההיולי אל הצורות הוא יחס השכל ההיולאני אל המושכלות ׃ מצרף לכסף · הנה יש לכסף מצרף לצרוף ממנו סיגיו וזה ידוע לצורפים ולזהב כור מיוחד ג"כ לברר ממנו סיגיו וכן הענין בשאר הדברי' כל אחד מהם בדרך המהולל בו אשר נתבאר בניסיון שיתבררו בו סיגיו אך מהאויל אין תחבולה שתוכל בה לברר סיגיו ר"ל אולתו כי הוא יחשב היותו חכם ׃ אם תכתוש · ולזה הוא מבואר שאע"פ שתכתוש אותו בתוך החטים שיכתשו בו בעלי להסיר קליפתם וסיגם לא תוכל להסיר מעליו אולתו והנה זכר זה בזה המקום לפי שאולת סבה חזקה למנוע השגת השלמו' כי האויל יסתפק במה שיראה לו מהעניני' בתחלת המחשבה ׃ ידוע תדע · הנה כאשר תרצה לקנות המושכלות מהחוש דע פני צאנך והם המוחשו' אשר יצטרך אליהם · ושית לבך לעדרים ר"ל למוחשות המסכימות אשר ישלם בהם ההשגות כי מהם תעמוד על המושכלות כמו שהתבאר במקומותיו והנה לזאת הסבה המשיל זה לצאן כמו שאמר בספר שיר השירים כעדר הרחלים לפי מה שבארנו שם ׃ כי לא לעולם חוסן · וראוי שתדע בקנין המוחשות בזה האופן כי לא יתמיד לאדם לעולם חוסן ותוקף וכח להסתדל באלו ההשגות ולקנותם כי במות האדם יסור ממנו זה הכח אשר לו מצד החומר ולע"פ שהנזר והמלכות שיהיה לשכל במה שקנה מהמושכלות הוא מתמיד לו לדור ודור כי השכל הנקנה הוא נצחי והוא ידע כי המוחשות יגיעו תחלה לחושים ואחר יגיע בהמצעותם אל החוש המשותף ומדרגתם בו קרובה אל המדרגה שהיתה להם בחוש חוש אלא שלא יתפעל החוש המשותף מהם באופן הפעולות החושים ממוחשיהם ואחר זה יתקרבו אל ההשגות אל הרוחניות ויוסרו מהם הרבה מהקליפות בהגיעם אל הזוכר והשומר והדמיון כמו שנתבאר בספר החוש והמוחש ׃ גלה חציר · ולזה אמר שכאשר גלה חציר נסר והוא העשב שיוציא חוש ממוחשיו אז יוציא דשא בחוש המשותף וכאשר נכרתו אלו העשבים יקבלם הכח הזוכר והשומר באופן שיהיו מהם כבשי' ללבוש השכל לבוש עדיו ׃ כבשים ללבושיך · תבואת שדה יגיעו לך עתודים שהם יותר נכבדים מתבואת השדה לאין שיעור ויגיע לך מהם חלב עזים מה שיספיק ללחמך והוא שיקנה מהם מהמושכלות ויספיקך ללחם ביתך אשר יבנה בחכמה ׃ ודי חלב עזים · ובו חיים לנערותיך והם הכחות המשרתו' השכל וזה יהיה מפני ב' דרכים הצד הא' כי בחכמה יתיישר האדם להטיב לחם חוקו בקלות כאמרו ארך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד והצד הב' כי בה יהיה האדם מושגח מהשם' וימצא לו מפני זה לחם חוקו וישמר מהרעות המכוונות לבא עליו ׃ נסו ואין רודף · אך הרשע ברעותיו ובמדותיו כבר ימצאו מהם רבים שכל אחד מהם הוא כעזוב ומשולח אל המקרים ולא יפחד תמיד שיבואהו רע וינוס אף על פי שאין רודף לו אמנם כל אחד מהצדיקים יהיה ביתו שלום מפחד ויבטח ככפיר שאין פחד שום דבר לנגד עיניו ׃ בפשע ארץ · הנה בעבור פשע הארץ והיות העם אשר בו מחוייבים כליה רבים שריה וזה יהיה כלי להשחיתה בקלות וכמו שרבוי השרים כלי להשחיתה בקלות כן יאריך קיומה ועמידתה בעבור אדם מבין יודע כי בזכותו יהיו מושגחים כלם כאמרו אי נקי ׃ גבר רש ועושק דלים · ידמה למטר סוחף שישחית התבואות בדרך שלא ימצא לחם ומחכמת זה המשל כי המטר מכוין ראשונה לגדל הצמחים ויהיה בזה האופן כלי להשחיתם וכן הגעת הקנינים לאדם הוא להטיב מהונו מה שישלם בו הכרחי לעמידת גופו והגעתם בעושק הוא כלי אל שיחסר לו הכל ׃

משלי

ועיני' וסימ' ועיני לאה רכות · והנה עיניכם רואות · ועיני ישראל כבדו מזוקן · ויאמר יואב אל המלך דויוסף יי' דסוף שמואל · וישח אדם וישפל איש · ועיני רשעים תכלינה · אם אמנע מחפץ דלים · לחלק יגיד רעים · שאול ואבדון לא תשבענה · את פני מבין חכמה ׃ ונראה ה' וסימ' ונראה שנית אל הכהן · ונראה אל הכהן · והיה במקום השחין ·

צֹפְנֶיהָ צָפַן־רוּחַ וְשֶׁמֶן יְמִינוֹ יִקְרָא׃
בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחַד וְאִישׁ יַחַד פְּנֵי־ (ל' וחד תירוע ברזל ברזל)
רֵעֵהוּ׃ נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ וְשֹׁמֵר
אֲדֹנָיו יְכֻבָּד׃ כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים
כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם׃ שְׁאוֹל וַאֲבַדֹּה (ה' · ואבדו ת')
לֹא תִשְׂבַּעְנָה וְעֵינֵי הָאָדָם לֹא
תִּשְׂבַּעְנָה׃ מַצְרֵף לַכֶּסֶף וְכוּר לַזָּהָב (ב' דכתי' · ל')
וְאִישׁ לְפִי מַהֲלָלוֹ׃ אִם תִּכְתּוֹשׁ־אֶת־ (ל' · ל' ות'ל)
הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ בְּתוֹךְ הָרִיפוֹת בַּעֱלִי (ל' · ל')
לֹא־תָסוּר מֵעָלָיו אִוַּלְתּוֹ׃
יָדֹעַ תֵּדַע פְּנֵי צֹאנֶךָ שִׁית לִבְּךָ
לַעֲדָרִים׃ כִּי לֹא לְעוֹלָם חֹסֶן וְאִם־ (ל' תהייכה)
נֵזֶר לְדוֹר דוֹר׃ גָּלָה חָצִיר וְנִרְאָה־ (ירודי' ה' ת')
דֶשֶׁא וְנֶאֶסְפוּ עִשְּׂבוֹת הָרִים׃ כְּבָשִׂים (יר' · ל')
לִלְבוּשֶׁךָ וּמְחִיר שָׂדֶה עַתּוּדִים׃ (ל' · כ' חרוע אדום·)
וְדֵי חֲלֵב עִזִּים לְלַחְמְךָ לְלֶחֶם בֵּיתֶךָ (ל' · כ' · ל')
כח וְחַיִּים לְנַעֲרוֹתֶיךָ׃ נָסוּ וְאֵין־רֹדֵף (ל' מל' ·)
רָשָׁע וְצַדִּיקִים כִּכְפִיר יִבְטָח׃ (ד' יתר חס')
בְּפֶשַׁע אֶרֶץ רַבִּים שָׂרֶיהָ וּבְאָדָם (ל')
מֵבִין יֹדֵעַ כֵּן יַאֲרִיךְ׃ גֶּבֶר רָשׁ וְעֹשֵׁק
דַּלִּים מָטָר סֹחֵף וְאֵין לָחֶם׃ (ל')

רוחא גרבייתא קשיא ובשמא דימינא
מתקריא׃ פרזלא בפרזלא לטיש וגברא
לטיש אפיה דחבריה׃ דנטיר תינתא אכיל
פריה ודזהיר במריה נתייקר׃ היך מיא
והיך פרצופי דלא דמיין חד לחד היכנא
ליביה דבני נשא לא דמיין חד לחד׃ שיול
ואבדנא לא סבען ועיניהון דגברא לא
סבען׃ צרפא לכספא וכורא לדהבא וגברא
מן פומא דמשבחנוי׃ אין מחיירת ליה
לשטיא במכתשי בגו ביעתא ובאורדך לא
מעביר מניה שטיותיה׃
מה דדעי אנת דע אפי ענך
ושים לבך על קווטין׃ דלא לעלם הוא
אחרנא אף שלם דרא לדרא׃ שווח עמירא
ואתחזי דיתאה ואתכנש עשבא דטורי׃
אימרי ללבושך וגדיא לתיגרותך׃ וסופקנא
דחלבא דעיזי למיכולתך ולמיכולתא דביתך
וחיי לטליתך׃ ערקין רשיעי בדלית דרדיף
להון וצדיקי היך אריא דמסכי למיכולתיה
מסברין לחכמתא׃ בחוביהא דארעא
סגיעין רברבנהא ובני נשא דמתביינין
בידיעתא ניגדון׃ גברא מסכינא דעשיק
למסכיני אין מטרא חביט דלית ביה יותרן׃

והביאותיו ונראה פני יי' · אני חשפתי שוליך ׃ גלה חציר ונראה דשא ׃ וצדיקים ד' חד חס' וסימ' נבסר בסוף הושע ׃ יודע ב' חס' כספרא וסימ' בפשע ארץ · ידע יי' דין דלים ׃

עוזבי

רלבג

עוזבי תורה יהללו הרשע על רשעו ויתגרו בשומרי התורה לחשבם שהתורה היא בלתי ראויה להתנהג בה או ירצה בזה עוזבי התורה יהללו הדעת הנפסד אשר לרשע ברעות בענין השרשים וההתחלות כי בזה יוכן להם פתח לעזוב התורה אך שומרי התורה יתגרו באותם הדעות הכוזבות וישתדלו לבאר מומם ׃ אנשי רע. ולזאת הסבה הנה האנשים הבוחרי׳ ברע לא יבינו משפט אמת בדעתכי הם יבחרו מה שיאות אל מה שהוטבעו מ מעשיית הרע וזה יהיה סבה שלא יעמדו על האמת בדברי׳ העיוני׳ אך מבקשי יי׳ והם ש שומרי התורה יבינו כל הדברי׳ על אמתתם כי אין להם תשוקה תמנעם מהשלמת ה החקירה בדברים אך יהיה להם עוד מהתור׳ עזר והיסר׳ לעמוד על הדעות האמתיות י ובוסר ממי שעקש ד דרכיו בפיהו ולמד בזה האופן הרב מהדרוש׳ וזה מבואר בנפשו ׃ נוצר תורה. הנה מי שישמור התורה הוא מבין כי הוא אל ה השלימות במוסר ו ובדעת אך מי שיעזוב את התורה ויתחבר עם הזוללים להמשך אל תאות החומר הנה הוא יהיה כסיל אשר יכלים אביו לרוע פ פעולותיו ר״ל שמחותיו יכלימוהו בזכרם לו מומי פעולות עניניו ׃ מרבה הונו. מי שירבה הונו בנשך ו ובתרבי׳ שהוא דומה לעושק מצד התורה שמנעה הנה הש״י ישיב גמולו להשיב ההון ל לאשר עשקו מהם ב באופן מה וזה כי ה

אבן עזרא

יהללו רשע. בעבור שילך בדרכיהם. יתגרו בם בעוזבי התורה ׃ אנשי רע. שיתעסקו במעשה הרע לא יבינו משפטיו. ומבקשי יי׳. בבית תפלתו או יבינו המשפט מפיהו ע״כ לא הם יבינו כל דבר טוב ׃ בתומו. בדרך תומו ׃ ורועה. מן רעה המלך. זוללים המתאווים לאכל בשר והעד זוללי בשר. יכלים יתן כלימה ׃ לחונן. לאיש שיחון הדלים ׃ גם תפלתו. שיתפלל לשם בברכתו יתעב ׃ משגה. מדרכם אולי יכשלו בדרך רע. בשחותו שעשה לאדם הוא יפול. יכחלו טוב אחרי מות המשגה ׃ ודל מבין. יוכל לחקור בדבר שהוא חכם בעיניו ׃ רבה. גדולה תפארת שיתפארו עם הארץ בראותם הצדיקים ש שמחים ועליזים. יחופש אדם שהרשעי׳ יחפשו הונם ויעשקו׳ ׃ מפחד תמיד. מן השם ולא יפשע. ומקשה לבו לבלתי הבין התוכחת. יפול ברעה שחשב לעשו ׃ ארי. נגיד. חסר כף. שוקק מן שוק כלומ׳ דורס כן מושל שהוא רשע על עם דל. וכן נגיד שהוא חסר תבונה כמשל לארי ו ולדוב בעשקו העני׳. סונאי בצע. ביור להורו׳ כי על המושל והנגיד ידבר ׃ אל עשוק בדם. כמו עושק וכן אגור כמו אוגר הסדודה כמו הסודרה הסכוני כמו הסוכן ומי שהוא עושק בדם נפש רוצח עונותיו ינחוהו לברח שילך אל הבור להמית נפשו ולהשליכ׳ במקום רע ולא יתמ׳ מי ישכנו

ומבקשי יי׳ ל׳ והוא חד מן מ׳ מלין יחידאין נסבין ואינון קריבין לאדכרה ולית להון זוגא וסימ׳ נמסר בריש ספר שמואל ׃ ובהרבית כן כתי׳ וקרי׳ והרבית והוא חד מן ד׳ מלין דכתי׳ ב׳ בריש תיבו ולא קרי׳ וסימ׳ בבית ואת עיני צדקיהו עור. בישר׳ וירא יואב כי היתה פני דשמואל. ובתרבית מרבה הונו בנשך. בבית ויהנהו על יד עשי המלאכה קרבא דנפסו׳ דיאשיהו.

דְשָׁבְקִין נִימוֹסָא וּמִשְׁתַּבְּחִין בְּרִשְׁעָא וְאִלֵּין דְנָטְרִין אוֹרַיְתָא מִתְגָרֵין בְּהוֹן דִיתוּבוּן ׃ בְּנֵי נָשָׁא בִישֵׁי לָא מִתְבַּיְנִין דִינָא וּדְבָעֵי מִן קֳדָם יְיָ מִתְבַּיְנִין כֻּלְהוֹן טַבְתָּא ׃ טָב מִסְכֵּינָא דִמְהַלֵּיךְ בִּתְמִימוּתֵיהּ מִן הֲוֹו דְמַעֲמִיק מִן אָרְחָתֵיהּ וְהוּא עַתִּיר ׃ דְנָטִיר אוֹרַיְתָא בְּרָא הוּא דְמִתְבַּיַן וּדְמִתְחַבַּר לְזַלְזִילֵי מַחֲמִיץ אֲבוֹי ׃ דְמַסְגֵּיַע מָלֵיהּ בְּנוּכְתָּא וּבְרִיבִּיתָא לְמַן דְמַרַחֵם עַל מִסְכֵּינֵי מַכְנֵשׁ׳וֹי ׃ דְמַסְכִּיר אֶדְנֵיהּ דְלָא נִשְׁמַע אוֹרַיְתָא אַף צְלוֹתֵיהּ מְרַחֲקָא הִיא ׃ דְמַשְׁגֵּי תְרִיצֵי בְּאָרְחָא בִישְׁתָא בְגוּמְצָא הוּא נָפִיל וְשִׁילְמֵי וּתְמִימֵי נִרְתוּן טַבְתָא ׃ גַבְרָא עַתִּירָא חַכִּים הוּא בְעַיְנוֹי וּמִסְכֵּינָא סוּכְלְתָנָא בָּסַר לֵיהּ ׃ כַּד יְתֵרוּן צַדִּיקַיָא סַגִּיעָא שְׁבְהוֹרָא וּבְקוּמָא דְרַשִׁיעֵי מַבְעֵי בַּר נָשָׁא ׃ דִמְכַסֶה חוֹבוֹי לָא נַצְלַח וּדְמוֹדֵי חֶטוֹי וְשָׁבִיק נִירְחַם עֲלוֹי אֱלָהָא ׃ טוּבוֹהִי דְבַר נָשָׁא דְמַדְלִיתַ לִבֵּיהּ תְדִירָא וּמַן דְמַקְשֵׁי לִבֵּיהּ נָפִיל בְּבִישְׁתָא ׃ אַרְיָא נָהִים וְדִיבָא מַצְרִיחַ עַל רַשִׁיעָא דְמִשְׁתַּלִיט עַל עַמָא מִסְכֵּינָא ׃ שַׁלִּיטָא חַסִּיר הַוְנָא סַגִּיעַן עוֹשְׁקוֹי וְאִינָא דְשָׁנֵי טוּלְמַיָא נִיגְרוּן יוֹמוֹי ׃ בַּר נָשָׁא דְחָשִׁישׁ בִּדְמָא דְנַפְשָׁא עַד גוּבָּא נַעְרוֹק לָא נְצוּדוּנֵיהּ ׃

עֹזְבֵי תוֹרָה יְהַלְלוּ רָשָׁע וְשֹׁמְרֵי תוֹרָה יִתְגָּרוּ בָם ׃ אַנְשֵׁי רָע לֹא יָבִינוּ מִשְׁפָּט וּמְבַקְשֵׁי יְהֹוָה יָבִינוּ כֹל ׃ טוֹב רָשׁ הוֹלֵךְ בְּתֻמּוֹ מֵעִקֵּשׁ דְּרָכַיִם וְהוּא עָשִׁיר ׃ נוֹצֵר תּוֹרָה בֵּן מֵבִין וְרֹעֶה זוֹלְלִים יַכְלִים אָבִיו ׃ מַרְבֶּה הוֹנוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְתַרְבִּית לְחוֹנֵן דַּלִּים יִקְבְּצֶנּוּ ׃ מֵסִיר אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ תּוֹרָה גַּם תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה ׃ מַשְׁגֶּה יְשָׁרִים בְּדֶרֶךְ רָע בִּשְׁחוּתוֹ הוּא יִפּוֹל וּתְמִימִים יִנְחֲלוּ טוֹב ׃ חָכָם בְּעֵינָיו אִישׁ עָשִׁיר וְדַל מֵבִין יַחְקְרֶנּוּ ׃ בַּעֲלֹץ צַדִּיקִים רַבָּה תִפְאָרֶת וּבְקוּם רְשָׁעִים יְחֻפַּשׂ אָדָם ׃ מְכַסֶּה פְשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ וּמוֹדֶה וְעֹזֵב יְרֻחָם ׃ אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה ׃ אֲרִי נֹהֵם וְדֹב שׁוֹקֵק מוֹשֵׁל רָשָׁע עַל עַם דָּל ׃ נָגִיד חֲסַר תְּבוּנוֹת וְרַב מַעֲשַׁקּוֹת שֹׂנֵאי בֶצַע יַאֲרִיךְ יָמִים ׃ אָדָם עָשֻׁק בְּדַם נָפֶשׁ עַד בּוֹר יָנוּס אַל יִתְמְכוּ בוֹ ׃

וחד חלוף לא כתי׳ ב׳ וקרי׳ וסימ׳ תחלת ויתנם ביד הגבעונים ׃ ודל י״ב פתחין בליש׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ו׳ ותלים סימן קמ״ב ׃ ירוחם ב׳ וחסרים חד פתח וחד קמץ וסימ׳ אשר בך ירוחם יתום׳ ומודה ועזב ירחם ׃ בתרא קמץ. על עם ה׳ וסימ׳ ויבאו על ליש על עם שקט. כי אתה המלכהני על עם רב דד״ה׳ ויקראו בקול גדול דד״ה. כי חרפו ויגדילו על עם יי׳ צבאות. ארי נוהם ודוב שוקק. וכל שמואל וישעיה ותהלות דכו׳ על עם בכ״ג אל עם וסימ׳ השלח בים צירים. פרשתי ידי כל היום. ויתהלכו מגוי אל גוי ׃

פ״א אדם עשוק ממותו ומעצמו בעבור דם נפש שספך עד רדתו לבור הוא ינוס מתקום למקום כי הוא מפחד על נפשו והבור רמז לקבר. אל יתמכו בו דרך אזהרה כלו׳ שלא יתמכוהו אחרים בנפלו ולא ירחמו עליו בעבור שהשחית הנוצר בצלם אלהים ׃ הולך

הכסף והרבית יוקרו מהדלים מפני כרתם אל ההלואה והש״י יסבב שיהיה העושר המקובץ בזה האופן לאיש אשר הוא חונן דלים ומתנו יוחן לו לחון העניי׳ כמנהגו ׃ מסיר אזנו. הנה מי שמסיר אזנו משמוע תורה לאדי שפעולותיו תהיי׳ מתועבות מזה הצד כי סרה מתנו הקשירה לתקון הפעולות אך גם תפלתו שיחשוב היותה עבודה לש״י היא מתועבת כי מפני סורו מלמידת התורה והתנהג בדרכיה לא יתכן שתהיה כוונתו בה ראויה ׃ משגה ישרים. מי שמשגה ישרים ומטעה אותם כדי שילכו בדרך רע אשר חפר בו שחת להפילם הנה ישיב הש״י גמולו שהוא יפול בשחותו והתמימים ינחלו טוב בהפך מה שכוון המשגה אותם או ירצה בזה כי התמימים שיתנו לכל איש עצה הוגנת כדי שישיגו הטוב ינחלו הם בעצמם הטוב ובזה התבאר שמה שיכוין האדם להגיע לזולתו טוב או רע כמוהו יגיע לו ׃ חכם בעיניו. האיש העשיר הוא חכם בעיניו מפני ראותו הצלחת דרכיו ודל מבין יחקרנו מצד חכמתו ויסבב שיוכיח העשיר בפיו מה שיתבאר מומו וחסרון מדרתו כמו הענין בחקירת העדים שהוא לעמוד על מה שבדבריהם מהמומי׳ אז יתבאר לעשיר כי לא יוכל להסמך מעצות על הדל המבין מה שהתבאר בו מום שכלו ובזה ג״כ הערה להיסיר היודעים ללמד חכמתם לזולתם וזה האיש העשיר בדעות יקרים לו למהירות שכלו לעמוד על הדברים בקלות וזה יהיה סבה שלא יעמיק להפליג בהם להתיר כל הספקות הנופלות בהם וכשיבא לפניו תמיד קל ההבנה יחקרנו ויספק לו ספקות ישתדל הרב בהתירם וזה יהיה סבה להשלמת הידיעה בזה הדרוש ללמד שיהיה חכם בעיניו ׃ בעלץ צדיקים. ובהצלחתם רבה תפארת בעולם כי הם יהגו האדם הנהגה ישרה ומשובחת ובתקומת הרשעים ורוממותם ירבה קלות בעולם כי מפני ידיעתם איך יעשו הרעות ישתדלו לחפש ולהראות כי גם הטובים עושים אותם הפעולות כי מחשבתם שתהיה ההנהגת זולתם כהנהגתם כאמרו ומוכיח לרשע מומו או ירצה בזה כי בקום רשעים יסתר אדם ולזה יחופש במקומות אם יובלו למוכאו ׃ מכסה פשעיו. מי שמכסה פשעיו ומעלים אותם כשיחקרו אותם מהם לא יצליח כי זה יהיה סבה אל שיסקר בפשעיו או שישנהו בשת כשימצ׳ בהם הפך דבריו ואמנם מי שבכר חטא ומודה ועוזב דרכיו הרעים ירוחם ויהיה שיהיה פשעו לש״י או לאדם כי כבר ירחם עליו מי שפשע בו בראותו אותו מתחרט על מה שעשה מזה ׃ אשרי אדם מפחד תמיד. למי שראוי לפחד ממנו כי זה סבה אל שיתחכם בלקיחת העצה ההוגנת להמלט מהרע אשר הוא מפחד ממנו ואולם מי שהוא מקשה לבו ושם לאל הדברי׳ שראוי לפחד מהם הוא יפול ברעה שלא תרפא כי הקשאת הלב החריבה ב״ה הראשון והשני וזה שאם לא היה צדקיה מקשה לבו והיה משים צוארו תחת עול מלך בבל לא גלינו מארצנו אז וכן הענין בבית ב׳ לא היו נכנעין למלכות רומי ונותנין כופרם יחית שלום ׃ ארי נהם. הנה בדמיון הארי הנוהם על דברי הטרף והדוב השוקק והולך לטרוף ימצא הרשע המושל על עם דל אין כוונתו כי אם להשחית ולהרע להם ולעשקם בהפך מה שראוי שיהיה מחוק המושל ׃ נגיד. וזה דרך הנגיד שהוא חסר תבונות ורב מעשקות אך הנגיד שהוא סונא בצע יאריך ימים המונהגים ממנו בהנהגתו הישרה ובשמירתו אותם מהרע ובהפך הענין ברשע שיכסף לטרפם או ירצה בזה הנה בדמיון הארי הנוהם שישמעו קולו החיות ויברחו כן הענין ברשע המושל על עם דל כי לא יוכלו שאתו וימרדו בו ׃ אדם עשוק. הנפש אשר חטא בו האדם יהיה עכנו מהש״י שהוא עשוק ורצוץ מאחרים בזולת רע שעשה להם ויגרש מרוב הרודפים אשר לו עד בואו אל קבר ואין איש סומך ומסייע אותו לאמר שלמה רדפוהו וחכם כי חטא דם הנפש סבב לו זה ׃ הולך

אבן עזרא

הולך ; בדרך תמים והעד ונעקש דרכים מגזר דרכיו המעוקשים · דרכים אינם שתים לבד והעד באחת שהבית נקודה בשבא כלו׳ באחת מהן ; ומרדף · פועל יוצא ללב וריקים הם המורדפים והרדיפה היא המהירות ללכת אתם ריקים שהם רמים שאין להם מאומה וכן כמור וריק ; איש אמונות · שעשה אמונות הוא רב ברכות כלו׳ שיברכוהו אחרים או השם והוא הנכון וסוף הפסוק לשד · ואץ ממהר להעשיר לא יהיה נקי מן ה השבר ; לא טוב · דבק בפסוק פני׳ ואחור וכן הוא הפי׳ ובעבור פת לחם שיפשע ו וימרוד גבר לא טוב ; נבהל להון · כפי׳ ואץ להעשיר כלומר נבהל ואץ לקבץ הון יקרא איש רע עין שעינו רעה כמו ורעה עינך · חסר כשיקבצנו ולא יתן לעני ממנו ; אחרי · אמר שלמה מי שיוכיח אדם אחר מכותי חן ימצא בעין כל רואיו יותר מן ה המחליק לו לשונו ; אין פשע · אין עלי פשע כי יאמ׳ שלי הוא באמת ; חבר הוא לאיש משחית · והוכי הוא ישירהו לגזול א אביו ; רחב נפש · כענין שנפשו רחבה ואינה מפחדת מהם׳ · יגרה מדון יערב · ידושן ישתמן · ובוטח בלבו הוא כסיל · והולך בדרך חכמים לבטוח בשם ימלט מצרה ; נותן לרש · אין לו מחסור כי השם ימלא צרכיו כענין מלוה יי׳ חונן דל · ומעלים עיניו מן העניים רוב מארות לו ; יסתר אדם · הם עושי משפט שיסתרו מפני הרשעים וסוף הפסוק לשד ; איש · שצריך תוכחו׳ הם יוכיחוהו תמיד ומקשה ערפו פתאום ישבר ולא יהיה לו מרפא ; ברבות צדיקים · כענין רבה תפארת ; איש · ישמח · בן שמחה לאביו · ורועה מן רעך או מענין כמרעיתם וישבעו כלו׳ מפרנס הזונות והעד יאבד הון ; ואיש תרומות · ידענו כי תרומת הנשיא שהוא לוקח מעם הארץ היא שמית האיפה כלומר מלך בעבור משפט שיעשה יעמיד הארץ ואיש לוקח תרומות רבות יותר מן המדה הידועה יהרוס אותה ; גבר

מסורה

ברכות ד׳ קמצין וסימניהן ברכות לראש צדיק · איש אמונות רב ברכות · כי תשיתהו ברכות · עברי בעמק הבכא ; ידע י״ט וסימ׳ נמסר בתלים סימ׳ צ״ב ; ובוטח ה׳ חס׳ בכתובי׳ וסימ׳ כי המלך בוטח ביי׳ · אשרי אדם בוטח בך · כמוהם יהיו עושיהם · וחברו · רחב נפש יגרה מדון · וכל נביא׳ דכו׳ מ״ל בממ״ב וסי׳ אלהיך אשר אתה בוטח בו · ובארץ שלו׳ אתה בוטח ;

משלי כח–כט

ל׳ הולך תמים יושע ונעקש דרכים
יפול באחת : עבד אדמתו ישבע־
לחם ומרדף ריקים ישבע־ריש : איש
ר״ ל׳ אמונות רב־ברכות ואץ להעשיר לא
ינקה : הכר־פנים לא־טוב ועל־פת־
ל׳ לחם יפשע־גבר : נבהל להון איש
י״ט · ל׳ ותר וכחסר ובכבן · רע עין ולא־ידע כי־חסר יבאנו :
מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק
לשון : גוזל אביו ואמו ואמר אין־
פשע חבר הוא לאיש משחית : רחב־
ה׳ חס׳ בכתו׳ ל״א נפש יגרה מדון ובטח על־יהוה ידשן
: בוטח בלבו הוא כסיל והולך בחכמה
י״ג בכתו׳ · ו׳ מ״ל · הוא ימלט : נותן לרש אין מחסור
ל׳ · ל׳ ותר חלרת ה׳ ומעלים עיניו רב־מארות : בקום
רשעים יסתר אדם ובאבדם ירבו
כט צדיקים : איש תוכחות מקשה־ערף
ג׳ ומ״ל פתע ישבר ואין מרפא : ברבות
צדיקים ישמח העם ובמשל רשע
ד׳ יאנח עם : איש־אהב חכמה ישמח
ל׳ מ״ל אביו ורעה זונות יאבד־הון : מלך
במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה :

תרגום

ל׳ דמהליך בתמימותא נתפריק ודמעקמן
ארחתיה ניפול בחדא : דפליח בארעיה
נסבע לחמא ודרדיף סריקותא נסבע
ר״ ל׳ מסכינותא : גברא מהימנא סגיען ברכתיה
ודרהיט בעוולה דנעתר לא מזדכי : מסב
באפי לא טב ועל פתרא דלחמא ניחוב
ל׳ גברא : דמסתרהב לממלא גברא דביש
י״ט · ל׳ ותר וכחסר ובכבן · עיניה ולא ידיע דחוסרנא אתי עלוי : דמכיס
לבר נשא קדמוי חסדא נשכח טב מן הוו
דמפליג בלישן : דגזיל לאבוי ולאמיה
ואמר לית חובא חבר הוא לגבר מחבלנא :
ה׳ חס׳ בכתו׳ ל״א גברא רחב מגריג תיגריה ודמסביר באלהא
נידהון : דתכיל על לביה סכלא הוא
ודמהליך בחכימותא נתחמי מן ביש : דיהב
י״ג בכתו׳ · ו׳ מ״ל · למסכינא לא נחסר ליה ודמחמי עיניה מן
ל׳ · ל׳ ותר חלרת ה׳ מסכינא סגיעין לווטתיה : בקומא דרשיעי
מתטשי בר נשא ובאבדיהון נסגון צדיקי :
גברא דלא מקבל מכסנותא ומקשי קדליה
ג׳ ומ״ל בעגלא נתתבר ולא תהוי ליה אסו : בסוגע
דצדיקי חדי עמא ובשולטנא דרשיעי ניתאנח
ד׳ עמא : גברא דרחים חכמתא נחדי אבוי
ודמתחבר בזניותא מוביד מזליה : מלכא
ל׳ מ״ל בדינא נוקים ארעא וגברא עולא עקיר ליה :

ג׳ ב׳ חס׳ וי״ו בתר׳

ברבות ג׳ ומ״ל וסימ׳ ברבות צדיקי׳ ישמח העם · ברבות רשעים ירבה פשע · ברבות הטובה רבו ; תרומות ג׳ ב׳ חסרי׳ ו׳ בתרא וסימ׳ כל תרומת הקדשי׳ אשר ירימו · הרי בגלבוע אל טל · ואיש תרומות יהרסנה · וסימ׳ כל טוריא דמלכא · אנ״ד ·

רלבג

הולך תמים · בתמימות ויוסר יושע מהרשע ומהרע הנכון לבא עליו ואף על פי שהיו הדרכים המביאים אל הרע רבים והדרך הטוב אחד טוב ואחר רע תביאהו עצתו לבחור הדרך אשר יפול ויכשל בה ויעזוב הדרך הטוב ; עובד אדמתו · מי שישתדל לעבוד אדמתו ישבע לחם כי האדמה תתן פריה ומי שאינו מתעסק בישובו של עולם אבל הו׳ מרדף אחרי ריקים יחסר לו כל טוב והעיר גם כן שמי שמשתדל בהוצלת מה שבכח מהשגת המושכלות אל הפועל ישבע קנין מהשגת ההם שהם מזון השכל ומי שהוא מרדף ריקים ולא ישתדל בהשלמת נפשו ישאר בחסרון הדעת ; איש אמונות · איש שמתעסק באמונה במדיניות ובדעות הוא רב ברכות מצד יושרו ובליא כחפצו ומצד דבקו בש״י ומי שאינו מתעסק לא במדות ולא בדעות אך הוא מתעסק בעול בעסק הממון כדי שיתעשר במהירות ולא ינקה מרעתו כדי שיעבור בכל הדרכים במעט זמן הנה הוא לא ינקה מרע וזה מבואר מ מאד ; הכר פנים במשפט יהוא דבר לא טוב כי כשיכבד ה השופט האחד מבעלי הדין יהיה זה סבה ש שיסתתמו טענות בעלי דינו לחשבו שדעת ה הדיין קרובה אצל ש שכנגדו ובסבת מעט שחד שיקח השופט י יפשע ויטה הדין כי ל לאהבתו האיש אשר לקח ממנו שחד לא יוכל לראות לו חובה ויעלים ממנו אמתת הדין ; נבהל להון · הנה האיש הכילי נוהג בכילו׳ לחשבו שיקבץ בזה הון ביותר מעט מהזמן ולא הרגיש כי זאת התכונה הפחותה היא סבה שיבואהו חסר כי אין לאיש כזה אוהבים ולזה יתכן שיקרו לו נזקים והפסדים ; מוכיח לאדם · וילך בתוכחות אחרי שיודיע לו היזק שיקרה לו בסוף אם לא יסור מהתכונה ההיא כמו שעשיתי אני בזה הפסוק קודם הנה ימצא חן בעיני האיש ההוא יות׳ ממי שמחליק לו לשון ומשבח לו תכונתו הפחותה וכאילו היעיר בזה אל דרך התוכחת איך יהיה האופן שיקבל בו תועלת כי צריך שיהיה תמשיכת הלבבות מה שאפשר כדרך שירגיש המוכח כי לתועלתו ולכבודו אמר לו המוכיח זה התוכחת או תהיה היד באחרי נוספת והרצון בו כמו מוכיח האדם הנה אחר שיתבאר לנכח הרע שיקרה לו על שלא שמע תוכחתו ירגיש ויאמ׳ בודאי אם שמעתי לעצת פלוני הייתי נמלט מזה וימצא לזאת הסבה חן בעיני המוכיח יותר ממחליק לשון כי הוא היה סבת נפלו ברע ולזה ישכחוהו בסוף ; גוזל אביו · מי שגוזל אביו ואמו ואומר אין פשע לפי שאחר מותם יהיה קנינם לו הנה הוא חבר לאיש משחית כי זה ירגילהו לגזול ולעשוק לאחרים ומשחית האנשים מפני זאת התכונה ; רחב נפש · מי שהוא רחב נפש ותאוה יסבב לו חוזק רדיפתו התאוות שיגרה מדון כנגדו אמנם מי שהוא בוטח על יי׳ ושם פניו כל תאותיו נגדו הוא ידושן בהגעת חפציו ואיפשר שירצה בזה כי מי שהוא רחב נפש לפזר ולתת לאנשים כדי שיאהבוהו יביאהו זה אל שיגרה מדון כנגדו כי יאבד הונו בזאת התכונה ; בוטח בלבו · אך מי שישים מבטחו בש״י לבד ישיג חפציו ויהיה נחת שלחנו מלא דשן בהפך הענין ברחב נפש הנה הכסיל לא יתישב בדברים קודם התחילו לדרוך אל השגתם אך הוא בוטח בלבו שלא יחסר לו טוב העצה ולזה יקרה לו רע בהם ; ואולם מי שילך בחכמה הוא ימלט מכל רע ומכל מוקש מפני שהוא דורך אליו כי כבר הקדים תחלה הסבות המביאות אל מה שידרוך בהגעתו והכיר הסבות המתעות ; נותן לרש · מי שהוא נותן מהונו לעני יברכהו מפני זה הש״י ולא יהיה לו מחסור כמ״ש התורה כי בגלל הדבר הזה וגו׳ אך מי שהוא מעלים עיניו מהעניים הוא רב קללות ומארות וזהו מדה כנגד מדה ; בקום רשעים · בהיות שררה וממשלה לרשעי׳ יסתר במה שהוא אדם והוא האיש הטוב וזה לשתי סבות האחד כי כל האנשים הטובי׳ יברחו להמלט מן הרשעי׳ ובאבוד הרשעי׳ הנה ירבו צדיקים בארץ לב׳ סבות הא׳ כשיאבדו אלו המושלים ישובו אשר ברחו מהם והשני כי באבוד הרשעים אז זה שיהיו יוכר לאנשים מום הרשע ויחזיקו מפני זה בצדק ; איש תוכחות · כשיהיה איש תוכחות שיבואו לו רבות מהש״י על צד התוכחת והוכח במכאובי׳ להסירו מהרע שהוא בו במדות או בדעות והוא עם זה מקשה עורף ואינו רוצה לעזוב דרכו הנה ישבר ברע בפתע פתאום שלא תהיה לו רפואה ממנו וזאת מדה כנגד מדה הוא לא רצה לרפא ממנו ; ברבות צדיקים · בהרבות הצדיקים ישמח העם כי הם אוהבים המנהיגים מהם ויסדרו להם בתקונם לפי מה שאפשר עם שמהם יהיו מושגחים מהש״י והפך זה כלו במשול רשע והענין מבואר ; איש אוהב חכמה ישמח אביו · לטוב מוסרו ועניינו ומי שנמשך אל התאוות ורועה זונות הוא יאבד הון אביו ויאבד ממנו קנין כל הון וכל שלימות אנושי ; מלך · המלך יעמיד ארץ במשפט כי זה יהיה סבה להשלמת תקון המדינה שלא יעשקו קצתם לקצת ואם היה המושל מטה המשפט בעבור תרומה שיפרים לו מדבר העול שיעשה כאלו תאמר שאם חייב ראובן לשמעון ק׳ מנה ופטר ראובן מהק׳ מנה שך מה הוא יהרוס הארץ ויפסידנה כי זה יגרום להתבלבל סדר המדינה כי כל א׳ יעשוק חברו ויבטח שבשחד מה שיתן אל המושל יפטרהו והנה לא קרא זה האיש מלך כי אין כמוהו ראוי להיות מלך ; גבר

גבר מחליק. גבר שהוא מחליק הדרך בעבור רעהו שיפול בחלקלקות ההם הוא פורש רשת על פעמיו בעצמו תחת מה שחשב להפיל רעהו: בפשע איש. בעבור פשע ארץ איש רע יתחדש יכשלו רבים עמו אוי לרשע ואוי לשכנו ואולם הצדיק ימלט מהרע ההוא וירון על המלטו ועל אבדן הרשע כאומרו באבוד רשעים רנה או ירצה בזה כי בעבור רשע איש רע יתחדש לו מוקש יפול בו והצדיק הוא בהפך זה כי יגיעו לו הטובות ממנו עד שכבר ירון וישמח תמיד לרוב הצלחתו מצד דבקות ההשגחה בו: יודע צדיק. הנה הצדיק יודע הדין והחוק אשר לדלים וישתדל לתת להם חקם הן מכחות נפשו המשרתים את השכל כאמרו גומל נפשו איש חסד הן מהעניים אשר יחסר להם לחם ושמלה והרשע לא יתן לו לשכלו חוקו מהדעות וזה בהפך הענין בצדיק כי הצדיק ישגיח בזולתו לתת להם חוקם ובחלקים הפחותים והרשע לא יתן חוקו גם לחלק היותר נכבד ממנו: אנשי לצון. האנשי הליצני' יסובבו שיתחדש ריב וקטטה וזה מבואר מענינם ואולם החכמים הם בהפך זה כי הם סבה שיתחדש השלום וישיבו בחכמתם האף והכעס אשר מקנאת האנשים לקנאתם: איש חכם. הנה כשישפוט איש חכם את איש אויל ובשאו ונתנו עמו בדברים הנה לא יניח האויל את החכם לדבר דבריו ולהשלימם אך פעם יכעס על מה שישמע מדברי החכם ולא יניחהו להשלימם ופעם ישחק וילעיג על מה ששמע מדבריו ולא יתן לו נחת להשלמת דבריו כדי שיוכל להשלים התכלית אשר כוון לבארו בדבריו וכאילו הזהיר בזה המאמר החכם שלא יתוכח את האויל: אנשי דמים. הם שונאים התם והיושר כי דרכו הפך דרכם ואולם הישרים יבקשו רצונו בכל עת וידמ' שקר' תום הכח המתעורר מפאת השכל כי אין תאוותיו כי אם לתמימות ושלמות והנה אנשי דמים הולכים אחרי בעלי ריבו והוא הכח המתעורר אל התאוות ולזה ישנאוהו אך הישרי' יבקשו רצונו בכל עת כי תאוותיהם הם תמיד אל הטוב והתמימות: כל רוחו. הנה הכסיל יוציא כל רצונו ותאוותיו לפועל תכף שיתעורר אליה מזולת שיתישב בענינה אם הוא ראוי שימשך אחריה אם לאו ולזה יקרו לו מזה רעות גדולות ואולם החכם ישקיט התאוה המגונה כשתעלה על לבו באחור ר"ל בשיאחר הוצאתה לפועל עד שיתישב בה אם היא ראוי אם לאו ובזה האיחור ישקיט התאוה המגונה ההיא או ירצה בזה כי החכם ישקיטנה באיחור ר"ל בשיפנה עורף ולא פנים אל התכונה ההיא וירגיל עצמו בהפכה כי כן תרופת אלו החליים או ירצה בזה כי הכסיל יוציא בפיו כל רוחו ורצונו מאין מעצור בריבו עם זולתו ולזה יאמר דברי' רבים ורעים ומגונים ואולם החכם כשיראה זה הענין מן הכסיל בריבו עמו ישקיט רוח הכסיל בשיפנה אליו עורף ולא פנים ויסור מלפניו: מושל מקשיב. הנה כשיהיה המושל מקשיב על דבר שקר אז יהפכו כל משרתיו להיות אנשי רשע כי המשרתים ישתדלו לעשות רצון אדוניהם וכאשר יראו כי רצונו ברשע יתנהגו בתכונת הרשע ואפשר שהעיר במושל המקשיב על דבר שקר אל הכח המתעורר אל התאוות הגופיות כי כשיהיה הוא מושל באדם הפך המכוון בו ויסוב השכל להיות משרת לו עם שאר כחות הנפש הנה גם השכל יהיה רשע בו כי הוא ישרתהו לקחת התחבולות אשר ישלם בהם הגעת מה שיתאוה אליו: רש ואיש תככים. הנה הרש והוא העני בעיון שאין אצלו מחשבה יככם ממנה אל העיון ההוא והוא כנוך מפני זה בעיון ואיש תככים שיש לו מחשבות רבות מקבילות בדרוש אשר יחקור בו כפגשו בענין המבוכה והדלות בעיון ואף על פי שאיש התככים יחשוב שתהיינה לו ידיעות בדרוש וזה כי הוא להקבלת המחשבות יקרה לו כאילו הוא נלכד בקשר ומחוזק המבוכה לא ידע אנה ילך והנה הש"י הוא מאיר עיני שניהם במה שישפע ממנו על השכל האנושי להישירו אל המקום אשר ממנו יתישר להגעת הדרוש ההוא ובמה שישפע ממנו להישירו לצאת מהמבוכה במחשבות רבות המקבילות ההם כי בזה מהקושי הנפלא בקנית הדרושים הגדולים ויצטרך לזה עזר אלהי והתורה ממה שיתישר מאד להסרת המבוכה הזאת בהרבה מהדרושים הגדולי' אשר יקשה לאד' בהם לברור המחשבו' הצודקות מהבלתי צודקו' באופן שנזכר בס' הניצוח ובמה שאחר הטבע: מלך שופט. הנה המלך שהוא שופט באמת דלים להוציא לאור משפטם בהפלגת חקירות עד שכבר יגלה עם זולתם על דבר זה הריב הנה יכון לעד כסאו וזה כי יאשרוהו העם על זה הדבר וישמחו בו וילוה לו ג"כ עזר אלהי להתמיד לו ממלכתו וזה שהעיר ג"כ בזה אל מה שקדם ויקרא דלים חלקי הסותר שאין נראה האמת בקנתם יותר מקנת והמלך הוא השכל האנושי כמו שקדם כי הוא המושל באדם וכאשר ישפוט באלו הדרושים הנה יכון לעד כסאו אך בזולת זה יהיה להפך כי השאלות אשר יקרה בהם זה הם ממה שיש בו רושם חזק בהגעת ההצלחה האנושית והעדרה: ברבות רשעים. ברבוי הרשעים ירבה פשע בעולם נוסף על מה שהיה ראוי שיעשוהו לו היה כל אח' כי יעזרו קצת בקצת ויעשו יחד פשע בעולם שלא ישלם בשבת קבוצם והנה אע"פ שהם שונאים הצדיקים כמו שקדם וכאומרו אחר זה ותועבת רשע ישר דרך הנה לא יוכלו להזיק להם אך ימלטו הצדיקים מידם ויראו במפלתם כי סוף הרשעים ואחריתם הוא לרעה: יסר בנך. בעודו קטן בדרך שתקנהו מוסר ויתן לך הנחה וקורת רוח מפני טוב מוסרו ויתן לנפשך מעדנים במה שתשמע מפיו מדברי חכמה: באין

גבר. בפשע. מחליק. מדבר חלקות על רעהו אולי יוכל לרמות אותו. פעמיו דבק עם גבר מחליק כענין ורשת אשר טמנו תלכד והפשו' שבא לעד כלו' בעבור פשע יוקש רע מוקש או מוקש רע אחד. וצדיק ירון בנפשו במוקשו: יודע צדיק דין דלים. בעבור שיתעסק לריב ריבם. ורשע לא יבין דעת ומשפט: יפיחו. ישבבו פחים כלו' שהם ישימו פחים ללכדם בעבור אנשי לצון. וחכמים בחכמתם ישיבו אף השם וינצלו מן הפחי': איש. את. כמו עם כלומר חכם שיבא לו למשפט עם איש אויל. ורגז יחרד או ישחק אין נחת לחכם עמו: אנשי דמים. שישפכו דם הם ישנאו התם ויהרגוהו. יבקשו נפשו נפש התם וידרשו דמו. פ"א נפשו דבקה עם אחר מאנשי דמים וכן הוא וישרים יבקשו נפש איש דמים להמיתו בעבור התם או מלת נפשו דבקה עם אחר מן וישרי' ויהיה הענין כפול. כל. באחור. כמו כשנו אחור והוא שם דבר או שם תאר או שם והוא הנכון למבין והאחור רמז ללב שהוא אחר מוצא השפתים וכן יכחידנה תחת לשונו רמז ללב שהוא תחת הלשון. ישבחנה מן משביח שאון פי ישקיט כלו' כל רוח דעתו יוציא כסיל ויודיעהו לאחרי' כענין ובקרב כסילי' תודע וחכם בלב אשר הוא אחר המוצא ישבח רוח דעתו וישקיטנה ולא יודיענה לכסיל כענין בלב נבון תנוח חכמה: מושל. כשידברו לו שקר וישמעם אז ישרתוהו רשעים: תככים. ענינו שהדלות ישברהו כמו מתוך ומרמה ומזה הענין תוכו לרגליך כשברו ויהיה תכך ותכה. כפגשו כי הרש והדלות כאשר יגזרם השם וירדו משמים כמטר היורד על הארץ יפגשו בם והם כפגשו. מאיר כי הם הולכים בחשך הדלות והשם יאיר עיניהם למלאת חסרונם והכל כפי המעשים. פ"א תככים שגזלו לו הונו בתוך ומרמה: מלך. באמת שיוציא דינם באמת המשפט ולא יהדר פני גדול. כסאו לעד יכון לו ולזרעו: שבט. להכות ותוכחת עם השבט יתן כל אחד חכמה לפתאים. משולח שילך על פי רצונו ולא ייסרהו אביו הוא יתן בושה לאמו: ברבות. במפלתם. כענין פשעם. יראו צדיקים וישמחו: ויניחך. ויתן לך מנוחה. מעדנים בקחתו מוסר: באין

לצון ג' וסי' שמעו דבר יי' אנשי. עד מתי פתיים. אנשי לצון יפיחו קריה: נשפט ה' קמצי' וסימנהון נמסר בישעיה ריש סי' נ"ט ובירמיה סוף סימן ב': וחכם ד' וסי' הנמצא כזה. אין נבון וחכם כמוך. ילד מסכן וחכם. וחכם באחור ישבחנה: נפגשו ג' וסי' עשיר ורש נפגשו. חסד ואמת נפגשו. רש ואיש תככים נפגשו: שופט ו' מל' וסי' נמסר בעמוס סי' ב':

גבר מחליק על רעהו רשת פורש
על פעמיו: בפשע איש רע מוקש
וצדיק ירון ושמח: ידע צדיק דין
דלים רשע לא יבין דעת: אנשי
לצון יפיחו קריה וחכמים ישיבו
אף: איש חכם נשפט את איש
אויל ורגז ושחק ואין נחת: אנשי
דמים ישנאו תם וישרים יבקשו
נפשו: כל רוחו יוציא כסיל
וחכם באחור ישבחנה: משל
מקשיב על דבר שקר כל משרתיו
רשעים: רש ואיש תככים נפגשו
מאיר עיני שניהם יהוה: מלך שופט
באמת דלים כסאו לעד יכון: שבט
ותוכחת יתן חכמה ונער משלח
מביש אמו: ברבות רשעים ירבה
פשע וצדיקים במפלתם יראו: יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך:

גברא דמתפלג על חבריה מצידתא פריס
עלהילכתיה: וגברא בישא בחוביה מתציד
וצדיקא דייץ וחדי: ידיע צדיקא דינהון
דמסכיני ורשיעי לא מתביינין ידיעתא:
גברא ממיקני ממללי כדבא וחכימי מהפכין
רוגזא: גברא חכימא דיין עם גברא שטיא
ורגיז ואחיך ולא מתתבר: גברי דאשיד
דמא סניין תמימותא ותריצי בעיין ליה:
כולה תומתיה מפיק סכלא וחכימא ברעייני
מאשב: שליטא דאצית מלי דשקרא כלהון
משמשנוי רשיעי: מסכינא וגברא מצעיא
פגיחו חד בחד ואלהא מנהיר עינוי דתרויהו:
מלכא דדאין בקושטא למסכיני כורסיה
לעלם תקין: שבטא ומכסנותא יהבין
חכמתא וטליא דלא מקבל בעאתא מבהית
אמיה: בסוגעא דרשיעי חובא נסגי
וצדיקיא יחמון במפלתהון: רדי בברך
ויניחך ויתן תפנוקי לנפשך:

ירבה ה' וסי' הבה נתחכמה לו. וכאשר יענו אותו כן ירבה. ובקרך וצאנך ירבין ב' בו. ברבות רשעים ירבה. וכל דסמי' בי וכי דכו' ירבה בב"א ירבה בפתח תחת היוד וסי' יעזוב רשע דרכו:

מנער ג׳ וחסרי׳ וסימ׳ מפנק מנער עבדו· רטפש בשרו מנער· עני אני וגוע: ולא יגיד ל׳ וחד אם לא יגיד ואינון כן זוגין חד לא וחד ולא וסימ׳ נמסר במסרה רבת׳ במערכ׳ אות הלכ״ד בערך לא בסד: ומי׳ ד׳ וסימ׳ ומי׳ מענה לשון· בחיק יוטל את הגורל· בית והון נחלת אבות· רבים מבקשים פני מושל: בן ז׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר ביונה ועיין בספר׳ ריש סימן כ״ג:

בְּאֵין חָזוֹן יִפָּרַע עָם וְשֹׁמֵר תּוֹרָה ל
אַשְׁרֵהוּ: בִּדְבָרִים לֹא־יִוָּסֶר עָבֶד כִּי־ ל· ב׳
יָבִין וְאֵין מַעֲנֶה: חָזִיתָ אִישׁ אָץ י׳
בִּדְבָרָיו תִּקְוָה לִכְסִיל מִמֶּנּוּ: מְפַנֵּק ל
מִנֹּעַר עַבְדּוֹ וְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה מָנוֹן: ג׳· ל
אִישׁ־אַף יְגָרֶה מָדוֹן וּבַעַל חֵמָה רַב־
פָּשַׁע: גַּאֲוַת אָדָם תַּשְׁפִּילֶנּוּ וּשְׁפַל־
רוּחַ יִתְמֹךְ כָּבוֹד: חוֹלֵק עִם־גַּנָּב ל ח׳ל
שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ אָלָה יִשְׁמַע וְלֹא יַגִּיד: ל׳ ויר׳ אם לא יגיד·
חֶרְדַּת אָדָם יִתֵּן מוֹקֵשׁ וּבוֹטֵחַ בַּיהוָה ל׳ ותר׳ ויתהי לחרדת אלהי׳
יְשֻׂגָּב: רַבִּים מְבַקְשִׁים פְּנֵי־מוֹשֵׁל
וּמֵיְהוָה מִשְׁפַּט־אִישׁ: תּוֹעֲבַת ד׳
צַדִּיקִים אִישׁ עָוֶל וְתוֹעֲבַת רָשָׁע יְשַׁר־
ל דָּרֶךְ: דִּבְרֵי אָגוּר ב׳ כתרי לית׳ לולי כעס·
בִּן־יָקֶה הַמַּשָּׂא נְאֻם הַגֶּבֶר לְאִיתִיאֵל ד׳·ל·ב׳·
לְאִיתִיאֵל וְאֻכָל: כִּי בַעַר אָנֹכִי ל׳ ותם׳
מֵאִישׁ וְלֹא־בִינַת אָדָם לִי: וְלֹא־
לָמַדְתִּי חָכְמָה וְדַעַת קְדֹשִׁים אֵדָע:

בְּסוֹגְעָא דְעַוְולָאֵי מִתְתַּרַע עַמָּא וּדְנָטִיר אוֹרָיְתָא טוּבוֹהִי: בְּמִלַּיָּא מִתְרְדֵי עַבְדָּא דְיַדַע גִּיר וְלָא בְּלִיעַ: אִין חֲזֵיתָא גַּבְרָא דְמַעַרְקְלִין מִילּוֹי סְכוּיָא דְטַב הוּא מִסַּכְלָא מִנֵּיהּ: מַתְפַּנִּיק מִן טַלְיוּתֵיהּ לְעַבְדָּא נֶהֱוֵי וּבְאַחֲרַיְיתֵיהּ יְהֵי מִנַּסַּח: גַּבְרָא רוּגְזָא מְגָרֵית תִּיגְרֵי וְגַבְרָא חֶמְתָנָא סַגִּיעִין חוֹבוֹי: רָמוּתָא דְבַר נָשָׁא תַּשְׁפְּלוֹי וּמַן דְּמָכִיךְ רוּחֵיהּ נִיפַּלַּג יְקָרָא: דְּפָלִיג עִם גַּנָּבָא סָנֵי נַפְשֵׁיהּ נִיפְסְקוֹי מוֹמָתָא וְלָא מוֹדֵה: טְלוּמְיָא דְבַר נָשָׁא עַבְדָּא לֵיהּ תִּיקוּלְתָּא וּדְמַסְבִּיר בֵּאלָהָא נִיעֲשַׁן: סַגִּיעֵי דְבָעְיָין אַפֵּי דְשַׁלִּיטָא וּמִן קֳדָם אֱלָהָא דִינֵיהּ דְגַבְרָא: מְרַחַקְתָּא דְצַדִּיקֵי גַּבְרָא עַוְולָה וּמְרַחַקְתָּא דְרַשִׁיעֵי גַּבְרָא דְתְרִיצֵי אָרְחָתֵיהּ:

מִלּוֹי דְאָגוּר בַּר יָקֶה דְקַבֵּל נְבִיוּתָא וְאָמַר גַּבְרָא לְאִיתִיאֵל לְאִיתִיאֵל וְאוּכָל: מְטוּל דְבוּרָא דִבְנֵי נָשָׁא אֲנָא וְלָא אִית בִּי בִּיוּנָא דִבְנֵי נָשָׁא: וְלָא יְלִיפִית חָכְמְתָא וְלָא יָדְעִית יְדִיעֲתָא דְקַדִּישֵׁי:

אבן עזרא

באין· אים חזון שאין לעם חזון להוכיח אותם אז יפרעעם ויגלה· אשרהו אחרים יאשרוהו בברכות טובתו: בדברים· בלבד לא יוסר עבד בשבט ותוכחות ראוי ליסרו· כי יבין אעפ״י שיבין המוסר לא יענה למייסר לומר כן אעשה: אץ בדבריו· ממהר לדבר או ממהר בעניניו· תקוה לכסיל מפורש בשני עניני׳ בפסו׳ ראית איש חכם בעיניו: מפנק· תחת מעדנים· ואחריתו שהוא מפונק יחפוץ להיות כבן והוא מן נין ונאמר פועל מזה השם והוא ינון שמו כלומ׳ קרא נין כענין אמר אלי בני אתה: איש אף· הוא יראה באפו על כן יקרא אף· יגרה יערב· חמה קשה מאף והעד וחמתו בערה בו והאף בפנים לבד: יתמוך כבוד· אפי׳ בשפלותו יתמכהו שלא יפול מעליו כבודו או כבוד הש׳ יתמכהו: שונא נפשו· שהאלה תמיתהו כשישמענה ולא יגיד הגנבה כענין ונלתו את עכין· חרדת· פועל נופל על החרדה אם הוא הלשון כמו ויאבד את לב מתנה כלו׳ חרדת אדם שהוא מחריד אחר החרדת יתן מוקש לנפשו· ישוגב השם ישגבהו מפני המחריד· פ״א שיחרדהו השם ויתן לו המוקש שישים ללכוד העניים שיירא: רבים· גדולים בעבור מתנותיו או בעבור עשרו ומאת השם יבא משפט מעלת איש כי בידו הממשלה והשפלות: חלק רביעי דברי אגור· היה בימי שלמה הולך בויסרו ויודע דעת וכבד בדורו על כן המלך שלמה אסף דברי חכמתו בספרו· בן בחירק כמו בברי כמו רים ורם בן נון בן לילה בן הכות· המשא הנבואה כענין נושא השם לבן אדם· כאום עמ׳ זבול· הגבר הוא אגור כענין שגברה חכמתו· איתיאל ואוכל הין חכמים חברי אגור או תלמידיו: מגן· הש״ס נוסף וכן מגן כמו משברי אל: תוסף· מורכב מן יסף וספה שהוא ספות החטאת והעד עליו הסבא אשר יתחת הסמך והפ״א והמורכב הוא מן תוסף ומן תוסף עמ׳ ירד: ועתה אשוב לפרש ואומר כי דברי החכם הם ז׳ חלקים וכלם ע״ר מוסר וכל חלק מד׳ דברים לבד שתים שאלתי וכן מהגו חז״ל באמרם ד׳ מיתות באדם ד׳ מיתות בתלמידים ובתוך אלה שמה פסוקי׳ הדבקים ספר ד׳ יסודות והם שמים הן יסוד האש שהיא חמה ויבשה ורוח יסוד הלחות והחום ומים קרים ולחים וארץ יסוד הקור והיבושת· וכן הפי׳ דברי עומד במקום שנים כאו דברי אגור דברי המשא והנבואה כענין עצת אחיתופל כאשר ישאל איש בדבר האלהים· כאם הגבר יתכן ששאלוהו דברי חכמות אלהיות איתיאל ואוכל והגבר השפיל עצמו ואמר להם איך תשאלוני כי אני בער יותר מאיש ואפילו בינת אדם אחד אין לי· ולא למדתי חכמה על ענין האלהי ולא דעת אל ארע כלומ׳ אין לי חכמה ודעת מי

רלבג

באין נבואה יפרע עם ויבוטל ממנו קנין המוסר ור״ל בנבוא׳ התור׳ כי היא הגיעה בנבואה והוא כי מיסרת להקנאת המוסר וההנהגה הישרה בקבוץ הבית הן בקבוץ המדינה ואין דרך בזולתה להקנאת המוסר בקבוצים המדיניי׳ כי האנשי׳ להתחלף מזגיהם יתחלפו תכונותיהם מאד ויתבלבל מפני זה ענין קבוצם לולא התורה שתנהיגם יחד בהנהג׳ אחת וכימוס אחד ומי שישמור תורה אשרהו כי בה יקנה המוסר באופן שלם והיא נ״ב דרך אל הגעת החכמ׳ והבינה במה שיתיסד מהתחלותיהם ואפשר שירצה בזה כי העדר ראיית מה שיתכן שיקרה מדבר דבר בדרך שידע אם ראוי להשתדל בהגעתו ואם ראוי איך יתכן שיגיעו אליו ויפרעעם ויבוטל מהם מה שכוונו להגיע אליו או יפרעו מוסר בהשתדלם בהגעות מה שאין ראוי שישתדלו בהגעתו אמנם שומר תורה אשרהו כי התור׳ תמנעהו מהשתדלו במה שאינו ראוי ומיירתו התורה תיישרהו למצואחפציו: בדברי׳· הנה מה שהו׳ עבד תאותו לא יקנה המוסר בדברים אבל יצטרך שיכוהו בשבט וכמה שירד׳ לו ואמנם כאשר יבין האיש הנה לא יצטרך בקנין המוסר אפי׳ מענה ודבור כי יספיק לו מעט רמז או גערה חלושה כאמרו תחת גערה במבין: חזית איש· כשראית איש מהיר בדבריו לעשו׳ בזולת התישבות ולקיחת עצה הנה יש תקוה יותר ממנו למי שיש לו הסכלות שהוא העדר כי הוא משער בדבר סכלותו ומפני זה יבקש עצה בדבריו ואולם האץ בדבריו הוא חכם בעיניו ולא ישא עצה: מפנק מנער עבדו· אשר יתן לעבדו תענוג בקטנו הנה לא יקוה שיסרתהו אך יהיה אדון לו וזה הערה שלא יתן האד׳ תענוגיו בעת הקוטן לכח המתעורר אל התאוות הגופיות אשר הוא ראוי שיהיה עבד לשכל האנושי כי אם יעשה הענין כן הנה הוא יטיב הממלכות והשררה אליו באחרית ויהיה השכל עבדו תחת היותו ראוי להיות מושל עליו: איש אף· יעבב לגרות מדון כנגדו ברוב כעסו ורוע דבריו ופעולותיו מצד כעסו וזה יהיה סבה להפילו ברעות גדולות וכמו שהכעס הוא להשחית גופו כן הוא סבה להשחית נפשו כי מרוב כעסו לא תוכל התורה למנעו לעשות מה שיגיעהו אליו כעסו ויניעהו אליו זה לעשות זה פשעים גדולים: גאות אדם· הנה גאות האד׳ תביאהו אל ההשפלה כי יקח לעצמו מדרגה בלתי ראויה ויהיה זה סבה אל שיורידוהו הגדולים אשר שם משם וישפילוהו יותר מהראוי לו וזה מבואר מאד מהחוש ומי שהוא שפל הנה בשפלותו ובענותו יתמוך ויחזק הכבוד לו יכבדוהו האנשים מאד ויעלוהו בראותם השפלתו עצמו מאד בפניהם: חולק· מי שהוא חולק עם גנב הוא שונא נפשו ואף על פי שיש לו בזה התכללות מה כי הוא איננו גונב והוא מקבל בזה מתנה מהגנב הנה יביאהו זה לחטא עצום שכבר ישמע אלה שיקללו מי שידיע זה אם לא יגיד דבר הגנבה וימנע מהגיד ויקרה לו בזה חטא ועונש עצום חרדת האדם ופחדו על מה שאין ראוי לפחד ממנו יגרום מוקש ונזק והמשל שכאשר ימצא איש רע אחד בדרכו ויכיר שהוא מתפחד וחרד ממנו יתעורר מפני זאת הסבה להזיק לו ולסוללו להכירו יכבחהו וכבר ירבו המשלים על זה נ״ב מצרדים אחרים מזולת זה ואמנם האיש הבוטח בי׳ ואיננו מתפחד מדבר בעוזם בטחונו בשם ואפילו במה שראוי לפחד ממנו באופן מה הנה הוא ישוגב ויתחזק להמלט מהרע ההוא כמו שתמצ׳ בדוד שהתחזק באהיו לרדוף אחרי הגדוד אשר שרפו צקלג וכמו שתמצא בחזקיה על דבר סנחריב: רבים מבקשי׳ פני מושל· לחלות פניו שיעיין במשפט כראוי והם לא יבינו כי מיי׳ משפט איש לא מהמושל ולזה ראוי לבקש מה שי״ז כי המשפט לאהים הוא והמושל יטה לבו אל אשר יטנו הש״י כאמרו פלגי מים לב מלך ביד יי׳ אל כל אשר יחפוץ יטנו ואפשר שהעיר בזה אל הדרושים שלא יתכן שיגיע להם השכל מזולת מה שהישירה אליהם התורה ואמר כי לשוא יבקשו פני המושל באדם כי לא ישלם המשפט לאיש בהם כי אם מיי׳: תועבת צדיקי׳· הנה כמו שאיש עול הוא שנוא ומתועב אצל הצדיקים כן ישר דרך הוא מתועב אצל הרשעים וזה מבואר מן החוש ובכאן כשלם מה שהגבלנו ביאורו בזה המקום והנה התועלות המגיעים ממנה מבוארים במעט עיון: דברי אגור בן יקא וגו׳· עד דברי למואל דברי אגור ידמה ששלמה קרא שמו אגור מצד הדברים שכלל אותם בזה הספר כמו שקרא עצמו קהלת מצד הדברים הנכללים בספר קהלת והנה אגור הוא מענין הקבוץ והאסיפה וקרא עצמו בן יקא ר״ל בן אשר יקיא והרצון שהוא אגור בתוכו ומקובץ מהמחשבות המקבילות בדרושים הגדולים ורוצה להקיא המעטם והמשא מן המחשבות הבלתי צודקות כדי שיסתרו לו הצודקות וספר שכבר אמר זה המאמר לחכם אחד ששמו איתיאל ואמרו גם כן לו לחבירו שיהיה שמו אוכל: כי בער· ולפי שאני בער מאיש ואין לי בינת אדם באלו הדרושים העמוקים: ולא למדתי חכמה· ואין בי כח לדעת דעת קדושים והם המניעים אשר לגרמים השמימיים הנה תקרה לי מצד חסרוני מבוכה חזקה באלו הדרושים שאזכיר ובדומיה׳ לולי מה שהיישרתני אין התורה הא׳ הוא שכבר יפול ספק במה שנתפרסם שכבר ישפעו כחות מהשמים ישלם בהם מה שבארץ כמו שנראה שישפעו מהשמש תקופות היום ותקופת השנה אשר להם מבוא נפלא בדברים הטבעיי׳ בכל מה שתחת גלגל הירח ונראה כמו זה בירח ר״ל שכבר יגיע ממנו רושם באלו הדברים השפלים וכן ההקש בכוכבים ואין הענין בקצתם יותר מפורסם ויותר נגלה מקצת והספק הוא על זה התואר: מי

נ מִי עָלָה־שָׁמַיִם וַיֵּרַד מִי אָסַף־רוּחַ
בְּחָפְנָיו מִי צָרַר־מַיִם בַּשִּׂמְלָה מִי
הֵקִים כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ מַה־שְּׁמוֹ וּמַה־
; שֶּׁם־בְּנוֹ כִּי תֵדָע׃ כָּל־אִמְרַת אֱלוֹהַּ
צְרוּפָה מָגֵן הוּא לַחֹסִים בּוֹ׃ אַל־
ל' ומל' ל' תּוֹסְףְּ עַל־דְּבָרָיו פֶּן־יוֹכִיחַ בְּךָ ו
ג' ר"פ וְנִכְזָבְתָּ׃ שְׁתַּיִם שָׁאַלְתִּי
ה' י"ג בסיפ' מֵאִתָּךְ אַל־תִּמְנַע מִמֶּנִּי בְּטֶרֶם אָמוּת׃
ג' בסיפ' שָׁוְא וּדְבַר־כָּזָב הַרְחֵק מִמֶּנִּי רֵאשׁ
ל' וָעֹשֶׁר אַל־תִּתֶּן־לִי הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם
ל' חֻקִּי׃ פֶּן אֶשְׂבַּע וְכִחַשְׁתִּי וְאָמַרְתִּי מִי
ה' יְהוָה וּפֶן־אִוָּרֵשׁ וְגָנַבְתִּי וְתָפַשְׂתִּי שֵׁם אֱלֹהָי׃

מַן סָלִיק לִשְׁמַיָּא וְנָחִית וּמַן אֲחַד רוּחָא
בְּחָפְנוֹי וּמַן צַר מַיָּא בְּשׁוֹשִׁיפָא וּמַן אֲקִים
בְּרִיתָא דְּאַרְעָא מַן שְׁמֵיהּ וּמַן שׁוּם בְּרֵיהּ
אִין יָדְעִית׃ כָּלְהוֹן מֵימְרוֹי דֶּאֱלָהָא צְרִיפָן
וּמְסַיֵּיעַ לְאִלֵּין דְּמִתְרַחְצִין בֵּיהּ׃ לָא תוֹסֵף
עַל מִלּוֹי וְדִלָּא יְכַסֵּיךְ וְתִתְכַּדִּיב׃
תַּרְתֵּין שְׁאֵלִית
מִינָךְ לָא תִיכְלֵי מִנִּי עַד לָא אֵימוּת׃ רִיגְלָתָא
וּמִילְּתָא כְּדִבוּתָא אַרְחֵיק מִנִּי מִסְכֵּינוּתָא
וְעוּתְרָא לָא תִתֵּן לִיזוֹנִין לַחְמָא מִתְּסִי׃ דְּלָא
אֶשְׂבַּע וְאֶכְפַּר וְאֵימַר מַנּוּ אֱלָהָא וְדִלָּא
אִיתְמַסְכַּן וְאֶגְנוֹב וְאַחֲלִיל שְׁמֵיהּ דֶּאֱלָהָא׃

וירד ג' פתחי' וסימ' מי שמים וירד דשמואל · מי עלה שמים וירד · מי שמים וירד דתלים׃ שמו ו' פתח' וסי' בלשון ארמי אברם אברהם נטר קרתא דבריה בורא · ובאורים ויקרא אברם שם בנו · ויקרא אברהם שם בנו · על שם שבר אדני הור · וגם שם עיר המנה · מה שמו ומה שם בנו · ויהי שם בנו הבכור יואל׃ שתים ב' ר"פ וסימ' שתים והנה קראותיך · שתים שאלתי מאתך אל תמנע ממני׃ מאתך ה' וסימ' נמסר בריש מלכים ס"ם כ'׃ מי יי' ב' דסמי' וסימ' אשר אשמע בקולו · פן אשבע וכחשתי׃ ופן ה' וסימ' ופן תשא עיניך השמימה · ופן יסורו מלבבך · ופן תדרש לאלהיהם · ופן ירך לבבכם ותיראו · ופן אורש וגנבתי ותפשתי׃

מי עלה שמים · מי מהדברים השפלים עלה לשמים או מי מהשמי' ירד לארץ שיתבן שיהיה התיחסות בין השמים ובין הארץ באופן שיתכן שישפעו כחות מהשמים ישלם בהם מה שבארץ כי זאת השאלה עמוקה ומסופקת מאד מפנים רבים ונזכיר מהם היותר חזקים לקצר המאמר בזה האופן הא' הוא שכבר ידמה שיתחייב היות למשפיע בפועל באופן מה שאכל מקבל השפע בכח והמשל כי האש לא תשוב מה שהוא חם בכח חם בפועל אלא מפני שים לאש חום בפועל ובהיות הענין כן והיה מבואר במה שאין ספק בו שאין לגרמים שמימי' דבר מאלו האיכיות אשר ישפעו מהם באלו הנמצאות השפלות ר"ל החום והקור והלחות והיובש הנה יפול ספק חזק איך ישפעו אלו האיכיות והנמשך להם מהגרמים השמימיים והאופן הב' והוא חזק העומק ג"כ הוא שכבר יחשוב חושב שהדברי' המתחלפים יחוייב שתהיינה התחלותיהם מתחלפות ולזה ידמה שיהיה מחוייב היות ההתחלה מתיחסת להמה שהיא לו התחלה עד שתהיה התחלת הדברים הבלתי נפסדים זולת התחלת הדברים הנפסדים ולפי שהתחלת הדברים הבלתי נפסדים יחוייב היותה בלתי נפסדה הנה ידמה שיחוייב מזה היות התחלת הדברים הנפסדים נפסדת וזה ממה שירחיק היות השמים התחלה למה שבארץ אלא שאם יונח שעלה לשמי' דבר מאלו הנמצאות השפלות והוא נפסד כמו הם ובעל תכלית ומתכו ירדו וישפעו אלו הכחות וזה דבר בתכלית הזרות והביטול ואם רצינו להשלים הספק בזה הצטרכנו למאמ' ארוך לא יכילהו זה הביאור ויספיק לנו מה שזכרנו מזה והספק הב' מי אסף רוח בחפניו השמי' להיות כאכל מכל רוח א' באופנים והם היסודות והיא רוח החיה אשר באופנים שקראו הפילוסופי' הנפש הכאכלת מהגלגלי' והתבאר מציאותה בס' ב"ח כי בזה גם כן ספקות עמוקות כמו שביארנו בה' מס' מ"י הא' איך ישפע א' בלתי מתחלק מרבים והב' איך יתכן בעלול שיהיה יותר שלם מכל א' מהעלות הקרובות אשר שפע מהם כי זה ענין הנפש הזאת שזכרנו עם מניעי הגרמי' השמימיי' שספע' מהם וכבר יפול ספק עוד איך ישתבך זה הרוח ביסודות ובאי זה אופן יתכן בו זה והספק הג' הוא מי צרר מים בשמלה באופן שיהיה רקיע בתוך המי' העליונ' מחלק מה מהם כמו שנזכר בתור' ויתבאר מדברינו בספ' מלחמו' יי' שיהיה מחוייב שיהיה שם בין גלגל לגלגל גשם בלתי שומר תמונתו הוא הנקר' מים העליונ' והנה הספק בזה הוא כי זה הגרם העליון הו' נקי מהאכיו' אשר ישלם בהם הקרום והתקשות לדברים ולא יתכן ג"כ שנניח חדוש העולם בהם מצד קור או חום יהיה סבת בהם כמו הענין בגשמי' אשר אצלינו שקצתם יקרשו מהקור וקצתם יקרשו מהחום כמו שיתבאר בס' האותות והנה השאלה עמוקה וקשה מאד ואם באנו להרחיב המאמר בה ובמה שיפול מזה מהספק במציאות המים העליוני' אשר הספק ההוא הוא ג"כ בכח זאת השאלה הצטרכנו למאמר ארוך מאד וכבר יעמוד על זה במעט עיון מי שיראה מדברינו בב"ה בה' מספר מ"י והספק הד' הוא מי הקי' כל אפסי ארץ באופן שיהיה זה החלק נגלה ממנו' לא יקיפוהו המים כמו שהיה ראוי לפי הסדור הטבעי וזה כי אם אמרנו שהסבה בזה משפע הגרמים השמימיים כמו שזכר הפילוסוף הנה יתחייבו הספקות הנזכרות בספק הראשון מאלו ועוד שכבר בארנו בספר מ"י ובבאורינו לספר השמים והעולם שאם מיוחס זה אל הכוכבים שאם היה הענין כן היה מחייב שיהיה הנגלה מהארץ שלם סבוב כי הכוכבים ההם הם סובבים סביב הארץ סבוב שלם ואנחנו לא נמצא הנגלה מהארץ יותר מי"ב שעות כמו שזכר בטלמיוס היוני שנתבאר מהלקיות הירחים שהביטו מהם המזרחיים והמערביים ובכלל אין דרך לחכם לעמוד על סבת זה אם לא יעזר במה שזכרה התורה מזה מה שמו ומה שם בנו כי תדע הנה קרא לסבה הקרובה לזה הפועל בן כי היא עלולה מהעלה האחרת הגבוה ממנה ורבה בזה אמור לי מה היא הסבה הפועלת בזה ואם אמרת שהסבה ההיא תפעל זה בהמצעות סבה אחרת יותר קרובה קרא שם לזאת הסבה הקרובה שיהיה שישפעו ממנו אלו הדברים לפי מה שיורה עליו שמו והמשל באלו השמות כי אנחנו כאמר כי הש"י ברא האדם בהמצעות השכל הפועל והשכל הפועל בראהו בהמצעות זרעי הזכר והנקבה הבאות להיות ממנו זאת ההויה כמו שהתבאר בטבעיות ואולם באלו הספקות שזכרנו לא תוכל לקרוא שם לא לפועל ולא לבנו באופן יאות להיות ממנו זאת ולזה צריך שתקיים אלו המחשבות המחוייבות ספק באלו הדברים ותשען על אמרת הש"י בתורה ובנביאים שהתבאר ממנה אמונת אלו הענינים אשר נפל בהם הספק והוסר הספק מהם במה שנזכר מחדוש העולם כי לא נצטרך אחר זה לבקש באלו הדברים סבות תמין הסבות אשר יותנו בדברי הטבעי' וכבר התבאר כל זה מדברינו במאמר הו' והוא תספר מלחמו' יי'׃ כל · הנה כל אמרת הש"י צרופה ר"ל שהיא נקייה מן הסיגים והדברים שילכו במדרגות המותר והוא מגן לחוסים בו לשמרם מהטעות ומהדברים בכמו אלו המקומו' אשר הטעות מרחיק בהם שאדם מהצלחתו האמתית ולזה נזכרו אלו הפרטי' הגדולים בתורה ובדברי הנביא · אל תוסף · על דברי הש"י אך יתבונן בהם באופן לא יצטרך למה שתבין מהם תוספת בדברים ההם שאם הקלת בעיונם עד שלהקל מעליך כשלא יתן וכן הבאור תאמ' שהוא חסר מלה או מלות כך שמא יוכיח בך הש"י שאר האנשי' מעמות ככה תפניעוכם מה שיגיע לך מהרע וההפסד עד שתשאר הבל וכזב מזולת המארות כלל׃ שתים שאלתי · אמר זה החכם מדבר אל השם יתב' שתי שאלות שאלתי מאתך אל תמנע ממני בטרם אמות כי אחר המות לא יתחדש לאד' קנין השלימו' אם לא בחיין · שוא ודבר כזב הרחק ממני · בהסבותי שוא ודבר כזב שלא אשתבש ואתבלבל בעיוני ושלא יהיה עיוני בדבר הבל שאין לו מציאות כאילו תאמר שיהיה העיון במציאו' הרקות וידמה שרמז בשוא אל מה שהוא שקר ודבר כזב אל מה שהוא הבל או הפך זה והנה תקרה לאדם החקירה והעיון במה שאינו נמצא לחשבו שהוא נמצא אם מפני שבוש המרמה אם מפני ספור כוזב קרה לו אם מפני רעות ירמו בזה מזולתו והשאלה הב' היא שלא יתן ליעוני ודלות ברעות לקצר ברעות מה שאפש' לאדם השגתו ולא יתן לי ג"כ עושר לפנות להתחכם במה שאין לאדם השגתו אך השפיע לי ברעות המזון הראוי לשכלם לא פחות ולא יותר וזאת באמת היא שאלה גדולה לא יתכן שימצא איש יגיע אליה באלפי' מן הב' אבל הוא ראוי שישתדל כל אחד מהאנשי' המעייני' בזה כחזקת היד · פן אשבע · להתחכם במה שלא אוכל להשיגו ואומר מי הוא הש"י ר"ל מה הוא וזה דבר לא יתכן שיושג אלא לש"י ולזה תביא זאת החקירה אל שאכחש ואעשה אלוה מדבר בלתי נמצא כן כשאחייב לאלוה מהות בלתי נמצא כן ויביא זה לכפירה ולהאמין בזולתו ופן אורש והקצר מהחקור במה שאיפשר לאדם השגתו ויהיה זה סבה על שלא אעמוד על חיוב היות שם אלוה הוא הפועל לכל הנמצאות ויהיה קצורי סבה שאגנוב האלוה מהנמצאות ואות' שאין שם אלוה כמו שהיה אות' אפיקורו' וסיעתו ואחשוב כי לא תפשתי בזה כי אם השם לבד כי הנקרא בו אין לו מציאות ויהיה זה יותר קשה באופן מה ממה שיגיע מההפסד בסבת התחכם יותר ממה שראוי׃ אל

מי הוא שעלה שמים וירד כלומ' שיש בו כח לעלו' אל השמים הגבוהי' ולרדת אל הארץ שהי' לעומק לא ארעהו בחכמתי · בחפניו כרי שיבין השומע כי חפניו וידיו הם רצונו או שכלו · כלו' שיאסוף הרוח שלא תהיה נושבת · מי צרר מים כאילו צררם בעבי המרומים למעלה להמטיר על הארץ · כל אפסי ארץ שלא ימוטו · ואפסי' הם הקצוו' העומדו' על בלי מה · מה שמו ומה שם בנו שידעהו בחכמתו · כי תדע אתה איתיאל אדם או בנו הגבר לי שם אח' מהם שידעהו והטע' איכי יכול לדעתו ואין בנבראים שידעו בחכמתו׃ כל אמרת אלוה צרופה · כענין אמרות יי' אמרות טהורות והם המצות הצרופות כזהב המזוקק והם חכמת יראת השם ואין ראוי להתעסק בזולתה · על כן אל תוסף על דבריו אתה איתיאל כענין לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו · פן יוכיח בך כענין שעברת על מצות לא תעשה · ונכזבת תהי ככזב בהתעסקך בחכמה אחרת זולת חכמת מצותיו ונכזבת כענין בנים כחשים ונקראו כן ממרי' פי השם · פ"א בן יקה בן יקהת עמים כי בשביל דוד כאמר לבן שלמה בן יקה ויקהלת ואגור הוא כאס הגבר לאיתיאל מדבר הכנים והסוסים שאמר ארבה ולא אסור לבבי ואוכל · כי בער · איתיאל מתנחם אח"כ ואמר עשיתי כמי שלא למד חכמה ולא ידעתי שחקים ובקש קהלת שידע במשפט להצדיק ולהרשיע בלא עדים ולא אמרה תורה אלא על פי עדים ועל זה כאמר בקש קהלת וגו' שיענה מן השמים ולא היה לו כן או אמר וכתוב יושר דברי אמת בשביל התורה כל אמרת אלוה צרופה אל תוסף וגו' · ואני לא שאלתי דבר נכון שאלתי דבר שלא היה לי לישאל כיכר היה לו למטה שעלה שמים וירד ואהרן שאסף רוח סנ' ויעמוד בין החיים ובין המתים ואליהו שצרר מים בשמלה ויהושע שהקים כל אפסי ארץ שעם בגבעון דום · מה שמו כי בניהם לא הגיעו לשמם ולדעתם אף אני שאני מהם · ועתה שתים שאלתי מעמך · אלוה · אל · שתים · ג' דבקים · עד תפלה׃ שוא · כמו שקר · ודבר כזב שלא אהיה עד כזב · ויו ועושר תחת או · הטריפני מן ויהי טרף בביתי · חקי הראוי לי לעמיד בו הנפש׃ וכחשתי · זהו ואמרתי מי יי' · כענין לא ידעתי את יי' · ותפשתי שאשבע על הגנבה · ואתפש בשבועת שם אלהי לשקר והתפישה בהזכרת השם׃ אל

אבן עזרא

אל תלשן. בפסוק הזה הזהיר מן הרכילות והזכיר עבד הבורח כי קשה מכל הרכילות: אל תלשן אל תגלהו ותודיעהו בלשונך והוא עבד הבורח מהאומות לארץ ישראל להתגייר שלא ישיבוהו לו וכן עמך ישב בארבך. עבד אל אדניו שהיה איש ישראל כענין לא תסגיר עבד אל אדניו וגם הזכיר שלא ישיבוהו אל אדניו. ואשמת וכבר אשמת בעבור סברת איך לכבוד השם לחסו תחת כנפיו דור · דור · דור · דור · לעלוקה. מי דור אביו יקלל מבואתו לא רוחץ ד׳ דברי אלה דבקים בפי׳ עשר׳ בנו׳ ... על זה דור אביו יקלל עין תלעג לאב לעלוקה כמו עוות ... להיות עקולה מן משפט מעוקל והיא ההפך כמו כתב כבם ירקף יערוף ומתים ... דרך אריכות׳ ... בנות תולדות כלומר שהם הולידם וכן ב ... בנותיו והון טעמו ... פ״א כמו רב לך ... ליקהת מן יקהת ... וטעמו לחבור ... ופי׳ ים דור שאביו יקלל וראוי לכבדו: לא יברך כי גמלתו ראויה לברכה ויש ... שהוא טהו׳ וככבד אביו ומבואתו לא רוחץ כלומר ומי שלא נרחוץ את בשרו מבואתו ואיך ירחץ לבבו מרעתו ויחשוב שהוא טהור רמז ל ... עניים. חרבות ... העשוקים האביונים. לעלוקה כענין ... הקולים והעוותים ... שפין הד׳ דורות ים בנות ותולדותד׳ אמר כם ידינם השם: שאול. שיפליכו בו הדור המקלל וימותו בלא עתם כענין מקלל אביו ואמו מות יומת. ועוצר רחם שיעצור הרחם פה הבטן ולא יולידו בעבור הדור שלא רוחץ מטומאת זנות ושלא יהיה לו בני׳ ולא יהיה לו זרע. וארץ לא השבעתים באין מטר ויבשו זרועיה ויהיו מושפלי׳ הגאים והרמי׳ ברעב. ואש היא היורדת מן השמים לאכול הדור האוכלים העניים ועושקים האביונים כאש שירדה עליהם בימי אליהו וכן ותצא אש מלפני י״י או האש רמז לחום השמש כאש ולא ירד הגשם והזכיר האב והאם פעם שנית כי זה הדור הלועג ומקלל רע מהג׳ דורות ועין שתלעג לאב המיסר אותו ותבוז לחברת אם המיסרת אותו יהיה חלל ויקרו עיניו עורבי נחל שאין מרחמין על בניהן ולא יאסף לקבורה כי המכבד אותם יאריכון ימיו. בני נשר שירחמו על אבותם ובניהם: שלשה. כן. ג׳ דבקים. נפלאו נעלמו. ומחתה מן מחיתי כעב וכן הפי׳ ד׳ הם שנפלאו ממני ולא ידעתי אותם בחכמתי. הנשר לא אדע איך הוא מעופף ברקיע באויר השמי׳ והוא לא ידע אנה ינוח על הארץ. ודרך נחש איך יתכן ללכת על סלע בלי רגלים ואיננו יודע באי זה מקו׳ יוכל לנוח. ודרך אניה בלב ים המתהפכת לעבור בלבים ולא תדע לאי זה מחוז יוליכנה הרוח. בעלמה בזנותו עמה שלא ירא מהשם בעברו על מצות לא תנאף ולא יתבונן סופו. כ״ב דרך אשה מנאפ׳ לא תירא מהשם כי הנשים בכלל האנשים וכאשר אכלה ומחתה מאכל מפיה כדי שלא תדע שאכלה כן תזנה ותכחש ואמר׳ לא פעלתי און והאחר ראוי להשמר ממנה. פי׳ דרך הנשר שלא יעזוב אחריו דרך שירא׳ הר׳ מאין עבר וכן כלם השה מנאפת יכול בעלה מכסה דבר בשתים ואחר בשלש ואחר בארבע: תחת

מסורה

ומצאתו ל׳ דור טהור בעיניו ומצאתו והוא חד כן מלין ידאין נסבין ומ כריש תיבותא וסימ׳ נבס׳ בבכרה רבתא בבערכת אות הגים בסד׳: ארץ ד׳ פתחין כאתנחתא וסימ׳ כי לא שלום ידברו. נוראות בצדק תעננו. תחת שלש רגזה ארץ. דור חרבות שניו: מים ג׳ פתחין כאתנחתא ובסוף פסו׳ וסימ׳ באנו באש ובמים. ישם נהרות למדבר. ארץ לא שבעה מים.

משלי

אַל־תַּלְשֵׁן עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָו פֶּן־יְקַלֶּלְךָ וְאָשָׁמְתָּ: דּוֹר אָבִיו יְקַלֵּל וְאֶת־אִמּוֹ לֹא יְבָרֵךְ: דּוֹר טָהוֹר בְּעֵינָיו וּמִצֹּאָתוֹ לֹא רֻחָץ: דּוֹר מָה־רָמוּ עֵינָיו וְעַפְעַפָּיו יִנָּשֵׂאוּ: דּוֹר חֲרָבוֹת שִׁנָּיו וּמַאֲכָלוֹת מְתַלְּעֹתָיו לֶאֱכֹל עֲנִיִּים מֵאֶרֶץ וְאֶבְיוֹנִים מֵאָדָם: לַעֲלוּקָה שְׁתֵּי בָנוֹת הַב הַב שָׁלוֹשׁ הֵנָּה לֹא תִשְׂבַּעְנָה אַרְבַּע לֹא־אָמְרוּ הוֹן: שְׁאוֹל וְעֹצֶר רָחַם אֶרֶץ לֹא־שָׂבְעָה מַּיִם וְאֵשׁ לֹא־אָמְרָה הוֹן: עַיִן תִּלְעַג לְאָב וְתָבוּז לִיקֲּהַת אֵם יִקְּרוּהָ עֹרְבֵי נַחַל וְיֹאכְלוּהָ בְנֵי־נָשֶׁר: שְׁלֹשָׁה הֵמָּה נִפְלְאוּ מִמֶּנִּי וְאַרְבַּע לֹא יְדַעְתִּים: דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר בַּשָּׁמַיִם דֶּרֶךְ נָחָשׁ עֲלֵי צוּר דֶּרֶךְ־אֳנִיָּה בְלֶב־יָם וְדֶרֶךְ גֶּבֶר בְּעַלְמָה: כֵּן דֶּרֶךְ אִשָּׁה מְנָאָפֶת אָכְלָה וּמָחֲתָה פִיהָ וְאָמְרָה לֹא־פָעַלְתִּי אָוֶן:

תרגום

לָא תַלְשֵׁן עַבְדָא לְמָרֵיהּ דְּלָא נִצְעֲרָךְ וְתִתְחַיַּב: דָּרָא דַאֲבוּהִי נִצְעִיר וְלַאִמֵּיהּ לָא נִבָרִיךְ: דָּרָא דְדָכֵי בְּעַינוֹי וּמִצְאָתֵיהּ לָא אִשְׁתְּזַג: דָּרָא דְרָמוּ עַינוֹי וּגְבִינִין מְנַטְלִין: דָּרָא דְפַסְרֵי אִינוּן שִׁנּוֹי וְחַרְפֵּי אִינוּן כֵּיבוֹי לְמֵיכַל מִסְכֵּנֵי מֵאַרְעָא וְלַעֲלִיבֵי מִן בְּנֵי נָשָׁא: לַעֲלוּקָה תַּרְתֵּין בְּנָן מְהַבְהֲבָן תְּלָת אִינוּן דְּלָא שָׂבְעָן וְאַרְבַּע דְּלָא אָמְרָן מְכַתָּא: שְׁיוֹל וְאַחְדַּת רַחְמֵי וְאַרְעָא לָא שָׂבְעָא מַיָּא וְנוּרָא לָא אָמְרָה מְסַתָּא: עַיְנָא דְמַצְרְיָא לְאַב וְשַׁיְטָא קַשִׁישׁוּתָא דְאִמָּא נִתְצוּנֵיהּ עוּרְבָא דְנַחְלָא: תְּלָת אִינוּן דִּגְנִיזָן מִנִּי וְאַרְבַּע דְּלָא יָדַעְנָא אִינוּן: אָרְחָא דְנִשְׁרָא בִּשְׁמַיָּא וְאָרְחָא דְחִוְיָא עַל שׁוּעָא וְאָרְחָא דְאִילְפָא בְּלִבֵּיהּ דְיַמָּא וְאָרְחָא דְגַבְרָא בְּעוּלֵימְתָא: הֵיכְנָא אוֹרְחָא דְאִתְּתָא גַּיְּירְתָּא אָכְלָה וּמְכַפְּרָה פוּמָהּ וְאָמְרָה לָא עֲבָדִית מִדַּעַם דְּעָאתָא:

מסורה

וסימ׳ בלשון ארמי מדברא ונורא גובס. וב׳ זקפין קמצין וסימ׳ ארץ נחלי מים. יבשו אפיקי מים. ובלשון ארמית נחליא יכשין וכל אסף דכו׳ בב״ג פתחין וסי׳ דמסרי בריש׳: בלב ים ד׳ וסי׳ קפאו תהומות. והיית כשכב בלב ים. והכבד מאד בלב ים. דרך אניה בלב ים:

רלבג

אל תלשן. והוסיף להזהיר שנית על דברי התורה שלא יחטא בעיונו בהם ויסתפק ויתלה בזה מדברי תורה ולפי שהתורה היא כמו עבד לש״י לפרתו בה בהגעת השלימות בה לאדם הזהיר שלא יתלה האדם בדעותיו המשובשות בדברי התורה כי בזה כאלו הלשין העבד אל אדניו לומר לו שהטעה אותו עבדו ואמר שאם תעשה כן אולי יקללך אדניו והוא הש״י ותהיה לשממה והפכר מפני היותך מקל בתורתנו והמשיל ואמר כי זה הפועל המגונה תהבכת דברי התורה בזה ה ... ואוכן החסר ידמה ל ... הדבור שמקלל הורת ... אמר גדלוהו והביאוהו אל המציאות בכדי מה ולא יתן להם הכבוד הראוי אך יקללם וכן הענין בזה המעיין עם התורה כי שלו היה כותן כבוד לדברי התורה היה מעתיק בהבנתם באופן ראוי ישמר בזה מהטעות בדבריה אך הו׳ מקל בדברי התור׳ עם רוב הטובה שהיא משפעת לו במוסר ו ... ובדעות עד שהיא ת ... תגדל נפשו ותזכה מ ... המזוכות אשר תקנה בהם החיים הנצחיו׳: דור טהור. והמ׳ ממשל על מי שנכנס בעיונו שוא ודבר כזב שהוא דומה אל הדור שהוא טהור בעיניו ולא רוחץ מטנוף והלכלוך היות׳ מגונה והוא הבואה שירגישו בעיפושה כל הקרובים אליו וכן ה ... הענין הזה בשוא כי השוא ודבר כזב אכל מזון הנפש הוא כמו הבואה אכל מזון הגוף כי הגוף יזון מהמזון והמותר שלא יאות ליזון ממנו הוא הבואה והנפש תזון מהדעו׳ ותקח האמת ותשליך השקר כי לא יאות להזון ממנו והאמר ממשל על מי שהתחכם יותר ויעיין במה שאין דרך אל השגתו שזה דומה לענין הדור שהוא עז פנים: דור מה רמו עיניו ועפעפיו ינשאו בהפך מה שיעשה הבישן והיא מדה מגונה מאד מביאה לחטאים גדולים וכן זאת התכונה מביאה בדעות בחטאים כמו שקדם: דור חרבות. ואמר ממשל על מי שיורם וגנב ותפש שם אלהיו שזה דומה לדור ששניו הם כמו חרבות לחתוך ולהשחית הדברים ומזונות מתלעותיו והם השני׳ הטוחנו׳ הם לאכול עניים ולכלותם מן הארץ ולכלות אביונים מתוך האד׳ וכן זה ישחית בזה כל עניני הדעות כי ישתבשו בקלות בדעותם החברות והולם החכמי׳ לא יתכן שיזוקו בכמו׳ אלו הדעות הנפסדות ואמר עוד ממשל על שיכם אכלו והשחתו בזה הנפסד רבים מחסרי הלב וזה תמיד לא ישבע כי ימשלו שתי בנות לעלוקה והיא התולעת הנקרא׳ ארטונ׳ בלע״ז שהוא מוצץ הדם מן האדם לא ישבעו כל א׳ מאלו השלשה יאמרו הב הב לא תשבענה: לעלוקה. הב הב לא תשבענה ג׳ הנה אשר לא תשבענה וד׳ שלא אמרו הון די הון הא׳ היא שאול והיא ההיולי הראשון ודמהו אל המטה המוחלט להיו׳ מציאותו החסר שבמציאות היסודיו׳ והוא מבואר שלא ישבע בלבישתו הצורו׳ א׳ אחר אחת וכן עוצר רחם והוא ההריון כי אז יעצור הזרע ברחם ועוצר פי רחם והוא לא ישבע מצד טבעו כי תמיד יבקש ההריון וכן הארץ לא שבעה מים לזון הצמחים כי אם ימטר עליה תצטרך אחר זה למטר וזה תמיד לא יכלה או ירבה בזה והוא יותר נכון כי תמיד יתהוו המים בבטנה לא יכורו מלהתהוו׳ במקורותיה והולם הד׳ היא היותר דומה לזה הענין הנמשל ולזה הבדילה מהשאר והיא האש שלא אמר׳ הון כל מה שיתמיד להמצא אכלו מה שאפש׳ שיבער בו האש וכן הענין באלו הדעו׳ הנפסדו׳ אשר יקרו מפני הדלות בדעות כי הם לא יכורו מלהשחית האנשים כל מה בהתמיד להמצא חסר דעת יתכן שיטעה בהם: עין תלעג לאב. ואחר שהשלים זה המשל שב להמשיל שנית על הטועה בכוונות התורה מצד הקלותבה והוא אשר המשיל בדור דבר אביו יקלל ואת אמו לא יברך ואמר כי עין הלב שתלעג לאב והוא התורה ותבוז לקבוץ האם והיא נ״כ דברי התורה שלא ייטיב העיון במה שיתחייב מדבר דבר מדבריה ומקבוץ דבריה והסדר שלם קבצם עם קצת עד שיהיה זה סבה אל שיטעה בכוונותיקבו העין ההוא המופות הדורסים המתהרים לבא אליה בקלותר״ל שפתאום יבא אידו כמו בהכיר בהאמרו פן יקלל לך ואשמת אמ׳ ממשל על זה הענין מהקל בדברי התורה עם שיטעה בדבריה שלא יורגש בתורה אי זה הדרך עבר בה שהובילוהו אל זה הטעות: ג׳ המה נפלאו דרכיה׳ ואיכם משאירים רושם בדרך ההוא. וד׳ הם שלא ידעתים והנה הד׳ יהיה ממנו רושם מגונה ואם לא נודע והא׳ הוא דרך הנשר באויר ו ... וגם דרך ההוא ודרכ׳ לטרוף טרף והב׳ הוא דרך נחש עלי צור ולא יוכר בסלע ההו׳ דרכו אשר דרך בה אך תכלי׳ דרכו להשחית ולהזיק כמנהג הנחש והג׳ הוא דרך אניה בל״ב ים שלא יודע אי זה דרך עבר׳ האניה שטבעם שם והד׳ הוא דרך בעלמ׳ שהי׳ בעולה שלא יוכר בה אך הו׳ הפחיתמעלה הדרך ההו׳ בזה המשגל המגונ׳ עד שתשוב זאת העלמ׳ מג׳ ... אשר היתה חביבה ויקר׳ בעיניו וכן הענין במה שדרך בחקירותיו בדברי התור׳ זה מנהג החסר כי הוא ימצ׳ בהם בזה האופן המגונ׳ דברי׳ מגומי׳ תשוב להיו׳ אלו מגונה תחת יקרים יכן דרך אשה. ולזה המשיל זאת העל׳ מנאפת והיא ג״ב דרכה שתנאף ותקנת הערוה ואמר׳ לא פעלתי און ואמ׳ עוד ממשל על מי שיכנס שוא וכזב בעיונו:

תחת ג' י כי תחת שלש חרדה ותחת ד' לא תוכל לסבול הא' הוא תחת עבד כי ימלוך
כי אינו ראוי למלוך כמו שאין ראוי למלוך הכזב והשוא ויגיע אל השכל אך ראוי
שירמה וייסר ויגיע אל השכל האמת לבדו והנה השקר הוא כמו עבד ומסרית למצא
האמת והב' הוא תחת האיש הנבל המרדף חברת הרקי' כי ישבע לחם כי אינו ראוי
לכך כי דרכו זאת ראוי
שתביאהו אל הדלות
והעוני עד שיחסר לו
לחם ושמלה כאמרו
ומרדף רקי' ישבע רים
מפני שאינו עוסק ב
בישובו של עולם וכן
הענין בשוא ודב' כזב
שאינו מישובו של עולם
אבל הם דברים בלתי
נמצאי' והשלישי תח'
שנואה כי תבעל כי אין
ראוי שיתחבר האדם
ל האשה שהיא שנואה
לו וכן הענין בחבור
שוא ודבר כזב אל ה
השכל כי הם שנואים
אל השכל והד' תחת
שפחה כי תירש ג
גבירת' ותשוב הגברת
משרתת לה כן הענין
בשוא ודבר כזב עם
השכל כי הדעת ה
הכוזבת היא כמו ש
שפחה ומשרתת אל ה
האמתית כמו שזכרנו
והיה ראוי שינחל ה
השכל הדעת האמתית
ושפחתה תוכיחנה מ
מהתחברה עם השכל
ובכאן הפסד אחר ל
לשכל בשוא ודבר כזב
ועליו ידמה גם כן ש
שאמר לשפחה כי תירש גבירתה והוא שכבר ביארנו בראשון מספר מלחמות יי'
שההצלחה תהיה לשכל במושכלות הרבות אשר השיג מהכד שהם בו אחד
ויקרה מהתערב המושכל הכוזב במושכלות האמתיות שתהיה צורת האחדות
המגעת מכללות המושכלו' דבר שאינו כן ויפסיד בזה זאת ההצלח' הנפלאה המגעת
לו מהמושכלות במה שהם אחת וזה עיון נפלא מאד ועמוק והוא מבוכה מאד ממה
שביארנו מאלו העמוקות בא' מספר מ"י ואמר עוד ממשל על העשיר בדעת שיתחכם
יותר שני משלים במשל הראשון באר שהחכמה היא ממה שראוי שילוה אליו הקוטן:
ארבע' . ואמר שארבעה הם קטני הארץ והם חכמים מחוכמים ביאר על שאר הבעלי
חיים להורות כי החכם צריך שיהיה קטן בעיניו ולזה ראוי שיירא מחקור בדברים
הגדולים אשר אין דרך לו להשגתם ובזה ישמר מהכריתה להתחכם יותר מהראוי
לו כי יכיר שפלותו ושדעתו קצרה להשיג זה הראשון הם הנמלים שהם עם לא עז
בייחס אל שאר ב"ח ואף על פי שאם תקיפים ביחס גודל גופם כי הם נושאים בפיהם
כפלים רבים ממשקלם והם מתחכמים להמציא הצריך להם מזון בקיץ והוא העת
אשר ימצא בו להם וזה ממה שיעיר החכם שלא יתגדל בחקירה כי אם בעת שיתכן
שימצא לו בעת מהעתים וכבר זכר שלמה במה שקדם אופן חכמת הנמלים במה
שיכינו בקיץ לחם כאמרו לך אל נמלה עצל השני הם שפנים שהם עם לא עצום ובחרו לשום בסלע ביתם ובמקום חזק משכנם וזאת גם כן הערה שלא יעמיק אדם
לחקור רק במה שיש לו תוקף וחכמה להשיג אמתתו לא במה שיהיה מרמס לכל חולק יבא ויחלוק עליו כי אין לו טענה ראויה ידחהו בה מעליו: מלך אין לארבה · הארבה אין
לו מלך שיעמיד' בהסכמה אחת והוא יצא כלו בעת מוגבל אשר יתכן לו לכרות עשבי התבואות להיות לו למזון וזה ג"כ הערה לחכם שלא יתגדל לחקור במושכלות רק בעת
הראוי ובשיעור שיוכל עליה: שממית · והוא העכבים היא ג"כ בריה קטנה ובחכמת תעשה בידיה יריעה היא כמו רשת תתפש בה הזבובים והדבורים זולתם מהב"ח אשר יתכן
שיתפשו בה כי בזה תשיג מזונה כמו שנזכר בספר ב"ח והיא באה ג"כ בהיכלי מלך אחר שכבר תוכל להשיג משם די טרפה ואפשר שנאמר כי אמרו בהיכלי מלך הוא לבאר
כי עם חכמתה קטנה בזה כי היא כוונה מה שלא ישלם לה ממנה תועלת אבל תגרום לה המות וההפסד כי היא בהיכלי מלך לא יעזבו המשרתים אותם יריעות העכבים אך
יכברו' ויסירו' וזה קרה לה מפני הרסה לבא בהיכלי מלך והיא אוכה ראויה לבא בהם וכן הענין במי שיתחל יותר ר"ל שלא יגיע לו מזה פרי אך יגרו' לעצמו ההפס' והמשל הב'
זכר בו ג' הנה מטיבי צעד ר"ל שהם ממהרי התנועה לכל הדברים מזולת שיבררו הראוי מהבלתי ראוי וד' הם מטיבי לכת בדמיון הקודם בג' הראשונים והנה הבדיל הד' מן הג'
להתיחסו יותר אל הנמשל והוא העשיר בדעת המתחכם יותר מהראוי לו הא' הוא ליש שהוא גבור בבהמה והוא רץ לטרוף חי זה ב"ח שימצא לא ישוב מפני כל על רוב בטחו על
גבורתו וכבר יקרה לו מזה רע בעתים מה בהלחמו עם שתקיף ממנו כמו שנמצא בספורי' הב' הוא זרזיר מתני' והוא הכלב הדק המתני' שמוליכוהו לצוד ועניינו ג"כ שענינו לרוץ
מזולת שיביט אם הוא תקיף מהב"ח שהוא רודף אותו או הענין הוא בהפך וכבר יקרה לו מזה הרבה מהרע וההפסד והג' הוא התיש והוא קל המרוץ וירוץ מפני זה להלחם
עם מי שתקיף ממנו ויקרה לו מפני זה הפסד ורע והד' הוא המלך שאין תקומה עמו לא ממי שגלה עמהם כי כמו זה המלך יתעורר תמיד לרוץ להלחם לכבוש ארצות מפני
ראותו רוב הצלחתו ולא יתישב תחלה אם ראוי להלח' לו אם לא ויביאהו זה להלח' תמיד כמו שקרה לאלכסנדר עד שיפול ביד שתקיף ממנו וכזה יקרה לעשיר בדעת כי יהוא כשכן
על חכמתו ולא יתישב תחלה במה שיחקור אם הוא ראוי ושיחקור בו אם לא ולזה יפול בזה הטעו' אשר יגרום לו הפסד רב: אם נבלת · ולאות ממכוא מה שתחקור בו הנה
הסבה בזה הוא גאותך שנשענת על חכמתך שתמצאהו ולא הסתכלת תחלה אם יתכן לך לעמוד על אמתתו אם לאו אם היה שיתכן לך זה לא הכינות תחלה מה שראוי שיהיה
מוכן לך לעמידך על אמתת החקיר' ההיא או יהיה הרצון באמרו אם נבלת אם נפלת כי הנלוה בחכמ' היא סבת הנפילה כמו שקדם ואם זמות יד לפה ר"ל שאם חשבת לחקור
בא' מהדרושים הגדולים לא תמהר בזאת החקיר' ואמר יד לפה לפי המשל כי החושב לדבר אין ראוי שימהר עד שיתישב בדברים ההם אם הם ראויים אם לא אך ישים ידו
לפיו למנוע פיו מלדבר או ירבה בזה ואם חשבת מה שתצטרך בעבורו לשים יד לפה והוא הטעות שיקרה לך בהשגת הש"י שבבה לך להכנס בזאת החקירה אשר אין לך
דרך להשגתה ולזה הובילה אותך אל הטעות הנפלאה לכחש בש"י והבה אמר יד לפה כדמיון מה היוב אם אראה אור כי יהל וירח יקר הולך ויפת בסתר לבי ותשק ידי לפי וזה

תחת · בעבו' רגז הארץ רמז לעם הארץ : תחת עבד · שהמליכו אותם עליהם בעבור
חטאם ואינו מרתם על משלו ירגזו העם · ונבל בהיות שבע ומושל בעבור פשעם ·
ותחת אשה כאשר היא בעולה כי תשב' את שוכניה שמאסוה ולא יכילוה על כן יפחד
ויתכן שנבעלה בעבור עון שוכניה · ושפחה שהיא יורשת גבירתה ומושלת עליה
בגלל פשע הגברת ·
על כן ראוי לאדם ל
להשמר מעון ולא י
ימשלו הנבזים על ה
הנכבדים: ארבעה ·
חמשה פסוקים דבקי'
· קטנים קטנים מן
הנבראים בארץ ·
מחוכמים והשם
החכימם לעשות כן ·
לא עז · שאין כח בהם
. ויכינו · מהכלם כפי
יכלתם : לא עצום ·
טעמו רבכמו וירבו
ויעצמו · בסלע ביתם
להסתר שם : חוצץ ·
פועל עומד כמו יורד
כמו חרשיו חוצמו כלנ'
נקבצו ונאספו כענין
כי מלאו ימי וכן ויצא
חוצץ יצא מאוסף ו
ומקובץ כענין אסף
החסיל · פ"א מן חצצון
תמר : שממית · שם
חיה ויתכן שהיא
החיה הנמשלת לאדם
בצורה ובדמות והעד
שהיא חיה בידי' תתפש
כלומר שתופשת מה
שיתנו לה והיא נמצא'
בהיכלי מלך בעבור
חכמתה ואלה הד' הם
מחוכמי' והנזכר ראוי
ללמוד מהם דרך ארץ : ג' · הדשים ג' וד' דרך אריכות · צעד ולכתכפל כלנ'
שהולכים בנחת · ליש יטיב לכת בעבור שהוא גבור ואינו מפחד מבהמה כאריו'
ונמרים ודובים ולא ישוב מפני כלם כי הוא גבור מכלם : זרזיר · שם חיה סמוך
למלת מתנים כלומ' זרזיר ממתנים והזכירו כי הוא קל ברגליו וייטיב לכתו כי בעת
הבורך יוכל להשיג טרפו · פ"א דבורים · פ"א נשר · או תיש וייטיב בשרו בלכתו כי
הנאן לא תעבורנה לפניו והענין כעתודים לפני צאן · אל אוכנו לשון פיום · קום
פעול כמו סוב לב כלומר שאין אדם קום להלחם עמו או ייטיב בעדו כי בעבור צדקו
אין שטן מוקם כנגדו : אם נבלת · לנגד הייתי ואוכל דבר ואם זמות שים יד לפיך
ול תדבר · פ"א אם נבלת המלה לשון עבר יתחת עתיד והטעם אם תהיה נבל כלו' אם
תעשה נבלה בעת שתתנשא למלוכה או אם זמות וחשבת לעשות נבלה שים יד לפה
ולא תעבור המזמ' · פ"א ואם עברת שחשבת להתנש' לפניו ואם זמות שים יד לפיך ·
פ"א אם נבלת תשוב בלבך בהתנש' בעזר הבור' ואם זמות בעבו' רשעך שים יד לפה ·

ימלוך ד' מ"ל בליש' וסימ' ואדניה בן חגית מתנשא · ועתה הנה אדניה מלך · כי מלוך תמלוך וקבה בידך · ובחכמה שפונה
אמלוך · תחת עבד כי ימלוך: לארבה ב' וסימ' ויתן לחסיל יבולם · מלך אין לארבה ויצא חצץ כולו : בהכל ב' וסים'
ענג · שממית בידים תתפש · מיטיבי לכת חד מן ט' חס' בליש' וטבה וסי' נמסר ביחזקאל סוף סימן ל"ג : בברכה

תחת שָׁלוֹשׁ רָגְזָה אֶרֶץ וְתַחַת אַרְבַּע
לֹא־תוּכַל שְׂאֵת: תַּחַת עֶבֶד כִּי יִמְלוֹךְ
וְנָבָל כִּי יִשְׂבַּע־לָחֶם: תַּחַת שְׂנוּאָה
כִּי תִבָּעֵל וְשִׁפְחָה כִּי־תִירַשׁ גְּבִרְתָּהּ:
אַרְבָּעָה הֵם קְטַנֵּי־
אָרֶץ וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻכָּמִים:
הַנְּמָלִים עַם לֹא־עָז וַיָּכִינוּ בַקַּיִץ
לַחְמָם: שְׁפַנִּים עַם לֹא־עָצוּם וַיָּשִׂימוּ
בַסֶּלַע בֵּיתָם: מֶלֶךְ אֵין לָאַרְבֶּה וַיֵּצֵא
חֹצֵץ כֻּלּוֹ: שְׂמָמִית בְּיָדַיִם תְּתַפֵּשׂ
וְהִיא בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ: שְׁלֹשָׁה הֵמָּה
מֵיטִיבֵי צָעַד וְאַרְבָּעָה מֵיטִבֵי לָכֶת:
לַיִשׁ גִּבּוֹר בַּבְּהֵמָה וְלֹא־יָשׁוּב מִפְּנֵי־
כֹל: זַרְזִיר מָתְנַיִם אוֹ־תָיִשׁ וּמֶלֶךְ
אַלְקוּם עִמּוֹ: אִם־נָבַלְתָּ בְהִתְנַשֵּׂא
וְאִם־זַמּוֹתָ יָד לְפֶה:

תְּחוֹת תְּלָת רָגְזָא אַרְעָא וּתְחוֹת אַרְבַּע לָא
יָכִיל לְמִסְבְּרָא: תְּחוֹת עַבְדָּא כַּד נִמְלֵיךְ
וְטַפְשָׁא יִשְׂבַּע לַחְמָא: דִּתְחוֹת שְׂנוּאֲתָא
דְהָוְיָא לְגַבְרָא וְאַמְתָא דִי יָרְתָא לְרִבּוֹנְתָא:
אַרְבְּעָא אִינוּן דִּזְעִירִין בְּאַרְעָא וְהִנּוּן חַכִּימִין
וּמַחְכְּמִין: שׁוּמְשְׁמָנֵי לָא עֲשִׁין עַמְהוֹן
וּמְתַקְנִין בְּקַיְטָא מֵיכַלְהוֹן: וְתַגְסֵי דְעַמְהוֹן
לָא תַקִּיף וְעָבְדִין לְהוֹן בֵּיתָא בִּקְתָארֵי:
וְקַמְצֵי דְמַלְכָּא לֵית לְהוֹן וּמִתְכַּנְשִׁין כֻּלְּהוֹן
כַּחֲדָא: וְאַקְמְתָא דִמְסַכְּכָה בִּידַיָּה וְעָמְרָא
בְּבֵיתָא דְמַלְכֵּי: תְּלָתָא אִינוּן דְּשַׁפִּירִין
הִלְכָתְהוֹן וְאַרְבְּעָא דְשַׁפִּיר מְהַלְכִין: אַרְיָא
גִּיבַּר בִּבְעִירָא וְלָא הָפִיךְ מִן כָּל מִדַּעַם וְאַכְבָּא
דְמִזְדַּרְזִיל בֵּינַת תַּרְנְגָלֵי וְתַיְישָׁא דְאָזִיל
בֵּית גִּיוֹרָא וּמַלְכָּא דְקָאֵים וּמְמַלֵּיל בֵּית עַמֵּיהּ:
לָא תִיתְרוֹרַם דְּלָא תִיטְפַּשׁ וְלָא
תוֹשִׁיט אִידָךְ לְפוּסָךְ:

ו' דגשים וסימ' נמסר בסדר נח: ולא ישוב ו' וסימ' בלשון ארמי תורא אשתבע ונפל אריה ארכד ונחך · וביאורם
נמסר בירמיה סימן ח':

מין

כימה

מיץ. ג׳ פרסים האחד אפס המץ והשני ימצו וימתו והשלישי למען תמוצו ומיץ החלב והאף הטעם בהמץ אחד מאלה יבא מהם הדבר העומד בכח לבאת על ידי מעשה כחמאה והדם ואפים יקראו נחרים בעבור שירא בהם וטעמו כן מיץ אפים שירה אפו בכל עת כאילו ימיצנו המיץ יוציא ריב כלומר שיריב עם בני אדם

כי מה שכמתכם בכמו זה לא יוכל להוציא מפיו שכוטו כי ישחיתוהו מאר האנשים המאמינים בשי׳ ולפי זה הפי׳ שפירשנו עתה אשר הוא נכון לפי מחשבתי יהי׳ הרצון באמרו אם נבלת בהתנשא לאית למצוא מה שראוי שתמציאהו הנה זה הליאות יגיע לך בעבור התנשאך ובאותך בחכמה כי בעבור זה נשענת על חכמתך ולא

ומיץ ב׳ ובפסוק ואינון מן א״ב מנ״ב ובפסו׳ וסימ׳ נמסר בכמסר׳ רבתא במערכת אות הבי״ת בס״ד: ברי ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ מה ברי ומה בר בטני. אף ברי ישריח עב: מה כ״ד בסגול וסי׳ נמסר בסדר כי תשא: מלכין ל׳ ודרכיך לטחות מלכין. והוא חד מן כ״ ב מלין דמשמשין ז׳ אריך בסוף תיבותא וסי׳ נמסר במסרה רבת׳ במערכת אות הנ״ון בס״ד:

כִּי מִיץ חָלָב יוֹצִיא חֶמְאָה וּמִיץ־אַף יוֹצִיא דָם וּמִיץ אַפַּיִם יוֹצִיא רִיב׃ | ג׳ וכפס׳ | דְמִן דְמִיתְצָא חֲלָבָא נָפְקָא הֶאִיתָא וּמִן כֵּיבוּשָׁא דְרוּגְזָא נִיפּוּק דְמָא וּמִן חַרְיָנָא דְאַפֵּי נִיפּוּק דִינָא׃

דִּבְרֵי לְמוּאֵל מֶלֶךְ מַשָּׂא אֲשֶׁר־יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ׃ | ל׳ ותר למואל בחולם | מִילּוֹהִי דִלְמוּאֵל מַלְכָּא נְבִיוּתָא וּמַרְדוּתָא דְרַדְאַתֵיהּ אִמֵּיהּ וְאָמְרַת לֵיהּ׃

מַה־בְּרִי וּמֶה־בַּר־בִּטְנִי וּמֶה בַּר־נְדָרָי׃ | ל׳ ב׳ בתרי ליש׳ לך | מַן בְּרִי וָוי בַר כַּרְסִי וָוי בַר נִדְרַי׃

אַל־תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ וּדְרָכֶיךָ לַמְחוֹת מְלָכִין׃ | ב׳ ותהו שם ל׳ | לָא תִתֵּן לִנְשֵׁי חֵילָךְ וְאָרְחָתָךְ לִבְנַת מַלְכִּין׃

אַל לַמְלָכִים לְמוֹאֵל אַל לַמְלָכִים שְׁתוֹ־יָיִן וּלְרוֹזְנִים אֵו שֵׁכָר׃ | ל׳ ב׳ וכפס׳ ג׳ מל כליש׳ | אִזְדְהַר מִן מַלְכֵי לְמוּאֵל מִן מַלְכֵי דְשָׁתַיִן חַמְרָא וּמִן שִׁלְטוֹנֵי דְשָׁתַן שִׁיכְרָא׃

פֶּן־יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח מְחֻקָּק וִישַׁנֶּה דִּין כָּל־בְּנֵי־עֹנִי׃ | ל׳ | לָא תִשְׁתֵּי וְתִטְעֵי הֲוָנָךְ וְתַשְׁנֵה דִינְהוֹן דְכֻלְּהוֹן בְּנֵי עַנְיֵי׃

תְּנוּ־שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ׃ | ל׳ מל כליש׳ | הֲבוּן שִׁכְרָא לַאֲבִילֵי וְחַמְרָא לִמְרִירֵי נַפְשָׁא׃

יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח רִישׁוֹ וַעֲמָלוֹ לֹא יִזְכָּר־עוֹד׃ | ל׳ | וְנִשְׁתֵּה וְנִטְעוֹן מִסְכֵּינוּתְהוֹן וְשַׁחֲקֵיהוֹן לָא נִזְכְּרוּן תּוּב׃

פְּתַח־פִּיךָ לְאִלֵּם אֶל־דִּין כָּל־בְּנֵי חֲלוֹף׃ | ל׳ ומל׳ ר׳ | פְּתַח פּוּמָךְ לְהָלֵין דְלָא מַסְטוֹ דִין וְדוּן לְכֻלְּהוֹן בְּנֵי עַוְולֵי׃

פְּתַח־פִּיךָ שְׁפָט־צֶדֶק וְדִין עָנִי וְאֶבְיוֹן׃ | ל׳ | פְּתַח פּוּמָךְ וְדוּן צִדְקְתָא וְדוּן לַעֲנְיֵי וְלַעֲלִיבֵי׃

אֵשֶׁת־חַיִל מִי יִמְצָא וְרָחֹק מִפְּנִינִים מִכְרָהּ׃ | ד׳ חס׳ כליש׳ | אִתְּתָא כְּשִׁירְתָא מַנִי יַשְׁכַּח יַקִּירָא הִיא מִן כֵּיפֵי טַבְתָא׃

בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ וְשָׁלָל לֹא יֶחְסָר׃ | ל׳ | וְתָכִיל עֲלָה לִבֵּיהּ דְבַעְלָהּ וְלָא מִתְבְּזַז וְלָא חַסְרָא׃

גְּמָלַתְהוּ טוֹב וְלֹא־רָע כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ׃ | ג׳ כליש׳ | פַּרְעִיתֵיהּ טַבְתָא וְלָא בִישְׁתָא כָּל יוֹמֵי חַיֶּיהָא׃

דָּרְשָׁה צֶמֶר וּפִשְׁתִּים וַתַּעַשׂ בְּחֵפֶץ כַּפֶּיהָ׃ | כ׳ | תְּבַעַת עַמְרָא וְכִתָּנָא וַעֲבַרַת הֵיךְ צְבִיָּנָא דְאִידָהּ׃

לאובד ב׳ מל׳ כליש׳ וסימ׳ אם אראה אובד. תנו שכר לאובד: פתח ד׳ וסי׳ ויאמר פתח החלון קדמא. פת׳ לכנין דלהיד. פתח פיך לאלם. פתח פיך שפט צדק: ורחוק ד׳ חס׳ כליש׳ וסימ׳ נמסר כשמואל א׳ סי׳ כ״ו: חייה ג׳ בליש׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ לצרר לגלות ערותה עליה. ויחיה ותגדל עמו. גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה. מציע׳ הס׳:

ל א

ורבה לומר הזהר מן הכעס כי היא גוררת הכעס והכעס גורר המריבה: דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו. בתחלת הספר הודיע כי יסרו אביו על החכמה ובסוף הספר הודיע כי אמו יסרתו אמו בת שבע אחר מות אביו ללמדו חכמ׳ להתרחק מן הנשים ומן היין כי הם סבת הרס והפסד בעבור חכמת׳ וכבודה שבה האשה החכמה על אלפא ביתא להיות לזכרון: למואל הוא שלמה ויתכן שנקרא כן כי בימיו היה להם אל אחד ולא עבדו לפסילים ג״כ נקרא העומד על כסאו עמנו אל: ודרכיך. שומר במקום סנים. למחות מן מחיתי. מלכין כמו להכין תחת ה״ם כמו לקץ הימין לא יאמין בחיין אי כמו אין ופעם בהריק כמו אי נקי כלו אין נקי. חלוף הם דבר מן כליל. יחלוף יגזור וכן הפי׳ דברי למואל המלך דברי משא וכבואה הם שיסרתו אמו. מה ברי טעמו מה אתה

חשב ברי וכר בטני שאני ילדתיך. כדרי שנדרתי בעת לדתי אותך אם אמלט מכירי ויולדה על כן יסרתיך שלא יתן לנשים חליך ואל תתן דרכיך למחות דרכי המלכים כלומר שלא יהיה מנהג לשות מנהג המלכים כי לא יאות להם זכות ושתות יין ושכר פן ישתה כל אחד מהם וישכח את שפי׳ מחוקה על ספר. עוני שאחרים ענו אותו ריבו. שהיין משמח הלב על כן עמלו לא יזכור עוד בהתעסקו ביין. למ״ר לאלם כמו בעבור. בני חלוף בניתמותה בעבור משפט המות ואמר שיחקרו עליו היטב: אשת חיל מי ימצא. חיל ממון כמו אשה שתקנה חיל וממון בחכמתה מי יוכל למצוא. מכרה מן תמכרו מאתם: בטח בה בעבור שתקין. שלל שהיא קונה. לא יחסר הבעל על כן יבטח בה: גמלתהו. תשיב לו גמול טוב בעבור שבטח בה ולא גמלתו רע: דרשה. לקנות צמר ופשתים. בחפץ כפיה כאילו הכפים חפצות לעשות והפך זה כי מאנו ידיו לעשות: כאניות

הסיכות תחלה לדרוש אשר תחקור בו מה שראוי שיוכן להישיר אל השגתו וכן אם זמות וחשבת מה שתכשל בעבורו לשים יד לפה שלא ידעו האנשים מום דעתך כי כחשת לאל מתעל׳ והכ׳ זה הגיע לך בעבו׳ התנשאך בחכמתך ולזה השיאך לבך להכנס בחקירות אשר אין דרך להכנס בהם ואתנם היה שבקשת החקירו׳ הגדולו׳ ימצא לאדם פתח אחר שיגיעה הרבה ובקשת׳ לא ימצא לו פתח להכנס בהם ולזאת הסבה היעירנו שיתישב האדם תחלה בחקירות הגדולו׳ אם יש לו דרך להכנס בהם לפי שכמו שתמצא בדברים הטבעיים אשר ילכו מדרגות המותרות שמקבת׳ יוציאו האדם תועלת ומקבתם לא יוציאו כי אם נזק כן הענין בשוה באלו ההשגות הגדולות ההולכות לפי מה שיחשוב במדרגת המותרות אשר אין

ראוי שישכה השכל אליהם וזה כי בקבתם ימצא אחר היסוד פתח ודרך להכנס בהם ויומנו בהם אחר היגיעה דבריס היקרים מאד ובקבתם לא ימצא להם פתח להכנס בהם ויותר נפלא מזה כי כבר ימצאו דרושי׳ גדולים ויקרים מאד אפשריי ההשגה לאדם ודרושים אחרים למטה מהם לא ימצא לאדם פתח להכנס בהם והמשל כי האדם אין לו פתח להכנס בהם בו בידיעת ריבוע העיגול ר״ל איך יעשה שטח מרובע שוה לשטח עגול ישר ויכנס בחקירו׳ גדולות ויקרות מזאת לאין שיעו׳ וזה ממה שיחייב לאדם התישבות בדברי׳ אשר יחקו׳ בהם אם יש לו פתח להשיגם אם לא בדרך שיתבררו לו במלאכה מלאכה מהחכמות הדרושים אשר אפשר לו להשיגם מהדרושים אשר אי אפשר בהם זה: כי מיץ חלב. והנה הדברי׳ הטבעיים אשר ימצא בקבת מותריהם תועלת ובקבתם לא ימצא הם אלו שזכר ודומיהם והוא שממיץ החלב שהוא מותר הגבינ׳ יוציא האדם חמאה שהיא יותר טובה ויותר ערבה מהגבינה וממותר מיץ האף יוציא האדם דם בגיעתו בו להוציאו ויסחית

בזה עצמו וממותר הכעס אשר ראוי שיעזב ויגח יוציא האדם ריב ומדון אשר הוא גורם השחתות והפסדים רבים: ובכאן כשלם ביאור זה החלק שהגבלנו ביאורו בזה הספר והוא כפלא מאד ורב התועלת לקחת מוסר השכל ותועלת מבואר מדברינו בביאור: דברי למואל. הנה קרא שלמה עצמו למואל מלך כדרך אמרו בתורה והוא כון לאל עליון ר״ל שהוא חיה לאל מלך כי י׳ מפתח דברים מסרים לאל בתכלית מה שאפשר ואמר כי אלו הם הדברים אשר אמרה לו אמו במוסרה והנה זכרם בזה הספר להיותם רבי התועלת ודומה שכבר אמר לה שלמה שתשאל ממנו ויעשה חפצה והיא אמרה: מה ברי. מה אבקש בני אשר גדלתיך ומה בן בטני שהיית במעי בהיותי מעוברת ממך ואולם אמרה זה כי כבר יקרא בן מה שאינו בן בטנה כאמרו אלה בני מיכל בת שאול לפי שהיא גדלה אותם ואע״פ שלא היו בניה כי הם בני מרב אחותה מה שאבקש לך בן נדרי ר״ל שמרוב אהבתי אותך היו כל נדרי בך כמשפט האוהב שיהיו נדריו ושבועותיו בחיי אהובו או ירצה בזה שבעבורו היו נדריה תמיד לי״י: אל תתן לנשים כחכה. אשר לך בדרישת החכמה והשגתה וזה כי רוב העסק עם הנשי׳ יסיר האדם מהשקידה על החכמ׳ ויהיה לבו שוגה בהם תמיד ולא יהיו דרכיך למחות מלכין והמחשבות הרבות אשר יצטרכו למי שירצה לחקור בחכמת מחקר ראוי ואמר זה כי ההתמדה עם הנשים תמנע התישבו׳ באלו המוצבות והמחשבות: אל למלכים. זה בני שהוא למואל יהיו דרכיך דומים לדרכי המלכי׳ אוהבי התענוגים שרודפים שתיית היין ושוגים היה שכר לשתותו כי אין למלך כמוך שהוא לאל נכון לעשו כן: פן ישתה וישכח. מזה הדין הבא לפניו בתורה ויהיה זה סבה אל שישנה דין כל בני עני אשר הוא חטא גפש וכל אחד מאלו הוא חטא כפלא ולזה זכר שישנה דין כל בני עוני שלא יתחדש מזה ג״כ שינוי בדין העשירי׳ אבל זכר מה שיתחדש יותר מהרע מזאת התכו׳ כמנהג המוכיחים ובכמו זה המנהג נהג שלמה ברוב התוכחות הנכללות בזה הספר: תנו שכר לאובד. הנה השכר והיין אינו ראוי כי אם למרי נפש ולאובד שישכח המר נפש מרירותו: ישתה וישכח רישו. והאובד עמלו לא למלך כי הוא ראוי שיזכור הדינין אשר ראוי שיכהיג. בהם הבאים לפניו: פתח פיך לאלם. ר״ל לאשר יבא לפניך לדין ולא ידע סדר טענותיו אשר בהם יתבאר משפטו ודינו ראוי שתפתח פיך להישירו להגיד דברי ריבו והנה האלם הוא שאינו יודע להגיד כלל מדברי ריבו ובני חלוף הם בעלי התמורה שיאמרו הפך מה שבלבם וראוי לשופט השלם שיסבב שלא יפקד מהם משפט מפד חסרונם בדבור ובהגדת ענייני ריבותם: פתח פיך. בענין שתשפוט בצדק אל דין עני ואביון ולא יפקד מהם משפטם מפני חלשתם וחוזק אשר כנגדם: אשת חיל. הנה חתם זה הספר בתואר החומר המשרת לשכל שיהיה שלם באופן שיגיע לו קנין שלמותו ותאר אותו בנקבה כמנהגו וקראה אשת חיל מצד שלמו׳ כחה להגיע אל השכל מה שיצטרך לו ממנה מהכורות המוחשות ואמר שהוא קשה ההמצא ורחוק מכרה וערכה מערך הפנינים כי אין לו יחס עמהם: בטח בה. הנה לב בעלה בוטח בה שתמצא לו מה שצריך להקדים מן החום בדרושו ולא יחסר שלל להיות טרף לבית השכל: גמלתהו טוב. כל ימי חייה במלתהו טוב ונכנעה לעבודתו ולא נטתה כלל מעבודתו: דרשה צמר ופשתים. להיות טווה בהם למה שיצטרך לביתה מהמלבוש ועשתה זה בחפץ כפיה כמשפט המשרת החושק לעשות רצון אדוניו ולא כמשפט המשרת על כד ההכרח ואמנם אמ׳ זה לפי שתמגיע מהמוחשות אל השכל יותן בתקונים רבים קודם הגיעו אליו ובזה יוסרו מהם הרבה מהמטעים החומריים ויותר בו אל המציאות הרוחני כמו שנזכר בספר החוש והמוחש:

היתה

היתה כאניות · הסוחרים הגדולי' שיביאו סחורותיהם מארץ מרחק כן תביא מזון ממרחק למה שיצטרך אל השכל בדרושים יקשה לעמוד מן החוש אם לא במופת בארכות או בעדות מהקודמי' אשר ראוי לבטוח בהם שיגידו האמת ; ותקם בעוד לילה · בחריצות וזריזות לתת טרף לביתה וחוק לנערותיה להעמיד בריאות הגוף כי בו יעמוד בריאות הנפש והנה תמצא בזה שספר מחריצות' בדמיון זה הענ' קנתו לשרות בעלה וקנתו להעמיד בריאות הגוף שהוא גם כן לשרות עד שכבר זממה שדה קנתה שדה ונטעה כרם להוציא מהם פרי אל השכל ; חגרה בעוז מתניה · לרוץ בזריזות לחפציה ואמצה זרועותיה לעשות פעולותיה בחריצות ; טעמה · הכירה כי סחרה הוא טוב מצד הפרי המגיע ממנו לשכל ולזה תנהיג בזריזו' בשרותו עד שלא יכבה נרו בלילה להתרחק מן העצלה ; ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך · לטוות הכמר והפשתים ; כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון · וזה משלימות חריצותה שתעשה מה שתשלם בה לשכל חוקו ולקנות מההון מה שיספיק לה ולבית' ולתת לעניים חוקם ; לא תירא · בגדי שני אמ' זה מצד אח' להורו' על חריצותה לקנות מה שיצטרך מההון ומצד אחר המ' זה להיות מה שתכין אל השכל מהמוחשות רחוק מלהתקנ' השכל והנה עשתה לה מרבדים וקשוטים במראות שש וארגמן לבושה רוצה לומר בגדים חמודי' ונקיים במראות המשובחו' לא בגדים בואים במראות המגונות ; נודע בשערים · והנה בעלה הוא נודע בחכמה

כאניות · ההולכות למרחוק ; לילה · קודם עלות השחר · לביתה לבניה · וחוק מאכל כענין ואכלו חקם לחם ; זממה · חשבה לקנות שדה · מפרי רמז להון יגיע כפיה כלו' מפרי כפיה נטעה נוטע לה כרם כי אין מנהג הנשי' לנטוע ; בעוז מתניה · כאילו הטעת חגרה ; טעמה · כמו ברוך טעמך כלו' יעצה כי טוב להתעסק בסחורה על כן לא יכבה ; פרשה · לחם לעני ; לביתה · בניה כלומר לא תירא משלג היורד על הארץ כי כל אחד מביתה לבוש מתולעת שני או כל ביתה לבוש שנים שם ממין כסות' וארגמן ממין הצבעים והוא ארום ; זקני · הזקנים יושבו בעלה עמהם בעבורה ; לכנעני · סוחר כמו כנעניה ככברי ארץ ; עוז · כאילו העוז וההדר לובשת · ליום אחרון לעת זקנתה תוכל לעמוד משחקת והיא מפחדת מן ה החסרון או לעולם ה הבא ; חגר · שהיא מוכנת לעשות חגר ; עצלות · אסת עצלות ; קמו · בבקר בניה כי לא יכבה בלילה נרה · מהללוה זה המהלל שיאמרו לה · רבות בנות עשו חיל קנו חיל · עלית כמו ותעל אחר מגדיה כלומר גדלה על כלנה ; שקר החן · גם זה השפסוק מהלל בניה הוא שהם אומרים לשקר אסת החן והבל הוא היופי ; תנו · הבעל אומר לבניו תנו לה מפרי ידיה עד שיהללוה ה המהללים על מעשיה או מעשיה הם יהללוה והכתיבה בדבור כענין תנו ליי' אלהיכם כבוד ;

כשלם ספר משלי

היתה ה' ר"פ וסי' היתה לי נחלתי כאריה ביער · היתה עלי יד יי' · היתה לי דמעתי לחם יומם · היתה יהוד' לקדשו · היתה כאניו' סוחר ; נטעה זממה שדה נטע כתי' וקרי' נטעה בה"א וכן בלילה טעמ' כי טוב סחרה ואינון מן כ"ט מלין חס' ה' בסוף תיבו' וקרי' וסי' נבס בבס' רבתא במערכת אות ה' בסד' ; כפה ב' וסי' וקצתה את כפה · כפה פרשה לעני ; לא תירא ח' וסי' ביחזקאל

היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה ; ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערתיה ; זממה שדה ותקחהו מפרי כפיה נטע כרם ; חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועתיה ; טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בליל נרה ; ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך ; כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון ; לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבש שנים ; מרבדים עשתה לה שש וארגמן לבושה ; נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ ; סדין עשתה ותמכר וחגור נתנה לכנעני ; עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון ; פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה ; צופיה הילכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל ; קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה ; רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה ; שקר החן והבל היפי אשה יראת יהוה היא תתהלל ; תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה ;

סכום פסוקי דספר משלי תשע מאות וחמשה עשר וסי' תתק ט"ו וחציו לפני שבר גאון וסדריו שמנה

והות היך זלפיה דתיגרא דמן רחיק אתיא מכלותא ; וקמת בליליא ויהבת מזונה לביתה ופולחנא לטלייתהא ; ואיתחשבת בתרעיתא ונסבת חקלא ומן פירי דידהא נצבת כרמא ; ואסרת בעושנא חרצהא וזריזת דרעיה ; וטעמאה מטול דטבתא תגרותהא ולא דעיך בליליא שרגהא ; ידהא פשטא בבושרא וידהא לבכין מעזלא ; ידה פשטא לעניא ודרעיה אושיטא לעליבי ; לא דחלון בני ביתיה מן תלגא מטול דכלהון בני ביתיה לבישין הוו זהוריתא ; תשויתא עברת לה בוצא וארגוונא לבושה ; ידיע הוות בינת מדינתא בעלה כד יתיב הוא עם סבי ארעא ; פתנא עברת וזבנת וזונרא יהבת לכנענאה ; עושנא והדריה לבושה ונחכא ביומא אחרייתא ; פומה פתחת בחכמתא ונמוסא דחסדא על לישנה ; וגלין ארחתא דביתה ולחמא חכינאנות לא אכלה ; קמו בנהא ויהבון לה טובא בעלה ומשבחה ; כגיען בנתא דקניי ואת עברת על כלהין ; מטול דשקרא הוא חנא וסריק הוא שופרא איתתא דדחלתיה דאלהא היא תשבחתא ; הבו לה מן פירי דידהא ונשבחונה עובדיה בתרעי ;

סימן ג' ; לבוש ל' חסר בכתו' כי כל ביתה לבש שנים · וכל נבי' דכו' חס' בבב מ"ל וסי' ושרין קשקשי' הוא לבוש · הוצא לבוש לכל עבדי ; נודע ב' קבצי' וסימ' נודע ביהודה אלהים · נודע בשערים בעלה · וחד ונודע כה שהוה ; לבושה ג' וסימ' משבצות זהב לבושה ; שש וארגמן לבושה · עוז והדר לבושה ; הילכות ד' ולית דכוותי' כ"כ וסימ' נמסר בתלי' ס"מ ס"ח ; ויאשרוה ב' וסימ' אחת היא יונתי · קמו בניה ויאשרוה ; עלית ג' וסימ' מהלך איפה כי עלית כלך לגגות · גם טם עלית לזבח זבח · ואת עלית על כלנה ; והבל ג' וסימני נבס' בסדר בראשית וישעיה ריש סימן ט' ; תתהלל ב' וסימ' בקדוש ישר' תתהלל · אשה יראת יי' היא תתהלל ;

בשבתו עם חכמי ארץ מצד רב ההיסרה שתיסרהו לקנין החכמה ; סדין עשתה ותמכר וחגור · אשר עשתה נתנה לסוחר למוכרו לו כדי שיהיה לה הון לקנות בו ככל אשר תשאל נפשה ; עוז והדר לבושה · הנה לבושה הוא עוז והדר ר"ל שישלם במרותיה היופי והתוקף להכניע תאוותיה הגופיות וזה ממה שישלם במנהג בדרכי התורה ותשחק ליום המות כדרך אנשי המעלה שלא יחרדו מן המות כי אין רבונם לחיות כי אם להשלים השכל ואחר השלמו כמעט שיתפכו במות כי הוא החיים להם ; פיה פתחה בחכמה · כי ממנה ילקחו התחלותיה וכימוס החסד שעשה הש"י לנמצאות יתבאר על לשונה במה שיגיע אל החוש מזה הענין אשר הפליא הש"י חסדו ביצירותיו ; צופיה · תמיד היא צופיה ומבטת ההליכות והדרכים אשר יובילוה אל ביתה אשר תתחבר בו ע הסכל להספיע לו מהחוש המצטרך לו בחקירותיו ולא תאכל מזון העצל שהוא חסר התיקון אך כל מה שתקנה מאלו הצורות הדמיוניות יהיה שלם התיקון להביט אל השכל הנה האשה אשר בה משפטה תשובח מצד כחות הנפש ומצד השכל ; רבות בנות · ויאמרו כי רבות בנות עשו חיל אך את עלית על כלנה ; שקר החן · אשר במה שתבין אל השכל פעמים יביא זה לטעות בדרושים העמוקים אשר לא תחובר להם יראת ה' ; תנו לה · הנה לאשה אשר כזאת יותן מפרי ידיה כי יתוסף מההסכמה הדבקה בסבתה בשכל טוב לא גם בדברים הגופיים כמו שביארנו בר' מספר מ"י ויהללוה מעשיה בשערים שם יסופר כשם מדותיה וטוב מוסרה ויראתה מהש"י והנה התועלת בזה המאמר לפי המשל מבואר וכן תועלת עוד לפי המשל להייסיר האשה שתשתדל בעבודת בעלה ובתיקון ביתה בזה האופן ;

הקדמה לאבן עזרא

יתנו כבוד לאל נורא · והוא רואה ולא יראה·
והוא נשגב בחכמתו · ודרכו לנכוח הורה·
וזה פירוש בסוד איוב · כדרך טעמי תורה·
לאברהם בנו מאיר · ספרדי בנו עזרא·
ברומי חברו בלשון · אבותינו ואם קצרה·
היותו לעטרת הוד · ולצפירה מפוארה·

אמר אברהם

בעבור היות כל נברא ברצוי מים ומאין נמצא עמו חסרונו וחסרון העליונים בתנועות כנגד המוצק לא בעצמם ולא בתבניתם וחסרת השפל בתבניתו לא בעצמו וחסרון התחתיים בעצם ובתבנית וזאת סבת התלאות הקורות לנשמה ולגוף או לשניהם או לעושר ולבנים ולנשים ולחברי' והכל במספר במשקל בגזירת האחד אשר אין לו ראשית ואין שני לו על כן אמרו חכמי שקול הדעת כי התוכחות הבאות על בן אדם יש מהן ליסר אותו כענין והוכח במכאוב על משכבו כדרך האב המייסר את בנו על מעשה רע שעשה עד שלא ישנה כדרך הרופא שהוא משקה לחולה דבר להסיר חליו ויש תוכחות על תגרת מעשה כאב החומל על הבן וידריכהו בדרך הישרה כמו הרופא המאכיל הבריא ואם יפחד שיארע לו מחלה ישקהו במשקה לשמור תכונת בריאות גופו ויש תוכחות לקבל שכר וסיבת היותם רבות ואיוב הצדיק העיד הנביא שהיה יחיד ברורו בצדקתו ותוכחותיו לא היו על מעשה רע או תגרת מעשה

וכאשר הואלתי לפרש איוב הוצרכתי לפרש תחלה כל המלות והרוב בענינים הקשים כי רובי פירושי הקדמונים בספר הזה אינם על דקדוק הלשון ויש מהם על דרך דרש ואחר שאשלים לבאר כל מה שהזכרתי אפרש עיקר הענין בכל ויען איוב או אחד מחבריו וכלל אומר כי אליהוא היה חכם מהכל כאשר יתברר מדבריו על איוב וחבריו וטעמי עניניו קרובים לדברי המקום על כן לא חרה אפו בו כאשר חרה אפו על אליפז וחבריו גם את המקום לאיוב תרשיעני למען תצדק·

ועתה אחל לבאר

הקדמה לרלבג

אמר לוי בן גרשום

ראינו לבאר הספר הזה ר"ל ספר איוב ביאור רחב ולהעמיק בעניינו כיד שכלנו לראותנו זה הספר גדול התועלת בהצלחת האל המדיניי' והתדעיית ובכלל הנה כונת התורה בכללה על השורש המתבאר בזה הספר ולזה יחסו רז"ל זה הספר למשה רע"ה ואמ' משה כתב ספרו ופרש' בלעם ואיוב ואולם נחלקו בעניינו אם היה משל או דבר קרה וזה כי זה הדרוש אשר נחקור עליו בזה הספר הוא אם השם ית' משגיח באישי האדם כמו שחייבו זה פנות התורה ופוקד אותם על כל מעשיהם אם לא וזה שכאשר יונח שהוא משגיח באישי האדם כמו שחייבו זה הפנות התוריות יחשב שכבר ייוחס לשם ית' עול מצד רוע הסדור הנופל בטובות אישי האדם ורעתם ר"ל שכבר ימצא צדיק ורע לו רשע וטוב לו וזה הספק הגיע הפילוסו' להאמין שהשם ית' בלתי יודע דבר מאלו הדברי' הפרטיי' כמו שנזכר במה שאחר הטבע ולחוזק הספיקות הנופלות בזה הדרוש לא סרו הקודמים מלספק בו ולא יעזבו שמתאחרים עד שכבר נסתפקו בו גדולי החכמים והנביאים ואמרו רז"ל שכבר נסתפק בו משה רבי' ע"ה ואליו רמז במה שבקש ואמר הודיעני נא את דרכיך וכבר יראה שהענין הוא כן מהתשובה אשר השיבו השם ית' על זאת הבקשה והוא אומר יי' יי' אל רחום וחנון וכן תמצא שחבקוק הנביא הסתפק בזה הדרוש באמרו למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו וכן תמצא שדוד ע"ה הסתפק בו ואמרו בספר תלים כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה כי אין חרצובות למותם וגו' הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל אך ריק זכיתי לבבי וסוף הדברים ואחשבה לדעת זאת עמל הוא בעיני ולחוזק השאלות והספקות הנופלו' בזה הדרוש שניחנו משה רבי ע"ה זה הסיפור הנפלא אשר הועתקו בו כל הספיקות הנופלות בו על דרך החקירות העיוניות כמו שיתבאר מדברינו וזהו אשר הניענו לבאר זה הספר כי לא ראינו בו לאחד מהקודמים המבארים ממי שהגיענו דבריהם ביאור יתכן שיהיה ביאור עניינו אבל תכלית מה שכוונו הוא לבאר המלות והתיבות ולזה היו רחוקים מאד מהכוונה בזה הביאור וזה שראוי למבאר שיכוין ביאור המלות והתיבו' לפי כוונת העניני' אשר כוונו בכלל הדברי' כאשר היו המלות משותפות כמו הענין בזה הספר ואם לא יתן אל לבו תחלה להבין כוונת הענינים לא יובן אליו ביאור המלות אם לא במקרה וזה מבואר בנפשו ולזה היו הביאורי' ההם אשר הורגלנו בהם מקטנותינו כבר מנעו ממנו הבנת דברי זה הספר זמן מה עד אשר פקחנו עיני שכלינו לעיין בענייני זה הספר והנהגנו אחרי זה ביאור המלות לפי הענינים ההם ומצאנו שהמלות מתבארות בזה האופן בזולת זרות ולא מצאנו שהתעורר אחד מהקודמים לחקור בדעות אלו החכמים אשר נחלקו עם איוב בזה הספר זולת המעט שכתב מזה הרב המורה בספרו הנכבד מורה הנבוכים וכבר העירנו מה שכתב מזה לחקור בדברי אלו החכמים חקירה מופלגת כפי שיתבאר לנו מדבריהם מה שנתייחד בו אחד אחד מהם וכאשר הפלגנו העיון בזה האופן מצאנו דעותיהם על מספר החלקים אשר אפשר שתשפטם החלוקה בזה הדרוש למשכילים ואולם אמרתי למשכילי' לפי שהחלקים אשר תפול המחשבה בהם להמון האנשים בזה הדרוש הם בלתי מוגבלים ולא מוקפים והוא מבואר שהוא ראוי למי שישלים החקירה בזה הדרוש ובזולתו שיזכור הדעות אשר תשפטם החלוקה ותפול בהם המחשבה למשכילים ויזכור הספיקות הנופלות באחת אחת מהם והתירים אשר אפשר שיותרו בהם עד שיתישב לו בזה האופן הדעת האמתי ואיך שיהיה ענין זה הספר ר"ל שיהיה למשל או ספור דבר קרה הנה מפני שהמכוון ממנו בחבורו הוא להעמיד האנשים המעיינים בעיון על אמתת זה הדרוש הוא מבואר שראוי שיהיו הדעות אשר יזכרו בו לפי חלקי הסותר אשר יפלו בזה הדרוש למשכילי' שאם לא היה הענין בזה התואר לא היה מגיע מזה הספר התועלת בזאת החקירה והנה כבר בא עם ביאור דברי אלו האנשים איך נשלמו בדעותיהם כל חלקי הסותר וטענת כל אחד מהם בכלל הדברי' אשר אפשר לו לטעון לקיו' דעתו ולבטל דעת החולק עמו ולא הסכמנו בזה הביאור לבאר מפני מה נטינו בביאור מלה מלה ממה שבאר בה זולתנו להיות זה ממה שיתבאר במעט עיון למי שיראה ביאורינו זה עם שאם נהגנו זה המנהג היו דברינו הארוכו' והיה זה סבה שיקוץ בו המעיין והנה במקומו' רבי' מזה הספר בראו לנו ביאורי' רבים ובחרנו הביאורי' שהם לפי הענין ולא רצינו לזוכרם כלם לבחירינו הקצור ולזה אין ראוי שיקוץ המעיין אם יראו לו בקצת דברי זה הספ' ביאורי' אחרי' באותו' זולתי אשר זכרנום ועוד כי אין מחוק המבאר שיזכור כל הביאורי' אשר אפשר שיעשו במאמ' אשר יבארהו ולא יגזור גם כן שלא ימצא למאמר ההוא ביאור זולתי אשר יזכרהו ולא תהיה תפישה אם מצא למאמ' ההוא ביאור זולת הביאור אשר זכרו והנה אחשוב שמי שאמ' מרז"ל בזה הספור שמשל היה אמנם הביאו לזה מה שראה מהפלגת החקיר' בזה הדרוש על דרך החלוק ההכרחית אשר לא ימנע ממנה אחד מחלקי הסותר ולזה הרחיק היות אלו הדעות לקודמי' לפי שהוא רחוק אבל שימצאו במקרה אנשי' יחד יחלקו בדרוש אחד ויהיו דעותיהם על מספר החלקים אשר תשפוט אותם החלוקה ואולם מי שאמ' שכבר היה הנה יחזק דעתו מה שאמר יחזקאל נח דניאל ואיוב ואיננו בטל שימצאו דעות האנשי' בדרוש אחד על מספר החלקי' אשר תשפטם החלוק' כי כבר זכר הפילוסוף דרושי' רבים קצתם בטבעיו' וקצתם באלהיו' נמצאו בהם דעות הקודמי' על מספר החלקים אשר תשפטם החלוקה ולזה לא הרחיק בעל זה המאמר היות זה הספר דבר קרה ומה שיורה שזה הענין הוא ספור דבר שקרה הוא זכרו שם איוב ושם עירו ומספר קניניו ובניו בתחלה ובסוף ושם בנותיו ושכבר נתן להם אביהם נחלה בתוך אחיהם ומספר ימי חיי איוב ומה שזכר גם כן משם רעיו ויחוסיה' אמר אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהו בן ברכאל הבוזי ממשפחת רם וזה כי כמו אלו התארים והספורים יעשו בספורים האמתיים להוסיף ההאמנה בהם וקודם שנתחיל בביאור זה הספר נקדים הקדמה אחת מקפת בכל מה שיכללהו זה הספר והוא' שהרעות הנופלות הם מיוחסות בכללם אל הסבה ההיולאנית או אל הקרי וזה שהרעות הנופלות לא ימלטו משתהיה התחלתם במקבל בעצמו או מחוץ ואמנם הרעות אשר התחלתם במקבל הם אם מצד המזג אם מצד המדות והתכונו' הנפשיות ואשר הם מצד המזג מבואר התיחסם אל ההיולי כי הסבה בזה הטמע הכחות המתפעלות אל הכחות הפועלו' כמו שהתבאר ברביעי מהאותות וכן יתבאר זה ברעות הנופלות מצד המדות והתכונות הנפשיות כי אלו הרעות יהיו כאשר לא יתנהג האדם בהם כפי מה שראוי וזה לא יהיה מן השכל כי השכל אמנם ידריך האדם בהדרכה הראויה בדבר דבר מאלו הענינים האנושיים וכן הרעות אשר התחלתם מחוץ אשר התחלתם המזג והבחירה כמו הענין במלחמות הוא מבואר ממה שקדם התיחסם אל ההיולי ואשר אין התחלתם המזג ולא הבחירה כמו הפכת הארצות והרעש והאש הנופלת מן השמים והכונה שהנהגה הנה לא יגיע מהם רע כי אם במקרה וזה שלמה שהיו בכאן יסודות השפלים והיה מדרך ההפכים שיפקדו קצתם קצת יתחייב שתהיינה בכאן סבות עליונות פועלות אותם ושומרו' מציאותם ושיגבירו פעם אחת מן ההפכים על האחר ופעם יגבירו ההפך האחר וזה בסבוב ישר וסדור מתמיד כמו שהתבאר בטבעיו' ולזה יתחייב שיהיה האש פעם והאויר פעם והמים פעם והארץ פעם לפי היחסי' אשר לפועל אל המתפעל ובזה ישמר זה המציאו' השפל לפי שמירתו אמנם היא בשווי הנמצא ביסודו' אשר הורכב מהם וקבת זה השווי הוא זה הפועל המגיע אל היסודות מהגרמים השמימיים ואמנם יגיע מזה רע במקרה מצד שיקרה שיפול האש על איש אחד ויהרגהו או שתהפך הארץ על היושבי' בה מצד שקרה היותם שם ובכלל הנה לא תמצא רע מגיע בעצמות מהשם ית' ולזה אמ' אין דבר רע יורד מלמעלה וראוי שלא יעלם ממנו שאלו המקרים אשר יפול בהם רוע הסדור הם מוגבלים באופן מה מהגרמים השמימיים וזאת סיבת הגעת הידיעה באלו המקרים טרם בואם לנו אם בחלום אם בקסם אם בנבואה כמו שהתבאר בספר החוש והמוחש וזה כי זאת ההודעה לא תהיה אם לא תמצא פועלת לה הידיעה באלו העתידות אלא שעם כל זה כבר יתאמת התיחס אלו הענינים אשר בהם רוע הסדור אל ההיולי וזה כי בעבור שהגרמי' השמימיים תשתתפו' בהנהגת האדם והיה מחוייב מפני זה שיגיעהו קצת רעות מצד קצתם בעתים מה העיר השם ית' בטעם בנו השכל להנהיגנו ולהשלים מה שחסר לנו מצד הנהגת הגרמי' השמימי' ולזה תהיה זאת ההגבלה אשר באלו המקרים מתיחסת אל ההיולי כי השכל הוא השליט להטות אותנו מזאת ההנהגה כאשר נרצה וכבר בארנו זה בשלימות בביאורינו לספר החוש והמוחש ובספר מלחמות יי' ולהיות השכל הוא השליט על זאת ההנהגה היו אלו המקרי' לפעמים לא מחוייבים והנה יתבארו בזה הספר הדברי' אשר ישמר האדם בהם מאלו הרעות מצד השכל האנושי להתאחדותו באופן מה בשכל הפועל וראוי שתדע שאלו הרעות אשר נפל בהם רוע הסדור אינם רעות אנושיות וזה שהרעות האנושיות ראוי שתהיינה בחלק אשר בו הטובות האנושיות כי הנושא להפכים אחד ולמה שהיו הטובות האנושיות בחלק מחלקי הנפש אשר נקרא שכל לא בהזון והחוש לפי שאינם לאדם במה שהוא אדם הנה הוא מבואר כי הרעות האנושיות הם בזה החלק בעינו וכמו שהטובות האנושיות הם שלמות השכל האנושי במושכלות כן הרעות האנושיות הם הפקד ממנו השלימיות וזהו ממה שראינו להקדימו קודם שנתחיל בביאור זה הספר והנה הסכמנו עם עצמינו לבאר ראשונה מאמר מאמר מאמרי זה הספר המלות אשר באו במאמר ההוא אשר יצטרכו אל ביאור ואחר כן נבאר ענין המאמר ההוא ואחר כן נבאר הכל העולה מן הדברים כי בזה הישרה מה להקל בביאור זה הספר ולהעמיד בקלות המעיין בדברינו על אמתת דברי הספר· ומהנה נתחיל ונאמר·

חד מן ה̇ מלין דנסבין א̇ במצעו̇ תיבו̇ ולא קרי̇ וסימנהון תאספון אשר בקרבו · ויאצל וירד יי̇ בענן וידבר · משאת כי תשה ברעך · וכניהו בן יהודע בן · רפאתי ויצא אל מוצא המים · רפאנו את בבל ולא נרפתה · ונרפאו ויאמר אלי המים האלה · כראדך בעת ההיא ונאשאר אני · וששאתיך ושובבתיך וששאתיך · ורצאתי ויכלו את הימים · ואענה את זרע דוד למען זאת · ואעשיר אשר קניהן יהרגון · וקאם שאון בעמך

הלא חכמה תקרא ותבונה תתן

איש י̇ב ר̇ף בתורה ובאיוב ב̇ באיוב ו̇ בתורה וס̇ איש אשר ירקח כמהו · איש אשר יעשה כמוח באיוב: וכל איש י̇ו וסים̇ האנשים על הנשים · וכל איש אשר נמצא · ועשה בצלאל · ויכו

איש

ויפק רצון מיי כי בי ירבו ימיך

ויוסיפו לך שנות חיים

רלבג

אבן עזרא

והיה האיש ההוא ב̇ דסמ̇ וסימ̇ בערים · גדול מכל בני קדם: וסר מרע ד̇ וסימ̇ נמסר בישעיה סימן נ̇ט: ויולדו ה̇ וסים̇ ויולדו להם בנים אחר המבול · וילדו לדוד בנים בחברון דשמואל ל̇ חסר וי̇ו · ויולדו עוד לדוד בנים · ויולדו לאבשלו̇ ·

איוב היה מבני בניו של נחור אחי אברהם והקרוב אלי שהיה מבני עשו והעכין מוכיח בארץ עוץ כמו שיפי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ ולא יתכן לומר שלא היה בעולם בעבור שאמר יחזקאל ונח דניאל ואיוב ואם אמר טוען אולי איוב אחר היה שהזכיר ה הנביא ואמר לו אם כן אמור כן בדניאל ונח והנה כתו̇ בפסוק אחר אם יעמוד משה ושמואל לפני ולא כי מכאלו שמואל בן ע עמיהוד והנה לא מ מכאלו איוב אחר כ

הָיָה בְאֶרֶץ־עוּץ אִיּוֹב שְׁמוֹ וְהָיָה׀ הָאִישׁ הַהוּא תָּם וְיָשָׁר וִירֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע׃ וַיִּוָּלְדוּ לוֹ שִׁבְעָה בָנִים וְשָׁלוֹשׁ בָּנוֹת׃ וַיְהִי מִקְנֵהוּ שִׁבְעַת אַלְפֵי־צֹאן וּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי גְמַלִּים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת צֶמֶד־בָּקָר וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אֲתוֹנוֹת וַעֲבֻדָּה רַבָּה מְאֹד וַיְהִי הָאִישׁ הַהוּא גָּדוֹל מִכָּל־בְּנֵי־קֶדֶם׃ וְהָלְכוּ בָנָיו וְעָשׂוּ מִשְׁתֶּה בֵּית אִישׁ יוֹמוֹ וְשָׁלְחוּ וְקָרְאוּ לִשְׁלֹשֶׁת אַחְיֹתֵיהֶם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת עִמָּהֶם׃

ל̇ יתר ואחיותיהן

גבר הֲוָה בְּאַרְעָא דְעוּץ אִיּוֹב שְׁמֵיהּ וַהֲוָה גַּבְרָא הַהוּא שְׁלִים וּתְרִיץ דָּחִיל מִן קֳדָם יְיָ וְעָדֵי מִן בִּישׁ׃ וְאִתְיְלִידוּ לֵיהּ שְׁבַע בְּנִין וּתְלַת בְּנָן׃ וַהֲוָת גֵּיתוּהִי שִׁבְעָא אַלְפִין דְּעָאן מִן אַלְפָא לְכָל בְּרָא וּתְלָתָא אַלְפִין דְּגַמְלַיָּא מִן אַלְפָא לְכָל בְּרַתָּא וַחֲמֵשׁ מְאָה פַּדְנִין דְּתוֹרִין לְגַרְמֵיהּ וַחֲמֵשׁ מְאָה אַתְנָן לְגָרֵם אִתְּתֵיהּ וּפוּלְחָנָא סַגִּיעָא לַחְרָא וַהֲוָה גַּבְרָא הַהוּא רַב בְּנִכְסִין מִכָּל בְּנֵי מַדִּינְחָא׃ וְאָזְלִין בְּנוֹי וְעָבְדִין שֵׁירוּתָא בֵּית גְּבַר יוֹמֵיהּ עַד מִשְׁלַם יוֹמֵי שִׁבְעָא וּמְשַׁדְּרִין וּמְזַמְּנִין לִתְלַת אַחְוָתְהוֹן לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי עִמְּהוֹן׃

אמר שכבר היה איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע עלה והצליח מאד בקניינו̇ המדומים כמו קנין ההון והבני̇ והיו בניו מתנהגים באופן שלם לפי ההנהג̇ המדינית בדרך שתשלם האחוה והאהבה ביניהם ולזה היו אוכלים יחד תמיד כדי שיתוקן ה תקון יותר ביניהם והנה

ויולדו לו שבעת בנים דאיוב · וא̇ וילדו להם: ועבודה רבה ב̇ וסימ̇ ועבודה רבה ויקנאו אתו · ועבודה רבה ויהי האיש ההוא גדול: אחיותיהם ה̇ בליש̇ וסימני̇ והחייתם את אבי ואת אמי · בצדקתך אחיותך · ואחיותיהם צרויה ואביגיל · וקראו לשלשת אחיותיהם · ויבאו אליו כל אחיו וכל אחיתיו:

כתוב בספרי הקדם והאות̇ שהוא יובב בן זרח מבצרה שמא בחלום ראה זה כי אין לו על מה יסמך לא על דברי הנביאים ולא על מה שהעתיקו חכמינו ז̇ל ואל תתמה על מלת איוב שמו כי איננו רשע כלל והנה כתו̇ יי̇ איש מלחמה יי̇ שמו והכך הדבר ויהי איש אחד מהר אפרים ושמו מיכיהו אולי בעל הדרש על הרוב הנמצא דבר מקום איוב סמוך לארץ מעשם וילך ארבה בני קדם · הקיפו

אבן עזרא

הקיפו. טעמו כאשר השלימו תקופת ימי השבוע כי שבעה בנים היו לו. אולי כמו פן לשון תגרה ומורא שמא יהי כך וכך וכמוהו ואולי ימושני אבי אולי לא תאבה האשה. וברכו לשון כינוי והפך כמו ברך נבות אלהים ומלך: ויהי היום. הגאון רב סעדיה אמר כי השטן בן אדם היה מקנא באיוב ופי' בארץ בארכו לבדו ופיר' כל אשר לו בידך בחפצך וכמוהו היד יואב אתך ופירש אך את נפשו שמור שמור נפשך שלא תבקש כ נפשו ואמ' כי המלאכי אין להם קנאה והנה שנה ויתיצב מלאך יי' בדרך לשטן לו ובכפ' רכיאל תפור ואין אים מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם ועוד ואני בשנת אח' לדריוש המדי עמדי למחזיק ולמעוז לו שהו' החזיק למיכאל ועזרו ולבאר סוד אלה הדברים לא יכילם ספ' והמבי' סוד מערכות הצבאות ו והשתנות המעשי' כפי השתנות התנועות ידע עיקר השטן והכלל שהוא מלאך י ונעם ויהי היום יום ראש השנה שכל בני העולם עוברים לפני השכינה כבני מרון או יום דינו של איוב לבדו ולא אוכל לפרש או יהי פירושו ויהי היום ש אירע בו כך וכך כמו ויהי היום ויעבור אלישע: משוט. כמו שטו וכמוהו שוטטו בחוצות ירושלם ועניין בארץ בכל העולם כמו ה התהלכו בארץ: שכת בעדו. מן לשיכים בעיניכם הסר משוכתו והיה לבער וטעמו משכת בעדו כמו משוכת הכרם שלא יגע בו רע. פרץ רבה כמו ופרצת ימה וקדמה: ידיהם. מקומם כמו ויד תהיה לך: ותפל שבא. מחנה שבא. ויפשטו כמו אל פשטתם היום: עוד זה מדבר. עד שבא זה המדבר והוא אחרית הבאים: ויגז

רלבג

והנה איוב ליראתו השם יתבר' היה מקדים אותם מהיקף להקף רוצה לומר מז' ימים לז' ימים והיה מיטיר אות' אל מה שראוי ואחר כן היה מקריב קרבנות עליה' ליראתו שמא חטאו וכזו השם יתברך בלבבם לרוב השוטר והשלוה אשר היה להם כי הם סבות הבעיטה באופן מה והנה לא תאר אותו הכתוב בחכמה לשכלותו בדרוש אשר בעבורו חובר זה הספר ואף על פי שהיה כבר חכם ב בעניינים הטבעיי' כמו שיראה מדבריו. וזכר אחר זה ממשל כאילו השם היה מדבר עם אשר יבאו מאתו של הרעו' המדומות אשר התחלתם מחוץ והוא השטן דרך משל. ויקראו שטן להיותו מטה מן הדר' המכוון מהשם ית' כמו שהתבאר במה שקד' ולפי שהוא בלתי מכוון לעצמו אמ' ויבא גם השטן בתוכם כמי שלא כוון בואו ו וזכר שוטו והתהלכו הוא בארץ לבד כי שם ימצאו אלו הרעות לא בנמצאות העליונות ואולם בני האלהים הם הכחות המנהיגות ה המציאות במלאכות השם יתברך וזכר כאילו השי"ת היה מונע מהגעת הרעות לאיוב להיותו איש תם וישר ושהשטן שכב שיתן כל אשר לו בידו רק שלא ישלח ידו של איוב וזה כולו להעיר שאין לשטן זאת הממשלה בשלמות כי אם ידבק האד' בשם יתברך לא ישלוט השטן עליו כמו שיתבאר בזה הספר וזכר שהשטן הרע לו מכד הרעות הנופלות מקנאת אנשי האדם ל לקנאת כמו המלחמות ומצד השנוי' הנופלים מהיסודות כמו ה התחדשו' האש והרוח והקדים לזכור הרע הנופל מצד מלחמה להיותו יות' מאדיו לפי שהתחלתו הבחירה המכוונת אל זה ה התכלי' ואולם הרעי' הנופלו' אם' יקרו מצד השנויים המתחדשים ביסודות הם מיוחסים אל הקרי והזדמן: ואחר

ז' פסוקי' ויאמר ויאמר וסימ' הכי קרא שמו. וירא את הנשים ואת. וירא את בנימן אחיו. בני הם אשר נתן לי. כי שמך לאיש. אל השטן מאין תבא. וחברו: תבא יז חס' וסי' לקמן ריש סי' כ': הלא כל סיפר' חסרים וכל שאר כתו' דכות' חס' בכ"ט מל' וסימ' נמסר במשלי סימן י"ד: ואולם כל סיפר' ר"פ ואולם בב"ג אולם וסי' שלחנא ידך וגע אל עצמו. אולם

ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח
איוב ויקדשם והשכים בבקר והעלה
עלות מספר כלם כי אמר איוב אולי
חטאו בני וברכו אלהים בלבבם ככה — ל' ויתר נרמ ל
יעשה איוב כל-הימים:
ויהי היום ויבאו בני האלהים
להתיצב על-יהוה ויבוא גם-השטן — לא' טו מל
בתוכם: ויאמר יהוה אל-השטן — ז' כתיק' ויאמר
מאין תבא ויען השטן את-יהוה — ויאמר
ויאמר משוט בארץ ומהתהלך בה: — ב"א ל' ונצכין
ויאמר יהוה אל-השטן השמת לבך
על-עבדי איוב כי אין כמהו בארץ
איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע: — ד' ח'
ויען השטן את-יהוה ויאמר החנם
ירא איוב אלהים: הלא-את שכת — אתח קו
בעדו ובעד-ביתו ובעד כל-אשר-
לו מסביב מעשה ידיו ברכת ומקנהו — ל'
פרץ בארץ: ואולם שלח-נא ידך — ל' סימן
וגע בכל-אשר-לו אם-לא על-פניך
יברכך: ויאמר יהוה אל-השטן הנה
כל-אשר-לו בידך רק אליו אל-
תשלח ידך ויצא השטן מעם פני — ל'
יהוה: ויהי היום ובניו
ובנתיו אכלים ושתים יין בבית — ו'
אחיהם הבכור: ומלאך בא אל-איוב — ל'
ויאמר הבקר היו חרשות והאתנות — ב"א ל'
רעות על-ידיהם: ותפל שבא
ותקחם ואת-הנערים הכו לפי-חרב — ג'
ואמלטה רק-אני לבדי להגיד לך: — ד'
עוד זה מדבר וזה בא ויאמר אש
אלהים נפלה מן-השמים ותבער
בצאן ובנערים ותאכלם ואמלטה — ל' ד'
רק-אני לבדי להגיד לך: עוד זה
מדבר וזה בא ויאמר כשדים שמו
שלשה ראשים ויפשטו על-הגמלים
ויקחום ואת-הנערים הכו לפי-חרב — ג' ג'
ואמלטה רק-אני לבדי להגיד לך:
עד זה מדבר וזה בא ויאמר בניך — ב"א
ובנותיך אכלים ושתים יין בבית — נ"חל
אחיהם הבכור: — ר'

והוה כד שלימו יומי שירותא ושדר איוב
וזמינון ומקדים בצפר ומסיק עלוון סכומי
כולהון ארום אמר איוב דילמא חבון בני
וארגיזו קדם יי ברעיונהון הכדין יעביד איוב
כל יומיא: והוה ביומא
דינא בריש שתא ואתו כיתי מלאכיא
למיקום בדינא קדם יי ואתי לחוד סטנא
במציעהון: ואמר יי לסטנא מנן אתאתי
ואתיב סטנא קדם יי ואמר מן שוט בארעא
למבדק בעובדא בני אנשא ומן מהלכא בה:
ואמר יי לסטנא האפשר דשויתא לבך
בעבדי איוב ארום לית דיכמיה בארעא
דעממי גבר שלים ותריץ דחיל מן קדם יי
ועדי מן ביש: ואתיב סטנא קדם יי
ואמר האפשר די למגן איוב דחיל מן
קדם יי: הלא מימרך טלילתא אמטולתיה
ואמטול ביתיה ואמטול כל דיליה מן
חזור חזור עובדי ידוי בריכתא וגיתוי
תוקפו בארעא: וברם אושיט כדון
מחת ידך וקריב בכל די ליה אין לא באנפי
מימרך ירגזינך: ואמר יי לסטנא
הא כל דאית ליה מסיר בידך לחוד
לוותיה לא תושיט ידך ונפק סטנא ב
בהרמנא מן קדם יי:
והוה אתחולי יומא
שבועתא ובנוי ובנתיה אכלין ושתין חמרא
בבית אחוהון בוכרא: ואזגד אתא לות
איוב ואמר תורייא הואה רדיין ואתנן רען
על סטריהון: ונפלת בתכיף לילית
מלכת זמרגד ודברתינון וית עולימיא קטלו
אוכלוסה לפתגם דחרב ואישתיזבית לחוד
אנא בלחודי לחואה לך: עוד כדון
דין ממליל ודין אתא ואמר אשתא מן קדם
יי נפלת מן שמיא ואוקידת בענא ובעולימי
וגמרתינון ואשתיזבית לחוד אנא לבלחודי
לחואה לך: עוד כדון דין ממליל
ודין אתא ואמר כסדאי מניאו תלתא רישי
אוכלוסין ואתפשטו על גמליא ודברינון
וית עולימיא קטלו לפתגם דחרב ו
ואשתיזבית לחוד אנא לבלחודי לחואה
לך: עד כדון דין ממליל ודין אתא
ואמר בנך ובנתך אכלין ושתין חמר בבית
אחוהון בוכרא:

אני אדרוש אל אל. אולם אני אל שדי אדבר. וכל שאר קרי' דכו' כמה"ר ף ואולם וסימ' נמסר בסדר וארא: ושותים ו' ה' חס' וא' מל' וסימ' נמסר בשמואל א' סימן ל': ואת הנערים ג' וסימ' ואת הנערים יודעתי אל מקום פלני אלמני. ותפל שבא ותקחם ואת הנערים. עוד זה מדבר וזה בא: ויאמר צ"א פתח' וסימ' כמסר' רבתא בערך אמר.

ויאמר ה' בביכ' וכל ויען ויוכף דכו'

ואחר זה זכר שכבר הגיע מתום איוב ויושרו ויראתו השם שלא חטא בכל זאת רק נתן שבח לשם ית׳ ואמר י״י נתן וי״י לקח יהי שם י״י מבורך ואחר כך התחיל בסיפור המין האחר מן הרעות אשר התחלתו במקבל כמו העצה והמזג ויקרא התחלת זה הרע גם כן שטן להיותו מטה מהדרך הראוי ואמ׳ בו להתיצב על י״י מה שלא אמר כן בראשון לפי שזה החלק מהנפש אשר בו תהיה העצה הוא מכוון בעצמו לעבוד השכל האנושי ולהגיע לו שלימותו וזה מבואר למי שעיין בספר הנפש וידע כחות הנפש האנושית לאי זה תכלית נמצאו באדם ולא שכבר יקרה בקצת העתים שיהיה מה שישפטהו זה החלק מהנפש בלתי ישר ובלתי כאות עד שיתחדשו מזה חלאים ומכאובים מצד רועה הנהגה וזכ׳ על כר המשל שזה השטן השתדל בכל אופני ההשתדלות ל להזיק איוב בגופו ושהש׳ ית׳ נתן הכל ברשותו זולת נפשו כי הו׳ אשר לא נתן לשטן ממשלה עליה אבל הוא הענין בהפך ר״ל שהיא ת תמשול עליו ותנהיגהו כאשר תרצה ויחס עם זה המסרו ביד זה השטן לשבת היותו ב בלתי שלם ביראת השם עד שלא יעתו׳ באמונתו כאשר ינוסה וזהו ח אומרו ואולם שלח נא ידך וגע אל עצמו ואל בשרו אם לא על פ פניך יברכך וכן היה הענין על דרך האמת כי איוב להיותו נבוך ומבולבל בענין ההשגח׳ האלהית והיות אמונתו בזה בלתי שלימה ה העתיקוהו אלו הרעות הנופלות אל שיחליט המחש׳ שאין השם ית׳ משגיח בתחתונים ר״ל באישיהם ואלו היה מבואר אצו האמת בזה לא היה נעתק בשום פנים אל ההאמנה ב בחלופו והנה שבת היותו נבוך זה השיעור מהמבוכ׳ בזה הדרוש היתה חסרונו בהשג׳ העיוניו׳ אשר השלימות בהם שבת השמר ה האדם מאלו הרעות המדומו׳ וזכר שכבר הגיע מתום זה האיש ויושרו עד שעם אשר הסיתה אותו אשתו ל לבלתי החזיק בתומתו והוכח במכאובות ח חזקים לא חטא בכל זה בשפתיו אלא שכבר אר״זל שבמחשבתו ח היה נבוך ומבולבל כמו שהוכיח בסוף ה הענין אר״זל בשפתיו הוא דלא חטא אבל בלבו חטא: עוד

ואמלטה ז׳ בליש׳ וסימ׳ אמלטה נא שבה׳ אמלטה נא ואראה את אחי׳ והפל שבא ותקחם׳ אש אלהים נפלה׳ כשדים שמו שלשה ראשים׳ והנה רוח גדולה׳ ואתמלטה בעור שני׳ ויקחום ב׳ ומ״ל וסימ׳ מתוך האהל דעכן׳ ויאמר כשדים שמו שלשה ראשים׳ ובנותיך ג׳ ומ״ל וסימ׳ פן תגזול את בנותיך׳ ואכל קצירך ולחמך׳ עד זה כדבר וזה

והא זעפא רבתא אתיא מסיטרי מדברא
וקריב בארבע זוין דביתא ונפל על ע
עולימיא ומיתו ואשתזבית לחוד אנא
בלחודי לחואה לך: וקם איוב ובזע
ית מעיליה וספר ית רישיה ונפל על ארעא
וסגיד: ואמר ערטילי נפקית מן כריסא
דאמי וערטילי אתוב לבית קבורתא מימרא
דיי יהב ומימרא דיי ובית דיניה נסיב יהי שמא
דיי מברך: בכל דא לא חב איוב ולא
מסדר מילי מיחטי קדם יי: והוה יום דינא
רבא יום שיבוק סירחניא ואתו כיתי מלאכיא
למקום בדינא קדם יי ואתא לחוד סטנא
במציעיהון למקום בדינא קדם יי: ואמר
יי לסטנא מנן את אתי ואתיב סטנא קדם יי
ואמר מן למישוט בארעא למיבדק בעובדי
בני נשא ומן מהלכא בה: ואמר יי
לסטנא איפשר דשויתא לבך בעבדי איוב
ארום לית דיכמוהי בארעא דעממי גבר
שלים ותריץ דחיל מן קדם יי ועדי מן ו
ביש ועוד כדון הוא מתקף בשלימותיה
וגריתא מימרי ביה לסלעמותיה מגן:
ואתיב סטנא קדם יי ואמר
איברא אמטול איברא וכל די לבר נש ימסור
אמטול נפשיה: ברם אושיט כדון מחת
ידך וקריב לגרמיה ולבסריה אין לא באנפי
מימרך ירגזינך: ואמר יי לסטנא הא
מסיר בידך לחוד ית נפשיה נטר: ונפק
סטנא בהרמנא מן קדם יי ומחא ית איוב
בשיחנא בישא מפרסת ריגליה ועד מוקדיה
: ונסיב ליה פחר לאיתקרספא ביה
והוא יתיב באמצע קטמא: ואמרת ליה
דינה איתתיה עד כדון את מיתקף
בשלימותך בריך מימרא דיי ומית:
ואמר לה הכמה די ממללן חדא מן נשיא
דעבדין קלנא בבית אבהתהון הכדין את
ממללא לחוד ית טבא נקביל מן קדם יי
וית בישא לא נקביל בכל דא לא חב
איוב בסיפוותהי ברם ברעיוניה הירהר
במילין:

והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר
ויגע בארבע פנות הבית ויפל על
הנערים וימותו ואמלטה רק אני
לבדי להגיד לך: ויקם איוב ויקרע
את מעלו ויגז את ראשו ויפל ארצה
וישתחו: ויאמר ערם יצתי מבטן
אמי וערם אשוב שמה יהוה נתן
ויהוה לקח יהי שם יהוה מברך:
בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן
תפלה לאלהים:
ב ויהי היום ויבאו בני האלהים
להתיצב על יהוה ויבוא גם השטן
בתכם להתיצב על יהוה: ויאמר
יהוה אל השטן אי מזה תבא ויען
השטן את יהוה ויאמר משט בארץ
ומהתהלך בה: ויאמר יהוה אל
השטן השמת לבך אל עבדי איוב
כי אין כמהו בארץ איש תם וישר
ירא אלהים וסר מרע ועדנו מחזיק
בתמתו ותסיתני בו לבלעו חנם:
ויען השטן את יהוה ויאמר עור
בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד
נפשו: אולם שלח נא ידך וגע אל
עצמו ואל בשרו אם לא אל פניך
יברכך: ויאמר יהוה אל השטן הנו
בידך אך את נפשו שמר: ויצא
השטן מאת פני יהוה ויך את איוב
בשחין רע מכף רגלו עד קדקדו:
ויקח לו חרש להתגרד בו והוא ישב
בתוך האפר: ותאמר לו אשתו עדך
מחזיק בתמתך ברך אלהים ומת:
ויאמר אליה כדבר אחת הנבלות
תדברי גם את הטוב נקבל מאת
האלהים ואת הרע לא נקבל בכל
זאת לא חטא איוב בשפתיו:

אבן עזרא

ויגז את ראשו׳ טעמו שער ראשו וכן הורידו לארץ ראשן: אשוב שמה׳ רמז לקבר הידוע וכן כיעת לכל חפץ על כל המעשה שם׳ ויש אומרי׳ כי מבטן אמי היא הארץ והענין אדם הראשון או בעבור היו׳ העצמו׳ שהם מוכרי הגוף מן הארץ וכנגד הארץ: תפלה׳ כמו תפל והענין לא יצא מפיו דבור שאין לו טעם: ותסיתני׳ דברה תורה כלשון בני אדם והענין שיחשבו א אנשי׳ שאין להם דעת שיכולת להסית אותו: עור בעד עור׳ גוף בעד גוף ויש אומ׳ כי מנהג האדם להכתיר עינו בידו אם יפחד ממכה בעבור היותה נכבדת: להתגרד׳ להתחכך ואין לו אח במקרא ויש אומרים חרס כמו בגרב ו ובחרס׳ בתוך האפר׳ כדרך אבילות וילבש שק ויסב על האפר׳ והאומר כי שבתו באפר לקרר השחין צריך להביא ראיה שהיה השחין חם ולח: בכל זאת לא חט׳ איוב בשפתיו׳ להודות כי עוד יחטא בשפתיו ו ויוציא מפיו מלו׳ ברוב כעסו: אליפז

בא: ערום ד׳ חס׳ וסימ׳ ויפל ערם כל היום דשאול׳ כי תראה ערם וכסיתו: כי אמר אלי ערם יערים׳ ערם יצתי מבטן אמי: תפלה ג׳ וסימ׳ בירמיה סימן כ״ג: תבוא י״ו חס׳ וסי׳ בסדם אל תבא׳ את איכתי אשלח׳ ואל המקדש לא תבא׳ גם כי התאנפי׳ אשימה עלי כלך׳ בקבת רעך׳ בכרם רעך׳ כי תשה ברעך׳ וכתבת עליהן׳ תבא נא תמר אחותי קדמא׳ אשר תבא חדר בחדר דמלכים׳ קדש ישראל לי״י ראשית הבאתה׳ אל השטן מאין תבא׳ אי מזה תבא ויען השטן׳ כי לפני לחמי׳ ברכת אבד׳ הבא כל רעתם׳ וכל משלי דכות במ״ר ס״ל וסימ׳ נמ״ס בא״ב רבתי אות ת׳ ובמשלי סוף סימן כ״ב: מאת פני ה׳ וסימ׳ ויהי אך יצא יצא׳ לא כן לכו נא הגברים׳ קרבו שאו את אחיכם׳ ויקרב מאת פני הבית מבין המזבח דמלכים׳ ויצא השטן מאת פני י״י: נקבל ב׳ ובפסוק ואינון כן א״ב מן כ״ב ובפסו׳ וסים׳ נמ״ס במסר׳ רבת׳ במערכת אות הב׳ בס״ד:

אליפז התימני. ממשפ' תימן בן אליפז בן עשו והקרוב שהיה קרוב מימי משה כי לא יתיחס לתימן כי אם אחר דורות. וחז"ל אמרו כי משה כתב ספר איוב והקרוב אלי כי הוא ספר מתורגם על כן הוא קשה בפירוש כדרך כל ספר מתורג': השוחי. מבני קטורה אשת אברהם את יקשן ואת שוח: הנעמתי. לא ידענו אם יתיחס למדינה או למשפחה: ויקלל את יומו. אף על כי שלא ימינ ליום ברכה או קללה לכן מרוב הצער יאמר ה המצטער מקולל יהא היום שנולד בו והשעה שנולד בה גם ים ימים שיהיו כן בהיות שני המאורות על מ מתכו' קשה וזה צריך פירוש ארוך וכן את ירמיה ארור היום אשר יולדתי בו ויש אומ' כי על שם היום משבוע ואמר שהיה מתאוה שלא ישמע זכרו הוא היום שנולד בו והנכון הוא הראשון: ויען איוב. כמו ועניית ואמרת בהביאו ה הבכורים ויהיה עניינו כמתחיל או שאלוהו חבריו אחר מלאת ם שבעת ימים מה לך או ענה להם וכן ועניית ו ואמרת בהביאו ה הבכורים ישאלוהו ה הכהנים מה זה. ידוע כי אין בלשון הקדש סימן שיור על סימן האמצעי ואין בלשונם חוץ מעתיד ועבר וכל מה שתמצא באיוב שהוא לשון ע עתיד הוא כינוי או לשון עבר: יאבד יום. היה מתאוה שיאבד בתחלה היום שנולד בו אם נולד ביום ואם נולד בלילה שתאבד הלילה שאמר המבשר הורה גבר וכמוהו ו ויאמר לקכף והרה כמו יולד וכמוהו ו ותהר את מרים כי היום שנולד בו יהיה יום חשך והנכון שיתאוה להיותו יום חשך עד שלא יהיה יום וזה טעם יאבד. יום ולילה הם כנגד הארץ מפאת השמש כעבור היות הארץ באמצע הגלגלים ובאות מ מעלה ואין להם חשך כלל גם קדרו הלבנה מפאת הארץ שהיא למטה אין אור אלא ממעל וזה עניין אל ידרשהו שזה ממעל כי הארץ היא חשך: תופע. כמו תפקיף: נהרה. אור וכמוהו ונהורא עמיה שרי ויש אומ' כי כמוהו המכהרו אשר בהרי: יגאלוהו. מן לחם מגאל ויש אומ' שהוא מן גאל ועניינו שיפרוהו וימשכוהו לכפסם והוא רחוק: יבעתוהו. יפחידוהו שלא יעמוד כמו ובעתתו רוח רעה: כמרירי יום. כמו קטב מרירי ויש אומרי' כי הכ"ף כמו כתבי הלילה כמשיגי גבול ועניין מרירי יום חוזק החום הדומה לסם המות ואם נולד בלילה הלילה ההוא יקחהו אופל: יחדי. יתחבר מן יחד והנכון שהוא אל ישמח כמו ויחד יתרו ועניינו אל ישמח להחשב בימי שנה: גלמוד. שומם כמו גלמודה: העתידים. שהם מזומנים לעורר אבלם כמו ועתידה בסדה לך ועתודותיהם שוסיתי ובנין לויתן מקום מ"ם ועניינו אבל ובדברי רבותינו ז"ל אמה לא תעורר לויתה במועד ויש אומרי' כי על אנשי ספינה שתשבה להשבר מדבר שקללו היום שנכשבו בה שהם עוררי' שיאכלם לויתן והוא מין דג גדול והקרוב כי אוררי יום הם הספדני' בכל לשון שיקללו הימי': כספו. תרגו' תלת כפף להתחלת הלילה ולאחריתו: בעפעפי שחר. יש אומ' כמו השקפה וכמוהו התעיף עיניך בו ואיננו והנכון שהוא על דרך משל בעינים והשחר דמה להם והעניין כאשר יפתח השחר עפעפיו כעינים שיש להם עפעפים והוא האישון ונקרא עפעף על שם האור: לא סגר. יחבר פותח הרחם: דלתי בטני. הטבור שממנו יבא המאכל לנולד קודם שיולד: ומה שדים. כטעם למה וכמוהו מה יתאוכן:

עוד זכר שכאשר שמעו רעי איוב באו לנוד לו ולנחמו וכראותם חוזק שברו לא מצאו מי שידבר אליו דבר ואחשוב שאלו הרעים היו חכמים מפורסמים בזמן ההוא חקרו יחד עמו בעיוניות ונמצא ביניהם בזה המבוקש התוריי זה המחלוקת אמר הוא לפי מה שתספטהו החלוקה כמו שיתבאר אחר זה. וכראות איוב כי אין דובר אליו דבר פתח פיהו ויקלל את יומו לפי שדעתו היה כמו שיתבאר מדבריו שכל מקרי האדם הם מוגבלים ומסודרים לפי מערכת הכוכבים בעת הלידה:

ביאור מלות המעני'

ויען. הרצון בו ויקרא כמו ועניית ואמרת שהרצון בו קריאה לא תשובה: והלילה אמר הורה גבר. הרצון בו הלילה שאמר המבשר שהורה בה גבר והוא ליל ההריון ויחס ההריון ללילה להיותו עת המשגל לפי החוק הלמודי או"ל מלאך הממונה על ההריון לילה שמו: יגאלוהו. יטנופוהו ויכלכלוהו או יהיה הרצון בו שיהיו גואליו וקרוביו חושך וצלמות בדרך שישכנו עמו תמיד: והכל עולה לעניין אחד: כמרירי יום. הוא מעניין עורנו כתנור נכמרו רוצה לומר חמימות היום ובא במשקל כגריר והרצון בו שיבעתוהו האידים העולי' בסבת חמימות היום עד ש שימנעו אורו: אל יחד בימי שנה. הרצון בו לא יהיה אחד בימים שלא יבא במספר ע עמהם: גלמוד. הרצון בו יחידיות ר"ל שלא ילכו בלילה חברת האנשים יחד: לויתן. אבלם: כוכבי נשפו. הם הכוכבים הגדולי' הנראי' בתחלת הלילה ובסופה ולא יתנכר ה הראות האור המכהה אז: ואל יראה בעפעפי שחר. ר"ל שלא יבקע השחר: דלתי בטני. ר"ל הבטן אשר היה בו הריוני והוא בטן אמו:

הבונים

הבאה ג' בטע' מלעיל וסימ' ארדה נא ואראה הכצעקתה. כל הנפש לבית יעקב. וישמעו שלשת רעי איוב: ולא הכירוהו. חד כן ולא דסמי' לה וסימ' נכסר בכסר רבתא במערכת אות ל' בכ"ד: וישאו קולם נשיאה קולם ד' חס' ז' את בליש' וסי' נכסר בסוף ספר שופטים: וישבו אתו לארץ ד' בליש' פי' קשור עם לב"ד וסי' ונקתה לארץ תשב. שבי לארץ אין כסא בת כשדים.

וישמעו שלשת רעי איוב את כל הרעה הזאת הבאה עליו ויבאו איש ממקמו אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ויועדו יחדו לבוא לנוד לו ולנחמו: וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירהו וישאו קולם ויבכו ויקרעו איש מעלו ויזרקו עפר על ראשיהם השמימה: וישבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות ואין דבר אליו דבר כי ראו כי גדל הכאב מאד:

ג

אחרי כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו: ויען איוב ויאמר: יאבד יום אולד בו והלילה אמר הרה גבר: היום ההוא יהי חשך אל ידרשהו אלוה ממעל ואל תופע עליו נהרה: יגאלהו חשך וצלמות תשכן עליו עננה יבעתהו כמרירי יום: הלילה ההוא יקחהו אפל אל יחד בימי שנה במספר ירחים אל יבא: הנה הלילה ההוא יהי גלמוד אל תבוא רננה בו: יקבהו אררי יום העתידים ערר לויתן: יחשכו כוכבי נשפו יקו לאור ואין ואל יראה בעפעפי שחר: כי לא סגר דלתי בטני ויסתר עמל מעיני: למה לא מרחם אמות מבטן יצאתי ואגוע: מדוע קדמוני ברכים ומה שדים כי אינק: כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי:

ושמעו תלתא חברי איוב ית כל בישתא הדא דאתת עלוי והיכד חמון ית אילני פרדיסיהון די יבישו ולחים סעודתהון אתהפיך לבכרא חייא וחמר משתיהון אתהפיך לדמא ואתו גבר מאתריה ובהא זכותא אתפציו מן אתר מזומן להון בגהנם אליפז דמן תימן ובלדד דימן שוח וצופר די מן נעמה ואתחברו כחדא למיתי למינד ליה ולנחמותיה: וזקפו ית עיניהון מן רחיק ולא אישתמודעוהי וארימו קליהון ובכו ובזעו גבר מעיליה ודרקון עפרא על רישיהון לצית שמיא: ויתיבו עמיה לארעא שבעא יומין ושבעא ליליון ולית די מליל עמיה פתגם ארום דחמון ארום תקפא כיבא להדא: מן בתר כדין פתח איוב ית פומיה ולטיט ית יומיה: ואתיב איוב ואמר: יהובד יומא דאתילידית ביה ומלאכא די ממוני על עיבור ליליא די אמר איתברא גבר: יומא ההוא יהי קבלא לא יתבעיניה אלהא מן לעילא ולא תפע עלוי שפרפרא: יטנפון יתיה חשוכא וטולי מותא תשרי עלוי עננא יבעתון יתיה היך מרירי יומא צערא דאצטער ירמיה על חורבן בית מקדשא ויונה באיטלקותיה בימא דטורסיס: ליליא ההוא ידברניה קבלא לא יתיחד עם יומין טבין דשתא במניין רישי ירחיא לא יעול: הא ליליא ההוא יהי צערא לא תיעול רננא דחרנגול ברא למקלסא ביה: ילטטוניה נבייא די לטטין יומא דפורענותא ואטמוכן למדכר בעתאורתהון אלוויתהון: יתחשכן כוכבי נשף שיריה יסתכי לאנהרא ולא יחמי בתימורי קריצתא: ארום לא אחד פרתי דלכתי דהינון דשי כריסי וטמר עמלא מן עינוי: למא לא מן כרהכא איממות מבריכא כד נפקית ואיתנגיד: כמה דין אקדימו יתי רכוביא ומה תדיא ארום אוניק: ארום השתא שכיבית ואשדוך דמכית בכן ינוח לי:

וישבו אתו לארץ שבעת. ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון: ויקלל ד' וסימ' נגס' בסדר אמור: תופע ל' וחד ותופע ואינון חד מן זוגין חד ת"ו וחד ות"ו ואינון מן א"ב מן ב"כ חד נסיב ו' וחד לא נסיב ו' ול' להון זוגא וסי' נכסר במסר רבת' במערב' אות הת"ו בכ"ד: ירחים ד' וסי' נכסר בסדר שמות: יקבוהו ג' וסי' אררי יום. מונע בר יקבוהו לאום. אבר לרשע צדיק אתה: שחר ח' וסימ' נכסר בישעיה סוף סימן ח' ובתלים סימן ק"ח: ויסתר ב' דגשים וסימניהון משה פניו. ויסתר עמל מעיני: מעיני ד' וסימ' נכסר בויצא ובישעיה סימן ס"ה וסוף הושע: ואשקוט ג' מל' בליש' וסי' ולמען ירושלם. אשקוטה ואביטה: כי עתה שכבתי ואשקוט:

הבונים חרבות למו. ר״ל שהם בונים המקומות אשר היו חרבים לקרא שמם על שבנייניהם השם: חדלו רגז. ר״ל חדלו יראה כמו הענין באמרו לב רגז שהרצון בו לב ירא והרצון בזה שאחר המות סרה יראת הרשעים מעל האנשים: ויחפרוהו ממטמונים. ר״ל שהם יבקשו המות יותר ממטמונים: ויסך אלוה בעדו. ר״ל סגר השם בעדו דרכו אשר ילך בה עד אשר ימנעו ממנו כל מבוקשיו: ויתכו כמים שאגותי. ר״ל שכבר נגרו אחת אחת כמים הנגרים אשר ירוצו רץ לקראת רץ בלי הפסק: ויבא רגז. רוצה לומר מה שהייתי ירא ממנו ויהיה רוגז מענין יראה על דרך אמרו שם רשעים חדלו רגז:

ביאור דברי המענה

ענה איוב ואמר יאבד יום אשר יולדתי בו והלילה אשר היה בו ההריון לאמי. היום ההוא יהיה חשך היום ההוא אשר יולדתי בו יהיה חשך לא ישתדל בו אלוה ממעל להזריח עליו השמש ולא תאיר עליו שום אורה יהיו עם היום ההוא חשך וצלמות בדרך שלא יהיה אור בו. יבעתוהו האידי׳ החזקי׳ העולים בסבת חוזק החום מהיו׳. הלילה ההוא אשר הרתה בו אמי יקחהו אופל עד שלא יהיה בו אור הכוכבים לא יהיה כמנה באחת מימי השנה עד שיצורף אל השנה ולא יבא במספר הירחים עד שיצורף אל החדש. הנה הלילה ההוא יהי גלמוד עד שלא ילכו בו חברת האנשים במבואות העיר וברחובותיה ולא תבא מהם רננה בו. ואמנם אמר זה לפי שמנהג ההולכים בלילה שישירו וירננו. יקללו הלילה ההוא כל האנשים העתידים לעורר אבלם על קושי יומם שהם מקללים הזמן בסבת מרירות נפשם.

הבונים ח׳ וסימ׳ אבן מאסו. הבנים חרבות למו. כי הבעיסו לנגד הבנים. יסדו הבונים את היכל י״י. הבונים בחומה ונשאים. וא׳ והבתים איש חרבו אסורים: רגז ג׳ וחס׳ וסימ׳ שם רשעים חדלו רגז. לא שלותי ולא שקטתי. קצר ימים ושבע רגז: וגדול ח׳ וסימ׳ והוא שכור. ויאמר המלך אל עבדיו. מאין כמוך י״י גדול אתה וגדול. וילך דוד הלך

עִם־מְלָכִים וְיֹעֲצֵי אָרֶץ הַבֹּנִים
חֳרָבוֹת לָמוֹ׃ אוֹ עִם־שָׂרִים זָהָב
לָהֶם הַמְמַלְאִים בָּתֵּיהֶם כָּסֶף׃ אוֹ
כְנֵפֶל טָמוּן לֹא אֶהְיֶה כְּעֹלְלִים לֹא־
רָאוּ אוֹר׃ שָׁם רְשָׁעִים חָדְלוּ רֹגֶז
וְשָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ׃ יַחַד אֲסִירִים
שַׁאֲנָנוּ לֹא שָׁמְעוּ קוֹל נֹגֵשׂ׃ קָטֹן
וְגָדוֹל שָׁם הוּא וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדֹנָיו׃
לָמָּה יִתֵּן לְעָמֵל אוֹר וְחַיִּים לְמָרֵי
נָפֶשׁ׃ הַמְחַכִּים לַמָּוֶת וְאֵינֶנּוּ
וַיַּחְפְּרֻהוּ מִמַּטְמוֹנִים׃ הַשְּׂמֵחִים
אֱלֵי־גִיל יָשִׂישׂוּ כִּי יִמְצְאוּ־קָבֶר׃
לְגֶבֶר אֲשֶׁר־דַּרְכּוֹ נִסְתָּרָה וַיָּסֶךְ אֱלוֹהַּ
בַּעֲדוֹ׃ כִּי־לִפְנֵי לַחְמִי אַנְחָתִי תָבֹא
וַיִּתְּכוּ כַמַּיִם שַׁאֲגֹתָי׃ כִּי פַחַד
פָּחַדְתִּי וַיֶּאֱתָיֵנִי וַאֲשֶׁר יָגֹרְתִּי יָבֹא לִי׃
לֹא שָׁלַוְתִּי וְלֹא שָׁקַטְתִּי וְלֹא־
נָחְתִּי וַיָּבֹא רֹגֶז׃

עם מלכיא ויעטי ארעא דמשכללין צדיין להון׃ או עם רברביא דידהב להון דימלין קורטוריהון סימא׃ או היך נפלא דטמיע במעיינא לית אפשר דאהי היך טליא דלא חמון נהור אוריתא׃ תמן רשיעיא דעברו תתובא פסקו רוגז גהנם ותמן ינוחון תלמידיא דאישתלהי חיליהון באוריתא׃ כחדא אסירי מדרשיא שליאו לא שמעו ינקו בית רבא קל אמוראה׃ יעקב דאתקרי דרדק ואברהם דאתקרי קשיש תמן הוא ויצחק עבדא דייי דינפק בר חורין מן כופתא מן קיריס דידיה׃ למה יהיב ללעי נהורא וחיי למרירי נפש׃ דאורכין למותא וליתוי וחפסין ליה מן טומעייא׃ דהוו חדיין לריצא השתא יחדון ארום ישכחון בית קבורתא׃ כל אילין מרירתא לגבר די אורחיה מטמרא וטליל אלהא אמטולתיה׃ ארום קדם סעודתי תנחתי תיעול ונתזן היך מוי אכליותי׃ ארום דלותא דלחית ואתת לותי ומה דדלחית ייתי לי׃ לא שליית סבכורתא דתורי ואתנן ולא שרוכית מן בסורתא דיקידתא ולא נייחית מבסורתא דגמליא ואתא רוגזא על בסורתא די בניא׃

גדול׳ חסרו׳ כי האיש מרדכי הולך וגדול. כי מרדכי היהודי משנה. קטון וגדול שם הוא׃ נסתרה ג׳ וסימ׳ בתלים סימן ל״ה׃ ויסך ד׳ וסימ׳ ויסך על ארון העדות. ויקם דוד מהארץ. ויסך בדלתים ים. ויסך אלוה בעדו׃

אבן עזרא

שם רשעים. הם המתנועעים חדלו מרוגזם׃ ויחפרוהו׃ יבקשוהו יותר מהחופרים למצא מטמון׃ אלי גיל. יש אומרים כי גיל קבועה לשמחה ולאבל כמו רנה ואחרים אמ׳ כי ענינו כמו השמחים ללכת אל גיל כן ישישו. חזר ופירש מי הוא מהמחכים למות הוא הגבר אשר דרכו נסתרה ממנו והאל סגר עליו וזה ענין ויסך אלוה בעדו כמו יסגור על הים. והגאון רב סעדיה פי׳ בו להפך ואמר כי ענינו כי אין צרך לחיים אל הגבר אשר דרכו נסתרה אפילו באכילה לא יתענג׃ ויתכו כמים שאגותי. עד שיבכה או הוא על דרך משל שלא יתערב כי אם ירוצו זאת אחר זאת ולא תפסקנה׃ אליפז

כפשם. ושסבו הכוכבים הגדולים הנראים בלילה ההוא בתחילתה ובסופה עם הסתר שאר הכוכבים בסבת האור הנמצא אז ויתמיד החשך בלילה ההוא לבלתי סור. יקוה לאור השמש ולא יזרח ולא יבקע השחר בה בדרך שלא יהיה אחריה יום. כי לא סגר הלילה ההוא דלתי בטן אמי שלא תתעבר והיה מסתיר בזה עמל מעיני ואחר שנתעברה למה לא מתי משעת צאתי מרחם אמי עד שתקף שיצאתי מבטן אגוע כי זה היה יותר טוב לי משחיתי לראות בזה הרע אשר מצאני. מדוע קדמוני ברכים ברכי המילדת להבילני בשעת הלידה ולמה נמצאו שדים לאמי להניק אותי להחיותי. כי עתה אם הייתי מת מרחם הייתי שוקט ונח מאלו הרעות בקבר. עם מלכי ויועצי ארץ אשר הם בונים המקומות החרבים למו להקרא שמם עליהם. או עם שרים זהב להם הכוכבים להם אוצרות כסף הנה אלו האנשים עם טובהצלחתם לפי הנראה לא היה להם בקבר יתרון עלי. או למה לא הייתי כנפל שאמות מרחם ולא יושלם ההריון כי כמו העוללים המתים במעי אמם אשר לא ראו אור הנה המות כבר מאד וזה כי בעת המות סרה יראת הרשעים מעל האנשים ר״ל שהמתים אינם יראים מהרשעים ושם ימצאו מנוח היגעים כל האסירים הם הם שאננים בקבר ולא שמעו קול נוגש. שוה המות לקטן ולגדול אין יתרון בו לאחד על האחר ושם העבד חפשי מאדוניו לא יעבדנו ולא ירדה בו. הנה תמה למה יתן השם לאיש הקשה יום אור החיים ולמה יתן חיים לאנשים מרי נפש. והנה המות להם יותר טוב עד שמחכים למות למצוא מרגוע לנפשם ולא ימצאוהו וישתדלו למצוא אותו יותר ממטמון לרוב תשוקתם אליו. אם יאמר אומר כי לא די עדות בתשוקתם אל המות שיהיה המות יותר טוב להם כי כן מנהג החולים שתהיה תשוקתם אל מה שיזיקם ולא יתכן לומר שיהיו הענינים ההם המזיקים טובים להם מפני תשוקתם אליהם. הנה אנחנו נמצא שהאנשים האחרים השמחי׳ אל מה שראוי לשמוח עליו ישמחו ויגילו כי ימותו האיש קשה יום אשר גדר השם דרכו עד אשר לא יוכל להשיג דבר ממה שיבקשהו לרעותם כי המות טוב לו. ואולם זכר השמחים אל מה שראוי לשמוח עליו כי מהם לבד תלקח ראייה בזה הענין לפי שבכאן חכמים רעי התכונה ישמחו כי ימצא רע לזולתם ולא תעיר שמחתם על הרע ההוא שיהיה הרע ההוא טוב למקבלים אותו וזה מבואר בנפשו. ואחר שהתייחס שהמות טוב לכמו אלו האנשים המרי נפש הנה תמה למה השתדל השם שיתן לי חיים שכבר השיגני מהמרירות עד שתמיד אני מתאנח גם בעת היות מאכלי לפני אשר היה ראוי שישמחני בריתי השתדלותי בלקיחת מזוני ונתכו כמים שאגותי אחת אחת כמים הנגרים בלי הפסק. הנה פחד פחדתי בעת שלותי פן יבואוני הרעות האלה אשר באו לי ואשר יגורתי בא לי. לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי. מזה הפחד עד שבא מה שהייתי ירא ממנו

והכלל העולה מהדברים

הוא שדעת איוב היה שכל מקרי האדם הם מסודרים ומוגבלים לפי מערכ׳ הכוכבי׳ בעת הלידה ולזה קלל היום שנולד בו לחשבו כי הוא היה סבת הרעות שקרוהו וקלל ליל ההריון להיותו מורה על איכות מה שיקרה לעובר ברחם ועת צאתו מרחם וכבר זכרו זה בעלי המשפט ולזה היה מורה ליל ההריון על עת הלידה אשר הוא מורה לפי דעת׳ על כל מקרי האדם בחייו וקלל יום הלידה תחלה להיותו מורה בעצמות ראשונה על מקרי האדם בחייו וקלל ליל ההריון אחר זה להיותו מורה בסבית עליהם וזה שהוא יורה על עת הלידה אשר היא מורה על אלו המקרים ועוד נתרעם על ליל ההריון על אשר לא היתה הוראתו אם שלא תתעברה אמו אם שלא תשלים הריונה ותפיל אם שימות בצאתו מרחם אמו כי אלו המקרים הם לפי מערכת הכוכבים ברגע לידת הטפה ברחם לפי מה שאמר בעלי המשפט והנה בחר איוב לא היותו על היותו בסבת המקרים האלה אשר קרוהו ונתרעם על השם ית׳ המסדר זאת ההנהגה אשר מצד מערכת הכוכבים אשר ימצא בה זה האופן מהעדר הסדר והיושר אשר יבא ממנה רעות לטובים וטובות לרעים כמו שיזכור איוב במה שאחר זה איך לא סדר במי שיולד בכמו זה המערכת שימות מרחם ולא יראה ברע כי זה יותר טוב להם ויחס זה לשגגה לשם ית׳ או לאות יקצור וכבר שגג בזאת ההנחה בב׳ צדדי׳ האחת כי זאת ההגבלה המסודרת מצד מערכת הכוכבים לא תחייב על כל פנים הגעת המקרים אשר יורו עליהם אבל כבר נשארו אפשריי׳ מצד הבחירה האנושית כמו שזכרנו בפתיחתנו לזה הביאור והשנית לחשבו שאלו הרעות המדומות הם רעות אנושיות עד שיבחר המקבל הרעות ההם המות מהחיים וזה אמנם היה צודק אם היו אלו הרעות רעות אנושיות לפי שהמות מסובב על החיים הבלתי אנושיים לפי דעת קצת הקודמים כמו שנזכר בספר המדות ואולם הטובות האנושיות עם הרעות הבלתי אנושיות הם הם משובחות בעצמם ולפשר שנאמר שאיוב לא שגג בזה הצד השני כי היה מאמין בהפארו׳ הנפש כמו שנבאר במה שיבא בנה ואולם אמר זה לבער אלו החיים אשר היה בהם ובגותם שיותר טוב היה אלו העדר אלו הרעות אשר היה בהם מתיקות קניין ההצלחה האנושית עם קניין אלו הרעו׳ ולפ״ש שהם רעות בלתי אנושיות ואולם בצד הראשון היה טועה בלי ספק כמו שיוכיח תשובת רעיו לו במה שיבא ותשובתו אליה׳ ולולא זה לא היינו אומרי׳ שטעה בו כלל וזה כי אנחנו נר׳ ירמיהו ע״ה קלל את יומו אף שירמיהו לא הביאתהו לזה אמונתו בשזאת ההגבלה היא מצד המערכ׳ כמו שהתפרסם מדבריו במקומו׳ רבי׳ מנבואתו ואמנם אמר זה על צד ההפלגה והגזמא לחוזק מרירות נפשו והנה דעת איוב היה כמו שיתבאר במה שיבא שההשגחה האלהית אינה באישי האדם כלל כל שכן בשאר אישי בע״ח

אבל

ויען אליפז · הנסה · הנון לשון רבים והסמך מקום שין והא׳ מקום אלף וכמהו נסה עלינו אור פניך יי׳ ועצור במלין לא נוכל ויש אומרי׳ הנסה המנסה וטעם דבר בדבר ואחרים אמרו כי הדבר הוא המנסה ועצור במלין לא נוכל שלא נשיבך ׃ כסלתך · דבר שתשען עליו כמו וישימו באלהים כסלם ׃ נכחדו · נכרתו כמו ותכחד מן הארץ ׃

מעולאים ונעזבים אל ההנהגה המסודרת מהגרמיים השמימיים והביאהו להאמין זה החוש והעיון אם החוש למה שכר אהו מרוע הסדור הנופל באישי האד׳ הטובות והרעות אם העיון להיות אלו הענינים הפרטים הזמניים בלתי אפשר בהם לפי מחשבתו שיהיו ידועי׳ אצל השם ית׳ לפי שלא אפשר שתהיינה בו ידיעות מתחדשות ונפסדות ולא ידע אם כן הענינים הזמניים מי שאין לו יחס עם הזמן כלל זהו אמרו מדוע משדי לא נצפנו עתים ויודעיו לא חזו ימיו ירצה בזה מדוע לא יהיו נעלמי׳ מהשם ית׳ הענינים הזמניים והזמנים והנה אין לו יחס עם הזמן עד ש יודעיו לא חזו ימיו אבל ראוהו קי׳ ועומד ורחוק מההתפעליות כולם בתכלית המרחק ומי שזה דרכו לא אפשר שיתואר בזמן כלל כמו שיתבאר ב בטבעיות ועוד שאלו הענינים הטבעיים ה האדניים לרוחק מ מדרגתם מהשם ית׳ הנה יתאחם השם ית׳ ויתענגם בהכרח ל לפחיתות כי אי מדרך השלם בתכלי׳ השלמו׳ להשגיח בדברים אשר הם בתכלית החסרון ועוד כי השכל לא ישיג הדברי׳ מצד מה שהם בו פרטיים אבל תהיה בו ההשגה לכחות א אחרים כמו הדמיון והחוש ואם אין בשם ית׳ כמו אלו הכחות אשר יושג בהם הפרט אי אפשר שישיג אלו הדברים הפרטיים ׃ והוא אומר העני בסר לך הם כראותו וגו׳ הנה אלו הטענות שתמכא שיקיים בהם דעתו איוב בזה הדרוש · וכבר יכפין מספיק ויאמר אם היה דעת איוב כן על מה היה מעלה עולות ליראתו שמא חטאו בניו והוא יראה שהתשובה ׃ והתפילה אל השם ית׳

הנסה ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ או הנסה אלהים · הנסה דבר אליך תלאה ׃ יקימון ל׳ והוא חד מן שטה חדא כתי׳ יוד דכל חד וחד לית דכו׳ וסימ׳ נכסר בבסר רבת׳ במערכת אות היוד כסד ׃ ואיפה י׳ כתי׳ ה׳ וסיכני׳ ויאבר לו המלך איפה הוא · איפה הם רעים · איפת שמואל ודוד ׃ איפה לא שגלת׳ ואיפה ישרים נכחדו · איפה היית ביסדי ארץ · איפה לקטת היום ואנה

הנסה ב׳ בתרי ליש׳ הנבה אלהי׳

ד וַיַּעַן אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וַיֹּאמַר ׃
הֲנִסָּה דָבָר אֵלֶיךָ תִּלְאֶה וַעְצֹר בְּמִלִּין
מִי יוּכָל ׃ הִנֵּה יִסַּרְתָּ רַבִּים וְיָדַיִם
רָפוֹת תְּחַזֵּק ׃ כּוֹשֵׁל יְקִימוּן מִלֶּיךָ
וּבִרְכַּיִם כֹּרְעוֹת תְּאַמֵּץ ׃ כִּי עַתָּה
תָּבוֹא אֵלֶיךָ וַתֵּלֶא תִּגַּע עָדֶיךָ וַתִּבָּהֵל
׃ הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ תִּקְוָתְךָ וְתֹם
דְּרָכֶיךָ ׃ זְכָר נָא מִי הוּא נָקִי אָבָד
וְאֵיפֹה יְשָׁרִים נִכְחָדוּ ׃ כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי
חֹרְשֵׁי אָוֶן וְזֹרְעֵי עָמָל יִקְצְרֻהוּ ׃
מִנִּשְׁמַת אֱלוֹהַּ יֹאבֵדוּ וּמֵרוּחַ אַפּוֹ
יִכְלוּ ׃ שַׁאֲגַת אַרְיֵה וְקוֹל שָׁחַל וְשִׁנֵּי
כְפִירִים נִתָּעוּ ׃ לַיִשׁ אֹבֵד מִבְּלִי־
טָרֶף וּבְנֵי לָבִיא יִתְפָּרָדוּ ׃ וְאֵלַי דָּבָר
יְגֻנָּב וַתִּקַּח אָזְנִי שֵׁמֶץ מֶנְהוּ ׃
בִּשְׂעִפִּים מֵחֶזְיֹנוֹת לָיְלָה בִּנְפֹל
תַּרְדֵּמָה עַל־אֲנָשִׁים ׃ פַּחַד קְרָאַנִי
וּרְעָדָה וְרֹב עַצְמוֹתַי הִפְחִיד ׃ וְרוּחַ
עַל־פָּנַי יַחֲלֹף תְּסַמֵּר שַׂעֲרַת בְּשָׂרִי ׃
יַעֲמֹד וְלֹא־אַכִּיר מַרְאֵהוּ תְּמוּנָה לְנֶגֶד
עֵינָי דְּמָמָה וָקוֹל אֶשְׁמָע ׃ הַאֱנוֹשׁ
מֵאֱלוֹהַּ יִצְדָּק אִם מֵעֹשֵׂהוּ יִטְהַר־גָּבֶר
׃ הֵן בַּעֲבָדָיו לֹא יַאֲמִין וּבְמַלְאָכָיו
יָשִׂים תָּהֳלָה ׃ אַף שֹׁכְנֵי בָתֵּי־חֹמֶר
אֲשֶׁר־בֶּעָפָר יְסוֹדָם יְדַכְּאוּם לִפְנֵי־עָשׁ ׃

ואתיב אליפז דמן תימן ואמר ׃ העל ניסיון פתגמא דמטא לותך תשתלהי ולמעכבא במיליא מן ייכול ׃ הא כסנת סגיעין וידיא חלשיא תקיפתא ׃ דתקל בחובא יקימון מילך וארכוביא דחמטן בעבירה תחייל ׃ ארום כדון תיתי לותך ותשתלהי תמטי גבך ואתבהלתא ׃ הלא דחלתך סכוייך סברך ושלמות אורחתך ׃ אדכר כדון מן דזכאי כאברהם הובד והאן תריצין כיצחק ויעקב אתכחדו ׃ היכמה די חמיתי דרא דטובענא עברי שקרא ופלחי ליעות ישתלמון כמיני ׃ מן מימר אלהא יהובדון ומן זעפא דנהיריה ישתיצון ׃ אכליות עשו דמתיל לאריא טרפא וקל ארום דמתיל לשחלא מריתיחין כדבי דחטופיתין ורברבנוי דמתילי ללייתא מתפרשין למיבז ביזתא ׃ היכמה דאריא יהובד מדלית עדא היכדין יהובד ישמעאל מדלית זכותא ובנוי ליסטיא אתפרשו מן אורחין תריצין ׃ תא ישמעאל דמתיל לאריון יהובד מדלית זכותא ובנוי דלוט דמתיל ללייתא יתפרשון מקהלא ׃ לותי פתגם אתאמר בנטיר ואליפת אודני קצרת דאיתמצי מיניה ׃ בכחשבתא דמן חזותא בליליא כד נפלת שינתא על בני נשא ׃ דלותא ערעני ורתיתא וסוגעי איברי דליחא ׃ וזיקא על אפי יעיבר מצלהבא על עולא בסרי ׃ יקום ולא אשתמודע חזויה דמו לקביל עיני חשי וקל סוגעין אשמע ׃ אכריז ואמר אפשר דבר נש מאלהא יזכי אם מן דעבדיה ידכי גבר ׃ הא בעבדוי נביא לא ייםין ובאזגדוי ישוי עילא ׃ כל דכן רשיעיא דשרין בקבורת טינא די בעפרא שיתאס הון ידכינון קדם זחלא ׃

סאגת אריה · פירש בו רבי משה הכהן נ״ע כשאגת אריה והענין שישליט עליה׳ המקום אריות וחיות ופירש רבי יונה כתעו כלתעו מן מלתעות ושניהם רחוקי׳ ופירושו שרמ׳ אף אלהים לשאגת אריה על טרפו ופי׳ נתעו כמו יתעו לבלי אכל ואל נתעו שנה על הכפירי׳ וכמהו קול דודי הנה זה בא ׃ יגונב · מן גנב וענינו כהטף ׃ שמץ מנהו · כל המפרשים פירשו בו מעט לפי הענין והנכון בעיני שהוא מטעם ומה שמץ דבר כשמעבו וענינו כי לא וכלה אזני לקחת הטו׳ המעולה ממנו כענין פנים ואחור הנזכרים בפרשת כי תשא ׃ בשעיפים · מחשבות ׃ תסמ׳ יקרעיד כמו סמר מפחדך בשרי ורבי׳ האיי ז״ל פירש שהוא מתסמרות כי הכאב כמסמר נטועי׳ יחלוף · והלוך כמו חלף הלך לו ׃ יעמוד · זה בהלום · דממה וקול · כמו קול דממה דקה וזו דרך נבוא׳ קטנ׳ ׃ לא יאמין · אי׳ אמונ׳ בעבדיו כנגדו שהוא לבדו שלם בלי חסרון ׃ תהלה · כמו אמרתי להוללי׳ אל תהולו בעבור חסרונם ׃ אף שוכני בתי חומר · קו׳ הדרי׳ בבתי חומ׳ והנכו׳ בעיני שעבדיו ומלאכיו הם העליוני׳ שאין להם נשם שהוא גוף ונפשו׳ בני אדם נחצבו׳ מהם ואף שוכני בתי חומר הם הגופות שיסודם בעפר ׃ ידכאום · ענין בתיאור ידכאו השוכני׳ בעבור שיכלה הגוף כעש ורובי המפרשים פירשו לפני עש לפני שמם ואמר כיעש כמו ועיש על בניה תנחם והם שבעה כוכבים קרובים מהמזוק הצפוני כמו עש וכים והטעם כל ימי היות עים ׃

עשית · איפה האנשים אשר הרגתם · ואיש אל ידע איפה הוא · ואלה איפה הם ׃ ואלי ג׳ וסימ׳ ואני יסרתי רבים · ואלי דבר יגונב · ואלי יאספו כל חרד ׃ יחלוף ד׳ חס׳ וסימ׳ והאלילים כליל יחלף · ורוח על פני יחלף · בבקר כחציר יחלף · אם יחלף ויסגיר ׃ תהלה ל׳ וכבלאבין ישים תהלה והוא חד מן מלין דמשמשין לה בסוף תיבותא וסימ׳ נמסר בבסר׳ רבת׳ במערכת אות הלמ״ד בסד ׃ עש ה׳ וסימ׳ וכצבר יאכלם סס · ידכאום לפני עש · כבגד אכלו עש · עשה עש כסיל וכימה · עש יאכלם ׃

בלתי מועילה להיותו בלתי משגיח בזה העולם השפל ולאמר כי איוב היה מאמין בהשארות הנפש כמו שיראה מדבריו במה שאח׳ זה ולזה היה מקריב׳ לעבודת השם ית׳ כפי היכולת הע״פ שלא היה מאמין שיהיה בזה גמול גופני מכורף לזה שאיוב היה רוצה לצאת ידי שתיהן רצוני שלמה שהיה נבוך ומבולבל בענין השגחת השם ית׳ היה רוצה לעשות הראוי לפי כל אחת מהדעות ולזה היה עושה פעולות המאמין בגמול ובעונש כדי שישמרו קנייניו עד שהשיגהו מה שהגיע ואז התרחקה ממנו האמונה הזאת לדעתו כעצמו שהוא היה צדיק ושאין השגחת אלו הרעות על צד העונש למרי שקדם ׃

באור מלות המענה

הנסה דבר אליך תלאה · הוא ענין נסיה בתמורת השין בס׳ והאלף בה׳ וכמהו נסה עלינו אור פניך יי׳ והרצון בו אם נשא משל ונדבר אליך ולהשיב על דבריך תלאה או יהיה ענין נסיון והוא היותר נכון והרצון בו האם כאשר נסה השם להגיע אליך דבר מן הרעות תלאה ובזה אמר כי עתה תבא אליך ותלא ׃ כסלתך · ר״ל תקותך והרצון בו שמה שהיית ירא אלהים לא היה אלא לתקותך שישמור קנייניך וכאשר ראית אבוד הקניינים ההם סרה יראת השם מעל פניך · וזו ותום דרכיך כפא׳ רפס בלשון ישמעאל והרצון תקותך תום דרכיך ר״ל תקותך תום דרכיך ולזה סר תמימותיך בסור הקניינים ההם ׃ וזורעי עמל · הרצון בו עול וכן תחת לשונו עמל ואון והמשיל ההשתדלות באון לחרישה וזריעה וקצירה להורות על רוב השתדלותם בו ועשותם תחבולות רבות עד שישיגהו כמו הענין בעובדי האדמה שעשו מלאכות רבות להגיע אל התכלית המבוקש מהם · אריה ושחל וכפירים וליש ולביא הם משל לאנשים הרעים אשר כל מגמתם להזיק לזולתם כמו אלו החיות אשר יכספו לטרוף זולתם מהבא׳ ׃ יגונב · ר״ל יעלם ויתכסה ׃ שמץ מנהו · ר״ל מעט ממנו וכמוהו ומה שמץ דבר נשמע בו ׃ עצמותי · איברי ׃ לא יאמין · הוא מענין אמת ר״ל שלא ישינו האמתות והקיום מעצמותם אבל להם סבה בהיותם אמת כמו שיש להם סבה בהיותם נמצאי׳ ולזה היה חסרון בחק אלו הנמצאים הקדושי׳ ביחס אל השם ית׳ וזה כי השם ית׳ לבדו יהיה אמתיתו וקיומו מעצמותו או יהיה הרצון בזה שהשם ית׳ לא יאמין בהם שישלימו מעצמם מה שאכן להם מהפעולות אם לא יהיה בזה עזר מהשם ית׳ וזה הדבר כבר בארנוהו במה שאין ספק בו בחלק הב׳ מהמאמ׳ החמישי בספר מלחמות יי׳ · תהלה · רוצה לומר אורה ויהיו הלה והלל שני שרשי׳ בענין אחד והרצון בו ולא במלאכיו ישים אורה ר״ל שאין האור להם והוא ההשגה במה שהם משיגי׳ מצד עצמותם אבל מצד הסבה הראשונה והוא השם ית׳ ולולם השם ית׳ אין לו ההשגה במה שישיג מזולתו ׃ עש · הרצון בו כלוי והוא שם והפעל ממנו ועשתי עששו עששה מכעס עיני והרצון בו שכבר ידכאום מקרים אם מחוץ אם מרוע הנהגתם ויפסידום קודם שישיגם הכלוי הטבעי׳ וזה דבר אמתי אין ספק בו וזה כי רוב המתים מתים בזולת עתם בסבת מקרים מה ולא ימצא שימות המות הטבעי אחד מאלף ׃ מבלי

מבלי משים. חסר לב והרצון בו מבלי משי׳ לב להשגי׳ נפשם וכמוהו וימיתו ויסכילו יחרו. והרצון בו וישימו לב: הלא נסע יתרם בם. רוצה לומר שכבר נסע מתקומתו יתרונם אשר בם על שאר הב״ח והוא השכל ואלך הוא לו כי הוא בתחלת ענינו חסר ומי שלא ישלימהו לא ימצא לו יתרון על שאר הב״ח בעת המות כמו שכא׳ אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות

מבלי משים. פי׳ מבין וכמוהו וישימו וישכילו: יוכתו. מן כתית והטעם כמו בבקר יציץ וחלף: הלא נסע יתרם. יש מפרשי׳ נסע יתרון דעתם ויאבד ואחרי׳ אמרו כי הוא כמו כי יתרי פתח שנסע יתר אהלי והקרוב אלי שהוא כמו יתרה עשה שהוא ממון וענינו שיאבד ממונם במותם: ימותו ולא בחכמה. חכמו שיקבצו ממון

ואל מי ד׳ וסימ׳ ואל מי יעלה מעלינו. ואל מי הדמיון אל. ואל מי תדמיוני ואשוה. ואל מי מקדושים תפנה: כעש ד׳ כתי׳ ש״ן כליש׳ ואינון מן מלין דכתי׳ ש״ן וקרי׳ סב״ך וסימ׳ נמסר בהושע סימן ב׳: כישע ה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בישעיה סי׳ כ״ה: יאכל י״ג וסימ׳ נמסר בסדר אמור אל הכהנים: כי י״א בטע׳ וסימ׳ נמסר בספר רבת׳ בערך כי בס״ד: יולד ג׳ דגשי׳ ומ״ל וסימ׳

מִבֹּקֶר לָעֶרֶב יֻכַּתּוּ מִבְּלִי מֵשִׂים לָנֶצַח
יֹאבֵדוּ׃ הֲלֹא נִסַּע יִתְרָם בָּם יָמוּתוּ
וְלֹא בְחָכְמָה׃ קְרָא נָא הֲיֵשׁ עוֹנֶךָּ ה
וְאֶל מִי מִקְּדֹשִׁים תִּפְנֶה׃ כִּי לֶאֱוִיל
יַהֲרָג כָּעַשׂ וּפֹתֶה תָּמִית קִנְאָה׃
אֲנִי רָאִיתִי אֱוִיל מַשְׁרִישׁ וָאֶקּוֹב נָוֵהוּ
פִתְאֹם׃ יִרְחֲקוּ בָנָיו מִיֶּשַׁע וְיִדַּכְּאוּ
בַשַּׁעַר וְאֵין מַצִּיל׃ אֲשֶׁר קְצִירוֹ רָעֵב
יֹאכֵל וְאֶל מִצִּנִּים יִקָּחֵהוּ וְשָׁאַף צַמִּים
חֵילָם׃ כִּי לֹא יֵצֵא מֵעָפָר אָוֶן וּמֵאֲדָמָה
לֹא יִצְמַח עָמָל׃ כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָּד
וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף׃ אוּלָם אֲנִי
אֶדְרֹשׁ אֶל אֵל וְאֶל אֱלֹהִים אָשִׂים
דִּבְרָתִי׃ עֹשֶׂה גְדֹלוֹת וְאֵין חֵקֶר
נִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר׃ הַנֹּתֵן
מָטָר עַל פְּנֵי אָרֶץ וְשֹׁלֵחַ מַיִם עַל
פְּנֵי חוּצוֹת׃ לָשׂוּם שְׁפָלִים לְמָרוֹם
וְקֹדְרִים שָׂגְבוּ יֶשַׁע׃ מֵפֵר מַחְשְׁבוֹת
עֲרוּמִים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה יְדֵיהֶם תּוּשִׁיָּה׃
לֹכֵד חֲכָמִים בְּעָרְמָם וַעֲצַת
נִפְתָּלִים נִמְהָרָה׃ יוֹמָם יְפַגְּשׁוּ חֹשֶׁךְ
וְכַלַּיְלָה יְמַשְׁשׁוּ בַצָּהֳרָיִם׃ וַיֹּשַׁע
מֵחֶרֶב מִפִּיהֶם וּמִיַּד חָזָק אֶבְיוֹן׃

מצפר לרמש משתפי מן דלית משוי להון
ארכא לעלמא יהובדון: הלא מדלית
זכותא להון אנטלית סעיד מנהון ימותון
ולא בחכמתא: קרי כדון האית עני לך
ולמן מן קדישיא תתפני: ארום שטיא
תקטול רוגזיה קיריס ושבירא תמית טננא
דברייתא: אנא חמית שטיא דמתנציב
ולטטית מדוריה בתכיף: מתרחקין בנוי
מפורקנא לעלמא דאתי וישתפפון במעלנא
דגהנם ביום דינא רבא ולית דפצי: די חצדיה
כפיני ייכלון ופולמוסי במאני זיינא ידברוניה
ויבזון ליסטיסין נכסיהון: ארום לא נפיק
מעפרא שקר ומן ארכתא לא ירבי ליעות:
ארום בר נש למלעי באוריתא אתברי ובני
מזיקי בגובאה יטוסון: תא ארום בר נש
לליעות אתייליד וכופוהי היך גיצין דנהרין
מן גומריא וכתגבהין היכדין יעוף: ברם
אנא אתבע אולפן מן תקיפא ולאלהא
אשוי מילתי: עביד רברבן ולית סכום
פרישן עד דלית מניין: דיהב מיטרא על
אפי ארעא דישראל ומשדר מיא על אפי
מחוזי עממיא: מטול לשואה מכיכי אולצנ
לרומא ואוכמי מכבינותא תקפו פורקנא:
דבטיל מחשבתהון דמצראי דחכימו למבאש
לישראל ולא עבדא אידיהון מלכת חכימתהון:
מאחד חכימי פרעה בחכימותהון ומלכת
איסטגניניהי עוקמנא אוחית עליהון: בימם
יערעון חשוך והיך לילי ימשמשון בטיהרא: ופרק עמי מן קטילא דפומהון ומן יד מליך תקיף עם חשיב:

לנער היולד. אשר יולד לישראל. כי אדם לעמל יולד: אולם ג׳ ר״פ בסיפר׳ וסימ׳ נמסר בריש סיפר׳: דברתי ב׳ וסימ׳ על דברתי מלכי צדק. ואל אלהים אשים דברתי: ישע ה׳ בסגול בישעיה סימן כ״ה: ולא תעשינה ב׳ וסימ׳ בזמתכנה. ידיהם תושיה: בצהרים י״ב וסימ׳ נמסר בכלבים א׳ סימן י״ח: ויושע ג׳ חס׳ וסימ׳ ויושע יי׳ את יושבי קעילה. וישע יי׳ את דוד דשמואל ויטע מחרב מפיהם. וחד קוה אל יי׳ וישע לך:

אויל. הוא האיש אשר יכוין כ פעולותיו תכלית מה ולא יבא אל הגעת ה התכלית ההוא בסבות הראויות והוא מבואר שלא יגיע התכלית ל לכמו האיש הזה אלא במקרה ולזה יהיה כועס תמיד כאמרו אולת אדם תסלף דרכו ועל ה׳ יזעף לבו: ופותה. הוא האיש הרב ה הפתאות אשר יפותה לבו לכל ההצלחות ה המדומות וישאר תמיד עם הקנאה והמכאוב ההוא ולכך הפותה ל לאויל כי מדרך הפותי שיהיה אויל כאמרו כ כחלו פתאים אולת והסבה בזה כי לחוזק תשוקתו בעניניו ישתדל במהירות להשיגם ו ויהיה זה סבה שלא יתנהג בזה בסבות ה הראויות: בניו. הם המשפטים אחריו ל להתנהג במנהגו וכמו זה אל הכתוב ושמתי אני את פני באיש ה ההוא ובמשפחתו והרצון בזה האנשים המשפטים אחריו כמו שביאר הכלום: אשר קצירו רעב יאכל. שב אל האויל וירבה בזה שכבר יגיע מרוע הצלחתו שהאיש ה הקשה יום והוא הרעב יאכל קצירו של האויל ואמרו ואל מצנים יקחהו ושאף צמים חילם שב אל בני האויל אשר זכר או אל כלל האויליו וירבה

גם יורה זה הפסוק כי האדם לא נברא אלא שילמד חכמה: קרא נא. אם אתכו כן אם תמצא מי שיענה אותך: ואל מי מקדושי׳ תפנה. או אמור מפי מי מהקדושים שהיו בארץ שמעת: כי. ידוע כי לאויל יהרג כעש: משריש. כמו ותשרש שרשיה שעשה שרשים: ואקב. קללתי כמו מה אקב והטעם קללתי נוהו שהוא ביתו שיבוא לו רע פתאום: בשער. בפרהסיא. ירעב ורעב שאין לו כח יתגבר ע עליו ויאכל קצירו: ואל מצנים. כמו ולצנינים כי הזרע כשלא יהיה מכוסה ירבו חוחיו ויקחו הרעבים הקציר מבין החוחים: צמים. יש אומרי׳ כמו צמאים והענין כפול כי זכר הרעבים והצמאים ויש אומ׳ כי צמי׳ האבן התקיפ׳ בלשון ישמע׳ ואר׳ משה שפירושו הבתולות בעלות הצמת והוא רחוק: כי. עמל שהוא עם און הוא כ כמוהו בענין אמר כי הרשע לא יצמח לכן בן אדם יולדתו וכאילו לא יולד אלא לעשות עמל ואון כענין הן בעון חוללתי כי תולדת בן אדם קרובה לעשות רע כטעם כי יצר לב האדם רע: ובני רשף. יש אומרים כי כאשר תולדות העוף לעוף כן תולדות האדם לעמל

בבנים כנינים וקוצים והרצון בשאיפה הכפוי והתקוה על דרך אומרו כעבד ישאף צל והרצון בצמים האיש הפריץ ויקראו צמים לפי שמנהג הפריצים שיהיו מגדלי צמה רוצ׳ לומר שער ואמ׳ של איש קשה המזל אשר יקח קצירו מבין הקוצי׳ והכניני׳ לרוע הצלחתו ויצפה עם זה שמה שלקח מן הקציר יבא איש פריץ ויחזק עליו ויגזלהו ממנו יהיה חילם וזה תכלית רועה הצלחה ר״ל שהאנשי׳ היותר רעי ההצלחה שימצאו ימצאו מצליחים על אלו האוילים ויהיה להם חילם ונכסיהם ואפשר שכל הפסוק יהיה שב לדבר אחד ויחסר מלת אל והרצון בו אל אשר קצירו יאכל איש רעב וקשה ול אשר יקח קצירו מן הקוצי׳ ויצפה עם זה שמה שלקחהו מן הקוצים יגזלהו ממנו איש פריץ יהיה חיל בני האויל אשר זכר: בני רשף. הם כידודי אש: קודרים. הם האנשים הקשי יום ויקראם קודרים כי לרב אבלם ידמה להם שיחשך האור שהוא אבלם ולזה אמר הנביא על רוב הצרו׳ ונבט לארץ והנה חשך צר ואור חשך בעריפיה ואמר דוד באבל אם קודר שחותי: תושיה. הוא שם לכל כינוס

וכמוהו ולחומי רשף שפירושו אכולי עוף ויש אומרים כי בני רשף הראויים להיות בגיהנם יגבהו בעולם הזה וזה הפירוש בלא רשף רק יאא קר ויש אומרים כי בני רשף הם ניצוצי האש והוא קרוב בעבור שאחר רגיל לראות השמש זורחת ושוקעת אין זריחתה ושקיעתה של בעניניו ובעבור בא הגשם לפרקים מעטים גם יש עתים שיכלא הגשם בעת הצורך ויצעקו בני אדם אל הבורא ויצוה על העבים להמטיר וזה יהיה להם אות גדול על כן הזכיר אחר עושה גדולו׳ הנותן מטר: לשום שפלי׳. הבוכי׳ השואלים מטר אז ראו החכמים והערומים שלא תועיל חכמתם: תושיה. כטעם חכמה ור׳ משה פי׳ שאא מן יש: נמהרה. נבערה כמו ולבב נמהרים: יומם. ענינו ביומם: ויושע מחרב. אביונים והטעם מחרב אויבים. מפיהם שאם ירעבו יוכל אויב לצור עליהם והענין הנה המקו׳ כאשר ירצה ליקר בני אדם ימנע הגשם בעתו וכאשר ישובו אליו יענם ויושיעם: תרפינה

וסדור ולזה נקר׳ התורה תושיה כי היא הכינוס והסדור הכיאות ויקרא תושיה המנהג שראוי לאדם במה שהוא אדם שיתנהג בו והוא אמרו ותושיה נדחה ממני כי לא כתנה תורה בעת שהיה איוב ולא היה מאמין בתור׳ עד שיתפאר שלא נדחה ממנו התורה אבל התפאר שלא נדחה ממנו הכינוס והסדור אשר ראוי לאדם במה שהוא אד׳ להתנהג בו בדרך שישלי׳ נפשו ואפשר שכבר היה כינוס מה לאומה אשר היה איוב מתנה והתפאר שכבר התנהג באותו כינוס בשלימות ויקרא תושיה מה שהוגבל וסודר במחשבה והשתדלות לעשות מהפעולות עד שיגיעו אל התכלית אשר כוונו אליו והמשל אם חשב גנב מה לעשות גניבה מה וסדר הפעולה ההיא בלבו ואיך יתנהג בה עד שישלים לו עשיית הגניבה הנה זה הסדור אשר סדר בלבו ושמהו כמו חוק לו יקרא תושיה ובזה האופן אמר ולא תעשינה ידיהם תושיה ר״ל שלא יעשו מה שסדרו והגבילו במחשבתם לעשות מהפעולות: נפתלים. הם העקשים אשר יעמיקו לבקש עקלתונו׳ עד שיגיעו למבוקשם ואמר שעם עומק העצה בשו׳ האנשי׳ יסבב השם שתהיה עצתם נבערה ונמהרת ותהיה כמהרה מענין נמהרי לב והם הפתיים: ויושע מחרב. חסר הפעול ושב אל השפלים והקודרים שזכר ראשונה או יהיה שב אל האביון שזכר בסוף הפסוק והוא יותר נכון וכוונת הפסוק שהשם הושיע האביון מחרב ומיד חזקי מפיהם. של הרשעים ומאמרם ר״ל שיסיתו פיהם ומאמרם כלי להושיע בו האביון אשר כוונו להרע לו והמשל שהם יאמרו שירדפו אחרי פלוני להרגו וישמע הדבר איש מה ויגיד עצתם לאיש ההוא וינצל או שיהיה במאמר׳ מסבול ואצה מה שינצל בו האביון ואפשר שכא׳ שהרצון בזה שהשם יושיע אביון מחרב ומפיהם ומיד חזק בזה האופן ואולם יושיעם מפיהם על דרך משל שלא יהיו טרף לשיניהם במספר שיניהם כמו שנ׳ ושיני כפירים נתעו וגם כן הנה ישמרו שלא יהיו טרף לשיניהם במה שיסבב השם ית׳ לאלו האנשים הרעים מסבול העצה: בשוט

במוט לשון תחבא. ר״ל כאשר תשוטט לשון הרע בארץ אשר היא סבת מריבות חזקות ורעות שם תחבא ר״ל שלא תזכר : כפן. הוא כשהתבואה ביד סוחרי האוצרות ואז תהיה ביוקר לא בסבת חסרון התבואה ואולם הרעב הוא חסרון תבואה : ופקדת נוך ולא תחטא. ר״ל בנינוך והם בני ביתו וכאילו אמר שסבר חטא מפני שלא השגיח בבניו באופן הראוי לשומרם מחטא : כעלות גדיש. מענין כריתה וכמוהו אל תעלני בחצי ימי :

ביאור דברי המענה

הטיב אליפז ואמר ידענו שאם כשא משל ודבר אליך להשיב על דבריך יכבד עליך אלא שעם כל זה לא אוכל להמנע מלהשיב על דבריך כי מי יוכל לעצור במלין על דבריך אלו יהיה הרצון בזה האם כאשר נסה השם להגיע אליך דבר מן הרעות תלאה ומי יוכל לעצור במלים להוכיחך על תכונתך זאת. הנה במה שקדם היית מייסר רבים כאשר שמעת מהם דברים כאלה והידים אשר היו רפות באמונת השם היית מחזק והאיש הכושל היו מקימים מליך והברכים הכורעות היית מאמץ והיית אומ׳ לו שמה שהגיעה מהרע הוא על צד העונש למרי קדם ר״ל שכל מי שהיה נכון באמונת השם ית׳ בעבור מה שהגיעהו מהעונש היית מחזק אותו עד שיאמינו כלם כי על כל מעשה גמול ומשפט להיות בזה תקון המדות ותקון השלמת האדם וזה שההמון אם לא יירא מהעונש לא ימנעו מעשיית הרעות כאשר יביאם טבעם להשתוקק אליהם. והנה עתה כאשר תבוא אליך הרעה נלאית לסבלה וכאשר נגע עדיך היית נבהל. הנה זה ממה שיוכיח שיראתך השם לא היה אלא לבטחונך שישמור לך קנייניך ותקותך בשישמור לך אלו הקניינים היתה סבת תמימות דרכיך לא טוב האמונה כי לפי מה שאני רואה מדרכיך עתה אינך מאמין שיהיה בכאן גמול ועונש. והחל אליפז לבאר דבריו מהמוחש ואמר זכור נא

אבן עזרא

תרפינה. ביוד והטעם כמו שא וכמוהו רפינו את כבל ולא כרפתה : בשש ברות. יתכן היות זכר שבע על דרך המקרא ואחרי׳ ספרו אותם והם ז׳ במספר : בשוט לשון. כי הלשון הרע הוא כמו שוט ויותר נכון היות לשון אומה כמו לשוטת הגוים ושוט מן שוטטו בחוצות ירושלם כ כאשר תשוטט לשון בארצך תחבא : כפן. תרגום רעב או הוא מן כפנה שרשיה ו וטעמו אספה : כי עם אבני השדה. כאילו ברית כרתה עם ה האבנים שלא תנזק בהן ועמית שלום עם החיות : ופקדת נוך. תמצאנו כאשר עלה במחשבתך ולא ת תחטא : בכלח. אין לו חבר כי אם שני ב בספר הזה וטעמו שימות במלאת מספר ימיו והיא הזקנה : כעלות גדיש. כהכרת וכמוהו אל תעלני בחצי ימי : ויען

אשרי אנוש ב׳ דסמי׳ וסים׳ יעשה זאת. יוכיחנו אלוה : ובמלחמה ג׳ וסי׳ או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי. ואת בית יהודה ארחם. ברעב פדך ממות ובמלחמה. וא׳ בבלחמה ועבר על כנו מעביר : יבוא ד׳ מ״ל בסיפר׳ וסים׳ לא תירא משוד כי

וַתְּהִי לַדַּל תִּקְוָה וְעֹלָתָה קָפְצָה פִּיהָ : זכ׳ ל׳ וחס
הִנֵּה אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יוֹכִחֶנּוּ אֱלוֹהַּ כ׳ ל׳ וכתי׳ כן
וּמוּסַר שַׁדַּי אַל תִּמְאָס : כִּי הוּא יַכְאִיב
וְיֶחְבָּשׁ יִמְחַץ וְיָדָו תִּרְפֶּינָה : בְּשֵׁשׁ ידיו ק׳
צָרוֹת יַצִּילֶךָּ וּבְשֶׁבַע לֹא יִגַּע בְּךָ רָע :
בְּרָעָב פָּדְךָ מִמָּוֶת וּבְמִלְחָמָה מִידֵי ד׳ ל׳
חָרֶב : בְּשׁוֹט לָשׁוֹן תֵּחָבֵא וְלֹא תִירָא ח׳ כ׳
מִשֹּׁד כִּי יָבוֹא : לְשֹׁד וּלְכָפָן תִּשְׂחָק ר׳ מ״ל נסי׳
וּמֵחַיַּת הָאָרֶץ אַל תִּירָא : כִּי עִם
אַבְנֵי הַשָּׂדֶה בְרִיתֶךָ וְחַיַּת הַשָּׂדֶה
הָשְׁלְמָה לָךְ : וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם
אָהֳלֶךָ וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא :
וְיָדַעְתָּ כִּי רַב זַרְעֶךָ וְצֶאֱצָאֶיךָ כְּעֵשֶׂב ה׳ בליש׳
הָאָרֶץ : תָּבוֹא בְכֶלַח אֱלֵי קָבֶר כַּעֲלוֹת ל׳ ד׳
גָּדִישׁ בְּעִתּוֹ : הִנֵּה זֹאת חֲקַרְנוּהָ כֶּן ל׳
הִיא שְׁמָעֶנָּה וְאַתָּה דַע לָךְ : ל׳

וַהֲוָת לְמִסְכֵּינָא סַבְרָא וּנְבִילְתָא דְרַשִׁיעֵי טַפְּזַת פּוּמָהּ : הָא טוּבֵיהּ דְאַבְרָהָם גַּבְרָא חֲסִידָא דִי כַּסְנֵיהּ אֱלָהָא וְאַנְתְּ יִשְׂרָאֵל מַרְדוּתָא דְשַׁדַּי לָא תַרְחִיק : אֲרוּם הוּא מַיְתֵי כֵּיבָא וּמָעִיל סַמְתֵּיר יִמְחֵי וְיָדוֹי מַסְיָין : בְּשִׁית עַקְתִּין יְפַצֵּינָךְ וּבְשְׁבִיעֲתָא לָא יִקְרֵיב בָּךְ בִּישׁ : בְּכַפְנָא דְמִצְרַיִם פַּרְקָךְ מִמּוֹתָא וּבִקְרָבָא דַעֲמָלֵק מִקְטוֹל סַיְפָא : בְּנִיזְקָא דְלִישַׁן דְבִלְעָם תִּטַּמַּר בֵּינֵי עֲנָנַיָּא וְלָא תִדְחַל מִן חֲבַל מִדְיָנָאֵי כַּד יֵיתֵי לְחַבֵּל סִיחוֹן וְלַאוּלְצַן מַדְבְּרָא תִגְחַךְ וּמִן מַשִׁירַת עוֹג דְמַתִּיל לְחֵיוַת בָּרָא אַרְעָא לָא תִדְחַל : אֲרוּם עִם לוּחֵי אַבְנָא דְאִיתְיְהִיבוּ בְּפוּמְבֵּי בְחַקְלָא קְיָימָךְ וּכְנַעֲנָאֵי דְמִתִּילִין לְחֵיוַת בָּרָא אַשְׁלִימוּ עִמָּךְ : וְתִנְדַּע אֲרוּם שְׁלָם בֵּית אוּלְפָנָךְ וְתִזַּמִּין מְדוֹר בֵּית מַשְׁכְּנָךְ וְלָא תִנְזִיק וְתִנְדַּע אֲרוּם סַגִּיעִין בְּנָךְ וּבְנֵי בְנָךְ הֵיךְ עִסְבָּא דְחַקְלָא : תֵּיעוּל בִּשְׁלִימוּת שְׁנַיָּיךְ בְּבוֹכָא לִקְבוּרְתָּא הֵיךְ מִיסַּק גְּדִישָׁא בְעִידָנֵיהּ : הָא דָא פַּשְׁפְּשִׁינָהּ יָתָהּ הַכְדֵין הִיא קַבִּילְתָא וְאַנְתְּ דַּע לָךְ :

יבוא. כי לפניו חנף יבוא. הבראתך יוכיחך. בכפל רסנו מי יבוא : כעשב הארץ ה׳ וסים׳ נבסר בסדר בא אל פרעה : אלי ד׳ וסים׳ השמחים אלי גיל. תבא בכלח אלי קבר. רצפו הוא אלי חרב. שרשי פתוח אלי מים :

מי הוא נקי ואבד ואיפה תמצא שנכחדו ישרים כמו שראיתי זה מהאנשים המשתדלים בכל עת בעשיית העול והחמס שיאבדו ויכלו מרוח אף השם ואולם הנקיים והישרים ואם היה שיגיעם קצת רעות אינם מכלות ומאבדות אותם לגמרי כמו הענין ברעות הרשעים וזה לאות שאלו הרעות אינם נופלות במקרה כמו שאתה מניח ר״ל שאם היה הענין כן לא היה בזה הבדל בין הישרים והרשעי׳ ואולם היו רעות הישרים יותר חלשות למיעוט עונותיהם לא שיהיו להם רעות בזולת מרי כמו שהיה מניח איוב. הנה האנשים הרשעים אשר תשוקתם לטרוף טרף כמו החיות הרעו׳ נמצאו שכתשו שיהיה עד שיבכר מהם אשר יזמו לעשות ותראה אותם אובדים מבלי מציאתם הטרף וכניהם יתפרדו אנה ואנה ישוטטו לבקש די טרפם וזה דבר נמצא בלי ספק בחוש כי הרבה מה שתמצ׳ מהאנשי׳ הרשעים אשר כל השתדלותם להזיק לאחרים שמרוב העתים לא ימצאו ותמנע מחשבתם הרעה וזה ממה שיורה שהשגחת השם ית׳ הוא באישי האדם. ואמ׳ אליפז הנה באמת אופן השגחתו יגנב ועלם ממני אך שכבר לקחה אזני שמץ מנהו מעט מזולת ההשגה אשר תעמידנו על היות השגחתו בשפלים. וזה שבסעיפי׳ מחזיונות לילה בנפול תרדמה על אנשים קראני פחד ורעדה ורוב עצמי הפחיד מהמראה אשר אראה בחלום מהדברי׳ העתידי׳ לבא עלי אשר סבת הודעתם הוא השם יתברך וזה שמי שהגיד לי המראה ההיא הוא ענין רוחני. יעבור על פני מאמר שערת בשרי מדי בואו מרוב החרד׳ כי כבר יוחדו החלומות הצודקי׳ מאשר החלומות שכבר יקרה מהם החרדה והתפעמות הרוח כמו שנזכר בספר החוש והמוחש ויעיד על זה מה שנזכר מחלום פרעה וחלומו׳ נבוכד נאצר והנה יורה על היותו רוחני שהוא יעמוד לפני ולא אכיר מראהו אך תמונה לנגד עיני אשר יראה אותה לי הכח הדמיוני ואשמע דבריו הנפלאים כאילו הם מורכבים מהקול והדממה וזה שהשכל יקבלם רוחניים בזולת קול והמדמה מראה אותם כאילו הם דברים קוליים באותיות וקול. ואחר כן החל אליפז בטענה שליטית ואמר איך אפשר שתאמין שיהיה השם ית׳ פועל המין האנושי ומציאו ומנהיגו והוא בלתי משגיח בו עד שכבר ימצא צדיק ורע לו רשע וטוב לו. האם אפשר באדם שיהיה צדיק יותר מהשם ית׳ האם יהיה האדם טהור יותר מפועלו הלא כמו אלו הענייני׳ יהיו מתיחסים אל העול באדם ר״ל אם ינהיג מדינה אחת ולא ינהיגנה ביושר ואיך אפשר שיצוייר בשם ית׳ עם היותו בתכלית השלימות מה שהוא חסרון ושל בחוק האדם. הן בעבדיו לא יאמין והם השכלים הנפרדים לא יתן אמתות וקיום בעצמותם אבל מה שלהם מן האמתות והקיום הוא מזולתם והוא השם ית׳. ולא ישים במלאכיו אורה מעצמיותם וזה כי אין האור להם והוא ההשגה במה שהם משיגי׳ מצד עצמותם אבל מצד מה ששפע למציאותם מהסיבה הראשונה והוא השם ית׳ ולזה הוא מבואר שאלו הנמצאים ואם הם שלימים מאד ביחס אל האדם הנה הם חסרים מאד ביחס אל השם ית׳ כי אין יחס בין מי שמציאותו וקיומו והשגתו מעצמותו ובין מי שהוא לו מציאותו וקיומו והשגתו מזולתו. ואם באלו עם פשיטותם ושלמותם ונבחיותם ימצא חסרון אצל השם ית׳ הנה אין ספק שהאדם חסר מאד ביחס אל השם ית׳ כי הוא שוכן בבתי חומר ר״ל בזה העולם השפל ובעפר יסודו ר״ל שקיום צורתו הוא בחומר שלא כי הוא נושא לצורתו ולפי שצורתו היא היולאנית ואל זה ג״כ אי אפשר שיכון במה שאמ׳ שוכני בתי חומר ר״ל שצורותיהם היולאניות כי באלו עם החסרון הנמצא להם בעצמותם יתחייב עוד בהם שם עד שיהיו בטוחים ממנו עת מה אבל ידכאום מקרים ויפסידום קודם שישיגם הכליון וההפסד הטבעי. מבקר לערב יושגם המות במעט שבה מבלי משים לב לפנות אל השלימות האנושי יאבדו אבידה מוחלטת ולא יהיה להם השארות כלל. הלא האדם ואם לו קצת שלמות והוא ההכנה השכלית אשר לו בה יתרון והשארות הנה יקרה לו ברוב שיסור יתרונו אשר בו וימותו ולא בחכמ׳ לפי שבהגעת השלמות לו מהקושי העצום לקוצר בעצמו ולרבוי המונעים. אם חשבת להיות במדרגת השכלים והמלאכים להיותך בעל שכל ראה מה מאד רחוקה מדרגתך מהם עד שאם תקרא אותם לא תמצא מי שיענך. ואל מי מקדושים תפנה שיענך הלא היותר שפל מהם לא יענך לרוחק מדרגתך ממנו ואם הענין כן ביותר שפל מהם ראה מה מאד רחוקה מדרגתך ממדרגת השם ית׳ ובהיות הענין כן הוא מבואר שלא יתכן שייוחס לשם ית׳ עם שלמותו מה שהוא חסרון בחק האדם אשר הוא בתכלית מהחסרון כיחס אל השם יתברך. והוסיף אליפז להתיר ספק מה בענין הרעות אשר נראה באדם בזולת מרי קדם ואמר שהם אינם רעות יהיה ראוי שידאג האדם עליהם ויחסם אל האולתו והפתיות ועל זה אמר הנה לאויל יהרג כעס כי הוא ידאג תמיד כאשר לא יבואו מבוקשיו אשר הוא סבת השדיר בואם לפי שלא דרך בהגעתם בסבות הראויות והוא מבואר שכמו זה האיש כועס תמיד כאשר לא יבואו מבוקשיו אשר כוון אליהם ויחשוב שכבר ענשו השם ית׳ אלא שהוא מבואר שכמו זה לא יקרה רע כמו שלא יקרה רע אם לא תצא ספינה מהחפירה בקרקע כי לא תעשה הספינה בכמו זה הפעל והאיש הפותה אשר יפותה לבו לכל ההצלחו׳ המדומו׳ תמיתהו קנאתו כי עינו לא תשבע וישאר תמיד עם סקנאה והמכאוב הסו׳ מגורף לזה שהוא ישתדל לרוב קנאתו להגיע אל מבוקשיו במהירו׳ וידרוך מפני זה בהגעתם בשבו בלתי נאותו. כמו הענין באויל אם יקרה באויל שיהיה משריש ומצליח בקצת העניינו׳ הנה כאשר ראיתי זה בא אידו פתאום וקללתי נוהו למיעוט השארו׳ קניינו אשר כוון אליהם כי לא יגיע לכמו האיש הזה סוף תכלית אם לא במקרה ומה שהוא במקרה הו׳ מעט כמו שהתבאר במקומו. הנה בניו הנמשכי׳ אחריו ירחקו מישע וידכאו בשער לעיני כל העם ואין מציל לפי שכמו זה האיש לא ישתדל ג״כ בקנין האוהבי׳ כמו שלא ישתדל בשאר הסבו׳ המביאו׳ מה שמשתוקק אליו אלא כבר יגיע מהרוע לאויל ולבניו האוחזי׳ דרכו עד שיהיה חילם לאיש קשה המזל שיאכלו אותו האיש הרעב ויאכל קצירו ולאשר יקח קצירו מבין הקוצי׳ לרוע הצלחתו ויקוה האיש הפריץ ללקחו ממנו וזה תכלית הרוע ר״ל שיהיו השפלי׳ שבאנשים גוברי׳ עליהם. הנה לא יצא מעפר און ועמל ר״ל שאין הארץ סבת רוע הסדור הנופל בטובות אישי האדם ורעתם אשר הוא און ועמל כמו שהיה חושב איוב. וזה שכוונתו היה כי למרחיק אלו העניינים אשר בארץ במדרגה מהשם ית׳ הוא בלתי משגיח בהם כאמרו מה אנוש כי תגדלנו וגו׳ האף על זה פקחת עיניך וגו׳. אבל הרעו׳ הנופלו׳ בכאן בזולת מרי קדם אין ראוי בהם שיקראו רעות לפי שהם מיוחסות אל סכלות המקבל כמו שנזכר באויל ופותה וזה שהאדם יולד לעמל ולהשתדל בקניינים אשר יצטרכו אליו כי לא נתנו לו שלמויותיו בפועל אבל נתנו לו הכלים אשר אפשר שבהם יגיע אל מה שיצטרך אליו כמו שבידודי האש יולדו להתנועע תכף התהוותם ולהגביה עוף מה שהתמידו נמצאים עד שיסור האלך האשי מהם ויפול האכר.

ובהיות העניין כן רצוני שהאל׳ ילך לעמל בשלמותיו אשר ירצ׳ הנעתם אין הנה אם לא ירדוף בהגעתם בסבות הראוי׳ אין זה עוכש אם לא יגיעו וזה מבואר בנפשו. ולהיות העניין כן הנה החליט אליפז המאמר שהרע׳ הבאות על איוב היו על צד המוסר והתוכחת למרי קדם ולזה אמ׳ אליו אם הייתי במקומך הייתי דורש אל אל ומתפלל אליו שירחם עלי כי הוא משגיח בזה העולם השפל השגחה נפלאה ויורה על זה הגדולו׳ והנפלאות אשר הוא עושה ומכללם נתינת המטר בסדר וביושר אם׳ בו חיי כל צומח וזה שהמטר על הרוב במקומות הנגלים אל מהארץ תאחרי׳ יביאו׳ אליהם רוחו׳ ממקומו׳ אחרים זולתם ומה שזה דרכו הוא מיוחס אל הקרי וההזדמן ומה שיוחס אל הקרי וההזדמן הו׳ ראוי שיהיה מעט ואנחנו נר׳ המטר תמיד בדרך שישלמו בו הצמחי׳ הנה זאת ראיה חזק׳ שבכאן משגיח בענין נתינת ה׳ המט׳ זולת הטבע ולזה תמצ׳ בכל הנביאי׳ והחכמי׳ כשהם יספרו נפלאו׳ השם שהם יספרו תחלה נתינת המטר ועוד יראה בכאן מה שיתחזק שהשם ית׳ משגיח באישי האדם וזה שהרשעי׳ אשר ישתדלו בעשיית הרעו׳ ל׳ החכמי׳ השפלי׳ והחלושי׳ ימנע מהם אשר יזמו לעשו׳ עם היותם בעלי כח וחכמים להרע וזה שהשם ית׳ יסבב לשום האנשים השפלים הנרדפים למרום ההצלחה ולהשגיב ישע האנשי׳ המדוכים והאבלי׳ והוא מיפר עצת הרשעי׳ החכמים להרע אשר ישתדלו ל׳ להרע להם ולא תעשינה ידיהם

כב ואתיב איוב ואמר : מאים מתקל יתקל רוגזי
ואתרגושתי במסאתא יטלון כחדא :
ארום כדון יתיר מחלא דימא איתיקר בגין
כן מילי אשתלהין : ארום גירי שדי בהדי
די איר כהון שתית רוחי ביעותא דמן קדם
אלהא יסדרון לקבלי : האיפשר דמברים
מרודא עלוי דיתאה היך יגית תורא על
אסתסתיה : האיפשר דמתאכיל תבשילא
סדלית מילחא אין אית טעם בחלבון ביעת
וחלמונא : כמה דלא מתאכיל מידי בשש
בלא מלחא הכדין לית טעמא ברירא במרי
לחם : סריבת למקרב נפשי הינון כתחשבי
היך דוות לסעודתי : סריבת למקרב נפשי
הינון עברין יתי איסתגים והוות מיסתייא
לסעורתי : ומן יהיב ותיתי שילתי וסברי יתן
אלהא : ושרי אלהא למככן יתי יתיר ידיה
ויעתיר יתי : ותהי דא תנחומתי ואבוע ברתיחא ולא יחוס על רשיעא ארום לא כסיתי מילי קדישא :

כב וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר : לוּ י
שָׁקוֹל יִשָּׁקֵל כַּעְשִׂי וְהַיָּתִי בְּמֹאזְנַיִם
יִשְׂאוּ־יָחַד : כִּי־עַתָּה מֵחוֹל יַמִּים
יִכְבָּד עַל־כֵּן דְּבָרַי לָעוּ : כִּי חִצֵּי
שַׁדַּי עִמָּדִי אֲשֶׁר חֲמָתָם שֹׁתָה רוּחִי
בִּעוּתֵי אֱלוֹהַּ יַעַרְכוּנִי : הֲיִנְהַק־פֶּרֶא
עֲלֵי־דֶשֶׁא אִם יִגְעֶה־שּׁוֹר עַל־בְּלִילוֹ
: הֲיֵאָכֵל תָּפֵל מִבְּלִי־מֶלַח אִם־יֶשׁ־
טַעַם בְּרִיר חַלָּמוּת : מֵאֲנָה לִנְגּוֹעַ
נַפְשִׁי הֵמָּה כִּדְוֵי לַחְמִי : מִי־יִתֵּן תָּבוֹא
שְׁאֵלָתִי וְתִקְוָתִי יִתֵּן אֱלוֹהַּ : וְיֹאֵל
אֱלוֹהַּ וִידַכְּאֵנִי יַתֵּר יָדוֹ וִיבַצְּעֵנִי :
וּתְהִי־עוֹד נֶחָמָתִי וַאֲסַלְּדָה בְחִילָה לֹא
יַחְמוֹל כִּי־לֹא כִחַדְתִּי אִמְרֵי קָדוֹשׁ :

ויען איוב. לו שקול ישקל׳ הותי. מן הוה על הוה : לעו. כמו וסתו ולעו כלומר נסתרו כאילו נבלעו ויש אומ׳ שהוא תרגום מן לחיים והוא רחוק : בעותי אלוה. כמו לחרדת אלהים : יערכוני. כלומר יערכו עמי מלחמה : הינהק. אין לו חבר בלשון מקרא ודומה ללשון קדר : בלילו. מן ויבל לחמורים בליל חמיץ והטעם כי היוסב בהספקו לא ישאג ולא ירא״ג וכמו כן אתם יאמר איוב לחבריו ועוד שתדברו דברי׳ שאין בהם ממש וזה טעם היאכל טפל מבלי מלח : חלמות. בדברי רבותינו חלמון מבפנים ויש אומרי׳ שהוא ריר כמח גם הוא בלשונם החלמ׳ : מאנה לנגוע נפשי. החבורות שמאנ׳ נפשי לנגוע בהם קודם היום המה חולי גופי ויש אומ׳ לנגוע כמו לחלום וכמהו ויגעו את יהושע והטע׳ כי נפשי מאנה שתחלם ואמות והמה. ישוב על החכ׳ : וידכאני. לגמרי : יתר ידו. כמו הנה יד י׳ הויה : ויבצעני. ויכלני כמו כי יבצע י׳ : ואסלדה. כמו בוכה סלודה והוא משל לחוזק הכאב והתימה שלא יחמול והכי לא כחדתי דבריו ואין לי עזר מנפשי וה כי ראיתי רב האי ז״ל ש פירש ואסלדה לשון הגבהה : למס

והיתי׳ ק׳

מה שחשבו לעשותו. החכמים הוא לוכד בערמם ר״ל שרוב ערמם ישים השם יתברך כלי למנוע מהם אשר יזמו לעשות והמשל בשאשר ידעו באיש שילך בחוץ ויבקשו לרדוף אחריו לקחת אשר לו ישפטו לאיזה צד הלך ויעמיקו בו ויאמרו שהוא יותר ראוי שיהא לכתו לזה הצד לסבות מה יזכרום ורוב העמיקתם בזה תסבב שישפטו שהוא הלך בצד אשר לא הלך בו וירדפוהו שם ולא ימצאוהו. ועצת הרשעים הנפתלים המבקשים דרכים עקלתוני׳ ומעמיקים בהם לכל הצדדי׳ האפשריים כדי שיגיעו למבוקשם להשיג עשיית העול והחמס ימהר הבקשה ותהיה סבה שלא ישפטו הדבר אשר ירצוהו כפי מה שראוי בעניינים הברורים. ביום ובצהרים ילכו בחשך ר״ל שאפילו בעניינים המבוארים בנפשם בתחלת המחשבה תסכל עצתם. ובזה האופן יושיע השם ית׳ השפלים והקודרים מחרב הרשעים שלא יזיקם מפיהם ומתאמרם של אלו הרשעים ר״ל שפיהם ודבריהם אשר הסכימה עצתם בהם שם השם יתברך כלי להושיע השפלים והקודרים ובזה האופן הושיע השם יתב׳ האביון מיד חזק ממנו עד שכבר תהיה לדל תקוה שלא יעזבהו השם ית׳ ביד הרשעים ואנשי עולה קפצו פיהם להבטרם על אשר לא הגיע התכלית אשר כוונו לו וזאת הטענה שזכר בכאן מבוארת ונגלית מן החוש וזה שאנחנו נמצא ברשע׳ רבים מכוונים להרע ומשתדלים בו ולהם הכלים אשר בהם אפשר שיזיקו לרבים ויהיה עם זה ההיזק המגיעם מהם מעט הנה זה ממה שיורה כי שם גבוה שומר ובהיות העניין כן אי לך להתרעם מהשם ית׳ אם הוכיחך וייסר אותך על עונותיך כי מאושר הו׳ מי שיוכיחהו השם ית׳ וזה שהטובי׳ יוכיחם כדי שיחזרו למוטב ואולם הרעי׳ ימיתם בהמלאת סאתם ולזה ראוי לך שלא תמאס מוסר השם יתברך כי הוא כשיכאב הטובי׳ ירפאם ויחבשם אחר הכאתו ומוחצו תרפ׳. אם תשוב ותכנע טרם בוא הצרות בעולם יצילך מהם וזכר שם ושבע להיותם מספרי׳ שלימים עם שכבר זכר מהצרות כמו זה המספר והם הרעב והמלחמה ולשון הרע והשוד וכפן וחיות הארץ ואבני השדה. ברעב יפדך השם ית׳ שלא תמות מצד חסרון האוכל ובמלחמה יצילך שלא תהרג כאשר תשוטט הלשון להרע לאנשים בלשון הרע לא תזכר שם וכאשר יבא השודד לשלול שלל ולבוז בז לא תירא כי לא יגע בך רע. לשוד ולכפן תשחק ותלעג שלא תנזק בהם ולא תירא מן החיות הרעות שיטרפוך ולא מאבני השדה שתנגוף בהם רגליך כי אתה כאלו כרת ברית עם אבני השדה וכאלו השלימה לך חית השד׳. וידעת כי שלום אהלך וידעת כי בביתך יהיה שלום ופקדת אנשי ביתך ותמצא שילכו בדרך השם ולא תחטא וזה אמ׳ לו שיפז להעיד שהוא אולי חטא כאשר לא השגיח בתקון אנשי ביתו כדי שיהיו יריאים מהשם ית׳ ואעפ״י שלא חטא במעשיו בעצמו ולזה נענשו בניו ונענשו באבדן שאר קנייניו ולזה אמ׳ אם היית עושה ככה תדע באמת כי יהיה רב זרעך ובניך יהיו רבי׳ כעשב הארץ וגם אתה לא תמות בלא עתך אם התנהגת בזה המנהג אבל תבא בזקנה המופלגת אל קבר כמו שיכרת הגדיש בעתו. הנה זהו מה שחקרנוהו והוא האמת בעצמו שמע אותו ודע לך האמת והתנהג בו :

והכלל העולה מן הדברים

הוא שאליפז היה מאמין שהרעות הבאות לאישי האדם הם מגיעות להם מהשם ית׳ על צד העונש על מה שחטאו והיה מתיר זה הספק במה שנראה מהגעת הרעות בזולת מרי בשאמר שכבר יהיו בכאן רעות מצד האולת והפתיות ואלו אינם ראויות שיקראו רעות כמו שביארנו וקיים דעתו תחלה מהחוש ואמר שאנחנו לא נמצא האבדון וההכחד ביושרי׳ ובנקיים כמו שימצא ברשעי׳ וזה ממה שיורה שסבת המצא רע ברשעים הוא היותם רשעים וזה אמנם יהיה על צד העונש ואמנם הנקיים והישרים כשיחטאו חטאים מה יוכיחם השם ית׳ וייסרם אך לא יאבדו ולא יכחדו וזה ג״כ קצת טענה על איוב על בחרו המות יותר מן הייסורין שהיה בוסר בהם. והטענ׳ השנית היא לקוחה מההודעה אשר תקרה בחלום אשר תורה על השגחתו ית׳ באישי האד׳ וזאת טענה חלושה כאשר לא יאמ׳ בזה יותר מזה השיעור כי אעפ״י שנודיע בזאת ההודעה לא יחוייב מזה שיהיה השם ית׳ משגיח באישי האד׳ על הצד שיאמין אליפז וזה מבואר למי שעיין בספר החוש והמוחש וכבר שיער אליפז בחולשת זאת הטענה ולזה אמר ולי דבר יגונב וגו׳ ואולם איך הרחיב המאמר בזאת הטענה ואמת ממנה עניין ההשגחה במה שאין ספק בו. והטענ׳ השלישית היא לקוחה משלימות השם ית׳ וחסרון האדם ואופן שדורה כן הנה האדם לשלימות הנמצא בו לא יעלים עיניו ממה שיהיגהו ולא יעשה למוכהגים מאתו של וזה כי האדון השלם לא יעלים עיניו מהפעולות הנעשות במדינתו ולא יעשה להם עול ר״ל למונהגים מאתו הנה יחוייב מזה שיהיה מה שהוא יותר אמתי בשלימות יותר אמתיב התרחק מן העול וההעלם ממה שינהיגו להיות היותר שלם מתרחק יותר מן ההסרון ואולם מה שידאה מן הרעות אשר לא יוקרם להם מרי הם בסבת האולת והפתיו׳ והם אינם ראויות שיקראו רעות כמו שביארנו וכן היה אפשר שיגיעו לזאת הסבה טובות לרבים אלא שזה לא יתקיי׳ כי אם זמן מועט כאמ׳ הכי ראיתי אויל משרים וגו׳ והנה זאת הטענה היא לקוחה מצד הפחות והיתר. והטענה הרביעית מה שידאה מהווית המטר בסדור שישלמו בו הצמחים והמנע מהרשעים החכמים להרע מחשבתם הרעה להרע לשפלים החלושי׳ על הרוב ואופן סדור המאמ׳ בזה הוא על זה התואר אם היה השם ית׳ בלתי משגיח בזה העולם השפל היה התהוות המטר במקום מהמקומות הנגלים מהארץ מעט ולא יתכן שישלימו בו הצמחים על הרוב לפי שרובמה שיתחדש מזה הוא מתייחס אל הקרי וההזדמן אם לא היה בכאן פועל אחר כשמים זולת הטבע לפי שהוא על הרוב מהעננים יביאום הרוחות במקום אשר ירד שם עוד נמצא שכבר ישלמו במטר הצמחי׳ על הרוב ויחוייב מזה שהשם ית׳ משגיח בזה העולם השפל ובכמו זה האופן בעינו יבואר ההיקש השני אם היה השם יתברך בלתי משגיח באישי האדם היתה מחשבת הרשעים החכמים יוצאת אל הפועל על הרוב לפי שהם ישתדלו בהוצאתה אל הפועל בסבות היותר נאותות כמו העניין בשאר המלאכות אשר יעשה האדם במחשבה והשתדלות שהתכלית יגיע בהם על הרוב עוד נמצא אבל אנחנו נמצא מחשבת הרשעים החכמים לא תבא אל הפועל אם לא על המעט ויחוייב מזה שהשם ית׳ משגיח באישי האדם הנה לאלו הטענות ייחס אליפז הרעה הבאה אל איוב למרי קדם ממנו ומביא על האופן שביארנו ונתן עצה אליו שישוב אל יי׳ וירחמהו :

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר. לעו. נסתתו : חצי שדי. חצים חזקים על דרך כקול שדי והיה שדי בצריך : חמתם. ארסם על דרך חמת תניניםייכם : בעותי אלוה. ביעותים חזקים על דרך רוח אלהים כהררי אל : בלילו. ר״ל תבואתו שאוכל ממנה : ריר חלמות. הוא ריר הבריאה מהחלמוני והחייני רבה בזה שאין טעם בריר הבריאה ואולם בריר החולה יש בו טעם לפי הליאה הנעברת עליו אם יהיה בריר חלמות ריר מלובן הביצה שהיא כלה חלמון תחלה ואחר יבדור הטבע ממנה החלק היותר דק והוא החלבון והנה הריר ההוא לא ימצא בו טעם. כדוי לחמי כמו חלאי בשרי. ויבצעני עניין השלמה ובלוי והרצון בו ויכלני או יהיה זה מעניין כריתה והעניין אחד. ואסלדה בחילה ר״ל אעפ״י שהיה מתחמם וכוה בחיל ובמכאוב אשר הביא עליו השם ית׳ אם

לפשי׳ כמו וימס לבב העם והעניין כי המס מרעהו חסד הו׳ ועניינו מחשבתי להיות לי עזר מאחרים: אחי בגדו. וכאפיק נחלים. חזוק: הקודרים. מזמן רדת הקרח יתעלם רדת השלג. ולא ירא׳ עליה׳ בעבור קדרותם ודומה להם תשבחתם: בעת יזורבו. כאשר יתקררו מדברי רז״ל מטו דמזדרבבי. וכמתו יתקצרו כמו כן מדבריה׳ באמרם בזמת הגידין והוא מ מקום שהתחברו בו והטע׳ אע״פ שהם בכח הזה: בחמו. כשיבא החום כאילו כבו מ ממקומם ולא היו שם מן ידעך נרו שענין לשון כבוי וכליון והנכון בעיני כי זה הפסוק כפול בענין כדרך פסוקי זה ה הספר וספרים אחרים ויהיה ענין יזורבו יתחממו ואין לו חבר ופירוש נצמתו נכרתו כמו יצמיתם יי׳: ילפתו. יתעותו כמו ויחרד האיש וילפת וילפת שמשון והטעם על הנחלים שיעלו ב באד והעניין כי המי׳ תולדתם לרדת למטה וכאשר ישובו אד יעלו בתהו ויאבדו ומפרש׳ יפרשו זה הפסוק על הולכי מדברות ואיננו נכון: הביטו ארחות תימא. הם הערב ומשכן רובם במדבר הגדול שאין יש בו: בושו כי בטח. לבם והעניין מאשר בטחו: באו עדיה. עד המקו׳ כי ימצא בלשון נקבה כמו ולא עוד תספרנו מקומו וטעם הכתו׳ כי השיירות יבושו כ כאשר יגיעו למקום ש שמקוים להיו׳ שם מים והם כמאים וכן אחי בגדו בי: כי עתה הייתם לו. למקום כאשר ראיתם החתת שהביא עלי ותיראו: נמרצו. חזקו כמו קללה נמרצ׳: הלהוכח מלים תחשובו. מלים ממש שתוכלו ל להוכיח בהם והעניין שאין לכם ראיה: ולרוח. ועוד כי תחשבו אמרי נואש שהם רוח והעניין שתחשבו ש שדבריכם נכונים ו ודבריי שהוא בטל הכל: אף על יתום. זה יורה כי אינכם רחמנים רק אם ת תפילו קיר או הדומה לו על יתום לא תחוסו ותתחברו ותשמחו ב באיד רעכם. ותכרו מן ויכרה להם כרה ויתכן היות תכרו מן כי יכרה איש בור והוא נכון להדבקו עם תפילו: ועל פניכם. כמו על פני אהרן אביכם: שובו נא אל תהי עולה. אתכם תראו צדקי במלתי: הלא צבא. זמן קצוב: כעבד ישאף צל. כאשר השליש מתלאכתו: מנו לי. זמנו לי כמו ומנה את מאכלכם: ומדד ערב. מן וימדדו בחבל ויחסר לבו: נדודים. מן ותדד שנתי: וגוש. אשר שהוא כמו כגושה כעורי ואחרי׳ אמרו שהוא מין חיות והקרוב שהוא מין עפר כענין תושבי אדמת עפר יקיצו: רגע. הר׳ משה כבקע וכמוהו על רגעי ארץ רגע אחד ממנו ועניינו חלק ואח׳ כי וימאס מן נמס והאלף תחת הס״ך כאלף אשר באו כהרי והנכון בעיני שרגע מן רוגע הים ויהיה וימאס כמשמעו בעבור שסרחה: מני

אם בשרי נחוש. ר״ל האם בשרי מחובר ר״ל חזק והוא הקדמה בחמת אשר יעשו ממנו החרבות: ותושיה נדחה ממני. ר״ל האם נדחה ממני תושיה היא ההנהגה האנושית אשר היה ראוי שאתנהג בה: למס מרעהו חסד. בתמיה והרצון בו היתכן שלאיש המס אשר המסו אותו רוב הצרות הבאו׳ עליו יהיה מרעהו חרפה ויאמ׳ עליו שיראת

אם כח חד מן י״ב פסו׳ רישי׳ ומצעו׳ אם אם וסימ׳ אם כגפו יבא. אם זרחה השמש עליו דמים לו. אם ימצא הגנב. אם בעליו עמו. אם ענה תענה. אם אתם תבאו אלי. אם גנבים באו לך. אם יתקע שופר בעיר. אם תחנה עלי מחנה. אם אבא באהל ביתי. אם תדברנה שפתי. אם כח אבנים כחי: בתהו ב׳ דגשים וסימ׳ ויטו בתהו צדיק. יעלו בתהו

מה כחי כי איחל ומה קצי כי
אאריך נפשי: אם כח אבנים כחי
אם בשרי נחוש: האם אין עזרתי
בי ותושיה נדחה ממני: למס מרעהו
חסד ויראת שדי יעזוב: אחי בגדו
כמו נחל כאפיק נחלים יעברו:
הקדרים מני קרח עלימו יתעלם
שלג: בעת יזרבו נצמתו בחמו
נדעכו ממקומם: ילפתו ארחות
דרכם יעלו בתהו ויאבדו: הביטו
ארחות תמא הליכת שבא קוו למו:
בשו כי בטח באו עדיה ויחפרו:
כי עתה הייתם לא תראו חתת
ותיראו: הכי אמרתי הבו לי ומכחכם
שחדו בעדי: ומלטוני מיד צר ומיד
עריצים תפדוני: הורוני ואני
אחריש ומה שגיתי הבינו לי: מה
נמרצו אמרי ישר ומה יוכיח הוכח
מכם: הלהוכח מלים תחשבו ולרוח
אמרי נאש: אף על יתום תפילו
ותכרו על ריעכם: ועתה הואילו
פנו בי ועל פניכם אם אכזב: שבו
נא אל תהי עולה ושבי עוד צדקי
בה: היש בלשוני עולה אם חכי
ז לא יבין הוות: הלא צבא לאנוש
על ארץ וכימי שכיר ימיו: כעבד
ישאף צל וכשכיר יקוה פעלו:
כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות
עמל מנו לי: אם שכבתי ואמרתי
מתי אקום ומדד ערב ושבעתי
נדדים עדי נשף: לבש בשרי
רמה וגיש עפר עורי רגע וימאס:

מה חילי ארום אוריך ומה סופי ארום נגדנא נפשי: אין חילא היך אבניא חילי אין בסרי קריס בנחשא: המדלית סיוע בי וחוכמתא אתברחת מני: לגברא דמנע מן חבריה חסדא ודחלת שדי ישבוק: אחי בזו היך נגוד נחלא היך מפקנות פצדי נחליא עברין: דשתימין מן צינתא עליהון יתחייל תלגא: בעידן דחבו בר טובענא אישתרבבו איתמגרו ברתיחה איתמחאו מן אתריהון: מטול דמקלקלין איסרטי אורחיהון סלקין ללמא ויהובדון: אסתכו אסרטי תימא הלכתא דמרגד סברו להון: בהיתו ארום אתרחיצו בטעותהון אתו לגבה ואתכספו: ארום כדון הויתון כלא הויתון חמיתון תברא ואיתבהלתון: הבקושטא אמרית הבו לי ומן ניכסכון שיחדו אמטולתי: ושיזבוני מן יד מעיקא ומן ידיהון דתקיפי פרוקיתי: אליפו יתי ואנא אשתוק ומה דשליתי אסבילו לי: מה בסימין הינון מילין תריצין ומה דכשר לכסנא יכסון מנכון: איפשר דילכסנא במיליא אתון חשיבין ולקיבלא אמתילו מילי יאושא: רגיז על ייתם תשרון ותחשלון על חבריכון: וכדון שרו אסתכלו בי וקדמיכון אם אכזב: תובו כדון לא תהי רשיעא ותובו תוב לזכאותי בה: האית בלישני רשעא אין מוריגי לא יתביין רגושתא: הלא חילא לבר נש עלוי ארעא והיך יומי אגירא יומוי: היך עבדא דשאיף טולא והיך אגירא דמוריק סטריה: הכדין איתחסנית לי ירחין דמגן ולילון דליעות חשיבו לי: אין שכיבית ואמרית אימתי אקום ונדידת ברמשא ושבעית נידדת שינתא עד עידן שפרפרא: לבש בסרי מורני וגרגישתא דעפרא משכי רטט ואיתמסי:

מדי היה עוזב על כן באה עליו הצר׳ הזאת או יהיה חסד דבק עם יראת שדי ויהיה פי׳ אם יתכן שייחסו אליו רעיו מפני שהוא מס חסד ויראת שדי היה עוזב: הקודרים מני קרח. ר״ל שאלו הנחלים קודרי׳ לרוב שיקפא בקבת הקרח והשלג הנתך ונעלם בהם וזה בקצת הנהרות יהיו תמימים השלגים אשר בהרים כאשר יותכו ואלו ה הנהרו׳ לא יתמידו כל השנה: יזורבו. ר״ל ידוכו ויגרו ואז נכמתו ר״ל נכרתו ויש מי שפיר׳ יזורבו יתחממו והרצון בו יצורבו ב בחלוף צד״י בזי״ן לפי שהם ממוצא אח׳ ויעיד על פירושו מה שאמר בחומו נדעכו ממקומ׳ ר״ל בהגיע החום כ כעקרו ממקומם וזה שאלו הנהרות ההוים ממימי הגשמי׳ והקרח והשלג יעדרו בעת ה הקיץ: ארחות תימא. הם השיירות ההולכו׳ לתימ׳ וכן הליכו׳ שבא הם שיירות סוחרים ההולכות לשבא והכת זכר או השיירו׳ לפי מה שאחשוב לפי שמהלכם היה למקומו׳ הרחוקי׳ כאשר יבשו מן הארץ אשר היה שם איוב והיה שם באמצע ד דרכם מדברו׳ לא ישב אדם שם: שחדו בעדי. הרצון בו תנו שחד בעדי: אמרי נואש. קר׳ עצמו נואש להיותו נואש מטוב לחזק ש שברו: ותכרו. הרצון ותחפרו ותעמיקו שוחה: צבא. קץ וזמן קצוב: ישאף. יקוה: פעלו. שכר פעולתו: כמו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו ר״ל שכר פעולתו: ומדד ערב. רוצה לומר מדד לבבי אורך הלילה להיותי בלתי ישן כלל וזה כי בעת השינה לא ירגיש האדם הרגש שלם: רגע וימאס. כבקע והיה כמאס מצד ש שליח׳ הסרוחה אשר בו: ארג

ויאבדו: הביטו ב׳ וסי׳ ארחות תימא. אליו ונהרו: ויחפרו ל׳ בשו כי בטח והוא חד מן כ״ב זוגין נסבין ו׳ בריש תיבו׳ ונסבין ו׳ בסוף תיבות׳ חד מלעיל וחד מלרע וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הוי״ו בס״ד: ומכחכם ל׳ הכי אמרתי הבו לי והוא חד מ״ן דמשמשין ומב׳ בריש׳ וסי׳ נמסר במסרה רבת׳ במערכת אות הב״ם בס״ד: הוכח ה׳ וסימ׳ לא תשנא את אחיך. מה נמרצו אמרי יושר. הוכח בדבר לא יסכן. הוכח יוכיח אתכם. לא יאהב לץ הוכח לו. וחד והוכח אל אל אחפץ: ושובו ה׳ חס׳ בנביא׳ וכתו׳ וסי׳ אם הבעיון בעיו שבו אתיו. ואשלח אליכם את כל עבדי ונב׳ דאריך. וגם עתה נאם יי׳ שבו עדי. ויעד יי׳ בישר׳ וביהודה. ושבי עוד צדקי בה בן כהו׳: עלי הלא צבא על בתי וקרי׳ עלי ביו״ד והוא חד מן י״ב מלין חס׳ יו״ד בסוף תיבו׳ וקרי׳ וסי׳ ישב ולא הוריש מנשה וגו׳ ואת ישב דור. בבית ושבו אליך בכל לבם דמלכי׳. מעל ויגמר ויסר את האפר. יד ונתנו את הכסף המתוכן דמלכי׳. אלה והעוים עשו את נבחן׳ הוציא כי לא דברתי את אבותיכם. ועשית כי כה אמר אדני יי׳ ועשית. על הלא צבא לאנוש. וצפו לא יאמין שוב בני חשך. ידעת כי יעשה יי׳ דין עני. ידעת כי כל תוכל ולא. ראש בי בימי דוד ואסף בקדם:

ארג. הוא כלי האורג שבו חוט האורג שיניעהו האורג בקלות מקצה אל קצה: בשיחי. בצערי וכן אריד בשיחי: מעצמותי. מאברי: תשעה. תרפה ותסור מהכאב: מחריתי. בקשתני: זהו ביאור מלות המענה:

ביאור דברי המענה

ענה איוב טוען על דברי אליפז ואמר על מה שהיה מניח שהתוכחת והמוסר יהיה ליושרים ולנקיים על המעט שלהם מהחטאים והמות והאבדון יהיה לרשעים מצד גודל חטאם ומגל עצמו על מה שהיה בוחר המות על הייסורין שהיה נוסר בהם. לו שקול ישקל כעסי והתרעומות אשר אני מתרעם על ייסורי כנגד שברי במאזנים הנה לא יכבד הכף האחת מהמאזנים על הכף האחר ולפי ששברי יכבד מחול ימים על כן דברי נשחתו והיה כעסי כנגד מה שהשברתי בו וזה כי חצים חזקים עמדי אשר ארסם שותה רוחי. ויערכוני תמיד בעתים חזקים ובפלאים ה התחשוב שאתרע' ללא דבר. הינהק פרא בשימצא לפניו דשא שיאכל ממנו אם יגעה השור כשימצא מספוא לפניו שיאכל ממנו הנה באמת איני מתרעם אלא על מה שראוי להתרע' ממנו. היאכל דבר תפל מבלי מלח יתן לו טעם אם יש טעם בריר חלמות ר"ל הבריאה כן אני לרוב חוליי לא א אמצא טעם במזוני. הנה אשר מאנ' לנגוע נפשי מרוב האכבנם' והמיאוס המה כמו חליי בשרי ואיך אוכל להתרחק ממנו. הנה מרוב המכאוב והחולי אחשוק חשק שלא תי יתן וירצ' השם וידכאני דבר נוסף על חליי ב בדרך שיפלני כי המו' נבחר מאלו החיים. והנה באמת אף על פי שאני בכוה בחולי ו והמכאוב החזק הנה אני מתנחם כי לא כ כחדתי אמרי קדו' ואין לי להתרעם על עצמי ולומר אם הייתי נשמר מחטא לשם לא היה מגיע לי זה. מה כחי כי איחל שירפאני השם וייטיב לי אחריתי

קלו ד' וסימני' נמסר בסדר נח: ויכלו ג' וסימ' המים מן החמת. בבשת ימי. באפס תקוה. אנ"ד ראי ו' וסימ' הגם הלם ראיתי אחרי. על כן קרא לבאר באר. ויצחק בא מבוא באר. וישב יצחק עם באר. עם יפה עינים וטוב. לא תשורני עין ראי. וא' אתה אל ראי: גם אני ו' ר"פ וסימ' בשפטים סוף סימן ב': תנין ח' בליש' וסימ' נמסר בסדר וארא ותלי' סימן

אבן עזרא

מני ארג. כענין קפדתי כאורג חיי: באפס תקוה. בהכרת תקות החוט או תקוה ממש: לא תשוב עיני. אחר מותי ומלת זכור ל למקום ידבר וכן כי תשי' עלי משמר ועניינו משמר הים כטעם בל ישובון לכסות הארץ: מות מעצמותי. בחרה נפשי מות יותר משתדור בעצמותי כי הגוף לנפש כמו בית ועיקר הגוף הם העצמו' כמו היסוד והעמודים: לבקרים. לכל בקר ועניינו תמיד וכמוהו חדשים לבקרים: תשעה. כמו תרפה וכן שעו מני: למפגע. כי תפגע בי ידך ומכתך. ואהיה עלי למשא תיקון סופרים ועם פירושו כאשר הוא בלא תיקון נכון: ויען

תנחמני ל' לאחר מיתי

למה ג' רכין וכל למה דסמי' ט' מן למטה בה' דין דטעמו לעיל

ד' ג' יָמַי קַלּוּ מִנִּי־אָרֶג וַיִּכְלוּ בְּאֶפֶס תִּקְוָה׃
לט זְכֹר כִּי־רוּחַ חַיָּי לֹא־תָשׁוּב עֵינִי ל
ז' לִרְאוֹת טוֹב׃ לֹא־תְשׁוּרֵנִי עֵין רֹאִי
ג' ז' עֵינֶיךָ בִּי וְאֵינֶנִּי׃ כָּלָה עָנָן וַיֵּלַךְ
כ"מ ל' כֵּן יוֹרֵד שְׁאוֹל לֹא יַעֲלֶה׃ לֹא־יָשׁוּב
עוֹד לְבֵיתוֹ וְלֹא־יַכִּירֶנּוּ עוֹד מְקוֹמוֹ׃
ג"ר' ל' גַּם־אֲנִי לֹא אֶחֱשָׂךְ פִּי אֲדַבְּרָה בְּצַר
ל' רוּחִי אָשִׂיחָה בְּמַר נַפְשִׁי׃ הֲיָם־אָנִי
ת"בליש' אִם־תַּנִּין כִּי־תָשִׂים עָלַי מִשְׁמָר׃
ל' ל"ג כִּי־אָמַרְתִּי תְּנַחֲמֵנִי עַרְשִׂי יִשָּׂא
ל' בְשִׂיחִי מִשְׁכָּבִי׃ וְחִתַּתַּנִי בַחֲלֹמוֹת
ל' ל' ל' וּמֵחֶזְיֹנוֹת תְּבַעֲתַנִּי׃ וַתִּבְחַר מַחֲנָק
ב' נַפְשִׁי מָוֶת מֵעַצְמוֹתָי׃ מָאַסְתִּי לֹא־
ד"א חס' ר' לְעֹלָם אֶחְיֶה חֲדַל מִמֶּנִּי כִּי־הֶבֶל יָמָי׃
ל' מָה־אֱנוֹשׁ כִּי תְגַדְּלֶנּוּ וְכִי־תָשִׁית
ל' חן אל' אֵלָיו לִבֶּךָ׃ וַתִּפְקְדֶנּוּ לִבְקָרִים
ד' לִרְגָעִים תִּבְחָנֶנּוּ׃ כַּמָּה לֹא־תִשְׁעֶה
כ"ו ל' ל' מִמֶּנִּי לֹא־תַרְפֵּנִי עַד־בִּלְעִי רֻקִּי׃
חָטָאתִי מָה אֶפְעַל לָךְ נֹצֵר הָאָדָם
ל' לָמָה שַׂמְתַּנִי לְמִפְגָּע לָךְ וָאֶהְיֶה עָלַי
ג' כ"ר לְמַשָּׂא׃ וּמֶה לֹא־תִשָּׂא פִשְׁעִי
ל' וְתַעֲבִיר אֶת־עֲוֺנִי כִּי־עַתָּה לֶעָפָר
ל' ג' אֶשְׁכָּב וְשִׁחֲרְתַּנִי וְאֵינֶנִּי׃

יוֹמַי קַלִּילוּ מִן גַּרְדִּית מַחֵי וּפְסָקוּ מִדְּלֵית סַבְרָא׃ אִידְכַּר אֲרוּם הֵיךְ רוּחָא חַיַּי לָא תְתוּב עֵינִי לְמֶיחֱמֵי טַב׃ לָא תִסְכֵּי יָתִי עֵינָא דְחַמְיָא יָתִי עֵינָךְ בְּמֵימְרִי וְלָא אִיתַי׃ הֵיכְמָא דִפְסַק עֲנָנָא וַאֲזִיל הֵכְדֵין דְּנָחִית לְבֵי קְבוּרְתָּא לָא יִסַּק׃ לָא יְתִיב תּוּב לְבֵיתֵיהּ וְלָא אִישְׁתְּמוֹדְעֵיהּ תּוּב אַתְרֵיהּ׃ לְחוּד אֲנָא לָא אֶמְנַע פּוּמִי אֲמַלֵּיל בְּעָקַת רוּחִי אָשִׂיחַ בִּמְרִיר נַפְשִׁי׃ הַכְמִצְרָאֵי דְּאִתְחַיַּבוּ לְמִטְבַּע בְּיַמָּא דְסוּף אִיתְחַיְּיבִית אֲנָא אִין כְּפַרְעֹה דְּאִישְׁתַּנִּיק בְּמֵיצוֹעֵיהּ בְּחוֹבֵיהּ א אֲרוּם תְּמַנֵּי עֲלוֹי מַטְּרָא׃ תָּא הֵיכְמָא אֲנָא רַבָּא דְּמִתְרְגִיף לְקִיצָא אִין לִוְיָתָן דְּאִיטִימוֹס לְאִתְחֲדָא אֲרוּם תְּשַׁוֵּי עֲלַי נְטִיר׃ אֲרוּם אֲמַרִית תְּנַחֲמִינַנִי דַּרְגְּשִׁי יְסוֹבַר בְּמִילֵּי בֵּית מִשְׁכְּבִי׃ וְתִבְרְתַנִּי בְּחֶלְמַיָּא וּמֵחֶזְוָנַיָּא תְּבַעִית יָתִי׃ וּבַחֲרַת שִׁירְנוּקָא נַפְשִׁי מוֹתָא מִן קִיּוּם גַּרְמַי׃ רְחִיקִית דְּלָא לְעָלַם אֵיחֵי פְּסַק מִנִּי אֲרוּם לְמָא יוֹמָי׃ מָה בַּר נַשׁ אֲרוּם תְּרַבִּינֵיהּ וַאֲרוּם תְּשַׁוֵּי ל לְוָתֵיהּ לִבָּךְ׃ וְתִסְעֲרִינֵיהּ לְצַפְרַיָּא לְשַׁעְתָּא תִּבְחֲנִינֵיהּ׃ כַּמָּה לָא תִשְׁבּוֹק מִנִּי לָא תְשַׁלְיֵנַנִי עַד דְּאַבְלַע רְקִי׃ חָבִית מַה אַעְבֵּיד לָךְ נַטְרֵיהּ דְּבַר נָשָׁא לְמָא שַׁוִּיתַנִי לְמַאֲרַע לָךְ וַהֲוֵיתִי עֲלַי לְמִטּוּל׃ וּמָה דֵין לָא תִשְׁבּוֹק מְרוֹדִי וְתַעֲבַּר יַת עֲוָיָתִי אֲרוּם כְּדוּן לְעַפְרָא אֶשְׁכּוֹב וְתִתְבְּעִינַנִי וְלָא אִיתַי׃

צ"א: ותחתני ל' בחלמות ובחזיונות והא אחד מן מלין דמשמשין ני בסוף תיבותא וסימ' נמסר במערכת אות הנון בס"ד: אחיה ד' וסי' ויפל אחזיה בעד השבכה. מאסתי לא לעלם אחיה. לא אמות כי אחיה. גמל על עבדך אחיה. וא' הבינני ואחיה: לרגעים ד' וסימני' אני יי' נצרה. חרדות ילבשו על הארץ ישבו. וחרדו לרגעים איש לנפשו. לרגעי' תבחננו: למשא ג' וסי' אם עברתי אתי והית. ולכה יהיה עבדך עוד למשא דכמהן. למה שמתני למפגע לך. וא' לעבוד ולמשא: ואינני ג' וסימ' עיניך בי ואינני. ושחרתני ואינני. בטרם אלך ואינני:

כמו שהבטחתני הלא מעט כאשר במדת ימי כל שכן עם כמו אלו הצרות. האם כחי חזק ככח האבן ואם בשרי חזק כנחשת שאוכל לסבול זה החלי. האם אין בי מכפשי ההנהגה באותה הראויה שתהיה לי לעזר ולהועיל והוא ההתנהגות בירא' השם וההליכה בדרכים המשובחים האם נדחה ממני ההנהגה האנושית ר"ל שלא אתנהג במה שראוי לאדם השלם להתנהג בו עד שתאמר שעונותי הטו אלה. האם יתכן שיהיה לאיש המדוכה חרפה מרעהו ויאמר עליו שיראת שדי היה עוזב על כן בא עליו הצרה הזאת כמו שאתה אומר אלי הזאת התוכחה והתחלה שיחמלו רעיו עליו. הנה רעי בגדו בי כמו הנחל ואפיקי הנחלים שיעברו וירדו הקודרים לרוב עמקם מהקרח והשלג הנכך עליהם והנה בעת שירדו נכרתו ונפסקו לפי שאין שם רביים מצד עצמותם אבל לסבות מחוץ ובכלות המים הבאים אשר ירדו ובבוא חום הזמן שימסו מימי הגשמי' ותכלה התכת השלגים יעקרו ממקומם או יבורו הנחלים ויאבדו. אם להלפת ארחות דרכם וישו מימי מקוריהם אל מקומות אחרים אם שיעלו בתהו ויאבדו ור"ל שתכור הווית המים ממקוריהם ויכלו לגמרי וזה יהיה אם בשלא יתחדש מן האיד המתחדש שם במקום ההוא מים אבל יעלה על הארץ או יפסוק חדוש האיד ההוא והנה שתי אלו הסבות נזכרו בספר האותות להפסק הנהרות וכבר הביטו הקוראים העוברים שם בימות הגשמים' אלו הנהרות ברוסם וקוו שבעת החום שיעברוכו המים להם ימצאו שם מים רבים ובבואם אל אלו הנהרות בעת החום ולא מצאו שם דבר בושו וחפרו על תקותם והנה עתה הייתם לי אתם רעי דומי' לזה הנהר וזה שאני בטחתי בכם שתעזרו מכם בעת הצורך ושתנחמוני יסורי וחליי בהפך הוא כשראית' החתת המגיע אלי יראת' להתקרב לי ובהפכת לזרים ולמה התנכרת' אלי. הכי אמרתי לכם שתתנו לי דבר מהונכם ושתעשו שוחד בעדי מעמלכם למלטני מיד צר ולפדותי מיד עריצים ואילו היה כן החרשתי כי אמרתי להציל הונכם עמו מה שעשו אבל אני מבקש מכם דבר ולמה תתנכרו אלי כי תאמרו ושגיתי בדברי ועל כן אתם מתווכחו' עמי. הורוני מה ששגיתי בו ואני אחרים וכולו עמי בטענות אמתיו' לא בטענות כוזבות האלה לומר עלי שחטאתי ואתם ידעתם צדקתי ותום לבבי. הנה נמרצו וחזקו אמרי יושר אבל מה יועילו התוכחות אשר יהיו מכם. האם יהיה ראוי שלהתווכחותכם עמי תחשבו למלים ולרוח דברי מזולת שתבואו עליהם בטענה האם זה מחוק התוכח השלם. הלא באמת אני שופט שאתם מפילים אף על יתום כשיריב עם זולתו לחולשתו לפי שאתם תכרו ותעמיקו לדב' שרה על רעכם כי תראו כי מטה ידו וזה לאות שכונתכם לרדוף החלושים. ועתה הואילו אכזב באמרי ושובו להשיב על דברי בזולת עולה. הנה כאשר תשובו להתוכח עמי בזה האופן יראה צדקי בזה ההתוכחות. היש בלשוני עולה במה שאני טוען שהשם ית' בלתי משגיח באישי האדם אם חכי לא יבחן ההוות אשר השברתי בהם ויסער אם המות נבחר מהם אם לא הנה באמת אבאר להם שבאופן מה ימצא המות נבחר על כמו אלו החיים וזה שסבור כמצא קץ וזמן קצוב לאנוש על הארץ וכימי שכיר שהם מוגבלים כן ימיו מוגבלים. והנה כמו העבד המתעמל תמיד שיקוה בא הלילה למצוא מרגוע לנפשו וכמו השכיר שיקוה בא העת שישלם בו שכירותו כדי שיפרעיהו מתלאותו כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל וזה שכאשר אני בחדש אחד אני מקוה שאהיה בחדש אחר כי אמרתי אולי לא יכבד עלי העת בחדש האחר ככברו בחדש הזה והלילות שאחשוב לשכב ולישן למצוא מרגוע למחלתי הנה גם לא ישכב לבי. וזה שאם שכבתי הנה אקוה כל הלילה מתי אקום ויתודד לבבי אורך הלילה בסבת העדר השינה ממני ושבעתי נדודי' עד עדי בסבת מחלתי עד בוא השחר מזולת מנוחה כלל ובהיות העניין כן הוא מבואר שאני בוחר תמיד המות על אלו החיים אשר אני בהם לפי שזמני מוגבל ואני בוא תמיד התקרב אל המות כי בשן אני מקוה אל הערב הבא ובערב אני מקוה הבקר הבא והוא מבואר שזאת התשוקה תמצא בכל מי שייסר בכמו אלו היסורין ולזה הוא מבואר שהמות נבחר יותר מהם באופן מה. הנה מרוב נגעי עלתה רמה בבשרי וגוש עפר ועורי נתבקע והיה בתכלית המיאוס בסבת הליחה אשר שם. ימי קלו יותר מן הארג אשר יכעס האורג שיקצה אל קצה בקלו כן ימי חיי הם מעטים ויכלו בזולת תקוה טובה כי לא אסבר שאוכל לחיות ולראות טוב אחר זה הסבר והחלי. אהה השם ית' אם אמת מה שאמר אליפז שאתה הוכחתני ותטיב לי באחריתי

102

עד מתי תתחנן להעביר מתני הרעה אשר אני בה. זכור כי רוח חיי ולא יאפשר שתשוב עיני לראות טוב. לא תשורני עין רואי לאחרי בעת בא קצי וכאשר יהיו עיניך בי להטיב לי ולא תמצאני ואין לי תקוה שתשוב ותחייני לראות טובך. כי כמו שכלה ענן וילך לגמרי ולא ישוב הענן ההוא שנית כן מי שירד שאול לא יעלה ולא ישוב לביתו. גם אני לא אחשך פי בעבור דבריכם שלא אתרעם מהשם ית' אם אמת אתכם מה שאתם אומרים שהוא משגיח באישי האדם. אדברה עם צרות רוחי ואשיחה עם מרירות נפשי. אהה השם ית' אם אמת הוא שזה התוכחת ממך על מה אתה מפליג ככה בעשייתך רע לי. הים אני אם תנין כי תשים עלי משמר ומאשר לא אוכל לבאת ממנו בעת תת העקים כמו שהים לא יצא מגבולו בעת תת העקים ולא התכין מתאשרו לראות האנשים ממנו. כי אמרתי התנחם מרעתי בעת היותי על ערשי. ישא בשיחי משכבי לחשבני שאמצא מרגוע כאשר אישן הנה גם בעת השינה לא אמצא מרגוע. כי אז תחתתני בחלומות רעים ותזיונות קשים בעתותי עד שבחרה מחנק נפשי ומות יותר מהיותה עם עצמותי ואיברי. מאסתי בחיי כי לא לזמן ארוך אחיה עד שאוחיל שיבוא עת ארחה בו טוב. אהה השם ית' חדל ממני כי הבל ימי ויכלו בזה הרע. ואחר שסתר איוב בכמו אלו המאמרים מה שאמר אליפז שאלו המכאובים אשר חלו עליו הם על צד התוכחה ובאר מתם שירגיש בהם שהמות הוא יותר נבחר מהם בא בלדד השוחי לסתור דעת אליפז כמו שהיה

אן ב' בתרי ליש' וסימ' אן הלכתם. עד אן תמלל אלה: יעיר ח' וסימ' נמסר בישעיה ס' נ': ושלם ג' וסימ' בסדר ויקרא:
מצער ד' וסי' נמס' בסדר וירא: ישגה ג' וסי' כארז בלבנון ישגה. ישגה אחו בלי מים. ואחריתך ישגה מאד: יוציאו ד'

ח וַיַּעַן בִּלְדַּד הַשּׁוּחִי וַיֹּאמַר: עַד־
אָן תְּמַלֶּל־אֵלֶּה וְרוּחַ כַּבִּיר אִמְרֵי־ ב' בתרי ליש' הלכתם
פִיךָ: הַאֵל יְעַוֵּת מִשְׁפָּט וְאִם־שַׁדַּי ל'
יְעַוֵּת־צֶדֶק: אִם־בָּנֶיךָ חָטְאוּ־לוֹ
וַיְשַׁלְּחֵם בְּיַד־פִּשְׁעָם: אִם־אַתָּה ח'
תְּשַׁחֵר אֶל־אֵל וְאֶל־שַׁדַּי תִּתְחַנָּן:
אִם־זַךְ וְיָשָׁר אָתָּה כִּי־עַתָּה יָעִיר ח'
עָלֶיךָ וְשִׁלַּם נְוַת צִדְקֶךָ: וְהָיָה ג'
רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה ד' ג'
מְאֹד: כִּי־שְׁאַל־נָא לְדֹר רִישׁוֹן וְכוֹנֵן ל חס א
לְחֵקֶר אֲבוֹתָם: כִּי־תְמוֹל אֲנַחְנוּ וְלֹא
נֵדָע כִּי צֵל יָמֵינוּ עֲלֵי־אָרֶץ: הֲלֹא־
הֵם יוֹרוּךָ יֹאמְרוּ לָךְ וּמִלִּבָּם יוֹצִאוּ ד' ל' יטה
מִלִּים: הֲיִגְאֶה־גֹּמֶא בְּלֹא בִצָּה יִשְׂגֶּה ל' נ' ל
אָחוּ בְלִי־מָיִם: עֹדֶנּוּ בְאִבּוֹ לֹא נ' ל
יִקָּטֵף וְלִפְנֵי כָל־חָצִיר יִיבָשׁ: כֵּן יו' מיחדין
אָרְחוֹת כָּל־שֹׁכְחֵי אֵל וְתִקְוַת חָנֵף תֹּאבֵד:

וְאָתֵיב בִּלְדַּד דְּמִן שׁוּחַ וַאֲמַר: עַד
אֵימָתַי תְּמַלֵּיל כְּאִילֵּין וְזַעְפָּא רַבָּא מֵימְרֵי
פוּמָךְ: אֶפְשַׁר דֶּאֱלָהָא יַעֲקֵם דִּינָא וְאִם
שַׁדַּי יְקַלְקֵל צִדְקָא: אִין בְּנָךְ חָבוּ קֳדָמוֹי
וְשַׁדְּרִינוּן בַּאֲתַר מְרָדֵיהוֹן: אִין אַתְּ
תַּקְדֵּם בִּצְלוֹ קֳדָם אֱלָהָא וּלְוָת שַׁדַּי תְּצַלֵּי:
אִין בְּרִיר וְתָרִיץ אַתְּ אֲרוּם כְּדוּן יִתְגַּבַּר עֲלָךְ
וִישַׁלֵּם יָאֵית צִדְקָךְ: וַהֲוָה שֵׁירוּתָךְ זְעֵיר
וְסוֹפָךְ יִסְגֵּא לַחֲדָא: אֲרוּם שְׁאוֹל כְּדוּן
לְדָר קַדְמָאֵי וְכַוֵּין לְפִשְׁפּוּשׁ אֲבָהַתְהוֹן:
אֲרוּם מֵאִתְמַלֵּי אֲנַחְנָא וְלָא נִדַּע אֲרוּם הֵיךְ
טוּלָא יוֹמָנָא עֲלוֹי אַרְעָא: הֲלָא אִינוּן
יַלְּפוּנָךְ וְיֵימְרוּן לָךְ וּמֵרְעוּתֵיהוֹן וּמֵרַעְיוֹנֵיהוֹן
יַפְּקוּן מִלִּין: הַאֶפְשַׁר דְּאִיתְגָּאֵי גּוֹמֶא
בְּלָא בִּיצָא יִסְגֵּא עַרְקָא בְּלָא מַיָּא: עַד
דִּי הוּא כְּפִיוּתֵיהּ לָא אִתְלִישׁ וְקֳדָם כָּל עִסְבָּא
יִיבַשׁ: הֵכְדֵין אָרְחָת כָּל דְּשָׁלְיָין אֱלָהָא
וְסִבַּר מְרִילָטוּר תְּהוֹבֵד:

אבן עזרא

ח ויען בלדד. כביר. גדול וכמוהו והוריד כאביר והאלף נוסף: אם בניך חטאו לו. יש אומ' שהוא דרך מוסר ולא אדע למה הוצרכו לזה: ושלם נות צדקך. היא הנשמה וטעם ושלם תשלום או מתשלום ויחסר בי"ת מנות צדקך: הלא הם. ישוב לחקר אבותם: בלא בצה. כמו ביצאותיו וגבאיו: אחו. עשבו צמחי אחו כמו ותרעינה באחו: באבו. במקו' צמחו: לא יקטף. אפילו שלא יקטפנו אדם הוא ייבש מאליו: אשר

לדר ב' חס' יושבי עין דר

וסימ' ותעלה והצא מרכבה ממצרים דמלכים. בעת ההיא נאם יי' יוציאו את עצמות. הלא הם יורוך יאמרו לך. ויעלו ויוציאו ממצרים מרכבה דד"ה: ולפני יו' מיחדין וסי' נמסר בסדר פנחס:

אומר שהשם משגיח באישי האדם ומבין אל מעשיהם ואמ' שהוא בלתי אפשר שישגיח השם ית' באור' לחסרון האדם ולשלימות השם ית' כל שכן שיפקדנו תמיד לבקרים ולרגעי' יבחננו אם חטא אם לאו עד שיגיע לו מה שראוי לפי מעשיו ובעת עתותיהייבה בו ידיעות מתחדשות תמיד לאין תכלית כמו שהיה אומ' אליפז אהה השם ית' אם אמת מה שאמר אליפז כמה מן הזמן לא תסור ממני תלהכאיבני עד שלא תרפני אפילו זמן מועט שאוכל לבלוע בו רוקי עם היותי תם וישר ויהי גם כן שחטאתי כמו שאמר ר' אליפז מה אוכל לעשות לך שומר האדם ונוצרו לפי מה שאמר אליפז. למה שמתני למפגע לך כאילו אין לך לעשות דבר רק להרע לי כאילו הייתי לך למשא. הנה זה מחוק הפועל והשומר עם מה שיפעלהו וישמרהו ר"ל שיהיה שוכח מה שישמור אותו והנה לפי תיקון הסופרים שתקנו וכתבו ואהיה עלי למשא יהיה פירו' שכבר הוספת להרע לי עד שהייתי עלי למשא וקצתי בחיי. ומה לא תשא פשעי ותעביר את עוני במה שהכאבתני ותסיר מעלי הצרה הזאת כי עתה לעפר אשכב מחוזק הכאב וכאשר תשחרני לגמלני טוב על צדקתי ויושר לבבי לא תמצאני וייחס אליך העול כאשר תקפת שכרי בצדק והיושר שעשיתי ובהיות הענין הזה כן אין המלט לפי דעת אליפז מייחס העול לש"י בזאת ההכאבה אשר הכאיבני ואע"פ שאודה שכבר חטאתי כי כשאכיח שלא חטאתי כמו שהוא האמת' **והכלל העולה מהדברים** הוא שאי אפשר שיהיו הרעו' המגיעו' לאישי האדם מיוחסות אל העונש מהש"י ויהיה עונש הרשעים שיכחדו ויאבדו ועונש הטובי' שחטאו מעט מכאובות ויסורין כמו שהיה אומר אליפז לפי שאם היה כן היה יותר קשה עונש הטובים מעונש הרשעים ויהיה זה עול בחק השם ית' וזה שהוא כפר שכבר הגיעהו מחוזק המכאובו' עד שהיה בוחר המות על אות החיים וזה דבר כבר אמרו גם כן איוב בתכלית הביאור בזולת המענה הזה אמר אם שוט ימית פתאום למסת נקיים ילעג רצה בזה אם שוט ימית הרשע פתאום הנה הוא ילעג ויצחק למסת נקיים לפי שיותר קשה הנסיון והייסורי' ההם מהמות הפתאומי כל שכן שכבר יאמר איוב שלא חטא כי כבר היה יודע בעצמו שלא חטא והנה איוב הביא ראיה על שהמות יותר נבחר אלו להיות ימיו קצובים והוא היה מיחל בהיותו בירח זה מי יתן הירח השני ובערב יאמר מי יתן בקר. הנה אם כן הוא היה בוחר ההתקרב אל המות וזה מופת חזק על שהמות אצלו נבחר באופן מה מאלו החיים שאם לא היה כן הנה לא היה חושק סור הזמן אשר הוא בו כדי שלא יתקרב אל המות ולפי שקרה לכל מי שישיגוהו מכאובות כאלו שיחשוק סור הזמן אשר הוא בו הוא מבואר שכל אחד מאנשי המכאובות האלו יבחר המות על החיים ההם במקרה ואם לא ירגיש בזה ולזה היה בוחר איוב שייחס אל השם ית' העדר ההשגחה באישי האדם כדי שירחיק ממנו העול ברוע הסדור הנופל בטובות אישי האדם ורעותם אשר אין המלט ממנו במה שהכיח אותו אליפז כמו שביארנו בזה המענה ואולם לא גנו רעי איוב אותו במה שכפר בתחיית המתים לפי שלא היה מאנשי תורתינו ולא כופר גם כן אז מכביא זה הייעוד לפי מה שאחשוב ועוד ביאר לשתי סבות שאי אפשר שישגיח השם באישי האדם האחת להיות האדם כמאס בעיניו מצד חסרונו ביחס אל שלימות הש"י והשנית להיות אז הידיעות הוות מתחדשות תמיד ואי אפשר שתהייבה בש"י ידיעות מתחדשות כ"ש שתהייבה בו ידיעות מתחדשו' לאין תכלי' והנה לא הסתדל איוב לסתור טענו' אליפז אשר היה מקיי' דעתו בהשגחה אבל סתר דעתו והביא טענה בזה מן החוש והעיון האמתי' והנה לא סתר טענותיו בעצמ' אם לפי שלא נתבאר לו איך תשלם הסבה בדברים הם מזולת שיהיה השם ית' משגיח בפרטי האדם אם לפי שהטענות ההם לא יתחייבו על כל פנים שהש"י משגיח באישי האדם כי לאומר שיאמר שזאת ההשגחה היא מזולת הש"י והם בלנו לבאר זה בשלימות הטענות למאמר ארוך ולזה נקצר ונעמוד על מה שיש בו די בזה המקום ונאמר שיש לאומר שיאמר באלו הטענות כולם שהם לא יחייבו מה שיחייבו מהם אליפז וזה שההודעה שתהיה בחלום כבר אפשר שיותחס אל הסדור והשפע אשר מהגרמי' השמימיים והשכל הפועל כמו שהתבאר במקומותיו ועניין הנבואות והמנע מהר שעיס מחשבתם לסמור הנה אפשר שיוחס גם כן הסדור והשמירה לגרמים השמימיים לפי מה ששמם השם ית' עליו ואולם מה שאמר שמה שהוא חסרון בחקה האד' לא יתכן שיוחס לשם ית' הנה זאת הטענה בלתי צודקת על כל פנים כמו שיראה זה הפילוסוף וזה כי מה שהוא חסרון בחק האד' לא יחוייב על כל פנים שיהיה חסרון בחק הש"י וזה כי כל מי שיש לו כח על פועל מה הנה הפועל ההוא שלימות לו מצד שהוא כחיי עליו וכאשר לא יצא הכח ההוא אל הפועל ההוא יהיה זה לבעל הכח ההוא חסרון ואולם לא יהיה חסרון למי שאין לו כח על הפועל ההוא אם ימנע ממנו הפועל ההוא והמשל שקריאת התרנגול הוא שלימות לו מצד שהוא כחיי עליו וכאשר יקצר ממנו זאת הפעולה הנה יהיה זה חסרון בחקו ולא יהיה זה חסרון בחק האדם או שאר בעלי חיים אם תמנע מהם זאת הפעולה ובהיות הענין כן הנה לא יהיה חסרון לשם ית' אם לא ישגיח על כל מעשה האדם עם היותו שלם בכל המציאות ובכלל הנה היה חסרון לשם ית' אם אמרנו שלא ידע במוחלט אבל אם אמרנו שהוא ידע הדברים הנצחיים הנכבדים ולא ידע הדברים האובדים הפחותים מהצד שהם בו אובדים לפחיתות' וידעם מהצד אשר הם בו נצחיים הנה אין זה חסרון בחק הש"י כמו שאין חסרון בחק השכל האנושי המנע ממנו הטבת הדברים הפרטיים אשר ישיגום החושים. הנה זה מה שאפשר שיאמר לבאר שלא יחוייב מטענות אליפז מה שחייב מהם ואולם מה האמת בזה כבר ביארנוהו בספר מלחמות יי' ובביאורנו לספר החוש והמוחש ושם ביארנו שהשם ית' ידע כל הדברים בשלימות והאופן אשר ידעם בו וכבר יתבאר האמת ברוב אלו הטענות במה שיבא מזה הספר:

ביאור מלות המענה

ויען בלדד השוחי ויאמר. ורוח כביר אמרי פיך. ר"ל איך תוציא מפיך רוח חזק כנגד השם ית' התחשוב לו לשבר הרי אמתות האמונה בעניין ההשגחה: יעיר עליך. הנה מעורר הטוב בעבורך או יהיה עניינו ישים עליך ומזה העניין פקידת מפרשים אמרו ג' והתעוררתי כי מצאו רע. ושלם. ויעמיד בשלום: נות צדקך. ר"ל נפשך כי הנפש היא נות הצדק ומשכנו: ישגה. יגדל: בצה. הוא טיט: אחו. הוא צמח האחו: עודנו באבו לא יקטף. עודנו באבו ולחותו ורטבותו לא היה ראוי שיקטף ויכרת ועם כל זה ייבש בקלות קודם כל חציר עם המצא אצלו לחותו ומזונו אשר ממנו יזון או יהיה הרצון באמרו לא יקטף בזולת שיקטף: אשר

אשר יקוט. יכרות כטעם ונקוטותם: כסלו. ר"ל מבטחו וכמוהו וישימו באלהים כסלם: בית עכביש. הוא הבית שאורג העכביש והמשל בית זה הרשע דומה לבית העכביש להשמר על חולשתו: ישען על ביתו. הוא חושב להשען על חוזק ביתו שלא יוכל להזיק אותו מזיק ולא יעמוד ולא יתקיים: יחזיק בו. ר"ל יחזיק עצמו בו שהוא יחשוב שהו' חזק מצד חוזק ביתו אשר בו ולא יקום ולא יתקיים: רטוב הוא לפני שמש. ר"ל הצמח ההוא לח ורענן והשמש מביט בו ולזה הפליג בצמיחתו עד שיצאו לו יונקותיו משרשיו: על גל שרשיו יסובכו. ר"ל שעל גל המים יסתבכו שרשיו עד שמרוב מזונותיו יסתעפו שרשיו באבני הסלע. ויהיה יחזה יסתבך כטע' קרן חזות: יבלענו. יעקרנו ויסירנו עד שיכחש האילן ממקומו ויאמר לא ראיתיך רוצה לומ' שלא ישאר שם רושם כלל: ולא יחזיק ביד מרעים. לא יאחזם להצילם מהרעות אבל יביאם עליהם כטעם ויחזיקו האנשי' בידו:

ביאור דברי המענה.

ענה בלדד השוחי ואמ' עד אן תמלל דברים קשי' כאלה כנגד השם ותוכי' מפיך רוח כביר כנגדו. האם השם ית' יעות משפט אין ספק שכל מה שיעשה הוא במשפט ובצדק. הנה אם חטאו לו בניך שלחם וביד"ם בעבור פשעיהם. ואם אתה משחר אל אל שירחמך ומתחנן לפניו שיסלח לך אם חטאת או אם זך וישר אתה כמו שאתה אומ' עתה יביא אליך הטוב ויעתיר בשלום כפסך ויהיה הרע שהביא אליך לטוב לפי שבלדד היה חושב כמו שיתבאר מדבריו כי הרעות יבאו לטובי' אשר לא קדם להם מרי ועון להוסיף להם טוב' במה שעתיד ומה שנחשוב אותו רע הוא טוב אלא שאנחנו לא נדע שיעור החכמ' האלהית אשר חייבה הגעת הטוב לו בכמו זו הסבה ולזכיי אשר קדם להם מרי מעט יבואו רעות חלושות וכאשר ישובו לשם יהפכו לטוב והחל לזכור הבדל מה בין הרעו' שיבאו לרעי' והרעו' אשר יבאו לטובי' ובין הטובות אשר יבאו לטובי' והטובות אשר יבאו לרעי' כי הטובות שיבואו לרשעים הם רעות ואם לא נשער אופן היותם רעות והרעות אשר יגיעו לטובים הם טובות ואם לא נשער בזה לקצורנו בהשגת החכמה האלהית ונתן ראיה מן המקבל. ויאמר כי שאל נא לדורות הקודמים וכונן אל מה שחקרו אבותיהם כי אנחנו נצטרך בזה לקבל עדות מהם לפי שתמול אנחנו ולא נדע העניינים אשר יצטרכו לזמן ארוך לעמוד עליהם מן החוש לקוצר זמננו. הלא הם יורוך האמת ויאמרו לך מה שנתפרסם להם מן החוש עם מה שהוציאו משכלם. הנה הגומא לא יגדל בזולת טיט ר"ל שהוא צריך ללחות רב ולא ישגא כמת האחו בלי מים משקים אותו תמיד. ובעוד שזה הצמח בלחותו ורעננותו בזולת שיכרת ויקטף הנה יבש קוד' ייבוש כל צמח אחר וכן העניין בשוכחי אל שכבר יגיעם רע שיכלם לגמרי על תקות' ונחשב' להיות לשלום ותאבד תקות הרשע כבר תכרת תקותו וביתו אשר הוא בוטח בו בחזקו יהיה חלוש כמו אריגת העכבים שהוא בתכלית החולש'. הנה הוא נשען על חוזק ביתו ויחשוב להתחזק בו ולא יתקיים בבית ההוא ובכלל הנה כל מה שיהי' עליו לעזר יאבד ממנו כמו האחו והגומא שיבשו פתאום עם המצא הלחות אשר היו ניזונים ממנו והיות העניין כן הנה טובות הרשעים הם רעות ואולם אנחנו לא נדע האופן אשר הם בו רעות ונפלא מפני זה בסברא הגעת אלו הטובות אל הרשעים ואחר שזכר אופן ההמשל בהיות טובות הרשעים רעות בא להביא משל ודמיון ברעות הצדיקים איך יתכן שיהיו טובות ואמר. הנה העץ שהוא רענן והוא במקום שהשמש רואה אותו ויוצאת יונקתו משרשיו על הגן אשר הוא נטוע בו לרבוי צמיחתו ויסתבכו שרשיו על גל המי' עד שמרוב מזונו יסתעפו שרשיו באבני הסלע אם יבלענו מוציא ממקומו בשלמות עד שלא ישאר ממנו רושם שם כלל. הנה זאת העקירה שנעקר זה האילן מהמקום ההוא הוא משוש דרכו ומעפר אחר יטעוהו בו יצמחו לו יונקות באופן יותר שלם ממה שהיינה צומחות לו שם ויסתעפו שרשיו ויסובבו וזה דבר מבואר נגלה מן החוש ר"ל שקצת הצמחים תהיינה יותר שלמות כשיעקרו ממקומם ויטעום במקום אחר וכן רעות התם והישר שאנחנו נחשוב אותם רעות ואינם רעות אבל הם טובות. ובכלל הנה השם ית' לא ימאס התם אבל ישגיח בו וישמרהו תמיד ולא יציל הרשעים מהרעות כאשר הביאם עליהם כמו שעשה זה בבניך שקדם להם מרי מעט ר"ל שהם כשישובו אל השם ית' יצילם מהרע ההוא ויתהפכו להם לטוב. הנה אם היית עושה כמאמרי שתשחר אל אל ותתחנן לפניו יגיע לך מהטוב אשר יוטב לך ממקום אחר עד שימלא שחוק פיך מהטוב ושפתיך ימלא תרועה מרוב השמח' שונאיך ילבשו בושת ויהרוס אוהל הרשעים: זה ביאור דברי המענה.

והכלל העולה מהדברים הוא שדעת בלדד היה שכל טובות האד' ורעותיו מוגבלו' ומסודרות מאת השם בצדק ובמשפט לא יפול דבר ומה שיחשב מרוע הסדור בטובות האדם ורעותיו הוא מצד סכלותנו וזה כי הנקי כשיבואו לו רעות הם טובות בעצמותם אלא שאנחנו לא נדע האופן אשר בעבורו היו טובות והביא משל בזה מן הצמחים כי קצתם ישחיתו אותם ויעקרו ממקומם וזה טוב להם כי ממקום אחר תהיה צמיחתם יותר טובה וכן הם רעות הצדיקי' וטובות הרשעי' הם רעות על דרך האמת שיכחדו בם הרשעי' ויאבדו ולא יועילם רוב טובם אשר בידם כמו העניין בעשבי האחו שיבשו עם המצא אצלם הלחות והרעננות ולא נראה מדבריו בספר הזה שישוה בזה העניין האדם לשאר ב"ח וזה שהחטא והפשע ושכיחות האל והחנפות והתמימות אשר זכר לא ימצאו כי אם באדם לבדו מבין שאר בעלי חיים כי לא יתוארו באלו התארים שאר הב"ח ר"ל שלא יאמר בהם שהם מרעי' או חנפים או שוכחי אל או תמימים והוא מבואר שאיננו מתחייב במי שיודה שהשם ית' משגיח באישי האד' ופוקד אותם על כל מעשיה' בצדק ובמשפט שיודה שיהיה העניין כן בשאר אישי ב"ח כי אולי נבדל בזה האדם לפי דעתו להיותו בעל שכל ולזה ראוי בו יותר שיהיה נפקד על כל מעשיו ואמנ' היה מחויב במי שיודה שהשם ית' משגיח על שאר ב"ח ולא ישיגם דבר מהמקרי' אם לא במשפט שיודה זה באישי האדם כי זאת ההשגחה תהיה יותר במי שיהיה יותר נכבד כמו שהתבאר בספר ב"ח ובכלל הנה אין ראוי שנייחס לאדם מהמום בדעותיו רק מה שנמצאהו מבואר מדבריו או מתחייב מהם ולזה לא הסכמנו אנחנו שיהיה דעת בלדד בהשגח' כמו דעת כת מעתזלה כמו שזכר הרב המור' ז"ל ואחשוב שמה שהניעו להניח דעת בלדד על זה האופן הוא מה שמצא מדעות האנשים המפורסמים בזמנו בהשגחה ולפי שראה התיחסות מה בין דעת בלדד ודעת כת המעתזלה יחס מפני זה דעת המעתזלה לבלדד ובכלל הנה אם היו דעות האנשים שזכר הרב המורה על מספר חלקי הסותר אשר ימצאו בזה הדרוש היה ראוי שיפורשו דברי אלו האנשים בדרך שיסכימו לדעות ההם אע"פ שלא יהיו פשטי דבריהם מורים הוראה נגלית שיהיה להם הדעת ההוא אלא שהוא מבואר שמספר הדעות ההם אשר לכת המעתזלה והאשעריה יבאו מההוויות המנצאות למדברים אשר קיימו בהם דעותיהם בחדוש העולם ואיננו ראוי שימנו כמו הדעות ההם חלקי הסותר כי המחשבה לא תפול בכמו הדעו' ההם תחלה והעיון האמתי ירחיקם ולזה כמשכנו אנחנו בביאורנו זה אל מה שיורה פשטי דברי אלו האנשים וכר' לנו מהם שדעותיהם הם על מספר חלקי הסותר אשר בזה הדרוש לפי מה שתספטהו החלוקה לאנשים המטיבים בעיון והנה נבאר בע"ה במה שיבא איך נמצאו דעות אלו האנשי' על מספר חלקי הסותר בזה הדרוש והנה בלדד ואם הוא דבר כנגד המוחש כבר ימצא לו פנים מן הראיות כי הרבה פעמים יגיע לאדם רע ויתבאר בסוף העניין שכבר היה סבה להביא עליו טוב או לשומרו מרע יותר חזק והרבה פעמי' יגיעו לאדם טובו' ויתבאר בסוף שהם היו סבת הגעת הרע או למונעו מטוב אחר יותר חזק:

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר. וישלם. ויעמוד עמו בשלום: המעתיק הרים. עיקר הרים ממקומ' וזה יעשהו השם ית' באמצעות הרוח הנעצר בתוכו כמו שהתבאר בספר האותות: ולא ידעו. חסר' ועניינו ולא ידעו האנשים מי הוא אשר הפכם באפו ר"ל שסבת העתקם ממקומם נעלמת מההמון:

המרגיז

מבטחו ד' וסימ' והיה יי' מבטחו. אשר שם יי' מבטחו. ינתק מאהלו מבטחו. ובית עכביש מבטחו: ולא יקום ד' וסימ' עוצו עצה ותופר. ישען על ביתו ולא יעמוד. ואיש שכב ולא יקום. לא יעשיר ולא יקום חילו: הן ה' פתחין וסי' הן עם לבדד

ל׳ ל׳ אֲשֶׁר־יָקוֹט כִּסְלוֹ וּבֵית עַכָּבִישׁ
ר׳ ח׳ ד׳ מִבְטַחוֹ׃ יִשָּׁעֵן עַל־בֵּיתוֹ וְלֹא יַעֲמֹד
ל׳ לותס׳ יַחֲזִיק בּוֹ וְלֹא יָקוּם׃ רָטֹב הוּא לִפְנֵי־
ל׳ שָׁמֶשׁ וְעַל גַּנָּתוֹ יֹנַקְתּוֹ תֵצֵא׃ עַל־
ל׳ גַּל שָׁרָשָׁיו יְסֻבָּכוּ בֵּית אֲבָנִים יֶחֱזֶה׃
ג׳ ול׳ תלעיל אִם־יְבַלְּעֶנּוּ מִמְּקֹמוֹ וְכִחֶשׁ בּוֹ לֹא
ת׳ רְאִיתִיךָ׃ הֶן־הוּא מְשׂוֹשׂ דַּרְכּוֹ
ג׳ וּמֵעָפָר אַחֵר יִצְמָחוּ׃ הֶן־אֵל לֹא
יִמְאַס־תָּם וְלֹא־יַחֲזִיק בְּיַד־מְרֵעִים׃
ל׳ כתי׳ א׳ עַד־יְמַלֵּה שְׂחוֹק פִּיךָ וּשְׂפָתֶיךָ
תְרוּעָה׃ שֹׂנְאֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־בֹשֶׁת וְאֹהֶל
רְשָׁעִים אֵינֶנּוּ׃
וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ אָמְנָם יָדַעְתִּי ט
כִּי־כֵן וּמַה־יִּצְדַּק אֱנוֹשׁ עִם־אֵל׃
ה׳ אִם־יַחְפֹּץ לָרִיב עִמּוֹ לֹא־יַעֲנֶנּוּ אַחַת
ל׳ ד׳ מִנִּי־אָלֶף׃ חֲכַם לֵבָב וְאַמִּיץ כֹּחַ מִי־
ל׳ הִקְשָׁה אֵלָיו וַיִּשְׁלָם׃ הַמַּעְתִּיק הָרִים
ל׳ ל׳ וְלֹא יָדָעוּ אֲשֶׁר הֲפָכָם בְּאַפּוֹ׃

דִי תְּזוּת סַבְרֵיהּ וְהֵיךְ בֵּי מְטַוְיָאתָא רוּחֲצָנֵיהּ׃ מִסְתְּמִיךְ עַל בֵּיתֵיהּ וְלָא יְקוּם וְתִתְקִיף בֵּיהּ וְלָא יִתְקַיֵּים׃ רְטִיב הוּא קֳדָם מַדְנַח שִׁמְשָׁא וְעַל פַּרְיוֹנֵיהּ יַנְקוּתֵיהּ תִּיפּוֹק׃ דִּי עַל אֵיגַר שָׁרְשׁוֹי חָרְשִׁין בֵּית אַבְנַיָּא יְעַוֵּין׃ אִם יְסַלְעֲמִינֵיהּ מִן אַתְרֵיהּ וּמְכַדִּיב בֵּיהּ לָא חָמֵית יָתָךְ׃ הָא הוּא חֶדְוַת אוֹרְחֵיהּ וּמִן עַפְרָא אוֹחֲרָן יִלַבְלְבוּן׃ הָא אֱלָהָא לָא יַרְחִיק שְׁלִים וְלָא יִתְקֵף בְּיַד מַבְאֲשִׁין׃ עַד דִּימַלֵּא חוּכָא פּוּמָךְ וְסִיפְוָתָךְ הֵיךְ יַבָּבָא׃ סַנְאָךְ יִלְבְּשׁוּן בַּהֲתָא וּמַשְׁכְּנָא דְרַשִׁיעֵי לֵיתוֹהִי׃

וַאֲתֵיב אִיּוֹב וַאֲמַר׃ בְּרַם בְּקוּשְׁטָא יָדַעִית אֲרוּם הֵיכְנָא וּמָה יִדְכֵּי בַּר נַשׁ עִם אֱלָהָא׃ אִם יִצְבֵּי לְמִינְצֵי עִמֵּיהּ לָא יְתִיבִנֵּיהּ חֲדָא מִן אַלְפָא׃ חַכִּימָא לִיבָּא וְאַלִּים חֵילָא מַן אַקְשֵׁי לְוָתֵיהּ וְאִשְׁלִים׃ דִּמְסַלֵּק מַלְכִּין תַּקִּיפִין הֵיךְ טוּרַיָּא וְלָא יָדְעוּ אֲרוּם הַפְכִינוּן בְּרוּגְזֵיהּ׃

ישכן. הן עם כלביא יקום וכארי. הן הוא משוש דרכו. הן זאת לא צדקת אענך. הן תוי שדי: לריב ה' וסימ' נמסר בעמוס סימן ז' ובמשלי סימן כ"ה: ואמיץ ד' ג' מל' וא' חס' וסימ' וגבה חזק ואמץ. מרב אונים. ואמיץ לבו בגבורים. חכם לבב ואמיץ כח. קדמ' חס':

אבן עזרא

אשר יקוט. פי' הגאון בו הבל השמש והוא רחוק לכן הוא מן ונקוטותם ופי' כסלו המשענו כמו אם שמתי זהב כסלי: רטוב הו' לפני שמש. קודם זרוח השמש ותרגום לחים רטיבין. ועל גנתו העניין כפול: על גל. כמו גל אבנים. יחזה יסתבך כמו קרן חזות: אם יבלענו. כאילו אחר בלעו וכאילו לא נראה: הן הוא. זהו דרכו המעולה ומנהג תולדותיו וזהו משל על הרשעים שלא יעמדו: ויען איוב. אמנם ידעתי כי כן. מי הקשה אליו. לבו. וישלם והיה שלם: לחרם

לחרס. כשמש כמו בטרם יבא החרס: יחתום. יעלים: עש. הם שבעת כוכבים: כסיל וכימה. שני כוכבים גדולים האחד בפאת שמאל מגלגל הנוטה והשני בפאת נגב ועש בפאת צפון הגלגל הגדול: וחדרי תימן. הם הכוכבים שהם בפאת נגב הגלגל הגדול ובעבור היות הישוב בפאת שמאל ולא יראו אותם הכוכבים על כן קראם חדרי כאלו הם במקום כחבא: ויחלוף. יהלוך וכן חלף הלך לו: הן יחתוף. ישחית כמו כחתף תארוב: עוזרי רהב. אנשי הממשלה: ישופני. כמו ישופך ראש: מי יועידני. כמו מי כמוני ומי יועדני: לא ארע נפשי. בתימה או לא ארע רע לנפשי: למסת נקיים ילעג. ילעג. והפך הדבר כי יתן המקום הארץ ביד הרשע שיכסה פני שופטיה ועניינו כמו ופני המן חפו שלא יוכלו לשאת פנים: מי הוא. יכזיבני: אבה. יש אומרים שם מקום או שם נהר שוטף ויש אומרי' פירות כמו ואכביה שגיא והראשון נכון: יטוש. אין לו ריע במקרא ופירושו יעוף לפי הענין: אעזבה פני. כעסי כמו ופניה לא היו לה עוד: ואבליגה. ואתחזק כמו המבליג שוד: עצבותי. מן בעצבון: ותעבוני שלמותי. רבים פירשו בו משאת החבורות והפחין והנכון בעיני שהוא דרך משל כי שלמותי היו מתעבות אותי ומרחיקות וזה כנגד אם התרחצתי במי שלג: כי

המרגיז. מניד ומניע: יתפלצון. יתנודדו ויתנועעו: לחרס. הוא השמש: ויחתום. יסגור עד שלא יראו הם הככבים ההם וזה בעמוד קצתם תחת קצתם ויהיה שב אל כוכבי לכת לבד או שיסתרו באור השמש ויהיה שב אל כל הככבים או יהיה הרצון באמרו ובעד ככבים יחתום ולא בעד ככבים יחתום ר"ל כל כך ישדיר אור השמש בעת הלקו עד שיראו הככבים: ודורך על במתי ים. עניינו שהוא נוטה הגשם שידרוך על במתי ים והוא השמים וככביו ההולכים באיזור גלגל המזלות או נוטי' ממנו מעט לצפון ולדרום: עש כסיל וכימה. הם צורות בגלגלי הככבי' הקיימי': וחדרי תימן. הם צורות הדרומיי': ויחלוף. ויעבור: הן יחתוף. חסר ועניינו הן יחתוף האדם אם ירצה ולא ימצא מי שישיבנו ממעשיו: שחחו. שפלו: עוזרי רהב. הם העוזרים בגאוה ובתוקף: למשופטי אתחנן. בתחנה והרצון בו ואיך אתחנן אל השם ית' הנה אם קראתי ויענני לא אאמין כי יאזין קולי להיותי פחות מאד ביחס אליו: ישופני. יכתתני: חנם. בלא עון: תם אני ולא ארע נפשי. ר"ל הנני תם ותם עד שלא ארע בעצמי כ נפשי ר"ל שאין נכרים בחתיה בחיבורי: אם שוט ימית פתאום. עניינו אם שבט ימית הרשע פתאום כמו שאמר בדרך הנה ה הרשע ההוא ילעג לרעו אשר יכה בהם השם ית' הנקיים לפי שהוא ימות תכף ולא יאריך ברע ההוא והנקיים יתמידו ברע ההוא: אניות אבה. הוא מענין רצון והם האניות שיסיעו רצונם בהם ההולכים בים להשחית כי הם יצטרכו ללכת במהירות אל אשר ירצו: יטוש. יעוף: שיחי. דברי נגעי: פני. כעסי: ואבליגה. ואתחזק ויהיה כדרך או יהיה יוצא ויהיה פי' ואחזק לבי: כל עצבותי. כל הכעסים אשר לי: אז בשחת תטבלני. ר"ל תכנים גופי בשחת: כי לא איש כמוני. עניינו אין השם ית' איש כמוני לדבר עמו: נקטה

עמודיה ה' ד' מל' וא' חס' וסימ' את קלעי החצר דמשכנ' קדמא. וחבירו דמשכנא תניינא דפקודי. אנכי תכנתי עמודיה. חצבה עמודיה שבעה. ועמודיה יתפלצון. כתרא ועמודיה. דמשכנא תניינא דפקודי חס' ו': ב' פסו' בסיפרא מטען בהון וסי' קדמא עשה גדולות ואין חקר ונפלאות. תניינא עשה גדולות עד אין חקר ונפלאות. ואפס ונעו' מים עד ים:

הַמַּרְגִּיז אֶרֶץ מִמְּקוֹמָהּ וְעַמּוּדֶיהָ
יִתְפַלָּצוּן׃ הָאֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרָח
וּבְעַד כּוֹכָבִים יַחְתֹּם׃ נֹטֶה שָׁמַיִם
לְבַדּוֹ וְדוֹרֵךְ עַל־בָּמֳתֵי יָם׃ עֹשֶׂה־
עָשׁ כְּסִיל וְכִימָה וְחַדְרֵי תֵמָן׃ עֹשֶׂה
גְדֹלוֹת עַד־אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד־
אֵין מִסְפָּר׃ הֵן יַעֲבֹר עָלַי וְלֹא אֶרְאֶה
וְיַחֲלֹף וְלֹא־אָבִין לוֹ׃ הֵן יַחְתֹּף מִי
יְשִׁיבֶנּוּ מִי־יֹאמַר אֵלָיו מַה־תַּעֲשֶׂה׃
אֱלוֹהַּ לֹא־יָשִׁיב אַפּוֹ תַּחְתָּו שָׁחֲחוּ
עֹזְרֵי רָהַב׃ אַף כִּי־אָנֹכִי אֶעֱנֶנּוּ
אֶבְחֲרָה דְבָרַי עִמּוֹ׃ אֲשֶׁר אִם־צָדַקְתִּי
לֹא אֶעֱנֶה לִמְשֹׁפְטִי אֶתְחַנָּן׃ אִם־
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי לֹא־אַאֲמִין כִּי־יַאֲזִין
קוֹלִי׃ אֲשֶׁר־בִּשְׂעָרָה יְשׁוּפֵנִי וְהִרְבָּה
פְצָעַי חִנָּם׃ לֹא־יִתְּנֵנִי הָשֵׁב רוּחִי
כִּי יַשְׂבִּעַנִי מַמְּרֹרִים׃ אִם־לְכֹחַ
אַמִּיץ הִנֵּה וְאִם־לְמִשְׁפָּט מִי יוֹעִידֵנִי׃
אִם־אֶצְדָּק פִּי יַרְשִׁיעֵנִי תָּם־אָנִי
וַיַּעְקְשֵׁנִי׃ תָּם־אָנִי לֹא־אֵדַע נַפְשִׁי
אֶמְאַס חַיָּי׃ אַחַת הִיא עַל־כֵּן אָמַרְתִּי
תָּם וְרָשָׁע הוּא מְכַלֶּה׃ אִם־שׁוֹט יָמִית
פִּתְאֹם לְמַסַּת נְקִיִּם יִלְעָג׃ אֶרֶץ
נִתְּנָה בְיַד־רָשָׁע פְּנֵי־שֹׁפְטֶיהָ יְכַסֶּה
אִם־לֹא אֵפוֹא מִי־הוּא׃ וְיָמַי קַלּוּ מִנִּי־
רָץ בָּרְחוּ לֹא־רָאוּ טוֹבָה׃ חָלְפוּ עִם־
אֳנִיּוֹת אֵבֶה כְּנֶשֶׁר יָטוּשׂ עֲלֵי־אֹכֶל׃
אִם־אָמְרִי אֶשְׁכְּחָה שִׂיחִי אֶעֶזְבָה פָנַי
וְאַבְלִיגָה׃ יָגֹרְתִּי כָל־עַצְּבֹתָי יָדַעְתִּי
כִּי־לֹא תְנַקֵּנִי׃ אָנֹכִי אֶרְשָׁע לָמָּה־זֶּה
הֶבֶל אִיגָע׃ אִם־הִתְרָחַצְתִּי בְמוֹ־שָׁלֶג
וַהֲזִכּוֹתִי בְּבֹר כַּפָּי׃ אָז בַּשַּׁחַת
תִּטְבְּלֵנִי וְתִעֲבוּנִי שַׂלְמוֹתָי׃ כִּי־
לֹא־אִישׁ כָּמֹנִי אֶעֱנֶנּוּ נָבוֹא יַחְדָּו
בַּמִּשְׁפָּט׃ לֹא יֵשׁ־בֵּינֵינוּ מוֹכִיחַ יָשֵׁת יָדוֹ עַל־שְׁנֵינוּ׃

דמרגיז ארעא מאתרה ועמודיה מתרפפין:
דאמר לשמשא ולא ידנח ואמטול כוכביא
יחתום בענני: דמתח שמיא לבלחודיה
ומטייל על רום תקוף ימא: דעבד עש
ניפלא וכימא ואידרוני שטרי מזליא בסטר
דרומא: דעבד רברבן עד דלית סוף
ופרישן עד דלית מניין: הא יעיבר עלי
בשמי מרומא ולא אחמי ויחלוף ולא אתביין
ליה: הא יחתוף אינש בעלמא ומן
יתיביניה מן יימר ליה מה את עביד: אלהא
לא יתיב רוגזיה תחותוי דייתן רשיעיא
יתברון איותניא דמסייעין בכוגעא: אף
כל דכן ארום אנא אתיביניה אבחר פיתגמי
עימיה: דאין זכיית לא אתיב למן דדיין
יתי אצלי: אין קרית ואתיב יתי לא איימין
ארום יציית לקלי: דעד חוטי בינתא
מדקדק עמי ואסגי הלבשושי מגן:
לא ישבקינני לאתבא רוחי ארום יסבעינני
מרירריא: אם לחילא עלים הא הוא ואין
לדינא מן יסהיד עלי: אין זכאי אנא פומי
יחייבינני שלים אנא ומקלקל יתי: שלים
אנא לא אנדע נפשי ארחיק חיי: חדא
מכילא היא בגין כן אמרית שלים וחייב הוא
משיצי: אין ברוגז ימות בתכיף כד
מתמסמסין זכאין ידחך: ארעא אתמסרת
ביד חייבא מן קדם יי דיינאה יחפי זכותהא
אין לא אדיכי מן הוא: יומי קלילו יתיר מן
טול עופא דרהיט ערקו לא חמון טבתא:
חליפין עם אילפייא דטעינין מיגדייא היך
נשרא דטיס על מיכלא: אין איימר אתנשי
מילי אשבק רוגזי ואתגבר: כנשית כולהון
צערי ידעית ארום לא תזכי יתי: אנא
אתחייב למא דין ללמא אילעי: אין אסחיית
במי תלגא ודכאית באהלא ידי: הכדין
בשחותא תטמשינני ומרחקין יתי כסותי:
ארום לא בר נש דכמי יתבינני ניעול
כחדא בדינא: לא אית ביננא מכסין ישוי
ידיה על תרויננא:

כלם יכל כמ"ש בכנ"ה אף על זה ג'

רהב י"ב כחד לישן דכתי' ה' וסימ' אתה דכאת כחלל רהב. אזכיר רהב ובבל. תרהיבני בנפשי עז. ולא פנה אל רהבים. ורהבם עמל ואון. לך התרפס ורהב רעך. ובתבונתו מחץ רהב: תחתיו שחחו עוזרי רהב. שהם הרהיבוני. שערך כעדר. ירהבו הנער בזקן. לכן קראתי לזאת רהב. עורי עורי לבשי עז: בשערה ב' כתי' שי"ן וסימ' בסופה ובשער' דרכו. אשר בשערה ישופני: והרבה ב' וסימ' והרבה להשיב אפו. והרבה פצעי חנם: ירשיעני ב' וסי' הן אדני יי' יעזר לי מי הוא. אם אצדק פי ירשיעני: ימית ח' וסימ' גואל הדם הוא ימית את הרצח. וחברו' ולא ימית אתי ואת עמי ישבע לי כיום. מחרב חזאל ימית אלישע ב' בו. וברוח שפתיו ימית רשע. אם ימית את עבדו. אם שוט ימית פתאום: קלו ד' וסימ' נכסר בסדר נח יבנשר ד' רפי' וסימ' כנשר יעיר קנו. כנשר יטוש עלי אוכל. כנשר חש לאכול. כנשר יעוף השמים: ואבליגה ג' וסימ' חשע כמני. אעזבה פני ואבליגה. ושית מבני ואבליגה: יגרתי ד' וסי' כי יגרתי מפני האף והחמה. העבר חרפתי אשר יגרתי. ואשר יגרתי יבא לי. יגרתי כל עצבתי ידעתי: שנינו ג' וסי' ויוכיחו בין שנינו. אשר נשבענו שנינו אנחנו. ישת ידו על שנינו אנ"ך:

נקטה נפשי · כרתה: שיחי · דברי כעסי: הופעת. ענינו ההבטחה וההשגחה או יהיה ענינו אורה וזוהר ר"ל שיגיע לרשעים בעצתם אורך וזוהר עד שיצליחו: על דעתך · אבל ידיעתך: ואין מידך מציל · ואין מנגעך מציל או יהיה פי' שלא ימצא מי שיסיכך מנגעיך: עצבוני · ציירוני כטעם עצביהם כסף וזהב שהם הצלמים אשר הם מצויירים לפי הצורה אשר ירצו לעשותה ורמז בזה אל הכח המצייר אשר נתן השם ית' בזרע ומענין זה אמר ז"ל אין מעצבין את הקטן: ותבלעני · ותשחיתני: כחלב תתיכני · רמז בזה אל הזרע אשר ממנו ההוויה ר"ל זרע האשה שהוא כתוך תחלה ונגר ואחר כן יקפיאהו ויעמידהו החום הטבעי אשר בזרע הזכר כמו שהתבאר בטבעיות: תסוככני · תכסני כי העצמות והגידים הם מחוץ סביב האיברים הנכבדי' הפנימיי' ובזה כמדרי' באופן מה עם שבעצמות יהיה לגוף קיום ועמידה ובגידים תשלמנה תנועות ה האיברים החלקיות: ופקודתך · ופקידותך והרצון בזה ופקידותך אשר שמת בכחותי הפועלות למשול על הכחות המתפעלות הנה הפקידות ההוא שמרה רוחי בקרבי כי ללא זה לא הייתי יכול להתקיים כלל וזה שהאדם לדקות חמרו יתפעל בקלות ויפסד לולי רבוי הכלי אשר שם בו השם לעזור בשמירתו הזמן ה האפשרי: ושמרתני. בתשמר ובמאסר: וראה · מקור והרצון בזה הנני שבע קלון ורואה עניי תמיד: ויגאה · ר"ל מי יתן ויגדל הכאב הבא עלי עד שתצודני כשחל שימית בפעם אחת אבל אתה תשוב ל להכותי מכה אחר מכה ותראה פלאות בי: עדיך · נגעיך ולו דמיון מה בלשון ארמי כי הספחת נקראת עדיתא: חליפות · מענין כריתה: וצבא · רבוי: וחדל · המנע מהביא עלי זו הרעות: ושית ממני · הרפה ממני: ואבליגה · ואתחזק או ואחזק לבי: עיפתה · אורה: ולא סדרים · ר"ל שאין בארץ דבר שומר סדר ויוסר בענינים ה הפרטיים: ותופע · ותאיר: זה ביאור מלות המענה:

ביאור דברי המענה ·

ענה איוב ואמ' אמנם אמי ידעתי כי כן ר"ל על מה שהוכחתני ואמרת עד אן תמלל אלה לא תחשוב ש שאמרתי מה שאמרתי לריב עם השם ית' אבל אמרתי זה לפי דעת אליפז ואולם אני אחשוב גם כן שהשם ית' לא יעות משפט ולזה גזרתי שהוא בלתי משגיח באישי האדם כדי שלא איחס עליו עול ואולם שם השם ית' ענייניהם לפי מה שימשך מפעל הגרמים השמימיים ואע"פ שהיה יותר טוב כמו שאמרתי לאנשים המרי נפש שימותו מרחם אינני מיחס בזה עול אל השם ית' וזה שזה אמנם היה ממנו מצד שלא היה אפשר שיהיה ענין פרטי האדם מסודר ממנו באופן יותר שלם ובכלל הנה הוא מבואר שאין ראוי לאדם לריב עם השם ית' ולהטיח דברים כנגדו כי איך יתכן שיצדק אנוש עם אל כי יריבו עמו הנה אע"פ שיחפץ לריב עמו לא יוכל כי השם

ואמתו ד' חס' ב' בליש' וסימ' נשאתי אמך אפונה · יסר מעלי שבטו · כפך מעלי הרחק · והנה אמתי לא תבעתך · ובמסרה אחרינתי כג' יה' ומוסיף ואמות מות: הטוב ד' רפי' וסימ' הטוב לך כי תעשוק · הטוב טוב אתה · הטוב היותך כהן · והטוב כי יחקר אתכם: ולחטאתי ל' כי תבקש לעוני והוא חד מן קי"ח מלין משמשין ול' בריש תיבותא וסימ'

נקטה נפשי בחיי אעזבה עלי שיחי אדברה במר נפשי: אמר אל אלוה אל תרשיעני הודיעני על מה תריבני: הטוב לך כי תעשק כי תמאס יגיע כפיך ועל עצת רשעים הופעת: העיני בשר לך אם כראות אנוש תראה: הכימי אנוש ימיך אם שנותיך כימי גבר: כי תבקש לעוני ולחטאתי תדרוש: על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל: ידיך עצבוני ויעשוני יחד סביב ותבלעני: זכר נא כי כחמר עשיתני ואל עפר תשיבני: הלא כחלב תתיכני וכגבנה תקפיאני: עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תשככני: חיים וחסד עשית עמדי ופקדתך שמרה רוחי: ואלה צפנת בלבבך ידעתי כי זאת עמך: אם חטאתי ושמרתני ומעוני לא תנקני: אם רשעתי אללי לי וצדקתי לא אשא ראשי שבע קלון וראה עניי: ויגאה כשחל תצודני ותשב תתפלא בי: תחדש עדיך נגדי ותרב כעשך עמדי חליפות וצבא עמי: ולמה מרחם הצאתני אגוע ועין לא תראני: כאשר לא הייתי אהיה מבטן לקבר אובל: הלא מעט ימי יחדל ישית ממני ואבליגה מעט: בטרם אלך ולא אשוב אל ארץ חשך וצלמות: ארץ עפתה כמו אפל צלמות ולא סדרים ותפע כמו אפל:

ל' פתחין · ר' חס' כליש' · נ' · ג' · ל' · ר' רפין · נ' האל כשיו' אתם ומשתמש' · ל' · ל' · נ' ח' ל' · ית' חל' ל' · ל' · ל' · ג' · ל' · ל' · ל' · ל' · ח' · ל' · ל' ות' · וכתי' שין · ג' רפ' · ה' · ל' · ל' רף בכל' · ה' · ל' · ג' ית' מל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ר' כתי' · שין בליש' · ר' · ה' רף · ר' חס' בליש' · ויחדל · ושית · ק' · ג' · ק' · ר' · יג' רף · ל' · ל' ויתר · תכע

יעדי מעלי מחתיה ורחלתיה לא תבעיתי יתי: אמליל ולא ארחיל מיניה ארום לא הכנא אנא כהדי: אתכזרית נפשי בחיי אשבוק עלי מילי אמליל במרירות נפשי: אימר לאלהא לא תחייבינני אודע יתי מטול מה תנצי עמי: התקין קדמך ארום תטלום ארום תרחק ליעות ידך ועל מילכת דרשיעי אופעת: העיינין כבר בשרא לך אין כמחמי בר נש תחמי: הכיומי בר נש יומיך אין שניך היך יומי גברא: ארום תבעי לעוייתי ולחובי תתבע: על מנדעך ארום לא אתחייב ולית מן ידך פצי: ידך צירוני ועבדו יתי כחדא חזור חזור וסלעמתא יתי: אדכר כדון ארום איך טינא עבדתני ולעפרא תתיבינני: הלא היך חלבא סכינתא יתי והיך גובנין קרשתא יתי: משכא ובסרא אלבשתני ובגרמיא וגידיא אשתייתני: חיי וחסדא עבדתא עמי ודכרנך נטרת רוחי: ואילין אטישתא בליבך ידעית ארום דא גבך: אין חבית ונטרתני ומן חובי לא תזכינני: אין חבית חבל עלי מן דינא רבא וזכיתי לא אזקוף רישי מן קדם חייביא דאסבע יתי חיסודא ואחמי סיגופא: וארים ידיה היך אריא תצור יתי ותתוב תדיין בי: תחדית כהדיך לקבלי ותסגי רוגזך בהדי מתחלפן מתוואת מיתייחלין גבאי: ולמא מן רחמא אפקתני איתנגיד ועיינא לא תסכינני: היכמה דלא הויתי איהי מתיל מן כריסא לבי קבורתא אתעל: הלא קלילין יומי ופסקן ושוי עלוי ואנוח זעיר: עד דלא איזיל ולא איתוב לארעא חשוכא וטולא דמותא: ארעא דתימורהא היך קבל טולי מותא ולא סדרי יתוב בני נשא ומפעפעא היך קבל:

נמסר במסר' רבתא במערכת אות הלמ"ד בסד: ידיך י"א מל' וסימ' נמסר לקבן בספר' סימן י"ד: כחומר ב' וסימ' כחמר ביד היוצר כן אתם בידי · זכור נא כי כחמר עשיתני: ובשר ח' וסימ' נמסר בסדר תזריע וביחזקאל סימן ל"ז: והכד ה' וסימ' בלשון ארמי טבא רדף חייא ונטר אסתר · וביאורם בתהלות סימן כ"ג ובמשלי סימן כ"א: ומעוני ל' אם חטאתי ושמרתני והוא חד מן שיטה חדא דמשמשין ומע ברישי' וסימ' נמסר במסר' רבת' במערכת אות המ"ם בס"ד והמצאם בשטת ומ בי שם ביתם: בעשך ד' כתי' שי"ן בלישנהו' ואינון מן מלין דכתי' שי"ן וקרי' סמ"ך וסימ' תבוא נמסר בתריכר בספר הושע סימן כ': ולמה ה' רף וסימ' בסדר שלח לך ומטות: וחדל ושית יחדל ישית כתי' ביו"ד וקרי' וחדל ושית בוי"ו ואינון מן כ"ב דכתי' יוד בריש תיבות' וקרי' וי"ו וסימ' בבסר' רבה' במערכת אות היוד בס"ד: ארץ י"ג רפ' וסימ' נמסר בספר תהלות בסימן ס"ו:

אבן עזרא

כי לא כן אנכי עמדי · אינני עם נפשי כמו שחשבתם: אעזבה · יש אומ' שהוא מן עזוב תעזוב עמו והקרוב אלי שהוא כמשמעו: נקטה נפשי · אם עזבתי שלא אדבר או דברתי כענין החרשתי בלו עצמי בשאגתי: ועל עצת · כאלו הופעת על עצת רשעי': על דעתך כי לא ארשע · ואם רשעתי לא אוכל להנצל כי אתה היוצר: עצבוני · רובי המפרשים אמרו כי עצבוני הוא מלשון קדר ברחו מיתרי הגוף ופי' ותבלעני שהוא מן כנוי על הקרבים המכוסים והנכון בעיני שפי' ידיך כמו יד יי' הויה ועצבוני כמשמעו גם ויעשוני כמו הנני עושה את כל מעניך ועשוקם רשעים גם ותבלעני כמשמעו: תתיכני · כמו כהתוך כסף: ופקודתך · היא הפועלת והוא כמו צוויך: ואלה · ענייני על הסבות והענין אחר שעשית עמי כל זה החסד מה לך צפון עמך סבותי: שבע קלון · יחסר מלת אני: ויגאה · יחזור על עניי שבכל יום ויום יתגבר: ותשב · פעם אחר פעם כענין אך בי ישוב: תתפלא בי · תראה פלאיך בי: עדיך · הם הנגעים שיעידו: חליפות וצבא · הולכות ועומדות כמו הלא צבא והענין שהם עתה בזמן הזה וענייכו על התלאות: ושית ממני · הרף ממני כמו וכשתו מים: ואבליגה · ואתחזק: עיפתה · חשך וכמוהו עוטה שחר עיפה: סדרים · הם מערכות הכוכבי' ותרגום יערוך יסדר: ויען

השם ית' לא יענהו בשום דבר מדבריו ועוד כי הוא חכם בתכלית החכמה ויכול במה שירצהו ולזה ראוי לירא להריב עמו כי מי הקשה אליו וישלום בשלום וזה שהאדם ישמר מהריב עם שתקיף ממנו וחכם ממנו כ"ש עם מי שהוא בתכלית החכמה והתוקף · הנה מרוב כחו עוקר הרים ממקומם ולא הכירו המון האנשים מי הוא שהפכם באפו לפי שסבת העתקם ממקומם נעלמת מהם · והנה השם ית' הוא הסבה בזה בהשתלשלות הסבות ר"ל שהוא הסבה הראשונה וזה אמנם יהיה בסבת האבר האיד הקיטורי בבטן הארץ שיתהוה ממנו רוח ידחה ההר ההוא ויגביהנו עד שתבקע הארץ ויצא הרוח ואז יהפך ההר ההוא בעת כפלו ולזאת הסבה בעינה הוא מניד הארץ ממקומה ויתנודדו העמודים אשר היא נסמכת עליה' ר"ל שלפעמים יצא התנודדות תחלה בסבת הרוח הנעצר שם ובסבת התנודד הארץ הסמוכה לארץ תהיה תתנודד הארץ אשר עליה · הנה האומר לשמש ולירח ולא יזרח וזה יהיה בעת דבוקו עם הירח ולא היה לירח מרחב לפי הנראה ואע"פ שהשמש חזק האור עד שמרוב אורו ימנע הראות הככבים הנה ימנע הירח אורו ממנו ולא יאיר וכזה יקרה בשאר ככבי לכת שיעדר אורם כשיסתירו אותם השפלי' מהם · הוא נוטה שמים לבדו בזולת אמצעי בינו וביניהם בעת הבריאה ואולם היסודות ומה שהורכב מהם ברא באמצעות הגרמים השמימיים והוא לבדו נוטה הגשם שידרוך על במתי ים והוא השמים וככביו ההולכים באיזור גלגל המזלות או נוטים ממנו מעט לצפון ולדרום כמו ככבי לכת והככבים הקיימים אשר בשתים עשרה המזלות והוא עשה הצורות הצפוניות והדרומיו' אשר בגלגל המזלות והנה בבריאתם מהפלא מה שלא יעלם וזה כי אלו הככבים עם היותם מטבע אחד בעינו יעשו פעולות מתחלפות בזה העולם השפלי' וספר איוב מאלו הצורו' עש והו' בנות עיש וכסיל וכימה שהם שיצורות מעידות על תגבורת חום וקור רצוני שכסיל מעיד על רוב הקור וכימה על רוב החום וחדרי תימן הם הצורות הדרומיות · ובכלל אם באנו לספר נפלאותיו לא נוכל כי הוא עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר וזה מבואר למי שעיין בטבע זה המציאות ובפרט באיברי הב"ח ואופן השתמשם בהתחלתם הנה באמת הוא יעבור עלי ואם לא אראהו ויעבור לפני תמיד ולא אבין לו כי כבודו מלא עולם והוא עם כל דבר מנבראיו כי הוא הנימוס והסדר אשר בו יתקיים דבר דבר מהנמצאות באופן מה כמו שבארנו במה שאין ספק בו בספר מלחמות יי' · אם יחתוף אדם וישחיתהו מי ישיבנו הים שם גבוה ויותר חזק ממנו ומי יאמר אליו מה תעשה · הנה באמת אוה לא ישיב אפו כי הוא בלתי מקבל השנוי והתמור' ולזה יהיה מה שאמרת לי שאתחנן אל השם ית' להסיר מעלי את הרע הזה מבואר הבטול · העוזרים בגאוה ובתוקף שחו תחתיו ר"ל שלא יועיל עוזרם כנגד השם ית' · אף כי אנכי אדבר ואריב עמו איך יתכן זה · הנה אע"פ שצדקתי לא אמצא בעצמי דרך לדבר עמו ואיך אתחנן למשפטי אם חטאתי כמו שאתה מייען אותי · הנה אם קראתי אליו ומצאתי שהוא ענה אותי אע"פ כן לא אאמין כי יאזין קולי ואמנם אמר זה לפי שהוא מבואר לפי דעתו שהש"י בלתי משגיח באישי האדם לחסרונם ולהיותם הוים נפסדים והנה התחזקה זאת האמונה אצלו מצד העיון עד שאע"פ שיראה שהמוחש יחלוק עליה לא יסור ממנה וכאשר השלים איוב התנצלות על מה שהיה מוכיח אותו בלדד במה שהיה מריב עם השם ית' ולא היה מתחנן לפניו להעביר רעתו שב להשיב על דבריו במה שהיה מניח שאם היה איוב זך וישר היו אלו הרעות הבאות עליו טובות באחרית · ואמר הנה מכתי אנושה מאד על לא חמס בכפי כי השם ית' יכתת אותי בסערה והרבה פצעי על לא פשע ועל לא חטאת וזה בתמידו' עד שלא יתנני השב רוחי כי ישביעני תמיד מקרים מרים ואיך ראוי שיקראו כמו אלו הרעות הנפלאות טובות הלא אם השם ית' יעשה מה שיעשה מהרעות מצד הכח והתקף אשר לו בזולת שירה שיהיה במשפט ידעתי שהוא יוכל לעשות הכל כמו שיהפוך ההרים והארכות בכחו ובגבורתו וזה בהשתלשלות הסיבות כי הוא הסיבה הראשונה בכל מה שיתחדש ובזולתו לא יעשה דבר ואם יעשה זה מצד המשפט כמו שאתה אומר מי יועידני עמו ונקרבה יחד למשפט כי ידעתי שהוא עושה לי עול אם הענין כדבריך · אבל מה אעשה והנה אם צדקתי פי ירשיעני רשע בעיני שומעי דברי · אנכי תם ופי יביא לחשוב שאני עקש והנה אמר זה איוב כנגד חביריו שהיו מרשיעים אותו חוטא על דבריו · הנה באמת תם אני ואפס עד שלא אדע בעצמי נפשי ר"ל שאין נכרים כחותיה באיברי · ולזה אמאס חיי כי אינם חיים על דרך האמת ובהיות הענין כן הנה לא אקוה שיהיו אלו הרעות להביא טובות אחרות כמו שאתה אומר כי הנני מרגיש בעצמי שאני תם ואפס באלו הרעות · אחת היא הדרך אשר ילכו בה הטובים והרעים ועל כן אשפוט שאין הבדל בין התם והרשע כמו שאמרת ובאמת כי בלבד אמר בזה מאמר חסר לפי שאם היה כדבריו היה ראוי שתהיינה רעות הצדיק מזולת מין רעות הרשע כי התחלות הדברי' ההפכיים ראוי שתהיינה הפכיות לפי שהם יבואו אל תכליות הפכיות ואם אמרת שיש בזה הבדל כי רעות הרשעים הם באופן שיכלום פתאום והנקיים לא יבואו להם רעות לכלותם אבל יבאו עליהם רעות ויסורין להביא עליהם טוב כמו שזכרת בדבריך הנה באמת לא יתנצל בזה השם ית' מהעול וזה שיותר רע מה שיבא לצדיקים ממה שיבא לרשעים לפי שהצדיקים שוקדים ברעותיהם זמן ארוך והרשעים יכלו תכף · ולזה אמר אם שוט ימית הרשע פתאום הנה הרשע ההוא ילעג למסת הנקיים וליסוריהם לפי שיותר קל לסבול מה שבא עליו מהרע לקוצר זמנו ממה שבא מהרע לנקיים ועוד ימצא בזה עול אם היו אלו הטובות והרעות מכוונות מהשם ית' וזה שכבר ימצאו רשעים קצתם מצליחים מאד עד שכל הארץ נתנה בידם · פני שופטי הארץ יכסו רוצה לומ' שיעלימו עין מחמסיהם ואם לא איפה מי הוא שיכזיבני ויחלוק אל המוחש ויאמר שאין זה אמת או שאותן הטובות הם רעות · הנה ימי עם צדקתי ותום לבבי הלכו במהירות בלא חמדה כמו שילכו במהירות

האניות המתוקנות בתכלית התקון שם וכמו שיעוף במהירות הנשר כשיבקש האוכל · אם אמרתי אשכח שברי ואעזוב כעסי ואחזיק מעט הנני ירא מאד כל הכעסים אשר ליהם שכבר ידעתי שלא תנקני באחרית מאלו הרעות · הנה אם רשעתי למה זה הבל איגע להתחנן לפני השם ית' כמו שאתה מייען אותי · הנה אע"פ שהתרחצתי במי שלג להסיר לכלוך החטאים מהם והזכותי כפי בנקיות לא יועיל לי לפי שנכאוביהם באופן שלא יועיל לי שובי אל השם ית' אם היה שרשעתי לפי שהם פונים אל המות ולזה כשאקוה ההמלט בהתחנני אל השם ית' אז יגיעני המות ויביאני אל שיתעבוני שלמותי להיות מת · הנה השם ית' לא איש כמוני עד שאוכל לענות אותו ולבוא יחדו במשפט ולא יש בינ"ב בינינו מוכיח ישית ידו על שנינו וישפוט מי יצדק · הנה אם יסיר מעלי שבטו בדרך שלא תבעתני אימתו אז אדברה על מה שהביא עלי מן הרע על לא חמס בכפי ולא אראנו כי לא כן אנכי עמדי כמו שאתם חושבים שרשעתי וזה שאני יודע בעצמי שלא חטאתי · הנה מרוב מכאובי נכרתה נפשי בחיי אעזוב עלי דברי שברי ואשיחה במרירות נפשי עם השם ית' אם הענין כדבריכם שיהיו אלו הרעות מגיעות ממנו על הכוונה הראשונה · אומר א' אלוה אל תרשיעני הודיעני על מה תריבני ותנעם עמי כי אין בי חטא תוכל לתלות בו כעסך עמי · הטוב לך כי תעשוק האדם ותמאסהו להביא עליו רע על לא חמס בכפיו וכי יתאמם מה שעשית אותו הזה מחוק השלם הלא כל פועל אוהב מה שיפעלהו כ"ש שלא ימאסהו ואם טוב לך שתופיע על עצת רשעים ר"ל שיגיע אליהם זוהרך בעצתם עד שישלימוה הנה זה תכלית העול אם היו אלו הענינים מגיעים מהשם ית' על הכוונה הראשונה כמו שאתה אומר ר"ל שאם ימאס הטובים ויביא ההצלחה אל הרעים עד שלא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות ואיך איפשר בך שתהיה משגיח בענייני האדם הפרטיים האם עיני בשר לך עד שתדע אלו הדברים הפרטיים ההיולאנים · אם כראות אנוש תראה אשר לו כחות נפשיים ההיולאנים ישיג בהם הדבר במה שהוא פרטי כמו כח הדמיון והחוש ושאר הכחות הנפשיות אשר ינהגו מנהגם · הכימי אנוש ימיך ושנותיך כשנות גבר עד שתדע הענינים הזמניים הפרטי' ותבקש לעוני ולחטאתי תדרוש ואיך אפשר שישיג הדברים הזמניים הפרטיים מי שאין לו יחס כלל עם הזמן · הנה איך יתכן שתבקש לעון וחטאת ואבלי ידיעתך כי לא ארשע אם היה שתשגיח בפרטי האדם ותבין אל כל מעשיהם כמו שאומרים רעי · והכאבת אותי עם זה המכאוב חזק תמית עד שאין מידך מציל ר"ל שלא אוכל להנצל ממנו בשום פנים · הלא ידיך יצרו אותי ועשאוני בעת ההויה זה הציור הנפלא אשר באיברי גופי והקשרם קצתם בקצת והשתתפם קצתם מקצת באופן שכבר ילאו השכליים האנושיים להשיג אופן החכמה בזאת הבריאה בשלימות ועשית אותי יחד סביב בעת הבריאה רוצה לומ' שהתחלת ההויה היתה מהאמצע והוא הלב ואחר כן ירת איברי סביב יחד ואף על פי שקצתם ישלמו קודם קצת לפי שאי אפשר שיתהוו האיברים הנפרדים כמו שהתבאר בספר ב"ח ועתה תבלעני ותשחיתני · זכור נא כי כחומר וכעפר הייתי בעת שעשיתני ועתה למה תשתוקק להשיב אותי אל העפר ותבטל ממני פעולתך הנפלאה · הלא בעת ההויה התכתני תחלה כחלב ואחר כך הקפאת אותי כגבינה ואולם אמר זה כי הזרע אשר נתהוה ממנו והאדם הסנקנה כתך תחלה ואחר כך הקפיאו החום אשר בזרע הזכר עם הכח האלהי לתת לו צורה ותמונה כמו שהתבאר בספר ב"ח · עור ובשר הלבשת אותי האברים הפנימיים לשומרם ובעצמות וגידים תסככה האיברים הפנימיים לשומרם ולהיות לי עמידה וקיום ולהקשר האיברים קצתם בקצת ולתת להם מהתחלתם ההזון והחום והתנועה עד שנמצאת בי · חיים וחסד עשית עמדי להשגיח בי בבריאתי זאת ההשגחה הנפלאה במה שהמצאת בי מאיברי והכחות הנפשיות ולא די שהמצאתני בזה האופן הנפלא אלא ששמת בי פקודה ששמרה רוחי וחיי ר"ל שנתת מזון ובלשבות לכורתי על כחותי המתפעלות עד שישמור בזה מציאותי כי במירות מציאות כל מורכב הוא כאשר יגברו כחותיו הפועלות על המתפעלות וכבר הוכנו באדם כלים רבים וכחות נפשיים רבים תשלם בהם זאת השמירה הזמן האפשרי כשלא היה שם מונע מצד רוע ההנהגה או זולת זה מהדברים שיהיו סבה אל שימות האדם בלא עתו · הנה אלו הענינים אשר באדם במה שהוא אדם נפלא בלבבך להיותם בלתי פרטיים ולא זמניים והם אופני החכמה בבריאותו ושמירת מציאותו הזמן האפשרי ר"ל שאתה משגיח באדם באלו הענינים האנושיים · ידעתי כי זאת ההשגחה וההנהגה עמך היא ואולם במקרים אשר הם פרטיים וזמניים לא יתכן שתהיה משגיח · אתה יי' אלהים אף על פי שאודה שחטאתי האם ראוי שתשמרני במשמר ובמאסר או המכאובים תמיד ולא תנקני מעולם מעונשי · הנה אם רשעתי אוי לי ואם צדקתי אוי לי ג"כ כי לא אוכל לשאת ראשי להיות שבעקלון מהחרפו אשר חרפוני רעי בהם ולראותי בעניי ובשפלותי · מי יתן ויגדל מאד הרע שאתה עושה לי עד שנמבורית השחל תצודני פעם אחת ולא תשנה לי כלומר שתמיתני תכף אך אתה תשוב לצור אותי צידה אחר צידה ולתת לי מכות ונגעים רבים להפליא זה אחר זה · תחדש עדיך נגדי ותרב כעסך עמי בנגע ובנגע ר"ל שהם רעים מאד ורבים עד שנגעים מכריתי' אותי ורבוי גדול מהם עמי · ואם ככה אתה עושה לי טוב שלא הוצאתני מרחם ולא תראני עין והייתי כאילו לא הייתי ולא יצאתי לאויר העולם עד שמבטן לקבר אובל כי איוב היה רואה שטוב לאדם הקשה יום שלא נברא כמו שקדם ולמה תרדפני כמו אלו ההרדפות אם הענין כמו שאומרים רעי שיהיו הרעות מגיעות מאתך · הלא מעט ימי יחדל ממני אם תרבה שאראה בטוב בטרם אמות השר ממני אלו המכאובים והנגעים אשר חוליתי בהם ואחזק מעט בטרם אלך א' מקום שלא אשוב ר"ל אל המות ואל ההעדר והוא אשר קרא ארץ חשך וצלמות · הנה זה מציאות השפל ימצא עיפתו ואורו חשוך כמו אופל וזה כי בו ימצא צל המות

וההסדר ולא ימצא בו סדור והנבלה במה שימצא בו מחיים אבל האור ההוא חשוך כמו אופל וזה מחויב בו מצד פחיתותו וחסרונו:

והבלל העולה

מהדברים הוא שאיוב לא היה מריב עם השם ית׳ ושייחס אליו עול במה שיבוא מהרעות לאישי האדם אבל היה מרחיק זה וייחס אלו הרעות אל ההנבלה המסודרת מהכוכבים ואולם מה שהתרעם מהשם ית׳ הוא למה לא סדר בכמו אלו האנשים הקשה יום שלא יתהוו כי יותר היה להם זה טוב וייחס התהוותם לטבע אל השם ית׳ או ללחות וקבור ואולם מה שנמשך בדבריו מההתרעם אל השם ית׳ על הרעות הבאות עליו הוא לפי שהשם ית׳ סדר זה הסדור אשר מהגרמיים ה השמימיים אשר בו מהעדר הצדק והיושר מה שזכרנו איוב ר״ל תם וישר הוא מכלה או הוא לפי דעת רעיו שיראו שהשם ית׳ הוא משגיח באישי האדם ושם בהם הרעות ו והטובות במשפט ועוד כי מה שהיה טוען איוב מעניניו שלא חטא היה נעלם לרעיו ולזה היה אפשר ש שיאמרו לו שאינם מ מאמינים בזה ולזה היה חושק שיהיה מ מתוכח עם השם ית׳ אם היה אפשר שאם היה שידע מעשה ה האדם היה ידוע לו מעשה איוב וצדקו ו ותם לבבו ואם היה עם זה מגיע לו כמו אלו הרעות הממיתות היה עול ולזה היה שופט איוב שהשם יתברך בלתי יודע אלו הדברים הפרטיים ו ושכבר עזבם והניחם תחת ממשלת הגרמי׳ השמימיים לשומרם כפי מה שאפשר והנה כבר ביאר איוב שזה שאמר בלדד שהרעות אשר לנקיי׳ הם טובות ואם לא כשער הוא כוזב מצד החוש כי אין הבדל בין הרעות אשר לצדיקים ובין

והרוב ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ׳ל וסימ׳ הרוב רב עם ישראל׳ עם שדי יסור. הרב דברים לא יענה. קדמ׳ מ׳ל: בכלים ב׳ א׳ מל וא׳ חס׳ וסימ׳ במשפט צידנים שקט. ותלעג ואין מכלי׳. קדמ׳ מ׳ל ולקחי ג׳ וסימ׳ בסדר האזינו ובמלכי׳ א׳ סימן ל״ז: ויפתח ג׳ בחלת ליש׳ ב׳ קמץ וא׳ פתח וסימ׳ ויפתח ואשנה דיואשע. ויפתח הגלעדי והוא גבור חיל. ויפתח שפתיו עמך. חד שוס קרתא

יא וַיַּעַן צֹפַר הַנַּעֲמָתִי וַיֹּאמַר: הֲרֹב דְּבָרִים לֹא יֵעָנֶה וְאִם אִישׁ שְׂפָתַיִם יִצְדָּק: בַּדֶּיךָ מְתִים יַחֲרִישׁוּ וַתִּלְעַג וְאֵין מַכְלִם: וַתֹּאמֶר זַךְ לִקְחִי וּבַר הָיִיתִי בְעֵינֶיךָ: וְאוּלָם מִי יִתֵּן אֱלוֹהַ דַּבֵּר וְיִפְתַּח שְׂפָתָיו עִמָּךְ: וְיַגֶּד לְךָ תַּעֲלֻמוֹת חָכְמָה כִּי כִפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה וְדַע כִּי יַשֶּׁה לְךָ אֱלוֹהַ מֵעֲוֺנֶךָ: הַחֵקֶר אֱלוֹהַ תִּמְצָא אִם עַד תַּכְלִית שַׁדַּי תִּמְצָא: גָּבְהֵי שָׁמַיִם מַה תִּפְעָל עֲמֻקָּה מִשְּׁאוֹל מַה תֵּדָע: אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּהּ וּרְחָבָה מִנִּי יָם: אִם יַחֲלֹף וְיַסְגִּיר וְיַקְהִיל וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ: כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא וַיַּרְא אָוֶן וְלֹא יִתְבּוֹנָן: וְאִישׁ נָבוּב יִלָּבֵב וְעַיִר פֶּרֶא אָדָם יִוָּלֵד: אִם אַתָּה הֲכִינוֹתָ לִבֶּךָ וּפָרַשְׂתָּ אֵלָיו כַּפֶּךָ: אִם אָוֶן בְּיָדְךָ הַרְחִיקֵהוּ וְאַל תַּשְׁכֵּן בְּאֹהָלֶיךָ עַוְלָה:

וַאֲתִיב צוֹפַר דְּמִן נַעֲמָה וַאֲמַר: אֶפְשַׁר דְּמַסְגֵּי מִלַּיָּא לָא יִתּוֹתַב וְאִין בַּר נַשׁ מָרֵי סִפְוָון יִזְכֵּי: כַּדְבוּבַיִךְ גּוּבְרַיָּא מַשְׁתְּקִין וּדְהִיכְתָּא וְלֵית דְּמַכְסִיף: וְתֵימַר דְּכֵי אוּלְפָנִי וּבְרִיר הֲוֵיתִי בְּעֵינָךְ: וּבְרַם מַן יִתֵּן אֱלָהָא מְמַלֵּיל וְיִפְתַּח סִפְוָתוֹי עִמָּךְ: וִיחַוֵּי לָךְ כִּסּוּיָן דְּחוּכְמְתָא אֲרוּם כּוּפְלָא לְחוּכְמְתָא וְדַע אֲרוּם אַנְשֵׁי לָךְ אֱלָהָא מֵעֲוָיָיךְ: אֶפְשַׁר דְּפִישְׁפּוּשׁ אֱלָהָא תִּשְׁכַּח אִין עַד סַיְיפֵי שַׁדַּי תִּשְׁכַּח: בְּגַבְהֵי שְׁמַיָּא מָה אַתְּ עָבֵיד בְּאוֹרַיְתָא דַּעֲמִיקָא מִן שְׁיוֹל מָה אַתְּ יָדַע: דְּנַגִּידָא יַתִּיר מִן אַרְעָא מִשְׁחֲתָהּ וּפְתָיָא יַתִּיר מִן יַמָּא: אִין יַחֲלוֹף וְיִיחוֹד שְׁמַיָּא בַּעֲנָנֵי וְיִכְנוֹשׁ מַשִּׁירְיָין מַן יְתִיבִינֵיהּ: אֲרוּם הוּא חַכִּים גַּבְרֵי שִׁיקְרָא וְאֶפְשַׁר דְּחָמֵי שְׁקַר וְלָא אִתְבַּיַּין: וּגְבַר חָרִיף יִתְחַכַּם לִיבֵּיהּ וְעִילָא טְרוֹדָא הֵיךְ בַּר נַשׁ אִתְיְלִיד: תָּא וּבַר נַשׁ מְפַלְפֵּל יְדַיִיךְ וְעוּלֵם מְסָרְבָן וְאִתְבַּן גַּבְרָא רַבָּא מִיתְעֲבֵיד: אִין אַתְּ כַּוְונְתָּא לִבָּךְ וְתִפְרוֹס לְוָתֵיהּ בִּצְלוֹ יְדָיָיךְ: אִין שְׁקַר בִּידָךְ רַחֵיק יָתֵיהּ וְלָא תַשְׁרֵי בְּמַשְׁכְּנָךְ עוּלָא:

חד שוס גברא חד לישן פתיחה בהרא פתח וסימ׳ מאן דפתח פתח: תכלית ה׳ וסימ׳ תכלית שנאה שנאתים. ולכל שנאה הוא חוקר. עד תכלית אור עם חשך. אם עד תכלית שדי תמצא. ועד תכלית בית אלישיב: ארוכה ג׳ וחס׳ ודגש׳ וסימ׳ ותעל המלאכה ארכה בין בית שאול. לאמר ארכה היא. מארץ מדה: יחלוף ד׳ וסימ׳ נבסר בישעיה סימן ב׳ ובריש ספרא סימן ד׳ יפרא ו׳ וסימ׳ והוא יהיה פרא אדם. פרה למוד מדבר ל׳ כת׳ כן. פרא בודד לו. הינהק פרא עלי דשא. ועיר פרא אדם יולד. מי שלח פרא חפשי:

אבן עזרא

ויען צופר. הרב דברים לא יענה. בדיך. כמו כזביך מן אשר בדא מלבו: כפלים. שלא ידעו בני אדם: ישה. ישכח וים אומ׳ שהוא מן כי תשה ברעך על ענין רחוק: עמקה. על עבת המקום או יסוב לתושיה: אם יחלוף. כמו כל בני חלוף: ויקהיל. הוא הפך: וירא און ולא יתבונן. ירא׳ האון ואינו צריך להתבונן: נבוב. כמו נבוב לוחות: ילבב. יקנה לב שהיא החכמה כמו קונה לב: ועיר פרא. כמו עיר ופרא הוא האדם כאשר יולד וכמוהו ככבס חלוף: אמר

ויפתח ג׳ בתלת לישנ׳ ולכתוח וסי׳ חאן רפתח פתח

נבוב ב׳ תרגע תכבעות

הרעות אשר לרשעים אבל הם אחדות במין וזה היה בלתי אפשר אם היה הענין כמו שאמר בלדד וזה שהדברים אשר תכליותיהם הפכים ראוי שיהו מתחלפים במין האלהים אלא אם היה זה במקרה כמו שנמצא לדבר אחד בעינו שיהיה סבה לדבר והפכו אלא שהוא סבה לאחד מן ההפכים בעצם ולאחד במקרה ובזה האופן ימצא לחום החמום והקור וימצא לקור הקרור והחמום כמו שנזכר ברביעי מהאותו׳ ועוד שכבר נתבאר לאיוב מרעותיו שהם ממיתות ומוליכות אל המות כמו הענין ברעות אשר לרשעי׳ עם התבאר לו מעצמו שהוא היה תם וישר ועוד שאם הענין כן היה הרע אשר יגיע לנקיים יותר קשה ואע״פ שכדה שיהיה תכליתו לטוב לפי שהרע המגיע לרשעים ימיתם פתאום ולא ירגישו ברע כי אם זמן מועט ואולם הנקיים יתמיד להם הרע זמן ארוך והוסיף להפליא איוב על מה שהתחכם השם ית׳ בבריאת האדם בתכלית מה שאפשר מהשלמות וטוב ההשגחה אין ראוי שיסדר כמו זאת הבריאה הנכבדת באנשים הקשה יום אשר סודר להם מערכת הככבים בניחם מרחם מקרים רעים ומפסידים אותם ומה תועיל להם זאת הבריאה הנפלאה האם ראוי בחק הפועל השלם שיעשה פועל הבטלה ר״ל שיעמיק ויפליא בטוב הבריאה והוא בעצמו יכרד תקף מה שיפסידה הלא יותר טוב לכמו אלו האנשים שלא יהיו נבראים והנה הביא איוב בזה המאמר שני מופתים חזקים יבטל בהם שיהיה השם ית׳ יודע הענינים הפרטיים המופת הראשון סדורו כן השם ית׳ אין לו כח מן הכחות אשר יושגו בהם הענינים הפרטיים כי אין לו כח היולאני כמו שהתבאר במופת בטבעיות ובאלהיו׳ וכל מי שאין לו כח מן הכחות אשר יושגו בהם הענינים הפרטיים לא ישיגם ויחוייב מזה שהשם ית׳ איננו יודע אלו הענינים הפרטיים ואל זה ההיקש רמז באמרו העיני בשר לך אם כראות אנוש תראה והמופת השני סדורו כן השם ית׳ איננו זמני ומתנועע להיותו בלתי היולאני וכל מי שישיג הדברים הפרטיים זמניים מצד שהם פרטיים וחמניים הוא זמני ומתנועע לפי שיחויב היותו היולאני אחר שהוא יקבל הדברים אשר ישיגם קיבול היולאני ויולד מזה בתמונה השנית שהשם ית׳ לא ישיג הדברים הפרטיים ואל זה ההיקש רמז באמרו הכימי אנוש ימיך וגו׳ ואולם איוב יודה שהשם ית׳ משגיח במינים להיותם בלתי זמניים ולזה ימצא באלו הנמצאות השפלות הסדר והיושר במה שלהם מצד הטבע המיניי וימצא בהם הערבוב והעדר הסדר במה שהם בו פרטיים ולזה אמ׳ במציאות הפרטי באלו הענינים השפלים אשר בעולם ההויה וההפסד שאורו הוא כמו אופל לפי שלא ימצא בחיים המנצאים בו סדור ויושר:

ביאור מלות המענה

ויען צופר הנעמתי ויאמר. בדיך. כזביך: לקחי. כמושי והכונתי אשר אני מתנהג בה: ובר. נקי: לתושיה. לפי הנימוס והסדור אשר יסודרו ממנה העונשים במרימרי: כי ישה לך אלוה מעונך. ר״ל שהשם ית׳ העלים ממך ושכח אותך דברים רבים עוית בהם ואין אתה משער שיהיה לך עון בהם ואולם אמר זה לפי שהיה רואה שהאדם יחטא כשלא יעשה טוב תמיד להשתדל להשכיל ולדעת הש״י כפי היכולת ולזה תחשוב להיותך צדיק והנך חוטא וזה האופן מהעיון כאילו העלימו הש״י מן האדם ר״ל שלא בראו באופן שיוכל להשיג זה וזה כי האדם לקצורו מהשיג עצמו באופן שלם ולא ידע מה שאפשר לו לעשות מן הטוב אשר הוא חוטא לפי דעת צופר אם יקצר מזה ואולם השם ית׳ אשר בראו ידע טבעו וידע מה שאפשר לו לעשות מן הטוב ויעניש[הו] אם יקצר מזה או יהיה הרצון במלת ישה ילוה ויהיה פי׳ מעונך מעונשך על דרך גדול עוני מנשוא והטעם כי השם ית׳ ילוה בעבורך ויניח עד עת קץ מענשך ואינו רוצה להפרע ממך יחד פן ימיתך: מדה. ימרתה ר״ל מדה מה שבין הגובה והעומק או יהיה שב אל חכמת השם ית׳ שזכר באמרו ויגד לך תעלומות חכמה: יחלוף. יכרית: ויסגיר. ויסים במסגר ובבית כלא: ויקהיל. שיאסוף אנשים במקום אחד או במדינה אחת מזולת שישימם במאסר: וירא און ולא יתבונן. ר״ל וירא אים און ואשר לא יתבונן בדרכי השם ית׳ להשכיל ולדעת אותו כי הוא נ״כ עון או ירצה בזה כי הש״י ידע אנשי שוא ומרמה ואשר ראה און ר״ל אשר טעה בעיונות וידע גם כן האיש אשר לא יתבונן להשכיל בדרכיו והנה זכר בזה האופן ב׳ מיני הסכלות אשר הוא קנין והוא אשר טעה בעיונו והסכלות אשר הוא העדר והוא אשר לא ישתדל להתבונן בנמצאות ויהיה וירא און מענין ההסבה הסכלית כטעם ולבי ראה הרבה חכמה ודעת: נבוב. חלול: ילבב. ישכיל: ועיר פרא. ועיר ופרא ר״ל שהוא כמשל כבהמות בעת הולדו:

תפא

תשא פניך ממום· תסיר עצמך ממום החלאים והמכות אשר חולית בהם: מוצק· חזק: עמל תשכח· עמל הצרות אשר באו עליך תשכח: תעופה· תאיר ותזהיר: מכהס· כמו מהס: מפח· דאגה ודאבון:

ביאור דברי המענה

ענה צופר הנעמתי ואמר התחשוב שלריבוי דבריך יבצר ממני מענה או תחשוב שתצדק בכזביך בעבור רבוי דבריך באמת אתה הרבית לכזב עד שכזביך יחרישו האנשים ולא ימצאו מענה ודבר והלעגת לענים רבים כנגד השם ית׳ ואין מכלים אותך מרעי על זה ואמרת שההנהגה שהכהנת בה היא זכה ושאתה בר וזכי בעיני השם ית׳ אם היה משגיח בהלנ העניינים · ואולם מי יתן אלוה דבר ויפתח ספתיו עמך ויגד לך תעלומות חכמה וכורותיה אשר יתחייב ממנה הבאת העונש על מרי ומרי כשיעור אשר ימצא עליו כי לפי הסדור והנימוס ההוא היה ראוי שיגיעך מ השם ית׳ מהרע כפלים על מה שהביא עליך ודע כי השם ית׳ ילוה בעבורך ויניח מעונשך עד עת קץ כי אינו ר רוצה להפרע ממך יחד פן ימיתך ולזה הוא רוצה להביא עליך רעה אחר רעה בשיעור שתוכל לסבול והוא מה שכתרעמת בו באמרך או יהיה הרצון בזה הנך מתרעם על רבוי המכאובו׳ אשר באו עליך אבל ראוי שתגיעו לך יותר מהם כפלים על מה שמרית לפי הנימוס האלהי אשר יסודר ממנו העונש לתרי מרי ולזה לא תבטח שתסור מכת השם ית׳

אבן עזרא

אמר ר׳ משה כי חלד כמו חלודה בלשון ר רבותינו ז״ל והעניין כי תשוב החלודה ותאור יותר מצהרי׳ והנכון כי חלדך פי׳ זמנך יקום ועניין יקום יעמוד כמו ויקם הבית: תעופה· י״א תסתכל וכן התעיף עיניך בו ואחרי׳ אמרו כי תעופה מן עיפה והוא נכון והעניין אם עשית ת תשובה יעמוד חלדך כמתם צהרים ובעת החשך תשוב כבקר כעניין ישוב לימי עלומיו תתחדש כנשר נעורייכי: וחפרת׳ כאלו חפרת סביבותיך כמו שיעשו סביבות חומות המדינה: אמנם

מוצק ב׳ חס׳ וסימ׳ הכל מצק נחשת. והיית מצק ולא תירא: ולא תירא ב׳ וסימ׳ ולא תירא משוד כי יבא: והיית מצק: ומצהרים ל׳ יקום חלד והוא חד מן שיטה חדא משמשין ומצ בריש׳ וכל חד וחד ל׳ דכות׳ וסימ׳ נמסר במסרה רבת׳ במערכ׳

כִּי־אָז תִּשָּׂא פָנֶיךָ מִמּוּם וְהָיִיתָ מֻצָק
וְלֹא תִירָא׃ כִּי־אַתָּה עָמָל תִּשְׁכָּח
כְּמַיִם עָבְרוּ תִזְכֹּר׃ וּמִצָּהֳרַיִם יָקוּם
חֶלֶד תָּעֻפָה כַּבֹּקֶר תִּהְיֶה׃ וּבָטַחְתָּ
כִּי־יֵשׁ תִּקְוָה וְחָפַרְתָּ לָבֶטַח תִּשְׁכָּב׃
וְרָבַצְתָּ וְאֵין מַחֲרִיד וְחִלּוּ פָנֶיךָ רַבִּים׃
וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה וּמָנוֹס אָבַד
מִנְהֶם וְתִקְוָתָם מַפַּח־נָפֶשׁ׃

ארום הידין תזקוף אפייך דלא מום ותהוי
סנין מחבולא ולא תדחל: ארום את ליעות
תתנשי היך סוי דעברו תדכר: ומטהר
יומיך יקום גושמך דחלך בגרנושתא ד
דפעפועא דקבלא היך צפרא תיהוי:
ותתרחיץ ארום אית סבר ותתקין בי
קבורתא לרוחצן שכוב: ותרבע ולא
דמניד וישחרון אפך סגיעין: ועיינין
דרשיעיא תשתיצון ושיזבותא הובד מנהון
וסברתהון מפח נפש:

ל׳ · ל׳ חס׳ · ב׳ כסיפ׳ · ג׳ רפי׳ · ל׳ · ל׳ וחס׳ · ב׳ בה וסכית וככית ל׳ · ג׳ דף׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳

אות הכם בס״ד בשיטת ומ: ועיני ו׳ וסימ׳ נמסר במשלי סוף סימן כ״ו: ומנוס ג׳ וסימ׳ ומנוס אבד מנוס · מדוע ראיתי המה חתים נסוגים · ואני אשיר עזך:

ממך עדיין והנך לסבלותך בזה הנימוס אתה חושב שיעשה לך הש״י עול במה שתפלא והרבה מכותך ואין העניין כן · ודע גם כן כי אתה עוית הרבה ואם אינך מעבר בזה כי יתכן שיהיו לך עונות ידע השם ית׳ בהם שהם עונות ועניין היותם עונות נעלם ממך ונסתר ולזה תחשוב במה שבא עליך מהעונש שבא על לא חמס בכפיך ואין העניין כן וזה שצופר היה רואה שהשם ית׳ יענוש האדם אם יקצר מעשות הטוב אשר אפשר לו לעשות כאילו תאמר אם יקצר מהתבונן בפעולות השם ית׳ ובדרכיו כפי היכולת וזה השיעור איננו ידוע לאדם לפי שלא ידע טבעו בשלימות ולזה לא ישער מה שאפשר לו לעשותו מהטוב ואולם השם ית׳ אשר ברא ידע זה ובהיות העניין כן הנה ישיגך הסבלות בזה הדרום משני צדדים הצד האחד שאיך ידע שיעורי העונשי׳ הראויים במרי מרי לפי ששעורי המרי נעלמים ממנו ופעמים יהיה המרי אשר הוא יותר חלוש אצלנו יותר חזק אצל השם ונתמה מפני זה איך הגיע לאיש אשר יעשה המרי היותר חלוש יותר מהעונשי׳ והשני שכבאן אנשים רבים תחשוב בהם שהם נקיים והם רשעים על אשר קצרו מעשיית הטוב האפשרי להם ואפשר שנאמר שהרצון באמרו ויגד לך תעלומות חכמה וגו׳ שאי אפשר לאדם שידע מי הוא צדיק או מי הוא רשע וזה כי לפי הכנת האדם לקבול השלימות יצטרך שתהיינה פעולותיו אשר יהיה בהם צדיק ולזה מי שהיה מוכן לקבל מן השלימות חלק גדול ולא דרך בקיבול השלימות ההוא ודרך אל קיבול השלימות למטה מהשלימות אשר היה מוכן לקבל אותו הנה יהיה האיש ההוא רשע אצל השם ית׳ והאיש אשר קיבל מהשלימות חלק מעט מאד ולא היה מוכן אל שיקבל ממנו יותר הוא צדיק בעיני השם ית׳ וזה האופן מההכנה אשר ייוחד בה אחד אחד מהאנשים נעלם ממנו ולזה נחשוב ברשע שהוא צדיק ובצדיק שהוא רשע כי אנחנו לא נדע מה שהיה מוכן אליו אחד אחד מהם מקבול השלימות · ולזה אמר צופר שאם היה אפשר שיגיד השם ית׳ לאיוב תעלומות חכמת ההכנה הזאת אשר נבראת בה היה יודע כי כפלים מהשלימות אשר קבל היה ראוי שיקבל לפי ההכנה ההיא ולזה יחשוב איוב שהוא צדיק והוא רשע באמת ויפורש אומרו ודע כי ישה אלוה מעונך לפי הפי׳ הראשון אשר זכרנו וזה הפי׳ הוא כאות אצלינו בזה הפסוק ואיך תחשוב בזה הסדור המגיע מהשם ית׳ לאישי האדם מהטובות והרעות שיהיה בלתי ישר · האם לך חכמה כחכמת הש״י עד שתדע מדרגת הכנת אחד אחד מהאנשי׳ שתוכל לדעת מה ראוי שיגיע להם מהש״י מהטובו׳ והרעות על מעשיהם עד שכאשר לא ימצא העניין כפי מה שתחשוב תגזור שזה עול הנה באמת אי אפשר לאדם שידע זה כי לא ימצא האדם חקר שזה ולא ישיג הש״י עד תכלית ההשגה ואיך אפשר שתשיג אופן חכמת הש״י והנה לא תוכל להשיג מעשיו כי לא תוכל להשיג מקום הגובה אשר יגבילוהו השמים ולא מקום העומק אשר הוא עמוק משאול והוא מרכז הארץ · הנה מדת מה שבין הגובה והעומק ארוכה מארץ וזה השיעור אשר בין הגובה והעומק איננו קו אחד לבד אבל לו רוחב יותר מרוחב הים כי הוא מכל צדדי המרכז עד השמים ואם לא תוכל להשיג בשלמות המעלה והמטה אשר פעל השם ית׳ ר״ל שלא תדע ארכו ורחבו והמקומות אשר יכלה אליהם איך תדע חכמת השם ית׳ ואפשר שנאמר שהרצון בזה ואיך אפשר לך שתשיג אופן זאת החכמה אשר יסודר ממנה זה הסדור הנמצא לאישי האדם בטובות והרעות · והנה היא גבוהה ממך גובה נפלא כמו גובה השמי׳ והיא עמוקה יותר משאול ומדתה ארוכה מארץ והיא רחבה יותר מהים המקיף בארץ · כי אם יגיע השם ית׳ לאנשים עונשים מתחלפים על מריים עד שקצתם יכרות וקצתם יענה אותם בסיגימם במסגר ובמאסר ולא יכלם וקצתם לא יענה אותם בסיגימם במסגר ובמאסר אבל יקהילם ויאספם אל מקום אחד או אל מדינה אחת מי הוא שיוכל להשיב ולומר לו שהוא עשה עול על עבירין במהכביד העונש על קצתם יותר מקצת עם היות לפי הנראה מריים שוה או יחשוב כאשר יגיעהו מעט מהעונש שהוא יותר רב מרי או יחשוב כאשר יגיעהו יותר מהעונש שהוא נקי וישר כי אלו הם צדדי המבוכה והבלבול הנה אי אפשר ליחס מפני זה עול אל השם ית׳ · כי הוא ידע אנשי השוא והמרמה ויעניסם על פעולותיהם הרעות ודע ג״כ אשר ראה לבו און בעיוניות ר״ל אם טעה בעיוניות יעניסהו על התרשלותו מחקור בעניינים באופן הראוי עד שקרהו השבוש ודע גם כן אשר לא יתבונן בדרכי הש״י כדי שישכיל ודע אותו ויעניסהו על סכלותו · וזה שהאיש נברא נבוב וחלול ומוכן להשכיל כדי שילבב וישכיל דרכי הש״י כי הוא כמשל כבהמות בעת הולדו ונתן לו הש״י שלמותו בכח והמציא לו הכלים אשר בהם אפשר שיוציאוהו אל הפועל ולזה יענש אם לא ישתדל בו כפי הראוי ולזה יעלם ממנו הרבה מאלו העניינים ונחשוב במי שהוא רשע שהוא צדיק ומי שהוא צדיק שהוא רשע כי מי שלא ראינו אותו עושה רשע וחמס נחשבהו נקי וצדיק והנה איננו נקי וצדיק בחק הש״י אם לא עשה הטוב האפשרי לו לפי הכנתו ולזה יתכן שנחשוב באנשי׳ שיהיה שוה מריים עם היותו בלתי שוה כי כבר תתחלף הכנת אחד מהאנשי׳ להכנת האחר והנה שיעור המרי הוא לפי מדרגת ההכנה רצוני שהפועל המגונה האחד בעינינו יהיה מרי רב כאשר עשהו מי שהכנתו שלימה מאד ויהיה מרי חלוש כאשר עשהו מי שהכנתו חסרה מאד ונחשוב מפני זה במה שהוא יותר שהוא עול מצורף לזה העלם ממנו העונש הראוי במרי מרי ופעמי׳ יהיה מה שנחשוב בו שיהיה ענשו יותר מעט יותר רב ונחשוב מפני זה שיהיה הסדר הסדור נמצא באלו העניינים · הנה אם אתה הכינות לבך אל השם ית׳ ופרשת אליו כפיך ר״ל שתקרב אליו כפי היכולת כשתשכיל דרכיו · או ירצה בזה אם אתה הכינות לבך לשוב אל הש״י כפי היכולת ותתפלל אליו כפי היכולת שירחמך · והיית מרחיק מידך און אם הוא בידך וזה אם בדעות אם במעשים ואולם הרחקת האון בדעות הוא לעזוב הדעות הנפסדות בהם ואולם הרחקת האון במעשים יהיה כשתשיבהו לראוי לו עד שלא תשכן באהליך עולה · הנה אז תסלק עצמך מאלו המכאובות והנגעי׳ אשר חולית בהם והיית חזק ולא תירא · הנה מה שמעלת כי מן ההון והנכסים שאבדת תשכח עד שכמו המים שיעברו במהירות ויסורו כן יהיה זכרך אלו הדברים אשר באו לך בזכרך אותם · ויבא לך זמן יותר טוב בהיר ומזהיר יותר מהצהרים ויתוסף אורך תמיד כבקר תהיה שאורו הולך וחזק כל מה שהיה כמבא · ובטחת כי יש תקוה ר״ל שלא תפחד שתאבד הקניינים ההם כמו שהיית עושה מקדם · אבל תהיה לך תקוה ובטחון שישמרו והיה הפחד מסולק ממך עד שאם תחפור בשדה בזולת גדר וכסוי לבטח תשכב שם ורבצת ואין מחריד ויגע מעונש הצלחתך עד שרבים ונכבדים יחלו פניך · ואולם הרשעים ואם להם הצלחות הנה הם ביגון ובפחד כל ימיהם עד שעיניהם תכלינ׳ מרוב היגון ומרוב הפחד שיש להם לא ימצאו מנוס כי לא ימצאו מקום יבטחו בו ולא תהיה תקותם שיבואם טוב אבל הם מקוים שיבואם רע ויירא ממנו עד שתפח נפשם מהדאגה:

והכלל העולה מהדברים

הוא שצופר יסכים לבלדד במה שיאמר שהטובות והרעות הנופלות באישי האדם הם כולם מוגבלות ומסודרות מהש״י לפי מעשה איש ואיש ואולם יתיחד בהתרת הספק אשר יקרה בזאת ההנחה מצד רוע הסדור הנמצא בחוש בטובות אישי האדם ורעותיו וזה שבלדד התיר זה הספק במה שאמר שמה שנחשבהו רע במה שיבא מן המקרים לנקיים הוא טוב ומה שיבא מהטוב לרשעים הוא רע ואם לא כנעד ואולם צופר התיר זה הספק באמר שרוע הסדור אשר נראהו באלו הטובות והרעות הוא לקצורנו מהשיג האמת בזה וזה שצופר יראה שבאלו הכנות פרטיות ייוחד בהם איש ואיש ולפי שיעור מדרגת ההכנה אשר לאדם יחוייב שתהיינה פעולותיו אשר יהיה בהם צדיק וכשיקצר מזה הנה הוא רשע לפי שהוא קצר מעשיית הטוב האפשרי לו ואע״פ שנראהו שלא עשה שום פעל מגונה אבל היו פעולותיו כולם טובות ולזה נחשוב בו שיהיה צדיק ונתמה איך חלו עליו אלו הרעות וכבר יתכן שימצא איש שיעשה מעט מהטובות והוא צדיק לפי שלא הוכן לו שיקבל מהשלימות יותר מזה השיעור ונחשוב בו שלא יהיה צדיק מצד מיעוט הטוב הנמצא בפעולותיו ולזה נתמה על רבוי הטובות המגיעות לו וכן ראוי שנבין העניין בפעולות המגונות ר״ל שאשר מדרגת הכנתו חסרה יהיה עונשו חלוש על הפעל המגונה מאד לפי שהוא ומנעהו מהשלימות הפחות אשר היה מוכן אליו ושמדרגת הכנתו שלימה יהיה ענשו רב על הפעל המגונה לפי שהוא ימנעהו מהשלימות הנכבד

שהיה מוכן אליו ובהיות העניין כן יהיה קצורנו מהשיג האמת באלו הטובות והרעות איך ראוי שיהיה העניין בהם משני צדדים הצד הא' שאנחנו לא נדע אופן חכמת השם ית' אשר יתחייב מאתה שעור העונש בחרי חרי ולזה נתמה במי שנראה חרי מעט לפי מחשבתנו ונראה לו מהעונש יותר ממי שהפליג יותר בחרי לפי מחשבתינו והצד השני שכבר יתכן שיהיה לאד' עון ופשע ולא נשער בזה ונתמה איך יגיע לו רע וזה שהוא יראה שכבר יהיה חרי אם יבטל האדם מהשתדל במושכלו' כפי מה שאפשר לו ואם יעלה בידו דעת בלתי נכון בעיוניות מצד קצורו מחקור בדברי' כפי מה שראוי לפי שהשי' בראו בעל שכל לזאת הכוונה ובכלל הנה הוא חרי אבל כופר אם יקצר האדם מעשיית הטוב ההיפסרי לו לפי הכנתו והוא מבואר שמזה הצד ימצאו רבי' שהם רשעי' ולא נשער בזה ובהיות העניין כן הנה לא ימנע שלא ימצאו אנשים שוים בחריו' לפי מחשבתינו ויתחלפו עונשיהם הבאים עליהם מהשי' חלוף נפלא עד שקצת' ימיתו וקצתם יענים בשיפוטם במסגר וקצת' לא ישיגם העונש שיוסתו במסגר אלא שיקהלו ויאספו אותם אל עיר אחת או אל מדינה אחת והסבה בזה כי כשנחשוב בהם שהם שוים בחרי הם מתחלפי' בו מאד ואנחנו לא נשער ואולם מה שיראה מהטובות לקצת הרשעים הנה כופר יתיר הספק בזה בשיאמר שאינם נמלטים מהרעו' לפי שהם עם מה שלהם מההצלח' יפחדו פחד תמיד שתבואם שואה ויהיו בפחד וכאב לב תמיד ודי להם בזה העונש מצד פחיתות מדרגת הכנתם ואחר שהתיישב זה נאמר שכבר נאמרו בזה הספר כל חלקי הסותר אשר אפשר שתפול בהם המחשבה למשכילים בזה הדרוש ונתייחד בחלק חלק מהם אחד מאלו האנשים אשר נחלקו בזה הספר וזה שלא ימנע העניין מחלוקה אם שיהיה כל מה שישיג האדם מטוב ורע מוגבל ומסודר מהשם ית' לפי מעשיו אם שלא יהיה דבר ממה שישיג האדם מטוב ועד רע מוגבל ומסודר לפי מעשיו ר"ל שלא יועיל לו באלו הטובות והרעות הבאות עליו אם עושה טוב ולא יזיקהו בהם אם יעשה רע אם שיהיה קצתם מוגבל ומסודר לפי מעשה האדם וקצתם לא וזאת החלוקה הכרחית ולפי שמי שיראה שכל הטובות והרעות הבאות לאדם הם מוגבלות ומסודרות מהשם ית' ישיגהו ספק מצד החוש לפי מה שיחשב שכבר התאמת בחוש סותר זה המאמר והוא שקצת הצדיקים יגיעם רע יותר ממה שיגיע לקצת הרשעים וקצת הרשעים יגיעם טוב יותר ממה שיגיע לקצת הצדיקים הוא מבואר שזה הספק יותר אם במודה בזאת הטענה אם בשנחלק עליה ואולם המחלוקת הוא מב' צדדין לבד אם מצד המחלוקת על נושא זה המאמר והוא מה שיאמ' אותו צופר אם מצד המחלוק' על נשואו וזה יאמר אותו בלדד ואולם המחלוקת על נשואו הוא מה שיאמ' שמה שנחשבהו רע איננו רע אבל הוא טוב ומה שנחשבהו טוב איננו טוב אבל הוא רע ואולם המחלוקת על נושאו הוא שיאמר שמי שנחשבהו צדיק איננו צדיק ומי שנחשבהו רשע איננו רשע או אם היה רשע הנה מדרגתו ברשע חלושה מצד חולשת הכנתו וזה מי שנחשבהו צדיק איננו נמלט מהחרי שכבר חטא בבלתי עשותו הטוב האפשרי לו בעיוניות ובזה התיר הספק ברע המגיע לצדיקים ומה שיראה שמגיע יותר מהרע לקצת הצדיקים ממה שמגיע לקצת הרשעים הנה הוא יתיר הספק הזה בשאמר שאנחנו לא נדע שעור העונשי' הראויים לפי חרי וחרי כי לא נוכל להשיג שעור הכנת איש ואיש אשר יסודר מאתה זה הסדור והנה החרי אשר לאשר נחשוב אותו צדיק ימשוך לו עונש עצום מהחרי אשר לאשר נחשוב אותו רשע והוא מבואר שיחוייב לבעל זה הדעת שיניח שאפשרות עשיית הטוב איננו שוה בכל האנשים שאם היה האפשרות ההוא שוה היה בהכרח חרי הרשעים יותר עצום לפי שכבר היה נכלל בו החרי אשר לצדיקי' והוא שלא עשו הטוב האפשרי להם בעיוני' וישאר הספק למה יגיע מהרע יותר לקצת הצדיקים ממה שיגיע מהרע לקצת הרשעים עם היותם למטה מהם בהשגת העיוניות ואולם כשיונח שזה האפשרות מתחלף לפי שההכנות אשר לאיש ואיש בעיון מתחלפות ככר אפשר שיאמר שחרי הצדיק בבלתי עשותו הטוב האפשרי לו הוא יותר חזק מחרי מהרשע אשר הוא למטה ממנו בעשיית הטוב' לפי שהרשע הכנתו פחותה בעשיית הטובות ביחס אל הכנת הצדיק ומה שיראה שיגיע מהטובות לקצת הרשעים הנה אם שיהיה רשעם מצד קצורם מעשיית הפעולות הטובות או מצד עשותם הפעולות המגונות ואם היה רשעם מצד קצורם מעשיית הפעולות הטובות הנה צופר יתיר זה הספק בזה שיאמ' שהם כצדיקים לפי שלא הוכן להם שיקבלו מהשלימות שיעור יותר גדול ואם היה רשעם מצד עשותם הפעולו' המגונות הנה התיר צופר הספק בזה בשיאמר שהם אינם נמלטי' מהפחד אשר הוא רע נפלא ולפי שהפחד הוא דבר בלתי מורגש נחשוב בכמו אלו האנשי' שלא יגיעם שום רעה ודי להם בזה העונש אע"פ שפעולותיהם מגונות מאד לפי שמדרגת הכנתם היא פחותה ויאמר גם כן במה שאחר זה שאם לא יענשו הם כבר יענשו בניהם הבאים אחריהם ודי להם בזה העונש לפי מחשבתו כי הטוב אשר תכליתו רע הוא רע ואולם בלדד יראה כמו שאמרנו שמה שנחשבהו רע איננו רע לפי שהוא יביא אל תכלית טוב ומה שיראה מהטובות לרשעים הוא רע לפי שהוא יביא אל תכלית רע וכבר המשיל בזה מהצמח שבאחו והגומא כמו שביארנו שלא יועילם לחותם ורעננותם שלא ייבשו בקלות והוא מבואר שאין בכאן צד שלישי מהמחלוקת על סותר זה המאמ' אשר התאמת מן החוש לפי שאם נחלק בו בנושא ובנשוא יחד ישאר הספק בעינו וזה מבואר בנפשו ר"ל אם נאמר שמי שנחשוב אותו צדיק הוא רשע והפך ומה שנחשבהו טוב הוא רע והפך וזה כי לא יתחדש מזה מאמר זולת המאמר אשר חייב הספק ואולם היתר זה הספק אשר יהיה במודה בזאת הטענה הוא שיאמר שאלו הרעות והטובות אשר נמצאם מגיעות לאנשים בזולת יושר איננם מגיעות מהשם ית' אבל ייוחסו לסבה אחרת כאילו תאמר הפתיות והאולת כמו שיראה אליפז והוא מבואר שהיתר זה הספק אשר יהיה במודה בזאת הטענה הוא גם כן באחד משני צדדים אם שיאמר שזאת ההשגחה האישיית היא בכל אחד מן האנשים אך לא בכל דבריהם אם שיאמר שההשגחה האישיית היא בקצת האנשים ובקצת לא ואולם מי שיראה שאין דבר מהטובות והרעות ההם מוגבל ומסודר מהשם ית' הנה הוא כבר יראה בטובות והרעות ההם סדור בהכרח לפי שכבר הגיע לנו ידיעה בהם אם בחלום אם בקסם אם בנבואה ואין בכאן דבר יתכן שייוחס אליו זה הסדור זולת המערכת אשר לכוכבים בעת הלידה חויב בבעל זה הדעת שיאמין שזאת ההגבלה היא מצד הגרמים השמימיים ולזה לא יועיל בה הצדק ולא יזיק בה הרשע כי הכל מוגבל לו לאדם בגיחו מרחם אמו וזאת החלוקה היא על דעת איוב ואולם מי שיראה שקצתם מוגבל לפי צדק האדם ורשעו מהשם ית' וקצתם בלתי מוגבל לפי שאין זאת ההשגחה לכל האנשים אך לקצתם והם הראוי' לה לפי מה שיתבאר במה שאחר זה הוא תאמר אליהוא וזהו האמת בעצמו כמו שיתבאר במה שיבוא והנה אליפז היה מתקרב לזה הדעת האמתי כי הוא היה מודה שבכאן רעות אינם מוגבלות מהשם ית' והם הרעות אשר תחייבה לנו מצד הפתיות והאולת לא שאין ראוי להתרעם עליהם כי אין ראוי שיקראו רעות לפי שהאדם נברא מסולל מכל הטובות והרעות והקנינים אשר הוא נחייעליהם ואם לא ישתדל להגיע להם בסבות המביאו' אותם אין לו להתאונן עליהם אם לא יגיעו אליו אלא שבזה הצד לא הותרו כל הספקות לפי שאנחנו לא נוכל לייחס כל הרעות אשר נראה שיפול בהם העדר הסדור אל האולת והפתיות ומה שמנהג מנהגם ועוד שאם הודינו שמזה הצד יותר הספק ברעות מה נעשה בהעדר הסדר הנמצא בטובות הנסתרות זמן ארוך ונמצא מהם הרבה באיש אחד ואל איזה דבר ניחסהו וזה שהוא בלתי אפשר שניחסהו אל האולת והפתיות כי מה שיגיע מהטובות בזה האופן לא ישאר כי אם זמן מועט ולא יהיה מתמיד ר"ל שלא יתכן שיגיע בזה האופן טובות רבות לרשע כמו שיראה בחוש מהם וזה גם כן אפשר שיוסיף ברעות המגיעות הרבה לצדיקים ר"ל שאי אפשר שיוחסו אל האולת והפתיות כי מה שהוא בזה התאר הוא מעט כי היה מביאותו בקרי ובהזדמן ולזה היה דעת אליפז יותר חסר בעניין מה מדעת בלדד וצופר ויותר שלם באופן אחר ואולם היותו יותר חסר לפי שהרבה מהספקות אשר הביאוהו לזה הדעת הם נסתרות עמו מה שאין כן ברעות בלדד וצופר ואולם היותו יותר שלם כי הוא לא היה מכחיש המוחש אבל היה מכוון בזולת הכחשת המוחש שיתיר הספיקות כמשפט כל חכם ועוד כי השרש אשר ממנו המשיך דעתו הוא אמתי בעצמו ואולם טעה במה שאחר השרש וזה כי הוא כשער שהוא בטל שייוחסו כל הטובות והרעות אל גמול ועונש מאת השי' לפי מעשה האדם כמו שיתבאר מהחוש והיה בטל ג"כ שלא יהיה בהם דבר מוגבל מאת השם לפי מעשה האדם לפי מה שיגזרהו החוש כמו שזכר אליפז בזה הספר במה שטען על איוב הנה חייב בהכרח שיהיה קצתם מיוחס אל השי' לפי צדק האדם ורשעו וקצתם בלתי מיוחסת אליו ואילו לא אמ' אליפז יותר מזה השיעור היה מחוייב היות מאמרו אמת ואמנם טעה בשלא הבדיל באופן שלם מה מיוחס אל השי' מאלו הטובו' והרעות ממה שלא ייוחס אליו ולזה לא עמד טעמו בו כשטען עליו איוב מה שטען לסתור דעתו כמו שיתבאר במה שאחר זה ועוד כי דעת אליפז היה דורך אל האמת ואם איננו בעצמו אמת כי הוא כבר שם כל השתדלותו להתיר הספיקות בזולת הכחשת המוחש ומי שמנהגו זה המנהג הנה כשישער בספיקות הנופלות בדעתו מצד שהמוחש יחקור בצד אחר יותרו בו הספיקות בזולת הכחשת המוחש ואולם בלדד וצופר אמרו מאמר בלתי מבואר ולא הכיתו למוחש רושם אבל התירו הספק כשאמרו שאלו הדברים נעלמים ממנו ואם העניין כן איך ידעו שאלו הדברי' הם בסדר וביותר מי הגיד להם זה והנה אין להם מאזני הבחינה ולא די בשרש שפעלו בו זה שימנעם מהשיג האמת בזה הדרוש אבל מי שמנהגו זה המנהג לא יתכן שישיג האמת בשום דבר כי אם לא נשים התחלה לידיעה ממה שנראה אותו מהדברי' המוחשים לא יהיה לידיעת דבר דרך:

ואת מי ד' וסימ' את מי עשקתי• את מי יורה דיעה• ואת מי דאגת ותראי• ואת מי אין כמו אלה: שחוק ד' חסרים בכתובי' וסימ' בירמיה סימן כ' עש':

יב וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ אָמְנָם כִּי אַתֶּם־עָם וְעִמָּכֶם תָּמוּת חָכְמָה׃ גַּם־לִי
ד' לֵבָב כְּמוֹכֶם לֹא־נֹפֵל אָנֹכִי מִכֶּם וְאֶת
ד' חס' כתו' מִי־אֵין כְּמוֹ־אֵלֶּה׃ שְׂחֹק לְרֵעֵהוּ
אֶהְיֶה קֹרֵא לֶאֱלוֹהַּ וַיַּעֲנֵהוּ שְׂחוֹק
ל' כתיב ה צַדִּיק תָּמִים׃ לַפִּיד בּוּז לְעַשְׁתּוּת
ה שַׁאֲנָן נָכוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֶל׃

וְאָתֵיב אִיּוֹב וַאֲמַר׃ בְּקוּשְׁטָא אֲרוּם אַתּוּן חַבְרַיָּא וְעִמְּכוֹן תְּסוּף חוּכְמְתָא׃ לְחוֹד לִי לִבָּא דִּיכְוָתְכוֹן לָא פָרִישׁ אֲנָא מִנְּכוֹן וְעִם מַן לֵית דִּכְוָת אִלֵּין׃ חוּכָא לְחַבְרֵיהּ אֱהֵי דְּקָרֵי לֶאֱלָהָא וְעָנֵי יָתֵיהּ חַיָּיךְ לְזַכָּאָה וּשְׁלִימָא׃ אוֹרְיָא דִּבְסִיר לְרַשִׁיעָא מִן מַחְשַׁבְתָּא שְׁלָיו מְכַוַּן לְהַרְפַּתְקֵי זִמְנָא׃ ת"א בּוּעֲרָא בְּסִיר לְעֵשָׂו דְּמִן מַחְשַׁבְתָּא רְחִיץ שְׁלֵיו בְּרַם הוּא מְעַתַּד לְאִזְדַּעְזָעוּת רִגְלָא׃

אבן עזרא

אמנם כי אתם עם• תמות החכמה• עמכם בעבור כשלותכם כעניין כשרחה חכמתם: ואת מי אין כמו אלה: מי לא ידע בכל אלה: שחוק לרעהו. שבתי כאדם שהיה שחוק לרעהו והוא כשחוק לרעהו והתימה שהיה זה סמך לשחוק קורא לאלוה ויענהו: לפיד בוז. הלמ"ד נוסף והוא מן אם בפידו להם שוע בעבור הפיד שבא לו שב בוז כמו ובוז משפחות במחשבת השאנן: לעשתו'. כמו אולי יתעשת האלהים אבדו עשתונותיו: נכון למועדי רגל. וזה דבר יבוא האדם שתמעד רגלו כענין ואני כמעט נטיו רגלי:

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר• ואפשר שתהיה
שחוק• לעג• לפיד• מעניין לפידים ויהיה אומרו לפיד בוז כמו לפיד ובוז• לעשתות• למחשבות מעניין עשתונותיו
למ"ד לפיד משמשת ויהיה עניינו מי שהוא נכון לפיד ואיד הוא נבזה למחשבות השאנן וכן מי שהוא נכון למועדי רגל ובכל העניין במלת מועדי• למעדים

ישליו· כי ירלה שהם השודדים העושים החמס בפרהסיא בשלות· וישליו ישתם בכתו ואחר עמו כמו יחי ראובן ואל ימות שבינו ואל יהי מתיו מספר מתיו כעניין ואני מתי מספר: ובטוחות· עניינו משכנות בטוחות מן בטח: לאשר הביא אלוה בידו· עובדי צלמים מעשה אלוהו בידו: ואורך ימים· טעמו וכארך ימים· בית ביטויים ישרית עצמו ואחר עמו כמו וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא שדי: לו שוגג· הוא ידע שגגתו של האדם או שישנה אחרי' והם לא ידעו: שולל· כל אחד מהם יוליכם שולל מרעית כטע' וסר מרע משתולל: מוסר מלכים· כמו מוסרו' ומוטות: משגיא· מן שגיא: ויאבדם· הפך משגיא: שוטח· מן וישטחו להם כמו פורש והעניין מפיץ ומזר: וינחם· הפך העניין: ויתעם· בענית תהו: אם לאל תריבון· אם בעדו כמו ואמר פרעה לבני ישראל: הלא

לשודדים· לעושים חמס ושודדים האנשים: ובטוחות· חסר מלת משכנו' והרצון בזה שסבר ימצאו משכנות למרגיזי אל שיבטחו בהיותם בהם ולא יפחדו משום דבר: לאשר הביא אלוה בידו· ר"ל לעובדי הצלמים שיביאו צלמיהם בידיה' וישתחוו להם או ירצה בזה שבידו הביא והמביא זה ר"ל שידיו עשו הפסל ואחר יסגוד לו וישתחוה ולא יפקח עיניו כי הפסל ההוא הוא מ מעשה ידיו כדרך אמרו למעשה ידיו ישתחוו לאשר עשו א אצבעותיו: בהמות ותורך· תלמדך כל אחת מהם: שיח: דבר: יסגור על איש· ר"ל כבר ישים איש בסגר ולא יצא ממאסרו לעולם: שוגג ומשגה· שני מרשי' בענין אחד: מוליך יועצים שולל· ר"ל שהוא מוליך שולל כל אחד מהיועצים כאשר ירצה ר"ע"פי שהם טובי העצה לא יועיל להם טוב עצת' יהולל· מענין הוללות וסכלות: מוסר מלכים· מאסר מלכים: פתח· התיר: כהנים· שרי' וכמוהו ובני דוד כהנים היו: ואיתנים· חזקים: יסלף· יעוות: לנאמני' הם האנשי' המהירי' לדבר צחות או ירצה בזה האנשי' הנאמנים בדבריה' נטוב טעמם וחכמתם: זקנים· חכמי': ומזיח אפיקי' רפה· וחוזק חזקים החלים· או ירצ' בזה ואזור חזקים התיר מענין ולמזח תמיד יחגרכה: משגיא· מרבה: שוטח· מפזר: לא נופל אנכי מכם· לא חסר אנכי מכם: אליל· מלה נגזר' מן אל וענייניה הבל: הלאל· האם בעבור אל: ולו תדברו רמיה· ואם בעבורו תדברו רמיה: פלא

לאשר הביא ל' ישליו אהלים לשודדים והוא מן שיטה מן ט' לא מלעיל בריש תיבותא וסימ' נמס' במסר' רבתא במערכ' אות הלמ"ד בס"ד: ויגד ד' רפי' וסי' נמסר בשפטים סי' י"ד: ויספרו ג' וסי' יקומו ויספרו לבניהם· ויספרו לך דגי הים· ויזבחו זבחי תודה: וחיך ב' וחס' וסי' וחך אכל יטעם לו· יטעם לאכול: עמו ד' רפ' וסי' עמו הראובני והגדי· עמו זרוע בשר· עמו

יִשְׁלָיוּ אֹהָלִים ׀ לְשֹׁדְדִים וּבַטֻּחוֹת
לְמַרְגִּיזֵי אֵל לַאֲשֶׁר הֵבִיא אֱלוֹהַּ בְּיָדוֹ
: וְאוּלָם שְׁאַל־נָא בְהֵמוֹת וְתֹרֶךָּ
וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְיַגֶּד־לָךְ׃ אוֹ שִׂיחַ
לָאָרֶץ וְתֹרֶךָּ וִיסַפְּרוּ לְךָ דְּגֵי הַיָּם׃
מִי לֹא־יָדַע בְּכָל־אֵלֶּה כִּי יַד־יְהוָה
עָשְׂתָה זֹּאת׃ אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־
חָי וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר־אִישׁ׃ הֲלֹא־אֹזֶן
מִלִּין תִּבְחָן וְחֵךְ אֹכֶל יִטְעַם־לוֹ׃
בִּישִׁישִׁים חָכְמָה וְאֹרֶךְ יָמִים תְּבוּנָה׃
עִמּוֹ חָכְמָה וּגְבוּרָה לוֹ עֵצָה וּתְבוּנָה׃
הֵן יַהֲרוֹס וְלֹא יִבָּנֶה יִסְגֹּר עַל־אִישׁ
וְלֹא יִפָּתֵחַ׃ הֵן יַעְצֹר בַּמַּיִם וְיִבָשׁוּ
וִישַׁלְּחֵם וְיַהַפְכוּ אָרֶץ׃ עִמּוֹ עֹז
וְתוּשִׁיָּה לוֹ שֹׁגֵג וּמַשְׁגֶּה׃ מוֹלִיךְ
יוֹעֲצִים שׁוֹלָל וְשֹׁפְטִים יְהוֹלֵל׃
מוּסַר מְלָכִים פִּתֵּחַ וַיֶּאְסֹר אֵזוֹר
בְּמָתְנֵיהֶם׃ מוֹלִיךְ כֹּהֲנִים שׁוֹלָל
וְאֵתָנִים יְסַלֵּף׃ מֵסִיר שָׂפָה
לְנֶאֱמָנִים וְטַעַם זְקֵנִים יִקָּח׃ שׁוֹפֵךְ
בּוּז עַל־נְדִיבִים וּמְזִיחַ אֲפִיקִים רִפָּה׃
מְגַלֶּה עֲמֻקוֹת מִנִּי־חֹשֶׁךְ וַיֹּצֵא לָאוֹר
צַלְמָוֶת׃ מַשְׂגִּיא לַגּוֹיִם וַיְאַבְּדֵם
שֹׁטֵחַ לַגּוֹיִם וַיַּנְחֵם׃ מֵסִיר לֵב רָאשֵׁי
עַם־הָאָרֶץ וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא־דָרֶךְ׃
יְמַשְׁשׁוּ־חֹשֶׁךְ וְלֹא־אוֹר וַיַּתְעֵם
יג כַּשִּׁכּוֹר׃ הֶן־כֹּל רָאֲתָה עֵינִי שָׁמְעָה
אָזְנִי וַתָּבֶן לָהּ׃ כְּדַעְתְּכֶם יָדַעְתִּי גַם־
אָנִי לֹא־נֹפֵל אָנֹכִי מִכֶּם׃ אוּלָם אֲנִי
אֶל־שַׁדַּי אֲדַבֵּר וְהוֹכֵחַ אֶל־אֵל אֶחְפָּץ
: וְאוּלָם אַתֶּם טֹפְלֵי־שָׁקֶר רֹפְאֵי אֱלִל
כֻּלְּכֶם׃ מִי־יִתֵּן הַחֲרֵשׁ תַּחֲרִישׁוּן
וּתְהִי לָכֶם לְחָכְמָה׃ שִׁמְעוּ־נָא
תוֹכַחְתִּי וְרִבוֹת שְׂפָתַי הַקְשִׁיבוּ׃
הַלְאֵל תְּדַבְּרוּ עַוְלָה וְלוֹ תְּדַבְּרוּ רְמִיָּה
: הֲפָנָיו תִּשָּׂאוּן אִם־לָאֵל תְּרִיבוּן׃

וּבְנֵי עֵשָׂו דִשְׁלָוִין בְּמַשְׁכְּנֵיהוֹן יִתְמַסְרוּן לְבִזְזִין וּבְנֵי יִשְׁמָעֵאל דִּרְחִיצִין יִתְמַסְרוּן לִשְׁאָר אוּמַיָּא דְמַרְגִּיזִין אֱלָהָא דִיכְנַשְׁתְּהוֹן דִזְמַן אַלְמוּלָא בִּידֵיהּ׃ הָא וּבְנֵי יִשְׁמָעֵאל דִשְׁלָוִין בְּמַשְׁכְּנֵיהוֹן יִתְמַסְרוּן לְבִזְזִין וְעַמּוֹנֵי מוֹאֲבֵי דְשַׁרְיָין לְרוּחְצָן יִתְאַסְרוּן בְּיַד רַשִׁיעַיָּא וּמַרְגִּיזִין אֱלוֹהַּ הֵיךְ פַּרְעֹה דְאַיְתֵי אֱלוֹהַּ עֲלוֹהִי מַחֲתָא בִּידֵיהּ׃ וּבְרַם שַׁיֵּיל כְּדוּן בְּעִירֵי וְיַלְפוּנָךְ וְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וִיחַוֵּי לָךְ׃ אוֹ מַלֵּיל לְאַרְעָא וְתַלְפִינָךְ וִישְׁתָּעוּן לָךְ נוּנֵי יַמָּא׃ מַן לָא יָדַע בְּכָל אִלֵּין אֲרוּם מַחַת יְדָא דַיְיָ עֲבַדַת דָא׃ דִּי בִידֵיהּ נַפְשָׁתָא דְכָל חַי וְרוּחָא דְכָל גְּבַר גְּבַר׃ הֲלָא אוּדְנָא מִלִּין תִּבְחַן וּמוֹרִיגָא מֵיכְלָא יִטְעַם לֵיהּ׃ בְּקַשִּׁישַׁיָּא חָכְמְתָא וְנוּגְדֵּי יוֹמִין בִּינְתָא׃ עִמֵּיהּ חוּכְמְתָא וּגְבוּרְתָּא דִּילֵיהּ מַלְכַּיָּא וּבִינְתָא׃ הָא יְצַדֵּי וְלָא אִתְבְּנֵי יְחוּד עַל גְּבַר בִּקְבוּרְתָּא וְלָא יִתְפַּתַּח׃ הָא אָחַד בְּמַיָּא וּמִיַּבְשָׁן וְכַד יְשַׁלְּחִינוּן מִתְהַפְּכִין בְּאַרְעָא׃ גַּבֵּיהּ עוּשְׁנָא וְחוּכְמְתָא דִּי לֵיהּ עָלֵי וּמַשְׁלֵי׃ דִּמּוֹבִיל מָרֵי מַלְכַיָּא כַּד מִשְׁתַּלְּשִׁין וְגוּזְרַיָּא יִתְלַעַב׃ שׁוּשִׁילְתָּא דְמַלְכַיָּא מַעֲרֵי וַאֲסַר קָמוּר בְּחַרְצֵיהוֹן׃ דְּמוֹלִיךְ רַבְרְבָנַיָּא בְּבִיזְתָּא וְתַקִּיפַיָּא מְקַלְקֵל׃ מַעֲדֵי קְשׁוֹט סִיפְוָתָא מִמְּהֵימְנִין וְטַעַם סָבַיָּא יְסַלֵּק׃ שְׁדֵי בַּסְרָנוּתָא עַל סַרְכַיָּא וְתָקוֹף מַלְכַיָּא מְהַלֵּישׁ׃ מְגַלֵּי עֲמִיקָתָא מִן חֲשׁוֹכָא וּמַפִּיק לִנְהוֹרָא טוּלֵי מוֹתָא׃ מַפִּישׁ לְעַמְמַיָּא וּמְאַבְדִינוּן מַשְׁמַח מְצוֹדְתָא לְאוּמַיָּא וּדְבָרִינוּן׃ מַעֲדֵי חַכִּימַת לִבָּא דְרֵישֵׁי עַמָּא דְאַרְעָא וְרַתְעִינוּן בִּלְמָא דְלֵית אוֹרְחָא׃ יְמַשְׁמְשִׁין חֲשׁוֹךְ וְלָא נְהוֹרָא וְתַהְעִנוּן הֵיךְ רַוֵּי׃ הָא כוּלָּא חֲמִית עַיְינִי שְׁמַעַת אוּדְנִי וְאִתְבַּיְינַת לַהּ׃ הֵיךְ מַנְדַּעֲכוֹן יָדְעִית אוּף אֲנָא וְלֵית פְּרִישׁ אֲנָא מִנְּכוֹן׃ בְּרַם אֲנָא לְוַת שַׁדַּי אֲמַלֵּיל וּלְכַסְנָא עִם אֱלוֹהַּ אֶצְבֵּי׃ וּבְרַם אַתּוּן מְחַבְּרֵי שְׁקַר כְּמַאסֵי אֱלִיל וּמוֹדְרְקָא דִּפַלְטֵיהּ סַכִּינָא הָכְדֵין כּוּלְּכוֹן׃ לְוַי דְּמִשְׁתּוּק שְׁתִיקוּן וּתְהֵי לְכוֹן לְחוּכְמְתָא׃ שְׁמָעוּ כְדוּן מַכְסְנוּתִי וּמַצּוּת סִיפְוָתִי אֲצִיתוּ׃ הֲלֶאֱלָהָא אַתּוּן מְמַלְּלִין שְׁקַר וּלְוָתֵיהּ תְּמַלְּלוּן נִכְלְתָא׃ הַאַפּוֹי תִּסְבוּן אִין לֶאֱלָהָא תִנְצוּן׃

חכמה וגבורה לו עצה· עמו עז ותושיה: יהרוס ג' מל' בליש' וסימ' לנתוש ולהנוץ ולהאביד· הבה יבנו ואני אהרוס· הן יהרוס ולא יבנה: מוליך ג' רפ' וסי' מוליך לימין משה· מוליך יועצים שולל· מוליך כהנים: שולל ג' וסי' אילכה שילל כן כתיב· מוליך כהנים· מוליך יועצים· קדמ' כתי' יוד: ומזיח ל' אפיקים רפה והוא חד מן מלין דמשמשין ומ' כרישי' וסי' במסר' רבת' במערכת אות הם בס"ד בשיטת ומ: לאור ז' קמצין וסי' כלשון ארמי צוח כמיא וסבר למיפק בצפרא וקם בליליא· וביאור נמסר בסדר בראשית ובסוף מיכה: וינחם ז' וסימ' נמסר בשמואל א' סימן כ"ב: אזני ח' וסימ' ויאמר לו חלילה לא תמות· כי קשרתם כלכם עלי כ' בו· ויאמר הבלך לרצים· אטה למשל אזני· ואלי דבר יגונב· הן כל ראתה עיני שמעה אזני· ולמלמדי לא השיתי אזני: החרש ו' וסימ' ואם החרש יחריש לה· ויאמרו לו החרש שים ידך· החרש ואנכי אדבר· החרש ואאלפך חכמה· מי יתן החרש תחרישון· כי אם החרש תחרישי בעת הזאת: והוא י"ד רפ' וסי' נמסר בשמואל א' סימן י"ת: תריבון ג' וסימ' מה תריבון עמדי· האתם תריבון לבעל· אם לאל תריבון· אנך:

מאתו. התנשאותו ורוממותו: לגבי חומר גביכם. לגופי חומר כמשלו גופיכם: ויעבור עלי מה. ר"ל ויעבור עלי מהרעות מה שיהיה אם מעט ואם הרבה: ואחותי. והגדתי: אחרים ואגוע. הטעם אם אחרים אגוע לחוזק הכאב ואמצא מרגוע בספרי עניני מכאובי: כפך. מכתך: תערוץ. תמכור: כי תכתוב עלי מרורות. ר"ל את גוזר עלי גזירות קשות ומרות: בסד. הוא כלי מכלי המאסר שאוסרין בו רגלי ה הנאסר בדרך שלא יוכל ללכת אנה ואנה כיפוש בלע"ז: תתחקה. שבאה הסד והרצון בו שחקיקת המאסר ההוא שנאסרו בו ר רגליו הם כאילו נחקק על שרשי רגליו עד ש שיהיה החקק בו כשעור רגליו בשנכנס בדרך שיעמדו בו בדוחק ולפי זה הפירוש יהיה סד נקבה ואין זה זר בלשון כי כמה שמות יבואו בלשון זכר ו וישתמשו בהם שימוש לשון נקבה ולפי זה הפירוש יתכן גם כן שישוב אומרו תשמור כל ארחותי אל הסד לפי שהוא כאשר בה ולא יוכל לצאת ממנה ו וללכת באשר ירצה: כרקב. כענין הרקב שיבלה בקלות: כעץ. כפרח: וימל. ויכרת כי הפרח נכרת בקלות וזמן קיומו מעט: אם חרוצים ימיו וגו'. אם ימיו קצובים ומוגבלים כמו שמבואר מעניננו ה הניחהו וישלים זמנו: שעה מעליו. הרפה ממנו: ויחדל. ויסלק חדלו ממנו: יחליף. יוסיף להצמיח גזע אחר רמו"ם בלע"ז לא תחדל. לא תמנע מלהצמיח: קציר

הלא שאתו. אמו כמו והמשאת החלה או כענין רומה על השמים: משלי אפר. זכרו כי אתם נמשלים לאפר: ואחותי. האלף מקום ה"א והוא מן אחוה דעי אף אני: כפך. מכתך בעבור היות המכה הידועה מבן אדם בכף וכמוהו הכה יד יי' הויה: תערוץ. תפחיד או התגבר עליו והראשון נכון: מרורות. מן מרי: בסד כמו ומדרת אותם בסיד שיראו בו כל א ארחותי ורבינו הי' ז"ל אמר שהוא כבל מדברי רבותי' ז"ל: על שרשי רגלי. על עיקרי רגלי תשים חק וגבול והוא רמז לבן אדם: מי יתן טהור. ענייני כענין הן בעת חוללתי כי האדם כ כברא מדבר טמא: אם חרוצי. כבר גזרת עליו גזירה כמה יחיה וחרצת משפטו ושמת לו חקים וגבולים לא יוכל לעוברם: שעה הרפה כמו שעו מני: ויחדל. ישמח בחלדו כמו כל יושבי חלד או ויחדל מהקרעים: עד ירצה. ישלים כמו והרצת את שבתותיה: יחליף. יעשה מה יהיה חלף לו: קציר

הטוב ד' רפי' וסימ' נמסר בסיפ' סימן י': הוכח ה' וסימ' נמסר בסדר קדשים ובסיפ' סוף סימן ו': משלי ד' וסימ' נמסר בריש משלי ועש: ויעבור ג' וסימ' ויעבר. אחד מהנערים ויקחה. אמר לנער ויעבר לפנינו ויעבר. ויעבר עלי מה: ונפשי ה' וסי' נמסר בתלים סימן לה': כפי בכפי ט' וסימ' והיה בעבור כבודי. והסירתי את כפי. ואראה כי אינך מושיע ואשימה.

הטוב כי יחקר אתכם אם כהתל

באנוש תהתלו בו: הוכח יוכיח

אתכם אם בסתר פנים תשאון:

הלא שאתו תבעת אתכם ופחדו יפל

עליכם: זכרניכם משלי אפר לגבי

חמר גביכם: החרישו ממני ואדברה

אני ויעבר עלי מה: על מה אשא

בשרי בשני ונפשי אשים בכפי:

הן יקטלני לא איחל אך דרכי אל

פניו אוכיח: גם הוא לי לישועה כי

לא לפניו חנף יבוא: שמעו שמוע

מלתי ואחותי באזניכם: הנה נא

ערכתי משפט ידעתי כי אני אצדק:

מי הוא יריב עמדי כי עתה אחריש

ואגוע: אך שתים אל תעש עמדי

אז מפניך לא אסתר: כפך מעלי

הרחק ואימתך אל תבעתני: וקרא

ואנכי אענה או אדבר והשיבני:

כמה לי עונות וחטאות פשעי

וחטאתי הדיעני: למה פניך תסתיר

ותחשבני לאויב לך: העלה נדף

תערוץ ואת קש יבש תרדף: כי

תכתב עלי מררות ותורישני עונות

נעורי: ותשם בסד רגלי ותשמור

כל ארחתי על שרשי רגלי תתחקה:

והוא כרקב יבלה כבגד אכלו

עש: אדם ילוד אשה קצר ימים

ושבע רגז: כציץ יצא וימל ויברח

כצל ולא יעמוד: אף על זה פקחת

עינך ואתי תביא במשפט עמך:

מי יתן טהור מטמא לא אחד: אם

חרוצים ימיו מספר חדשיו אתך

חקו עשית ולא יעבר: שעה מעליו

ויחדל עד ירצה כשכיר יומו: כי

יש לעץ תקוה אם יכרת ועוד יחליף

וינקתו לא תחדל: אם יזקין בארץ

שרשו ובעפר ימות גזעו:

התקן ארום יפשפש יתכון אין היך דמתלעבא בבר נש תתלעבון ביה: מכסנא יכסין יתכון אין בטומרא אפוי תסבון: הלא באזדקפותיה על כורסי דינא רתיתיה תבעית יתכון ודחילתיה יפול עליכון: דכרניכון מתיל לקטמא לגב טינא גביכון: שתקו מיני ואמליל אנא ויעבר עלי מידעם: מטול מה אטול בסרי בככאי ונפשי אשוי כד על גב ידוי: הא אין יקטלינני קטמוי אצלי ברם אורחתי קדמוי אכסין: לחוד הוא לי לפורקנא ארום לא קדמוי דילטור יעול: שמעו וקבילו מילתי ותנוי באודניכון: הא כדון סדרית דינא ידעית ארום אנא אזכי: מן הוא דנצי בהדיי ארום השתא אשתוק ואיתנגיד: לחוד תרתין לא תעביד עמי הידין מן קדמך לא אטמר: ידך מעלוי ארחיק ודחלתך לא תבעית יתי: ותקרי ואנא אתיב או אמלל ותתיבינני: כמה לי עויין וחובין מרודי וסורחני אודע יתי: למה שכינתך תסלק ותחשבינני לבעיל דבבא לך: הטרפא דשקיף תתבר וית גילא יבש תרדוף: ארום תכתוב עלי מרירתא ותרתינני עויית טליותי: ותשוי כד בשיע ריגלי ותנטור כולהון אורחתי על סימוני ריגלי תרשום: והוא היך רקבובית יתבלי היך לבוש דגמריה זחיל: בר נש דאתיליד מן איתא גוץ יומין ושבע רוגזא: היך ציצא נפיק ואתמולל וערק היך טולא ולא יקום: לחוד על דין פקחתא עינך ויתי תעיל לדינא עמך: מן יתן דכי מן גברי דאיסתאב בחובין אילולפון אלהא די הוא חד די שבוק ליה: אין לא יתוב סריגין יומוי מניין ירחוי גבך גזירתוי עבדת ולא יעיבר: פסיק מיניה ויפסוק סתתיה עד דיקבל סוטריה היך כאגירא ביומיה: ארום אית לאילנא סבר אין יתקץ תוב ישבשב ונקותיה לא תפסוק: אין מיתסב בארעא שורשיה ובעפרא יסוף ניצביה:

ותבא האשה אל שאול. וגם אני אכה כפי אל כפי ב' בו. והנה הכיתי כפי אל בצעך אשר עשית. על כה אשא בשרי בשני. נפשי בכפי תמיד: ערכתי ג' וסימ' את שבע המזבחות. נר למשיחי. הנה נא ערכתי משפט: אסתר ב' וסי' ומפניך אסתר והייתי נע ונד. אך מפניך לא אסתר: וקרא ד' וסימ' קום לך אל נינוה. וחברו. וקרא ואנכי אענה או אדבר. וקרא שם כבית לוזם: נדף ד' ג' קמצין וא' פתח וסימ' נמסר בסדר בחקתי: תערוץ ג' מ"ל בליש' וסימ' אולי תוכלי הועיל אולי תערוצי. העלה נדף תערוץ. כי אערוץ המון רבה ובוז משפחות: ושבע ג' וסימ' ויגוע יצחק וימת ויאסף. אדם ילוד אשה. וימת איוב זקן ושבע ימים: רגז ג' וסימ' נמס' בריש סיפרא סימן ג': כצל ה' דגשי' וסי' יצורי כצל כלם. ויברח כצל ולא יעמוד. ויעשם כצל. כצל ימינו עלי ארץ דד"ה: סימן כל סיפרא במשפט דגשי' בג"א רפי' וסימ' אף על זה פקחת עיניך: כשכור ב' וסימ' כשכיר כתושב יהיה עמך. עד ירצה כשכיר יומו: יקקן ב' וסימ' חנוך לנער על פי דרכו. אם יזקין בארץ שרשו:

אבן עזרא

קציר · ספיח כמו תספח קצירה עד יס ׃ אלומיס · כן דמה האדס ׃ כל ימי צבאי · זמני ׃ חליפתי · מיתתי מן והאלילים כליל יחלוף אוהליכתי כמו חלף הלך לו כי הנולד יקרא בא והמת נקרא הולך כמו דור הולך ודור בא אנכי הולך בדרך כל הארץ ׃ תקרא ואנכי אענך · לקחת נפשי אין בי כח למאן ׃ תכסוף · כאילו תתאוה לראות מעשה ידיך והיא ה הנשמה כענין כי רוח מלפני יעטוף ׃ לא תשמור · רק על חטאתי וכמהו אין טוב באדם שיאכל ושתה כאשר פרשתי בספר קהלת ׃ ותטפול · כמו טפלו עלי ׃ הר נופל · יש אומרי' שהו' מן הנפילים ויש אומ' נופל ויבול ׃ אבנים · המים הם משחקים האבנים בזמני רבי' ׃ ספיחיה · ישוב לשבולת המים והענין ישטפו גליה עפר כן תקות האנוש האבדת במותו ׃ תתקפהו · תתגבר עליו ותשנה פניו ׃ יכבדו · מלשון כבוד וכמהו למען שמי יכבד וי' ׃ ויצערו · הוא הפך הדבר ׃ אך בשרו עליו יכאב · ענינו ימס וירקב וישחת כמו וכל ה החלק הטובה תכאיבו באבנים · ופי' עליו על עצמו ודרך הדרש ׃ ידוע ובשרו הוא גופו וכמוהו רבי' בקהלת ׃ החכם

ידיך זאכתי' כן

רלבג

קציר · בד ופארה ברבקא בלע״ז ׃ ויחלש · ויכרת כמו ויחלוש יהושע את עמלק והטע' שלא יוסיף להחליף כמו שעושה העץ אבל הוא כולו נכרת לגמרי ׃ תשית ליחק ותזכרני · ר״ל תשים לי טבע וסדור שאשוב לחיות עוד כמו הענין בעץ ולא תזכרני להטיב לי ׃ צבאי · מדת ימי ׃ חליפתי · כריתתי ׃ לא תשמור · לא תמתין תענין ואבין שמר את הדבר ׃ על חטאתי · על שנשפי כדרך מחטאת פרוס ׃ חתום בצרור פשעי · הטעם פשעי חתום וסתום וצרור בצרור בדרך שלא יסור ה הפשע עם מה שיגיע עלי מהעונש בעבורו אבל ישאר פשעי תמיד ׃ ותטפול על עוני · ותחבר ותוסיף עון על עוני ׃ הר נופל יבול · ר״ל ההר שנפל יבלה ויפסד ׃ תשטוף ספיחיה עפר ארץ · הרצון בזה כמו ש ששחקו המים האבנים וכתתו אותם עד שלא יהיה מציאות לאבנים ההם וכמו שתשטוף שבולת המים ספיחיה של עפר ארץ עד ש שתכור במציאת ה הספיחי' ההם ויאבדו כן תקות אנוש האבדת או יהיה ספיחיה הפוך כמו מטר סוחף והרצון בו שכמו ש שתשטוף כל אחד מ מספיחי המים עפר ארץ ותאבדהו כן ת תקות אנוש האבדת ׃ תתקפהו · תנצחהו ׃ יכבדו · ירבו כטעם עם כבד עון ׃ ויצערו · ימעטו ׃ תאבל · תכאב ותצטער ׃

איו ואיו ה׳ וסימ׳ כלשון ארמי בנתיהון דמלכיא מתגלגלין וכהתין ומייתין · וביאור׳ נמסר בסדר שמות ׃ ו׳ פסוק׳ ולא לא ולא וסימ׳ נמסר בסוף סדר ויקח קרח ׃ תצפנני ל׳ מי יתן בשאול והוא חד מן מלין דמשמשין ני בסוף תיבות׳ וסימ׳ נמסר במסרה רבת׳ במערכת אות הנון בס״ד ׃ למעשה ידיך ב׳ וסימ׳ ולא תשתחוה׳ למעשה ידיך תכסוף ׃ ידיך ׳א כ׳ל וסים׳

מֵרֵיחַ מַיִם יַפְרִחַ וְעָשָׂה קָצִיר כְּמוֹ־ ל׳ וח׳ מל׳
נָטַע׃ וְגֶבֶר יָמוּת וַיֶּחֱלָשׁ וַיִּגְוַע אָדָם ל׳ ב׳
וְאַיּוֹ׃ אָזְלוּ־מַיִם מִנִּי־יָם וְנָהָר יֶחֱרַב ה׳ בליש׳ · ר׳
וְיָבֵשׁ׃ וְאִישׁ שָׁכַב וְלֹא־יָקוּם עַד־ ר׳ ו׳ ככו׳ ולא לא ולא
בִּלְתִּי שָׁמַיִם לֹא יָקִיצוּ וְלֹא־יֵעֹרוּ ל׳ ג׳ חד מל׳
מִשְּׁנָתָם׃ מִי יִתֵּן בִּשְׁאוֹל תַּצְפִּנֵנִי ל׳ וחס׳
תַּסְתִּירֵנִי עַד־שׁוּב אַפֶּךָ תָּשִׁית לִי חֹק
וְתִזְכְּרֵנִי׃ אִם־יָמוּת גֶּבֶר הֲיִחְיֶה ל׳
כָּל־יְמֵי צְבָאִי אֲיַחֵל עַד בּוֹא חֲלִיפָתִי
׃ תִּקְרָא וְאָנֹכִי אֶעֱנֶךָּ לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ ב׳
תִכְסֹף׃ כִּי־עַתָּה צְעָדַי תִּסְפּוֹר לֹא־ ל׳ מל׳
תִשְׁמוֹר עַל־חַטָּאתִי׃ חָתֻם בִּצְרוֹר ר׳ מל׳ ל׳ חס׳
פִּשְׁעִי וַתִּטְפֹּל עַל־עֲוֹנִי׃ וְאוּלָם הַר־ ל׳
נוֹפֵל יִבּוֹל וְצוּר יֶעְתַּק מִמְּקֹמוֹ׃ ל׳ מל׳
אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם תִּשְׁטֹף־סְפִיחֶיהָ ל׳ מל׳
עֲפַר־אֶרֶץ וְתִקְוַת אֱנוֹשׁ הֶאֱבַדְתָּ׃
תִּתְקְפֵהוּ לָנֶצַח וַיַּהֲלֹךְ מְשַׁנֶּה פָנָיו ב׳
וַתְּשַׁלְּחֵהוּ׃ יִכְבְּדוּ בָנָיו וְלֹא יֵדָע ל׳ ב׳ ב׳ יט׳
וְיִצְעֲרוּ וְלֹא־יָבִין לָמוֹ׃ אַךְ־בְּשָׂרוֹ ל׳
עָלָיו יִכְאָב וְנַפְשׁוֹ עָלָיו תֶּאֱבָל׃ ח׳

מִן הֲנַיַּת מוֹי יַלְבְּלֵב וְיַעְבֵּיד זַאֲזָא הֵיךְ נִיצְבָּא׃ וְגַבְרָא יְמוּת וְיִתְמַקְמַק אִיתְנְגִיד בַּר נַשׁ וְאָן הוּא׃ אֲזַלוּ מוֹי מִן יַמָּא דְסוּף וַהֲדָרוּ לְבֵית כְּנִשְׁתְּהוֹן וְיוֹרְדְּנָא אִיתְנְגִיב וְיִתְיַבֵּשׁ קֳדָם אֲרוֹנָא דַיְיָ וַהֲדָרוּ עַל בֵּית פַּרְצֵיהוֹן׃ וּבַר נַשׁ שְׁכִיב וְלָא יְקוּם עַד דְּלֵית שְׁמַיָּא לָא יִתְעֲרוּן רַשִׁיעַיָּא וְלָא מִיתְעֲרִין מִבֵּית דְּמָכֵיהוֹן׃ לְוַוי יִתֵּן בְּבֵית קְבוּרְתָּא תְּטַשְׁיַנַנִי תְּטַמְרִינַנִי עַד דִּיתוּב רוּגְזָךְ תְּשַׁוֵי לִי גְּזֵירָא וְתִדְכְּרִינַנִי׃ אִין יְמוּת גַּבְרָא רַשִׁיעָא אֶפְשַׁר דְּיֵיחֵי מְטוּל הֵיכְנָא כָּל יוֹמֵי חֵילִי אוֹרִיךְ עַד דְּיֵיתֵי חִלּוּפֵי חַיָּי׃ תְּהֵי קָרֵי וַאֲנָא אֲתִיב לָךְ לְעוֹבָדֵי אֵידָךְ תְּרַגֵּג׃ אֲרוּם כְּדוֹן פְּסִיעוֹתַי תִּמְנֵי לָא תִנְטוֹר עַל סוּרְחָנִי׃ חָתִים בְּסֵפֶר דִּכְרָנַיָּא מְרוֹדִי וְתִתְחַבֵּר עַל עֲוָיָיתִי׃ וּבְרַם טוּר נְפִיל יִיתַר וְטִינָר מִסְתַּלַּק מִן אַתְרֵיהּ׃ ת״א וּבְרַם לוֹט דְּאִתְפְּרֵשׁ מֵאַבְרָהָם דִּמְתִיל לְטוּר רָם נְתַר וְתַקִּיפָא סְלִיק אִיקַר שְׁכִנְתֵּיהּ מִסְּדוֹם דְּהוּא אַתְרֵיהּ׃ אַבְנַיָּא שַׁיְיפָא מַיָּא שָׁטְפָא כַּתָּהָא עַפְרָא דְאַרְעָא וּסְבַר בַּר נַשׁ הוֹבַדְתָּא׃ תַּשְׁלִימִינֵיהּ לְעָלְמָא וְיֵזִיל מְתַנֵּי קַלְסְתֵּירֵיהּ וְתִשַׁדְּרִינֵיהּ׃ שָׁרְיָין בִּיקַר בְּנוֹי וְלָא יִדַּע וּמִצְטַעֲרִין וְלָא יִתְבַּיַּן לְהוֹן׃ בְּרַם בִּסְרֵיהּ מִן רִיחְשָׁא עֲלוֹי כָּאֵיב וְנַפְשֵׁיהּ בְּבֵית דִּינָא עֲלוֹי מִיתְאַבְּלָא׃ ת״א בְּרַם בִּסְרֵיהּ עַד לָא יִסְתַּתֵּם גּוֹלָלָא עֲלוֹהִי כָּאֵב וְנַפְשֵׁיהּ שִׁבְעָתָא יוֹמֵי אֶבְלָא עֲלוֹי מִתְאַבְּלָא בְּבֵית קְבוּרְתָּא׃

תבאמ׳ ותטעמו · שבעת ימים החג ליי׳ אלהיך · כי הקצר קצירך בשדך · וישלחו אנשי גבעון · ושמעת מה ידברו דגדעון ופורה׳ ויאבר עבד מלך הכושי · והכרתי פסיליך · ואבר אליו מה הבבות · הקרא ואנכי אענך · ידיך עצבוני · אל תתן את פיך · וכל תהלו׳ דבות׳ כ׳ל כב״ה חסרי׳ וסימ׳ שם סימ׳ רב״ ׃ ותשלחהו ל׳ התקפהו לנצח ויהלך והוא חד מן מלין דמשמשין הא בסוף תיבו׳ וסימ׳ נמס׳ במס׳ רבת׳ במערכ׳ אות הה״א בס״ד ׃ ונפשו ח׳ וכו׳ נמס׳ בריש סדר ויגש ובשלי׳ סימן כ״ג ׃

ביאור דברי המענה

ענה איוב ואמר באמת כי אתם במדרגת העם וההמון ועמכם תמות חכמה והעדר לפי שאתם מכחישים המוחש ואם לא נעשה שרש מהמוחש לא יהיה בכאן לחכמה דרך הלא ידעתם שגם לי לבב כמוכם ואינני חסר מכם · ואת מי מן האנשים לא ימצא לבב ושכל כמוכם · הנכי שחוק ולעג לרעי המצליח מאד עד שמרוב הצלחתו קורא אל אלוה ויענהו בכל מה שיקרא אליו ר״ל שלא יבצר ממנו כל אשר שאלו עיניו מרוב הצלחתו ולזה ילעג וישחק תמיד על צדיק תמים כמוני והנה איוב אמר זה כנגד צופר או כנגד כל רעיו · הנה למחשבות האיש השלו והשאנן יהיה האיש הנכון למועדי רגל כמו לפיד האש שמשחית עצמו וזולתו כשיקרב אליו ולזה ירחקו ממנו ולא די שירחקו ממנו מפני יראתם שיגיעם רע בהתקרבם אליו אבל הוא גם כן בוז בעיניהם וירחקו ממנו מצד המיאוס והביזיון ואחר שהתרעם איוב על צופר מתה שבזה אותו שב לטעון על דבריו במה שאמר שהרשעים ואם נראה אותם מצליחים הנה אינם נמלטים מהרעות לפי שכבר יבהלם פחד תמיד ולא ימצאו מנוס יבטחו בו ואמר איוב טוען על דבריו שהחוש יסתור זה · וזה שכבר ימצאו שודדים שיעמדו בשלום באהלים ואם אין בהם שום במין חזק וזה יורה על היותם בוטחים שלא יזיקם מזיק וימצאו גם כן למרגיזי אל העובדי׳ לצלמי׳ אשר עשו ידיהם שהוא הקשה שבעבודות מקומות חזקים אשר יבטחו בהם ויהיו נקיים מהפחד ולזה הוא מבואר שדברי צופר הם בלתי צודקים ואם חשבת אתה צופר להפליג בספור חכמת השם ית׳ הנה לא כצטרך לקחת עדות על הפלגת חכמתו מהמעלה והמטה כמו שעשית אתה אבל אספר לך מחכמתו מעניני׳ מבוארי׳ יותר מעידי׳ על חכמתו ממה שספרת · וזה שאם תשאל הבהמות ועוף השמים ודגי הים והבעלי חיים ההוים בבטן הארץ הם יורוך חכמת השם ית׳ במה שבהם ביצירתם מהשלמות והחכמה אשר ילאו המשכילים האנושיים מדעת אופן החכמה ההוא בשלמות · מי לא ידע בכל אלה כי יד יי׳ עשתה זאת אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש והנה הבדיל האדם מבין שאר בעלי חיים להיות בריאתו יותר נפלאה ירצה בזה שלא ישכל אחד מהמון האנשים כי באמת יד יי׳ עשתה אלו הנבראים מצד השלמות הנמצא בבריאתם כי לא יתכן שימצא זה השלמות הנמצא בבריאתם והיות הויתם מתמדת אם היה מיוחס התהוותם אל הקרי וההזדמן כמו שחשבו קצת הקודמים וכל שכן הנפש והשכל שהתחלתם היא בהכרח מצורה שהיא שכל כמו שהתבאר בספר בעלי חיים ואולם הצורות המזגיות היה אפשר לאדם שיטעה בהם ויחשוב שהתחלתם המקרי וההזדמן לפי שכבר יחשוב שהיסודות די שיתרכבו ויתחדש מהם מגזל מזג ואם הוא מבואר למעיין בחכמה הטבעית והאלהית שזה גם כן בלתי אפשר שישלם בזה הסדור היסוד אלא כשיהיה התהוותם מההתחלה שהיא שכל. הלא אזן תבחן הדברים כי היא המועמת אותם והחיך יטעם האוכל ויטיב הבדלי הטעמים ורצה בזה כי מהחוש נקח התחלה ושרש על מה שנחקר בו · ולזה תמצא בישישים חכמה ואורך הימים והיה סבת התבונה מצד שבאורך הזמן יתבארו לאדם מהחוש דברים רבים יעמוד מהם על אמתת מה שיחקור עליו וזה אמר כנגד צופר שהיה צעיר ממנו לימים אל כבר שנים מרעיו כי כבר אמר במה שאחר זה ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים ולזה השיב אליפז במענה הבא אחר זה גם שב גם ישים בנו וגו׳ · ואמר איוב כי לפי מה שהתבאר אלו מהדברים המוחשי׳ התבאר לו שעם השם ית׳ תמצא תכלית החכמה והגבורה אם החכמה למה שיראה מטוב הסדר והיושר בפעולותיו אשר אי איפשר בהם שלמות יותר ואם הגבורה כי אנחנו לא נראהו לואה מעשות מה שאפשר עשייתו לפי החכמה ולו עצה והתבונה וזה שבמה שימשך רע מה בבריאותיו מהכרח החומר

יתכן לו טוב העצה בבריאה ההיא להמציא מה שיסיר הנזק שהוא כמו שהתבאר
למי שעיין בספר בעלי חיים ולו התבונה במה שברא מהגרמיי השמימי' כי בריאתם
מיוחסת אל התבונה כאומרו כונן שמים בתבונה והסבה בזה כי מה שבריאתו
ויצירתו תהיה בעבור עצמותו ייוחס אל החכמה כמו אלו הבריאות השפלות ואולם
תמונת הגרמים השמימיים וכמותם ומרחקם מהארץ ותנועתם היא בעבור זולתם
וזה ייוחס אל התבונה כי התבונה היא הוצאת דבר מדבר זולתו והנה הגרמים
השמימיי' הם בזה האופן מהתבונה והיציאה מהמרכז ובזה המרחק ובזה הכמות
ובזה השיעור מהמהירות והאיחור בתנועתם להשלים ההויות אשר בזה העולם
השפל כמו שביארנו במה שאין ספק בו בחמשי מספר מלחמות יי'. פעם ימשך
מפעולות השם ית' שיהרוס בניין מה ולא יבנה ופעם ישים איש במאסר ולא יצא
ממאסרו לעולם והוא הפך העניין הראשון באופן מה וזה כי המאסר יבנה ולא
יהרס. ואולם איוב יחס זה לשם ית' בהשתלשלות הסבות לפי שממנו הית' באופן
מה זאת ההגבלה והסדור אשר באלו העניינים מצד הגרמים השמימיים פעם
יעצר במים ויבשו ופעם ישלחם עד שמרבויים יהפכו ארץ. עמו עוז ותושיה ר"ל עמו
הסדור והיכולת והיושר אשר סודר ממנו זה המציאות המוחש ולו ייוחס מה שיהיה
שוגג בזה העולם השפל ר"ל שלא ישמור הסדר והיושר ומשגה והם הכחות
המושפעות בזה העולם מהגרמי' השמימיים שימשך מהם פעם מה שיתבלבל בו
הסדר והיושר או יהיה המשגה החומר כי הוא סבת העדר הסדר והשוגג המורכב
מהחומר והצורה. הנה מוליך יועצים משוללים וערומים ולא יועילם טוב עצתם
והשופטים עם רוב חכמתם ישימם הוללים ר"ל שיעשו פעולות ההוללים. הוא יתיר
בקצת העתים המאסר אשר אסרו בו המלכים האנשים אשר תחתיהם ויאסור
מאסר במתני המלכים רצוני שיסיר הממשלת מהם ויעבדו זולתם. הוא מוליך
הארונים והשרים עם חזקם משוללי' וערומים ולא תועילם גבורתם והחזקים יסלף
ויעות מתימוס' גבורתם ר"ל שלא ינהגו בעניין הגבורה כראוי ויכוצחו מפני זה'
מסיר שפה לאנשים הנאמנים בדבריהם לטוב טעמם וגבורתם וחכמתם עד שלא
ימצאו מענה וטעם זקנים יקח ר"ל שבקצת העתים ימנע מהזקנים עם רוב חכמתם
בתיכנת הטעם בדבר המבואר טעמו להם. לפעמים ישפוך בוז על נדיבים והם
האנשים המכובדים ומזיח החזקים החלים. גם מן החשך וההעדר הוא מגלה
ומוציא לאור ההויה אשר היה לו כח עליה ר"ל שמן החומר הנעדר מן הצורה יגלה
הצורה הנמצאת בו בכח ויוציא אותה בפועל ובזה האופן יוציא לאור צלמות.
הנה הוא משגיא לגוי' פעם ויאבדם פעם אחרת ופעם שוטח לגוי' ויפזרם ר"ל שהוא
מגלה אותם מעל אדמתם ופעם יניחם על אדמתם. מסיר שכל האנשי' המנהיגים
העם עם טוב הנהגתם עד שלפעמים יתעם וילכו בתהו לא בדרך נכון. ימששו
חשך ולא אור בכל מה שיכוונו אליו ויתעה אותם כתעות השכור. הנה כל אלו
העניינים יחס איוב אל השם ית' בהשתלשלות הסבות ר"ל שהם מסודרים לפי דעתו
מהגרמים השמימי' ויחסו אל השם ית' מפני היותו הסבה הראשונה לכל מה שימצא
ומקצת אלו הדברים שזכר איוב יהיה קצת ראיה על שאלו העניינים הם מוגבלים
ומסודרים מצד המערכת שאם לא היה העניין כן הוא מן הפלא למה ימנע בעת
מן העתים מהחכם חכמתו ומהמנהיג הטוב טוב הנהגתו ומהגבור הסדור הראוי
לו בגבורתו וכן העניין בשאר מה שספר איוב שנוהג זה המנהג. אמר איוב לבלדד
וצופר הן כל אלו העניינים ראתה עיני ושמעה אזני ולא אביא עדות בזה מזולתי
כמו שעשה בלדד באמרו שאל נא לדור ראשון וגו'. הנה כדעתכם מפעולות השם
ית' ונפלאותיו ידעתי גם אני איני חסר בזאת הידיע' מכם. ואולם אני ארצה לדבר
אל שדי ולהתוכח עמו אם אוכל באופן אשר זכרתי ר"ל למה לא סבב באנשי' הקשי
יום לפי המערכת שלא יתהוו או ימותו מהריחם ויהיה טוב להם מהתהוותם לנקמה
מהם כי המות יותר טוב מן החיים לכמו אלו האנשים או למה סדר בטובות איש'
האדם ורעתם זה הסדור אשר ימשך בו מהעול עד שאין הבדל בו בין צדיק לרשע
וזה כי הוא לא יבוא עמי בהתוכחי עמו כי אם בטענות אמתיות אם היה אפשר זה.
ואולם עמכם לא ארצה להתוכח כי אתם טופלי שקר מחברים שקרים בטענותיכם
ובתנחומותיכם אתם רופאי הבל. מי יתן החרש תחרישון בזה הויכוח ויהיה לכם
לחכמה ר"ל שכבר תשמרו בשתיקותיכם משיוחס אליכם הסכלות מצד דבריכם
הכוזבים והחסרים. שמעו נא התוכחותי עמכם וריבות שפתי. האם ראוי
שתדברו בעבור השם ית' מה שאתם משערים שהוא עולה ורמיה להיות לו התנצלות
שהוא איננו עושה עול. האם ראוי שתשאו פניו ותחפאו דברים לא כן להרחיק ממנו
שיעשה עול במה שאתם משערי' שהוא כזב. האם אתם מתוכחי' בעבור הא' וטוענ'
טענות כוזבות למען יצדק. הטוב כי יחקור השם ית' אתכם אם אתם מהתלים
בו כהתל באנוש ר"ל שבאדם היה אפשר שיכסה פשע אוהבו בדברי שקר לכסות
קלונו. ואולם בשם ית' איננו ראוי אבל הוא עון חזק כי זה ממה שיביא להאמין לטוען
בעבור השם ית' שהוא עושה עול לפי שהוא משער במום טענותיו אשר יקויים בהם
שהשם ית' לא יעות משפט. הלא השם ית' יוכיח אתכם אם בדבר של סתר תשאו
פניו ואולם אמר זה לפי שהם השתדלו לשאת פני השם ית' בדבר של סתר עד
שבלדד אמ' שמה שנחשוב שיהיו רעו' הם טובות לא שזה יסתר ממנו ולא נדע אופן
חכמת הש"י בזה מפני מה הם טובו' וצופר אמ' שכבר יסתר ממנו אופן חכמת
השם ית' אשר יתחייב ממנה שעור העונש במרי מרי כי הו' לבדו ישער וידע מדרגת
המרי אשר יעשה איש ואיש כי בזה הבדל לפי מדרגת הכנת האנשי' וזאת המדרג'
ידועה לו לבדו. והמשל שאין מרי מי שהכנתו פחותה בעיון אם בטל זמן מה
מהשתדל בעיון כמרי מי שהוא מוכן יותר בעיון אם בטל זמן כשיעור הזמן ההוא
מהשתדל בעיון עד שכבר אפש' שיהיה מרי האיש המוכן מאד בעיון אם ביטל זמן
מועט מהשתדל בעיון יותר עצום ממרי מי שהכנתו פחות' בעיון אם הרג את הנפש
או כיוצא ולמה לא תיראו מהשם ית' להתל בו כמו אלו ההתולים. הלא שאתו היה
ראוי שתבעת אתכם ופחדו היה ראוי שיפול עליכם הנכם פחותים מאד בעיון עד
שזכרונכם הם מתמשלים לאפר ולגופי חומר כמשלו גופיכם ר"ל כי אתם פחותים
כמו עפר ואפר ולזה העליתם חרס בירכם בזאת החקירה אשר אנחנו מתוכחים
בה. החרישו ולא תדברו ואדברה אני לבדי ויעבור עלי מה שיעבור מהרע ולא
תחושו לנחמני. מה העון שעשיתי שימשך לי זה העונש הנפלא שאשא בשרי
בשיני ר"ל שלא נשאר לי בשר רק בשרם שיני כדרך אומרו ואתמלטה בעור שיני
ונפשי קלה להתפרדה ממני כאילו היא בכפי. הנה השם יתברך ימיתני בלא ספק
לא איחל שאכל מזה המכאוב ועם כל זה אשתדל בכל עוז להוכיח דרכי אל פניו
לפי שזאת ההנהג' היא המשובחת לפי החוק האנושי ואף על פי שלא אחשוב שיהיה
לי בזה תועלת להנצל מאלו הרעות ומה שנקרא לו איחל בוי"ו יהיה הפי' כן אף
על פי שימיתני השם ית' הנני מיחל בו שתושע בו נפשי. אבל דרכי אוכיח בכל
עוז אל פניו כי לא לפניו חנף יבא. אבל הצדיקים יבואו לפניו ויושעו בו תשועת
עולמים. שמעו שמוע מאמרי והגדתי הנה ידעתי כי אני אצדק אם ערכתי משפט
עם מי שיבא עמי בטענות צודקות. מי הוא שיריב ויתוכח עמדי כי עתה אם אחריש
אגוע מחוזק המכאוב. אהה השם יתברך אל תעשה עמי שני אלו הדברים
שאזכור לך אחר זה ואז לא אירא להתוכח עמך אם היה אפשר זה. הרחק ממני
מכתך ר"ל שלא תכני במכותיך עתה עד התבאר המשפט והסר אימתך ממני עד
שלא תבעתני ויסתתמו טענותי. ואחר שתסיר מעלי אלו השתים המונעות אותי
מלהתוכח עמך קרא ואנכי אענה או אדבר והשיבני. כמה לי עונות וחטאות
עד שתענישני בעבורם זה העונש הנפלא הודיעני פשעי וחטאתי כי איני יודע בעצמי
לא פשע ולא חטאת. למה תסתיר פניך ממני ותחשבני לאויב לך עד שכל
השתדלותך הוא לרע לי. האם נאות לך שתשבור ותרדוף בריאה שפלה כמוני
שדומה לשפלותה ולחולשתה לעלה נדף ולקש יבש. כי תכתוב עלי אלו המרורות
אשר תעניששני בהם ותורישני עתה השכות שהייתי עושה בנעורי. כי איני יודע
בעצמי חטא אחר עד שאתה תשים רגלי בסד ותשמור הסד הזאת אשר נאסרים
בה רגלי כל ארחותי בדרך שלא אוכל ללכת אנה ואנה כאשר ארצה על שרשי
רגלי תתחקה זאת הסד בדרך שחקיקתה מצומצמת בכמו שיעור רגלי ולזה לא
אוכל להקירם ממנה ולהניע רגלי ממקומם רוצה בזה שכבר נסתרה דרכו ויגברו
ממנו כל משאלותיו לא יוכל להשיג אחד מהם. ומה נחשב זה העלה הנדף
והקש היבש ר"ל האדם והוא כרקב יבלה ויכלה בקלות כמו הבגד שאכלו עש.
אדם הוא ילוד אשה ר"ל שבריאתו מטפה סרוחה והוא דם הנקב' והוא עם זה קצר
ימים ושבע רוגז ורעה. הנה הוא כציץ השדה שכאשר יצא יכרת ויברח כמו
הצל שאין לו עמידה וממשות ולא יתקיים. אהה השם ית' אף על בריאה שפלה
כזאת תפקח עיניך ותביא אותי במשפט עמך על שלא עשיתי כל ימי טוב בלי ה
הפסק כמו שהיה כופר אות' הייתכן לך שתענוש אותי על שלא עשיתי מה שאפשר
לאדם לעשותו. ואיך אפשר שיהיה מזאת הבריאה הפחותה הטמאה בטומאת
הכחות החומריו' מה שיהיה טהור ולא יעשה דבר רק שישכיל אותך כמו המלאכי'
הנה אין אחד שיוכל לעשות טהור מטמא בזה האופן או ירצה שלא ימצא אחד
מהאנשים שיהיה טהור בזה האופן. אהה השם אחר שימיו קצובים הרפה
מעליו וישלם חדלו ותמנו על אשר יבא העת אשר ימות בו מות טבעי וירצה היום
ההוא אז כמו השכיר שיקוה היום שישלים בו שכירותו כדי שיפרע מפעלו וזה כי
בעת הזקנה המופלגת ירצה אדם המות ויתאוהו כאמרו עד אשר לא יבאו ימי רעה
והגיעו ימים אשר תאמר אין לי בהם חפץ. וזה כי יש לעץ תקוה אחר הכרתו או
אחר זקנתו או אחר מותו ואולם האדם כאשר מת כבר נכרת לגמרי אבדה
ממנו תקוה שישוב לחיות ולזה ראוי שתעזבהו וישלים ימיו. הנה כמו שכאשר
אזלו המים מני ים והנהר יחרב ויבש לא ישאר בהם דבר מן המים ההם שיהיה
כחיי אל שישובו בו הים והנהר לאיתנם. כן האיש כאשר מת לא יקום לעולם
כי לא ישאר בו דבר שיהיה כחיי על שישובו בו החיים האנושיים עד שיפסדו השמים
המתי' לא יקיצו ולא יעורו משנתם ר"ל שלא יחיו אחר המות כמו שלא יפסדו השמי'.
מי יתן ויהיה אפשר שיחיה האד' אחר מותו ותהיה שאתי שתצפנני בשאול ותסתירני
שם עד שוב אפך ואחר כך תשית לי חק ותזכרני ותחייני ולא ארגיש בזה המכאוב
החזק אשר חוליתי בו. אם כאשר ימות גבר ישוב לחיות כל ימי הצבא המוגבל לי
עתה לחיות איחל ואחסה בא חליפתי אולי תהיה מערכתי יות' טובה בעת התהוותי
אז ממה שהיתה יום הולדת אותי. מי יתן ותקרא ואנכי אענך ותתוכח עמך האם
ראוי שתכסוף להשחית מעשה ידיך. כי עתה צעדי תספור לא תמתין על עונשי
ר"ל שאיך נותן לי מרגוע מאלו המכאובים כלל. חתום בצרור פשעי עד שלא
יסור עם מה שחלו עלי מהמכות והנגעים אבל הוא קיים תמיד ולא די בזה אבל
אתה מוסיף לי עון על עוני. ואולם כמו ההר אשר נפל והצור אשר נעתק ממקומו
יבלו ויפסדו ולא ישובו לקדמותם לעולם. וכמו האבנים ששחקו המים אותם
שנפסדו ולא ישובו כמו שהיו וכמו ספיחיה של עפר הארץ אשר תשטפם המים
ויפסדו ולא ישובו לקדמותם לעולם כן תקות אנוש האבדת ר"ל שלא ישוב לחיות אחר
מותו. תנצחהו ההפעלות הממית נצוח נצחי ויעדר ואמנם אמר זה לפי שהמות
הוא כשינצחו הכחות המתפעלות הכחות הפועלות כמו שהתבאר בטבעיות
וכאשר ישנה פניו ר"ל שיהפוך פניו וידרוך אל ההפסד ותשלחהו שלוח עולמי הנה
אחר המות לא ירגיש האדם דבר מאלו הדברים שהיה מרגיש בהם בעודו חי.
הנה כבר ירבו ויכבדו בניו ולא ידע או יצערו וימעטו ולא יבין למו. אך בשרו בעת

שהיה עליו כאב יכאב ויתנים בדברים המבארים אותו ר"ל בעוד שהוא חי ונפשו בעת שהיא עליו תאבל ותרעם למכאובים שיקרוהו אמנם אחר המות לא יהיה בזה הפעלות והרגש לא לבשרו ולא לנפשו והנה אמר איוב כל זה לפי דעת רעיו שיראו שאלו המכות חלו עליו לעונש על מריו והוא ירחיק זה שאם היה הענין כן לא היה ראוי שידרכהו השם ית' בכמו אלו ההרדפות לפי שהוא היה צדיק ויושר ואם היה שחטא הוא מעט ובהיות הענין כן הנה הוא מבואר שכבר יעשה לו השם יתברך עול אם ימיתנו באלו המכאובות אשר הם מוליכות אותו אל המות לפי מה שהתבאר לו מתם על מרי מעט אשר אפשר שיוחס לו עם שיקפח שכרו מן הצדק והיושר שעשה כי הוא לא ישוב לחיו אחר מותו בדרך שיוכל אז להטיב לו השם ית' על הטוב אשר עשה:

הוכח ה' וסימני לא תשנא את אחיך. מה נמרצו אמרי יושר. הוכח בדבר לא יסכן. הוכח יוכיח אתכם. לא יאהב לץ הוכח לו. וחד והוכח אל אל אחפץ: ערומים ב' רפי' וסים' ותבחר לשון ערומים. מפר מחשבות ערומים. וב' דגשו' וסימני' ויהיו שניהם ערומים האדם. ובגדי ערומים תפשיט. וסים' ערטלאין דגשי' חכימין רפין: ולפני

אבן עזרא

טו החכם יענה דעת. קדים. רוח קדים: יסכון. יועיל כמו לא יסכן גבר ויש אומר' יסכון ילמד: יאלף. עניינו פיך ילמד בן אדם ויודיענו עונך: ותגרע שיך. המגרעת היא לחכמ' והנערכה אליך או תמי' החכמה אצלך גרועה ותהיה התיו לנוכח: כביר. גדול וכן הוא בלשון קדר: לאט. דבר בלאט עמך כמו בסתר: מה יקחך לבך. מה ראית תקח כמו יקחו האנשי' מגידים או הוא מן יערף כמטר לקחי: ירזמון עיניך. אין לו חבר והפוך ב בלשון קדמונינו ז"ל: כי תשיב אל רוחך. כעסך כמו כל רוחו יוציא כסיל: מתחולל

טו וַיַּעַן אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וַיֹּאמַר:
הֶחָכָם יַעֲנֶה דַעַת־רוּחַ וִימַלֵּא קָדִים
בִּטְנוֹ: הוֹכֵחַ בְּדָבָר לֹא יִסְכּוֹן וּמִלִּים
לֹא־יוֹעִיל בָּם: אַף־אַתָּה תָּפֵר יִרְאָה
וְתִגְרַע שִׂיחָה לִפְנֵי־אֵל: כִּי יְאַלֵּף
עֲוֺנְךָ פִיךָ וְתִבְחַר לְשׁוֹן עֲרוּמִים:
יַרְשִׁיעֲךָ פִיךָ וְלֹא־אָנִי וּשְׂפָתֶיךָ יַעֲנוּ־
בָךְ: הֲרִאישׁוֹן אָדָם תִּוָּלֵד וְלִפְנֵי
גְבָעוֹת חוֹלָלְתָּ: הַבְסוֹד אֱלוֹהַ תִּשְׁמָע
וְתִגְרַע אֵלֶיךָ חָכְמָה: מַה־יָּדַעְתָּ
וְלֹא נֵדָע תָּבִין וְלֹא־עִמָּנוּ הוּא: גַּם־
שָׂב גַּם־יָשִׁישׁ בָּנוּ כַּבִּיר מֵאָבִיךָ יָמִים:
הַמְעַט מִמְּךָ תַּנְחֻמוֹת אֵל וְדָבָר
לָאַט עִמָּךְ: מַה־יִּקָּחֲךָ לִבֶּךָ וּמַה־
יִּרְזְמוּן עֵינֶיךָ: כִּי־תָשִׁיב אֶל־אֵל
רוּחֶךָ וְהֹצֵאתָ מִפִּיךָ מִלִּין: מָה־
אֱנוֹשׁ כִּי־יִזְכֶּה וְכִי־יִצְדַּק יְלוּד אִשָּׁה:
הֵן בִּקְדֹשָׁו לֹא יַאֲמִין וְשָׁמַיִם לֹא־זַכּוּ
בְעֵינָיו: אַף כִּי־נִתְעָב וְנֶאֱלָח אִישׁ־
שֹׁתֶה כַמַּיִם עַוְלָה: אֲחַוְךָ שְׁמַע־לִי
וְזֶה־חָזִיתִי וַאֲסַפֵּרָה: אֲשֶׁר־חֲכָמִים
יַגִּידוּ וְלֹא כִחֲדוּ מֵאֲבוֹתָם: לָהֶם לְבַדָּם
נִתְּנָה הָאָרֶץ וְלֹא־עָבַר זָר בְּתוֹכָם:

וַאֲתִיב אֱלִיפַז דְמִן תֵּימָן וַאֲמַר: הַאֶפְשַׁר דְחַכִּימָא יְתִיב מַדַּעְתָּא דְדָמֵי לְזַעְפָּא וִימַלֵּי הֵיךְ רוּחַ קִידוּמָא כְּרֵיסֵיהּ: דִּמְכַסַּן בְּמִלִּין דְלָא יַלִּיף וּמִלַּיָּא דְלֵית מְשַׁשָּׁא בְּהוֹן: לְחוֹד אַתְּ אִין תַּפִּישׁ דַחַלְתָּא וְתִבְצוֹר מִילְתָּא קֳדָם אֱלָהָא: אֲרוּם יְאַלֵּף סוּרְחָנָךְ פּוּמָךְ וּתְהֵי בְחִיר לִישָּׁנָא דְחַכִּימַיָּא: יְחַיְּבִינָךְ פּוּמָךְ וְלָא אֲנָא וְסִפְוָתָךְ יַסְהֲדוּ בָךְ: הָא בְקַדְמָאֵי אָדָם בְּלָא אַבָּא וְאִמָּא אִתְיְלִידְתָּא וְקֳדָם גִּלְמָתָא אִתְבְּרִיתָא: אֶפְשַׁר דְבָרָא אֱלָהָא תִשְׁמַע וְאַטְפֵי לְוָתָךְ חוּכְמְתָא: מַה יְדַעְתָּא וְלָא נֵדַע תִּתְבַּיַּין וְלָא גַבְנָא הוּא: לְחוֹד דְאַבְרָהָם דְסִיב וְיִצְחָק דְקַשִּׁישׁ סְמִכוּ בְנָנָא וְיַעֲקֹב דְרַב מֵאֲבוּךְ יוֹמַיָּא: תָּא לְחוֹד אֱלִיפַז דְסִיב וּבִלְדַּד דְקַשִּׁישׁ בְּהַדְנָא וְצוֹפַר דְרַב מֵאֲבוּךְ יוֹמִין: הַזְעֵיר מִינָךְ נֶחָמְתָא דֶאֱלָהָא וּמַלְּלָא בְנְיָיח חֲזֵי לְמַלָּלָא גַבָּךְ: מַה יַלְפִינָךְ רַעְיוֹנָךְ וּמַה מְרַמְזִין עֵינָךְ: אֲרוּם תְּתִיב לֶאֱלָהָא רוּחָךְ וְתַהַנְפֵיק מִפּוּמָךְ מִילַּיָּא: מַה בַּר נַשׁ אֲרוּם יִזְכֵּי וַאֲרוּם יִזְדַּכֵּי יְלוּד אִתְּתָא: הָא בְקַדִּישֵׁי עִילָּאֵי לָא יְהֵמִין וְאַנְגְּלֵי מְרוֹמָא לָא זַכָּאִן קֳדָמוֹי: כָּל דְּכֵן מְרַחִיק וּמְסָאַב בַּר נַשׁ שָׁתֵי הֵיךְ מוֹי עֵילְתָא: אֲחַוֵּי לָךְ קַבֵּל מִינַּי וְדֵין דַּחֲמֵיתִי וְאִשְׁתְּעֵי: דִּי חַכִּימַיָּא יְחַוּוֹן וְלָא מְכַדְּבִין מִן מַסּוֹרְתָא דַאֲבָהַתְהוֹן: תָּא דְשִׁבְטוֹי דְיַעֲקֹב חַכִּימַיָּא יְתוּבוּן וְלָא כַסִּיאוּ מִמָּה דְאַלְפְתוּן אֲבָהַתְהוֹן: לְהוֹן בִּלְחוֹדֵיהוֹן אִתְיְהִיבַת אַרְעָא וְלָא עֲבַר חִילוֹנִי בְּמִצִיעֲהוֹן:

והכלל העולה מאלו הדברים הוא שאיוב גינה דעת צופר ובלדד לפי שהיו מכחישים המוחש ואמר איוב שהם היו מבטלי' הידיעה לפי שכאשר לא יעשה מהמוחש שרש והתחלה לא יהיה בכאן לידיעה דרך וגינה צופר על אשר היה מבזה אותו להיות צופר שאכן ושליו והוא היה נכון למועדי רגל ואחר כן הביא ראיה מהחוש לסתור דברי צופר והוא שאחנו נמצא מהרשעים המצליחים מי שאין להם פחד כלל ושפט כי היה בלתי אפשר בצופר שידע מפעלות השם ית' ונפלאותיו השיעור אשר היה הוא יודע אותו בזה כי הוא היה צעיר ממנו ואורך הזמן יוסיף האמת בעניינים מצד מה שיושג בו מהמוחש ולפי שלא התבאר לצופר מהחוש מה שראוי בזאת החקירה היה טועה בזה המבוקש זה האופן מהטעות ואחר כן גינה צופר ובלדד על אשר היו מגנים השם ית' מעשיית העול בכמו אלו הטענות הכוזבות כי זה היה ממה שיורה שהם יחמיכו שהשם עושה עול אבל ירצו לשאת פניו בזה האופן כמו שיכסה האדם פשע אוהבו באי זה דבר שיוכל ואחר כן הביא ראיה מחוזק הכאב לסתור דעותיהם לפי שלא היה לו פשעוהיה עם זה נענש בזה העונש הנפלא ואחר ביאר ואמר שלא יאשימהו אדם על זה הדעת שהיה לו ויאמר שלפי זה הדרך יהיה שוא עבוד אלהים ועשות צדקה וחסד כי הוא יראה שראוי לאדם שינהיג גופו ונפשו במנהגים המשובחים כדי שתגיע לנפש הצלחתה ותושע בשם ית' ואחר כן הביא שתי טענות האחת יסתור בה שיהיה השם ית' משגיח באישי האדם והב' יסתור בה בייחוד דעת צופר אמנם הראשונה היא שהאדם הוא פחות ונבזה ולזה לא יתכן שישגיח השם ית' בו עם היותו בתכלית הכבוד ולא תחשוב זאת הטענה חלושה אבל היא פלוסופית וכבר הסתמכו בה הפלוסופים וחייבו נמנה שהשם ית' לא ידע כי אם עצמו ואופן הביאור בו כי השם ית' אם יקנה כמו אלו הידיעות הנה יחשוב שיחוייב מזה שישלם הנכבד בפחות וזה בתכלית הגנות ועוד שהשמחה והשלימות יהיה יותר למטיב במיטב אבל היותר נכבד ולפי שהמטיב השלם יעשה פעולתו ביותר שלם שאפשר הנה יחשוב שיחוייב מזה שלא ייטיב השם ית' כי אם העניינים היותר נכבדים ולזה משפטו שלא ישיג השם ית' כי אם עצמו ואולם האמת בזה כבר ביארנוהו בספר מלחמות יי'. והטענה השנית שלא יתכן שיענש האדם על אשר לא יעשה מה שאי אפשר לו עשייתו ולפי שאי אפשר לאדם שיעשה הטוב תמיד להיותו חומרי ר"ל שאי אפשר לו שישכיל ויתבונן תמיד בפעולות השם ית' הנה לא יתכן שיענש על זה ואחר כן זכר מהפלגת מכאוביו שהוא היה בוחר המות עליו ההתוכחות שהיה לו עם השם יתברך בזה המענה הוא לפי דעת אלו האנשים החולקים עמו לא לפי דעתו ובו טענה על דבריהם כמו שקדם:

ולפני יו' מיחדין וסימ' ולפני הכפרת יזה. וחזה אותו על הכפרת. ולפני עור לא תתן מכשול. לפני אלעזר הכהן ולפני. ולפני הדביר עשרים אמה' ולפני יום ולא שמעתם. ולפני ירח דור דורים. ולפני כבוד ענוה. תפלה לעני כי יעטוף. ולפני התגלע הריב נטוש. ולפני גדולים ינחנו. ולפני כל חציר יבש. ולפני הלשכות מהלך עשר. הראשון אדם הולד. אשר נתתי לפניכם ולפני. ולפני מזה. וכל לפני ולפני דכו': לאט ב' בתרי ליש' וסים' והמלך לאט את פניו. ודבר לאט עמך: ירזמון ל' כהיקחך לבך. והוא חד מן א"ב דמשמשין יר בריש' ון בסופי' וסים' נבסר במסר' רבת' במערכת אות הנון בס"ד: זכו ג' וסים' זכו נזיריה משלג. ושמים לא זכו בעיניו. וכוכבים לא זכו בעיניו. וא' רחצו הזכו: נתעב ג' ב' פתח וסים' כנצר נתעב. כי נתעב דבר המלך על יואב. אף כי נתעב ונאלח:

ביאור מלות המענה ויען אליפז התימני ויאמר' יסכון. יועיל: שיחה. תפלה כטעם ולפני יי' ישפוך שיחו: יאלף. ילמד ויודיע: ערומים האנשים המדברים במרמה ובמרמה: ותגרע אליך חכמה' ותמנע לך החכמה עד שתהיה כולה לך ואין לזרים אתך: תנחומות אל. תנחומות אלו האנשים ר"ל בלדד וצופר: לאט. סתר ולאט: רוחך. רצונך: כאלח. נתעב ונמאס: אחוך. אגידך: מתחולל

מתחולל. מעניין חיל כיולדה: לעריץ. הוא הרשע ונקרא כן בהיותו תקיף ועורץ שאר האנשים: וצפוי הוא אלי חרב. ר״ל שכבר יראהו החרב והטעם שכבר יעבור עליו החרב ויפלו עליו אימות מות: תתקפהו כמלך עתיד לכידור: תתחזק המצוקה עליו ותסבבהו כמו המלך שעתיד לכידור ומזומן למלחמה שנקראת טורנ״ים בלע״ז או יהיה הרצון בזה תכבחהו המצוקה ותחזק עליו כמו ש מיתקיף המלך ויאסום האים שהוא שהוא ע עתיד להספט בכידור והם האכפים הגרוכים לטביעה שכאשר ירכו לטוכעס בקלות י יקפרו ראשם בין ב ברכם וידיהם ורגליה בדרך שיהיו כמו ה הכדור עד שלא יוכלו לשום פנים להנצל מ מהטביעה: בעבי גבי מגיניו. במקום שגופי מגיניו יותר עבי ויותר חזקים: פימה עלי כסל. ששמה פיות על כסליו מרוב ה השומן: אשר התעתדו לגלים. אשר היו עתידים לגלים: כני. ר״ל ממונו: מנלם. שלמות כענין ככלותך לבגוד יבגדו בך: בשוא נתעה. ר״ל האיש הנתעה בשוא ובהבליה שלם להמשך אחריהם כי שוא תהיה תמורתו כי תמורתו ת תהיה שוא והבל ר״ל מכבר יפסד ויעדר: תמלא. תכרת והוא שב אל יונקתו האמורה למעלה: וכפתו. הוא כמו יונקתו ו והרצון בו פארתו: יחמוס. יגלה כטעם ויחמוס כגן סכו: בסרו. בוסר שלו: נצתו. כמו פרחו: אהלי שחד. הבנויים משחד:

מתחולל. מן חיל כיולדה: ומספר שנים. שיוקם נקם ממנו: קול פחדים. בתחילה בשלום יבואנו בסוף: תתקפהו כמלך. שהוא מוכן להכנס במלחמה ואין לו דומה וים אומ׳ כי וסובוהו צרות כהקיף הגלגל סביבות הכדור שהוא הארץ ויהיה כמו כדור אל ארץ וכף כדור נופל וכף כידור סורם והוא רחוק: בעבי גבי מגיניו: ישוב על עובי הגוהר ומגניו הם העצמות על דרך משל וגבי הם ה המיתרים: כי. חלבו כסה פניו וכחילו: יבטרך לעשות פימה עלי כסל להוכיח מ מהחלב וזהו דרך מ משל כי בתחלה יעשיר הרשע ובסוף להפך כענין בפרוח רשעים כמו עשב: ובסוף ישכון ערים נכחדות וים אומרי׳ כי יבחר מקום אין שם יישוב להתבודד בו להרע שהיו מעותדים כמו ע עתידי׳ להיותם גלים כמו גל אבני׳ וכן גלים כנים: חילו. עשרו כמו כשה לי את החיל הזה: יקום. יעמוד: מנלם. הדבר השלם שלהם ופי׳ יטה כמו כוטה שמים וכמוהו כ ככלותך כהשלימך: ויסור. אפילו ברוח פיו: בלא יומו תמלא. רובי המפרשים אמרו שהאלף במקום למ״ד הכפל והוא מן וקטפת מלילות ומלשון רבותי׳ מוללו ומריח בו: וכפתו. מן כפה ואגמון: יחמס. כמו ויחמוס כגן שכו כחמסו עקביך ועניינו יתפזר: ואש אכלה. דמה אף אלהים לאש בעבור שהרו עמל: ובטנ׳. רמז למחשבות הנסתרות: שמעתי

וחסר ה׳ יוד קמץ וכ״ש תח

מתחולל ב׳ מל׳ וסימ׳ הנה סערת יי׳ חמה יצאה קדמ׳. כל ימי רשע הוא מתחולל: ומספר ה׳ ד׳ פתחין וא׳ קמץ וסימ׳ נמכר בסדר בלק ובירמיה סימ׳ י״א: בשלום ב׳ דגשי׳ וסימ׳ יי׳ יברך את עמו בשלום. בשלום שודד יבואנו: ללחם ד׳ דגשי׳ וסימני׳ ותרעב כל ארץ מצרים. לא רעב ללחם ולא צמא. והותה ללחם לאוכלה. נודד הוא ללחם איה: תתקפהו ב׳

כָּל־יְמֵי רָשָׁע הוּא מִתְחוֹלֵל וּמִסְפַּר
שָׁנִים נִצְפְּנוּ לֶעָרִיץ׃ קוֹל־פְּחָדִים
בְּאָזְנָיו בַּשָּׁלוֹם שׁוֹדֵד יְבוֹאֶנּוּ׃ לֹא־
יַאֲמִין שׁוּב מִנִּי־חֹשֶׁךְ וְצָפוּ הוּא אֱלֵי־
חָרֶב׃ נֹדֵד הוּא לַלֶּחֶם אַיֵּה יָדַע כִּי־
נָכוֹן בְּיָדוֹ יוֹם־חֹשֶׁךְ׃ יְבַעֲתֻהוּ צַר
וּמְצוּקָה תִּתְקְפֵהוּ כְּמֶלֶךְ עָתִיד לַ
כִּידוֹר׃ כִּי־נָטָה אֶל־אֵל יָדוֹ וְאֶל־
שַׁדַּי יִתְגַּבָּר׃ יָרוּץ אֵלָיו בְּצַוָּאר בַּעֲבִי
גַּבֵּי מָגִנָּיו׃ כִּי־כִסָּה פָנָיו בְּחֶלְבּוֹ
וַיַּעַשׂ פִּימָה עֲלֵי־כָסֶל׃ וַיִּשְׁכּוֹן עָרִים
נִכְחָדוֹת בָּתִּים לֹא־יֵשְׁבוּ לָמוֹ אֲשֶׁר
הִתְעַתְּדוּ לְגַלִּים׃ לֹא־יֶעְשַׁר וְלֹא־
יָקוּם חֵילוֹ וְלֹא־יִטֶּה לָאָרֶץ מִנְלָם׃
לֹא־יָסוּר מִנִּי־חֹשֶׁךְ יֹנַקְתּוֹ תְּיַבֵּשׁ
שַׁלְהָבֶת וְיָסוּר בְּרוּחַ פִּיו׃ אַל־יַאֲמֵן
בַּשָּׁו נִתְעָה כִּי־שָׁוְא תִּהְיֶה תְמוּרָתוֹ׃
בְּלֹא־יוֹמוֹ תִּמָּלֵא וְכִפָּתוֹ לֹא רַעֲנָנָה׃
יַחְמֹס כַּגֶּפֶן בִּסְרוֹ וְיַשְׁלֵךְ כַּזַּיִת נִצָּתוֹ׃
כִּי־עֲדַת חָנֵף גַּלְמוּד וְאֵשׁ אָכְלָה
אָהֳלֵי־שֹׁחַד׃ הָרֹה עָמָל וְיָלֹד אָוֶן
וּבִטְנָם תָּכִין מִרְמָה׃

ב׳ על ראש רשעי׳ ל׳ | ב׳ תפי׳ יי׳ יברך | ל׳ רגשי׳ | ב׳ נחם׳ | ב׳ ובכי׳ ב׳ ובכי׳ ל׳ | ב׳ בתרי ליש׳ האדמה | ה׳ ול׳ מל׳ | ל׳ | ל׳ ג׳ ד׳ | ל׳ ל׳ | ל׳ חס׳ א׳ | ל׳ ב׳ חד מלרע׳ | ל׳ ב׳ רכין | ל׳ כתי׳ ה׳

כָּל יוֹמֵי רַשִׁיעָא הוּא מִתְפַּס וּמִנְיַין שְׁנַיָא
אִתְטִישׁוּ לְתַקִּיפָא׃ ת״א כָּל יוֹמֵי דְעֵשָׂו
רַשִׁיעָא מוֹרְכִין לֵיהּ דְיַעֲבִיד תְּתוּבָא וְלָא
תַב מִנְיַין שְׁנַיָא אִטַּמְרוּ לְיִשְׁמָעֵאל תַּקִּיפָא׃
קָל דְלוּחַיָא בְּגֵהִנָּם בְּאוּדְנֵיהּ כַּד שָׁרְיָן צַדִּיקֵי
בִּשְׁלָמָא בְּחַיֵּי עָלְמָא בְּזוֹוִיתָא יֵיתֵינֵיהּ׃ לָא
יְהֵימִין בְּחֵיוֵי לְמִיתַב מִן חֲשׁוֹכָא וְאִיטִימוֹס
הוּא לְקַטְלִין בְּחַרְבָּא׃ מְנַדֵּד הוּא לִמְזוֹנָא
תְּאָן הוּא יְדַע אֲרוּם מְעַתַּד בִּידֵיהּ יוֹם
חֲשׁוֹכָא׃ יְבַעֲתוּנֵיהּ עָקָא וּמְעִיקָא חֲזוֹרוּנֵיהּ
הֵיךְ מְלִיךְ דְאִיטִימוֹס לְגַלְוּגְדְק׃ מְטוּל
דְאוֹשִׁיט לֶאֱלָהָא יְדֵיהּ וּלְוַת שַׁדַּי יִתְגַּבָּר׃
יַרְהוֹט לְוָתֵיהּ בְּתוּקְפָא בְּאַקּוֹשֵׁי רוּם תְּרִיסוֹי׃
אֲרוּם חַפָּא אַפּוֹי בְּשׁוּמְנֵיהּ וַעֲבַד רוּטְבָא
עֲלוֹי כַּפְלָא׃ וַעֲבַד שְׁכוּנָן בְּקִירְוִין צַדְיָן
יְתִיב בְּבָתַּיָא דְלָא יִיתְיבוּן לְהוֹן דִי אִתְעַתְּדוּ
לִיגּוּרִין׃ לָא יִתְעַתַּר וְלָא יִתְקַיַּים עֻתְרֵיהּ
דְקָרַח וְלָא יִתְמְתַח לְאַרְעָא מִנְהוֹן וּלְהַלְהוֹן
טַבְתָא דְדָתָן וַאֲבִירָם׃ לָא יַעֲדֵי מִן חֲשׁוֹכָא
שִׁיבְשֵׁיהּ תְּיַבֵּשׁ שַׁלְהוֹבִיתָא וְיַעְדֵי בְּזַעְפָא
דְפוּמֵיהּ דֶאֱלָהָא׃ לָא יְהֵימִין בְּבַר נַשׁ
דִבְשִׁקְרָא תָּעֵי אֲרוּם שִׁקְרָא תְּהֵי פִּירוּגֵיהּ׃
בְּלָא יוֹמֵיהּ תִּתְמְלֵי קְבוּרְתֵּיהּ וְעוֹבֵיהּ לָא
תְהֵי עַבּוּפַיָא׃ ת״א עַד לָא יוֹמֵי תִּתְמְלֵי
סִבְתֵיהּ וְכַלְּתֵיהּ לָא תְהֵי גְנָנָא׃ יַתַּר הֵיךְ
גּוּפְנָא בּוּרְתֵיהּ וְיִטְלוֹק הֵיךְ זֵיתָא לִיבְלְבֵיהּ׃
אֲרוּם סִיעַת דִילָטוֹר לְצַעֲרָא וְאֶשָּׁתָא גְמַרַת מַשְׁכְּנֵי שׁוֹחֲדָא׃ דְחַשְׁלִין לִיעוּת וּמְמַלְלִין שְׁקַר
וְרַעְיוֹנֵי כְּרֵיסֵהוֹן מַתְבִין נִכְלָא׃

ובספרא וסי׳ תתקפהו לנצח ויהלך. תתקפהו במלך עתיד לכידור: בעבי ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ האדמה. גבי מגניו: וישבין ה׳ א׳ מל׳ וסימ׳ וישכון כבוד יי׳ על הר. וישכן ישר׳ בטח בדד. וישכן הענן במדבר סיני. וישכון ערים נכחדות. וישכן בירושלם. ערים מל׳: ולא יקום ד׳ וסימ׳ נמס בכיפ׳ סימק׳ח׳. ט׳ רף לא ולא ולא וסימ׳ לא תשתחוה לאלהיהם. שמעתי לא תגנבו. לא איש אל ויכזב. לא אכלתי באני מבנו. לא יצעק ולא יענה. לא ירעבו ולא יצמאו. לא דבאו עד היום. לא שלותי ולא שקטתי. לא יעשר ולא יקום חילו: גלמוד ג׳ וסימ׳ היום ההוא יהי גלמוד. כי עדת חנף גלמוד. בחסר ובכפן גלמוד:

ביאור דברי המענה

ענה אליפז התימני ואמ׳ היתכן לחכם שיטעון טענות כוזבות אשר הם דברי רוח והבל. אם מחוק החכם שיתווכח בדברים וטענות בלתי מועילות בהאמתת מה שירצה האמתתו. הנה לא תוכל להנצל שלא תגעה עול גדול באלו הדברים כי אתה תפר מההמון יראת השם ית׳ כי ההמון לחולשת שכלם לא יראו מעשות רעות אלא מדאגה פן יעניםם השם ית׳ ולזה כשתאמר שלא יועיל הצדק שלא יבאו אלו הרעות לא למי שמערכתו בעת הלידה שיבואהו אתה מפר יראת השם ית׳ מההמון ואתה ג״כ מונע ההתפלל לפני השם ית׳ על הרעות הבאות לאיש איש כי התפלה עליהם שוא ובטל לפי דבריך. הנה דבריך יודיעו לאנשים עונך כי אתה בוחר בדבריך לשון הערומי׳ המדברי׳ בערמה ובמרמה ובדרכים מתעים. הנה לא אצטרך אני לומר שאתה רשע ועל זה באה עליך הצרה הזאת כי פיך ושפתיך יעידו בך שאתה רשע. מה זה שתתפאר בחכמות וחקנה האם נבראת קודם אדם הראשון ולפני בריאת הגבעות הלא אם כופר הוא בעיר לימים הנה לא ימנע מפני זה שיגיע לו מהחום מה שהספיק בזה הדרוש וזה שיתכן שקבל כבר עדות מאנשי׳ יותר קודמי׳ ממך עד שכבר הגיע אליו מה שהתפרסם מזה החום זה זמן ארוך ולזה אם איך ראשון לכל האנשים תהיה טענתך בזה בטלה. האם שמעת בסוד אלוה ונגלה לך כבר עד שתמנע לך החכמה ותהיה לך לבדך לא לזרים אתך. מה ידעת מפעולות השם ית׳ ולא נדע ומה תבין מהם ולא עמנו הוא ועוד שאם תטעון כי בעבור ישימותך יתכן שתהיה חכם יותר. הנה גם שב גם ישיב בנו כביר ימים מאביך ואחשוב שאליפז היה יותר ישיש מאיוב ואולם שאר רעיו היו צעירי׳ ממנו או כופר לבדו היה צעיר ממנו. המעט ממך התנחומות שנחמוך בהם אלו האנשים ר״ל כופר ובלדד עד שקראת להם רופאי אליל. האם מה שטענו לקיים שהשם ית׳ מבין את כל מעשה האדם ומשפט אותו עליהם הוא דבר של לאט ונסל סתר עמך עד שקראת אותם טופלי שקר יקראת סתר אלו הטענות והוא מה שאמרת אליהם אם בסתר פנים תשאון. איך לקחך לבך ואיך רמזו עיניך להשיב אל אל רוחך והוצאת מפיך מלין כנגדו. איך תחשוב שתהיה נקי וצדיק עד שלא יתכן שיגיעך עונש הנה אי אפשר באדם לחסרונו שיהיה נקי וצדיק ואיך תחשוב שתהיה נמלט מהחסרון הלא בשוכי השם ית׳ אין נמלט מהחסרון כי גם המלאכים והגלגלים ישיגם חסרון מה לפי שמציאותם יצטרך אל מציאות אחר ישפע ממנו ועוד בהם חסרון כפלא ביחס אל השם ית׳ כמו שביארנו בחמשי מספר מלחמות יי׳ ולזה לא ימצא השלימות כי אם בשם ית׳. ובהיות הענין כן איך תחשב עצמך נקי מהחסרון עם היותך נתעב ונאלח ושותה כמים עולה כי האדם זה דרכו ולזה אין לך להתרעם על השם על זה העונש כי בלי ספק אי אפשר מזולת שמרית ואם איכך תשער בזה כי יתכן שתעלה בדברים רבים הם חטא אצלו השם ית׳ מצד שלמותו ואיכך חושב בהם שיהיו חטא. הנה אגידך מה שראיתי בחוש ומה שיגידוהו חכמים ולא כחדו במה שקבלו בזה מהחוש מאבותם. כי לא אביא עליך עדות ממה שיגידוהו הפתותים כי אין לסמוך עליהם אבל ממה שהגידו השלימי׳ אשר להם לבדם נתנה הארץ מר ובחכמתם ושלמותם ולא עבר זר בתוכם הלא הם יגידו. ורואיתי ג״כ בעיני כי הרשע ואם הוא מצליח הוא מתחולל כל ימיו ר״ל שיאחזהו חיל וכאב לבו כל ימיו ליראתו ולפחדו שיגיעהו רע ומספר השנים אשר נכספו לתוקף החומס אנשים יהיה בכל אחד מהם קול פחדים באזניו שיגיעהו רע והנה בהיותו בשלום יבואהו השודד והנה לו בדרך שלא יאמין שוב מני החושך והצרה ההיא. הלא החרב יראה אותו בדרך שיפלו עליו אימות מות. הלא הרשע הוא נודד ללחם אכה ימצאהו כי אין לו לחם לאכול ידעתי נכון בידו יום חשך וצרה גדולה ולזה הוא בכאב לב תמיד: צר ומצוקה יבעתוהו. תתחזק המצוקה עליו ותאכום אותו כמו המלך שיתקיף ויאנום האים שהוא עתיד להספט בכידור והם האנשים הנדונים

לטביעה שיקשרו ראשם בין ברכם וידיהם ורגליהם בדרך שיהיו כמו הכדור עד שלא יוכלו להנצל מהטביעה • מפני שנטה הרשע לאל ידו וחשב להתגבר על השם
יתב׳ • הנה השי׳ ירוץ אליו להכותו בצוארו במקום שיהיו מגביו יותר חזקים ויותר עבים להראותו כי לא תועיל גבורתו כנגד השם ית׳ • מפני שכסה הרשע פניו בחלבו מרוב
שומן ושכן בערים חריבות ר״ל שבנה אותם ושכן בבתים אשר לא היו נושבים אבל היו עתידים להיותם לגלים נכים ובנה אותם מחדש כדי שיוכל לבטוח יותר בהם שיהיו
חזקים ולהיותם לזכר לו • הנה יענש שלא יעשר ולא יעמוד עשרו אשר בעבורו היה מסמין עצמו ולא יטה לאכפי הארץ שלמותם ר״ל שהבניני׳ אשר עשה לא ישארו אבל יחרבו
ויפלו • לא יסור

כאלה ג׳ וסימ׳ לא כאלה חלק יעקב • קדמא ותניינא • שמעתי כאלה רבות • לו בב וסימ׳ נמס׳ בנמסר׳ רבת׳ בערך לו •
במלים׳ בליש׳ וסימ׳ הלהוכח מלים תחשובו • הלא הם יורוך • הוכח כדבר לא יסכן • גם אנכי ככם אדברה • עד אנה
תוגיון נפשי • אדעה מלים יענני • טרים עצרו במלים • תחו ולא ענו • כי מלתי מלים • כתר לי זעיר • ותקמטני ל

י ו וַיַּ֥עַן אִיּ֗וֹב וַיֹּאמַֽר׃ שָׁמַ֣עְתִּי
ג׳ כְאֵ֣לֶּה רַבּ֑וֹת מְנַחֲמֵ֖י עָמָ֣ל כֻּלְּכֶֽם׃
ל׳ ל׳ הֲקֵ֥ץ לְדִבְרֵי־ר֑וּחַ א֥וֹ מַה־יַּ֝מְרִֽיצְךָ֗ כִּ֣י
לב תַעֲנֶֽה׃ גַּ֤ם ׀ אָנֹכִי֮ כָּכֶ֪ם אֲדַ֫בֵּ֥רָה ל֤וּ־יֵ֪שׁ
ל׳ נַפְשְׁכֶ֡ם תַּ֤חַת נַפְשִׁ֗י אַחְבִּ֣ירָה עֲלֵיכֶ֣ם
ובליש׳ ל׳ ט בְּמִלִּ֑ים וְאָנִ֥יעָה עֲ֝לֵיכֶ֗ם בְּמ֣וֹ רֹאשִֽׁי׃
ל׳ ל׳ אֲאַמִּצְכֶ֥ם בְּמוֹ־פִ֑י וְנִ֖יד שְׂפָתַ֣י יַחְשֹֽׂךְ׃
ל׳ אִֽם־אֲ֭דַבְּרָה לֹא־יֵחָשֵׂ֣ךְ כְּאֵבִ֑י
ל׳ וְ֝אַחְדְּלָ֗ה מַה־מִּנִּ֥י יַהֲלֹֽךְ׃ אַךְ־עַתָּ֥ה
ל׳ ל׳ ל׳ הֶלְאָ֑נִי הֲ֝שִׁמּ֗וֹתָ כָּל־עֲדָתִֽי׃ וַֽתִּקְמְטֵ֗נִי
לְעֵ֣ד הָיָ֑ה וַיָּ֥קָם בִּ֥י כַ֝חֲשִׁ֗י בְּפָנַ֥י יַעֲנֶֽה׃
ל׳ ל׳ ל׳ אַפּ֤וֹ טָרַ֨ף ׀ וַֽיִּשְׂטְמֵ֗נִי חָרַ֣ק עָלַ֣י בְּשִׁנָּ֑יו
ל׳ ב׳ חס ישיב׳ צָ֝רִ֗י יִלְט֖וֹשׁ עֵינָ֣יו לִֽי׃ פָּ֘עֲר֤וּ עָלַ֨י ׀
בְּפִיהֶ֗ם בְּ֭חֶרְפָּה הִכּ֣וּ לְחָיָ֑י יַ֝֗חַד עָלַ֥י
ל׳ ל׳ וכל קרי׳ חלוף יִתְמַלָּאֽוּן׃ יַסְגִּירֵ֣נִי אֵ֭ל אֶ֣ל עֲוִ֑יל
ל׳ וְעַל־יְדֵ֖י רְשָׁעִ֣ים יִרְטֵֽנִי׃ שָׁלֵ֤ו הָיִ֨יתִי ׀
ל׳ ל׳ ל׳ ו וַֽיְפַרְפְּרֵ֗נִי וְאָחַ֣ז בְּ֭עָרְפִּי וַֽיְפַצְפְּצֵ֑נִי
ל׳ ל׳ וַיְקִימֵ֥נִי ל֝֗וֹ לְמַטָּרָֽה׃ יָסֹ֬בּוּ עָלַ֨י ׀ רַבָּ֗יו
ב׳ חד כתיב יְפַלַּ֣ח כִּ֭לְיוֹתַי וְלֹ֣א יַחְמ֑וֹל יִשְׁפֹּ֥ךְ לָ֝אָ֗רֶץ
ל׳ ל׳ ל׳ ז׳ ארץ זעיר ל׳ חס׳ מְרֵרָֽתִי׃ יִפְרְצֵ֣נִי פֶ֭רֶץ עַל־פְּנֵי־פָ֑רֶץ
יָרֻ֖ץ עָלַ֣י כְּגִבּֽוֹר׃ שַׂ֣ק תָּ֭פַרְתִּי עֲלֵ֣י
גִלְדִּ֑י וְעֹלַ֖לְתִּי בֶעָפָ֣ר קַרְנִֽי׃ פָּנַ֣י
חמרמרו ק׳ חֳמַרְמְרָ֥ה מִנִּי־בֶ֑כִי וְעַ֥ל עַ֝פְעַפַּ֗י צַלְמָֽוֶת׃
ג׳ ג׳ צַלְמָֽוֶת׃ עַ֭ל לֹא־חָמָ֣ס בְּכַפָּ֑י וּתְפִלָּתִ֥י
ג׳ ינ דף זַכָּֽה׃ אֶ֭רֶץ אַל־תְּכַסִּ֣י דָמִ֑י וְאַל־יְ֝הִ֗י
מָ֜ק֗וֹם לְזַעֲקָתִֽי׃ גַּם־עַ֭תָּה הִנֵּה־
ג׳ בַשָּׁמַ֣יִם עֵדִ֑י וְ֝שָׂהֲדִ֗י בַּמְּרוֹמִֽים׃
ל׳ כט מְלִיצַ֥י רֵעָ֑י אֶל־אֱ֝ל֗וֹהַ דָּלְפָ֥ה עֵינִֽי׃
וְיוֹכַ֣ח לְגֶ֣בֶר עִם־אֱל֑וֹהַּ וּֽבֶן־אָדָ֥ם לְרֵעֵֽהוּ׃

וְאָתִיב אִיּוֹב וַאֲמַר׃ שְׁמַעִית כְּאִילֵין
ג׳ סְגִיעָתָא מְנַחֲמִין דְלֵיעוּת כּוּלְכוֹן׃ הַאִית
ל׳ ל׳ סוֹף לְמִילֵי זִיקָא אוֹ מַה יְבַסְמִינָךְ אֲרוּם ת
לב תְּתִיב׃ לְחוֹד אֲנָא כְּוָתְכוֹן אֲמַלֵיל לְוַוי
ל׳ דְאִית נַפְשְׁכוֹן חֲלוּפֵי נַפְשִׁי אֲחַבֵּר עֲלֵיכוֹן
בְּמִילַיָא וְאַטְלְטֵל עֲלֵיכוֹן בְּמוֹ רֵישִׁי׃
ל׳ ל׳ ט׳ אֲאַתְיִילְכוֹן בְּמוֹ פוּמִי וְטִילְטוּל סִפְוָתַי
ל׳ ל׳ יִתְמְנַע׃ אִין אֲמַלֵל לָא יִפְסוֹק כִּיבִי
ל׳ וְאִפְסוֹק מַה מִינִי יֵיזִיל׃ לְחוֹד כְּדוּן
ל׳ שַׁלְהֲיֵינִי צְדִיתָא כָּל סִיעָתִי׃ תַּקְפְתַנִי
ל׳ ל׳ לְסָהִיד הֲוָה וְאָקִים לְאַסְהָדָא עֲלַי כַּדְבוּבִי
עַל אַפָּי׃ רוּגְזֵיהּ תְּבַר וּנְטַר לִי דְבָבוּ
עֲמַם עֲלַי בְּכַכּוֹי מְעִיקֵי הֵיךְ אִיזְמֵיל חָרִיף
ל׳ ל׳ עַיְינוֹי לִי׃ פְּתַחִין עֲלַי פוּמְהוֹן בְּחִיסוּדָא
ב׳ חס לא ישיב׳ ב׳ מְחוֹ לִיכְתַיי כְּהֲדָא עֲלַי בְּנִסָא מִתְמַלְאִין׃
יְמַסְרִינַנִי אֱלָהָא לְוָת מָרֵי זְדוֹנָא וְעַל
ל׳ ל׳ קרי׳ חלוף ל׳ יְדֵי דְרַשִׁיעִין מְמַרְטֵט יָתִי׃ שְׁלֵיוָא
הֲוֵיתִי וּדְעַדְקִינַנִי וְאָחַד בְּקָדְלִי וּתְבָרִינַנִי ו
ל׳ ל׳ וְאוֹקְמִינַנִי לֵיהּ לְפַלְגְסָא׃ יְחַזְרוּן עֲלַי
ל׳ ל׳ גְּרָרוֹי יִקְטַע כָּלְיוָתִי וְלָא יְחוּס יְשָׁדֵי ל
לְאַרְעָא מְרִירָתִי׃ יִתְקְפִינַנִי תְּקוֹף
עַל אַפֵּי תְּקוֹף יִרְהוֹט עֲלַי הֵיךְ גִּיבָּרָא׃
ל׳ ל׳ ז סַקָּא חַיְיטִית עֲלוֹי מַשְׁכִי וּפַלְפֵּלִית בְּעַפְרָא
אִיקָרִי׃ אַפֵּי מְטַשְׁטְשִׁין מִן בְּכוּתָא
וְעַל תִּימוּרוֹי טוּלֵי מוֹתָא׃ עַל דְלֵית
חֲטוּפָא בִּידַיי וּצְלוֹתִי דַכְיָא׃ אַרְעָא
ג׳ לָא תַחְפִין אַדְמִי וְלָא יְהֵי אֲתַר לִקְבָלְתִי׃
ג׳ לְחוֹד כְּדוּן דְאִית בִּשְׁמַיָא מַסְהֲדִי
וּמַסְהִיד עֲלַי בִּמְרוֹמַיָא׃ פְּרַקְלִיטַי
חַבְרַיי קֳדָם אֱלָהָא זַלְגַת עֵינִי׃
אֵיפְשַׁר דְמַכְסַן בַּר נַשׁ עִם אֱלָהָא וְהֵיךְ
כ״ט אֱנַשׁ עִם חַבְרֵיהּ׃

ב׳ חד רפ׳ וחד ספ׳

לעד היה • והוא חד מן מלין דמשמשין ני בסוף תיבותא ול׳ דכו׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הנון בסד׳ • אל
אל יסגירני אל קדב׳ בצרי תניין בסגול וכל קריא׳ חלוף ועיין כל ואי שיטה במסר׳ רבתא בערך אלף דשם נמסר יתהון
בסד׳ • ולא יחמול ד׳ וסימ׳ ואחרי כן נאם יי׳ אתן את צדקיהו מלך יהודה • וישלך עליו ולא יחמול • יסבו עליו רביו •
כי קנאה חמת גבר • ותפלתי ג׳ וסימ׳ ותפלתי על חיקי תשוב • ותפלתי כרעותיהם נשמטו • ותפלתי זכה • זכה ג׳ וסימ׳
בסדר אמור • עדי ושהדי חד מן ט׳ פסו׳ אית בהון תרתין מלין ופתרונן חד וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ ריש סי׳ יב • במרומים
ד׳ ומל׳ בליש׳ וסי׳ הוא מרומים ישכן • נתן הסכל במרומים • הללוהו במרומים • הנה בשמי׳ עדי ושהדי במרומים • ויוכח
כ׳ א׳ רפ׳ וא׳ ספ׳ וסימ׳ ירא אלהי אבותינו ויוכח • ויוכח לגבר עם אלוה •

אבן עזרא

שמעתי כאלה רבות׳ או מה ימריצך • מי יהיה תקיף ממך ויכחך • וניד • כמו תנוד והענין להוכיחם • מה מני יהלוך • לא יהלך כאבי • אך עתה הלאני • הכאב ולנגדו יאמר השימות ה המתאבלים עלי • ותקמטני • מלשון קמטו מדברי רבותינו ז״ל או כמו אשר קומטו ולא עתו והם קרובים • אפו טרף • ישוב אל כי הבא אחריו • יתמלאון • כמו תמלאמו נפשי • ירטני • כמו כי ירט הדרך לנגדי ואם הם מגים שרשים ויש אומ׳ ועל ידי ועל מקום והקרוב כמשמעו • רבו • כמו השמיעו אל בבל רבים • מררתי • היא כנגד הכבד • עלי גלדי • עורי והוא מלשון קדר • ועוללתי • כמו והעלתי וכמוהו כמעלל ידיה׳ ויש אומ׳ שהו׳ מן עול והוא יותר נכון • חמרמרו • מלשון קדר התאדמו ברוב החום או הו׳ מן יחמרו מימיו • ארץ אל תכסי דמי • כמו און אם ראיתי בלבי לא ישמע יי׳ אכן שמע אלהים יי׳ וכן ותפלתי זכה ואת ארץ אם א אכזב אל תכסי דמי • ואל יהי מקום לזעקתי • לא תמנע זעקתי מקום • ויש אומ׳ ארץ לא תכסיו יהי מקום שתעכב שם זעקתי אלא תעלה מיד • דלפה • כמו תזל וכמוהו ידלוף הבית • כי

ויפלו • לא יסור מני חסך הברות יונקתו אשר היתה צומח מאד בהיותו בעשרו עד ש שהיה בתכלית השומן והדשנו׳ יקבם שלהבת הברות הבאות עליו עד שיגיעהו מהכחישות ברוח פיו יגיעהו ו יסירהו ממקומו • בעבור שלא היה מאמין זה האיש ח הנתעה בשוא ובהבלי העולם כי ימותו ו ותהיה שוא והבל ת תמורתו ר״ל שלא היה מתפחד מהמות הכח היה עמשו שימות בלא עתו ותכר׳ יונקתו בלא עתו וכפתו אשר אוכנת רעננה יסור בקלות הפרח והכן שהוציא הרשע לעשות כרי כמו הגפן שיחמוס ויסחית בסרו וכזית שישליך נצתו במעט סבה • הנה קבוץ החנפים כופו להיו׳ גלמוד לפי שיסחיתו קנתם קנת ולא ישלם הקבוץ ב ביניהם ואם אכלת האהלים הבנויים מ משחד ועול לפי שהם יחסבו וישתדלו תמיד בעמל ואון ומחשבתם תכין מרמ׳ תמיד ולזה יעניסם השם ית׳ בכמו אלו העונשים •

והכלל העולה מהדברי׳

הוא שהוא היה מגנה איוב על אמ׳ שלא חטא והוא מעיד שכב׳ חטא שהוא בדבריו אלא יפר יראת השם מ מהאכשים וימנע מ מהתפלל אליו בעת ה הצר׳ אשר עם התועלת שבו להנצל מהר׳ הנה בו מהתקון המדיכי ו וההישרה אל הצלחת הנפש מה שלא יעלם והביא ראיה מהחוש על היות אלו הרעות מסודרות מהשם ית׳ לפי מעשה האדם למה שימצא מהרעות ל

אשר לא נפקד איש מהם שלא ישיגוהו רעות אם מצד הפחד אם מזולת זה וזה ממה שיורה על כי אלו הרעות הם לרשעים רשעים מפני היותם רשעים ועוד שאנחנו נראה
באה עליהם כנגד מרים מרה כנגד מדה ואילו היה מוגבל בגיחו מרחם לא היה אפשר זה שאם כאמ׳ שכבר הוגבל ג״כ אז שיהיה זה האיש עושה מרי שיהא רומה
מוגבל לבוא עליו וזה בתכלית הבטול והגבות כי אם היה הענין כן קבטל הבחיר׳ ויהיו כל העניינים מחוייבי׳ הנה זה הוא לבד מה שהוסיף אליפז לטעון בזה המענה •

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר • עמל׳ הבל וכזב • מה ימריצך • ר״ל מה יחזקך מה שטענת בדבריך • אאמצכם במופי • אחזיק אתכם בדברי • וניד
שפתי יחשך • מה שאכוד אתכם בדברי יחשך כאבכם מכם • השימות כל עדתי • שמתכל איברי שוממים ובא אמרו הלאני השימות כל
...ם לנוכח ופעם שלא לנכח על דרך אמרו משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו • ותקמטני • מענין קמטים כי הם עדות על הכחישות ועל הדלות • ילטוש עיניו
...ן אותי בעין רעה ויהיה ילטוש מגזרת חרבו ילטוש ר״ל יבריק ויחריד • פערו • פתחו והרחיבו על פה • יתמלאון • יתקבצון • יסגירני • ימסירני • עויל • סקרן •
...יטה אותי ממה שהייתי בו והוא מגזרת ירט הדרך לנגדי והם שני שרשים בענין אחד ר״ל ירט ורטה • ויפרפרני • שברני וכתתני מגזרת פור התפוררה ארץ וכן
מגזרת וכפטיש יפוצץ סלע • למטרה • כמטרה לחץ והנה הוא הרושם שמכוונים מורי החצים לירותם • רביו • מורי החצים אשר לו מגזר׳ וימררוהו ורובו • יפלח •
...גלדי • הוא הקרום שיעלה על המכה כאשר תגליד המכה • ועוללתי בעפר קרני • ר״ל העליתי עפר על ראשי • חמרמרו • כמלאו חמר ולכלוך • ושהדי
ועדי • דלפה עיני • תדמע עיני •

חובלה. כפחתת: נזעכו. נכרתו: ההתולים. אנשי מהתלות ובאה בפעל עצומים שהוא אנשי עוכם: ובהמרותם. ובהכעסת' אותי מענין מרו ועצבו את רוח קדשו: תלן עיני. תלין עיני ר"ל שעיני רואה הכעסתם ולנה שם: שימה נא ערבני עמך. שימה נא לבך כי להשיב על דברי בהתווכחי עמך ותן לי ערב אוכל לבטוח בו שתשיב על דברי כי תקותי היא להתווכח עמך לא עם אלו החכמים: לידי יתקע. הוא מענין תקיעת כף לקיים כל דברי לחלק. מענין שפתי חלקות: רעים. מחשבות ורעיונים כטעם בנת לרעי: למשל עמים. להיות למשל ולשנינה בגוים: ותפת. ארון כענין תפתי האמור בדניאל: לפנים. קודם: ויצורי. מחשבותי מגז' כי יצר לב האדם: ישומו. יתמהו: יתעורר. יתמה ויפלא ויקבל הפעלות רב: זמותי נתקו. מחשבותי נפסקו: מורשי לבבי. מחשבותי כי הלב ירש ממחשבה ההתחלות אשר ישתמש בהם ב בחקירותיו בדבר דבר: רפדתי יצועי. הצעתי ערשי: בדי שאול. כמו לבדי שאול והרצון בו לירכתי שאול: אם יחד על עפר נחת. אם ינוחו יחד על עפר והכונה בשאול השפל שבמקומות והוא מרכז הארץ וכמוהו ואביעה שאול השפל כי הוא הפך השמים שהוא המעלה במוחלט:

כי שנות מספר. דבר שים לו מספר במהרה: יאתיו. ישלמו: נזעכו. תהענך יתפרש שאין לו חבר במקרא: אם לא התולים עמדי. יתרעם על חביריו שאמרו התולים: ובהמרותם תלן עיני. לא אישן עד שימרדוחיו אומן שורד ומורה כמו כל איש אשר ימרה את פיך: שימה נא. חזר למקום: ערבני. שרוב אותי מן ערב את הנער: מי הוא. מחברי לידי יתקע: בפכת. הסתרת והתעלמת וכסית לא תרום' אותם: ומי יגיד לרעיו חלקות כמקום תמכו: ועיני בניו תכליכה: והציגני. יאמר על הכאב ויש אומרי' על אליפז: למשל. להיות למשל ולשנינה: ותפת לפנים. כמו מקום התפת לפני בני אדם ועיניהם ויש אומ' כי התיו האחרון נוסף והוא כמו תוף: ויצורי. הם האיברים הנוצרים: זמותי. מחשבותי ובלשון קדר רב' שיקסור וזהו קשר המחשבה: מורשי לבבי. כפי הענין שעיפים והכהן ז"ל אמר שהוא מן את מורשיהם בדרך ר רחוקה: לילה ליום ישימו. חבריו: בדי שאול. כמו בשיפי שאול על דרך משל כאילו השאול עץ למש' כמו ותעש בדי' והראוי להיות אל בדי שאול תרדנה הנכראות או ישוב תרדנה על בדי כי בדי השאול תפולנה ותרדנה וכאילו האדם על סעיפי השאול: נחת. יש אומרים ירד או נחת כמשמעו כי יחד יש לנו על עפר נחת: עד

תלן ב' וסי' רק ברחוב אל תלן דפילגש' ובהמרותם תלן עיני: תרומם ב' וסי' צדקה תרומם גוי. על כן לא תרומם. וא' והרומם גליו: רעים ה' וס' בלשון ארמי שלח חולקא לגברא דאתא ואוסף וכיאורם לאמר הן ישלח איש' לחלק יגיד רעים. אשר רעים להתרועע. באתי לגני וגו' אכלו רעים. הון יוסיף רעים רבים: ושאר ג' וקמצ' וסי' וישלח אליו אלישע

יז כִּי־שְׁנוֹת מִסְפָּר יֶאֱתָיוּ וְאֹרַח לֹא־
אָשׁוּב אֶהֱלֹךְ׃ רוּחִי חֻבָּלָה יָמַי נִזְעָכוּ
קְבָרִים לִי׃ אִם־לֹא הֲתֻלִים עִמָּדִי
וּבְהַמְּרוֹתָם תָּלַן עֵינִי׃ שִׂימָה־נָּא
עָרְבֵנִי עִמָּךְ מִי הוּא לְיָדִי יִתָּקֵעַ׃
כִּי־לִבָּם צָפַנְתָּ מִשָּׂכֶל עַל־כֵּן לֹא
תְרֹמֵם׃ לְחֵלֶק יַגִּיד רֵעִים וְעֵינֵי בָנָיו
תִּכְלֶנָה׃ וְהִצִּגַנִי לִמְשֹׁל עַמִּים וְתֹפֶת
לְפָנִים אֶהְיֶה׃ וַתֵּכַהּ מִכַּעַשׂ עֵינִי
וִיצֻרַי כַּצֵּל כֻּלָּם׃ יָשֹׁמּוּ יְשָׁרִים עַל־
זֹאת וְנָקִי עַל־חָנֵף יִתְעֹרָר׃ וְיֹאחֵז
צַדִּיק דַּרְכּוֹ וּטְהָר־יָדַיִם יֹסִיף אֹמֶץ׃
וְאוּלָם כֻּלָּם תָּשֻׁבוּ וּבֹאוּ נָא וְלֹא־
אֶמְצָא בָכֶם חָכָם׃ יָמַי עָבְרוּ זִמֹּתַי
נִתְּקוּ מוֹרָשֵׁי לְבָבִי׃ לַיְלָה לְיוֹם
יָשִׂימוּ אוֹר קָרוֹב מִפְּנֵי־חֹשֶׁךְ׃ אִם־
אֲקַוֶּה שְׁאוֹל בֵּיתִי בַּחֹשֶׁךְ רִפַּדְתִּי
יְצוּעָי׃ לַשַּׁחַת קָרָאתִי אָבִי אַתָּה אִמִּי
וַאֲחֹתִי לָרִמָּה׃ וְאַיֵּה אֵפוֹ תִקְוָתִי
וְתִקְוָתִי מִי יְשׁוּרֶנָּה׃ בַּדֵּי שְׁאֹל
תֵּרַדְנָה אִם־יַחַד עַל־עָפָר נָחַת׃

מְטוּל דִשְׁנֵי מִנְיָין אַתְיָין וְאִסְרַטָא דְלָא אֵתוּב
אֵיזִיל׃ נַפְשִׁי מִתְחַבְּלָא יוֹמֵי דְעִיכוּ קִבוּרָן
מִתַּקְנָן לִי׃ אִין לָא מְתַלְעֲבִין בַּהֲדַי
וּבְפִירוּגֵיהוֹן תְּבִירַת עַיְינִי׃ שַׁוִי כְדוּן עָרִיב
יָתִי עִמָּךְ מַן הוּא לִידֵי יְקַיֵּים׃ אֲרוּם לִיבְּהוֹן
אַטְמַרְתָּא מִסַּכְלְתָנוּ מְטוּל הֵיכְנָא לָא תְרוֹמֵם
לְהוֹם׃ לְמַפְלִיג עַל אַחֲוָיַית חַבְרַיָּא וְעַיְנֵי
בְנוֹי תִשְׁתֵּיצוּן׃ וַעֲרַתְנִי לְמַתְלִין בְּעַמְמַיָּא
וּגְהִינָם מִן לְגָיו אֶהֱוֵי׃ וְכַהֲיַית מִן רְגִיז עַיְינִי
וְקַלְסְתּוֹרֵי הֵיךְ טוּלָא כּוּלְהוֹן׃ יִשְׁתַּקְּעוּן
תְּרִיצֵי עַל דָא וְזַכָּאֵי עַל דִילְטוּר יִתְגַּבַּר׃
וְיוֹחִיד צַדִּיקָא תְּרִיץ אוֹרְחֵיהּ וּדְכֵי אִידַיָּא
יוֹסִיף אִיתְחַיְלָא׃ וּבְרַם כּוּלְהוֹן תְּתוּבוּן
אִיתוּ כְּדוּן וְלָא אַשְׁכַּח בְּכוֹן חַכִּים׃ יוֹמַי
עֲבָרוּ רַעְיוֹנַי אִתְבַּטִּילוּ לוּחֵי לִבָּבִי׃ לֵילְיָא
הֵיךְ יְמָמָא יְשַׁוּוֹן נְהוֹרָא קָרִיב מְסַלְּקִין מִן
קֳדָם חֲשׁוֹכָא׃ אִין אֲנָא סְבִיר דְבֵי קְבוּרְתָּא
בֵּיתִי בַּחֲשׁוֹכָא מַאֲכִית שִׁוּוּיִי׃ לְשַׁחֲוָא
קְרִיתִי אַבָּא אַנְתְּ אִמִּי וְאַחָתִי לְרַחֲשָׁא׃
וְהָאן דִיכֵי סִבְרִי וּמַתִּינוּתִי מַן יְסַכִּינָהּ׃
טַנְדוּ לְבֵי קְבוּרְתָּא תַּחֲתַּן אִין כַּחֲדָא עַל
עֲפַר שְׁרָן׃

מלאך. ויגשו עבדיו וידברו. ויאחז צדיק דרכו. וא' טהר לב חן שפתיו: זמותי ל' מורשי ל' רפדתי ל' יצועי. ואחותי ל' לשחת קראתי: ואיה ג' ר"פ וסימ' ואיה אלהיך אשר עשית לך. ואיה נביאכם אשר באו לכם. ואיה איפו תקותי: איפו ד' כתי' כן בנו"ן וסימ' נמכר בסדר וישב ובשמואל ב' סימ' ט':

ביאור דברי המענ'.

ענה איוב ואמר שמעתי כמו אלה הדברים פעמי' רבות הנה כולכם מנחמי' תנחומי עמל וכזב. האם ימצא קץ לדברי רוח והבל כמו שהם דבריכם או מה יחזק דעתך מה שתטען ותענה הנה אין בדבריך מה שיחזק דעתך בו. גם אנכי הייתי מדבר עמכם ככם לו הייתם במקומי אחביר עליכם במלין להתם אתכם ואניעה עליכם במו ראשי לנוד לכם ולהיות מיצר בצרתכם. אם היה הענין כן אחזיק אתכם בדברי ומה שאנוד לכם בדברי יהיה להפליג על חוזק ספור צרותיכם יחשך כאבכם מכם כי הרבה יתפייס מי שהוסבר כאבו יכירו לו ויספרו בחוזק צרתו ושיעור מה שאבד ממנו. הנה אם אדבר לא יחשך כאבי ממני או אם אחדל מהדבור לא יועיל לי ולא יסור דבר מצרתי. אך עתה הלאני השם שם כל אברי שוממים. אינני צריך לעד אחר על צרתי כי הקמטים שבי מרוב הכחישות יעידו עלי וכחשי ודלותי יעיד על חוזק צערי ומכאובי. אף השם ית' טרף אותי וישטמני תכלית השנאה והגיעני להיות חרפת אדם ובזוי עם עד שצרי חרק עלי בשיניו לכעסו עלי וילטוש עיניו לי לעיין אותי בעין רעה. הרחיבו עלי פיהם אויבי בחרפותיהם אשר הם מחרפים אותי הכו לחיי יחד עלי יתקבצון כל שונאי והנה אמר זה לפי מה שאחשוב כנגד רעיו שהיו מחרפים אותו. ימסור אותי השם ית' ביד שקרן ועל ידי רשעים הטה אותי ממה שהייתי בו. שליו הייתי ויפרפרני השם ויכתתני אחז בערפי ושברני ויקימני לו למטרה לירות בי חציו. יסובו עלי מורי החצים אשר לו יבקע כליותי ולא יחמול לשפוך לארץ מררתי והנה אמר זה כנגד המכות והמכאובות אשר חלו בו. יפרצני השם פרץ על פני פרץ ר"ל מכה אחר מכה ירוץ עלי כגבור להכות אותי בכח ובתוקף מכו' רבות. על מה שהוגלד ממכותי הפרתי שק שהוא בגד קשה והנה הוא מכאיב ומצער אותי מאד ועוללתי ראשי בעפר ואפר וכל זה מרוב היגון כי במנהג האבלים יחגרו הכסי' שק ויעלו עפר על ראש. פני כמלאו חומר ולכלוך מרוב הבכי ובסבת הבכי יחשכו ראותי עד שעל עפעפי צלמות. כל הרעו' האלו באוני על לא חמס בכפי וגם תפלתי היתה זכה שלא הייתי מתפלל שיבא רע לאויבי ולא הייתי נמנע מלהתפלל לשם ית' קודם בוא אלי הרעה הזאת וזה שאיוב כמו שזכרנו היה נבוך תחלה בזאת החקירה והיה רוצה לצאת ידי ספקותיהן ולזה היה מקריב קרבנות אל השם ית' לכפר בעד בניו. ארץ אל תכסי דמי והחמס הנעשה לי בסבת זה הבורא המסודר מהשם ית' או יהיה הרצון בזה אל תכסה החמס הנעשה לי אם אמת מה שאמרו רעי שהייתה אלו הרעות מאת השם ית' על צד העונש ולא יהי מקום להסתר שם זעקתי על החמס הנעשה לי. גם עתה הנה בשמים עדי שהאמת אתי אם היה השם יתברך משגיח באלו הדברים הפרטיים כמו שאתם אומרים אתם רעי המליצים עמי אל אלוה תדמע עיני ואליו דברי לא עמכם שאם היו דברי עמכם הוא מבואר שלא תהיה טענה עליכם מה שאספר מהחמס הנעשה לי אם הענין כדבריכם לפי שכלכם תאמרו שאוככם מאשימים אותי במה שאנכי או שאין חמס בכפי. ואולם דברי עם השם ית' שאם היה הענין כדבריכ' רצוני שיהיה השם ית' מבין את כל מעשה האדם היה הוא יודע האמת בזה ולזה תהיה מזה הצד טענה לשם ית' לבאר שאם היה משגיח באישי האדם בזה האופן שאתם אומרים הוא עושה עמי עול ואתם. מי יתן שיוכל האדם להתווכח עם השם כמו הויכוח שיהיה בין אדם לרעהו. כי מספר השנים הנשארים לי לחיות יהיו באים עתה ואמות או תהיה רוחי נפחתת ונכרתו ימי שלא אשלימם ויהיו עתה קברים לי. אם אין רעי המליצים לי אנכי מהתלות עמי ולזה אברח מלהתווכח עמהם ובמה שאומרי' להמרותי ולהעציבני רואה עיני ולזה שם ר"ל שאין הכעסים אשר הם מכעיסים אותי ודבריהם כנגדי [illegible] ממני. אהה השם יתע' שים לבך עם שמעו דבריו והשיבהו עליהם כי תשוקתי להתוכח עמך אם היה אפשר זה לדעתי שאתה לא תלך בהתווכחך עמי כי אם בדרך אמתי לא בטענות כוזבות כמו שעושים אלו הרעים. ואם היה אפשר הן לי ערב שאוכל לבטוח בו שתשלים להתווכחות עמי הנה מתפרקו מיד מי אמצא שיתקע לידי שישלים ההתווכחות בינו ובינך ... וכל זה אחר איוב להורות שהאמת אתו בטענות השפוטות שטוענים לו רעיו. הנה לבם צפנת משכל ואין בהם תבונה ולא דעת כי היה ראוי שלא יעלם מהם כי אלו דברים כמו אלו התהבלות המרמו לא תרומם:

מי

יח וַיַּעַן בִּלְדַּד הַשֻּׁחִי וַיֹּאמַר׃ עַד־אָנָה
תְּשִׂימוּן קִנְצֵי לְמִלִּין תָּבִינוּ וְאַחַר
נְדַבֵּר׃ מַדּוּעַ נֶחְשַׁבְנוּ כַבְּהֵמָה
נִטְמִינוּ בְּעֵינֵיכֶם׃ טֹרֵף נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ
הַלְמַעַנְךָ תֵּעָזַב אָרֶץ וְיֶעְתַּק־צוּר
מִמְּקֹמוֹ׃ גַּם אוֹר רְשָׁעִים יִדְעָךְ וְלֹא־
יִגַּהּ שְׁבִיב אִשּׁוֹ׃ אוֹר חָשַׁךְ בְּאָהֳלוֹ
וְנֵרוֹ עָלָיו יִדְעָךְ׃ יֵצְרוּ צַעֲדֵי אוֹנוֹ
וְתַשְׁלִיכֵהוּ עֲצָתוֹ׃ כִּי־שֻׁלַּח בְּרֶשֶׁת
בְּרַגְלָיו וְעַל־שְׂבָכָה יִתְהַלָּךְ׃ יֹאחֵז
בְּעָקֵב פָּח יַחֲזֵק עָלָיו צַמִּים׃ טָמוּן
בָּאָרֶץ חַבְלוֹ וּמַלְכֻּדְתּוֹ עֲלֵי נָתִיב׃
סָבִיב בִּעֲתֻהוּ בַלָּהוֹת וֶהֱפִיצֻהוּ לְרַגְלָיו׃
יְהִי־רָעֵב אֹנוֹ וְאֵיד נָכוֹן לְצַלְעוֹ׃
יֹאכַל בַּדֵּי עוֹרוֹ יֹאכַל בַּדָּיו בְּכוֹר מָוֶת׃
יִנָּתֵק מֵאָהֳלוֹ מִבְטַחוֹ וְתַצְעִדֵהוּ
לְמֶלֶךְ בַּלָּהוֹת׃ תִּשְׁכּוֹן בְּאָהֳלוֹ מִבְּלִי־
לוֹ יְזֹרֶה עַל־נָוֵהוּ גָפְרִית׃ מִתַּחַת
שָׁרָשָׁיו יִבָשׁוּ וּמִמַּעַל יִמַּל קְצִירוֹ׃
זִכְרוֹ־אָבַד מִנִּי־אָרֶץ וְלֹא־שֵׁם לוֹ עַל־
פְּנֵי־חוּץ׃ יֶהְדְּפֻהוּ מֵאוֹר אֶל־חֹשֶׁךְ
וּמִתֵּבֵל יְנִדֻּהוּ׃ לֹא נִין לוֹ וְלֹא־נֶכֶד
בְּעַמּוֹ וְאֵין שָׂרִיד בִּמְגוּרָיו׃ עַל־יוֹמוֹ
נָשַׁמּוּ אַחֲרֹנִים וְקַדְמֹנִים אָחֲזוּ שָׂעַר׃
אַךְ־אֵלֶּה מִשְׁכְּנוֹת עַוָּל וְזֶה מְקוֹם
לֹא־יָדַע־אֵל׃

ואתיב בלדד דמן שוח ואמר׃ עד אימת תשוון הרפתקי למליא תתביינון ומבתר כן נמליל׃ מא דין אתחשבנא היך בעירא טמענא במחמיכון׃ דמצער נפשיה ברוגזיה איפשר דאמטולך תשתביק ארעא וטינר יתלק מן אתריה׃ ת"א דמריד נפשיה לגרמיה אפשר דמטולתך תתנשי ארעא מן למיתב ותקיפא יסתליק מן אתריה׃ ולחוד נהור רשיעי יטפי ולא ינהור גיה נוריה׃ נהור חשך במשכניה ושרגיה אמטולתיה יטפי׃ יתעייקן פסיעת תוקפיה ותתלוקיניה מלכתיה׃ מטול דאשתדר במצדתא בריגלוי ועילוי כרגתא יטייל׃ יאחוד בתיקלא דפחא יתקוף עלוי ניבריא׃ טמיע בארעא אשליה ואוחדתיה עלוי שבילא׃ חזור חזור יבעתוניה אתרגושין ומתברין לריגלוי׃ יהי כפין ביר בוכריה וצעירא מכוון לאנתתיה׃ ת"א יהי כפין באנינותיה וצערא מזומן לסטריה׃ ייכול בוצנין דחפיין למשכיה יגמר בנוי מלאך מותא׃ ת"א ייכול בסרא תקוף משכיה וגמר בנותי שרוי מתא׃ יתגזיר ממשכניה רוחצניה ותוכליניה למליך רגושתא׃ תשרי אינתתיה במשכניה מדלית ליה ויבדר על מדוריה גופריתא׃ מארעא בנוי ישתיצון ומשמיא יתגזר אובדניה׃ ת"א מלרע שרשותי יתייבשון ומן לעיל יתמולל זאזיה׃ דכרניה הובד מני ארעא דישראל ולא שמא ליה על אנפי אשקקי׃ יהדפוניה מנהורא לחשוכא ומתבל יגלוניה׃ לא ביר ליה ולא ביר ברא בעמיה ולית משיזיב ביתוביה׃ מטול יומיה אצטדיאו בתראי וקדמונאי אחדו עלעולא׃ ויימרון לחוד אילן משרית עוילא ורין אתר דמאן דלא ידע אלהא׃

אבן עזרא

עד אנה תשימון קנצי למלין· הנון כמוסף והכנון שאין לו דומה וענינו רובי׃ כי שולח ברשת ברגליו· פי' כי רגליו שולחו ברשת׃ שבכה· בלשון קדר כמו רשת והוא כענין מסובך׃ יאחז· הפח בעקבו יחזיקו עליו הצמאים· והכהן כ"ץ אמר הבתולות ואחרי' אות' בלשון קדר אבנים הפך כי עם אבני השדה בריתך׃ יהי רעב אונו· כמו בן אוני והעניין שישבע ממנו׃ לצלעו· כמו ולצלע המשכן׃ בדי עורו· סעיפי עורו על דרך משל׃ יאכל בדיו· הם בניו׃ בכור מות· חזק או ראשית והעניין שיבכר המות בבאו׃ ותצעידהו· עניינו ותקיותו׃ למלך בלהות· לגדול שבבלהות׃ תשכן באהלו· חיה זרה׃ מבלי לו· מבלי שידור הוא שם׃ יזורה· יפורש וכן ואתכם אזרה בגוים׃ יהדפוהו· ירחיקוהו כמו כדה׃ במגוריו· המקומות שהיה גר שם׃ נשמו אחרונים׃ רשעים כמוהו׃ וקדמונים· הם חבריו׃ וזה מקום לא ידע אל· שאל ישרת עצמו ואחר עמו וכן הוא וזה מקום של לא ידע אל׃ עד

יצח ל' וכל קרי' יצח

ואיד ב' כתרי ליש' ואיד יעלת מן הארץ

תשימון ג' וסימ' לא תשימון עליו נשך · אם שום תשימון פניכם · עד אנה תשימון קנצי למלין׃ נחשבנו ג' וסימ' נמכר בסדר ויצא · טורף ד' וחס' וסימ' קשר נביאה בתוכה · אריה טרף בדי · פצו עלי פיהם · טרף נפשו באפו׃ חשך ד' וסימ' ינהגם עליו ביום ההוא · אור חשך באהלו · כוכבי השמים וכסיליהם · חשך משחור תארם׃ ברשת ב' וסימ' ברשת זו טמנו · כי שלח ברשת ברגליו׃ צמים ב' וסימ' ושאף צמים חילם · יחזק עליו צמים׃ סביב ג' רפ' וסימ' בסוף יחזקאל׃ לרגליו ד' וסימ' נמסר בסדר שמות׃ עורו ג' מל' וסימ' היהפך כושי עורו · יאכל בדי עורו · התמלא בשכות עורו׃ ינתק ג' וסי' נמסר בשפטים סימן י"ו׃ תשכון ג' מל' וסי' בימים ההם תושע יהודה · לכן ישבו ציים את איים · תשכון באהלו מבלי לו יזורה על נוהו׃ זכרו ל' אבד מני ארץ וכל תריסר דכו' כמ"א זכרו תורת משה עבדי׃ וקדמונים ל' אחזו שער׃

מי שלהלוין אליך יגיד המחשבות השולות בלבו כדי שיכלו אותך שאינך שמח עול אבל תענישהו על מה שיחשוב כך כהתבאר באמום עד שעיני בניו תכלינה · והציגני השם ית' להיות למשל ולמשינה תחת שהייתי קודם זה להם לאדון ולשר · עד שכהתה עיני מהכעס אשר הם מכעיסים אותי בלעגם עלי ומחשבותי הם כצל ר"ל שלא אוכל להחזיק ולהתישב בהם מרוב דאגותי · ישומו ויתמהו ישרים על זאת הרעה הבאה על הצדיקים על לא חמס בכפיהם ונקי יתעורר על חנף ויתמה מדוע דרכו צלחה עם רוב שגותיו ופשעיו · ויאחז עם זה הצדיק דרכו הטובה ומי שהוא טהר ידים יוסיף אומץ ללכת בדרכי השם ית' והע"פ שאין בזה גמול גופני אבל יעשו זה להושיע נפשם כי זה כל פרי האדם וזו תשובה על מה שאמר אליפז אף אתה תפר יראה וזה שהרשעי' אינם יראים השם ית' כלל והצדיקי' לא יפרו יראת השם יתברך מפני זה אבל יאחזו דרכם כדי ש שתגיע להם הצלחת הנפש ויוסיפו אומץ בדרכם הטוב' לבזותם הבלי זה העולם מפני רוע הסדור הנופל ב בקנייניו ובהצלחותיו ויסימו מפני זה כל כונתם בהצלחת הנפש · ואולם כולכם תשובו ובואו נא ולא אמצא בכם חכם ולזה ש שפטתם שאני מפר יראה· הנה מרוב מכאובי על לא חמס בכפי באתי עד קצי כאילו ימי עברו ה מחשבותי נתקו ממני אשר הם מורשי שכלי כי השכל כשירצה ל לחקור בדבר יירש ה תחלה המחשבה ה חלקי הסותר אשר ה תפול בהם והטענות המקיימות אותם ו והמבטלות אותם· הנה מחשבותי המבולבלו' שתה ישימו הדברים אשר הם היו מבוארים לי ונגלים כאור היום חשוכים וכעלמים כלילה האור אשר היה קרוב אלי וחזק הסרתו ישימוהו כלילה מפני חשך ה הצרות על מה שאתם מנחמי' אותי שאחריתי תשגא מאד· הנה אשיבכם מילין אם אני בחוזק המכאוב עד שאקוה שיהיה ב ביתי שאול ואמות ו וארפד יצועי בחשך ואקרא לשחת אבי אתה אמי ואחותי לרימה לרעתי שאין לי התלט מהמות על זה הכתב האמום · הנה איה איפה תקותי ואם אקוה שאראה הטוב הגופיי אחר חותי או אמר זה כנגד מה שהיו אומרים שההבדל בין הרשעים והצדיקים כשיבואום צרות שהרשע לא יאמין שוב מני חשך ואולם הצדיק בוטח שהשם ית' יסיר המכאוב ההוא ממנו הנה לרבוי המכות האלו והמכאובים אשר הוליתי בהם אם ינוחו יחד על עפר תרדנה ותבללנה לכברם לירכתי שאול ר"ל למרכז הארץ כי לא תוכל הארץ להכיל ולשאת אותם ואיך אוכל אני לסובלם ולחיות אחרי כפלם בי ואמנם אמר זה על צד ההפלגה והגוזמא׃

והכלל העולה מהדברים

הוא שאיוב יסתור דברי אליפז במה שהביא ראיה מהחוש מהעונש הבא לרשעי' וגזר מפני זה שכל הרעות הנופלים באישי האדם הם במשפט לפי מעשיהם ואמר שזאת הגזירה בלתי צודקת לפי שכבר נמצאו בו אלו הרעות הנפלאות אשר אין לו תקוה לחיות אחריהם על לא חמס בכפיו ואם יאמר אומר שזאת הטענה לא יודה בה אליפז ולזה איכה טענה עליו הנה תשובת איוב בזה כי דבריו הם עם השם ית' אשר יודע שהאמת הוא כמו שאמר איוב אם היה שיהיה פוקד האדם על כל מעשיו כמו שאמרו רעי איוב ומה שגנה אותו אליפז שהוא היה מיפר יראה באמרו כמו אלו הדברים הנה כבר התבאר איוב וביאר שאינו צודק אבל הענין בהפך וזה שהרשעים אינם יראים השם ית' עד שיתכן שיאמר שהוא היה מיפר יראת השם ית' מהם בכמו אלו הדברים והצדיקים לא יסורו מפני זה מלהחזיק בדרכי השם ית' לפי שהצלחותם אינו הגמול הגופיי אבל השארות הנפש ולא די שלא יסורו מפני זה הדעת מדרכם הטובה אבל יוסיפו אומץ להחזיק בה ולהשתדל בשלמותם הנפשיי לבזותם ההצלחות הגופיות לרוע הסידור הנופל בהם והיותם הבל׃

ביאור מלות המענה

ויען בלדד השוחי ויאמר · קנצי · כמו קצים ואמר זה לפי שאיוב היה אומר דברים רבים בטענה אחד וכשיחשב שיכלה המאמר להיותו לתכלית אחד מדבריו יתחיל בטענה אחרת ולזה ישים תכליות רבים לדבריו כאילו אמר עד אי זה מקום מהויכוח תשתדלו ברבוי הדברים והטענות וזה כי יתכן שבמאמר הראשון יזכרו כל טענותיהם ומהמאמר ההוא והלאה לא יצטרכו לזכור טענות חדשות לקיים דבריהם אך ישתדלו לבד להתיר הספיקות במה שטענו החולקים עמהם על דעתם׃ ויעתק צור · ישתלק צור׃ ידעך · יתמך׃ יצרו · עניין צרות׃ צעדי אונו · פסיעות כחו׃ ותשליכהו · ותעזבהו׃ שבכה · רשת׃ צמים · פריץ׃ חבלו · החבל שיקשור בו רגליו וילכד בו׃ ומלכודתו · הוא הפח שילכד בו׃ אונו · רעבו כטעם ראשית אונו · בדי עורו · ענפי עורו ובדיו׃ יאכל בדיו בכור מות · יאכל איבריו הגדול שבחליים הממיתים׃ ינתק · ישתלק׃ למלך בלהות · אל החזק והקשה שבבלהות׃ מבלילו · מבלי שלא היה שלו אבל גזלו׃ ימל קצירו · יכרתו ענפיו׃ ינדוהו · ישליכוהו׃ נשמו · תמהו׃ שער · סערה׃ ביאור

ביאור דברי המענה

ענה בלדד ואמר עד אי זה מקום תאריכו דבריכם ותשימו קץ שם למילכם תבינו אותנו מה שנאמר ואחר כדבר ונענה אחר שאין אנו יודעים דבר לפי דבריך. מדוע נחשבנו כבהמה והיינו טמאים בעיניך ומרוחקים עד שמנית אותנו פחותי׳ כפחיתות הבה״מ ואולם אמר זה לפי שכבר אמר איוב עליהם שזכרונם משלי אפר ושלא ימצא בהם חכם ושהשם ית׳ צפן לבם משכל. אתה האיש שמרוב כעסו טורף ומשחית נפשו האם בעבור העדות שאתה מעיד בענייניך כשפוט שהארץ נעזבת ויסור השם ית׳ מהמקום אשר עיניו ולבו שם ר״ל האם נשפוט שהארץ נעזבת מפני העדר הסדור הנופל בענייניך לפי דבריך שאין השם ית׳ משגיח באישי האדם אחר שאתה כמצא זה העניין ההולך ב בשאר האנשים על הסדר שזכרנו רוצה לומר שהצדיקים ש שיבואם רע הוא ב בעבור טוב אחר יותר טוב מהטוב הקודם או שהרע ההוא הוא טוב בעצמו ואם לא כשער ולזה לא תמצא סיבה לצדיק רע מכלה אותו אבל הרע שיבא לרשעים הוא מכלה אותם ואם אתה אומר שאין העניין כן אין לנו להאמין אותך על זה אבל נאמין שכבר מרית בדרך שראוי לך זה העונש או שאין הרע הבא אליך ממית אותך ואם תשוב בו זה׳ והחל בלדד בספור הרעו׳ הנופלות לרשעים לאמת דעתו שזה על בר המשפט ואמר שלא די ברעות הנופו׳ הבאות לרשעי׳ אבל גם אורם ידעך ויחשך רוצה לומר ש שאור מהשכת׳ ופעתם יחשך וילכו בחשך ב בכל הדברים שיבחרו אותם. צעדי כחו יהיו צרים עד שלא ימצא בכחו יכולת ללכת באשר ירצה ועצתו תשליכהו ותעזבהו עד שלא תפול עצתו כי אם ביותר רע. כי שולח ברשת ברגליו עד שלא יוכל ללכת הנה והנה ועל רשת יתהלך וילכד שם. הפת יאחזהו בעקבו עד שלא יוכל ללכת יחזק עליו אים תקיף ופריץ ויתקפהו. טמון בארץ החבל אשר ילכד בו ומלכודתו טמון עלי כתיב אשר ילך בו עד שלא יוכל לראותו ולהשמר ממנו אבל ילך להלכד בו והוא לא ישער. סביב מכל צדדיו בעתוהו בלהות חזקות והפיצוהו ממקומו לברוח הנה והנה ברגליו ולא יהיה לו בהמה לרכוב עליה. יהי רעב זרעו שלא יהיה לו דבר לתת להם לאכול ומכה נכונה לבוא לצלעו. יאכל זה הרע עכפי עורו ובדיו ר״ל שלא ישאר בחלקי עורו חלק שלם שלא יאכל איבריו הגדול שבחליים הממיתים. ישתלק מאהלו מבטחו עד שלא יהיה בוטח בו ותצעידהו עצתו אל מקום אשר יהיה לו שם החזק שבבלהות. תשכון הבהלה באהלו מפני שלא היה שלו אבל בא בעשק וגזל ולזה יזורה על נוהו גפרית לשרפו ויחרב. מתחת שרשיו יבשו וממעל יכרת קצירו עד שיכרת לגמרי ולא ישאר לו שורש ולא ענף והרצון בו שכבר יכרת זרעו. זכרו אבד מני ארץ ולא שם לו על פני חוץ. יהדפוהו הצרות הבאות עליו מאור החיים אל החושך ומתבל ינידוהו וישליכוהו. לא ישאר לו נין ונכד ולא יהיה שריד בביתו. על יום העול והרשע בבא עליו כל אלו הצרות יתמהו הבאים ותמהו הקודמים עד שאחזם שער בזה. הנה אלו משכנות האיש העול וזה מקום האיש אשר לא ידע והשכיל השם וזה דבר כמצא וכמשך בחוש לפי דעת בלדד ואולם הרעות הבאות לצדיקים אינם מזה המין כי אינם מכלות אותם לגמרי עד שלא ישאר לו זכר:

והכלל העולה מהדברים

הוא שבלדד משיב על מה שכבר אמר אליו איוב שעונש הרשעים והטובים הוא אחד בעיניו והוא אמרו אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה שאין העניין כן אבל כמצא בחוש עונש הרשעים מתחלף מאד לעונש הטובים והפליג מפני זה בזכירת הרעות שימצאו מגיעות לרשעים ולפי שכמו אלו הרעות הכפלאות יתמצאו מגיעות לפי מאמר בלדד לרשעים לבד הנה יראה שסבת הגעתם להם הוא רשעם ולזה לא יבטל מזה הבר מה שהניח בלדד להתיר הספק על מה שנראה אותו מרוע הסדור באלו הענינים ואמ׳ שאע״פ שאיוב יטעון מצד מה שהגיע אליו שאין העניין כן שאין ראוי לבטל זאת הגזירה הנמצאת לפי דעתו בודקת בחוש מפני מה שיטעון איוב מעצמו כי הנה אפשר שחטא איוב ואם לא עשה עול מפני שלא השתדל במדע השם כפי היכולת כי זה גם כן חטא אבלו ולזה אמר וזה מקום לא ידע אל:

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר: תוגיון. מענין יגון: תהכרו לי. תלעיגו לי או יהיה מענין עזות פנים: ומצודו. רשתו: כבודי. הוני: ויסע. מענין נסיעה: גדודיו. גדודי הצרות: ויסלו עלי דרכם. באורח הדרוכה והסלולה לרוב ההליכה אלוה: זרו ממני. היו כזרים: וחנותי לבני בטני. הרצון בזה עם היותי חונן אותה מאד בעבור בני בטני ר״ל כדי שתעמיד ממנה בנים או יהיה מקור כמו הסכת חנות ל והרצון בזה שהיותי חונן אותה הוא בעבור שתעמיד ממנה בנים זר הוא לה ואולי מתרגת כלל לו ואפשר שהיו לו עתה בנים כי לא ידענו הזמן אשר היה מעת אבדן בניו עד עת התוכחו עם רעיו ויהיה פירושו ומה שאני חונן בני הוא זר להם: עוילים. אנשי עול וחמס: ואתמלטה בעור שני. רוצה לומר שלא נשאר לי עור שלם כי אם הדבק לשרש שיני:

אבן עזרא

עד אנה תוגיון. מן יגון: זה עשר פעמים. אמר הגאון רב סעדיה ז״ל כין כ בדברי איוב ותשובת חבריו הם עתה עשר פעמי׳. והנכון בעיני שהוא כמו ואפו עשר נשים בעבור היות ת חשבון עשרה סך ת חשבון: עלי תגדילו. כפשותיכם: ומצודו. עניינו מצודתו: ויסע כעץ. כאשר יוסר העץ ממקומו: ויסלו. מן סלון ממאיר כמו הנני סך את דרכך בסירים תן כמשוכת חדק וכן דרכי סורר מן סירים: עוילים. נערים או רשעי׳ בעלי עול: וזה אהבתי. וזה שאהבתי כולם נהפכו בי: ואתמלטה בעור שני. העניין לא נתלטתי אלא כמו שני בעור: כמו

ואף ט׳ ר״פ וסימ׳ ואף גם זאת בהיותם. ואף כי תשלחנה לאנשים. ואף כי היין בוגד. ואף אלהים עלה בהם. ואף אבנם שגיתי. ואף הסיתך מפי צר. ואף שמרתהם שאלנה. ואף מאניא די בית אלהא. ואף כאני בית: גדר ג׳ וסימ׳ ארחי גדר ולא אעבור. גדר דרכי בגזית. גדר בעדי: אעבור ג׳ ומ״ל וסימ׳ נמסר בתלים סוף סי׳ קמ״ב: ויסע ג׳ וס׳ בסדר בשלח:

יט ויען איוב ויאמר: עד אנה תוגיון
נפשי ותדכאונני במלים: זה עשר
פעמים תכלימוני לא תבשו תהכרו
לי: ואף אמנם שגיתי אתי תלין
משוגתי: אם אמנם עלי תגדילו
ותוכיחו עלי חרפתי: דעו אפו כי
אלוה עותני ומצודו עלי הקיף:
הן אצעק חמס ולא אענה אשוע
ואין משפט: ארחי גדר ולא אעבור
ועל נתיבותי חשך ישים: כבודי
מעלי הפשיט ויסר עטרת ראשי:
יתצני סביב ואלך ויסע כעץ תקותי:
ויחר עלי אפו ויחשבני לו כצריו:
יחד יבאו גדודיו ויסלו עלי דרכם
ויחנו סביב לאהלי: אחי מעלי
הרחיק וידעי אך זרו ממני: חדלו
קרובי ומידעי שכחוני: גרי ביתי
ואמהתי לזר תחשבני נכרי הייתי
בעיניהם: לעבדי קראתי ולא יענה
במו פי אתחנן לו: רוחי זרה לאשתי
וחנתי לבני בטני: גם עוילים
מאסו בי אקומה וידברו בי:
תעבוני כל מתי סודי וזה אהבתי
נהפכו בי: בעורי ובבשרי דבקה
עצמי ואתמלטה בעור שני:

ואתיב איוב ואמר: עד אימת תנקטון
נפשי ותשפפונני במיליא: דנן עסר זמנין
תכסיפונני לא תבהתון תשמודעון לי:
וברם בקושטא שליתי גבי תבית שלותי:
אין בקושטא עלי תתרברבון ותכסנון עלי
חיסודי: ידעו השתא ארום אלהא תקפני
וסריגיה עלי אחזור: הא אקבל מן קדם
חטוף ולא אתותב אצלי ולית דינא: אסרטי
חטר ולא אעבר ועל שבילי חשוך ישוי:
איקרי מעילוי אשלח ואעדי כלילי דרישי:
יצדינני חזור חזור ואיזיל ואטיל היך קסא
סברי: ותקיף עלי רוגזיה ותחשבינני ליה
היך מעיקוהי: כחדא ייתון אוכלוסוהי
וכבשו עלי ארחתהון ושרון חזור חזור
למשכני: אחי מעילוי ארחיק ויודעי
אתעבידו חילונאי מיני: פסקו קריביי
ומיידעי אנשיוני: דיירי ביתי ולחינתיי
לחילוני יחשבונני היך בר עממין הויתי
במחמיהון: לעבדי קריתי ולא יתיב
בפומי אבעא מיניה: רוחי נוכריתא
לאנתתי ואתחננית לבר מעיי: לחוד
ינקיא רחקו ממרי אקום וממללין מני:
רחקו יתי כל אנשי רזי ודין די רחמית
אתהפכן בי: במשכי ובבסרי דבקת גרמי
ואשתתרית במשך ככאי:

בעץ ג׳ וסימנ׳ יבש היה כעץ. ויסע כעץ תקותי. ותשבר כעץ עולה: זרו ב׳ וסימ׳ ויודעי אך זרו ממני. לא זרו מתאותם: ולא יענה ה׳ וסימ׳ וזעקתם ביום ההוא. אז יזעקו אל יי׳ דמיכה. ישאהו על כתף. שם יזעקו ולא יענה. לעבדי קראתי ולא יענה: אקומה ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ג׳:

יד אלוה. מכת השם: ויחקו. ויכתבו: יחצבון. יחקקו: נקפו. כמו נקפו או נקפו יסברו: שדין. שים דין והוא שם בשקל בוז והרצון בזה בעבור מה שאתם יודעים לפי דבריכם שיש דין ומשפט על כל מעשה האדם גורו לכם מהכעים אותי בכמו אלו החרפות אשר אתם מחרפים אותי ויהיה תדעון הווה ואם הוא לשון עתיד וכמוהו ימצאו רבים בלשונינו או יהיה דון תוי״ר בשקל שוב מלחמה ויהיה הרצון בזה בעבור מה שאתם יודעים לפי דבריכם שהאדם נידון על כל מעשיו אם טוב ואם רע ראוי לכם שתיראו מהכעים אותי בזה האופן כי יהוא חטא כפלא:

ביאור דברי המענה

ענה איוב. ואמר עד אנה תתנו יגון לנפשי ותדכאו אותי במיליכם אלא שאתם מבזים אותי בהם ואין בהם טענה צודקת לאמת דעותיכ׳ אבל הם מלים לבד. זה עשר פעמי׳ דברנו אחד אל אחד ובכל מענה שהשיבותם לי תכלימוני בדבריכם או אמר עשר על כד הרבוי כי לא דברו עמו כי אם חמשה פעמי׳ ולא תבושו לומ׳ לי כמו אלו הדברים ותעיזו פניכם לי. ואף אמנם אם יהיה כדבריכ׳ ששגיתי מה לכם עלי תהיה שלי משוגתי והכיחו אותי. ואם אמנם עלי תגדילו משוג׳ ותוכיחו עלי חרפתי בעבור מה שאתם רואים כי מהמכות והפגעים להאמינכם כי הכל במשפט ותכיחו ראיה מזה שאני הייתי חוטא. דעו באמת כי השם עיותני והקיף עלי רשתו ללוכדני על לא חמס בכפי. הן אצעק חמס על כנגדי וכרתי אסר בא ב בסבת מערכת ה הככבים בעת ה הלידה שלא כדין ואין עונה אותי אשוע ולא אמצא משפט. גדר השם המקדר זה ה

חנוני חנוני ב׳ וכפסו׳ והוא חד מן א״ב מן ב״ב וכפסו׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הבי״ת בכ״ד: ועפרת ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר משות וזכריה סי׳ מ״ה: בצור ג׳ וסימ׳ והכית בצור. בא בצור והטמן. לעד בצור יחצבון: אחוה ד׳ וסימ׳ אני בצדק אחזה פניך. בלעדי אחזה אתה הורני. ואחר עורי נקפו זאת. אשר אני אחזה לי. וא׳ ואחזה אנכי

אבן עזרא

כמו אל. הוא הקדוש: לעד בצור יחצבון. היה מתאוה שיחצבו במקום שלא ימחו: וכן אותיות שירע מגואלי מדבר בשבילי טוב הוא היום בחיים או יהיה אחרון שיולד: ואחר עורי נקפו זאת. כמו ונקף סבכי היער ועניין זאת עצמי ועורי ובשרי: אחזה אלוה. הנגעים שיחדש עלי: כי תאמרו. היש בכם שיאמר מה נרדף לו: ושרש דבר. רע. ים לכם לגור מפני חרב: כי חמה. בעבור עונות חרב: למען תדעון שדין. כמו דין שים דין: לכן שעפי. חושי בי. מהירותי להשיבך. כי מוסר כלמתי שמעתי ממך ורוח תבונתי תענני: כגללו

חנני חנני אתם רעי כי יד אלוה
נגעה בי: למה תרדפני כמו אל
ומבשרי לא תשבעו: מי יתן אפו
ויכתבון מלי מי יתן בספר ויחקו:
בעט ברזל ועפרת לעד בצור
יחצבון: ואני ידעתי גאלי חי ואחרון
על עפר יקום: ואחר עורי נקפו
זאת ומבשרי אחזה אלוה: אשר אני
אחזה לי ועיני ראו ולא זר כלו
כליתי בחקי: כי תאמרו מה נרדף
לו ושרש דבר נמצא בי: גורו לכם
מפני חרב כי חמה עונות חרב
למען תדעון שדין:
כ ויען צופר הנעמתי ויאמר: לכן
שעפי ישיבוני ובעבור חושי בי:
מוסר כלמתי אשמע ורוח מבינתי
יענני: הזאת ידעת מני עד מני
שים אדם עלי ארץ: כי רננת רשעים
מקרוב ושמחת חנף עדי רגע:

חוסו עלי חוסו עלי אתון חברויי ארום מחתא
דיי קריבת בי: למא תרדפונני דכמת אלהא
ומבסרי לא תסבעון: מאן יהב יתי ויכתבון
מלי מאן יהב בפתקא ויתרשמון: בקולמוס
דפרזלא וברכמישא לעלמא בטינרא
יתפסלן: ואנא ידעית דפריקי קיים ומן
בתר כדין פורקניה על עפרא יקוו ומן בתר
דאתפח משכי תהי דא ומבסרי אחמי תוב
אלהא: די אנא אחמי לי ועייני חמון ולא
חילוני של סו כליותי בעובי: ארום תמרון
מה נרדף ליה ועקר מלתא נשכח ביה:
דחולו לכון מן קדם חרבא ארום ברגיז
אלהא על סורחנותא מגרי קטולין דחרבא
מן בגלל דתנדעון דדיין קשוט הוא מרי
דינא: ואתיב צופר דמן נעמה ואמר:
מטול דרעיונאי מתיבן לי ומטול דרחישתי
בי: מרדותא דכסופי אשמע והיך פרחא
מן ביונתי יתיבנני: הדא ידעתא מן אוולא
מן עידן דאשתוי בר נש עלוי ארעא:
ארום בועת רשיעי שציית בעגל וחדוות
דילטור עד שעתא:

אשית לבי: תדעון ד׳ וסימ׳ למען תדעון אשר יפלה יי׳. בזאת תדעון כי יי׳ שלחני לעשות. גורו לכם מפני חרב. ויאמר יהושע בזאת תדעון: הזאת ה׳ וסימ׳ הזאת לכם עליזה. הזאת חשבת למשפט. הזאת ידעת מני עד. הזאת נעמי. הזאת העיר שיאמרו:

הסרור ארחי עד שלא אוכל להסית חפצי ועל הנתיבות שאני מכוין אליהם חשך ימים ולא אוכל ללכת שם. כבודי מעלי הוני מעלי הפשיט כמו שהשיגני מאבדן קנייני ויסר זרעי שהיה עטרת ראשי כמו שאמר עטרת זקנים בני בנים. הרס אותי סביב במכותיו שלא לאבד קנייני ובני עד שאני נחשב כאילו הלכתי ויסע בזה הפועל כעץ תקותי ר״ל שאין לי תקוה כמו שאין תקוה לעץ כשנתצוהו סביב לעקרו משורש מן הארץ אשר היה משתרש שם כי הוא אילו יונח כן ימות בלא ספק וכן אני כשהוסרו ממני קנייני אשר היה בהם חיי רוחי הנני נחשב למת. ויחר עלי אפו להכותי אחר זה באלו המכות הנפלאות ויחשבני לו כאילו הייתי אחד מצריו לרדוף אותי בכל עת על לא חמס בכפי. יחד יבואו גדודי הצרות בי ויסולו עלי דרכם ר״ל שדרכם סלולה ודרוכה לבוא אלי מרוב ההתמדה ויחנו אלו הגדודים סביב לאהלי. הנה מרוב הצרות אשר לי ההפכו עלי אחי ויודעי וקרובי ומיודעי לזרים עד שרחקו ממני ושכחוני כי במוגע רגלי האנשי׳ ימצא הרבה שיעלימו עיניהם מהם אוביהם וקרוביהם וישכחו אותם. ולא זה לבד אלא האנשים הגרים בביתי והם אוכלי לחמי ושפחותי חשבו אותי לזר נכרי הייתי בעיניהם. לעבדי קראתי ולא יענה ואף גם זאת שאתחנן לו בדברי למלאות שאלתי ולא אבונו כדרך שיצוה האדם לעבדו הנה עם כל זה לא יענה׳ רוחי היא זרה לאשתי עם היותי חונן אותה מאד כדי שאעמיד ממנה בנים. גם האנשים הפחותים בעלי העול מאסו בי אקומה בפניהם ולא יבושו עם זה מלדבר בי חרפות ובזויים. כל אנשי סודי תעבוני ואלה העומדי׳ עמי והם רעי אשר אהבתי. נהפכו לי למוכאים ותרפוני חרפות רבות׳ הנה לרוב כחישותי דבקה עצמי יחד בעורי ובבשרי כאילו אין בי בשר כלל ולא נשאר בי עור שלם שלא נקבוהו העצמות רק הדבק לשרש השניים שהוא דומה לעור. חנוני חנוני אתם רעי כי מכת השם נגעה בי ללא פשע. למה תרדפוני כמו אלה העוילים המחרפים אותי או ירצה אם השם רודף אותי בכמו אלו המכות למה תרדפוני כמוהו עד שלא תשבעו מבשרי לרוב שאתם אותי. מי יתן איפה ויכתבון מילי כדרך שיעמדו לנצח ואולם אמר זה לשערו שדבריו צודקים ואע״פ שרעיו היו מרחיקים אותם בטענותיהם הטובות ואין לאומ׳ שיאמר שאני חטאתי בשלא השתדלתי לדעת השם כפי היכולת כמו שאמר בלדד על איוב באמרו וזה מקום לא ידע אל כי אני ידעתי כי מי שגואל נפשי ומגיע לה הצלחתה אשר הוא חי וקיים לנצח. וידעתי האחרון אשר על עפר יקום והוא השם ית׳ ר״ל שהאחרון מהפועלים הנכבים על הארץ הוא השם ית׳ וקראו אחרון להיותו האחרון אבל חקירתינו כי אנחנו נתחיל מן המאוחר ונלך ממנו אל הקודם ואמנם הוא ראשון במציאות ואיפשר שיהיה אומרו ואחרון על עפר יקום מודה על הנבואות והקיום על דרך אמרו אני ראשון ואני אחרון ואמנם הביאור הראשון נכון יותר מצד העניין ומצד הלשון. ועם כל זה רבו מכותי עד שאחר מנקמתו שורי שברו את העצם. ומבשרי אראה יד השם ית׳ ומכתו או ירצה בזה הנה כבר הפליגו מכותי עד שאחר שנקבו עורי שברו עצמי עם היותי רואה השם ומשיג אותי יותר מבשרי ואמר זה לפי שכבר היו מיחסים לו שחטא כשלא ידע השם ית׳ כמו שקדם במענה הקודם הנה מה שקדם מסיפור הרעות היה דבר נגלה. ואולם הרע המשיג אותי אשר אני אחזה לי לבד הוא שאני מצער כי מרוב חליי כלו כליותי תוך גופי. הנה היה ראוי לכם שתאמרו למה נרדוף אותו והנה נמצא בו שרש דבר ר״ל שראוי לי להתרעם על מה שאני מתרעם ולשפוט מפני זה שאין השם ית׳ משגיח באישי האדם לדעתכם היותי צדיק וישר וראוי שיעשה בי מה שיראה בו שרש בזאת החקירה. הנה בעבור מה שתדעו שיש דין ומשפט על כל מעשה האדם גורו לכם מהכעים אותי כמו אלו ההכעסות כדי שלא תפולו בחרב כי החמה אשר אתם מביאים לי בזה האופן הוא עון גדול שעונשו הנפילה בחרב להיותו מהקשים שבעונות׳ הוא שמה שאמר בלדד שאין ראוי שיקרו הגזירה הכוללת אשר שמהם מפני מה שטוען איוב מעצמו הנה יאמר איוב שהעניין בהפך שהו׳ ראוי שיקרו ממה שרא׳ ומגיע בו מהרעו׳ מרם זה הדבר והתחלתו להתאמת אבלם שהוא צדיק וישר יותר מן ההתאמתות אשר להם באנשים אשר הגיעם רע שהביאו ראיה מהם ועוד שהגזירה הכוללת כשלא תהיה צודקת באיש אחד הנה היא כוזבת ומה שטען בלדד כי איוב אולי חטא בשלא ידע השם ית׳ כבר סתר איוב מאמרו וב״אר שהוא ידע אותו כפי היכולת בתאמר מורה באמת שהוא ידע אותו והוא אומרו בו שהוא אחרון על עפר יקום כי זה הוא האופן אשר יגיעו בו אל הידיעה בשם ית׳ ר״ל כשנחקור מסבות אלו העניינים המוחשים הפועלות אותם עד שנכלה אל הסבה האחרונה והנה גנה אותם איוב על שהם היו חוטאים חטא נפלא בהכעיסם אותו בזה האופן עם הודאתם שיש על כל המעשה גמול ומשפט:

ביאור מלות המענה

ויען צופר הנעמתי ויאמר. שעפי. מחשבותי. חושי. הרגישי: שיאו

מיאו · רוממותו · כגללו · כצואתו · ויודד · מענין נדודים · שזפתו · ראתהו · תשורנו · תראהו · מקומו · ענין אנשי מקומו שהיו רואים אותו תמיד · ירצו דלים · יפייסו רצון דלים · אונו · בזלתו · עצמותיו · ר"ל עצמותיו ימלאו מחטא נעוריו · חיל בלע · ההון אשר בלע ואכל · ראש פתנים · מענין רוש ולענה ופתנים הם נחשים · יגע · שם והרצון שישיב יגיעו ולא יבלע ולא ישמח · כי רצץ עזב דלים · כאשר רצץ הדלים עזב אותם ר"ל שלא עזב אותם עד אשר רצץ אותם · בחמודו לא ימלט · בחמודו ועשרו לא ימלט דבר שהכל יאכל · יחיל · יבליח · במלאת ספקו · בהיות לו די · יצר לו · מענין צרות ודוחק · עמל · תואר והרצון בו איש עמל ואון · בלחומו · בבשרו · מנשק ברזל · כלי זין של ברזל · תחלפהו · תכריתהו או ירכה בזה תעבור בו ויהיה שב אל החץ אשר יורו מזאת הקשת החזקה · מגוה · שהתיק אשר לה או ירכה בזה מגוף הרשע · וברק · הוא להט החרב · ממרורתו · היא המרה אשר בה משכן האדומה · לצפוניו · בעבור החטאים אשר כפן · ירע · ישבר · מתקוממה לו · שוכאה אותו · יגל · יגלה ממקומו ויעבור · נגרות · כמו הנהרות הנגרות · ונחלת אמרו מאל · רוצה לומר שזה לו לנחלה בעבור מה שאמר מאל והטיחו דברים כנגדו ·

ביאור דברי המענה

ענה צופר הנעמתי ואמר באמת מחשבותי יכריחוני להשיב על דבריך בעבור הרגשי בי מוסר כלימתי שמעתי ממך במה שקדם מדבריך ורוח מבינתי יביאני לענות לך · הזאת ידעת שכבר נמשך בזה המנהג מעת היות העולם ומעת שנברא האדם והוא כי רננת הרשעים וטובם והצלחתם הוא מזמן קרוב ר"ל שלא יתמיד להם ושמחת החנף לא תקום כי אם עד רגע כלומר זמן מועט והנה אמר זה לתשובה למה שטען על דברי איוב באומרו ישליו אהלים לשודדי · אם יעלה לשמים רוממותו וראשו לעב יגיע רוצה לומר שיהיה בעליונות ההצלחה · הנה הוא יאבד ויפסד במהירות כהפסד צואתו בקלות ובמהירות עד שרואיו יאמרו איו כי יאבד לשעתו · כמו החלום וחזון הלילה שלא יזכור אותם האדם כאשר הקיץ ויאבד זכרו במהירו' כן יעופף זה הרשע וילך לאבדון מהר · העין שראתה אותו לא תוסיף לראותו ולא עוד יראהו עין אנשי מקומו להיות כלה ואבד · ישוב גמולו על בניו ויעשו רצון הדלים לרוב שפלותם תחת אשר עשקם אביהם או ידי העושק בעצמו תשבנה הגזלה אשר גזל · לפי שעצמותיו כמלאו מחטא' נעוריו ועמו על עפר תשכב יזלתו ולא ישוב אל השם · או הרצון בזה לפי שהוא מלא עצמותיו מהדברי' הצלומי' והמכוסים אשר גנב וגזל ר"ל שעשה עושר ולא במשפט ועמו על עפר תשכב הגזלה ההיא ולא ישיבה · ולפי שכאשר המתיקה בפיו הרעה אשר חשב לעשותה וערבה לו יכחיד אותה ויסתירנה תחת לשונו ר"ל שלא יגלה אותה עד עשותה המזימתה כאילו הוא חומל עליה מרוב אהבתו או זה ולזה לא יעזבנ' וימנענ' בתוך חכו · הנה ישיבלו השם על כל זה גמול מרה כנגד מדה · וזה שלחמו נהפך במעיו ללכת הפך המנהג ר"ל שישוב לבאת דרך הפה בקיא · הנה לחמו יהיה כמרורת פתנים בקרבו כל החיל אשר בלע יקיאנו ומבטנו יורישנו אל הפך מה שהיה עושה שהיה מעכב לעצמו ההון אשר גזל ולא היה רוצה להניח ממנו דבר ותחת אהבתו הרעה עד שיסתירנה תחת לשונו יתן לו השם רעה שתעמוד עמו ותכלהו והיא שהוא יינק ראש פתנים ותהרגהו לשון אפעה בארסו · ולא יראה בשפע הדברים הערבי' כמו הדבש והחמאה אבל יבאו בקרבו תמיד הדברים הרעי' תחת אהבתו הרעה · הנה הוא ישיב יגיעו ויניחהו לאחרי' ולא יהנה ממנו ויהיה יגיעו שישוב כשיעור החיל אשר

אבן עזרא

כגללו · מן כאשר יבער הגלל עד תמו · ויודד · כמו ירוחק · שזפתו · ראתהו כמו ששזפתני השמש · בניו ירצו דלים · הפירוש נכון שהוא מן רצון ובמה יתרצה כי בניו יוכרחו לרצות הדלים שגזל ועוד שיתכן שבימיו תשבנה ידיו אונו כמו הונו כמו מצאתי און לי ואמתו כמו המון · עצמותיו מלאו · חטאת עלומיו · יכחידנה · שיעשה דבריו בסתר · ראש פתנים יינק · הפך נהרי נחלי דבש וחמאה ושניהם על דרך משל כענין פרש פורה ראש ולענה · ובסוף משיב כל מה שיגעבו בחיל תמורתו שבא לו הדבר הפוך · עזב דלים · במותו · בחמודו · שחמד והתאוה הוא לא השאיר כלום · יחיל · יקוה · במלאת ספקו · כאשר יגיע לכל מה שיספיק לו אז יצר לו ויד העמלים תבואנו כענין בפרוח רשעים וים אומרי' בהגיע יום מפלתם וכמוהו תחת רשעים ספקם כמו ויספק את כפיו הכה · בלחומו · בבשרו ויתכן היות בלחומו כמשמעו כמו יהי למלא בטנו · תחליפהו · כמו כליל יחלוף ויש אומר כמו וחלפה רקתו · שלף · ישלוף החץ מהאשפה ויצא מתוכה וכמו ברק ירוץ כן יבואו אימים עליו פתע פתאום · תאכלהו אש לא נפח · כדי שיענה ולא תצא כפשו במהרה · יגל · יגלה ממקומו · יבול ביתו · כנהרות נגרות ויתכן שיחסר עם ביתו או יבול אנשי ביתו · ויאמרו בני אדם זה חלק אדם רשע · שמעו

וראשו ד' וסימ' נמסר בריש סדר ויצא · אין ה' בליש' וסימ' בלשון ארמי בנתיהון דמלכיא סתגלגלין וכואתין ומיתין וביאורם נמסר בסדר בראשית ואיוב סימן י"ד · וידיו ד' וסימ' וידיו לא שטף במים · מידיו תבצענה · וידיו תשבנה אונו · ימחץ וידיו תרפינה · ויכחדנה ל' אם תמתיק בפיו רעה · וימנענה ל' בתוך חכו · ואינון מן מלין דמשמשין נה בסוף תיבות' וסימ'

אם יעלה לשמים שיאו וראשו
לעב יגיע · כגללו לנצח יאבד ראיו
יאמרו איו · כחלום יעוף ולא
ימצאהו וידד כחזיון לילה · עין
שזפתו ולא תוסיף ולא עוד
תשורנו מקומו · בניו ירצו דלים
וידיו תשבנה אונו · עצמותיו מלאו
עלומו ועמו על עפר תשכב · אם
תמתיק בפיו רעה יכחידנה תחת
לשונו · יחמל עליה ולא יעזבנה
וימנענה בתוך חכו · לחמו במעיו
נהפך מרורת פתנים בקרבו · חיל
בלע ויקאנו מבטנו ירשנו אל ·
ראש פתנים יינק תהרגהו לשון
אפעה · אל ירא בפלגות נהרי נחלי
דבש וחמאה · משיב יגע ולא יבלע
כחיל תמורתו ולא יעלס · כי רצץ
עזב דלים בית גזל ולא יבנהו · כי
לא ידע שלו בבטנו בחמודו לא
ימלט · אין שריד לאכלו על כן
לא יחיל טובו · במלאות ספקו יצר
לו כל יד עמל תבאנו · יהי למלא
בטנו ישלח בו חרון אפו וימטר ע
עלימו בלחומו · יברח מנשק ברזל
תחלפהו קשת נחושה · שלף ויצא
מגוה וברק ממררתו יהלך עליו א
אמים · כל חשך טמון לצפוניו
תאכלהו אש לא נפח ירע שריד
באהלו · יגלו שמים עונו וארץ
מתקוממה לו · יגל יבול ביתו נגרות
ביום אפו · זה חלק אדם רשע מאלהים ונחלת אמרו מאל ·

אין יסק לצית שמיא זוקפיה ורישיה לעננא
ימטי · היך רעייה לעלמא יהובד חמוי
יימרון האן הוא · היך חלמא יטוס ולא
ישכחוניה יגלי היך חזותא דליליא · עינא
סקרתיה ולא תוסיף ולא תוב תסכיניה
אתריה · בנוי ירעון מסכנין וידוי משלמן
תקוף צעריה · גרמוי אתמליאו חוליה
ובהדיה על עפרא תשכוב · אין מתבסמא
בפומיה בישתא יכדבינה תחות לישניה ·
יחוס עלה ולא ישבקינה ויכסינה במצע
מוריגיה · מיכליה במעוי אתהפיך אירסא
דחורמניה בגויה · נכסין דסלעים יפלט
יתיה מכרסיה יתרכיניה אלהא · רישי
חורמניא יינק תקטליניה לשן חוויא · לא
יזכי למחמי בטייפי נהרוות נחליא דמן
דובשא וליואי · מתיב ליאות תורניא ולא
יגמיר כדעתריה מתיידהיב שלחופיה ולא
ידוץ · ארום רעעא עסקא דמסכנין ביתא
אנס ולא בנא יתיה · ארום לא יידע דיהי
שליו בכריסיה בגושמיה לא ישתזיב · לית
משיזיב למכליה מטול היכנא לא יוריך טוביה ·
תתמלי סאתיה יתפרע מיניה כל אידא דלעי
תירתניה · יהי למימלי כריסיה יגרי ביה
תקוף רוגזיה ויחית עלוי מיטרין בשלדיה ·
יעירוק מן זייני פרזלא תשלחפיניה קשתא
דכרכומא · שלף ונפק מתיקרה וברקה
ממרירתא יהלוך עלוי דחילוי · כל חשוכא
טמיע לטשיוריה תגמריניה נור דגהנם
דלא נפיח ישרי משיזיב במשכני · יפרסמון
אנגלי מרומא סורחניה ודיירי ארע יקומון
למבאשא ליה · יטלטל עיבור ביירתיה
משחיה וחמריה מזדלפן ביומא דרוגזיה ·
דין חולק בר נש רשיעא מן קדם יי ואחסנת
מימריה מן קדם אלהא ·

נמסר במס' רבת' במערכ' אות הנ"ון בס"ד · יראה ה' ד' מנהון מלעיל וסימ' ירא יי' עליכם וישפט · ועתה ירא פרעה · ירא אלהי אבותינו ויוכח · ובמותו אבר יראיו' · אל ירא בפלגות · ימלט ח' וסימ' בעמוס סוף סימן ב' · טובו ג' וסימ' אחר ישוכו בני ישראל · מה טובו ומה יפיו · אין שריד לאכלו · נשק ג' קמצין בליש' וסימ' והבה מביאים איש מנחתו ודבלכי' וחברו דד"ה · יברח מנשק ברזל · וברק ג' וסימ' וברק רדף אחרי הרכב · והשר דבורה וברק · וברק ממררתו יהלוך · ירע ל' ומלעיל שריד באהלו · בתקוממה ל' וכ"ל יגלו שמים עונו · אמרו ל' והוא חד מן א"ב משמש או בסוף תיבותא וסימ' נמסר במסר' רבת' במערכת אות הוי"ו בס"ד ·

אשר גזל והוא תמורתו ולא ישמח בזה החיל גם כן כי לא נשאר לו ולא נהנה ממנו · או יהיה פירושו כמו שיסוב החיל תמורת מה שגזל ולא ישמח בגזלה ההיא אחר אשר ישיב אותה כן ישיב גם כן יגיעו ויניחהו לאחרים ולא יהנה ממנו וזה גמולו בעבור שהיה מעכב לעצמו העושק והגזל ולא היה רוצה להניח ממנו דבר מפני שרצץ הדלים ועזבם ר״ל שלא עזבם עד אשר רצץ אותם וגזל מהם בית אשר לא בנהו הנה גמולו שלא ידע אשר שלו בקרבו אך יהיו הם כלם נגועים ורצוצים כמו שרצץ הדלים ולא ימלט בחמודו ועשרו דבר שלא יאבד תחת אשר גזל בית אשר לא עמל בו יאבד ממנו מה שעמל בו · בעבור שלא היה משאיר דבר מאשר בידו לאכלו אבל היה בוטח שיגזול

והה׳ יד וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ח : דברי ג׳ וסימ׳ עורי עורי דברי שיר · כי מדי דברי בו זכור אזכרנו · ואחר דברי תלעג · וא׳ בדברי עבדך · וא׳ וכדברי אוחך : פלצות ד׳ וסימ׳ תעה לבבי פלצות בעתתני · וכסתה אתכם פלצות · יראח

אבן עזרא

כא וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר : שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ מִלָּתִי וּתְהִי־זֹאת תַּנְחוּמֹתֵיכֶם : שָׂאוּנִי וְאָנֹכִי אֲדַבֵּר וְאַחַר דַּבְּרִי תַלְעִיג : הֶאָנֹכִי לְאָדָם שִׂיחִי וְאִם־מַדּוּעַ לֹא־תִקְצַר רוּחִי : פְּנוּ־אֵלַי וְהָשַׁמּוּ וְשִׂימוּ יָד עַל־פֶּה : וְאִם־זָכַרְתִּי וְנִבְהָלְתִּי וְאָחַז בְּשָׂרִי פַּלָּצוּת : מַדּוּעַ רְשָׁעִים יִחְיוּ עָתְקוּ גַּם־גָּבְרוּ חָיִל : זַרְעָם נָכוֹן לִפְנֵיהֶם עִמָּם וְצֶאֱצָאֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם : בָּתֵּיהֶם שָׁלוֹם מִפָּחַד וְלֹא שֵׁבֶט אֱלוֹהַּ עֲלֵיהֶם : שׁוֹרוֹ עִבַּר וְלֹא יַגְעִל תְּפַלֵּט פָּרָתוֹ וְלֹא תְשַׁכֵּל : יְשַׁלְּחוּ כַצֹּאן עֲוִילֵיהֶם וְיַלְדֵיהֶם יְרַקֵּדוּן : יִשְׂאוּ כְּתֹף וְכִנּוֹר וְיִשְׂמְחוּ לְקוֹל עוּגָב : יְבַלּוּ בַטּוֹב יְמֵיהֶם וּבְרֶגַע שְׁאוֹל יֵחָתּוּ : וַיֹּאמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא חָפָצְנוּ : מַה־שַּׁדַּי כִּי־נַעַבְדֶנּוּ וּמַה־נּוֹעִיל כִּי נִפְגַּע־בּוֹ : הֵן לֹא בְיָדָם טוּבָם עֲצַת רְשָׁעִים רָחֲקָה מֶנִּי : כַּמָּה נֵר־רְשָׁעִים יִדְעָךְ וְיָבֹא עָלֵימוֹ אֵידָם חֲבָלִים יְחַלֵּק בְּאַפּוֹ : יִהְיוּ כְּתֶבֶן לִפְנֵי־רוּחַ וּכְמֹץ גְּנָבַתּוּ סוּפָה : אֱלוֹהַּ יִצְפֹּן־לְבָנָיו אוֹנוֹ יְשַׁלֵּם אֵלָיו וְיֵדָע : יִרְאוּ עֵינָו כִּידוֹ וּמֵחֲמַת שַׁדַּי יִשְׁתֶּה : כִּי מַה־חֶפְצוֹ בְּבֵיתוֹ אַחֲרָיו וּמִסְפַּר חֳדָשָׁיו חֻצָּצוּ : הַלְאֵל יְלַמֶּד־דָּעַת וְהוּא רָמִים יִשְׁפּוֹט : זֶה יָמוּת בְּעֶצֶם תֻּמּוֹ כֻּלּוֹ שַׁלְאֲנַן וְשָׁלֵיו :

וַאֲתֵיב אִיּוֹב וַאֲמַר : שְׁמָעוּ וְקַבִּילוּ מִלְּתִי וּתְהִי דָא תַּנְחֻמַתְכוֹן : סְבוֹלוּ יָתִי וַאֲנָא אֲמַלֵּיל וּמִן בָּתַר דְּמַלֵּילִית תְּדַהֵךְ : אֵיפְשַׁר דַּאֲנָא לְבַר נַשׁ מִלְּתִי וְאִין מַדִּין לָא תִתְיַיעִיק רוּחִי : אִתְפְּנוּ לְוָתִי וּשְׁתוּקוּ וְשַׁווּן אִידָא עַל פּוּמָא : וְאִין דְּכָרִית וְאִתְבְּהָלִית וַאֲחַד בִּסְרִי רְתִיתָא : מַדִּין רַשִׁיעַיָּא יֵיחוֹן אִתְקְפוּ לְחוּד קְנוֹ נִכְסִין : בְּנֵיהוֹן מְכַוְּנִין קֳדָמֵיהוֹן עִמְּהוֹן וּבְנֵי בְנֵיהוֹן לְמֵיחֲמֵיהוֹן : בָּתֵּיהוֹן שְׁלָם דְּלֵית דְּלוּחָא וְלֵית מָחַת אֱלָהָא עִילָוֵיהוֹן : תּוֹרֵיהּ מַבְטִין וְלָא יַפְקְטָן תְּשֵׁזִיב תּוֹרַתֵיהּ וְלָא תְתַכֵּל : יְשַׁדְּרוּן הֵיךְ עָנָא טַלְיֵיהוֹן וְרוֹבֵיהוֹן יְשַׁפְּזוּן : יִטְלוּן בְּתוּפִין וְכִינוֹרִין וְיֶחֱדוּן לְקָל אַבּוּבָא : יִגְמְרוּן בְּטָבָא יוֹמֵיהוֹן וּבְמַרְגּוֹעָא לְבֵי קְבוּרְתָא נָחְתִין : וַאֲמָרוּ לֶאֱלָהָא זוּר מִינָנָא וּלְמֵחֲכַם אוֹרְחָתָךְ לָא צְבֵינָא : מַה שַׁדַּי אֲרוּם נִפְלְחִינֵיהּ וּמַה צְרוֹךְ אִית בֵּיהּ אֲרוּם נְצַלֵּי בְּמֵימְרֵיהּ : הָא לָא יִשְׁתַּתַּר בִּידֵיהוֹן טוּבֵיהוֹן מִלְּכַת רַשִׁיעֵי רַחֲקַת מִנִּי : כַּמָּה שְׁרָגָא דְרַשִׁיעֵי יִטְפֵי וְיֵיתֵי עֲלֵיהוֹן תַּבְרֵיהוֹן עַדְבִּין יִפְלִיג בְּרוּגְזֵיהּ יְהוֹן הֵיךְ תִּיבְנָא קֳדָם זַעְפָא וְכִמוֹזָא דִיטַלְטְלִינֵיהּ עַלְעוֹלָא : אֱלָהָא יִטְשֵׁי לִבְנוֹי צַעֲרֵיהּ יִפְרַע לְוָתֵיהּ וְיִדַּע : יֶחֱמוֹן עֵינוֹי תְּבִירֵיהּ וּמִן רוּגְזֵיהּ דְשַׁדַּי יִשְׁתֵּי : אֲרוּם מָה רְעוּתֵיהּ בְּבֵיתֵיהּ בָּתְרוֹי וּמִנְיַן יַרְחוֹי אִתְפְּלִיגוּ : הַאִיפְשַׁר דִּילֶאֱלָהָא יַלִּיף מַנְדְּעָא וְהוּא שְׁמֵי מְרוֹמָא דָאִין : דֵּין יְמוּת בִּתְקוֹף שְׁלִיוּתֵיהּ כּוּלֵיהּ שַׁדִּיךְ וְשָׁלֵיו :

שמעו שמוע · מלוכי · תענו : פלצות · כמו ועמודיה יתפלצון : עתקו · כמו שמנו עבו כמו יצא עתק מפיכם הון עתק : עבר · לשון הריון : יגעיל · מלשון רבותינו ז״ל מגעילין ב ברותחין והצנין ש שיקפא זרע הקרי : עויליה׳ · מן עול ימים : ישאו · קול בתוף וכנור : וברגע · בלא ענויים : כי נפגע בו · כמו ואל תפגע בי לשון ב בקשה : הן לא בידם טובם · רק מהמקום כיתן להם אף על פי שעצתם ודבריה׳ רחקו מני · חבלי׳ אף יחלק להם הפך חבלי׳ כפלו לי בנעימי׳ ויש אומרים מן חבלי יולדה ו והראשון נכון : אונו · רשעו כמו מחשבות אונך כטעם פוקד עון אבות : וידע · כמו וידע אלמנותיו : ירא׳ו עיניו · כל אחד ואחד מבניו : כידו · כמו אידו מן הענין ואין לו חבר : כי מה חפצו · מה יועיל לו כל מה שהשאיר אחריו : חצצו · כמו לא יחצו ימיהם : הלאל ילמד דעת · כאלו לא ידע המקום מה יעשה : שלאנן · הלמד נוסף : עטיניו

ויחמוס די ספקו הנה יהיה גמולו שלא יכלה טובו עד שיצטרך ל לקחת מזולתו מה ש שיאכל או ימות ברעב · ולזאת הסבה הנה ברבות טובתו שלא יחסר לו דבר אז יהיה צר לו ויהיה עני לפי שכל יד איש עמל ואון תבואנו לעושקו · ואם היה שיהיה עושרו ל למלא בטנו רוצה לומ׳ שימליטהו השם ל לאכול ממנו הנה י ישלח בו השם חרון אפו ויוריד עליו בשטף חרון אפו בבשרו · מרעה אל רעה יצא כאשר יברח מנשק ברזל תכריתהו קשת חזקה שהיא מנחשת כי הוא יראה בכח חזק ולזה יתכן שהחץ ינקוב אותו ויעברהו · שלף החץ היורה ויצא מגוף זה הרשע ר״ל שיעבור גופו והבריק בלהטו וממרורתו יצא והוא המקום היותר מסוכן ואי איכשר ל למול בו שיחיה ובכלל הנה כל אח׳ מהאמים יהלך עליו ואיפשר שנאמ׳ והוא יותר נכון שהרצון בזה שלרוב היות זה הרשע נכון לרע הנה תכף שישלוף האדם חרבו ויצא מ מתיקו ויבריק להט ה החרב ההוא הנה י יהלוך על הרשע אימ׳ ממרורתו שתכרתבזה החרב וירכה בזה ש שתכף שיראה החרב יפלו עליו אימות מות · כל חשך וכל רע טמון לו בעבור צפוניו ר״ל החטאים אשר צפן והעלי׳ תאכל אותו אם אשר לא נופח בתפוח ר״ל האש הנופלת מן השמי׳ ויסבר מי שהיה שריד לאהלו עד שלא

והעד יבא כי · ואם זכרתי ונבהלתי : יחיו ז׳ וסי׳ ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו · מתים בל יחיו · יחיו מתיך נבלתי · תלעולם יחיו · י׳ עליהם יחיו · מדוע רשעים יחיו · ומשפטים אשר לא יחיו : תשכל ג׳ וסימ׳ מחוץ תשכל חרב · ולא תשכל לכם הגפן · תפלט פרתו ולא תשכל : בטוב ט׳ דגשי׳ וס׳ הנה ארצי לפניך · עמך ישב בקרבך · כי בטרם ידע · חמאה ודבש יאכל · ועני פקד על טבעיה · יבלו בטוב ימיהם · וחברו אם ישמעו ויעבדו יכלו · וחסידך ישמחו · המשביע בטוב : ויבא י״א רפי׳ בקרי׳ וסימ׳ ויבא בקרבנו ויושיענו · ויבא סגנים כמו חמר · ויבא שודד אל כל עיר · ויבא בגשם לנו · פתחו שערים ויבא גוי צדיק · שאו שערים ראשיכם · וחברו · ויבא עלימו אידם · ויבא מלך הצפון · ועמד מבצר שרשיה ב׳ בפסוק : מה חפצו חד מן ז׳ מה קמצי׳ דסמי׳ לח״ע וסי׳ הבר כה לך עמדי וקח לך · ומה חטאתי כי דלקת אחרי · כי מה עבדך הכלב · ואמרתם על מה על כי העיר · ומה חשחן אנחנא · ויאמר להם מה העבדת · כי מה חפצו בביתו :

יהיה לביתו שריד · השמים יגלו עונו כי כלחמו מן השמים עמו ויגלה בזה לכל כי הוא היה רשע והארץ כאלו היא שואלה אותו לרוב המקרים הרעים אשר יגיעו לו מתנה · יגלה יבול ביתו ממקומו ביום אף השם ר״ל שיעתיקוהו האנשים ממנו ויסירוהו בחוזק ובמהירות כמו הנהרות הנגרות אשר ילכו בחוזק ובמהירות · הנה זה הוא חלק אדם רשע מאלהים ונחלת מי שאמר מאל דבר שלא כהוגן ואולם אמ׳ זה כנגד איוב שהיה מטיח דברים לפי מחשבתו כנגד השם ית׳ והנה באו לאיוב כמו אלו הרעות שזכרם בסוף דבריו ר״ל שמן השמים נלחמו עמו והארץ מתקוממה לו כמו שזכר בראש זה הספר רצוני שקצת הרעות באו לו על יד המלחמה והוא מה שלקחו חיל שבא והכשדים וקצתם היו מן השמים והוא מה שהגיע לו מן הרע בכיבת האש והרוח :

והכלל העולה מהדברים

הוא כי צופר על מה שסתר בו איוב דבריו אמרו ישליו אוהלים לשודדים ישיב שהוא בעבור ההצלחה המגעלת לרשעים והיותם נקיים עם זה מפחד והוא לא ירחיק שלא תמצא זאת ההצלחה זמן מועט לרשעים אבל אחריתה לרע ואם לא יהיה זה הרע בימיו כבר יהיה בימי בניו והוא אמרו בניו ירצו דלים ולזה ראוי שלא יקרא זה הצלחה אחר שאחריתה לרע ובזה חשב בלבד להמלט ממה שכרחה אותו מההצלחה לרשעים והוסיף לאמת דבריו שהכל במשפט מפני שמה שכרחה אותו מהרעות לרשעים הוא מדה כנגד מדה והוסיף גם כן עתה לאמת שאיוב היה חוטא מפני שהיה אומר דברים לאל שלא כהוגן :

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר מלתי · מאמרי : פאוני · סבלוני ר״ל סבלו דברי : והשמו · והתמהו : עתקו · הזקינו מענין עתיק יומין : ולא יגעל · ולא יוציא הזרע חוץ לרחם : תפלט פרתו · תלד לזמן ראוי והוא מענין ותשב ולא תפלט : עויליהם · מענין עול ימים ר״ל בניהם הקטנים : ישאו בתוף וכנור · ישאו רנה כאלו היה לפניהם תוף וכנור מרוב השמחה : וברגע שאול יחתו · ובזמן קצר מאד ימותו וזה כלו מרוב ההצלחה שלא יגיעם צער גדול בבא עליהם המות : נפגע בו · נתפלל אליו : ידעך · יכבה ויחסך : חבלים · צירים ומכאובות : אונו · גזלתו : כידו · אידו : ומחמת שדי ישתה · ר״ל משפע חמתו או יהיה חמת כאשר ויהיה הרצון בזה ישתה מחמת השם ית׳ וירעל ר״ל שישתה כוס התרעלה : חצצו · נחתכו ונגבלו ויהיה חצץ וחצה שני שרשים בענין אחד : בעצם תומו · בתוקף שלמותו : עטיניו

עטיניו· הם השדים׃ ומוח עצמותיו ישוקה· ר״ל שכל אחד מעצמיו מלא מוח מרוב השומן והדשנות׃ תחמסו· תגזלו· מחשבות חמס׃ יחשך רע· ימנע האיש הרע שלא יגיע אליו האיד׃ עברות· מענין עברה׃ ועל גדיש ישקוד· ר״ל שהוא יהיה שוקד לעמוד על הקבר ונקרא הקבר גדיש להתקבץ עליו עפר ואבנים ונגבה על הארץ כצורת גדיש ולאמר שיהיה גדיש כמשמעו וירצה בזה שהוא יעמוד בחוץ בקבר אשר אצל הגדיש שהוא בשדה׃ רגבי נחל· בקעי המישור אשר הוא קבור שם׃ ותשובותיכם נשאר מעל· רוצה לומר התשובותיכם נשארו כחשות ובטלות׃

ביאור דברי המענה

ענה איוב ואמר לרעיו שמעו שמוע מלתי והאחריתו ותהי זאת תנחומותיכם שתנחמוני בה ר״ל אם תחרישו על דברי כי יותר טובה לי היא שתיקתכם ת מתשובתכם אחר ם שאתם מכעיסים אותי בה כשם נפלא· שבלו דברי ואנכי אדבר ו ואחר דברי מה ם שתשקוט בו המיית לבבי תלעיגו על דברי אם תרצה· והנה אמ׳ זה כנגד צופר הנם שיחי לאדם שאוכל להשיבו מרצונו ב בהשתדלותי ומדוע לא תקצר רוחי אם׳ כדברי עם השם ית׳ אשר לא אוכל להשיב אפו ת ממנו· אתם רעי הביטו אלי ותמהו ושימו יד על פה מרוב התימ׳ והוא שיהיה איש תם וישר כמוני מוכה ב בכמו אלו המכות ה הנפלאות על לא פשע ולא חטאת· אם באתי לזכור רוע הסדור הנופל באלו העניינים באישי האדם הנה כ נבהלתי ואחז בשרי פלצות ובעתה· איך אפשר שיהיה לרשעים מה שנמצא להם ת

וזה כג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ מ״ו׃ ישכבו ג׳ קמצ׳ וסימ׳ בסדר וירא׃ שאלתם ב׳ וסי׳ ועתה הנה המלך אשר בחרתם׃
הלא שאלתם עברי דרך· וחד ושאלתם לו׃ ואתותם ל׳ והוא חד מן מלין דכשמשין תם בסוף תיבות וסימ׳ נבם׳ בבסר׳

בִּיזוֹי אִתְמַלְיָאוּ חֲלָבָא וּמוֹקְרָא דְגַרְמוֹי פַּטִּים
׃ וְדֵין יְמוּת בְּנַפְשָׁא מְרִירָא וְלָא אֲכַל
בְּטַבְתָּא׃ כַּחֲדָא עַל עַפְרָא שָׁכְבִין וְרִיחֲשָׁא
תַּחְפֵי עֲלֵיהוֹן׃ הֵן גַּלְיָן קֳדָמוֹי מַחְשַׁבְתְּכוֹן
וְזִימְיוֹנִין דְּעָלַי תַּחְשְׁלוֹן׃ אֲרוּם תֵּימְרוּן
הָאן בֵּירַת אַרְכוֹנָא וְהָאן פְּרָסָא דְמַשְׁכְּנֵי
דְרַשִּׁיעַיָּא׃ הֲלָא שַׁיְילְתּוֹן עָדֵי אוֹרְחָא
וְסִמְנֵיהוֹן לָא תִשְׁתְּמוֹדְעוּן׃ אֲרוּם לְיוֹם
תְּבָרָא יִתְמְנַע בִּישׁ לְיוֹם רְגִיזְתָּא יִתְעֲלוּן׃
מַן יְחַוֵּי קֳדָמוֹי אוֹרְחֵיהּ וְהוּא עֲבַד מַן יְשַׁלֵּם
לֵיהּ׃ וְהוּא לְקִבּוּרָן יִתְעַל וְעַל גְּדִישִׁין נְעִיר׃
בְּסִימָן לֵיהּ גַּרְגִּישְׁתָּא דְנַחְלָא וּבַתְרוֹי כָּל בַּר
נַשׁ יִנְגּוֹד וְקֳדָמוֹי לֵית מִנְיָן׃ וְהֵיךְ תְּנַחֲמוּנַנִי
לְמָא וְתִיוּבְתֵיכוֹן אִשְׁתְּאַר בְּהוֹן שְׁקַר׃

עֲטִינָיו מָלְאוּ חָלָב וּמֹחַ עַצְמוֹתָיו
יְשֻׁקֶּה׃ וְזֶה יָמוּת בְּנֶפֶשׁ מָרָה וְלֹא־
אָכַל בַּטּוֹבָה׃ יַחַד עַל־עָפָר יִשְׁכָּבוּ
וְרִמָּה תְּכַסֶּה עֲלֵיהֶם׃ הֵן יָדַעְתִּי
מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וּמְזִמּוֹת עָלַי תַּחְמֹסוּ׃
כִּי תֹאמְרוּ אַיֵּה בֵית־נָדִיב וְאַיֵּה אֹהֶל
מִשְׁכְּנוֹת רְשָׁעִים׃ הֲלֹא שְׁאֶלְתֶּם
עוֹבְרֵי דָרֶךְ וְאֹתֹתָם לֹא תְנַכֵּרוּ׃ כִּי
לְיוֹם אֵיד יֵחָשֶׂךְ רָע לְיוֹם עֲבָרוֹת
יוּבָלוּ׃ מִי־יַגִּיד עַל־פָּנָיו דַּרְכּוֹ וְהוּא־
עָשָׂה מִי יְשַׁלֶּם־לוֹ׃ וְהוּא לִקְבָרוֹת
יוּבָל וְעַל־גָּדִישׁ יִשְׁקוֹד׃ מָתְקוּ־לוֹ
רִגְבֵי נָחַל וְאַחֲרָיו כָּל־אָדָם יִמְשׁוֹךְ
וּלְפָנָיו אֵין מִסְפָּר׃ וְאֵיךְ תְּנַחֲמוּנִי
הָבֶל וּתְשׁוּבֹתֵיכֶם נִשְׁאַר־מָעַל׃

רבת׳ במערכת אות דת״י בס״ר׃ אין כספר כל קרי׳ אין מספר בס״ר ואין כספר וסי׳ בריש יואל והלים סיבן קת׳׃ ואיך
נ׳ ר״פ וסי׳ ואיך השיב את פני פחת דמלכים· וחברו דישעיה ואיך תנחמוני הבל׃

אבן עזרא

עטיניו· בלשון ישמעאל המקום שיברכו עליו הגמלים על המים׃ ישוקה· כאלו ישוקה תמיד ממשקה על כן לא ייבש׃ תחמסו· מן חמס׃ בית נדיב· בעל ממון ואיננו צדיק׃ תנכרו· כמו תכירו׃ ליום איד· לשום חשך וקרוב ממנו ואיד יעלה מן הארץ כענין יום ענן וערפל׃ מי יגיד על פניו דרכו· חוזר למקו׳ והענין מי הגיד לו דרכו להיות כן והוא יעשה מה שירצה ואין מי ישלם לו ו״א שהוא דבק והענין על מחשבת הרשע שיעשה מה שירצה ואין מי ישלם לו׃ ועל גדיש ישקוד׃ אמר רב האיי ז״ל שהיא הקובה שעל הקבר כמנהג ארץ ישמעאל והקרוב שהוא עפר והרומה לו ואין לו חבר׃ רגבי נחל· בלשון ישמעאל מקום חפירות הנחל והוא קרוב בעבור ורגבים ידובקו׃ ואחריו כל אדם ימשוך׃ שימותו אחריו ואין מספר למתים שלפניו׃ ותשובותיכם׃ כן עניינו כאשר מעל בתשובותיכם מן ומעלה מעל׃ הלא

מטוב ההצלחה מרוע רשעים יחיו ויזקינו גם גברו בעושר וכח· ויהיה זרעם נכון עמם לפניה׳ ר״ל שישבו בשלום בהסכמה אחת והוא לפניהם וצאצאיהם הם לעיניהם עד שישמחו בהם תמיד· בתיהם ישלם שלא יגיע בהם פחד ואין מכת השם עליהם כלל ר״ל שלא יגיעם שום רע· שורו עבר פרתו ולא יגעל ויוציא הזרע לחוץ פרתו תלד לזמן ראוי ולא תשכל אך יחיה העגל וזה משל על רבוי הצלחתם בקנייניהם בכל עניניהם· ישלחו בניהם הקטנים וילכו כצאן שילכו תכף וילדיהן ירקדון מרוב השמחה· ישאו רנה מרוב שמחתם כאלו לפניהם תוף וכנור וישמחו כאלו יהיה לפניהם קול עוגב· יבלו בטוב ימיהם ר״ל שלא יראו רע כל ימיהם ויבא להם המות ברגע זולת צער וזה כלו מטוב ההצלחה· ואם תאמר מי הוא אלו המצליחים בזה האופן תדע באמת כי הם היו הרעים שבאנשים עד שאמרו לאל סורו ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו ולזה הלכו תמיד בדרכי הרשע· ובזו השם ית׳ ואמרו מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נתפלל אליו ונבקש ממנו צרכינו· הנה באמת עם כל זה לא אשבח הרשעים אבל רחוקה ממני עצתם ואף על פי שנמצאו מצליחים זה האופן מההצלחה וזה כי זאת ההצלחה איננה דבוקה להם כמו הענין בהצלחת החכם אבל היא חוץ מהם ולזה אמ׳ שטובם איננו בידם ולזה לא ירד אחריהם כבודם במותם· כמה מהזמן ימצא שידעך נר הרשעים ויבא עליהם אידם ויחלק להם השם חבלים ומכאובות בהכו ובקצפו עליהם· ויהיו כתבן לפני רוח וכמוץ גנבתו סופה להרחות תרעה אל רעה כמו שאתם מספרים מענייני הרשעים הלא זה ימצא מעט וזה שהגדתי מטוב הצלחת הרשעים ימצא הרבה ולזה היה החוש חולק על הרוב עם מאמריכם· ואין לך התכלות במה שאמרת שאם לא יבא העונש לרשע יבא לבניו ויצפון להם השם תוא גזילתו וזה שכבר היה ראוי שישלם העונש אליו בעצמו· וידעני תחת מרותו בשם השיגהו זה העונש יראו עיני החוטא אידו ורעתו ויפתה מחמת השם וידעל כי אי זה עונש יהיה לו לרשע במה שיגיע לבניו אחרי מותו· והנה מספר חדשיו אשר היה לו לחיות הוגבלו וכלו ובהם לבד יגיעו לו הצער וההכאה אמנם אחר המות לא ירגיש בענייני המצערים והמהנים· הלאל ילמד האדם דעת להתכל בהם איך ראוי שתהיה הנהגת השם ית׳ בזה העולם השפל עד שיהיה הכל בצדק ובמשפט ואיך איפשר זה ר״ל שילמד האדם לאל דעת והנה הוא בחכמתו ישפוט הנמצאים העליונים כמו המלאכים והגרמים השמימיים וינהיגם בזאת ההנהגה הנפלאה אשר לא יושג אופן החכמה בה ראה מה הגיעך מהטעות בחפשך בדרכיו בזה האופן עד שאמרת שההצלחה אשר הקליקה לרע היא רע הנה יתחייב מזה שלא יעשה השם רק רע לצדיקים ולרשעים· וזה שאשר ימות בעצם שלמותו והיה שלאנן ושלו כל ימיו עד שעדיו מלאו חלב מרוב השומן וכל אחד מעצמיו ישוקה במוח ר״ל שהוא מלא מוח· וזה אשר ימות בנפש מרה ולא אכל בטובה כלל הנה תכליתם יחד אל המות ורמה תכסה עליהם ולפי שהמות שהיא תכליתם הוא רע הנה יקרה מזה שיהיה כל מה שקרה להם בחייהם רע היו אלו האנשים צדיקים או רשעים הנה בהרחיקך העול מהשם תיחסהו לו וזה בתכלית הביטול והגנות· הנה ידעתי מחשבותיכם והמזימות הרעות אשר אתם חומסים בעבורי ובודאים מלבבכם ר״ל שאתם תבהדלו לחשוב במחשבותיכם לטעון עלי ולמצוא האמת ממני או יהיה הרצון באומרו ומזימות על תחמוסו שאתם בהיותכם חוקרים בזה הדרוש אשר אנחנו מתוכחים בו לא תקחו כל המחשבות המקובלות אשר הפולגה בזה הדרוש אבל תחמסו ותגזלו קצתם בעבורי ולא תפנו אל המחשבה אשר תפול לאמת דעתי ואמנם אמר זה לפי שמדרך החוקר בדבר חקירה שלימה שיקח כל חלקי הסותר אשר תפול עליהם המחשבה ואחר יברור הצודק מהבלתי צודק ואם לא לקחם כלם לא תשלם לו החקירה ולזה אמר איוב שרעיו היו לוקחים המחשבות החולקות עליו והיו חומסים המחשבות המסכימות לדעתו והנה זה הפירו׳ הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב והנה זכר בכאן המחשבה אשר לקוחה לאמת דעתם וזכר אחר זה המחשבה אשר חמסו ואמר הנה ידעתי המחשבה אשר בניתם דעתכם בה במה שאמרתם שהרשע איננו נמלט מהפחד· כי תאמרו איה בית נדיב ואיה אהל משכנות רשעים רוצה לומר שהנדיב להעדיר ממנו הפחד לא ישתדל בבניינים החזקים אבל ישפיק לו האהל להיות לו למחסה ולמסתור מזרם וממטר ואולם הרשעים יצטרכו הבניינים החזקים מרוב הפחד והנה הפחד הוא עונש הרשעים כמו שקדם מדבריכם אלא שכבר בארתי לכם מהחוש שאין זה נכון והנה חמסתם מחשבה להרת צודקת היא הורסת דעתכם והיא מה שאמרתי שכבר ישלו אהלים לשודדים· ועוד הלא שאלתם כל עוברי דרך שיודעים קורות הזמן והאותות והרבמים שיגידו מזה לפי המוחש תכחישו· וזה שהם יספרו כי כבר יקרה פעמים רבות של יום איד ר״ל שבוא בא איד בעיר או במדינה יחשך האיש הרע משיגיע לו האיד וינצל מרוב הצלחתו מבין שאר האנשים ובעת שיובלו העברות בארץ אשר הוא בה יחשך מהם וינצל וזה מתה שיוסיף לו בטחון ויסיר ממנו הפחד· ואחר בזה רע שלא יגיע אליו בימיו מי יגיד על פניו של אורחו

113

הלאל יסכן גבר. יועיל כמו הוכח בדבר לא יסכון ויש אומרים יסכן ועניינו היסכן האדם במעשיו על המקום או יסכן אדם משכיל על המקום ועל הגבר ריק כי פי מעשיו והקרוב שהוא כמו יוכיח וקרוב ממנו הסכן נא עמו ושלם והעניין הלא יוכיח גבר או יוכיח בין שניהם משכיל: וזרועות יתומים ידוכא. כל אחד מהזרועות: או חשך לא תראה. חשכת שאתה בחשך לא תראה: ושפעת מים. פי׳ שפעת רוב וכמוהו שפעת גמלים כן חשכת: הבעד ערפל. מסתר ערפל. וחוג שמים. על חוג השמים יתהלך ולא ידע מה יעשה למטה בארץ: הארח עולם תשמור. ארח העולם הם האומרים כן היה העולם ואיננו חדש: קומטו. נכרתו בלא עתם: נהר יוצק יסודם. הם אנשי דור המבול שסבב הארץ שהוא יסור בני אדם כמו נהר שיוצק: יראו צדיקים. על כח ועל בניו: אם לא נכחד קימנו. רובי המפרשים אמרו שהוא קימנו בקמץ קטן שהוא צרי תחת המ״ם והנכון שהוא חסר דגש והוא קיימנו וכמוהו ודיגום אם לא נכחד הנקי הנזכר למעלה הוא קיימנו בעולם והעניין כי אנחנו עדים שלא מת הנקי: ויתרם אכלה אש. אנשי סדום: הסכן. הרגל או התוכח: ושלם. תהיה בשלום: בהם. תהיה בין טובים או בין רעים תבוא לך טובה: בצר. כמו כסף: ובצור נחלים. זהב אופיר: והיה

אותו רשע דרכו להוכיחו ולומר שעל זה בא לו זה העונש והוא מעשה הרע מי ושלם לו כמעשהו אחר מותו האם מחוק הסופט היושר שיביא העונש על חטא האב לבניו אשר לא עשו זה החטא כמו שאמרת. והוא לקברות יובל אחרי מותו ועל הקבר ישקוד תמיד עד הנפסדו. הנה ערבו ומתקו לו רגבי המיסור אשר הוא קבור בהם ר״ל שלא ירגיש במוס רע אחרי מותו ואחריו ימשוך המות כל אדם כי הוא קופס ולפניו מסך אנשים אין מספר ובהיות העניין כן הנה ימצא זה הרשע נקי מכל העונש או אם תקרא המות עונש הנה אין נקי הצדיק מזה העונש וכבר התבאר שאין ראוי שיקרא עונש לו מה שיקרה לבניו אחריו כי לא יגיע לו מזה צער וזה דבר כבר התבאר בספר המדות רצוני שאין ראוי שיקרא בלתי מצליח מי שיבואו הרעות לאוהביו וקרוביו אחריו. ואיך תנחמוני הבל במה שאמרתם שאם אחר אל אל ואשוב אליו יסורו מעליהם כו׳ הנה והנה כל תשובותיכם כשאמרו כוזבו ובטלו: והכלל העולה מהדברים הוא שמה שאמ׳ צופר שאין ראוי שיבטלו הגזירה הכוללת שהתאמתה מן החוש להם מפני מה שקרה לאיוב הוא בטל שכבר הביא איוב ראיה מהחוש מזולתו סותר דבריהם והיא רוב ההצלחה המצאת להרבה מהרשעים עד שלא יראו ברע בחייהם ולא יפחדו פחד אבל כבר יכצלו מהרבה מהרעות הנופלות לאנשים אשר הם אכלם וביאר שזה יותר נמצא ממה שהיו הם מעידים מרעות הרשעים כי מה שהיו מעידים מזה איננו רק על המעט וביאר שמה שהיה טוען צופר בזה שהשם ית׳ אם לא יענש הרשעים בעצמם כבר יגיעם העונש אחר מותו והוא שכבר יענשו בניהם ולזה ראוי שלא תקרא כמו זה הצלחה

החפץ ג׳ וסי׳ החפץ לי״י בעולות. לשדי כי תצדק. אל תתמה על החפץ: יבוא ד׳ מל׳ בסיפ׳ וסי׳ ולא תירא משוד כי יבוא. כי לא לפניו חנף יבוא. המיראתך יוכיחך. בכפל רסנו מי יבוא: ערומים ב׳ דגש׳ וב׳ רפין וסי׳ ערטלאין דגשין חכימין רפין וביאורם נמסר בסיפר׳ ריש סימן ט״ו: עיף ועיף ח׳ וסי׳ נמסר בתהלות סימן ס״ג: ונשוא ד׳ ג׳ מל׳ וסימ׳ ונעמן שר צבא מלך

כב וַיַּעַן אֱלִיפַז הַתֵּמָנִי וַיֹּאמַר׃ הַלְאֵל יִסְכָּן־גָּבֶר כִּי־יִסְכֹּן עָלֵימוֹ מַשְׂכִּיל׃ הַחֵפֶץ לְשַׁדַּי כִּי תִצְדָּק וְאִם־בֶּצַע כִּי־תַתֵּם דְּרָכֶיךָ׃ הֲמִיִּרְאָתְךָ יֹכִיחֶךָ יָבוֹא עִמְּךָ בַּמִּשְׁפָּט׃ הֲלֹא רָעָתְךָ רַבָּה וְאֵין־קֵץ לַעֲוֹנֹתֶיךָ׃ כִּי־תַחְבֹּל אַחֶיךָ חִנָּם וּבִגְדֵי עֲרוּמִּים תַּפְשִׁיט׃ לֹא־מַיִם עָיֵף תַּשְׁקֶה וּמֵרָעֵב תִּמְנַע־לָחֶם׃ וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ וּנְשׂוּא פָנִים יֵשֶׁב בָּהּ׃ אַלְמָנוֹת שִׁלַּחְתָּ רֵיקָם וּזְרֹעוֹת יְתֹמִים יְדֻכָּא׃ עַל־כֵּן סְבִיבוֹתֶיךָ פַחִים וִיבַהֶלְךָ פַּחַד פִּתְאֹם׃ אוֹ־חֹשֶׁךְ לֹא־תִרְאֶה וְשִׁפְעַת־מַיִם תְּכַסֶּךָּ׃ הֲלֹא־אֱלוֹהַּ גֹּבַהּ שָׁמָיִם וּרְאֵה רֹאשׁ כּוֹכָבִים כִּי־רָמּוּ׃ וְאָמַרְתָּ מַה־יָּדַע אֵל הַבְעַד עֲרָפֶל יִשְׁפּוֹט׃ עָבִים סֵתֶר־לוֹ וְלֹא יִרְאֶה וְחוּג שָׁמַיִם יִתְהַלָּךְ׃ הַאֹרַח עוֹלָם תִּשְׁמֹר אֲשֶׁר דָּרְכוּ מְתֵי־אָוֶן׃ אֲשֶׁר־קֻמְּטוּ וְלֹא־עֵת נָהָר יוּצַק יְסוֹדָם׃ הָאֹמְרִים לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ וּמַה־יִּפְעַל שַׁדַּי לָמוֹ׃ וְהוּא מִלֵּא בָתֵּיהֶם טוֹב וַעֲצַת רְשָׁעִים רָחֲקָה מֶנִּי׃ יִרְאוּ צַדִּיקִים וְיִשְׂמָחוּ וְנָקִי יִלְעַג־לָמוֹ׃ אִם־לֹא נִכְחַד קִימָנוּ וְיִתְרָם אָכְלָה אֵשׁ׃ הַסְכֶּן־נָא עִמּוֹ וּשְׁלָם בָּהֶם תְּבוֹאַתְךָ טוֹבָה׃ קַח־נָא מִפִּיו תּוֹרָה וְשִׂים אֲמָרָיו בִּלְבָבֶךָ׃ אִם־תָּשׁוּב עַד־שַׁדַּי תִּבָּנֶה תַּרְחִיק עַוְלָה מֵאָהֳלֶךָ׃ וְשִׁית־עַל־עָפָר בָּצֶר וּבְצוּר נְחָלִים אוֹפִיר׃

חצי הספר

וְאָתִיב אֱלִיפַז דְּמִן תֵּימָן וַאֲמַר׃ אֵיפְשַׁר דֶּלֶאֱלָהָא יְאַלִּיף גְּבַר וְכַד יַלִּיף אֵיפְשַׁר דַּעֲלֵיהוֹן מַשְׂגַּח׃ הַעִסְקָא אִית לְשַׁדַּי אֲרוּם תִּזְכֵּי וְאִין מָמוֹן אֲרוּם תַּשְׁלִים אוֹרְחָתָךְ׃ הֲמִדְּדָחַל מִינָךְ יַכְסִינָךְ יֵיתֵי עִמָּךְ בְּדִינָא׃ הֲלָא עַל בִּישְׁתָךְ דְּסַגִּיעֵי וְלֵית סוֹף לְעַוְיָיתָךְ׃ אֲרוּם תְּמַשְׁכֵּין אָחוּךְ מַגָּן וּלְבוּשִׁין דְּעַרְטִילָאִין תַּשְׁלַח׃ לָא מַיָּא לִמְשַׁלְהֵי תַשְׁקֵי וּמִן כַּפִּין תִּמְנַע לַחְמָא׃ וּגְבַר נִצְחָן לֵיהּ אַרְעָא וּסְבִיר אַפִּין יָתִיב בָּהּ׃ אַרְמְלָתָא שַׁדַּרְתָּא סְרִיקוּתָא וְאֶדְרַעַת יַתְמֵי תְּשַׁפֵּף׃ מְטוּל הֵיכְנָא חֲזָרְנוּתָךְ פּוּחִין וִיבַהֲלִינָךְ דַּלּוּחָא בִּתְכֵיף׃ אוֹ בַחֲשׁוֹכָא תִשְׁרֵי לָא תֶחֱמֵי וְסוֹגְעַת מַיָּא תַּחְפִינָךְ׃ הֲלָא אֱלָהָא בְּגוֹבְהֵי שְׁמַיָּא וַחֲמֵי רֵישׁ כּוֹכְבַיָּא אֲרוּם זְקוּפוּ׃ וְתֵימַר מַה יְדַע אֱלָהָא הָאֶפְשַׁר דְּלְהָאֵל אַמִטְתָא יְדִין׃ עֲנָנַיָּא טְמִיר לֵיהּ וְלָא יֶחֱמֵי וְתֵקִיף רוּמָא דִשְׁמַיָּא יְטַיֵּיל׃ הַאוֹרְחָא דַהֲוָת מִן עַלְמָא תִנְטוֹר דִּי טַיִּילוּ אֱנָשֵׁי שִׁיקְרָא׃ דְּאִתְבַּטִּילוּ מִן אַרְעָא בְּלָא עִידָנְהוֹן בְּאַרְעִית אַנְהֲרָא אַתִּיךְ גּוּפֵיהוֹן׃ וְדָרָא דְטוֹבְעָנָא דְּאָמְרִין לֶאֱלָהָא זוּר מִינָנָא וּמָה יַעֲבִיד שַׁדַּי לְהוֹן׃ וְהוּא מְלֵי בָתֵּיהוֹן טוּבָא וּמִלְכַּתְהוֹן דְּרַשִּׁיעֵי רַחֲקַת מִינִי׃ יֶחֱמוֹן בְּנוֹי דְנֹחַ צַדִּיקָא וְיִחְדוּן וְנֹחַ זַכָּאָה יְחַיַּךְ לְהוֹן׃ אִין לָא אִתְמְנִיעוּ מִלְּמִיקוּם וּמוֹתַרְהוֹן גַּמְרַת אֶשָּׁתָא׃ אַלִּיף כְּדוּן עִמֵּיהּ וְתִשְׁתְּלִים בְּהוֹן עֲלַלְתָּךְ טוּבָא׃ גְּמַר כְּדוּן מִפּוּמֵיהּ אוֹרָיְתָא וְשַׁוִּי מֵימְרוֹי בְּלִבָּךְ׃ אִין תְּתוּב עַד שַׁדַּי תִּתְבְּנֵי תַּרְחִיק עַוְלְתָא מִמַּשְׁכְּנָךְ׃ וְשַׁוִּי עַל עַפְרָא כְּרַךְ תַּקִּיף וְהֵיךְ טִינָרָא דְנַחֲלַיָּא דְאוֹפִיר׃

ארם היה איש גדול׃ שר חמשים ונשוא פנים. זקן ונשוא פנים. ונשוא פנים ישב בה׳ וא׳ נשוא עון. נעבן חס׳: גובה ג׳ וסי׳ הלא לאלוה גבה׃ וראיתי לבית גבה׳ ולפני כשלון גבה׃ ולא יראהו וסי׳ ולא יראה בך ערות דבר. ולא יראה כי יבא חום. ולא יראה כי יבא טוב׳ ואל שמעיה הנלחמי׳ מי גבר יחיה ולא יראה מות. עבים סתר לו׳: תשמור ד׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״א׃ יוצק ב׳ וסימ׳ והכהן הגדול׳ נהר יוצק יסודם׃ לאל י״א וסי׳ נמסר בתלים ס״ נ״ו. ונקי ג׳ וסי׳ ונקי וצדיק אל תהרוג. ונקי ילעג למו׳ ונקי על חנף יתעורר׃ קח י״ב ר״פ וסי׳ נמסר בסדר במדבר סיני ובירכה סימ׳ כ״ג׃ ושים ט׳ וסימ׳ נמסר בסוף סדר בשלח׃ עד שדי חד מן י״ו יחידאין עד דסמי׳ למלה אחרא וסימ׳ נמסר בסדר רבת׳ בערך עד׃

אחר שתכליתה לרע הוא בתכלית הגבות לפי שמזה הצד יתחייב שלא יגיע לאחר מהאנשים רק רע אחר שתכלית כולם הוא אל המות ותכלית כל הקניינים אל ההפסד ויהיה אם כן השם ית׳ עושה עול אחר שיענוש כל האנשים הצדיקים ורשעים עם שהוא מבואר בנפשו שאין עונש לרשע במה שיגיע לבניו אחריו כי הוא לא ירגיש בזה ויהיה עול גם כן בחק השם ית׳ שיענש הבנים על עון אבותיהם ואבותיהם נקיים ואולם מה שנאמר בתורה פוקד עון אבות על בנים הוא באופן אחר אין הנה מקום הביאור בו׃

ביאור מלות המענה ויען אליפז התימני ויאמר. יסכון. יועיל׃ בצע. תועלת׃ תתם. תעשה תם ויושר׃ תחבול. תקח משכון׃ וזרועות יתומים ידוכא. כל אחד מזרועות היתומים׃ ראש ככבים. העליון שבגלגלים שימצאו בו ככבים והוא גלגל המזלות או יקרא ראש כוכבים המקום שיהיו בו הככבים הכוכבים תמיד בתנועה האמצעית כי המקום ההוא הוא בתכלית הרוממות וגובה כמו שביארנו בספר מלחמות יי׳ והנה גובה המקו׳ הזה יעמידנו על אמתת מרחק הככבים מן הארץ בתכלית מה שאפשר מקוטן השיעור כמו שבארנו שם׃ קמטו׳ נכרתו מן העולם. ונהר יוצק יסודם ר״ל ביסודם ובמעמדם נגד נהר רב והוא מי המבול׃ אם לא נכחד קימנו. באמתת אשר מת האיש אשר הקימנו והעמידנו והוא כח אכלה שארית בעלי הדעת ההוא והוא אנשי סדום׃ הסכן. הרגל כמו ההסכן הסכנתי׃ ושלם. ותעמוד בשלום. תבואה. ר״ל תשוב להבנות אחר ההרסך באלו הפגעים הרעים אשר קרו בך או יהיה תבנה מגז׳ בנים ר״ל שיהיו לך בנים ומזה העניין גם כן ואבנה גם אנכי ממנה׃ בצר. זהב׃ ובצור נחלים אופיר. ר״ל שבהצאות הצור נחלים בשפע וברבוי כן ישפע השם ית׳ לך זהב אופיר׃ והיה

והיה שדי בצריך · הרצון שיהיה רב זהבך על דרך כקול שדי שמורה על החוזק ועל ההפלגה : תועפות · לשון חוזק כדרך תועפות ראם לו או יהיה מענין הכפל כדמתרגמינן וכפלת ותשוף : ונדריך תשלם · ר"ל שלא יבצר ממך דבר מהדברים אשר תשתדל בעשייתם : ותאמר גוה · ר"ל שתעמוד בגובה ותוקף ולא יגעך רע : ושח עינים · שפל עינים : ימלט אי נקי · הנקי ימלט בזכותו אי נדול :

והיה שדי · יהיה תקיף כמו כקול שדי : בצריך · כספך : וכסף תועפות לך · העניין כפול על המנהג · ותועפות אומץ ותוקף כמו ותועפות הרים לו כתועפות ראם לו ויש אומרים והיה שדי בצריך כמשמעו כמו עמו אכניבצרה והראשון יותר נכון להדביקו בסוף הפסוק : כי השפילו · כי הנה אתה תודה כאשר שפלו הרשעים תאמר אתה גוה כמו גאה והעניין כי הגאות השפילה אותם כעניין לפני שבר גאון : ושח עינים יושיע · המקום : גם ימלט אי נקי : יש אומרים שהוא חסר ש"ין ועניינו אים נקי וזה רחוק לכן פירושו שהמקום יושיע שח עינים שהוא אדם את' גם ימלט אי נקי כמו יושב תאי הזה והפך ארץ כי תחטא לי : ונמלט בבור כפך · ונמלט תהיה בבור כפך : גם

על שדי ג' זוגין על דסבי' לשון וסיב' על שערי ויעבד השערים · על שערי שחו רעים לפני טובים · על שער ויבן עזיהו מגדלים · על שער צוארך כמגדל השן · על שדי בי אז על שדי תתענג · על שדי אם על שדי תתענג :

והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך׃ כי־אז על־שדי תתענג ותשא אל־אלוה פניך׃ תעתיר אליו וישמעך ונדריך תשלם׃ ותגזר־אומר ויקם לך ועל־דרכיך נגה אור׃ כי־השפילו ותאמר גוה ושח עינים יושע׃ ימלט אי־נקי ונמלט בבר כפיך׃

ל' · ל' | ב' יתענג · ל' רפי ל' | ב' · ל' · ו' | ל' וחד ויקום | ל' | ב' חס' · ח' ל'

ויהי שדי כרך תוקפך ומן כסף תקוף רומא דילך׃ ארום הידין על שדי תתפרנק ותזקוף קדם אלהא אפיך׃ תצלי קדמוי ויקביל סינך ונדריך תשלם׃ ותגזר מימרא ויקום לך ועל אורחתך יזהר נהורא׃ ארום דרגא דאמאיך יתעבד גיוותן ושוות בסורחנא תפרוק׃ ו ישיזיב גבר דליתוי זכאי בזכוותך ואשתיזיב בברירות ידך׃

ימלט ה' וסימ' ואבד מנוס מקל וחזק · ודבתריה ותפש הקשת לא יעמוד ב' בו · מי גבר יחיה · כי לא ידע שלו · ימלט אי נקי · אין אדם שליט ברוח · שקר הסוס לתשועה :

ביאור דברי המענ' · ענה אליפז התימני ואמר האם האדם מועיל לשם ית' כאשר יועיל על עצמו המשכיל המיישר דרכיו אשר יגמול השם ית' הרשע תכף עשותו רשע מצד הרע שעשה לשם ית' ויגמול טוב לצדי' תכף עשותו טוב מצד התועלת שהגיע לשם יתברך הנה אין העניין כן כי מה שיעש' השם ית' מזה אינו כי אם על צד החסד והחנינה להטיב אל האנשים וליסרם עד שיגיעו אל הצלחת הנפש אשר בעבורה נבראו לא לצורך עצמו ולזה יקרה שיאריך לרשע זמן ארוך לבלתי קבלו הפעולות ברע אשר יעשהו וכדי שיתן הרשע אל לבו לעזוב דרכו בזה הזמן הארוך וישוב אל השם ולא יאריך לצדיק כדי שלא יתחזק בדרך הרע אשר החל להתנהג בו ולזה אין פלא אם תמנע ההצלחה לרשע זמן ארוך והיה הטעו' אשר חשבת לסתור בה דבריכו · החפץ לשם ית' כי תצדק להועיל לו ואם יגיע לו תועלת כי תתם דרכיך עד שיגמול טוב לצדיקים תכף עשותם הצדק והיושר כדי שיועילוהו · המיראתו ממך שתזיקהו בעשותך הרעות יוכיחך ויבא עמך במשפט הנה אין העניין כן אבל מה שיעשהו השם ית' הוא להועיל לבני האדם ובהיות העניין כן הנה יאריך השם ית' לרשע להועיל לו ואם לא ישוב תוך הזמן אשר יאריכהו יגיעהו העונש הראוי ובזה נתרו כל הספיקות שהיית מספק בהם על דברינו זולתמה שטענת שאתה תם וישר ובאו עליך אלו הרעות הרבות ולא במשפט · ולזה אשיבך כי באמת אין דרכיך צודקים וזה כי אני אורך כי באמת רעתך אשר הביא השם עליך היא רבה כמו שאתה אומר אבל אין עול כי אין קץ לעונותיך עד שרעתך היא כשיעור עונותיך או תהיה הכונה ברעתך ובעונותיך אחת בעינה · אתה היית לוקח משכון מאחיך חנם ובגדי האנשים מחוסרי בגדים תפשיט להיות לך למשכון עד שיוכרחו ללכת ערומים וימותו בקרה וזה עון פלילי · האיש העיף והצמא לא תשקהו אפילו מים להשיב רוחו אליו ומהאיש הרעב תמנע לחמך עד שימותו בצמא וברעב · ואולם אתה היית מכבד האנשים התקיפים והאדונים אשר הם נשואי פנים להאכילם ולהשקות כאילו היו אדונים בביתך · ואולם החלושים כמו אלמנות ויתומים לא השגחת בהם לתת להם דבר ולא להצילם מעושקיהם ואלו העונות הם חזקים לאין קץ · על כן סביבותיך פחים מכל צדדיך ללכדך ולבהלך פחד הכרה הזאת פתאום · או יבהלך חשך המכאובים עד שלא תוכל לראות ושפעתמי הצרות הרבות תכסך עב לא תתרעם אם יגיעך כמו אלה הצרות כי עונותיך אשר זכרתי שלא היית נמלט מהם הטו אלה · באמת השם ית' בגובה שמים כי שם נראית פעולתו יותר למעלת המכאים אשר שם ויראה העליון שבגלגלים שבו כוכבים כי הם רמים מאד · ואולם אמר זה כי מצד הסתרתם קצתם קצת ידענו העליון מהם ומצד חלוף תנועותיה' ידענו כמה יחויב שיהיה מרחק זה הגרם השמימיי אשר הוא ראשון לכל הגלגלים אשר בהם כוכבים לכל הפחות וכשהקפנו בזה מזה הצד מצאנו גובה אלו הכוכבים עצום מאד או ירצה בראש כוכבים גובה גלגל תנועת האורך בכוכבי המבוכה אשר אלו יתכה תמיד הכוכב מפני תנועת האורך תמיד כי רמו מאד אלו הגבוהים כמו שביארנו בחמישי מספר מלחמות יי' · ושתחשוב כי בעבור זה המרחק העצום אשר בינינו ובין השמים אשר שם כבוד השם ית' יעלם ממנו מה שיעשה בכאן ואמרת מה ידע ממעשה האדם הכבד ערפל שיבדיל בינו וביניהם יוכל לשפוט אותם ולראות מעשיהם · הלא העבים מבדילים בינינו וביניו ולא יראה מעשינו אבל יתהלך בחוג השמים ושם תהיה השגחתו · ולמה תאמר כמו אלו הדברים האם דרך אנשי העולם תשמור שדרכו בו אנשי העול בימי המבול וקראו אורח שלם לפי שטענו אז כל אנשי העולם בזה זולת נח וביתו אשר נכל בצדקתו · אשר נכרתו בטרם יומם והיה ביסודם נהר יוצק עד שטבעו כולם · הלא הם חטאו בזה החטא בעינו שהם היו אומרים לאל שהוא סר מהם זו ובלתי משגיח בהם ושלא יפעל להם השם ית' דבר והוא מלא בתיהם טוב והצליחם הצלחה רבה ועם כל זה לא הודו לו על הטוב אשר השפיע להם הנה עצת אלו הרשעי' ודרכם אשר דרכו בה היא רחוקה מאד ממני · או יהיה אומרו עצת רשעי' רחוקה מני שב אל מה שאמ' איוב עצת רשעים רחקה מני והרצון בו איך תאמר שעצת רשעים רחקה ממך ואתה בוחר דרך אלו הרשעים ועצתם שהיו חושבים שהשם ית' עזב את הארץ · הנה כשראו הצדיקים ענשם כן שמחו והם נח ובניו כי על כן לא סרו אלו האנשי' מאחרי השם ונקי ילעג להם והוא נח · הנה באמת כאשר נכחד האיש אשר הקימנו והוא נח תתכף אכלה אש שארית האנשי' אשר היו על זה הדעת והם אנשי סדום ועמור' וזה כלו ממה שיתאמת ממנו שאלו הרעות היו על צד העונש שאם היו מצד המערכת איך קרה שיהיה יחד ברבים כמו זה הרבוי ושיהיו כולם רשעים ואיך קרה שינצל נח ובניו והוא לבדו היה צדיק ביניהם · ובהיות העניין כן הנה איעצך שתרגיל עצמך על השם ית' ר"ל שתלך בדרכיו ואז יהיה לך שלום הלא אם תלך בדרכיו תבואתך טובה · קח נא מפיו הנימוס שראוי שיתנהג בו האדם ההולך בדרכי השם ושים אמרי השם בלבבך ויהיו עיניך ולבך ללכת בהם כל הימים · אם תשוב עם שדי תבנה את' שתרחק השם והרס אותך בזו הצרות אשר הביא עליך תרחיק עולה מאהליך אם לך דבר מאחר שלא כדין · וירבה השם עושרך בעבור זה עד שתשית על עפר זהב מרוב העושר וכהוצאת הצור כחלי בחיל ורבוי כן ישפיע לך השם זהב אופיר · והיה זהבך רב וכבד וכסף יהיה לך כפול על מה שהיה לך מקדם · הנה אם היית מתנהג בזה המנהג היית מתענג על השם ית' בשבת דבקותך בו וכאשר תשא אל אלוה פניך ותעתיר אליו ישמיעך בכל מה שתשאל ממנו ותשלם נדריך ר"ל שלא יבצר ממך דבר מהדברים אשר תשתדל בהם · וזה גם כן אמרו ותגזור אומר ויקיים לך השם ועל דרכיך נגה אור הפך מה שהיה איוב מתרעם ממנו באומרו ארחי גדר ולא אעבור ועל נתיבותי חשך ישים · אם היית נוהג כן תמצא שכאשר השפילו שאר האנשים ובאו בשפלות הצרות תאמר גוה ר"ל שתתעלה מהם ותתגדל וזה כי השם יושיע מי שהוא שח עינים כמוך · הנה יגיעם מההצלחה לך עד שתמלט בבור כפיך אי גדול הראוי לבוא עונש גדול עליו וזה כי האיש הנקי ימלט בזכותו אי גדול :

והכלל העולה מהדברים הוא שמה שהיה איוב טוען ממה שיראה לרשעים מההצלחה זמן ארוך אינו מחויב שלא יהיה הכל מוגבל ומסודר מהשם ית' וזה שאם כן היה מחויב שיגעם הרשע תכף עשותו הרשע אילו היה מגיע בזה היזק אל השם ית' כדי שיציל עצמו מן ההיזק אבל למה שהוא מבואר שלא יגיע היזק כלל לשם' ברשע שיעשה הרשע הוא מבואר שמה שיעשה השם ית' מזה ר"ל לשפוט האדם על מעשיו אינו רק להועיל לבני האדם ובהיות העניין כן לא ימנע שלא תתמיד הצלחת הרשע זמן ארוך לפי שהשם ית' כבר האריך לו עונשו כדי שישוב אליו תוך הזמן ההוא ויעזוב דרכו הרעה · ואולם שלא יגיע נזק לשם ית' ברשע שיעשהו הרשע הוא דבר ביארו אליפז מהפך זאת הגזירה ואם הוא מבואר בעצמו והוא שאם לא יגיע תועלת לשם ית' בצדק הצדיק הנה לא יגיע לו נזק ברשע הרשע לפי שהתועלת והנזק הם שני הפכי' ונושאם אחד · ואולם הוא מבוא' שלא יגיע תועלת לשם ית' בצדק הצדיק הנה אם כן הוא מבואר שלא יגיע לו ית' היזק ברשע הרשע · והנה ביאר זה אליפז על זה האופן לפי שהיה מבואר אצלו שלא יגיע תועלת לשם ית' בצדק הצדיק לפי שהוא מועיל לעצמו לבד · ואולם ברשע הרשע היה אפשר לספק שיזיק באופן מה לשם ית' לפי שהוא מפסיד ומשחית פעולות השם במה שהוא מזיק לשאר האנשים והפועל יבטער כשישחיתו פעולותיו לפי מה שיחשב ואפשר שיאמר שאליפז לא ביאר המשפט האחר מאלו השנים אבל הניח כל אחד מהם על שהוא מבואר בעצמו · ואולם מה שהיה טוען איוב ממה שבא עליו מהמכות והנגעים להפליא בלא פשע הנה אליפז ישיב על זה שכבר חטא איוב חטאים נפלאים ואם לא הרגיש בזה מהם שכבר היה לוקח למשכון בגד האנשים חסירי הבגדים ונשארו ערומים והיו מתים בקרה ולא היה נותן לעניי הצמאים מים לשתות ולרעב לחם לאכול והיו מתים ברעב ובצמא · ואולם העשירים והתקיפי' היה מכבד אותם ומאכילם ומשקם וזה היה בתכלית הגנות · וזה שאם לא היה נותן דבר מהונו לאיש מהאנשים היה לו התנצלות מה על מה שלא היה מטיב לעניים והוא כי אהבתו ממונו היתה הסבה המונעת לא שנאתו העניים והצדקה · ואולם כשהיה מפזר ונותן לעשירים ובלתי נותן דבר לעניים היה מבואר כי שנאתו העניים והצדקה היה מניע מזה · ומהם שלא היה חונן אלמנות במה שהיו מבקשות ממנו להצילן מיד עושקיהם והיה מניח היתומים

גם היום מרי שיחי • מורה הוא שיחי מכל השיחות כענין עני ישראל מורה מאד ועניני משונה: ידי• מכתי כמו ידי לילה נגרה ולא תפוג והענין שמכתי יותר כבדה מאנחתי: ואמצאהו• אל המקום: עד תכונתו• עד תכונת מקומו: לא אך הוא ישים בי• כמו וישימו ויסכילו אין משים בי אלא הוא: שם• יראה ישר נוכח: ואפלטה• כשפטי לנצח ולא הייתי מתפחד לכן לא אוכל למצוא אותו: הן קדם אהלך• מזרח: ואחור• מערב והוא ברא פאת שמאל ולא אוכל לחזותו שם: והוא יעטוף ימין• ולא אראנו ולמה הייתי [illegible] מפלט כשפטי משופטי ממנו שהוא שופטי: כי ידע דרך עמדי• הדרך שהיה עמדי ולא אטה ימין ושמאל: מצות שפתיו• עשיתי ולא אמיש והיה חקי לצפון אמרי פיו והענין שהיו צפונים בלבי ולא יזוזו משם: והוא באחד• יש אומ' שהבית נוסף ואמת שאיננו נוסף ולא אוכל לפרש כי יש בו סוד גדול: כי ישלים חוקי• ימלא החוק שנגזר עלי: כי לא נצמתי• היה מתאוה שיכרת וימות כאשר היה בחשך קוד' שיצא לאויר העולם: מדוע משדי• רובי המפרשי' יפרשו כדי במקו' הזה שורד וכן פירושו למה לא נצפנו עתים משדי וידעיו• לא ראו הימים והענין אלו נצפנו עתים משדי לא הייתי מתרעם עליו כי יודעיו לא ידעו מה זהיה אלא הוא שירע העתים שיעשו בהם הרשעים הרשע למה יחרים: גבולות ישיגו• כמו לא תסיג גבול ר רעך: יחד חבאו• מפניהם: והם כמו פראים במדבר• מן הערבה יבקש לחם ל לנעריו לא מן הישוב: בלילו• שאיננו לו: ילקשו• עניינו יכרתו הלקש כמו תסעף פור' ויכרית הסעיף: ערום ילינו• פועל יוצא יפשטו הערום עד שילין בלי לבוש: מזרם הרים• על הערומי ידבר שיחבקו הצור בעבור שאין להם מחסה וירטבו מהזרם היורד מן ההרים: ורעבים• ומרעבים בשאו עומר: יהירו

היתומים ביד עושקיהם ולא היה עוזר אותם • ומהם שכבר חטא במה שהיה אומר שהם עזב את הארץ והוא עון פלילי כי כמו זה הענין חטאו אנשי דור המבול ואנשי סדום ועמורה ועל זה הנושא מהעונש מה שכבר הגיע • והביא ראיה אליפז על שהשם פוקד האדם על מעשיו ממה שקרה לאנשי דור המבול שלא ניצל מהם כי אם נח וביתו כי הוא לבדו היה צדיק בדור ההוא ומה שקרה לאנשי סדום ועמורה שאם היה ה הענין לפי המערכת היה בתכלית הזרות שיסכים במקרה בזה הרבוי הנפלא הרשע לרוע המערכת ולזה כתן עצה אליפז לאיוב שישוב אל השם יתבר' ויטיבהו השם יתברך הטבה נפלאה לא ישערה:

ביאור מלות הענין

ויען איוב ויאמר• מרי שיחי• הרצון בו שהמריתי והפלגתי ב בכעסי להתרעם על שבוי התרעומת רב: ידי• מכתי ותוכחות• דברי תוכחות: ישים בי• הרצון בזה ישים בי כח: נכח עמו• מתווכח עמו: ואפלטה• עצמי ובשרי או כשפטי: קדם• מזרח: ואחור• מערב: שמאל• צפון: ולא אחז• ולא אראה: יעטוף• יכסה ויעלים: ימין• דרום: באשורו• פסיעתו: ולא אט• ולא אטה: ולא אמיש• ולא אסור ממנה: והנה מצות שפתיו דבקתם ולא אט ו והדבקתי ולא אטה מצות שפתיו ולא אמיש או יהיה ולא אט דבק עם דרכו שמרתי ועם מצות שפתיו יהיה דבק ולא אמיש ויהיה וי"ו ולא אמיש נוספת כמו וי"ו ואיה וענה: באחד• בענין אחד: ונפשו אותה• ורצונו נכספ': חקי• המצטרך אלי כי המצטרך לאדם יקרא חק כאמרו הטריפני לחם חקי: נצמתי• נכרתי: מפני חשך• קודם בא חשך ה המקרים הרעים: ומפני כסה אופל• והיה מכסה ומעלים מפני אופל הצרות האלו ר"ל שלא הייתי רואה א אותם: יחבלו• יקחו

אמלא ג' וסימ' לא תהיה משכלה• אערכה לפניו משפט• להציל אוהביש• וא' ואמלא אתו רוח: נוכח ל' מלרע שם ישר והוא חד מן שיטה דכל הד וחד ל' דכות' מלרע וסימ' נמס בבס' רבת' במערב' אות חשין בסד: אחז ג' חד מלעיל וסימ' תיל אחז ישבי• והנה אחז בקרני הסבכה• שבאל כעשתו ולא אחז כתר' מלעיל וכל שום גבר קמץ ומלרע: טהב

כג ויען איוב ויאמר: גם היום
מרי שחי ידי כבדה על אנחתי:
מי יתן ידעתי ואמצאהו אבוא עד
תכונתו: אערכה לפניו משפט ופי
אמלא תוכחות: אדעה מלים יענני
ואבינה מה יאמר לי: הברב כח
יריב עמדי לא אך הוא ישם בי:
שם ישר נוכח עמו ואפלטה לנצח
משפטי: הן קדם אהלך ואיננו ואחור
ולא אבין לו: שמאול בעשתו ולא
אחז יעטף ימין ולא אראה: כי ידע
דרך עמדי בחנני כזהב אצא: באשרו
אחזה רגלי דרכו שמרתי ולא אט:
מצות שפתיו ולא אמיש מחקי
צפנתי אמרי פיו: והוא באחד ומי
ישיבנו ונפשו אותה ויעש: כי
ישלים חקי וכהנה רבות עמו: על
כן מפניו אבהל אתבונן ואפחד ממנו
: ואל הרך לבי ושדי הבהילני: כי
לא נצמתי מפני חשך ומפני כסה
כד אפל: מדוע משדי לא נצפנו עתים
וידעו לא חזו ימיו: גבולות ישיגו
עדר גזלו וירעו: חמור יתומים ינהגו
יחבלו שור אלמנה: יטו אבינים
מדרך יחד חבאו עניי ארץ: הן
פראים במדבר יצאו בפעלם משחרי
לטרף ערבה לו לחם לנערים:
בשדה בלילו יקצירו וכרם רשע
ילקשו: ערום ילינו מבלי לבוש
ואין כסות בקרה: מזרם הרים ירטבו
ומבלי מחסה חבקו צור: יגזלו משד
יתום ועל עני יחבלו: ערום הלכו
בלי לבוש ורעבים נשאו עמר:

ואתיב איוב ואמר: לחוד יומנא מריר
מימרי מחתי תקפת על תונחתי: מן יגזור
אנדע ואשכחיניה איתי עד מדור בית
מוקדשיה: אסדר קדמוי דין ופומי אמלי
מכסניותא: אנדע מליא דיתיבינני ואתביין
מה יימר לי: הבסוגעי חילא ינצי עמי לא
ברם הוא ישוי תגרא בי: תמן תריצא ותקין
עמי ואישתזיב לעלמא מדדאין יתי: הא
למדינחא אהלוך וליתוי ולמערבא ולא
אתביין ליה: בציפונא במעבדיה ולא אחרי
כד מכבין דרומא ולא אסכי: ארום גלי
קדמוי אורחא דעמי בחן יתי היך דהבא
אפיק: באיסתוריה אחדת רגלי אורחתיה
נטרית ולא צלאית: פוקדנא דספוותוי ולא
אעדי מגזרתי אטישית מימרי פומוי: ואין
הוא יחידאי ומן יתיביניה ונפשיה רגגת
ועבדת: ארום ישלים היך בקדמיתא
גזירתי ודכמתהון סגיעין עמיה: מטול
דהיכנא מן קדמוי אתבהיל אתביין ואדחל
מיניה: ואלהא רכיך לבבי ושדי בהלנני:
ארום לא איתגמרית מן קדם חשוך ומן
קדמי טמר קבלא: מדין משדי לא אתטישו
עדניא ודחכימין יתי לא חמין יומוי: דרא
דטובענא דתחומיא ישנון עדרא אנסון
ורעון: חמרא דיתמי ידברון ימשכנון תור
ארמלא: יצלון חשיכי מן אורחא כחדא
אטמרו מסכני ארעא: היך דין כמרודיא
במדברא נפקו לעובדיהון בישיא מקדמין
לבזא כמטרא אניס ליה מזונא לטלייה:
בחקלא מדלא דלהון חצדין וכרם דרשיעי
יכסחון: ערטילאי יביתו ולית כסותא
ודלית להון חופאה בקורא: מקילוחיא
דטוריא מטמשין ומדלית משרוי גפפו
טינרא: יאנסון מביזת ייתם ועל עניא
ממשכנין: ערטילאי אוליכו מדלית כסו
וכפינין נטלו מנהון עומרא:

ג' דגשי' וסימ' ישב מצרף ומטהר• בחנני כזהב אצא• וכלי נחשת מצהב: ונפשו ח' וסימ' ונפשו קשור' בנפשו• ונפשו מאכל
תאוה• ונפשו אות' ויעש• ונפשו משאול תציל• ונפשו לא חיה• ונפשו עליו תאבל• ונפשו לא תשבע בן• ונפשו שוקק':
ומפני ב' וסימ' ומפני כסה אפל• ומפני לא חשכו רוקי: גבלות ב' בתי' כן וסימ' ואסיר גבלות עמים• גבלות ישיגו• ועיין
בתלים ס"מן ע"ד: אביונים ג' חס' בליש' וסימ' כי יעשה יי' דין עני משפט אבינים• יטו אבינים מדרך• ומתנות לאביונים:
בפעלם ל' הן פראים במדבר והוא חד מן מלין יחידאין דמשמשין לם בסוף תיבותא וסימ' נמס בבסו' רבת' במערכת אות
הלמ"ד בסד: חבקו ב' וסימ' מבלי מחסה חבקו צור• אשפתו': הלכו ב' דגשי' וסי' ערום הלכו מבלי לבוש• שועלי' הלכו בו:

למסכון: חובלו• ר"ל שכנו מהדרך להחבא מפני הרשעים פן יעשקום: הן פראים במדבר• הנה אלו הרשעים הם כמו פראים במדבר שהם חיות רעות ויצמדו שם לטרף כן אלו הרשעים מבקשים תמיד לטרוף האנשים: ערבה לו לחם לנערים• ר"ל מהמדבר יוציא הרשע לו לחם ולנעריו מן העוסק אשר יעשוק האנשים הבאים שם: בלילו• תבואתו: ילקשו• יאחרו: בקרה• בבא הקור: מזרם הרים ירטבו• מהמים השפכים מההרים יתלחלחו העניים אשר הפשיטום אלו הרשעים כי הם יעמדו מפני זה אצל ההרים להיות להם למחסה: ומבלי מחסה חבקו צור• מפני מחסה חבקו הצורים להיות להם למגן: יגזלו משד יתום• מרוב השוד אשר עשו יגזלו היתום ולא ירחמו עליו: ועל עני יחבלו• ר"ל מה שעל עני והוא לבושו בה יקחו למשכון: ערום הלכו מבלי לבוש• הם סבבו שילכו העניים ערומים מבלי לבוש: ורעבים נשאו עומר• וישלכו רעבים האנשים אשר נשאו עומר רצוב שלא יניחום לאכול ממנו: בין

בין שורותם יצהירו · ר"ל האנשים העושים השמן בין שורות בית הבד ואשר דרכו ביקבים לעשות היין יצמאו ולא יניחום הרשעים לשתות מהשמן והיין אבל יגזלו אותם מהם: מעיר מתים ינאקו · מן העיר יצעקו האנשים מפני החמס הנעשה להם: חללים · הרוגים: תשוע · תצעק: תפלה · דבר בלא טעם: במורדי אור · שהיו מורדים בשם ית' שהוא אור העולם ואיפשר שיהיה הרצון הזה אור היום והוא יותר נכון לפי מה שיספר מענייניהם: לאור יקום רוצח · בעבור האור יקום הרוצח בבקר השכם קודם היום להרוג העניים והאביונים: כגנב · הכף נוספת וכמוהו והוא כאיש אמת: שמרה נשף · שמחכה הערב: תשורני · תראני: חתר · מענין מחתרת: יומם חתמו למו · אשר חתמו להם ביום: כי יכיר בלהות צלמות · בבא העת אשר יכיר איש את רעהו והוא כשיאור היום הוא להם כמו בלהות צלמות: קל הוא על פני מים · קל הוא לברוח בבא הבקר על פני המים ושם יתחבא כדי שלא ימצא: יגזלו מימי שלג · ר"ל שהם ישחיתו אותם בקלות עד שיראה כאלו נגזלים: שאול חטאו · וכן ישחית שאול בקלות האנשים אשר חטאו: רחם · אוהב תרגום אהב מרחם: מתקו רמה · רמה תאכלהו ויתמתק לה: רועה עקרה · משבר עקרה: יקום ולא יאמין בחיין · יקום כל אחד מהאבירים ולא יאמין בחיין ליראתו מהרשע: רומו מעט · פועל עבר וענינו כשסרו אלו האנשים והרחיקו מעט לא ימצא אז הרשע בעיר אבל יהיה עיניהו על דרכיהם להרגם: והומכו · פועל עובר מבנין הופעל והשרש ממך ויהיה כמך ומכך שני שרשים בענין אחד והוא מענין וימוכו בעונם: ככל יקפצון · ככל אחד מהאנשים אשר לא כרתו ברית עמהם יקפצו הרשעים פיהם שלא יצעקו ויהרגו אותם: ימלו · יכרתו: לאל · להבל ולדבר שאינו:

יצהירו · יעשו היצהר והוא שמן זית שיזהר כזהרים בעבור הנר: ויצמאו · אחרים והם בעליהם: מעיר מתים · הם בני אדם יצעקו מעיר: ואלוה לא ישים תפלה · לא יעשה זה חנם ושוא תפלה כמו תפל: במורדי אור · הפך שהוא אור המאורות: לאור יקום רוצח · בדרכים ויש אומרי' שהוא כמו חשך ואמרו כי כמהו ולילה אור בעדני ואיננו כי אם אור ממש: ובלילה יהי כגנב · יורה עליו · ודמה הגנב לנואף שיעש' דבריו ועבירותיו בסתר כאילו ישי' סתר בפנים שלא יראו כאו יחתמו היום שלא יראו בו' ומה שכרם שהמקום ישיב להם הבקר כצלמות כי יכיר עליהם בלהות וישים אותם כדבר שהוא צף על פני מים כאשר יכור הקץ' תקולל חלקתם ולא יפנה אחד מהם דרך כרמים ויאבדו מהעולם הם וחלקתם וכרמיהם כמימי השלג שיגזלו אותם ציה גם חום ולא יראה השלג שהיה בעולם כן ירדו אל שאול והם חוטאים: ישכחהו רחם · אמו ותמתיק לו רמה יותר: רועה עקרה · מן תרועם בעבור שהיה רועה עקרה לא תלד חבר העקרה בעבור שאין לה בנים שיעזרו אותה ואלמנה שאין לה בעל · ועוד שמשך אבירים בעלי כח בכחו והוא שידע כאשר יקום תמטתו שיתכן שימות: יתן לו לבטח · יתן לו המקום מה שרצה וישען כי יוכל להנקם ממנו ועיניהו על דרכיהם: רומו מעט · את' אם התרוממו מעט כלם יאבדו: והמכו · מן וימכו בעונם: ככל · ככולם: לאל · ללא: המשל

שורותם ל' בין שורתם יצהירו יקבים והוא חד מן מלין דמשמשין תם בסוף תיבות' וסימ' נמסר במסר' רבהא במערכת אות הת"ו בס"ד: דבה י"ט וסימ' נמסר בספר תהלו' סימן מ"ח: לאור ז' קמצי' וסימ' נמסר בסדר בראשית ובסוף מיכה: ועין ט' וסים' חנות ועין גנים תפוח · והכבשן ועיר המלח ועין גדי · ועין גנים והכבשן וקדש ואדרעי · ועין חדה · וקדש ואדרעי · ועין

בין שורתם יצהירו יקבים דרכו
ויצמאו: מעיר מתים ינאקו ונפש
חללים תשוע ואלוה לא ישים
תפלה: המה היו במרדי אור לא
הכירו דרכיו ולא ישבו בנתיבתיו:
לאור יקום רוצח יקטל עני ואביון
ובלילה יהי כגנב: ועין נאף שמרה
נשף לאמר לא תשורני עין וסתר
פנים ישים: חתר בחשך בתים יומם
חתמו למו לא ידעו אור: כי יחדו
בקר למו צלמות כי יכיר בלהות
צלמות: קל הוא על פני מים
תקלל חלקתם בארץ לא יפנה דרך
כרמים: ציה גם חם יגזלו מימי
שלג שאול חטאו: ישכחהו רחם
מתקו רמה עוד לא יזכר ותשבר כעץ
עולה: רעה עקרה לא תלד ואלמנה
לא ייטיב: ומשך אבירים בכחו
יקום ולא יאמין בחיין: יתן לו
לבטח וישען ועיניהו על דרכיהם:
רומו מעט ואיננו והמכו ככל יקפצון
וכראש שבלת ימלו: ואם לא אפו
מי יכזיבני וישם לאל מלתי:

ביני אושותהון יעצרון משח מעצרת עצרו וצריהון אצחיו: מקרתא בני נשא נהקין ונפשת קטולין בחרבא תצלי ואלהא לא ישוי חובא: הינון הוון במרודין באורייתא לא אשתמודעו אורחתיה ולא אתייתבו בשבילוי: לאורתא יקום קטולא יקטול עניא וחשוכא ובליליא יהי היך גנבא: ועיינא דגיופא נטרת נשף ליליא למימר לא תסכינני עינא וטמר אפי ישוי כלפי לעיל: האיך בחשוכא בתיא ביססא מתחתמין להון בגנזיא לא ידעו נהורא: ארום כחדא צפרא דמי להון היך טולא דמותא ארום אשתמודע פורענותא טולא דמותא: קליל הוא למשט על אפי מיא תתילט אורחתא שעיעתהון בארעא לא יסכי שביל כרמיא: צהיא ולחוד חומתא אנסין מימי תלגא וליתיהון היכדין לשיול אתנשיאו שיול אתחייבו: תא היך צהותא וחומא דאנסין מימי תלגא וליתיהון הכדי לשיול אתנשיאו שיול אתחייבו: אבזראין דנשיאו לרחמא מסכינין אתבסימו לרחשא תוב לא ידכר ותתבר היך קיסא עיליתא: תא מטול דבטילו אפרשותא ומעשר דאתפקדו בעידן חומא דקייטא אתמנעו מנהון מימי מטרא ותלגא לבית קבורתא אתחייבו: דמרע עקרא דלא תליד וארמלתא לא יוטיב: ויגגיד גיבריא בחיליה יקום נח ולא יהימין בחיי: יהיב ליה תיבותא לרחיץ ויסתמיך ועינוי על אורחיהון: אוריכו כזעיר פון וליתוי רשיעא ואיתמכנאו בזמן דיסופון יתקטעון ובריש שיבולא יתקטפון: ואין לא קשוט דיבי הן הוא מאן דיכדבינני וישוי ברלא הות עיקר מילתי:

חצור · ועין ימינו כהה · ועין נואף שמרה נשף · ועין אלוהם הות על שבי יהודיא · הקדמאי שום קרתא: על פני מים ה' וסימ' ופרטי' מכברת על פני מים · השלח בים צירים ובכלי גמא · נדמה שמרון מלכה כקצף על פני מים · קל הוא על פני מים חק חג על פני מים: כעץ ג' וסימ' יבש והיה כעץ · ויסע כעץ תקותי · ותשבר כעץ עולה: בחיין ומשך אבירים הוא חד מן א"ב נ"ן ארוכה כסוף תיבות' וסימ' נמסר במס' רבת' במערכת אות הנ"ון נכסר: ואם לא ב' בספר וסימ' ואם לא אפוא מי יכזיבני · ואם לא ישמעו בשלח יעברו:

ביאור דברי המענה

ענה איוב ואמר גם היום שהמריתי והפלגתי בכעסי להתרעם תרעומת רב כבדה מכתי יותר מאנחתי ולזה אל תאשימוני אם הגדלתי והוספתי להתרעם על מכאובי · מי יתן ידעתי איפה השם ית' ואמצאהו ואבא עד תכונתו שאם היה אפשר זה הייתי עורך לפניו משפט והייתי מתווכח עמו בטענות חזקות ואז אדעה מה שיענני ואבינה מה יאמר לי ואדע האמת מזאת החקירה כי באמת לא יבא עמי בכמו אלו הכזבים אשר אתם באים עד שאתה התעללת בי מכבר חטאתי באלו החטאי' אשר זכרת אשר אני נקי מהם לפי האמת · האם כאות לשם ית' שיריב עמי ויתקפני ברוב כחו[?] הנה אין זה ראוי אך הוא ישים בי כח לעמוד לפניו ולהתווכח הנה בזה הצד היה הישר מתווכ' עמו אם יגיעהו דבר ולא במשפט והייתי נכול לנצח משופטי כי השם ית' כשישמע כי הדין עמי היה משיב אפו ממני אבל מה אעשה שאני לא אוכל למצוא השם ית' כמוס בר אלך במזרח לבקשו ואיננו ואך במערב ולא אמצאהו וגם כן אלך בצפון אשר שם עושה מעשיו הנפלאים אשר בארץ לפי ששם היישוב ועם כל זה לא אוכל לראותו שם שכסה דרום ממני כי אין שם יישוב והמים מקיפים בו ולא אוכל לראותו שם · הנה אם ידע השם הדרך אשר דרכתי בה ובחנני הייתי יוצא נקי בלי סיג כזהב לפי שבאשורו אחזה רגלי שמרתי דרכו ולא אטה ממנה ר"ל הנימוס האלוהי אשר יתנהג בו כל שלם · ממצות שפתיו לא סרתי ושמרתי אמרי פיו יותר ממה שאני שומר ההנהגה אשר היא חקי למזון חיי כמו המאכל והמשתה ההכרחי ומה שדומ' להם כי ההכרחי לאד' בחייו יקרא חק כמו שזכרנו · והוא כאשר היה בעניין אחד ומי ישיבנו ממנו והנה לא ישתנה רצונו ואין שם יותר חזק ממנו יכריחהו על זה אבל הוא שליט במה שירצהו עד שכל מה שאותה רצונו עשה · הנה הגיע מרוב יכלתו וחכמתו שהשלים חקי בבריאתי ר"ל שהמציא בי כל האיברים והכלים אשר יצטרכו למציאותו וכמו אלו הנפלאות תמצא הנה רבות עמו באשר בריאותיו על כן מפניו אבהל לעוצם מעלתו ומציאותו אתבונן בנפלאותיו ואירא ממנו · וזה אמר איוב להשיב על אליפז במה שייחס לו מהדעת אשר היה לאנשי דור המבול ולאנשי סדום כי חלילה לו מרשע אבל היה ירא מהשם ית' מצד התבוננותו במעשיו הנפלאים · ואל הרך לבי בתחלואיו אשר חלה בו ואירא תמיד מהיום שבא שלא אכאב בו כאב אנוש · ושדי הבהילני מפני שלא נכמתי קודם בא חשך הצרות והיה מכסה ממני אופל המכאובים מה שאני לא אירא מהמות באשר הוא סוף כל האדם אבל פחדתי אל

אלו

אלו המכאובים אשר לא אוכל לשאת אותם. ואחר זה החל איוב לסתור דעת אליפז מן ההקש ואמר מדוע לא יהיו נעלמים משדי העניינים הזמניים ויודעיו לא חזו לו ימים ר"ל שלא ראו לו יחס אל הזמן ולזה הוא מבואר שהשם ית' בלתי יודע באלו העניני' הזמניים. ואחר כן החל איוב לסתור דעת אליפז מן החוש במה שנכל השם ית' על ההצלחה המגעת לרשעים זמן ארוך במה שאמר כי מפני שאין זה התוכחת מהשם ית' כי אם להועיל להכשי הארץ הנה יתכן שיצריך עונש הרשע זמן ארוך. והחל איוב לספור דבריו מהחוש ואמר שאלו הרשעים אשר ספר בהצלחתם היו משיגים גבול וגוזלים העדר ורועים שם בקרקע הנגזל וזה חטא כפלא. והיו נוהגים חמור היתומים ולוקחים למשכון שור אלמנה אשר בהם היו חורשים ומשיגים די טרפם עד שיהיו שבת אותם ב ברעב העניים יטו מדרכם לפחדם מהם שלא יהרגו יחד חובאו מפניהם עניי ארץ. הנה אלו הרשעים הם כמו חיות רעות במדבר לטרוף באשר ימצאו הם יוצאים למלאכתם לבקר לשחר לטרוף מן המדבר יוציא לחם כל אחד מאלו הרשעים לו ולנעריו כי יהרגו ה האנשים העוברים שם ויקחו אשר להם. בהיותם בשדה בלילו ותבואתו יקצרו ואם

ופחד כ' וסימ' הפל עליהם אימתה ופחד · המשל ופחד עמו עשה שלו' במרומיו : ועל מי ד' וסימ' ועל מי נטשת מעט הצאן · ועל מי הרמות קול דמלכים. וחברו דישעיה · ועל מי לא יקום אורהו : וכוכבים ו' וסימ' נבסר ביואל סימנב' : ובן אדם ה' וסי' נמסר בסדר בלק :

אבן עזרא

המשל ופחד · כה שממשלה והפחד עמו ב ומתנו עושה שלום במרומיו שאין בהם מלחמה כי כולם טוב והרע הוא במט' לארץ ואלה הדברים צריכין פירוש : יאהיל. יש אומרי' כי האלף נוסף מן לא יהלו אורם :

מה

כ"ח וַיַּעַן בִּלְדַּד הַשֻּׁחִי
ל' ג' ב' וַיֹּאמַר : הַמְשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו : הֲיֵשׁ מִסְפָּר לִגְדוּדָיו
ד' וְעַל־מִי לֹא־יָקוּם אוֹרֵהוּ : וּמַה־יִּצְדַּק אֱנוֹשׁ עִם־אֵל וּמַה־יִּזְכֶּה יְלוּד
ו' אִשָּׁה : הֵן עַד־יָרֵחַ וְלֹא יַאֲהִיל וְכוֹכָבִים
ג' לֹא־זַכּוּ בְעֵינָיו : אַף כִּי־אֱנוֹשׁ רִמָּה
ה' ב' וּבֶן־אָדָם תּוֹלֵעָה :

וַאֲתִיב בִּלְדַּד דְּמִן שׁוּחַ וַאֲמַר : שׁוּלְטָנָא וּדְלַחְתָּא גַּבֵּיהּ עָבֵיד שְׁלָם בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא : תָּא מִיכָאֵל מִן יְמִינָא וְהוּא דְּאֶשָּׁא וְגַבְרִיאֵל מִסְּמָאלֵיהּ וְהוּא דְמַיָּא וּבְרִיָּיתָא קַדִּישְׁתָּא פְּתִיכִין אֶשָּׁתָא וּמַיָּא וּבְשׁוּלְטוּנְתֵּיהּ וּבְרַזָּלְתֵּיהּ עָבֵיד שְׁלָמָא בִּשְׁמֵי שְׁמַיָּא דִּילֵיהּ : הַאִית סָכוּם לְאוּכְלוּסוֹי וְעַל מַן לָא יְקוּם נְהוֹרֵיהּ : וּמָה יִזְכֵּי בַר נַשׁ עִם אֱלָהָא וּמָה יִזְכֵּי יְלִיד אִיתְּתָא : הָא עַד דִּפְגִימָא סִיהֲרָא בְּסָטַר מַדִּינְחָא לָא יְנְהַר שִׁמְשָׁא וְכוֹכְבַיָּא לָא אִתְבְּרִי קֳדָמוֹי : אַף כָּל דְּכֵן בַּר נַשׁ דִּבְחַיּוֹי רִיחֲשָׁא וּבַר נַשׁ דִּבְמוֹתוֹי מוֹרְנֵי :

איכו שלהם ולא די שהם יכחו שדה הרשע ולא יגעו בו אבל גם כרמו שהוא מוכן בקלות לאכול מתנו יאחרו וילקטו מלקחת מתנו לפי שהם אוהבים הרשע ולזה לא יגעו באשר לו אם לא כאשר לא ימצאו במקום אחר. ערום ילינו בני אדם בלילה מבלי לבוש ר"ל שיגזלו מהם כסות לילה ולא יהיה להם כסות להתכסות בו בקור. ואלו העשוקים ילכו להסתר מהרוח בין סלעי ההרים וירטבו שם מזרם ההרים והלחות המגיע בהם · ומבלי מחסה חבקו צור להסתר שם. מרוב שודדות האנשים יגזלו היתום ויקחו למשכון הכבר אשר על העניים ובזה האופן יסבבו שילכו העניים מבלי לבוש לגזלם מהם כסות יום וסבבו שילכו רעבי' האנשים אשר כשאו עומר כי יגזלו אותו מהם ולא יהיה להם לאכול. הנה האנשים אשר באוצרות בית הבד יעמו שמנם ואשר יקבים דרכו לעשות יינם יצמאו כי אלו האנשים יגזלו שמנם ויינם ולא יניחום לשתות מהם. מן העיר יצעקו האנשים על החמסי' אשר עשו להם ונפש ההרוגים חוץ לעיר תשוע אלא ואיך תאמר שהשם לא ישים בכל אלה הדברים דבר בלתי טעם וזה שאחר שאלו הרשעים ממיתים רבים מן האנשים בחרב ובצירוס ובצמא ומכלים אותם בכל עוז הנה היה ראוי בחק השם ית' אם היה פוקד האנשים להועיל להם שלא יצריך לכמו אלו האנשים הרשעים כדי שיכיל מידם אלו האנשים אשר יהרגו אותם כי הרחמניות על אלו הרשעים הוא אכזריות בחק הטובים · הנה לא תוכל לנכל השם ית' על זה בשום פנים ולדעת איוב גם כן יהיה זה חסרון בחק השם ית' בהדרו זה הסדור אשר מנד הכוכבים שימשך ממנו זה העול והחמס. הלא אלו האנשים היו במורדי אור ר"ל שימרדו באור היום המשמח האנשים והם ידאגו בבואו לא הכירו דרכיו ולא ישבו בנתיבותיו אבל התרחקו ממנו בכל עוז ועשו מעשיהם בלילה כדי שלא יראו אותם האנשי' בעבור האור יקום הרוצח הששם קודם שיאור היום ויהרג עני ואביון אשר ימצאהו בדרך יוצאים במלאכתם ובעצם הלילה יהי כגנב לגנוב מה שיוכל להסתירו או מהאנשים · ועין נואף המתינה בא הערב לאמר אז לא תראני עין וישים לי חשך הלילה הסתר פנים · חתר האחד מהם בקירות הבתים אשר יומם שמו חותם בהם כדי שיכירום בלילה ויגנבו הנמצא שם הנה כל אלו האנשים לא ידעו בטובה האור לתאכם בו. כי יחדו יהיה להם הבקר כשיבא כמו צלמות וכאשר יבא אור הבקר אשר יוכל אז להכיר איש את רעהו ולראותו הוא להם כמו בלהות צלמות כי אז יבהלו ויכוסו כדי שלא ימצאו · קל הוא לנוס בבא היום על פני המים כדי שלא ימצאו החלקה אשר הם הולכים בה בארץ היא מקוללת מאד ר"ל שהם לא ילכו במקום שעבד בו וזרע ולא יפנה אחד מהם דרך כרמים כדי שלא ימצאום שם עובדי הכרמים והשדות אבל ילכו במקומות החרבים להסתר מהאנשים. הנה אלה האנשים עם רוב מרים לא יגיעם שום עונש בחייהם אבל ימותו בקלות כי כמו שהציה והחום יגזלו מימי השלגים ויפסידום בקלות בדרך שלא ישאר מהם רושם כן ישחית שאול בקלות אלו האנשים אשר חטאו · ישכחהו כל אחד מאוהביו ותאכלהו רמה כאלו הוא דבר מתוק לה עוד ולא יזכר שמו וישבר בקלות כעץ איש העולה ובלא צער. ובזה הוא מבואר שלא יתכן לכל השם במה שאמרו אליפז · הנה זה האיש הגיעהו מן האכזריות עד שהיה משבר העקרה אשר לא תלד עם היותה מרת נפש והיה משבר גם כן האלמנה אשר לא ייטיב ומטיב לה עם מרירות נפשה לא היה חומל עליה · כחו היה רב עד שהיה מושך התקיפים בכחו ויהרגם יקום כל אחד מהם ולא יאמין בחיין מיראתו ממנו והיה נותן לו מתנה לבטח והיה נשען שלא יזיקהו ועם כל זה לא היה כשמר הרשע מלהזיק להם אבל היה עיניו על דרכיהם לרדוף אחריהם · או הרצון בזה שזה הרשע היה נותן לו ידו לבטח והיה כורת ברית עמו ועל זה היה נשען האחר שלא ירע לו ועם כל זה היה עיניו על דרכיהם לרדוף אחריהם להזיק להם · התרחקו מעט אלו האנשים והנה אין הרשע בעיר והומכו אלו האבירים אשר רדף אשר אחריהם כשאר כל האנשים אשר לא כרתו ברית עמו יקחם הרשע ויקפוץ פיהם כדי שלא יזעקו ויהרגם בקלות כראש שבולת שתכרת במהרה ועם כל אלו הרעות לא נראה שיגיעו עונש בחייו ולא במותו כאשר זכר ולזה הוא מבואר שאין התכללות לשם במה שאמרו אליפז שהוא יצריך לרשעים · ואמ' איוב אם תרבה לחלוק על זה מי הוא אשר יכזיבני וישם מלתי לאל כי לא יוכל שום אדם לחלוק על דברי להיות החוש מעיד שהענין כדברי :

והכלל העולה מהדברים

הוא שאיוב ישיב לאליפז שמה שייחס לו מהעונות הוא שקר וכזבני כבר אחזה רגלו תמיד בדרכי השם ושאין התכללות לשם במה שאמר אליפז כי מפני שאין השם מוכיח לרשעים כי אם להועיל לבני אדם יתכן שיעמידם בהצלחתם ויאריך להם העונש זמן ארוך אולי ישובו וזה שאנחנו נראה מהרשעים רבי ההצלחה שהם עושים חמסים גדולים גורמים להמית האנשים בסבת העירום והרעב והצמא והם גם כן ממיתים האנשים ונואפים וגנבים בלילה מה שיוכלו ולא חסה עינם על האלמנות והעקרות הנרדפות משחתם ושכבר יגיע מרוב רשעם ומרים שיכרתו ברית עם האנשים כדי שיבטחו ויבטחו בהם ואחר ימיתום ולמה יצריך השם לכמו אלו הלא היה ראוי שיכלה אותם תכף כדי שלא ימיתו שאר האנשי' הלא יותר טוב שימותו או כדי שינצלו האחרים מידם · ועוד שאנחנו נראה בכמו אלו הרשעים שלא יגיעם עונש כלל בחייהם ובמותם ימותו מיתה קלה בלא צער והיה אפה העונש המגיע לאלו האנשים על מרים הלא זה כלו מתנה שיורה שאין האדם נפקד על מעשיו מאת השם :

ביאור מלות המענה

ויען בלדד השוחי ויאמר · המשל. ענין ממשלה ושולטנות · ופחד והיראה כמו ופחד יצחק : יקום · יעמוד : אורהו · אורו : יאהיל. יאיר :

ביאור דברי המענה

ענה בלדד השוחי ואמר השולטנות והיראה אשר עם השם עושה שלום במערכות השמים עד שהם כלם נסכמים להתנועע תמיד התנועות המוגבלות להם עד שישלם מכללותם פועל השם בזה העולם השפל ולא ישנו את תפקידם ליראתם ממנו ולחוזק ממשלתו עליהם והנה זה מתה שיור' על גודל השם וגבורתו היש מספר לגדודי השם וחייליו ועל מי מהנמצאות לא יקום אורו ותארו הנה הם כולם שופעים מאתו לא נפקד איש. ואחר שהענין כן שהשם ית' בזה האופן מן השלימות איך יתכן שיצדיק האדם עם אל ויזכה הנה זה בלתי אפשר כי לשלמות השם יחשב למרי מה שהוא מרי לפי מחשבת האדם · הן הירח ימצא חסר אבל השם עד שלפעמים יסור אורו כאלו תאמר בעת הנגוד כאשר היה הירח בראש התלי או בזנבו ויעדר אז הפעל הנמשך מאתו מצד אורו וכוכבים לא זכו בעיניו עד שפעמי' יסתרו קצתם בעמוד תחתיהם קצתו ויעדרו אז פעולותיהם בזה העולם השפל. ואם באלו עם שלמותם נמצא חסרון בחק השם ית' כל שכן שיהיה חסר האד' בחק השם אשר הוא רמה ותולעה :

והכלל העולה מהדברים

הוא שאין ראוי שנחשוב שיעשה השם עם מה שירצה בו מהשלמות והגבוה הדבר שלא כהוגן אלא מרוע הסדור הנופל ברעות אשר תמצאנה לאישי האדם שיחשבו בהם שהם צדיקי' ויגיעום רעות אשר לא יתכן שיאמר בהם שהם בעבור טוב להיותם מכלות ומביאות אל מות והוא מה שהיה מתרעם עליו איוב לפי דעת בלדד הוא מצד שהאדם לחסרונו לא ידבק במה שיחטא שהוא מרי בחק השם מצד שלימותו כי האדם הוא חסר מאד בחק השם והוא מבואר שהוא בתכלית החולשה כי אי' ראוי שיענש האדם על מרי לא ישוער בו לאדם במה שהוא אדם ולזה לא ענהו איוב על זה דבר אבל גינה דבריו · ואיפשר שנאמר שהרצון בכאן שאין ראוי שייוחס לשם עם שלמותו מה שהוא עול וחסרון בחק האדם אשר הוא בתכלית החסרון בחק השם יתברך ולזה ראוי שנספוט שהשם בלתי עוזב לאישי האד' להיותם בעלי שכל ושופט אותם על כל מעשיה' ומה שנמצאהו בלתי שומר הסידור הראוי בטובות אישי האדם ורעתם נייחסהו אל סכלותינו לבלתי השיגנו במקרים ההם הרבה מה שנחשוב במקרים שיהיו רעים ויהיו לטוב כמו שאמר בלדד במה שקדם ולא הצטרך איוב להשיב על דבריו לפי שאין בהם טענה נוספת על מה שקדם לו מהדברים וכבר קדמה תשובת איוב על כל הטענות בהם :

ביאור

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר׃ ותוספ׳ הכימוס והסידור האלהי הנמצא במציאות׃ ונשמת מי יצאה ממך׳ ונפש מי יצאה ממך והרצון מה למרת בני האדם במאמריך כי מי שילמד חבירו דבר דומה כאלו עושה נפשו כדבר המגיע לנפש בלמוד ההוא כי הנפש תשלם ותעשה בלמוד ה המושכלו׳ ותהיה היא והמושכלות אשר ת תשיגם דבר אחד ולזה אמר ואת הנפש אשר עשו בחרן והם הנפש׳ אשר שכום אברהם ושרה לעבודת השם ולהשגת האמתי׃ הרפאים׃ הם גרעיני הזרע וקראם רפאים להיותם קודם הזריעה כמתי׳ וימצא להם כח נפשי כשנזרעו וזה פלא גדול ואמר זה בשמחים אשר יצמחו בקרקעית הים וההרות כמו האלמוג והדומה לו ממה שיצמח תחת המים וזה פלא שיגיע פועל השם באמצעות הגרמי׳ השמימיי׳ לכמו אלו המקומות ולא י ימנעום המים והארץ אשר עליהם משיגיע שם פועל הכוכבי׳ או ירצ׳ ברפאי׳ הדומימיי׳ והם המחצבים כמו המתכו׳ ושא׳ר הדברים ההוים בבטן הארץ מתחת המים ותחת שוכניהם מצד האידי׳ אשר ימציאו שם ה הכוכבי׳ כמו שהתבאר בטבעיות וקראם ר רפאים להיותם כמתי׳ שאין בהם כח נפשי כלל והנה זה הביאור יותר נאות מצד הלשון כי לפי הביאור הראשון היה ראוי שיאמר הרפאים יצמחו׃ יחוללו׃ יבראו׃ ושוכניהם׃ ומתחת שוכניהם׃ שאול׃ הוא המטה במוחלט והוא מרכז הארץ ואמר זה על צד ההפלגה ונותח רבוני שאפי׳ במקו׳ ההוא יגיע פעל השם ית׳ כאלו היה ערום שלא יהיה למעלה ממנו גשם יכסהו וימנעהו מקבול פועל הגרמים השמימיים וקרא המקום ההוא אבדון ג״כ להיותו יותר רחוק מקבול פועל הגרמים השמימיים מכל מקומות הארץ ולזה היה נעדר השלמות יותר משאר חלקי הארץ כי המות והאבדון יוחס לנעדר הצורה והשלימות׃ על בלימה׳ על מה שאין לו מציאות בעצמותו והוא מרכז הארץ כי עליו תלוית הארץ כמו שהתבאר בטבעיות׃ מאחז פני כסא׃ מאחז ומעכב האויר אשר על פני רקיע השמים אשר נקרא כסא כאמרו השמים כסאי׃ פרשז עליו עננו׃ ובזה האופן פרש עליו עננו ר״ל כי בהתעבות האויר ההוא יתחדש ממנו הענן כמו שהתבאר בספר האותות׃ חג׃ הגביל ויחסו למחוגה לפי שהמחוגה מגבלת תכלית המטה העגול המתחדש בכבתה׃ ירופפו׃ יתנועעו ויזדעזעו׃ רגע׃ כח׃ מחץ רהב׃ הכה מה שיגבה מהים על הארץ ר״ל שסבב שלא יגבה הים על החלק הנגלה מהארץ׃ ברוחו שמים שפרה׃ ברצון השם היו השמים בזה האופן מהיופי והשלימות אשר הם בו׃ חוללה׃ בראה׃ נחש בריח׃ הוא דמות הנראה סובב בגלגל המזלות והוא העגול החלבי׃ שמץ מנהו׃ מעט׃ ורעם גבורותיו׃ ורבוי גזרותיו׃

ביאור דברי המענה

ענה איוב ואמר מה עזרת לרעיך בהשגחה לפי מחשבותיך באלו המאמרים אשר אמרת הנה אין להם כח לעזור לרעיך ולהתגדל מהספקות אשר ספקתי על דבריך ומה יעצת עם לבבך להשיב על הספקות אשר ספקתי לך מאין חכמה ואיפה כימוס השם במציאות וסדורו אשר הודעת לרוב ר״ל שמה שהגיד ממנו הוא מעט מזער׃ את מי הגדת אלו הדברים ומה למרת אותנו בזה הלא אני יודע יותר ויותר מכימוס פעולות השם וגבורותיו ונפלאותיו׃ הלא המחצבים יברא השם ית׳ מתחת המים ותחת הדברים השוכנים בארץ וזה בתכלית הפלא ר״ל שיגיע שם בבטן הארץ בזה האופן מהעומק פעל הגרמים השמימיים השופע מהשם ית׳׃ הנה המטה במוחלט והוא מרכז הארץ הוא לפני השם כאלו הוא ערום ואין לו כסות עם כסותו אותו הארץ עד שכבר יגיע פועל השם שם עם עומקו׃ הנה השם מטה הצפון אשר שם היישוב על תוהו כי הוא נשען על מרכז הארץ אשר איננו כי אם נקודה ותולה הארץ על בלימה ר״ל שהיא נשענת ונסמכת על הנקודה שהיא מרכזה לא בדבר חוץ ממנה כמו שהתבאר בטבעיות וזה בתכלית הפלא׃ הנה הוא צורר מים בעננו ולא נבקע ענן תחתם כאשר יוליכום הרוחות עד הגיעם אל המקום אשר ירד שם המטר׃ הנה השם ית׳ סבה שיאחז האויר אשר על פני השמי׳ ויתעבה מצד הקרירו׳ ואז פירש עליו עננו כי בזה האופן יהיו הויות הענן וספר זה לפי שנעלם מהמון האנשים׃ גזר חק על פני מים שלא יעבור גבולו בדרך שירלה זה החלק הנגלה מן הארץ בצד הצפוני תמיד ויתהוו בו אלו ההויות עד המקום שיכלה בו היות האור עם החשך בכל יום ר״ל שיהיה קצת כל יום מימי השנה אור וקצתו חשך וזה דבר ימשך עד מרחב ס״ו מעלות וכ״ה דקים ועד שם נמשך היישוב לפי מה שספרו הקודמים ואולם שם יהיה יום אחד בשנה אין לילה ויום אחד כנגדו אין בו יום ומשם והלאה יתוסף זה השיעור מעט מעט עד שיגיע אל מה שתחת הקוטב הצפוני ויהיה שם ששה חדשים בשנה אין בהם לילה והם ימות החמה וששה חדשים בשנה אין בהם יום והם ימות הגשמים׃ עמודי שמים ירופפו ויזדעזעו והם חלוקי הארץ אשר ירעשו מגערת השם בבא הרעש אשר סבתו הרוח ההווה תחת הארץ בסבת האיד העשני הנעצר שם וקראם עמודי שמים להיות השמי׳ נסמך על הארץ כמו שהתבאר בספר השמע׃ בכח השם וגבורותיו כח הים ולא ירוץ על הארץ כדי שלא תטבע ובתבונת השם הכה מה שיגבה מן הים על הארץ ויכבידהו׃ וזה כי להיות שאר המימות מתערבים במי הים והולכות בים היה ראוי שיגביהו מי הים על החלק הנראה מהארץ ויטבע אלא שהשם סבב בתכונתו שיכלה החמם ושאר הכוכבים בחומם מימי הים בשיעור מה שיבא אליו מהנהרות עד שלא יתוסף בזה הים כלל׃ ברצון השם וחכמתו היו השמי׳ בזה האופן מן היופי והשלימות אשר הם בו בבריאתם עד שאי אפשר להיותם באופן אחר יותר שלם להגיע לזה המציאות השפל מה שיצטרך אליו הגעתו מהם׃ בראה ידו ויצרה העגול החלבי אשר בגלגל הכוכבים הקיימים אשר בו מן הפלא והעלם

ואתיב איוב ואמר׃ מה סייעתא מדלית חילא פרקתא באדרע דלא עשין׃ מה מליכתא מדלית חוכמתא ודמי לך דחוכמת לסוגעא אודעתא׃ ית מן חויתא מליא ונשמתא דמן נפקא מינך׃ איפשר דגבריא דמתסזמין יתבריין ואינון מלרע למיא ומשיריתהון׃ ערטילא מפרסם שיול לקובליה ולית חופאה לבית אבדנא׃ דמתח ציפונא על למא זקיף ארעא עלוי מיא מדלית מידעם דסמיך לה׃ דצריר מי מטרא בעננוי ולא אתבזע עננא תחותוי׃ מאחד במיטתא דמן כורסיה מן בגלל דלא יחמוניה מלאכיא פרס היך פרגודא עלוי עננא יקריה׃ גזר למשרי רקיע על אנפי מיא עד סוף נהורא עם חשוכא׃ עמודין דשמיא מזדעזעין ורתתין מן מזופיתיה׃ בחיליה גזר ימא ובסוכלתניה מחא גיבריא׃ ברוח פומיה אפי שמיא אשתבהרו ברת ידיה לויתן דמתיל לחיויא טריק׃ הא אילין סייפי אורחותוי ומה די אתמצי מן קצת מלתיה נשמענא מיניה וריכפת גבורתוי מן יתביין׃

ויען איוב ויאמר: מה עזרת ללא־ כו
כח הושעת זרוע לא־עז: מה־יעצת
ללא חכמה ותושיה לרב הודעת:
את־מי הגדת מלין ונשמת־מי יצאה
ממך: הרפאים יחוללו מתחת מים
ושכניהם: ערום שאול נגדו ואין
כסות לאבדון: נטה צפון על־תהו
תלה ארץ על־בלימה: צרר־מים
בעביו ולא־נבקע ענן תחתם: מאחז
פני־כסה פרשז עליו עננו: חק־חג
על־פני־מים עד־תכלית אור עם־
חשך: עמודי שמים ירופפו ויתמהו
מגערתו: בכחו רגע הים ובתובנתו
מחץ רהב: ברוחו שמים שפרה
חללה ידו נחש ברח: הן־אלה קצות
דרכו ומה־שמץ דבר נשמע־בו ורעם
גבורתו מי יתבונן:

ל׳ וחד מ״ל · יח׳ · ל׳ · ב׳ בטוח על תוהו · ל׳ ל׳ · ג׳ כתי׳ ה׳ · ח׳ ה׳ · ל׳ ל׳ וחד ויתמהו · ובתבונתו ק׳ · ב׳ כתרי ליש׳ האחת · דרכיו ג׳ ק׳ · גבורותיו ק׳

מה עזרת ללא כח׃ התעזור מי שאין לו כח׃ ונשמת מי׃ והעניין מתי קבלת אלה הדברים שדברת׃ הרפאים׃ אפילו הרפאים שהם מתים המקום יחוללם מתחת מים ושוכני הארץ והעניין על גרגרי הזרע כי בשאול שהוא מקום סתר יעשה חפצו׃ הוא שנטה צפון שהוא מקום יישובו שלעולם על תהו׃ תולה ארץ על בלימה׃ שתי מלות כעניין כי הארץ תלויה באמצע הגלגל׃ פני כסא׃ הוא השמים כעניין ה׳ בשמים הכין כסאו׃ פרשז׃ אין לו חבר ועניינו פרש והדומה לו׃ עד תכלית אור עם חשך׃ עד מקום שהוא תכלית האור שכל מה שים למעלה הוא אור ולמטה בהפך ויש או׳ שעניינו עד שיכלה האור והחשך והראשון נכון בעיני׃ ירופפו׃ כמו ירפו ויש אומרים יתנועעו ובלשון רבותינו ז״ל רפפות׃ רגע׃ עניינו בקע׃ שפרה׃ הה״א נוסף ועניינו תקן מן שפר או מן שפרירו או הבי״ת במלת ברוחו נוסף ויחסר דגש משי״ן של שפרה׃ נחש בריח׃ התנין אשר בים ויש אומרי׳ כי הוא התלי ונקרא נחש בעבור שהוא כמו מעות ובריח שהוא מבריח מן הקצה אל הקצה׃ שמץ דבר׃ כמו לשמצה׃

ללא ו״א וסימ׳ השכחים ללא דבר׃ נדרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא ב׳ בו׃ והזה בהן ללא אלהים דד״ה ראבים׃ ללא עמי עמי אתה׃ הקשית בניה ללא לה׃ מה עזרת ללא כח׃ מה יעצת ללא חכמה׃ ימים רבים לישראל ג׳ בפסוק בד״ה׃ יחוללו הרפאים והוא חד מלין דמשמשין לו בסוף תיבותא וכל חד וחד לית דכותהון וסימ׳

נמסר במסר׳ רבה׳ במערכת אות הלב״ד בכ״ד׃ כסה ג׳ כתי׳ ה׳ וסימ׳ שש מעלות לכסה ב׳ בו׃ מאחז פני כסה׃ תכלית ה׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן קמ וכספר׳ סימן י״א׃ ויתמהו ל׳ רפי עמודי שמים ירופפו׃ וחד ויתמהו ואינון חד מן ב״ב זוגין נסבין ו״ו בסוף תיבות׳ חד בלרע וחד בלעיל ו׳ בריש תיבותא ונסבין ו׳ בסוף תיבותא וסימ׳ נמסר במסר׳ רבה׳ במערכת אות הוי״ו בס״ד׃ שבץ ב׳ וסימ׳ ותקח אזני שבץ מנהו׃ הן אלה קצות דרכיו׃

AIC

חי אל הסיר משפטי · כמשמעו חי אל שהסיר מן כורר או הסיר כמשמעו · כל הימים שאחיה אם תדברנה שפתי עולה : לא יחרף · לא יקטן לבי פאדם שים לו חרפה : ישל · יש אומרי' מן שלל והקרוב אלי שהוא מן של נעלך כי ישל הכפם מעל הנגף : שרידיו · הבנים הנשארים מהחרב : בנה כעש ביתו · שתעמד כעש מן עששה עש ושם כוכב על ביתו כמו חומה ם שישמרנו בלילה : עשיר ישכב ולא יאסף · אף על פי שלא ימות כמים · כפתע פתאום כי כן דרך הנהרות : קדים · רוח קדים : מידו ברוח יברח · והעניין יברח הוכו מ מידו' ישפקו בני אדם עליו ועל ביתו כפיהו : יזוקו · כמו יזקקו והעניין כי הכל תלוי בתזל בני אדם גם ה המקומות : ואבן יצוק נחוש' · והיה ראוי להיותו נחוש : אבן אפל · היא הארץ שהיא עיקר האופל גם היא עיקר קדרות ה הלבנה בשעה שתקדר בחצי החדש בהיותה עם ראש התלי או ה הזנב · גם יפרוץ המקום נחל שהוא גר והעניין מוגר כמים המוגרים עד שנשכח מרוב שדרכו בני אד' : דלו · כמו דללו וחרבו · מאנוש שנעו שהם ה הולכים ונעים : ותחתיה · ויש ארץ שתחתיה נהפך כמו אש כארץ גפרית והרי האש : ויש

מה שכבר התבאר בספר מלחמות יי' · והנה אמרנו בכל זה קצת מאמ' בחמשי מספר מלחמות יי' · הנה אלו הדברים אשר כפרתי הם קצת דרכי השם ומה מעט הדבר שנשמע בו בזה הספור · ואולם תוקף וגבורותיו ונפלאותיו לא ימצא מי שיבין אותם :

והכלל העולה מהדברים

הוא מבואר ולא רצה איוב להשיב על דברי בלדד יותר מזה השיעור לפי מה שזכרנו במענה הקודם ובכלל אם היה משיב אותו עליהם לא יהיה כי אם כפל ד דברים לפי שכבר ה השיב על זאת הטענה במה שקד' וסתר אותה מהחום :

ביאור מלות המענה

ויוסף איוב שאת משלו ויאמר · יחרף · יטה ומזה העניין ספחה כחרפת לאיש ר״ל ש שהיא נוטה מכר פ עבדות לבר חירו' כמו שזכ' הרב מורה צדק : ויבצע · יגזול : ישל · יעתור בשלוה : אורה · אלמוד : עריצים · הם התקיפי' החומסי' אשר אכמים להשען על תקפם וגבורתם : שרידיו · הם בניו כי הם השרידים ה הנשארים מן האדם : וכסף נקי יחלוק · האיש הנקי יחלוק ב כספו ויפזרהו תחת אשר קבץ אותו הרשע והרצון בזה כי הנקי ימשול על אשר לו : תשיגהו כמים בלהות · תשיגהו בלהה אחרי בלהה בלי הפסק כמו שיגרו המים בשטף בלי הפסק : קדים · רוח קדים : וישערהו · מענין רוח סערה : מידו · ממכתו : עלימו כפימו · עליו כפיו : ומקום לזהב יזוקו · ויש מקום בארץ אשר יזוקו ה הזהב ויוציאהו משם : ואבן יצוק נחושה · ר״ל שמהאבן יוציאו ויתיכו בעת מה נחושת והוא הברזל החזק א אצ״ר בלע״ז או יהיה אבן יצוק אבן חזק מגזרת והיית מוצק : והרצון בו שמאבן חזק יוקח נחושה : פרץ נחל · גרלי מעם גר · מהמקום שהיה גר בו האדם : דלו · נבהו וכמוהו דלו עיני למרום : ויש

משפטי ו׳ בלישני' וסימ' נמסר ביחזקאל סימן ט״ל ובתלים סימן ז׳ : אם תדברנה חד מן י״ב פסו' רישי' וכצעותהון אם אם וסימ' נמסר בסדר משפטי' ותלים סימן כ״ז ובסיפ' סימן ו' : ולשוני ג' וסימ' ולשוני מרבק מלקוחי · ולשוני תהגה צדקך · ולשוני לא יהגה רמיה · ואינון מן ד' זוגין ולש ברישי' מן ג' ג' וסימ' ולשוני ג' דלעיל · ולשנינה ג' והתה לשמה למשל ·

כז וַיֹּסֶף אִיּוֹב שְׂאֵת מְשָׁלוֹ
וַיֹּאמַר : חַי־אֵל הֵסִיר מִשְׁפָּטִי וְשַׁדַּי
הֵמַר נַפְשִׁי : כִּי־כָל־עוֹד נִשְׁמָתִי בִי
וְרוּחַ אֱלוֹהַּ בְּאַפִּי : אִם־תְּדַבֵּרְנָה
שְׂפָתַי עַוְלָה וּלְשׁוֹנִי אִם־יֶהְגֶּה רְמִיָּה
: חָלִילָה לִּי אִם־אַצְדִּיק אֶתְכֶם עַד־
אֶגְוָע לֹא־אָסִיר תֻּמָּתִי מִמֶּנִּי :
בְּצִדְקָתִי הֶחֱזַקְתִּי וְלֹא אַרְפֶּהָ לֹא־
יֶחֱרַף לְבָבִי מִיָּמָי : יְהִי כְרָשָׁע אֹיְבִי
וּמִתְקוֹמְמִי כְעַוָּל : כִּי מַה־תִּקְוַת
חָנֵף כִּי יִבְצָע כִּי יֵשֶׁל אֱלוֹהַּ נַפְשׁוֹ :
הֲצַעֲקָתוֹ יִשְׁמַע אֵל כִּי־תָבוֹא עָלָיו
צָרָה : אִם־עַל־שַׁדַּי יִתְעַנָּג יִקְרָא
אֱלוֹהַּ בְּכָל־עֵת : אוֹרֶה אֶתְכֶם בְּיַד־
אֵל אֲשֶׁר עִם־שַׁדַּי לֹא אֲכַחֵד : הֵן־
אַתֶּם כֻּלְּכֶם חֲזִיתֶם וְלָמָּה־זֶּה הֶבֶל
תֶּהְבָּלוּ : זֶה חֵלֶק־אָדָם רָשָׁע עִם־
אֵל וְנַחֲלַת עָרִיצִים מִשַּׁדַּי יִקָּחוּ :
אִם־יִרְבּוּ בָנָיו לְמוֹ־חָרֶב וְצֶאֱצָאָיו לֹא
יִשְׂבְּעוּ־לָחֶם : שְׂרִידָיו בַּמָּוֶת יִקָּבֵרוּ
וְאַלְמְנֹתָיו לֹא תִבְכֶּינָה : אִם־יִצְבֹּר
כֶּעָפָר כָּסֶף וְכַחֹמֶר יָכִין מַלְבּוּשׁ :
יָכִין וְצַדִּיק יִלְבָּשׁ וְכֶסֶף נָקִי יַחֲלֹק :
בָּנָה כָעָשׁ בֵּיתוֹ וּכְסֻכָּה עָשָׂה נֹצֵר :
עָשִׁיר יִשְׁכַּב וְלֹא יֵאָסֵף עֵינָיו פָּקַח
וְאֵינֶנּוּ : תַּשִּׂיגֵהוּ כַמַּיִם בַּלָּהוֹת לַיְלָה
גְּנָבַתּוּ סוּפָה : יִשָּׂאֵהוּ קָדִים וְיֵלַךְ
וִישָׂעֲרֵהוּ מִמְּקֹמוֹ : וְיַשְׁלֵךְ עָלָיו
וְלֹא יַחְמֹל מִיָּדוֹ בָּרוֹחַ יִבְרָח : יִשְׂפֹּק
עָלֵימוֹ כַפֵּימוֹ וְיִשְׁרֹק עָלָיו מִמְּקֹמוֹ :
כח כִּי יֵשׁ לַכֶּסֶף מוֹצָא וּמָקוֹם לַזָּהָב יָזֹקּוּ
: בַּרְזֶל מֵעָפָר יֻקָּח וְאֶבֶן יָצוּק
נְחוּשָׁה : קֵץ שָׂם לַחֹשֶׁךְ וּלְכָל־
תַּכְלִית הוּא חוֹקֵר אֶבֶן אֹפֶל וְצַלְמָוֶת
: פָּרַץ נַחַל מֵעִם־גָּר הַנִּשְׁכָּחִים מִנִּי־
רָגֶל דַּלּוּ מֵאֱנוֹשׁ נָעוּ : אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא־לָחֶם וְתַחְתֶּיהָ נֶהְפַּךְ כְּמוֹ־אֵשׁ :

וְאוֹסִיף אִיּוֹב לְמִיטַּל מַתְלֵיהּ וְאָמַר : קַיָּים אֱלָהָא אַעְדִּי הִילְכַת דִּינִי וְשַׁדַּי אֲמַרַר נַפְשִׁי : אֲרוּם פְּסַק תּוּב נִשְׁמַתִי בְּמֵימְרִי וְרוּחָא דֶאֱלָהָא בִּנְחִירַי : אִין מְמַלְּלָן סִיפְוָותִי שִׁקְרָא וְלִישָׁנִי אִין מְרַנֵּן נִיכְלָא : חַס לִי אִין אֲזַכֵּי יָתְכוֹן עַד דְּאִתְנְגִיד לָא אַעְדִּי שְׁלֵמוּתִי מִינִי : בְּזַכְוָותִי תַקִּיפִית וְלָא אֶשְׁבְּקִינָהּ לָא יַחְסַר לִבִּי מִן יוֹמַי : יְהֵי הֵיךְ חַיָּיבָא בְּעִיל דְּבָבִי וּדְקָאִים עֲלַי הֵיךְ רַשִׁיעָא : אֲרוּם מַן סְבַר דִּילְטוּר אֲרוּם יִכְנוֹשׁ מָמוֹן דִּשְׁקַר אֲרוּם יִתַּר אֱלָהָא נַפְשֵׁיהּ : אֵיפְשַׁר דְּקַבִּילְתֵּיהּ יְקַבִּיל אֱלָהָא אֲרוּם תֵּיתֵי עֲלוֹי עָקָא : אִין עַל שַׁדַּי יִתְפַּרְנַק יְהֵוֵי קָרֵי אֱלָהָא בְּכָל עִידָּן : אַלִּיף יָתְכוֹן בִּנְבוּאַת אֱלָהָא דִּי עִם שַׁדַּי לָא אֲכַסֵּי : הָא אַתּוּן כּוּלְכוֹן חֲמֵיתוּן וּלְמָא דֵין הֶבְלָא תְּהַבְּלוּן : דֵּין חוּלַק בַּר נַשׁ חַיָּיבָא מִלְוַות אֱלָהָא וְעַדַב תַּקִּיפִין מִשַּׁדַּי יְקַבְּלוּן פּוּרְעֲנוּתְהוֹן : אִין יִסְגּוּן בְּנוֹי מְטוּל דְּקַטְלִין בְּחַרְבָּא וּבְנֵי בְנוֹי לָא יִסְבְּעוּן לַחְמָא : מְשֵׁיזְבוֹי בְּמוֹתָא יְהוֹן קְבִירִין וְאַרְמְלָתוֹי לָא תִבְכְּיָין : אִין יִכְנוֹשׁ הֵיךְ עַפְרָא סִימָא וְהֵיךְ טִינָא יַתְכֵין לְבוּשָׁא : יַתְקֵין וְצַדִּיקָא יְהֵי לְבִישׁ וְסִימָא זַכָּאִי יַפְלִיג : בְּנָא הֵיךְ רִקְבּוּבִית בֵּיתֵיהּ וְאֵיךְ מְטַלַּלְתָּא דַּעֲבִיד נְטִיר פֵּירֵי : עַתִּיר יִדְמוּךְ וְלָא יִתְכְּנִישׁ עֵינוֹי פְּקַח וְלֵיתוֹי : תִּדְבְּקִינֵיהּ הֵיךְ מַיָּא רְגוּשַׁת לֵילְיָא כַּלְטַלִּינֵיהּ זִיקָא : יְטַלְּלִינֵיהּ רוּחַ קִידוּמָא וְיֵיזִיל וִיעַלְעֲלִינֵיהּ מִן אַתְרֵיהּ : וְיִטְלוֹק עֲלוֹי וְלָא יְחוּס מִן יְדֵיהּ מֵיעֲרַק יְעִירוֹק : יִשְׁקַף עִילָוֵיהוֹן יְדֵיהוֹן וִיכַרְבֵּק עֲלוֹי מִן אַתְרֵיהּ : אֲרוּם אִית לְסִימָא מַפְקָנָא וְאַתַר לְדַהֲבָא מְסַנְנִין : פַּרְזְלָא מֵעַפְרָא יִתְנְסִיב וְאַבְנָא יַתִּיךְ כַּרְבוּנְיָא : סוֹף שַׁוִּי לַחֲשׁוֹכָא וּלְכָל עוֹפָא הוּא מְפַשְׁפֵּשׁ אַבְנִין מְפוֹלָמִין דְּמִתַּמָּן נְפַק חֲשׁוֹךְ וְטוּלֵי מוֹתָא : תְּקַף נַחְלָא מִן אַתְרָא דִּי מִיזְדַּלַּח מַרְזְבַיָּא דְּמִתְנַשְׁיָין מִן לְמֶעְבַּר רִיגְלָא אִזְדַּקְפוּ סַבְנֵי נְשָׁא אִיטַּלְטָלוּ : אַרְעָא דְּמִינָהּ נְפַק מְזוֹנָא וּלְרַע מִינָהּ גֵּיהִנָּם דְּצִינַת תַּלְגֵיהּ מִתְהַפִּיךְ דִּיכְמַת אֶשָּׁתָא :

והכרתי את ישראל דמלכים · ונתשתים מעל אדמתי דד״ה : ולשוב ג' וסימ' נמסר ביהושע סימן כ״ב ובירמיה סימן מ״ד : אורה ב' בתרי לישני וסימ' צדה אורה · אורה אתכם ביד אל : ולמה זה ג' וסימ' ולמה זה לי בכורה · ולמה זה חרה לך על הדבר הזה · ולמה זה הבל תהבלו : יקחו ' בקריא' וקמצי' וסימ' אשה זונה וחללה ב' בו · ובליעל בקוץ מונד · אהליהם וצאנם יקחו · ונחלת עריצים משדי יקחו · קשר נביאה בתוכה · והאלמנה אשר תהיה אלמנה בכהן יקחו · ומבניך אשר יצאו דמלכים · וחברו דישעיה · בניך ובנותיך יקחו : בעש ג' וסימ' אנכי כעש לאפרים · והבס כעש חמודו · בנה כעש ביתו : ואיננו י״ב וסימ' כי לקח אותו אלהים · ערות על יאור · שדד זרעו ואחיו ושכניו · יבקש את עון ישראל ואיננו · והתבוננת על מקומו ואיננו כי רוח עברה בו · המחכים למות ואיננו · רמו מעט ואיננו · הן קדם אהלך ואיננו · עשיר ישכב ולא יאסף · העיף עיניך בו ואיננו · ואיננו חסר לנפשו : יקח ג' ב' קמץ וא' פתח וסימ' יקח נא מעט מים ורחצו · גם שבי גבור יקח ומלקוח · ברזל מעפר יקח · אנ״ך : תכלית ה' וסי' נמסר בתלים סימן קמ״ו וסיפ' סימ' י״א : דלו ב' א' מלרע וא' מלעיל וסימ' דלו מאנוש נעו · דלו עיני למרום · קדמא מלעיל :

פיט' עוף: שזפתו· ראתהו: איה· הוא מין אחר מהעוף: הדריכוהו· דרכו בו: בני שחץ· בני לאוה ותוקף והם פריצי החיות: שחל· אריה: בחלמיש· בצור החזק: בצורות· בהרים: מבכי נהרות· מהזלת הנהרות והגרתם: חבש· עצר וסתם: סגור· זהב: תסולה· תערוך: בכתם אופיר· בזהב אופיר: ראמות וגביש· הם מרגליות יקרות: ומשך חכמה מפנינים· ומשיכת החכמה וההשתדלות בהשגתה יותר נבחר מפנינים: פטדת כוש· היא פטדה הנמצאת בארץ כוש והיא אבן יקרה: בכתם טהור· בזהב צרוף ונקי: תסולה· תערוך: דרך· ומנהג מוגבל ומסודר: לחזיז קולות· לברק אשר הוא כנה לקולות והרעמים או יהיה לחזיז קולות חסר וי"ו והרצון לחזיז וקולות: ויספרה· שמה בספר וכתב אותה ר"ל ששם אותה לחק ולנימוס:

ביאור דברי המענה

באשר ראה איוב שאין אחד מרעיו עונה אליו דבר הוסיף לשאת משלו על ענינו ואמר חי השם אשר הסיר משפטי בהדרו טובות האדם ורעתם בזה האופן אשר קדרים ר"ל מצד הגרמים השמימיי' או אמר חי השם אשר הסיר משפטי ר"ל שם הענין כדבריכם שיבאו אליו הטובות והרעות לבני האדם במשפט לפי מעשיהם וחי שדי אשר המר נפשי כי כל עוד בחיים חייתי לא תדברנה שפתי עול ו ותרמה להודות ל לדבריכם· חלילה לי אם אצדיק אתכ' לומר שהאמת אתכם במה שאתם אומרים עלי שכבר חטאתי עד א אמות לא אסיר תומתי ממני לומר שאני רשע וחוטא כמו שאתם א אומרים עלי· בצדקתי החזקתי לומר שאני צדיק לא ארפא ולא יטה לבבי מימי מזה הדעת אשר אני בו ומה שאתם אומרים עלי שאני נשכם ל לרשעים במה שאני אומר שהשם עזב את הארץ כי לפי זה ה הדעת לא יועיל הצדק על הרשע וזה ממה שיורה שאני לא כ כשמרתי מלאכה חלילה לי מזה· יהי כרשע אויבי ומתקוממי כעול ואפשר שהרצון גם כן במה שקדם לו מהדברים זאת הכוונה בעינה והוא כי הוא יאמר כי חי השם עם האמיני שהאדם איננו נענש לפי מעשיו לא אחטא בשפתי לומר דבר עול ורמיה חלילה אם אצדיק אתכם במאמרכם עתה שהגיע לי מה שהגיע מהרעות ללא משפט כי אז יראה לכל שצדקתם במה שאמרתם עלי שאני רשע הנה עד יום מותי לא אסיר תומתי ממני ולא יטה לבבי מהדרך הטוב אשר החזקתי בו מימי· יהי אויבי ומתקוממי כעול וכרשע ואולם אמר זה לשנאתו העול והרשע וזה כי למה ישובח מפני זה הדעת אשר אני בו העול והרשע· מה תקות חנף כי יגזול ויעשה חמס ואם היה שיניח השם ית' בשלוה אותו ולא יענישהו היבטח שבבא אליו הצרות יצילהו השם ממנה בצעקו אליו הלא זה בלתי אפשר לפי זה הדעת ולא לפי דעתכם כי איננו מתענג על השם ודבק בו עד שיוכל להתפלל אל השם בכל עת שירצה ותשמע תפלתו כאמרו אז תתענג על יי' ויתן לך משאלות לבך ובהיות הענין כן ראו איך ראוי לכם לשפוט שאני משבח הרשע והעול הלא הרשע והעול מוכן לפי דעתי לרעות כמו הצדיק ואין לו תכלית אחר זולת ההצלחה המדומה אשר הוא עתיד או מזומן שתאבד ממנו בבא יום אידו

ל' וחס' מְקוֹם־סַפִּיר אֲבָנֶיהָ וְעַפְרֹת זָהָב לוֹ׃
ל' ב' נָתִיב לֹא־יְדָעוֹ עָיִט וְלֹא שְׁזָפַתּוּ עֵין
ב' ב' אַיָּה׃ לֹא־הִדְרִיכֻהוּ בְנֵי־שָׁחַץ לֹא־
ל' עָדָה עָלָיו שָׁחַל׃ בַּחַלָּמִישׁ שָׁלַח יָדוֹ
סימן הָפַךְ מִשֹּׁרֶשׁ הָרִים׃ בַּצּוּרוֹת יְאֹרִים
ט' בִּקֵּעַ וְכָל־יְקָר רָאֲתָה עֵינוֹ׃ מִבְּכִי
ל' ל' וחס' ל' חס' נְהָרוֹת חִבֵּשׁ וְתַעֲלֻמָהּ יֹצִא אוֹר׃
ט' וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא וְאֵי זֶה
ל' ותר ערכה מְקוֹם בִּינָה׃ לֹא־יָדַע אֱנוֹשׁ עֶרְכָּהּ
ג' ג' וְלֹא תִמָּצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים׃ תְּהוֹם
ג' אָמַר לֹא בִי־הִיא וְיָם אָמַר אֵין עִמָּדִי׃
ז' ב' לֹא־יֻתַּן סְגוֹר תַּחְתֶּיהָ וְלֹא יִשָּׁקֵל כֶּסֶף
ל' ל' ובענין מְחִירָהּ׃ לֹא־תְסֻלֶּה בְּכֶתֶם אוֹפִיר
בְּשֹׁהַם יָקָר וְסַפִּיר׃ לֹא־יַעַרְכֶנָּה זָהָב
ל' ית' ד' מל' וּזְכוֹכִית וּתְמוּרָתָהּ כְּלִי־פָז׃ רָאמוֹת
וְגָבִישׁ לֹא יִזָּכֵר וּמֶשֶׁךְ חָכְמָה מִפְּנִינִים׃
ל' וחד פטדת ל' לֹא־יַעַרְכֶנָּה פִּטְדַת־כּוּשׁ בְּכֶתֶם
טָהוֹר לֹא תְסֻלֶּה׃
וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תָּבוֹא וְאֵי זֶה מְקוֹם
ל' ד' בִּינָה׃ וְנֶעֶלְמָה מֵעֵינֵי כָל־חָי וּמֵעוֹף
הַשָּׁמַיִם נִסְתָּרָה׃ אֲבַדּוֹן וָמָוֶת אָמְרוּ
ז' בס לף בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ שִׁמְעָהּ׃ אֱלֹהִים
נ' נ' ככו' רמיין הֵבִין דַּרְכָּהּ וְהוּא יָדַע אֶת־מְקוֹמָהּ׃
כִּי־הוּא לִקְצוֹת־הָאָרֶץ יַבִּיט תַּחַת כָּל־
ג' הַשָּׁמַיִם יִרְאֶה׃ לַעֲשׂוֹת לָרוּחַ
נ' ב' חס' מִשְׁקָל וּמַיִם תִּכֵּן בְּמִדָּה׃ בַּעֲשֹׂתוֹ
ב' ו' כתו' כן ל' לַמָּטָר חֹק וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קֹלוֹת׃ אָז רָאָהּ
ל' ל' ל' וַיְסַפְּרָהּ הֱכִינָהּ וְגַם־חֲקָרָהּ׃ וַיֹּאמֶר
ל' לָאָדָם הֵן יִרְאַת אֲדֹנָי הִיא חָכְמָה
וְסוּר מֵרָע בִּינָה׃

וְגִינְתָא דְעֵדֶן דִי אֲתַר דְשַׁבְזִיזָא אַבְנַיְיהָא וְעַפְרוּתִין דְדַהֲבָא לֵיהּ׃ אוֹרְחָא דְלָא חַכְמֵיהּ עוֹפָא וְלָא סַקְרַתֵּיהּ עֵין טוֹפִיתָא׃ ת"א שְׁבִיל אִילַן חַיֵּי דְלָא חַכְמֵיהּ סַמָּאֵל דְפָרַח הֵיךְ עוֹפָא וְלָא סַקְרַתֵּיהּ עֵינָא דְחַוָּה׃ לָא טַיִילוּ בֵהּ בְּנֵי אַרְיָוָן לָא זָאַר עֲלוֹי לֵיתָא׃ ת"א לָא הֲלִיכוּ בָהּ בְּנֵי דְאָדָם וְלָא סְטָא עֲלוֹהִי חִוְיָא׃ בְּשַׁמִּיר אוֹשִׁיט יְדֵיהּ הֲפַךְ מִן עִיקַרֵיהוֹן טוּרַיָא׃ בְּטִינָרִין נַהֲרִין בְּזַע וְכָל אִיקָרָא חֲמַת עַיְינֵיהּ׃ מִן קְלִילֵי נַהֲרַיָא זָרֵז וּמְחַרְכָא דְתַעֲלוּמָא יַפִּיק נְהוֹרָא׃ וְחוּכְמְתָא מֵאָן הָאן תִּשְׁתְּכַח וְהָאן דֵין אֲתַר בִּיוּנְתָא׃ לָא יְדַע בַּר נַשׁ עִילוּיָיהּ וְלָא תִשְׁכַּח בְּאַרְעָא זִידוֹנִין דְמַחְטַיָּין בְּחַיֵּיהוֹן׃ תְּהוֹמָא אֲמַר לָא גַבִּי הִיא וְיַמָּא אֲמַר לֵית בַּהֲדִי׃ לָא יִתְיְהֵב דְהַב כְּנִין חִילוּפָהָא וְלָא יִתְקַל סִימָא פִּירוּגָהּ׃ לָא תִשְׁתַּלְהַף בְּפִיטְלָוָן דְמִן אוֹפִיר בְּבִירוּלִין יְקַר וְשַׁבְזִיזָא׃ לָא יְעִילִינַהּ דַהֲבָא אִיסְפַּקְלָרָא וּפִירוּגַהּ מָאנֵי אֵבְרִיזִין׃ ת"א לָא יְכַדְרִינַהּ גְבַר עַתִּיר בִּדְהַב וּזְכוּכִית אִין לָא יְהַב חִילוּפָהּ מָאנֵי דְדַהֲבָא כְּנִינָא׃ סַנְדַלְבוֹן וּבִירוּצִין לָא יִדְכַּר וְנִיגְדָא דְחוּכְמְתָא מִן מַרְגָּלִיָּין׃ ת"א לֵית אֶפְשַׁר דְתִשְׁתְּכַח בְּקִילוּתָא אִילָהֵין בִּיוֹקְרָא הֵיךְ דַהֲבָא וּמָאן דְלָא יִנְטְרוּנָהּ אַזְלָא וּמִתְבְּרָא הֵיךְ זְגוּגִיתָא וּפִירוּג אַגְרָהּ לְעַלְמָא דְאָתֵי מָאנֵי פִיזוּזַיָא׃ לָא יְעַלִינָהּ מַרְגְּלָא יַרְקָא דְאָתֵי מִן כּוּשׁ בְּפִיטְלָוָן דְכֵי לָא תִשְׁתַּלְהַף׃ וְחוּכְמְתָא מִן הָאן תֵּיתֵי וְהָאן דֵין אֲתַר בִּיוּנְתָא׃ וְכַסְיָא מִמְחֲמֵיהוֹן דְכָל חַי וּמֵעוֹפָא דִשְׁמַיָּא אִיטְמַר׃ בֵּי אַבְדָנָא וּמַלְאַךְ מוֹתָא אָמְרוּ בְּמַתְיְהָבָא לְיִשְׂרָאֵל בְּמַשְׁמְעָנָא שְׁמַעְנָא שְׁמוּעֲתָא׃ אֱלָהָא אִתְבַּיַּין אוֹרְחָא וְהוּא יְדַע יַת אַתְרָהּ׃ אֲרוּם הוּא לְסַיְפֵי אַרְעָא יִסְתַּכֵּל תְּחוֹת כָּל שְׁמַיָּא יֶחֱמֵי׃ לְמֶעְבַּד לְרוּחָא מַתְקְלָא וּמַיָּא אַתְקֵן בְּמִשְׁחֲתָא׃ בְּמֶעְבְּדֵיהּ לְמִטְרָא קְיָימָא גְזֵרְתָא וּמַהֲלַךְ לַחֲזִיזֵי דְרַהֲטִין בְּקָלַיָּא׃ הֵידֵין חֲמַיָּהּ וְאִשְׁתַּעְיָיהּ עִם מַלְאֲכֵי שֵׁירוּתָא אַתְקְנָהּ וּלְחוּד פַּשְׁפְּשַׁהּ׃ וַאֲמַר לְבַר נַשׁ הָא דַחֲלְתָא דַייָ הִיא חוּכְמְתָא וּלְמֶעְדֵּי מִן בִּישְׁתָא הִיא בִּיוּנְתָא׃

שזפתו ב' וסימ' ולא שזפתו עין איה· עין שזפתו ולא תוסיף: הדריכוהו ב' א' מל' וא' חס' וסימ' כתרו את בנימן הרדיפוהו בנוחה הדריכהו· לא הדריכוהו בני שחץ· בתרא מל': בחלמיש ל' שלח ידו· וא' חלמיש ההפכי הצור ואינון חד מן ה' זוגין חד ח' וחד ה' וח' בריש תיבות וסימ' כמסר רבת' במערכת אות הח"ת בס"ד· עינו ט'

וסימ' נכסר בסדר משפטים: ואי זה ד' דכתי' וסימ' ואי זה מקום מנוחתי· והחכמה מאין תמצא· והחכמה מאין תבא· מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו דכגלה: בארץ החיים ג' וסימ' אמרתי לא אראה יה· אמרתי אתה מחסי· ולא תמצא בארץ החיים: וים ג' קמצי' וסימ' קצוי ארץ וים רחוקים· וים אמר אין עמדי· וים מים ודר והר דמיכה: יותן ז' וחס' וסימ' נכסר בסדר שמיני ופנחס: כלי וכלי י"ח בליש' וסימני' נכסר בסדר ויקהל: ראמות ג' מל' בא' ו' וסימניהו' ראמות וגביש לא יזכר· ראמות לאויל חכמות· וישכר וגד דו"ה· וע"ן בכשל"י גבי פסו' עינים רמות לשון שקר: בעיני ד' וסימ' ואם כל עדת ישראל ישגו· והיה אם מעיני העדה· ונעלם מעיני אישה· ונעלמה מעיני כל חי: הבין ג' וסימ' הפכם אם כחומר· והילדים האלה ארבעתם· אלהים הבין דרכה: לרוח ג' וסימ' והשלישית תזרה לרוח· לעשות לרוח משקל· ומה יתרון לו שיעמול לרוח: אז ראה חד מן ג' פסו' דכל מליהן מפקן ה' וסימ' בזוני דשבת כהבנה· וביאורם טארה כסותה ועונתה לא יגרע· חדשה ושבתה וכל מועדה· הבינה וגם חקרה:

ויש ארץ מקום ספיר אבניה· גם יש מקום לא נראתה יש שם· גם לא ידעו עיט הוא העוף: לא עדה· עבר תרגום אשר עבר בין הגזרים האלה וכמהו מעדה בגד ביום קרה: בחלמיש שלח ידו· המקום ויהפוך ההרים משרשים· ויבקע יאורים בצורים ובחלמים: וכל יקר· הם המים שיוצא מהצורים· והפך זה שייבש הנהרו· ופירוש מבכי מרוץ וכמוהו נבכיים: חבש· יעצור כמו לא חובשו לא אהיה חובש· ותעלומה יוציא אור· מה שהיה בתעלומות הנהרות יראו כאשר ייבשו המי' והענין שא הדברים שהמקום יעשה הדבר והפך ה הדבר יתן טוב לרשע גם ישלם לו רע אפילו מקומו הארץ משתנים ארץ תצמיח וארץ לא יעלה בה כל עשב· ולדעת עיקר אלה הענינים למה זה לא יוכל האד' לדעת תהום אמר אילו היה האדם יכול לרדת אל תהום לא ימצא זאת החכמ' או למעמקי הים· תסולה· תערוך וכמהו המסולאים בפז: בכתם אופיר· הוא הזהב: זכוכית· היא אבן יקרה זכה או הדבר הידוע: ותמורתה· ולא תמורתה: בכתם טהור· בעבור שאמר טהור יורה ש שהוא זהב כי אילו היה אבן יקרה מה ענין ט טהור והנה הוא כמו זהב טהור: אבדון ומות· הם המתים הקדמונים אמרו לנו כי גם הם שמעו מ מאחרים כי לא יוכל האדם לדעת אלה ה הענינים כי אם הבורא לבדו שברא הארבעה המוסדות והם הארץ השמים והרוח והמים והם נזכרים בשני ה הפסוקים והוא יראה פלאים חדשים בדברי המטר על כן אמר ב בעשותו למטר חק: לחזיז· אומץ ותוקף הוא וכמהו יי' עושה חזיזים: אז ראה ויספרה· אין ויספרה מן ויספר משה כי אם מספר או מן וללמד ספר והענין היא כ כתובה אצלו וכמהו יספר חקים בחכמ' לאורו

אדנו ולא יהיה לו אז המלט מזה בשום פנים ואולם הצדיק בבא יום אידו תאבד הצלחתו המדומה ותשאר הצלחתו האמתית והיא הצלחת הנפש. ואפשר שיאמר שהרצון באמרו אם על שדי יתענג וגו' הוא שהוא אומר האם יתענג זה הרשע על השם בהתדבקו בו תמיד נפשו במה שישכיל ממנו ויקרא אל אלוה בכל עת להשכיל ולדעת אותו להיות עמו תמיד עד שתגיע לו הצלחת הנפש הוא מבואר שזה בלתי אפשר כי לא תגיע הצלחת הנפש עם המדות הפחותות כמו שהתפרסם ונתבאר במה שאין ספק בו. הנני מלמד אתכם מה שביד אל אשר עם שדי איני מעלים מכם כי באמת עוזב אישי האדם אל הסידור המוגבל מצד המערכת. הנה איך תאמינו מפני זה שאני משבח את הרשע והנה אתם כלכם חזיתם ו וספרתם שכבר הגיע לכם מהחוש שזה חלק אד' רשע עם א'. ונחלת התקיפים הרשעי' אשר יקחו משדי ר"ל שכבר יגעו להם רעות נפלאו' כמו שספר אחר זה ואתם ידעתם שכל ר ראיותי על דעתי אני לוקח מהחוש. וכאשר היה זה כן שלפי ה המוחש יראה שכבר הגיעו מן הרעות ה הנפלאות לרשעים

כירחי קדם ל' מי יתנני כירחי קדם וכל קרי' חלוף כימי קדם והוא חד מן שיטה בן ל' דכל דכל חד וחד לית וכו' חלוף וסימ' נמסר במסר' רבת' במערכת אות הה"א בערך חלף כסד"ר:

אבן עזרא

לאורו אלך. בחשך: חרפי. גרולתי בלי רומה כי אם לפי הענין ויש או' שהוא מן בחרפים בפלשתים שערכו מלחמה ויש אומרי' שהוא מן חורף שם יחל הזרע: בחמה

כט ויסף איוב שאת משלו ויאמר: מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני: בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך: כאשר הייתי בימי חרפי בסוד אלוה עלי אהלי: בעוד שדי עמדי סביבותי נערי:

ואוסיף איוב למתל מתליה ואמר: מן ישדרינני היך ירחין דקדמיין יומיא די אלהא יטרנני: באנהרותיה שרגיה עלי רישי לנהוריה אזיל חשוכא: היכמא דהויתי ביומי חריפותי בזמן דרז אלהא עלי משכני: בעוד כרון דהוה מימר שדי בסעדי חזור חזור דילי עולימי:

אבל שאני חלקתי עמכם במה שאמרתם שלא ימלט רשע שלא יקרה לו כך וטענתי שכבר יראה מהחוש שיגיע לקצת הרשעים הצלחה ולא יגיעם שום עונש עד יום מותם איך תאמינו שאני משבח הרשע ולמה זה הבל תהבלו לומר שאני בוחר אורח הרשעים אשר היו דור המבול ואנשי סדום ועמורה. הנה כמו שספרתם יקרה הרבה שאם ירבו בני הרשע יהיה תכליתם למות בחרב וצאצאיו לא ישבעו לחם והשרידים הנשארים ממנו והם בניו יקברו במותם שלא יעזבום עד שתצא נפשם לגמרי ולא תבכנה על מותם ומות בניו לרשעתו אפילו אלמנותו. אם יצבור כעפר כסף ויכין מלבוש ללבוש עד שימצא לו בשפע כמו החומר. הנה יכין הלבוש ואיש צדיק ילבשהו והכסף אשר קבץ יהיה לנקי ויחלקהו ויפזרהו כאשר ירצה. בנה ביתו כעש ר"ל שביתו יהרס בקלות כבית העש וכסוכה אשר עשה נוטר הכרמים שאין לה קיום. עשיר ימות ולא יאסף לקבורה אך ישכב שחוב והשלך בקבורת חמור כל כך ימות ויכלה במעט זמן עד שבזמן אשר יוכל האדם לפקוח בו עיניו יהפך מים לאין. תשיגהו כמים בלהות ר"ל שיבאוהו בשטף ובמרוצה ובלילה תגנבהו סופה ורוח קדים וישאהו ממקומו לפחדו מהברות הבאות עליו ולא יוכל להמתין עד אור הבקר אבל ינוס בלילה. ישלך עליו השם מכותיו ומכאוביו ולא יחמול תמכתו כרוח יברח ויחשוב להמלט. ישפוק על שברו כפיו כל איש וישרוק עליו ממקומו לרוב התימה על רוב מה שיקרהו מהרע הנה זה הוא מה שספרתם שכבר ימצאו הרבה שיקרה לרשעי' אז. הרע' ואני לא חלקתי עמכם בזה אבל באמרתי בחוש שזה לא ימצא בכל הרשעים אבל כבר ימצאו בהם מצליחים ולא יפגעם שום עונש ואמנם היתה אצלי הסבה ברעש שיקרה לרשעים ולטובים כי לכל אלו הענינים הנמצאים בזה העולם השפל ימצא קץ וגבול וזה שכבר ימצא בקצת העתים במקום מה מהארץ שיצא ממנו הכסף להתחדשו אז שם וכן ימצא בארץ מקום אשר יזוקו ממנו הזהב ויוציאוהו משם וכן ימצא במקום מה מהארץ שיוציאו ממנו הברזל להתחדשו שם אז ויצוק האבן נחשת והוא הברזל החזק ר"ל שכבר הוציאוהו משם בעת מה. לפי שהשם שם קץ להעדר ההויה אשר במקומות מהארץ וכאשר יבא קצם יעשו שם כמו אלו ההויות. ושם גם כן קץ לכל תכלית אשר הוא חוקר ומבקש במה שירוהו אבן אפל וצלמות ר"ל החומר הראשון אשר עמו ההעדרים כולם והוא סוף כל הדברים ההוו' אז קרא אבן אופל וצלמות היסוד הארצי כי הוא בתכלית מההעדר ביחס אל שאר הנמצאות המוחשות בקצת העתים יפרוץ נחל ויגדל מאכל המקום שהיה האדם גר שם קודם זה להיותו יבשה לפי שליובש המקום ההוא קץ וגבול וימצא גם כן הפך זה והוא שהמים החזקים הנשכחים מני רגל וגבהו מאנוש עד אשר לא עבר אדם שם לרוב עמקם יבשו ויכלו וישוב יבשה במקום ההוא אשר היה בו הים הנהר ההוא. כבר תמצא ארץ שתצא ממנה לחם להיותה טובה לזריעה ובבא קצה יהפך תחתיה כמו אש שישבשה ויסרפה עד אשר לא יעבר בה ולא יזרע. כבר ימצא מקום אשר אבניו הם ספיר ובו ימצאו עפרות זהב ויבאו שם האנשים תמיד לקחת הספירים או הזהב ובבא קצו יהיה חרב עד שאפילו העופות והחיות לא יבאו שם. בבא קץ ההרים החזקים ישלח השם ידו ויהפכם תשרם בסבת הרוח הנכבש בבטן הארץ. בצורים החזקים בקע יאורות בקצת העתים בבא קצם וקודם זה ראתה העין כל יקר אשר בהם להיות יבשה והפך זה כי בקצת העתי' עצר השם הזלת הנהרות ומה שיהיה נעלם בקרקעם יוציא לאור ותראהו העין ובהיות הענין כן רצוני שיש קץ ותכלית לכל אלו הדברים החומריים הוא מבואר שאין ראוי שתקרא ההצלחה באלו הקניינים החומריים הצלחה לפי שכלם יאבדו בבא קצם ובזה הענין שוים הרשעים והצדיקים ואחר שלצדיקים הצלחה אמתית והיא הצלחת הנפש מה שאינו לרשעים והם שוים בהצלחה האחרת לרשעים הוא מבואר שאני משבח הצדיק על הרשע. והנה איוב החל לספר מעלת החכמה והבינה וקנויי המצאה ושלא יגיעו בה כי אם ביראת השם וסור מרע ולזה הוא מבואר גם כן שכבר יגונה הרשע וישובח הצדיק מזה הצד. והחל ואמר והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום הבינה שיקח האדם אותה משם. הנה היא נעלמת מהאדם עד שלא ידע ערכה ולא תמצא בחלק מהארץ אשר שם החיים והוא החלק הנגלה מהארץ ולא בים אשר הוא מקיף בשאר חלקי הארץ. ואולם אמר זה שלא יחשוב חושב שיהיו המוחשות די בהקבלת החכמה כי כבר התבאר בספר הנפש שאין בהם די בקנין המושכלות ושהוא צריך שיהיה בכאן שכל פועל בנו או המושכלות ומקנה אותם לנו ושם זה כבר נתבאר בספר מ"י שאין כח בנו להשיג זה הנימוס והסדור אשר לנמצאות כפי מה שהוא עליו והוא הענין אשר היה בו זה הנימוס והסדור אחד ושזאת המדרגה לא תמצא בשלמות כי אם לש"י לבדו ולזה לא ידע ערך החכמה בשלמו' כי אם השם ית'. ואולם יתחלפו מדרגות האנשים בחכמה לפי התקרבם אל זה הנימוס במושכל אשר בנפש הש"י והרחקם ממנו. ואמר שלרוב מעלת החכמה לא יותן זהב תחתיה ולא ישקל כסף מחירה ולא תערך בזהב אופיר ולא במוהם יקר וספיר לא ישוה לה זהב וזכוכית לנבה ולא תמירנה כלי פז ראמות וגביש אשר הם אבנים יקרים מאד לא יזכר אחד מהם לפני החכמה ומשיכת החכמה והשתדלות בקניינה יותר ערב ויותר יקר מפנינים. לא ישוה לחכמה הפטדה הנמצאת בכוש שהיא יקרה מאד בזהב טהור לא תערך. ואולם אמר זה להורות כי קנין החכמה יותר מכל הקניינים האחרים ולזה לא יעזוב המשכיל הדרישה בחכמה מפני ההשתדלות בקנין אלו ההצלחות המדומות והוא גם כן יותר ערב לפי שאין יחס אל העריבות המגיע לנו בקניינים המדומים עם העריבות המגיע לנו בהסתכלותינו בחכמה. והחכמה מאין תבא ר"ל אי זה דבר יהיה התחלה והבעה אל הגעת החכמה לנו ואי זה מקום שתגיע לנו הבינה ממנו. והנה היא נעלמת מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה עם הגביהו לעוף ויתכן שיהיה מרחוק. אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמע החכמה ר"ל כי מצד ההעדר והמות הנמצא לאלו ההוים ובכלל מצד החסרון הנמצא בחומר הראשון אשר להם נשפוט שבכאן קבה היא שכל תקנה לו אלו הצורות. והצריך מפני זה אל החקירה בטבע המושכל אשר נמצא מתנצא מאלו הנמצאים השפלים אשר הוא החכמה ואז נדע כי השם ית' הוא לבדו אשר אצלו הידיעה בשלימות בזה הנימוס אשר לנמצאות כי הוא יעשה כל הנמצא ויביט לקצות הארץ לעשות שם מעשהו ותחת כל השמים יראה. לעשות לרוח משקל ומים תקן במדה ר"ל שהוא ישתדל שיהיה שווי בין היסודות שיהיה האויר והמים כשיעור הראוי וכן הענין בשאר היסודות כי זה השווי אמנם יהיה בהם מפני שני דברים מפני השווי אשר ביניהם בעצמם בכמות ובאיכות ומפני השווי אשר בשמי' הפועלות אותם בסובבם בסיבוב כי בזה ישמר השווי אשר בין היסודו' והוא ענין בתכלית הפלא והחכמה. בעשותו למטר חק ונימוס עד שלא יהיה ביותר מהראוי כדי שלא יגבר היסוד המימי יותר מהראוי. ובעשותו דרך ומנהג לחזיזים ולרעמים עד שלא יגבר האש והרוח יותר מהראוי. הנה שכבדו העולם על המנהג והחק ראה החכמה וכתב אותה ר"ל שם אותה לחק ולנימוס והכינה וגם חקרה עד שיברר אותה באופן היותר שלם. ואמר לאדם הן יראת יי' היא דרך אל שיגיע החכמה לו וסור מרע הוא הבעה אל הגעת הבינה לפי שאי אפשר שיגיע שלמות הנפש עם הטרדה בתאות הגופניות וזה מבואר בנפשו ולזה הוא מבואר שלא ישובח העול והרשע לפי דעת איוב כי הוא מונע הגעת הצלחת הנפש אשר היא ההצלחה האנושית:

והכלל העולה מהדברים

הוא שאיוב התנצל במה שאמרו לו שכבר יראה מדעתו בענין ההשגחה שהוא משבח הרשע ומתהלך בו אחר שאינו מאמין שיגיע העונש לרשעי' בסיבת רשעם וזהו מה שהביא הרשעי' הקודמים אל שיתנהגו בתכונת הרשע ר"ל האמינם שהשם ית' עזב את הארץ והוא שיאמר בתשובה בזה שחלילה לו מרשע שיבחר מפני זה הרעת הרשע והעול וזה שאע"פ שנודע שכבר יקרה שתהיה לרשע הצלחה מה אין ראוי מפני זה שיחשוק בקנייני כי הוא מוכן למקרי הזמן אין לו המלט מהם בשום פנים כמו הענין בצדיק וזה שאיוב היה מאמין הענין אחד בצדיק וברשע בטובות המדומות בשכבר ימצאו רשעים רבים יגיעו להם רעות נפלאות עם שמטבע אלו ההצלחות שיפסדו בסוף בהכרח להיותם חמריות והיות הענין כן ר"ל שהצדיקים והרשעים הם שוים בענין זאת ההצלחה המדומה והיתה לצדיקי' הצלחה נכחית ערבה ויקרה מאד והיא החכמה והבינה אשר היא הצלחת הנפש אשר לא תגיע אלא ביראת השם ובהשמר מהרשע והעול הוא מבואר שיותר נבחר מאד לפי דעת איוב הצדק מהרשע:

ביאור מלות המענה ויוסף איוב שאת משלו ויאמר. בהלו נרו. כאשר היה מאיר נרו: חרפי. נערותי והוא מענין חורף כי אז יחל זמן הזריעה: בחמה

בחמה · בחמאה : יפוקו יהיו כובעים מתכו : מעד עלי קרת · כשער העיר על הקריה
ר"ל על העיר : קול נגידים נחבאו · גם הנגידים שתקו לבשתם ממני : ועין ראתה
ותעידני · העין אשר ראתה היתה מגדלת ומכבדת אותי ויהיה ותעידני מענין עד
לאותי או יהיה פירו' שהעין אשר ראתה אותי העידה על צדקתי ותם לבבי : ארכין ·
אעמיד במתח' ובר"נ :
מתלעות · הם השינים אשר יטרפו בהם ה הבעלי חיים בעלי ה המתלעות והנה אמר זה דרך משל להורות כי הוא היה מכניע ה הרשע ומכריחו להשיב מה שהיה חומס :
בקצירי · בסעיפי : וקשתי · וכחי וגבורתי תחליף · תתחד' : ויחלו · וימתינו ויקוו : וידמו · וישתקו : לא ישנו · לא ישתדלו לקחת עצה אחרת :
תטוף מלתי · תזל אמרתי, והמשל שיאלו קבלו קצת מה אמר איוב ויאמרו קצתם ל לקבת מאמרי : ופיהם פערו למלקוש · ופיהם פתחו לשאול עצתי כמו שיקוה האדם ל למלקוש ויבקשו : לא יפילון · לא יחסרו אור פני ר"ל שלא יקלו בי מפני שחקי אליהם ולא תסור יראתי מעל פ פניהם : כלח · זמן :
בחוסר ובכפן גלמודי · בסבת חסרונם והרעב אשר להם יהיו יחידי' בלי חברה :
הערקים ציה אמש ומשואה · הרודפי ארץ ציה ובאים אליה ו ורודפים · מקו' החשך והוא שקראו אמש ו ורודפים המקומות ה השוממים ר"ל מקום המדבר והם שקראם שואה ומשואה :
הקוטפי מלוח עלי שיח · מרוב חסרונם הם כורתים עשב נקרא שמו מלוח על האילן לאכול העשב ההוא אף על פי שאין העשב ה ההוא נאות לאכילה : ושורש רתמים לחמם · הוא מזונם ולחמם ל להעדר המזון מ מהם והנה הרתמי' הוא עשב נקר' כך או יהיה לחמם מקור ותהיה הלמ"ד משמשת ויהיה ענינו לחמם עצמם כי יצטרך להם מה ש שיחממם בעבור ע עמדם במקומו' הקרי' באין מחסה : מן גו יגורשו · מתוך העיר יגורשו : בערוץ נחלי' · הוא הבקיק שעושה הנחל בגבורותיו : חורי עפר וכיפים · מחילות עפר ונקרות הסלעי' :

בחמה · חסר אלף והוא בחמאה כמו בית שן ובמקום אחר בית שאן וזה על דרך
משל : עלי קרת · שער הקריה : כמעיל · שהוא על הבגדים נראה לעין וכן
הצניף כן היה משפטי : בקצירי · בסעיפי כמו תשלח קציריה עד ים : וקשתי בידי
תחליף · יש אומ' כי אחליפנו מיד אל יד ולא תסור ממני ויש אומ' תחליף כמו כל
בני חלוף שהייתי יור' בה חצי ולא אחטיא ואחרים אומ' כי אני בידי הייתי מחליף ה הקשת ולא הוצרכתי לאחר ויש אומ' בידי תחליף לא תכרת ככח ידי : לא ישנו · מן פעם שניתי : ועלימו תטוף · תזל כטל : ויחלו · מן יחל ישראל : ואור פני לא יפילון · ידועכי השחוק יסיר אור פני המושל ואני הייתי משחק ומרוב פחדם לא היו מאמיני' כי אשחק ולא יפילו אור פני : אבחר דרכ' · למעלה מדרכם : כאבלים ינחם · כחכם שינחם אבלי' : ולמה יראו ליעתה כח ידיהם והם חסרי כח : כלח · ימי הזקנה והעניין שהיו בתחלה בנער עד שנם לחם ולא יודע מתי יזקנו : בחסר ובכפן · תרגו' רעב : גלמוד · מקום בלא ישוב : הערקים · הנסים אל ציה תרגום ויגס וערק ובלילה הם במקום שואה :
הקוטפי' · מן וקטפת מלילות : מלוח · מן לחים : עלי שיח · אפילו עלי השיח שהוא האילן וכמוהו לשוח ב בשדה ללכת בין שיחי השדה : מן גו · תרגו' תוך ובניכו מתוך בני אדם יגורשו בעבור חסרונם ויריעו בני אדם עלימו כמו לגנב : בערוץ · במקום שיפחד אדם לרדת אליו : שיחים

ברחוץ ל' הליכי ל' בחמה ל' חס' וצור יצוק עמדי · בצאתי ל' מלעיל שער עלי קרת : ברחוב ד' וסימ' לא כי ברחוב נלין ·
רק ברחוב אל תלן · ברחוב אכין מושבי · כשלה ברחוב אמת : לפיהם ל' וחד לפיהן ואינון חד מן י"א זוגין מיחדין חד

(ל' · ל') בִּרְחֹ֣ץ הֲלִיכַ֣י בְּחֵמָ֑ה וְצ֥וּר יָצ֥וּק עִ֝מָּדִ֗י
(ל' מלעי') פַּלְגֵי־שָֽׁמֶן׃ בְּצֵ֣אתִי שַׁ֣עַר עֲלֵי־קָ֑רֶת
(ר' · ל') בָּ֝רְח֗וֹב אָכִ֥ין מוֹשָׁבִֽי׃ רָא֣וּנִי נְעָרִ֣ים
וְנֶחְבָּ֑אוּ וִֽ֝ישִׁישִׁ֗ים קָ֣מוּ עָמָֽדוּ׃ שָׂ֭רִים
(י' כלו' ב' · ל' וחד לפיהן) עָצְר֣וּ בְמִלִּ֑ים וְ֝כַ֗ף יָשִׂ֥ימוּ לְפִיהֶֽם׃
(ר' · ל') קוֹל־נְגִידִ֥ים נֶחְבָּ֑אוּ וּ֝לְשׁוֹנָ֗ם לְחִכָּ֥ם
(ל' · ל') דָּבֵֽקָה׃ כִּ֤י אֹ֣זֶן שָׁ֭מְעָה וַתְּאַשְּׁרֵ֑נִי וְעַ֥יִן
(ל') רָ֝אֲתָ֗ה וַתְּעִידֵֽנִי׃ כִּֽי־אֲ֭מַלֵּט עָנִ֣י מְשַׁוֵּ֑עַ
(ס') וְ֝יָת֗וֹם וְֽלֹא־עֹזֵ֥ר לֽוֹ׃ בִּרְכַּ֣ת אֹ֭בֵד
(ז' ו חס' · ל') עָלַ֣י תָּבֹ֑א וְלֵ֥ב אַ֝לְמָנָ֗ה אַרְנִֽן׃ צֶ֣דֶק
(וחס' · ל' · ל') לָ֭בַשְׁתִּי וַיִּלְבָּשֵׁ֑נִי כִּמְעִ֥יל וְ֝צָנִ֗יף ם
(ז') מִשְׁפָּטִֽי׃ עֵ֭ינַיִם הָיִ֣יתִי לַעִוֵּ֑ר וְֽרַגְלַ֖יִם
(ה' חס' בליש') לַפִּסֵּ֣חַ אָֽנִי׃ אָ֤ב אָֽנֹכִ֗י לָאֶבְיוֹנִ֑ים וְרִ֥ב
לֹא־יָ֝דַ֗עְתִּי אֶחְקְרֵֽהוּ׃ וָ֭אֲשַׁבְּרָה
(ל') מְתַלְּע֣וֹת עַוָּ֑ל וּ֝מִשִּׁנָּ֗יו אַשְׁלִ֥יךְ טָֽרֶף׃
(ב' על שפת הים ·) וָאֹמַ֗ר עִם־קִנִּ֥י אֶגְוָ֑ע וְ֝כַח֗וֹל אַרְבֶּ֥ה
יָמִֽים׃ שָׁרְשִׁ֣י פָת֣וּחַ אֱלֵי־מָ֑יִם וְ֝טַ֗ל
יָלִ֥ין בִּקְצִירִֽי׃ כְּ֭בוֹדִי חָדָ֣שׁ עִמָּדִ֑י
(ל' · ל' · ל') וְ֝קַשְׁתִּ֗י בְּיָדִ֥י תַחֲלִֽיף׃ לִֽי־שָׁמְע֥וּ וְיִחֵ֑לּוּ
(ל' מלין) וְ֝יִדְּמ֗וּ לְמ֣וֹ עֲצָתִֽי׃ אַחֲרֵ֣י דְ֭בָרִי לֹ֣א
(ל' לקיים דברי) יִשְׁנ֑וּ וְ֝עָלֵ֗ימוֹ תִּטֹּ֥ף מִלָּתִֽי׃ וְיִחֲל֣וּ
(ב') כַמָּטָ֣ר לִ֑י וּ֝פִיהֶ֗ם פָּעֲר֥וּ לְמַלְקֽוֹשׁ׃
אֶשְׂחַ֣ק אֲ֭לֵהֶם לֹ֣א יַאֲמִ֑ינוּ וְא֥וֹר פָּ֝נַ֗י
(ב') לֹ֣א יַפִּילֽוּן׃ אֶֽבֲחַ֣ר דַּ֭רְכָּם וְאֵשֵׁ֣ב
(ב' מל' · ב') רֹ֑אשׁ וְ֝אֶשְׁכּ֗וֹן כְּמֶ֣לֶךְ בַּגְּד֑וּד כַּאֲשֶׁ֖ר
אֲבֵלִ֣ים יְנַחֵֽם׃ וְעַתָּ֤ה ׀ שָׂחֲק֬וּ עָלַ֗י (ל')
(ט' נכיפ') צְעִירִ֣ים מִ֭מֶּנִּי לְיָמִ֑ים אֲֽשֶׁר־מָאַ֥סְתִּי
אֲ֝בוֹתָ֗ם לָ֝שִׁ֗ית עִם־כַּלְבֵ֥י צֹאנִֽי׃ גַּם־
(נ' ·) כֹּ֣חַ יְ֭דֵיהֶם לָ֣מָּה לִּ֑י עָ֝לֵ֗ימוֹ אָ֣בַד כָּֽלַח׃
(ל' וחד חסר · ל' · ל') בְּחֶ֥סֶר וּבְכָפָ֗ן גַּ֫לְמ֥וּד הַעֹרְקִ֥ים צִיָּ֑ה
(ל' · ל') אֶ֝֗מֶשׁ שׁוֹאָ֥ה וּמְשֹׁאָֽה׃ הַקֹּטְפִ֣ים
(ה' · ל' · ו') מַלּ֣וּחַ עֲלֵי־שִׂ֑יחַ וְשֹׁ֥רֶשׁ רְ֝תָמִ֗ים לַחְמָֽם׃
(ל' · ל' · ב') מִן־גֵּ֥ו יְגֹרָ֑שׁוּ יָרִ֥יעוּ עָ֝לֵ֗ימוֹ כַּגַּנָּֽב׃
(ל' וחל') בַּעֲר֣וּץ נְחָלִ֣ים לִשְׁכֹּ֑ן חֹרֵ֖י עָפָ֣ר וְכֵפִֽים׃

בְּמִשְׁזוֹג אַסְתְּוָרֵי בַּלְוָוֹאֵי וְטִינַר יָזֵלֵף עִמִּי
טִיפֵי מְשַׁח׃ בְּמִפְקִי תַּרְעָא עַל קַרְתָּא
בִּפְתָאָה אַתְקִין סוֹתְבִי׃ חֲמוֹן יָתִי עוּלֵימַיָּא
וְאִטַּמַּרוּ וְקַשִּׁישַׁיָּא יְקוּמוּן זְקָפוּ׃ נְגִידַיָּא
כְּנִישׁוּ בְּמִילַיָּא וְאִידָא יְשַׁוּוּן לְפוּמְהוֹן׃ קַל
אַרְכוֹנִין אִיטַמַּרוּ וְלִישַׁנְהוֹן לְמוֹרִיגְהוֹן
אַדְבֵּקַת׃ אֲרוּם אוּדְנָא שְׁמַעָא אַמְרַת טַב
לִי וְעֵינָא דַחֲמַת וְאַסְהֲדַת עֲלָי׃ אֲרוּם
אֲשֵׁיזֵיב עַנְיָא דְבָעֵי וְיַתְּם וְלָא סָעִיד לֵיהּ׃
בִּרְכְּתָא דְאוֹבֵיד עֲלַי תֵּיתֵי וְלִבָּא דְאַרְמַלְתָּא
אֲמַלֵּי תּוּשְׁבַּחְתָּא׃ זָכוּתָא לְבִישִׁית
וְאַלְבִּישַׁנְנִי הֵיךְ מְעִילָא וּמִצְנֶפְתָּא דִינִי׃
נְהוֹר עַיְינִין הֲוֵיתִי לְסַמְיָא וְטִיוּל לַחֲגִירָא
אֲנָא׃ תָּא תַּיָּיר הֲוֵיתִי לְמִסְכְּנָא דְדָמֵי
לְסַמְיָא וְטַיֵּיל לְקִצּוּר עַרְסָא דְמָתִיל לַחֲגִירָא
אֲנָא׃ אַבָּא אֲנָא לַחֲשִׁיכַיָּא וְתִיגְרָא דְלָא
יְדָעִית אַפַשְׁפְּשִׁינֵיהּ׃ וְתַבְרִית נִיבֵי מְקַלְקֵל
וּמִכַּכּוֹי רְמִיתִי עֲדָאָה׃ וַאֲמַרִית עִם תּוּקְפִּי
בְּשַׁרְכְּפֵי אִיתְנַגִּיד וְהֵיךְ חָלָא אַסְגֵּי יוֹמַיָּא׃
עִיקָּרִי פְּתִיחַ לְמַבּוּעֵי מַיָּא וּטַלָּא יְבִית
בְּחַצְדִי׃ יְקָרִי חֲדַתְ גַּבִּי וְקַשְׁתִּי בִּידִי
מִשְׁתַּלְחֲפָא׃ מִינִּי קַבִּילוּ וְאוֹרִיכוּ וְשָׁתִיקוּ
לְמַלְכְּתִי׃ בָּתַר פִּתְגָמִי לָא יְתַנּוּן וַעֲלֵיהוֹן
תִּשְׁפַּר מִילָּתִי׃ וְאוֹרִיכִין הֵיךְ מִיטְרָא לְוָתִי
וְהֵיךְ אֲרִיסַיָּא בְּפוּמְהוֹן פְּתָחוּ לְמַלְקוֹשָׁא׃
אַגְחַךְ אַמְטוּלְהוֹן וְלָא יְהֵמְנוּן וּקְלַסְתּוֹר
אַפּוֹי לָא אִסְתַּכְּלוּן׃ אֶבְחַר אוֹרְחֵהוֹן וְאָתִיב
בְּרֵישֵׁיהוֹן וְאָתִי הֵיךְ חַתְנָא וְאַשְׁרֵי כְּמַלְכָּא
בְּחֵילָא הֵיכְמָא דַאֲבֵלִין מְנַחֵם׃ וּכְדוּן מְגַחֲכִין
עֲלַי דַּרְדְּקֵי מִינִּי לְיוֹמִין דִּי רְחִיקִית אַבָהָתְהוֹן
לְשַׁוָּאָה עִם כַּלְבַיָּא נָטְרֵי עָאנִי׃ אוּף חֵיל
יְדֵיהוֹן לְמָה לִי עִילָוֵיהוֹן הוֹבִידְכוּךְ׃ תָּא
לְתוּר חֵיל יְדֵיהוֹן לְמָה לִי לְקַבָּלוּתֵי שׁוּחֲרָא
אִין אִתְגְּזַר לְהוֹן לְהוֹבָדָא בְּכוּךְ קְבוּרְתָּא׃
בְּחוּסְרָנָא וּבְאוּלְצָנָא דְלָא וְלַד הֲווֹן עָרְקִין
רַשִׁיעַיָּא בְּאַרְעָא צַהְיָא חֲשׁוֹכָא הֵיךְ רוּמְשָׁא
אָתַר שׁוֹחָא וְרִגוּשְׁתָּא׃ דְּתָלְשִׁין הוּבָאֵי
חוּלַף עִסְבֵּי מִיכְלָא וְעִיקְּרִין דְרִתְמִין ם
מְזוֹנֵיהוֹן׃ תָּא דְשַׁבְקִין פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא
מִן לוּחַ לִבְּהוֹן מְטוּל מִילֵּי דְעָלְמָא עִקְּרֵי
רוּתְמַיָּא מִתּוֹקְדִין וּמִתְעַבְּרִין גּוּמְרִין לִמְזוֹנֵיהוֹן׃ מִן שְׁלֵהַיָּא מִתְרַכִּין מִיַבְּבִין עֲלֵיהוֹן הֵיךְ גַּנָּבָא׃
בִּתְקוֹף פַּצִּידֵי נַחֲלַיָּא לְמִשְׁרֵי בִּנְקִירָתָא דְעַפְרָא וְאַבְנַיָּא׃

נסיב נו"ן וחד נסיב מ"ם בסוף תיבו' וסי' נמסר בסוף סדר כור סיני : דבקה ל' ולשונם לחכם דבקה והוא חד מלין דמשמשין
קה בסוף תיבות וסימ' נמסר במסר' רבתא במערכת אות הקו"ף בס"ד : ויתום ה' וסי' נמסר בסדר בשפטים : משפטי י"ג
בליש' וסימ' נמסר ביחזקאל סימן ט"ל ובתלים סימן י"ז : וריב ו' חס' בליש' וסימ' נמסר בסדר משפטים ובא"ב רבתי אות ר' :
וכחול ב' בתרי ליש' וסימ' על שפת הים · וכחול ארבה ימים : פתוח ד' וסימ' נמסר בסדר חקת התורה ותלים סימן ה' :
וקשתי ל' כבודי חדש עמדי · וא' קשתי ואינון חד בין ד' זוגין חד ק' וחד וק' וסימ' קשתי ל' את קשתי נתתי בענן · וקשתי
ל' וכבודי חדש עמדי · קלוי ל' ואם תקריב מנחת · וקלו ל' ויאכלו מעבור הארץ · קטב ל' הנה חזק ואמיץ ליי' :
וקטב ל' מזי רעב ולחומי רשף · קובע ל' וילבש שאול את דוד · וקובע ל' ובאו עליך הצן רכב וגלגל · קכל ל'
ותבאנה נערות אסתר · וקבל ל' היהודים אשר החלו : גלמוד ג' וסימ' הלילה ההוא יהי גלמוד · בי עדת חנף גלמוד :
בחסר ובכפן גלמוד : לחמם ו' וסימ' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם · לחמם בדאגה יאכלו · אין גהלת לחמם · בי
לחמם לנפשם · ושרש רתמים לחמם · ויבינו בקיץ לחמם :

פיחים· אילנים: ינהקו· כמו הפראים: חרול· מן כמו פניו חרולים והוא חוח· יסופחו· מן והספחו על בית יעקב ויתקבצו ויאספו: נכאו· יותר נכאים ושפלים מן הארץ או מאכפי הארץ כמו וכל הארץ באו מצרימה: כי יתרי פתח· הפך קשתי בידי: ורסן מפני שלחו· בתחלה היה רסן להם כמו לבהמ׳ מפני פחדי ועתה שלחו רסן מפני ויש אומ׳ כי הסוס הזקן יסירו ה הרסן ממנו ויעזבוהו וישחקו בני אדם ו והנערי׳ ממנו וכן ורסן מפני שלחו והוא רחוק: פרחח· קטנים כאשר הם פורחים: רגלי שלחו· והם כתנו חוחים בדרך: ויסולו· מן סלון ממאיר: כפרץ רחב יאתיו· התלאות והם ארחות אידם והתגלגלו עלי במקום שואה והענין מאין עוזר לי: ההפך עלי· יש אומרים כי בימים הקדמונים אם באו עלי בלהות תרדוף נדיבתי פי׳ מזלי וענינו מזלי תרדפם כרוח הבלהות ותרחפם ותעבר ישועתי לבוא אלי כעב במהירות: ועתה השתפך נפשי· והקרוב אלי כי ההפך על כל בלהו׳ וכל בלהות תרדף כרוח נדיבתי והיא נפשי כענ׳ ורוח נדיבה תסמכני וכעב סערה כך עברה ישועתי ועתה על כן תשתפך עלי נפשי כי יאחזוני ימי עוני: לילה עצמי נקר· ישוב אל עוני: ועורקי· בלשון קדר גידי: ברב כח· העוני והכאב: יתחפש לבושי· כלומר שלא אזכירנו בעבור שיכבד עלי: הורני לחומר· השליכני ונמשלתי לעפר ואפר: תשאני אל רוח· במחשבות כל הלילה תרכיב ב בכפשי דברים: והתושיה שהיא כענין החכמ׳ תמוגגני כמו והגבעות תתמוגגנה: ופ״א את לבאתני ברוח והרכבתני וארע ב באמתכי תמוגגני ה הפך תרכיבני: כי ידעתי מות תשיבני ובית מועד· בית מזומן: בעי· כמו מעי מפלה והוא הקבר והענין כי אין מי ישלח ידו לעזרו בקבר· ובשעת הפיד הוא השבר לא יועיל השוע לנפשות והוא הגדיבו והענין הממון ובעל השוע יקרא שוע בחולם כמו לא נכר שוע: לקשה יום· מי שהיה יומו קשה עליו: עגמה· דאגה כפי הענין ואין לו חבר: אח הייתי לתנים· כענין אספה מספר כתנים והם חיות יש להם קול משומם: סחר

שיחים ל׳ בין שיחים ינהקו וחד השיחים ואינון חד כן ה׳ זוגין חד נסיב ש וחד הש ברישי וסי׳ שטר ל׳ אשר אין לה קצין· השטר ל׳ ויחי לעזיהו דד״ה· שקר ל׳ ויהי דבר יי׳ אלי וגו׳ בקל שקר· השקד ל׳ גם כגבוה ייראו· טוקים ל׳ דליו שוקים מפסח· השוקים ל׳ יכבה יי׳ בשחין· שיחים ל׳ בין שיחים ינהקו· השיחים ל׳ ותשלך את הילד תחת· שאלתיהו ל׳ ותבא

בֵּין־שִׂיחִים יִנְהָקוּ תַּחַת חָרוּל יְסֻפָּחוּ׃
בְּנֵי־נָבָל גַּם־בְּנֵי בְלִי־שֵׁם נִכְּאוּ
מִן־הָאָרֶץ׃ וְעַתָּה נְגִינָתָם הָיִיתִי וָאֱהִי
לָהֶם לְמִלָּה׃ תִּעֲבוּנִי רָחֲקוּ מֶנִּי
וּמִפָּנַי לֹא־חָשְׂכוּ רֹק׃ כִּי־יִתְרוֹ פִתַּח
וַיְעַנֵּנִי וְרֶסֶן מִפָּנַי שִׁלֵּחוּ׃ עַל־יָמִין
פִּרְחַח יָקוּמוּ רַגְלַי שִׁלֵּחוּ וַיָּסֹלּוּ עָלַי
אָרְחוֹת אֵידָם׃ נָתְסוּ נְתִיבָתִי לְהַוָּתִי
יֹעִילוּ לֹא עֹזֵר לָמוֹ׃ כְּפֶרֶץ רָחָב
יֶאֱתָיוּ תַּחַת שֹׁאָה הִתְגַּלְגָּלוּ׃ הָהְפַּךְ
עָלַי בַּלָּהוֹת תִּרְדֹּף כָּרוּחַ נְדִבָתִי וּכְעָב
עָבְרָה יְשֻׁעָתִי׃ וְעַתָּה עָלַי תִּשְׁתַּפֵּךְ
נַפְשִׁי יֹאחֲזוּנִי יְמֵי־עֹנִי׃ לַיְלָה עֲצָמַי
נִקַּר מֵעָלָי וְעֹרְקַי לֹא יִשְׁכָּבוּן׃
בְּרָב־כֹּחַ יִתְחַפֵּשׂ לְבוּשִׁי כְּפִי כֻתָּנְתִּי
יַאַזְרֵנִי׃ הֹרָנִי לַחֹמֶר וָאֶתְמַשֵּׁל
כֶּעָפָר וָאֵפֶר׃ אֲשַׁוַּע אֵלֶיךָ וְלֹא
תַעֲנֵנִי עָמַדְתִּי וַתִּתְבֹּנֶן בִּי׃ תֵּהָפֵךְ
לְאַכְזָר לִי בְּעֹצֶם יָדְךָ תִשְׂטְמֵנִי׃
תִּשָּׂאֵנִי אֶל־רוּחַ תַּרְכִּיבֵנִי וּתְמֹגְגֵנִי
תְּשֻׁוָה׃ כִּי־יָדַעְתִּי מָוֶת תְּשִׁיבֵנִי
וּבֵית מוֹעֵד לְכָל־חָי׃ אַךְ לֹא־בְעִי
יִשְׁלַח־יָד אִם־בְּפִידוֹ לָהֶן שׁוּעַ׃
אִם־לֹא בָכִיתִי לִקְשֵׁה־יוֹם עָגְמָה
נַפְשִׁי לָאֶבְיוֹן׃ כִּי טוֹב קִוִּיתִי
וַיָּבֹא רָע וַאֲיַחֲלָה לְאוֹר וַיָּבֹא אֹפֶל׃
מֵעַי רֻתְּחוּ וְלֹא־דָמּוּ קִדְּמֻנִי יְמֵי־עֹנִי׃
קֹדֵר הִלַּכְתִּי בְּלֹא חַמָּה קַמְתִּי בַקָּהָל
אֲשַׁוֵּעַ׃ אָח הָיִיתִי לְתַנִּים וְרֵעַ
לִבְנוֹת יַעֲנָה׃

בֵּינֵי אִילָנֵי נַתְקִין תְּחוֹת הִיגֵי מִתְחַבְּרִין זִבְנַיָּא
דְנָבָל עִם בְּנֵי הֶדְיוֹטִין יִשְׁתַּחְפוּן מִן אַרְעָא׃
וּכְדוֹן זְמַרֵיהוֹן הֲוֵיתִי וַהֲוֵיתִי לְהוֹן לְשׁוּתָא׃
רַחֲקוּנִי רְחָקוּ מִנִּי וּמִן קֳדָמַי לָא מְנָעוּ
רוּקָא׃ אֲרוּם שׁוֹשַׁלְתִּי וְנִימֵי אֲטוּנִי שְׁרָא
וְסַגְפִינִי וְזִמָּמָא מִן קֳדָמַי פְּטָרוּ׃ עַל
יְמִינָא בְחוּצְפָּא בֵּינֵיהוֹן קַיְימִין רִגְלַי שְׁדָרוּ
וּכְבָשׁוּ עֲלַי אִסְטְרֵי תְּבִרְהוֹן׃ צַדִּיאוּ
שְׁבִילַי לְפוּרְעֲנוּתִי מִתַּנְיַן לֵית דְּסָעִיר
לְהוֹן׃ כִּתְקוֹף פַּלְטְיַית גַּלְלֵי יַמָּא אָתְיָין
תְּחוֹת רְגוּשְׁתָּא מִתְגַּלְגְּלִין׃ אִתְהַפִּיךְ
עֲלַי רְגוּשְׁתָּא תִּרְדּוֹף כְּזַעְפָּא רַבְּנוּתִי וְהֵיךְ
עֲנָנָא עֲבָרַת פּוּרְקָנִי׃ וּכְדוֹן עֲלַי
מִצְטַעֲרָא נַפְשִׁי יְחָדוּנַנִי יוֹמֵי עַנְיוּתָא׃
לֵילְיָא גַּרְמַי מִתְפַּקְפְּקִין מִנִּי וְדִמְעַסַּן יָתִי
לָא שָׁכְבִין׃ בְּסוֹגְעֵי חֵילָא יִתְבַּלַּשׁ לְבוּשִׁי
אַגַּב כִּתּוּנִי יְזָרְזִינַנִי׃ אֲשָׁוַון יָתִי לְטִינָא
וְאִתְמַתִּיל כְּעַפְרָא וְקִטְמָא׃ תָּא אַקְשׁוּ
יָתִי לְאָדָם דְּאִתְבְּרָא מִן טִינָא וְאַמְתִּיל ל
לְאַבְרָהָם דְּאִידְמִי לְעָפָר וְקִטְּם׃ אֶבְעֵי
מִינָךְ וְלָא תַעֲנֵי יָתִי קָמִית וְתִתְבַּיַּן בְּמֵימְרִי׃
תִּתְהַפִּיךְ לְאַכְזְרָאָה לִי בְּאַלִּימוּת אִידָךְ
תִּתְזַמִּינַנִי׃ תְּטַלְיַנַנִי לְפוּחָא תַּרְכְּבִינַנִי
וְתִמְסִיכַנִי בְּתַשְׁיִיתָא׃ אֲרוּם גְּלֵי קֳדָמַי
דִּלְמוּתָא תְּתִיב לִי וּבֵית קְבוּרְתָּא מְזוּמַּן
לְכָל דְּחַיֵּי׃ לְחוּד לָא בְּרִיתְהָא יְשַׁדַּר
מַחְתֵּיהּ אִין בְּעִידָן צַעֲרֵיהּ יְקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן׃
תָּא בְּרַם לָא לְגַרְמֵיהּ יְגָרֵג מַחְתֵּיהּ
אִין בַּחְטָטֵי יִשְׁוֵי לְהוֹן אִכְפַּלְעִיתָא׃ אִין
לָא בְּכִית לִקְשֵׁי יוֹמָא עֲגְמַת נַפְשִׁי לַחֲשִׁיכָא׃
אֲרוּם טַב סַבְרִית וְאַתָא בִישׁ וְאוֹרְכִית
לִנְהוֹרָא וְאַתָא קַבְלָא׃ מֵעַי חֲמַרוּ וְלֵית
בְּהוֹן חִיזוּ דְּמָא אַקְדִּימוּ יָתִי יוֹמֵי עַנְיוּתָא׃
אוּכַּם אֲזַלִית מִדְּלֵית שִׁמְשָׁא קָמִית בִּקְהָלָא
אִיבְעֵי׃ אֲחָא הֲוֵיתִי לְירוּדִין וְחַבְרָא
לְבָרַת בַּעֲמִיתָא׃

ואשה· השאלתיהו ל׳ וגם אנכי דחנה: פרחח ל׳ על ימין וחד פרחה ואינון חד מן ט״ו זוגין חד ח׳ וחד ה׳ ולית להון זונא וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הה״א כס״ד: כפרץ ד׳ וסימ׳ פרץ יי׳ את איבי לפני דשמואל· וחברו דד״ה פרץ האלהי׳ את אויבי· כפרץ נופל נבעה· כפרץ רחב יאתיו: ישועתי ל׳ חס׳ וו׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ וינבל צור ישעתו· ותהי התשעה ביום ההוא· מי יתן מציון ישעת ישראל· ולכה לישעתה לנו· אמר לנפשי ישעתך אני· וכעב עברה ישעתי: לחומר ב׳ וסימ׳ והחמר היה להם לחמר· הורני לחמר ואתמשל: ותתבנן ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ וקרבניות אל תתבננו· עמדתי ותתבנן בי· התבננת עד רחבי ארץ: ותמוגגני ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ והגבעות תתמוגגו· ברביבים תמוגגנה צמחה תברך· ותמגגני תשיה: להן י״ד וסי׳ נמס׳ בסדר פנחס וביחזקאל סימ׳ כ״ג: ואיחלה ל׳ כי טוב קויתי והוא חד מן כלין דמשמשין לה בסוף תיבות וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הלמ״ד כס״ד: הלכתי ג׳ וסימ׳ קודר הלכתי בלא חמה· אם הלכתי עם שוא· ולא הלכתי בגדולות: בקהל ד׳ דגשי׳ וסימ׳ בלשון ארמי ניסוק נצלי דסגן אתפקידת וביאורם בסוף שופטים:

בין שיחים ינהקו· בין האילנות יצעקו: תחת חרול יסופחו· תחת הקוצים יתקבצו ויתאספו להסכם הקוצים בבשרם ויהיה יסופחו מענין ספחת או יהיה ביאור יסופחו יתאספו ויתחברו מגזירת ספחני נא: נכאו· הוא מענין נכאה רוח והרצון שהם שפלים ונכנעים יותר מהארץ: נגינתם הייתי· ללעג הייתי להם כמו אני מנגינתם: למלה· שלא ידברו כי אם בי: לא חשכו רוק· לא נמנעו לרוק בפניהם אותי מרוב ב בזותם אותי: כי יתרו· מענין מיתריהם: פתח· התיר: ורסן מפני שלחו· רסן היראה אשר היה להם ממני קודם שקראוני אלה הצרות שלחו ו והסירו מפני: על ימין פרחח יקומו· על ימיני יקומו הילדים והנה נקראו הילדים כן להמצא הפרח ב בתחלת הוית הפרי וכזה אמרו חז״ל פרחי כהונ׳: שלחו· רחוו: ויסלו· וידריכו: להוותי יועילו· לשברי יעזרו: כפרץ רחב יאתיו· כפרץ רחב שיבא בו המי׳ בשטף יבאו עלי: נדיבתי· נפשי וכן ישועתי וקר׳ הנפש נדיבה כי יגיע מנדיבותה עד שיגיע חקו כל את׳ מהאיברי׳ וקראה גם כן ישועה לפי שהיא מושיעה ו ושומר׳ אותו מרתימיע כמו שהתבא׳ בטבעי׳: תשתפך נפשי· ישתפכו חיי: נקר· נקב: ועורקי לא ישכבון· ועורקי הדופקים לא ינוחו ר״ל שלא תשקוט תנועתם כלל עם הסיבה לחוזק המכאוב ורוב החום הנכרי אשר בי: יתחפש· ישתנה: כפי כתנתי יאזרני· כמו שיסוב פי הכתונת את הגוא׳ כן יסובבני חליי: הורני לחומר· השליכני אל הטיט ו העפר: עמדתי· שתקתי: ותתבונן בי· ולא תתבונן ביי בשוכם ידך תשטמני· בתוקף כחך תשנאני: ותמוגגני תושיה· את תמוג ותסיר ממני התושיה והכימום אשר הייתי מתנהג בו: בית מועד לכל חי· הבית אשר הוא מועד לכל חי והוא הקבר: בעי· שרמו בעם ובא בשקל מרי ועניינו ת תפלה או תהיה הבית מסמסת ועניינו בממון: בפידו· באידו· שוע· צעקה ותפלה או יהיה מענין נדיבות: עגמה דאגה: רתחו· מענין רתיחה: ולא דמו· ולא נחו מהרתיחה: בלא חמה· בלא שמש והרצון שאין היותי קודר מפני פני השמש: לתנים· שקולם קול בכי וכן קול בנות יענה: סחר

חורב ו' מלעיל וחס' וסימ' הייתי ביום אכלני חרב· על הגזה לבדה· אל הגזה לבדה· ויהי חרב אל הגזה לבדה·
תהיה מושלכת לחרב· לחרב ולקללה תהיה בצרה דירמיה· חרב אל מימיה ויבשו· ונתתי את ארץ מצרים·
וסוכה תהיה לצל יומם מחסה מזרם· כחרב בציון ב' בו וחדשו ערי חרב· קול ישורר בחלון חרב בסף· ואקרא
חרב על הארץ· ועצמי חרה מני חרב: רגלי ו' וסימ' כי אמרתי פן ישמחו לי· אם אמרתי מטה רגלי· רגלי עבדה

עורי שחר מעלי ועצמי חרה מני־
חרב: ויהי לאבל כנרי ועגבי לקול
בכים: ברית כרתי לעיני ומה לא
אתבונן על־בתולה: ומה חלק
אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים:
הלא־איד לעול ונכר לפעלי און:
הלא־הוא יראה דרכי וכל־צעדי
יספור: אם־הלכתי עם־שוא ותחש
על־מרמה רגלי: ישקלני במאזני־
צדק וידע אלוה תמתי: אם תטה
אשרי מני הדרך ואחר עיני הלך לבי
ובכפי דבק מאום: אזרעה ואחר
יאכל וצאצאי ישרשו: אם־נפתה
לבי על־אשה ועל־פתח רעי ארבתי
: תטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון
אחרין: כי־הוא זמה והיא עון
פלילים: כי אש היא עד־אבדון
תאכל ובכל־תבואתי תשרש: אם־
אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם
עמדי: ומה אעשה כי־יקום אל וכי־
יפקד מה אשיבנו: הלא־בבטן עשני
עשהו ויכוננו ברחם אחד: אם־אמנע
מחפץ דלים ועיני אלמנה אכלה:
ואכל פתי לבדי ולא־אכל יתום
ממנה: כי מנעורי גדלני כאב
ומבטן אמי אנחנה: אם־אראה
אובד מבלי לבוש ואין כסות לאביון
: אם־לא ברכוני חלצו ומגז כבשי
יתחמם: אם־הניפותי על־יתום ידי
כי־אראה בשער עזרתי: כתפי
משכמה תפול ואזרעי מקנה תשבר:
כי פחד אלי איד אל ומשאתו לא
אוכל: אם־שמתי זהב כסלי ולכתם
אמרתי מבטחי: אם־אשמח כי־רב
חילי וכי־כביר מצאה ידי: אם־
אראה אור כי יהל וירח יקר הלך:

משכי שחם מעילוי וגרמי חרך מן נוגבא:
והוה לאבלא כינרי ואבובי אמתיל לקל
בכיין: קיים גזרית לעיני ומה אסתכל
על בתולתא: ומה חולק טב יהיב
אלהא מלעילא ואחסנת שדי משמי
מרומא: הלא צערא לזידונא ותברא
לעברי שקר: הלא הוא יחמי אורחתי
וכל פסיעותי ימנה: אין הליכית עם
שקרא וזריזת על נכילות ריגלוי:
יתקלינני במשחתא דצדקא וידע אלהא
שלימותי: אין תצלי אסתוורי מן
אורחא ובתר עינוי הליך לבי ובידי אדביק
מדעם תבולא: איזרע וחורן ייכול וליבליבוי
נציי יתלשון: אין אישתרגג לבבי על
איתת גבר ועל תרע חברי כמנית: תשמיש
עם חורן אנתתי ועלה יחמטון חורנין:
ארום היא זנו והוא סורחן פריש:
ארום אישא היא עד אבדנא תגמיר ובכל
אינבי תלשא: אין רחיקית דין עבדי
ואמהתי כד אית להון תגרא בהדי:
ומה אעבד כד יקום אלהא וארום יסער
מה אתיבניה: הלא בכריסא עבדני מן
דעבדיה ואתקין יתנא במעיא חד: אין
אתמנע מלשלמא צבאות מסכינא ועיני
ארמלתא אישיצי: ואכלית טולמי
בלחודי ולא אכיל יתם מינה: מטול
דמטליותי אסגיעני היך כאבא ומכריסא
דאמי דברני בניחותא: אין אחמי ערטילי
מדלית כסותא ולית חופאה לחשיכא:
אין לא בריכו יתי חרצוי ומגיזתא דאימרי
ישתחן: אין ארימית על ייתם ידי
ארום אחמי בתרעא סיועי: כתפי מן
שיכמה תפול ואדרעי מן קנה תתבר:
ארום דלח לותי תבר אלהא ומן מסייפיה
לא אסובר: אין שויתי על דהב סיכויי
ולפיטלין אמרית רוחצני: אין אחדי
ארום סגא עתרי וארום בסוגעא אשכחית
ידי: אין אחמי אסתהר ארום ינהר
וסהרא זיותן מהלך:

מהר· מענין שחרות· חרה· נתיבשה: ונכר· איד זר ונכרי: ותחש· ותמהר: מאוס· כמו מום באלף או יהיה כמו מאומה והרצון בזה אם דבק בכפי דבר מגזל וחמס: וצאצאי יטורשו· והכמתים אמר לי שקיקעות ויעקרו משורש או ירצה בזה והבנים אמר אני עתיד להוליד ימותו ויעקרו מן העולם והביאור הראשון יותר נכון: תטחן לאחר אשתי· הוא מענין טחינה ברחים: זמה· דבר כיעור: פלילי· משפט בעצמו לחוזק העון: תשרש· תעקר: ויכוננו ברחם אחד· ר"ל שפועל אחד כונן אותנו ברחם אמר כ נוצרנו בו: ועיני אלמנה אכלה· שאמנע מתנה מטאות לבה: גדלני· גדל עמי: ומשאתו· וממרוממותו: כסלי· מבטחי: ולכתם· ולזהב: אור כי יהל· שמש כי יאיר וכמוהו נר ואור חשך ב בעריפיה: ויפת

סחר· מן שחור: ברית כרתי· כאלו כרתי ברית עם עיני שלא יסתכלו מה שלא לי צורך ואחר שלא אביט מה אתבונן על בתולה והמסתכלים מה חלק יבא להם ממעל ונחלה שיתן להם שדי: הלא איד לעול ונכר· כמו ביום נכרו ועניינו מן נכר והוא רע שלא הורגלו בו: ותחש· מן חושה: מאום· כמו מאומה יטורשו· יכורתו שרשם כמו ושרשך: תטחן· דמה המשכב לשני טוחנות: כון אחרין במקום מם כמו לקץ הימין קח לך חטין: פלילי· כמו ונתן בפלילים שיוקח הדין ממנו: תשרש· כמו יטורשו· ויכוננו ברחם· ע' אחר: ועיני אלמנה אכלה· שגזלתיה ויכלו עיניה לאותו שגזלתי: מנעורי גדלני כאב· גדל היתום עמי· ואנחנה טב אל האלמנה ויש אומרי' כי מנעורי גדל עמי היתום ומבטן אמי א אנח' כדקדקתי והראשון יותר נכון בעבור שהו' דבק עם הפסוקים ל למעלה ולמטה: כסלי· משעני כמו כי יי' יהיה בכסלך: אם אראה אור· הוא השמש: וירח יקר· בחני החדש: ויפת

במישור· כי חלצת נפשי ממות· באשורו אחזה רגלי· אם הלכתי עם שוא: וב' לרגלי וסימ' ויברך יי' אותך לרגלי· נר לרגלי דבריך: יאכל יג וסימ' נמסר בסדר אמר: ועליה ג' וסימ' ועליה לכרום שובח· ועליה בהנת פסים· ועליה יברעון אחרין: הוא זמה והיא עון חד מן ג' דכתי' הוא וקרי' היא וחילופי' ה' כתי' היא וקרי' הוא וסימ' נמס' בתלים סימן ע"ג: בריבם ל' וחסר והוא חד מן ו' חס' בלישן ריב וסימ' נמסר בסדר משפטים ובתלים בא"ב רבתי אות ר': עשהו ג' וסימ' ויטש אלוה עשהו מנבל יעשהו פסל ויסגד· הלא בבטן עשני עשהו: אכלה ג' וסי' אני טרם אכלה לדבר· חצי אכלה בם· ועיני אלמנה אכלה: אנחנה ל' כי מנעורי גדלני כאב· והוא חד מן מלין דמשמשין נה בסוף וסי' נמסר במס' רבת' במערכ' א' הנון בס"ד: משכמה ל' מפיק ה"א שכמי משכמה תפל והוא חד מן י"ח מלין לא מפקין ה"א בסוף תיבות ומטעין וסימ' נמס' במסר' רבתא במערכת אות ההא בס"ד: ומשאתו ל' כי פחד אלי איד והוא חד מן מלין יחידאין דמשמשין ום ברישי' וסימ' נמס' במסרה רבת' במערכת אות המ"ם בס"ד: יהל ב' בתרי ליש' א' פתח וא' קמץ וסימ' לא יהל שם ערבי· אם אראה אור כי יהל· בתרא קמץ:

ויפת. מגזרת פיתוי והסתה: בפיד. באיד: והתעוררתי. ושמחתי והרצון האם נתעוררתי להתנועע תנועת הגיל והשמחה: באלה. בקללה: מתי אהלי. אנשי אהלי: לארח. לדרך כדי שאראה האורחים בבואם ואאספם הביתה: בחבי. בסתרי: אערוץ המון רבה. הייתי יכול לשמור המון רבה מהאנשים: ובוז משפחות יחיתני. האם הבזוי שבמשפחות יכניעני ויבזני או ירבה בזה האיש שהוא מהמשפחות היותר נבזות: תוי. סימני ואותי מגז' והתוית תיו: יענני. יעיד לי או יהיה הרצון בתוי תאותי מהיה חסר אלף ויהיה באור יענני יענה אותי בהתווכחי עמו על טענותי כי כבר חשק איוב זה כמו שזכר במה שקדם: אענדנו. אקשרנו: והפחתי. הדאבתי: באשה. הוא מין ממיני החוח מגז' ויעש באשים והרצון בזה שכאשר יזרע בארצו לא תוציא בצמחה אבל יצמחו בה קוצים ודרדרים:

ולא ד' רפ' בסיפ' וסימ' ולא נתתי לחטא חכי. ולא אמר איה אלוה עשי. ולא ערך אלי מלין. ולא נמצא נשים יפות: בחוץ ב' רפ' וסימ' בחוץ תעמוד והאיש. בחוץ לא ילין גר: באדם ג' וסימ' נכס' בהושע סימנ' ז: אערוץ ג' מל' בליש' וסי' בסיפ' סוף סימן י"ג: הן ה' בסגול וסימ' הן עם לבדד ישכן. הן עם כלביא יקום וכארי. הן הוא משוש דרכו. הן זאת לא

27 וַיִּפְתְּ בַּסֵּתֶר לִבִּי וַתִּשַּׁק יָדִי לְפִי׃
28 גַּם־הוּא עָוֺן פְּלִילִי כִּי־כִחַשְׁתִּי לָאֵל מִמָּעַל׃
29 אִם־אֶשְׂמַח בְּפִיד מְשַׂנְאִי וְהִתְעֹרַרְתִּי כִּי־מְצָאוֹ רָע׃
30 וְלֹא־נָתַתִּי לַחֲטֹא חִכִּי לִשְׁאֹל בְּאָלָה נַפְשׁוֹ׃
31 אִם־לֹא אָמְרוּ מְתֵי אָהֳלִי מִי־יִתֵּן מִבְּשָׂרוֹ לֹא נִשְׂבָּע׃
32 בַּחוּץ לֹא־יָלִין גֵּר דְּלָתַי לָאֹרַח אֶפְתָּח׃
33 אִם־כִּסִּיתִי כְאָדָם פְּשָׁעָי לִטְמוֹן בְּחֻבִּי עֲוֺנִי׃
34 כִּי אֶעֱרוֹץ הָמוֹן רַבָּה וּבוּז־מִשְׁפָּחוֹת יְחִתֵּנִי וָאֶדֹּם לֹא־אֵצֵא פָתַח׃
35 מִי יִתֶּן־לִי שֹׁמֵעַ לִי הֶן־תָּוִי שַׁדַּי יַעֲנֵנִי וְסֵפֶר כָּתַב אִישׁ רִיבִי׃
36 אִם־לֹא עַל־שִׁכְמִי אֶשָּׂאֶנּוּ אֶעֶנְדֶנּוּ עֲטָרוֹת לִי׃
37 מִסְפַּר צְעָדַי אַגִּידֶנּוּ כְּמוֹ־נָגִיד אֲקָרְבֶנּוּ׃
38 אִם־עָלַי אַדְמָתִי תִזְעָק וְיַחַד תְּלָמֶיהָ יִבְכָּיוּן׃
39 אִם־כֹּחָהּ אָכַלְתִּי בְלִי־כָסֶף וְנֶפֶשׁ בְּעָלֶיהָ הִפָּחְתִּי׃
40 תַּחַת חִטָּה יֵצֵא חוֹחַ וְתַחַת־שְׂעֹרָה בָאְשָׁה תַּמּוּ דִּבְרֵי אִיּוֹב׃

וּשְׁרַגַג בְּטוּמְרָא לִבִּי וּנְשַׁקַת יְדִי לְפוּמִי׃ לְחוֹד הוּא סוּרְחָן פְּרִישׁ אֲרוּם כַּדְבִית אֱלָהָא מִלְּעֵילָא׃ אִין אַחֲדֵי בִּצְעָרָא דְסָנְאַי וְיַבֵּבִית אֲרוּם אַרְעֵיהּ בִּישׁ׃ וְלָא שְׁבַקִית לְמֵיחְטֵי מוֹרִיגִי לְמִשְׁאַל בְּמוֹמָתָא נַפְשֵׁיהּ׃ אִין לָא אֲמָרוּ אֱנָשֵׁי מַשְׁכְּנִי מַן יִגְזוֹר מִבִּסְרֵיהּ לָא נִסְבַּע׃ בְּשׁוּקָא לָא יְבִית גִּיּוֹרָא דְשַׁוִּי לְאַכְסַנְיָא פַּתְחִית׃ אִין הֲפִית כְּאָדָם קַדְמוֹי מַרְדוּי לְמִטְמַע בְּעִיטְפֵי סוֹרְחָנִי׃ אֲרוּם אִתְגַּבַּר רִיכְפַת גִּיוּתָנַיָא וּבַסִּיר גְּנִיסָאתָא יִתְבְּרִינַנִי וּשְׁתַקִית לָא אַפּוּק מַעֲלָנָא׃ מַן יִגְזוֹר עֲלַי דִּיקַבֵּל מִינִי הָא רִיגוּגִי שַׁדַּי עֲנֵיתִי וּפִיטְקָא דִכְתַב אֱנָשׁ תִּיגְרִי׃ אִין לָא עַל כַּתְפִי אֶסּוֹבַרִינֵיהּ אֲכַרְכִינֵיהּ כְּלִילָן לִי׃ מִנְיָין פְּסִיעוֹתַי אַחְוִינֵיהּ דִּיכְמַת אַרְכוֹנָא אֲקָרְבִינֵיהּ׃ אִין עֲלַי אַרְעִי תִּקְבּוֹל וְכַחֲדָא תְּלָמֵיהָא בַּכְיָין׃ אִין חֵילָהָא גְּמִירִית בְּלָא כְסַף וְנַפְשׁ דְּמָרָהָא אַפְחִית׃ חֲלַף חִנְטַיָא יִפְקוּן סִילְוֵי וּלְחַף סְעוֹרְתָא דִּזְמֵי שְׁלִימוּ פִּתְגָּמֵי אִיּוֹב׃

צדקת אענך. הן תוי שדי: אדמתי ג' וסי' הלא זה דברי עד היותי על אדמתי. ונטשתים מעל אדמתי דדה. על אדמתי תזעק: תלמיה ב' וסימנ' תלמיה רוה נחת גדודיה. תלמיה יבכיון: יבכיון ב' וסי' מלאכי שלום מר. הלמיה יבכיון: כחה ב' וסים לא תוסף תת כחה. אם כחה אכלתי בלי כסף:

אבן עזרא

ויפת בסתר. כמו פן יפתה לבבכם: ותשק ידי לפיו. מין ממיני עבודה זרה כי רובי הקדמונים טרם באו הנביאים היו עובדים שני המאורות על כן אמ' גם הוא עון פלילי כי כחשתי לאל ממעל והענין שהוא למעלה מהמאורות: והתעוררתי. לשמוח: לשאול באלה נפשו. לקלל אותו: מי יתן מבשרו לא נשבע. בעבור שלא היה גר לן בחוץ כי אם באהלי: אם כסיתי כאדם פשעי. כדרך בני אדם לכסות פשעם מבני אדם: בחבי. כמו חבי כמעט רגע: כי אערוץ. אפחד: ובוז משפחות יחיתני. והכבוד במשפחות יחתני ויפחידני כי יחתני כמו חתת אלהים: הן תוי. יש אומרים שהוא חסר אלף והענין כי תאותי שיענני שדי והנכון שהוא כמו והתוית תיו והענין כל מה שרשמתי שדי הוא שיענני: איש ריבי. שיריב בשבילי: אענדנו. כמו ענדם ועניכו כמו אסים: מספר צעדי אגידנו. כל דרכי הייתי מגיד לו לפנים: ונפש בעליה הפחתי. כמו שפח נפש: באשה. מין ממיני החוח כמו ויעש באושים:

ביאור דברי המענה

הוסיף איוב לספר משלו שתכלל שלא חטא ושתרעם על רעיו המיחסים לו עול ורשע ואמר מי יתן אותי והייתי על האופן שהייתי בימי הקודמים אשר היה השם שומר אותי ר"ל שהייתי מצליח כאשר היה נרו מאיר על ראשי עד שלאורו הייתי הולך בחושך ואור לי. כאשר הייתי בנערותי בחברת השם עלי אהלי ר"ל שלטובה הצלחתי הייתי נעזר בכל מה שארצהו. בעוד שהיה השם עמי היו סביבותי נערי לשמש אותי. ברחוץ דרכי בחמאה מרוב ההצלחה הבאה אלי והוציא לי השם יתברך שמן מצור. הנה אז כאשר יצאתי בשער על הקריה והכינותי מושבי ברחוב ראוני נערים ונחבאו לבשתם ממני וישישים קמו ועמדו לכבודי. השרים והנגידים אשר היו מדברים מנעו דבריהם בבואי מיראתם ממני וכל שכן שאר האנשים. לפי שהאוזן אשר שמעה פעולתי וצדקתי היתה מאשרת אותי והעין אשר ראתה מעידה על צדקתי ויושר לבבי. וזה שכבר הייתי ממלט העני כשהיה משוע מהחמס הנעשה לו והיתום אשר לא היה עוזר לו. האיש האובד ממרירותו ועניו היתה באה ברכתו עלי רוצה לומר שהוא היה מברך אותי במה שהייתי חוננו והאלמנה המרת נפש הייתי מעמיד שמחה מרוב הטובתי לה. צדק לבשתי ומרוב שקדי בו וילבשני ר"ל שהוא בא אלי שאלבשהו וזה כי כשתתחזק זאת התכונה בלב האדם יבאו העניים והמרודים אליו ויהיה זה סבה אל שיחזיק יותר בזאת התכונה ובזה לבשתי משפט ויושר כמעיל וצניף שיסובבו האדם ויקיפו אותו. עינים הייתי לעור ורגלים לפסח רוצה לומר שהייתי עוזר אותם ומשלים חסרונם כפי היכולת. הנה הייתי לאביונים כאב להושיע אותם מחומסיהם וכאשר לא ידעתי הריב אחקרהו לאמתו. וכאשר מצאתי האמת הייתי מכרית העול בחזקת היד להשיב אל העשוק מה שהיה חומסו. ומפני היות מעשי בזה האופן מהיושר והצדק הייתי בוטח שאמות עם היותי בקני רוצה לומר שלא ימותו בני בחייו ולא יחרב ביתי והייתי בוטח שיארכו ימי עד שיהיה מספר ימי חיי כחול אשר על שפת הים לרוב. ואומר כי בזכותי זה יהיה שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי רוצה לומר שלא יחסר לי ההון אשר הייתי ניזון ממנו ותבא לי הטובה מכל צדדי ואצמח תמיד ואגדל בקניני כצמוח האילן אשר יבא לו המזון מלמעלה ולמטה. והייתי בוטח שיהיה כבודי מתחדש עמי תמיד ר"ל שלא די שיתקיים בי כבודי אבל יתוסף תמיד לטוב פעולתי וכחי ובגבורתי יתחזק תמיד. הנה הנגידים והשרים שמעו אלי כשהייתי מדבר לעשות כדברי והם היו מיחלים ומקוים לדברי וקודם דברי ויחרישו עד שתבא עצתי ובבא עצתי לא יספו להחות עצה אחרת אבל יקבלוה ויקיימוה עליהם תטוף מלתי שיאמר אחד לאחר מה שאמרתי אני. והנה היו מיחלים לעצתי כמו שייחל האדם למטר ופיהם יפתחו לשאול עצתי כמו שישאלו האנשים המלקוש מאת השם יתברך. הנה כאשר אשחק ואלעג עליהם כאילו הם בלתי מאמינים שאני משחק ולא היו מפילים ומחסרים מפני יראתי אשר היתה על פניהם לשחוק עלי ולהתל בי. כאשר רציתי לבחור דרכם וללכת עמהם הייתי יושב בראש והייתי שוכן ביניהם כמלך בגדוד שהוא נורא וכאיש המנחם אבלים שהם נותנים לב לשמוע דבריו להכיר מעליהם יגונם או יהיה ביאור אבחר דרכם אני הייתי בוחר להם הדרך אשר ילכו בה בדבר דבר ממה שעשוהו כי הם יבקשו עצה ממני והייתי יושב בראש כאשר הייתי יושב ביניהם. ועתה התהפך הזמן עד שילעגו עלי צעירים ממני לימים אשר אבותם היו פחותים כל כך עד שהייתי מואס לשית אותם על כלבי צאני לשמור אותי כי היו פחותים בכל דבר. גם כח וגבורה לא היו שוים כלל עד שלפחיתותם אבד הזמן עליהם כי אין בהם תועלת כלל. כל כך הם פחותים עד שהיו גלמוד מאין חברה בסבת החסרון והכפן אשר היה להם תמיד ולזה היו רודפים למקום ציה וחשך ואפלה להסתר שם לכסות קלונם. מרוב החסרון והרעב היו כורתים מלוח על האילן לאכלו ושרש רתמים היה לחמם ומזונם עם היות אלו הדברים בלתי ראוים להיות מזון לאדם. מתוך העיר יגורשו מרוב ביושם אותם יריעו עלימו בהכנסם שם כמו שיריעו על הגנב ולזה היו הולכים בנקיק הנחל להסתר שם מהרוח ובחורי העפר ובחורי הסלעים. בין האילנות יבעקו מהרעב והעירום ותחת הקוצים והחרולים יתקבצו ויתנגפו להכנס בקלות הקוצים בבשרם להיותם ערומים. הנה אלו האנשים אשר שחקו עליהם בני אנשים נבלים ובני אנשים בלי שם רוצה לומר שלא נשאר להם שם לפחיתותם אשר נכאו ונבלו יותר מן הארץ. והנה אמר זה לפי מה שחשב כנגד צופר שהיה צעיר ממנו לימים וחרף אותו ובזהו מאד אמר זה כנגד בלדד וצופר כמו שזכרנו במה שקדם. ועתה נגינתם הייתי ללעג ושחוק עלי כל היום והיה להם למלה כי לא היו מדברים כי אם בבזיונותי עם היותם צעירים ממני לימים. והיותם

והיותם בני פחותים זה האופן מן הפחיתות יתעבו אותי ורחקו ממני והקלו בי כל
כך עד שבהביטם כי היו רוקקים למאסם אותי. והסבה בזה כי השם ית' פתח
היתר אשר היו נקשרים בו האנשים קודם זה ליראתם ממני ויענני מפני זה כל
אחד מהם ורסן היראה אשר היתה להם שלחו והסירו מפני. על ימיני יקומו
ילדים ורחו רגלי להפיל אותי וידריכו עלי אורחות אידם מרוב התמדתם להזיק לי.
היתה הדרך ההיא אשר דרכו בה להזיקני סלולה ודרוכה כמו הדרך שידרכו בה
רבים. כאשר רציתי להשתדל בדבר מה נתשו נתיבתי עד שיבצר ממני אשר
יזמתי. הנה הם עוזרים לשברי רוצה לומר להוסיף שבר על שברי ואלו האנשים
אשר היו בני נבל לא היה עוזר להם מקדם לפחיתותם. או יהיה ביאור אמרו
להוותי יועילו כאילו הגיעם תועלת בשברי ולזה ירצו להזיקני. בפרץ רחב שיעברו
בו המים בשטף ובמהירות כן יבאו אלי אלה הפחותים להכאיבני תחת השואה
הבאה עלי התגלגלו לבא אלי בכאב להוסיף מכאוב על מכאובי. נהפכו עלי
בלהות תרדוף כל אחת מהם ברוח נפשי ותרדוף נפשי כמו העב שתעבור בקלות.
ועתה הביעני מחוזק המכאובות עד שכאילו נשתפכו חיי אצלי ונשלכו ויאחזו אותי
ימי עוני הפך מה שהייתי חושב שיתמיד אותי השם הצלחתי ויאריך ימי לטוב
מעשי. לילה נקר החולי עצמי מעלי ועורקי לא תנוח תנועתם כלל עם השינה
מחוזק המכאוב והחום הנכרי אשר בתוך גופי. ואמנם אמר זה לפי שדפק
האיש הישן איננו דופק בחוזק כמו דפק האיש הניעור מפני הכנס החום הטבעי
בעת השינה בפנימי הגוף כמו שהתבאר בטבעיות. ברוב כח החולי ישתנה לבושי
מגד הליחה הסרוחה היוצאת מכל גופי ומטנפת תמיד בגדי כפי כתנתי שיסובב
צוארי כן יאזרני חליי סביב גופי. השליכני החולי לחומר ונמשלתי כעפר ואפר
כאילו אין בי חיים. ועל זה החמס הנעשה לי אצעק אליך ולא תענה אותי או אם
עמדתי ושתקתי מלזעוק אליך לא תתבונן בי להשגיח עלי ולהציל אותי. תהפך
לאכזר ליען שהכני באלה המכות האכזריות ותשנא אותי בתכלית השנאה להכות
אותי בכח מכת אויב תשאני אותי ותרכיבני על הרוח שיבלבלני ויניעני הנעות
חזקות ותשור ממני התושיה אשר הייתי מתנהג בה מרוב הבלבול והערבוב אשר
עיכב שבלי זה המכאוב. הנה ידעתי כי אל מות תשיבני ולבית אשר נועד לכל
חי והוא הקבר ואף על פי שאלו האנשים מנחמים אותי תנחומי הבל. אך לא
ישלח יד לעזור מהמות הבני והדריסה אשר ידרוש האדם מהשם ית' ואף על פי
שבעת המות ימצא לאנשים צעקה אל השם עד שהוא כמו מפורסם לכלם שהצעקה
אל השם תועיל הנה אין כח בזה המפורסם שיסתור דעתו אשר יחייבהו החוש
וההקש כמו שקדם רצוני שאין התפלה מועילה בזה. ואפשר שיאמר שהרצון
בזה כי אף על פי שאני מיחס לשם ית' בהשתלשלות הסבות שהוא יביאני אל מות
הנה באמת הוא לא ישלח יד בעי ובשמתון הבא לאלו המכאובות השפלות ואף על
פי שבפידו הבא עליהם ימצא לנמצאות כריבות רוצה לומר שבזה האופן יגיע
כריבות הפועל להויות בזה העולם השפל כי ההויה לא תהיה לדבר כי אם
בהפסד לדבר הנה לא כשפוט מפני זה שההפסד מכוון לעצמו אבל הוא בלתי
מכוון וההויה מכוונת. ואילו היה אפשר לצורות האלו שתעמודנה בחמריהם
לנצח לא היה מכעס מזה השם ית' אבל ישים בהם כלים לשמור מציאותם כפי מה
שאפשר. האם לא בכיתי לקשה יום ועגמה נפשי לאביון להיותי מיצר בצרתם
כי יבא עלי העונש שבכל העניינים אשר קויתי שיבא טוב בא רע וכאשר הייתי
מייחל לאור ויבא עלי אופל הצרות. מעי רותחו בחום השחין ולא דמו ולא נחו
מהרתיחה ובאוני ימי העוני. מרוב הצרות הלכתי קודר בלא חמה ששזפתני
מרוב צרותי לא אבוש לזעוק בקהל. אח הייתי לתנין ורע לבנות יענה לקונן
תמיד ולעורר נהי. עורי נשחר מעלי מעוצם החום ועצמי נתייבשה מרוב היובש.
ויהפך לאבל כנורי ועוגבי לקול בוכים הלא באמת אם לא הייתי מיצר בצרת הקשי
יום והאביונים והייתי שמח לאידם היה ראוי שיבואו עלי אלו העונשים אכן הייתי
מיצר מצרתם ולמה באוני הצרות האלו. הנה כרתי ברית לעיני שלא להסתכל
על בתולה להשתדל לשכב עמה ליראתי מעונש השם כי מה חלק אלוה ממעל ונחלת
שדי ממרומים למי שיעשה כמו זה הפועל. הלא לעול ראוי שימצא איד ואיד זר
ונכרי לפועלי און ולמה בא אלי זה האיד הנכרי. הלא השם יתברך יראה דרכי
ויראה אם הלכתי בדרכי שקרות ואם מיהרה רגלי ללכת על דבר מרמה כאשר
ישקלני השם במאזני צדק אז ידע תומתי ולזה הוא מבואר שלא הייתי ראוי שיגיע
השם אלי זה העונש. אם נטתה אשורי מני הדרך הישרה והלך לבי אחר עיני
לחשוק ולחמוד מה שאינו לי ובכפי דבק דבר מגזל תבואני זאת הקללה שמה
שאזרע בקרקעותי יאכל אחר והצאצאים אשר לי בקרקעותי ישורשו ויעקרו. אם
נפתה לבי על אשה בעולת בעל ועל פתח רעי ארבתי לבא אליה תבואני זאת הקללה
והיא שתטחן לאחר אשתי וישכבו עמה אנשים אחרים. ואולם זכר הטחינה כי
היא היתה אז מהעבודות המיוחדות אשר תעבוד בהם האשה את בעלה והוא
מבואר שלא יהיו מהאשה לזולת בעלה כמו אלו העבודות אם לא בסבת העוני
המופלג או בסיבת הניאוף. והנה זה המנהג היה נמשך עד זמן רבותינו
ז"ל ולזה זכרו הטחינה בעבודות שהאשה עושה לבעלה. ואפשר שתהיה זאת
הקללה שימות ותהיה אשתו לאחר לאשה ולזה אמר שתעשה לאחר זאת העבודה
שלא היתה בזמן ההוא כי אם מהאשה לבעלה ויהיה לה איש אחר זולתו וישגלנה
ולזה אמר ועליה יכרעון אחרין. כי הוא זמה והוא עון פלילי אם הייתי משתדל
לנאוף עם אשת רעי. כי אש היא עד אבדון תאכל ותכלה ותשרש ותעקר כל
תבואתי אם הייתי חומד אשר לרעי והיה דבק בכפי דבר מחברי שלא כדין רוצה

לומר שכבר היה נשמר מאלו הרעות ליראתו מהעונש אשר היה חושב שיגיע למי
שהיה עושה אותם. האם הייתי מואס משפט עבדי ואמתי בהתווכחם עמי מגד
שפלותם ועונשם ידי הלא באמת הייתי נשמר מזה ליראתי שיגיעני עונש מהשם.
כי מה אעשה כי יקום אל לשפוט אותי וכי יפקוד ויבדוק עניני ויבחנם מה אשיבנו
ואי זה התנצלות יהיה לי. הלא מי שעשני בבטן הוא גם כן עשהו ופועל אחד
בעננו והוא השם ית' כונן אותנו ברחם אמנו אחד ולזה אין ראוי שאתגאה עליו עד
שאמאס משפטו בריבו עמי. האם הייתי מונע מחפץ דלים ועיני אלמנה אכלה
שאמנע ממנה משאלות לבה. והייתי אוכל פתי לבדי מזולת שאאכיל ממנו
ליתום. הנה אין הענין כן כי מנעורי הייתי בזאת התכונה שהיה גדל עמי היתום
כאילו הייתי אב לו ומעת צאתי מבטן אמי הייתי מנחה האלמנה ומדריך אותה
אל מה שיאות לפי כחי. וכאשר ראיתי מי שהוא אובד מחסרון הלבוש ואביון
שאין לו לבוש אמת ברכוני חלציו כי כסיתיו מערומו ומגז כבשי היה מתחמם כי
הייתי מלבים אותו. האם הייתי מניף על יתום ידי להכותו להשעני כי אראה בשער
אנשים עוזרים לי ולזה לא אירא ממנו. הנה אם הייתי עושה כן תבואני זאת
הקללה ר"ל שתפול כתפי משכמה ואזרועי תשבר מקנה שלה. הנה מכל זה הייתי
נשמר לפחדי שיגיעני השם אידו ומרוממותו לא אוכל להמלט ממנו. האם שמתי
זהב תקותי ונתתי שמחה בלבי כי רב חילי וכי מצאה ידי הרבה מהעושר וההון
עד שאשכח השם ית' מעושרי. אם הייתי רואה השמש כאשר יאיר והירח שהולך
מתנו ייקר והאור הבא לו מהשמש והיה נפתה לבי על זאת אפי' בסתר להאמין
כי השמש הוא האלוה להאצילו על הירח זה האור ולהגלות פעולותיו בזה העולם
השפל והיתה נושקת ידי לפי כדי שלא אוציא מפי מה שהרהרתי בלבי הלא באמת
הייתי נשמר מזה רוצה לומר שלא להרהר בלבי בזה הדבר כלל לפי שהוא עון
פלילי כי הייתי מכחש לאל ממעל אם עשיתי כן כי אין לאדם שיתיר לעצמו לספק
בכמו זה הענין כי אולי לקוצר דעתו יעלם ממנו האמת ויבא להכחיש שיהיה
האלוה נמצא. האם הייתי שמח באיד משנאי והתעוררתי לגיל ולשמוח כי מצאו
רע. הנה לא נתתי לחטוא חכי לזכור אותו לרע ולקללו כל שכן שאהיה שמח
לאידו או יהיה הרצון באמרו והתעוררתי כי מצאו רע שכבר השיגו הפעלות וצער
כי מצאו רע להיותי מיצר בצרתו ואף על פי שהיה משנאי. באמת היו שואלים
אותי אנשי אהלי עד שמרוב שנאתם אותי אמרו מי יתן מבשרו לנו ונאכל ולא נוכל
להיות שבעים מרוב תשוקתינו לאכלו ולכלותו. ואת השנאה היתה מגד
הטרחתי אותם בעבודת האורחים כי בחוץ לא היה לן גר והייתי פותח דלתי על
אם הדרך כדי שיכנסו העוברים והשבים בביתי. האם כסיתי כאדם האנשים
פשעי לטמון בהסתרתי עוני עד שלא יחשב לי עון במה שהיה לי עון הלא באמת
לא עשיתי זה כי לא חטאתי כלל שאצטרך אל זה כלל. או יהיה פירושו שאם
קרה שפשעתי כנגד אי זה שיהיה לא כסיתי פשעי להתנצל בדברי שקר אך הודיתי
האמת כי הייתי באופן מהגבורה והכח עד שאוכל לערוץ המון רבה. הנה אז
כשהיה מריב עמי איש שפל ונבזה מבוז המשפחות שתקתי ולא אענה לו דבר ולא
אצא מפתח ביתי לריב עמו להתרחקי מן המחלוקת. מי יתן לי שומע לי על זה
החמס הנעשה לי להגיע אלי אלו המכאובות שלא כדין. או יהיה פירוש כי
אערוץ המון רבה וגו' תחת אשר היה לי מקדם כח לערוץ המון רבה הנה עתה
נהפך עלי הזמן עד שמי שהוא מבוז המשפחות יחתני ואחר זה כנגד רפיון שהיו
מבזים אותו אשר קיפר עליהם שהם בני נבל גם בני בלי שם. והנה מרוב בזותם
אותי שתקתי ולא אוכל לצאת פתח כדי שאמלט מבזיונותיהם. מי יתן לי שומע
שישמע ויחקור אם הענין כמו שהם אומרים שלפי חטאתי ועל רוב פשעי וחטאי
באה אלי הצרה. הנה הסימן והאות אשר לי על צדקי הוא ששדי יהיה עדי שלא
חטאתי אם היה משגיח בזה כמו שאמר הנה בשמים עדי והספר שכתב איש ריבי
הטוען על דברי הוא ג"כ לי לעד מגד המום והטעות אשר בטענותיו. ולזה אאהב
מאד אותו הספר עד שעל שכמי אשא אותו ואקשור אותו עטרות לי. הנה אם
היה שומע לי אגיד לו מספר צעדי לא אעלים כדי שיראה האמת וישפוט כפי מה
שראוי ואקרבנו כמו שיקרב האדם האדון והנגיד לפי שהוא עדות על צדקתי ותום
לבבי מגד הראות מומיו והגלותם. ויש מי שפירש תוי מגזרת אוה ויהיה חסר
אלף. ואם היה כן יהיה הביאור הנה תאותי שיענני השם על ריבי עמו גם תאותי
שיכתוב בספר איש ריבי כל טענותיו וטענותי כי כבר השתוקק איוב ואמר מי יתן
איפה ויכתבון מלי. אם לא על שכמי הייתי נושא זה הספר ואקשרנו לעטרות
לי לאהבתי אותו. ואפשר שיאמר שיהיה הרצון באמרו מספר צעדי אגידנו
וגו' מספר צעדי אגיד לאיש ריבי כדי שיכתוב בספר ואקרבנו כאילו היה אדון
לי ואף על פי שהוא איש ריבי. אם היתה צועקת אלי אדמתי רוצה לומר להיותה
נגזלת והייתי מפיח נפש בעליה ואם תלמיה עלי יבכיון לעשוק שכירות החורש
אותה ולאכול כחה בלי כסף תבא עלי זאת הקללה והיא שיצא תחת זרע הנזרע
בה קוץ ודרדר:

והכלל העולה מהדברים

הוא שהוא אמר שלא חטא כלל גם
לא היה בוטח שיהיה האדם בלתי
נפקד על מעשיו טרם הגיעו זה העונש אבל היה ירא מהשם שיפקדהו על מעשיו
כמשפט כל מאמין בגמול ועונש ולזה לא יתכן שיאמרו שיהיה זה עונש בא אליו
על החטא אשר לו בהאמינו שהשם עוזב אנשי הארץ ולא יבין אל כל מעשיהם
ולזה התרעם על השם שהפך זמנו מתכלית הטוב אל תכלית הרע על לא חמס
בכפיו:

וישבתו שלשת האנשים האלה מענות את איוב כי הוא צדיק בעיניו׃ צדיק בעיניו ולא מצאו לו שום טענה יוכלו בה לקיים שכבר
ביאור דברי זאת הפרשה
ויכוחו שלשת רעי איוב מענותו לפי שהוא היה הוכח במשפט. ויחר אף אליהו בן ברכאל הבוזי
שהיה מבני בוז אחי אברהם כאמרו הנה ילדה מלכה גם היא בנים לנחור אחיך את עוץ בכורו ואת בוז אחיו והיה ממשפחת איש אחד מזרע בוז שהיה שמו רם׳ באיוב
וברעיו באיוב חרה אפו על אשר הצדיק עצמו יותר מהשם ית׳ ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה לענות לאיוב על טענותיו והיה זה סבה שהרשיעו את איוב
להטיח דברים כנגד השם או יהיה ביאור אמרו וירשיעו את איוב כי הוא כעס עליהם על אשר הרשיעו את איוב ויחסו אליו חטאים רבים עם דעתם בו שהוא היה צדיק ויסר כי זאת הטענה היתה סיבה שלא מצאו מענה בטעון איוב על עצמו שהוא היה צדיק׳ ואליהוא המתין את איוב בדברי׳ ולא ענה תכף שמעו דבריו אבל המתין אם יענוהו חביריו וכראותו כי אין עונה אליו ויחר אפו׃

ביאור
מלות המענה׳
ויען אליהו בן ברכאל הבוזי ויאמר׃ מחוות רעי. מהגיד דעתי׃ הוחלתי׳ המתנתי׃ אזין׳ כמו אאזין׃ העתיקו מהם מילים. הסירו מהם הדבור ונשארו כמו אלמים׃ עמדו. שתקו׃ הציקתני׳ מגז׳ מצוק ר״ל שהיה בר רוחי בקרבי לרוב תאותי להשיב על דבריו׃ כיין. כאוב יין׃ כאובות חדשי׳ יבקע. ויבקע בקלות כמו הנודות החדשים שיתבקעו בקלו׳ כשישימו בהם היין׃ וירוח לי׳ כמו ורוח לשאול׃ לא אכנה. לא אעלים שמו לכנותו בכינוי אחר כדי שלא אומר בביאור דבר כנגדו אבל אקראהו בשמו ואומ׳ עליו בביאור מה שיתבאר לי מהמום ברעותיו ובדבריו׃ ישאני. ישרפני כמו וישאם דוד ואנשיו׃
ערכה

באיוב ל׳ ויחר אף אליהוא. וחד כאיוב ואינון בין א״ב מן חד חד חד כא וחד בא וסי׳ מ׳ נמס׳ במסרה רבתא במערכת אות הב״ית כס״ד׃ לא מצאו ד׳ וסי׳ ואדירהם שלחו צעירהם. ובשלשת רעיו חרה אפו. ויצא מן בת ציון כל הדרה. טבעו בארץ שעריה׃ ואליהוא ד׳ חס׳ וסי׳ אחיו בני חיל אליהו וסמכיהו. ליהודה אליהו מאחי דוד. ואליהו חכה את איוב. הזאת

אבן עזרא
הבוזי. מבני נחור אחי אברהם ואת בוז אחיו ויתכן היותו בן ממשפחת האם כמו יאיר בן מנשה שהוא מבני יהודה כ כאשר מפורש בדברי הימים׃ ממשפחת רם׳ והקרוב שהוא אבי עמינדב והוא מ מבני ישראל׃ חרה אפו על איוב. על שהצדיק נפשו יותר מ מאלהי׳ והרשיע המקו׳ בדבריו ברוב כעסו׃ ובשלשת רעיו חרה אפו. על שהרשיעו איוב וכן אמרו לו הלא רעתך רבה ירשיעך פיך ולא אני האומר עולם תשמור וכתוב כי הוא מתקון סופרים והאומרים כן ידעו מה שנעלם ממני׃ חכה את איוב׳ כמו לכן חכו לי׃ זחלתי. פחדתי ומשנו זוחלי עפר בעבור שיפחדו בני אדם מהם כענין האומים לפנים ויש אומרים כי פי׳ זחלתי שבתי לאחור וכן ב בלשון קדר וזוחלי עפר נקראין כן בעבור הפוך הלוכם מבני אדם׃ לא רבים יחכמו. ישמם לו ולאחר וכן הוא ולא זקנים יבינו׃ אזין. כמו אאזין׃ ולא ערך אלי מלין. אע״פ שלא ערך אלי מלין. תמה איך חתו ולא ענו עוד על חברי איוב׃ העתיקו. י״א ולא העתיקו מהם והענין שלא דברו עד שיעתיק אדם דבריה׳ או יהיה פי׳ העתיקו מן עתקו שהמלים ע עתקו מהם׃ הנה בטני. על דרך משל כענין בטנך תאכל ומעיך תמלא וכאובות חדשים׳ י״א שהוא כדברי רבותינו ז״ל לא יכנים אדם ראשו תחת אובו ורובי המפרשי׳ אמרו שהם נאדו׳ וזה נכון כי אל תפנו אל האובו׳ עיקר המונחם כנאדות היא׃ כמעט ישאני. ישרפני כמו וישאם דוד והענין אם כשאתי פני איש המקום לא ישמרני׃
ברוך

[right margin:] את איוב תיקון סופרים

לב וישבתו שלשת האנשים האלה
מענות את־איוב כי הוא צדיק
בעיניו׃ ויחר אף
אליהוא בן־ברכאל הבוזי ממשפחת
רם באיוב חרה אפו על־צדקו נפשו
מאלהים׃ ובשלשת רעיו חרה אפו
על אשר לא־מצאו מענה וירשיעו
את־איוב׃ ואליהו חכה את־איוב
בדברים כי זקנים־המה ממנו לימים
׃ וירא אליהוא כי אין מענה בפי
שלשת האנשים ויחר אפו׃
ויען אליהוא בן־ברכאל
הבוזי ויאמר צעיר אני לימים ו
ואתם ישישים על־כן זחלתי ואירא
מחות רעי אתכם׃ אמרתי ימים
ידברו ורב שנים ידיעו חכמה׃ אכן
רוח־היא באנוש ונשמת שדי תבינם
׃ לא־רבים יחכמו וזקנים יבינו
משפט׃ לכן אמרתי שמעה־לי אחוה
דעי אף־אני׃ הן הוחלתי לדבריכם
אזין עד־תבונותיכם עד־תחקרון
מלין׃ ועדיכם אתבונן והנה אין
לאיוב מוכיח עונה אמריו מכם׃
פן־תאמרו מצאנו חכמה אל ידפנו
לא־איש׃ ולא־ערך אלי מלין
ובאמריכם לא אשיבנו׃ חתו לא־
ענו עוד העתיקו מהם מלים׃
והוחלתי כי־לא ידברו כי עמדו לא־
ענו עוד׃ אענה אף־אני חלקי אחוה
דעי אף־אני׃ כי מלתי מלים
הציקתני רוח בטני׃ הנה בטני כיין
לא־יפתח כאבות חדשים יבקע׃
אדברה וירוח־לי אפתח שפתי
ואענה׃ אל־נא אשא פני־איש ואל־אדם לא אכנה׃ כי לא ידעתי אכנה
לג כמעט ישאני עשני׃ ואולם שמע־נא איוב מלי וכל־דברי האזינה׃

[masorah parva:] ל׳ העם ביום הס׳ יפי · ל׳ ותר כאיוב · ד׳ · ל · ד׳ חס׳ א׳ · ל ויתר ותלין חסמין חכה חבי׳ הא · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ד׳ · ל׳ חס׳ וינו׳ זח · ל · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ חל · ל׳ · ד׳ דף בכיל · ל׳ · ב׳ · ב׳ אכ׳ בי תזקיה · ל׳ · ד׳ · ל׳ חס׳ · ובלים · ל׳ · ל׳ ויתר ועל אדם

ופסקו תלתא גבריא האילין מלאתבא ית איוב מטול דהוא זכי בעינוי׃ ותקיף רוגזא דאליהוא בר ברכאל בוזאה מן גניסת אברהם באיוב תקיף רוגזיה מטול זכאותיה נפשיה מן אלהא׃ ובתלת חברוי תקף רוגזיה מטול דלא אשכחו תיובתא וחייבו ית איוב׃ ואליהו מחן ית איוב במיליא ארום סבין הינון מיניה ליומיא׃ וחמא אליהו ארום לית תיובתא בפום תלת גובריא ותקיף רוגזיה׃
ואתיב אליהוא בר ברכאל בוזאה ואמר זוטר אנא ליומיא ואתון קשישין מטול ה היכנא איסתפיתי ודחילית מלהואה מנדעא יתכון׃ אמרית יומיא ימללון וסגיעי שניא יודיעון חוכמתא׃ בקושטא רוח נבואתא היא בבר נש ומימר שדי תבינינון׃ לא רברבנא חכמין וסביא יבינון דינא׃ בגין בן אמרית קביל מיני אחוי מנדעי ברם אנא׃ הא אוריכית לפתגמיכון אצית עד ביונתיכון עד דפשפשון מיליא׃ וגביכון איתביין והא לית לאיוב מכסן מתיב מימרוי מינכון׃ דילמא תימרון אשכחנא חוכמתא אלהא ישקפיניה לא גבר׃ ולא כדר לותי מילין ובמימריכון לא אתיבניה׃ איתברו לא אתיבו תוב אסתלקו מנהון מיליא׃ ואוריכית ארום לא ימללון שתקו ולא אתיבו תוב׃ אתיב לחוד אנא חולקי אחוי מנדעי אוף אנא׃ ארום מליתי מיליא עקתני רוח דכרסי׃ הא כריסי היך חמר חדת דלא יתפתח לגינין חדתין יתבזע׃ אמליל וירוח לגרמי אפתח ספותי ואתיב׃ לא כדון אסב אפי גבר ולבר נש לא אשתמודע׃ ארום לא ידעית לאישתמודעא כזעיר פון יסבר לי אפין דעבד יתי׃ וברם שמע כדון איוב מילי וכל פתגמי אצית׃

חשבת למשפט׃ דעי ד׳ וסי׳ אשא דעי למרחוק. על כן זחלתי ואירא. אחוה דעי אף אני. אענה אף אני חלקי׃ אכן י״ח וסי׳ נמסר במס׳ רבת׳ בערך אך כס״ד׃ דעי ד׳ וסי׳ אשא דעי למרחוק. על בן זחלתי ואירא. אחוה דעי אף אני. אענה אף אני חלקי׃ תחקרון ל׳ והוא חד מן כלין דמשמשין ת׳ ברישׁ׳ ון׳ כסופ׳ וסימ׳ תגדעון ל׳ ואבדתם את שמם. תלבון ל׳ לא תלבו ריקם. תעבדון ל׳ את האלהים על ההר הזה׃ הרבון ל׳ ושמעת ישר׳ ושברה לעשות. תענון ל׳ כל אלמנה ויתום. תפגעון ל׳ ויאברו לו לאס־ד ירדנו דשמשון. תחתון ל׳ הלוך ואברת אל חנניה. תחשבון ל׳ מה תתחשבון על י״י. תהיון ל׳ ואנשי קדש תהיון לי. תלחמון ל׳ כה אמר י״י לא תעלו׳ הנוסון ל׳ ותאמרו לא כי על סוס. החקרון ל׳ אזין עד תבונותיכם. תושעון ל׳ בשובה ונחת׃ ואל אדם ל׳ אל נא אשא פני איש וחד ועל אדם ואינון חד מן ט׳ זוגין חד ואל וחד ועל וסימני׳ נמס׳ במסר׳ רבת׳ במערכת אות הע״ין כערך על כס״ד׃ האזינה י״ו וסימ׳ וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי. אמרי האזינה י״י בינה הגיגי׳ תפלה לדוד שמעה י״י צדק. האזינה אלהים תפלתי ואל תתעלם. שמעה תפלתי י״י ושועתי האזינה ואל דמעתי. אלהים שמע תפילתי האזינה לאמרי פי. האזינה עמי תורתי. רעה יש׳ האזינה. אלהים צבאות שמעה תפילתי. האזינה י״י תפלתי והקשיבה בקול. אמרתי לי״י אלי אתה. י״י קראתיך חושה לי. י״י שמע תפילתי האזינה אל תחנוני. ואולם שמע נא איוב. האזינה זאת איוב עמד. האזינה לקול מלי׃

ברור מללו · דבר ברור : הן אני כפיך · כדברך ותחשבותיך עם האל והעניין כפי אים ואים לפי מהללו כאילו אמר אני כמוך : קורצתי · כחתכתי מן קרץ מצפון : ואכפי · יש אומרים כי פירושו דבר קשה וכמהו כי אכף עליו פיהו ויש אומרים שהם שתי מלות כמו אכזר ואכזאים : חף אנכי · יש אומרים שהוא כמו כסוי חטאה והוא קרוב ואחרים אומרים שהוא חפוף בצדק כעניין צדק לבשתי וילבשני ורובי המפרשים פרשוהו לפי העניין כמו זך : הן תנואות · כמו וידעתם את תנואתי : ימצא · המקום : בסד · כמו וסדת אותם בסד : ירבה · יגדל והעניין כי תאמר כי גדול האל מאנוש · ועניינו בעבור שלא צדקת אענך ושאראה לך גדולת המקום : לא ימרכה · על הנפש ועניין ובמוסרם יחתום אחר שייסרם יחתום גזר דינם : וגוה · כמו ותאמר גוה והוא כמו גאה ויכסה הסך יראה כי עיקר הגאוה ראיית העין : וחיתו · הנפש החיה : בשלח · כסף כמו ואין משלחת במלחמה : ורוב עצמיו · במכאוב איתן כי הראשון יבתם ע עצמו ואחר עמו והעניין כפול כמנהג : וזהמתו · כעניין יתעב ויבאש לו וכן הוא בלשון קדר ואין לו חבר במקרא : יכל כמו יכלה : מראי · עד שלא יראה : ושפו · כמו ואכות אותו טחון תרגו׳ ושפית יתיה : לממיתים · למלאכים הממיתים · אם יש עליו מלאך : להגיד לאדם · בעד אדם כמו אמרי לי אחי הוא מזה הפסוק תלמוד כי המלאכי׳ הממיתים המבקשי׳ נפש האדם רבים ומלאך אחד הוא פקיד עליו לשמרו והמבין סוד מערכו׳ הכבאות יודע כן : ויחוננו · המקום ויאמ׳ אל המליץ פדעהו כמו פדהו בעניין ואין לו חבר במקרא · וכן רטפש ועניינו רך : וירא פניו בתרועה · כמו בשמחה : ישור · ישוב כמו ישור כסף יקושים על כן נקראת החומה שור כמו בנות צעדה עלי שור בעבור שהם סובבות המדינה : ולא שוה לי · ולא עמיתי השוה והעניין שיתודה נגד אנשים בפרהסיא : על

הן ה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסיפר סימן ח׳ וסימ׳ לא׳ : ריבות ל׳ ומל׳ וכל ליש׳ מל׳ בכו׳ חסרים וסימ׳ נמסר בסדר משפטים והלים באב רבתי אות ר׳ : ובשתים ג׳ וסימ׳ בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים כ׳ בו׳ בי באחת ידבר אל ובשתים לא ישורנה : מעשה ל׳ פתחין וסימ׳ ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב · והזה תחת בשם מק יהיה · ולא יהיה

הא כדון פתחית פומי מלילת לישני במוריניי תריצות לבבי מימרי ומנדע ספותי ברור מלילו : רוח דאלהא עבדת יתי ומימר שדי תקיימינני : אין תוכל תתיבינני סדר קדמוי אתעתד : הא אנא דיכמתך לאלהא מן טינא אתלישית לחוד אנא : הא אימתי לא תבעתינך וטוני עלך לא איקר : ברם אמרת באודניי וקל מיליא אשמע : זכאי אנא מדלית מרד שזיג אנא ולא סורחנא לי : הא תרעומתא עלי ישכח יתשבינני לבעיל דבבא ליה : ישוי בשיע רגלי ינטר כל שבילי : הא דא לא זכיתא אתיבינך ארום יתרברב אלהא מן בר נש : מא דין לותיה נציתא ארום כל פתגמוי לא יתיב : ארום בחדא שותא ימליל אלהא ובתינייתא לא איצטריך למיסכיה : בחילמא מן חזונא דליליא כד נפלת שינתא עמיקתא על בני נשא בגיומתא על בי מדמכא : הידין יגלי אודנא בני נשא ובמרדותהון יחתום : למעדי בר נש מרי עובדא בישא וגיוותנותא מגברא יכסי : ימנע נפשיה מן שוחתא וחיוי מן למעבר בשילחא : ומתמכסן בכיבא על בי מדמכיה וסוגעי איברוי תקיפין : ומתונבא דנקיט ליה מרחיקא נפשיה מזונא ונפשי מיכלא רגיגא : ישתיצי ביסריה מן ריוו ושפיין גרמוי לא איתחמו : וקריבת לשוחתא נפשיה ונשמתיה למיתותא : אין אית עלוי מזדמן זכותא מלאכא חדא פרקליטא מן ביני אלף קטיגוריא לחואה לבני נש תריצותיה : ויחס עלוי ואמר פרוק יתיה מלמיחת בשוחתא אשכחית פורקנא : איתחליש בסריה יתיר מן ריבותא יתוב ליומי טליותיה : יצלי קדם אלהא ורעיניה וחמא אפוי ברעוא ויתיב לאנש כצדקתיה : יתריץ לבני נשא ויימר חבית ותריץ קלקלית ולא הוא שוי לי : פרוק נפשיה מלמעבר בשוותא ונשמתיה בנהורא מעליא תחמין : הא כל אילין יעביד אלהא תרי זמנין ותלת עם בר נש : מטול לאתבא נפש מן שוחתא לאנהרא בניהור חייא : אצית איוב קביל מיני שתיק ואנא אמליל : אין אית מילין אתיב יתי מליל ארום צביתי לזכאותך : אין לא אתקביל מיני שתוק ואליפינך חוכמתא :

הנה נא פתחתי פי דברה לשוני בחכי : ישר לבי אמרי ודעת שפתי ברור מללו : רוח אל עשתני ונשמת שדי תחיני : אם תוכל השיבני ערכה לפני התיצבה : הן אני כפיך לאל מחמר קרצתי גם אני : הנה אימתי לא תבעתך ואכפי עליך לא יכבד : אך אמרת באזני וקול מלין אשמע : זך אני בלי פשע חף אנכי ולא עון לי : הן תנואות עלי ימצא יחשבני לאויב לו : ישם בסד רגלי ישמר כל ארחתי : הן זאת לא צדקת אענך כי ירבה אלוה מאנוש : מדוע אליו ריבות כי כל דבריו לא יענה : כי באחת ידבר אל ובשתים לא ישורנה : בחלום חזיון לילה בנפל תרדמה על אנשים בתנומות עלי משכב : אז יגלה אזן אנשים ובמסרם יחתם : להסיר אדם מעשה וגוה מגבר יכסה : יחשך נפשו מני שחת וחיתו מעבר בשלח : והוכח במכאוב על משכבו וריב עצמיו אתן : וזהמתו חיתו לחם ונפשו מאכל תאוה : יכל בשרו מראי ושפי עצמתיו לא ראו : ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממתים : אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו : ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר : רטפש בשרו מנער ישוב לימי עלומיו : יעתר אל אלוה וירצהו וירא פניו בתרועה וישב לאנוש צדקתו : ישר על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי : פדה נפשי מעבר בשחת וחיתי באור תראה : הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר : להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים : הקשב איוב שמע לי החרש ואנכי אדבר : אם יש מלין השיבני דבר כי חפצתי צדקך : אם אין אתה שמע לי החרש ואאלפך חכמה :

רלבג

ערכה · ערוך דבריך : קורצתי : נכרתתי ונוצרתי : ואכפי · כמו וכפי והרצון בו כמו ידי ומכתי והוא כנגד מה שאמר איוב כפך מעלי הרחק ואימתך אל תבעתני : זך · נקי וכן חף והוא מענין מה שאמרו חז״ל נזיר לא יחוף את ראשו : תנואות · עלילות והסרות ממכותיו ר״ל שלא יעליל אותי ם סכרתי ממכותיו או ירצה בזה שהוא ימצא בעבורי מה שיסיר א אותי ממבוקשיו עד שלא אוכל לעמו׳ אחד מהם : בסד · הוא מאסר יושמו בו רגלי האסר : ירבה אלוה מאנוש · מגזרת רבים וכבבי׳ והרצון שהשם ית׳ יותר נכבד מאד מהאדם : ישורנ׳ · יראנה : ובמוסרם · במאסרם ויסוריהם : וגוה · וגוף או ירצה בו גאוה : ורוב עצמותיו איתן · ובריב עצמיו מכאוב איתן והרצון בו וכרוב איבריו ת מכאוב חזק : וזהמתו · מענין מיאוס והרצון שנפשו תביאהו למאוס בלחם : מראי · מראה : ושפו · ונבהו : ראו · נראו : פרעהו · מענין פדיון : רטפש · התלחלח ונרטב : עלומיו · נעוריו : בתרועה · בשמחה או בתפלה וצעקה : ישור · הוא מענין הבטה והשגחה : ואאלפך · ואלמדך : ביאור

מסרה
למצרים מעשה · הפכנם אם כחמר היוצר · ויקברהו בקברתיו דאסא דדה · להסיר אדם מעשה · את כל זה ראיתי ונתון · כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה · וככל מעשה אשר התל · כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט על כל נעלם : ראו ל׳ ושפו עצמותיו והוא חד מן ד׳ אלפין דגשין וסימ׳ ויביאו לו את המנחה דיוסף · תביאו לחם התנופה · ושפו עצמותיו לא ראו · ויביאו לנו כיד אלהינו הטובה דעזרא : לאדם ולאדם י״ג וסי׳ ולאדם אמר כי שמעת לקול · ולאדם לא מצא עזר · כתנות עור וילבשם · האנכי לאדם שיחי · מגיד לאדם מה שיחו · להגיד לאדם ישרו · לאדם מערכי לב׳ להשיב לאדם כפעלו · כי לאדם שטוב לפניו · ולאדם שלא עמל בו · ולא הגדתי לאדם · כי לא לאדם הבירה · כי לא לאדם תשפטו : נפשי נפשו קרי פדה נפשו מעבור בשחת והוא חד מן כ״ד כלין כתי׳ בסוף תיבותא וקרי׳ ו׳ וסימ׳ נמס׳ במס׳ דבת׳ במערכת אות הוד בסף : החרש ו׳ וסימ׳ נמסר בסימ׳ סימן י״ג : אם אין ד׳ וסימ׳ היש יי׳ בקרבנו אם אין · היש בה עץ אם אין · הנעשה דברו אם אין · אם אין אתה שמע לי :

ביאור דברי המענה

ענה אליהוא בן ברכאל הבוזי על קצת דברי׳ זכר בזה המענה שאמרם איוב ואמר כעיר אני לימים ואתם ישישי׳ על כן יראתי מהגיד דעי לכם. כי אמרתי שאורך הימי׳ יתן דעה לאנשי׳ לענות הראוי בדברים ורוב שנים יודיעו חכמה. אכן לפי מה שאמצא מכם הוא מבואר שאין הענין מצד הישישו׳ אכן רוח. והבנה היא באנוש עד שיחכם איש מאיש לזאת הסבה והשפע הבא לאנשים מהשם ית׳ תבינם ותשימם חכמים לא אורך הימים והישישות. לא הנכבדים יחכמו ולא יבינו זקנים משפט ר״ל שאין סבת החכמה והבינה הישישות והכבוד. ובהיות הענין כן נשענתי להשיב על דבריך ואם אני צעיר לימים ואמרתי לך שמעה לי ואחוה דעי אף אני. הנה המתנתי לדבריכם אאזין ואשמע דבריכם מזולת שאענה עד שאשמע תבונותיכם ותחקרון מלים להשיב לאיוב. ועדיכם אתבונן לראות אם תענו אותו והנה אין מכם שיענה על דברי איוב. אולי תתנכלו ותאמרו מצאנו חכמה בשתיקתינו אל ידפנו לא איש ר״ל לא יצטרך לאדם שירדפנו ויהדפנו על חטאיו כי די במה שיהדפנו השם. הנה איוב לא ערך אלי מלים ובאמריכם במה שזכרתי והוא אמרכם אל יהדפנו לא איש ראוי לי שאשתוק ולא אשיבנו ולי התנכלות יותר מכם בשתיקה כי לא ערך אלי מלים לדבר עמי ואפש׳ שיהיה הרצון באמרו ובאמריכ׳ לא אשיבנו שאני אשיבנו במאמרים אינם כמאמריכם כי לא אבא אליו בטענות כוזבות כמו שעשית׳ והיה זה סיבה שלא מצאתם מענה. יראו רעי איוב מהשיב לו העתיקו והסירו מהם מלים. והוחלתי זמן מה אולי ידברו גם לא ידברו ושתקו ולא ענו מזמן ארוך התעוררתי לענו׳ חלקי כי מלאתי מלים וטענות להשיב אל איוב לרוב תאותי להשיב לו כאילו אני במצוק ובצע׳ עד שאשיב. הנה בטני כאוב יין אשר לא נפתח עדיין שהו׳ מלא וכאובו׳ חדשי׳ שהם נבקעים בקלות כן יבקע נפשי בקלות להוציא הטענות והראיות אשר לבי מלא מהם ותאר זה הענין בבקיעה להראות שהוא כאילו יכריחהו הידוע לו בזאת המלא׳ להשיב לאיוב כי טבע המושכלו׳ כן הוא בטבע ר״ל שלא יוכל להמנע מהשיב להודיע מה שישיג לזולתו. לא אשא פני איש להחניף אותו ולא אדם לא אכנה ר״ל שלא אכנה שמו להחליפו שלא אומר בבירור דבר כנגדו כי לא הורגלתי בזאת התכונ׳ הפחותה מיראתי שאם אתנהג בה ישרפני השם ויכלני. והנה אמר זה כנגד רעי איוב שלא רצו לומר בבירור מה שאמרו כנגד איוב אבל כינו והעלימו כמו שתמצא שאמ׳ בלדד ברצותו לומר שלא השתדל איוב להשיג ולדעת השם כראוי אך זה משכנות עול וזה מקום לא ידע אל. ואמר צופר ברצותו לומר שכבר חטא איוב כשהטיח דברים כנגד השם זה חלק אדם רשע מאלהים ונחלת אמרו מאל ולא רצו לומר בביאור שאיוב חטא באלו הדברים. ואולם שמעה נא איוב מלי הנה נא פתחתי פי לדבר אליך ויהיה מאמרי היושר המצוייר בלבי והדעת אשר יגידו שפתי יהיה ברור ונקי מן ההטעאה ר״ל שלא אבא אליך בטענות אשר תוכל לומר בהם שהם כוזבות כמו שהיו עושים רעיך ועל זה כעסת עליהם והראית שמאשר יכבד עליך הויכוח עמהם מזה הצד והיית חושק שיהיה אפשר בשם ית׳ שיתווכח עמך כמו שית׳ וכח אדם עם רעהו ויסיר ממך כפו ואימתו ואל תבעתך הנה הגעת אל מה שהיית חושק שאני אדם כמוך. ורוח אל עשתני ונשמת שדי תחייני ולא אבא אליך כי אם בטענות צודקות׳ אם תוכל השיבני על דברי ערוך דברי ריבך והתיצב לפני׳ הנה אני כפיך לדבר בעבור אל ולהתווכח עמך ר״ל שאני אדם כמוך ונבראתי מחומר כמוך ואין לך הימה ויראה ממני וכפי ומכתי לא יכבד עליך כי לא הכה אותך. אך אמרת באזני שאתה זך ונקי בלי עון ובלי פשע. הנה השם ית׳ מכעני וישרכי מכל מה שאני חפץ להגיע אליו ר״ל שגדר דרכי ויחשבני לאויב לו למנוע ממני מבוקשי כמו שישתדל האויב׳ למנוע מאויבו מבוקשו. ישם בסד רגלי וישמור כל אורחותי לבלתי אוכל להשיג אחד מהדברי׳ אשר אשתוקק אליה׳ ועל זה נתרעמת מהשם ית׳ בסדרו מציאות האד׳ בזה התואר שימצא בו זה האופן מרוע הסידור עד שאמרת שיותר טוב היה אחר שאי אפשר מזולת רעות מצד המערכת שיסבב השם שימותו האנשים הקטני יום מרחם ויחסת זה לנטי׳ לקיצור או לליאות. הן זאת הטענה לא צדקת בה לפי מה שאענה אותך כי השם׳ נכבד מאד יותר מהאדם ולזה ראוי שנתבונן מזה ולא נמלא דברינו בתחלת המחשבה לגנותו על מה שסידר מזה כי בזה מהחכמה והשלימות מה שלא יעלם. וזה כי למה שהיה האדם היותר שלם שבאו׳ הנמצאו׳ הוייב שישגיח בו הטבע יותר ולזה נשתתפו כל הגרמים השמימיי׳ בשמירתו ובסידור הנהגתו ואם כבר יקרה מזה רעמה במקרה וזה הרעם כן ישתדל השם להסרתו לפי היכולת ולזה ברא האדם בעל שכל וזה כי השכל ימשול על זה הסידור המסודר מהמערכת ומהנו תהיה הבחירה אל הטוב כאשר היה שלם והנה הבחירה אשר תהיה ממנו תנצח הבחירה אשר תהיה מצד המערכת אם ירצה האדם להמשך אחר שכלו. ועוד כי מי שישלים השכל עד שיהיה לו דבקות מה עם השכל הפועל כבר ישגיח בשמירתו מאלו הרעות השכל הפועל אם בשיודיעהו אלו הרעו׳ טרם בואם כדי שישמר מהם אם בצד אחר כמו שיזכור אליהו אחר זה. מרוע שיו ריבות האם מפני שלא הודיע אותך זה הרע כדי שתקח עצה להנצל ממנו אחר שאתה ישר לב. הנה כל דבריו שיודיע לאדם הישר כדי שינצל מהרע הנכון לבוא עליו מצד המערכ׳ לא ידבר בהם אך תהיה בזאת ההודעה מדרגות לפי התחלפות מדרגות המקבלים. כי בדרך אחת ידבר אל והוא שתגיע ההודעה בחלום לאשר יגיע מדרגתו מהתאחדות בשכל הפועל אל שיוכל לקבל ההודעה בזה האופן ובדרך שנית ידבר לאשר לא יראה דרך הראשונה מצד מיעוט התאחדותו בשכל הפועל והוא ביאר שני אלו הדרכים אחר זה. הנה בחלום ובחזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים בעת שישן על משכבו כי אז תנוח הנפש המרגשת מפעלותיה ויהיה אפשר מפני זה באיש השלם להתבודד שכלו מבין שאר כחות הנפש ויתאחד בשכל הפועל. אז יגלה השם ית׳ אוזן אנשים ובמוסרם ויסוריהם אשר יחתום לפי המערכת לבא עליהם כדי שינצלו ממנו בלקח׳

ענה עליו כי הבחירה האנושית מושלת בזה הסידור כמו שקדם ויהיה גם כן כנגד שירא מהשם ית׳ יותר וישובו אליו בכל עוז. ואמנם היה זה הגילוי בעת השינה להסיר אדם מעשה הנפש המרגש׳ הוא ולהסיר פועל החומר אשר מגבר יכסה ויעלים שפע השכל הפועל ר״ל כי החומר לא יערב השכל אז להיות הנפש בלתי טרודה בהשגות החושיות. ובזה האופן יחשוך השם ית׳ נפש הישר מן שחת ויחשוך נפשו מעבור בחרב. ואולם הדרך השנית הוא שמי שלא תגיע מדרגתו אל שיקבל שפע השכל בשיודיעהו הרע הנכון לבוא עליו הנה השכל להתאחדותו בו התאחדות מה יבילהו מזה הרע באופן אחר רחוק מזה. והוא שיוכיחהו במכאובות לשמרו שלא ילך בדרך אשר היה נכון ללכת בה ולמות ועל זה הדרך אמר אודך י״י כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני וביארו ז״ל על בר המזל במי שרצונו ללכת במדבר או בים עם שיירה מה ונגף באבן רגלו ועורו בדרך ונשמר מההליכ׳ שם וזאת השייר׳ טבע׳ בים או חבר׳ באופן אחר הנה הוא מבואר שזה הרע בא לו לטובתו והנה כמו שהטבע שם כחות טבעיות בקצת בעלי חיים לשמרם ואם לא השיגו שהם נשמרים בזה כמו ששם כח בקצת בעלי חיים לברוח מהבעלי חיים המזיקי׳ אותם בראותם אותם ואם לא קדם להם ההרגש בשהם מזיקי׳ אבל שם ריחם דרך משל מגונה אצלם שינוסו מפני זה ויגע להם התועלת המכוון אשר לא כונו בעבורו והיא השמיר׳ מהטרף כן הוא׳ להיותו בתכלי׳ השלימו׳ ביחס אל שאר הבעלי חיים כאשר היה לו התאחדות מה בשכל הפועל מצד הטבע האנושי ישגיח בו ויסבב סיבות להצילו מרעתו ואם לא ירגיש ויעשר שהם להצלתו ואפשר שיהיה ראש סיפורו הדרך השנית אמרו להסיר אדם מעשה ויהיה הביאור בעבור מה שיסיר האדם מעשה השכל הפועל להיותו טרוד בעניינים הגופיים ובהשגת שאר כחות הנפש כמו החוש והמחשבה והדמיון והחומר יכסה ויעלים ממנו זה האופן מן ההגדה למיעוט התאחדותו בשכל הפועל הנה יחשוך אותו מן הרע הנפלא הנכון לבא עליו כשיוכיחוהו במכאוב על משכבו על ענין ר״ו כמו שקדם הוי אפשר שיהיה פירוש אמרו להסיר אדם מעשה כי זה ההודעה תהיה כדי שיסיר האדם המעשה הרע אשר היה מתנהג בו ויכסה ממנו גאותו ויסתירה ר״ל שיכנע לבבו בראותו הרע הנכון לבא עליו עד שלא יתנכל האיש היושר במעשים המגונים אשר החל להתנהג בהם ויסור ממנו שלימותו והביאורים הראשונים יותר נאותים ונכונים מצד הענין ואם זה נאות יותר לפי מה שיחשב מצד הלשון ויוכיחהו במכאוב על משכבו וברוב חיבריו יהיה מכאוב חזק ותתעב נפשו הלחם בסבת החולי ונפשו תתעב מאכל תאוה לבריאים. יכלה בשרו מראותי ר״ל שלא יראה בו בשר מרוב הכחישות ויגבהו ויגלטו העצמות אשר לא היו נראים קודם החולי. הנה זאת ההודעה בזה האופן תהיה לאדם אם יגיעהו התאחדו׳ מה בשכל הפועל בדרך שיהיה עליו מלאך מליץ הקטנה שבהצלות להגיד לאדם מה שיתייסר בו וישמר מן הרע ובזה האופן יחון אותו ויאמר להציל אותו ולפדותו מרדת שחת מצאתי כפר והוא הסרת זה המכאוב. והנה בסוף הענין יבריא וישוב רענן ורטוב יותר ממה שהיה בעת הנוער וישוב בכחו ובבריאותו שהיה בימי נעוריו. ויוסף לזה מן התועלת גם כן שבעת חליו יתן אל לבו להתפלל אל השם ית׳ וירצה אותו ויראה השם ית׳ פניו בזאת התפלה והצעקה מפני שהוא משתדל לדבק בשם ית׳ ולשוב אליו ובזה האופן ישיב השם יתברך לאד׳ צדקתו כי אף על פי שהרע נכון לבא לצדיק מצד המערכ׳ אשר אי אפש׳ מזולתו והשם ית׳ שם בו כלי אל שינצל מהרע ההוא וישיב לו צדקתו. ישגיח השם על האנשים ואשר יאמר חטאתי והעויתי הדרך הישר ולא שוה לי. וייסר דרכיו אל השם ית׳ פדה נפשו ממות ותראה נפשו באור החיים. הנה כל אלו ההודעות יעשה השם ית׳ שתי פעמים או שלש עם גבר להשיב נפשו ממות כדי שיאור באור החיים ר״ל להוכיחו כאשר יתחיל לדרוך בדרכים בלתי נאותים כי השכל הפועל כמו שישגיח על המתאחד עמו להצילו מהרעות הנכונות לבא עליו מצד המערכת כן ישגיח בו להצילו מהדרכים אשר ימנעוהו מהגעה אל השלמות והם פעולות הרע שהשכל מי שיחזיק בהם ירחיקוהו מהשם ית׳ לפי שהם גם כן תוגבלו׳ מצד המערכת ולא ישגיח בו להביא עליו ייסורין לשמרו מפעולו׳ הרשע יותר מב׳ פעמים כי אחר כן שבה לו זאת התכונה קנין חזק ולא יוסר ממנה לעולם. הקשב איוב שמע לי החרש ואנכי אדבר אם יש לך מלי׳ להשיב על דברי השיבני דבר כי אני חפץ שתצדק אם יהי האמת אתך. ואם אין לך טענות להשיב על דברי שמע לי החרש ואני אאלפך החכמה והידיעה האמיתית בזה הדרוש:

והכלל העולה מהדברים

שאליהוא יראה שהטובו׳ והרעות הם מוגבלו׳ ומסודרות מצד המערכת ובזה יותר הספק בהצלחה הנמצאת לרשעים כי אין ראוי שנפלא אם יסבב השם׳ מצד זה הטבע אשר שם בגרמים השמימיים שיגיעו טובות לאנשים היו רשעים או צדיקים כי אם היה אפשר שלא יגיע רעתם לנמצאות השפלות לא היה מקצר השם׳ מזה לפי שכוונתו הראשונה במה שהמציא היא הגעת הטוב כמו שלא יפלא איש על מה שישגיח השם ית׳ בשמירת הבעלי חיים הפחותים והמציא להם המזון והכלים אשר בו ישיגוהו עם היותם טורפים ומשחיתים זולתם והיותם בלתי ראויים להגיע טוב להם מפני צדקם לפי שהם בלתי מתוארים בצדק כן אין ראוי שיפלא אם יגיעו טובות מהשם ית׳ בזה האופן לאנשים היו צדיקים או רשעים כי הם יותר נכבדים משאר בעלי חיים אלא שהתיר זה הספק בזה האופן מדברי אליהוא הוא בלתי מבואר כלל מדבריו כאילו לא השתדל להתיר הספק בו לחשבו שהענין מבוא׳ בתחלת העיון שלא תהי׳ מזה מצד טענה על השם ית׳ ולזה נשאר זה הספק לאיוב כמו שנבאר במה שאחר זה במה שדבר עם השם ית׳ והנה הרע לא יחוייב מפני זה שיבא לצדיקים כי השם׳ שם בהם כלי ישמרו בו מאלו הרעו׳ והוא השכל אם יתנהגו בו לפי הראוי ובדרך שיתאחד אחדו׳ מה בשכל הפועל בו כי כשהיה הענין כן תגיע ההודעה לאדם בדרך שישמר מאלו הרעות בפנים שונים לפי מדרגתו בהתאחדו׳ המדרגה היותר גבוהה היא שתגיע לו

זאת ההודעה בחלום ובזה גם כן מדרגות רבות לא זכרם והמדרגה היותר שפלה
היא שלא יהיה בכח זה האדם שיגיע לו ממנו סוס הודעה לרוב הקשר שכלו בבחות
החמריות ולא יגיע לו ההתבודדות מבין שאר חלקי הנפש הראוי למי שאפשר בו זאת
הידיעה כמו שנזכר בספר החוש והמוחש אבל תהיה תכלית ההודעה לו שיסבב

על משפטי. בעבור שאבקש משפט יאמרו כי אכזב· אנוש חצי· פירוש מחצי
כענין אנושה מכתך: בלי פשע· בלי עון או הוא חצי אע״פ שלא יפשע כענין אל
הסערה ולא יחטיא והוא דרך משל: מי גבר כאיוב· מי שהוא כאיוב ראוי שישתה
לעג כמים דרך משל בעבור שארח לחברה כאילו הוא עם חברת הרשעים כדברו:

האזינו ח׳ ומל׳ וסי׳ האזינו השמי׳ ואדברה· שמעו מלכים האזינו רוזנים· האזינו תורת אלהינו עם עמורה· שמעו זאת כל
העמ׳ האזינו· הקשיבו אלי עמי· שמעו חכמי׳ מלי· האזינו שמעו קולי· ובית המלך האזינו: כאיוב ל׳ מי גבר· וא׳ באיוב ואינון
מנא״ב א׳ בא וא׳ כא וסי׳ נמס כמס רבת במערכת אות הבית כס״ד: וללכת ד׳ וסימ׳ את כל המצוה אשר אנכי מצוה· את י״י

לד וַיַּעַן אֱלִיהוּא וַיֹּאמַר׃ שִׁמְעוּ חֲכָמִים מִלָּי וְיֹדְעִים הַאֲזִינוּ לִי׃ כִּי־אֹזֶן מִלִּין תִּבְחָן וְחֵךְ יִטְעַם לֶאֱכֹל׃ מִשְׁפָּט נִבְחֲרָה־לָּנוּ נֵדְעָה בֵינֵינוּ מַה־טּוֹב׃ כִּי־אָמַר אִיּוֹב צָדַקְתִּי וְאֵל הֵסִיר מִשְׁפָּטִי׃ עַל־מִשְׁפָּטִי אֲכַזֵּב אָנוּשׁ חִצִּי בְלִי־פָשַׁע׃ מִי־גֶבֶר כְּאִיּוֹב יִשְׁתֶּה־לַּעַג כַּמָּיִם׃ וְאָרַח לְחֶבְרָה עִם־פֹּעֲלֵי אָוֶן וְלָלֶכֶת עִם־אַנְשֵׁי־רֶשַׁע׃ כִּי־אָמַר לֹא יִסְכָּן־גָּבֶר בִּרְצֹתוֹ עִם־אֱלֹהִים׃ לָכֵן אַנְשֵׁי לֵבָב שִׁמְעוּ לִי חָלִלָה לָאֵל מֵרֶשַׁע וְשַׁדַּי מֵעָוֶל׃ כִּי פֹעַל אָדָם יְשַׁלֶּם־לוֹ וּכְאֹרַח אִישׁ יַמְצִאֶנּוּ׃ אַף־אָמְנָם אֵל לֹא־יַרְשִׁיעַ וְשַׁדַּי לֹא־יְעַוֵּת מִשְׁפָּט׃ מִי־פָקַד עָלָיו אָרְצָה וּמִי שָׂם תֵּבֵל כֻּלָּהּ׃ אִם־יָשִׂים אֵלָיו לִבּוֹ רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו יֶאֱסֹף׃ יִגְוַע כָּל־בָּשָׂר יָחַד וְאָדָם עַל־עָפָר יָשׁוּב׃ וְאִם־בִּינָה שִׁמְעָה־זֹּאת הַאֲזִינָה לְקוֹל מִלָּי׃ הַאַף שׂוֹנֵא מִשְׁפָּט יַחֲבוֹשׁ וְאִם־צַדִּיק כַּבִּיר תַּרְשִׁיעַ׃ הַאֹמֵר לְמֶלֶךְ בְּלִיָּעַל רָשָׁע אֶל־נְדִיבִים׃ אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא פְּנֵי שָׂרִים וְלֹא נִכַּר־שׁוֹעַ לִפְנֵי־דָל כִּי־מַעֲשֵׂה יָדָיו כֻּלָּם׃ רֶגַע יָמֻתוּ וַחֲצוֹת לָיְלָה יְגֹעֲשׁוּ עָם וְיַעֲבֹרוּ וְיָסִירוּ אַבִּיר לֹא בְיָד׃ כִּי־עֵינָיו עַל־דַּרְכֵי־אִישׁ וְכָל־צְעָדָיו יִרְאֶה׃ אֵין־חֹשֶׁךְ וְאֵין צַלְמָוֶת לְהִסָּתֶר שָׁם פֹּעֲלֵי אָוֶן׃

וַאֲתִיב אֱלִיהוּא וַאֲמַר׃ שְׁמָעוּ חַכִּימַיָּא מִלַּי וִידוּעַיָּא אַצִּיתוּ לְמֵימְרִי׃ אֲרוּם אוּדְנָא מִלַּיָּא בַּחֲנָא וּמוֹרִיגָא טַעֲמָא לְמֵיכַל׃ דִּין נִתְרְעֵי לָנָא נִידַע בֵּינָנָא מַה טָב׃ אֲרוּם אֲמַר אִיּוֹב זַכָּאִית וֶאֱלָהָא אַעְדִּי דִּינִי׃ עַל דִּינִי אֲכַדִּיב בַּר נַשׁ דִּשְׁדִי גִּירֵי מְדַלִּית סוּרְחָנָא׃ מַן גַּבְרָא הֵיךְ אִיּוֹב דְּשָׁתֵי דּוּחֲכָא הֵיךְ מַיָּא׃ וַאֲזַל לְאִתְחַבְּרָא עִם עָבְדֵי שְׁקַר וּלְהַלָּכָא עִם אֱנָשֵׁי רַשִׁיעָא׃ אֲרוּם אֲמַר לָא יֵאלֵף גַּבְרָא בְּמִצְבְיֵהּ עִם אֱלָהָא׃ ת״א אֲרוּם אֲמַר לָא יִתְהַנֵּי בַּר נַשׁ בְּמִרְהֲטֵיהּ עִם אֱלָהָא׃ בְּגִין כֵּן אֱנָשֵׁי חַכִּימֵי קַבִּילוּ מִינִי חַס לֶאֱלָהָא מִן רִישְׁעָא וְשַׁדַּי מִן שִׁקְרָא׃ אֲרוּם עוֹבָדֵי בַּר נַשׁ יְשַׁלֵּם לֵיהּ וּכְאוֹרְחָא דְּגַבְרָא יְעַרְעִינֵיהּ׃ בְּרַם בְּקוּשְׁטָא אֱלָהָא לָא יְחַיֵּיב וְשַׁדַּי לָא יְקַלְקֵל דִּינָא׃ מַן פַּקִּיד עֲלוֹי לְמִיעְבַּד אַרְעָא וּמַן שַׁוִּי תֵּבֵל כּוּלָּהּ׃ אִין יְשַׁוֵּי עֲלוֹי לִיבֵּיהּ רוּחֵיהּ וְנִשְׁמְתֵיהּ לְגַבֵּיהּ יִכְנוֹשׁ׃ יִתְנְגִיד כָּל בִּסְרָא כַּחֲדָא וּבַר נַשׁ עַל עַפְרָא יְתוּב׃ וְאִין תִּתְבַּיַּין שְׁמַע דָא אַצִּית לְקַל מִלַּי׃ הַבְּרַם סָנֵי דִּינָא יִסְתַּתַּר וְאִין צַדִּיק זַכַּאי יְחַיֵּיב׃ הַכְשַׁר לְמֵימַר לְמַלְכָּא רַשִׁיעָא חַיָּיבָא לְאַרְכוֹנִין׃ דְּלָא נְסֵיב אַפִּין לְרַבְרְבָנִין וְלָא אִשְׁתְּמוֹדַע שׁוֹעָא קֳדָם מִסְכֵּינָא אֲרוּם עוֹבָדֵי אִידוֹי כּוּלְּהוֹן׃ בְּשַׁעְתָּא יְמוּתוּן סְדוֹמָאֵי וּפַלְגוּת לֵילְיָא מִתְרַגְּפִין מִצְרָאֵי וְיַעַבְרוּן וְיַעֲדוּן דּוּרְבְנָא לָא בְּחֵיל יְדָא׃ מְטוּל דְּעֵינוֹי עַל אוֹרְחֵי בְּנֵי נְשָׁא וְכוּלְּהוֹן פְּסִיעָתוֹי יֶחֱמֵי׃ לֵית חֲשׁוֹךְ וְלֵית טוּלָא דְּמוֹתָא לְאִטַּמְרָא תַּמָּן עָבְדֵי שְׁקַר׃

הסכל הפועל אם ל
לשמרו מרע מוחם מ
מסורר ומוגבל מצד
המערכת אם לשמרו
מרע כפשו שיבואו ע
עליו מכאובים וחליים
לשמרו מהכפילה ברע
ההוא אם יהיה מ
מוחש או יכנע בהם
לבבו אם היה נפשי
ואמר שזה אשר יהיה
לשמיר׳ מרע כפשי לא
יהיה מהשם ית׳ יותר
משלשה פעמים והוא
מבואר שכמו אלו ה
האנשי׳ יחשבו צדיקים
אחר שהם בתחלת
הדריכה ב׳ הרשע ולא
יאחזו דרכו עדיין ו
ויקרו להם מהרעו׳ על
צד התוכח׳ שלא יקרה
לרשעי׳ ולזה יפול ספק
ומבוכה בהמצא כמו
אלה הרעו׳ יות׳ לצדיקי׳
ממה שתמצאנה ל
לרשעים ובזה התיר
אליהוא הספק במה
שספק איוב מהצלחת
הרשעים ומעונם ה
הטובים המוגבל להם
לפי המערכת כי אין
זה עול בחק השם ית׳
אחר שהוא המכי׳ להם
כלי להנצל מזה הרע
ואין ראוי נ״כ שימנע
השם יתברך מבריאת
האדם בזה התואר
אשר הוא כפלא ב
בשמירתו מפני רע מה
יקרה מחנה עם שהוא
חשרים להמציא בנו
כלי נוכל להנצל בו
מהרע מבורף לזה
שאליהוא יראה שבזה
הרע גם כן תועלת מה
והוא תוכחת הרשעים
וכלותם כמו שיתבאר
וזה גם כן נמצא ב
במאמר השם לאיוב
ובמאמר שלמה ע
עליו השלום אמר כל
פעלי׳ למענהו וגם ר
רשע ליום רעה
ואחשב שתהיה

לא יסכן גבר· לא
יועיל כמו הוכח ב
בדבר לא יסכון:
ברצותו· כאשר יעשה
רצון אלהי׳· מי הוא
פקיד עליו בא׳ר׳· או מי
ברא תבל כולה: אם
ישים· המקום אל בני
אדם לבו כענין וכי
תשית אליו לבך תיד
יאסוף רוחו ש׳ו כענין
והרוח תשוב: ויגוע
הבשר שהוא הגוף ו
והאדם הנראה ש׳ עפר
ישוב ויש אומרי׳ אם
ישים האדם ש׳ המקום
לבו והוא רחוק:
יחבום· ימשול כדרך
יעצור יורש עצר וכן
לא אהיה חובש:
האמור· הדרך מוש׳
הוא לומ׳ למלך בליעל
ולומ׳ רשע אל אחד ה
הנדיבים· ואף כי אשר
לא נשא פני שרים·
לא נכר· כמו יכיר:
רגע ימותו וחצות לילה
· בעת המנוחה:
יגועשו· יזדעזעו כמו
ויתגעשו כי חרה לו:
ויעבורו· וימותו כענין
חלף הלך לו כי הנולד
בא והמת הולך ועובר:
ויסירו· וימיתו האביר:
לא ביד· לא בכח ולא
בחיל: כי עיניו· על
כן אין לאיש לשום עוד
על לבו ופי׳ עוד לעולם
להלוך אל ש׳ במשפט:
ידוע

חללה נ״חס׳ חללה לך נ״ג

האברת· רק שמרו באד דיהגשע· וארח לחברה עם פעלי און: חלילה ג׳ חס׳ וסי׳ חללה לך מעשות כדבר הזה להמית
צדיק ב׳ בו· חללה לאל מרשע: ירשיע ד׳ א׳ חס׳ וסי׳ ובכל אשר יפנה ירשיע· והוא ישקיט· אף אמנם אל לא ירשיע· ואיש
מזימות ישקיט חס׳ ובקצת ספרי בכרה מונה ב׳ חס׳ והוא ישקיט חס׳ ומזבות חסר: ואדם ט׳ וסימ׳ ואדם אין לעבוד את
האדמ׳· אוקיר אנוש כפז· ואדם עלי׳ בראתי· ואדם ביקר בל ילין· ואדם על עפר ישוב· ואדם מה יבין דרכו· ואדם יפיק
תבונ׳· ואדם לא זכר את האיש המסכן· ומצא חן ושכל טוב: נכר ב׳ א׳ מלעיל וסי׳ כי נכר אתו האלהי׳· ולא נכר שוע לפני
דל: ימותו ג׳ חס׳ וסי׳ ואם ימתו חצינו· רגע ימתו וחצו׳ לילה· כי החיי׳ יודעי׳ וכל אורי׳ וירבי׳ דכו׳ חס׳ במ״א ויהיו כל האנשי׳:

המדרגה האמצעית בין שתי אלה המדרגות שיקרה לאדם פחד על ענין מה היה ראוי לבא עליו רע מה ולא ימיב בו יותר מזה השיעור ומפני זה השיעור מההודעה יהיה
כשמר מעשות הדבר ההוא ויכצל מהרע אשר היה נכון לבא עליו וכמו זאת ההודעה מפורסמת מאד מן החוש ואמרו רבותינו ז״ל בסכתה אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי
וראוי שתדע אתה המעיין שכמו זה האופן יותר הספק הזה במה שזכרה תורה בהגעת הרעו׳ לנו בשלא נלך בדרכי השם ובהגעת הטובו׳ בשנלך בהם כמו שזכר בברכות
וקללות וזה שכלל האומה יהיה מושגח כשילך בדרכי הש״י וכאשר יחל לצאת מהדרך הטוב או יהיה נכון לבא עליו רע מצד המערכ׳ תגיע ההודעה לכללה ההוא באחד משני
אלו הדרכים אשר זכר וזה שאם היה ביכיה׳ כבוא תגיע אז ההודע׳ והוא יגיעה לכלל האומה ואם לא הכה יבוא על הכלל ההוא יסורין מה ומכאובו׳ אם להצילם מהרע הגופיי
הנכון לבוא עליהם אם להצילם מן הפחיתות הנפשיי אשר החלו להסתבך בו ולזה ביארה התורה שכשיבאו על הכלל כמו אלו הרעות לא ייחסום אל הקרי אבל יאמינו שהכל
בא מהשם ית׳ להוכיחם ולהעתיקם מהרע אמר אם תלכו עמי קרי וגו׳ ובזה האופן התקיים בא הטובות לנו כאשר נלך בדרכי השם ית׳ ונדבק בו על דרך ההשגחה לא מצד
מערכת לבד ובוא הרעות לנו כאשר נסור מהם וכבר ביארה התורה שבסוף הענין יהיה העונש בהסתר פנים ר״ל סור ההשגחה האלהית אבל לא יגיע אלינו רע אז אם לא
הרע הנכון לבא מצד המערכת אשר והסתרתי פני מהם וזה שהגעת הרעות על דרך ההשגחה להוכיח האנשים לא יהיה תמיד כמו שזכר אליהוא בזה המענה:

ביאור מלות המענה ויען אליהוא ויאמר· אנוש חצי· אנושה מכתי: יסכון· יועיל: מי פקד עליו ארצה· מי שעליו גזר וסידר אלו הענינים המתמצאי׳ בארץ
אשר ביצירתם מן הפלמות והפלגת החכמה מה שלא ישוער: ומי שם תבל כולה· ומי סדר אלו הענינים בכללם אשר בארץ· יחבוש·
ימשול: שוע· נדיב ועשיר: יגועשו· יתמודדו ויתגועשו: ויעבורו· ויעדרו מן העולם: אביר· תקיף:

ירוע׳ ישבר כמו תרועם בשבט ברזל: מעבדיהם. מעשיהם כמו ועבדיהם ביד האלהים: והפך לילה. יהפוך אורם לילה: תחת. במקום הרשעים הכם כמו ויספק את כפיו: במקום רואים. כדי שיתוסרו אחרים: להביא עליו צעקת דל. שגזלו אותם הרשעים: והוא ישקיט ומי ירשיע. יכיע כענין כנוח וכמהו וככל אשר יפנה ירשיע והענין הפך ישקיט כי בשעת הנוח יתנועעו בני אדם הלא תראה יאמר והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל: ויסתר פנים. הפך ישקיט אז יתעוררו כל המלחמות: על גוי. על אומה גם על אדם לבדו. ולא ימליך אדם חנף אלא ממוקשי עם כדי להנקם מהם: כי אל אל. היוכל אדם לומר נשאתי אלו ה האלהים: לא אחבל. עוד לא אשחת כמו ו וחבל את מעשה ידיך והענין היוכל אדם לומר די לי לא ארבה יותר: בלעדי. אשר אחזה: אם און פעלתי. בדבורי: המעמך ישלמנה. רובי המפרשים השתבשו בפסוק זה יש אומרים המעמך ישלם חסרון דעתי כי מאשת דברי ויש אומ׳ המעמך הים כח עמך להשלים עמך הרעה לעשות שלום כי אתה תבחר דברי אם אומר אמת והנכון בעיני שהוא כן המעמך י ישלם הרעה או ה הטובה: כי מאסת׳ והענין יש אנשים ש שיאמרו לא ארצה ל לסבול הרעה בעבור טובה גדולה שיהיה ש שכרה כענין לא הם ולא שכרם: כי אתה תבחר ולא אני. ולמה תבחר אתה שמא אני ארצה לסבול מעט רע בזמן קצוץ בעבור טוב רב בימים אין קץ להם: אבי. יש אומרים שהוא כמו אבה כמו רצוני והקרוב אלי שיאמר אבי למקום ויחסר סימן הקריאה אם יבחן איוב לעולם באמת יבחן בעבור שתשובותיו באנשי און: כי. כל עת יוסיף על חטאתו פשע: בינינו יספוק. יותר מדאי כמו אם יספוק עפר שומרון והענין מה שהוא די בינינו וכנגד המקום ירבה דברים: הזאת

ימים עוד. ישדד וינזור מה שעשה בעתיד: ירוע כבירים. ישבור תקיפי׳ מעבדיה׳. מעשיהם: ספקם. הכה אותם: נשאתי לא אחבול. סלחתי לא השחיתי: ישלמנה׳ ישלימנה לעשות: אבי׳ מגז׳ אבה והרצון בו רצוני או יהיה קריאה אל השם: על תשובות כאנשי און. על שהוא משיב לשם תשובות בענין אנשי און: יספוק. יספוק כפיו ויתרעם מה שם׳:

על איש ה׳ וסי׳ ויען כל איש יהודה על. עד אנה תהותתו. תהי ידך על איש. הן יהרס ולא יבנה: כי לא על איש ישים:
ויעבד ד׳ וסימ׳ ויעבד אתם סביבות האהל. ויעמד את פניו. רוח סערה. אחרים תחתם. וכל דברי הימים דכו׳
בבז וסים׳ שטן לישראל. ויעמד לפני מזבח דשלמה. ודבתריה כי עשה שלמה כיור. ויצא הרוח. ויעמד יהושפט

כִּי לֹא עַל־אִישׁ יָשִׂים עוֹד לַהֲלֹךְ אֶל־ ה׳ ר״פ
אֵל בַּמִּשְׁפָּט׃ יָרֹעַ כַּבִּירִים לֹא־חֵקֶר ל׳
וַיַּעֲמֵד אֲחֵרִים תַּחְתָּם׃ לָכֵן יַכִּיר ו׳
מַעְבָּדֵיהֶם וְהָפַךְ לַיְלָה וְיִדַּכָּאוּ׃ תַּחַת־ ל׳
רְשָׁעִים סְפָקָם בִּמְקוֹם רֹאִים׃ אֲשֶׁר ל׳ וכתי׳ כמך
עַל־כֵּן סָרוּ מֵאַחֲרָיו וְכָל־דְּרָכָיו לֹא
הִשְׂכִּילוּ׃ לְהָבִיא עָלָיו צַעֲקַת־דָּל
וְצַעֲקַת עֲנִיִּים יִשְׁמָע׃ וְהוּא יַשְׁקִט ל׳ לג״רף חס׳
וּמִי יַרְשִׁעַ וְיַסְתֵּר פָּנִים וּמִי יְשׁוּרֶנּוּ ל׳ ר״כ חס׳ רפין
וְעַל־גּוֹי וְעַל־אָדָם יָחַד׃ מִמְּלֹךְ אָדָם ל׳ ויתר ואל אדם׳ ר״חס
חָנֵף מִמֹּקְשֵׁי עָם׃ כִּי אֶל־אֵל הֶאָמַר ל׳ ויתר האחר
נָשָׂאתִי לֹא אֶחְבֹּל׃ בִּלְעֲדֵי אֶחֱזֶה
אַתָּה הֹרֵנִי אִם־עָוֶל פָּעַלְתִּי לֹא אֹסִיף
׃ הֲמֵעִמְּךָ יְשַׁלְּמֶנָּה כִּי־מָאַסְתָּ כִּי־ ל׳ נ׳ ב׳ בסיפ׳
אַתָּה תִבְחַר וְלֹא־אָנִי וּמַה־יָּדַעְתָּ
דַבֵּר׃ אַנְשֵׁי לֵבָב יֹאמְרוּ לִי וְגֶבֶר
חָכָם שֹׁמֵעַ לִי׃ אִיּוֹב לֹא־בְדַעַת יְדַבֵּר
וּדְבָרָיו לֹא בְהַשְׂכֵּיל׃ אָבִי יִבָּחֵן ה׳ נ״ח דעת זה אל לוחס׳
אִיּוֹב עַד־נֶצַח עַל־תְּשֻׁבֹת בְּאַנְשֵׁי־
אָוֶן׃ כִּי יֹסִיף עַל־חַטָּאתוֹ פֶשַׁע
בֵּינֵינוּ יִסְפּוֹק וְיֶרֶב אֲמָרָיו לָאֵל׃ ג׳ ולית חל׳ וכבי׳ ל׳

אֲרוּם לָא עַל גְּבַר יְשַׁוֵּי עוֹד לְמֵיזַל לְוַת
אֱלָהָא בְּדִינָא׃ יִתַבַּר גַּלְלֵי יַמָּא דְסַגִּיעִין
בְּגוֹ מַיָּא וְאָקִים חוֹרוֹנִין בַּתְרֵיהוֹן׃ בְּגִין
כֵּן הוֹדַע מַעְבָּדֵיהוֹן וְהָפַךְ לֵילְיָא וּמִדַּכְּיָין׃
חֲלַף רַשִׁיעֵי כַּפִּיקִינוּן בְּאָתַר דְּחָמַיָּין׃
תא בַּאֲתַר רַשִׁיעַיָּא פּוּרְעֲנוּתְהוֹן
בָּתַר דְּיֶחֱסוֹן צַדִּיקַיָּא וְיִזְכּוֹן בְּדִינָא׃ דִּמְטוּל
הֵיכְנָא זָרוּ מִבַּתְרוֹהִי וְכָל אוֹרְחָתֵיהּ לָא
אַשְׂכִּילוּ׃ לְאַיְתָאָה עֲלוֹי קְבַלְתָּא מִסְכֵּינָא
וְצַעֲקַתְהוֹן דַּעֲנַיֵּי יִשְׁמַע׃ וְהוּא יַשְׁדִּיךְ וּמָן
יְחַיֵּיב וִיסַלֵּק שְׁכִינְתָּא וּמָן יִסְכִּינֵיהּ וּמִסְעַר
חוֹבָא עַל עַמָּא וְעַל בַּר נַשׁ כַּחֲדָא׃ מִמַּנֵּי
מַלְכָּא בַּר נַשׁ דִּילָטוּר מְטוּל תַּקְלַיָּא דִּי ב
בְעַמָּא׃ אֲרוּם לְאֱלָהָא אִיפְשַׁר דְּאִיתְמַר
סוֹבָרִית לָא אֶתְחַבּוּל׃ בַּר מִמָּה דְּאֶחְמֵי
אַתְּ אַלִּיפְנַנִי אִין שִׁקְרָא עֲבָדִית לָא אוֹסִיף׃
אִיפְשַׁר דִּי מֵעִימָּךְ יְשַׁלְמִינַהּ אֲרוּם רְחִיקְתָּא
אֲרוּם אַנְתְּ תִּתְרְעֵי וְלָא אֲנָא וּמָה דִּידַעְתָּא
מַלֵּיל׃ אֱנָשֵׁי חַכִּימֵי לִבָּא יֵימְרוּן לִי וּגְבַרָא
חַכִּימָא יְקַבֵּל מִנִּי׃ אִיּוֹב לָא בְּמַנְדְּעָא יְמַלֵּיל
וּפִתְגָּמוֹי לָא בְשִׂכְלָא׃ צְבִינָא דְּיִתְבְּחַר
אִיּוֹב עַד עָלְמִין מְטוּל תְּיוּבְתָּא בְּאֱנָשֵׁי שִׁקְרָא
׃ אֲרוּם יוֹסִיף עַל סוּרְחָנֵיהּ מְרַד בֵּינָנָא
מְסַפֵּק וּמַסְגֵּי מֵימְרוֹי קֳדָם אֱלָהָא׃

בקהל׳ ורוח אלהים לבשה את. המלך על עבדו: והוא לג״ רף וסים׳ נכסר בכסר׳ רכת׳ בערך הוא כסד: ממלוך ד׳ וחס׳ וסים׳ כי לא אהך כאסו. ואני כאסתיו כמלך על ישראל. כמלך אדם חנף ממקשי עם. ויאסרהו פרעה נכה בתר׳ במלוך כת׳ וקרי׳ ממלוך: ישלמנה ג׳ וסי׳ ומכה נפש בהמה ישלמנה. ומכה נפש בהמה. המעמך ישלמנה: כי אתה ב׳ בס״פ וסים׳ כי אתה עמל תשכח. המעמך ישלמנה כי מאסת: ודבריו ה׳ וכו׳ בן השבים השמיעך. הראשונים וישאיה. ויהר דברי אביה דדה. איוב לא בדעת ידבר: יספוק ד׳ כת׳ ש״ן בליש׳ וחסרי׳ וסים׳ אם ישפק עפר. בן ישיהך בשפק. בינינו ישפק׳ ובילדי נכרים ישפיקו׳ וי״ש חלוק בספרי הבס״ר י״א כי בינינו יספיק הוא בסמך דאכר״י כל ליש׳ כתיב ש״ן במ״ב כת׳ סמ״ך תחת רשעים ספקם. בינינו יספוק ואברי שהוא בל׳ ואחרים מונים בבקום בינינו ישפוק פנים הך בספק ועיין בסדר בלק לשון זה הבסורת הב״נגד:

ביאור דברי המענ׳

הסיב אליהוא על קצת דברים זכר שאמרם איוב ואמר שמעו ח חכמים מילי ויודעים האזינו לי כי האזן מלים תבחן כמו החיך יטעם האוכל או רצה בזה שהוא יטעון על איוב מה דברים המוחשים לא שיסתיר המוחש כמו שהיו עושים ריעי איוב נבחרה לנו ה המשפט והאמת לא נבחר דעת אחד כל אח אם לא נמצא העיון והחוש או מצד אחד מהם אבל נבחר לנו מי זה מהרעות הוא יותר טוב. כי אמר איוב צדקתי ואל הסיר משפטי על משפטי ש שישפטני השם באלו המכאובו׳ האם אכזב באמרי שצדקתי הנה על דרך האמת אנושה מכתי מבלי פשע. מי גבר חכם ושלם כ כאיוב יאמר דברי לעג כאלו. והנה בזה המאמר כאילו הלך ל להתחבר עם פועלי האון והרשע כי י יאמר שלא יועיל לאד׳ ברצותו הדרך שהוא עם האלהים והוא ה הדרך הישר. ואולם אמר זה כי מי שילך בדרך הישרה יאמרו בו שהלך עם אלהים כאומרו את האלהים התהלך נח. לכן אנשי שכל שמעו לי חלילה לאל מעשות רשע ועול כי הוא ישלם לאד׳ פעלו ר״ל גמול פעלו על דרך וכשכיר יקוה פעלו וימציא לאדם כדרכיו ר״ל שיסבבו בטובים וישמרם והרשעים יהיו נעזבים למקרה הזמן הרעים הכוכנים לבא עליהם מצד המערכת. האמנם שהשם יתברך לא יעשה רשע ולא יעות משפט הוא מבואר ממה שאומר. מי הוא עליו שגזר וסדר כל אלו המציאות הכלליות אשר בארץ בזה הסידור הנפלא מהיושר והחכמה מה שלא יתכן לאדם שיסבב ממנו כי אם מעט ומי סדר זולתו זה העולם כלו הלא באמת הוא לבדו ברחו ובכחו עומד ונשמר תמיד. ואם היה חפץ רשע להביא רע בזה העולם שלא כדין היה אפשר שיאסוף אליו חיי זה העולם יחד ויפסידהו ויגוע יחד כל חי ואדם על עפר ישוב ואולם זה אי אפשר כמצא השם ית׳ משגיח בו השגחה נפלאה להעמידו תמיד על מתכונתו ולזה יתחייב שלא ייוחס לשם ית׳ הרשע והעול ואם תרצה להבין שמע אמרי. הנה שונא משפט ישלול בזה העולם הנמצא בו המשפט והחסד בתכלית מה שאיפשר בבריאת המציאות אשר בו ובפרט בצמחים ובבעלי חיים ואין ראוי ליחס רשע אל מי שהוא חזק הצדק אשר סידר באנשי העולם מן היושר עד שלא נכר בה שרים ולא ניכר בה בין נדיב ודל לפי שהם כולם מעשה ידיו. ולזה תמצא שבבא יומם ימותו ברגע ובכמו שיעור העתה אשר יחלק הלילה לשני חציין שאינו בזמן אלא כמו שהנקודה בקו ימצא שיתנועעו עם אחד ויעברו מן העולם ויאבדו בבא יומם ויסירו אלו המקרים אשר יתיתום האביר אשר ימשול בזה העם עמהם וכל אלו ימותו יחד מזולת שיחולו עליהם ידים אבל ברצון השם וגזרתו וזה הרע בא להם מצד רשעם להעדר ההשגחה האלהית מפני זה מהם ובהסתירו השם פניו מהם יהיו מטרה למקרה הזמן כמו שאמר אחר זה ויסתר פנים ומי ישורנה ועל גוי ועל אדם יחד וכל זה הוא לפי שעיני השם על דרכי איש והוא רואה כל צעדיו ושיתכן שיהיו ממנו צדיקים ורשעים ולזה היה הרע הנופל במקרה מצד הסידור אשר מהמערכת כמו מכוון לענוש הרשעים כי הרבה מה שיתחדל השם בענינים אשר מצד ההכרח שיגיע מהם תועלת כמו שהתבאר בספר בעלי חיים. אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און מיד השם ית׳ על רשעם כי בלא ספק יגיעם עונם בענינים החמריים לסור ההשגחה האלהית מהם. הנה לא על איש יגדור ויכדר מה שיעשה בעתיד אבל הכל בבחירתו כדי שיוכל כל איש ללכת אל אל במשפט וביושר ולא ימנעהו מזה מה שסודר מהמעשים והתכונות הנפשיות מצד המערכת כי זה הסידור כמו שאמרנו ימשול בו השכל. ישבור השם תקיפים רבים עושקים בני אדם לאין חקר ויעמיד אחרים כאשר ימצאו במקומם לעשות עמהם רע כמו הרע הנעשה לקודמים וזה אמנם הוא מפני הסתר פנים. ומפני זה יכיר לאנשים פעולותיהם כי הם היו רעות ברעותם העונש הבא להם עד שידכאו ויאבדו בזמן מועט כמו הרגע אשר יהפך בו הלילה

ליום כי אין בין היום והלילה אמצעי. הנה כבר הכה אות בנודנו׳ אשר ראוי שיוכו
בו הרשעי׳ במקו׳ רואים שירא׳ הרע המגיע לאלו הרעים ויראו כי הם בעצמם סבבו
שיגיעו הרעו׳ להם מפני סור׳ מאחרי השם ובלתי השכילם דרכיו עד שסרה השגחתו
מהם. ובזה תועלת לטובים אשר היו עושקים אותם אלו הרעים והם הדלים והעניים
אשר היו צועקים לשם מפני היותם עשוקים ואפשר שאמר כי אליהוא יראה כי
בכאן ב׳ סיבות להגעת הרע לרשעים האחד מצד העדר ההשגח׳ האלהית מהם אשר
שבתה סורם ממנו ובלתי השכילם דרכיו ויבאו מפני זה להם הרעות המוגבלות מצד
המערכת להם. והשנית ההשגחה האלהית אשר על הטובי׳ כי יתכן שישגיח השכל
הפועל על האיש הטוב שיכיר ממנו כל דבר יזיקהו ויכלה ממנו מפני זה או הרשעים
ויכוון אל ההטבה לטובים בעצמות וזהו דעת תורתינו בלא ספק ר״ל שהרעות יבואו
לרשעים לאחת משתי אלו הסיבות ולזה באו הרעות על המצרים בעבור ישראל.
וזולת זה מה שנזכר בתורה שינהג זה המנהג וכזכר בתורה גם כן הצד השני
מהבאת הענש על הרשע ר״ל סור ההשגח׳ האלהית ממנו והיותו משולח ונעזב לרעות
הנכונות לבא עליו אמר והסתרתי פני מהם והיה לאכול ואמר לי נקם ושלם לעת
תמוט רגלם והשם יתברך כאשר ישקיט האדם בשמרו אותו בהשגחתו עליו אמר
מי הוא זה אשר ירשיעהו ויעניסהו הנה אין כח ברע המוגבל מצד המערכת שיזיק
לאדם בהיות השגחת השם בו והיא תהיה בו בהתאחדותו בשכל הפועל כפי היכולת
או אם יסתיר השם פניו ויהיה האדם משולח ונעזב למקרי׳ מי יראה אותו וישגיח בו
להצילו מהרע הנכון לבא עליו וזה הרע יקרה מצד הסתר פנים עד שיחול יחד על
גוי ועל אדם המולך עליהם ושבת זה מלוך אדם חנף על זה העם והיות העם הזה
רבי המוקשים והפגעים כאילו אמר שהעם לא יענש בעבור חטא המלך אם הם כבר
שתהיה השגחת השם יתברך בהם ולא המלך בעבור חטא העם אבל תהיה הסיבה
ברע אשר יקרם חטא שניהם יחד ואיפשר שנ׳ שיהיה הרצון באומרו ממלוך אדם
חנף וגו׳ שכבר ישגיח מחוזק ההשגחה האלהית עד שלא ימלוך אדם חנף כי אם
מתוקשי עם ולזה ישלח להם השם מנהיג שישחיתם ואילו היו טובים לא היה בו כח
להשחיתם לפי שהשם יתברך השומר אותם יהפוך לב המנהיג כאשר ירצו באומרו
פלגי מים לב מלך ביד י״י אל כל אשר יחפוץ יטנו והנה הביאור הראשון יותר נכון
מצד הענין ומצד הלשון כי לזה הביאור היה ראוי שיאמר מלוך אדם חנף ממוקשי
עם ובהיות הענין כמו שאמרתי ר״ל שהשם ית׳ ישמור הצדיקים בו משכל רע נכון לבא
עליהם מצד המערכת ושהרע יבא לצדיקי׳ על צד ההשגחה לשומרם מרע מה הנכון
לבוא עליהם מצד המערכת ושהרע יבא לצדיקים על צד התוכחות כשיתחילו לדרוך
אל הרשע. הנה אל אל אשר לו היכולת לומר מחלתי לא אשחית ר״ל שכחו להסיר
הרע הנכון לבוא מצד המערכת היה ראוי שתשוב ותאמר בלעדי אחזה בעצמי רשע
אתה הורני ואם עול פעלתי לא אוסיף אם לא היית מכיר בעצמך רשע כמו שאתה
אומר והשתדל להתקרב אליו בדרך שתהיה השגחתו בך ואז תנצל כי זה בהכרח
לפי מה שאמרתי בא אליך אם מצד התוכחות לחטא מה התחלת בבריכתו אם מצד
הסידור הכוכבי׳ להעדר ההשגחה ממך אם להשגחת השם ית׳ עליך להצילך מרע
יותר חזק היה נכון לבוא עליך. וזה האופן השלישי אין ראוי לך להתרעם ממנו
ואם היה שיהיה רע הבא עליך על זה האופן ואם היה על אחד מהאופנים הקודמים
הנה התשובה לך לאל תועיל לך ותצילך משישלי׳ אליך הרעה אשר התחיל להביאה
אליך האם נכון שיבא ממך דבר יהיה סבה להשלים לבא הרעה אליך כי מאסת
חייך ולא השתדלת להתקרב אל השם יתברך כדי שיסיר הרע ממך אבל
בחרת שימיתך או יהיה הרצון באומרו כי מאסת מאסת לשוב אל השם ולהכנע
לפניו הנה אתה תבחר זה הדרך ולא אני ומה תדע להשיב על דברי. אנשי שכל
יאמרו לי ויאמר גבר חכם שומע לי. כי איוב לא ידבר בדעת דבריו אלה ודבריו לא
בהשכל רצוני יבחן איוב באלה המכאובים עד נצח כדי שיהיו ממנו תשובות באנשי
און ר״ל להשיב להם ראו מה קרה לאיוב על הטית דברי׳ כנגד השם יתברך או יהיה
פירושו על תשובות באנשי און מפני שהיה משיב תשובות באנשי און ליחס מהם עול
לשם יתברך והיא ההצלחה הנראית לרשעים לפי מה שזכר. כי יוסיף תמיד על
חטאתו פשע בינינו יספוק כפיו ויתרעם על השם יתברך וירבה אמריו לאל כאילו
היה אכזם בערכו:

והכלל העולה מהדברים הוא כי על מה שהיה איוב טוען שכבר
הגיעוהו רעות נפלאות על לא חמס
בכפיו ושפט מפני זה שהאדם משולח ונעזב אל הסידור אשר מצד המערכת ולזה
היה מתרעם על השם יתברך איך סידר הענין בזה האופן בהעדר הסדר והיושר
ולמה ברא האנשים הקשי יום אחר שאין להם המלט מהרע ונבחר להם ההעדר
מהמציאות והמות מהחיים הנה ישיב אליהו שדברי איוב בטלים משני דרכים הצד
האחד שהוא היה אומר שאין חמס בכפיו והוא מבואר שכבר חטא במה שאמר
שלא יועיל לאדם בהתהלכו בדרכי השם וכאילו התחבר בזה הדעת עם אנשי רשע
ופועלי און כי הם יעשו מה שיעשו מהרשע והחמס להשענם שלא יגיעם נזק מהשם
יתברך על זה ואף על פי שכבר התנצל איוב מזה הענין והשיב שהוא לא ישבח
מפני זה הרשע והעול כמו שזכר במענה חי אל הסיר משפטי הנה אין
לו התנצלות במה שנכנס מהמום בדעתו זאת מצד קיצורו מחקור בזאת החקירה
כפי מה שראוי והוא מבואר שהחטא אשר יהיה בדעות הוא יותר עצום מהחטא
אשר יהיה בפעולות המדותיות כי כל מה שיהיה הפועל למרי והמתואר בו יותר
נכבד יהיה החטא בו יותר חזק ולפי שהחטא אשר יהיה בדעות יהיה המתואר
בו השכל והחטא אשר יהיה בפעולות המדותיות יהיה המתואר
בו החומר והכחות הנפשיו׳ החמריות והנה השכל יותר נכבד מהחומר ומאשר כחו׳
הנפש הוא מבואר שהחטא אשר יהיה בדעות הוא יותר עצום מהחטא אשר יהיה
בדעות הוא יותר עצום מהחטא אשר יהיה בפעולות המדותיות כאילו תאמר הגנבה
והגזל ומה שידמה לזה וכל שכן כשכתלו בדעת ההוא אשר היה הטעות השלמיות
האנושיו׳ בכללם המדיני והמדעי כמו הענ׳ בזה הדרוש אשר טעה בו איו׳ זה האופן
מהטעות ואמנם שכבר כתלה בו השלמות המדיני הוא מבואר ממה שקדם וזה
שהאנשים לא ימנעו מעשות הרשע והעול אלא ליראתם שיגיעם עונש על זה ואמנם
יתבאר שכבר כתלה בו השלמות המדעי מפני דרכים הצד האחד במקרה והוא
כשידעו האנשים שבהשלימם שכלם והוצאתם אותו מהכח אל הפועל ימלטו מאלו
הרעות אשר מצד המערכת כמו שהתבאר מדברי אליהו ישתדלו להשלים שכלם
והצד השני בעצם כי ההצלח׳ האנושית תהיה כשישכיל האדם השם ית׳ כפי מה
שאיפשר וזאת הגזירה מוסכם עליה מהפילוסופים ובעלי התורה האלהית והיא כמו
מבוארת בנפשה למי שהתפלסף וידע ענין השכל ומהו מה שישכיל ולפי שהשגת
השם יתברך האיפשרית לנו הגיע לנו בשנשיג מעשיו ואופן פעלו בהם ויותר מה
שאיפשר שנשיג מהם הם אלו הדברים אשר בזה העולם השפל הנה כאשר תעלם
ממנו הנהגתו אותם ונטעה בזאת ההנהגה זה האופן מהטעות שטעה איוב תמנע
ממנו ההשגחה בשם יתברך האיפשרית לנו ובהיות הענין כן הוא מבואר שדברי
איוב בלתי צודקים במה שהיה אומר שצדק ואל הסיר משפטי והצד השני הוא
שאליהו יבאר שהשם לא ישתדל בעשיית הרשע והעול כלל אבל ירחיקהו בכל
האופנים ולזה אין ראוי שנאמר שהוא סידר בטובות אישי האדם ורעתם סידור
בלתי שומר צדק ויושר כמו שהיה אומר איוב אמנם שהשם יתברך איננו חפץ ברשע
והעול זה יתבאר בחפוש ונביא לזה המופת הקדמה אחת מחוייב הודאתה והיא
שכל הדברים הנמצאים פועל אותם השם יתברך ואחר שהונחה זאת ההקדמה על
שהיא אמתית בלא ספק ומחוייבת ההודאה בה לבעלי התורות האלהית ולבעלי העיון
נאמר כי כשנחפש בכללות בסדור אשר סדר השם יתברך בזה המציאות תמצאנו בו
מהצדק והיושר וההטבה והחכמה מה שלא ישוער רצוני לומר כשחקרנו בשלמות
הנמצא ביצירת מין ומין מהנמצאות עד שלא היה אפשר המצאם באופן יותר שלם
רוצה לומר שאי אפשר שיהיה להם מהשלמות בעצמם יותר מהנמצ׳ להם ואי אפשר
גם כן שישלימו קצתם קצת יותר מזה ממה שנמצא להם מהשלמתם קצתם קצת
והעדרם קצתם בקצת ואל אלו שתי ההקדמות רמז אליהו באומרו מי פקד עליו
ארצה ומי שם תבל כולה רצוני שהוא זכר שהשם יתברך הוא הפועל סידור העולם
וטען עם זה בזה הפסוק מזה הסידור יורנו שאין השם יתברך חפץ רשע והוא מה
שהקדי׳ ואמר אף אמנם אל לא ירשיע ושדי לא יעות משפט וביאר זה מזה הסידור
אשר סדרו הש״י בזה העולם ובהיות הענין כן הוא מבוא׳ מצד או הפעולו׳ אשר פועל
אות׳ הש״י שאיננו חפץ בעשיית הרש׳ והעול אבל כל השתדלותו הו׳ לעשו׳ הצדק והיושר
בכל הדברים הנמצאים וזה שאם היה חפץ בעשיית הרשע והעול לא היו פעולותיו
על צד האופן שהם בו מהצדק והיושר כי לא יבא ממי שהוא חפץ רשע ועול צדק
ויושר כי אם מעט ובמקרה ואין לאומר שיאמ׳ שהוא פועל המינים והם אשר נמצא
בהם בבריאתם הצדק והיושר ואיננו פועל האישים לפי שהמינים אינם דבר יותר
מהאישים אבל הם האיש׳ בעצמם ואולם באישים דבר נוסף על הטבע המיניי והם
המקרים ההיולניי׳ אשר היו בהם פרטיי׳ כמו שהתבאר במה שאחר הטבע וכאשר
התיישב זה כולו הוא מבואר שאין השם יתברך חפץ רשע ועול ומה שנמצא והבלתי
שומר צדק ויושר בטובות אישי האדם ורעתם ראוי שנחקור איך איפשר זה מזולת
שניחס לשם רשע ועול ואם לא נוכל להשיג זה ראוי שניחסהו אל קצורינו לא
שנחליט המאמר מפני רוע הסידור הנמצא לפי מה שנחשוב בטובות אישי האדם
ורעתם שהשם יתברך סידר זה הענין באופן חסר כמו שהיה אומר איוב ואם
אמר אומר שאיוב לא ייחס זה הענין אשר היה מתרעם עליו לשם יתברך לרשע ועול
אבל ייחסוהו ללאות וקיצור וזה לא יבטל מזה הצד הנה אליהו בטל גם כן זה
המאמר בכח טענתו זאת ואמר אמנם שהש״י לא ירשיע ולא יעות משפט מצד קיצורו
ולאותו מהמציא זה הסידור הנמצא בטובות אישי האדם ורעתם באופן יותר שלם
זה מבואר לפי שהוא לבדו המציא זה המציאות בכללו וסידר אותו בזה הסידור
הנפלא אשר הוא מורה על שתכלית העוצם והחכמ׳ נמצא לפועלו ואם לא השיגהו
קיצור ולאות מהמציא מה שהמציא מהדברים הנפלאים תכלית הפלא בנמצא
כמבא כ״ש שלא ישיגהו לאות וקיצור במה שהוא למטה מזה והוא הבאת הטוב
לטובים והבאת הרע לרעים וכ״ש שלא ילאה להמנע מברוא האנשי׳ הקשי יום ולא
יקצר מהשיג אם המות הוא נבחר מהחיים לכמו אלו האנשים אם לא והנה יבאר
אליהו באופן שני שאין הש״י חפץ ברשע והעול והוא יניח תחלה בכח דבריו כאילו
הוא מבואר בנפשו שאין הבאת הטוב בלא משפט עול כאילו תאמר הבאת הטוב
לרשעים המסודר להם מצד המערכת לפי שהוא יראה שאין בזה עול כי זה הטוב
יבא להם על צד ההשגחה הכוללת אשר השם יתברך משגיח באדם רצוני לומ׳ מצד
הסידור אשר מהגרמי׳ השמימיים וזה יהיה להם מאשר האדם נולד בעת אשר היה
בו מצד הכוכבים זה המצב לא מצד מה שהם אלו האנשים והוא מבואר שאין ראוי
שימנע השם מ השגיח במין האנושי זה האופן מן ההשגח׳ מפני הרשעי׳ אשר אפשר
שיהיו בו ואולם היה עול ורשע אם היה מגיע להם טוב מצד מה שהם רשעים או
מפני הטבע האישיי ואח׳ שהתיישב זה הנה נבאר מדברי אליהו שאין הש״י חפץ רשע
וזה שאם היה חפץ רשע הנה יתחייב לפי דעת איוב שיהיה השתדלותו להבי׳ רע בלא
משפט לאלו הנמצאו׳ השפלי׳ באמצעות המערכת וזה כי הבאת הטוב בלא משפט
בזה האופן איננו רשע ועול כמו שקד׳ והנה אם היה חפץ בהבא׳ הרע היה ממחי׳ זה
המציאו׳ השפל ברגע לפי מה שנמצ׳ לש״י מעצם הכח והיכולת ועו׳ שעמיד׳ זה הנמצא

וקיומו

הזאת חשבת למשפט אמרת · יותר הוא צדקי מצדק אל : מה יסכן לך · כמו מה יועיל כמו הוכח בדבר לא יסכון : ושור · ראה כמו אשורנו : מרוב עשוקי · אמר אליהוא עשה מה שתרצה ולא יועיל ולא יזיק למקום רק המקום ישמע זעקת העשוקים מרוב כמו מגדולה או כמשמעו והראשון יותר נכון בעבור שים אחריו ישועו מזרוע רבים :

קיומו הוא בשם ית' וכאשר לא ישבב השם ית' בשמירתו יפסד תכף ואחר זה כשנה מקביל הכתסך וכאת' אבל זה המציאו השפל כשבר וכשחת יחד ויחויל במזה מקביל הקודש והוא שאין השם ית' חפץ בהשחתה וההרעה והוא מקביל הכתסך מההקש התכלי הקודש ויחוייב ממנו מקביל הקודש והו' שאין השם ית' חפץ רשע וזה המופת

ולבן ב' בתרי ליש' וסימ' ולבן שינים מחלב · ולבן אדם צדקהך : זמירות ד' וסימ' זמרו' צבי לצדיק · ונעים זמירות ישראל · נותן זמרות בלילה · זמירות היו לי חקך · יצעקו ג' וסימ' בישעיה סימן י"ט : ולא יענה ה' וסימ' בסיפרא סימן י"ט וישעיה

לה
ויען אליהו ויאמר : הזאת
חשבת למשפט אמרת צדקי מאל :
כי תאמר מה יסכן לך מה אעיל
מחטאתי : אני אשיבך מלין ואת
רעיך עמך : הבט שמים וראה ושור
שחקים גבהו ממך : אם חטאת מה
תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה
לו : אם צדקת מה תתן לו או מה
מידך יקח : לאיש כמוך רשעך
ולבן אדם צדקתך : מרוב עשוקים
יזעיקו ישועו מזרוע רבים : ולא
אמר איה אלוה עשי נתן זמרות
בלילה : מלפנו מבהמות ארץ ומעוף
השמים יחכמנו : שם יצעקו ולא
יענה מפני גאון רעים : אך שוא לא
ישמע אל ושדי לא ישורנה : אף כי
תאמר לא תשורנו דין לפניו
ותחולל לו : ועתה כי אין פקד אפו
ולא ידע בפש מאד : ואיוב הבל
יפצה פיהו בבלי דעת מלין יכבר :

ל' וחס' וי"ו · ל' · ל' וכל אלף רכו' · ב' בתרי ליש' שנים מחלב · ל' ונ' ד' קף · ל' ר' · ל' · ל' · ל' · נ' · ה' · ל' ותר ותחולל · יא · ל' ותר בפש · ד' · ל' · כב · ל' וחס'

ואתיב אליהוא ואמר : הדא חשילתא לדינא מלילתא דכיית מן אלהא : ארום תימר מה יהני לך מה צרוך מיתעל סורחני : אנא אתיבינך מליא וית חבריך עימך : אסתכל לשמיא וחמי ואסתכי שחקיא דאתגבהו מינך : אין חבתא מה תעביד ביה וסגיעי מרודך מה תעביד ליה : אין זכיית מה תיהיב ליה או מה מן אידך יקביל : לגבר דרשיעא דיכמך חיובך ולבר נש דכיא צדקתך : מסוגעי טלומין מקבלין יבעון מתקוף אדרע דורבניא : ולא אמר האן אלהא דעבדני דמסדרין מנגלי מרומא קדמוי תושבחן בליליא : דמאלף יתנא מבעירי ארעא ומעופא דשמיא יחכמיננא : תמן יקבלון ולא אעני מן קדם גיותנותא דבישיא : לחוד שקרא לא ישמע אלהא ושדי לא יסכינה : ברם ארום תימר לא יסכיניה אידין קדמוי ותוריך ליה : וכדון ארום כאילו לא הוה אסער רוגזיה ולא ידע לאפושי לחדא : ואיוב למא פצי פומיה מדלית מנדעא מיליא יסגי :

נותן זמירות בלילה · יש אומרי' שעל התקו' ידבר כענין מוצאי ב בקר וערב תרנין ו וכענין כי אראה ם שמיך מעם' אצבעותיך ירח וכוכבים ורובי המפרשי' אמרו שמלת לא תשמש עצמה ו ואחרת עמה וכן הוא ולא אמר איה אלוה עושי ולא היה נותן ז זמירות בלילה : מלפנו · חסר אלף והוא מן ואאלפך ח חכמה : שם יצעקו · ישוב על רבי' העשוקים גם הם יביא המקום עליהם צרות ויצעקו ולא יענה מפני גאון רעים אחרים : אך שוא · כי שוא לא ישמע אל כי בעקתם היא שוא כי המקום ישלם להם גמולם : ישורנה · דברת השוא : לא תשורנו · אעפ שאין לך יכולת לראות ה המקום : דין לפניו ותחולל לו · כמו קוה ויש אומ' שהוא מן חיל והענין כחול החיל ב בשבילו כענין דום לה' והתחולל לו : ועתה כי אין · יש אומרי' כי בכם לשון מכוח' והוא

רמז אליו אליהו ב באומרו אם ישיב אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף לבאר מה שהקדים ואמר אף המנם אל לא ירשיע ואמר ואדם על עפר ישוב שאם היה דעת איוב שזה העול אמנם נמצא רק באדם ולא יחוייב שיהיה חפץ ל להביא רע בלא משפט כי אם לאדם הוא מ מבואר שאם היה חפץ השם ית' בהבאת הרע לאד' היה משסיר המין האנושי ברגע ולפי שלא ביאר אליהוא ב בביאור שהבאת הטוב בלא משפט לרשעים מצד המערכת אמנם על כאשר זה הספק לאיוב אחר דברי א אליהוא ר"ל מדוע ב כמצאת ההצלחה ל לרשעים כמו שנבאר בביאורינו דעת איוב עם הש"י והנה הרע אשר יגיע אל הנמצאי' השפלים במקרה מ מהגרמים השמימיים כבר יאמר אליהוא שאין ראוי שיוחס לשם ית' לרשע ועול לפי שבו תועלת לענוש לרשעים על רשעם ויקבלו בזה תוכחת שאר האנשים

סימן מ"ו ומיכה סימן ג' ובשמואל א' סוף סימן ח' : ולא ידע י"א וסימ' נבס' בסדר ויקרא : ואיוב ד' וסימ' שלשת האנשים האלה בתוכה · ונח דניאל ואיוב בתוכה · ואיוב הבל יפצה פיהו · ואיוב עבדי יתפלל עליכם :

חסר נ"ון מן ונכפם והענין בשביל שאין לו דעת לאיוב פקד אפו ולא ידע כי תכוחת שכרו רבה ויש אומרי' בעבור שלא התחוללת לו פקד אפו עליך ולא ידע בפש פירשו בו שהוא תלמון פרה ורבה פושו ושנו וכמהו ויכאתם ופשתם והענין שאחרים ולא פקד אפו בדין וכאילו לא ידע בריבוי דבריך : כתר

וימלטו גם כן הטובים מיד הרעים באבדם וזכר עם זה אליהוא שכבר יביא השם רע לרשעי' לזאת הסבה לבד ואם לא היה מחוייב להם מצד המערכ' להציל הצדיקי' מידם וזה כולו צדק ויושר :

ביאור מלות המענה

צדקי מאל · שאני צדיק יותר מא' : יסכון · יועיל : ושור · וראה : מרוב עשוקים יזעיקו · מה שטענת שימצאו רוב עשוקים יזעיקו אותם עשוקיהם או יהיה מרוב ענין ריב והרצון בו ממה שירבו בו העשוקים אשר יזעיקו אותם עשוקיהם : ישועו מזרוע רבים · יזעקו מגבורת רבים ותוקפים אשר יעשקום : זמירות · דברי שבח : מלפנו · כמו מאלפינו והרצון בו מלמדנו : ותחולל לו · מענין תוחלת : בפש · בריבוי : יפצה פיהו · יפתח פיהו : יכביר · ירבה :

ביאור דברי המענה

ענה אליהוא על קצת דברים זכר שאמרם איוב ואמר האם חשבת שיהיה משפט מאמר נכון אמרך שאתה יותר צדיק מהשם ית' במה שהביא עליך מהמכות והנגעי' כי הוא הביאם לך על לא פשע כי תאמר מה יועיל לך כי תתם דרכיך ומה תועיל מענשיך כי אמרת תם ורשע הוא מכלה והבאת ראיה מהחום במה שימצא מהרשעים שיצליחו זולתם ואין מוחה בידם וספרת בזה הסיפור הארוך אשר במענה גם היום מרי שיחי · אני אשיבך מלים על זאת הטענה ואת רעיך עמך שלא מצאו מענה להתיר הספק בה · ואולם אמר זה לפי שאליפז התחיל להתיר הספק באמר שאין רשע הרשע מזיק לשם ית' ולא צדק הצדיק מועיל לו ולזה יתכן שיצריך לרשע כמו שקדם במענה הלאל יסכן גבר וכאשר טען איוב על זאת ההכחה מה שטען במענה גם היום מרי שיחי לא מצא מענה אחד מהם על דבריו כי מה שהשיב בלדד לא יותר בו הספק כלל ולא השיב אחר זה אחד מרעיו על דבריו אלה · הבט שמים וראה איך גבה ממך במקום ובמדרגה אף כי השם ית' רחוק מאד ממדרגתינו ובהיות הענין כן מה יזיקו לו חטאינו ופשעינו ומה יועיל לו צדקנו · הלא רשעינו וצדקתנו הוא לנו לבד ולנו התועלת והנזק בהם והנה תועלת הצדק הוא ההגעה אל השארות הנפש בעצמות והשמירה מהרעות הגופיות בסבת מצד ההשגחה האלהית ועונש הרשע הוא בעצמות אבדן הנפש וההמסר אל הרעות הגופיו' במקרה מצד העדר ההשגחה האלהית · ואולם מה שיחשב מרוע הסידור מפני המצא רוב עשוקים יזעיקו אותם עושקיהם וישועו העשוקים מכח העושקים אשר הם רבים והוא מה שטענת במענה גם היום מרי שיחי על זה המאמר אשר זכרתי כאשר אמרו אליפז תדע באמת כי הסבה בזה העדר ההשגחה האלהית מהעשוקים לפי שלא השתדלו לדבקה בו · ולא אמר אחד מהם איה אלוה עושהו לחקור בו ולהשכיל ולדעת אותו אשר הוא נותן אלו הסבות הנפלאות בזה העולם השפל החשוך ר"ל שממציא בהם ענינים נפלאים יוכר וישובח בהם · והוא מלמדינו חכמה ובינה וזה הלימוד וההבנה הוא לנו יתרון על שאר בעלי חיים ולא נתנו אל לבם להוציא הבנתם זאת אל הפועל עד שישיגו השם ית' כפי היכולת · הנה זה סבה שיזעקו העשוקים אל השם ית' מפני גאון הרעים העושקים אותם ולא יענה השם ית' · לא שהשם ית' ישמע זה השוא והחמס ויראה אותו ויהיה מסודר ממנו כי אינו משגיח באלו הדברים הפרטיים מצד מה שהם פרטיים · ואולם ידע אותם כלם אים לא כעדר באופן אחר כמו שביארנו בספר מלחמות יי' ובביאורינו לספר החוש והמוחש אבל אמתנו סבת זה החמס כשכסור מדרכי השם ית' ולא כשתדל ללכת בדרכיו ולהשכיל אותו בדרך שתהיה ההשגחה האלהית בנו · אף כי תאמר לא תוכל לראות את השם באמרך שתאל בעצותו ולא אחז ונו' היסר מענשיך בדין לפניו ותקוה לו שייטיב אחריתך · ועתה הנה אין מה שפקד אפו ולא ידע איוב ברבוי הרע כי כבר אפשר שיהיה רע יותר מהרע שהגיע לו לאין שיעור ולזה היה לו לירא שיוסיף לו רע על רעתו · אבל איוב להבל יפתח פיו לדבר כנגד השם ובבלי דעת ידבר דברי כנגדו או יהיה הביאור באומרו ועתה כי אין פקד אפו · ועתה מה שתטעון מהחמסים הנראה לפי המוחש שנעשים תחת השמש הנה עם שאינם חמסים כמו שנזכר כי אמתנו שבהם הנה זה מעט מאד ולא ימצא מזה רבוי ולזה הוא מבואר שלא היה לך לשפוט מפני זה הענין שימצא על המעט ביחס אל הטוב הנמצא בזה העולם השפל שיהיה השם ית' עושה עולם ולא יועיל לאדם מאלו הרעות כי יתום דרכיו אבל אתה תדבר מה שתדבר ותטעון כנגד השם בבלי דעת :

והכלל העולה מהדברים

הוא שאליהוא ישיב על מה שהיה טוען איוב מההצלחה הנמצאת לרשעים זמן ארוך עם הכאיבם שאר האנשים בכל תחבולה וההיזק שהרשע לא יזיק לשם ית' בעצותו הרשע ולזה לא יחוייב שיעניש תכף מרותו ואם אמר אומר שהשם ית' לא ימלט מהעול בהאריכו לרשע עד בא העת אשר

רלבג

תמוט רגלו לפי המערכת מפני שהוא מזיק לאנשים רבי' תוך זה הזמן כמו שטען
איוב. הנה ישיב אליהוא כי אלו האנשי' לא יוזקו על יד הרשע אא מפני שלא השתדלו
לדבקה בשם ית' כפי היכולת כמו שקדם ויביא להם על ידם את הרע המסודר להם
מצד המערכת או הרע הבא להם על צד ההשגחה לא זולת זה ואת היא הסיבה
שלא יבא לאנשים רע
מהרשעים כי אם על
המעט עם היות כ
כוונתם להרע והם מ
מעתרלים בזה בכל
אופני ההשתדלו' ולזה
הוא מבואר שהם כ
בעצמ' הם סבת הגעת
הרע להם לא ההרכ'
שיאריך השי' לרשע
ובזה הותר הספק כ
בזאת הטענה והנה
מה שטען איוב על ר
רעיו במה שהם א
אומרים שהשם ית'
פוקד האד' על מעשיו
ויודע אותו ובאר שזה
בלתי אפשר מצד ה
החום והעיון כמו ש
שקדם הוא מבואר ש
שכבר הותר הספק
כמו שהביא אליהו בזה
הדרוש וזה שהוא לא
יכיח שהשם ית' ידע את
הדברים הפרטיי' מצד
מה שהם פרטיי' ולזה
אמר אך שוא לא ישמע
אל ושמים ידעם כלם
מצד אחד כמו ש
שביארנו באופן שלם
בספר מלחמות יי'
ובזאת הידיעה אשר
לו בהם תגיע ממנו
לנביאים באמצעות ה
המדמה הידיעה באו
הענייני' הפרטיי' טרם
בואם והוסיף אליהוא
להוכיח איוב מפני ש
שהוא עשה גזירה כ
כוללת שהשם ית' עוזב
אישי האדם ומוכחם
מפני מה שמצא מ
מהרעו' במין האיכותי
אשר הוא מעט מאד
ביחס אל הטובות ה
הנמצאות בו ולזה אין
ראוי שנחליט המאמר
מפני העניין הנמצא
באדם על המעט ש
שהשם ית' עוזב אישי
האדם ומוכחם אבל
ראוי שנחקור בזה ה
העניין המעטי הנמצא
לאי זה דבר נוכל ליחס
אותו מזולת שנבטל
מה שיראה מהשגחת
השם הנפלאה באישי
האדם מפני הטובות
הנמצאות בהם על הרוב׃

אבן עזרא

כתר לי. רובי המפרשים פירשו בו המתן לי מעט ואומרים כי כמהו כתרו את
בנימן ויתכן היות כתרו שסבבו כי כתר ועטרה קרובים בעניין כמו עוטרים את דוד
וכן מכתיר את הצדיק וכן בי יכתירו צדיקים ויהיה פי' כתר לי שים לי כבוד מעט׃
למרחוק. הוא המקום שהוא העילה הרחוקה כי העילות הרחוקות רבות כעניין
האלהי מקרוב אני ולא
אלהי מרחוק ויש אומ'
שהוא כמשמעו שישא
דעו וישמע למרחוק׃
תמים דעות עמך.
הוא המקום כעניין
מפלאות תמים דעים
והעניין הוא יעיד׃
ולא ימאס. חנם׃
לא יחיה רשע.
כעניין שנות רשעים
תקצרנה׃ לא יגרע
מצדיק. כעניין הנה
עין יי' אל יראיו׃ ואת
מלכי' לכס'. הוא יקים
מלכים לכסא ואם
יגבהו ישיבם׃ אם
אסורים בזיקים. או׃
ישמעו ויעבדו. השם׃
בשלח יעבורו. בגמק
המות ימותו כמו
יגועו עם ויעבורו׃
ישימו אף. כמו ויוסיפו
אף והוא מן ישים׃
בקדשים. מעניין
הכפל תתברר זאת ה
המלה׃ ואף הסיתך.
כמו הסירך כמו
ויסתם אלהים ממכו׃
צר. כמו צר ומצוק׃
רחב׃ אל רחב שאין
מוצק תחתיה שאין בו
מוצק והוא דרך משל
כי רחב הוא הקו ה
הסובב העגולה ומוצק
הוא הנקודה׃ ונחת
שלחנך. ומה שתניח
בשולחנך וזה עשה לך
המקום׃ ודין רשע
מלאת. ותדע כי דין
ומשפט יתמכו הכל׃
כי׳ יש לך שתפחד
מחימה פן יסירך ב
בהכות׳ והכופר אם
היה רב אל יטך׃
היערך שועך. הוא
ההון ובעל ההון י
יקרא שוע כמו אם ב
בפידו להם שוע ו
והעניין היועיל שועך׃
לא בצר. והעניין בצר
לא יערוך לא השוע ו
ולא כל מאמצי כח.
והלא תראה כי לא
תשאף לילה והתיו לסו'
נקבה כמו שמצאנו
מקום במקום אחר ל
למין נקבה עד שיוריד

לא יותר יגל / ויגל / יכול — יתר / ג' רחסף תיוק

מסורה

למרחוק ח' וסי' ותדבר גם אל בית עבדך דשמואל. וחברו דד"ה. והקול נשמע עד למרחוק. הלא שמעת עד למרחוק
דספר'. וחברו דישעיה׃ ויצא שמו׳ אשא דעי למרחוק. בשם הפר אוכל׃ ואם ו' ר"ף בספר' וסימ' ואם זרוע כאל

איוב

ל וַיֹּסֶף אֱלִיהוּא וַיֹּאמַר׃ כַּתַּר־לִי זְעֵיר וַאֲחַוֶּךָּ כִּי־עוֹד לֶאֱלוֹהַּ מִלִּים׃
י' בליש׳ אֶשָּׂא דֵעִי לְמֵרָחוֹק וּלְפֹעֲלִי אֶתֵּן־צֶדֶק׃
ר' ח' ל׳ כִּי־אָמְנָם לֹא־שֶׁקֶר מִלָּי תְּמִים דֵּעוֹת עִמָּךְ׃
נ' ב' הֶן־אֵל כַּבִּיר וְלֹא יִמְאָס כַּבִּיר כֹּחַ לֵב׃
ז' ג' לֹא־יְחַיֶּה רָשָׁע וּמִשְׁפַּט עֲנִיִּים יִתֵּן׃
ל לֹא־יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו וְאֶת־מְלָכִים לַכִּסֵּא וַיֹּשִׁיבֵם לָנֶצַח וַיִּגְבָּהוּ׃
ו' ר"ף בסי' ל׳ ד׳ וְאִם־אֲסוּרִים בַּזִּקִּים יִלָּכְדוּן בְּחַבְלֵי־עֹנִי׃
וַיַּגֵּד לָהֶם פָּעֳלָם וּפִשְׁעֵיהֶם כִּי יִתְגַּבָּרוּ׃
ד' רגשי' זה׳ וַיִּגֶל אָזְנָם לַמּוּסָר וַיֹּאמֶר כִּי־יְשׁוּבוּן מֵאָוֶן׃
י׳ אִם־יִשְׁמְעוּ
ל' ותר ויעבדו׳ וְיַעֲבֹדוּ יְכַלּוּ יְמֵיהֶם בַּטּוֹב וּשְׁנֵיהֶם בַּנְּעִימִים׃
וְאִם־לֹא יִשְׁמְעוּ בְּשֶׁלַח יַעֲבֹרוּ וְיִגְוְעוּ כִּבְלִי־דָעַת׃
נ׳ וְחַנְפֵי־לֵב יָשִׂימוּ אָף לֹא יְשַׁוְּעוּ כִּי אֲסָרָם׃
ג' וחס׳ ל׳ תָּמֹת בַּנֹּעַר נַפְשָׁם וְחַיָּתָם בַּקְּדֵשִׁים׃
וחס' ותר בנער יְחַלֵּץ עָנִי בְעָנְיוֹ וְיִגֶל בַּלַּחַץ אָזְנָם׃
ו' ד"ף ל׳ וְאַף הֲסִיתְךָ מִפִּי־צָר רַחַב לֹא־מוּצָק תַּחְתֶּיהָ וְנַחַת שֻׁלְחָנְךָ מָלֵא דָשֶׁן׃
ל׳ וְדִין־רָשָׁע מָלֵאתָ דִּין וּמִשְׁפָּט יִתְמֹכוּ׃
ל' וכתי' ס"ין׳ כִּי־חֵמָה פֶּן־יְסִיתְךָ בְשָׂפֶק וְרָב־כֹּפֶר אַל־יַטֶּךָּ׃
ל׳ ל׳ ל׳ ל׳ ל׳ הֲיַעֲרֹךְ שׁוּעֲךָ לֹא בְצָר וְכֹל מַאֲמַצֵּי־כֹחַ׃
ל׳ ל׳ אַל־תִּשְׁאַף הַלָּיְלָה לַעֲלוֹת עַמִּים תַּחְתָּם׃
יד׳ הִשָּׁמֶר אַל־תֵּפֶן אֶל־אָוֶן כִּי עַל־זֶה בָּחַרְתָּ מֵעֹנִי׃
ל' וחד על און׳ הֶן־אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ מִי כָמֹהוּ מוֹרֶה׃

תרגום

ואוסיף אליהוא ואמר׃ אמתין לי ציבחר ואחוינך ארום תוב לאלהא מיליא׃ אטול מנדעי מן רחיק ולעביד יתי אתן צדקתא׃ ארום בקושטא לא שקרא מלי שלים מנדעתא עימך׃ הא אלהא רבא לא ירחק צדיקא מטול דהוא חילא וחכים לבא׃ לא ייחי חייבא ודין עניי יהיב׃ לא ימנע מצדיקי עייניה ועם מלכי תקניא למיתב על כורסי מלכותא ויותיבינון לעלמא ומתגבהין׃ ואין אסרין רשיעיא בשושלוון מתאחדין באשלי סיגופא׃ ויחוי להון עובדיהון ומרדיהון ארום אתגברו׃ וגלי משמעהון למרדותא ואמר דיתובון מן עובדיהון בישיא דדמין ללמא׃ אין ישמעון ופלחין ליה ישלמון יומיהון בטב ושניהון במזמוטי׃ ואין לא שמעין בזיני קרב יעיברון ויתנגרון מדלית מנדעא׃ וזהותי לבא ישוון רוגזא לא יבעון רחמיה ארום כפתינון׃ תמות בטליות נפשהון וחייתהון היך מרי זנו׃ יפצי עניא בסיגופיה ומפרסם בדוחקא משמעהון׃ ואף פצאינך מפום מעיקא אפתי דלא יתעק בתראה ובנייח פתורך מלא דיתנא׃ ודין דחייבא אשלימתא דין והילכתא סעדין׃ ארום ירגיז דילמא טעינך במיסת מזלא וסגי פורקנא דעתרא לא יצלינך׃ הא האפשר דמסתדר בעותך וכל דמתאלמין משכחין חילא׃ הא האפשר דמסדר צלותך לא בעקתא וכל מה דמתקפין כח מרבקין חילא׃ לא תדחוק בליליא לאכקא עממיא באתריהון׃ הא לא תגיר אתת חברך בליליא לסלקא עמיא חילופיהון׃ אסתמר לא תתפני לשקרא ארום על דא בחרתא מסיגופא׃ הא בלחודוי אלהא תקיף בחיליה מן דיכסיה מליף תריצותא׃

מסורה

לך׃ ואם זכרתי ונבהלתי. ואם אסורים בזיקים. ואם בינה שמעה. ואם לא איפהמי. ואם לא ישמעו בשלח יעברו.
ויגל ד' וסימ' נמסר בסוף מלאכי׃ אזנם ח' וסי' ויקרא את בני אהרן. ונה ערלה אזנם. ולא שמעו ולא הטו דבמועצות.
וחברו ולא שמעו דבשרירות. ולא שמעו דלשוב. ויגל אזנם למוסר. יחלץ עני בעניו. ויגל בלחץ אזנם. מקץ
שבע שנים תשלחו׃ חמות ג' וחס' וסימ' תמת נפשי עם פלשתים. תכת בנער נפשם. תמת נפשי מות ישרים. וא' ותכת
בצמא׃ ואף ט' ר"ף וסימ' ואף גם זאת בהיותם. ואף כי תשלחנה לאנשים. ואף כי היין בוגד. ואף אלהים
עלה בום. ואף אמנם שגיתי. ואף הסיתך מפי צר. ואף שבהתהם שאלנה׃ ואף מאניא די בית אלהא. ואף כאני בית׃
לעלות י"ד מל' וסימ' ומשאת החלה לעלות. ובחור אתו מכל שבטי ישראל. ויוסיפו עוד פלשתים. ויעלו העיר חמה.
ויהי בעבר הצהרים. וישלח המלך רחבעם. וחברו. אז יעלה חזאל. שמעתי ותרגז בטני. ויהי לקץ שנים ויסיתהו.
אך הבל בני אדם כזב. אל תשאף הלילה. ויקמו ראשי האבות. ועלי הטה חסד. וכל אוריתא ויהושע דכו' בט"ג להעל'
וסימ' ואתה תצוה את בני ישראל. צו את בני ישראל. לבנות לנו מזבח׃

ביאור מלות המענה

כתר לי זעיר. ואגידך׃ ואחוך. המתן לי מעטו׃ כביר כח לב. רב הכנת השכל להשיג המושכלות׃ כביר. רב ההשגחה׃ לא יגרע. ימנע׃ ויעבדו. ויעבדו השם ית'׃ בשלח יעבורו. בחרב יכרתו׃ לא ישועו. לא יתפללו׃ וחייתם בקדשים. ונפשם בהיותם נערים שאז ראויים להיותם קדשים מפני רתיחות הטבע אז׃ יחלץ. יציל׃ הסיתך. הסירך ומזה העניין ויסיתם אלהים ממנו׃ מפני צר. מפי הצר והמצוק ר"ל שלא תהיה בפיו למאכל׃ מוצק. הוא מעניין מצוק׃ ונחת שולחנך. ומה שיורד בשולחנך׃ מלאת. פעל יוצא העם שהוא מבנין הקל וכמוהו ותלאו את המקום הזה דם נקיים׃ פן יסיתך בספק. פן יסירך מן העולם בספק ובהכאה׃ שועך. עושרך והוא מעניין ולא ניכר שוע לפני דל׃ בצר. זהב מגזי' והיה שדי בצריך׃ תשאף. תאבה ותשתדל׃ לעלות. לכרות ומזה העניין כעלות גדיש בעתו׃ תחתם. במקומם׃ מאמצי כח ויעלה עמים תחתם׃ השמר אל תפן אל און כי על זה. שתשמר יותר טוב לך שתבחר אותו בימי העוני. והמקום ישגיב אותך׃ מורה. כמו אשכילך ואורך ויש אומרים מי יוכל למרות כמהו ואיכנו נכון בעיני׃ זכור

אבן עזרא

זכור· כל מה שתזכור ותחשוב בפעליו יותר תראה גדולתם· ופי' תשגיא מן שגיא: שוררו· ראו כמו אשורנו: כל אדם· מי שיש בו דעת יחזה בפעליו: אנוש יביט מרחוק· על דרך החכמה: ואין חקר לשניו· דברו הקדמונים על לשון בני אדם: כי יגרע· פעם יגרע נטפי מים: יזוקו מטר· כאילו יזקק המטר מן האיד העולה שהוא סבת המטר כמו ואיד יעלה מן הארץ· ופעם יבין מפרשי עב כאילו יוסיף בינה למפרשי עב כמו הבן להלז את המראה' וענין מפרשי בעבור שהם נפרשי': תשואות סוכתו· הענין כפול וענין סוכתו כמו ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו: הן פרש עליו אורו· על העב מטרו ויש אומרים כי נקרא המטר אור בעבור המאור הקטן כי בתכונותיו יהיה המטר בצווי הבורא והנכון בעיני כי הן פרש עליו אורו כי הוא כמשמעו כי יפרוש על העב האור: ושרשי הים כסה· כי בם ידין עמי' באור ובמטר: יתן אוכל למכביר· מן כביר שיתיקר או למכביר מן בגבורה ורבי משה הכהן אמר כי זה הפסוק דבק עם על כפים וזה איננו נכון כלל כאשר הזכרתי בספר מאזני הלשון: על כפים כסה אור· הפך הן פרש עליו אורו כאילו בכפים כסה האור והכפים הם העננים כמו ושכותי כפי עליך: ויצו עליו· על השמש: במפגיע· הוא הגשם של העבי' כאילו פגעו בשמש בעבור מרוצת העבים: יגיד· על הגשם: רעו· כמו תרועתו והוא הרעם כמו וישמע יהושע את קול העם ברעה· אפילו המקנה והעולה כמו עלות עלי ירגישו בעת שיקרב זמן בואת המטר ושימכים רבים יש לבני אדם בבקר ובצאן משכיבתם על בר יתין ובשאר החיות: תחת כל השמים ישרהו· ואורו הוא הברק ואמר הגאון רב סעדיה כי על המקום ידבר ואיננו נכון כי איננו דבק בפסוקים שלמעלה ומטה ומלת ישרהו כמו משרת ענבים וזה הלשון ידוע בדברי רבותינו ז"ל שורין ויש אומרי' שהוא מן ישר והוא רחוק: ולא יעקבם· השם סימן העבים והענין לא יאחר מן לעולם עקב: כי לשלג יאמר· להיות בארץ וכבר הזכרתי בספר מאזני הלשון כי כל דבר צריך לזמן ומקו' על כן ימצאו פעמים בלשון הקדם בלא אות ב"ת כמו הנמצא בית יי': ביד כל אדם יחתום· יש אומרי' בגד כל אדם: יחתום· שהגשם ימנעם לצאת לדעת כל איש מעשה מדהו ואחרים אמרו כי המקום יחתום ביד כל אדם המעשים שיעשו והזכיר זה הענין בפסוק הזה בעבור המטר כענין אם תשמעו ונתתי מטר ארצכם והקרוב אלי כי על הזורע ידבר כי אחרי ירידת הגשם יזרעו בני אדם והמקום יחתום ביד כל אחד ואחד מה שיהיה מהזרע: ותבא חיה במו ארב· בעת המטר: מן החדר תבא סופה· יתכן שהוא כמו חדרי תימן מפאת דרום כאשר פירשתי: וממזרים· יש אומרי' שהוא פאת צפון ויש אומרי' מזלות ויש אומרי' שהוא מן מזורה הרשת על ענין רחוק והנכון בעיני שהם כוכבים וכמהו התוציא מזרות בעתו: במוצק· הוא הארץ שהיא כנקודה באמצע הגלגלים: אף

איוב

מִי־פָקַד עָלָיו דַּרְכּוֹ וּמִי־אָמַר פָּעַלְתָּ
עַוְלָה׃ זְכֹר כִּי־תַשְׂגִּיא פָעֳלוֹ אֲשֶׁר
שֹׁרְרוּ אֲנָשִׁים׃ כָּל־אָדָם חָזוּ־בוֹ אֱנוֹשׁ
יַבִּיט מֵרָחוֹק׃ הֶן־אֵל שַׂגִּיא וְלֹא נֵדָע
מִסְפַּר שָׁנָיו וְלֹא־חֵקֶר׃ כִּי יְגָרַע
נִטְפֵי־מָיִם יָזֹקּוּ מָטָר לְאֵדוֹ׃ אֲשֶׁר־
יִזְּלוּ שְׁחָקִים יִרְעֲפוּ עֲלֵי אָדָם רָב׃
אַף אִם־יָבִין מִפְרְשֵׂי־עָב תְּשֻׁאוֹת
סֻכָּתוֹ׃ הֵן־פָּרַשׂ עָלָיו אוֹרוֹ וְשָׁרְשֵׁי
הַיָּם כִּסָּה׃ כִּי־בָם יָדִין עַמִּים יִתֶּן־
אֹכֶל לְמַכְבִּיר׃ עַל־כַּפַּיִם כִּסָּה־אוֹר
וַיְצַו עָלֶיהָ בְמַפְגִּיעַ׃ יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ
לז מִקְנֶה אַף עַל־עוֹלֶה׃ אַף־לְזֹאת יֶחֱרַד
לִבִּי וְיִתַּר מִמְּקוֹמוֹ׃ שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ
בְּרֹגֶז קֹלוֹ וְהֶגֶה מִפִּיו יֵצֵא׃ תַּחַת־כָּל־
הַשָּׁמַיִם יִשְׁרֵהוּ וְאוֹרוֹ עַל־כַּנְפוֹת
הָאָרֶץ׃ אַחֲרָיו יִשְׁאַג־קוֹל יַרְעֵם בְּקוֹל
גְּאוֹנוֹ וְלֹא יְעַקְּבֵם כִּי־יִשָּׁמַע קוֹלוֹ׃
יַרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת עֹשֶׂה גְדֹלוֹת
וְלֹא נֵדָע׃ כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר הֱוֵא אָרֶץ
וְגֶשֶׁם מָטָר וְגֶשֶׁם מִטְרוֹת עֻזּוֹ׃
בְּיַד־כָּל־אָדָם יַחְתּוֹם לָדַעַת כָּל־
אַנְשֵׁי מַעֲשֵׂהוּ׃ וַתָּבוֹא חַיָּה בְמוֹ־
אָרֶב וּבִמְעוֹנֹתֶיהָ תִשְׁכֹּן׃ מִן־הַחֶדֶר
תָּבוֹא סוּפָה וּמִמְּזָרִים קָרָה׃ מִנִּשְׁמַת־
אֵל יִתֶּן־קָרַח וְרֹחַב מַיִם בְּמוּצָק׃

תרגום

מַן יַסְעַר עֲלוֹי אוֹרְחֵיהּ וּמַן יֵימַר עֲבַדְתָּא עֵילָיְתָא׃ אִדְכַּר אֲרוּם תַּפִּישׁ עוֹבָדֵיהּ דִּי שַׁבְּחוּ גוּבְרִין צַדִּיקִין׃ כָּל בְּנֵי נָשָׁא חֲמוֹן בֵּיהּ אֱנָשׁ אִסְתַּכַּל מֵרָחִיק׃ הָא אֱלָהָא סַגִּיא וְלָא נִדַּע סְכוּם שְׁנוֹי וְלֵית סוֹף׃ אֲרוּם יְמַנַּע טִיּוּפֵי מַיָּא יְזַלְפוּן מִטְרָא לַעֲנָנֵיהּ׃ דְּיַזְלְחִין שְׁחַקַיָּא דְּאָסֵי מְטוּל צְלוֹתָא דְּבַר נַשׁ רָב׃ לְחוֹד אִין אִתְבַּיַּן פְּרִישְׁתָּא דְעֵיבָא דִיכְפַּת עֲנָנֵיהּ טְלָלֵיהּ׃ הָא פְּרַס עֲלוֹי סִיטְרָא וְעִקָּרֵי יַמָּא חֲפָא׃ אֲרוּם בְּהוֹן דָּאִין עַמְמַיָּא יְהַב מֵיכְלָא לְסוּגְעָא׃ מְטוּל חֲטוֹף יְדָא מְנַע מִטְרָא וּפַקִּיד עֲלוֹי לְמֵיחַת מְטוּל מְצַלֵּי׃ דִּיחַוֵּי לִישַׁן תְּלִיתָאֵי בְּחַבְרֵיהּ קִנְאָתָא וְרוּגְזָא עֲלוֹי יִסַּק׃ תָּא יְחַוּוֹן בְּאוֹרַיְיתָא חַד עִם חַבְרֵיהּ מְטַנְּנִין בְּרוּגְזָא וּמְסַלְּקִין לֵיהּ לְעֵילָא׃ תָּא יְחַוֵּי עֲלוֹהִי זְכוּתָא חַבְרֵיהּ קִנְאָתָא וְרוּגְזָא מֵעֲלוֹהִי יְסַלֵּק׃ בְּרַם לְדָא יִתְוָא לִבִּי וְיִטְפִּיז מִן אַתְרֵיהּ׃ תָּא עַל בְּנוֹי דְּאַהֲרֹן אִתְנַבֵּי וַאֲמַר לְחוֹד לַחֲדָא לִבִּי תְּוָות וְשָׁוַר מִן אַתְרֵיהּ׃ שְׁמָעוּ מִשְׁמַע בְּרוּגְזָא קָלֵיהּ וְהֶגְיָא הֵיךְ אִשָּׁא מִפּוּמֵיהּ נְפַק׃ תְּחוֹת כָּל שְׁמַיָּא תְּרִיצוּתֵיהּ וּנְהוֹרֵיהּ יְקוּם עַל סִיָּפֵי אַרְעָא׃ בַּתְרוֹי מַכְלֵי קָל אַכְלְיוּתֵיהּ בְּקָל גֵּיוְתָנוּתֵיהּ וְלָא יְעַכְּבִינוּן אֲרוּם יִשְׁמַע קָלֵיהּ׃ כַּד אַכְלֵי אֱלָהָא בְּקָלֵיהּ עַל פְּרִישָׁן דְּעָתִיד לְמֶעְבַּד עֲבַד רַבְרְבָן וְלָא נִדַּע׃ אֲרוּם לְתַלְגָּא יֵימַר הֱוֵי בְּאַרְעָא וּמִטְרָא בָּתַר מִטְרָא בְּקַיְיטָא לְמִבְשְׁלָא פֵּירֵי וּמִטְרָא בָּתַר מִטְרָא לְמִצְמַח עִסְבָּא בְּסִתְוָא בְּעוּשְׁנֵיהּ׃ בִּידָא דְכָל אֱינָשָׁא יִרְשׁוּם לְמִידַע כָּל בְּנֵי נָשָׁא עוֹבָדוֹי׃ וְתֵיתֵי חַיְתָא בְּכִמְנָא וּבִמְדוֹרְהָא תִּשְׁרֵי׃ מִן אִדְּרוֹן עֵילָא תֵּיתֵי זִיקָא וּמִכַּוּוֹת מַזָּרִים קוֹרְתָא׃ מִמֵּימַר אֱלָהָא יִתְיְהַב קַרְתָּא וּפַלְטִיוּת מַיָּא בְּאַתְכוּתָא׃

מסורה

תשאות ד' וסימ' תשואות מלאה עיר הומיה· תשואו' חן חן לה· מפרשי עב תשאות סכתו· תשואו' נוגש לא ישמע: עולת. ה' מל' בליש' וסימ' מן ההר החלק העולה שעירה· והנה איש הבינים עולה· והעולה בתוך הפחת יפול· ואל הכתף מחוצ'· מקנה אף על עולה: ישמע י' וסימ' ובכל אשר אמרתי אליכם השמרו· לא ישמע עוד חמס בארצך· וגלתי בירושלם

ושש‍תי· כהקיר בור מימיה כן· כה אמר יי' עוד ישמע במקום· ויתנהו בסוגר בחחים· והשבתי המון שיריך· קול מלאכבה· אחריו ישאג קול· וגם נביאים העמדת· וא' וישמע ויקמו הלוים: במו ט' וסימ' כהדוש מתבן במו מדמנה· חציו שרפתי במו אש· חציו שרף במו אש· כמו פי אתחנן לו· כי תלך במו אש לא תכוה· לירות במו אפל· ואניעה עליכם במו ראשי· אאמצכם במו פי· ותבוא חיה במו ארב· קרבא כתי' במי וקרי' במו:

רלבג

מורדו· הביטו והמינו: שגיא· שגיא כח או יהיה שגיא ונפלא במציאותו: יגרע· ימצע: נטפי מים· הגרת המי' וזה בסבת היובש: יזוקו מטר לאידו· יזלו מהם לחוי' הם בבח מטר ר"ל טיפה טיפה אחד לא אשר הוא מוכן להיות ממנו מטר: מפרשי עב· מיני הפרישות אשר לעב והרצון בו כי כבר יתחדשו עבים מתחלפים זה מזה עד שמקצתם יהיה מטר ומקצתם יהיה רוח ומקצתם עננים אחרי' כמו שזכר אחר זה· תשואות סוכתו· הרצון בסוכתו ענני והרצון בזה המיית ענני והוא הרעם: אורו· שמשו ומזה נר ואור: למכביר· לרוב: כפים· עננים: ומזה הענין ושכותי כפי: כסה אור· הוא האיד הקיטורי שהוא מתלהב בקלות ובמעט סבה: במפגיע· במפגש ופוגש: רעו· הוא האיד האחר שהוא רעו וחבירו: מקנה אף על עולה· קנין אף על האיד הקיטורי שמדרכו לעלות למעלה: ויתר· ויעתק: והגה· הוא שם מענין הגייה והרצון בו קול והוא הרעם: ישרהו· כמו ישרו והטעם שהוא יתייסר לרדת תחת כל השמים עד שישמע שם בכל המקומות אשר הענן עליהם ואמנם אמר זה לפי שהקול הוא תנועה מגעת אל חוש השמע באמצעות האויר המקבל צורת התנועה ההיא או יהיה הרצון ישרהו ישלחהו והטע' שהוא ישלח הענן וירד ממנו המטר: ואורו על כנפות הארץ· והברק היוצא ממנו ירד למט' על כנפות הארץ וזה פלא משני צדדים האחד שיצא אש מהמקום אשר היו שם המים והשני שירד למטה והנה טבעו שיעלה למעלה: ולא יעקבם· ולא יאחרם: מטרות עוזו· מטרות עוז ותהיה הוי"ו נוספת: יחתום· יסגור ויסתום עד שלא יוכל איש לצאת לחוץ מרוב המטר: מן החדר תבא סופה· מחדר הענן תבא הרוח וזה יהיה כאשר היה נעצר בו איד העשני כי יקרה לזה האיד המורכב שיהיה ממנו הרוח כאשר התבאר בספר האותות: וממזרים קרה· ר"ל שכבר יהיה קור חזק מן הרוחות המזרים ומפזרים האידים והם הרוחו' הצפוניות כמו שנזכר בספר האותו' או יהיה ממזרי' מענין זרם ויהיה מזרים כמו מזרם כמו הענין בתומיך גורלי שהוא כמו תומך או יהיה מורכב מפיעל הדגוש והפעיל כי כבר ימצאו רבים מורכבים משני בניינים: מנשמת אל· מרצון אל: במוצק· מעזרת מצוק וזה יהיה כאשר יקפא הטל ויהיה ממנו הכפור:

ברי. מענין בירור ופרשו בריא וכא במשק׳ מרי והרצון בזה כי נגש הבירור אשר יהיה לחלקי האויר עד שיתפזר ויותך קודם שיתהוה ממנו המטר: יטריח עב. רצוני שכבר ימצא עב לפעמים לא יתהוה ממנו שום דבר אבל יתפזר ויותך ולזה אמר יטריח רצוני שתכליות כמו זה העב הוא טורח ועמל אחר שלא יגיע ממנו תועלת: בשום אלוה עליהם.

אף ברי. פירושו יש פעם על כן אמר אף כשיהיה האויר ברור והמקום יטריח עב: יפיץ. כמו יפוצו מעינותיך ופי׳ יפיץ ענן אורו שפעם ירד הגשם והשמש כראה ויש אות כי הבית שבמלת ברי תשרת ויפרש רימון רויה וזה רחוק: והוא. המקום יסובב מסיבות והנכון בעיני שהוא על הגלגל שמתהפך בתחבולות המקום לפעלי בני אדם: אם לשבט.

מתהפך ב׳ וסימ׳ בכחנה מדין. והוא כסבות כתהפך בתחבולתיו: אם לשבט חד מן ב׳ רפ אם אם אם וסימ׳ אם לשבט אם לארצו. אם גנבים באו: והופיע ל׳ והוא חד מן ט׳ זוגין מן ג׳ ג׳ ברישי׳ קרמ׳ ותניינא ה׳ ותליתא וה׳ וסימ׳ נבסר בבסרה רבתא בבערכת אות הה׳א בסד: חזקים ג׳ וסימ׳ ויהיו בני דן לדרכם. והנהגתי את פניך. תרקיע עמו לשחקים: היסופר ב׳

אַף־בְּרִי יַטְרִיחַ עָב יָפִיץ עֲנַן אוֹרוֹ׃
וְהוּא מְסִבּוֹת מִתְהַפֵּךְ בְּתַחְבּוּלֹתָו
לְפָעֳלָם כֹּל אֲשֶׁר יְצַוֵּם עַל־פְּנֵי תֵבֵל
אָרְצָה׃ אִם־לְשֵׁבֶט אִם־לְאַרְצוֹ
אִם־לְחֶסֶד יַמְצִאֵהוּ׃ הַאֲזִינָה זֹּאת
אִיּוֹב עֲמֹד וְהִתְבּוֹנֵן נִפְלְאוֹת אֵל׃
הֲתֵדַע בְּשׂוּם־אֱלוֹהַּ עֲלֵיהֶם וְהוֹפִיעַ
אוֹר עֲנָנוֹ׃ הֲתֵדַע עַל־מִפְלְשֵׂי־
עָב מִפְלְאוֹת תְּמִים דֵּעִים׃ אֲשֶׁר־
בְּגָדֶיךָ חַמִּים בְּהַשְׁקִט אֶרֶץ מִדָּרוֹם׃
תַּרְקִיעַ עִמּוֹ לִשְׁחָקִים חֲזָקִים כִּרְאִי
מוּצָק׃ הוֹדִיעֵנוּ מַה־נֹּאמַר לוֹ לֹא־
נַעֲרֹךְ מִפְּנֵי־חֹשֶׁךְ׃ הַיְסֻפַּר־לוֹ כִּי
אֲדַבֵּר אִם־אָמַר אִישׁ כִּי יְבֻלָּע׃ וְעַתָּה׀
לֹא־רָאוּ אוֹר בָּהִיר הוּא בַּשְּׁחָקִים
וְרוּחַ עָבְרָה וַתְּטַהֲרֵם׃ מִצָּפוֹן זָהָב
יֶאֱתֶה עַל־אֱלוֹהַּ נוֹרָא הוֹד׃ שַׁדַּי
לֹא־מְצָאנֻהוּ שַׂגִּיא־כֹחַ וּמִשְׁפָּט וְרֹב־
צְדָקָה לֹא יְעַנֶּה׃ לָכֵן יְרֵאוּהוּ
אֲנָשִׁים לֹא־יִרְאֶה כָּל־חַכְמֵי־לֵב׃

ב׳ . ל׳ . ל׳ . ל׳
לג׳ רף . ב׳
תיי
ת׳
ב׳ רפ׳ אם אם
אם
ל׳ וחס׳
ל׳ . ל׳ ומל׳
בשם
ב׳ . ל׳ . ל׳ .
ל׳
ל׳ וחס׳
ג׳ . ל׳ ומל׳
ברא׳
ל׳
ל׳ בקמץ
ב׳ א׳ פן יבלע
ב׳ . ל׳
ל׳ וחס׳
ל׳ ומל׳

בְּרַם בִּבְרִירוּתָא מְטָרַח עֵיבָא מְבַדַּר עֲנַן מִטְרֵיהּ׃ וְהוּא תּוּקְפְּתָא מְהַפֵּךְ בְּחָכְמְתֵיהּ לְאַצְלָחָא פָּלְחֵי בְּאַרְעָא בְּעוּבָדֵיהוֹן וְנַחְתִּין בְּכָל אֲתַר דִּי פַקֵּידִינוּן עַל אַפֵּי אַרְעָא׃ תָּא וְהוּא בְּרַחֲמוֹהִי מַיָּא טְמִיעֲתָא מְהַפֵּךְ בְּאַפּוֹתִיקוֹהִי לְעוּבָדֵיהוֹן דִּבְנֵי נָשָׁא מְגַלֵּי יָתְהוֹן וּמְשַׁדֵּר יָתְהוֹן לְכָל דְּפַקְדִינוּן עַל אַפֵּי תֵּבֵל אַרְעָא׃ אִין מַטְרָא דְּפוּרְעָנוּתָא בְּיַמְמַיָּא וּבְמַדְבְּרַיָּא אִין מִיפַּר רַזְיָא לְאִילָנֵי טוּרַיָּא וְגַלְמְתָא אִין מִטְרָא נִיחָא וְחֶדְוָא לְחַקְלֵי דְּפֵירֵי וְכַרְמֵי יַכְפְּקִינֵיהּ׃ אַצֵּית דָּא אִיּוֹב קוּם וְאִתְבַּיַּן פְּרִישׁוּתָא דֶּאֱלָהָא׃ הֲיָדַעְתָּא כַּד יְשַׁוֵּי אֱלָהָא גְּזֵירְתָא עִלָּוֵיהוֹן וְאוֹפַע עֲנָנֵי מִטְרֵיהּ׃ הֲיָדַעְתָּ עַל מְבַשְׁקְרָנֵי עֲבָא פְּרִישׁוּתָא דִּשְׁלִים מַנְדְּעָא׃ דִּילְבוּשַׁיִךְ מְשַׁחֲנִין כַּד מְשַׁדִּיךְ אַרְעָא מִן דָּרוֹמָא׃ תְּרַקַּע עִמֵּיהּ לִשְׁחָקַיָּא תַּקִּיפִין דְּחֶזְוַתְהוֹן בְּאַסְפַּקְלַרְיָא סְנִינָא׃ אוֹדַע יָתָנָא מַה נֵימַר לֵיהּ לָא נְסַדַּר לְמֶחְמֵי קֳדָם חֲשׁוֹכָא׃ וְאִיפְשַׁר דְּיִשְׁתָּעֵי לֵיהּ אֲרוּם אֲמַלֵּל אִין יְמַלֵּל בַּר נַשׁ אֲרוּם יִקְטַרֵג׃ וּכְדוֹן לָא חָמוֹן מִטְרָא בּוֹצֵט הוּא בִּשְׁחָקֵי וְרוּחָא עֲבַרַת וְדַכְיַית יָתְהוֹן׃ תָּא וְהַשְׁתָּא לָא אִתְכַּלוּ בְּאוֹרַיְיתָא אִתְעֲבִירוּ שְׁמַיָּא בְּהִירֵי מִן לְאַחְתָא טַלָּא וּמִטְרָא וְרוּחַ עֲבַרַת וְדַכְאִינוּן׃ מִצִּיפּוּנָא דַּהֲבָא יֵיתֵי קֳדָם אֱלָהָא דְּחִיל שִׁבְהוֹרָא׃ תָּא מִן צִפּוּנָא אִסְתְּנַיָּא יֵיתֵי וְיִנְהַר עַלְמָא קֳדָם אֱלָהָא דְּחִיל יוֹדוּן עֲלָלֵי עַלְמָא׃ שַׁדַּי לָא אַשְׁכַּחוּנַךְ דְּאַנְתְּ מְדַבַּר עִם עוּלָלֵי עַלְמָא בְּסוּגֵי חֵילָא וְדִינָא וּסְגֵי צִדְקְתָא לָא יְסַגֵּף׃ תָּא שַׁדַּי לָא סַפֵּיקְנָא לְמִשְׁתָּעֵי סוּגְעֵי חֵילָא וְדִינָא וְכוּ׳׃ בְּגִין כֵּין דְּחִילוּ מִינֵיהּ גּוּבְרַיָּא לָא יִרְחַל כָּל חַכִּימֵי לִבָּא׃ תָּא מְטוּל דְּדָחִילוּ מִינֵיהּ גּוּבְרַיָּא לָא יֶחֱמֵי מִבְּנוֹהִי הֵיךְ כָּל חַכִּימֵי לִבָּא׃

בגזור אלוה עליהם שיהיה ענייכם בזה האופן: והופיע. והאיר והוא מקור וזה יהיה כשיתלהב האויר הקיטורי: מפרשי עב. כמו מפרישי וכבר קדם ביאורו: כראי מוצק. כמראה הכתך והוא כמראה של זכוכית שהיא ספיריית והנה אמר על השחקים שהם חזקים ושהם גם כן ספיריים כראי מוצק: לא נערוך מפני חשך. לא נוכל לסדר דברינו ולערוך אותם לפני השם ית׳ מפני החשך אשר אנחנו בו מפני הטבע החמרי וקיצורינו מהשיג פועל השם ית׳ על השלימות: יבולע. ישחת: בהיר. זך ומבהיק: שדי לא מצאנוהו וגו׳. הרצון בו שדי אשר לא מצאנוהו ולא נוכל להשיג אותו הוא שגיא כח ושגיא משפט ושגיא לעשות רב צדק ולא יעשה רע ויענה האנשי׳ כאמרו כי לא ענה מלבו: יראוה. ישגיח או יהיה הרצון בו יכבד וישא פנים ויחניף:

לפעלי בני אדם: אם לשבט. להשחית הזרע: אם לארצו. או: לשבט. כמו אבנים גדולות ונשם בים. והנה הזכיר ב׳ עניני׳ האחד למוסר והשני לארצו בעבור צורך הארץ ושוכניה חסידי׳ כעניין לפעלם והשלישי לחסרו והנה ישוב אם לשבט אם לארצו פירוש לפעלם: התדע בשום אלוה עליהם. כאשר שם התקו׳ העבים על בני אדם: והופיע. והראה האור בתוך העננים. או תדע מפלשי עב כמו פלס מעגל רגלך כאלו הם שקולי׳ בפלס: אשר בגדיך חמים. העניין ימי הקיץ כי רובי הרוחות הם שמאליים בעבור היות השמש בפאת שמאל. ורובי המפרשי׳ אמרו כי בהשקיט בהגיע שהוא הפך שקט ויאמרו כי כמהו ארץ ירא׳ה ושקטה וזה רחוק להיות מלה אחת מתפרשת לפירוש והפכו ולא יהיה לא מיכוי בבנין כמו סורם וסרם ויותר נכון היה שיאמרו התוכל להתחמם אם לא היתה רוח דרומית: תרקיע עמו. בחסרון הא התימה והשחקים הם על העבים ונקראו כן בעבור היותם אויר דק והוא מן ושחקת ממנה הדק וכן נקראו רקיע והם תחת הגלגלים והעניין האתה תעזור אותו להרקיע השחקים ולשום אותם חזקים ולהיותם כראי מוצק על כן יראה האור מהם: הודיענו מה נאמר לו. מה דעת יש לנו שנאמר לו למה כן וכן לא נוכל לערוך אליו מפני חשך כי אנחנו בחשך: היסופר לו. עניינו אין צריך שיספר לו אדם. אם אמר איש בלבו כי יבתר ממנו לא יועילנו ורבה אי גאון ז״ל אמר כי יבולע על השמים: ועתה לא ראו אור. והנה אין כח בידם אפי׳ לראות האור כשהעבים בשחקים ובהיר שב לשמש והוא מן בהרות עד שיבוא רוח ותטהר העבים: מצפון זהב יאתה. פי׳ זהב זוהר השמים הדומה לעין זהב כי מפאת צפון יחל להתזכך. ויש אומרי׳ שפירוש זהב הרוח שהיא זכה כזהב והראשון נכון: ועל אלוה נורא הוד. שיראה הודו של מקום בגאות השמש וישבחוהו בני אדם וימתחו: שדי לא מצאנוהו. כדרעבמעשיו שהוא שגיא כח ושגיא משפט: ורב צדקה לא יענה. מלבו כי אם מחסרון המקבל כאשר הזכרתי מעט בתחלת פי׳ קהלת: לכן יראוהו אנשים. והוא לא יראה אפי׳ חכמי לב כעניין הן גוים כמר מדלי ורובי המפרשים יפרשו יראה שישוב על כל חכמי לב והעניין יראוהו ואם לא יראוהו: ויען

וחס׳ וסימ׳ בקבר חסוך. הספר לו כי אדבר: יבולע ב׳ א׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳ פן יבלע למלך ולכל העם׳ אם אמר איש כי יבלע: יאתה ב׳ וסימ׳ ואידכם כסופה יאתה. בצפון זהב יאתה:

ביאור דברי המענה

אחר אשר ענה אליהוא שלשה מענים במספר מה שהשיבו אליפז ובלדד וצופר אל איוב או כמספר המענים שאמ׳ איוב שלא ענוהו חביריו על אחד מהם וראה שאין איוב עונה אליו הוסיף אליהוא להשיב על דברי איוב וטענותיו ואמר המתן לי מעט ואגידך האמת כי עוד לי דברי׳ וטענות בעבור השם ית׳ לבאר שהוא משגיח באישי האדם הדבקים בו: אשא דעי מענייניים רחוקים ואתן צדק לפועלי. ואמנם אמר זה כי ההקדמות אשר יבאר מהם זה הדרוש הם רחוקות כמו שיתבאר. אמנם שדבריאיכם כוזבים זה ממה שיתבאר ממה שאתה מורה בו וזה שאתה מודה בשם שהוא שלם הדיעות ר״ל שהוא יודע כימוס הנמצאות וסדורם בשלמות לפי שהוא פועל אותם ובהיות העניין כן הנה יתבאר שאין השם ית׳ מואס האדם עד שלא יהיה משגיח בו מצד היותו מואס אותו כמו שאמרת מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית אליו לבך וזה שהשם ית׳ הוא רב הדעות והאור הוא רב כח השכל הדיעות כי הוא כחיי על השגת זה הכימוס אשר לנמצאות ולזה הוא מבואר מזה הצד שיש לו יחס מה אל הש״י מזה הצד ובפרט כאשר ישתמש בכחו זה ויוציאהו לפועל ובהיות העניין כן אין ראוי שימאסהו הש״י ואולם היתה זאת ההקדמה רחוקה כי הידיעה תאמר בשם ית׳ ובנו במיתוף השם ר״ל בקודם ובאיחור. ולזה הוא מבואר שהשם ית׳ לא ישתדל להחיו׳ הרשע לא החיים הנפשיים ולא החיים הגופיים אמנם שלא יחייהו הנפשיים הוא מבואר וזה שאי אפשר שתגיע הצלחת הנפש לרשעים ולא יחייהו גם כן החיים הגופיים כי אין בו דבר יהיה ראוי בעבורו שתהיה בו ההשגחה האלהית ויתן משפט העניים העשוקים בזה האופן כי להיות הרשעים משולחי׳ למקרים יתכן שיבא אידם ויכבלו מהם. או יהיה הרצון בעניים צדיקי׳ ועבוים כי כמוהו ימצאו רבים בספר תלים ויר׳צה בזה שהשם ית׳ יתן משפט הצדיקי׳ הראוי להם בהשגיחו בהם בכל ענייניהם. לא יגרע השם ית׳ מצדיק עינו אבל ישגיח בהם ויצילם מהרעות הנכונות לבוא עליהם ויושיבם עם המושלים העליוני׳ לכסא הקיום והנצחיות ר״ל שיתן להם מקום בין המלאכים ושם יתקיימו לנצח ותגבה מדרגתם מאד. ואם יקרה בטובים שיהיו אסורים בזיקים ובכבלי ברזל או יהיו נלכדים בחבלי העוני והדלות הנה הוא מהשם ית׳ להגיד להם פעלם שאינו ישר ושכבר יתגברו פשעיהם אם יחזיקו בזה הפועל ויתמכו בו. הנה בזה האופן גלה אזנם למוסר כי בזה יוסרו מדרכם הרעה אשר החלו לדרוך בו ואמר השם ית׳ כי מפני זה ישובון מאון. אם ישמעו אל מצות השם ויעבדו אותו יבלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים ר״ל שלא יגיעם שום רעה להדבקם בשם ית׳ תהיה השגחתו בהם וישמרם מכל רע. ואם לא ישמעו ויחזיקו בדרכם הרע אשר החלו לדרוך בו יגיעם מהרע שיעברו בחרב בבא יום אידם וימותו בלא דעת ולא יהיה להם השארות נפשיי וזה הוא העונש האמתי להם. והרשעים אשר לא די להם שלא ישמעו לסור מדרכם הרע אבל ישימו אף לשם ית׳ ויאמרו כי באפו

וכענן

124

וכעסו הנעשם מה שהגיע להם לא מצד מעשיהם ולזה לא יזעקו ולא יתפללו אליו כי אסרם. הנה תמות בנוער נפשם וחייתם תמות בהיותם נערים ואמנם אמר זה על דרך אמרו ומקשה לבו יפול ברעה כי מי שהוא בזאת התכונה מהקשאת לבו הוא מוכן לרעות ולמקרים יותר מהאנשים המפחדים וכאילו זאת התכונה תמהר קנו׳. הנה השם יתברך יציל העני מרעות רבות בעניין אשר הביא עליו ויגל אזן האחרים במה שיאלצם לשוב אל השם יתברך וירחמם. ואף היה מסיר אותך בזה הרע אשר הביא עליך מצור ומצוק אל רחב שאין שום צרות תחתיה והיה מגיע מה שינוח על שולחנך והיא המנה הו הכלים מלאים דשן לרוב עשרך והצלחתך אם היית שב אל השם ועובד אותו בכל כחך אבל אתה מלאת דין רשע הדין והמשפט שישמכו אנשי האדם ויסעדום ר״ל הדין והמשפט שבא מהשם ית׳ לאנשי האדם על האופן שקדם שבו קיום העולם אתה תמלא אותו דין רשע ביחסך לשם ית׳ עול בזו הדברים וזה בתכלית הגנות ר״ל שיהיה מגיע מסכלותך עד שתשים הדין והמשפט שישמכו אנשי העולם ויקיימו דין רשע ועול והיית בזה במדרגת הרשעים שישימו אף ולא ישועו כי אסר׳. כי חמת השם פן תשיתך ותבלך בהכאות כפלאו׳ עד שלא יצילך מזה רב כופר ולא יהיה כערך עשרך ללוקחו כופר על המכה ההיא לא זהב ולא מאמצי כח שים לך לא יצילך. אל תביט ותשתדל הלילה בהיות לבך פנוי על משכבך בעניין הרעות הבאות לאנשי האדם כמו כריתת עמים במקומם. השמר אל תפנה אל מה שתייחם בו און לשם ית׳ כי על זה הדעת בחרת בסבת עוני דעתך וסכלותך ר״ל שמוטעת לבקש ראיות מהחוש על היות החמם נמצא ברעות אישי האדם וכאילו אמר אל תסתכל באלו העניינים שיביאוך לחשוב שהשם ית׳ עושה עול באלו הרעות הבאות לאישי האדם פן ישיתך ויכלך בחמתו במכה אכזרית אשר לא יציל אותך ממנה לא הונך ולא גבורתך. איך תאמר כי באלו הרעות רוע סידור הנה השם יתברך ישגיב האדם בכחו להצילו מאלה הרעות הכנוגות לבא עליו ומי כמוהו שיורה האדם הדרך הישרה אשר בה יוכל מאלו הרעות הכנוכות לבא עליו כאשר היה האדם באופן שיוכל להגיע אליו זאת ההשגחה וכאשר לא היה זה כן הנה לא הגיע החסרון מצד השם יתברך אבל מצד המקבל מי הוא עליון עליו שיבחן דרכו ותנהגו בפעולותיו שיוכל לומר אליו בזה העניין פעלת עולה הלא הוא על הכל והכל ברואים בכחו ולזה ראוי שתרחק מסייחם אליו עול כי לא נוכל לבחון דרכו ולהשיג אותה עד שנוכל לשים עצמינו שופטים לשפוט שסבר פעל עולה בדבר מה כי נשבה דעתו מאד וראוי שנייחם מה שיראה ממנו שסבר פעל עולה ל׳ קצורינו ומכלותינו. זכור להשגיח פעל השם ית׳ ולרומם אותו מה שהשיגו האנשים מפלאו׳ פעולותיו בנמצאות הטבעיות מה שכל אדם חזו בו באלו הנמצאות השפלות שנבא באמנתם בהקדמות מיוחסות ומיוחדות ומה שהביט האדם מרחוק בגרמי השמימי׳ שיבא בהם בהקדמות רחוקות כי באלה העניינים קוטנ משיעור חכמת השם ויוסרם מה שאין לו קץ. ואם פעלו הוא כך הנה הוא מבואר שהשם ית׳ שגיא ונפלא מאד במציאותו ולא נוכל לדעת שיעור מדריגתו והוא כנאתי לא סר ולא יסור ואיך יתכן שיגנה האדם אשר תמול בואו השם ית׳ אשר לא סר ואיך יתכן לאדם שייחס גנות למצא אשר הוא בתכלית המעלה והכבוד עד אשר לא תושג מדריגתו. והנה התחיל אליהוא לספר מנפלאות השם ית׳ ואמר שסבר יגיע מחוזק השגחת השם ונפלאותיו עד שבפעת היותם המופלג שיגרע השם וימנע השם נטפי מים אז יעלו אידים באלו המקומות היבשים שיזל מהם המטר ברבוי עד שירעפו עלי אדם רב וזה בתכלית הפלא. ואם יבין האדם איך יהיו מפרשי העב המתחלפים קצתם מקצת חילוף רב ואופן התהוותו והמון העננים וקולם עד שקצתם יהיה מהם מטר יורד בנחת ומקצתם מטר יורד בזעף ומקצתם קולות וברקי׳ ומקצתם שלג ומקצת׳ קרח ומקצתם יהיה רוח ומקצתם לא יהיה דבר אך יתפזר ויסור. הנה השם ית׳ פירש בעבור העלאת האידים אורו ונצוצו וכסה אז האיד שרשי הים ולזה הוא נפלא כאשר היו האידים מפועל אחד והוא הניצוץ אשר יהיה מהשמש דרך משל ומחומר אחד על הרוב והוא מי הים איך יקרה שיתחלפו האידים זה האופן מהחילוף. ואמנם שידר השם זה בזה האופן כי בעננים ישפוט העמי׳ פעם וייסרם ברעות אשר יבואו להם מגדם ופעם יתן אוכל לרוב באמצעותם וספר תחלה האיד אשר יתהוו ממנו הקולו׳ והברקים למה שים מהפלא בעניינו. ואמר על העננים כסה אור האיד הקיטורי אשר הוא אור בכח קרוב לפי שהוא מתלהב במעט מהסבה כמו שהתבאר בספר האותות והוא מפוזר ביניהם ויכו השם על האיד ההוא במה שיפגיע חלקיו קצתם לקצת וידביקהו והוא הקור אשר בענן אשר הוא עצור בתוכו כי החלק׳ החמי׳ יברחו מהפכם ויתקבצו בעומק הענן כמו שהתבאר בספר האותות. כאשר הגיד עליו האיד הקר שהוא ריעו מה שהגיד ר״ל שעיבה פני הענן ועצר בתוכו האיד הקיטורי בדרך שלא יוכל לעלות ולצאת אז יהיה קנין אף וכעס על האיד העולה בהתקבץ חלקיו ויבקע הענן ויצא ויתלהב מדי צאתו מהענן וזהו הכעס על דרך משל. אף מזה המקרה יחרד לבי ויתר ממקומו. שמעו שמוע בחוזק קולו והדבור אשר יצא מפיו ר״ל הרעם שהוא נפלא וחזק עד שתחת כל השמי׳ הוא מתייסר ללכת ולהשמע. ואורו הוא הברק יתנועע וירד על כנפות הארץ וזה גם כן פלא כי מדרך האש הוא שיתנועע למעלה. ואחרי הברק ישאג קול הרעם ירעם בקול גאונו ולא יאחרם ר״ל הקולות שלא ישמעו אחר הברקים בזמן מועט כאשר היה קולו בזה האופן שיהיה נשמע וזה כי הסבה ברעם והברק אחד כמו שנזכר בספר האותות אבל כי הרעם ישמע אחר הברק זמן מה לפי שהמוחש מגיע אל הראות בזולת זמן והקול מגיע אל חוש השמע בזמן לפי שהגעתו אליו יהיה בתנועה ממקו׳ ההכאה אשר תחדש הקול עד חוש השמע והוא תהיה בזמן בהכרח והנה יקרה כשהיה מקום הברק והרעם סמוך לאופק שיראה הברק ולא ישמע הרעם לרחקו ממנו כי יכלה התנועה קודם הגעתה אל חושינו ולזה אמר שכאשר ישמע קול הרעם לא יהיה השמעו מאוחר מאד מהראו׳ הברק. ירעם אל בקול זה הענין נפלאות עושה גדולות ונפלאו׳ אשר לא נוכל להשיג. הנה פעם יוצא מהאיד שלג וירד השלג בארץ ופעם יהיה ממנו גשם מטר רבוני לומר שאינו יורד בתוקף גדול ופעם יהיה ממנו גשם מטרות עוז ר״ל שיורד בתוקף גדול וכבר התבארו בספר האותות סבות כל זה ואפשר שנאמר שהרצון באמרו וגשם מטר וגו׳ שפעם יצא ממנו גשם מטר ר״ל שלא יהיה המטר היורד מחלקי הענן מתחליף קצתו לקצתו ופעם יצא ממנו גשם מטרות עוזו ר״ל שיצאו ממנו מטרים מתחלפים עד שיורד מקצת חלקי הענן מטר גם ומקצתו מטר דק כמו שיקרה הרבה פעמים בעננים אשר יורד מהם הברד. ויהיה הגשם בתוקף כל כך עד שיגבור בעד כל אד׳ עד שלא יוכל לצאת ולדעת בכל אנשי מעשהו ר״ל שיכירו מה הם עושים ואיפה הם. וגם החיה תחבא מרוב הגשם ותשכון במעונותיה. ולפעמים תבא מחדר הענן הסופה ר״ל הרוח החזקה וזה בהיות האיד הקר מתדבק עם החם ויבקש זה לרדת וזה לעלות ויתהוה מזה הרוח כמו שנזכר בספר האותות והנה מקום אשר הוא מזרים ר״ל שהוא סיבת הזרם והשטף אשר יתחדש מהאיד והוא החלק היותר קר מהאויר כמו שהתבאר בספר האותות וכבר יהיה ממנו ההתקרר אשר יהיה בקצ׳ חלקי זה האיד העשני והאיד העשני וההתקרר ההוא הוא סבת הרוח כמו שהתבאר בספר האותות וזה פלא שתהיה הסבה אחת בעינה ופעם תסבב הלחות והשטף ופעם תסבב הווית הרוח אשר הוא מייבם. מרכון אל יתן מקצת האידים קרח ויתן רחב המים שנעשה מהם הקרח במקום מוצק וכר והוא הקרח והכפור וקראו רחב מים לפי שהוא מתהווה מהטל והוא יורד ברוחב עד שאינו יורד טיפות אבל הוא כמו לחות שיתלחלח האויר. אף ברי יטריח עב לברירה ולפיזור ר״ל שלא יצא ממנו שום דבר אך יותך ויתפזר ויפיץ ענן אורו ואולם אמר ענן אורו לפי שהיותר נכון שבעננים שיקרה בהם זה הם העננים רבי האיד הקיטורי אשר הוא נקרא אור כמו שקדם כי ליובשו יקרה לו שיתפזר מניצוץ השמש קודם שיתהוה ממנו המטר. ובכלל זה הענין מתהפך מסבות בתחבולות השם הנפלאות עד שיהיו מוננו כל אלו הדברים המתחלפים אשר זכרנו והסבה בזה כדי שיפעלו כל אשר יצוה השם ית׳ על פני תבל ארצה. פעם להזיק כמו הברקי׳ שימיתו האנשי׳ באם הנופל בהם או המטר כשיהיה מזיק ופעם להכרית ארצו להצמיח מוצא דשא ופעם ימציאהו לחסד ר״ל ליתרון הטוב ואם אינו צריך לצמחים. האזינה זאת איוב עמוד והתבונן נפלאות אל התדע השבה איך גזר השם על העננים שיסודרו מהם אלה העניינים בזה האופן. הידעת מה הסבה אשר קבל בה האור והתלהבות האיד הקיטורי הנעצר בעננו. האם תוכל לדעת על אופני מפלשי עב אשר יתחלפו לכמה גווים כפלאות השם וחכמתו בהם. הידעת למה יהיו בגדיך חמים באשר תשקוט הארץ מפאת דרום ר״ל כשלא יהיה השמש מתנועע בפאה הדרומי׳ ותהיה תנועתו במזלו׳ הצפוני׳ כי אז יהיה החום בחלק המיושב והנה בידיעת סבת זה החום בקרבת השמש מהפיאה הצפוניות מהקושי מה שלא יעלם למי שעיין בטבעיות וכבר ביארנו זה בבאורינו לחכמה ההיא והשלמנו הסבה בזה בחתימי מספר מלחמות יי׳. האם תרקיע עמו השמים שהם חזקי׳ בתכלית החוזק עד שלא יתפרד דבוקם בשום פנים והם ספירים כמו הראי הניתך ר״ל הזכוכית שיעכו׳ האו׳ בו. אתה איוב שחושב להתווכח עם השם הודיענו מה נאמ׳ לו כשנתווכח עמו בזה הענין הנה לא נוכל לערוך דברי׳ כנגדו מפני חשך והסכלו׳ כמו שלא יוכל להתווכח מי שלא ידע דבר בחכמה אחת עם היודע בחכמה ההיא. איך נוכל לדבר עמו היסופר לו כי אדבר בדרך שיענני וישלם ההתווכחות ביני וביני ואם אמר איש דברי ריבות אל השם והתווכח עמו כאשר היה מבולע ונשחת במכות ומכאובים עד שאתה מתחוק להתווכח עמו והוא כאילו אמ׳ הכשה איש מכאובו׳ להתווכח עם השם ויענהו עד שאתה תכסוף לזה התוכחת. ושבעתה לבאר אופן אחר מענין האידים והוא שבקצ׳ העתי׳ יהיה הענן חזק עד שלא יראה האור אשר הוא בהיר וזך בשחקים ר״ל שאין סיבת העדר האור שילקה הככב כי הוא בהיר בשחקים אבל רבוי העננים יהיה סבה שלא ירא׳ האור עם חזקו ועם כל זה לא יהיה מהם מטר אבל תעבו׳ הרוח ותטהר העבים ותפזרם או תוליכם אל מקום אחר ובזאת הסבה ישלם על הרוב ענין המטר ולזה זכרו לפי שבו מן הזרו׳ אם נייחם זה הפועל או הרוחות לבד כמו שזכרנו במענה השני מזה הספר. מצפון זהב יאתה ר״ל שיבואו ממנה רוחות מפזרו׳ האידים ומטהרות האויר ומזככות אותו כזהב וזה כולו בעבור פועל השם יתברך אשר הוא נורא הוד ואפשר שנאמר שהרצון בזה כי מפאת צפון לפי שם היושב יבא דעת יקר ונכבר כזהב על השם יתברך שהוא נורא הוד כי שם הבעלי חיים והצמחי׳ אשר בבריאתם מהחכמה הנפלאה והעוצם להמציא באחד אחד מהם כל מה שאפשר בו מהכלים אשר ישלם בהם מציאותם וישמר הזמן האפשרי בהם עד שנוכל להשיג מזה דבר יקר ונכבר מהשם יתברך. ובכלל הנה יראה ממה שבראו אותו באלו הנבראים כי שדי אשר לא מצאנוהו ולא נוכל להשיג מדריגתו הוא שגיא כח לעשות משפט ושגיא כח לעשות רוב צדקה וחסד לפי שלא יקצר מהמציא באחד אחד מאלו הנבראים מה שיצטרך אליו במציאותו ולא יקצר גם כן מהמציא באחד אחד מהם מה שאפשר שימציא בהם על צד היותר טוב ולא יענה ר״ל שלא יעשה רע כי אכחנו נראה אותו משתדל בכל עוז באלו הנבראים להגיע הטוב אליהם והוא על דרך אמרו כי לא ענה מלבו. או יהיה אומרו לא יענה שמר ובכחו לא יאחר עשיית המשפ׳ ורוב הצדקה אבל יעשהו תכף בהמצא המקבל בזולת איחור. לכן יראוו ממנו האנשים כי לא יראה כל חכמי לב שלא ישגיח בכולם להצילם מהרע אבל כאשר ידבקו בו ובעת הדבקות. או יהיה פירוש אמרו לא יראה כל חכמי לב שלא ישא להם פנים ולא יכבדם להחניף אותם אך תכף שתמצא בהם הרעה ייסרם כדי שישובו הדרך ההיא כמו שקדם:

והכל ל העולה מהדברים

הוא שאליהוא יבאר שלא ימנע מפני היות האדם פחות ונבזה ביחס אל השם יתברך היותו משגיח בו אבל הוא יבאר שהוא ראוי שישגיח בו ונכיח בביאו׳ זה שתי הקדמות האחת עם היותה מבוארת בנפשה כבר הודה בה איוב והוא שהשם יתברך הוא תמים דעות רוצה לומר שהוא יודע כל המושכלות וזו ההקדמה הודה בה איוב באמרו עמו חכמה וגבורה והההקדמה השנית מחויבת למי שידע טבע שכל האדם שיודה בה והוא שהאדם כביר כח לב רוצה לומר שהוא

מהוא רב ההכנה להשיג המושכלות עד שהוא כחו על כולם באופן מה ובהיות הענין כן רצוני שהשם ית׳ הוא רב המושכלות בפועל והאדם הוא רב המושכלות בכח והוא מבואר ממה שבפועל שהוא ישלים מה שבכח ויוציאהו אל הפועל כפי מה שאפשר והיתה היציאה אל הפועל במושכלות ימצא בה הפועל והמתפעל אחד באופן מה הוא מבואר שכבר יגיע לאדם בזה האופן התאחדות מה ודבקות בש״י ומה שזה דרכו הוא מבואר שאין ראוי שימאסהו הש״י אבל ראוי שתהיה ההשגחה כפלא מצד ההתאחדות והדבקות ולפי שזה ההתאחדות הוא מפני מה שהגיע לאדם מהמושכלות בפועל לא מצד הכח אשר הוא הטבע המיניי הוא מבואר שראוי שתהיה ההשגחה ב׳ דם המשכיל מצד הטבע האישיי ובכאן התבאר שאין השם ית׳ עוזב אישי האדם על צד המיאוס והכחיתות אבל ישגיח במשכילים מהם ולפי שהרשע הוא ממה שימנע הגעת המושכלות כמו שזכר איוב במה שקדם הוא מבואר שההשגחה לא תהיה ברשעים אבל יהיו מטרה לחצי המקרים הרעים המכוונים לבא עליהם מצד המערכת ותעדר מהם הצלחת הנפש וזהו עונש המגיע להם על רשעם בעצמות ר״ל העדר מהם הצלחת הנפש ואולם העונש האחר והוא המסרם

ויען יי׳ פי׳ מן הסערה מרוב הנפלאות שסיפר השם בסערת השמים או מדבר עליו בסערה: מי זה מחשיך · הענין רבית להחשיך עצתי כמו להעלים ולהסתיר ובמקום אחר מי זה מעלים: עצה במלים · מדברת בלי דעת: ממדיה · גבולותיה ורב יהודה בעל הדקדוק נ״ע פירש אותה מן מדד ויתכן שיהיה רמז למדת הגבולי׳:

מנהסערה חד מן ט״ו מלין דכתי׳ תיבא חדא וקרי׳ תרתין מלין וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא במערכת אות הכ״ף בכ״ר בערך כתב : איפה׳ כתיב כן וסימ׳ ויאמר לו המלך איפה הוא · איפה הם רעים · איפה שמואל ודוד · איפה לא שגלת · ואיפה ישרים נכחדו · איפה היית ביסדי ארץ · איפה לקטת היום ואנה עשית · איפה האנשים אשר הרגתם · ואיש אל ידע

לח וַיַּעַן־יְהוָה אֶת־אִיּוֹב מִנ ׀ הַסְּעָרָה
וַיֹּאמַר׃ מִי זֶה ׀ מַחְשִׁיךְ עֵצָה בְמִלִּין
בְּלִי־דָעַת׃ אֱזָר־נָא כְגֶבֶר חֲלָצֶיךָ
וְאֶשְׁאָלְךָ וְהוֹדִיעֵנִי׃ אֵיפֹה הָיִיתָ
בְּיָסְדִי־אָרֶץ הַגֵּד אִם־יָדַעְתָּ בִינָה׃
מִי־שָׂם מְמַדֶּיהָ כִּי תֵדָע אוֹ מִי־נָטָה
עָלֶיהָ קָּו׃ עַל־מָה אֲדָנֶיהָ הָטְבָּעוּ
אוֹ מִי־יָרָה אֶבֶן פִּנָּתָהּ׃ בְּרָן־יַחַד
כּוֹכְבֵי בֹקֶר וַיָּרִיעוּ כָּל־בְּנֵי אֱלֹהִים׃
וַיָּסֶךְ בִּדְלָתַיִם יָם בְּגִיחוֹ מֵרֶחֶם יֵצֵא׃
בְּשׂוּמִי עָנָן לְבֻשׁוֹ וַעֲרָפֶל חֲתֻלָּתוֹ׃
וָאֶשְׁבֹּר עָלָיו חֻקִּי וָאָשִׂים בְּרִיחַ
וּדְלָתָיִם׃ וָאֹמַר עַד־פֹּה תָבוֹא וְלֹא
תֹסִיף וּפֹא־יָשִׁית בִּגְאוֹן גַּלֶּיךָ׃
הְמִיָּמֶיךָ צִוִּיתָ בֹּקֶר יִדַּעְתָּה שַּׁחַר
מְקוֹמוֹ׃ לֶאֱחֹז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ
וְיִנָּעֲרוּ רְשָׁעִים מִמֶּנָּה׃

מן ת׳ · י׳ כתי׳ ק׳ · ל · ל · ב׳ · ל · ל · ד׳ · ל · ב׳ ג׳ חס׳ · ל · ד׳ · ב׳ חד כתי׳ ה׳ אשליך גורל · ידעת השחר · ק׳ · ק׳ · ד׳ אותיות תלויות

וְאָתֵיב יְיָ יָת אִיּוֹב מִן עַלְעוֹלָא דְצַעֲרָא וַאֲמַר׃ מַן הוּא דֵין כְּמַחְשִׁיךְ מַלְכָּא בְּמִלַּיָּא מִדְּלֵית מַנְדְּעָא׃ זְרַז כְּדוּן הֵיךְ גִּיבָּרָא חַרְצָךְ וְאֶבְעֵינָךְ וּתְהוֹדְעִינַנִי׃ הָאָן הֲוֵיתָא בְּמִשְׁתָּסֵי אַרְעָא חַוֵּי אִין יְדַעְתָּא בִּיוּנְתָּא׃ מַן שַׁוִּי מִשְׁחֲתָא אֲרוּם תִּנְדַּע אוֹ מַן מְתַח עֲלָהּ מַתְקוֹלְתָּא׃ עַל מַה סַמְכַיָּהָא טְמִיעַן אוֹ מַן שְׁדָא אֶבֶן זָוִיתָהּ׃ בִּזְמַן דְּמִשַׁבְּחִין כַּחֲדָא כּוֹכְבֵי צַפְרָא וּמְיַבְּבִין כָּל כִּיתֵי מַלְאֲכַיָּא׃ וַאֲגֵיף בְּדַשַּׁיָּא יַמָּא בְּמִגְחֵיהּ מִן תְּהוֹמָא דְמִן רַחְמָא יִפּוֹק׃ כַּד שַׁוִּיתִי עֲנָנָא כְּסוּתֵיהּ וְאַמִּטְתָּא לִיפוּפֵיהּ׃ וּפַקֵּידִית עֲלוֹי גְּזֵירָתִי וְשַׁוִּיתִי פְּרִירַיָּא הֵיךְ נַגְרִין וְדַשִּׁין׃ וַאֲמָרִית עַד כָּא תֵּיתֵי וְלָא תּוֹסִיף וְכָא תְּשַׁוֵּי בְּגֵיוְתָנוּת גַּלָּלָיךְ׃ הֲמִן יוֹמָךְ פַּקֵּידְתָּא צַפְרָא יְדַעְתָּא לִקְרִיצְתָּא אַתְרֵיהּ׃ תָּא הֲבְיוֹמֵי בְרֵאשִׁית הֲוֵיתָא וּפַקֵּדְתָּא לְמֶהֱוֵי צַפְרָא יְדַעְתָּ קְרִיץ הַן אַתְרֵיהּ׃ לְמֵיחַד בְּגַדְפֵי אַרְעָא וְיִטַּלְטְלִין חַיָּיבַיָּא מִינָהּ׃ תָּא לְמֵיחַד בְּסִטְרָא אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאִטַּלְטְלוּ דָּרָא רַשִׁיעַיָּא מִינָהּ׃

קו · הוא סביב עגולת הארץ : וארניה · הם ההרים · ואבן פנתה · היא הנקודה : ברון יחד · בעבור שיסובו סביבות נקודו׳ הארץ וכוכבי בקר הם הז׳ משרתים ויקראו כ כוכבי אור ובני אלהי׳ הם המערכות ה העליונות ותנועתם היא רנתם ותרועתם : ויסך · כמו הנני סך והענין סגר : בגיחו · בצאתו כמו מגיח ממקומו כאילו מרחם יצא : חתולתו · מלבוש וכמהו והחתל לא חתלת לא הוסמת כרוכה בבגד · שברתי כחו בחקי : ופה ישית · עד כה ישית כחך : המימיך · המיום שנבראת אתה צוית ל להיות בקר והודעת השחר מקומו : ותוכל לאחוז בכנפו׳ הארץ · והנכון כי על השחר ידבר שיאחוז בכנפות הארץ וימותו בכל יום הרשעי׳ ויאבדו כענין יתמו חטאי׳ מן הארץ אף על פי שהצדיק ימות חסד יי׳ על יראיו וצדקתו לבני בנים : תתהפך

איפה הוא · ואלה איפה הם · וד׳ כתי׳ אפו וסימ׳ ואיה אפו תקותי · דעו אפו כי אלוה · מי יתן אפו ויכתבון מלי · ושארהון איפוא כתי׳ : ופא ב׳ חד כתי׳ אל״ף וכי׳ ופה אשליך לכם גורל · ופא ישית בגאון גליך בהר׳ כתיב א׳ : רשעים חד מן ד׳ מלין דאית בהון אות תלוי וסימ׳ נו״ן כנשה ויקימו להם בני דן את הפסל · ע׳ן מיער יכרסמנה חזיר מיער · ע׳ן רשעים לאחוז בכנפות הארץ וינערו · ע׳ן מרשעים וימנע מרשעים אורם :

למקרים הרעים הנכונים לבא עליהם במקרה ושכינה · כאילו כוון מהם השם ית׳ כדי שיגיע בו רע מוחש לרשעים ונוסרו בהם שאר האנשים וימלטו מרעתם וש׳ שני מיני העונש אשר זכרנו רמז אליהו באמרו לא יחיה רשע ר״ל שלא ישתדל השם ית׳ להחיותו החיים הגופיים ולא יחיינו החיים הנפשיים ויורה על זה כי כבר זכר לצדיקים שני מיני הגבול המקבילים לאלו האחד הוא השגחתו בהם אשר ימלטו בה מהמקרים הרעי׳ הנכוני׳ לבא עליהם והוא אמרו לא יגרע מצדיק עיניו והשני הוא הצלחת הנפש והוא אמרו ואת המלכים לכסא ויושיבם לנצח ויגבהו ובכאן התבאר חיוב מציאות היוסר באלו הענינים אשר היה חושב איוב שימצא החמס וראוי שלא יעלם ממנו שזאת ההשגח׳ והשמיר׳ תתחלף לפי התחלף הדבר אשר בעבורו היתה ההשגחה רצוני שכאשר ידבק ויתאחד יותר בש״י תהיה ההשגחה בו יותר וזה מבואר בנפשו למעיין בדבריו אלה והנה יוכיח אליהוא איוב על אשר לא פשפש במעשיו על הייסורין הבאים עליו ולא שב אל השם ית׳ כי הוא יראה שאם היה שהיה איוב צדיק בזה האופן כבר יתכן שיביא השם ית׳ עליו אלו הייסורין על צד ההשגחה להסיבו מהמרי המועט אשר החל להחזיק בו וזה שהצדיקים כאשר החלו להסתבך במרי מה יגיע לה השם ית׳ רעות על צד ההשגחה כמו שקדם וכאילו יגיד להם בזה המכאוב אשר הכאיבם ספעלם אשר החלו להחזיק בו הרע וימנעו ממנו וזה כי בבא הרע עליהם יפשפשו במעשי׳ וישובו אל לבם במה היתה החטאת הזאת ואם יקבלו תוכחת בזה וישובו אל השם ית׳ יהיו מושגחים ממנו ונשמרים עד שיבלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים ואם לא יקבלו התוכחת ימותו בבלי דעת כי פעולות הרשע מונעות השגת המושכלות בלי ספק ובהיות הענין כן הוא מבואר שאם היה איוב שב אל השם ית׳ היה בכל מאלו הרעות ולהיות הרעות הבאות לאיוב על זה האופן ר״ל על צד ההשגחה להוציאו מהמרי המעטי אשר החל להסתבך בו היה מתרעם איוב והיה חושב היותו צדיק לפי שמה שהשיגהו מהמרי היה מעטי ובלתי מושג אליו ואחר כן נגה אליהו איוב על יחסו העול והרשע לשם ית׳ בזה הסידור אשר סידרו מפני הרעות שימשכו ממנו ר״ל מהסידור אשר מהגרמים השמימיים לפי שבו ישלם הדין והמשפט שימשכו העולם ויעמידוהו וזה כי בזה האופן בלבד היה אפשר שיגיע לרשעים רע מוחש על הרשע והעול שעשוהו כי השם ית׳ לא יעשה רע בעצמות כמו שביארנו בפתיחת זה הביאור וכאילו ישלם התיקון המדיני בזה הרע הנופל בזה העולם מן ההכרח ואולם הצדיקים אין להם לירא מאלו הרעות כאשר ישתדלו לדבקה בש״י כפי כחם ואמ׳ אל איוב במאמר כולל שכבר היה ראוי לו להשיג פועל השם מהנפלאו׳ אשר השיגו לאנשי׳ במעשיו ולזה היה ראוי לשפוט שזה הסידור הוא בתכלי׳ השלימו׳ האיפשר ואם נמצא בו חסרון מה הוא לפי מחשבותינו לא לפי האמת וזה שהאיש שהוא ראש׳ ההוויות לאו יובנו הנפלאו׳ אשר יעשה בו הש״י כל שכן באר׳ שהוא סוף כל ההוויות ובכלל כאשר נעיין בגבורותיו ראוי לנו לשפוט שהשם ית׳ שגיא כח ומשפט ורב צדקה ושהרע לא יבא ממנו על הכוונה הראשונה :

ביאור מלות המענה

ויען יי׳ את איוב מן הסער׳ ויאמ׳ · מי שם ממדיה · מי גזר ושיער מדת הארץ שתהי׳ בזה האופן והנה ממדיה שם ובא בשקל מגרי שאול והיסוד מדד והרצון בו מדותיה וקצות גבוליה : או מי נטה עליה קו׳ ר״ל לבנותה ולחדשה באופן אשר היא עליו ואולם אמר זה כי מנהג הבונים לנטות קו על בנייניהם : אדניה · עמודיה : ברן יחד · משבח רננה : ויסך · שתם וסגר : בגיחו · בצאתו מרחם יצא · בצאתו מרחם והולדו : וערפל חתולתו · וענן לבושו והטעם כפול והוא מענין והחתל לא חתלת : ואשבור עליו חקי · ואגזור עליו גזרתי : ופה ישית בגאון גליך · ר״ל ואל זה השיעור מהגאון ישית גליך מי שהוא פועל אותם והוא הרוח כאילו אמר שלגובה הגלים שיעור וכלה אין לפיכך לא יתוסף שיעורו ולזה לא יגבהו הגלים יותר בעת אחת מעת אחר לתוספת שיעור הים והם בעצמם גם כן מוגבלים בשיעורם עד שלא יבאו מגבולם אשר הגביל השם ית׳ להם ובזה יהיה נשמר זה המציאות אשר בחלק הנגלה מהארץ שלא יבואו מי הים עליו ואיפשר שיהיה הרצון בזה ועד זה המקום ישית הרוח בגאון וגובה גליך ולא יעבור הגל׳ אותו המקום אבל ישבר וישוב לקדמותו בהתנועעו אבל שפתותיהם ובזה יהיה נשמר זה המציאות אשר בחלק הנגלה מהארץ ואפשר שיהיה ב״ת בגאון נוסף׳ והרצה שהרוח ישית גאון הגלים בהגיעו אותם עד מקום מוגבל לא יעברו אותו כמו שקדם · ידעת השחר מקומו הודעת מקומו של שחר והוא המקום שזורח ממנו השמש ואולם אמר זה לפי שהשמש לא יזרח תמיד ממקום אחד אבל יתחלף מקום זריחתו דרך משל אל צד הדרומי ר״ל שיתקרב אל תמיד מהתנועעו מראש סרטן עד ראש גדי ומראש גדי עד ראש סרטן הדבר הפוך ובזה האופן יתחדשו התקופות הארבעה ובהם תועלות להמציא לו הנמצאות השפלות לשמור מציאותם הזמן האפשרי כמו שיתבאר בטבעיות והנה זכר השמש מבין שאר הככבים להראות פעולתו יותר באלו הנמצאות אשר אצלנו : וינערו · ויסורו : ויברחו · להחבא : תתהפך

תתהפך. הארץ בצורות משונות כחומר חותם: ויתיצבו. בני אדם כמו לבוש עליה וכל יום תחליפם. ובסוף ימנע מרשעים אורם: נבכי. כמו גליים שירוכו וכמהו מבכי נהרות חבש: עד רחבי ארץ. היא הארץ הגדולה המיושבת והנכון כי יאמר התדע כמה רחבי ארץ: כי תקחנו. להוליכו אל גבולו על האור ידבר הידעת אז קודם ש שתולד כמה מספר ימי חייך: ליום קרב. כמו השליך אבנים גדולות וברד שהיה במצרים והגאון רב סעדיה פירש אי זה הדרך ישכן אור על מקום שיש בארץ ש שהוא אור כלו חוץ מיום אחד והפך הדבר ומקום שיהיה שם ח האור חצי שנה אף על פי שדבריו נכונים אינם מענין הפסוקים וכן פי' אי זה הדרך יחלק אור דע שזה האור הוא גשם יקרי. רוח קדים: לשטף תעלה. כאילו תעלה יש לשטף ועניין פלג מן פלג אלהים מלא מים: לחזיז קולות. חוזק וחיזוק כמו יי עושה חזיזים קולות תקיפים: אגלי טל. יש אומ' הוא המטר הדק בלא חבר ויתכן היות האלף נוסף: כאבן. יתחבאו המי' עד שיתקשו כאבן ו והענין שלא יראו שהם מי: ופני תהו' יתלכדו. הענ' כפול שאם שהיו מימי תהו' יתלכדו עד שיתקשו ויש אומרי' כי ענינו שיתלכדו על פני תהום והוא קרוב: התקשר מעדנו' כימה. כוכבים הם בפאת צפון וכסיל בפאת דרום וכימה תקשר הפירו' שהם המעדנות וכסיל הפך הדבר והעניין האתה כותה לכוכבים האלה לקשר ולפתח והקדמונים אמרו כימה הם שבע' כוכבים קטנים והם בסוף מזל טלה ו והכרא' הם ו' והנכון בעיני שהו' אחד והוא כוכב גדול יקרא עין השור השמאלי וכסיל כוכב גדול הו' לב מזל עקרב כי בעלות אלה שניהם במזרח ירא' המצעים הנזכרי' וזה כנגד זה בבו' ובמעלה ובחלק: מזרות. כוכבים הם ויש אומרי' כי הרי"ש תמורת למ"ד ויאמרו כי כמוהו וידע אלמנותיו והוא רחוק: ועיש. כבר הזכרתיו: הידעת חקות שמים. ששמתי והוא שאל' המשורר חוק נתן ולא יעבור: משטרו. שב אל השמים בעבור שים להם ממשלה על הארץ מן שוטרים: ושפעת מים. רבים מן שפעת גמלים: בטוחות. רובי המפרשים אמרו שהם הכליות והנכון בעיני שהם הקרב כעניין הן אמת חפצת בטוחות ויורה עליו סוף הפסוק שאמר ובסתום חכמה תודיעני כי העניין כפול הוא כמנהג: לשכוי. הוא הלב כמו עברו משכיות לבב והעניין צורות חקוקות כמו ואבן משכית ותהם המחשבות ותבין סוד הרוח יורד כן: מי

תתהפך כחומר חות' · ר"ל כמו החומר והטיט אשר יעשו בו החותם אשר ירצו שהוא מוכן בקלות לקבל החותם שהוא כן תתהפך פעולת השמש להמסך ממנו פעולות מתחלפות מצד חלוף מצבו: נבכי ים. מעמקי ים: רחבי ארץ. הנה רחב הארץ הוא מרחקה מתקו השוה והוא המקום אשר יהיו בו הלילה והיום שוים לעולם ולזה יהיו לארץ שני רחבים האחד מהקו השוה עד תכלי' הצפון והשני מהקו השוה עד תכלי' הדרו': חשכתי לעת צר. מנעתי אות' לי ואצרתי אותם ל להשתמש בהם בעת צר ר"ל להגיע הרע לראוי לו: אי זה דרך יחלק אור. הרצון בו אי זה דרך יחלק השמש עד שילך פע' בתנועתו היומית בדרך אחד וביום אחר בדרך אח' ויפזר מקום זריחתו עלי ארץ כמו שהתבא' למי שעיין מעט ת מחכמת התכונה ו ואיפש' שיהיה הרצון באור האד הקיטורי אשר יתהוו ממנו ה הלהבו' בקלות ויהיה קדים רוח קדים והוא יותר נכון כי לפי ה הביאור הראשון יהיה בכאן כפל דברים לפי שכבר זכר זה העניין בעינו כמו שאמר ה המימיך צוית בקר וגו': מי פלג לשטף תעלה וגו'. מי חלק לשטף המים מקום שיפול בו ויקרא למקום ההוא תעלה והיא ג חפירה והרצון מי סידר המטר בזה האופן שימטיר בזה המקום ולא במקו' אח' עד שישלימו בזה ה האופן הנמוזים בהמטירו פעם במקום אחד ופעם במקו' אחר וזה שאם היה המטר כולו במקו' אחד תמיד לא ישלם צמח לא ב במקום ההוא מצד רבוי הלחו' ולא בזולתו מצד היובש וזה ת מבואר בנפשו ומי שם חק ומנהג לברק ולרעמים ויהיה אמרו לחזיז קולו' כאילו אמ' לחזיז וקולות או ירצה בזה מי שם דרך ל לחזיז אש' יתהוו ממנו הרעמים שירד למטה לארץ הפך תנועתו הטבעית: שואה ומשואה. מדבר ומקומו' חריבי': אגלי טל. טיפי הטל: יתחבאו. ירצה שהם יתקפאו ויסתר ענין המימיות ויהיו מים בכח לא בפועל: מעדנות. שם מיני תענוגי' שימצאו בסבת כימה ר"ל בהמצא השמש שם כי אז יתיר חום הזמן האילנות ויתכו פריס והנה כימה היא צורה אחת במזל טלה: ומושכות כסיל. מה שיעצרהו וימשכהו כסיל שהוא מהצורות הדרומיות ובהיות השמש במזל שהוא בו יתכנסו האילנות מכתיבות כחם לרוב הקור: מזרות. היא צורה אחת מהצורות הדרומיות ואחשוב שלא היתה נראית בארץ אשר היה בה איוב כי אם זמן מועט: ועיש. היא צורה מהצורות הצפוניות ואינה נסתרת כלל באקלים אשר אנחנו בו: תנחם. תנהגם: משטרו. מענין סוטר ומושל והרצון אם תשים ממשלת השמים בארץ:

התבוננת ג' חס' בליש' וסימ' נמסר בספ' סימ' ל': אל גבולו ל' וחד על גבולו ואינון בן א"ב מן חד חד חד אל וחד על ול' דכו' וסי' נמס' במסר' רבת' במערכת אות האלף בערך אל בס"ד: ובספר ד' וסי' בסדר בלק וירמיה סימן י"א: ואוצרו' אוצרו' י"א כול וסימ' עלה שישק מלך מצרים דבלבים תנינא דפסו' · ויקח אסא את כל הכסף ב' בפסו' · ויוצא אסא את כל

תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם וְיִתְיַצְּבוּ כְּמוֹ
לְבוּשׁ: וְיִמָּנַע מֵרְשָׁעִים אוֹרָם וּזְרוֹעַ
רָמָה תִּשָּׁבֵר: הֲבָאתָ עַד נִבְכֵי
יָם וּבְחֵקֶר תְּהוֹם הִתְהַלָּכְתָּ:
הֲנִגְלוּ לְךָ שַׁעֲרֵי מָוֶת וְשַׁעֲרֵי צַלְמָוֶת
תִּרְאֶה: הִתְבֹּנַנְתָּ עַד רַחֲבֵי אָרֶץ
הַגֵּד אִם יָדַעְתָּ כֻלָּהּ: אֵי זֶה הַדֶּרֶךְ
יִשְׁכָּן אוֹר וְחֹשֶׁךְ אֵי זֶה מְקֹמוֹ: כִּי
תִקָּחֶנּוּ אֶל גְּבוּלוֹ וְכִי תָבִין נְתִיבוֹת
בֵּיתוֹ: יָדַעְתָּ כִּי אָז תִּוָּלֵד וּמִסְפַּר
יָמֶיךָ רַבִּים: הֲבָאתָ אֶל אֹצְרוֹת
שָׁלֶג וְאוֹצְרוֹת בָּרָד תִּרְאֶה: אֲשֶׁר
חָשַׂכְתִּי לְעֶת צָר לְיוֹם קְרָב וּמִלְחָמָה
: אֵי זֶה הַדֶּרֶךְ יֵחָלֶק אוֹר יָפֵץ קָדִים
עֲלֵי אָרֶץ: מִי פִלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה
וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קֹלוֹת: לְהַמְטִיר עַל
אֶרֶץ לֹא אִישׁ מִדְבָּר לֹא אָדָם בּוֹ:
לְהַשְׂבִּיעַ שֹׁאָה וּמְשֹׁאָה וּלְהַצְמִיחַ
מֹצָא דֶשֶׁא: הֲיֵשׁ לַמָּטָר אָב אוֹ
מִי הוֹלִיד אֶגְלֵי טָל: מִבֶּטֶן מִי
יָצָא הַקָּרַח וּכְפֹר שָׁמַיִם מִי יְלָדוֹ:
כָּאֶבֶן מַיִם יִתְחַבָּאוּ וּפְנֵי תְהוֹם
יִתְלַכָּדוּ: הַתְקַשֵּׁר מַעֲדַנּוֹת
כִּימָה אוֹ מֹשְׁכוֹת כְּסִיל תְּפַתֵּחַ:
הֲתֹצִיא מַזָּרוֹת בְּעִתּוֹ וְעַיִשׁ עַל
בָּנֶיהָ תַנְחֵם: הֲיָדַעְתָּ חֻקּוֹת שָׁמָיִם
אִם תָּשִׂים מִשְׁטָרוֹ בָאָרֶץ: הֲתָרִים
לָעָב קוֹלֶךָ וְשִׁפְעַת מַיִם תְּכַסֶּךָּ:
הַתְשַׁלַּח בְּרָקִים וְיֵלֵכוּ וְיֹאמְרוּ לְךָ
הִנֵּנוּ: מִי שָׁת בַּטֻּחוֹת חָכְמָה אוֹ
מִי נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה:

ד' אותיות תלויות ב' נבבין · ל' · ב' חס' בליש' · כל' · כ' · ל' חד על גבולו · ב' · ב' · ב' בליש' · ית חל · ב' בכל אכף דכו' ל' · ל' ות' כן · ט' · ל' חס' · ל' · ב' בסיפ' · ל' חס' · ל' · יו · ל' · ב' בתרי ל' ית חד חס · ל' ות' כן · ל' · ה' · ל' · ב' · ל' · ל' · ס' · ד' · ב' חן חס

מִתְהַפְּכָא הֵיךְ טִינָא חוֹתָמָא דִילְהוֹן וְאִיתְעַתְּדוּן הֵיךְ כְּסוּ זְהִים: ת"א אִתְהַפְּכַת הֵיךְ טִינָא חוֹתָמָא דִלְהוֹן וְלָא אִתְבְּרִיאוּ כְּמוֹ גוּשְׁמֵיהוֹן בְּלָא נִשְׁמַתְהוֹן הֵיךְ כְּסוּ סְרִיק: וְאִתְכְּסֵי מִן רַשִׁיעַיָא נְהוֹרֵהוֹן וְאֶדְרַע מְרַמְמָא תִּתְבַּר: אִיפְשַׁר דְעַלְתָּא עַד מְעַרְבְּלֵי סְגוּר יַמָּא וּפִשְׁפּוּשׁ תְּהוֹמָא הֲלִיכְתָּ: אֶפְשַׁר דְאִתְגְלִיאוּ לָךְ מַעֲלָנֵי מוֹתָא וּמַעֲלָנֵי טוּלֵי מוֹתָא דְגֵיהִנָּם תֶּחֱמֵי: אִיתְבַּיְינַת עַד פְּתָוֵי אַרְעָא דְגִינְתָּא דְעֵדֶן חַוֵי אִין יְדַעְתָּא כּוּלָהּ: אֵידֵין אוֹרְחָא יִשְׁרֵי נְהוֹרָא וַחֲשׁוֹכָא הֵידֵין אַתְרֵיהּ: אֲרוּם תְּדַבְּרִינֵיהּ לִתְחוּמֵיהּ וַאֲרוּם תִּתְבַּיַּן שְׁבִילֵי בַּיְתֵיהּ: הֲיָדַעְתָּא אֲרוּם בְּכֵן אִתְיְלִיד וּמִנְיַין יוֹמָיךְ סַגִיעִין: אִיפְשַׁר דְעַלְתָּא לְקוּרְטוּרֵי תַלְגָא וְאַפּוּתִיקֵי בַרְדָא תֶּחֱמֵי: דִיגְנֵזִית תַּלְגָא לְעִידָן עָקְתָא בְּגֵיהִנָּם וּבַרְדָא לְיוֹם קְרָבָא דְפַרְעֹה וְאַגְחוּתָא דְמִצְרָאֵי: הֵידֵין אוֹרְחָא יִתְפְּלִיג נְהוֹרָא יְבַדַּר רוּחַ קִדוּמָא עַל אַרְעָא: מַן טַיֵיף לְשַׁטְפָא קוּבְתָא וְאִסְרַטָא לַעֲנָנֵי קַלַיָא: ת"א מָאן טָאֵיף לְשַׁטְפָא דִתְהוֹמָא חֲרִיצֵי מַיָא וּקְצַתְּתוּן דְלָא לְעֵילָא וְאוֹרְחָא לַעֲנָנֵי דְמַחְתִּין סַתְמַן מַיָא בְּקַלַיָא: ת"א מָאן עֲבַד שִׁטְפָא לְמַרְזֵיבָא דְמַיָא וּלְעֵילָא אָרְחָא דַעֲנָנָא דְמָחִית מִטְרָא בְּקָלִין: לְאַחְתָא מִטְרָא עַל אַרְעָא דְלֵית בַּהּ גְבַר מַדְבְּרָא דְלָא בַר נַשׁ בֵּיהּ: לְמִסְבַּע רְגוֹשָׁא וְאַתְרוּגְשְׁתָא וּלְמַרְבְּיָא מַפְּקָנוּת דִיתְאָה: הַאִית לְמִטְרָא אַבָּא אוֹ מַן אוֹלִיד רְסִיסֵי טַלָא: מִכְּרֵיסָא מַן נְפִיק קַרְחָא וּגְלִידָא דִשְׁמַיָא מַן יְלִיד יָתֵיהּ: הֵיךְ אַבְנָא מוֹי קְרִישַׁן וּמִטַּמְרָן וְאַפֵּי תְהוֹמָא דְמִן קוֹרָא מִתְאַחֲדִין: הֲתִקְטוֹר שִׁירֵי כִּימְתָא אוֹ אַשְׁלֵי וְנַגְדִין נִיפְלָא תִּשְׁרֵי: הֲתַפִּיק שִׁבְרֵי מַזָלַיָא בְּזִמְנֵיהּ וְזַגְתָא עַל אַפְרָחָהָא תְּדַבְּרִינוּן: הֲיָדַעְתָּא גְזֵירָתָא דִשְׁמַיָא אִין תְּשַׁוֵי שִׁטְרֵיהּ גַלְגַלֵיהּ בְּאַרְעָא: אֶפְשַׁר דְתָרִים לְעַבָא קָלָךְ וְרִיכְפַּת מַיָא תַּחְפִינָךְ: אֵיפְשַׁר תְּשַׁדֵר בַּרְקִין וִיְהָכוּן וְיֵימְרוּן לָךְ הָא אֲנָן: מַן שַׁוִי בְּכַלְיָין חוּכְמְתָא אוֹ יְהַב לְלִיבָּא בִּינְתָא: ת"א לְתַרְנְגוֹל בְּרָא בִּיוּנְתָא לְמִקְלְסָא לְמָרֵיהּ:

אוצרות ב' בפסו' · ונתתי לך אוצרות חשך · את כל חסן העיר · והלים אח"ה כה"ה קדמ' דפסו' · ואוצרות ברד תראה · לא יועילו אוצרות רשע · ואת בני התערובות דד"ה: וכפור ב' חס' בליש' וסי' דק ככפר על הארץ · וכפר שמים מי ילדו: ופני י"ו מיחרין וסימ' נמס' בתלים סימ' פ"ב: התקשר ל' והוא חד מן מלין דמשמשין הת בריש' וסימ' התהלך ל' כי אתה מתחרה בארז · התקשר ל' מעדנות כימה · התשלח ל' ברקים וילכו · התאמין ל' בו כי ישיב זרעך · התרעישנו ל' בארבה הוד נחרו · התרים ל' לעב קולך · התצוד ל' ללביא טרף · התשחק ל' בו כצפור · התצלח ל' עתה שתולה התצלח · ואינון מן א"ב ה"א בריש' וסימ' נמסר במסר' רבת' במערכת אות הה"א בס"ד:

מי־יספר שחקים בחכמה ונבלי
שמים מי ישכיב: בצקת עפר
למוצק ורגבים ידבקו: התצוד
ללביא טרף וחית כפירים תמלא:
כי־ישחו במעונות ישבו בסכה למו
־ארב: מי יכין לערב צידו כי־ילדו
אל־אל ישועו יתעו לבלי־אכל:
לט הידעת עת לדרת יעלי־סלע חלל
אילות תשמר: תספר ירחים
תמלאנה וידעת עת לדתנה:
תכרענה ילדיהן תפלחנה חבליהם
תשלחנה: יחלמו בניהם ירבו בבר
יצאו ולא־שבו למו: מי־שלח פרא
חפשי ומסרות ערוד מי פתח: אשר־
שמתי ערבה ביתו ומשכנותיו מלחה
: ישחק להמון קריה תשאות נוגש
לא ישמע: יתור הרים מרעהו ואחר
כל־ירוק ידרוש: היאבה רים עבדך
אם־ילין על־אבוסך: התקשר־
רים בתלם עבתו אם־ישדד עמקים
אחריך: התבטח־בו כי־רב כחו
ותעזב אליו יגיעך: התאמין בו
כי־ישוב זרעך וגרנך יאסף: כנף־
רננים נעלסה אם־אברה חסידה
ונצה: כי־תעזב לארץ בציה ועל־
עפר תחמם: ותשכח כי־רגל
תזורה וחית השדה תדושה: הקשיח
בניה ללא־לה לריק יגיעה בלי־פחד
: כי־השה אלוה חכמה ולא־חלק
לה בבינה: כעת במרום תמריא
תשחק לסוס ולרכבו: התתן לסוס
גבורה התלביש צוארו רעמה:

מן ימני שבעתי שמיא בחוכמתא וכילוות
שמיא מן ישרי: תא מאן ימני כוכבי
שמיא בחוכמתא ועננין דמתילין לזקיא
דשמיא מאן אשכיב: כד אישתאם עפרא
לשיתאסא ורגישתא אידבקו: התצוד
לליתא מזונא ופרנסותא דאריותא תספק:
ארום שחיין במדורתא יתבון במטללתא
מטול לכמנא: מן יתקן לעורבא מזוניה
ארום בנוי לאלהא יבעון תעיין מוליות
מיכלא: איפשר דידעתא עידן מילדיהון
דיעלי טינרא כד מצטערין איילתא תנטור
תמני ירחיא דשלמן ותנדע עידני מלדיהון
: חמטן בניהון מתפלחן צעריהון משדרין
: מתחיילן בניהון יסגון בעיבורא יפקון
ולא תייבין להון: מן פטר מרודא בר חורי
ושושלי ערודא מן שרי: די שויתי מישרא
בייתיה ומשכנוי ארעא צדייא: יגחך לרגוש
קרייתא אתרגושתא דרדי לא ישמע:
ואליל טורייא סרעיה ובתר כל ירוקא יבעי
: איפשר דצבי רימנא למיפלחך אין יבית
על אורותך: איפשר דתקטור רימנא
בתלמא דאשליה אין ישדד גלמתא בתרך
: אפשר דתתרחיץ ביה ארום סגי חיליה
ותשבוק לותיה ליעותך: איפשר דתיסין
ביה ארום יתוב דרעך ואידרך יכנוש:
גדפא דתרנגול ברא דמשבחא ומקלסא
אין איברא דחוריתא ונוציצתא: ארום
תשבוק לארעא ביעייתא ועל ארעא תדגר
: ושלייא ארום רגלא תבדרינה וחיות ברא
תדושינה: שיחנא על בניא דלא דלה
לסריקותא ליעותה מדלית דלותא: ארום
אנשיה אלהא חוכמתא ולא פליג לה ב
בביונתא: כעידן במרומא טיסא מגחכא
לסוסא ולריכביה: האיפשר דתתן לסוסא
גבורתא איפשר דתלביש צווריה תוקפא:

בצקת ל' למוצק ל' ורגבים ל' התצוד ל' ללביא ל' התצוד ללביא טרף: במעונות ב' מל' דמל' בליש' וסים' ומי יבא במעונותינו' כי ישחו במעונות. וג' חס' בלישנ' מענה אלהי קדם. כפיר קולו ממענתו. ומענתיו טרפה. וב' כתיב מעונתם חס' ו"ו בתר' וסימ' ואל מעונתם ישובון. ואל מעונתם ירבצון. ושאר' מעונות כתי' חס' ו' קדמא: ירחים ד' וסימ' והצפנהו שלשה ירחים' וממגר גרש ירחים. במספר ירחים אל יבא. תספר ירחים תמלאנה: פרא ו' וס' נמסר בסדר לך לך ובספר' סימן י"א: פתח ג' וסי' מוכר מלבים. ומוסרות ערוד מי פתח' דלתות פניו מי פתח: ירוק ג' ב' חס' וסים' וכי ירק הזב בטהור' ואביה ירק ירק' ואחר כל ירוק ידרוש: ישדד ב' וסים' אם ישדד עמקים אחריך'. אפרים עגלה מלמדה. וא' יפתח וישדד אדמתו: ישיב חד מן ב' זוגין מן ג' ג' דכתי' ו' במצעות תיבות וקרי' יוד וסי' ישוב זרעך לשוררי. התאמין בו כי ישוב זרעך' תגמול ידי אדם ישוב לו: אשוב ג' כתי' ו' וקרי' י' וסי' יהוד' כי הנה בימים ההמה ובעת ההיא אשר. אמאס גם זרע יעקב ודוד' עילם והיה באחרית הימים: ללא י"א וסים' נמסר בספרא סי' ב"ן: השה ל' בבינה ל' כי השה אלוה חכמה' תמריא ל' תשחק לסוס: צוארו ה' וסי' נמסר בסדר מקץ:

מי יספר. מענין מגין ומספר כמו אספר כל עצמותי: ונבלי שמים. הם הגשמים האדיים הנופלים מלמעלה למטה: בצקת עפר למוצק וגו' בהתקשות העפר עד היותו חזק: ורגבים. הם נוטי העפר והרצון שחלקי הארץ ידובקו עד שלא ישאר פנוי ביניהם: וחית כפירי' תמלא. ונפש האריות תמלא להמציא להם טרף כי נפשם ריקה בהעדר טרפם: ישוחו. ישפלו: ישועו. יצעקו: יעלי סלע. בן קאסטאין בלע"ז והיא עולה בראש הסלע ב בשעה שכורעת לילד והשם ית' מזמן לה נשר שמקבלת את הולדות בכנפיו ומכיל אותם שלא יפולו כך אמרו רבותינו ז"ל ואם הענין אמת הנה פירוש ה הפסו' כן ואם לא הנה יהיה הרצון בזה לפי מה שאחשוב שזה הבא איננו נולד כי אם בקושי גדול ולזה יהיה נולד בתכלית הסכנה לולי השגחת השם ית' להמציא הוולדים ב באופן מהחוזק שלא ימותו בעת הליד: חולל אילות. הו' מענין חיל וחבלי יולדה ואמרו רבותינו ז"ל כי האילת רחמה צר ולא תלד אם לא הכישה נחש ב ברחמה והשם ית' סבב שיבא אליה נחש בעת הלידה להכים' ברחמ' ותלד ואם לא ימצא הענין כן יהיה הרצון בזה לפי מה שאחשוב שזה הבא איננו נולד כי אם בקושי גדול ו ולזה יהיה הענין בו כמו הענין ביעלי סלע ולזאת הסבה יהיה הולד בתכלית הסכנה ועם כל זה יוכל ל להשגח' השם יתברך במציאות: תפלחנה. תשברנה ותכתתנה: חבליה'. ציריה': יחלמו. מענין בריאות והוא מענין ותחלימני ו והחייני: בבר. בחוץ: פרא'. חיה הנמצאת במדבר והיא אוכלת עשב כבהמה: ערוד. חמור הבר: ערבה. מדבר: מליחה. ארץ מליחה והיא מדבר גם כן: תשואו'. ענין המיה: יתור. מן ויתורו את הארץ והוא שם במקל יבול: ריס. ראם: אבוסך. הוא האבוס שאוכלת בו ה הבהמה: התקשר ריס בתלם עבותו. הרצון בו האם העבות יקשור ריס בתלם לחרוש בתלמי השדה כמו הענין בשור ובחמור וזולת מבעלי חיי שיחרוש בהם: ישדד. מגזרת שדה והוא החרישה כמו יפתח וישדד אדמתו: כנף רננים. שם עוף או אפשר שיהיה שם הכנף רננים וידבר מכנף העוף ההוא: נעלסה. שמח' ועלס': אברה. כנף שלה: חסידה. שם עוף: ונוצה. ר"ל נוצת העוף ההוא: תזוריה. תדרכם ותרמסה והוא מגזרת ויזר את הגיזה: הקשיח בניה. הסיר מדמיונה כאילו לבה לבניה וסכחה אותם: הפה' שכח אותה והעלים ממנה: תמריא. מענין הגבהה: רעמה. חוזק ועוז הקול והגבהה והצהלה היוצאת ממנו:

מי יספר' פירושו מספיר מי שם אותם כספיר כענין כראי מוצק וים אומ' שהוא מן ספר ואחרי' אמרו מתספר ואחרים אמרו מי יספר בחכמתו השחקים: ונבלי שמים. הם העבים בעבור שהם מלאים מים: ישכיב. כמו יוריד וכמוהו שכבת הטל: למוצק. היא הנקודה: ורגבים ידובקו. הם בקיעות הארץ מהחום והמטר: וחית כפירים תמלא. כי היא נפשו ריקה: ישוחו. מן ישח כי כן מנהג ה הכפיר וכמהו ידכא ישוח: תכרענה. ותפלחנה ילדיהן כדי שלא יזוזו ממקומם: חבליהם תשלחנה. פי' תשלחנה חבלים ומכאובות על ידיהן ואחר כך יתרפאו ב בניה' כענין ותחלימני: ירבו. יגדלו בבריאות כמו ברור: לט וים אומ' שהוא תרגום חוץ: תשואות. קולות מן שאון: ירוק. הענין אחר כל מקום ירוק: התקשר ריס בתלם. כמו תלמיה רוה והענין ה התקשר ריס בתלם בעבות: התבטח בו. כי רב חילך בעבור רוב' כחו: ותעזוב אליו יגיעך' עניינו זרע השדה שבכחו יחרוש וישדד כמעשה השור וים אומ' כי תעזוב תשים על גבו כענין עזוב תעזוב עמו והוא רחוק מאד: התאמין בו כי ישיב זרעך' כי כאש' יחרוש וישדד ישיב לך הזרע: וגרנך יאסוף. בריש: כנף רננים. שם עוף אולי נקרא כן בעבור נועם קולו: נעלסה. כמו נפרש וכן נתעלס באהבים והטעם האתה נתת לרננים כנף. ונתת אברה היא הכנף וכן ישאהו על אברתו. וגם נוצה לחסידה והוא עוף יבא למועד ידוע כי כן כתו' בספר ישעיה: כי תעזוב לארץ ביציה. זאת תולדת': תחמם. ביציה מגזרת חום: תזוריה. מגזרת ויזר: הקשיח בניה. והטע' תתאכזר על בניה כאילו לא היו שלה וכמהו תקשיח לבנו מיראתך ואין להם ש של' שי במקרא: יגיעה בלי פחד. אין לה פחד על הבנים שיהיו בניה מתזורם רגל: כי השה. מטעם כי נשני אלהים: ולא' נתן לה חלק בבינה: תמריא. תגבה ואין לו חבר וים אומ' כי שור ומריא כמהו וטעם מריא שמן מעלה מלמ"ן רבבן: תשחק לסוס. בעבור רוב מרוצתו: רעמה. כטעם עוות מן רעמו פנים או מגזרת רעם התרעישנו

ביציה ג' חס' בליש' כני כני

A26

התרעישנו כארבה. שתשמיע לו רעש במרוצתו כאשר ישמע לארבה: הוד נחרו. כמו נחרת סוסיו קול כהלת הסוס: יחפרו. רגליו בעמק וישיש: בכח. שיש בו: נשק. ידוע: ישחק. לדבר שיפחד אדם ממנו: ולא יחת. כמו אל תערוץ ואל תחת: ולא ישוב. אחור מפני חרב: תרנה. קול החצים היוצא מהאשפה כמו ויתעבר הרנה: להב חנית וכידון. שהם מרוקים כאילו להב יצא מהם: יגמא ארץ. יפסע ארץ וקרוב ממנו מ תגמת פניהם והטעם נוכח פניהם. כל כך ישמח ללכת אל מקום המלחמה שלא יאמין כי קול השופר הוא אמת: בדי שופר. בשמעו השופר יאמר האח מרוב שמחתו כמו האח האח והיא מלה תאמר על השמחה בבוא לאדם חפצו בדי שופר כמו בדי ריק והוא קרוב מטעם אין די בער: יריח מלחמה. כשמשמע כי כן הוא: רעם שרים. ישמיעם שרים ותרועה מרחוק: יאבר נץ. יעופף לתימן כי יבקש מקום חם: יגביה נשר. אין עוף שיגביה יותר ממנו: סלע ישכון. כן תולדתו: חפר אוכל. יבקש כמו לחפור את כל הארץ וקרוב מגזרת חופר נמין והטעם שהוא במקום גבוה ויבקש מזונו כמטה כחופר מטמון: ואפרוחיו יעלעו דם. כמו ושתו ולעו והטעם יבלעו דם איברי החללים שיביא ויהי העי"ן הראשון כפול או יהי מגזרת עלעה בלשון רבנן והטעם ישברו צלעות החלל להוציא דם והראשון ככון שדקדוק והאחרון עצמו שהוא מגזרת עצם וזה דבר ידוע כי הנשר יראה ממקום רחוק מאד מקום החללים וירוץ שמה: הרוב

ל' יזד
יען נהמות

נחרו ל' התרעישנו בארבה והוא חד מן א"ב מן א"א כתיב ו' בסוף תיבו' בחברת או ול' זוגא וסי' נמסר בבס' רבת' בטער כ' אות וא"ו בס"ד: אשפה ב' וסי' ועילם נשא אשפה: עליו תרנה אשפה להב: שופר ב' חס' וסי' אל חכך שפר. בדי שפר יאמ' האח. וכל אורייתא דכו' חס' בכ"ב מ"ל וסי' והעברת שופר הרועה ג' בן. וכל נביאי' וכתובי' דכו' מ"ל בכ"ב חס' וסי' דלעי'

הֲתַרְעִישֶׁנּוּ כָּאַרְבֶּה הוֹד נַחְרוֹ אֵימָה׃ ל׳ ל׳
יַחְפְּרוּ בָעֵמֶק וְיָשִׂישׂ בְּכֹחַ יֵצֵא
לִקְרַאת־נָשֶׁק׃ יִשְׂחַק לְפַחַד וְלֹא יג בסו׳ בסיל ולא ולא
יֵחָת וְלֹא־יָשׁוּב מִפְּנֵי־חָרֶב׃ עָלָיו
תִּרְנֶה אַשְׁפָּה לַהַב חֲנִית וְכִידוֹן׃ ל׳ ב׳ ועילם
בְּרַעַשׁ וְרֹגֶז יְגַמֶּא־אֶרֶץ וְלֹא־יַאֲמִין כִּי־ ל׳
קוֹל שׁוֹפָר׃ בְּדֵי שֹׁפָר יֹאמַר הֶאָח ט חס׳ בליש׳
וּמֵרָחוֹק יָרִיחַ מִלְחָמָה רַעַם שָׂרִים ל׳
וּתְרוּעָה׃ הֲמִבִּינָתְךָ יַאֲבֶר־נֵץ יִפְרֹשׂ ל׳ ל׳
כְּנָפָו לְתֵימָן׃ אִם־עַל־פִּיךָ יַגְבִּיהַּ כנפיו ק׳
נָשֶׁר וְכִי יָרִים קִנּוֹ׃ סֶלַע יִשְׁכֹּן
וְיִתְלֹנָן עַל־שֶׁן־סֶלַע וּמְצוּדָה׃ מִשָּׁם ל׳ וחס׳ וחד בכל ח׳
חָפַר־אֹכֶל לְמֵרָחוֹק עֵינָיו יַבִּיטוּ׃
וְאֶפְרֹחָו יְעַלְעוּ־דָם וּבַאֲשֶׁר חֲלָלִים חיו׳ ל׳ ד׳ ק׳
שָׁם הוּא׃

חֲתַרְגִּישִׁינֵיהּ הֵיךְ גּוֹבָאי שִׁבְהוֹד לִישְׁלוּשְׁתָּא דְנְחִירֵיהּ אֵימְתָא׃ מְחַפְּשִׁין בְּגָלִימָא וְיֶחֱדֵי בְחֵילָא יִפּוֹק לְקַדְמוּת קְרָב׃ יֶחֱדֵי לְדָלוּתָא וְלָא יִתְבַּר וְלָא יְתוּב מִן קֳדָם סַיְפָא׃ עִלָּווֹי תִּשְׁדֵּי זִיינָא חַרְבָּא שְׁנָנָא מוֹרְנִיתָא וְרוּמְחָא׃ בִּרְגִיז וְרוּגְזָא יַעֲבִיד גּוּמְתָא בְּאַרְעָא וְלָא יְהֵימִין אֲרוּם קָל שׁוֹפָרָא׃ בְּמִיסַת שׁוֹפָרָא יֵימַר חֶדְוָא וּמִן רָחִיק יְרִיחַ קְרָבָא אַכְלְוָתָא דְרַבְרְבֵי וְיַבָּבָא׃ אֵיפְשַׁר מִבְּיוּנְתָּךְ יִתְאַבַּר בַּר נָצָא פְּרוּשׂ גַּדְפָּא לְדָרוֹמָא׃ אִין עַל מֵימְרָךְ יִתְגַּבַּהּ נִשְׁרָא וַאֲרוּם יָרוּם שַׁרְכַּפֵּיהּ׃ בְּכֵיפָא יִשְׁרֵי וִיבִית עַל כְּרַךְ טִינָר וּמְצַדְתָּא׃ מִתַּמָּן חָפִיר מֵיכְלָא לְמַרְחִיק עֵינוֹי מִסְתַּכְּלָן׃ וְאֶפְרוֹחוֹי גַּמְעִין אִידְמָא וּבְאַתַר דְּתַמָּן קְטִילַיָּא תַמָּן הוּא׃

ומן וישלח אבשלום עד סוף ספר' דכו': למרחוק ח' וסי' נמסר לעיל בס' פר' סי' ל' ומלכי' ב' סי' י"ט: ובאשר ד' וסי' נמסר בשופטים סי' ה' וישעיה סי' ס': הרוב ג' ב' חס' וא' מ"ל וסי' נמסר בספר' ריש סי' י"א:

התרעישנו כארבה. התבוא לו הרעש והכפכוש אשר הוא רועש כארבה: הוד נחרו אימה. ע"כ שעטוטו היוצא מנחיריו הוא אימה לשומעיו: יחפרו בעמק. יחפרו רגליו בעמק כמנהג הסוסים: נשק. כלי מלחמה: תרנה. תזעק מגזרת ותעבור הרנה במחנה: אשפה. הוא כלי ששימו בו החצים: חנית וכידון. הם כלי זין: ברעש ורוגז יגמא ארץ. ברעש ותנועה חזקה ובחמה ירוץ עד שידמה כאילו הוא מגמא את הארץ ובולעה לחוזק המרוצ': האח. מענין שמחה: יאבר. יעוף ולפי שהעופפות הוא בכנף אמר יאבר: נץ. שם עוף: ומצודה. סלע חזק וגבוה: חפר אוכל. יבקש ויחפש האוכל שיהיה מזון מ ממנו מגזרת ויחפרו לנו את הארץ: יעלעו. יבלעו: חללים. הרוגים:

ביאור דברי המענה

ענה השם ית' את איוב מן החשך והסערה ואמר ואולם ייחס זה המראה אל הסערה לפי שהנביאים כשתבא להם הנבואה יהיה שם ביניהם מסך מ מבדיל מצד החומר מלקבל בשלימות השפע האלהי ולזה תמצא שתיוחס הנבואה אל הערפל או אל החשך והסערה אשר הוא אחיד הרב החשך. מי זה אשר עכתו ומעבותיו הם חשוכים ואפלים מבלי דעת אשר חשקת להתוכח עמי. ועתה אזור נא כגבר חלציך כאדם המתווכח אשאלך והודיעני שאלתי אחר שאתה שופט על מעשי ראה איך תוכל לשפוט את מעשי ואיך יודע אותם ומשיגם והוא מבואר שהשופט ראוי שתהיה אצלו ידיעת מה שהוא שופט. איפה היית שתדע אופן החכמה ביסדי ארץ הגד אם ידעת בינה מי שם מדותיה בזה השעור כי יתדע אופן החכמה בזה והטעם כי בהיות מדתה בזה השעור מן החכמה עד שאם היתה יותר גדולה או יותר קטנה היה נפסד העולם כי העולם ישמר בשווי אשר ביסודות בכמות ובאיכות כמו שהתבאר בטבעיות. או מי נטה עליה קו כדרך הבונים כאשר יתחילו לבנות והרצון בזה מאי זה דבר היתה התחלת הוויתה ואמנם אמר זה להעלם הענין בסבת הווית הארץ לפי שהוא מיוחס אל ההעדר ר"ל אל העדר קבול המתפעל פועל הפועל ולזה היה מה שרחק מהגרמים השמימיים ארץ וזה פלא שיצליח השם ית' זה המציאות באלו השתי סבות והיא הסבה המיוחסת אל העדר בפנים מה כמו הארץ והסבה ההפכית לה כי זה העולם מתקיים במציאות ההפכים וכאילו התבאר בזה שאפילו מה שמיוחס אל ההכרח וההעדר ישתמש בו השם יתברך לתועלת כפי מה שאפשר עד שישלם בו זה המציאות השפל או יהיה פירושו או מי נטה עליה קו לקחת מדתה בהתהוותה כמו שיעשו הבונים ויהיה הענין כפול. על מה אדניה הוטבעו או מי ירה אבן פנתה אשר היא נסמכת עליו כי בזה מהחכמה מה שלא יעלם כי היא נסמכת על מרכזה שהוא נקודה לבד וזה לא היה לנקודה ההיא מצד מה שהיא נקודה כי הנקודות כולם מתדמות אבל היא הסיבה בזה מה שמצאתו מכוכבי אור אשר הם משבחים ומרננים לפני יתברך רוצה לומר הגלגלים אשר בהם הכוכבים כי כאשר נמצאו אלו הכוכבים מרננים ומשבחים לפני עם כל המלאכים וזה היה בעת המצא הגרמים השמימיים אז יהיה זה הטבע לזאת הנקודה להיותה אמצע. ומי הוא אשר יסך בדלתים ים בעת התהוותו עד שיהיה שם חלק נגלה בארץ להתהוות בו אלו הנבראות אשר בארץ ולא יעבור בו הים ויכסנו שזה היה כפלא מאד ומה שאי אפשר שתתנתן בו סבה טבעית כמו שביארנו בספר מ"ה. וגם אחרי כן שמרתי זה המציאות בשומי הענן והערפל מכסה הים תמיד רוצה לומר שאור השמש יעלה ממנו אידים תמיד יחסרוהו עד שלא יעבור גבולו בסיבת המים הבאים עליו מהנהרות כי הוא יחסר באלו האידים כשיעור מה שיתוסף בסבת הנהרות ובזה האופן גזרתי עליו חקי ואשים בריח ודלתים לפני הים שלא יעבור גבולו. ואומר עד פה תבא ולא תוסיף ובזה הגובה יכלה גאון גליך לפי שלא יתוסף גובה הים כלל בסבת מה שזכרנו. המימיך צוית בקר והודעת לשחר מקומו אשר ממנו יזרח ואולם אמר זה לפי שהשמש לא יזרח בכל יום ממקום אחד אבל יתחלף מקום זריחתו מצד תנועתו בגלגלו הנוטה הנשלמת בשוה ותתחדשנה בזה תקופות השנה אשר להם רושם חזק במציאות אלו הדברים ההוים הנפסדים ובשמירתם זמן מה כי בסיבת אלו התקופות יגבר אחד מההפכים אשר עמידתנו בהם פעם והאחר פעם עד שישלם בזה הסידור היושר לאלו הנמצאות ויתחדשו בזאת הסבה מהפועל האחר פעולות רבות מתחלפות מצד התחלף יחסו אל הארץ אשר שם פעולותיו גם יתחדשו לזאת הסבה מהפועל האחר ההוויה וההפסד כי קרבתו ממנו הוא סבה להוויה ומרחקו ממנו סבה להפסד וזה מקום פלא וחכמה נפלאה ולזה אמר שבסבב יתחלפו מקומו' הזריחה לשמש לאחוז בכנפות הארץ ר"ל שיהיה פעם בתכלית הנטייה לצפון והוא בהיותו בראש סרטן ופעם בתכלית הנטייה לדרום והוא בהיותו בראש דלי ואלו החילופים עם שיש להם מבוא גדול בהווית ושמירת הנמצאות הנה יגיע מהם רע במקרה מצד התגבורת באלו העתים ובו גם כן עם שהוא מן ההכרח תועלת להנער הרשעים מן הארץ וזה שבסבר יתחדשו מזאת הנטיה פעולות מתחלפות מהכוכבים כמו החומר שיקבל החותמות והצורות בתמורה פעם אחר פעם ויעמדו כמו לבוש שילבשהו האדם פעם ויפשטהו פעם ולא יעמוד עליו זמן ארוך ובזאת התמורה אשר לנמצאות מצד חילוף מצבי הכוכבים ממנו וחילוף מצבי קצתם מקצת ימנע מרשעים אורם והצלחתם וזרוע רמה אשר לרשעים תשבר וזה כי אם היה נולד הרשע בעת שיהיה לפי המשפט ההוא מצליח הנה יומר ענייניו תמיד ויהפך מענין לענין מצד התחלף הוראת הככבי' ומשפטיהם בו עד שיסבר זרועו וכחו עד שיכלה. הבאת עד נבכי ים ובחקר תהום התהלכת שתדע עומק הנפלא ועם זה יגיעו שם פועל הגרמים השמימיים להוות ההוויות הנמצאות בו׳ הנגלו לך שערי מות ושערי צלמות תראה ר"ל שתדע אי זה מקום מרכז הארץ אשר הוא מות וצלמות ושאול להיותו רחוק מהתהוות שם דבר עם שהארץ היא בתכלית מההעדר עד שאין במנצאות המוחשות מה שהוא במדרגתה מהחסרון וההעדר ולזה הכינו בעלי התורות הארץ כאילו היא החומר הראשון כמו שזכר הפילוסוף בספר מה שאחר הטבע ואמר גם כן בתורה כי עפר אתה ואל עפר תשוב. האם התבוננת מנתיבות השמש שתדע מה שיקרה במקומות אשר רחבם גדול מהארץ מאד הנגד אם ידעתי כל הארץ אי זה מקום מהארץ ישכון האור שם זמן ארוך וחשך אי זה מקומו בעת היותו שם האור כי כבתבאר בראיות ברורות כי משם מעלות וכ"ה דקים רוחב עד כ' מעלות ימצאו מקומות יהיה בהם יום אין בו לילה גם חדש או חדשים עד שיכלה הענין בסוף אל מקום יהיה בו ששה חדשים יום וששה חדשים לילה. האם ידעת זה הענין מהשמש איך הוא כי תנהיגהו אל גבולו וכי תבין נתיבות ביתו עד שתדע מה שיתחייב מתנועותיו ממקום מקום מהארץ או ידעת זה מצד אורך ימיך

ימיך שהתאמת לך זה מן החוש ואולם ספר זה עם ספורו אחר הדברי' הנפלאים
להיות זה נפלא לאיוב כי בנבואה יבואו כמו אלו הענינים לפי המקבל כאמרו
באברהם וספור הככבים להיות זה דבר נפלא לאברהם ואם כבר ידעוהו הבאים
אחריו עד שכבר מנו מספר כל הכוכבים הנראים וקראום בשמות· ויותר זר מזה
שכבר יגיע לנביא דבר כוזב בעת הנבואה במה שאין לו מצד שהוא נביא מצד
הדעות אשר לו בענינים ההם כמו הענין ביחזקאל שהגיע לו בנבואה כאילו
הגלגלים מחדשים קולות נפלאים בתנועתם מפני שהיה מאמין שהגלגלים יחדשו
קולות בתנועותיהם כמו שזכר הרב המורה· הבאת אל אוצרות שלג שתדע מאי
זה מקום יבא השלג ואי זו סבה תהווהו· האם תראה מה שיבא ממנו הברד
אשר חשכתי אותו להמצא לעת צרה לעשות רע לעולם ליום קרב ומלחמה·
וספר אלו השנים להיות כל אחד מהם קפיאה למים· והאחר נמצא עם הקור
והאחר עם החום ואמ' שהברד כבר המציא אותו ואם איננו מכוון כי אם על הכוונה
השנית ומצד ההכרח שיקובל בו תועלת להמציא ההזק' כדי שיוזקו בהם הרשעי'·
ספר נא אי זה הדרך יחלק האיד הקיטורי אשר יהיו ממנו הלהבו' עד שפעם יהיה
ממנו כוכב מרלג ופעם כוכב בעל זנב וזולת זה מהמיני' אשר יתחדשו מהלהבות
ההוות ממנו ופעם יהיה ממנו רוח ויפיץ קדים על הארץ· או יהיה הרצון בזה אי
זה הדרך יחלק האיד הקיטורי האחד בעינו עד שימצא קצתו חם וקצתו קר בדרך
שיתהווה ממנו רוח וזה כי בהווית הרוח ממנו יהיה בזה האופן כמו שהתבאר
בספר האותות· מי חלק לשטף היורד מהגשמים מקום מוגבל יקבלהו ר"ל שירד
במקום אחד ולא ירד במקו' אחר לפי הנגזר מאתי עד שישלמו בזה האופן השמחים
ומי שם מנהג וחק לברק ולרעמים עד שילך הענין בסידור ישר ר"ל שיגברו פעם
האש והרוח ופעם יגברו השפיהם· מי הוא אשר סידר שפעם ירד המטר על
המדברות שלא יגיע ממנו תועלת לאנשים ופעם ירד למקומות הנעבדי' והנזרעים
להצמיח מוצא דשא כדי שישלם בזה הגעת הרע לרשעים· היש למטר אב הוליד
אותו והמציאו עד שיהיה לו חק להמצא שנה בשנה בעת הסתו או מי הוליד טיפי
הטל עד שיהיה לו חק להמצא יום ביום בעת סוף הלילה שהוא דומה בתקופות
היום לעת הסתו בתקופות השנה· ספר נא מה היא הסיבה המהווה אותם כי
בזה מהעומק וספר גם כן מאי זה סבה נהיה הקרח וכפור השמים· לאי זו סיבה
יתחבאו ויקפאו המים כאבן עד שיגיע מחוזק ההקפאה שיקפאו פני תהום עם
עמקם ספר נא מה הסיבה בזה· התוכל לעצור מה שתוציא כימה מהאילנות
והפירות הצומחי' כי בהיות השמש בכימה אשר היא במזל טלה אז יתנו האילנות
והצמחים כחם או אם תוכל להתיר ולפתח מה שיעצרהו וימשכהו כסיל שהוא
מהצורות הדרומיות וזה כי בהיות השמש במזל שהוא בו אז יהיה הקור ויעצרו
האילנות והצמחים וימנעו מנתינת כחם לרוב הקור· התוציא מזרות בעת באתו
והיא צורה הכוללת מהצורות הדרומיות ולא היתה נראית בארץ אשר היה בה
איוב כי אם זמן מועט ואם תנחה עיש על בניה שהיא מהצורות הצפוניות·
הידעת חקות שמים ר"ל מה שיתחייב מהכוכבים בהיותם במקום מקום מהגלגל
ומתבטם ודבוקם ואחר מה שידמה לזה· האם תסדר ממשלת השמים בארץ
עד שישלם בהם זה המציאות השפל וישמרו סידור אלו הענינים אשר היה ראוי
שיתייחסו אל הקרי' לפי מה שיחשב כמו המטר והברקים ומה שינהג מנהגם·
התרים לעב קולך וירד המטר הישמעו לך הברקים להשתלח כאשר תרצה עד
שישלם מעניינם מה שיצטרך לנמצאות ואולם אמר זה כי השם יתברך שם בזה
סידור והגבלה הולך בכיווב ישר מצד תנועת הגרמי' השמימיי' וכוכביה' ומצביהם
ומבטיהם· מי שת בלבבות הסתומות חכמה או מי נתן לשכל האדם בינה להשכיל
הדברים אשר בשמים ואמנם אמר זה כי האדם נברא משולל מכל חכמה ולזה
הוא נפלא איך יתכן לו שילמד חכמה לפי שכל למידה ולימוד יצטרך האדם בו
לידיעה קודמת כמו שהתבאר בראשון מספר המופת ואחר שאין לו ידיעה קודמת
הוא מן הפלא איך יתכן שיהיה לו ידיעה ואולם השם ית' שם בו כלים להגיע אליו
החכמה והחוש והדמיון והכח המחשב והזוכר כמו שהתבאר בספר הנפש והנה
הענין בידיעה אשר תתחדש באמצעות אלו הכחות הוא נפלא מאד וכן הוא
נפלא איך ישכיל האדם הענינים אשר אין לו מהחוש התחלה להכנס בהם כי אם
הקדמות רחוקות כמו הענין במה שיחקור ממנו מענין הגלגלים וצורותיהם ר"ל
השכלים הנפרדים ואפשר שיאמר אומר שהוא קרא חכמה ההקדמות הראשונות
ובינה התולדות המתחייבות מהם אלא שהביאור הראשון יותר נכון כי החכמה
מיוחסת אל הענינים אשר לנו בהם הקדמות עצמיות והבינה מיוחסת אל מה
שיתבאר לנו בהקדמות עצמיות ומיוחסות והבינה מתיחסת אל מה שיתבאר לנו
בהקדמות רחוקות וזהו אמרו יי' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וזה
שהארץ נמצא מה שבה בעבור עצמה וימשך מהכחות אשר בה מה שימשך חיוב
נגלה כאילו תאמר המשך מהחום החימום והספוגיו' וזולת זה מהאיכוי' הנמשכות
לאיכות איכות מהם ואולם השמים לא נמצא מה שבהם מציאות המרכז
והכוכבים ושיעורי התנועות ושיעורי הנטייה וזולת זה ממה שינהג מנהגם בעבור
עצמותם כמו שביארנו בספר מלחמות יי' ולא ימשך מהכחות אשר בהם מה
שימשך חיוב נגלה כאילו תאמר המשך מהם החום והקור ושאר האיכויות כי אין
בהם מה שיתיחס לאלו האיכויות כמו שהתבאר בטבעיות ולזה ייחס זה הסידור
אשר בשמים כאילו הענינים אל התבונה כי התבונה היא הוצאת דבר מתוך דבר
אחר זולתו והחכמה היא הוצאת דבר מהדבר ההוא בעצמו באופן מה וזה כי
הידיעה המגעת מהמופת האמיתי היא מגעת מהדבר ההוא בעצמו כמו שהתבאר
במלאכת ההגיון· מי יספר מספר השחקים בחכמה לשים מספרם בזה האופן
אשר הוא בתכלית השלימות להשלים זה המציאות השפל עד שאם תחסר אחת
מהתנועות הנמצאו' לכוכב כוכב מהכוכבי' היה בלתי אפשר שישלם זה המציאות

השפל· ומי ישכיב ויניח באמצע העולם הגשמים הנופלים מן השמים רוצה לומר
החלקים הארציי' עד שיתחלקו חלקי העפר בזה החוזק אשר הם בו לרוב הכבידות
ובקשתם המרכז וחלקי הארץ ידובקו ויתדבקו' חזק ואולם אמ' זה לפי שלשחקים
מרכזים מתחלפים כמו שביארנו במה שאין ספק בו בספר מלחמות יי' ולזה הוא
נפלא למה ינוחו חלקי הארץ במרכז אחד מאלו הגלגלים יותר מהמרכזי' האחרי'·
האם תצוד ללביא טרף ותמלא מזון הכפירים כי יכנעו במעונותיהם וישבו לסוכה
למו ארב לטרוף מה שיגיע להם· ספר נא איך ישלם להם מזונם בזה האופן
אשר הוא מיוחס אל הקרי אם לא מטוב החכמה וההשגחה אשר בדרתי המציאות
באופן שישלם להם מזונם· מי יכין לעורב צידו עד שישמר מינו ולא ימות ברעב
וזה כי ילדי העורב יתעו להעדר מזונם ויצעקו אל השם דרך משל לתת להם
אכלם כי אין להם זולתו שימציאהו להם כי אין העורב מכין להם מזונם אבל הוא
מונע אותם בהתהוותם אם מפני שטבעו זה הטבע ר"ל שאין לו זאת האהבה
הדמיונית לבניו אם מפני היות נוצתם לבנה בתחלת הענין ויחשוב מפני זה
שאינם בניו כמו שאמרו קצת הקודמים ולזה הוא מבואר שהמצא להם מזונם
הוא מיתרון ההשגחה והחכמה· הידעת עת לדת יעלי סלע ותשמור עת בוא
החיל והחבלים לאיילות ללדת והרצון בזה לפי מה שאחשב שאלו לצער לידתן
יהיה הוולד בתכלית הסכנה ועם כל זה הילדי' ניצולים ליתרון השגחתי בנמצאות
ויכולתי לעשות כל המצטרך· ולזה אמר התספור ירחים שתשלמנה הריונם בהם
וידעת עת לדתנה כדי שתצילם אז· וזה שהם מרוב צער הלידה ועוצר רחמם
תכרענה בבוא להם חבליה' רוצה לומ' שלא יתחזקו לעשות עצמם כדי שילדו ובזה
תפתחנה ותשברנה ילדיהן וזה כי הם משלחות חבליהם וציריהם ולא יעשו עצמם
בבואם כדי שילדו כמנהג שאר הבעלי חיים· ועם זה ימצא מיתרון השגחתי
בנמצאות שיבריאו בניהם עד שלא יצטרכו לאמם ויגדלו בחוץ במה שימצאוהו
מהמזון ולא יצטרכו שתזמינהו להם אמם אבל יצאו ולא שבו למו· מי שלח פרא
חפשי שלא יהיה ביתיי ויהיה תחת ממשלת האדם ומוסרות ערוד מי פתח והתיר
שלא ימשול האד' בו· אשר שמתי משכנו במדבר ובארץ מליחה· הנה לחזקו ישחק
וילעג להמון קריה ולא יירא מהם ולא ישמע תשואות נוגש ר"ל שאין מי שינגוש
אותו וימשול בו לחוזקו והוא פלא איך שם משכנו במדבר לפי שאינו טורף אבל
הוא אוכל עשב ונמצא האדמה עד שיחפש הרים שירעה בהם במדבר ואחר כל
עשב ידרוש ולזה הוא מבואר שכמו זה הבעל חיים לא ישלם לו מזונו כי אם
לחוזק השגחתי לפי שהוא במקום לא יעבד בו ולא יזרע ואין האדם ממציא לו
מזונו והנה ישלם לו בזה האופן מזונו עד שהוא בזאת המדרגה מהחוזק ולזאת
הסיבה לפי מה שאחשב זכר חוזק הראם והיות משכנו במדבר לפי שאינו טורף
אבל הוא אוכל עשב· ולזה אמר היאבה הראם לעבוד אותך וילין על אבוסך כדי
שתמציא לו מאכלו כמו הענין בבעלי חיים הביתיים· האם העבות אשר תשים
על הראם תוכל לקשור אותו בתלם כדי שיחרוש וישדד האדמה· התבטח בו כי
רב כחו ותעזוב אליו כל עבודת השדה ר"ל שתעשה בו כמעשה השור והחמור·
התאמין בו כי ישיב זרעך וגרנך יאסוף אל ביתך אם תשים התבואה עליו הנה
עם אכלו עשב היה משכנו במדבר ושם אמציא לו מזונו בדרך שיהיה בזה החוזק
אשר הוא בו· הנה כנף עוף אחד שמו רננים היא נעלסה ר"ל שליופיה תשים העוף
ההוא עלז ושמח בהביטו בה ואחשב בזה העוף שהוא הנקרא פאון בלע"ז שישמח
ויתענג ביופי כנפיו ונוצתו· וגם אברה של חסידה ונוצתה אשר אינם יפות תשימה
נעלסה ואמר זה בתמיה מה הסיבה אשר בעבורה רבה שמחת זה העוף שממה
חסידה עד שלא תתן אל לבה לשמור מה שתולידהו· כי תעזוב לארץ בציה ועל
עפר תחמם אותם לבקעם ולא נתנה אל לבה לשים בציה במקום נשמר ושכחה
מרוב שמחתה כי רגל תזור ביצתה וחית השדה תדושה· השכיח השם ית' אותה
בציה להניחם במקום שיפקדו ולא יהיו לה ותשים יגיעה לריק ולא תפחד ותתן אל
לבה שביציה נכונו' להפקד בזה האופן כי השם ית' שכח אותה החכמה והתבונה
אשר בזה הענין לשאר הבעלי חיים ולא נתן לה חלק בבינה ההיא בעת במרום
תגביה לעוף תלעג לסוס ולרוכבו ר"ל שלא תירא משום דבר ועם כל זה ימצאו
הביצים ההם משומרים עד שישמר בזה מציאות המין ההוא מחוזק השגחת הש"י
באלו הדברים· התתן לסוס תכונת הגבורה התלביש צוארו הרעם וההבהלה
היוצאת ממנו האתה מסבב שירעש זה הרעש אשר הוא רועש כארבה ותשים
עוצם שיטוטו אימה לשומעיו· יחפרו רגליו בעמק מהכותו בהם בארץ כדרך
הסוסים· ישיש בכח שיש לו ולא יירא מלצאת לקראת כלי המלחמה· ישחק וילעג
לענינים המפחידי' במלחמ' ולא יחת ולא ישוב מפני חרב· בעבורו תרנין האשפה
אשר שם החצים ולהב חנית וכידון כי הוא יהיה סבה שיעשו פעולותיהם לסבת
העדר פחדו מן החרב· ברעם ובחימה ירוץ בכח עד שהוא כאילו מגמא את הארץ
ובולעה ולא יאמין כי קול שופר ר"ל שלא יירא מקול השופר אשר יריעו בו אנשי
המלחמה· בדי שופר ישמח ומרחוק ירגיש מלחמה להתאוותו אותה ורעם השרים
ותרועתם במלחמ' ירגיש מרחוק וירוץ שם ואולם זכר ענין הסוס להתבאר שזאת
התכונה שם השם ית' בו לעבודת האדם בענין המלחמה עד שהוא לא יתרחק מן
החרב עם היות בטבע כל בעלי חיים להתרחק מן המזיק וזה כולו הוא מחוזק
השגחת השם ית' בזה הנמצא· המבינתך יעוף הנץ מהפאה הצפונית בימי הקור
ויפרוש כנפיו לצד דרום מהרובע המיושב להתרחק מתגבורת הקור האם ידע
זה העוף בהתחלפות האקלימים ושמה שיתקרב יותר אל משוה היום הוא יותר
חם עד שיעוף שם הלא זה כולו מיתרון השגחת השם ית' ששם בהם זאת התכונה
כמו טבע להיותם נשמרים בה· האם על פיך יגביה הנשר לעוף על שאר העופות
וירים קנו עד שעל שן סלע ומצודה ישכון ויתלונן ואמנם היה זה כן כי משם
יוכל לראות מרחוק הטרף וימצא לו בזה האופן מזונו עד שאפרוחיו יבלעו דם
הטרף

אבן עזרא

הרוב עם שדי יסור. הדרך מוסר הוא שיריב אדם עם שדי: מוכיח אלוה יעננה. איוב שיוכיח השם למה לא יענה על זאתי: ויען איוב. הן קלותי. מגז' קל וקרוב מגזרת קלון והפך הדבר כבד מגזרת כבוד: למופי. המ"ם והוי"ו נוסף כמלת כמו: אחת דברתי. דברה אחת דברתי וכן ועשיר יענה עזות: מנהסערה.
כחבריו והטע' כי השם
ענה את איוב על ד
דבריו להוכיחו ו
והודיעו כי איננו יודע
דרכי השם שהם כלל
אף כי הפרט וכאשר
השלים השם להוכיחו מ
שתק איוב ענה השם
ואמ' לו למה לא תענה
והנה השיב מלה מ
שאינה הגונה ואמר
לא אשיב אז אמר לו
השם אחר שלא תודה
האמת ותחשוב בלבך
כי אתה חכם אשאלך
והודיעני וזה שתיקת
התרג' להפר משפטי
החכמ' ששמתי בעולם
תרשיעני למען תצדיק
: ואם זרוע כאל לך.
כשם: ותרעם. בקול
כאשר ירעם אל קול
הרעם: עדה נא.
מגזרת הוד עדיך:
עברות אפך. כי באף
יראה הכעס: והדוך.
אין לו חבר כמו רמוס
והטעם אם יש לך ג
גבורה הדוך על גאה
והזכיר מהנא' שנים
האחד בהמות שהוא
ביבשה והשני לויתן
שהוא בים: חבום.
כמו ולא חובשו:
בטמון: כמו בעפר
והטעם כפול: אודך.
כמו ומודה ועוזב
ירוחם: בהמות. שם
בהמה גדולה אין ב
ביישוב גדולה ממנה
. וטעם עמך לפי
שהיתה ביבשה כי ב
באחרית יזכור הלויתן
שהוא בים ויש אומרי' כי טעם עמך שהבהמות נולדו ביום אחד עם אדם הראשון
וזה דרך דרש: חציר כבקר יאכל. בעבור זה אמרו המפרשים שהוא הפיל
ואיננה ראיה גמורה: חציר. עשב כמו מצמיח הרים חציר: ואונו. כחו כמו
כחי וראשית אוני: בשרירי בטנו. כמו לא כרת שרך: יחפוץ. יעמיד ואין לו ריע
ומלית במקרא ומפרשים הוציאוהו מגזרת חפץ ואין לי בו חפץ: פחדיו. תרג'
תרוה אשך פחדין והם אבנים ישורגו. ישתרגו מגזרת שריגים יסתבכו: אפיקי

יעננה ב' וסי' וכפים מעץ יעננה. מוכיח אלוה יעננה: קלתי ל' חס' הן קלתי מה אשיבך: ולא אוסיף ד' וסימ' ולא אוסיף עוד להכות את כל חי. ולא אוסיף עוד להגיד את רגל ישר'. ולא אוסיף עוד להסיר את רגל ישראל. אחת דברתי ולא אענה ושתים: משפטי י"ו וסימ' נמסר ביחזקאל סימן ט"ל ותלים סימן י"ו: תצדקו' ג' קמץ וא' פתח וסימ' כפר אתה למען תצדק. החפץ לשדי כי תצדק. תרשיעני למען תצדק. למען תצדק בדבריך. בתר' פתח: ופץ ל' עדה נא גאון וגבה וכל קרי' חלוף חפץ: הכניעהו ל' ראה כל גאה והוא חד מן מלין דבשמשיזהו כסוף תיבות וסימ' נמסר במסר' רבה' במערכת אות הה"א כסר: חבוש ג' חד מ"ל וסימ' ביום חבש יי' את שבר עמו. פניהם חבש בטמון. פארך חבוש עליך. בתר' מ"ל: כבקר ג' דגשי' וסימ' ופרה ודוב תרעינה. זאב וטלה ירעו. חציר כבקר יאכל:

ויען יהוה את איוב ויאמר:
הרב עם שדי יסור מוכיח אלוה
יעננה:
ויען איוב את יהוה ויאמר: הן קלתי
מה אשיבך ידי שמתי למו פי: אחת
דברתי ולא אענה ושתים ולא
אוסיף: ויען יהוה את
איוב מן סערה ויאמר: אזר נא
כגבר חלציך אשאלך והודיעני:
האף תפר משפטי תרשיעני למען
תצדק: ואם זרוע כאל לך ובקול
כמהו תרעם: עדה נא גאון וגבה
והוד והדר תלבש: הפץ עברות
אפך וראה כל גאה והשפילהו:
ראה כל גאה הכניעהו והדך רשעים
תחתם: טמנם בעפר יחד פניהם
חבש בטמון: וגם אני אודך כי
תושע לך ימינך: הנה נא בהמות
אשר עשיתי עמך חציר כבקר יאכל:
הנה נא כחו במתניו ואונו
בשרירי בטנו: יחפץ זנבו כמו ארז גידי פחדו ישרגו:

ואתיב יי ית איוב ואמר: אפשר דנצי עם
שדי יתרדי מכסן אלהא יתיביניה:
ואתיב איוב ית יי ואמר: הא איזדלזלית
מה אתיבינך אידי שוית לפומי: חדא
זמנא מלילית ולא אתיב ותניינתא ולא
אוסיף:
ואתיב יי ית איוב מן עלעולתא
דצערא ואמר: זריז כדון היך גברא חרציך
אשאלינך ותהודעינני: הברם תשני דיני
תתיבינני מן בגלל דתזכי: ואין אדרע
היך אלהא לך ובקל דיכמתיה תכלי:
אתקין כדון גיותנותא וגובהא וזיוא
ושיבהורא תלבש: בדר רוגזאתא דנחיריך
וחמי כל גיותן ומכיכיניה: חמי כל גיוותן
ותבריניה ודעדק חייביא באתריהון:
טמעינהון בעפרא כחדא אפיהון כבוש
בטומעא: ולחוד אנא אודינך ארום תפרוק
לך ימינך: הא כדון בעירא די עבדית
עמך עסבא היך תורי ייכול: הא כדון
לויתן דחיליה בחרצוי ותוקפיה בפרת
דכרסיה: כפין דונביה היך כארזא
וויתניא דפחדוי משכשין:

רלבג

הטרף אשר יבאו אליהם ובאשר ימצאו חללים שם הוא לקחת מגוף החללי' לאכו
האם זה הנשר בעל שכל עד שידע שכל מה שיגביה לעוף יוכל לראות יותר
הדברים הרחוקים הלא השם יתברך מיתרון חכמתו והשגחתו שם טבעו באופן
שיערב לו שאויר הרוח הגבוה וימשך לו מזה זה התועלת:

והכלל העולה
מהדברי'
הוא שהשם ית' הוכיח
איוב על מה שהיה
שופט במעשיו שיש
בהם חסרון וקיצור
ר"ל במה שהיה מתרעם
למה הניח השם ית'
אישי האדם בזה ה
הסידור אשר מהגרמי'
השמימיי' שימשך שינ
מהעול מה שימשך עד
שימצא רשע וטוב לו
צדיק ורע לו ואם לא
היה אפשר לשי' שיסדר
זה באופן יותר שלם
למה ברא האנשים
הקשי' יום כי המות
יותר נבחר להם ואמר
שאין השם ית' שאין ראוי
לו לשפוט זה המשפט
לפי שהוא בלתי משיג
פעולות השם יתברך
והשופט בדבר ראוי
שתהיה אצלו ידיעה
במה שהוא שופט עליו
ועוד כי מה שספר
השם ית' מפעולותיו
אשר נעלמו לאיוב ה
הוא ממה שיתבאר
ממנו שהשם ית'
תכלית הגבורה ו
והחכמה לעשות כל
מה שאיפשר מן ה
ההטבה לזה המציאו'
השפל ושהוא משגיח
בו כפי מה שאפשר
והנה זכר גם כן השם
יתברך שמה שברא
שימשך ממנו רע מה
יש בו תועלת להגיע
עונש לרשעים והוא
אומרו וינערו רשעים
ממנה והנה זה המאמר מורה כי הצדיקים לא יגיעם אלו הרעות ולזה אמר
רשעים כי הרשעים לבד הם הניזוקים בו כמו שביאר אליהוא ובזה תועלת לשאר
האנשים שיקבלו מוסר ויראו מהשם יתברך ותגיע להם הצלחת הנפש והנה כמו
ששם הטבע בנמצאים כח דוחה מה שהוא בלתי נאות לטבעם כדי שלא יוזקו בו
כן שם השם יתברך באופן מה כחות דוחים הרעים מכלל האדם כדי שלא יוזקו
בהם האנשי' וזה אמנם היה ברע הנמשך במקרה מזה הסדור הנמשך מהגרמים
השמימיים אשר הוא כמוכן ומזומן להזיק לרשעים כמו שקדם:

ויען יי' את איוב ויאמר. וכראות השם יתברך שלא היה איוב עונה אותו
דבר ואמר האם הוא לקיחת מוסר מהרע הבא לאדם שיריב הנוסר
בו עם השם יתברך ואם ראוי במי שיתווכח עם השם יתברך שיענהו השם על התוכחת והטענה ההיא ואם כל זה כבר עשיתי לפנים מסורת הדין להשיב על דבריך או
ירבה בזה ואם מי שאלוה מוכיח אותו יענה על התוכחת ההיא ויטיח דברים כנגד השם יתברך או ירבה שמי שיתווכח עם השם יתברך ראוי שיענה על תוכחתו כשידבר עמו
ולזה ראוי לך להשיב על דברי או להודות בהם: **ויען** איוב את יי' ויאמר. הן אני נקלה מאד ביחס אליך ומה אשיבך על דבריך אלא הנה שמתי ידי למו פי
הנה פעם אחת דברתי עמך ואיני עונה על דבריך ושנית אדבר ואראה אם יש תשובה להשיב על דבריך ולא אוסיף ויהיה פירוש ושתים ושנית וכמהו
ושלש עשרה שנה מרדו שהרצון בו לפי דעת קצת המפרשים שכבר מרדו בשנה שהיתה אחר השתים עשרה שנה שעבדו את כדרלעומר או יהיה הרצון בזה והוא יותר
נכון הנה אני הייתי טוען שהרשע והעול נמצא בטובות והרעות המגיעות לאנשים משני צדדים הצד האחד מפני הרע שימצא מגיע לצדיקים והצד השני מפני הטוב
שימצא מגיע לרשעים עד שכבר יכלו מהרע בעת בואו לשכיניהם כמו שזכר באומרו מדוע רשעים יחיו וגו' כי ליום איד יחשך רע וגו' והנה הצד האחד מדברתי והוא מה
שטענתי מהרע שימצא נופל לצדיקים הנני מניח ועוזב אותו ולא אענה לך דבר עליו לפי שכבר התבאר לי היותר הספק בו ממה שזכר אליהוא בביאור רחב יזכרו השם
יתברך בקיצור בזה המענה להיותו סומך על מה שכבר ביארו אליהוא לאיוב ואולם הטענה השנית לא הותר עדיין הספק בה בביאור לא בדברי אליהוא ולא בדברי
השם ית' ואני מוסיף לטעון לך דבר זולתי הטענה ההיא והיא ההצלחה המנצחת לרשעים זמן ארוך אשר הוא עול אם היו הטובות והרעות מגיעות לאנשים מהשם ית'
או ליאות וקיצור אם היו נעזבים של הסידור אשר מהגרמי' השמימיים אשר סדרו בזה האופן ולא היה יכולת לסדרו באופן יותר מתיקן להגיע לאיש כמעשיו וכפרי מעלליו:

ביאור מלות המענה ויען יי' את איוב מן הסערה ויאמר: תרעם. תשמיע קול חזק ומרעים כמוהו: עדה נא גאון וגבה. לבוש ואעדי גאוה וגבה כמו
שאני עושה להיותי הגבוה במוחלט: הפץ. פזר: והדוך רשעים תחתם. שבור וכתת הרשעים במקומם: חבוש בטמון. חבשם
במאסר ובמחבא או ירצה שימיתם ויתבאם בעפר והוא מחבא הקבר: בהמות. הוא בעל חיים שמו כן: ואונו. וכחו: בשרירי. הוא הטבור: יחפוץ זנבו. יניע זנבו
בחוזק ובמהירות והנה הביא תמורת זי"ן כי הם ממוצא אחד: גידי פחדיו ישורגו. גידי ביציו יסתעפו ויסתרגו: אפיקי

אפיקי נחושה. הם חתיכות חזקות מנחשת והוא הברזל הקשה אצ"ר בלע"ז: גרמיו כמטיל ברזל. עצמיו כחתיכת ברזל והענין כפול במלות שונות: העושו. העושה אותו: בול. כמו יבול: ישחקו שם. ר"ל שלא יראו ממנו לפי שאינו טורף: צאלים. אילנות ונקראו צאלים להיותם בעלי צל: ובצה. טיט ורקק: יסכהו צאלים צללו. יהיו לו האילנות לסוכה ויהיה לו צל: יסבהו ערבי נחל. הקיפו אותו סביב ערבי נחל להיות לו לצל: יעשוק. יגזול לו מימיו: ולא יחפז. ולא יתנועע הנהר בחפזון כמו שהיה עושה בראשונה: יגיח ירדן אל פיהו. ויפיח מי הירדן ויכניס אל פיהו והוא מגז' כגיחו מרחם: בעיניו יקחנו במוקשים ינקב אף: ידמה בעיניו שיקח כל הנהר ויפתח אותו עד שיפיל אפו בתוכו וינוע לתחתית הנהר ויכניס אפו במוקשים הנמצאים שם או ישוב על לויתן ואמר האם יראה בעיני האדם שיוכל לקחת אותו כמו שיקח שאר הדגים וינקוב אפו במוקשים ללכדו: בחכה. היא הרשת שצדין בה הדגים: ובחבל תשקיע לשונו. האם בחבל שתשקיע בים תוכל למשוך לויתן ולכוד אותו כשישתכך החוח אשר בראש החבל בלשונו: אגמון. הוא החוח החד שצדין בו הדגים: תקוב. תנקוב: יכרו. יסעדו מגזרת כרה גדולה: חברים. הם הסוחרים המתחברים ביחד: יחצוהו. ילקחוהו: כנענים. סוחרים: התמלא. התכרות: בשכות. הוא החרב שכורתין בו שורות הדגים הגדולים: ובצלצל. הוא החרב שכורתים בו ראשי הדגים הגדולים: אל מראיו יוטל. כשיראה האדם עיניו זה הדג יוטל וישלך לרוב הפחד: לא אכזר כי יעורנו. לא ימצא אכזר וחזק שיוכל לשדר אותו ולהכותו ממקומו: ואשלם.

אפיקי. חזקים כנחשת והגלים החזקים נקראו כן: כמטיל ברזל. אין לו חבר והטעם בו טורח ופירושו לפי מקומו בכח: הוא ראשית דרכי אל. בבריאת החיות וכל הבהמות כי למעלה מכולם הוא: העושו. הטעם מי שעשהו יוכל להרגו: כי בול הרים. כמו יבולה והטעם שההרים ישאו לו יבול: ישחקו שם. עמו כי איננו דורס: צאלים. כמו צללים והאלף תחת אות הכפל כמו אשר בזאו נהרים ארצו: בסתר קנה. גבוה שם על הנהרים: ובצה. כמו בצאותיו ובאיו מקום הטיט: יסכוהו צאלים. להיות צללו: יעשוק נהר. כל כך הוא גדול כאשר ישתה מי הנהר יראה שחסרו המים על כן את' מלת יעשוק: ולא יחפוז. לא ישתה בחפזון כי לא יפחד מחיה ואדם וכן יבטח: כי יגיח. כמו מגיח ממקומו והטעם קרוב מיציאה וכן אתה גוחי מבטן: בעיניו יקחנו. כאילו יקח הירדן בעיניו כי יחשוב שישתהו כולו וכאילו במוקשי' ינקוב אפו שיפתח נחיריו לשאוף: תמשוך לויתן. חסר הא התימה: בחכה. ברשת: תשקיע. קרוב מגזרת ותשקע האש: אגמון. ידוע כמו גומא כמנהג צדי הדגים: רכות. מלות רכות: יכרו. היכרו עליו חברים מגזרת ויכרה להם כטעם סעודה והטע' גנבי' שהתחברו כנענים. סוחרים: בשכות. כמו לשכים בעיניכם והטעם התמלא עורו בשכים עד שתקחנו: ובצלצל דגים. אין לו חבר והטעם כדמות חוח בעצמות הדג בו יתפשו הדגים שיקוב בו הראש: שים עליו כפך. אם תוכל ואילו עשית זה לא תוסיף עוד להלחם בו כי לא תחיה והחושב שימים עליו כף: הן תוחלתו נכזבה. כי ממראיו לבדו יפול האדם: יוטל. מגזרת ויטילו את הכלים:

עצמיו אפיקי חד מן ט' פסו' בקרי' אית בהון ב' מלין דפתרונהן חד וסימ' ואני זקנתי ושבתי · כי עשית משפטי ודיני · עדי וסהדי במרומים · מי שלח פרא חפשי ומוסרות ערוד · עד זקנה אני הוא ועד שיבה · עצמיו אפיקי נחושה גרמיו · גם שבגם ישיש בנו · דין ומשפט יתמכו · שמחה וששון ליהודים: פיהו כ"ב וסי' נמסר בריש שיר השירים בס"ד: בחכה ב' וסי'

איברוי תקיפין היך פצידי נחשא גרמוי היך מטלנא דפרזלא: הוא שירויא אורחתיה דאלהא דעבדיה יקרב סייפיה: ארום עלל טוריא יסוברון ליה וכל חיוות ברא יגחכון תמן: תחות טלליא יגני בטמור קניא ועירקא: יטללוניה טלליא גנוניה יחזרוניה ערבין דנחל: הא יטלום נהרא ולא אתבהיל יתרחיץ ארום נגיד ירדנא לפומיה: בעינוי יסבניה בתוקליא נקיב נחיריה: תנגיד לויתן בחכתא ובאשלא תקרח לישניה: איפשר דתשוי אונקלא בנחיריה ובסילווא תנקוב ליסתיה: איפשר דיסגי לותך בעותין אין ימלל לותך רכיכן: איפשר דיגזור קיים עמך תזבניניה לעבד פלח לעלם: איפשר דתגחך ביה היך ציפרא ותקטריניה לטליתך: יעברון עלוי חכימיא שירותא יפלגוניה בין תגריא: איפשר דתמלא במטללתא משכיה ובגגונא דנוניא רישיה: שוי עלוי אידך אידכר קרב לא תוסיף: הא אוריכותיה מכדבא הברם למחמי יטלוק: לא אכזראה ארום יעוריניה ומן הוא קדמוי יתעתד: מן אקדימינני בעובדי בראשית ואשלם הלא כל תחותי שמיא דילי הוא: לא אשתוק כדבוביה ומימר גבורתא ובעותא דעילויה: מן גלי אפי לבושיה בכופלא דפרומביה מן ייעול: דשי אפוי מן שרי חזרנות ככוי אימתא: גיוותנות פצידיא מתריסין ליה אחיד בחותם ציר: חד עם חד מקרבין ניבוי ורוחא לא ייעול במיעהון: וחד עם חבריה מתארקין מתאחדין ולא מתפרדין:

עצמיו אפיקי נחשה גרמיו כמטיל
ברזל: הוא ראשית דרכי אל העשו
יגש חרבו: כי בול הרים ישאו לו
וכל חית השדה ישחקו שם: תחת
צאלים ישכב בסתר קנה ובצה:
יסכהו צאלים צללו יסבהו ערבי
נחל: הן יעשק נהר לא יחפוז
יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו:
בעיניו יקחנו במוקשים ינקב אף:
תמשך לויתן בחכה ובחבל תשקיע
לשנו: התשים אגמן באפו ובחוח
תקב לחיו: הירבה אליך תחנונים
אם ידבר אליך רכות: היכרת ברית
עמך תקחנו לעבד עולם: התשחק
בו כצפור ותקשרנו לנערותיך:
יכרו עליו חברים יחצוהו בין כנענים:
התמלא בשכות עורו ובצלצל דגים
ראשו: שים עליו כפך זכר מלחמה
אל תוסף: הן תחלתו נכזבה הגם מא
אל מראיו יטל: לא אכזר כי יעירנו
ומי הוא לפני יתיצב: מי הקדימני
ואשלם תחת כל השמים לי הוא:
לא אחריש בדיו ודבר גבורות וחין
ערכו: מי גלה פני לבושו בכפל
רסנו מי יבוא: דלתי פניו מי פתח
סביבות שניו אימה: גאוה אפיקי
מגנים סגור חותם צר: אחד באחד
יגשו ורוח לא יבוא ביניהם: איש
באחיהו ידבקו יתלכדו ולא יתפרדו:

ב' לה בחכה העלה · תמשך לויתן בחכה: אגמון ג' חס' בליש' וסי' הלכוף באגמון ראשו · התשים אגמן באפו · כדוד נפוח ואגמן: לעבד עולם ג' בליש' וסימ' עבד עולם ואף לאבתך תעשה כן · והיה לי לעבד עולם דאכיש · היכרת ברית עמך תקחנו: כצפור ג' דגשי' וסי' במשלי ריש סימן כ"ו · כנענים ג' בליש' וסי' בסוף עובדיה: עורו ג' מל' וסי' היהפך כושי עורו · יאבל בדי עורו · התמלא בשכות עורו · וכל עורות חס' דחס' בכ"א וסי' ואת עורות האלים המאדמים: יוטל ג' ב' מל' וא' חס' וסימ' כי יפל לא יוטל · בחיק יוטל את הגורל · הגם אל מראיו יטל · כהרא חסר: ואשלם ג' וסימ' בישעיה סוף סימ' נ"ז: ערכו ג' וסימ' איש כסף נפשות ערכו · וערכת את ערכו · ודבר גבורות וחין ערכו · סגור ה' וסימ' וישא אותי דרך השער · ודבתריה השער הזה סגור יהיה ב' בפסו' · יהיה סגור ששת ימי המעשה · סגור חותם צר · וכל זהב סגור דכו': באחיהו ד' בליש' וסימ' נמסר בירמיה סימן ל"ד: ידובקו ב' וסימ' ואיש באחיהו ידבקו · ורגבים ידבקו:

ואשלים לעשות מה שכשאר שלא עשהו הקודם לי: בדיו. כחותיו וגבורותיו או יהיה הרצון בזה איבריו כי האיברים בבעלי חיים הם כמו הבדים באילן: וחין ערכו. כמו וחן ערכו והרצון בו ויופי סידורו אשר באיבריו וצורתו: רסנו. הוא הרסן שמשימין בפי הבהמה להנהיג אותה באשר ירצו: גאוה אפיקי מגנים. המשיל הקשקשי' למגנים לגדלם ואמר אפיקי להורות על חזקם והרצון באפיקי חזקים ואמר גאוה להורות על גבהם ועביים: סגור חותם צר. אמר שהקשקשים מדובקים וסגורים וחותמים בשר זה הדג חותם צר בדרך שלא יבא רוח ביניהם:

עטישותיו

לא אכזר. אין אכזר שיתעורר עמו: מי הקדימני ואשלם. הקדימני כטעם פנים מכחישים זה את זה ואומרים אם תכחני אתן לך כך וכך וכן הקדימני כי אני אשלם אם יכחני כי כל שיש תחת השמים לי הוא: לא אחריש בדיו. לא אחרים לספר. בדיו שב אל המקדים כמו בדיך ואם יכחנו לא אחרים לספר גבורותיו: וחין ערכו. מגזרת מצא חן ויש אומרים בדיו שב אל לויתן מגזרת בתים לבדים והראשון קרוב אליו: מי גלה פני לבושו. שידע מקומו כי הים הוא מלבוש לו: מי יכפול רסנו להוציאו ממקומו כאשר עושים לבהמות: דלתי פניו. פיו: אפיקי. חזקים הם שניו כמגינים ויש אומרים על קשקשותיו: סגור חותם צר. סגורים כחותם צר שאין ריוח ביניהם:

עטישותיו

עטישותיו · ידוע מדברי רבותינו ז"ל · כידודי אש · אין ריע לו כמו זיקות יתמלטו כה וכה · כדוד · סיר וכן או בדוד · ואגמון · אגם המים כאשר יתחמם האויר : נפשו · הרוח היוצא מאפו : תדוץ · אין ריע לו והטעם אין דאבה לפניו רק עוז וגאוה : מפלי בשרו · מקומות השומן שהם תלויים על בשרו והוא קרוב מגזרת ותפל בר כבביר : לבו יצוק · כמו ויצקת לו : כמו אבן · יתקיף : כפלח תחתית · כפלח הריחיים התחתונה שהיא תקיפה : משתו · חסר אלף כאשר יתכסא בים ויראה · ופחדו ממנו הגבורים ומהשברים שיגיע בים יתחטאו המכאים : ואם אדם ישיגהו בחרב לא תקום עליו והטעם לא תעמוד : חנית מסע · שמנהג האדם להסיע חנית כמו כשאול : ושריה · מין ממיני הנשק ודעת רבים כמו שריון והוא רחוק בעיני והטעם כי שריון לא יעמוד ויקום עמו : רקבון · כמו רקב : בן קשת · הוא החץ : תותח · אין ריע לו והטעם כמו נשק · לרעש כידון · כי מנהג האוחז אותו להרעישנו : חדודי חרש · הטעם תחתיו חרסים חדים ולא ירגיש בהם : ירפד · יפרוס כמו רפדוני בתפוחים והענין יציע : חרוץ · דבר כרות כמו אם חרוצים ימיו והטעם כפול : עלי טיט · שיש תחת התהום : ים ישים כמרקחה · שתרתיח בחזקה : אחריו יאיר נתיב · שעשה נתיב בים אחריו והוא מאיר והטעם שהוא נראה : יחשוב תהום לשיבה · כי השיער לבן והטעם כפול : אין על עפר משלו · והטעם כי הנה ים לו ממשלה בים ולא ביבשה : העשו · גבורי עולם כמוהו בעולם שלא יחת ויש אומרים כי הוא חסר כי השם עשהו שלא יחת : את כל גבוה יראה · מרוב ארכו כאשר יגביה ראשו על המים : בני שחץ · מלה מפורדת והפי' כל נולד במים : כי

עטישותיו · הוא מענין עטוש : כעפעפי שחר · הוא המקום מהאופק שיזרח ממנו השמש שהוא מאיר טרם זרוח השמש כמו שעה וחומש שעה : לפידי · לפידי אש : כידודי אש · כיצוצי אש : יתמלטו · יצאו ויולדו ממנו מגזרת והמליטה זכר : כדוד נפוח · כסיר רותח : ואגמון · הוא דוד גדולה : נפשו · כמו מתו : תלהט · תבעיר ותלהיב מגזרת ולהט אותם : תדוץ · מענין שמחה : דאבה · כמו דאגה : מפלי בשרו · הם חלקי הבשר הנופלים ונפרדים קצתם מקצת בשאר הדגים ואמר עליהם שהם דבקים בו : יצוק · מגזרת והיית מוצק ועניינו חזק : כפלח תחתית · הוא האבן השפל משני אבני הריחיים או יהיה פלח תחתית החלק מהאבן שהוא אצל המרכז כי הוא ראוי שיהיה היותר חזק שבאבני : משתו · מרוממותו ותקפו : יגורו אלים · ייראו חזקים : משברים יתחטאו · ממשברי לב שישיגם בסבת הפחד יתנקו דרך כי כקביה לעשות צואתם ומימי רגליהם : משיגהו · המשיג אותו : בלי תקום · בלי תעמוד ותתקיים כי לחזקו תשבר החרב כשיחשבו להכות בו : חנית מסע ושריה · הם כלי זיין ואמר שאם יכוהו באלו זה שיהיה מהם לא יתקיים החרב ולא יזיקהו : נחושה · הוא הברזל החזק אציי"ר בלע"ז : בן קשת · הוא החץ : קלע · הוא כלי כמו חגורה שמשליכין בו אבנים פרונד"א בלע"ז : תותח · אמרו בו שהוא כלי בעל יתידות מחודדות שצדין בו הדגים ועל

ועיניו · ל"א וסימ' ועינו החלו כהות בן כהיב · ועלי בן תשעים ושמונה שנה · וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו · השמן לב העם הזה · ישעה האדם על עשהו · ועיניו את עיניו תראינה · אל ההרים לא אכל · וחברו על ההרים לא אכל · ועיניו תמקנה בחוריהן · ועיניו בעפעפי שחר · ועיניו כלפידי אש : תדוץ ל' בצוארו ילין עז · וא' תרוץ ואינון כן א"ב מן חד

עטישתיו תהל אור ועיניו כעפעפי שחר : מפיו לפידים יהלכו כידודי אש יתמלטו : מנחיריו יצא עשן כדוד נפוח ואגמן : נפשו גחלים תלהט ולהב מפיו יצא : בצוארו ילין עז ולפניו תדוץ דאבה : מפלי בשרו דבקו יצוק עליו בל ימוט : לבו יצוק כמו אבן ויצוק כפלח תחתית : משתו יגורו אלים משברים יתחטאו : משיגהו חרב בלי תקום חנית מסע ושריה : יחשב לתבן ברזל לעץ רקבון נחושה : לא יבריחנו בן קשת לקש נהפכו לו אבני קלע : כקש נחשבו תותח וישחק לרעש כידון : תחתיו חדודי חרש ירפד חרוץ עלי טיט : ירתיח כסיר מצולה ים ישים כמרקחה : אחריו יאיר נתיב יחשב תהום לשיבה : אין על עפר משלו העשו לבלי חת : את כל גבה יראה הוא מלך על כל בני שחץ :

זרירוי תנהר נהורא ועינוי כתמרי קריצתא : מפומיה בעורייא יהלכון גוצין דנור משתזבין : מאפותיה יפוק קיטרא היך דודא נפיח דעביד כיפא : נפשיה גומרין תצלהב ושלהוביתא מפומיה נפיק : בצווריה יבית עושנא ולקדמוי תדיץ דאבונא : שילדי בסריה מתארקין יתייסד עלוי ודלא תזוע : ליביה מתייסד היך אבנא ואתיך היך פלחא ארעיתא : ממספייה ידחלון תקיפיא מן תבריא ידון עילויהון : ידבקיניה חרבא ולא תקום מורניתא וקלעא דמטלא אבנא ושיריינא : יחשיב לתבנא פרזלא לקיסא בולטיתא כרכומא : לא יערקיניה גירדא קשתא לגילי אתחשיבו ליה אבני קילעא : היך גילי אתחשיבו ליה נרגיא יגחך לרגוש רומחא ותחותוי פרירין דחדדין היך חספא ימיך דהבא סנינא עילוי כסאן : מרתח היך דודא מצולתא ימא ישוי היך מתיכלא : בתרוי ינהר שבילא יחשוב תהומא לשיבותא : אין על עפרא שולטניה דעבדיה דלא יתבר : ית כל גובהא יחמי הוא מליך על כל בני גוורי :

ל"א תרריכותא

חד חד ד' וחד ר' וסים' נבס' במסר' רבת' במערכת אות הדל"ת כס"ר : אלים ו' כתי' בן בנבאי' וכתו' וסי' הנחמים באלים · הבו ליי' בני אלים · ידמה ליי' כבני אלים · משתו יגורו אלים · ועל אל אלים ידבר · ויזבחו ליי' זבחים דד"ה · וחד האלים ושחטו האלים ויזרקו הדם דד"ה : לקש ב' רפי' וסימ' ובית עשו לקש ודלקו : לא יבריחנו בן קשת : ירתיח ל' כסיר ל' כמרקחה ל' ירתיח כסיר מצולה : העשו ל' והוא חד מן מלין מיחדין בלישן עשיה וסימ' עשהו נבל תכל גם אתה · עשוהו ופניתי אני בכל מעשי · עשה ל' כה אמר יי' עשה כפיק · ועשה כפיק כה אמר יי' בורא שמים · עשיתם · ל' וברחמיך הרבים לא עשיתם · ועשיתם ל' לפני פרעה ואני אחזק · עשתי ל' לא נכחד עצמי · העשו ל' הוא ראשית דרכי אל · העשו ל' אין על עפר משלו · עשי ל' ולא אמר איה אלוה עשי · עשיתה ל' כפיק וידעו כי ידך זאת · ועשותם ל' רשעים כי יהיו אפר פליג' עליה :

שהכלי אחר מצד אחר ורבים מצד אחר אמר כחשבו והנכון שתותח הוא הכלי הגדול שמשליכין בו האבנים הגדולות להפיל החומות והבנייניס החזקים ויהיה הענין בזה שכקש נחשבו לו אבני תותח : לרעש כידון · הוא קול תנועת הרומח כשמנענעין אותו להכות בו : חדודי חרש · שלעים חריפים דומים לחרסים חריפים ליבשם והנה ישכב עליהם ולא ירגיש בהם : ירפד · יציע וישכב עליו : חרוץ · הוא דבר חד כורת : מצולה · מן ירדו במצולות : כמרקחה · כסיר שעשו בו המרקחת שהוא רותח : יחשוב תהום לשיבה · הנה הרואה יחשוב תהום לאיש שיבה מחוזק הלובן למיעוט המים השפוכים שם כי רבוי המים ישימו אותם קודרים : משלו · מענין משל ודמיון או יהיה מענין ממשלה : העשו · אשר עשו : לבלי חת · לבלתי חתת ומורא ר"ל שלא ירא משום דבר : שחץ · גובה וחוזק :

ביאור דברי המענה

ענה השם את איוב בגבורה כאשר ראה שהוא מחזיק עדיין ברעתו ואמר אזור נא כגבר חלציך והתבונן להשיב על דברי אשאלך והודיעני · האף תפר המשפט אשר סדרתי אותו בתכלית היושר ותרשיעני ליחס לי ליוות או עול למען תצדק ותאמר שכבר נענשת על לא חמס בכפיך · האם כח כאל לך ובקול חזק כמוהו תוכל להרעים עד שתוכל להשיג ענין כחו ותאמר שיש לו ליוות וקיצור הלא הכח כאמר בשיתוף השם לבד כך ובשם ית' ולזה לא תוכל להשיג כח השם וגבורתו · אם לך כח דומה לכח השם ית' לבש גאה גאון וגובה כמו הענין בשם ית' שהוא הגבוה במוחלט לפי שאין גבוה כמוהו אבל כל שאר הנמצאות שפלות ממנו וכחם כאצל מכחו ולזה לא יהיה יחס בין כח שאר הנמצאים וכח השם ית' לפי שכח השם ית' הוא לו מעצמותו וכח שאר הנמצאים הוא להם מזולתם ולבש הוד והדר שיהיה בפעולותיך תכלית היופי וההדר כמו הענין בפעולות השם ית' וזה כי ליתרון כחו לא יקצר מהמציא כל נמצא ביותר שלם שבפנים · הפץ עברות אפך ופזר אותם בדרך שתשפיל כל גאה כמו שאני עושה ואולם אמר זה כי לא יתכן בפועל השלם שיעשה רע ונולי זה הסידור אשר התחייב ממנו רע מה במקרה לא היה מגיע העונש לאנשי הגאוה והרשע בעניינים הגופיים אשר בו תועלת כפלא ליסר האנשים ולהצילם מרעת הרשעים ר"ל שלא יזיקום וכבר יחס זה העונש לאנשי הרשע והגאוה לבד כי כבר התבאר במה שקדם שאין הצדיקים ניזוקים ברעות ההם כאשר ירדפו בצדק כפי הראוי · ראה כל גאה והכניע אותו כמו שאני עושה באמצעות זה הסידור ושבר וכתת הרשעים במקומם והמיתם יחד כמו שאני עושה בקצת העתים עד שתהפך עליהם הארץ ויטמנו יחד בעפר וזה אם מצד המערכת אם מצד ההשגחה להציל הצדיקים מידם · והנה אם תוכל לעשות כמו אלו המעשים גם אני אודך לך שתוכל לעשות להציל מכל רע האנשים יראי השם ולמנוע טוב מהרשעים ושמי שלא יסדר בזה האופן המציאות תוכל אז ליחס לו עול או ליוות וקיצור להיות מתבאר אצלך שהוא אפשרי מצד כחך זה אבל מה תדמה כחך לכחו שתוכל לשפוט אם היה אפשר שיהיה בכאן שלימות יותר במעשי · הנה ינא משגם כחי מכבר עשיתי חיה אחת שמה בהמות והיא בתכלית הכח והיא אוכלת עשב כבקר · וימצא לה כח גם במקומות אשר הם חלושים בשאר הבעלי חיים עד שבמתניו ימצא לו כח וכחו וימצא גם בטבור בטנו · ינע זנבו כחפצו

ויען איוב את יהוה ויאמר׃ ידעת מב
כי כל תוכל ולא יבצר ממך מזמה׃
מי זה מעלים עצה בלי דעת לכן
הגדתי ולא אבין נפלאות ממני ולא
ארע׃ שמע נא ואנכי אדבר אשאלך
והודיעני׃ לשמע אזן שמעתיך
ועתה עיני ראתך׃ על כן אמאס
ונחמתי על עפר ואפר׃

ואתיב איוב ית יי ואמר׃ ידעית ארום כולא
תסובר ולא יתמנע מינך מחשבתא׃ מן דין
דמכסי מלכתא בלא מנדעא מטול דהיכנא
חויתי ולא אתביין פרישן מיני ולא אנדע׃
שמע כדון ואנא אמליל אשאלינך
ותהודעינני׃ למשמע אודנא שמעית יתך
וכדון עיני חמית יתך׃ מטול דהיכנא מאסית
עתרי ואיתנחמית מבניי דהינון עפרא וקטם׃

כי כל תוכל׳ כמו יכול תוכל וכן אם טוב תמנו בארץ הזאת והנכון כי כל דבר תוכל ולא יבצר ממך כל מזמה כי כל הראשון מוסף עצמו ואחר עמו׃ ואחר שהגבורה והחכמ׳ שלך היא מי זה שיוכל להסתיר עצתך אז יהיה בלי דעת והטעם כי בלי דעת הייתי שרציתי להסתיר עצתך בעולם׃ לכן הגדתי׃ יצא דבר מפי שלא כהוגן ונכנסתי בנפלאות ממני ולא ידעתי׃ והאמת שלא אוכל לדעת רק מה שתודיעני אתה וזה טעם אשאלך׃ ועתה עיני ראתך׃ מזה הפסוק נלמד כי איוב לא נתנבא קודם זה רק שמע שהיו נביאים בעולם כאברה׳ ויצחק ויעקב׃ על כן אמאס בכל דבריו ונחמתי על עפר ואפר׃ כי אנכי נבזה כטעם ואנכי עפר ואפר׃ ואחר

והוא בתכלית הגובה והגודל כמו ארז׃ גידי פחדיו יסורגו ויסתבכו מרב גדלם׃ עצמיו הם חזקים כמו אפיקות נחושה׃ הוא מבחר דרכי אל בבריאותיו אשר לחוזק ותוקף מי שעשהו לבד יוכל לגשת לא זולתו מרוב כחו וגבורתו׃ הנה ההרי׳ ישמיחו בעבורו יבול והוא כזון ממנו בזולת עבודה אנושית וכל חית השדה ישחקו שם ולא יירא ממנו כי אינו טורף׃ תחת צאלים שוכב ירחצו לשכב תחת האילנות ובסתר קנה ובביצה אשר הקנים גדלים שם׃ האם יסכוהו אילנות להיות לו לצל האם יקיפוהו ערבי נחל עד שיהיה כלם מגן לו הנה זה בלתי אפשר׃ כי לגדלו בשתותו בנהר יעשקהו שלא ימהר לרוץ כת כמבראשונה לרוב

חסרון מימיו יבטח כי יכנים כל הירדן אל פיהו עם גודל הנהר ההוא ידמה בעיניו שיקח כל הנהר ההוא עד שישפיל אפו לתחתית הנהר בשתותו ויגע במוקשי׳ אשר שם והנה אמר זה על צד הפלגה וגוזמא להורות על גדלו וספר זאת הבריאה הנפלאה להורות על שלא יקצר השם ית׳ מהגיע הטוב כפי מה שאפשר בבריאה בריאה וזה כינס באיברים החלושים בטבע הטוב מהבעלי חיים סדרתי כח וגבורה בבעלי חיים אשר אפשר בו זה וסדרתי לו מזונו ושמירתו מהאויר המקיף ואם לא ימצא לו מגן מהאילנות לפי שכבר שמתי בו כח חזק עד שלא יתפעל מהאויר המקיף ולזה הוא מבואר שלא תהיה עלי טענה ממה שימצא מההצלחה לרשעים עד שישמרו מהרע בעת בואו לאחרים כמו שטען איוב באמרו כי ליום איד יחשך רע וזה כי עיקר הכוונה האלהית היא להטיב לכל נמצא כפי מה שאפשר ואם היה אפשר לו שישמר האדם מכל רע לא היה מקצר מזה והנה הרשע כשישמר מהרע הוא מצד המערכת לבד ואולם הצדיק ישמר בעצמות וזהו ההבדל בין שמירת הרשע מהרע׳ ובין שמירת הצדיק מהם׃ התוכל למשוך לויתן ברשת כמו הענין בשאר הדגים ואם בחבל אשר תשקיע בים לבור תוכל למשוך אותו בשיסתבך החוט שבראש החבל בלשונו׃ התוכל לשים אגמון באפו ללכדו ותקוב לחייו בחוח בדרך שתקחנו׃ הירבה אליך תחנונים להיותך מושל עליו ואם ידבר אליך רכות׃ היכרות ברית עמך ותקחנו לעבד עולם׃ התשחק בו כמו שישחק האדם עם הצפור ותקשרנו לנערותיך להשתעשע בו כמו שישתעשעו בקצת העופות׃ האם יסעדו יחד בעבורו הכוחרים ויחלקוהו ביניהם׃ התמלא בשוכות עורו בחרב שכורתים הדייגים עורות הדגים ואם תכרות ראשו בחרב שכורתים ראש שאר הדגים׃ הנה אם תרבה לשים עליו כפיך לכודו לא תוסיף לזכור מלחמה כי הוא בלי ספק ימיתך׃ הן תקותו נכזבה ממי שירצה לכוד אותו כי גם אל מראה זה הדג לגדלו תגיע אליו יראה וחרדה עד שיושלך ויוטל לארץ ולא תשאר בו נשמה מרוב החרדה׃ לא ימצא אכזר וחזק בעולם שיוכל לעורר אותו ולהלחם בו ואם הענין כן בזאת הבריאה אשר במינים שמם הבעלי חיים היותר חסרים כמו שהתבאר בספר בעלי חיים׃ מי הוא שיתיצב לפני ויהיה לו כח ככחי הלא זה ממה שיורה שלא קצרתי מהמציא טוב כפי מה שאפשר בנבראה נבראה׃ מי הוא שהקדימני לעשות קצת הנבראות ואשלים אני לבראות השאר עד שתוכל לומר שאולי מקצתם הם בתכלית מהשלמות הנה בקצתם ימצא חסרון לפי שהם משני פועלים מתחלפים הנה באמת הם כולם מפועל אחד כי תחת כל השמים לי הוא ולזה יתחייב שיהיה השלמות נמשך בכל פעולותי כמו שהוא באלו הנבראים אלא שאתה לא תשער׃ הנה לא אחרים מהזכיר אופן הפליאה בחברי זה הבעל חיים וחלקיו ודבר גבורותיו ויופי הסדור אשר ביצירתו׃ מי גלה פני לבוש זה הדג להפשיט אותו ממנו מי יבוא בכפל רסנו לפתוח פיו׃ מי הוא אשר יפתח דלתי פניו הלא סביבות שיניו אימה כפלאה על האדם׃ הנה קשקשותיו הם בתכלית העובי והחוזק כמו המגינים יסגרו אחד באחד חותם צר עד שרוח לא יבא ביניהם להתדבקם אחד באחד׃ מעטישותיו תבער והדלק אם ליתרון חומו כאילו אש יצא מקרבו ועיניו הם מאירי׳ כעפעפי שחר׃ מפיו יצאו לפידי אש ליתרון חומו ויתמלטו ממנו כידודי אש׃ הלא מנחיריו יצא עשן ליתרון הבישול הנעשה בפנימי גופו ככלי הבישול כמו שיצא עשן מדוד רותח ואגמון כשימיתו תלהיב גחלים ותבעירם ויצא מפיו להב מחוזק החום׃ בצוארו אשר הוא חלום בשאר הבעלי חיים לצורך הנעתם אותו שם ילין עוז וכח חזק לפניו תתהפך דאבה לשמחה כי אין דאבה לפניו ולא ימצא דבר שיאיבהו ויצערהו׃ חלקי בשרו הנפרדים קצת הפרד בשאר הדגים הם חזקים ודבקים שבשרו הוא חזק עליו בדרך שלא ימוט ולא יומר מצב חלקי בשרו מקצת׃ לבו הוא חזק כמו אבן והוא חזק כמו האבן השפל משני אבני הריחים שהוא היותר חזק׃ משאתו ורוממותו יראו חזקים משברי לב שינועו מיראתם ממנו יתחטאו דרך נקביהם כמנהג המפוחדים פחד חזק כי הפחד מדרכו שיעשה זה לחולשת הכח המחזיק אז׳ מי שישיגהו חרב להכותו בו לא תקום כי הוא יותר חזק מהחרב ולזה לא יזיקוהו לא חנית ולא מסע ולא שריה או יהיה הרצון בזה שמי שישיגהו חרב להלחם בו לא תקום לו החרב להצילו ולא חנית ולא מסע ולא שריה׃ הנה הוא יחשוב לתבן ברזל ויחשוב נחושה לעץ רקבון מרוב תקפו וקושי הפעלותו מהחרב׃ לא יבריחנו חץ כי לא יוכל להזיק אותו ואבני קלע נחשבו לו כקש׃ אבני תותח נחשבו לו כקש וילעג לרעש הרומח כשמנענעין אותו להכותו׃ תחתיו סלעים חריפים וחותכים והוא ישכב עליהם עם גדלו ולא יזיקוהו לחוזק עורו יביע תחתיו דבר כורת חד אבל הטיט אשר הוא רך ועם כל זה לא יזיק בו ואולם אמר שהוא אבל טיט כי אילו היה אבל דבר קשה לא היה בלא אם לא יזיק בו כי הדבר ההוא הקשה ישמרהו׃ ירתיח כסיר מצולות הים וירתיח הים כרתוח הסיר המרקחה בהתנועעו בים ישאר מקום פנוי אחריו עד שיראה תחתית הים׃ הנה הרואה תהום אחר עבור לויתן בו יחשבוהו לאיש שיבה מרוב הלובן בסיבת מיעוט המים הנשארים שם׃ אין על עפר מי שידמה לו אשר עשו אותו בבריאתו באופן שלא יחת משום דבר יכאיבהו כמו הענין בלויתן׃ את כל גבוה ותקיף ירא׳ יבזה והוא מושל על כל הבריות הגדולות אשר בים ואולם אמר זה להמצא שם בריאות נפלאות בגודל וחוזק ושיפסר שיהיה הרצון בזה ואיך תאמר שאין על עפר שולטנות השם ית׳ והשגחתו כי הוא עוזם אל המערכת אבל הבריאות אשר עשו באופן שלא יחתו משום מקרה והם הגרמים השמימיים בהם ימשול וישגיחם ויהגים וידלא כל גבוה מהנמצאות כמו עולם הגלגלים ועולם השכלים הנפרדים והוא מלך ומושל על כל בני הגבהה לא על אלו הנבראות השפלות הלא זה שספרתי מענין אלו הנבראות יורה על השלמות׳ באלו הפעולות ושהוא ראוי שלא ייוחס לפועלם ליאות וקיצור כמו שעשית אתה׃ והכלל העולה מהדברים הוא שהשם ית׳ יוכיח איוב על מה שהיה מיחס מהעוול לשם ית׳ באלו הטובות המגיעות לרשעים והיה מסיר המשפט והיושר ממה שיגיע מהשם ית׳ לאישי האדם מהטובו׳ והרעות להצדיק עצמו מהרעות שהגיעוהו ר״ל שהוא היה אומר שהשם ית׳ עזב אישי האדם אל הסידור אשר מהגרמים השמימיים ויגיעו אליהם מהם רעות או טובות לפי הוראתם בעת הלידה ולא יצילם מהרע עשיית הטוב והיושר ולא ימנע מהם הטוב עשותם הרשע והעול ואמר אליו איך תוכל לדעת שיעור כחי וגבורתי עד שתייחס לי ליאות וקיצור במה שהמצאתי מאלו הענינים׳ על מה שהם עליו האם כחך ככחי עד שתוכל לשפוט על כחי שים בה ליאות וקיצור הלא הכח והגבורה כאשר באדם ובשם ית׳ בשתוף השם לבד כמו שהתבאר במה שקדם מדברינו בזה המענה והיות הענין כן אי אפשר שתהיה ידועה אליך גבורתי עד שתשפוט עליה שים בה ליאות וקיצור הלא הגיע מגבורתי עד שעם היות כוונתי תמיד עשיית הטוב הנה ימשך ממה שסדרתי מזה רע מה במקרה והוא כמו מכוון ממני להגיע העונש לרשעים עד שימצא השלימות בפעולותי בכל הפנים שאפשר וזה ממה שיורה על שאין בפעולותי ליאות וקיצור כמו שאתה אומר ועוד שכבר אגיע רע לרשעים בלתי מחוייב להם מצד המערכת להשגחתי בצדיקים כדי שלא יוזקו בהם עד שכבר אמית יחד מספר רב מהרשעים כמו שספר אליהוא ואיך תוכל לצייר כחי וגבורתי והנה תמצא מהבעלי חיים אשר עשיתי מה שהם בתכלית הכח ואטביע בהם להמציא להם מזונם ולהמציא להם דברים שומרים אותם כפי מה שאיפשר עד שקצתם לא יוזקם שום מזיק באופן מהאופנים כמו שיספר מלויתן וזה ממה שיורה על יתרון כחי וגבורתי ושלא אקצר מהמציא במציאות כמציאות מה שאיפשר בו מהטוב לפי הכנת החומר ולו היה אפשר באדם שימצאו בו איברים שומרי׳ אותו מכל היזק מזיק כמו הענין בלויתן לא הייתי מקצר מזה אבל למה שהיה זה בלתי אפשר הוכנה לו שמירה מצד המערכת ולזה אם ישמר בעת מה הרשע מהרע הבא לזולתו לא תהיה מזה טענה עליו וזה שאם היה איפשר שישמרו ממנו כל האנשים לא הייתי מקצר בזה והנה שמתי כלי באנשים אשר איכם נשמרים מזה הרע מצד המערכת להצילם ממנו והוא השכל כי בו יהיו נשמרים אם ידבקו בשכל הפועל כפי מה שאיפשר׃ ויען איוב את יי׳ ויאמר׃ ענה איוב את השם ית׳ ואמר ידעתי עתה כי כל דבר תוכל לעשות ואין ראוי שייחס אליך ליאות וקיצור ולא יבצר ממך שום מזמה וחכמה׃ על מה שאמרת מי זה מעלים עצה בלי דעת הנה אמת לכן הגדתי מה שהגדתי מצד שלא הייתי מבין מענינך כי הם היו נפלאות ממני ולא אדע ענייניהם על כן טעיתי במה שטענתי מזה ועל מה שאמרת שמע נא ואנכי אדבר אשאלך והודיעני הנה מתחלה הייתי שומע ענין השגחתך בזה העולם לשמע אוזן מזולת ראיה אמתית ועתה עיני ראתך ונתאמת לי במה שאין ספק בו אופן הנהגתך זה העולם ואופני השגחתך בו לפי מה שאיפשר במציאה כמציאה על כן אמאס מה שהייתי בו מהדעת ונחמתי על מה שהכאבתי בו עד שישבתי בתוך עפר ואפר לדעתי כי בשלי הבער הזה עלי וכמו שתדל לדבקה בשם יתברך ישמור ממני הרע הזה׃ ואחר

ויהי אחר · כי לא דברתם אלי נכונה · הטעם שהודה ואמר ונחמתי : כי אם פניו אשא · השם ישא פני הצדיקים בעולם הזה רק בעולם הבא איננו כן · וחלילה שיעשה השם נבלה רק בעבור שהיו חברי איוב מצדיקי השם אם השם יביא עליהם רע יאמרו תועי רוח הנה זה דבר נבלה · ודברי איוב וחברי איוב עוד אפרש ובמה טעו ואמר השם שילכו לאיוב בעבור שהרשיעוהו חנם והנה התברר כי איוב צדיק גמור היה : שב את שבות איוב · שהיה נשבה ביד השטן ה הוציאו מרשותו : וינודו לו · כמו לנוד לו ולנחמו : קשיטה · כבשה קטנה : ויהי לו ארבעה עשר אלף · פירו׳ משנה ואין כאן השנים לפי שאינן ב ברשותו · כ״ון שבעה כלון בשנה אפרו׳ יקח : ימימה · מגזרת ימים תהיה גאולתו : קציעה · מגזרת מר ואהלות קציעות : קרן הפוך · מן ותשם בפוך : ארבעה דורו׳ · בכאן טעה יצחק המהביל שאמר שכל דור חמש ושלשי׳ שנה והנה מאדם ועד נח עשרה דורות ועוד הנה הימן בימי דוד ודור הוא עשתי עשר ליעקב אבינו והימן כפלים הימנו : ושבע ימים · שהיו ימיו בכבוד ובשמחה :

נשלמו פירושי מלות ספר איוב ועתה אפרש הטעמים

אמר איוב ואשר יגורתי יבא לי הנה חשב אליפז שלא היה יגור רק ב בעבור חטא שעשה והנה אומ׳ כלל כאשר ראו חבירי איוב מות כל בניו פתאום וירדת אש מן השמים וביזת אויביו ושחין גופו ה התברר אצלם כי כ מכות האלה לא יעשה השם כי אם בחוטאי׳ ובפושעים כאנשי דור המבול על כן את׳ וכהר יוצק יסודם ואנשי סדום ויתר׳ אכלה אש על כן אמרו לו זכר נא מי הוא נקי אבד כן ראיות כל שכחי אל ואמר צופר ועיני ר רשעים תכלינה ובעבור היות בניו במשתה תמיד והיין ימחית הדעת על כן אמר אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם ואמרו שיעשה תשובה והש׳ יסלח לו ואיוב היה יודע בעצמו שהיה צדיק על כן אמר תם אני ולא אדע נפשי על לא חמס בכפי והיה צועק כי אלה המכות שהכני השם אינם על עקב עון רק חנם על כן אמר והרבה פצעי חנם ענו על זה חביריו כי השם צדיק הוא בכל דרכיו לא יעשה עולה ענה איוב ואמר הנה יש בעולם צדיקים ורשעים במכאובים תם ורשע הוא מכלה ויש רשעים בנעימים וזה טעם ישליו אהלים לשודדים ענו חביריו כי טובת הרשעים איננה עומדת אם יעלה לשמים שיאו כגללו לנצח יאבד והנה ענה איוב מדוע רשעים יחיו עתקו גם גברו חיל יבלו ימיהם בטוב וברגע

ויהי אחר דבר יהוה את הדברים
האלה אל איוב ויאמר יהוה אל־ ז׳
אליפז התימני חרה אפי בך ובשני
רעיך כי לא דברתם אלי נכונה
בעבדי איוב : ועתה קחו לכם ג׳ ובענין
שבעה פרים ושבעה אילים ולכו
אל עבדי איוב והעליתם עולה
בעדכם ואיוב עבדי יתפלל עליכם ד׳
כי אם פניו אשא לבלתי עשות
עמכם נבלה כי לא דברתם אלי
נכונה כעבדי איוב : וילכו אליפז נ׳
התימני ובלדד השוחי צפר הנעמתי
ויעשו כאשר דבר אליהם יהוה
וישא יהוה את פני איוב : ויהוה ו׳ בטע״ף
שב את שבית איוב בהתפללו בעד סמית יו
רעהו ויסף יהוה את כל אשר
לאיוב למשנה : ויבאו אליו כל ל׳ בתרי לים
אחיו וכל אחיתיו וכל ידעיו לפנים ח׳
ויאכלו עמו לחם בביתו וינדו לו ו
וינחמו אתו על כל הרעה אשר
הביא יהוה עליו ויתנו לו איש
קשיטה אחת ואיש נזם זהב אחד : נ׳
ויהוה ברך את אחרית איוב ו״רף׳ ב׳
מראשתו ויהי לו ארבעה עשר ג״תר מל
אלף צאן וששת אלפים גמלים ואלף
צמד בקר ואלף אתונות : ויהי ב׳ מל בסי׳
לו שבענה בנים ושלוש בנות : ל
ויקרא שם האחת ימימה ושם
השנית קציעה ושם השלישית קרן ט׳ מל׳ ל
הפוך : ולא נמצא נשים יפות ל
כבנות איוב בכל הארץ ויתן להם
אביהם נחלה בתוך אחיהם : ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנה וירא
את בניו ואת בני בניו ארבעה דרות : וימת איוב זקן ושבע ימים : חזק

והוה בתר דמליל יי ית פתגמיא האילין עם איוב ואמר יי לאליפז דמן תימן תקוף רוגזי בך ובתרין חבריך ארום לא מלילתון לותי כונתא כעבדי איוב : וכדון סיבו לכון שבעא תורין ושבעא דיכרין ואזלו לות עבדי איוב ותסקון עלתא אמטולכון ועבדי איוב יצלי עליכון ארום אילהן אפוי אסיב מן בגלל דלא למעבד עמכון קלנא ארום לא מלילתון לותי כיוונא כעבדי איוב : ואזלו אליפז דמן תימן ובלדד דמן שוח צופר דמן נעמה ועבדו היך דמליל להום מימרא דיי ונסיב מימרא דיי ית אפי איוב : ומימרא דיי אתיב ית גלוות איוב בצלאותיה מטול דחברוי ואוסיף מימרא דיי ית כל די לאיוב בכופלא : ואתו לותיה כל אחוי וכל אחוותיה וכל דחכימוי מן קדמת דנא ואכלו עימיה לחמא בביתיה ונייד ליה ונחמו יתיה על כל בישתא דאייתי יי עלוי ויהבו ליה גבר חורפא חדא ואינש קדשא דדהבא חד : ומימרא דיי בריך ית סופא דאיוב מן קדמותיה והוו ליה ארבסר אלפין דעאן ושית אלפין דגמלין ואלף פדנין דתורין ואלף אתנן : והוו ליה ארבסר בנין ותלת בנן : וקרא שמה דחדא ימימא ושום תנייתא קציעא ושום תליתתא קרן הפוך : ימימה הוה קרי לה דהוות שופרהא כיממא קציעה הוה קרי לה דהוות יקירא כעין קציעתא קרן הפוך הוה קרי לה דהוות סגי זיו יקר אפהא היך אזמרגדא : ולא אשתכח נשיא שפירתא היך בנתא דאיוב בכל ארעא ויהב להום אבוהום אחסנא במצע אחוהון : וחיא איוב בתר דנא מאה וארבעין שנין וחמא ית בנוי וית בני בנוי ארבעה דרין : ומית איוב סיב וסבע יומיא :

ואחר זה אמר השם ית׳ לאליפז שיחלה פני איוב שיתפלל לשם ית׳ עליו ועל רעיו כי לא דברו נכונה לשם ית׳ כמו שדבר איוב אחר שסב אל האמת והודה לדברי השם ית׳ וזה שדבריהם נכנס מהמום והטעו׳ מה שכבר התבאר עד שכבר היו טוענין טענות היה ידוע אליהם שהם כוזבות כדי שיצדיקו השם ית׳ ואולם איוב ואולם איוב ואם לא הגיע בתחלה אל הדעת האמתי הנה לא הנה טוען רק מה שהיה נודק לפי מחשבתו ולהתבאר לו שכבאן רוע הסידור באלו הטובות והרעות היה מניח שהשם ית׳ בלתי יודע אלו הדברי׳ הפרטי׳ כדי שיהיה לו התנצלות מה וכבר ביאר מצד העיון היות בלתי יודע אותה ולזה הוא מבואר שאף על פי שדעת איוב היה כוזב הנה הוא היה יותר קרוב אל הדעת האמתי מדעות אליפז ובלדד וצופר כי הוא היה בנוי על שרשים צודקים ומה שהניחו איוב הוא צודק לפי האמת בכל האנשים אשר לא תדבק בהם ההשגחה האלהית והם הרבים ולזה לא חלק עמו אליהוא כי אם באנשים אשר תדבק בהם ההשגחה כמו שביארנו ולזה אמר השם ית׳ לאליפז שלא דברו אליו נכונה הוא ובלדד וצופר כ כאיוב או ירצה באמרו כי לא דברתם אלי כ נכונה שלא דברתם בעבורי להיות לי ה התנצלו׳ מרוע הסידור הנמצא בטובו׳ והרעות נכונה כאיוב כי הוא ואם לא היה משיג ה האמת בזה השלימות היה מנצל אותי מהעול בטענה צודקת באופן מה ואולם אליפז ובלדד וצופר היו מנצלי׳ השם יתבר׳ מהעול בטענות כוזבות וזה מבואר במה שזכרנו מדבריהם וספר אחר זה שכבר התפלל איוב לשם ית׳ בעד ריעיו ואחר זה הטיב השם ית׳ אחרית איוב מראשיתו ואורך ימים נתן לו ובני׳ ובני בנים עד ארבעה דורו׳ הנה זה הוא מה שנראה לנו בביאור זה הספר ונבטח שלא חס׳ ממנו דב׳ מכוונתנו הכוללת ונחשוב שלא נפל מן החלקיות גם כן ואם היה הוא מעט ובלתי מבלבל הכוונה הכוללת :

ואיוב ד׳ וסימ׳ ונח דניאל ואיוב בתוכה · והיו שלשת האנשים · ואיוב הבל יפצה פיהו · ואיוב עבדי יתפלל עליכם : וי״י ז׳ בטע׳ ר״ף וסימ׳ וי״י המטיר על סדם ועל עמרה גפרית · נתן חכמה לשלמה כאשר · נתן קולו לפני חילו · הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער · שב את שבות איוב בהתפללו · ברך את אחרית איוב : אחיותיו ה׳ בליש׳ וסימ׳ נבס׳

סכום מספר פסוקי׳ של איוב אלף ושבעים וסי׳ אע״ו וחציו
אשר קמטו בלא עת וסדריו שמנה :

בריש ספר׳ וביחזקאל סימ׳ י״ו וביהושע סימ׳ כ׳ : קשיטה ג׳ וסימ׳ ויקן את חלקת השדה · ואת עצמות יוסף · ויתנו לו איש קשיטה אחת · אנ״ך : ברך י״ב וסי׳ וי״י ברך את אברהם בכל · וי״י ברך את אדני מאד ויגדל · וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב · כל אלה שבטי יש׳ שנים עשר · על כן ברך י״י את יום השבת דזכור · וזאת הברכה אשר ברך משה · ברך י״י את בית עובד אדום דשמואל · ברך נבות · כי הם זרע ברך י״י · בוחל התרומה דחזקיהו דד״ה · ברך בניך בקרבך · את אחרית איוב :

פירושי הטעמים לאבן עזרא

וכרגע שאול יחתו והנה הם בטובה עד יום מותם אז לא ידע בלבד מה ישיבו והנה שב לשבח השם המשל ופחד עמו אז ענה איוב מה עזרת ללא כח גם הוא שבח השם והטעם הנה אין לך תשובה כי אם לשבח השם אני ידעתי לשבחנו יותר אז החרים כופר ושב איוב ויסף לדבר בעבור שלא ענהו אחד מחביריו וטעם ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש ואחר כן והחכמה מאין תמצא כי השם יעשה רצונו יענה רשע גם צדיק גם יש צדיקים גם רשעים שיתן להם כל טוב שיתאוו והנה יעשה כן בארץ ובנתלי שאין דעת להם ולדעת זאת החכמה למה זה כמגבה מדעת האדם והנה הטעם כאשר לא ידעו בני אדם מחשבות השם וגזירותיו שהם עמוקות אולי אלה הגזירות שגזר עלי הוא ידע למה גזרם ואינם בעבור שחטאתי לפניו ויוסף איוב שאת משלו הש׳ יספר שם צדקותיו ומעשיו כי חביריו אמרו לו אלמנות שלחת ריקם וזה אותי שופט היה על על כן אמר אב אנכי לאביונים ולב אלמנה ארנין ושבתו חביריו מענותו כי הוא צדיק בעיניו כי לא היה כן בעיני חביריו רק הקדימה דעתם שהיה רשע על כן באו אליו הצרות הקשות שתאום ואליהוא חרה אפו על איוב שהאריך לשונו בקוצר רוחו ואמר כנגד השם דברים שלא כהוגן כמו ידעתי כי אכנך הודיעני על מה תריבני הטוב לך כי תעשוק תחשבני לאויב לך וזה טעם על צדקו נפשו מאלהים ובשלשת רעיו חרה אפו על אמרם שהשם צדיק רק איוב הוא רשע ויתכן שהיה צדיק ואין ספק שהשם צדיק וזה טעם וירשיעו את איוב והנה סוד דברי אליהוא שאמר לאיוב וחביריו כולכם תעיתם כי חשבתם שעמדתם בסוד השם והנה אמר לחבירי איוב כי השם יכנה ויענה על עקב עון או להסיר עון או לקבל שכר ואמר לאיוב שהיה מתרעם על השם בעבור שלא ישיבנו כי כל דבריו לא יענה ודבר מגולה הוא במעשה רק קפס איוב ואמר שהוא רשע בדבר פיו שהרחיב על השם וכן אמר האמור למלך בליעל והטעם הדרך מוסר הוא שיאמר העבד למלכו בליעל או רשע או מלך לנדיבים כי למלך יסרתעבמו ואחר עמו או טעמו אל אחר הנדיבים כמו בן אתונות והראשון נכון בעיני אף כי השם אשר לא נשא פני שרים על כן אמר אבי יבחן איוב עד נצח וארח לחברה עם פועלי און ובאחרונה ויוסף אליהוא והטעם חמוב כי הנה שפלאות הגשם לא ידע איך הם ולמה כן ומתי וכאשר נפלאו ממנו אלה הגזרות כן נפלאו משפטי השם עם בני אדם כי הם עמוקות מאד שהם בגופות נבראות והטעם על איוב ידבר למה הרימות קול לאמר למה עשיתני היה לך לסבול ולהחרים ולא תדבר גבוהה וזה טעם ויען השם מן הסערה והענין אתה שתנקם למה זה הידעת את יולד וידעת כמה תחיה וזה האור שאתה מתענג בו התדע מקומו או תדע למה תולדת העופות גם הבהמות כן וזה טעם התתן לסוס גבורה אז החרים איוב ענה השם שנית הרוב עם שדי יסור אז ענה איוב תשובה איככה נכונה כי לא הצדיק השם רק את הנה אחרים ולא אדבר עוד על כן ויען השם שנית מן הסערה והזכיר בהמות שהוא שם בהמה וגבורתו שהוא ביבשה גם הזכיר גבורת לויתן והטעם כאילו אמר לאיוב איך בהבת כנגדי על כן הזכיר אלה הגדולים והענין הנה בבריותי ולא בנכבדים העליוני׳ רק בחיות שהם בארץ ובמים מתחת לארץ שנים גבורי׳ לא תוכל להם להשתעבד בהם ולא לכרות על לויתן לאכלו כי בן אדם לא יגבה לבו כנגד המלאכי׳ ולא כנגד בני האלהים כי הם נכבדי׳ ממנו כפלי כפלי׳ כאשר פירשתי בפסוק הנה אנכי שולח מלאך בראיות גמורות משקול הדעת ומדברי התולדת גם דברי הנבואה׳ פה אחד כך ואשר מצאנו כתוב בדברי קדמונינו ז״ל גם הוא אמת כי הם לא דברו רק על המלאכים הנבראים לעתם לכבוד הנביאים רק גובה לבו כנגד החיות והעופות כטע׳ מלפנו מבהמות ארץ והנה אמר השם כי הנה יש גופות בארץ עמך ושם גבורים ממך לא תוכל להם ולמה גבה לבך על כן הודה איוב באחרונה ואמ׳ על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר וזאת היא הנכונה שדבר איוב באחרונה׃

שיר השירים

הקדמות לפירושי אבן עזרא

זה הספר נכבד וכולו מחמדי׳ ואין בכל שירי שלמה המלך חמשה ואף כמוהו על כן כתוב שיר השירי׳ אשר לשלמ׳ כי זה השיר מעולה מכל השירים אשר לשלמה ובו סוד סתום וחתום כי החל מימי אברה׳ אבינו עד ימות המשיח וכן כת׳ בשירת האזינו בהנחל עליון גוים החל מן דור הפלגה עד שוב ישר׳ מהגלות אחר מלחמת גוג ומגוג ואל תתמה בעבור שהמשיל כנסת ישראל לכלה והמקו׳ דודה כי כן דרך הנביאים ישעיה אמר שירת דודי לכרמו ועוד כמשוש חתן על כלה יחזקאל אמר שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום ועריה ועוד ואכסה ערותך ואעדך עדי וכל הפרש׳ כולה הושע אמ׳ וארשתיך לי לעולם לך אהב אשה ובספר תהלות משכיל שיר ידידות וכתוב בו שמעי בת וראי והטי אזנך וחלילה חלילה להיות שיר השירי׳ בדברי חשק כי אם על דרך משל ולולי גדל מעלתו לא נכת׳ בסוד כתבי הקדש ואין עליו מחלוקת כי הוא מטמא את הידים ולהיותו בדרכיו תמים פירשתיו שלשה פעמים. בפעם ראשונה אגלה כל מלה בפותח. ובפעם השנית יהיה משפטו על דרך פשוטו. ובפעם השלישית יהיה מפורש על נתיבות המדרש׃

הפעם הראשונה נאם אברהם בר מאיר הספרדי המחבר. אכמי המחקר הואילו לבאר זה הספ׳ על סוד העולם ודרך התחברו׳ הנשמ׳ העליונה עם הגוף שהוא במדרגה התחתונה. ואחרים פירשוהו על המתכונת ואת כולם ישא רוח כי הבל המה ואין האמ׳ כי אם מה שהעתיקו קדמונינו ז״ל שזה הספר על כנסת ישראל וכן אפרשנו בפעם השלישית ופירוש כל שלמה הוא שלמה המלך בעצמו חוץ מהאלף לך שלמה לכן אפרשנו בפעם השנית על דרך המשל שהוא בדברי חשק גם כל שלמה שיש בו הוא שלמה המלך בעצמו ובעבור שיש בספר הזה מלות קשות הואלתי לבאר אותם בתחילה ואחר כן אבאר ענייני המשל והנמשל בו׃

הקדמה לפירוש רשי

אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמעו ואף על פי שדברו הנביאים דבריהם בדוגמא צריך ליישב הדוגמא על אופניה ועל סדרה כמו שהמקראות סדורים זה אחר זה וראיתי לספר הזה כמה מדרשי אגדה יש סודרים כל הספר הזה במדרש אחד ויש מפוזרים בכמה מדרשי אגדה מקרא׳ לבדם ואינם מתיישבי׳ על׳ לשון המקרא וסדר המקראו׳ ואמרתי בלבי לתפוש משמע המקרא ליישב ביאורם על סדרם והמדרשות מרבותינו אקבעם מדרש ומדרש איש איש במקומו ואומר אני שראה שלמה ברוח הקדש שעתידין ישראל לגלות גולה אחר גולה חורבן אחר חורבן ולהתאונן בגלות זה על כבודם הראשון ולזכור חבת ראשונ׳ אשר היו סגולה לו מכל העמי׳ לאמר אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה ויזכרו את חסדיו ואת מעלם אשר מעלו ואת הטובות אשר אמ׳ לתת להם באחרי׳ הימים ויסד ספר הזה ברוח הקדש בלשון אשה צרורה אלמנ׳ חיות משתוקק׳ על בעלה מתרפקת על׳ דודה מזכרת אהבת נעוריה אליו ומודה על פשעה אף דודה צר לו בצרתה ומזכיר חסדי נעוריה ונוי יופיה וכשרון פעליה אשר בהם נקשר עמה באהבה עזה להודיע׳ כי לא מלבו ענה ולא שילוחיה שילוחין כי עוד היא אשתו והוא אישה והוא עתיד לשוב אליה׃

הפעם השנית לא יתכנו דברי חשק מדריכה לעיני כל הרואי׳ על כן הוא המשל בנערה אחת קטנה מאד שאין לה עדיין שדי׳ היתה נוטרת כרם וראתה רועה שבר ונפל החשק בלב כל אחד מהם׃

הפעם השלישית אין למעלה ממדרש שיר השירים שדרשו רבותינו ז״ל לכן כאשר ראיתי גדולים ועמודי עולם עמו וגם הם דרש והוסיפו ונרעו גם אני יבאתי בעקבותיהם וכל שלמה הוא שלמה המלך חוץ מהאלף לך שלמה שהוא המשיח ונקרא שלמה בעבור שהוא בנו כאשר נקרא דוד ודוד עבדי נשיא להם וכן נקראו בני ישראל עבדי יעקב ויתכן היות כמוהו תפלה למשה איש האלהים על דרך רב סעדיה גאון ז״ל שאמר שהתפלה היא לדוד ושיו מנבא בה בני משה ונכון שהיא למשה. ודעני בנות ירושלם שהתנבמו בו חכמים רבים אחר שכנסת ישראל היא המדברת מה ענין בנות ירושלם יש אומרים כי שתים הנה אחת בשמים ואחרת בארץ תחתיה כנגדה וענין בנות ירושלם המלאכים של מעלה ואחרים אמרו שהם אומות העולם כטעם ונתתי אותם לך לבנות והנכון בעיני שהמשל הוא על אשה המדבר׳ עם נפשה ותשיב אחריה לה וכאילו תאמר עם מחשבותיה והן בנות ירושלם ואחר שהעיד הפסוק שנראה המקום לשלמה פעמים מה תמה יש בו שיתנבא על דבר עתיד כי ברוח הקדש דיבר זה הספר וכן תמצ׳ באסף המשורר והימן שחברו שירות ברוח הקדש שנקראו נביאי׳ וחוזי׳ וזאת היא הדרך הנכונה לא יוכל לכחש כי אם פתלתל ועקש ועתה אחל לפר׳ על פי אשר תשיג ידי ואתחנן לאל בכל מאדי היודע קודי להחכים כבודי והוא יהיה עמדי׃

130

ב' זוגין מיחדין חד ס' חד ש"ן וס' השירים כי בקול השרים. השירים שיר השירים. בשירים ונגי שך את דרכך. בשירים מעדה בגד' בוס' והיו כגבורים. בושים שמה

. ושיאון וחפרים ושיאון ואנחרת. ולשבי שבקו לעבודת בית. ולשבי ובא לציון גואל. יוסר ואת כל חלב. יושר ביום ההוא יוסר. מסתולל עודך כסהולל.

יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני

את מראיך השמיעני את קולך

פיהו בג' בליש' וס' ודברת אליו ושמת את הדברים. זכרו נפלאותיו אשר עשה. אלה פיהו מלא

יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה. ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין. ופיהו מבית לבותרות.

שיר

פיהו. ערב לאיש לחם שקר. ראמות לאויל חכמות. טמן עצל ידו בצלחת קדם'. נפש עמל

אין בפיהו נכונה קרבם הוות. מופתיו משפטי פיהו דתהלים וחבירו דד"ה. כל עמל

כי קולך ערב ומראך נאוה היושבת בגנים

חברים מקשיבים לקולך השמיעני

במרור' הרוני השביעני. השביעני אבי השביעני. וישבו ויזכר אלהים. ויסכו כי הכרובים פרשים. ויסירו רגע ימותו. ישירו בדדי ה' בי. יסור וכנניהו שר הלוים. ישור על

ושמתיה ביד מוגיך. עשק ויריבו רעי גרר. עשק ובני עשק אחיו דד"ה. תסובב נקבה תסובב גבר. תשובב אלהים זנחתנו. ונסב ותפן ונסע המדברה. ונשב

רשי

שיר השירים אשר לשלמה. שנו רבותי' כל שלמה האמורי' בשיר השירי' קדש מלך שהשלום שלו שיר שהוא על כל השירים אשר נאמר להקב"ה מאת עדתו ועמו כנסת ישראל אמר רבי עקיבא לא היה העולם כדי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים אמר רבי אלעזר בן עזריה למה הדבר דומ' למלך שנטל סאה חטים ונתנה לנחתום אמר לו הוצא לי כך וכך סולת כך וכך סובין כך וכך מורסין וסלית לי מתוכה גלוסקיא אחת מנופה ומעולה כך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים שכולו יראת שמים וקבול עול מלכותו: ישקני מנשיקות פיהו. זה השיר אומרת בפיה בגלותה ובאלמנותה מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו מאז לפי שיש מקומות שנושקין על גב היד ועל הכתף אך אני מתאוה ושוקקת להיותו נוהג עמי כמנהג הראשון כחתן אל כלה פה אל פה: כי טובים. לי דודיך מכל משתה יין ומכל עונג ושמחה ולשון עברי הוא [illegible] כל סעודת עונג ושמחה נקראת על שם היין כענין שנאמר אל בית משתה היין דאסתר בשיר לא ישתו יין והיה כנור ונבל ותוף וחליל ויין משתיהם זהו ביאור משמעו. ונאמר דוגמ' שלו על שם שנתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פני' ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה ומחלים פניו לקיים דברו וזהו ישקני מנשיקות פיהו:

אבן עזרא

כל נשיקה שהיא בלא למ"ד היא בפה כמו וישקהו ועם הלמ"ד ביד או בכתף או בלחי על פי מנהג המדינות כמו ונשקה לי וישק לו וכן וישק יעקב לרחל: דודיך. אהוביך יותר ישמחו מהיין והגאון אמר כי הוא הדיר שהוא תחת הלשון והביא ראיה מפסוק לכה נרוה דודים עד הבקר:

הפעם השנית

ישקני. דברי הנערה כאילו ידב' עם נפשה וכל תאותה שישק אותה פעמים רבות כי לא תשבע מאחת וכאילו הרגישה הרועה וחזרה מדברת לו: כי טובים דודיך. יותר מיין ירוו וישמחו אהביך או על פירוש הגאון רבינו סעדיה:

הפעם השלישית

ישקני האל מאברהם שהיה העיקר ונשיקות הפה הם התורה והמצות כאשר כתוב עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי ואל תתמה בעבור שאמר ישקני לדבר עבר כי כן דרך המקרא אז ישיר משה יעשו עגל בחורב והפך הדבר אלהים באו גוים ורבי' כמוהם: כי טובים דודיך מיין. אהביך כמו שהעיד הכתו' על אהבתו זרע אברהם אוהבי כי הפרש יש בין אוהבו לאוהבי:

שיר ש"ן רבתי מאותיות גדולות וסימ' נמסר בריש סדר בראשית ובמסורה רבת' בריש המערכות: שיר חד מן ד' פסו' דבכל מליהון ש"ן וסימ' נמס' בפנחס:

הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה: יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן:

שִׁירִין וְתוּשְׁבְּחָן דִּי אֲמַר שְׁלֹמֹה נְבִיָּא מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּרוּחַ נְבוּאָה קֳדָם רִבּוֹן כָּל עָלְמָא יְיָ עֲסַרְתֵּי שִׁירָתָא אִתְאֲמָרוּ בְּעָלְמָא הָדֵין שִׁירָא דֵין מְשַׁבַּח מִן כּוּלְּהוֹן שִׁירָתָא קַמַּיְתָא אָדָם בִּזְמַן דְּאִשְׁתְּבִיק לֵיהּ חוֹבְתֵיהּ וְאָתָא יוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְאַגִּין עֲלוֹי פָּתַח פּוּמֵיהּ וַאֲמַר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹמָא דְשַׁבְּתָא שִׁירָתָא תִּנְיֵיתָא אֲמַר מֹשֶׁה עִם בְּנוֹי דְיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דִּי בְזַע לְהוֹן מָרֵי עָלְמָא יַת יַמָּא דְסוּף פְּתַחוּ כּוּלְּהוֹן וַאֲמַרוּ כַּחֲדָא שִׁירָתָא דְהָכְדֵין כְּתִיב בְּכֵן שַׁבַּח מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁירָתָא תְּלִיתָאָה אֲמַרוּ בְנוֹי דְיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דְּאִתְיְהִיבַת לְהוֹן בֵּירָא דְמַיָּא דְהָכְדֵין כְּתִיב בְּכֵן שַׁבַּח יִשְׂרָאֵל שִׁירָתָא רְבִיעָאָה אֲמַר מֹשֶׁה נְבִיָּא כַּד אֲתָא זִמְנֵיהּ לְמִפְטַר מִן עָלְמָא וְאוֹכַח בְּהוֹן יַת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דְהָכְדֵין כְּתִיב אַצִּיתוּ שְׁמַיָּא וַאֲמַלֵּל שִׁירָתָא חֲמִישָׁאָה אֲמַר יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן כַּד אַגַּח קְרָבָא בְגִבְעוֹן וְקָמוּ לֵיהּ שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא תְּלָתִין וְשִׁית שָׁעִין וּפְסָקוּ מִלְּמֵימַר שִׁירָתָא פְּתַח פּוּמֵיהּ אִיהוּ וַאֲמַר שִׁירָתָא דְהָכְדֵין כְּתִיב בְּכֵן יְשַׁבַּח יְהוֹשֻׁעַ קֳדָם יְיָ שִׁירָתָא שְׁתִיתָאָה אֲמַרוּ בָּרָק וּדְבוֹרָא בְּיוֹמָא דִּמְסַר יְיָ יַת סִיסְרָא וְיַת מַשִּׁרְיָתֵיהּ בְּיַד בְּנוֹי יִשְׂרָאֵל דְהָכְדֵין כְּתִיב וְשַׁבַּחַת דְּבוֹרָה וּבָרָק בַּר אֲבִינוֹעַם שִׁירָתָא שְׁבִיעָאָה אֲמָרַת חַנָּה בִּזְמַן דְּאִתְיְהִיבַת לָהּ בַּר מִן קֳדָם יְיָ דְהָכְדֵין כְּתִיב וְצַלִּיאַת חַנָּה בִּנְבוּאָה וַאֲמַרַת שִׁירָתָא תְּמִינֵיתָא אֲמַר דָּוִד מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל עַל כָּל נִסַּיָּא דַּעֲבַד לֵיהּ יְיָ פְּתַח פּוּמֵיהּ וַאֲמַר שִׁירָתָא דְהָכְדֵין כְּתִיב וְשַׁבַּח דָּוִד בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ שִׁירָתָא תְּשִׁיעָאָה אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּרוּחַ קוּדְשָׁא קֳדָם רִבּוֹן כָּל עָלְמָא יְיָ וְשִׁירָתָא עֲשִׂירִיתָא עֲתִידִין לְמֵימַר בְּנֵי גָלְוָתָא בְּעִדָּן דְּיִפְּקוּן מִגָּלוּתָא דְהָכְדֵין כְּתִיב [illegible] עַל יְדוֹי דִּי יְשַׁעְיָה נְבִיָּא דְהָכְדֵין כְּתִיב שִׁירָא הָדֵין יְהֵא לְכוֹן לְחֶדְוָה כְּלֵיל אִתְקַדָּשׁוּת חַגָּא דְפִסְחָא וְחֶדְוַת לִבָּא כְּעַמָּא דְאָזְלִין לְאִתְחֲזָאָה קֳדָם יְיָ תְּלָת זִמְנִין בְּשַׁתָּא בְּמִינֵי זְמַר וְקָל טַבְלָא לְמֵיעַל לְטוּרָא דַיְיָ וּלְמִפְלַח קֳדָם יְיָ תַּקִּיפָא דְיִשְׂרָאֵל: ישקני אֲמַר שְׁלֹמֹה נְבִיָּא בְּרִיךְ שְׁמֵיהּ דַּיְיָ דִּי יְהַב לָנָא אוֹרַיְתָא עַל יְדוֹי דְמֹשֶׁה סַפְרָא רַבָּא כְּתִיבָא עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וְשִׁיתָּא סִידְרֵי מִשְׁנָה וְתַלְמוּדָא בְּגֵירְסָא וַהֲוָה מִתְמַלֵּיל עִימָּן אַפִּין בְּאַפִּין כִּגְבַר דְּנָשִׁיק לְחַבְרֵיהּ מִן סַגִּיאוּת חִיבָּתָא דְּחַבִּיב לָן יַתִּיר מִשִּׁבְעִין עַמְמַיָּא:

שמניך טובים· יש מפרשים כי הוא הפך והקרוב אלי כי זה המפרש לא סך שמן מימיו וחשב שהוא שמן זית: תורק· יש אומ׳ כי הוא שם מקום והנכון שהוא שמן כשמן שיורק שריחו נודף ועודף ואל תתמה בעבור היות השם לשון נקבה כי כן תמצא כל עמל וכית ומקו׳ במקרא כתקו׳ אחר לשון זכר ובמקום אחר לשון נקבה:

לריח שמניך טובים· שם טוב נקרא על שם שמן טוב· לריח שמניך טובים שהריחו בהם אפסי ארץ אשר שמעו שמעך הטוב בעשותך נוראים במצרים: שמן תורק· נקרא שמך להיות כאמ׳ עליך אתה שמן אשר תורק תמיד להיות ריחו ערב שלך יוצא למרחוק שכן דרך שמן ערב בכל עת שהוא בכלוחי חתומה אין ריחו נודף פותחו ומריק שמנ׳ לכלי אחר ריחו נודף:

לריח ל׳ וסי׳ נכסר בסדר ויקרא: אהבוך ג׳ וסי׳ בשמואל א׳ סימן ית: הביאני ד׳ וסימ׳ בסדר עקב· כאהלי ל׳ שחורה אני ונאוה והוא חד בן א״ב מן חד חד כ״א ברישי׳ וסי׳ נמס׳ במסר׳ רבת׳ במערכ׳ אות הכ״ף בס״ד י איב׳ י״ז וסי׳ נמס׳ בריש מגילת איכה:

א לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ
ד׳ · נ׳ עַל־כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ: מָשְׁכֵנִי
ד׳ אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו
ד׳ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מ
ג׳ · ל׳ ומל׳ מִיַּיִן מֵישָׁרִים אֲהֵבוּךָ: שְׁחוֹרָה
ל׳ ולא מפיק א׳ ל׳ אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ כְּאָהֳלֵי
ל׳ ומל׳ · ל׳ וחס׳ קֵדָר כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה: אַל־תִּרְאוּנִי
ל׳ · ל׳ שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת שֶׁשְּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ
ל׳ · ל׳ וחס׳ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת־
הַכְּרָמִים כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי:
ה הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה
יג׳ · ל׳ אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם שַׁלָּמָה אֶהְיֶה
ל׳ כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ:

לריח לְקַל נִיסָךְ וּגְבוּרָתָךְ דַעֲבַדְתָּ לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל זָעוּ כָּל עַמְמַיָּא דִי שְׁמָעוּ יַת שֵׁמַע גְּבוּרְתָךְ וְאַתְוָתָךְ טָבָא וּשְׁמָךְ קַדִּישׁ אִשְׁתְּמַע בְּכָל אַרְעָא דַהֲוָה בְּחִיר מִמְּשַׁח רְבוּתָא דַהֲוָה מִתְרַבֵּי עַל רֵישֵׁי מַלְכִין וְכַהֲנִין וּבְגִין כֵּן רְחִימוּ צַדִּיקַיָּא לְמֵהַךְ בָּתַר אוֹרְחָא טוּבָךְ בְּדִיל דְּיַחְסְנוּן עָלְמָא הָדֵין וְעָלְמָא דְאָתֵי: משכני כַּד נְפַקוּ עַמָּא דְבֵית יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הֲוָת מַדְבְּרָא שְׁכִינַת מָרֵי עָלְמָא קֳדָמֵיהוֹן בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא בִּימָמָא וּבְעַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא בְּלֵילְיָא אֲמָרוּ צַדִּיקֵי דָרָא הַהוּא רִבּוֹן כָּל עָלְמָא נְגִידְנָא בַּתְרָךְ וּנְהֵי רַהֲטִין בָּתַר אוֹרַח טוּבָךְ וְקָרִיב יָתָן בְּשִׁיפּוּלָא דְטוּרָא דְסִינַי וְהַב לָן יַת אוֹרַיְתָךְ מִן בֵּית גִּנְזָךְ דִּרְקִיעָ וְנֶחְדֵּי וְנִבְרַח בְּעֶסְרִין וְתַרְתֵּין אַתְוָן דִּמְכַתְּבָא בְהוֹן וְנֶהֱוֵי דְכִירִין יַתְהוֹן וּנְרַחֵם יַת אֱלָהוּתָךְ וּנְהֵי מִתְרַחֲקִין מִבָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא וְכָל צַדִּיקַיָּא דְעָבְדִין דְּתַקִּין קֳדָמָךְ יְהוֹן דַחֲלִין מִינָךְ וּרְחִימִין יַת פִּיקוּדָךְ: שחורה כַּד עֲבָדוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל יַת עִיגְלָא אִתְקַדְרוּ אַפֵּיהוֹן כִּבְנֵי דְכוּשׁ דְּשָׁרְיָן בְּמַשְׁכְּנֵי קֵדָר וְכַד תָּבוּ בְּתִיּוּבְתָּא וְאִשְׁתְּבַק לְהוֹן סְגָא זִיו יְקַר אַפֵּיהוֹן כְּמַלְאֲכַיָּא עַל דַּעֲבָדוּ יְרִיעָתָא לְמַשְׁכְּנָא וּשְׁרָת בֵּינֵיהוֹן שְׁכִינְתָּא דַיְיָ וּמֹשֶׁה רַבְּהוֹן סְלִיק לִרְקִיעָא וִיהַב שְׁלָם בֵּינֵיהוֹן וּבֵין מַלְכֵּיהוֹן: אל אֲמִירַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל כָּל קֳבֵל עַמְמַיָּא לָא תְבַזּוּן יָתִי עַל דִּי אֲנָא קַדְרִיתָא מִנְּכוֹן עַל דַּעֲבַדִית כְּעוֹבָדֵיכוֹן וּסְגִידִית לְשִׁמְשָׁא וְסִהֲרָא דִּנְבִיאֵי שִׁקְרָא אִינוּן גָּרְמוּ לְאִתְתְּקָפָא תְּקוֹף רוּגְזָא דַיְיָ עֲלַי וְאַלְפוּנִי לְמִפְלַח טַעֲוָתְכוֹן וּלְהַלָּכָא בְנִימוֹסֵיכוֹן וּלְמָרֵי עָלְמָא דִּי הוּא אֱלָהַי לָא פְלָחִית וְלָא אֲזָלִית בְּנִימוֹסֵיהּ וְלָא נְטָרִית יַת פִּקּוּדוֹי וְיַת אוֹרַיְתֵיהּ: הגידה כַּד מְטָא זִמְנֵיהּ מֹשֶׁה נְבִיָּא לְמִפְטַר מִן עָלְמָא אֲמַר קֳדָם יְיָ גְּלֵי קֳדָמַי דְעַמָּא הָדֵין עֲתִידִין לְמִיחַב וּלְמֵהָךְ בְּגָלוּתָא כְּעַן חֲוִי קֳדָמַי אֵיכְדֵין יִתְפַּרְנְסוּן וְיִשְׁרוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא דְקַשְׁיָין גְּזֵירַתְהוֹן כְּחוּמְתָּא וּכְשָׁרָבֵי שִׁמְשָׁא דְטִיהֲרָא בִּתְקוּפַת תַּמּוּז וּלְמָה דֵין יְהוֹן מְטַלְטְלִין בֵּינֵי עֶדְרֵי בְּנוֹי דְעֵשָׂו וְיִשְׁמָעֵאל דִּי מְשַׁתְּפִין לָךְ טַעֲוָתְהוֹן לְחַבְרַיָּא:

עלמות· הם נערות קטנות: נזכירה· יש אומרים שהוא מן אזכרתה וזכרו כיין לבנון: מישרים· תאר היין כמו יתהלך במישרים הולך לדודי למישרים· ומ״ם מיין ישרת עצמו ואחר עמו וכן ענינו מתישרים אהבוך העלמות ה הנזכרות וכמוהו וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יי׳ ענינו ו ובשמי יי׳ ורבי׳ כמותו: ואחרים אמרו כי ה המישרים אהבוך כמו ומגיד מישרי׳ והראשון קרוב אלי: שחורה· יש מפרשים שהיא יפה כמו האשה הכושית כי מרוב יופיה תפחד האשה שתשלוט בה עין רעה על כן תקרא כ כושית ושחור׳ ואין לנו צורך בפירוש הזה ב באשה הכושית ולא במלת שחורה כי הנה היא העדה בגשמה ואמרה אל תראוני ש שאני שחרחורת: ונאוה· כמו נחמדת מן אוה למושב לו והנכון לבנין נפעל כמו וכל נפשה במרחשת אין אבן נרא׳: שחרחורת· זה הכפל למעט וכן ירקרק או אדמדם: ששזפתני· ראתני והביטה בי ונגלתי וכמוהו ולא שזפתה עין איה: נחרו בי· נלחמו בי והנון לבניין נפעל מן ויחר אפו: נוטרה· שם התואר וענינו שומרת: שאהבה נפשי· יחסר מקום הקריאה כמו אתה: איכה תרעה· הצאן: איכה תרביץ· אותם ויש אומרי׳ שענינו שאלת המקום כמו איכה הם: שלמה· השי״ן מקום אשר: כעטיה· מתערבת והיא פועלת מן ויעט העם אל השלל· ויש אומ׳ חוטפת והוא רחוק· ויש אומרים נגערת מן ויעט בהם:

הפעם השנית

לריח שמניך· כי שמניך יש להם ריח טוב מרחוק והזוכרת שמך כאילו שמן תור יורק לפניה על כן עלמות אהבוך ואם כן שמניך מרחוק אף כי נשיקות פיך: משכני· וכל אחת מהעלמות תתאוה ואומרת משכני אחריך נרוצ׳: הביאני המלך חדריו· יותר נשמח בך ממה שיביאני המלך הדרין: שחורה· ובעבור שאלה העלמות היו אומרות משכני חזרה הנערה להן ואמרה אינני פחותה מכם אף על פי שים בי שחרות מעט כאהלי קדר שהם מגולים לשמש תמיד יפה אני כיריעות שלמה· ואל תראוני פירושו אל תבזוני או אל תראוני בעין קלון וחסרון כי זה השחרות לא נולדתי בו רק הוא מקרה ויסור וסבת זה המקרה כי כעסו אחי עלי ושמוני נוטרה את הכרמים ובתחילה קודם זה אפילו כרמי שלי לא נטרתי· וחזרה לרועה ואמר׳ לו הגידה לי אי זה מקום תרעה ותרביץ כי אני רוצה לשוב רועה וארדוף אחריך:

הפעם השלישית

לריח· היה מלמד מעשיו של המקום ותורה אנשי דורו ובכל מקום שהולך ויקרא שם אברם בשם יי׳ וזהו שמן תורק שמך: על כן עלמות שאין להם בעל כך אנשים שלא היה להם אלוה הכניסם תחת הייחוד כענין ואת הנפש אשר עשו בחרן: משכני· שנמשך אחר המקום ויצא מארץ מולדתו: הביאני המלך חדריו· שהביאו אל ארץ כנען ויתכן שהחכימו ועמד על סודות נפלאים· וענין נזכירה דודיך הוא בנין מזבח בכל מקום ונטיעת אשל: שחורה· החל בעבור מצרים אף על פי שאני שחורה בקבלת מעשים רעים כאוה אני במשמרת הברית וייחוד השם: אל תראוני· השמש הוא גלות מצרים ומי שבב לי שתבני השמש אנשים מבני אמי ששמוני נוטרה שאעבוד דתים נכרי׳ ועזבתי שלי וכן תמצא בספר יחזקאל שהזהירם הנביא פיתוכו כי היו מהם עובדים עבודה זרה ואומר לספוך חמתי עליהם לכלות אפי בם בתוך ארץ מצרים: הגידה לי· שחזרו בתשובה ושאלו איך היו רועים האבות וכאחת דרכם ולא נתערב עם אלהים אחרים שיאמרו שהם כמוך וזה ענין על עדרי חביריך:

על כן עלמות אהבוך· בא יתרו לקול השמועה ונתגייר אף רחב הזונ׳ אמרה כי שמענו את אשר הובים וגו׳ ועל ידי כן כי יי׳ אלהיכם הוא האלהים בשמים וגו׳: עלמות· בתולות לפי שהדבור דימהו לבחור שאהובתו מחבבתו ולפי הדוגמא העלמות הן האומות: משכני אחריך נרוצה· אני שמעתי משלוחיך רמז שאמרת למשכני ואני אמרתי אחריך נרוצה להיות לך לאשה: הביאני המלך חדריו· וגם היום הזה עודנה לי גילה ושמחה אשר דבקתי בך: נזכירה דודיך· גם היום באלמנות חיות תמיד אזכיר דודיך ה הראשונים מכל משתה עונג ושמחה: מישרים אהבוך· אהבה עזה אהבת מישור בלי ע עקיבה ורכסים אשר אהבוך אני והבותי ב באותן הימים זהו פ פשוטו לפי ענינו: ולפי דוגמתו הם ת מזכירים לפניו חסד נעורים אהבות כלולות לכתם אחריו במדבר ארץ ציה וצלמות וגם צדה לא עשו להם והאמינו בו ובשלוחו ולא אמרו היאך נצא למדבר לא מקום זרע ומזונות והלכו אחריו והוא הביאם לתוך חדרי היקף ענניו בזו עודם היום גלים ושמחים בו אף לפי עוניים וצרתם ומשתעשעי׳ בתור׳ ושם מזכירי׳ דודיו מיין ומישור אהבתם אותו: שחורה אני ונאוה וגו׳· אתם רעיותי אל אקל בעיניכם אף אם עזבני אישי מפני שחרות שבי כי שחור׳ אני על ידי שזיפת השמש ונאוה אני בתיקון איברים נאים· אם אני שחור׳ כאהלי קדר המשחירים מפני הגשמים שהם פרוכים תמיד במדברות קלה אני להתכבס להיות כיריעו׳ שלמה· דוגמא היא זו אומרת כנסת ישראל לאומות שחורה אני במעשי ונאה אני במעשה אבותי ואף במעשי יש מהם נאים אם יש בי עון העגל יש בי כנגדו זכות קבלת התורה· וקורא לאומות בנות ירושלם על שם שהיא עתידה ליעשות מטרפולין לכולן כמו שנא׳ ביחזקאל ונתתי אותם לך לבנות כמו עקרון ובנותיה: אל תראוני· אל תסתכלו בי לבזיון שאני שחרחורת לפי שאין שחרותי ושיעורי ממעי אמי אלא על ידי שזיפת השמש שאותו שחרות נוח להתלבן כשיעמוד בצל: בני אמי נחרו בי· הם בני מצרים שנגדלתי בהם ועלו עמי בערב רב הם נחרו בי בהסיתם ופתויים עד ששמוני נוטרה את הכרמים ושם שזפתני השמש והושחרתי כלומר כתנוני עובדת אלהים אחרים וכרמי שהיה שלי מאבותי לא נטרתי מצינו פרנסים נקראים במקרא בלשון כרמים שנאמר ונתתי לה את כרמיה משם ומתרג׳ ואמני לה ית פרנסהא וכן לא יפנה דרך כרמי׳: הגידה לי שאהבה נפשי· עכשיו רוח הקדש חוזר ומדמה אותה לצאן שחביב׳ על הרועה אומרת כנסת ישר׳ לפניו כאשה לבעלה הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה צאנך בין [redacted] הללו אשר הם בתוכם ואיכה תרביצם בצהרים בגלות הזה שהיא עת צרה להם כצהרי׳ שהיא עת צרה לצאן: שלמה אהיה כעוטיה· ואם תאמ׳ מה איכפת לך אין זה כבודך שאהיה כאבילה עוטה על שפה בוכיה על צאני: על עדרי חבריך· אצל עדרי שאר הרועי׳ שהם רועים צאן כמותך כלומר בין גדודי האומות הסמוכים [redacted] אס

רשי

אם לא תדעי לך · זו היא תשובת הרועה אם לא תדעי לך להיכן תלך לרעות כאשר את היפה בנשי׳ שאדל לו הרועה שלא כנהיג אותם ; צאי לך בעקבי הצאן · הסתכלי בפסיעות דרך שהלכו הצאן והעקבים ניכרים טרא״צי״ש בלע״ז וכן הרבה במקרא ועקבותיך לא נודעו כחמשו עקביך והוא יגוד עקב ישוב על עקביו ואותו הדרך לכי ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים · בין משכנות שאר הרועים שאת אצלם וזה הדוגמא אם לא תדעי לך כנסייתי ועדתי היפה בנשים בשאר אומות איכה תרעי ותנצלי מיד המציקים ליך לחיות ביניהם ולא יאבדו בניך התבונני בדרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתי ושמרו משמרתי ומצותי ולכי בדרכיהם ואף בשכר זאת תרעי גדיותיך אצל שרי האומות וכן אמר ירמיה הציבי לך ציונים שיתי לבך למסילה וגו׳ ; לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי · לסוסתי כמו לקול תתו המון מים וכמו לאור לריח שמניך לקבוצת סוסי׳ הרבה שאספתי מחנותי לבאת לקראתך ברכבי פרע׳ להושיעך כמו שנאמר דרכת בים סוסיך שם סוסים הרבה שם דמיתיך רעיתי שתקתיך מצעקתך שנאמ׳ ואתם תחרישון זאת ראיתי בספרי אגדה דבר אחר דמיתיך רעיתי שם דמיתיך רעיתי שם הראיתי לכל שרעיתי את . לסוסתי קבוצת סוסי ובלשון לעז קבלי״ישא · דמיתיך אר״שמאי״ בלע״ז כמו אותי דימו להרוג כי שם קשטתיך בקשוטים נאים ; נאוו לחייך בתורים · שורות נזמי אזן ומנחת זהב ; צוארך בחרוזים · ענקי זהב ומרגליות חרוזות בפתילי זהב של ביזת הים ; תורי זהב נעשה לך · כשלכנו אני ובית דיני לפני בא פרעה שאספיאכו ואחזק את לבו לרדוף אחריך עם כל שבח גנזי אוצרותיו כדי שנעשה לך תורי קשוטי הזהב ; עם נקדות הכסף · שהיה בידך כבר שהוצאתם ממצרים שגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים · נקודות כלי כסף מנוקדים ומצויירים בחברבורות וגוונים ; עד שהמלך במסבו · משיבה כנסת ישראל ואומרת כל זה אמת טובה גמלתני ואני גמלתיך רעה כי בעוד המלך על השלחן משבת חופתו נרדי נתן ריחו היליף להבאים בעור שהשכינה בסיני קלקלתי בעגל ולשון חבה כתב הכתוב נתן ריחו ולא כתב הבאיש או הסריח לפי שדבר הכתוב בלשון נקיה ; צרור המור דודי לי · דודי נעשה לי כאדם שיש לו צרור המור בחיקו ואמר לו הרי ליך צרור זה שיתן ריח טוב מן הראשון שאברת כך הקב״ה נתרצה לישר׳ על מעשה העגל ומצא להם כפרה על עונם ואמ׳ התנדבו למשכן ויבא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל ; בין שדי ילין · אף לפי שמעלתי בו אמר לשכון שם בין שדי בין שני בדי הארון ; אשכול

אם לא ח׳ ר״פ וסימ׳ אם לא ימצא הגנב · אם לא תשמוד לעשות · אם לא את דמי נבות · אם לא השמעו ואם לא חשיבו על לב דמלאכי · אם לא ישוב חרבו ילטוש · אם לא שויתי ודוממתי · אם לא תדעי לך היפה בנשים · וכל ר״פ דאיוב דכו׳ אם לא בבב ואם לא וסימ׳ ואם לא איפה מי יכזיבני · ואם לא ישמעו בשלח ;

אִם־לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת־גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים׃
לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי׃ נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים׃ תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה־לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף׃ עַד־שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ׃ צְרוֹר הַמֹּר דּוֹדִי לִי בֵּין שָׁדַי יָלִין׃

ח׳ דג׳ · ל וחס׳ · ל׳ וחס׳ ל׳ · ל׳ ב׳ · ל׳ ג׳ מל׳ כליש׳ ל׳ · ל׳ ל׳ ל׳ · ז׳ חס׳ בליש׳

אִם אֲמַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמשֶׁה נְבִיָּא אַבְעְיָא לְהוֹן לְמֵחֵי גָלוּתָא כְּנִישְׁתָּא דְמִתִילָא לְרִיבָא שַׁפִּירְתָּא וּדְנַפְשִׁי חָמְיָא רְחִים לַהּ תְּהֵא מְהַלְכָא בְּאוֹרְחָתְהוֹן דְצַדִּיקַיָא וּתְהֵא מְסַדְרָא צְלוֹתָא עַל פוּם בַּרְזִילָהָא וּמַדַבְּרֵי דָרָהָא וּתְהֵי מְאַלְפָא לִבְנָהָא דְמְתִילִין לְגַדְיֵי עִזִּין לְמֵהַךְ לְבֵית כְּנִישְׁתָּא וּלְבֵית מֶדְרְשָׁא וּבְהַהוּא זְכוּתָא יְהוֹוְן מִתְפַּרְנְסִין בְּגָלוּתָא עַד זְמַן דְאֶשְׁלַח מַלְכָּא מְשִׁיחָא וִיהֵי מְדַבַּר יַתְהוֹן בְּנַיְיח עַל מַשְׁכְּנֵיהוֹן הוּא בֵית מַקְדְּשָׁא דִּיבְנֵי לְהוֹן דָוִד וּשְׁלֹמֹה רָעֲיָא דְיִשְׂרָאֵל׃
לססתי כַּד נְפַקוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם רְדָפוּ פַרְעֹה וּמַשִּׁירְיָתֵיהּ בַּתְרֵיהוֹן בִּרְתִיכִין וּבְפָרָשִׁין וַהֲוַת אוֹרַח סְגִירָא לְהוֹן מֵאַרְבַּע סִטְרֵיהוֹן מִן יְמִינָא וּסְמָאלָא הֲווּ מַדְבְּרַיָא דְמַלְיָין חִיוָון קַלָּן וּמִן בַּתְרֵיהוֹן הֲוָה פַרְעֹה רַשִׁיעָא וּמַשִּׁירְיָתֵיהּ וּמִן קֳדָמֵיהוֹן הֲוָה יַמָּא וְסוּף מָה עֲבַד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִתְגְּלֵי בְּכֹחַ גְבוּרְתֵּיהּ עַל יַמָּא וּנְגַב יַת יַמָּא וְיַת טִינָא לָא נְגַב אֲמָרוּ רַשִׁיעַיָא וְעַרְבְּלָאִין וְנוּכְרָאִין דִּי בֵּינֵיהוֹן יַת מוֹי דְיַמָּא יְכִיל לְנַגָּבָא וְיַת טִינָא לָא יְכִיל לְנַגָּבָא בֵּי הִיא שַׁעְתָּא תְּקַף רוּגְזֵיהּ דַיְיָ עֲלֵיהוֹן וּבְעָא לְשַׁנְקוּתְהוֹן בְּמוֹי דְיַמָּא הֵיכְמָה דְאִשְׁתַּנְקוּ פַרְעֹה וְחֵילְוָתֵיהּ רְתִיכוֹהִי וּפָרָשׁוֹהִי וְסוּסָוָתוֹהִי אִלּוּלֵי מֹשֶׁה נְבִיָּא דִּפְרַשׂ יְדוֹי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ וְאָתִיב רוּגְזָא דַיְיָ מִנְּהוֹן וּפְתַח אִיהוּ וְצַדִּיקֵי דְּרָא דִּיתֵיהּ פּוּמְהוֹן וַאֲמָרוּ שִׁירָתָא וַעֲבָרוּ בְּגוֹ יַמָּא דְסוּף בְּיַבֶּשְׁתָּא בְּגִין זְכוּתָא דְאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב רְחִימַיָא דַיְיָ׃ נאוו כַּד נְפַקוּ לְמַדְבְּרָא אֲמַר יְיָ לְמשֶׁה כַּמָּה יָאֵי עַמָּא הָדֵין לְאִתְיְהָבָא לְהוֹן פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא וִיהוֹן כִּזְמָמִין בְּלִיסַתְהוֹן וְלָא יַעְדוֹן מִן אוֹרְחָא טָבָא הֵיכְמָה דְלָא עָדֵי סוּסְיָא דִּזְמָמָא בְּלִיסַתֵּיהּ וְכַמָּה יָאֵי קְדָלְהוֹן לְסוֹבָרָא נִיר פִּיקוּדַיי וִיהֵי עֲלֵיהוֹן כְּנִירָא עַל קְדַל תּוֹרָא דְהוּא חָרִישׁ בְּחַקְלָא וּמְפַרְנֵס יָתֵיהּ וְיַת מָרֵיהּ׃ תורי בְּכֵן אִתְאֲמַר לְמשֶׁה סַק לִרְקִיעָא וְאֶתֵּן לָךְ יַת תְּרֵין לוּחֵי אַבְנִין חֲצִיבִין מִסַּפִּיר כּוּרְסֵי יְקָרִי בְּהִיקְן כְּדַהַב טַב מְסַדְּרָן בְּשִׁיטִין כְּתִיבִין בְּאֶצְבְּעִי גְלוֹף בְּהוֹן עַסְרְתֵי דִבְרַיָא זְקִיקִין יַתִּיר מִן כַּסְפָּא דִמְזוּקַק שְׁבַע זִמְנִין שִׁבְעָא דִסְכוּם עֵינֵיהוֹן דְמִתְפָּרְשִׁין בְּהוֹן אַרְבְּעִין וּתְשַׁע אַפִּין וְאֶתְנִינוּן עַל יְדָךְ לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ עד וְעוֹד דַהֲוָה מֹשֶׁה רַבְּהוֹן בִּרְקִיעָא לְקַבָּלָא יַת תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וְאוֹרַיְתָא וְתַפְקֵידְתָּא קָמוּ רַשִׁיעֵי דָרָא הַהוּא וַעֲבָדוּ עֵגֶל דִּדְהַב וְעֵרֵב רַבְרְבִין דִּי בֵינֵיהוֹן וְאַסְרִיאוּ עוֹבָדֵיהוֹן וּנְפַק לְהוֹן שׁוּם בִּישׁ בְּעַלְמָא דְמִקַּדְמַת דְּנָא הֲוָה נְפַק רֵיחֵיהוֹן נָדִיף בְּעַלְמָא וּבָתַר כֵּן סְרִיאוּ כְּנַרְדָּא רֵיחֵיהּ בִּישׁ לַחֲדָא וּנְחַת מַכְתָּשׁ סְגִירוּ עַל בִּסְרֵיהוֹן׃ צרור בֵּי הִיא זִמְנָא אֲמַר יְיָ לְמשֶׁה אֵיזִיל חוּת אֲרוּם חַבִּילוּ עַמָּךְ פְּסַק סִינַי וְאֵישֵׁיצִינוּן בְּכֵן תַּב מֹשֶׁה וּבְעָא רַחֲמִין מִן קֳדָם יְיָ וּדְכַר יְיָ לְהוֹן עֲקֵידַת יִצְחָק דְכַפְתֵּיהּ אָבוּי בְּטוּר מוֹרִיָּה עַל מַדְבְּחָא וְתַב יְיָ מִן רוּגְזֵיהּ וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ בֵּינֵיהוֹן כְּמִלְקַדְמִין׃

אבן עזרא

בעקבי הצאן · כמו ועקבותיך לא נודעו האותות העוקב הדורך אחריו ; גדיותיך · כל קטן יקרא גדי ומסמיכתו לעזים היא הראיה ; לסוסתי · היוד נוסף כיוד מלאתי משפט אהבתי לדוש ; בתורים · שורות מצוירות כמו תורים ; חרוזים · הם הקשורי׳ מהאבני היקרות ואין לו חבר ויש אומ׳ כי ואחרו׳ במרכולתך כמוהו ויתחלף האלף בחית וזה איננו נכון כי לא יתחלפו בלשון הקדש חוץ מאותיות יהו״א לבדם ; נקדות הכסף · שיהיו בצורות התורים נקדות הכסף שהוא לבן ; במסבו · כמו מקום תעלה ; ונכנד כמו ובמסבי ירושלם ואקרוב אלי שהוא המקום שיש בו מסיבה לשתות כמנהג שותי היין ; נרדי · בושם כמין כרכום ; צרור המור · פירוש דבר צרור כמו וצרת הכסף בידך ויש אומ׳ חתיכה והוא רחוק · ופירוש מור יש אומרי׳ כי מר דרור הוא המוסך וזה רחוק בעבור שאמר אריתי מורי והנה הוא בושם ממיני הצמחי׳ שילוקט ועוד וידי נטפו מור ; והנה הוא נוטף ; והמוסך איננו נוטף ויש אומ׳ כי מר יתפרש לשני ענינים ;

הפעם השנית

הטיב׳ כאילך בעקבות הצאן ורעי גדיות קטנות כמו שאת קטנ׳ למעלה משכנות הרועים כי שם הוא מקומי ; לסוסתי · נקבת הסוסי ברכבי · יש רכב עץ ורכב ברזל אמ׳ לה דמיתיך רעיתי בין אותם העלמות שאהבוך כמו הסוסיא בין הרכב ודימה הצעיף שיש על לחיה מצוייר כמו המתג המצוייר בדמות תורים שהוא על לחיי הסוסיא ואלי שכתם הם הקשורים כדמות קשורים שישימו על צואר הסוסיא ולא היה ראוי לך שיהיו התורי׳ שלך כי אם זהב עם נקדות הכסף · ענתה היא ואמרה אע״פ שריחי נודף ואפילו המלך כשהוא במסיבו יתאוה להריח נרדי יותר טוב ריח נודף יש לדודי שהוא צרור המור והייתי מתאוה שילין בין שדי והייתי חושבת שאני מחבקת אשכול הכופר ;

הפעם השלישית

אם לא תדעי · השיבם הנביא שהתנבא להם במצרים ויש אומרים שהיה אהרן וכן ענין שלח נא ביד תשלח שלח נא ביד אותו שתשלח אותו בכל עת ; את גדיותיך · הם קטני אמנה שאין להם דעת נכונה ; לסוסתי · החל הנביא ואמר לישראל מפי הגבורה לסוסתי נאוו לחייך בתורי׳ והענין כי יצאו ממצרי׳ בכלי כסף וזהב ושמלות וענתה כנסת ישראל עד שהמלך במסיבו והענין כשיבואו אל הר האלהים אז יתן נרדי ריחו והוא ריח הקטורת ; בין שדי ילין · בין הכרובים או באמצע מחנה ישר׳ ;

אשכל הכופר · יש אומרי׳ שהוא הכותבת והקרוב שהוא כמו בלשון ישמעאל וכן בלשון לעז כי הוא כמו אשכולות: עין גדי · מקום בארץ ישראל שימצא שם אשכל הכופר: עיניך יונים · כעיני יונים כי מנהג בני יונה שלא להתחבר אלא עם הזוג שלה׳ רעננה · דומה כען רענן: רהיטנו · מדברי רבותינו ז״ל · ברותים · אין לו חבר ויש אומרי׳ שהוא ברושי׳ ויש אומ׳ כי רהיטנו הוא כמו ברהטים בשקתות ה מים אם כן יהיו ב ברותי׳ כמו אבני שיש: חבצלת · יש אומרים שהיא ורד ויש אומרי׳ שהוא צמח אחר נכבד יש לו ריח טוב ושינו כעין שחרות: שושנת · יש אומרי׳ שהוא צמח לבן ויש לו ריח טוב ו והוא חם מאד עד ש פריחו יכאיב הראש ויתכן להיותו כן ויהיה פירושו מן שש כי ל לעולם היא ששה עלים לבנים גם בתוכו כ כדמות בד שעיפים ארוכים גם הם ששה ויהיה פירוש שפתותיו שושנים: בריח לא בעין: כתפוח · כאילן התפוח: ודגלו · מן דגל מחנה יהודה: אשישות · כלי זכוכית מליאות יין: רפדוני · בלשון ישמעאל כמו חזקוני ויש אומ׳ שימו היציעו תפוחים מן ר רפידתו זהב ירפד ח חרוץ עלי טיט שעינו עניין הצעה והוא ר רחוק בעיני:

אשכל הכופר · יש בושם ששמו כופר כמו כפרים עם נרדים ושמו כעין אשכולות בכרמי עין גדי · שם מקום ושם הוא מצוי ורואיתי באגדה שאותן כרמים עושין פירות ארבעה או חמשה פעמים בשנה ודוגמא היא לכמה כפרות ומחילות שמחל להן הקב״ה על כמה נסיונו שנסוהו במדבר: הנך יפה רעיתי · אני הייתי בושם בקלקולי והוא חזקני בדברי רצויים לומר סלחתי כדבריך והרי את יפה ויפה כי עיניך יונים כלומר כלה שעיניה כעורים כל גופה צריך בדיקה ו ושעיניה נאי׳ אין גופה צריך בדיקה והדוגמא זו היא מחלתי לך על עונך והרי את יפה ב בנעשה והנך יפה ב בנשמע יפה במעשה אבות יפה במעשיך׳ כי עיניך יונים׳ צדיקים יש בך שדבקו בי כיונה זו שמשמרת את בן זוגה אינה מניחתו ש שיזדווג לאחר כך ויאספו אליו כל בני לוי ולא טעו בעגל ועוד הנך יפה במלאכת ה המשכן שנאמר והנה עשו אותה וגו׳ ויברך אותם משה הרי ש שקלסם על כך: הנך יפה דודי אף נעים · לא היופי שלי אלא שלך אתה הוא היפה: אף נעים · שעברת על פשעי והשרית שכינתך בתוכי וזהו קילוס של ירידת האש וירא כל העם וירונו: אף ערשנו רעננה · ע״י כשימותיך הנה רעננה ערשינו ב בבנינו ובבנותינו שהיו׳ כולם נקבצים אל פת׳ פ׳ ותקהל העדה וגו׳ המשכן קרוי מטה שנ׳ הנה מטתו שלשלמה וכן המקדש קרוי מטה שנאמר ביואש בחדר המטו׳ אשר בבית יי׳ על שהם פריין ורביין של ישראל: קורו׳ בתינו ארזים · שבח המשכן הוא זה: רהיטנו · לא ידעתי אם לשון ק קרשים או לשון בריחי׳ אך ידעתי שאף בלשון משנה שמו רהיטי׳ ביתו של אדם הן מ מעידים בו: חבצלת · היא שושנה: שושנת העמקי׳ · נאה משושנת ההרי׳ לפי שמטורבת תמיד שאין כח החמ׳ שולט שם: כשושנה בין החוחי׳ · שמנקבין אותה ותמיד היא ע עומדת בנויה ואדמימותה כן רעיתי בין הבנו׳ שמפתות אותה לרדוף אחריהם לזנות כמותם אחרי אלהים אחרי׳ והיא עומדת באמונתה: כתפוח · אילן של תפוחי׳ כשהוא בין אילני סרק הוא חביב מן כולן שפריו טוב בטעם ובריח: כן דודי בין הבני׳ · בין הבחורי׳ והדוגמא כך הקב״ה מכל האלהי׳ נבחר לפיכך בצלו חמדתי וישבתי ומדרש אגדה התפוח הזה הכל בורחים הימנו לפי שאין לו צל כך ברחו כל האומות מעל הקב״ה במתן תור׳ אבל אני בצלו חמדתי וישבתי: אל בית היין · אהל מועד ששם ניתנו פרטיה ובאוריה של תורה: ודגלו עלי אהבה · וקבוצתו מדגלכי שיו אהבה היא עלי עודני זוכרת אהבתו ודגלו אסרי״ט בלעז: סמכוני · עתה כמרת החולים באשישי ענבי׳ או באשישות סלת נקיה: רפדוני · רפדו רפידתי סביבותי בתפוחי׳ לריח טוב כדרך החולי׳ כי חולה אני לאהבתו כי צמאתי לו פה בגלותי רפיל לשון מצע היא כמו ירפד חרוץ עלי טיט: שמאלו תחת לראשי · במדבר: וימינו תחבקני · דרך ג׳ ימים נוסע לתור להם מנוח׳ ומקו׳ המנוח׳ מוריד להם מן ושלו כל זה אני זוכרת עתה בגלותי וחולה לאהבתו:

אשכול הא׳ חס׳ וסים׳ בלעדי אשר אכלו · ויבא חפליט ויגד לאברם · ויבאו עד נחל אשכל · ויפנו ויעלו ההרה · אשכל הכפר דודי לי: רהיטנו רחיטנו כתי׳ וקרי׳ רהיטנו והוא חד מן ד׳ מלין כתי׳ ח׳ במצעות תיבות וקרי׳ ה׳ וסימ׳ רחיטנו קורות בתינו · עמיחוד ואבשלום ברח · מבחלת נחלה מבחלת בראשונה · ולאתם שבעים שבעים נחתך על עמך:

אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר דּוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי׃ הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים׃ הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי אַף נָעִים אַף־עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה׃ קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים רַהִיטֵנוּ בְּרוֹתִים׃

ב אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים׃ כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת׃ כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי׃ הֱבִיאַנִי אֶל־בֵּית הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה׃ סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים כִּי־חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי׃ שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃

ה׳ חס · יח׳ · ה׳ · ל׳ · ל׳ א׳ מלעי׳ · והיטנו · ל׳ ק׳ וחל · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ יב׳ שוף · ג׳ · ר׳ · ל׳ זקף קמץ · ל׳ · ל׳ וחל · ל׳ ול׳ כתפוחים · ל׳ · ל׳

אשכול הָא בְּכֵן נְחַת מֹשֶׁה וּתְרֵין לוּחֵי אַבְנִין בִּידוֹי וּבְגִין חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל אִתְיַקְרוּ יְדוֹי וּנְפַלוּ וְאִתְבָּרוּ בְּכֵן אֲזַל מֹשֶׁה וְשַׁף יַת עִגְלָא וּבַדַּר יַת עַפְרֵיהּ לְנַחֲלָא וְאַשְׁקֵי יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּקְטִיל יַת כָּל מַן דְּאִתְחַיַּיב קְטוֹל וּסְלִיק זִמְנָא תִּנְיָנָא לִרְקִיעָא וְצַלִּי קֳדָם יְיָ וְכַפַּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֵן אִתְפַּקִּיד לְמֶעְבַּד מַשְׁכְּנָא וְאָרוֹנָא בֵּיהּ הִיא זִמְנָא אוֹחִי מֹשֶׁה וַעֲבַד יַת מַשְׁכְּנָא וְיַת כָּל מָנוֹי וְיַת אֲרוֹנָא וְשַׁוִּי בְּאָרוֹנָא יַת תְּרֵין לוּחִין אוֹחֲרָנִין וּמַנִּי יַת בְּנוֹי דְאַהֲרֹן כַּהֲנַיָּא לְמִקְרַב קוּרְבָּנָא עַל מַדְבְּחָא וּלְנַסָּכָא יַת חַמְרָא עַל קוּרְבָּנָא וּמַן הֲוָה לְהוֹן חַמְרָא לְנַסָּכָא הֲלָא אִינוּן בְּמַדְבְּרָא לָא אֲתַר כְּשַׁר לְבֵית זְרַע וְאַף לָא תְּאֵנִין וְגוּפְנִין וְרִמּוֹנִין אֶלָּא הֲווֹ אָזְלִין לְכַרְמֵי עֵין גֶּדִי וְנַסְבִין מִתַּמָּן אַתְכְּלִין דְּעִנְּבִין וְעָצְרִין מִנְּהוֹן חַמְרָא וּמְנַסְּכִין יָתֵיהּ עַל מַדְבְּחָא רְבִיעוּת הִינָא לְאִמְּרָא חֲדָא׃ הנך כַּד עֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְעוּתָא דְמַלְכֵּיהוֹן הוּא בְּמֵימְרֵיהּ מְשַׁבַּחְתְּהוֹן בְּפַמַּלְיָא בְּמַלְאֲכַיָּא קַדִּישַׁיָּא וְאָמַר כַּמָּא יָאָוָן עוֹבָדָךְ בְּרַתִּי חֲבִיבָתִי כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דִּי עֲבַדְתְּ רְעוּתִי וְעַסִּיקָא בְּפִתְגָּמֵי אוֹרָיְתִי וּכְמָא תַּקְנִין עוֹבָדָיִךְ וְעַיְנַיִךְ כְּגוֹזָלִין בְּנֵי יוֹנָה דְמִתְכַּשְּׁרִין לְאִתְקָרְבָא עַל מַדְבְּחָא׃ הנך אֲתִיבַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא וְכֵן אֲמָרַת כַּמָּה יָאֵי שְׁכִינַת קוּדְשָׁךְ בְּעִידָּן דִּי אַתְּ שָׁרֵי בֵּינָנָא וּמְקַבֵּיל בְּרַעֲוָא צְלוֹתָנָא וּבְעִידָּן דִּי אַתְּ מַשְׁרֵי בְּפוּרְיֵינָא חֲבִיבָתָא וּבְנָנָא סַגְיָן עֲלוֹי אַרְעָא וַאֲנַחְנָא פַּיְשִׁין וְסַגְיָן כְּאִילָן דִּנְצִיב עַל עֵינָא דְמַיָּא דִּי עַפְיֵיהּ שַׁפִּיר וְאִנְבֵּיהּ סַגִּי׃ קורות אֲמַר שְׁלֹמֹה נְבִיָּיא כַּמָּה יָאֵי בֵּית מוּקְדְּשָׁא דַיְיָ דְּאִתְבְּנֵי עַל יְדַי מִן קֵיסֵי גוּלְמִישׁ אֲבָל יַתִּיר יְהֵי יָאֵי בֵּית מוּקְדְּשָׁא דַעֲתִיד לְאִתְבְּנָאָה בְּיוֹמֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא דְּבַשּׁוּרוֹהִי יְהַוְיָין מִן אַרְזִין דְּגִינְתָּא דְעֵדֶן וְשִׁירוּתוֹהִי יְהַוְיָין מִן בְּרָאתֵי וְשָׁאגֵי וְשׁוּרְבֵּנִי׃ אני אֲמָרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּעִידָּן מַשְׁרֵי מָרֵי עָלְמָא שְׁכִינְתֵּיהּ בֵּינִי אֲנָא מְתִילָא לְבַרְקִים רְטִיב מִגִּינְתָּא דְעֵדֶן וְעוֹבָדַי יָאִין כְּוַרְדָּא דְבַמִּישׁוֹר גִּנּוּנִיתָא דְעֵדֶן׃ כשושנה וּבְעִידָּן דִּי אֲנָא סָטְיָא מִן אוֹרְחָא דְתַקְנָן קֳדָמוֹי וְאִיהוּא מְסַלֵּק שְׁכִינַת קוּדְשׁוֹי מִינִּי אֲנָא מְתִילָא לְוַרְדָּא דִמְלַבְלְבָא בֵּינֵי סַלְוַיָּא דִנְעִיצַן עַפִּיתָא וּבְזִיעַן הֲכְדֵין אֲנָא נְעִיצָא וּבְזִיעָא מִגְּזֵירָן בִּישִׁין בְּגָלוּתָא בֵּינֵי פַּלְכֵי עַמְמַיָּא׃ כתפוח הֵיכְמָה דְיָאֵי וּמְשַׁבַּח אֶתְרוֹגָא בֵּינֵי אִילָנֵי סְרָק וְכוּלֵּי עָלְמָא מוֹדְעִין יָתֵיהּ כֵּן רִבּוֹן עָלְמָא וּמְשַׁבַּח בֵּינֵי מַלְאֲכַיָּא בְּעִידָּן דְּאִתְגְּלִי עַל טוּרָא דְסִינַי בִּזְמַן דִּיהַב אוֹרַיְתָא לְעַמֵּיהּ בְּהִיא שַׁעֲתָא בְּטַלַּל שְׁכִינְתֵּיהּ רְגִיגִית לְמִתַּב וּפִתְגָּמֵי אוֹרָיְתֵיהּ בְּסִיסָן עַל מוֹרִיגִי וּשְׂכַר פִּיקוֹדוֹי נְטִירִין לִי לְעָלְמָא דְאָתֵי׃ הביאני אֲמָרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אַעִיל יָתִי יְיָ לְבֵית מְתִיבַת מִדְרָשָׁא דְיִשְׂרָאֵל דְסִינַי לְמֵילַף אוֹרָיְתָא מִפּוּם מֹשֶׁה סַפְרָא רַבָּא וְטִיקַס פִּיקוּדוֹי קַבֵּילִית עֲלַי בַּחֲבִיבוּתָא וַאֲמָרִית כָּל דִּי פַקִּיד יְיָ אַעְבֵּיד וְאֶשְׁמַע׃ סמכוני וּבְעִידָּן דִּי שְׁמָעִית יַת קָלֵיהּ דִּי מְתַמַּלֵּל מִגּוֹ שַׁלְהוֹבִית אֶשָּׁתָא זָעִית וְרָתְעִית בַּתְרָאֵי מִן רְתִיתָא בְּכֵן קְרִיבִית לְוַת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַאֲמָרִית לְהוֹן קַבִּילוּ אַתּוּן קָל פִּתְגָּמֵי דַיְיָ מִגּוֹ אֶשָּׁתָא וְאַעִילוּ לְבֵית מִדְרָשָׁא וְסַעִידוּ יָתִי בְּפִתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא דִי עִילָוֵיהוֹן אִתְבַּסַּס עָלְמָא וְהָבוּ רְדִידִין עַל צַוָּארִי מִפַּשַּׁר מִילַיָּא קַדִּישִׁין דְּמַתִּיקָן עַל מוֹרִיגַי כְּתַפּוּחֵי גִינְתָּא דְעֵדֶן וְאֶהֱוֵי עַסִּיקָא בְהוֹן מָאִים אִיתַּסֵּי בְהוֹן אֲרוּם מַרְעַת חֲבִיבְתָּא אֲנָא׃ שמאלו כַּד הֲווֹ עַמָּא בֵית יִשְׂרָאֵל אָזְלִין בְּמַדְבְּרָא הֲווֹ עֲנָנֵי יְקָרָא מְסַחֲרָן לְהוֹן אַרְבְּעָה מֵאַרְבַּע רוּחֵי עָלְמָא בְּגִין דְּלָא יִשְׁלוֹט בְּהוֹן עֵינָא בִישָׁא וְחַד מִן עִילָוֵיהוֹן בְּגִין דְּלָא יִשְׁלוֹט בְּהוֹן שָׁרְבָא וְשִׁמְשָׁא וְאוּף לָא מִטְרָא וּבַרְדָּא וְחַד מִלְּרַע לְהוֹן דִּי הֲוָה מְסוֹבֵר יַתְהוֹן הֵיכְמָה דִמְסוֹבַר תּוּרְבַּיְנָא יַת יַנְקָא בְּעִטְפֵיהּ וְחַד הֲוָה רָהִיט קֳדָמֵיהוֹן מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין לְמַכָּכָא טוּרַיָּא וּלְמִדְלֵי מִשְׁרַיָּא וּקְטִיל כָּל חִיוָן קַלָּן וְעַקְרַבִּין דִּי בְמַדְבְּרָא וַהֲוָה מְאַלֵּל לְהוֹן אֲתַר כָּשַׁר לְמִבַּת בְּגִין דַּהֲווֹ עֲסִיקִין בְּאוּלְפַן דְּאוֹרַיְתָא דְּאִתְיְהִיבַת לְהוֹן בְּיַד יְמִינָא דַיְיָ׃

הפעם השנית

הנך · אמר הוא הנך יפה · אמרה היא הנך יפה דודי ויש לי ב במדינה ערש רעננה ובית נכבד וזה ענין קורות בתינו ארזים: אני · לכן אני עתה בחוץ כמו חבצלת ה השרון ואין מריח: כשושנה · אמר הוא

הפעם השלישית

אשכול הכופר · משל על השכינה · עתה שכינה אחר שכל זה חטאת יפה את · עתה כנסת ישר׳ עוד אעשה ערש והוא הבית כ כשתכניסני לארץ ישראל · לכן אני עתה כמו חבצלת שהיא ב בשרון שהוא מקום מישור כל ארץ ישובה ושוסנ׳ בעמק רגל ותרמסנה ואני מתפחדת · אמרה שכינה אני אשמור אותך שלא יגע בך רע כשושנה בין החוחי׳ · עתה כנסת ישר׳ אם תשמרני לעולם אשב בצילך · ובניין פריו שאשמע כל מצותיך: בית היין · הוא בית יי׳ מקום נסוך היין ובנין אשישו׳ ותפוחים הם המשוררים הלא תראה ימשל דברי הנבואה ליין וחלב וכן חכמות כמו׳ בנתה ביתה מסכ׳ יינה ועוד תפוחי זהב: שמאלו תחת לראשי · עולת הערב והבקר:

הסמעני

השבעתי אתכם. אתם האומות: בצבאות או באילות. שתהיו הפקר ותאכל כצבים ואיילי': אם תעירו ואם תעוררו את האהבה. שבינו לדודי לשנותה ולהחליפה ולבקש מתני להתפתות אחריכם: עד שתחפץ. בכל עוד שהיא תקועה בלבי והוא חפץ בי. עד שתחפץ כמו עד שהמלך במסיבו בעוד שהמלך במסיבו. אם תעירו אם תשיאו כמו ויהי ערך ופסרח לערך. ואם תעוררו כמו השורר על הסדר ין קלנ"ר בלע"ז ים מדרשי אגדה רבים ואינם מתיישבים על סדר הדברים כי רואה אני שנתנבא שלמה ודבר על יציאת מצרים ועל מתן תור' והמשכן וביאת הארץ ובית ה הבחירה וגלות בבל וביאת בי' שני וחורבנו: קול דודי. חוזר המשורר על הראשונו' כאדם שקצר דבריו וחוזר ואומר לא א אמרתי לפניכם ראשית הדברים הוא התחיל ואמר הביאני המלך חדריו ולא סיפר היאך פקדם במצרי' בלשון חבה ועכשיו חוזר ו ואומר משיכה זו ש שאמרתי להם ש שמשכני דודי ורצתי אחריו כך היתה כואם הייתי אומרת לגאולה עד תם ארבע מאות שנה שנאמרו בין ה הבתרים: וקול דודי הנה זה בא. לפני הקץ כמדלג על ההרי' ומקפץ גבעות: דומה דודי לצבי. בקלות מרוצתו שמיהר לבא כצבי וכעופר ה האיילים עופר איל בחור: הנה זה עומד וגו'. סבורה הייתי לישב עגונה עוד ימים רבים והנה הוא הודיע שהיה עומד ומציץ מן חלונות השמים את ה העשוי לי שנאמר ראה ראיתי את עני עמי וגו': ענה. לשון עניה ולשון צעק' קול רם וזה בניין אב לכלם ועני הלוים: ואמר לי. על ידי משה: קומי לך. אעלה אתכם מעוני מצרי': הנה הסתיו עבר. אין עכשיו טורח בדרך סתיו חורף תרגום סיתוא: הנצנים נראו בארץ. קרבו ימי החמה שהאילנות מוציאין פרחי' והולכי דרכים מתענגי' לראות: עת הזמיר הגיע. שהעופו' נותנין זמר וקול ערב להולכי דרכי': וקול התור. כמשמעו תורים ובני יונה דרך העופות להיות משוררים ומצפצפים בימי ניסן: התאנה חנטה פגיה. כמשמעו: והגפנים סמדר. כשנופל הפרח והענבים מובדלים זה מזה ונכרים כל ענבה לעצמה קרויה סמדר. כל הענין הזה לפי פשוטו לשון חבת פתוי שבחור מרצה את ארוסתו לילך אחריו כן עשה לי דודי: ענה דודי. על ידי משה. ואמר לי. על ידי אהרן: קומי לך. זרזי עצמך וישאלו איש מאת רעהו: כי הנה הסתיו עבר. אלו ארבע מאות שנה דלגתים למנותם משנולד יצחק. הגשם שהוא טרחותו של סתיו חלף והלך לו כלו' שמנים ושש שנה של קושי השעבוד נגזרו עליהם והלכו להם משנולדה מרים הקשו המצריים שעבוד על ישראל ולכך נקראת מרים על שמררו': הנצני' נראו בארץ. הרי משה ואהרן מוכנים לכם לכל צרכיכם. עת הזמיר הגיע. שאתם עתידי' לומ' שירה על הים: וקול התור. קול התייר הגדול. דבר אחר קול התור קול שהגיע זמן יציאתכם ממצרים: התאנה חנטה פגיה. הגיע זמן של בכורי' לקרב שתכנסו לארץ. והגפני' סמדר. קרב זמן נסכי היין. דבר אחר כשרים שבכם חנטו ועשו לפני מעשים טובי' והריחו ריח טוב: קומי לכי. כתיב יוד יתירה קומי לך לקבל עשרת הדברות. דבר אחר התאנה חנטה פגיה אלו פושעי ישר' שכלו בשלשת ימי אפילה: והגפנים סמדר נתנו ריח: אלו הנשארים תהם עשו תשובה ונתקבלו כך נדרש בפסיקתא:

לשון זכרים כבני צבאים וכצבאים על ההרים ולנקבות צבאות: מקפץ. תרגום לנתר בהן לקפצא בהון: עפר האילים. הוא הקטן: כתלנו ידוע בלשון תרגום ואע מתפס בכתלייא וכן חרכים תרגום בעד החלון מן חרכא וכן הסתיו כתרגום וקיט וחרף סתוא: חלף. כברת כמו והאלילים כליל יחלוף: הנצנים. כמו עלת נצה והגפן השני נוצף: הזמיר. כמו וזמיר עריצים יענה ועניינו זמירות העופות ויש אומ' כי הוא מן וכרמך לא תזמור ואיננו עתו: התור. כמשמעו מן התורים: חנטה. המתיקה ויש אומ' כי עשתה כדמו' אבק מן ויחנטו הרופאים: פגיה. הוא הפרי טרם שיתבשל וכן הוא' בלשון ישמעאל: סמדר. כשיצא ציץ הגפן:

הפעם השנית

אך את כמשלת ל לשושנת העמק שהיא קרובה לקחתה כי אם כשושנה בין החוחים. אמרה כתפוח אלו הפסוקים דבקים עם מלת חמדתי שהייתי חומדת שאשב בצלו ויביאני אל בית היין וישים דגלו עלי והעניין בפרהסיא ויראה א אהבתו וישים ש שמאלו תחת לראשי ואשביע בנות ירוש' שלא יעירוני עד שיגיע עת חפץ האהבה וזו השבועה בעבור ש שידע' חשוקתו לצבים וכן איילת אהבים ויעלת חן בעבור יפים נקיותם ושחרו' עיניה' כאילו אומ' השבעתי אתכם בדומות לכם ביופי: כשלמה זאת הפרשה והיא הלכה ל ביתה כמו שאמרה לו קורות בתינו והנה הנ' בא אחריה בעת צאת בני אד' להתענג לחוץ לראות הנצנים: קול דודי. אמרה כידודה מרוב דלוגו ומרוצתו שמעה קול רגליו: דומה דודי לצבי. במהירות: ענה דודי. כל הפרשה:

הפעם השלישי

השבעתי אתכם. זה שאמרו רז"ל כי בני אפרים יצאו ממצרים קודם שיגיע הקץ וזה ענין שתחפץ ונהרגו ועליהם כתוב ויתאבל אפרי' אביהם וענין בצבאות כמו שדמיה' מותרים לשפוך כך יהיו דמיכם אם תתעוררו קודם הקץ: קול דודי. זהו שנראה המקום בסנה: מדלג על ההרים. על הר סיני: מן החלונות. כמו ממכון שבתו השגיח מחלוני הרקיע כמו ראה ראיתי את עני עמי: ענה דודי. שאמר לישראל ואומר אעלה אתכם: כי הנה הסתיו עבר. משל לגלות וענין הגשם כמו יום המבול והיא הצרה שהיו בה והענני כמו יום ענן וערפל: הנצנים. הם הצדיקים של ישראל: עת הזמיר. שתאמר שירה: קול התור. שהגיע תור ישראל: התאנה חנטה פגיה. בארץ ישר' ועת להביא מנחה בכורי'. והגפנים ליין הנסכים או ידמה אותה לתאנה שחנטה פגיה ולגפן כשהיא סמדר כמו שכתוב כענבי' במדב' מצאתי ישראל כבכורה בראשיתה:

עומד ו' מל' וסימ' ויאמר אל תקרב הלם. עומד על שנים עשר בקר. וכל קהל ישראל עומד דויסב המלך בתרא. ותרא והנה המלך עומד דיואש. תלתיהון דד"ה. הנה זה עובד אחר כתלינו' ויעש הבא אליו כרצונו: והתור ג' מל' בליש' וסימ' וקול התור נשמע בארצנו. תורי זהב נעשה לך' וראיתני כתור האדם המעלה בד"ה:

הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם
בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־
תָּעִירוּ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה
עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ קוֹל דּוֹדִי
הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ
עַל־הַגְּבָעוֹת׃ דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ
לְעֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר
כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן־הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ
מִן־הַחֲרַכִּים׃ עָנָה דוֹדִי וְאָמַר לִי קוּמִי
לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃ כִּי־הִנֵּה
הַסְּתָו עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ׃
הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ
וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ׃
הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ וְהַגְּפָנִים סְמָדַר
נָתְנוּ רֵיחַ קוּמִי לָכִי רַעְיָתִי יָפָתִי
וּלְכִי־לָךְ׃

השבעתי בָּתַר כֵּן אִיתְאֲמַר לְמֹשֶׁה בִּנְבוּאָה וּמִן קֳדָם יְיָ לְמִשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא וְכַד תָּבוּ מִלְּאַלָּלָא אַפִּיקוּ שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאִיתְעַכָּבוּ אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא פָּתַח מֹשֶׁה בְּפוּמֵיהּ וְכֵן אֲמַר א אַשְׁבַּעִית יַתְכוֹן כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בַּיְיָ צְבָאוֹת וּבְתַקִּיפֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל דְּלָא תְזִידוּן לְמִיסַּק לְאַרְעָא דִכְנַעַן עַד דִּיהֵא רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ וְיִסּוֹפוּן כָּל דָּרָא אֱנָשֵׁי קְרָבָא לְמִמַּת מִגּוֹ מַשְׁרִיתָא הֵיכְמָה דַּזְּדוּ אֲחוּכוֹן בְּנֵי אֶפְרַיִם דִּי נְפַקוּ תְּלָתִין שְׁנִין מִמִּצְרַיִם עַד לָא מְטָא קִיצָא וּנְפַלוּ בְּיַד פְּלִשְׁתָּאֵי דְיָתְבִין בְּגַת וְקַטְלוּ יַתְהוֹן אֱלָהֵן אוֹרִיכוּ עַד זְמַן אַרְבְּעִין שְׁנִין וּבָתַר כֵּן יֵעֲלוּן בְּנֵיכוֹן וְיַחְסְנוּן יָתַהּ׃ קול אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּעִידָּן דַּהֲווֹ יָתְבִין עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם סְלִיק קְבִילְתְּהוֹן לִשְׁמֵי מְרוֹמָא הָא בְּכֵן אִתְגְּלֵי יְקָרָא דַיְיָ לְמֹשֶׁה עַל טוּרָא דְחוֹרֵב וְשַׁדַּר יָתֵיהּ ב בְּמִצְרַיִם לְמִפְרַק יַתְהוֹן וּלְמִפַּק יַתְהוֹן מִגּוֹ דְּחוֹק מָרְוַת מִצְרַיִם וְטָפוּ עַל קִיצָא בְּגִין זְכוּתָא דַאֲבָהַתְהוֹן דִּמְתִילִין לְטוּרַיָּא וְשַׁוַּר עַל זְמַן שִׁעְבּוּדָא מְאָה וְתִשְׁעִין שְׁנִין עַל צִדְקָתָא דְאִמְהָתָן דִּמְתִילָן לְגִלְמָתָא׃ דומה אֲמַרַת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דְּאִתְגְּלֵי יְקָרָא דַיְיָ בְּמִצְרַיִם בְּלֵילְיָא דְפִסְחָא וּקְטַל כָּל בּוּכְרָא רְכַב עַל חֲזִיזָא קַלִּילָא וּרְהַט כְּטַבְיָא וּכְאוּרְזִילָא דְאַיְּלָא וְאַגִּין עַל בָּתַיָּא דִּי אֲנַן תַּמָּן וְאִתְעַתַּד בָּתַר אַשְׁווֹתָנָא וְאִשְׁגַּח מִן כַּוְּתָא וְאִסְתַּכַּל מִן חֲרַכַּיָּא וַחֲזָא דְּמָא דִנְכִסַת פִּסְחָא וּדְמָא דִגְזֵירַת מְהוּלְתָּא דַּחֲקִיק עַל תַּרְעָנָא וַחַשׁ מִן שְׁמֵי מְרוֹמָא וַחֲמָא לְעַמֵּיהּ דְּאָכְלִין יָת נִכְסַת חַגָּא טְוֵי נוּרָא עַל תַּמְכָּה וְעוּלְשִׁין וּפַטִּירִין וְחָס עֲלַן וְלָא יְהַב רְשׁוּתָא לְמַלְאַךְ מְחַבֵּל לְחַבָּלָא בַּן׃ ענה וּבְעִידָּן צַפְרָא אָתֵיב רְחוּמִי וַאֲמַר לִי קוּמִי לָךְ כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל רְחִימְתִּי דִּי מִלְּקַדְמִין וְשַׁפִּירַת עוֹבָדִין אִיזִילִי נְפוּקִי מִן שִׁיעְבּוּד מִצְרָאֵי׃ כי אֲרוּם הָא זְמַן שִׁיעְבּוּדָא דְדָמֵי לְסִתְוָוא פְּסַק וְשָׁנַיָּא דַאֲמָרִית לְאַבְרָהָם בֵּינֵי פַלְגַיָּא אִתְקַטָּעוּ וּמָרְוַות מִצְרָאֵי דִּמְתִיל לְמִטְרָא טְרִידָא חֲלַף וְאָזִיל וְלָא תוֹסְפוּן לְמֶחֱזֵיהוֹן עוֹד עַד עָלְמָא׃ הנצנים וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן דִּמְתִילוּ לְלוּלְבֵי דְתָמָר אִתְחֲזוּ לְמֶעְבַּד נִסִּין בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְעִידָּן קְטוֹף בּוּכְרַיָּא מְטָא וְקַל רוּחָא דְקוּדְשָׁא דְפוּרְקָנָא דַאֲמָרִית לַאֲבוּכוֹן כְּבַר שְׁמַעְתִּין מָה דַאֲמָרִית לֵיהּ וְאַף יָת עַמָּא דִי יִשְׁתַּעְבְּדוּן בְּהוֹן דָּאִין אֲנָא וּבָתַר כֵּן יִפְּקוּן בְּקִנְיָנָא סַגְיָא וּכְעַן צְבִיתִי לְמֶעְבַּד מָה דְקַיֵּימִית לֵיהּ בְּמֵימְרִי׃ התאינה כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דִּמְתִילָא לְבִיכּוּרֵי תְאֵנִים פָּתְחַת פּוּמַהּ וַאֲמַרַת שִׁירְתָא עַל יַמָּא דְסוּף וְאַף עוּלֵימַיָּא וְיַנְקַיָּא שַׁבַּחוּ לְמָרֵי עָלְמָא בְּלִישָׁנְהוֹן מִן יַד אֲמַר לְהוֹן מָרֵי עָלְמָא קוּמִי לָךְ כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל רְחִמְתִּי וְשַׁפִּירְתִּי אִיזִילִי מִכָּא לְאַרְעָא דְקַיֵּימִית לַאֲבָהָתָךְ׃

בחגוי הסלע. מן חוג הארץ שפירושו גלגל השוכב על הארץ והוא הפוך או הם שני פרסים והעניין אחד: המדרגה. כמו מעלות וכמהו וכפלו המדרגות וכן תרגם אונקלוס לא תעלה במעלות לא תיסק בדרגין וכן בלשון ישמעאל: ערב. כמו וערבה ליי׳ שפירושו טוב ונחמד: נאוה. תאוה לעינים: אחזו. לשון צווי כמו אהבו את יי׳ שחרו בעדי: מחבלי׳ משחיתי׳ כמו וחבל את מעשה ידיך: עד שיפוח. רוח היום: הרי בתר. הרי כרוך מן ויבתר אותם בתוך כלומר שיתפרד ממנו: בשוקים. תרגום חוצות:

הפעם השנית

ועוד יונתי בחגוי הסלע אמר לה את נסתרת בביתך ולא אוכל ל לראותך כמו יונה ם שהיא בחגוי הסלע: הראיני את מראיך: מאחד החרכים או השמיעני את קולך ו ואמרי לי מה אעשה׳ עניתה היא ואמרה לנעריה אחזו לנו ם שועלים והעניין לנו שמרו את הכרם מן השועלים כי אני רוצה ללון שם עם דודי שהוא הרועה בשושני׳ בעבור הריח הטוב שיש ל לשושנים. ואתה דודי עד שיפוח רוח היום ויגדלו הימים וזה עניין ונסו הצללים לך אל הרי בתר והעניין כי לא אוכל עתה לצאת חוצ׳ והנה הלך לדרכו כאשר דבר לה: נשלמה הפרשה׃

הפעם השלישית

וקרא אותה יונתי ב בעבור שיצאה ממצרי׳ ועניין בסתר המדרגה שהיו ישראל מסותרים בעננים: הראיני את מראיך. זה הו׳ ויאמינו ביי׳: השמיעיני את קולך. אז ישיר משה ובני ישראל או יהיה פירושו שאמרו נעשה ונשמע והוא יותר נכון: אחזו לנו שועלים׃ הם עובדי העגל שהשחיתו כרם יי׳ ם שהם ישראל ועוד הכרם היה סמדר: דודי לי ואני לו׃ שנהרגו עובדי העגל ומבקשים דברי השכינה: בשושנים: הם הצדיקים׃ וטעם עד שיפוח היום סב דמה לך על הרי בתר הוא שאמרה השכינה כי לא אעלה בקרבך ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה. אמרה כנסת ישראל על משכבי בלילות. אז חליתי כאשה שוכבת ויושבת במחשך בלא נר וזה עניין בלילות ובקשתי השכינ׳ שתלך בקרבי. ועניין בשווקים וברחובות הוא שעשו שעברו ושבו משער לשער׃ עד

יונתי בחגוי הסלע. זה נאמר על אותה שעה שרדף פרעה אחריהם והשיגם חונים על הים ואין מקום לנוס לפניה׳ מפני הים ולא להפנות מפני חיות רעות למה היו דומין באותה שעה ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיקי הסלע׳ והיה הנחש נושף בה תכנס לפנים הרי הנחש תצא לחוץ הרי הנץ אמר לה הקדוש ברוך הוא הראיני את מראיך את כשרון ס פעלתך למי את פונה בעת צרה: השמיעני את קולך. ויצעקו בני ישראל אל יי׳: בחגוי. בנקיק והוא לשון שבר ודומה לו יחוגו וינועו והית׳ אדמ׳ יהודה למצרים לחגא וכמהן רבו׳ קורא להן חגוי וכן קנ׳ קנוי וכן ויכרות את מדויהם: מדרגה. איסקלויים בלע״ז כשעושין חריץ סביבות המגדלים ו ושופכי׳ העפר למעלה להגביה התל סביב שעושין אותו מדרגות מדרגו׳ זו למעלה מזו: בסתר המדרגה. פעמי׳ שיש בהן חורים ונכנסים שם שרצים ועופות: אחזו לנו שועלים. שמע הקדוש ברוך הוא את קולם צוה את הים ושטפם זהו אחזו לנו השועלים הללו הקטנים עם ה הגדולי׳ שאף הקטנים היו מחבלי׳ את הכרמי׳ בעוד כרמינו סמדר שהענבים דקים כ כשהיתה בת ישראל יולדת זכר והיא ט טומנתו והיו המצרים נכנסים לבתיהם ו ומחפשין את הזכרים והתינוק טמון והוא בן שנה או בן שנתים והן מביאין תנוקות מבית מצרי ותינוק מצרי מ מדבר ותינוק ישראל שנהו מתקום שטמון שם והיו תופסין ו ומשליכין אותו ליאור ולמה קרא אותם ס שועלי׳ מה השועל הזה מביט לפנות לאחוריו לברוח אף מצרים מ מביטים לאחוריהם שנאמר אנוסה מפני בני ישראל: שועלים קטנים. כתיב חסר וי״ו על שם שהיה ב כפרע מהם במים ם שמרדו בשעלו של מקום: דודי לי ואני לו׃ הוא כל צרכיו תבע ממני ולא צוה לי אלא עמו פסח קדשו בכורות עשו משכן הקריבו עולות ולא תבע מאומה אחרת: ואני לו. כל צרכי תבעתי ממנו ולא מאלהים אחרים: הרועה. את צאנו בשושנים במרעה טוב ונוח ויפה: עד שיפוח היום. מוסב למקרא שלמעלה הימנו דודי לי ואני לו עד זמן שגרם העון ושזפתני השמש כחום היום וגבר השרב: ונסו הצללים. חטאנו בעגל חטאנו במרגלים. ונסו הצללים זכיות המגינות עלינו פרקתי עולו׃ סוב דמה לך דודי. גרמתי לו להסתלק מעלי על הרים המופלגים ממני: בתר. לשון חלוקה והפלגה: על משכבי בלילות. בכר לי שישבתי אפילה כל שלשים ושמונה שנים שהיו ישראל כנזופים: בקשתיו ולא מצאתיו. כי אינני בקרבכם כי לא אעלה בקרבך: אקומה נא ואבקשה. ויחל משה אעלה אל יי׳: מנאוני

יונתי ג׳ ובסיפרא וסימ׳ יונתי בחגוי הסלע. אחת היא יונתי. פתחי לי אחתי רעיתי: שועלים שועלים ב׳ ובפסוק אחזו לנו שועלים והוא חד מן א״ב מן ואינון בפסוק ומן א״ב תאומים וסימנ׳ נמסר במסרה רבתא בערך אות הב״ית בסד״: ונסו ד׳ וסימ׳ בישעיה סוף סימן ל״ה: סב נ׳ וחס׳ וסי׳ רב לכם סב. ויאמר המלך לדויג. סב התיצב כה דשמואל. וילך רוכב

יוֹנָתִ֞י בְּחַגְוֵ֣י הַסֶּ֗לַע בְּסֵ֙תֶר֙ הַמַּדְרֵגָ֔ה הַרְאִ֙ינִי֙ אֶת־מַרְאַ֔יִךְ הַשְׁמִיעִ֖ינִי אֶת־קוֹלֵ֑ךְ כִּי־קוֹלֵ֥ךְ עָרֵ֖ב וּמַרְאֵ֥יךְ נָאוֶֽה׃ אֶחֱזוּ־לָ֙נוּ֙ שֻֽׁעָלִ֔ים שֻׁעָלִ֥ים קְטַנִּ֖ים מְחַבְּלִ֣ים כְּרָמִ֑ים וּכְרָמֵ֖ינוּ סְמָדַֽר׃ דּוֹדִ֥י לִי֙ וַאֲנִ֣י ל֔וֹ הָרֹעֶ֖ה בַּשּׁוֹשַׁנִּֽים׃ עַ֤ד שֶׁיָּפ֙וּחַ֙ הַיּ֔וֹם וְנָ֖סוּ הַצְּלָלִ֑ים סֹב֩ דְּמֵה־לְךָ֨ דוֹדִ֜י לִצְבִ֗י א֛וֹ לְעֹ֥פֶר הָֽאַיָּלִ֖ים עַל־הָ֥רֵי בָֽתֶר׃

ג עַל־מִשְׁכָּבִי֙ בַּלֵּיל֔וֹת בִּקַּ֕שְׁתִּי אֵ֥ת שֶׁאָהֲבָ֖ה נַפְשִׁ֑י בִּקַּשְׁתִּ֖יו וְלֹ֥א מְצָאתִֽיו׃ אָק֨וּמָה נָּ֜א וַאֲסוֹבְבָ֣ה בָעִ֗יר בַּשְּׁוָקִים֙ וּבָ֣רְחֹב֔וֹת אֲבַקְשָׁ֕ה אֵ֥ת שֶׁאָהֲבָ֖ה נַפְשִׁ֑י בִּקַּשְׁתִּ֖יו וְלֹ֥א מְצָאתִֽיו׃

יונתי וְכַד רְדַף פַּרְעֹה רַשִׁיעָא בָּתַר עַמָּא דְיִשְׂרָאֵל הֲוַת מְתִילָא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל לְיוֹנָתָא דִסְגִירָא בְּחַגְוֵי טִנָּרָא וְחִוְיָא מְעִיק לַהּ מִגָּיו וְנִצָּא מְעִיק לַהּ מִבָּרָא הָכְדֵין הֲוַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל סְגִירָא מֵאַרְבַּע סִטְרוֹי דְעָלְמָא דְמִן קֳדָמֵיהוֹן יַמָּא וּמִן בַּתְרֵיהוֹן רָדִיף סַנְאָה וּמִן תְּרֵין סִטְרֵיהוֹן מַדְבְּרָן דְּמַלְיָין תַּנִּין קָלָן דְּנָכְתִין וְקָטְלִין ב בְּאֵירְסֵיהוֹן יַת בְּנֵי נָשָׁא וּמִן יַד פְּתַחַת פּוּמָהּ בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ וּנְפַקַת בְּרַת קָלָא מִן שְׁמֵי מְרוֹמָא וְכֵן אֲמַרַת אַנְתְּ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דִּמְתִילָא לְיוֹנְתָא דְכִיתָא וּמְטַמְרָא בִּסְגוֹר חַגְוֵי טִינָּרָא וּבְחֶבְיוֹנֵי דַּרְגִיתָא אַחֲזִינִי יַת חֶזְוָיִךְ וְיַת עוֹבָדַיִךְ דְּתַקְנָן אַשְׁמְעִינִי יַת קָלִיךְ אֲרוּם קָלִיךְ עָרִיב בִּצְלוֹתָא בְּבֵית מוּקְדְּשָׁא זְעִיר וְחֶזְוָיִךְ שַׁפִּיר בְּעוֹבָדִין טָבִין׃ אחזו בָּתַר דְּעָבָרוּ יַת יַמָּא אִתְרַעֲמוּ עַל מַיָּא וַאֲתָא עֲלֵיהוֹן עֲמָלֵק רַשִׁיעָא דִּי נְטַר לְהוֹן דְּבָבוּ עַל עֵיסַק בְּכֵרוּתָא וּבִרְכְתָא דִּי שְׁקַל יַעֲקֹב אֲבוּנָא מִן עֵשָׂו וַאֲתָא לְאַגָּחָא קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל עַל דְּבַטִּילוּ פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא וַהֲוָה עֲמָלֵק רַשִׁיעַ גָּנִיב מִתְּחוֹת גַּדְפֵּי עֲנָנֵי יְקָרָא נַפְשָׁת מִשִּׁבְטוֹי דְדָן וּמִקְטַל יַתְהוֹן עַל דַּהֲוָה בִּידֵיהוֹן פַּסְלֵיהּ דְּמִיכָה בֵּי הַהִיא שַׁעְתָּא אִתְחַיָּבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל דִּמְתִילִין לְכַרְמָא לְאִתְחַבָּלָא אִלּוּלֵי צַדִּיקֵי דָּרָא הַהוּא דִּמְתִילִין לְבוּסַם טָב׃ דודי בֵּי הַהִיא שַׁעְתָּא הֲדַרוּ בְּתִיוּבְתָּא בְּכֵן אִתְעַתַּד מֹשֶׁה נְבִיָּא וְצַלִּי קֳדָם יְיָ וִיהוֹשֻׁעַ מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ אִזְדָּרַז וּנְפַק מִתְּחוֹת גַּדְפֵּי עֲנָנָא יְקָרָא דַּיְיָ וְעִמֵּיהּ גּוּבְרִין צַדִּיקַיָּא דְּדָמְיָין בְּעוֹבָדֵיהוֹן לְוַרְדָּא וַאֲגִיחוּ קְרָבָא בַּעֲמָלֵק וְתַבְּרוּ יַת עֲמָלֵק וְיַת עַמֵּיהּ בְּשַׁמְתָּא דַּיְיָ וְקַטְלָא וְתַבִּירָא בְּפִתְגַּם דְּחָרֶב׃ עד וּבִזְעֵירוּת יוֹמַיָּא עֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת עֶגְלָא דְּדַהֲבָא וְאִסְתַּלָּקוּ עֲנָנֵי יְקָרָא דִּי מְטַלְּלִין עֲלֵיהוֹן וְאִשְׁתָּאֲרוּ מְפַרְסְמָן וְאִתְרוֹקְנוּ יַת תִּיקּוּן זֵינֵיהוֹן דַּחֲקִיק בֵּיהּ שְׁמָא רַבָּא מְפָרַשׁ בְּשִׁבְעִין שְׁמָהָן וּבְעָא יְיָ לְהוֹבָדָא יַתְהוֹן מִן עָלְמָא אִלּוּלֵי דְּאִדְּכַר קֳדָמוֹי קְיָם דְּקַיֵּים בְּמֵימְרֵיהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב דַּהֲווֹ קַלִּילִין בְּפוּלְחָנֵיהּ כְּטַבְיָא וּכְאוֹרְזִילָא דְּאַיְלָא וְתִקְרוּבְתָּא דִּי קָרִיב אַבְרָהָם יַת יִצְחָק בְּרֵיהּ בְּטוּר מוֹרִיָּה וּמִן קֳדָמֵי דְּנָא קָרִיב תַּמָּן יַת קוּרְבָּנֵיהּ וּפַלִּיג יַתְהוֹן בְּשָׁוֶה׃ על וְכַד חֲזוֹ עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּאִסְתַּלָּקוּ עֲנָנֵי יְקָרָא מֵעִילָוֵיהוֹן וּכְלִילָא דְקוּדְשָׁא דְּאִתְיְהַב לְהוֹן בְּסִינַי אִתְנְטִילַת מִנְּהוֹן וְאִשְׁתָּאֲרוּ חֲשִׁיכִין כְּלֵילְיָא וּבְעוֹ יַת כְּלִילָא דְקוּדְשָׁא דְּאִסְתַּלַּק מִנְּהוֹן וְלָא אַשְׁכְּחוּנוּהִי׃ אקומה אֲמָרִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִילֵין לְאִילֵין נְקוּם וְנֵיזִיל וְנַסְחַר לְמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּפְרַסֵיהּ מֹשֶׁה מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְנִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וּשְׁכִינַת קוּדְשָׁא דְּאִסְתַּלַּק מִנַּנָא וְחָזָרוּ בְּקִרְוִין וּבִפְלַטְיָא וּבְפִתְוָון וְלָא אַשְׁכְּחוּ׃

והסוס לקראתו. וישלח רוכב סוס שני. סב דמה לך דודי: בלילות ד׳ וסימ׳ להגיד בבקר חסדך ואמונתך. על משכבי בלילות בקשתי. העמדים בבית יי׳ בלילות. איש חרבו על ירכו מפחד בלילות: אקומה ג׳ וסי׳ אקומה וידברו כי. אקומה ואלכה ואקבצה. אקומה נא ואסובבה בעיר. ואינון חד מן ה׳ זוגין מן ג׳ ג׳ חד א׳ וחד ו׳ וסי׳ אמלא ג׳ וסימנ׳ נמסר בסדר משפטים ואיוב ריש סימן כ״ג ומשלי סי׳ ח׳. אכלה ג׳ וסים׳ באיוב סימן ל״א. אקומה ג׳ דלעיל. אבל ג׳ וסים׳ בהושע סימן י׳. אמצה ג׳ וסי׳ במלכים ב׳ סימן ח׳: ואסובבה ב׳ חד מל׳ וחד חסר וסימ׳ את מזבחך. אקומה נא ואסובבה בעיר. בהרא מל׳׃

רשי

מצאוני השומרים · משה ואהרן: את שאהבה נפשי ראיתם · מה מצאתם בפיו: כמעט שעברתי מהם · קרוב לפרישתם ממני לסוף ארבעים שנה: עד שמצאתי · שהיה עמי בימי יהושע לכבוש שלשים ואחד מלכים: אחזתיו ולא ארפנו · לא רפיתי לו רפיון עד שהביאותיו למשכן שילה בשביל כל זאת שעשה לי: השבעתי אתכם · האומות בהיותי גולה ביניכם: אם תעירו ואם תעוררו · אהבת דודי ממני על ידי פתוי והסתה לעוזבו לשוב מאחריו: עד שתחפץ · בעוד שאהבתו חפץ עלי: מי זאת עולה מן המדבר · כשהייתי מהלכת במדבר והיה עמוד האש והענן הולכים לפני והורגים נחשים ועקרבים ושורפין הקוצים והברקנים לעשות הדרך מישור והיה הענן והעשן עולין ורואין אותן האומות ומתמיהות על גדולתי ואומרו' מי זאת כלומר כמה גדולה היא זאת העולה מן המדבר וגו' כתמרות עשן גבוה וזקוף כתמר: מקטרת מור · על שם ענן הקטורת שהיה מתמר מעל מזבח הפנימי: רוכל · בשם המוכר כל מיני בשמי': אבקת · על שם שכותשין אותו ושוחקין הדק כאבק: הנה מטתו שלשלמה · אהל מועד והארון שהיו נושאין במדבר: ששים גבורים סביב לה · ששים רבוא סביב לה: מגבורי ישראל · מיוצאי הצבא לבד פחותי' מבן עשרים והיתירים על בני ששים: מלומדי מלחמה · מלחמתה של תורה וכן הכהני' הסובבי' אותה החונים סביבות המשכן מלומדי סדר עבודתם: איש חרבו · כלי זיינו הן מסורת וסימנים שמעמידי' על ידם את הגירסא והמסו' שלא תשכח: מפחד בלילות · פן ישכחוה ויבואו עליהם צרות וכן הוא אומר כשקן בר פן יאנף ותאבדו דרך: אפריון עשה לו · זה אהל מועד שנקבע במשכן שילה עשה לו אפריון חופת עתר לכבוד: רפידתו

שיר השירים

מְצָאוּנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי רְאִיתֶם: כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ עַד־שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל־בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי: הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ:

מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר כְּתִימְרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מֹר וּלְבוֹנָה מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל: הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל: כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת:

אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן:

תרגום

מצאוני אֲמַרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אַשְׁכְּחוּ יָתִי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְלֵוָאֵי נַטְרֵי מַטְרַת מֵימְרָא דְמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּי מְסַחֲרָן יָתֵיהּ חֲזוֹר חֲזוֹר וּשְׁאֵלִית לְהוֹן עַל עֵיסַק שְׁכִינַת יְקָרָא דַּיְיָ דְּאִסְתַּלַּקַת מִינִי אֲתִיב מֹשֶׁה סַפְרָא רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל וְכֵן אֲמַר אֶסַּק לִשְׁמֵי מְרוֹמָא וְאֶצַלֵּי קֳדָם יְיָ מָאִים יְכַפֵּר עַל חוֹבֵיכוֹן וְיַשְׁרֵי יַת שְׁכִנְתֵּיהּ בֵּינֵיכוֹן כְּמִלְּקַדְמִין: כמעט כִּזְעֵיר צִיבְחַר הֲוָה וְתַב יְיָ מִתְּקוֹף רוּגְזֵיהּ וּפַקִּיד לְמֹשֶׁה נְבִיָּא לְמֶעְבַּד מַשְׁכַּן זִמְנָא וַאֲרוֹנָא וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ בְּגַוֵּיהּ וְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲווֹ מְקָרְבִין קוּרְבָּנֵיהוֹן וַעֲסִיקִין בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בְּאִדְרוֹן בֵּית מֶדְרְשָׁא דְמֹשֶׁה רַבְּהוֹן וּבִקְטוֹנָא דִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ: השבעתי כַּד שְׁמַעוּ שִׁבְעָא אוּמַיָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲתִידִין לְמֵיחְסַן יַת אַרְעֲהוֹן קָמוּ כַּחֲדָא וְקַצִּיצוּ יַת אִילָנַיָּא וּסְתִימוּ יַת מַבּוּעֵי מַיָּא וְצַדִּיאוּ יַת קִירְוֵיהוֹן וְעַרְקוּ אֲמַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמֹשֶׁה נְבִיָּא אֲנָא קַיֵּימִית לַאֲבָהָתְהוֹן דְּאֵילֵין לְאַעֲלָא יַת בְּנֵיהוֹן לְאַחְסָנָא אַרְעָא עָבְדָא חֲלָב וּדְבַשׁ וְהֵיכְדֵין אֲנָא מְעֵיל יַת בְּנֵיהוֹן לְאַרְעָא צַדְיָא וְרֵיקָנְיָא כְּעַן אֲנָא מְעַכֵּב יַתְהוֹן אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא וּתְהֵי אוֹרַיְתִי מִתְעַרְבָא בְּגוּפֵיהוֹן וּמִבָּתַר כֵּן אִינוּן עַמְמִין רַשִּׁיעִין יְכַנּוּן מַה דְּאַצְדִּיאוּ בְּכֵן אֲמַר מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אַשְׁבָּעִית לְכוֹן כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בַּיְיָ צְבָאוֹת וּבְתַקִּיפֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל דְּלָא תְזִידוּן לְמִיסַק לְאַרְעָא כְּנַעֲנָאֵי עַד מִשְׁלַם אַרְבְּעִין שְׁנִין וִיהֵא רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ לְמִמְסַר יַתְבֵי אַרְעָא בִּידֵיכוֹן וְתַעְבְּרוּן יַת יַרְדְּנָא וּתְהֵי אַרְעָא כְּבִישָׁא קֳדָמֵיכוֹן: מי כַּד סְלִיקוּ יִשְׂרָאֵל מִן מַדְבְּרָא וַעֲבָרוּ יַת יַרְדְּנָא עִם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן אֲמָרוּ עַמֵּי אַרְעָא מַה הִיא דָא אוּמָּא בְּחִירְתָּא דְּסַלְקָא מִן מַדְבְּרָא מִתְגַּמְרָא מִן קְטוֹרֶת בּוּסְמִין וּסְעִידָא בִּזְכוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם דִּי פְלַח וְצַלִּי קֳדָם יְיָ בְּטוּר מוֹרִיָּה וּמִתְמַרְקָא מְשַׁח רְבוּתָא בְּצִדְקָתֵיהּ דְּיִצְחָק דִּי אִתְעֲקַד בְּאַתַר בֵּית מוּקְדְּשָׁא דְּמִתְקְרֵי טוּר דִּי לְבוֹנְתָא וּמִתְעַבְדִין לַהּ נִסִּין בַּחֲסִידוּתֵיהּ דְּיַעֲקֹב דְּאִשְׁתַּדֵּל עִמֵּיהּ עַד מִיסַק קְרִיצְתָא וְאִתְגַּבַּר מִינֵיהּ וְאִשְׁתֵּיזֵב הוּא וּתְרֵי עֲסַר שִׁבְטוֹי: הנה כַּד בְּנָא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ בִּירוּשְׁלֵם אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ כַּמָּה יָאֵי בֵּית מוּקְדְּשָׁא הָדֵין דְּאִתְבְּנֵי לִי עַל יְדוֹי מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בַּר דָּוִד וְכַמָּה יָאִין כַּהֲנַיָּא בְּעִידַן דְּפָרְסִין יְדֵיהוֹן וְקַיְימִין עַל דּוּכְנֵיהוֹן וּמְבָרְכִין לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּשִׁתִּין אַתְוָן דִּמְסָרֵי לְמֹשֶׁה רַבְּהוֹן וּבְהַהִיא בִּרְכְתָא מְסַחֲרָא לְהוֹן כְּשׁוּר רָם וְתַקִּיף וּבַהּ מִתְגַּבְּרִין וּמַצְלְחִין כָּל גִּיבָּרֵי יִשְׂרָאֵל: כלם וְכַהֲנַיָּא וְלֵיוָאֵי וְכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל כּוּלְּהוֹן אֲחִידִין בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא דִּמְתִילִין לְחַרְבָּא וְשַׁקְלִין וְטָאֲרִין בְּהוֹן כְּגִיבָּרִין מָאוּלְפֵי קְרָבָא וְכָל חַד וְחַד מִנְּהוֹן חֲתִימַת מִילָה עַל בִּסְרֵהוֹן הֵיכְמָה אִתְחַתִּימַת בִּבְסָרֵיהּ דְּאַבְרָהָם וּמִתְגַּבְּרִין כָּה כְּגַבַר דְּחַרְבָּא תְגוּרָא עַל יַרְכֵּיהּ וּבְגִין כֵּן לָא דָחֲלִין מִן מַזִּיקַיָּא וְטַלָּנֵי דְאָזְלִין בְּלֵילְיָא: אפריון הֵיכַל קוּדְשָׁא בְּנָא לֵיהּ שְׁלֹמֹה מַלְכָּא מִן אִילָנֵי זַנְגְּבִילָא וְשָׂאגֵי וְשׁוּרְבְּנֵי דְאָתֵי מִן לִבְנָן וְחַפָּא יָתֵיהּ דְּהַב דְּכֵי:

מסורה

שהביאתיו ג' מ"ל בליש' וסימ' לך הבא העיר · והבאתי אתם וידעו את הארץ · עד שהביאתיו אל בית אמי: עד ועד י"א בטעם מאריך ס"פ וסי' ערבון עד שלחך · ורדפוך עד אבדך · עד רדת' · מכף רגלך עד קדקדך · אנכי אשב עד שובך · ואשכחינו גדלה עד לשמים · במתנה עד חיותם · מכף רגלו עד קדקדו דאיוב · עד שתחפץ ג' בסיפ': כתימרו' מ"ל דמ"ל בליש'

וסימ' כתימרות עשן מקטרת · ואיליו ואילמיו ותימוריו · דם ואש ותימרות עשן: גבורים ז' חס' וסי' וכל אנשיה גבור' · קשת גברים חתים ונכשלים אזרו חיל · איך נפלו גברים ויאבדו כלי מלחמה · אהה ידעת את אביך · והיו כגברים בוסים · עיר גברים עלה חכם · ששים גברים סביב לה: בלילות ד' וסימ' להגיד בבקר חסדך · על משכבי בלילות · העמדים בבית יי' · מפחד בלילות: אפריון ל' עשה המלך שלמה מעצי והוא חד מן א"ב מן חד חד א"א בריש תיבו' וסי' נמסר בכמס' רבת' במערכת אות האלף כס"ד:

אבן עזרא

כתמרות · כמו עמודים כמו ותמרות כרובים ויש אומרים שהם דומות לאילן התמר: אבקת · מן אבק עפר רגליו: רוכל · סוחר כמו היתה רוכליך: מלומדי · רגילים כמו כעגל לא למד: אפריון · אין לו דומה ועירובו לפי ענינו בניין ככבוד: רפידתו ·

הפעם השנית

היתה רואה בחלום וזה ענין על משכבי בלילו שהיתה מבקש' דודה עד שמצאה אותו והביאתו אל בית אמה והיתה משבעת בנות ציון שלא יעירוה וכאשר היה בבקר ודפה הנערה אחר דודה וכאשר ראה אותה תמה אמר מי זאת עולה מן המדבר · וטעם הנה מטתו שלשלמ' ששים גבורי' כי הנה שלמה המלך הוצרך לגבורים רבים שישמרו מטתו: מפחד בלילות · שמא יחטפוה לסטים בעבור יפיה · ואיך עלתה זאת מן המדבר לבדה ועוד ששלמה המלך כאשר לקח את חשוקתו ה הוצרך לבנות אפריון והוא היה בתוך ה האפריון

הפעם השלישית

עד שמצאוני השומרי' והם משה ואהרן · ומעט זמן היה ש שעברתי והתפרדתי מהם והענין שעלה משה והתפלל בעד ישראל: עד שהבאתיו · אל הארון: השבעתי אתכם · אף על פי שנכנסה השכינה ע עמכם לא תוכלו ל להכנס לארץ עד ש שיגיע הקץ והם אמרו הננו ועלינו וכתו' ויכום ויכתום: מי זאת עולה מן המדבר · כנסת ישראל שעלתה מן המדבר ושמעה הולכת בכל המדינות וזה ענין מקוטרת מור · וענין הנה מטתו שלשלמה היא ארץ ישר' שהיא היום מטתו של שלמה · וענין ששים גבורים ששים רבבות הם הבאים ל הארץ כאשר פקד אותם משה ואלעזר הכהן: מפחד בלילות · שהיו מלמדי מלחמה והרגו כל כמתה כי היו מפחדים שיבואם לדי גלות: אפריון · ואחר כן עשה שלמה המלך אפריון והוא בית יי'.

רפידתו · היציע שלו · מרכבו · הוא המרכב המסתיר הקורות מבפנים כי כן דרך ארמוני המלכים · רצוף · יש מן רצפת בהט ושם שעניינו עניין הבעת אבנים בקרקע ויש שהוא כמו שרוף מן ובידו רצפה שפי' גחלת והוא היסר בעיני כאשר אפרשנו במקומו · מבעד לצמתך · מבפני' כמו בעד החלון פי' שיער הרב · שגלשו · שנשקפו ונראו או יתדלגו מן העין ויש אומרים שנקראו תרגום קרח הוא גלים והוא רחוק בעניין : כעדר הקצובות · יחסר מקום רחלים כמו ומאכלו בריאה שעניינו שה בריאה ועניין הקצובו' שיש להן מדה אחת כאילו נחצבת כל אחת כמו חברתה וכמוהו וקצב אחד ומתנו ויקצב עץ : מתאימות · כמו תואמות ויש אומרים שיש לפני כל אחת תאומים : ומדברך · כמו דיבורך : כפלח הרמון יש אומ' כחצי והקרוב שהוא ציץ הרמון האדום ויש מפרשים אותו מלשון פלח דבלה שהו' לשון ביקוע כן זה ביקוע הרמון : רקתך · בין המצח והעין : צמתך · הוא השיער הרב · וכמוהו גלי צמתך :

הפעם השנית

רצוף אהבה כלומר שרוף אהבה על אחת מבנות ירושלם ושם עטרה בראשו וכל זה עשה שלמה המלך אז ראה תאותו : הנך · ואת יותר יפה מחשוקתו של שלמה ויכולתי לראותך בלי שאצטרך לעשות אפריון : שערך כעדר העזים · העניין כי מנהג העזים שיתלו בהרים הגבוהים ועומדות ברגליהן ללקט עלים לכאן ולכאן כן דימה שער ראשה שזה על זה נופל : שניך · ועניין מן הרחצה הלובן : ושכלה · כמו נשברת :

הפעם השלישית

עמודיו רפידתו עניינו רוב הזהב והכסף וכתוב שציפהו בזהב ובכסף : מרכבו ארגמן · כעין ארגמן או הרכיב מבחוץ · וטעם צאינה וראינה הוא ויקהלו אל המלך שלמה : הנך יפה רעיתי עיניך יונים · שהיו עובדיהם כאשר פירשתי בפעם הראשונה · ועניין עיניך נביאים כי כן יקראו רואים וחוזים · ועניין שערך הם הנזירים : שניך · הם הגבורים : שפתותיך · הם המשוררים : רקתך · הם הכהנים :

רפידתו · משכבו ומשכנו על הכפרת שהוא זהב : מרכבו ארגמן · זה הפרכת שהיה תלוי ורוכב על כלונסות מעמוד לעמוד : תוכו רצוף · סדור ברצפת אהבת ארון וכפרת וכרובים ולוחות : מבנות ירושלם · אלו ישראל יראים ושלמים להקב"ה : בנות ציון · בנים שמצויינין לו במילה ובתפילין ובציצית : בעטרה שעטרה לו אמו · אהל מועד שהוא מעוטר בגווניו תכלת וארגמן ותולעת שני · אמ' רבי חנינא שאל ר' שמעון בן יוחאי את ר' אלעזר ברבי יוסי אי אפשר ששמעת מאביך מהו שעטרה לו אמו אמר לו משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה אוהבה ביותר לא זז מחבבה עד שקראה בתי שנאמר שמעי בת וראי לא זז מחבבה עד שקראה אחותי שנאמר פתחי לי אחותי רעייתי לא זז מחבבה עד שקראה אמי שנאמר שמעו אלי עמי ולאומי אלי האזינו ולאמי כתיב עמד ר' שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו וכו' : ביום חתונתו · יום מתן תורה שעטרוהו להם למלך וקבלו עולו : וביום שמחת לבו · זה שמיני למילואים שנתחנך בו המשכן במדבר : הנך יפה רעייתי · קילסן ורצן וערבו עליו קרבנותיה : עד שיפוח היום · שחטאו לפני בימי חפני ופנחס : עיניך יונים · נוייך ותראיתך ודוגמתך כיונה הזאת הדבקה בבן זוגה וכשמוחטין אותה איכ' מפרכסת

צאינה ל' והוא מן חד בן יציאות דכל חד וחד לית דכו' וסי' נמסר כמסר' רבת' בערך יצא בסד' : עיניך י"א וסימ' שאי סביב עיניך · ואת שדוד מה תעשי · שאי עיניך על שפיים · ותקשרים ככלה · ואף כי תשלחנה לאנשים · והשבתי זמתך · עיניך בשדה · ונה יפה רעיתי · וחברו · הסבי עיניך · צוארך כמגדל השן :

עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלם : צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לבו :

ד הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים מבעד לצמתך שערך כעדר העזים שגלשו מהר גלעד : שניך כעדר הקצובות שעלו מן הרחצה שכלם מתאימות ושכלה אין בהם : כחוט השני שפתותיך ומדברך נאוה כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך :

עמודיו ובתר די שלים יתיה שוי בגויה ית ארונא דסהדותא דהוא עמודא דעלמא ובגויה תרין לוחי אבניא די אצנע תמן משה בחורב דיקירין מן כסף מזוקק ושפירין מן דהב טב ופריש וטליל מן עילויה ית פרוכתא דתכלא וארגוונא וביני כרוביא די עילוי כפורתא הוות שריא שכינתא דיי דשכין שמיה בירושלם מן כל כרכי ארעא דישראל : צאנה כד אתא שלמה מלכא למעבד ית חנוכת בית מוקדשא כרוזא נפק בחיל וכן אמר פוקו וחזו יתבי פילכיא ארעא דישראל ועמא דציון בתגא ובכלילא ד דכלילו עמא בית ישראל ית מלכא שלמה ביום חנוכת בית מוקדשא וחדי בחדות חגא דמטללתא דעבד שלמה מלכא בעידנא ההיא ית חגא דמטללתא ארבעה עסר יומין : הנך ובההוא יומא קריב מלכא שלמה אלף עלוון על מדבחא ואתקבל ברעוא קורבניה קדם יי נפקת בת קלא מן שמיא וכן אמרת כמה יאה אנת כנישתא דישראל וכמה יאון אינון רברבי כנישתא וחכימיא יתבי סנהדרין דאינון מנהרין לעלמא לעמא בית ישראל ודמיין לגוזלין בני יונתא ואפילו שאר בני כנשתך ועמא דארעא אינון צדיקין כבנוי דיעקב די לקטו אבנין ועבדו גלשושיתא בטורא דגלעד : שניך כמה יאון כהניא וליואי דמקרבין ית קורבנך ואכלין בסר קודשא ומעשרא ואפרשותא ודכיין מכל אונסא וגזילא היכמה דהוו דכיין עדרא ענא דיעקב בעידן דהוו גזיזין וסלקן מן נחלא דיובקא דלא הות בהון אניסותא וגזילא וכולהון דמיין דא לדא וילדן תיומין בכל עידן ועקרא ומתכלא לא הות בהון : כחוט ושפתוי דכהנא רבא הוון בעיין צלותא ביומא דכיפורי קדם יי ומילוי הוו מהפכין חוביהון דישראל דדמין לחוט זהריתא ומחוורן יתהון כעמר נקי ומלכא די הוא רישיהון מלי פקודיא כריסונא בר מן אמרכליא וארכוגין דאינון קריבין למלכא די אינון צדיקיא ולית בהון מדעם ביש :

ר"מל' ל' ומן ח"ין דמטמין תו' ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · יא · כ' · ל' ויתר מהר הגלעד · כ' · כ' · כ' ונכיל' · ל' · כחוט ל' ויתר כחוט אשל זרועותיו ·

אלא פוסטת צואר כך את נתתה שכם לסבול עולי ומוראי : מבעד לצמתך · שערך כעדר העזים · הקילוס הזה דוגמת קילוס אשה הנאהבת לחתן מבפנים לקישורייך שערך כאה ומבהיק כזוהר ולבנונית כשער עזים לבנות היורדות מן ההרים ושערן מבהיק מרחוק והדוגמא שדימה כנסת ישראל לכך זו היא מבפנים למחנותיך ומשכנותיך אף הרקים שביך חביבין עלי כיעקב ובניו שגלשו לרדת מהר הגלעד כשהשיגם לבן שם · דבר אחר כאותן שצבאו על מדין בעבר הירדן שהיא ארץ גלעד ולשון זה במדרש שיר השירים · מבעד הוא לשון מבפנים שרוב בעד שבמקרא דבר המסיך ומגין כגד דבר אחר כמו ובעד כוכבים יחתום הארץ בריחיה בעדי הבעד ערפל ומבעד הוא הדבר שהוא מבפני' לאותו בעד לכך הוא אומר מבעד · צמתך · לשון דבר המצמצם השיער שלא יפריח לבאת וזו היא השבכה והקישורים ולא יתכן לפרש צמתך לשון צומת שתהא התי"ו מסורסת בתיבה שאם כן היה לה להיות דגושה כשהיא כשמכת לה"א לפעול בה פעולת נקבה או לוי"ו לפעול בו פעולת זכר כמו תי"ו של שבת כשהוא נוקבה לנקבה היא מודגשת כמו חגה חדשה ושבתה וכן לזכר עולת שבת בשבתו ותי"ו של צמתך שהיא רפה על כרחינו באה במקום ה"א ויהא שם הקישור צמה וכשהוא סמוך לתתו לזכר או לנקבה תהפך הה"א לתי"ו כגון שפחה תהפך לומר שפחתו שפחתה וכן אמה אמתו אמתה ערוה ערותו ערותה וכן זה צמה צמתו צמתה צמתי צמתך : שגלשו · שנקראו גבה מתורגם גלוש כשהבהמות יורדות מן ההר כמצא ההר נקרח וממורט מהם : שניך כעדר הקצובות וגו' · אף קילוס זה בלשון נויי אשה : שניך · רקות ולבנות וסדורות על סדורן כצמר וסדר עדר הרחלים הברורות משאר הצאן בקצב ומניין כמסרות לרועה חכם והגון ליזהר בצמרו שעומין אותן לכלי מילת ומשמרין אותן מעת לידתן שלא יתלכלך הצמר ורוחצין אותם מיום אל יום : שכולם מתאימות · לשון מתום אין מתום בבשרי כלומר תמימות אינטרי"ם בלע"ז : ושכולה · מום שכול ומום אין בהן והאמר הדוגמא הזו על שם גבורי ישראל הכורתים ואוכלים אויביהם בשיניהם שבותם והריהם מתרחקים מן הגזל של ישראל ומן העריות שלא יתלכלכו בעבירה והאמר קילוס זה על שנים עשר אלף איש שצבאו על מדין בקצב ומניין שלא נחסר אחד מהן על העריות שנאמר לא נפקד ממנו איש ואף על הרהור הלב הביאו כפרתן ואף על הגזל לא נחשדו שהעיד עליהם הכתוב ויקחו את כל השלל ויביאו אל משה ואל אלעזר וגו' ולא הבריח אחד מהן פרה אחת או חמור אחד : כחוט השני שפתותיך · נאות להבטיח ולשמור הבטחתם כמו שעשו המרגלים לרחב הזונה שאמרו לה את תקות חוט השני וגו' ושמרו הבטחתם : ומדברך · דיבורך והדי הוא מגזרת הנדברים בך אבל הקירות אז נדברו יראי יי' פרלרי"ץ בלע"ז : רקתך · היא גובה הפנים שקורין פומי"לש בלע"ז אצל העינים ובלשון תלמוד קורין אותו רומני דאפי ודומין לפלח חצי רמון מבחוץ שהוא אדום ועגגל הר' קילוס בנוי אשה והדוגמא פירשו רבותינו ריקנים שביך מלאים מצות כרמון : מבעד לצמתך · מבפנים לקישוריך : כמגדל

כמגדל דוד צוארך · קומה זקופה כמו באמה והדוגמ' כמגדל דוד הוא מצודת ציון שהוא מקום חוזק ועופל ומגדל כך הוא צוארך זו לשכת הגזית שהיתה חוזקן ומגדלן של ישראל ואותו המגדל בנוי לנוי להיות הכל מסתכלין בו ללמוד צורותיו ונוי מלאכת תבניתו והוא מגזרת מלפנו מבהמות ארץ והתי"ו בתלפיות כמו תי"ו שבתרמית ובתכנית: אלף המגן תלוי עליו · כך מנהג השרים לתלות מגיניה' ושלטיהם בכותלי המגדלים: שלטי · אשפות שנותנין בהן חצים כמו הברו החצי' מלאו השלטים ודומה לו לשכת הגזית שמשם הוראה יוצאה שהתור' מגן לישראל ויש לומר אלף המגן כמו מגן האלף על שם דבר צוה לאלף דור: כל שלטי הגבורים · שכינו שהתלמידים נקראים על שם חצים ושלטים כענין שנאמר כחצים ביד גבור כן בני הנעורים אשרי הגבר אשר מילא אשפתו מהם: שני שדיך · המיניקים אותך זה משה ואהרן: כשני עפרים תאומי צביה · דרך צביה להיות יולדת תאומים כך שניהם שוים שקולים זה כזה · דבר אחר שני שדיך על שם הלוחות תאומי צביה שהם מכוונות במדה אחת וחמשה דברות על זו וחמשה על זו מכוונין דבור כנגד דבור אנכי כנגד לא תרצח שהרוצח ממעט את הדמות של הקב"ה. לא יהיה לך כנגד לא תנאף שהזונה אחר עבודה זרה דרך אשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים · לא תשא כנגד לא תגנוב שהגונב סופו לישבע לשקר · זכור כנגד לא תענה שהמחלל את השבת מעיד שקר בבוראו לומר שלא שבת בשבת בראשית · כבד כנגד לא תחמוד שהחומד סופו להוליד בן שמקלה אותו ומכבד למי שאינו אביו: הרועים · את צאנם בשושנים ומדריכים אותם בדרך נוחה וישרה: עד שיפוח היום · עד שתתפשט החמה: ונסו הצללים · הוא עת שרב וחום היום אני אלך ואת עריבה עלי: היום · הוא השמש וכן לרוח היום וכן כי הנה היום בא בוער כתנור ושיפוח היום אלך לי בהר המוריה בבית עולמים בבר"ה · כלומר משחטאו אז לפני לחלל את קדשי ולכאן מכחתי בימי חפני ופנחס אסתלק מעליכם ואטוש משכן הזה ואבחר לי בהר המוריה בבית עולמים · ושם כולך יפה ומום אין בך וארצה שם כל קרבנותיך: אתי מלבנון כלה · כשתגלו מלבנון זה אתי תגלו כי אני אגלה עמכם:

לתלפיות · יש אומרים לתלות פיות שהם חרבות ויש אומרים כי התי"ו נוסף ויחסר אלף והוא מן מלפנו מבהמות ארץ ומדקדקים אמרו אין לו דומה: שלטי · מיני הנשק וכן והשלטים עשיתו כמו מגינים: תשורי · כמו אשורנו ולא עתה: לבבתני · לקחת לבי: ענק · מיני חלי קשורים על הצואר וכמוהו וענקים לגרגרותיך:

דו · דוד ה' מל' וסימ' נמסר במלכים א' סימן י"א ויחזקאל סימן ל"ד: המור ד' מל' בליש' וסימ' אלך לי אל הר המור · וידי נטפו כ' בו · נוטפות מור עובר: נופת חד מן י"א פסו' רישיהון נו"ן וסופי' נו"ן וסימ' נמסר בסדר תזריע ותלים סימן כ"ה:

כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת ה' חל' ל
אֶלֶף הַמָּגֵן תָּלוּי עָלָיו כֹּל שִׁלְטֵי ג'
הַגִּבּוֹרִים: שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים
תְּאוֹמֵי צְבִיָּה הָרוֹעִים בַּשּׁוֹשַׁנִּים: ל' ויתר תאומי
עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים אֵלֶךְ ב' ר'
לִי אֶל הַר הַמּוֹר וְאֶל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה י"ו ר' חל' בליש'
כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ: נ' ל'
אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי
מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה ג' וחל' ל' יד' ג'
מֵרֹאשׁ שְׂנִיר וְחֶרְמוֹן מִמְּעֹנוֹת אֲרָיוֹת מֵהַרְרֵי נְמֵרִים: לִבַּבְתִּנִי ב' ב' וחס'
אֲחֹתִי כַלָּה לִבַּבְתִּנִי בְּאַחַד מֵעֵינַיִךְ באחת ח'
בְּאַחַד עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ: מַה יָּפוּ דֹדַיִךְ ל'
אֲחֹתִי כַלָּה מַה טֹּבוּ דֹדַיִךְ מִיַּיִן וְרֵיחַ ב' ל' ובכמל' ח'
שְׁמָנַיִךְ מִכָּל בְּשָׂמִים: נֹפֶת תִּטֹּפְנָה ב'
שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת ב' ומל'
לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ שַׂלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן: ה' ל' ל'

כמגדל וריש מתיבתא די הוא רב די ליך חסין בזכותא ורב בעובדין טבין כדוד מלכא דישראל ועל מימר פומיה הוה מתבני עלמא ובאולפן דאורייתא הוה עסיק רחיצין עמא בית ישראל ומנצחין בקרבא כאילו אחדין בידיהון כל מיני זיינין דגיברין: שני תרין פריקיך דעתידין למיפרקיך משיח בר דוד ומשיח בר אפרים דמיין למשה ואהרן בני יוכבד דאמתילו לתרין אורזילין תיומי טביא והוון רען לעמא בית ישראל בזכותיהון ארבעין שנין במדברא במנא ובעופין פטימין ומי בארא דמרים: עד וכל זמן דהוו בית ישראל אחידין בידיהון אומנות אבהתהון צדיקיא הוו ערקין מזיקי וטלני וצפרירי וטהרי מביניהון על דהוות שכינת יקרא דיי שריא בבית מוקדשא דהוות מתבני בטור מוריה וכל מזיקיא ומחבליא הוו ערקין מריח קטורת בוסמין: כלך ובזמן דעמך בית ישראל עבדין רעותיה דמרי עלמא הוא מקלס יתהון בשמי מרומא וכן אמר כולך שפירתא כנישתא דישראל ומחתא לית ביך: אתי אמר יי במימריה עמי תהי יתבא כנישתא דישראל דדמיא לנינפי דהיא צניעא ועמי תיעלון לבית מוקדשא ויהון מקרבין לך דורון רישי עמא דיתבין על נהר דאמנה ודיירי דיתבין בריש טור תלגא ואומיא דבחרמון ויהון מסקין לך מיכין יתבי כרכין תקיפי די אינון גברין כאריוון תקרובתא מן קרוי טוריא דחסינין מן נמרין: לבבתני קביע על לוח לבי רחימתיך אחתי כנישתא דישראל דמתילא לנינפי די היא צניעא קביע על לוח לבי חיבת זוטר די בינך די הוא צדיקא כחד מן רבני סנהדרין וכחד מן מלכיא דבית יהודה דהוות יהיבא כלילא דמלכותא על צווריה: מה כמה שפירין עלי חיבתיך אחתי כנישתא דישראל דמתילא לנינפי דהיא צניעא כמה טבן עלי חיבתיך יתיר משבעין אומיא ושום טב דצדיקיך נדיף מכל בוסמנין: נפת ובעידן דמצלין כהניא בעזרתא דקודשא זלחן ספותהון יערת דובשא ולשניך נינפי צניעא במלותיך שירין ותושבחן מתיקין כחלב ודבש וריח לבושי כהנין כריח אולבנין:

הפעם השנית

כמגדל · ראיתי האחרונים שהם הקשורי' שם על צוארה כמו המגינים שהם תלויים על מגדל דוד: שני שדיך · חוזר למשל: כשני עפרים · שיש להם ריח טוב שהם רועים בשושנים אמר לה את אמרת לי שאלך אל הרי בתר עד שיפוח היום ואני לא הלכתי כי אם אל הר המור: כולך יפה · הטע' כל מה שאמרת יפה הוא בעיני ומום אין בך לכן אתי מלבנון כלה בואי עמי תראי מראש אמנה הוא הר מקום האריו' והנמרי' והענין ברחי מהמדבר ומאותם המקומו' כי הם בסכנ' ובואי עמי כי לא אוכל להפרד מעמך כי לבבתיני ולא נשאר לי לב:

הפעם השלישית

צוארך · המלך: אלף המגן · הם שריו: שני שדיך · הם שתי תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה כי השרים מוציאין את החלב כענין לכו שברו ואכולו · אמרה השכינה אני אלך לי אל הר המוריה שהוא בית ה' כי שם נבנה הבית וזה הענין מפורש בספר דברי הימים ויבן שלמה את הבית בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו והענין אני אשב בהר המוריה: עד שיפוח היום · עד שתשתנה הרוח והטעם כל זמן שישראל שומרים מצותי אשב בקרבם על כן אמר כולך יפה שהיו כל ישר' כולם בימי שלמה צדיקים: אתי מלבנון · שבאים לרגלים מכל מקום גם מעבר לירדן משם שניר · ועוד מי שהיה בארץ ערלים הנמשלו' לאריות ולנמרים היו הכל באים: לבבתיני · אחר שאמר כולך יפה אמר עתה לבבתיני באחת ענק מצורוניך זהו שבט יהודה שהלך אחרי השכינה כי רובי מלכי יהודה היו חסידי' וענין באחת מעיניך הוא אליהו הנביא שהחזיר ישראל בתשובה ודבקו בשם וזה ענין מה יפו דודיך ושפתותיך משלמי נדרים ונדבות ושלמותיך פחות:

אתי מלבנון תבואי · וכשתשובו מן הגולה אני אשוב עמכם ואף כל ימי הגולה בצרתך לי צר ועל כן כתב אתי מלבנון תבואי כשתגלו מלבנון זה אתי תבואי ולא כתב אתי ללבנון תבואי לומר משעת יציאתכם מכאן עד שעת ביאתכם כאן אני עמכם בכל אשר תלאו ותבואו: תשורי מראש אמנה · בקבצי את גליותיך תסתכלי ותתבונני מה שכר פעולתך מראשית האמונה שהאמנת בי לכתך אחרי במדב' ומסעותיך וחניותיך על פי וביאתך לראש שניר וחרמון שהיו מעונות אריות סיחון ועוג · דבר אחר מראש אמנה הר הוא בגבול צפונה של ארץ ישראל ושמו אמנה ובלשון משנה טורי אמנון והר ההר שנאמר בו מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר וכשהגליות נקבצות ומגיעות עד שם הם צופים משם ורואין גבול ארץ ישראל ואוירה של ארץ ישראל ושמחים ואומרים הודיה לכך נאמר תשורי מראש אמנה: לבבתיני · משכת את לבי אליך: באחת מעיניך · הרבה דוגמות טובות שביך לולא היתה ביך אלא אחת מהן הייתי מחבבך ביותר וכל שכן בכולן וכן באחת ענק מצורוניך באחת מרבידי ענקי קישוטיך הם תכשיטי מצוה שישראל מצויינין בהם · דבר אחר באחד ענק באחד מאבותיך הוא אחד היה מיוחד וזה אברהם הנקרא ענק האדם הגדול בענקים: מה יפו דודיך · כל מקום שהראית לי שם חבה יפה הוא בעיני גלגל שילה נוב וגבעון ובית עולמים הוא שיסד הבבלי מנוחה ושאר ויעודים מנוחה זו ירושלם ושאר ויעודים מקומות שנתוועדה שם שכינה לישראל: וריח שמניך · שם טוב: נפת · מתוק: תטופנה שפתותיך · טעמי תורה: וריח שלמותיך · מצות הנוהגות בשלמותיך ציצית תכלת בגדי כהונה איסור שעטנז:

גל נעול. כהר יובא והוא קטן וכמוהו גלות עליות וגלות תחתיות: שלחיך. כמו שציפיך קרוב מן תפלת קבירויה עד ים וכן שלוחותיה נטשו: פרדס. בלשון ישמעאל כרמות גן יש בו מין אחד: כפרים. לשון רבים מן אשכל הכופר: ואהלות. מין בושם וכמוהו כאהלים נטע יי': אריתי מורי. לקטתי וכמוהו וארוה כל עוברי דרך:

גן נעול. על שם צניעות בנות ישראל שאין פורצות בעריות: גל נעול. יש לפרשו לשון מעיין כמו גולות עליות ויש לפרשו לשון שער והוא לשון ארמי בתלמוד טרוקו גלי: שלחיך. ארץ יבשה קרויה בית השלחין וצריך להשקותה תמיד ושדה בית הבעל יפה הימנה וכאן קילס יבש שלחיך הרי הן מלאין כל טוב כפרדס רמונים וזה על שם קטנים שבישראל מלאים מרטיבים מעשים טובים כפרדס רמונים: כפרים עם נרדים. מיני בשמים הם:

מעיזה קמצין וסימ' אד מעין ובור מקוה מים. אתה בקעת מעין ונחל. עברי בעמק הבכא' מעין נרפש ומקור משחת. גן נעול מעין חתום. וחד ומעין מבית יי' יצא. וד' פתחין וסימ' אל מעין מי נפתוח' וחבירו. וכל מעין מים יסתמו. מעין

גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם: שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים עִם פְּרִי מְגָדִים כְּפָרִים עִם נְרָדִים: נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם קָנֶה וְקִנָּמוֹן עִם כָּל עֲצֵי לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת עִם כָּל רָאשֵׁי בְשָׂמִים: מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנֹזְלִים מִן לְבָנוֹן: עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו: בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים:

אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא טָל קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה:

ה' / ל' / ל' · ל' / ל' / ב' קניעות / ל' / ל' חן טו יתירא' / ח / ל' · ל' · ל' ומ"ל ור' ח"ל בכו' · ל' / ל' · ה' / ד' יתר ח"ל / ב' ואתיך / ל' ומ"ל / ג' · ל' ותם / ל' זקף קמץ

גן ונשייך דמתנסבן לגוברין צניען בנינפי צניעא וכגינתא דעדן דלית רשו לגבר למעל לגוה אלהין צדיקיא דנפשהון משתלחין לגוה על יד מלאכיא ובתולותיך טמירן וגניזן באנפלין וחתימן בכן כמבועי דמיין חיין דנפיק מתחות אילנא ומתפרש לארבעת רישי נהרין ואלמלי דיהוא חתים בשמא רבא וקדישא הוה נפיק ומבע ושוטף כל עלמא: שלחיך ועולמייך מליין פיקודיא הכרמונין ורחימין לנשיהון וילדן בנין כן צדיקין כותהון וריחיהון מתול הכי כבוסמנין טבין דגינתא דעדן כפורין עם רשקין: נרד רשק ומוריקא וקנה בוסמא וקנמון עם כל קיסי לבונתא מירא דכיא ואקסיל אלואון עם כל מיני בוסמנין: מעיין ומיא דשילוח מדברין בניח עם מותר מיין דנגדין מן לבנון לאשקאה ית ארעא דישראל בגין דאינון עסיקין בפתגמי אוריתא דמתילין לבירא מיין חיין ובזכותא דניסוך מיא דנסכין על מדבחא בבית מקדשא דמתבני בירושלם דמתקרי לבנון: עורי ועל סטר צפונא הוה פתורא ועלוהי תרי עסר לחמין דאפין ועל סטר דרומא הוות בוצינא לאנהרא ועל מדבחא הוו מקרבין כהניא קורבנא ומסקין עלוי קטורת בוסמין כנישתא דישראל אמרת יעול אלהיא רחימי לבית מקדשא וקביל ברעוא קורבנהון דעמיה: באתי אמר קודשא בריך הוא לעמיה בית ישראל עלית לבית מקדשי דבנית לי אחותי כנשתא דישראל דמתילא לנינפי צניעא ואשריתי שכינתי בינייך קבילית ית קטורת בוסמייך דעבדת לשמי שלחית אשתא מן שמיא ואכל ית עלון וית ניכסת קודשיא אתקבל ברעוא קדמי ניסוך חמר סומק וחמר חיור דנסיכו כהניא על מדבחי כען איתו כהניא רחמי פיקודי אכלו מה דמשתאר מן קורבניא ואתפנקו מן טובא דאתעתד לכון: אני בתר כל פתגמיא האילין חבו עמא בית ישראל ומסר יתהון ביד נבוכדנצר מלכא דבבל ואוביל יתהון בגלותא והוו דמיין בגלותא כגבר דמכא ולא יכיל לאיתערא משינתיה וקל רוחא דקודשא מזהרא להון על יד נביאיא והוות עיירא יתהון מרמוך לבהון ענה ריבון כל עלמא וכן אמר הדרי בתיובתא פתחי פומיך ובועי ושבחי לי אחתי רחימתי כנישתא דישראל דמתילא ליונתן בשלימות עובדייך ארום שער רישי אתמליין דמעתיך כגבר דסער רישיה מצטבע מטלא דשמיא וציצית נזריי אתמלי מן טפי עיניך כגבר דציצית נזרוהי מליין מטפי מטרא דנחתין בליליא:

גנים באר מים חיים: ויאכל ה' וסימ' בלשון ארמי קם עשבא דלחמא וכפר בגנתיה וביאור' בסדר תולדות: רעים ח' וסימ' בלשון ארמי שלח חולקא לגברא דאתא ואוסף. וביאורם באיוב סימן י"ז וירמיה ריש סימן ג' ובמשלי סוף סימן י"ח:

יערי. מן יערת הדבש: חלבי. יש אומרים שהוא הלובן העולה על היין ויפרש כמוהו כיין חלבון והוא רחוק כי חלבון הוא שם מקום ואיננו תאר לכן חלבי הוא כמשמעו: דופק. מכיק כמו מתדפקים: תמתי. התמימה שלי: קווצותי. קצות השער והוא הפוך: רסיסי לילה. מגז' לרוס את הסלת:

הפעם השנית

גן נעול. ואתדומה לגן נעול שיש לו ריח טוב מחוץ ולא יוכל אדם להכנס לשם. ואחר שדימה אותה למעין חתום אמר את כמו מעיין גנים שהם באר מים חיים. עתה היא ואמרה עד שיתעורר רוח צפון ויבוא רוח תימן ויפיחו שניהם בגני ויזלו בשמיו ילך דודי אל הגן שלו ואחר כן יבא. אמר באתי לגני ואריתי מורי והענין שבע אני מכל טוב ולא יחסר לי כי אם דמותך ועוד אל תפחדי כי ריעי שהם הרועים כאשר כתוב בתחילה על עדרי חבריך שאכלתים והשכרתי'. אמרה אני ישנה הע"פ שאני ישנה לבי כמו ער וזאת אמרה פעם שנית רק בראשונ' בקשה ממנו בחלום ועתה בא אליה לגן שלה כאשר אמרה לו עורי צפון: קול דודי דופק. עתה היא פוסעת וכל הפרשה כולה מבוארת:

הפעם השלישית

גן נעול. בתולותיהם צנועות. ופרדס רימונים עם עצי בשמים הם שמים העשר כנגד השבטים וענין מעיין גנים על כמי הטבילה: עורי צפון ובואי תימן. באה רוח צפונית וזה עד שיפוח היום והפיחה בגן שהם ישראל והפילה בשמיו לארץ: ברח דודי אל גנו. השכינה שעלתה לשמים כענין אלכה ואשובה אל מקומי וענין ויאכל פרי מגדיו לא אקריב עולות עוד כענין אשר חלב זבחימו יאכלו. אמרה שכינה באתי לגני ואין לי צורך כענין כי לי כל חיתו יער ואילו הוצרכתיים לי הכל: יערי עם דבשי והייתי מאכיל לרעי שהם המלאכים והענין איך תאמרי ויאכל פרי מגדיו. אחר שעלתה שכינה גלו ישרא' לבבל אמרה כנסת ישר' אני ישנה בגלו' בבל כאדם שהוא במחשך. וענין ולבי ער שהייתי מתאוה לחזור עם השכינה כשהייתי: קול דודי. זהו העיר יי' את רוח כורש מלך פרס: שראשי נמלא טל. דרך משל כענין כי לא ישבתי בבית העת אתם לכם לשבת בבתיכם ספונים או טל דמעות של ישראל שגלו:

ים כמו מלאין כל טוב כפרדס רמונים וזה על שם קטנים שבישראל מלאים מרטיבים מעשים טובים כפרדס רמונים: כפרים עם נרדים. מיני בשמים הם: מעיין גנים. כל זה מוסב על שלחייך ומקלסן כמעיין המשקה אותן והדוגמא על שם טבילות טוהר שבנות ישראל טובלות: ונוזלים מן הלבנון. ממקום נקיות באין עבירת טיט: עורי צפון ובואי תימן. אחר שערב עלי ריחך וכוי משכנותיך אני מצוה את הרוחו' צפון ותימן להפיח בגנך לצאת ריחך הטוב למרחוק והדוגמא על שם שהגליו' מתקבצות ומכל הגוים מביאים אותם מנחה לירושלם ובימי הבניין יהיו ישר' נקבצים שם למועדים ולרגלים ויש' משיבין יבא דודי לגנו אם אתה שם הכל שם: באתי לגני. בימי חנוכת הבית: אריתי. לקטתי והוא לשון מסכה כמלא אורה וסלו ואף לשון מקרא וארוה כל עוברי דרך וכאמר על שם הקטרת שהקטירו קטרת יחיד הנשיאים על מזבח החיצון ונתקבלה והוא דבר שאינו נוהג לדורות ועל כן כאמר אכלתי יערי עם דבשי יש דבש שהוא גדל בקנים כענין שנאמר ביערת הדבש ויערת היא לשון קנה כמו וקנים בסוף ושויתיה ביערא ומוצצין הדבש ומשליכין העץ ואני מרוב חיבה אכלתי יערי עם דבשי אכלתי הקנה עם הדבש את שאינו ראוי עם הראוי קטרת נדבה וכן שעירי חטאת שהקריבו הנשיאי' ואין חטאת קריבת נדבה ואני קבלתים בו ביום: שתיתי ייני. הם הנסכים ועם חלבי. מתקו וכאן מחלב: אכלו רעים. באהל מועד אהרן ובניו ובית עולמים הכהנים כולם: שתו ושכרו דודים. אלו ישראל אוכלי בשר זבח השלמים שהקריבו לחנוכת המזבח: אני ישנה. כשהייתי שלוה ושקטה בבית ראשון נואשתי מעבוד הקדוש ברוך הוא כישנה ונרדמת: ולבי ער. זה הקב"ה כך נדרש בפסיקתא: ולבי ער. הקדוש ברוך הוא שהוא צור לבבי וחלקי ער לשמרני ולהטיב לי: קול דודי דופק. משרה שכינתו על הנביאים ומזהיר על ידיהם השכם ושלוח: פתחי לי. אל תגרמי לי שאסתלק מעליך: שראשי נמלא טל. לשון אדם שבא בלילה דופק על פתח אהובתו אומר כן בשביל חיבתך באתי בלילה בעת הטל או הגשם והדוגמ' שראשי נמלא טל שאני מלא רצון ונחת רוח אברהם אביך שערבו עלי מעשיו כטל והנני בא אליך טעון ברכות ותשלום שכר מעשים טובים אם תשובי אלי: קווצותי רסיסי לילה. אף בידי הרבה קביצות מיני פורענות ליפרע מעוזבי ומכעיסי. טל הוא לשון נחת: רסיסי לילה. גשמי לילה שהן טורח ועייפות. רסיסי תרגום של רביבים וכרביבים עלי עשב וכרסיסי מלקושא. קווצות הן דבוקי שערות הראש המדובקים יחד שקורין פלוצ"ילש ולפי שאחז המקרא בלשון טל ומטר אחז בלשון ראש וקווצות שדרך טל ומטר ליאחז בשער ובקווצות ויש לפרש טל ורסיסי לילה שניהם לטובה שכר מצות קלות הנוחות ליעשות כטל ושכר מצות חמורות הקשות כטורח רסיסי לילה: פשטתי

חצי הספר בפסוקים

ובואי ר' ול חלא

ויאכל ה' וסי' קם עשבא דלחמ' וכפר בגנתיה

פשטתי את כתנתי. כלומר כבר לימדתי לעצמי דרכים אחרים לא אוכל לשוב אליך עוד כעניין שנאמר ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים וגו' שהיו הדרכים האלה ישרים בעיניהם. ולשון פשטתי את כתנתי רחצתי את רגלי לשון תשובת האשה המנאפת שאינה רוצה לפתוח לבעלה הדלת לפי שפתח הכתוב בלשון אני ישנה קול דודי דופק סיים בלשון תשובה הנופלת על לשון דופק על הדלת בעת משכב השינה בלילות: דודי שלח ידו מן החור. שאצל הדלת וראיתי ידו ונהפכו עלי המון מעי לשוב לאהבתו ולפתוח לו: קמתי אני לפתוח לדודי וידי נטפו מור. כלומר בכל שלם ונפש חפיצה כמקשטת עצמה להתאהב על אישה בריח טוב: מור עובר. ריח עובר ומתפשט לכל צד: ודודי חמק עבר.

איכבה ד' ב' מלעיל וב' מלרע וסי' פשטתי את כתנתי ב' בו ומלעיל. כי איכבה אוכל וראיתי ב' בו ומלרע: מור ד' מל' בליש' וסים' נמסר לעיל בסים': חמק ל' וא' המק ואינון חד מן ט"ו זוגין חד ח'ית וחד ה' וסים' נמסר במסרה רבתא בערכת אות

פשטתי את־כתנתי איככה אלבשנה רחצתי את־רגלי איככה אטנפם: דודי שלח ידו מן־החור ומעי המו עליו: קמתי אני לפתח לדודי וידי נטפו־מור ואצבעתי מור עבר על כפות המנעול: פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נפשי יצאה בדברו בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני: מצאני השמרים הסבבים בעיר הכוני פצעוני נשאו את־רדידי מעלי שמרי החמות: השבעתי אתכם בנות ירושלם אם־תמצאו את־דודי מה־תגידו לו שחולת אהבה אני: מה־דודך מדוד היפה בנשים מה־דודך מדוד שככה השבעתנו: דודי צח ואדום דגול מרבבה:

פשטתי עֲנַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל כָּל קֳבֵל נְבִיאַיָּא הָא כְּבַר אַעֲדֵיתִי מִנִּי נִיר פִּיקוֹדוֹי וּפְלַחִית לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וְהַכְדֵין יְהַוְיָין לִי אַפִּין לְמִיהֲדַר לְוָתֵיהּ אֲתִיב לְהוֹן מָרֵי עָלְמָא עַל יַד נְבִיאַיָּא וְאַף אֲנָא הָא כְּבַר סְלִיקִית שְׁכִינְתִּי מִבֵּינָךְ וְהַכְדֵין אַהֲדוֹר וְאַתְּ עֲבַדְתְּ עוֹבָדִין בִּישִׁין וַאֲנָא קַדִּישִׁית יַת רִגְלַיי מִסּוֹבְתָךְ וְהַכְדֵין אֲטוֹפִינוּן בֵּינַיִךְ בְּעוֹבָדַיִךְ בִּישַׁיָּא: דודי כַּד אִתְגְּלֵי מִן קֳדָם יְיָ דְּעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא צְבָן לְמִתְּרַט וּלְמִיתַב לְוָתֵיהּ אוֹשִׁיט מָחַת גְּבוּרְתֵּיהּ עַל שִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וְגָד וּפַלְגּוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה לִמְעַבְרָא לְיַרְדְּנָא וּמְסַר יַתְהוֹן בְּיַד סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאָתוּר וְאַגְלֵי יַתְהוֹן בַּלְחַלַּח וּבְחָבוֹר נַהֲרֵי גּוֹזָן וְקִרְוֵי מָדַי וּדְבַר מִיַּדְהוֹן עִיגְלָא מַתְּכָא דְשַׁוִּי יָרָבְעָם חַיָּבָא בְּלֶשֶׁם דָּן דְּמִי דְמִיתְקַרְיָא פַּמְיָאס בְּיוֹמֵי פֶּקַח בַּר רְמַלְיָהוּ וְכַד שְׁמַעַת אֲנָא רַחֲמֵי אִתְגּוֹלְגְּלוּ עֲלֵיהוֹן: קמתי וּכְדוּ תַּקְפַת עֲלַי מָחַת גְּבוּרְתָא דַיְיָ תָּהִית עַל עוֹבָדַי וְכַהֲנַיָּא קָרִיבוּ קֻרְבָּנָא וְאַסִּיקוּ קְטוֹרֶת בּוּסְמִין וְלָא אִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא אֲרוּם מָרֵי עָלְמָא אַחַד דָּשֵׁי תְיוּבְתָּא בְּאַנְפָּי: פתחתי אֲמָרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל צְבֵתִי לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וְאִיהוּ סָלִיק שְׁכִינְתֵּיהּ מִבֵּינַי וְנַפְשִׁי תָּאִיבָה לְקָל מִלּוֹי תְּבָעִית שְׁכִינַת יְקָרֵיהּ וְלָא אַשְׁכְּחִית צַלֵּיתִי קֳדָמוֹהִי וְאִיהוּ טַלִּיל שְׁמַיָּא בַּעֲנָנֵי וְלָא קַבִּיל צְלוֹתִי: מצאוני אַדְבִּיקוּ לִי כַּסְדָּאֵי דְנַטְרִין אוֹרְחָתָא וּמְעִיקִין חֲזוֹר חֲזוֹר עַל קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם מִנִּי קְטָלוּ בְּחַרְבָּא וּמִנִּי אוֹבִילוּ בְּשִׁבְיָתָא נְטָלוּ תָּגָא דְמַלְכוּתָא מֵעַל צַוְּארֵיהּ דְּצִדְקִיָּהוּ מַלְכָּא דִיהוּדָה וְאוֹבִילוּ יָתֵיהּ בְּרִבְלָא וְסַמִּיוּ יַת עֵינוֹהִי עַמָּא דְבָבֶל דִּמְעִיקִין עַל קַרְתָּא וְנַטְרִין יַת שׁוּרַיָּא: השבעתי אֲמָרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אַשְׁבַּעִית לְכוֹן נְבִיאַיָּא בִּגְזֵירַת מֵימְרָא דַיְיָ מָאִים אִתְגְּלֵי עֲלֵיכוֹן רַחְמְתְּכוֹן חַוִּיאוּ קֳדָמוֹהִי דִמְרַעִיתָא מִן חִיבַּת רַחֲמוֹהִי אֲנָא: מה עֲנוֹ נְבִיאַיָּא וְאָמְרוּ לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֵידֵין אֱלָהָא אַנְתְּ בָּעְיָא לְמִפְלַח כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל שַׁפִּירְתָּא מִכָּל עַמְמַיָּא לְאֵידֵין אַנְתְּ צְבִיָּא לְמִדְחַל דְּהַכְדֵין קַיֶּימַתְּ עֲלָנָא: דודי בְּכֵן שְׁרִיאַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁתָּעֵי בְּשִׁבְחָא לְמָרֵי עָלְמָא וְכֵן אֲמָרַת לְהַהוּא אֱלָהָא רְעוּתִי לְמִפְלַח דְּעָטִיף בְּיֵימָמָא בְּאִיצְטְלָא חִיּוּר כְּתַלְגָּא וְעָסִיק בְּעֶשְׂרִין וְאַרְבְּעָה סִפְרִין דְאוֹרַיְתָא וּפִתְגָּמֵי נְבוּאָה וּכְתִיבֵי וּבְלֵילְיָא הוּא עָסִיק בְּשִׁיתָּא סִדְרֵי מִשְׁנָה וְזִיו יְקָרָא דַיְיָ דְאַנְפּוֹהִי זָהֲרִין כְּנוּרָא מִסְגִּיאוּת חוּכְמְתָא וְסַבְרָא דְהוּא מְחַדֵּת שְׁמוּעָיָן חַדְתִּין בְּכָל יוֹמָא וְעָתִיד לְפַרְסוֹמִינוּן לְעַמֵּיהּ בְּיוֹמָא רַבָּא וְטִקְסֵיהּ עַל רִיבּוֹא רִיבְוָון מַלְאֲכִין דְּשַׁמְּשִׁין קֳדָמוֹי:

וה"א בס"ר. נשאו י' וסימ' נמסר בסדר מטות ובשמואל ב' סימן י"ח: שככה ב' וסימני' אשרי העם שככה לו. שככה השבעתנו: השבעתנו ג' וסים' נקיים אנחנו. וחבירו. מה דודך מדוד:

כסתר ונכסה תמני כמו חמוקי ירכיך סתרי ירכיך על שם שהירך בסתר וכן עד מתי תתחמקין ת תסתרי ותתכסי מאחת בושה שמעלת בי: נפשי יצאה בדברו. ואמר לא אבא אל ביתך כי מתחילה לא אבית לפתוח: בקשתיו וגו' מצאוני השומרים הסובבים בעיר. ותופשים גנבים המהלכים בלילות: הכוני פצעוני. חבלו בי חבורה כל פצע לשון מכת כלי זיין הוא כברדור"א בלע"ז: רדידי. עדיי המרודד והמרוקע עלי וכן כל הענין לשון אשת כ נעורים המתאוננת על בעל נעוריה ומבקשתו וזו היא הדוגמא דודי שלח ידו מן החור כשאמרתי רחצתי את רגלי ולא אפתח לך ולא אשוב מן עבודה זרה שבחרתי בה: שלח ידו. והראה נקמתו בימי אחז ו והביא עליו חיל מלך ארם ויכו בו וישב ת ממנו שביה גדולה וגו' ויהרוג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד: מעי המו עליו. בא חזקיהו בנו ושב בכל לבבו לדרוש להקדוש ברוך הוא וכל דורו שלמים לא קם דור בישראל כמותם כמו שמפורש בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטוכיא ולא מצאו איש ואשה שאין בקיאים בהלכות טומאה וטהרה וזהו וידי נטפו מור וגו' אף יאשיהו כאמר בו וכמוהו לא היה לפניו מלך כי ראה פורענות שבאה על מנשה ועל אמון לקיים שלח ידו מן החור ומעי המו: פתחתי לדודי ודודי חמק עבר. לא ביטל גזירתו שנאמר בחזקיהו הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך וגו' ומבניך אשר תוליד אלו דניאל חנניה מישאל ועזריה ואף שאשיהו על ידי חולדה הנביאה הנני מביא רעה אל מקום הזה ועל יושביו וגו' ואומר וכמוהו לא היה לפניו מלך אך לא שב יי' מחרון אפו הגדול אשר חרה ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה ויאמר יי' גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסירותי את ישרא' ומאסתי את העיר הזאת: נפשי יצאה בדברו. יצאה ממני בדברו דבר זה: בקשתיו ולא מצאתיו. ואם תאמר והלא ירמיה עומד ומתנבא בימי יהויקים וצדקיהו שובו אלי ואשובה אליכם לא לבטל את הגזירה אלא להקל הפורענות ולהכין מלכותם בשובם מן הגולה לכונתם מאין נתיצה ולבנותה מאין הורס: מצאוני השומרים. נבוכד נצר וחילותיו: הסובבים בעיר. לנקום נקמתו של מקום: נשאו את רדידי. בית המקדש: שומרי החומות. אף מלאכי השרת שהיו שומרים חומותיה כעניין שנ' על חומותיך ירושלם וגו' הם הציתו בו את האור כעניין שנאמר ממרום שלח אש וגו': השבעתי אתכם. האומות אנשי נבוכד נצר שראיתם בחנניה מישאל ועזריה מוסרים עצמם לכבשן האש ואת דניאל לגוב אריות על עסקי התפילה ואת דורו של מרדכי בימי המן: אם תמצאו את דודי. לעתיד לבא ליום הדין שיבקש מכם להעיד עלי כעניין שנאמר יתנו עדיהן ויצדקו: מה תגידו לו. שתעידו עלי שבשביל אהבתו חליתי בייסורים קשים ביניכם יבא נבוכד נצר ויעיד יבא אליפז וצופר וכל נביאי האומות ויעידו עלי שקיימתי את התורה: מה דודך מדוד. כך היו שואלין האומות את ישראל מה אלהיכם מכל האלהים שכך אתם נשרפים ונצלבים עליו שככה השבעתנו. להעיד לו על אהבתך: דודי צח. לבן כמו צחו מחלב: ואדום. אילים מאדמים: דגול מרבבה... (כעניין) קילוס כמי בחור כשהוא לבן ופניו אדמוניות: דגול מרבבה. מדגל בחילות הרבה רבים חיילותיו רבבו' הרבה קרויין רבבה כמו רבבה כצמח השדה נתתיך: ראשו

אבן עזרא

אטנפם. בלשון רבנן ז"ל לשון גיאול: מן החור. הנקב שיש בין שתי הדלתות: חמק. כמו הלך מן חמוקי ירכיך ויש אומרים כמוהו עד מתי ת תתחמקין כענין רחוק: רדידי. בלשון ישמעאל כמו צעיף: דגול. מן דגל:

הפעם השנית

ענין דגול מרבבה כמו הדגל הוא בין חביריו:

הפעם השלישית

פשטתי. שנתעצלו ישראל לעלות ולבנות הבית: דודי שלח ידו מן החור. מחלון הרקיע וזהו דאתנבאו חגי וזכריה בר עדו: קמתי אני לפתוח לדודי. זהו בנין הבית וחשבו שהשכינה תדור עמהם וכן הבטיחום הנביאים ושכנתי בתוכך אילו היו על דרך ישרה והנה השכינה לא נכנסה עמהם וזה ענין בקשתיהו ולא מצאתיהו. וטע' נפשי יצאה בדברו נפשי תצא כשאזכור דברו כשהיה מדבר עמי בימים הקדמונים: מצאוני השומרים. מלכי יון: הכוני פצעוני נשאו את רדידי. והענין שהניחוני ערומה מהמצות ואני בין כך ובין כך דבקה בשם וחולת אהבה ולא עבדתי עבודה זרה: דודי צח. שמעשיו זכים ונקיים לזכי'. ואדום למכעיסיו כענין מדוע אדום ללבושך וענין דגול מרבבה אלף אלפין ישמשוניה: ראשו

כתם · דבר שגול מתוכי חלי · ופז אבנים יקרות: קווצותיו · קצות שערו: תלתלים · מן תל כמו על הר גבוה ותלול: על מלאת · על מתכונת כמו ומלאת בו מלואת אבן: ערוגת · חתיכת מקום כגן: מגדלות · יש אומרים מן גדול והנכון שהוא לשון רבים מתגדלי: גלילי · כמו גלגלי וכן על גלילי כסף: ממולאים · כמו ומלאת בו: בתרשים · אבן יקרה כמו תרשיש ם שהם וישפה ויש אומ' שהיא כעין השמים: מעיו · בטנו: עשת · כלי עשוי משן הפיל שהוא לבן וכקרא עשת בעבור שהוא כח כמו שמנו עשתו: מעולפת · כמו ויתעלף: ספירי' · אבן יקרה אדומה ויורה עליו אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם כי כבר משל הלובן כחלב ושלג ונטה המפרש כמעשה לבנת הספיר מן לבן כי אין פירושו אלא מן קח לך לבנה ויורה עליו כמעשה כי מה ענין כמעשה עם ה הלובן כי היה לו לומר כמראה לבנת: שש · אבני שיש ומשקלו עם ושיש:

הפעם השנית

לחייו · זקנו: מגדלות · הם כמו מגדלות סביבותיו לחייו: ממולאים בתרשים · רמז לשער שעל ידיו: מעיו עשת שן · חגור מתניו הכל מעיו ח חגורים כי איכנו ערום: אדני פז · רגליו ואצבעותיו: מראהו כלבנון · שהוא נחמד למראה:

רא"שו · מבהיק ככתם פז · כתם הוא לשון סגולת מלכים שאוצרין בבית גנזיהם וכן יסכה הכתם הטוב וכן ולכתם אמרתי מבטחי וכן וחלי כתם: קווצותיו תלתלי' · לשון תליים פכרלוייש בלע"ז: שחורות כעורב · כל אלה כוי לבחור: עיניו כיונים על אפיקי מים · עיניו על אפיקי מים כאות כעיני יונים אפיקי מים עריבים למראה והבחורים יוצאים שם לשוט וכן מקלס המשורר עיני דודי כ כשהוא מביט על א אפיקי מים דומות לעיני יונים: רוחצות · עיני דודי בחלב: יושבות על מלאת · כל זה לשון כוי לא בולטות יותר מדאי ולא שוקעו' אלא יושבו' על מלאת גומא שלהם הענין לפי הדוגמא והוא לשון כל דבר שעשוי למלאת גומא העשויה לו לתושב כמו אבני מילואים ומלאת בו מלואת אבן: לחייו כערוגת הבשם · אשר שם באותם ערוגו' גידולי מרקחים: מגדלות מרקחים · מגדלות של מרקחים גידולי בשמים ם שמשטחי' אותם מעשה רוקח: גלילי זהב · כאופני זהב: ממולאי' בתרשים · כל לשון מושב אבן יקרה ב בזהב קרוי מלאת: עשת · לשון שתכו עשתו קבוץ עב קרוי עשת משטיאה בלע"ז: שן · מעצמות פיל: מעולפת ספירים · מקושטת ומתוקנת בספירי' לשון ותתעלף דמתרגמינן ואיתקנת: שוקיו כעמודי שש

יושבות ד' וסים נכסר בשמואל א' סימן כו עש · גלילי ב' וסים על גלילי כסף · ידיו גלילי זהב · קדמ' מלעיל: כלבנון ד' וסים אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה · וריח לו כלבנון · יהי פסת בר בארץ בראש הרים · מראהו כלבנון בחור כארזי' ·

ל ראשו כתם פז קוצותיו תלתלים שחרות כעורב: עיניו כיונים על־אפיקי מים רחצות בחלב ישבות על־מלאת: לחיו כערוגת הבשם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נטפות מור עבר: ידיו גלילי זהב ממלאים בתרשיש מעיו עשת שן מעלפת ספירים: שוקיו עמודי שש מיסדים על־אדני־פז מראהו כלבנון בחור כארזים: חכו ממתקים וכלו מחמדים זה דודי וזה רעי בנות ירושלם:

ראשו אורייתיה די היא רגיגה מדהב טב ופירוש מליא דבהון דגורין דגורין טעמין ופקודין למן דנטרין להון חיורין כתלגא ודלא נטרין יהון אוכמין כאגפי עורבא: עיניו עינוהי מסתכלין תדירא על ירושלם לאוטבא לה ולברכא לה מרישא דשתא ועד סופא דשתא כיונין דקיימין ומסתכלין על מפקנות מיא בגין דזכותא יתבי סנהדרי דעסיקין באורייתא ומנהרין ית דינא למהוי שעיע כחלב ויתבין בבית מדרשא ומתינין בדינא עד דגמרין לזכאה ולחייבא: לחיו תרין לוחי אבנין דיהב לעמיה כתיבן בעשר שיטין דמיין לשיטי גינת בוסמא מרביין דקדוקין וטעמין היכמא דגנוניתא מרבי בוסמין וספותיה חכימוי דעסיקין ב באורייתא זלחין טעמין בכל סטר ומאמר פומהון כמירא בחירא: ידיו תרי עסר שבטין דיעקב עבדיה גלילן על ציץ כלילא דדהבא דקודשא גליפן על תרי עסר מרגליתא עם אבהת תלתא דעלמא אברהם יצחק ויעקב ראובן גליף על אחמר שמעון גליף על עקיק לוי גליף על ברקן ועפרן יהודה גליף על כחלי ישׂשכר גליף על אזמרד זבולן גליף על גיהר דן גליף על בירלא נפתלי גליף על אספור גד גליף על טבאג אשר גליף על פרוזג יוסף גליף על מריבג בנימן גליף על אפנטור דמיין לתרי עסר מזליא נהירין כעששית צחיחין בעובדיהון כשן דפיל ובהיקין כשבזיזין: שוקיו וצדיקיא אינון עמודי עלמא בסיסן על סמכין דדהב טב אינון פתגמיא דאורייתא דעסיקין בהון ומוכחין עמא בית ישראל למעבד רעותיה ואיהו מתמלי רחמין עליהון כסבא ומחוור חוביהון דבית ישראל כתלג ומיתעתד למעבד נצחן קרבא בעממיא דעברין על מימריה כעולם גיבר ותקיף כגלמשין: חכו מילי מוריגוי מתיקן כדובשא וכל פיקודוי רגיגן על חכימוי מדהב וכסף דין הוא תושבחתיה דאלהא רחימי ודין הוא תקוף חוסניה דמרי חביבי נביאיא ומתנבאין בירושלם:

הפעם השלישית

ראשו כתם פז · הוא כסא הכבוד: שחורות כעורב · כענין ישת חשך סתרו סביבותיו סכתו: עיניו · כענין בכל מקום עיני יי': רוחצות בחלב · כענין טהור עינים מראות רע: לחייו · הם שרי הפנים: שפתותיו · הם המלאכי' השלוחים לבני אדם כמו גבריא': ידיו גלילי זהב · הם האופנים · וענין בתרשים כענין מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש: מעיו · היא האפודה האמצעית שיש בה תמונות מכוכבי' נקבצים: שוקיו: הוא הגוף שממנו נברא העולם · וענין שש שיש לו שש קצוות: אדני פז · הם הארץ כענין על מה אדניה הטבעו: מראהו כלבנון · הענין שיש בלבנון עצים אין מספר להם אבל בני אדם וכשיראה האחד מהם יחשוב שאין כמוהו ולא ילך כי אם מעט בלבנון וימצא יותר מופלא וכבד ממנו כן מעשה השם: בחור כארזים · שהוא עומד וכן מעשיו ולא יכלו כי אם חדשים לבקרים רבה אמונתו:

המיוסדים על אדני פז · עמודי שש עמודי שיש וחבירו במגילת אסתר על גלילי כסף ועמודי שש ומראהו גבוה כארזי הלבנון: בחור כארזים · כבחר בין הבנים כארז בין שאר עצים: חכו ממתקים · דבריו ערבים: זה דודי · זה דמות דודי וזה דמות ריעי ועל כל אלה חליתי לאהבתו והדוגמא כלפי הקב"ה כך היה דודי בח לבן להלבין עונותי בח ולבן כשנראה בסיני נראה כזקן מורה הוראות וכן במשנתו למשפט לבושיה כתלג חיור ושער רישיה כעמר נקי · ואדום ליפרע משונאיו כענין של מדוע אדום ללבושך: דגול מרבבה · הרבה חיילות מקיפין אותו: ראשו כתם פז · תחילת דבריו הבהיקו ככתם פז וכן הוא אומר פתח דבריך יאיר פתח אנכי יי' אלהיך הראם תחלה שמשפט מלוכה יש לו עליהם ואחר כך גזר עליהם גזירותיו: קווצותיו תלתלים · על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות: שחורות כעורב · על שם שהיתה כתובה לפניו אש שחורה על גבי אש לבנה · דבר אחר קווצותיו תלתלים כשנראה על הים נראה כבחור כאחד בגבורה: עיניו כיונים על אפיקי מים · כיונים שעיניו צופות אל ארובותיהם כך עיניו על בתי כניסיות ובתי מדרשות ששם מוצאי התורה המשולים למים: רוחצות בחלב · כשהן צופות במשפט מבררות דין לאמתו להצדיק צדיק לתת לו כצדקתו ולהרשיע רשע לתת דרכו בראשו: יושבות על מלאת · על מלאת של עולם משוטטו' בכל הארץ צופו' טובים ורעים:

תוספת ד"א תלמידי חכמים שהקב"ה נותנם עינים להאיר לעולם כשם שהעינים מאירים לאדם כיונים הנודדים משובך לשובך לבקש אוכלם כך הם הולכי' ממדרש ם לפלו' חכם לבית המדרש של פלו' חכם לבקש טעמי תורה · על אפיקי מים על בתי מדרשו' שהכ מוצאי מים של תורה · רוחצות בחלב לפי שהן עינים והעין לשון נקבה הוא רוחצות לשון נקבה הם מבחנין עצמן בחלב של תורה ומלבנים כתריה וכתומותיה · יושבות על מלאת מיטבים דבריה על אופניהם ע"כ · דבר אחר עיניו עצייכין פרשיות של תורה והלכות ומשניות כיונים שהם נאים בהליכתן על אפיקי מים בבתי מדרשות רוחצות בחלב מצוחצחות בחלב כמו שפירשתי: לחייו · דברות הר סיני שהראה להם פנים מסבירות ושוחקות: שפתותיו שושנים · דבורים שנדבר באהל מועד מועד שהם לריצוי ולכפרה ולריח טוב תורת חטאת ואשם ומנחה ועולה ושלמים: ידיו · הלוחות שנתן מימינו ומעשה ידיו המה: גלילי זהב · אלו הדברות שהן הנחמדים מזהב ומפז רב אמר רבי יהושע בן נחמיה מעשה נסים היו של סנפירינון היו והיו נגללין ד"א על שם שמגלגלות טובה לעולם: ממולאים בתרשים · שכלל בעשרת הדברות שש מאות ושלש עשרה מצות: מעיו עשת שן · זה תורת כהנים הניתן באמצע חמשה חומשים כמעיים הללו שהם נתונים באמצע הגוף: עשת שן מעולפת ספירים · נראית חלקה כעשת שן והיא כדורה דקדוקים רבים גזירות מצות ובניין אב וקלים וחמורים: מיוסדים על אדני פז · אמר רבי אלעזר הקפר העמוד הזה יש לו כותרת למעלן ובסיס למטן אמר רבי שמואל בר נחמני פרשיות שבתורה יש להם כותרת למעלן ובסיס למטן וסמוכות לפניהם ולאחריהם כגון פרשיות של שביעית ויובל וכי תמכרו ממכר להודיעך כמה קשה אבקה של שביעית כדאיתא במסכת ערכין ומוכה וכגון יפקוד יי' איש על העדה צו את קרבני לחמי עד שאתה מפקדני על בני פקוד אותם עלי וכן כמה לכך כלאמר שוקיו עמודי שש מיוסדים וגו': מראהו כלבנון · המסתכל ומתבונן בדבריו מוצא בהם פרחים ולולבים כיער זה שמלבלב כך דברי תורה ההוגה בהם תמיד מוצא בהם טעמים: בחור · נבחר כארזים הנבחרים לבניין ולחוזק ולגובה: חכו ממתקים · דבריו ערבים ומרט לנכם לא תחנו בבשרכם אני יי' הנאמן לשלם שכר יש חיך מתוק מזה לא תחבלו במעשיכם ותקבלו שכר ובשוב רשע מרשעו ועשה משפט וצדקה עליהם חיה יחיה עונות נהפכו לו לזכיות יש חיך מתוק מזה: הנה

אנה הלך דודך · מאנים ומקנטרים האומות את יש' אנה הלך דודך למה הניח אותך עזובה אלמנה : אנה פנה דודך · כשחזר והשרה רוחו על כורש ונתן רשות לבנות הבית והתחילו לבנות באו ואמרו להם אנה פנה דודך אם חוזר הוא אליך נבקשנו עמך כענין שנאמר וישמעו צרי יהודה ובנימן כי בני הגולה בונים היכל וגו' ויגשו אל זרובבל וגו' נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם וגו' וכוונתם לרעה כדי להשביתכם מן המלאכה והם משיבים דודי ירד לגנו צוה לנו לבנות היכלו ויהיה שם עמנו : לערוגת הבשם · מקום מקטר הקטר' : לרעות בגנים · ועוד ירד לרעות צאנו בגנים אשר נפוצו שם אותן שלא עלו מן הגולה משרה שכינתו עליה' בבתי כנסיו' ובבתי מדרשות · וללקוט שושני' שומע ומקשיב לדבריהם בתורתו ללקוט זכיותיהן ולכתבם בספר זכרון לפניו כענין שנא' אז נדברו יראי יי' וגו' ומה שאתם אומרים לבקשו עמנו ולבנות עמנו אני לדודי ולא אתם לו ולא תבנו עמנו כענין שנאמ' לא לכם ולנו לבנות בית אלהינו ואומר ולכם אין חלק וצדק' וזכרון בירושלם : הרועה בשושנים · הרועה את צאנו במרעה נוח וטוב : יפה את רעייתי כתרצ' · והקב"ה מקלסה על זאת יפה את רעיתי כ שאת רצויה לי כך הוא נדרש בסיפרי · נאוה את עתה כאשר בראשונה בירושלם : איומה כנדגלו' · חיילי מלאכים אימתך הטיל עליהם שלא להלחם ולהשביתכם מן המלאכה כמו שנאמר בעזרא : הסבי עיניך מנגדי · כבחור שארוסתו חביבה ונאה יב' עליו ועיניה נאו' ואומ' לה הסבי עיניך מנגדי כי בראותי אות' לבי מתחזק ומתגאה עלי ורוחי גבה כי איני יכול להתאפק : הרהיבוני : הגיסו לבי כמו ורהבם עמל ואון רהב הם שבתאיטמ"ר בלע"ז והרוגת' כך הוא אמר הקב"ה במקד' זה אי אפשר להשיב לכם ארון וכפורת וכרובים שהם הרהיבוני בבית ראשון להראותכם חבה יתיר' עד מעלת' בי : שערך כעדר העזים · בקטנים ורכים ורקי' שבכם יש מצות הרבה : שניך · קצינים וגבורי' שביך כולם לטובה · כעדר הרחלים הרחל הזאת כולה קדושה במדה לתכלת בשרה לקרבן קרביה לסופרות סוקיה לחלילין מעיה לכינורות עורה לתוף אבל האומות נמשלו לכלבים שאין מהם לקדושה כלום : ששים המה מלכות · אברהם ויוצאי ירכו · בני קטורה שש עשרה · ישמעאל ובניו שלש עשרה · יצחק ובניו שלשה · בני שני' יעקב עשר · בני עשו שש עשרה בדברי הימים הרי ששים ואם תאמר בא מהם תמנע שהיתה אשה אברהם מן המנין : ושמונים פלגשים · נח ובניו עד אברה' כל תולדות יוצאי התיבה שמונ' תמצאם וכשם שהמלכות שהם כשי המלך יתירות בגדולה על הפלגשים כך היו אברהם ויוצאי ירכו חשובים גדולים ויתירים בחשיבות על הכל כאשר תרח' הגר בת מלכים היתה תמנע בת שלטונים היתה ונעשית פלגש לעשו ואומר אל עמק שוה וגו' הושוו כלם בעצה אחת והמליכו את אברהם עליהם : ועלמות אין מספר · למשפחות הרבה נחלקו כל אלה : אחת היא יונתי · ומכולם אחת היא הנבחרת לי ליונה תמה שהיא תמימת לבעם בן זוגה : אחת היא לאמה · לכנסייתה הרבה מחלוקות בבתי מדרשות כולם לכם להבין תורה על מכונה ועל אמתתה : ברה היא ליולדתה · יעקב ראה אותה מטה שלימה בלא פסול והודה וקלס למקום שנא' ויסתחו ישרא' על ראש המטה : ראוה בנות · את ישר' בגדולתה ואשרוה ומה הוא הקילוסן

וללקוט חד מן מ"לין נסבין ו"ל בריש תיבות' וסימ' נמסר במערכת אות הל"מד בס"ד : נאוה ד' וס' נמסר בתלים סימן קב"ח ומשלי סימן י"ז : שהם הרהיבוני חד מן ח' מלין בתרי טעמי' פי' השפחא לא ישרהנה מירכא בתיבתא כי אם בא' בקומו' וסימ' בכל משבתיכם דוספרתם לכם דפרשה אמר · והרתיה ואת כל ההרהיה בקע דמלכים · כבליגיתי עליגוך · גלוליכם

ו אָנָה הָלַךְ דּוֹדֵךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים אָנָה
פָּנָה דוֹדֵךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ עִמָּךְ : דּוֹדִי
יָרַד לְגַנּוֹ לַעֲרוּגֹת הַבֹּשֶׂם לִרְעוֹת (ב' כתי' כן)
בַּגַּנִּים וְלִלְקֹט שׁוֹשַׁנִּים : אֲנִי לְדוֹדִי (ל')
וְדוֹדִי לִי הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים : (ג' מל' כליש')
יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה (ל')
נָאוָה כִּירוּשָׁלָ‍ִם אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת : (ד' ל' ב' ג')
הָסֵבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִּי שֶׁהֵם הִרְהִיבֻנִי (ח' טע' וכתי' כל ב' לן)
שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מִן־
הַגִּלְעָד : שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים
שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת (ל' ל' ל')
וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם : כְּפֶלַח הָרִמּוֹן
רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ : (ב' וחס' ונקיב') שִׁשִּׁים
הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים (ב' חס' בכתו')
וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר : אַחַת הִיא (ל')
יוֹנָתִי תַמָּתִי אַחַת הִיא לְאִמָּהּ בָּרָה (ג' ב' ח' כתי' ה')
הִיא לְיוֹלַדְתָּהּ רָאוּהָ בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ (ל')
מְלָכוֹת וּפִילַגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ : (ל' יתר ויהללוה מבמדי')

אנא אֲתִיבוּ נְבִיאַיָּא כַּד שְׁמָעוּ וְכֵן אֲמָרוּ תּוּשְׁבַּחְתָּא דַיְיָ מִפּוּם כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עַל אֵידֵין חוֹבָא אִסְתַּלַּק מִבֵּינָךְ שְׁכִינְתָּא דַיְיָ אַתְּ דְּשַׁפִּירָא עוֹבָדָךְ מִכָּל אוּמַיָּא וּלְאָן אֲתַר א אִתְפְּנֵי רְחוּמָךְ בְּאִסְתַּלָּקוּתֵיהּ מִמּוּקְדְּשַׁיִךְ אֲמֶרֶת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עַל חוֹבִין וּמְרוֹדִין וְאִשְׁתְּדוּר דִּי הִשְׁתְּכַחוּ בִּי אָמְרִין נְבִיאַיָּא כְּעַן הֲדָרִי בִּתְיוּבְתָּא וּנְקוּם אַנְתְּ וַאֲנַן וּנְצַלֵּי ק קֳדָמוֹהִי וְנִבְעֵי רַחֲמִין עִמָּךְ : דודי וּמָרֵי עָלְמָא קַבִּיל צְלוֹתְהוֹן בְּרַעֲוָא וּנְחַת לְבָבֶל לְסַנְהֶדְרִין דְּחַכִּימַיָּא וִיהַב רְוָחָא ל לְעַמֵּיהּ וְאַסִּיקִינוּן מִגָּלְוַתְהוֹן עַל יַד כּוֹרֶשׁ וְעֶזְרָא וּנְחֶמְיָה וּזְרוּבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל וְסָבֵי יְהוּדָאֵי וּבְנוֹ יַת בֵּית מוּקְדְּשָׁא וּמַנִּיאוּ כַּהֲנַיָּא עַל קוּרְבָּנַיָּא וְלֵיוָאֵי עַל מַטְּרַת מֵימְרָא דְקוּדְשָׁא וּשְׁלַח אֶשָּׁתָא מִן שְׁמַיָּא וְקַבִּיל בְּרַעֲוָא יַת קוּרְבָּנָא וְיַת קְטוֹרֶת בּוּסְמִין וּכְגְבַר דְּפַרְנֵס יַת בְּרֵיהּ רְחִימָא בְּתַפְנוּקִין כֵּן פ פַּנּוּקִינוּן וּכְגְבַר דִּמְגַבֵּב וְרָדִין מִן מֵישְׁרַיָּא כֵּן כְּנִישִׁינוּן מִן בָּבֶל : אני וּבְהַהִיא יוֹמָא אֲנָא אֶפְלְחָא לְמָרֵי עָלְמָא רְחִימִי וּרְחִימֵי אַשְׁרֵי שְׁכִינַת קוּדְשָׁא בֵּינִי וְהוּא יָתֵי בְּתַפְנוּקִין : יפה אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ כַּמָּה יָאֵי אַתְּ חֲבִיבְתִּי בִּזְמַן דִּצְבוּתִיךְ לְמֶעְבַּד רְעוּתִי שַׁפִּיר בֵּית מוּקְדְּשָׁא דִבְנֵית לִי בְּמַקְדַּשׁ קַדְמָאֵי דִּי בְנָא לִי שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בִּירוּשְׁלֵם וְאֵימְתָךְ עַל כָּל עַמְמַיָּא בְּיוֹמָא דַהֲלִיכוּ אַרְבַּע טִקְסַיִךְ בְּמַדְבְּרָא : הסבי אַחֲרֵי רַבָּנַיִךְ חַכִּימֵי כְּנִשְׁתָּא רַבְּתָא חֲזוֹר חֲזוֹר לְקִיבְלִי דִּי אִינוּן אַמְלְכוּנִי בְּגָלוּתָא וְקַבְעֵי מִדְרָשׁ לְאוּלְפַן אוֹרַיְתִי וּשְׁאַר זַעֲטוּטַיִךְ וְעַמָּא דְאַרְעָא אַצְדִּיקוּ בְּמֵימַר פּוּמְהוֹן כִּבְנוֹי דְיַעֲקֹב דְּלַקְטוּ אַבְנַיָּא וַעֲבְדוּ גַּלִּישׁוּשִׁיתָא בְּטוּרָא דְגִלְעָד : שניך וְכַהֲנַיָּא וְלֵיוָאֵי אָכְלֵי קוּרְבָּנַיִךְ וּמַעְשַׂר קוּדְשָׁא וְאַפְרָשׁוּתָא דַכְיָין מִכָּל אֲנִיסוּת וּגְזֵילוּת דַּהֲווּ הֵיכְמָה דַּכְיָין עֶדְרָא דְעָנָא דְיַעֲקֹב בִּזְמַן דִּסְלִקָן מִן נַחַל יוּבְקָא דְלָא הֲוָת בְּהוֹן אֲנִיסָא וּגְזֵלָה וְכוּלְהוֹן דָּמְיָין דָּא לְדָא וְיָלְדָן תְּיוּמִין בְּכָל עִידָן וּמְתַכְלָא וְעַקְרָא לָא הֲוָת בְּהוֹן : כפלח וּמַלְכוּת בֵּית חַשְׁמוֹנָאֵי כּוּלְהוֹן מַלְיָין פִּיקוּדַיָּא כְּרִימוֹנָא בַּר מִן מַתִּתְיָה כַּהֲנָא רַבָּא וּבְנוֹהִי דְּאִינוּן צַדִּיקִין מִכּוּלְהוֹן וּמְקַיְּמִין פִּיקוּדַיָּא וּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בִּצְהוֹתָא : ששים בְּאַדַיִן קָמוּ יַוְנָאֵי וּכְנָשׁוּ שִׁיתִּין מַלְכִין מִבְּנוֹי דְעֵשָׂו מְלוּבְשֵׁי שִׁרְיוֹנִין רוֹכְבִין עַל סוּסָוָן וּפָרָשִׁין וּתְמָנַן דּוּכְסִין מִבְּנוֹי דְיִשְׁמָעֵאל רוֹכְבִין עַל פִּילַיָּא בַּר מִן שְׁאַר עַמְמֵי וְלִישָּׁנֵי דְּלֵית בְּהוֹן מִנְיָין וּמַנִּיאוּ אַלֶּכְסַנְדְּרוֹס מַלְכָּא עֲלֵיהוֹן לְרֵישָׁא וַאֲתוֹ לַאֲגָחָא קְרָבָא לִירוּשְׁלֵם : אחת וּבְעִידָנָא הַהִיא הֲוַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דִּמְתִילָא לְיוֹנְתָא שְׁלֵמְתָא פַּלְחָא בְּלֵב חַד לְמָרְהָא וְאַחִידָא לְאוֹרַיְתָא וְעַסִּיקָא בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בְּלֵב שְׁלִים וּבְרִירָן זְכוּתְהָא כְּיוֹמָא דִנְפַקַת מִמִּצְרַיִם הָא בְּכֵן נְפַקוּ בְּנֵי חַשְׁמוֹנָאֵי וּמַתִּתְיָה וְכָל עַמָּא דְיִשְׂרָאֵל וַאֲגִיחוּ בְהוֹן קְרָבָא וּמְסַר יְיָ יָתְהוֹן בִּידֵיהוֹן וְכַד חֲזוֹ יָתְבֵי פִּילַכְיָא אַשְׁרִי יָתְהוֹן וּמַלְכְוָת אַרְעָא וְשִׁלְטוֹנַיָּא וְקַלְסוּ לְהוֹן :

ומכל גלוליכם אטהר אתכם · מכל תועבותיכם · כי למבראשונה דדה · ונבזיתך לאהרן רב · שהם הרהיבוני : וסימ' בדב"ג הדרוש · ברחה כתי' ה' וסימ' עד בית ברה · וחבירו דבתריה דשפטים · מצות יי' ברה מאירת עינים · ברה כחמה איומה כנדגלות · ברה הא ליולדתה · וכל לשון אבילה דבות כתיב ה' בבא' :

אבן עזרא

כתרצה · שם מדינה תמצא' בדברי אחאב : איומה · שם אימה משל לכל רואיה כמו איום ונורא : כנדגלו' · כמחנו' בעלי הדגלים : הרהיבוני · חזקו ממני או הסירו כחי ומתמלאתי כמו המהבב' רהב ורהב' עמל ואון :

הפעם השנית

דודי ירד לגנו · כאשר פירשתי שאמרה לו יבא דודי לגנו וכאשר הקיצה רדפה אחרין וכאשר ראה אות' אמר יפה את רעיתי ואמר שערך ושניך גם כ כפלח הרמון והטעם כי את היא חשוקתי הקדמונית ול' תתערבי לי באחרת כי הנה ש שערך ושניך ורקתך לעדים כאמנים ולא י יתכן שתתערבי ב באחרת כי אחת את היא בעולם ואין דומה לך גם הנה שלמה יש לו ששים מלכות : ושמונים פלגשים : ועלמות אין מספ' ואין כמותך כי אחת את לאמך :

הפעם השלישית

דודי ירד לגנו · זה שעלה למרום : לרעות בגנים וללקוט שושני' · שהו' דר עם המלאכים שהם צדיקים : אני לדודי · אמרה כנסת ישראל אע"פ שירד ד דודי לגנו אני שלו והו' שלי · ענתה שכינ' יפה את · זה שחזרו בבית שני ופי' הסבי עיניך מנגדי שנפסקה ה הנבוא' בבית שני כא' שתנבא דניאל ולחתום חזון ונביא כאשר פ פירשתי בספר דניאל : שערך · שהיו בבית שני נזירים : שניך · גבורים : רקתך · כהנים : ששים המה · מפרשים הוציאו מספר ששים ושמונים בני נח ובנו אברה' עם בני עשו בן בנו : ועלמות אין מספר · שאין להם יחוס : אחת היא · כמו גוי אחד בארץ :

אגוז · ידוע בדברי קדמונינו ז״ל : באבי · כמו בפרי הנחל כמו ואכביה סניא וכן עודנו באבו לא יקטף ויש אומרי׳ שהוא המשכר ומן אביב ומן אב יובילנו : עמי נדיב · שתי מלו׳ ויש אומ׳ כי יוד עמי נוסף כיו״ד בני אתונו ויתכן שלא תהיה היו״ד במלת בני נוסף : השולמית · שהיא מן שלם היא ירושלם ובכינו יראו שלם : כמחולת מחני׳ · מן תוף וחליל ומחול :

חמוקי ירכיך · יש אומרי׳ שהוא המקום שיסוב הירך וכן יפרש תתחמקין גם חמק עבר : חלאים · לשון רבו׳ מן וחלי כתם כמו צבאים שהוא לשון ר רבים מן צבי : אמן · חרש והוא הלשון ידוע : שררך · טבורך כמו רפאות תהי לשרך : אגן · כלי עגול וכן וישם באגנות : הסהר · תרגום ירח וכן השהרונים כדמות ירח וכן יקראו בלשון ישמעאל : המזג · ידוע בלשון רבנן כמו משל׳ יכה ויש אומרי׳ שפירושו לפי ענינו וכן אפרשנו במקומו ואין לו דומה : סוגה · כמו בדברי חכמינו סיג :

הפעם השנית

אמרה היא כל מי שהיה רואה אותי היה תמיה ואומר מי זאת הנשקפה כמו שחר : והשיבותי להם אל גנת אגוז ירדתי וטעם לא ידעתי אמרה תמיהה אני שלא הרגשתי ולא ידעתי שהייתי הולכת במרוצה אליך כמו מרכבות עמי נדיב הגדול שיש בעמי והיה כל רואי צועק אחרי שובי שובי השולמית והייתי אומרת להם מה תחזו בשולמית שיבאת׳ כולכם לראותה כאשר תבאנה שתי מערכות במחולות לקראת המלך והוא עובר באמצע בין שתי המערכות וזה ענין המחנים והיו אומרי׳ מה יפו פעמיך · וענין חמוקי ירכיך שהיו מכוסי׳ בבגד מצויר במיני חלאים : שררך · והענין בשררך אזור בשרירה חגור במתניה יש בו דמות השהרונים ואחר שדימהו ללבנה בעבור היותה מליאה אמרה כי זה הסהר שלך לא יחסר אורו כאשר יחסר אור הסהר אחר היותו שלם : בטנך ערימת חטים · שהיא נראית בחוץ כמו ערימת חטים עבה מלמטה ודקה מלמעלה · וענין סוגה בשושנים אמר כי הערימה לא היתה נראית כי שושנים היו סביבה :

הפעם השלישית

מי זאת הנשקפה · כמו מי זאת עולה מן המדבר והענין על חשמונאי שאותו הזמן היתה המלוכה בבית שני · אמרה שכינה אל גנת אגוז ירדתי משל לכנסת ישראל שלא יראה הפרי אלא אחר ששברו הקליפה ויסמן ישורון ויבעט · כשקפתי לראות הפרחה הגפן אם יש בישראל צדיקים גמורים וישרים · אמרה כנסת ישר׳ לא ידעתי והענין לא הרגשתי עד ששמתני נפשי והענין שאני הרעותי לנפשי עד שחזרתי להיות מרכבות לאחרים הפך ואתה על במותימו תדרך והרכבתיך על במתי ארץ והטעם שאת חנם שהיתה בבית שני עד שהולידה הגלות על ישראל :

שובי שובי · זה לעתיד בשוב יי׳ שבות ציון · וענין מה תחזו בשולמית כמו ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה : מה יפו פעמיך · שיעלו ישראל מכל מקום כענין מי אלה כעב תעופינה : שררך · סנהדרי גדולה כאגן עגולה : בטנך · סנהדרי קטנה :

ל׳ · ח׳ מלא׳ · ה׳ כתי׳ ה׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ חס׳ · ר׳ א׳ חס׳ · ל׳ · ותרתין כתי׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳

מרכבות ד׳ חד חסר וסימ׳ מרכבת פרעה וחילו ירה בים חס׳ · מרכבות השמש שרף · שמה מרכבות כבודך · מרכבות עמי נדיב קדמא חס׳ : בנעלים ב׳ וסימ׳ והדריך בנעלים . מה יפו פעמיך בנעלים :

מִי־זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ־שָׁחַר יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה כַּחַמָּה אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת : אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנָּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים : לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב : שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה־בָּךְ מַה תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם : מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים בַּת־נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן : שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל־יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים :

מי אמרו אומיא כמה זוותנין עובדי עמא הדא בקריצתא שפירין עולימתא כסיהרא וברירן זכותהא כשמשא ואימתהא על כל יתבי ארעא בזמן דהליכו ארבעת טיקסהא במדברא : אל אמר מרי עלמא לבית מקדש תניין דאתבני על ידוהי דכורש אשריתי שכינתי למיחמי עובדין טבין דעמי ולמיחמי אילולי פשן וסגן חכימיא דמתילין לגופנא ולבלובירהון סליין עובדין טביין הכרימונין : לא וכדו אתגלי קדם יי׳ די אינון צדיקין ועסיקין באורייתא אמר יי׳ במימריה לא אוסיף למכיכינון ואף לא אעביד עמהון גמירא אלהן אמליך בנפשי לאוטבותהון ולשואה יתהון גיותנין ברתיכי מלכין בגין זכוותא דצדיקי דרא דדמין בעובדיהון לאברהם אבוהון : שובי תובי לותי כנישתא דישראל תובי לירושלם תובי לבית אולפן אוריתא תובי לקבלא נבואה מן נביאיא די מתנבאין בשום מימרא דיי׳ ומה טיבכון נביאי שקרא למטעי עמא דירושלם בנבואתכון די אתון ממללין סטיא על מימרא דיי׳ ולאחלא משרית ישראל ויהודה : מה אמר שלמה ברוח נבואה מן קדם יי׳ כמה שפירין רגליהון דישראל כד סלקין לאתחזאה קדם יי׳ תלת זמנין בשתא בסנדלין דססגונא ומקרבין ית נדריהון וית נדבתהון ובניהון נפקי ירכיהון יאיין כיוהרין דקביען על כלילא דקודשא דעבד בצלאל אומנא לאהרן כהנא : שררך ורישׁ מתיבתך די בזכותיה מתפרנסין על כל עלמא היכמא דעוברא מתפרנס מן פרתיה במעיינא דאימיה בהיק באורייתא כאגנא דסיהר במיתיה לדכאה ולסאבא לזכאה ולחייבא ולא חסרין פתגמי אוריתא תדירא מפומיה היכמא דלא חסרין מוי דנהרא רבא די נפק מעדן ושבעין חכימין מסחרין יתיה כאידר סגלגל ואוצריהון מליין מן מעשר קודשא ונדרא ונדבתא דסייגו להון עזרא כהנא וזרובבל וישוע ונחמיה ומרדכי בלשן אנשי כנישתא רבתא דמתילין לוורדין בגין די יהי להון חילא למיעסק באורית יומם ולילי :

מי זאת הנשקפה עליכו ממקום הנמוך לגבוה קרויה השקפה כך בית המקדש גבוה מכל ארצות : כמו שחר · הולך ומאיר מעט מעט כך היו ישראל בבית שני בתחלה זרובבל פחת יהוד׳ ולא מלך והיו משועבדי׳ לפרס וליון ואח׳כך נכחום בית חשמונאי ונעשו מלכים : אימה כנדגלות · אימתה בגבוריה כנדגלות של מלכים כל זה הקב״ה מקלם את כנסת ישראל יפה את רעיתי כתרצ׳ וכל הענין ע״כ : אל גנת אגוז ירדתי · עוד זה מדברי שכינה הנה באתי אל מקדש שני זה אליך : לראות באיבי הנחל · מה לחלוחית מעשי טובים אראה בך : הפרחה הגפן · אם תפריחו לפני תורה וסופרים וסוני׳ : הנצו הרמוני׳ · מקיימי׳ מצות מליאי׳ זכיות למה נמשלו ישראל לאגוז מה אגוז זה אתה רואה אותו כולו עץ ואין ניכר בתוכו פוגש ומצאו מלא מגורות מגורות של אוכלים כך ישראל צנועין ומצוותיהן מעשיה׳ ואין תלמידים שבהן ניכרים ואין מתפארים להכריז על שבחן בדקתו אתה מוצא אותו מלא חכמה ועוד כמה מדרשות לרב׳ מה אגוז זה נופל בטיט ואין מה שבתוכו נמאס אף ישראל גולין לבין האומות ולוקין מלקיות הרבה ואין מעשיהם נמאסין : לא ידעתי · כנסת ישר׳ מתאוננת לא ידעתי להזהר מן החטא שאעמוד בכבודי ובגדולתי ובכשלתי בשנאת חנם ומחלוקת שגבר במלכי בית חשמונאי הורקנוס ואריסתובלוס עד שהיה מביא אחד מהם את מלכו׳ רומי וקבל מידו המלוכה ונעשה לו עבד׳ ומאז נפשי שמתני להיות מרכבות להרכיב עלי כריבות שאר אומותי עמי נדיב · כמו עם נדיב יוד יתיר׳ כיו״ד של שכני סנה גנובתי יום רבתי עם : נפשי שמתני · אני בעצמי מכיתים עלי כענין שנ׳ ואת למדת אותם עליך אלופים לראש : שובי שובי השולמית · אומרים אלי שובי שובי מאחר המקום : השולמית · השלימה באמונתך עמו שובי שובי אליכו ונחזה בך נביבה מתך נביבים ושלטונים כמו ואתה תחזה מכל העם כך דרש רבי תנחומא · ד״א ונחזה בך נתבונן אליך מה גדולה ניתן לך והיא אומר׳ מה תחזו בשולמית מה גדולה אתם יכולי׳ לפסוק לי שתהא שוה לגדולתי אפילו לגדולת דגלי מחולות מחנות המדבר : מה יפו פעמיך בנעלים · הם אומרים לה חפיבים אנו שתדבקי בנו בשביל נוי וחשיבות שראינו בך בעורך ביפייך : מה יפו פעמיך · בעליית הרגלים בתגריבים : חמוקי ירכיך כמו חלאים · קבוצת עדיו זהב קרויה חלי כתם ל׳ חלי בלשון ערבי ורבותינו דרשוהו על נקבי השיתין של נסכי׳ שגעשו משתת ימי בראשית עגולים כמו ירך כמו חלאים לשון חפירה כמו חוליות הבור : מעשה ידי אומן · ידי הקב״ה במסכת סוכה אומן כמו אמן · קילוסו של הקדוש ברוך הוא ישראל מקלסין אותו מלמעלה למטה מתחילין מראשו כתם פז ויורדין ובאין עד שוקיו עמודי שש לפי שהן באין לרצותו להוריד שכינתו מן העליונ׳ לתחתונים והוא מונה קילוסה מלמטה למעלה מה יפו פעמיך הם הרגלים ומונה והולך עד ראשך עליך ככרמל עם שהוא בא למושכה אליו : שררך אגן הסהר · טיבורך כאגן של מים בלולים שרוחצין בהן והו׳ עשוי מאבני שיש ובלשון ערבי קרוי סהר על שם שהטיבור כמו נקב עגול מושלו כאגן עגול והקילוס הזה איננו תענין כמו אשה כקילוס העליון לפי שהעליון דודה מקלסה וזה ריעותיה מקלסות אותה על שם מעשיה לומר הגובה את להתחבר עמנו והדוגמ׳ על שם לשכת הגזית היושב׳ בטיבור הארץ : אל יחסר המזג · לא יכלה משם משקה ר״ל לא יפלא ולא יפסוק משם שום דברי תורה : בטנך ערימת חטים · שהכל צריכין לה : סוגה בשושנים · גדורה ומסויגת בגדר שושנים די לה בגדר קל ואין אחד מהם פורץ בו ליכנס הרי חתן נכנס לחופה לבו מגעגעת לחופה ולחיבת חתונין בא ליזקק לה אמרה לו טיפת דם כחרדל ראיתי הרי הופך פניו לצד אחר ולא נשכו נחש ולא עקרב עקצו הרי שהוא עובר בדרך ראה בכורות בראשי התאנים פשט ידו ליטול אומרים לו של ישראל הם הוא מושך ידו בשביל הגזל הרי סוגה בשושנים :

שני שדיך· שתי הלוחות· דבר אחר מלך וכהן גדול: צוארך· ההיכל והמזבח שהם זקופים וגבוהים ולשכת הגזית גם היא שם עשויים לחוזק ולמגן כמגדל השן: עיניך כבריכות אשר בחשבון· המושכות מים כן עיניך על שער בת רבים חכמייך כשהם יושבים בשערי ירושלים העיר בת רב עם ועמוקים בחשבון תקופות ומזלות חכמתם ובינתם לעיני העמים מושכות כבריכות מים ועוד יש לפרש בריכות בחשבון כמו יוכים ולשון משנה הוא הלוקח יוני שובך מפריח בריכה ראשונה קוביד"ם בלע"ז: אפך כמגדל הלבנון· איני יכול לפרשו לשון חוטם לא לענין פשט ולא לענין דוגמא כי מה קילוס כוי יש בחוטם גדול וזקוף כמגדל ואומר אני אפך לשון פנים וזה שהוא אומר לשון יחיד ואינו אומר אפייך שעל המצח הוא מדבר שהוא עיקר הכרת פנים כענין שנאמר הכרת פניהם ענתה בם ותדע שהרי מקלסה והולך מלמטה למעלה עיניך בריכות בחשבון ואחריהם המצח וכן האומות מקלסות מצחך חזק לעומת מצח כל הבאים להדיחך ולפתותך: כמגדל הלבנון הצופה פני דמשק· ראיתי במדרש זה בית יער הלבנון שעשה שלמה שהעומד עליו צופה ומונה כמה בתים יש בדמשק· דבר אחר פניך צופו פני דמשק מצפות לבא שערי ירושלים עד דמשק שעתידה להרחיב עד דמשק: ראשך עליך ככרמל· אלו תפילין שבראש שנאמר בהן וראו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עליך ויראו ממך הרי הוא חוזק ומורא כסלע הרים וכרמל הוא ראש ההרים: ודלת ראשך· קליעת שערות

כרמל· יש אומרי' הר הכרמל ואיננו כי אם עין וכן בדברי הימים כתוב וכרמל עם ארגמן: ברהטים· כמו ברהטים בשקתו' המים והם מקומות עשויות להתחבר שם המים: ודלת· כלשון ישמעאל קצה השיער: בסנסניו· אין לו דומה והוא למעלה ששם הפרי: למישרי'· תאר היין כמו יתהלך במישרים: דובב· כענין דבור ואולי כמוהו דבה: תשוקתו· כמו ואל אישך תשוקתך:

על שער ב' וסימ' צוארך כמגדל השן· ויבן עזיהו מגדלים· ואינון חד מן א"ב מן כ"ב על וסימ' נמסר במס' רבת' במערכת אות הע"ן בערך על בס"ד: אחזה ל' אמרתי אעלה בתמר וא' ואחזה כי המגיד לי ואינון חד מן כ"ג זוגין חד נכיב א' וחד נא'

שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תָּאֳמֵי צְבִיָּה: צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל־שַׁעַר בַּת־רַבִּים אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק: רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים: מַה־יָּפִית וּמַה־נָּעַמְתְּ אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים: זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר וְשָׁדַיִךְ לְאַשְׁכֹּלוֹת: אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ־נָא שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים: וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים: אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ:

ל' ויחד תאומי מן זוגין י"את· ב'· ל' אל חן ב"ב על· ב' מל'· ל'· ל'· ל'· ל'· ל'· ל'· ל'· ל'· ל'· ל'· ל'· ה'· ל'· ויחד כתפוחי'· י' בליש' ל' מל'· ל'· ה'· ל' ואליך תשוקתי

שני· תרין פריקייך דעתידין למפרקייך משיח בר דוד ומשיח בר אפרי' דמיין למשה ואהרן בני יוכבד דמתילן לתרין אורזילין תיומי טביא: צוארך· ואב בית דינא ודאין דיניך חסין על עמא לכפתא יתהון ולמנגד מן די יתחייב בדינא לנגדא כשלמה מלכא דעבר מגדלא דשן דפיל וכבש ית עמא בית ישראל ואהדר יתהון למרי עלמא ספרייך מליין חוכמתא כפרקטינין דמיא וידעין למימני חושבני עיבורין ומעברי שנין וקבעין רישי ירחין ורישי שנין בתרע בית סנהדרין רבא ורב בית אבא לבית יהודה דמי לדוד מלכא דבנא מצרתא דציון די מתקרי מגדלא דלבנן דכל מן דיקום עלוהי יכיל למימני כל מגדלין די בדמשק: ראשך· מלכא דאתמני עלך רישא צדיקא כאליהו נביא דקני קנאתא למרי שמיא וקטל ית נביאי שקרא בטורא דכרמל ואתיב ית עמא בית ישראל לדחלתא דיי אלהיא ודלת עמא די אזלין ברישא מכא על די אינון מסכינין עתידין למלבש ארגונא היכמה די לבש דניאל בקרתא דבבל ומרדכי בשושן בגין זכותא דאברהם דאמליך מן קדמת דנא למרי עלמא ובצדקתא דיצחק דכפתיה אבוהי למקרביה ובחסדותא דיעקב דקליף על חוטריא ברהטיא: מה· אמר מלכא שלמה כמה יאה אנת כנישתא דישראל בזמן די תסבולי עלייך ית ניר מלכותי בעידן די אנא מוכח יתיך ביסורין על חוביך ואנת מקבלא יתהון ברחים דמיין באנפיך כתפנוקין: זאת· ובעידן די פרסין כהנייך ידהון בצלו ומברכין לאחיהון בית ישראל דדמין ארבעת ידיהון מתפרשין כלולבי דתמר וקומתהון כדיקלא וקהליך קיימין אפין באפין כל קבל כהניא ואפיהון כבישן לארעא באתכלא דעינבין: אמרתי· אמר יי במימריה אסק ואנסיה לדניאל ואחזי אי בהיל למיקם בניסיונא הדא היכמה דקם אברהם דדמי ללולבא בעסרא נסין ובחין אף אנא לחנניה מישאל ועזריה אי בהלין למיקם בנסיוניהון אפרוק בדיל זכותהון לעמא בית ישראל דמתילן לאתכלין דעינבין ושומהון דדניאל חנניא מישאל ועזריה אשתמעו בכל ארעא וריחיהון יהי נדיף כריחא דתפוחין דגינתא דעדן: וחכך· אמר דניאל וחברוהי קבלא נקבל עלנא גזירת מימרא דיי היכמה די קיבל עליה אברהם אבונן דמתל לחמר עתיק ונהך באורחן דתקנן קדמוהי היכמה דאזלו אליהו ואלישע נביאיא די בזכותהון קמו מתיא דדמין לגבר דדמיך וכיחזקאל בר בוזי כהנא דמנבואת פומיה אתערו דמכי מיתיא די בבקעת דורא: אני· אמרת ירושלם כל זמן די אנא מהלכא באורחא דמרי עלמא משרי שכינתיה ביני ועלי מתוויה ובעידן די אנא סטיא מן אורחתיה מסליק שכינתיה מביני ומטלטל יתי ביני עממיא ואינון שלטין בי כגבר דשליט באינתתיה:

הפעם השנית

אפך כמגדל הלבנון· אותו המגדל היה טוב לא היה בו עוות: ראשך עליך ככרמל· כענין כרמל וכארגמן בענין בו באף· וטעם מלך אסור ברהטים כי דימה השיער שהוא יורד זה תחת זה כ כרמות המים ברהטים והמלך הוא הראש או יהיה פירושו כי המלך הוא היה מתאוה להיו' אסור וקשור בחבלי שערה וזה הענין ש הזכירוהו שרי קדר החושקים: מה יפית· אין בעולם תענוג לנפש ולא דבר יפה ונעים כמו החשק: זאת קומתך דמתה לתמר· ואשכלות הם אשכלות הגפן שעלת' עם אילן התמר כל אחד היה מתאוה ואומר אעלה בתמ': אחזה בסנסניו· ויאחז בשדיה וריח אפה שהיא כתפוחי': וחכך· הוא הריר שתחת הלשון שהוא דומה ליין המתהלך במישרי' וירחים היטב כל כך ישמח הנפש ויעיר הלב· אמרתי להם הנערה אומרת אני לדודי לבדו לא לכם המתאוים: ועלי תשוקתו· לעשו' חפצו·

הפעם השלישית

שני שדיך· שתי תורות: צוארך· המלך המשיח: עיניך· הם הנביאים שהיו בתחילה בחשבון עתה יהיו רבים כענין והיה אחרי כן אשפך את רוחי על כל בשר ונבאו וגו': אפך· הוא כהן גדול כענין ישימו קטורה באפך: ראשך עליך ככרמל· זהו נחמיה בן חושיאל שהוא מבני יוסף: ודלת ראשך· זהו אליהו: מלך אסור ברהטי'· הוא המשיח שהוא אסור כאשר העתיקו קדמונינו כי ביום שחרבה ירושלם נולד: מה יפית· שתחזור כנסת ישראל לגדולתה· וענין זאת קומתך דמתה לתמר זהו שאמר ועמך כולם צדיקים וכתוב צדיק כתמר יפרח: וריח אפך· הוא הכהן הגדול המעלה העולות והמקטיר: וחכך· הם האמוררים: אני לדודי· כי חלק יי' עמו:

וסימ' נמס' במסרה רבתא במערכת או' האלף בס"ד: וריח ה' וסימ' וריח לו כלבנון· שלמותיך כריח· אפך כתפוחי'· וריח שמניך מכל בשמי'· וריח נד לא עדת בהון:

כזירייך כאה במכותה כקליעת ארגמן: דלת ראשך· על שם שהקליעה מודלת על גבה הראש: מלך אסור ברהטים· שמו של מקום קשור בתלתלים שנאמר כי נזר אלהיו על ראשו: רהטים· קור"ץ בלע"ז כן קורין לתלתלי האזורות שקושרין בהן החגורות· דבר אחר מלך אסור ברהטים הקדוש ברוך הוא נקשר באהבה במצות ובריצות שאתם רצים לפניו: מה יפית ומה נעמת· אחר שפרט קילוס כל אבר ואבר כלל כל דבר מה יפית כולך ומה נעמת לידבק בך אהבה ההוגנת להתענג בה: זאת קומתך דמתה לתמר· ראיתי כוי קומתך בימי נבוכד נצר שכל האומות היו כורעו' ונופלות לפני הצלם ואתה עומדת בקומ' זקופה כתמר הזה: ושדיך לאשכולות· דניאל חנניה מישאל ועזריה שהיו לך כשדים ליניקה מהם דמו לאשכולות שמשפיעו' משקה כך הם השפיעו להניק וללמד את הכל שאין יראה כורח אתכם· עד כאן קלסוהו האומות מכאן ואילך דברי שכינה לגלות ישראל· מתפאר אני בין חילות של מעלה בכם שהתעלה והתקדש על ידיכם בתחתונים שתקדשו את שמי בין האומות: אחזה בסנסניו· ואני אחוז ואדבק בכם· סנסנים ענפים· ויהיו נא שדיך· ועתה האמינו את דברי שלא תתפתו אחרי האומות והיו הטובים והחכמים שבכם עומדים באמונתם להזהיר את הקטנים שבהם: וחכך יהיה כיין הטוב· הזהרי בתשובותיך שיהיו כיין הטוב: הולך לדודי למישרים· זהירה אני להשיב לכם שאעמוד באמונתי שיהא חכי הולך לפני דודי לאהבת מישור שהוא מן הלב ולא ברמיה ושקרים: כיין הטוב· שהוא דובב שפתי ישנים אף אבותי בקבר ישמחו בו ויודו על חלקם: דובב מרחיש וכו' מנער בלע"ז ויסודו לשון דיבור וכך היא התשובה אני לדודי עם הוא מתשוקק לי: לכה

אתדודי. אוהבי או דיר הלשון: הדודאים. שמח כדמות צורת אדם. תאו תאמרני חוזר על האם: מתרפקת. מתחברת ואין לו דומה במקרא וכן עניינו בלשון ישמעאל: חבלתך. לשון הריון כמו הנה יחבל און ויתכן שהוא הלידה מענין חבלי יולדה:

לכה דודי נצא השדה. דרשו רבותינו בעירובין אמרה כנסת ישראל רבונו של עולם אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהן גזל ועריות אלא כיושבי פרזות שהם בעלי אומנות ועוסקין בתורה מתוך הדחק: נלינה בכפרים. נליכה בכופרים בא ואראך בני עשו שהשפעת להם טובה וכופרים בך: נשכימה לכרמים. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות: נראה אם פרחה הגפן. אלו בעלי מקרא: פתח הסמדר. כשהפרח נופל והענבים ניכרים הוא פתוח הסמדר ולהם דימה בעלי משנה שהם קרובים ליהנות מהם בהוראת התור׳: הנצו הרמונים. כשהם גמורים והנץ שסביבותיהם נופל הנצו נופל כנו ולהם דימה בעלי תלמוד שהן בחכמה גמורה וראויין להורות: שם אתן את דודי. שם אראך את כבודי וגדלי שבח בני ובנותי: הדודאים נתנו ריח. דודאי התאני׳ הטובות והרעות כענין שנאמר הראני יי׳ והנה שני דודאי תאנים וגו׳ הדוד האחד טובות וגו׳ והדוד השני תאני׳ רעות מאד אשר לא תאכלנה אף פושעי ישראל עכשיו שניהם נתנו ריח כולם מבקשים פניך: ועל פתחינו כל מגדים. יש בידינו שכר מצות הרבה: חדשים גם ישנים. שחדשו סופרי׳ עם הישנים שכתבת עלי: צפנתי לך. לשמך ולעבודתך צפנתים בלבי ד״א צפנתי להראות לך שקיימתים: מי יתנך כאח לי. שתבא לנחמני כדרך שעשה יוסף לאחיו שגמלוהו רעה וכאמר בו וינחם אותם: אמצאך בחוץ. אמצא נביאיך מדברים בשמך ואחבקם ואנשקם גם ידעתי כי לא יבוזו לי כי כדי היא אהבתך שתהא אהובתך סובבת לחזר אחריה:

ועתה לכה דודי. כבא השדה נליכה באחת הכפרים לא כלך אל המדינ׳ ובעלות השחר נשכים ונתקוס הראוי שיש לו ריח טוב שם אתן את דודי כענין נתתי את ידידות נפשי ואם הוא הפך. וטעם הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים שתחברות פה אל פה ואמרה כך הייתי מתאוה לנשק פיך בפרהסיא ובגלוי ולא אהיה לבוז בעיני בני אדם ועל זאת אמר׳ מי יתנך כאח לי הייתי נוהג אותך ומביא אותך אל בית אמי לעיני הכל תלמדני והיא היתה מלמדת אותי איך אשקך מיין הרקח ועניינו דבר שירקח יותר מיין: רמוני. הוא הדיר שתחת הלשון או יהיה כתמשו. והנה הדוד והנערה יחד על כן אמרה שמאלו תחת לראשי: מי זאת עולה. אמרה לו והם שוכבים יחד בכרם ויקרא גן. הראית לעולם נערה שעלתה מן המדבר תבקש להתחבר עם דודה כאשר עשיתי אני מרוב אהבתי בך ותדע למה עוררתיך בעבור להזכירך דבר אילן התפוח כי כמדומ׳ לי שלא הרתה אמך ויחמה בך כי אם תחת התפוח על כן ריחך כתפוח בעצי היער כאשר אמרה לו בתחילה שהיית׳ מתאוה ומחמדת לשבת בצלו ולהיות שמאלו תחת ראשה:

הפעם השנית

נראה ה׳ וסימ׳ נכס׳ בישעיה סימן ה׳ וירמיה ס׳ מ״ב: שם אתן נתינה שם ז׳ בליש׳ וסי׳ ונתת את הכיור. ונתן יי׳ לך שם לב רגז וכליון. לתתן שם את ארון. מקום אשר נתנו שם ריח. ויהנו שם כעס קרבנם. שם תתנו נחלתו. שם אתן את

לְכָה דוֹדִי֙ נֵצֵ֣א הַשָּׂדֶ֔ה נָלִ֖ינָה בַּכְּפָרִֽים׃ נַשְׁכִּ֙ימָה֙ לַכְּרָמִ֔ים נִרְאֶ֞ה אִם־פָּֽרְחָ֤ה הַגֶּ֙פֶן֙ פִּתַּ֣ח הַסְּמָדַ֔ר הֵנֵ֖צוּ הָרִמּוֹנִ֑ים שָׁ֛ם אֶתֵּ֥ן אֶת־דֹּדַ֖י לָֽךְ׃ הַדּֽוּדָאִ֣ים נָֽתְנוּ־רֵ֗יחַ וְעַל־פְּתָחֵ֙ינוּ֙ כָּל־מְגָדִ֔ים חֲדָשִׁ֖ים גַּם־יְשָׁנִ֑ים דּוֹדִ֖י צָפַ֥נְתִּי לָֽךְ׃ מִ֤י יִתֶּנְךָ֙ כְּאָ֣ח לִ֔י יוֹנֵ֖ק שְׁדֵ֣י אִמִּ֑י אֶֽמְצָאֲךָ֤ בַחוּץ֙ אֶשָּׁ֣קְךָ֔ גַּ֖ם לֹא־יָב֥וּזוּ לִֽי׃ אֶנְהָֽגֲךָ֗ אֲבִיאֲךָ֛ אֶל־בֵּ֥ית אִמִּ֖י תְּלַמְּדֵ֑נִי אַשְׁקְךָ֙ מִיַּ֣יִן הָרֶ֔קַח מֵעֲסִ֖יס רִמֹּנִֽי׃ שְׂמֹאלוֹ֙ תַּ֣חַת רֹאשִׁ֔י וִימִינ֖וֹ תְּחַבְּקֵֽנִי׃ הִשְׁבַּ֥עְתִּי אֶתְכֶ֖ם בְּנ֣וֹת יְרוּשָׁלִָ֑ם מַה־תָּעִ֧ירוּ ׀ וּֽמַה־תְּעֹרְר֛וּ אֶת־הָאַהֲבָ֖ה עַ֥ד שֶׁתֶּחְפָּֽץ׃ מִ֣י זֹ֗את עֹלָה֙ מִן־הַמִּדְבָּ֔ר מִתְרַפֶּ֖קֶת עַל־דּוֹדָ֑הּ תַּ֤חַת הַתַּפּ֙וּחַ֙ עֽוֹרַרְתִּ֔יךָ שָׁ֥מָּה חִבְּלַ֖תְךָ אִמֶּ֔ךָ

לכה כַּד חָבוּ עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל אַגְלֵי יְיָ יָתְהוֹן בְּאַרְעָא דְשֵׂעִיר חַקְלֵי אֱדוֹם אֲמַרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּבָעוּ מִנָּךְ רִבּוֹן כָּל עָלְמָא קַבֵּל צְלוֹתִי דִי אֲנָא מְצַלְיָא קֳדָמָךְ בְּקִרְוֵי גָלוּתָא וּבְפִילְכֵי עַמְמַיָּא: נשכימה אָמְרִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִילֵין לְאִילֵין נַקְדִּים בְּצַפְרָא וּנְהַךְ לְבֵית כְּנִישְׁתָּא וּלְבֵית מֶדְרְשָׁא וְנִבְקַר בְּסִפְרָא דְאוֹרַיְתָא וְנֶחֱמֵי אִי מְטָא זְמַן פּוּרְקָנָא דְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דְמַתִּילָן לְגוּפְנָא לְאִתְפָּרְקָא מִגָּלוּתְהוֹן וְנִשְׁאַל לְחַכִּימַיָּא אִתְגְּלֵי קֳדָם יְיָ זְכוּתָא צַדִּיקַיָּא דְמַלְיָין פִּיקוּדַיָּא כְּרוּמָנָא אִי מְטָא קִצָּא לְמִיסַק לִירוּשְׁלֶם לְמִיתַּן תַּמָּן שְׁבַח לֶאֱלָהָא שְׁמַיָּא וּלְמִקְרַב עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין: הדודאים וְכַד יְהֵא רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ לְמִפְרַק יַת עַמֵּיהּ מִן גָּלוּתָא יֵאמַר לְמַלְכָּא מְשִׁיחָא כְּבַר שְׁלִים קֵץ גָּלוּתָא וְזַכְוָות צַדִּיקַיָּא אִתְבַּסַּם קֳדָמַי כְּרֵיחַ בַּלְסְמוֹן וְחַכִּימֵי דָרַיָּא קְבִיעָן עַל תַּרְעֵי מֶדְרְשָׁא עֲסִיקִין בְּפִתְגָּמֵי סָפְרַיָּא וּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא כְּעַן קוּם קַבֵּל מַלְכוּתָא דִי גְנָזִית לָךְ: מי וּבְהַהִיא זִמְנָא אִתְגְּלֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא לִכְנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל וְיֵימְרוּן לֵיהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִיתָא תְּהֵא עִמָּנָא לְאָח וְנִיסַּק לִירוּשְׁלֶם וְנֶהֱוֵי יַנְקִין עִמָּךְ טַעֲמֵי אוֹרַיְתָא הֵיכְמָה דְיָנֵיק יַנְקָא בְּתַדְיָא דְאִמֵּיהּ דְּבָכָל זְמַן דַּהֲוֵיתִי מְטַלְטְלָא לְבָרָא מִן אַרְעִי כַּד הֲוֵיתִי דְכִירָא יַת שׁוּם אֱלָהָא רַבָּא וּמְסִירָא נַפְשִׁי עַל אֱלָהוּתֵיהּ אַף עַמֵּי אַרְעָא לָא הֲווֹ מְבַזִּין לִי: אנהגך אֲדַבְּרִינָךְ מַלְכָּא מְשִׁיחָא וְאָעֵילִינָךְ לְבֵית מוּקְדְּשִׁי וּתְאַלֵּף יָתִי לְמִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ וּלְמֵהַךְ בְּאוֹרְחָתֵיהּ וְתַמָּן נִסְעוֹד סְעוּדְתָא דְלִוְיָתָן וְנִשְׁתֵּי חֲמַר עַתִּיק דְּאִצְטְנַע בְּעִנְבּוֹהִי מִן יוֹמָא דְאִתְבְּרִי עָלְמָא וּמֵרִמּוֹנֵי פֵּירֵי דְאִתְעֲתָדוּ לְצַדִּיקַיָּא בְּגִנְּתָא דְעֵדֶן: שמאלו אֲמַרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא בְּחִירְתָּא מִכָּל עַמְמַיָּא דִי אֲנָא קָטְרָא תְּפִילִּין בְּיַד שְׂמָאלִי וּבְרֵישִׁי וּקְבִיעָא מְזוּזְתָא בְּסִטַר יְמִינָא דְרָשֵׁי תּוּלְתָּא לָקֳבֵיל תַּקֵּי דְלֵית רְשׁוּ לְמַזִּיקָא לְחַבָּלָא בִי: השבעתי יֵאמַר מַלְכָּא מְשִׁיחָא מַשְׁבַּעְנָא אֲנָא עֲלֵיכוֹן עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל מַה דֵּין אַתּוּן מִתְגָּרִין בְּעַמֵּי אַרְעָא לְמִפַּק מִן גָּלוּתָא וּמַה דֵּין אַתּוּן מָרְדִין בְּחֵילְוָתֵיהּ דְגוֹג וּמָגוֹג אִתְעַכִּיבוּ פּוֹן זְעֵיר עַד דִּי שֵׁיצוֹן עַמְמַיָּא דִי עָלוּ לְאַגָּחָא קְרָבָא לִירוּשְׁלֶם וּבָתַר כֵּן יִדְכַּר לְכוֹן מָרֵי עָלְמָא רַחֲמֵי צַדִּיקַיָּא וִיהֵא רַעֲוָא מִן קֳדָמוֹהִי לְמִפְרַקְכוֹן: מי אָמַר שְׁלֹמֹה נְבִיָּא כַּד יֵיתוּן מֵיתַיָּא עָתִיד לְאִתְבַּזְּעָא טוּר מִשְׁחָא וְכָל מֵיתַיָּא דְיִשְׂרָאֵל עֲתִידִין לְמִפַּק מִתְּחוֹתוֹהִי וַאֲפִילוּ צַדִּיקַיָּא דְמִיתוּ בְּגָלוּתָא עֲתִידִין לְמֵיתֵי אוֹרַח כּוּבַיָּא מִלְרַע לְאַרְעָא וְנַפְקִין מִן

דודי לך. רמנים ט׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר תצוה ע״ש: עד ועד י״א בטעם מאריך ס״פ וסי׳ ערבון עד שלחך. ורדפוך עד אבדך. עד רדתה. מכף רגלך ועד קדקדך. אנכי אשב עד שובך. ואשמתינו גדלה עד לשמים. במחנה עד ווותם. מכף רגלו עד קדקדו דאיוב. עד שתחפץ ג׳ בסיפר׳:

הפעם השלישית

לכה דודי. אמרה כנסת ישראל הואיל והסתכל בכרמים שהם ישראל תראה אם פרחה הגפן כמו שהעתיקו חז״ל אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו מעמיד עליהם מלך שגזירותיו כגזירת המן ונגאלין והנה תראה שהדודאים נתנו ריח והתחברו חסידים אלה שהם חדשים עם חסידי אבות קדמונים וזה ענין חדשים גם ישנים: מי יתנך כאח לי. בעבור שיש בגלות עושי השם ושומרי המצות בצניעות הם מתאוים לשמור את המצות בפרהסיא ושתשוב השכינה כאשר היתה בתחילה: מיין הרקח. הוא ניסוך היין: שמאלו. עולת הערב והבקר. אמ׳ שלמה ברוח הקדש השבעתי אתכ׳ שלא תתעוררו עד שיגיע הקץ: מי זאת עולה מן המדב׳. וכן אמר שלמה כשהיו ישראל במדבר וכנכנסו לארץ אמר בתחלה השבעתי אתכם ואחר כן מי זאת עולה וזה הענין כמו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות כשיעלו ישראל ממדברות העמים יאמרו למשיח שהוא דודה דע כי תחת התפוח עוררתיך והענין כי היית אסור ויצן ולא התרתיך כי אם בתפילתי כענין תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אופניו ודברי ותפילותי כאילו הם הולידוך:

אל בית אמי. בית המקדש: תלמדני. כאשר הורגלתה לעשות באהל מועד: אשקך מיין הרקח. נסכים: עסיס. יין מתוק: שמאלו תחת לראשי. השבעתי אתכם. עכשיו כנסת ישראל משבעת ריבוריה כלפי האומות אף על פי שאני קובלת ומתאוננת דודי מחזיק בידי והוא לי למשען בגלותי לפיכך השבעתי אתכם: מה תעירו ומה תעררו. כי לא יועיל לכם: מי זאת. הקדוש ברוך הוא ובית דינו אומרים על כנסת ישרא׳ מי זאת כמה היא חשובה זאת שנתעלתה מן המדבר בכל מתנות טובות שם נתעלתה במתן תור׳ ובדיבוק שכינה ונראית חבתה לכל ועודנה בגלותה מתרפקת על דודה מתחברת על דודה מודה שהיא חברתו ודבוקה בו: רפק. בלשון ערבי רפקתא חבורה: תחת התפוח עוררתיך. כך היא אומרת בבקשה חיבת דודה תחת התפוח עוררתיך זכור כי בתחתית הר סיני העשוי על ראשי כמין תפוח שם עוררתיך והוא לשון חבת אשת נעורים המעוררת את דודה בלילות בתנומות עלי משכב מחבקתו ומנשקתו: שמה חבלתך אמך. הרי אמרנו שהקב״ה קראה אמו שם כהיתה לך לאם. חבלתך. לשון חבלי יולדה. חבלתך באה לך חבלים מתך כמו בני יבאוני יבאו מתני:

פימנו

רשי

שימני כחותם. בשביל אותה אהבה תחתמני על לבך שלא תשכחני ותראה כי עזה כמות אהבה האהבה שאהבתיך עלי כנגד מיתתי שאני נהרגתי עליך: קשה כשאול קנאה. והתגר שנתקנאו ושנתגרו בי האומו׳ בשבילך. קנאה בכל מקום אינכרמנט בלע״ז לשון אחיזת הלב לנקום נקם: רשפיה של אש חזקה הבאה מכח שלהבת של גיהנם טעם הזקף הגדול הנקוד על ר רשפי מלמדנו על תיבת אש שהיא דבוקה ל שלהבת יה לומר אש של שלהבת יה: מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. על שכינה בלשון רשפים נופל עליהם לשון לא יכבו: מים רבים. האומות: ונהרות. שריהם ומלכיהם: לא ישטפוה. על ידי חוזק ואימה ואף על ידי פתוי והסתה: אם יתן איש את כל הון ביתו. כדי להמיר אהבתך: בוז יבוזו לו. כל זה הקדוש ברוך הו׳ ובית דינו מעידי׳ שכך כנסת ישראל מתרפקת על דודה. עתה אחות לנו בתחתונים שהיא מתאחה ומתחברת ומתאוה להיות עמנו והיא קטנה ומקטנת את עצמ׳ מכל האומות כענין שנאמר לא מ מרובכם וגו׳ שהם מקטינים עצמם: אחות. לשון איחוי אלו קרעים שאין מ מתאחין: ושדים אין לה. כענין שנ׳ בגלות מצרים שדים נכונו בהגיעת הגאולה אבל זו שדים אין לה עדיין לא הגיע עתה לעת דודים: מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה. כשהאומות מתלחשים עליה ל להכחידה כענין שנ׳ לכו ונכחידם מגוי: אם חומה היא. אם תחזק באמונתה ובירא[ת]ה להיו׳ כנגדם כחומת נחשת שלא יכנסו לתוכה ר״ל שלא תתחתן בם והם לא יבואו בה ולא תפתה להם: נבנה עליה טירת כסף. נהיה לה לעיר מבצר ולכתר ולנוי ונבנה לה את עיר הקדש ובית הבחיר׳: ואם דלת היא. הסובבת על צירה והיקם עליה היא כפתחת אף היא אם תפתח להם להיות הם באים בה והיא בהם: נצור עליה לוח ארז. נשים בדלתה נסרים של עץ הנרקבים והתולעת גוררת ואוכלתן. וכנסת ישראל אומרת אני חומה חזקה באהבת דודי: ושדי כמגדלות. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות המניקים את ישר׳ בדברי תורה: אז. באמרי זאת: הייתי כמוצאת שלום. כמוצאת שלום ככלה הנמצאת שלימה ומוצאת שלום בבית בעלה: כרם היה לשלמה. זו כנסת ישראל שנאמר כי כרם יי׳ צבאות בית ישראל: בבעל המון. בירושלם שהיא רבת עם והמון רב: בעל. לשון מישור כמו מבעל גד בבקעת הלבנון: נתן את הכרם לנוטרים. מסרה ליד אדונים קשים בבל מדי יון ואדום במדרש שיר השירי׳ מצאתי מקצת סמך על נוטרים הללו שהם המלכיות: איש יביא בפריו. כל מה שיכלו לגבות מהן גלגליות וארנוניות ואכפרות הכל גבו מהם להביא לתוך ביתם: כרמי

שלהבתיה מלה חדא בן אשר

אבן עזרא

רשפיה. גחליה וכן ובני רשף יגביהו עוף: שלהבת יה. מחלוקת בין חכמי המסורת אם היא מלה אחת או שתים והקרוב שהיא שתים וסמיכת השם כמו כהררי אל וטעם שלהבת גדולה וכמוהו להבת שלהבת והנה היא מלה מרובעת מארבע אותיות כגבור עליה: מן ובורת עליה: כמוצאת. לשון נקבה על משקל מה היוצאת הזאת והמלה מן מצא ונעלם האלף כמנהגו: בעל המון. שם מקום שם כרמים רבים והעומד על זה החבור אולי יתמה למה אומר כאן בלשון ישמעאל בעבור קוצר דעתינו כי לא נדע מלשון ה הקדש כי אם הכתוב במקרא שהוצרכו ה הנביאים לדבר ומה שלא הוצרכו לא נדע שמו ובעבור היות לשו׳ ישמעאל קרוב אל ללשו׳ הקדש כי בניני ואותיו׳ יהו״א והתמרת׳ ונפעל והתפעל והסמיכות דרך אחת לשתיהן וכן בחשבון ויותר מחצי הלשון ימצא כמוהו בלשון ה הקדש על כן כל מלה שלא נמצא לה חבר במקרא ויש לה דומה בלשון ישמעאל אמר אולי פירושה כן אע״פ שהדבר בספק:

נשלם פי׳ שיר השירים מהפעם הראשנה:

הפעם השנית

ועתה דודי שימני כ כחותם על לבך ה הדביקני אל לבך כ כהדבק החות׳ באצבע כן הדביקני ואני על זרועך. וענין בוז יבוזו לו היו בני אד׳ מלעיגים עליו: אחות לנו קטנה. אמרה הנערה אחר מבני אמי חסד אותי ואמר לאחיו אחות לנו שתנוה נוטרה את ה הכרמים והיא היתה באותו הזמן קטנה. מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה להנשא: אם חומה היא. אם שמרה את עצמה והיא בתולה נבנה עליה טירת כסף והענין כי נשים בנין חשוב על החומ׳ מכסף כדי שיהיה לה כבוד על כל החומו׳ וזה הטעם נקנה לה חלי כתם שהם הקשורי׳ הראויי׳ לכלה: ואם דלת היא. שכבר נפתחה נצור עליה והענין כביאו׳ במצור ונסגור עליה שלא תראה הפך טירת כסף שכל הרואה על החומה טירת כסף יבא לראותה. אמרה הנערה אני חומה ושדי גדלו ונכונו והענין אע״פי שדי נכונו בתולה אני. אז הייתי בעיניו החושד אותי כמוצאת שלו׳ כי בתחילה נחרו בי ועתה מצאתי שלו׳ עמהם. ויש אנשים שיתמהו ויאמרו אם שדיה כמגדלות הנה הם גדולי׳ ואינו כן אלא מאחר שהיא דומה לחומה יהיו שדיה כמגדלות שהם על החומה הם הקטנים: כרם היה לשלמה. חזרה להלל נפשה ורוב אהבתה ואמרה כרם היה לשלמה והענין כי הנה שלמה המלך השכיר הכרם שלו בעבור שיביאו לו בפריו הנוטרים שכרו אותו אלף כסף

הפעם השלישית

שימני כחותם. אלו דברי כנסת ישראל לשכינה שהיא דבוקה בך לעולם. וענין מים רבים הם האומות הנמשלות למים כענין ישטפו מים רבים וכן את מי הנהר הגדולי׳ וכמוהם רבי׳ אם יתן איש. כמו המן הרשע ללעג יהיה שלא יוכל לשנות דת ישראל כי המקום הוא שומר תורתו כענין אתה יי׳ תשמרם שהוא חוזר על הפסוק הראשון שהוא אמרות יי׳ אמרות טהורות: אחות לנו קטנה. תאמר כנסת ישראל אחר שתתחבר עוד כשארית לנו אחות מעבר לנהר כוש או הם שני המטות וחצי המטה: ביום שידובר בה. ביום שנחמה כמו דברו על לב ירושלם: אם חומה היא. אם שמרה עצמה ולא יצאה מהדת נבנה לה מקום וטירות מלואות כסף ונלך בשבילה: ואם דלת היא. שלא שמרה המצות ופתחה לכל נצור עליה ונמנעה שלא תבוא אלינו. ענתה היא ואמרה אני חומה שומרת דתי היתי תורה שבכתב ושבעל פה. היו לו אז יהיו כל ישראל בשלום: כרם היה לשלמה. הם ישראל ששלמה היה מלך על כולם וזה הענין בבעל המון שכל ההמון היה שלו והוא סבב לתת הכרם לנוטרים והם מלכי ישראל. וענין אלף כסף עשרת השבטים שהיו לנוטרים וכל שבט מאה כסף: כרמי

מסורה

כשאול ג׳ ומ׳ל וס׳ הרחיב כשאול נפשו· נבלעם כשאול חיים· קשה כשאול קנאה: אחות ג׳ קמצי׳ וסי׳ ולאבשלום אחות יפה ושמה תמר: לא יספדו לו הוי אחי והוי אחות· אחות לנו קטנה: יביא ה׳ חס׳ וסי׳ שתי תור׳ דנזיר· ותאותם יבא להם· יבא בפריו אלף כסף· כי את כל המעשה יבא במשפט· וגם מלכיהם עם נסיכיהם· וי׳ מ׳ל וס׳ נמסר בסוף סדר צו:

מקרא

שָׂמָה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ: שִׂימֵנִי כַחוֹתָם
עַל־לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־עַזָּה
כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה
רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה: מַיִם
רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת־הָאַהֲבָה
וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם־יִתֵּן אִישׁ
אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ
לוֹ: אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם
אֵין לָהּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ בַּיּוֹם
שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ: אִם־חוֹמָה הִיא נִבְנֶה
עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף וְאִם־דֶּלֶת הִיא נָצוּר
עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז: אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי
כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת
שָׁלוֹם: כֶּרֶם הָיָה
לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת־הַכֶּרֶם
לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא בְּפִרְיוֹ אֶלֶף כָּסֶף:

תרגום

תחות טור משחא ורשעי׳ דמיתו ואתקברו בארעא דישראל עתידין למהויהון רמיין היכמה דרמי גבר אבנא בקלא בכן יימרון כל דיירי ארעא מה הות זכותא דעמא הדין דסלקא מן ארעא רבא רבבן כיומא דסלקת מן מדברא לארעא דישראל ומתפנקין על רחמי מרהא כיומא דאתחמית תחות טורא דסיני לקבל ית אוריתא ובהיא שעתא עתידא ציון דהיא אימן דישראל למילד ית בנהא וירושלם לקבלא ית בני גלותא: שימני אמרין בני ישראל ביומא ההוא לריבוניהון בבעו מינך שוי יתן כגלוף דעזקן על לבך כגלוף דעזקא על אדרעך דלא נוסיף עוד למיהוי גליין ארום תקיפא כמותא אהבת אלהותך וחסינא כגהינם קנאתא דעממא מקנאן לן ודבבו דנטרין לן דמיא לגומרין דאישא דגהינם דברא יתיה יי ביום תניינא לבריית עלמא לאוקידא ביה פלחי פולחנא נוכראה: מים אמר מרי עלמא לעמיה בית ישראל אילולי מתכנשין כל עממיא דמתילן למוי דימא דאינון סגיאין לא יכלין למטפי ית רחמי מינך ואי מתכנפין כל מלכי ארעא דמתילין למוי דנהרא דנגדא בתקוף לא יכלין למימחי יתיך מעלמא ואילולי יהיב גבר כל ממון ביתיה למקני חוכמתא בגלותא אנא מהדר ליה כפיל לעלמא דאתי וכל ביזתא די בזון מן משיריתיה דגוג יהי דיליה: אחות בעידנא ההיא יימרון מלאכי שמיא אילין לאילין אומא חדא אית לן בארעא וקלילן זכותהא ומלכין ושלטונין לית לה למפק לאגחא קרבא עם משיריתיה דגוג מה נעביד לאחתנא ביומא דמלילו אומיא למיסק עלהא לקרבא: אם יימר מיכאל רבהון דישראל אם היא מתעתדא כאושא בין עממיא ויהבא כספא למקני יחוד שמיה דמרי עלמא נהי אנא ואתון עם ספריהון סחרין לה כנדבכין דכספא ולית רשו לעממיא למשלט בה היכמה דלית רשו לזחלא למשלט בכספא ואפילו אי מסכינא היא מן פקודיא נבעי רחמין עלהא קדם יי ויודכר לה זכות אוריתא דעסקן ביה ינקיא דכתיבא על לוחא דלבא ומתעתדא לקביל אומיא כארזא: אני מתיבא כנישתא דישראל ואמרת אנא תקיפא בפתגמי אוריתא כשורא ובנוי חסינין כמגדלא ובההיא זימנא תהי כנישתא דישראל משכחא רחמין בעיני מרהא ויהון שאלין בשלמא כל דיירי ארעא: כרם אומא חדא סלקת בעדביה דמרי עלמא דשלמא עימיה דהיא מתילא לכרמא אותיב יתה בירושלם ומסר יתה ביד מלכיא דבית דוד דיהון נטרין יתה היכמה דאריסא נטיר לכרמא בתר דמית שלמה מלכא דישראל אשתארא בידוי

הפעם השנית

ואני לא עשיתי כן אלא כרמי שלי לפני וחזרה מלעגת ואומרת קח אתה שלמה האלף שלך וירויחו הנוטרים השוכרים אותם. אני אוכל רובה ממון ולא קרן וריוח אלא להיות כרמי שלי לפני שהתחברתי בו עם דודי והוא יותר תענוג לי מכל ממון. אמר דודה כאשר יושבת בגנים שים בתוך הכרם אל תרימי קולך כי א חברים יש לי והם מ מקשיבים לקולך ועתה השמיעני ואמרי לי ברח דודי כאילו ת תחשבי שאני עמהם שלא יחשדוני שאני ע עמך בכאן כאשר א אמרת לי בתחילה סב דמה לך דודי לצבי או לעופר האיילים:

נשלם פי' שיר השירים מהפעם השנית.

הפעם השלישית

כרמי שלי. את שלמה ברות הקדש זה הכרם כולו שהיה לי עוד י יחזור להיותו לפני: האלף לך שלמה. ואמר למשיח שהוא בנו ויקרא שלמה ה האלף לך שלמה יחזרו שהיו לנוטרי' את פריו גם המאתים שהם יהודה ובנימן. אמרה שכינה היושבת בגנים את כנסת ישראל כמה יתאוו המלאכים לשמוע את שיריך. ענתה כנסת ישראל אם טוב בעיני דודי ברח מהמלאכי' ורד אל הרי בשמים הם הררי ציון כי שם צוה יי' את הברכה חיים עד העולם:

כרמי שלי לפני. ליום הדין יביאם הקב"ה במשפט ויאמ' כרמי אע"פ שמסרתיו בידכם שלי הוא ולפני בא כל מה שחטפת' לכם את פריו ולא נכחד ממני מה שגביתם מהם והם אומרים האלף לך שלמה אלף הכסף שגבינו מהם הכל נחזור לך: ומאתים לנוטרי' את פריו. ועוד נוסיף הרבה משלנו ונתן להם לראשיהם וחכמיהם כענין שנאמר תחת הנחשת אביא זהב. ואותם תשלומים לתלמידי ח חכמים כמו שנאמר כי ליושבי' לפני יי' יהיה סחרה ואתננה של צר וים לפרש ומאתים לנוטרי' את פריו כדין הכהנה מן ההקדש שמשלם קרן וחומש אף אנו כשלם על ק קדש ישרא' ליי' ראשית תבואתו קרן וחומש חומשו של קרן ומאתי' הם חומשו של אלף: היושבת בגנים. הקדוש ברוך הוא א אומר לכנסת ישראל את הנפוצה בגולה ר רועה בגנים של אחרי' ויושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: חברים מקשיבים לקולך. מלאכי השרת חביריך בני אלהים דוגמתך מקשיבים ו ובאים לשמוע קולך בבתי כנסיות: השמיעני. ואחר כך יקדישו הם שנ' ברן יחד כוכבי בקר אלו ישראל ואחר כך ויריעו כל בני אלהים: ברח דודי. מן הגולה הזאת ופדנו מביניהם: ודמה לך לצבי. למהר הגאולה והשרה שכינתך על הרי בשמים הוא הר המוריה ובית המקדש שיבנה במהרה בימינו: אמן

דמה ל' וחד דמה ואינון חד מן ג' זוגין מחדין חד ד' וחד וד' וסי' דמה ל' עד שיפוח היום. חבה ל' ברח דודי. דשן ל' ונתן מטר זרעך אשר תזרע. ודשן ל' כי אביאנו אל האדמה: דחופים ל' ורצים יצאו. ודואפים ל' והרצ' ורכבי הרכש:

רְחַבְעָם בְּרֵיהּ אָתָא יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּפְלִיג עִמֵּיהּ מַלְכוּת וּדְבַר מִן יְדוֹי עֲסַר שִׁבְטִין עַל מֵימַר פּוּמֵיהּ רַאֲחִיָּה דְמִן שִׁילֹה דִּי הוּא גְּבַר רַבָּא: כרמי כַּד שְׁמַע שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָ' נְבוּאָתֵיהּ רַאֲחִיָּה דְמִן שִׁילֹה בְּעָא לְמִיקְטְלֵיהּ וַעֲרַק אֲחִיָּה מִן קֳדָם שְׁלֹמֹה וַאֲזַל לְמִצְרַיִם וּבְהַהִיא שַׁעְתָּא אִתְאֲמַר בִּנְבוּאָה לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה לְמֶהֱוֵי אִיהוּ שַׁלִּיט בַּעֲסַר שִׁבְטִין כָּל יוֹמוֹהִי וּבָתַר מוֹתֵיהּ יְהֵי שַׁלִּיט בְּהוֹן יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּתְרֵין שִׁבְטִין יְהוּדָה וּבִנְיָמִן יְהֵי שַׁלִּיט בְּהוֹן רְחַבְעָם בַּר שְׁלֹמֹה: היושבת אֲמַר שְׁלֹמֹה בְּסוֹף נְבוּאָתֵיהּ עֲתִיד מָרֵי עָלְמָא לְמֵימַר לִכְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּסוֹף יוֹמַיָּא אַתְּ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּמְתִילָא לְגִינְתָא מְלִילָא בֵּינֵי אוּמַיָּא וְיָתְבָא בְּבֵית מִדְרָשׁ' עִם חַבְרֵי סַנְהֶדְרִין וּשְׁאַר עַמָּא רְצַיְיתִין לְקָל רֵישׁ מְתִיבְתָּא וְאַלְפִין מִן פּוּמֵיהּ פִּתְגָמֵיהּ אַשְׁמִיעִינִי אוֹרַיְיתָא קָל מִלַּיִיךְ בְּעִידָּן דְּאַתְּ יָתְבָא לְזַכָּאָה וּלְחַיָּיבָא וַאֲנָא מַסְכִּים לְכָל מָה דִּי אַתְּ עָבְדַתְּ: ברח בְּהַהִיא שַׁעְתָּא יֵימְרוּן סָבֵי כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עֲרוֹק לָךְ רַחֲמִי מָרֵי עָלְמָא מֵאַרְעָא הָדָא מְסָאֲבָא וְתִישְׁרֵי שְׁכִינְתָּךְ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וּבְעִידָּן עָקְתִין דִּי אֲנַחְנָא מְצַלִּין קֳדָמָךְ תֶּהֱוֵי דָמֵי לְטַבְיָא דִּי בְעִידָּן דְּדָמִיךְ עֵינָא חֲדָא קָמִיץ וְעֵינָא חֲדָא יְהֵי פְּתִיחַ אוֹ כְאוֹרְזִילָא דְאַיָּלָא דִּבְעִידָּן דְּעָרִיק מִסְתַּכֵּל בַּתְרֵיהּ כֵּן אַנְתְּ תְּהֵא מַשְׁגַּח בַּן וּמִסְתַּכֵּל בְּצַעֲרָן וּבְסִיגוּפָן מִשְּׁמֵי מְרוֹמָא עַד זְמַן דְּיִתְרְעֵי בַן וְתִפְרוֹק יָתַן וְתַעִיל יָתַן עַל טוּרָא דִירוּשְׁלֵם וְתַמָּן יְסַקּוּן כָּהֲנַיָּא קֳדָמָךְ קְטֹרֶת בּוּסְמַנִּין:

ל' רפי ותד ותס'
ל' כאיש אחד
ב' ונסי' ל' ואחד דחה

כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת־פִּרְיוֹ: הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִנִי: בְּרַח דּוֹדִי וּדְמֵה־לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים:

סך פסו' שיר השירים מאה ושבעה עשר
וסי' קי"ז חציו נרד וכרכם:

נשלם פירוש שיר השירים תהלה ליוצר אורים

רשי

ויהי בימי שפוט השופטים · לפני מלוך שאול שהיו הדורות מתפרנסים על ידי שופטים ובימי אבצן היה שאמרו רבותינו אבצן זה בועז ·
וילך איש · עשיר גדול היה ופרנס הדור ויצא מארץ ישראל לחוצה לארץ מפני צרות העין שהיתה עינו צרה בעניים הבאים לדוחקו לכך נענש · אפרתים · חשובים וכן בן תוחו בן צוף אפרתי אדבינוס ראה חשיבות שהרי השיא עגלון מלך מואב את בתו לו למחלון דאמר מר רות בתו של עגלון היתה · דבר אחר אפרתים בית לחם קרויה אפרת: איש נעמי · למה נאמר מכאן אמרו אין איש מת אלא לאשתו: גם שניהם · מהו גם בתחלה לקו בממונם ומתו גמליהם ומקניהם ואחר כך מתו גם הם: ותצא מן המקום · למה נאמר הרי כבר נאמר ותשב משדה מואב ומהיכן תשוב אם לא תצא מן המקום שהיתה שם אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום ניכרת ועושה רושם פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה של עיר וכן ויצא יעקב מבאר שבע: כי

אבן עזרא

במם אל יחזק ידי פירוש מגילת רות
וזכרי יעמיד הודי לאברהם ספרדי

נאום אברה' בעבור היות דוד שורש מלכות ישר' כתב בספרי הקדש יחס דוד ·

ויהי בימי שפט השופטים · יש אומ' כי השם שפט השופטים כי על ידם בא רעב בארץ ישראל. ויש מדקדק שאומר שאיננו שם הפועל כי אם שם כמו חרב שפוט ויתכן היות כמשמעו כי כל פועל עבר או עתיד או פועל לעולם הם נגזרים משם הפיעל כי הוא העיקר · משם מבית לחם יהודה · משמש עצמו ואחר עמו בעבור כי שם מקום לא יסמך: מחלון וכליון לא ידענו אם המקרים שהיו על שנקראו כן כמו יששכר גם משה · ובדרש אומ' שהם יואש ושרף בעבור שלקחו בנות מואב ושם כתוב אשר בעלו בנות למואב והמואביות מותרות לישראל כי הכתוב לא אמר כי אם עמוני ומואבי שלא יבואו בקהל ושלא יקחו מבנות ישראל ובספר עזרא אבאר זה בטוב · וטעם מבית לחם פעם אחרת להודיע שהם אזרחים ועוד בעבור שאמר אפרתים ואת המלה פעם היא ליחס המקו' הנקרא אפרת ופעם אחת ממשפחת אפרי' ואפרת שם אשת כלב בן חצרון ונקרא המקום על שמה כמו מצרי' ולא יתכן שיקחו מחלון וכליון אלו הנשים עד שנתגיירו והעד אל עמה ואל אלהיה: ותשאר האשה לבדה משני ילדיה ומאישה והזכירם הכתוב כי כן משפט כאשר יזכיר שני דברי' יאמר על האחרון או הזכירם בעבור רוב מכאוביה על בניה שהיו בחורים כי אישה זקן מת: ותשב משדה מואב · במחשבתה כמו וילחם ישראל עם בלק: עם המתים · הם בניה · יתן יי' לכם · בעל: העוד לי בנים · רבים מחברינו חשבו כי זאת התשובה על המכחישים ולא ידעו כי אבותינו העתיקו כי הייבום לאחי' מן האב ולא מן האם רק אמרה להם אילו היו לי בני' במעי הייתי נותנת אותם לכם תחת המתי' ואת דרך חיבוב ולא על דרך ייבום: הלהן

ויהי בימיה ה' דסמי' וסי' ויהי בימי אמרפל · ויהי בימי אחז · ויהי בימי יהויקים דירמיה · ויהי בימי שפט השפטים · ויהי בימי אחשורוש: שפט ג' ב' חס' וא' מל' וסימ' אם תבא עלינו רעב חרב שפוט · ויהי בימי שפט השפטים · פתח פיך שפט צדק · קדם מל' כתר' הפ"א נקוד בחטף קמץ: מאביות ד' חס' ו' בליש' וסימ' והמאבים יקראו להם אמים · מאדם וממאב

רות

ויהי בימי שפט השפטים
ויהי רעב בארץ וילך
איש מבית לחם יהודה לגור בשדי
מואב הוא ואשתו ושני בניו: ושם
האיש אלימלך ושם אשתו נעמי
ושם שני בניו מחלון וכליון
אפרתים מבית לחם יהודה ויבאו
שדי מואב ויהיו שם: וימת
אלימלך איש נעמי ותשאר היא
ושני בניה: וישאו להם נשים
מאביות שם האחת ערפה ושם
השנית רות וישבו שם כעשר שנים
: וימותו גם שניהם מחלון וכליון
ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה
: ותקם היא וכלתיה ותשב משדי
מואב כי שמעה בשדה מואב כי
פקד יהוה את עמו לתת להם לחם:
ותצא מן המקום אשר היתה
שמה ושתי כלתיה עמה ותלכנה
בדרך לשוב אל ארץ יהודה: ותאמר
נעמי לשתי כלתיה לכנה שבנה
אשה לבית אמה יעשה יהוה עמכם
חסד כאשר עשיתם עם המתים
ועמדי: יתן יהוה לכם ומצאן מנוחה
אשה בית אישה ותשק להן ותשאנה
קולן ותבכינה: ותאמרנה לה כי
אתך נשוב לעמך: ותאמר נעמי
שבנה בנתי למה תלכנה עמי העוד
לי בנים במעי והיו לכם לאנשים:

תרגום

והוה ביומי נגיד נגידיא והות כפן תקיף בארעא דישראל עשרתיה כפנין תקיפין איתגזרו מן שמיא למהוי בעלמא מן יומא דאתברי עלמא עד דייתי מלכא משיחא לאוכחא בהון דיירי ארעא כפן קדמאי ביומי אדם כפן תניין ביומי למך כפן תליתאי ביומי אברהם כפן רביעאי ביומי יצחק כפן חמישאי ביומי יעקב כפן שתיתאי ביומי בועז דמתקרי אבצן צדיקא דמן בית לחם יהודה כפן שביעאי ביומי דוד מלכא דישראל כפן תמינאי ביומי אליהו נביא כפן תשיעאי ביומי אלישע בשומרון כפן עשיראי עתיד למהוי לא כפן למיכל לחמא ולא צחותא למשתי מיא אלהין למשמע פתגם נבואה מן קדם יי וכד הוה כפנא הדין תקיף בארעא דישראל נפק גברא רבא מן בית לחם יהודה ואזל לדור בחקלא דמואב הוא ואתתיה ותרין בנוהי: ושום גברא אלימלך ושום אתתיה נעמי ושום תרין בנוהי מחלון וכליון אפרתין רבנין מן בית לחם יהודה ואתו עד חקל מואב והוו תמן רופילין: ומית אלימלך בעלה דנעמי ואשתארת היא ארמלא ותרין בנהא יתמין: ועברו על גזירת מימרא דיי ונסיבו להון נשין נוכראין מן בנת מואב שום חדא ערפה ושום תניתא רות בת עגלון מלכא דמואב ויתיבו תמן כזמן עשר שנין: ועל דעברו על גזירת מימרא דיי ואתחתנו בעממין נוכראין אתקטעו יומיהון ומיתו אף תרויהון מחלון וכליון בארעא מסאבתא ואשתארת אתתא מתכלא מתרין בנהא וארמלא מבעלה: וקמת היא וכלתהא ותבת מחקל מואב ארום אתבשרת בחקל מואב על פום מלאכא ארום דכר יי ית עמיה בית ישראל למיתן להון לחמא בגין זכותיה דאבצן נגידא ובצלותיה דצלי קדם יי הוא בועז חסידא: ונפקת מן אתרא די הות תמן ותרתין כלתהא עמה: ואמרת נעמי לתרתין כלתהא אזילנא תיבנא אתתא לבית אמה יעביד יי עמכון טיבו כמא די עבידתון עם בעליכון שכיביא דסריבתון למיסב גובריא בתר מותיהון ועימי דזנתון וסוברתון יתי: יהב יי לכון אגר שלים על טיבותא די עבדתון לי ובההוא אגר תשכחון ניחתא כל חדא וחדא לבית בעלהא ונשיקת להון ונטלין קלהון ובכיאן: ואמרן לה לא נתוב לעמנא ולדחלתנא ארום אילהין עימך ניתוב לעמך לאתגיירא: ואמרת נעמי תובנא ברתי למה תזלין עמי העוד כען אית לי וולדא במעי ויהון לכון גוברין:

ודשמואל · וישאו להם נשים מאביות · תם את רות המאביה · ובכלות אלה נגשו: פקד יי' ד' וסימ' ראמן העם וישמעו · כי פקד יי' את חנה · כי פקד יי' את עמו לתת להם לחם · כי פקד יי' אה עדרו: בית אישה ב' וסימ' ואם בית אישה נדרה · ומצאן מנוחה אשה בית אישה · להן י"ד וסימ' נמסר בסדר פנחס וביחזקאל סימן כ"ג: ותאמרנה לה י"א מלין בטעם פי' האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח בכ"א מקומות שישרתנה מאילה וסימ' נמסר בסדר פנחס: לאנשים ח' וסימני רק לאנשים האל אל · ולקחתי את לחמי · התחזקו והיו לאנשים ב' בו · ויצקו לאנשים · קחו נשים והולידו · ואף כי תשלחנה · העוד לי בנים במעי:

ותשאנה ב׳ חד מ׳ל וחד חסר וסימ׳ ותשאנה קולן ותבכינה · ותשנה קולן ותבכינה עוד · בתרא חסר א׳ וא׳ ותשנה עלינו
כהי חסר : אל אשר ה׳ וסימ׳ נבסר כבי השא ומעי וריש יחזקאל : עבך ה׳ וסי׳ והשביע הכהן את האשה · בפרסו׳ סוסיו ירבוס
את כל חוצותיך · הנה עמך נשים בקרבך · שמעי בת וראי והטי אזנך · וחד ועמך כלם צדיקי׳ : שתיה׳ ב׳ לשון נקבה וכסי׳

ג׳ · ל׳ וחס׳ ח׳ שֹׁבְנָה בְנֹתַי לֵכְןָ כִּי זָקַנְתִּי מִהְיוֹת
לְאִישׁ כִּי אָמַרְתִּי יֶשׁ־לִי תִקְוָה גַּם
הָיִיתִי הַלַּיְלָה לְאִישׁ וְגַם יָלַדְתִּי בָנִים
ג׳ · ל׳ : הֲלָהֵן ׀ תְּשַׂבֵּרְנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדָּלוּ
ל׳ · ל׳ הֲלָהֵן תֵּעָגֵנָה לְבִלְתִּי הֱיוֹת לְאִישׁ אַל
בְּנֹתַי כִּי־מַר־לִי מְאֹד מִכֶּם כִּי־יָצְאָה
ל׳ כתי׳ כן למערבאי · בִי יַד־יְהוָה : וַתִּשֶּׂנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה
עוֹד וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת
דָּבְקָה בָּהּ : וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה
ג׳ יְבִמְתֵּךְ אֶל־עַמָּהּ וְאֶל־אֱלֹהֶיהָ שׁוּבִי
אַחֲרֵי יְבִמְתֵּךְ : וַתֹּאמֶר רוּת אַל־
ל׳ תִּפְגְּעִי־בִי לְעָזְבֵךְ לָשׁוּב מֵאַחֲרָיִךְ כִּי
ה׳ · ד׳ אֶל־אֲשֶׁר תֵּלְכִי אֵלֵךְ וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי
ה׳ אָלִין עַמֵּךְ עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ אֱלֹהָי :
ט׳ ב׳ מנהון רפ׳ בַּאֲשֶׁר תָּמוּתִי אָמוּת וְשָׁם אֶקָּבֵר
כֹּה יַעֲשֶׂה יְהוָה לִי וְכֹה יֹסִיף כִּי
ל׳ הַמָּוֶת יַפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֵךְ : וַתֵּרֶא
ל׳ כִּי־מִתְאַמֶּצֶת הִיא לָלֶכֶת אִתָּהּ
וַתֶּחְדַּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ : וַתֵּלַכְנָה
ב׳ לשון נקבה וכסי׳ · שְׁתֵּיהֶם עַד־בּוֹאָנָה בֵּית לָחֶם וַיְהִי
ג׳ ב׳ מ׳ל וח׳ חס׳ · ג׳ · כְּבֹאָנָה בֵּית לֶחֶם וַתֵּהֹם כָּל־הָעִיר
ז׳ · ה׳ רפין עֲלֵיהֶן וַתֹּאמַרְנָה הֲזֹאת נָעֳמִי :
ה׳ חד חס׳ וַתֹּאמֶר אֲלֵיהֶן אַל־תִּקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי
ל׳ חס׳ · ל׳ כתי׳ א׳ · קְרֶאןָ לִי מָרָא כִּי־הֵמַר שַׁדַּי לִי מְאֹד :

ג׳ · ל׳ ח׳ תּוּבְנָא בְּרָתַי מִבַּתְרַי אִיזִילְנָא לְעַמְכוֹן אֲרֵי
סָבִית מִלְּמֶהֱוֵי בַּעֲלָה לִגְבַר אֲרוּם אֲמָרִית
אִילוּ אֲנָא רִיבָא אִית לִי סְבַר בְּרַם הֲוֵיתִי
ג׳ · מְבַעֲלָא בְּלֵילְיָא לִגְבַר וּבְרַם הֲוֵיתִי יָלְדַת
ל׳ · בְּנִין : דִּילְמָא לְהוֹן אַתּוּן מְתִינַן עַד דִּי יִרְבּוּן
כְּאִתְּתָא דְנַטְרָא לְיִבָם קְלִיל לְמִסְבָּה לִגְבַר
הֲבְדִילְהוֹן אַתּוּן יָתְבָן עֲגִימָן בְּדִיל דְּלָא
לְמֶהֱוֵי מִתְנַסְבָן לִגְבַר בְּבָעוּ בְּרָתַי לָא
תְמָרְרוּן נַפְשִׁי אֲרוּם מְרִיר לִי יַתִּיר מִנְּכוֹן
אֲרוּם נַפְקַת בִּי מַחָא מִן קֳדָם יְיָ : וּנְטַלָן
קָלְהֶן וּבְכִיָאן עוֹד זִמְנָא אוֹחֲרָנָא וּנְשִׁיקַת
עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת אִתְדַּבְקַת בַּהּ : וַאֲמַרַת
הָא תָבַת יְבִמְתֵּיךְ לְוָת עַמָּהּ וּלְוָת דַּחַלְתָּהּ
תּוּבִי בָּתַר יְבִמְתֵּיךְ לְעַמִּיךְ וְלִדְחַלְתִּיךְ :
וַאֲמַרַת רוּת לָא תַקְנִיטִי בִי לְמִשְׁבְּקִיךְ
לְמִתּוּב מִן בַּתְרַיִיךְ אֲרוּם תָּאִיבָא אֲנָא
לְאִתְגַּיָּרָא אֲמַרַת נָעֳמִי אִתְפַּקַּדְנָא לְמִיטַר
שַׁבַּיָא וְיוֹמֵי טָבָא בְּדִיל דְּלָא לְהַלָּכָא בַּר
מִתְּרֵין אַלְפִין אַמִּין אֲמַרַת רוּת לְכָל מַן דִּי
אַתְּ אָזְלָא אֵיזִיל אֲמַרַת נָעֳמִי אִתְפַּקִּידְנָא
דְּלָא לְמִבַת בַּחֲדָא עִם עַמְמַיָא אֲמַרַת רוּת
לְכָל אֲתַר דִּי תְבִיתִי אֲבִית אֲמַרַת נָעֳמִי
אִתְפַּקִּידְנָא לְמִנְטַר שִׁית מְאָה וּתְלַת עֲסַר
פִּיקוּדַיָּא אֲמַרַת רוּת מָה דְּנָטְרִין עַמִּיךְ אִיהָא
נָטְרָא אֲנָא כְּאִילוּ הֲווּ עַמִּי מִן קַדְמַת דְּנָא
אֲמַרַת נָעֳמִי אִיתְפַּקִּידְנָא דְּלָא לְמִפְלַח
פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה אֲמַרַת רוּת אֱלָהִיךְ הוּא
אֱלָהִי : אֲמַרַת נָעֳמִי אִית לָנָא אַרְבַּע דִּינֵי
מוֹתָא לְחַיָּיבַיָּא רְגִימַת אַבְנָא וִיקִידַת נוּרָא
וּקְטִילַת סַיְפָא וּצְלִיבַת קֵיסָא אֲמַרַת רוּת לְכָל מַה דְּתְמוּתִי אֲמוּת אֲמַרַת נָעֳמִי אִית לָנָא בֵּית
קְבוּרְתָּא אֲמַרַת רוּת וְתַמָּן אֱהֵא קְבִירָא וְלָא תוֹסִיפִי עוֹד לְמַלָּלָא כְּדְנַן יַעְבִּיד יְיָ לִי וּכְדְנַן יוֹסִיף עֲלַי
אֲרוּם מוֹתָא יְהֵא מַפְרִישׁ בֵּינִי וּבֵינָךְ : וַחֲזַת אֲרוּם מְאַלְּמָא הִיא לְמֵהַךְ עִמָּהּ וּפְסַקַת מִלְּמַלָּלָא לָהּ :
וַאֲזַלָן תַּרְוֵיהוֹן עַד דְּעַלָּן בֵּית לָחֶם וַהֲוָה כַּד עַלָּן לְבֵית לָחֶם וְאַרְגִּישׁוּ כָּל יָתְבֵי קַרְתָּא עִילָוֵיהוֹן
וַאֲמַרָן הֲדָא נָעֳמִי : וַאֲמַרַת לְהוֹן לָא תְהַוְיָן קָרָן לִי נָעֳמִי קְרוֹ לִי מְרִירַת נַפְשָׁא אֲרוּם אַמְרִיר
שַׁדַּי לִי לַחֲדָא :

וסי׳ ותלכנה שתיהם עד באנה בית לחם · אשר בנו שתיהם את בית ישראל : מרא ל׳ כתיב א׳ והוא חד מן מלין דכתי׳ א׳
בסוף תיבותא ולית דכו׳ וסימ׳ נמסר במס׳ רבת׳ במערכת אות האלף כסד׳ :

אלהן תשברנה · הנון תחת המ׳ם והפך כי מר לי מאד מכם והמה באו בית לחם ·
מלת תשברנה דביקה עם אות למ״ד או עם מלת ל׳ כמו עיני כל אליך ישברו : תעגנה ·
מבניין נפעל ואין לו חבר : לבלתי היות לאיש · היות כל אחת מהן לאיש כמו
ויתלו שניהם על עץ : אל בנותי · כלומר אל תלכנה עמי : כי יצאה בי ·
גזירת השם שיצאה מלפניו או שהיתה נמסרת ויצאה בי עד שנראתה : יד ה׳ ·
מכה כי ביד היא וכלשון בני אדם ידבר הכתוב : שבה יבמתך · תגזרת יבמה כבר פירשנוה בתורה : אל עמה ואל אלהיה · לעד שהתגיירו : אל תפגעי בי · הטעם שיום ולעולם הוא דבוק עם אות בי״ת כמו ופגעו לי בעפרון ואין מלה זרה רק לא תפגע אדם ובמקומו אפרשנו : עמך עמי · לשלם לא אעזוב תורת ישראל וייחוד השם : מתאמצת · מבנין התפעל : ותהם · מבנין נפעל משפעלי הכפל : הזאת נעמי · כי אלימלך ואשתו היו מגדולי ישראל : אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא · אע״פ שהוא כתוב באל״ף בא כדרך בעלי הה״א הנעלם בסוף אלף מרא תחת הה״א וכמוהו כענלה דשא על דעת ר׳ יהודה ולפי דעתי הטעם דבר תענוג והמר הפך תענוג והטעם הוא מאשר הוא המתוק · מלאה

כי זקנתי מהיות לאיש · שאנשא לו ואוליד בנים ותנשאו להם שאיננם אסורים להם משום אשת אחיו שלא היה בעולמו שאינה זקוקה ליבם לפי שלא הם למחלון וכליון קדושין בהם שנכריות היו ולא נתגיירו ועכשיו הן באות להתגייר כמו שנאמר כי אתך נשוב לעמך מעתה כשיה לעם אחד : כי אמרתי יש לי תקוה · כי אפילו אמר לי לבי יש לי תקוה לינשא עוד וללדת בנים : וגם הייתי הלילה לאיש · ויותר מכן אפי׳ הרתי הלילה זכרים וגם ילדתי בנים או אפילו כבר ילדתי בנים : הלהן תשברנה · בתמיה שמא להן תצפנה עד אשר יגדלו לשון שברו על ה׳ : תעגנה · לשון איסור כלא כמו עג עוגה ועמד בתוכה ויש פותרין לשון עיגון ולא יתכן שאם כן היה לו לינקד הנו״ן דגש או לכתוב שני נוני״ן : הנה שבה יבמתך · זה טעמו למעלה תחת השי״ן לפי שהוא לשון עבר ובנקוד הוא שבה טעמו למטה בבי״ת לפי שהוא לשון הווה וכן כל כיוצא בהם : אל תפגעי בי · אל תפצרי בי : כי אל אשר תלכי אלך · מכאן אמרו רבותינו גר שבא להתגייר מודיעין לו מקצת עונשין שאם בא לחזור בו יחזור שמתוך דבריה של רות אתה למד מה אמרה לה נעמי אסור לנו לצאת חוץ לתחום בשבת אמרה לה באשר תלכי אלך אסור לנו להתייחד נקבה עם זכר שאינו אישה אמרה לה באשר תליני אלין עמנו מובדלים משאר עמי׳ בשש מאות ושלש עשרה מצות עמך עמי אסור לנו ע״ז אלהיך אלהי ארבע מיתות נמסרו לבית דין באשר תמותי אמות שני קברים נמסרו לבית דין אחד לנסקלין ולנשרפי׳ ואחד לנהרגי׳ ולנחנקי׳ אמרה לה ושם אקבר : כה יעשה לי השם · כאשר התחיל להרע שיצאה בי ידו להמית אישי ולירד מנכסי : וכה יוסיף · אם יפריד ביני ובינך כי אם המות : ותחדל לדבר אליה · מכאן אמרו אין מרבין עליו ואין מדקדקים עליו : תוספת · ותלכנה שתיהן · אמר רבי אבהו בוא וראה כמה חשובין הגרים לפני הקב״ה כיון שנתנה דעתה להתגייר השוה אותה הכתוב לנעמי · ותהם כל העיר נעשית הומיה כל העיר כולם נתקבצו לקבור אשתו של בועז שמתה בו ביום · ע״כ : הזאת נעמי · הא נקודה חטף מפני שהיא תמוהה הזאת נעמי שרגילה לצאת בגבים ובפרדים תראיתם מה עלתה לה על אשר יצאתה לחוצה לארץ · מלאה

רשי

מלאה הלכתי · בעשר ובנים : ענה בי · העיד עלי שחטאתי לפניו : בתחילת קציר שעורים · בקצירת העומר הכתוב מדבר : מודע · קרוב בן אחיו של אלימלך היה אמרו רבותי' אלימלך ושלמון אבי בועז ופלוני אלמוני הגואל ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב היו ולא הועילו להם זכות אבותם כשיצאו מארץ לחוצה לארץ : אלכה נא השדה · לאחד משדות אנשי העיר אחרי אחד מהם אשר אמצא חן בעיניו שלא יגער בי : ואלקטה בשבלי' · אחר אשר אמצא חן בעיניו · אחר מי אשר אמצא חן בעיניו : ותלך ותבא ותלקט בשדה' מצינו במדרש רות עד לא אזלת אתת שהוא אומר ותבא ואחר ותלקט אלא שהיתה מסמנת הדרכי' קודם שנכנסה לשדה והלכה ובאה חזרה לעיר כדי לעשות סימנים וציונים שלא תטעה בשבילים ותדע לשוב: ויקר מקריה · לבא בחלקת השדה אשר לבועז : למי הנערה הזאת · וכי דרכו של בועז לשאול בנשים אלא דברי צניעות וחכמה ראה בה שתי שבלים לקטה שלשה אינה לקטה והיתה מלקטת עומדו' מעומד ושוכבו' מיושב כדי שלא תפשה :

אבן עזרא

מלאה · בנים וממון : ושדי הרע בי · יש אומרים מגזרת לענות מפני ולפי דעתי שהוא מגזרת לא תענה ברעך כטעם תחדש עדיך נגדי : ושדי הרע לי · כמו נגע וכמהו ובורא רע או הרע לי על מעלי או על דרך לשון בני אדם דבר הכתוב והוא הנכון · הא השבה הא הדעת כמו הנמצא פה · וטעם ותשב נעמי פעם אחרת לרמוז הזמן שבאו בתחלת קציר שעורים בעבור לקוטי רות : מודע · קרוב ידוע כמו ומודע לבינה תקרא : לאישה · מאת אישה והנה הלמ"ד כמו אמרי לי אחי הוא : בועז · אמ' רבותינו ז"ל שהוא אבצן שהיה שופט את ישראל : אחר אשר אמצא חן בעיניו · יש אומרים כי הוא"ו שב אל בועז הנזכר והטעם אולי יהיה ולפי דעתי שהוא"ו שב אל בעל השדה ואם לא נזכר בעבור ויקר מקרה וטעמו כן הוקרה : יי' עמכם · לעזור אתכ' בעבור שהם עמלים : יברכך יי' · שיתן ברכה בקציר : למי הנערה הזאת · חשב שהיא אשת איש אולי שאל את הנער כי ראה לבושה כלבוש ארצה גם הנורות משתנות בעבור האויר ודרך הדרם ידועה : ותבא ותעמד · שתתעכב תמיד בברכה ולא בדבר אחר שלא יחשדנה בעבור יפיה : זה שבתה הבית מעט · זמן מועט · ושבתה שישבה · וטעם בית כמו כול : לא תעבורי · בשורק תחת חולם כמו ישפוטו הם והיא מלה זרה בעבור היותה מלרע אולי היתה כן בעבור שאיננו במקום מוכרת · וכ"ן תדבקין נוסף : וצמית · בא בבעלי הה"א בסוף : הנר

מסורה

הרע ד' וסימ' נמסר בסדר שמות ומלכים ב' סימן כ"א : בתחלת ו' וסימ' והם הומתו בימי קציר תחלת כתי' · ויהי בתחלת שבתם שם · בתחלת עלות הלקש · באו בית לחם כתחלת קציר שערים · בתחלת תחנוניך יצא · ובמלכות אחשורש בתחלת : ואלקטה ל' וחד אלקטה ואינון חד מן זוגין חד א' וחד וא' וסימני' במסר' רבתא במערכת אות האלף בסד :

אֲנִי מְלֵאָה הָלַכְתִּי וְרֵיקָם הֱשִׁיבַנִי
יְהוָה לָמָּה תִקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי וַיהוָה
עָנָה בִי וְשַׁדַּי הֵרַע לִי : וַתָּשָׁב נָעֳמִי ד'
וְרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה כַלָּתָהּ עִמָּהּ הַשָּׁבָה
מִשְּׂדֵי מוֹאָב וְהֵמָּה בָּאוּ בֵּית לֶחֶם
בִּתְחִלַּת קְצִיר שְׂעֹרִים : וּלְנָעֳמִי מֹידַע ו' מידע ק'
לְאִישָׁהּ אִישׁ גִּבּוֹר חַיִל מִמִּשְׁפַּחַת
ב אֱלִימֶלֶךְ וּשְׁמוֹ בֹּעַז : וַתֹּאמֶר רוּת
הַמּוֹאֲבִיָּה אֶל נָעֳמִי אֵלְכָה נָּא הַשָּׂדֶה
וַאֲלַקֳטָה בַשִּׁבֳּלִים אַחַר אֲשֶׁר אֶמְצָא ל וא' אלקטה
חֵן בְּעֵינָיו וַתֹּאמֶר לָהּ לְכִי בִתִּי :
וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי
הַקֹּצְרִים וַיִּקֶר מִקְרֶהָ חֶלְקַת הַשָּׂדֶה ל · ל
לְבֹעַז אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ : ל
וְהִנֵּה בֹעַז בָּא מִבֵּית לֶחֶם וַיֹּאמֶר
לַקּוֹצְרִים יְהוָה עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ ד"מל
יְבָרֶכְךָ יְהוָה : וַיֹּאמֶר בֹּעַז לְנַעֲרוֹ
הַנִּצָּב עַל הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנַּעֲרָה ד"מל
הַזֹּאת : וַיַּעַן הַנַּעַר הַנִּצָּב עַל
הַקּוֹצְרִים וַיֹּאמַר נַעֲרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא ד"מל · בה
הַשָּׁבָה עִם נָעֳמִי מִשְּׂדֵה מוֹאָב :
וַתֹּאמֶר אֲלַקֳטָה נָּא וְאָסַפְתִּי בָעֳמָרִים
אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים וַתָּבוֹא וַתַּעֲמוֹד מֵאָז ד"מל · ל מל למערבאי
הַבֹּקֶר וְעַד עַתָּה זֶה שִׁבְתָּהּ הַבַּיִת ל
מְעָט : וַיֹּאמֶר בֹּעַז אֶל רוּת הֲלוֹא ט"מל בכתו'
שָׁמַעַתְּ בִּתִּי אַל תֵּלְכִי לִלְקֹט בְּשָׂדֶה ד' ל' ה' רכיו
אַחֵר וְגַם לֹא תַעֲבוּרִי מִזֶּה וְכֹה ל ומל
תִדְבָּקִין עִם נַעֲרֹתָי : עֵינַיִךְ בַּשָּׂדֶה ב' . ב' חס
אֲשֶׁר יִקְצֹרוּן וְהָלַכְתְּ אַחֲרֵיהֶן הֲלוֹא ל וכל הסבלי' רכו'
צִוִּיתִי אֶת הַנְּעָרִים לְבִלְתִּי נָגְעֵךְ
וְצָמִת וְהָלַכְתְּ אֶל הַכֵּלִים וְשָׁתִית ל
מֵאֲשֶׁר יִשְׁאֲבוּן הַנְּעָרִים : וַתִּפֹּל ל
עַל פָּנֶיהָ וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתֹּאמֶר
אֵלָיו מַדּוּעַ מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ ל
לְהַכִּירֵנִי וְאָנֹכִי נָכְרִיָּה :

תרגום

אֲנָא מְלֵיאָה אֲזָלִית מִבַּעְלִי וּמִבְּנַי וְרֵיקַנְיָא אַתִּבְנִי יְיָ מִנְּהוֹן לְמָא דֵין אַתּוּן קָרַן לִי נָעֳמִי וּמִן קֳדָם יְיָ אִסְתְּהִיד לִי חוֹבְתִי וְשַׁדַּי הַבְאִישׁ לִי : וְתָבַת נָעֳמִי וְרוּת מוֹאֲבִיתָא כַּלְּתַהּ עִמַּהּ דִּי תָבַת מֵחֲקַל מוֹאָב וְאִינוּן אָתוּ בֵּית לֶחֶם בְּמַעֲלֵי יוֹמָא דְפִסְחָא וּבְהַהוּא יוֹמָא שָׁרִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶחְצַד יַת עוּמְרָא דַאֲרָמוּתָא דַהֲוָה מִן שְׂעוֹרִין : וּלְנָעֳמִי אִשְׁתְּמוֹדַע לְגַבְרַהּ גְּבַר גִּיבַּר תַּקִּיף בְּאוֹרַיְתָא מִן יִחוּס אֱלִימֶלֶךְ וּשְׁמֵיהּ בּוֹעַז : וַאֲמַרַת רוּת מוֹאֲבִיתָא לְוַת נָעֳמִי אִיזִיל כְּעַן לְחַקְלָא וְאֶכְנוֹשׁ בְּשׁוּבְלִין בָּתַר דִּי אַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינוֹי וַאֲמַרַת לַהּ אִיזִיל בְּרַתִּי : וַאֲזַלַת וְעָלַת וְכַנְשַׁת בְּחַקְלָא בָּתַר חֲצוֹדַיָּא וְאוֹרַע אִירְעַהָא אַחְסָנַת חַקְלָא דִּי הֲוָה לְבוֹעַז דְּמִן יִחוּס אֱלִימֶלֶךְ : וְהָא בוֹעַז אֲתָא מִבֵּית לֶחֶם וַאֲמַר לַחֲצוֹדַיָּא יְהֵא מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן וַאֲמַרוּ לֵיהּ יְבָרִיכִנָּךְ יְיָ : וַאֲמַר בּוֹעַז לְעוּלֵימֵיהּ דְּמַנֵּי רַב עַל חֲצוֹדַיָּא לְאֵי דֵין אוּמָּא רִיבָא הָדָא : וַאֲתִיב עוּלֵימָא דְּאִתְמַנָּא רַב עַל חֲצוֹדַיָּא וַאֲמַר רִיבָא מִן עַמָּא דְמוֹאָב הִיא דְּהָבַת וְאִתְגַּיְּירַת עִם נָעֳמִי מֵחֲקַל דְּמוֹאָב : וַאֲמַרַת אֶצְבּוֹר כְּעַן וְאֶכְנוֹשׁ שׁוּבְלִין בְּאַלּוּמַיָּא מַה דְּמִשְׁתָּאַר בָּתַר חֲצוֹדַיָּא וַאֲתַת וְקָמַת וְאִתְעַכְּבִית כְּעַן מִקֳּדָם צַפְרָא וְעַד כְּעַן פּוֹן זְעֵיר דֵּין דְּיָתְבָא בְּבֵיתָא צִיבְחָר : וַאֲמַר בּוֹעַז לְוַת רוּת הֲלָא קַבֵּיל מִינִּי בְּרַתִּי לָא תְהַכִין לְמִצְבַּר שׁוּבְלֵי בְּחַקַל אוֹחֲרָן וְאַף לָא תִעְבְּרִי מִכָּא לְמֵיזַל לְאוּמָּא אַחֲרָתָא וְהָכָא תִּתּוֹסְפִין עִם עוּלֵימָתָי : תְּהֵא מִסְתַּכְּלָא בְּחַקְלָא דְּיִחְצְדוּן וּתְהַכִין בַּתְרֵיהוֹן הֲלָא פַקֵּידִית יַת עוּלֵימַיָּא דְּלָא יִקְרְבוּן בִּיךְ וּבְעִידָן דִּי אַתְּ צַהְיָת לְמוֹיֵי אִיזִילִי לְמָנַיָּא וּתְהֵי שָׁתְיָא מוֹיֵי דִּי מַלְיָין עוּלֵימַיָּא : וּנְפָלַת עַל אַפָּהָא וּסְגִידַת עַל אַרְעָא וַאֲמַרַת לֵיהּ מָא דֵין אַשְׁכְּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָךְ לְאִשְׁתְּמוֹדְעוּתַנִי וַאֲנָא מֵעַמָּא נוּכְרָאָה מִבְּנָתְהוֹן דְּמוֹאָב וּמֵעַמָּא דְּלָא אִידְּכֵי לְמֵיעַל בִּכְנִישְׁתָּא דַיְיָ :

מסורה

לקוצרים ד' מל' וסי' ויאמר לקוצרים יי' עמכם · ודבתריה הנצב על הקוצרים למי הנערה · ודבתריה ויאמר נערה מואביה · ודבתריה ותאמר אלקטה נא ואספתי : הלוא ט' מל' בכתו' וסימ' הלוא כשנאיך יי' אשנא · הלוא יתעו חרשי רע · הלוא שמעת בתי · הלוא צויתי את הנערים · הלוא הם כתובים דאסתר · הלוא ביראת אלהינו תלכו · הלוא כה עשו אבתיכם דבסוף עזרא · הלוא על אלה חטא שלמה · תאנף בנו עד כלה :

אבן עזרא

אשר חתר לי׳ פועל שלא כקרא שם פועלו׃ אשר לא ידעת. לדור שמהם׃ משכרתך כמו מתכונת הלבנים והוא שם מן הבנין הכבד הנוסף בעבור המ״ם׃ ואנכי לא אהיה. אינני ראויה להיות כאחת שפחותיך׃ בחומץ. בעבור החום׃ ותותר׳ בעבור סוף פסוק כמו זכור מלחמה אל תוסף׃ ויצבט׳ אין לו חבר ופירוש כמו כתינה׃ של תשלו׃ מגזרת שלל ויש אומרי׳ כמו שגגה מן על השל׃ ויהי כאיפה שעורים׳ פעם אחת שאלני אדם מה טעם באיפה שעורים אמרתי לו אין טעם לשאלה הזאת כי הכתוב ספר מה היה אז כקלותי בעיניו ויאמר לי כי יש לו טעם ואני החרשתי ממנו ולא שאלתיו׃ והנה בא ביום אחד ואמר לי כי יש לו טעמים הרבה האחד שראתה רות בדרך כבואה כי פקיד היה אחד מבנית להעמיד עמוד על שם בעלה וטעם איפה כ״ו רמוז׳ שהיו על העמוד וזה בגימטריא ופיר׳ שעורים כמו שיעורים כמו שער בנפשו וטעם אחר ויהי שתי מלות ארמית ועברית וי היא כאשר ראתה שיתלה אבשלום שהוא מבנית והנה כ״ף עם אל״ף רמז למכות אבשלום במותו ואח׳ כך איפה שעורים לשון רבי׳ בעבור היותו כבד עליו וטעם אחר כי תחלת אות באיפה עם תחלת שעורי׳ הוא ישי שהוא כריך גמור אז שמח ויטב לבו ב בקרבו׃ ברוך ה׳ אשר לא עזב חסדו׃ לאות כי עשה חסד בתחלה עם אלימלך ועם בניו כי שופט היה׃ החיי׳. נעמי ורות׃ מגואלינו הוא׃ אין הגאולה יבום רק הוא דרך א אחרתי׃ כי

עשית ה׳ וסימניהון לאשה מה זאת עשית׃ ראי דרכך בגיא דעי׳ ויאמר לה הגד הגד לי כל אשר עשית׃ איפה לקטת היום ואנה עשית׃ אשר עשית את ונבלכת׃ וכן הודע את ירושלם עד ונחלת בך דכו׳׃ לחסות ג׳ רפין ומ״ל וסימ׳ מבטוח באדם׃ מבטוח בנדיבים׃ אשר באת לחסות תחת כנפיו׃ וכי דברת חד מן ב׳ יתידאין וסימ׳ נמסר בבסרה רבת׳

וַיַּעַן בֹּעַז וַיֹּאמֶר לָהּ הֻגֵּד הֻגַּד לִי כֹּל
אֲשֶׁר־עָשִׂית אֶת־חֲמוֹתֵךְ אַחֲרֵי מוֹת
אִישֵׁךְ וַתַּעַזְבִי אָבִיךְ וְאִמֵּךְ וְאֶרֶץ
מוֹלַדְתֵּךְ וַתֵּלְכִי אֶל־עַם אֲשֶׁר לֹא־
יָדַעַתְּ תְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ יְשַׁלֵּם יְהוָה
פָּעֳלֵךְ וּתְהִי מַשְׂכֻּרְתֵּךְ שְׁלֵמָה מֵעִם
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בָּאת
לַחֲסוֹת תַּחַת־כְּנָפָיו׃ וַתֹּאמֶר אֶמְצָא־
חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי כִּי נִחַמְתָּנִי וְכִי
דִבַּרְתָּ עַל־לֵב שִׁפְחָתֶךָ וְאָנֹכִי לֹא
אֶהְיֶה כְּאַחַת שִׁפְחֹתֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר לָה
בֹעַז לְעֵת הָאֹכֶל גֹּשִׁי הֲלֹם וְאָכַלְתְּ
מִן־הַלֶּחֶם וְטָבַלְתְּ פִּתֵּךְ בַּחֹמֶץ וַתֵּשֶׁב
מִצַּד הַקֹּצְרִים וַיִּצְבָּט־לָהּ קָלִי וַתֹּאכַל
וַתִּשְׂבַּע וַתֹּתַר׃ וַתָּקָם לְלַקֵּט
וַיְצַו בֹּעַז אֶת־נְעָרָיו לֵאמֹר גַּם בֵּין
הָעֳמָרִים תְּלַקֵּט וְלֹא תַכְלִימוּהָ׃ וְגַם
שֹׁל־תָּשֹׁלּוּ לָהּ מִן־הַצְּבָתִים וַעֲזַבְתֶּם
וְלִקְּטָה וְלֹא תִגְעֲרוּ־בָהּ׃ וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה
עַד־הָעָרֶב וַתַּחְבֹּט אֵת אֲשֶׁר־לִקֵּטָה
וַיְהִי כְּאֵיפָה שְׂעֹרִים׃ וַתִּשָּׂא וַתָּבוֹא
הָעִיר וַתֵּרֶא חֲמוֹתָהּ אֵת אֲשֶׁר־לִקֵּטָה
וַתּוֹצֵא וַתִּתֶּן־לָהּ אֵת אֲשֶׁר־הוֹתִרָה
מִשָּׂבְעָהּ׃ וַתֹּאמֶר לָהּ חֲמוֹתָהּ אֵיפֹה
לִקַּטְתְּ הַיּוֹם וְאָנָה עָשִׂית יְהִי מַכִּירֵךְ
בָּרוּךְ וַתַּגֵּד לַחֲמוֹתָהּ אֵת אֲשֶׁר־
עָשְׂתָה עִמּוֹ וַתֹּאמֶר שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם בֹּעַז׃ וַתֹּאמֶר
נָעֳמִי לְכַלָּתָהּ בָּרוּךְ הוּא לַיהוָה
אֲשֶׁר לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ אֶת־הַחַיִּים
וְאֶת־הַמֵּתִים וַתֹּאמֶר לָהּ נָעֳמִי קָרוֹב
לָנוּ הָאִישׁ מִגֹּאֲלֵנוּ הוּא׃ וַתֹּאמֶר
רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה גַּם׀ כִּי־אָמַר אֵלַי
עִם־הַנְּעָרִים אֲשֶׁר־לִי תִּדְבָּקִין עַד
אִם־כִּלּוּ אֵת כָּל־הַקָּצִיר אֲשֶׁר־לִי׃

חצי הספר בפסוקים

ואתיב בועז ואמר לה אתחואה אתחואה
לי על מימר חכימיא דכד גזר יי׳ לא גזר על
נוקביא אלהין על גובריא ואתאמר עלי
בנבואה דעתידין למיפק מינך מלכין ונביאין
בגין טיבותא דעבדת עם חמותיך דפרנסת
יתה בתר דמית בעליך ושבקת דחלתיך
ועמיך אביך ואמיך וארעא ילדותיך ואזלת
לאתגיירא ולמיתב בין עמיה דלא אישתמודע
ליך מאיתמלי ומדקמוהי׃ יגמול יי׳ ליך
גמול טב בעלמא הדין על עובדך טב ויהי
אגריך שלימא לעלמא דאתי מן קדם יי׳
אלהא דישראל דאתת לאתגיירא ולאתחבאה
תחות טלל שכינת יקריה ובההוא זכותא
תשיזבי מן דין גהינם למיהוי חולקך עם
שרה ורבקה ורחל ולאה׃ ואמרת אשכח
רחמין בעינך ריבוני ארום נחמתני
לאכשרתני למיעל בקהלא דיי׳ וארום
מלילתא תנחומין על לב אמתך דאבטחתני
למיחסן עלמא דאתי הי כצדקתא ואנא
לית לי זכו למיהוי לי חולקי לעלמא דאתי
אפילו עם חדא מן אמהתך׃ ואמר לה
בועז לעידן סעודתא קריבי הלכא ותיכולי
מן לחם וטמישי סעדיך בתבשיל דאתבשל
בחלא ויתיבת מסטר חצודיא ואושיט לה
קמח קלי ואכלת ושבעת ואשתארת׃
וקמת למצבר שובלין ופקיד בועז ית
עולימוי למימר אף ביני אלומיא תהי צביר
ולא תכספונה׃ ואף מיתר תתירון לה מן
אסיריא ותשבקון למהוי צבירא ולא תנזפו
בה׃ וצבירת שובלין בחקלא עד רמשא
ודשת ית שובלין דצבירת והוה שיעוריהון
כתלת סאין סעורין׃ וסוברת ועלת
לקרתא וחזת חמותה ית מה דכנשת ואפקת
מן תרמילא ויהבת לה ית מזונא דאשתאר
לה משבעה׃ ואמרת לה חמותה לאן
צבירת יומא דין ולאן אשתדלת למעבד
יהא גברא דאשתמודע ליך מבורך וחויאת
לחמותה ית דאשתדלת למעבד עמיה
ואמרת שום גברא דאשתדלית עמיה יומא
דין מתקרי בועז׃ ואמרת נעמי לכלתה
מבורך הוא מפום קודשא דיי׳ דלא שבק
טיבותיה עם חייא ועם מיתייא ואמרת לה נעמי קריב לנא גברא מפורקנא הוא׃ ואמרת רות
מואביה אף ארום אמר לי עם רביא דילי תתוספין עד זמן דכדי ישיצון ית כל חצדיא דילי׃

רש״י

לא אהיה כאחת שפחתך. אינני חשובה כאחת מן השפחות שלך׃ וטבלת פתך בחומץ. מכאן שהחומץ יפה לשרב׃ ויצבט לה קלי. ויושט לה ואין לו דמיון במקרא אלא בלשון משנה אחורים ותוך ובית הצביעה׃ וגם של תשלו. שכח תשכחו עשו עצמיכם כאילו אתם שוכחים תרגום של שגגה שלותא וכן על השל׃ דבר אחר לשון כי ישל זיתך׃ צבתים. עמרים קטנים ויש דוגמתו בלשון משנה מכאן צבתים או כרוכות׃ יהי מכירך ברוך. בעל השדה שנשא ונתן לך פנים ללקט במדהו׃

בערך בי בס״ר׃ לה ג׳ לא מפקין ה׳ וסימ׳ ויקרא לה נובח בשמו׃ לבנות לה בית בארץ שנער׃ לה בועז לעת האוכל גשי הלום׃ וגם ד׳ ר״ף בכתובי׳ וסימ׳ וגם אהלי מקנה היו׃ וגם כמלך נבוכד נצר מרד׳ וגם בירושלם העמיד׳ וגם אל וגברי אשרי׳ הקריבים אליהם׃ וגם ללוים אין לשאת׃ וגם מעכה אם אסא המלך׃ וגם עלה לרוב בחלבי השלמים׃ וגם עבדי חירום דו״ה׃ וגם עד זקנה ושיבה׃ וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך דסוף איוב׃ וגם אני אחי ונערי דעזרא׃ וגם במלאכת החומה׃ וגם נביאים העמדת׃ וגם כל האדם שאכל ושתה׃ וגם זה רעה חולה כל עומת שבא כן ילך׃ וגם בדרך כשהסכל הולך לבו חסר׃ וגם אלהיהם עם נסיכהם ועם כליי׳ וגם של תשלו לה מן הצבתים׃ וגם את רות המואביה אשת מחלון׃ תצאי ג׳ וסימ׳ נמסר במיכה סימן ד׳׃

הנה הוא זורה: ונטו"ר בלע"ז שזורה את המוץ: הלילה. שהיה הדור פרוץ בגנבה וגזל והיה ישן בגורנו לשמור גרנו: ושמת שמלותיך. בגדים של שבת: וירדת הגורן. וירדתי כתיב זכותי תרד עמך: אל תודעי לאיש. לבועז: ותרד הגורן ותעש. היא אמרה לה ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך ואחר כך וירדת הגורן והיא לא עשתה כן אלא אמרה

כי תצאי ללקוט עם נערותיו · ולא עם נעריו או טעמו עם הנערי' חסר לי עם אחד מן הנערים שהוא נצב על הקוצרים והקוצרות: ולא יפגעו בך · אנשים וכמהו רבים: ותשב את חמותה · כמו עם חמותה: מנוח · כי אין לאשה מנוחה עד שתנשא. ומלת מודעתנו זרה והתי"ו נוסף: וסכת · שמן שיש לו ריח טוב כי כן מנהג גדולי ישראל אנשים ונשים:

תצאי ג' וסימ' נמסר במיכה סימן ד': כשדה ה' רפי' וסימ' נעברה נא בארצך · אעברה בארצך · הי מגיעי בית בבית · ותאמר נעמי אל רות · ויאמר בועז אל רות: זורה כ' וחס' וסימ' אשר זרה ברחת ובמזרה · הנה הוא זורה את גרן השערים: וידעת ז' וסימ' נמסר ביחזקאל סימן כ"ב: ובאת ה' לנקבה וסימ' ולקחת בידך עשרה לחם ונקודים · ובאת אל המלך · ובאת

וַתֹּאמֶר נָעֳמִי אֶל־רוּת כַּלָּתָהּ טוֹב
בִּתִּי כִּי תֵצְאִי עִם־נַעֲרוֹתָיו וְלֹא
יִפְגְּעוּ־בָךְ בְּשָׂדֶה אַחֵר׃ וַתִּדְבַּק
בְּנַעֲרוֹת בֹּעַז לְלַקֵּט עַד־כְּלוֹת קְצִיר־
הַשְּׂעֹרִים וּקְצִיר הַחִטִּים וַתֵּשֶׁב אֶת־
ג חֲמוֹתָהּ׃ וַתֹּאמֶר לָהּ נָעֳמִי חֲמוֹתָהּ
בִּתִּי הֲלֹא אֲבַקֶּשׁ־לָךְ מָנוֹחַ אֲשֶׁר
יִיטַב־לָךְ׃ וְעַתָּה הֲלֹא בֹעַז מֹדַעְתָּנוּ
אֲשֶׁר הָיִית אֶת־נַעֲרוֹתָיו הִנֵּה־הוּא זֹרֶה
אֶת־גֹּרֶן הַשְּׂעֹרִים הַלָּיְלָה׃ וְרָחַצְתְּ
וָסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ שִׂמְלֹתֵךְ עָלַיִךְ וְיָרַדְתִּי
הַגֹּרֶן אַל־תִּוָּדְעִי לָאִישׁ עַד כַּלֹּתוֹ ל
לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת׃ וִיהִי בְשָׁכְבוֹ
וְיָדַעַתְּ אֶת־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכַּב־שָׁם
וּבָאת וְגִלִּית מַרְגְּלֹתָיו וְשָׁכָבְתִּי וְהוּא
יַגִּיד לָךְ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂין׃ וַתֹּאמֶר
אֵלֶיהָ כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי אֶעֱשֶׂה׃
וַתֵּרֶד הַגֹּרֶן וַתַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוַּתָּה
חֲמוֹתָהּ׃ וַיֹּאכַל בֹּעַז וַיֵּשְׁתְּ וַיִּיטַב
לִבּוֹ וַיָּבֹא לִשְׁכַּב בִּקְצֵה הָעֲרֵמָה וַתָּבֹא
בַלָּט וַתְּגַל מַרְגְּלֹתָיו וַתִּשְׁכָּב׃
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת
וְהִנֵּה אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מַרְגְּלֹתָיו׃ וַיֹּאמֶר
מִי־אָתְּ וַתֹּאמֶר אָנֹכִי רוּת אֲמָתֶךָ
וּפָרַשְׂתָּ כְנָפֶךָ עַל־אֲמָתְךָ כִּי גֹאֵל
אָתָּה׃ וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַיהוָה
בִּתִּי הֵיטַבְתְּ חַסְדֵּךְ הָאַחֲרוֹן מִן־ ה
הָרִאשׁוֹן לְבִלְתִּי־לֶכֶת אַחֲרֵי הַבַּחוּרִים
אִם־דַּל וְאִם־עָשִׁיר׃ וְעַתָּה בִּתִּי אַל־
תִּירְאִי כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי אֶעֱשֶׂה־לָּךְ כִּי
יוֹדֵעַ כָּל־שַׁעַר עַמִּי כִּי אֵשֶׁת חַיִל אָתְּ׃

ואמרת נעמי לות רות כלתה שפיר ברתי ארום תיפוק עם עולימתוי ולא יערעון בך בחקל אוחרן: ואדבקת בעולימתוי דבועז למצבר עד דישיציאת חצד סעורין וחצד חטין ויתיבת עם חמותא: ואמרת לה נעמי חמותה ברתי בשבועה לא אנוח עד זמן דאתבע ליך ניחא בגין דייטב לך: וכען הלא בועז דאשתמודע לנא דהוית בחקלא עם עולמתוי הא הוא מבדר ית אידר סעורין ברוחא די בליליא: ותסחי במיא ותסוכי בוסמנין ותשוואי תכשיטין עליך ותיחותין לאידרא לא תתפרסמי לגברא עד שיציותיה למיכל ולמשתי: ויהי בעידן משכביה דמכיה ותדעין ית אתרא דידמוך תמן ותיעולי ותגלי אי ית ריגלוי ותדמוכי ותהא שאילא מיניה עיטא והוא יחוי לך בחכמתיה ית די תעבדין: ואמרת לה כל די תימרין לי אעביד: ונחתת לאידרא ועבדת בכל די פקדה חמותה: ואכל בועז ושתא ואוטיב ליביה ובריך שמא דיי דקביל צלותיה ואעדי כפנא מן ארעא דישראל ואתא לדמכא בסטר ערימתא ועלת רות ברז וגליאת ריגלוי ודמכת: והוה בפלגות ליליא ותוה גברא ורתת ואתרכיך כליפתא בשריה מן רתיתא וחזא אתתא דמכא כל קבל ריגלוי וכבש יצריה ולא קריב לותה היכמה דעבד יוסף צדיקא דסריב למקרב לות ם מצריתא אתת ריבוניה היכמא דעבד פ פלטיאל בר ליש חסידא דנעץ סיפא בין מימרי ובין מיכל בת שאול אתת דוד דסריב למקרב לותה: ואמר מאן אנת ואמרת אנא רות אמתך ויתקרי שמך על אמתך למסבי לאינתו ארום פריק אנת: ואמר בריכה אנת מן קדם יי ברתי אוטבת ט טיבותיך בתראי מן קדמאי קדמאי דאתגיירת ובתראי דעברת גרמיך כאתתא דנטרא יבם קליל עד זמן דירבי בגין דלא למהך בתר רובין למעבר זנו עמהון אם מסכן ואם עתיר: וכען ברתי לא תדחלין כל די תימר לי אעביד ליך ארום גלי קדם כל יתבי תרע סנהדרין רבא דעמי ארום איתתא צדיקתא אנת ואית בך חילא לסוברא ניר פיקודיא דיי:

ושמת שמלותיך עליך · הטובות שלא היתה קוצר' בהן: מרגלותיו · כמו רגליו וכן כדכי על כן טעה המפר' כי הוא כסת יושם תחת הרגלים כמו טעם מראשותיו שיושם תחת הראש: צותה · כמו וכעשתה צותה: וילפת · מבנין נפעל כמו וילפתו ארחות דרכם והטעם שות וכן וילפת שמשון ואיננו כמו מן משום והענין שנהפך מצד אל צד: והנה אשה · יתכן שאמרה לו לא תפחד ויקול אשה לעולם מוכר או היה אור הלבנה רב וראה אותה שהיתה בלא זקן גם יוכל להכירה ב במלבושיה: ופרשת · רמז לקחת לו לאשה: כי גואל אתה · כי כן משפט כל ישראל כי הגידה לה נעמי: חסדך האחרון מן הראשון · שהיא עשתה חסד עם בעלה כאשר אמרה נעמי כי רחוק הוא טוב אל ה התגיירה: אם דל ואם עשיר · שהכל אוהבי' אותך בעבור יופייך: אשת חיל · אפרשנו במשלי · אם לא יכנס נוסף כאם חנם: אם

עשתה כן אלא אמרה אם ארד כשאני מקושטת הפוגעני והרואה אותי יאמר שאני זונה לפיכך ירדה בתחילה הגורן ואחר כך קשטה את עצמה כאשר צותה חמותה: וייטב לבו · עסק בתורה: ותבא בלט · בנחת: ויחרד האיש · כסבור שד הוא ובקש לזעוק והיא אחזתו וליפפתו בזרועותיה: וילפת · ויאחז כמו וילפת שמשון: והנה אשה · נתן ידו על ראשה והכיר שהיא אשה: ופרשת כנפיך · כנף בגדיך לכסותי בטליתך והוא לשון נישואין: כי גואל אתה · לגאול נחלת אישי כמו שנאמר ובא גואלו הקרוב אליו וגאל וגו' ואמותי ואני צריכות למכור נחלתינו ועתה עליך לקנות קנה גם אותי עמה שיזכר שם המת על נחלתו כשאבא על השדה יאמרו זאת אשת מחלון: מן הראשון · אשר עשית עם חמותך תוספתי: ועתה

וסגרת הדלת בעדך · ובאת עד בכל ושם תנצלי · ובאת וגלית מרגלותיו ושכבתי · וחד חסר ובת טות: בלט ד' וסימ' נמסר בשפטים סוף סימן ד' ע"ש: בחצי הלילה ג' וסימ' ויי' הכה כל בכור · ויקם שמשון בחצי הלילה · ויחרד האיש וילפת: דל י"ב פתחין בליש' וסימ' נמסר בשפטים סימן ו' ותהלים סימן קמ"ב:

אבן עזרא

אם יגאלך טוב· יש אומרים כי טוב היה שם הגואל ואילו היה כן למה אמר הכתוב במגלה סורה שבה פה פלוני אלמוני רק טעמו אם יגאלך לך הגואל טוב הוא לך שיגאל אדם חשוב הוא: וימד שש שעורים· ספר הכתוב מה שנתן לה ובדרש ששה צדיקים יעמדו ממנה: מי את בתי· יתכן שלא ראתה אותה עד שפתחה לה הדלת להכנס כמנהג ויקצר הכתו' לאמ' אני רות אמתך וכמוהו קראן לו ויאכל לחם וכתוב ויואל משה: ויאמר רבי יונה המדקדק כי מי מה והטעם מה היה לך ואמר לי כי כמוהו מי ממך כי אין משפ' מי שימצ' על הענין כי שם בן אדם לפי דעתי כי ממך הוא שם עצם ועל כן מי על הענין: עשה לה האיש· השבועה: איך יפול דבר· בעבור שכל הגזירות באות מן השמים על כן יפול ואיננו כן לא נפל דבר אחד מכל דברו: עלה השער· כן היה מנהג והתורה לעדה: פלוני אלמוני. יש אומרים שהוא מן מופלא ואלמוני מן אלם שאין לו שם ידוע אצל המדבר: חלקת השדה· יתכן שהיה השדה גדול וחלק ממנו היה לאלימלך: ואם לא יגאל· אמר רבי יונה כי היה ראוי להיותו ואם לא תגאל וכן ובאשת נעוריך אל יבגוד וזה לא יתכן כי יבגוד שב אל מלת ברוחכם וכן פירושו ואם לא יגאל הגואל אות' ואני אדע כי אין גואל קרוב ממך: אשת

רשי

ועתה כי אמנם אם כתיב ולא קרי כלומר משמע ספק ודאי יש גואל קרוב ממני אח' רבי יהושע בן לוי שלמון ואלימלך וטוב אחים היו ומהו אמר לאחינו לאלימלך לעולם קורא אדם את דודו אחיו כעניין שנאמר וישמע אברם כי נשבה אחיו והלא אברהם דודו היה כך היה בעז לאלימלך בן אחיו קרובו של מחלון אבל טוב היה קרוב יותר· ע"כ: קרוב ממני שהוא אח ואני בן אח: חי יי'· אמרה לו בדברי' אתה מוציאני קפץ ונשבע לה שאינו מוציאה בדברים ויש מרבותי' אמרו ליצרו נשבע שהיה יצרו מקטרגו אתה פנוי והיא פנויה בא עליה ונשבע שלא יבא עליה אלא על ידי נישואין: ויאמר אל יודע· מוסב על ותקם בטרם יכיר הוא זרז' לקום כי אמ' בלבו אין כבודי שיודע כי באה האשה הגורן: שש שעורים· אי אפשר לומר שש שאין דרכה של אשה לשאת כמשאוי זה אלא שש שעורים ממש ורמז לה שעתיד לצאת ממנה בן שמתברך בשש ברכות רוח חכמה ובינה עצה וגבור' רוח דעת ויראת יי': כי אם כלה· האיש את הדבר היום: פלוני אלמוני· ולא כת' שמו לפי שלא אבה לגאול: פלוני אלמוני: מתורג' בנביאים כסי וטמיר. פלוני מכוסה ונעלם לשון כי יפלא היפלא מיי' דבר· אלמוני אלמון מבלי שם: ואדעה כי אין זולתך. קרוב לגאול: ומאת

מסורה

אם כתיב ולא קרי ועתה כי אמנם כי והוא חד מן ד' אם כתי' ולא קריין וסי' אם במקום ויען אתי את המלך· אם אמנון ועתה אל ישם אדני המלך אל לבו· אם כאשר קחנו ועיניך שים עליו· אם גאל ועתה כי אמנם כי אם גאל אנכי· ואינון חד מן ח' מלין כתי' ולא קרי' וסימ' נא דיסלח לדבר הזה יסלח יי'· את הנפש וישבע המלך צדקיהו אל ירמיהו·

רות

ועתה כי אמנם כי אם גאל אנכי וגם
יש גאל קרוב ממני: ליני הלילה
והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל
ואם לא יחפץ לגאלך וגאלתיך אנכי
חי יהוה שכבי עד הבקר: ותשכב
מרגלותו עד הבקר ותקם בטרום יכיר
איש את רעהו ויאמר אל יודע כי
באה האשה הגרן: ויאמר הבי
המטפחת אשר עליך ואחזי בה
ותאחז בה וימד שש שערים וישת
עליה ויבא העיר: ותבוא אל
חמותה ותאמר מי את בתי ותגד
לה את כל אשר עשה לה האיש:
ותאמר שש השערים האלה נתן
לי כי אמר אל תבואי ריקם אל
חמותך: ותאמר שבי בתי עד אשר
תדעין איך יפל דבר כי לא ישקט
האיש כי אם כלה הדבר היום:
ד ובעז עלה השער וישב שם והנה
הגואל עבר אשר דבר בעז ויאמר
סורה שבה פה פלני אלמני ויסר
וישב: ויקח עשרה אנשים
מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו:
ויאמר לגאל חלקת השדה אשר
לאחינו לאלימלך מכרה נעמי
השבה משדה מואב: ואני
אמרתי אגלה אזנך לאמר קנה נגד
הישבים ונגד זקני עמי אם תגאל
גאל ואם לא יגאל הגידה לי ואדע
כי אין זולתך לגאול ואנכי א
אחריך ויאמר אנכי אגאל:

תרגום

וכען ארום בקושטא ארום פריק אנא ואף אית פריק אוחרן דחזי ליה למפרק יתיר מני: ביתי בליליא ויהא בצפרא אם יפרקיך גברא דחזי ליה למפרקיך מן אורית הרי טב ויפרוק לחיי ואם לא צבי למפרקיך ואפרוקיניך אנא אמרית בשבועה קדם יי כמא דמלילית ליך כדין אעביד דמוכי עד עידן צפרא: ודמכת מלקביל ריגלוי עד צפרא וקמת בקריצתא עד לא אשתמודע גבר ית חבריה מן קדם חשוכא ואמר לעולמוי לא אישתמודע לגבר ארום אתת איתתא לאדרא: ואמר הבי סודרא די עליך ואחידי בה ואחידת בה וכל שית סאין דסעורין ושוי עלהא ואייתי לה כח מן קדם יי לסוברותהון ומן יד איתאמר בנבואה דעתידין למיפק מינה שיתא צדיקי עלמא דכל חד וחד עתיד למהוי מתברך בשית בירכן דוד ודניאל וחברוהי ומלכא משיחא ועל בועז לקרתא: ואתת לות חמותה בקריצתא ואמרת מן אנת ברתי וחויאת להי ית כל מה דעבד לה גברא על פום מימר מן קדם נבואה דאתגליאת ליה עבד לה: ואמרת שית סאין דסעורין האלין יהב לי גברא ארום אמר לי לא תהכין ריקניא לות חמותיך: ואמרת תבי ברתי עמי בביתא עד זמן דתדעין אכדין יתגזר מן שמיא ואכדין יתפריש פתגם ארום לא ינוח גברא ארום אילהין ישיצי לטב פתגמא יומא דין: ובועז סליק לתרע בית דינא דסנהדרין ויתיב תמן עם סביא והא פריקא חליף דמליל בועז לרות ואמר סטי תיב הכא גבר דצניען אורחתיה וסטא ויתיב: ודבר עשרתי גוברין מסבי קרתא ואמר תיבו הכא ויתיבו: ואמר לפרוקא אחסנת חקלא די לאחונא לאלימלך זבנת נעמי די תבת מחקל מואב: ואנא אמרית אגלי אודנך למימר קנה כל קביל יתבי תרעא דבית דינא דסנהדרין וכל סביל סביא דעמי אם אית רעותך למפרוק פרוק ואם לא אית רעותך חוי לי ואנדע ארום לא אית בר מינך דהוא רשאי למפרוק קדמך ודהוא קריב למיתב כוותך ואנא אדע מינך ופרוקא אזהא בתרך ואמר אנא אפרוק:

מסורה

ידרך הדרך אל ידרך הדרך קשתו· חמש דנגב ואלה מדותיה פאת· ור' אם דלעיל: אלי קרי ולא כתי' כי אמר אלי אל תבואי והוא חד מן י' מלין דקריין ולא כתיב וסי' בני ועתה תנו את האנשים תנינא דפסו'· פרת ויך דוד את הדרעזר דשמואל· איש ועצת אחיתפל אשר יעץ· כן ויאמר לו יואב לא איש· בניו ויהי הוא משתחוה דמלכים· צבאות כי מירושלם תצא דישעיה· באים הנה ימים באים נאם יי' במגדל· לה השמיעו אל בבל רבים· אלי ותאמר אליה כל אשר תאמרי· אלי ותאמר שש השערים: פלוני אלמוני ג' וסי' ואת הנערים יודעתי· ומלך ארם והוא נלחם· סורה שבה פה: משדה כל סיפרא כתיב יוד במ"ב כתי' ה' וסימ' כי שמעה בשדה מואב כי פקד· ויאמר לגאל חלקת השדה· וכל שאר קרי' דכו' במ"ג כת"ב יוד בליש' וסימ' הרי בגלבוע אל טל· על שדים ספדים· ולבני אהרן הכהן כשדי· והנה שמענוה באפרתה· אל תשג גבול עולם· ויפקדו ביום ההוא:

רשי

ומאת רות המואביה · אתה צריך לקנות והיא אינה מתרצה אלא אם כן תשאנה ׃
פן אשחית את נחלתי · זרעי כמו נחלת יי׳ בנים לתת פגם בזרעי שנאמר לא יבא
עמוני ומואבי וטעה בעמוני ולא עמונית ׃ על הגאולה · זו מכירה ׃ תמורה · זו
חליפין ׃ שלף איש נעלו · זהו קניין כמו שאנו קונין בסודר במקום נעל ורבותינו
נחלקו בדבר מי נתן למי יש אומרים קונין בכליו של קונה ובועז נתן לגואל ויש שאומרי׳ קונין בכליו של מקנה וגואל נתן לבועז ׃ וזאת התעודה בישראל · משפט העדות ׃ להקים שם המת על נחלתו מתוך שאשתו יוצאה ובאה בנחלה נכנסת ומוציאה ואומרים זאת היתה אשת מחלון שמו נזכר עליה ׃ כרחל וכלאה · אעפ׳ שהיו משבט יהוד׳ ומבני לאה מודי׳ הם על רחל שהיתה עיקרה של בית והקדימו רחל ללאה ׃ וקרא שם · כלומר יגדל שמך ׃ כבית פרץ · שיצאנו ממנו ׃ ואלה

אבן עזרא

אשת המת קנית · הטעם מאת המלה תקנה ופועל עבר תחת עתיד כי האשה
יש לה כתובה גם היא יורשת הנשאר ונכתב קניתי והטעם כן אקנה אני ׃ פן
אשחית את נחלתי · היתה לו נחלה רבה ויש אומרים רמז על אשתו ׃ גאל לך ·
הנה נתתי לך רשות כי אני לא אוכל ׃ לפנים · בימים קדמונים שעברו כמו הפנים
שהם הראשונים ׃ על הגאולה · אם אדם יגאל או יחליף שדה בשדה ׃ וזאת התעודה · מגזרת עדות על זה היו מעידי׳ · ויש מפרש במלת תעודה רגילות ומנהג והראשון הוא הנכון ׃ וישלף נעלו · בועז שלף נעלו ונתן אותו לגואל והנה זה כאשר אמרו חכמינו ז״ל חליפין והטעם ש שקבלת זה הנעל ו ונתת תחתיו גאולתך · וטעם נעל בעבור שהוא נמצא תמיד ו ולא יתכן להסיר חלוק או מכנסים שלא ישאר ערום · ויש אומרים כי הגואל שלף נעלו ונתנו לבועז והטעם כאשר נתתי לך זה הנעל כן הגאולה · הקדים ברחל בעבור שהיתה אשת יעקב בתחלת מחשבתו ׃ ועשה חיל · כמו עשה לי את החיל הזה כי אתה לא ל לקחתה בעבור ממון ׃ אשר לא השבית לך גואל · הטעם בעבור שיוקם שם המת על נחלתו ׃ ולכלכל

זאת ז׳ ר״פ וסימ׳ זאת התרומה אשר תקחו · זאת תורת המנחה · וזאת תורת האשם · וזאת תורת זבח השלמים ·
וזאת תהיה טומאתו בזובו · זאת עשו להם וחיו · זאת משמרת משאם · זאת תורת הנזיר · וזאת התורה החקים · זאת

רות

וַיֹּאמֶר בֹּעַז בְּיוֹם־קְנוֹתְךָ הַשָּׂדֶה מִיַּד
נָעֳמִי וּמֵאֵת רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה אֵשֶׁת־
הַמֵּת קָנִיתִי לְהָקִים שֵׁם־הַמֵּת עַל־
נַחֲלָתוֹ׃ וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לֹא אוּכַל
לִגְאָל־לִי פֶּן־אַשְׁחִית אֶת־נַחֲלָתִי
גְּאַל־לְךָ אַתָּה אֶת־גְּאֻלָּתִי כִּי לֹא־
אוּכַל לִגְאֹל׃ וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל
עַל־הַגְּאוּלָּה וְעַל־הַתְּמוּרָה לְקַיֵּם כָּל־
דָּבָר שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרֵעֵהוּ
וְזֹאת הַתְּעוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר
הַגֹּאֵל לְבֹעַז קְנֵה־לָךְ וַיִּשְׁלֹף נַעֲלוֹ׃
וַיֹּאמֶר בֹּעַז לַזְּקֵנִים וְכָל־הָעָם עֵדִים
אַתֶּם הַיּוֹם כִּי קָנִיתִי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר
לֶאֱלִימֶלֶךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְכִלְיוֹן
וּמַחְלוֹן מִיַּד נָעֳמִי׃ וְגַם אֶת־רוּת
הַמֹּאֲבִיָּה אֵשֶׁת מַחְלוֹן קָנִיתִי לִי
לְאִשָּׁה לְהָקִים שֵׁם־הַמֵּת עַל־נַחֲלָתוֹ
וְלֹא־יִכָּרֵת שֵׁם־הַמֵּת מֵעִם אֶחָיו
וּמִשַּׁעַר מְקוֹמוֹ עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם׃
וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־בַּשַּׁעַר
וְהַזְּקֵנִים עֵדִים יִתֵּן יְהוָה אֶת־הָאִשָּׁה
הַבָּאָה אֶל־בֵּיתֶךָ כְּרָחֵל וּכְלֵאָה אֲשֶׁר
בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וַעֲשֵׂה־
חַיִל בְּאֶפְרָתָה וּקְרָא־שֵׁם בְּבֵית לָחֶם׃
וִיהִי בֵיתְךָ כְּבֵית פֶּרֶץ אֲשֶׁר־יָלְדָה
תָמָר לִיהוּדָה מִן־הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִתֵּן
יְהוָה לְךָ מִן־הַנַּעֲרָה הַזֹּאת׃ וַיִּקַּח
בֹעַז אֶת־רוּת וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא
אֵלֶיהָ וַיִּתֵּן יְהוָה לָהּ הֵרָיוֹן וַתֵּלֶד בֵּן׃
וַתֹּאמַרְנָה הַנָּשִׁים אֶל־נָעֳמִי בָּרוּךְ
יְהוָה אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית לָךְ גֹּאֵל הַיּוֹם
וְיִקָּרֵא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל׃

תרגום

ואמר בועז ביום זבינתך ית חקלא מן ידא דנעמי ומן ידא דרות מואביתא איתת מיתא חייב את למפרוק ובעי ליבמא יתה למסבה לאנתו מן בגלל לאקמא שום מיתא על אחסנתיה ׃ ואמר פרוקא כי האי גוונא לית אנא יכיל למפרוק לי על דאית לי איתתא לית לי רשו למיסב אוחרניתא עלהא דילמא תהי למצו בביתי ואהא מחביל ית אחסנתי פרוק לך את ארום דלית לך איתתא ארום לית אנא יכיל למפרוק ׃ וכחדא מנהגא בעידנא דימלקדמין מתנהגא בישראל בזמן דשקלין וטרין ופרקין ומחלפין חד מן חבריה ומקיימין כל מידעם ׃ נרתק יד ימיניה ואושיט ביה קניין לחבריה והכין נהגין למקני בית ישראל חד מן חבריה קדם סהדיא ׃ ואמר פרוקא לבועז אושיט ידך לקנינא וקני לך וטלע בועז ית נרתק יד ימיניה וקני ליה ׃ ואמר בועז לסביא ולכל עמא הוו סהדין אתון עלי יומא דין ארום קניתי ית כל מה דהוה לאלימלך וית כל מה דהוה לכליון ומחלון מן ידא דנעמי ׃
ואוף ית רות מואביתא איתת מחלון קניתי לי לאינתו בגין למיקם שום שכיבא על אחסנתיה ולא ישיצי שום שכיבא מלוות אחוהי ומתרע סנהדרין דבאתריה סהדין אתון עלי יומא דין ׃ ואמרו כל עמא די בתרע סנהדרין וסביא סהדין אנחנא יתן יי ית איתתא הדא דאתיא לביתך כרחל וכלאה די בנו תרויהון ית בית ישראל אבונן בתרי עסר שבטין ועיבד חילא באפרת ותהי קרי שמא בבית לחם ׃ ויהי מצלח ביתך כבית פרץ די ילידת תמר ליהודה מן זרעא די יתן יי לך מן ריבא הדא ׃ ונסיב בועז ית רות והות ליה לאינתו ועל לותה ויהב יי לה עידוי וילידת בר ׃ ואמרן נשיא לנעמי בריך שמיה דיי דלא פסק ליך פרוקא יומא דין ויתקרי שמיה מן צדיקי ישראל ׃

התורה אשר שם · וזאת הברכה · זאת ליהודה ויאמר ׃ זאת התרומה אשר תרימו · זאת לכם האות דירמיה · זאת תהיה המגפה · וזאת שמית תעשו · זאת לפנים בישר׳ . הבאה ג׳ מלרע וסי׳ כל הנפש הבאה ליעקב . וכני ישר׳ למספרם · ויאמרו כל העם אשר בשער ׃ וקרא ד׳ וסימ׳ קום לך אל נווה · וחברו · וקרא ואנכי אענה דאיוב · וקרא שם בבית לחם ׃ לך חד מן י׳ זקפין בכבי׳ וכתובים וסי׳ והיה ביום הניח יי׳ לך מעצבך · עשה לך מוסרות ומוטות · ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד לך · הכון והכן לך · שבא ודדן וסוחרי תרשיש · לכן לא יהיה לך משל ך חבל · לו איש הולך רוח ושקר · ויאמ׳ יי׳ אלי עוד קח לך · אבל אגיד לך את הרשום בכתב · ויהי ביתך כבית פרץ · וכל שמואל וכל נתינה דמלכים דכו׳ בכה״ו וסי׳ ויאמר לו אלקנה · ויאמ׳ לו נשא כליו · וידבר יהונתן בדוד טוב · ואבי ראה גם ראה · וגם אשר לא שאלת נתתי ׃

ולכלכל · מטעם ויכלכל יוסף ויש כמו ומי מכלכל את יום בואו ׃ ילד בן לנעמי · כמו ויהי לה לבן ׃ אבי דוד · יתכן שישוב אל דוד גם אל שמו כמו אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק · דרך סברא כי נחשון מת במדבר כי לא יתכן להיות נער והוא בעל דגל וכושע בתחילה קודם ישראל ועוד שהיה הכתוב מזכירו שנכנס בארץ ולא יהיה כשיא השבט אחר והנה אין בין שנכנסו לארץ עד שנולד דוד רק שס״ו שנה כי הכתוב אמר ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה היא השנה הרביעית למלך שלמה ודוד חי שבעים הנה וארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר ואם אמרנו שהיה שלמון כאשר נכנס לארץ בן שנה הנה הם ארבעה שלמון ובועז ועובד וישי הנה כל אחד הוליד והוא בן תשעים ואחת שנה ואם יקום מערער ויאמר כי נחשון היה כאשר יצא ממצרים פחות מעשרים שנה הנה כאשר שיהיה בן י״ח שנה ולא נחסר שנות לכת ישראל במדבר והנה יהיו חמשה והנה יוליד כל אחד והוא בן ס שמנים וארבע וזה נכון בעיני כי הנה בועז זקן היה וזה למדנו בעבור שאמר לרות לבלתי לכת אחרי הבחורים גם ימי זקן היה כאשר הוליד את דוד כי הוא שמיני לבניו ויתכן שנקרא עובד שהולידו זקן ולא לקח האשה כי אם בעבור כבוד השם גם האשה עזבה דתה וארץ מולדתה וחסתה בצל כנף השם על כן יהיה הבן עובד השם כי רובי הבנים דומים לאב ולאם כי הם השרשים ׃

נשלם פירוש מגלת רות

תולדות ב׳ מל׳ דמל׳ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית ע״ש ועיין במסר׳ רבתא בערך יל׳ ׃ פרץ ל׳ זקף קמץ אלה תולדות פרץ והוא חד מן א״ב קמץ בזקפא וסימ׳ נמסר במס׳ רבה׳ במערכת אות הקוף בס״ד ׃

וְהָיָה לָךְ לְמֵשִׁיב נֶפֶשׁ וּלְכַלְכֵּל אֶת־שֵׂיבָתֵךְ כִּי כַלָּתֵךְ אֲשֶׁר־אֲהֵבַתֶךְ יְלָדַתּוּ אֲשֶׁר־הִיא טוֹבָה לָךְ מִשִּׁבְעָה בָּנִים ׃ וַתִּקַּח נָעֳמִי אֶת־הַיֶּלֶד וַתְּשִׁתֵהוּ בְחֵיקָהּ וַתְּהִי־לוֹ לְאֹמֶנֶת ׃ וַתִּקְרֶאנָה לוֹ הַשְּׁכֵנוֹת שֵׁם לֵאמֹר יֻלַּד־בֵּן לְנָעֳמִי וַתִּקְרֶאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אֲבִי־יִשַׁי אֲבִי דָוִד ׃

וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת פָּרֶץ פֶּרֶץ הוֹלִיד אֶת־חֶצְרוֹן ׃ וְחֶצְרוֹן הוֹלִיד אֶת־רָם וְרָם הוֹלִיד אֶת־עַמִּינָדָב ׃ וְעַמִּינָדָב הוֹלִיד אֶת־נַחְשׁוֹן וְנַחְשׁוֹן הוֹלִיד אֶת־שַׂלְמָה ׃ וְשַׂלְמוֹן הוֹלִיד אֶת־בֹּעַז וּבֹעַז הוֹלִיד אֶת־עוֹבֵד ׃ וְעֹבֵד הוֹלִיד אֶת־יִשָׁי וְיִשַׁי הוֹלִיד אֶת־דָּוִד ׃

סכום הפסו׳ של ספר רות שמונים וחמשה וחציו ותאמר רות המואביה

ויהא ליך למקיים נפש ולכלכל ית סיבתך בתפנוקין ארום כלתך דרחימת יתך ילדתיה דהיא הות טבתא ליך בעידן ארמלותיך מסגיאין בנין ׃ ונסיבת נעמי ית רביא ושויאת יתיה בעיטפה והות ליה לתורבינתא ׃ וקראן ליה שיבבתאן שום למימר אתיליד בר לנעמי והוו קראן שמיה עובד הוא אבוי דישי אבוי דדוד ׃ ואילין תולדת פרץ פרץ אוליד ית חצרון ׃ וחצרון אוליד ית רם ורם אוליד ית עמינדב ׃ ועמינדב אוליד ית נחשון ונחשון רב בית אבא לבית יהודה ונחשון אוליד ית סלמא צדיקא הוא סלמא מן בית לחם ונטופה דבטילו בני פרזראון דאותיב ירבעם חייבא על אורחיא והואן עובדי אב ובנין יאוון כנטופא ׃ ושלמון אוליד ית אבצן נגירא הוא בועז צדיקא די על זכותיה אשתיזבו עמא בית ישראל מיד בעלי דבביהון ובגין צלותיה עדת כפנא מארעא דישראל ובועז אוליד ית עובד דפלח למרי עלמא בלב שלים ׃ ועובד אוליד ית ישי דמתקרי נחש בגין דלא אשתכחת ביה עילא ושחיתא לאיתמסרא בידוי דמלאכא דמותא למסב ית נפשיה מיניה וחיה יומין סגיאין עד דאידכר קדם יי עיטא דיהב חויא לחוה איתת אדם למיכל מן אילנא דאכלין פירוי חכימין למידע בין טב לביש ועל ההוא עיטא אתחייבו מותא כל דיירי ארעא ובההיא עילא שכיב ישי צדיקא הוא ישי דאוליד ית דוד מלכא דישראל ׃

רשי

ואלה תולדות פרץ · לפי שייחס את דוד על שמה של רות המואביה חזר ויחסו על שם יהודה ׃

סליק פירוש רות

תם ונשלם ספר רות תהלה לצור מוציאנו מעבדות לחירות

איכה ישבה בדד · ירמיה כתב ספר קינות היא המגילה אשר שרף יהויקים על האח אשר על האש והיו בו שלש אלף ביתות איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אלף ביתו' שנאמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שלש כנגד שלש ׃ בדד · בלמוד מיושביה ׃ רבתי עם · יו"ד יתירה כמו רבת עם שהיה עמה רב יש מדרשי אגדה הרבה ואני באתי לפרש לשון המקרא כמשמעו ׃ היתה כאלמנה · ולא אלמנה ממש אלא כ כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה ׃ בכה תבכה · שתי בכיות על שתי חורבנין ׃ בלילה · שהמקדש נשרף בלילה דאמר לעת ערב הציתו בו את האור · דבר אחר בלילה לילה של בכיית מרגלים בתשעה באב גרמה להם · דבר אחר בלילה שכל ה הבוכה בלילה השומע קולו בוכה עמו ׃ ודמעתה על לחיה · מתו' שהיא בוכה תמיד ׃ כל רעיה · אוהביה ׃ גלתה יהודה · מארצה ׃ מעוני · מחמת עוני ׃ ומרוב עבודה · שהכבידו עליה כשדים ׃ היא ישבה בגוים · ובמקו' שגלתה ויושבת שם לא מצאה מנוח ׃ בין המצרים · שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס ׃ מצרים · גבולים של שדה וכרם ומדרש אגדה בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב ׃ באי מועד · עולי רגלים ׃ נוגות · לשון יגון ואין שורש בתיבה אלא הגימל לבדה ׃ שלו · יושבים בשלוה ׃ הוגה · הדאיבה והוא לשון לשון יגון ׃ כאילים לא מצאו מרעה · כאילים אשר לא מצאו מרעה שאין להם כח לברוח שהוחלש כחם ברעב ׃ לפני רודף · כל רודף שבמקרא חסר וזה מלא שנרדפו רדיפה שלימה על כן ייסד הפייט מלא רודפתי וחסר' שכת גאולי שכת גאי באה חסר כתיב ׃

זכרה

שוממין ל' וא' שוממים וחד זוגין

מעניה ל' חד זוגין א' לשון זכר וא' לשון נקבה וא' לשון רבי' וא' לשון יחיד

אנשי אמת יבינו מדרשי קדמונינו הצדיקי' שהם נוסדים על קשט ובנכוחת מדע ישוקים וכל דבריהם כזהב וככסף מטועמים מזוקקים אכן מדרשיהם על דרכים רבים נחלקים מהם חידות וסודות ומשלים גבוהים עד שחקים ומהם להרויח למות כלאות בפרקים עמוקים ומהם לאמץ כשלים ולמלאת ה הריקים על כן ירדתי לגופי טעמי הפסוקים והמדרשים כמלבושים בגוף דקים מהם כמשי רקים ומהם עבים כשקים ודרך הפשט הוא הגוף ב דברים נבחרים ו ונחוקים וכן אמרו שהמקרא כפשוטו ו והדברים עתיקים ׃

ואני אברהם

בר מאיר מארץ מ מרחקים הובאתי מ מארץ ספרד חמת המציקים וספרי אלו בגלותי היו בידי מ מחזיקי' ויורוני לבאר ספרים בטעמי' מכופת מתוקים וכן אפרש זאת המגלה אחרי הדקדוקים ואיננה המגלה הנשרפת על יד יהויקים כי לא נמצא שני דברי השם אשר הם בספר חקוקים וכן כתוב קח לך מגלת ספר וכתבת אליה את כל הדברים אשר ד דברתי אליך על ישרא' ועל יהוד' ועל כל הגוים ועוד כתו' מדוע כתבת עליה לאמר בא יבא מלך בבל והשחית את הארץ הזאת ואין ב במגלת ספר איכה זכר בבל ולא מלכה ׃ בדד · שם נופל על זכר ועל נקבה עם למ"ד ובחסרונו וכן מלת בטח ׃ רבתי · שרתי · מלעיל להבדיל בין היו"ד הנוסף ובין יו"ד סימן המדבר כמו אוהבתי לרום ו ועמרה מלת גנובתי יום מלרע בעבור ה הסמכות הבי"ת ׃ רבתי בגוים · איננה כראשונה רק בלשון גדולה כמו ורבי המלך על כל רב ביתו · ובפתחה למ"ד למס להורות על ה"א הדעת שנעדר ולא נדגם המ"ם להקל על הלשון ·

איכה יח וסי' איכה אשא לבדי · איכה אוכל להורישם · איכה יעבדו הגוים · איכה נדע את הדבר · איכה ירדוף אחד אלף ·
איכה היתה לזונה · איכה תאמרו חכמים · איכה נהיתה הרעה הגדולה · איכה יי' אלהי' איכה נעשה ׃ איכה נשבר מטה עוז ·
איכה ידע אל · איכה תרעה ב' בו · איכה ישבה בדד · איכה יעיב באפו · איכה יועם זהב · איכה נחשבו לנבלי' וחד איכה הוא ׃

Lamentations 289-300

אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד הָעִיר רַבָּתִי
עָם הָיְתָה כְּאַלְמָנָה
רַבָּתִי בַגּוֹיִם שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת הָיְתָה
לָמַס ׃ בָּכוֹ תִבְכֶּה
בַּלַּיְלָה וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחֱיָהּ אֵין לָהּ
מְנַחֵם מִכָּל אֹהֲבֶיהָ כָּל רֵעֶיהָ בָּגְדוּ
בָהּ הָיוּ לָהּ לְאֹיְבִים ׃
גָּלְתָה יְהוּדָה מֵעֹנִי וּמֵרֹב עֲבֹדָה
הִיא יָשְׁבָה בַגּוֹיִם לֹא מָצְאָה מָנוֹחַ כָּל
רֹדְפֶיהָ הִשִּׂיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים ׃
דַּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת מִבְּלִי
בָּאֵי מוֹעֵד כָּל שְׁעָרֶיהָ שׁוֹמֵמִין
כֹּהֲנֶיהָ נֶאֱנָחִים בְּתוּלֹתֶיהָ נוּגוֹת וְהִיא
מַר לָהּ ׃ הָיוּ צָרֶיהָ
לְרֹאשׁ אֹיְבֶיהָ שָׁלוּ כִּי יְהוָה הוֹגָהּ עַל
רֹב פְּשָׁעֶיהָ עוֹלָלֶיהָ הָלְכוּ שְׁבִי לִפְנֵי
צָר ׃ וַיֵּצֵא מִן בַּת
צִיּוֹן כָּל הֲדָרָהּ הָיוּ שָׂרֶיהָ כְּאַיָּלִים
לֹא מָצְאוּ מִרְעֶה וַיֵּלְכוּ בְלֹא כֹחַ
לִפְנֵי רוֹדֵף ׃

אמר יִרְמְיָהוּ נְבִיָּא וְכַהֲנָא רַבָּא אֵיכְדֵין יִתְגְּזַר עַל יְרוּשְׁלֵם וְעַל עַמַּהָא לְאִתְדָּנָא בְּתִירוּכִין וּלְמִסְפַּד עֲלַוֵיהוֹן אֵיכָה הֵיכְמָה דְּאִתְדְּנוּ אָדָם וְחַוָּה דְּאִיתְּרְכוּ מִגִּינְתָא דְעֵדֶן וְאַסְפִּיד מָרֵי עָלְמָא עִילָוֵיהוֹן אֵיכָה עֲנַת מִדַּת דִּינָא וְכֵן אֲמַרַת עַל סְגִיאוּת חוֹבָהָא אִשְׁתְּדוּר דִּי בְגַוָּהָא וּבְגִין כֵּן תְּהֵי יָתְבָה בִּלְחוֹדָהָא כִּגְבַר דְּמַכְתַּשׁ סְגִירוּ עַל בִּסְרֵיהּ דִּי בִלְחוֹדֵיהּ יָתִיב וְקַרְתָּא הֲוַת מַלְיָא אוֹכְלוֹסִין וְעַמְמִין סַגִּיאִין אִתְרוֹקִינַת מִנְּהוֹן וַהֲוַת דַּמְיָא לְאַרְמַלָא וְדִי מִתְרַבְרְבָא בְּעַמְמַיָּא וְשַׁלִּיטַיָּא בְּאַפַּרְכַיָּא וַהֲווֹ מַסְקִין לָהּ מִסִּין חֲדָרַת לְמֶהֱוֵי מַכִּיכָא וּלְמִתַּן כְּרַגָּא לְהוֹן בָּתַר דְּנָא ׃ כַּד שָׁלַח מֹשֶׁה נְבִיָּא אִזְגַּדִּין לְאַלָּלָא יַת אַרְעָא וְתָבוּ אִזְגַּדַיָּא וְאַפִּיקוּ שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְהַהִיא לֵילְיָא תְּשַׁע יוֹמִין בְּאַב הֲוָה וְכַד שְׁמָעוּ עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יַת בְּשׂוֹרְתָא בִּישָׁא חֲדָא דְּאִיתְבַּשְּׂרוּ עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל נְטָלוּ עַמָּא יַת קָלֵיהוֹן וּבְכוּ בְּלֵילְיָא הַהוּא מִן יַד תְּקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ בְּהוֹן וּגְזַר לְמֶהֱוֵי כְּדֵין בְּלֵילְיָא הָדֵא לְדָרֵיהוֹן עַל חוּרְבַּן בֵּית מוּקְדְּשָׁא וּכְדִי אִתְאֲמַר בִּנְבוּאָה לְיִרְמְיָהוּ כַּהֲנָא רַבָּא לְמֶהֱוֵי חֲרֵיבָא יְרוּשְׁלֵם עַל יְדוֹי דִנְבוּכַדְנֶצַּר רַשִׁיעָא אִין לָא תְתִיבִין בְּתְיוּבְתָּא מִן יַד עָאל וְאוֹכַח יַת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְסָרִיבוּ לְקַבָּלָא בְּמֵימְרֵיהּ בְּכֵן עָאל נְבוּכַדְנֶצַּר רַשִׁיעָא וְצָדָא יַת יְרוּשְׁלֵם וּבֵית מַקְדְּשָׁא אוֹקִיד בְּנוּרָא בְּתִשְׁעָה יוֹמִין בְּיַרְחָא דְאַב וּבֵיהּ בְּכִיתָא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל ׃ וְתָא וְדִמְעָהָא זָלִיג עַל לִיסְתָהָא וְלֵית דִּי יְמַלֵּיל תַּנְחוּמִין עַל לִבָּהָא מִן כָּל טַעֲוָתָא דִּי רַחְמַתָּא לְמֵיזַל בָּתְרֵיהוֹן וּבְגִין כֵּן כָּל חֲבְרָהָא אַרְשִׁיעוּ בָהּ אִתְהַפִּיכוּ לְמֶהֱוֵי לָהּ לְבַעֲלֵי דְבָבִין ׃ אֲזָלוּ בֵּית יְהוּדָה בְּגָלוּתָא עַל דַּהֲווֹ מְעַנִּין יַתְמִין וְאַרְמְלָן וְעַל סְגִיאוּת פּוּלְחָנָא דַּהֲווֹ מַפְלְחִין בַּאֲחוּהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּאִזְדַּבְּנוּ לְהוֹן לָא קְרוֹ חֵירוּתָא לְעַבְדֵיהוֹן וְאַמְהַתְהוֹן דַּהֲווֹ מִזַּרְעִית יִשְׂרָאֵל וּבְגִין כֵּן אַף אִינוּן אִתְמְסָרוּ בְּיַד עַמְמַיָּא וּכְנִשְׁתָּא דְּבֵית יְהוּדָה יָתְבָא בְּגוֹ עַמְמַיָּא וְלָא אַשְׁכַּחַת נְיָחָא מִפּוּלְחָנָא קַשְׁיָא דְּשַׁעְבִּידוּ יָתַהּ וְכָל דַּהֲוָה רָדִיף יָתַהּ אַדְבִּיקוּ יָתַהּ כַּד הִיא מִתְחַבְּאָה בֵּין תְּחוּמַיָּא וְאָעִיקוּ לָהּ ׃ כָּל זְמַן דַּהֲוַת יְרוּשְׁלֵם מִתְבַּנְיָא סָרִיבוּ יִשְׂרָאֵל לְמִיסַּק לִירוּשְׁלֵם לְאִתְחֲזָאָה קֳדָם יְיָ תְּלָת זִמְנִין בְּשַׁתָּא וְעַל חוֹבֵיהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל אִיצְדִיאַת יְרוּשְׁלֵם וְאִתְעֲבִידוּ שְׁבִילֵי צִיּוֹן אֲבִילִין מִדְּלֵית עָאֵיל בָּהּ בִּזְמַן מוֹעֲדַיָּא כָּל תַּרְעָהָא צַדְיָין וְכַהֲנָהָא אָנִיחָן עַל דִּי בְטִילוּ קוּרְבָּנַיָּא בְּתוּלָתָהָא סָפְדָן עַל דִּי פְסָקוּ לְמִיפַּק בַּחֲמִשָּׁא עֲסַר יוֹמִין בְּאַב וּבְיוֹמָא דְכִפּוּרַיָּא דְּיִתְּהוּא בְּעַסְרָא יוֹמִין בְּתִשְׁרֵי לְתִינְגָּא בְּחִינוּגִין אַף אִיהִי מְרִיר לִיבָּא לַחֲדָא ׃ הֲווֹ מְעִיקָהָא מִתְמַנַּן עֲלָהָא לְרֵישִׁין וּבַעֲלֵי דְבָבָהָא הֲווֹ יָתְבִין בְּשַׁלְוָה אֲרוּם יְיָ תַּבְרֵיתָהּ עַל סְגִיאַת מְרוֹדָהָא רַבְיָהָא אֲזָלוּ בְּשִׁבְיָתָא קֳדָם מְעִיקָהָא ׃ וּנְפַק מִן כְּנִשְׁתָּא דְּצִיּוֹן כָּל זִיוָהָא הֲווֹ רַבְרְבָנָהָא מִסְתַּתְּרִין עַל מֵיכְלָא הֵיכְמָה דְמִסְתַּתְּרִין אַיְלַיָּא בְּמַדְבְּרָא וְלָא אַשְׁכַּחוּ אֲתַר כְּשַׁר לְמִרְעֵיהוֹן וַאֲזָלוּ בְּתַשְׁשׁוּת כּוֹחָא וְלָא הֲוַת לְהוֹן חֵילָא לְמֶעְרוֹק לְאִשְׁתֵּיזָבָא קֳדָם רָדִיף ׃

ויו בכו תחת הא כי אותיות אהוי מתחלפות כמו הסכלת עשו ׃ יהודה · זכר ונקבה כישראל ומצרים ותחזק מצרים · וגם מפרשים המצרים מדברי מעתיקי הדת ז"ל ריכא דבר מצרא והיושר בעיני מן המצר ואם הוא משונה מעט והרי"ש ראוי להדגש · כמצא דרך זכר ונקבה כבית ומקום ׃ באי מועד · שהיו באים במועדים והטוב בעיני שהוא המקדש ונקרא מועד בעבור היות כל ישראל נועדים שם וכן בקרב מועדיך שרפו כל מועדי אל בארץ ׃ שוממין · נו"ן תמורת מ"ם וכן קח לך חטין לקץ הימין כי הנו"ן והמ"ם משרתים בסוף המלה סימן רבים ורבות ׃ נוגות · מבנין נפעל וכן נוגי ממועד שהם מלשון תוגה ויגון והתי"ו והנו"ן נוספים ׃ היו צריה · כל אחד לראש וכן בנות צעדה עלי שור כל אחת מהן ׃ שלו · מגזרת שלוה ׃ הוגה · מן הבנין הכבד הנוסף מיגון וכן תוגיון נפשי ׃ הלכו שבי · בחסרון בי"ת כמו הנמצא בית יי' · יחסר מקום אשר אחר כאילים וכן כמים לים מכסים ׃ יתי

זכרה ירושלם . בגלותה : ימי עניה . ימי חורבנה שהגלוה לדיעוני : ומרודיה . הוא לשון צער כמו וירדתי על ההרים אריד במיחי ואהימה : כל מחמדיה . וזכרה כל טוב מחמדיה שמימי קדם : שחקו על משבתיה . שמחו על שביתת משושה חגה חדשה ושבתה ומרדם אבדם דורשו בלשון אחר שהיו שובתין בגולה בשבתות וימים טובים ומתענים בשבועות והיו האומות משחקים עליהם ואומרים שוטים בארצכם לא שמרתם ועכשיו בגולה תשמרון : לנידה . לגולה לשון נע ונד אישמובי"ט בלע"ז : ערותה . קלונה : נאנחה . לשון נפעלה סושפיר"ר בלע"ז שמעו כי נאנחה אני הוא שם דבר סוספיר"א : טומאתה בשוליה . לשון גלוי הוא דם נדותה ניכר בשולי בגדיה כלומר חטאותיה גלויות הרבה עשאתן בגלוי : לא זכרה אחריתה . כשהיו חוטאין לא נתנו לב מה תהיה אחרית לפיכך ותרד פלאים ירידתה כפלאות פלאי' הרבה שהכל פליאים שאירע לה מה שלא אירע לכל עיר : ידו פרש צר . עמון ומואב : על כל מחמדיה . ספרי תורות שנאמר בהם הנחמדים מזהב שהכל פנו לבוז כסף וזהב והם פנים על ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב בהם לא יבא עמוני וגו' : אשר צוית לא יבאו בקהל לך . אלו עמון ומואב : לוא אליכם . לא תהא כצרה הזאת עוד לכל עוברי על דת אמרו חכמי' מכאן לקובלנא מן התורה ראו מה עשה לי הביטו וראו וגו' : אשר עולל . אשר עשה לי : אשר הוגה יי' . אותי ביום חרון אפו גם זה לשון יגון : וירדנה . וירד אותה וישבר אותה על ידי רידוי ויסורין לכך הנון דגושה לפותרו בלשון יחידית כמו יעשנה יכרסמנה ירענה שהעצם לשון נקבה כמו דאת את העצמו' היבשו' שיבר כל אחת ואחת . דבר אחר וירדנה כמו וירדהו לכפיו הריק את המוח גורר ורודה המוח מתוכו : נשקד עול פשעי בידו . אין לתיב' זו דמיון במקרא ובלשון ארמי של פסיקתא קורין לרבן משקדא מלמד הבקר ואומר אני נשקד פוינטור"ינט בלע"ז נקודים מנומרים ומקומנים היו פשעי בידו של הקדוש ברו' הוא לזכרון לא נמחו עונותיהם ותפלותיהם :

עוזר ה' מל' וסי' יהוה אתה היית עוזר . וכשל עוזר ונפל עזר . אל תרחק ממני כי צרה קרובה . זכרה ירושלם ימי עניה . ויטע אהלי אפדנו : את עניי ג' וסי' את עניי ואת יגיע כפי . ראה יי' את עניי כי הגדיל אויב . אשר ראית את עניי ידעת בצרו' : צויתה ג' מל' וסי' נמסר בתלים סימן קכ"ע"ש : בקהל ד' דגשי' וסי' בלשון ארמי נסוק נצלי דסגין את פקדית וביאורם מ'

אבן עזרא

ימי עניה . כמו כי ששת ימים עשה י"י : ומרודיה . דלות והמ"ם שרש : לנידה . ללעג כמו תנוד ראש ונד שפתי והוא מגזרת נע ונד : הזילוה . הפך הכבוד כמו להוציא יקר מזולל רק הוא משורש אחר או טעמם הורידוה או עמו שתזל דמעתה : פלאי' . ירדה ירידה : כי ראתה גוים . על ירושלם שבה : זוללה . כמו זולל וסובא : לוא . יש אומרים שלשון אלה ולא מצאנוה בלא אלף וטעמו לא יגיע אליכם מה שהגיע אלי : עולל . כעשה לי והוא מהבנין הכבד שלא נקרא שם פועלו בעבור שאחנו בקמץ קטן כמו כונן אשורי : הוגה . כמו הויה : וירדנה . שב אל האש כי ימצא לשון זכר כמו תאכלנו אש לא נופח וטעמו כמו לא ירדנו בפרך : ומלת נשקד אין לה אב ואם והטעם כמו נסך כמו כמהר . והיה ישתרגו מבנין התפעל מתספחת השריגים : הכשיל . שב אל עול פשעי ויחסר אמר אחר בידיגם אחר קום עמו או תמכיו : סלה . מגזרת מסלה וכן גת דרך י"י דרך מדרך רק סלה שרש אחר היה : גת . יקב : בתולת . הסמוכה אל בת ובת יהודה כל השבט והבתולה : ירושלם : בוכיה

הות דכירא ירושלם יומין קדמאין די הות מדורה בכרכיא ובפציחין תקיפין ומרדה ושלטה בכל עלמא וכל ריגוגתא דהוו לה מן יומין קדמאין ועל חובא נפל עמה בידוי דנבוכדנצר רשיעא ואעיק להון ולית דסייע לה חזוהא מעיקיא דאזלא בשביתא חייכו על טובהא די פסק מבינהא : חובא רבא חבת ירושלם בגין כן בטלטול הות כל עממיא דהוו מיקרין לה מלקדמין נהגו בה זילותא ארום חזו בידקהא ברם היא מתא מתאנחא ותיעת לאחורא : סואבות דם ריחוקהא בשיפולהא לא אידכיאת מינה ולא תהת על חובהא ולא דכירת מה דעתיד למיתי עלהא בסוף יומיא ונחתת ונפלת והות פרישן ולית דמליל תנחומין לה חזי יי ותהי מסתכל ארום אתרברב עלי בעיל דבבא : ידיה אושיט נבוכדנצר רשיעא ושלף סיפא וקטע כל ריגוגה אף כנישתא דישראל שריאת ליללא ארום חזת עממין נוכראין עלו לבית מוקדשה די פקדת על ידוי דמשה נביא על עמון ומואב דלא יזכון למיעל בקהלא די לך כל עמהא דירושלם אניחן מכפנא ותבעין לחמא למיכל יהבו ריגוגיהון בסעיד לחמא לקיימא נפש חזי יי ותהי מסתכל ארום הויתי גרגרניתא : אשבעית לכון כל דעברין באורחא זורו הכא איסתכלו וחזו אין אית כיבא כביבי דאתקיף לי דיתבר יי יתי ביום תקוף רוגזיה : מן שמיא שלח אשתא בכרכי תקיפין וכבש יתהון פרש מצדתא לרגלי ארתיעני קדל בעלי דבבי יהיבני למיהוי צדיא כל יומא מרחקא וחלישא : אתיקר ניר מרודי בידיה אתכבשו כשיבשין דגופנא סלקו על צוורי אתקל חילי מסר יי יתי בידוי מן דלית יכיל אנא למיקם : כנש כל תקיפי יי ביני ארע זמן עלי לתבירא חיל עולימי ועלו עממיא על גזירת מימרא דיי וסאיבו בתולתא דבית יהודה די הוה דמהון דבתולתהון מיתשד היך כחמר מן מעצרתא בעידן דגבר מבעיט ית ענבין חמר עינבוהי שריין :

ל' ומל' זכרה ירושלם ימי עניה ומרודיה
כל מחמדיה אשר היו מימי קדם
ו' ה' מל' בנפל עמה ביד צר ואין עוזר לה
ה' ראוה צרים שחקו על משבתה :
ל' חטא חטאה ירושלם על כן
ל' ומל' . ל' ל' לנידה היתה כל מכבדיה הזילוה
ל' כי ראו ערותה גם היא נאנחה
ותשב אחור :
ל' ומל' טמאתה בשוליה לא זכרה אחריתה
ל' ותרד פלאים אין מנחם לה ראה
ל' יהוה את עניי כי הגדיל אויב :
ידו פרש צר על כל
ל' מחמדיה כי ראתה גוים באו מקדשה
ח' מל' . ל' תגשי' אשר צויתה לא יבאו בקהל לך :
כל עמה נאנחים מבקשים
יתיר ו' לחם נתנו מחמודיהם באכל להשיב
נפש ראה יהוה והביטה כי הייתי
ל' ומל' . ל' זעיר זוללה : לוא אליכם כל
עברי דרך הביטו וראו אם יש
ג' חס' בלי' . ל' מכאוב כמכאבי אשר עולל לי אשר
ג' הוגה יהוה ביום חרון אפו :
ח' חס' בלי' . ל' ממרום שלח אש בעצמתי וירדנה
פרש רשת לרגלי השיבני אחור
ג' . ג' נתנני שממה כל היום דוה :
ל' נשקד על פשעי בידו ישתרגו עלו
יר בסיפ' על צוארי הכשיל כחי נתנני אדני
בידי לא אוכל קום :
ב' בתרי ליש' א' סף וכתי' א' סלה כל אבירי אדני בקרבי קרא
עלי מועד לשבר בחורי גת דרך א
יר בסיפ' אדני לבתולת בת יהודה :

אשר לא עלה בקהל . כי רבת בקהל אשר לא התקדשו . אשר צוית לא יבואו בקהל לך . קמתי בקהל אשוע : כמכאבי ג' חס' בליש' וסימ' רבים מכאבים לרשע . כמכאבי אשר עולל לי . שמעו נא כל העמים וראו מכאבי בתולותי : בעצמתי ג' חס' בליש' וסי' נמסר בסוף סדר ויחי ע"ש : דוה ג' וסי' נמסר בישעיה סימן ל' ובקדשים : סלה ב' בתרי ליש' חד כתי' א' וחד רף וחד סף וסימ' הורד סלא . סלה כל אבירי קדם כתי' א' :

ישתרגו . נעשו קליעות קליעות ועלו על צוארי לשון מסכה אין מסרגין את המטות : סלה . רמס ורפס לשון סולו סולו המסילה : קרא עלי מועד . יעידת גייסות לבא עלי ורבותינו דרשו מה שדרשו תמוז דההוא שתא מלוי מלאהו של שנה שניה לצאתם ממצרים לכך אורעה חזרתן של מרגלים ליל תשעה באב שעליה הוקבעה בכייה לדורות : גת דרך . לשון הריגה כמו פורה דרכתי לבדי כדורך ענבים להוציא יינם כך רמס אנשים להוציא דמם : עיני

עיני עיני. כלומר תמיד עיני ירדה מים כפל הלשון מלמד שאין הפוגות: צוה יי׳ ליעקב סביביו צריו. צוה על יעקב שיהיו צריו סביביו אף כשגלו לבבל ולאשור הגלה סנחריב את אויביהם עמון ומואב והושיבם אצליהם והם מקנתרין אותם כמו שאמרו במסכת קדושין הומניא איבה כבבל כולה דעמונאי: לנדה. לריחוק לבו: קראתי למאהבי

בוכיה. כמו פוריה: עיני עיני יורדה מים. עין אכום דומה לעין המים והעין יורד וכן יזלו מים ושניהם פעלים עומדים: פרשה. בית בידיה כוסף כמו ותסקמו בדמעות פלים. כל כה בלשון עתה וכן אוי נא לנו כי חטאנו גם אל נא רפא נא לה על כן השיב השם אלא תכלם שבעת ימים יומת נא דבר נא שמע נא ועם תוספת

שוממים ל׳ כתיב מ״ם בסוף וא׳ שוממין ואינון חד מן ל״א זוגין מחדין חד נסיב נ״ון וחד נסיב מ״ם וסימ׳ נמסר בסוף סדר כהר סיני. פיהו ב״ב וסימ׳ נמסר בריש שיר השירים: מריתי ג׳ וסימ׳ ואנכי לא מריתי אחור לא נסוגתי. צדיק הוא יי׳ כי פיהו מריתי. כי מרו מריתי מחוץ שכלה חרב: וישיבו ג׳ רפי׳ חד חס׳ וב׳ מל׳ וסימ׳ ותקרבון אלי כלכם. ואדא ואין איש ומאלח

ל׳ וחל׳ בט עַל־אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה עֵינִי עֵינִי יֹרְדָה
מַּיִם כִּי־רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם מֵשִׁיב
נַפְשִׁי הָיוּ בָנַי שׁוֹמֵמִים כִּי גָבַר אוֹיֵב:
ל׳. נ׳ פֵּרְשָׂה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ אֵין מְנַחֵם
לָהּ צִוָּה יְהוָה לְיַעֲקֹב סְבִיבָיו צָרָיו
הָיְתָה יְרוּשָׁלִַם לְנִדָּה בֵּינֵיהֶם:
ב״ל צַדִּיק הוּא יְהוָה כִּי פִיהוּ
נ׳ העמים מָרִיתִי שִׁמְעוּ־נָא כָל־עַמִּים וּרְאוּ
נ׳ חס׳ בליש׳ מַכְאֹבִי בְּתוּלֹתַי וּבַחוּרַי הָלְכוּ בַשֶּׁבִי:
ל׳ קָרָאתִי לַמְאַהֲבַי הֵמָּה
ל׳ וחל׳ רִמּוּנִי כֹּהֲנַי וּזְקֵנַי בָּעִיר גָּוָעוּ כִּי־בִקְשׁוּ
נ׳ רפין אֹכֶל לָמוֹ וְיָשִׁיבוּ אֶת־נַפְשָׁם:
רְאֵה יְהוָה כִּי־צַר־לִי מֵעַי
ל׳. זא חֳמַרְמָרוּ נֶהְפַּךְ לִבִּי בְּקִרְבִּי כִּי מָרוֹ
נ׳. נ׳ מָרִיתִי מִחוּץ שִׁכְּלָה־חֶרֶב בַּבַּיִת
נ׳. נ׳ דף כַּמָּוֶת: שָׁמְעוּ כִּי נֶאֱנָחָה
אָנִי אֵין מְנַחֵם לִי כָּל־אֹיְבַי שָׁמְעוּ
רָעָתִי שָׂשׂוּ כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ הֵבֵאתָ
יא רפין יוֹם־קָרָאתָ וְיִהְיוּ כָמוֹנִי:
תָּבֹא כָל־רָעָתָם לְפָנֶיךָ וְעוֹלֵל לָמוֹ
כַּאֲשֶׁר עוֹלַלְתָּ לִי עַל כָּל־פְּשָׁעָי כִּי־
ל׳. נ׳ רַבּוֹת אַנְחֹתַי וְלִבִּי דַוָּי:

עַל טַפְלַיָא דְאִתְרַטְשׁוּ וְעַל נְשַׁיָא מְעַדְיָאתָא דְאִתְבְּקָעוּ כְּרֵיסֵיהוֹן אֲמַרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא בָּכְיָא וְתַרְתֵּין עֵינַי זָלְגִין דִּמְעָתָא חֵיךְ מַבּוּעָא דְמַיָא אֲרוּם אִתְרַחַק מִינִי מְנַחֵם דִּמְקַיֵּם יָתִי וּמַלִּיל תַּנְחוּמִין עַל נַפְשִׁי הֲווֹ בְּנוֹי צַדְיָין אֲרוּם אִתְגַּבַּר עֲלֵיהוֹן בְּעִיל דְּבָבָא: פְּרַסַת צִיּוֹן יְדָהָא מִן עָקְתָא הֵיכְמַת דִּמְפַרְסָא אִתְּתָא עַל מַתְבְּרָא פְּגִינַת וְלֵית דִּמַלֵּיל תַּנְחוּמִין עַל לִבָּהּ פַּקִּיד יְיָ לְבֵית יַעֲקֹב פִּיקוּדַיָא וְאוֹרַיְתָא לְמִנְטַר וְחִינוּן עֲבָרוּ עַל גְּזֵירַת מֵימְרֵיהּ בְּגִין כֵּן אִסְתַּחֲרוּ חֲזוֹר חֲזוֹר לְיַעֲקֹב מְעִיקוֹהִי הֲוַת יְרוּשְׁלֵם דָּמְיָא לְאִתְּתָא מְרַחֲקָא בֵּינֵיהוֹן: אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּלָא יְעִיבַּר קָטְלִין בְּחַרְבָּא בְּאַרְעֲהוֹן אֲזַל יֹאשִׁיָּהוּ מַלְכָּא שָׁלַף סַיְפָא עַל פַּרְעֹה חֲגִירָא בְּבִקְעַת מְגִדּוֹ מַה דְּלָא אִתְפַּקַּד וְלָא תְּבַע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ בְּגִין כֵּן רְגָמוּ רְגוּמַיָא גִּירִין לְמַלְכָּא יֹאשִׁיָּהוּ וּמִית תַּמָּן עַד דְּלָא נַפְקַת נִשְׁמְתֵיהּ הֲוָת רָחִישׁ בְּסִפְוָתֵיהּ וְכֵן אֲמַר זַכַּאי הוּא יְיָ אֲרוּם עַל מֵימְרֵיהּ עֲבַרִית שְׁמָעוּ כְעַן כָּל עַמְמַיָא הֶסְפֵּידָא דְאַסְפִּיד יִרְמְיָהוּ עַל יֹאשִׁיָּהוּ וַחֲזוֹ כֵּיבִי דִּי עַרְעֵינִי בָּתַר מוֹתֵיהּ בְּתוּלוֹתַי וְרַבְיַי אֲזַלוּ בְּשִׁבְיְתָא: אֲמַרַת יְרוּשְׁלֵם כַּד אִתְמַסְרַת בִּידוֹי דִנְבוּכַדְנֶצַּר קְרֵיתִי לִמְרַחֲמַי בֵּינֵי עַמְמַיָא דְקַיְימִית עִמְּהוֹן קְיָים דִּי יְסַיְיעוּנִי וְאִינוּן חַבִּיסוּ מִינִי אִתְהַפָּכוּ לְחַבָּלָא יָתִי הִינוּן רוּמָאֵי דְעָלוּ עִם טִיטוּס וְאַסְפַּסְיָנוּס רַשִׁיעָא וּבְנוּ כַּרְכּוֹמִין עַל יְרוּשְׁלֵם כָּהֲנַי וְסָבַי בְּגוֹ קַרְתָּא אִתְנַגִּידוּ אֲרוּם תְּבָעוּ סְעִיד לַחְמָא לְהוֹן לְמֵיכַל וִיקַיְימוּן יַת נַפְשֵׁיהוֹן: חֲזֵי יְיָ אֲרוּם אָעִיק לִי בְּגִין כֵּן מְעַי אַרְגָּרוּ אִתְהַפִּיךְ לִבִּי בְּגַוַּי אֲרוּם מְעַבַּר עֲבָרִית עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא דַיְיָ וּמִן בְּגְלַל הָכִי מִן בָּרָא תַכְלִית חַרְבָּא וּמִלְּגָיו חֲרָגַת כַּפְנָא כְּמַלְאֲכָא חַבְּלָא דִּי מְמַנָּן עַל מוֹתָא: שְׁמָעוּ אוּמַיָא אֲרוּם מִתְאַנְחָא אֲנָא וְלֵית דִּמְנַחֵם לִי כָּל בַּעֲלֵי דְבָבַי שְׁמָעוּ בִּישְׁתָא דִּי מְטַת עֲלַי בְּדַחוּ אֲרוּם אַתְּ הוּא יְיָ דַּעֲבַדְתְּ אַיְיתֵיתָא עֲלַי יוֹם פּוּרְעָנוּתָא עַרְעִיתָא עֲלַי מְעַרַע לְצַדִּיאוּתִי כְּדֵין תְּעָרַע עֲלֵיהוֹן וִיהוֹן צַדְיָין כְּוָתִי: תֵּיעוּל לְיוֹם דִּינָא רַבָּא כָּל בִּישְׁתְהוֹן דִּי אַבְאִישׁוּ לִי קֳדָמָךְ וְתִסְתְּקַף לְהוֹן הֵיכְמָה דְאִיסְתַּקְפְתָא עֲלַי עַל כָּל סְגִיאוּת מְרוֹדֵי אֲרוּם סַגִּיאוּ אַנְחָתַי וְלִבִּי חַלִּישׁ:

ואין כי בקשו אוכל למו. וסימ׳ בלשון ארמי גבריא שאילו למיכל: ויהיו י״א רפין וסימ׳ נמסר בסדר הרוכה: דוי ג׳ וסי׳ כל ראש לחלי וכל לבב. בבליגתי עלי יגון. כירבות אנחתי ולבי דוי:

לאותם שמראים עצמם כאוהבים: המה רמוני. כגון בני ישמעאל שהיו יוצאים לקראת הגולי׳ כשהיו השבאים מוליכי׳ אותם דרך עליהם ומראים עצמם כאילו מרחמים עליהם והיו מוציאים להם מיני מלוחים ונודות נפוחי׳ כסבורי׳ שהוא יין ואוכלים ומתאי׳ ורוצים לשתות וכשמתיר הנוד בשיניו היתה הרוח נכנסת במעיו והוא מת והוא שאמר הכתוב ביער בערב תלינו וגו׳ לקראת צמא התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נודד: וישיבו את נפשם. כדי שישיבו את נפשם: חמרמרו. כווצו ויש בלשון משנה כפלה לאור ונחמרו בני מעיה: בבית כמות. בתוך הבית היתה אימת שדים ומזיקין ומלאכי מות ומחוץ חרב של האויב משכלת: כי אתה עשית. אתה גרמת לי שהם שוחקי׳ אותי שהבדלתני מאצלם וממשתיהם ומהתחתן בם אם כתחתנתי בהם היו מרחמים עלי ועל בני בנותיהם: הבאת יום קראת. הלואי והבאת עליהם יום המועד שקראת עלי: ויהיו כמוני. ברעה: תבא כל רעתם לפניך. יפקדו ויזכרו עונותם לפניך: ועולל למו. ופעול למו כמו גם בתעלליו יתנכר וכפרי מעלליו: איכה

אלף לשון בקשה ובלשון ישמעאל הפוך והוא כמו עתה: למאהבי. איכנו כמו אוהבי וכן טעמו למבקשי שאוהב אותם: חמרמרו. כפול העי״ן והלמ״ד וטעמו כמו עכורים וכן פני חמרמרו והוא מגזרת חומר כי הבכי כמים וכן יין חמר: הבאת יום קראת. תחסר מלת לו טרם הבאת כאילו הוא מתאוה ויתכן להיות כמשמעו: ועולל עשה מגזרת עלילותיו והנכון שטעמו כמו שבה וכן ולו נתכנו עלילות:

פירוש הטעמים

א׳ לא די שישבה בדד כמות בכיה אחר היותה רבת עם עד שהיא כאלמנה שאין לה בעל והיא כואסת מהיותה לה בנים כלל. ב׳ כל אבל ישן בלילה והיא תמיד בוכיה ולא די שאין לה מנחם מכל רעיה עד ששבו לאויבים לה. ג׳ כאשר לא יכלה לסבול עני המלכות והעבודה הקשה אשר עובד בה גלתה מארצה גם לא מצאה מנוח במקום שהלכה שם ובאה לסוב ורדפוה והשיגוה במקום צר. ד׳ שממו שעריה שגם כאשכו זקני ישראל הבאים ויאנחו כהניה כי אין להם בכורים ומעשר ודאגו הבתול׳ שהיה מנהגן לחול במחולות בכל חג. ה׳ אויביה הם בשלום והיא לבדה בתוגה ועולליה שאין להם עון נשבו ברוב פשעיה׳ ו׳ הזכיר בפסוק של מעלה שאויביה ראשים וכל הדרה יצא מציון היא המלכות. ז׳ אם באה לזכור בגלותה בנפול עמה ביד צר וכל חמודיה הקדמונים שחקו צרים כי נשבתה ממעשיה אין לה מה שתעשה. ח׳ כאשר ראו ערותה כאשה והשיבה פניה לאחור מפני הכלמה. ט׳ כשהיה בתחלה רם תמדות כראה בשוליה לא פחדה לזכור שמה תראה ערותה בסוף והיא מגולה ירדה למטה לא תראה ראה יי׳ כי הגדיל אויב לעשות או לדבר. פירו׳ אחר ותרד פלאי׳ כמו ותספור מענין וירדתי על ההרים כהה על המון מצרים והורידהו וכן אריד בשיחי וכאשר שני עיקרין ירד וריד. י׳ כאשר ראתה כי באו מקדשה עמון ומואב שלא קדמו אותם בלחם ובמים בצאתם ממצרים מרוב אכזריות לכם הוצרכה לתת להם כל מחמדיה. כ׳ לא היו מעטים חרעבים רק כל עמה ואחר שנתנה כל מחמד באוכל רמתה לזוללה שתתן כל מה שיבוקש ממנה למלאות תאותה. ל׳ מתפללת שלא יבא אליכם כמו שהביא אלי הגידו לי אם יש מכאוב כמכאובי ואתנחם. מ׳ דמתה חרון אפו לאש ירדה מן השמים והגיע עד העצם ואין לה יכולת לברוח ממנו׳ ואם כי רשת פרושה והיא משיבה לאחור והאש הבעירה עד שיבה שוממה ויום דוה שתנוח לעתים ידועות וזאת כל היום דוה. נ׳ דמתה העונות לשריגים של גפן שתעלו׳ לאחות עם כל עץ גבוה ויגבהו ומלת נתנכי כמו עזבני וכן על כן לא כתרתך והטעם ביד העונות ויתכן ביד האויב בעבור הפשעים:

אבן עזרא

ס׳ סלה כתיב ביד כר כי אביריה אנשי המלחמה דרכם האל במסלה והם בקרבה ואילו היקרים קרואים לבא לשבור הבחורי׳ בעלי הכח וכגרודמיהם כרם ענב בבת׳ ע׳ אמרה ירושלם שהיא בתולת בת יהודה על הרעות שהזכרתי אני בוכה ועת אחר עת תרדנה עיני דמעות ואין לי מנחם ובני שבלו שוממים כי גבר אויב הכרעליכ׳.

פ׳ גם ציון עיר המלוכה בקשה מנחם ואין כי השם גזר על יעקב וצוה צריו מכל סביביו ויטמאו ירושלם ותהי כנדה. צ׳ הצדיקה הדין והיא אומרת שמעו נא כל העמים שראיתם ב בתולותי ובחורי בשבי כי בעוני נשבו. ק׳ קראתי למאהבים שהכני אולי יתנו לי עצה והמה רמוני כי כל יועצי מתו ברעב והכהנים ה המתפללים בעדי ו והזקנים אנשי עצתי רק נשארו מהבחורים ומן הבתולו׳ שים להם כח לסבול וגם הם כ נשבו. ר׳ והייתי צועקת לשם ומתודה באשר ראיתי חרב ה הכר משכלת בחוץ ובבית רעב כמות. ש׳ שמעו אוהבי הנזכרים למעלה ואין מנחם מהם והאויבים שמעו צעקותי ושמחו כי אתה שמחתם ו והבאת היום שקראתם ובאו במצותך עד ש שהיו כמשלי לי ויתכן להיות פירושו לעתיד לו תביא היום שקראת ביד הנביאים ויארע להם מה שאירע לי. ת׳ עשה להם בעבור רעתם כאשר עשית לי בעבור פשעי כי לבי דוי עד שיהיו כמוני כאשר פשעו גם הם כך:

רשי

איכה יעיב. יאפיל כמהדאת את׳ והשמים התקדרו בעבים: משמים ארץ. לאחר שהגביהם עד לשמים השליכם לארץ בבת אחת ולא מעט מעט מאיגרא רמא לבירא עמיקתא: הדום רגליו. שרפרף מרגלותיו וזה בית המקדש: נאות יעקב. בתי יעקב לשון נוה: הגיע לארץ. השפילם לארץ: חלל ממלכה ושריה. אלו ישראל שהיו קרויים ממלכת כהנים: ושריה. מדרש אגדה ים של שרים של מעלה שהחליפם הממונ׳ על האור מינה על המים והחליף כל הממונים לפי שהיו נרפשי׳ ישר׳ בעלי שם המפורש ו ובוטחים הם שישביעו את שרי מעלה ל להצילם מאש וממים ומחרב ועכשיו כשהיה משביע את שר האש בשמו והוא משיב אין ממשלה זו בידי וכן כולם: השיב אחור ימינו. השיב עצמו כמשיב אחור ימינו מלהלחם בעד בניו: דרך קשתו. לפי שכך דרך קשת שהם חזקי׳ לשום רגלו עליהם כ כשהוא כופפם לכך נכתב בלשון דריכה: שפך כאש חמתו. כך חיבור המלה שפך חמתו שהיא כ כאש כי לא מצינו ש שפיכה של אש אלא אצל חמה כדכתיב שפוך חמתך על הגוי׳: וירב בבת יהודה. הרבה בכנסת יהודה תאניה ואניה. צער ויללה. וירב נקוד יו״ד קמץ קטן שהוא לשון הרבה את אחרים וירב העם ויעצמו מאד נקוד חירק שהוא ל לשון רבה הוא את ע עצמו וכן כל תיבה ש שפעל שלה בה״א כגון פנה זכה בכה כן ר רבה לשם כשהוא מחסר מנה ה״א כ כשהו׳ מדבר על עצמו נקוד חירק כגון ויפן פרעה וכשהוא מדבר על אחרים נקוד קמץ כגון ויפן זנב אל זנב ויגל יהוד׳ מעל אדמתו ויגל מלך בבל את ישר׳ אשורה: ויחמוס. לשון כריתה וכן יחמוס כגפן בסרו כחמסו עקביך: כגן. כמו שגוזזין ירקות הגנה: שכו. מעונתו שכו כתיב שסיכך חמתו על בניו בחורבן ביתו כך מדרש במדרש קינות: שחת מועדו. בית קדשי הקדשים ששם היה נועד לבניו שנאמר ונועדתי לך שם: מלך וכהן. צדקיהו המלך ושריהו כהן גדול: ניאר. ביטל וכן נארת ברית עבדך: כיום מועד. שהיו שמחים ומשוררים בתוכו בקול רם כן נתנו האויבי׳ בחורבנו קול שמחה: חשב י״י להשחית. זה ימים רבים שעלתה על דעתו כך שנ׳ כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת להסירה מעל פני: נטה קו. של משפט ליפרע על עונונו: מבלע. מהשחית: חיל וחומה. שורא ובר שורא חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה: טבעו בארץ שעריה. מדרש אגדה לפי שחלקו כבוד לארון שנאמר שאו שערים ראשיכם לפיכך לא שלטה בהם בריה וטבעו בארץ ורבותינו אמרו מעשה ידי דוד היו לפיכך לא שלטו בהם אויבים: אין תורה. אין בהם מורה הוראה:

בחרי אף ה׳ וסי׳ ויצא מעם פרע׳ בחרי אף. ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף ובחרי אף רצין וארם ובן רמליהו. ויבדילם אמציהו להגדוד. גדע בחרי אף כל קרן ישראל: כצר ל׳ וחד כצר ואינון חד בן זוגין בן חד חד נסבין כ״פ בריש תיבות חד סלרע וחד בלעיל וסי׳ כמס׳ רבתא במערכת אות הכ״ף בס״ד: שכו ג׳ חד כתיב שי״ן וסימ׳ ויחמס כגן שכו. עזב ככפיר סכו.

איכה יעיב באפו אדני את בת ציון השליך משמים ארץ תפארת ישראל ולא זכר הדם רגליו ביום אפו: בלע אדני לא חמל את כל נאות יעקב הרס בעברתו מבצרי בת יהודה הגיע לארץ חלל ממלכה ושריה: גדע בחרי אף כל קרן ישראל השיב אחור ימינו מפני אויב ויבער ביעקב כאש להבה אכלה סביב: דרך קשתו כאויב נצב ימינו כצר ויהרג כל מחמדי עין באהל בת ציון שפך כאש חמתו: היה אדני כאויב בלע ישראל בלע כל ארמנותיה שחת מבצריו וירב בבת יהודה תאניה ואניה: ויחמס כגן שכו שחת מעדו שכח יהוה בציון מועד ושבת וינאץ בזעם אפו מלך וכהן: זנח אדני מזבחו נאר מקדשו הסגיר ביד אויב חומת ארמנותיה קול נתנו בבית יהוה כיום מועד: חשב יהוה להשחית חומת בת ציון נטה קו לא השיב ידו מבלע ויאבל חל וחומה יחדו אמללו: טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מיהוה:	איכדין יקוץ יי בתקוף רוגזיה ית כנישתא דציון טלק משמיא לארעא תושבחתא דישראל ולא דכיר בית מוקדשא דהוה גלוגרקא ריגלוהי ולא חס עלוהי ביום תקוף רוגזיה: שיצי יי לא חס ית כל עידית יעקב פגר ברוגזיה כרכי כנישתא דבית יהודה אמטי לארעא אפיס מלכותא ודהסר רברבנהא: קיצץ בתקוף רגז ית כל יקריה דישראל ארתע לאחורא יד ימיניה ולא סייע לעמיה מן קדם בעיל דבבא ואדליק בבית יעקב כאשתא דמשלהבא אכלת חזור חזור: מתח קשתיה ורגם עלי גירין כבעיל דבבא אתעתד על יד ימיניה דנבוכדנצר וסייעיה כאילו הוות מעיק לעמיה ישראל וקטל כל עולים וכל דמרגגין לחזו עינא במשכן כנישתא דציון שרא בבעור אשא רוגזיה: הוה יי דמי כבעיל דבבא שיצי ישראל שיצי כל בירניתא חביל כל קירוי פציחתא ואסגי בכנישתא דבית יהודה אבילותא ואנינותא: ושרש כגינתא בית מוקדשיה חבל אתר מזומן לכפרא על עמיה אנשי יי בציון חדות יומא טבא ושבתא ושנא בתקוף רוגזיה מלכא וכהניא רבא: אשלי יי מדבחיה בעט מקדשיה מסר ביה בעיל דבבא שורי בירנייתא קלא יהבו בבית מוקדשא דיי כקל עמא בית ישראל דמצליין בגויה ביומא דפסחא: חשב יי לחבלא שור כנישתא דציון נטא משקולתא ולא אתיב ידיה מלשיצאה ואביל מקפנא ושורא כחדא אתפגרו: טמעו בארעא תרעהא על די ניכסו חזירא ואובילו מן דמיה עילויהון הוביד ותבר מזוזתהא מלכהא ורברבנהא גלו ביני עממיא על דלא נטרו פתגמי לא קבילו יתה בטורא אורייתא כאילו דסיני אף נביאהא אתמנע מנהון רוח נבואת קודשא ולא אתאמר להון פתגם נבואתא מן קדם יי

ויה׳ בשלם סכו. קדמא כתיב שי״ן: זנח ג׳ וסימ׳ בהושע סימן ח׳: מזבחו ג׳ וסי׳ האתם תריבון לבעל. ירב בו הבעל כי נתץ. זנח יי׳ מזבחו: חל ה׳ חס׳ בלישן שור וסימ׳ וישפכו סוללה. וגם לאיזבל דבר יי׳ לאמר וגו׳ בחל יזרעאל. ישית חומו׳ וחיל. תגלות החל הזה. ויאבל חל וחומה יחדו אומללו: לא מצאו ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה ריש סימן י״ד ובאיוב סימן ל״ב:

אבן עזרא

א׳ איכה יעיב. ז״א יעיב מעב כמו יחשיך והכנון יגביה עד עב. הדום דמות כסא קטן לרגלים. ב׳ אלף נאות במקום ויו כמו נות רועים וכן תתאו לכם. ג׳ ויבער פועל עומד ויחסר אף והכנון ש שהוא שב אל בחרי אף. ד׳ נצב ימינו בבנין נפעל ויש ימין זכר כאדרי בכח. ה׳ וירב בשלש נקודות תחת היוד מהבנין הכבד הנוסף תאניה התי״ו נוסף מגזרת ואנו ואבלו. ו׳ ויחמס חסף נחמסו עקביך. שכו וסכתו כמו חקו וחקתו. מועדו כמו בא׳ מועד. ז׳ כאשר הכ״ן שרם כארת ברית עבדך כמו עזב או שכח. ח׳ נטה קו תהו. חל כמו ותצמוד בחל והוא מקום סביב חומה. ט׳ אבד ושבר שב אל השם הכתוב בפסוק ראשון. ראשן

N45

ישבו לארץ וגו׳ · כמשמעו ומדרש אגד׳ כבוכד נצר הושיב לארץ כשמרד בו צדקיהו ועבר על שבועתו בה׳ וישבלו ברפב׳ של אנטוכי׳ ושלח בשביל סנהדרין ובאו לקראתו וראה אותם חכמים של בורה והשיב אותם בקתדראות של זהב ואמר להם סדרו לי תורתכם פרשה ופרשה ותרגמוה ליכיון שהגיעו לפרשה נדרים אמר להם אם הוא רוצה לחזור יכול הוא לחזור אמרו לו ילך אצל חכם ויתיר לו אמ׳ להם אם כן אתם הם התרתם לצדקיהו את שבועתו בוה ושמטום והושיבם לארץ וקשרו שערות ראשם בזנבות הסוסים וגררום׃ חמרמרו · רנגרזילירט בלע״ז דרך בני מעים כשמשליב׳ אדם לאור הם כווצי׳ ומתחמרמרי׳ ׃ בעטף · פשמייר ׃ מה אעידך ומה אדמה לך · לומר לך מה תתמהי על שברך הלא אף לאומה פלוני׳ אירע כמותך ׃ מה אשוה לך ואנחמך · כשבאה צרה על אדם אומר לו אף בפלוני׳ עלתה כך תנחומים הם לו ׃ שוא ותפל · דברים שאין בהם טע׳ ובלשון לעז אפלשטר״ימנט ׃ ולא גלו על עונך · להוכיח דרכך על פניך ׃ להשיב שבותך · ליסר משובותייך למען שובבה שובבים וילך שובב׳ ומדוחים · הדיחוך מעלי׳ ׃ שרקו · נופח בפיו שיבליר בלע״ז ודרך אדם לעשות כן הרואה רב׳ חשוב שחרב וכלה ׃ כלילת יופי · כל היופי היה שלה ׃ פצו עליך פיהם · מפני מה הקדים פה לעין מפני שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם ׃ בצע אמרתו · כלה גזרתו כמו יבצע ידו ויבצעני ׃ אשר צוה מימי קדם · מה שכתוב בתורה ויספתי ליסרה אתכם שבע׳ ׃ פוגת · הפוגה טריס״ט מינט כמו ויפג לבו ׃ בת עיניך · שחור של עין שקורין פרונ״לא ׃ אשמורות · שתי חלקי הלילה שהלילה נחלק לשלשה חלקים כמו שאמרו רבותינו במסכ׳ ברכות ׃ העטופים · אשפמ״ינץ בלע״ז ׃ עוללי

י׳ ראשן שער ראשן או כמשמעו · כ׳ חמרמרו כראשון · בעטף בחסרון הה׳ תבנין נפעל כמו בהרג הרג · ל׳ ש״ן כהשתפך קודם ת״ו התפעל כמו וישתמר · מ׳ אעידך מגזרת עדות · נ׳ ותפל כמו טוח וכן היאכל תפל שאין לו טעם מדרך ישרה וכן לא נתן תפלה · משאות נבואות וכן משא דמשק · ומדוחים שהדיחו מדרך ישרה · ס׳ כלילת יופי מגזרת כל · פ׳ פצו פתחו ופצה פיהו · ע׳ בצע כלה וכן וידיו תבצענה · צ׳ פוגת דבק והטעם פוגתעין מגזרת ויפג לבו · ק׳ רני הרמת קול בשיר או בבכי וכן ויעבר הרנה הכרוז ׃

בדמעות ל׳ כלו בדמעות עיני וא׳ בדמעות ואינון חד מן י״א זוגין חד מלרע וחד מלעיל ב׳ בריש תיבו׳ וסי׳ נמס׳ בכם׳ רבה א במערכת אות הבי״ת בס״ד ׃ הבת ד׳ פתח וסי׳ וכל הבת התיון · עד בתי תתחבקין ׳ זב עבכך הבת · מה אעידך ומה ארכה לך הבת ירושלם ׃ ויניעו ג׳ חס׳ בל״יש׳ וסימ׳ וינעם במדבר · והנעתי בבל הגוים את בית ישראל בעמוס · שרקו וינעו ראשם ׃

ישבו לארץ ידמו זקני בת־ציון ה
העלו עפר על־ראשם חגרו שקים
הורידו לארץ ראשן בתולת ירושלם
׃ כלו בדמעות עיני חמרמרו מעי
נשפך לארץ כבדי על־שבר בת־עמי
בעטף עולל ויונק ברחבות קריה
׃ לאמתם יאמרו איה דגן ויין
בהתעטפם כחלל ברחבות עיר
בהשתפך נפשם אל־חיק אמתם׃
מה־אעודך מה אדמה־לך הבת
ירושלם מה אשוה־לך ואנחמך
בתולת בת־ציון כי־גדול כים שברך
מי ירפא־לך׃ נביאיך חזו לך שוא
ותפל ולא־גלו על־עונך להשיב
שביתך ויחזו לך משאות שוא
ומדוחים׃ ספקו עליך כפים כל־
עברי דרך שרקו ויניעו ראשם על־בת
ירושלם הזאת העיר שיאמרו כלילת
יפי משוש לכל־הארץ׃ פצו
עליך פיהם כל־איביך שרקו ויחרקו
־שן אמרו בלענו אך זה היום
שקוינהו מצאנו ראינו׃ עשה
יהוה אשר זמם בצע אמרתו אשר
צוה מימי־קדם הרס ולא חמל
וישמח עליך אויב הרים קרן צריך׃
צעק לבם אל־אדני חומת בת־ציון
הורידי כנחל דמעה יומם ולילה אל
־תתני פוגת לך אל־תדם בת־עינך׃
קומי רני בליל לראש אשמרות
שפכי כמים לבך נכח פני אדני שאי
אליו כפיך על־נפש עולליך ה
העטופים ברעב בראש כל־חוצות׃

יתבין על ארעא שתקין סבי כנישתא דציון אסיקו עפר מקלה על רישיהון קמארו סקין על בסריהון אחיתו לעפרא דארעא רישיהון בתולתא דירושלם׃ ספקו בדמען עיני אידגארן מעי יתשד לארעא כבדי על תביר כנשתא דעמי כדו דצחו עולמיא וינקיא בפתאות קרתא׃ לאמהון אמרין רוביא דישראל אן עיבור וחמר כד הוו צחיין כקטל דחרבא מן צחותא בפתאוות קירייתא כד יתשד נפשהון מן כפנא לגו עטיף עמהון׃ מה אסעיד בך מה אהי מדמה לך כנישתא דירושלם מה אחביר לך אהי מנחם ליך בתולתא דכנישתא דציון ארום סגי תבריך כסגיאות תביר גללי ימא רבא בעידן נחשוליה ומן הוא אסיא די יסי יתיך מן מרעיך׃ נביאי שקרא די בינך הינון אתנביאו ליך שקרא ולית משש לנבואתהון ולא פרסימו ית פורענותא דעתיד למיתי עליך בגלל חוביך לאהדרותך בתיובתא אלהין נבאו ליך נבואת מגן ומילי טעותא׃ שפקו עליך ידיהון כל עברי אורחא שריקו בכפותהון וטלטילו ברישיהון על כנישתא דירושלם אמרו בפומהון הדא היא קרתא דהוו אמרין אבהתן דמלקדמין דהיא גמירת נאי ושופרא חדוה לכל יתבי ארעא׃ פתחו עליך פומהון כל בעלי דבביך שרקו בכפותהון ועסיאו בשיניהון ואמרו שיצינא ברם דין יומא דהוינא מתינן אשכחנא חזינא׃ עבד יי מה דחשיב גמר מימר פומיה די פקיד למשה נביא מן יומין קדמאין דאי לא נטרין בני ישראל ית פיקודיא דיי עתיד לאתפרע מנהון פגר ולא חס ואחדי עליך בעיל דבבא ארום יקר מעיקיך׃ צווח לבהון קדם יי דרחים עליהון שורא יקרא דציון זלגי כנחלא דמעין ימם ולילא לא תתנין תנחומין לצערייך לפייגא צלותא די לך ולא תשתוק עינך מלמדמע׃ קומי כנישתא דישראל שריא בגלות עסוקי במשנה בליליא ארום שכינתא דיי שריא לקבליך ובפתגמי אוריתא בשירוי שפרפרא שדיאי היך מיא עקסומית ליביך והדרי בתיובתא וצליאי בבית כנשתא כל קבל אפי יי טולי לותיה בצלו ידיך על נפשת עולימיך דצחין בכפנא בריש כל מחוזין׃

עשה ב׳ ר״פ וסימ׳ עשה ירח למעדים · עשה ה׳ אשר זמם בצע אמרתו ׃ בלילה בליל כת׳ קומי רני בליל וקרי׳ בלילה והוא חד מן כ״ט מל׳ וחס׳ ה׳ בסוף תיבו׳ וקרי׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הה״א בס״ד ׃

ר' טפוחים מגזרת טפח כמנהג הנשים עם ילדיהם קטנים שיטפו · ש' שכנו מטעם ושכנתי את אבותי · ת' מגורי מגזרת גורו לכם מפני חרב וי"א שהטעם אשכני מגורי:

פירוש הטעמים ·

א' איכה יעיב לא הגבית השם את ציון רק באפו כדי להשליכה ממקום גבוה ·

עוללי טפוחים · ילדים רבים שעורן גדלים בטפוחי אמותם ורבותינו דרשוהו על דואג בן יוסף שהיתה אמו מודדתו בטפחיו בכל יום לתת זהב לבית המקדש לפי מה שהיה גדל ולבסוף אכלתו: אם יהרג במקדש יי כהן ונביא · רוח הקדש משיבתם וכי נאה לכם שהרגתם את זכריה בן יהוידע כמו שכתוב בדברי הימים שהוכיחם כשבאו להשתחוות לו

עוללי ו' חס' בליש' וסי' ויעללהו במסילות · מעלל ועד יונק משור ועד שה קדמ' דשמואל · אשרי שיאחז ונפץ את עלליך · בעללים לא ראו אור · ועללתי בעפר קרני · עללי טפוחים: בשבט ו' רפי' בקריאה וסי' ומזבולן משכים בשבט סופר · והוכחתיו בשבט אנשים · והכה ארץ בשבט פיו · הרועם בשבט ברזל · ופקדתי בשבט פשעם · אני הגבר ראה עני

ראה יהוה והביטה למי עוללת כה
אם־תאכלנה נשים פרים עללי
טפחים אם־יהרג במקדש אדני כהן
ונביא: שכבו לארץ חוצות נער
וזקן בתולתי ובחורי נפלו בחרב ה
הרגת ביום אפך טבחת לא חמלת:
תקרא כיום מועד מגורי מסביב ולא
היה ביום אף־יהוה פליט ושריד
אשר־טפחתי ורביתי איבי כלם:
ג אני הגבר ראה
עני בשבט עברתו: אותי נהג וילך
חשך ולא־אור: אך בי ישב יהפך
ידו כל־היום: בלה בשרי ועורי
שבר עצמותי: בנה עלי ויקף ראש
ותלאה: במחשכים הושיבני
כמתי עולם: גדר בעדי ולא אצא
הכביד נחשתי: גם כי אזעק
ואשוע שתם תפלתי: גדר דרכי
בגזית נתיבתי עוה: דב ארב
הוא לי אריה במסתרים: דרכי
סורר ויפשחני שמני שמם:
דרך קשתו ויציבני כמטרא לחץ:
הביא בכליותי בני אשפתו: הייתי
שחק לכל־עמי נגינתם כל־היום:
השביעני במרורים הרוני לענה:

חזי יי ותהי מסתכל מן שמי למן אסתקיפת
כדנן אם חזי לבנתא דישראל למיכל פירי
בטניהון עולימיא רגיגתא דהוו מלפפין
בסדיני דמילתיה ענת מדת דינא וכן אמרת
אם חזי למקטל בבית מוקדשא דיי כהנא
ונבייא כמה דקטלתון ית זכריה בר עדו
כהנא רבא ונבייא מהימן בבית מוקדשא
דיי ביומא דכפוריא על דאוכח יתחון דלא
תעבדון דביש קדם יי: דמכו על ארעא
דמחוזין עולימיא וסביא דהוו רגילין
למשכוב על כרין דמילת ועל ערסין דשן
דפיל בתולתי ורובי נפלו קטלין בחרבא
קטלתא ביום רוגזך נכסתא ולא חסתא:
תהי קרי חירותא לעמך בית ישראל על
יד משיחא היכמה דעבדת על יד
משה ואהרן ביומא דפסחא ואתכנשון
עולימי חזור חזור מן כל אתר דאתבדרו
תמן ביומא תקיף רוגזך יי ולא הוה בהון
שיזבא ושארא דלפיפית בסדינין ודרביתי
בתפנוקי מלכין בעלי דבבי שיציאונון:
אנא גברא דחזא עניי בחוטרא דרדי
ברוגזיה: יתי דבר ואוביל חשוכא ולא
לאנהרא: ברם בי יתוב יגלגל עלי מחתיה
כל יומא: עתק בסרי ממכתשין ומשכי מן
מחתא תבר גרמי: בנה עלי כרכומין ואקף
קרתא ועקר רישי עממיא ושלהי אינון:
בבית ייסורין דחשוכא אותבני כמיתין
דאזלין לעלמא אוחרן: סגר בתרי בגין
דלא אפוק מן טריקא יקר על ריגלוי כבלין
דנחשא: אף ארום אצוח ואצלי אסתתים
בית צלותי: סגר אורחי במרמירין פסילן שבילי סראו: דובא מכמן הוא לי אריא דמיטמר
בכבישא: אורחי סרב ושסעני שויני צדו: מתח קשתיה ועתדני היך פלגיסא לגירא: אעיל
בכיליותי גירי תיקיה: הויתי חוכא לכל פריצי עמי ומזמרן עלי כל יומא: אשביעני מרירת
חיון ארווני גידא:

ב' והספיל המכבד' וחלל מלכה שהיו דרי' כמגדל וארמון · ג' גדע כל קרן ישראל השתי ממלכות · ד' לא די שלא נלחם עם הכר שהשיב אחור ימינו כאילו אין כח לו עד שעב כאויב · וטעם כאהל אש תפול האש בו הכל יאכל מ מיד · ה' בלעים על גלות שומרון והיה י יהודה אחרי גלות ה השבטים באנחה · ו' ואחר כך גלה שכו שהוא מקום הדביר · וטעם כגן אשר נפלו עליו · וטעם מלך וכהן שהכהן מורה את ה המצות והמלך משמר התור' בכחו ולשניהם נתן תורה · ז' חומת ארמנותיה שב אל המקדש וקול נתנו הצרים בבית יי' מרוב שמחתם כאשר היו י ישראל עושים במועדים · ח' כלכר הבית כי כפ לה חומת העיר ונבקעה · ט' כאשר טבעו שעריה הלך ה המלך בגולה ונשאר בלא משנה תורה וגם הנביאים נפסקה נ נבואתם מהם בארץ נכריה · י' על שנפלה גבהות ציון ישבו על עפר הזקנים בגולה והבתולות לא תשמחנ' בחופתן · כ' וכל אחד מן הזקנים אומ' כלו בדמעו' עיני כאשר יזכור ימי הרעב ב בציון · ל' האם היא המניקת על כן זכר האמות ולא זכר האבות · מ' מי עדים שאירע להם כך ואם השבר גדול כים לא ימצ' רופא חתול לו · נ' כל זה בא אליך בעבור נביאיך ולא נביאי השם · ס' יש נאמים עליך כאשר שממת ויש מניעי' ראש ומלעגים · פ' הרחיבו פה כל האויבים · ע' כי השם מלא את אשר דבר ביד עבדיו הנביאים הקדמונים · צ' צועק לבב בריך והטעם כי נתנו צעקות כנגד השם והם אמרו לחומת בת ציון שתבכה · ק' ותתאונן על עולליה והמתים ברעב ותאמר כן · ר' שהנשים אוכלות בניהן והנביאי' והכהני' יהרגו במקדש והמפרש כי על זכריה ידבר דרך דרש · ש' מתו נערים וזקנים בתולות ובחורים · ת' כאילו קראת כל הפחדים שהיו לי וקבצתם סביבי ואשר טפחתי הם הקטנים ואשר רביתי הם הגדולים כמו ורבי המלך · כלם אויב אחר יכול לכלותם:

אני הגבר אמרו קדמונינו ז"ל כי זאת המגלה ירמיה כתבה אם כן יהיה הוא האומר אני הגבר או יאמר כל אחד מישראל · עני סמוך ויחסר מקום השבות או הגלות וראה תחת ראיתי וכן ונשאר אני · בעברתו שב אל אויבי כלם ויש אומרים שהוא שב אל השם ואיננו נכון בעיני וזה המתוקן אמר כי הגבר היה מענה אותו בשבט עברתו · א' וינהג אותי ממקומי במקום חשך: א' המפרש וי"ו בעברתו על השם יפרש יהפך ידו מכתו כמו הנה יד יי' הויה במקנך והמכה ביד · ב' הבשר והעור שירגישו בלו והעצמות שלא ירגישו נשברו · ב' ויקף ראש בברה ותלאות או יהיה כמו ועמי תלואים ויהי הראש לשון קבה והאה כעלם כה"א ונערה לא הפך לבן · ב' במחשבים מחשך בתוך מחשך · ג' נחשתי כבלי · ג' שתם בשין כמו"ך וכן השירו ולא ממני · ג' הכתובות הם ידועות יש אומרים כי מנהג הדוב להכרית על האריה והוא רחוק' ד' יש אומרים סורר מגזרת סירים וכן הנני שך את דרכך בסירים והיסר בעיני שהוא פעל עבר מגזרת כפרה סוררה' ד' כמטרה אלף במקום ה"א הנקבה והוא מגזרת נוטר · ה' דימה האשפה לבטן ההרה · ה' לכל עמי עד שהיו עמי שוחקים ממני או לכל העם שהיה תחת ידי כמו את עמלק ואת עמו או ה"יוד נוסף ואין ותפלטני מריבי עמי כמו עמים כי על שאול רמז וכן אמר ברא שית הסירה ומכף שאול · ה' בי"ת במרורים נוסף וכן ברמשת שלים: ויגרס

כשבאו להשתחוות לו לאמר ועשאוהו ע"ז ורוח לבשה את זכריה בן יהוידע והיה כהן ונביא והרגוהו בעזרה: תקרא כיום מועד · כמו קראת ולשון הווה הוא: מגורי · שכיני הרעים להאסף עלי להשחית: אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם · הילדים אשר טפחתי וגדלתי אויב בא האויב וכלה אותם:

אני הגבר ראה עני · היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני אשר ראה עוני מכל הנביאים שנתנבאו על חורבן הבית שבימיהם לא נחרב הבית כי אם בימי: בשבט עברתו · של רודה ומכה הוא הקב"ה: אך בי ישוב · אני לבדי לוקה תמיד כי כל תשובות מכותיו עלי: ראש ותלאה · כמו ראש ולענה ומדרש אגדה ראש זה נבוכדנצר לגלות יהויכין ותלאה נבוזר אדן ש שנגמר המכה בימי צ צדקיהו והלאה: גדר בעדי · עשה חומה לנגדי להיות כלוא ולא אצא · הושיבני במחשכים · ו ונייסות של אורבים: הכביד נחשתי · עשה לרגלי נחושתי' כבדים שלא אוכל לילך פיירו"ש בלע"ז: שתם תפילתי · סתם חלונות הרקיע בפניה: נתיבותי עוה · אם באתי לבאת אני יוצא בדרכים ה הסלולים בדרך ישרה מפני האויבים ואבא דרך עקלתון: דוב אורב הוא לי · הקב"ה נהפך לי לדוב אורב: דרכי סורר · לשון סירים קוצים סורר קוץ אותם מפזר קוצי' בדרכי: ויפשחני · לשון פיסוק הרגלים שהעובר על הדרכי' שאין מופני' צריך להרחיב צעדיו ויש דוגמא בלשון תלמוד האי מאן דפסח דיקלא: ויציבני כמטרה · העמידני לנגד חציו לירות בי כמטרה אשפיילה בלע"ז: בני אשפתו · חצים שנותנין בתוך אשפה שקורין קוי"ברא:

לית ל' וא' לחץ · עמי ג' סבירין עמים · השביעני ל' ברווי וא' בלישן שבועה אבי תשביעני

בשבט עברתו: במחשכים ג' וסימ' בתלים סימן פ"ח: גדר ג' וסימ' ארחי גדר ולא אעבור · גדר בעדי ולא אצא · גדר דרכי בגזית · אשפתו ג' וסימ' בירמיה סימן ה': שחוק ד' חס' וסימ' נמס' בירמיה סימ' כ' ע"ש ועיין במשלי סימן י"ד: עמי ג' סבירין עמים וסימ' בשמואל ב' סימן כ"ב:

ויגרס. וישבר ודומתו נגרסה נפשי וכן גרש כרמל: בחצץ. אבנים דקים שבתוך העפר שהיו לשין עיסתן הגולים בתוך הגומות שחופרין בקרקע והחצץ נכנס לתוכה כשאמר הקב"ה ליחזקאל עשי לך כלי גולה לפתות בו ללום בתוכו חרריה קטנה כדי שילמדו הם ויעשו כן כענין שנאמר והיה יחזקאל לכם למופת והם היו משחקים עליו ולא עשו כן סוף שנשתברו שיניהם:

ו׳ ויגרס כמו וישבר וכן גרסה נפשי. הכפישני אין לו אח והטעם באלמי. ו׳ ותזנח כמו ותמאס. ו׳ נכחי עמידתי בכנה שים לי כמו ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי על הדם שהוא יעמוד החי נכחו. ז׳ זכור שם הפועל כזכור בניהם או לשון בקשה לשם. ז׳ כאשר תזכור נפשי זאת הרעה תשוח עלי. ז׳ זאת

זכר ג׳ קמצין וסי׳ כחסדך זכר לי אתה. זכר דבר לעבדך. זכר עניי ומרודי. וכל דסמיכין לאזן פי׳ זכר אני זכר זאת זכר נא דכותה ן קמצין: אוחיל ג׳ וסימ׳ כה אוחיל ליי׳ עוד. זאת אשית אל לבי. חלקי יי׳ אמרה נפשי: פיוכ״בוס׳ בריש שיר השירים: הוגה ג׳ ב׳ מל וא׳ חס וסי׳ כאשר הגה מן המסלה. אשר הוגהיי׳ ביום חרון אפו. כי אם הוגה ורחם וא׳ בי יי׳ הוגה על

ויגרס בחצץ שני הכפישני באפר:
ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה:
ואמר אבד נצחי ותוחלתי מיהוה:
זכר עניי ומרודי לענה וראש: זכור
תזכור ותשיח עלי נפשי: זאת אשיב
אל לבי על כן אוחיל: חסדי יהוה כי
לא תמנו כי לא כלו רחמיו: חדשים
לבקרים רבה אמונתך: חלקי יהוה
אמרה נפשי על כן אוחיל לו: טוב
יהוה לקוו לנפש תדרשנו: טוב
ויחיל ודומם לתשועת יהוה: טוב
לגבר כי ישא על בנעוריו: ישב
בדד וידם כי נטל עליו: יתן בעפר
פיהו אולי יש תקוה: יתן למכהו
לחי ישבע בחרפה: כי לא יזנח
לעולם אדני: כי אם הוגה ורחם
כרב חסדו: כי לא ענה מלבו ויגה
בני איש: לדכא תחת רגליו כל
אסירי ארץ: להטות משפט גבר
נגד פני עליון: לעות אדם בריבו
אדני לא ראה: מי זה אמר ותהי
אדני לא צוה: מפי עליון לא תצא
הרעות והטוב: מה יתאונן אדם
חי גבר על חטאו: נחפשה דרכינו
ונחקרה ונשובה עד יהוה: נשא
לבבנו אל כפים אל אל בשמים:
נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת:
סכותה באף ותרדפנו הרגת לא חמלת:
סכתה בענן לך מעבור תפלה:

וריצץ בפרידן שיני כנע יתי בקיטמא: וקצת מלמשאל שלם נפשי אנשיתי טבותא: ואמרית הובד תוקפי וטובא דהויתי אוריך מן קדם יי׳: אדכר עניי נפשי ומה דאמרירו בי סנאי ואשקין יתי גידין ורישי חיון: מידכר תדכר ותצלי עלי נפשי על סיגופא: דא נחמתא אתיב על לבי בגין כן אוריך: טיבותא דיי׳ ארום לא פסקו ארום לא אתמניעו רחמוהי: ניסין חדתין מרחיש בצפרא סגיאה היא הימנותך: חולקי יי׳ אמרית נפשי על כן אוריך ליה: טוב יי׳ לסוברין לפורקניה לנפש דתבע אולפניה: טב לאוריכא ולמשתיק עד דמטי פורקנא דיי׳: טב הוא לגברא ארום יאלף נפשיה לסוברא ניר פיקודיא בטליותיה: יתיב בלחודוהי וישתוק ויסבול יסורין דאתין בגין יתודא דשמא דיי׳ דמשתלחין לאתפרע מיניה על חובא קלילא דחב בעלמא הדין עד כד יתוס עלוהי ויטלינון מיניה ויקבל אפי שלים לעלמא דאתי: יתן בעפרא פומיה וישתטח קדם ריבוניה מאים אית סבר: יושיט למחי ליה ליסתא בגין דחלתא דיי׳ יסבע קלנא: ארום לא ישלי יי׳ לעובדוי לעלם למסרינון בידא דסנאיהון: ארום אלהן ברישא יתבר ובתר כן יתוב וירחים לצדיקיא כסגיאות טיבותיה: ארום מן בגלל דלא עני גבר ית נפשיה ואעדי זחותה מליביה בגין כן לאתקפא תבירא בבני אנשא: למככא לכבשא תחות לאכסא ריגלוי כל אסירי ארעא: ולמצלי דין דגבר מסכן כל קביל אפי עילאה: לקרבא אנש מסכן במצותיה איפשר דמן קדם יי׳ לא יתגלי: מן הוא אנש אמר והות בישתא מתעבדא בעלמא אלהן מן בגלל דעברו מה דלא אתפקדו מן פומא דיי׳: מפי אלהא לא תפוק בישתא אלהן על ברת קלא רמיזא בגין חטופין ואיתמליאת ארעא ובעידן דבעי למיגזר טובא בעלמא מן פום קודשא נפקא: מה ממון ישכח אנש דיחוב על יומי חיוהי גברא רשיעא על חובוהי: נבלוש אורחנא ונבקר ונתוב בתיובתא קדם יי׳: נטול לבבנא בריר ונרמי חטוף וגזילן מן ידנא וניתוב קדם יי׳ אלהנא שכינתיה בשמי מרומא: נחנא מרדנא סרבנא ומן בגלל דלא הדרנא לוותך אנת לא שבקת: טללתא עלנא ברגז ורדפתנא בגלותא קטלתא ולא חסתא: טללתא שמיא בענני יקרא דילך מן בגלל דלא תעיבר לוותך צלותנא:

עליו ולא עשו כן סוף שנשתברו שיניהם: הכפישני. כפה אותי באפר ככלי הכפוי על פיו ארכטו״ר בלעז ויש דומה במשנה פישון הנטל במדה הכפושה תדד: ואומר אבד נצחי. אמרתי בלבי ברוב צרותי אבד עולמי וסברי: מרודי. קומפלוינט בלע״ז: זכור תזכור. נפשי את עניי ומרודי ותשוח עלי כך הוא פשוטו לפי ענין שיטת המקרא ומדרש אגדה זכור תזכור ידעתי שסופך לזכור את העשוי לי אבל תשוח עלי נפשי להמתין עד זמן הזכירה ומכאן ויסד הפייט בזאת ידעתי כי יש לך לזכור אבל תשוח עלי נפשי עד שתזכור: זאת אשיב אל לבי. אחר שאמר לי לבי אבדה תוחלתי מיי׳ אשיב זאת אל לבי ואוחיל עוד ומה היא זאת שאשיב אל לבי חסדי יי׳ כי לא תמנו וכל הענין עד מה יתאונן וגו׳: כי לא תמנו. כמו כי לא תמו ויש מפרשי׳ כי לא תמנו כמו האם תמנו לגוע חסדי יי׳ הם אשר לא תמנו ולא כלינו בעונינו: חדשים לבקרים. מתחדשים הם חסדיך מיום אל יום: רבה אמונתך. גדולה היא הבטחתך ודבר גדול הוא להאמין בך שתקיים ותשמור מה שהבטחת לנו: חלקי יי׳ אמרה נפשי. יי׳ מנת חלקי ודין הוא שאוחיל לו: טוב ויחיל ודומם. וי״ו של ויחיל יתיר כמו וי״ו של ואיה וענה טוב שיחיל אדם וידום ויצפה לישועתו: ישב בדד. מי שאירע לו אבל וכו׳ ישב בגלמוד ויצפה לטובה: וידום. לשון המתנה כמו אם כה יאמרו אלינו דומו

רחמיו כתיב

חצי הספר בפסוקים

ו׳ ותזנח כמו ותמאס. ז׳ זאת התוחלת. ח׳ תמנו כמשמעו או הנו״ן תחת חסרון הכפל. ח׳ חדשים הם החסדים לבקרים בכל יום כמו לבקרים אמנית. רבה גדולה או כמשמעו. ח׳ אמרה לי. ט׳ תדרשנו באמת. ט׳ וי״ו ויחיל כמו פה רפה בלשון ישמעאל. ט׳ עול מוסר. י׳ כי נטל עליו העול. י׳ ישתחוה לעושהו עד בא העפר בפיו. י׳ בית בחרף כוסף כבית השביעני במרורים. כ׳ יזנח ימאס ורחם כמו ירחם וכן דרך הלשון והיה יי׳ לי לאלהים. כ׳ מלבו מרצונו. ויגה אלף תחת הא והוא מהבנין הכבד הנוסף כמו היגה אתך. ל׳ לדכא אלף לרכא טרם. ל׳ מלת הטה עם משפט כמו עוות. ל׳ לא ראה בחכמה להיות כן. מ׳ יתאונן מגזרת און. נ׳ נחפשה מבנין הקל. נ׳ נשא לבבנו כטע׳ ושא משאת. נ׳ אלף אנחנו נוסף. ס׳ סכתה מפעלי הכפל. סתי

רוב ל׳ מפיק הא קדמ׳ חס: והטוב ד׳ ומל וסימ׳ ועשית הישר והטוב בעיני יי׳. אנא יי׳ זכר נא את אשר התהלכתי דמלכים. וחברו דישעיה. מפי עליון לא תצא הרעו׳ והטוב: נחנו ג׳ וסימ׳ כולנו בני איש אחד. נעבור חלוצי׳. נחנו פשענו ומרינו:

דיהוכתן: כי נטל עליו. כי בעל הגזירות נשא עליו הגזירה זו: כי לא יזנח לעולם יי׳. לכך טוב לידום: כי אם הוגה. אם האדם מביא עליו יגון בשביל עונו ואחר כך וריחם כרוב חסדיו. הוגה ויגה לשון תוגה הם: כי לא ענה. ויגה בני איש מלבו ומרצונו כי העון גורם: לדכא תחת רגליו. מוסב על כי לא ענה מלבו להיות מדכא תחת רגליו וגו׳ ולא להטות משפט גבר וגו׳ ולא לעוות אדם בריבו כל אלה יי׳ לא ראה לא נראה לו ולא עלתה לפניו במחשבתו לעשות כן לא ראה לא הוכשר בעיניו שיעוותו בית דין של מעלה אדם בריבו כמו מה ראית כי עשית וגו׳: מי זה אמר ותהי וגו׳. מפי עליון וגו׳. ואם באתי לומר לא מידו באה אלי הרעה הזאת מקרה הוא שהיה לי אין זאת כי אם בין רעות בין טובות מי זה אמר ותהי אם יי׳ לא צוה ומפיו לא תצא הן רעה הן טובה אבל מה יש להתאונן אדם חי. גבר על חטאיו כל אדם ואדם יתאונן על חטאיו כי הם המביאים עליו הרעה: אל כפים. עם הכפים של שמים כמה דאת אמר והכה עבקטנה ככף איש וכן על כפים כשה אור ומדרש רבותינו נשא לבבנו באמת להקדוש ברוך הוא כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו: נחנו פשענו ומרינו. זה דרכינו על ידי יצר הרע: אתה לא סלחת. ולך היתה לנו הסליחה כי כן דרכך: סכות באף. חבבת את האף להיות מחיצה בינך ובינינו ותרדפנו בו: סתי

ס' סחי ומאוס עפרה כטעם טלטול. פ' פצו פתחו' פ' הפחת כמו הפואה יהיה האלף' ראוי להראות. פ' כהריס פלגים הם. ע' תדמה כטעם לא תדמה לכל עינו והוא רחוק וה"א הפוגות כמו תיו תרומות. ע' ישקיף כאילו יש לשמים חלון שישקיף מתכו. ע' יש אומרי' עיני עוללה הארון ויפרשו עוללה

סחי ומאוס. הוא כיע בלשון משנה סיחו וכיעו שכיסח מתוך הריאה ויוצא דרך הגרון: תשימנו. לשון הווה הוא: פחד ופחת' כשנסגו מפני הפחד נפלנו אל הפחת שוחה: הפחת. לשון שאייה כמו הפחת: מאין הפוגות. מאין חליפין והעברה: עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי · ירמיה ממשפחת כהנים היה ואומר

פלגי מים ג' ר"פ וסי' פלגי מים תרד עיני על שבר · פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו · פלגי מים לב מלך ביד יי' : וירא ג' רפין וסי' וירא וירב את ריבי · עד ישקיף וירא יי' משמים · כי מי עמד בסוד יי' : תחתיות ז' וסי' ותאמר תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני דיהושע · שתני בבור תחתיות · והורדתיך את יורדי בור · רנו שמים כי עשה יי' · בן אדם נהה על המון מצרים . שם

כעיללות בביר והיסר בעיני מגזרת ועולל למו . צ' חנם שב אל אויבי · צ' צמו כמו שחו מגזרת אשר הכיף : ק' תחתיות מתחתיות התחתיות . ק' לרוחתי שתעשה לי רוחה או עת רווחי ושועתי · ק' קרוב מבאתיך · ר' מה שהייתי אמ' רב רבת אתה יי' . ר' עותתי העוות שעשו לי . ר' נקמת' בפרהסיא . ש' וחרפתם בגלוי . ש' עלי לרעתי . ש' מנגינתם כמו נגינתם והמ"ם נוסף . ת' גמול בשמוך ובמוכרת שוה . ת' מגנת יש אומרים ש שרגפות הכ"ון נוסף והוא מגזרת מגן כריך על משקל אכילה ו והנכון בעיני שהוא מן גנון והצל . ת' תאלתך מגזרת אלה והתי"ו נוסף כמו תאות מי ישיבנה . ת' שמי יי' הוא כמו שמיך כמו ואל משה אמ' עלה אל יי' :

פירוש הטעמים

אני הגבר . יספר המקונן שהוא הגבר מכהו בשבט ע עברה . א' והיה מוליכו בשבי בחשך ולא יקוה לאור . א' ובכל שעה הופך ידו ומכהו . ב' ומרוב המכות בלה בשרו ועורו ושברו ע עצמותיו . ב' ואחר כך בנה עליו בנין ו

טַלְטוּלִין וּרְטוּשִׁין שַׁוִּיתָא יָתָנָא בֵּינֵי עַמְמַיָּ׃ פְּתַחוּ עֲלָנָא פוּמְהוֹן כָּל בַּעֲלֵי דְבָבַנָ לְמִגְזַר עֲלָנָא גְזֵירִין בִּישִׁין׃ וְאֵימְתָא וְזִיעָא הֲוָה לָנָא מִנְהוֹן רְתִיתָא וּתְבִירָא׃ הֵיךְ יַבְלִין דְמַיָּא זַלְגַת עֵינִי דִמְעַן עַל תְּבִירָא דְכִינְשַׁת עַמִּי׃ עֵינִי זַלְגַת דִמְעִין וְלָא תִשְׁתּוֹק מִלְמִבְכֵּי מִדְלֵית פָּאִיג עַקְתִּי וּמְמַלַּל תַּנְחוּמִי לִי׃ עַד כְּדוֹ דְיִסְתַּכֵּי וְיֶחֱזֵי עוּלְבָּנִי יְיָ מִן שְׁמַיָּא׃ בְּכוּתָא דְעֵינִי אִסְתַּקְפַת לְמֵרַע נַפְשִׁי עַל חוּרְבַּן פִּילְכֵי דְעַמִּי וְנִיווּל בְּנָתָא דִירוּשְׁלֵם קַרְתִּי׃ כְּמַנָא כְּמַנוּ לִי הֵיךְ כְּצִפְּרָא בַּעֲלֵי דְבָבַי עַל מַגָּן׃ עֲבָרוּ בְגוּבָא חַיַּי וּרְגִימוּ אַבְנָא בִּי׃ שָׁטוּ מַיָּא עַל רֵישִׁי אֲמָרֵית בְּמֵימְרִי אִתְגְזֵרִית מִן עָלְמָא׃ צַלֵּיתִי לִשְׁמָךְ יְיָ מִן גוֹב אַרְעִיתָא׃ צְלוֹתִי קַבֵּילְתָּא בִּזְמַנָּ הַהִיא וּכְעַן לָא תְכַסֵּי אוּדְנָךְ מִלְקַבָּלָא צְלוֹתִי לְאַרְוָוחוּתִי בְּגִין בָּעוּתִי׃ קְרִיבְתָּא מַלְאֲכָא לְשֵׁיזָבוּתִי בְּיוֹם דְצַלֵּיתִי לָךְ אֲמַרְתָּ בְּמֵימְרָךְ לָא תִדְחַל׃ נְצֵיתָא יְיָ לְעַבְדִין מַצוּתָא לְנַפְשִׁי פְּרֵיקְתָּא מִן יְדֵיהוֹן חַיַּי׃ חֲזֵיתָא יְיָ סְרוּךְ דִסְרִיכוּ לִי דוּן דִינִי׃ גְּלֵי קֳדָמָךְ כָּל נִקְמַתְהוֹן כָּל מְזִימַתְהוֹן עֲלַי׃ שְׁמִיעַ קֳדָמָךְ כְּסוּפֵיהוֹן יְיָ כָּל מְזִימַתְהוֹן עֲלַי׃ סִיפְוַת קָמִין עֲלַי וּלְהֶגְיוֹנְהוֹן עֲלַי כָּל יוֹמָא׃ מוֹתְבֵיהוֹן וּזְקִיפַתְהוֹן אִסְתַּכַּל אֲנָא זְמָרֵיהוֹן׃ תְּתִיב לְהוֹן גְמוּלָא בִּישָׁא יְיָ כְּעוֹבָדֵי יְדֵיהוֹן׃ תִּתֵּן לְהוֹן תְּבִירוּת לִבָּא וְשַׁלְאֲהוּתָךְ שַׁלְהֵי לְהוֹן׃ תִּרְדוֹף בְּרוּגְזָא וּתְשֵׁיצֵינוּן מִתְּחוֹת שְׁמֵי מְרוֹמָא דַיְיָ׃

סְחִי וּמָאוֹס תְּשִׂימֵנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים׃ פָּצוּ עָלֵינוּ פִּיהֶם כָּל־אֹיְבֵינוּ׃ פַּחַד וָפַחַת הָיָה לָנוּ הַשֵּׁאת וְהַשָּׁבֶר׃ פַּלְגֵי־מַיִם תֵּרַד עֵינִי עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי׃ עֵינִי נִגְּרָה וְלֹא תִדְמֶה מֵאֵין הֲפֻגוֹת׃ עַד־יַשְׁקִיף וְיֵרֶא יְהוָה מִשָּׁמָיִם׃ עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי׃ צוֹד צָדוּנִי כַּצִּפּוֹר אֹיְבַי חִנָּם׃ צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי וַיַּדּוּ־אֶבֶן בִּי׃ צָפוּ־מַיִם עַל־רֹאשִׁי אָמַרְתִּי נִגְזָרְתִּי׃ קָרָאתִי שִׁמְךָ יְהוָה מִבּוֹר תַּחְתִּיּוֹת׃ קוֹלִי שָׁמָעְתָּ אַל־תַּעְלֵם אָזְנְךָ לְרַוְחָתִי לְשַׁוְעָתִי׃ קָרַבְתָּ בְּיוֹם אֶקְרָאֶךָּ אָמַרְתָּ אַל־תִּירָא׃ רַבְתָּ אֲדֹנָי רִיבֵי נַפְשִׁי גָּאַלְתָּ חַיָּי׃ רָאִיתָה יְהוָה עַוָּתָתִי שָׁפְטָה מִשְׁפָּטִי׃ רָאִיתָה כָּל־נִקְמָתָם כָּל־מַחְשְׁבֹתָם לִי׃ שָׁמַעְתָּ חֶרְפָּתָם יְהוָה כָּל־מַחְשְׁבֹתָם עָלָי׃ שִׂפְתֵי קָמַי וְהֶגְיוֹנָם עָלַי כָּל־הַיּוֹם׃ שִׁבְתָּם וְקִימָתָם הַבִּיטָה אֲנִי מַנְגִּינָתָם׃ תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּל יְהוָה כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם׃ תִּתֵּן לָהֶם מְגִנַּת־לֵב תַּאֲלָתְךָ לָהֶם׃ תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָה׃

עיני בדמעה עוללה ו וכיוולה פני על כפשי מכל בנות עירי עוללת לשון כוול כמו ועוללתי בעפר קרני : מכל בנות עירי . משפחתי יש לה לבכות מכל מ משפחות העיר שהיתה כבחרת לקדושה ו ולעבודת הקדוש ברוך הוא מכל ישראל : צמתו בבור חיי . בבית הכלא . צמתו אסרו כמו צומת הגידין : מכעד לצמתך . איסרייטור : וידו אבן בי . על פי הבאר כך עשו לדניאל וירמיה ראה ברוח הקדש . צמתו בבור חיי ואף על פי שנמתו בבור חיי שאיכו יכול לעלות מתוכו לא שתו לבם גם לזאת עד שידו אבן בי : צפו מים וגו' . שבזמן שבא אדם במים עד מתניו עדיין יש תקוה אבל אם צפו המים על ראשו אז אומר אבדה תקותי אבל אני איני עושה כן אלא קראתי וגו' . צפו מים אומות העולם : קרבת ביום אקראך . כך הייתי רגיל בימים הראשונים לקרבני ביום קוראי : רבת יי' ריבי נפשי . בימים שעברו : ראית יי' עותתי . בגרה שזאת שעותו בי הוייבי : שפטה משפטי . כאשר עשית כבר : מגינת לב . שבר לב כמה דאת אמר' אשר מגן צריך בידיך . ד"א מגנת לב אוטם הלב כרה ו ואכח' אשר היה כמגן

עילם וכל המונה · קראתי שמך יי' מבור : משפטי יו' וסימ' נמסר ביחזקאל סימן ט"ל ותלים סימן י"ז : תשיב י' וסימ' השבר לך פן תשיב את בני שבה · תשיב לו את העבוט · חכמות שרותיה תענה' · ואיך תשיב את פני פחת אחד דמלכים · וחבירו דישעיה · אף תשיב צור חרבו · למה תשיב ידך וימינך · כי תשיב אל אל רוחך · אם תשיב משבת רגליך · תשיב להם גמול :

והקיף ראשו . ב' והוא יושב בחשך . ג' ומס גדר בעדו ורגליו בכבל . ואם יצעק אין צעקתו נשמעת . ג' ומס גדר בעדו שיהיה כואם והנתיבות שהיה יודע עוה אותם . ד' ועוד רעה אחרת שדוב יבא אליו ובא מדרך לא ידעו . ויפשחני תרגום ויסכף שמואל ופשח . ושומם שכל רואהו ישום וכן שקוץ משומם ובמקום אחר שומם ומרחוק הבר יורה עליו חץ . ה' ובאו החצים בכליותיו שהם כסתרים בחלב . ה' ושב להיות שחוק . ה' ותחת רגלי ותחת לחם ומים מרורים ולענה . ו' וכשברו שניו באבנים ולא יוכל לאכול ומלא הבר פיו באפר או כטעם אפר כלחם . ו' כאילו לא ידעתם וכמה הטובה . ו' ואין לו תוחלת שיראה עוד טובה . ז' כי תמיד יזכור עניו שענה אותו הבר הלענה והרוש והם המרורים מקום לחם . ז' יש אומרי' כי זכור תזכור . ז' זאת הכחמה אשיב אל לבי כאשר תשוח נפשי : ח' שאין קץ לחסדי השם . ח' יתכן חדשים על רחמיו כי רבה אמונתך גדולה כמו על כל רב ביתו או לשון רבים . ח' והוא היה חלקי מימי קדם מכל אלהים . ט' ואדע כי טוב יעשה לקוויו . ט' טוב שיסבול הדורש השם ויחיל וישב דומם לתשועת השם כטעם דום ליי' והתחולל לו כמו דומו עד הגיענו . ט' בנעוריו אולי המקונן נער היה כאשר נשבה או יחזיק לב הנערים . י' כי כטל שב אל עול האמור למעלה . י' יתנו לעפר . י' יתן ברצונו . כ' יש אומרי' יזנח כמו ישכח והוא הנכון והראיה ותזנח משלום נפשי . כ' רק אונה וריחם . כ' מלבו לא עלה במחשבתו . ל' דמה השם יושב שמים ובני אדם אסורים בארץ סגורים במסגר האון . ל' להטות הדין בעבור היותו עליון ויעם ברצימטה רצונו . ל' אלה הג' הפקודים דבקים וטעם לא ראה כטעם לא היה כי כל יש השם רואהו . מ' אם פן מי גזר הגזירה על בני אדם והנה השם לא צוה וטעמו לא גזר וכן כי הוא צוה ונבראו . מ' השם לא יגזור רע או טוב ומן המעשים רק הם ברשות אדם . מ' אם כן למה יתאונן בדבור וכן כמתאוננים והעד וישמע יי' . נ' רק יחפש אדם דרכיו . נ' יתן לבו דורון בכפיו או יהיה לבו כשוי בכפיו . נ' ידה ישראל כי לא שבו אל השם על כן לא סלח . ס' שמת סוכת אף עליכו ולא נראה אכה נברח ותרדפנו . ס' דרך משל כאילו הענן יבדיל בין התפילה ובין השם . ס' טלטול עם מיאוס . פ' פצו פיהם מלעינים . פ' כאשר תפחד הנפש והפחת לפני הגוף מיד יפול והנה באה שואת הנפש ונשבר הגוף בפחת . פ' דברי המקונן . ע' תמיד בוכה : ע' עד שיראה השם פלגי מים שירדו

כנגד לבם והמפרשו בלשון תונה ויגון טועה שאין נ"ון כופלת בו שה"כון ביגון איכו שורש שא כבנן נ"ון של המון מגזרת המו גוים וכבנן נ"ון של קלון מגזרת נקלה וכ"נון של ציון מגזרת צייה וכן נ"ון של שברון מגזרת שבר שממון שגעון : תאלתך . לשון כואלו שרי צוען : איכה

ד איכה יועם זהב ישנא
הכתם הטוב תשתפכנה אבני
קדש בראש כל חוצות: בני ציון
היקרים המסלאים בפז איכה נחשבו
לנבלי חרש מעשה ידי יוצר: גם
תנין חלצו שד היניקו גוריהן בת
עמי לאכזר כי ענים במדבר: דבק
לשון יונק אל חכו בצמא עוללים
שאלו לחם פרש אין להם:
האכלים למעדנים נשמו בחוצות
האמנים עלי תולע חבקו אשפתות:
ויגדל עון בת עמי מחטאת סדם
ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידים
: זכו נזיריה משלג צחו מחלב אדמו
עצם מפנינים ספיר גזרתם: חשך
משחור תארם לא נכרו בחוצות צפד
עורם על עצמם יבש היה כעץ:
טובים היו חללי חרב מחללי רעב
שהם יזבו מדקרים מתנובת שדי:
ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן
היו לברות למו בשבר בת עמי:
כלה יהוה את חמתו שפך חרון אפו
ויצת אש בציון ותאכל יסדתיה: לא
האמינו מלכי ארץ וכל ישבי תבל
כי יבא צר ואויב בשערי ירושלם:

היכדין עמא דהב בית מוקדשא אשתני זיו
פלטין בחיר משתדיין מרגליאון קדישין
בריש כל מחוזין: בני ציון יקירין דמתילין
איקוניהון לדהב טב היכדן הוו עממין
מסאבין מחתין יתהון מלקביל ערסיהון
ומסתכלין בהון בגין דילדון נשיהון בנין
שפירין בשופריהון ואתחשבו ללגינין
דחסף עובדי ידי פחרא: אף בנתא דישראל
מפנקאתא לבני עממיא דדמין לחורמנא
טלען תדיהן וריבי כנישתא דעמי מסירין
לאכזראין ואמהון ספדן עליהון כנעמיא
במדברא: אדביק לשן עולימא למוריגיה
בצהותא טליא תבעו לחמא מושיט לית
להון: דהוו אכלין תפנוקין אשתממו
במחוזין דאתרביאו על צבע זהרי גפיפו
קקלאתן: וסגי חובת כנישתא דעמי מן
חובת סדום דאתהפיכת כשעת ולא שריאו
בה נביאיא לאתנבאה לאהדרותה בתיובתא:
הוו בריכן נזירהא יתיר מתלגא שעעו יתיר
מן חלבא סמיקו חיזו יתיר מן יוהרין ו
וכשבזיתא פרצופיהון: חשך מן אוכמתא
דגלותא ריוהון לא אשתמודעו במחוזין
ארדק משכיהון על גרמיהון פריך הוה
כקיסא: מעלי הוו קטילי סייפא יתיר מן
קטילי כפן דקטילי סייפא דייבין כד אינון
מבזעין בבריסיהון מן מה דאכלו מעלל
חקלא ונפיחי כפנא פריק כריסיהון מן
מיכלא: ידי נשיא דהואן מרחמין על
[illegible]ילו עולימיהן הוו למסעד להון
ביום תבר די אתברת כנישתא דעמי: כף
יי ית חמתיה שדא על ירושלם ית תקוף רוגזיה ואסיק בעור אשתא בציון ואכלת אשותהא:
לא הוו מהימנין מלכוות[illegible] דיירי תבל ארום יעול נבוכדנצר רשיעא ונבוזראדן בעיל
דבבא לנכסא עמא בית ישראל בתרעיא דירושלם:

תנין תנים קרי חלצו שד והוא חד מן ז' כת' נו"ן ולא קריין וסימ' נמסר בשמואל ב' סימן כ"א: למעדנים ל' והאכלים
למעדנים וא' מעדנים ויתן מעדנים לנפשך · מועדה ל' והשבתי כל משושה חגה · למעדה ל' ושברת את החקה הזאת:
זכו ג' וסימ' באיוב סימן ט"ו: נזירה ב' וסימ' ולא תבצרו את נזיריה · זכו נזיריה משלג: מחלב ג' וסימ' בישעיה סימן כ"ח:

חשך ד' בלישן חושך וסימ' באיוב סימן פ"ח: שהם ב' וסימ' והרהבוני · יזובו מדוקרים: זובו ויזובו ד' מל' בליש'
וסימ' שהם יזובו מדקרים · הן הכה צור ויזובו מים · פתח צור ויזובו מים · ויבקע צור ויזובו מים דישעיה ·
עכל המסרה · ובמסרה אחרי"ת: נמסר יזובו ב' חס' ואינו מכ"א כי א"ם ד"ן שה"ם יזובו מדוקרים ובתלי"ם סימ' ע"ח מסרינן
המן על פי המסר' ויזובו ב' מל' ומסרינן הנהו דתלי' דסימן ע"ח ודסימן ק"ה וכן הוא נמסר בכל הספרים נשאר חד ויזובו
והוא דישעיה ויבקע צור אב ע"כ אית לן למימר דהנך דישעיה והדין דסיפרא חס' ובכל הספרים הדין דסיפ' הוא חסר
ומיהו בחד סיפרא אשכחנא ג' מל' ומייתי ההוא דישעיה והנהו דתלים ואב לישא קמא דמסר ד' מל' בליש' קשה טובא:

רשי

איכה יועם זהב · קינה זו כאמרה על יאשיהו כמו שנאמר בדברי הימים והנה
היא כתובה על ספר הקינות ועמו חיבר בתוך הקינה את שאר בני ציון: יועם ·
יכהה כמו דאת מתרגם כהה עמיא: זהב · מראית פנים המצהיב כזהב: ישנא ·
ישתנה ממראיתו: הכתם · קטנת כלי כלי הזהב שהם לעדי קרוי כתם: אבני
קדש · בנים המאירים
כאבנים טובות ומדרש
אגדה כל רביעית דם
שיצא מיאשיהו בכל
חץ וחץ שנעצו בו היה
ירמיהו קוברם במקומ'
ועליה הוא קורא ת
תשתפכנה אבני קדש:
המסולאים בפז ·
המתוללים והנערכים
כפז הרואה אותם א
אומר ראו תוארם של
אלו כמראית פז וכן
לא תסולה בכתם א
אופיר בכתם טהו' לא
תסולה סולו לרוכב ב
בערבות לשון הילול ו
וערך הן: כנבלי חרש ·
כדי חרש שנותני' בהן
יין כגון נבלי יין ו
ונבליהם ינפצו: גם
תנין · אף על פי
שאכזרי הוא חולצו שד
כשרואה את בנו בא
מרחוק רעב חולץ ש
שדיו מתוך כרתיקו ש
שיש לו כיסוי על דדיו
ותוציאו מתוכו כדי ש
שלא יראהו בנו מכוס'
ויחזור לאחוריו ו
והניקו גוריהן: בת
עמי לאכזר · רואים
את בניהם צועקים ל
ללחם ואין פורס להם
שחייהם קודמים להם
לחיי בניהם מחמת ה
הרעב: האמונים עלי
תולע · על בגדי
צבעונין · האמונים
לשון ויהי אומן את ה
הדסה: אשפתות ·
אשפות של זבל ש
שוכבים על האשפות
בחוץ: ויגדל עון וגו' ·
פורענותם מוכיח ע
עליה' שגדול עונם משל
סדום: ההפוכה
כמו רגע · שהרי סדום
לא נתשכה צרתה ב
כרגע אחד נהפכה:
ולא חלו בה ידים ·
ידי האויב כי על ידי
המלאכים נהפכה ויש
מדרשי אגדה ואינו מ
מיושב על סדר ה
המקראות: זכו
נזיריה · שריה כמו
כזר ונתר ואני אומר נזיריה מתם שהיו מגודלי שער ונאים ביותר ומוסב על בת עמי: אדמו עצם מפנינים · אותם שהיו מראיתם אדום
מפנינים וגזרתם כמו ספיר חסך תארם מפחמים: משחור · הוא פחם: עצם · לשון מראה כמו וכעצם השמים לטוהר קולר בלע"ז:
צפד · נקמט ונתחבר ואין לו דמיון: שהם יזובו מדוקרים וגו' · חללי הרעב היו נפוחים מריח תנובות השדה שהיו האויבים צולים בשר
על העשבים חוץ לחומה והריח נכנס לתוך נפוחי הרעב וכריסן נבקעת ופרשם זב והרי זה מיתת ביזול יותר מהרוגי חרב: מדוקרי' · מבוקעי'
בין נפיחת רעב בין ביקוע חרב קרוי דקירה: לברות · למאכל כמו לא ברה אתם לחם להברות את דוד: כלה ה' את חמתו · אשר בערה
בו כמה שנים עתה כלה אותה בהנקמו מהם: מחטאת

אבן עזרא

מירדו מעיני · ע' יותר עששה עשתה עיני בכי לנפשי מכל בנות עירי שמנהג
הנשים לבכות וכל זה הבכי בעבור שאני תפוש כצפור · צ' והושמתי בבור
ושמו אבן גדולה על פי הבור או היו משליכים אבן בו לדעת אם אני חי · צ' ואין
הבור ריק רק הוא מלא מים · ק' ואם הבור היה קרוב הייתי מתנחם רק הוא
בתחתית · ק' ואדע
כי אתה השם שמעת
קולי ואם אני בתחתיו' ·
ק' ומקרם שנאתיך
קרוב בעת שקראתיך ·
ר' וכמה פעמים
רבת בעדי · ר'
כאשר ראית אתה ה
העוות שעשו ליקח ת
משפטי · ר' מה
שים בלבם גם תשמע
דבריהם · ש' בשבתם
וקימתם תמיד ינגנו
עלי אודי · ת'
כמעשיהם ששמוני
בבור עשה להם ·
ת' מגנת לב שתר
בלב שלא יראו האלה
שתפיא להם · ת'
תרדפם באפך כי ת
תשיגם ותשמידם:
איכה יועם יש
אומרים
יועם כמו חשך תרגום
והנה כהה הנגע מיאו
מכתפא והשר בעיני
כמו לא עממוהו ו
ומשקלו לחם יורק ·
ישנא מגזרת שנים ·
ב' אלף המסולאים
תחת הא הטרם כי ה
הה"א תבלעם לא ימצא
בתוך המלה · ג'
חלצו כמו וחלצ' נעלו ·
ד' יש לשון זכר ונקב'
פורש כמו פרוס לרעב
והוא פת לחם פתות' ·
ה' האוכלי' שיתעדנו ·
תולע כתולעת שני ·
ו' חלו מלשון חיל
ואחרים אמרו כמו על
ראש רשעים יחול ·
ז' משלג ומחלב כפול
וכן ספיר כמו פנינים
וכן עצמו אם מפניני'
מוסף עצמו ואחר עמו
כמ"ם מאל אביך כאילו
נגזרו מספיר ולבנת
כמו לבנה והשר כ
כמעשה ובמקום אחר
אבן · ח' משחור
יותר מן השחרות והוא
שם · צפד כמו דבק
והוא שם לבדו ·
ט' שהם יזובו והם
מדוקרים · י'
לברו' מגזרת להברות
את דוד והם שני ב
בניינים · כ' דמה
האף לאש · ל'
תבל מקום הישוב:
רש

מ׳ דם צדיקים דם כל צדיק וצדיק וכן כלב חכמים · נ׳ עורים כעורי וכן אם אוכלת הוא · נגאלו מלה מורכבת מבנין נפעל ובנין שלא נקרא שם פועלו · ס׳ סורו גוי טמא · כנו יש להם נוכה כנוף וכן נכה תנה · פ׳ פני יי׳ זעף כי בפנים יראה כמו ופניה לא היו לה עוד · ע׳ בצפיתנו אין לנו משקל · צ׳ כאילו צדו צעדינו ·

מחטאת נביאיה · של שקר היתה לה הרעה הזאת : נעו עורים בחוצות · כשהיו העורים הולכים בשוק היו נעים ורגליהם נטמטו׳ בדם ההרוגי׳ שהיו הרשעי׳ הורגים בתוכה : נגאלו · נתלכלכו בדם עד אשר לא יוכלו הקרובים עליהם ליגע בלבושיהם והיו קוראים אליהם סורו מעלינו אתם הטמאים המלוכלכים בדם : כי נצו · לשון

עודינו עודינה קרי והוא חד מן י״ד מלין כתי׳ ה׳ בסוף תיבו׳ וקרי׳ ו׳ וסימ׳ קרחה לא יקרחה קרחה בראשם · שפכה ידינו לא שפכה את הדם הזה · נשברה אניות בעציון גבר · עלה בעת ההיא עלה עבדי נבכד נצר · נצהה עריו נצתה מבלי יושב · ויה צאן אבדות היה עמי · נושבה כי כה אמר יי׳ על בית מלך יהודה גלעד · יזנה ואמר לבלה נאופים · יהיה ועשיתי

עֲנַת מִדַּת הַדִּין וְכֵן אֲמַרַת לָא הֲוַת כָּל דָּא
אֱלָהֵין מֵחוֹבַת נְבוּאָתָהָא דִּמְנַבַּן לָהּ נְבִיאוּת
שִׁיקְרָא וּמֵעֲוָיַת כַּהֲנָהָא דְּאַסִּיקוּ קְטוֹרֶת
בּוּסְמִין לְטַעֲוָות וְאִינוּן גְּרַמוּ לְאִתְּשַׁד בְּגַוַּהּ
דַּם זַכָּאִין ׃ אִיתְּטַלְטָלוּ עִוְּרִין בְּמַחוֹזִין
אִטַּנְפוּ בְּדַם קְטוֹלִין בְּחַרְבָּא וְעַל דְּלָא הֲווּ
יָכְלִין לְמֵיחְמֵי קְרִיבוּ בִּלְבוּשֵׁיהוֹן ׃
זוּרוּ מִמְּסַאֲבָא קְרוּ עַמְמַיָּא זוּרוּ זוּרוּ
לָא תִתְקְרְבוּן בְּהוֹן אֲרוּם אִתְקוֹטָטוּ אַף
אִתְטַלְטְלוּ אֲמַרוּ בְּמֵיהֲוֵיהוֹן בְּשָׁלוּתְהוֹן
דְּבֵינֵי עַמְמַיָּא לָא יוֹסִיפוּן לְמִידַר ׃ מִן קֳדָם
אַפֵּי יְיָ אִתְפְּלִיגוּ לָא יוֹסִיף לְאִסְתַּכָּלָא בְּהוֹן
בְּגִין כֵּן אוּמַיָּא רַשִׁיעַיָּא אַפֵּי כַהֲנַיָּא לָא סַבַּרוּ
וְעַלוֹי סָבַיָּא לָא חָסוּ ׃ עוֹד סַפָּאַן עֵינָנָא
לְאִסְתַּכָּלָא לְסַיְיעָנָא דַּהֲוֵינָא מְתִינַן לְרוֹמָאֵי
וְאִתְהַפִּיךְ לָנָא לְהַבְלוּ בִּסְכוּתָנָא דְּאִסְתַּכֵּינָא
לְרוֹמָאֵי דְּאִינוּן עַמָּא דְלָא יִפְרוֹק ׃ הֲוֵינוּן
צָדִין שְׁבִילָנָא מִלְּמֵיהַךְ לִרְוָחַצַן בְּפַלְטִיָּתָנָא
אֲמַרְנָא קְרַב סוֹפָנָא אִתְמַלִּיאוּ יוֹמָנָא אֲרוּם
מְטָא סוֹפָנָא ׃ קַלִּילִין הֲווּ רָדִיפָנָא יַתִּיר
מִנִּשְׁרֵי שְׁמַיָּא עַל טוּרַיָּא אַדְלִיקוּ יָתָנָא
בְּמַדְבְּרָא כְּמַנוּ לָנָא ׃ מַלְכָּא יֹאשִׁיָּהוּ דַּהֲוַת
חֲבִיב לָנָא כְּנִשְׁמַת רוּחַ חַיִּין דְּבְאַפָּנָא וַהֲוָה
מְתַרְבֵּי בִּמְשַׁח רְבוּתָא דַּיְיָ אִתְּחַד בְּמֵיצַד
חִיבּוּלֵיהוֹן דְּמִצְרָאֵי דַּהֲוֵינָא אָמְרִין עֲלוֹהִי
בִּטְלַל זְכוּתֵיהּ נֵיחֵי בֵּינֵי עַמְמַיָּא ׃ חֲדִיאִי וּבְדִיחִי
קוּשְׁטַנְטִינָא קַרְתָּא [redacted] רְשִׁיעָא דְּמִתְבַּנְיָא
בְּאַרְעָא אַרְמִינְאָ בְּסַגִּיאִין אוּכְלוּסִין דְּמִן עַמָּא
[redacted] אַף עֲלַיִיךְ עָתִיד לְמֵיתֵי
וְיַצְדְּיִין יָתִיךְ פַּרְכְוָאֵי וְתֵעִיבַ עֲלַיִיךְ כַּס דִּלְווֹט
תִּרְוִוי וְתִתְרוֹקִינִי ׃ וּבָתַר כֵּן יִשְׁלַם עֲוָיָתֵךְ כְּנִישְׁתָּא דְצִיּוֹן וְתִתְפָּרְקִין עַל יְדוֹי מְשִׁיחָא וְאֵלִיָּהוּ כַּהֲנָא
רַבָּא וְלָא יוֹסִיף יְיָ תּוּב לְאַגְלוּתָךְ וּבְהַהִיא זִימְנָא אַסְעַר עֲוָיָתִיךְ [redacted] דְּמִתְבַּנְיָא בְּאִיטַלְיָא וּמְלִיָּא
אוּכְלוּסִין מִבְּנֵי אֱדוֹם וְיֵיתוֹן פַּרְסָאֵי וְיַעִיקוּן לָךְ וְיַצְדּוּן יָתִךְ אֲרוּם אִתְפַּרְסַם קֳדָם יְיָ עַל חוֹבָתִיךְ ׃
הֲוֵי דְּכִיר יְיָ מַה דְּאִיתְגְּזַר לְמֶהֱוֵי לָנָא אִסְתַּכַּל מִן שְׁמַיָּא וַחֲזֵי יָת כְּסוּפָנָא ׃ אַחְסַנְתָּנָא אִתְהַפְּכַת
לְחִלוֹנָאֵי בֵּיתָנָא לְעַמִּין נוּכְרָאִין ׃ הֲוֵינָא מִתִילִין לְיַתְמִין דְּלֵית לְהוֹן אַבָּא אִמְּהָתָנָא כְּאַרְמְלָן דְּאָזְלוּ
גֻּבְרֵיהוֹן בְּקִירְוֵי יַמָּא וּמְסַפְּקָא לְהוֹן אִם אִינוּן קַיָּימִין ׃

מֵחַטֹּאת נְבִיאֶיהָ עֲוֹנוֹת כֹּהֲנֶיהָ
הַשֹּׁפְכִים בְּקִרְבָּהּ דַּם צַדִּיקִים ׃
נ נָעוּ עִוְרִים בַּחוּצוֹת נְגֹאֲלוּ בַּדָּם בְּלֹא
יוּכְלוּ יִגְּעוּ בִּלְבֻשֵׁיהֶם ׃ ס סוּרוּ טָמֵא
קָרְאוּ לָמוֹ סוּרוּ סוּרוּ אַל תִּגָּעוּ כִּי
נָצוּ גַּם נָעוּ אָמְרוּ בַּגּוֹיִם לֹא יוֹסִפוּ
לָגוּר ׃ פ פְּנֵי יְהוָה חִלְּקָם לֹא יוֹסִיף
לְהַבִּיטָם פְּנֵי כֹהֲנִים לֹא נָשָׂאוּ זְקֵנִים
לֹא חָנָנוּ ׃ ע עוֹדֵינָה תִּכְלֶינָה עֵינֵינוּ
אֶל עֶזְרָתֵנוּ הָבֶל בְּצִפִּיָּתֵנוּ צִפִּינוּ אֶל
גּוֹי לֹא יוֹשִׁעַ ׃ צ צָדוּ צְעָדֵינוּ מִלֶּכֶת
בִּרְחֹבֹתֵינוּ קָרַב קִצֵּנוּ מָלְאוּ יָמֵינוּ כִּי
בָא קִצֵּנוּ ׃ ק קַלִּים הָיוּ רֹדְפֵינוּ מִנִּשְׁרֵי
שָׁמָיִם עַל הֶהָרִים דְּלָקֻנוּ בַּמִּדְבָּר
אָרְבוּ לָנוּ ׃ ר רוּחַ אַפֵּינוּ מְשִׁיחַ יְהוָה
נִלְכַּד בִּשְׁחִיתוֹתָם אֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּצִלּוֹ
נִחְיֶה בַגּוֹיִם ׃ ש שִׂישִׂי וְשִׂמְחִי
בַּת אֱדוֹם יוֹשַׁבְתְּ בְּאֶרֶץ עוּץ גַּם עָלַיִךְ
תַּעֲבָר כּוֹס תִּשְׁכְּרִי וְתִתְעָרִי ׃ ת תַּם
עֲוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ
פָּקַד עֲוֹנֵךְ בַּת אֱדוֹם גִּלָּה עַל חַטֹּאתָיִךְ ׃
ה זְכֹר יְהוָה מֶה הָיָה לָנוּ הַבִּיטָ
וּרְאֵה אֶת חֶרְפָּתֵנוּ ׃ נַחֲלָתֵנוּ נֶהֶפְכָה
לְזָרִים בָּתֵּינוּ לְנָכְרִים ׃ יְתוֹמִים
הָיִינוּ אֵין אָב אִמֹּתֵינוּ כְּאַלְמָנוֹת ׃

ק׳ וכן ויאמ׳ דלקונו כמו כי דלקת אחרי · ר׳ בשחיתותם כמו בשחתם נתפש · ש׳ עוץ בנים הם והם ארמים · ת׳ לא יוסיף שב אל עונך ועליו ישוב פקד או ישוב אל השם הנזכר ברוח א׳ אפינו ׃

פירוש הטעמים

איכה יועם · איכה יסלה הזהב ודמה לאחרים שהם שפה הכתם הטוב ה הזלי הענגל וזה משל לפסוק הבא אחריו · ב׳ בפז אבן יקרה ויש אומרים כי הוא כסף וזהב מופז יכחישם · נ׳ הזכרים ינקו שר הנקבות ויניקו גורי הנקבות ובת עמי לא עשתה כן ויש אומרים גם תנין חלצו שר כמו באן ויניקו גוריהן · ד׳ החלב ליונק מקום לחם ומים והעוללים גדולים מן היונקים כ כרמות עוללות הגפן׳ ה׳ כשמו הם שמו בפרהסיא כל רואם ישום · חבקו אשפתות כי הם מושלכי׳ כדומן ואין קובר · ו׳ יש חטאת ואשם בקרבן שטעמו עקב העון ו והחטאת והוא השכר הרע ויקרא מזל רע וכן כי לא שלם עון ה האמורי אם יקרך עון בדבר הזה גדול עוני מנשוא והפסוק הבא אחריו לעד והטעם כי הרעה הבאה על ישרא׳ גדולה מרעת סדום שהיא נהפכת כמו רגע ולא היו הידים בכל עת בחיל בעבור שאין להם כח או ט טעמו שלא חלו בה ידים כטעם יחולו על ראש יואב · ז׳ זכו נזיריה בימי השבע׳ ח׳ חשך תאר ברעב · ט׳ המדוקרים שיזובו דם מתנובות שדי שהם שבעים טובים היו מחללי רעב · י׳ הנשים הרחמניות נהפכו לאכזריות מרוב הרעב · כ׳ והרעב בגוף דומה לאש שהיא דולקת ונוגעת עד יסוד העצם · ל׳ ובעבור הרעב בא צר בירושלם · מ׳ מחטאת נביאי הבעל וכהני הבמות כהרגו החסידים כדברי אסף · נ׳ והחיים נעו בחוצות כעורים והתגאלו בדמי החללים עד שלא יוכלו הנוגעים שיגעו במלבושיהם ובא פועל אחר פועל והטעם יוכלו שיגעו וכן כדעה כרדפה · ס׳ היו קוראים על נפשם סורו כטמא והראשון נכון ויחסר מקום הקוראים ואמרו בגוים כי עוד לא יוסיפו לשוב אל ארצם לגור כאשר היו · פ׳ כי אף השם חלקם בארצות ולא יוסיף להביט אליהם כמו ויזעקוך על כן לא חמלו לעמות נקמה בזקנים ובכהנים · ע׳ ועוד נקוה שיבאו מצרים ואשור לעזרתינו · צ׳ והם לא באו רק לצדינו שדרו אותנו ברחובותינו וקרב קצנו כי מלאו ימינו שבישועתנו ובא קץ גלותנו · ק׳ ולא יכולנו לברוח · ר׳ יש אומרים כי ירמיה על יאשיה יקונן ורואה לדבר והנה כתובים על הקינות וזה איננו נכון כי אחרי מות יאשיהו באו הצרות ופה אמר תם עונך והנכון בעיני כי על צדקיהו ידבר שהפקידו מלך בבל בירושלם והוא היה באחרית הגלות · ש׳ ששי כטעם שמח בחור בילדותך כי בסוף תבא במשפט והטעם כי אדום היה יתחת יהודה וביום מפלתם שמחו וכן זכור יי׳ לבני אדום את יום ירושלם שהיו אומרים לבבליים ערו ערו עד היסוד בה · ותתערי כטעם ושכר ויתגל ׃

זכור הזכור בלב והמבט בעין והטעם כל הצרה שעברה עלינו קודם הגלות והחרפה שאכחנו בה ׃ נחלתנו · שדות וכרמים מכורה לזרים שהם בארצנו · יתומים · ועוד היינו עם הגרים עלובים כאלו יתומים היינו ואין אב ידוע שמנהג משפחת האב לעזור היתומים ׃

קריאון ולכלוך כמו מ מוראתו בנוצתה ר דמתרגמינן באוכליה כך חברו מנחם ׃ גם נעו · נטמטו בדם ׃ פני יי׳ חלקם · פנים של זעם מאת הקדוש ברוך הוא חלקם ו והפרידם בגוים למען אשר פני הכהנים לא נשאו בהיותם ב בשלוותם ׃ עודינה תכלינה עינינו אל ע עזרתינו הבל · כשבאה עלינו הרעה עדיין היו עינינו צופות אל חיל פרעה שנאמר בהם ומצרים הבל וריק י יעזורו שהיו מבטיחים אותנו עזרה ולא באו כמו שנאמ׳ בהם הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מ מצרית׳ שנינו במדרש קינות שהיו נאים ב בספינות רמז הקדוש ברוך הוא לים והציף לפניהם גורות כפוחים כמין מעי אדם בנערי׳ במים אמרו זה לזה הגורות הללו הם א אבותינו אבשי מצרים שטבעו בים מחמת ה היהודים הללו ואנחנו יוצאים לעזרתם עמדו וחזרו לאחוריהם ׃ צפינו · חכינו ׃ צדו צעדינו · אויבינו ארבו את צעדינו מלכת ב ברחובותינו כמו ואצר לא צדה ואתה צודה את נפשי ׃ משיח יי׳ · הוא יאשיהו כמו שנ׳ בד״ה ויקונן ירמיהו על יאשיהו ׃ בשחיתותם · בגומות שחפרו ׃ ששי ושמחי · לפי [redacted] בת אדום · כשבא ירמיהו על ח חרבן בית שני ש [redacted] אבל [redacted] שגם עליך ת [redacted] ותשכרי ותתערי · ותשכרי מתנו ׃

אותם לגוי אחד · טממה וידעתי כי אני שמעתי · שפכה ואני כמעט נטיו רגלי · חמרמרה פני חמרמרה מני בכי · עודינה תכלינו עינינו אל · שלה ומני שים טעם די כל עם ׃ הביט בן כתי׳ וקרי׳ הביטה וראה את חרפתנו והוא חד מן ב״ט מלין חסרי׳ ה׳ בסוף תיבות וקרי׳ וסים׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הה״א בסד׳ ׃

ותתערי · ותקיאי כמו ותער כדה ׃ תם עונך בת ציון · לקית על כל חטאתיך ׃ לא יוסיף להגלותך · מגלות אדום ולהלן עוד ׃ מימינו

148

מימינו בכסף שתינו. שהיינו יראים לשאוב מים מן הנהר מפני האויבים והיינו קונים אותם בכסף: על צוארינו נרדפנו. בעול עבודה קשה: יגענו. לאסוף ממון ונכסים: ולא הונח לנו. יגיעתנו בידינו כי האויבים גוזלים וחוטפים הכל במסים וגולגליות וארנוניות: מצרים נתנו יד. דרך אדם הנופל ורוצ' לעמוד מושיט יד למי שאצלו לעזור לו ואף כאן למצרים הושטנו יד שיעזרונו ולאשור שישביעונו בלחם. נתנו כמו נתננו דגשות הנ"ון משמשת במקום נו"ן שניה וכן כי ממך הכל ומידך נתנו לך וכן ונתנו את בנותינו לכם: בנפשנו נביא לחמינו. בסכנת נפשינו היינו מסוכנים כשהיינו מביאים מזונותינו מן השדה מפני חרב המדבר: נכמרו. נתחממו וכן כי נכמרו רחמיו ובלשון תלמוד יש הרבה על הכמר של ענבים מכמר ביטרא: זלעפות רעב. כמו ורוח זלעפות לשון שריפה: טחון נשאו. כשהיו האויבים מוליכין אות' בקולרין היו נותני' על כתפיהם ריחיים ומשאות כדי לינעם. וכן בעץ כשלו כשל כחם ולשון כשלון נופל בתשות כח כמו שנאמר בעזרא ויאמר יהודה כשל כח הסבל וכן הכסיל כחי: על זה היה דוה לבנו וגו'. על המפורש במקרא של אחריו על ששמם הר ציון ושועלי' הלכו בו: ואתה י"י. ידענו כי לעולם תשב והואיל וכן הוא למה לנצח תשכחנו הלא כ שבועת לנו בך כשם שאתה קיים כך שבועתך קיימת: כי אם מאוס מאסתנו. בשביל שחטאנו לא היה לך להרבות קצף עד מאד כאשר קצפת: השיבנו י"י. מפני שמסיים בדברי תוכחה הוצרך לכפול מקרא שלפניו פעם אחרת וכן ישעיהו ותרי עשר וקהלת:

מימינו בכסף שתינו עצינו במחיר יבאו: על צוארנו נרדפנו יגענו לא הונח לנו: מצרים נתנו יד אשור לשבע לחם: אבתינו חטאו אינם אנחנו עונתיהם סבלנו: עבדים משלו בנו פרק אין מידם: בנפשנו נביא לחמנו מפני חרב המדבר: עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב: נשים בציון ענו בתלת בערי יהודה: שרים בידם נתלו פני זקנים לא נהדרו: בחורים טחון נשאו ונערים בעץ כשלו: זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם: שבת משוש לבנו נהפך לאבל מחולנו: נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו כי חטאנו: על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו: על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו: אתה יהוה לעולם תשב כסאך לדור ודור: למה לנצח תשכחנו תעזבנו לארך ימים: השיבנו יהוה אליך ונשוב חדש ימינו כקדם: כי אם מאס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד:

השיבנו יי' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם:

מימנא בכספא שתינא קיסנא בדמין ייתון: על פירקת צוורנא אטעננא כד הוינא אזלין בשביתא חמא נבוכדנצר רשיעא סרכיא דבני ישראל דאזלין ריקנין פקיד לחייטא ספרי אורייתא ולמעבד מנהון גוא לקאן ומליאו יתהון מן פרידא די על ספר פרת וטען יתהון על צווריהון בהיא זימנא לעינא לא הות ניחא לנא: מצרים יהבנא סטר לאתפרנסא תמן ולאתור למסבע לחמא: אבהתנא חבו וליתהון בעלמא ונחנא בתריהון עוייתהון סוברנא: בנוי דחם דאיתיהיבו עבדין לבנוי דשם אינון שליטו בנא פריק לית מידהון: בנפשנא נייתי לחם פרנסותנא מן קדם קטול דחרבא דאתי מן סטר מדברא: משכנא היך תנורא אתקדרו מן קדם ספת כפנא: נשיא דהוו נסיבן לגבר בציון אתעניאו מן רומאי ובתולתא בקירוי יהוד' מן כשדאי: רברבני בידיהון אצטליבו אפי סביא לא סברו: רובין ריחיא נטלו וטליא בצליבת קיסא תקלו: סביא מתרע סנהדרין אתבטילו ורובין מן בית זמריהון: בטיל חדות ליבבנ' אתהפיך לאבלא חינוגנא: נפלא כלילא דרישנא ווי לנא ארום חבנא: על דין בית מוקדשא דאתצדי הוה חליש לבבנא ועל אילין עמא בית ישראל דאזלו בגלות מתמן הוו חשיכן עיננא: על טורא דציון דהוא צדי תעלין הליכו ביה: את הוא יי' לעלם בית מותבך בשמי מרומא כורסי יקרך לדרי דריא: למה לעלמין תשלינא תשבקיננא לאוריכות יומין: אתיב יי' יתנא לותך וניתוב בתיובתא שלימתא תחדת יומנא לטב כזמן יומיא טביא דהוו מלקדמין: ארום אלהן מיקץ תיקוץ בנא רגיזתא עלנא עד לחדא: השיבננו

בכסף ט"ו רפין וסימ' נמסר ביהושע סימן כ"ב: מצרים ג' רף וסימ' מצרים שממה תהיה' מצרים כיאר יעלה. מצרי נתנו יד: נתנו ד' דגשים וסימ' ביחזקאל סימן כ"ז: לחמינו ד' וסימ' אך ביי' אל תמרדו' זה לחמנו חם הצטיידנו: לחמינו נאכל ושמלתינו נלבש. בנפשינו נביא לחמינו: טחון ל' בחורים טחון נשאו והוא חד מן א"ב מן ג' ג' בחד לישן אנ"ך וסימ'

נמסר במסרה רבת' במערכת אות האלף בכ"ס: אתה יי' ג' ר"פ וסימ' בתלים סי' כ"ח: ולארך ימים ג' דסמ' וסימ' נמ' בתלים יסימן צ"ג: מאוס ג' וחס' וסי' חמאה ודבש יאכל. כי בטרם ידע הנער. כי אם מאס מאסתנו קצפת:

מימינו. אפילו המים והעצים שאינם ברשות אדם נקנה אותם במחיר רב כי העיר יושבת במצור מן אויב: על. ואם אנחנו מביאים המים או העצים על צוארנו נרדפנו הצר רדפנו ויגענו חנם כי לא יניח לנו מה שהיינו מביאים: מצרים נתנו יד. דגשות הנ"ון במלת נתנו תחת נ"ון השרש כי זאת הנ"ון סימן המדברים ונתינת היד שבועה והנה נתן ידו והטעם כתקיעת כף כי נשבעו למצרים ואשור ואולי נשבע: אבותינו. זאת הרעה הבאה עלינו בעבור עונותינו שהתחברו עם עונות אבותינו והם כ נמלטו ולא אנחנו כ כטעם פוקד עון אבות על בנים: עבדים. ועבדינו נותני' מס לנו כאדום משלו בנו. ופורק כמו מציל כמו ויפרקנו מצרינו ושניהם מגזרת מפרק הרים: בנפשנו. בתחלה היו עבדינו מ מביאים לחמנו ועתה אנחנו בעצמנו והיושר בעיני שטעמו בסכנת נפשנו וכן כי ב בנפשותם הביאום: עורנו. ואם לא נכתב להביא לחם נמות ב ברעב. ונכמרו כמו יבערו ויקדו ונכמרו כי נכמרו רחמיו: זלעפות. כמו ורוח זלעפו' כטעם סערה: נשים. לא די צרת הרעב עד שענו העברי' נשינו וכל שכיב' באונס והיא כדרכם תקרא ענוי: שרים. אין לנו שרים שיושיעו נשינו כי אפילו הם נתלו ב בזרועם ויש אומרים כי בידם שב אל ה העבדים הנזכרים ל למעלה: נשאו בחורים לטחון ויהי טחון שם הפועל כמו נלאיתי כ נשוא ונשל כח הנערי' בהניען הטחנה ויש אומרי' שהוא כמשמעו והטעם כי כל מחנה צריכה לטחון ולעני': זקנים. מנהגם היה לשבת בשערי ירושלם: שבת. על הקרבנות שנכרתו ומחוללינו המחוללים והמשוררים: נפלה. בית המקדש מקום השכינה: על זה היה דוה לבנו. והעין חשכה מרוב הבכי: על הר ציון ששמם. פועל עבר כמו כאשר אהב: הלכו בו. המהלכים כמו ויחנטו אותו ויהיה הלכו כטעם הליכה מהבנין הכבד והוא פועל עומד ובעבור שמצאתי ערום הלכו הוצרכתי לדקדק הראשון והפועלים מנהגם להיות בתרבות: אתה יי'. ידענו כי מלכותך לא תסור ולדור ודור אתה יושב על כסא המלוכה: למה. בעבור שאתה עומד לנצח למה תשכחנו סלה: השיבנו. לעיר משכן שמך ונשוב לעבדך כימי קדם: כי. השיבנו מהרה אלא אם מאסתנו בעונינו כבר קצפת עלינו קצף גדול. והישר בעיני להיותו כי אם מאסתנו בעונינו כבר קצפת עלינו יותר מדאי והוא ברחמיו ירחם עלינו ועל האמללים וינחם את האבלים ויעמיד הספר מיכאל להליץ טוב על ישראל ובא לציון גואל:

נשלם ספר איכה תהלה לאל המעלה לעמו ארוכה

שמעו אמרי ספר · לאברהם סופר · כתבם על ספר · לרוח משכלת:
בן מאיר נקרא · מכונה בן עזרא · ומכורו עזרא · כבודו סוחלת:
ולהגיה חשכו · להבליח דרכו · אשר כשאר עד כה · כאלה נובלת:
ומארצו נפרד · אשר היה בספרד · ואל רומי ירד · בנפש נבהלת:
ושם לבו כונן · לפרש ולשנן · ואל אל מתחנן · ולו התוחלת:
להרבות לו עצמה · והוא יתן חכמה · ויסלח כל אשמה · בפירוש קהלת:

דברי קהלת. כל מקום שנאמר דברי איננו אלא דברי תוכחות אלה הדברים אשר דבר משה וישמן ישורון · דברי עמוס שמעו את הדבר הזה פרות הבשן · דברי ירמיהו שאלו נא וראו אם יולד זכר וגו׳ · אלה דברי דוד ובליעל כקוץ מונד כולהם · דברי קהלת וזרח השמש · כל הנחלים הולכים אל הים כינה את הרשעים בחמה ובלבנה ויש שאין להם מתנת שכר כך שנוייה בסיפרי ולמדתי משם שהענין מדבר ברשעים והמשילם לתגבורת החמה ששופה שוקעת:

הבל הבלים ג׳ דסמי׳ וסי׳ הבל הבלים אמר קהלת דריש סיפרא כ׳ בו · הבל הבלים אמר קהלת הכל הבל׳ דסוף סיפר׳: אלין מלין סופי תיבות מיחדין קמצין ויולד את פלג · לפני העדות למשמרת · כי הואיל הלך אחרי צו · ויהי לגפן אדרת · הם שבים ללכת · והארץ לעולם עומדת · מלכים שי · שמה ורשע:

בשם אשר לו הממשלת אחל לפרש קהלת:

Ecclesiastes 300-329

דברי קהלת בן דוד מלך בירושלם: הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל: מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש: דור הלך ודור בא והארץ לעולם עמדת:

ל׳ ל׳ · נ׳ל׳מ · ל׳ · ר׳ חס׳ בסי׳ · ל׳ רפויי׳ ל׳

פתגמי נבואה דאתנבא קהלת הוא שלמה בר דוד מלכא דהוה בירושלם: כד חזא שלמה מלכא דישראל ברוח נבואה ית מלכות רחבעם בריה דעתיד לאתפלגא עם ירבעם בר נבט וית ירושלם ובית מוקדשא דאינון עתידין למחרב וית עמא בני ישראל די אינון עתידין לסגלי אמר במימריה הבל הבליא עלמא הדין הבל הבליא כל מה דטרחית אנא ודוד אבא כוליה הבלו: מה מותר איית לאנש בתר די מות מן כל טורחיה דהוא טרח תחות שמשא בעלמא הדין אילהן למעסק באורייתא לקבלא אגיר שלים לעלמא דאתי קדם מרי עלמא: אמר שלמה מלכא ברוח נבואה דרא טבא דצדיקיא דאזיל מן עלמא בגין חובי דרא בישא דרשיעיא דעתידין למיתי בתריהון וארעא לעלמי עלמין קיימא לסוברא פורענותא דאתי על עלמא בגין חוביהון דבני אנשא:

אורח חיים למעלה למשכי׳ למען סור משאול מטה כי כאשר יתאוה הארח שנסבה לשוב אל ארץ מולדתו להיו׳ עם משפחתו כן תכסוף הרו׳ המשכלת להאחז במעלות הגבוהות עד עלותה אל מערכות אלהים חיים שאינמו שוכני בתי חומר כי הגוו׳ כמשלות לבתים ובעפר יסודם ובעניין די מדרהון עם בשרא לא איתוהי וזה יהיה אם תתלבן הרוח ותתקדש משומאות תאות הגויות המגואלו׳ המטנפות הקודם להתערב בשאול מטה ותשיב אל לבה לדעת יסודה ולראות סודה בעיני החכמ׳ שלא תכסיכה והרחוק כקרוב לפניה והלילה כיום אז תהי נתכנת לדעת קשט אמרי אמת ויהיו מחוקקין עליה שלא ימחו בהפרדה מעל גויתה כי המכתב מכתב אלהים הוא כי למען הראותה הובאה הנה על כן נכלאה במסגר עד עת קץ וכל זה להועיל ולהטיב לה ואם כבלה עמל שנים במספר כן תנוח ותשמח עולמי עדי עד בלי קץ כי כל מעשה יפרד והיה לארבעה ראשים טוב כולו או טוב רובו ורע בקצהו או רע כולו או רע רובו וטוב בקצהו והחלק הראשון הוא משנת בני אלהים והחלק השני הם החיים אשר על פני האדמה והשנים האחרים כנעדרים לא יתכן המצאם כי לא יעשה י״י אלהים דבר כי אם טוב כי הכל לעולם הוא טוב וכן כתוב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב ואם היה שם רע היה בקצהו כי בעבור רע מעט אין בדרך החכמה העליונה למנוע טוב רב ושורש הרע מחסרון המקבל ואם אין לנו יכולת לדמות מעשה אלהים כי אם אל מעשיו בעבור היות הכל מעשיו הנה ראינו ילבינו הכבדים השטוחים לשמש ויחשכו פני הכובס והלא הפועל אחד יוצא מפועל אחד לכן ישתנו הפעלים בעבור השתנות תולדת המקבלים ומחשבות בני אדם משתנות כפי תולדות גוייה וגוייה והשתנות התולדות בעבור השתנות המערכות העליונות ומקום השמש והמקבל כחה והמדינות והדתים והמאכלים ומי יוכל לספר אותם וכל דרך איש זך בעיניו · ויער י״י אלהי ישראל את רוח שלמה ידידו לבאר דברי חפץ ולהורות הדרך הישרה כי כל מעשה שיעשה נוכר לא יעמד כי כל הנבראים ילאו לברא עצם שהוא שורש או להכחידו עד שיהיה כנעדר רק כל מעשיהם דמות ותמונה ומקרה להפריד מחובר ולחבר נפרד ולהניע נח ולהניח נע על כן מעט בני אדם תהו וריק כי אם יראת י״י ולא יוכל איש להשיג אל מעלת יראתו עד עלותו בסולם החכמ׳ ויבנה ויכונן בתבונ׳:

דברי כתוב וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו וגו׳ והמשל משל ומשל הוא שנמשל בו דבר אחר כמו חוד חידה ומשל משל והוא הכשר הגדול והמשל כנוכר נכר ודרך השיר להיות תחלה או דבר עתיד להיות ובעבור היות חפץ שלמה לחבר הדברים שעלו על הלב החל במלת דברי ואיככו כן כל דברי כי הפסוק שים אחריו יורה עליו או הוא בעצמו גם כן יורה הפסוק השני בספר הזה על הראשון וקהלת הוא שלמה כי לא היה מבני דוד משיח י״י מלך רק הוא לבדו ונקרא כן על לשון החכמה שנקהלה בו וזכר שם מקום ממלכתו בעבור תפארתו הלא תראה כי נקרא מלך ירושלם מלכי צדק כי היה שלם ויורה עליו ויהי בשלם סוכו וכן אדני צדק בעבור היותו ארון מקום הצדק וכן על דברתי מלכי צדק והוא דוד המלך: הבל. אמר על דברי הבלי העולם וסמך הבל אל הבלים ואם לא ימצא מהסמוכות שהם על משקל ארץ שיפתחו חוץ מחדר משכבך ובגור דלתך משפת חותך גם אלה בפתח וזה בצרי וסמיכת היחיד לרבים בעניין אחר על שני דרכים לגדולה כמו מלך מלכים ולהפך כמו עבד עבדים והבל הבלים כמוהו כעניין אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד והטעם תחת יותר כטעם מכל שהיו לפני בירושלם · וטעם מכל מלמדי השכלתי והעניין אם יעלו בני אדם במאזני׳ עם ההבל יהיו יותר קלים מהבל וכפל הבל הבלים להורות על כל זמן כעניין נשאו נהרות י״י נשאו נהרות קולם וכן סבבוני גם סבבוני פעמים רבות ושלא יאמר אדם בלבו שיש בדברי העולם הבל ויש בו שורש עומד הנה חתם הכל הבל: מה יתרון. על משקל זכרון והוא שם מהפעלים שהפ״א שלהם איננו שלם ובניין הפעיל יורה עליו והעניין אחר שהכל הבל מה יועיל לאדם בכל עמלו · ועניין תחת השמש הוא הזמן המתהפך כי השמש לבדו יוליד הזמן כי היום תלוי בשמש משעת זרחו ועד באו והלילה הוא משעת בא השמש עד זרחו יראו הכוכבים או הלבנה או לא יראו וכן זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף על פי נטות השמש לפאת צפון או דרום אף על פי שיש לירח בהרות ובצמחים הלחים ובמות מעשים כאלה וכימה לקשר וכסיל לפתח אין מעשה כולם כנגד מעשיו כי אם חלק מחלקים רבים ואם השמש אחד ישתנו מעשיו כפי השתנות המאה ועשרים מחברות השבעה והשתנות תהלוכות כולם עם נוע גובה גלגל המוצק היוצא על כן לא תמצא מתכונת מלאכת השמים כמשלת למתכונת אחרת רגע אחד ועל זה נזכר בספר יצירה שתי אבנים בונות שני בתים עד תשע שאין הפה יכול לדבר ולא האזן יכולה לשמוע והעמל לבקש חכמה עד שתתברר רוחו יש לו יתרון כי אין הרוח של אדם תחת השמש: דור. בעבור היות כל נמצא תחת השמש מורכב מארבעה מוסדים משם יצאו ואליהם ישובו והם האש והרוח הנה שהוא האויר והמים והארץ זכר ארבעתם והחל בארץ שהיא כמו היולדת ואחר כן זכר השמש מקום האש בעבור רוב חומה והיא האם המולדת ואחר כן הרוח והמים ואמר על הארץ שכל הנולדים ממנה אליה ישובו כעניין כי עפר אתה ואל עפר תשוב והיא עומדת ודור בא ודור הולך ויתכן היות עניין דור כמו גרים וכמוהו מדור באהלי רשע:

וזרח

קהלת. על שם שקיהל חכמות הרבה וכן במקום אחר קורהו אגור בן יקא שאגר כל החכמה והקיאה ויש אומרים שהיה אומר כל דבריו בהקהל: מלך בירושלם. עיר החכמה: הבל הבלים אמר קהלת. קהלת קורא תגר ואומר על כל יצירת ז׳ ימי בראשית שהכל הבל של הבלים הוא: הבל נקוד חטף פתח לפי שהוא דבוק כלומר הבל שבהבלים שבעת הבלים כנגד מעשה שבעת ימי בראשית: מה יתרון. שכר ומותר: תחת השמש. תמורת התורה שהיא קרויה אור שנאמר ותורה אור כל עמל שהוא מחליף בו את עסק התורה מה שכר בו: דור הולך ודור בא. כל מה שהרשע יגע ועמל לעשוק ולגזול איננו מבלה את מעשיו כי הדור הולך ודור אחר בא ונוטל הכל מיד בניו כעניין שנאמר בניו ירצו דלים: והארץ לעולם עומדת. ומי הם המתקיימים הענוים הכמוכים המגיעי׳ עצמם עד לארץ כעניין שנ׳ וענוים ירשו ארץ ומדרש תנחומא אומר כל צדיקי ישראל נקראו ארץ שנ׳ ואתם תהיו לי ארץ חפץ:

וזרח

תוספת ר״א כל הנחלים הולכי׳ אל הים מה ת״ל בעובדי עבוד׳ זרה כאמר שוטים ה המשתחוים למים ם סבורי׳ שיש בהם ממש לפי שרואין את הים הגדול שכל הנחלים הולכים בו והוא אינו מלא ואינן יודעין ל להבין כי אל המקום שהנחלים הולכי׳ שם הם שבי׳ ללכת שמימי הנהרות ההולכי׳ לתוך הים הם המים עצמם שהלכו כבר הם כ נובעות מתחת התהום והולכים למעלה מן הקרק׳ עד הים וחוזרי׳ וכובשים לפיכך אין ה הנהרות פוסקים ואין הים מלא ולא מפני ם שיש בהן ממש. עכ״י

וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ וְאֶל־
מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ הוּא שָׁם׃ הוֹלֵךְ
אֶל־דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל־צָפוֹן סוֹבֵב׀
סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל־סְבִיבֹתָיו שָׁב
הָרוּחַ׃ כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־
הַיָּם וְהַיָּם אֵינֶנּוּ מָלֵא אֶל־מְקוֹם
שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים
לָלָכֶת׃ כָּל־הַדְּבָרִים יְגֵעִים לֹא־
יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא־תִשְׂבַּע עַיִן
לִרְאוֹת וְלֹא־תִמָּלֵא אֹזֶן מִשְּׁמֹעַ׃ מַה־
שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה וּמַה־שֶּׁנַּעֲשָׂה
הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה וְאֵין כָּל־חָדָשׁ תַּחַת
הַשָּׁמֶשׁ׃ יֵשׁ דָּבָר שֶׁיֹּאמַר רְאֵה־זֶה
חָדָשׁ הוּא כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים אֲשֶׁר
הָיָה מִלְּפָנֵנוּ׃ אֵין זִכְרוֹן לָרִאשֹׁנִים
וְגַם לָאַחֲרֹנִים שֶׁיִּהְיוּ לֹא־יִהְיֶה לָהֶם
זִכָּרוֹן עִם שֶׁיִּהְיוּ לָאַחֲרֹנָה׃

וידנח שמשא ביממא מן סטר מדינחא ואעיל שמשא לסטר מערבא בליליא ולאתריה שחיף ואזיל אורח תהומא ודנח למחר מן אתר דהוא נח מתמן מאיתמלי ׃ אזיל כל סטר דרומא ביממא ומחזר לסטר ציפונא בליליא אורח תהומא מחזר מחזר ואזיל לרוח עיבר דרומא בתקופת ניסן ותמוז ועל סחרנוהי תייב לרוח עיבר ציפונא בתקופת תשרי וטבת נפיק מחרכי מדינחא בצפרא ואעיל לחרכי מערבא ברמשא ׃ כל נחליא ומבועי מיא אזלין ונגדין למי אוקיינוס דמסחר לעלמא כגושפנקא ואוקיינוס ליתוהי מתמלי ולאתר דנחליא אזלין ונגדין תמן אינון תייבין למיזל מצנורי תהומא ׃ כל פתגמיא דעתידין למהוי בעלמא אישתלהיאו בהון נבייא קדמאין ולא יכילו לאשכחא סופיהון ברם הכי לית ליה רשו לגבר למללא ביה דעתיד למיתי בתרוהי ולא יכילא עינא למחזי כל מה דעתיד למהוי בעלמא ולא יכילא אודנא לאתמלאה מלמשמע כל פתגמי כל דיירי ארעא ׃ מה דהוות מן קדמת דנא הוא עתיד למהוי בתר כן ומה דאתעביד מן קדמת דנא הוא עתיד לאיתעובדא עד סוף כל דריא עלמא ולית כלום פתגם חדת בעלמא הדין תחות שמשא ׃ אית פתגם דיימר אינש חזי דין פתגם חדת הוא הא כבר הוה לעלמין ביומי דריא די הוו לקדמנא ׃ לית דכרנא לדריא קדמאין ואף לבתראין דעתידין למהוי לא יהי להון דכרנא עם דריא דיהון ביומי מלכא משיחא ׃

סובב ט׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ הוא הסבב את כל ארץ כוש קדמא · ויך את אדום הסבב אליו דד״ה · סובב סבב הלך הרוח תנינא דפסו׳ · ויכה את אדום הסבב אליו דמלכים · אקומהנא ואסבבה · ויבא את המים העירה · יסבבנהו יבוננהו · תהום יסבבני · ואסבבה את מזבחך · וגל סבבי׳ חס׳ כמ״א ודמות בקרים סובבי׳ ׃ כשמע ד׳ חס׳ וסי׳ נעויתי כשמ׳ · אוטם אזנו משמע דמי׳ ·

מסיר אזנו משמע תורה · ולא תמלא אזן ׃ זכרון ל׳ בסיפר׳ לא יהיה להם זכרון עם שיהיו וכל שאר קריא׳ דכות׳ זכרון כמ״א והוא חד מן שיטה חדא מן כ״א וכל חד וחד ל׳ דכו׳ בסיפ׳ וכל קריא׳ דכו׳ כמ״א וסימ׳ נמסר בספר׳ רבת׳ במערכת אות השי״ן בערך שנ כס״ר ׃

זורח השמש וגו׳ · דור הולך ודור בא · כאשר השמש תזרח שחרית ותשקע ערבית ותלך כל הלילה שואפת לשוב אל מקום אשר זרחה אתמול משם שתזרח שם גם היום ׃ הרוח · רוחו של שמש טלנ״ט בלע״ז כמו אל אשר יהיה שם הרוח ללכת ׃ ועל סביבותיו סב · גם אחר כל היקף וסובב שסבב אתמול הוא מקיף וסובב היום ׃ הולך אל דרום · לעולם ביום ׃ וסובב אל צפון · לעולם בלילה ׃ סובב סובב הולך · פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ביום ופעמים מסבבתן בלילה בתמוז מהלכתן ובטבת סובבתן אף הרשעים כל מה שמתמן זורחת סופן לשקוע כל מה שהם הולכים ומתגברים סופם לשוב אל מקום באתם ממקום הטנופת באו ולמקום הטנופת ילכו וכן כל הנחלים הולכים אל הים ואיננו מלא לפי שאינן נכנסים בתוכו כי ים אוקיינוס הוא גבוה מכל העולם כולו כאמר הקורא למי הים וישפכם וגו׳ ומהיכן אדם שופך מלמעלה למטה והנחלים הולכים במחילות תחת ההרים לאוקיינוס וחוזרים ונובעים וזהו אל מקום שהנחלים הולכי׳ הם שבים משם אף הרשע כל ממות שבא כן ילך ׃ כל הדברים יגעים וגו׳ · לא תשבע עין לא תמלא אזן · מושב על מה יתרון אם מחליף הוא עסק התורה לדבר בדברי׳ בטלים הרי הם יגעים ולא יוכל להשיב את כולם ואם במראית העין בא לעסוק עינו לא תשבע ואם בשמיעת האזן אזנו לא תמלא ׃ מה שהיה הוא שיהיה וגו׳ · בכל מה שהוא למד בדבר שהוא חליפי השמש אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהיה כבר שנברא בששת ימי בראשית אבל ההוגה בתורה מוצא בה תמיד חדושי טעמי׳ כענין שנאמר דדיה ירווך בכל עת מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם וכן שנינו במסכת חגיגה שאמר ר׳ אלעזר בן הורקנוס דברי׳ שלא שמעתן אזן במעשה מרכבה ׃ יש דבר בא לידך תחת השמש שיאמר לך האומר עליו ראה זה דבר חדש הוא ואינו חדש שכבר היה בעולמים שעברו לפנינו אלא שאין זכרון לראשונים לכך דומה להיות חדש וגם לאחרונים שיהיו לאחרינו לא יהיה להם זכרון בדורו׳ שיהיו לאחרו׳ להם ומדרש אגדה דורשו כנגד אבוד זכר עמלק וסופו של זכר אדום למחות שנ׳ ולא יהיה שריד לבית עשו ׃

זורח · כבר בארו חכמי המדות והחשבון מכל הנבראי׳ הנבראים על עפרה חלקים והשמש גדול מכולם ואין אחד כמהו והוא הפרם במלאכת שמים כדמו׳ הנקודה בחכמת המדות והאחד בחכמת החשבון והענין הע״פ שיש לו תנועה ויזרח ויבא ישוב אל מקומו כבר אשובה ׃ ומקום זרחו היום קרוב ממקום זרחו מחר ובעבור התנועעו לצפון ולדרום יזרח שני פעמי׳ בשנה ממקום אחד וממקום סוף הדרום והצפון פעם אחת עד מלאת לו שנה תמימה וכן מקרה הלבנ׳ והחמשה כוכבים גם כל צבא השמי׳ יזרח ויבא לכן זכר הגדול כענין ולשמש שם אהל בהם שלא הזכיר הכוכבים וענין שואף כמו באות נפשה שאפה רוח כאילו הוא שואף הרוח מרוב תאותו לשוב אל מקומו ׃ הולך · יש אומרים כי גם הפסוק על השמש ידבר שפעם נוטה אל צפון ואל דרום ויפרש הרוח פאה וזה איננו נכון ויור׳ עליו ועל סביבותיו סב הרוח וכל הפסוק הוא בענין הרוח שפעם יתנועע האויר לפאת צפון ופעם לפאת דרום ויסוב מדרום לצפון על פאת מזרח ומצפון לדרום על פאת מערב על כן אמ׳ סובב סובב הולך הרוח ובסוף ישוב על סביבותיו כשוב השמש כי היא סבת רוב תנועות הרוח ויורדי הים ידעו מהם שהם על דרך אחד ביום ובלילה ׃ כל הנחלים · אף על פי שהנחלים הולכי׳ אל הים לא יהיה מלא עד שיעבר החוק ויכסה הארץ בעבור שהמים שהלכו אליו הם הם ישובו ללכת על מקומם פעמים אין קץ להם כי תמיד יעלה איד מהים אל הרקיע והם רוב העננ׳ והמים המתוקים יעלו בעבור קלותם והאיד ישוב גשם כענין הקורא׳ למי הים וישפכם ומימי המעינ׳ מהגשם וכל הנחלים יבאו מהמעינים הלא תראה כי בשנת בצורת ייבשו רובי המעינים וכתוב ויבש הנחל כי לא היה גשם בארץ וזה ענין אל מקום שהנחלים הולכי׳ ולא באר שלמה סבת שוב המים אל מקומם כאשר לא באר סבת שוב השמש מהמערב למזרח אם למעלה מהרקיע או על הגדרים או על דרך שהארץ עגולה והיא באמצע הגלגל העליון כי אלה הדברים צריכים ראיות ושורש ספור לדבר על כל דבר נראה לעין ולא יצטרך לראיות והענין בזכירת אלה ארבעתם שהם השמש שהיא מקום האש והרוח והמים והארץ בעבור היות כל הנמצאים תחת השמש נולדים מהם הצמחים והחיות ובני אדם והעוף ודגי הים ואם הם שהם השרשים מהגשם לשוב אל מקום כשהיו אך יעמדו הנולדים מהם ואם היו בראשיתם הבל כן יהיו באחריתם ואם האדם הבל אף כי מעשהו שהוא כמו מקרה לו ואף כי מחשבותיו שהם כמקרה המקרה כענין יי׳ יודע מחשבות אדם כי הבל המה ׃ כל הדברים · יש מפרשים יגעים כמו מלאים וזה לא יתכן בעבור היות יגעים פועל עומד כמו האחד עיף ויגע ואילו היה כענין פירושם היו מיגעים מבניין פיעל הדגוש מן אל תיגע שמה · אכן ישוב יגעים על הדברים בעצמם והחפץ שהם כלאים וחסרים אין כח בהם על כן לא יוכל איש לדבר ואחר שהודיע הארבעה השרשים שהם עומדים על מתכונתם ואם תקרה להם תנועה בסוף ישובו כשהיו אמ׳ ידענו הכלל והפרטים הנולדים מהם לא יעמדו רגע אחת על מתכונת אחת על כן לא יוכל אדם לספור אותם והעין לא תשבע מראותם כי שבת ראות העין התמונות שהם מתדמות באויר הזך ולא יעמדו רגע אחת והאזן לא תמלא משמוע הפרטי׳ כי גם שבת השמיעה הנכנסת באויר שיש בו תמונות הקולות גם הם לא יעמדו על כן לא תוכל העין לשלוט בפרטים ולא האזן לשמוע מספרים כי אין קץ ומספר להם אבל בני אדם לכן היוצר לבדו ידע הכלל והפרט כי מעשה ידיו כלם ׃ מה שהיה · אמר המשורר על הבריאות העליונות כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם ועל הבריאות של מטה אמר כי נשגב שמו לבדו והענין כי תהו המה כלם וענין מה שהיה הוא על הגלגלים ובצאותם כי הם כמו עגולות חוזרו׳ חלילה וראשיתם כסופם וסופם כראשיתם · ומה שנעשה הוא שיעשה על הכללים שהם שמורים כמין אדם ומין סוס ומין כל חי ומין כל צמח ותולדת אלה מתנועות העליונים ואם העליונים עומדים יעמדו הכללים שהם בתבנית מערכות הצבאות והענין הע״פ שלא אוכל לספור הפרטים כלליהם שמורים וידועים וספורים ועל זה הדרך תראה עולם שלמעלה ועולם שלמטה עומד על דרך אחד ואין כל חדש ׃ יש דבר · ימצא יש ברוב בלשון הקדש על הדבר הנמצא לפרקי׳ מעטים כמו ויש אשר יהיה הענן יש מפזר ונוסף עוד ויש רשע מאריך כי ברוב שנות רשעים תקצרנה ואם יראה לאדם דבר חדש כבר היה לעולמים ופירוש עולמים כמו זמנים וכן צור עולמים מלכותך מלכות כל עולמים תשועת עולמים תשועת נצח וזמנים רבים ׃ אין זכרון · אם תאמר אילו היה כמו זה הדבר החדש בימים הקדמונים כאשר שמענו שמעו אין זכרון לראשונים גם כן יקרה לאחרונים עם אחרוני אחרונים עד הנה דברי שלמה על דרך כלל ועתה יחל לבאר כל הדברים שעלו על לבו ׃

אני

אבן עזרא

אני קהלת. ענייני הספר יורו כי באחרית ימיו חיברו כאילו יאמר לדורות הבאים כך וכך נסיתי בימי חיי ויכולתי לנסות כל דבר בעבור הייתי מלך ועניין על ישראל בעבור שהיו גם לעולם נביאים וחכמי לב כמו בני זרח ולא כבני קדר השכוני באהלי' והעניין שהייתי מלך על עם חכם ונבון ואמר בירושלם בעבור היות מקומה נכון לקבל החכמה כידוע שהיישוב נחלק לשבעה חלקים ולא יתכן היות ישרי לב לקבל החכמה כי אם בשלשה חלקים ה האמצעיים כי החלקי' הראשוני' והאחרונים ימנע רוב החום או הקור להיות תולדת אדם ישרה וידוע כי רוחב ירושלם שלשים ושלש מעל' והוא חצי היישוב כי לא יתכן ישוב כי אם אחר ת מעלות נטות השמש בצפון או בדרום: ונתתי. יתכן היות עניין זה הפסוק דבק עם הבא אחריו והוא מחקר בחכמה וכן עניין לתור כמו מתור הארץ לראות דברי חפץ ועיקרי כל ה המעשים אע"פ שהוא עניין רע בעבור ש שיתעסק האדם בדבר שלא יועיל ופירו' לענות בו מעניין ויש אומרי' שהוא מלשון עינוי ו ויאמר כי כמוהו אני עניתי מאד וענה גאון ישראל ויותר נכון הוא היות וענה מן לא ת תענה ברעך וגם ע עניתי כמו ויען איוב ויורה עליו הבא אחריו אני אמרתי בחפזי וכן ישמע אל ויענם יענה גם או ישיב תשובה להם כאשר התעסק לראו' סודי המעשים מצא שהם הבל ורעות רוח ויהיה פירוש תחת השמים כמו תחת ה השמש ויתכן שרמז במלת תחת השמים כמו תחת השמש לגלגל העליון שהם כל צבא השמים וחכמת סוד המזלות על תמונה וארבעים צורות הגלגל ואחר שהסתכל בדרך החכמה לדעת עיקר כל המעשים שהם נולדים מכח השמים וראה שהוא עניין רע וקשה בעבור קוצר דעת בני אדם לספור המולידים ואף כל הנולדים ואין מספר לגדודי שמים ולא יכלו הקדמונים להכיר כי אם אלף ושנים ועשרים ויורה על זה שאמר תחת השמי' עם לכל זמן וכן השני שהוא בפסוק תרתי בלבי: ראיתי. פירוש ורעות רוח כמו אפרים רועה רוח ורודף קדים שלא יועיל ולא ישביע ועניין רוח כמו הבל בעבור רובי תהלוכותיו שלא יוכל אדם לתפשו ביד כעניין כי רוח יזרעו וכן כי רוח עברה בו ויתכן היות ורעות כמו מחשבת ויורה עליו רעיון רוח ומשקלם דמות ודמיון מהפעלים שהלמ"ד שלהם איננו שלם: מעוות. פעול כמו מדובר והם שני שרשים והעניין אחר שלם ושאיננו שלם • ומלת לתקון פועל עומד והעניין על דרך הפירוש הראשון של שני הפסוקים שהם לפני זה אחר שראה שהכל הבל ולא יוכל ההבל לשוב כמו עומד כי המעוות לא יוכל להיותו נתקן כי תולדתו מעוותת ובעל החסרון אין בו יכולת להמנות עם השלימי' וזה הפירוש בחסרון בעל מחסרון או יהיה שם התאר כמו ראשון ואחרון או ישוב על מעוות ויהיה מעוות לבדו בתולדתו ומעוות חסרון מחסרונו ועל הפירוש השני שנולד במערכת חסירה אין בו כח להשלי' נפשו והנה נמצא המתעסק לחקור עיקר התולדות ממלאכת השמים מתעסק בתוהו וזה נכון ברוב מבני אדם וברוב ממעשיהם: דברתי. בעבור היות הלב משכן הרוח והוא הנברא בגוף בתחלה כי הוא דמות מלך והמוח שר צבא היה הלב כנוי לחכמה ולשכל ולטעם ולמחשבות הבינה בעבור היותו המרכבת הראשונה לנשמת האדם העליונה וכן יכנו הדבורים בלשון שפה בעבור צאת הדבורי' ממנה ועל כן הוא אומר לב חכם ונבון קונה לב אהב נפשו. ועניין הגדלתי והוספתי חכמה שחיבר ולמד חכמת הקדמוני' והוסיף עליהם • ולבי ראה הרבה חכמה שלא חבר אותה ומלת הרבה שם ימצא על יחיד ורבים כמו כי הרבה יהיו וכן מלת ריקם ושם הפועל קמוץ הרבה ארבה: ואתנה. אחר שלמדתי החכמות והוספתי נתתי לבי לדעת עיקר הסכלות שהוא הפך ההוללות אע"פ שזה רעיון הבל: כי. כאשר ביקש לדעת הסכלות ראה כי המשכיל המכיר דברי העולם ברוב חכמתו תמיד יהיה לו כעס ומכאוב ולא ישמח בבנים בעבור דעתו שאחריתם למות בחייו או אחריו ולא בעושר כעוף יעופף וגם לא יועיל ויושיע ביום האחר ויום המות נתון בין שתי עיניו: אמרתי. ידבר עם נפשו בעיקר ההוללות לכה נא אנסכה בשמחה אם החכמה תוליד כעס תעזוב ואשוב להתעסק בדברי שמחה ולנסך היין כעניין ומתו ביין משכתי ואם הם שני שרשים והוא מה בניין הדגוש כמו לדבריה וינסך כמו וידבר ויש אומרים כי הוא מן נסה והכ"ף לדמות הנוכח כעניין אנסכה אותך כמו אחוך שמע לי ולא ידעתיו: לשחוק

מסורה

דברתי ב' רפ' וסי' אליך בשלותיך ותאמרי לא • דברתי אני עם לבי לאמ' אני הנה • ואינון חד מן י"ד פסו' מן ב' ר"פ לא נסבין ו' וסימ' נמס' במסר' רבת' במערכת אות הו"ו בס"ד: ודעת ד' ג' קמץ וא' פתח וסימ' והיה אמונת עתך חסן • טוב טעם ודעת • כתבתי לך שלישים • ולבי ראה הרבה חכמה: בטוב ד' רפין וסימ' נמס' בתלים סי' כ"ה ובסדר בחקתי:

קהלת

אֲנִי קֹהֶלֶת הָיִיתִי מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלִָם: וְנָתַתִּי אֶת־לִבִּי לִדְרוֹשׁ וְלָתוּר בַּחָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמָיִם הוּא עִנְיַן רָע נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ: רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ: מְעֻוָּת לֹא־יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן לֹא־יוּכַל לְהִמָּנוֹת: דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם־לִבִּי לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי חָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר־הָיָה לְפָנַי עַל־יְרוּשָׁלִָם וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה וָדָעַת: וָאֶתְּנָה לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְדַעַת הוֹלֵלוֹת וְשִׂכְלוּת יָדַעְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הוּא רַעְיוֹן רוּחַ: כִּי בְּרֹב חָכְמָה רָב־כָּעַס וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב:

ב אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי לְכָה־נָּא אֲנַסְּכָה בְשִׂמְחָה וּרְאֵה בְטוֹב וְהִנֵּה גַם־הוּא הָבֶל:

תרגום

כַּד חֲזָא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא יָתִיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ אִתְגְּבַהּ לִבֵּיהּ לַחֲדָא עַל עֻתְרֵיהּ וַעֲבַר עַל מֵימְרָא דַייָ וּכְנַשׁ סוּסְוָן וּרְתִיכִין וּפָרָשִׁין סַגִּיאִין וּצְבַר כַּסְפָּא וְדַהֲבָא לַחֲדָא וְאִתְחַתַּן בְּעַמְמִין נוּכְרָאִין מִן יַד תְּקִיף רוּגְזָא דַייָ עֲלוֹהִי וְשַׁדַּר לְוָתֵיהּ אַשְׁמְדַאי מַלְכָּא דְשֵׁידֵי וּטְרַד יָתֵיהּ מִן כּוּרְסֵיהּ מַלְכוּתֵיהּ וּנְטַל גּוּשְׁפַּנְקֵיהּ מִן יְדֵיהּ בְּגִין דִּיהַךְ מְטַלְטַל וְגָלֵי בְּעַלְמָא לְאוֹכָחוּתֵיהּ וַהֲוָה מְחַזַּר עַל כְּרַכֵּי פִּילְכֵי וּכְרַכֵּי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בָּכֵי וּפָגֵן וְאָמַר אֲנָא קֹהֶלֶת דַּהֲוֵי שְׁמִיהּ שְׁלֹמֹה מִתְקְרֵי מִן קַדְמַת דְּנָא הֲוֵיתִי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל בִּירוּשְׁלֵם: וּמְסָרִית יַת לִבִּי לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ בִּזְמַן דְּאִתְגְּלֵי לִי בְּגִבְעוֹן לְאַלָּלוּתִי וּלְמִשְׁאַל יָתִי מַה אֲנָא צָבֵי מִנֵּיהּ וַאֲנָא לָא תְּבָעִית מִנֵּיהּ אֱלָהֵן חוּכְמְתָא לְמִידַע בֵּין טַב לְבִישׁ וְסוּכְלְתָנוּ עַל כָּל מַה דְּאִתְעֲבִיד תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעַלְמָא הָדֵין וַחֲזֵית כָּל עוּבָדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא חַיָּבַיָּא גְּוַן בִּישׁ דִּי יְהַב יְיָ לִבְנֵי אֱנָשָׁא לְאִסְתַּגָּפָא בֵיהּ: חֲזֵיתִי יַת כָּל עוּבָדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא דִּי אִתְעֲבִידוּ תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעַלְמָא הָדֵין וְהָא כוּלָּא הַבְלָא וּתְבִירוּת רוּחָא: גְּבַר דִּי סְרִיבַן אוֹרְחָתֵיהּ בְּעַלְמָא הָדֵין וּמִית בְּהוֹן וְלָא הֲדַר בִּתְיוּבְתָּא לֵית לֵיהּ רְשׁוּ לְאִתַּקְנָא בָּתַר מוֹתֵיהּ וּגְבַר חֲסַר מִן אוֹרַיְתָא וּפִיקּוּדַיָּא בְּחַיּוֹהִי בָּתַר מוֹתֵיהּ לֵית לֵיהּ רְשׁוּ לְאִתְמַנָּאָה עִם צַדִּיקַיָּא בְּגִינְתָא דְעֵדֶן: מַלֵּילִית אֲנָא בְּהִרְהוּר לִבִּי לְמֵימַר אֲנָא הָא אַסְגֵּתִי וְאוֹסֵיפִית חוּכְמְתָא עַל כָּל חַכִּימַיָּא דִּי הֲווֹ קֳדָמַי בִּירוּשְׁלֵם וְלִבִּי חֲזָא סַגִּיאוּת חוּכְמְתָא וּמַנְדְּעָא: וִיהָבִית לִבִּי לְמִדַּע חוּכְמְתָא וְחוּלְחַלְתָּא דְמַלְכוּתָא וּמַנְדְּעָא וְסוּכְלְתָנוּ בַּחֲנִית לְמִדַּע דְּאַף דֵּין הוּא תְּבִירוּת רוּחָא לִגְבַר דְּמִשְׁתַּדַּל לְמִשְׁכַּח יָתְהוֹן: אֲרוּם גְּבַר דְּמַסְגֵּי חָכְמְתָא כַּד יֶחְטוֹב וְלָא יְתִיב בִּתְיוּבְתָּא מַסְגֵּי רְגַז קֳדָם יְיָ וּדְמוֹסִיף מַנְדְּעָא וִימוּת בְּטַלְיוּתֵיהּ מוֹסִיף כְּאֵיב לִבָּא לְקָרִיבוֹי: אֲמַרִית אֲנָא בְּלִבִּי אֵיזִיל כְּעַן הָכָא וַאֲבַחִין בְּחֶדְוָוא וְאֶחֱזֵי בְּטוּב עַלְמָא הָדֵין וּכְדוּ מְטָא עָלַי צַעֲרָא וְסִיגוּפָא אֲמַרִית בְּמֵימְרֵיהּ הָא אַף דֵּין הוּא הֲבָלוּ:

רש״י

אני קהלת הייתי מלך. על כל העולם ולבסוף על ישראל ולבסוף על ירושלם לבדה ולבסוף על מקלו שהרי כאמר הייתי מלך בירושלם אבל עכשיו איני מלך: ונתתי את לבי לדרוש. בתורה שהיא החכמה ולהתבונן בה על כל המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש ובינותי בה שהוא העניין הרע אשר נתן הקדוש ברוך הוא לפני בני האדם את החיים ואת המות את הטוב ואת הרע: ענין רע. מנהג רע להם: לענות בו. להתנהג בו. ענין יש לפותרו לשון מענה ורידה ויש לפרשו לשון עיון ומחשבה וכן לענות בו: נתן אלהים. הניח לפניהם: רעות רוח. שבר רוח כמו רועה ואתו רוח טללים סוף המעשה בא לידי כאב לב: מעוות. בחייו לא יוכל לתקן משמת מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ורבותי' פירשו על הבא על ה הערוה והוליד ממזר או על תלמיד חכם הפורש מן התורה ש שהיה ישר מתחילתו ונתעוות: וחסרון לא יוכל להמנות. זה שחיסר עצמו ממנין הכשרים לא יוכל ל להמנו' עמהם בקבול שכרם: דברתי אני עם לבי: עכשיו שירדתי מגדולתי אני נותן לבי לאמ' מי יאמר עלי שאבוא לידי מידה זו: אני הנה הגדלתי וגו'. ואתנה. עכשיו את לבי לדעת את טיב החכמ' מה סופה ואת טיב ההוללו' והסכלות והוללות שיגעון ו וטירוף הדעת לשון ערבוב כמו מהול ב במים וסכלות שטות: ידעתי. עתה שגם החכמה יש בו שבר רוח כי ברוב החכמה אדם סומך על רוב חכמתו ואינו מתרחק מן האיסור ובא רוב כעס להקב"ה אני אמרתי ארבה סוסים ולא אשיב את העם מצרימה ובסוף השיבותי אני אמרתי ארבה נשים ולא יסורו לבבי והרי נכתב עלי נשיו הטו את לבבו וכן הוא או' שעל רוב חכמתו הוא סמך ועשה כמה דברים שנ' נאום הגבר לאיתיאל לאיתיאל ואוכל: אמרתי אני בלבי. הואיל וכן הוא אחדל לי מן החכמה ואעסוק במשתה תמיד: אנסכה. לשון מסך יין לשתות כמו מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו או ערוב בשמים ביין לקונדיטון: וראה בטוב. כמו וראית בטוב: והנה גם הוא הבל. שהרי ראיתי בנבואה שהרב' קלקולין באים מתוך שחוק בלשצר מת מתוך משתה אנשי דור המבול נשטפו מתוך רוב טובה שהשפעת להם: לשחוק

רשי

לשחוק אמרתי מהולל׳ מעורבת בבכי ואנחה׃ ולשמחה מה זו׳ טובה שסופה תוגה׃ תרתי בלבי׳ חזרתי לתור בלבי להחזיק בכולן משתה בחכמה ובסכלות ולמשוך ולמדן במשתה היין את בשרי כל סעודת מגב קרויה על שם היין׃ ולבי נוהג בחכמה׳ אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתנגלגל בחכמה להחזיק בתורה׃ ולאחוז בסכלות׳ בדברים הדומים לי לסכלות שאמרתי עליה׳ איתיאל ואוכל וכנון לבית שעטנז וכלאי הכרם שהשטן משיב עליהם ואומו׳ העולם משיבין עליהם וכן הוא אומ׳ טוב אשר תאחוז בזה וגו׳ על שאול שגרמה בעיניו סכלות להרוג מאים ועד אשה מעולל ועד יונק והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות׃ הגדלתי מעשי׳ בימי גדולתי׃ עץ כל פרי׳ שהיה שלמה מכיר בחכמתו את גידי שארץ אי זה גיד הולך לכוש ונטע בו פלפלין אותה הולך לארץ חרובין ונטע בו חרובין שכל גידי הארצות באים לציון שמשם משתיתו של עולם שנאמר מציון מכלל יופי לכך נאמר עץ כל פרי במדרש תנחומא׃ בריכות מים׳ כמין גיברים של דגים שחופרין ב בקרקע׃ סגולת מלכים׳ גנזי מלכים זהב וכסף ואבן יקרה שהמלכים מסגלים בגנזיהם׃ והמדינו׳ סגולת כל סוחרים׃ שרים ושרות׳ מיני כלי זמר׃ שידה ושידות׳ מרכבות כוי עגלות צב ובלשון תלמוד יש שידה תיבה ומגדל׃ אף חכמתי׳ גם חכמתי לא הנחתי בשביל כל המעשים האלה ועמדה לי ולא שכחתיה׳ ד״א עמדה לי לעזרה מכל אלה׃ לא אצלתי׳ לא ריחקתי להבדל מהם וכן ויאצל מן הרוח ויתן על הזקני׳ כתכו׳ שמדליקין ממנה כמה נרות הרבה ואין אורה חסר כלו׃ וזה היה חלקי׳ ואחרי עשותי כל אלה אין לי מכולם אלא זה רב ומזוהל חד אמר מקלו וחד אמר קידו מקידה של חרס שמותין בה ויש פותרין ממדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות ותלמידים ובבתי כנסיות׃ יער צומח עצים׳ עמי הארץ למלאכת שדות וכרמים׃ ופניתי

אבן עזרא

לשחוק׳ ואמרתי כי הנכונה לשחוק שהוא מהולל ואמרתי בעבור השמחה מה זו עושה מה תועיל ומה טוב העשה והלמ״ד כמו למ״ד אמרי לי אחי הוא ואמר פרעה לבני ישראל׃ תרתי׳ כאשר ראיתי שהחכמה לבדה תוליד כאב והשחוק לבדו לא יועיל חפשתי דרך לחבר בין שניהם ומשכתי בשרי ביין כדי שאשמח ועניין בשרי גופי ולבי נוהג בחכמה לבי תמורת סכלי וכסמתי׃ ונוהג פועל יוצא והפעול חסר ועניינו ו ולבי נוהג דבריו ב בחכמה ויאחז מעט מהסכלו׳ שהוא תאות זה העולם וכל זה עד שיורה אי זה דרך הטוב׃ הגדלתי׳ עשיתי מעשים גדולים או הגדלתי הוני כמו עשה את כל הכבוד הזה׃ עשיתי׳ גן לשון זכר גן נעול ולשון נקבה לעברה ולשמרה ורבים גנים וגנות והגן יש בו א אילנים רבים מתוכים רבים והפרדס הוא ממין אחד והראיה פרדס רמונים׃ עשיתי לי ברכות מים׳ שיתחברו ממטר השמים להשקות יער צומח עצים שאין להם פירות כמו ארזים וברושים׃ קניתי׳ ובני בית שנולדו בביתי ומלת צאן כלל לכשבי׳ ולעזים והראיה תשכו וקחו לכם צאן׃ כנסתי׳ חברתי כמו לך כנוס את כל ה היהודים׃ ומלת סגולה דבר נחמד ש שמור להתפאר בו כ כמו האבנים היקרות הנמצאו׳ אצל המלכים ודברי׳ נחמדים ימצאו במדינה אחת לבדה׃ ועניין שדה ושדות הם הנשים ויורה עליו ו ותענוגות בני האדם ועוד שהזכיר דברי כל תאוות העולם ת מבניין ונטיעה ומקנה וסגולה ושמוע שירים ואין זכרון לנשים׃ ונחלקו המפרשים במלת שדה והטוב שבכולם שהוא מן שדד הנשים השדודות הנלקחות בחזקה ב בשוד ושביה שיבחר מהן כפי תאותו ועניין שדה ושדות אחת ורבות כמו רחם רחמתים לראש גבר בעלת רחם אשה אחת ושתים והעניין שלא תאמר אחת לבדה כי יש מי שתפש שתים׃ וגדלתי׳ פועל עומד הייתי גדול בכל דברי והוספתי גדולה בדברי העולם אף חכמתי עמדה לי׃ וכל׳ יש אומרים אצלתי שהוא מן אצל והעניין לקחתי כך מאצלו והוא מהבניין הקל ומלת ויאצל מהבניין הכבד והיה ראוי להראות האלף כמו יחזק במעוזי שהוא מן החזק׃ ושמחתי בעמלי היתה שכר יגיעתי והיא לבדה היתה חלקי׃ ופניתי

ולשמחה ג׳ וסימ׳ וסרני פלשתים נאספו׃ יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה׃ ולשמחה מה זה עשה׃ זוי׳ א׳ כתי׳ ה׳ וב׳ כתי׳ ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ו׳׃ עשיתי ג׳ רפ׳ וסימ׳ בתלים בא״ב רכתי אות ע׳׃ קניתי ה׳ וסימ׳ בסדר בראשית׃ וצאן ד׳

לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל וּלְשִׂמְחָה מַה־זֹּה עֹשָׂה׃ תַּרְתִּי בְלִבִּי לִמְשׁוֹךְ בַּיַּיִן אֶת־בְּשָׂרִי וְלִבִּי נֹהֵג בַּחָכְמָה וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוּת עַד אֲשֶׁר־אֶרְאֶה אֵי־זֶה טוֹב לִבְנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם מִסְפַּר יְמֵי חַיֵּיהֶם׃ הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי בָּנִיתִי לִי בָּתִּים נָטַעְתִּי לִי כְּרָמִים׃ עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל־פֶּרִי׃ עָשִׂיתִי לִי בְּרֵכוֹת מָיִם לְהַשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים׃ קָנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי־בַיִת הָיָה לִי גַּם מִקְנֶה בָקָר וָצֹאן הַרְבֵּה הָיָה לִי מִכֹּל שֶׁהָיוּ לְפָנַי בִּירוּשָׁלִָם׃ כָּנַסְתִּי לִי גַּם־כֶּסֶף וְזָהָב וּסְגֻלַּת מְלָכִים וְהַמְּדִינוֹת עָשִׂיתִי לִי שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְתַעֲנוּגֹת בְּנֵי הָאָדָם שִׁדָּה וְשִׁדּוֹת׃ וְגָדַלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי מִכֹּל שֶׁהָיָה לְפָנַי בִּירוּשָׁלִָם אַף חָכְמָתִי עָמְדָה לִּי׃ וְכֹל אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ עֵינַי לֹא אָצַלְתִּי מֵהֶם לֹא־מָנַעְתִּי אֶת־לִבִּי מִכָּל־שִׂמְחָה כִּי־לִבִּי שָׂמֵחַ מִכָּל־עֲמָלִי וְזֶה־הָיָה חֶלְקִי מִכָּל־עֲמָלִי׃

לְחָכָא אֲמָרִית בְּעִידַן צַעֲרָא לִיצְנוּתָא הוּא וּלְחֶדְוָוא מַה הֲנָאָה אִית לִגְבַר דִּי עָבְדִינָהּ׃ אַלֵּלִית בְּלִבִּי לְנַגְדָא בְּבֵית מִשְׁתְּיָא דְחַמְרָא יַת בִּסְרִי וְלִבִּי דָּבַר בְּחוּכְמְתָא וּלְאַחֲדָא בְּשְׁטוּת עוּלֵמַיָּא עַד דִּי בְחָנִית וַחֲזֵית אֵידֵין מִנְּהוֹן טַב לִבְנֵי אֱנָשָׁא דְיַעְבְּדוּן עַד דְּאִינוּן קַיָּימִין בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שְׁמַיָּא מִנְיַן יוֹמֵי חַיֵּיהוֹן׃ אַסְגֵּיתִי עוֹבָדִין טָבִין דִּירוּשְׁלֵם בְּנֵיתִי לִי בָתִּין בֵּית מוּקְדְּשָׁא לְכַפָּרָא עַל יִשְׂרָאֵל וּבֵית מְקִירַת מַלְכָּא וְאִידְרוֹן וְאוּלָם וּבֵית דִּינָא אַבְנִין פְּסִילָן דְּתַמָּן יָתְבִין חַכִּימַיָּא וְדַיָּינִין יַת דִּינָא עֲבָדִית כּוּרְסַיָּא דְשֵׁן דְּפִילָא לְמוֹתַב מַלְכוּתָא אַנְצִיבִית לִי בִּיבְנֵה כָּל קֳבֵיל כַּרְמִין דְּעִנְבָא לְמִשְׁתֵּי חַמְרָא אֲנָא וְרַבָּנֵי סַנְהֶדְרִין וְצַף לְנִכְבָא חֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק עַל מַדְבְּחָא׃ עֲבָדִית לִי גִּינַת שַׁקְיָין וּפַרְדֵּסִין וּזְרָעִית תַּמָּן כָּל מִינֵי עִסְבִּין מִנְּהוֹן לְצָרוֹךְ מֵיכְלָא וּמִנְּהוֹן לְצָרוֹךְ מִשְׁתְּיָא וּמִנְּהוֹן לְצָרוֹךְ אָסוּתָא כָּל מִינֵי עִסְבֵּי בוּסְמִין נְצִיבִית בְּהוֹן אִילָנֵי סְרַק וְכָל אִילָנֵי בוּסְמִין דְּאַיְתִיו לְוָתִי טְלָנֵי וּמַזִּיקֵי מִן הִנְדְּקָא וְכָל אִילָן דַּעֲבִיד פֵּירִין וּתְחוּמֵיהּ מִן שׁוּר קַרְתָּא דִּבִירוּשְׁלֵם עַל כֵּיף מַיָּא דְשִׁילוֹחַ׃ בַּחֲנִית בֵּית מִשְׁתְּיָא דְמַיָּא אֵידֵין חֲזֵי לְאַשְׁקָאָה אִילָנַיָּא עִסְבִּין וַעֲבָדִית לִי פְּרַקְטָנִין דְּמַיָּא מִנְּהוֹן אַפִּילוּ חוּרְשָׁא דִי מְרַבֵּי קִיסִין לְאַשְׁקָאָה׃ קְנֵיתִי עַבְדִּין וְאַמְהָן מִבְּנֵיהוֹן דְחָם וּשְׁאַר עַמְמִין נוּכְרָאִין וְגַדְבָּרִין דִּי מְמַנַּן עַל מְזוֹנָא דְבֵיתִי הֲווֹ לִי לְפַרְנָסָא יָתִי וְיַת אֱנָשָׁא בֵיתִי תְּרֵי עֲסַר יַרְחֵי שַׁתָּא וְחַד לְפַרְנָסוּתִי בְּיַרְחָא דְעִבּוּרָא אַף קִנְיָין תּוֹרִין וְעָנִין הֲוָה לִי יַתִּיר מִכָּל דָּרַיָּא דִי הֲווֹ קֳדָמַי בִּירוּשְׁלֵם׃ כְּנַשִׁית לִי אַף אוֹצְרִין כְּסַף וּדְהַב דַּאֲפִילוּ מַתְקָלִין וּמוֹאזְנַיִן דִּקְשׁוֹט עֲבָדִית מִן דְּהַב טַב וְטִיסְפְּרֵי מַלְכִין וּפִילְכִין אִתְיְהִבוּ לִי לִכְרָגָא עֲבָדִית בְּבֵית מוּקְדְּשָׁא זֵינֵי זְמָרָא לְזַמָּרָא בְהוֹן לֵיוָאֵי עַל קוּרְבָּנַיָּא וְקַתְרוּסִין וְאַבּוּבִין לְזַמָּרָא בְהוֹן זַמָּרַיָּא וְזַמָּרָיָתָא בְּבֵית מִשְׁתְּיָא דְחַמְרָא וְתַפְנוּקֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא וְדִימוֹסַיָּא וּבֵי בָנָאוָן מַרְזְבִין דְּשַׁדְרִין מַיָּא פָּשׁוֹרֵי וּמַרְזְבִין דְּשַׁדְרִין מַיָּא חַמִּימֵי׃ וְאַסְגֵּיתִי טוּבָא וְאוֹסֵיפִית עֻתְרָא מִן כָּל דָּרַיָּא דִי הֲווֹ קֳדָמַי בִּירוּשְׁלֵם בְּרַם חָכְמְתִי קָמַת לִי וְהִיא סַיְּיעָא יָתִי׃ וְכָל מַה דְּבָעוּ מִינִּי רַבָּנֵי סַנְהֶדְרִין לְדַכָּאָה וּלְסַאֲבָא לְזַכָּאָה וּלְחַיָּיבָא לָא כְלֵיתִי מִנְּהוֹן פְּשַׁר מִלַּיָּא וְלָא מְנָעִית יַת לִבִּי מִן כָּל חֶדְוַות אוֹרָיְתָא אֲרוּם הֲוָה לִי פְנַאי דִי לִבִּי בָּדַח בְּחָכְמְתָא דִי אִתְיְהִיבַת לִי מִן קֳדָם יְיָ מִן כָּל אֱנָשָׁא וְחָדִית בַּהּ יַתִּיר מִכָּל טַרְחוּתִי וְדֵין הֲוָה חוּלָקִי טַב דְּאִזְדַּמַּן לִי לְקַבָּלָא עֲלוֹהִי אֲגַר שְׁלִים לְעָלְמָא דְאָתֵי מִכָּל טַרְחוּתִי׃

וסימ׳ בסוף סדר בחקתי׃ שרים א׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ט׃ עמדה ד׳ וסימ׳ ותרא לאה כי עמדה׳ וגם האשרה עמדה בשמרון׳ רגלי עמדה במישור׳ אף חכמתי עמדה לי׳ וא׳ ועמדה לפני המלך׃

ופניתי. וכמו שפניתי בכל מעשי ראה לבי שהכל הבל: ופניתי. הענין אני הם עסקתי בחכמה ובהוללות שהוא היין בעבור שהמשתכר ממנו יתהולל ושתגע וסכלות הוא הבנין וקנות ההון. כי מה האדם כענין י״י מה אדם ותדעהו וכן מה אנוש כי תזכרנו והענין כאשר ראיתי שמיך וירח וכוכבים שהעולם כמו תחת כוכב אחד שמר א

ופניתי. עתה בכל מעשי וראה אני שאין יתרון בהם כי מכולם אני חסר: ופניתי אני לראות חכמה. פונה אני מכל עסקי להתבונן בתורה והוללות וסכלות שהם עבירות: כי מה האדם שיבא אחרי המלך. להתחנן לו על גזירה שגזרו עליו וכבר עשאוהו למעשה הגזירה לנחרה טוב לו להתבונן תחילה במעשיו ולא יצטרך לבקש: מן הסכלות.

ופניתי ד׳ וסימ׳ אליכם והפרתי אתכם והרבתי. ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי. ופניתי אני לראו׳ חכמה והולל׳. ופניתי אליב׳ ונעבדת׳ ונזרעת׳: בראשו י״ד וסי׳ נבט׳ בסוף ויקר׳ יחזקאל סימן י״ז: יות׳ כלהון חס׳ במ״ו מ״ל בליש׳ וסי׳ איש אל יותר

ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתי לעשות והנה הכל הבל ורעות רוח ואין יתרון תחת השמש: ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות כי מה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו: וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך: החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כלם: ואמרתי אני בלבי כמקרה הכסיל גם אני יקרני ולמה חכמתי אני אז יתר ודברתי בלבי שגם זה הבל: כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם בשכבר הימים הבאים הכל נשכח ואיך ימות החכם עם הכסיל: ושנאתי את החיים כי רע עלי המעשה שנעשה תחת השמש כי הכל הבל ורעות רוח: ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמל תחת השמש שאניחנו לאדם שיהיה אחרי: ומי יודע החכם יהיה או סכל וישלט בכל עמלי שעמלתי ושחכמתי תחת השמש גם זה הבל: וסבותי אני ליאש את לבי על כל העמל שעמלתי תחת השמש:

ואסתכלית אנא בכל עובדי די עבדו ידי ובטורחתי די טרחית למעבד והא כולא הבלו ותבירות רוחא ולית מותר בהון תחות שמשא בעלמא הדין אלהין אית לי אגר שלים על עובדי טבא לעלמא דאתי: ואסתכלית למיחזי חוכמתא וחלחולתא דמלכותא וסוכלתנו ארום מה הנאה אית לגבר לצלאה בתר גזירת מלכא ובתר פורענותא הא כבר אתגזרת עלוהי ואתעבידת ליה: וחזית אנא ברוח נבואה דאית מותר לחוכמתא מן שטותא יתיר כמותר נהור יומא מן חשוך ליליא: חכימא מסתכל ברישא מה דעתיד למהוי בסוף ומצלי ומבטל גזירתא בישתא מן עלמא ושטיא בחשוכא אזל וידעית אף אנא דאי לא מצלי חכימא ומבטל גזירתא בישתא מן עלמא כד ייתי פורענותא בעלמא אירעון חד יאורעא ית כולהון: ואמרית אנא בלבבי כארעון שאול בר קיש אנא מלכא דסט בסטותיה ולא נטר תפקידתא דאתפקד על עמלק ואתנטלת מיניה מלכותא אף אנא יערעינני ולמה דין חכימית אנא בכן יתיר מיניה ומלילית אנא בלבי דאף דין הבלו ולית אלהין גזירת מימרא דיי: ארום לית דכרנא לחכימיא עם שטיא לעלמא דאתי ובתר דמיתת גברא מה דהוה כבר ביומוהי כד ייתון יומיא דעתידין למהוי בתרוהי כולא אשתכח ואיכדין יימרון בני אינשא דהיא סופא דצדיקיא כסופא דחייבא: וסניתי אנא ית כל חיין בישין ארום ביש עלי עובדא בישא די אתעביד על בני אנשא תחות שמשא בעלמא הדין ארום כולא הבלו ותבירות רוחא: וסניתי אנא ית כל טרוחתי די טרחית תחות שמשא בעלמא הדין בגין דאשבקיניה לרחבעם ברי דאתי בתרי וייתי ירבעם עבדיה ויסב מן ידוי עשרתי שבטיא ויחסין פלגות מלכותא: ומן ידע החכים יהא או טיפש מלכא דעתיד למהוי בתרי וישלט בכל טרחותי די טרחית בעלמא הדין ובכל מה דאתקינית בחוכמתי תחות שמשא בעלמא הדין ותהית בלבי ותבית למימר אף ית דין הבלו: וחזרית אנא ליאשא ית לבי על כל טורחא די טרחית למקני ודחכימית לתקנא תחות שמשא בעלמא הדין:

כמנו עד בקר. ואת הוות׳ הארמנו. ויות׳ מכנו כאה רכב דשמוא׳. וחבירו דד״ה. כי מה יותר לחכם עם הכסיל. ואל תתחב׳ יותר לכה. לעשות יקר יותר מכני: ומי יודע ג׳ וסימ׳ ומי יודע החכם יהיה או סכל. אשר דבר. אם לעת כזאת:

כוכב אחד שמר א אמרתי מה אנוש כי תזכרנו ועשית לו ב גדולה ומעלה יתירה והענין כי מה יכולת תהיה באדם שיבוא אחרי המלך וכל מה שיעשה כבר עשוהו אחרים ויחסר מלת השופטים כמו ויאמר ליוסף שלא זכר שם האומר וכן אשר ילדה אותה ללוי ורבים כ כמוהם. ויש אומרי׳ כי המלך מן וימלך לבי עלי והענין כי מה ה הענין והתשוב׳ שיבא אחרי הענה וירדוף אחרי כל אשר עשו ה הקדמוני׳ ואיננו נכון: וראיתי. כמו שיבדיל האור הצורות ויראה הקרובים והרחוקים ויעמיד כל דבר על מ מתכונתו כן דרך ה החכמה: החכם. רמה החכם לפקח שיש לו עינים בראשו שילך לכל מקו׳ שירצה ויראה הדרך הישרה והעקלקלות והכסיל בחשך ילך לא ידע במה יכשל וזה ידעתי וגם ידעתי שמקרה אחד יקרה את כלם: ואמרתי׳ זה המקרה הוא שיקרה לכל באי העולם מטוב ומרע וענין ולמה חכמתי בכל מה שהתעסק ב בדברי העולם כמו שעמלתי ושחכמתי תחת השמש ודברתי בלבי שגם זו החכמה היא הבל: כי. בעבור שהכל יסור גם ישכח והוא שאמר שגם זה הבל בעבור שאין ז זכרון לחכם עם ה הכסיל ואם היה לו זכר ימים או שנים מעטים בימים הבאים הכל נשכח והרעה הקשה שימות החכם עם הכסיל ומלת ב בשכבר בעניננו אינה נמצאת בכל המקרא רק בספר הזה ואמר אחד מן המפרשים שהיא תורה על דבר עבר וכאשר עמד בפנים בשכבר הימים הבאים אמר היה ראוי להיות כשכבר וענין כי הכל יהי נשכח בימים הבאים כמו בזמן שעבר ויותר נכון היות פירושו כמו הן: ושנאתי. יש חיים בלשון הקדש שם התואר לרבים כמו חיים כלכם היום ויש חיים שהוא שם ולא תואר כמו מות וחיים ולא בא ממנו לשון יחיד כמו נעורים וזקונים ושלמים ומלואי׳ ורבים כמוהם והחיים בפסוק הזה הוא שם התואר: ושנאתי. כל עמל בספר הזה ברוב יגיעת נפשה כמו אשר לא עמלת בו ויפרד ממנו מעט עמל ואון והביט אל עמל והכם עמל ואון ועניננו ימי שנותינו שפורים יש להם תחלה וסוף וימי המתמלת והרהב רובם עמל ואון והם ימי הנעורים וחיש יכרתו ויגוזו מהרה כאילו נעוף: ומי. לעולם הא התימה בשוא ופתח חוץ אם יהיה אחריו שוא נע ופתח כמו השמתכים ומלת הייטב בעיני י״י ואחר הא הידיעה דגש ואם אחרי הא אחת מאותיות אחה״ע יפתח של הא התימה ופעמים בנין הא הידיעה והרוב קמוץ וכא החכם בפתח קטן בעבור כובד הלשון בעבור שיש אחריו שני קמצין ואין הפרש בין החכם עיניו בראשו ובין החכם יהיה ובלשון רבים יפתח של הא התימה ושל הא הידיעה קמוץ: וסבותי. כאדם שהוא מסב פניו לדרך אחרת והוא ליאש הפך הדרך הראשונה ומלת ליאש מן הבנין הכבד והיה ראוי להדגם לולי היות האלף מן הגרון וכמוהו וכואם ממני שאול: כי

לבקש: מן הסכלות. הוא הרשע: עיניו בראשו. בתחלת הדבר מסתכל מה יהא בסופה: וידעתי גם אני. גם אני ידעתי אשר משבח את החכם מן הכסיל יודע אני ששניהם ימותו: ואמרתי אני בלבי וגו׳ כלומר לפי ששניהם מתים שמא אהרהר בלבי מעתה כמקרה הרשע גם אני יקרני ולמה אהיה צדיק אז יותר: ודברתי בלבי. שאם אהרהר כן הבל הוא כי אין זכרון ה החכם והכסיל שוין אחר מותן לא יזכרו שניה׳ יחד שזה זכרונו לטובה וזה זכרונו ל לרעה: בשכבר הימים הבאים הכל נשכח. בשביל אמר אני רואה את הרשעי׳ אשר היו כבר והצליחו מאד ובימי׳ הבאים אחריהם נשכחה כל גבורתם והצלחתם: ואיך ימות החכם עם הכסיל. אני רואה הצדיקים מצליחים במיתתם ו ומועילים לבניה׳ כגון וזכרתי אני את בריתי יעקב וגו׳ וזכרתי לך חסד נעוריך: ושנאתי את החיים. שהיה מתנבא על דורו של רחבעם שהיו רשעים: גם זה הבל. גם זה אחד מן ההבלים ש שכברא בעולם שאחד יגע והכסיל יורשו: אמרתי ליאש. שלא ליגע ולעמול: כי

כי יש אדם · כמשמעו כפשוטו ומדרש אגדה בתנחומא מכאן כלפי הקדוש ברוך הוא שנאמר בו ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם : שעמלו בחכמה · שנאמ׳ יי׳ בחכמה יסד ארץ בדעתו תהומות נבקעו ולבריות שלא עמלו בו נתן חלק בו : וגם זה הבל ורעה רבה והם כעשו דור של הבל ורבה רעת האדם בארץ בדור המבול :

כי יש · שעמל בדברי העולם ברוב חכמתו והשיג אל תאות לבו שרדף אחריה ואדם אחר שלא עמל בו יתננו לו חלקו וזה הענין הוא שלמעלה שאמ׳ שאני עמלתי וחכמתי תחת השמש ודע שמלת חכמתי מהפעלים העומדים ופי׳ שעמלתי בחכמה והיורש אותו יקח הכל בלא עמל ויתכן היות מלת יתננו כמו יתן לו כי הוא פועל

בחכמת סימן כל סיפרא בחכמה בפתח תחת הב״ית בכ״א וסימ׳ כי יש אדם שעמלו בחכמה וכל קרי׳ דבו׳ בכ״א וסימ׳ ועמך בכל מלאכה לכל נדיב בחכמה׳ והוא חד מן שיטה מן כ״א דכל חד וחד ל׳ בספר כותיה וכל קרי׳ דכות׳ בכ״א וסימ׳ נכסר בכסרה רבתא בערך חלף : אני ו׳ זקפין קמצין בסיפרא וסימ׳ וידעתי גם אני שמקרה · הנה אשר ראיתי אני · כי גם יודע

כִּֽי־יֵ֣שׁ אָדָ֗ם שֶׁעֲמָל֛וֹ בְּחָכְמָ֥ה וּבְדַ֖עַת
וּבְכִשְׁר֑וֹן וּלְאָדָ֞ם שֶׁלֹּ֤א עָֽמַל־בּוֹ֙
יִתְּנֶ֣נּוּ חֶלְק֔וֹ גַּם־זֶ֥ה הֶ֖בֶל וְרָעָ֥ה רַבָּֽה׃
כִּ֠י מֶֽה־הֹוֶ֤ה לָֽאָדָם֙ בְּכָל־עֲמָל֔וֹ
וּבְרַעְי֖וֹן לִבּ֑וֹ שְׁה֥וּא עָמֵ֖ל תַּ֥חַת הַשָּֽׁמֶשׁ
׃ כִּ֣י כָל־יָמָ֤יו מַכְאֹבִים֙ וָכַ֣עַס עִנְיָנ֔וֹ
גַּם־בַּלַּ֖יְלָה לֹא־שָׁכַ֣ב לִבּ֑וֹ גַּם־זֶ֖ה
הֶ֥בֶל הֽוּא׃ אֵֽין־ט֤וֹב בָּאָדָם֙ שֶׁיֹּאכַ֣ל
וְשָׁתָ֔ה וְהֶרְאָ֥ה אֶת־נַפְשׁ֛וֹ ט֖וֹב בַּעֲמָל֑וֹ
גַּם־זֹה֙ רָאִ֣יתִי אָ֔נִי כִּ֛י מִיַּ֥ד הָאֱלֹהִ֖ים
הִֽיא׃ כִּ֣י מִ֥י יֹאכַ֛ל וּמִ֥י יָח֖וּשׁ ח֥וּץ
מִמֶּֽנִּי׃ כִּ֣י לְאָדָ֞ם שֶׁטּ֣וֹב לְפָנָ֗יו נָתַ֛ן
חָכְמָ֥ה וְדַ֖עַת וְשִׂמְחָ֑ה וְלַֽחוֹטֶא֩ נָתַ֨ן
עִנְיָ֜ן לֶאֱס֣וֹף וְלִכְנ֗וֹס לָתֵת֙ לְטוֹב֙ לִפְנֵ֣י
הָאֱלֹהִ֔ים גַּם־זֶ֥ה הֶ֖בֶל וּרְע֥וּת רֽוּחַ׃
ג לַכֹּ֖ל זְמָ֑ן וְעֵ֥ת לְכָל־חֵ֖פֶץ תַּ֥חַת
הַשָּׁמָֽיִם׃
עֵ֥ת לָלֶ֖דֶת וְעֵ֣ת לָמ֑וּת
עֵ֣ת לָטַ֔עַת וְעֵ֖ת לַעֲק֥וֹר נָטֽוּעַ׃
עֵ֤ת לַהֲרוֹג֙ וְעֵ֣ת לִרְפּ֔וֹא
עֵ֥ת לִפְר֖וֹץ וְעֵ֥ת לִבְנֽוֹת׃
עֵ֤ת לִבְכּוֹת֙ וְעֵ֣ת לִשְׂח֔וֹק
עֵ֥ת סְפ֖וֹד וְעֵ֥ת רְקֽוֹד׃
עֵ֚ת לְהַשְׁלִ֣יךְ אֲבָנִ֔ים וְעֵ֖ת כְּנ֣וֹס אֲבָנִ֑ים

אֲרוּם אִית גְּבַר דִּי טוֹרְחֵיהּ בְּחוּכְמְתָא וּבְסוּכְלְתָנוּ וּבִצְדְקוּ וִימוּת בְּלָא וְלַד וּלְגְבַר דְּלָא טְרַח בֵּיהּ יִתְנִינֵיהּ לְמֶהֱוֵי חוּלָקֵיהּ אַף דֵּין הֲבָלוּ וּבִישְׁתָא רַבְּתָא ׃ אֲרוּם מַה הֲנָאָה אִית לֵיהּ לִגְבַר טוֹרְחֵיהּ וּבִתְבִירוּת לִבֵּיהּ דִּי הוּא טָרַח תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין ׃ אֲרוּם כָּל יוֹמוֹהִי כְּאֵיבִין וְתַקִּיף רוּגְזֵיהּ גַּוְנֵיהּ אַף בְּלֵילְיָא לָא דְמִיךְ מִן הִרְהוּרֵי לִבֵּיהּ אַף דֵּין הֲבָלוּ הוּא ׃ לֵית דְּשַׁפִּיר בְּאֵינָשָׁא אֱלָהֵין דִּי יֵיכוּל וְיִשְׁתֵּי וְיֶחֱזֵי יַת נַפְשֵׁיהּ טַב קֳדָם בְּנֵי אֱנָשָׁא לְמֶעְבַּד יַת פִּקּוּדַיָּא לִמְהַךְ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי בְּגִין דְּיוֹטִיב לֵיהּ מִן טוֹרְחֵיהּ אַף דֵּין חֲזֵית אֲנָא דִּגְבַר מַצְלַח בְּעָלְמָא הָדֵין מִן יְדָא דַּייָ הוּא דְּאִתְגְּזַר לְמֶהֱוֵי עֲלוֹהִי ׃ אֲרוּם מַן הוּא הוּא דִּי עָסוֹק בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וּמָן הוּא גַּבְרָא דְּאִית לֵיהּ חֲשָׁשָׁא מִן יוֹם דִּינָא רַבָּא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי בַּר מִינִי ׃ אֲרוּם לֶאֱנָשׁ דְּתַקְנָן עוֹבָדוֹהִי קֳדָם יְיָ יְהַב חוּכְמְתָא וּמַנְדְּעָא בְּעָלְמָא הָדֵין וְחֶדְוָא עִם צַדִּיקַיָּא לְעָלְמָא דְּאָתֵי וּלְגַבְרָא חַיָּיבָא יְהַב גַּוָּן בִּישׁ לְמִיכְנַשׁ מָמוֹן וּלְמִצְבַּר קִנְיָן סַגִּי לְמֶהֱוֵי מִתְנְסִיב מִינֵיהּ וּלְמֶהֱוֵי מִתְיְהִיב לִגְבַר דְּשַׁפִּיר קֳדָם יְיָ אַף דֵּין הֲבָלוּ הוּא לְחַיָּיבָא וּתְבִירוּת רוּחָא ׃ לְכָל גְּבַר יֵיתֵי זִימְנָא וְעִידָּנָא לְכָל עִסְקָא תְּחוֹת שְׁמַיָּא ׃ עִידָּן בְּחִיר לְמֵילַד בְּנִין וּבְנָן וְעִידָּן בְּחִיר לְקַטָּלָא בְּנִין מַסְרְבִין וּמַרְגְּזִין לְקַטָּלוּתְהוֹן בְּאַבְנִין עַל מֵימַר דַּיָּינַיָּא עִידָּן בְּחִיר לְמִנְצַב אִילָן וְעִידָּן בְּחִיר לְשָׁרְשָׁא אִילָן נְצִיב ׃ עִידָּן בְּחִיר לְקַטָּלָא בִּקְרָבָא וְעִידָּן בְּחִיר לְאַסָּאָה שְׁכִיב מְרַע עִידָּן בְּחִיר לְפָרְקָא בִּינְיָינָא וְעִידָּן בְּחִיר לְמִבְנֵי חוּרְבָּנָא ׃ עִידָּן לְמִבְכֵּי עַל שְׁכִיבָא וְעִידָּן בְּחִיר לְמִיחְדֵי בְּחוּכָּא וְעִידָּן בְּחִיר לְמִסְפַּד עַל קְטִילָא וְעִידָּן בְּחִיר לְטַפָּזָא בְּהִילוּלָא ׃ עִידָּן בְּחִיר לְפַקָּקָא דְגוּר אַבְנִין וְעִידָּן בְּחִיר לְמִצְבַּר אַבְנִין לְבִנְיָנָא

כי מה הוה וגו׳ : כי מה יותר הוה לאדם בכל עמלו ושברון לבו בעמל ודאגה שהוא עמל ומניח לאחרים : ענינו · מנהגו גם זה אחד מן ההבלים ה הנוהגים בעולם : אין טוב באדם · בתמיהה שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב כלומר יתן לבו לעשות משפט וצדקה עם המאכל ו והמשתה וכן נאמר ליהויקים אביך הלא אכל ושתה ועשה מ משפט וצדקה אז טוב לו : כי מי יאכל וגו׳ · למה לא אשמח בחלקי במאכל ומשתה מי ראוי לאכול את יגיעי ומי ימהר לבולעה מ מבלעדי : חוץ ממני · מבלעדי זו מדרש הרשע׳ היא שאוספים לצורך האחרים : כי לאדם שטוב לפניו · לפני האלהים הנזכר למעלה כי מיד האלהים הוא : נתן חכמה ודעת ושמחה · לב לעסוק בתור׳ ובמצות ולשמוח בחלקו במאכ׳ ובמשתה ובשות נקיים · ולחוטא נתן ענין · מנהג דאגה לאסוף ולכנוס ולתת לטוב לפני האלהים כענין שנאמר ותשם אסתר את מרדכי על בית המן : גם זה · אחד מן ההבלים שנתנו לבריות שהם עמלים ואחר נוטל : לכל זמן · אל ישמח האוסף בהון מהבל כי אם ע עכשיו הוא בידיו עוד ירשוהו צדיקים אלא שעדיין לא הגיע הזמן כי לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה : לכל חפץ · לכל דבר כל הדברים קרויים חפצים בלשון משנה : עת ללדת · לתשעה חדשים : ועת למות · קצב שנות של כל דור ודור : עת לטעת · גוי וממלכה : ועת לעקור · יבא להעקר : עת להרוג · אומה שלימה כשמגיע יום פקודתה כמו שנאמ׳ ושארית בחרב יהרג : ועת לרפא · שברם כענין שנאמר במצרים ושבו עד יי׳ ונעתר להם ורפאם : עת לפרוץ · חומת העיר כשנגזר עליה שנאמ׳ וחומות ירושלם מפורצות : ועת לבנות · שנאמר ובניתיה כימי עולם : עת לבכות · בתשעה באב : ועת לשחוק · לעתיד לבא שנ׳ אז ימלא שחוק פינו : עת ספוד · בימי אבל : ועת רקוד · בחתנים וכלות : עת להשליך אבנים · בחורי ישראל מושלכים תשתפכנה אבני קדש : ועת כנוס · אותם מן הגולה והושיעם יי׳ אלהים ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו : עת

יוצא לשנים פעולים וכמהו כי ארץ הנגב נתתני וענין חלקו ה החלק שיצא בגורלו מן השמי׳ כמו שאמרו קדמונינו ז״ל בני חיי ומזוני : כי · מה יהיה לו מיתרון בכל עמלו ורוב מחשבותיו כי : ידוע שהעשיר בפחד ומחשבות רבות : כי · כל היום שהוא בהקיץ כל ענייניו בכאב כעס וכעס בעבור שלא : יתכנו לו דבריו תמיד כפי מחשבתו גם ב בלילה לבו בחלום לא ינוח כי רוב החלומות כפי מחשבות היום : אין טוב · טוב לא מצא זה העמל הכל יגיעתו חוץ מן המאכל : והמשתה ויחסר מקום רק או הדומה לו וכן הוא אין טוב באדם רק שיאכל וישתה : וכמהו כי אינם יודעים לעשות רע וענין כי מיד האלהים הוא ש שהמקבץ הממון הוא כמו שומר ואין לו רשו׳ לגעת בו עד שיתן לו האלהים רשות : כי · זה תימה למה לא יחשוב העמל לקבץ ממון ולא יאכל כל מה שיתאוה כי מי : יאכל ממונו לבד ממנו והענין הים מי שהוא ראוי לאכול אותו כ כמוני וידוע כי האומר לבד מזה ענינו הכל ודבר זה לבדו יצא מ מזה הכלל וכן ענין חוץ ואין כלשון הזה במקרא כי אם בדברי הקדמונים מעתיקי המצות ז״ל · ויחוש הוא כמו ימהר לכל תאותו כמו מהרה ח חושה : כי לאדם · יש אדם שהוא טוב לפני האלהים ולא נתן לו עמל רק נתן לו חכמה ודעת ושמחה בממון אחר שייגע בו כענין יכין וצדיק ילבש או יהיה פירו׳ שמחה שמחתו בחלקו אם רב אם מעט ולחוטא נתן עסק להתעסק לאסוף ממון ויתנהו בסוף לאד׳ שהוא טוב לפני האלהים והנה נמצא המתעסק בקבוץ ממון התעסק בהבל ורעות רוח : לכל זמן · אנשי שקול הדעת יפרשו אלה העתים שהם סמוכות לבן אדם כי חייב אדם לעשות כל דבר בעתו ותחלת העתים וסופם ישחיתו פירושם האחר עת ללדת ועת למות והאחרון את הכל עשה יפה בעתו · ויש אומרי׳ כי אלה השמנה ועשרים עתים כנגד כ״ח צורות גלגל המזלות שהלבנה נראית בהן בכל חדש גם זה הבל והנכון שיש לכל חפץ תחת השמים עת וזמן כי בהשחת המתכונת המולידה ימות הילוד ותתחדש מתכונת תעשירנו והפך העושר כי עתים קבועים הם ובבא העת יתנועע אדם לאשר הוא מוכן לו ותהיין תנועותיו כתנועת הגלגל כענין אך בצלם יתהלך איש ואם כן אך הבל יהמיון ופירו׳ יקבצו ממון וכמהו מהמון רשעי׳ רבים וכן מי אוהב בהמון לא תבואה והראיה השלמת הפסוק יצבור ולא ידע מי אוספם : עת ללדת · הזכיר ראשית האדם וסופו גם אמר כי אין העתים קבועות על בן אדם לבדו כי הנה הנטועים כן הם : עת להרוג · ענינו כמו למחוץ ולרפוא יורה עליו גם העתים הם קבועות על המקומות שאין בהם צמחים כמו עת לפרוץ : עת לבנות · עם דאגה עד שיבכה הרואה · ועת ספוד ועת רקוד עם אחרים : עת להשליך · אפילו ממקרה המקרים יש לו עת כמו עת להשליך אבנים שיזיקו לו במגוריו ועת כנוס אותם המושלכים לדרכו : עת

אני · ואמרתי אני טובה חכמה מגבורה · וראיתי אני שיש יתרון לחכמה : אין טוב באדם שיאכל ושתה : ללדת ד׳ וסי׳ ותוסף ללדת את אחיו את הבל · וימלאו ימיה ללדת · כמו הרה תקריב ללדת · עת ללדת ועת : ספוד ג׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ כי צמתם וספוד בחמישי · ואל תלך לספוד · עת ספוד ועת רקוד :

עֵת לַחֲבוֹק וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק:
עֵת לְבַקֵּשׁ וְעֵת לְאַבֵּד
עֵת לִשְׁמוֹר וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ:
עֵת לִקְרוֹעַ וְעֵת לִתְפּוֹר
עֵת לַחֲשׁוֹת וְעֵת לְדַבֵּר:
עֵת לֶאֱהֹב וְעֵת לִשְׂנֹא
עֵת מִלְחָמָה וְעֵת שָׁלוֹם:
מַה־יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה
בַּאֲשֶׁר הוּא עָמֵל: רָאִיתִי אֶת־הָעִנְיָן
אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת
בּוֹ: אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ גַּם אֶת־
הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא־
יִמְצָא הָאָדָם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה
הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד־סוֹף: יָדַעְתִּי כִּי
אֵין טוֹב בָּם כִּי אִם־לִשְׂמוֹחַ וְלַעֲשׂוֹת
טוֹב בְּחַיָּיו: וְגַם כָּל־הָאָדָם שֶׁיֹּאכַל
וְשָׁתָה וְרָאָה טוֹב בְּכָל־עֲמָלוֹ מַתַּת
אֱלֹהִים הִיא: יָדַעְתִּי כִּי כָּל־אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם
עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרוֹעַ
וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו:

וְעִידָן בְּחִיר לְגַפָּפָא אִיתְּתָא וְעִידָן בְּחִיר לְרַחֲקָא מִגַּפָּפָא בְּשִׁבְעַת יְמֵי אֶבְלָא: עִידָן בְּחִיר לְתְבוֹעַ נִכְסַיָּא וְעִידָן בְּחִיר לְמֵיבַד נִכְסַיָּא וְעִידָן בְּחִיר לְמִנְטַר עִסְקָא וְעִידָן בְּחִיר לְמִשְׁדֵּי עִיסְקָא בְּיַמָּא בְּעִידָן נַחְשׁוֹלָא רַבָּא: עִידָן בְּחִיר לְמִבְזַע לְבוּשָׁא עַל שְׁכִיבָא וְעִידָן בְּחִיר לְאַחָאָה בְּזִיעָא עִידָן בְּחִיר לְמִישְׁתַּק מִלְּצַלָּאָה וְעִידָן בְּחִיר לְמַלָּלָא פִּתְגָּמֵי מַצּוּתָא: עִידָן בְּחִיר לְרַחֲמֵי חַד לְחַבְרֵיהּ וְעִידָן בְּחִיר לְמִסְנֵי לִגְבַר חַיָּיבָא עִידָן בְּחִיר לְאַגָּחָא קְרָבָא וְעִידָן בְּחִיר לְמֶעְבַּד שְׁלָמָא: מַה מוֹתַר אִית לִגְבַר פָּלַח דִּי הוּא טָרַח לְמֶעְבַּד אוֹצָרִין וּלְמִיכְנַשׁ מָמוֹן אִילוּלֵי מִסְתַּיַּיע בְּמַזָּלָא דִלְעֵילָא: חֲזֵית יַת גַּוָּון אִיסוּרִין וּפוּרְעָנוּתָא דִּי יְהַב יְיָ לִבְנֵי אֱנָשָׁא דִּי אִנּוּן רַשִׁיעִין לְסַגָּפוּתְהוֹן בֵּיהּ: אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה יַת כּוֹלָּא עֲבַד יְיָ שַׁפִּיר בְּעִידָנֵיהּ דַּחֲזִיָא דַּהֲוַת מַצּוּתָא דַּהֲוַת בְּיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט לְמֶהֱוֵי בְּיוֹמֵי שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וְאִתְעַכְּבַת וַהֲוָאת בְּיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר נְבָט דְּאִילוּ הֲוַת בְּיוֹמֵי שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי לָא הֲוַת מִתְבְּנֵי בֵּית מוֹקְדְּשָׁא עַל עֵיסַק עִיגְלִין דִּדְהַב דִּי עֲבַד יָרָבְעָם חַיָּיבָא וְשַׁוִּיאִנּוּן חַד בְּבֵיתְאֵל וְחַד בְּדָן וּמַנֵּי פַּרְזְדָוָון עַל שְׁבִילַיָּא וּפַסְקוּ עוֹלֵי רִיגְלַיָּא וּבְגִין כֵּן אִתְעַכְּבַת עַד דִּי יִתְבְּנֵי בֵּית מוֹקְדְּשָׁא בְּגִין דְּלָא יְעַכְּבוּן יִשְׂרָאֵל לְמִבְנֵי יָתֵיהּ אַף יַת שְׁמָא דַהֲוַת כְּתִיב וּמְפָרַשׁ עַל אֶבֶן שְׁתִיָּא כַּסֵּי מִנְּהוֹן דְּאִשְׁתְּמוֹדַע קֳדָמוֹהִי יִצְרָא בִּישָׁא דִּי בְלִבְּהוֹן דְּאִילוּ הֲוַת מְסִיר בְּיַד אֱנָשֵׁי הֲוָה מְשַׁמֵּשׁ בֵּיהּ וּמַשְׁכַּח בְּגַוָּהּ מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹף יוֹמַיָּא עַד עָלְמֵי עָלְמַיָּא וְאוּף יוֹם מוֹתָא כַּסֵּי מִנְּהוֹן בְּדִיל דְּלָא יְהוֹדַע לִגְבַר מִן רֵישָׁא מַה דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי בְּסוֹפָא:
אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה יָדַעְנָא אֲרוּם לֵית טַב בְּהוֹן בִּבְנֵי אֱנָשָׁא אֲרוּם אֱלָהֵן לְמֶחְדֵּי בְּחֶדְוַת אוֹרַיְיתָא וּלְמֶעְבַּד טַב בְּיוֹמֵי חַיּוֹהִי: וְאוּף כָּל אֱנָשׁ דְּיֵיכוּל וְיִשְׁתֵּי וְיֶחֱזֵי טַב בְּיוֹמוֹי וְיַחְסִין לִבְנוֹי בְּעִידָן מוֹתֵיהּ כָּל פַּרְחוּתֵיהּ מַתְּנָן דְּאִתְיְהִיבַת לֵיהּ מִן קֳדָם יְיָ הוּא:
יְדַעִית בְּרוּחַ נְבוּאָה אֲרוּם כָּל דִּי יַעֲבִיד יְיָ בְּעָלְמָא בֵּין טַב לְבִישׁ מִדְּאִתְגְּזַר מִפּוּמֵיהּ הוּא יְהֵא לְעָלַם עֲלוֹהִי לֵית רְשׁוּ לִגְבַר לְאוֹסָפָא וּמִנֵּיהּ לֵית רְשׁוּ לִגְבַר לְבַצָּרָא וּבְעִידָן דִּי יֵיתֵי פוּרְעָנוּתָא בְּעָלְמָא יְיָ הוּא דַעֲבַד בְּגִין דִּי יִדְחֲלוּן בְּנֵי אֱנָשָׁא מִן קֳדָמוֹהִי:

לשכור ח' מל' וסי' נמסר בשמואל ב' סימן י' ומלכים א' סימן י"א: העושה ב' מל' בליש' וסימ' עשה בעברת. מה יתרון העושה באשר הוא עמל: יפה ה' וסימ' ביחזקאל ריש סימן ל"א: העולם ב' חס' וסי' גם את העלם. ברוך יי' אלהים אלהי ישראל דד"ה בתרא דפסו': בלבם ט' וסימ' נמסר ביחזקאל סימן י"ד: וגם ב' ר"פ בכתובי' וסימ' נמסר במגלת רות סימן ב':

והאלהים ז' וסימ' והאלהים נסה את אברהם. וירא קול השופר. ואשר לא צוה: והאלהים אמר לי לא תבנה. וידעו איש יהודה. ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים. מה שהיה כבר הוא:

עת לחבוק. אפילו התאוה הנטועה ברוח בן אדם יש לה עת והוא לחבק המוכבת בחיק ולרחוק ממנה. לחבוק מהבנין הקל ומחבק מן הבנין הרגום הכבד והענין אחד: עת לבקש ועת לאבד מבוקש ועת לשמור ועת להשליך השמור: עת לקרוע. לחשות מן החשו שהוא פועל עבר במשקל העלו עפר על ראשם ואילו היה לשון צווי לעתיד היה ההא פתוח והענין כאשר אמר להם גם אני ידעתי החשו ממנו והנה הזכיר שלמה אפילו הדבור יש לו עת: עת לאהוב. גם האהבה גם השנאה תלויה בעת וזמן: מה יתרון. אחר שכל הדברים תלויים בעת וזמן מה יתרון לאיש בכל עמלו שיתכן שתבא עת תשחית עמלו ותסור הונו וישאר ריקם: ראיתי. כאשר ראיתי כל ענייני האדם שיתעסקו בו: את הכל. הכרתי שהכל עשה האלהים יפה בעתו המות בעת הזוקן וכל דבר בעתו על פי מתכונת החכמה העליונה ואת עולם בכל המקרא לא מצאתיו כי אם על זמן ונצח וכן אלהי עולם יי' כמו אהי נצח או אלהי קדם וכן ומתחת זרועות עולם וענין גם את העולם נתן בלבם שבני אדם מתעסקים כאילו יחיו לעולם ובעבור המתעסקים לא יבינו מעשה האלהים מראש ועד סוף ויש מפרשים כי זה העולם כמו שהוא בלשון קדמונינו ז"ל והענין תאות העולם: ידעתי. אלו הפסוקים ועוד ראיתי דבקים כבר הזכיר שאין טוב לאדם רק שיאכל וישתה ואיננו מדבר על כל האדם כי על האדם הנזכר המתעסק ביום ובלילה לקבץ ממון ואמר אין לו ממנו שאר מה שיאכל שיתכן שהוא שומר אותו למי שיטוב בעיני האלהים לקחתו וגם הזכיר פעם שנית זה הענין בעבור העתים והענין הכה דבר העתים לכל דבר לעלות אל עושר או לרדת ממנו ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע על כן אין לעמל טוב כי אם לשמוח בחלקו או בהונו לעשות טוב בחייו שיחיה חיים טובים או יהי פירושו שיעשה טוב בחייו שיקבל עליו שכר טוב במותו: וגם. וגם זה שאמר שישמח לא יוכל לשמוח אם אין העת נכונה לו כפי מתת אלהים בתחלת בריאתו: ידעתי. פירוש והאלהים עשה שלא יוכל נוכר להוסיף על מעשהו או לגרוע כדי שיראו בני אדם מלפניו:

מה

עת לחבוק. כי כאשר ידבק האזור וגו': ועת לרחוק מחבק. ורחק יי' את האדם: עת לבקש. כענין שנ' ואת האובדות אבקש לענין נדחי ישראל: ועת לאבד. ושת שאבדם בגולה שנאמר ואבדתם בגוים: עת לשמור. יברכך יי' וישמרך כשאתם עושים רצונו: ועת להשליך. וישליכם אל ארץ אחרת: עת לקרוע. מלכות בית דוד ויקרע את הממלכה וגו': ועת לתפור. והיו לאחדים בידך ולא יחצו עוד לשתי ממלכות: עת לחשות. פעמי' שאדם שותק ומקבל שכר שנ' וידום אהרן וזכה שנתייחד הדבור עמו שנאמר וידבר יי' אל אהרן יין ושכר אל תשת: ועת לדבר. אז ישיר משה ותמר דבור קחו עמכם דברים: עת לאהוב. ואהבך: ועת לשנא. שנ' כל רעתם בגלגל על כן שנאתים: מה יתרון העושה. מה יתרון של עושה רע בכל שהוא עמל גם הוא עתו יבא והכל אבד: הענין. המנהג: לענות. להתנהג: יפה בעתו. בעת הטובה יפה הוא לבא תשלום שכר מעשה הטוב ובעת הרעה ראויה היא לתשלום מעשה הרע: גם את העולם נתן בלבם וגו'. גם את חכמת העולם אשר נתן בלב הבריות לא נתן הכל בלב כל אחד ואחד אלא זה קצת וזה קצת כדי שלא ימצא האדם את כל מעשה הקב"ה לדעת אותו ולא ידע את עת פקודתו ובמה יכשל כדי שיתן לב לשוב שידאג ויאמ' היום או מחר אמות ולכך כת' כאן העלם חסר לשון העלמ' שאם ידע אדם יום מיתתו קרובה לא יבנה בית ולא יטע כרם לכך הוא אומר שהכל יפה עשה בעתו זה שים עת למיתה דבר יפה הוא שסומך האד' לומר שמא עדיין עת מיתתי רחוק ובונ' בית ונוטע כרם וזו יפה שנעלם מן הבריות: ידעתי עתה. הואיל ונעלם עת הפקודה כי אין טוב בבריות כי אם לשמוח בחלקו ולעשות הטוב בעיני בוראו בעוד שהוא חי: וראה בטוב. תורה ומצות: ידעתי כי כל אשר עשה. הקב"ה במעשה בראשית הוא ראוי להיות לעולם ואין לשנותו לא בתוספת ולא בגרוע וכשמשתנה האלהים בזה ועשה שיתנ' כדי שיראו מלפניו אוקיינוס פרץ גבולו בדור אנוש והציף שלישו של עולם והאלהים עשה שיראו מלפניו שבעת ימים נשתנה הלוך חמה בדור המבול לזרוח במערב ולשקוע במזרח כדי שיראו מלפניו חמה חזרה לאחוריה עשר מעלות בימי חזקיהו ובימי אחז אביו נתקצר היום ונתרבה הלילה ביום מותו כדי שלא יהא נספד כל זה כדי שייראו מלפניו לפיכך אין טוב לאדם לעסוק אלא במצותיו וביראת מלפניו:

מה

מה שהיה כבר הוא· מה שהיה מלפנינו כבר הוא עשוי וראינוהו או שמענוהו מאחרים שראוהו ויש לנו להעיד עליו שראינו שהקב"ה מתקם את הנרדפים יעקב נרדף עשו רודף ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי מצרים רודפים את ישרא' טבעו בים: ואשר· עתיד להיות עוד באחרונה הוא דוגמת מה שכבר היה כאשר בראשונ' כן באחרונה אין הקדוש ברוך הוא משנה מדותיו בעולם · והאלהים יבקש את נרדף· ליפרע מן הרודף לפיכך מה יתרונו של עושה הרעה באשר הוא עמל הרי סופו להשתלם: מקום המשפט וגו'· ראיתי ברוח הקדש מקום לשכת הגזית בירוש' שהיתה מלאתי משפט שמה ישפטו רשע כמו שכתב' ראשיה בשוחד ישפוטו וראיתי פורעניותם: מקום הצדק· שער התיוך שהיה מקום חתוך הלכות שמה הרשע שם ישבו שר שבים רב סרים נרגל שראצר רב מג ובנוכד נצר וחיילותיו ודנין את ישרא' ביסורים קשים ומשפטי מות: שמה הרשע· טעמו למעלה לומר שהוא שם דבר כמו הרשע אלא לפי שהוא סוף פסוק נהפך ליקוד קמץ גדול ואף על פי שבכל מקום לא מכינו לו עוד שמתהפך באתנחתא וסוף פסוק: אמרתי אני בלבי וגו' · לפיכך אני אומר את הכל שופט הקב"ה לאחר זמן ואף על פי שמתעכב הדבר סופו לבא אל שעתו כי שעה יש לכל חפץ אף לפורעניות ולפקודת הדין יש עת מתי יבא: ועל כל המעשה· שעשה האדם שם ישפטוהו בבא עת הפקידה· שם באותו העת כיתן זמן לכל המעשה להשפט עליו אבבא חוטרי מילי ואבי דרי חוטבבא: אמרתי אני בלבי· בראותי זאת: על דברת בני האדם· שאחזו להם מדת גאות לנהוג סררה ורבנות בקטנים מהם: לברם· הקדוש ברוך הוא להודיעם שאין סררתם כלום ולהראותם שהם אף השרים והמלכים: בהמה המה להם· כשאר בהמה וחיה המה לעצמם: כי מקרה בני האדם וגו'· הוא טעם הדבר אשר נתן הקב"ה מקרה ופגע לבני אדם ויש מקרה ופגע לבהמה ומקרה אחד לשניהם נתן כי שכשם שזה מת כך זה מת: ומותר האדם מן הבהמה אין· ויתרונו ומעלתו של אדם יותר מן הבהמה אינו נראה משמת כי הכל נהפך להיות הכל לשוב אל העפר: ומי יודע· כמו מי יודע ישוב מי הוא אשר מבין ונותן לב שרוח בני האדם היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח הבהמה היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון וצריך שלא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה: וראיתי· בכל אלה: כי אין טוב· לאדם: מאשר ישמח במעשיו· ביגיע כפיו ישמח ויאכל ולא להרחיב כשאול נפשו לחמוד להתעשר להתרבות לא לו: כי

ומקום ג' וסימ' ומקום רגלי אכבד· ומקום משכן כבודך· ומקום הצדק שמה הרשע: ולראות ג' וסימנ' אמרתי אני בלבי על דברת· והנה אשר ראיתי אני· ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה· ואינון מן ג'ול ברישי' וסימ' נמסר בספר'

מה־שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר היה והאלהים יבקש את־נרדף ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט שמה הרשע ומקום הצדק שמה הרשע: אמרתי אני בלבי את־הצדיק ואת־הרשע ישפט האלהים כי־עת לכל־חפץ ועל כל־המעשה שם: אמרתי אני בלבי על־דברת בני האדם לברם האלהים ולראות שהם־בהמה המה להם: כי מקרה בני־האדם ומקרה הבהמה ומקרה אחד להם כמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל ומותר האדם מן־הבהמה אין כי הכל הבל: הכל הולך אל־מקום אחד הכל היה מן־העפר והכל שב אל־העפר: מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה ורוח הבהמה הירדת היא למטה לארץ: וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו

מה דהוות מן קדמת דנא הא כבר הוא ודאתי מה דעתיד למהוי בסוף יומיא הא כבר הוה וליום רבא דעתיד יי למתבע חשובא ומסכינא מן ידוהי דרשיעיא ודרדיף ליה: ועוד חזית תחות שמשא בעלמא הדין אתר בית דינא דדייני שקרא תמן יחובון לזכאה למיפק חייבא בדיניה ואתר דמשתכח תמן גבר זכאי תמן משתכח גברא חייבא למשלט ביה בגין חובי דרא בישא: אמרית אנא בלבי ית זכאה וית חייבא ידין יי ביום דינא רבא ארום עידן מתעבד לכל עסקא ועל כל עובדא דעבדו בעלמא הדין אתדונון תמן: אמרית אנא בלבי על עיסק בני אינשא דייתי עליהון מכתשין ומרעין בישין בגין לנסואיהון ובגין למבחניהון עבד יי למחזי אין תייבין בתיובתא ישתביק להון ויתסון ורשיעיא די אינון כבעירא לא תייבין בגין כן אינון מתווכחין בהון לאבאשא להון: ארום ארעון אינשא חייבא וארעון בעירא מסאבא ארעון חד לכולהון והיכמא דתסות בעירא מסאבא כן ימות דין דלא תאיב בתיובתא קדם מותיה ונשמת רוח תרויהון כחדא אתרן לכל גוון ושארות גברא חייבא מן בעירא מסאבא מדעם בין תרויהון אלהן בית קבורתא ארום כולא הבלו: כולא אזלין לאתר חד כל דיירי ארעא אתבריאו מן עפרא וכד ימותון כולהון עתידין למיתוב לעפרא: מן הוא חכימא דידע אין רוח נשמתא בני אינשא הסלקא היא לעילא לרקיעא ורוח נשמתא דבעירא הנחתא היא לרע לארעא: וחזית ארום לית טב בעלמא הדין סדיתרי איניש בעובדוי טבין וייכול וישתי ויוטיב לביה

רבתי במערבת אות הלמ"ד בספ"ר: וראיתי י"ב וסימ' וראיתי את הדם ופסחתי עליכם· וראיתי כמה והגדתי לך· וראיתי לבית גבה· וראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה· וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות· וראיתי כי א"ן טוב מאשר ישמח האדם· וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון· וראיתי את כל מעשה האלהים· כי איככה אוכל וראיתי ב' בפסו'· וראיתי אני דניאל לבדי את המראה· והנה שנים אחרים:

מה שהיה· מעשה האלהים על דרך אחת· ומה שהיה כבר הוא עכינו הן הזה ויש כמהו ואשר להיות כבר היה כמהו· והאלהים יבקש את נרדף הוא העומד שכיכה אותו במלת הוא והוא בין עבר ועתיד והענין שהאלהים בקש מן הזמן שיהיה נרדף זמן רודף אחר זמן ולא יפסק כי הזמן שעבר שב עומד ואשר להיות שב כמו עבר ושב הזמן אחר ואם יתחלק לזמן עתיד· אמצעי וזה ענין יתבאר בגלגל שכל חלק ממנו ירדוף אחר הנקודה האמצעית והיא המוצק וקראת מוצק בעבור כוחי' ה המקום והקו הראשון הוא הרחב וכן רחב לא מוצק תחתיה וישוב החלק שהיה במזרח במערב והפך ואין ל' למקום תנועת הגלגל ראשית שיחל ממנו כי כל ראשית אחרית ו וכל אחרית ראשית ו והנרדף הוא המוצק והנה באר לנו כי כל מעשה האלהים על דרך אחת: ועוד· המקום שהיה ראוי להיות שם המשפט שמה הרשע וכפל ה הענין כמו אסורכו ו ולא קרוב קום בלק ושמע ורוב הנבואות כן: אמרתי· אחר שתמהתי איך יעשה דבר רשע בעולם ש שהוא מעשה האלהים ידעתי כי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים וענין שם רמז לעולם הבא כמו ומרום אפוב שמה רמז ל למקום הקבר ואם ישוב שמה א' האדמה אשר לוקח משם ישוב גם זה הענין אחר ש שימות: אמרתי אני· אמרתי בלבי בעבור בני האדם שבחרם האלהים מכל תולדות הארץ וראיתי שהם כמו בהמות הם לנפשם במחשבותם ומלת על דברת כמו בעבור כמו על דברתי מלכי צדק בעבור שאתה מלך צדק ולמ"ד לברם כמו אמרי לי אחי הוא וברם על משקל ראם והוא מן ברו לכם איש וי"א כי לברם שם הפועל והיה הרי"ם ראוי להדגש ועיקרו לבררם כמו לברר וללבן וזה רחוק כי בבניין פיעל הדגוש לא ימצא העי"ן מבולע ואמר שהם בהמה ועכינו כבהמה וכמהו ועיר פרא אדם יולד אם אוכלה הוא כי שמש ומגן ואם יאמר מדקדק איך כנכם הלמ"ד על פועל עבר ואין כמהו התשובה כי הבי"ת והלמ"ד אחים וצירוף זה כצירוף זה ודרך אחד לכל ונמצא בהכין לו דוד וגם הוא לברו: כי מקרה· זה הפסוק על מחשבות בני אדם שלא חכמו והשכילו כי בראותם שמקרה אחד לאדם ולבהמ' בחיים ובמות חשבו כי רוח אחד לכל ואין לאדם מותר מן הבהמה ומותר שם על משקל מושב מן הבנין הכבד והנה הוא תמורת פה הפועל שהו' יו"ד ויתרון שם מן הבנין הקל והנו"ן נוסף: הכל· זה דבק עם הפסוק שלמעלה כי הכל הבל שמקומם אחד: מי יודע· ידוע כי הה"א הידיעה אם בא אחריו אחד מאח"ע הוא קמוץ ברוב ושל התימה לעולם בפתח והה"א העולה היא למעלה קמוץ גם יש דגום ביו"ד שאחרי הה"א הידיעה כמו היושבת ואילו היה לתימה היה שוא ופתח תחת ההאל והאדר רפה והענין מי ומי שידע בבני האדם ההפרש שיש בין רוח האדם ורוח הבהמה והענין פי לא ימצא אחד מני אלף ודעת הרוח עמוקה וצריכה לראיות ולא יוכלו להבין אפילו קצתם כי אם המשכילי' שהתבררה מחשבתם במחזי החכמה ובארבעה יסודותיה שהשלשה מהם ספר וספר וספור ומורכב מן השנים ומתורת אהיכו יוכל להבין כי הנה אמר במיכי הבמחו' תדשא הארץ והנה יש לארץ כח להדשיא בדבר אלהים ובעבור היות המדשיא גוף ממנו יבאו ואליו ישובו ולא יעמוד הנולד שהולידם הארץ כי אם ימים קצובים בעבור שיש קץ לגדולו ובצמדו ולא יגדל ישוב לאחור וכן אמר ישרצו המים נפש והנה המים הולידו נפש כל ארץ ועוף ודג בדבר אלהים וכן אמר תוצא הארץ נפש חיה למינה ולא אמר בתורה נפש אדם רק את' נעשה אדם בצלמנו כדמותנו והזכיר שברא גופו מן האדמה ואחר כך ויפח באפיו נשמת חיים ורמז חיים בעבור שהיא עומדת ולא תאבד כנפש הבהמה והפרש יש בין נשמה ונפש כי לא מצאנו בכל המקרא נשמה כי אם על בני אדם כענין נותן נשמה לעם עליה וכל אשר נשמת רוח חיים באפיו שב על האדם לבדו ואמר שלמה בסוף הספר שרוח בני האדם תשוב אל האלהים ולא אל העפר: וראיתי· כי אלה החושבים שהם כמו הבהמות אין טוב להם טוב מאשר ישמחו בחייהם כי אין להם חלק אחר ולמה יתעסקו בדברים יעזבום אחריהם: ושבתי

כי הוא חלקו כי מי יביאנו לראות
במה שיהיה אחריו׃ ושבתי אני ד
ואראה את כל העשקים אשר
נעשים תחת השמש והנה דמעת
העשקים ואין להם מנחם ומיד
עשקיהם כח ואין להם מנחם׃
ושבח אני את המתים שכבר מתו
מן החיים אשר המה חיים עדנה׃
וטוב משניהם את אשר עדן לא
היה אשר לא ראה את המעשה
הרע אשר נעשה תחת השמש׃
וראיתי אני את כל עמל ואת כל
כשרון המעשה כי היא קנאת איש
מרעהו גם זה הבל ורעות רוח׃
הכסיל חבק את ידיו ואכל את
בשרו׃ טוב מלא כף נחת ממלא
חפנים עמל ורעות רוח׃ ושבתי
אני ואראה הבל תחת השמש׃
יש אחד ואין שני גם בן ואח אין לו
ואין קץ לכל עמלו גם עינו לא
תשבע עשר ולמי אני עמל ומחסר
את נפשי מטובה גם זה הבל וענין
רע הוא׃ טובים השנים מן האחד
אשר יש להם שכר טוב בעמלם׃

ל · ג׳ · ינ פסו׳ ואין ואין ל׳ וא׳ ואת המתים ל · ה׳ · ל · ב׳ דכתי׳ לעשיות יב · ו׳ דכתי׳ · ל׳ וחס׳ · ל · ו׳ דסמי׳ · ב׳ ל׳ וא׳ ואח · עינו ק׳ · ג׳ ל · יג פסו׳ גם גם גם ב׳ ובעניין

הרע ב׳ קמץ בסיפ׳ דספ׳ לעשיה וסימ׳ אשר חוטא עושה רע · וטוב משניהם אשר עדן לא היה ולא ראה מעשה הרע׃ ואח ל׳ בלעיל יש אחד ואין שני והוא חד בן כ׳ זוגין חד מלרע וחד בלעיל וסי׳ נכס׳ בכס׳ רבה׳ כמערכ׳ או׳ הו׳ין בערך זוג בכ״ר׃

ארום הוא חולקיה טב בעלמא הדין למקני
ביה עלמא דאתי דלא ייסר אינש בלביה
למה דין אנא מבזבז ממונא למעבד צדקתא
טב לי דאשבקיניה לברי בתרי או אתן
מיניה בעידן סיבתי ארום מן הוא דיעיליניה
למחזי מה דעתיד למהוי בתרוי׃ ותבית
אנא וחזית ית כל אניסין דאתעבידו לצדיקי
בעלמא הדין תחות שמיא מן יד דוחקיהון
ולית די מליל להון תנחומין ולית למפ
למפרקהון מן יד דאנסיהון בתקוף ידא
ובחילא ולית די ינחים להון׃ ושבחית
אנא ית שכיבא דהוא כבר מיתו ולא חזי
פורענותא דאתי בעלמא בתר מותיהון
יתיר מן חייא די אינון קיימין בעלמא הדין
בעקא עד כען׃ ושפיר מן תרויהון ית
דעוד כען לא הוה ולא אתברי דילא חזא
ית עובדא בישא דאיתעבדא בעלמא הדין
תחות שמשא׃ וחזית אנא ית כל טורחא
וית כל אוטבות עובדא די עבדין בני אינשא
ארום היא קנאתא דקני גבר לחבריה
למעבד כותיה דמקני ליה למעבד טבא
כותיה מימרא דשמיא יוטיב ליה ודמקני
ליה לביש למעבד כבישתיה מימרא דשמיא
יבאיש ליה ואף דין הבלו לחייבא ותבירות
רוחא׃ שטיא אזיל ומגפיף ית ידוי
בקייטא ולא צבי למטרח ובסתווא ייכול
ית כל מה דאית ליה ואפילו כסו מעל משך
בסריה׃ טב לגבר מלי חפני מיכלא
בהניית נפש ובלא גזילא וחטופין מן תרין
חפנין מליין מיכלא בגזילא וחטופין ועתיד
לשלמא בדינא בטורחא ובתבירות רוחא׃ ותבית אנא וחזית הבלו דאתגזר למהוי בעלמא
הדין תחות שמשא׃ אית גבר יחידא ולית תניין בר מיניה אף ברא ואף אחא לית ליה למירת ית
נכסוי ולית סוף לכל טורחיה ואף עייניה לא תיכול למסבע עתריה ולא יימר בלביה למא דנן
אנא טרח ומחסר ית נפשי מטיבותא אקום כען ואעביד מיניה צדקתא ואחדי בעלמא הדין עם בני
אינשא ולעלמא דאתי עם צדיקיא אף דין הבלו וענין ביש הוא׃ טבין תרין צדיקיא בדרא
יתיר מן חדא ואינון די דברין בזלא ומשתמעין מיליהון די אית להון אגר טב לעלמא דאתי
בטורחהון די טרחו לסוברא ית דריהון׃

אבן עזרא

ושבתי · כאומר חזרתי בי ושבתי מזה הענין שחשבתי שהטוב לאד׳ שישמח בעבור
שלא יוכל לשנות בעבור שיש בעולם חמס ויוקח ממנו ממונו בכח ויהיה עשוק
ש עשקו מלך או שופט ליקח שוחד או גנב ופירו׳ ומיד עושקיהם כח שיש כח ביד
העושקים והעשוקים אין לאל ידם כי אם לבכות ואין להם מנחם כי דרך האבל
הבוכ׳ על המת שיבאו לו מנחמים שינחמו והזכיר ואין להם מ מנחם פעמים בעבור
שלא יועילו בביתו ו וצעקתו פעם אחרי פ פעם׃ ושבח · ושבח שם התואר כמו ירא
אני ונפתח החי״ת ב בעבור היותו מאותיות הגרון׳ עדנה חסר הא׳ והוא עד הנה וזה
הענין שאמר שהמתי׳ יותר משובחים מן ה החיים הוא כנגד ה העשוקים שכל אדם
יקבל כל מה שיבא עליו מן השמים ולא יוכל לסבול עושק ש שיעשה לו בן אדם
שהו׳ כמהו ויבחר מות מחיים׃ וטוב · מלת עדן מורכבת והיא חסרת הא׳ לפני הנ״ת
ואחריו כמו שרכה ו והענין שהמתי׳ שמתו כבר מכאו מנוח ולא שמעו קול נוגש וטוב
מן החיים והמתי׳ אשר לא נבראו עד עתה בעבור היות העשוקים בנפש כמו האסורים
והשבויים או עשוקי ממון שהם מצטערים ואם הם חיים והמתים ואם שאינו עתה כבר
נפסקו גם הם ורבים תמהו איך יאמר וטוב למי שלא נברא וכן אמרו החכמים ז״ל א
אשרי מי שלא נברא ואינו תימה בעבור קוצר הלשון לדבר כי אם על דרך דמיונות
כמו שיאמרו חכמי שקול הדעת כי כל דבר הוא יש או אין ואם הוא דבר איך
הוא אין׃ וראיתי · רוב עמל האדם גם כשרון מעשיה׳ בעבור בני האדם שיקנאו זה
בזה וירצה להתפאר על חברו ושלא יהיה הוא חסר ממנו בדירתו ומלבושיו ובניו
ומאכלו וחכמתו וטוב השם׃ הכסיל · גם יש באדם כסילים עצלים אין להם קנאה
ולא יתעסקו במלאכה שיחיו ממנה רק חובקים את ידיהם ואוכלים מה שיש להם
וישארו בלא מחיה ואחר שהוא אוכל כל מה שיש לו ולא יעמול להוסיף כאילו אוכל
את בשרו בעבור שימות ברעב׃ טוב · דברי הכסיל הוא האומר די לי מלא כפי
לחם בנחת מן מלא חפנים בעמל ורעות רוח שיחשוב אדם לדבר עתיד מה יאכל
מחר והוא לא ידע מה ילד יום׃ ושבתי · שבתי מהסתכל בדברי זה הכסיל וראיתי
כסיל אחר הפך הראשון׃ יש אחד · יתכן היות שני חבר או משרת או אשה שהיא
עזר כנגדו והוא יותר נכון · ואין קץ לכל עמלו הענין שיש לו עושר אין קץ לו ונפשו
לא שבעה ולא שקטה מעמל ולמה לא יחשב בלבו למי אני עמל ולמה אחסר את
נפשי מכל תענוג והנה אין מי יירשני שתשמח נפשי שאעזוב בני או אחי בטוב ·
גם זה הבל הוסיף גם להורות כי הכסיל הראשון הבל הוא כמו האחרון ואם
שניהם כסילים החכם יהיה כענין רש ועושר אל תתן לי׃ טובים · ישוב על הכסיל
שהוא לבדו ויאמר הלא היה לו טוב להיות לו מי שיתחבר עמו ויעזור אותו אז יהיה להם שכר טוב בעמלם והוא המאכל והמשתה׃

רשי

כי הוא חלקו · יגיע כפיו הוא החלק הניתן לו משמים ובו ישמח׃ כי מי יביאנו ·
לראות לאחר מות במה שיהיה לבניו אם יבליחו גם הם בעושר שאסף הוא והניח
או לא יבליחו׃ ושבתי אני ואראה · ברוח הקדש׃ את כל העשוקים · הכעשים
עשוקים בניהנם במעשים אשר נעשים׃ תחת השמש · תחת חליפיה של התורה׃
והנה דמעת העשוקי׳ · בוכים על כפשותם העשוקות ביד מלאכי משחית ואכזרים וכן
הוא אומ׳ עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו אלו יורדי גיהנם ואף מקרא זה כך מדרש
בספרי׃ ומיד עושקיה׳ כח · עושקיהם מכריחים ותוקפים אותם בכח׃ שכבר
מתו · עד שלא שלט בהם יצר הרע הזה לרחותם מן הקדוש ברוך הוא כגון אבות
הראשונים שלא נענה משה אלא על ידיהם וכגון דוד אבי שלא נענתי אני בעשרים
וארבע רננות עד ש שאמרתי זכרה לחסדי דוד עבדך׃ עדן · עדיין׃ אשר לא ראה
את המעשה · ראיתי במדרש קהלת אלו תשעה מאות ושבעים וארבעה דורו׳ שקומטו
להבראות ולא נבראו׃ וראיתי אני את כל עמל · הן העבירות שהן עמל בעיני ה
הקדוש ברוך הוא׃ ואת כל כשרון המעש׳ · שאינו לשם שמים אלא לקנאת איש מ
מרעהו ששניהם הבל׃ כי היא קנאת איש · אשר הוא קנאת איש מרעהו׃ הכסיל ·
הרשע חובק את ידיו ואינו יגע ואוכל אלא מן הגזל׃ ואוכל את בשרו · ליום הדין
שרואה צדיקי׳ בכבוד והוא נידון כך מדרש בספרי׃ טוב מלא כף נחת · להיות קונה
נכסים מעט ומיגיעו שיהא בהן נחת רוח ליוצרו · ממלא חפנים · נכסי׳ הרבה בעבירה
שהוא עמל ועצבות רוח לפני המקום׃ תחת השמש · כמו תחת השמים׃ יש אחד
ואין שני · יש לך אדם שעושה דבריו ביחידי׃ גם בן ואח אין לו · אם תלמיד חכם
הוא אינו קונה לו תלמיד שהוא כבן ולא חבר שהוא כאח ואם רווק הוא אינו נושא
אשה להיות לו כאח לעזר ולהוליד בן ואם סוחר הוא אינו קונה לו שותפים ויבא
לדרך יחידי׃ ואין קץ לכל עמלו · יגע בגירסא ואם סוחר הוא עמל בפרקמטיא׃
גם עינו לא תשבע עושר · לא יהא שבע בטעמי תורה שהרבה תורה למד אדם
מתלמידיו ולעניין הממון רודף תמיד אחר הממון׃ ולמי אני עמל · מאחר שאיני
מעמיד תלמידים ואיני נושא אשה להוליד בנים׃ טובים השנים · לכל דבר מן
האחד לפיכך יקנה לו אדם חבר וישא אשה אשר יש להם יותר ריוח בעמלם הרבה
מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו׃ כי

העשקים לאמדנחאי קריהון חל׳ לאדינחאי קריהון חס׳

כי אם יפולו. כמשמעו ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזירה לו או אם יכשל ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו בא חבירו ומעמידו על האמת: ואי לו. ואוי לו: וחם להם. כמשמעו ולענין זכר ונקבה מתחממים זה מזה ומולידים: אם יתקפו האחד. אם באו לשטן עליו לתקפו אם שנים הם יעמדו לנגדו וכל שכן אם ג' הם החוט המשולש לא במהרה ינתק. ד"א מי שהוא תלמיד חכם ובנו ובן בנו שוב אין תורה פוסקת מזרעו שנ' לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך. ד"א חוט המשולש במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא. בפנים אחרים נדרש במדרשים אחד ואין שני לו אבל אין סדר כל המקראות הללו מתיישב עליה: טוב ילד מסכן וחכם. זה יצר טוב ולמה נקרא ילד שאינו בא באדם עד י"ג שנה: מסכן. שאין האיברים שומעים לו כמו ליצר הרע: חכם. שמשכיל את האדם לדרך טובה: ממלך זקן וכסיל. יצר הרע שהוא שליט על כל האיברים זקן שמשעה שנולד הוולד הוא נתון בו שנאמר לפתח חטאת רובץ: וכסיל. שמתעהו בדרך רעה כך נדרש במדרש: אשר לא ידע להזהר עוד. שהרי הזקן ואינו מקבל תוכחה: כי מבית הסורים יצא למלוך. ממקום הטנופת וסרחון כדמתרגמינן ויבאש וסרי: כי גם במלכותו. שמשלך באדם נולד הרש המסכן הטוב מתנו ובא מתוך טהר ולא מתוך טנופ' הרחם כך דרשוהו במדרש. ד"א כי טוב ילד מסכן וגו' כמשמעו. אשר לא ידע להזהר עוד שכבר הזקין ברשעו וכסילותו. כי מבית הסורי' יצא למלוך כי הילד המסכן סופו שיאמרו עליו שיצא למלוך מתוך עניו ומבית אסוריו שהרי שמך של הסורים נקוד רפי והרי הוא כמו האסורים שכן מצינו ביוסף שמלך מתוך יציאת בית האסורים וכן דוד אני לקחתיך מן הנוה מאחר הצאן: כי גם במלכותו נולד רש. כי כשר והגון הוא שימלוך כי גם במלכותו הוא נהפך ממנהג השררה ומקטין עצמו אצל החכמים כמדת הרשי' וכן עיר פרא אדם יולד שיהפך ויתנהג לו מאמה שהיה כעיר פרא ועשה אדם: נולד. נעשה ולשון הוה הוא: ראיתי את כל החיים וגו'. מבלתי במדרש הספר הזה זה דור המבול שנאמר בהם מכל החי: עם הילד השני. אשר יתקיימו תחת אותו הדור שהם נח ובניו: אין קץ לכל העם. פרים ורבים היו יותר מדי כמו שנא' זרעם נכון לפניהם אשה מתעברת ויולדת לשלשה ימים ישלחו כצאן עויליהם. לכל אשר היה לפניהם. אין קץ לכל הטוב שהיה לפניהם והכל אבד וכרגע שאול יחתו: גם האחרונים. דור הפלגה לא ישמחו גם הם בטוב הניתן בידם: כי גם זה. סופו של הבל ורעיון רוח כאשר אדם מהלך אחרי יצרו: שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים. היאך תלך אם תביא תודה ונדבת שלמים הוא הטוב: ושמור עצמך. שלא תצטרך לילך בהבאת חטאות ואשמות: וקרוב. הוי לשמוע דברי הקב"ה והוא טוב וקרוב להקב"ה מתת זבח הכסילים שחוטא ומביא קרבן: כי אינם יודעים לעשות רע. אין הכסיל מבין שהוא עושה רע לעצמו: להוציא

כי אם. ואם יארע לו חולי או יפול זה או זה יעזרנו חברו ומלת אי כמו אוי ואין לה דומה כי אם בספר הזה אי לך ארץ: גם. בהתחבר הגויות יחמו כענין ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך: ואם יתקפו. אם יתחזק עליו אדם אחד השנים יעמדו נגדו מלת יתקפו מן הפעלים היוצאים כמו תתקפהו לנצח ובא חסר כ"ן או ה"א כמו וזה שמו אשר יקראו ויש אומרים כי וי"ו של יתקפו נוסף וזה רחוק לא ימצא וי"ו נוסף בסוף המלה כי אם בשמות לבדם כמו למעינו מים בני בעור. והחוט המשולש אם ענין ואין שני הוא העזר יהיה המשולש שהבן כענין לא יבשו כי ידברו את אויבים בשער: טוב. כאשר השלים לבאר כי ענין הכסיל ואפילו שים לו עושר רב הבל הוא הזכיר כי הטוב הוא החכם ואפילו יהיה עני כי מסכן כמו רש כמו אשר לא במסכנ' וילד כנגד זקן ומסכן כנגד מלך וחכם כנג' כסיל וענין ילד שכל יום יוסיף חכמה והזקן לא ידע להזהר עוד בעבור שזקן בכסילותו: כי. יתכן שיהיה הילד שהוא חכם מלך ואפילו שיהיה בבית הסורים והמלה חסרת אל"ף כמו מלפנו מבהמות ארץ שהוא מן והאלפך חכמה וזה הילד כמו יוסף שחכמתו שמתהו לאדון ואמר שלמה אל תתמה איך יצא החכם מדבר להפך כי גם הזקן שהוא מלך נולד רש כענין ערום יצאתי מבטן אמי. ראיתי. עם הילד השני. שהוא מלך תחת הזקן וקראו שני בעבור היותו ילד בא אחריו ועמד תחתיו: אין קץ. אף על פי שהוא חכם לא ישמחו בו כל החיים כי מ משפטי המלוכה קשי' ותוספת גם טרם האחרונים להורות על אשר לפניהם כי גם הם לא שמחו בזקן ה הכסיל ויש מפרש הילד השני הדור הבא אחריו והענין כי ראה החיים מהלכים תחת השמש והם עם יורשיהם שיעמדו תחתיהם כמו שהיו הם עם הראשונים אשר היו לפניהם ואלה ואלה לא ישמחו בעולם: שמר. רובי המפרשים פירשו רגלך כמו לא עשה רגליו ודרך פשוטו הוא כאשר הזכיר המלך ושלא ישמחו בו הקרובי' אליו בעבור שיפחדו ממנו והביא אזהרתו שמר במלבושיו ודברי פיו אמר יותר מזה יש עליך להשמר כאשר תלך אל בית האלהים וענין שמור רגלך כאדם שיאמר מקום פלוני מסוכן הוא ואם לא ידע להשמר שמר רגלך: וענין וקרוב לשמוע: אע"פ

ואלו חד מן אלין בתרי טעמי פי' דמשמש מונח להיכתו וסי' ועתה אל תעצבו. אמה חטא העם הזה. ואסער על כל הגוי'. ואילו האחד שיפול. וישם לדניאל בלטשאצר: ינתק ג' וסימ' כאשר ינתק פתיל הנערת בהריחו אש. ינתק באהלו מבטחו. והחוט המשלש לא במהרה ינתק: למלוך ג' וחס' וסי' בכלבים א' סיבן ב': אין קץ לכל חד מן ו' פסו' אית בהון כ'

כִּי אִם־יִפֹּלוּ הָאֶחָד יָקִים אֶת־חֲבֵרוֹ וְאִילוֹ הָאֶחָד שֶׁיִּפּוֹל וְאֵין שֵׁנִי לַהֲקִימוֹ: גַּם אִם־יִשְׁכְּבוּ שְׁנַיִם וְחַם לָהֶם וּלְאֶחָד אֵיךְ יֵחָם: וְאִם־יִתְקְפוֹ הָאֶחָד הַשְּׁנַיִם יַעַמְדוּ נֶגְדּוֹ וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק: טוֹב יֶלֶד מִסְכֵּן וְחָכָם מִמֶּלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לְהִזָּהֵר עוֹד: כִּי־מִבֵּית הָסוּרִים יָצָא לִמְלֹךְ כִּי גַּם בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלַד רָשׁ: רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַחַיִּים הַמְהַלְּכִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עִם הַיֶּלֶד הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר יַעֲמֹד תַּחְתָּיו: אֵין־קֵץ לְכָל־הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־הָיָה לִפְנֵיהֶם גַּם הָאַחֲרוֹנִים לֹא יִשְׂמְחוּ־בוֹ כִּי־גַם־זֶה הֶבֶל וְרַעְיוֹן רוּחַ: שְׁמֹר רַגְלְךָ כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ מִתֵּת הַכְּסִילִים זָבַח כִּי־אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע:

אֲרוּם אֱלָהֵן אִין יִפּוֹל חַד מִנְהוֹן עַל עַרְסָא וְיִשְׁכּוּב מְרַע חַבְרָא יְקִים יַת חַבְרֵיהּ בִּצְלוֹתֵיהּ דְּאִילוּ חַד דְּהוּא זַכַּאי בִּלְחוֹדוֹהִי בְּדָרֵיהּ דִּי יִפּוֹל עַל עַרְסֵיהּ וְיִשְׁכּוּב מְרַע לֵית לֵיהּ בְּדָרֵיהּ חֲבַר תִּנְיָין לְצַלָּאָה עֲלוֹהִי אֱלָהֵן בִּזְכוּתֵיהּ יְקוּם מִמַּרְעֵיהּ: אַף אִין דְּמָכָן תְּרֵין גְּבַר וְאִתְּתֵיהּ וְשַׁחַן לְהוֹן בְּסִתְוָא וּלְחַד אֵיכְדֵין יִשְׁחַן: וְאִין יְקוּם גְּבַר רַשִׁיעָא וְתַקִּיפָא בְּדָרָא וְעוֹבָדוֹהִי מְקַלְקְלִין וּמִסְתַּקְּפִין לְאַיְתָאָה פּוּרְעָנוּתָא בְּעָלְמָא קַיְימִין תְּרֵין צַדִּיקַיָּא לְקַבְלֵיהּ וּמְבַטְּלִין פּוּרְעָנוּתָא בִּזְכוּתֵיהוֹן וְכַמָּה יָאוּוֹן תְּלָתָא צַדִּיקַיָּא דְּהִינוּן בְּדָרָא וּשְׁלָם בֵּינֵיהוֹן כְּתִיבָא דְּמִגְדַּלְיָא תְּלַת תְּלַת נִימִין דְּלָא בִּבְהִילוּ אִיתְנְתַק: טַב הוּא אַבְרָהָם דִּי הוּא רַבְיָא מִסְכֵּן וַהֲוַת בֵּיהּ רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְאִשְׁתְּמוֹדַע לֵיהּ מָרֵיהּ בְּמֵיהֲוֵיהּ בַּר תְּלָת שְׁנִין וְלָא צָבֵי לְמִפְלַח לְטַעֲוָת יַתִּיר מִן נִמְרוֹד רַשִׁיעָא דַּהֲוָה מַלְכָּא סִיב טִפְּשׁ וּמִן בְּגַלַל דְּלָא צָבֵי אַבְרָהָם לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא רְמָאתִי לְגוֹ אַתּוּן נוּרָא יְקִידְתָּא וְאִתְרְחִישׁ לֵיהּ נִיסָא מִן רִיבּוֹנֵי עָלְמָא וְשֵׁיזְבֵיהּ מִתַּמָּן וְאַפִּילוּ מִן בָּתַר הָכִי לָא הֲוַת מַנְדְּעָא בְּנִמְרוֹד לְאִזְדְּהָרָא עוֹד בְּדִיל דְּלָא לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא דְּהוּא פָּלַח מִן לְקַדְמִין: אֲרוּם מִן גְּנִיסַת פָּלְחֵי טַעֲוָתָא נְפַק אַבְרָהָם וּמְלַךְ עַל אַרְעָא דִּכְנַעֲנָאֵי אֲרוּם אַף בְּיוֹמֵיהּ מַלְכוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם אִתְעֲבִיד נִמְרוֹד מִסְכֵּינָא בְּעָלְמָא: אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ חֲזֵית יַת כָּל חַיַּיָּא דְּאָזְלִין בְּטַפְּשֵׁיהוֹן לְסַרְבָּא עַל רְחַבְעָם בְּרִי תְּחוֹת שְׁמַיָּא וּמַפְלְגִין לֵיהּ יַת מַלְכוּתָא לְאַתְיְהָבָא לְיָרָבְעָם בַּר נְבָט בְּרַם שִׁבְטָא דְּבִנְיָמִן וִיהוּדַת הֲוָה לְבַהוֹן שְׁלִים עִם רַבְיָא הוּא רְחַבְעָם בְּרִי דַּהֲוָה תִּנְיָין לְמַלְכוּתִי דִּיקוּם וְיִמְלוֹךְ בָּאֲתַר אַחְסַנְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֶם: לֵית סוֹף לְכָל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל לְכָל צַדִּיקַיָּא דַּהֲוָה מְדַבַּר קֳדָמֵיהוֹן בְּרַם הִינוּן יַעֲטוּהִי בְּחוּכְמְתָא לְמֵיקַל נִירָא מֵעִלָּוֵיהוֹן וּבְטִפְּשֵׁיהּ אֲזַל וְאִתְיַעַט עִם עוּלֵימַיָּא וְהִינוּן יַעֲטוּהִי בְּטִיפְּשׁוּתָא לְיַקָּרָא נִיר מַלְכוּתָא עַל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָ' וּשְׁבַק מַלְכַּת סָבַיָּא וַאֲזַל בְּמַלְכַּת בַּתְרָאֵי בְּרַם הִינוּן בַּתְרָאֵי תְּוָהוּ בָּתַר כֵּן לָא חָדוּ בֵיהּ וְאִינוּן גַּרְמוּ עֲלוֹהִי לְאִסְתַּפְּקָא לְמֶהֱוֵי מִתְפַּלְגִין מִינֵיהּ עַסְרְתֵּי שִׁבְטַיָּא וּמְלוֹךְ עִלָּוֵיהוֹן יָרָבְעָם חַיָּבָא אֲמָרִית אַף דֵּין הֲבָלוּ לִרְחַבְעָם בְּרִי וּתְבִירוּת רוּחַ לְדִילֵיהּ: אַנְתְּ בַּר נָשָׁא טַר רִגְלָךְ בְּעִדָּן דְּתֵיזִיל לְבֵית מוּקְדְּשָׁא דַּיְיָ לְצַלָּאָה דְּלָא תְהָךְ תַּמָּן מְלֵא חוֹבִין קֳדָם עַד לָא תְּתוּב וּתְהֵי מַקְרִיב אוּדְנָךְ לְקַבָּלָא אוּלְפַן אוֹרַיְתָא מִן כָּהֲנַיָּא וְחַכִּימַיָּא וְלָא תְהֵא כְּטַפְּשַׁיָּא דִּמְקָרְבִין קוּרְבָּנָא עַל חוֹבֵיהוֹן וְלָא תַּיְיבִין מִן עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא דַּאֲחִידִין בִּידֵיהוֹן וְלֵיתוֹהִי מְקַבֵּל בְּרַעֲוָא אֲרוּם לֵיתֵיהוֹן יָדְעִין לְמֶעְבַּד בְּהוֹן בֵּין טַב לְבִישׁ:

לבל וסימ' ויחלק לכל העם לכל המון ישראל. כל תפלה כל תחנה דמלכים. ויבן ויפרוץ מכל בניו. סומך יי' לכל הנופלים. קרוב יי' לכל קראיו: אין קץ לכל העם:

אעפ שאמרתי לך שמור רגליך אין האלהים רחוק כמלך בשר ודם רק הוא יותר קרוב לקבל דבריך אם תקראהו באמת מזבח שיתנוהו הכסילים כי אינם יודעים רק לעשות רע כמו אין טוב באדם שיאכל ושתה והענין כי אין להם דעת נכונה לעשות טוב ויש אומרי' כי הכסילים אפילו לעשות רע שהוא קרוב ליצר לב האדם אינם יודעים ואף כי הטוב ויש אומרים כי פירוש רע כמו רצון: אל תבהל. אל יוציא פיך מלין לפניו בביתו בבהלה ולבך אל ימהר כי אם תבינהו כי הלב כמו אוצר ותועה בעסקי העולם על כן אמר משיח יי' מבא עברך את לבו ודע כי האלהים נצב עליך ורואה אותך ושומע דבריך כי הוא בשמים בגבהי מרום הגבוהים ואתה על הארץ ואין למטה ממך על כן יהיו דבריך מעטים

כי האלהים ו' דסמי' וסי' ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה · והיה כי תבאנה האותות האלה · כי האלהים מענה בשמחת לבו · כי האלהים בשמים ואתה על הארץ · ויאמר נתן אל דוד דה' · וזבחו ביום ההוא :

אַל־תְּבַהֵל עַל־פִּיךָ וְלִבְּךָ אַל־יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים כִּי ה הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה עַל־הָאָרֶץ עַל־כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים : כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים :

לָא תְבַהֵל עַל מֵימְרָךְ לְשַׁבְּשָׁא יָת מִילֵי פוּמָךְ וְלִבָּךְ לָא יוֹחֵי לְאַפָּקָא מַמְלַל בְּעִידָן דְּאַתְּ מְצַלֵּי מִן קֳדָם יְיָ אֲרוּם יְיָ שַׁלִּיט עַל כָּל עָלְמָא וְיָתֵיב עַל כּוּרְסֵיה יְקָרֵיה בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וְאַנְתְּ יָתֵיב עַל אַרְעָא בְּגִין כֵּן יְהוֹן מִלֵּי פוּמָךְ קַלִּילִין : אֲרוּם הֵיכְמָא דְאָתֵי חֶלְמָא עַל הִרְהוּרֵי לִבָּא וּסְגִיאוּת קַל שַׁטְיָא בִּסְגִיאוּת פִּתְגָּמִין בְּטֵילִין :

ב"נ דף ה"א ע"א · ורמזי' · ל"ע ונוזי"ת

רשי

להוציא דבר לפני האלהי'. לדבר קשה כלפי מעלה: כי הוא בשמים ואתה על הארץ · ואפילו חלש שלמעלה וגבור שלמטה אימתו חלש על הגבור וכל שכן גבור למעלה וחלש למטה: כי בא החלום ברוב עניין · כי דרך החלום לבא ברוב הרהורים שאדם מעיין ומהרהר ביום ודרך קול כסיל לבוא ברוב דברים כי בהרבותו דברי' מוציא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע לכך אני אומר יהיו דבריך מעטים : אין

אמר אברהם המחבר הנה כא הואלתי לדבר כי בעבור היות כבוד המקום מלא כל מקום ולא יוכל האדם להשמר בכל מקום הוכן לו מקום שיהיה לו קבוע לתפלתו והוא חייב לכבדו גם חייב הוא האדם להודו ולשבח לאהיו בכל רגע כי חסדו עמו בכל חלקי הרגע שיחייכו ויתענג בהרגשו' רק בעבור היות האד' מתעסק בעסקי העולם אין לו זמן שיתפלל בו והם עתים ידועים ערב ובקר וצהרים כי כל מי שיש לו עינים ידע עת צאת השמש ועת כנותו ועת בואו על כן חייב אדם שיתפלל שישמור פתחי פיו ויחשוב בלבו שהוא עומד לפני מלך שרו להחיות ולהמית על כן אסור שיתפלל אדם ויכנים בתוך תפלתו פיוטין לא ידע עיקר פירושם ולא יסמוך על המחבר ברבונו הראשון כי אין אדם אשר לא יחטא או המעתיקים חטאו וכלל אומ' יש בפיוטי ר' אלעזר הקליר ז"ל ארבעה דברים קשים · הדבר האחד כי רובי פיוטיו חידות ומשלים ואזכיר מפיוטיו אחד והוא לירא' יקפיל וחדמ' יכפיל ליום זה פור הפיל ומכיון ימלוך יש מפרשים כי לירא' הוא כ"ור ועניינו הוא המשיח יקפיל הארץ לפניו וחדשים יכפיל שיכפיל חדשי השנים וימהר ביאתו ויש אומרי' כי הוא בלא יוד ועניינו יעביר כמלת ראו' דרכך בגי וחדשים יכפיל יסתיר והם הש[redacted] וחכמי הדור יפרשו לירא' יקפיל שיעביר אלה השמים המתמשלים לרא' מוצק וחדשים יכפיל הם השמים החדשים גם זה איננו נכון כי אין משמע לשונו כי אם יעביר ראו' ויכפיל חדשים אולי עבותים הם ויכפילם כדי שתהיה המכה בהם קשה היתכן שיאמר אדם אין בכל החיים חכם כעיר ויאמ' כי ענינו אדם כנאמר ועיר פרא אדם יולד או יאמר אחרי העם עוברי אש ומשתחוים לשמש ויאמר כי אש הוא השם הנכבד והכורת כנאמ' כי יי' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא גם הוא שמש כנאמר כי שמש ומגן יי' אף כי אלה בלי ספק דמות כראו חזקים ולא דמה הכתוב המחזי' לראו' כי אם בחוזק היתפלל אדם ברוך אתה אריה בעבור שנמצא על המקום כאריה ישאג היטיב בעיני יי' ולמה לא כלמד משלמה שלא היה חכם אחריו כמהו והנה תפלתו שהתפלל מודעת וכל יודע לשון הקדש יבין אותה ואיכנה חידות ומשלים וכן תפלתו של דניאל שהיה משרה קטרין והנה אלה לא התפללו כי אם בדברים מבוארים שהיו חכמים אף כי המתפלל על אנשים רבים וכלם אינמו חכמים וכן כל תפלה לחול ולקדש שתקנו הראשונים אין בה חידות ומשלים ומה ענין יש שיכפיל השמים החדשים יהיו שנים ויכפילם ולאמר על המקום ליום זה פור הפיל איננו נכון כי המסליך גורל לא ידע מה יהיה והיה ראוי שיברח ממלת פור הפיל כי לא ימצא כי אם במקום הבורר ועוד אחר שיעביר אלה השמים והארץ איך ימלוך מציון והיא חלק מהארץ ענה אחד מחכמי הדור ואמר כי חרוז יקפיל הצריכו שיאמר פור הפיל הסיבותיו כי לא מצאנו הנביאי' בכל תפלת' שיעסקו בחרוז ועוד כי היה לו לעשו' על חרוז אחר ולמה רכב על פיל ואותו לארץ יפיל ואם ראה בחלום שעשה חרוז על פיל והוצרך בהקיץ לפתור חלומו יהיה אומר לוחץ יעפיל להתנשא יפיל ורמי לב ישפיל ומכיון ימלוך · והדבר השני שפיוטיו מעורבים בלשון תלמוד וידוע כי יש כמה לשונות בתלמוד ואינמו לשון הקדש וכן אמרו לשון מקרא לחוד ולשון תלמוד לחוד ומי הביאנו בצרה הזאת להתפלל בלשונות נכריות הלא נחמיה הוכיח המדברי' לשון אשדודית ואף כי בעת התפלה ולמה לא נלמד מן התפלה הקבועה שהיא כלה דברי צחות בלשון הקדש ולמה נתפלל בלשון מדי ופרס ואדום וישמעאל · והדבר השלישי אפילו המלות שהם בלשון הקדש יש בהם טעיות גדולות כמו אסיכה מלכי לפניו והנמצ' מזה הענין ואני נסכתי מלכי והוא מן הבנין הקל על משקל כפלתי ודרכתי והעתיד אסוך או אנסוך כמו אפול ואדור ומן הבנין הכבד יאמר הפיל והעתיד אפיל וכן מן הסיך יאמר אסיך או אנסיך בהראות הבנין כמו ולנפיל ירך והנה יהיה פירוש אסיכה מלכי אעשה ממנו נסוך כמו בל אסיך נסכיהם מדם ויש מפרשים נסכתי מלכי כמו תמחתי ואם היה הפירוש אמת תהיה טעות שנית ולמה לא אמר ארוממה מלכי או אשבח ואודה או אקדש רק בקש מלה להראות חכמתו לשומעים ואנחנו חייבים לדעת דקדוק הלשון היטב שלא נטעה כמו המברכים ברכת המזון שיאמרו זכנו ולא ידעו כי זכנו הוא מן זכה כמו ענו מן ענה ולא יאמר מן זן כי אם זננו כמו סובנו אלהי ישענו ופעם יאמר כו לשון עבר והוא לשון ציווי כאשר יאמרו רבים בתענית שחל עניו פניך וידוע שהשי"ן במקום אשר כמו מה שהיה הוא שיהיה וחל הוא לשון צווי לעתיד כמו חל נא את פני יי' והנכון לומר שחלה כמו ובהכבנו חלה את פני יי' ועוד כי לשון הקדש ביד ר' אלעזר ז"ל כעיר פרוצה אין חומה שעשה מן הזכרים נקבות והפך הדבר ואמר שושן עמק אויימה וידוע כי הא' שושנה לשון נקבה ויסוד הה"א תי"ו כשיהיה סמוך שושנת העמקים ובסור הה"א או התי"ו יהיה לשון זכר כמו בדיקה ובדק ואיך יאמר על שושן אויימה ולמה ברח מן הפסוק ולא אמר שושנת עמק אויימה ועוד מה ענין לשושנה שיאמרנה באימה שתפחד השושנה ואין תואר השושנה כי אם קטופה או רעננה או יבשה · אמר אחד מחכמי הדור הוצרך לומר אויימה בעבור שתהיה חרוזתו עשירה השיבותיו אם זאת חרוזה עשיר' הנה יש בפיוטיו חרוזים עניים ואביונים מחזרים על הפתחים שחיבר הר עם כבחר אם בעבור היות שניהם מאותיות הגרון אם כן יחבר עמם אלף ועי"ן ועם הבית והוי"ו שהוא גם מחבר לוי עם כביא יחבר עמם מ"ם ופ"א ויהיו כל החרוזים חמשה כמספר מוצאי האותיות ואם שבת הכור הה"א עם חי"ת בעבור היות דמותם קרובות במכתב אם כן יחבר רי"ש עם דל"ת ואף כי מצאנו רעואל דעואל דודנים רודנים וכן יחבר משפטו' עם פתים כי הם מתוצא אחד ומצאה הטי"ת תמורת תי"ו במלת נצטרק הצטידנו ויצטירו וכן חבר יום עם פריון ועליון גם זה איננו נכון אף על פי שמצאנו מ"ם במקום נו"ן כמו חיין וחטין איך יתליף מ"ם יום שהוא שורש עם נו"ן עליון פדיון שהוא מן עלה ופדה והוא איננו שרש ועוד מה ענין החרוז רק שיהיה ערב לאוזן ותרגיש כי סוף זה כסוף זה ואולי היתה לו הרגשה שמתחברים בה כי המ"ם כמו הנו"ן ואיכמו ממוצא אחד ועוד חבר עושר עם עשר תעשר גם זה איננו נכון רק אם היה המתפלל אפרתי יש אומרי' אין משיבין את הארי אחר מותו התשובה רוח אל עמתנו כלנו ומחומר קורצו הקדמונים כמונו ואוזן מלים תבחן וכלנו נדע כי דניאל היה נביא ורב על כל חרטומי בבל וחכמיה והנה אמרו חכמים ז"ל טעה דניאל בחשבונו והחשבון הוא דבר קל ועוד כי ירמיה הנביא בזמן דניאל היה ואחר שהראו חכמינו הראיה על טעותו האחור יאמר להם אילו היה דניאל חי היה מטעה המטעים אותו ואחרים אמרו רחמנא ליבא בעי אם כן למה נצטרך לדבר כי הוא יודע תעלומות לב והלא תקנו הקדמונים לאמר בכוס כפור היה עם פיפיות שלוחי עמך בית ישראל ואל יכשלו בלשונם · והדבר הרביעי שכל פיוטיו מלאים מדרשות ואגדות וחכמינו אמרו אין מקרא יוצא מידי פשוטו אם כן אין ראוי להתפלל אלא על דרך פשט ולא על דרך שיש לו סוד או הוא על דרך משל או הוא כענין שאין הלכה כמותו או שיתכרם לעניניש רבים הלא ידענו שתדרש שיר השירים שכל שלמה האמור שם הוא קדש ועניינו המלך שהשלום שלו הנכון שיאמ' אדם בתפלתו הושיעני המלך שלמה והנה מצאנו במקרא האומרים מה משא יי' וידוע כי יש משא כמו נבואה והמדברים לירמיה הנביא מה משא יי' לא ידע הנביא שורש שלא היו אומרים כי אם מענין איש איש על משאו ואמר היודע הנסתרות לנביא שיאמר להם כי המשא יהיה לאיש דברו והפכתם את דברי וגו' אכן תאמרו מה דבר יי' ומה ענה יי' שאין במלה ספק כענין וכן לא תקראי לי עוד בעלי והלא הוא בעל נעורים כמו אישי לכן בעבור היות שם בעל ספק עם שם הבעל שהוא כלם אמר הנביא אפילו מלה שיש בה ספק כענין כלם לא תאמרי לי כי אם אישי והגאון רב סעדיה נשמר מאלה הארבעה דברים בבקשותיו השתים שלא חבר מחבר כמו הם והם על לשון המקרא ודקדוק הלשון באין חידות ומשלים ולא דרש וחכם היה בברכתנם הוא חבר בקשה תחלתה אמרי האזינה יי' ויש בה דברים איכמו כשושים מהם שאמר הרחבת עולמות אין להם גבול ומה שאין לו גבול איננו נברא ואמר כי שמך בך ובך שמך ואילו ידע מה פירוש שם לא היה זה הדבור עולה על לבו ועוד אחר שאמר כי שמך בך הלא הוא בעצמו בך שמך כי מה הפרש בין שלום עליך אועליך שלום ראובן אתה או אתה ראובן תפשום חיים או חיים תפשום יברכך יי' וישמרך יי' ישמרך מכל רע ואין זה דרך תפלה אלא דרך שחוק וחכם אחד שחבר שתי מלות והיו לאחדים בפיו כמו אכרמל פירוש אכאר מלה או אבאר מלה והנה עשה הפך מה שאמר כי לא באר המלה ולא דבר ברור רק בלל בשפתו שפת הקדש ולא אוכל לבאר אחד מני אלף מטעות הפייטנים והטוב בעיני שלא יתפלל אדם בהם כי אם התפלה הקבועה ויהיו דבריו מעטים ולא נענש בדין: כי בא החלום. כשיהיה החלום מעורב מענינים רבים דוע שהוא מתערובות המאכלים והתגבר אחת מן הארבעה שרשים לא יהי לו פתרון ולא יורה על טוב או רע כי הבל הוא כן ידמה הכסיל שירבה דברים וכל המרבה דברים בכל מקום מביא חטא אף כי במקום המוכן להזכיר שסהגבוה בו תמיד:

כאשר

תאחר ד' וסימ' מלאתך ודמעך לא תאחר · כי תדר נדר לי"י אלהיך · קרבתי צדקתי לא תרחק ותשועתי לא תאחר ·
באשר תדר נדר לאלהים אל תאחר לשלמו : ידיך י"א מל' וסימ' נמסר באיוב סוף מענה אמנם כי אתם עם : וצדקך ד' וסי'

כַּאֲשֶׁר תִּדֹּר נֶדֶר לֵאלֹהִים אַל־תְּאַחֵר ד'
לְשַׁלְּמוֹ כִּי אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים אֵת
אֲשֶׁר־תִּדֹּר שַׁלֵּם׃ טוֹב אֲשֶׁר לֹא־
תִדֹּר מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא תְשַׁלֵּם׃ אַל־תִּתֵּן ל' ומל'
אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־בְּשָׂרֶךָ וְאַל־ ל'
תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא
לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל־קוֹלֶךָ וְחִבֵּל ל' · ל' ומ' · בר"פ חבל · י"א מל'
אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ כִּי בְרֹב חֲלֹמוֹת
וַהֲבָלִים וּדְבָרִים הַרְבֵּה כִּי אֶת־ כ' אחרי · ז' כלים ·
הָאֱלֹהִים יְרָא׃ אִם־עֹשֶׁק רָשׁ וְגֵזֶל ל' · ל' ומ' וגזל · ד' · ב'
מִשְׁפָּט וָצֶדֶק תִּרְאֶה בַמְּדִינָה אַל־
תִּתְמַהּ עַל־הַחֵפֶץ כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ ל' · ג'
שֹׁמֵר וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם׃ וְיִתְרוֹן ל' וחד והגבוהים
אֶרֶץ בַּכֹּל הִיא מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד׃ ז' רגש' · הוא ק'
אֹהֵב כֶּסֶף לֹא־יִשְׂבַּע כֶּסֶף וּמִי־אֹהֵב
בֶּהָמוֹן לֹא תְבוּאָה גַּם־זֶה הָבֶל׃
בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ וּמַה־ נ' · ל' מל'
כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ כִּי אִם־רְאִית עֵינָיו׃ ראות ק'

בְּעִידָּן דְּתִידַּר נִדְרָ קֳדָם יְיָ לָא תְעַכֵּב לְשַׁלְּמוּתֵי
אֲרוּם בְּגִין כֵּן לֵית רַעֲוָא דַּייָ בְּטַפְשַׁיָּא מִן
בְּגַלַל דִּמְעַכְּבִין נִדְרֵיהוֹן וְלָא מְשַׁלְּמִין וְאַנְתְּ
יַת דִּי תִנְדַּר שַׁלֵּם׃ טַב לָךְ דִּילָא תִינְדַּר מִן
דִּי תִידַּר וְלָא תְשַׁלֵּם׃ לָא תְנַבֵּל יַת מֵימְרָא
דְּפוּמָךְ לְמִיגְרַם דִּין גֵּהִינָּם עֲלֵי בִסְרָךְ וּבְיוֹם
דִּינָא רַבָּא לָא תֵיכוּל לְמֵימַר קֳדָם מַלְאֲכָא
אַכְזְרָא דְּרָדֵי בָךְ אֲרוּם שָׁלוּתָא הִיא לְמָה
דֵּין יִתְקֵף רוּגְזָא דַּייָ עַל קַל מֵימְרָךְ דְּאִתְאַמַּר
בִּיגְנוּתָא וִיחַבֵּל יַת עוֹבָדֵי יְדָךְ׃ אֲרוּם
בְּסַגִּיאוּת חֶלְמִין דִּנְבִיאֵי שִׁיקְרָא וְהַבְלִין
דִּבְעֲלֵי חַרְשִׁין וּמִילִּין סַגִּיאִין דְּרַשִּׁיעַיָּא לָא
תְהֵימִין אֲרוּם חַכִּימַיָּא צַדִּיקַיָּא תְּהֵי מְשַׁמֵּשׁ
וּמִנְּהוֹן תִּתְבַּע אוּלְפָן וּמִן קֳדָם יְיָ תְּהֵי דָחִיל׃
אִין אֲנִיסוּת מִסְכְּנִין וּגְזֵלָתָא וְצִדְקְתָא תֶּחֱמֵי
בְּקַרְתָּא לָא תִתְמַהּ בְּלִבָּךְ לְמֵימַר אֵיכְדֵין
רְעוּתָא דַּייָ עַל כָּל אִילֵּין אֲרוּם עַל שְׁמֵי
מְרוֹמָא נְטִיר עוֹבָדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא בֵּין טַב
לְבִישְׁתָּא וּמִן קֳדָמוֹי מִשְׁתַּלְּחִין גּוּבְרִין גִּוָּונִין
וְתַקִּיפִין לְמִרְדֵּי בְּרַשִּׁיעַיָּ וּלְמֶהֱוֵיהוֹן מִתְמַנָּן
רַבְּנִין עֲלָוֵיהוֹן׃ וּמוֹתַר שְׁבַח פּוּלְחָנוּת
אַרְעָא עַל כּוּלָּא הִיא דִּבְעִידָּן דְּמָרְדִין בְּנֵי מַלְכוּתָא וּמַלְכָּא מִתְיְהַב בְּפַצְחֵהוֹן מִן קֳדָמֵיהוֹן אִין לֵית
לֵיהּ עִיבּוּר לְמֵיכַל הַהוּא מַלְכָּא לִגְבַר פָּלַח בְּחַקְלָא מִיתְעֲבִיד עֲבַד מִשְׁתַּעְבַּד׃ גְּבַר תַּגַּר דִּי רָחֵים
לְמִקְנֵי כְּסַף וּמָרֵי פְּרַגְמַטְיָא לָא יִשְׂבַּע לְמִצְבּוֹר כְּסַף וּמִן דִּירְחִים לְמִכְנוֹשׁ מָמוֹן יַתִּיר לֵית לֵיהּ שְׁבַח
בְּעָלְמָא דְּאָתֵי אִין לָא יַעְבֵּד מִינֵּיהּ צִדְקְתָא בְּדִיל דְּלֵית לֵיהּ אֲגַר עֲלַל לְמֵיכַל אַף דֵּין הֲבָלוּ׃ בִּזְמַן
דִּסְגֵי טַבְוָתָא בְּעָלְמָא סַגִּיאָן אוּף בְּנֵי אֱנָשָׁא דְּיֵיכְלוּנָהּ וּמַה הֲנָאָה אִית לְמָרָהָא דְּיִצְבְּרִינָהּ אִין לָא
יַעֲבִיד מִינָּהּ טִיבוּתָא בְּגִין דִּי יֶחֱזֵי בְּעָלְמָא דְּאָתֵי יְהָבִית אַגְרָהָא בְּעֵינוֹי׃

נמסר בסוף סדר כי תצא : ה' כתי' הא וקרי' הוא וחילופי' ג' כתי' הוא וקרי' היא בנביאים וכתו' וסימ' נמסר בתלים סי' מן ע"ג :
ברבות ג' ומל' וסימ' ברבות צדיקים ישמח העם · ברבות רשעים ירבה פשע · ברבות הטובה רבו אוכליה :

רשי

אין חפץ בכסילי' · אין חפץ לפני הקב"ה ברשעי' הנודרים ואין משלמים : אל תתן את פיך · בנדר : לחטיא את בשרך · שיפקיד העון על בניך : ואל תאמר לפני המלאך · שליח הבא לתובעך צדקה שפסקת ברבים : כי שגגה היא · בשגגה פסקתיה כסבור הייתי שהיה יכולת בידי ליתן : וחבל את מעשה ידיך · מצות שהיו בידיך שעשית כבר א
אבדתם כן נדרש ב
במדרש : על קולך ·
בשביל קולך : כי ברוב
חלומות וגו' · אשר כל
מה שיאמרו לך ח
חלומות ונביאי הבל
ודברים הרבה לפרוש
מאת המקום :
כי את האלהים ירא ·
הרי כי משמש בלשון
אלא אל תשמע אל ה
החלומות אלא את ה
האלהים ירא : אם
עשק רש וגזל משפט
וצדק וגו' · אם תראה
במדינה שהם עושקים
את הרשים וגוזלי' את
המשפט ואת הצדק :
אל תתמה · על חפצו
של מקום כשיבא ע
עליהם רעה כי גבוה
מעל גבוה שומר ו
ורואה את מעשיהם
וגבוהים יש עליהם ה
העושים שליחותו של
מקום וידם תקיפה ל
ליפרע מהם : גזל
משפט · גזל של
משפט לפי שהו' דבוק
הוא נקוד גזל פתח
קטן שאם לא היה
דבוק היה נקוד גזל
קמץ · ענין אחר אם
תראה שהם עושקי' ר
רשים וגוזלי משפט ו
ורואה אתה צדק בא
לעיר שהקב"ה משפיע
להם טובה ואינו נפרע
מהם אל תתמה על ח
חפצו של מקום כי כן
דרכו להאריך אפו :
כי גבוה מעל גבוה ש
שומר · ממתין עד
שתתמלא סאתם : וגבוהים · יש לו עליהם ליפרע מהם בבא עת פקודתם כמו ולא תשמור על חטאתי שומר אמוכים שמר את הדבר : ויתרון ארץ בכל היא · ויתרם של יושבי הארץ שהם מתגאים ומבעיסים למקום : בכל היא · בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע ואפילו על ידי יתושין כדרך שעשה לטיטוס : מלך לשדה נעבד · הקב"ה נעשה פועל לציון ליתבע עלבונה מתחריבה ולשלם שכר לבוכיה : אוהב כסף לא ישבע כסף · אוהב מצות לא ישבע מהם : ומי האוהב בהמון · מצות רבות לא תבואה ואין באחת מהם מצוה מסויימת וניכרת כגון בניין בית המקדש ובית הכנסת וספר תורה כאלה גם זה הבל כך נדרשים שני מקראות הללו במדרש · ועוד פנים אחרים הגונים אך זה הקדמתי לפי שהוא מעניין וגבוהים עליה' שסמכן הכתוב יחד · ד"א ויתרון ארץ בכל היא שכר עבודת האדמה חשוב הוא על הכל שאפילו הוא מלך צריך הוא להיות נעבד לשדה אם עשתה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב : אוהב כסף לא ישבע כסף · לא יאכל כסף : ומי אוהב בהמון · בממון : לא תבואה · שאינו אוסף לו פירות גם זה הבל · ד"א ויתרון ארץ בכל היא שבחן של ישראל בכל דברי תורה הוא בין במקרא בין במשנה בין בתלמוד : מלך לשדה נעבד · מלך במקרא ובמשנה עודנו צריך להיות נעבד לבעל תלמוד שהוא מסדר לפניו הוראות איסור והיתר טומאה וטהר' דיניו : אוהב כסף · אוהב תורה אינו שבע בה : והאוהב בהמון · תורה : לא תבואה · שיש לו מקרא משנה ואין לו תלמוד מה הנאה יש לו כל אלו בויקרא רבה : ברבות הטובה · כשישראל מטיבין מעשיהם : רבו אוכליה · מתן שכר המצות : ומה כשרון לבעליה · להקב"ה בכל הטבת מעשיהם : כי אם ראות עיניו · שרואה שהם כפופים לו ונחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו וכן לעניין הקרבנות : ברבות הטובה רבו אוכליה · שמביאים נדבות הרבה רבו הכהנים אוכליה : ומה כשרון לבעליה · הקב"ה : כי אם ראות עיניו · שאמר ונעשה רצונו : מתוקה

אבן עזרא

כאשר בואיתך · שתשמור בבית האלהים כדבריך גם כן אתה חייב להשמר בכל מקום ובכל עת שתזכור השם או תדור נדר לו תשמור מוצא שפתיך ולא תהיה מן הכסילים כי אין חפץ בם : טוב · כענין וכי תחדל לנדור : אל תתן · למה יהי' פיך מוליך חטא ורע על בשרך שהוא גוף אם לא תשלם אשר דברת בפיך ודע כי
נכח עיני יי' דרכי איש
וכל מעגליו יספור ו
ומלאך משרתיו ה
ממונה לכתוב בספר
כל הדבורים היוצאים
מפי האדם ואל תאמר
לפני המלאך כי שגגה
היה הנדר שנדרת ·
וחבל את מעשה ידיך
כמו והשחית וכמהו
מחבלים כרמים ויש
חבל מלשון לידה כמו
יחבל און חבלתך א
אמך שמה חבלה ו
ילדתך ויתכן היותו מן
צירים וחבלים בעבור
חבלי יולדה וחבל ש
שלישי וכמוכב בראש
חבל והוא התורן אשר
בספינה שכל החבלים
תלויים בו והוא שם
התואר כמו איש אטר
יד ימינו : כי ברב ·
כמו כי בא החלום ברוב
ענין אך את האלהים
ירא בכל דבר או ענינו
ראה אתה חלומות ר
רבים ודברי הבלים ו
והרבה לדבר רק ירא
האלהים והענין שכל
דבור מותר לך חוץ
אם היה בו זכר לשם :
אם עושק · שאם
תחשוב כי אין שומר
על דרכך בעבור ש
שתראה חמס ב
בפרהסיא ואין מושיע
וזכר רש בעבור שחייב
אדם לעזרו והנה הוא
עשוק וגזל משפט
כמוך כמו ונדר אבנים
ובמוכרת כענין גדר
מזה או כגזל וזכר
במדינה לעיני הכל
ולא במדבר · אל תתמה על החפץ שתאמר מה חפץ יש למקום שלא יושיע דעכי יש שומר שרואה זה החמס ואיננו אחד רק הם רבי' וכל אחד גבוה מעל גבוה ושומרים רבים לא ידעאים מספרם כי הם גבוהים על אלה שמעלתם איננה שוה והיודע סוד השם ידע כי גבוה מעל גבוה הם חמשים וחמשה ולא אוכל לפרש : ויתרון · כאשר השלים לצוות על יראת אלהים שב להורות לו בדברי העולם אי זו מלאכה טובה שיחיה ממנה ולא יהיה בה חטא ואמר כי יתרון עבודת הארץ בכל דבר הוא אפי' המלך שאין למעלה ממנו כעבד לשדה בעבו' צרכו כי ממנו מחיתו : אוהב כסף · כספו לא תשבע · ומי אוהב בהמון לא תבואה יש מי שאוהב לקבץ ממון בבגדים ומיני סחורות ולא יאהב תבואה גם זה הבל וגם ישוב על אוהב כסף והוא המקבץ כסף וזהב בלבד ויש אומרים מי שאוהב בהמון לא תבואה לו ויפרש המון קנות עבדים ושפחות ושמשים רבים והענין שיאהב להיות המון לפניו : ברבות · רבו אוכליה · משקלי הכפל והוא פעל עבר ויאמר מן הפעלים שהאלמד שלהם איננו שלם לשון צווי לרבים כמו רבה צבאך וצאה · כשרון כמו טוב וכשר הדבר אחר שהטובה שלו ואכלות רבים לפניו מה טוב לו בטובה רק מראה עיניו :
מתוקה

אבן עזרא

מתוקה. ידוע כי העשיר יפחד ביום ובלילה על עשרו מן המלך וחומסים וגנבים ועוד שבע רוב ממון שיחשב בלילה מחשבות איך תשבע נפשו מעושר או יהיה שבע שב אל המאכל כענין פן תשבענו והקאתו ושנת העובד פתוח כדרך כל סמוך ואם אתן שנת לעיני קמוץ כי הלמ״ד הכרית הסמיכה ואמ׳ רבי משה הכהן הספרדי ז״ל כי ענין שנת הקמוץ שנתי וכמהו אף כחלת ספרה עלי עזי וזמרת יה גם הם קמוצין : יש רעה חולה. יתכן היות חולה מן נחלה מכתי מהפעלים שהלמ״ד שלהם איננו שלם והענין רעה בחלי רע כענין וחלי רע הוא או תהיה מלת חולה על משקל טובה מן הפעלים שהעי״ן שלהם איננו שלם מן על ראש רשעים יחול. ועודנו בענין הראשון שעבודת האדם טובה מכל ממון : ואבד העושר. בענין רע שהביא על בעליו והענין אילו אבד לבדו ולא הוליד רע היה החצי רע : כאשר. בי״ת בעמלו מקום מ״ם כמו והנותר בבשר ובלחם : וגם זו רעה חולה. היא לכל באי עולם כי ערומים באו וערומים ילכו כלם ומה יתרון לו שעמל לרוח : גם. ביום שהוא אור לא יאכל כי אם בחשך והענין מרוב עסקיו ועמלו לקבץ ממון לא יאכל עד בוא הלילה והוא מלא כעס וחלי הנפש שהוא הפחד : הנה. זה פסוק שלישי והענין בעבור שהאדם ילך עומת שבא כנגד שבא ראיתי אני שאין טוב לאדם המתעסק לקבץ ממון רק שיאכל וישמח : גם כל. ולשאת את חלקו. זה החלק שישא עמו : כי לא. יש מפרש אם לא יעמוד לו הטוב הרבה יזכור את ימי חייו שהתענג בהם ויש לו בזכירתם שמחת לבב והנכון בעיני שהוא כן יזכור כי לא הרבה ימי חייו ואת נוסף כמו ובא האריה ואת הדוב. כי האלהי׳ מענה. ענינו ממציא כמו אענה את השמים והם יענו את הארץ ויש אומרי׳ שהוא מלשון ענה וענינו יענה השואל ותמבקש כפי שאלתו וכן יענה את הכל ומענה מן הבנין הכבד הנוסף על משקל מעלה כשיאי׳ והענין שהמקום מסייע לו בשמחתו כי הוא נתן לו והשליטו לאכול ממנו וענין ממנו שאין ראוי שיאכל ממנו יותר מראוי :

רשי

מתוקה שנת העובד. עובד האדמה שיגע וערבה שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך : והשובע לעשיר איננו מניח לו לישון. ושובע נכסים של עשיר בעל פרקמטייאות הרבה איננו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן. דבר אחר מתוקה שנת העובד את האלהים. אם מעט ימי שניו. ואם הרבה ימי שניו יאכל שכרו המועט כמרובה משה פירנס את ישראל ארבעי׳ שנה ושמואל הנבי׳ פירנסם עשר שנים ושקלו הכתוב זה כזה שנא׳ משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו׳ כך נדרש בתנחומא : והשובע לעשיר. בעל שמועות איננו מניח לו לישון. בקבר שנאמר דובב שפתי ישני׳ כל תלמיד חכם שאומר דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר : עושר שמור לבעליו לרעתו. כעשרו של קרח שעל ידי כן נתגאה וירד לשאול : ואין בידו מאומה. אף זכות אבות : ומאומה לא ישא בעמלו. כשימות לא ישא בידו שום זכות צדקה מעט ממתונו בחייו כל עומת שבא הוא הממון כן הלך : וחוליו. כמו וחולי והוי״ו יתירה כמו וי״ו של חיתו יער : לאכול ולשתות ולראו׳ טובה. לעסוק בתורה שהיא לקח טוב ואל יקבץ הון רב אלא בחלק הניתן לו ישמח כי הוא חלקו : והשליטו לאכול ממנו. בחייו : ולשאת חלקו. במותו שיזכהו לעסוק בתורה ובמצות בחייו כדי שיקבל שכר : כי לא הרבה. שאין אורך ימים בעולם הזה : יזכור את ימי חייו. כי מעט הם ולא הרבה ולמה יטרח לאסוף הון יטרח בדב׳ העומד לו לעולם הבא בחייו : כי האלהים מענה וגו׳. הקב״ה עדות קבועה לזה לעולם : בשמחת לבו. ששמח לעשות טוב בחייו וראיתי במדרש זה אלקנה שמדריך את ישרא׳ לעלות לשילה ברגלים ובדרך שמעלה אותן לשנה זו לא היה מעלה אותן לשנה האחר׳ כדי לפרסם הדבר ולהרגילם לפיכך יחסו הכתוב ועלה האיש ההוא מעירו וגו׳ ואומר אני שהמדרש הזה סוף המקרא הוא כי האלהים מענה בשמחת לבו זה אלקנה שקבע לו הקדוש ברוך הוא עדות בכתובים והעיד עליו ועלה האיש ההוא מעירו. מענה נקוד פתח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו כי אין מענה בפי שלשת האנשים : בשמחת לבו. שהיה שמח ברגל : ורבה

שנת ה׳ בשינה וסימ׳ נמסר בירמיה סימן נ״א ותהלים סימן קל״ג : לבעליו ג׳ וסימ׳ בעל הבור ישלם כסף ישיב · ואם גנב יגנב · עושר שמור לבעליו : זה י׳ח׳ כתי׳ ה׳ וב׳ כתי׳ ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ ו׳ : לרוח ג׳ קמץ וסימ׳ נמס׳ ביחזקאל ריש סימן

ל׳ ה׳ בשינה מתוקה שנת העבד אם־מעט ואם־
זג הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו
ל׳ ומ׳ל מניח לו לישון : יש רעה חולה
ב׳ ומל׳ כי למועד ראיתי תחת השמש עשר שמור
נ׳ לבעליו לרעתו : ואבד העשר ההוא
ל׳ בענין רע והוליד בן ואין בידו
מאומה : כאשר יצא מבטן אמו
ל׳ אין בידו ערום ישוב ללכת כשבא ומאומה
ל׳ ג׳ רף לא־ישא בעמלו שילך בידו : וגם־
זה רעה חולה כל־עמת שבא כן ילך
ג׳ ומה־יתרון לו שיעמל לרוח : גם כל־
זג ל׳ ימיו בחשך יאכל וכעס הרבה וחליו
ל׳ וכריחיין וקצף : הנה אשר־ראיתי אני טוב
ה׳ יפה מל׳ נ׳ אשר־יפה לאכול ולשתות ולראות
טובה בכל־עמלו שיעמל תחת־
ה׳ חס השמש מספר ימי־חיו אשר־נתן־לו
האלהים כי־הוא חלקו : גם כל־האדם
אשר נתן־לו האלהים עשר ונכסים
ב׳ כרי והשליטו לאכל ממנו ולשאת את־
ל׳ חס׳ י׳ כתי׳ ה׳ חלקו ולשמח בעמלו זה מתת אלהים
היא : כי לא הרבה יזכר את־ימי חייו
ו׳ רפוי׳ כי האלהים מענה בשמחת לבו :

בסימת דמיכת גברא די פלח למרי עלמא בלב שלים ואית ליה ניח על בית קבורתיה אין זעירות שנין יחי אין סגיאות שנין בתר דפלח למרי עלמא בעלמא הדין לעלמא דאתי אגר עובדי ידוי יחסין וחוכמת אוריתא דיי לגבר דעתיר בחוכמתא היכמה דמעסק בה בעלמא הדין ואשתדל באולפנא כדין תנוח עלוהי על בית קבורתי ולא תשבקיני בלחודוהי היכמה דלא שבקת איתתא לגוברה בלחודוהי לדמכא : אית בישותא מרעיתא חמית בעלמא הדין תחות שמשא ולית ליה אסו גבר דיכנוש עתרתא ולא עביד מיניה טב לסוף יומיא ההוא עותרא נטיר ליה לאבאשא ליה לעלמא דאתי : והוא עתרא די ישבק לבריה בתר מותיה יהובד על דיקנא ליה בגון ביש ולא יתקיים ביד בריה די יוליד ולא אשתאר ליה בידוי מידעם : היכמה די נפק ממעי אימיה ערטלי בלא כסו ובלא מדעם טב כדין יתוב למיזל לבית קבורתיה חסיר מן זכותא היכמה די אתא בעלמא הדין ומדעם אגר טב לא יקביל בטורחיה לסוברא עמיה לעלמא דהוא אזיל למהוי לזכו בידיה : ואף דא בישתא מרעיתא ולית לה אסו דכל קביל אתא לעלמא הדין הסיר מן זכותא כדין ייזיל לעלמא ההוא ומה מותר הוה ליה די טרח לקבלת רוחיה : אף כל יומוהי בחשוכא שריא בדיל דלחמותי בלחודוהי טעים ובנסים סגי חזי ובמרעין ורגיז הוו חיוהי : והא דיחזירת אנא טבא הוא לבני אינשא ודשפיר להון למעבד בעלמא הדין דייכלון וישתון מן טורחותיהון בדיל דלא לאושטא ידא באניסא ותטוף ולמיטר פתגמי אוריתא ולמיחן עניי נכסא מן בגלל דיחזון טבתא בכל טורחותהון די טרחו בעלמא הדין תחות שמשא מנין יומי חיוהי דגבר די יהב ליה יי במזליה ארום הוא חולקיה ולית אחורן בר מיניה : אוף כל אינש דיהב ליה יי עותר ונכסין ואשלטיה יי למיכל מיניה בעלמא הדין ולמעבד מניה צדקתא ולקבלא אגר שלים לעלמא דאתי ולמחדי בטורחיה עם צדיקיא הא דא מתנא דאתיהיבא ליה במזליה מן קדם יי הוא : ארום לא יומין סגיאין חיי אינש די ידכר ית יומי חיוהי כמה מנהון עתידין למהוי טבין וכמה מנהון עתידין למהוי בישן מטול דלא אתמסרו לבני אינש ארום מן קדם יי איתגזר עלוהי כמה יומין איסתגיף וכמה יומין ייחי בחדות לביה :

ה׳ יפה ה׳ בקריאה וסימ׳ וכאבשלום לא היה איש יפה בכל הארץ · יפה עשיתיו ברוב דליותיו · את הכל עשה יפה בעתו · טוב אשר יפה לאכול ולשתות · הנך יפה דודי אף נעים : ולשמוח ב׳ א׳ מ׳ל וא׳ חס׳ וסי׳ כי אם לאכל ולשתות ולשמוח · ולשאת את חלקו ולשמח בעמלו · קדמא מ׳ל · כי האלהים ו׳ וסימ׳ לעיל בסיפר׳ ו״יש ס׳ רא :

רשי

ורבה היא על האדם. בהרבה בני אדם היא נוהגת: עושר ונכסים. לפי פשוטו במשמעו: ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו. שיהא שמח בחלקו למצוא קורת רוח בעשרו כי מוסיף לעסוק ולהרבות הון כענין שנאמר והוא ימות ולא ישבע וגם לא ישליטנו לעשות צדקה לאכול הימנה לעתיד ואיש נכרי יטול אותו ממנו ויטול אותו ויעשה בו צדקה ויהנה ממנו ומדרש אגד' בדברי תורה: עושר ונכסי' וכבוד. מקר' משנה ואגדה: לא ישליטנו. שלא זכה לתלמוד ומתוך כך אין הלכה ממנו בפוס דבר הוראה: כי איש נכרי יאכלנו. זה בעל התלמוד: אם יוליד איש מאה. בני': ורב שיהיו ימי שניו. לו ורב לשון דידי לכל טובה: ונפשו לא תשבע. מאות' הטובה שאינו שמח בחלקו לא להתקרר רוחו במה שבידו: וגם קבורה לא היתה לו. פעמים שנהרג וכלבי' אוכלים אותו וכל הדברי' האלו כמצאו באחאב שהוליד בנים הרבה וממונו הרבה והיה חומד של אחרים ולא מצא קורת רוח בממונו וכלבים אכלוהו: טוב ממנו הנפל. של אשה כי הנפל בהבל בא והלך ולא ראה טובה ולא נתאוה לה ואין לו להצטער: ואילו חיה. ואם חיה אלפים שנה מה יתרון לו הואיל וטובה לא ראה הלא סופו לשוב אל העפר כשאר העניים: כל עמל האדם. בשביל פיהו הוא שיהנה ויאכל בעולם הזה והבא וזה לא נהנה בחייו: וגם הנפש לא תמלא. בתמיה כלומר וזה אפילו תאותו לא מלאה בהנאה מועטת כמו תמלאמו נפשי לשון השבעת תאוה: ואחרי שכן הוא מה יותר לו בחכמתו משאם היה כסיל. ומה לעני חסרון מן העשיר שאין לו קורת רוח גם הוא יודע להלוך בארץ אצל החיים ד"א וגם הנפש לא תמלא לעולם הבא שהרי לא עשה מעשים טובים בחייו: טוב מראה עינים מהלך נפש. טוב היה והוכשר לזה לראות עושרו למראה עיניו מתאכל ומשתה ההולך בנפש. דבר אחר טוב מראה עינים מהלך נפש טוב היה לזה והוכשר ללכת אחר עיניו לגזול ולעשוק מהילוך נפשו שלא נתן לב היכן נפשו תלך כשימות: גם זה הבל. הוא הניתן לרשעים: מה

קהלת

ורבה ד' וסימ' בסדר משפטים וישעיה סימן ו': חסר ד' וסימ' כי מה אתה חסר עמי דירבעם. כד הקמח לא כלתה. וגם בדרך כשהסכל. ואיננו חסר לנפשו: שניו ג' וסימ' כפי שניו ישיב את גאלתו. ומספר שניו ולא חקר. ורב שיהיו ימי

ו יש רעה אשר ראיתי תחת השמש
ורבה היא על־האדם: איש אשר ל' ג'
יתן־לו האלהים עשר ונכסים וכבוד
ואיננו חסר לנפשו מכל אשר־יתאוה יב' ר'
ולא־ישליטנו האלהים לאכל ממנו ל
כי איש נכרי יאכלנו זה הבל וחלי
רע הוא: אם־יוליד איש מאה ושנים ב'
רבות יחיה ורב שיהיו ימי־שניו יח' ג'
ונפשו לא־תשבע מן־הטובה וגם ח' ל
קבורה לא־היתה לו אמרתי טוב
ממנו הנפל: כי־בהבל בא ובחשך ל' ב' ובנסו'
ילך ובחשך שמו יכסה: גם־שמש
לא־ראה ולא ידע נחת לזה מזה: ואלו זא יג' ב'
חיה אלף שנים פעמים וטובה לא ב'
ראה הלא אל־מקום אחד הכל הולך: ג'
כל־עמל האדם לפיהו וגם־הנפש
לא תמלא: כי מה־יותר לחכם מן־ ז'מל כליש
הכסיל מה־לעני יודע להלך נגד ל'
החיים: טוב מראה עינים מהלך־ ל'
נפש גם־זה הבל ורעות רוח: ו'

איתבישתא דחזית בעלמא הדין תחות שמשא ורבתא היא על בני אינשא: גבר די יהב ליה יי במזליה עותר ויקר ונכסין וליתוהי מחסר לנפשיה מכל די יתרעי ולא אשלטיה יי על חובתיה למטעם מיניה אילהין ימות בלא ולד ולא חס קריביה לאחסנותיה ארום אנתתיה תהא מתנסבא לגבר חילונאי ויחסניניה וייכליניה כל דין גרמו ליה חובוהי דלא עבד מיניה מידעם טב ואתהפיך עתריה למהוי ליה להבלו ולמרעא בישא: אין יוליד גבר מאה בנין ושנין סגיאין יחי ובשלטנותא ורבנותא הוא די יהון יומי שנוהי ונפשיה לא שבעת מן טבתא דהוות ליה על די רחים על עתריה ולא קנא מניה שמא טבא אף בית קבורתא לא הוות מזמנא ליה אמרית אנא במימרי דטב מיניה שלילא דלא חזא עלמא הדין: ארום בהבלו אתא בעלמא הדין ובחשוכא שמיה מתחפי מן בגלל דלית ליה זכותא ושום טב לא קנא למהוי מדכר: ואף ניהור אוריתא לא חמא ולא ידע בין טב לביש למבחן בין עלמא הדין לעלמא דאתי: ואלולי הוו יומי חיוהי דגברא הדין אלפין שנין ובאוריתא לא עסיק ודינא וצדקתא לא עבר בשבועת מימרא דיי דביום מותיה נחתא נפשיה לגהינם לאתר חד דכל חייבא אזלין תמן: כל טורח דגברא בדיל מזון פומיה הוא טרח ועל מימר פומא דיי מייתין ואף נפשא דאנש לא תשבע מכלא ומשתיא: ארום מה מותרא אית לחכימא בעלמא הדין יתיר מן שטיא בגין דרא בישא דלא מתקבל עלויהון ומה אית ליה ההוא גברא ענייא למעבד אלהן למיעסק באוריתא דיי בגין די ינדע היכדין למהך עתיד למהך לכל קביל צדיקיא בגינתא דעדן: טב לגברא למחדי על עלמא דאתי ליה ולמעבד צדקתא ולמחמי אגר טב על עובדוי ליום דינא רבא מן די יזיל לעלמא ההוא בסיגוף נפש ברם דין לגברא חייבא חבלו ותבירות רוחא:

שניו: לזה ג' וסימ' הלא לזה יענו במחולות לאמר. אך לשקר שמרתי את אשר לזה. ולא ידע נחת לזה מזה: יותר ז' מל' בליש' וסימ' נמס' לעיל בסיפר' סימן ב': להלוך ד' חס' וסימ' ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים. כי כאן י"י לתתי להלך עמכם. מה לעני יודע להלך נגד החיים. להלך אל אל במשפט: לדין ג' וסימנ' בתלים סימן נ':

אבן עזרא

יש רעה. רבה בלשון הקדש על ארבעה ענינים האחד רב שהוא הפך מעט לרב תרבו את נחלתו והשני רב את יוכרו מלשון ריב והשלישי רב מלשון רבה קשת אך הוא מפעלי הכפל כמו השמיעו על בבל רבים והבא אחריו יורה עליו והוא על משקל דלים רכים ופעל עבר מן רכים יען רך לבבך וכן וברקים רב ויהומם ויורה עליו תחלת הפסוק וישלח חציו ויפיצם והרביעי גדול כמו מוסיעו רב והגילם על כל רב ביתו קרית מלך רב והוא דוד כענין קרית חנה דוד ויש מפרשי' שהוא המקום ואיננו נכון בעבור שלא הודיע המלות ותהיינה למלך הרב ולשון רבים רבי המלך ולשון נקבה רבה ורבה היא על האדם: איש. יש מפרשים נכסים כמו רכוש ומלת חסר ומלת מלא על דרך אחת והם שתיהם מן הפעלים העומדי' אף על פי שצריכין סמיכה והענין כשיאמר האומר חסר הוא פלוני צריך שיוסיף לבאר חסרונו אם מחכמה אם מהון אם מגדולה הלא ת תראה חסר משוגעים אני והוא סמוך וענינו חסר אני משוגעים וכן מלא ימים וכן ואיננו חסר מכל תאות נפשו והוא בבנינים הכבדים פועל יוצא כמו ותחסרהו מעט מאלהים שמתו חסר מעט מאלהים וטעם האומר כי הוא יוצא לשנים פעולים ונמצא מן הכבד הנוסף והממעיט לא החסיר ענינו לא הוליד חסרון והנה הוא כמו פועל יוצא כמו העדיף: אם יוליד. אם יוליד בנים רבים ודרך לשון הקדש לזכור עשרה ומאה ואלף בעבור היות' כלל חשבון הלא תראה כי בהשלמת העשרה תחל באחר גם יזכרו שבעה ובמקומו אפרשנו. ושנים רבות יחיה עד שיהיה ימים. ורב שיהיו ימי שניו מנהג העולם. וגם קבורה התכריכין שיקבר בהם המת והנפל הוא כנפל אשת: כי בהבל. וצריך שיתעלם שמו ולא יזכר: גם שמש. ישוב לנפל ואמר הנה הנפל שלא ראה אור העולם ולא ידע מאומה. נחת היה לו כי לא עמל בדברי העולם וזה בעל העושר שראה אור העולם וידע כי לא היתה לו מנוחה כי אם עמל בלא שכר ולא תענוג בשתי העולמות: ואלו חיה. זאת המלה כמו ואילו לעבדים ולשפחות ויש מפרש שאמר שהיא מורכבת מן אם ומן לו. ואלף פעמים אלף אלפים כמו עשרים פעמים הם ארבע מאות. אל מקום אחד הוא הקבר: כל עמל. תמה על הכסיל שלא ראה טובה והלא עיקר כל עמל כדי שיאכל אדם ולא ימות ועניין וגם הנפש לא תמלא שלא תשבע ואילו היה לה כל הון שבעולם וכל חטה ועניין גם ישוב על הנפש שלא ימלא כי מיד ירד המאכל ממנו: כי מה יותר לחכם. אם יבקש החכם ממון אין קץ ונפשו לא תמלא כנפש הכסיל מה יתרון יש לו ועניין מה לעני היודע העני שהוא יודע ומבין מה לו להלוך בדרך הכשרים כנגד החיים חיים במקום הזה עם היותר כמו חיים כלכם: טוב. אמר מה לחכם שיהלוך נפשו בדרך הכסילים שנפשם לא תמלא די לו והנמצא הנראה לעין אף על פי שהנראה ואמר יעלה במחשבת הנפש הכל. פירוש אחר שיהיה טוב מראה עינים דברי החיים כענין ומה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו: מה

אבן עזרא

מה שהיה כבר נקרא שמו ונודע. שהוא אדם כך וכך ולמה יבקש הליכת הנפש
עד שיהיה כפלוני ויתכן שלא ישיגנו ואין ראוי לאיש שכל שידין עם שתקיף ממנו על
כן אין ראוי לו לבקש מה שהחיים מבקשים ויעשה זאת כנגדם שיהיה כמו הם:
כי יש דברים הרבה. חוץ מהליכת הנפש מתאות העולם לקבץ הון כמו לבקש
שררה ודברי חפץ ו
וכלם והדומה להם
מרבים הבל יוסיפו על
הבלו של אדם ודי לו
שהוא הבל גם זה ה
הפסוק ישוב על הענין
היודע שראוי לו ל
להשמר מכל הבל כי
מה יותר יש לו: כי
מי. גם זה ישוב לענין
הענין היודע כי לא ידע
האדם מה טוב לו ב
בחיים אם העושר ואם
העוני וימי חיי הבלו
הם במספר ראוי ש
שיעשה אות' כצל עובר
ולא יבקש הליכת ה
הנפש עד שיעזוב ה
הממון כי לא יועיל כל
מה שיעזוב אפילו לא
ידע מה יעשה אחריו
בממונו וענין יעשם
כצל שיחשו' במחשבתו
כמו שהצל איננו עומד
רגע אחד כן ימיו ילכו
ויעברו שהם העיקר
אף כי כל מה שיקרה
להם מטוב ועד רע ו
ועושר ועוני ופי' אחר
בפסוק והסכל ירבה
דברי': טוב שם. גם זה
הפסוק טוב שם דבק
בראשונים כי הענין
היודע שמעשיו טובים
יותר כבוד לו הוא
השם משמן הטוב ו
ויותר תענוג ויום ה
המות הוא טוב לאשר יש לו שם טוב מיום הולדו כי ביום הולדו לא ידע איש מה
יהיה אם טוב ואם רע ובמותו נקרא שמו ונודע שהוא אדם טוב ויתכן היות ויום
המות טוב לבעל השם הטוב בעבור שימצא מנוחה ושכר טוב ולא יראה עמל ואין
כן ביום הולדו כי אדם לעמל יולד ויש מפרשים ויום המות חייב אדם שיעלה על
לבו יום המות מיום הולדו והענין בעצמו טוב לכן איננו מענין הפסוק: טוב ללכת.
בעבור ראותו מה הוא סוף כל האדם שהוא המות ובעודנו חי יתן אל לבו: טוב
כעס. כבר בארו חכמי הראיות שיש באדם שלש נפשות האחת הנפש הצומחת
והענין כי כמו שיש בתוך הצמחים והדשאים וכל עץ כח קרא שמו נפש או מה
שתרבה שיגדל גשם הצמח ויגביהנו וירחיבנו כן יש באדם וזאת הנפש מתגברת
עד זמן קבוץ וזאת הנפש היא המתאוה והצריכ' לאכול והנפש השנית נפש הבהמה
והיא בעלת ההרגשות חמשה ובעלת התנועה ההולכת ממקום למקום וזאת הנפש
גם היא באדם ולא' לבדו נפש שלישי' היא המקראת נשמה היא המדברת המכרת
בין אמת ושקר בעלת החכמ' והנפש השנית היא אמצעית בין שתי הנפשות והאלהים
נטע שכל באדם הוא הנקרא לב למלאת חפץ כל נפש בעתו וגם עזרהו במצות
הערוכה כל דבר על מתכונתו ואין זה הספר מוכן לדבר על סוד הנפש כי עמוק
הוא ולא יוכל מבין לעמוד על האמת כי אם אח' קריאת ספרי רבי' ולולא שהוצרכתי
להזכיר חלקי הנפשות בעבור פירושי הפסוקים לא רמזתי לכלל אף כי לפרטו ועיקר
הצורך הוא שירא' בדברי שלמה בספר הזה דברים קשים מהם שיאמר במקומות
רבים דבר ויאמר הפך הדבר ובעבור זה אמרו חכמי ישרא' ז"ל בקשו חכמים לגנוז
ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה אמ' טוב כעס משחוק והפך זה כי כעס
בחיק כסילים ינוח וכן כי ברוב חכמ' רוב כעס והפך זה והסר כעס מלבך וכן טוב
אשר יפה לאכול ולשתות והפך זה טוב ללכת אל בית אבל וכן ושבחתי אני את השמחה והפך זה ולשמחה מה זו עושה וכן כי מה יותר לחכם מן הכסיל והפך שיש יתרון
לחכמה וכן ושבח אני את המתים והפך זה כי לכלב חי הוא טוב וכן כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול והפך כי עת לכל חפץ וכן וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך
ימים והפך יש רשע מאריך ברעתו וכן אשר יהיה טוב ליראי האלהים והפך יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים והמחפש היטב ימצא עוד כאלה בספר הזה וידוע
כי הקהל שהחכמים לא יחבר ספר ויסתיר דבריו בספרו והוצרך אחד מן המפרשים לפרש מלת קהלת כמו קהלת יעקב ואמר כי תלמידיו חברו הספר וכל אחד אמר כפי
מחשבתו וזה איננו נכון כלל בעבור ויותר שהיה קהלת חכם והנה הוא אדם אחד ועוד בקש קהלת למצוא דברי חפץ והראיה הגמור' אני קהלת הייתי מלך ואח' שהעיד הכתו'
על שלמה שאחריו לא יקום חכם כמוהו ידענו שאין בדבריו הפך רק הם כלם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת ועתה אפרש אותם בדרך קצרה אף על פי שהשלש
נפשות נקראות בשם אחד בעבור הת' האדם כי הנשמה תקרא רוח ונפש לכן אשים שמות להם למען לא אאריך בתואר כל אחת ויהי שם הנפש המתאוה לאכול ולשמוח
וחשק המשגל נפש ויהי שם נפש בעלת ההרגשה המבקשת שררה וגדולה רוח ויהי שם נפש בעלת החכמה נשמה גם כן חלקם רבינו סעדיה גאון ז"ל וידוע כי
בהתגבר הנפש תחלש הנשמה ואין לה כח לעמוד לפניה בעבור היותה גוף וכל יצריו עוזרים אותה על כן המתעסק באכילה ושתיה לא יחכם לעולם ובהתחבר

רשי

מה שהיה כבר נקרא שמו. חשיבות וגדולה שהיתה לו בחייו. כבר נקרא שמו
כלומר כבר היה ועבר כבר יצא לו שם בשררה ועתה חלף ונודע שהוא אדם ולא אל
וסופו שמת ולא יוכל לדין עם מלאך המות שהוא תקיף ממנו: כי יש דברים הרבה.
שנתעסק בהן בחייו כשחוק המלכים קופים ופילים ואריות הכל הרבו לו ומה יותר
לו משמת: כי מי יודע.
כי מי אשר יודע מעשי'
טובים ומה לאדם ל
לעשות בחייו שיהיו ט
טובים לו לעולם ה
הארוך: מספר ימי
חיי הבלו. שהם מעט
מספר: ויעשם.
לאותם מעשים בשעה
מועטת שהוא חי שהוא
זמן קצר כצל עוף ה
העובר ואף על פי ש
שאמ' שלמה כצל סתם
ולא פירש אם צל דקל
אם צל כותל שהם ק
קבועי' כבר פירשו דוד
אביו ימיו כצל עובר
זהו צלו של עוף ה
הפורח כך נדרש ב
במדרש: כי מי יגיד
לאדם. במה יתקיים
הון שקבץ מעושק ל
לבניו אחריו תחת ה
השמש: טוב שם
משמן טוב. יפה
לאדם שם טוב משמן
טוב. וביום המות
טוב השם מיום הולדו
לכך הוקש שם טוב
לשמן יותר משאר מ
משקין שהשמן אתה
נותן לתוכו מים והוא
צף ועולה וניכר אבל
שאר משקים אתה נ
נותן לתוכן מים והם
בולעים. טוב שם
משמן טוב שמן טוב
יורד למטה שנאמר כשמן הטוב היורד על הזקן שם טוב עולה למעלה שנאמר
ואגדלה שמך שמן טוב למטה ושם טוב לעולם שנאמר יהי שמו לעולם שמן
טוב הולך מקיטון לטרקלין ולא יותר שם טוב לסוף העולם אמר רבי יהודה ברבי
סימון מכינו בעלי שמן טוב נכנסו למקום החיים ויצאו שרופים והם נדב ואביהוא
שנמשחו בשמן המשחה ומכינו בעלי שם טוב שנכנסו למקום המיתה ויצאו חיים
חנניה מישאל ועזריה שיצאו מכבשן האש: ויום המות מיום הולדו. נולדה
מרים אין הכל יודעי' מה היא מתה נסתלקה הבאר וכן אהרן בעמוד ענן וכן משה
במן: טוב ללכת אל בית אבל. מדה הנוהגת בחיים ובמתי': מלכת אל בית
משתה. שהיא מידה שאינה נוהגת אלא בחיים: באשר הוא סוף כל האדם.
בשביל שהאבל הוא סוף כל האדם סופו של כל אדם לבא לידי כך לפיכך החי יתן
אל לבו כל מה שאגמול חסד עם המת אצטרך אני שיגמלו לי במותי דידל ידלוניה
דיטען יטענוניה דיספד יספדוניה דילוה ילווניה. דבר אחר באשר הוא סוף כל
האדם שהמיתה היא סוף כל ימי האדם ואם לא עכשיו גומל לו חסד לא יגמול לו
עוד אבל בית המשתה זימנו ולא הלך יכול לומ' לו סופך שיולד לך בן ושם אהיה עמך
תבא לך שמחת חתונת בניך ושם אלך: והחי יתן אל לבו. הדבר הזה שאם לא
עכשיו יגמול לו חסד לא יגמול לו עוד: טוב כעס משחוק. מי שרודפת מדת הדין
אחריו אל יבעט טוב היה להם לדור המבול אם הראם הקב"ה פנים זועמות על
עבירות שביד' משחוק ששחק עמהם שאילו הראה להם קימעא רוע פנים היו חוזרי'
למוטב טוב היה לאדוניהו אם עצבו אביו על כל יתרו' שהיה עושה משחוק שהראה
לו ובסוף נהרג עליו: ייטב לב. יהפוך לב האדם להטיב דרכיו: לב

ב' מלין כתי' ה' במצעות תיבותא ולא קרין וסימ' בהחפום וילכו אחריהם עד הירדן. בחשדה ויקם המלך לילה. וחד פליגא עליה. שהתקיף מה שהיה כבר נקרא שמו ונודע: בצל ה' דגש' וסי' נמסר באיוב סוף סימן י"ג: כל לשון אבל

חצי הספר בפסוקים

ג' מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ וְנוֹדָע
ר' י' נ' אֲשֶׁר־הוּא אָדָם וְלֹא־יוּכַל לָדִין עִם
ל' יתיר ה' שֶׁהַתַּקִּיף מִמֶּנּוּ: כִּי יֵשׁ־דְּבָרִים ז
ל' הַרְבֵּה מַרְבִּים הָבֶל מַה־יֹּתֵר לָאָדָם:
כִּי מִי־יוֹדֵעַ מַה־טּוֹב לָאָדָם בַּחַיִּים
ל' י' ה' דגש' מִסְפַּר יְמֵי־חַיֵּי הֶבְלוֹ וְיַעֲשֵׂם כַּצֵּל
אֲשֶׁר מִי־יַגִּיד לָאָדָם מַה־יִּהְיֶה אַחֲרָיו
ל' ט' דתי' תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: טוֹב שֵׁם
מִשֶּׁמֶן טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ:
טוֹב לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אֵבֶל מִלֶּכֶת
ט' אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף
כָּל־הָאָדָם וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ: טוֹב
כַּעַס מִשְּׂחֹק כִּי־בְרֹעַ פָּנִים יִיטַב לֵב:

סוף
ג' וכסיפ' יתר
דף יתר ס"ף
ותר תנוע'ת
כסוק

תרגום

מַה דַּהֲוָה בְּעָלְמָא הָא כְּבַר אִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ וְאִשְׁתְּמוֹדַע לִבְנֵי אֱנָשָׁא מִן יוֹמָא דַּהֲוָה אָדָם קַדְמָאָה וְכוּלָּא גְּזֵירַת מֵימְרָא דַּיְיָ הִיא וְלֵית רְשׁוּ לְגַבְרָא לְמֵיקַם בְּדִינָא עִם מָרֵי עָלְמָא דְּתַקִּיף מִינֵּיהּ: אֲרוּם אִית פִּתְגָּמִין סַגִּיאִין דְּמַסְגִּין הַבְלוּ בְּעָלְמָא מַה מוֹתַר אִית לִגְבַר דְּמִתְעַסֵּק בְּהוֹן: אֲרוּם מַן הוּא דִּי יִנְדַּע מַה יוֹטִיב לֶאֱנָשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין אֱלָהֵן לְמֶעְסַק בְּאוֹרַיְתָא דִּי אִינּוּן חַיֵּי עָלְמָא וְכָל מִנְיַין יוֹמֵי חַיֵּי הֶבְלוֹ דִּי יֶחֱי בְּעִדַּן מוֹתֵיהּ אִינּוּן חֲשִׁיבִין בְּעֵינוֹי כְּטַלְלָא דְּמַן הוּא דִּי חַוֵּי לֶאֱנָשָׁא מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּאַפּוֹתֵי בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא: טַב שְׁמָא טָבָא דִּיקְנוֹן צַדִּיקַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין יַתִּיר מִמִּשְׁחָא רְבוּתָא דַּהֲוָה מִתְרַבֵּי עַל רֵישׁ מַלְכַיָּא וְכַהֲנַיָּא וְיוֹמָא דְּיִשְׁכּוּב גְּבַר וּמִפְטַר לְבֵית קְבוּרְתָּא בְּשׁוּם טַב וּבִזְכוּתָא מִן יוֹמָא דִּי אִתְיְלִיד רַשִּׁיעָא בְּעָלְמָא: טַב לְמֵיזַל לִגְבַר אֲבִילָא לְנַחֲמוּתֵיהּ מִלְּמֵיזַל לְבֵית מִשְׁתַּיָּא דְּחַמְרָא דְּמִתְלַעֲבִין דִּי בְּבֵית אֲבִילָא תַּמָּן הוּא סוֹף כָּל אֱנָשָׁא לְמֵיזַל דִּי עַל כּוּלְּהוֹן אִתְגְּזֵרַת גְּזֵירַת מוֹתָנָא וּמִן בְּגַלַּל דִּיהַךְ לְבֵית אֲבִילָא גַּבְרָא צַדִּיקָא יְתִיב וְיִתֵּן לְלִבֵּיהּ מִלֵּי דְּמוֹתָא וְאִין אִית בִּידֵיהּ מִדַּעַם בִּישׁ יִשְׁבְּקִינֵּיהּ וִיתִיב בְּתְיוּבְתָּא קֳדָם מָרֵי עָלְמָא: טַב רְגִיז דִּרְגַז מָרֵי עָלְמָא עַל צַדִּיקַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין מִן חוּכָא דִּי הוּא מְחַיֵּךְ עִם רַשִּׁיעָא אֲרוּם בְּאַבְאָשׁוּת אַפֵּי שְׁכִינְתָּא אָתֵי בַּצּוֹרְתָא וּפוּרְעָנוּתָא בְּעָלְמָא בְּגִין לְאוֹטָבָא לֵב צַדִּיקַיָּא וְיִצַּלּוֹן קֳדָם מָרֵי עָלְמָא דְּהוּא מְרַחֵים עֲלֵיהוֹן:

על כמ"ה אל וסי' כי ארד אל בני אבל שאלה. כי התאבל שמואל אל שאול. עד מתי אתה מתאבל אל שאול. וקראו אכר אל אבל. ללכת אל בית אבל:

לב חכמים בבית אבל׳ מחשבתם על יום המיתה: ולב כסילים בבית שמחה. אין חרדים מיום המיתה ולבם בריא כאולם: כי כקול הסירים. עצי קוצים אשפינ״ם בלע״ז: תחת הסיר. תחת סיר נחשת הכפוי על תבער קוצים והם מקשקשי׳ לתוכה אמר ר׳ יהושע בן לוי כל קיסיא כד אוקדון דלקין לית קלהון אזיל ברם הלין סירייתא קלהון אזיל למימר אף אנן קיסיא מודיעי׳ אף אנו מן העצים ויש בורך בנו אף הכסילי׳ מדברים דברים לומר גם אנו מן החשובים: גם זה הבל ועמל. הוא מוסר הקב״ה ל לבריות להיות ענוים ומקנתרים בהם: כי העושק יהולל חכם כשהכסיל מקנתר את החכם מערבב דעתו וגם הוא כבסל ריתן וחבריו קנתרו את מ משה לומר ירא יי׳ ע עליכם וישפוט וגו׳ וערבבוהו ואמרו את וגרמו לו שהקפיד כ כנגד הקב״ה ואמר ו והצל לא הצלת את עמך וכנגס בדב׳ שהסיבהו עתה תראה ולא תראה במלחמת שלשים ואח׳ מלכים: לב מתנה. לב חכמה שהיא מתנ׳ לאדם שנאמר כי יי׳ יתן חכמה. עושק. למון ריב וקנתורין יש פנים אחרים אך מ מפרידין המקראו׳ זו מזו וכי האמור בראש המקרא מוכיח ש שמחובר למקרא ש שלפניו: טוב אחרית דבר מראשיתו. כמשמעו בראשי׳ הדב׳ אין אנו יודעי׳ מה יהא בסופו אבל כשאחרית טוב נגמר בטובה. דבר אחר טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא מראשיתו טוב כוונו לטובה כשהתחילו בו רבי מאיר הוי קאים ודריש כולים מילתא דאלישע בן אבויה במדרש קהלת: ארך רוח. המאריך רוגזו ואין ממהר לריב: אל תבהל. אל תמהר: אל תאמר מה היה שהימים וגו׳. אל תתמה על הטובה שהיתה באה על הצדיקים הראשונים כדור המדבר ודורו של יהושע ודורו של דוד: כי לא מחכמה שאלת. שהכל לפי זכות הדורות: טובה חכמה וגו׳. חכמתם עמדה להם עם נחלת זכות אבותם כי טובה היא החכמה: ויותר לרואי השמש. יתרון היא החכמה לכל הבריות. רואי השמש הן כל הבריות כדתנן הנודר מרואי החמה אסור אף בסומין לא נתכוון זה אלא במי שהחמה רואה אותו: כי בצל החכמה בצל הכסף. כל מי שישנו בצל החכמה ישנו בצל הכסף שהחכמה גורמת לעושר שיבא: ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. ועוד החכמה יתירה על הכסף שהחכמ׳ תחיה בעליה:

ראה

שחוק הכסיל ד׳ בליש׳ שחוק חסרי׳ בכתובי׳ וסי׳ נמס׳ בירמיה סימן כ׳ ועיין במשלי סי׳ י״ד: בחיק ב׳ להון מ״ל בליש׳ במ״ד חס׳ וסי׳ בליותי בחקי׳ ותחבק חק נכריה׳ שחד מחק רשע יקח. ושחד בחק חמה עזה: בצל י״ב רפין וסי׳ על כן באו בצל קורתי. בחרב בציון שאון זרים תכניע. כי בצל החכמה בצל הכסף ב׳ בפסו׳. בצל חשבון עמדו. בצל ידו החביאני. ולהחסות בצל מצרים. ודכתריה והחסות בצל מצרים. בצל דליותיו תשכנה. בצל כנפיך תסתירני. בצל כנפיך יחסיון. בצל שדי יתלונן:

לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל וְלֵב כְּסִילִים בְּבֵית שִׂמְחָה: טוֹב לִשְׁמֹעַ גַּעֲרַת חָכָם מֵאִישׁ שֹׁמֵעַ שִׁיר כְּסִילִים: כִּי כְקוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר כֵּן שְׂחֹק הַכְּסִיל גַּם־זֶה הָבֶל: כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם וִיאַבֵּד אֶת־לֵב מַתָּנָה: טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ טוֹב אֶרֶךְ־רוּחַ מִגְּבַהּ־רוּחַ: אַל־תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ: אַל־תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה כִּי לֹא מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ עַל־זֶה: טוֹבָה חָכְמָה עִם־נַחֲלָה וְיֹתֵר לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ: כִּי בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף וְיִתְרוֹן דַּעַת הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְעָלֶיהָ:

לִבְהוֹן דְחַכִּימַיָּא אָנִין עַל חוּרְבַּן בֵּית מוּקְדְּשָׁא וְעָצִיב עַל גָּלוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְלֵב שַׁטְיָא בְּחֶדְוַת בֵּית לֵיצָנוּתְהוֹן אָכְלִין וְשָׁתָן וּמִתְפַּנְּקִין וְלָא יִתְבּוּן עַל לִבְּהוֹן סִיגּוּף אֲחֵיהוֹן: טַב לְמִיתַּב בְּמִדְרַשׁ בֵּית אוּלְפָּנָא לְמִשְׁמַע נְזוּף גְּבַר חַכִּימָא בְּאוֹרַיְתָא מִגְּבַר דְּאָזִיל לְמִשְׁמַע קָל טַבְלָא דְשַׁטְיָן: אֲרוּם כְּקָל קִיבְלַת כּוּבִין דְּמִתּוֹקְדִין תְּחוֹת דּוּדָא כְּדֵין קָל חוּכָא דְשַׁטְיָא אוּף דֵּין הֲבָלוּ: אֲרוּם אֲנִיסָא יְהַתֵּל בְּחַכִּימָא בְּגִין דְּלָא אָזִיל בְּאוֹרְחָתֵיהּ וּמְהוֹבֵד בְּמִילּוֹי בִּישַׁיָּא יַת חוּכְמַת לֵב חַכִּימַת דְּאִתְיְהִיבַת לֵיהּ בְּמַתְּנָא מִן שְׁמַיָּא: טַב סוֹף עִסְקָא מִן שֵׁירוּיֵהּ דִּבְשֵׁירוּיֵהּ לָא אִשְׁתְּמוֹדַע לִגְבַר מַה דְּעָתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹפֵיהּ אֱלָהֵן סוֹף מִילְּתָא טַב אִשְׁתְּמוֹדַע לִגְבַר דְּטַב הוּא וְטַב מִן קֳדָם יְיָ גְּבַר דִּי שַׁלִּיט בְּרוּחֵיהּ וּמְכַבֵּשׁ יִצְרֵיהּ מִגְּבַר דְּאָזִיל בְּגַסּוּת רוּחֵיהּ: וּבְעִידָּן דְּתֵיתֵי עֲלָךְ אוֹכַחְתָּא מִן שְׁמַיָּא לָא תִבְהֵל בְּנַפְשָׁךְ לְמִרְתַּח וּלְמֵימַר פִּתְגָּמֵי סַרְבָּנוּתָא כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא אֲרוּם אִין אַנְתְּ סַבִּיל יִשְׁתְּבִיק לָךְ וְאִין אַתְּ מְסָרֵיב וּמַרְתַּח דַּע אֲרוּם רִתְחָא בְּעִטַּף שַׁטְיָן יְנוּחַ עַד כְּדוּן דִּי הוֹבֵד יַתְהוֹן: וּבְעִידָּן עָאקָךְ לָא תֵימַר מַה דַּהֲוַת קַדְמַת דְּנָא טַב בְּעָלְמָא דְיוֹמִין קַדְמָאִין הֲווֹ טָבִין וְאֶינָשֵׁי דָּרָא הַהוּא הֲווֹ שַׁפִּירֵי עוּבָדָא יַתִּיר מִן אִילֵּין בְּגִין כֵּן טָבָא הֲוָת מָטֵי לְהוֹן וְאַנְתְּ לָא עַל חוּכְמְתָא שְׁאֵילְתָּא עַל דְּנָא: טָבָא טַבְתָּא חוּכְמְתָא דְאוֹרַיְתָא עִם אַחְסָנַת מָמוֹנָא וְיַתִּיר לִגְבַר לְמֶהֱוֵי מְדַבַּר בְּעִנְוְתָנוּתָא עִם גּוּבְרִין דַּיָּירֵי אַרְעָא דְּחָזָן טַב וּבִישׁ תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין: אֲרוּם הֵיכְמָה דְמִסְתַּתַּר גְּבַר בְּטַלַּל חוּכְמְתָא הֵיכְדֵין מִסְתַּתַּר בְּטַלַּל כַּסְפָּא בְּעִידָּן דִּי עָבֵיד סִינֵיהּ צִדְקְתָא וּמוֹתַר מַנְדְּעָא חוּכְמְתָא דְאוֹרַיְתָא תְּחַיֵּית מָרָהָא מִבֵּית קְבוּרְתָּא לְעָלְמָא דְאָתֵי:

ובהתחבר הנשמ׳ עם הרוח תנצח׳ הנפש אז תפקח׳ מעט עיני הנשמ׳ להבין חכמות הגויות לכן לא תוכל לדעת החכמות העליונות בעבור כח הרוח המבקשת פר רא ושיא המולידה הכעס והנה זה פירוש טוב כעס משחוק ועניין כי ברוע פנים ייטב לב שיא הדאגה כמו מדוע פניכם רעים ועניין לב הוא השכל ואחר שתתגבר הנשמה על הנפש בעזרת הרוח צריכה הנשמה להתעסק בחכמה שתעזור אותה עד שתנצח הרוח ותהיה תחת ידיה וזה פירוש אל תבהל ברוחך לכעוס ועניין כי כעס בחיק כסילים ינוח שהוא עמהם לעולם ולא יזוז מהם ועם החכם לא ימצא כי אם בעתו לצורך ועניין כי ברוב חכמה רב כעס כענין אל תתחכם יותר כי רוב החכמה ירבה כעסו על הבלי העולם ועל בני העולם ויצא מן היישוב כענין למה תשומ׳ וימות בלא עתו על כן הטוב לאדם שישקול כל דבריו ועניניו במאזני צדק ויתן חלק לכל כנס בעתו ועניין והסר כעס מלבך הו׳ שלא תמשול הרוח עליך וכן והעבר רעה מבשרך היא התאוה כי אם אכל כל מאכל שיתאוה יביא רעה על בשרו וכן אם הוסיף על המשגל יביא רעה חולה על בשרו ועניין בשרו הוא גופו והנה הזכיר בפסוק הזה שיתלים אדם בכל יכלתו הרוח בעלת הכעס והנפש בעלת התאוה ועניין טוב אשר יפה לאכול ולשתות כנגד הכסיל העמל לקבץ ממון ולא יתענג ממנו טוב ללכת אל בית אבל הוא האמת ועניין כי מה יותר לחכ׳ שאם יעשה החכם כמעשה הכסיל שלא תשבע נפשו מה יתרון יש לו וסים יתרון לחכמה הוא האמת וכן ושבחתי אני את השמחה כי היגעים בעולם ואינם מבקשים חכמה השמחים הם יותר משובחים מהדואגים לאבל ולשמחה מה זו עושה הוא האמת ופי׳ ושבח אני את המתים כנגד העשוקים ועניין כי לכלב חי הוא טוב דברי בני האד׳ וגם כתו׳ למעלה וגם לב בני האד׳ מלא רע והוללות בלבב׳ וכן כי אין מעשה וחשבון דבריהם ועניין כי עת לכל חפץ הוא האמת ועניין וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל על הרוב ידבר ועניין יש רשע הוא הנמצא לפרקים מעטים וכבר הזכרתי בתחלת כי הספר בעבור רע מעט אין בחכמ׳ העליונה לתכונ טוב רב וכמו זה בספר משלי שיאמר וקובץ על יד ירבה והוא האמת ויש מפזר ונוסף עוד הוא המעט וכן יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים אשר תמצא בספר הזה דבר ופעם שנית יראה שיאמר הפך הדבר גם כי תמצא בספר משלי כמו אל תען כסיל ענה כ סיל גם כן מדברי הנביאים ובתורת אלהינו שהוא העיקר כמו אפס כי לא יהיה בך אביון כי לא יחדל אביון וכלם אמת: לב חכמים. אחר שהזכיר טוב ללכת אל בית אבל אמר כי חכמי לב אפילו כשלא ילכו אל בית האבל בית האבל תמיד בלבם: טוב. יותר טוב יהיה למי שאינו חכם לשמוע גערת חכם כי יותר תועילנו ואם הגערה תועיל אף כי דברי חכמתו והעניין שאפילו גערת חכם שכעס יותר תועיל והתענג הנשמה בה משמוע שיר כסילים: כי כקול. סירים כמו קוצים מלשון הנני שך את דרכך בסירים והעניין שישים על דרכם סירים וקוצים ותחת הסיר כמו בשבתנו על סיר הבשר ובא סיר עם סירים ביחד ואיננו מענין אחד והוא לשון צחות כמו רוכבים על שלשים עיירים ושלשים עיירים להם ואמר גם זה הבל וישוב על שיר כסילים ועל השחוק והשמחה שלהם אין טעם לה ועניין כי אם קול וצעקה כקול הסירים: כי העושק. הזכיר כי הטוב לחכם שלא יתעסק בדברי השחוק והזכי׳ שיש דבר שישיבנו מהולל והוא העושק ויחסר דבר טרם מתנה בעבור היות ויאבד לשון זכר כעניין ושוחה מתנו׳ יחיה ובמהו עד נמצא עולתה בך: טוב אחרית דבר מראשיתו. אמר כי החכם ראוי שלא יאהב מתנות וכל דבר שיעשה יביט מה אחריתו כי הוא העיקר הלא תראה כי החכ׳ יאכל רפואה היא מרה בראשונה בעבור שתועיל באחרונה וימנע עצמו מלאכול מתוק שהוא טוב בראשיתו ורע באחריתו ושיהיה ארך רוח וארך הוא שם התואר על משקל ילך ויבא הלך יקר פאת: אל תבהל. עניין תבהל כמו אל תמהר וכן ויבהילו להביא את המן וכבר פירשתי הפסוק הזה בפסוק טוב כעס: אל תאמר. עודנו מצוה ומזהיר לחכם שישמח בחלקו ואם היה עני כמו שכתוב למעלה מה לעני יודע ויאמר שלא יתעסק בדברי קנות ממון כי אם מה שיספיקנו ולא יכעס בעבור שיש לכסיל ממון רב ממנו ויהיה ארך רוח ואל יאמר מה היה כמו שיאמרו הכסילים אם ידעו מגדולתם שנהפך העולם כי המבין ידע כי הימים שוים והמערכות העליונות הם הם רק המקבלים ישתנו איש איש כפי חלקו: טובה חכמה. ואם יתכן שתהיה לחכם נחלה טוב הוא לו ויותר טוב לרואי השמש כי יכבדו אותו בעבור עשרו: כי בצל. אז יהיה החכם חוסה בצל החכמה ובצל הכסף אכן יש הפרש בין צל חכמה וצל הכסף שהחכמה תחיה בעליה כי החכמה היא צורת הנשמה העליונה שאיננה מתה במות הגוף:

ראה

ראה. והחכם שאין לו נחלה וכסף ישמח בחכמתו ולא יכעס בעבור עניו כי כבר נגזר עליו מה שנגזר מששת ימי בראשית ומביני מלאכת השמים יבינו והוא פירוש אשר ברא אלהים לעשות כי האלהים שם בכל מלאכתו כח על הדמות הראשונ׳ ומי שהיתה מערכתו מעוותת בדבר ממון או דבר אחר אין לו תקנה: ביום. והחכם שהוא בעל נחלה וכסף למה ישמח בדבר של יעמוד כאילו אומרי׳ לו כשתהיה ביו׳ טוב היה בטוב ושמח לכן יש עליך להסתכל כי יום רעה יבא כענין שמח בחור שיאמר לו שמח והלך בדרך תאות לבך ועיניך ודע כי על כל אלה והנה הענין אל תשמח. גם את זה לעומת זה כענין שנ׳ בספר יצירה שבע כפולות בג״ד כפר״ת ועל דברת כמו בעבור והו׳ כמו על דבר אשר לא קדמו אתכ׳ וכמהו על דברתי מלכי צדק על דבר אמת וענוה צדק ויהיה היו״ד נוסף כיו״ד מלאתי משפט רבתי בגוים שרתי במדינות ואחריו ישוב אל האלהים והענין שעשה זה לעומת זה ולא יוכל אדם לטעון בעבור שהחסרון בא מן המקבל כמו שפירשתי בתחלת הספר: את הכל. יש הוא הכתו׳ לפרקים מעטים וענין אבד בצדקו שצדקו יאבידנו כמו המתענה תמיד ומאריך ענינו מאריך ימים ברשעתו שיאכל וישתה וישמח ויעשה תענוגים לגוף: אל תהי. אם התפללת מן הבקר ועד הערב והתענה והדומה להם תשומם והענין תסור מדרך הישוב כמו שעשו תועים בארץ ארוס וישמעאל וכן אם בקשת להתחכם יותר מראוי ומלת תשומם מבנין נפעל

ראה את מעשה האלהים. היאך הוא מתוקן שכל לפי הפעולה של אדם גן עדן לצדיקים וגיהנם לרשעים ראה לך בהיות תרבך: כי מי יוכל לתקן. לאחר מיתה את הדבר אשר עוותו בחייו: ביום טובה היה בטוב. ביום שים בידך לעשות טובה היה בעושי הטובה: וביום רעה ראה. כשתבא הרעה על הרשעים אתה תהיה מן הרואים שנ׳ ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו׳ ולא תהיה מן הנראים והיו דראון לכל בשר: גם את זה לעמת זה. הטובה ושכר פעולתה לעומת הרעה ושכר פעולתה: אשר לא ימצא האדם מאומה. להרהר אחריו של הקב״ה: יש צדיק אובד בצדקו. אע״פ שהוא אובד עודנו עומד בצדקו מעשה ביוסף בן פינחס הכהן שעלתה נומי ברגלו קראו לרופא לחתוך רגלו אמר לו כשאתה מגיע לחוט השערה הודיעני וכן עשה קרא לחוניא בנו אמ׳ לו בני עד כאן היית חייב ליטפל בי שאין כהן מטמא לא בר מן האחי מאבוי: אל תהי צדיק הרבה. כשאול שרית׳ להיות צדיק וריחם על הרשעים: ואל תתחכם יותר. לדון קל וחומר של שטות ומה על נפש אחת אמר תורה הבא עגלה ערופה וכו׳: ואל תרשע הרבה. אפילו רשעת מעט אל תוסיף להרשיע: למה תמות בלא עתך. כשאול שנ׳ וימת שאול במעלו אשר מעל בנוב עיר הכהני׳ ובעמלק: טוב אשר תאחז בזה וגו׳. אחוז בצדק וברשע אם אמר לך הנביא הצדיק דבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל לשאול אל יקל בעיניך לפקפק בו: יצא את כולם: ידי שניהם יקיים הצדיק והרשע כהילכתן: החכמה תעוז לחכם. לפי שאמ׳ אל תרשע הרבה אם רשעת מעט אל תוסיף עליו אלא פשפש במעשיך ותהא תוהא על החטא אמר החכמ׳ תעוז לחכם שהיא יועצתו לשוב בתשובה: מעשרה שליטים. מצינו ביאשיהו שהעיד עליו הכתוב וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו׳ הרי עמדה לו חכמתו שפשפש במעשיו וטוב לו מעשרה מלכים שהרשיעו ולא שבו מדרכם: אשר היו בעיר. בירושלם רחבעם אביה אחזיה יואש אחרי מות יהוידע אמציה אחז מנשה אמון יהויקי׳ צדקיהו: כי אד׳ אין צדיק בארץ. לפיכ׳ צריך לפשפש במעשיו: גם

שלא ד׳ וסי׳ שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר. ברוך יי׳ שלא נתננו טרף לשיניהם. שלא עמל בו יתננו חלקו. שלא ימצא האדם אחריו מאומה: בצדקו ל׳ כתיב ב׳ יש צדיק אבד בצדקו. וחד כצדקו בכ״ף אודה יי׳ כצדקו ואינון מן א״ב מן חד חד חד בי״ת וחד כ״ף בריש תיבו׳ וכל חד וחד ל׳ דכו׳ וסי׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הבי״ת בס״ד: יותר ז׳ מל׳ בליש וסי׳

רְאֵה אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי מִי יוּכַל
ל׳ ל׳ ל׳ רפין לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ: בְּיוֹם טוֹבָה
הֱיֵה בְטוֹב וּבְיוֹם רָעָה רְאֵה גַּם אֶת־זֶה
לְעֻמַּת־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־דִּבְרַת
ד׳ שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה:
אֶת־הַכֹּל רָאִיתִי בִּימֵי הֶבְלִי יֵשׁ צַדִּיק
ל׳ וחד כצדקו אֹבֵד בְּצִדְקוֹ וְיֵשׁ רָשָׁע מַאֲרִיךְ בְּרָעָתוֹ
ל׳ : אַל־תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל־תִּתְחַכַּם
ז׳ מל׳ בליש׳ ל׳ יוֹתֵר לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם: אַל־תִּרְשַׁע
ל׳ הַרְבֵּה וְאַל־תְּהִי סָכָל לָמָּה תָמוּת
ב׳ חד מל׳ וחד חס׳ בְּלֹא עִתֶּךָ: טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה
ג׳ וְגַם־מִזֶּה אַל־תַּנַּח אֶת־יָדֶךָ כִּי־יְרֵא
ל׳ נסו׳ אֱלֹהִים יֵצֵא אֶת־כֻּלָּם: הַחָכְמָה תָּעֹז
ל׳ לֶחָכָם מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים אֲשֶׁר הָיוּ
בָּעִיר: כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא:

הוי מסתכל ית עובדא דיי וגבורתיה די עבד ית סמיא ית גבינא וחגירא למיהוי הון פרישן בעלמא ארום מן הוא די יכיל לתקנא ית חד מנהון אלהין מרי עלמא די עוותיה: ביום דיוטיב לך יי תהוי אף אנת בטיבותא ותיטב לכל עלמא בגין דלא ייתי עלך יומא בישא חזי ואסתכל ואף ית דין כל קביל דין עבד יי בגין לאוכחא אינשי עלמא מן בגלל דלא ישכח איניש בתרוהי מדעם ביש לעלמא ההוא: ית כולא חזית ביומי הבלותי דמן קדם יי מתגזרין טב וביש למהוי בעלמא על עיסק מזליא דאתבריאו בהון בני אינשא דאית גבר זכיי אבד בצדקותיה בעלמא הדין וזכותיה מנטרא ליה לעלמא דאתי ואית גבר חייב דמאריך יומין בחובוהי ותושבן עובדוהי בישיא נטרין ליה לעלמא דאתי לאתפרע מניה ביום דינא רבא: לא תהי זכאי יתיר בעידן דאתחייב חייב קטול בבית דינך בדיל דתיחוס עלוהי דלא למקטליה ולא תתחכם בכן יתיר חוכמת רשיעא דקיימין בדרך ולא תאלף אורחתהון למה דין תצדי ית אורחתך: לא תהך בתר הירהור לבך דילא תתחייבא סגי ולא תרחק אורחך מן אולפן אוריתא דיי למהוי שטיא למה אנת גרים מותא לנפשך וירת קצרון שני חייך למפת עד דלא מטא זמנך למפת: טב דתאחיד בעימקי עלמא הדין לגמול טובא לנפשך באורח תגריא ואף מדין ספר אוריתא לא תשבוק חולקך ארום גבר דחיל מן קדם יי נפק ית די חובת כולהון: וחוכמת יוסף בר יעקב איסתייעא עלוהי לחכימותיה כל קביל עשרתי אחוהי צדיקיא דשלטין ברחלתא דיי ולא שלט בהון יצרא בישא בעידן דהוו יהיבין בקרתא דמצרים ולא קטלו ית יוסף אחוהון דהוה מצער להון בזימנא ההוא בקל סילוי וארום לית גבר זכאי בארעא דייעביד טב כל יומוהי ולא יחוב קדם יי אבל גברא די יחוב קדם יי חמי ליה למהדר בתיובתא עד דלא ימות:

א״ש אל יותר ממנו דמן. ויותר ממנו מאה רכב דשמואל. וחברו דד״ה. ואת הוות החרמנו׳ כי מה יותר לחכם עם הכסיל. ואל תתחכם יותר למה׳ לעשות יקר יותר ממני. ובבס״ר אחרי״תי בסר במקום ואל תתחכם יות״ר ויו״תר לרא״י השמ״ש: ואל תהי סכל חד מן כ״ו יחידאין ואל סמיכין למלה אחרא וכל חד לית דכו׳ וסים׳ נמסר במסר׳ רבת׳ בערך אל בס״ד: תנח ג׳ דגשי׳ וסי׳ אם רוח המשל תעלה עליך׳ טוב אשר תאחז בזה׳ בבקר זרע זרעך׳ וא׳ ותנח בגדו אצלה עד בוא׳ ואינון חד מן ג׳ זוגין מן ג׳ג׳ת בריש׳ וא׳ ות׳ וסימ׳ תמת וסים׳ נמסר בסדר בלק ואיוב סימן לו׳. ותודותיו ג׳ וסים׳ נמסר בסדר וישמע יתרו. תנח ג׳ וסים׳ דלעיל:

ויש אומ׳ כי דגשות השי״ן אות לחסרון נו״ן נפעל רק לחסרון תי״ו התפעל והיה ראוי שיהיה תשתומ׳ כי לא ימצא מבנין נפעל בפעלי הכפל שימצאו שניהם רק ימצא בבנין התפעל בפעלים שהעי״ן שלהם איננו שלם כמו תתבנה ותכונן: אל תרשע. בעבור שרוב הרשע יביא האדם לידי סכנה אמר למה תמות בלא עתך ודע כי הרשעות הוא להתעסק בדברי העולם אמר שתתעסק במה שיספיק לך ואל תהי סכל כלל כי הסכלות ממית בלא עת: טוב. כבר פירשתי בפסוק טוב כעס משחוק מעט מחלקי הנפש ואיש השכל יתן לכל נפש חלק בעתו ואיננו צריך לחפש מה יעשה רק ילך אחר תורת אלהיו ולא יסור ממנה ימין ושמאל וישמור המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בשני העולמות וטעם הזה חתם ספרו כי ירא אלהים יצא את כלם לאמת: החכמה. בעבור שאמר אל תתחכם יותר חזר לבאר שאין מעלה גדולה הימנה רק הזהיר שלא יתעסק בה תמיד רק יתן חלק לגוף כדי שיחיה ואמר כי יותר עוז וכח יש לחכמה משני שליטים רבים ומנין עשרה בעבור היותו סך חשבון והוא ראש הכלל כי כל מה שיש למעלה ממנו הם אחדי׳ ובעבור היות עיקר כל דבר הראש ואמצעיתו וסופו היה האל״ף בלשון הקדש בתחלה והיו״ד בסוף והנה הה״א והוי״ו אמצעיים ואלה הארבעה אותיות הם למשך ולא יתכן שימצא אות או תנועה רק שיהיה אחד מהם כמשך עמו והאלף והיו״ד בחשבון שומרי עצמם כמו גדר והה״א והוי״ו חשבון עגול וסוד גדול יש בשם הנכבד והנורא שאינו שם מדה והוא מן האותיות הנזכרים וענין אשר היו בעיר הראות עוזם בהתחבר׳ כלם במקו׳ אחד בהסכמה אחת ויש מפרש כי זה רמז לגלגלים והוסיף אחד ואיננו נכון: כי אדם. חזר לבאר ענין אל תהי צדיק הרבה וענינו דע כי לא תוכל שלא תחטא כי אין אדם אשר לא יחטא בפועל או בדבור או במחשבת ככתוב בספר משלי במבע התועבות לבחורים מחשבות און וענין אשר יעשה טוב תמיד ולא יחטא לעולם: גם

גם לכל הדברים וגו' · לפי שהדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועליו נאמר אל תרשע הרבה אמר גם לכל הדברים וגו' אשר ידברון אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן: אשר לא תשמע את עבדך מקללך · אין טוב אשר תטה אזנך לשמוע את עבדך מקללך · דבר אחר מעשרה שליטים אלו עשרה דברים המחייבים את האדם מתי עיניו מראין אותו דברי עביר' שתי אזניו משמיעים אותו דברים בטלים שתי ידיו שגוזל וחותם כהן שתי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה ופיו ולבו · דבר אחר החכמה תעוז לחכם זה נח · מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו · ד"א לחכם זה אברהם · מעשרה שליטי' מעשר דורות שלפניו · ד"א לחכם זה יוסף · מעשרה שליטים אלו אחיו · ד"א לחכם זה משה · עשרה שליטים עשרה דברים ה המשמשין את הגוף על ידי מאכל מן פומא לוושט ומן וושט לכרסא וכו' כדאית' במדרש קהלת וחכמתו עמדה לו למשה שלא נצרך לאכול ארבעים יום וארבעים לילה כל הפנים הללו במדרש ואיני יכול לייסב עליהן מקר' של אחריו כי אדם אין צדיק בארץ כל זה נסיתי בחכמה על מקראות של מטן ועל של מעלן: נסיתי בחכמה · בתורה: אמרתי אחכמה · לדעת את החכמה: והיא רחוקה ממני · ומה היא זו · רחוק מה שהיה את הדברי' הרחוקים שהיו ביצירת בראשית: ועמוק עמוק · הוא מי ימצאנו שאין לי רשות להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור · ועוד סבותי לדעת ולתור ולבקש חכמת פרשת פרה אדומה וחשבון קץ הגאולה: ולדעת רשע כסל · לעמוד על סוף דעתה של מגותה וסכלות הוללות מעורבב ומשועמם שבה: ומוצא אני מר ממות · שהיא קשה מעשרה דברים הקשי' שנבראו בעולם כדאיתא בבבא בתר' בהשותפין ומוצא אני מר וקשה ממנה את האשה זו המינות: וחרמים לבה · לשון מכמורת כמו יגורהו בחרמו יאספהו במכמרתו: אסורים ידיה · ומשהחזיקה באדם הרי הוא כנקשר בקשורי עבותות · אסורים שם דבר של קשורים כמו וימסו אסוריו קשוריו כן פירשו מנחם: ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון · כל המצות שהצדיקים עושים והעבירות שהרשעים עוברים נמנים לפני הקב"ה אחת על אחת עד שמצטרפות לחשבון גדול כך פירשו רבותינו במסכת סוטה: אמרה קהלת: אמרה קבוצת החכמה ואמרה נפשי המשכלת המקבצת החכמ' · קהלת לשון נקבה הוא וכשהוא אמרו בלשון זכר מוסב על הקובצה והוא שלמה ובמדרש מצינו אמר ר' ירמיה בן אלעזר רוח הקדש פעמים משיחה בלשון זכר ופעמים בלשון נקבה כתוב אחד אומר עזרי ומפלטי לי וכתוב אחר אומר כי אתה עזרתי וכתוב אחד אומר קול מבשר וכתוב אחר אומר מבשרת ציון: אשר עוד בקשה נפשי · לבד אלה האמורים למעלה שבקשתי ולא מצאתים בקשה עוד נפשי כשרה בנשים ולא מצאתי כי כולן דעתן קלה עליהן: אדם

גם לכל · יאמר לחכם אם תרצה למצוא מנוחה אל תתן לבך לכל דברי בני אדם ואילו היה מקללך ואפילו עבדך כי אם תתן לבך לדבריה' תכעס ויחסר אור חכמת הנשמה: כי גם · כל פעם בלשון הקדש חובר על לשון זכרים ולעולם הוא לשון נקבה חוץ מן אך הפעם הזה של שמשון והענין אל תחוש לדברי המבזי' והמקללים כי כבר תדע שגם אתה קללת אחרים או הם בפיך או במחשבותיך: כל זה · כל מה שאמרתי לך הכל נסיתי בחכמה ובקשתי שאחכם יותר ומצאתי שהוא דבר רחוק וזה מענין ואל תתחכם יותר כי עיקר מה שהיה הוא רחוק מאד שישיגנו האדם והבא עמוק מאד · פירו' אחר בקשתי החכמה ומצאתיה רחוק אע"פ השגתיה וחכמתי · וענין רחוק מה שהיה כי מה שהיה הוא רחוק לבדו ודבר שלא עבר והיה יכול אדם לחפש עד שימצאנו וזה ענין עמוק עמוק מי ימצאנו כענין מים עמוקי' עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה: סבותי · הסבותי פני ומחשבותי בלבי לדעת אם יתחבר החכמ' והחשבון שהו' פירו' מחשבת הדעת עם הרשע והסכלות וההוללות: ומוצא · מצא החפץ יעור עיני חכמים ויסלף מחשבותם ותתבלע חכמתם ומלת מוצא פועל על משקל קורא ומוצא רוח מאוצרותיו מהבנין הכבד גם הוא פועל וראוי להיות מוציא ובא מלעיל בעבור היות הטעם באות הראשון במלת שאחריו ומצודים הוא מן ציד ומשקלו מרומים והוא מן הפעלים שהע"ן שלהם איננו שלם וחרמים כענין רשת משטח חרמים כמהו והענין שאין לב האשה ומחשבותיה בכל רגע כי אם לשטוח חרמי' לצודד נפשות וידיה כמו בית האסורים וענין ילכד בה ברשתה ואמר כי המות היה טוב לחכם מהחשק: ראה · עודנו מדבר בדברי האשה ומלת אמרה קהלת על לשון החכמה ופירו' חשבון מחשבת והענין שלא יוכל האדם למצוא מחשבת שהוא החפץ עד שיסמוך אחת לאחת שידוע שהנחברת האחת נושא ונשוא וכן המחברת השנית רק תהיה' בהסמכם הנשוא בראשונה נושא באחרונה או שני הנושאים או שני הנשואי' בשוה אז תוליד בין שתי המחברות דעת שלישית והנה כן בדברי הנפש אף כי בגויות והענין כי אין ראוי לחכם להתחבר עם אשה כלל לולי שלא יתכן להשאיר דמותו תחתיו שהוא שלישי כי אם בהתחבר האב והאם ופירוש אחר שיהיה זה הפסוק דבק עם הבא אחריו ויהיה פירוש מלת חשבון מחשבת או מנין והענין כשתחשוב בכל דבר שתמצאנו איננו לבדו עד שיסמך לאחר כמו גדול וקטן כי לא יקרא גדול כי אם כנגד קטן ממנו והקטן בהפך וכן חכם וכסיל וכן צדיק ורשע ג"כ בחשבון כי בהתחבר אחת לאחת יקום ראש המנין ואם תחבר אחת לראש ישוב כמו סוף ובהתחבר אחת לסוף ישוב כנגד ובהתחבר אחת לנגד ישוב עגול והעגול מיוסד והמיוסד שלם והשלם גוף והענין אפילו שלא ימצא איש שכל וחכמה ויראה והוא האדם הישר רק ימצא כנגד בני האדם האחרים ובזכרים לבדם ימצא אחד מני אלף ומלת אחת לשון נקבה · ודע כי האותיות מתחלקים לשני חלקים חבים מפרתים פעמים ופעמים הם עיקרים והמפרתים כמתו"ל אב"ג המו"ן והשאר עיקרים תמיד ולא ימצאו נוספים כי אם בכפל כמו שחרחורת וכן לא יגרעו חוץ משפעלי הכפל בהגרע ד"לת שרד מן שוד וכן בהתחבר תי"ו הנכח יחסר השרש כמו אותו תשחית וכרת וכן בהתחבר נו"ן השרש עם נו"ן נקבות רבות יחסר נו"ן השרש כמו בכל דלויותיו תשכונה והוא מבלע וכן מלת משרת את המלך בעבור התחברו' תי"ו השרש עם תי"ו הנקבה חסרו תי"ו השרש ופתחו הרי"ש להורות על לשון נקבה להפריש בינו ובין משרת משה שהוא לשון זכר וכן בהתחבר ד"לת אחד והוא רפה עם תי"ו רפה שהיא לשון נקבה והם קרובים במוצא חסרו הד"לת שהוא שרש וזה מקרים הרה ללת ולא כי שני שרשים הם בענין אחד ויפרש את לא פרה יפרה איש ועשה את מאחת מאלה כמו אחד וזה רחוק כי פירוש את לא פרה אין את פודה נפש איש או אין איש פודה נפש אחיו ויהי את פועל או פעול והבא אחריו יורה עליו והוא' ויקר פדיון נפשם והענין שלא יוכלו בני אדם לפדות אחיהם או אהוביהם מן המות ואיך יוכלו לפדותם והם כלאים לפדות נפשם ופי' ועשה את פועל או פעול וענין הפעל ועשה ישראלי וענין הפעול עשה עבירה היא אחות לאלה העבירות הנזכרות הודבר רע הוא את להם ועוד איך יהיה פירוש ועשה את אחד והנה ישוב בעבור שבא אחריו מאחת מאלה ועשה אחד מאחתי: אשר ימלט בקשה מן הבנין הכבד והחירק יורה עליו ויחסר הדגש מן הקו"ף כמו שלחו באש מקדשך וכמו התל בי שהוא מן ויהתל בהם אליהו ואין לו חבר כמהו בכל הפעלים השלמים בלשון זכר ויחיד ופי' השלמים חוץ מן אותיות הגרון וישוב בכל אלה לאלף הנזכר כי כן היה מספר נשי שלמה שבע מאות שרות ושלש מאות פילגשים: לבד

אתה ואתה ה' כתי' את וקרי' אהה וסי' ואת הגדת היום את אשר עשית · את הלא את שכת בעדו · את כי גם פעמי' רבות ידע לבך · את אתה הוא יי' לבדך את עשית את השמים · ואת ונפשי נבהלה מאד · ואינון מן כ"ט מלין חסרים ה' בסוף תיבותא וקרי' וסימ' נמסר במסר' רבת' במערכת אות ההא כסדר: ימלט י"ג וסימ' נמסר במלכים א' סוף סימן י"ח וירמיה סימן

גם לכל־הדברים אשר ידברו אל־
תתן לבך אשר לא־תשמע את־
עבדך מקללך: כי גם־פעמים (ל' ורפי וסימ')
רבות ידע לבך אשר גם־את קללת (אתה ה')
אחרים: כל־זה נסיתי בחכמה (ח' כתי' ה' · ב' כי לא · ב' נסיפ')
אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני:
רחוק מה־שהיה ועמק עמק מי
ימצאנו: סבותי אני ולבי לדעת (ב' יתר חס')
ולתור ובקש חכמה וחשבון ולדעת (ה')
רשע כסל והסכלות הוללות: (ה' · ל)
ומוצא אני מר ממות את־האשה (ל)
אשר־היא מצודים וחרמים לבה (כ' תל' ות' בלים)
אסורים ידיה טוב לפני האלהים
ימלט ממנה וחוטא ילכד בה:
ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת (ינ' בסיפ' וכל קרי' רבו' כמלא כנגד והתוספ')
לאחת למצא חשבון: אשר
עוד בקשה נפשי ולא מצאתי (ה')

אוף כל מליא דימללון לך רשיעיא לא תִסְּסוֹר לִבָּךְ לְקַבָּלוּתְהוֹן דְּלָא יֵיתוֹן יוֹמִין דִּי תִשְׁמַע יַת עַבְדָּךְ דִּילוּט לָךְ וְלֵית לָךְ חֵילָא לְאִשְׁתְּזָבָא מִן יְדוֹי אֲרוּם חֲזֵי לָךְ לְמִיצַדַּק יַת דִּינָא בִּזְמַן דִּי יְלוּט לָךְ גְּבַר דְּלֵית דִּכְוָתָךְ דְּאַף זִמְנִין סַגִּיאִין יָדַע לִבָּךְ דְּאוּף אַנְתְּ הֲוֵיתָא לָטֵי גּוּבְרִין אוּחְרָנִין: כָּל דִּי אֲמָרִית בְּחָנִית בְּחוּכְמְתָא אֲמָרִית בְּמֵימְרִי אֶתְחַכִּים אַף כָּל חוּכְמַת אוֹרַיְתָא וְהִיא רְחָקַת מִנִּי: הָא כְּבַר אִתְרַחַק מִבְּנֵי נָשָׁא לְמִידַע כָּל מַה דַּהֲוָה מִן יוֹמֵי עָלְמָא וְרָז יוֹם מוֹתָא וְרָז יוֹם דְּיֵיתֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא מַן הוּא דְיַשְׁכְּחִינֵיהּ בְּחוּכְמְתָא: חֲזָרִית אֲנָא לְחַשְׁבָא בְּלִבִּי וּלְמִידַע וּלְאַלָּלָא וּלְמִתְבַּע חוּכְמְתָא וְחוּשְׁבַּן אַגַר עוֹבָדוֹי צַדִּיקַיָּא וּלְמִידַע פּוּרְעָנוּתָא חוֹבָא דְשַׁטְיָא וְסוּכְלְתָנוּ חוּלְתוּלְתָּא דְּמַל דְּמַלְכוּתָא: וְאַשְׁכַּחִית אֲנָא פִּתְגָם דְּמָרִיר עַל אֱינַשׁ יַתִּיר מִן מְרִיר יוֹם מוֹתָא יַת אִתְּתָא דְּהִיא עָבְדַת עֲקִין סַגִּיאִין לְבַעְלָהּ וּמְצַדְּתָן וְתַקְלָן בְּלִבָּא כַּפְתָן יְדָהָא: בְּדִיל דְּלָא לְמִפְלַח בְּהוֹן תַּקִּין קֳדָם יְיָ גְּבַר דִּי יִפְטִיר יָתָהּ בְּגֵט פִּטוּרִין וּמִשְׁתְּזֵיב מִינַהּ וְחַיָּיבָא קֳדָם יְיָ גְּבַר דְּיִסְבִינָהּ וְאִתְלְכַד בִּזְנוּתָהָא: חֲזֵי דֵין עוֹבָדָא דְּאַשְׁכַּחִית אֲמָרַת קֹהֶלֶת דְּמִתְקְרֵי שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל כְּווֹנִית מִלַּיָּא חֲדָא חָד עִם חַבְרְתָּא לְמִשְׁכַּח חֻשְׁבּוֹן בְּנֵי אֱנָשָׁא מַה יְהֵא בְּסוֹפֵיהוֹן: אִית פִּתְגָם אוּחֲרָן דְּעוֹד תְּבַעַת נַפְשִׁי וְלָא אַשְׁכָּחִית

מ"ו: ולא מצאתי ה' וסמ' וסים' ולא מצאתי לה בתולים · ויאמרו שרי פלשתים · ואבקש מהם איש · חרפה שברה לבי ואנושה. אשר עוד בקשה נפשי קדמא דפסו':

לבד׳ • חוזר חשבון על לשון נקבות והוא לשון זכר כמו עונות והענין שעשה האלהים את האדם להיות ישר הולך בדרך ישרה והמה בקשו ארחות עקלקלות וגם זה הענין סמוך בפסוק שלמעלה שאשה אחת די לאיש: מי כהחכם • יש מלה מוספת עמה ואחרת עמה כמלת אל בקצפך תוכיחני יחי ראובן ואל ימות מתיו בסתר יכפה אף וכן

ארם אחד מאלף מצאתי • בנוהג שבעולם אלף נכנסים למקרא אין יוצאים מהם להצלית מראויים למשנה אלא מאה ואותם מאה שנכנסו למשנה אין יוצאין מהם לתלמוד אלא עשרה ואותן עשרה שנכנסו לתלמוד אין מצליח מהם אלא אחד להוראה הרי אחד מאלף: ואשה בכל אלה • אפי׳ באלף לכך אתה צריך להזהר בה: לבד ראה זה מצאתי •

ישנא ל׳ וכתיב א׳ חכמת אדם תאיר פניו והוא חד מן מלין דמשמשין א׳ בסוף תיבות ולית להון זוגא וסימ׳ נמסר בסמ׳ רבת׳ במערכת אות האלף כס״ד: שומר י׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ז ומשלי סימן י׳ ע״ש • ברוח ג׳ קמצין וסימ׳ כמפרק הרים: אין אדם שליט ברוח לכלוא • תבנית כל אשר היה ברוח בדה:

אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל
אלה לא מצאתי: לבד ראה זה
מצאתי אשר עשה האלהים את
האדם ישר והמה בקשו חשבנות
רבים: מי כהחכם ומי יודע פשר ח
דבר חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו
ישנא: אני פי מלך שמר ועל דברת
שבועת אלהים: אל תבהל מפניו
תלך אל תעמד בדבר רע כי כל
אשר יחפץ יעשה: באשר דבר
מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה
: שומר מצוה לא ידע דבר רע ועת
ומשפט ידע לב חכם: כי לכל חפץ
יש עת ומשפט כי רעת האדם רבה
עליו: כי איננו ידע מה שיהיה כי
כאשר יהיה מי יגיד לו: אין אדם
שליט ברוח לכלוא את הרוח

ב׳ · ל׳ ג׳ · ל׳ וכתי׳ א׳ · ל׳ חל׳ · כג״ף חל חל · ל׳ רף בתא״ר תחותי ב׳ · י׳ מל׳ · יט · ל׳ · ל׳ חכ׳ בסי׳ · ג׳ · ל׳ ומל׳

גבר שלים וזכאי בלא חבולא מן יומי אדם
עד די אתיליד אברהם צדיקא די אשתכח
מהימן וזכאי בין אלף מלכין דאתכנשו
למעבד מגדלא בבבל ואיתתא דבכל אילין
נשיהון דמלכיא כשרה לא אשכחית:
לחוד חזי דין אשכחית די עבד יי׳ אדם
קדמאה תקיף קדמוי זכאי ותויא וחוה
איתתיה אטעיוהו למיכל מן פיריא אילניא
דאכלין פירוי חכמין למידע בין טב לביש
וגרמו לאסתקפא עלוהי יום מותא ולכל
דיירי ארעא ואינון תבעו למשכח חשבונין
סגיאין בגין לאיתאה מחתא על דיירי ארעא
: מן הוא חכימא דיכיל למיקם קביל
חוכמתא דיי׳ ולמדע פשר מליא בנביאיא
חוכמתא דגבר חכים תנהור זיו אפוהי ביני
צדיקיא ותציף אפין מתחלפן כל אורחתיה
מטב לביש: הוי זהיר ית פומך על גזירת
מלכא למיטר מה די פקדינך ועל עיסק
מומתא דיי׳ אזדהר ולא תימי בשום מימריה
על מגן: ובעידן רוגזא דיי׳ לא תנוח
לצלאה קדמוהי אתבהיל קדמוהי אזיל וצלי
ותבעי רחמין מיניה בגין דלא תקום בפתגם ביש ארום ריבון כל עלמא דיי׳ כל די יצבי יעביד:
באתר אית גזירת מלכא מימרא דמלכא דשליט על כל עלמא מתעבדא בבהלו ומן הוא גברא
דמתי בידיה ויימר ליה מה עבדתא: גבר די נטיר פיקודיא דיי׳ לא ידע מידעם ביש לעלמא
דאתי ועידן צלותא ודין וקשוט אשתמודע בלב חכימיא: ארום לכל עסקא אית עידן טב וביש
ועל דין קשוט אתדן כל עלמא וכד אתגזר מן קדם יי׳ למהוי פורענותא בעלמא על הובת איניש
עבדי בישא דסגיאן עלויהון: ארום ליתוי חכים מה דעתיד למהוי בסופיה עלוהי ארום
בעידן די יהי רעוא מן קדם יי׳ לאבאשא ליה מן הוא די חוי ליה: לית איניש דישלוט ברוח נשמתא
למכלא ית נשמתא דחיי בגין דלא יפסוק מן גופא דאנשא

יתכא אות מוסף אחר כמו מאל אביך ויעזרך ואת שדי הוא ומאת שדי והוא דבק עם ה הפסו׳ שלמעלה מידי אביר יעקב כל זה בא לך מאל אביך והוא יעזרך לעולם ואמר הגאון רב סעדיה ז״ל שעניינו אשאל מאל א אביך ויעזרך ועל שני הפירושים צריכה ת תוספת מ״ם על את וכן מוסרים אאסוך ומוסרים הוא תואר היין וכמהו יתהלך במישרים וכן כיין ה הטוב הולך לדודי ל למישרי׳ וישוב אאסוך על העלמות הנזכרות בפסוק הראשון וכן מי כהחכם ומי כיודע פשר דבר ויתכן היות פירוש מי כהחכם מי שהוא יודע פשר דבר ומלת פשר משפחת ארמית והענין למה יתעסקו בני אדם ל לחשוב חשבונות רבים שלא יועילו אין מי ש שהוא על דרך ישרה כמו החכם המבקש חכמה וידרוש לדעת פשר כל דבר מה ה חפץ יש בו ולמה כן ויתכן היות פשר הפוך קופו בתוכו מן כי לא פורש וענין חכמת אדם תאיר פ פניו תשים אור בפניו והענין תסיר כעס כ כענין באור פני מלך חיים וענין ועז פניו ישונא סור עזות פנים ממנו כי החכמה תוליד הענוה כי בהתגבר הנשמה על הרוח יסור הכעס ועזות המצח: אני • כאשר השלים לתוכיח החכם שישמר מפח החשק שב להזהירו שלא ישען על חכמתו ויבזה מצות מלך מקומו בעבור היותו כסיל כנגדו וענין אני אני אנוך או אזהירך על שני דברי׳ שלא תמרה אותם האחד מה שיצא מפי המלך והשני מה שיצא מפיך גם אתה כנגד השם הנכבד והנורא כי המלך לא ינקה כל אשר ימרה את פיו ומלך האמת לא ינקה את אשר ישא את שמו לשוא: אל תבהל • תלך • מצאנו בלשון הזאת וכדעה כרדפה ש׳ תרבו תדברו ועיקרם וכדעה לרדוף ש׳ תרבו לדבר ויותר נכון הוא שיחסר מ״ן שהו׳ במקו׳ אשר ויהיה כן וכדעה שכרדפה ש׳ תרבו שתדברו וכן זאת מלת תלך ש׳ תבהל מפניו ללכת או ש׳ תבהל מפניו שתלך ש׳ ימהר לבך שתחשוב שתוכל ללכת מפניו פני המלך פן תעמוד על דבר שהוא רע בעיניו כי כרצונו יוכל לעשות לך: באשר • בכל מקו׳ שדבר המלך שם שלטון הוא עליך ואין מי יוכיחנו להצילך מידו כי הכל יפחדו׳ ממנו אם כן לבשר ודם אף כי למלך האמת שמלא כבודו מעלה ומטה: שומר • לא ידע דבר רע • כי לא יבא לו ברוב • ועת ומשפט ידע לב חכם יש מפרשי׳ עת במקום הזה כמו חכמה ויאמרו כי כמהו לעות את יעף דבר ביד אים עתי יודעי העתים יודעי בינה לעתים וזה איננו נכון כי פירוש לעות את יעף לשום לו עת והוא יעיר בבקר בבקר ואיש עתי שיהיה מזומן ללכת לאות׳ העת ולא יתעכב או יהי פירושו שמנהגו ללכת בכל עת בשנה למדבר הנזכר וענינו כמו רגיל ויודעי בינה לעתים כבר פירשו רז״ל שהיו מחשבי עבורי השנים ויודעי העתים הם אנשי המזלות ופי׳ אחר שומר מצוה לא ירצה לדעת דבר רע וענין עת ומשפט דבק עם הפסוק של אחריו: כי לכל • ידע החכם כי לכל חפץ יש עת ולא יוכל להלחם עם אים שהשעה משחקת לו וענין כי רעת האדם הע״פ שידע כי עת לכל חפץ ולא ידע מתי תגיע העת וזו רעה רבה: כי איננו • לא ידע מה יהיה ואם ידע ידע דברים על דרך כלל או בסיבות שנקה מי יגיד לו בפרט כאשר יהיו הדברים: אין אדם • ואילו היה יודע מתי ימות מה יועילנו כי אין אדם שיש לו יכולת לכלוא את הרוח וזה הפסוק יורה שהרוח רוצה לאסור בבית כלא כאשר החלותי בתחלת דברי: ואין

שבאה לעולם תקלה על ידה: אשר עשה • הקב״ה • את האדם הראשון ישר: והמה • משנזדווגה לו חוה אשתו ונעשו שנים ו ונקראו המה: בקשו חשבונות רבים • מזימות ומחשבות של חטא כך נדרש ב במדרש: מי כהחכם יודע • מי בעולם חשוב כאדם חכם: ומי יודע פשר דבר • פשרון של דבר כמו שמצינו ב בדניאל מתוך חכמתו שהיה חכם בידאת ש שמים נתגלו לו רזי פשרי׳ מי כמשה עושה פשרים בין ישראל ל לאביהם שבשמים: ועוז פניו ישונא • משאר הבריות עד כי יראו מגשת אליו כי קרן עור פניו: אני פי מלך שמור • לפיכך אני צריך ונכון לשמור פי מלכו של עולם ש שהיא הטובה שבכולן: ועל דברת שבועת אלהים • שנשבענו לו בחורב לשמור מצותיו • ד״א אני נכון לשמור פי מלכי האומות ה המושלי׳ בנו בגלגליות וארנוניות: ועל דברת שבוע׳ אלהים • ובלבד שלא יעבירונו את ה השבועה שנשבענו ל למקום • ועל דברת ואבל דברת שבועה שהי אסמו׳ פי המלכים וכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שאמרו לנבוכד נצר לך אמרין מלכא נבוכד נצר לא חשחין אנחנא על הדא פתגם להתבותך אם מלכא למה נבוכד נצר ואם נבוכד נצר למה מלכ׳ אלא כך אמרו לו לך אנו אומרים דאת מלכא לנו לעבודה ולמסים וגולגליות אך על דנא שאת אומר עלנא לעבוד ע״ז נבוכד נצר את ולא מלך ואת וכלבא שוין: אל תבהל מפניו תלך • אל תהי נבהל לומר שתלך ותברח מפניו למקום שאינו שליט שם שבכל מקום הוא שליט: ואל תעמוד בדבר רע • אל תעמיד עצמך עוסק בדברים רעים כי כל אשר יחפוץ להפרע ממך רשות ויכולת בידו לעשות: באשר דבר מלך שלטון • בשביל אשר דבר הקב״ה מושלת היא ומי יאמר לו מה תעשה: ואם שומר מצוה אתה לא תדע דבר רע ולא תבואך: ועת ומשפט ידע לב חכם • החכם יודע שיש עת קבוע לפקודת רשעים ומשפט יש לפני הקב״ה שסופו להפרע מהם משפט יומטו״שא בלע״ז והיא הפורענות: כי לכל חפץ • שהאדם עושה חפצו ועובר על דת יש עת להפרע ומשפט ופורענות מוכנת: כי רעת האדם רבה עליו • כאשר רבת רעת האדם ושאתו נרומה אז באה פקודתו כי משמש בלשון כאשר כמו כי יהיה להם דבר בא אלי: כי איננו יודע מה שיהיה • כשהרשע עובר עבירה איננו נותן לבו למה שעתיד הקב״ה להביאו במשפט ואוי לו בכך: כי כאשר יהיה • הפורענו׳ מי יגיד לו להמלך בו וליטול בו עצה וליטול רשות פתע פתאום יבואנו: אין אדם שליט ברוח • ברוחו ויכרו של שלוחו של מקו׳ לכלוא ולמנוע ממנו את הרוח שבגופו שלא יטלנו מלאך המות: ואין

רשי

ואין שלטון. של שום מלך ניכר ביום מותו בכל מקום אתה מוצא והמלך דוד
וביום מותו ויקרבו ימי דוד למות לא הוזכר מלכות כאן: ואין משלחת במלחמה.
זו לאמר אשלח בני או עבדי במקומי: את כל זה ראיתי. האמור למעלה: ונתון
את לבי לכל המעשה. וגם לכל מעשה בני אדם כיוני את לבי וראיתי עת אשר שלט

אבן עזרא

ואין שלטון לא תועיל המלכות למלך ולא הכסף המוכן למלחמה ומשלחת כמו
כסף וכמהו וחיתו מעבור בשלח וענינו משלחת המלחמה ויש מפרשים במלחמה
מלחמת המתכונת השומרת הגוף עד עת קץ עם החלי הנככם בגוף ואם יחלש
התכונת ימות בן אדם ופירוש רשע רוב התנועה והכנוח כענין והוא ישקיט

ימלט ח' וסי' נמס' בעמוס סוף סי' ב' ואיוב סוף סי' כ"ב: ונתון ז' וסי' נמס' בסדר בקץ וירכיה סוף סימן ל"ז: באדם ד' וסי' נמסר
בסדר תזריע ומשלי סימן כ"ג: על כן ט' בטעם פזר וסימ' על כן לא יאכל ובני ישראל. על כן קראו למקום ההוא מחנה דן.
כי על כן הוא כרפא את ידי דירמיה. על כן חרה אף יי' בעמו. על כן לא ידרכו כהני דגון' על כן אבכה בבכי יעזר.

וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת וְאֵין מִשְׁלַחַת ב'
בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת־ ח' זו
בְּעָלָיו׃ אֶת־כָּל־זֶה רָאִיתִי וְנָתוֹן ז'
אֶת־לִבִּי לְכָל־מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה ד'
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם
בְּאָדָם לְרַע לוֹ׃ וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים ך' י' כ'
קְבֻרִים וָבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ ל' ל' ל'
וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר כֵּן־עָשׂוּ גַּם־זֶה ל' וסף
הָבֶל׃ אֲשֶׁר אֵין־נַעֲשָׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה
הָרָעָה מְהֵרָה עַל־כֵּן מָלֵא לֵב בְּנֵי־ ח' בטע'
הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע׃ אֲשֶׁר חֹטֵא ג' חס'
עֹשֶׂה רָע מְאַת וּמַאֲרִיךְ לוֹ כִּי גַּם־יוֹדֵעַ ל' ל'
אָנִי אֲשֶׁר יִהְיֶה־טּוֹב לְיִרְאֵי הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר יִירְאוּ מִלְּפָנָיו׃ וְטוֹב לֹא־יִהְיֶה ה'
לָרָשָׁע וְלֹא־יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר ה'
אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים׃ יֶשׁ־ ב' ויתכנע' ל' נכיפ'
הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵהֶם ב' חס' נכי' ונפסו'
כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים
שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים ל' ל' ו'
אָמַרְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃
וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת־הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר ג'
אֵין־טוֹב לָאָדָם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אִם־

וְלֵית שִׁלְטוֹנָא בְּיוֹם מוֹתָא לְשֵׁיזָבָא גב גְּבַר לְחַבְרֵיהּ וְלֵית מָנֵי זַיְנָא מְסַיְיעָן בִּקְרָבָא וְלָא יְשֵׁיזֵיב חוֹב יַת מָרוֹהִי בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא׃ יַת כָּל דֵּין חֲזֵית דִּיהֲוָה בְּעָלְמָא הָדֵין וִיהָבִית יַת לִבִּי לְמִידַע יַת כָּל עוֹבָדָא דְּאִתְעֲבִיד בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעִידָן דִּי יִשְׁלוֹט אֱנָשׁ בֶּאֱנָשׁ לְאַבְאָשָׁא לֵיהּ׃ וּבְקוּשְׁטָא חֲזֵית חַיָּיבַיָּא דְּאִתְקְבָרוּ וְאִישְׁתֵּיצִיאוּ מֵעָלְמָא מֵאֲתַר קַדִּישׁ דְּצַדִּיקַיָּא שַׁרְיָין תַּמָּן דַּאֲזָלוּ לְאִיתּוֹקְדָא בְּגֵיהִנָּם וְאִיתְנַשְׁיָין מִבֵּין יָתְבֵי קַרְתָּא וְהֵיכְמָה דַּעֲבָדוּ אִתְעֲבִיד לְהוֹן אַף דֵּין הֲבָלוּ׃ וּמִן בִּגְלַל דְּלֵית מִתְעֲבִיד פִּתְגָם בִּישׁ פּוּרְעָנוּת רַשִּׁיעַיָּא בִּפְרִיעַ עַל עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא בְּגִין כֵּן אִתְמְלֵי לִבָּא דִּבְנֵי אֱנָשָׁא בְּהוֹן לְמֶעְבַּד בִּישׁ בְּעָלְמָא הָדֵין׃ וּבִזְמַן דְּחַיָּיבָא יַעֲבִיד בִּישׁ מְאָה שְׁנִין וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְיְהִיבַת לֵיהּ אַרְכָּא בְּגִין דִּיתוּב אֲרוּם אִתְגְּלֵי לֵיהּ בְּרוּחַ קוּדְשָׁא וִידַעִית אֲנָא דִּיהֵי טַב לְעָלְמָא דְּאָתֵי לְדַחֲלַיָּא דַּיְיָ וְדַחֲלִין מִן קֳדָמוֹהִי וְעָבְדִין רְעוּתֵיהּ׃ וְטַב לָא יְהֵי לְרַשִּׁיעָא וְלָא יְהֵי לֵיהּ אַרְכָּא לְעָלְמָא דְּאָתֵי וּבְעָלְמָא הָדֵין אִתְקְטָעִין יוֹמֵי חַיּוֹהִי יַעֲרְקוּן וְיִתַּחַלְפוּן כְּטַלַּל בְּגִין דְּלֵיתוֹהִי דָּחִיל מִן קֳדָם יְיָ׃ אִית הֲבָלוּ דְּאִתְגְּזַר לְמֶהֱוֵי מִתְעֲבִיד עַל אַפֵּי אַרְעָא דְּאִית צַדִּיקַיָּא דְּמָטֵי לְהוֹן בִּישׁ כְּאִילּוּ אִינוּן עָבְדִין כְּעוֹבָדֵי חַיָּיבַיָּא וְאִית חַיָּיבִין דְּמָטֵי לְהוֹן כְּאִילּוּ אִינוּן עָבְדִין כְּעוֹבָדֵי צַדִּיקַיָּא וַחֲזֵית בְּרוּחַ קוּדְשָׁא דְּבִישָׁא דְּמָטֵי לְצַדִּיקַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין לָא עַל חוֹבֵיהוֹן אֱלָהֵין לְמִגְבֵּי מִנְּהוֹן חוֹבָא קְלִילָא לְמֶהֱוֵי אַגְרְהוֹן שְׁלִים לְעָלְמָא דְּאָתֵי וְטַב דְּמָטֵי לְחַיָּיבַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין לָא עַל זְכוּתֵיהוֹן אֶלָּא לְמִפְרַע לְהוֹן אַגְרָא עַל זְכוּתֵיהּ קְלִילָא דַּעֲבָדוּ לְמֶיהֱוֵיהוֹן אָכְלִין אַגְרָא בְּעָלְמָא הָדֵין וְלַהוֹבָדֵיהוֹן חוּלָקְהוֹן לְעָלְמָא דְּאָתֵי אֲמָרִית בְּמֵימְרִי דְּאַף דֵּין הֲבָלוּ׃ וְשַׁבָּחִית אֲנָא יַת חֶדְוַת אוֹרַיְתָא אֲרוּם לֵית טַב לֶאֱנָשׁ בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא אֲרוּם אֱלָהֵן

על כן מלא לב בני האדם. קראו את שם המקום ההוא עמק ברכה דד"ה. לימים האלה פורים: אליהם ב' חס' בספר' וסי' אשר יש צדיקים אשר מגיע אלהם כמעשה הרשעים ב' בפסו' והשמחה ג' וסימ' הרבית הגוי לא הגדלת השמחה. קול תרועת השמחה דעזרא. ושבחתי אני השמחה אשר אין טוב:

רשי

אדם בחבירו וגבר ע
עליו וסופו כהפך ל
לרעתו עמלק כתגבר
על ישר' וסופו ואחריתו
עדי אובד כן פרעה
כן נבוכד נצר כן ס
סנחריב: ובכן. ואז:
ראיתי רשעים קבורי'
. בכבוא זו ראיתי.
רשעים קבורים שהיו
ראויים להטמן בעפר
שהיו כבוים בין שאר
אומות שנ' עליהם זה
השם לא היה ושלטו
בביתו של הקב"ה שהו'
מקום קדוש ובלכת'
משם אל ארצם היו
משתבחי' בעירם אשר
כך וכך עשו בביתו של
מקום ל' תקרי וישתכחו
אלא וישתבחו כך ד
דרשוהו רז"ל ולענין
השכחה כך נדרש ב
באגד' וסופן שישתכח
שמם וזכרם בתוך ה
העיר עצמה אשר כן
עשו בה שנ' וקבצתי
את כל הגוים אל עמק
יהושפט במקו' שניאצו
לפניו יפרע מהם וכן
הוא אומר יי' בעיר
צלמם תבזה: גם זה:
אחד מן ההבלים
שנמסרו לעולם לייגע
את הבריות שאין ה
הקב"ה ממהר להפרע
בעושה הרעה והבריו'
סבורים אין דין ואין
דיין: אשר אין
נעשה פתגם. משפט
מעשה הרעה מהרה
שאין הקב"ה ממהר
להפרע מעושי הרעה
ועל כן הם סבורי' אין
דין ומלא לבם בקרבם
לעשות רע: אשר
חוטא וגו'. לפי שרוא'
שהחוטא עושה רע
מאת אלפים וריבואות
ומאריך לו הקב"ה ו
ואינו נפרע ממנו.
מאת מקר' קצר ודבוק

לפניו לומר מאת ימי מאת שנים מאת אלף וכן ושכורת מקרא קצר וחסר שכור'
כעס ולא מיין כמאר שכרות: כי גם יודע אני. כי אף בכל זאת שאינו ממהר
להפרע מן הרשעי' ולהיות הפרש בין צדיקים לרשעי' יודע אני שסוף כל אחד ואחד
ליטול שכרו ולירואיו יהיה טוב וטוב לא יהיה לרשע לפי אשר אינו ירא לפני הא"להי':
יש הבל. דבר המהביל את הבריות: אשר יש צדיקים שמגיע אליהם רעה כמעשה
הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם טובה כמעשה הצדיקים אמרתי שגם זה אחד
מן ההבלים הנוהגים בעולם ורבותי' דרשו לצד אחר במסכת הוריות ואינו מיושב
לי על שיטת דבור ששיים החכם לומר שגם זה הבל: את השמחה. שיהא שמח
בחלקו ועוסק בפקודים ישרים משמחי לב ולא יהא שטוף אחר הרבות הון בכסף
ומרבית וגזל כל מי שאינו שמח בחלקו ושטוף אחר הממון בא לידי עבירות גזל
ואונאה ורבית ושאינו שמח בחלקו לענין אהבת אשתו שטוף אחרי הנשים להרהר
אחרי אשת איש: לאכול

אבן עזרא

ומי ירשיע ובכל אשר
יפנה ירשיע ויש
מפרשים שהוא ממון
שרובו הוא מקובץ מ
מרשע: את כל זה.
עודנו בענין להזהיר
החכם שלא ימרה פי
המלך והוא שאני ר
ראיתי אחר שנתתי ל
לבי עת ששלט האדם
באדם כמהו לרע לו
ועשה רע לו וזה הענין
דבק עם כי לכל חפץ
יש עת ומשפט: ובכן
. המפרשים השתבשו
בפסוק הזה יש מפרש
קבורים שמורים ב
בארמונם ויפרשו ובאו
ויהלכו שיעשו דבוקים
ויפרשו וישתכחו מ
מתרגו' וימצאו ואחרי'
אמרו כי ובאו כעלמו
כמו ובא השמש גם
זה איננו נכון כי לא
ימצא זה הענין כי אם
בשמש בעבור היותו
הפך יצא וכן הוא
אומר השמש יצא על
הארץ ומפרשים
אמרו בא בשכרו ש
שהוא כמהו ואיננו כן
רק בא לו זה הדבר
שלא ישולם לו בעבור
שכרו וכן טעם
פייטנים רבי' שאמרו
מאורה ויסלימו קומי
אורי כי בא אורך ו
ודבריהם סותרין זה
את זה אם לא ישלימו
הפסוק וזה פירושו
קומי אורי כי כעלם
אורך הקדמון וזרח
עליך כבוד יי' וכן
יפרש לא יהיה לך עוד
השמש לאור יומם וזה
פירוש הפסוק ובכן
כמו תרגו' אז והענין
כשנתתי את לבי אז
ראיתי רשעים ששלטו
באדם והרעו להם
מתו בלא ייסורין.
קבורים בקברם ב

כענין כי אין חרצובות למותם. ובאו לעולם שנית והענין שיבאו בביתם ויעמדו
במקומם ויעמוד זכרם ואשר ממקום קדוש יהלכו והענין כי הקדושים שימותו
בלא בן וישתכחו בעיר שהיו שמה והם אשר עשו כן האמת כמו כן בנות צלפחד
דוברות. תמה איך נכרת זכר הצדיק ונשכח כל טוב שעשה והרשע מת בשלום
והניח בנים במקומו גם זה הבל: אשר. בעבור שלא נעשה דבר נקמה ותשלום
ותגמול על מעשה הרעה מהרה על כן מלא לב בני האדם הפילו בנפשם לעשות
רע כי סר הפחד מהם: אשר חוטא. כי ירא חוטא אחד יעשה רע מאת פעמים
ומאריך לו הא"להים אע"פ שידעו המשכילים בבני אדם וגם יודע אני אשר יהיה טוב
ליראי הא"להים ואם לא היה מהרה: וטוב לא יהיה לרשע. באחריתו ויש מהם
שלא יאריך ימים ככל ובעבור היות רשע לעינים רבים פירש שזה הרשע הוא
אשר איננו ירא מלפני הא"להים: יש הבל. מתחלת זה הפסוק עד פסוק גם זו
ראיתי חכמה הם ששה עשר פסוקים בענין אחד דבוקים גם זה הפסוק הוא מן
הענין של מעלה יש צדיקים שמגיע אליהם מה שהיה ראוי להגיע לרשעים על
מעשיהם והפך הדבר וכאשר ראיתי זה אמרתי הכל הבל בין צדיק ורשע כענין ואני כמעט נטיו רגלי כי קנאתי בהוללים: ושבחתי. אז שבחתי את השמחה כי אין טוב
לאדם רק האכילה והשתיה ופירו' ילונו בעמלו ילוה עמו זה הדבר שישמח ויתענג: כאשר

כאשר · כמעט ושבחתי את השמחה כאשר נתתי את לבי לדעת זה הענין ולמה יגיע לצדיק כמעשה הרשע עד כדה שנתי מעיני ביום ובלילה ברוב המחשבות · אז עניו שב אל לבי : וראיתי · קצות מעשה האלהים והבינותי עיקרם לכן זה המעשה הרע שנעשה תחת השמש לא אוכל להבינו בעבור שהוגיעו נפשם ועמלו חכמי האדם למצוא הענין ולמה זה ולא מצאו · ופירוש בשל כמו בעבור וכן כי ב בשלי הסער הגדול ו ועל זה הענין צעק א איוב הצדיק : כי את כל זה : לבור · היה ראוי להיות בחלם וכן ירון ושמח בעבור ה היות שניהם מפעלי הכפל והוא כמו לברור מן שפתי ברור מללו כי ראיתי הצדיקים והחכמים ומעשיהם כמו לכן יכיר מעבדיה׳ אינם ברשותם רק ביד האלהים גם כל מה שהם אוהבים או ש שונאים אינם יודעים מתי יבואם הכל ל לפניהם ולא ידענו או פי׳ לפניה׳ קודם שיהיו כבר נגזר עליהם מה שנגזר : הכל · הכל יבא להם כמו שיבא לכל מקר׳ אחד לצדיק ולרשע אין הפרש ב ביניהם לטוב ולטהור ולטמא הנה טעה במקום הזה הפך ה הטוב והטהור כמו שים פקח בפסוק מי שם פה לאדם הפך השור והשומע כמו לפקוח עינים עורות פקוח אזנים ודקדוק כטו׳ כחוטא כי השפון בלשון הקדש כמו כ כעבד כאדניו כי ישוב העבר כארון והארון כעבד אין הפרש ב ביניה׳ וכן כמוני כמוך כעמי כעמך כחטאה כאורה והמפרש כימים אשר ישבתם הימים אין טעם וריח לפירוש הזה כי מה ענין ישבתם בקדש ימים רבים כימי׳ אשר ישבתם והנכון כי מקדש הלכו המרגלים ובשנת הארבעי׳ באו

לאכול ולשתות · ממה שחנן לו הקב״ה ולשמח בחלקו ומדרש אגדה כל אכילה ושתיה שבקהלת איכה אלא תלמוד תורה כענין שנ׳ לכו שברו ואכולו וגו׳ : והוא ילונו · יתחבר עמו כענין שנ׳ והלך לפניך צדקך : ימי חייו אשר נתן לו האלהים · יעשה כך וסוף המקרא מוסב על ראשו ומקרא מסורס הוא אין טוב לאדם ימי חייו אשר נתן לו ה האלהים כי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילונו בעמלו : כאשר נתתי את לבי · אין כאשר זה משמש ל לשון דוגמא כמו כ כאשר תענו כן יעשה אלא לשון זמן כמו כ כאשר בא יוסף כאשר כלו לאכול וגו׳ אף זה כן כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגו׳ א וראיתי כל מעשה ה האלהי׳ : שנה בעיניו איננו רואה · הרשע השטוף אחר הממון והעבירות : וראיתי את כל מעשה האלהים · שמסר לבריות : כי לא יוכל האד׳ למצוא וגו׳ · אין הבריות יכולות לעמוד על סוף דרכו של הקב״ה מה שכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואים רשעים מצליחים ו וצדיקי׳ יורדים : בשל אשר יעמול האדם ל לבקש · בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמצוא את סוף המדה ואינן יכולין · וגם אם יאמר החכם · שהוא יודע לא יוכל שהרי משה רבנו לא עמד על הדבר ב באומרו הודיעני נא את דרכיך : ולבור · ולברר : את כל זה · בררתי והבחנתי : אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים · הוא עוזרם והוא שופטם כדי להטיב באחריתם · ועבדיהם הם תלמידיהם משמשיהם הולכי אורחותם : גם אהבה גם שנאה · אין יודעין שאר הבריות ואין מכירין לתת לב במה יאהבו למקום

ולראות ג׳ וסימ׳ לעיל בסיפרא סימן ג׳ : ובלילה ה׳ וסימ׳ ולמשל ביום ובלילה · מדי עברו יקח אתכם · ובלילה שירה עמי · ובלילה יהי כגנב · ובלילה שנה בעיניו איננו ראה : נתתי אל לבי ד׳ בלישן נהינה אל לב וסי׳ והאי יתן אל לבו · כי את כל זה נתתי · ולא הגדתי לאדם ויתן אלהי אל לבי : חוטא כחוטא ג׳ חס׳ וסימ׳ הוי גוי חטא עם כבד עון · אשר

למיכל ולמישתי ולמחדי בטורחיה ובחולקיה דאתיהיב ליה מן שמיא ולא יושיט ידיה בחטופין ואניסא והוא ילויניה לשלם לעלמא ההוא ויקביל אגר שלים על טורחיה די טרח בשלמותא כל יומי חיוהי דיהב ליה יי בעלמא הדין תחות שמשא :
כמא די יהבית ית לבבי למנדע חוכמת אוריתא ולמחזי ית גוון דאתעביד על ארעא ארום אף חכימא דיצבי למעסק באוריתא ולאשכחא חוכמתא טורחא הוות ליה ארום אף בימשא לא ינוח ובליליא שינתא בעיטוהי לא חזי : וחזית אנא ית כל עובד גבורתא דיי ארום דחילא הוא ולית ליה רשו לאנש לאשכחא ית עובד גבורתא דיי דאתעביד בעלמא הדין תחות שמשא כד יטרח אינש למתבע מה דעתיד למהוי ולא ישכח ואף אם יימר גבר חכים במימריה למנדע מה דעתיד למהוי בסוף יומיא ולית ליה רשו למשכח : ארום ית כל דין יהבית על לבי ולמבלוש ית כל דין די צדיקיא וחכימיא ותלמידיהון דמשתעבדין להון על עיסק אולפן אוריתא מסירין ביד דיי ומיניה אתגזר על כל עלמא כל מה דיהי ביומיהון אף רחימתא די רחמינון אף סניאתא דסנינון גבר לית נביא בעלמא די ינדע מה דיהי באנשא כולא במזלא איתגזר למהוי קדמיהון : כולא במזלייא תליא מן שמיא איתגזר מה דעתיד למהוי לכולא ארעון חד לזכאה ולחייבא לרתקנן אורחתיה ולמדכי נפשיה ולמסאיב נפשיה ולמקרב נכסת קודשיא ולדליתוהי מקריב נכסת קודשין כחייבא כגבר דיומי לשקרא כגבר דשומתא דחיל : דין מול ביש בכל עלמא די יתעביד תחות שמשא ארום ארעון חד לכולא לכל דיירי ארעא ואף ליבא דבני אינשא איתמלי ביש על דא וחול חולתא בלבבהון כל יומי חייהון ובתר סופוהי דאינשא נטיר ליה לאתווכחא עם מיתיא בדין חייביא :
ארום מן גברא די אתחבר לכל פתגמי אוריתא ולמקני חיי עלמא דאתיאית ליה סבר

לאכל ולשתות ולשמוח והוא ילונו
בעמלו ימי חייו אשר נתן לו
האלהים תחת השמש: כאשר נתתי
את לבי לדעת חכמה ולראות את
הענין אשר נעשה על הארץ כי גם
ביום ובלילה שנה בעיניו איננו ראה
: וראיתי את כל מעשה האלהים
כי לא יוכל האדם למצוא את
המעשה אשר נעשה תחת השמש
בשל אשר יעמל האדם לבקש ולא
ימצא וגם אם יאמר החכם לדעת
לא יוכל למצא: כי את כל זה נתתי
אל לבי ולבור את כל זה אשר
הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד
האלהים גם אהבה גם שנאה אין
יודע האדם הכל לפניהם: הכל
כאשר לכל מקרה אחד לצדיק
ולרשע לטוב ולטהור ולטמא ולזבח
ולאשר איננו זבח כטוב כחטא
הנשבע כאשר שבועה ירא:
זה רע בכל אשר נעשה תחת
השמש כי מקרה אחד לכל וגם לב
בני האדם מלא רע והוללות בלבבם
בחייהם ואחריו אל המתים: כי מי
אשר יבחר אל כל החיים יש בטחון

חטא עשה רע · כטוב כחטא הנשבע כאשר שבועה ירא : יבחר יחבר קרי׳ כי מי אשר יבחר אל כל החיים והוא חד מב׳ מן מלין דכתי׳ מוקדם ומאוחר וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הו״ו בס״ד :

לקדם עיר מואב והנה כל השנים היו במדבר קדם וזה פירושו ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם עד שוב התרים כענין כמספר הימים אשר תרתם את הארץ כי בבוא המרגלים אמרו הכנו ועלינו אל המקום יתכן היות צדיק ורשע במעשיו טמא וטהור בגופו וזובח בממונו וטוב וחוטא בלבו ונשבע בדבורו : זה רע · אין בכל מה שנעשה תחת השמש דבר יותר קשה מזה על כן מלא לב בני האדם רע והוללות בלבבם בחייהם בעודם בחיים ועוד יאמרו על המתים ויסוב אחריו ללב בני האדם ואמ׳ בענין הזה בני האדם כי על הקטנים יותר קשה בעבור קוצר דעתם : כי מי · זו מחשבת בני האדם שיאמרו כי כל מי שהוא מחובר אל החיים יש לו בטחון : ופירוש אחר · כי מי אשר יחובר מן המתים והענין שלא יתחבר עם כל המתפרדים ממנו אל כל החיים יש בטחון בלבד ולא למתים וכתו׳ יבחר ועניינו כי המת לא יוכל לבחור : כי

ובמה הם שנואים : הכל לפניהם · לפני הצדיקים והחכמים : הכל כאשר לכל · הכל נותנים ללבם כאשר מגיע לכל אדם מקרה אחד ויודעים שסוף הכל אשר צדיק ואשר רשע למות ומקרה אחד יש בעולם הזה לכולם כל זה הם יודעים ואעפ״כ בוחרים להם דרך הטוב לפי שיודעים שיש הפרש ביניהם לעולם הבא : לצדיק · כגון נח · לרשע פרעה נכה זה כשלע וזה כשלע · לטוב זה משה · לטהור זה אהרן · ולטמא אלו מרגלים אלו אמרו שבחה של ארץ ישראל ואלו אמרו גנותה אלו לא נכנסו לארץ ואלו לא נכנסו לארץ הרי מקרה אחד להם · ולזובח זה יאשיהו שנאמר ויזבח יאשיהו · ולאשר איננו זובח זה אחאב שביטל את ישראל מעלות לרגל זה מת בחצי׳ וזה מת בחצים · כטוב זה דוד · כחוטא זה נבוכד נצר זה בנה בה״מ וזה החריבו זה מלך ארבעים שנה וזה מלך ארבעים שנה · כנשבע זה צדקיהו שנשבע לשקר שנ׳ גם במלך נבוכד נצ׳ מרד אשר השביעו וגו׳ · כאשר שבועה ירא זה שמעון שכאמ׳ ויאמר אליהם שמעון השבעו לי פן תפגעון בי אתם למדנו שהיתה שבועה חמורה לו זה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים : על כן לב בני האדם מלא רע · שאומרים אין דין פורענות אין הכל אלא לפי המקרה פעמים לצדיק ופעמים לרשע : ואחריו אל המתים · וסופן יורדים לגיהנם : כי מי אשר יחובר אל כל החיים · יש בטחון כי בעודו בחיים אפילו הוא רשע ונתחבר לרשעים כמו שנאמר אל כל החיים אפילו לרשעים יש בטחון שמא ישוב לפני מותו : כי

כי לכל חי הוא טוב מן האריה המת · ושכיחס רשע' טוב היה לו לכבוד ארץ שהיה עבד רשע ונתגייר שלא הקדימתו מית' מכבוכד נכר רבו שנקרא אריה שנאמר עלה אריה מסובכו ומת ברשעו בגיהנם ועבדו בגן עדן ורבותי' דרשו לענין מחתכין את הנבלה לפני הכלבים בשבת ומת המוטל בחמה אסור לטלטלו אלא אם כן הניחו עליו תינוק או ככר ׃

כי החיים · והחיים אפילו הם כסילים יודעים שימותו והמתים אפילו הם חכמים אינם יודעים מאומה ולא יש להם מה יקוו כי נשכח שמם וזכרם ׃ גם אהבתם · כשהיו בחיים ושנאתם וקנאתם אין להם חלק בכל העולם לעולם ׃ לך אכול · זה דבור לב בני האדם והוא הוללות והענין אחר שאין למת חלק בעולם כשאתה כחים

אבדה ב' קמץ וסימ' ותוחלת אונים אבדה · גם קנאתם כבר אבדה ׃ י"ב פסו' אית בהון ג' פעמים גם וסי' גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום · ויצוגם את השני גם את השלישי גם · ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער · לא איש דברים אנכי · גם צאנכם גם בקרכם קחו · משול בנו גם אתה · וישאל שאול ביי' · כי גם אחיך ובית אביך · כי גם

כִּי־לְכָל־חַי הוּא טוֹב מִן־הָאַרְיֵה הַמֵּת׃ כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה וְאֵין־עוֹד לָהֶם שָׂכָר כִּי נִשְׁכַּח זִכְרָם׃ גַּם אַהֲבָתָם גַּם־שִׂנְאָתָם גַּם־קִנְאָתָם כְּבָר אָבָדָה וְחֵלֶק אֵין־לָהֶם עוֹד לְעוֹלָם בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ וּשְׁתֵה בְלֶב־טוֹב יֵינֶךָ כִּי כְבָר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֶׂיךָ׃ בְּכָל־עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים וְשֶׁמֶן עַל־רֹאשְׁךָ אַל־יֶחְסָר׃ רְאֵה חַיִּים עִם־אִשָּׁה אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ כָּל־יְמֵי חַיֵּי הֶבְלֶךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כֹּל יְמֵי הֶבְלֶךָ כִּי הוּא חֶלְקְךָ בַּחַיִּים וּבַעֲמָלְךָ אֲשֶׁר־אַתָּה עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ עֲשֵׂה כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל אֲשֶׁר אַתָּה הֹלֵךְ שָׁמָּה׃ שַׁבְתִּי וְרָאֹה תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ כִּי לֹא לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ וְלֹא לַגִּבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם וְגַם לֹא לַנְּבֹנִים עֹשֶׁר וְגַם לֹא לַיֹּדְעִים חֵן

ל' ותר לַכלב · ר' מל' · ל' וחס' · ר' מל' · ל' כסו' גם גם גם · ב' ותוחלת · אונים · ל' · ל' · ב' · ת' · ב' תמתג · ב' · ב' ונכפס' · ל' · נ' · י' · ר' חס' נכס' · ר' כליס' · ל' לף · ל' וכתי' ה' · ל' · ל' ומל' · ה' · ה'

אֲרוּם כַּלְבָּא חַיָּא הוּא טַב מִן אַרְיָא דִי הוּא מִית׃ אֲרוּם צַדִּיקַיָּא יָדְעִין דְאִין יְתוּבוּן עֲתִידִין לְמֵיתֵיהוֹן חֲשִׁיבִין כְּמֵיתַיָּא לְעָלְמָא דְאָתֵי בְּגִין כֵּן נַטְרִין אוֹרְחֵיהוֹן וְלָא חַיָּבִין וְאִין יְתוּבוּן תִּיּוּבֵי בִּתְיוּבְתָּא וְחַיָּבַיָּא לֵיתֵיהוֹן יָדְעִין מִידַעַם טַב עַל דְלָא אוֹטִיבוּ עוֹבָדֵיהוֹן בְּחַיֵּיהוֹן וְלֵיתֵיהוֹן יָדְעִין׃ מִדַּעַם טַב לְעָלְמָא דְאָתֵי וְלֵית לְהוֹן אֲגַר טַב בָּתַר מוֹתֵיהוֹן אֲרוּם אִתְנְשֵׁי דָכְרָנֵיהוֹן מִבֵּינֵי צַדִּיקַיָּא׃ בָּתַר מוֹתֵיהוֹן דְרַשִׁיעַיָּא לֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ אַף רְחִימָתְהוֹן אַף שִׂנְאַתְהוֹן אַף קִנְאַתְהוֹן הָא כְּבַר הוֹבְרוּן מִן עָלְמָא וְחוּלַק טַב לֵית לְהוֹן עוֹד עִם צַדִּיקַיָּא לְעָלְמָא דְאָתֵי וְלֵית לְהוֹן הֲנָיָה מִן כָּל מַה דְאִתְעֲבִיד בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא׃ אֲמַר שְׁלֹמֹה בְּרוּחַ נְבוּאַת מִן קֳדָם יְיָ עָתִיד מָרֵי עָלְמָא לְמֵימַר לְכָל צַדִּיקַיָּא בְּאַנְפֵּי נַפְשֵׁיהּ אֱזִיל טְעוֹם בְּחֶדְוָא לַחְמָךְ דְאִיתוֹתַב לָךְ עַל לַחְמָךְ דִי יְהֵיבְתָּא לְעַנְיָא וְלַחֲשׁוֹכָא דַהֲווֹ כַּפִּין וּשְׁתֵי בְּלֵב טַב חַמְרָא דְאִצְטְנַע לָךְ בְּגַן עֵדֶן חֲלַף חַמְרָךְ דְמַזְגְתָּא לְעַנְיָא וַחֲשׁוֹכָא דַהֲווֹ צָחֵי אֲרוּם הָא כְּבַר אִתְרְעִית קֳדָם יְיָ עוֹבָדָךְ טָבָא׃ בְּכָל עִידָן יְהֶווֹן כְּסוּתָךְ חִיוָּרִין מִן כָּל סוֹאֲבוּת חוֹבְתָא וּשְׁמָא טָבָא דְמַתִיל לִמְשַׁח רְבוּתָא קְנֵי בְּגִין דִי יִמְטוֹן בִּרְכָן עַל רֵישָׁךְ וְטִיבוּתָךְ אַל יֶחְסַר׃ חֲזֵי חַיִּין טָבִין עִם אִתְּתָא דִרְחִימְתָּא כָּל יוֹמֵי חַיֵּי הַבְלוּתָךְ דִי יְהַב יְיָ לָךְ בְּמַזָּלָא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא אֲרוּם הִיא חוּלָקָךְ בְּחַיִּין וּבְטוּרְחוּתָךְ דִי אַנְתְּ טָרַחְתָּא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא׃ כָּל דִי מַסְפְּקָא יְדָךְ לְמֶעְבַּד טִיבוּ וּצְדַקְתָּא עִם מִסְכֵּינָא בְּכָל חֵילָךְ עֲבִיד אֲרוּם בָּתַר מוֹתָא לֵית לִגְבַר עוֹבָדָא וְחוּשְׁבָנָא וּמַנְדְעָא וְחוּכְמְתָא בְּבֵית קְבוּרְתָּא דְאַתְּ אָזִיל תַּמָּן וְלָא יְסַיְּיעוּן לָךְ אֱלָהֵן עוֹבָדִין טָבִין וְצִדְקְתָא בִּלְחוֹדֵיהוֹן׃ אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא כַּד הֲוֵיתִי יָתִיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתִי הֲוָה אִסְתַּכְלִית וַחֲזֵית בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא אֲרוּם לָא גוּבְרִין דְאִינוּן קַלִּילִין כְּנִשְׁרִין מִסְתַּיְיעִן לְמִרְהַט לְאִשְׁתֵּיזָבָא מִן מוֹתָא בִּקְרָבָא וְלָא גִיבָּרַיָּא מִסְתַּיְיעִין בְּאַגָּחוּתְהוֹן קְרָבָא בִּגְבוּרְתְּהוֹן וְאַף לָא חַכִּימַיָּא מִסְתַּיְיעִין בְּחוּכְמַתְהוֹן לְמִסְבַּע לַחְמָא בְּעִידָן כַּפְנָא וְאַף לָא סוּכְלְתָנִין מִסְתַּיְיעִין בְּסוּכְלְתָנוּתְהוֹן לְמִכְנוֹשׁ עוּתְרָא וְאַף לָא יָדְעֵי בִינָה מִסְתַּיְיעִין בְּמַנְדְעוּתְהוֹן לְמִשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינֵי מַלְכָּא

כי החיי' יודעי' שימותו · ואולי ישיבו אל לבם יום המיתה וישובו מדרכם אבל משמתו אינם יודעים מאומ' ואין עוד להם שכר פעולה שעשו מן המיתה ואילך אלא מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ׃ גם אהבתם · שאהבו פתי ולצון · גם שנאתם ששנאו דעת ׃ גם קנאתם שהקניאו להקב"ה במעש' ידיה' ׃ וחלק אין להם בכל אשר נעשה וגו' · לא הועיל להם זכות בן ובת לאותן רשעים שעברו ע"ז ואין להם כפרה לאחר מיתה ׃ לך אכול בשמחה · אבל אתה הצדי' שכבר רצה הקב"ה מעשיך הטובים ותזכה לעולם הבא לך אכול בשמח' ׃ בכל עת יהיו בגדיך לבנים · התקן עצמך בכל שעה במעשה טוב שאם תמות היו' תכנס בשלום ומשל שלמה החכם את הדבר הזה לאדם שהזמינו המלך ליום סעוד' ולא קבע לו זמן אם חכם הוא או פקח מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך וכן עת מחר עד עת יקרא אל הסעודה יהיו כל שעה בגדיו לבנים והוא ר' רחוץ וסך כך דרשוהו רבותי' במסכת שבת ׃ ראה חיים עם אשה אשר אהבת · ראה והבן ללמוד אומנות להתפרנס ממנו עם ת"ת אשר בידך ׃ כי היא חלקך בחיים · אם עשית כן יהיה חלקך זה חיים בעולם הזה להתפרנס מן האומנו' ובעולם הבא שיגיעת שניהם משכחתעון ׃ כל אשר תמצא ידך לעשות · רצון קונך בעוד שאתה בכחך עשה ׃ כי אין מעשה בשאול · לזכותך משמתות ואם עשית כן אין לך שום חשבון בשאול מתדאג ממנו וכן המקרא מסורס כי אין מעשה ודעת וחכמה בשאול לרשעים ולא חשבון לצדיקים כשיתנו החוטאים דין וחשבון וכך כדרש במדרש והבא לפותרו בלא סירוס כמשמעו פותר חשבון לשון מחשבה מה יוכל עוד לעשות להפטר מן הדין ׃ שבתי וראה · כמו זכור ושמ"ור בלע"ז ׃ לא לקלים המרוץ · לא עמדה לעשהאל קלותו משהגיע פקודתו ׃ ולא לגבורים המלחמה · לא עמדה לאבנר גבורתו משהגיע יומו ׃ וגם לא לחכמים לחם · כגון אני שהיה לחמי ליום ששים כור סולת וגו' ועכשיו זה חלקי מכל עמלי מקל ומקידה ׃ וגם לא לנבונים עושר · כגון איוב בתחלה ויהי מקנהו וגו' כשבאה שעתו אמר חנוני אתם רעי ׃ ולא ליודעים חן · הרי משה אין יודע ונבון ממנו בישראל ולא מצא חן בתפילתו שיכנס לארץ ׃

לך אכול בשמח' לחמך ושתה בלב טוב יינך כי אלה המעשי' ירצה האלהים שתעשה ׃ בכל עת · המפרשים הקדמונים פירשו על ענין אחר והוא אם ידעת שרצה האלהים את מעשיך לך אכול בשמחה לחמך וצריך אתה שיהיו בגדיך לבנ' והענין שלא יהיו מעשיך מגואלים וענין ושמן על ראשך אל יחסר שיהיה לו שם טוב · וכוהו שיקח אשה ולא ישגה בזרה · וכל אשר תמצא ידך לעשות טוב בעולם הזה עשה כי העולם הבא איננו עולם מעש' כי אם עולם הגמול ·
והפירוש הנכון שהפסוקי' שים למעלה ולמטה הם דבקי' והוא דבור לב בני האדם כאילו מדבר עם נפשו ולבו הוא כנוי בעד נפשו והוא אכול ושתה ולבוש בגדים נקיים ותסוך תמיד שמן ושמח עם אשה שחשקת בה וכל אלה הם תענוגי הגוף לבדו ׃ כל אשר · כל מה שתמצא לעשו' מדברי תענוג עשה כי אין מעשה ולא חשבון על מעשה או מחשבה ודעת וחכמה בשאול שהוא הקבר כי ימצא שאול לצדיקים כמו כי ארד אל בני אבל שאולה ׃ שבתי · אמר שלמה שבתי וחזרתי כי ששבחתי השמחה וכי הטוב שיבקש האד' התענוג בעבור שלא יוכל אדם לשמוח בעולם הזה ולא יתענג בו כי ראיתי קלי' יכשלו ושאין להם כח לרוץ יברחו וימלטו · ולא לגבורים המלחמה כענין וגבור לא ינצל ברוב כח · וגם לא לחכמים לחם שהיה ראוי להיותם מושלים בכסילים בענין הממשלה שיאהבו אותו ויסורו אל משמעתו ׃ ויהיו רשים והדבר הפוך ברוב · וגם לא ליודעים חן

נביא גם כהן · גם תמול גם שלשום · גם לא שמעת גם לא ידעת · גם אהבתם גם שנאתם ׃ אל יחסר ב' וסימ' שררך אגן הסהר · ושמן על ראשך ׃ הבלך ב' ובפסוק ואינון מן א"ב מן כ"ב ובפסוק וסי' נמסר בבס' רבת' במערב' אות הב"ית בס"ר ׃ תמצא ידך ג' וסימ' תנה נא את אשר תמצא ידך · כל אשר תמצא' ידך לעשות בכחך עשה' תמצא ידך לכל איביך ׃ הולך ז' חס' בכתו' וסימ' דוד הולך חזור בא · בשאול אשר אתה הלך שמה · כשהסכל הלך · כי הלך האד' אל בית · הלך לדודי לבישרי' · כי גדול מרדכי ב' בו · וב' מ"ל בתהלי' רוח הולך ולא ישוב · הולך תמי' ופועל צדק ׃

כי עת ופגע יקרה את כלם עניין כלם החכמים והכסילים והגבורים והחלשים והנכון בעיני כי כלם ישוב על אלה הנזכרי׳ לבדם והעניין כי אין יכולת ביד בן אדם לעשות זה והראיה כי החכמים בעלי הדעת אות המלאכות אין להם לחם. והאומרים כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה הוללות ודבר לא יקום ופירוש עת מה שיש במתכונת המערכת העליונה הראשונה ופירו׳ פגע פגיעת אחר מן המערכת באחד מהטבעה שהוא החי וחציו לפניו ואחריו ושליליתו וחציו לפניו ואחריו ודע כי מלת עת חסרת נ״ון ועתה אבאר דע שאין בלשון הקדש אות מתהפך ומתחלף ומבולע ונוסף ונעדר כי אם אותיות אה״וי כאשר פירש רבי יהודה ברבי דוד בעל הדקדוק ז״ל ואות הנ״ון ימצא בראש מבולע וחסר וכן באמצע ובסוף כמו כסא שבולע הנ״ון ברגם ויסע וכן ויסעו ויתן ויטע וידר ויפול ויגף יבול עלהו ובפועל יראו הנוכ״ין כלם נוסע נושא נותן נוטע נודר נופל נוגף נובל ובכוונ יחסרו הנונ״ין כמו קומו שאו שאו את ראש תנו יד לי״י ופעמים ישארו הנוכ״ין על מתכונתם כמו נפלו עליכו ובאמצע ימצא מבולע בנ״ון שני במלת מתי כי הוא מן ולא תמצא לו וכן בת חסרת נ״ון בן וכן עת הוא ענת וכמהו בדברי הקדמונים ז״ל עונה וכן בלשון ארמית וכענת וכעגת ודגשות תי״ו עתו להתבלע הנ״ון כרגשו׳ תי״ו בתו ונ״ון אני במלת אתה וכן חטים ושניה כראים בארמית ותי״ו אמתו כי שרשו מן אמונה והתי״ו לשון כ

כי עת ופגע׃ כמשמעו. ד״א כי עת יקרה אותם והפגע והתחיה יהיו רגלין בהם שלא יבואו לדברים הללו׃ כדגים נאחזים במצודה׃ כדגים גדולים שנאחזים במצודה גרועה וחלושה ופירשו רבותי׳ היא חכה שאינ׳ אלא כמין מחט ודג גדול נלכד בה׃ כהם יוקשים בני האדם. במכשול קטן וחלש כמו המצודה הרעה והפח נכשלי׳ בני אדם בעת פקודת רעתם כשבא עתם ליפול הרעה עליהם פתאו׳ במצודה רעה מלווי׳ שא בלע״ז׃ כהם. כמותם׃ ואדם לא זכר. לא היה חושבו לכלום׃ ואמרתי אני. בראותי כן טובה חכמה מגבורה והרי חכמתו של זה בזויה לכולם ועכשיו כולם נמלטו על ידו. ומדרש אגדה עיר קטנה זה הגוף. ואנשים בה אלו אבריו של אדם. מלך גדול זה יצר הרע שכל הא׳ בריס מרגיש׳ בו׃ איש מסכן יצר טוב׃ בנחת נשמעים. מקובלי׳ הם לבריות׃ מזעקת מושל בכסילי׳. מלכי האומות משה כפטר זה כמה פנים ועדיין גזירותיו מקובלי׳ על ישר׳ וכמה מלכי האומות גוזרי׳ גזר על ישראל ואין דבריהם מתקיימין׃ טובה

ידע י״ט וס׳ אל אלהי׳ י״י הוא ידע. וישבע עוד דוד ויאמ׳. ויאמ׳ דוד לאחימלך. כי בטרם ידע הנער. וחברו קרא אבי. לכן ידע עמי שמי. ויאמרו השרים אל ברוך. ויוחנן בן קרח אמר. ויאמר צדקיהו אל ירמיהו. יכבדו בניו ולא ידע. תבואהו שואה לא ידע. אך בצלם יתהלך איש. איש בער לא ידע וכסיל לא. כי תאמר הן לא ידענו. נבהל להון

כִּי־עֵת וָפֶגַע יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם׃ כִּי גַּם לֹא־יֵדַע הָאָדָם אֶת־עִתּוֹ כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה רָעָה וְכַצִּפֳּרִים הָאֲחֻזוֹת בַּפָּח כָּהֵם יוּקָשִׁים בְּנֵי הָאָדָם לְעֵת רָעָה כְּשֶׁתִּפּוֹל עֲלֵיהֶם פִּתְאֹם׃ גַּם־זֹה רָאִיתִי חָכְמָה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וּגְדוֹלָה הִיא אֵלָי׃ עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט וּבָא־אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדֹלִים׃ וּמָצָא בָהּ אִישׁ מִסְכֵּן חָכָם וּמִלַּט־הוּא אֶת־הָעִיר בְּחָכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת־הָאִישׁ הַמִּסְכֵּן הַהוּא׃ וְאָמַרְתִּי אָנִי טוֹבָה חָכְמָה מִגְּבוּרָה וְחָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה וּדְבָרָיו אֵינָם נִשְׁמָעִים׃ דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים מִזַּעֲקַת מוֹשֵׁל בַּכְּסִילִים׃

ל׳ וס׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ וא׳ כהם · ל׳ · ל׳ ומ׳ · ב׳ והעיר · ל׳ · ב׳ וסבלה · ג׳ · ל׳ ומ׳ · ל׳ · ל׳ · ט׳ · ל׳ · ו׳ בסיפ׳ · ל׳ ומ׳ · ה׳ · ג׳ · יד ומ׳

אֲרוּם עִידָן וְעַרְעִיתָא בְּמַזָּלֵיהוֹן יְעָרַע יַת כּוּלְהוֹן׃ אֲרוּם אַף לָא אִשְׁתְּמוֹדַע לִגְבַר יַת זִמְנֵיהּ בֵּין טַב לְבִישׁ מִן מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּעָלְמָא וּלְמֵיתֵי עֲלוֹי כְּנוּנֵי יַמָּא דְּמִתְאַחֲדִין בְּחַכָּה וּכְצִפָּרֵי שְׁמַיָּא דְּמִתְאַחֲדִין בְּתַקּוֹלָא כְּוָתְהוֹן מִיתַקְלִין בְּנֵי אֱנָשָׁא לִזְמַן בִּישְׁתָּא דְּאִתְעֲתַדַת לְמֶהֱוֵי נָפְלָא עֲלֵיהוֹן רִיגְעָא חֲדָא מִשְּׁמַיָּא׃ אַף דֵּין חֲזֵיתִי דְּהִיא חוּכְמְתָא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא וְרַבְּתָא הִיא לְוָתִי׃ גּוּף בַּר נָשָׁא דְּמַתִיל לְקַרְתָּא זְעֵירְתָּא וְגֻבְרִין גִּבְרֵי חֵילָא זְעֵיר בְּגַוַּהּ הִכְמָא דְּקַלִּילָן זְכוּתֵיהּ בְּגוֹ לִבָּא דַּאֲנָשָׁא וְיֵיעוּל לְוַת גּוּפָא יִצְרָא בִּישָׁא דְּמַתִיל לְמֶלֶךְ רַב תַּקִּיף לְאִתְכַּנְעַ וְאַסְחַר יַת לִבָּא לְמַטְעֵי יָתֵיהּ וּבְנָא עֲלוֹהִי אֲתַר לְמִיתַּב עַל דִּי יִצְבֵי לְאַסְטָיוּתֵיהּ מִן אוֹרְחָן דְּתַקְּנָן קֳדָם יְיָ לְאַחֲדָא יָתֵיהּ בִּמְצוֹרִין רַבְרְבִין דְּגֵיהִנָּם לְאַלְקוּתֵיהּ שְׁבַע זִמְנִין עַל חוֹבוֹהִי׃ וְהִשְׁתְּכַח בְּגוֹ גּוּף יִצְרָא טָבָא מִסְכֵּן וְחַכִּים וְאִתְגַּבַּר עֲלוֹהִי וּכְבַשׁ יָתֵיהּ בְּחוּכְמְתֵיהּ וְשֵׁיזֵיב יַת גּוּפָא מִן דִּינָא דְּגֵיהִנָּם בְּתוּקְפֵיהּ וּבְחוּכְמְתֵיהּ הֵיכְמָא דְּגַבְרָא עֲבִיר לְקַרְבָא מְשֵׁזִיב יַת יָתְבֵי קַרְתָּא בְּחוּכְמַת לִבֵּיהּ וֶאֱנָשׁ לָא דְּכַר בָּתַר כֵּן לְיִצְרָא טָבָא דְּשֵׁיזְבֵיהּ אֱלָהֵן יֵימַר בְּלִבֵּיהּ זַכָּאָה אֲנָא הֵיכְמָה דְּיָתְבֵי קַרְתָּא הַהִיא לָא דְּכִירוּ יַת עַנְיָא הַהוּא דְּשֵׁיזֵיב יָתְהוֹן׃ וַאֲמַרִית אֲנָא בְּמֵימְרִי טָבָא חָכְמַת צַדִּיקַיָּ מִכֹּחַ גְּבוּרַת רַשִׁיעַיָּא דְּחוּכְמַת צַדִּיקַיָּא וּזְכוּתֵיהּ מְשֵׁיזְבָא לֵיהּ וְלַאֲנָשֵׁי דָּרֵיהּ וְתוּקְף רַשִׁיעָא דְּקָאֵים בְּתוּקְפֵיהּ דְּלִבֵּיהּ בְּדִיל דְּלָא לְמֶהְדַּר בִּתְיוּבְתָא מְחַבְּלָא לֵיהּ בִּלְחוֹדוֹהִי וְחוּכְמַת צַדִּיקָא וְעַנְיָא מְזַלְזְלָא בְּעֵינֵי רַשִׁיעֵי דָּרֵיהּ וּבְעִידָן דְּיוֹכַח יָתְהוֹן עַל עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא וּפִתְגָּמֵי אוֹכָחוּתֵיהּ לֵיתֵינוּן מְקַבְּלִין׃ מִילֵי דִּצְלוֹתָא דְּחַכִּימַיָּא בַּחֲשַׁי מִתְקַבְּלִין קֳדָם מָרֵי עָלְמָא יַתִּיר מִקְּבָלַת רַשִׁיעָא דְּהוּא שַׁלִּיט עַל שַׁטְיָין דְּפָגִין וְלֵית מְקַבֵּל׃

איש. שומר מצוה לא ידע דבר רע ב׳ בו. כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים. והסכל ירבה דברים׃ מושל י״ד מ״ל וס׳ מושל באדם ב׳ בו. ושלמה היה מושל. ואתה בית לחם אפרתה. והעושר והכבוד מלפניך. והקמתי את כסא מלכותך דד״הי ויה׳ מושל בכל המלכים דד״ה. את מושל בגאות׳ כי תשב ללחום. ארי נוהם ודוב שוקק. רבים מבקשים פני מושל. מזעקת מושל בכסילים. אם רוח המושל תעלה. ובכ״ל ספרי המסר״ה שהי״ו לפ״ני לא אשכחנ״א כי א״ם י״ג ובב״לה׳ כתוב מוש״ל י״ד מ״ל ונתקש״נא טוב״א ע״ד דאתבר״יר ל״ן בס״ד דה״וא ואת״ה מוש״ל בכ״ל מ״מלכות הגוי״ם דג״בי תפ״לת יהושפ״ט בד״ה וכ״ן הוא מ״לא בכ״ל הספרי״ם המדוי״קים ונמס״ר עלי״ו י״ד מלאי״ם׃

נקבה ויורה עליו ותהי האמת כעדרת וכן תי״ו עת לשון נקבה ויורה עליו ועל זה הדקדוק יאמר לעת את יעף לבדו ולא יהיה לו חבר במקרא׃ כי גם. אמר כי העת והפגע יתכנו שיעשה מה שיחפוץ ועוד דבר אחר קשה שיתכן שיגיע אליו המות פתאום והוא לא ידע ודמה בני אדם לדגים ולצפרים שלא ידעו עד שנפלו ולא יוכלו להנצל ומלת יוקשים שם התואר. אמר ר׳ יהודה בעל הדקדוק ארבעה מלות במקרא ואין להם חמישית שהם על משקל פועלים והם פעולי׳ ואלה הם והסכה אינכו אוכל אם תראה אותי לוקח מאתך ורגל מועדת בהם יוקשים בני האדם והוסיף רבי יונה כ״ע מלה אחרת חמישית והיא לנער היולד ואמ׳ רב שמואל הנגיד כי ה״א היולד במקו׳ אשר כה״א ההוללה ובא פועל עבר במקום עתיד אמר רבי משה הכהן כ״ע כי ארבעה הם בלבד לכן תוסר מלת מועדת מן החשבון ותהיה תחתיה מלת היולד בעבור היות בחשבונם יוקשי׳ ואוכל ולוקח ויולד מהפעלים היוצאים ומועדת מהפעלי׳ העומדים ואמר כי הפורק במקום חולם והיה ראוי להיות על משקל ובחומה היא יושבת ותם פתאום נוסף וממנו פתאים וכן פלשום ויותר נכון היות התם שיתן היום ותמול׃ גם זו. בעבור שאמר וגם לא לחכמים לחם אמר הפך הדבר להלל החכם׃ עיר קטנה. המפרשים הקדמונים אמרו כי זה על דרך משל ועיר קטנה גופו של אדם ואנשים בה מעט בעלי כח התולדת משרתי הנפש ומלך גדול הוא יצר הרע והאיש המסכן הוא השכל והנכון שאינו מדבר על דרך משל כי אם כמשמעו ועניינו על החכם שאין לו לחם והוא בעצמו מה לעני יודע אף על פי שלא תועילנו חכמתו בעולם הזה על דרך הרוב גם יש פעמים שתועיל חכמתו יותר ממלכות אמר עיר קטנה כנגד וסבב אותה מלך גדול בעם רב כנגד ואנשים בה מעט והיא במקום כמוך שיכול לבנות עליה מצודים ובוהים ממנה והנה אין ספק שתלכד ואין מציל ומלת מצודים כמו למצד דוד מצודת ציון והמ״ם שרש׃ ומצא. מסכן. הוא שם התואר ומסכנות הוא השם והמ״ם נוסף וזו הלשון ידועה בארמית ועניין ואדם לא זכר שלא היה לאותו החכם המסכן זכר בפי אנשי העיר לפנים קודם שימלט אותם יש מדקדקים אמרו כי הזכר אינו בפה והעניין כי כל זכר ויזכור הוא זכירת הלב ומלת אזכירה שהוא מן הבנין הכבד הנוסף הוא בפה והוזכרנו לפרש כן ולא זכר שר המשקים שלא עלה על לבו ומלת וישכחהו עניין כפול ויותר נכון הוא בעיני להיות מלת זכירה פעם בלבו ופעם בפה ויורה עליו ושמא יי׳ לא תזכרו עוד לי בפה משא י״י כי מה עניין לא יעלה על לבבכם זכר משא׃ ואמרתי. טובה חכמה מגבורה. אף על פי שחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים לכן בשעת הצורך תעשה החכמה מה שלא יוכלו לעשות הגבורים ותהיה מלת וחכמת חסרת אם כאילו אמר ואם חכמת המסכן בזויה כמו ובמית והלכת אל הכלים ואם במית ורבים כמו הם׃ דברי. יש מפרש הפסוק הראשון כן טובה חכמה מגבורה ואילו היתה חכמת המסכן בזויה אף כי יותר נשמעים דבריו שהוא מדבר בשפלות קול ונחת מדברי מושל בכסילים בצעקה כי דברי החכם כמסמרות נטועים בנפש ויש אומרים דברי חכם אחד אינם נשמעים עד שיתחברו ויש אומרים כי אלה החכמים הם עשירים והנכון בעיני שאינו מדבר על עת אחת כמו שפירשתי ואם חכמת המסכן בזויה יש עת שישמעו דבריו יותר מדברי המלך׃ טובה

רשי

טובה חכמה מכלי קרב. חכמתה של סרח שנאמר ותבא האשה אל העם בחכמתה שאל להם יותר מכלי קרב שבפיה בדם להלחם עם יואב: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. אילולי שהרגה לשבע בן בכרי היו כולם אבודים על ידו. דבר אחר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה הרי שהיו ישראל מחצה צדיקים ומחצה רשעים ובא אחד וחוטא ועפאן מרובים כמבא שהכריע את כולם לחובה: זבובי מות יבאיש יביע וגו'. כגון בימי החורף שאי' בזבובים כח והם קרובים למות גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתערב בבשמים הוא מבאישו והוא מעלה קצף שקורין אשקומ' בלע"ז ונראה בו כמין אבעבועות וזהו משמעו של יביע הרי דבר קל שהפסיד דבר חשוב כך יקר מחכמה ומכבוד הסכלות מעט שהרי הכריע את כולם הרי שהיה אדם זה שקול במחצה עבירות ומחצ' זכויות ובא ועבר עביר' אחת והכריעתו לכף חובה כמבאת ש סכלות זה שהוא דבר מועט יקר ושוקל וכבד יותר מכל החכמה ו והכבוד שהיה בו ש שהרי הכריע את כולם. יקר לשון כובד הוא כבד ושקול יותר מן החכמה והכבוד שבו. ומדרש אגדה מושלים יצר הרע לזבובי מות. יבאיש יביע שם טוב שהוא ערב משמן ר רוקח:

אבן עזרא

טובה. החכמה איננה צריכה לכלי קרב וכבר אמר טובה חכמה מגבורה מגבורת הלב ויותר תציל ותנצח מכלי קרב לגבור והנה כמצאת החכמה תציל בעליה ואחרים עמו כמו אנשי עיר קטנה והפך זה וחוטא אחד יאבד טובה הרבה ויסוב על מושל בכסילים: זבובי מות. נמצא בכל המקרא לשון יחיד במקום רבים במקומות רבים והנכון בעיני שדרכם דרך קצרה זבובי מות יבאיש שענינו כל זבוב יבאיש ב במקומו כמו בנות צ צעדה עלי שור כל בת צעדה כל אחת ואחת במקומה ותקח האשה את שני האנשי' ותצפנו צפנה כל אחד ואחד במקומו ויקח חזקיהו את הספרים ויקראהו קרא כל אחד וא' לבדו ופירש הספר שהיו בו הדברים הכתובים ב במקרא. ומלת יביע קשה במקום הזה יש מפרשים בה מן אבעבועות ולא אבה דקדוק הלשון כי שרש אבעבועות בעה ת מהפעלים שהלמ"ד ם שלהם איננו שלם ו וכמהו מים תבעה אם נבעה בחומה כשגגה והקרוב אלי היותו מ ממבוע כי רגשות ה הבית להתבלע הכ"ון שהוא פ"א הפעל וזרה עליו כחל כובע והענין כי הזבובים המתים יבאישו שמן רוקח ש שאין למעלה מריחו הטוב ולא יפסק ה הביאום כי הזבובים

הסכל ה' בסגול וסימ' אתתא יעצת ואתיהיבת לגברא ספרא וביאורם כשמואל א' סימן כ"ה:

טוֹבָה חָכְמָה מִכְּלֵי קְרָב וְחוֹטֶא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה: זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ יָקָר מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעָט: לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ: וְגַם בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהַסָּכָל הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא: אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלֶיךָ מְקוֹמְךָ אַל תַּנַּח כִּי מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים: יֵשׁ רָעָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּשְׁגָגָה שֶׁיֹּצָא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט: נִתַּן הַסֶּכֶל בַּמְּרוֹמִים רַבִּים וַעֲשִׁירִים בַּשֵּׁפֶל יֵשֵׁבוּ: רָאִיתִי עֲבָדִים עַל סוּסִים וְשָׂרִים הֹלְכִים כַּעֲבָדִים עַל הָאָרֶץ:

טָבָא חוּכְמַת חַכִּימַת בְּעִידָן עַקְתָא יַתִּיר מִן מָנֵי קְרָבָא בְּעִידָן אַגִּיחוּת קְרָבָא וְגַבְרָא חַיָּיבָא חַד דְּאִיתְיְהִיב בִּידָא גָּרִים לְהוֹבָדָא טַבְתָא רַבְּתָא מִן עָלְמָא: וְיִצְרָא בִּישָׁא דְּשָׁכִין עַל תַּרְעֵי לִבָּא הֵי כְּדִיבָבָא וְגָרִים מוֹתָא בְּעָלְמָא עַל דְּמַסְרֵי חַכִּימָא בְּעִידָן דְּחָטֵי וּמְחַבֵּל שְׁמָא טָבָא דַּהֲוָה דָּמֵי מִן קַדְמַת דְּנָא לִמְשַׁח רְבוּתָא דִּמְבַסַּם בְּבוּסְמָנִין וְכַמָּה יָאֵי וְיַקִּיר יַתִּיר מִן חוּכְמְתָא חַכִּימִין וְעוּתַר עַתִּירִין גְּבַר דִּטְפְשׁוּתֵיהּ זְעֵיר וְקַלִּיל: לִבָּא דְחַכִּימַיָּא לְמִקְנֵי אוֹרַיְתָא דְּאִתְיְהִיבַת בִּיד יַמִּינָא דַּיְיָ וְלִבָּא דְּשַׁטְיָא לְמִקְנֵי נִכְסִין כְּסַף וּדְהַב: וְאַף בְּאוֹרְחָא סְרִיכָא בְּעִידָן דְּשַׁטְיָא אָזִיל לִבֵּיהּ חָסִיר מִן חוּכְמְתָא וַעֲבַד מִילִין דְּלָא תַקְנִין לְאִתְעוֹבָדָא וְכוּלָּא אָמְרִין דְּשַׁטְיָא הוּא: אִין רוּחַ דְּיִצְרָא בִּישָׁא מִתַּל בָּךְ וּמִתְגַּבַּר לְמִיסַק עֲלָךְ אַתְרָךְ טַב דִּי הֲוֵיתָא נָהִיג לְמִיקַם בֵּיהּ לָא תִשְׁבֹּק אֲרוּם פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא אִתְבְּרִיאוּ אַסּוּ בְּעָלְמָא לְמִשְׁבַּק וּלְמַנְשֵׁי מִן קֳדָם יְיָ חוֹבִין רַבְרְבִין: אִית בִּישְׁתָא דַּחֲזֵיא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא וּמָה נִיזְקָא בְּעָלְמָא בְּפִתְגָּמָא דְשָׁלוּתָא דִּנְפַקָא מִתַּחְצְפָא עַל גַּבְרָא וּמִן קֳדָם שׁוּלְטָן: יְהַב יְיָ יַת אֱדוֹם רַשִׁיעָא וְשַׁטְיָא לְמֶהֱוֵי בְּרִיא בְּמַזָּלֵיהּ וּמְשַׁמֵּשׁ בְּאַצְלָחוּתָא מִן שְׁמֵי מְרוֹמָא וְחֵילָוָתֵיהּ גֵּיוָותָנִין וְסַגִּיאִין וְעַמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּעְבְּדִין תְּחוֹתוֹהִי בְּגָלוּתָא וּמִן סְגִיאוּת חוֹבֵיהוֹן עַתִּירֵי נִכְסִין מִתְמַסְכְּנִין וּבְמַכִּיכוּתָא יָתְבִין בֵּינֵי עַמְמַיָּא: אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה חֲזֵית עַמְמַיָּא דַּהֲווֹ מִשְׁתַּעְבְּדִין מִן קַדְמַת דְּנָא לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל מִתְגַּבְּרִין וְרָכְבִין עַל סוּסָוָן כְּאַרְכוֹנִין וְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְרַבְרְבָנֵיהוֹן אָזְלִין הֵי כְּעַבְדִין עַל אַרְעָא:

רשי

לב חכם לימינו. חכמתו מזומנת להטותו אל דרך המיומנת לטובתו: ולב כסיל לשמאלו. לעקמו מן הדרך המיומנת שהיא תפארת ונוחה לו: ואמר לכל סכל הוא. בהליכתו ובדבורו הכל מכירין שהוא שוטה: אם רוח המושל. מושל העולם תעלה עליך לדקדק אחריך במדת הדין: מקומך אל תנח. מדתך הטובה אל תנח לומר לו מה יועיל צדקתי לי כי מרפא דקדוקי הדין ביסורין הבאין עליך מרפא הוא לעונותיך ויניח לך חטאי' הגדולי': כשגגה שיוצא מלפני השליט. דומה הוא לשליט שהוציא דבר שגגה מפיו שוגג ואי איפשר לחזור כך אמר הקדוש ברוך הוא ואין להשיב: נתן הסכל במרומים רבים. זו היא הרעה שהיא כשגגה שיוצא מלפני השליט שנותן השטות והרשע במרומי גובה שהגביהם הקב"ה את הכסילים ואת הרשעים שאני רואה ברוח הקדש שהם עתידים לפשוט יד בהיכלו ולשום אותותם אותות: ועשירים בשפל ישבו. ישראל שכל הגדולה והכבוד שים להם בשמן בימי עתידים ליסב בשפל שנאמר ישבו לארץ ידמו: ראיתי עבדים על סוסים. כשדים הם שנאמר בהן זה העם לא היה יתעלו להיות על סוסי' מוליכים את שבויי ישראל אסורים בקולרין: הולכים כעבדים על הארץ. לפני קרונין של כשדים: חופר

אבן עזרא

יביעוהו ויהיה פועל יוצא. ודעני יקר הקמוץ הוא תואר השם ומלת יקר בשוא תחת היו"ד הוא שם כמו כבוד ולעולם הוא קמוץ והוא שוה במקום המוכרת והסמוך כמו בגדי השרד וכל יקר ראתה עינו ואת יקר תפארת גדולתו וכקמץ הסמוך להפריש בינו ובין תואר השם הסמוך יקר רוח איש תבונה על כן יטעה האומר בתפלת ראש השנה ולכבוד שמך יקר יתנו בקמצות היו"ד והאמת שהוא בשוא כמו וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן וענין יקר בפסוק הזה הוא האדם והענין כמו הזבובים המתים יבאישו מהן השמן הרוקח כן יש לאדם שהוא יקר מחכמה ומכבוד שיש בו סכלות מעט כי סכלות מעט לחכם ישחית זכרו ויבאישנו וזה הסכלו' הוא חטא וזה הפסוק דבק בפסוק שלמעלה וחוטא אחד יאבד טובה הרב' גם חטא אחד לחכם הוא דבר קשה הלא תראה ששלמה המלך נראה אליו המקום פעמי' ובנה מקום לכבוד השם ונסבה ורחבה חכמתו למעלה מהקדמונים והאחרונים ולא נמצא עולתה בו ובעבור חטא אחר שלא חפש על נשיו מה היו עושות והן בנו בית לאלהיהן מעוסר שלמה נכתב עליו כל מה שנכתב במקרא בדברי אחיה ונחמיה ואל תתמה כי כל חטא הוא קטן וגדול לפי מעלת העושה כענין בקרובי אקדש ומה נכבד דרש קדמוננו ז"ל במלת וסביביו נשערה מאד וכן כתבו מלות קשות על גדולים משלמה המלך על דבר קל ולא נעשה בזדון רק אחרים סבבו הדבר: לב חכם. לא יאמר על גוף הלב כי באמצע הוא לכל לחכם ולכסיל אף על פי שראשו נטוי לצד שמאל וענינו מסכל החכם עמו ובשעת הצורך ימצאנו מיד בכל עניניו במהרה והפך זה הכסיל כאילו לב חכם לימינו כי לימין יותר כח מן השמאל ויותר מהירות בעבור היות מבוע הדם מהוא הכבד לפאת ימין ואין איש אטר יד ימינו טענה כי המשל הוא על דרך המצא ברוב בבני אדם: וגם בדרך. והסכל בכל עסקיו ודבריו יראה חוסר שכלו ודעתו ואפילו כשהוא הולך בדרך וכאילו הוא קורא על נפשו ומראה קלונו ומודיע חסרונו לכל וזה ענין ואמר לכל סכל הוא כאילו בפיו יאמר לכל שהוא סכל: אם רוח. בעבור שהזכיר למעלה כי דברי החכם נשמעים יותר מדברי המושל בכסילים שב להזהיר החכם אם עלית בחכמתך עד מעלת הממשלה כענין כי מבית הסורי' יצא למלוך מקומך אל תנח והענין שפלות רוח או ענינו שיתעסק גם בחכמה תמיד כמו שהיה בתחלה כאילו לא זז ממקומו ולא עלה למדרגה עליונה כנגד האדם ודע שאם התרפית יניחך הדפוי עם חטאים גדולים ויותר נכון היות מרפא פועל מהבנין הכבד שמתנו הרפה לה והאלף במקום הה"א כאלף על כן הוא מרפא שהוא מהבנין הכבד והענין כי העוזב המתמסלה יעזוב חטאים גדולי' ויש אומרי' כי איש מרפא יעזוב חטאים גדולים כמו בעל הרפואה לא יאכל דבר שיזיקנו היזק רב רק ישמר ויפרש זה המפרש אם רוח המושל תעלה אם תעלה עליך חמת המושל לא תסור מדרום החכמה והחכם לא יכעיס המושל והענין כי החכם יעזוב כל דבר שיביאנו לידי חטא שבעבורו יכעס המושל כמו הרופא מימסר בתחלה מן המאכלים הקשים: יש רעה. באה מלת יוצא שהלמ"ד שלה אלף כמו הפעלים בעלי הה"א כמו ואת מאמר מרדכי אסתר עשה והיא לשון נקבה כי הזכר יוצא וכמהו כשגגה רפא ואם היא באלף באה על מנהג בעלי הה"א כמו רוה למען ספות הרוה אע"פ שאמר בעל הדקדוק שאלף של רפא תמורת ה"א וענין זה הפסוק דבק במצ' מעלה כי המושל תכריכנו ממשלתו שיעשה דברים הפך האמת ויראה כאילו הם שגגה ולא ידע: נתן הסכל. מפרשים אמרו שהיה ראוי להיות בשי"ן והענין שבעלי הסכל ראויים לשבת במרומים רבים והעשירים בהפך והענין בעצמו נכון לכן איננו מענין הפסוק שהוא לפניו ואחריו וכן פירושו נתן איש הסכל שהוא הכסיל להיות במרומים ויתכן היות סכל שם התאר כמו ילד והלך ופירוש רבים כמו גדולים ועשירים שיש להם מעלה בעולם כמו שאמר בספר משלי עשיר ברשים ימשל יושבים בשפל: ראיתי. זה הפסוק מענין הפסוק הראשון ועל כלם אמר בתחלה יש כמו שפרשתי שהוא הנמצא לפרקים מעטים: חופר

חופר · דעתי גומץ אחד ואין שני גם כן ואין לו מקרא וחופר יורה על ענינו שהוא כמו בור כרה ויחפרהו ויתכן שזה הענין ישוב על השליט שעשה הפך האמת ופרץ גדר בוהו חכמים קדמונים או יהיה ענינו על הכסיל והענין אע״פ שימצאו דברים בעולם הפך האמת הוא במעט אך ברוב חופר גומץ בו יפול והחכם הרואה את הנולד לא יפול :

חופר גומץ · שוחה : בו יפול · פעמים שהוא נופל בו כלומר יש לך חורש רעה וסופו לשוב עליו בסוף שכלה זרעו של נבוכדנצר ע״י כלי בית המקדש שנאמר ועל מרי שמיא התרוממת : ופורץ גדר · סייג של חכמים לעבור על דבריהם : ישכנו נחש · מיתה בידי שמים ולפי שדבר בלשון פריצת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים :

בלוא ז׳ מל׳ וסימ׳ הוי כל צמא לכו למים ב׳ בו · למה תשקלו כסף בלוא לחם ב׳ בו · ועמי המיר כבודו בלוא יועיל · אם ישך

חֹפֵר גּוּמָּץ בּוֹ יִפּוֹל וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ : מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֶן בָּם : אִם קֵהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקַל וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה : אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן : דִּבְרֵי פִי חָכָם חֵן וְשִׂפְתוֹת כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ : תְּחִלַּת דִּבְרֵי פִיהוּ סִכְלוּת וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת רָעָה : וְהַסָּכָל יַרְבֶּה דְבָרִים לֹא יֵדַע הָאָדָם מַה שֶּׁיִּהְיֶה וַאֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יַגִּיד לוֹ : עֲמַל הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא יָדַע לָלֶכֶת אֶל עִיר : אִי לָךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ נָעַר וְשָׂרַיִךְ בַּבֹּקֶר יֹאכֵלוּ : אַשְׁרֵיךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ בֶּן חוֹרִים וְשָׂרַיִךְ בָּעֵת יֹאכֵלוּ

ענת מרת דינא וכן אמרת אינון גרמו להון כל דא היכמא דגבר דכרי שוחא בפרשת אורחא ביה אתחייב למיפל ואומ׳ די עברת על גזירת מימרא דיי ותקיפו גורא דעלמא נפלו ביד מלכא רשיע דנכית להון כחיויא : אמר שלמה מלכא נביא גלי קדמי דמנשה בר יחזקיהו עתיד למיתב ולמסגד לצילמ׳ דאבנין בגין כן אתמסר ביד מלכא דאתור ויכרתפיניה בזמין על דאבטיל פתגמי אוריתא דכתיבין בלוחי אבנין מן עקריהון בגין כן יצטער בהון ורבשקיה אחוהי עתי׳ למסגד לצלמיא דקיסין ולמשבק פתגמי אוריתא דאיתיהיבן בארונא קיסי שיטי בגין כן עתיד לאתוקדא בנורא על יד מלאכא דיי : וכד יחובון עמא בית ישראל ויתעברון שמיא תקיפין כברזלא מלאחתא מטרא והוא דרא לא צלו קדם יי בג׳ כן אתקלקל כל עלמא בכפנא וכדו תייבין ומתכנשין אוכלוסין ומתגברין על יצריהון וממנן ברזיליהון למבעי רחמין קדם אלהיה שמיא אית בהון רעוא על מותר אכשרות חוכמתהון : כד מתגרן חיוון קלן לטראקה ולנזקא בעלמא על חוביהון דבית ישראל דלא עסיקו בפתגמי אורית׳ בחשי ואף לית מותר לגבר אכיל קורצין דמשתעי לישן תליתאי ארום באשתא דגהינם עתיד לאיתוקדא : מילי פום גבר חכים דאשתכח בדרא כד אתי פורענותא בעלמא מצלי ומעדי ית פורענותא ומשכח רחמין קדם יי וספותיה דגברא שטיא מילין נזיפותא ובגין כן כולי עלמא מתגמרין : שירוי מילי פומיה שטותא וסוף מימר פומיה חולחלתא בישא : ושטיא מסגי פתגמין סריקין דלית בהון צרוך עד דלא ידע אנש מה דעתיד למהוי ביומוהי ומה דעתיד למהוי מן סייפיה מן יחוי ליה : טרחות שטיא דטרח בשטותא איהו משלהי ליה על דלא אליף למיזל לקרתא דחכימיא שרי בגוה למתבע מיניה אולפנא : ווי לך ארעא דישראל בזמן די ימלוך עלך ירבעם חייבא ויבטיל מינך תיקרובתא דצפרא ורברבניך עד דלא יקרבון תמידא דצפרא ייכלון לחמא : טב ליך ארעא דישראל בעידן די ימלוך עלך חזקיהו בר אחז די הוא מן יחוס בית דוד מלכא דישראל די הוא גיבר תקיף באוריתא ונפיק ידי חובת פיקודיא ורברבניך בתר דמקרבין תמידא אכלין לחמא בזמן ארבע שעין מן עמל ידיהון

הנחש בלוא לחש : שמלכך ב׳ ובענין וסימ׳ אי לך ארץ שמלכך נער · ודבתריה אשריך ארץ שמלכך בן חורים ·

מסיע · רובי המפרשים פירשו יסכן בם יתחמם בם ואמרו כי כמוהו ותהי למלך סוכנת וזה הענין בלשון ערב לא ימצא מהבנין הקל כי אם פועל עומד והנכון כי סוכנת בעלת אוצרות המלך כמו ערי מסכנות וכמוהו אל הסוכן הזה וזה הפירוש בלא ראש ורגל כי מה ענין אם קהה הברזל והקרוב אלי שמלת יסכן בם מלשון סכנה והיא ידועה בדברי הראשונים ושני הפסוקי׳ דבקי׳ ועודנו בהלול החכמה והוא גם דבק בפסוק שלמעלה שהכסיל בסכלותו יפרוץ גדר והחכם ישמר מזה והענין שאין דבר בעולם שיוכל אדם להשיגו בלא עצבון ועמל וסכנה אפילו האבני׳ שאינם ברשות אדם ומי שירצה יקח אותם יעצב בהסיעם אל המקום שירצה וכן עצי היער יגע בבקועם ופעם יסתכן : אם קהה · אף כי יקהה הברזל ולא קלקל פניו והענין שלא יהיה ממורט וקלקל הוא מפעלי הכפל והוא כפול והוא מענין נחשת קלל אז ישים כח הבוקע ומלת יגבר כמו יכה כמו וגברתי את בית יהודה וחיילים יגבר כמו כח כענין אלים יי׳ חילי אנשי חיל · ויתרון הכשר חכמה והענין שיש לחכמה יתרון על כל עצב כי תכשיר האדם ותיישרנו בלא עצבון ותוספת כח וכשר הדבר פועל עומד מן הבנין הקל והכשר פועל יוצא מן הבנין הכבד הנוסף : אם ישך · חוזר לענין שלמעלה והוא ופורץ גדר ישכנו נחש ויתכן שזה הגדר הוא שגדר השליט ודרך המליצה לנחש והענין אין יתרון לבעל הלשון מן הנחש הצפעוני שלא ישמע לחש שיזיק ולא יהכה : דברי פי · חלילה להיות החכם בעל לשון רק כל הדברי׳ שיוצאו׳ מפיו הם חן והכסיל ישחית על נפשו בדבורו ואמ׳ תבלענו לשון יחיד כענין זבובי מות שמש יריח יביע זבולה : תחלת · אין טעם לדבריו תחלה וסוף : והסכל · יאמ׳ אוכל ואשתה כי לא אדע מה שיהיה בחיי ובמותי ויתכן היות כמהו כי מי יודע מה טוב לאדם בעבור היות למעלה כי יש דברי׳ הרבה מרבים הבל : עמל · דרך הכסיל שיעמוד לבקש גבוהות ונפלאות ממנו והוא לא ידע הנראות והידועות כאדם רוצה ללכת אל עיר ולא ידע הדרך וייגע ולא יראה חפצו וכל עמל במקרא הוא לשון זכר וזה לבדו לשון נקבה כמו כל כבוד במקרא לשון זכר חוץ מאחד אל תחד כבודי : אי · כאשר הזכיר דבר הכסיל שהוא הבל אמ׳ אם היה זה הכסיל מלך יהיה דבר קשה אף כי אם היה גם נער ומלת אי כמו אוי כמו ואי לו האח׳ שיפול ואי׳ להם שליש׳ בעניכם · ושריך בבקר יאכלו בעבור שלא יתעסקו כי אם באכילה הפך דינו לבקר משפט : אשריך · זאת המלה באה בלא סמיכת דבור בלשון רבים כמו אשרי האיש ובסמיכה פעם בלשון רבים כמו ובוטח בי״י אשריו ובמקום אחר בלשון יחיד ושומר תורה אשרהו אר״ משה הכהן נ״ע כי אשרהו לשון רבים וכן עיניהו ידהו

מסיע אבני׳ יעצב בהם · מסיע אבנים ממחצבתם בהרים מתיגע בהם · יעצב לשון יגיע׳ כמו בעצבון תאכלנה כלומר כל אדם לפי מלאכתו עצבונו אף עושה רעה לפי זריעתו יקצור : יסכן בם · יתחמם בם כמו ותהי לו סוכנת אף העוסק בתורה ובמצות סופו ליהנות מהם : אם קהה הברזל · חרבות גבורים שקיהו פיהם וחדודם : והוא לא פנים קלקל · ואינם לטושים ומרוטי׳ למען היות להם ברק אף על פי כן וחיילים יגבר מגביר הוא במלחמה את גבורי החיילים לנצח : ויתרון הכשר חכמה · ומעלת כשרון יש עוד לחכמה יותר מן הברזל אם תלמיד חכם משחירין פניו ברעב ואתה רואהו מסכן בין העשירים הרבה חיילי׳ מתגברים על ידו ואל תתמה על וי״ו וחיילים כי הרבה ווי״ן נופלים כן בלשון עברית כמו אם ראית גנב ותירץ עמו עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה והרב׳ מפורש׳ כזה : אם ישך הנחש את אים : בלא לחש · מחמת שלא לחשו החבר שלא ישוך : ואין יתרון · לחבר הרשע שהיה רגיל ללחשו בלא לחש כך אם בני עירך נכשלי׳ באיסורין מחמת שאין חכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה אין יתרון לו בשתיקותו ולא ישתכר : דברי פי חכם חן · על שומעיהם ומשמיעים לו וטוב לו שנוטל גדולה עליהם : ושפתות כסיל תבלענו · זה המסית את חבירו מדרך טובה כגון בלעם שפרץ גדרו של אומות שגדרו עצמן מן העריות מדור המבול ואילך והוא יעץ להם להיות מפקירין נשותיהם לזנות : תחילת דברי פיהו סכלות · כשאמר לו הקב״ה מי האנשים האלה עמך היה לו להשיב י״י אתה יודע והוא אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי כלומר אם בעיניך אני נבזה חשוב אני בעיני מלכי הארץ : ואחרית פיהו הוללות · שיעמום וערבוב לכה איעצך זמת אולתו : והסכל ירבה דברים · שהיה מתפאר בעצמו שהיה יודע דעת עליון : כי לא ידע האד׳ מה שיהיה · לו לאחר זמן שהרי הלך ליטול שכרו במדין ולא ידע שיפול בחרב ולפי פשוטו הסכל ירבה דברים גוזר ואומר מחר אעשה כן לפלוני ואינו יודע מה יהיה מחר : ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו · כלומר לא סוף דבר שאינו יודע מה יהיה לאחר זמן אלא אף ההווה עכשיו מאחריו שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו מרחוק צריך הוא שיאמר מי יגיד לו : עמל הכסילים תיגענו · כסילותם גורם להם עמל המיגען אשר לא למדו דרכי מבואות העיר ומתיגע ליכנס דרך פחתים ובצעי המים ויגע בטביעות רגליו בבוץ כלומ׳ עצלות של עוזבי התורה גורם להם יגיעת עמל בגיהנם אשר לא ידע ללכת אל כתיב אמת לפרוש מן העבירה לפי שלא למד תורה שנאמר נר לרגלי דבריך : אי לך ארץ שמלכך · בזמן שמלכך ודייניך מתנהגים בנערות :

נערות

גבורהו

בגבורה ולא בשתי. שעוסקין בגבורת החכמה והבינה ולא בשתיית יין: בעצלתים
ימך המקרה. כשאדם מתעצל ואינו מתקן פירצה קטנה שבתקרת הבית: ימך
המקרה. ישפל הבנין המקרה את הבית והסכך עליו: ידלוף. יטפטף דלף
גשמים כלומר כשישר׳ מתעצלים בתורה הם נמקים ובית גאון עוזם חרב ומך:
לשחוק עושים לחם.

גבורתו בהתפללו בעד רעהו ורצונו כי נכח עיני י״י דרכי איש ושכח הכה עין י״י
ידיאיו גם כן ידהו לשון יחיד וגבורתו כן מגן כל גבור שים בו ובעבור מלת
בהתפללו בעד רעהו כהפך העולם ואם כן ביד רעהו העדלמי שני׳ היו ומה הפרש
בין רעו ורעהו שיו שיהו גם בפעלים ירדפו ירדפהו אולי התפלל איוב בעד כל

בשהי׳ל בגבורה ולא בשתי: ישמח ז׳ וסימ׳ ויין ישמח לבב אנוש. בן חכם ישמח אב ובן כסיל׳ וחבירו בן חכם ישמח אב וכסיל אדם. ויין ישמח חיים והכסף יענה את הכל. מאור עינים ישמח לב. שמן וקטרת ישמח לב. איש אהב

בִּגְבוּרָה וְלֹא בַשְּׁתִי: בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ
הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת:
לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם וְיַיִן יְשַׂמַּח
חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֹּל: גַּם
בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל־תְּקַלֵּל וּבְחַדְרֵי
מִשְׁכָּבְךָ אַל־תְּקַלֵּל עָשִׁיר כִּי עוֹף
הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל וּבַעַל
יא הַכְּנָפַיִם יַגֵּיד דָּבָר: שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל־
פְּנֵי הַמָּיִם כִּי־בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ:
תֶּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה כִּי
לֹא תֵדַע מַה־יִּהְיֶה רָעָה עַל־הָאָרֶץ:
אִם־יִמָּלְאוּ הֶעָבִים גֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ
יָרִיקוּ וְאִם־יִפּוֹל עֵץ בַּדָּרוֹם וְאִם
בַּצָּפוֹן מְקוֹם שֶׁיִּפּוֹל הָעֵץ שָׁם יְהוּא:

ל׳ וכל טפ״ח רכו׳ ל׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ ז׳ ל׳ ל׳ יתר מ״ל ותר חס׳ כנפים ק׳ ה׳ מ״ל וכל ד״ה דכו׳ ל׳ ל׳ נתרי ל״ש ג׳ · ל׳

יגיד ב׳ בגרי ומ״ל בליש׳

בִּגְבוּרַת אוֹרַיְתָא וְלָא בְחַלָּשׁוּת וּבְסַמְיוּת עֵינָא: בְּחַלָּשׁוּת עִיסַק אוֹרַיְתָא וּפִקּוּדַיָּא מִתְמַסְכֵּן גְּבַר מִבְּנְיָן וּבְמַכִּיכוּת תַּפְקִידְתָּא דְּאִתְפַּקְדַת אִתְּתָא לְמִינְטַר מִן רִיחוּק סוֹאֲבוּ דְמָא וְלָא נַטְרָא מִתְעַבְדָּא דָוְתָא בְּגוֹ בֵּיתָהּ לְחוּכָא: עָבְדִין צַדִּיקַיָּא לְחֵים לְפַרְנָסָא עַנְיָין כְּפִינִין וְחַמְרָא דְּמַזְגִין לְדַצְחַיָּין יְהֵא לְהוֹן לְחֶדְוָא לְעַלְמָא דְּאָתֵי וְכַסְפָּא פּוּרְקָן פּוּרְקָנֵיהוֹן יַסְהִיד עֲלֵיהוֹן זְכוּתָא לְעַלְמָא הַהוּא דְּאָתֵי בְּאַנְפֵּי כּוּלָא: אַף בְּמַנְדְּעָךְ בְּחֶבְיוֹנֵי לִבָּךְ מַלְכָּא לָא תְלוּט וּבְאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָךְ לָא תְלוּט חַכִּימָא אֲרוּם רָזִיאֵל מַלְאָכָא מַכְרִיז בְּכָל יוֹמָא מִן שְׁמַיָּא עַל טוּרָא דְּחוֹרֵב וּמַהֲלַךְ קָלֵיהּ בְּכָל עַלְמָא וְאֵלִיָּהוּ כַּהֲנָא רַבָּא אָזִיל וּפָרַח בַּאֲוִיר שְׁמַיָּא כְּנִשְׁרָא טָרֵי גַּפִּין וּמְחַוֵּי מִלִּין דְּמִתְעַבְדִין בִּטְמוֹרְתָּא לְכָל דַּיָּירֵי אַרְעָא: אוֹשִׁיט לְחֵם פַּרְנָסוּתָךְ לַעֲנָיֵי דְּאָזְלִין בִּסְפִינָן עַל אַפֵּי מַיָּא אֲרוּם בָּתַר עִידָן יוֹמִין סַגִּיאִין תַּמָּן תַּשְׁכַּח אַגְרֵיהּ לְעַלְמָא דְּאָתֵי: הַב חוּלָק טַב מִן זַרְעָא לְחַקְלָךְ בְּתִשְׁרֵי וְלָא תִתְמְנַע מִלְּמִזְרַע אַף בְּכִסְלֵיו אֲרוּם לָא תִנְדַּע מַה יְהֵא בִישָׁא עִילָוֵי אַרְעָא אִי חָרְפֵי נִצְחָן אִי אַפְלֵי: אִין מִתְמַלְיָן עֲנָנַיָּא מִטְרָא עִילָוֵי אַרְעָא מַעְרָן יַת מֵיהוֹן בְּגִין זְכוּתָא דְּצַדִּיקַיָּא וְאִין לֵית זְכוּ בְּדָרָא הַהוּא בְּיַמָּא וּבְמַדְבְּרָא נַחְתָּן דְּלָא יִתְהֲנוּן מִנְהוֹן בְּנֵי אֱנָשָׁא וְאִי אִתְגְּזַר מִן שְׁמַיָּא לְמִנְפַּל מַלְכָּא וְיַעְטוֹהִי מִן סַרְרוּתְהוֹן מִן קֳדָם מֵימְרָא דִּשְׁמַיָּא הֲוֵי סוּבְעָא וְכַפְנָא בְּדָרוֹמָא אוֹ בְּצִיפּוּנָא אֲתַר דְּאִתְגְּזַר לְמִתְקַיְּמָא הַהִיא עִיטָא מִשְׁתַּלְחָא לְמֶהֱוֵי:

חכבה ישמח: לשמונ׳ ג׳ מ״ל וסימ׳ ויעש ד״ד שם כשבו מרכותו. שמונה שלחנות· תן חלק לשבעה וגם. וכל ד״ה דכו׳
מ״ל וכל שבונת ושמונת חס׳ בס״א שמונת אלפים ככרים:

לחדוות תזמותי חתנ׳ ומלכים עושים סעודה ושתם סעודה גדולה קרויה לחם כמו דאת אמר בלשצר מלכא עבד לחם רב: ויין. משקין בסעודה אשר ישמח החיים: והכסף יענה את הכל. אם אין כסף אין סעודה לפיכך לא יתעצל אדם מן המלאכ׳ כדי שיהא לו מה להוציא: גם במדעך מלך. אפילו במחשבותיך בלא ד דבור. גם אפי׳ מלך אל תקלל אל תרגיז למלכו של עולם. ד״א כמשמעו מלך בשר ודם: עוף השמים. נשמה הנתונה בך שעופה לעוף על ה השמים: ובעל כנפים. מלאך המלווה אותך כענין שנ׳ כי מלאכיו יצוה לך ולפי משמעו העוברים והשבים יש לך לדאג מכל בריה שאין יש שומעין ויגיד לאחרים: שלח לחמך על פני המים. עשה טובה וחסד לאדם ש שיאמר לך לבך עליו אל תראהו עוד כאדם שמשליך מזונותיו על פני המים: כי ברוב הימים תמצאנו. עוד ימים באים ותקבל תשלומיך ראה מה כאמר ביתרו קראן לו ויאכל לחם וסבור שהוא מצרי ולא ידאגו עוד מה היה סופו כעסה חותנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובני בניו ליסב בלשכת הגזית: תן חלק לשבעה וגם לשמונה. חלקת מלחמך ומשלך לשבעה צריכי חבר חלק עוד לשמונה שיבואו אחריהם ואל תאמר די: כי לא תדע מה יהיה רעה. שמא עוד ימים באים ותצטרך לכולם אז תנצל על ידי הצדקה מן הרעה ואם לא עכשיו אימתי. ורבותי׳ אמרו תן חלק וגו׳ אלו שבעה ימי בראשית תן אחד מהן חלק ליזכרך לנוח בשב׳ וגם לשמונ׳ אלו שמונת ימי המילה דבר אחר תן חלק לשבעה קרבנו׳ ציבור שבעה ימי פסח וגם לשמונה של שמונת ימי החג. כי לא תדע מה יהיה רעה אם יחרב הבי׳ ולא תקריבו עוד ויועילו הראשונים דבר אחר כי לא תדע מה יהיה לא ידעת מה נגזר על הבעמים בחג ויועילו הקרבנות ויבטל גזירות רעות: אם ימלאו העבים גשם. אם ראית עבים מלאים גשם ידעת שסופם יריקו גשמיהם על הארץ במקו׳ שהטוב׳ בותחת ונכרת שם סופה לנוח אף כן רע שאם יפול עץ וגו׳ אם ישכון אדם חכם וצדיק בעיר או במדינה מקום שישכון שם יהיו כראין מעשיו אחרי מותו וחכמותיו ומדות תרומיותיו ותשלום טובה ליושבי המקום על מנהג הטוב שהדריכם בדרך ישרה: יפול ישכון כמו על פני כל אחיו נפל: עץ. תלמיד חכם שמגין בזכותו כעץ המסך על הארץ: שומר

אחד ואחד מרעיו ת תפלה בעצמה ולקח כל אחד מהם שבעה פרים ושבעה אילים ויורה על מלת אסרהו שהו׳ לשון יחיד אסרך ארץ וענין בן חורין שיעשה מעשה הגדולי׳ והפך בן בליעל. אמ׳ אחד מהמפרשים ידוע שאין בעניים פ כדמות הלובן שהוא דומה לאור ואין למטה מן השחור והכתוב ידמה הגדולים ללובן והקטנים שאין להם מעלה וגדולה לחשך ויפרש חורים לבנים כמו חור כרפס ותכלת גם כן יפרש ואורגים חורי שלי חורי ולבן בלשון ארמית חיור והפך החורים חשוכי׳ בל יתיצב לפני חשוכי׳. יש מפרש ולא בשתי כמו בשתיה וי״א כי בשתי כענין דלות כ כמו ונשתו מים לשוכם בשמא שתה והענין כיכל מעשיה בגבורה וענין שתיכת גבורה לאכילה עד שיאכלו ויתאכל המאכל ה הראשון והענין שאינם אוכלים כי אם לצורך ולא בשביל ת תענוג: בעצלתים. ידוע כי כל מלה היא על שנים היא שנים כמו עינים רגלי׳ ידים שוקים שנים בעבור היותם שתי מערכות רחים וכן שמים ומבין סוד הגלגלים ידע כן וכן פעמים גם מים ויש לו סוד סתום וחתום ואת כל לוחותים שים ספינות כשתי לוחות ומעקם דרכים כן ויורה עליו סוף הפסוק יפול באחת וכן פירש רבי משה הכהן נ״ע צהרים אם כן תהיה מלת עצלתים חוזרת לידים כאילו אמר בידים עצלות והוא לשון קורה והמקרה במקו׳ הזה שם ויש אומרים שהוא פועל כמו המקרה במים עליותיו המה קרוהו וכלם מן הבנין הכבד הדגוש ויהיה הד״ים ראוי להדגש ויאמר כי המקרה בעצלות ידיו עשה מעשה מך וזה רחוק בעבור היות ימך מבנין כפעל כמו וידל כבוד יעקב והוא מפעלי הכפל. ובשפלות ידים ענינו עניות ומסכנות וידלוף מלשון דלף טורד וענינו הטפות היורדות וזה הפסוק דבק בפסוק שלמעלה כאילו יאמר על אותו המלך והשרים המתעסקים באכילה ויעצלו להביט בדברי המלוכה והנה יתחדשו עליהם בעבור עצלותם שנידברי׳ האחד שתשחת מלכותם כמו הבית שיהרס מעט מעט וימך המקרה והדבר השני שלא יסתכלו כדי להוסיף ממון ולאצור אותו בשעת הצורך וזה ענין ובשפלות ידים: לשחוק. והלא ידאו כיכל שמחה שבעולם ושחוק עיקרם בלחם שעושים העושים ויין המשמח חיי אדם ויתכן היות חיים תואר השם כי היין ישמח החיים שעל פני האדמה והכסף יענה את הכל וענין יענה ישגיא ויתכן שהוא מן עת כמו שפירשתי והענין שימציאהו בעת שירצה הרוצה: גם במדעך. אע״פ שהמלך כער השמר לך שלא תקללנו אפילו במדעך וענינו בלבך ובמחשבתיך שאתה יודע אותם לבדך ובמקום הסתר אל תקלל עשיר כי אם ישמע המלך יזיקך בכחו והעשיר בעשרו. כי עוף השמים דרך משל כמו כי עוה את כל ובעל כנפים הוא עוף השמים והענין כפול: שלח. יזהיר מי שיש לו שיהיה נדיב ותהיינה ידיו פתוחות למי שיכיר ולמי שאינו מכיר ויש אומרים כי אלו המים הם מימי בריכה ויש שם דגים ואין לנו צורך לפירוש הזה: תן חלק. עיקר שבעה במקרא מה שאמר בעל ספר יצירה והיכל הקדם מכוון באמצע ואמר לשמנה השבוע כי היום השמיני הוא כמו היום שהחל בו והענין תמיד בלי הפסק וענין מה יהיה רעה שיבא לידי עוני ואמר יהיה עם רעה כמו כי יהיה נערה בתולה: אם ימלאו. דרך משל לעושר שלא נתן לעשיר כי אם לעשות טוב לכל מצטרך אליו ומלת יהוא לשון רבים והאלף נוסף כהלכ״ה ההלכוא אתו ולא אבוא שמוע כי בתחלה הוא יהי בלשון יחיד ואין לו דומה במשקלו במקרא והענין אל המקום שיפול פרי העץ בצפון או בדרום שם יהו האוספים והענין על העשיר ויש אומרים כי על העץ בעצמו יאמר וחבי הפסוק הזה הוא כנגד חבי הפסוק הראשון וחביו האחרון כנגד חביו האחרון ואמר זה המפרש כי י״ד יהוא לעתיד מתלת הוא והוא לשון יחיד והענין כי העץ שיתן פריו שקוהו ויעבדוהו ובשעה שיפול ידעו שלא יתן פרי לעולם יעזבוהו במקו׳ שנפל והמ׳ מפרש אחר כי זה העץ הוא מן עצה והאומר כזה לא אכל מעץ הדעת

אבן עזרא

שומר. גם זה משל על הכדיב כי הזורע העצל הכילי יאמר זה הרוח יורה שלא ירד גשם בימים הבאים ולמה אקח מה שיש לי והוא הזרע ואטמנהו בארץ ויש אומרי' שהיא תכות כמשמעה לזורע שכבר זכר שלמה שאין במלאכות כמו עבודת האדמה לכן אל ישען על דעתו ועל כל מה שנסה כי העתים משתנות: כאשר. מפרשים אמרו כי כ כעצמים הוא כעצים וזה הבל ועניכו גוף הילוד טרם יולד ו וקראו עצמים כי הם מוסדי הגוף כי הבשר והעור כמו מלבוש ו והמלאה היא ההרה ויתכן שיהיה המלאה תואר לאשה ותהיה מלת בטן סמוכה וגם יתכן להיות שתהיה תואר לבטן כי לעולם היא בלשון נקבה ב בלשון הקדש והיה ר ראוי להיות השי"ת ה הראשון פתוח והשני רגוש וכמהו לאום ה העשיר: בבקר. עניכו תמיד על שני הפירושי' ותיו תנח לשון נקבה בעבור היד והענין אל תנח ידיך מן הזרע כי מבאכו מלת הניח ו וזאת לשני פעלים: ומתוק. זה הפסוק דבק עם הבא אחריו ואמר על האור מתוק ואיכו דבר שיאכל ו ועיקר זה בעבור ה התחברות ההרגשות במקום שעל המכח והוא מקו' יאמרו מלה שהיא ידועה לזאת ההרגשה להרגשה אחרת וכמהו ראה ריח בני וכל העם ר רואים את הקולות וענין הרבק זה הפסוק בראשון שיתעסק ת תמיד לעשות טוב ולא יתעסק בשמחה אחרת י כי אם. אילו ידע האדם שיחיה שנים רבות וישמח בכלם כשיזכור ימי החשך שהם ימי הקבר כי הרבה יהיו ימר לו האור הנזכר וכל שבא הבל עניכו יבין כי כל שבא לעולם כמו דור הולך ודור בא הוא הבל: שמח. אחר שהכל הבל שמח עתה בחור בילדותך ועניכו כמו אומר עשה רע ותראה מה יבא עליך כמו עלי פלשת התרועעי שהוא במקום אחר עלי פלשת אתרועע והענין על אדום השלכתי נעלי שהוא תקיף וחזקי התרועעי עלי פלשת עתה ותראי מה אעשה לך וכן שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ וכן חתם הפסוק ודע כי על כל אלה ויסוב אלה על השמחה והטבת הלב והלוך בדרך לב ומראה עין וענין טוב הלב בלשונכו על שלשה פנים האחד שייטב מעצמו כמו וייטב לבו והשני שהלב ייטיב לבעל הלב כמו וייטיבך לבך והשלישי שהאדם ייטיב לבו כמו המה מטיבים את לבם וענין זה הפסוק כמו ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם: והסר. פרשתיו למעלה ומלת שחרות מן כי עלה השחר כי רמה ימי השחרות לשחר כשיבקע כענין אז יבקע כשחר אורך או יהיה השחרות רמז לשער השחור מענין שחורה אני וכאלה: וזכור. מבאכו כעורים עלומים זקונים כלם לשון זכרים רק בחורותיך יצא מן הדרך ויש אומרי' שהם שתי לשונות ויפרש משרת משה מבחוריו כמו מבחורותיו כי כל בחורים אם ישמכו לא ישתכו. ימי הרעה הם ימי הזקנה לזקן וימי החולי לכל הוא החולי שימות בו: עד

רשי

שומר רוח. ממתין ומצפה עד בא הרוח: לא יזרע. פעמי' ממתין ואיכו בא: ורואה בעבים. כותן עיכיו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים ולעולם לא יקצור לפי שירא תמיד: כאשר אינך יודע. כעצמים בבטן המליאה. דברים הנקברים והנעלמי' בבטן שהיא מליאה ואעפ"כ שבולטת לחוץ. כאשר אינך יודע הרי זה מקרא מסורס נדרש מקופו לראשו כאשר אינך יודע דרך הרוח כלומ' ידיעות שתי אלו שאת לא זו גלויה לך ולא זו גלויה לך פעמים אתה סבור להכיר בעבים שיבא הרוח ואיכו בא כאן כי עובר והולך לו לארץ אחרת והרי לשון זה כמו כנן יי' כארץ מצרים כשפחה כגבירתה כקונה כ כמוכר ופעמים שהוא משוה מוקדם למאוחר ופעמים שהוא משוה מאוחר למוקדם אף כאן למד ידיעת הרוח מידיעת הבטן כלומר אין לך לשמור את ה הרוח לראות בעבים: כעצמי'. אשקלוט"רש בלע"ז כמו עוכס עיכיו: ככה לא תדע וגו'. אף גזירותיו של מקום לענין שכיו ועשירות כך עלומות הם ממך ולא תמכע מן החסד לראג שמא אחסר מ מנכסי ואעני לא א אעסוק בתור' ואתבטל ממלאכתי ואעני לא אשא אשה ויהיו לי ב בני' ואצטרך להוציא עליהם: בבקר זרע את זרעך וגו'. אם למדת תורה בילדותיך למוד בזקנותך אם היו לך תלמידי' בילדותיך יהיו לך תלמידים ב בזקנותך נשאת אשה בת בנים בילדותיך שא אשה בת בנים בזקנותך עשית צדקה בילדותיך עשה צדקה בזקנותך: כי אינך יודע איזה יכשר. אם תלמידים ובנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך תמיכו בר' עקיבה שהיו לו עשרים וארבע אף תלמידים מגבת ועד אנטיפורת וכולן מתו מפסח ועד עצרת ובא אצל רבותי' שבדרום ושנאה להם ולענין הבנים מצינו באבצן שלשי' בנות שלח חוצה ושלשי' בנות הביא לבניו וכולם מתו בחייו ובזקנותו הוליד את עובד ונתקיים לו: ומתוק האור. מתוק הוא אורה של תורה: וטוב לעינים לראות את השמש. ואשריהם תלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנת ומחוורת על בוריה כך נדרש באגדת תילים: בכולם ישמח. יהי שמח בחלקו וכלבד שיזכור ימי החשך וייטיב מעשיו שיכנל מהם והם ימי מיתת עולם הם ימי הרשעים: כי הרבה יהיו. באותו הימים יותר מימי החיים: כל שבא. עליו יהיה הבל ואוסף יש הבל שהוא לשון פורענות וכרות כמו כי בהבל בא ובחושך ילך: שמח בחור בילדותך. כאדם שאומ' לעבדו ולבנו חטא חטא כי פעם אחת תלקה על הכל אף כאן החכם אמר שמח בחור בילדותך והלך בדרכי לבך ובטוח תהיה כי על כל אלה יביאך המופט במשפט: והסר כעס. דברים המכעיסים את המקום: והעבר רעה. יצר הרע: מבשרך. שיהיה לך לב בשר: והשחרות. נערות שראש אדם שחור בימי עלומיו: וזכור את בוראך. תמן תנינן עקיבא בן מהללאל אומר הסתכל בג' דברים וכו' ומיקרא זה דרש וזכור את בוראך שתתן דין וחשבון לפניו. וזכור את בורך יקנך מקום עפר רמה ותולעה וזכור בארך באר שכבעת שמקורה היא טיפה סרוחה של זרע ושל לובן: ימי הרעה. ימי הזקנה והחלשות: עד

יקצור ג' ומ"ל וסימ' וזורעו שבלים יקצור. זורע עולה יקצור און. וראה בעבים לא יקצור: הזה ד' רפין וסימ' בלשון ארמי אחוכון גברא ייתי בצפר' וביאורם הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם. הזה האיש מרגיז הארץ. להשתגע עלי הזה יבא

שמר רוח לא יזרע וראה בעבים לא
יקצור: כאשר אינך יודע מה־דרך
הרוח כעצמים בבטן המלאה ככה
לא תדע את־מעשה האלהים אשר
יעשה את־הכל: בבקר זרע את־
זרעך ולערב אל־תנח ידך כי אינך
יודע אי זה יכשר הזה או־זה ואם־
שניהם כאחד טובים: ומתוק האור
וטוב לעינים לראות את־השמש:
כי אם־שנים הרבה יחיה האדם
בכלם ישמח ויזכר את־ימי החשך
כי־הרבה יהיו כל־שבא הבל:
שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך
בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך
ובמראי עיניך ודע כי על־כל־אלה
יביאך האלהים במשפט: והסר
כעס מלבך והעבר רעה מבשרך כי
הילדות והשחרות הבל: וזכר יב
את־בוראיך בימי בחורתיך עד
אשר לא־יבאו ימי הרעה והגיעו
שנים אשר תאמר אין־לי בהם חפץ:

ג' מ"ל · ל' · ג' · ל' · ג' וכסיפ' · ל' · ר' רפין · ז' · א' · ר"ל ו' · ז"ח · ל' · ל' · ג' · ל' · ג' ובעכין · ל' וכתי' יו"ד וקרי' ה"א · ח' תא"ש' וכל איוב דכו' כמ"א · ל' · ל' · ל' חס' · ל' ומ"ל · ג'

גבר דנטיר חרשין וקוסמין לא יעביד טב לעלם ודמסתכל במזליא לא מגבי אגר ארום חרשין מתילן לרוחא דלא מתפס בידוי דבר נש ומזליא מתילן לעננין שמיא דאזלו ולא תייבין: היכמה דליתך ידע אכדין יהליך רוח נשמתא דחיי בגוף עולימ' שלילא דשרי במעייא דאמיה מעברא והיכמה דלא תינדע או דכר או נוקבא עד זמן דאתיליד הכדין ליתך ידיע ית עובדא דיי דעבד בחוכמתא ית כולא: ביומי עולימתך תיסב אתתא ותוליד בנין ולעידן סיבותך לא תשבוק אתת תולקך מלמילד בנין ארום לא אשתמודע לך אידין מנהון אתבחר למהוי טב הדין אי דין אי תרויהון כחדא טבין: ובסים נהורא אוריתא וטב לאנהרא עיינין חשיכין למחזי יקר אפי שכינתא דעתיד לאנהרא אפי צדיקיא מן זיו שכינתא ולמהוי שופריהון כשמשא: ארום אם יומין סגיאין חיי אנשא בכולהון חזי ליה למחדי ולמיעסק באוריתא דיי ויהא דכיר ית יומי חשוכא דמותא ולא ייחוב ארום סגיאין אינון יומיא דישכוב שכיבא בבית קבורתא לקבלא דינא מן שמיא בחיוהי ברחים כל זמן דייתי עלוהי פורענות על הבלותא די עבד: חדי עולימא ביומי עולימותך ויהי לבך טב עלך ביומי רביותך ואזיל בענותנותא עם אורחי לבך ותהי זהיר בחזיוני עינך ולא תסתכל בביש ואשתמודע לך ארום על כל אילין עתיד יי לאעלותך בדינא: ותעדי רגיז מלבבך ולא תגרום ביש על בסרך ארום עולימות ויומי אוכמות שער הבלו: ותהי דכיר ית ברייך ליקרותיה ביומי רביותך עד דלא ייתון לותך יומי בישות וימטון עלך שנין דתימר לית לי בהון רעוא:

אל ביתי · בבקר זרע זרעך: שמח ב' וס' שמח זבולון בצאתך · שמח בחור בילדותך · וא' ושמח יחי מקורך ברוך · ואינון בנד' זוגין מנב' ב' שי"ן דמשמש סכ"ך ואינון מן א"ב מן כ"ב תרין א' וחד וא' וסימ' נמסר במס' רבת' במערכת אות הסמ"ך בכ"ד:

עד אשר לא תחשך השמש · אמרו רבותינו זו פדחת שהיא מאירה ומצהב' באדם בחור וכשמזקנת היא מעלת קמטין ואין מצהבת: והאור · זה החוטם שהוא תואר קלסתר פנים: והירח · זו נשמה שמאירה לאדם שכיון שניטלה הימנו אין לו תואר העינים: והכוכבים · אלו הלסתות רומני דאפי שקורין פומ"לש של לחיים שמצהיבים: ושבו העבים אחרי הגשם · תבא כהיית המאור אחר דמעת הבכי ת מכמה צרות שעברו עליו: שיזועו · ירתיתו: שומרי הבית · אלו הצלעות והכסלים ה המגינים על כל חלל הגוף: והתעותו · יאחזם עוות שקורין קרא"נפף והתעותו אקרופ"ירונכט בלע"ז: אנשי החיל · אלו השוקים שנשען כל הגוף עליהם: ובטלו הטוחנות · אלו השינים: כי מעטו · לעת זקנה רוב שיניו נושרות · הרואות בארובות · אלו העינים: וסוגרו דלתים · אלו נקביו: בשפל קול הטחנה · קול רחים הטוחנים מאכל שבמעיו והוא הקורקבן והמסס: ויקום לקול הצפור · שאפילו קול צפור מנערתו משנתו משהזקין: וישחו כל בנות השיר · כל קולות של כלי השיר דומות עליו כשיחה ולפי פשוטו משמעו ישחו כמו ישפלו כל שרים ושרות יהיו שפלים בעיניו וכן ברזילי הגלעדי אמר לדוד אם אשמע עוד בקול שרים ושרות: גם מגבוה יראו · מגבהות ותלוליות שבדרכים הוא דואג לבאת לשוק פן יכשל בהם: וחתחתים בדרך · אימות ויראות הרבה בדרכים יש לו · חתחתים לשון כפול הוא כמו גלגלים קשקשים זלזלים: וינאץ השקד · לשון הנצו הרמונים שהרי [illegible] בה אמרו רבותינו זו קליבוסת הנק"א בלע"ז שעצם הירך יתקוע בה ובזקנותו בשרו כחוש והעצם בולט כמו נץ האילן שהוא בולט · השקד אילן של שקדים כלומר שתקפון הזקנה עליו כשקד זה הממהר להנץ לפני כל האילנות: ויסתבל החגב · אלו העגבות שתהיו עגבותיו דומות עליו כסובל משא כבד · ויסתבל [illegible] מורפליסין בלע"ז: ותפר האביונה · חמדת תאות נשים שאינו נזקק לנשים · אביונה תאוה כמו ולא אביתם תאבתי לישועתך: עד אשר לא ירתק חבל הכסף · זה חוט השדרה שהוא לבן ככסף ובמותו חסר מוחו ומתרוקן וייבש ומתעקם בתוך החליות ונעשת כשלשלת · ירתק לשון רתיקות כסף: ותרוץ גולת הזהב · זו האמה שהיתה מקלחת מים וזובבת כמעיין כמו גולות עליות · ותרוץ לשון רציצה: ותשבר כד על המבוע · זה הכרס שהיא עבה ונבקעת במותו: ונרוץ הגלגל אל הבור · יתרוצץ גלגל העין בתוך גומא ולפי פשוטו גלגל הדולין בהם שואבין מן הבור כך נדרש כל הענין במסכת שבת · ומדרש קינות פותרו כנגד כל ישראל וזכור את בוראך בימי בחורותיך בעוד שהבחורות שלכם קיימות בעוד שהכהונה קיימת שנאמר בה ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן בעוד שהלויה קיימת שנאמר בו כי בו בחר יי' אלהיך מכל שבטיך בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנאמר ובחר בדוד עבדו בעוד שירושלם קיימת שנ' בה העיר אשר בחרתי בה בעוד שבית הבחירה קיימ' שנ' בה עתה בחרתי והקדשתי הבית הזה בעוד שאתם קיימים שנ' ובך בחר יי' · עד אשר לא יבואו ימי הרעה אלו ימי הגולה · עד שלא תחשך השמש זו מלכות בית דוד שנ' וכסאו כשמש נגדי · והאור זו תורה שנ' כי נר מצוה ותורה אור והירח זו סנהדרין דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה · והכוכבים אלו הרבנים שנאמר ומצדיקי הרבים ככוכבים · ושבו העבים אחר הגשם צרה אחר צרה קשה אתה מוכה בכל הנבואות הקשות שנתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא לאחר חורבן הבית · ביום שיזועו שומרי הבית אלו משמרות כהונה ולויה · והתעותו אנשי החיל אלו הכהנים שהם גבורים בכח אמר רבי אבא בר כהנא עשרים ושנים אלף לוים הניף אהרן ביום אחד אמר רבי חנינא המורא הזה דבר קל הוא והכהן זורקה יותר מעשר אמות · ובטלו הטוחנות אלו המשניות הגדולות משנת רבי עקיבה ומשנת רבי חייא ומשנת בר קפרא · וחשכו הרואות שנשתכח התלמוד מן הלב · וסוגרו דלתים בשוק כגון דלתי כתוספתא בן אלכתן שהיו פתוחין לרווחה · בשפל קול הטחנה על ידי שלא נתעסקו בתורה אמר רבי שמואל נמשלו ישראל לטחינת הריחים מה ריחים אינן בטילות לא ביום ולא בלילה אף כאן [illegible] והגית בו יומם ולילה · ויקום לקול הצפור זה נבוכד נצר הרשע אמר ר' לוי שמונה עשרה שנה היתה בת קול יוצאה ומפוצצת בפלטין של נבוכד נצר עבדא בישא זיל אחריב ביתיה דמריך דבני מריך לא שמעין ליה · וישחו כל בנות השיר [illegible] · גם מגבוה יראו [illegible] פן יעשה בו כאשר עשה בראשונים · וחתחתים בדרך [illegible] אותות ורמזים אם ילך בדרך [illegible] כי עמד מלך בבל אל אם הדרך לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים · וינאץ השקד [illegible] ירמיה שאמר מקל שקד אני רואה אמר רבי אלעזר השקד הזה משעה שהוא מוציא נץ ועד שגומר פירותיו אחד ועשרים יום כך משעה שבקעה העיר בתמוז עד תשעה באב עשרים ואחד יום · ויסתבל החגב זה צלמו של נבוכד נצר [illegible] אמין שתין פותיה אמין שית ואם אין עוביו [illegible] אינו יכול לעמוד [illegible] על רגליו לקיים מה שנאמר [illegible] · ותפר האביונה זו זכות אבות [illegible] · כי הולך האדם אל בית עולמו [illegible] מבבל באו לבבל חזרו [illegible] וסבבו בשוק הסופדים [illegible] גלות [illegible]

[illegible]

ביום ג' דגשי' דמטעין בהון וסימ' ביום שיזועו שמרי הבית · אחל' ביום ידע בעשו · אחות לנו קטנה: ויקום ל' מלרע לקול הצפור וא' מלעיל ותגזור אמר ויקם לך · ואינון מן אב מן ב"ב חד מלרע וחד מלעיל וסי' נמסר בבסר' רבת' במערכת אות האלף בס"ד:

עַד אֲשֶׁר לֹא־תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר
וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר
הַגָּשֶׁם: בַּיּוֹם שֶׁיָּזֻעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת
וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הֶחָיִל וּבָטְלוּ
הַטֹּחֲנוֹת כִּי מִעֵטוּ וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת
בָּאֲרֻבּוֹת: וְסֻגְּרוּ דְלָתַיִם בַּשּׁוּק
בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה וְיָקוּם לְקוֹל
הַצִּפּוֹר וְיִשַּׁחוּ כָּל־בְּנוֹת הַשִּׁיר:
גַּם מִגָּבֹהַּ יִרָאוּ וְחַתְחַתִּים בַּדֶּרֶךְ
וְיָנֵאץ הַשָּׁקֵד וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב וְתָפֵר
הָאֲבִיּוֹנָה כִּי־הֹלֵךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית
עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסֹּפְדִים:

עַד דְלָא יִשְׁתַּנֵּי זִיו יְקָרָא דְאַפָּךְ דְמָתִיל לְשִׁמְשָׁא וּנְהוֹרָא דְעֵינָךְ עַד דְלָא יִסְתְּמוּן וַהֲדַר לִיסָתָךְ עַד דְלָא יִתְקַדְּרוּן וּבָבֵי עֵינָךְ דְמָתִילָן לְכוֹכְבַיָּא עַד לָא יִתְעַסְּמוּן רֵיסֵי עֵינָךְ יְהוֹן זַלְגִין דִמְעוֹת כַּעֲנָנִין בָּתַר מִטְרָא: בְּיוֹמָא דִי יְזוּעוּן אַרְכוּבָתָךְ וְיִתְנַקְשׁוּן אֶדְרָעָךְ וְיִתְבַּטְּלוּן כַּבֵּי פוּמָךְ עַד לָא יָכְלִין לְמִלְעַס מֵיכְלָא וְיִתְעַמְּמוּן עֵינָךְ דְמִסְתַּכְּלִין בַּחֲרַכֵּי רֵישָׁךְ: וִיהוֹן רִיגְלָךְ כְּבִילָן מִלְמִיפַּק בְּשׁוּקָא וְיַעְדֵּי מִנָּךְ רְעוּת מֵיכְלָא וְתִתְעַר מִשֵּׁינְתָךְ עַל עֵיסַק קַל עוֹפָא כְּאִילוּ עַל גַּנְבַיָּא דְאָזְלִין בְּלֵילְיָא וְיִתְרַפְּסוּן סִפְוָתָךְ מִלְמֵימַר שִׁירָתָא: אַף מִן עוֹבָדִין דַהֲווּ מִן קַדְמַת דְּנָא תְּהֵי דָחִיל לְמִדְפַּר יַתְהוֹן וְגַבְשׁוּשִׁיתָא קְלִילָא מִתִּילָא בְּאַנְפֵּי נַפְשָׁךְ לְטוּר רָם בְּעִידָן מַהֲלָךְ בְּאוֹרְחָא וְתֵפִיץ רֵישׁ שְׁזָרָתָךְ מִן כְּחִישׁוּתָא כְּשִׁיגְרָא וְיִתְנַפְּחוּן אִסְתְּוָורֵי רִיגְלָךְ וְתִתְמְנַע מִן מִשְׁכְּנָא אֲרוּם אִתְפְּנֵי אֱנָשָׁא לִמְהָךְ לְבֵית קְבוּרְתֵיהּ וְיִסְחֲרוּן מַלְאָכָא הַבְעֵי דִינָךְ כְּסוֹפְרַיָּא דִמְסַחֲרִין בְּשׁוּקָא לְמִכְתַּב דִין חוּשְׁבָּנָךְ:

עד · פירוש והאור הוא אור השחר שיעלה טרם זרוח השמש ויעמוד אחר בואו שעה ושלים שעה מהשעות השוות ואחר שהזכיר השמש מה צורך היה לו להזכיר האור והירח והכוכבים בעבור שימצאו נבראים כמועופות שלא יוכלו לעוף ביום מפני להט אור השמש והקרוב כי זה דרך המקרא להקדים או לאחר כמו הכה לא יכוס ולא יושן והתנומה · יותר קלה מן השינה · יש מפרשי' ושבו העבי' על הבכי ואחרים אמרו על הליחה ה המתגברת עליו והנכון בעיני שהוא כמשמעו כי החולה בעת מותו יחשך לו העולם ויתראה לו כ כאילו העבים הסתירו האור וכן הוא ושבו העבים להגשים אחר הגשם: ביום · מלת יזועו כמו ולא קם ולא זע ממנו ומעטו פועל יוצא והענין מעטו ה הטחינה · יש אומרים כי שומרי הבית הם הכסלים והצלעות ויש אומרים שהם הארבעה הממונים בכל אבר ואבר לשמרו והם המושך והמעכל והמעכב והמטהר גם יפרש אנשי החיל הזן והמוליד והמצייר והקרוב אלו שומרי הבית הם הידים עם הזרועות שהם שומרי הגוף שלא יגע בו רע ואנשי החיל הם השוקים ויורה עליו והתעותו כי אין להם כח לעמוד וענין חיל כח בעבור היות כל הגוף עליהם והטוחנות הם השנים והרואות העינים: וסגרו דלתים · הם השפתים וכמהו דלתי פניו מי פתח · בשפל קול הטחנה הוא הקרב העליון והוא המסס שהוא טוחן המאכל ומלת בשפל שם ואיננו תואר וכמהו טוב שפל רוח וענינו שפלות וענין בשוק על דרך משל כשישפל קול הטחנ' אין קמח כמנהג ויהיו חנויות שוק האופים סגורים ומנהג דלתי ודלתות כמו שפתי ושפתות: ויקום לקול הצפור · ידוע כי המאכל יוליד השינה ובהשבר הפה ככרת המאכל ויקץ לדבר קל: וישחו כל בנות השיר · הוא הגרון שהיה לפנים בו משורר ישח קולו עד שלא ישמע ובאה מלת ישחו שהיא לשון זכרים עם בנות שהן נקבות כמו וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן ויתכן שפתיהם שבות למלת כל: גם מגבוה · יש אומרים כי על הזקנים ידבר שאין להם כח לעלות אל המקום הגבוה ויאמרו כי וי"ו ייראו נוסף ויש אומרי' יראו שוקיו: וחתחתים · כפול הפ"א והלמ"ד כי העי"ן מבולע והוא מן תיראו חתת כמו פחד: וינאץ השקד · אמרו שהוא מן עלתה נצה והענין השיבה: ויסתבל החגב · הקרסול ויש אומרי' השקד הוא האבר שסיבתו אחר הראש והזקן ויסתבל החגב המבושים שימשכו למטה ואחרים אמרו כי יאחית במקום עי"ן גם זה הבל כי לא יתחלף אות באות חוץ מאותיות יהו"א בעבור שהם נראים פעמים ונעלמים · ותפר האביונה אמרו שהוא מן ולא אבה וענינו תאות המשגל ואמ' ר' אדונים בן תמים המזרחי נ"ע כי אביונה כנוי לרוח בני האדם וכן דקדוקו אביון תואר השם לזכר

לזכר והאבוכה לשון נקב׳ ואם תאבירנה תהיה אביונה וכן מלת אמיכון ובמשמו אומר והזורקדוק עניות כי אין בלשון הקדש מלה שהקטינו כלל ואילו היה זה ביסוד הלשון להקטין יהיו כמבאים במקרא למאות ולאלפים ואולם אמכון ואמיכון שני שמות לאיש אחד כמו שלמ׳ ושלמון אבשי אבישי אבנר אבינר ותוספ׳ וי״ו במשמו כמו יתר ויתרו ועתה אפרש הפסוק

עד אשר לא ירחק חבל הכסף זו שלשלת יוחסין · ותרוץ גולת הזהב אלו דברי תורה שנאמר הנחמדים מזהב · ותשבר כד על המבוע כדו של ברוך בן נריה על מבועו של ירמיה שניהם גלו לבבל ופסקו תלמידם בשני הדרך תחילה גלו למצרים שהגלם יוחנן בן קרח ושהחריב נבוכד נצר את מצרים הגלם לבבל · ונרוץ הגלגל אל הבור

ירחק ירתק כתי׳ חבל הכסף והוא חד מן י״א מלין דקריין ת׳ ולא כתי׳ וסי׳ ויקר׳ וינחם דוד את בת שבע והקרא ק׳· הברי ויואב אל כל הצבא הכרתי ק׳· אחד אלה שמות הגבורים דשמואל אחת ק׳· עשרה והגלה את כל ירושלם עשרת ק׳· אמה שמנה עשר׳ אמה קומת העמוד אמות ק׳ · אחד המתקדשים והמטהרים אל הגנות אחת ק׳ · תהלה אידלא

עַד אֲשֶׁר לֹא־יֵרָחֵק חֶבֶל הַכֶּסֶף וְתָרֻץ
גֻּלַּת הַזָּהָב וְתִשָּׁבֶר כַּד עַל־הַמַּבּוּעַ
וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל־הַבּוֹר׃ וְיָשֹׁב
הֶעָפָר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ
תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ׃
הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר הַקּוֹהֶלֶת הַכֹּל
הָבֶל׃ וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם
עוֹד לִמַּד־דַּעַת אֶת־הָעָם וְאִזֵּן וְחִקֵּר
תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה׃ בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת
לִמְצֹא דִּבְרֵי־חֵפֶץ וְכָתוּב יֹשֶׁר דִּבְרֵי
אֱמֶת׃ דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת
וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת
נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד׃ וְיֹתֵר
מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה
אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר׃

עַד דִּי לָא יִתְאַלֵּם לִישָׁנָךְ מִלְּמַלָּלָא וּתְהֵי
רְעִיעָא מוֹקְרָא דְּרֵישָׁךְ וְתִתְּבַר מְרִירְתָךְ עַל
כַּבְדָּךְ וְיִרְהַט גּוּפָךְ בְּגוֹ קִבְרָךְ׃ וִיתוּב
בִּסְרָךְ דְּאִתְבְּרֵי מִן עַפְרָא עִילָוֵי אַרְעָא
הֵיכְמָה דַּהֲוָה מִלְּקַדְמִין וְרוּחַ נִשְׁמְתָךְ תְּתוּב
לְמֵקַם בְּדִינָא קֳדָם יְיָ דִּיהָבַהּ לָךְ׃ כַּד
אִסְתַּכַּל שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּהַבְלוּ
דְעַלְמָא הָדֵין וּבַהֲבָלִין דְּעָבְדִין בְּנֵי אֱנָשָׁא
אֲמַר קֹהֶלֶת בְּמֵימְרֵיהּ כּוֹלָא הֲבָלוּ׃ וְיוֹתֵר
מִן כָּל בְּנֵי אֱנָשָׁא הֲוָה שְׁלֹמֹה דִּי מִתְקְרֵי
קֹהֶלֶת חַכִּים וְתוּב הֲוָה מְאַלֵּיף מַנְדְּעָא יַת
עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאָצִית לְקָל חַכִּימַיָּא וּבְלַשׁ
בְּסִפְרֵי חוּכְמְתָא וּבְרוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
תַּקִּין סִפְרֵי חוּכְמְתָא וּמַתְלִין דְּסוּכְלְתָנוּ
סַגִּיאִין לַחֲדָא׃ בְּעָא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְּמִתְקְרֵי
קֹהֶלֶת בְּחוּכְמְתֵיהּ לְמִידַן דִּינִין עַל הִרְהוּרֵי
לִיבָּא דַאֲנָשׁ וּבְלָא סַהֲדִין בְּכֵן אִתְאֲמַר לֵיהּ
בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הָא כְּבַר אַכְתִּיב
בְּסֵפֶר אוֹרַיְתָא עַל יְדוֹהִי דְמֹשֶׁה רַבְּהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל תַּקִּין פִּתְגָּמִין וּמְהֵימְנִין עַל מֵימַר סַהֲדַיָּא יְקוּם
פִּתְגָּם׃ פִּתְגָּמִין דְּחַכִּימִין מְתִילִין לְזַקְתִּין וְלִקְלְשׁוֹנִין דְּאַצִּיתִין דְּאַנְצִין לְאַלָּפָא חוּכְמְתָא לְסָרִיקֵי
מַנְדְּעָא הֵיכְמָה דִּמְאַלֵּף זִיקַת לְתוֹרָתָא וְרַבָּנֵי סַנְהֶדְרִין מָרֵי הִילְכְתָין וּמִדְרָשִׁין דְּאִתְיְהִיבוּ עַל יְדוֹי
דְּמֹשֶׁה נְבִיָּא דְּרָעָא בִּלְחוֹדוֹי יַת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא בְּמַנָּא וּבְרִיגוֹגִין׃ וְיַתִּיר מִנְּהוֹן בְּנִי הִזְדַּהַר
לְמֶעְבַּד סִפְרֵי חוּכְמְתָא סַגִּי עַד לֵית סוֹף וּלְמֶעְסַק בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וּלְאִסְתַּכָּלָא בְּלֵיאוּת בִּשְׂרָא׃

עזבה עיר תהלת תהלת ק׳· קומה והעמודים שמנה עשרה דירמיה קומת ק׳· באחד לבכתיני אחתי כלה קדמא דפסו׳ באחת ק׳· בן ויקח לו רחבעם אשה את מחלת בת ק׳· ירחק עד אשר לא ירחק חבל הכסף ירתק ק׳ · ואני המאסף קש״א לי טובא על בע״ל המסור״ת למה ערב ומסר אותם שכתובים ה׳ וקרי ח׳ עם אלו האחרים וערבם יחד שאין זה דרכו שהיה לו לומר ג׳ כתיב ה׳ וקרי ת׳ וכן חד כתיב ח׳ וקרי ת׳ וכן כולם כמו שמנהגו · וז״ל חד מן ו׳ דכתי׳ כ׳ וקרי׳ מ׳ וכן חד מן ד׳ דכתי׳ ר׳ וקרי׳ ד׳ וכן אחרים ומלשונו דמסר חד מן י״א מלין דקרי׳ ת׳ ולא כתי׳ נוכל לכתוב עד שלא ירזק במקום ירחק מי יאמ׳ שהוא כתוב ירחק וכן האחרים וקשה לי טובא ולא ידענא מה לתרוצי׃

אחר שאמר וחשכו הרואות בארובות ולא יאכל ולא ישמע קולו איך יתזור לאחור לאמר גם מגבוה יראו דב׳ השיבה אכן הוא בעבין אח׳ וכן הוא גם מגבוה יראו מחשבותיו שהרוח חושבת שהיא נוספת והולכת אל מקו׳ גבוה ותפחד מן הדר׳ וסוף הפסוק יורה עליו כי הולך האדם ומלת ינאץ היא כאלף והיא כמו ויכאץ בזעם אפו שהוא כמו וימאס אף על פי שפניהם משני בנינים והשקד הוא תואר השם במשקל והיה דשן ושמן ובעינג שומר מתכונת הגוף כעני׳ שקדו שמרו שוא שקד שומר וכן כמר שוקד על עריהם ו ועניינו מואס לשקוד׳ ויסתבל החגב שהוא קל קל וחומר הגוף ותיו ויסתבל מבנין ה התפעל והתאחר כ כמ:הג כל סמך וש״ן כמו משתולל משתולל · ותפר האביונה ידוע כי מלת תפיר לעולם היא יוצאת והענין תפר היועצת מועצותיה ו והיא הרוח וזה דקדוק הלשון כבר באר רבי יהודה בר דוד נ״ע בעל הדקדוק כי מלת קם ושב ואחיריהם שרשם משלשה אותיות והאמצעי יוד וי׳ורה עליו קים דברי הפורים ומלת בינה כמו שבתם וקימתם והבין כמו הקים ובנת לרעי כמו קמת ותואר השם קם כמו הכני שב שבות והשלם קים על משקל גנב ולנקבה קיימת ובא׳ה קימה מלרע · אשוב לענין אביונה ואמר כי האלף מוסף כאלף אקרת באזרועך והאזכיתו ותהיה זאת המלה תואר מבינה והוא כנוי לרוח בעלת הבינה · אל בית עולמו הוא הקבר והוא הבית שידור שם לעולם ויש עולם קצוץ כמו וישב שם עד עולם ועבדו לעולם · וסבבו בשוק כשיוליכו אותו ישאוהו על כתף יספלוהו׃ עד · זה משל כבר והגולה היא בראש הגלגל המתגלגל בחבל וראש החבל קשור בגולה וירחק מן עשה הרתוק כשיתקשר החבל כאילו ישתלשל לא ישיב אל המבוע גם כן ענין מלת ירחק שהוא כתוב ומלת ונרוץ מן ותרץ את גלגלתו מענין וירוצצו כאשר תשבר הגולה · וירוץ הגלגל אל הבור ישבר הכד ואין מים עולים ומלת ונרוץ בנין נפעל כמו נכון פועל עבר יחיד מן נכונו ללצים שפטים · וחבל הכסף הוא חוט השדרה וקראו כסף בעבור היותו לבן׳ וגולת הזהב הוא המות ודמהו לזהב בעבור היקרות שהוא אדום אשר הוא עליו והכד היא המרה וקרא כד בעבור שמם תתחבר המרה האדומה · והמבוע הוא הכבד ונרוץ הגלגל גלגלת הראש שהיתה למעלה לעולם ירדה אל הבור מתחת לארץ׃ וישוב · לא ישאר בגוף כי אם העצמות גם הם ישובו עפר · והרוח תשוב זה הפסוק יכחיש האומרים שהרוח היא מקרה כי המקרה לא ישוב׃ הבל · יתכן היות מלת הבל שתי לשונות האחד כמשקל זהב והשני הידוע על משקל ארץ כמו ויעל עשנו כעשן הכבשן ויסמך בברי כמו חלב עזים ויש אומרי׳ כי הבל לשון כווי והענין כמו צוב וכ״א ה״א הידיעה על קהלת בעבור היותו תואר השם כי לא יבא על שם העצם וכאשר זכר מות האדם אמר כתברר לך מה שאמרתי לך בתחלה הבל הבלים׃ ויותר · עוד · תמיד כמו עוד טומאתו בו · ואזן שירים או חבור מאזני החכמה או הוא מן אזנים כענין השמיעה · וחקר והורה דרכים לעם לחקור בהם החכמה ויהיה פועל יוצא לשנים פעולים · תקן משלים הרבה וידבר שלשת אלפים משל׃ בקש · דברי חפץ · היא החכמה העליונה עד שמצא והענין מה חפץ יש בזה שנבראו כך ולמה כך · וכתוב יושר הוא פי׳ וכמהו על ספר היושר ואיננו אבלנו׃ דברי · יש ודברי הקדמונים דברים שהם כדרבונות לבהמה שמייסרים ומפקחים הנפש ויש כמסמרות נטועי׳ הגדולים שיאספו הדלתות שלא יתפרדו וזאת תורת האדם · ויש אומרים וכמסמרות נטועים דברי בעלי אסופות הם הלוקטים מספרים רבים ויחברו מחברות אף על פי שיחלקו כלם לימדם בורא אחד · ומלת רועה בעבור שדימה האדם לבהמה הצריכה דרבונות׃ ויותר · הזהר מעשות ספרים כמו השמרו לכם עלות בהר וענין עשות קנות או כתיבה כי אין קץ להם · ולהג להג שרש כלמד לומד דעת כמשקל להט החרב ואין לה רומה ובלשון ישמעאל הוא כמו קריאה׃ סוף

בבל שהיא זוטו של עולם · וישוב העפר וגו׳ שבבל באו לבבל חזרו · והרוח תשוב זו רוח הקדש שכיון ש שנסתלק׳ רוח הקדש גלו׃ הבל הבלים · אכי רואה בעולם׃ אמר הקהלת · מי שכנ קבוצת החכמה · הבל הבלים כל מה שנברא בששת ימי ב בראשית׃ ויותר שהיה קהלת חכם · ויותר ממה שנכתב בספר זה היה קהלת חכם׃ ואזן · עשה אזנים לתורה כקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה ובא ועשה לה אזנים שתיקן עירובין לשיג שמירת שבת ותיקן כ כטילת ידים שיג ל לטהר׳ וגזר על השני׳ שיג לעריות׃ בקש קהלת · נתן לבו וחזר על הדבר ומצאו׃ דברי חפץ · הלכה למשה מסיני׃ וכתב יושר · זו תורה שבכתב והנביאים׃ דברי חכמים · שעשו סייג לתור׳ בגזירו׳ להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד השחר והם אמרו עד חצות וק״ש ד דערבית כמו כן׃ כדרבונות · מהדרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים׃ וכמשמרות נטועים · מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים ומה נטועה פרה ורבה אף דבריהם פרים ורבים למצוא בהם טעם׃ בעלי אסופות · משמרים שים להם נלנלת אסופה ובמס׳ גרוסא בלע״ז כן פירשו דונש בן לברט׃ נתנו מרועה אחד · כל דבריהם דברי אלהים חיים הוא אמרן ורועה אחד נתנן משה מפי הגבור׳ · וכמשמרו׳ כתוב בשי״ן שהתורה בעשרים וארבעה ספרים ובמכיון משמרות כהונה ולויה׃ ויותר מהמה בני הזהר · ויותר מיוסר דברי אמת דברים הכתובים בספרים הנזכרים למעלה׃ בני הזהר לשמור דברי חכמים ואם תאמר אם יש בהם צורך למה לא נכתבו׃ עשות ספרים הרבה אין קץ · אם באנו לכתוב לא הספקנו׃ ולהג הרבה יגיעת בשר · ואם לתת לבו לגירסא תבילות יותר ממה שאין הבל משיג יגיעה היא לבריות שאין להשיג ואל יאמר הואיל ולא אוכל לגמור המלאכה למה אתחיל · אך

Esther 329-346

אך סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא מה שתוכל עשה ולבך לשמים ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. כי לדבר הזה נברא כל האדם: כי את כל מעשה. אשר אדם עושה יביא האלהים במשפטו ולכך נקוד מעשה פתח והטעם למעלה לפי שאינו דבוק לשם: על כל נעלם. אפי' על השוגג: אם טוב ואם רע. אפי' נכשל במצוה כגון נותן צדקה לעני בפרהסיא. סוף דבר הכל נשמע את האלהים ונומר:

נשלם ספר קהלת

ויהי בימי אחשורוש. מלך פרס היה שמלך תח' כורש לסוף שבעים שנה של גלות בבל: הוא אחשורו'. הוא ברשעו מתחילתו עד סופו: המולך. שמלך מעצמו ולא היה מזרע המלוכ': מהדו ועד כוש וגו'. המולך על מאה ועשרי' ושבע מדינות כמו שמולך מהודו ועד כוש שעומדין זה אצל זה וכן כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה שהיה רודה בכל עבר הנהר כמו שהוא רודה מתפסח עד עזה: כשבת המלך אחשורוש וגו'. כשנתקיי' המלכות בידו ורבותינו פירשוהו בענין אחר במסכת מגילה: הפרתמים

סוף דבר. כבר השמיעך הכל או שמעת כל מחלוקת החכמים זה עשה את האלהים ירא. כי זה כל האדם ישוב לענין שעבר שהוא האדם בחייו ובמותו הבל וענינו כי זה מקרה כל האדם או כי זה עיקר כל האדם וישוב ליראה השם הנכבד והנורא: כי את. סוד שלא זכר בספר בראשית עד ויכלו לשם שם כי אם האלהים הוא סוד ספר קהלת וענין על כל נעלם כל מעשה נראה שתעשה יובא במשפט כפי הנעלם והענין כפי כוונת הלב אם טוב ואם רע ויש אומרי' ואפילו כל דבר שנעלם ממך והראשון יותר נכון בעיני וברוך היודע האמת ומחסדיו אשאל לכפר שגיאותי ויעיר כבודי עד יודיעני א אורח חיים:

והספר נשלם. בפירוש כל נעלם, בעזרת אל עולם. מלמד כל דעה: ורוב הודות לשמו. וכל חסד עמו. יבוא אל עמו. גאולה וישועה: לחשבון היודעים. תעודת שעשועים. תשע מאות ים עם. אלפים ארבעה:

לשם אל יאתה כל הגדולה. אשר הוא נעלה על כל תהלה: לאברהם בנו מאיר יבו עת. אשר הואיל לפרש המגילה.

נאם אברהם הספרדי הנקרא בן עזרא אין עזרה כי אם מהשם החוקק חוקת עולם על לב המשכיל בהקיצו גם בחלום ידבר בו ובו יתמוך בהתחילו לעשו' כל מעשה גם יזכרנו תמיד טרם מוצאי פיו והנה אין במגילה הזאת זכר השם והיא

ויהי בימי א' דסמי' וסי' ויהי בימי אמרפל · ויהי בימי אחשורש · ויהי בימי אחז · ויהי בימי שפט השפטי' ויהי בימי יהויקי' דירמי':

סוף דבר הכל נשמע את־האלהים ירא ואת־מצותיו שמור כי־זה כל־האדם: כי את־כל־מעשה האלהים יבא במשפט על כל־נעלם אם־טוב ואם־רע:

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם: סימן יתקק

סך פסוקי דקהלת מאתים ועשרים ושנים וסימנים רכ"ב וחציו מה שהוה כבר נקרא:

סוף פתגם דאתעבד בעלמא בצינעא כולא עתיד לאתפרסמא ולאישתמעא לכל בני אינשא בגין כן ית מימרא דיי' הוי דחיל וית פקודוי הוי נטיר דלא למיחב בסתרא ואין תחוב הוי זהיר למתב ארום כדנן חזי למחוי אורח כל אינש: ארום ית כל עובדא יי' יעיל ליום דינא רבא ועתיד לפרסמא על פתגם דאתכסי מן בני אנשא אין טב ואין ביש: סוף דבר

ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המלך מהדו ועד־כוש שבע ועשרים ומאה מדינה: בימים ההם כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה:

והוה ביומי אחשורוש הוא אחשורוש דביומוהי בטילת עבידת בית אלהנא רבא והות בטילא עד שנת תרתין לדריוש בגין עיטתא דושתי חיבתא ברתיה דאויל מרודך בר נבוכדנצר ועל דלא שבקת למבני ית בית מוקדשא אתגזר עלה לאתקטלא ערטילתא ואוף איהוא על דצירת לעיטא אתקצרו יומוהי ואתפליג מלכותיה דמן קדמת דנא הוון כל עממיא אומיא ולישניא ואפרכיא כבישן תחות ידוי וכען לא אישתעבדו ליה מן בגלל הכי ובתר כדו איתגלי קדם יי' דעתידא ושתי לאתקטלא ועתיד הוא למיסב ית אסתר דהיא מבנת שרה דחיית מאה ועשרין ושבע שנין אתיהבת ליה ארכא ומלך מן הינדיא רבא ועד כוש דמן מדינתא דהינדיא רבא ועד מערבא דכוש מאה ועשרין ושבע פלכין: תוספתא

חמשה כתיב בהון ויהי לישנא דווי ואילו אינון ויהי בימי אמרפל דאתכנשו מלכין ולא הוה ריבא וחרבא בעלמא עד דאתא אמרפל ויהי בימי שפוט השופטים וכל ווי הוה ביומיהון ומאן ווי הוה מטול דהוות כפנא בארעא דכתיב ויהי רעב בארץ ויהי בימי אחז ווי הוה ביומוי ומאן ווי הוות דכתיב עלה רצין מלך ארם ומה כתיב בתריה נעלה ביהודה ונקיצנה מכאן אתה למר כולהון דכתיב ויהי בימי לשנא דווי והוה מן יומי עלמא מן שנין קדמיתא כד הוו עקן אתין על בית ישראל הוון מצלן קדם אבוהון דבשמיא ועני יתהון דכתיב ויהי עד לא יקרון אנא עני עד לא ימללון אנא אשמע: ביומיא האינון כד בעא מלכא אחשורוש למיתב על כורסיה מלכותא דשלמה דאשתבא מן ירושלם על ידוהי דשישק מלכא דמצרים וממצרים אישתבא על ידוי דסנחריב ומן ידוי דסנחריב אישתבא על ידוי דחזקיה ותב לירושלם ותוב מן ירושלם אישתבא על ידוי דפרעה חגירא מלכא דמצרים וממצרים אישתבא על ידוי דנבוכדנצר ונחית לבבל וכד צדא כורש ית מדהא ובבל אחתיה לעילם ובתר כן מלך אחשורוש ובעא למיתב עלוהי ולא הוה יכיל ושדר ואייתי ארדיכלין מן אלכסנדריא למעבד כותיה ולא יכילו ועבדו אוחרן ארע מיניה ואתעסקו ביה תרין שנין ובשתא תליתאה מלכותיה יתיב עילוי הדוא כורסיה מלכותיה דעבדו ליה ארדיכלין בשושן בירנתא:

מספרי הקדש ורבים השיבו כי הוא ממקום אחר וזה איננו נכון כי לא נקרא השם מקום בכל ספרי הקדש רק נקרא מעון שהוא לעולם גבוה וקדמונינו ז"ל קראוהו מקום בעבור שכל מקום מלא כבודו ועוד מה טעם למלת אחר והנכון בעיני שזאת המגילה חברה מרדכי וזה טעם וישלח ספרים וכולם מסכה ספר אחר שהוא המגילה כטעם פתשגן והעתיקוה הפרסיים ונכתבה בדברי הימים של מלכיהם והם היו עובדי עבודת זרה והיו כותבין תחת השם הנכבד והנורא שם תועבתם כאשר עשו הכותים שכתבו תחת בראשית ברא אלהים ברא אשימא והנה כבוד השם שלא יזכרנו מרדכי במגילה:

ויהי בימי. זה אחשורוש היה אחרי כורש וזרובבל עם הגולה בבית שני רק לא נבנה הבית ולפי דעתי שהוא ארתחששתא וזה פירוש ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כאשר אפרש בספר עזרא· וטעם ויהי בימי על כל הדברים תחלה שספר במגלה הזאת· וטעם הוא אחשורוש איננו כמו אברם הוא אברהם ויתכן שיהיה במלכי פרס הקדמונים מלך שמו אחשורוש ושניהם היו מלכים על פרס ומדי רק זה אחשורוש השני מלך על מדינות אחרות שהין בין הודו ובין כוש כי ארץ מדי ופרס צפונית לארץ ישראל והודו רק כוש דרומית· וטעם במים ההם אחר שאמר בימי אחשורוש תחלת הדברים כי הראשון כלל· וטעם כשבת המלך אחשורוש ששקט ממלחמות הודו וכוש כי גבור היה וככה כתוב במגלה על כן בשבת שלם למלכו: שושן הבירה. שם ארמון כמו כי לא לאדם הבירה וזה הארמון היה בתוך עילם המדינה כ כתוב בספר דניאל וכאשר תמצא במגלה הזאת שושן או העיר שושן הוא שם מדינה קרובה אל עילם ורוב המדינה ישראל כאשר אפרש:

רבים אמרו כי עשה משתה בעבור שחשב כפי חשבונו וראה שלא יגאלו ישראל וי״א שנשקט ממלחמות וי״א שנשא ושתי והוא הוסר בעיני הפרתמים · מזרע המלוכה ולא נרע אם המלה עברית או פרסית כי לא מצאנוה רק בספר דניאל ובמגלה׃ הנמצאים · מלה זרה בדקדוק כי היה הדין ראוי להיותו קמוץ בקמץ גדול כמשפט והעם הנמצאים בארמון הם משרתיו ומשרתי משרתיו׃ ביתן · מגזרת בית והוא סמוך וגם מוכרת וטעמו כמו לפנים וכן מבית ומחוץ והוא דרך קצרה ביתן בית המלך׃ חור כרפס · זה הפסוק דבק עם אשר למעלה בהראותו וככה פסוק ובמלאת ביניהם כמו אמור לנער ויעבור לפניו׃ חור · עין והוא לבן מגזרת חורי יהוד׳ וככה בלשון ארמית׃ כרפס · אין כרמותו בלשון קדר גם תכלת ידוע ואלה עינים במתני והעד אחוז׃ בחבלי · פיתוח החית בפתח גדול איננו כמו חבלי יולדה׃ בוץ · הוא הבד מתיני פשתים במצרי׳ גם ארגמן בכמר׃ גלילי · כמו גלגלי כאשר אפרש במשכן שלמה׃ ועמודי שש · כמו שיש וככה עם ושיש והנה הגלגלי׳ היו בין עמוד לעמוד ו ומקנתם מבוסים ב בנזכרים׃ רצפת · כמו מרצפת אבנים והם היציע מלמטה׃ בהט · גם דר וסחרת אבנים יקרות׃ שונים · מגזרת שנוי והוא שם התואר כדמות פעול וכן ועם שונים׃ כיד המלך · ככח כי הכח ביד ידאה׃ והשתיה · על משקל בכח האכילה כי ד דגשות היו״ד בעבור היו״ד המובלע שהוא תחת הא׳ השורש׃ כדת · כחוק והיא לשון נקבה וחוברה על הזכרים כמו נשים ו ופילגשים׃ אונס · מכריח וקרוב מטעם וכל רז לא אנס לך׃ רב ביתו · גדול כמו ורבי המלך׃ בית המלכות · חסר בי״ת כמו הנמצא בית יי׳׃ כטוב לב המלך · פועל עבר יחיד מגזרת מה טובו אהליך׃ חרבונא · רבים פי׳ שהיה חרבו של המן במהרה כי לא כמו עתה גם ים במדרש שהוא אליהו והטעם שדבר טוב ועשה כ כמעשה אליהו והאמת כי אלה השמו׳ הנזכרים במגלה הם פרסיים כן ממוכן ואסתר מ מתורגם הדסה ואילו היו השמות עברי׳ לא נוכל לדעת טעמם כי אין השמות נמצאים על מתכונת אחת כי הנה ברעה שהבי״ת איננו שורש אמרו ב בריעה וכה תן יכחמכו ושמואל מגזרת שאול כאשר אפר׳ במקומו׳ והמלך

הפרתמים · שלטונים בלשון פרס׃ ימים רבי׳ · עשה להם משתה׃ גינת · מקום זרעוני ירקות׃ ביתן · נטוע באילנות׃ חור כרפס ותכלת · מיני בגדים צבועים פירש להם למצעות׃ אחוז בחבלי בוץ וארגמן · מרוקמים בפתילי בוץ וארגמן אותן פרש להם על גלילי כסף ועל עמודי שש׃ מטות זהב וכסף · ערך ליסב עליהם לסעודה׃ על רצפת · קרקעות של בהט ושש וגו׳ מיני אבנים טובות פירשו רבותי׳ ולפי משמעות המקרא כך שמם׃ והשקו׳ · כמו ולהשקות׃ שונים · משונים זה מזה וכן ורתיה׳ שונות ורבותינו דרשו מה שדרשו׃ ויין מלכות רב׳ · הרבה ורבותינו אמרו שהשקה אותם כל אחד ואחד יין ש שהוא זקן ממנו׃ כדת · לפי שיש סעודו׳ שכופין את המסובין לשתות כלי גדול ויש שאינו יכול לשתותו כי אם בקושי אבל כאן אין אונס׃ יסד · לשון יסוד כלומר כן תקן וצוה׃ על כל רב ביתו · על כל שרי הסעודה שר האופים ושר ה הטבחי׳ ושר המשקים׃ לעשות כרצון איש ואיש · לכל אחד רצונו׃ ביום השביעי · רבותינו אמרו שבת היה · ויתמאן

הפרתמים ג׳ וסי׳ בשנת שלש למלכו עשה משתה · ונתן הלבוש · לאשפנז רב סריסיו׃ הימים האלה ו׳ בליש׳ וסימ׳ תחזקנה ידיכם השמעים · כן שבתי זכבתי · ובמלאת הימים האלה · על כן קראו לימים האלה · קימו וקבל היהודים · והימים האלה נזכרים ונעשים׃ אתה ואחוז ה׳ וסימ׳ נכסר בסו״ד מטות׃ מטות ב׳ וסימ׳ השכבים על מטות שן וסרוחים ·

בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ עָשָׂה מִשְׁתֶּה לְכָל־שָׂרָיו וַעֲבָדָיו חֵיל ׀ פָּרַס וּמָדַי הַפַּרְתְּמִים וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת לְפָנָיו׃
בְּהַרְאֹתוֹ אֶת־עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת־יְקָר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ יָמִים רַבִּים שְׁמוֹנִים וּמְאַת יוֹם׃ וּבִמְלוֹאת הַיָּמִים הָאֵלֶּה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל־הָעָם הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה לְמִגָּדוֹל וְעַד־קָטָן מִשְׁתֶּה שִׁבְעַת יָמִים בַּחֲצַר גִּנַּת בִּיתַן הַמֶּלֶךְ׃ חוּר ׀ כַּרְפַּס וּתְכֵלֶת אָחוּז בְּחַבְלֵי־בוּץ וְאַרְגָּמָן עַל־גְּלִילֵי כֶסֶף וְעַמּוּדֵי שֵׁשׁ מִטּוֹת ׀ זָהָב וָכֶסֶף עַל רִצְפַת בַּהַט־וָשֵׁשׁ וְדַר וְסֹחָרֶת׃ וְהַשְׁקוֹת בִּכְלֵי זָהָב וְכֵלִים מִכֵּלִים שׁוֹנִים וְיֵין מַלְכוּת רָב כְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ וְהַשְּׁתִיָּה כַדָּת אֵין אֹנֵס כִּי־כֵן ׀ יִסַּד הַמֶּלֶךְ עַל כָּל־רַב בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹן אִישׁ־וָאִישׁ׃ גַּם וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה עָשְׂתָה מִשְׁתֵּה נָשִׁים בֵּית הַמַּלְכוּת אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּטוֹב לֵב־הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן אָמַר לִמְהוּמָן בִּזְּתָא חַרְבוֹנָא בִּגְתָא וַאֲבַגְתָא זֵתַר וְכַרְכַּס שִׁבְעַת הַסָּרִיסִים הַמְשָׁרְתִים אֶת־פְּנֵי הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃

בשתא דתלת למלכותיה ואחשורוש עבד משקיא ומטול מה עבד משקיא אית דאמרין דמרדי עלוהי איפרכי ואזל וכבשינן ובתר דאכבשינן אתא ועבד משקיא ואית דאמר יומא דאידא הוה ליה ושדר איגרתא לכולהון מדינתא למיתי למיעבד קדמוי חדותא שלת וזמין כל רברבני מדינתא דייתון ויחדון עימיה ואייתין קדמוי מאה ועשרין ושבע מלכין מן מאה ועשרין ושבע מדינן וכולהון קטרי תגי ברישיהון והוו סמיכין ליה על גנזי מילתא ואכלין וחדיין קדם מלכא והוויאן פרתונאי ורברבני מדינתא קדמוי ומן רברבני ישראל הוו תמן מטול דחזן תמן מאני בית מקדשא הוון בכיין ומספדן תמן׃ ובתר דאכלו ושתו ואיתפנקו אחזי להון ית עתריה די ישתאר בידיה מן כורש מדאה ואוף כורש אשכח ההוא עתרא בצדאותיה דבבל חפר בספר פרת ואשכח תמן שית מאה ותמנן אחמיתין דנחשא מליין דדהב טב יוהרין ובורלין וסנדלכין ובההוא עתרא תקף יקריה יומין סגיאין ומשתיא לרברבנוי מאה ותמנן יומין׃ ובאשלמות יומי משתיא האילין עבד מלכא לכל עמא בית ישראל דאישתכחו חייביא בשושן בירנתא דאית דאיתמניאו עם ערלאין דיירי ארעא למן רבא ועד זעירא משתיא שבעא יומין בדרת גינתא גואה דמלכא דהוות נציבא אילנין עבדין פירין ובוסמנין כבישן עד פלגותהון דדהב טב ושלימו באשלמו אבן טבא ומטללין עילויהון ברם מרדכי צדיקא וסיעתיה לא הוו תמן׃ ומן אילנא לאילנא הוו פריסן יריען דבוץ גון חיור בספירין וכרתנין ותכלא אחידן באשלי מטכסין צביען בארגונא דליין עלוי אונקלוון דכסף ודשרין סגלגלין דכסף כפיסן עלוי עמודי מרמירין סמקין ירקין וברקין ומרוקין וחיורין אותיב יתהון עלוי ערסן דמילתין דמתחן על דרגישין דנקלטיהון דדהב טב וכרעיהו׳ דכסף שרין על סטיו כביש קרוסטלינין ומרמרין ודורא דכרכי ימא רבא ואיטונין מציירין מקפין להון חזור חזור׃ ופקיד לאשקא יתהון במני דהבא דבית מקדשא דאייתי נבוכדנצר רשיעא מן ירושלם ומניא אוחרנייתא דהוו ליה למלכא אחשורוש תמן הוו מחלפין דמותהון היכאבר ומן קדם מני בית מקדשא אשתנאו והוו שתן חמר עסיס דייאי למשתי מלכא דסגי ריחיה ובסים טעמיה ולא בחיסרנא אילהין כמיסת ידא דמלכא׃ ושקותא כהלכתא מנהג גופא ולית דאנים ארום כן שם טעם מלכא על כל דאתמנא אפיטרופוס על ביתיה למעבד כרעות גברא בר ישראל וכרעות גבר מן כל אומא ולישן׃ אוף ושתי מלכתא רשיעתא עבדת משתא נשיא בבית מלכותא אתר קיטון בית דמוך די למלכא אחשורוש׃ ומרדכי צדיקא צלי קדם יי מן יומא קדמאה דמשתיא עד יומא שביעאה די הוא שבתא לחמא לא אכל ומוי לא שתה וביומא שביעאה דהוא שבתא עלת קבלתיה וקבילת סנהדרין קדם יי וכד שפר לבא דמלכא בחמרא גרי ביה יי מלאכא דשגושתא לערבלא משתיהון בכן אמר למהומן

להראות ג' ומ"ל וסימ' אתה החלות · להראות העמים והשרים · להראות את אסתר : בדבר המלך ג' וסי' ותמאן המל' ושתי · הרצים יצאו דחופים · הרצים רכבי הרכש ; ראשנה ל' וסי' וישם את השפחות · ויהי בלדתה ויתן יד · והקריב את אשר לחטאת · כל הפקודים למחנה יהודה · ויהי לבני אהרן · בחרו לכם הפר האחד · ושלמתי ראשנה משנה · ובגדתי פעלתם · במעל הזה ראשנה · והקרוב אליו כרשנא · במעל · ומלק · ושלמתי · ראשונה כתי' בו"ו ואלף ויהיו לבני אהרן

להביא את ושתי המלכה לפני
המלך בכתר מלכות להראות
העמים והשרים את יפיה כי טובת
מראה היא : ותמאן המלכה ושתי
לבוא בדבר המלך אשר ביד הסר
יסים ויקצף המלך מאד וחמתו
בערה בו : ויאמר
המלך לחכמים ידעי העתים כי כן
דבר המלך לפני כל ידעי דת ודין :
והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא
תרשיש מרס מרסנא ממוכן שבעת
שרי פרס ומדי ראי פני המלך הי
שבים ראשנה במלכות : כדת
מה לעשות במלכה ושתי על אשר
לא עשתה את מאמר המלך
אחשורוש ביד הסריסים :
ויאמר מומכן לפני
המלך והשרים לא על המלך לבדו
עותה ושתי המלכה כי על כל
השרים ועל כל העמים אשר בכל
מדינות המלך אחשורוש : כי
יצא דבר המלכה על כל הנשים
להבזות בעליהן בעיניהן באמרם
המלך אחשורוש אמר להביא את
ושתי המלכה לפניו ולא באה :
והיום הזה תאמרנה שרות פרס
ומדי אשר שמעו את דבר המלכה
לכל שרי המלך וכדי בזיון וקצף :
אם על המלך טוב יצא דבר מלכות
מלפניו ויכתב בדתי פרס ומדי
ולא יעבור אשר לא תבוא ושתי
לפני המלך אחשורוש ומלכותה
יתן המלך לרעותה הטובה ממנה :

ג' · ב' ח"ל מתחיר · נ' נכתו' · ל' · ל' · ב' ח' חס' וח' חל · ב' כירת יתד כתי' ו' ותד כתי' ת' · ל' · ל' · מומכן ת' · ח' וכל טוב דכו' כת"ג ל' · ו' · ל' · ל' · ל' · ל' כטע' כסיפ' · ב' ר"פ · ל' · ל' · ל' · ח' · ג' מ"ל ככתו' · ל' · ל'

בזתא חרבונא בגתא ואבגתא זתר וכרכס מהומן דמתמני על סהוסתא בזתא כוז ביתא חרבונא אתר ביה בגתא ואבגתא עתיד מרי עלמא לעסאה יתהון כגבר דעצר ענבוי בעצרתא תרין זימנין ועתיד לצראותהון ולשפאותהון להני שבעא רבניא דשמשין באילין שבעא יומין קדם אפי מלכא אח אחשורוש : וגזר מלכא על אילין שבעא רבניא לאיתאה ית ושתי מלכתא ערטולתא על עיסק דהוות מפלחה ית בנתא דישראל ערטולאין ומנפסן עמר וכיתן ביומא דשבתא ובגין כן איתגזר עלהא למייתי ערטלתא ברם כלילא דמלכותא על רישהא בגין זכותא דאלביש נבוכדנצר אבוי דאבהא ית דניאל ארגוונא ובגין כן גזר למהוי אתיא קדמוי בכלילא דמלכותא לאחזאה לעממי ורברבניא ארום שפירת חיזו היא : וסריבת מלכתא ושתי למיעל בגזירת מימר מלכא דאתפקדת ביד רברבניא ורגיז מלכא לחדא וחמתיה רתחת ביה : ואמר מלכא לחכימיא בנוי דיששכר דחכימין מנדעא בעידניא וזימניא בספר אוריתא וחושבן עלמא ארום היכדין יאה למיהוי מתמלל פתגם מלכא קדם כל חכים וידעי אוריתא ודינא : וסריבו בנוי דיששכר למידן ית דינא ההוא ברם צלו קדם יי וכן אמרו ריבון דעלמא ערבל ית משתיהון והוי דכיר ית צדיקיא דקריבו קדמך בבית מקדשך אימרין בני שנא ותרין בני יונה שפנינין על מדבחא אדמתא על ידא דכהנא רבא דהוות לביש חושנא די ביה כרום ימא ורובי כהנא הוו מרסן ובחשן ית דמא ומסדרין קדמך לחם אפיא בכן אסתחר מלכא ותב ושאל עיטתא לרברבנוי דקריבין לותיה ואילין שמהתהון כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן שבעא רברבני פרסאי ומדאי חזי אפי מלכא דיתבין בדרגא קדמאה דבכורסיה מלבותא : כאוריתא מה לאתעבידא ממלכתא ושתי בגין די לא עברת ית מימר מלכא אחשורוש דגזר עלהא ביד רברבניא : ואמר ממוכן הוא המן בר בריה דאגג רשיעא קדם מלכא ורברבניא לא על עילוי דמלכא בלחודוי סרחת ושתי מלכתא ארום עלוי כל רברבניא ועלוי כל עממיא די כל פילכיא די שליט בהון מלכא אחשורוש : ארום יפוק פתגם גזירת מלכתא על כל נשיא לאתלגלגא מריהון קדמיהון במללותהון חדא עם חברתא ברם בקושטא מלכא אחשורוש אמר לאיתאה ית ושתי מלכתא קדמוי ולא עלת : ויומא הדין תהוין אמרן רבנתא דפרסאי ומדאי למעבר לגובריהון היכמה די קבילו ית פתגם דעברת ושתי מלכתא ומתמלבין למיעבד כדין לכל רברבני מלכא ומן ייכול לסוברא כמיסת חוך דין ורגיז : אין קדם מלכא פשיר יפוק פתגם גזירת מלכותא מן קדמוי ויתכתיב בגזירין פרסאי ומדאי ולא יתבטיל הדא גזירתא דילא תיעול ושתי קדם מלכא ומן בתר דתיתי קדם מלכא יגזור מלכא ויעדי ית רישא ומלכותא יתן מלכא לחבירתה דשפירא מינה :

ותמאן המלכה ושתי · רבותינו אמרו לפי שפרחה בה צרעת כדי שתמאן ותהרג לפי שהיתה מפשטת בנות ישראל ערומות ועושה בהם מלאכה בשבת נגזר עליה שתפשט ערומה בשבת : ויקצוף · ששלחה לו דברי נבלי : כי כן דבר המלך · כי כן מנהג המלך בכל משפ' לשום את הדבר לפני כל יודעי דת ודין : והקרוב אליו · לערוך דבריו לפניהם אלו הם כרשנא שתר וגו' : כדת מה לעשות · מוסב על ויאמ' המלך לחכמים : עותה · לשון עון : כי יצא דבר המלכה על כל הנשי' · זה שביזתה את המלך על כל הנשים לבזות אף הן את בעליהן : תאמרנה שרות פרס ומדי · לכל שרי המלך את הדבר הזה והרי זה מקרא קצר : וכדי בזיון · ויש בדבר הזה הרבה בזיון וקצף : דבר מלכות · גזירת מלכות של נקמה שצוה להורגה : ויכתב בדתי פרס ומדי · בספרי חוק ומנהג המלכות : ולא יעבור · חוק זה מבטיל שיהא זה חוק ודת לכל הבוזה את בעלה : אשר לא תבא ושתי · ולכך נהרגה : ומדבר

והמלך צוה להראות יופי המלכה גם כן מנהג ארץ פרס ; ויתכן היות ושתי מן ממלכו' שמנהג הנשים להסתתר או חשבה שהוא שכור : לבוא בדבר המלך · בעבור כן ויקצף המלך מאד וחמתו בערה בו הטעם שהוסיפה כאש : יודעי העתים · חכמי המזלות או העתים שעברו על המלכים הקדמונים : רואי פני המלך · יש מקומות שלא יראה המלך לכל אנשיו ובספר מלכי פרס כתוב כי ארבע מעלות הם השרים המערכת הראשונה יושבת בתחילה לפני המלך וזה הטעם ה היושבים ראשונה ב במלכות במערכת ה המלכות : עותה · ישרת עצמו ואח' עמו וכן הוא כי על כל ה השרי' עותה ומה הוא העוות שיבא וישמע זה הדבר : והיום הזה · יהיה אמור והוא פעול : וכדי בזיון · ודי זה הבזיון והקצף שיהיה בין איש לאשתו : ולא יעבר · שלא יסור זה החוק : לרעותה · הוי"ו תחת יוד רעיתי שהוא תחת הא' השורש : פתגם

ראישנה כתיב ביו"ד בתר אלף ושארא ראשנה כתיב חסר ויו : כב ר"פ מן בב נסבין ו' ברישי' וסי' נמסר במסר' רבתא במערכת אות הו"ו בסד' : מלפניו ח' וסי' וצרעת נעמן תדבק · ואלישע ישב בביתו · חילו מלפניו כל הארץ דה"ה · והאלה' עש' שיראו · אש' יראו מלפניו · אם על המלך טוב יצא · ואת פתשגן כת' הדת · וזרע' חשטף ישטפו לפניו וישברו :

ונשמע ג׳ חד קמץ וב׳ פתח׳ וסימ׳ כל אשר דבר יי׳ נעשה׳ ונשמע קולו בבאו אל הקדש׳ ונשמע פתגם המלך׳ קדמא קמץ׃ אל כל ואל כל י״ג בבתו׳ ותריסר וסימ׳ אמור אל כל עם הארץ׳ הן ישא איש בשר קדש׳ אמר אל רחבעם בן שלמה׳ ולא שמענו אל עבדיך׳ ממכון שבתו השגיח׳ היוצר יחד לבם המבין׳ אז לא אבוש בהביטי׳ אבן חן השחד בעיני בעליו׳ כי מי אשר יבחר׳ וישלח ספרים אל כל מדינות׳ ונשלוח ספרים ביד הרצים׳ ויכתב מרדכי את הדברי׳

ונשמע פתגם המלך אשר יעשה
בכל מלכותו כי רבה היא וכל
הנשים יתנו יקר לבעליהן למגדול
ועד קטן׃ וייטב הדבר בעיני
המלך והשרים ויעש המלך כדבר
ממוכן׃ וישלח ספרים אל כל
מדינות המלך אל מדינה ומדינה
ככתבה ואל עם ועם כלשונו להיות
כל איש שרר בביתו ומדבר כלשון
עמו׃ אחר הדברים ב
האלה כשך חמת המלך אחשורוש
זכר את ושתי ואת אשר עשתה
ואת אשר נגזר עליה׃ ויאמרו
נערי המלך משרתיו יבקשו למלך
נערות בתולות טובות מראה׃
ויפקד המלך פקידים בכל מדינות
מלכותו ויקבצו את כל נערה
בתולה טובת מראה אל שושן
הבירה אל בית הנשים אל יד הגא
סריס המלך שמר הנשים ונתון
תמרקיהן׃ והנערה אשר תיטב
בעיני המלך תמלך תחת ושתי
וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן׃
איש יהודי היה
בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר
בן שמעי בן קיש איש ימיני׃ אשר
הגלה מירושלים עם הגלה אשר
הגלתה עם יכניה מלך יהודה אשר
הגלה נבוכדנצר מלך בבל׃ ויהי
אמן את הדסה היא אסתר בת דדו
כי אין לה אב ואם והנערה יפת תאר
וטובת מראה ובמות אביה ואמה
לקחה מרדכי לו לבת׃ ויהי בהשמע
דבר המלך ודתו ובהקבץ נערות
רבות אל שושן הבירה אל יד הגי
ותלקח אסתר אל בית המלך אל
יד הגי שמר הנשים׃

וישתמע פתגם גזירת מלכא די יעביד בכל מלכותיה ארום גזרתיה רבא היא ומן בתר כן כל נשיא יתנון רבו ויקר למריהון למן רבא ועד זעירא׃ ושפר פתגמא קדם מלכא ורברבניא ועבד מלכא כפתגם ממוכן׃ ושלח פיטקין כתיבן וחתימן בעזקתיה לכל פילכי מלכא לפלך ופלך כמכתב רושמיה ולות עמא ועמא כממלל לישניה קרי וכן אמר אתון עמיא אומיא ולישניא די דיירין בכל משלתי אזדהרו למהוי כל גבר מסרבן על איתתיה וכפי לה למהוי ממלל לא כלישן גברא וכממלל עמיה׃ בתר פתגמיא האילין כד פת ואישתדך מרווית חמריה וכד נח תקוף רוגזיה דמלכא אחשורוש שרי למדכר ית ושתי מתיבן רברבנוי וכן אמרין הלא את הוא דחייבת עלה דין דקטול על מה דעבדת אמר להון מלכא אנא לא גזרית למיקטלה אלהין די תיעול קדמי ולא עלת ופקידית למעדי מינה מלכותא אמרו ליה לא הכי אילהין דין דקטול גזרת עלה בעטת שבע רברבני מן יד תקוף רוגזיה וגזרי למיהוי צליבן שבע רברבניא על צליבא׃ ואמרו עולימי דמלכא משומשנוי יבעון לצרוך מלכא עולימן בתולתן שפירן דחיזו׃ וימני מלכא אפיטרופין בכל פילכי מלכותיה ויכנשון ית כל עולימתא בתולתא שפירת חיזו לשושן בירנתא לבית נשיא דיתמן דימוסן ובגאון די תמן מתמניה הגא רב סריס דמלכא נטיר נשיא ויתגזר למהוי יהיב סמתר משחהון׃ ועולימתא די תשפיר קדם מלכא תיעול למחסן מלכותה חלף ושתי ושפר פתגמא קדם מלכא ועבד הכי׃ גבר חסידא ומודה ומצלי קדם אלהא על עמיה הוה בשושן בירנתא ושמיה מרדכי אתקרי על דהוה מתיל למירא דכיא בר יאיר בר שמעי בר גרא בר קיש גברא דמן שבטא בנימן הוא שמעי דאקיל ית דוד ובעא יואב למקטליה ולא שבקיה על דא דאסתכל בית ברוח נבואה וחמא דאיטמוסי מרדכי ואסתר למיפק מיניה וכדו פסק שמעי מילמילד פקד דוד לשלמה בריה למקטל יתיה׃ די אזל בגלותא מן ירושלם עם גלותא די אגליאת עם יכניה מלכא דיהודה די אגלי נבוכדנצר מלכא דבבל וכד צדא כורש ודריוש ית בבל נפק מרדכי מן בבל עם דניאל וכל כנישתא דישראל די הוו תמן בבבל נפקו מן תמן ועלו עם כורש מלכא למידר בשושן בירנתא׃ והוה מרבי ית הדסה היא אסתר ברת אחבוי ואמאי והוו קרין לה הדסה על די הוות צדיקתא וצדיקיא רמתילו לאסא אסתר הוו קרין לה על די הוות צניעא בביתא דמרדכי שבעין ותמש שנין ולא חזת אפי גבר אלהן אפי מרדכי דאיתעבידא לה לתורבינא ארום לית לה אבא ואמא ועולימתא שפירת ריוו ושפירת חיזו ובעידן דמית אבוה אישתארת במעין דאימה וכד ילידת יתה אמה מיתא אמה ונסבה מרדכי ליה בביתיה והוה קרי לה ברת׃ והוה כד אשתמע פתגם כרוז מלכא וגזירתיה ובאתכנשות עולימתן סגיאין לשושן בירנתא ליד הגי ואידברת אסתר באונסא ואיתעלת לבית מלכא ליד הגי נטיר נשיא׃

אבן עזרא

פתגם׳ כמו דבר וכן בקהלת ובארמית׃ כי רבה׳ אע״פ שהיא רבה כמו כי עם קשה עורף הוא׃ יתנו יקר׳ שב אל מלת כל איש שורר בביתו מושך ב בהשתו׃ ולא ישנה מנהגו אנשי לשונו אפי׳ לדבר בלשון א אחרת׳ ויש אומרים כי ערב דבר אחר עם זה המעשה שלא יהיה קלון למלך׃ כשך׳ שם הפועל מפעלי הכפל׃ זכר את ושתי׳ בשה ויתכן שזכר את יופיה על כן וי״ו ואת אשר עשתה׃ נגזר׳ מגזרת בין הגזרים׃ יבקשו׳ בעות העין וראוי להרגם ורבים כמוהו ותהקר מלת מבקשים כמו אשר ילדה אותה ללוי׃ תמרוקיהן׳ כמו תמרוק ברע׃ איש יהודי׳ בעבור היותו ממלכות יהודה נקרא כן׃ בשושן הבירה׳ כי בשער המלך היה קורס דבר אסתר על כן הוא דר בארמון׃ בן קיש׳ היה גדול כאבותיו ואילו היה אבי שאול היה מזכיר שאול כי הוא מלך ולא אביו על כן לא נודע אם מ מרדכי היה מבני ש שאול אם לא׃ ימיני׳ חסר בן דרך קצרה׃ יפת תואר׳ תואר כל אבר ומראה הכל טוב אל על העין׳ ודרש ירקרוקת מטע׳ הדסה לבת׳ לולי שהיתה בתולה לא היה מרדכי משכן בה כי לא יסמך על מעשה נס׳ אולי דרש לבית שהיה ב במחשבתו בעבור י יופיה לקחתה לאשה׃ ותשא

רשי

ומדבר כלשון עמו׳ כופה את אשתו ללמד את לשונו אם היא בת לשון אחר׃ ויפקד המלך פקידים׳ לפי שכל פקיד ופקיד ידועות לו נשים היפות שבמדינתו׃ זכר את ושתי׳ את יפיה ונעצב׃ תמרוקיהן׳ הן דברי המכחכחין כמו ומורק ושוטף שמן ע ערב ומיני סמנים ובשמים המטהרין ומערכין את הבשר׃ איש יהודי׳ על שגלה עם גלות יהודה כל אותן שגלו עם מלכי יהודה היו קרויים יהודי׳ בין הגוים ואפי׳ משבט אחר הם׃ איש ימיני׳ מבנימן היה כך פשוטו ורבותי׳ דרשו מה שדרשו׃ לו לבת׳ רבותי׳ פירשו לבית לאשה׃ ויבהל

כלשונו כל כיפ׳ א״ל באות כתרלאם דקיב׳

בן ז׳ בטע׳ ואליך בלא מקף ומתחי׳

מסרה

וישלח ספרים אל כל היהודים אל שבע׃ פקידים ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ יוד קדמא וסימ׳ יעשה פרעה ויפקד׳ יי׳ נתנך כהן תחת יהוידע׳ פקידים ביד כנניהו׳ ויפקד המלך פקידים ב׳ בהראי׳ כל דמל׳׃ בעיני קל״ט וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא בערך עין בסד׳׃ בן ו׳ בטעם פתחין וסי׳ נמסר בסדר ויצא ע״ש׃ מירושלים ה׳ מל׳ וסי׳ נמסר בירמי׳ סימ׳ כ״ו׃ הגולה ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה׳ אף היא לגלה הלכה׳ עם הגלה אשר הגלת׳ עם יכניה׳ וישבו תחתיהם עד הגלה׃ ובהקבץ ב׳ וסי׳ ובהקבץ נערות רבות׳ ובהקבץ בתולות שנית׳ ותרויהון כספרא׃

ותשא חסד · החסד תשא עמה לא יסור ממנה ; ויבהל · כטעם מהירות ; מנותיה · חלקים כמו מנה אחת בדברי האכילה להיותה סמיכה ; ושבע הנערות · משרתות אותה ;
הראויות · הלשון הזה ידוע בדברי רז״ל ; וישנה · שינה המנות לעשות לה טובה · וטעם בית הנשים דבק עם וישנה כי שינה מנותיה ונערותיה והיא בבית הנשים עם חברותיה ;
יש אומרים כי מרדכי לא עשה כהוגן שצוה על אסתר שלא תגיד עמה כי פחד שלא יקחנה המלך לאשה אם ידע שהיא מהגולה ואחרים אמרו כי בדרך נבואה או בחלום ידע
שתבא תשועה על ידה לישראל והנכון בעיני כי עשה זה מרדכי בעבור שתשמור תורת השם בסתר שלא תאכל נבלות ותשמור השבתות ולא ירגישו המשרתים כי אם יודע
הדבר שמא המלך יכריחנה או יהרגנה כי בעל כרחה נתפשה וידענו כי מרדכי היה מגדולי ישראל כי הנה הוא שלישי לשרים העולים עם זרובבל וכאשר ראה כי לא נבנה הבית בא אל עילם והיה בשער המלך בארמון והיא מעלה גדולה והנה דניאל הפקיד חבריו על מלכות בבל והוא בשער המלך ולולי שהיה מרדכי קודש מעם אסתר משרתי המלך לא עזבוהו המשרתים להתהלך לפני חצר בית הנשי׳ ; את שלום אסתר · אם היא צריכה לרופאים ; תור נערה · כמו עת ויש אומרים מגזרת תור כי הוא יבא לעת מזומנת כטעם וקול התור ; מקץ היות לה · מקץ שבא שני תחלה ; בשמן המור · בושם כחמר ועליו יש מחלוקת ; ובזה · בדבר זה כי יש לה רשו׳ לבקש מה שתרצה וזה בעבור שלא תבא לידי מחשבת ותהיה כחושה ; אל בית הנשים שני · הטעם פעם שני ובא הטעם לשון זכר כמו אך פעם הזה · וטעם שומר הפילגשים כי אחר ששכב המלך עמה לא ישכב עמה אדם אחר כי חרפה היא למלך רק תהיה מהפילגשים רק אם לא מצאה המלך טובה ממנה אז ימליכנה ; לא בקשה דבר · גם זה לאות על שכלה ; הוא חדש טבת · כן יקרא בלשון כשדים וקראו החדשי׳ בלשון הקדש על המספר בעבור האביב ; והנחה

ותשא יד וסי׳ ותשא את קולה ותבך · ותשא רבקה את׳ ותשא אשת אדניו · ותשא כל העדה ויתנו · ותשא את בנה ותצא ·
ותשא כרום עיניך · וחבירו׳ וישלח תבנית יד · ותשא אתי רוח · הרים רעשו ממנו · ותשא בריתי עלי׳ פיך ׳ והשא
ותכא העיר · ותשא חסד לפניו ויבהל · ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות ; בשמן ו׳ רפין וסימני׳ ועשרן סלת בלול

וַתִּיטַב הַנַּעֲרָה בְעֵינָיו וַתִּשָּׂא חֶסֶד
לְפָנָיו וַיְבַהֵל אֶת־תַּמְרוּקֶיהָ וְאֶת־
מָנוֹתֶהָ לָתֵת לָהּ וְאֵת שֶׁבַע הַנְּעָרוֹת
הָרְאֻיוֹת לָתֶת־לָהּ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ
וַיְשַׁנֶּהָ וְאֶת־נַעֲרוֹתֶיהָ לְטוֹב בֵּית
הַנָּשִׁים ׃ לֹא־הִגִּידָה אֶסְתֵּר אֶת־
עַמָּהּ וְאֶת־מוֹלַדְתָּהּ כִּי מָרְדֳּכַי צִוָּה
עָלֶיהָ אֲשֶׁר לֹא־תַגִּיד ׃ וּבְכָל־יוֹם
וָיוֹם מָרְדֳּכַי מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי חֲצַר בֵּית־
הַנָּשִׁים לָדַעַת אֶת־שְׁלוֹם אֶסְתֵּר וּמַה־
יֵּעָשֶׂה בָּהּ ׃ וּבְהַגִּיעַ תֹּר נַעֲרָה וְנַעֲרָה
לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִקֵּץ
הֱיוֹת לָהּ כְּדָת הַנָּשִׁים שְׁנֵים עָשָׂר
חֹדֶשׁ כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי מְרוּקֵיהֶן שִׁשָּׁה
חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמֹּר וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים
בַּבְּשָׂמִים וּבְתַמְרוּקֵי הַנָּשִׁים ׃ וּבָזֶה
הַנַּעֲרָה בָּאָה אֶל־הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
תֹּאמַר יִנָּתֵן לָהּ לָבוֹא עִמָּהּ מִבֵּית
הַנָּשִׁים עַד־בֵּית הַמֶּלֶךְ ׃ בָּעֶרֶב הִיא
בָאָה וּבַבֹּקֶר הִיא שָׁבָה אֶל־בֵּית
הַנָּשִׁים שֵׁנִי אֶל־יַד שַׁעַשְׁגַז סְרִיס הַ
הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַפִּילַגְשִׁים לֹא־תָבוֹא
עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי אִם־חָפֵץ בָּהּ הַמֶּלֶךְ
וְנִקְרְאָה בְשֵׁם ׃ וּבְהַגִּיעַ תֹּר־אֶסְתֵּר
בַּת־אֲבִיחַיִל דֹּד מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר לָקַח־
לוֹ לְבַת לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ לֹא בִקְשָׁה
דָּבָר כִּי אִם אֶת־אֲשֶׁר יֹאמַר הֵגַי סְרִיס־
הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַנָּשִׁים וַתְּהִי אֶסְתֵּר
נֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָּל־רֹאֶיהָ ׃ וַתִּלָּקַח
אֶסְתֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶל־
בֵּית מַלְכוּתוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי הוּא־
חֹדֶשׁ טֵבֵת בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְמַלְכוּתוֹ ׃

ל׳ ויד׳ ויתיטב · ל׳ · ל׳ וכתי׳ כן · ל׳ בטע׳ · ל׳ וכתי׳ כן · ל׳ · ל׳ · ל׳ ות׳ · ל׳ ות׳ ואת עמה ובכי׳ · ל׳ · י׳ · לג׳ · ב׳ ובכי׳ · ב׳ תתכפים ל׳ ותל׳ · ו׳ · ב׳ חס׳ · ל׳ · ל׳ · יא׳ בטע׳ מלר׳ וכל מלכי׳ ויתחקאל דכו׳ כמ״ב · ו׳ · ל׳ במלרע בתרי ליש׳ · ל׳ סבי׳ שבית · ל׳ · ל׳ · ר׳ · ל׳ וחס׳ · מתחלפין אח׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ ונבי׳ · ל׳

ושפירת עולימתא בעינוי ואיטענת חסדא קדמוי ופקיד לאיתבהלא ית סמתר רבותה וית מתנתתא המניכין ולבושי מלכותא למתוי יהיבין לה וית שבע עולימתן לשמשותא שבע יומי דשבתא חולתא הות משמשא קדמאה בחד בשבתא רוקעיתא בתרין בשבתא גנוניתא בתלת בשבתא נחוריתא בארבע בשבתא רוחשיתא בחמש בשבתא חורפיתא בשיתא בשבתא רגועית ביומא דשבתא כולהון צדקתן וחזיין למיתן לה מיכלא ומשתיא על ידיהון מן ביתא דמלכותא ושני יתה וית עולימתהא לאוטבא להון ולפנקותהון בבית נשיא ; לא חויתא אסתר ית עמה ותילדותה מטול דמרדכי פקדה דלא תחוי ומטול מה פקדה דלא תחוי מטול דחשיב בלביה מרדכי ושרתי דעבדת יקרא לנפשה ולא צביית דייתי למיחמי שופרה למלכא ולשליטיא דן יתה דינין בישין וקטל יתה ולמה לא חויאת אסתר עמה ותלדותה דילמא רגיז עלה מלכא וקטיל לה ומשיצי עמא די היא מיניה לכן פקד יתה דלא תחוי עמה ותלדותה ; ובכל יומא ויומא מרדכי יהודי מצלי ואזל קדם דרתא די בבית נשיא למידע ית שלם דאסתר ומה איתעביד בה ; וכד מטא סידור עולימתא ועולימתא למיעל קדם מלכא אחשורוש מסוף דיהוי לה כהילכת נשיא דמתינן בתפנוקיהון תרי עשר ירחי שתא ארום כדין שלמין יומי סמתוריהון שיתא ירחין בטכסת ואנפקינון דמנתר ית סערא ומפנק ית בסרא ושיתא ירחין בבוסמיא ובסמתורי נשיא ; ובהדין זמן בתר דשלמו תרי עשר ירחין שתא עולימתא עיילא לות מלכא יתבל רבו וסרכן די צביא למימר מן יד יתיהב לה למיעל עימה מבית נשיא עד בית מלכא ; בעידן רמשא הות עיילא לשמושיה ית מלכא ובעידן צפרא הות תייבא לבית נשיא תניין לידא דשעשגז רבא דמלכא נטיר מטרוניתא ומכן ואילך לא תיעול תוב לות מלכא ארום אילהן הויא דאתרעי בה מלכא וקרי לה בשמא מפרש וכתיב ; וכד מטא סידור אסתר ברת אביחיל אחבוי דמרדכי די נסב לליברת למיעל לות מלכא לא תבעית צרוך לכל מידעם ארום אלהן ית מן דיימר הגי רבא די למלכא נטיר נשיא והות אסתר טעינת טיבו ומשכחת רחמין בעיני כל חזהא ; ואדברת אסתר לות מלכא אחשורוש לאיתא ואעיל יתה לבית אידרון בית מלכותיה בירחא עשיראה הוא ירחא דטבת בשתא שביעתא למלכותיה ;

רשי

ויבהל את תמרוקיה · זריז ומיהר בשלה משלכולן ; הראויות לתת לה · לשרתה וכן עושין לכולן ורבותינו דרשו מה שדרשו ; וישנה · שינה אותה ; אשר לא תגיד · כדי שיאמרו שהיא ממשפחת בזויה וישלחוה שאם ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו מחזיקים בה ; ומה יעשה בה · זה אחד משני צדיקים שניתן להם רמז וחשו דוד ומרדכי דוד שנא׳ גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך אמר לא בא לידי דבר זה אלא לסמוך עליו להלחם עם זה וכן מרדכי אמר לא אירע לצדקת זו שתלקח למשכב ערל אלא שעתידה לקום להושיע לישראל לפיכך היה מחזר לדעת מה יהא בסופה ; תר · זמן ; כל אשר תאמר · כל שחוק ומיני זמר ; אל בית הנשים שני · השני ; בחדש העשירי · עת צנה שהגוף נהנה מן הגוף זימן הקב״ה אותו עת צנה כדי לחבבה עליו ; מכל הנשים · הבתולות שאף נשי׳ בעולו׳ קבץ ; והנחה

כשמן ; ועשירית האיפה סלת · והצילו העדה את ׳ מצאתי דוד עבדי ׳ ותרם כראם קרני · ששה חדשים בשמן המר ;
שבה ג׳ מלרע וסימ׳ ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה · בערב היא באה · ושבה לאתננה דצור ; שני ב׳ סבירין שנית
וסימ׳ אל בית הנשים שני אל יד שעשגז · וחנון בן צלף הששי בדה שני ; דוד ב׳ חס׳ וסימני׳ בני עוזי אל דד מרדכי ; העשירי׳
כולהון מל׳ במ״ר חס׳ וסימ׳ בשנה התשיעית לצדקיהו · לשבניהו העשרי · בשנה העשירית בעשרי דפרעה דיחזקאל ·
בעשרי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הפליט ׳ וכל רבוי בנין מ״ל בב״א והכה כשלשים איש ;

והנחה · פס כמו מנוחה בעבור שמחתו באסתר ׃ משאת · מנחה כמו משאת בנימן ׃ ובהקבץ בתולות שנית · הטעם היה זאת הפעם השנית כבר היה יושב מרדכי בשער המלך כי זה בשנת שבע למלכותו והמשתה על דבר ושתי בשנת שלש ואמרו חכמים כי נתחייבו ישראל מיתה בעבור שאכלו בשלחן המלך ושתו מיין משתיו ׃ אין אסתר מגדת מולדתה · למלך ולא לסריסי שהעמיד לפניה ׃ באמנה · מגזרת כאשר ישא האומן והוא שם כמו חכמה עצמה · משומרי הסף · בחצר הפנימית והכתוב לא הזכיר למה קצפו ואיך ידע הדבר מרדכי ויש אומרים כי הוא היה מהסנהדרין והיה יודע שבעים לשון וזה טעם מרדכי בלשון ואין טעם בלשון כי אם הרם אחר ׃ ויתלו · כל אחד משניהם כמו ויקבר בערי גלעד ׃ אחר · אחר חמש שנים יש אומרים כי זה המן הוא ממוכן ׃ מעל כל השרים · הטעם מעל כל כסאות השרים כי לכל שרים לו כסא ב בבית המלכות · יכרע וישתחוה ידוע ונכון מה שדרשו רז״ל כי צ צורת צלם וע״ז היו ב בבגדיו או על מכנפתו ׃ כי הגיד להם אשר הוא יהודי · כי הוא אסור לו והנה יש לשאול למה הכניס מ מרדכי עצמו בסכנה גם הכניס כל ישראל היה ראוי שידבר ל לאסתר ותסירנו משער המלך ולא יכעיס את המן אחר שראה ש שהשעה משחקת לו והתשובה כי לא יוכל לסור משער המלך כי אם יסור בלא מצות המלך דמו בראשו ׃ הפיל

וחסד ה׳ וסי׳ כלשון ארמי טבא רדף חייא ונטר אסתר · וביאורם נמסר בתלים סימן כ״ג ומשלי סימן כ״א ׃ משאת ג׳ וסי׳ ועל בית הגוים שאו משאת · נוגי ממועד אספתי · ויתן משאת ביד המלך · וא׳ ומשאת ויתן לו רב טבחים ׃ עושהו וסימ׳ רק עץ אשר תדע · אש וברד שלג וקיטר · ולשמחה מהזה עשה · ומאמר מרדכי אסתר עשה · קול רנה וישועה ·

ורחים מלכא ית אסתר מכל נשיא דהוו מתנסבן ואיטענת רחמין וטיבו קדמוי מכל בתולתן ושוי מניכא דדהב על רישה וטרד מן קיטון בית דמכיה ית איקונין דושתי ואוקים תמן ית איקונין דאסתר ואותיב יתה על כורסי תניין ואמליך יתה חלף ושתי ׃ ועבד מלכא משתיא רבא לכל רברבנוי ועבדוי והות קרי ליה משתיא דאסתר והניית שבוק כרגא לפילכיא עבד ויהב ליה מתנן וחולק כמיסת ידא דמלכא ׃ ובאתכנשות בתולתן זימנא תיניינא ומרדכי מצלי ואזיל ויתוב בתרע מלכא ׃ ומיסת ויומא זימנא חדא הוה שאיל לה מלכא מאידין אומא את ולא הות אסתר מחויא ילדותה וית עמה כמא דפקיד עלה מרדכי וית מאמר מרדכי הות אסתר עבדת שביא ומועדיא הות נטרת ביומי ריחוק הות מיזדהרא תבשילין וחמר דעממין נוכראין לא הות טעמא וכל פיקודיא דאיתחייבן בהון נשיא דבית ישראל הות נטרא על פום מרדכי היכמה דהות נטרת כד הות מתרביא עימיה ׃ ביומא האינון ומרדכי יתיב בסנהדרין דתקינת לה אסתר בתרע מלכא וכד חזו תרין רברבניא כדין כנסו וקצפו ואמרו דין לדין הלא מלכתא בפתגם מלכא בעיא לסלקא יתן ולאוקמא ית מרדכי לית רבותא לסלקא תרין קלוסנתרין ולאוקמא חד בכיין איתייעטו בלישנהון בגתן ותרש טירסאי תרין רברבני מלכא מנוטרי פלטירא ואמרו לאשקאה סמא דמותא דמטול לאסתר מלכתא ולאושטא ידא במלכא אחשורוש למקטליה בסייפא בבית דמוכיה ׃ ואשתמודע פתגם למרדכי על דהוה חכים למללא בשבעין לישנין וחוי לאסתר מלכתא ואמרת אסתר למלכא ואיתכתיב על שום מרדכי ׃ ואיתבע פתגמא ואשתכח קשוט ואצטליבו תרויהון על קיסא ואיתכתיב בס׳ פרא דכרניא דמיתקרי תדירא קדם מלכא ׃ בתר פתגמיא האילן עלת מידת דינא קדם ריבון כל עלמא וכן אמרת הלא המן רשיעא נחת מן שושן לירושלם לבטלא בניין בית מוקדשך והא כען רבי מלכא אחשורוש ית המן בר המדתא די מזרעית אגג בר עמלק רשיעא וסגייה רב על כולא ותקין ית כורסיה מעילוי כל רברבניא די עמיה עני מרי עלמא עד כדו לא אשתמודע בעלמא פסיקו מיני עד די יתרברב וישתמודע לכל עממיא ומן בתר כן איתפרע מיניה על כל עקתין די יעביד איהו ואבהתוי לעמא בית ישראל ׃ וכל עבדי מלכא די בתרע בית מלכא גחנין לאנדרטא די הקים בחדיה וסגידין ליה להמן ארום כן פקיד עלוהי מלכא ומרדכי לא הוה גחין לאנדרטא ולא הוה סגיד להמן על די הוה ליה עבד פלח ואיזדבן ליה בטולמא דלחם ׃ ואמרו עבדי מלכא די בתרע פלטירין דמלכא למרדכי מה דין את עביר ית תפקידתא דמלכא ׃

וַיֶּאֱהַב הַמֶּלֶךְ אֶת־אֶסְתֵּר מִכָּל־ ה
הַנָּשִׁים וַתִּשָּׂא־חֵן וָחֶסֶד לְפָנָיו מִכָּל־
הַבְּתוּלוֹת וַיָּשֶׂם כֶּתֶר־מַלְכוּת ב
בְּרֹאשָׁהּ וַיַּמְלִיכֶהָ תַּחַת וַשְׁתִּי ׃
וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ מִשְׁתֶּה גָדוֹל לְכָל־שָׂרָיו
וַעֲבָדָיו אֵת מִשְׁתֵּה אֶסְתֵּר וַהֲנָחָה
לַמְּדִינוֹת עָשָׂה וַיִּתֵּן מַשְׂאֵת כְּיַד
הַמֶּלֶךְ ׃ וּבְהִקָּבֵץ בְּתוּלוֹת שֵׁנִית
וּמָרְדֳּכַי יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־הַמֶּלֶךְ ׃ אֵין
אֶסְתֵּר מַגֶּדֶת מוֹלַדְתָּהּ וְאֶת־עַמָּהּ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה עָלֶיהָ מָרְדֳּכָי וְאֶת־מַאֲמַר
מָרְדֳּכַי אֶסְתֵּר עֹשָׂה כַּאֲשֶׁר הָיְתָה
בְאָמְנָה אִתּוֹ ׃ בַּיָּמִים
הָהֵם וּמָרְדֳּכַי יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־הַמֶּלֶךְ קָצַף
בִּגְתָן וָתֶרֶשׁ שְׁנֵי־סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מ
מִשֹּׁמְרֵי הַסַּף וַיְבַקְשׁוּ לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרֹשׁ ׃ וַיִּוָּדַע הַדָּבָר לְמָרְדֳּכַי
וַיַּגֵּד לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר
לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי ׃ וַיְבֻקַּשׁ הַדָּבָר
וַיִּמָּצֵא וַיִּתָּלוּ שְׁנֵיהֶם עַל־עֵץ וַיִּכָּתֵב
בְּסֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ׃
ג אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
גִּדַּל הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶת־הָמָן בֶּן־
הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי וַיְנַשְּׂאֵהוּ וַיָּשֶׂם אֶת־
כִּסְאוֹ מֵעַל כָּל־הַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ ׃
וְכָל־עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ
כֹּרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהָמָן כִּי־כֵן
צִוָּה־לוֹ הַמֶּלֶךְ וּמָרְדֳּכַי לֹא יִכְרַע
וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה ׃ וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ
אֲשֶׁר־בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְמָרְדֳּכָי מַדּוּעַ
אַתָּה עוֹבֵר אֵת מִצְוַת הַמֶּלֶךְ ׃

רשי

והנחה למדינות עשה · לכבודה הניח להם מן המס שעליהם ׃ ויתן משאת · שלח דורונות להם והכל כדי לפתותה אולי תגיד מ מולדתה ואעפ״כ אין אסתר מגדת מולדתה לפי שמרדכי יושב ב בשער המלך המזרזה והמרמזה על כך ׃ לשלוח יד · להשקותו סם המות ׃ ויודע הדבר למרדכי · שהיו מספרין דבריהם לפניו בלשון טרסי ו ואין יודעים שהיה מ מרדכי מכיר בשבעים לשונות שהיה מיושבי לשכת הגזית ׃ ויכתב בספר דברי הימים · הטובה שעשה מרדכי למלך ׃ אחר הדברים האלה · שבראת רפואה זו להיות ל לתשועה לישראל ׃ גדל המלך את המן · שהקב״ה בורא רפואה למכתו של ישראל קוד׳ שיביא המכה עליהם ׃ כורעים ומשתחוים · שעשה עצמו אלוה ל לפיכך ומרדכי לא י יכרע ולא ישתחוה ׃

תיעתרו

מסרה

ימין י״ רומנה ימין ׃ אחשורוש ד׳ חס׳ ו׳ בתרא וסימני׳ ויבקשו לשלח יד במלך א אחשורש · ויקראו ספרי המלך בחדש ה הראשון · ויאמ׳ המלך אחשורש לאסתר ה המלכה ולמרדכי ה היהודי · ויכתוב בשם המלך אחשורש · וחד חס׳ דחס׳ וסי׳ וישם המלך אחשרש מס על הארץ ׃ ישתחוה ג׳ וסימ׳ ויהי דוד בא עד הראש · ויהי אחרי בא אמציהו · וכל עבדי המלך אשר בשער המלך · וחד וישתחוה ויעבד את הבעל וישתחוה · ואינון חד מן ו׳ זוגין מן ג׳ ג׳ יו״ד ברישי׳ וחד ו׳ וסימני׳ נמסר בבסר׳ רבתא במערבת אות היו״ד כס״ד ׃

הפיל פור · זאת המלה פרסית ופירושה גורל והנה זה הספר הוא חדש ניסן ויש אומרים כי בחר להשמיד את ישראל בחדש אדר כי בו כאשר אל עיניו משה אדוננו ולא ידע כי בו נולד ואחרים אמרו בעבור חבור העליונים במזל גדי שהוא שנים עשר למזל דלי שהוא מזל ישראל והנכון שכן יצא בגורלו כי מהשם משפטו והשם האריך הזמן עד שיעשו ישראל תשובה וימלטו · לכן ישנו כוסף ויש אומרים גם הוא · מפוזר ומפורד בין העמים · שיפרד איש מעל אחיו כל כך הוא רעבונו ולאדי פרדיהם שונות אלא שלא ישמרו הדתים והחקים שיצוה המלך והנה כל עם ועם ישמרו חוץ מהן : אין שוה · איננו רבר נכון או איננו תועלת : ועשרת אלפים ככר כסף · הוא חסר וכן הוא ועשרת אלפי אלפי ככר כסף כמו והנבואה עודד הנביא : בגזי המלך · אוצרות וכמוהו אחר בגזי המלך והגזן מ מובלע וכן ובגנזי ב ברומים : הכסף נתון לך · והעם לעשות בו חפצך והנה הספרים נכתבו ב״ג לניסן והנה המן נתלה בניסן וחכמינו אמרו שהתענה מרדכי בימי הפסח ויתכן שלא כ כשמע הדבר ביום ש שנכתבו הספרים בו : אחשדרפנים · מלה פרסית מתשע אותיות ואין שם תואר ב במספרו במקרא ולא יסרו בעיני דברי ה האומרים שהם שתי מלות : הפחות · חסר תיו השורש והנכון ש שאחר פחה בה״א פ פחת יהודה סמוך ו ומלת פחת כמו להיות פחם בארץ יהוד׳ כמו מוכר במוק אצל פנה והמ״ם סימן רבים : ונשלוח ספרים · שם התואר מבנין נפעל כמו נשאל נשאל דוד :

פתשגן

וימלא ו׳ וסימ׳ אחרי הכות יי׳ את היאר · וימלא את החכמה · וימלא בית הבעל · וימלא הבית את הענן · וימלא הבן חמה · וימלא המן על מרדכי חמה : בחודש ז׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו : ישנו ד׳ וסימ׳ כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום · כי אם ישנו ביונתן · והיה אם ישנו בארץ וחפשתי · ישנו עם אחד מפזר ומפרד : אשקול ו׳ מ׳ל בליש׳

ויהי כאמרם אליו יום ויום ולא שמע כחדש׳ · ב׳ ק׳
אליהם ויגידו להמן לראות היעמדו ל׳
דברי מרדכי כי־הגיד להם אשר־
הוא יהודי : וירא המן כי־אין מרדכי
כרע ומשתחוה לו וימלא המן חמה : ל׳ וחס׳ · ו׳
ויבז בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו ל׳ עא
כי־הגידו לו את־עם מרדכי ויבקש
המן להשמיד את־כל־היהודים אשר
בכל־מלכות אחשורוש עם מרדכי :
בחדש הראשון הוא־חדש ניסן ב ו׳ ר״פ · סנ״ב
בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש
הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ל׳
ליום ומחדש לחדש שנים־עשר ל׳
הוא־חדש אדר :
ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו ד׳
עם־אחד מפזר ומפרד בין העמים ל׳ · ל׳ חס׳
בכל מדינות מלכותך ודתיהם שנות ל׳ כתי׳ כן
מכל־עם ואת־דתי המלך אינם עשים ז׳ו
ולמלך אין־שוה להניחם : אם־על־ ב׳ · ג׳ ובסי׳
המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת
אלפים ככר־כסף אשקול על־ידי ו׳ מ׳ל
עשי המלאכה להביא אל־גנזי ה יו׳ · ל׳ וא׳ על גנזי ובסיפ׳
המלך : ויסר המלך את־טבעתו
מעל ידו ויתנה להמן בן־המדתא
האגגי צרר היהודים : ויאמר המלך
להמן הכסף נתון לך והעם לעשות ג׳ מ׳ל
בו כטוב בעיניך : ויקראו ספרי ח׳ דגשי׳ · ח׳ בהו׳ אית כהון ח׳ יתילין
המלך בחדש הראשון בשלושה
עשר יום בו ויכתב ככל־אשר־צוה
המן אל אחשדרפני־המלך ואל־
הפחות אשר על־מדינה ומדינה ל׳ ומ׳ל מדינה ובסי׳
ואל־שרי עם ועם מדינה ומדינה
ככתבה ועם ועם כלשונו בשם
המלך אחשורש נכתב ונחתם ב ד׳ חס׳ · ל׳ · ל׳
בטבעת המלך : ונשלוח ספרים ביד
הרצים אל־כל־מדינות המלך ל ל׳ בסי׳
להשמיד להרג ולאבד את־כל־ ה
היהודים מנער ועד־זקן טף ונשים
ביום אחד בשלושה עשר לחדש שנים
עשר הוא־חדש אדר ושללם לבוז : נ׳

והות במללותהון ליתיה יומא ויומא ולא קביל מנהון וחויאו להמן למחזי היתקיימין פתגמי מרדכי כל קביל פתגמי דהמן ארום חוי להון די להמן לא הוה סגיד על דהוה עברי דאזדבן ליה בטולמת לחם ולאנדרטא די הקים בחדייה לא הוה גחין על דהוה יהודי ויהודאי לא פלחין ולא גחינין ליה : וחזא המן ארום לית מרדכי גחין לאנדרטי ולא הוה סגיד ליה ואיתמלי המן עלוי דמרדכי ריתחא : והוה חוך קדמוי לאושטא ידוי למקטול ית מרדכי בלחודוהי ארום חויאו ליה דמרדכי אתי מן יעקב דשקל מן עשו אבא דאבוי דהמן ית בכורתא וית בירכתא ויהודאי אינון דעמא מרדכי ובעא המן לשיצאה ית כל יהודה די בכל מלכות אחשורוש עמא דמרדכי : בירחא קדמאה דהוא ירח ניסן בשתא תרתא עשרי למלכא אחשורוש אפיל מילתא הוא עדבא קדם המן מן יומא ליומא ומן ירחא לירחא תרי עסר דהוא ירח אדר : ואמר המן למלכא אחשורוש איתי עמא חדא מבדר ומתפרש בני עממיא ואומיא ולישניא ומקצת מנהון דיירין בכל פילכי מלכותך וגזירת אוריתהון שניין מן כל עמא לחמנא ותבשילנא ליתהון טעמין חמרנא ליתהון שתן יומי גינוסיא די לנא ליתיהון נטרין ונימוסנא לא מקיימין וית גזירת דיני מלכא ליתיהון עבדין ולמלכא לית ליה טימי מנהון ומה הנאה אית ליה בהון אין ישבקינון על אפי ארעא : אין על מלכא שפר יכתב כתבא לאובדא יתהון ועשרת אלפין ככרין דכסף אתקול על ידוי עבדי עיבידתא למיתי לבית גנזוי דמלכא ומן יכיל מאנישתין רבבן דסלקן אבהתהון מן שעבודהון דמצראי : ואעדי מלכא ית גושפנקיה מעילוי ידיה ויהבה להמן בר המדתא דמזרעית אגג מעיקא דיהודאי : ואמר מלכא להמן כספא יהא מתיהב לך ועמא יהוויין מסירין בידך למעבד מה דיוטיב קדמך : ואתקריאו לבלרין דמלכא בירחא קדמאה בתלת עסר יומין ביה ואתכתיב ככל די פקיד המן לות אסטרטילוסי מלכא ולות היפרכין דמתמנן ארכונין על כל פילכיא ופילכיא ולות רברבני עמא ועמא פילכיא ופלכיא כרושם כתבהא ועמא ועם כממלל לישניה בשום מלכא אחשורוש כתיב ומפרש ומתחתם בגושפנקא דמלכא : ולשדרא פטקין בידא דריהטונין לכל פילכי מלכא לשיצאה ולקטלא ולהובדא ית כל יהודאי מן עולימא ועד סבא טפליא ונשיא ביומא חדא בתלת עסר יומין לירח תרי עסר הוא ירחא דאדר ושלליהון לעדאה :

רשי

היעמדו דברי מרדכי · האומר שלא ישתחוה עולמית כי הוא יהודי והוזהר על ע״ז : ואת דתי המלך · לתת מס לעבודת המלך : אין שוה · אין חפץ כלומר אין בצע : הפיל פור · הפיל מי שהפיל ולא פירש מי ומקרא קצר הוא : הוא הגורל · הכתוב מפרש ומהו הפור הוא גורל הפיל הגורל באיזה חדש י יצליח : מיום ליום · באיזה יום בחדש ש יצליח : יכתב לאבדם · יכתב ספרים לשלוח לשרי המדינות לאבדם : ויסר המלך את טבעתו · הוא מתן כל דבר גדול שואלו מאת המלך להיות מי שהטבעת בידו שליט בכל דבר המלך :

ונשלוח ספרים · ויהיו נשלחים ספרים אישטר״א טר״מיש ב בלע״ז והוא מגזרת אם כלחוש כלחש נגלה כ כגליתי כדמה נדמיתי : בשלשה עשר לחדש שנים עשר · ביום י״ג לאותו חדש שהוא י״ב לחדשי השנה :

פתשגן

ונשלוח ל׳ ומ׳ל ונ׳ מ׳ל בליש׳ · אית בפסו׳ א״ב עד סוף

מסרה

וסי׳ נמסר במלכים א״ סימן ב׳ וביחזקאל סימן ד׳ ע״ש : אל גנזי ל׳ אם על המלך טוב · וחד על גנזי ויגד ל למרדכי אחי · ואינון מן א״ב מן חד אל וחד על ול׳ דכו׳ וס׳ נמס׳ בכסר׳ רבה׳ בערך אל בס״ד : נתון ג׳ וסימ׳ והחכמה והמדע נתון · הכסף נתון לך · ולפני מזח אלישיב : ונשלוח ספרים חד מן כ״ו פסו׳ אית בהון כל הא״ב וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ל״ח : ונשלוח ג׳ מ׳ל בליש׳ וסימניהון אדום ומואב משלוח ידם · השכם ושלוח דו״ה · ונשלוח ספרים ביד הרצים : לבוז ג׳ ב׳ מ׳ל וסי׳ ויבא יהו שפט ועמו · ושללם לבוז · וחבירו דסיפרא קרבא חס׳ :

פתשגן כמו נוסחה. גלוי שלא יהי בסתר. עתידים כמוכים לעתיד מגזרת ועתדה בשדה לך. רחופים כדמות דחופים במהירות. והעיר שושן שמש היהודים נבוכה כי מה תחום הבירה כי כולה היא משרתי המלך ואין שם יהודי רק מרדכי לבדו. נבוכה פועל עבר על כן הוא מלעיל מגזרת נבוכים הם בארץ כאדם שהסתבם ולא ידע מה יעשה. ומרדכי כאשר ידע זה הדבר מיד קרע בגדיו. ויצא בתוך העיר היא עילם המדינה. כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק כי הוא דרך בזיון במלכות. ומספד קינות. יוצע מבנין הכבד הרגום הנוסף והאות חסר הוא יו״ד כיו״ד אצוק מים והנכון בעיני כי היו״ד שרש כיו״ד אשר יולד לו והוא מבנין הכבד הדגוש שלא נקרא שם פועלו. יש דברי יחיד שהתך הוא דניאל והקרוב אלי כי לא כן כמשכו ימיו עד מלוך אחשורוש כי זקן היה ומעלת החכמה לא תסור. ותתחלחל מגזרת חיל אחז יושבי פלשת שהפעלים השניים שהם כפולים. פרשת מגזרת לפרום להם שביאר לשרים דבר הכסף. ביהודים בעבור היהודים. לאבדם והטעם למחות שמם. אשר נתן בנין נפעל והנון מובלע בתיו. בשושן להשמיד הטעם כתב דת אשר נתן להשמיד את כל אשר בשושן כי היא עיר היהודים: ועם

נבוכה חד מן אב מן ג׳ כחד לישן אנ״ד וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות האלף בסד״ר: גדולה הגדולה כלהון מ״ל במ״ח חס׳ וסימ׳ ויצמא מאד ויקרא דשמשון. לקול המולה גדלה. מימי אבתינו אנחנו. ומעשינו הרעים ואשמתינו. כרעה גדלה וכחרפה. מירע להם רעה גדלה: והעיר רחבת ידים וגדלת. וכצרה גדלה אנחנו. וכל דניאל דכות׳ חס׳

רשי

פתשגן׳ לשון ארמי ספור הכתב בלע״ז ד רו״שמכתב: להנתן דת. ציווי הכתב שהיה אומ׳ להנתן חוק גזירת המלך: גלוי לכל העמים. דבר זה: והדת נתנה בשושן. מקום שהיה המלך שם ניתן החק בו ביום להיות עתידים ליום י״ג לחדש אדר לכך: והעיר שושן נבוכה. היהודים שבה: ומרדכי ידע. בעל החלו׳ אמ׳ לו שהסכימו העליונים לכך לפי שהשתחוו לצלם בימי נבוכד נצר ושנהנו מסעודת אחשורוש: כי אין לבוא. אין דרך ארץ לבוא אל שער המלך בלבוש שק: דבר המלך ודתו. כשהשלוחי׳ נושאי הספרי׳ עוברים שם נתנה הדת בעיר: פרשת הכסף. פי׳ הכסף: אל

דיטגמרת דכתבא למהוי מיתיהיבא בכל גזרתיה בכל פילכא ופילכא מפרסם לכל עממיא למיהויהון זמינין ליומא הדין: ריהוטנין נפקו זריזין בפתגמא דמלכא וגזירתא אתיהיבת בשושן בירנתא ומלכא והמן הוו יתבין למשתי חמרא וקרתא רשושן מתערבלא בחדוות עממין נוכראין ובקל בכיתא דעמא בית ישראל: ומרדכי ידע על ידא דאליהו כהנא רבא ית כל מה דאתעביד בשמי מרומא ומה דאתחייבו עמא בית ישראל לשתיצאה מגו עלמא והיכמה דאתכתיב ואתחתים להובדותהון מן עלוי ארעא הכדין אתכתיב ואתחתים בשמי מרומא על עיסק דאתהניאו מן סעודתיה דאחשורוש רשיעא ברם חותמא הוה חתים מן טינא ושדר מרי עלמא ית אליהו כהנא רבא לחואה למרדכי דיקום ויצלי קדם מרי עלמא על עמיה וכד ידע מרדכי בזע ית לבושוי ואלביש לבושא דשק על בסריה ושוי קיטמא על רישיה וקבל קבלתא רבתא ובכא במרירות נפשא בקל עציב: ואתא עד קדם תרע פלטירא דמלכא ארום לית רשו לגבר למיעל לתרע פלטירא דמלכא כד לביש לבושא דשק: פילכא ופילכא ובכל קריא וקריא אתר דפתגם מלכא וגזירת דיניה מטי אבלא רבא ליהודאי וצומא ובכותא ומספדא ולבוש שק וקיטמא הוות מתשם עלוי צדיקיא סגיאין: ועלן עולימן דאסתר ורבנהא וחויאו לה ואזדעזעת מלכתא לחדא ושדרת לבושי מלכותא למלבשית מרדכי ולמעדי ית שקיה מעילוי ולא קביל: וקראת אסתר לדניאל דמתקרי התך די על מימר פומיה מתחתכן פתגמי מלכותא ופקידת ליה על מרדכי למדע מה דין קל בכותא די הוא בכי ועל מה דין לא קביל לבושי מלכותא דשדרית ליה: ונפק התך למללא לות מרדכי לפתאה דקרתא די לקדם תרע פלטירין דמלכא: וחוי ליה מרדכי ית כל די ערעיה על עיסק דלא סגיד להמן ולא גחן לאנדרטיה וית דררא דממון כסף עשר אלפין ככרין די אמ׳ המן למתקל על ידיהון דגבוין דממנן על בית גנזי מלכא בגין יהודאי להובדותהון: וית דיטגמא כתב גזירתא דאתיהיב בשושן לשיצויתהון יהב ליה לאחזאה ית אסתר ולחואה לה מה דחשיב המן רשיעא על עמא דיהודאי ולפקרא עלה למיעל לות מלכא לפייסא ליה ולמבעי רחמין על עמה: ועל התך וחוי לאסתר ית פתגמי מרדכי: ואמרה אסתר להתך למיזל ולמללא למרדכי ופקידת ליה על עיסק מרדכי דלא יגרי עם המן מצותא ארום דבבו דביני יעקב ועשו הוה נטיר ליה:

פַּתְשֶׁגֶן הַכְּתָב לְהִנָּתֵן דָּת בְּכָל־מְדִינָה
וּמְדִינָה גָּלוּי לְכָל־הָעַמִּים לִהְיוֹת
עֲתִדִים לַיּוֹם הַזֶּה׃ הָרָצִים יָצְאוּ
דְחוּפִים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְהַדָּת נִתְּנָה
בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וְהַמֶּלֶךְ וְהָמָן יָשְׁבוּ
לִשְׁתּוֹת וְהָעִיר שׁוּשָׁן נָבוֹכָה׃
ד וּמָרְדֳּכַי יָדַע אֶת־כָּל־
אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וַיִּקְרַע מָרְדֳּכַי אֶת־בְּגָדָיו
וַיִּלְבַּשׁ שַׂק וָאֵפֶר וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר
וַיִּזְעַק זְעָקָה גְדֹלָה וּמָרָה׃ וַיָּבוֹא
עַד לִפְנֵי שַׁעַר־הַמֶּלֶךְ כִּי אֵין לָבוֹא
אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק׃ וּבְכָל־
מְדִינָה וּמְדִינָה מְקוֹם אֲשֶׁר דְּבַר־
הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מַגִּיעַ אֵבֶל גָּדוֹל לַיְּהוּדִים
וְצוֹם וּבְכִי וּמִסְפֵּד שַׂק וָאֵפֶר יֻצַּע
לָרַבִּים׃ ותבואינה נַעֲרוֹת אֶסְתֵּר
וְסָרִיסֶיהָ וַיַּגִּידוּ לָהּ וַתִּתְחַלְחַל ה
הַמַּלְכָּה מְאֹד וַתִּשְׁלַח בְּגָדִים ל
לְהַלְבִּישׁ אֶת־מָרְדֳּכַי וּלְהָסִיר שַׂקּוֹ
מֵעָלָיו וְלֹא קִבֵּל׃ וַתִּקְרָא אֶסְתֵּר
לַהֲתָךְ מִסָּרִיסֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר הֶעֱמִיד
לְפָנֶיהָ וַתְּצַוֵּהוּ עַל־מָרְדֳּכָי לָדַעַת
מַה־זֶּה וְעַל־מַה־זֶּה׃ וַיֵּצֵא הֲתָךְ אֶל־
מָרְדֳּכָי אֶל־רְחוֹב הָעִיר אֲשֶׁר לִפְנֵי
שַׁעַר־הַמֶּלֶךְ׃ וַיַּגֶּד־לוֹ מָרְדֳּכַי אֵת
כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ וְאֵת פָּרָשַׁת הַכֶּסֶף
אֲשֶׁר אָמַר הָמָן לִשְׁקוֹל עַל־גִּנְזֵי ה
הַמֶּלֶךְ בַּיְּהוּדִיים לְאַבְּדָם׃ וְאֶת־
פַּתְשֶׁגֶן כְּתָב־הַדָּת אֲשֶׁר־נִתַּן בְּשׁוּשָׁן
לְהַשְׁמִידָם נָתַן לוֹ לְהַרְאוֹת אֶת־
אֶסְתֵּר וּלְהַגִּיד לָהּ וּלְצַוּוֹת עָלֶיהָ
לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֶּן־לוֹ וּלְבַקֵּשׁ
מִלְּפָנָיו עַל־עַמָּהּ׃ וַיָּבוֹא הֲתָךְ וַיַּגֵּד
לְאֶסְתֵּר אֵת דִּבְרֵי מָרְדֳּכָי׃ וַתֹּאמֶר
אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ וַתְּצַוֵּהוּ אֶל־מָרְדֳּכָי׃

במ״א והקרן הגדולה אשר בי״ן וכל אודית חס׳ במ״ד וסי״ם נמסר בסדר בלק: ולהסיר ל׳ ותבואינה נערות אסתר והו׳ חד מן מלין משמשי׳ ול בריש תיבו׳ וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא במערכת אות הלמ״ד בסד״ר: על מרדכי ב׳ וסימני׳ ותקרא אסתר להתך. ויצא המן ביום ההוא. ואינון מן א״ב מן ל״ב זוגין מן כ״ב על דלוג וסי׳ נמסר ב במסר׳ רבת׳ בערך על בס״ר. ולצוות כתיב תרין ווי״ן ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן והוא חד מן י״ב מלין דכתיבי תרין ווי״ן וסימ׳ קצותיו כרוב

אחר דכפרת משכן שני · קצותיו דאפוד בתראה · עשות וחמש צאן עשות · וקוו שתו ושברו וקוו · נטות גרון ומשקרות עינים · ומנות ברמה · עין וחכינו עד אור הבקר · עוון העבר נא את עוון עבדך דדה״ · בעוון הן בעוון חוללתי · עוונותיו ילכדונו את הרשע · ולצוות עליה לבא אל המלך להתחנן לו דאסתר · ומצוות ואת שבת קדשך הודעת להם · העשוים לבעל ולאשרה:

אל תדמי בנפשך : אל תחשבי כמו ודמה כאשר דמיתי אל תדמי בנפשך אל תהי סבורה להמלט ביום ההריגה בבית המלך שאין את רוצה לסכן עצמך עכשיו על הספק לבא אל המלך שלא ברשות : ומי יודע אם לעת כזאת הגעת · ומי יודע אם יחפוץ בך המלך לשנה הבאה שהוא זמן ההריגה : לעת כזאת · שהוא היה עומד בניסן וזמן ההריגה באדר לשנה הבאה : הגעת למלכות · אם תגיעי לגדולה שאת בה עכשיו : אשר לא כדת · שאין דת ליכנס אשר לא יקרא ומדרש חכמים אשר לא כדת שעד עתה באונס ועכשיו ברצון : וכאשר אבדתי אבדתי · וכאשר התחלתי לילך לאבוד אלך ואמות ומדרש אגדה כאשר אבדתי מבית אבא אובד ממך שמעכשיו שאני ברצון נבעלת לגוי אני אסורה לך : ויעבור מרדכי · על דת להתענות ביום טוב ראשון של פסח שהתענה יד בניסן וטו׳ וי׳ו שהרי ביום י״ג כ נכתבו הספרים : מלכות · בגדי מלכות ורבותינו אמרו ש שלבשתה רוח הקדש כמו ורוח לבשה את עמשה : עד

ועם מדינות המלך · אפילו העם יודעים זה : אחת היא דת המלך לכל להמית · לעולם לבד יבא עם מ״ם או מאחריו או מלפניו לבד מאחד והוא לבד בך נזכיר סמך : יושיט · לשון תרגום כמו ישלח ואין לו רע במקרא · שרביט מלה רביעית והטעם בשבט ויש אומרים שהר״ם נוסף כר״ים שרשרת ואיננו אמתכי הר״ים איננה מאותיות המשרתו׳ רק ככפל ככפל פ״א וכאפופיה גם ר״ים סגריר : אל תדמי · תחשבי מגזרת כאשר דמיתי ושניהם מגזרת דמיון כמחשבת הנפש · רגשות ב״רי והצלה לחסרון נ״ון השירש : והטעם שיעמד ריוח והצלה ליהודי׳ מדרך אחרת ולא על ידך ואם תחשבי שתמלטי ת תאבדי וכל בית אביך עמך : ומי יודע אם לעת כזאת · הטעם מי יודע שמא לא הגעת למלכות אלא בעבור העת הזאת שתושיעי את ישראל : לך כנוס · אסוף וכמוהו לכנוס את הגרים : הנמצאים בשושן העיר : וצומו עלי · בעדי : שלשת ימים · עד יום השלישי והנה לא אכלו בערב והתענו שני ימים ושני לילות כי הכתוב הוא לילה ויום והנה אסתר בטחה באלהיה על כן שתענתה ולא בטחה ביופיה כי פני המתענ׳ תשתנינה אף כי עד יום השלישי : וכאשר אבדתי · שאינני יושבת עם עמי אובד לגמרי וכא פועל עבר תחת עתיד והטעם על ת מחשבתה וכמוהו ז וכאשר שכלתי שכלתי : ותלבש אסתר מלכו׳ · הטעם לבוש מלכות כי מלת ותלבש לעדה כנכנסה אל החצר הפנימית ושומרי ה השער לא יכלו לדבר לה מאומה כי היא ה המלכה : ויתן

נקראתי ב׳ א׳ חסר וסימ׳ נקרא נקריתי אל בית אביך׳ ואני לא נקראתי לבא אל המלך דאסתר · קרכא חסר : שלושים ד׳ מלא׳ כליש׳ וסימ׳ וירדו שלשה מהשלושים · מן השלישים הנו נכבד ר״פ · ויחלא אסא בשנת שלושים למלכיהו ורד״ה · ואני לא נקראתי לבא אל המלך : יעמוד ג׳ מל׳ וסימ׳ לפני זעבו מי יעמוד ומי · ויכרת כצל ולא יעמוד · ריוח והצלה

כָּל־עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ
יוֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר
יָבוֹא־אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית
אֲשֶׁר לֹא־יִקָּרֵא אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית
לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט־לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־
שַׁרְבִיט הַזָּהָב וְחָיָה וַאֲנִי לֹא נִקְרֵאתִי
לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם:
וַיַּגִּידוּ לְמָרְדֳּכָי אֵת דִּבְרֵי אֶסְתֵּר:
וַיֹּאמֶר מָרְדֳּכַי לְהָשִׁיב אֶל־אֶסְתֵּר אַל
תְּדַמִּי בְנַפְשֵׁךְ לְהִמָּלֵט בֵּית־הַמֶּלֶךְ
מִכָּל־הַיְּהוּדִים: כִּי אִם־הַחֲרֵשׁ
תַּחֲרִישִׁי בָּעֵת הַזֹּאת רֶוַח וְהַצָּלָה
יַעֲמוֹד לַיְּהוּדִים מִמָּקוֹם אַחֵר וְאַתְּ
וּבֵית־אָבִיךְ תֹּאבֵדוּ וּמִי יוֹדֵעַ אִם־
לְעֵת כָּזֹאת הִגַּעַתְּ לַמַּלְכוּת:
וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְהָשִׁיב אֶל־מָרְדֳּכָי:
לֵךְ כְּנוֹס אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים הַנִּמְצְאִים
בְּשׁוּשָׁן וְצוּמוּ עָלַי וְאַל־תֹּאכְלוּ וְאַל־
תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה וָיוֹם גַּם־
אֲנִי וְנַעֲרֹתַי אָצוּם כֵּן וּבְכֵן אָבוֹא אֶל־
הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא־כַדָּת וְכַאֲשֶׁר אָבַדְתִּי
אָבָדְתִּי: וַיַּעֲבֹר מָרְדֳּכָי וַיַּעַשׂ כְּכֹל
ח אֲשֶׁר־צִוְּתָה עָלָיו אֶסְתֵּר: וַיְהִי בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת ו
וַתַּעֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית־הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית
נֹכַח בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא
מַלְכוּתוֹ בְּבֵית הַמַּלְכוּת נֹכַח פֶּתַח הַבָּיִת:

וְשַׁוִּיאַת אֶסְתֵּר מִילִין בְּפוּם הֲתָךְ וַאֲמַרַת לֵיהּ כְּדְנָא תֵימַר לְמָרְדְּכַי הֲלָא הָמָן רַשִׁיעָא גְּזַר עַל מֵימַר אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ דְּלָא לְמֵיעַל לְוַת מַלְכָּא לְדָרְתָא גַוָּאָה בְּלָא רְשׁוּ וּכְעַן כָּל עַבְדֵי מַלְכָּא וְעַמִּין דְּדַיְירִין בְּפִילְכֵי מַלְכָּא יָדְעִין דִּיכָל גְּבַר וְאִינְתָּא דִּי יֵיעוּל לְוַת מַלְכָּא לְדָרְתָא גַוָּאָה דִּי לָא מִתְקְרֵי עַל פּוּמֵיהּ דְּהָמָן חֲדָא הִיא גְּזֵירַת דִּינֵיהּ לְמִמַת לְבַר מִמַּן דִּי יוֹשִׁיט לֵיהּ מַלְכָּא יַת תִּיגְדָא דְּדַהֲבָא וְיֵיחֵי וַאֲנָא לָא אִתְקְרֵיתִי לְמֵיעַל לְוַת מַלְכָּא דֵּין זְמַן תְּלָתִין יוֹמִין: וְכַד חֲזָא הָמָן רַשִׁיעָא יַת הֲתָךְ דִּשְׁמֵיהּ דָּנִיאֵל עָאִיל וְנָפִיק לְוַת אֶסְתֵּר וּתְקִיף רוּגְזֵיהּ בֵּיהּ וְקַטְלֵיהּ וְאִיזְדַּמְּנוּ תַּמָּן מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל מַלְאֲכַיָּא וְחַוִּיאוּ לְמָרְדְּכַי יַת פִּתְגָמֵי אֶסְתֵּר: וַאֲמַר מָרְדְּכַי לְמִיכָאֵל וּלְגַבְרִיאֵל לַאֲתָבָא לְוַת אֶסְתֵּר כְּדְנָא תֵימְרוּן לַהּ לָא תַחְשְׁבִי בְּנַפְשָׁיְכִי לְמֵהַךְ לְאִשְׁתֵּיזָבָא בְּבֵית מַלְכָּא מִן כָּל יְהוּדָאֵי: אֲרוּם אִם מִישְׁתַּק שְׁתוּקִי בְּעִידָנָא הָדָא וְלָא תַפְגִּיעִי עַל יְהוּדָאֵי רַוְחָא וְשֵׁיזְבוּתָא יְקוּם לִיהוּדָאֵי מִן אֲתַר אוֹחֲרָן בְּגִין זְכוּת אֲבָהַת עָלְמָא וִישֵׁיזֵיב יָתְהוֹן מָרֵי עָלְמָא מִן יַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְאַנְתְּ וּגְנִיסַת בֵּית אֲבָהָתָךְ תּוֹבְדוּן עַל הַהִיא חוֹבְתָא וּמָאן הוּא חַכִּימָא דִּי יְנַדַּע אִין לְשַׁתָּא דְּאַתְיָא בְּעִידָנָא הָדָא אַתְּ מַטְיָא לְמַחְסַן מַלְכוּתָא: וַאֲמַרַת אֶסְתֵּר לְמִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל לַאֲתָבָא לְוַת מָרְדְּכַי: אֵיזִיל כְּנוֹשׁ יַת כָּל יְהוּדָאֵי דִּי הִשְׁתַּכְחוּן בְּשׁוּשַׁן וְצוּמוּ עֲלַאי לָא תֵיכְלוּן וְלָא תִשְׁתּוּן תְּלָתָא יוֹמִין וְצַלּוּ קֳדָם מָרֵי עָלְמָא בְּלֵילְיָא וּבִימָמָא וְאוּף אֲנָא וְעוּלֵימָתַי נָצוּם הָכְדֵין וּבָתַר כֵּן אֵיעוּל לְוַת מַלְכָּא דְּלָא כְּדִינָא וְתֵיכְמָה דְּהוּבָרִית מִן בֵּית נְשַׁי וְאִדְבָּרִית מִינָּךְ בְּאוֹנְסָא כְּדֵין אוֹבֵיד מִן חַיֵּי עָלְמָא הָדֵין בְּגִין פּוּרְקַן עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל: וּנְפַס וּבְנַס מָרְדְּכַי וַעֲבַר עַל חֶדְוַת חַגָּא דְּפִסְחָא וְצוֹם גְּזַר וִיתֵיב עַל קִיטְמָא וַעֲבַד כְּכָל דִּי פַקִּידַת עֲלוֹי אֶסְתֵּר: וַהֲוָת בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה דְּפִסְחָא וְלַבְשַׁת אֶסְתֵּר לְבוּשֵׁי מַלְכוּתָא וּשְׁרַת עֲלָהָא רוּחַ קוּדְשָׁא וְקָמַת וְצַלִּיאַת בְּדָרַת דְּבֵית מַלְכָּא גַוָּאָה דְּמִתְבְּנֵי לָקֳבֵיל בֵּית מַלְכָּא דִּי בִירוּשְׁלֵם וּמַלְכָּא הֲוָה יָתִיב עַל כּוּרְסֵיהּ מַלְכוּתֵיהּ בְּבֵית מַלְכוּתָא וּמִסְתַּכֵּל כָּל קֳבֵיל תְּרַע בֵּיתָא עָנַת אֶסְתֵּר וְכֵן אֲמַרַת רִיבּוֹן דְּעָלְמָא לָא תִמְסְרִינַנִי בְּיַד עָרְלָא הָדֵין וְלָא תַעְבֵּיד רְעוּת הָמָן רַשִׁיעָא מִינִּי הֵיכְמָה דִּי עֲבַד מִן וַשְׁתִּי דְּשָׂם טַעַם עַל מַלְכָּא וּפַקִּיד לְמִקְטְלַהּ בְּגִין דַּהֲוָת צָבֵי לְמִיסְבַּהּ יַת בְּרַתֵּיהּ וְכַד אִתְכַּנְּשׁוּ עוּלֵימָתָן לִידוֹי דְּהֵגַי הֲוָת תַּמָּן בְּרַתֵּיהּ דְּהָמָן וְהָוַת צָבֵי מִן שְׁמַיָּא דְּכָל יוֹמָא וְיוֹמָא הֲוָת מַקְלְקְלָא בְּרִיעָא עֲצוֹצָא וּבְמוֹי דְּרִיגְלַן וּפוּמַהּ הֲוָה סָרֵי לַחֲדָא וְאַפִּיקוּ יָתַהּ בִּבְהִילוּ וּמִינַהּ אִסְתַּקַּף עֲלַי הָדָא לְהִתְנַסְּבָא לֵיהּ וּכְעַן שַׁוֵּי יָתִי לְרַחֲמִין בְּעֵינוֹי וְלָא יִקְטְלִינַנִי דִּי עֲבֵיד צְבוּתִי וּבָעוּתִי דִּי אֲנָא בָּעְיָא מִינֵּיהּ וְאוּף אַנְתְּ בְּרַחֲמָךְ סַגִּיאִין חוּס עַל עַמָּךְ וְלָא תִמְסַר בְּנוֹי דְּיַעֲקֹב בִּידוֹי דְּהָמָן בַּר הַמְּדָתָא בַּר עֲדָא בַּר בִּיזְנַאי בַּר אַפְלִיטוֹס בַּר דְּיוֹסוֹס בַּר פֵּירוֹס בַּר הַמְּדָן בַּר תַּלְיוֹן בַּר אַתְנִיסוֹמוֹס בַּר חָרוּם בַּר חַרְסוּם בַּר שָׂגַר בַּר נְגַר בַּר פַּרְמַשְׁתָּא בַּר וַיְזָתָא בַּר אֲגַג בַּר סוּמְקַר בַּר עֲמָלֵק בַּר אֱלִיפַז בַּר עֵשָׂו רַשִׁיעָא:

מסרה
יעמוד ליהודים : ומי יודע ג׳ וסימ׳ נמסר בקהלת סימן ב׳ : לילה ויום ג׳ וסימניהון להיות עיניך פתוחות לילה ויום דמלכים · פן אפקוד עליה לילה ויום אצרנה : גם אני ונערתי אצום כן : ובכן ב׳ בטעמא וסימ׳ ובכן ראיתי רשעים ק קבורי׳ ובאו · ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת : בבית המלכות ל׳ ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר · וחד בית המלכו׳ ואינון חד מן ה׳ זוגין חד בית וחד בבית וסי׳ בית הבור ל׳ כי בא ירמיהו אל בית הבור · בבית הבור ל׳ ויהי בחצי הלילה · בית רשע ל׳ מארת יי׳ · בית החפשית ל׳ ויהי עזיהו דד״ה · בבית החפשית ל׳ וינגע יי׳ ומלכים · בית אבל ל׳ טוב ללכת · בבית אבל ל׳ לב חכמים · בית המלכות ל׳ גם ושתי · בבית המלכות ל׳ ותלבש אסתר מלכות :

תאכלו ט״ו כסו׳ מכורית מכה ומכיר׳ מכה ומלה באמצע

ויתן לך. חפצך או דברך: מהרו את המן. הנה הוא פועל יוצא ויתכן להיות כך מהר המלט שמה והטעם מהר כמסך: ומחר אעשה. שאומר שאלתי ולפי דעתי שאיחרה אסתר לדבר ביום הראשון במשתה היין בעבור שלא ראתה שום אות שאירע השם בעבור תענית ישראל וכאשר ראתה ביום השני דבר גדולת מרדכי חזק לבה: ולא זע.

עד חצי המלכות. דבר שהוא באמצע וחצי המלכות הוא בית המקדש שהתחילו לבנותו בימי כורש וחזר בו וצוה לבטל המלאכה ואחשורוש שעמד אחריו גם הוא ביטל המלאכה ופשוטו של מקרא אף אם תשאלי ממני חצי המלכות אתן לך: יבא המלך והמן. רבותינו אמרו טעמים הרבה בדבר מה ראתה אסתר שזימנה את המן כדי לקנאו במלך ובשרים ועוד טעמים רבים:

ב׳ פסו׳ בקריאה רמז יהו״ד ראשי תיבות וסימ׳ יבא המלך והמן היום ישמחו השמים ותגל הארץ: מהרו ד׳ וסי׳ מהרו ועלו אל אבי. מהרו עשו כמני דשפטים. מהרו את המן לעשות את דבר אסתר. מהרו ללכת פן ימהר והשיגנו: ותאמר ה׳ וסי׳ ותדר נדר ותאמר. ותתפלל חנה ותאמר. ותען אסתר ותאמר. וחברו ותען אסתר המלכה ותאמר. העוח

ויהי כראות המלך את אסתר המלכה
עמדת בחצר נשאה חן בעיניו ויושט
המלך לאסתר את שרביט הזהב
אשר בידו ותקרב אסתר ותגע בראש
השרביט: ויאמר לה המלך מה
לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד
חצי המלכות וינתן לך: ותאמר
אסתר אם על המלך טוב יבוא
המלך והמן היום אל המשתה אשר
עשיתי לו: ויאמר המלך מהרו
את המן לעשות את דבר אסתר
ויבא המלך והמן אל המשתה אשר
עשתה אסתר: ויאמר המלך
לאסתר במשתה היין מה שאלתך
וינתן לך ומה בקשתך עד חצי ה
המלכות ותעש: ותען אסתר ותאמר
שאלתי ובקשתי: אם מצאתי חן
בעיני המלך ואם על המלך טוב
לתת את שאלתי ולעשות את
בקשתי יבוא המלך והמן אל ה
המשתה אשר אעשה להם ומחר
אעשה כדבר המלך: ויצא המן
ביום ההוא שמח וטוב לב וכראות
המן את מרדכי בשער המלך ולא
קם ולא זע ממנו וימלא המן על
מרדכי חמה: ויתאפק המן ויבוא
אל ביתו וישלח ויבא את אהביו
ואת זרש אשתו: ויספר להם המן
את כבוד עשרו ורב בניו ואת
כל אשר גדלו המלך ואת אשר
נשאו על השרים ועבדי המלך:
ויאמר המן אף לא הביאה אסתר
המלכה עם המלך אל המשתה
אשר עשתה כי אם אותי וגם למחר
אני קרוא לה עם המלך:

יד והות כד חזא מלכא ית אסתר מלכתא קיימא
ל כד נסיסא בדרתא ותרתין עינהא זלגן דמעין
ומסתכלא כלפי שמי מן יד אטעינת רחמין
לה בעינוי ואושיט מלכא לאסתר ית תיגרא
דדהבא דהוה נקיט בידיה וקריבת אסתר
ומטת לידא ואחידת ברישא דתיגרא:
יד ואמר לה מלכא מה צרוך אית לך אסתר
מלכתא ומה בעותיך אפילו אם אנת בעיא
לפלגות מלכותי אתנניה לך לחוד למיבני
בית מוקדשא דאיהו קאים בתחום פלגות
ל מלכותי לא אתן לך דהכרין קיימית בשבועא
לגשם ערבאה וסנבלט חורונאה וטוביה
ב׳ חס נסי׳ עבדא עמונאה דלא למשבק למיבני יתיה
דדחיל אנא מן יהודאי דילמא ימרדון בי
הדא בעותא לא אעביד לך מילתא אחריתי
די אנת בעיא מיני אגזור ותתעביד בבהילו
ורעותיך איתיהב לך: ואמרת אסתר אין
ה׳ על מלכא שפיר ייתי מלכא והמן יומא דין
לשירותא דעבדית לכון: ואמר מלכא
אוחיאו ית המן למעבד ית פתגם גזירת
אסתר ועל מלכא והמן למשתיא די עבדת
טו אסתר: ואמר מלכא לאסתר במשתיא
ל דחמרא מה שאלתיך אסתר מלכתא ומה
י בעותיך אפילו אין אנת בעיא עד פלגות
ג׳ וכסיל מלכותי תתעביד בעותיך לחוד למבני בית
מוקדשא דאיהו קאים בתחום פלגות
מלכותי לא אתן לך דהכרין קיימית בשבועא
ל לגשם ערבאה וסנבלט חורונאה וטוביה
עבדא עמונאה דלא למשבק למבני יתיה
ב׳ ויאמר סימו לחם דילמא ימרדון בי יהודאי: ואתיבת אסתר
ואמרת לית אנא בעיא פלגות מלכותא בשאלתי
ולא בנין בית מוקדשא בבעותי: אין
ל אשכחית רחמין בעיני מלכא ואין על מלכא
ל ישפר למיתן ית שאלתי ולמעבד ית בעותי
ל יעול מלכא והמן למשתיא די אעביד להון
ברמשא ולמחר אנא עבדא כפתגם גזירת מלכא:
ונפק המן מלות מלכא ביומא ההוא חדי
ובדיח לבא וכד חזא המן ית מרדכי וית
טפליא דעסיקין בפתגמי אורייתא בסנהדרין
דעבדת להון אסתר בתרע מלכא ומרדכי
לא קם מן קדם אנדרטיה ולא רתת מיניה
אלהן פשט ית רגליה ימיניה ואחוי ליה שטר זבינתא דאזדבן ליה בטולמא דלחם ומכתבא
באסטרקליליה כל קבל ארכובתיה מן יד תקיף רוגזיה ואתמלי המן עלוי מרדכי רותחא: ואזדריז
המן ועל לביתיה ושדר וקרא ית רחמוי וית זרש רשיעתא אנתתיה ברת תתני פחת עבר נהרא:
ואשתעי להון המן ית יקר עתריה והיך איתמני עם דוכסי מלכא והיך דהטין קדמוי סגיאות בנוי
דסכומהון מאתן ותמניא בר מן עסרתי אוחרנין דאינון פולמורכין על פילכיא ובר מן שמשי
דהוא ספרנא דמלכא וית מה דירבי יתיה מלכא וית דזקפיה עלוי כל רברבנוי ועבדוי דמלכא:
ואמר המן ברם לא הנעלת אסתר מלכתא עם מלכא למשתיא די עבדת אלהן יתי ואוף עידן
מחר אנא מזומן לותה למסעוד עם מלכא:

והוא חסר פ״א כמו ו והיום רד מאד מגזרת יחגרו בזע והנכון בעיני שהוא מן השניי׳ כמו ביום שיועצו כטל פחד ותנועה: ויתאפק המן. שלא גלה סודו לאד׳ עד בואו אל ביתו והוא מגזרת להתאפק וקרוב מטעם לסבול: ורוב בניו. אמרו המדקדקי׳ כי פירושו גדולת בניו כמו קרית מלך רב כי איך יגיד לאשתו שיש לו בנים רבים ולפי דעתי שכן הוא ספר לאוהביו עם אשתו מזלו הטוב ויש לו עושר רב ובני׳ רבים וכל זה לא ישוה בעיניו מאומה אע״פ שהמלך גדלו ומרוב גדולתו שתה עם המלכה וישתה עוד מחר: וטעם

אל המשתה. כל סעודה נקראת על שם היין שהוא עיקר: ומחר אעשה כדבר המלך. מה שבקשת ממני כל הימים לגלות לך את עמי ואת מולדתי: ויתאפק. נתחזק לעמוד על כעסו כי היה ירא להנקם בלא רשות. ויתאפק. אישטנ״יר בלע״ז: אוהבו

חצי הספר בפסוקים

מסרה
פניה ותאמר לו. בתרא מלעיל: ומחר ו׳ וסימ׳ וקדשתם היום ומחר וכבסו. ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף. ומחר אתה ובניך עמי. שב בזה גם היו׳ ומחר אשלחך. ומחר אתן ויש אתך. ומחר אעשה כדבר המלך: ויתאפק ב׳ וסימ׳ ויאמ׳ שימו לחם. ויתאפק המן ויבוא אל ביתו: הביא ג׳ וסי׳ ויקח דוד מידה. והמלך שלמה נתן למלכ׳ שבא דד״ה. ויאמר המן אף לא הביאה. וא׳ והביאה וביום השמיני תקח לה: עשתה ה׳ קמצ׳ וסי׳ נמסר בסדר תולדות ובשמואל ב׳ סימן י״ג: למחר ז׳ וסי׳ נמסר בסדר וארא:

רשי

איננו שוה לי: איני חש לכל הכבוד אשר לי: בכל עת וגו'. אמרו רבותינו שהיה מראה לו שטר שמכר עצמו לעבד על חוסר מזונות כשכתמנו ר"ל אמי גייסות מרדכי והמן במלחמה אחת: נדדה שנת המלך. גם היה וים אומרים שם את לבו על שזמנה אסתר את המן שמא כתבה עיניה בו ויהרגוהו: להביא את ספר הזכרונות. דרך המלכים כשמנינן כ כורדות אומרי' לפניהם משלים ושיחות עד ש ששנתם חוזרת עליהם ורבותינו אמרו מתוך שנתן לבו על המן ו ואסתר אמ' אי אפשר שלא ידע אדם עצתם שהוא אוהבי ויגלה לי וחזר ואמר שמא עשה לי אדם טובה ולא ג גמלתיו ואין חוששין עוד לי לפיכך ויאמר להביא את ספר ה הזכרונות: ונתון

מסורה

שוה ג' וסים' וכל זה איננו שוה לי. ולמלך אין שוה להניחם. כי אין הצר שוה בנזק המלך: ובבקר ו' וסים' ובקר תשבעו לחם. ובבקר היתה שכבת הטל. ובבקר זרעך תפריח. ובבקר תפלתי תקדמך. ובבקר הוא שבח. ובבקר אמ' למלך ויתלו: שנת ה' בלישן שינה וסי' בחטם אשית את משתיהם. והשכרתי שריה וחכמיה. אם אתן שנת לעיני. מתוקה שנת העבד. בלילה ההוא נדדה שנת המלך:

אסתר

וכל זה איננו שוה לי בכל עת אשר ל' ג' וכסי'
אני ראה את מרדכי היהודי יושב
14 בשער המלך: ותאמר לו זרש אשתו
וכל אהביו יעשו עץ גבה חמשים ל'
אמה ובבקר אמר למלך ויתלו את ו' ל' ויתר ויתלו
מרדכי עליו ובא עם המלך אל ב' וחס'
המשתה שמח וייטב הדבר לפני המן
ו 1 ויעש העץ: בלילה ב' רף
ההוא נדדה שנת המלך ויאמר ב' ה' כ' בע'
להביא את ספר הזכרנות דברי ל' וכתי' כן
הימים ויהיו נקראים לפני המלך: יפה' ל' ויתר הנקראים

תרגום

וכל דאליתיה טימי לותי בכל עידן די אנא חזי ית מרדכי יהודאה דיתיב בסנהדרין עם עולמיא בתרע פלטרין דמלכא: ואמרת ליה זרש אינתתיה וכל רחימוי אין שפיר בעינך נימר קדמך מילתא חדא מה דנעביד ליה למרדכי יהודאה אם הוא חד מן צדיקי דאתבריאו בעלמא אין בחרבא נקטול יתיה כבר תהפוך חרבא ותתרמי עלנא הב יתיה לרגומנא כבר רגמיה דוד גלית פלישתאה ואם בתרא דנחשא נרמי יתיה כבר בזעיה מנשה ונפק מיניה זרוק יתיה לימא רבא כבר בזעוניה בני ישראל ועברו בגווה טמון יתיה לגו אתון נורא יקידתא כבר דעקרוי חנניה מישאל ועזריה ונפקו מן גויה יתרמי לגוב אריוות כבר לא חבילו אריוות בדניאל כד חי יתרמי קדם כלבין כבר דאסתממו פום כלבין בארעא דמצרים על בני ישראל למדברא יגלי יתיה כבר במדברא נפישו וסגיאו מה עוד קטלא נקטול יתיה והדא מיתא תתעביד ליה נרמי יתיה לבית אסירי כבר מן בית אסירי אמליכו ליוסף סכינא תתרמי על צואריה כבר הות אתהפכת סכינא מעילוי דיצחק עייניה נעויר ונשבוק יתיה כבר יקטל בנא כמה דקטל שמשון פורענותיה דגברא הדין לא ידעינן מה נעביד אלא צליבא רבא אתעביד ליה ועל בבא דבייתיה דמיה ישתפיך קומתיה תתרמי על צליבא ויחזון יתיה כל יהודאי וכל חברוי ורחימוי שמיא וארעא כחדא ציתין על צליבא דאתקין המן למרדכי תוה לצפרא ועול קדם מלכא ושאיל מיניה על צליבא הדין בשעתא ההיא לא שלח מנוי ולא שכב המן בר המדתא עד דאזל ואייתי ית קינאי נגרייא ית נגרייא דעבדין צליבא וקיצאי דמתקנין סכין דפרזל ובנוי דהמן דייצין ותדיין וזרש אתתיה מנגנא בכינרין עם המן רשיעא ואמר אגרא לנגרי אנא יהיב ולקיצאי אנא מתקן שירותא על צליבא הדין בהשעתא קם המן רשיעא למנסיא צליבא בקומתיה נפקת בת קל משמי מרומא ואמירת ליה יאי המן רשיעא ולך שפר בר המדתא ושפר פתגמא קדם המן ועבד צליבא לגרמיה דהוות מן יומא דזמינת אסתר ית המן לשירותא אתעקו בני ישרא' ואמרין דין לדין הדין מסאיבנן בכל יומא ויומ' דתיבעי אסתר מן מלכ' דניקטליה והיא מזמנא ליה לשירותא בהא שעתא שפכו דבית יעקב כולהן לבהון ואתרחיצו על אבוהון די בשמיא וכן אמרין קדמוי עני יתן עני כל מעיקיא היך דתלין עיני עבדוי למריהון והיך עיני אמתא לרבונתה כדין תליין עיננא עלך עד עידן דתתגלי ותתפוק יתנא דהא סנאה ובעל דבבא מגדף ואמר מן אינון יהודאי בכן שמע בקל צלותהון ועבד בעותהון ביה בליליא מטול די בכל זימנא דפריק יתהון מן בעלי דבביהון בליליא פריק יתהון מפרעה ומסנחריב מן כל דקמו עליהון: ביה בליליא ההוא נדת שינתא דמלכא ביה בליליא ההוא נפק פורקנא ליהודאי ביה בליליא אידברת שרה לביתיה דאבימלך ביה בליליא אתקטלו כל בוכרי דמצראי ביה בליליא ההוא אתגלין נביאן לנביאן והילמין לחלמי חיזויא ביה בליליא ההוא אתגריש עלמא כוליה מרנן וכל דייריהון אבלא רבא בכל כרכיא מספדא ויללא בכל מדינתא עולימין אסורין בסקין סבין סבן שקפין על לבהון וכולון צווחין במרר ובקל רב מיללין ואמרין ווי דחזינן עקא על עקא ותבירא על תבירא ומתברנא קדמיא לא אתסינן ומחתנא לא אתיהיבת אסו וממדונא אתנחמנא וכיבי לבנא לא עברו מיננא דקרית אבהתנא רטישא על ארעא ומקדשנא סגר סנאה ועזרתנא דשישו בעלי דבבנא ופרעה ומצראי לא עצו עלנא כהדא עצתא ומלכי עממיא לא חשיבו עלנא כמחשבתא הדא למהוי עתידין ליומא הדין לשציותנא מעל אפי ארעא גלי רזין גלא ליה רזא דנא למרדכי די גזירת מותנא אתגזרת על דבית ישראל ואוף לעבדין ולאמהן לא זבינו יתנא ביה בליליא ההוא נדת שינתיה דקודשא בריך הוא מסרומא ואין לא כתיב הדין קרא לא הות אפשר למימריה דכתיב עורה למה תישן יי' חס ושלום לית קדמוי שינה אלא כד חטיין בית ישראל עבד גרמיה דכוות דמיך כרם כד עבדין רעותיה לא נאים ולא דמיך נטיר ישר' ביה בליליא ההוא נדת שינתיה דמרדכי צדיקא דהוות שהיד ולא שכיב והוות שכיב ולא דמיך דהוון בית ישראל מתכנשין ויתבין קדמוי ואמרין ליה את גרמת לנא ית כל בישתא הדא ואין את קמת מן קדם המן רשיעא וכרעת וסגידת ליה לא אתת עלנא כל עקתא הדא מתיב מרדכי ואמר לון לבושא די הוה לביש המן רשיעא ציירין עלויתרין צלמין חד מן קדמוי וחד מן בתרוי ואין קמית וסגידית ליה אשתכחית דאפלח לטעותא ואתון ידעין מן דפלח לטעותא יאבד מן עלמא הדין ומטרד מן עלמא דאתי ושתקון מיניה כולון ביה בליליא נדת שינתא דהמן רשיעא דהוות שהיד ולא שכיב והוות שכיב ולא דמיך מהימת דהוה מתקן ית צליבא למיצלב ית מרדכי עלוי ולא הוה ידע די לנפשיה הוה מתקן יתיה ביה בליליא ההוא נדת שינתא דאסתר צדיקתא דהוות עבדת לחמא לאעלא ית המן בשירותא עם

אבן עזרא

וטעם יושב בשער ה המלך בעבור שהיא מעלה גדולה והוא ת מכעיס אותי: בלילה ההוא. נדדה שנת מלכו של עולם והטעם שהשם לא יישן רק שומר ישראל ושכב ש סיבתה זכירת מעשים שעברו בעבור שנדדה שנת המלך. יש אומרי' כי טעם להביא ספר דברי הימים ל להתעסק בשמיעת ד דבריו שעברו ויש אומרי' בעבור שנדדה שנתו שמא עשה הוא על דבר שנדר ולא ה הקימו וזה קרוב אלי: יקר

אסתר

רמצא ז' וסי' הנביע · ויבקש הדבר וימצא ויתלו · וימצא כתוב וימצא מכני דבהני דעזרא · וימצא ברם גבוריה"ל דדה"ח · ויבקשוהו וימצא להם : לתלות ב' וסי' יתד לתלות · לתלות את מרדכי : מה לעשות באיש כל לשון עשיה קשורים כלמ"ר במה קשורים בב"ת וס"מ ונתתי אתם שמרי משמרת הבית · מה לעשות עוד לכרמי הנינא דפסוק · ובכל יום ויום · והעם לעשות בו כטוב · ויבא המן ויאמר לו המלך : אשר המלך חפץ ביקרו : אמירה בלבו דוקא בלבו י' דסמי' וסימ' נבסר

ז' ויּמצא כתוב אשר הגיד מרדכי על־
בגתנא ותרש שני סריסי המלך מ
יה כתי' משמרי הסף אשר בקשו לשלח יד
במלך אחשורש : ויאמר המלך מה־
נעשה יקר וגדולה למרדכי על־זה
נ' בסי' ויאמרו נערי המלך משרתיו לא־
נעשה עמו דבר : ויאמר המלך מי
בחצר והמן בא לחצר בית־המלך
ל' · ל' וח"ל לתלות עליו כל כלי החיצונה לאמר למלך לתלות את־
מרדכי על־העץ אשר־הכין לו :
ג' ויאמרו נערי המלך אליו הנה המן
עמד בחצר ויאמר המלך יבוא :
ויבוא המן ויאמר לו המלך מה־
לעשות באיש אשר המלך חפץ ב
ג' רסיפי ויאמר בלבו · ביקרו ויאמר המן בלבו למי יחפץ
ז' מל המלך לעשות יקר יותר ממני :
ויאמר המן אל־המלך איש אשר
ט' המלך חפץ ביקרו : יביאו לבוש
מלכות אשר לבש־בו המלך וסוס
ל' · יו אשר רכב עליו המלך ואשר נתן כתר
יר · ז' מלכות בראשו : ונתון הלבוש
ל' בסי' והסוס על־יד איש משרי המלך
ג' · ו' חס' בליש' הפרתמים והלבישו את־האיש אשר
ל' וכתי' כן המלך חפץ ביקרו והרכיבהו על־־
ד' הסוס ברחוב העיר וקראו לפניו ככה
לו' · לב' יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו
: ויאמר המלך להמן מהר קח את־
הלבוש ואת־הסוס כאשר דברת
ועשה־כן למרדכי היהודי היושב
ל' וח' ותפל לרבת בשער המלך אל־תפל דבר מכל אשר
דברת : ויקח המן את־הלבוש ואת־
הסוס וילבש את־מרדכי וירכיבהו
ד' ברחוב העיר ויקרא לפניו ככה
לו' · לב' יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו :

מלכא אחשורוש ביה בליליא ההוא נדת שינתיה דמלכא דאחשורוש טפשא דהות שהיד ולא שכיב והוות שכיב ולא דמיך די נקט יתיה רותא דנקטא למלכי וחבטת יתיה כוליה ליליא עני וכן אם לכל רברבנוי מה דאכלית לא הנאה לי ומה דשתיתי לא אתקבל עלי שמיא רעימין עלי ושמי שמיא מרימין בקליהון הידא מתנן אמרית למשבק למדינתא ולא שבקית לון או אסתר והמן מבוונין למקטל יתי ודלא אעלת אסתר לשירותא עמי אלא המן בלחודוי בית בליליא ההוא על דכרן אברהם יצחק ויעקב קדם אבוהון די בשמיא ואשתלח מן מרומא מלאכא הוא מיכאל רב חיילא דישראל ויתיב ברישיה דמלכא ונדי ית שינתא מיניה כוליה ליליא עד די אמר לאעלא קדמוי ית ספר דכרניא מילי דיומא והוון קרין ביה קדם מלכא עבדי דיניהון מלכא קדמי דהוון מן קדמוי ויתיב לעיל מן עיטוי דמלכא והוה מסתכל מלכא וחזי ברמות גבר עני ואמר ליה למלכא המן בעי דנקטלך ונמליך יתיה חילופיך והוא מקדם בצפרא ובעי למישאל מינך גברא דפרקך מן מותא ובעי למקטליה אלא אימר ליה להמן מה למעבד לגברא דמלכא צבי ביקריה ותחזי דלא שאיל מינך אלא לבושין דמלכא וכתרא דמלכותא וסוסיא די רכיב עלוי מלכא : ואשתכח כתוב בספרא די חוי מרדכי על בגתנא ותרש תרין רבני מלכא דינטרי פלטרין די בעו לאושטא ידא לקטלא ית מלכא דאחשורוש בבית דמכיה : ואמר מלכא מה אתעביד יקרא ורבותא למרדכי על דין ואמרו עולמי מלכא משומשנוי לא אתעביד עד כדון עימיה שום פידעם : ואמר מלכא מן גברא דקאים בדרתא והמן על לדרתא די בבית מלכא בריתא למימר למלכא למצלוב ית מרדכי על קיסא דזמין ליה : ואמרו עולמי מלכא לותיה הא המן קאים בדרתא ואמר מלכא יעול : ועל המן ואמר ליה מלכא מה חזי לאיתעבדא לגבר די מלכא צבי ביקריה וחשיב המן בליביה ואמר מאן יצבי מלכא למעבד יקרא יתיר מני : ואמר המן לות מלכא גבר די מלכא צבי ביקריה : ישים מלכא טעים ייתון לבוש ארגוונא די לבישו ביה ית מלכא ביומא די על למלכותא וסוסא די רכב עלוי מלכא ביומא דעל למלכותא ודי איתיהב כלילא דמלכותא ברישיה : ויהא מתיהב לבוש ארגונא וסוסא על ידא דגברא רבא מרברבי דמלכא איסטרטיגין וילבשון תורבייני מלכא ית גברא דמלכא צבי ביקריה וירכיבונוהי עילוי סוסא בפתאת דקרתא ויקלסון קדמוי כדנא יתעביד לגברא דמלכא צבי ביקריה : ואמר מלכא להמן אוחי סב ית לבוש ארגונא וית סוסיא כמא די מלילתא ועביד כן למרדכי יהודאה אמר ליה המן לאידין מרדכי אתיב ליה מלכא למרדכי יהודאה אמר ליה המן סגיאין מרדכי יהודאי אית בשושן אתיב ליה מלכא להתוא דסדרת אסתר ליה סנהדרין בתרע פלטרין דמלכא אמר ליה המן בבעו מינך קטול יתי ולא תגזור עלי כפיתגמא הדין אמר ליה מלכא אוחי ולא תמנע מדעם מן כל מה דמלילתא : ודבר המן ית לבוש ארגונא וית סוסא ואלביש ית מרדכי וארכיבינה בפתאת דקרתא וקלס קדמוי כדין יתעביד לגברא די מלכא צבי ביקריה :

אבן עזרא

יקר · הוא שם ולעולם הוא קמוץ רק אם היה סמוך כמו ואת יקר תפארת גדולתו ואם היה שם התואר יהיה היוד קמוץ בקמץ גדול וכאשר יסמך יתערב עם השם הסמוך יקר רוח איש תבונה והטעם יפרים ביניהם יחפץ ביקרו · המלך חפץ לעשות יקר לו : ויאמר המן בלבו · יש מדברי יחיד כי מזה הכתוב כלמוד כי בנבואה כתב' זאת המגלה כי מי יודע תעלומות לב כי אם השם מגלה סודו אל עבדיו הנביאים ואחרים אמרו כי היה דרך סברא או המן גלה סודו אחר כן או ביום עצמו וכמוהו ויאמר עשו בלבו והאמת כי זאת המגלה ברוח הקדש נכתבה · מבאכו למי יחפוץ וגם דרכו יחפץ שני מסקלים : יביאו · המשרתים : ואשר נתן כתר מלכות בראשו · יש אומרים שהרגים שחרה על המלך על כתר המלכות בעבור כבוד המלכות על כן אמר ונתון הלבוש והסוס ולא הזכיר הכתר והנכון בעיני שהוא בראשו שב אל הסוס כי יש סוס של מלך שמשימו כתר מלכות בראשו כאשר ירכב עליו המלך ואין אחד מעבדי המלך רשאי לרכוב עליו וזה דבר ידוע : כדחף

רשי

ונתון הלבוש והסוס על יד איש · ואת הכתר לא הזכיר שראה עינו של מלך רעה על שאמר שיתנו הכתר בראש אדם :
ויסב

כסרח
במלכים א' סימן י"ב :
ונתון ז' וסי' נמסר ב
בסדר מקץ ובירמיה
סימ' לו' : הפרתמים ג'
וסימ' נמסר בריש ס
ספרא : והלבישו ו'
חס' בליש' וסימניהון
הבלבשכם שני עם ·
והלבישו לדניאל א
ארגונא · והלבשו את
האיש · כהנות עוד
וילבשם · וילבשם
כתנות · וילבשהו
בגדים : ככה יעשה
ד' וסי' ככה יעשה לשור
האחד · ככה יעשה
לאיש אשר לא יבנה ·
והלבישו את האיש
אשר המלך חפץ ב
ביקרו · ויקרא לפניו
ככה יעשה לאיש :
אשר המלך חפץ ב
ביקרו ד' דסמיכי וסימ'
ויבא המן ויאמר לו ·
והלבישו את האיש ·
והרכיבוהו על הסוס ·
וירכיבוהו על הסוס ב
ברחוב :

נדחף ב׳ ופתח וסימ׳ והמן נדחף אל ביתו אבל · וגם הוא נדחף לצאת כי נגעו יי׳ דה׳: לנפול ד׳ חס׳ וסימ׳ לנפל בחרב · גם בבל לנפל חללי ישראל · דחה דחיתני לנפל · אשר החילות לנפל לפניו: אסתר המלכה י״ד וסימ׳ ויודע הדבר למרדכי · ויהי כראות המלך את אסתר המלכה · כהלך אסתר המלכה ומה קדמאה · אף לא הביאה אסתר המלכה · לשתת עם אסתר בתרא דגם ביום השני ושלאחריו · מי הוא זה ואי זה הוא אשר · והמן עמד לבקש על נפשו מאסתר

וישב מרדכי אל שער המלך והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש: ויספר המן לזרש אשתו ולכל אהביו את כל אשר קרהו ויאמרו לו חכמיו וזרש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפל לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו: עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו ויבהלו להביא את המן אל המשתה אשר עשתה אסתר:

ז ויבא המלך והמן לשתות עם אסתר המלכה: ויאמר המלך לאסתר גם ביום השני במשתה היין מה שאלתך אסתר המלכה ותנתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש: ותען אסתר המלכה ותאמר אם מצאתי חן בעיניך המלך ואם על המלך טוב תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי: כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי אין הצר שוה בנזק המלך: ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן: ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה והמן נבעת מלפני המלך והמלכה: והמלך קם בחמתו ממשתה היין אל גנת הביתן והמן עמד לבקש על נפשו מאסתר המלכה כי ראה כי כלתה אליו הרעה מאת המלך:

ותב מרדכי לסנהדרין די בתרע פלטרין דמלכא ואשלח ית לבוש ארגונא מעילוהי ולבש סקא ויתיב על קטמא והוה מודה ומצלי עד רמשא והמן אתבהל ואזל לביתי אבל על ברתיה ומתעטף על רישיה כאבילא על ברתיה וכיסופיה: ואישתעי המן לזרש אנתתיה ולכל רחמוי ית כל די אירעיה ואמרו ליה חכימוי וזרש אינתתיה אין מזרע דצדיקיא מרדכי דשרית למיפל קדמוי היכמת די נפלו מלכיא קדם אברהם במישר חקליא אבימלך קדם יצחק יעקב נצח סל מלאכא ועל ידוי דמשה ואהרן טבעו פרעה וכל משיריתיה בימא דסוף וכל מלכיא ושלטוניא דאבאישו להון מסר יתהון אלההון בידיהון ואף אנת לא תיכול לאבאשא ליה ארום מיפל תפול קדמוי: עוד כען אינון ממללין עימיה ורבני מלכא מטו ואוחו להנעלא ית המן למשתיא דעבדת אסתר: ועל מלכא והמן למשתי עם אסתר מלכתא: ואמר מלכא לאסתר אוף ביומא תנינא במשתיא דחמרא מה שאלתך אסתר מלכתא ויתיהב ליך ומה בעותיך אפילו עד פלגות מלכותא אתנינה ליך לחוד למבני בית מוקדשא דקאים בפלגות תחום מלכותי לא אתן ליך דהכדין קיימית בשבועה לגושם ולטוביה ולסנבלט ברם אוריכי עד דירבי דריוש בריך ויחסין מלכותא ותתעביד: וזקפת אסתר ית עינהא כלפי שמיא ואתיבת אסתר מלכתא ואמרת אין אשכחית רחמין קדמך מלכא רמא ואין קדם מלכא דארעא שפיר תתיהב לי שיזיב נפשי מן ידוי דסנאה בשאלתי ופורקן עמי מן ידוי דבעיל דבביה בבעותי: ארום איזדבננא מגן אנא ועמי בית ישראל לאישתיצאה לאתקטלא ולהובדא ואילולי לעבדין ולאמהן אזדבננא שתקית ארום לית מעיקא טימין ורווחא באוזניקא דמלכא: ואמר מלכא אחשורוש ואמר לאסתר מלכתא מן הוא דין ובאידין אתר הוא גברא חציפא וחייבא ומרודא די אמלכיניה לביה למעבד כדין: ואמרת גברא מעיקא ובעיל דבבא דבעא למקטלך ברמשא בבית דמכך ויומא דין בעא למלבש אסטלא דמלכותא ולמרכב על סוסא די לך ולאחתא מניכא דדהבא על רישיה ולמרדא בך ולמיסב מינך מלכותא ואסתקפת מילתא מן שמיא ואתעבידת ההוא יקרא למרדכי צדיקא אחוי דאבא בר יאיר בר שמעי בר שמידע בר בענה בר אלה בר מיכה בר מפיבושת בר יהונתן בר שאול מלכא בר קיש בר אביאל בר צרור בר בכורת בר אפיה בר שחרים בר עזיה בר ששון בר מיכאל בר אליאל בר עמיהוד בר שפטיה בר פנואל בר פיתח בר מלוך בר ירובעל בר ירוחם בר חנניה בר זבדי בר אלפעל בר שמרי בר זבדיה בר רמות בר חשום בר שחורה בר עזא בר גוזא בר גרא בר בנימן בר יעקב בר יצחק בר אברהם גברא מעיקא ובעיל דבבא המן בישא הדין בעא למיצלביה והמן אישתעמים מן קדם מלכא ומלכתא: ומלכא זקף ית עינוי וחזא והא עסרתי מלאכין דמיין לעסרתי בנוי דהמן קטיעין אילניא די בגינתא גואה בכין קם בריתחיה ממשתיה דחמרא ואזל לגינתא גואה למיחמי מן הוא דין והמן קם למתבע חייסא על נפשיה מאסתר מלכתא ארום חזא ארום אסתקפת עלוהי בישתא מלות מלכא:

רשי

וישב מרדכי · לשקו ולתעניתו: אבל וחפוי ראש · רבותינו פירשו הדבר במסכת מגילה: אשר החילות לנפול וגו׳ · אמרו אומה זו נמשלו לכוכבים ולעפר כשהם יורדים יורדי׳ עד עפר וכשהם עולים עולי׳ עד לרקיע ועד הכוכבים: תנתן לי נפשי · שלא אהרג בשלשה עשר באדר שנגזרת גזרת הריגה על עמי ומולדתי: ועמי · ינתן לי בבקשתי שלא יהרגו ואם תאמ׳ מה איכפת לך כי איככה אוכל וראיתי וגו׳: כי אין הצר שוה בנזק המלך · אינו חושש בנזק המלך שאילו רדף אחר הנאתך היה לו לומר מכור אותם לעבדי׳ ולשפחות ויקבל הממו׳ או החיה אותם להיות לך לעבדי׳ הם וזרעם: ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה · כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר ב׳ פעמים אינו אלא למדרש ומדרשו של זה בתחלה היה מדבר עמה ע״י שליח עכשיו שיודע שממשפחת מלכים היא דבר עמה הוא בעצמו: כי כלתה · נגמר׳ הרעה והשנאה והנקמה: והמן

מסרה

המלכה · ביום ההוא נתן המלך אחשורוש · הנה בית המן נתתי ל לאסתר · וכה שאלתך בתרא · ותכתב אסתר המלכה בת אביחיל · לקיים את ימי הפרים האלה בזמניהם: הצר ג׳ ב׳ קמצ׳ וא׳ פתח וסי׳ על הצר הצורר אתכם ודרעתם · ולירצא ולבא אין שלום מן הצר · כי אין הצר שוה בנזק המלך · אנ״ך · קדמ׳ פתח: נבעת ב׳ וסימ׳ נבעת מפני מלאך יי׳ · והמן נבעת מלפני המלך: כלתה אליו ג׳ בליש׳ וס׳ וכלות אליהם כל היום · ועתה דמי וראי מה תעשי כי כלתה · כי כלתה אליו הרעה מאת המלך: על

אבן עזרא

נדחף · מעצמו והוא אבל וחפוי ראש פעול והטעם שכסה ראשו והעד ופני המן חפו והוא מגזרת ויחפהו ואין הוא בבנין אחר: ויאמרו לו חכמיו · בבוא איד הרשע לא יתנבאו אוהביו עליו טוב: תנתן לי נפשי · הטעם אין שאלתי כי אם נפשי ומה נכבד טעם תנתן לי: כי נמכרנו · מבנין נפעל והטעם אחר מכרנו והנה ואתמכרת׳ שהם ימכרו עצמם ואין קונה: ואילו · כמו ואילו חיה אלף שנים והאלף כוסף והטעם כי נמכרנו להשמיד ואילו נמכרנו להיותנו עבדים ושפחות הייתי מחרשת כי אין הצרה הזאת הבאה עלינו שוה בעינינו מאומה אף על פי שאין למעלה ממנ׳ אחר הריגה כדי שלא יבא המלך לידי נזק במחשבתו והנה הצר שם כמו צר ומצוק מצאוני או פי׳ הצר שם התואר כי אין האויב שוה שיבא נזק למלך ומלת נזק בלשון ארמית לא להוי נזיק · ויאמר המלך אחשורוש ויאמר · פעמיים להורות שהמלך כעס מיד ומרוב כעסו אמר במהירות מי הוא זה פעמים כאוא׳ בכעסו מי זה אתה אמור מי זה אמור מהרה · ת״ו נבעת מורא והטעם כמו נבהל מגז׳ והנה בעתה: כי כלתה · כמו כי כלה היא:

והמן

אבן עזרא

והמן נופל. שהיה מתחנן ומשתחוה לרגליה וכראותו כי שב המלך נפל מרוב פחדו ודרך הדרש ידועה: לכבוש את המלכה. כינוי לשכיבה שתהיה תחת רשותו והנה יכריחנה וכמוהו וכבשוה: וטעם עמי שאני רואה זה: חפו. המפרשים והטעם כסו פניו כי כן משפט מלכי פרס שיכסו עבדי המלך פני מי שכעס עליו המלך שלא יראנו עוד המלך וזה דבר ידוע בספרי פרס: חרבונא יש אומרים כי אליהו ז"ל נדמה למלך כרמו' סריס. וטעם וחמת המלך שככה שלא כ כהה חמתו עד תלות המן עזרת והסכותי מגלי ואם הם שנים בעיניכם: מה הוא לה שהוא דודה: העביר מלה יוצאה בעבור שהוסר מאחר ונתן לאחר וכמוהו ואת ה העם העביר אותו. ומרדכי מושל על בית המן כי עושר רב היה לו גם עבדים ושפחות כי אין אחר המלך ג גדול ממנו. וטעם ותוסף אסתר בעבור כי כל שאלתה היתה להשמיד המן: וכשר. הטעם טוב וכמוהו אשר יכשר בכושרות כפ"א איככה אוכל כפול ויש אומרי' שהם שתי מלות כמו איפה כי מצאנו איכה תרעה מטעמו כטעם איפה איככה אוכל לחיות. כן באבדן במקו' תם שלו הוא לשון נקבות והטעם באבדן כמות מולדתי ויותר טוב ה היות באבדן שם ה הפועל כמו מכת חרב והרג ואבדן והנ"ון נ נוסף כי משקלי שמות הפעלים משונים:

רשי

והמן נופל. המלאך דחפו: על המטה אשר אסתר עליה. דרכן היה ליסב בסעודה על צדן על גבי המטות כמו שאמר בראש הספר מטות זהב וכסף לבני המסת: הגם לכבוש. לשון תימה הוא לכבוש לאנוס בחזקה כמו ונכבשה הארץ: גם הנה העץ. גם רעה אחרת עשה שהכין עץ לתלות אוהבו של מלך שהציל המלך מסם המות: מה הוא לה: איך הוא קרוב לה: להעביר את רעת המן. שלא תתקיים עצתו הרעה: הנה בית המן וגו׳. ומעתה הכל רואים שאני חפץ בכם וכל מה שתאמרו יאמינו הכל שמאתי הוא לפיכ׳ אין צריכין אתם להשיבם אלא כתבו ספרים אחרים כטוב בעיניכם:

על נבטה ב' וסימ' ויתחזק ישראל וישב על המטה׃ והמן נפל על המטה׃ ופני י"ו וסימ' נמסר בתלים סימן פ"ב׃ חרבונה ב' חד כתי' אלף וסימ' אמר למהומן בזתא חרבונא׃ ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים׃ עשה המן למרדכי חד מן י"ו מלין בקריאה קרני פרה וירח בן יומו משרתו וסימ' ומדתם מחוץ לעיר. אלה הנחלות אשר נחלו׳ ושני אנשים שרי גדודים

והמלך שב מגנת הביתן אל בית
משתה היין והמן נפל על המטה
אשר אסתר עליה ויאמר המלך הגם
לכבוש את המלכה עמי בבית הדבר
יצא מפי המלך ופני המן חפו: ויאמר
חרבונה אחד מן הסריסים לפני
המלך גם הנה העץ אשר עשה המן
למרדכי אשר דבר טוב על המלך
עמד בבית המן גבה חמשים אמה
ויאמר המלך תלהו עליו: ויתלו
את המן על העץ אשר הכין
למרדכי וחמת המלך שככה:
ח ביום ההוא נתן המלך
אחשורוש לאסתר המלכה את בית
המן צרר היהודיים ומרדכי בא לפני
המלך כי הגידה אסתר מה הוא לה
: ויסר המלך את טבעתו אשר
העביר מהמן ויתנה למרדכי ותשם
אסתר את מרדכי על בית המן:
ותוסף אסתר ותדבר
לפני המלך ותפל לפני רגליו ותבך
ותתחנן לו להעביר את רעת המן
האגגי ואת מחשבתו אשר חשב על
היהודים: ויושט המלך לאסתר את
שרבט הזהב ותקם אסתר ותעמד
לפני המלך: ותאמר אם על המלך
טוב ואם מצאתי חן לפניו וכשר
הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו
יכתב להשיב את הספרים מחשבת
המן בן המדתא האגגי אשר כתב
לאבד את היהודים אשר בכל
מדינות המלך: כי איככה אוכל
וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי
ואיככה אוכל וראיתי באבדן
מולדתי: ויאמר המלך
אחשורש לאסתר המלכה ולמרדכי
היהודי הנה בית המן נתתי לאסתר
ואתו תלו על העץ על אשר
שלח ידו ביהודיים:

ב׳ · ח׳ · ב׳ ח׳ חס וח׳ חל · ב׳ בסיפ׳ · ל׳ וכסי׳ חד כתי׳ ח׳ · י"ו בטע׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ וחס · ל׳ על תברכה וח׳ ויתלו את מרדכי · י"ד · יתיר יוד · ל׳ · י"ג · ב׳ מ״ל המלחמה חל תזכותיה · ידין · ל׳ חס׳ · ל׳ · ב׳ ומ״ל · ב׳ ומטע׳ בהו · ב׳ מלרע וכפכו׳ · י"ב · ב׳ חביכה · ב׳ · י"ב · ל׳ · ד׳ חס׳ · י"ד · ל׳ · ז׳ח כסו׳ על על ומלת ביניהו׳ · יתיר יוד

ומלכא תב בריתחיה מגנתא גואה לבית משתיא דחמרא והא גבריאל מלאכא דחף ית המן רשיעא וחמא מלכא והמן גחין עליה דרגישא די אסתר עלה ותוה מלכא ואמר הא ברם בקושטא לא אתא המן אילהן למשכוב עם מלכתא כד אנא שרי בביתא כען כל עממיא ואומיא ולישניא דאינו מה אית לעוברא ביה פתגמא נפק מפומיה דמלכא ואפוי דהמן אתחפיאו בהתא׃ ואמר חרבונא חד מן רבניא קדם מלכא ברם הא קיסא די זמין המן למצלב ית מרדכי דמליל טבא בגין מלכא ועל ידוי אשתזיב מקטול והא קיסא קאים בבית המן כען אין על מלכא שפיר יתנסח אע מן ביתיה וזקיף יתמחי עלוהי רומיה חמשין אמין ואמר מלכא אזילו צליבו יתיה עלוהי׃ וצליבו ית המן על קיסא די זמין למרדכי ורתיחא דמלכא אישתדיכת׃ ביומא ההוא מסר מלכא אחשורוש לאסתר מלכתא ית ביתא דהמן מעיק יהודאי וית אינשי ביתיה וית כל טסברוי וית כל עתריה ומרדכי על קדם מלכא ארום חויאת ליה אסתר מן הוא לה׃ ואעדי מלכא ית סיטומתא עיזקתא די אעביר מהמן ויהבה למרדכי ושויאת אסתר ית מרדכי רב וסרכן על גניסיה דהמן׃ ואוסיפת אסתר ומלילת קדם מלכא ונפלת קדם רגלוי ובכיאת ופייסת ליה לבטלא ית בישת המן דמן יחוס דאגג וית זמיוניה די חשיב על יהודאין׃ ואושיט מלכא לאסתר ית תיגרא דדהבא ואיזדקפת אסתר וקמת קדם מלכא׃ ואמרת אין על מלכא שפיר ואין אשכחית רחמין קדמוהי ותקין פתגמא קדם מלכא וטבתא אנא קדמוי בעינוי יפקיד מלכא וישים טעם למכתב למהוי תייבין פטקיא זמיוני דהמן בר המדתא דמן יחוס אגג דיכתב להובדא ית כל יהודאין די בכל פילכי מלכא׃ ארום איכדין איכול לסוברא ולמיחמי בבישתא די תונדן ית עמי והיכדין איכול למתעתדא ולמיחמי בעידן דיובדון גניסת ילדותי׃ ואמר מלכא אחשורוש לאסתר מלכתא ולמרדכי יהודאי הא בית המן יהבית לאסתר ויתיה צליבו על קיסא בגין די אושיט ידי ביהודאין׃

אין

בסרח

היו בן שאול. וישלח אשר על הבית ואשר על העיר דיהוא. הנני ממלא את כל יושבי ה הארץ הזאת דירמיה. ואמרו אליך הגידה נא לנו׳ והנוהר לנשיא מזה ומזה ד דיחזקאל. המשרתים את המלך דויקהל דויד דדה. צאו לערי יהודה דויקבץ. וירם יאשיהו לבני העם צאן. אשר עשה המן למרדכי אש׳ דבר טוב׳ תהי נא אזנך קשבת דעזרא. גם אני חצני נערתי׳ ויעש לו לשכה גדולה ושם היו לפנים. ועמדים על החברים: ובה חשחן ובני תורין: כ׳ מנהון בו׳ כשרתים חוץ מן הגלגל: ואם מצאתי ל׳ דססי׳ ותאמ׳ אם על המלך טוב. והוא חד מן י"ז ואם יחידאין וס׳ ואם אתה ל׳ עד הגל הזה. ואם ידעת ל׳ ארץ מצרים לפניך הוא ב במיטב. ואם שור ל׳ נגח הוא בתמול. ואם יהיה ל׳ היובל לבני ישראל׳ ואם אכת ל׳ לא נמצאו בתולים׳ ואם טובה ל׳ אם באמת ובתמים עשיתם דיותם עם ב בעלי שכם. ואם העשה ל׳ עלה לי"י תעלנה. ואם אני ל׳ אם יוכל להלחם אתי. ואם אל עיר ל׳ יאסף דעצת חושי ה הארכי. ואם רעה ל׳ ויאמר שלמה אם יהית לבן חיל. ואם תלך ל׳ בדרכי לשמר חקי ומצותי. ואם בגת ל׳ העל אלה לא אפקד בם נאם י"י. ואם חי ל׳ ואם חי י"י יאמרו. ואם כנות ל׳ שלשת האנשים האלה בתוכה. ואם בין ל׳ אם תגביה כנשר. ואם יפול ל׳ עץ בדרום. ואם מצאתי ל׳ חן בעיניו וכשר הדבר דאסתר:

ואתם כתבו על־היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך וחתמו בטבעת המלך כי־כתב אשר־נכתב בשם־המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב: ויקראו ספרי־המלך בעת־ההיא בחדש השלישי הוא־חדש סיון בשלושה ועשרים בו ויכתב ככל־אשר־צוה מרדכי אל־היהודים ואל האחשדרפנים־והפחות ושרי המדינות אשר מהדו ועד־כוש שבע ועשרים ומאה מדינה מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשנו ואל־היהודים ככתבם וכלשונם: ויכתב בשם המלך אחשורש ויחתם בטבעת המלך וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רכבי הרכש האחשתרנים בני הרמכים: אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל־עיר ועיר להקהל ולעמד על־נפשם להשמיד להרג ולאבד את־כל־חיל עם ומדינה הצרים אתם טף ונשים ושללם לבוז: ביום אחד בכל־מדינות המלך אחשורוש בשלושה עשר לחדש שנים־עשר הוא־חדש אדר: פתשגן הכתב להנתן דת בכל־מדינה ומדינה גלוי לכל־העמים ולהיות היהודיים עתודים ליום הזה להנקם מאיביהם: הרצים רכבי הרכש האחשתרנים יצאו מבהלים ודחופים בדבר המלך והדת נתנה בשושן הבירה: ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה:

ואתון סרהיבו כתובו בגין יהודאין כד שפיר בעיניכון בשום מימרא דמלכא וסטימו בעזקתא סיטומתא דמלכא ארום פיטקא דמתכתיב בשום מימרא דמלכא ומסתתם בעיזקתא סיטומתא דמלכא לא יתוב ריקנו: ואתקריאו לבלרין דמלכא בעידנא ההיא בירחא תליתיי הוא ירח סיון בעסרין ותלתא יומין ביה ואיכתיב ככל די פקיד מרדכי לות יהודאין ולות איסטרטילוסין והפרכין ורברבנין דמתמנן ארכונין על פילכיא דמן הנדיא רבא ועד כוש למאה ועסרין ושבע פלכין פלכא ופלכא כרושם כתבהא ועמא ועמא כממלל לישניה ולות יהודאין כרושם כתבהון וכממלל לישנהון: ואכתב בשום מימרא דמלכא אחשורוש ואסתתם בעזקת סיטומתא דמלכא ושלח פיטקין בידא דרהטונין רהטי סוסון ורוכבי ריכסא ערטולייני רמכין דאתנטילו טחוליהון ואיתקררו פיסת כף רגליהון: די יהב מלכא ליהודאי לסייעא די בכל קירווא וקירווא לאתכנשא ולקיימא ית נפשיהון לשיצאה ולקטלא ולהובדא ית כל חילוות עמא ופילכא דמעיקין יתהון טפלין ונשין ושלליהון לעראה: ביומא חד בכל פילכי דמלכא אחשורוש בתלת עסר יומין לירח תרי עסר הוא ירחא דאדר: דיטגמאת דכתבא לאתיהבא גזירת דינא בכל פלכא ופלכא בריר לכל עממיא דיהון יהודאין אטימוסין ליומא הדין לאתפרע מבעלי דבביהון: רהטונין דרכיבין על ריכסא ערטולייני נפקו זריזין וסחיפין בפתגמא דמלכא וגזירת דינא אתיהיבת בשושן בירנתא: ומרדכי נפק מן קדם מלכא בלבושא דמלכותא כד חדי ושפיר ליביה ביקרא סגי ובירבו יתירא לביש לבושא דמלכותא מילא כרפסא ותכלתא שיר בידהב טב דאופיר ומקבען ביה מרגלין ואבנין טבין לגו מן סרבלא לביש מיינקא דכרום ימא מערבא לגו מיניה לבושא כיתונא דארגוון דציירין עלה כל ציפר גדפא ועופי שמיא והוון דמיה דכיתונא ארבע מאה ועסרין ככרי דדהבא והמינא מחית בחרציה די מקבעין בארכוזי אבני בורלא מוקי פרתאין רמי בריגליה מחתין בסוקרונין דדהבא ומתחתמין בזמרגדין וספסירא מראה תלי בחרציה מחית בחולת חולית דדהבא וצייר עלה קרתא דירושלם ועל ידיה דספסירא צייר עלה גדא דמחוזא חידא מראה סחית ברישיה דצייר בצבעונין ועביד לעילא מיניה כלילא רבא דדהבא מוקרונא ולעילא מן כלילא טוטפן דמקבעין בדהבא דידעין כל עממיא אומיא ולישניא די הוא מרדכי יהודאי למקיימא קריא דכתיב ביה ויחזון כל עמא דארעא ארום שמא דיי אתקרי עלך ובמפקיה מרדכי מן תרעא דמלכא שוקיא באסיא מכיכין ודרתא בארגוונא נגיד טולא בחבלי בוצא עולימן מחתין ברישיהון כלילן וכהניא נקיטין בידיהון חצוצרתא ומכריזין ואמרין כל דלא ירתון לשלמא למרדכי ולשלמא ליהודאי דהומין יתעביד ובייתיה נולי ישתווה ועסרא בני המן סבירין ידיהון ואזלין ואמרין קדם מרדכי צדיקא ואמרין מן דיהב אגרא ליהודאי ומשלם אגרהון דרשיעיא ברישיהון והדין המן אבונא טיפשא ואיתרחיץ בעתריה ועל יקריה מרדכי ענוותנא תבריה בצומיה ובצלותיה ואסתר צדיקתא מדיקת מן חרכא וחליית איפשר למלכתא למהלכא עם בני נשא בשוקיא חזר מרדכי עינוהי וחזא יתה ואמר לה ברוך יי שלא נתנני טרף לשיניהם מתיבא אסתר ואמרת ליה עזרי מעם יי עושה שמים וארץ סגיאין מבני נשא הוו חדיין על מפלתיה דהמן רשיעא ומודין ומשבחין על פורקנא דהוה לון ליהודאי ומשבחין על פורקנא ויקרא דהוות ליה למרדכי צדיקא בזמנא ההיא והכן כתיב ומרדכי צדיקא נפק מן קדם מלכא בלבושא דמלכותא תכלא ומילא וכלילא דדהבא רבא מיכריך בוצא וארגונא וקרתא דשושן צהלה וחדיא:

רש״י

אין להשיב. אין כאן להשיבו ולעשות כתב המלך בזיוף: ככתבה. באותיות שלה: כלשונה. אותה הדבור: ביד הרצים. רוכבי סוסי׳ שצוה להם לרוץ: האחשתרנים. מין גמלים המתהרי׳ לרוץ: ותכריך בוץ. מעטה בוץ טלית העשוי להתעטף: מתיהדים

מסרה

והפחות ג׳ וסי׳ ויקראו ספרי המלך כעת הה׳ • וכל שרי המדינות והאחשדרפנים • והפחות הראשונים אשר לפני: אחשורוש ד״חס׳ וסי׳ נמסר לעיל סוף סימן כ׳: ולעמוד ג׳ וסי׳ נמסר בסדר קרח: ולעמוד לעמוד ג׳ כל וסי׳ ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת דה״. יי׳ אלהי ישראל צדיק אתה אבל העם רב ו והעת• להקהל ולעמו׳ על נפשם: בשלושה כל סיפרא מ״ל: היהודיים ו׳ יתיר י״ד וסי׳ על אשר שלח ידוי ולהיות היהודיים עתודים. ויקהלו היהודיים אשר בשושן גם ביום• והיהודיי׳ אש׳ בשושן נקהלו• לשקול אל גנזי המלך. ביום ההוא נתן המלך א אחשורוש: וחור ל׳ חד וקמץ ומרדכי יצא מלפני המלך. והוא מן א״ב מן חד חד מ משמש ו״ו בריש תיבו׳ וקמצין וסי׳ נמסר ב במסר׳ רבתא במערכ׳ אות וא״ו בס״ד:

אבן עזרא

ונחתום׳ שם הפעל והטעם ונחתום נחתם במשקל כי נכסוף נ נכספת• יש לשאול למה כתב מרדכי ל להרוג שונאי היהודי׳ ורב לו ולהם שימלטו דעכי יחכם גדול היה והנה אחשורש אמר לו עשה כל מה שתוכל כדי למלט עמך כי הספרים הראשונים שכתב המן נכתבו בשמי ונחתמו בטבעתי לא אוכל להשיבם כי כן דת מדי ופרס והעד בדברי דניאל שלא היה יכול דריוש להצילו והנה הוצרך מרדכי לכתו׳ כן דעו שהמלך צוה להמן שיהיה ת משנה למלך שיכתוב כתב בשם המלך ונתן לו המלך טבעתו ל לחתום בה שיהרגו היהודים את אויביהם בשלשה עשר לחדש אדר והנה המן הפך הדבר שיהרגו היהודי׳ ביום הנזכר ואשר ידע המלך מחשבתו הרעה תלהו על העץ על אשר שלח ידו ב ביהודים הפך רצון המלך וזה פי׳ ובבואה לפני המלך כאשר אפרש והנה העד ה הנאמן שתלה המן וצוה המלך להכתב ספרי אחרים ונחתמו בטבעתו כרצונו ת הראשון וזהו ונהפוך הוא: מהודו. סוף שמאלית מלכותו: רכבי הרכש. מרכוב המלך שאין כמותם: האחשתרנים. י״א הפרדים: הרמכים. הן הסוסיו׳ וכן בלשון ישמעאל שרוב ת מתכונתה כדרך לשון הקדם ובני הסוסיות חזקים מבני האתונות: ותכריך׳ זאת הלשון ידועה בדברי קדמונינו ז״ל והטעם כאדרת שעולף בה: בוץ. הוא הבד והוא מין ממיני פשתים ב במצרי׳ והוא דק ויקר: והעיר שושן׳ שמם היהודים: ליהודים

וככל ה׳ פסו׳ וככל וככל וסימ׳ נעשה אדם בצלמינו · ובאו ונחו כלם בנחלי הבתות · חילך ואצרתיך לבו · ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר תניינא דסיפרא · ותתן אתות ומפתים · ורבים ו׳ וסי׳ נמסר במלאבי סימן ו׳ : בשלשה כל סיפרא מ״ל וכל שאר קריאה חסרי׳ במ״ו מ״ל וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא בערך שלש בס״ד : היהודים כלהון כתובין בן במ״ו יהודיים יתיר י׳ וסימני׳ נמסר לעיל בסימן זה : וכל שרי ז׳ וסי׳ והנו נצב על עלתו · ויוחנן בן קרח וכל שרי החילי׳ · וישמע יוחנן בן

ליהודים היתה אורה ושמחה וששן
ויקר : ובכל מדינה ומדינה ובכל-
עיר ועיר מקום אשר דבר-המלך
ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים
משתה ויום טוב ורבים מעמי הארץ
מתיהדים כי-נפל פחד-היהודים
עליהם : ובשנים עשר חדש הוא-חדש
אדר בשלושה עשר יום בו אשר
הגיע דבר-המלך ודתו להעשות
ביום אשר שברו איבי היהודים
לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר
ישלטו היהודים המה בשנאיהם :
נקהלו היהודים בעריהם בכל-
מדינות המלך אחשורוש לשלח יד
במבקשי רעתם ואיש לא-עמד
בפניהם כי-נפל פחדם על-כל-
העמים : וכל-שרי המדינות
והאחשדרפנים והפחות ועשי
המלאכה אשר למלך מנשאים את-
היהודים כי-נפל פחד-מרדכי עליהם
: כי-גדול מרדכי בבית המלך
ושמעו הולך בכל-המדינות כי-
האיש מרדכי הולך וגדול : ויכו
היהודים בכל-איביהם מכת-חרב
והרג ואבדן ויעשו בשנאיהם
כרצונם : ובשושן הבירה הרגו
היהודים ואבד חמש מאות
איש : ואת פרשנדתא ואת
דלפון ואת אספתא : ואת
פורתא ואת אדליא ואת
ארידתא : ואת פרמשתא ואת
אריסי ואת ארדי ואת
ויזתא : עשרת בני המן בן-המדתא
צרר היהודים הרגו ובבזה לא שלחו
את-ידם : ביום ההוא בא מספר
ההרוגים בשושן הבירה לפני המלך
: ויאמר המלך לאסתר המלכה
בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד
חמש מאות איש ואת עשרת בני-
המן בשאר מדינות המלך מה עשו
ומה-שאלתך וינתן לך ומה-בקשתך
עוד ותעש : ותאמר אסתר אם-על-
המלך טוב ינתן גם-מחר ליהודים
אשר בשושן לעשות כדת היום
ואת עשרת בני-המן יתלו על-העץ :

ליהודאי הות רשותא למעסק באוריתא ולמיטר שביא ומועדיא ולמגזר עורלת בניהון ולאחתא תפילין על ידיהון ועל רישיהון : ובכל פילכא ופילכא ובכל קרוא וקרוא אתר די פתגם מלכא וגזירת דיניה מטי חדות ובדיחתא ליבא ליהודאין ומשתיא ויומא טבא וסגיאין מעממא דארעא מתגיירין ארום נפל פחדא דיהודאי עילויהון :
ובתרי עסר ירחין הוא ירח אדר בתלת עסר יומין ביה דימטא פיתגם מלכא וגזירת דניה לאתעבדא ביומא דחשיבו בעלי דבבין דיהודאין למשלוט בהון ואתהפיך מן שמיא בגין זכותא דאבהתא די ישלטון יהודאין אינון בסנאיהון : אתכנשו יהודאין בקירויהון בכל פילכי דמלכא אחשורוש לאושטא ידא בכל דתבעין בישתהון וגבר לא קם באפיהון ארום נפל פחדהון על כל עממיא : וכל רבני פלכיא ואסטרטילוסין והיפרכין ועברי עיבידתא די למלכא מסנן עילויהון ית יהודאין ארום נפל פחדא דמרדכי עילויהון : ארום אפיטרופוס ורב וסרכן מרדכי בבית מלכא ומטבעיה נפק בכל פילכיא ארום גברא מרדכי רב בית אבא למלכא ואזל ומתרברב : ומחו יהודאין בכל בעלי דבביהון מחת קטילת סייפא וקטילת גולמין גולפין והובד נפשת ועבדו בסנאיהון כרעותהון : ובשושן בירנתא קטלו יהודאין והובידו חמש מאה גוברין כולהון רופילין מרבית עמלק : וית פרשנדתא וית דלפון וית אספתא : וית פורתא וית אדליא וית ארידתא : וית פרמשתא וית אריסי וית ארידי וית ויזתא : עשרתי בנוי דהמן בר המדתא מעיקא דיהודאין קטלו ובעדאה לא אושיטו ית ידיהון : ביומא ההוא עלא מניין קטילין בשושן בירנתא קדם מלכא : ואמר מלכא לאסתר מלכתא בשושן בירנתא קטלו יהודאין והובדו חמש מאה גובריא רופילין דמזרעית עמלק וית עשרתי בנוי דהמן במשאר פילכי מלכא מה עברו ומה שאלתך ותתיהב לך ומה בעותיך עוד ותתעבד : תא ואמר מלכא לאסתר מלכתא בשושן בירתא קטלו יהודאי וגמרו חמש מאה גוברין וית עשרתי בנוי דהמן בשאר מדינתי דמלכא מה עברו ומה שאילתיך ויתיהב לך ומה בעותיך תוב ותתעביד : ואמרת אסתר אין על מלכא שפיר יתיהב רשו אוף מחר ליהודאין די בשושן למעבד יומא טבא וחדוא כד חזי למעבד על יומא ניסא וית עסרתי בנוי דהמן יזדקפון על קיסא : תא ואמרת אסתר אין על מלכא שפיר יתיהיב אוף למחר ליהודאי דאית בשושן למעבד היך גזירת יומא דין וית עסרתי בנוי דהמן יזקפון על צליבא :

אבן עזרא

ליהודים היתה אורה. פירוש בהלא כטעם אורה כאדם שהוא יושב בחושך ויצא ל לאור העולם שהוא הפך בלא אמצעי כן היה דבר ישר׳: מגיע. שבנין מוסף רק הוא פועל עומד וכן הגעת למלכות: מתיהדים. מלה זרה ויאמר רבי יונה המדקדק כי מ מזאת המלה כלמוד כי מלת תורמין כמוהו כי יוד יהודה איננה עיקר והנה שב במלת מתיהדים שורש גם הוסיף ואמר מדית ו ומליח הנו כמו את מובאך ואת מוצאך כי היה ראוי להיותו מבואך רק בא על דרך חביריו ולא אמר כלום כי וי״ו מובאך אם נוסף איננו תמה כי אותיות אהו״י נמצאו נוספים בין בראש המלה ובין באמצע ובין בסוף גם ישרו ואין כן מ״ם תליא ותשוב על מלת תורמין מה שאמרו ר רבותי׳ ז״ל לשון מקרא לחוד ולשון תלמוד ל לחוד ויתכן היות מתיהדים שיתיחסו על שבט יהוד׳ והנה יהיה בדקדוק יפה: אשר שברו. כמו עיני כל אליך ישברו: ונהפך הוא. שם התואר מבנין נפעל: נקהלו היהודים. לאות כי היה להם עזר׳ בשושן: הולך וגדל. שם הפועל מבנין הקל והנה הוא כשם התואר: ואבד חמש מאות איש. שם הפועל מהבנין שכבר הדגוש כמו הנה לא ידעתי דבר היו חכמים בספרד ושמו על ט טעם ארידתא וכן פ פורתא והם השמחים ללא דבר כי אלה ה השמות הם פרסיים לא עבריים: ובבזה לא שלחו. שם מפעלי הכפל על משקל רבה גם זאת עצה טובה שהית׳ הבזה לאוצרות המלך לרצונו: בשושן הבירה הרגו היהודים. הם אנשי מרדכי הם היהודים אשר בשושן הרגו א אויביה׳ בשושן על כן אמר הכתוב ליהודים אשר בשושן ותנתן גם בשושן ויקהלו היהודי׳ אשר בשושן ולא הזכיר הבירה: וטעם

רשי

מתיהדי׳. מתגיירים: ועושי המלאכה. אותם שהיו ממונים לעשות צרכי המלך: עשרת בני המן. ראיתי בסדר עולם אלו עשרה שכתבו ש שטנה על יהודה ו וירושלים כמו שכתוב בספר עזרא ובמלכות אחשורוש בתחלת מ מלכותו כתבו שטנה על יהוד׳ וירושלים ומה היא השטנה לבטל העולי׳ מן הגולה בימי כורש שהתחילו לבנות את הבית והלשינו ע עליה׳ הכותי׳ והחדילום וכשמת כורש ומלך אחשורוש והתקנא׳ המן דאג שלא יעסקו אותן שבירושלים בבנין ו ושלחו בשם אחשורוש לשרי עבר הנהר ל לבטלן: ובבזה לא שלחו את ידם. שלא יתן המלך עין צרה בממון: ואת עשרת בני המן יתלו. אותן שהרגנו: ותנתן

מסרה

קרח וכל שרי׳ ויקח יוחנן בן קרח · וחבירו · ולא שמע יוחנן׳ והאחשדרפני׳ והפחו׳ ועשי המלאכה: בבי׳ המלך ג׳ וסימ׳ וישמע עבד מלך · והשלישית בבית המלך · כי גדול מרדכי בבית המלך · וא׳ בבית מלך אשר נשאר בבית מלך : וגדול ח׳ ומ״ל וסי׳ והוא שבור ויאמ׳ המלך אל עבדיו · כאין כמוך ה׳ גדול את׳ וגדול · וילך דוד הולך וגדול · וחבירו · כי האיש מרדכי הולך וגדול · כי מרדכי היהודי משנ׳ · קטון וגדול שם הוא : ש״ן פרשנדתא רבתי ות״ו זעיר׳ · פרמשתא ת״ו ש״ן זעירא · ויזתא ו״ו רבתי ז״ין זעירא ואתוון רבתי וזעירי׳ כלהון נמסרו במסרה רבת׳ בריש המערכות בס״ד : וצריך שיהא איש בראש הדף ו ועשרת בסוף הדף ו ובסוף העמוד וצריך לאומרם בנשימה אחת ועשרת בני המן עמהם ו״ו דויזתא צריך ל למםתחיה כמוריא ד דלברות · לא״ מלכים

פרשנדתא ל׳ תי״ו זעיר ל׳ שי״ן זעיר ס״א מסרשי״ן זעירא

פרמשתא ס״א רי״ש ת״א זעיר׳

י׳ בני המן אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנ׳ שיפלו ולא יקומו למפלהם : אספתא ארידתא פורתא פרמשתא פרשנדתא כלהון מלעיל ואינון בן א״ב מן חד חד לעיל וסי׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות האלף בס״ד : לאסתר המלכה י״ד וסימ׳ נמסר לעיל ריש סימן ז׳ :

הפרזות ג' בליש' וסימ' ואמרת אעלה על ארץ פרזות. פרזות תשב ירושלם. על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות: הקרובים ה' מל' בליש' וסימ' ידעו קרובים את גבורתי. מאהביה אל אשור קרובים. הכהנים אשר קרובים לי"י. ומלך ששך ישתה. ויכתב מרדכי את הדברים האלה: כימים ד' וסימ' ואנכי עמדתי בהר. והשבו בקדש ימים רבים ואנכי עמדתי בהר. לא כימים הראשונים. כימים אשר נחו בהם: החלו ג' וסימ' ועיניו החלו כהות. החלו.

14 ויאמר המלך להעשות כן ותנתן דת בשושן ואת עשרת בני המן תלו:
15 ויקהלו היהודיים אשר בשושן גם ביום ארבעה עשר לחדש אדר ויהרגו בשושן שלש מאות איש ובבזה לא שלחו את ידם:
16 ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמד על נפשם ונוח מאיביהם והרוג בשנאיהם חמשה ושבעים אלף ובבזה לא שלחו את ידם:
17 ביום שלושה עשר לחדש אדר ונוח בארבעה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה:
18 והיהודיים אשר בשושן נקהלו בשלושה עשר בו ובארבעה עשר בו ונוח בחמשה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה:
19 על כן היהודים הפרוזים הישבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלח מנות איש לרעהו:
20 ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים:
21 לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה:
22 כימים אשר נחו בהם היהודים מאיביהם והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאבינים:
23 וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם:
24 כי המן בן המדתא האגגי צרר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם והפל פור הוא הגורל להמם ולאבדם:

ואמר מלכא לאתעבדא כדין ואתיהיבת גזירת דינא בשושן וית עסרתי בנוי דהמן צליבו: ודין סידור צליבתהון דאצטליבו עם המן אבוהון על קיסא דזמין למרדכי רומיה חמשין אמין תלת אמין הוה נעיץ בארעא וארבע אמין ופלגא הוה רחיק פרשנדתא מן ארעא ופרשנדתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן דלפון פלגות אמתא: דלפון הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן אספתא פלגות אמתא אספתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן פורתא פלגות אמתא פורתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן אדליא פלגות אמתא אדליא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן ארידתא פלגות אמתא ארידתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן פרמשתא פלגות אמתא פרמשתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן אריסי פלגות אמתא: אריסי הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן ארידי פלגות אמתא: ארידי הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן ויזתא פלגות אמתא: ויזתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן המן פלגות אמתא: המן הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק על רישיה תלת אמין בגין דלא ייכול מיניה עופא וזרש ערקת עם שבעין בנין דאשתארו להמן דהוו הדרין על תרעיא ומתפרנסין ושמשי ספרא אתקטיל בסייפא ומאה ותמניא מיתו עם חמש מאה גוברין דאיתקטילו בשושן דהוו מתמנן על אשקקי מלכא: ואתכנשו יהודאין די בשושן אוף ביומא ארבע עסר לירח אדר וקטלו בשושן תלת מאה גוברין מרבית עמלק ובעדאה לא אושיטו ית ידיהון: ושאר יהודאין די בפילכי דמלכא אתכנשו וקיימו ית נפשהון ואשכחו נייחא מבעלי דבביהון וקטלו בסנאיהון שבעין וחמשא אלפין מרבית עמלק ובעדאה לא אושיטו ית ידיהון: ביום תלת עסרי לירח אדר הוה קטול בזרעית דעמלק ונייחא הוה לישראל בארבע עסר ביה ומעבד יתיה יום משתיא וחדוה: ויהודאין די בשושן אתכנשו לשיצאה ית בנוי דעמלק בתלת עסר ביה ובארבע עסר ביה ונחו בחמשא עסר ביה ומעביד יתיה יום משתיא וחדוא: בגין כן יהודאין פציחאי דיתבין בקירוי פציחיא עבדין ית יום ארבע עסר לירח אדר חדותא ומשקיא ויומא טבא ומשדרין דורון גבר לחבריה: וכתב מרדכי ית פתגמיא האילין ושדר פטקין לות כל יהודאין די בכל פילכי דמלכא אחשורוש דקריבין ודרחיקין: לקיימא גזירת דינא עליהון למהוי עבדין ית יום ארבע עסר לירח אדר וית חמשא עסר ביה בכל שתא ושתא: כזמן יומיא די נחו בהון יהודאין מבעלי דבביהון ובירחא די אתהפיך להון מדוונא לחדוא ומאבלו ליומא טבא למעבד יתהון יום משתיא וחדווא ולשדרא דורון איניש לחבריה ומעהא דצדקתא מתנן לחשיכי: וקבילו עליהון כולהון יהודאין כחדא ית די שריאו למעבד וית די גזר כתב מרדכי בגינהון: ארום המן בר המדתא דמן יחוס דאגג מעיק כל יהודאין חשיב על יהודאין להובדותיהון צבע פיסא איהו הוא עדווא לשגושיהון ולהובדיהון:

רשי

ותנתן דת. נגזר חוק המלך: הפרזים. שאינם יושבים בערי חומה בארבעה עשר ומוקפין חומ' בחמשה עשר כשושן והיקף זה צריך שיהיה מימות יהושע בן נון כך דרשו ולמדו רבותינו: ומשלוח. שם דבר כמו משמר משמע לפי' השי"ן נקודה רפי: ויכתוב מרדכי. היא המגלה הזאת כמות שהיא: כי המן בן המדתא. חשב להומם ולאבדם: ובבאה

אבן עזרא

וטעם ויקהלו שהיו מפוזרים במסלות: ועמד על נפשם. ונוח והרג שמות הפעלי': הפרזים. כמו חדלו פרזון: ומשלוח. שם התואר מבנין הכבד הנוסף בעבור תוספת השם ותחלתו הנני מ משליח בך: מנות. חלקים כמו מנה אחת אפים: ויכתוב מרדכי. לבדו לקיים בשנה הבאה ובכה כל השני' שמחת ימי הפורים. וטעם כימים אשר נחו בהם היהודים בעבור שחשבון שמותינו ישוב בסוף המחזור בשנת החמה רק חדשינו הם אחר הלבנה והנה פירוש כימים שיהיו הימים קרובים באורך לימים הראשוני' שהיו בהם הפורי' וזה יתכן לנו תוספת אדר שני על כן הוצרך הכתוב לומר והחדש אשר נהפך להם ולעולם יהיה בחדש הסמוך לניסן בשנה פשוטה או מעוברת ומפרשי' אמרו כי טעם והחדש על אדר שני ואחרים אמרו כי כימים יום ארבעה עשר וחמשה עשר ואם כן היה ראוי שיאמר ובחדש ולא והחדש: וקבל. כמו לשון ארמי' ובא לשון יחיד שכל אחד ואחד קבל כמו בנות צעדה או שתחסר מלת כל והראשון הוא הנכון ומדקדק אמר כי וקבל שב למרדכי והוא יוצא לשני פעולי' אם כן מה טעם את אשר החלו לעשות רק הוא שקבלו אשר עשו בתחילה כי עשו בשנה הבאה פורים: ואת אשר כתב מרדכי. לעשות כן בכל שנה ושנה: כי המן בן המדתא הטעם דין הוא שיקבלו זה כי לולי זאת התשועה כ כמו' שמם ושם זרעם ויזכרו אותה בכל שנה להודות השם אשר לו נתכנו עלילות: דגשות מ"ם להמם לחסרון מ"ם הכפלי: ובבאה

מסרה

הערמו ליסוד. החלו להעלות עלות. בחדש השני החלו זרובבל. כי החלו הפרוצים להסתם. את אשר החלו לעשות:

ובבאה לפני המלך. הטעם כי המן חשב לאבד היהודים וכאשר באת אסתר אל המלך ותחנן על עצה אמר המלך שיכתוב עם הספר ישוב מחשבתו הרעה על כן בטלו הספרים הראשונים פירו' על כן השני: על כל דברי האגרת הזאת. מגז' אגרה שהזכיר מאכלה והטעם מחברת המלים: ומה ראו בעבור שראו הפלאים: ומה הגיע. באמצעות האזנים: הנלוים. הם הגרים: ולא יעבור. אין רשאי יהודי לעוברו: ככתבם. הטעם שתקרא המגלה ובעבור שעזרא הסופר הפסיק הפסוקים ולא היה אחר שנים רבות צוו חכמינו ז"ל שלא יפסיק הקורא בסוף הפסוק: בכל שנה ושנה. פשוטה או מעוברת והנה עתה הזכיר מה שקיימו היהודי' כאשר כתב מרדכי לקיים עליהם:

ובבאה לפני המלך אמר עם הספר
ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב
על היהודים על ראשו ותלו אתו
ואת בניו על העץ: על כן קראו
לימים האלה פורים על שם הפור
על כן על כל דברי האגרת הזאת
ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם:
קימו וקבל היהודים עליהם ועל
זרעם ועל כל הנלוים עליהם ולא
יעבור להיות עשים את שני הימים
האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה
ושנה: והימים האלה נזכרים
ונעשים בכל דור ודור משפחה
ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר
וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך
היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם:
ותכתב אסתר המלכה בת
אביחיל ומרדכי היהודי את כל תקף
לקים את אגרת הפרים הזאת השנית
: וישלח ספרים אל כל היהודים
אל שבע ועשרים ומאה מדינה
מלכות אחשורוש דברי שלום
ואמת: לקים את ימי הפרים האלה
בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי
היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו
על נפשם ועל זרעם דברי הצומות
וזעקתם: ומאמר אסתר קים דברי
הפרים האלה ונכתב בספר:
וישם המלך אחשרש מס על
הארץ ואיי הים: וכל מעשה תקפו
וגבורתו ופרשת גדלת מרדכי אשר
גדלו המלך הלוא הם כתובים על
ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס:
כי מרדכי היהודי משנה למלך
אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי
לרב אחיו דרש טוב לעמו ודבר
שלום לכל זרעו:

סכום פסוקי מגלת אסתר מאה וששים וששה וסי'
קס"ו וחציו ותען אסתר

וכד עלת אסתר קדם מלכא אמר לה מלכא יתוב זימוניה בישא דחשיב למעבד למרדכי וליהודאין על רישיה וצלבון יתיה וית בנוי על קיסא: בגין כן קרו לומיא האילין פוריא על שום פייסא בגין כן נטרין ליה זמן שתא בשתא כן דיפרסמון יומי ניסיא ופתגמי מגילתא הדא לאשתמעא לכל עמא בית ישראל למהויהון ידעין מה חזו למקבע יומי פוריא האילין בגין כן דאתעביד בהון ניסא למרדכי ואסתר וידעון פורקנא דמטת להון: קיימו וקבילו יהודאין קיימא עילויהון ועילוי בניהון ועילוי כל דייראי דמתוספין עליהון ולא יעיבר קיימא דיהון עבדין ית תרין יומיא האילין למקרי ית מגילתא כמכתב רושם עיבראי בבית כנישתהון בחד עסר ותרי עסר ותלת עסר וארבע עסר ובחמשא עסר בגו פציחיא ולחייתא דפלכיא בקירויא בפום זמניהון: ויומיא האילין אתחייבו למהוי להון דכרנא ולאתעברא בהון משתיא בכל דרא ודרא יחוסא ובהניוליוזאי ויחוסא דכל בית ישראל דשריין בכל פילכא ופילכא ודיירין בכל קרתא וקרתא ויומי פוריא האילין לא יעברון מגו יהודאין ודכרניהון לא ישתיצי מבניהון: וכתבת אסתר מלכתא בת אביחיל ומרדכי יהודאי ית כל מגילתא הדא וית תקפא דניסא לקיימא ית אגרתא דפוריא הדא תניינותא: ושדר פטקין לות כל יהודאין למאה ועסרין ושבע פלכין מלכות אחשורוש פתגמי שלמא והימנותא לקיימא ית יומי פוריא האילין באדר בתראה בזמן עיבורא היכמה דקיים עליהון מרדכי יהודאי ואסתר מלכתא והיכמה דקיימו יהודאי על נפשיהון ועל בניהון למהויהון דכירין פתגמי צומיא וצלותהון: ועל מימר אסתר אתקיימו פתגמי פוריא האילין ועל ידוי דמרדכי אתכתבית מגילתא בפיטקא: ושוי מלכא אחשורוש כרגא על ארעא ונגוות ימא: וכל עובדא דתוקפיה וגבורתיה ופירוש רבות מרדכי די רבייה מלכא הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי מדאי ופרסאי: מטול מרדכי יהודאה פתשגר דמלכא אחשורוש גיזברא וסבא דיהודאי רב על כל עממיא ומסוף עלמא ועד סופיה אשתמע ליה ושמעיה וכל מלכיא דחילו מקמיה וכד ליה מזדעזעין מיניה והוא מרדכי דמי לכוכב נוגהא דמזדהר ביני כוכביא ודמי לשפרפרא די נפיק בעידן צפרא והוא רבהון דיהודאי ורעי בסגיאותהון דאחוי ותבע טבתא לעמיה וממליל שלמא לכל זרעיתיה:

רשי

ובבאה. אסתר אל המלך להתחנן לו: אמר עם הספר. אמר המלך בפיו וצוה לכתוב ספרי' שתשוב מחשבתו הרעה בראשו: על כן על כל דברי האגרת הזאת. נקבעו הימים האלה ולכך נכתבה לדעת דורות הבאים: ומה ראו. עושי המעשים האלו שעשאום: ומה הגיע אליהם. מה ראה אחשורוש שנשתמש בכלי המקדש ומה הגיע אליהם שבא שטן ורקד ביניה' והרג את ושתי מה ראה המן שנתקנ' במרדכי ומה הגיע אליו שתלו אותו ואת בניו מה ראה מרדכי שלא יכרע ולא ישתחו' ומה ראתה אסתר שזימנה להמן: הנלוים עליהם. גרים העתידים להתגייר: ככתבם. שתהא המגילה כתוב' כתב אשורית: נזכרי'. בקריאת מגילה: ונעשי'. שמחה ומשתה ויום טוב לתת מנות ומתנות: משפחה ומשפחה. מתאספין יחד ואוכלים ושותין יחד וכך קבלו עליהם: וימי הפורי' לא יעבורו. וזכרם. קריאת מגילה: לא יסוף. תרגו' שלא יתום דמתרגם עד תום עד דסף ואי אפשר לו לא להיו מגזרת פן תספו מגזר' עתה אספה יום אחד שאם כן היה לו לכתו' לא יספה מזרעם: את כל תוקף. תוקפו של נס של אחשורו' ושל המן ושל מרדכי ושל אסתר: השנית. לשנ' השנייה חזרו ושלחו ספרי' שיעשו פורים: ומאמר אסתר קיים וגו'. אסתר בקשה מאת חכמי הדור לקבעם ולכתוב ספר זה עם שאר הכתובים וזהו ונכתב בספר: לרוב אחיו. ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין לפי שנעשה קרוב למלכות והיה בטל מתלמודו: לכל זרעו. מוסב על עמו לכל זרע עמו:

וטעם והימים האלה נזכרי' ונעשים לעשות כן כל המשפחו' וכל המדינות שלא יחשוב אדם כי איננו חייב מי שהוא במקו' שלא היה שם יהודי בימי הנסים או במדינה חדשה: יסוף. יכלה כמו יחדו יסופו ושם מהשני' כי תמצא בעלומי הלמ"ד והנה זאת הפרשה הגידה שמרו ישראל זאת המצוה ואחר כך נעשוה על כן הוצרך מרדכי שתכתו' אסתר בעבור היותה מלכה: את כל תוקף. כמו חוזק וכמוהו ואם יתקפו האחד והנה כתבה היא והוא. וטעם השנית בעבור אגרת מרדכי שכתב בראשונ'. וטעם דברי שלו' שלא יפחדו בעבור שעזבו מצות פורים. וטע' אמת שהם חייבי' לשמור הפורים כאשר קבלו על נפשם והעד על זה הפירוש שהוא אמת ומאמר אסתר קיים דברי הפורים והנה לא נתקיי' על יד מרדכי לבדו עד ש שכתבה אסתר וטעם קיימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומו' על דעתם' על יום תענית אסתר והמכחישים אמרו כי על שלשת ימים שהתענו בניסן הכתו' מדבר וכל ישר' ראויין להתענות כן תמיד ולפי דעתי שחכמינו ז"ל קבעו ה התענית יום האחד וטעם דברי הצומות על הנזכרים בספר זכריה שהן בתמוז ואב ותשרי וטבת והטע' כי קיימו היהודי' על נפשם לשמוח בימי הפורים כאשר קיימו על נפשם ועל זרעם להתענות בימי אבלם כאשר הובקעה העיר ונשרף הבית כי ה הנביא לא צוה שיתענו כאשר אפרש במקומו ואנחנו חייבים שלא נשיג גבול ראשונים: וטע' וזעקתם להתפלל ולזעוק אל השם בימי התענית. ומלת האלה שב אל דברי לא אל הפורים: ונכתב בספר. שפתחות הבי"ת הוא הידוע בימיהם ואבד הספר כאשר לא מצאנו מדרש עדו וספרי שלמה וספרי דברי הימים למלכי ישראל וספר מלחמות יי' וספר הישר: וישם המלך אחשורוש מס על הארץ. שאיננה תחת מלכותו רק פחדו ממנו וכן על איי הים הרחוקים ממנו והזכיר זה הכתוב להודיע כי הצליח בכל דרכיו וכראותה גבורתו אחר היות מרדכי לו למשנה: תקפו. כמו את כל תוקף: ופרשת. מגזרת כי לא פורש: המלך. כאחר בחשבון שאין לו דומה והמשנה כמספר שנים והשלמי' תחתיו כשלשה: ורצוי לרב אחיו. כי אין יכולת באדם לרצות הכל בעבור קנאת האחים: דורש טוב לעמו. די לו שעשה טוב לאשר ידרשנו מעמו והנה הוא היה דורש לעשות טוב: זרעו. הם בניו ובני בניו ולעולם הבנים יפחדו מאביה' והוא היה דובר שלום בתחילה אפילו לבנים שהם כעבדיו ואף כי לעמו והנה הזכיר הכתוב גודל מעלתו וענותנותו כאשר הזכיר כן על משה אדונינו והאיש משה עניו מאד מכל האדם:

נשלם פירוש מגלת אסתר

כ׳ זוגין מיחדין חד ס׳ וחד ש״ן וס׳ הסירים כי כקול הסירים׳ השירים שיר השירים׃ בסירים וגני שד את דרכך׃ בשירים מעדה כגד׃ בוס׳ וחזו גבורים׃ בושים שמה
ושיאון וחפרים ושיאון ואנחרת׃ ולשבי שבקו לעבודת בית׃ ולשבי ובא לציון גואל׃ יוסר ואת כל חלב׃ יושר ביום ההוא יושר׃ מסתולל עודך מסתולל׃

כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה

יהו כ״נ כליש׳ וס׳ ודברת אליו ושמת את הדברים׳ זכרו נפלאותיו אשר עשה׃ אלה פיהו מלא
יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה׳ ישקני מנשיקו׳ פיהו כי טובים דודך מיין׃ ופיהו מבית לכותרות׳

בשנת

לא תלכון

שְׁל֔וֹשׁ לְמַלְכ֖וּת יְהוֹיָקִ֣ים מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֑ה בָּ֣א נְבוּכַדְנֶאצַּ֧ר מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֛ל יְרוּשָׁלַ֖͏ִם וַיָּ֥צַר עָלֶֽיהָ׃

רבינו סעדיה גאון

בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכד נצר מלך בבל׃ והלא לא מלך נבוכד נצר אלא בשנת ארבע ליהויקים שנ׳ בשנה הרביעית ליהויק׳ היא השנה הראשונה לנבוכד נצר מלך בבל ואיך אמר בשנת שלש אלא לא תוכל לפרש כי אם בשנת שלש למרדו שבשנת ארבע ליהויקים מלך נבוכד נצר וכבש את נינוה ובחמישית ליהויקים כבשו נבוכד נצר ליהויקים ועבדו יהויקים שלש שנים שנ׳ ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים וישב וימרד בו עברו שמינית ושביעית ושמינית ואחר כך מרד בו שלש שנים תשיעית ועשירית ואחת עשרה ובשתים עשרה בא נבוכד נצר והגלהו ליהויקים מירושלם לבבל ועלה שנת י״ב למלכות יהויקים מלך יהודה בשנת שלש למרדו׃ ובשנת שתים למלכו׳ נבוכד נצר׃ היאך יתכן פסוק זה שכבר אמרנו למעלה שבר על ירושלם והגלה מבני יהודה ונוה לגדלם שנים שלש ואחר ג׳ שנים הביאם שר הסריסים לפני המלך ועתה אמר הפסוק בשנת שתים למלכות נבוכד נצר אלא כה פתרונו בשנת שתים לחורבן בית המקדש שנבנה במהרה בימינו ואז טבעו בבל העולם ומלך על כולם וחלם נבוכד נצר׃ פ״א בשנת שלש למלכות יהויק׳ מלך יהודה ככלות השנה השלישית ותחלת רביעית ככתוב הדבר אשר היה אל ירמיהו על כל עם יהודה בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה למלך בבל וגם אם נותרה מן השלישית ליהויקים בבוא נבוכד נצר אם כן תהיה ראשונה לנבכוד נצר והיא רביעית ליהויקים ולא הביא ליהויקים ועמו לבבל שנ׳ ויתן יי׳ בידו את יהויקים׃ ׃ ומקצת

אבן עזרא

נאם אברהם בר״ מאיר אבן עזרא הספרדי זה ספר אים חמודות מדובר בו נכבדות ונבואות עוברות ועתידות וכל דבר בקוצר בחידות ובמלאכי מעלה סודות עומדים על יסודות ומפרשיו לא עמדו בסודו וכל אחד ביאר כאשר השיגה ידו ורגלי כולם מועדים בקץ מועד מועדי׳ גם הקערבה להם החיה כי שמו רביעית היא השלישית׃ ועתה אחל לפרש כפי דקדוק הלשון׃

בשנת מצאנו כתו׳ כי עשתי עשרה שנה מלך יהויקים אם כן מה טעם בשנת שלש למלכותו ועתה דברי אלה בני יאשיהו כתו׳ כי ארבעה בנים הניח הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלום ומצאנו כי במות יאשיהו מלך בנו ומקצת חכמינו ז״ל אמרו כי זה יהואחז הוא יוחנן והנה לא מלך רק ג׳ חדשים וימלוך תחתיו יהויקים אחיו והוא בן עשרים ושלש והנה הוא קטן מיהויקים ואיך קראו הכתוב בכור על כן אמרו שבכור במלכות והוצרכו לומר כי שלום הוא צדקיהו בעבור כי נבואת ירמיהו על שלום דבקה עם נבואתו של צדקיהו ועוד כי לא מלך על ישראל אחר צדקיהו ולספור הכתו׳ רביעי בעבור שם בלא גוף דרך זרה ועתה התבונן כי יהואחז הוא שלום ויוחנן לא מלך ואל תתמה בעבור שנקרא שלום בשני שמות כי הנה שלמה הוא קהלת ובני שמואל שמה ואביה ושם כתו׳ כי הוא יואל ועמינדב הוא יצהר ואוריאל הוא צפניה ורבים ככה ובתורה זרח הוא צחר והעד ששלום הוא יהואחז כי כאשר מת האב היה יהויקים בן כ״ה שנה וצדקיהו שהוא השלישי בן כ״א ושלום בן כ״ג וככה כתוב שיהואחז הוא שלום ויקחו עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחוהו וימליכו אותו תחת יאשיהו אביו ועוד שנית כי שלום הוא יהואחז כי כתו׳ כי פרעה נכו לקחו אחר שלשה חדשים שמלך ויביאהו מצרים וימת שם וכתו׳ בירמיהו על שלום אשר יצא מן המקום הזה לא ישוב שם עוד כי במקום אשר הגלו אותו שם ימות ואל תתמה בעבור הכתו׳ למעלה הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יי׳ בשלוח אליו המלך צדקיהו כי תחילת הפרשה הוא כי כה אמר יי׳ על בית מלך יהודה יספר על מה שאמר לו השם לפני מלוך צדקיהו והנה יספר מה התנבא אל יהואחז שהוא שלום אחר שהוליכוהו אל מצרים והחל מן הוי בונה ביתו בלא צדק על יהויקים וגם כתוב ואחרי כן התנבא על יהויכין כי כן כתו׳ שם וכל אלה שלשתן מלכו לפני צדקיהו ובספר יחזקאל שאמר שא קינה אל נשיאי ישראל שמתו ולא נשאר מבניהם מלך והחל מן יהואחז הוא שלום ואומר ויביאוהו בחחים אל ארץ מצרים והכפיר הוא יהויקים שהמליכו מלך מצרים ויתנהו בסוגר בחחים ויביאהו אל מלך בבל וככה כתו׳ בדברי הימים ויאסרהו בנחשתים להוליכו בבלה ואחרי כן מקונן על יהויכין מטה עוז אם אכלתהו ואחריכן מקונן על צדקיהו ותצא אש ממטה בדיה פריה אכלה ולא היה בה מטה עז שבט למשול ואל יקשה בעיניך בעבור שאמר להוליכו בבלה ולא אמר ויוליכוהו כי הנה כתו׳ על צדקיהו בירמיהו ויאסרהו בנחשתים להביא אותו בבלה וכתו׳ אחר ויאסרהו בנחשתים ויביאהו בבלה והנה כתוב בדניאל בשנת שלש למלכות יהויק׳ מלך יהודה בא נבוכד נצר על ירושלם ויצר עליה ויתן יי׳ בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית יי׳ ויביאם ארץ שנער והנה הטעם יהויקים והכלים הביאם בית אלהיו להשתחוות לו ואחריכן אמר ואת הכלים הביא בית אוצר אלהיו ולא יתכן בדרך הלשון לפרש ויביאם כי הכלים לבדם הביא בעבור הכתוב ואת הכלים הביא וכתוב בדברי הימים ויאסרהו בנחשתים להוליכו בבלה ומכלי בית יי׳ הביא נבוכד נצר לבבל ויתנם להיכלו בבל וירמיהו מתנבא על יהויקים כי קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם ועל כן טעה האומר כי בשנת שלש למלכות יהויקים שהמליכו פרעה היא שנה שלישית למרדו ועל כן הוצרכתי לפרש כי בשנת שלש למלכות יהויקים שהמליכו
פרעה

ואת הכלים ג׳ דסמי׳ וסי׳ ואת הכלים האלה אשר עשה חירם דמלכים ׳ וחבירו דד״ה ואת הכלים הביא בית אוצר אלהיו ׃ ומזרע המלוכה ד׳ דסמיכי בליש׳ וסי׳ ויהי בחודש השביעי
בא ישמעאל בן נתניה דמלכים ׳ וחבירו דירמיה ׳ ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית ׳ ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו דריש ספ׳ ׳ וללמדם ל׳ ילדים אשר אין בהם כל

וַיִּתֵּן אֲדֹנָי בְּיָדוֹ אֶת־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּמִקְצָת תל׳ ג׳
כְּלֵי בֵית־הָאֱלֹהִים וַיְבִיאֵם אֶרֶץ־שִׁנְעָר בֵּית אֱלֹהָיו ת״ח
וְאֶת־הַכֵּלִים הֵבִיא בֵּית אוֹצַר אֱלֹהָיו׃ וַיֹּאמֶר נ׳
הַמֶּלֶךְ לְאַשְׁפְּנַז רַב סָרִיסָיו לְהָבִיא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל ל
וּמִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וּמִן־הַפַּרְתְּמִים׃ יְלָדִים אֲשֶׁר ל׳ ר׳ ל׳ נ׳
אֵין־בָּהֶם כָּל־מאוּם וְטוֹבֵי מַרְאֶה וּמַשְׂכִּלִים בְּכָל־ ב׳ כתי׳ קן וחכמי ד״ק חלוס נ׳
חָכְמָה וְיֹדְעֵי דַעַת וּמְבִינֵי מַדָּע וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם ימל׳ ל׳ ל׳ ל׳

לַעֲמֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ וּלְלַמְּדָם סֵפֶר וּלְשׁוֹן כַּשְׂדִּים׃ ל׳ א׳
וַיְמַן לָהֶם הַמֶּלֶךְ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ מִפַּת־בַּג הַמֶּלֶךְ א׳
וּמִיֵּין מִשְׁתָּיו וּלְגַדְּלָם שָׁנִים שָׁלוֹשׁ וּמִקְצָתָם ל׳ נ׳
יַעַמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה דָּנִיֵּאל
חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה׃ וַיָּשֶׂם לָהֶם שַׂר הַסָּרִיסִים
שֵׁמוֹת וַיָּשֶׂם לְדָנִיֵּאל בֵּלְטְשַׁאצַּר וְלַחֲנַנְיָה שַׁדְרַךְ
וּלְמִישָׁאֵל מֵישַׁךְ וְלַעֲזַרְיָה עֲבֵד נְגוֹ׃

מאום והוא חד מן ק״ח מלין יתיראין משמשין ול בריש תיבותא וסי׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הלמ״ד בס״ד ׃ בלטשאצר סימן מן ריש ספרא עד והלבישו לדניאל
בלטשאצר פי׳ שי״ן קדים לאל״ף מכאן ואילך אל״ף קדים לשי״ן ׃

אבן עזרא

פרעה בא נבוכד נצר עליו ויצר על ירושלם ולקחה בתחלת השנה הרביעית ליהויקי׳ והיא השנה הראשונ׳ לנבוכד נצר כי כן כתוב והנה הוליכו ﬡ בבל ועמד בנחשתים כמו שנה וכזה נבוכד נצר ושב יהויקי׳ למלכותו ויהי לו יהויקי׳ עבד שלש שנים וישב וימרד בו ובא נבוכד נצר או גדודיו ﬡ ירושלם והרגו את יהויקי׳ וסחבו אותו מהלאה לשערי ירושלם ואחר נבלתו מושלכת ולא נקבר כי כן התנבא ירמיהו ואל תתמה בעבור וישכב יהויקים עם אבותיו כי הנה כתו׳ הנך שוכב עם אבותיך ובמצרי׳ מתו והנה מלך יהויכין בנו ג׳ חדשי׳ ותפשו נבוכד נצר בשנת ח׳ למלכו והוא שנת עשתי עשרה ליהויקי׳ ומלך צדקיהו עשתי עשרה שנה והיא שנת תשע עשרה למלך נבוכד נצר והנה בשלשה חדשי׳ כהרג יהויקי׳ וגלה יהויכין בנו וﬡ תתמה בעבור שתמצא כתו׳ בשנת שבע לנבוכד נצר וככה על צדקיהו היא שנת שמונה עשרה כי במספר המלכי׳ כאלה וכאלה והלא ידענו כי ירבעם ורחבעם בחדש אחד מלכו והנה כתוב כי רחבעם מלך י״ז שנה וימלוך אביה בנו אחריו בשנת י״ח לירבעם והנה אבאר לך זה מחשב אחד יחשוב מיציאת מצרים מניסן או לבריאת עולם מתשרי ויום אחד בשנה חשוב שנה יספור מיום מלוך המלך עד תקופת שנתו על כן תהיה שנת ח׳ י״ט והמשל בנולד ביום ו׳ לפני שקוע השמש בעיר הזאת שהיא רדום בתקופת תמוז והיום ארוך י״ז שעות שלימות והנה יומל הבן בקר יום שני שהוא יום שמיני כפי חשבון התורה והוא יום שביעי ואיננו שלם רק יחסרו י״ז שעות ואל תתמה בעבור שתמצא ביחזקאל יביאהו במצודות למען לא ישמע קולו כי כן חשבו עבדי נבוכד נצר וטעם התמלוך שאל ירמיהו ליהויקים כי הנבואה עליו התחשוב כי מלכותך תתקיים לך בעבור היותך מתחרה בארז והנה נשארה השאלה הקשה כבר הזכרתי כי צדקיהו היה במות אביו בן כ״ד שנה והנה יהיה במות יהויקים וגלות יהויכין בן ל״ה שנה והנה כתוב בן עשרים ואחת שנה צדקיהו במלכו וזה החשבון הוא שנקרא מלך שלש שנים לפני מות יאשיהו כי נודע זה בכל הגוים שהומלך צדקיהו והעד הכתו׳ בירמיה בראשית ממלכת יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה דבר השם לירמיהו שיעשה מוסרות וישלחם אל מלכי אדום ומואב ועמון וצור ביד מלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו מלך יהודה כי אלה המלכים שמעו שנהרג יאשיהו וחשבו כי צדקיהו שהמליכו כשהיה בן ל״א שנה הוא ימלוך תחתיו ואין טענה ממלכות יהואחז כי עם הארץ המליכוהו ולא שמעו דבריו כי לא מלך רק שלשה חדשים ונאסר בפרשת דבר לפרש והוא ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי . והנה ירמיה מספר זה הדבר של המוטות אל צדקיהו בעת מלכו אחר גלות יהויכין ואמר לו הביאו צואריכם בעול מלך בבל ושם כתוב ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך יהודה וטעם בשנה הרביעית שמרד יהויקים במלך בבל ויש תקון אחר שהמוטות תקנם ירמיה בראשית ממלכת יהויקים ושלחם בשנה ראשונה למלכות צדקיהו רק אין טעם לתקון הזה ומפרש גדול היה בספרד והוא פירש ספרים בדקדוק ופירש ואמר כי צדקיהו תחת יהויקים וככה אמר ואחרי אבשלום לא כטה כי הוא שלמה ויהי ביום השביעי שהוא הרביעי הגבל את ההר שהוא העם וככה מלות רבות כמו מאתים ואת כולם ישא רוח כי איך יתכן בלשון שאדם ידבר מלה ויכתוב מלה ורצונו מלה אחרת והאומר כזה מהמשוגעים הוא נחשב וכבר פירשתים כולם וטוב לו שיאמר לא ידעתי ולא יהפך דברי אלהים חיים ׃ ויתן ׳ כתוב ומקצת כלי בית אלהים כי בגלות יהויכין הובאו אל בבל כלי חמדת בית יי׳ כי כן כתוב ואוצרות בית יי׳ ואוצרות בית המלך ׃ ויאמר ׳ זה אשפנז היה סריס והוא היה פקיד על כל הסריסים והשרתים ושמו וכתוב בדברי יחזקאל והיו סריסים בהיכל מלך בבל ׃ רב ׳ גדול כמו וקרית מלך רב על כן אמר יפת כי הם דניאל וחביריו וראיתו שאמר מזרע המלוכה ולא דבר נכונה כי הכתוב הוא ויהי בהם מבני יהודה ואחרים מזרע המלוכה שהיו סריסים ולא תמצא בדניאל שהיה סריס רק כתוב עליו ועל חביריו ילדים אין בהם כל מום ואין מום קשה מן הסרים ודניאל וחביריו לא צוה המלך ללמדם ספר שהוא מכתב כשדים ולשונם רק שיעמדו לפני המלך ולא לפני שמיו ואם טען הטוען אם דבריך אמת שלא היו סריסים למה הפקיד המלך עליהם שר הסריסים התשובה כי צוה המלך לבקש מישראל ילדים וטובי מראה והכבלים עד היום נודעים במשכב זכור ועוד כי אם ישרים הנער תחסר דעתו והוא מבקש להיותם העומדים לפניו יודעי כל חכמה כאשר פירשתי ורבי ישועה אמר כי מלת סריסים בלשון הקדם על שני טעמים האחד משורסים והשני משרתי׳ ושר הסריסים היה שר על משרתי המלך וכמוהו עם הסריסים והגבורים ואין צורך כי הסריסים היו שרים על הגבורים בעבור היותם עבדי המלך דוד והוא לא פרשם רק כך לקחם בשביה והיו שומרי נשיו כמשפט המלכים עד היום וכמוהו ואת נשי המלך ואת סריסיו וכתו׳ ומן העיר לקח סריס אחד אשר הוא פקיד על אנשי המלחמה ׃ ומלת הפרתמים זרה ולא תמצא במקרא רק במגלת אסתר אולי הוא לשון כשדים או פרסיים כמו סגנים ׃ ילדים ׳ כמו עור ופסח שאינן ראויין לעמוד לפני מלך על כן כתו׳ עור ופסח לא יבא הבית והטע׳ בית מלכות דוד ׃ וטובי מראה ׳ שלא היו ירקרקים וראים כמו חולים ׃ ומשכילים בכל חכמה ׳ כלל כל ׃ ויודעי דעת ׳ שידעו בתחלת הדבור המדבר מה שהיה בדעתו לדבר באחרונה כי יש חכמים רבים לא ידעו זה עד סוף דבר המדבר ׃ ומביני מדע ׳ שיוכלו להבין לאחרים מה שיש בלבם ובמדעם כמו גם במדעך מלך אל תקלל כי יש חכמים ילאו להוציא בלשונם מה שיש בלבם כי אם בדרך רחוקה ובארחות עקלקלות ׃ ואשר כח בהם ׳ שתהיה תולדתם חזקה להסתיר העיטוש ויהיו עומדים תמיד לפניו ושיוכלו לסבול בשעת צרכם והנה צוה לבקש מי שנמצאו בו אלה המדות ולא נמצאו בילד פחות מט״ו שנה והנה אין צורך ללמדם השלש שנים כי אם כתב כשדים ולשונם לדבר עם המלך בלשונו והנה גדולים יבאו מירושלם והנה דניאל יצא בן ט״ו שנה בגלות יהויקים לבבל ושמונה שנים מלך והנה כ״ג וי״א צדקיהו והנה ד׳ ול׳ וע׳ שנה והנו זקן מאד בימי אסתר אולי כבר מת ולא עלה אל בית שני ואיננו שסבבר בראיות גמורות ׃ וימן ׳ פועל יוצא והטעם לתת להם מנות ׃ ופירוש בג מאכל וכתוב במקרא ונתתיך לבג וקרי לבז והטעם קרוב אולי טעם בג הבשר המבושל ׃ ומיין משתיו ׳ ולא נכתב ומיין משתהו כי יש יום ידוע לשתות יין לבן או אדום או יין מקום פלוני ידוע ׳ וטעם לגדלם להרגילם לעמוד ולדעת משפטי המלוכה וזה הוא אשר כח בהם ׃ ומקצתם ׳ י״א ומקצת הילדים ומקצת כלי בית האלהים ומקצה אחיו גם הוא נכון והוא שפירושו בסוף השנים הנזכרות והנה כמוהו ומקצת ימים עשרה ׃ ויהי ׳ טעם מבני יהודה כי היו בירושלם מבני בנימן ואלה אינם אחים כי הכתוב אומר ובעו דניאל וחברוהי להתקטלא ׃ וישם ׳ כאשר קרא פרעה שם יוסף צפנת פענח ורב סעדיה אמר כי בל שם לשון כשדים וכן בל וככה נבוכד נצר בלשבר מסבר ושם בל מפורש הוא כשום אלהי ומדרך מישך לשון כשדים הם והגאון אמר כי נגו כמו נבו בלא ראיה ׃ ויסם

רבינו סעדיה גאון

ומקצת כלי בית האלהים ׳ לפי שנותר המשכן והאהל וכל שליו שלא גלו לבבל על שגנזם יאשיהו וירמיהו ׃ ארץ שנער ׳ ארץ שמם כנערו מתי מתנל ׃ בית אלהיו ׳ בית ממשלתו ודינו כענין של ואתה תהיה לו לאלהים וכתוב אשר ירשיעון אלהים ׃ בית אוצר אלהיו ׳ בית האליל שלו ׃ לאשפנז ׳ אים פניו זועפים ׃ להביא׳ מבני ישראל׳ ולא מבני לוי ׃ ומזרע המלוכה ׳ מבית דוד ולא ממלכי ישראל ׃ ומן הפרתמים ׳ פירי תמים כתפוח הזה שאין בו מום ויפה פרי תואר ׃ ילדים אשר אין בהם כל מאום ׳ ואפי׳ שרטא של הקזת דם ׃ וטובי מראה ׳ לא שחורין ולא לבנים יותר מדאי ׳ ומשכילים בכל חכמה ׳ שיודעים להשיב בכל דבר שישאלום ׃ ויודעי דעת ׳ בכל דבר שישמעו ׃ ומביני מדע ׳ שהן בקיאים בעצה ׃ ואשר כח בהם ׳ שהם יכולים לסבול צורכי נקביהן והשחוק והשיחה ׃ וללמדם ספר ולשון כשדים ׃ זה המכתב והלשון ׳ פ״א ויתן יי׳ בידו וכלל לא כתב כי לקח את יהויקים בבלה אלא כתב ויאסרהו בנחושתים להוליכו ולא כתב ויוליכוהו ולא כתב ויביאוהו ﬡא ויביאם כלל ביאתו עם ביאת כלי בית המקדש ׃ הפרתמים ׳ בדעתי שאינו לשון קדש אלא עם ומלכותי ׃ וללמדם ספר ׳ הוא כתב וסופר ושוא כותב והוא קורא בלשון כשדי׳ מכשדי תורגמן ׃ וימן ׳ ויפקד כמו שנ׳ וימן יי׳ דג גדול ׃ מפת בג המלך ׳ מטעמי לחם מאכל המלך בגימטריא פת בג פת בר גימ״ל מתחלף עם רי״ש את כם גר והיינו פת חטים כמו לשבור בר ופת נקייה כמו נשקו בר ׃ ומיין משתיו ׳ בארג וקונדיטון ועסים ׃ ומקצתם ׳ כמו שנאמ׳ מקץ שבע שנים כלומר בסופן של שלש שנים האלו אחר שיגדלו יבאו ויעמדו בהיכל המלך בפלטין שלו ׳ פ״א ומקצתם מקצת מהם ישמשו את המלך ומקצתם כדי לעמוד בהיכל המלך שיהיו חכמים במלאכתן של המלכים ׃ ויהי בהם ׳ בתוך אותן השבויים ׃ מבני יהודה ׳ מזרע חזקיהו כמו שאמר לו ישעיהו הנביא ומבניך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל ׃ וישם לדניאל בלטשאצר ׳ כך תרגמו אנשי לבב דניאל דיין של אל דיין טוב ונאמן ׃ בלטשאצר ׳ בל ע״ז של נבוכדנצר ׳ שם אשר בפן אצר כמו שמו במסורת׳ שומר אוצר של בבל ׃ ולחנניה חונן יה ׃ שדרך שד רך דר שפונך ורך ׳ מישאל ששאלתו אמו מאל ׳ מישך מי שרואהו מיד משכך כעסו וי״א מושך אבל חכמתו ׃ עזריה עזר יה ׃ עבד נגו עבד נבו בי״ת מתחלף עם גימ״ל כלומר עבד לע״ז הוא ׃ ויסם

173

על לבו ג' וסימ' הלא את הקטר· וישם דניאל על לבו· וכל אוריתא דכו' בבב אל לבו וסימ' לא ידון רוחי· ויתעצב אל לבו ׃ ויתן האלהים ז' בליש' וסי' ויהולך האלהים כטל·
מען רעהו ויאמר אין· ויאמרו עלה ויתן ביד המלך דד"ה· ויתן האלהים לו חן· את חכמתו אשר נתן האלהים בלבו דד"ה· ויתן האלהים את דניאל והילדים האלה ארבעת׳
וכל קהלת דכו' בבב נתן אלהים וסי' ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו· ראיתי את הענין אשר נתן אלהים לבני האדם ׃ המלצר ל' פתח באתנ' ויאמ דניאל אל המלצר·
והוא חד מן פתחי' באתנחתא דס פרא וסימ' דכולהו פתחין באתנחתא דבכל קרי' תמצא נמסר בבסר' רבתא בערך פתח בס"ד ׃ ומראהו' קמצ' וסי' ומראה כבוד יי' כאש·

וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפתבג ב'
המלך וביין משתיו ויבקש משר הסריסים אשר ל'
לא יתגאל ׃ ויתן האלהים את דניאל לחסד ל' ר' בליש'
ולרחמים לפני שר הסריסים ׃ ויאמר שר הסריסים ל'
לדניאל ירא אני את אדני המלך אשר מנה את ב'
מאכלכם ואת משתיכם אשר למה יראה את ל'
פניכם זעפים מן הילדים אשר כגילכם וחיבתם ב' ל' ל'
את ראשי למלך ׃ ויאמר דניאל אל המלצר אשר ב' פתחין
מנה שר הסריסים על דניאל חנניה מישאל ב' ונעכין
ועזריה ׃ נס נא את עבדיך ימים עשרה ויתנו ג' רפין
לנו מן הזרעים ונאכלה ומים ונשתה ׃ ויראו ל' ל' ל'
לפניך מראינו ומראה הילדים האכלים את פתבג ז' נירי
המלך וכאשר תראה עשה עם עבדיך ׃ וישמע ל' נירי

נס ל' כתח וא' בגם וקמץ

להם לדבר הזה וינסם ימים עשרה ׃ ומקצת ימים
עשרה נראה מראיהם טוב ובריאי בשר מן כל ל' ל' בליש'
הילדים האכלים את פתבג המלך ׃ ויהי המלצר ב'
נשא את פתבגם ויין משתיהם ונתן להם זרענים ׃ ג' ל'
והילדים האלה ארבעתם נתן להם האלהים מדע ג' ל'
והשכל בכל ספר וחכמה ודניאל הבין בכל חזון ג'
וחלמות ׃ ולמקצת הימים אשר אמר המלך להביאם ל'
ויביאם שר הסריסים לפני נבכדנצר ׃ וידבר אתם י' חס' ה'
המלך ולא נמצא מכלם כדניאל חנניה מישאל ל'
ועזריה ויעמדו לפני המלך ׃ וכל דבר חכמת בינה ל'
אשר בקש מהם המלך וימצאם עשר ידות על כל ג'
החרטמים האשפים אשר בכל מלכותו ׃ ויהי ל' ה' כתי'
דניאל עד שנת אחת לכורש המלך ׃

ומראה הנגע עמק· ומראה הבהק· ומראה אש לילה· ומראה האפנים כעין אבן תרשיש· ומראה הילדים האכלים· ומראה הערב והבקר· וא' פתח ומראה ולא בה דת ׃
משתיהם ג' וסימ' והיה כנור ונבל תוף וחליל· בחמס אשית את משתיהם· ויהי המלצר נשא את פת בגם ׃ נבוכד נצר י' חס' וסימ' נמסר במסר' רבת' בערך נב כד ׃ וימצאם ג'
וסימ' וילך יוסף אחר אחיו· וימצאם עשר ידות על כל החרטמים· וימצאם עשרת אלפים· אנ"ך ׃

רבינו סעדיה גאון

וישם דניאל על לבו. שהיה קורא קרית שמע בכוונת הלב כמו שנאמר ושמתם את דברי אלה על לבבכם ׃ אשר לא יתגאל. שלא לטנף עצמו במאכל ובמשתה של גוים כמו כי גאלו כהונה וכן לחם מגואל ופירושו מגועל בחילוף אלף בעין ׃ אשר מנה. אשר זימן כמו שכתוב וימן להם המלך ׃ זועפים. כל מי שהוא מצטער במאכל ובמשתה שיחסר לו או בשום צער אחר פניו לא יובהקו אלא יוזעפו כדכתיב וירא אותם והנם זועפים והמתרגמן תרגם נסיסין ופתרונו כעורים ׃ כגילכם. כיוצא בכם בקומתכם כמו בן גילו של ראש והפסד כבניין גולה שלכם כלומר כגולתכם כמו ונגולה על ראשה ׃ וחייבתם את ראשי. שיתיז את ראשי המלך שיאמר שפשעתי במזונותיכם ׃ המלצר. מליץ צר. ד"א מלצר מל צר ממולל וכר ׃ מינה. כמו וימן ׃ נס נא את עבדיך ימים עשרה· באותן הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים והם כנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו שלא יגרום להם החטא עשרה נסיונות שנסו אבותינו להקב"ה במדבר ׃ מן הזרועים. הם פול הלבן ופול המצרי ופול השב והגולבון והאפונים והעדשים וחימצין וכל כך למה כדי שיעלו ריח רע מפיהם שלא יבואו עליהן במשכב זכור ׃ ולמקצת. ולסוף ׃ ובריאי בשר. שמינים ויפים ׃ ודניאל הבין בכל חזון וחלומות. ארבעתם היו חכמים בכל ספרי אומה ולשון לקרוא ולכתוב ולפרש ויותר עליהם דניאל שהיה מבין לפרש כל חזון וחלומות ׃ עשר ידות. עשרה חלקים כמו וארבע הידות מתרגמינן וארבע חולקין ׃ החרטומים. מלאכתם בחורים אטומים כיצד היו נוקבין חור באילן ומכניסין בו דברי כשפי' ואוטמין אותו והוא מגיד להן כל דבר חרטום חור אטום ולמה כתוב החרטמים חסר וי"ו שעולין בקברות בחורי טמי מתים ׃ האשפים. שרואין במזל כמו השואפים אבוין מתרגמי' דרחקין ׃ ויהי דניאל עד שנת אחת לכורש המלך. הוא כורש הגדול שאם תאמר לכורש הקטן היאך אמר למטה בשנת שלש לכורש מלך פרס והיאך אמ' ובשנת שתים לדריוש המלך ׃ ובשנת שתים למלכות נבוכד נצר. חסר אל"ף שמאותו היום נגזרה עליו חסרון מלכות בבל ׃ חלם נבוכד נצר חלומות. ב' חלומות חלם אחת של צלם ואחת של אילן והוא בשמינית למלכותו הגלה ליהויקים ולפיכך נמצא דניאל לשם ואם תאמ' בשנת שתים לנבוכד נצר היאך נמצא דניאל לשם אלא כשהחריב נבוכד נצר את ירושלם העלהו הכתוב כאילו מלך באותו העת ולכך נאמר בשנת שתי' לנבוכד נצר כלומר י"ט שנים היו מיום שמלך עד יום שהחריב ירושלם וקדמה גלות יהויקים לחורבן ירושלם י"א שנים ולא תוכל לפרשו בענין אחר הסתכל לשם לעילא ותמצא כמה שנים היו עד עכשיו בשנת ארבע ליהויקים מלך נבוכד ויהויקים מלך י"א שנים כמה שנים הם משנת ארבע עד סוף י"א שמונה שנים ולצדקיהו אחת עשרה הרי תשעה עשר וב' שנים משהחריב את ירושלם הרי לך כ"א שנים לפיכך הווי פירוש דבשנת שתים לנבוכד נצר מיום שהחריב את ירושלם ׃ ותתפעם רוחו. שהיה מקשקש רוחו בקרבו כפעמון ופירשו רבותינו הואיל ונכתב ותתפעם בשני תוי"ן שנטרף בשני טירופין על שכח החלום ופתרונו שבפרעה אמר ותפעם ששכח הפתרון וזכר החלום ׃ נהיתה. נטרפה כמו נהייתי ונחליתי. פ"א ויהי דניאל עד שנת אחת לכורש. שהיה לראש ולקצין על כל יודעי דעת מיום שפתר החלום עד תום כל מלכות בבל עד תום ע' שנה וגם במלכות דריוש היה על כל מלאכת מלכות בבל עד שנת אחת לכורש כמו שנאמר עד שנת אחת לכורש המלך ואחריכן עודנו חי ואולם מנע נפשו ממלאכת המלכים ומינה את זרובבל תחתיו על כן מצאנו אותו בשנת שלש לכורש מתאבל ומתענה כ"א יום ואם היה במלאכת המלך לא היה יכול לחדול ממלאכת המלך אלא כל הימים במלכות בבל ודניאל בתרע מלכא תמיד וגם בימי דריוש סרכין תלתא די דניאל חד מנהון ובימי כורש חדל ׃ ובשנת

אבן עזרא

וישם. פת בג המלך אסורה גם היין אסור וכתוב אמר לנסכא ליה למנחה לאלהיהם ׃ ויתן. אמר הגאון הטעם שנתנו לחן ולחסד ולרחמי' בעיני שר הסריסים והוא לא עשה בקשתו והוא הטיב שלא גילה סודו למלך כי לא יחייהו ׃ ויאמר. כתו מאכלכם והו' הפת והבג. ומשתיכ' לשון רבי' אשר ישתה המלך בימי הקיץ והחורף ממנו ישתו גם הם ׃ פניכם זועפים. כפני אבלים זועפים ׃ כגילכם. אין לו ריע במקרא רק כדברי קדמונינו בן גילו ׃ וחיבתם. מגזרת חבולתו חוב והם שני בניינים ושרשם כמו קם עם קים דברי הפורים האלה ׃ ויאמר. המלצר. לשון כשדים הוא כותן המנות והנה פירוש אשר מנה כמו הפקיד ובלשון חכמים מתונה ולהיותו מגזרת אשר מנה החולק מנות קשה מאד ואף כי כתוב על דניאל ׃ נס. לשון צווי כמו חל נא את פני יי' וטעם ימים עשרה כי אין יכולת בחי לסבול הרעב רק ט' ימים ככה הזכירו בעלי התולדת ותחת פת בג המלך תן לנו זרעונים הם גרגרים כאשר יזקינו ותחת יין תן לנו מים ׃ ויראו. בסוף עשרה מראינו והזכיר פת בג המלך ואחז דרך קצרה שלא הזכיר יין ׃ וישמע. אמר יפת בן עלי כי כל יום היה רואה פניהם עד ימים עשרה ׃ ומקצת. נראה. הטעם כל מראיהם ויאמר הגאון זה היה נס גדול ואין צורך כי היו אוכלים אורז הוא הנקר' בלשון ערבי ארוז והוא נכבד מאד וערב מן החטה ועושה דם טהור והוא מאכל אנשי הודו ואין להם חטה וכעשו ממנו תבשילים וזה האורז ישבע מאד כאשר יבושל בחלב והכלל כי המעט ממנו משביע והו' כבד במשקליו וגרגריו דקין מאד ואיכן עגולין ותולדתו חמה ולחה והתימ' מחכם גדול שאמר שהוא הדוחן שגרגריו עגולין ויעמוד שנים רבות ולא ירקב והוא מאכל רע ותולדתו קרה ויבישה גם במיני קטנית אפונ' ואינם אלה הנמצאים בצרפת כי אלה הם קרים ורעים ומנפחים והאפונים הם נמצאים בספרד ומצרים ורומא ופרוינצה והם על ג' מינים מהם לבנים ומהם אדומי' ומהם שחורים וזה המין נכבד מכלם ושלשה המינים חמים ולחים ומימיהם רפואה לכבד והם מצהילין את הפנים יותר מן היין ויוכל אדם להכיר שאלה שבצרפת בלי פה והשלשה המינים פה להם והנה האורז והאפוני' הם זרעונים ומבריאים את הבשר ועוד כי כל מאכל שהוא תאוה לנפש יותר יועיל ממאכל שאין הנפש אוהבת אותו אף על פי שיהיה חם ולא כתולדת החיים והנה אלו היו אוכלין דבר שתאוה נפשם והיה מועיל להם ׃ ויהי. נושא. בנפשו ואמר קצר להזכיר היין זכרו עתה· וכ"ן זרעונים נוסף כמו לגאיונים ורבים כמוהם ׃ והילדים· טעם ארבעתם שהיו שוים בכל חכמה רק דניאל הוסיף עליהם שהיה מבין בכל חזון ופתרון חלומות כי הוא לבדו היה נביא ולא השלשה ׃ ולמקצת. בסוף השלש שנים ׃ להביאם. לפני המלך ׃ וידבר. בלשונו ׃ ולא נמצא. מכל הילדים שיהודים שגלו כאלה ארבעתם ׃ ויעמדו לפני המלך. הם לבדם ׃ וכל. זה יורה כי נבוכד נצר היה יודע חכמות וימצא כל אחד מאלה ארבעתם יודע עשר ידות על כל חרטום ואשף ויתכן היות עשר לשון רבים כמו מעשרת שליטי' בעבור כי עשרה סך חשבון ובעל ספר יצירה אמר עשר ספירו' בלימה והחרטומים אינם האשפי' כי הנה כתוב לקרוא לחרטומי' ולאשפים וטעם אפרשם ׃ ויהי. הטעם שהיה בבבל עד שנת אחת לכורש המלך ואילו היה כתוב עד שנה אחת היה נראה כי שנה שלימה עברה ובאומרו שנת אחת הטעם בתוך שנה ׃ ובשנת

דניאל

ובשנת ט׳ ר״פ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן ט״ו ׃ ולמכשפים ב׳ וסימ׳ ויקרא גם פרעה לחכמים · ויאמר המלך לקרא לחרטמים ׃ ותפעם ב׳ וסימ׳ ויהי בבקר ותפעם רוחו דפרעה· ותפעם רוחי לדעת את החלום ׃ קדמ׳ דסיפר׳ ותתפעם רוחו ושנתו· תנינא ותפעם ׃ סימן קדמ׳ ופשרא נחוה הנ׳נא ופשרא נהחוה ׃ ופשרה ב׳ כתי׳ ה׳ בסימ׳ וסי׳ ענו תנינות ואמרין למלכא· כען דניאל יתקרי ופשרה יהחוה ׃ מלתה ל׳ כתיב ה׳ מני אזדא · וכל הלתה כתי׳ ה׳ כמ״א נדבכין די אבן גלל תלתא ׃ נהחוה כולהון כתיב ה׳ בב״ב כתי׳ א׳ וסימ׳ ומלתא יתהוכר · קרא מלכא ׃ ושארא כולהון בה״א ׃ ס מן שנא מהשנא ישתנא תשנא לבנא למבנ׳ יתכנא מתכנא תתכנא כולהון כתי׳ א׳ בסוף תיבות ׃ די

ב ובשנת שתים למלכות נבכדנצר חלם
נבכדנצר חלמות ותתפעם רוחו ושנתו נהיתה
עליו ׃ ויאמר המלך לקרא לחרטמים ולאשפים
ולמכשפים ולכשדים להגיד למלך חלמתיו
ויבאו ויעמדו לפני המלך ׃ ויאמר להם המלך
חלום חלמתי ותפעם רוחי לדעת את החלום ׃
וידברו הכשדים למלך ארמית מלכא לעלמין חיי
אמר חלמא לעבדיך ופשרא נחוא ׃ ענה מלכא
ואמר לכשדיא מלתה מני אזדא הן לא תהודעונני
חלמא ופשרה הדמין תתעבדון ובתיכון נולי
יתשמון ׃ והן חלמא ופשרה תהחון מתנן ונבזבה
ויקר שגיא תקבלון מן קדמי להן חלמא ופשרה
החוני ׃ ענו תנינות ואמרין מלכא חלמא יאמר
לעבדוהי ופשרה נהחוה ׃ ענה מלכא ואמר מן יציב
ידע אנה די עדנא אנתון זבנין כל קבל די חזיתון
די אזדא מני מלתא ׃ די הן חלמא לא תהודענני
חדה היא דתכון ומלה כדבה ושחיתה הזדמנתון
למאמר קדמי עד די עדנא ישתנא להן חלמא אמרו
לי ואנדע די פשרה תהחונני ׃ ענו כשדיא קדם
מלכא ואמרין לא איתי אנש על יבשתא די מלת
מלכא יוכל להחויה כל קבל די כל מלך רב ושליט
מלה כדנה לא שאל לכל חרטם ואשף וכשדי ׃
ומלתא די מלכה שאל יקירה ואחרן לא איתי די
יחונה קדם מלכא להן אלהין די מדרהון עם בשרא
לא איתוהי ׃

כל מלך חד מן י״א מקומות דמתרדפא פשטא אחרי היתיב וסימ׳ או בנבלת בהמה טמאה· אחרי הבתו את סיחן· והיה כל מעבר מטה· איש יושב על כסא דוד ומושל· כי מאסו את תורת יי׳ דישעיה · איש הולך אחר שרירות לבו הרע דירמיה ׃ שקר הנביאים נבאים בשמי· די מלכות תחות כל שמיא · די כל מלך רב ושליט· רי מרת עבר נורא· על כל ורד בדבר אלוהנו דעזרא ׃

אבן עזרא

ובשנת. אמר הספר שהוא שנת שתים למלכות נבוכד נצר על ירושלם אחר שמרד בו צדקיהו והחריבה ור׳ משה אמר כי ב׳ שנים נשארו למלכותו ולא מצאנו כדבר הזה בכל המקר׳ והנכון בעיני למלכותו על כל הגוים שהזכיר ירמיה שיכבשם אז שקט וחשב מחשבות על משכבו מה יהיה באחרית הימים כאשר הזכיר דניאל והזכיר חלומות בעבור שיש בצלם זהב וכסף ונחשת וברזל וכלי חרש ומכאב החולם לראות דבר אחד ׃ ותתפעם. כמו כפעמתי ולא אדבר וגזרתם את הולם פעם כאדם שדוכה וידוכה. אמר הגאון כי פרעה ידע החלום ולא ידע פתרונו על כן כתוב בפרע׳ ותפעם רוחו שהוא מבנין נפעל׳ ונבוכד נצר שלא ידע החלום והפתרון כתוב עליו ותתפעם רוחו אם כן מה יעשה כי הוא אומר ותפעם רוחי ויתכן היות דגשות פ״א ותפעם תחת נ׳ון בבנין נפעל כי הפועל שהוא עובר הוא כפעל כמו וילחם בישראל או דגשות הפ״א להתבלע תי״ו התפעל והנה יהיה ותפעם רוחו כמו ותפעם כאו כדרך ונכבס המטהר את בגדיו ופי׳ כהיותה עליו הפך ושנתי ערבה לי כענין שכום וכמוהו כהייתי וכתליתי וקרוב הוא מטעם כמו כהי כהים ׃ ויאמר. חרטומי׳. הם חכמי התולדת היודעים העיקרים ותולדות כל דבר וכל מעשים שיעשו בלט וכן כתוב בחרטומי מצרי׳. ואשפי׳ הם הרופאים. ומכשפים הם המשנים דבר התולדת למראה העין. והכשדים הם חכמי המזלות. והגזרין הם בעלי הקסמים ההולכים לקראת נחשים ואלה הם שהמלך צריך להם לא לחכמי המדות והחשבון והערכים וחכמת הבנים והחכמה העליונה והנה קרא לחרטומי׳ שהם יודעים עיקר החלומות ואיך תראה הנפש חזיונות הלילה גם קרא לאשפים שהם יודעים בדפק הזרוע או במי השתנות הגוף ורובי החלומות הולכים על תכונת הגוף וקרא גם המכשפים שהם יודעים השעות הראויות לעשות מהם מעשיהם אולי יסתכלו וידעו מה החלום כפי מערכ׳ הככבים בזאת השעה גם קרא לכשדים שהם יודעים העתידות כפי מלאכתם בדעתם מולדי האדם לנכח המעלות על הגבולין ועל מבטי הככבים המשרתים ושני המאורות ותקופת השנה והחדש והשבוע והיום והם היו יודעים מולד נבוכד נצר על כן ענו הכשדים תחילה כי הדבר תלוי בהם ובחכמתם כפי דבריהם ׃ ויאמר. אמר אחד מן הגאונים כי היה יודע נבוכד נצר החלום ובא לנסות חכמיו ולולי זה לא האמין בדברי דניאל והנה הכתוב מעיד ותפעם רוחי לדעת החלום וכאשר אמר לו רעיונך על משכבך סליקו מיד נזכר כי כן היה וכאשר הזכיר הצלם אז נזכר לו כן ׃ וידברו. עתה יחל לדבר לשון כשדים שהוא לשון המלך כאשר דברו והשיב להם ׃ ענה. יש מלות רבות לשון כשדים פירושם כפי טעם המקום. ולפי טעמי אזדא כמו קיימא ואמת הוא והטעם זאת המלה היא מתקיים. ומיהו הן לא תודיעוני החלום ופתרונו חייבי מות אתם. ויפת אמר תעשו קטיעות קטיעות ואמר כי כמוהו נדמה מלך שומרון ככרתוכבה ודמיתי אמך כאילו אמר חתיכות חתיכות תעשו בחרב. ומלת נולי הריסות וחרבה ושממה ור׳ ישועה אמר כמו דומן ׃ והן. ונבזבה. מנחה ודורון ׃ ענו. אמר הגאון כי לא הוסיפו עתה על התשובה הראשונה רק בראשונה לנכח המלך מדברי׳ כדרך קום לא שנה ועתה לשון יחיד שאינו כמצא יקום אבו והטעם כי פחדו לדבר לנכחו ואמרו אין לנו מענה להשיב רק מה שהשיבונו למלך ׃ ענה. באמת יודע אני כי העת אתם קונים והטעם אתם דוחים את השעה בעבור שראיתם כי מלה יצאה מפי והיא קיימת והוא אם החלום לא תודיעוני אחת היא דתכם הדת שנתתי שתהרגון ודלת הזדמנתון תחת תי״ו התפעל ויאמר רבי מריכוס כי כן מלת הזכו כמו הזדכו ולא יתכן להיותו מבנין כפעל בעבור דגשו׳ הכ״ף ור׳ משה הכהן כפרדי אמר כי הוא בנין התפעל ודגשות הז״ן להתבלע התי״ו והוא התזכו וזהו הנכון בעיני ׃ עד די עדנא ישתנא. ותתעסק בדבר אחר ׃ ענו. לא יש אנוש על היבשה שמלת המלך יוכל להגיד והנה כל מלך שהיה לפניך לא שאל כשאלה הזאת ׃ ומלתא. יקירא׳ כמו ויקר פדיון נפשם שלא מצאה טעם ׃ אלהין. הם המלאכים העליונים שהם צורת אמת ואינם בגופות והנשמו׳ כנזרות מהן כאור היוצא מהשמש והנשמות הם גופות על כן אינמו יודעות הנסתרות רק מעט ובמראות הלילה שאין הנשמות מתעסקות בצורכי הגוף והיודע בסוד הנשמה יעיד על דברו ׃

רבינו סעדיה גאון

ובשנת שתים לנבוכד נצר ודניאל פתר חלומותיו והלא כבר כאמר ולגדלם שני׳ שלש וכתב ולמקצת הימים אשר אמר המלך ומן החשבון הזה היתה שנת רביעית ואיך אמר ובשנת שתים דע כי בשנת שתים חלם עד תום הימים לגדלם שנים שלש ועוד לא באו לפני המלך ועל כן שאל מן הכשדי׳ לבאר חלומו כי עדיין דניאל לא בא לפני המלך ׃ נהיתה עליו. לשון שכחה ׃ חלם חלומות׳ הרבה וכי הרבה היו אלא חלום אחד של ענינים הרבה על מראה זהב וכסף ונחשת וברזל וחרס לכך כאמר חלומות ׃ מכשפים. שמכחישין פמליא של מעלה ופמליא של מטה. ד״א מכשפים מכים שואפים שבלחישה מכים ושפין בשרו וכחו של אדם ׃ כשדים. כמו שדים שעושין מעשיהן מכח שדים ׃ ארמית. בלשון ארם ׃ מלכא לעלמין חיי ׃ כלומר יחי המלך ׃ ופשרא נחוא. ופתרונו נגיד ׃ אזדא. כמו אזלא ויש אומרים אזדא לשון תוקפא כמו זדון ויתכן ואזדא רבא לטעמיה לשון חוזק ׃ הדמין ׃ נתחים כמו ויכתחהו מתרגמינ׳ ותדמיה ׃ נולי. ביזה ואין לו דמיון וי״א נולי לשון מנוול כדומן ונואה כאיבום של בהמות. ד״א נולי חרבה ׃ תהחון. תגידו ׃ מתנן ונבזבה. מתנות והנאה כגון מתנות זהב וכסף ובגדים והנאת לחם ויין ומזונות ואין נבזבה מעין המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ׃ להן חלמא. רק החלום ופתרונו תודיעוני וכך אמר להם אם אני אומר לכם החלום אתם בודין לי הפתר מלבכם ׃ תנינות. ענו פעם שניה ואמרו למלך אמור החלום לעבדיך ונגד פתרונו ׃ מן יציב. באמת ויציב אמר להן הרי אני אומר לכם הגידו לי ואתם אומרים לי אמור אתה לנו שכן כתוב חלמא יאמר לעבדוהי ׃ די עדנא אתון זבנין. אתם קונים עכשיו שתקיחו עמי עד הצהרים ותלכו זבנין כמו זמנין כמו אשר זמם בחילוף בי״ת עם מ״ם באלב״ם ׃ כל קבל. מכבר שראיתם שאזלת והלכה ממני המלה כלומר ששכחתי החלום ואתם כוסאים וכותבים עמי בדברי׳ עד שאזכור החלום. ויש אומרים זבנין ממש כענין המוכרים שנושאין ונותנין בדברים עד שגומרים סחורתם ׃ די הן חלמא. שאם החלום לא תודיעוני אחת דתיכם למות שכולכם מתים בגזירה אחת ולמה לפי שאם אמרתי לכם החלום בודאי כי מלה של כזב ושקר הזדמנתם לומר לפני על פשר החלום ׃ עד די עדנא ישתנא. עד שיתחלף העת מיכן ועד הצהרים כי כן הוא שיחתן של מלכים מן שלש שעות ביום עד הצהרים ׃ להן חלמא. רק אם החלום תגידו אדע כי פתרונו תגידו לי ׃ ענו כשדאי וגו׳. לא איתי אנש על יבשתא. לא יש על היבשה על הארץ שיכול לומר לך לפי שנסתלקה הנבואה ׃ ומילתא די מלכא שאל יקירא. הדבר שהמלך שואל צריכה נבואה שכן יקירא לשון נבואה כמו ודבר יי׳ היה יקר בימים ההם ׃ ואחרן לא איתי. ואחרן ובניו הכהנים לא יש כשהיה בית המקדש קיים היה אדם הולך אצל אהרן ובניו והם שואלין באורי׳ ותומים ומגידי׳ להם כל שאלות עכשיו אין אחר שיגיד זולתי המלאכים שאין מדור שלהן עם בשר ודם אמר להן כל כך היה בית המקדש יפה וכיתתם לי עצה להחריבו ׃ בכם

כל

174

כ֗ח מלין כתיב יוד בספר וסי׳ חכימי לידעי כמי אחרי רעיוני חדרי שלטוני רבי גברי ותדברי חטי צפרי תרי וחזוי לתרי זיוי כאני לאהלי וקטרי מלי יתקרי
סרבי מעלי רוחי בעיני ענני קדישי ונהירא ונהורא קרי בו״ו וכתי׳ יוד והוא גלא כן בת׳ והוא חד מן א״ב כתי׳ יוד במצעו׳ תיבות וקרי ו״ו וסי׳ נמס׳ במס׳ רבת׳ במערכת אות היוד

כָּל־קֳבֵל דְּנָה מַלְכָּא בְּנַס וּקְצַף שַׂגִּיא וַאֲמַר ל׳
לְהוֹבָדָה לְכֹל חַכִּימֵי בָבֶל׃ וְדָתָא נֶפְקַת וְחַכִּימַיָּא כ׳ ל׳
מִתְקַטְּלִין וּבְעוֹ דָּנִיֵּאל וְחַבְרוֹהִי לְהִתְקְטָלָה׃ ל׳ ל׳
בֵּאדַיִן דָּנִיֵּאל הֲתִיב עֵטָא וּטְעֵם ל׳
לְאַרְיוֹךְ רַב־טַבָּחַיָּא דִּי מַלְכָּא דִּי נְפַק לְקַטָּלָה
לְחַכִּימֵי בָּבֶל׃ עָנֵה וְאָמַר לְאַרְיוֹךְ שַׁלִּיטָא דִי־
מַלְכָּא עַל־מָה דָתָא מְהַחְצְפָה מִן־קֳדָם מַלְכָּא אֱדַיִן ל׳
מִלְּתָא הוֹדַע אַרְיוֹךְ לְדָנִיֵּאל׃ וְדָנִיֵּאל עַל וּבְעָה ל׳
מִן־מַלְכָּא דִּי זְמָן יִנְתֵּן־לֵהּ וּפִשְׁרָא לְהַחֲוָיָה לְמַלְכָּא׃ ל׳ ל׳ ל׳ י׳
אֱדַיִן דָּנִיֵּאל לְבַיְתֵהּ אֲזַל וְלַחֲנַנְיָה י״ג ר״פ ל׳
מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה חַבְרוֹהִי מִלְּתָא הוֹדַע׃ וְרַחֲמִין ל׳
לְמִבְעֵא מִן־קֳדָם אֱלָהּ שְׁמַיָּא עַל־רָזָה דְּנָה דִּי לָא כל סיפ׳ כתי׳ א׳
יְהוֹבְדוּן דָּנִיֵּאל וְחַבְרוֹהִי עִם־שְׁאָר חַכִּימֵי בָבֶל׃
אֱדַיִן לְדָנִיֵּאל בְּחֶזְוָא דִי־לֵילְיָא רָזָה גֲּלִי אֱדַיִן י״ג ר״פ ל׳
דָּנִיֵּאל בָּרִךְ לֶאֱלָהּ שְׁמַיָּא׃ עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר ל׳ וחס׳
לֶהֱוֵא שְׁמֵהּ דִּי־אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן־עָלְמָא וְעַד־עָלְמָא ל׳ ל׳
דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא דִּי לֵהּ־הִיא׃ וְהוּא מְהַשְׁנֵא לג׳ ר״פ
עִדָּנַיָּא וְזִמְנַיָּא מְהַעְדֵּה מַלְכִין וּמְהָקֵים מַלְכִין יָהֵב ל׳ ל׳ ל׳
חָכְמְתָא לְחַכִּימִין וּמַנְדְּעָא לְיָדְעֵי בִינָה׃ הוּא גָּלֵא ל׳
עַמִּיקָתָא וּמְסַתְּרָתָא יָדַע מָה בַחֲשׁוֹכָא וּנְהִירָא עִמֵּהּ ל׳ ל׳ ונהורא ק׳
שְׁרֵא׃ לָךְ אֱלָהּ אֲבָהָתִי מְהוֹדֵא וּמְשַׁבַּח אֲנָה דִּי
חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא יְהַבְתְּ לִי וּכְעַן הוֹדַעְתַּנִי דִּי־בְעֵינָא ל׳ כ׳ ותתא

מִנָּךְ דִּי־מִלַּת מַלְכָּא הוֹדַעְתֶּנָא׃ כָּל־קֳבֵל דְּנָה ל׳
דָּנִיֵּאל עַל עַל־אַרְיוֹךְ דִּי מַנִּי מַלְכָּא לְהוֹבָדָה ל׳
לְחַכִּימֵי בָבֶל אֲזַל וְכֵן אֲמַר־לֵהּ לְחַכִּימֵי בָבֶל אַל־
תְּהוֹבֵד הַעֵלְנִי קֳדָם מַלְכָּא וּפִשְׁרָא לְמַלְכָּא אֲחַוֵּא׃ ל׳ יתיר ו׳
אֱדַיִן אַרְיוֹךְ בְּהִתְבְּהָלָה הַנְעֵל לְדָנִיֵּאל קֳדָם מַלְכָּא י״ג ר״פ ל׳ ב׳ וחס׳
וְכֵן אֲמַר־לֵהּ דִּי־הַשְׁכַּחַת גְּבַר מִן־בְּנֵי גָלוּתָא דִּי ג׳
יְהוּד דִּי פִשְׁרָא לְמַלְכָּא יְהוֹדַע׃ עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר פתח
לְדָנִיֵּאל דִּי שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר הַאִיתָיךְ כָּהֵל יתיר יוד
לְהוֹדָעֻתַנִי חֶלְמָא דִי־חֲזֵית וּפִשְׁרֵהּ׃ עָנֵה דָנִיֵּאל יד
קֳדָם מַלְכָּא וְאָמַר רָזָה דִּי־מַלְכָּא שָׁאֵל לָא חַכִּימִין
אָשְׁפִין חַרְטֻמִּין גָּזְרִין יָכְלִין לְהַחֲוָיָה לְמַלְכָּא׃ בְּרַם
אִיתַי אֱלָהּ בִּשְׁמַיָּא גָּלֵא רָזִין וְהוֹדַע לְמַלְכָּא ה׳
נְבוּכַדְנֶצַּר מָה דִּי לֶהֱוֵא בְּאַחֲרִית יוֹמַיָּא חֶלְמָךְ
וְחֶזְוֵי רֵאשָׁךְ עַל־מִשְׁכְּבָךְ דְּנָה הוּא׃
אַנְתְּה מַלְכָּא רַעְיוֹנָךְ יתיר ה׳ יתיר יוד
עַל־מִשְׁכְּבָךְ סְלִקוּ מָה דִּי לֶהֱוֵא אַחֲרֵי דְנָה וְגָלֵא
רָזַיָּא הוֹדְעָךְ מָה־דִי לֶהֱוֵא׃ וַאֲנָה לָא בְחָכְמָה ב׳ ר״פ ל׳
דִּי־אִיתַי בִּי מִן־כָּל־חַיַּיָּא רָזָא דְנָה גֱּלִי לִי לָהֵן ל׳ ז׳
עַל־דִּבְרַת דִּי פִשְׁרָא לְמַלְכָּא יְהוֹדְעוּן וְרַעְיוֹנֵי
לִבְבָךְ תִּנְדַּע׃ אַנְתְּה יתיר ה׳
מַלְכָּא חָזֵה הֲוַיְתָ וַאֲלוּ צְלֵם חַד שַׂגִּיא צַלְמָא דִּכֵּן ב׳ ב׳ ג׳
רַב וְזִיוֵהּ יַתִּיר קָאֵם לְקָבְלָךְ וְרֵוֵהּ דְּחִיל׃ ב׳ מל׳ ל׳

בס״ד׃ בהתבהלה ב׳ וסימ׳ אדין אריוך בהתבהלה׃ אדין נבוכד נאצר. וחד ובהתבהלה לגובא׃ גבר ג׳ וס׳ ועם גבר תמים התמם. איתי גבר במלכותך די רוח. די השכחת גבר די מן בני גלותא׃ סימן ענה יבנה נדמה נדנה כלהו כתי׳ ה״א׃ למלכא נבוכד נאצר ה׳ דסמ׳ וסימ׳ ברם איתי אלה בשמיא. נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד ומנחה. דנא חלמא חזית אנא מלכא נבוכד נאצר. לא חשחין אנחנא על דנא פתגם להתבותך. איתי גבר במלכותך די רוח. ושארא נבוכד נאצר מלכא׃ רזא ח׳ וסימ׳ השכנה הוא אסרזה. בין שה בריאה ובין שה רזה. כי רזה את כל הארץ. ורחמין למבעא מן קדם אלה. אדין דניאל בחזוא דיליליא. רזא די מלכא שאל לא חכימין. רזא דנא גלי א׳ להן׃ למגלה רזה דנא׳ דארמית כתי׳ א׳׃

רבינו סעדיה הגאון

בנס וקצף. זעף וקצף זועפים מתרגמינן כסיסין כעס ואמר להובדא לכל חכימי
בבל אחת על החלום ואחת על שיעצוהו להחריב בית המקדש׃ ודתא נפקת.
והדת של הריגה יצאה וכל חכמי בבל נהרגין׃ ובעו דניאל וחברוהי להתקטלא.
ליהרג׃ עטה וטעם. עצה וטעם אמר דניאל לאריוך על מה דתא מהחצפא. יצאה
בתוספה׃ אדין. אז הודיע אריוך לדניאל׃ על ובעא. נכנס וביקש מן
המלך׃ ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנא. על סוד זה של חלום
של בלם כדי שידעו לומר החלום ופתרונו שלא יהרגו דניאל וחביריו ומדקאמר על
רזא דנא מכלל דאיכא אחריתי ומאי ניהי אותה של חלום של אילן׃ על על אריוך.
בא אל אריוך׃ דימני. אשר מינה׃ העלני. הבא אותי׃ בהתבהלה.
בחפזון מתרגמינן בבהילו׃ הנעל. הביא׃ די השכחת גבר. שמצאתי איש ומצא
מתרגמינן ואשכח׃ האיתך כהל. היש יכול׃ גזרין. אומה הנקראת גזרי מן
בגזירה ואית דאמרי גזרין שרים שחותכין על פיהן דברי מלכות כמו ותגזור אומר׃
מה די להוא. מה שעתיד להיות׃ וחזוי ראשך. מחשבתך. אמר המלך לדניאל
אמת הוא דניאל וכי לא היה מכירו אלא אמ׳ לו יש בך כח לספר החלום ופתרונו אמר
לו יום אמר לו איתתי אמר לו לא לשני ימים ולא לשלשה ימים אלא המתין לי הלילה
ובבקר אומר לך. פ״א אדין דניאל לביתיה אזל אז דניאל הודיע הדבר לחביריו
מבקשו רחמים מלפני הקב״ה שיגלה להם הסוד׃ אשף וכשדאי. דע והבן
כי פסר כשדאי הוא מכשף כי עם שהיו במדינת בבל כולם מכשפים היו ונקראת
ארבע כשדים על שם המכשפים כשדים כשידים והם מזרע כשד ועל כן פתר
אסף וכשדאי דוחק בתזלות ובמעשה שדים׃ הזדמנתון. זממתם וחשבתם עלי
להעבירני עד די עדניא ישתנון שאזכור החלום ואומר לכם׃ אנת מלכא רעיונך׃
מחשבותיך שהיית מחשב מי ימלוך אחרי׃ על משכבך סליקו. לפי שאין מראין
לו לאדם אלא מהרהורי לבו׃ די איתי בי. שיש בי׃ ורעיוני לבבך. מחשבות רצון
לבך שחשבת בלבך כי המלוכה לך ולזרעך תהיה׃ ואלו צלם שגיא. והנה
צלם כדמות אדם גדול׃ דכן רב. שכן היה גדול׃ וזיוה יתיר. זיו שלו זיוותו ביותר
מן הזהב והכסף והנחשת והברזל שבו׃ ורוה דחיל. מראהו נורא תואר
מתרגמינן רינא׃ חרוהי

אבן עזרא

כל׃ בנס. בזעף תרגו׳ והנס זועפים. וחכימי בבל הם הנזכרים בתחילה׃ ודתא׃
הדת יצאה מלפני המלך׃ באדין. אז דניאל השיב עצה וטעם והנה כמו שבעת
יעטוהי וטעמו כמו משכנה משיבי טעם עצה פוטיפר שר הטבחים של פרעה לפי
דעתי איננו כמו רב טבחיא כי מלת טבח בלשון הקדש יתפרש לשני טעמים הא׳
הריגה כמו רב טבחיא והראיה די נפק לקטלא וכמוהו ככבש אוף יובל לטבוח כצאן
ורבים כמוה והטעם השני כמו בלשון ישמעאל מבשל כמו וטבוח טבח והכן כי אין
אדם באותו זמן שוחט כאן במצרים כמו לרקחות ולטבחות כי הנשים אינן שוחטות
גם וירם הטבח ובעבור כי שר האופים היה אופה הלחם ושר המשקים חבירו על
כן אמרתי כי שם המלך בבית חברים שהוא שר המבשלים ולא שם בבית הסהר
שיאסרו בו כל האסורים בעבור גודל מעלתם שהיו שרים׃ ענה. טעם מהחצפה
מהירות אז הודיע אריוך לדניאל שיבא ויבקש לו זמן וכן עשה. ודניאל בא ויבקש
מן המלך ובלשון הקדש אם תבקשון בעיו׃ אדין. לביתיה אזל. שלא להתעסק
בדבר אחר להתבודד עם חביריו. ורחמין מן קדם אלה שמיא. כי אין בארץ חכם
שיוכל להועיל בדבר הזה. ורזא הוא סוד ורזי לי רזי לי איננו כמוהו רק הוא מגזרת
רזון׃ ענה. והזכיר חכמתא וגבורתא כי לשם לבדו היא החכמה והגבורה באמת
וכל הנבראים במעלה ובמטה כמו מקרה כי מאתו הם׃ והוא. כפי חכמתו
משנה עתים ומסיר מלכים ומקים אחרים תחתם ואשר ירצה בחכמתו והחכמה
שידע האדם הוא נתנה׃ הוא. מגלה עמוקות ונסתרות שלא יוכל אדם לדעתם
כאשר יתחכמו עבדיו אלה כמוני שגילה לי סוד החלום׃ ידע מה בחשוכא. הפך
האדם ולפי דעתי שהטעם מה בכח להיות כמו ותעלומה יוציא אור וטעם ונהורא
עמיה שרא הכל לפניו כמעשה ומלת שרא כמו חונה ונהורא כמו ואל תופע עליו
נהרה וככה המנהרות׃ לך. בעבור היות אבותי נביאים ולא כן אבות גוי׳ אחרים
שנתת לי חכמה גבורה על כל חכמים ואמר הודעתני כי לו לבדו נודע הסוד ואמר
די בעינה הוא וחביריו כאומר לא בזכותי לבדי הודעתני זה הסוד ואמר הודעתנא
כי הוא הוריעם׃ כל. ואמר ופשרא דרך קצרה כי לא יתכן לפתור רק אחר
שיודיע החלום׃ אדין׃ השכחת. מצאתי ואין כמוהו בלשון הקדם והאומר כי
כמוהו וישתכחו בעיר איננו נכון׃ ענה. האיתך כהל. היסך יכול׃ ענה.
חכימין. מלה כוללת המכשפין והכשדים׃ ברם יש אלה בשמיא. החכמים
אמרו לו אלהין ודניאל אמר אלה חד׃ אנת. הזכיר מה שעלה על לבו בשכבו שחשב מה שיהיה אחריו׃ ואנה. דרך ענוה כי אין בי חכמה שאוכל לדעת זה הסוד רק
גלה לי הסוד בעבור כבודך שתדע פתרון חלומך. ורעיוני לבבך שחשבת בתחילת הלילה תדעם. ומלת יהודעון שב אל משרתי השם הנכבד׃ אנת. ואלו. והנה א
אילו׃ בלתא דכן. בלם זה׃ רב. גדול׃ וזיוה יתיר. אולי כמוהו בחדש זיו׃ ורוה דחיל. ומראהו נורא׃ הוא

חמון ג ומל וסימ׳ והדקת המון · ונשא המון רוחא · קטיל המון שביבא : רוחא ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ ויהיו הרמונים תשעים וששה רוחה : ונשא המון רוחא · קדמא מלעיל : מלכיא ג׳ וסימ׳ אנת מלכא מלך מלכיא · וביומיהון די מלכיא האנון יקום · ארתחשסתא מלך מלכיא : תקיפא ג׳ ב׳ כתי׳ א׳ וחד כתי׳ ה׳ וסי׳ ומלכו רביעאה תהוא תקיפה · מן קצת מלכות

הוא צלמא ראשה די דהב טב חדוהי ודרעוהי
די כסף מעוהי וירכתה די נחש : שקוהי די פרזל
רגלוהי מנהון די פרזל ומנהון די חסף : חזה הוית
עד די התגזרת אבן די לא בידין ומחת לצלמא על
רגלוהי די פרזלא וחספא והדקת המון : באדין
דקו כחדה פרזלא חספא נחשא כספא ודהבא והוו
כעור מן אדרי קיט ונשא המון רוחא וכל אתר
לא השתכח להון ואבנא די מחת לצלמא הוית
לטור רב ומלאת כל ארעא : דנה חלמא ופשרה
נאמר קדם מלכא :
אנתה מלכא מלך מלכיא די אלה שמיא
מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יהב לך : ובכל די
דארין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא יהב בידך
והשלטך בכלהון אנתה הוא ראשה די דהבא :
ובתרך תקום מלכו אחרי ארעא מנך ומלכו
תליתיא אחרי די נחשא די תשלט בכל ארעא :
ומלכו רביעיא תהוה תקיפה כפרזלא כל קבל די
פרזלא מהדק וחשל כלא וכפרזלא די מרעע כל
אלין תדק ותרע : ודי חזיתה רגליא ואצבעתא
מנהון חסף די פחר ומנהון פרזל מלכו פליגה תהוה
ומן נצבתא די פרזלא להוא בה כל קבל די חזיתה
פרזלא מערב בחסף טינא : ואצבעת רגליא מנהון
פרזל ומנהון חסף מן קצת מלכותא תהוה תקיפא
ומנה תהוא תבירה : די חזית פרזלא מערב בחסף
טינא מתערבין להון בזרע אנשא ולא להון דבקין
דנה עם דנה הא כדי פרזלא לא מתערב עם חספא :

תהוא תקיפא · דחילא ואימתני ותקיפא : חזיתה ה׳ ב׳ מל׳ וג׳ חס׳ וסימ׳ די חזיתה רגליא ואצבעתא ב׳ בו · ודי חזית פרזלא מערב בחסף טינא · כל קבל די חזית די מטורא אתגזרת · אילנא די חזית די רבה · ב׳ קדמאי מל׳ : תהוה ג׳ כתי׳ ה׳ כספרא וסימ׳ מלכו פליגה תהוה · מן קצת מלכותא תהוה תקיפ׳ · תהוה ארכא לשלותך : הא ג׳ וסי׳ הא לכם זרע · הא דרכך בראש נתתי · הא כדי פרזלא :

אבן עזרא

הוא. חדוהי. החזה וזרועותיו בטנו וירכיו : שקוהי. שוקיו ברזל רגליו יש מהם ברזל ויש מהם חרס : חזה. התגזרת. כמו לגוזר ים סוף לגזרים אמרתי נגזרתי : ומחת לצלמא. והכתה בצלם : באדין כחדא. יחדיו : כעור מן אדרי קיט. כמוץ יסוער מן גורן בימי הקיץ : וכל אתר. מקום : לטור רב. להר גדול ומלאה כל הארץ : דנא. זהו החלום : ופשרה נאמר. ופתרונו אוכל אני והחכמים לפתור אותו על כן לשון רבים וזה דרך מוסר אנת. חסנא. כמו והיה החסון לנעורת והגאון אמר מלכות כולה : ובכל די דיירין. כמו מדור באהלי רשע : ובתרך. ואחריך תקום מלכות שפלה כתרגום תחתים ובעבורה נקראת הארץ ארעא כי היא למטה מהכל אמ׳ הגאון רב סעדיה ועליו סמכו כל המפרשים כי הזהב הוא מלכות בבל כנבוכד נצר ובנו אויל מרודך ובלשצר בן בנו ובו נפסקה מלכות כשדי׳ וכן כתוב ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא ודריוש מדאה קביל מלכותא ונכון הדבר כי הכתוב אומר ועבדו הגוים אותו ואת בנו ואת בן בנו ועוד כתוב והיו לו ולבניו לעבדים שהוא אויל מרודך ובלשצר בנו כי בן הבן יקרא בן כמו אל רעוא אביהן כי הוא חובב חותן משה וכתו׳ ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויקים מלך יהודה נשא אויל מרודך מלך בבל והנה הוא בין מלכות נבוכד נצר ובין מלכות בלשצר והכסף מלכות מדי ופרס ועוד אפרש כי שבוש גדול יש במספרם והנחשת הוא מלכות יון ותחלתם אלכסנדרוס מוקדון כאשר יפרש דניאל בדברי נבואותיו ויאמר הגאון כי הרביעית היא מלכות רומא והנה תהוה תקיפא הוא מלכות ישמעאל ולא מצא לה זכר בספר דניאל והיא יותר גדולה לארכה ולרחבה מכל המלכיו׳ הנזכרות ואמר כי מלכות רומא דומה לברזל והחרס הוא מלכות ישמעאל ועוד אמר בספרו אל תתמה בעבור שדימה מלכות ישמעאל לחרס והנה איננה פחותה מהמלכיות הנזכרות רק ככה דרך מסדר כליו כי בתחילה יראה הזהב ואח׳ כך יראה הכסף ואחר הנחשת ואח׳ הברזל ובאחרו׳ כלי חרס ואלה דברי תהו ובהו כי אין סדר נכון לסידורו והעד שאמר דניאל על מלכות פרס ארע מנך כמו שהכסף פחות מהזהב ואמר על החרס ומנה תהוי תבירא והעד הנאמן כי החרס ממלכות הברזל שאמ׳ מפורש על אצבעות הברזל ואצבעות החרס מקצת מלכותא תהוי תקיפ׳ והחרס תבירא והנה מלכו׳ אחת היא ואיך תתחבר מלכו׳ ישמעאל עם מלכות רומא וישמעאל לא מלך עליה ואין תורתם אחת ואחר שהדבר כך יש לתמוה איך לא הזכיר דניאל מלכות ישמעאל ולמה לא היו חמש מלכיות ועתה אפרש דע כי אלכסנדרוס שהיה מלך יון הוא שהרג דריוש הפרסי כאשר יפרש דניאל גם הוא היה מלך רומא ורומא בעצמה היא כתים כאשר הורה יוסף בן גוריון בספרו ובדניאל ובאו בו ציים כתים ונראה כאשר אפרש ותרגום וצים מיד כתים אסתלקון מן רומאי והנה כתים בן יון אליסה ותרשיש כתים ודודנים אם כן מלכות הנחשת הוא מלכות יון ומלכות רומא הוא מלכות יון אם כן הברזל מלכות ישמעאל ובעבור כי מלכות פרס השחיתה כל מלכות כשדים גם מלכות יון השחיתה כל מלכות פרס ולא יכלה מלכות ישמעאל שהוא הברזל להשחית מלכות יון רק קצת המלכות השחית והנה עד היום יש מקומות שישמעאל יכנו מלכות רומא ומקומות שישמעאל הוא מכונת על כן אמ׳ מקצת מלכותא תהוי תבירא ומקצת תהוי תקיפא ואמר אחרי כן וביומיהון די מלכיא אינון והטעם שתי מלכיות מלכות רומא שהוא מלכות יון ומלכות ישמעאל ואלו השתים מלכיות ביום הזה ומלכו רביעאה זאת היא מלכות ישמעאל שפשטה בעולם כי שבו לתורתם כל פרס ומדי ושבא וסבא ומצרים ואפריקי ורבים תהודו ורובי מלכות כוש : ודי חסף די פחר. כלי חרס היוצר והנה פירש בעבור זה מלכו פליגא : נצבתא. כמו כח : מערב. כמו ויתערבו בגוים : ואצבעת׳ הם סרי ישמעאל ומלכיה במזרח ובמערב : די חזית. טעם מתערבין שכולם לוקחות בנות גוים כמו הפרסיים לוקחים הבבליות והשבאין לוקחין המצריות ואינם דומים אלה לאלה במתנותם ובמלבושיהם ומאכלם ומנהגם גם מחלוקת בתורתם ואף כי בני חם שהם לפאת דרומית מערבית לעבר הים והם סמוכים לים הגדול שנקרא אוקיינוס :

רבינו סעדיה הגאון

חדוהי. חזהו חזים מתרגמינן חדיא : די התגזרת אבן. כמו נגזרו לכם את הילוד : די לא בידין שלא על ידי אדם : והדקת המון. שיברה ודיקקה אותם : דקו. לשון כתיתות : כעור מן אדרי קיט : כמוץ מן הגרנות של קיץ : המון. שמה : אנת מלכא זהו נבוכד נצר. מלך מלכיא די אלה שמיא. זה הקב״ה שהוא מלך מלכים ואלהי השמים : ובכל די דארין. בכל מקום שיושבין ודרין בני אדם : אנת הוא ראשא די דהבא. זו מלכות בבל אתה הוא ראש של זהב שראית לצלם מה הראש מעולה על כל הגוף והזהב מעולה על כל מיני מתכות כך אתה על כל מלכי ארץ : ובתרך. ואחריך יקום מלכות אחרת. ארע מינך. שפלה ממך כשם שהכסף פחות מן הזהב והיא מלכות מדי ארע כמו בארעית תהומא ואיכא דאמרי ארע חלש כמו והורע כוחו ד״א ארע מינך גרוע ממך ד״א ארע מינך שפל ממך תחתי׳ מתרגמינן ארעאין : תליתאה אחרי. שלישית אחרת כנחשת היא מלכות יון שקשין כנחשת ישלטו בכל ארץ ישראל : ומלכות הרביעית תקיפה כפרזלא. היא אדום : מהדק. מכתת : וחשל. כמו כל הנחשלים אחריך : מרעע. כמו מרצץ : תדיק ותרוע. תדקק ותרצץ : ומן כצבתא די פרזלא. ומן מצבת ועמוד של ברזל ; פ״א ומן נצבתא ומן תוקף המלוכה הראשונה שקשה כברזל היא מלכו׳ בבל שהיתה דומה לזהב וקשה כברזל : להוא בה. להיות בה : בחסף טינא. בחרש של טיט : פחר. חרס כמו מאני דפחרא ושכית ארע מינך היא מדי ופרס שנחלקה מלכותך ביניהם וכל אחד שלט בחצי מלכותך חדוהי ודרעוהי הרי שנים החזה הוא מלכות מדי שהיו בו חכמי תורה ואנשי לבב כי הלב נתון בחזה והזרועות הוא מלכות פרס גיבורי מלחמה ובעלי זרוע והשלישית כנחושת כדכתי׳ מעוהי וירכתה די נחש מעים וירכים שנו בני יון ואנשי מוקדון והוא מלך יון הנקרא אכסנדר ואליכסנדרוס מלך מוקדון שהיו קשים כנחשת ושלטו בכל הארץ והרביעית חזקה כברזל דכתיב שקוהי די פרזל קצת מהפותרים אומרים כי הוא מלכות אדום ובדעתי איכו כן שאם כאשר שהיא אדום והיא אפוא מלכות ישמעאל ולא כן הוא כי לא אמ׳ הכתוב מלכו אחרי פליגא אלא אמר זאת המלכות פליגא תהוי נחלקת תהיה לשנים פריצי׳ אדום וישמעאל אדום חזקה כברזל וישמעאל כחרס ואופן השני כי לא אמר חמשה מלכיות ולא אמר רביעית וחמישית ואשר אמר פרזלא מערב בחסף טינא ואמר להוון דבקין דנא עם דנא מתערבין ולא נדבקין : מתערבין להוון בזרע אנשא. כי נערבין בהם מזרע ישראל ויושבין בהן וגם פרסיים ונגוסין וחרמין וכמה מינין ולא נדבקין זה עם זה כשם שאינו מתערב לעולם הברזל עם החרס להיו׳ לכלי אחד ומה שאמר מינה תהוה תקיפא ומינה תהוה תבירה כי מקצת המלכות תהיה חזקה וממנ׳ תהיה חלושה ושבורה ואבנא די מחת לצלמא היא מלכות משיח בן דוד שנ׳ בו והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע ומלכות אדום היתה בכלל מלכות יון הרשעה ונתחזקה עם מלכות הרביעית שהיא מלכות ישמעאל : וביומיהון ·

וביומיהון

כל קבל די חזית סימן כל לשון ארמית דהבא קדים לכספא במ"ד דקדו כספא לדהבא וסימני' באדין דקו כחדא פרזלא· כל קבל די חזית די מטורא· ועל מרא שמיא
אתרוממת· ומה די עליך ועל אחיך: רזא ח' וסימ' נמסר לע"ל בהאי סימן: אדין י"ג ר"פ בספרא וסי' נמסר לעיל בסיפרא ריש סימן דא: בתרע ל' ודניאל בעא מן מלכא
ומני: צלם ב' וסימ' ואלו צלם חד שגיא צלמא דכן: נבוכד נצר מלכא עבד צלם· וא' וצלם אנפוהי אשתני: שית ל' וחס' עבד צלם· וג' מתחלפין בקריאתהון וסימ'
והפרשים שש שתו השערה· שת עונותינו לנגדך· פתיה אמין שת· נבוכד נצר מלכא ג' ספ' בענין וסימ' ונבוכד נצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא· בעדנא די תשמעון

וביומיהון די מלכיא אנון יקים אלה שמיא מלכו
די לעלמין לא תתחבל ומלכותה לעם אחרן לא
תשתבק תדק ותסיף כל אלין מלכותא והיא תקום
לעלמיא: כל קבל די חזית די מטורא אתגזרת
אבן די לא בידין והדקת פרזלא נחשא חספא
כספא ודהבא אלה רב הודע למלכא מה די להוא
אחרי דנה ויציב חלמא ומהימן פשרה:
באדין מלכא נבוכדנצר נפל
על אנפוהי ולדניאל סגד ומנחה וניחחין אמר
לנסכה לה: ענה מלכא לדניאל ואמר מן קשט
די אלהכון הוא אלה אלהין ומרא מלכין וגלה רזין
די יכלת למגלא רזא דנה: אדין מלכא לדניאל
רבי ומתנן רברבן שגיאן יהב לה והשלטה על כל
מדינת בבל ורב סגנין על כל חכימי בבל:
ודניאל בעא מן מלכא ומני על עבידתא די מדינת
בבל לשדרך מישך ועבד נגו ודניאל בתרע מלכא:
ג נבוכדנצר מלכא עבד
צלם די דהב רומה אמין שתין פתיה אמין שת
אקימה בבקעת דורא במדינת בבל: ונבוכדנצר
מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא
ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל
שלטני מדינתא למתא לחנכת צלמא די הקים
נבוכדנצר מלכא: באדין מתכנשין אחשדרפניא
סגניא ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא
וכל שלטני מדינתא לחנכת צלמא די הקים
נבוכדנצר מלכא וקאמין לקבל צלמא די הקים
נבוכדנצר: וכרוזא קרא בחיל לכון אמרין
עממיא אמיא ולשניא: בעדנא די תשמעון קל
קרנא משרוקיתא קיתרס סבכא פסנתרין סומפניה
וכל זני זמרא תפלון ותסגדון לצלם דהבא די הקים
נבוכדנצר מלכא: ומן די לא יפל ויסגד בה
שעתא יתרמא לגוא אתון נורא יקדתא: כל קבל
דנה בה זמנא כדי שמעין כל עממיא קל קרנא
משרוקיתא קיתרס שבכא פסנתרין וכל זני זמרא
נפלין כל עממיא אמיא ולשניא סגדין לצלם דהבא
די הקים נבוכדנצר מלכא: כל קבל דנה בה זמנא
קרבו גברין כשדאין ואכלו קרציהון די יהודיא:
ענו ואמרין לנבוכדנצר מלכא מלכא לעלמין חיי:

קל קרנא· כל קבל דנה בה זמנא כדי שמעין: ומן י' זוגין מן ד' ד' הניגא משניא וס' נמסר במסרה רבתא במערכת אות הש"ן בערך שנה גס"ד: תשמעון ו' וסי' עקב לא תשמעון
בקול יי'· והיה עקב תשמעון· אם שמוע תשמעון אלי נאם יי' דירמיה· והיה אם שמע תשמעון דזכריה· בעדנא די תשמעון קל קרנא· כען הן איתיכון עתידין די בעדנא: כל
כל קבל דנה חד מן ד' פסו' אית בהון כל כל וכל כל וסימ' כל החיה כל הרמש· ועתה כל נביאי הבעל· וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל· כל קבל דנה בה זמנא: מלכא
מלכא ל' דסמ' ענו ואמרין לנבוכד נצר מלכא לעלמין חיי· והוא חד מן א"ב תאומים וכל חד וחד ל' דכו' וסימ' נמסר במסר' רבתא במערכת אות הב"ת בס"ד:

רבינו סעדיה גאון

וביומיהון· ובימי המלכים האלה במלכות הרביעית יקים אלהי השמים מלוכה אשר לעולמי' לא תשחת ולא תעזב לעם אחר תדיק ותכלה כל אלה המלכיו' והיא תקו' לעולם: כל קבל· פירוש כי מן ההר הוא אברהם ההר הגדול כאמרו ומראש הררי קדם: אתגזירת· שנגזרה ונפרדה: אבן· כמו שנאמר ומשם רועה אבן ישראל ואמר על ידי זרובבל מי אתה הר הגדול לפני זרובבל תהיה למישור והוציא את האבן הראשה: די לא בידין· שלא בידי אדם אלא בגבורת אלהינו יצאה בת קול ואמרה יציב חלמא ומהימן פשרה· פי' ואצבעתא מנהון חסף די פחר ומנהון פרזל הם כפות רגלים עם האצבעות כדאמרי' למעלה רגלוהי מנהון די פרזל ומנהון די חסף: מן קצת מלכותא תהוא תקיפא· ממלכות טיטוס עד מלכות ארקוליאוס היתה מלכות רומא תקיפא שהיתה תופשת כל העולם כולו ומלך גם ישמעאל עמו והיתה מלכות ישמעאל תבירא וחלשא: בזרע אנשא· שיש כרכים וכפרים שתופשין בני יון ובני ישמעאל ולוקחין אלו ואלו מהן מס ודע שאלו לוקחין מבנותיהן של אלו ואלו מבנותיהן של אלו ואין ביניהם אהבה וזהו שכתוב מתערבין להון בזרע אנשא ולא להוון דבקין· פי' תקיפא זו אדום תבירא זו ישמעאל מתערבין להון בזרע אנשא ומתחתנים אלו עם אלו ואינם מאמינין בטעותן: ומנחה וניחוחין אמר לנסכה ליה· לתקן לו כמו נסכתי מלכי תיקנתי מלכי כלומר שהיה מתקן לו שיהא לוקח מנחה שלו בכל שעה ושעה ויש שפותרין מנחה וניחוחין ממש ואמר לנסך לו כמו שנ' לתני מתסך שביקש לעשותו אלוה ולא קיבל וחבירו מוכיח לפי שכשראה נבוכד שלא קיבל דניאל אמר לו המלך מן קשוט די אלהכון אלה הוא אלהין אלהי האלהים ואדוני האדונים ומגלה רזין והודה בהקב"ה: לדניאל רבי· גידל לדניאל ונתן לו מתנות לרוב והשליטו בכל מדינות בבל ורב על הפחות ועל הסגנים: נבוכדנצר מלכא עבד צלם· כל כך למה כדי להכשיל את ישראל כי על דברת הפתרון שפתר לו דניאל שעתידין המלכיות להבטל ומלכותן של ישרא' להתקיים חשב בלבו להפיל את ישראל בעלילה: אקימיה בבקעת דורא· באותו מקום שנפלו שם בני אפרים ויש אומרים הרוגי ישראל היו שם שהרגו הכשדים בבואם בגלו' ולמה הקים שם הצלם כדין להפחידם: אחשדרפניא הם שרים למלכות ופתרונו אחוזים פרדים פנימה: סגניא ופחותא· סגנים הם שרי הצבא· ופחותא הם שלטונים וקציניס כמו פחות הארץ: אדרגזריא· באדר גוזרים ובטוב שאם יאמר להם המלך הם גוזרין אותו בטוב: גדבריא· גזברים: דתבריא· דתיהם ברורה שהן יועצי המלך ודתם ועצתם ברורה: תפתיא· שומרי מפתחות כמו והמסגרות והפותות ויסוד תפתיא תפתה הם הממונין על כבשן האש היא התופת ששם שורפין בני אדם המורדין במלכות· פ"א אדרגזריא אדירים הגוזרים והכורתים המשפט על פיהם שרי' וכמוא' וקציני' וכל שלטוני המדינות: וכרוזא· הוא קול האדם המכריז: קל קרנא· קול השופר שהוא מן הקרן: משרוקיתא· כלי ששורקין בו שלוחי מלכיות לקבץ העם כמו אשרקה להם ואקבצם: קיתרוס· כנור: סבכא· עוגב: פסנתרין· הוא הנבל: סומפוניא· הוא שמשמיעין בו הרועים כמין כור תפוח ודוגמתו לבית המפוכות: וכל זני זמרא· וכל מיני זמר לשון מתרגמי' לזנוהי: יתרמא· יושלך כמו רמה בים: אתון נורא יקידתא· כבשן אש יוקדת כבשן מתרגמינן אתונא: כל קבל דנה· למען זאת: ואכלו קרציהון· אמרו רכילות לא תלך רכיל מתרגמי' לא תיכול קורצין הלשינום למלך:

אבן עזרא

וביומיהון· מלכות המשיח: לא תתחבל· לא תעזב ולא תשאר: כל· וטעם די לא בידין לא בחיל ולא בכח רק מעצמה בגעת הקץ: ויציב חלמא· ונכון החלום ונאמן פתרונו: באדין· סגיד· השתחוה ויכבד לו וישתחו: ניחוחין· והנה חשבו כמו אלוה: ענה· מן קשוט· קשט אמרי אמת: אדין· רבי· גדל· יש אומרים כי מדינה שם מחוז אם כן איך היו לאחשורוש שבע ועשרים ומאה מדינה ומלך שיש לו עשרה הוא מלך גדול וכתוב וגזל ומשפט וצדק תראה במדינ' שהטעם עיר המלוכה וכתוב ליהוד מדינתא לבית אלהא רבא ועוד ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה ואם עילם מחוז למה לא אמר במדינת עילם כאשר פירשנו במדינת בבל: ורב סגנין· כמו ויבא סגנים: ודניאל בשער המלך· כי היא מעלה גדולה כי שם ישבו הדיינין והשופטים וככה ומרדכי יושב בשער המלך כאשר פירשתי במגלת אסתר: נבוכדנצר· רומיה· הוא גובהו הוא קומתו: פותיה· רחבו שש אמות: בבקעת דורא· וישבו שם היא בקעת דורא: ונבוכד נצר· למכנש· לקבץ ולחבר: אחשדרפנים והנזכרים אחריהם הם מעלות שבע בלשון ישמעאל רק לא נדע פירוש אדרגזריא והבאים אחריהם וחכם היה בספרד שפירש אדרגזריא אדירי גזרין ואין צורך על כן כי נחש כי לא יועילו: למתא· לבוא: באדין· אז התאספו הנזכרים: וכרוזא· המעביר קול בחיל· אמרי יפת כי עמים יש להם אלהים ואומים בלא תורה ולשונות מהם תורה אחת להם ולא לשון אחד או באין תורה: בעידנא· בעת: קל קרנא· קול השופר: משרוקיתא כלי לשרוק בו רק קיתרוס וחביריו כולם כלי נגונים הם גם בלשון הקדש כינור ומחול ומינים ועוגב ושמותם לא ידענום אע"פ שעוגב מגזרת ותעגבה ומינים שני כלי ומחול חליל וכינור כדמות מנורה ואלה סברות בלא ראיה: ומן· יתרמא· יושלך וכמוהו רמה בים: כל· בהשלמת כל זה: אכלו קרציהון· תרגום לא תלך רכיל המדבר בסתר רעה על אחר כאילו אוכל בשרו: ענו· משפט המדברים אל המלך להתפלל שיאריכו ימיו: אכת

כל ד׳ פשוטה כל לישן ארמית קמץ כמ״ר פתחין וסי׳ מכרך שורד מישך תתחרך ׃ הקמת ב׳ וסי׳ איתי גברין יהודאין די מנית ׃ והן לא ידיע להוא לך מלכא ׃ והתיו ג׳ חד מ״ל וסי׳ לקראת צמא התיו מים ׃ אספו כל חית השדה התיו לאכלה ׃ באדין גבריא אלך היתיו קדם מלכא ׃ כתרא מ״ל ׃ תשמעון ו׳ וסי׳ נמסר לע״ל בסיפרא כהאי סי׳ ׃ והן ה׳ וסי׳ והן לא יאמינו לי ׃ והן אצוה על חגב ׃ והן חלמ׳ ופשר׳ ׃ והן לא תסגדון בה שעתא ׃ והן לא ידיע להוא לך ׃ ב׳ כנהון דפ׳ וסי׳ והן חלמא ופשר׳ ׃ והן לא ידיע להוא לך מלכ׳ ׃ וצלם ל׳ באדין נבוכדנצר התמלי חמה וכ׳ צלם וסימ׳ ואלו צלם חד שגיא צלמא דכן ׃ נבוכד נצר מלכא עבד צלם ׃ ואינון סך א״ב בזתרין א׳ וחד וא׳ וסי׳ נמסר במס׳ רבתא במערכת אות האל״ף

אנתה מלכא שמת טעם די כל אנש די ישמע קל קרנא משרקיתא קיתרס שבכא פסנתרין וסומפניה וכל זני זמרא יפל ויסגד לצלם דהבא ׃ ומן די לא יפל ויסגד יתרמא לגוא אתון נורא יקדתא ׃ איתי גברין יהודאין די מנית יתהון על עבידת מדינת בבל שדרך מישך ועבד נגו גבריא אלך לא שמו עליך מלכא טעם לאלהיך לא פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא סגדין ׃ באדין נבוכדנצר ברגז וחמא אמר להיתיה לשדרך מישך ועבד נגו באדין גבריא אלך היתיו קדם מלכא ׃ ענה נבוכדנצר ואמר להון הצדא שדרך מישך ועבד נגו לאלהי לא איתיכון פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא סגדין ׃ כען הן איתיכון עתידין די בעדנא די תשמעון קל קרנא משרוקיתא קיתרס שבכא פסנתרין וסומפניה וכל זני זמרא תפלון ותסגדון לצלמא די עבדת והן לא תסגדון בה שעתה תתרמון לגוא אתון נורא יקדתא ומן הוא אלה די ישיזבנכון מן ידי ׃ ענו שדרך מישך ועבד נגו ואמרין למלכא נבוכדנצר לא חשחין אנחנא על דנה פתגם להתבותך ׃ הן איתי אלהנא די אנחנא פלחין יכל לשיזבותנא מן אתון נורא יקדתא ומן ידך מלכא ישיזב ׃ והן לא ידיע להוא לך מלכא די לאלהיך לא איתנא פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא נסגד ׃ באדין נבוכדנצר התמלי חמא וצלם אנפוהי אשתנו על שדרך מישך ועבד נגו ענה ואמר למזא לאתונא חד שבעה על די חזה למזיה ׃ ולגברין גברי חיל די בחילה אמר לכפתה לשדרך מישך ועבד נגו למרמא לאתון נורא יקדתא ׃ באדין גבריא אלך כפתו בסרבליהון פטישיהון וכרבלתהון ולבשיהון ורמיו לגוא אתון נורא יקדתא ׃ כל קבל דנה מן די מלת מלכא מחצפה ואתונא אזה יתירה גבריא אלך די הסקו לשדרך מישך ועבד נגו קטל המון שביבא די נורא ׃ וגבריא אלך תלתהון שדרך מישך ועבד נגו נפלו לגוא אתון נורא יקדתא מכפתין ׃ אדין נבוכדנצר מלכא תוה וקם בהתבהלה ענה ואמר להדברוהי הלא גברין תלתא רמינא לגוא נורא מכפתין ענין ואמרין למלכא יציבא מלכא ׃ ענה ואמר הא אנה חזה גברין ארבעה שרין מהלכין בגו נורא וחבל לא איתי בהון ורוה די רביעיא דמה לבר אלהין ׃ באדין קרב נבוכדנצר לתרע אתון נורא יקדתא ענה ואמר שדרך מישך ועבד נגו עבדוהי די אלהא עליא פקו ואתו באדין נפקין שדרך מישך ועבד נגו מן גוא נורא ׃

בסי׳ ׃ הסיקו חד מן מלין כתיב וי״ו בסוף תיבו׳ וחסרים יו״ד בל״שן ארמית וסי׳ סלקו קרבו התרחצו הסקו שלטו ורגשו הדקו הנפקו ׃ לגוא סימן כל גוא לגוא בגוא יציבא ליציבא גובא לגובא שביבא מתיהבא כלהון כתיב א׳ בסוף וכל דהבא דכו׳ בב״ג כתיב ה׳ וסימ׳ ואף מאניא די בית · ואף מאני בית אלהא · וכה די עלך ועל אחך · וכל עשבא כתבא כתי׳ א׳ בב״ב כתי׳ ה׳ וסימ׳ די יקרא כתבה דנא · די כתבה דנה יקרין · ברכה ונבובה רבה כלהון כתיב ה׳ ׃ באדין ה׳ בטעם בסיפרא וסימנ׳ כפתו בסרבליהון · באדין קרב נבוכד נצר · מהנהך לך להוין ונבזביתך · באדין מלכא אמר והתיו לדניאל · באדין דריוש מלכא ׃

אבן עזרא

אנת׳ · שמת · הודעת טעמך ׃ לגו אתון · כבשן האש ׃ איתי · יש ׃ די מנית יתהון · כמו אשר מנה שר הסריסים והנה יש שאלה אין ספק כי דניאל הוא היה יותר נכבד וירעיו שהוא לא השתחוה לצלם למה לא הזכירוהו הכשדים למלך ולפי דעתי כי פחדו להזכירו אחר שידעו שהמלך הקריב לפניו ניחוחי׳ כאשר יעשה לאלהיו ויפת בן עלי אמר כי היו אוהביו על כן לא הזכירוהו ואין צריך ׃ באדין · להיתיה · כמו שובו אתיו רק הוא מהבנין הכבד הנוסף כי הפועל יוצא ׃ הצדא · שאלה האמת הוא ככה ׃ כען · עתה הנה יש לכם עתידים חלק להם כבוד אולי לא יהרגם בעבור כבוד דניאל ׃ ענו · לא חשחין · לא צריכין אנו להשיבך כי אלהינו שאנחנו עובדים כמו פולח ובוקע בארץ יכול להצילנו מכבשן האש גם מידך אם רצה והנה אם לא יציל ידוע יהיה לך ׃ באדין · אנפוהי · אפו ׃ למזא · להוסיף מוקד כמו תזירעב ׃ ולגברין גברי חיל · שהם בצבאותיו ׃ לכפתה · לקשור ׃ באדין · בסרבליהון · הם השמלה העליונה ומנהג האומות לשרוף האנשים במלבושיהם שאינם שוין כלום ׃ וכרבלתהון · כמו ודוד מכרבל במעיל בוץ · ופטשיהון · חלוקין או מכנסים · ולבושיהון שאר בגדים ׃ כל ׃ מהחצפה · במהירות ׃ די הסיקו · כמו והשיקו שבע שנים ׃ שביבא · כמו לא יגה שביב אשו ׃ אדין · להדברוהי · כמו בתוך הדברו ׃ שרין · מותרין ׃ וחבל · השחתה כמו וחבל את מעשה ידיך ׃ ורויה די רביעאה · ותואר הרביעי · כבן אלהי׳ כמו מה ברי ומה בר בטני ׃ באדין · לתרע · לשער וכמוהו תרעתים סוכתים ׃ פוקו · צאו ׃ ואתו · ובואו כמו שובו אתיו ׃ ומתכנשין

רבינו סעדיה גאון

שמת טעם · שמת טעם וגזירה כמו מטעם המלך וגדוליו ׃ ומן די לא יפל · מי שלא יפול וישתחוה ׃ איתי גוברין יהודאין · יש אנשים יהודי׳ ולמה קרא שמם יהודים לפי שכפרו בע״ז שכל הכופר בע״ז נקרא יהודי מרדכי כפר בע״ז של המן ונקרא יהודי שנ׳ איש יהודי בתיה כפרה בע״ז ונקרא יהודית שנ׳ ואשתו היהודיה ׃ די מנית יתהון · ששמת אותם ושמת עליהם שרי אלפים מתרגמינן ותמני עליהון ׃ על עבידת מדינת בבל · על מלאכת מדינת בבל לתקן השווקים והדרכים והחוצות וכל צרכי העיר ׃ לא שמו עלך מלכא טעם · כלומר אינם חוששים על דבריך ׃ להיתיה · להביא ׃ אלך · אלה ׃ היתיו · הובאו ׃ הצדא · בודאי ׃ לא חשחין אנחנא · אין אנו חוששין אין אנו צריכין להשיבך על זה הדבר ׃ הא איתי אלהנא · הנה יש אלהינו · והן לא ידיע להוי לך מלכא ואם לא יציל אותנו אעפ״כ ידוע יהיה לך המלך שאנו לא נעבוד ולא נשתחוה לטעותך אלא נמסור נפשינו לשריפה כשאנו קל וחומר בעצמן מן הצפרדעי׳ ומה צפרדעים שלא נצטוו על קדושת השם ואפילו הכי מסרו עצמם לשריפ׳ לתוך כבשן האש שנ׳ בהם ובתנוריך ובמשארותיך אימתי התנור חם בזמן שהמשארות מצויות ללוש בעבור הבורא לקדם שמו במצרים לעיני פרעה אנו על אחת כמה וכמה שנמסור נפשינו לשריפת אש לקדם שמו בבבל לעיני נבוכד נצר ׃ התמלי חימה · נתמלא חמה ורמות פניו נשתנה ׃ ואמר למיזא · אמר להסיק לכבשן שבעתים ממה שראוי להסיקו כמו יזה גוים ישרוף גוים ׃ ולגברין · ולאנשים אנשי חיל אמר בחוזקה ובגבורה ׃ לכפתה · לאסור לאסורך מתרגמי׳ לכפתה יתך ׃ מהחצפה · דבר המלך יצא בחוצפה ובתוקף ׃ אזה יתירא · הוסק ביותר ׃ סרבליהון · המנעלים ויש אומרים בתי שוקים שלהן ׃ פטשיהון · המכנסים שבירכותיהן ׃ כרבלתהון · אלו הקסידין שבראשן כמין כובעי׳ וי״א כרבלתהון הן הטליתות המעוטפי׳ בהן ׃ ולבושיהון · שאר בגדיה׳ · פ״א סרבליהון מקטורין שלהן שעל בלאות שלהן כלומר שר בליהון כמו בלאות הם בגדי תמיד · פטשיהון הם המעילים שעליהן · כרבלתהון הם החלוקים שלהן ׃ ורמיו · והשליכו אותם ׃ די הסיקו · אשר הוציאו לשריפה · קטיל המון · הרג אותם · שביב האש כמו שביב אשו ׃ תלתיהון · שלשתם ׃ מכפתין · אסורין ׃ תוה · חרד ויחרד מתרגמינן ותוה ׃ בהתבהלה · במהירות ׃ להדברוהי לשריו ומנהיגיו וינהג מתרגמינן ודבר ׃ יציבא · נכון ׃ גוברין ארבעה · והלא לא היו אלא שלשה אלא גבריאל המלאך שהוא שלכד בא וכבה את האש של כבשן ׃ שרין · מותרין ויפתח הגמלים מתרגמינן ושרא ׃ וחבל · כמו מום וחבלה כדתנן החובל בחבירו ׃ ורוה · ותואר כמו יפת תואר ספירת ריוו ׃ לבר אלהין · למלאך אלהים כמו ויראו בני האלהים וי״א לבר אלהין לברירות ונקיות מלאך ׃ והדברי

וריח ה׳ וסימ׳ וריח לו כלבנון · וריח שלמותיך כריח · וריח אפך כתפוחים · וריח שמניך מכל בשמים · וריח נור לא עדת בהון : נגוא ל׳ כתיב א׳ ומני שים טעם די כל עם אמה · והוא חד מן ׳ב דכתי׳ א׳ בסוף תיבותא ולא קרי׳ וסימני רפוא למטה כנימן פלטי · ההלכוא ויהי כהוציאם את המלכים · הקליא ויאמר ישי לדוד בנו · אבוא אשר אמר אליהם זאת · רצוא והחיות רצוא ושוב · ואתיקהא ומדד ארך הבנין אשר על · נקיא מצרים לשממה תהיה · נקיא ויקראו אל יי׳ ויאמרו אנה יי׳ אל נא נאבדה · נגוא ומני שים טעם די כל עם אמה · ושציא ביתה דנה עד יום · יפוא ויתנו הכסף לחצבים · ארעא וכתרך תקום מלכו אחרי : יבהלנני ג׳ וסימ׳ חלם חזית וידחלנני ·

ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא חזין לגבריא אלך די לא שלט נורא בגשמהון ושער ראשהון לא התחרך וסרבליהון לא שנו וריח נור לא עדת בהון : ענה נבוכדנצר ואמר בריך אלההון די שדרך מישך ועבד נגו די שלח מלאכה ושיזב לעבדוהי די התרחצו עלוהי ומלת מלכא שניו ויהבו גשמיהון די לא יפלחון ולא יסגדון לכל אלה להן לאלההון : ומני שים טעם די כל עם אמה ולשן די יאמר שלה על אלההון די שדרך מישך ועבד נגוא הדמין יתעבד וביתה נולי ישתוה כל קבל די לא איתי אלה אחרן די יכל להצלה כדנה : באדין מלכא הצלח לשדרך מישך ועבד נגו במדינת בבל : נבוכדנצר מלכא לכל עממיא אמיא ולשניא די דארין בכל ארעא שלמכון ישגא : אתיא ותמהיא די עבד עמי אלהא עליא שפר קדמי להחויה : אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותה מלכות עלם ושלטנה עם דר ודר : אנה נבוכדנצר שלה

הוית בביתי ורענן בהיכלי : חלם חזית וידחלנני והרהרין על משכבי וחזוי ראשי יבהלנני : ומני שים טעם להנעלה קדמי לכל חכימי בבל די פשר חלמא יהודענני : באדין עללין חרטמיא אשפיא כשדיא וגזריא וחלמא אמר אנה קדמיהון ופשרה לא מהודעין לי : ועד אחרין על קדמי דניאל די שמה בלטשאצר כשם אלהי ודי רוח אלהין קדישין בה וחלמא קדמוהי אמרת : בלטשאצר רב חרטמיא די אנה ידעת די רוח אלהין קדישין בך וכל רז לא אנס לך חזוי חלמי די חזית ופשרה אמר : וחזוי ראשי על משכבי חזה הוית ואלו אילן בגוא ארעא ורומה שגיא : רבה אילנא ותקף ורומה ימטא לשמיא וחזותה לסוף כל ארעא : עפיה שפיר ואנבה שגיא ומזון לכלא בה תחתוהי תטלל חיות ברא ובענפוהי ידרון צפרי שמיא ומנה יתזין כל בשרא : חזה הוית בחזוי ראשי על משכבי ואלו עיר וקדיש מן שמיא נחת : קרא בחיל וכן אמר גדו אילנא וקצצו ענפוהי אתרו עפיה ובדרו אנבה תנד חיותא מן תחתוהי וצפריא מן ענפוהי :

אתכרית רוחי אנה דניאל · עד כה סופא די מלתא : עללין חד מן ד׳ נסבין יתיר ל׳ וסימ׳ באדין עללין חרטמיא אשפיא · אדין עללין כל חכימי · עללת מלכתא לקבל מלי מלכא · ולהלחם ויאמ׳ המלך אל ציבא · וחד חלוף חי׳ ובניהו בן יהוידע בן איש חי דשמואל : כשום ל׳ כתי׳ כ״ף די שמיה בלטשאצר · כשם אלהי וחד בשם והתנבי חגי ואינון מן א״ב מן חד חד חד ב״ית וחד כ״ף ברישי׳ וסימ׳ נמסר במסו׳ רבתא במערכת אות הב״ית בס״ד : ראשי ד׳ וסימ׳ חלם חזית וידחלנני · וחזוי ראשי על משכבי חזה · חזה הוית בחזוי ראשי · אתכרית רוחי אנה דניאל : ומזון ג׳ וסימ׳ ולאביו שלח כזאת · ומזון לכלא ביה · וחבירו :

רבינו סעדיה גאון

והדברי מלכא · שרים מנהיגי המלך : לגובריא אילך · לאנשים האלה : בגשמהון · בגופם כמו גשמיה יצטבע : לא התחרך · לא נשרף ואיכה שריפה מתם בכל הראש אלא אפילו לא עשתה חרכים וקרחים בראש כאן וכאן ומחלוקתו מבין מן החרכים ואמיתת דבר חרך הוא יוקד : לא עדת בהון · כמו לא עדה עליו שחל לשון הסרה ותרמיון המלה יאכל עד כלומר לא אכלה ובזה בהן והוא פתרון לא עלת לא שרת כלומר לא הגיעה ויתכן להמיר שרת עם עלת כי כן נמיר על מידבא עד מידבא : די התרחיצו · אשר בטחו אשר יבטח מתרגמי׳ דמתרחיץ : ומלת מלכא שניו · ודבר המלך שינו ומסרו גופם לשריפה לבלתי עבוד והשתחות לכל אלוה זולתי לאלהיהם : שלו · דבר מבוער והוא לשון שגגה מתרגמי׳ שלותא : הדמין · נתחים : נולי · הוא מקום מופקר ומגוול למוצאות ולאשפה : הצלח · הצליח · אז שלח איגרות וכתב כן נבוכד מלכא לכל עממיא וגו׳ : שפר קדמי להחויא · נאה לי להגיד : מלכותיה מלכות עלם ושולטניה עם דר ודר · עם דור המבול ודור הפלגה והמצריים וכל דור ודור : שלה · כמו שליו : וידחלינני · לפי שראה אילן בחלומו וחתכוהו ועל כן פחד מאד : והרהורין על משכבי · לפי שהיה מחשב בלבו שאין כמוהו לא מלך ולא חכם והראוהו שהוא טיפש ושוטה : להנעלה · להביא : גזריא · הם הגוזרים מה שמכות המלך : ועד אחרין · ואחר כן במעט רגע : די רוח אלהין קדישין · אשר רוח כבוהה כמלאכים הקדושים בו : וכל רז לא אנס לך · כל סתום אינו ספק לך כמו לא יאנסו · פ״א וכל רז לא אנס לך וכל רז וסתום אינו מבעד לך כלומר אין אתה מבטער לפי שאתה כביא מובהק אנס כמו כסיסין : חזוי חלמי · החלום אומר אני ופתרונו אמור אתה : ואלו אילן בגו ארעא · והנה אילן בארץ ישראל בטבור הארץ במתיכת העולם : ימטא לשמיא · על שאמר בלבו אעלה על במתי עב : וחזותיה · ומראהו : עפיה שפיר · כמו מבין עפאים יתנו קול כלומר ענפיו הם השלטונים שלו יפים : ואיבביה · פירותיו מפרי הארץ מתרגמינן מאיבא דארעא הם שאר העם · ד״א וחזותיה לסוף כל ארעא הם הלגיונות שלו שמכסין כל הארץ : ומזון לכלא ביה · שהכל מתפרנסין מתחת ידו : תטליל חיות ברא · העמים שבחוצה לארץ שדומין לחית השדה : וצפרי שמיא · הם ישראל שדומין לעוף השמים : יתזין · לשון מזון ועל דעתי מאחר שאמר ומזון לכלא ביה מה צורך לומר ומיניה יתזין כל ביסרא אלא ממנו מסיקין ודולקין ואופין כל בני בשר כמו למזה לאתונא : ואלו עיר וקדיש · והנה בת קול מתעוררת מן הקדם מן האויר ויורדת לקצץ האילן · פ״א עיר וקדיש מלאך אכזר וקדוש עיר מחריב וכן ערו : קרא בחיל · ואותו מלאך היה קורא בכוחו ואומר גדו אילנא קצצו האילן כמו ויתגודדו כמשפטם גדו אילנא הוא המלך : וקציצו ענפוהי · הענפים הם גדולי מלכות : אתרו עפיה · כמו וימרט ראשו מתרגמי׳ יתר שער רישיה כי ישל זיתך מתרגמינן ארי יתרון זיתך · עפיה הם הענפים הקטנים והם פרי הארץ ואמרו אכסי לבב ענפוהי הם ענפים ממש עפיה הם העלים ומבין עפאים יתנו קול מבין עלים שבאילנות : ובדרו איבביה · ויפזרו מתרגמינן ובדר כפכו פירותיו הם הסוחרים : תנוד מתחותוהי · תנוד תטלטל מתחת מלכותו גלות כל הגוים הדומים לחית השדה וכיפרי שמיא · הם גלות ישראל ויהודה ממנו מתפזרין : ברס

אבן עזרא

ומתכנשין · והדברי מלכא · יועציו שהן נוהגין עמו : בגשמיהון · גופותם כמו וגשם יגרל : וריח נור · ריח אם לא עבר עליהם כמו מעדה בגד ביום קרה : לא התחרך · כמו לא יחרוך רמיה צידו והזכיר הבגד העליון ואין צריך להזכיר האחרים : ענה · שלח מלאכיה · הוא הרביעי כמו חונה מלאך יי׳ סביב ליראיו וככה וישלח מלאך ויוציאנו ממצרי׳ ומלאך פניו הושיעם המלאך הגואל ויסע מלאך האלהים ועוד אבאר לך זה באר היטב : ומני · שלו · כמו שגגה וכמוהו על השל · כל · להצלה כדנא · כאלהים הזה : באדין · הצלח · מגזרת הצלחה וכמוהו ודניאל הצלח : נבוכד נצר מלכא · עתה יחל לספור אגרת שכתב נבוכד נצר לכל העמים הדרין בכל ארץ מלכותו ותחלת הכתב שלמכון ישגא ירבה כמו הן אל שגיא : אתיא · אותות : ותמהיא · מופתים שיתמה אדם מהם שלא ראו כמותן : אלהא עילאה · עליון על כל אלהים : שפר קדמי להחויה · כמו הכותן אמרי שפר : אתוהי · רברבין · גדולים וזה הכפל כמו גלגל : אנה · שלה · כמו שלו הייתי : חלם · וידחלינני · הפחידני : והרהורין · הרהור הלב ואין ריע לו : וחזוי ראשי · כי העינים הם בראש או בעבור היות החזיון במוח : ומני · יספר כל המעשה שעבר ונכת׳ ככה בעבור כבוד דניאל שכת׳ המלך ככה לכל מדינות מלכותו ותפארת גדולה היתה לישראל : באדין עלין · באין היו לפניו · אמר אנה ולא אמר אמרית כי גם הוא נכון בלשון וכמוהו אני הגבר ראה ונשאר אני כי אומלל אני כי הוא פתח : ועד אחרין · אחרון ואם בו רוח אלהין קדישין הוא קדום : בלטשאצר : לא אנס · לא יכנחך וכמוהו אין אונס כמו מנכח מכריח : וחזוי · אילן · עץ בתוך האדמה : רבה · גדל : ימטא · יגיע : וחזותיה · שעיפיו וכמוהו קרן חזות שים לו כדמות שעיפים : עפיה · אמר יפת ענפיו וכמוהו מבין עפאים יתנו קול גם הוא פירש וחזותיה עביו וככה קרן חזות ויש אומרים כי עפיה עליו : ואנביה · ופריו : תטלל · כדמות צל : ובענפוהי · ענפיו : צפרי · עוף : יתזין · מגזרת מזון : עיר · מלאך ורבי משה אמר שאיננו גוף והוא ער תמיד ולא יישן : נחית · ירד וכמוהו נחת גדודיה : קרא בחיל · בכח : וקציצו · כרותו : אתרו · הפילו : בדרו · הפיצו או השחיתו : תנוד · תנוע ונד : ברס

וכטל ב' ובענין וסימ' כרם עקר שרשוהי רפ · ודי חזה מלכא עיר וקדיש נחת : סימן קדמ' על דברת די פשרא · תנינא עד דברת די ינדעון חייא די שליט : פשרא ב' כתי' א' וסים
דנא חלמא חזית אנה מלכא · אדין דניאל : אמר ג' קמצין בסיפ' וסימ' אמר חלמא לעבדיך ופשרא נחוא · די חזית ופשרה אמר · ואנת בלטשאצר פשרה אמר : להודעותני ד'
מל בליש וסי' הן לא תהודעונני חלמא · לא יכלין פשרא להודעותני ואנת כהל · כען הן תכול כתבא למקר' · שאלנא להום להודעותך די נכתו' : להודעותני ג' ב' מל וא' חס וסי'
ב' מל דלעיל · וא' חס וכען העלו קדמי : ומזון לכלא ביה חד מן י"א מלין בטעמא פי' האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח כמ"א מקומות שישרתנה מאיילא וסימ' נמס' לעיל בסיפ'

ברם עקר שרשוהי בארעא שבקו ובאסור די־
פרזל ונחש בדתאא די ברא ובטל שמיא יצטבע
ועם־חיותא חלקה בעשב ארעא : לבבה מן־
אנושא ישנון ולבב חיוא יתיהב לה ושבעה עדנין
יחלפון עלוהי : בגזרת עירין פתגמא ומאמר
קדישין שאלתא עד־דברת די ינדעון חייא די־
שליט עליא במלכות אנושא ולמן־די יצבא יתננה
ושפל אנשים יקים עליה : דנה חלמא חזית אנה
מלכא נבוכדנצר ואנתה בלטשאצר פשרא אמר
כל־קבל די־כל־חכימי מלכותי לא־יכלין פשרא
להודעותני ואנתה כהל די רוח־אלהין קדישין בך
: אדין דניאל די־שמה בלטשאצר אשתומם
כשעה חדה ורעינהי יבהלנה ענה מלכא ואמר
בלטשאצר חלמא ופשרא אל־יבהלך ענה ב
בלטשאצר ואמר מראי חלמא לשנאיך ופשרה
לעריך : אילנא די חזית די רבה ותקף ורומה
ימטא לשמיא וחזותה לכל־ארעא : ועפיה שפיר
ואנבה שגיא ומזון לכלא־בה תחתוהי תדור חיות
ברא ובענפוהי ישכנן צפרי שמיא : אנתה־הוא
מלכא די רבית ותקפת ורבותך רבת ומטת לשמיא
ושלטנך לסוף ארעא : ודי חזא מלכא עיר וקדיש
נחת מן־שמיא ואמר גדו אילנא וחבלוהי ברם
עקר שרשוהי בארעא שבקו ובאסור די־פרזל
ונחש בדתאא די ברא ובטל שמיא יצטבע ועם־

חיות ברא חלקה עד די־שבעה עדנין יחלפון
עלוהי : דנה פשרא מלכא וגזרת עליא היא די
מטת על־מראי מלכא : ולך טרדין מן־אנשא
ועם־חיות ברא להוה מדרך ועשבא כתורין לך
יטעמון ומטל שמיא לך מצבעין ושבעה עדנין
יחלפון עליך עד די־תנדע די־שליט עליא במלכות
אנשא ולמן־די יצבא יתננה : ודי אמרו למשבק
עקר שרשוהי די אילנא מלכותך לך קימה מן־די
תנדע די שלטן שמיא : להן מלכא מלכי ישפר
עליך וחטיך בצדקה פרק ועויתך במחן ענין הן ת
תהוה ארכה לשלותך : כלא מטא על־נבוכדנצר
מלכא : לקצת ירחין תרי־ ד
עשר על־היכל מלכותא די בבל מהלך הוה : ענה
מלכא ואמר הלא דא־היא בבל רבתא די אנה
בניתה לבית מלכו בתקף חסני וליקר הדרי :
עוד מלתא בפם מלכא קל מן־שמיא נפל לך
אמרין נבוכדנצר מלכא מלכותה עדת מנך :
ומן־אנשא לך טרדין ועם־חיות ברא מדרך עשבא
כתורין לך יטעמון ושבעה עדנין יחלפון עליך
עד די־תנדע די־שליט עליא במלכות אנשא
ולמן־די יצבא יתננה : בה־שעתא מלתא
ספת על־נבוכדנצר ומן־אנשא טריד ועשבא
כתורין יאכל ומטל שמיא גשמה יצטבע עד די
שערה כנשרין רבה וטפרוהי כצפרין :

בהאי ס' וכסודר פנחס : תהוה ג' כתי' ה' וסי' מלכו פל"ג תהוה · מן קצת מלכות' תהוה תקיפ' · תהוה ארכ' לשלותך : כלא ג' וסי' מהדק וחשל כלא · כלא מטא על נבוכד נצר מלכא ·
לדריוש מלכא שלמא : מטא ג' חד כתי' א' וס' כלא מטא · ועד עתיק יומין · וזמנא · קדמא כתיב א' : עדת ב' קמצין וסימ' וריח נור לא עדת · מלכותא עדת מנך · וכל קרי' פתח
עדת ישראל עדת יי' ואינון מן שיטה חלופין כל קריאה חדא מלה וכל ספר חלוף לה וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך חלף בס"ד : על נבוכד נצר ב' דסמי' וסימ' כלא מטא ·
בה שעתא מלתא ספת · ותרין אל נבוכד נצר וסימ' ביד אלעשה בן שפן · וירדפו חיל בשדים · ואינון חד מן ב' זוגין תרין אל ותרין על וסי' נמסר במסר' רבת' בערך אל בס"ד :

אבן עזרא

כרס. אך עיקר שרשו בארץ עזבו ויעמוד בין העשבים ובין הדשאים כמו אסור בנחשתים : ובטל יצטבע · ירוה : לבביה · לבו מלב אנוש ישנו : יחלפון · יעברו כמו הגשם חלף הלך לו : בגזירת · ככה גזרו שהם משרתי השם כאשר צוה ומאמר קדושים זאת והשאלה למה זה בעבור שידעו החיים כי העליון הוא השם שליט במלכות אנשים השפלה ולאשר ירצה יתננה ושפל אנשים יקים עלה : דנא · כך אמרתי לדניאל : אדין · אשתומם · השתומם שעה אחת : מרי · אדוני : לערך · כמו ויהי עריך וזה דרך מוסר עם המלך ויש אומרים כי לבו לשם ואין צורך כי נכון הוא כמשמעו : אילנא · אמר רבי ישועה כי וחזותיה מלשון חזה שהוא נראה וככה קרן חזות ואם כן איך יפרש ותעלנה חזות ארבע תחתיה : ועפיה · והפסוק אחריו אין צריך פירוש : דנא · הוא הפתרון כאשר כאמר לך · ופירוש מלכי עצתי וכמוהו וימלך לבי עלי : פרוק · גאל כמו ויפרקינו מצרינו : במחן ענין · לחון עניים : הן יהיה אריכות לשלותך או כמו ארוכה לשגגתך : כולא · הכל בא והגיע כן כתב בספר ואל תתמה שלא כתב עליו רק על נבוכד נצר כמו וישלח יי' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל והוא המספר וככה מה לך הוה גם ענה מלכא כאילו אמר עניתי וכן בפום מלכא : עדת · סרה ועברה מעליך אין לידעת לדעת אלו השבעה עדנין מה הם אם ימים או שבועי' או חדשים או שנים ולהיותם ימי' או שבועים אין נכון בעבור שכתו' עד די שעריה כנשרין רבה והגאון אמר שהם חדשים ולפי דעתי שהם שנים כמו עדן ועדנין ופלג עדן ואל יעלה על לבך שנבוכד נצר שב בהמה זכר או נקבה כי אין כתוב רק שישכון עם החיות ויאכל עשב כמוהם וטעם ולבב חיות שתסור דעתו והיא דעת הבהמה והנה בסור חכמת הנשמה שב לבו כשאר כלב חיה והעד על כל זה שאמר באחרונ' עיני לשמיא נטלית ומנדעי יתוב עלי ואני ראיתי אחד מחביריו כאמן רוח והגיד לי שהיה בא אחד שהיה סרדנייא והנה ערל אחד יצא וברח מאבותיו כי סרה דעתו והשתגע והיה עם האיילים שנים רבות והוא הולך על רגליו וידיו כמוהם והנה הלך מלך האי לצוד בידה ולקח איילים רבים ונלקח הערל השוטה החשוב שהוא איל ובאו אבותיו והכירוהו ודברו אליו ולא ענה ונתנו לפניו לחם לאכול ויין לשתות ולא אבה ונתנו לו עשבים עם האיילים ואכל ובחצי הלילה ברח לאיילות השדה : ודי

רבינו סעדיה גאון

ברם עיקר שרשוהי · זו היא ושתי ואפילו הכי ובאסור די פרזל ונחש שכפתוה סריסי המלך והרגוה בברזל ובאסור בכביעות כמו אוסרי לגפן · ד"א ובמשמר בכלי נחשת וברזל : בדיתאא · בדשא השדה : יצטבע · יכובס כמו יכבס מתרגמינן יכבע : ועם חיותא חלקיה · שהיה חלקו עם חיות ובהמות והיו מרביצין אותו כדכתיב ועשב בהמות יחיתן שנעשה נבוכד נצר חתן לבהמות ואוכל עשב כמוהם : טריד · טרוד : לבבה מן אנשא ישנון · שהוסר ממנו לב אנוש וכטפש לבו כבהמה : שבעה עדנין · שבע שנים : בגזירת עירין · מלאכי אף וחימה הקדושים שנוזרין מפי הקב"ה : עד דברת · למען : למן די יצבא · למי שירצה יחפוץ מתרגמינן יצבי : ושפל אנשי' · הוא נבוכד נצר שהוא קצר ושפל קומה · פ"א בגזירת המלאכים כל דבר ודבר · ובמאמר קדושי שמים שמואלין מן הקב"ה והוא גוזר והם מכריזים בעולם : אשתומם · שתק וכאלם כשעה אחת כמו שבעת ימים משמים בתוכם ותחשבתו הבהילתהו : מרי חלמא לערך · לשונאך כמו ויהי עריך ומלאו פני תבל ערים וכך אמר דניאל מרי רבון כל העולמים החלום יחול על נבוכד נצר אויביך : די רבית ותקפת · אשר גדלת ותקפת : ורבותך רבת ומטת · וגדולתך גדלה והגיעה : ולך טרדין · מלאכי אף וחימה : ומטל שמיא לך מצבעין · שמפשיטין מעליך הבגדים שיצטבע גופך מטל השמים שתלך ערום ויחף והגשם והטל יורדין עליך : מן די תנדע · למען תדע ששולטין מן השמים ועל פי הבורא השולטנות : ושבעה עדנין · יש פותרין אותן לחדשים ויש לשנים ויש לשבועות : מלכי ישפר עליך · עצתי תיטב עליך איעצך מתרגמינן אימלכינך : וחטאך · שעשית בצדקה תפדה : ועויתך במחן ענין · ועונותיך תפדה בחנינות עניים : פ"א ועויתך במחן ענין ועונותיך במכות מרדות ובתענית במיחן כמו והפילו השופט והכהו לפניו והוא מלקות עניין הם עינוי צום ותענית כלומר במלקות ובתעניות יכופרו : הן תהוה ארכה לשלותך · תהיה תעלה וימים ארוכים לשלותך : ספת · הגיעה : ועשבא כתורין · אל תאמר שהוא נעשה חמור או ערוד אלא כשתעה וכעס בשר כבהמה ומן הלכלוך והזיעה והצואה גדלו שערותיו כנוצה של נשרים וצפורניו כצפורני פרס ועזניה מדורסין בצפורניהן : כלא מטא · הוא בעצמו נבוכד נצר כתב באיגרתו כן כלומר הכל הגיע ובא עליו אלא לקצת ירחין תרי עשר הוא כתבן באיגרת מספר באיגרת : ולעילא

מה עבדת חד מן ז׳ קמצי׳ דסמי׳ לח״ע וסי׳ ומה חטאתי כי דלקת : ומה מה עמדי וקח לך · ויאמר חזאל כי מה עבדך הכלב · ואמרתם על מה על כי העיר · ומה חשחן אנחנא · ויאמר לה מה עבדת . כי מה חפצו בביתו · וכל שאינן סמוכין לח״ת וע״ן דכו׳ בכ״ד מה בסגול וכל מה בסגול הבא אחריו כמתג או במשרת אות של אחריו רפויה כמו מה לידידי אבל מה דארמית ודניאל ועזרא קמוצין : בגוה ה׳ בליש׳ וסימ׳ תכבה נפשי מפני גוה · כי השפילו ותאמר גוה · וגוה כגבר יכסה · שלף ויצא מגוה · ודי מהלכין בגוה : כל לישן ארמית דהבא קדים לכספא בכ״ד כספא קדים לדהבא וסימ׳ נמסר לע״ל בסיפרא סימן כ׳ : נפקה נפקו כתיב נפקה קרי׳ בה שעתה נפקו אצבען והוא מן ח׳ מלין כתיב׳ בסוף

ולקצת יומיא אנה נבוכדנצר עיני לשמיא נטלת
ומנדעי עלי יתוב ולעליא ברכת ולחי עלמא
שבחת והדרת די שלטנה שלטן עלם ומלכותה
עם דר ודר: וכל דארי ארעא כלה חשיבין
וכמצביה עבד בחיל שמיא ודארי ארעא ולא איתי
די ימחא בידה ויאמר לה מה עבדת: בה זמנא
מנדעי יתוב עלי וליקר מלכותי הדרי וזיוי יתוב
עלי ולי הדברי ורברבני יבעון ועל מלכותי התקנת
ורבו יתירה הוספת לי: כען אנה נבוכדנצר
משבח ומרומם ומהדר למלך שמיא די כל
מעבדוהי קשוט וארחתה דין ודי מהלכין בגוה יכל
ה
להשפלה: בלשאצר מלכא
עבד לחם רב לרברבנוהי אלף ולקבל אלפא
חמרא שתה: בלשאצר אמר בטעם חמרא
להיתיה למאני דהבא וכספא די הנפק נבוכדנצר
אבוהי מן היכלא די בירושלם וישתון בהון מלכא
ורברבנוהי שגלתה ולחנתה: באדין היתיו מאני
דהבא די הנפקו מן היכלא די בית אלהא די
בירושלם ואשתיו בהון מלכא ורברבנוהי שגלתה
ולחנתה: אשתיו חמרא ושבחו לאלהי דהבא
וכספא נחשא פרזלא אעא ואבנא: בה שעתה
נפקו אצבען די יד אנש וכתבן לקבל נברשתא
על גירא די כתל היכלא די מלכא ומלכא חזה פס
ידא די כתבה: אדין מלכא זיוהי שנוהי ורעינהי
יבהלנה וקטרי חרצה משתרין וארכבתה דא לדא
נקשן: קרא מלכא בחיל להעלה לאשפיא
כשדיא וגזריא ענה מלכא ואמר לחכימי בבל די
כל אנש די יקרה כתבה דנה ופשרה יחונני
ארגונא ילבש והמונכא די דהבא על צוארה
ותלתי במלכותא ישלט: אדין עללין כל חכימי
מלכא ולא כהלין כתבא למקרא ופשרא להודעה
למלכא: אדין מלכא בלשאצר שגיא מתבהל
וזיוהי שנין עלוהי ורברבנוהי משתבשין:
מלכתא לקבל מלי מלכא ורברבנוהי לבית
משתיא עללת ענת מלכתא ואמרת מלכא
לעלמין חיי אל יבהלוך רעיונך וזיויך אל ישתנו:
איתי גבר במלכותך די רוח אלהין קדישין בה
וביומי אבוך נהירו ושכלתנו וחכמה כחכמת
אלהין השתכחת בה ומלכא נבכדנצר אבוך רב
חרטמין אשפין כשדאין גזרין הקימה אבוך מלכא:
כל קבל די רוח יתירא ומנדע ושכלתנו
מפשר חלמין ואחוית אחידן ומשרא קטרין
השתכחת בה בדניאל די מלכא שם שמה
בלטשאצר כען דניאל יתקרי ופשרה יהחוה:

תיבות׳ וקרי׳ ה׳ וסי׳ להשיבו ויקם אישה וילדי׳ נפשו פרה למוד מדבר · ואיו נביאיכם אשר נבאו · וחיו ועל הנחל יעלה · נפקו בה שעתה נפקו אצבען · אתעקרו משתכל המית בקרניא · ונפלו ועל קרניא עשר די בראשה · יתגרו ובניו יתגרו ואספו : כתבה ב׳ בתי׳ ה׳ וסימ׳ קרא מלכא בחיל · וכען העלו קדמי : עללין חד מן ד׳ מלין יתיר למ״ד במצעות תיבו׳ וסימ׳ עללין באדין עללין חרטמיא · עללין אדין עללין כל חכימי מלכא · עללת מלכתא לקבל מלי מלכא · ולהלחם ויאמר המלך אל ציבא · וחד חלוף קרי׳ למ״ד ולא כתי׳ וסימ׳ חי ובניהו בן יהוידע בן איש חי דשמואל : וחכמה כחכמת חד מן י״ח מלין דגשי׳ בתר יה״וא בלא מבטל וסימ׳ כי גאה גאה · ידמו כאבן · יי׳ מי כמוך נאדר בקדש · כל עצמותי תאמרנה יי׳ מי כמוך · נלאתי כלכל · ושמתי כדכד · וחכמה כחכמת אלהין · גדבריא דהבריא . וב׳ צ׳ קומו צאו מן המקום דלוט · קומו צאו מתוך עמי׳ · וד׳ למ״ר ו׳אמרו לו חכמיו · ויאמרו לא כי ברחוב נלין · ויאמרו לא כי מלך · ויאמרו לו החרש דבני דן · ועשית קערותיו לדשנו · וד׳ יה קראתי יה · יסר יסרני יה · ויאמרו לא יראה יה · אשרי הגבר אשר תיסרנו יה · כל עצמותי פלוגתא דבני אשר ובני נפתלי :

רבינו סעדיה גאון

ולעילאה ברכת · ולעליון ברכתי כלומ׳ הצדיק עליו את הדין : וכל דארי ארעא כלה חשיבין כלא היו כן חשובין · ויש שפותרין כלא הוא הפירפור הנראה בעין זריחת השמש כאילו פורחין בו באוירו פירורין דקין כעפר והוא אינו דבר נתפש והולך לו ובטל עם השמש ואין במתנו כלום כן כל דיירי הארץ לפני הבורא · וכמצביה · וכרצונו : די ימחא בידיה · שיבטל בידו : ורבו · וגדולה : ודי מהלכין בגוה · בגאוה : יכיל להשפלה · יתוד להם מדת השפלה כנגד מדת גאותם ויתרו בעומר מתרגמינן וכלו בעומרא ויש שפותר יכלה וישפיל ועוד יוכל להשפיל : לחם רב · משתה גדול כמו לכו לחמו בלחמי ולמה נרע טי״ת מן בלשאצר ולא קרא אותו בלטשאצר משום שטלא יד בכלי בית יי׳ ופתרון בלשאצר בלם אוצר מחפש אוצר ויחפש מתרגמינן ובלש וכן כתוב באדין היתיו מאני דהבא אותו היום כלחם עם כורש ודריוש הכרי׳ על בבל ואז כבש וחזר בשמחת לבו ועשה סעוד׳ לשריו ולגבוריו וכנגד אלף איש היה שותה יין ואותו היום סוף שבעים שנה של גלות בבל ואז אמר בלבו מאחר שלא נגאלו עוד אינן נגאלין ואז צוה להביא כלי בית יי׳ ואמר בטעם היין שנשתכר כנגד אלף גיבוריו וצוה להביא כלי כסף וכלי זהב שהביא נבוכד נצר אביו מן ההיכל מירושלם לשתות בהן יין המלך ושריו : שגלתיה · אשתו משכב עמה כדכתיב ישגלנה וקרינן ישכבנה ואית דאמרי כלבתא שהיתה חביבה עליו כסגל כאשת משכב חיקו : ולחנתיה · ופילגשיו ולבני הפילגשים מתרגמינן ולבני לחינתא : אשתיו · שתו : נפקא אצבען די אנש · זה גבריאל שנקרא איש שנאמר והאיש גבריאל : לקבל נברשתא · נוכח החלון : ד״א נברשתא כמו שסכינו הילכי אמועשתה נברשת של זהב תרין אמוראין פליגי עלה חד אמר מנורתא וחד אמר קונכיתא תרגם עקילס לקבל נברשתא לקבל למפרס והיינו עששית ואית דאמרי לקבל נברשתא עששית הדולקת משנה לשנה ופתרון נברשתא נר בר שתא : על גירא · על השיד כמו אבני גיר מנופצו׳ שהיה השיד של גיר מטוח על הקיר ומלובן כמשפט היכלי המלך : זיוהי שנוהי · זיוו ודמותו נשתנה : וקטרי חרצה משתריין · קשרי חליות שבמתניו נמתחו וקשרתם מתרגמינן ותקטורינון מתנים מתרגמי׳ חרצין שהיו חליות שבשדרה ושבמתנים מתפקפקין ממנו : משתריין · ויפתח מתרגמינן ושרא : וארכובתיה דא לדא נקשן · וברכיו זו לזו מקישין ומכין כי כן מנהג בני אדם בעת פחדם מכין ברך אל ברך ארכובתיה כמו מארכובה ולמעלה נקשן כמו יתנקשון ברתוכות : ארגוונא · ארגמן מלבוש מלכים : והמניכא · רביד הזהב מתרגמי׳ מניכא דדהבא : ותלתא · ושלישית במלכות ישלוט : עללין · נכנסין : וזיוהי שנין · מראיו משתנין : משתבשין · לשון שיבשוך כמו שיבוש נבוכות ואית דאמרי שיבושתא זה אמר בכה וזה אמר בכה ואין מתם כבריהן ואית דאמרי מתביישין שלא יכלו לפרש : מלכתא · אז באה המלכה כששמעה דברי המלך והשרים ונכנסה לבית המשתה ואמרה לו : איתי גבר · יש אדם במלכותך התחילה לספר בשבחו של דניאל : רוח יתירא · נבואה יתירה : ואחוית אחידן · והגדת דברי חידות ויש פותר אחידן לשון מסגר דברים נעלמים וסגורים ואת הדלת סגרו מתרגמינן וית דשא אחדו : ומשרא קטרין · מתיר דברים קשורים וסתומין : אכת

אבן עזרא

ודי מהלכין בגוה · גאוה כמו כי השפילו ותאמר גוה · בלטשצר · עבד לחם רב · עשה מאכל : ולקבל אלפא · כנגד שרים אף הפך משפט המלכים : בלשצר · בטעם חמרא · זאת היתה עצת היין ששתה והשתכר : שגלתיה · כמו והשגל יושבת אצלו והיא הגבירת המוכנת למשכב המלך וככה תשגלנה הוא המעשה : ולחנתיה · פלגשיו והנה שתים רעות עשה ששתו הכל בכלי הקדש ושבחו לאלהי זהב ועץ ואבן : בה שעתא · נברשתא · מנורה : על גירא · כאבני גיר והוא השיד : כותל היכלא · כמו אחר כתלינו : פס ידא · חתיכת יד וככה יהי פסת בר גם כתונת פסים והכל כגזר מגזרת כי פסו אמוני׳ והנה ראו ידים בלא גוף : וקטרי · קשורי חלציו כמעט היו מותרים : נקשן · כדמות משיקות אשה אל אחותה : והמניכא · רביד הזהב : ותלתי · ובשלישית המלכו׳ ישלט : משתבשין · כמשמעו כאדם לא ידע מה לעשות : מלכתא · יש אומרים אשת נבוכד נצר : נהירו · כמו ונהורא : ואחוית אחידן · מגיד חידות ומתיר קשורים : אכת

וכען ב' ר"פ וס' הן על מלכא · וכען העלו קדמי חכימיא אשפיא : להודעותני ג' ב' מל' וא' חס' וס' לא יכלין פשרא להודעותני ואנת כהל · כען הן תכול כתבא למקרא · וכען העלו קדמי חכימיא אשפיא · כתרא חס' ומרים ב' כתר : לישני וס' כי מר' הם על כן קרא שמה מרה · די הוה צבא הוה מרים : ויקרא ג' ב' כתי' א' חד כתי' ה' וס' ותקפא ויקרא יהב לנבוכד נצר · וחסנא ויקרא יהב · הנחת מן כרסא מלכות' ויקרה העדיו מנה · כתרא כתי' ה' : ואנת ב' ר"פ נסבין' ו' בריש' וס' ואנת ברה בלשאצר · ואנת עזרא בחכמת אלהך · ואינון חד מן י"ד זוגין מן ב"ב ר"פ נסבין ו' בריש תיבות' וסי' נמסר במסר' רבתא במערכת אות הוי"ו בס"ר : כספא ודהבא כל לישן ארמי דהבא קרים לכספא בכ"ד דקרי' כספא לדהבא וס"מ נמסר

באדין דניאל העל קדם מלכא ענה מלכא ואמר
לדניאל אנתה הוא דניאל די מן בני גלותא די
יהוד די היתי מלכא אבי מן יהוד : ושמעת
עליך די רוח אלהין בך ונהירו ושכלתנו וחכמה
יתירה השתכחת בך : וכען העלו קדמי חכימיא
אשפיא די כתבה דנה יקרון ופשרה להודעתני
ולא כהלין פשר מלתא להחויה : ואנה שמעת
עליך די תוכל פשרין למפשר וקטרין למשרא
כען הן תוכל כתבא למקרא ופשרה להודעותני
ארגונא תלבש והמונכא די דהבא על צוארך
ותלתא במלכותא תשלט : באדין ענה דניאל
ואמר קדם מלכא מתנתך לך להוין ונבזביתך
לאחרן הב ברם כתבא אקרא למלכא ופשרא
אהודענה : אנתה מלכא אלהא עליא מלכותא
ורבותא ויקרא והדרא יהב לנבכדנצר אבוך :
ומן רבותא די יהב לה כל עממיא אמיא ולשניא
הוו זאעין ודחלין מן קדמוהי די הוא צבא הוא
קטל ודי הוא צבא הוה מחא ודי הוה צבא הוה
מרים ודי הוא צבא הוא משפל : וכדי רם לבבה
ורוחה תקפת להזדה הנחת מן כרסא מלכותה
ויקרה העדיו מנה : ומן בני אנשא טריד ולבבה
עם חיותא שוי ועם ערדיא מדורה עשבא כתורין
יטעמונה ומטל שמיא גשמה יצטבע עד די ידע
די שליט אלהא עליא במלכות אנשא ולמן די
יצבא יהקים עליה : ואנתה ברה בלשאצר לא
השפלת לבבך כל קבל די כל דנה ידעת : ועל
מרא שמיא התרוממת ולמאניא די ביתה היתיו
קדמיך ואנתה ורברבניך שגלתך ולחנתך חמרא
שתין בהון ולאלהי כספא ודהבא נחשא פרזלא
אעא ואבנא די לא חזין ולא שמעין ולא ידעין
שבחת ולאלהא די נשמתך בידה וכל ארחתך לה
לא הדרת : באדין מן קדמוהי שליח פסא די ידא
וכתבא דנה רשים : ודנה כתבא די רשים מנא
מנא תקל ופרסין : דנה פשר מלתא מנא מנה
אלהא מלכותך והשלמה : תקל תקילתא במאזניא
והשתכחת חסיר : פרס פריסת מלכותך ויהיבת
למדי ופרס : באדין אמר בלשאצר והלבשו
לדניאל ארגונא והמונכא די דהבא על צוארה
והכרזו עלוהי די להוא שליט תלתא במלכותא :
בה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדיא : חצי הספ'

חכיד ל' וככ' קרי' הסיר ולינן כ"כ מויירין דקרי' ה' וכל תרי' ה'

לעיל בספרא סוף סימן ב' : כתבא כלהון כתיב א' בכ"ב כתיב ה' וסימ' די יקרא כתבה דנא ופשרה · די כתבה דנה יקרן ופשרה להודעותני : והלבישו חד מן ו' חס' בליש' וסי' המלבשכם שני עם · והלבשו לדניאל ארגונא · והלבשו את האיש · כתנות עור וילבשם · וילבשם כתנות · וילבשהו בגדים ומלאך יי' : סימן מן ריש ספרא עד בה בליליא קטל בלטשאצר בלטשאצר כתיב ש"ן קדים לאל"ף ומן בה בליליא עד סוף ספרא בלטאשצר בלאשצר כתיב אל"ף קדים לשי"ן :

אבן עזרא

אנת. הטעם שמע אתה המלך : זייעין. כמו ולא זע ממנו : להזדה. דרך זדון · וטעם וכל ארחתך ליה שאתה בידו והוא מוליכך למקום חפצו כמו רסן הסוס ביד הרכב ויפת אמר ובאחריתך תלך אליו על דרך והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה : רשים. רשם וכמוהו רשום בכתב : מנא. כל דבר שיקופר יחשב ועוד כי מלת פרסין שנים פרס האחד שהוא פריסת שבירת מלכותו וכריתותה ופרס השני מגזרת מדי ופרס על כן אמר ויהיבת למדי ופרס : קטיל. נהרג כמו יקטול עני ואביון : ודריוש · דע כי זה דריוש המדי איננו דריוש הפרסי שנבנה הבית בשנת שתים למלכותו והנה על דעת הקדמונים כאשר אפרש טעה דניאל בחשבונו הנה אמרו בשנת שבע לקחה אסתר ונולד דריוש שהו' בנה בשנת שמונ' לאחשורש וכל מלכותו י"ב שנה והנה מלך והוא בן ו' שנים כי בשנת שתים למלכותו נבנה הבית והנה כתו' בן שבע שנים יהואש במלכו וקרוב מזה המספר יאשיהו המלך והנה כתוב על זה דריוש שהיה זקן במלכו על כשדים ס"ב שנה וידוע כי כורש תפש בבל כאשר כתו' בספר ישעיהו וכתוב כורש מלך בבל ואחריו מלך אחשורש ואחר אחשורש על דעת חכמינו מלך דריוש הפרסי שהוא בן אסתר על כן אע"פ שכתוב בשנת אחת לדריוש בן אחשורש מזרע מדי איננו זה אחשורש שלקח אסתר רק הוא אחר וככה היה אבי דריוש הזקן שהוא המלך הראשון ממלכי מדי ופרס שמלך על הכשדים כאשר נתפשה בבל ונפסקה מלכות כשדים בטרם מות בלשצר ואין צריך להאריך כי הדבר ברור הוא ואין ספק בו ובספרי מלכי פרס כי דריוש זה הזקן היה חותן כורש ושניהם תפשו בבל כי כורש היה מלך פרס וזה דריוש היה מלך מדי וכתוב הנני מעיר עליהם את מדי והנה כורש היה חתנו על מלכות כשדים כי כורש המליכו כי כורש אמר כל ממלכות הארץ נתן אהים בידי והנה בזמן אחד מלכו על כן בנפול כשדים עלו ישראל מבבל עם זרובבל כאשר צוה כורש שהוא מלך הגדול על כן כתוב ויהי לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכות פרס ופירוש בשנת אחת לכורש שמלך על בבל שהיו שם ישראל כי מלך היה בתחילה על כן נקרא כורש מלך בבל : ספר

רבינו סעדיה גאון

אנת הוא דניאל · וכי לא היה מכירו אלא אמר לו יש בך כח לפרש המכתב הזה ולקרותו : מן יהוד · מארץ יהודה : השתכחת בך · נמצאת בך : ולא כהלין כתבא למיקרי · לא יכלו המכתב לקרות ולפתור : ונבזביתך · כמו ונבזבה כרתכן התם שבזבז כל נכסיו לשון הוצאה · ד"א ונבזביתך דורון שלך : אנת מלכא כך אמר לו אתה המלך בלשאצר תדע כי אל עליון מלוכה וגדולה וכבוד והדר נתן לנבוכד נצר אביך : די הוה צבי הוה קטיל · שקונס עליו מיתה : מחא · מחיה שמבטל ממנו דין מיתה : וכדי רם · וכאשר רם לבבו ורוחו נתאמצה ונתחזקה להזיד הורד מכסא מלכותו וכבוד הוסר ממנו : ערדיא · הם חמורים שבמדבר כמו מוסרות ערוד מי פתח ותקן כדי שיכיר בין חמור לערוד : מדריה · מדור ויישוב שלו : גשמה יצטבע · גופו יתכבס שיהיה הו' ערום ויחף : ולמן די יצבא · ולמי שירצה : יקים עלה · על המלוכה : לא הדרת · לא נתת הוד ושבח : שליח · נשתלח : פסא די ידא · פיסת היד היא הכף עם האצבעות כמו סוף היד כמו מפסי יד ועד עקבות רגל חתיכת יד כתונת הפסים שהיתה עשויה חתיכות חתיכות ציורים ומן המחלוקת הזה יפטר מי אפסים שמגיעין עד פס הרגל : ודנא כתבא די רשים · בכתב הקדם ולא יכלו חכמיו לקרותו ולא לפרשו וכך היה כתוב זה על גבי זה זה שיטה ראשונה ממתוס ושניה ננקפי ושלישית אאלרן והטור מגיד מנא מנא תקל ופרסין וזה פתר מנא מנא מנא אלהים פעמים ימי מלכותך וראה והנה שלמה ונספתה מלכות בבל כי כן כתוב והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד : פרס פריסת מלכותך · נחלקה מלכותך שכן קורין לחצי מנה פרס ועוד מפרכת פרסה מתרגמינן דקדיקת פרסתא כלומר חלוקת פרסה וכן גם זה פרס חלק והוא מן פרוסה שפורסין ומחלקין מן הלחם כיון ששמע כן אמר להלבים לדניאל ארגמן ולתת רביד זהב על צוארו להחניפו למען ילך ויתפלל ויבטל הגזירה אמר לו כבר נגזרה גזירה לפי שטעית בחשבונך שסמכת על הכתב לפי מלאת לבבל שבעים שנה כיצד שנה ראשונה שמלך נבוכד נצר כיבש ניכוה בשניה כיבש את יהויקים ומשם הותחלה הגולה שנ' ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין נשא אויל מרודך מלך בבל בשנת מלכו את ראש יהויכין מלך יהודה ויוצא אתו מבית הכלא שמונה קודם גלות יהויקים שקדם ומלך ול"ז שנה היה אחריכן הרי מ"ה שנה למלכו' נבוכד נצר לפי שהשנה הראשונה שכיבש נכוה איננה מן המנין ואין אנו מונין לגלות בבל אלא משתים למלכותו שכיבש יהויקים ח' שנים קודם גלות יהויקים ול"ז הרי מ"ה כ"ג שנים של אויל מרודך הרי ס"ח וב' שנים של בלשאצר הרי שבעים שנה ואותו היום סוף שבעים שנה יצא ונלחם בלשאצר עם כורש ודריוש ונצחו גיבוריו וחזר בשמחה ועשה משתה לאלף גיבוריו ואמר בלבו כיון שהגיעו ע' שנה ולא נגאלו שוב אינן נגאלין וצוה להוציא כלי בית המקדש מן האוצר ושתה בהן הוא ואשתו וגיבוריו ופילגשיו ועל כן אמ' לו דניאל ועל מרא שמיא התרוממתא ולמאניא די ביתיה היתיו קדמך וכתוב בתריה ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא ומי הרגו סרים אחד שומר ראש המלך שכיון ששמע נבואות דניאל אמר בלבו בודאי זה האיש דניאל דבריו נכונים הם הלך והרג את המלך ולקח את ראשו ויצא מן העיר והוליכו לכורש ודריוש הצרים על בבל אז נתאמצו כורש ודריוש במלחמה על בבל ומסרה הקב"ה בידם כדברי ירמיהו לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד על בבל : ודריוש

אלין ה' ג' מל' וב' חסרים וסימ' די מרעע כל אלין תדיק ותרוע· תדיק ותס'ף כל אלין מלכותא · ועלא מנהון סרכין תלתא די דניאל חד מנהון · אדין סרכיא ואחשדרפניא
אלין הרגשו· אלין חיותא רברבתא ׃ שלו ו' וסי' מרוע דרך רשעים צלחה· היו צריה לראש· די יאמר שלה על אלההון כן כתיב· וכל שלו ושחיתה לא השכחת עלוהי·
ההדרין הוו שלו למעבד· יום ביום די לא שלו ׃ אדין ט' בטעם ר"פ וסימ' נפל על אנפוהי· שגיא מתכהל· די לא נהשכח לדניאל דנה· סרכיא ואחשדרפניא אלין· הרגישו
על מלכא· והרגישו והשכחו לדניאל· קריבו ואמרין קדם מלכא ·ענו ואמרין קדם מלכא די דניאל· אזל מלכא להיכליה· אדין תתני פחת עבר נהרה ׃ ברכוה' ל' רפי סימן

ודריוש מדיא קבל מלכותא כבר שנין שתין ותרתין: שפר קדם דריוש והקים על־מלכותא לאחשדרפניא מאה ועשרין די להון בכל־מלכותא: ועלא מנהון סרכין תלתה די דניאל חד־מנהון די־להון אחשדרפניא אלין יהבין להון טעמא ומלכא לא־להוא נזק: אדין דניאל דנה הוא מתנצח על־סרכיא ואחשדרפניא כל־קבל די רוח יתירא בה ומלכא עשית להקמותה על־כל־מלכותא:

אדין סרכיא ואחשדרפניא הוו בעין עלה להשכחה לדניאל מצד מלכותא וכל־עלה ושחיתה לא־יכלין להשכחה כל־קבל די־מהימן הוא וכל־שלו ושחיתה לא השתכחת עלוהי: אדין גבריא אלך אמרין די לא נהשכח לדניאל דנה כל־עלא להן השכחנא עלוהי בדת אלהה: אדין סרכיא ואחשדרפניא אלן הרגשו על־מלכא וכן אמרין לה דריוש מלכא לעלמין חיי: אתיעטו כל סרכי מלכותא סגניא ואחשדרפניא הדבריא ופחותא לקימה קים מלכא ולתקפה אסר די כל־די־יבעה בעו מן־כל־אלה ואנש עד־יומין תלתין להן מנך מלכא יתרמא לגב אריותא: כען מלכא תקים אסרא ותרשם כתבא די לא להשניה כדת־מדי ופרס די־לא תעדא: כל־קבל דנה מלכא דריוש רשם כתבא ואסרא: ודניאל כדי ידע די־רשים כתבא על לביתה וכוין פתיחן לה בעליתה נגד ירושלם וזמנין תלתה ביומא הוא ברך על־ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה כל־קבל די־הוא עבד מן־קדמת דנה: אדין גבריא אלך הרגשו והשכחו לדניאל בעא ומתחנן קדם אלהה: באדין קרבו ואמרין קדם־מלכא על־אסר מלכא הלא אסר רשמת די כל־אנש די־יבעא מן־כל־אלה ואנש עד־יומין תלתין להן מנך מלכא יתרמא לגוב אריותא ענה מלכא ואמר יציבא מלתא כדת־מדי ופרס די־לא תעדא: באדין ענו ואמרין קדם מלכא די דניאל די מן־בני גלותא די יהוד לא־שם עליך מלכא טעם ועל־אסרא די רשמת וזמנין תלתה ביומא בעא בעותה: אדין מלכא כדי מלתא שמע שגיא באש עלוהי ועל דניאל שם בל לשיזבותה ועד מעלי שמשא הוה משתדר להצלותה: באדין גבריא אלך הרגשו על־מלכא ואמרין למלכא דע מלכא די־דת למדי ופרס די־כל־אסר וקים די־מלכא יהקים לא להשניה: באדין מלכא אמר והיתיו לדניאל ורמו לגבא די אריותא ענה מלכא ואמר לדניאל אלהך די אנתה פלח־לה בתדירא הוא ישיזבנך:

כל לשון ברכים ורגשים כמ"ב וסימ' הוה ברך על ברכוהי· כרעו על ברכיהם למים· וכל ברך שהוא לשון ברכים נפתח כולו ונגינה לעיל ׃ ברך על ברכוהי יש ספרים בהו' ברך ונבקד כריך ונמסר עליו ל' חסר· וי"ש ספרים שהוא ברך נגקד הכ"ת בקמ"ץ והנגינה מלעיל ונמסר עליו ל' מלעיל· וי"ש ספרים שהוא מלרע והכ"ת קב"ץ ׃ קריבו י' חס' כל יש וסי' נמס' בסדר ויקרא ׃ באדין כל ר"פ דסיפ' באדין בב"ג אדין וסימ' נמס' בבס' רבת' בערך אד בס"ד ׃ בל ל' קמץ אדין מלכא כדי מלתא· והוא חד מן אב מן תרין תרין אתין דלוג ול' קמץ וס' בבסר' רבה' ׃

רבינו סעדיה גאון

ודריוש מדאה קביל מלכותא· אז הותחלה מלכות פרס ומדי ובטלה מלכות בבל ׃ ועלא מנהון · למעלה מהן שוטרים שלשה אשר דניאל אחד מהם ׃ טעמא· עצה ׃ נזיק ·ניזוק ׃ מתנצח· נוצח ׃ על סרכיא· שוטרים מתרגמינן סרכיא ׃ ומלכא עשית להקמותיה · והמלך מחשב להקימו על המלוכה לילך לעשות מלחמותיו והוא יסב בתספקת ׃ עשית· כמו ביום ההוא אבדו עשתונותיו ׃ בעין עילה להשכחא· רוצין למצוא עלילה לדניאל מצד המלכות ׃ עלה ושחיתא· עלילה ומום כמו כי משחתם בהם מום בם כלומר מום דבר תואנה ׃ שלו· פשע ושגגה ויש אומרים שלו ריטול כמו לא תפלה לא תתרשל ׃ להן השכחנא עלוהי בדת אלהיה· כי אם נמצא עליו עלילה בדת אלהיה· פי' מצד מלכותא כלומר שיגזור המלך דבר והוא יבטל וימצא לו עלילה ׃ הרגישו על מלכא · כמו למה רגשו גוים לשון קיבוץ עם כמו בבית אלהים נהלך ברגש ׃ אתיעטו· נתיעצו כמו עטה וטעם ׃ לקיימא קיים מלכא· לקיים קיום המלך ׃ אסר· כמו לאסור אסר על נפשו דבר שהוא מותר ונוהג בו איסור ׃ די כל די יבעא בעו· שכל מי שיבקש רחמים ותפילה כמו דמתרגמינן אנת בעותך מן קדמי זו היא תפילה ׃ יתרמי לגוב אריותא· יושלך בבור אריות ׃ להן מינך מלכא· לפי שהיו אנשים במלכותו שמאמינים ומשתחוים ומתפללין לאדם ׃ תקים אסרא · תקיים איסר ׃ ותרשום כתבא· כמו הרשום בכתב אמת ׃ די לא להשניא· שלא ישתנה ׃ די לא תעדי· שלא תסור· ודניאל כשידע שבשבילו נרשם הכתב בא אל ביתו ׃ וכוין · וחלונות פתוחות לו בעלייה שלו ׃ נגד ירושלם· כדי שתהא תפלתו נשמעת שהיה מכוון את לבו נגד בית המקדש שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים ׃ וזמנין תלתא · ושלש פעמים ביום שחרית וערבית ומנחה היה כורע על ברכיו ומתפלל ומודה לפני אלהיו ושמא תאמר אותו היום התחיל ראה מה כתי' כל קבל די הוה עבד מן קדמת דנא כמו שהיה רגיל לעשות קודם לכן אז היו הולכים ואורבים שסביבות בית דניאל ומצאו שם נערה ושאלוה מה עושה דניאל אמרה להם הוא כורע על ברכיו ומתפלל לאלהיו בעלייתו מיד הלכו ומצאוהו שנאמר אדין גבריא אילך הרגישו והשכחו לדניאל בעי ומתחנן קדם אלהה ׃ יציבא· אמת ׃ שם עלך מלכא טעם · כלומר גזר גזירה על גזירה המלך וביטל גזירת המלך מפני גזירתו והוא מתפלל שלש פעמים ביום ׃ שגיא באש עלוהי· מאד הרע לו ׃ ועל דניאל שם בל · שם לב בהפיכת התיבה כמו כבש כשב וכמו שמלה שלמה וי"א שם תחבולות ופותרין בל בלילות דברים ופיום אמרים וי"א כח ושכם ד"א ועל דניאל שם בל לשזבותיה שם כופר ממון להצילו כמו שנאמר מנדה בלו והלך ונרסינן בנדרים אמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא דלא למיתן כגרא שנאמר ומנדה בלו והלך מנדה זו מנת המלך בלו זה כסף גולגלתא והלך זו ארנונא כלומר על דניאל שם כופר ממון להצילו כמו שנאמר ואם כופר יושת עליו שרצה לפדותו בממון ולא יכול כך פירש רב מתתיהו הגאון ז"ל ׃ הוה משתדר· מתעסק ונלחם ונאבק עם שריו כדי להצילו ויאבק מתרגמי' ואישתדל ד"ים מתחלף עם למ"ד כמו ואלו וארו ופתרון שניהם והנה ׃ והיתיו· והביאו ׃ ורמו ׃ והשליכו ׃

אבן עזרא

ספר · בכל מלכותא · הטעם מלכות כשדים ׃ ועלא· סרכין · גדולי' מהאחשדרפני ׃ נזיק · כמו בנזק המלך ׃ אדין · מתנצח · כמו מנצח ׃ עשית · חשב כמו עשתונותיו וככה עשתי עשרה כאשר פירשתי בספר המספר ׃ אדין · בדת · מנהג וכן בלשון ישמעאל ׃ הרגישו · התחברו כמו נהלך ברגש למה רגשו גוים ׃ ולתקפה אסר· כמו וכל אסר אסר אסרה על נפשה ׃ לגוב · לבור ׃ די לא תעדא · חוק ולא תעבור ׃ וכוין · חלונות וכן בלשון ישמעאל ׃ נגד ירושלם · כמו שכתוב והתפללו אליך דרך ארצם ׃ וזמנין תלתא · הם השלש תפילות שהעתיקו קדמונינו ׃ בריך על ברכוהי · כמו ויברך על ברכיו ׃ ומצלי · מתפלל וכן בלשון ישמעאל ׃ באדין · לגוב אריותא · בור היה מלא אריות ושם משליכי' טרפם וכל מי שהיה בן מות ׃ באש עלוהי · רע בעיניו ׃ שם בל · לבו כמו בלשון ישמעאל בל לב להצילו ועד בא השמש ׃ משתדר · אין לו חבר ופירושו כמו מתחשב בכל יכולתו ומבקש עלילות ׃ בעזקתיה

והיתית

אלהי ב׳ וסימ׳ ועד אחרין על קדמי דניאל · אלהי שלח מלאכה וסגר׃ כל ך׳ פשוטה בלישן ארמי קמץ בב״ר פתחין וסי׳ מכרך שדרך מישך תתחרך׃ אילך כל ספרא אילך
כב״ה אילין וג׳ כנהון מל׳ וכ׳ חס׳ וסימ׳ נמסר לעיל ריש ס׳ ו׳ ׃ רמו ל׳ ואמר מלכא והיתיו · וחד ורמו באדין מלכא אמר והיתיו לדניאל ואינון מן מלין דחד ר״ש וחד ור״ש וכל
חד וחד ל׳ דכו׳ וסימ׳ נמסר כמסר׳ רבתא במערכת אות הר״ש בס״ד׃ סיכן כל ספרא ר״פ ומן כב״א מן וסי׳ מן קדמי שים טעם די בכל שלטן׃ סופא ג׳ כתי׳ אלף׳ וסימ׳ אלהא חיא
וקים לעלמין ומלכותה · ושלטניה יהעדון להשמדה ולהובדה · עד כה סופא די מלתא אנא דניאל׃ בשנת כלהו ר״פ ומצעות בשנה בב״ט ר״פ וחד מצעות פסוק ובשנת

וְהֵיתָ֣יִת אֶ֣בֶן חֲדָ֔ה וְשֻׂ֖מַת עַל־פֻּ֣ם גֻּבָּ֑א וְחַתְמַ֨הּ מַלְכָּ֜א
בְּעִזְקְתֵ֗הּ וּבְעִזְקָת֙ רַבְרְבָנ֔וֹהִי דִּ֛י לָא־תִשְׁנֵ֥א צְב֖וּ
בְּדָנִיֵּֽאל׃ אֱדַ֨יִן אֲזַ֤ל מַלְכָּא֙ לְהֵיכְלֵ֔הּ וּבָ֣ת טְוָ֔ת
וְדַחֲוָ֖ן לָא־הַנְעֵ֣ל קָֽדָמ֑וֹהִי וְשִׁנְתֵּ֖הּ נַדַּ֥ת עֲלֽוֹהִי׃
בֵּאדַ֣יִן מַלְכָּ֔א בִּשְׁפַּרְפָּרָ֖א יְק֣וּם בְּנָגְהָ֑א וּבְהִתְבְּהָלָ֔ה
לְגֻבָּ֥א דִֽי־אַרְיָוָ֖תָא אֲזַֽל׃ וּכְמִקְרְבֵ֤הּ לְגֻבָּא֙ לְדָ֣נִיֵּ֔אל
בְּקָ֥ל עֲצִ֖יב זְעִ֑ק עָנֵ֨ה מַלְכָּ֜א וְאָמַ֣ר לְדָנִיֵּ֗אל דָּנִיֵּאל֙
עֲבֵ֣ד אֱלָהָ֣א חַיָּ֔א אֱלָהָ֗ךְ דִּ֣י אַנְתְּ (פָּֽלַֽח־) [פָּֽלַֽח־]לֵהּ֙ בִּתְדִירָ֔א
הַיְכִ֥ל לְשֵׁיזָבוּתָ֖ךְ מִן־אַרְיָוָתָֽא׃ אֱדַ֙יִן֙ דָּנִיֵּ֔אל עִם־
מַלְכָּ֖א מַלִּ֑ל מַלְכָּ֖א לְעָלְמִ֥ין חֱיִֽי׃ אֱלָהִ֞י שְׁלַ֣ח
מַלְאֲכֵ֗הּ וּֽסֲגַ֛ר פֻּ֥ם אַרְיָוָתָ֖א וְלָ֣א חַבְּל֑וּנִי כָּל־קֳבֵ֗ל דִּ֤י
קָֽדָמ֙וֹהִי֙ זָכ֔וּ הִשְׁתְּכַ֣חַת לִ֔י וְאַ֤ף קֳדָמָךְ֙ מַלְכָּ֔א חֲבוּלָ֖ה
לָ֥א עַבְדֵֽת׃ בֵּאדַ֨יִן מַלְכָּ֜א שַׂגִּ֤יא טְאֵב֙ עֲל֔וֹהִי
וּלְדָנִיֵּ֣אל אֲמַ֔ר לְהַנְסָקָ֖ה מִן־גֻּבָּ֑א וְהֻסַּ֤ק דָּנִיֵּאל֙ מִן־
גֻּבָּ֔א וְכָל־חֲבָל֙ לָא־הִשְׁתְּכַ֣ח בֵּ֔הּ דִּ֥י הֵימִ֖ן בֵּאלָהֵֽהּ׃
וַאֲמַ֣ר מַלְכָּ֗א וְהַיְתִ֜יו גֻּבְרַיָּ֨א אִלֵּ֜ךְ דִּֽי־אֲכַ֣לוּ קַרְצ֗וֹהִי
דִּ֚י דָנִיֵּאל֙ וּלְגֹ֣ב אַרְיָוָתָ֔א רְמ֕וֹ אִנּ֖וּן בְּנֵיה֣וֹן וּנְשֵׁיה֑וֹן
וְלָֽא־מְט֞וֹ לְאַרְעִ֣ית גֻּבָּ֗א עַ֤ד דִּֽי־שְׁלִ֙טוּ֙ בְהוֹן֙ אַרְיָ֣וָתָ֔א
וְכָל־גַּרְמֵיה֖וֹן הַדִּֽקוּ׃ בֵּאדַ֜יִן
דָּרְיָ֣וֶשׁ מַלְכָּ֗א כְּתַ֞ב לְכָֽל־עַֽמְמַיָּ֨א אֻמַיָּ֧א וְלִשָּׁנַיָּ֛א דִּֽי־
(דָארִ֥ין) [דָיְרִ֥ין] בְּכָל־אַרְעָ֖א שְׁלָמְכ֥וֹן יִשְׂגֵּֽא׃ מִן־קֳדָמַי֮
שִׂ֣ים טְעֵם֒ דִּ֣י ׀ בְּכָל־שָׁלְטָ֣ן מַלְכוּתִ֗י לֶהֱוֺ֤ן (זָאעִין) [זָיְעִין֙]
וְדָ֣חֲלִ֔ין מִן־קֳדָ֖ם אֱלָהֵ֣הּ דִּֽי־דָנִיֵּ֑אל דִּי־ה֣וּא ׀ אֱלָהָ֣א
חַיָּ֗א וְקַיָּם֙ לְעָ֣לְמִ֔ין וּמַלְכוּתֵהּ֙ דִּֽי־לָ֣א תִתְחַבַּ֔ל
וְשָׁלְטָנֵ֖הּ עַד־סוֹפָֽא׃ מְשֵׁיזִ֣ב וּמַצִּ֔ל וְעָבֵד֙ אָתִ֣ין
וְתִמְהִ֔ין בִּשְׁמַיָּ֖א וּבְאַרְעָ֑א דִּ֚י שֵׁיזִ֣יב לְדָֽנִיֵּ֔אל מִן־יַ֖ד
אַרְיָוָתָֽא׃ וְדָנִיֵּ֣אל דְּנָ֔ה הַצְלַ֖ח בְּמַלְכ֣וּת דָּרְיָ֑וֶשׁ
וּבְמַלְכ֖וּת כּ֥וֹרֶשׁ (פָּרְסָיָא) [פָּרְסָאָֽה]׃

ז בִּשְׁנַ֨ת חֲדָ֜ה לְבֵלְאשַׁצַּר֮ מֶ֣לֶךְ בָּבֶל֒ דָּנִיֵּ֗אל
חֵ֚לֶם חֲזָ֔ה וְחֶזְוֵ֥י רֵאשֵׁ֖הּ עַֽל־מִשְׁכְּבֵ֑הּ בֵּאדַ֙יִן֙ חֶלְמָ֣א
כְתַ֔ב רֵ֥אשׁ מִלִּ֖ין אֲמַֽר׃ עָנֵ֣ה דָנִיֵּאל֮ וְאָמַר֒ חָזֵ֥ה הֲוֵ֛ית
בְּחֶזְוִ֖י עִם־לֵֽילְיָ֑א וַאֲר֗וּ אַרְבַּע֙ רוּחֵ֣י שְׁמַיָּ֔א מְגִיחָ֖ן
לְיַמָּ֥א רַבָּֽא׃ וְאַרְבַּ֤ע חֵיוָן֙ רַבְרְבָ֔ן סָלְקָ֖ן מִן־יַמָּ֑א
שָׁנְיָ֖ן דָּ֥א מִן־דָּֽא׃ קַדְמָיְתָ֣א כְאַרְיֵ֔ה וְגַפִּ֥ין דִּֽי־נְשַׁ֖ר
לַ֑הּ חָזֵ֣ה הֲוֵ֡ית עַד֩ דִּי־מְּרִ֨יטוּ גַפַּ֜הּ וּנְטִ֣ילַת מִן־אַרְעָ֗א
וְעַל־רַגְלַ֙יִן֙ כֶּאֱנָ֣שׁ הֳקִימַ֔ת וּלְבַ֥ב אֱנָ֖שׁ יְהִ֥יב לַֽהּ׃

וסימ׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן ט׳׃ כתב ג׳ וסימ׳ ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן · כי כתב אשר נכתב בשם המלך · באדין חלמא כתב ראש מלין אמר׃ וארבע ב׳
ר״פ וסימ׳ וארבע כתפות אל ארבע׳ · וארבע חיון רברבן׳ ואינון חד מן י״ד זוגין מן בב״ר ר״פ נסבין ו׳ ברש׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הוי״ו בס״ד׃ ולבב ה׳ וסימ׳ ולבב
מצרים ימס בקרבו · וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי יער · ולבב נמהרים יבין דעת · ולבב חיוה יתיהב ליה ושבעה עדנין · ולבב אנש יהיב לה׃

אבן עזרא

בעזקתיה · בטבעתו ויש אומרים כי כן ויעזקהו׃ ובת · לן׃ טוות · צם וכן בלשון ישמעאל׃ ודחון · נגינות ושירות׃ בשפרפרא · בעלות השחר׃ עציב · מן עצבון׃ בתדירא · תמיד׃ חבולה · השחתה׃ והוסק · כמו אסק שמים׃ ולא מטו לארעית גובא · לא הגיעו לתחתית הבור׃ גרמיהון · עצמותם חמור גרם׃ ודניאל דנא הצלח במלכות דריוש ובמלכות כורש פרסאה · והנה יורה כי לא חיה יותר כי זקן היה ושסבר הוא זרובבל ולא דניאל בשתי ראיות שאמר על זרובבל פחת יהודה ויהי לו לשסבר שמיה די פחה שמיה ורא״יה אחרת גדולה וחזקה מזאת שאמר זכריה ידי זרובבל יסדו הבית הזה וככה כתוב בספר עזרא ושם כתוב אדין ששבצר דך אתא יהב אשיא די בית אלהא די בירושלם׃ בשנת חדא לבלשצר · עתה אחל לפרש הנבואות׃ ריש מלין אמר · אמר יפת ראשי דברים דבר ולא כל דברים ולפי דעתי ככה ראשית דברי דניאל׃ ענה · עם ליליא · בחזון הלילה׃ וארו · כמו ואלו ויש אומרים כי כמוהו וירע אלמנותיו שהוא ארמנותיו׃ מגיחין · כמו יגיח ירדן׃ לימא רבא · לים הגדול׃ וארבע חיות גדולות עולות מן הים שונות זאת מזאת׃ קדמיתא · הראשונה כאריה וכנפי נשר לה ורואה הייתי ומרטו כנפיה ונשאה מן הארץ ועל רגלים כאנוש הוקמה ולבב אנוש נתן לה׃ וארו

רבינו סעדיה גאון

והיתית · והובאת׃ ושומת · והושמה על פי הבור׃ וחתמה מלכא בעזקתיה · וחתמה המלך בטבעתו שכן קורין לחותם סיתומא ולמה כסו הבור באבן וחתמוה בטבעת המלך ובטבעות שריו שאם היה הבור פתוח היו זורקין עליו לוכיות וחצים אותן שמוכאין אותו ואומרים כי האריות הרגוהו׃ די לא תשנא צבו בדניאל · שלא תשתנה תאותם וחפצם בדניאל כלומר שאם לא יהרגוהו האריות בבור יהרגוהו הם׃ ובת טות · לן בלא אכילה ושתייה וכן מתרגמינן ובת׃ טות פי׳ אדם שלא אכל בערב כדאמרינן כל חלמא בלא טות וגם בלשון ערבי מי שלא אוכל בערב אומרים עלין טווה אל ברא פ״א ובת טות ואשה בתולה׃ ודחון · ומזמרין בכינורות ובנבלים לא נכנסו לפניו כי כן היה משפט חוקו להביא לפניו נערות בתולות ומשחקות לפניו ודחון כמו וחדון תיבה הפוכה׃ בשפרפרא · בשחר כמו ברוחו שמים שפרה׃ בנגהא · בטרם יאיר היום כמו שאמרו חכמים באורתא דתליסר נגהי ארביסר וכמו נגה ליה יומא׃ בקל עציב · בקול עצב ושפל׃ אלהי שלח מלאכיה · אריא דבי עילאי הוא אריה של כסא הכבוד היה שואג ואומר השמרו אריות שלא תזיקו לאריה בן גור אריה ואמם כי דבקו פיהם ומלתעותם יחדו בלי פירוד מאימת אריה השואג וסגר פיות האריות ולא השחיתוני ואף אחרת גדולה מזו הפליא עמי אשר הביא חבקוק הנביא מארץ יהוד׳ וארוחות פועלי שדהו עמו יחדו והביאו אלי ואכלנו ושתינו יחד והללנו שם הבורא ואז הלך לדרכו על יד המלאך שהביאו והכניחי כאשר אדוני רואה׃ זכו השתכחת לי · זכות נמצאת לי׃ חבולה לא עבדית · כלום פשע והשחתה לא עשיתי כי שחת עמך מתרגמינן ארי חבילו עמך׃ טאיב עלוהי · הטיב עליו׃ להנסקא · להוציא ולעלות׃ חבל · מום׃ די המין באלהיה · שהאמין באלהיו׃ אכלו קרצוהי · הלשינוהו שכל מי שמלשין חבירו ראוי לו כאילו אוכל בשרו · ד״א אכלו קרצוהי הלשינוהו שכל מי שמלשין את חבירו כאילו הורגו ומתורגמינן קרצו ומירין אחר שחיטה עליהו ואמרו חכמים ליסכא ביסא תלתא קטלא׃ לארעית גבא · לקרקעית הבור׃ גרמיהון הדיקו · ועצמותם כתתו הדק׃ מן קדמי שים טעם · מלפני נגזרה גזירה׃ זייעין ודחלין · יראים ופוחדים כמו כזרעתי׃ משיזב · שהציל לחנניה מישאל ועזריה מכבשן האש ומציל שהציל לדניאל מגוב אריות׃ אתין ותמהין · אותות ומופתים׃ בשנת חדא לבלשאצר · זה החזון ראה דניאל בבבל בשנה הראשונה לבלשאצר וכתב מוקדם ומאוחר בספר׃ באדין חלמא · בכן החלום היה כתוב וראש דבריו אומרין · וזה פירושו דניאל ראה חלום ומראה ראשו על משכבו אז החלום ראשית דבריו · וענה ואמר דניאל רואה הייתי במראות הלילה והנה ארבע רוחות השמים מקיפין לים הגדול וי״א מגיחין כלוחמים כמו לא גיחה קרבא וי״א כמו בגיחו מרחם יצא וי״א כמו ותגח בנהרותיך יגיח ירדן אל פיהו לשון שאיבת מים ומלאוי מים לשתות ליבם ולמעט כלומר מתבלבלין בים הגדול למען יפלו הרוחות עבים אל הים וישאבוהו העבים למען הריק מקוה תעלת מימיו ומכח אותן הרוחות יבשו מי הים הגדול · ואז ארבע חיון רברבן סלקן מן ימא רבא · אלה ארבע מלכיות שמשולין לחיות רעות׃ שנין דא מן דא · שונות זו מזו בגזירותיהן׃ נבוכד נצר גזר לעבוד לצלם והעובר יושלך לכבשן האש · אחשורוש זימן בסעודתו כל ישראל להכשילם וגידל להמן לשום כסאו בבואו למען אשר ישתחוו לו ומי שלא ישתחוה לו יתלה בעץ · יון גזרו על הברית מי שימול את בנו וישמור השבת יהרג בחרב · אדום גזרה על כל המצות שבתורה וגזרת שמדות׃ קדמיתא כאריה · זה נבוכד נצר שנאמר בו עלה אריה מסובכו׃ וגפין די נשר לה · שהיה טושה כנשר ודורס כאריה מה הנשר מרחף בגוו בכנפיו אף הוא הכל מתרחפין תחת מלכותו והוא שאמר הכתוב כאשר ידאה הנשר זה נבוכד נצר׃ חזה הוית עד די מריטו גפיה · ונטילת מן הארץ · מבני אדם בזמן שעברו עליו שבעה עדנין׃ ועל רגלין כאנש הקימת ולבב אנש יהיב לה · בזמן שחזר למלכותו׃ וארו

ולה ל׳ פתח גפין ארבע וג׳ קמצין וסימ׳ ולה שפחה מצרית · ולה שתי פיות גמד ארכה דאהוד · ולה אמר עלי לכיחך · ותקיפה תקיפה ג׳ כ׳ כתיב א׳ וחד א׳ כתי׳ ה׳ וסי׳ ובלבו
רביעאה תהוא תקיפה כפרזלא · מן קצת מלכותא תהוה תקיפא · דחילה ואמתני ותקיפא יתירה : סלקת ל׳ קמץ ואלו קרן אחרי זעירא · וא׳ פתח סלקת ועל קרניא עשר די
בראשה · ואינון מן א״ב מן חד וחד חד פתח וחד קמץ דלוג וסימ׳ נמסר במס״ה רבתא בערך פתח בכ״ד :

וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב ולשטר חד הקמת ותלת עלעין בפמה בין שניה וכן אמרין לה קומי אכלי בשר שגיא: באתר דנה חזה הוית וארו אחרי כנמר ולה גפין ארבע די עוף על גביה וארבעה ראשין לחיותא ושלטן יהיב לה: באתר דנה חזה הוית בחזוי ליליא וארו חיוה רביעיא דחילה ואמתני ותקיפא יתירה ושנין די פרזל לה רברבן אכלה ומדקה ושארא ברגליה רפסה והיא משניה מן כל חיותא די קדמיה וקרנין עשר לה: משתכל הוית בקרניא ואלו קרן אחרי זעירה סלקת ביניהון ותלת מן קרניא קדמיתא אתעקרו מן קדמיה ואלו עינין כעיני אנשא בקרנא דא ופם ממלל רברבן: חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב לבושה כתלג חור ושער ראשה כעמר נקא

בינו רסעדיה גאון

וארו׳ ואלו פסר אחר ד״ם מתחלף עם למ״ד כיוצא בו מזלות מזרו׳ ד״ם מתחלף עם למ״ד׳ וארו והנה חיה אחרת שנית דומה לדוב וזהו כורש מלך פרס שהפרסיים מסורבלין בבשר כדוב ואוכלין ושותין כדוב: ולסטר חד הקימת. שמלך הוא במקצת המלכות ודריוש מלך בכל הארץ: ותלת עלעין׳ צלעות וי״א מלתעות שלש שינים גדולים בפיה הם ג׳ מלכים העומדי׳ לפרס אחרי כורש וגם אמרו אכסי לבב אחרי דריוש: וכן אמרין לה קומי אכולי בשר שגיא. כלומר ממון הרבה ואוצר גדול כאמור במלכות אחשורוש בהראותו את עושר כבוד מלכותו ועושר המן בכללו: בתר דנה. אחר שנתחזק בעצמו רואה הייתי והנה אחרת כנמר זו מלכות יון שנמשלה לנמר להיות קלה בגזירות כקלות הנמר לטרוף טרף שאין לך קלה בחיות רעות כנמר: ולה גפין ארבע. ולה כנפים ארבע ככנפי עוף על גביה וארבעה ראשים לחיה: וגם שולטן וממשלת נתנו לה. הוא אלכסנדרוס מקדון מלך יון שמלך בכל הארץ וארבע כנפים עם ארבעה ראשים הם ארבעה משרתיו שחילק להם מלכותו במותו בעבור שלא הניח בן אחריו והגפין והראשים הם מלכיות שעמדו אחרי מותו ראשונה רומניאה שניה אלכסנדריאה שלישית עכו רביעית אנטוכיא ושמות המלכים רומנום ברומניאה אלכסנדרוס באלכסנדריאה ארודוס בעכו אנטיוכוס באנטוכיא ארודוס בנה עיר ארודון הם עם כל הפופסים תמו כלו: וארו. והנה ה[redacted]וראה ובעלת אימה וחזקה ביותר: ושינים של ברזל. ולמה היא כפולה באומרו דחילה ואימתני ותקיפא לומר על מלכות ישמעאל שהיא כלולה עמה: ושינין די פרזל לה. בדעתי היא מלכות רומי למען כי כתב י׳ מלכים בדור אחד שנאמר וקרנין עשר לה ובניהן תחתיהן עומדין ובמלכות ישמעאל מלך אחד וכולם תחת ממלכתו וממנו יצא מלך לכל המקומות: אכלה. בבית ראשון: ומדקה. בבית שני: ושארא ברגלה רפסה. בגלות בכל דור ודור בגלות: משתכל הוית בקרניא. נובט הייתי בקרנות האלה כי כל אלה המלכים יחד כל אחד ואחד במדינתו כי מדינות מלכות רומי הרבה והם מלך רומי שבקושטנטינא ומלך ארמניא ומלך הונגריאה ומלך אשכנז ומלך בולגר ומלך כנען ומלך צרפת ומלך ספרד ומלך רוסיא ומלך ישמעאל שבירושלם וכל אלו י׳ המלכים בכלל גלות אדום: ואלו קרן אחרי זעירא. והנה קרן אחרת קטנה עלתה ביניהן בו עתי שהיא מלכות ישמעאל שבערביאה: ותלת מן קרניא. ושלש מן הקרנות הם שלשה מלכים נתעקרו ונפלו מן העשרה ובדעתי שלשה מן הקרנות הם שני מלכי רומי מלך קוסטנטינא ומלך אשכנז והם עיקר מלכות אדום וראשית מלכותם אחד מלך רומי ואחד מלך באנטוכיא כי מלך ישמעאל לקח את ארצם ואת מלכותם אז מלך האחד בקוסטנטינא והאחד מלך בארץ אשכנז על כל איטליא וקרן הג׳ שנעקרה היא מלכות פרס ועילם מדבר לשון פרס המגושים השולים וראש שלהם יזדגרד שהוא כשאר אשר לקח ישמעאל את המלוכה מיד בבל ואצפהן ושנער וכל מדינת בראשן: ואלו עיינין. והנה עינים כעיני אדם בקרן הזאת ופה מדבר גדולות ואמר שאחני אלהים. חזה הוית עד די כרסון רמיו. רואה הייתי עד אשר כל כסאות המלכים האלה הושלכו ואיש כמראה אדם זקן יושב על כסא וגם לבושו כשלג לבן ושיער ראשו כצמר נקי ובדעתי כי עתיד הבורא [redacted] עם מזלות[redacted]אז הוא מתמלא רחמים על בניו ונדמה כזקן מלא רחמים ויושב על כסא רחמים ומתעטף בגלית לבנה כשלג כדי להלבין חטאתנו כשלג ושיער ראשו כצמר נח ונקי לנקות עמו ממשפע: כרסיה

אבן עזרא

וארו. והנה חיה אחרת שנייה דומה לדוב ולצד אחד הוקמה. וג׳ צלעות בפיה בין שיניה וכן אמרין לה קומי אכולי בשר רב: בתר. אחר כן ראיתי והנה אחרת כנמר ולה כנפים ארבע ככנפי עוף: על גביה. כמו על גפי מרומי קרת וד׳ ראשים לחיה הזאת ושלטון נתן לה: בתר. אחר כן רואה הייתי במראות הלילה והנה חיה רביעית נוראה ואיומה ותקיפה מאד ושיני ברזל לה גדולות אוכלת ומדקת והנשאר ברגליה רמסה והיא משונה מכל החיות הראשונות וקרנות עשר לה: משתכל. מגזרת שכל משתכל ומתבונן בקרנות והנה קרן אחת קטנה עלתה ביניהם וג׳ קרנות מהראשונות נעקרו מלפניה והנה עינים כעיני אנוש בקרן הזאת ופה מדברת גדולות: חזה. רואה הייתי עד שהכסאות הושלכו ויקדמון ימים ישב לבושו כשלג לבן ושער ראשו כצמר נקי כסאותו שביבי אש גלגליו אש בוערה: נהר אש. יש אומרים כנור אש והוא הנכון בעיני: נגיד. נמשך ויוצא מלפניו. אלף אלפין ישרתוהו ורבי רבבות לפניו יעמדון למשפט והספרים נפתחו: חזה. רואה הייתי אז מן קול מלות גדולות שהקרן ממללת. רואה הייתי עד נהרגה החיה ואבדה גופה ונתנה למוקד אש ושאר החיות הסירו מלכותם וארך בחיים נתן להם עד זמן מועד: חזה. רואה הייתי במראות הלילה והנה עם ענני השמים כבן אנוש היה בא ועד קדמון ימים הגיע ולפניו הקריבוהו: וליה. ולו נתן שלטון ויקר ומלכות וכל העמים אומיא ולשונו׳ יעבדוהו שלטונו שלטון עולם לא יעבור ומלכותו לא תשחת והנה ראינו כי המלאך לא פירש לו רק חיה הרביעית והיה כן כי שלש החיות הראשונו׳ יוכל המשכיל לדעתם מנבואות דניאל האחרונות. והנה יש לך לדעת שהטעם ארבע חיות בעבור כי הארבע מלכיות היו בפאות שונות ולא ידעתי טעם הים הגדול כי כולם ביבשה היו אולי שנפש החיה הרומשת בים הגדול גדולה מנפש החיה ההוה ביבשה וזאת הנבואה במות אויל מרודך ותחלת בלשצר והנה האריה מלכות כשדים והגאון רב סעדיה אמר כי זאת המראה על דבר עבר והוא דבר נבוכד נצר ולבב אנוש יהב לה שסב לדעתו וזהו ומנדעי יתוב עלי וזה איננו נכון בעיני כי מה טעם לראות מה שעבר ומה תועלת להזכירו וזה הפירוש. הראשונה כאריה והוא נבוכד נצר: וגפין דנשר. בנו אויל מרודך וכן בנו בלשצר שנהרג: ונטלת מן ארעא. וכבר כמו אז מרטו הכנף ובלשון הקדש רבים וטעם ועל רגלין כאנש הקימת ולבב אנש שלב האריה גדול מלב האדם והנה טעם שהיו כשדים בתחילה טורפים כאריה ובהרוג מלכם שפלו כשדים ונקנו לב והיה כשאר כל האדם ויפת אמר כי טעם כאנש הקימת שיראו קלונה כל העולם ויפה פירש. והחיה השנית מלכות פרס שהשחיתה מלכות כשדים והיא הנמשלת לכסף בחלום נבוכד נצר וטעם ולסטר חד כי בצד אחד ממלכות כשדים הרג כורש ודריוש ג׳ שרים גדולות גם ראיתי זה כתוב בספר מלכי פרס זה ארבעים שנה ושכחתי שמות השרים וזהו קומי אכולי בשר שגיא ממלכות כשדים. ורב סעדיה הגאון אמר כי זה רמז לאחשורוש שכתב ספרים להשמיד ישראל הנקראים עם רב ועצום ומה טעם לפירוש הזה כי אחשורוש לא תפש מלכות כשדים בתחילה. והחיה השלישית נמשלת לנמר היא מלכות יון ותחלת מלכות אלכסנדרוס שהיה מלך על רומא ותחת המלכות נמשכת עד היום והיא הנמשלת לנבוכד נצר לנחשת וגם כתיב די תשלט בכל ארעא וכן כתוב בנבואה ושולטן יהיב לה וזה שאמר וארבעה גפין הם ארבעה המלכים שמלכו על מלכות אלכסנדרוס וזה דבר ידוע וככה אמר ותעלינה חזות ארבע תחתיה וכתוב שם לארבע רוחות השמים כאשר אמ׳ ארבעה ראשי׳ לחיותא וגם אפרשנו. והחיה הרביעית הנראה הוא מלכות ישמעאל היא הנמשלת בחלום נבוכד נצר לברזל ובנבואה כתוב ושנין די פרזל לה ולא הזכיר זאת הרביעית בנבואה השנית ולא ברביעית רק בנבואה הזאת פירש דבריה עד בוא הגואל ובנבואה השנית פירש דבר החיה השלישית והשלי׳ כל דבריה עד בוא הגואל כי בימי אלה שתי המלכיות יבא כאשר הזכיר בחלום וביומיהון די מלכיא אנון וטעם וקרנין עשר שפשטה מלכות ישמעאל ברוב הישוב ואלה הם הקרנות מלכות בראשן ומלכות אצפהן ומלכות אלימן היא שבא ומלכות מיכה היא מישה לדעת הגאון רב סעדיה ומלכות מצרים ומלכות אפריקיי ומלכות ישמעאל השוכנים באהלים במזרח ובמערב ומלכות פלשתים הם אלמראבטין ומלכות אנדלוס והם מבני חם והם לבנים ומלכות הכושים והם מלכים רבים וכל אלה תורה אחת להם ודבר הקרן הקטנה עודנו עתיד כי זה יהיה קרוב מביאת הגואל כאשר אפרש וזאת הקרן עם יבא ממזרח שיסוב לתורת אלה [redacted] וזה המלך יהיה חכם ומדבר גדולות [redacted] וזה יהיה בעמוד מיכאל שר הגדול כאשר יפרש והוא עתיק יומין והיה רואה אותו במראות הנבואה שהיה זקן: כרסיה

יקומון ז׳ וסימ׳ ומשנאיו מן יקומון · יקומון עדי חמס · נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי · ארבעה מלכין יקומון מן ארעא · וקרניא עשר מנה מלכותא עשרה מלכין · ואכלם ואמחצם ולא יקומון · יחיו מתיך נבלתי יקומון · וא׳ כושל יקימון מליך : בחיין ל׳ כתיב נ״ון אריכא ושאר חיותא העדיו · והוא חד מן מלין נסבין נ״ון אריכא בסוף תיבות׳ וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הנ״ון כס״ד : כטא ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וסימ׳ כלא מטא על נבוכד נצר · ועד עתיק יומיא מטא · חמנא כטה ומלכותא החסינו קדישין · קדמא כתיב

כרסיה שביבין די־נור גלגלוהי נור דלק׃ נהר
די־נור נגד ונפק מן־קדמוהי אלף אלפים
ישמשונה ורבו רבון קדמוהי יקומון דינא יתב
וספרין פתיחו׃ חזה הוית באדין מן־קל מליא
רברבתא די קרנא ממללה חזה הוית עד די קטילת
חיותא והובד גשמה ויהיבת ליקדת אשא׃ ושאר
חיותא העדיו שלטנהון וארכה בחיין יהיבת להון
עד־זמן ועדן׃ חזה הוית בחזוי ליליא וארו עם־
ענני שמיא כבר אנש אתה הוא ועד־עתיק יומיא
מטה וקדמוהי הקרבוהי׃ ולה יהב שלטן ויקר
ומלכו וכל עממיא אמיא ולשניא לה יפלחון
שלטנה שלטן עלם די־לא יעדה ומלכותה די־לא
תתחבל׃ אתכרית רוחי אנה דניאל בגו נדנה

וחזוי ראשי יבהלנני׃ קרבת על־חד מן־קאמיא
ויציבא אבעא מנה על־כל דנה ואמר־לי ופשר
מליא יהודענני׃ אלין חיותא רברבתא די אנין
ארבע ארבעה מלכין יקומון מן־ארעא׃ ויקבלון
מלכותא קדישי עליונין ויחסנון מלכותא עד־
עלמא ועד עלם עלמיא׃ אדין צבית ליצבא על־
חיותא רביעיתא די־הות שניה מן־כלהון דחילה
יתירה שניה די־פרזל וטפריה די־נחש אכלה
מדקה ושארא ברגליה רפסה׃ ועל־קרניא עשר
די בראשה ואחרי די סלקת ונפלו מן־קדמיה תלת
וקרנא דכן ועינין לה ופם ממלל רברבן וחזוה רב
מן־חברתה׃ חזה הוית וקרנא דכן עבדא קרב
עם־קדישין ויכלה להן׃

א׳ : יבהלונני ג׳ וחס׳ וסימ׳ חלם חזית וידחלינני · אתכרית רוחי אנה דניאל · עד כהסופא די מלתא : יקומון ז׳ וסימ׳ גמס׳ לעיל בס׳ בהאי סימן : ויקבלון מלכותא חד מן יו׳ פסוקי׳ עד ועד וסיב׳ במסר׳ רבת׳ :

אבן עזרא

כרסייא. הוא כסאו: וגלגלוהי. הם הגלגלים ומרוב מרוצתם יראו שביבי אש על כי גלגל האש תחת גלגל הלבנה בראיות גמורות ולא תתמה בעבור אלף אלפין ישמשוניה כי הכל בתוכות השם הנכבד העליון הלא תראה כי מיכאל נקרא השר הגדול והנה תחתיו משרתים והם צבא השמים שהם צבא השם וכן כתוב אני שר צבא השם שהשם הנורא נסמך אל צבאות שהם עומדות תמיד ואינם כלות כאשר פירשתי בספר השם הנכבד ועוד אגלה קצת סוד המלאכים הקדושים לאשר יבינו והנה ראה כי השם יעשה משפט וישפוט כל הארץ והספרים יהיו פתוחים לפניו כדרך מספרך אשר כתבת ויכתב בספר זכרון לפניו ועם דבר המלאכים אדבר על זה והנה פירש שראה די קטלת חיותא שתאבד כל מלכות ישמעאל רגע אחד בימים מעט׳ וטעם ושאר חיותא העדיו כי החיות הראשונות שרם ממלכת כל אחת וכמארו הגופו׳ וזאת החיה הרביעית יאבד גופ׳ כלל ולא ישאר שריד ופליט לישמעא׳. ויאמר רבי ישועה כי זה כבר אנש הוא המשיח וכנון הדבר רק הוא עם הקדש שהם ישראל: וליה יהיב: תוכל ללמוד מזה הכתוב כי כל הנעשה בארץ גזירות שמים הם ואמרתי שזה כבר אנש הוא ישראל שהוא עם המין בעבור שאמר דניאל על עתיק יומיא ודינא יהב לקדישי עליונים והטעם לעשות נקמה בחיה הרביעית: ומלת אתכריית אין לה ריע רק בעבור בגו נדנה שהגוף לרוח כנדן לחרב כמו וישב חרבו אל נדנה והטעם כאילו יצאה מרוב בהלה: קרבת. קרבתי אצל אחד מהמלאכי׳ העומדים שם לשרת עתיק יומין וכל זה בחלום: ויציבא אבעא׳. והדבר הנכון בקשתי ממנו: על דנא. על זה שיפרש לי זה החלום ואמר אלה הארבע חיות הם ארבע מלכיות והוא אמר מלכין בעבור כי הבן נחשב כאב כמו מלכות כשדים: ופירוש דבר כבר אמרתי ויקבלון בסוף המלכות קדושי עליון וירשו המלכות עד עולם ועד עולם ושב להזכיר דברי החיה הרביעית והזכיר עתה אשר לא הזכיר בראשונה כי הקרן הקטנה תעשה מלחמה עם ישראל ותוכל להם והנה פירש לו המלאך כי זה המלך האחרון במלכות ישמעאל ירע רעה גדולה לישרא׳ וזהו ולקדישי עליונין יבלא ויסבר כי ירבה לשנות מועדי ישראל ותורתם ויהיו ישראל בצרה עד עדן ועדנין ופלג עדן וזה אפרש בפסוק כי למועד מועדים וחצי והתברר מה שאמרתי שאמר המלאך ומלכותא יהיבת לעם קדישי עליונין: הנבואה

רבינו סעדיה גאון

כרסיה שביבין די נור גלגלוהי נור דליק · כסא הדין שלו שביבי אש וגלגליו אש בוערת הם אופני המרכבה שהם מתלהטין למען ידין עתים באפו כי באש נשפט ומרוב להט האש בוערת בגלגלי הכסא מתרב׳ האש עד שנעשות לנהר של אש כאמ׳: נהר די נור נגד. מושך ויוצא מלפניו מאש עברתו: אלף אלפין ישמשוניה וריבוא רבבן קדמוהי יקומון דינא יתיב. הוא יום הדין ככתוב כי הנה יום בא בוער כתנור וכתיב ויגבה יי׳ צבאות במשפט וכתיב לכן חכו לי נאם יי׳ הוא יום הגדול בעת יקום אלהים למשפט: וספרין פתיחו. אין לפניו צורך וחפץ לכתוב כי אין שכחה לפני גדול העצה ורב העליליה ואולם במשל כתב ויכתב בספר זכרון לפניו זה לצדיקים למען אשר יוזכרו תמיד לפניו לטובה ועל הרשעים כתיב ועם צדיקים אל יכתבו ודע כי דינא יתיב וסיפרין פתיחו אשר ביארתי למעלה יום דין ויום פקוד הוא יום העתיד לדרוש כל מעשה בני אדם החיים והמתים ואשר כתב למעלה ועתיק יומין יתיב כל האומר כי ראה דניאל יי׳ צבאות עין בעין הרי הוא פושע במדמה דמות ליי׳ ואין לו דמות דכתיב ואל מי תדמיון אל וכל האומר כי ראה מלאך הוא מן השונים והוא מן האומר קטן וגדול למען כי אין שופט העולם כי אם הקב״ה לבדו ככתוב לפני יי׳ כי בא לשפוט הארץ ואין מלאך אשר יוכל לדבר כי אלף אלפין ישמשוניה ועתה דע כי דניאל ראה כל אלה בחלום ולא במראה עינים וכל החלום יש לו פתרון כי הם משל כי גם כל נבואת הנביאי׳ אשר ראו ותחת רגליו כמעשה׳ לבנת הספיר וממראה מתניו ולמעלה יושב על כסא רם ונשא לא ראו חוץ חקוקו כי אין דמות לבורא כל ולא דמות מלאך כי בעת שהיה מדבר עמם מראה להם חזיון חדש וכל דמות שראו יש לו פתרון מקל שקד כי שוקד אני רבבות גדולות מעשיו בלי מספר וכאשר ראה מיכה ברוח נבואה וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו לא נוכל לדמות על יוצר הכל מימינו ומשמאלו ולא יעמוד לפניו כל יצור ואולם דברי כל אלה במשל במעשה בני אדם: והובד גשמה. ואבד גופה זה איבוד מלכות רביעית הוא שראה אברהם והנה תנור עשן ולפיד אש כי באש יי׳ נשפט מדורתה אש ועצי׳ הרבה משפט לגוים בניהם ישפוט שם כל רשעי ארץ ככתוב ימטר על רשעי׳ פחים אש וגפרית וגו׳: ושאר חיותא העדיו שלטנהון. ושאר החיות הם [redacted] כל אחד ואחד הס [redacted] בעת [redacted] ויעמוד מלך אחר תחתם ואולם בגבולותם הם עומדים ומהן נשארו עד בוא יומם באחרית הימים במגוגים כי אבדה מלכותם ותהם נשארים עד היום ההוא כאשר כתב וארכא בחיין יהיבת להון עד זמן ועידן ואורך בחיים ניתן להם למלכים הראשונים אחרי אשר אבדה ממשלתם הוא אחרית מלכות ישמעאל וסוף מלכותו כי הוא אחרית מלכות כל הארץ כי אין אחריהן מלכות כי בימי מלכותם ישפטו יי׳ על כל יושבי הארץ: וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתי. זהו משיח צדקינו והלא כתוב על משיח עני ורוכב על חמור אלא יבוא בענוה כי לא יבוא על סוסים בגאות ואשר כתב עם ענני שמיא והנה עם ענני השמים הם מלאכי צבא השמים זו היא רוב הגדולה שיתן הבורא למשיח ככתוב עם ענני שמיא אז הוא גדול במשל כן עתיק יומין לבושיה כתלג חיור ושער רישיה כעמר נקי כמשלי בני אדם: ועד עתיק יומין הקרבוהי. כדכתיב נאם יי׳ לאדני שב לימיני וגו׳: וליה יהיב שולטן. שיתן לו שולטנות ומלכות ככתוב ואני בכרתי מלכי וכתוב ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו ולא תסור מלכותו ולא תפחת עדי נצח נצחים. ואשר כתבתי ואמרתי אין מלכות אחרית אחרי ישמעאל ככתוב וביומיהון די מלכיא איכון אז בראותי צרות גדולות של ישראל וגלותם מיד: אתכריית רוחי. נבהלה רוחי ונעצבת רוחי וזה כי התכרה רוחי ונתחלפה אני דניאל נעצבת רוחי כמו נכריה: בגו נדנה. בתוך הגוף שהגוף הוא נדן הרוח שהייתי רואה בצערן של ישר׳ ד״א אתכריית רוחי כמעט קט שלא יצתה רוחי אני דניאל כמעט שלא נכרתה רוחי. בגו נדנה בגוא נדנה השינה שנרדמתי מתוך חלומי ונכנסתי במחשבות: קרבת על חד מן קאמיא ויציבא אבעא מניה. ומתוך החלום קרבתי אצל אחד מן המלאכים שהיו עומדים שמה ונכון ויציב שאלתי ממנו על כל זאת: אלין חיותא רברבתא. אלה החיות הגדולות הם ארבע מלכיות שיקומו מן הארץ: ויקבלון. ואלה המלכיות יקבלו מלכותן של ישראל שהם קדישי עליונין דכתיב כי עם קדוש אתה ליי׳ וכתוב ולהתך עליון ועל אשר ימרדו בו׳ תנטל מהם מלכותם ותנתן לאלו ארבע מלכיות וירשו המלכות בעולם הזה ויגלו ישר׳ וישתעבדו תחתם עד העולם הבא עד שימלוך משיח: אדין צבית ליצבא. אדרציתי לעמוד על אמיתות בירור החי [redacted] שהיתה משונה לשעבד לישראל יותר מכולם והיא נוראה ויתירה מאד: שיניה מברזל וטפריה מנחשת הם שריה וגבוריה שקשים כברזל ועזים כנחשת: אכלה. גיבורי ישראל: ומדקה. תלמידי חכמים: ושאר רגלת עם הארץ ברגלה רפסה בגלותו: ועל קרניא עשר. ועל עשר הקרנים הם עשר מלכיות שפירשנו: וקרנא דכן עבד קרבא עם קדישין עליונין ויכלה להון. זה טיטוס הרשע שנלחם עם ישראל בירושלם ויכלה להון שנצח אותם והחריב בית המקדש והגלה ישראל ממקומן: ויכלה

סימן מנא מהשנא ישתנא תשנא לבנא למכנא יתכנא מתכנא תתכנא כלהון כתיב א' בסוף תיבותא : ולקדישי חד מן כ"ה מלין כתיב י' בסיפרא וסי' חכימי לידעי בני אחרי רעיוני הדרי שלטוני רבי גברי והדכרי חטי צפרי תרי וחזוי לחרי זיוי מאני לאהלי וקטרי מלי יתקרי סרבי מעלי רוחי בעיני קדישי : סופא ג' כתיב א' וסימ' נמסר לעיל בסיפרא סוף סימן י' יבהלנני ג' חסרי' וסי' נמסר לעיל בהאי סימן : הנראה ב' קמצ' וסימ' ויתאנף יי' בשלמה כי נטה לבבו . אני דניאל אחרי הנראה אליו : בראותי ב' וחסרים וסי' ואראה בחזון ויהי בראתי . ויהי בראתי אני דניאל את החזון : ואשא עיני ואראה ג' דסמ' וסימ' ואשא עיני ואראה והנה מגלה עפה . ואשא עיני ואראה והנה ארבע מרכבות . ואשא עיני ואראה

עד די אתה עתיק יומיא ודינא יהב לקדישי עליונין וזמנא מטה ומלכותא החסנו קדישין : כן אמר חיותא רביעיתא מלכו רביעיא תהוא בארעא די תשנא מן כל מלכותא ותאכל כל ארעא ותדושנה ותדקנה : וקרניא עשר מנה מלכותה עשרה מלכין יקמון ואחרן יקום אחריהן והוא ישנא מן קדמיא ותלתה מלכין יהשפל : ומלין לצד עליא ימלל ולקדישי עליונין יבלא ויסבר להשניה זמנין ודת ויתיהבון בידה עד עדן ועדנין ופלג עדן : ודינא יתב ושלטנה יהעדון להשמדה ולהובדה עד סופא : ומלכותא ושלטנא ורבותא די מלכות תחות כל שמיא יהיבת לעם קדישי עליונין מלכותה מלכות עלם וכל שלטניא לה יפלחון וישתמעון : עד כה סופא די מלתא אנה דניאל שגיא רעיוני יבהלנני וזיוי ישתנון עלי ומלתא בלבי נטרת :

ח בשנת שלוש למלכות בלשאצר המלך חזון נראה אלי אני דניאל אחרי הנראה אלי בתחלה : ואראה בחזון ויהי בראתי ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה ואראה בחזון ואני הייתי על אובל אולי : ואשא עיני ואראה והנה איל אחד עמד לפני האבל ולו קרנים והקרנים גבהות והאחת גבהה מן השנית והגבהה עלה באחרנה : ראיתי את האיל מנגח ימה וצפונה ונגבה וכל חיות לא יעמדו לפניו ואין מציל מידו ועשה כרצנו והגדיל : ואני הייתי מבין והנה צפיר העזים בא מן המערב על פני כל הארץ ואין נוגע בארץ והצפיר קרן חזות בין עיניו : ויבא עד האיל בעל הקרנים אשר ראיתי עמד לפני האבל וירץ אליו בחמת כחו : וראיתיו מגיע אצל האיל ויתמרמר אליו ויך את האיל וישבר את שתי קרניו ולא היה כח באיל לעמד לפניו וישליכהו ארצה וירמסהו ולא היה מציל לאיל מידו : וצפיר העזים הגדיל עד מאד וכעצמו נשברה הקרן הגדלה ותעלנה חזות ארבע תחתיה לארבע רוחות השמים :

והנה איל אחד עומד לפני האוכל : ברצונו ד' חס' בליש' וסי' וברצנם עקרו שור . אם עולה קרבנו מן . ראיתי את האיל מנגח ימה וצפנה . ועשה כרצנו והגדיל . וכל לרצנכם דכו : נוגע ג' מל' בליש' וסימ' בעמוס סימן ט' וסוף מצורע : וישליכהו ג' ב' חסרים וחד מל' וסימ' ויאמר השליכהו ארצה . פן שנאו רוח יי' . וישליכהו ארצה וירמסהו . קדמא מל' . אנך :

רבינו סעדיה גאון

להון עד די אתא עתיק יומיא . ומשהגלם ועד שיבוא המשיח הם עתידין להשתעבד תחת ידיהם : ודינא יהיב לקדישי עליונין . ובזירת דת ודין יתן לישראל וזמן יגיע וירשו המלכות ישר' הקדושים : כן אמר . כך אמר לדניאל המלאך בתוך החלום החיה הרביעית היא מלכות רומי שתהיה בארץ תהא משונה בגזירותיה יותר מכל המלכיות ותאכל ותגמור כל הארץ ותדוש ותדוק כל ארץ ישרא' : וקרניא עשר . הם עשרה מלכים שיקומו מתנה : ואחרן יקום . ואחר כך יקום אחריהן מלך אכזר הוא טיטוס שיהא מחריב בית המקדש והוא חזק מן הראשוני' : ותלתה מלכים ישפיל . מלך ישראל ומלך יון ומלך ישמעאל : ומלין לצד עליאה ימלל . זה טיטוס שחרב בית אלהינו ואחר תפש זונה בידו ונכנס לפני ולפנים ולקח ספר תורה והציע תחתיה וקלקל עמה ושלף את החרב וחתך את הפרכו' עד שטיפטף דם ונכנס ואמר אי אלהימו צור חסיו בו אשר [redacted] יאכלו וגו' : ולקדישי עליונין יבלא . אלו ישראל שיבלה אותם כדכתיב בילה בשרי ועורי שיבר עצמותי ויתכן לומר יבלה יכלה שיכלה אותם : ויסבר להשניא זמנין ודת . שעלה בדעתו לשנות ולבטל מישראל השבתות והמועדים והתורה : ויתיהבון בידיה עד עדן ועדנין ופלג עדן . ויהיו מסורין בשעבוד תחת ידו עד עדן ועדנין ופלג עדן דיבר הכתוב כלשון בני אדם וכל חכם וסבר ומבין דעת התורה נסתרה דרכם ובערה עצתם בלי להשיג דעת החשבון הזה ואין יודע זולתי אלהינו ככתוב כי יום נקם בלבי הלב לא הגיד לפה והפה איך יגיד למלאך וטפסר יש לנו לחכות ולקוות עד ירחם עמו ועירו אמן . ובזמן אשר יגמור החשבון הכמוס עמו חתום באוצרותיו אז ישב בדין ככתוב ודינא יתיב שישב בדין . [redacted] . מלכותו של מלך המשיח מלכות עולם וממשלתו עם דור ודור וכל הממשלות אליו יעבדו וישמעו : עד כה סופא . עד הנה סוף הדבר : נטרת . שמרתי . וזה החזון נראה לדניאל בשנת שלש לבלשאצר : על אובל אולי . על פתח שער הבניין ששמו אולי אובל קורין חכמים לשער הגדול אבולא אולי כמו אילו ואילמיו וי"א נהר חזק כמו יובל ויבלי מים ואולי לשון אילי הארץ ובדעתי אינו כן לפי שבשושן הבירה אין בה נהר אמנם כי אובל אולי שער הבירה : איל אחד ולו קרנים . בדעתי מלכי מדי ופרס : והגבוהה עולה באחרונה . מדעתי שהוא אחשורוש שהוא אחרון ועשיר וגדול מכל האובל השער : ראיתי את האיל מנגח . וכל חיות לא יעמדו לפניו . כי כל מלכים לא יכלו לו כי הוא מלך מהודו ועד כוש : והנה צפיר העזים . זה מלך יון : על פני כל הארץ . כי הוא הולך בכל הארץ ואין עומד כנגדו : ואין נוגע בארץ . לפי שהוא מקרקר בל ינוח ובל ישקוט : קרן חזות בין עיניו . הוא קרן גדולה גבוהה למראה למרחוק קרן אחד בתחילת ראותו והוא אלכסנדרוס מוקדון הוא הצפיר בעצמו והקרן הוא המלוכה : ויבא עד האיל . שנלחם במלך פרס : בעל הקרנים . הוא מדי כי שנים ראה איל אחד בקרנים קטנות והוא מלך פרס ובעל קרנים הוא מלך מדי : לפני האובל . לפני השער : וירץ אליו בחמת כחו . להלחם בו : ויתמרמר . כעשה ארון ורב אליו ונכחו ויש אומרים במרירות ואכזריות אבל המרות והמרי והסרבנות הוא יסוד הפסר כי כן כתו' ויך : וישבר את שתי קרניו . שהשפיל את מדי ופרס : וישליכהו . למלך מדי : וירמסהו . למלך פרס : וצפיר העזים הגדיל . הוא מלך יון הוא אלכסנדרוס הגדיל מאד במעשים גדולים שעברו על ידו : ובעצמו . וכאשר נתרברב מאד אז מת אלכסנדרוס שנקרא הקרן הגדולה : ותעלנה חזות ארבע תחתיה . המה ד' מלכים אשר הקים בחייו וחילק להם המלוכה כמו שאמרנו למעלה אחד ברומא ושמו רומנוס אלכסנדרוס באלכסנדריא הורדוס בעכו ואנטיוכוס באנטוכיא : לארבע רוחות השמים . בארבע קצותיו של מלכות : ומן

אבן עזרא

הנבואה השנית . בשנת . אחרי הנראה . אשר נראה כמו העיר ההוללה ההלכוא אתך : ואראה . אמר יפת כי היה רואה במראות הנבואה שהיה בשושן הבירה שהוא מלכות פרס כי משם יבא משחית מלכות בלשצר וכאילו היה על נהר אולי כמו יחזקאל על נהר כבר ואובל כמו יובל ועל יובל ישלח שרשיו כערבים על יבלי מים והאלף תחת יוד כי ישי כמו אישי גם באלף כתוב ויוד תתימרו כאלף יתאמרו והוזכר לפרס ככה כי דניאל בבבל היה כאשר נהרג בלשצר המלך ויפת אמר מנהג המראה לאמר והנה רק יתכן שהלך דניאל אל עילם ושב באותה שנה אל בבל : ואשא . איל אחד . זאת מלכות פרס : ולו קרנים . מדי ופרס גוים עצומים הם : והאחת גבוהה . שמלכות פרס גדולה ממלכות מדי או בעבור כורש מלך פרס שהיה גדול מדריוש הזקן המדי כי במות דריוש שנה בבל אל כורש וכן אמר כורש מלך בבל ולא מלך דריוש הזקן רק שנה אחת ועל שניהם אמ' הכתוב מטעם כורש ודריוש ועוד אפרש זה : ראיתי . מנגח . שלש פאות מערב וצפון ודרום ונקרא המערב ימה בעבור הים הגדול שהוא בארץ ישראל בפאת מערב כי כנגד ארץ ישראל ידבר וזה האיל מנגח לפניו גם לימינו גם לשמאלו ולא לאחריו כי ממזרח בא וכתו' קורא ממזרח עיט : וכל חיות . אינם החיות הנזכרות בפרשה הראשונה רק כל מלכים שנגח בדרך בואו : ואני . צפיר העזים . זהו אלכסנדרוס מוקדון וכך פירש המלאך והוא בא מפאת מערב כי הוא היה מלך הערב ושם כולר ופירוש ואין נוגע בארץ כאילו היה עף באויר במרוצה ומרוב מרוצתו לא היה נראה שהוא נוגע בארץ : והצפיר . שעיר עזים וככה כתוב וצפירי עזים בספר עזרא : קרן חזות . מסובך וככה פירש המלאך שהוא המלך הראשון שהרג את ארתחשסתא לשון כשדים הוא ועוד אפרש : וצפיר . וכעצמו . בעבור שמת אלכסנדרוס כאשר גברה ידו ובימי בחרותו כמו בן שלשים שנה מת : ותעלנה חזות . קרנים בחזות וזהו שנחלקה מלכותו לארבעה מלכי' : לארבע רוחות השמי' . זהו וד' ראשין לחיותא מקום המלכות לכל אחד מהם המקום הראשון רומא והשני הוא מצרים והשליש ארץ ישרא' והרביעי ארץ פרס וככה כתוב בספרי המלכים :

ומן

יצא ג׳ סבירין יצאה וסימ׳ השמש יצא על הארץ ולוט׳ · בצל חשבון עמדו דירמיה · ומן האחת מהם יצא קרן אחת׳ : ותפל ל׳ ותגדל עד צבא השמים · וא׳ הפל ויאמר המלך להמן מהר קח · ואינון מן חד ת׳ וחד ות׳ בריש תיבו׳ ואינון מן א״ב מן חד חד חד א׳ וחד וא׳ וסימ׳ במסרה רבתא במערכת אות הת״ו כס״ד : המדבר ד׳ וסימ׳ כי פי המדבר אליכם · המדבר אליך והבאתו אלי · כי אני הוא המדבר · ויאמר אחד קדוש : וצבא ד׳ וסי׳ וצבא תנתן על התמיד · תת קדש וצבא מרמס · ואמת הדבר וצבא גדול ובין׳ חליפות וצבא עמי : ויקרא ויאמר ׳ פסו׳ אית בהון ויקרא ויאמר וסי׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ז : וכדברו ג׳ וכספרא וסי׳ וכדברו עמי נרדמתי · וכדברו עמי את הדבר הזה עמדתי מרעיד ·

ומן־האחת מהם יצא קרן־אחת מצעירה ותגדל־ ל׳ ג׳ סבי׳ יצאה
יתר אל־הנגב ואל־המזרח ואל־הצבי : ותגדל ל׳
עד־צבא השמים ותפל ארצה מן־הצבא ומן־ ל׳ וא׳ אל תפל
הכוכבים ותרמסם : ועד שר־הצבא הגדיל וממנו ב׳
הרים התמיד והשלך מכון מקדשו : וצבא תנתן הורם · ל׳ ר׳
על־התמיד בפשע ותשלך אמת ארצה ועשתה ל׳ · ל׳
והצליחה : ואשמעה אחד־קדוש מדבר ויאמר ל׳ · ל׳
אחד קדוש לפלמוני המדבר עד־מתי החזון התמיד ל׳ ומ׳ · ר׳
והפשע שמם תת וקדש וצבא מרמס : ויאמר אלי ל׳ · ל׳ · ר׳
עד ערב בקר אלפים ושלש מאות ונצדק קדש : ל׳
ויהי בראתי אני דניאל את־החזון ואבקשה בינה ב׳ וחס׳ ובענין
והנה עמד לנגדי כמראה־גבר : ואשמע קול־אדם ל׳
בין אולי ויקרא ויאמר גבריאל הבן להלז את־ ׳ רפוי׳ · יב כתו׳
המראה : ויבא אצל עמדי ובבאו נבעתי ואפלה ג׳ · ל׳
על־פני ויאמר אלי הבן בן־אדם כי לעת־קץ
החזון : ובדברו עמי נרדמתי על־פני ארצה ב׳

ויגע־בי ויעמידני על־עמדי : ויאמר הנני מודיעך ב׳ מ׳ל
את אשר־יהיה באחרית הזעם כי למועד קץ : ל׳ · ו׳ רפי׳
האיל אשר־ראית בעל הקרנים מלכי מדי ופרס : ה׳ חס׳ בכתו׳
והצפיר השעיר מלך יון והקרן הגדולה אשר בין־ ל׳ דסמי׳ · ל׳ מ״ל בסיפ׳ ·
עיניו הוא המלך הראשון : והנשברת ותעמדנה סנ׳ · ב׳
ארבע תחתיה ארבע מלכיות מגוי יעמדנה ולא ל׳ · ל׳
בכחו : ובאחרית מלכותם כהתם הפשעים יעמד ל׳ · ל׳
מלך עז־פנים ומבין חידות : ועצם כחו ולא ב׳ · ל׳
בכחו ונפלאות ישחית והצליח ועשה והשחית
עצומים ועם־קדשים : ועל־שכלו והצליח מרמה ל׳ · ב׳
בידו ובלבבו יגדיל ובשלוה ישחית רבים ועל ל׳
שר־שרים יעמד ובאפס יד ישבר : ומראה ב׳ לאוס · ׳
הערב והבקר אשר נאמר אמת הוא ואתה סתם ל׳
החזון כי לימים רבים : ואני דניאל נהייתי
ונחליתי ימים ואקום ואעשה את־מלאכת המלך ל׳ · ב׳
ואשתומם על־המראה ואין מבין : ל׳ וא׳ ואשתומם

ובדברו עמי בדברים האלה׳ וא׳ וכדברו ויאמר אל תירא : ראית ה׳ חס׳ ה׳ בסוף בכתובי׳ וסימ׳ אשר ראית את עניי · אם ראית גנב ותרץ · ראית איש חכם בעיניו · האיל אשר ראית ׳ראתה כי אתה עמל · בתרא ראתה כתיב וכל שאר קרי׳ דכו׳ חס׳ במ״ב מ״ל בלישני׳ וסי׳ וראיתה אתה ונאספתה · לך הגד למלך אשר ראיתה : עז פנים ב׳ וסימ׳ גוי עז פנים · מלך עז פנים · ומבין חידות : עצומים כל נביאים וכתובים מ״ל במ״ג חסרי׳ וסימ׳ כי ידעתי רבים פשעיכם · ושפט בין עמים רבים · ועצמים כל הרוגיה · וכל אוריתא דכו׳ חס׳ במ״א ונשל גוים רבים מפניך החתי והאמרי : ומראה ז׳ קמצי׳ וסי״ נמסר לעיל בריש סיפרא סימן א׳ וסוף משפטים ויחזקאל סימן י׳ : ואשתומם ל׳ מלעיל ואני דניאל נהייתי · וא׳ מלרע ואשתומם ואביט ואין עוזר ואינון חד מן ב׳ זוגין מן חד חד חד מלרע וחד מלעיל וא׳ בריש׳ וסי׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הו״ו בכ״ד :

אבן עזרא

ומן · הטעם ממלכות אחת מאלה יצאה קרן קטנה במספר צבאה והוא שהיתה בארץ ימ׳ באנטוכיא והוא אנטיוכוס ונבאה על מלכות מצרים דרום לארץ ימ׳ כי רוחב מצרים מהקו השוה תשע ועשרי׳ מעלות ורוחב ירושלם שלשים ושלש על כן הוא בתוך הייסוב כי כלו עד ששה וששי׳ מעלות מהקו השוה כי ארבעה ועשרים מעלות נוטה גלגל המזלות מגלגל המישור וטעם המזרח ארץ פרס : ואל הצבי · כל ארץ ישראל צבי היא לכל הארצות : ותגדל · גבריאל פיר׳ זה וככה ועד צבא השמים שר הצבא שהוא מיכאל הלא תראה ועתיק יומין יתיב וכתוב ובעת ההיא יעמוד מיכאל : ותשלך אמת ארצה · שביטל התורה ולשמור המצות כאשר יפרש : ואשמעה מלאך אחד קדוש · כמו רבים כל עמים : לפלמוני אלמוני · מלה מורכבת כי לא ידע דניאל שמו בתחילה ופלמוני מגז׳ פלאי ואלמוני מגזרת אלם ועתה קבר דניאל ודבר כמו מדבר חידה וטעם התמיד הוא וממנו הורם התמיד בקש לדעת כמה ימים יעמד : ותת · הוא תנתן ׳ וקדם מכון מקדשו · וצבא ותפל ארצה מן הצבא והנה מרמס ותרמסם : ויאמר · עד ערב בקר · עוד אפרשנו : ונצדק קדש · שישוב קדש לצדק · בעבור שיאמר כמראה גבר אמר גבריאל : ויבא · טעם לאמר בן אדם בעבור שהוא במראה הנבואה בין המלאכי׳ הקדושים וככה יחזקאל הנביא : ויאמ׳ אלי הבן · כפשך בן אדם או לבך · וטעם כי לעת קץ לקץ ארוך כמו אנשי מדות : באחרית הזעם · יספר זעם השם על ישראל בימי יון הרשעה ובימי אנטיוכוס עד שיטהרו החשמונים את הבית וזהו ונצדק קדש והנה שב לפרש כי המלך הראשון שהוא אלכסנדרוס הוא הקרן הנשברה מהרה ופירש ארבע מלכיות וטעם מגוי שכולם היו מגוי יון ולא אחד בהם שהיה לו כח כמו אלכסנדרוס : ובאחרית מלכותם · על ישראל : כהתם הפושעים · והנה הטעם כי בעבור שהיו פושעי ישרא׳ רבים על כן נמכרו ביד היונים : מלך עז פנים · הוא היה אנטיוכוס והשר שלו גליכוס ויש מהגאוני׳ שאומרים שמלך עז פנים הוא הקדרי שיצא בשנת ארבעת אלפים ושנ״ד שנה והנביא ידבר על האחד מהארבעה מלכים שמלכו תחת אלכסנדרוס וככה פירש עוד בנבואה הרביעית ועמד מלך גבור שהוא אלכסנדרוס ואמר ובעמדו תשבר מלכותו ותחץ לארבע רוחות השמים והנה אין זה כאשר דברו : ועצם כחו ולא בכחו · רק בעבור חטאת ישראל ליסרם השם : והשחית עצומים · זה פירוש ותפל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים ותרמסם והוא השחית רבים מישראל · ופירוש ועד צבא השמים הגדיל שהוא שר השרים שהוא מיכאל כי הוא השר הגדול ותחתיו שרים ועוד אדבר על זה והוא בטל עולת התמיד והחריב הבית וזהו והושלך מכון מקום מקדשו ואל תתמה בעבור שאמר שהוא מקדם מיכאל כי מקדם השם הנכבד הוא כמו תורת משה הוא מטה האלהים : ובאפס יד ישבר · כי ידוע הוא אנטיוכו׳ נפל מן הגג ונשבר ומת · הגאון רב סעדיה אמר כי אלפים ושלש מאות הם שנים ותחלתם מגלות מצרים ומה טעם להחל משם ועוד איך הוא שנה ערב ובקר לפי דעתו כבר עבר המועד זה שנים רבות והנכון בעיני כי שש שנים וחדשים עמדו ישראל בימי אנטיוכוס בצרה גדולה וכן כתוב

רבינו סעדיה גאון

ומן האחת יצא קרן אחת מצעירה · זאת קרן זעירא אשר פתרונו במלכו׳ רביעית היא ישמעאל : ותגדל יתר · גדלה ביותר מאד ואכלה אל הנגב כי תחילתו יצא מן הנגב שהוא דרום מן מדבר יש בסוף הנגב ואחריו אל המזרח ואל בראשון : ואל הצבי · שהיא ארץ שם והם הקדם מהם לקחו בחייו ומהם לקחו משפחותיו : ותגדל עד צבא השמים · על ישראל ועל מלכי הרומיים : ותפל ארצה מן הצבא · כולם כשברו יותר ממהלך שנה ויש שיאמר כי זו המלכות קרן זעירא היא אשר תעמוד על מלכות ישמעאל ולא זולתה : ועד שר הצבא הגדיל · ממלכי רומא אשר היו בירושלם הוגדל מהם מלך ישמעאל ויקח ירושלם מידו בחזקה : וממנו הורם התמיד והושלך מכון מקדשו · כי החריב מלך ישמעאל במות שלהם הרבה והשליך מכונם וקדימותם : וצבא תנתן על התמיד בפשע · כי הקים מלך ישמעאל בית תפלותו בין התמיד של [redacted] ותשלך אמת ארצה · כי כן הדיק ישרא׳ שנקראו זרע אמת עד ארצה ועשתה והצליחה : ואשמעה אחד קדוש מדבר · מלאך ששמו אחד קדוש והיה שואל למלך אחד המדבר ועל שלא נודע שמו אמר לפלמוני כמו לפלוני לאותו המדבר : עד מתי חזות התמיד הזה והפשע · מתי ישתומם ויבטל ועד מתי עם קדש יהיה מרמס ככתוב ותרמסם ומתי הצבא תנתן על התמיד : ואבקשה בינה · להבין : כמראה גבר · כמראה איש גבור והוא גבריאל : בין אולי · בין הנביין כמו אילין : להלז · לזה : אצל עמדי · מעמדי : נרדמתי · כשתטחתי לשון ירידה : כי למועד קץ · כי התמיד של ערלים שנשאר מעט באחרית הזעם הוא אחרית הגלות אז התמיד של ערלי׳ שנשאר מעט וצבא של ישמעאל היא מצבת בית מחמד יעמדו עד קץ החזון : והנשברת · הוא מלך [redacted] · הם ד׳ מלכי׳ שהעמיד בחייו כאשר פתרנו למעלה : מגוי יעמודנה · אותן ד׳ מלכים מן גוי שריו ובצאיו יעמודנה : ולא בכוחו · ולא תזרעו כי לא יהיה לו לא כין ולא ככר בעמו : ובאחרית מלכותם · אחרי מות ד׳ אלו הפושעים יעמוד מלך עז פנים קשה וחזק במלכותו הוא מלכות ישמעאל : ומבין חידות · חידות מלכים הראשונים והעצומים כי מלכים הראשונים יוונים ורומיים ופרסיים : ועצם כחו ולא בכוחו · כי אם בעונות ישרא׳ : ונפלאות ישחית · זה בית המקדש : והשחית עצומים · אלו בתי השרים וערי ישרא׳ : ועם קדושים · הם ישר׳ שנלחם בהם בירושלם בימי טיטוס ככתו׳ עבדא קרב עם קדישין : ישחית רבים · יהרגם אחריכן ויוציאם ממדינתם : שר שרים · הוא הערל הפקיד בירושלם אשר פקד אותו טיטוס אחרי לוכדו עיר הקדש בהחריבו גאון עוזינו והניח מלך מגוסים לרדות בעם יי׳ ובא מלך ישמעאל ולקח ארץ ישראל מידו ויתחזק עליו מן ג׳ מלכי׳ שר אחר מיעוט שנים הרי שלשה · ובשלוה פתאום ישבר ויפול : ובאפס יד ישבר · בלי כח כי ביד חלש ישבר · ד״א ובאפס יד ישבר ובאחרית ישבר · ד״א ובאפס יד ישבר לא בידי אדם ישבר ככתוב די התגזרת אבן די לא בידין : נהייתי ונחליתי · כשטעריתי עד שנחליתי כמו נהי והי : ואשתומם · לשון שתיקה כמו שלשת ימים משמים : פ״א יצא קרן אחת מצעירה · מקטנה שבהן כמו מקדם אנטיוכוס שהיה

למלאות ג׳ ד׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ וכותרשת אבן למלאת · וחכירת · למלאות לחרבות ירושלם · למלאו׳ דברי יי׳ בפי ירמיהו דסוף ד״ה ב׳ כו׳ · ומי מתנדב למלאות ידו היום ליי׳ ד״ה ·

בשנת אחת לדריוש בן־אחשורוש
ב׳ מזרע מדי אשר המלך על מלכות כשדים: בשנת
ל׳ · ל׳ אחת למלכו אני דניאל בינתי בספרים מספר
ל׳ השנים אשר היה דבר־יהוה אל־ירמיה הנביא
י׳ למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה: ואתנה
ק״ל ־ יו״סק׳ את־פני אל־אדני האלהים לבקש תפלה
ג׳ ותחנונים בצום ושק ואפר: ואתפללה ליהוה
ק״ל אלהי ואתודה ואמרה אנא אדני האל הגדול
והנורא שמר הברית והחסד לאהביו
ולשמרי מצותיו:

רבינו סעדיה גאון

בותר: ואל הצבי׳ הכפון: ותגדל עד צבא השמים: כי ראה שמפיל הכוכבים כמעשה גרות לישר׳ צבא הצדיקים כדכתיב ומצדיקי הרבים ככוכבי׳: ותפל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים ותרמסם · שהפילה לארץ החסידים ותרמסם בגלות: ועד שר הצבא הגדיל · ועד הקב״ה הגדיל לדבר גדולות ונתגאה בעצמו ואמר אין אלוה יכול להציל ירושלם מידי והפיל חומות ירושלם והחריב בית המקדש ובטלו עולות וזבחים בימיו ואז ממנו מאותו המלך שהחריב בית תפארתינו אז הורם והושלך התמיד כמו רמה בים מרים התמיד על הדין שהותמד בכל עת ובכל שעה יושב הקב״ה בדין על חורבן ביתו שנאמר ואל זועם בכל יום · ד״א וממנו הורם התמיד כתמשמו על הכוכבים שהן תמיד כלומר שראה והפיל הצדיקים שדומים לכוכבים ולא היו בעולם: והושלך מכון מקדשו שהחריב והשפיל בית המקדש בימיו: וצבא · ורבה כמו ולמן די יצבא יתננה כלומר ורוצה הקב״ה על התמיד על הדין שיהיה נתון תמיד בכל יום על הפשע והתמיד שמרד אדום והשליך אמת ארצה אלו ישראל ובית המקדש · ד״א וצבא השמש והירח תנתן על התמיד בפשע שהיו מקטרים לשמש ולירח ולצבא השמי׳ ועל זה הפשע בטל התמיד וחרב בית המקדש והשליך הקרן האמת ארצה: לפלמוני · כמו לפלוני: והפשע שומם · תת לשמם [redacted] וקדש וצבא מרמס · בית קדש הקדשים וצבא ורבה שיהיה מרמס: ויאמר אלי עד ערב בקר׳ עד שיעשה ערב של ישראל בקר כמו והיה לעת ערב יהיה אור · ד״א עד ערב בקר עד שיגמור היום סוף אלפים ושלש מאות חודש כיערב ובקר יום אחד וזה חשבון ממלכות יונים עד שנכחו חשמונים אלפים ושלש מאות חדשים היו וכספור ונדעה היאך הוא החשבון לאלפים ושלש מאות ירחים מלכות יונים מאה ושמונים שנה ספור השנים והעלם לאלף חדשים כי אלף ומאתים חדשים הם מאה שנה ותשע מאות ושסים חדשים הם שמונים שנה והמאה שנים פשוטות מן שנים עשר חודש לשנה הרי מאה ושמונים שנים פשוטות עולים לאלף ומאה ושסים ירחים הוסיף עליהן עיבוריהן שבעה חדשי׳ על כל מחזור והם עולים לתשעים וחמש שנים שיש עיבורים לחמשה חדשים ועל שמונים וחמש שנים שיש שלשים ואחד חודש הרי ששים וששה ירחים הרי אלפים ומאתים ועשרים וששה חדשים כשארו לך שבעים וארבעה חדשים כלול אותם לשנים ויעלו השבעים ושנים חדשים לשש שנים ושני חדשים ועיבוריהן הרי שבעים וארבעה חדשים ואלו שש שנים משנכפלו יונים עד שתפשו חשמונים מלכות שלימה והיו הגוי׳ תחת ידיהן היו שש שנים הריקפ״ו שנים עם עיבוריהן עולין אלפים ושלש מאות חדש אז נצדק קודש ישראל וירושלם ובית קדש הקדשים שנצדק ונטהר ד״א אלו שש שנים מיום מלוך אלכסנדרוס עד שתפש את ירושלם שהיו ישראל תחת רגליו עבדו אלו שש שנים ואחר שתפש ירושלם מלך יון קפ״ה שנה ומאז מונין למנין שטרות מתחלת אלו קפ״ו שנה והם חשבון אלפים ושלש מאות חדשים: להלז · לזה כמו הנער הלז האיש הלזה: ובבאי נבעתי · לשון בעתה ובהלה כמו ואימתך אל תבעתני כבעת מלפני המלך ולמה נבעת מקול ההברה שנשמע באויר העולם: נרדמתי · תרדמה של פחד ונפלתי על פני ואמר לי בן אד׳ הבן עמך באחרית הזעם והגלות כי למועד הגלות יהי קץ וסוף: בעל הקרנים · זה מלך מדי: האיל אשר ראית · זה מלך פרס של מלכי מדי ופרס: והצפיר השעיר · הייכו צפיר הייכו שעיר אלא המקדים בצפירה ככתוב באה הצפירה ויש לומר כמו ויצפור מהר הגלעד: המלך הראשון · המקדים למלוך הוא השעיר זה אלכסנדרוס והיא הקרן הגדולה שלא היה גדול כמוהו בכל מלכי יון: והנשברת · במותו תשבר מלכותו: ותעמודנה ארבע תחתיה · אלו ד׳ גיבוריו שהמליך בחייו: מגוי יעמודנה ולא בכוחו · מעמו יהיו המלכים ולא מכוחו מזרעו כי אין לו בן: כהתם הפושעים · אלו ד׳ מלכים מן העולם · אז יעמוד מלך עז פנים זה אנטיוכוס: ולא בכח גבורתו מלך אלא מרוב חכמה שהיה מבין חידות ותחבולות ככתוב ועצם כחו ולא בכחו כלומר לא מעוצם כחו מלך אלא מרוב חכמה וחידות שהיה בו. ד״א ולא יהיה עוצם כחו ככחו של ראשון: ונפלאות ישחית. הם אדירי ארץ המופלאים: והצליח · עשמו ועשה כל מה שחפץ והצליח מלוכה בידו: ועל שכלו · לפי שהוא חכם: מרמה בידו על כן יצליח במלכותו וישחית גיבורים עצומים וישראל שהם קדושים: ועל שר שרים יעמוד · שיחציף פניו להלחם להחריב ביתו: ובאפס יד ישבר · מבלי יד אד׳ שיכה המלאך והרגו זה לזה בחרבם · ד״א היאך הפילו המגדל מוכב על העופות לרקיע ונפל ממנו ונשבר ומת · הדבר שאמ׳ לפי מלאות לבבל שבעי׳ שנה ודניאל טעה בזה החשבון לפי שירמיה אמ׳ לפקוד על בבל והוא חשב בדעתו זה שאמ׳ ירמיהו אפקד אתכם בשביל הבנין לפי שראה שמלאו שבעי׳ שנה לחורבות ירושלם והתחיל דניאל מתחנן לפני הקב״ה וזו הפקיד׳ היכה על ישראל כמה של על ידי ירמיהו כן עשה בחשוב משנה הרביעית ליהויקים שמלך נבוכד נצר ומאז ועד שהפקידם כורש הראשון להעלותם לירושלם עברו שבעים שנה ואלה מספרם מ״ה שנה מלך נבוכד נצר אויל מרודך כ״ג תן שנה לזה וזה כשארו כ״ה כלול אותם עם מ״ה והם ס״ח שנה בלשאצר מלך שלשה שנים הרי ס״ט שנים ודריוש המדי אשר הומלך על מלכות כשדים מלך שנה אחת הרי שבעים שנה ומיד מלך כורש והעלם לארץ ישראל כמו שאמר הכתוב על ידי ירמיהו אנא יי׳ האל הגדול והנורא משה ירמיהו דניאל סיימן משה אמר האל הגדול והגבור והנורא שעושה גדולות וגבורות לישראל במצרים ובים סוף ובמדבר והנורא על הקמת משכן הקודש שנאמר נורא אלהים ממקדשיך ירמיהו

אבן עזרא

כתוב בספר יון והנה זה המספר הם ימים והטעם אלפים ושלש מאות בקר ויש שם שנים משנות החמה ושלשה חדשים וימים מהם משנות הלבנה קרוב משם שני׳ ואני על כן אמר המלאך ומראה הערב והבקר אמת הוא והטעם שהוא כתמשש ערב ובקר ולולי שמצאנו זה המספר כתו׳ וכבר עבר לא יכול אד׳ להבין זה המספר על כן אמר דניאל ואשתומם על המראה ואין מבין וכבר דברי קץ הגאולה סתומים וחתומים גם דניאל לא ידע הקץ כי כן אמר ואני שמעתי ולא אבין וכן אמ׳ באחרונה וחתום הספר עד עת קץ והמשכילים יבינו בגעת הקץ מדברי המלאך: בשנת אחת. כבר פירשתי זה כי זה איננו דריוש בן אחשורוש שהוא בן אסתר המלכה: בשנת אחת כל הגאונים פה אחת הסכימה דעתם עם דעת הקדמונים שאמרו שטעה דניאל בחשבונו כי לא חרבה ירושלם רק כאשר נתפש צדקיהו והיא היתה שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכד נצר כי ירמיה הנביא אמר לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וככה היה כאשר נהרג בלשצר ומלך כורש אז צוה ועלו ישראל מבבל אל ירושלם וזאת היא הפקידה והנה נשארו לחרבות ירושלם תשע עשרה והם מלכות כורש הפרסי וכשתחשוב מלכות דריוש המדי הזקן גם מלכות אחשורוש ושתי שני׳ למלכות דריוש הפרסי הוא בן אסתר אז מלאו לחרבות ירושלם שבעים שנה ואמרו כי דניאל החל לחשוב החרבן מעת שהוליך נבוכד נצר יהויקים אל בבל והנה מלך אחרי כן שמונה שנים גם י״א שנה לצדקיהו והנה שלמו לחרבן ירושלם שבעים שנה והיה יהודה הלוי אומר יש לתמוה איך טעה דניאל שהיה נביא וחכם בשבעים שנה י״ט שנה ואמר כי חשבון שבעים שנה למלכות בבל כאשר חרבה ירושלם ואז היתה הפקידה לא כאשר אמרו הגאונים והעד שאומר בדברי הימים ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכות פרס וכורש הפרסי תחלת המלכים ושם כתוב למלאת דבר יי׳ בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה ואני אמרתי לו אם מחרבות ירושלם סופר מה טעם לספור הכתוב בשנת שמונה למלכו הוא שנת י״ט והוא ענה אמור לי אתה טעם חשבת ויהי מקץ ארבעים שנה ואני אמרתי לו ידענו כי הנביא אמ׳ על כורש הוא יבנה עירי וגלותי ישלח ולא התנבא שיבנה הבית והוא שלח הגלות והחלו לבנות הבית וליסד הבית וצריי יהודה מנעום לבנות וכתוב הן קריתא דך תתבנא ושוריא ישתכללון ושם כתוב לבטלא גבריא אילך וקריתא דא לא תתבניא ובטילו המו באדרע וחיל ואז הכתוב כבר פירושו למלאת דבר יי׳ בפי ירמיה שאמר כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם והקימותי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה והנה הטעם שסבו אל ירושלם ועמדה חרבה עד רצתה הארץ את שבתותיה והוא אמר לי מי הביאך בצרה הזאת אז עניתי והלא כתוב בספר עזרא והות בטלא עד שנת תרתין למלכות דריוש מלך פרס והתנבי חגי נביאה וזכריה בר עדו אז קם זרובבל ויהושע לבנות וכתוב ועמהון נביאיא די אלהא מסעדין להון ושם כתוב ביה זמנא אתא עליהון וגו׳ וכתב אגרת לדריוש המלך והוא צוה למבנא בית אלהא דך ובנו ושכלילו מן טעם אלה ישראל ומטעם כורש ודריוש המדי וארתחשסתא הוא אחשורוש כי גם הוא צוה רק האמיץ ככורש ורבי יהודה ענה כל זה מה יועיל לך אז השיבותי לו הנה אתה מודה כי זכריה התנבא בשנת שתים לדריוש הפרסי שאמרו שהוא בן אסתר כאשר כתוב בספרו והנה שם כתוב עד מתי לא תרחם על ירושלם אשר זעמתה זה שבעים שנה אז שתק: ואתנה את פני. לנכח מערבית דרומית. וטעם האלהים שהוא לבדו באמת האלהים וטעם לבקש תפלה בלבי וככה התפללתי: ואתפללה. אנא. כמו אתנם וכמוהו אנא יי׳ כי אני עבדך אנא חטא העם הזה והנגיד ז״ל אמר כי שתי מלות הן והן אל נא מגזרת הואל והלמ״ד מבולע כלמ״ד יוקח ואין צריך: וסור

והרשענו כן כתיב וקרי הרשענו כלא ו"ו קדמא חטאנו ועוינו חד מן י"א מלין דכתי' ו' בריש תיבותא ולא קרי' וסימ' וכי ויאמר דוד מה לי ולכם · ומסגרתיה ויפתח על הלחת ·
וראתה ועתליה אם אחזיהו דמלכים · ואת ויקצץ המלך אחז ואת · ותקעו הגידו ביהודה ובירושלם · ויורה ולא אמרו בלבבם נירא · וירציאו בעת ההיא נאם יי' ויוציאו ·
וכל לא האמינו מלכי ארץ וכל · והרשענו חטאנו ועוינו והרשענו · וחסר ויממאנו לשמע ולא זכרו · רשמח גיל יגיל אבי צדיק : לאדני ז' וסימ' נמסר בישעיה ח"יש סימן
כ"ח : שמוע י"א ד' מל' ח' חס' וסימ' ואם ביום שמע אישה יניא · לבלתי שמע אל הכהן העמד לשרת · הנה שמע מזבח טוב להקשיב · זאת המנוחה הניחו לעיף · כנים כחשים בנים

חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור ממצותך ל' הרסענו ל' ק' · חס'
וממשפטיך : ולא שמענו אל עבדיך הנביאים ל'
אשר דברו בשמך אל מלכינו שרינו ואבתינו ואל י"א כתי'
כל עם הארץ : לך אדני הצדקה ולנו בשת הפנים ק"ט · ג'
כיום הזה לאיש יהודה ולישבי ירושלם ולכל ג' וחס'
ישראל הקרבים והרחקים בכל הארצות אשר ו'
הדחתם שם במעלם אשר מעלו בך : אדני לנו ל'
בשת הפנים למלכינו לשרינו ולאבתינו אשר
חטאנו לך : לאדני אלהינו הרחמים והסלחות ז' כתו' כן · ל' חס' וחד מל' ·
כי מרדנו בו : ולא שמענו בקול יהוה אלהינו ג' ר"פ בסי'
ללכת בתורתיו אשר נתן לפנינו ביד עבדיו
הנבאים : וכל ישראל עברו את תורתך וסור ה'
לבלתי שמוע בקלך ותתך עלינו האלה והשבעה י"א ד' מל' · ג' חס'
אשר כתובה בתורת משה עבד האלהים כי
חטאנו לו : ויקם את דבריו אשר דבר עלינו דבריו ה'
ועל שפטינו אשר שפטונו להביא עלינו רעה ב' א' חס' וא' מל' · ל'
גדלה אשר לא נעשתה תחת כל השמים כאשר ת'
נעשתה בירושלם : כאשר כתוב בתורת משה ת'
את כל הרעה הזאת באה עלינו ולא חלינו את ל' · ל'
פני יהוה אלהינו לשוב מעוננו ולהשכיל ל'
באמתך : וישקד יהוה על הרעה ויביאה עלינו ל' וחס' · ד'
כי צדיק יהוה אלהינו על כל מעשיו אשר עשה · ל'

ת' חס' ולא שמענו בקלו : ועתה אדני אלהינו אשר
הוצאת את עמך מארץ מצרים ביד חזקה ותעש
ק"ט לך שם כיום הזה חטאנו רשענו : אדני ככל
ב' צדקתך ישב נא אפך וחמתך מעירך ירושלם
ל' הר קדשך כי בחטאינו ובעונות אבתינו ירושלם
ג' ועמך לחרפה לכל סביבתינו : ועתה שמע
ד' אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך
ק"ט · ג' על מקדשך השמם למען אדני : הטה אלהי אזנך
ה' · כתו' ק' ושמע פקחה עיניך וראה שממתינו והעיר אשר
ג' וחס' נקרא שמך עליה כי לא על צדקתינו אנחנו
ל' מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים :
י"א כתו' כן בסי' אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה
ג' אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך
כ"ג ח' ד"פ ועל עמך : ועוד אני מדבר ומתפלל ומתודה
ל' חטאתי וחטאת עמי ישראל ומפיל תחנתי לפני
ח' ר"פ יהוה אלהי על הר קדש אלהי : ועוד אני מדבר
בתפלה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה
ב' א' חס' וא' מל' · ל' · ד' מעף ביעף נגע אלי כעת מנחת ערב : ויבן
ב"ה וידבר עמי ויאמר דניאל עתה יצאתי להשכילך
ו' · ל' בינה : בתחלת תחנוניך יצא דבר ואני באתי
ל' מל' · ב' חל' להגיד כי חמודות אתה ובין בדבר והבן במראה :
ל' · ד' שבעים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך

לא אבו שמוע מל' · כי הקשו את ערפם מל' · ועשה הרע בעיני רעה כתיב · אם אמרים אתם לא נשב · ואתם הרעתם לעשות · וסור לבלתי שמוע דדניאל מל' · ויקשו
את ערפם לבלתי שומע כן כתי' דירמיה : נעשתה ט' וסימ' נמסר בתריסר בספר מלאכי סימן ב' : ויבאה ד' וסימ' ויבאה אל האדם · ויבאה יצחק האהלה שרה אמו · ויחתן שלמה
שלמה את פרעה · וישקד יי' על הרעה ויבאה : קולו בקולו ו' חס' בנביאים וכתובים וסימני' וישא שאול קלו : ועליון יתן קלו · היום אם בקלו תשמעו · שמעו שבוע כרוגז
קלו · וישקד יי' על הרעה · וכל אוריתא דכו' חסרי' במ"א מל וסי' תשמע קלו כבאו אל הקדש : שמע אלהינו ב' דסמ' וסי' ועתה שמע אלהינו אל הפלת עבודך · שמע אלהינו כי
הינו בחח : ושמע ח' קמצי' וסימ' קום בלק ושמע · קרב אתה ושמע · הטה יי' אזנך דמלכים · וחבירו דישעיה · הטה אלהי אזנך דדניאל :

אבן עזרא

וסור · שם הפועל כמו זכור את יום השבת והטעם סור סרנו : סריכו ואבותינו ·
שהיו זקנים וכאשר הזכיר שחטאו השרים והאבות הזכיר כי גם להם בשת פנים :
ותתך · כמו תתכו בתוכה דרך משל : כי חטאנו לו · שב למלת האלהים :
וישקוד · כמו שוקד אני · וטעם למען יי' למען זה השם שאנחנו מזכירים ור' משה
אמר למענך יי' ובדרש למען אברהם שקרא בתחילה זה השם הכתוב בשא"ר לת :
אדני שמעה · זאת התפלה : אדני סלחה · העונות שהודיתי ועשה ואל
תאחר להאיר פניך על מקדשך השמם : ועוד הייתי מדבר ומתפלל דברים שלא
כתבנו ומפיל תחנתי על כן הוצרך לומר פעם אחרת ועוד אני מדבר בתפילה :
וטעם מועף כאילו אמר העיפו שהיה מוכרח לעוף · וטעם ביעף כי הוא יעף מרוב
המרוצה והנה ביעף שם על משקל ואדם ביקר בל ילין · וטעם כעת מנחת ערב כי
היה כם ובוכה ככתוב בכוס : ויאמר · המלאך שמע דניאל כי עתה יצאתי
ממערכת המלאכים או מהיכל שמים להשכילך בינה : בתחילת תחנוניך יצא
דבר · מלפני השם הנכבד כדרך הדבר יצא מפי המלך והטעם דבר שנגזר להיות
ככה בלא תוספת ולא מגרעת : ואני באתי להגיד · לך הדבר : כי חמודות אתה ·
בחסרון איש כמו ואני תפילה : ובין בדבר · שיצא : והבן · לבך : במראה ·
אשר ישת במראה הזאת : שבעים · אמר הגאון רב סעדיה כי אלה שבועים הם
שנים והעד שאמר אחר כן עד מלאת שלשת שבועים ימים ולא הזכיר עם שבועים
שבעים ימים והנה הם כמו שבע שבתות שנים וכוון פירש כי אחי השבוע שהזכיר
הוא אלף ימים ומאתים ותשעים כאשר אפרש בראיה גמורה רק פירוש אלה ה
השבועים השבעים קשה עד מאד ועוד כי לכלא הפשע ולהתם חטאת לא ידענו אם
הכל לשבח או לגנאי כי הנה כראה ממלת לכפר עון ולמשוח קדש קדשים שהוא
לשבח רק ולחתום חזון ונביא אוכנו לשבח אם כן איך נוכל לתקן מלת לכלא פשע
ולהתם חטאת להיותם לשבח וככה לחתום חזון ונביא והנה מצאנו כתוב כי לא
שלם עון האמרי והוא לגנאי והטעם כי עד עתה לא בא יום אידו ויקץ עונם עונו כמו
גדול עוני מנשוא וככה אם יקרך עון וככה תם עונך כשלם העונם שלך והנו לגנאי
יוכל המשיב לענות כי הנה החטאת והאשם ועוד מלת אכא שא כא הפך הדבר
ונשא את עונה והנה הכל יתפרש לפי ענין המקום ויורו, להביא צדק עולמי' לשבח :

רבינו סעדיה גאון

ירמיהו אמ' הגדול הגיבור שהוא גדול על הכל ולו כאה לומר גיבור שראה ביתו חרב
ובניו הולכין בגולה וסובל ולמה לא אמר הנורא על חורבן הבית הנורא דניאל אמ'
האל הגדול והנורא ולא אמר הגיבור לפי שראה בניו מסורין בקולרין ואיה גבורתו
ולמה אמ' הגדול שעשה גדולות לחנניה מישאל ועזריה בכבשן האש ולדניאל בגוב
אריו' ולמה אמ' הנור' שחזר ובנה בית המקדש : ותתך · ותגיע כמו לא נתך ארצה :
האלה והשבועה · אשר כתבת בתורת משה עבד האלהים כמו ארור האיש אשר
יעשה כך וכך אשר לא יקים דברי התורה הזאת והשבועה הדברים שנתת לנו על
יד משה רבינו אם תשמעו יהיה לכם כך וכך ואם לא תשמעו יהיה לכם כך וכך
ועתה באו עלינו הצרות הכתובות בספר תורת משה מכיון שדיבורו של הקב"ה
שבועה הוא שנאמר את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ולא יהיה עוד המים
למבול ולא נאמר שבועה ובנביאים כתוב כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי : וישקוד
יי' על הרעה · וימהר כמו מקל שקד מקל ממהר לפרוח לפני כל האילנו' והם שקדים
השוקדים להכין לפני כל אילן ואמר דניאל צדיק הוא יי' שקדם והגלם לסנהדרין
שבימי יהויכין ב' שני' ומחכה לחורבן הבית מלמד שהקדימו ב' שני' ומחב' לכוונתם
כיון שראה שבית המקדש עתיד ליחרב קדמו וגלו כדי שלא ימצאו בירושלי' בחרבן
בית המקדש : ותעש לך שם כיום הזה · שיאמרו אומות העולם כמה ניסים עשה
הקב"ה לישראל הרג בכורי מצרים קרע להם את הים והמית המצריים בתוכו :
לכל סביבותינו · לכל הגוים היושבים סביב לארץ ישראל : למען אדני · למען
אברהם שקראך אדון קודם לכל באי העולם שנ' אדני יי' במה אדע : מועף ביעף ·
מכאן שגבריאל עופף העולם בשתי עפיפות ורמז כי בא בזריזות בקלות טיסת
עיפתו ונגע אליו כעת מנחת ערב בעת שמקריבים המנחה בשעה שמיכית בין החול
כי ערבי פסחים מקריבין בשביעית עבור שחיטת פסחים : בתחילת תחנוניך יצא
דבר · ככתוב והיה טרם יקראו ואני אענה כך לדניאל בתחילת תחנוניו השיבו
הקב"ה על ידי גבריאל כי היה צדיק וישר וכחמד ועל כן אמ' לו כי חמודות אתה שכל
הצדיקים נקראו חמודים : שבועים שבעים נחתך על עמך · כספור וגדע כמה
שנים הם י' פעמים ז' עולין לע' הרי שבועים ע' הן ת"צ שנה הוצא מהן ע' שנים לגלות
בבל משהחריב נבוכד נצר בית המקדש עד שנת שתים לדריוש כשאמרו ת"כ שנה
שכך היה עמידתו של בית שני כלומר שבועי' שבעים נגזר על עמך ועל עירך ירושלם
עיר קדשך שעתידה לחבנות הרי למדתה עם גלות בבל ועם עמידתו של בית שני בשועים בשעים שהן ת"צ שנה ע' לחרבן ת"כ לבנין : לכלא

ועוד כ״ג וס׳ חמש שנים אשר אין חריש· ועוד לו אך המלוכה· ותהי נבלתם כסוחה· ועוד בה עשיריה· כגשה את אפרים· ארם מקדם ופלשתים מאחור· על כן על בחוריו
לא ישמח א׳· בלתי כרע תחת· ועוד נוסף עליהם דברים· ועוד תשוב תראה· ועוד בחיים חייהם· ועוד הסיר את הבמות דדה דיהושפט· ועוד העם לא הבינו לבבם
דדה דיהושפט· ועוד העם משחיתים· ועוד ברצות בבית אלהי· ועוד אדומים באו ועוד דברו עבדיו: ועוד מעט ואין רשע· כי יש לעץ תקוה· ועוד ראיתי תחת· ועוד
אני מדבר ומתפלל· אני מדבר בתפילה· ועוד תוסף: ונביא ז׳ וסימ׳ נביא אחד זקן· ונביא מורה שקר· גבור ואיש מלחמה· וגם אלה ביין שגו· ולחתום חזון ונביא· אם

לְכַלֵּא הַפֶּשַׁע וּלְחָתֵם חַטָּאות וּלְכַפֵּר עָוֺן וּלְהָבִיא
צֶדֶק עֹלָמִים וְלַחְתֹּם חָזוֹן וְנָבִיא וְלִמְשֹׁחַ קֹדֶשׁ
קָדָשִׁים׃ וְתֵדַע וְתַשְׂכֵּל מִן־מֹצָא דָבָר לְהָשִׁיב
וְלִבְנוֹת יְרוּשָׁלִַם עַד־מָשִׁיחַ נָגִיד שָׁבֻעִים שִׁבְעָה
וְשָׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם תָּשׁוּב וְנִבְנְתָה רְחוֹב וְחָרוּץ
וּבְצוֹק הָעִתִּים׃ וְאַחֲרֵי הַשָּׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם
יִכָּרֵת מָשִׁיחַ וְאֵין לוֹ וְהָעִיר וְהַקֹּדֶשׁ יַשְׁחִית עַם
נָגִיד הַבָּא וְקִצּוֹ בַשֶּׁטֶף וְעַד קֵץ מִלְחָמָה נֶחֱרֶצֶת
שֹׁמֵמוֹת׃ וְהִגְבִּיר בְּרִית לָרַבִּים שָׁבוּעַ אֶחָד וַחֲצִי
הַשָּׁבוּעַ יַשְׁבִּית זֶבַח וּמִנְחָה וְעַל כְּנַף שִׁקּוּצִים
מְשֹׁמֵם וְעַד־כָּלָה וְנֶחֱרָצָה תִּתַּךְ עַל־שֹׁמֵם׃
בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְכוֹרֶשׁ
מֶלֶךְ פָּרַס דָּבָר נִגְלָה לְדָנִיֵּאל אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמוֹ
בֵּלְטְשַׁאצַּר וֶאֱמֶת הַדָּבָר וְצָבָא גָדוֹל וּבִין אֶת־
הַדָּבָר וּבִינָה לוֹ בַּמַּרְאֶה׃ בַּיָּמִים הָהֵם אֲנִי
דָנִיֵּאל הָיִיתִי מִתְאַבֵּל שְׁלֹשָׁה שָׁבֻעִים יָמִים׃

יהרג בקדשי י״· ונבא לבב חכמה· בתרא חס׳ דהוא לשון ביאה: ואין לו ב׳ וס׳ בקים מקים· יכרת משיח ואין לו: לרבים ד׳ בקריאה וס׳ מעבל נפשו יראה· והגביר ברית
לרבים· שק ואפר יצע לרבים· ומשכילי עם יבינו לרבים· וכ׳ ברבים וס׳ ועשה למבצרי מעוזים· לכן אחלק לו ברבים: ונחרצה ג׳ וס׳ כי שעי׳ס י״: ובין ז׳ בליש׳ וס׳ נכס׳
בינה ומשלי ריש סימן כ״ג ע״ש: ובינה ג׳ מלעיל וס׳ בינה הגיגי· ואם בינה שמעה זאת· ובינה לו במראה:

רבינו סעדיה גאון

לכלא הפשע· פשעו: ולהתם חטאת· להתם הקב״ה החטאת: ולכפר· שנות ישראל: ולהביא צדק עולמים· זה בית המקדש ככתוב מכון לשבתך עולמים וקרא בית המקדש עולמים בעולם בנין ראשון ובעולם בנין שני ובעולם בנין שלישי שיעמוד לעולמי עולמים: ולחתום חזון ונביא· כי משנבנה הבית השני לא קם נביא עוד בישראל זולתי משתמשין בבת קול: ולמשוח קדש קדשים· שיהא גדול כבוד גדולת הבית השני מן הראשון ככתוב גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון וזה שאמר למשוח לשון רבות היא כמו למשחה בהם מתרגמינן לרבותא ויש פותרים אומרים למשוח למרור מרה מתרגמינן משחתא כענין שלא יקו יכתה על ירושלם: מן מוצא דבר· משיצא הדיבור מלפני הבורא ונגזרה הגזירה להשיב הגולה מבבל ולבנות ירושלם על ידי כורש: עד משיח נגיד· עד שיתרבה המלך והוא הנגיד כדי לבנות ירוש׳ עדיין ז׳ שבועים הם מ״ט שנה משספרם הבורא לבנות ירושלם ועד שנת שתים לדריוש מלך פרס ואחרי כן תבנה ירושלם ותעמוד בבניינה שנה הרי שבועים שבעי׳ פחות י׳ שני׳ אותן עשר שנים עמדה ביתר ובגלותם לירושלם תבנה· רחוב היא ירושלם וחוצותיה: וחרוץ· כרות הם חברות יושבי ירושלם שהם עכשיו חרוצים מתעבר אדם: ובצוק העתים· הם חברות בית המקדש משמרות ומעמדות הכהנים והלוים כלומר כל השנים תהיה ירושלם שממה: ועל כנף שקוצים· כנף הוא יד כלומר [redacted] השקץ והעבד תקיפה אחרי השבועים ס״ב יכרת משיח ואין לו ממשלה אחרי חורבן הבית והיה בית המקדש משומם· ועד כלה ונחרצה תבוא אל שומם זה ירושלם והשבית זבח ומנחה: עם נגיד הבא וקצו בשטף· זה אדריינוס קיסר שהחריב בית המקדש והשבית זבח ומנחה והחריב מקום התמיד: ועל כנף· ועל יד אוכלי בשר החזיר והשקוץ משומם ישראל· ועד אשר כלה ונחרצה נתכה על גלות ישראל השומם: ואמת הדבר וצבא גדול· מכאן שאין הקב״ה עושה דבר עד שנמלך [redacted] ואז חותם בחותמו שהוא אמת· אל״ף ראש אלף בית מ״ם מחציתו תי״ו סופה הרי אמ״ת: וצבא גדול· צבאות מלאכי׳ וחיל גדול וי״א וצבא ורכון כמו וצבי: ובין בדבר· שים דעתך ובינתך בדבר הרבה: ובינה לו במראה· הבורא אמר למלאך שיסביר ויבונן לדניאל את החזון: לחם

אבן עזרא

וטעם ולחתום חזון שכל הנביאים התנבאו על דבר בית שני: ועתה אומר דברי הגאון אמר כי יצא דבר פירושו שגזר שתחרב ירושלם עם בית שני ארבע מאות ותשעים שנה והם שבועים שבעים רק אתה טעית בחשבונך שכשלמו שבעים שנה ואינם רק שבעה שבועות שהם מ״ט שנים ולא חשש להזכיר השנים כי כ״א היו ופירש עד משיח נגיד שהוא כורש המלך והביא ראיה מדברי הנביא כה אמר ה׳ למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו ושבועים ששים ושנים הם ימי בית שני והנה יש להקשות כי המלאך אמ׳ בתחלת תחנוניך יצא דבר ועוד איך יערב שני הגלות עם שנות בית שני ואיך נפרש לכלא פשע ולהתם חטאת ועוד מה נעשה בשבוע הנשאר שאמר והגביר ברית לרבים שבוע אחד אחרי שבועי׳ ששים ושנים והיה ראוי להזכיר כי עוד נשארו שלשת שבועים וראייתו כי כורש הוא משיח איננה נכונה כי למשיחו הוא״ו כביאו וככה כתוב יען כי משח ה׳ אותי וקודם שאומ׳ דעתי אפרש והגביר ברית לרבים זה היה ידוע כי טיטוס כרת ברית עם ישראל שבע שנים ושלש שנים וחצי בטל התמיד בבית שני לפני חרבן הבית וככה כתוב בספר יוסף בן גוריון ואמר על כנף שקוצים משומם שמו שקוצים בדביר אחר המספר הנזכר כאשר נלכדה ירושלם וכתוב בנבואה הרביעית וחללו המקדש המעוז זהו יום נלכדה ירושלם בימי טיטוס והסירו התמיד קודם זה ונתנו השקוץ משומם וככה כתו׳ ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם ימים אלף ומאתים ותשעים והורך דניאל לפרש כמה ימים שלמים הם חצי השבוע בעבור שני האדרים גם בעבור מלת חצי כי יתכן שאיננו חצי שלם פחות או יתר כמו וחצי שבט מנשה ורבים ככה ודע כי ימים לעולם הם ימים ולא שנים רק יתכן אם אמר ימים להיות שנה תמימה כמו ימי השנה כאשר היו כמו מימים ימימה שהם ימי השנה שלימה ימים תהיה גאלתו רק כאשר יאמר עם ימים מספר שני ימים או ג׳ לא יתכן להיותם שנים רק ימים כאשר הם על פי שנתים ימים שהיו שנתים שלמים שסבו הימים כאשר היו וככה עד חדש ימים שתראה הלבנה על המתכונת שנראתה ביום הראשון מהמספר על כן אמרתי כי ימים אלף ומאתים ותשעים הם חצי השבוע שהזכיר וככה אשרי המחכה ויגיע לימים כאשר אפרש ואילו היו שנים איך יחכה אדם אלף שנים ויגיע וכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה והנה מצאנו נחמיה אמר אשר העיר בית קברות אבותי חרבה ושעריה אכלו באש וכתוב גם אותי צוה להיות פחה בארץ יהודה וכתו׳ עליו הוא יבנה היכל ה׳ והוא ישא הוד וישב ומשל על כסאו וירמיה התנבא עליו ומלך מלך והשכיל ובעזרא כתוב על נחמיה ואתה הוה להם למלך ועתה אפרש שבעים שבעים הם ממוצא דבר בתחילת תחנוני דניאל לכלא הפשע כמו כי לא שלם עון האמרי ולהתם חטאת כמו תם עונך ולכפר עון לסבול עול הגלות לכפר עם אבותינו ולהביא עד שידינם השם בצדק או פירושו לגאולי כי ביאת הצדק הוא שקיעתו כאשר השמש ביאתו הוא שקיעתו על כן הוא לגאולי כי לשבח הוא להפך כמו אז יצא כנוגה צדקה והוציא כאור צדקך וזהו קומי אורי כי בא אורך כי שקע אורך עד עתה ולהתום חזון ונביא שיפסקו הנביאים ולחתום משיח קדש קדשים והנה זה תחילת הגלות ואל עלה על לבך דבר המספר כי הנה במספר מלך פרס מולד נוסף כפי דבר המלאך כאשר אפ׳ ואם יש בחשבון תוספ׳ או מגרעת לא יזיק אולי יעלה על לבך דבר המלך כי היודע רגע קדרו׳ הלבנ׳ בשנה הזאת ומצאנו קדרות אחרת לפני זאת מאה שנה אוכל בה לדעת מקום הלבנה באמת וכפי חשבונו ישוב ברצונו אחורנית או השנים הבאות והנה פירוש ותדע ותשכל ממוצא דבר להשיב ולבנו׳ ירושלם: עד משיח נגיד שבועים שבעה· והנה תשע עשרה שנה שהם מלכות כורש ואחשורוש ושתים לדריוש והוא מלך י״ב שנה וככה כתוב בספר מלכי פרס ועשרים שנה מארתחששתא המלך והנה הכל שבועים שבעה עד בא נחמיה ככתו׳ בספר עזרא ושבועים ששים ושנים שעמד בית שני וחצי השבוע פירשתיו ואמר משומם והוא פועל יוצא והטעם שהוא משומם כל רואו וכל שומעו מישראל· וטעם ועד כלה ונחרצה תתך על שומם שהשקוץ יעמוד בבית עד בא עת כלה ונחרצה גזרה שנגזרה תתך על שומם הוא השיקוץ דרך תפלה שיהיה שומם כמו בת בבל השדודה ופירוש ואחרי השבועים ששים ושנים יכרת משיח שלא יהיה מישראל מלך עליהם והעיר והקדש ישחית עם נגיד שנה שהוא אספסיינוס שר מלך רומא בבואו על ירוש׳ עם בנו גם עליהם כתוב בנבואה הרביעית וזרועים ממנו יעמדו וחללו את המקדש המעוז והסירו התמיד· וטעם וקצו יבא לקצו באכזרות· ועד קץ מלחמה· שנלחם שנים רבות על ירושלם עד שהיתה נהרסת שוממת: בשנת שלש· אמר הגאון כי וצבא גדול כמו ודי יהוה צבא ול״מ ששם בן בלעם אמר שהוא כמו וצבא להכות עלי ארץ ולפי דעתי כי אשר נקרא שמו יכנס בין שני דברים כאשר פירשתי וירא ישראל על שפת הים מצרים מת כי הארץ בלעתם כי כן כתוב בשירה וככה זה דבר וצבא גדול נגלה לדניאל במראות הלילה: ואמת· את הדבר: ובין את הדבר· שם הפועל כמו בין תבין את אשר לפניך: ובינה לו· שם ובעבור היות הנבואה תחילה באות הראשון שבה מלעיל כמו עשה לי את החיל הזה או יהיו שניהם לשון צווי ותחסר מלת ונאמר לו זאת המראה לא גילה אותה והעלימה אולי כן צוה: בימים ההם· הייתי מתאבל שלשה שבועים ימים וזה היה בחדש ניסן ואיך התאבל ימי חג המצות ולא שתה יין בליל פסח ליל חמשה עשר כי כתוב כי מן היום הראשון אשר נתת לבך להתענות לפני אלהיך ואני באתי בדבריך במצות השם כי כן כתוב כי עתה שלחתי אליך רק שר מלך פרס עומד לנגדי עשרים ואחד יום שהם השלשה שבועים שהתענית על כן אמרתי לבוא ולולי מיכאל שעזרני עורכי הייתי שם במלחמה עם מלכי פרס ועתה בשובי מאתך אשוב להלחם עם שר פרס וזה היה ביום ארבעה ועשרי׳ לחדש הראשון רק לא ידענו זה החדש אם הוא חדש ניסן או הוא חדש ראשון לשנה השלישית למלכות כורש כדרך בעשרי׳ וחמש שנה לגלותינו בראש השנה והנה זה בעבור לחדש השביעי כי בו נשרף הבית: ואני

חמודות סימן והקח רבקה את בגדי החמדת כתיב חס׳ דחס׳ בתחלת תחנוניך יצא דבר חמודות כתיב מ״ל דמ״ל. חמודת בזהב דעזרא חמודת כתיב חס׳ ו׳ כתרא. ושאר׳ חמודות כתיב חס׳ ו׳ קדמא: ואשא את עיני וארא ב׳ דסמי׳ וסי׳ והנה ארבע קרנות. והנה איש אחד לבוש: חגורים ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מ״ל וסימ׳ כסדר בא: כעין ט׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן א׳: בקול י׳ וסי׳ ב׳ ביחזקאל סימן א׳: וראיתי י״ב וסימ׳ נמסר בקהלת סימן ג׳ ובשמואל א׳ סימן י״ט: המראה ד׳ וסימ׳ וישכם שמואל. ואני נשארתי לבדי ואראה. וראיתי אני דניאל ב׳ בו: ולא נשאר ד׳ וסימ׳ ולא נשאר איש בעי ובית אל. וישלח יהוא בכל ישראל. ויעלו ביהודה ויבקעוה דד״ה. ואני נשארתי לבדי ואראה: ופני ג׳ וס׳

לחם חמדות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי
וסוך לא סכתי עד מלאת שלשת שבעים ימים:
וביום עשרים וארבעה
לחדש הראשון ואני הייתי על יד הנהר הגדול
הוא חדקל: ואשא את עיני וארא והנה איש
אחד לבוש בדים ומתניו חגרים בכתם אופז:
וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק ועיניו כלפידי
אש וזרעתיו ומרגלתיו כעין נחשת קלל וקול
דבריו כקול המון: וראיתי אני דניאל לבדי
את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את
המראה אבל חרדה גדלה נפלה עליהם ויברחו
בהחבא: ואני נשארתי לבדי ואראה את המראה
הגדלה הזאת ולא נשאר בי כח והודי נהפך עלי
למשחית ולא עצרתי כח: ואשמע את קול
דבריו וכשמעי את קול דבריו ואני הייתי נרדם
על פני ופני ארצה: והנה יד נגעה בי ותניעני
על ברכי וכפות ידי: ויאמר אלי דניאל איש
חמדות הבן בדברים אשר אנכי דבר אליך ועמד

על עמדך כי עתה שלחתי אליך ובדברו עמי את
הדבר הזה עמדתי מרעיד: ויאמר אלי אל
תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את
לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו
דבריך ואני באתי בדבריך: ושר מלכות
פרס עמד לנגדי עשרים ואחד יום והנה מיכאל
אחד השרים הראשנים בא לעזרני ואני נותרתי
שם אצל מלכי פרס: ובאתי להבינך את אשר
יקרה לעמך באחרית הימים כי עוד חזון לימים:
ובדברו עמי כדברים האלה נתתי פני ארצה
ונאלמתי: והנה כדמות בני אדם נגע על שפתי
ואפתח פי ואדברה ואמרה אל העמד לנגדי אדני
במראה נהפכו צירי עלי ולא עצרתי כח: והיך
יוכל עבד אדני זה לדבר עם אדני זה ואני מעתה
לא יעמד בי כח ונשמה לא נשארה בי: ויסף
ויגע בי כמראה אדם ויחזקני: ויאמר אל תירא
איש חמדות שלום לך חזק וחזק וכדברו עמי
התחזקתי ואמרה ידבר אדני כי חזקתני:

לא יראו. יסב אל ביתו ופני לא יראה דאבשלום. נרדם על פני ופני ארצה: ידי ב׳ א וסי׳ נמסר במ״ס רבת׳: נתינה פנים ד׳ חס׳ את וסי׳ ונתתי פני בנפש ההיא והכרתי. ונתתי פני בנפש האכלת את הדם. ונתתי פני בכם נגפתם לפני איביכם. נתתי פני ארצה ונאלמתי: במראה ב׳ וסימ׳ במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו. ובמראה נהפכו צירי: נהפכו ב׳ וסימ׳ ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה. אדני במראה נהפכו צירי:

אבן עזרא

ואני הייתי על הנהר הגדול. כמו יחזקאל על נהר כבר: ואשא את עיני וארא. במראות הלילה כדרך זכריה הנביא ודע כי מעלתם גדולה ממעלת גדעון ומנוח ואשתו והמשכיל יבין: אלף אופז נוסף כמו אלף אתמול ואזרוע ואשמור. וכתם הוא עגול שים בו פז. ומרגלותיו כמו רגליו: קלל. לטוש: כקול המון. שישמיע קול גדול: וראיתי אני דניאל לבדי את המראה. כבר היה רואה במראות הנבואה: נהפך עלי למשחית. שם הוא תואר ור׳ משה אמר כי כמוהו הר המשחית. ולפי דעתי שהוא פועל כדרך אשתוללו אבירי לב ש״ב על ביון ולהיות משחית מגזר׳ שמן המשחה והנה מרעיד תואר וכמוהו משמים בתוכה והנה אם זה החדש ראשון הוא ניסן הנה מראש חדש החל להתענות ולא ידענו האמת: אמר הגאון ז״ל טעם עומד לנגדי שהיה מלמד לו וסכח השכים יעמדו נגדו ואין טעם מאיש עומד לנגדו כי כן חשב על כן שאל הלנו אתה אם לצרינו ואמר כי להלחם עם מלך פרס פירוש לעזור לו וכמוהו המלך אתי למלחמה כי אתי כמו עמי ואין זה נכון כי וילחם עם ישראל גם ובלחמה אותם במיסור הכל להפך וזה שהזכיר המלך אתי למלחמה אין אתי דבק למלחמה כי אם ההליכה ועוד אם היה עוזר אותו איך כתוב והנה יוכא והנה שר יון בא שהשחית מלך פרס שהיה זה המלאך עוזר אותו ועוד אפרש כל זה: וטעם אחד השרים הראשונים כדרך היושבים ראשונה במלכות על כן נקרא השר הגדול ולולי זה הייתי שם ומלכי פרס הם שרי פרס הם השרים העומדים על פרס כאשר הוא מיכאל עומד על ישראל. וטעם באחרית הימים כי עתה יספר בנבואה כל אשר יקרה עד בוא המשיח תאבדנה כל מלכיות הארץ כאשר פירש גם יפרש: והיך. כמו איך כמו ויתר ההמון שובו אתיו ורבים ככה היה בספרד חכם שמו בן היוצר וחבר ספר בקץ ופירש למועד מועדי׳ וחצי אלף וחמש מאות שנה ותחילתם משנת אחת לדריוש המדי והנה טעה כי חשב כי זה הפסוק דברי דניאל ואיננו רק דברי המלאך כי הוא דבק למעלה: ואין

רבינו סעדיה גאון

לחם חמודות. לחם חם מן סולת נקייה מאכל טעמי המלכים ומחמדי׳ לחם מתם [illegible] כחמר מאפה תנור: ובשר. גם דעתי לומר על בשר דגים ושפות תורים ובני יונה איל וצבי וכיוצא בהם הוא אשר לא בא אל פיו כל אותן שבועים [illegible] על ירושלם שאם תאמר בשר בקר ואין לא יתכן לומר כן לפי שלא אכלו בני הגולה בשר בקר ואין בגלות בבל כי לא ראוי להשחט כי אם במעריך בארץ הקדוש׳ למען זרוק הדם וקטר החלב וכן יין לא שתה אותן שלשה שבועים: וסוך לא סכתי. כדוגמת אכם: עונג המפנקי׳ את בשרם במרחצאות בשמן המור. כל כך על אבלו׳ גלות האחרונה הזאת שראה כי בשנת אחת לכורש נבנה המזבח והשנה הזאת שהתאבל עליה היא שנת ג׳ לכורש מלך פרס ועל שראה [illegible] המקדש השני וגלות רומי התאבל ג׳ שבועים וביום כ״ה בניסן סוף ג׳ שבועים אז ראה על נהר חדקל איש לבוש בגדי בד לבנים כשלג רקין כבגדי כהונה: ומתניו חגורים. אזור מן כתם אופז שכתמר מפז: וגויתו כתרשיש. תרי אלפי אמה כעומק ים תרשים וים ששותרין כמו תרשים שוהם סוף דבר היא דמות גלי הים בעת תרוממנה גליו יראה בראש הגלים כמראה אבן תרשים לבנה וזה שאנו מתרגמין תרשים כרום ימא: כלפידי אש. כמראה לפיד נור ברק אש: ומרגלותיו. ורגליו כעין נחושת מוזהב אשר יזרח עליו השמש כהבהק הנחש׳ יוזהב ויובהק בנפול עליו עין השמש. וי״א קלל כמו קלוי ומוצק באש כדמתרגמין קלל מצלהב: וקול דבריו כקול המון: רב ועם עצום בדברים בתוך הוועד: וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה. המה היו חגי וזכריה ומלאכי ועל שהיה דניאל מעלה מהם ראה בעיניו המראה: אבל חרדה גדולה נפלה עליהם. ומאחר שלא ראו למה חרדו ולמה זה ויברחו בהחבא אלא הם לא ראו אבל מזל שלהם ראה על כן פחדו וחרדו ויברחו בהחבא: והודי. וזיו תואר פני נהפך להשחית ונעשה זיו פני כרומות ומוריקות מרוב אימה. ולא עצרתי כח. לא נשאר בי כח: ואני הייתי נרדם על פני. כלומר מן הברת הקול נפלתי על פני ופני היו מביטות ארצה:

ותניעני על ברכי. כלומר נדנדני יד המלאך על ברכי כי היה דניאל בעת ההיא כאיש אשר יצא לבו מרוב פחד וכן מכינו כי לא היתה כזאת חרדה במראות המלאכים אל הנביאים כי היתה המראה הזאת נפלאה ונוראה מאד בפחד ואימה כי היתה בגלות והשאלה הזאת שואלת גלותנו האחרונה ובגערת אלהינו ובקצפו על כן נראה כזה והביט אחריו: איש חמודות הבן בדברים. כי לולי שהתענית והתפללת ואז מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך: ואני באתי בדבריך. כי אתה איש נחמד במעשים טובים ועל כן באתי להודיעך הגלות וסוד הנסתר וזה שאמר כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך ולא יכולתי לבא אלא עכשיו באתי בדבריך למה לא באתי מאז לפי כי שר מלכות פרס עומד לנגדי ועל כן נתעכבתי: ושר מלכות פרס. כי אין חפץ להעיד על כל עם ועם שר ושר לעזור לכל עם. ואשר כתב ושר מלך פרס הוא מראה ומענו שר פרס הוא קצף על ישראל: והנה מיכאל אחד השרים הראשונים. הם הגדולים שבמשרתי מרום בא לעזרני משר פרס שעומד לנגדי לעכבני שלא אבוא להודיעך סוד הגלות: כי עוד חזון הזה לימים. הוא באחרית הימים בגלות הזה. והנה כדמות בני אדם נוגע על שפתי כשנשתנה המלאך לדמות בן אדם למען תת לו קורת רוח שלא יבהל: ואומרה אל העומד לנגדי. זה שהוא כדמות בני אדם שנגע על שפתיו בראשונה אמר למלאך הנדמה לו כאדם: אדני במראה. בפעם הראשונה: נהפכו צירי עלי. כל שכן עכשיו נהפכו צירי כמו נהפכו עליה ציריה: והיך יוכל עבד אדני זה. המלאך שהיה מדבר עמו בראשונה: לדבר עם אדני זה: המלאך שהיה עומד אצלו: ואני מעתה לא יעמוד בי כח. מרוב אימה. ויאמר

הידעת ה׳ וסימ׳ כי הוים יי׳ לוקח· וחכירו דאליהו· חוקות שמים· עת לדת יעלי סלע· הדעת למה באתי אליך׃ לך ז׳ קמץ בנביאי׳ ובכתובי׳ וסימ׳ והיה ביום הניח יי׳ לך מעצבך׃
עשה לך מוסרות ומטות· ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד לך· הכון והכן לך· שבא ודדן וסחרי תרשיש· לכן לא יהיה לך משליך חבל· לו איש הולך רוח ושקר· ויאמר
יי׳ אלי עוד קח לך· אבל אגיד לך את הרשום בכתב· ויהי ביתך כבית פרץ· וכל שמאל וכל נתינה דמלכים דכו׳ כב״ה וסימ׳ נמסר ברות סימן ד׳ ׃ יעיר ח׳ וסימנ׳ כנשר יעיר קנו׃

ה׳ ויאמר הידעת למה באתי אליך ועתה אשוב
ל׳ להלחם עם שר פרס ואני יוצא והנה שר יון בא׃
ו׳ זקפי׳ בכבי׳ ובכתו׳ ד׳ אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת ואין אחד
ל׳ מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם׃
יא ל׳ ל׳ ואני בשנת אחת לדריוש המדי עמדי
ל׳ יתיר למעוז למחזיק ולמעוז לו׃ ועתה אמת אגיד לך הנה עוד

שלשה מלכים עמדים לפרס והרביעי יעשיר עשר
נ׳ ה׳ גדול מכל וכחזקתו בעשרו יעיר הכל את מלכות
נ׳ ב׳ יון׃ ועמד מלך גבור ומשל ממשל רב ועשה
ל׳ כרצונו׃ וכעמדו תשבר מלכותו ותחץ לארבע
ל׳ רוחות השמים ולא לאחריתו ולא כמשלו אשר
ל׳ צ׳ משל כי תנתש מלכותו ולאחרים מלבד אלה׃

וי׳ כגבור יצא· אדני יי׳ נתן לי לשון למודים ב׳ בנו· והוא רחום יכפר עון· אם זך וישר אתה· וכחזקתו בעשרו יעיר· ויך אלחנן בן יעיר דד״ה כן כתיב· בתרא שום כר נש׃

רבינו סעדיה גאון

ויאמר הידעת למה באתי אליך · כאומר אקיים לדבר החזון אשוב להלחם עם שר פרס ועל כן אגיד לך הרשום בכתב אמת כי אשוב להלחם עם שר פרס שאני הייתי יוצא משם לבוא בכאן להגיד לך וטרם בואי והנה שר יון בא׃ ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם· כי לולי רחמי שמים אז תמכו כברתינו למה שאני בשנת אחת לדריוש המדי עמדי למחזיק ולמעוז לו ועל זה הדבר היה עוזר לי עם זה עכשיו אבל רק למחזיק ולמעוז ולסייע לי משר פרס ומשר יון כי כן כתב כמראה אדם ויחזקני ויאמר הידעת למה באתי אליך כלומר להגיד לך כל מה שאתה רוצה ועוד כשבאתי אשוב להלחם עם שר פרס והנה שר יון בא אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת כי זה הטעם אינו טוב זה המלאך למה היה לוחם עם שר פרס היה אומר לפני הקב״ה רבונו של עולם אינו ראוי להיות מלך הפילהו במהרה וימלוך ישראל וזה מיכאל היה לוחם עם שר פרס שלא ימלוך דריוש שנים רבות שזה חוטא הוא· הנה שלשה מלכים עומדים לפרס אחשורוש ארתחשסתא ודריוש שהוא כורש וכורש הראשון הנה מלך׃ והרביעי יעשיר עושר גדול· זה כורש הגדול׃ יעיר הכל את מלכות יון· שימות ויתגבר מלך יון ויתעורר עליו ויקחו יוכים את עשרו׃ ועמד מלך גבור· זה אלכסנדרוס מלך יון׃ וכעמדו· ברוב גובה מלכותו אז תשבר מלכותו׃ ותחץ לד׳ רוחות השמים· ברומא ואנטוכיא ועכו ואלכסנדריא׃ ולא לאחריתו· ולא לזרעו שאחרית ותקוה שלא הם הבנים אלא לזרים תחץ מלכותו׃ ולא כמשלו אשר משל· ימשלו אלה ד׳ מלכים כמו שהיה הוא אלא תחץ מלכותו ותנתן לאחרים מלבד אלה הד׳ וזה שכתו׳ ולא לאחריתו בכחו כמקדם כלומר לא תהא אחריתו כראשיתו כי תנתש מלכותו ותנתן לאחרים מבלעדי אלה׃ ויחזק

אבן עזרא

ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם· והטעם אם עזרני עתה בהלחמי עם שר פרס גם אני עזרתיו עם שר כשדים· אז מלך דריוש המדי כאשר הוא כתוב ודריוש מדאה קבל מלכותא וזהו ואני בשנת אחת לדריוש המדי עמדתי למחזיק ולמעוז למיכאל והעד שהם דברי המלאך כי כתוב אחריו ועתה אמת ויש לתמוה מהפסוק ואם טען הטוען הראה לי כמוהו שהפסיק וחזר במלת לו על הפרשה העליונה הראיתי לו וירא אליו יי׳ באלוני ממרא ויגש אליו יהודה וקודם שאדבר על דבר פרס אדבר על דבר המלאכים ואין ביניהם קנאה וכתו׳ עושה שלום במרומיו והנה הם סודות עמוקות לא יבינום רק אחד מני אלף ואומר בסוד התולדו׳ ודברי נשמת אדם שאיננה גוף וחכמת הגלגלים ותנועת׳ עם דברי המשרתי׳ והמזלות ועתה ארמוז לך רמיזות כי כבוד אלהים הסתר דבר ואתה שים לבך לתבונה והשם יתן לך חכמה׃

נאם אברהם המחבר הנה כה הואלתי לדבר האחד שהוא טרם החשבון הוא מפאה אחת שבת כל החשבון ומפאה אחרת הוא כל החשבון לא יוסיף ולא יגרע והוא שבת כל תוספ׳ וחסרון והוא לא יקבל כפל ולא חילוק והוא שבת שניהם וזה האחד הוא עולם הראשון כנגד העולמים שהם אחריו וזה העולם איננו גוף והוא הנקרא מראה כבוד השם העליון ולא ישתנה בעצם או במערכת ואין לו זמן ומקום והשם הנכבד בקרבו והעולם השני שהוא התיכון שם נשמות צורו׳ אמת בלא גופות גם נשמות בגופות ואין להם מספר אצלינו גם הנשמות בגופות וכולם הם נכבדו׳ כי אין להם הפך או תמורה או שינוי בעצמם רק על דרך מקרה במערכת תנועתם וזה העולם יקרא היכל הקדש והם שמי השמים ושם כסא הכבוד ושם מיכאל וגבריאל על כן תירגם יונתן בן עוזיאל קדיש במרומא בית שכינתיה וזה הוא שהזכיר בתחילה יושב על כסא והוא כסא הכבוד ושוליו והטעם ושולי הכסא מלאים את ההיכל ואמר קדוש על ארעא עובד גבורתיה והנה השנים הנעלמים והזכיר אחרי כן קדיש בעלמי עלמיא ודע כי התואר לא ישתנה כנגד המקומות על כן סוד דבריו הוא ויקרא והנה גופות העולם התיכון לא תחילה ולא תכלית וכתוב על זה העולם הללוהו כל מלאכיו גם צבאיו גם המשרתים גם שני המאורות ואמר על הכל כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור ויש הפך בתנועות כי מהם הולכים ממזרח למערב והפך גם צפונים גם דרומים גם בקו השוה גם ישרים במרוצתם גם שבים אחורנית גם עומדי׳ גם מהירים גם מתאחרים גם [redacted] ודים גם נראים גם נעלמים גם מתחברים המשרתים לבדם קׄכׄ מחבר והם העליונים אין קץ להם ופעמים לנכח ופעמים במבט אהבה ואומר וכל זה אין ביניהם רק ככה יתחדשו מעשים בעולם השפל בעבור תנועתם והשתנותם פעם לטוב פעם לרע ואלה דברים צריכים פירוש ארוך ולא יכילם ספר אחד לדעת סודם על מה זה · והעולם השלישי הוא מתחת לרקיע וכולו מלא גופות דקות גם עבות וגופות יש בהם נשמות גם רוחות גם נפשות והאדם לבדו הוא סוד זה העולם השפל ובעבורו נברא ונשמתו קשורה בנשמות העליונות ובעבור כי המדבר אדם גם השומע הוא אדם על כן העליונים על האדם גם השפלים על מתכונת האדם והנה אדיר העליונים ושפילם כי לא אוכל לדבר אם לא יעשה ככה ויגביה השפלים על כן אמרו חכמים ז״ל דבר [redacted] יאמרו ומראם עפרות תבל וכסה את עין הארץ והאזיני ארץ הטי אזנך ועל האבן כי היא שמעה דבר יי׳ ותפתח הארץ את פיה מירכתי ארץ בבי ימים על שפת הנהר יד הירדן וכובע ישועה בראשו עיני יי׳ באזני יי׳ כי פי יי׳ דבר בדבר שפתיך אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ויאמר יי׳ אל לבו על כן המו מעי לו ותחת רגליו ועל זה הדרך ויחר אף יי׳ אוהב יי׳ וילך יי׳ יי׳ למבול ישב הנה יי׳ רוכב על עב קל עורה למה תישן ויקץ כישן יי׳ החשיתי מעולם אחרים אתאפק· והנה שר פרס הוא הפקיד על המחבר הגדולה או האמצעית והנה דניאל הזכיר הפקיד בשם המלאך ודבר העוד הוא המבטי שהוא מאהבה וטעם כ״א יום כנגד הפקיד על דניאל בעצמו כי כאשר יש פקידים על כל גוי כן יש על כל איש והפך זה וזה היא המלחמה והנה זה העולם השפל הוא עולם ההפכה והתמורה בעצם ובמערכה ובתנועה והצורה שהזכיר דניאל היתה נראה לו במראות כנואה וכבר גליתי לך סוד המלאכים הקדושים בדרך קצרה ברמיזות ויש ראיה על כל זה מדברי הנביאים גם ראיות מחכמות החיצונות ודע כי גזירות העוברות והעתידות באות מהשמים והם דברי השם וכתוב לעולם יי׳ דברך נצב בשמים וסוד המערכות מתחילת בריאתם על כן מערכות השמים הם הספרים על כן סוד החלומות· ועתה אשוב לפרש דברי המלאך׃ ועתה· אמר הגאון כי מלכי מדי ופרס הם ארבעה ואלה הם דריוש המדי וכורש הפרסי גם אחשורוש ודריוש הפרסי שהרגו אלכסנדרוס ופירש הנה עוד שלשה מלכים עם כורש ויהיה פירוש והרביעי שהוא דריוש הפרסי הוא רביעי לדריוש המדי כי זאת הנבואה היתה בשנת שלש לכורש הפרסי ורבי משה הכהן הספרדי אמ׳ כי ששה מלכים היו האחד דריוש הזקן הוא המדי והשני כורש הפרסי והשלישי אחשורוש והרביעי ארתחשסתא שצוה שלא תבנה עיר הקדש והחמישי דריוש הפרסי שצוה לבנות הבית והששי הוא ארתחשסתא העשיר שהרגו אלכסנדרוס הוא שעלה עזרא גם נחמיה בימיו כאשר הוא כתוב ולפי דעתי יהיה פי׳ הנה עוד שלשה מלכים והרביעי לא יספר עמם כורש כי הכתוב עוד שהן עתידין להיות ויש לטעון עליו אם פירוש עוד ככה למה אמר הנה עוד שלשה מלכים כי משמע דברו לא יותר ולמה אמר והרביעי והנה היה ראוי שיאמר הנה עוד ד׳ מלכים ויש עוד להשיב הנה כורש מלך שלש שנים כי כן כתוב וכתוב במגלה כי מעשה המן היה בשנת י״ב למלכות אחשורוש ובספ׳ מלכי פרס כי כל מלכותו ארבע עשרה שנה אם כן מתי מלך ארתחשסתא הראשון שצוה שלא תבנה הבית ולפי דעתי כי חמשה מלכי׳ הם מלכי מדי ופרס האח׳ דריוש המדי והשני כורש הפרסי וגם השלישי הוא אחשורוש וזה השם הוא לשון פרסיים ובלשון כשדים הוא ארתחשסתא הוא שצוה שלא תבנה ירושלם וככה כתוב בימי אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם והנה פירש השטנה והאגרת בלשון תרגום כאשר כתבה והפירוש הפרשה הנזכרה ובימי ארתחשסתא כתב בשלם ואין זאת השטנה דברי המן כי לא היתה בתחלת מלכותו רק כאשר מלך אחשורוש צוה שיעלו היהודים ויבנו הבית על כן כתוב כי סליקא מן לותך כי ברשותו הלכו ובעבור האגרת שנכתבה לו התמיה בכורש וזהו ומטעם כורש ודריוש וארתחשסתא מלך פרס ועל דרך הפשט אילו היה מלך אחר היה כתוב כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא כמשפט הלשון והנה אחר כורש היו שלשה לבדם והם אחשורוש שהוא ארתחשסתא הראשון והשני דריוש הפרסי שהוא רביעי לכורש שהנבואה בימיו הוא ארתחשסתא שמלך שנים רבות כי הנה כתוב בעזרא שנת שלשים למלכותו ושם כתוב כי הוא מלך בבל כי כן הבבליים קראו שמו ארתחשסתא והיה שמו בלשון פרס דריוש כי כתוב בספר מלכי פרס כי דריוש היה שם המלך שהרגו אלכסנדרוס וטעם יעיר הכל כי אנשי מלכותו שלחו בעבור אלכסנדרוס גם שריו הרגוהו בלילה במקום שברח שם זה אחשורוש שהיה דריוש׃ ועמד מלך גבור· זה הוא מפורש אלכסנדרוס שנלחם בדריוש ושביו· וכעמדו טעם וכעמדו שמת קרוב לשלשים שנה׃ ותחץ· כבר פירשתיו׃ ולא לאחריתו· פירושו ולא לבנו וככה אחריהם בפיהם ירצו סלה׃ ולא כמשלו· לא היה אחד מהארבעה שמלכו תחתיו כמוהו בממשלה וטעם ולאחרים מלבד אלה שקסרו גם אחרים על הארבעה מלכים שמלכו בארבעה מקומות כאשר פירשתי· והנה אומר לך עתה כלל כי מתחלת ויחזק מלך הנגב עד וזרועים ממנו יעמדו וחללו המקדש המעוז שהוא בפירוש חרבן בית שני מלחמות שעברו ולזכור פרטיהן ולחפש הספרים הקדמונים בספר יוסף בן גוריון אילו היינו יודעין כל דבריו לא יועילנו עתה לדעת שעבר ועל כן אפרש המלות והטעמים בדרך כלל ואחר חרבן הבית אפרש בדרך פרט עד ובעת קץ כי משם הם העתידות שנשארו כאשר אפרש׃ ויחזק

ולקץ ג' וסימ' ולקץ שנים יתחברו. ולקץ העתים שנים יבא. ולקץ ימים נשאלתי : ולא יעמוד ד' וסימ' ולקץ שנים יתחברו. ויער כחו ולבבו על מלך הנגב. ישען על ביתו ולא יעמוד. כציץ יצא וימל : ויבא י"א רפין וסי' נכסר בשמואל א' סימן ד' וא' וכ סימן ל"א : ויבא י"ג ה' חס' וח' מל' וסי' בתלים סימן ע"ח : ובא י"ז רפין וסי' ובא אשר לו הבית והגיד לכהן. ובא הכהן וראה והנה פשה. ובא אהרן אל אהל מועד ופשט. ובא השמש וטהר ואח' יאכל מן הקדשי'. ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והורידו. ובא האות והמופ' אשר דבר אליך.

ויחזק מלך־הנגב ומן־שריו ויחזק עליו ומשל
ממשל רב ממשלתו: ולקץ שנים יתחברו ובת
מלך הנגב תבוא אל־מלך הצפון לעשות מישרים
ולא־תעצר כוח הזרוע ולא יעמד וזרעו ותנתן היא
ומביאיה והילדה ומחזקה בעתים: ועמד מנצר
שרשיה כנו ויבא אל־החיל ויבא במעוז מלך
הצפון ועשה בהם והחזיק: וגם אלהיהם עם־
נסכיהם עם־כלי חמדתם כסף וזהב בשבי יבא
מצרים והוא שנים יעמד ממלך הצפון: ובא
במלכות מלך הנגב ושב אל־אדמתו: ובנו יתגרו
ואספו המון חילים רבים ובא בוא ושטף ועבר
וישב ויתגרו עד־מעזה: ויתמרמר מלך הנגב
ויצא ונלחם עמו עם־מלך הצפון והעמיד המון רב
ונתן ההמון בידו: ונשא ההמון ירום לבבו והפיל
רבאות ולא יעוז: ושב מלך הצפון והעמיד המון
רב מן־הראשון ולקץ העתים שנים יבוא בוא בחיל
גדול וברכוש רב: ובעתים ההם רבים יעמדו
על־מלך הנגב ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד
חזון ונכשלו: ויבא מלך הצפון וישפך סוללה
ולכד עיר מבצרות וזרעות הנגב לא יעמדו ועם
מבחריו ואין כח לעמד: ויעש הבא אליו כרצונו
ואין עומד לפניו ויעמד בארץ־הצבי וכלה בידו:
וישם פניו לבוא בתקף כל־מלכותו וישרים עמו
ועשה ובת הנשים יתן־לו להשחיתה ולא תעמד
ולא־לו תהיה: וישב פניו לאיים ולכד רבים
והשבית קצין חרפתו לו בלתי חרפתו ישיב לו:

ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה. ובא המלך דוד עם בחורי'. ובאה והכה את ארץ מצרי' דירמי' בן כתי'. ובא עליך רעה. ובא ונשיא דרך אולם השער בחוץ. ובא לפנים' ויגד. ובא לציון גואל. ובא כמהלך רישך. וחבירו ובא מתהלך. ובא כמלכות מלך הנגב. ובא ארץ הצבי ורבות יכשלו : ויעש כ' רפין וסימני' ויאמר ארנן אל דויד דו"ה. ויעש הבא אליו כרצונו : ויעמוד ב' רפין וסימ' ישאהו על כתף סבלהו. ויעמד בארץ הצבי : וישם ו' רפין וסימ' ישא יי' פניו אליך. ויטידו על צפון. ואם לא איפו מי יכזיבני. וישם פניו לבא בתוקף. ודבתריה וישב פניו לאיים בן כתיב צוק לפני יהלך :

אבן עזרא

ויחזק מלך הנגב. שהוא מלך מצרים ממלך הצפון שהוא מלך רומא ומן שריו : ויחזק עליו. מלך הנגב : ובת מלך הנגב. היא מלכת שבא וזאת המלכות תקרא בלשון ישמעאל אלימן ועד היום אשה מולכת עליהם והוא ברשו' מלך מצרי' עד היום וזאת שבא היא נגב הנגב כנגד ארץ ישראל וזה הדבר ידוע הוא בספרים ושכחתי שמה. וטעם לעשות מישרים שלום בין המלכים והנה מלך צפון רצה לקחת אותה לאשה : לא תעצר כח הזרוע. ומלך מצרים יקחנה בחזקה גם יקח יולדתה וחכמי האזלות שהיו עמה וזהו ומחזיקה בעתים : ועמד. פרסיה. פרסי זאת הבת ושם ישמש בעבור אחר מן בניו של מלך מצרים והוא בן המלך : ויבא. אל מלך צפון ובתגברי מעוזו : וגם אלהיהם. יבא בשבי אל מצרים. ובא במלכות מלך הנגב. ישוב לארצו ולמלכותו למצרים : ובניו יתגרו. בני מלך צפון כי כבר הזכיר והוא שנים יעמוד ממלך צפון ואלת יתגרו כמו ואל תתגר בם מלחמה : ובא בוא. ההמון מלך צפון. ושטף שיביא אכיות עד מעוזו של מלך הנגב : ויתמרמר. מגזרת שימי לך תמרורים : ונלחם עמו. פירוש שהוא עם מלך הצפון כמו ותראהו את הילד והוא כזה לי אחי : והעמיד. מלך הנגב המון רב : ונתן. המון מלך הצפון בידו : ונשא. המון הנלחם : והפיל רבואות. מהמון מלך הנגב : ולא יעוז. מלך הנגב. ולקץ העתים. פירש שהם שנים יבואו עוזרים רבים למלך הנגב. ובימים ההם יקומו פרוצים מישראל ואלה היו בימי [redacted] ואל תסמוך כל דבריה' שהיה בימי הורודוס כי חכמים הצדיקים אמרו שהיה בימי שמעון בן שטח והוא האמת : ויבא. וזרעות מלך הנגב לא יעמדו הם העוזרים עם מבחוריו : ויעש. מלך צפון הבא אל מלך הנגב כרצונו : בארץ הצבי. ארץ ישראל ושחית רבים מהם : וישם פניו לבוא בתוקף. כל מלכות מצרים שהוא הנגב : וישרים עמו. ויעשה עמו שלום : ובת הנשים. היא מלכת שבא יתן לו מלך הנגב להשחית' כי ברשותו והיא תברח וזהו לא תעמוד ולא לו תהיה שלא יקחנה : וישב. והקצין שהיה מחרף ישיב גמולו בראשו שעלה לו כמו חרפתו לא יותר : וישב

רבינו סעדיה גאון

ויחזק מלך הנגב ומן שריו. מרוב שרים שיהיו לו אז יחזק עליו מלך הצפון ומלך הצפון ממשל רב ממשלתו ויחזק הכל בממשלתו : ולקץ שנים יתחברו. מלך הצפון ומלך הנגב לעשות שלום : ובת מלך הנגב תבוא אל מלך הצפון לעשות מישרים. כשיראה מלך הנגב שהוא כשום בשער אז יאמר למלך הצפון קח נא בתי לאשה ותהיה אהבה ומישרים ביניכו : ולא תעצור כח הזרוע. אותה בת מלך הנגב אע"פי שתבוא בחתון אל מלך הצפון לא תעצור כח וזרוע למלך הצפון לבלתי הלחם באויבה אלא ילך מלך הצפון במלחמה וינצח את מלך הנגב : ותנתן היא ומביאיה. הם השלוחים : והיולדה. היא הנערה המשרתת לפניה : ומחזיקה. הוא אביה : בעתים. בזמנים רבים בית הכלא : ועמד מנצר שרשיה כנו. ממשפחת בית אביה הוא אחיה בן אביה יקום. ויבוא אל החיל. להלחם במלך הצפון לנקום נקמת אביו : כנו. כן וי"ו יתירה ופירושו חוטר כמו וכנה אשר נטעה ימינך כלומר קרוב ושורש וענף. ויבוא במעוז מלך הצפון. בקרית מחוזו והיא בעיר מעוזו ותגבר מלכותו : וגם אלהיהם. [redacted] ונסיכיהם. הם שריהם כמו חמשת נסיכי מדין הם השופטים שהם קרובי מלכות : עם כלי חמדתם. הכל יוליך בשביה במצרים. והוא שנים רבות יעמוד וימלוך יותר ממלך הצפון : ובא במלכות מלך הנגב. שימלוך ויהיה גדול כמלך הנגב : ושב אל אדמתו. במצרים למלוך הנה והנה : ובניו. ואז בניו של מלך הצפון יתגרו עם אוסף המון חיילות : ושטף ועבר. בעיירות שלו : וישוב. כל אח' ואח' מבניו : ויתגרו עד מעוזו. היא העיר שהוא מולך : ויתמרמר. לשון כעס ומרירות וי"א לשון רבבות ומרות : והעמיד. מלך הצפון : המון רב וניתן. וימסר המון מלך הנגב בידו : ונשא ההמון. שיתגאה וישמח וירום לבבו של מלך הנגב : והפיל ריבואות. מחיל מלך הצפון : ולא יעוז. מלך הצפון לעמוד לפני מלך הנגב : והעמיד. מלך הצפון : המון רב. יותר מן הראשון. יבוא בוא בחיל גדול וברכוש רב. מביזת מלך הנגב מן האהלים ומזהב וכסף רשפי סוסיהם ומרכבותם : רבים יעמדו על מלך הנגב. להלחם בו : ובני פריצי עמך. המורדי' באלהי השמי' : ינשאו. בדעתם : להעמיד חזון ונכשלו. בדעתי כך הוא שיעשו עצמם כנביאי השקר וחלומי חלומות ומשיאים לו עצה ויחלמו עמו ויכשלו בעצתם : ויבוא. עוד מלך הצפון וישפוך סוללה : ועם מבחריו. כתיב אלו בחורי חמד מלחמה מבחריו קרי מבוחרים גבוהי קומה כמגדל מבצר : ואין כח. לא יהיה להם כח לעמוד : ויעש הבא אליו. אל מלך הנגב ילחם בו : כרצונו. כתאותו : ואין עומד. לפני מלך הצפון : ויעמוד בארץ הצבי. דארץ ישראל מקום רצון כביון הבורא וגם הוא לשם יתיצב בכל מקום שירצה ויצבא : וכלה תהיה בידו. שיכלה הכל : וישם פניו לבוא בתוקף כל מלכותו. של מלך הנגב להלחם ולתפוש כל ערי מבצרי תוקפו : וישרים עמו. שתתיישר דרכו ומלחמתו מן הבורא ויעשה כתאות רצונו ולא יכשל כי אם בדרך מישרים יצליח בכל : ובת הנשים יתן לו. זה שכתבנו למעלה ובת מלך הנגב תבוא אל מלך הצפון לעשות מישרים ואותה הבת יתן לו מלך הנגב להשחית עצתו ולבטל מלחמותיו : ולא תעמוד. הבת בפלטין להיות גבירה : ולא לו תהיה. לאשה אלא תברח ממנו : וישב. עוד מלך הצפון פניו להלחם באיים : ואז ישבית משם קצין שחרף אותו בראשונה וישיב לו גמול חרפתו וישלוט בו וינצח אותו : פא שבועים שבעים הם ד' שמיטות נכרת וכחתך על עמך מלפני הב"ה ועל ירושלם למען כלא הפושעים : ולהביא צדק עולמים. הוא שכתוב ישראל נושע בי"י תשועת עולמים : ולחתום חזון. בדעתי הוא הכתוב על ידי זכריה וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ : ולמשוח קדש קדשים. בדעתי הוא הבניין של בית האחרון אשר ראה יחזקאל כמו שכתוב למוד את ירושלם כמה ארכה וכמה רחבה למוד למשוח : ואלה שבועים שבעים הן ת"ג שנה. ותבין כי מן מוצא דבר מלפני יי' על ידי להשיב הגלות מבבל ולבנות ירושלם הנה כשאר בדעתי עד אשר הביא להם משיח זה כהן משוח בשמן הקדש. ונגיד הוא פחה ושלטון זה עזרא שהיה כהן ופחה. שבועים שבעה הם מ"ט שנה מן השנה אשר בשרם יי' אשר יבנה את ירושלם ועד השנה אשר שבו מבבל לבנותה הם מט"ו שנים במספר ואחריכן תבנה ירושלם ושבועים ששים ושנים הם ת"לד שנים ת"כ יעמוד המקדש בבניינו וי"ד יעמוד אחרי כן ביתר. רחוב הוא שוק של ירושלם שתהא בנויה ומלאה פירות וכל טוב. חרוץ כרות המה חצרות יושבי ירושלם הכרותים בכליון חרוץ ממעבר הדם. ובצוק העתים מקום המצוק והחרבן אלו חצרות בית המקדש ומקום הכהנים אשר בחצרות בית יי' משמרות כל השנים והזמנים לשבתות ולחדשים ולמועדים וכל קרבנותיהם ואחרי השבועים ס' וב' שהם ימי המניין. יכרת משיח שיבטלו זבח ומנחה מכהן המשיח ואין לו שירות על המזבח כשאר שבוע אחד הם שבע שנים : והעיר. ירושלם ומקום הקדש ישחית ויחריב עם נגיד הבא הוא מלך רומא אשר ימלוך בירושל'. וקיצו של ים' יעבור בשטף במלחמו' אויביה במלחמ' אספסיינוס וטיטוס. ועד קץ שביתת כל מלחמ' תהיה ירושלי' כחרב' שוממה כי בטלה הנבואה

דניאל

ולא ימצא ד' וסים' נמסר בסוף צפניה: נוגש ב' מל' וסימ' ממנו יצא כל נוגש · ועמד על כנו מעביר נוגש: אחרים ד' וסימ' בסדר נח: מלפניו ח' וסים' וצרעת נעמן תדבק · ואלישע ישב בביתו · חילו מלפניו כל הארץ דדה' והאלהים עשה שיראו · אשר יראו מלפניו · אם על המלך טוב יצא · ואת פתשגן כתב הדת · וזרעות השטף ישטפו מלפניו · ע' מלך ט' וסים' בימיו עלה פרעה נכה · ויקח אתם נבוזר אדן דטבחים · ויצא יהויקים מלך יהודה דמלכים · ונשאת המשל הזה · בן אדם שא קינה על · והיה

וְיָשֵׁב פָּנָיו לְמָעוּזֵּי אַרְצוֹ וְנִכְשַׁל וְנָפַל וְלֹא יִמָּצֵא׃
וְעָמַד עַל־כַּנּוֹ מַעֲבִיר נוֹגֵשׂ הֶדֶר מַלְכוּת וּבְיָמִים
אֲחָדִים יִשָּׁבֵר וְלֹא בְאַפַּיִם וְלֹא בְמִלְחָמָה׃ וְעָמַד
עַל־כַּנּוֹ נִבְזֶה וְלֹא־נָתְנוּ עָלָיו הוֹד מַלְכוּת וּבָא
בְשַׁלְוָה וְהֶחֱזִיק מַלְכוּת בַּחֲלַקְלַקּוֹת׃ וּזְרֹעוֹת
הַשֶּׁטֶף יִשָּׁטְפוּ מִלְּפָנָיו וְיִשָּׁבֵרוּ וְגַם נְגִיד בְּרִית׃
וּמִן־הִתְחַבְּרוּת אֵלָיו יַעֲשֶׂה מִרְמָה וְעָלָה וְעָצַם
בִּמְעַט־גּוֹי׃ בְּשַׁלְוָה וּבְמִשְׁמַנֵּי מְדִינָה יָבוֹא וְעָשָׂה
אֲשֶׁר לֹא־עָשׂוּ אֲבֹתָיו וַאֲבוֹת אֲבֹתָיו בִּזָּה וְשָׁלָל
וּרְכוּשׁ לָהֶם יִבְזוֹר וְעַל מִבְצָרִים יְחַשֵּׁב מַחְשְׁבֹתָיו
וְעַד־עֵת׃ וְיָעֵר כֹּחוֹ וּלְבָבוֹ עַל־מֶלֶךְ הַנֶּגֶב בְּחַיִל
גָּדוֹל וּמֶלֶךְ הַנֶּגֶב יִתְגָּרֶה לַמִּלְחָמָה בְּחַיִל־גָּדוֹל
וְעָצוּם עַד־מְאֹד וְלֹא יַעֲמֹד כִּי־יַחְשְׁבוּ עָלָיו
מַחֲשָׁבוֹת׃ וְאֹכְלֵי פַת־בָּגוֹ יִשְׁבְּרוּהוּ וְחֵילוֹ יִשְׁטוֹף
וְנָפְלוּ חֲלָלִים רַבִּים׃ וּשְׁנֵיהֶם הַמְּלָכִים לְבָבָם
לְמֵרָע וְעַל־שֻׁלְחָן אֶחָד כָּזָב יְדַבֵּרוּ וְלֹא תִצְלָח כִּי־
עוֹד קֵץ לַמּוֹעֵד׃ וְיָשֹׁב אַרְצוֹ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל וּלְבָבוֹ
עַל־בְּרִית קֹדֶשׁ וְעָשָׂה וְשָׁב לְאַרְצוֹ׃ לַמּוֹעֵד יָשׁוּב
וּבָא בַנֶּגֶב וְלֹא־תִהְיֶה כָרִאשֹׁנָה וְכָאַחֲרֹנָה׃ וּבָאוּ
בוֹ צִיִּים כִּתִּים וְנִכְאָה וְשָׁב וְזָעַם עַל־בְּרִית־קוֹדֶשׁ
וְעָשָׂה וְשָׁב וְיָבֵן עַל־עֹזְבֵי בְּרִית קֹדֶשׁ׃ וּזְרֹעִים
מִמֶּנּוּ יַעֲמֹדוּ וְחִלְּלוּ הַמִּקְדָּשׁ הַמָּעוֹז וְהֵסִירוּ
הַתָּמִיד וְנָתְנוּ הַשִּׁקּוּץ מְשׁוֹמֵם׃ וּמַרְשִׁיעֵי בְרִית
יַחֲנִיף בַּחֲלַקּוֹת וְעַם יֹדְעֵי אֱלֹהָיו יַחֲזִקוּ וְעָשׂוּ׃
וּמַשְׂכִּילֵי עָם יָבִינוּ לָרַבִּים וְנִכְשְׁלוּ בְּחֶרֶב וּבְלֶהָבָה
בִּשְׁבִי וּבְבִזָּה יָמִים׃ וּבְהִכָּשְׁלָם יֵעָזְרוּ עֵזֶר
מְעָט וְנִלְווּ עֲלֵיהֶם רַבִּים בַּחֲלַקְלַקּוֹת׃ וּמִן־
הַמַּשְׂכִּילִים יִכָּשְׁלוּ לִצְרוֹף בָּהֶם וּלְבָרֵר וְלַלְבֵּן עַד־
עֵת קֵץ כִּי־עוֹד לַמּוֹעֵד׃

כמלאת שבעים שנה · בעת ההיא באו חנני: ויער כחו ולבבו · ובעתים והם רבים יעמדו על מלך הנגב: ולא תהיה ה' וסי' ולא תהיה זמה בתוככם · וכשלו איש באחיו · ולא תהיה עדת יי' כצאן · והיית רק למעלה · ולא תהיה זאת לך לפוקה דאביגיל · לא תקום ולא תהיה · ולא תהיה כראשונה וכאחרונה · ולא תהיה להם לאיש מוכיח: יחזיקו ד' חסרים בליש' וסימ' ויחזקו איש בראש רעהו · ויחזקו באלהים אחרים דמלכים · צרה החזיקתני · קדרתי שמה החזיקתני · והלדה ומחזקה · ועם ידעי אלהיו יחזקו: ונלוו ד' וסים' נמסר בסדר קרח וזכריה סימן ב':

רבינו סעדיה גאון

הנבואה וחרב בית המקדש כיעמב י"א את ביתו: והגביר ברית לרבים. מלך רומי אחר הבית יכרות ברית עם עירות וכרכין רבים מישראל שבוע אחד ורבים יקח עמו להיות לו ליועצים ולשרי צבא כגון יוסף בן גוריון הכהן וחביריו וכתוס חצי השבוע משבוע וחצי וכשאר חצי השבוע הם ב' שבועות י"ד שנה אז ישבית זבח ומנחה מישראל ועתה כי הגביר ברית שבוע אחד משכת ת"ב ונדעתי שלש שבועים שבועים ואולי חצי השבוע הכתוב אשר ישבית זבח ומנחה אולי הוא מיום אשר סבת התמיד בראשונה משכת י"א לצדקיהו ועד קרבת קץ תחילת הגלות הזה ופתרון חצי השבוע ג' ימים ומחצה יום לשנה והם אלף ור"פ חסר שנה וסברי' וזה עבר מכמה שנים כי למען כאשר בסוף הפסוק ועד כלה ונחרצה תתך על שומם כי אחרית תום חצי השבוע ישבית זבח ומנחה כי לא יהיה בנוי בית אלהינו עד אשר תהיה כלה ונחרצה בכל אלילי הארץ ובכל אלילי ירושלם ככתוב ועל כנף שקוצי' משומם ועד כלה ונחרצה תתך על שומם להעביר מירושלם ותבית השומם עד שובריה כאתור והאלילים כליל יחלוף וכתו' כי כלה ונחרצה שמעתי וזה דומה למה שנ' למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה כי ככלות מועד מועדים אין עוד ישועה עד כלות יד עם קדש והסולח יסלח לי ברחמיו אולי שגיתי הוא והבור ימהר ישועתינו במהרה בימינו אמן ונחזור לעניין ראשון: למעוזי ארצו. לתוקף ארצו: ולא ימצא · ולא יספיק להתאמן כמו שנ' תמצא ידך לכל אויביך: על כנו · על מכון מלכותו: ובימים אחדים · מועטים ימים אחדים מתרגמי' זעירין: בחלקלקות · בחנפות ולשון הרע ושפתי חלקות: ומן התחברות · מזמן שיתחבר עמו: ובמשמני · ובעשירי מדינה כמו כל איש שמן מתרגמי' עתיר: ובזור · יבזבז ויפזר ויתן פרס לחיילותיו כמו בזר עמים פזר: ויער כחו · כמו ולא יעיר כל חמתו לשון תוקף: ואכלי פת בגו · על שלחנו הם ישברוהו כי לא יעזרוהו: ושניהם המלכים לבבם למרע · על ישראל שהם מלך הצפון ומלך הנגב: על ברית קדש · מלך הצפון הוא יחשוב לגזור שמדות לבטל דת ברית קדש ועשה ושב לארצו: ציים · הם לונבר"דיים · כתיים הם [redacted] שה שכתב וצים מיד כתי' שיתחברו לילך לירושלם: ונכאה · למען כי ישבר ויפול תקפת חילו ואחריתו: ושב וזעם · על ישראל ויטלטלם מארץ ישראל: ויבן על עוזבי ברית קדש. הם הישמעאלים שבירושלם וחללו אחריכן המקדש המעוז: ומשכילי עם · הם בחוכי עמי: ונכשלו בחרב · שימותו על יחוד השם: ובהכשלם · האחרים בשמד זה יעזרו עזר מעט · ומן המשכילים שיכשלו כדי לצרף ולברר וללבן: על

אבן עזרא

ושב ישוב זה לארצו לרומא: ועמד על כנו · על תכונתו מלך שעביר נוגש ויהיה לו הוד מלכות וישבר ולא בהדר ועמד מלך אחר הפך תולדת הראשון שזה יהיה כבזה: בחלקלקות · במחשך בליעבה: וזרועות · חיילות: וגם נגיד · אחד מבני הורודוס: ומן · ובעבור שיתחברו אליו רבים ויקח עמהם ויעלה בהם ויתפש מדינות יחשב מחשבת ולא תהיה עתה על כן אמר ועד עת אחרית תקומנה: ויער · יעיר כמו ויקים [redacted] ולא יעמד · מלך הנגב [redacted] · מלך הצפון והנה חיל מצרים הוא השטוף ואחר כך ישלימו מלך הנגב ומלך הצפון: ושניהם · לבבם למרע · לעשות רע לארץ ישראל וטעם כזב שלא תקום עצתם ולא תצלח [redacted] קץ [redacted] ישראל בגולה וישוב מלך צפון לארצו: ולבבו על ברית קדש · להפר הוא הברית שהיתה בין מלכי רומא ובין יהודה בן חשמונאי ואחר שעשה חפצו ושב לארצו למועד שנה אחרת ישוב: ובא בנגב · היא ארץ מצרים · וטעם ולא תהיה כראשונה וכאחרונה כי בביאה ראשונה עשה [redacted] שהחריב בית המקדש גם מצרי' כי בביאה השנית היא [redacted] · הם האניות: וכתים · הם אנשי רומא [redacted] לארצו בבושת פנים: וזעם על ברית קדש · הוא אגריפס · ועשה · חיל כבד: ושב · לנגב: ויבן על עוזבי ברית קדש · הם אנשי ירושלם שקשרו על מלך רומא והרגו אנשיו וחללו המקדש המעוז שהיה לישראל כמו גאון עוזכם ובאה זאת המלה על דרך הארון הברית שפירושו הארון ארון הברית וככה הספר המקנה היין החמה ונתנו במקום הרביר התועבה וזהו השקוץ שומם · עתה ספר חרבן בית שני · ויש לתמוה מחכמי כרוקים שפירשו זה לעתיד ואמרו כי המקדש היא מ"כה שיחוגו עליה הישמעאלים והסירו התמיד האחם תפילות ונתנו השיקוץ עבודה זרה ואלו התועים איך יתכן שיקרא מקדש רק ירושלם לבדה וככה שמה בלשון ישמעאל בית ואיך הוא מ"כה קדש והלא פקחו אלה העורים את עיניהם וראו כי יש במ"כה שיקוץ עד היום והלא מרקולים שאליו יחוגו כל ישמעאל ממזרח וממערב לזרוק אבני' שם ואלה המפרשים חללו המקדש והגאון ז"ל אמר כי ועשה כרצונו המלך זהו הקדרי ראש מלכות ישמעאל וזה לא יתכן כי כתוב וכל חמדת נשים לא יבין וזה היה אוהב נשים ופירוש נשים מדינות וזה קרוב אל דרש ואיננו פשט ועוד מה יעשה בכתו' לאלוה אשר לא ידעוהו אבותיו ועוד אם היה אלוה נכרי אין תשובה ממרקולים כי זה ידעוהו אבותיו ולא סרו אנשי מ"כה לשמעתו עד שנשבע להם שלא יכיר עבודת מרקולים ואין צורך להאריך ובן היוצר חבר ספר במועד הקץ וגם כפתי דבריו ככלי יוצר טרם בא מועדו כי הוא מקוה מועד עבר וכלל אומר דבריו מדברי קץ גם דברי ר' שלמה בן גבירול רצה לקשור הקץ במחברת הגדולה על פני הכוכבים העליונים גם דברי ר' אברהם הנשיא בספר קצים ודברי היוצר ודברי ר' יצחק בן לב וכל החושבים המלות או האותיות בחשבון גימטריא הכל הבל ורעות רוח כי דניאל לא ידע הקץ ואף כי הבאים אחריו רק רמז המלאך דבר כאשר אפרש רק לא פירש מתי יהיה ועתה אשוב לפרש: ומרשיעי ברית. ידבר על טיטוס שעזבו מישראל בריתם · וטעם בחלקות כמו דברו לנו חלקות על כן אחריו ועם יודעי אלהיו הוא השם הנכבד יחזיקו לבם: ועמו · כאשר צוס בתורתו: ומשכילי עם · זה דור אנשי המשנה ז"ל וטעם ונכשלו גזרות שעברו עליהם: ובהכשלם · הטעם שהשם לא יניחם למחות שמם: ונלוו עליהם · עם המאמינים בדת [redacted] בכל דור ודור עד עת קץ בא הגואל לישראל: ועשה

דניאל

כרצונו ד׳ חסרים בליש׳ וסימ׳ נמסר בסי׳ פ׳ סימ׳ ח׳ ובסדר ויחי׃ נעשתה ט׳ וסימ׳ והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה׃ נעשתה התועבה הזאת בישר׳ והגד לך ושמעת ודרשת׃ ואחיתפל ראה כי לא נעשתה׃ ויקם יי׳ את דברו אשר דבר עלינו ב׳ בפסוק׃ עד כלה זעם כי נחרצה׃ וידעו כי מאת אלהינו נעשתה המלאכה׃ ברבים ב׳ וסי׳ לכן אחלק לו ברבים׃ והמשילם ברבים ואדמה יחלק׃ וכא ז׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בספרא סימן י״א ובשמואל ב׳ סימן ז׳ וישעיה סימן כ״ז׃ וראשית ו׳ וסי׳ ראובן בכורי אתה׃ ראשית דגנך תירשך

וְעָשָׂה כִרְצוֹנוֹ הַמֶּלֶךְ וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְגַּדֵּל עַל־כָּל־אֵל וְעַל אֵל אֵלִים יְדַבֵּר נִפְלָאוֹת וְהִצְלִיחַ עַד־כָּלָה זַעַם כִּי נֶחֱרָצָה נֶעֱשָׂתָה׃ וְעַל־אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו לֹא יָבִין וְעַל־חֶמְדַּת נָשִׁים וְעַל־כָּל־אֱלוֹהַּ לֹא יָבִין כִּי עַל־כֹּל יִתְגַּדָּל׃ וְלֶאֱלֹהַּ מָעֻזִּים עַל־כַּנּוֹ יְכַבֵּד וְלֶאֱלוֹהַּ אֲשֶׁר לֹא־יְדָעֻהוּ אֲבֹתָיו יְכַבֵּד בְּזָהָב וּבְכֶסֶף וּבְאֶבֶן יְקָרָה וּבַחֲמֻדוֹת׃ וְעָשָׂה לְמִבְצְרֵי מָעֻזִּים עִם־אֱלוֹהַּ נֵכָר אֲשֶׁר הִכִּיר יַרְבֶּה כָבוֹד וְהִמְשִׁילָם בָּרַבִּים וַאֲדָמָה יְחַלֵּק בִּמְחִיר׃ וּבְעֵת קֵץ יִתְנַגַּח עִמּוֹ מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וְיִשְׂתָּעֵר עָלָיו מֶלֶךְ הַצָּפוֹן בְּרֶכֶב וּבְפָרָשִׁים וּבָאֳנִיּוֹת רַבּוֹת וּבָא בַאֲרָצוֹת וְשָׁטַף וְעָבָר׃ וּבָא בְּאֶרֶץ הַצְּבִי וְרַבּוֹת יִכָּשֵׁלוּ וְאֵלֶּה יִמָּלְטוּ מִיָּדוֹ אֱדוֹם וּמוֹאָב וְרֵאשִׁית בְּנֵי עַמּוֹן׃ וְיִשְׁלַח יָדוֹ בַּאֲרָצוֹת וְאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא תִהְיֶה לִפְלֵיטָה׃ וּמָשַׁל בְּמִכְמַנֵּי הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף וּבְכֹל חֲמֻדוֹת מִצְרָיִם וְלֻבִים וְכֻשִׁים בְּמִצְעָדָיו׃ וּשְׁמֻעוֹת יְבַהֲלֻהוּ מִמִּזְרָח וּמִצָּפוֹן וְיָצָא בְּחֵמָא גְדֹלָה לְהַשְׁמִיד וּלְהַחֲרִים רַבִּים׃ וְיִטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ בֵּין יַמִּים לְהַר־צְבִי־קֹדֶשׁ וּבָא עַד־קִצּוֹ וְאֵין עוֹזֵר לוֹ׃

יב וּבָעֵת הַהִיא יַעֲמֹד מִיכָאֵל הַשַּׂר הַגָּדוֹל הָעֹמֵד עַל־בְּנֵי עַמֶּךָ וְהָיְתָה עֵת צָרָה אֲשֶׁר לֹא־נִהְיְתָה מִהְיוֹת גּוֹי עַד הָעֵת הַהִיא וּבָעֵת הַהִיא יִמָּלֵט עַמְּךָ כָּל־הַנִּמְצָא כָּתוּב בַּסֵּפֶר׃ וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת־עָפָר יָקִיצוּ אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם׃ וְהַמַּשְׂכִּלִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד׃ וְאַתָּה דָנִיֵּאל סְתֹם הַדְּבָרִים וַחֲתֹם הַסֵּפֶר עַד־עֵת קֵץ יְשֹׁטְטוּ רַבִּים וְתִרְבֶּה הַדָּעַת׃ וְרָאִיתִי אֲנִי דָנִיֵּאל וְהִנֵּה שְׁנַיִם אֲחֵרִים עֹמְדִים אֶחָד הֵנָּה לִשְׂפַת הַיְאֹר וְאֶחָד הֵנָּה לִשְׂפַת הַיְאֹר׃ וַיֹּאמֶר לָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאֹר עַד־מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת׃

תכינא דפסוק׃ וראשית כל בכורי כל ב׳ בפסוק׃ שמנים ימשחו׃ וכא בארץ הצבי׃ ושמועות ג׳ חסרים בליש׳ וסימ׳ בבא שמעת שאול ויהונתן׃ מי האמין לשמעתינו׃ ושמעו׳ יבהלוהו ממזרח׃ השר ד׳ פתחין וסימני׳ השר שואל והשופט בשלום׃ וכנניה השר דמשא החמשי לחדש החמישי השר שבהות הזרח׃ יעמד מיכאל השר׃ ורבים ו׳ וסימ׳ ורבים השיב מעון׃ ורבים מביאים מנחה ליי׳ לה׳׃ ורבים מהכהנים ב׳ בפסוק עזרא׃ ורבים מישני אדמת עפר יקיצו׃ ורבים מעמי הארץ מתיהדים׃ לחיי ג׳ וסימ׳ בסדר נח׃ וראיתי י״ב וסימ׳ וראיתי את הדם ופסחתי עליכם׃ וראיתי כה והגדתי לך׃ וראיתי לבית גבא׃ וראיתי והנה עליהם גידים וכשר עלה׃ וראיתי אני שיש יתרון לחכמ׳ מן הסכלות׃ וראיתי כי אין טוב מאשר ישבח האדם׃ וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון׃ וראיתי את כל מעשה האלהים׃ כי איככה אוכל וראיתי ב׳ בפסו׳׃ וראיתי אני דניאל לבדי את המראה׃ והנה שנים אחרים׃

אבן עזרא

ועשה׃ זה קוסטנטין שהיה מלך גדול על בבל ופרס ומצרים ואפריקא ורומניאה ורומי ומערב הוא שבנה קוסטנטינא כדמות רומא ונקראת על שמו [redacted] אנשי מלכותו להשיבם אל תורתו בבל ומצרים והכל עד שבא ראש מלכות ישמעאל והשיב בבל לדתו גם חביריו השיבו פרסיים והסבאים ומצרים ואפריקא לדתו והכית תורת רומא׃ וטעם ויתרומם בלבו׃ [redacted] וזה הוא הפליסית ודבר האם והמשכיל יבין והנה אמר המלאך עליו והצליח עד כלה זעם מישראל כי כבר נגזר׃ ועל׃ הטעם שהניח תורת אבותיו הם שהיו ברומא עובדים כוכב צדק׃ ועל כל אלוה׃ שאוהב את הנשים ישוב לתורתם מרוב חשקו [redacted] והטע [redacted] ועשה׃ זאת קוסטנטינא׃ [redacted] אשר יכיר׃ הם השרים שרי מלכותו שעזרוהו למלאות חפצו לבנות עיר כמתכונת רומא עד הנה דברי המלאך וכבר עברו אלו הדברים אשר היו עתידים בימי דניאל׃ ועתה יחל לדבר על העתידות שבאחרו ודע כי רומא היא צפונית מערבית לארץ ישראל גם קוסטנטינא היא צפונית ובעת קץ שיגיע קץ מלך הצפון אשר אמר והצליח עד כלה זעם אז יבא קץ הגואל כאשר יפרש והנה לא הזכיר מתי יהיה זה רק הזכיר כי זה המלך והטעם בנו אשר יבא ועשה מלחמה עם מלך מצרים וילכוד את מצרים וילך לארץ ואז יהרג ואחר ימים ידועים במספר מיום מותו יבא הגואל לישראל׃ יתנגח עמו מלך הנגב׃ הוא מצרים ואין לחוש שתהיה מצרים אז זה דת שתהיה׃ וישתער עליו מלך הצפון׃ על מלך מצרים כמו בסופה ובסערה ואם הוא כתוב בס״ן כמו הסירו ולא ידעתי ורבים ככה׃ ובא׃ זה מלך צפון שהוא מלך קוסטנטינא אל ארץ הצבי והטעם אלו ימלטו מידו הדרים במקומות שהיו שם אדום ומואב וראשית בני עמון ויש בין ימי סנחריב וזאת הנבואה שנים רבות׃ וישלח ידו׃ מלך צפון׃ ומשל במכמני׃ תרגום ואשר לא צדה ודלא כמן ליה אולי הוא מגזרת דרכמונים וכושים הם סמוכים למצרים יהיו במצעדיו של מלך צפון שיסורו אל משמעתו׃ ושמועות יבהלוהו׃ מלך צפון ממזרח ומצפון הוא בבל ופרס והטעם הקרן הקטנה שהזכיר בנבואתו׃ ויבא׃ מלך צפון׃ עד קצו׃ ושם ימות וזהו והצליח עד כלה זעם׃ ובעת׃ אז בא היום והגיע העת שאמר עד די כורסון רמיו ועתיק יומין יתיב ולא נוכל לפרש כי יעמד מיכאל עמידה לבד הוא רק עמד להפיל בשאות כל מלכי הארץ והעד הכתו׳ אחריו העומד על בני עמך וזאת הצרה תהיה על כל העולם ולא ימלטו רק בעבור היות מיכאל השר הגדול על ישראל על כן ותמלט עמך כל הנמצא כתוב בספר והם הצדיקים וכתוב ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי השם׃ ורבים׃ אמר הגאון כי פירושו אלה שיקיצו יהיו לחיי עולם ואלה שלא יקיצו יהיו לחרפות ולדראון עולם כמו והיו דראון והמלה אחת והפירוש חרפה והגאון אמר כי רבים הם המעטים כמו ורבים מביאים מנחה ורבים מעמי הארץ מתיהדים ורבים יחלו פני נדיב והטעם לפי דעתי שהצדיקים שמתו בגלות יחיו בבוא הגואל כי עליהם כתו׳ כימי העץ ימי עמי ואז יתענגו בלויתן וכזיז ובבהמות וימותו פעם שנית ויחיו בתחית המתים בהיותם בעולם הבא שאינם אוכלים ושותים רק נהנים מזיו שכינה ואחר כי כן פירוש ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין שבו כחתם הספר׃ ורבי ישועה אמר כי ישני עפר משל על ישראל שהם בגלות כמו מתים והנה הגואל יבוא לטוב לצדיקי ישראל ולרע לרשעיהם והמשכיל יבין הנכון משני הפירושים ודברי חכמים עוזרים הגאון ז״ל׃ והמשכילים׃ כזוהר הרקיע׃ שיקבל האור והמצדיקים לרבים מעלתם גדולה על כן אמר ככוכבים לעולם ועד כי מעלת [redacted] מתמעלת הגלגלים אף כי הרקיע שהוא למטה מן הגלגלים׃ ואתה סתום הדברים׃ מיכולת לדעתם וחתום הספר שלא ירדנו רק מי שראוי לראותו׃ עד עת קץ׃ פירושו׃ ישוטטו׃ כמו ישוטטו לבקש דבר יי׳׃ וראיתי׃ שנים׃ מלאכים׃ וטעם אחרים שלא היה א[redacted] כל הכתוב למעלה׃ ויאמר׃ האחד מהם׃ לאיש׃ כמו איש לא נעדר ושאל אותו עד מתי קץ הפלאות וכל זה שמע דניאל׃ ואשמע

רבינו סעדיה גאון

על כל אל׃ על כל תקיף כמו אילי הארץ׃ ועל אל אלים ידבר׃ דברים של הכעסות על מלך עולמים עד יכלה הזעם מישראל ויעשה הבורא כלה וכחרבה באויבי ישר׳׃ יתנגח׃ יתקוטט׃ וישתער׃ כמו סערת חימה׃ בארץ הצבי׃ בארץ ישראל ארץ רצון צביונו׃ במכמני׃ במטמוני מקום סתר מטמון מארב מתרגמינן כמנא׃ ואמנם הכייד יטמון בארץ הפח ואשר לא צדה מתרגמי׳ ודלא כמן׃ ולובים׃ שם אומה כדכתיב ומצרי׳ ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים ולובים עם אחד הוא׃ במצעדיו׃ במסעדיו בחילוף סמך בצד״י׃ אהלי אפדנו׃ לשון אפידת אפוד ענין מכסה כיור כאפוד בד חשוב שבבגדים כן אהלי אפדנו חשובים שבאהליהם׃ ויטע׃ ויכטה כמו לנטוע שמים לנטות שמים ואשר כתב ויטע הוא מטע היהדות בארץ אז יבוא עד קצו של גלות׃ ואין עוזר לו׃ כי יפול שר אדום ממרום ויעמוד מיכאל השר הגדול על עזרת ישראל׃ והיתה עת צרה׃ הוא יום הריגת נחמיה בן חושיאל ככתוב והביטו אלי את אשר דקרו׃ כל הנמצא כתוב בספר׃ אלו הצדיקים ככתוב ויכתב בספר זכרון לפניו׃ ורבים מישני אדמת עפר יקיצו׃ זו תחיית מתי ישראל שגורלם לחיי עולם׃ ואלה שלא יקיצו הם עוזבי יי׳ אשר ירדו לדיוטה התחתונה של גיהנם והיו דראון לכל בשר׃ דראון די ראון כדמתרגמי׳ מיסת חזיא׃ והמשכילים׃ בתורה יזהירו כזוהר הרקיע׃ ומצדיקי הרבים׃ אלו מלמדי תינוקות ומוכיחי ישראל ככוכבים׃ ואתה דניאל סתום הדברים׃ וכותבם בחידות סתומות׃ חתום דברים חתומי׳ עד עת קץ שישוטטו רבים תלמידי חכמים׃ ותרבה הדעת׃ לבאר החזון ולא ימינו׃ לבוש הבדים׃ בגדים לבנים כבגדי כהונה בגדי הבד׃ קץ הפלאות׃ קץ הגאולה׃ וירם

ולא אבין ד׳ וסימ׳ ואני שמעתי ולא אבין׃ הן יעבר עלי ולא אבין׃ הן קדם אהלך ואיננו׃ מי זה מעלים עצה׃ ומעת ב׳ וסימ׳ אשר סר אמציהו מאחרי יי׳׃ ובעת הוסר התמיד׃
הוסר ב׳ וסימ׳ כאשר הוסר חלב מעל זבח׃ ומעת הוסר התמיד׃ שקוץ ב׳ מל וסימ׳ השקוץ משומם׃ ולתת שקוץ שומם׃ לקץ ב׳ דגשי׳ וסימנ׳ ויפח לקץ
ולא יכזב׃ ואתה לך לקץ ותנוח׃

וָאֶשְׁמַע אֶת־הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל
לְמֵימֵי הַיְאֹר וַיָּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל־הַשָּׁמַיִם ג׳ ח׳ ת׳
וַיִּשָּׁבַע בְּחֵי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וָחֵצִי וּכְכַלּוֹת ו׳ רפין
נַפֵּץ יַד־עַם־קֹדֶשׁ תִּכְלֶינָה כָל־אֵלֶּה׃ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי ל׳ ל׳ ל׳
וְלֹא אָבִין וָאֹמְרָה אֲדֹנִי מָה אַחֲרִית אֵלֶּה׃ וַיֹּאמֶר ר׳
לֵךְ דָּנִיֵּאל כִּי־סְתֻמִים וַחֲתֻמִים הַדְּבָרִים עַד־עֵת קֵץ׃ ל׳
ל׳ ל׳ ל׳ יִתְבָּרְרוּ וְיִתְלַבְּנוּ וְיִצָּרְפוּ רַבִּים וְהִרְשִׁיעוּ רְשָׁעִים
וְלֹא יָבִינוּ כָּל־רְשָׁעִים וְהַמַּשְׂכִּלִים יָבִינוּ׃
ל׳ דק׳ ל׳ ומל׳ וּמֵעֵת הוּסַר הַתָּמִיד וְלָתֵת שִׁקּוּץ שֹׁמֵם יָמִים
ל׳ ל׳ אֶלֶף מָאתַיִם וְתִשְׁעִים׃ אַשְׁרֵי הַמְחַכֶּה וְיַגִּיעַ
ל׳ לְיָמִים אֶלֶף שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה׃
ל׳ דסמי׳ ל׳ דגשי׳ ל׳ ל׳ וְאַתָּה לֵךְ לַקֵּץ וְתָנוּחַ וְתַעֲמֹד לְגֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין׃
ל׳ וכל יד ימין דכל

סכום פסוקי ספר דניאל שלש מאות וחמשים ושבעה
וסי׳ שנו וחציו ביה בליליא קטיל בלשאצר הרגישו

רבינו סעדיה גאון

מרם ימינו. בשבועה ככתוב הרימותי ידי אל יי׳׃ כי למועד מועדים. כיככלות מועד מועדים וחצי עדיין אין ישועה עד כלות נפץ יד עם קדש כלומר ואף על פי שיעברו כל החשבונות אין מבין עת הישועה זולתי אלהינו מרוב עונותינו בזה הסימן ככלות גלות נפץ יד עם קדש בהדל׳ הדורות אז תכלנה כל אלה הצרות ואין אתנו יודע עד מה מאחר אשר אמר המלאך לדניאל לך דניאל כי סתומים וחתומים הדברים אנו אין בנו כח לעמוד על סוד החשבונות של ימים ושנים אתכם בזה נתבונן כי קרבנות השנה אלף מאתים ותשעים הם עם תמידים ומוספין וכל קרבנות עדה וציבור יחיד ונשיא ומלך ואשר כתב אף שלש מאות ושלשים וחמש אין לידע עד יערה עלינו רוח ממרום להבחין ביאת גואל לגואלינו אמן׃ ואתה לך לקץ׃ לבית עולמך בעת ימלאו ימיך ותנוח עם הצדיקים לגורלך המזומן והצפון לך בגן עדן כי זמן הגאולה אינו גלוי לכל בשר ולכל מלאך אלא לקץ הימין לקץ אשר אושיע ימיני אשר החזרתי אחור מפני אויב אז אושיע ירושלם כדכתיב אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני ואומר הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו׃

תם ונשלם פירוש דניאל תהלה לאל מושיע וגואל

אבן עזרא

ואשמע. הטעם שישבעו בדבר שומר כמו אחת נשבעתי בקדשי הוא היכל הקדש והוא השמים כמו כי אשא אל שמים ידי כבר פירשתיו כי מלת עולם נכח חי העולמים הוא השם המחיה הכל והטע׳ המעמידם כמו החיים לאדם וככה ואתה מחיה את כולם׃ ואני שמעתי ולא אבין. והנה התברר כי דניאל לא הבין קץ ביאת הגואל׃ ויאמר. טעם לך כאומר לך לדרכך ואל תשאל יותר כי סתומים וחתומים הדברים וזה לאות כי בגעת הקץ יבינו המשכילים רמיזות המלאך על כן אחריו יתבררו ויתלבנו משל מהנזיות לכסות שתתחכמנה ותקבלנה האמת׃ ומעת. פירשתיו. ואח׳ אחריו אשרי המחכה ויגיע והטעם שזה המספר כמו חצי שבוע והנה קרוב משלש שנים וחצי עמד הבית השני בלא עולה ואחר כן חרב והלכו ישראל בגולה וקרוב מהמספר הזה יעמדו ישראל בצרה גדולה שלא כהיתה כמוה עם הקרן הקטנה והיא מלכות ישמעאל כי רוב הגולה בארצם וזה הוא יתיהבון בידיה עד עדן עדנין ופלג עדן ואין בלשון ארמית סימן לשני׳ כמו בלשון הקדש שנתים דרכים והעד יפל באחת משתי׳ ולשון רבים דרכים והפחות שלשה על כן כתי׳ עדן שנה אחת כמו למועדה מימים ימימה והנה ועדנין שלש שנים וחצי שנה על כן ים צורך לנו והו למועד מועדים וחצי כי למועד משרת הוא כמו למועד חדש האביב והנה מועדים שלשה ובעבור היות חצי שנה בקרוב הוצרך לפרש מספר הימים וזהו אשרי המחכה ויגיע והטעם כי יסבול הצרה הגדולה כי שם כתוב להשביע זמנין ודת וחבר דניאל אלה המספרים שאינן בזמן אחד בעבור כי קרוב ממספר הימים שעמדה ירושלם בצרה לפני הגלות כמספרם יהיו הימים שיעמדו ישראל בצרה גדולה לפני בא הגואל והנה התברר כפי הפירוש הזה כי כאשר יצא מלך צפון ויקח מצרים אחר שלש וחצי יבא הגואל לישראל רק לא ידענו עד עתה מתי יצא זה המלך הנזכר אל ארץ מצרים׃ ואתה. לקץ הימין. הנו״ן תחת מ״ם וכמוהו ואתה קח לך חטין ועליה יכרעון אחרין ולא יאמין בחיין גם מלת בנימן. אמר יפתבן עלי כי זה הפסוק דברי דניאל לכל משכיל שילך לו ולא יחפש על קץ הימים עד שימצאנו מי שנגזר השם לבא הגואל בימיו וזה טעם ותעמוד לגורלך אם נגזר להיותך חי וזה הפירוש רחוק וכמה היה ככבד מאד פירוש הגאון אילו היה מספר לנו מה טעם לעמוד בגורל עם קץ הימים כי הכל הם דברי מלאך ולא דברי דניאל׃

נשלם ספר דניאל במרחשון שנת ארבעת אלפים ותתקי״ו בעיר רדוס והודות לשם לבדו שעזר ברוב חסדו את אברהם עבדו הוא המחבר הוא הסופר׃

שטה כל חד וחד ל׳ דכו׳ וכל מלה אחרי מן לישנ׳ דכו׳ וסי׳ אמנם ויאמר ה׳ אל אברהם למה זה · וכל האמנם דכו׳ · במצור כה אמר סנחריב דד״ה · וכל במצור ובמצוק דכו׳ · וכל וכחול כבר דכו׳ · זכר׳ קמץ כי דורש דמם אותם · וכל לשון זכר דכו׳ · חבלי ויפלו חבלי בנשה עשרה · וכל בחבלי דכו׳ · יגע גם אור רשעים ידעך · וכל

כה אמר יי בעת רצון עניתיך

וביום ישועה עזרתיך ואצרך

ואתנך לברית עם להקים ארץ

להנחיל נחלות שוממות

חד מן ל״ב מלין דכתי׳ א׳ בסוף תיבותא ולא קרי׳ וסי׳ רפוא למטה בנימן פלטי בן רפוא · ההלכוא אחריה׳ נקיא מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה בחמס · נגוא ומני

ובשנת

אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לִכְלוֹת דְּבַר־יְהוָה מִפִּי יִרְמְיָה הֵעִיר יְהוָה אֶת־רוּחַ כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרַס וַיַּעֲבֶר־ ה׳ · ג׳ חס׳ · ט׳ קוֹל בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וְגַם־בְּמִכְתָּב לֵאמֹר׃ כֹּה יה׳ סף׳ ובתריה ב׳ מלין אָמַר כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כֹּל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ב׳ חס׳ יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא־פָקַד עָלַי לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת בִּירוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה׃

אבן עזרא

מטית רוח בן בטוח · קנין שכל מנהו בהיר ·
סוכן בלבב ברי מחשב · מואש חמוץ סוכה יהיר ·
הוא יורני למשיל סודות · חלקי עזרא סופר מהיר ׃

ובשנת · מלת בשנת דבקה כמלת אחת כי כל שם מספר ושם דבר שנים רק להורות באיזה זמן ממספר האחרי׳ היה כן יתמך הדבר לאחד מהמספרי׳ כאשר מצאנו בשנת שלש בשנת שבע גם כן המספרים דבקים בדברים להודיע ולהורות מהם מה הם הדברים כאמרנו שני אנשי׳ שלשת הכשת ארבעת ימים שמונת הבקר ופי׳ בשנת אחת למלכו על בבל כי מקדם היה מלך פרס ומלת אחת אמרו המדקדקי׳ שהיא חסרת דלת אחרת ואותיות העקר שהם דג״ש קטף עץ חסד אינם נגרעים לעולם זולתי הכפולים המדומים מהעין והלמ״ד והנכון להיות אחד לזכר ואחת לנקבה שתי לשונות בענין אחד ושנים שרשים וכן אחד עשר ועשתי עשר בענין אחד ׃ לכורש · יש שהמלה נהפכת מן וכשר הדבר כי כבר כנהו בשמו הנביא ישעיהו על הכפרון שיעשה עם יש׳ וזהו שאמר הוא יבנה עירי וגלותי ישלח ׃ לכלות · לעת כלות דבר השם שיצא מפי ירמיהו שיפקדם לפי מלאת למלכות בבל שבעים שנה ויוציאם מעבדות כי כן כתוב בדברי הימים ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכו׳ פרס כי בשנת אחת לכורש היו נ״ב לחרבן ירושלם ובטלה העבודה עד רצתה הארץ את שבתותיה ובשנת ב׳ לדריוש נשלמו ע׳ שנה לחרבות עיר הקדש כי כן כתו׳ אשר זעמת זה ע׳ שנה ׃ העיר · ה׳ את רוחו לבנו׳ עירו ׃ וגם במכתב · כתחם עם טבעתו ׃ כה · ב׳ הפסוקים האלה הם דבקים כי הוא היה המכתב ׃ אלהי השמים · ולא אמר אלהי הארץ כי כבר נתנה לבני אדם וכן הוא אומר כל ממלכות הארץ נתן לי יי׳ ׃ פקד · לשון פקיד וטעמו נתן הפקידות עלי ׃ ביהודה · בארץ יהודה ׃ יהי

רשי

ובשנת אחת לכורש מלך פרס · סדר ספר זה כדור ומסוף אחר ספר דניאל כמפורש בבבא בתרא והמלה מוספת מזה לזה שנאמ׳ בדניאל בשנת אחת למלכו אני דניאל בינותי בספרים מספר השנים אשר היה דבר יי׳ אל ירמיהו הנביא למלאות לחרבו׳ ירושלם שבעים שנה וכן הולכת ומספרת כל הפרשה בחרבן הבית וזמן גלות בבל ואת וידוייו אשר התודה על חטאות ישר׳ ותחלת סדר ספר זה כך הוא שלאחר שנהרג בלשצר מלך דריוש המדי שנאמר ודריוש מדאה קביל מלכותא וגו׳ ולאחר מיתת דריוש מלך זה כורש מלך פרס ובשנת אחת למלכו הושלמו שבעי׳ שנה לפקידת גלות בבל מיום שגלה יהויקים שנ׳ לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וגו׳ · שחזרו ישרא׳ מגלות בבל לארץ ישראל ובאותה שנה בשנת אחת לכורש יסדו ישרא׳ יסוד בית המקד׳ וכרי יהודה ובנימן הלשינו עליהם לכורש מלך פרס וצוה לבטל המלאכה שלא לבנות עוד בנין בית המקדש והיו ישר׳ בטלים שלא בנו הבית כל מלכות כורש ואחשורוש שמלך אחריו עד שנת שתים למלכו׳ דריוש בן אחשורוש מלך פרס שהוא דריוש בן אסתר ובשנת שתים למלכותו התחילו לבנו׳ בית המקדש עד אשר הושלם הבנין ומשנה אחת לכורש עד שנת שתים לדריוש בן אחשורוש מלך פרס שנבנה הבית בימיו היו שמנה עשרה שנה לקיים מה שנאמר למלאות לחרבות ירושלם ע׳ שנה וגו׳ ועכשו בשנת שתים לדריוש הושלמו ע׳ שנה למלאות לחרבות ירושלם חרבן הבית שגלה צדקיה ומגלות יהויקי׳ עד גלות צדקיה שנחרב הבית היו שמנה עשרה שנה ועכשו בשנת אחת לכורש מלך פרס הושלמו ע׳ שנה מגלות יהויקים שגלו ישרא׳ לבבל ובכך נתקיים המקרא שנ׳ כי לפי מלאת לבבל שבעי׳ שנה אפקוד אתכם וגו׳ וזו היא הפקידה שחזרו ישרא׳ על אדמתם ובנו יסוד בנין הבית אע״פ שלא נגמר עכשיו נמצא שהיו נ״ב שנה מגלות צדקיה שנחרב הבית עד שנה אחת לכורש מלך פרס ושמנה עשרה לאחר שנה אחת לכורש שהיא שנת שתים לדריוש מלך פרס הושלמו שבעים שנה לחרבות ירושלם מגלות צדקיהו שנחרב הבית עד שתים לדריוש שהתחילו ישראל לבנות הבנין וגמרוהו וכן מוכיח בסדר עולם ובמסכת מגילה ובספר זה כאשר באר׳תי ׃ לכלות דבר יי׳ מפי ירמיה · לזמן אשר הושלם דברו של הקב״ה אשר דבר ירמיהו הנביא שנ׳ כי לפי מלאות לבבל וגו׳ ׃ העיר את רוח · רצון ׃ קול כרוז הכריז בכל מלכותו ׃ וגם במכתב · ואף מכתבו שלח בכל מלכותו על דבר זה ׃ לאמ׳ · וכה אמ׳ להם בהכרזת הכרוז ובאגרת מכתבו אשר הכריז אשר שלח בכל מלכותו כה אמ׳ כורש מלך פרס וגו׳ ׃ נתן לי · שאני מלך ושליט על כל הממלכו׳ ׃ והוא פקד עלי · צוה עלי על ידי ישעיה הנביא לבנות לו בית המקדש בירושלם כמו שנ׳ בספר ישעיה האומר לכורש רועי וכל חפצי ישלים ולאמר לירושלם תבנה והיכל תוסד כה אמר יי׳ למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו וגו׳ וכבר נאמר נבואה זו על ידי ישעיה ׃ בירושלם אשר ביהודה · אשר במדינת יהודה · מי

186

ויעל ז׳ רפין וסימנ׳ נמסר בסוף ספר שמואל: גר שם ד׳ דסמיכי וסימנ׳ ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית. והוא לוי והוא גר שם. וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל. וכל הנשאר מכל המקומות: מקומו ו׳ חסרים בליש׳ וס׳ ואיש ישראל מגיח ממקמו. הסר המלכים איש ממקמו. נסע יצא ממקמו. עוז וחדוה במקומו. וינשאוהו

מי־בכם מכל־עמו יהי אלהיו עמו ויעל לירושלם
אשר ביהודה ויבן את־בית יהוה אלהי ישראל הוא
האלהים אשר בירושלם: וכל־הנשאר מכל־
המקמות אשר הוא גר־שם ינשאוהו אנשי מקמו
בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה עם־הנדבה לבית
האלהים אשר בירושלם: ויקומו ראשי האבות
ליהודה ובנימן והכהנים והלוים לכל העיר
האלהים את־רוחו לעלות לבנות את־בית יהוה
אשר בירושלם: וכל־סביבתיהם חזקו בידיהם
בכלי־כסף בזהב ברכוש ובבהמה ובמגדנות לבד
על־כל־התנדב: והמלך כורש הוציא
את־כלי בית־יהוה אשר הוציא נבוכדנצר מ
מירושלם ויתנם בבית אלהיו: ויוציאם כורש
מלך פרס על־יד מתרדת הגזבר ויספרם לששבצר
הנשיא ליהודה: ואלה מספרם אגרטלי
זהב שלשים אגרטלי־כסף אלף מחלפים תשעה
ועשרים: כפורי זהב שלשים כפורי כסף משנים
ארבע מאות ועשרה כלים אחרים אלף: כל־כלים
לזהב ולכסף חמשת אלפים וארבע מאות הכל
העלה ששבצר עם העלות הגולה מבבל לירושלם
: ואלה בני המדינה העלים משבי
הגולה אשר הגלה נבוכדנצור מלך־בבל לבבל
וישובו לירושלם ויהודה איש לעירו: אשר־באו
עם־זרבבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי
בלשן מספר בגוי רחום בענה מספר אנשי עם

ישראל: בני פרעש אלפים מאה שבעים
ושנים: בני שפטיה שלש מאות שבעים
ושנים: בני ארח שבע מאות חמשה
ושבעים: בני־פחת מואב לבני ישוע
יואב אלפים שמנה מאות ושנים עשר:
בני עילם אלף מאתים חמשים וארבעה:
בני זתוא תשע מאות וארבעים וחמשה:
בני זכי שבע מאות וששים: בני בני שש
מאות ארבעים ושנים: בני בבי שש מאות
עשרים ושלשה: בני עזגד אלף מאתים
עשרים ושנים: בני אדניקם שש מאות
ששים וששה: בני בגוי אלפים חמשים
וששה: בני עדין ארבע מאות חמשים
וארבעה: בני־אטר ליחזקיה תשעים
ושמנה: בני בצי שלש מאות עשרים
ושלשה: בני יורה מאה ושנים עשר:
בני חשם מאתים עשרים ושלשה:
בני גבר תשעים וחמשה: בני בית־לחם
מאה עשרים ושלשה: אנשי נטפה חמשים
וששה: אנשי ענתות מאה עשרים ושמנה:
בני עזמות ארבעים ושנים: בני קרית
עָרים כפירה ובארות שבע מאות וארבעים ו
ושלשה: בני הרמה וגבע שש מאות עשרים
ואחד: אנשי מכמס מאה עשרים ושנים:
אנשי בית־אל והעי מאתים עשרים ושלשה:

וישיבהו אל מקמו. ינשאוהו אנשי מקמו. וכל אוריתא ואיוב דכו׳ במ״ב וסימ׳ ולא יכירנו עוד מקומו. אף לזאת יחרד לבי: מתרדת ב׳ וסימ׳ הגזבר. שבאל: אגרטלי ב׳ ובפסוק

רשי

מי בכם. כך היה מכריז וכותב לכל המלכות מי בכם מכל עמו של הקב״ה יהי הקב״ה בעזרו ויעלה לבנות ביתו אשר בירושלם: וכל הנשאר. וכל יהודי הנשאר במקומו שלא לעלות מחמת שאין לו ממון: ינשאוהו. מצוה אני לאנשי מקומו שיעזרוהו וינשאוהו בכסף ובזהב ורכוש ובהמות למען יוכל לעלות לירושלם עם הנדב׳ אשר יתנדבו אנשי מקומו לבנין הבית שאף האומו׳ יש בהם אשר היו מתנדבי׳ נדבה לבנין הבית: לבית האלהים אשר בירושלם. עד כאן הכרזת הכרוז ושליחות אגרת המכתב: ליהודה ובנימן. אותן ראשי האבות אשר לשבטים הללו של יהודה ובנימן: לכל העיר. עם כל אותם שהעיר יי׳ רוחו לעלות ולבנו׳ הבית עלו לירושלם לבנו׳ הבית: וכל סביבותיהם. וכל האומות שהיו שכניהם של ישראל סייעו והחזיקו ידי היהודים בזהב ובכסף ומתנות הללו למען יוכלו לעלות לירושלם: לבד על כל התנדב. כל זאת היו עושים שכיני היהודים לבד מה שהם מתנדבים מעצמם לבנין הבית: ויתנם בבית אלהיו. אשר נתנם נבוכד נצר בבית ע״ז שלו: על יד מתרדת הגזבר. כך שמו של גזבר אשר לכורש וצוהו כורש להוציאם: ויספרם. הגזבר הזה מנה אותם ומסרם לששבצר למען ישאם ויוליכם לירושלם ואמרו רבותינו הוא ששבצר הוא דניאל ולמה נקרא שמו ששבצר שעמד בשש צרות: הנשיא ליהודה. הוא הנשיא אשר לשבט יהודה: מספרם. של כלי בית יי׳: אגרטלי. מיני כלים הם: מחלפים. הם סכינים והוא לשון בית החלפות שעל כן שהיו נותנין בה הסכינין היתה נקראת לשכת בית החלפות: כפורי. מזרקים. ונקראו כפורי בלשון קנות כמאן דכפר ידיה בגלימא דחבריה על שם שהמקבל דם במזרק היה מקנח כנוזו׳ והדם שנתזו על ידו בשפת המזרק: משנים. שניים כלים אחרים של מין אחר: כל כלים. עתה כולל חשבון המכוין ושאינן מכוין כולן במנין אחד אבל החשובין הוא מונה: העלות. לשון יפעל: ואלה בני המדינה. אלה בני ישראל אשר ממדינת ארץ ישראל העולם עתה מן השבי אשר בגולה לירושלם: וישובו. ועתה חזרו לירושלם: ויהודה. ובני יהודה חזרו כל אחד ואחד לעירו: אשר באו. בני המדינה הללו בתחלה כאשר גלו מארץ ישר׳ לבבל עם זרובבל וגו׳: מספר. הראשון פ״א קמוצה בגדול ושם אד׳ הוא ומספר השני פ״א פתוחה ודבוק הוא על אנשי עם ישראל הללו ובני אדם גדולים וחשובים היו והאחרים היו משוכים אחריהם ועל כן מנאום אחריהם לבד: בני פרעש וגו׳. יש בהם בפרשה שמזכיר שם אביהם על שם בני המשפחה ויש מהם שמזכירן על שם מקומם לומר בני מקום פלוני: הכהנים

אבן עזרא

יהי אלהיו. טעמו שהשם הויה עמו ונתן לו יכולת ממון. ויו ויעל הוא הנכנס בתחלת ענין וכן ויהי בימי שפוט השופטים ואיכנו לצורך: אשר בירושלם. דבק עם בית יי׳: וכל הנשאר. שהוא דל ואין ידו משגת ממון לעלות: ינשאוהו. יתנו לו משאות ומתנות או ינשאוהו ירימוהו מענין רם ונשא כי העני בשפל והוא הנכון עם הנדבה שינשאוהו עם הנדבות אחרות שיתנדבו: ויקומו. ליהודה ובנימן. כי ירושלם בחלק יהודה והבית בחלק בנימן: לכל העיר. חסר מלת אשר: וכל. חזקו: ביד הנכשלים והדלים צאן ובקר: ובבהמה. לרכוב: במגדנות. יתכן מן מגדנים: לבד על כל התנדב. פירושו הכסף והזהב ושאר המתנות נתנו לבד על כל אשר התנדבו מנדבות: ויתנם בבית אלהיו. דבק עם נבוכד נצר: הגזבר. ממונה על גנזי המלך וטעמו פקיד: ויספרם. נתנם במספר: לששבצר. הוא זרובבל ונקרא כן בלשון כשדים: אגרטלי. מזרקי׳ ופירושו בירושלמי למה נקרא שמם אגרטלי שאוגרים שם דם הטלה שלא תן הספר: אגרטלי. המלה חמישית או האלף נוסף ופירושו גביעים. מחלפים. סכינים והוא מענין כליל יחלוף בני חלוף שטעמם כריתה: כפורי. מזרקים לקבל דם הקרבנות: משנים. לכפורי זהב: ועשרה כלים אחרים. שאינם נזכרים בשם אלף והזכיר פרטיהם שהם בכללם אלפים וארבע מאות ותשעים ותשעה ולפי דעתי כן הוא הפרטים שהם אלפים ותצ״ט בכללם הם הכלים הגדולים ואחרי כן כלל אותם בין גדולים וקטנים שהם חמשת אלפים וארבע מאות וכן כתוב בדברי הימים וכל כלי בית האלהים הגדולים והקטנים ואוצרות בית המלך הכל הביא בבל: העלות הגולה. שם הפעל: בני המדינה. היא מדינת בבל: אשר באו. ישוע. הוא יהושע הכהן: מרדכי בלשן. הוא מרדכי היהודי רק בלשן יתכן שהוא איש אחר והוא חסר וי״ו כאדם שת אנוש: מספר. השני בפסוק הוא שם חשבון והראשון שם איש: פחת מואב. הוא ראש לישוע וליואב בנים שנולדו לאלה הנזכרים ויתכן להיות ישוע ויואב קדומים לפחת מואב: זכי. כתוב וקרי זכי נקרא בשתי לשונות וכן בני אטר ליחזקיה שנולדו לחזקיה רק אטר הוא הראש או חזקיה הראש ואטר בנו הוא והוא הנכון: אנשי ענתות. כתוב עליהם כה אמר יי׳ אל אנשי ענתות הבחורים ימותו בחרב בניהם ובנותיהם ימותו ברעב ושארית לא תהיה להם כי אביא רעה אל אנשי ענתות שנת פקודתם אכן מהקבלה ידענו ששבו לאל טרם יום הפקודה ובטלה הגזירה מעליהם ונשארו מהם קכ״ח: קרית ערים. היא יערים וכן הפירוש בני קרית יערי׳ בני כפירה בני בארות כך וכך. בני הרמה בני גבע טעמו כך וכך:

ואינון מן א״ב כ מן ב״ב תרין מלין ותרויהון כחד פסוק וסימ׳ ארוס ורפאו ודעו כי אנכי ארוס· ארחות בימי שמגר בן ענת בימי יעל ארחות· אגרטלי ואלה מספרם אגרטלי זהב· ארו ואציאה אתם על ארו· איככה פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה· בארות ועמק השדים בארות בארות חמר· בפקוד כי תשא את ראש בני ישראל

בני נבו חמשים ושנים: בני מגביש מאה
חמשים וששה: בני עילם אחר אלף מאתים
חמשים וארבעה: בני חרם שלש מאות
ועשרים: בני לד חדיד ואונו שבע מאות עשרים
וחמשה: בני ירחו שלש מאות ארבעים
וחמשה: בני סנאה שלשת אלפים ושש מאות
ושלשים: הכהנים בני ידעיה לבית ישוע תשע
מאות שבעים ושלשה: בני אמר אלף חמשים
ושנים: בני פשחור אלף מאתים ארבעים
ושבעה: בני חרם אלף ושבעה עשר:
הלוים בני ישוע וקדמיאל לבני הודויה שבעים
וארבעה: המשררים בני אסף מאה עשרים
ושמנה: בני השערים בני שלום בני אטר בני
טלמון בני עקוב בני חטיטא בני שבי הכל מאה
שלשים ותשעה: הנתינים בני ציחא בני חשופא
בני טבעות: בני קרס בני סיעהא בני פדון:
בני לבנה בני חגבה בני עקוב: בני חגב בני
שמלי בני חנן: בני גדל בני גחר בני ראיה:
בני רצין בני נקודא בני גזם: בני עזא בני פסח
בני בסי: בני אסנה בני מעונים בני נפיסים:
בני בקבוק בני חקופא בני חרחור: בני בצלות
בני מחידא בני חרשא: בני ברקוס בני סיסרא
בני תמח: בני נציח בני חטיפא: בני עבדי
שלמה בני סטי בני הספרת בני פרודא: בני
יעלה בני דרקון בני גדל: בני שפטיה בני חטיל

בני פכרת הצביים בני אמי: כל הנתינים ובני
עבדי שלמה שלש מאות תשעים ושנים:
ואלה העולים מתל מלח תל חרשא כרוב אדן
אמר ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם אם
מישראל הם: בני דליה בני טוביה בני נקודא שש
מאות חמשים ושנים: ומבני הכהנים
בני חביה בני הקוץ בני ברזלי אשר לקח מבנות
ברזלי הגלעדי אשה ויקרא על שמם: אלה בקשו
כתבם המתיחשים ולא נמצאו ויגאלו מן הכהנה:
ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש
הקדשים עד עמד כהן לאורים ולתמים: כל
הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות
ששים: מלבד עבדיהם ואמהתיהם אלה שבעת
אלפים שלש מאות שלשים ושבעה ולהם
משררים ומשררות מאתים: סוסיהם שבע מאות
שלשים וששה פרדיהם מאתים ארבעים וחמשה:
גמליהם ארבע מאות שלשים וחמשה חמרים
ששת אלפים שבע מאות ועשרים:
ומראשי האבות בבואם לבית יהוה אשר בירושלם
התנדבו לבית האלהים להעמידו על מכונו:
ככחם נתנו לאוצר המלאכה זהב דרכמונים שש
רבאות ואלף וכסף מנים חמשת אלפים וכתנת
כהנים מאה: וישבו הכהנים
והלוים ומן העם והמשררים והשוערים
והנתינים בעריהם וכל ישראל בעריהם:

בפקוד· כבגד והבגד כי יהי בו נגע צרעת· בצלצלי הללוהו בצלצלי שמע בצלצלי· כרא ואתה בן אדם שים כרא כראש דרך· כליל משא מואב כי בליל· בחכנותו והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה· בכספיא ואצואה אתם על או והראש· גלי קחי ריחים וטחני קמח גלי· גזז ועיפה פילגש כלב גזז·

אבן עזרא

נבו. שם איש וכן מגבים ועילם וחרים ויתכן שהוא נבו ובעל מעון וכן לוד וחדיד ואונו חסר ויו וכן הוא וחדיד משלשתם יצאו בני יריחו הוא הידוע: חרים. אחר הוא: בני ישוע וקדמיאל. הם נולדו לבני הודויה כי הפועל האמתי הוא אחרון כאשר אמרתי: בני המשוררים. שומרי השערים הם בני אסף: הנתינים. הם ראשי גבעון ובנותיה ויהושע נתנם לבית אלהיו על כן נקראו נתינים אע״פ שכאמר אחרי כן ונתן הנתינים שנתן דוד והשרים לעבודת הלוים כי הטעם קיים הנתינה או נקראו מן היום ההוא נתינים כי מקודם היו נקראים גבעונים: שמלי כתיב ושלמי קרי כי נקרא בשני שמות: מעונים ונפוסים· שמות בני אדם: בני הסופרת. יתכן שהוא שם תואר לאשה או פועלת בגלל הא הדעת: פוכרת הצביים. לא ידענו אם זה שם אשה: תל מלח תל חרשא· מקומות שנים: ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם· הם נקראו אסופים שנאספו מן השוק כי לא הכירו אב ואם ולא נודע אם מישראל הם: ויקרא על שמם. על שם הבנות שהם מזרע ברזילי קרא את שם עצמו ברזילי: מבנות. הטעם אחת מבנותיו וכן ויקבר בערי הגלעד: אלה· ולא נמצאו. יש אומרים שהוא דבק עם כתבם כי המלה מחברת מן האחדים כדרך תקראנה מלחמה והנכון בעיני שהוא דבק עם המתיחשים והם בני ידעיה הנזכרים למעלה ולא נמצאו בכתב יחוסם על כן הוסרו מן הכהונה כי מלת ויגואלו מן הכהונה מלשון לחם מגואל והטעם נמאסו ויש אומרים כי האל״ף תחת העי״ן: התרשתא. יש אומרים שנקרא כן בעבור שהותר לו שתיית יין של גוים והטעם התיר שתא ויתכן שהוא שם קפארת וגדולה בלשון כשדים כענין שר או פחה והוא הנכון: מקדש הקדשים. הם התרומות: עד עמוד כהן לאורים ותומים. שאורים שעשה משה נגנזו ולא נעשו עוד אחרים תחתם ופירוש עד עמוד כהן הראוי לאורים ולתומים: כל. כאחד. כאשר היו הקהל מספר אחד בכללם כך וכך: מלבד· ולהם משוררים ומשוררות להלל לי״י: ומראשי· ממקצתם ולא כולם: לבית יי׳. הלמ״ד כטעם בעבור: על מכונו. על היסוד שהיה שם בתחילה מוכן: ככוחם. כנגד הקהל ידבר כי לא נתנו האשתרק שתי רבוא וכסף מנים אלפים ומאתים כי כן מפורש כמספר השני ובאמרו שש רבואות בכלל אחד רצה לומר בין הקהל ובין ראשי האבות ושארית המתנדבים ממלכות כורש:
דרכמונים. דינרי זהב: רבואות. האל״ף תחת הכפל וכן בזאו נהרים: מנים. משקלים וחבירו המנה יהיה ותרגום שבעה שקלים שבעה מנים: וישבו· והשוערים. שומרי השערים להלל השם: ויגע

רשי

הכהנים בני ידעיה· עד עתה מנה בני יהודה ובנימין ומעכשיו הוא מונה והולך הכהנים והלויים כמו שנאמר למעלה ויקומו ראשי האבות ליהודה ובנימן והכהני׳ והלוים וגו׳: המשוררים· הלוים שהיו משוררי׳ וכן השוערים הם הלוי׳ שהיו שוערי׳ בשערי בית המקדש: הנתינים· עכשיו הוא מונה אותם נתינ׳ שהיו חוטבי עצי׳ ושואבי מי׳ לעדה ומשם היתה יוצאת פרנסת׳: בני עבדי שלמה· עבדי היו לשלמה המלך והללו בנים היו מבני בניהם: ואלה העולים מתל מלח וגו׳· ואי זה מעשה הגיע להם ולא יוכלו להגיד וגו׳: וזרעם· של אבותם לפי שאבדו יחס שלהם ולא ידעו אם מישראל הם: בני דליה וגו׳· גם הם בכלל אלה העולים מתל מלח: אשר לקח· כל אחד מבני ברזילי הגלעדי לקח אשה: ויקרא על שמם· והיה נקרא שמו של ברזילי על שמם לפי שהם לקחו מבנותיו: אלה· כהנים הללו המתיחסים שהיה להם להתייחס באותו כתב ולא נמצא כתב יחוסן: ויגאלו· שהיו מגואלי׳ ומגועלים שלא יעבודו עוד עם שאר הכהנים בעבור שלא נמצא כתב יחוסן:
התרשתא· הוא נחמיה בן חכליה ואמרו רבותינו שנקרא שמו התרשתא שהתירו לו חכמים לשתות יין נסך של גוים על אשר היה משקה למלך: מקדש הקדשים· חטאות ואשמות כשאר כהנים: עד עמוד כהן וגו׳· כאדם האומר לחבירו עד ימות המשיח לא יעלה דבר זה ואיני יכול לפתור עד עמוד כהן לאורים ותומים בבית שני לפי שמצינו בפרק ראשון של יומא שהיה בית שני חסר אורי׳ ותומים: כל הקהל כאחד· כשהיו כולם ביחד עם הכהנים והנתינים והלוי׳ היה בהם חשבון זה ובני ישראל המנוי׳ למעלה הם של שבט יהודה ובנימן ואותם אשר נחסרו מחשבון זה שלא תמצאם למעלה הם היו משאר השבטים וכן מפורש בסדר עולם כל הקהל כאחד ארבע רבוא וגו׳· ובפרטן אינן אלא שלשים אלף יב׳ אלף היכן הם אלא שעלו משאר השבטים מלבד עבדיהם ואמהותיה׳ שלא היו בכלל הקהל· ולהם משוררים ומשוררות מאתים· לפי שהיו עולים בשמחה מבבל לארץ ישראל היו צריכים למשוררים ומשוררות כדי שיהו מטיילות בהם ברוב שמחתם: התנדבו· היו מתנדבין לבנין הבית: ככחם· כפי כחם וממונם: דרכמונים· שם מטבע של זהב: וכתנות כהנים· לשרת בהם: ויגע

גנבת ותלד לו אחות תחפנס את גנבת · תחפנס ותלד לו אחות פנחס · גלילים ושתי דלתות עצי · דודיך מה יפה דודיך אחתי כלה · האדום הלעיטני נא מן האדם האדם הזה · הערכך ונשב לו הכהן את מכסת הערכך · הגדגדה משם נסעו הגדגדה ומן הגדגדה · הגלת ערי הנגב סגרו ואין פותח · הלהן תשברנה עד אשר יגדלו · העיט

ג ויגע החדש השביעי ובני ישראל בערים ויאספו
העם כאיש אחד אל ירושלם ׃ ויקם ישוע בן
יוצדק ואחיו הכהנים וזרבבל בן שאלתיאל ואחיו
ויבנו את מזבח אלהי ישראל להעלות עליו עלות
ככתוב בתורת משה איש האלהים ׃ ויכינו המזבח
על מכונתו כי באימה עליהם מעמי הארצות ויעל
עליו עלות ליהוה עלות לבקר ולערב ׃
ויעשו את חג הסכות ככתוב ועלת יום ביום
במספר כמשפט דבר יום ביומו ׃ ואחרי כן עלת
תמיד ולחדשים ולכל מועדי יהוה המקדשים
ולכל מתנדב נדבה ליהוה ׃ מיום אחד לחדש
השביעי החלו להעלות עלות ליהוה והיכל יהוה
לא יסד ׃ ויתנו כסף לחצבים ולחרשים ומאכל
ומשתה ושמן לצדנים ולצרים להביא עצי ארזים
מן הלבנון אל ים יפוא כרשיון כורש מלך פרס
עליהם ׃ ובשנה השנית לבואם
אל בית האלהים לירושלם בחדש השני החלו
זרבבל בן שאלתיאל וישוע בן יוצדק ושאר
אחיהם הכהנים והלוים וכל הבאים מהשבי
ירושלם ויעמידו את הלוים מבן עשרים שנה
ומעלה לנצח על מלאכת בית יהוה ׃ ויעמד
ישוע בניו ואחיו קדמיאל ובניו בני יהודה כאחד
לנצח על עשה המלאכה בבית האלהים בני חנדד
בניהם ואחיהם הלוים ׃ ויסדו הבנים את היכל
יהוה ויעמידו הכהנים מלבשים בחצצרות והלוים
בני אסף במצלתים להלל את יהוה על ידי דויד
מלך ישראל ׃ ויענו בהלל ובהודת ליהוה כי
טוב כי לעולם חסדו על ישראל וכל העם הריעו
תרועה גדולה בהלל ליהוה על הוסד בית יהוה ׃
ורבים מהכהנים והלוים וראשי האבות הזקנים
אשר ראו את הבית הראשון ביסדו זה הבית
בעיניהם בכים בקול גדול ורבים בתרועה
בשמחה להרים קול ׃ ואין העם מכירים קול
תרועת השמחה לקול בכי העם כי העם מריעים
תרועה גדולה והקול נשמע עד למרחוק ׃
ד וישמעו צרי יהודה ובנימן כי
בני הגולה בונים היכל ליהוה אלהי ישראל ׃
ויגשו אל זרבבל ואל ראשי האבות ויאמרו להם
נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם ולא אנחנו
זבחים מימי אסר חדן מלך אשור המעלה אתנו
פה ׃ ויאמר להם זרבבל וישוע ושאר ראשי
האבות לישראל לא לכם ולנו לבנות בית
לאלהינו כי אנחנו יחד נבנה ליהוה אלהי
ישראל כאשר צונו המלך כורש מלך פרס ׃

צבוע נחלתי לי העיט · ההררי שמא ההררי אחיאם · הודינו לך אלהים הודינו · ובאהל מצא לבן באהל יעקב · ובמקנה ויביאו את מקניהם אל יוסף · וובר וחית כאשר ירים משה ידו · והפשתה והשערה נכתה כי השערה · והגישו אדניו אל האלהים והגישו · והאבה מזה והאבה מזה כעדף בארץ · ולמה ויאמר לה אלקנה אישה

רשי

ויגע · כמו והגיע ׃ החדש השביעי · הוא חדש תשרי ׃ ובני ישראל אשר היו בערים מה עשו ויאספו כלם כאחד לירושלם ׃ ויכינו המזבח על מכונתו כדי להקרי' עלית קרבנות שהרי היו יראים מעמי הארצות שלא יקנתרום ושלא ילשינו למלך ובנו המזבח לעלות עליו עולות למען ישמעו ויכינו העתי' כדבר אשר עשוהו על פי המלך ועל כן ימנעו מלקנתרם לבניין הבית ׃ לבקר ולערב · תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים ׃ ועולת יום ביום במספר · קרבנות החג במספרם כמשפט ׃ ואחריכן · ולאחר הסכות היו מקריבים קרבנות בכל יום לבקר ולערב ׃ ולחדשים · ולראשי חדשים היו מקריבים קרבנות של ראשי חדשים ׃ ולכל מועדי יי' · ולשאר מועדות קרבניהם ׃ ולכל מתנדב · ולכל אותם המתנדבים נדבותיהם היו מקבלים הכהנים אותם להקריבם ומיום אחד בתשרי התחילו להקריב קרבנות ועדין לא נבנה יסוד הבית ׃ לצידונים ולצורי' · בני צור וצידון שהיו אומנים לבנות הבית ׃ אל ים יפו · דרך הים היו מביאים אותם ׃ כרשיון · כאשר היה רשות המלך עליהם לבנות הבית כרשיון לשון רשות מגזרת רשה שהרי מן אבה יאמר אביון ומן צבה יאמר צביון ומן חזה חזיון ומן רעה רעיון ומן חנה חניון ומן רשה יאמ' רשות כמו מן ענה ענות ומן שבה שבות ומן ראה ראות ומן זנה זנות כמצאו רשות ורשיון באין ויוצאין מגזרה אחת לפי שער הדיקדוק ולשון אחד הם · ומנחם חברו לשון ארשת שפתיו ולא דקדק בגזירתו ואף על פי כן שני פנים הללו קרובים זה לזה במשמעותם ׃ בחדש השני · הוא חדש אייר ׃ מהשבי · כל אותן שבאו מהשביה לירושלם ׃ ויעמידו · העמידו הלוים המשוררים לנצח ולומר שירה לפני הבונים בשעת בניין יסוד הבית · לנצח שני נביאים הללו הם ניצוחי שירה כמו למנצח מזמור לדוד ׃ ויעמוד ישוע · עמדו ואמרו ביחד סביב עושי מלאכת יסוד הבית ׃ ויסדו · משקל חזק מן יסוד · כמו ויסבו טירותיהם כן ויסבו מן יסב · ויסדו מן יסד · ומשמעותן ויסדו וייסבו במשקל חזק בשתי יודי"ן אחת פעולה ואחת של יסוד ופתרונן היו מייסדים מייסבים ׃ והבונים מייסדים את יסוד היכל יי' · בשעה שהיו מנצחים בשירתם והעמידו הכהנים מלובשים בגדי כבוד וחצוצרות בידיהם לתקוע בהם ׃ והלוים בני אסף · היו משוררים ׃ במצלתים · כמו צלצלי שמע כלי שיר הם ׃ על ידי דוד · שהיו מנצחים ומשוררים שירות של דוד מלך ישראל ׃ ויענו · לשון עניית זמר · כמו ותען להם מרים ׃ ובהודות · ובהודיות ׃ כי טוב · להודות ליי' ׃ וכל העם · שאר עם ישראל ׃ על הוסד · כל השמחות הללו היו עושי' על בניין היסוד אשר הוסד בבית יי' ׃ ביסדו · ביסוד שלו מן שם דבר של יוסד ומן יסד יאמר ביסדו · כמו מן חדש בחדשו · מן קדש בקדשו ׃ זה הבית · כשהיו רואין בניין בית זה היו בוכין מתוך שהיו זוכרים אותו בניין גדול של בית ראשון ׃ ורבים · אשר לא ראו בניין בית ראשון היו שמחים ומריעין בשמחה בקול גדול מרוב שמחתן שיצאו מגלותן ׃ ואין העם מכירים · אותן השומעין לא היו מכירים קול תרועת השמחה מפני קול בכי העם · שהרי העם השמחים היו מריעים תרועה גדולה וקול הבכי נשמע יותר ויותר עד למרחוק ׃ צרי יהודה ובנימן · הם האומות אשר הושיב סנחריב בארץ ישראל כמו שנאמר ויבא מלך אשור מבבל ומכותה ומעוה ומחמת ומספרוי' ויושב אותם בערי שומרון תחת בני ישראל ׃ ויאמרו נבנה עמכם · היו אומרים כך למען תבטל מלאכת הבית על ידיהם שלא לבנות עוד ׃ מימי אסרחדון מלך אשור · בנו של סנחריב שלאחר שסנחריב הושיבם שם הרגוהו אדרמלך ושראצר בניו וימלוך אסרחדון בנו תחתיו שנאמר ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב וגו' וימלוך אסרחדון בנו תחתיו ׃ כי אנחנו · אלא אנחנו לבדינו נבנה כי זה משמש במקום אלא ׃

אבן עזרא

ויגע · נקראו כל ימי הלבנה חדש בעבור התחדשה כל ט"ו ימים ׃ כאיש אחד · פירוש אסיפת העם היתה במהרה כאסיפת איש אחד ׃ ויקם זרובבל · נקרא כן בעבור בני ציון שהם זרויין בבבל ׃ בן שאלתיאל · לא אביו היה רק שאלתיאל דודו שפחו על כן נקרא בנו וכן כתוב בדברי הימים ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו ומלכירם ופדיה ובני פדיה זרובבל ושמעי וכן נקראו בני מרב בת שאול בני מיכל כי היא טפחתם ׃ ויכינו · כי באימה · בעבור אימה עליהם הכינו מזבח לאל שיעזרם ׃ ויעלו · המעלה אחד והוא יהושע הכהן שהקריב בתחלה הקרבנות ואחר ויעלו כי אחיו עזרוהו ׃ עולות לבקר · פירוש עולות הראויים לבקר ולערב והם שתים ׃ ביומו · הוא דבק עם דבר יום פירוש ביומו הראוי לדבר וכן מדי חדש בחדשו דבק עם מדי כי הוא כטעם עת וזמן ׃ ואחריכן · אחרי חג הסכות עולות עומדות במקום ארבע וכן הוא עולה תמיד לא נפסקה ועולה לחדשים ועולה לכל מועדי יי' ׃ המקודשים · הנקראים קדושים מפי יתרין ועולה לכל מתנדב והטעם שלא בטלו הקרבנות אחרי כן מראש תשרי שהחלו לעלות עולות ׃ כרשיון · מענין רשות ׃ לנצח · לחזק מענין ויז נצחם או מן נצח ׃ ישוע בניו · הנכון ובניו וכן בני חנדד פירושו ובני ׃ ויסדו · מלובשים · בגדי כהונה ׃ במצלתים · מן בצלצלי שמע ׃ על ידי דוד · בעבור המנגן ביד יקרא הנגון יד ׃ הוסד · שם הפועל ׃ ביסדו · דבק עם זה הבית ופי' אשר ראו בעיניהם הבית הראשון בעת יסדו בית שני היו בוכים ׃ ולא אנחנו · קרי בוי"ו וכתוב באל"ף ופי' לא אנחנו זובחים לזולתו ׃ לא לכם ולנו · טעמו שתתערבו עמנו לבנות בית אלהינו ׃ כי אנחנו יחד · רמז לכל קהל ישראל ׃

ומבלהים

עם

ומכהלים חד מן כב מלין דכתי׳ חי׳ וקרם מאותר

וַיְהִי֙ עַם־הָאָ֔רֶץ מְרַפִּ֖ים יְדֵ֣י עַם־יְהוּדָ֑ה וּמְבַלֲהִ֥ים
אוֹתָ֖ם לִבְנֽוֹת׃ וְסֹכְרִ֥ים עֲלֵיהֶ֛ם יוֹעֲצִ֖ים לְהָפֵ֣ר
עֲצָתָ֑ם כָּל־יְמֵ֗י כּ֚וֹרֶשׁ מֶ֣לֶךְ פָּרַ֔ס וְעַד־מַלְכ֖וּת דָּרְיָ֥וֶשׁ
מֶֽלֶךְ־פָּרָֽס׃ וּבְמַלְכוּת֙ אֲחַשְׁוֵר֔וֹשׁ בִּתְחִלַּ֖ת מַלְכוּת֑וֹ
כָּתְב֣וּ שִׂטְנָ֔ה עַל־יֹשְׁבֵ֥י יְהוּדָ֖ה וִירוּשָׁלָֽם׃
וּבִימֵ֣י אַרְתַּחְשַׁ֗שְׂתָּא כָּתַ֨ב
בִּשְׁלָ֜ם מִתְרְדָ֤ת טָֽבְאֵל֙ וּשְׁאָ֣ר כְּנָוֺתָ֔ו עַל־
אַרְתַּחְשַׁ֖שְׂתְּא מֶ֣לֶךְ פָּרָ֑ס וּכְתָב֙ הַֽנִּשְׁתְּוָ֔ן כָּת֣וּב
אֲרָמִ֔ית וּמְתֻרְגָּ֖ם אֲרָמִֽית׃
רְח֣וּם בְּעֵל־טְעֵ֗ם וְשִׁמְשַׁי֙
סָֽפְרָ֔א כְּתַ֛בוּ אִגְּרָ֥ה חֲדָ֖ה עַל־יְרוּשְׁלֶ֑ם לְאַרְתַּחְשַׁ֥שְׂתְּא
מַלְכָּ֖א כְּנֵֽמָא׃ אֱדַ֜יִן רְח֣וּם בְּעֵל־טְעֵ֗ם וְשִׁמְשַׁי֙
סָֽפְרָ֔א וּשְׁאָ֖ר כְּנָוָתְה֑וֹן דִּֽינָיֵ֣א וַאֲפַרְסַתְכָיֵ֗א טַרְפְּלָיֵ֤א
אֲפָֽרְסָיֵא֙ אַרְכְּוָ֣י בָֽבְלָיֵ֔א שֽׁוּשַׁנְכָיֵ֕א דֶּהָיֵ֖א עֵלְמָיֵֽא׃
וּשְׁאָ֣ר אֻמַּיָּ֗א דִּ֤י הַגְלִי֙ אָסְנַפַּ֔ר רַבָּ֖א וְיַקִּירָ֑א וְהוֹתֵ֣ב
הִמּ֗וֹ בְּקִרְיָה֙ דִּ֣י שָׁמְרָ֔יִן וּשְׁאָ֥ר עֲבַֽר־נַהֲרָ֖ה וּכְעֶֽנֶת׃
דְּנָה֙ פַּרְשֶׁ֣גֶן אִגַּרְתָּ֔א דִּ֚י שְׁלַ֣חוּ עֲל֔וֹהִי
עַל־אַרְתַּחְשַׁ֖שְׂתְּא מַלְכָּ֑א עַבְדָ֛יךְ אֱנָ֥שׁ עֲבַֽר־נַהֲרָ֖ה
וּכְעֶֽנֶת׃ יְדִ֣יעַ לֶהֱוֵ֣א לְמַלְכָּ֔א דִּ֣י יְהוּדָיֵ֗א דִּ֤י סְלִ֙קוּ֙
מִן־לְוָתָ֔ךְ עֲלֶ֖ינָא אֲת֣וֹ לִירוּשְׁלֶ֑ם קִרְיְתָ֨א מָֽרָדְתָּ֤א
וּבִֽאישְׁתָּא֙ בָּנַ֔יִן וְשׁוּרַיָּ֣א אשכללו וְאֻשַּׁיָּ֖א יַחִֽיטוּ׃
כְּעַ֗ן יְדִ֙יעַ֙ לֶהֱוֵ֣א לְמַלְכָּ֔א דִּ֠י הֵ֣ן קִרְיְתָ֥א דָךְ֙ תִּתְבְּנֵ֔א
וְשׁוּרַיָּ֖א יִשְׁתַּֽכְלְל֑וּן מִנְדָּה־בְלוֹ֙ וַהֲלָךְ֙ לָ֣א יִנְתְּנ֔וּן
וְאַפְּתֹ֖ם מַלְכִ֥ים תְּהַנְזִֽק׃ כְּעַ֗ן כָּל־קֳבֵל֙ דִּֽי־מְלַ֤ח
הֵֽיכְלָא֙ מְלַ֔חְנָא וְעַרְוַ֣ת מַלְכָּ֔א לָ֥א אַֽרִֽיךְ־לַ֖נָא
לְמֶחֱזֵ֑א עַל־דְּנָה֙ שְׁלַ֔חְנָא וְהוֹדַ֖עְנָא לְמַלְכָּֽא׃

ותודות ויען יחזקיה ויאמר · ויחזק מלך הנגב ומן שריו· ולאלות· מעחים על כמ יכבד· ושבר רב מחולל כל· ומקרה כי מקרה הבהמה· וכחשך כי בהבל בא ובחשך
ילך· וברחוב ויצאו העם ויביאו דעזרא· ומביא׳ בימים ההם ראיתי ביהודה· ושמותן אהלה הגדולה· ויטמינו ויבאו הבצורעים האלה בקצה המחנ׳ ·ואצבעת ותהי עוד
מלחמה בגת· ותפוצינה מבלי רעה ותהיינה· וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים· זכרו למלכנו זמרו· זוחת ובני שימון אמנון· חיי ואעבור עליך ואראך
מתבוססת· ושארהון במסר׳ רבתא בסד׳· בתחלת ו׳ וסימ׳ והם הומתו בימי קציר תחלת כתיב· ויהי בהחלת שבתם שם· בתחלת עלות הלקש· באו בית לחם בתחלת קציר
שערים· בתחלת תחנוניך יצא· ובמלכות אחשורוש בתחלת: סימן ריש סיפרא עד ואחר הדברים ארתחשתא ש״ן ומן ואחר עד סופא דסיפרא ארתחשסתא סב״ך· ושוריא
חד מן ג׳ מלין קדמית׳ נסיב מן תניהא וסימ׳ והיתה מוציא גם אתמול גם שלשום והיה הבוציא קרי· ידעתה שחר קרי· ידעת השחר קרי· והמשך צוית בקר ומהחתה הלשכות האלה
ותחת הלשכות קרי· וחילופי׳ ב׳ מלין תנינא נסבא מן קדמיתא וסימ׳ ושורי אשכלילו ואושיא יחיטו ושוריא שכלילו קרי· שם הפלשתים וילך דוד ויקח את עצמות·
שמה פלשתים קרי· ושוריא ג׳ וסימ׳ ושוריא שכלילו· ושוריא ישתכללון כנדה בלו׳ ושוריה ישהכללון לקבל דנא· קדם א׳ דחיקא תנינא כתי׳ א׳· תלית׳ כתי׳ ה׳:

אבן עזרא

ומבלהים· כתי׳ מן בלהות אתנך ומבהלים קרי לבנות אחרי רבים במורם בהל כי בלה מעט הם רק הענין אחד: וסוכרים· הסמך תחת סי״ן: ובמלכות אחשורוש· הוא המכונה ארתחששתא בלשון פרסי: כתבו שטנה· מן שטן והטע׳ לשטון אותם: כתב בשלם· כמו בשלום: על ארתחששתא· כמו אל: כנותיו· חביריו או רעיו: וכתב הנשתון· צורת האותיות תקראנה בלשונכו והעד אל היהודים ככתבם או כתב זה הספר הנשתון השוה בכתיבה ובלשון ארמית ויש אומרים שהטעם חותם והוא הנכון: בעל טעם· מן טעמו וראו· והנה רחום בעל טעם עצה: כנמא· כאשר נאמר וזה מאמר הסופר ומסדרים הספר וטעמו כאשר נאמר כן היתה האגרת ששלחו הנזכרים או כנמא כטעם עתה: דיניא ואפרסתכיא טרפליא· שם אומות ידועים אצלם ויתכן להיות ארכויא מן וארך ואכד וכלנה· שושנכיא מן שושן· ועלמיא מן עילם: וכענתים או׳ שהוא שם אומה ויתכן שהמלה מן עת אך הראשון הוא הקרוב: פרשגן· כטעם פתשגן הכתב שתי לשונות זה אומר בכה וזה אומר ככה ופי׳ המלה פשר וביאור: ואושיא· יסודות ותרגום ונהרסו יסודותיה ויתגלון אושיה וכן נפלו אשיותיה: יחיטו· מן חוט השני ופירושו ישימו חוט על היסודות לבנות כטעם קו המדה או הוא מענין תרגו׳ ויתפרו עלה תאנה וחטיטו ויחיטוה כטע׳ קשר וחבור והפי׳ הראשון הוא הקרוב: כען· דך· כתרגום אלה רכי: מנדה בלו והלך שמות למס המלך ופירושם כדרך סברתי מנדה מן הרכוש ובלו מס המדינות והלך מכס ההולכים דרך המלך: ואפתום מלכין תהנזק· תוצאות המלך ותועלותם: כען· מלח היכלא· מענין כעסן כמלחו ארץ מלחה לא תשב וטעם הארץ ענין בטול ותניעות דבר: וערות מלכא· כמו את ערות הארץ והטעם גנות: ואריך· תרגום וייחל עוד ואוריך עוד ופי׳ הפסוק כן הוא ביטול ההיכל בטלנו וערות המלך ונגותו לא נוכל לראות: ואפיזור

רשי

עם הארץ· הם צרי יהודה ובנימן: מרפים· לבטלם ממלאכתם: לבנות· כמו מלבנות· וכן עד כי חדל לספור: וסוכרים· כתיב בסמ״ך ופתרונו כאלו כתוב בשי״ן שהיו שוכרים יועצים כדי לבטל המלאכה· כל ימי מלכות כורש ומלכות אחשורוש אשר מלך אחרי כורש עד שנת שתים לדריוש שמלך אחר אחשורוש היתה המלאכה בטלה: ובמלכות אחשורוש· שמלך אחר כורש הוא אחשורוש שלקח אסתר: כתבו שטנה· שלא לבנות בית המקדש: על יושבי יהודה וירושלם· להלשינם ולקטרגם שלא יבנו הבית: ובימי ארתחששתא· הוא כורש מלך פרס מניין אותיות של כורש עולות למניין אותיות דריוש וכן שנינו במסכת ראש השנה הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחששתא כורש על שם שמלך כשר היה ארתחששתא על שם המלכות ובסדר עולם מצאתי דריוש הוא ארתחששתא וכל המלכות כולה נקראת ארתחששתא וכו׳: כתב בשלם· כתב שכתבו בדברים של שלום: מתרדת טבאל· שם אדם הוא מצרי יהודה ובנימן: ושאר כנותיו· חברותיו וסיעותיו: על ארתחששתא· אל ארתחששתא: וכתב הנשתון· וכתב האגרת כתוב ארמית באותיות ארמית: ומתורגם ארמית· המכתב היה מפורש בלשון ארמית: רחום בעל טעם· רחום היה מזכיר ובעל דברים לסדר המכתב: ושמשי ספרא· ושמשי היה סופר הוא שמשי בנו של המן· וכן דרך המקרא להזכיר סופר ומזכיר שניהם ביחד לפי שהם זקוקים זה לזה האחד מסדר ומזכיר והסופר כותב שנאמ׳ אליחרף ואחיה בני שישא סופרים יהושפט בן אחילוד המזכיר ובמקום אחר נאמר ויבא אליקים בן חלקיהו וגו׳ ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר: כתבו אגרא· הללו שניהם רחום ושמשי כתבו האגרת כאשר צוה אליהם מתרדת וטבאל וכולם היו מיושבים בערי שומרון: על ירושלם· על אודות בניין בית המקדש אשר בירושלם: כנמא· כאשר נאמר· והוא דוגמת לשון תלמוד כדבעינן למימר קמן: אדין· אז: רחום· שם אדם: בעל טעם· מזכיר ובעל דברים: ושאר כנותהון· ושאר סיעותיהם: דיניא ואפרסתכיא וגו׳ הללו כולן שמות של אומות שהושיב סנחריב בערי שמרון: אפרסיא· הם פרסיים אשר הושיב סנחריב בערי שומרון: ארכויא· הם בני ארך שנאמר וארך ואכד וכלנה: בבליא· הם בני בבל: שושנכיא· בני שושן הבירה: עלמיא בני עילם מכל האומות הללו הושיב סנחריב בארץ ישראל וכולן היו משיבין מסי׳ ומסכימי׳ בשליחות המכתב הזה: ושאר אומיא· ושאר האומות אשר הגלה סנחריב כולם הסכימו: אסנפר· סנחריב: רבא ויקירא· שהיה מלך גדול ומכובד שנ׳ כה אמר המלך הגדול מלך אשור: והותב המו· והושיב אותם: בקריה די שמרין· בערים אשר סביבות שמרון: ושאר עבר נהרא· ושאר האומות אשר בעבר הנהר· לפי שהנהר נהר פרת מפסיק בין ארץ ישראל לבבל כמצאו אותן אומות שלבד ארץ ישראל הם בעבר הנהר לאותן העומדים בבבל: וכענת· שם מקום ואנשי כענת כולם היו מסכימים בשליחות המכתב הזה: דנה פרשגן אגרתא· זהו פתרון האגרת פרשגן· כמו פתשגן הכתב: די שלחו עלוהי· אשר שלחו אליו: על ארתחששתא· אל ארתחששתא· עבדך אנש עבר נהרה וכענת· עבדיך הם אנשי עבר הנהר ואנשי כענת כל האומות המנויות כאן נכללות בכלל זה שכולן היו לבד ארץ ישראל שהוא עבר הנהר לאותם השוכנים בבבל וזהו תחלת המכתב עבדך אנש עבר נהרה וגו׳ עד לא איתי לך: ידיע להוי למלכא· דבר ידוע יהיה למלך: די יהודיא· אשר היהודים שעלו מאתך אלינו באו לירושלם: קריתא מרדתא ובישתא בנין· עיר מורדת וחוטאת הם בונים: ושוריא שכלילו· והחומות יסדו: ואושיא· הכתלים: יחיטו· לשון פתיל כמו אם מחוט שהם תופרים ומחברים הכתלים זה עם זה: כען ידיע· עתה ידוע יהיה למלך: די הן קריתא דך תתבנא· אשר אם העיר הזאת תבנה: דך זאת: ושוריא ישתכללון· והחומות יהיו מיוסדות: מנדה בלו והלך· מיני מסים הם ובכסף גלגלת: לא ינתנון· לא יתנו עוד מס: ואפתום מלכין תהנזיק· ומס המלכים תזיק שלא יתנו עוד מס למלכים: כען כל קבל די מלח היכלא מלחנא· עתה כל כנגד דבר זה אשר חורבן ההיכל אנו רוצים להחריב· די מלח לשון חרבן ושממון כמו ארץ מלחה ולא תשב· מלחנא אנו רוצים לסתור ולהחריב: וערות מלכא· ובזיון המלך: לא אריך· אינו הגון לנו לראות· אריך הגון כמו אריך או לא אריך במסכת סוטה: על דנה· על זאת שלחנו והודענו למלך: די

ומת ב' קמץ וסי' ואשתדור עבדין בגוה מן יומת · ומני שים טעם ובקרו והשכחו ׃ ואשתדור ב' וסי' ואשתדור עבדין בגוה מן יומת · ומני שים טעם ובקרו והשכחו ׃ שלו
ל' וסי' נמסר בדניאל סימן ו' ׃ למה ג' ב' כתי' ה' וא' כתי' א' וס' למה ישגא חבלא להנזקת מלכין · לבה להוא קצף על מלכות · ומני שים טעם למא די העבדון ׃ והתנבי ד'
חסר א' בליש' נבואה וסי' וצלחה עליך רוח יי' · ויכל מהתנבות · מדוע נבית בשם יי' · והתנבי חגי נביאה וזכריה ׃ ושתר ב' ושתר בוזני וכנותהון דבה זמנא · פרשגן

די יבקר בספר דכרניא די אבהתך ותהשכח בספר
דכרניא ותנדע די קריתא דך קריא מרדא ומהנזקת
מלכין ומדנן ואשתדור עבדין בגוה מן יומת ע
עלמא על דנה קריתא דך החרבת ׃ מהודעין
אנחנה למלכא די הן קריתא דך תתבנא ושוריה
ישתכללון לקבל דנה חלק בעבר נהרא לא איתי
לך ׃ פתגמא שלח מלכא
על רחום בעל טעם ושמשי ספרא ושאר כנותהון
די יתבין בשמרין ושאר עבר נהרה שלם וכעת ׃
נשתונא די שלחתון עלינא
מפרש קרי קדמי ׃ ומני שים טעם ובקרו והשכחו
די קריתא דך מן יומת עלמא על מלכין מתנשאה
ומרד ואשתדור מתעבד בה ׃ ומלכין תקיפין
הוו על ירושלם ושליטין בכל עבר נהרה ומדה
בלו והלך מתיהב להון ׃ כען שימו טעם לבטלא
גבריא אלך וקריתא דך לא תתבנא עד מני טעמא
יתשם ׃ וזהירין הוו שלו למעבד על דנה למה
ישגא חבלא להנזקת מלכין ׃
אדין מן די פרשגן נשתונא די ארתחששתא
מלכא קרי קדם רחום ושמשי ספרא וכנותהון
אזלו בבהילו לירושלם על יהודיא ובטלו המו
באדרע וחיל ׃ באדין בטלת עבידת ח
בית אלהא די בירושלם והות בטלא עד שנת
תרתין למלכות דריוש מלך פרס ׃
והתנבי חגי נביאה וזכריה בר עדוא נביאיא על
יהודיא די ביהוד ובירושלם בשם אלה ישראל
עליהון ׃ באדין קמו זרבבל בר
שאלתיאל וישוע בר יוצדק ושריו למבנא בית
אלהא די בירושלם ועמהון נביאיה די אלהא
מסעדין להון ׃ בה זמנא אתה עליהון
תתני פחת עבר נהרה ושתר בוזני וכנותהון וכן
אמרין להם מן שם לכם טעם ביתא דנה לבנא
ואשרנא דנה לשכללה ׃ אדין כנמא אמרנא להם
מן אנון שמהת גבריא די דנה בנינא בנין ׃ ועין
אלההם הות על שבי יהודיא ולא בטלו המו עד
טעמא לדריוש יהך ואדין יתיבון נשתונא על
דנה ׃ פרשגן אגרת די שלח תתני פחת עבר
נהרה ושתר בוזני וכנותה אפרסכיא די בעבר נהרה
על דריוש מלכא ׃ פתגמא שלחו עלוהי וכדנה
כתיב בגוה לדריוש מלכא שלמא כלא ׃

אנרתא · וב' שתר וסי' אדין תתני פחת עבר נהרא שתר · כען תתני פחת עבר נהרא שתר בוזני ׃ ועין ט' וסי' חנות ועין גנים הפוח · והכבשן ועיר המלח ועין גדי ·
ועין גנים וחכבשן וקדש ואדרעי · ועין חדה ובית פצץ ב' בו · וקדש ואדרעי ועין חצור · ועין ימינו כהה · ועין נואף שמרה נשף · ועין אלההם הוה על שבי יהודיא · ח'
קדמאי שום קרתא ׃ סימן להום כלהון חס' בס"א מ"ל כרנא תימרון להום אלהא דשמיא דירמיה ׃

רשי

די יבקר · אשר יבקר וידרוש הדורש בספר הזכרונות של אבותיך המלכים הראשונים ׃ והשכחת · ותמצא בספר הזכרונות ותדע כי העיר הזאת עיר מורדת ומזקת המלכים והמדינות ׃ ואשתדור עבדין בגוה · ומרד היו עושים יושביה בתוכה שהיו ישראל מורדין במלכי האומות ׃ מן יומת עלמא · מימות העולם מימים קדמונים כך היה מנהגם למרוד במלכי העמי' ׃ על דנא · על כך היתה העיר הזאת חריבה ׃ מהודעין אנחנא למלכא · מודיעין אנחנו למלך ׃ די הן קריתא דך · אשר אם העיר הזאת תבנה וחומותיה מיוסדין ׃ לקבל דנא · כנגד כך ובשביל כך אין לך חלק בכל עבר הנהר לפי שישראל יהיה מורדין בך ויקחו הכל מידכם ׃ בעבר נהרא · היא כל הארץ של צד ארץ ישראל שהיא עבר הנהר לאותן שבבבל ׃ פתגמא שלח מלכא · דבר שלח המלך ׃ על רחום בעל טעם · אל רחום המזכיר ושמשי הסופר ולשאר סיעותיהם היושבים בערי שומרון ולשאר האומות אשר בעבר הנהר לצד ארץ ישר' ׃ שים טעם · ומאתי היתה שימת דבר ציווי אשר צויתי ׃ ובקרו והשכחו · ובדקו בספר זכרונות המלכים ומצאו כתוב אשר העיר הזאת מימו' העולם היתה מתנשאת ומתרוממת על כל מלכי האומות ומרד וסרבנות היה עשוי בה למרוד במלכי העמים ׃ ומלכין תקיפין · ומלכים חזקים היו בירושלם שהיו מושלים ושליטים בכל עבר הנהר של צד ארץ ישראל כמה שנאמר בשלמה כי הוא רודה בכל עבר הנהר וגו' · ומסים וכסף גלגלת היה נתון להם שהיו האומות מעלין להם מס ׃ כען שימו טעם · עתה שימו דבר להכריז בארץ לבטל אנשים הללו בני ישר' מן הבניין והעיר הזאת ירושלם לא תבנה עד אשר ממני יושם הדבר לבנות העיר על דעתי ורשותי ׃ וזהירין הוו שלו · וזהירין תהיו לעשות ריוח ושגגה שלו רשטורביר בלע"ז ׃ למעבד על דנא · לעשות על כך ׃ למה ישגא · מדוע יגדל מעשה השחתה בעיר הזאת להזיק המלכים · עד כאן תשובת כורש אשר השיב ׃ אדין · אז ׃ די פרשגן · מן פתרון כתב הנשתוון של ארתחשסתא המלך הוא כורש היה המעשה הזה ׃ קרי קדם · שהיה כתב הנשתוון הזה קרוי לפני רחום ושמשי וסיעותיהם והלכו במרוצה ובבהלה לירושלם אל היהודים ובטלו אותם בזרוע וכח שלא לבנות עוד הבניין ׃ על יהודיא · אל היהודים ׃ המו · הם ׃ באדין · אז היתה בטלה מלאכת בניין בית אלהים אשר בירושלם עד שנת שתים לדריוש מלך פרס שאחר כורש מלך אחשורוש שלקח אסתר ואחר אחשורוש מלך דריוש בנו של אחשורוש שהוא בן אסתר · ומשנת אחת לכורש מלך פרס עד שנת שתים לדריוש י"ח שנה שהשלימו שבעים שנה לחרבות ירושלם שהרי מחרבן הבית שגלה צדקיהו עד שנת אחת לכורש חמשים ושתים שנה כמפורש בסדר עולם וי"ח שנה משנת אחת לכורש עד שנת שתים לדריוש כמנאו שבעים שנה שלימים ובשנת שתים לדריוש התחילו לבנות הבניין עד שגמרוהו ׃ והתנבי חגי נביאה · ונתנבא בשנת שתים לדריוש נתנבאו חגי וזכריה הנביאים אל היהודים אשר בארץ יהודה ובירושלם בשם אלהי ישראל אליהם לבנות בניין הבית בלא רשות המלך דריוש ׃ על יהודיא · אל היהודים ׃ עליהון · אליהם ׃ באדין · אז ׃ ושריו · התחילו לבנות ביתו של הקב"ה אשר בירושלם ועמהם הנביאים של הקב"ה עוזרין ומסייעין להם ׃ בה זמנא אתא עליהון · באותו זמן באו עליהם הללו צרי יהודה ובנימן לקטרג ולהלשין עליהם על עסק הבניין ׃ פחת עבר נהרא · שלטון של עבר הנהר ׃ וכנותהון · וסיעתהון ׃ וכן אמרין להון · וכך היו אומרים להם ׃ מן שם · מי צוה לכם דבר הבית לבנות ׃ ואשרנא דנה לשכללה · והכתלים האלה לייסד כמו ואושיא יתיטו בניין חומות לבנים חברו מכתם ׃ אדין · אז ׃ כנמא · כאשר כאמר ׃ אמרנא להון · אמרו להם לישראל אותן צרי יהודה ובנימן ׃ מן אינון · מי הם שמות האנשים ׃ די דנה · אשר זה הבניין הם בונים ׃ ועין אלההום · ועינו של הקב"ה שהוא אלהיהם היתה על זקני היהודים להצלותם במלאכת הבניין ׃ ולא בטלו המו · ולא בטלו הם את הבונים ׃ עד טעמא לדריוש יהך · והסיבו זקני היהודים דבר לאותן הצרים שלא יבטלו את הבניין עד אשר ילך הדבר לדריוש המלך ׃ ואדין יתיבון · ואז ישיבו היהודים ׃ כתב הנשתון · על כך על תשובתו של דריוש ׃ פרשגן · פתרון פתשגן האגרת ׃ וכנותיה · וסיעותיו ׃ אפרסכיא · אומה אחת הן שהיו בסיעותיהם ׃ על דריוש מלכא · אל דריוש המלך ׃ עלוהי · אליו ׃ וכדנה כתב בגוה · וכך היה כתוב בתוכה של אגרת ׃ שלמא כלא · כל השלום יהיה לך ׃ ידיע

אבן עזרא

ואשתדור · תרגום הנה שלחתי את הגדי הזה שדרית מתנות השלוחים היו עושים בקרבה לעוזרים אותם עלילות כמו הוא משתדר להצלותיה ׃ חלק בעבר נהרא לא איתי לך · שימרדו בו העמים הנזכרים אם יבנו לבנות ירושלם או חלק אין לך בעבור הנהר שהם ישראל יקחו הכל בחזקה ׃ פתגמא · על רחום · כמו אל רחום והוא תמרת במקום חמשה ׃ וכעת · חסר נון ופי' ואל שאר עבר נהרא ואל כענת שלום ׃ אלך · כמו אלין ׃ וזהירין · מן והזהרת אתהם ופירושו לעשות שגגה היו מוזהרים והטעם הזהרו שלא תשגו ׃ דריוש · הוא אחשורוש ׃ ואושרנא · מן אדלב שור והאלף נוסף כאלף אזרוע ׃ בה זמנא · לבנא · פי' להבנות ׃ ואושרנא · כטעם שורא ׃ כנמא אמרנא להום · הם דברי הבונים או דברי הסופרים לשואלים להם מן שם לכום טעם ופי' כאשר נאמר בספר כן אמרנו להם מי הם האנשי' הבונים ׃ ועין אלההום · הכתוב יספר כי השם עזרם ולא בטלו המו והה"א אחרונה במלת אלההום מן להום ובספרו יאמר אהא דלהום ׃ יהך · ילך תרגו' אם תלכו עמי בקרי ׃

אבן

ואף ט׳ ר״פ וסימ׳ ואף גם זאת בהיותם. ואף כי תשלחנה לאנשים. ואף כי הין כונד. ואף אלהים עלה בהם. ואף אמנם שגיתי. ואף הסיתך מפני צר.
ואף שמהתהם שאלנה. ואף מאניא די בית אלהא. ואף מאני ביתי. דהבא ג׳ כתיב ה׳ בסוף וסימ׳ נבכר בדניאל סימן ג׳: ואמר לה אלה חד מן ז׳ בטעם מרעימין ופסקין ר״פ
וסימ׳ ויתמהמה ויחזיקו. ויאמר יי׳ אלהי אדני. וימאן ויאמר אל אשת אדניו. וישחט ויקח משה. ונבהלו צרים וחבלים. ויאמר יי׳ מציון ישאג. ואמר לה אלה מאניא שא

ידיע להוא למלכא די־אזלנא ליהוד מדינתא ל׳
לבית אלהא רבא והוא מתבנא אבן גלל ואע ל׳
מתשם בכתליא ועבידתא דך אספרנא מתעבדא ל׳ ל׳
ומצלח בידהם: אדין שאלנא לשביא אלך כנמא ל׳ ל׳ כתי׳ א׳
אמרנא להם מן־שם לכם טעם ביתא דנה למבניה סימן ל׳
ואשרנא דנה לשכללה: ואף שמהתהם שאלנא ג׳ ר״פ בסי׳
להם להודעותך די נכתב שם־גבריא די בראשהם ל׳ ומל׳ ל׳ ל׳
וכנמא פתגמא התיבונא למאמר: ל׳ ל׳ וחס׳ וג׳ חל״א בלים
אנחנא המו עבדוהי די־אלה שמיא וארעא ובנין
ביתא די־הוא בנה מקדמת דנה שנין שגיאן ל׳
ומלך לישראל רב בנהי ושכללה: להן מן־די ל׳ ל׳
הרגזו אבהתנא לאלה שמיא יהב המו ביד ל׳
נבוכדנצר מלך־בבל כסדיא וביתה דנה סתרה ל׳ כתי׳ א׳
ועמה הגלי לבבל: ברם בשנת ל׳ כתי׳ א׳
חדה לכורש מלכא די בבל כורש מלכא שם טעם ג׳
בית־אלהא דנה לבנא: ואף מאניא די־בית־אלהא ג׳ ר״פ
די־דהבה וכספא די נבוכדנצר הנפק מן־היכלא די ג׳ כתי׳ א׳
בירושלם והיבל המו להיכלא די בבל הנפק המו
כורש מלכא מן־היכלא די בבל ויהיבו לששבצר ל׳ ל׳
שמה די פחה שמה: ואמר־לה אלה מאניא שא ל׳ ז׳ בטע׳ יתי׳ ה׳ ר׳
אזל־אחת המו בהיכלא די בירושלם ובית אלהא ל׳ ל׳
יתבנא על־אתרה: אדין ו׳ ר״פ בסי׳
ששבצר דך אתא יהב אשיא די־בית אלהא די ל׳ כתי׳ א׳
בירושלם ומן־אדין ועד־כען מתבנא ולא שלים: ל׳
וכען הן על־מלכא טב יתבקר בבית גנזיא די־ ב׳ ל׳
מלכא תמה די בבבל הן איתי די־מן כורש מלכא ל׳ ח׳
שים טעם למבנא בית־אלהא דך בירושלם ורעות סימן ז׳
מלכא על־דנה ישלח עלינא:
ו באדין דריוש מלכא שם טעם ובקרו בבית ג׳ ר״פ בסי׳ ג׳
ספריא די גנזיא מהחתין תמה בבבל: והשתכח ח׳
באחמתא בבירתא די במדי מדינתא מגלה חדה ל׳ ל׳
וכן כתיב בגוה דכרונה: ל׳
בשנת חדה לכורש מלכא כורש מלכא שם טעם ג׳
בית אלהא בירושלם ביתא יתבנא אתר די דבחין ל׳
דבחין ואשוהי מסובלין רומה אמין שתין פתיה ל׳ ל׳
אמין שתין: נדבכין די־אבן גלל תלתא ונדבך ל׳ ל׳ כתי׳ ס׳
די־אע חדת ונפקתא מן־בית מלכא תתיהב: ואף ט׳ ר״פ
מאני בית־אלהא די דהבה וכספא די נבוכדנצר ג׳ כתי׳ א׳
הנפק מן־היכלא די־בירושלם והיבל לבבל
יהתיבון ויהך להיכלא די־בירושלם לאתרה ותחת ל׳
בבית אלהא:
כען תתני פחת עבר־נהרה שתר בוזני ל׳ בטע׳
וכנותהון אפרסכיא די בעבר נהרה רחיקין הוו
מן־תמה: שבקו לעבידת בית־אלהא דך פחת
יהודיא ולשבי יהודיא בית־אלהא דך יבנון ל׳ וא׳ ולשבי בטע
על־אתרה:

אזל אחת המו: באדין ג׳ ר״פ בסיפרא וסימ׳ באדין בטלת עבידת בית אלהא. באדין קמו זרובבל בר שאלתיאל. באדין דריוש מלכא שם טעם. ושארא אדין ואינון ו׳:
תלתא כלהון כתיב ה׳ במא״ נדבכין די אבן תלתא: דהבא ג׳ כתיב ה׳ בסוף וסימ׳ ואף מאניא די בית אלהא. ואף מאני בית אלהא. ומה די עלך ועל אחך:

אבן עזרא

אבן גלל. שצריכה לגלגל אותה מרוב כבדותה: ואע מתשם בכותליא. עצי ארזים שהם חזקים ולא ירקבו היו משימים בקירות להיות הבנין חזק: אספרנא. פי׳ מהרה: למבניה. פי׳ לבנות: ומלך לישראל רב. הוא שלמה: סתריה. ענין הרס ובלשון חכמינו ז״ל שדבריו סותרין דברי תורה: ואמר. אל תקרא. כמו אלה: שא אזל אחת המו. קח לך הורד אותם או הנח אותם והוא הנכון ושא מן וישאו להם כפים שפירושו ויקחו: מהחתין. מורידין: באחמתא. יש אומרים שהוא מן חמת מים או הוא שם כלי יגנזו בו כתבי הזכרונות: בבירתא. הוא ארמון תרגום בארמנותיה בברניתהא: ואשוהי מסובלין. כענין אבן גלל והפירוש יסודותיו סובלים באבני סבל: רומיה אמין שתין. יותר גבוה מבנין שלמה ראשון כי גבהו היה שלשים אמות קומתו וכן פתיה אמין שתין להיות הגובה והרחב שוה והאורך לא זכר כי היה כמדת הראשונה: נדבכין. פי׳ טירות ותרגום מתחת לטירות מלרע לנדבכיא וזה דומה לבנין ראשון כאמרו שלשה טורי גזית וטור כרותות ארזים: ונפקתא. הוצאה: ואף. יהתיבון. ישיבון המשיבין: ויהך. וילך כל כלי להיכלא והמלה מיוחדת מן הרבים כדרך כי יתן מים: ותחת. כנגד שסבבר ידבר באגרת והטעם ויורד או תנוח אתה ששבצר בבית אלהא: למ״ד לעבידת עומד במקום שנים וכן הוא לפחת יהודאי: אליך

רשי

ידיע להוא למלכא. דבר ידוע יהיה למלך: די אזלנא. אשר הלכנו אל ארץ יהודה המדינה לבית שוה הגדול: והוא מתבנא. והוא הבית בנוי: גלל. מרבר״א בלע״ז: ואע מתשם בכתליא. ועצים נתונים ותשומים בכתלים כדי להחזיק הבנין למען יעמוד ימים רבים: ועבידתא דך. ומלאכה זאת: אספרנא מתעבדא. מהרה היתה נעשית אספרנא אוספלויטו״שמכם בלע״ז: ומצלח בידהום. והוצלח מעשה זה בידיהם: אדין. אז כשראינו הבנין שאלנו לזקנים האלה: כנמא אמרנא להום. כאשר כאמר בסמוך אמרנו אליהם: מן שם לכם. מי שם לכם דבר הבית הזה לבנותו וכתלים הללו ליסד: ואושרנ׳. בניין חומת לבנים: ואף שמהתהום. ואף שמותם של בונים ראשי הבנין שאלנו להם כדי להודיעך: די נכתוב. אשר נכתוב שמות האנשים אליך: די בראשיהום. אשר בעצמם וברשותם קמו לבנות הבית: וכנמא פתגמ׳. וכמו שנאמר הדבר: היתיבונא. השיבו לנו דבר: אנחנא המו. אנחנו הם עבדיו של אלהי השמים והארץ: ובניין ביתא. ואנו בונין הבית אשר היה בנוי קודם לכן שנים רבות: ומלך לישראל רב. ומלך גדול שהיה לישראל הוא שלמה המלך בנה אותו ויסד אותו: להן. ועכשיו מפני אשר הכעיסו אבותינו אלהי השמים מסר אותם ביד מלך בבל הכשדי והבית הזה החריב ואת העם לבבל: ברם. אך בשנת אחת לכורש מלך בבל צוה כורש בדבר זה לבנות הבית: ואף. כלי הקדש של כסף וזהב אשר הוציא נבוכד נצר מן ההיכל שבירושלם והוליכם להיכלו שבבבל הוציא אותם כורש מהיכל מלך בבל ומסרם ליד ששבצר ששמו כך: והיבל המו. והוליך אותם: הנפק המו. הוציא אותם: די פחה שמיה. שהוא היה נשיא ופחת ונקרא שמו פחה: ואמר ליה. וכך אמר לו כורש לששבצר אלה הכלים קח ולך והורד אותם בהיכל אשר בירושלם וביתו של הקב״ה יהא בנוי על מקומו: אדין. אז: ששבצר דך. זה בא ונתן כתלי ביתו של הקב״ה אשר בירושלם ומאז ועד עתה היה הבית בנוי ולא נגמר הבנין: וכען. ועתה אם על המלך טוב יהיה הדבר ידוע ומבוקר בבית גנזיו של מלך אשר שם בבבל: הן איתי. אם יש המעשה הזה אשר בפי כורש יצא דבר לבנות בית זה אשר בירושלם: ורעות מלכא. ורצון המלך על כן ישלח אלינו: עלינא. אלינו עד כאן מכתב האגרת אשר שלחו תתני ושתר בוזני: באדין. אז כאשר הגיע המכתב ליד דריוש: שם טעם. צוה המלך הדבר: ובקרו. ובדקו בבית הספרים שהאוצרות מונחים שם בבבל: והשתכח באחמתא. ונמצא המכתב של מגילה אחת שם באחמתא פתרו כן אנשי הפתרון שהוא כלי העשוי לאגרות ולגליונים ולספרי׳ והעמידוהו מגזרת חמת מים והאלף״ אשר בתיבה איננה עיקר כיתר המלין אשר בספר לשון ארמית: בבירתא. באותה בירה אשר במדי המדינה: וכן כתיב. וכן היה כתוב בתוכה זכרון שלה: בית אלהא בירושלם. בבית אלהיו בירושלם מה יהא עליו הבית יבנה: אתר. שהוא מקום שזובחים שם זבח: ואושיה. כמו ואושיהו. כמו ואושיא יתיבו: רומיה אמין שתין. רום הבית ששים אמה וששים אמה רחבו: נדבכין. לשון כתלים וקירות הכתלים היו של אבן גלל גלל מרבר״א בלע״ז: ונדבך. וכותל של עץ חדש מבפנים כעניין בניין הבית אשר בנה שלמה: ונפקת. והוצאה לצורך הבית ולשאר דברים אשר לבית תנתן להם מבית המלך: ואף מאני. ואף כלי הקדש של בית האלהים של זהב וכסף אשר נבוכד נצר הוציאם מן היכל שבירושלם והוליכם לבבל: יהתיבון. ישיבו: והיבל. אשר הוליך: ויהך. ילך כל המעשה הזה להיכל אשר בירושלם למקומו: ותחת. ויהי מונח בביתו של הקב״ה: כען תתני וגו׳. זו היא התשובה אשר השיב דריוש אל תתני ושתר בוזני די בעבר נהרא לצד ארץ ישראל שהיא עבר הנהר לאותן שבבבל: רחיקין הוו מן תמה. רחוקים תהיו משם מבניין בית המקדש שלא תרפו ידי עושי המלאכה: דך. זה: פחת יהודיא. שלטוני היהודים יעשו דבר זה: ולשבי יהודיא. ולזקני היהודים אשר מכות: בית אלהא דך. בית אלהים זה: ותני

לחיי ג' וסימ' לחיינו · אלה לחיי עולם : לחיי מלכא ובנוהי : ומני שים טעם ד' ר"פ וסימ' ומני שים טעם להנעלה · ומני שים טעם ובקרו · ומני שים למא די תעבדון · ומני שים טעם די כל אנש · וא'מני שים טעם די כל מתנדב : אדין ט' בטעם ר"פ וסימ' נפל על אנפוהי · שגיא מתכהל · די לא נהשכח לדניאל דנה · סרכיא ואחשדרפניא אלין הרגישו על מלכא · ענו ואמרין קדם מלכא די דניאל · אזל מלכא להיכליה · אדין תתני פחת עבר נהרה · ועיין בדניאל סימן ו' בל' שן מסורת אחר' תי : והקרבו חד

ומני שים טעם למא די תעבדון עם שבי יהודיא
אלך למבנא בית אלהא דך ומנכסי מלכא די מדת
עבר נהרה אספרנא נפקתא תהוא מתיהבא
לגבריא אלך די לא לבטלא : ומה חשחן ובני
תורין ודכרין ואמרין לעלון לאלה שמיא חנטין
מלח חמר ומשח כמאמר כהניא די בירושלם
להוא מתיהב להם יום ביום די לא שלו : די להון
מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא
ובנוהי : ומני שים טעם די כל אנש די יהשנא
פתגמא דנה יתנסח אע מן ביתה וזקיף יתמחא
עלהי וביתה נולו יתעבד על דנה : ואלהא די
שכן שמה תמה ימגר כל מלך ועם די ישלח ידה
להשניא לחבלה בית אלהא דך די בירושלם אנא
דריוש שמת טעם אספרנא יתעבד :
אדין תתני פחת עבר נהרה שתר בוזני
וכנותהון לקבל די שלח דריוש מלכא כנמא
אספרנא עבדו : ושבי יהודיא בנין ומצלחין
בנבואת חגי נביאה וזכריה בר עדוא ובנו ושכללו
מן טעם אלה ישראל ומטעם כורש ודריוש
וארתחששתא מלך פרס : ושיציא ביתה דנה עד
יום תלתה לירח אדר די היא שנת שת למלכות
דריוש מלכא : ועבדו בני ישראל
כהניא ולויא ושאר בני גלותא חנכת בית אלהא
דנה בחדוה : והקרבו לחנכת בית אלהא דנה
תורין מאה דכרין מאתין אמרין ארבע מאה
וצפירי עזין לחטיא על כל ישראל תרי עשר
למנין שבטי ישראל : והקימו כהניא בפלגתהון
ולויא במחלקתהון על עבידת אלהא די בירושלם
ככתב ספר משה : ויעשו בני
הגולה את הפסח בארבעה עשר לחדש הראשון :
כי הטהרו הכהנים והלוים כאחד כלם טהורים
וישחטו הפסח לכל בני הגולה ולאחיהם הכהנים
ולהם : ויאכלו בני ישראל השבים מהגולה וכל
הנבדל מטמאת גויי הארץ אלהם לדרש ליהוה
אלהי ישראל : ויעשו חג מצות שבעת ימים
בשמחה כי שמחם יהוה והסב לב מלך אשור
עליהם לחזק ידיהם במלאכת בית האלהים אלהי
ישראל : ואחר הדברים האלה
במלכות ארתחשסתא מלך פרס עזרא בן שריה
בן עזריה בן חלקיה : בן שלום בן צדוק בן
אחיטוב : בן אמריה בן עזריה בן מריות : בן
זרחיה בן עזי בן בקי : בן אבישוע בן פינחס בן
אלעזר בן אהרן הכהן הראש : הוא עזרא עלה
מבבל והוא ספר מהיר בתורת משה אשר נתן
יהוה אלהי ישראל ויתן לו המלך כיד יהוה אלהיו
עליו כל בקשתו : ויעלו מבני ישראל ומן
הכהנים והלוים והמשררים והשערים והנתינים
אל ירושלם בשנת שבע לארתחשסתא המלך :

ארתחששתא סימן מן ריש ככר עד כאן ארתחששתא בשי"ן וכאן עד סוף ארתחשסתא בסמך ס"ין תניין

מן י' חס' בליש' וס'מ' וכי תקרב קרבן מנחה · ויקרבו בני אהרן את הדם · בהקרבם אש זרה קדמא · הקרב את קרבנו ר"פ דנתנאל בן צוער · תקרבון אלי ושמעתיו · ויקרבו אתו אל יהושע · והעלה אשר יקרב הנשיא · כה זימנא קרבו גברין כשדאין · באדין קרבו ואמרו קדם מלכא · והקרבו לחנכת בית אלהא דנה : באחד ז' בקריאה וסי' דובא וכל קהלנא וחברנא קטון אדכון בצפרא בחצצרתהון וביאור נמסר בישעיה סוף סימן כ"ה : ולהם ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר נח : לדרוש ו' חס' וסי' ולא יכול דוד ללכת · ובכל מעשה אשר החל · ויהי לדרש אלהים · ויאכלו בני ישראל השבים מהגולה · וכן במליצי שר ב' בו · כי עזרא הכין לבבו · וכל אוריתא דבו חס' במ"ב מל' : מהיר ג' וסימ' עט סופר מהיר · חזית איש מהיר במלאכתו : סופר מהיר בתורת משה : כיד ח' בקריאה וסים' כיד המלך שלמה · ויין מלכות רב כיד המלך · ויתן משאת כיד המלך · הוא עזרא עלה מבבל · כי באחד לחדש הראשון הוא יסד · ועלי הטה חסד · ויביאו לנו כיד אלהינו · ואגרת אל אסף שמר הפרדס :

רשי

ומני שים טעם · ותמני יהיה ציווי זה : למא די תעבדון · לאותו בניין המלאכה אשר תעשו עם זקני היהודים האלה לבנות ביתו של הקב"ה : ומנכסי מלכא · מנכסי המלך יהיו עושים הבניין הזה : די מדת עבר נהרא · מן המס של עבר הנהר אשר למלך מדת מס כמו מנדה בלו והלך : אספרנא · מהרה יבנה הבניין אספרנא אימפלונטמנט בלע"ז : נפקתא תהוא מתיהבא · הוצאה תהיה ניתנת לאנשים האלה אשר לא יתבטלו ממלאכתן : ומה חשחן · ומה שיהו חוששין : ובני תורין · ובני בקר ואילים וכבשי' לעולות לאלהי השמים : וחטין · לסלתות : ומלח · לקרבנות : וחמר · לנסכים : ומשח · למנחות כאשר יאמרו הכהנים אשר בירושלם יהי נתן להם דבר יום ביומו : די לא שלו · בלא ריחוי שנ"ץ דיסטורביר בלע"ז : די להוון · למען אשר יהיו מקריבים ניחוחים לאלהי השמים ויהיו מתפללים על חיי המלך ובניו : ומני שים טעם · ומתני שים ציווי ושימת דבר אשר כל אדם אשר ישנה דבר זה : יתנסח · יחרב עציו מביתו שיחרב ביתו יתנסח כמו ונסחתם מעל האדמה : וזקיף יתמחא עלוהי · ועץ לתלותו יהא גבוה עליו שיתלה על העץ : וביתו נולו יתעבד · וביתו יעשה אשפה על כך נולו ענין טנוף ומחראות : ואלהא די שכין שמיה · והאלהים אשר שכן שמו שם ימגר ויפגר כל אותו מלך וכל אותו עם אשר ישלח ידו להחריב ולהשחית ביתו זה של יי' אשר בירושלם : שמת טעם · שמתי ציווי דבר זה אשר יעשה הבניין מהרה עד כאן תשובתו של דריוש : כנמא · כאשר כאמר : אספרנא עבדו · מהרה עשו : ושבי יהודיא · וזקני היהודים היו בונין ומצליחין במלאכתן כנבואת חגי וזכריה ובנו ויסדו את הבניין מן ציווי של אלהי ישראל ומרשות כורש מלך פרס הראשון אשר הואיל יסוד הבניין בימיו ומרשות דריוש זה מלך פרס : וארתחששתא הוא דריוש ונקרא ארתחששתא על שם המדינה והמלכו' כי כל מלכי פרס היו נקראים כך כאשר כל מלכי מצרים נקראים פרעה : ושיציא ביתה דנה · וסוף תשלום בית זה היה עד יום שלישי לחדש אדר שהיא שנת שש לדריוש המלך ונמצא בניין הבית היה ארבע שנים : והקריבו לחנוכת · הקריבו לחנוכת בית זה קרבנות הללו והוראת שעה היתה : והקימו כהניא בפלוגתהון · שהיו הכהנים חלוקים בעבודתם ולוים במשמרותם : את הפסח · עכשיו עשו ישראל את הפסח בי"ד בניסן זה הבא אחר אדר זה שהושלם הבניין בו : ולהם · ולעצמם : ולכל הנבדל · הם הגרים שנבדלו מטומאת העמים לידבק בישראל : והסב לב מלך אשור עליהם · והקב"ה הסב לבב מלך אשור על ישראל היושבים במחשלתו בארץ אשור להחזיקם ולסייע במלאכת הבניין : ואחר הדברים האלה · של בניין הבית : ארתחששתא הוא דריוש : ויתן לו המלך דריוש כיד יי' אלהיו עליו כאשר גזה הקב"ה עליו ומקרא מסורס הוא ויתן לו המלך כל בקשתו כיד יי' אלהיו עליו ואמרו רז"ל עזרא הוא מלאכי : בשנת שבע · היא שנה אחר תשלום הבית : לארתחששתא · הוא דריוש : בחדש

אבן עזרא

אילך · כמו אלין והם שתי לשונות זה אומר בכה וזה אומר בכה : ומה חשחן · מה שצריכין וכן חשחות צורך : יתנסח · יהרס כמו יסח יי' יהרוס וכן משמרת הבית תסח שבוה שישמרו משמרת הבית מקום ההרס שלא יכנס אדם משם : וזקיף · רמז לקירות ולעמודים השמרים וחבירו זוקף כפופים וטעמו נושא או מעמיד וכן תרגום וישא עיניו ופירושו והעומד יהרס על העץ : נולו · מטונף כענין ויסימוה למוצאות ובלשון חכמינו ז"ל מנוולתא : כנמא אספרנא · כבר פירשנו : ודריוש · הוא הזקן המדי וארתחששתא הוא אחשורוש למלכו' דריוש הוא בן אחשורוש : בפלוגתהון · במחלקתהון : וכל הנבדל · הם הגרים שנבדלו מטומאת גויי הארץ והתחברו אליהם לדרוש יי' כמותם או הנבדל מישרא' שנבדל מטומאת גויי הארץ : ויעשו · מלך אשור · הוא ארתחששתא והזכיר אשור ולא פרס כי מלכי אשור החריבו ארץ ישר' ועתה הסב לבו ממחשבתו הרעה לטובה וזה טעם לחזק ידיהם : ארתחששתא · אמרו חכמינו ז"ל כי כל המלכים נקראים כן בלשון פרסיים וזה ארתחששתא הוא דריוש : והוא סופר מהיר · תרגום מגיד ומספר במספר במהירות : כיד יי' · כח ותוקף : ויעלו · ומן הכהנים והלוים · ואחרי כן יספר שבת הלוים איך עלו :

יסוד

ולעשות ט׳ו וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן ז׳ ולקמן בנחמיה סי׳ ח׳ : חהכ״ג ר״פ בקרי׳ וסימ׳ במסורה רבת׳ בערך זה בכ״ר : למה ג׳ ב׳ כתי׳ ה׳ וא׳ כתי׳ א׳ וסי׳ למה ישגא חבלא להנזקת
מלכין׳ למה להוא קצף על מלכות מלכא ובנוהי׳ ומני שים טעם למא דיתעבדון׳ בהרא כתיב א׳ : ודי לא ידע תהודעון חד מן י״ד בטעם פ׳ וטפחא כך דינה לעולם

ויבא ירושלם בחדש החמישי היא שנת השביעית
למלך : כי באחד לחדש הראשון הוא יסד
המעלה מבבל ובאחד לחדש החמישי בא אל־
ירושלם כיד־אלהיו הטובה עליו : כי עזרא הכין
לבבו לדרוש את־תורת יהוה ולעשת וללמד
בישראל חק ומשפט :
וזה פרשגן הנשתון אשר נתן המלך ארתחשסתא
לעזרא הכהן הספר ספר דברי מצות־יהוה וחקיו
על־ישראל : ארתחשסתא מלך
מלכיא לעזרא כהנא ספר דתא די־אלה שמיא
גמיר וכענת : מני שים טעם די כל־מתנדב
במלכותי מן־עמה ישראל וכהנוהי ולויא למהך
לירושלם עמך יהך : כל־קבל די מן־קדם מלכא
ושבעת יעטהי שליח לבקרה על־יהוד ולירושלם
בדת אלהך די בידך : ולהיבלה כסף ודהב די־
מלכא ויעטוהי התנדבו לאלה ישראל די בירושלם
משכנה : וכל כסף ודהב די תהשכח בכל מדינת
בבל עם התנדבות עמא וכהניא מתנדבין לבית
אלההם די בירושלם : כל־קבל דנה אספרנא
תקנא בכספא דנה תורין דכרין אמרין ומנחתהון
ונסכיהון ותקרב המו על־מדבחה די בית אלהכם
די בירושלם : ומה די עליך ועל־אחיך ייטב בשאר
כספא ודהבה למעבד כרעות אלהכם תעבדון :
ומאניא די־מתיהבין לך לפלחן בית אלהך השלם
קדם אלה ירושלם : ושאר חשחות בית אלהך די
יפל לך למנתן תנתן מן־בית גנזי מלכא : ומני
אנה ארתחשסתא מלכא שים טעם לכל גזבריא
די בעבר נהרה די כל־די ישאלנכון עזרא כהנא
ספר דתא די־אלה שמיא אספרנא יתעבד : עד־
כסף ככרין מאה ועד־חנטין כורין מאה ועד־חמר
בתין מאה ועד־בתין משח מאה ומלח די־לא כתב
: כל־די מן־טעם אלה שמיא יתעבד אדרזדא
לבית אלה שמיא די־למה להוא קצף על־מלכות
מלכא ובנוהי : ולכם מהודעין די כל־כהניא
ולויא זמריא תרעיא נתיניא ופלחי בית אלהא
דנה מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם :
ואנת עזרא כחכמת אלהך די־בידך מני שפטין
ודינין די־להון דאנין לכל־עמא די בעבר נהרה
לכל־ידעי דתי אלהך ודי לא ידע תהודעון : וכל־
די־לא להוא עבד דתא די־אלהך ודתא די מלכא
אספרנא דינה להוא מתעבד מנה הן למות הן
לשרשו הן לענש נכסין ולאסורין :
ברוך יהוה אלהי
אבתינו אשר נתן כזאת בלב המלך לפאר את־בית
יהוה אשר בירושלם : ועלי הטה־חסד לפני המלך
ויועציו ולכל־שרי המלך הגברים ואני התחזקתי
כיד־יהוה אלהי עלי ואקבצה מישראל ראשים
לעלות עמי :

לא ישרתות כי אם מירבא במ״ד מקומות ישרתוה דדגא עם ב׳ מרכות נקראות תרין יחוטהין וסימ׳ נמסר בסוף מטות ובריש חבקוק : ועלי ה׳ בקריאה וסימ׳ ועלי יבא כל איש אשר
לו׳ ועלי שמו כל ישראל פניהם למלך׳ ועלי לתת לך׳ ועל הטה חסד לפני המלך׳ אני לדודי ועלי תשוקתו :

אבן עזרא

יסוד׳ שם דבר סמוך והמוכרת יסוד חכום בטעות או הוא במשקל זכול : המעלה׳ שם דבר על משקל מקנה מטרה וכן הפי׳ הוא עזרא היה עצת העולים לירושלם והטעם הוא יעצם לעלות באחד בניסן ובאו באחד באב ואלת יסוד כמו כוסדו סטעמו כועצו : ארתחשסתא מלך מלכיא׳ עתה יספר כי המלך שלח אגרות שתים אחת לכל מתנדב לעלות ואחת לכל גזבריא לתת ברכם : גמיר׳ מפורש לפני עניים הראשון להיות גמיר כתרגום כליל תכלת והוא רמז לכל ישר׳ המתנדבים לעלות ולמ״ד לעזרא משרת תחת שלש וכן הפירוש לעזרא ולגמיר ולכענת שלח להודיעם טעמו ביד עזרא׳ פירוש אחר גמיר תואר השם מענין גמרא גמור וזה רמז לעזרא : ספר דתא׳ שהוא גמיר ויודע דעת אלהיו ויהיה למ״ד לעזרא במקום שתים וכענת שם כולל אומות עבר הנהר : מני שים טעם׳ היא מאגרת לעזרא ולישראל המתנדבים : שליח׳ תהיה שלוח : לבקרה׳ לחקור על היהודים ועל ירושלם : בדת אלהך׳ בעבור דת אלהיך אשר בידך שלחתיך : תקנא׳ מן קניתי אתכם : דכרין׳ תרגום אלים : אמרין׳ כבשים : חשחות׳ צורך : גזבריא׳ הפקידים על האוצרות : בתין׳ מדות : אדרזדא׳ כטעם מהירות בדרך סברא כי אין לו דומה : תרעיא׳ השוערים : מנדה בלו והלך׳ שפורשים : הן לשרוש׳ להיות כעקר משרשו והטעם מגורש מנחלתו וחכמינו ז״ל אמרו מאי לשרושי הרדפה : ברוך׳ ולכל שרי׳ הפירוש ולפני כל שרי : והתיחשם

רשי

בחדש החמישי׳ הוא חדש אב כי באחד לחדש ניסן אותו היום היתה תחלת עליתם מבבל ובאחד לחדש אב באו לירושלם : יסוד המעלה׳ יסוד תחילת העליה : כיד אלהיו׳ כאשר הצליחו יד הקב״ה שהיתה ידו טובה עליו להצליחו בדרכו : כי עזרא׳ ועל כן הלך והצליח בדרכו שהרי עזרא הכין לבבו וגו׳ נותן טעם לדבריו : וזה פרשגן הנשתון׳ וזה פתשגן הכתב : וחקיו על ישראל׳ ואת חקיו אשר צוה על ישראל לשמרם : ספר דתא׳ ספר התורה : גמיר וכענת׳ ספיקא היא בידו : מני שים טעם׳ ממני יוצא הרשות כי כל אשר נדבה רוחו אותו מן ישראל ומן הכהנים והלוים ללכת לירושלם ילכו עמך : כל קבל׳ בשביל כך מאת המלך ושבעת יועציו רואי פני המלך אתה שלוח : ושבעת יעטוהי׳ ושבע יועציו הם ז׳ רואי פני המלך : לבקרה על יהוד׳ כדי לדרוש ולבדוק אל היהודים אשר בירושלם אם הם עסוקים בתורתו של הקב״ה אשר בידך : ולהיבלה׳ ולהוליך כסף וזהב של המלך ויועציו אשר התנדבו לאלהי ישראל לתקן ביתו אשר משכנו וביתו בירושלם : וכל כסף וזהב׳ וכל נדבת כסף וזהב אשר תמצא במדינת בבל עם שאר נדבת העם והכהני׳ אשר מתנדבי׳ לביתו של הקב״ה אשר בירושלם תוליך הכל לירושלם : כל קביל דנה׳ ובשביל כך של עבודת המקדש מהרה תקנה בכסף זה בקר ואילים וכבשים וזבחים ומנחות ונסכים ותקריבם על המזבח של הקב״ה : ומה די עלך׳ ואשר ייטיב לך ולאחיך במותר הכסף והזהב לעשות כרצונו של הקב״ה תעשו : ומאניא׳ וכלים הנתנים לך לעבודתו של הקב״ה שלם לפני הקב״ה בירושלם : ושאר חשחות׳ ושאר צריכות שתצטרך לביתו של הקב״ה לקנות אשר יהיה לך ליתן הדמים תתן מאוצר המלך : ומני אנא׳ וממני אני דריוש המלך יוצא צווי ורשות לכל הגזברים אשר בעבר הנהר לצד ארץ ישראל המקבלים מסים שלי מן האומות אשר כל דבר שישאל לכם עזרא הכהן סופר התורה של הקב״ה מהרה יעשה שלא יעכבו את שאלתו עד מאה ככרים של כסף לקנות קרבנות ומאה כורין חטין למנחות ועד מאה מדות יין לנסכים ומאה של שמן לבלול מנחות ומלח לקרבנות כענין שנ׳ וכל קרבן מנחתך במלח תמלח : די לא כתב׳ ומלח שאין כתוב בו מדה יתנו ככל הצורך : כל די מן טעם׳ כל אשר יהיה מרשותו של הקב״ה וצווי יעשה בזריזות בחותם המלך לביתו של הקב״ה : אדרזדא׳ חותם בלשון ערבי : די למא להוי׳ אשר למה יהיה קצף על מלכות המלך ובניו ועל כן יתנו הגזברים כל צרכי הבית : ולכון מהודעין׳ ולכם אנו מודיעים אשר כל הכהנים והלוים המשוררים והשוערים והנתינים שהם חוטבי עצים ושואבי מים למזבח ועובדי׳ בבית זה של הקב״ה לא ישלוט אדם עליהם להטיל עליהם מס וכסף גולגולת אלא יהיו בני חורין מעבודת המלך : ואנת עזרא בחכמת אלהך די בידך׳ ואתה עזרא כפי חכמת אלהיך אשר בידך יותר מן השופטים והדיינים שהם דנין כל העם שבעבר הנהר לצד ארץ ישראל עם יודעי התורה : ודי לא ידע׳ והשופט אשר לא ידע לשפוט תודיעו לו המשפט לעשותו : וכל די לא להוי עביד׳ וכל אשר לא יהיה עושה דתו של הקב״ה ודת המלך מהרה שלא יעכב הדין והמשפט : דינה׳ הדין יעשה ממנו מן המעכב משפט אם למיתה יהרג : הן לשרושי׳ אם לעקרו מן העולם אותו ואת זרעו ואת משפחתו לשרושי דישר״א ביכר בלע״ז : הן לענוש נכסין׳ אם לענשו בממון : ולאסורין׳ או לייסרו ביסורי׳ עד כאן מכתב האגרת אשר נתן דריוש המלך לעזרא הסופר למען ישאהו לירושלם להראותו אל הכהנים והלוים וגזברי המלך למען יחזיקו לקיים המצות ולעבוד ה׳ בבית המקדש ולשמור התורה כמשפט : ברוך ה׳׳ כך כתב עזרא בספרו כאשר ניתן הודאה להקב״ה ויועציו הם שבעה רואי פני המלך הן שבעה יעטוהי שלמעלה : כיד ה׳ אלהי עלי׳ כאשר היתה עזרתו של הב״ה עלי ואקבצה מישראל הנשארים בבבל ראשי אבות וגדולים לעלות עמי מבבל : ואלה

גרשום ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ כי גר הייתי. ואת שני בניו. ויקימו להם בני דן את הפסל. כבני פנחס בן גרשום. בתרא מ״ל. וכל ד״ה דכו׳ גרשם בכ״ם בכ״ב גרשון בנ״ן וס׳ גרשון
וקהת קדמ׳ דסיפר׳. ויחלקם דוד מחלקו׳ לבני לוי לגרשון: עתליה ז׳ וסי׳ נמסר במלכים ב׳ ריש סי׳ י״א: ועמו ח׳ כטעם זקף בקרי׳ וסי׳ וישא יעקב את עיניו וירא והנה עשו בא.
יוידע, יהוחנן׳ יחזיאל. יואב. שלומית. זכריה. עזגד: וזבוד כתיב ב׳ וזבוד וקרי׳ וזכור בכ״ף ומבני בגוי עותי והוא חד מן י״א מלין דכתיב ב׳ וקרי׳ ב׳ וסי׳ נמסר בכ״ס רבתא

ח ואלה ראשי אבתיהם והתיחשם העלים עמי
במלכות ארתחשסתא המלך מבבל: מבני פינחס
גרשם מבני איתמר דניאל מבני דויד חטוש:
מבני שכניה מבני פרעש זכריה ועמו התיחש
לזכרים מאה וחמשים: מבני פחת מואב
אליהועיני בן זרחיה ועמו מאתים הזכרים:
מבני שכניה בן יחזיאל ועמו שלש מאות הזכרים
: ומבני עדין עבד בן יונתן ועמו חמשים
הזכרים: ומבני עילם ישעיה בן עתליה ועמו
שבעים הזכרים: ומבני שפטיה זבדיה בן
מיכאל ועמו שמנים הזכרים: מבני יואב עבדיה
בן יחיאל ועמו מאתים ושמנה עשר הזכרים:
ומבני שלומית בן יוספיה ועמו מאה וששים
הזכרים: ומבני בבי זכריה בן בבי ועמו
עשרים ושמנה הזכרים: ומבני עזגד יוחנן בן
הקטן ועמו מאה ועשרה הזכרים: ומבני
אדניקם אחרנים ואלה שמותם אליפלט יעואל
ושמעיה ועמהם ששים הזכרים: ומבני בגוי
עותי וזבוד ועמהם שבעים הזכרים:
ואקבצם אל הנהר הבא אל אהוא ונחנה שם
ימים שלשה ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא
מצאתי שם: ואשלחה לאליעזר לאריאל
לשמעיה ולאלנתן ולירב ולאלנתן ולנתן
ולזכריה ולמשלם ראשים וליויריב ולאלנתן
מבינים: ואוצאה אותם על אדו הראש
בכספיא המקום ואשימה בפיהם דברים לדבר אל
אדו אחיו הנתונים בכספיא המקום להביא לנו
משרתים לבית אלהינו: ויביאו לנו כיד אלהינו
הטובה עלינו איש שכל מבני מחלי בן לוי בן
ישראל ושרביה ובניו ואחיו שמנה עשר:
ואת חשביה ואתו ישעיה מבני מררי אחיו
ובניהם עשרים:
ומן הנתינים שנתן דויד והשרים
לעבדת הלוים נתינים מאתים ועשרים כלם נקבו
בשמות: ואקרא שם צום על הנהר אהוא
להתענות לפני אלהינו לבקש ממנו דרך ישרה
לנו ולטפנו ולכל רכושנו: כי בשתי לשאול
מן המלך חיל ופרשים לעזרנו מאויב בדרך כי
אמרנו למלך לאמר יד אלהינו על כל מבקשיו
לטובה ועזו ואפו על כל עזביו: ונצומה ונבקשה
מאלהינו על זאת ויעתר לנו: ואבדילה משרי
הכהנים שנים עשר לשרביה חשביה ועמהם
מאחיהם עשרה: ואשקולה להם את הכסף
ואת הזהב ואת הכלים תרומת בית אלהינו
ההרימו המלך ויעציו ושריו וכל ישראל
הנמצאים: ואשקלה על ידם כסף ככרים שש
מאות וחמשים וכלי כסף מאה לככרים זהב מאה
ככר: וכפרי זהב עשרים לאדרכנים אלף וכלי
נחשת מצהב טובה שנים חמודת כזהב: ואמרה
אלהם אתם קדש ליהוה והכלים קדש והכסף
והזהב נדבה ליהוה אלהי אבתיכם:

במערכת אות הכ״ית בס״ד: ראשים ב׳ וסימ׳ נמסר במסורה רבתא בערך ראש בס״ד: בכספיא ב׳ ובפסוק והוא חד מן א״ב בן ב״ב וכפסו׳ וס׳מ׳ נמסר בריש סיפרא סימן א׳: ד׳ אלפין
דגש׳ בקריאה וסימ׳ ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה. ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתים. ושפו עצמותיו לא ראו. ויביאו לנו כיד אלהינו הטובה עלינו א׳ש שכל:
אהוא ג׳ וסימ׳ ואקבצם אל הנהר הבא. ואקרא שם צום על הנהר. ונסעה מנהר אהוא בשנים עשר לחדש: בשתי ג׳ בקרי׳ וסימ׳ בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי. כי בשתי לשאול
מן המלך. אלהי בשתי ונכלמתי להרים אלהי: ואשקולה ל׳ מ׳ל להם את הכסף והוא חד מן ה׳ מ״ל בליש׳ וסימ׳ או בכר כסף תשקול. במשקול עשרים שקל. לו שקול ישקל
כעסי. ועשרת אלפים ככר כסף אשקול. ואשקולה להם את הכסף. אשקול על ידי עשי המלאכה. על גנזי המלך. הרי״ן תרי״ן כתראין דאינון אשקול על ידי על גנזי
א״ת ספרי״ם דלא בסרי יתה״ון:

רשי

ואלה ראשי אבותיהם. של עולים: והתיחשם. ואת יחוסם אשר היו מתיחסים
בהם: ארתחשסתא. הוא דריוש: מבני שכניה מבני פרעש. משפחה אחת היא
וזכריה הוא ראש המשפחה: ועמו. ועם יחש שלו היו מתיחסים הזכרים של
משפחתו: עבד בן יונתן. כך שמו: אחרונים. שהיו אחרונים ללכת אחרי עזרא:
אל הנהר הבא. אל הנהר הנובע: אל אהוא: אל אותו הנהר: ונחנה שם.
והיינו חונים שם: ואבינה בעם. נתתי לבי להבין בעם אשר נקבצו עמי:
ואשלחה לאליעזר וגו׳. ואצוה אותם וגו׳. שלחתים וצויתי לדבר אל אדו שהוא גדול
וחשוב אשר בכספיא. ראשים גדולים מבינים חכמים היו: ואשימה בפיהם.
שמתי בפיהם דברים לדבר בשליחותי אל אדו ואחיו שהם נתונים ומיושבי׳ בכספיא
להביא לנו משרתים לעבוד בבית המקדש: בכספיא. שם מקום שבבבל: אל אדו.
על אדו: אחיו. שם אדם: הנתוני׳. כמו הנתינים. ועל כן נכתב בוי״ו: כיד אלהינו.
כאשר היתה הצלחתו של הקב״ה עלינו: איש שכל. חכם: מבני מחלי וגו׳.
כולם הללו לוים: ומן הנתינים. ומן העבדים נתינים שנתן דוד המלך ושרי
ישראל עליו עמהם: להתענות. לישב בתענית: דרך ישרה. שיוליכנו המקום
לשלום: כי בשתי. שהרי נתביישתי מן המלך שלא רציתי לשאול לו רכב ופרשים
כדי לעזרנו: כי אמרנו. שהרי כבר אמרנו אל דריוש המלך שהקב״ה מטיב
למבקשיו ומופך אפו וחמתו על עוזביו: ויעתר לנו. וקבל תפילתנו שבאנו לירושלם
לשלום: ואבדילה. וכאשר הייתי שם על נהר אהוא הבדלתי משרי הכהני׳ ושקלתי
להם הכסף והזהב ליתן באוצרת בית יי׳: ההרימו. אשר הרימו. הנמצאים.
בבבל: וכלי כסף מאה לככרים. ככר בכל כלי: וכפורי. מזרקים: לאדרכונים
אלף. מין מטבע אלף דרכונים היו בעשרים כפורי זהב הללו: מוזהב. של
נחשת מוזהב מן מטבע של נחשת: טובה. לשון נקבה קורא לנחושת: שנים. שני כלים: חמודות כזהב. הכלים קורא חמודות בלשון נקבה: שיהם. לאותן שרי הכהנים:
הלשכות

אבן עזרא

והתיחשם. ואשר התיחשו לבית אבות: מבני שכניה מבני פרעש. הראוי אשר
מבני פרעש ואמר כן להבדיל לבן שכניה יחזיאל: ועמו התיחש לזכרים. אשר
התיחשו לעצמם הזכרים והיו מאה וחמשים. בן יוספיה. לא הזכיר שמו
כאחרים. וזכור קרי וזבוד כתיב ושם שני שמות זה אומר בכה וזה אומר בכה:
ואקבצם. ואבינה בעם. עיון: ומבני לוי לא מצאתי שם. כי הם בעלי שיר: לאליעזר
לאריאל. הם היום שלוחים והלמ״ד היא המורה על העצם וטעמו לעצם אליעזר
והנזכרים: מבינים. חכמים: ואוצאה. כן כתוב כי האל״ף למ״ד הפועל על
משקל ואבואה ואצוה קרי כי הקרוב על דרך קצרה: על אדו הראש. שהוא ראש
בכספיא המקום: אל אדו אחיו. חסר וי״ו והנכון אל אדו ואחיו שהם נתינים ויש
אומרים כי אחיו שם איש אחי אדו אוקרובו: איש שכל. לא הזכירו הכתוב ויתכן
שהוא שרביה הנזכר בפסוק וכן הוי״ו כוסף כוי״ו ואיה וענה או וי״ו התוסף על ענין ולא
רצה להזכירו פעמים וכן הפירוש איש שכל שרביה ושרביה ובניו ואחיו היו י״ח והוא
הנכון: ואת חשביה. הביאו: על הנהר אהוא. חסר הסמך והראוי נהר אהוא:
ויעתר. על ידי נביא או מראה בחלום והטעם נתרצה לנו והדריכנו הדרך הישרה
באין מכשול: לשרביה. הלמ״ד הוא הנכנס להורות על העצם והטעם הבדיל
לעצם שרביה חשביה: ההרימו. הה״א הוא הנכנס על הפעלים העוברים כמו
ההלכוא השבה והטעם אשר: מאה לככרים. כאילו אמר וכלי כסף למשקל
הככרים מאה: לאדרכונים. האל״ף נוסף והוא כטעם דרכמונים למשקל אדרכוני׳
הם אלף: וכלי נחשת מצהב. כטעם ממורט. מצהב טובה פעם זכר ופעם
נקבה כענין ורוח גדולה וחזק וכן שנים חמודות: שקרו

ונסעה ל' בנוהר אהוא וא' נסעה ויאמר נסעה ונלכה ואינון חד מן י"ו זוגין חד נ' וחד נ' וסימ' נמסר במסרה רבתא במערכת אות הנ"ן כס"ר ׃ וביום הרביעי ג' ר"פ וסי' פרים
עשרה ׃ נקהלו לעמק ברכה ׃ נשקל הכסף והזהב ׃ נשאו י' וסימ' עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה ׃ אשר נשאו את ידםי ׃ קול צופיך נשאו קול
יחדו ׃ ומשנאיך נשאו ראש ׃ נשאו נהרות י"י ב' בו ׃ ורעכים נשאו עמך ׃ נשאו את רדידי מעלי שמרי ׃ כי נשאו מבנותיהם ׃ נשאו נשים נכריות ׃ גדלה

שקדו ושמרו עד־תשקלו לפני שרי
הכהנים והלוים ושרי־האבות לישראל בירושלם
הלשכות בית יהוה ׃ וקבלו הכהנים והלוים
משקל הכסף והזהב והכלים להביא לירושלם
לבית אלהינו ׃ ונסעה
מנהר אהוא בשנים עשר לחדש הראשון ללכת
ירושלם ויד־אלהינו היתה עלינו ויצילנו מכף
אויב ואורב על־הדרך ׃ ונבוא ירושלם ונשב
שם ימים שלשה ׃ וביום הרביעי נשקל הכסף
והזהב והכלים בבית אלהינו על יד־מרמות בן־
אוריה הכהן ועמו אלעזר בן־פינחס ועמהם יוזבד
בן־ישוע ונועדיה בן־בנוי הלוים ׃ במספר
במשקל לכל ויכתב כל־המשקל בעת ההיא ׃
הבאים מהשבי בני־הגולה הקריבו עלות לאלהי
ישראל פרים שנים־עשר על־כל־ישראל אילים
תשעים וששה כבשים שבעים ושבעה צפירי
ט חטאת שנים עשר הכל עולה ליהוה ׃ ויתנו את־
דתי המלך לאחשדרפני המלך ופחוות עבר הנהר
ונשאו את־העם ואת־בית האלהים ׃
וככלות אלה נגשו אלי
השרים לאמר לא־נבדלו העם ישראל והכהנים
והלוים מעמי הארצות כתעבתיהם לכנעני
החתי הפרזי היבוסי העמני המאבי המצרי ו
והאמרי ׃ כי־נשאו מבנתיהם להם ולבניהם
והתערבו זרע הקדש בעמי הארצות ויד השרים
והסגנים היתה במעל הזה ראשונה ׃ וכשמעי
את־הדבר הזה קרעתי את־בגדי ומעילי ואמרטה
משער ראשי וזקני ואשבה משומם ׃ ואלי יאספו
כל חרד בדברי אלהי־ישראל על מעל הגולה ואני
יושב משומם עד למנחת הערב ׃ ובמנחת הערב
קמתי מתעניתי ובקרעי בגדי ומעילי ואכרעה על־
ברכי ואפרשה כפי אל־יהוה אלהי ׃ ואמרה
אלהי בשתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך כי
עונתינו רבו למעלה ראש ואשמתנו גדלה עד
לשמים ׃ מימי אבתינו אנחנו באשמה גדלה
עד היום הזה ובעונתינו נתנו אנחנו מלכינו
כהנינו ביד מלכי הארצות בחרב בשבי ובבזה
ובבשת פנים כהיום הזה ׃ ועתה כמעט־רגע
היתה תחנה מאת יהוה אלהינו להשאיר לנו
פליטה ולתת־לנו יתד במקום קדשו להאיר
עינינו אלהינו ולתתנו מחיה מעט בעבדתנו ׃
כי־עבדים אנחנו ובעבדתנו לא עזבנו
אלהינו ויט־עלינו חסד לפני מלכי פרס לתת־
לנו מחיה לרומם את־בית אלהינו ולהעמיד את־
חרבתיו ולתת־לנו גדר ביהודה ובירושלם ׃
ועתה מה־נאמר אלהינו אחרי־זאת כי עזבנו
מצותיך ׃ אשר צוית ביד עבדיך הנביאים
לאמר הארץ אשר אתם באים לרשתה ארץ נדה
היא בנדת עמי הארצות בתועבתיהם אשר מלאוה
מפה אל־פה בטמאתם ׃ ועתה בנותיכם אל־תתנו
לבניהם ובנתיהם אל־תשאו לבניכם ולא־
תדרשו שלמם וטובתם עד־עולם למען תחזקו
ואכלתם את־טוב הארץ והורשתם לבניכם עד־
עולם ׃ ואחרי כל־הבא עלינו במעשינו הרעים
ובאשמתנו הגדלה כי אתה אלהינו חשכת
למטה מעוננו ונתתה לנו פליטה כזאת ׃ הנשוב
להפר מצותיך ולהתחתן בעמי התעבות האלה
הלוא תאנף־בנו עד־כלה לאין שארית ופליטה ׃

ג' בקריאה וסימ' כי גדלה צעקתם את פני י"י ׃ נפשך בעיני ׃ ואשמתינו גדלה עד לשמים ׃ חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים ׃ ועתה ואתה י"ח בטעם
תברין וסימ' נמסר בהעלתך ׃ בנדת ב' וסי' ואל אשה בנדת טומאתה ׃ בנדת עמי הארצות ׃ בתועבתיהם ג' כתובי' כן וסי' וזכרו פליטיכם אתי ׃ ומעל כל תועבתיכם השיבו
בידיכם ׃ בהועבתיהם אשר מלאוה מפה אל פה ׃

אבן עזרא

שקדו ׃ מלת השקד חסרה והוא על דרך כמו שוקד אני על דברי לשקוד על דלתותי והטעם שקדו עליהם והם הכסף והזהב ׃ הלשכות בית י"י ׃ והטעם שרי הלשכות בית י"י וככה הוא הדעת על משקל הלשכות והמלה זרה בעבור הסמיכות ׃ וקבלו ׃ והם יקבלוהו ׃ לבית אלהינו ׃ לצורך בית ׃ לכל ׃ לכסף ולזהב ׃ על כל ׃ ופחות ׃ כנגד אבות ישראל שהם שנים עשר שבטים רק תשעים וששה שבעים ושבעה כפי יכלתם אין להם טעם ׃ פרים וצפירים בלשון נקבות והפך זה נשים פילגשים בלשון זכרים ׃ ונשאו את העם ׃ כטעם ינשאוהו אנשי מקומו וכבר פורש טעמו ׃ העם ישראל ׃ חסר הנסמך והנכון העם עם ישראל ׃ רבו למעלה ׃ רבב ורבה ענין אחד להם ׃ כתנו ׃ דגש הנו"ן לצורך נו"ן הסרס ׃ תחנה ׃ כטעם חנינה שחנן עלינו ׃ בעבדותינו ׃ פי' כי עבדים אנחנו ׃ גדר ׃ לבלתי יבוא למרמס ׃ ארץ נדה ׃ ענין ריחוק כתרגומו ושקלו בזה ׃ ואחרי כל הבא עלינו ׃ רמז לגלו' ׃ חשכת למטה מעונינו ׃ כאילו מנעת וחשכת מכתוב מקצת עונינו בספר זכרון והנחתם למטה לארץ כטעם ותשליך במצולות ים כל חטאתם ׃ כי

רשי

הלשכות בית י"י ׃ כדי ליתן בלשכות הבית ׃ בשנים עשר לחדש הראשון ׃ בשנים עשר לניסן ׃ ויד אלהינו היתה עלינו ׃ להצליחנו על הדרך אשר הלכנו עליה ׃ במספר במשקל לכל ׃ מספר הכלים ומשקלם כאשר קבלוהו כך היה משקל כולו כאשר פרעוהו ׃ הבאים מהשבי בני הגולה ׃ הללו אשר באו עם עזרא ׃ הקריבו עולות ׃ הכל עולה והוראת שעה היתה ׃ ויתנו את דתי המלך ׃ הללו שעלו גולה ספרו מצות דריוש המלך לגדולי המלך רואי פניו ׃ ופחוות ׃ כמו ופחות ׃ עבר הנהר ׃ אותן של צד ארץ ישראל הן בעבר הנהר ליושבי בבל ׃ ונשאו ׃ שהיו מנשאין ומסייעין ׃ אלה ׃ דברים הללו אשר ספרו דתי המלך והשרים של ישראל ׃ לאמר ׃ וכן אמרו לי ׃ היתה במעל הזה ראשונה ׃ שהם התחילו למעול מעל להתחתן בגויי הארצות ׃ משומם ׃ עלוב ושומם ׃ כמו שבעת ימים משמים בתוכם ׃ מתעניתי ׃ שלא אכלתי אותו יום ׃ כתנו ׃ כמו נתננו ׃ דגש הנו"ן תחת חסרון נו"ן אחרת כמו כי עליך נסענו כמו נסעננו ונתנו את בנותינו כמו ונתננו ׃ כהיום הזה ׃ כמו שנראה היום הזה שכבר גלו עשרת השבטים ועדיין נשארו בבבל הרבה מן הגולים ׃ ועתה כמעט רגע ׃ לפי שעה ׃ תחנה ׃ כמו חנינה ׃ ולתת לנו יתד ׃ לקבוע אותנו בארץ ישראל ׃ יתד ׃ כמו ותקעתיו יתד במקום נאמן ׃ מחיה מעט ׃ חיים מועטים כי עבדים אנחנו לדריוש מלך פרס ׃ לא עזבנו ׃ לא עזב אותנו ׃ ויט ׃ לשון מפעיל ׃ כמו מטה הטה עלינו חסדו ׃ גדר ׃ שהיו גודרי גדר לשמור מצותיו ׃ נדה ׃ טמאה וגעולה ׃ והורשתם ׃ את הארץ לבניכם עד עולם ׃ ואחרי כל הבא עלינו ׃ אחרי כל המעשה הרע אשר הגיע עלינו כמעשינו הרעים ׃ חשכת למטה מעונינו ׃ מנעת מעונותינו עד למטה שנפחת עונינו על כפרת גלותינו ויש לנו לפותרו בענין זה מנעת עצמך מלגבות ממנו כל עונינו ובית ממנו למטה מן העונות ולא פרעת ממנו ככל חטאתינו ׃ הנשוב ׃ הנשוב ׃ אם נשוב ׃ הלא תאנף בנו ׃ תמיה המתקיימת כי אין כח מעשים טובים בנו לעמוד ולהתקיים לפניך על עבירה זו ׃

בכה

קום ט׳ ר״פ בקרי׳ וסימ׳ קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה · קום לך פדנה ארם ביתה בתואל · קם קדש את העם · קום רד לקראת אחאב · קום לך צרפתה · קום וירדת בית היוצר · קום לך אל נינוה העיר הגדולה · וחבירו · קום כי עליך הדבר · קום קדש חסר ׃ יחרם ג׳ וסימ׳ זבח לאלהים יחרם · כל חרם אשר יחרם · יחרם הוא וכל רכושו ׃ יבוא כל ספרא מ״ל במ״כ חסרים וסימ׳ יבא לעתים מזמנים · אשר יבא אל היכל ה׳ ׃ והנשים הנכריות ב׳ דסמיכי וסי׳ גם אתו רכ · ועתה · תנו תודה ׃ והמלאכה ג׳ וסימ׳ התיהדים ׃

ז יְהֹוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל צַדִּיק אַתָּה כִּי־נִשְׁאַרְנוּ פְלֵיטָה
כְּהַיּוֹם הַזֶּה הִנְנוּ לְפָנֶיךָ בְּאַשְׁמָתֵינוּ כִּי אֵין לַעֲמוֹד
לְפָנֶיךָ עַל־זֹאת ׃ וּכְהִתְפַּלֵּל עֶזְרָא
וּכְהִתְוַדֹּתוֹ בֹּכֶה וּמִתְנַפֵּל לִפְנֵי בֵּית הָאֱלֹהִים נִקְבְּצוּ
אֵלָיו מִיִּשְׂרָאֵל קָהָל רַב־מְאֹד אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וִילָדִים
כִּי־בָכוּ הָעָם הַרְבֵּה בֶכֶה ׃ וַיַּעַן שְׁכַנְיָה בֶן־יְחִיאֵל
מִבְּנֵי עוֹלָם וַיֹּאמֶר לְעֶזְרָא אֲנַחְנוּ מָעַלְנוּ בֵאלֹהֵינוּ
וַנֹּשֶׁב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת מֵעַמֵּי הָאָרֶץ וְעַתָּה יֵשׁ־מִקְוֶה
לְיִשְׂרָאֵל עַל־זֹאת ׃ וְעַתָּה נִכְרָת־בְּרִית לֵאלֹהֵינוּ
לְהוֹצִיא כָל־נָשִׁים וְהַנּוֹלָד מֵהֶם בַּעֲצַת אֲדֹנָי
וְהַחֲרֵדִים בְּמִצְוַת אֱלֹהֵינוּ וְכַתּוֹרָה יֵעָשֶׂה ׃ קוּם כִּי־
עָלֶיךָ הַדָּבָר וַאֲנַחְנוּ עִמָּךְ חֲזַק וַעֲשֵׂה ׃
וַיָּקָם עֶזְרָא וַיַּשְׁבַּע אֶת־שָׂרֵי הַכֹּהֲנִים
הַלְוִיִּם וְכָל־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה וַיִּשָּׁבֵעוּ ׃
וַיָּקָם עֶזְרָא מִלִּפְנֵי בֵּית הָאֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ אֶל־לִשְׁכַּת
יְהוֹחָנָן בֶּן־אֶלְיָשִׁיב וַיֵּלֶךְ שָׁם לֶחֶם לֹא־אָכַל וּמַיִם
לֹא־שָׁתָה כִּי מִתְאַבֵּל עַל־מַעַל הַגּוֹלָה ׃ וַיַּעֲבִירוּ
קוֹל בִּיהוּדָה וִירוּשָׁלִַם לְכֹל בְּנֵי הַגּוֹלָה לְהִקָּבֵץ
יְרוּשָׁלִָם ׃ וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־יָבוֹא לִשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים
כַּעֲצַת הַשָּׂרִים וְהַזְּקֵנִים יָחֳרַם כָּל־רְכוּשׁוֹ וְהוּא
יִבָּדֵל מִקְּהַל הַגּוֹלָה ׃
וַיִּקָּבְצוּ כָל־אַנְשֵׁי־יְהוּדָה וּבִנְיָמִן יְרוּשָׁלִַם לִשְׁלֹשֶׁת
הַיָּמִים הוּא חֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי בְּעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ וַיֵּשְׁבוּ
כָל־הָעָם בִּרְחוֹב בֵּית הָאֱלֹהִים מַרְעִידִים עַל־הַדָּבָר
וּמֵהַגְּשָׁמִים ׃ וַיָּקָם עֶזְרָא הַכֹּהֵן וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם אַתֶּם מְעַלְתֶּם וַתֹּשִׁיבוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת
לְהוֹסִיף עַל־אַשְׁמַת יִשְׂרָאֵל ׃ וְעַתָּה תְּנוּ תוֹדָה
לַיהוָה אֱלֹהֵי־אֲבֹתֵיכֶם וַעֲשׂוּ רְצוֹנוֹ וְהִבָּדְלוּ מֵעַמֵּי
הָאָרֶץ וּמִן־הַנָּשִׁים הַנָּכְרִיּוֹת ׃ וַיַּעֲנוּ כָל־הַקָּהָל
וַיֹּאמְרוּ קוֹל גָּדוֹל כֵּן כִּדְבָרְךָ עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת ׃ אֲבָל
הָעָם רָב וְהָעֵת גְּשָׁמִים וְאֵין כֹּחַ לַעֲמוֹד בַּחוּץ
וְהַמְּלָאכָה לֹא־לְיוֹם אֶחָד וְלֹא לִשְׁנַיִם כִּי־הִרְבִּינוּ

לִפְשֹׁעַ בַּדָּבָר הַזֶּה ׃ יַעַמְדוּ־נָא שָׂרֵינוּ לְכָל־הַקָּהָל
וְכֹל אֲשֶׁר בֶּעָרֵינוּ הַהֹשִׁיב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת יָבֹא
לְעִתִּים מְזֻמָּנִים וְעִמָּהֶם זִקְנֵי־עִיר וָעִיר וְשֹׁפְטֶיהָ
עַד לְהָשִׁיב חֲרוֹן אַף־אֱלֹהֵינוּ מִמֶּנּוּ עַד לַדָּבָר הַזֶּה ׃
אַךְ יוֹנָתָן בֶּן־עֲשָׂהאֵל וְיַחְזְיָה בֶן־תִּקְוָה עָמְדוּ עַל־
זֹאת וּמְשֻׁלָּם וְשַׁבְּתַי הַלֵּוִי עֲזָרֻם ׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי
הַגּוֹלָה וַיִּבָּדְלוּ עֶזְרָא הַכֹּהֵן אֲנָשִׁים רָאשֵׁי הָאָבוֹת
לְבֵית אֲבֹתָם וְכֻלָּם בְּשֵׁמוֹת וַיֵּשְׁבוּ בְּיוֹם אֶחָד
לַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי לְדַרְיוֹשׁ הַדָּבָר ׃ וַיְכַלּוּ בַכֹּל אֲנָשִׁים
הַהֹשִׁיבוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת עַד יוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן ׃ וַיִּמָּצֵא מִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר
הֹשִׁיבוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת מִבְּנֵי יֵשׁוּעַ בֶּן־יוֹצָדָק וְאֶחָיו
מַעֲשֵׂיָה וֶאֱלִיעֶזֶר וְיָרִיב וּגְדַלְיָה ׃ וַיִּתְּנוּ יָדָם
לְהוֹצִיא נְשֵׁיהֶם וַאֲשֵׁמִים אֵיל־צֹאן עַל־אַשְׁמָתָם ׃
וּמִבְּנֵי אִמֵּר חֲנָנִי וּזְבַדְיָה ׃ וּמִבְּנֵי חָרִם מַעֲשֵׂיָה
וְאֵלִיָּה וּשְׁמַעְיָה וִיחִיאֵל וְעֻזִּיָּה ׃
וּמִבְּנֵי פַּשְׁחוּר אֶלְיוֹעֵינַי מַעֲשֵׂיָה יִשְׁמָעֵאל
נְתַנְאֵל יוֹזָבָד וְאֶלְעָשָׂה ׃ וּמִן־הַלְוִיִּם יוֹזָבָד וְשִׁמְעִי
וְקֵלָיָה הוּא קְלִיטָא פְּתַחְיָה יְהוּדָה וֶאֱלִיעֶזֶר ׃ וּמִן־
הַמְשֹׁרְרִים אֶלְיָשִׁיב וּמִן־הַשֹּׁעֲרִים שַׁלֻּם וָטֶלֶם
וְאוּרִי ׃ וּמִיִּשְׂרָאֵל מִבְּנֵי פַרְעֹשׁ רַמְיָה וְיִזִּיָּה
וּמַלְכִּיָּה וּמִיָּמִן וְאֶלְעָזָר וּמַלְכִּיָּה וּבְנָיָה ׃ וּמִבְּנֵי
עֵילָם מַתַּנְיָה זְכַרְיָה וִיחִיאֵל וְעַבְדִּי וִירֵמוֹת וְאֵלִיָּה ׃
וּמִבְּנֵי זַתּוּא אֶלְיוֹעֵנַי אֶלְיָשִׁיב מַתַּנְיָה וִירֵמוֹת וְזָבָד
וַעֲזִיזָא ׃ וּמִבְּנֵי בֵּבָי יְהוֹחָנָן חֲנַנְיָה זַבַּי עַתְלָי ׃
וּמִבְּנֵי בָּנִי מְשֻׁלָּם מַלּוּךְ וַעֲדָיָה יָשׁוּב וּשְׁאָל יְרָמוֹת ׃
וּמִבְּנֵי פַּחַת מוֹאָב עַדְנָא וּכְלָל בְּנָיָה מַעֲשֵׂיָה מַתַּנְיָה
בְּצַלְאֵל וּבִנּוּי וּמְנַשֶּׁה ׃ וּבְנֵי חָרִם אֱלִיעֶזֶר
יִשִּׁיָּה מַלְכִּיָּה שְׁמַעְיָה שִׁמְעוֹן ׃ בִּנְיָמִן מַלּוּךְ
שְׁמַרְיָה ׃ מִבְּנֵי חָשֻׁם מַתְּנַי מַתַּתָּה זָבָד
אֱלִיפֶלֶט יְרֵמַי מְנַשֶּׁה שִׁמְעִי ׃ מִבְּנֵי בָנִי מַעֲדַי
עַמְרָם וְאוּאֵל ׃ בְּנָיָה בֵדְיָה כְּלוּהִי ׃

לא ליום אחד ולא לשנים · גדולה כי לא לאדם ׃ וימצא ו׳ וסימ׳ נכסר בסדר מקץ ומגלה אסתר ס״ו ׃ יהוחנן כל ספרא יהוחנן כב״ג יוחנן וסימ׳ ומבני עזגד יוחנן · בני לוי ראשי האבות כתובי׳ · הלוים בימי אלישיב ׃ מבני ח׳ ר״פ בסיפ׳ וסימ׳ מבני שכניה מבני פרעש זכריה · מבני פחת מואב אליהועיני · מבני שכניה בן יחזיאל · מבני חשם מתני · מבני נכו יעיאל · מבני פנחס גרשום · מבני יואב עבדיה בן יחיאל · מבני בני מעדי עמרם ואואל ׃

רשי

בכה ׳כמו בכי ׃ וכומב׳ והוסבנו ׃ יש מקוה · יש תקוה לישראל על כך שהם יכולים להוציא נשיהם הנכריות והנולד מהם ולהוציא כל הבנים הנולדים מן הנשים הנכריות ׃ בעצת ה׳ · בעצתו וברצונו של הקב״ה ׃ והחרדים במצות אלהינו · יראי שמים יוכיחום ׃ וכתורה יעשה׳ העושה המעשה הזה אשר יוציא אשתו ובניו הנכרים ׃ ואנחנו עמך · להיות מסכימים עמך ׃ קול׳ כרוז ׃ לשלשת הימים · לסוף שלשת הימים ׃ חדש התשיעי · הוא חדש כסליו ׃ מרעידים על הדבר · מתייראים על הדבר מתיראים היו מתכשול עבירה זאת ׃ ומהגשמים · ומן הגשמים היורדים עליהם שם היו רעודים ועלובים ׃ תודה · וידוי ׃ והעת גשמים יורדים עלינו ׃ והמלאכה · והרחקת עבירה זו אין אתה יכול לתקן כל כך במהירות ׃ לכל הקהל · עם כל הקהל ׃ ההושיב · אשר הושיב ׃ עד להשיב ׃ עד אשר ישיבו חרונו של הקב״ה מעלינו ׃ עמדו על זאת · לקנתר על דבר זה ׃ עזרום · החזיקו ידיהם ׃ לדריוש · כמו לדרוש ׃ ויכלו בכל ׃ והשלימו את תיקון המעשה מן האנשים אשר הושיבו נשים נכריות כי הוציאום לחדש הראשון עד יום אחד בניסן ׃ ידם · עצתם כמו הנה יד יואב בכל זאת ׃ על אשמתם · הוראת שעה היתה ׃ ומבני אמר · כל אלו כהנים עד ומן הלוים וגו׳ ׃ ויש

אבן עזרא

כי אין לעמוד · פי׳ אין לנו ראוי לעמוד לפניך באשמתינו זאת ׃ בכה · על משקל מים מנגבה ׃ יש מקוה · חסר ה״א התימה מן קויתי יי׳ קותה נפשי ׃ ועתה · והנולד מהם · כמו מהן ׃ בעצת אדני · לקרב אל קהל יי׳ או להרחיק ולא מצאנו שהקריבו אחד מהם ואולי הוציאום שלא היו גיורות כרות המואביה וחכמינו ז״ל אמרו בגט הוא לכל דבר חוץ מן הנולד מן השפחה ומן הנכרית והוציאו האמות והבנים ׃ והחרדים במצות אלהינו · לבלתי התחתן בם יוציאו כסותיהם ׃ וכתורה יעשה · למי שאינו חרד כי נכרי יתננו להוציא ׃ ומהגשמים · ומרוב הגשמים מרעידים ׃ והמלאכה · מלאכת הבדל מן הנשים ׃ ההושיב · הה״א לידיעה והיא הנכנסת על העוברים והוא כטעם אשר ׃ עד לדבר הזה · כמו עד זה מדבר ופירו׳ עוד יעמדו השרים בעבור הענין הזה ׃ ויבדלו עזרא הכהן אנשים · חסר וי״ו והטעם ואנשים ׃ לדריוש · מלה זרה בעבור היוד והוא בן ארבע אותיות ומבנין הכבד הדגוש ובא בחולם על דרך יסור יסרני קוה קויתי ויברך ברוך והטעם לדרוש ׃ ויכלו בכל · הבי״ת במקום שנים והם ויכלו בכל באנשים הושיבו ׃ ויתנו ידם · רמז לתקיעת יד בשבועה או נתינת היד כאדם שמוסר עצמו לאחר לעשות רצונו ושאלתו וכן נתנו יד מסרנו עצמנו להם ׃ ואשמים · תואר השם ופי׳ ונתנו יד האשמים להקריב איל צאן ואנחנו לא מצאנו עונש אשם לבועל נכרית ואולי עצת הראשו׳ היה לעשו׳ כן ׃

ואנשים י׳ וס׳ נמסר בספר שפטים סימן ט׳: ויאמרו ג׳ בטעם זרקא וס׳ ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו. ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים. ויאמרו לי ונשארים
אשר נשארו מן השבי: וחסר ה׳ וס׳ בלשון ארמי טבא רדף חויא ונטר אסתר. וביאורם בתלים סימן כ״ג ובמשלי סימן כ״א: על בני ישראל ז׳ דסמיכי בקרי׳ וס׳ ושמו את שמי
על בני ישראל. והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על. והיתה לו ולזרעו אחריו ברית. ואתנה את הלוים נתנים לאהרן ולבניו. ושמרתם את משמרת הקדש ואת משמרת

וניה מרמות אלישיב: מתניה מתני ויעשו: ובני
ובנוי שמעי: ושלמיה ונתן ועדיה: מכנדבי ששי
שרי: עזראל ושלמיהו שמריה: שלום אמריה
יוסף: מבני נבו יעיאל מתתיה זבד זבינא ידו
ויואל בניה: כל אלה נשאי נשים נכריות ויש
מהם נשים וישימו בנים:

ספר נחמיה

דברי נחמיה בן חכליה ויהי בחדש כסלו שנת
עשרים ואני הייתי בשושן הבירה: ויבא חנני אחד
מאחי הוא ואנשים מיהודה ואשאלם על היהודים
הפליטה אשר נשארו מן השבי ועל ירושלם:
ויאמרו לי הנשארים אשר נשארו מן השבי שם
במדינה ברעה גדלה ובחרפה וחומת ירושלם
מפרצת ושעריה נצתו באש: ויהי כשמעי את
הדברים האלה ישבתי ואבכה ואתאבלה ימים
ואהי צם ומתפלל לפני אלהי השמים: ואמר אנא
יהוה אלהי השמים האל הגדול והנורא שמר
הברית וחסד לאהביו ולשמרי מצותיו: תהי נא
אזנך קשבת ועיניך פתוחות לשמע אל תפלת
עבדך אשר אנכי מתפלל לפניך היום יומם ולילה
על בני ישראל עבדיך ומתודה על חטאות בני
ישראל אשר חטאנו לך ואני ובית אבי חטאנו:
חבל חבלנו לך ולא שמרנו את המצות ואת
החקים ואת המשפטים אשר צוית את משה
עבדך: זכר נא את הדבר אשר צוית את משה
עבדך לאמר אתם תמעלו אני אפיץ אתכם בעמים
: ושבתם אלי ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אם
יהיה נדחכם בקצה השמים משם אקבצם
והבואותים אל המקום אשר בחרתי לשכן את
שמי שם: והם עבדיך ועמך אשר פדית בכחך
הגדול ובידך החזקה: אנא אדני תהי נא אזנך
קשבת אל תפלת עבדך ואל תפלת עבדיך
החפצים ליראה את שמך והצליחה נא לעבדך
היום ותנהו לרחמים לפני האיש הזה ואני הייתי
משקה למלך:

ויהי בחדש ב
ניסן שנת עשרים לארתחשסתא המלך יין לפניו
ואשא את היין ואתנה למלך ולא הייתי רע לפניו
: ויאמר לי המלך מדוע פניך רעים ואתה אינך
חולה אין זה כי אם רע לב ואירא הרבה מאד:
ואמר למלך המלך לעולם יחיה מדוע לא ירעו פני
אשר העיר בית קברות אבתי חרבה ושעריה
אכלו באש: ויאמר לי המלך על מה זה אתה
מבקש ואתפלל אל אלהי השמים: ואמר
למלך אם על המלך טוב ואם ייטב עבדך לפניך
אשר תשלחני אל יהודה אל עיר קברות אבתי
ואבננה: ויאמר לי המלך והשגל יושבת אצלו
עד מתי יהיה מהלכך ומתי תשוב וייטב לפני
המלך וישלחני ואתנה לו זמן:

ומזבח. לבן יתנם עד עת יולדה. תהי נא אזנך קשבת ועיניך פקוחות: והביאותים כל בקריאה וס׳ אל הר קדשי ושמחתים. אל המקום אשר בחרתי: זה כי אם רע לב
חד מן ה׳ פסו׳ אית בהון ה׳ מלין מורדפין מן ב״ב אתין וסים׳ אל הידא כי גם זה לך בן. נח את שם את חם ואת יפת. על כן לא בא אל שלחן המלך. כי יד על כס יה מלחמה.
אינך חולה אין זה כי אם רע לב: ויאמר לי ח׳ וסים׳ נמסר בספר שפטים סימן י״ג ומשלי סימן ד׳:

אבן עזרא

ויש מהם נשים. טעמו ויש מקצת מאלה שהיו להם נשים וכבר שמו בנים והטעם הולידו מהם בנים או וישימו בנים לפני ראשי האבות להתיעץ מה יעשה להם או יגרשום או אם יקריבום: דברי נחמיה. שנת עשרים. למלכו׳ ארתחשסתא שהוא דריוש: ישבתי ואבכה. ישבתי לארץ או ישבתי משומם: קשבת. תואר דבר על משקל עורת: יומם ולילה. דבק עם מתפלל והפירוש מתפלל היום ואתפלל יומם ולילה פעמים רבות על בני ישראל תשמע תפילתי או היום שלם ופירו׳ יומם ולילה כי היום עם הלילה יקרא יום: חבול חבלנו. מן מחבלים כרמים ופירושו שחתנו מצותיך: אנא. לשון פיוס: ויהי. ואשא את היין. הנכון כוס היין: ולא הייתי רע לפניו. כי חפץ שרותי: פניך רעים. מענין די מרעע כל אלין והטעם סבורים כדרך החולה: ואתפלל אל אלהי השמים. וכבר התפללתי: והשגל. מן תשגלנה ונקראת כן המזומנת למשכבת המלך: פחוות

רשי

ויש מהם נשים וישימו בנים. ויש מקצתן שהיו להם נשים נכריות שנולדו להם מהם בנים והכל הוציאו הנשים והבנים: דברי נחמיה וגו׳. מכאן ואילך כתב נחמיה ספר זה: שנת עשרי׳. היא שנת עשרים לדריוש המלך שהוא ארתחשסתא ובמסכת ראש השנה מצאנו שנת עשרים שנת עשרים לגזירה שוה מן הכתוב שנאמר למטה ויהי בחדש ניסן שנת עשרים לארתחשסתא וגו׳ ומחדש תשרי היו מונין לחשבון השנים ועל כן כאמ׳ כאן ויהי בחדש כסלו שנת עשרים וגו׳ הוא כסלו הבא לאחר תשרי ולמטה כאמ׳ ויהי בחדש ניסן שנת עשרים וגו׳ הוא ניסן שבאותה שנה ואיני יכול לפתור ולומ׳ תניסן היו מונין לחשבון שנותיהם ואותו מעשה הכתוב למטה שנ׳ ויהי בחדש ניסן וגו׳ היה קודם מעשה זה שנאמ׳ ויהי בחדש כסלו שנת עשרים וגו׳ ואין מוקדם ומאוחר בהם דבר זה איני יכול לפתור ולומר והפרשיות מוכיחות שאף אותו מעשה של פרשה שנייה לא היתה כי אם בשביל מעשה זה של פרשה זאת ראשונ׳: אחד מאחי. אחד מחבירי: ואשאלם על היהודים וגו׳. שאלתי להם על ענין פליטת היהודי׳ אשר נשארו בירושלם מן השבי של בבל: הפליטה. על שם שגלו מגלות בבל: ועל ירושלם. ועל ענין העיר שאלתי אליהם: ויאמרו לי. השיבו לי על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון תחילה על ענין היהודים ואחר כך על ענין החומות והשערים: הנשארים שם וגו׳. אותם היהודים אשר נשארו שם במדינת ירושלם הם נתונים ברעה גדולה ובחרפה לפי שהאומות בוזים ומוללים אותם: וחומת ירושלם מפורצת. וחומת העיר הרי היא פרוצה והשערים שרופים באש כקדמתן שישראל לא בנו חומת העיר ושעריה כי אם בניין בית המקדש לבדו: נצתו. כמו נוכתו׳ ימים. כמו ימים: אנא. לשון בקשה ותחנה: קשבת. כמו קושבת כי כאשר יאמר מאהב אוהב כן יאמר מן קשב קושב וקושבת: חבול. שם דבר. לשון השחתה ואית נקודת בחטף פתח ואיני יכול לפותרו בלשון פעול שאם כן היה לו לינקד ח״ת בקמץ גדול: חבלנו. לשון השחתה כמו חבולא לא עבדת וכן חברו מנחם: אם יהיה נדחכם. כענין שנאמר אם יהיה נדחך וגו׳: אנא יי׳ תהי נא אזנך קשבת. בתחלת תפלתו אמר לשון זה של תחנה וכן לאחר תפלתו: לעבדך היום וגו׳. כך היה מתפלל על עניו: לפני האיש הזה. לפני המלך: משקה. כמו משקה למלך מצרים וזה שפרשתי למעלה כדברי רבותינו התרשתא הוא נחמיה: לארתחשסתא. הוא דריוש ועל שם המלכות נקרא כך: יין לפניו. הביאו יין לפני המלך בחבר: ואשא את היין. וכשנשאתי את כוס היין ונתתיהו למלך וכן הוא המנהג שהמביא יין בחבר המלך אינו נושאו ונותנו למלך אבל שר המשקים מקבל כוס היין מיד המביא והוא נושאו ונותנו למלך: ולא הייתי רע לפניו. והנה לא הייתי רגיל להיות רע לפניו ברוע פנים כי אם שמח וטוב לב ועתה הייתי זועף ברוע פנים: ואתה אינך חולה. והרי אין אתה חולה: אין זה. אין המעשה הזה כי אם רוע לב שים בלבך עלי להמיתני בסם המות בשתיית כוס זה: ואירא הרבה מאד. ונתיראתי מאד על כך שלא יעליל עלי המלך עלילה: מדוע לא ירעו פני. מדוע לא יהיו פני רעים: אשר העיר. ירושלם שהיא בית קברות אבותי חרבה: על מה אתה מבקש. אי זה דבר תבקש ממני ואעשה לך: ואתפלל. ואמרתי לפני המלך בתפילתי כן יהי רצון מלפני אלהי השמים שתמלא שאלתי ובקשתי: אשר תשלחני. שתתן לי רשות לעלות לירושלם ולבנותה: ויאמר לי המלך. בשעה שדבר אלי המלך היתה אשתו המלכה יושבת אצלו: והשגל. אשתו המלכה כענין שנאמר שגלתיה ולחנתיה שכן נוהג המקרא לכתוב המלכה אצל הפלגש כשיו ופלגשיו כמו מלכות ופלגשים: עד מתי יהיה מהלכך. מתי תרצה שיהא מהלכך ומשבך: ומתי תשוב. ומתי דעתך לחזור: וישלחני. נתן לי רשות ללכת: ואתנה לו זמן. נתתי לו זמן לחזור: אגרות

ואנשים י' בקריאה וסים' ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים· החדלתי את דשני· החדלתי את תירושי המשמח· כי נודע דוד· ויברח דוד הוא ואנשים אדומים: אל נתן בן עכבור· ואנשים צדיקים ישפטו· ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול· ד בא חנני אחד מאחי· ואקום לילה אני ואנשים מעט· חרבה ג' וסים' טוב פת חרבה ושלוה בה· ואמר למלך המלך לעולם יחיה· ואומר אליהם אתם רואים· וא' וחרבה וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה: העמוני ה' מל' בליש' וסים' ויעל נחש העמוני· ושל אחריו ויאמר

ואומר למלך אם־על־המלך טוב אגרות יתנו־לי
על־פחות עבר הנהר אשר יעבירוני עד אשר־
אבוא אל־יהודה: ואגרת אל־אסף שמר הפרדס
אשר למלך אשר יתן־לי עצים לקרות את־שערי
הבירה אשר־לבית ולחומת העיר ולבית אשר־
אבוא אליו ויתן־לי המלך כיד־אלהי הטובה עלי:
ואבוא אל־פחות עבר הנהר ואתנה להם את
אגרות המלך וישלח עמי המלך שרי חיל ופרשים
: וישמע סנבלט החרני וטוביה
העבד העמני וירע להם רעה גדלה אשר־בא אדם
לבקש טובה לבני ישראל: ואבוא אל־ירושלם
ואהי־שם ימים שלשה: ואקום לילה אני ואנשים
מעט עמי ולא־הגדתי לאדם מה אלהי נתן אל־
לבי לעשות לירושלם ובהמה אין עמי כי אם־
הבהמה אשר אני רכב בה: ואצאה בשער־הגיא
לילה ואל־פני עין התנין ואל־שער האשפת
ואהי שבר בחומת ירושלם אשר־המ פרוצים
ושעריה אכלו באש: ואעבר אל־שער העין ואל־
ברכת המלך ואין־מקום לבהמה לעבר תחתי:
ואהי עלה בנחל לילה ואהי שבר בחומה ואשוב
ואבוא בשער הגיא ואשוב: והסגנים לא ידעו
אנה הלכתי ומה אני עשה וליהודים ולכהנים
ולחרים ולסגנים וליתר עשה המלאכה עד־כן לא
הגדתי: ואומר אלהם אתם ראים הרעה אשר
אנחנו בה אשר ירושלם חרבה ושעריה נצתו
באש לכו ונבנה את־חומת ירושלם ולא־נהיה עוד
חרפה: ואגיד להם את־יד אלהי אשר־היא טובה
עלי ואף־דברי המלך אשר אמר־לי ויאמרו נקום
ובנינו ויחזקו ידיהם לטובה: וישמע
סנבלט החרני וטביה העבד העמוני וגשם הערבי
וילעגו לנו ויבזו עלינו ויאמרו מה־הדבר הזה
אשר אתם עשים העל המלך אתם מרדים: ואשיב
אותם דבר ואומר להם אלהי השמים הוא יצליח לנו
ואנחנו עבדיו נקום ובנינו ולכם אין־חלק וצדקה
ג וזכרון בירושלם: ויקם אלישיב הכהן הגדול ואחיו
הכהנים ויבנו את־שער הצאן המה קדשוהו
ויעמידו דלתתיו ועד־מגדל המאה קדשוהו עד
מגדל חננאל: ועל־ידו בנו אנשי ירחו ועל־ידו
בנה זכור בן־אמרי: ואת שער הדגים בנו בני הסנאה
המה קרוהו ויעמידו דלתתיו מנעוליו ובריחיו: ועל
ידם החזיק מרמות בן־אוריה בן־הקוץ ועל־ידם
החזיק משלם בן־ברכיה בן־משיזבאל ועל־ידם
החזיק צדוק בן־בענא: ועל־ידם החזיקו התקועים
ואדיריהם לא־הביאו צורם בעבדת אדניהם:

אליהם נחש לא יבא עמוני ומואבי· צלק העמוני ד'ו'ה· וטוביה העבד העמוני ד'ו' ילעגו לנו דספרא: ועל ידו ח' דסמיכי וסי' ועל ידו בנו אנשי יריחו ב' בו· ועל ידו החזיק עזיאל בן חרהיה· צרפים ב' בו· ועל ידו החזיק חטוש בן חשבניה· שלום בן הלוחש שר חצי פלך· חשביה שר חצי פלך· ויחזק על ידו עזר בן ישוע: ואדיריהם ב' ומל' וסי' שלחו צעיריהם למים· ועל ידם החזיקו התקועים· וא' אדיריהם מחזיקים על אתהם·

רשי

אגרות יתנו לי· סופריך על רשותך ודעתך חותמות בחותמך לפחות של עבר הנהר של כל ארץ ישראל: אשר יעבירוני· ויתיירוני לשלום: עד אשר אבא· לירושלם אשר במדינת יהודה: ואגרת אל אסף· ותשלח כתב אגרת אל אסף: שומר הפרדס· ממונה היה על היערים אשר למלך: לקרות· משקל חזק לעשות תקרות וקורות לשערי בירת הר הבית שהרי בית המקדש בנו בבנינו אבל שערי חומת הר הבית וחומת החצר אשר סביב בית המקדש לא בנו עדיין: ולחומת העיר· ולעשות קורות לחומת העיר: ולבית אשר אבא אליו· ולעשות בית אשר אשכנו לצורכי: ויתן לי המלך· את כל אשר שאלתי ממנו: כיד· כפי ידו של הקב"ה שהיתה טובה עלי להצליחני: ואתנה להם את אגרות המלך· למען יתיירוני לשלום: שרי חיל ופרשים· שלח המלך עמי לכבודי למען אלך לשלום: וישמע סנבלט וגו'· כאשר שמעו שבאתי לבקש טובה על ישראל ולבנות חומות ירושלם וירע בעיניהם כי היו צרי יהודה ובנימן: ואהי שם ימים שלשה· הייתי בירושלם ימים שלשה ולסוף שלשת ימים קמתי בלילה אני ואנשים מעטים עמי ולא הגדתי לשום אדם את אשר נתן הקב"ה בלבי: ובהמה אין עמי· כי כל האנשים מעטים אשר עמי הלכו ברגליהם אבל אני לבדי הייתי רוכב על בהמה שלא היו רוכים לרכוב על סוסיהם למען יהיו יוצאים מן העיר בצינעה בלא ידיעת אדם והם הלכו לשבור ולהפיל חומת העיר בלילה ולהרבות פרצותיה למען יהיו בני העיר למחר להוטים ומסכימים בעצה אחת עם נחמיה לבנות חומות העיר· וכן מוכיח המעשה בתוך הפרשה: ואצאה בשער הגיא· יצאתי באותו שער בלילה עם האנשים אשר עמי ולצד אותו מקום של עין התנין ולאותו שער האשפות שבחומת העיר והייתי פורץ בחומה והחומה היתה נוחה להפילה ולפרוץ בה לפי שהיתה שרופה באש: אשר הם פרוצים· שהם אותם מקומות היו פרוצים והם פרצו בהם יותר: ואעבור אל שער העין· רציתי לעבור אל אותן מקומות שבחומת העיר ובאותן פרצות ואין מקום באותן פרצו' לעבור ביניהם רוכב על הבהמות שהיו פרצות קטנות: ואהי עולה· והייתי עולה מצד אחר בלילה והייתי שובר בחומה עם האנשים אשר עמי: ואשוב ואבא· וכאשר חזרתי באתי דרך שער הגיא: והסגנים· אשר בעיר לא היו יודעין להיכן הלכתי ואת אשר עשיתי: עד כן· עד עתה: ואומר אליהם· למחר אמרתי להם: ולא נהיה עוד חרפה· שלא יהיו צריכו בוזזים ומוללים אותנו: כיד יי' אלהי· אשר נתן הצלחה לפני המלך: לטובה· הכל נתכונו לטובה לבנו' חומת העיר ומגדליה: וילעיגו· כאשר שמעו הדבר' שמועת בניין חומת העיר היו מלעיגי' עלינו: העל המלך· אם על המלך אתם מורדים לבנות חומ' העיר כדי למרוד בו: ולכם אין חלק· מה לכם בבניין חומת העיר הזאת כי אין לכם חלק בה: שער הצאן· כך שמו של שער: המה קדשוהו· לאותו שער בקדושת העיר: דלתותיו· של שער: ועד מגדל המאה· כך שמו של מגדל: ועל ידו· אצל ידו בסמוך לו של כל בונה ובונה שבנו אותו בניין הכהן: בנו אנשי יריחו· שכך היה מנהגם הללו היו בונים כאן בחומת העיר עד תשלום בנייניהם המוטל עליהם והאחרים היו בונים סמוך לבניין הראשון וכך היה זה אחר זה עד שנבנית כל החומה: ועל· כמו ועליו מטה מנשה בסמוך וכן פתרונו סמוך לבניין ידו והמקרא לא דקדק בלשונו פעמים שהוא אומ' על ידו ופעמים שהוא אומר עליו ואחריו החזיק: ואת שער הדגים· כך שם השער: המה קרוהו· כתנו הקורות ותקרות על השער· קרוהו משקל חזק כמו מן קירה רוגמת המקרה במים עליותיו· וקוף של קרוהו איכה כהוגה לינקד בזירק בעניין זה מפני ר"ם של אחריה כמו ברך חרף עשהו וברכתיה והיתה לגוים וזרתים בארצות: מנעוליו· מסגריו שמוריילץ בלע"ז: החזיק· לבנות הבנין: התקועים· כך היו נקראים על שם מקומם שהיה תקוע: ואדיריהם· עשירים של תקוע: לא הביאו צוארם· לא סייעו בעבודתו של הקב"ה לבנות חומת העיר: ואת

אבן עזרא

פחוות: שלש ופחות חסר למ"ד הפועל: לקרות· מן קורות בתינו: ולבית אשר אבא אלין· הוא בית המלך ופי' הבית שאכנס בו כי הבית הסמוך לחומת העיר הוא בית המקדש: רוכב בה· בעצמה: ואהי שובר· מן וישבר להשניא ובלשון חכמינו ז"ל סברא והטעם הייתי חושב ומעיין בחומות: המפרוצים· על דרך מזה שבתם שלכם תדכאו עמי רק אנשי המסורת הפרידוס לקצר המלות ולפרש המ"ם הפתוחה רמז לחומות הפתוחות ופרוצות הוא דרך דרש והדרך הראשון בעיני נכון: לעבור תחתי· הפוך הוא וכן הפירוש ואין מקום לבהמה אשר תחתי לעבור: עד כן· פירוש עד עשותי כן לא הגדתי להם: ויחזקו ידיהם לטובה· בעבור הטובה הידועה שהמלך מטיב לי חזקו ידיהם ולכם: אין חלק וצדקה· אינכם ראויים שתעשו צדקה בבנין ביתו שתהיו נזכרים לפניו: המה קדשוהו· שקדושה בלשוננו היא מעלה גדולה על כן נקראת קדושה וכן יקדים את ביתו יקדש: המה קרוהו· שמו קורותיו: ועל ידו· כענין איש על ידו לדגליהם כטעם בעבור וכן ובעבור יד הבונים החזיקו ידים פלוני ופלוני לבנות: ואדיריהם לא הביאו צוארם בעבודת אדניהם· האדון והשר הממונה עליהם ממשפחתם: היסנא

לכסא ו' וסי' ותקעתיו יתד במקום נאמן: כי עשית משפטי ודיני: ועל ידם החזיק מלטיה הגבעוני: וידבר אתו טובות: נשבע יי' לדוד: אם ישמרו בניך: סימן כל הדין עניינא אחריו הוא ר"פ בס"ב ואחריו וסים ואחריו החזיקו הכהנים: ואחריו החזיק שמעיה בן שכניה: אחריו דכתיב אחרי וקרי אחריו ב' בעניינא וסים החזיק חנניה בן שלמיה: החזיק מלכיה בן הצרפי: ותד בשמואל כתיב אחרו וקרי אחריו אלעזר בן דודו: ושארא אחריו כתיב וקרי: ויחזק ה' וסים ויקם יהונתן בן שאול: ויחזק חרש את צרף מחליק

וְאֵת שַׁעַר הַיְשָׁנָה הֶחֱזִיקוּ יוֹיָדָע בֶּן־פָּסֵחַ וּמְשֻׁלָּם בֶּן־בְּסוֹדְיָה הֵמָּה קֵרוּהוּ וַיַּעֲמִידוּ דַּלְתֹתָיו וּמַנְעֻלָיו וּבְרִיחָיו׃ וְעַל־יָדָם הֶחֱזִיק מְלַטְיָה הַגִּבְעֹנִי וְיָדוֹן הַמֵּרֹנֹתִי אַנְשֵׁי גִבְעוֹן וְהַמִּצְפָּה לְכִסֵּא פַּחַת עֵבֶר הַנָּהָר׃ עַל־יָדוֹ הֶחֱזִיק עֻזִּיאֵל בֶּן־חַרְהֲיָה צוֹרְפִים וְעַל־יָדוֹ הֶחֱזִיק חֲנַנְיָה בֶּן־הָרַקָּחִים וַיַּעַזְבוּ יְרוּשָׁלַםִ עַד הַחוֹמָה הָרְחָבָה׃ וְעַל־יָדָם הֶחֱזִיק רְפָיָה בֶן־חוּר שַׂר חֲצִי פֶּלֶךְ יְרוּשָׁלָםִ׃ וְעַל־יָדָם הֶחֱזִיק יְדָיָה בֶן־חֲרוּמַף וְנֶגֶד בֵּיתוֹ וְעַל־יָדוֹ הֶחֱזִיק חַטּוּשׁ בֶּן־חֲשַׁבְנְיָה׃ מִדָּה שֵׁנִית הֶחֱזִיק מַלְכִּיָּה בֶן־חָרִם וְחַשּׁוּב בֶּן־פַּחַת מוֹאָב וְאֵת מִגְדַּל הַתַּנּוּרִים׃ וְעַל־יָדוֹ הֶחֱזִיק שַׁלּוּם בֶּן־הַלּוֹחֵשׁ שַׂר חֲצִי פֶּלֶךְ יְרוּשָׁלָםִ הוּא וּבְנוֹתָיו׃ אֵת שַׁעַר הַגַּיְא הֶחֱזִיק חָנוּן וְיֹשְׁבֵי זָנוֹחַ הֵמָּה בָנוּהוּ וַיַּעֲמִידוּ דַּלְתֹתָיו מַנְעֻלָיו וּבְרִיחָיו וְאֶלֶף אַמָּה בַּחוֹמָה עַד שַׁעַר הַשְּׁפוֹת׃ וְאֵת שַׁעַר הָאַשְׁפּוֹת הֶחֱזִיק מַלְכִּיָּה בֶן־רֵכָב שַׂר פֶּלֶךְ בֵּית־הַכָּרֶם הוּא יִבְנֶנּוּ וְיַעֲמִיד דַּלְתֹתָיו מַנְעֻלָיו וּבְרִיחָיו׃ וְאֵת שַׁעַר הָעַיִן הֶחֱזִיק שַׁלּוּן בֶּן־כָּל־חֹזֶה שַׂר פֶּלֶךְ הַמִּצְפָּה הוּא יִבְנֶנּוּ וִיטַלְלֶנּוּ וְיַעֲמִידוּ דַּלְתֹתָיו מַנְעֻלָיו וּבְרִיחָיו וְאֵת חוֹמַת בְּרֵכַת הַשֶּׁלַח לְגַן־הַמֶּלֶךְ וְעַד־הַמַּעֲלוֹת הַיּוֹרְדוֹת מֵעִיר דָּוִיד׃ אַחֲרָיו הֶחֱזִיק נְחֶמְיָה בֶן־עַזְבּוּק שַׂר חֲצִי פֶּלֶךְ בֵּית־צוּר עַד־נֶגֶד קִבְרֵי דָוִיד וְעַד־הַבְּרֵכָה הָעֲשׂוּיָה וְעַד בֵּית הַגִּבֹּרִים׃ אַחֲרָיו הֶחֱזִיקוּ הַלְוִיִּם רְחוּם בֶּן־בָּנִי עַל־יָדוֹ הֶחֱזִיק חֲשַׁבְיָה שַׂר־חֲצִי־פֶלֶךְ קְעִילָה לְפִלְכּוֹ׃ אַחֲרָיו הֶחֱזִיקוּ אֲחֵיהֶם בַּוַּי בֶּן־חֵנָדָד שַׂר חֲצִי פֶּלֶךְ קְעִילָה׃ וַיְחַזֵּק עַל־יָדוֹ עֵזֶר בֶּן־יֵשׁוּעַ שַׂר הַמִּצְפָּה מִדָּה שֵׁנִית מִנֶּגֶד עֲלֹת הַנֶּשֶׁק הַמִּקְצֹעַ׃ אַחֲרָיו הֶחֱרָה הֶחֱזִיק בָּרוּךְ בֶּן־זַבַּי מִדָּה שֵׁנִית מִן־הַמִּקְצוֹעַ עַד־פֶּתַח בֵּית אֶלְיָשִׁיב הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל׃ אַחֲרָיו הֶחֱזִיק מְרֵמוֹת בֶּן־אוּרִיָּה בֶּן־הַקּוֹץ מִדָּה שֵׁנִית מִפֶּתַח בֵּית אֶלְיָשִׁיב וְעַד־תַּכְלִית בֵּית אֶלְיָשִׁיב׃ וְאַחֲרָיו הֶחֱזִיקוּ הַכֹּהֲנִים אַנְשֵׁי הַכִּכָּר׃ אַחֲרָיו הֶחֱזִיק בִּנְיָמִן וְחַשּׁוּב נֶגֶד בֵּיתָם אַחֲרָיו הֶחֱזִיק עֲזַרְיָה בֶן־מַעֲשֵׂיָה בֶּן־עֲנָנְיָה אֵצֶל בֵּיתוֹ׃ אַחֲרָיו הֶחֱזִיק בִּנּוּי בֶּן־חֵנָדָד מִדָּה שֵׁנִית מִבֵּית עֲזַרְיָה עַד־הַמִּקְצוֹעַ וְעַד־הַפִּנָּה׃ פָּלָל בֶּן־אוּזַי מִנֶּגֶד הַמִּקְצוֹעַ וְהַמִּגְדָּל הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַמֶּלֶךְ הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר לַחֲצַר הַמַּטָּרָה אַחֲרָיו פְּדָיָה בֶן־פַּרְעֹשׁ׃ וְהַנְּתִינִים הָיוּ יֹשְׁבִים בָּעֹפֶל עַד נֶגֶד שַׁעַר הַמַּיִם לַמִּזְרָח וְהַמִּגְדָּל הַיּוֹצֵא׃ אַחֲרָיו הֶחֱזִיקוּ הַתְּקֹעִים מִדָּה שֵׁנִית מִנֶּגֶד הַמִּגְדָּל הַגָּדוֹל הַיּוֹצֵא וְעַד חוֹמַת הָעֹפֶל׃ מֵעַל שַׁעַר הַסּוּסִים הֶחֱזִיקוּ הַכֹּהֲנִים אִישׁ לְנֶגֶד בֵּיתוֹ׃ אַחֲרָיו הֶחֱזִיק צָדוֹק בֶּן־אִמֵּר נֶגֶד בֵּיתוֹ וְאַחֲרָיו הֶחֱזִיק שְׁמַעְיָה בֶן־שְׁכַנְיָה שֹׁמֵר שַׁעַר הַמִּזְרָח׃ אַחֲרָיו הֶחֱזִיק חֲנַנְיָה בֶן־שֶׁלֶמְיָה וְחָנוּן בֶּן־צָלָף הַשִּׁשִּׁי מִדָּה שֵׁנִי אַחֲרָיו הֶחֱזִיק מְשֻׁלָּם בֶּן־בֶּרֶכְיָה נֶגֶד נִשְׁכָּתוֹ׃ אַחֲרָיו הֶחֱזִיק מַלְכִּיָּה בֶּן־הַצֹּרְפִי עַד־בֵּית הַנְּתִינִים וְהָרֹכְלִים נֶגֶד שַׁעַר הַמִּפְקָד וְעַד עֲלִיַּת הַפִּנָּה׃ וּבֵין עֲלִיַּת הַפִּנָּה לְשַׁעַר הַצֹּאן הֶחֱזִיקוּ הַצֹּרְפִים וְהָרֹכְלִים׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע סַנְבַלַּט כִּי־אֲנַחְנוּ בוֹנִים אֶת־הַחוֹמָה וַיִּחַר לוֹ וַיִּכְעַס הַרְבֵּה וַיַּלְעֵג עַל־הַיְּהוּדִים׃

חצי הספר בפסוקים

פט"ש. ויחזק על ידו עזר בן ישוע: ויחזק את המצדות: ויחזק ויבן את כל החומה: וכל דסמי' לאדכרא דכו' ויחזק: וט"ו ויחזק בקר' וסים נמסר בשמואל א' סימן י"ז: תכלית ה' וסי' תכלית שנאה שנאתים: ולכל תכלית הוא חוקר: אם עד תכלית שדי תמצא: עד תכלית אור עם חשך: ועד תכלית בית אלישיב: והרוכלים ג' וחס' וסי' הנתינים והרכלים: הצרפים והרכלים: וילינו הרכלים ובכרי כל:

אבן עזרא

הישנה. שם התאר והמתואר חסר: אנשי גבעון. חסר וי"ו והנכון ואנשי גבעון או מלטיה וידון אנשי גבעון והמצפה: לכסא פחת עבר הנהר. הנהר יתכן להיות לכסא שם איש והאמר היא המורה על העצם והטעם החזיקו לבנות לעצם כסא המכונה פחת עבר הנהר וכמוהו פחת מואב או לכסא שם מקום סמוך ואלת פחת עבר שם איש והטעם אלה הנזכרים החזיקו ידם לבנות עד לכסא פחת עבר הנהר והוא הנכון: ויעזבו ירושלם. מלשון חכמים מעזיבה ויש אומרים כי כן עזוב ועזוב עמו: חצי פלך. כטעם מחוז ותרגום שלשת הנפת תלתא פלכין לנפת דור אחד לפלך דור חד: ונגד ביתו. חסר החזיק: בן הלוחש. יתכן להיות שם תואר בעבור הא הדעת כי לא יכנס על שם עצם אדם: השפות כמו האשפות ונמשך האלף בקמצות הה"א: כל חוזה. שם איש: הוא יבננו. עתיד תחת עבר או פירוש החזיק פלוני שהוא יבננו: ויטללנו. מתרגום בכל קורתי בטלל מירותי: עלות הנשק. שם מקום כטעם קצה: החרה החזיק. מלשון חרון והטעם החרה אפו על עצמו על עכוב המלאכה והחזיק ידו במדה שנית והחרה פועל יוצא מבנין הכבד הנוסף וכן ויחר עלי אפו: בעפל. מגבר גבוה וכן עפל בת ציון ויעפילו ויגביהו ואלת אשר חסר מן הפסוק וכן הוא והנתינים אשר היו יושבים בעפל החזיקו עמהם: מדה שני. כמו שנית וכן אל בית הנשים שני: נגד נשכתו. כמו לשכתו זה אומר בכה וזה אומר בכו: ויהי. האמללים. חברו כי אומלל אני והם לשון כריתה ושברון הגוף מרוב סבל: היעזבו

רשי

ואת שער הישנה. כך שמה: לכסא פחת עבר הנהר. עבר הנהר כסא אחד בנו כדי לישב בו אותו פחת של עבר הנהר: צורפים. אותה משפחה היתה נקראת על שם אומנותם: ויעזבו את ירושלם. מלאוה עפר עד החומה הרחבה כדי להחזיקה: שר חצי פלך ירושלם. שר היה על חצי העם שבירושלם. פלך לשון דוכסות ומלכות: ונגד ביתו. כפל חלקו לבנות שהיה ביתו סמוך לאותו מקום של חומת העיר: מדה שנית. כאותה מדה אשר בנה חבירו שלמעלה גם הוא בנה כמותו. שנית מדה בבנין החומה אינו נופל לומר לשון מדה בבניין השערים לפי שאין להן כי אם בבנין חלק של חומה שלא תניחו בכל הפרשה בבנין השערי' לשון מדה: ואת מגדל התנורים. גם הוא בנה אותו מגדל ששמו כך כל המגדלים הללו שבפרשה היו בנויים בחומת העיר סביב: הוא ובנותיו. שלום ובנותיו החזיקו לבנות הבניין עד שער האשפות ושער האשפות לא היה בכלל: שר פלך המצפה. שר ודוכוס המצפה: הוא יבננו. הוא היה בונה אותו שער: ויטללנו. והוא היה מסכך אותו לשון מטללתא: ואת חומת ברכת השלח. שהיא נוטה לגן המלך: ועד המעלות. הם היו מכירים מקומות הללו: בית צור. שם מקום: לפלכו. מאותה סדרה חצי פלך בנה בניין זה לפלכו כף דגושה כאשר יאמר מן מלך מלכו מן עבד עבדו כן יאמ' מן פלך פלכו שאות אחרונה על שם דבר מאותיות בגד כפת דגושות: אחיהם. הלוים: מנגד עלות הנשק. מנגד אותו מקום שהיו עולים הגבורי' אל הנשק לפי פשוטו של מקרא נראה שהיה שם מקום אחד בסמוך לחומה וכלי זין של נשק הגבורים היו נותנין שם כענין של'עדי מגבר והנשק: המקצוע. לקרן זוית של חומה: החרה. פתרונו לפי ענינו וכפל לשון הוא על החזיק: מפתח בית אלישיב ועד תכלית וגו'. מנגד אותו בית בנה בבנינו נגד ביתם שהיה שם בסמוך לחומה והנתינים היו יושבים בעופל הנתינים היו יושבים באותו מחוז והיו בונים אותו מחוז שלהם שהיה סמוך לחומה עד נגד שער המים של צד המזרח: והמגדל היוצא. מגדל אחד היה בחומה שהוא יוצא ובולט מבפנים: איש לנגד ביתו. כל אחד היה בונה כנגד ביתו: וחנון בן צלף הששי. בנים הרבה היו לו לצלף וחנון הוא הששי: מדה השני. כמו שנית: נשכתו. כמו לשכתו לשכה אחת היתה לו שם בסמוך לחומה: בן הצורפי. איש הצורף ונקרא על שם אומנותו: ובין עליית הפנה לשער הצאן. תחלת הבנין התחילו לבנות שער הצאן שנ' ויבנו את שער הצאן וגו' כך היו בונין החומה מסביב בזה אחר זה: לפני

שרופות ב' א' חס וסי' עריכם שרופת אש אדמתכם · היחיו את האבנים מערמות העפר : מלפניך י' וסימ' נמסר בסדר משפטים וירמיה סוף סימן ל"ח : סימן לנהרדעי ולמערבא על עונם למדינחאי אל עונם · וסוראי אמרי ואל עונם : ויהי לב חד מן י"ד פסוקי' בטעם דרגא ומירכא כפולה משמשים לטפחא וסימ' ויבא לו יין וישת · לבה תעשה כח לעבדיך · אשר לא צוה אותם · הלא טוב לנו שוב מצרימה · ויקרא להנכת בשמו · נעלם בן המלך אשר לא הגיד להדמלכים · אשר לא הגיד לה דדה · ויחנו אלה נכח

ויאמר לפני אחיו וחיל שמרון ויאמר מה היהודים
האמללים עשים היעזבו להם היזבחו היכלו ביום
היחיו את האבנים מערמות העפר והמה שרופות
: וטוביה העמני אצלו ויאמר גם אשר הם בונים
אם יעלה שועל ופרץ חומת אבניהם :
שמע אלהינו כי היינו בוזה והשב
חרפתם אל ראשם ותנם לבזה בארץ שביה : ואל
תכס על עונם וחטאתם מלפניך אל תמחה כי
הכעיסו לנגד הבונים : ונבנה את החומה ותקשר
כל החומה עד חציה ויהי לב לעם לעשות :
ד ויהי כאשר שמע סנבלט וטוביה
והערבים והעמנים והאשדודים כי עלתה ארוכה
לחמות ירושלם כי החלו הפרצים להסתם ויחר
להם מאד : ויקשרו כלם יחדו לבוא להלחם
בירושלם ולעשות לו תועה : ונתפלל אל אלהינו
ונעמיד משמר עליהם יומם ולילה מפניהם :
ויאמר יהודה כשל כח הסבל והעפר הרבה ואנחנו
לא נוכל לבנות בחומה : ויאמרו צרינו לא ידעו
ולא יראו עד אשר נבוא אל תוכם והרגנום
והשבתנו את המלאכה : ויהי כאשר באו
היהודים הישבים אצלם ויאמרו לנו עשר פעמים
מכל המקמות אשר תשובו עלינו : ואעמיד
מתחתיות למקום מאחרי לחומה בצחחיים
ואעמיד את העם למשפחות עם חרבתיהם
רמחיהם וקשתתיהם : וארא ואקום ואמר אל
החרים ואל הסגנים ואל יתר העם אל תיראו
מפניהם את אדני הגדול והנורא זכרו והלחמו על
אחיכם בניכם ובנתיכם נשיכם ובתיכם :
ויהי כאשר שמעו אויבינו כי נודע
לנו ויפר האלהים את עצתם ונשוב כלנו אל
החומה איש אל מלאכתו : ויהי מן היום ההוא
חצי נערי עשים במלאכה וחציים מחזיקים
והרמחים המגנים והקשתות והשרינים והשרים
אחרי כל בית יהודה : הבונים בחומה
והנשאים בסבל עמשים באחת ידו עשה במלאכה
ואחת מחזקת השלח :

אלה דמלכים · אני יי' נעניתי לו בכה · ויגה לו אלהיו מסביב דיהושפט · הלוא זה אוד מוצל באש · וד"י לא ידע תהודען · ויהי ריב ומדון ישא · ויהי לב לעם לעשות : ויהי ג' בטעם גרמי' בספרא וסימ' ויהי בשמעי את הדברים האלה ישבתי · ויהי כאשר שמע סנבלט כי אנחנו בונים את החומה · ויהי כאשר שמעו אויבינו כי נודע : ואמר אל החרים חד מן ה' פסוקים אל אל ואל על וסימ' נמסר ביחזקאל ריש סימן י' ועיין במסר' רבתא במ"ה דקשה לי' אני' הצעיר המאסף כ"י אינם שוים על אל ואל על כ"י יש בהם כוון וי"ש מי שמונ"ח ד' בערך אל בס"ר :

רשי

לפני אחיו וחיל סומרון · לפני חביריו וחיל שמרון שהיו צרי יהודה : האמללים · ענין חלשות ורפיון : מה היהודים · מדוע היהודים כך הם עושים : ויעזבו להם · וכי הם סבורים אשר יעזבו ויניחו להם האומות לבנות : היזבחו · אם יזבחו להם את זבחיהם תמיד כמו שהם סבורים : היכלו ביום · אם יכלו וישלימו מלאכתם אשר התחילו ביום אחד לומר שלא יניחום האומות לגמור את בנינם : היחיו · אם יחיו ויתקנו ויחזירו האבנים לקדמתן להיות קשות וחזקות מן העפר : והמה שרופות · והאבנים היו שרופות ונעשות עפר כך היו מלעגים ומתלוצצים על בנין החומה שהיו בונים מן האבנים שרופות שנפלו לארץ מן האש כאשר נשרפה ירושלם : מערמות · ענין חמרים ותלים : וטוביה העמוני אצלו · טוביה היה אצלו של סנבלט : ויאמר · וכך היה אומר ומלעיג : גם אשר הם בונים · אף הבנין הזה אשר הם בונים : אם יעלה שועל · על הבנין לפרוץ חומת העיר מה יהא עליו לומר שאין לבנין תקנה וכל מי שירצה יבוא ויפרוץ בו : שמע אלהינו · כאשר שמעתי בלעגם עלינו התפללתי תפילה זאת : בארץ שבים · שיגלו מעל אדמת' כאשר גלינו : ואל תכס · כמו ואל תכסה דוגמת וסור אחר ל תגל · כמו ל תגלה : כי הכעיסו · אשר הכעיסו נגד הבוני' להלעיגם : ותקשר · כאשר נתקשרה החומה ונבנת עד חציה אז היה לב העם להוט ומסוף לעשות בבנין החומה : כי עלתה ארוכה · שנבנתה החומה ארוכה ענין חובש ותרופה : כי החלו הפרוצי' להסתם · אשר התחילו אבני העיר שהיו פרוצי' עד עתה מאין חומה היו עתה מתקיימי' בבנין החומה : ולעשות לו תועה · לעשות לו בבנין החומה קלקול והשחתה תועה כמו ודבר על יי' תועה : עליהם · על הבונים : מפניהם · מפני האויבים : ויאמר יהודה · כך היו אומרים ומתאוננים אנשי יהודה : כשל כח הסבל · הסובלים ועומסים האבנים והעצים לבנין החומה נכשלו בכחם שאין בהם כח לבנות מפני האויבים : והעפר הרבה · ועדיין יש טיט וחומר הרבה ליתן בבנין החומה לומר שעדיין המלאכה גדולה עלינו לבנות ואנחנו לא נוכל לבנות בחומה מפני פחד האויבים : ויאמרו צרינו · כך היה נחמיה מספר והולך : לא ידעו ולא יראו · כך היו אומרים צרינו עלינו לא ידעו ולא יכירו ישראל בנו עד אשר נבא פתאום לתוכם ונהרוג אותם ובדבר זה נשבות ונבטל הבנין : ויהי כאשר באו היהודים · ועתה נאספו הצרים אשר נתקשרו יחד לבא להלחם בנו עם היהודים אשר היו בינותם בארצותם ואותם יהודים אשר נתחברו עמהם באו לפני החיל כדרך אנשי המלחמה לדבר אלינו ובענין הזה הערימו היהודים עם האויבים ויהי כאשר באו היהודים היושבים אצלם וגו' : ויאמרו לנו עשר פעמים · התרו בנו אותם היהודים עד עשר פעמים להלחם באויבינו כי הם באים למלחמה וכך אמרו לנו מכל המקומות וגו' מכל אותן המקומות שתהיו נפוצים שם בבנין החומה אנה ואנה תהיו זהירים להיות נאספים יחד עד אשר תשובו עלינו ביחד להלחם בנו : ואעמיד מתחתיות לחומה · כאשר שמעתי דבריהם העמדתי מתחתיות לאחוז מקום סביב לירושלם מאחרי לחומת העיר : בצחיחים · משפחות : מן העם · מגבורים שבהם עם כלי זיין שלהם להלחם באויבינו כאשר יבאו : ואעמיד את העם וגו' · ואעמיד מתחתיות וגו' · מקרא זה דוגמת והיו המים אשר תקח מן היאור וגו' והיו לדם ביבשת כי הנה אויביך יי' כי הנה איביך יאבדו וגו' עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר וגו' לא לנו יי' לא לנו וגו' : וארא ואקום · כאשר ראיתי' אויבים באים קמתי לדבר אל החורים והסגנים לזרזם להלחם באויבינו : על אחיכם · בשביל אחיכם : כי נודע לנו הדבר · אשר באו להלחם בנו : ונשב כלנו · חזרנו כלנו ממקום שנאספנו יחד לקראת האויבים כל אחד ואחד במלאכתו לבנין החומה : ויהי מן היום ההוא · ומאותו יום והלאה היו חצי הנגורים עוסים בבנין החומה ומאר חצי הגבורים היו מזויינים בכלי זינם לשמור אחיהם העושים במלאכה : והרמחים · וי"ו יתירה כמו וי"ו של חיה ועגה : והשרים · היו מחוברים אחרי כל שבט יהודה להיות זהירים במלחמה : הבונים בחומה וגו' · אותן שהיו בונים ואותן שהיו עומסים ונושאים המשאות ביד אחת היו עושים מלאכתן וביד אחת היו נושאים כלי זין : השלח · כליקרב · כמו מעבור בשלח וכן תכרו מגחס : והבונים

אבן עזרא

היעזבו · כראשון ענין מעזיבה : היזבחו · כמו לזבח חנכת הבית והטעם היקריבו זבח חנכת הבית : היכלו · הישלימו בנינם ביום הידוע שהם משערים להשלים · היחיו את האבנים · כי האבן השרופה כמת היא נחשבת : בוזה · שם דבר על משקל נומה שותה והטעם לבזיון : לבזה · תן להם בזוי ותקשר · כי הפרוצים נסתמו : עלתה ארוכה · בעבור אריכות הימים : ולעשות לו תועה · לנחמיה או לעם ירושלם ותועה שם דבר על משקל עולה שוחה ופי' תועה כי העומד בצרה כתועה שאינו יודע מה יעשה : ונעמיד משמר עליהם · בעבורם : ויהי · ויאמרו לנו · הגידו לנו עשר פעמים כי מכל המקומות אשר תשובו לעת הערב מלבנות משם חפצים לבא עלינו מתחתיות למקום הידוע שסביב משם הבונים בערב : בצחיחים · כמו צחיח סלע : ויהי מן היום ההוא · והרמחים · הוי"ו נוסף או הוא הפוך והנכון מחזיקים המגנים והרמחים או טעמו והרמחים בידם : אוס

רישו׳ ר״פ וסימ׳ ויש אשר יהיה הענן מערב · ויש תקוה לאחריתך · ויש אשר אמרים בנינו ובנותינו · ויש אשר אמרים שדותינו · ויש אשר אמרים לוינו כסף ׃ והנה אנחנו ג׳
וס׳ מאלמים אלומים · והנה אנחנו בקדש · והנה אנחנו כבשים את בנינו ׃ נושים ג׳ ובענין וסימ׳ וימלך לבי עלי לאמר · וגם אני אחי ונערי נשים · השיבו נא להם כהיום ׃
ואמר ד׳ כת׳ ויאמר וקרי׳ ואמר וסימ׳ ויאמ׳ אלי מה אתה רואה דזכריה דמנורת זהב תנינא דפסוק · ויאמ׳ לי מי אתה ויאמ׳ א״ו עמלקי · ויאמר לא טוב הדבר אשר אתם עושים

והבונים איש חרבו אסורים על־מתניו ובונים
והתוקע בשופר אצלי ׃ ואמר אל־החרים ואל־
הסגנים ואל־יתר העם המלאכה הרבה ורחבה
ואנחנו נפרדים על־החומה רחוקים איש מאחיו ׃
במקום אשר תשמעו את־קול השופר שמה
תקבצו אלינו אלהינו ילחם לנו ׃ ואנחנו עשים
במלאכה וחציים מחזיקים ברמחים מעלות השחר
עד צאת הכוכבים ׃ גם בעת ההיא אמרתי לעם
איש ונערו ילינו בתוך ירושלם והיו־לנו הלילה
משמר והיום מלאכה ׃ ואין אני ואחי ונערי ואנשי
המשמר אשר אחרי אין־אנחנו פשטים בגדינו איש
ח שלחו המים ׃ ותהי צעקת העם ונשיהם גדולה
אל־אחיהם היהודים ׃ ויש אשר אמרים בנינו
ובנתינו אנחנו רבים ונקחה דגן ונאכלה ונחיה ׃
ויש אשר אמרים שדתינו וכרמינו ובתינו אנחנו
ערבים ונקחה דגן ברעב ׃ ויש אשר אמרים לוינו
כסף למדת המלך שדתינו וכרמינו ׃ ועתה כבשר
אחינו בשרנו כבניהם בנינו והנה אנחנו כבשים
את־בנינו ואת־בנתינו לעבדים ויש מבנתינו
נכבשות ואין לאל ידנו ושדתינו וכרמינו לאחרים ׃

ויחר לי מאד כאשר שמעתי את־זעקתם ואת
הדברים האלה ׃ וימלך לבי עלי ואריבה את־
החרים ואת־הסגנים ואמרה להם משא איש־
באחיו אתם נשאים ואתן עליהם קהלה גדולה ׃
ואמרה להם אנחנו קנינו את־אחינו היהודים
הנמכרים לגוים כדי בנו וגם־אתם תמכרו את־
אחיכם ונמכרו־לנו ויחרישו ולא מצאו דבר ׃
ויאמר לא־טוב הדבר אשר־אתם עשים הלוא
ביראת אלהינו תלכו מחרפת הגוים אויבינו ׃ וגם־
אני אחי ונערי נשים בהם כסף ודגן נעזבה־נא את
־המשא הזה ׃ השיבו נא להם כהיום שדתיהם
כרמיהם זיתיהם ובתיהם ומאת הכסף והדגן
התירוש והיצהר אשר אתם נשים בהם ׃
ויאמרו נשיב ומהם לא נבקש כן נעשה כאשר
אתה אומר ואקרא את־הכהנים ואשביעם לעשות
כדבר הזה ׃ גם־חצני נערתי ואמרה ככה ינער
האלהים את־כל־האיש אשר לא־יקים את־הדבר
הזה מביתו ומיגיעו וככה יהיה נעור ורק ויאמרו
כל־הקהל אמן ויהללו את־יהוה ויעש העם
כדבר הזה ׃

הלא ביראת · ויאמ׳ להם לא יפתחו שערי ירושלם ׃ ויהללו ד׳ בקריאה וסי׳ ויראו אתה שרי פרעה ויהללו · ויהללו את אלהיהם דשמשון · עד לשבחת · גם חצני נערתי ואמרה ׃

אבן עזרא

איש שלחו · חרבו ורצה לומר כי איננו פושטים בגדיהם וגם כליהם איננו מניחים כי בלכתם אל המטה בלילה כליהם בידם ויש אומרי׳ שהוא מן התרגום והפשיט וישלח וטעם שלחו הפשטתו וכן הפירוש אין אנחנו מפשיטים בגדינו זולתי איש שצריך הרחיצה והטהרה הוא לבדו היה פושט בגדיו וזהו שלחו המים וזה נכון מאד ׃ משמר · מלאכה · חסר למ״ד השירות והנכון למשמר למלאכה ׃ ותהי צעקת העם · הם העניים שהיו צועקים על אחיהם העשירים · יש אומרים בנינו ובנותינו רבים ונקחה דגן מאשר נמצא ונאכל ונחיה כי אין אחינו מעניקים אותנו ׃ ויש ערבים · משימין בערבון ונקחה דגן מאחינו ברעב ׃ ויש · למדת המלך · בעבור המס שצוה המלך לתת לנו לוינו כסף על שדותינו וכרמינו ׃ כבשר אחינו בשרינו · אף על פי שאנו לוין מהם כי הכתוב אמר לא תהיה לו כנשה והם כובשין בנותינו בחזקה ׃ וימלך · תרגום ואיעך אימלכיך ׃ כדי בנו · ככחנו ודי לנו ׃ ונמכרו לנו · פי׳ ואחר שהם נמכרו לנו תמכרו אותם לגוים לא טוב הדבר ׃ ביראת אלהינו · בעבור יראתנו ׃ תלכו מחרפת הגוים · והטעם לא תשמעו חרפתם וזהו בשבת השמטה על כן צעקו העם והעד המספר למטה משנת עשרים ועד שנת שלשים ושתים מדריוש המדי שנה ומכרם ג׳ שנים וארבעי׳ לאחשורוש הרי מ״ד וג׳ שנים · ולשון משא הקשור בבית הוא כמלוה ׃ ומאת הכסף · ומי שהלוה מאה משקלי כסף או דגן ותירוש ויצהר לא תבקשו מהם והפסוק האחר מפרש זה באמרו נשיב ומהם לא נבקש ׃ ואשביעם · על ידי הכהנים כי הם המשביעים כענין והשביע הכהן את האשה על כן קראם ׃ ומהם לא נבקש · פירושו ומהם לא נבקש המשוי ׃ חצני · זרועי או כנף הכסות יקרא חוצן ׃ נערתי · מן וינער יי׳ את מצרים מביתו · מבנינו ׃ ויהללו את יי׳ · ששם בלבם לעשות כן ׃ פתס

רשי

והבונים · כיצד הם בונים שהיו כלם חגורי׳ איש חרבו על מתניו ובונים ׃ אצלי · הוא היה תדיר אצלי ׃ הרבה · היא גדולה ׃ ילחם לנו · ילחם בעדינו ׃ איש ונערו · כל אחד ואחד מן הבונים ובחור אחד עמו ׃ ילינו בתוך ירושלם · ובלילה היה להם למשמר והיום עושים מלאכה כמצא שלא היו ישנים כלום ׃ אין אנו פושטי׳ בגדינו ׃ תמיד היינו זריזים במשמר ׃ איש שלחו המים · מוסב על אין שלמעלה כמו יצא עזק מפיכם אין איש ממנו פושט בגדיו לשכב או לרחוץ אותם במים וכפל לשון הוא על אין אנחנו פושטי׳ שלחו הפשטתו כמו ופשט את בגדיו דמתורגם ושלח ׃ ותהי צעקת העם ונשיהם גדולה · דלת העם העניים היו צועקים מאד ׃ אל אחיהם היהודים · בשביל אחיהם היהודים עשירים ׃ ויש אשר אומרים · נותן טעם לדבריו למה היו צועקים יש מהם בדלת העם שהיו אומרי׳ אנחנו רבים עם בנינו ובנותינו ונקחה דגן ועתה יש לנו למכור בנינו ובנותינו ליקח מהם דגן למען נחיה כך היו צועקים על היהודי׳ עשירים שלא היו רוצים לפרנס׳ ׃ ויש אשר אומרי׳ שדותינו וגו׳ · ויש מהם בעניים שהיו מתאוננים ואומ׳ שדות וכרמים ובתים נתן לאוזרי׳ בערבון ומשכון ליקח דגן למזונותינו ׃ ברעב · אחרי שאין מוותרים לנו העשירי׳ מנכסיהם לפרנסתינו ׃ ויש אשר אומרים לוינו כסף · ויש מהם אשר אומרים כבר לוינו כסף מאחרים על שדותינו וכרמינו לפרוע מס המלך ועכשיו אין לנו כלום לצורך פרנסתינו ׃ למדת המלך ׃ למס המלך כמו מנדה בלו והלך ׃ ועתה כבשר אחינו בשרינו · ועכשיו אנו חשובים ומיוחסים כאחינו שהם עשירים ׃ כבניהם בנינו · כבניהם שהם חשובים ומיוחסים כמו כן מיוחסים בנינו ׃ והנה אנחנו כובשים · ועתה יש לנו להיות כובשים ונותנים בנינו ובנותינו לאחרים על עסק מזונותינו ׃ ויש מבנותינו נכבשות · וכברים קצת מבנותינו שהן נכבשות לאחרים לעבדות ׃ ואין לאל ידינו · ואין כח בידינו לפרותם ׃ ושדותינו וכרמינו לאחרים · אף שדות וכרמים מסרנו ביד אחרים לפרנסתינו ומה נאכל מעתה כי אין לנו במה להתפרנס ׃ וימלך · ויועץ לבי בעצמי ׃ ואריבה · כתוכחתי על החורים והסגנים שהם העשירים ׃ משא איש באחיו אתם נושאים · מדוע אתם כך עושים היה לכם לפרנס העניים הללו ואתם מלוים להם ממון לכבוש במיהם ובנותיהם ושדותיהם וכרמיהם ובתיהם ׃ ואתן עליהם קהלה גדולה · הקהלתי ואספתי עליהם קהלה גדולה לצעוק עליהם כדי לבייסם ׃ ואמרה להם · וכן אמרתי להם אנחנו קנינו כבר את אחינו היהודים אשר בשבים מיד הגוים שהיו נמכרים להם ׃ כדי בנו · באותו די ממון שבידינו ׃ וגם אתם · ואף אתם תמכרו לגוים את אחיכם הנכבשים תחת ידיכם לעבדים ׃ ונמכרו לנו · והמעשה יבא לידי כך שיהיו נמכרים לנו מיד הגוים ׃ לא טוב הדבר · רע הדבר בפני הקב״ה ׃ ויחרישו · שתקו ונתביישו ולא ידעו מה להשיב ׃ מחרפת · מפני חרפת הגוים שהם אויבינו ׃ וגם אני ואחי ונערי · אף אני וחבירי נושים בהם ממון ואנחנו נעזוב ונמחול להם כל ההלוואות הללו נושים כמו והנושה בא לקחת ׃ השיבו נא · ואף אתם תעשו כמוני למחול להם כל חובותיהם ׃ ומאת הכסף · ורוב הכסף שהם חייבים לכם עם הדגן והתירוש וגו׳ ׃ ויאמרו נשיב · והם אמרו להשיב ולמחול הכל ׃ לעשות כדבר הזה · שיהיו מוחלים גם הם ׃ גם חצני נערתי · אף אני בגדי חצני נערתי חצני כמו והביאו בניך בחצן נערתי איסקו״ליר בלע״ז כמו התנערי מעפר ׃ ככה ינער · ככה ינער הקב״ה מן העולם ומנכסיהם כל אותם שלא יהו מוחלין חובותיהם ׃ נעור ורק · בלא נכסים ׃ אשר צוה אותי · המלך ׃ פתס

ריין ז' וסימ' ומלכי צדק מלך שלם · וגם תבן גם מספוא יש דפלגש בגבעה · והיה כנור ונבל ותוף וחליל · החזק את המצדות דה"ה · לאמתם יאמרו איה דגן · לחם חמודו לא אכלתי ובשר · והפחות הראשונים אשר לפני : להרבה ג' וסימ' וככל עיר ועיר · ואשר היה נעשה ליום אחד · הלא הכושים והלובים : ולא נותר ה' בקריאה וסימ' ולא נותר

גם מיום אשר צוה אתי להיות פחם בארץ יהודה
משנת עשרים ועד שנת שלשים ושתים
לארתחשסתא המלך שנים שתים עשרה אני
ואחי לחם הפחה לא אכלתי: והפחות הראשנים
אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם
ויין אחר כסף שקלים ארבעים גם נעריהם שלטו
על העם ואני לא עשיתי כן מפני יראת אלהים:
וגם במלאכת החומה הזאת החזקתי ושדה לא
קנינו וכל נערי קבוצים שם על המלאכה:
והיהודים והסגנים מאה וחמשים איש והבאים
אלינו מן הגוים אשר סביבתינו על שלחני:
ואשר היה נעשה ליום אחד שור אחד צאן שש
ברורות וצפרים נעשו לי ובין עשרת ימים בכל
יין להרבה ועם זה לחם הפחה לא בקשתי כי
כבדה העבדה על העם הזה: זכרה לי אלהי
לטובה כל אשר עשיתי על העם הזה:
ויהי כאשר נשמע לסנבלט
וטוביה ולגשם הערבי וליתר איבינו כי בניתי
את החומה ולא נותר בה פרץ גם עד העת ההיא
דלתות לא העמדתי בשערים: וישלח סנבלט
וגשם אלי לאמר לכה ונועדה יחדו בכפרים
בבקעת אונו והמה חשבים לעשות לי רעה:

ואשלחה עליהם מלאכים לאמר מלאכה גדולה
אני עשה ולא אוכל לרדת למה תשבת המלאכה
כאשר ארפה וירדתי אליכם: וישלחו אלי
כדבר הזה ארבע פעמים ואשיב אותם כדבר הזה
: וישלח אלי סנבלט כדבר הזה פעם חמישית
את נערו ואגרת פתוחה בידו: כתוב בה בגוים
נשמע וגשמו אמר אתה והיהודים חשבים למרוד
על כן אתה בונה החומה ואתה הוה להם למלך
כדברים האלה: וגם נביאים העמדת לקרא
עליך בירושלם לאמר מלך ביהודה ועתה ישמע
למלך כדברים האלה ועתה לכה ונועצה יחדו:
ואשלחה אליו לאמר לא נהיה כדברים האלה
אשר אתה אומר כי מלבך אתה בודאם: כי כלם
מיראים אותנו לאמר ירפו ידיהם מן המלאכה
ולא תעשה ועתה חזק את ידי: ואני באתי
בית שמעיה בן דליה בן מהיטבאל והוא עצור
ויאמר נועד אל בית האלהים אל תוך ההיכל
ונסגרה דלתות ההיכל כי באים להרגך ולילה
באים להרגך: ואמרה האיש כמוני יברח
ומי כמוני אשר יבא אל ההיכל וחי לא אבוא:
ואכירה והנה לא אלהים שלחו כי הנבואה
דבר עלי וטוביה וסנבלט שכרו:

כל ירק בעץ ובעשב השדה · ולא נותר מהם איש כי אם כלב · ולא נותר מהם אחד · ולא נותר בו ובכל האנשים · ולא נותר בה פרץ : פתוחה ה' בקריאה וסימ' ויעזבו את העיר פתוחה · ואמרת חרב חרב פתוחה · ואגרת פתוחה בידו :

רשי

פחם · כמו פחה · שלשון דוגמ' רקם שהוא כמו רקה : משנת עשרי' · למלך דריוש כי אז עלה מבבל שנאמר ויהי בחדש ניסן שנת עשרים וגו' : שנים שתים עשרה · שהם שתים עשרה שנה : אני ואחי · אני וחברי אשר באו עמי : לחם הפחה לא אכלתי · לחם שהוא ראוי למאכל הפחה שהעם נותנין אותו אל הפחה מן המס : הכבידו על העם : הכבידו מס על העם : ויקחו · והיו לוקחים מהם בשביל המס לחם ויין אחר נתינת ארבעים משקלים של כסף וכך היו רגילים בכל שנה : גם נעריהם · של פחות : החומה · חומת העיר : החזקתי · העסקתי לעסוק בה תדיר : ושדה לא קנינו · ובשדות של היהודים שהיו בונים החומה לא קנינו אני ובני סיעתי על עסק דוחקן שהיו עוסקין בבנין החומה · אבל הייתי נותן להם ממון כדי לבנות הבנין : על המלאכה · לבנות תדיר : מאה וחמשים איש · היו אוכלים על שלחני לבד הגרים הבאים אלינו מן הגוים שאף הם היו אוכלים על שלחני : ואשר היה נעשה · ובכל יום ויום היו אוכלים על שלחני שור אחד ושש צאן וצפרים הרבה : ברורות · פתרונו לפי ענינו שש צאן עשויות כענין שנאמר חמש צאן עשויות : נעשו לי · לשון תקון כמו ובן הבקר אשר עשה : ובין עשרת ימים · ובכל יום ויום היו שותים יין הרבה כדי שיעור ספוק של עשרת ימים : ועם זה · ובשביל כל מעשה זה שהייתי מוציא הוצאה כל כך : לחם · של מס הראוי לפחה לא בקשתי ולא שאלתי מן העם שהרי כבדה וחזקה עבודת בנין החומה עליהם : ולא נותר בה · בחומת העיר : דלתות לא העמדתי · שלא נעשו דלתות בשערי העיר : בכפירים · שם מקום הוא : אשר בבקעת אונו · כך שם הבקעה : והמה חושבים · עלי הבנתי מהם שהיו חושבים עלי להרגני שם : מלאכה גדולה אני עושה · מבנייני העפר : למה תשבות · למה תהיה המלאכה בטלה : כאשר ארפה · ידי מן הבנין : וירדתי אליכם · לדבר ולהועד עליכם : את נערו · על ידי נערו : ואגרת פתוחה בידו · כתב אגרת שלא לי על ידו : כתוב בה · באותה אגרת : בגוים נשמע · שנודע לכל הגוים שאתה וכל היהודים חושבים למרוד : וגשמו אומר · גשמו הוא גשם הערבי ופתרונו כאדם שאומר לחבירו כך הוא הדבר ופלוני אומר : כדברים האלה · מוסב על כתוב זה ומקרא מסורס הוא והרי הוא כאילו נאמר כתוב בה כדברים האלה בגוים נשמע וגו' : וגם נביאים וגו' · עד ונועצה יחדיו היה כתוב באגרת : נביאים · בעלי לשון · כמו בורא ניב שפתים : לאמר · שאומרים יש מלך ביהודה : ועתה ישמע למלך · אחרי שנקראת מלך ישמע למלך כדברים האלה : כי מלבך · הרי כי במקום אלא : בודאם · קונטרבנט"לם בלע"ז כמו אשר בדה מלבו : כי כלם · כי כל הגוים : מיראים אותנו · מיראים ממנו וכך הם אומרים ירפו ידיהם וגו' : ועתה חזק את ידי · לסייעני בבנין החומה · והוא עצור · שנכלא בביתו : ויאמר נועד · אותו שמעיה היה נביא שקר וקבל שחד מן סנבלט וחביריו להפחיד את נחמיה כדי לבטל את המלאכה : כי באים להרגך · שהרי יבאו להרגך סנבלט וחביריו : ולילה יבאו · ועל כן הזהירו ליכנס בהיכל ולסגור הדלתות עליו שעדיין לא נעשו דלתות שערי העיר כמה שנאמר בתחילת הפרשה גם עד העת ההיא דלתות לא העמדתי בשערים : האיש כמוני יברח · בתמיה · אם איש כמוני יברח ליכנס בהיכל : לא אבוא · לא אכנס שם מפני פחד המיתה ולא אעבור על המצוה של הקב"ה שלא יבא ויכנס זר בהיכלו : ואכירה · הכרתי בדבריו שלא שלחו הקב"ה בדבר זה שאעבור עבירה מפני פחד המיתה : כי הנבואה דבר עלי · שהרי הוא דבר דברים הללו עלי בשם נבואה : שכרו · כל אחד ואחד מהם שכרו ונתנו לו שכר להפחידני ולבטל בנין החומה : למען

אבן עזרא

פחם · המ"ם נוסף ופחה ופחם כאמנה ואמנם או המ"ם סימן הרבים והטעם פחה שלהם והוא הנכון רק הראוי פחתם : לחם הפחה · הראוי לפחה : הכבידו · חבר עול או משא : בלחם ויין אחר · הראוי במאכל אח' היו לוקחי' מהם שקלי' ארבעי' : ושדה לא קנינו · הכנים אחיו עמו הנזכרים למעלה באמרו אני ואחי : ואשר היה נעשה עבר מבנין נפעל והוא חסר וי"ו והטעם ונעשה ופי' תקון כמו וימהר לעשות אותו : ובין עשרת ימים · למדנו מזה כי יום אחד בין עשרת ימים היתה נעשת סעוד' הזאת והיה מוציא בכל יין להיות הרבה בלא חסרון : ועם כל זה לחם הפחה לא בקשתי כי הבשר והיין הרבה רק הלחם מעט ולא כראוי לפחה בעבור הרעב לא בקשתי מן העם כשרים הראשונים לתת לי : על העם · כמו אל העם : בכפירים · באחד מהם וכן ויקבר בערי גלעד : ואגרת פתוחה בידו · פי' פרושה כענין ויפרשהו חזקיהו לפני י"י : וגשמו אומר · הוא גשם הערבי והוי"ו נוסף כיתר יתרו : ואתה הוה · חפץ שתהיה להם למלך : כדברים האלה · פי' דבר שלא אלי או פי' כדברים האלה שמעתי : אתה בודאם · מכזב כמו בדיך מתים יחרישו בחדש אשר ברא מלבו ובלשון חכמינו ז"ל בדאי : כי כולם · כטעם כולכם וכן כלם תשובו ובאו נא ופי' כלכם מפחדים אותנו כדי שלא תעשה המלאכה : ועתה חזק את ידי · לסנבלט הוא אומר על דרך פיוס : והוא עצור · לפני הבורא לעבדו כעוצר עצמו מהכלא והעצור בתענית כדואג האדומי שהיה נעצר : כמוני · הראשון שבח והשני לשון גנות : כי הנבואה · שם דבר והטעם הנבואה מלבו דבר עלי שמעיה : שכרו · וי"ו סנבלט תח' או : שכרו · שם דבר וטעמו הנז' נתנו שכרו והראשון קרוב :

בלשן ב׳ וסימ׳ אשר באו עם זרובבל. הבאי׳ עם זרובבל ישוע וגו׳ ׃ בענה כולהון כתי׳ ה׳ כמ״ג כתיב א׳ וסימני׳ בענא בן אחילוד׳ · בענא בן חושי · ועל ידם החזיק צדוק בן בענא ׃
סימן כל הדין ענינא ר״פ בני עד אנשי בית לחם ומן אנשי בית לחם עד בני עילם ר״פ אנשי ׃ זכי ב׳ זקף קמץ וסימ׳ בני זכי שבע מאות וששים · וחבירו ׃ בגוי ב׳ זקף קמץ וסי׳ בני
בגוי אלפים חמשים וששה · בני בגוי אלפים ששים ושבעה ׃ לחזקיה ב׳ וסי׳ בני אטר לחזקיה תגינא · וילכדוה מקצה שלש שנים · וכ׳ ליחזקיהו עשר וכבוד · וכ׳ יחזקיה

למען שכור הוא למען אירא ואעשה כן וחטאתי
והיה להם לשם רע למען יחרפוני ׃
זכרה אלהי לטוביה ולסנבלט
כמעשיו אלה וגם לנועדיה הנביאה וליתר הנביאים
אשר היו מיראים אותי ׃ ותשלם החומה בעשרים
וחמשה לאלול לחמשים ושנים יום ׃
ויהי כאשר שמעו כל אויבינו
ויראו כל הגוים אשר סביבתינו ויפלו מאד
בעיניהם וידעו כי מאת אלהינו נעשתה המלאכה
הזאת ׃ גם בימים ההם מרבים חרי יהודה
אגרתיהם הולכות על טוביה ואשר לטוביה
באות אליהם ׃ כי רבים ביהודה בעלי שבועה
לו כי חתן הוא לשכניה בן ארח ויהוחנן בנו לקח
את בת משלם בן ברכיה ׃ גם טובתיו היו
אמרים לפני ודברי היו מוציאים לו אגרות שלח
ז טוביה ליראני ׃ ויהי
כאשר נבנתה החומה ואעמיד הדלתות ויפקדו
השוערים והמשררים והלוים ׃ ואצוה את חנני
אחי ואת חנניה שר הבירה על ירושלם כי הוא
כאיש אמת וירא את האלהים מרבים ׃ ויאמר
להם לא יפתחו שערי ירושלם עד חם השמש ועד
הם עמדים יגיפו הדלתות ואחזו והעמיד מ
שמרות ישבי ירושלם איש במשמרו ואיש נגד
ביתו ׃ והעיר רחבת ידים וגדלה והעם מעט
בתוכה ואין בתים בנוים ׃ ויתן אלהי אל לבי
ואקבצה את החרים ואת הסגנים ואת העם
להתיחש ואמצא ספר היחש העולים בראשונה
ואמצא כתוב בו ׃ אלה
בני המדינה העלים משבי הגולה אשר הגלה
נבוכדנצר מלך בבל וישובו לירושלם וליהודה
איש לעירו ׃ הבאים עם זרבבל ישוע נחמיה עזריה
רעמיה נחמני מרדכי בלשן מספרת בגוי נחום
בענה מספר אנשי עם ישראל ׃ בני פרעש
אלפים מאה ושבעים ושנים ׃ בני שפטיה
שלש מאות שבעים ושנים ׃ בני ארח שש
מאות חמשים ושנים ׃ בני פחת מואב לבני
ישוע ויואב אלפים ושמנה מאות שמנה עשר ׃
בני עילם אלף מאתים חמשים וארבעה ׃
בני זתוא שמנה מאות ארבעים וחמשה ׃
בני זכי שבע מאות וששים ׃ בני בנוי שש
מאות ארבעים ושמנה ׃ בני בבי שש מאות
עשרים ושמנה ׃ בני עזגד אלפים שלש מאות
עשרים ושנים ׃ בני אדניקם שש מאות ששים
ושבעה ׃ בני בגוי אלפים ששים ושבעה ׃ בני עדין

דבר יי׳ אשר היה אל הושע · אשר היה אל מיכה · ואינון ג׳ זוגין מן ב״ב בחד לישן ׃ סימן כל קריאה קרית יערים בכ״ב קרית ערים וסי׳ וצלע האלף היבוסי הוא קרית ערים ׃
בני קרית ערים כפירה ובארות קרמאה ׃

אבן עזרא

למען שכור · הוא דבר למען והטעם כי הנבואה דבר למען שהיה שכור ׃ למען אירא ואעשה כן · שאכנס בהיכל ׃ וחטאתי · לשם · להם לשם רע · עלי שסגרתי הדלתות ׃ יחרפוני · שפחדתי מהם ונחבאתי ׃ וגם לנועדיה הנביאה · הסכמת המפרשים שהוא שמעיה בן דליה וקראו כן בעבור שאמר נועד אל בית האלהים ומלת הנביאה באה על דרך תיבת נועדיה שהיא כטעם נקבה בדבור ואיננה על דרך הענין כטעם אמרה קהלת ולאמר כי נועדיה היתה אשה התנבאה עליו שקר הוא הקרוב וסרו כל הטענות ומלת וגם לנועדיה לרבות על שמעיה וזה הנכון ׃
לחמשים ושנים יום · שאלה שנבלט האגרת ׃ ויפלו מאד בעיניהם · כשפלים ונופלים ממעלתם ואין להם תקומה לפניהם ׃ אגרות שלח · דבק עם ודברי היו מוציאים והטע׳ מה שדברתי להם שאגר׳ שלח טוביה ליראני היו מוציאים ומודיעים לו שכך ספרתי להם ׃ כאיש אמת · הכ״ף לאמתת הדבר ׃ ועד הם עומדים יגיפו הדלתות ואחוזו · הכתוב בלשונו פעם ידבר עם הנמצא כאילו נעלם ממנו כענין ישקני מנשיקות פיהו ׃ והם עומדים · רמז לחנני וחנניה והטעם בעוד שהם עומדים בשערים הזהירם שיגיפו השערים סגרו הדלתות לפניהם ואמר להם אתם אחוזו הדלתות בבריחים · יגיפו תרגום וסגרת הדלת ותגיפין דשא ׃ והעמד · שם הפועל ׃ החורים · תרגום לבן חיור והוא עין מראה נכבד וממנו נקראו חורי׳ ׃
אלה בני המדינה · בפסוק העליון אמר להתיחש והטעם להראות היחש ומצא כתו׳ בו אלה בני המדינה העול׳ וכאשר נקשרה חומת ירושלם רצה נחמיה שיתיחסו לבית אבותם לבלתי התערב עמהם זרים רבים נוספו שאינם במספר הראשון ורבי׳ נגרעו שכבר מתו ולא היו בימי נחמיה ורבי׳ הולידו בני׳ בתוך ל״ו שנים שניתים לכורש ו״ד לאחשורוש וכ׳ לארתחשסתא עד עלות נחמיה ולנמצאים אמר להתיחש ׃
ואם ישאל איש למה אמר כתוב בו אלה בני המדינה העולים ואינם במספר הראשון ויש בראשון שאינו בשני כי בראשון בני ארח אמר תשע״ה ובשני בני ארח תר״נב והנה נוספו הראשונים ק״נב בני שנאה שלשת אלפים ות״רל ובשני שלשת אלפים ות״תקל ונוספו בשני ויש נזכרים בראשון ובשני אינם נזכרים כי בני יורה ק״יב ובני בני חריף ק״יב · תשובתו כי הכתוב ידבר כנגד הרוב אמרה להרוג שבעים בני ירובעל ויותם לא נהרג וכן יוצאי ירך יעקב שבעים ויעקב לא יצא מירכו ע׳ ואולי יורה וחריף שני שמות לאיש אחד כשריה רעליה ובשני עזריה רעמיה והמספר השני מעט נוסף על הראשון רק באמרו אלה השני׳ להודיע כי בני פלוני לא נגרע אחד מהם ובני פלוני נוספו ובני פלוני נגרעו ומתו מהם וכבר פירשתי כל הענין למעלה ׃ סוס

רשי

למען שכור הוא · אמר לי הדברים הללו ׃ למען אירא · כדי שאתירא מהם להיות עושה כן ליכנס בהיכל ולהיות חוטא ׃ והיה להם לשם רע · למען שיהיה להם לשם רע לחרפני בעברה זו ׃ וגם לנועדיה הנביאה · היא ושאר נביאי השקר קבלו שכר מסנבלט וחביריו כדי להפחידני בנבואות שקריהם ׃ בעשרים וחמשה ימים לחדש אלול בשנת כ׳ לדריוש המלך שבשנת כ׳ לדריוש עלה נחמיה מבבל ובאותה שנה בנה חרבות ירושלם ׃ לחמשים ושנים יום · סוף · נ״ב יום מיום שהתחילו לבנותו נגמר בנין החומה ׃ ויהי כאשר שמעו כל אויבינו דבר זה שנשלם בנין החומה ׃ ויראו כל הגוים · וכאשר ראו כל האותות שנגמר בנין חומת העיר ׃ ויפלו מאד בעיניהם · נפלו הם עצמם בעיניה׳ שהיו מואסים בעצמם כי נפל פחד היהודים עליהם ׃ חורי יהודה · שרי יהודה ׃ על טוביה · אל טוביה ישרא׳ רשע היה ׃ ואשר לטוביה · ואגרות אשר לטוביה ׃ כי רבים ביהודה · שהיו שרים רבים ביהודה אשר היו לו לטוביה בעלי ברית ושבועה ׃ כי חתן הוא · אותו טוביה לשכניה ׃ ויהוחנן בנו · של טוביה ׃ בת משלם · אותו משלם שר וגדול היה ׃
גם טובותיו · של טוביה היו מספרים לפני אותן בעלי שבועתו וקרוביו ׃ טובותיו · שבחיו ואיכם בלע״ז ׃ היו מוציאים לו · להגיד לו לטוביה ׃ אגרות שלח טוביה · אגרות היה שולח תדיר להפחידני שלא לבנות בנין החומה ׃ ויפקדו · עתה כשעשו הלוים פקידים על פקידותן להיותן שוערי׳ ומשוררים מן הלוים בבית המקד׳ ׃ על ירושלם · לשמור שערי ירושלם ׃ מרבים · מימים רבים ׃ עד חום השמש · עד חצי היום שהיה היום גדול ׃ ועד הם עומדים · ובעוד שהשערים פתוחים יהיו עומדי׳ שלא יזוזו עד יגופו ויסגרו הדלתו׳ והרוצה לצאת יוצא מן העיר והרוצ׳ ליכנס יבא ויכנס כל כך היו עושים מפני האויבים ׃ ואחזו · ואחזו הדלתות לסוגרם ׃ משמרות יושבי ירושלם · מיושבי ירושלם העמידו משמרו׳ ג״יטש בלע״ז ׃ רחבת ידים · רחבת מקום וגדולה ׃ להתיחש · לחקור יחוסן ׃ העולים בראשונה · מאותן היהודים העולים עם עזרא בראשונה ׃ ואמצא כתוב בו · כל אלה הדברים היו כתובים באותה אגרת אלה בני המדינה וגו׳ עד והגורלות הפלנו על קרבן העצים ׃ וליהודה · למדינת יהודה ׃ איש לעירו · כל אחד לעירו ׃ הבאים עם זרובבל · אשר באו משבי הגולה עם זרובבל ׃ ישוע · הוא יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול · חשבונות הללו פעמים הם מכוונים עם חשבונו׳ שלמעלה ופעמים יש שאינם מכוונים זה כנגד זה ולא דקדק המקרא בחשבונו׳ כל כך אבל הכלל שוה לכאן ולכאן שכ׳ כל הקהל כאחד וגו׳ ועל זה הכלל סמך כותב הספר ולא דקדק בחשבון הפרטיות כל כך והכל מפורש למעלה ׃ ביום

ואנו ג׳ חס׳ וסימ׳ כי הוא ראשית אנו׃ יהי רעב אנו׃ בני לד חדיד ואנו תנינא דסיפרא׃ הלוים ג׳ ר״פ וסי׳ הלוים בני ישוע׃ וחבירו׃ הלוים בימי אלישיב׃ ציחא ג׳ כתיב א׳ כ׳
מ״ל וא׳ חס׳ וסימ׳ הנתינים׃ וחברו׃ וציחא וגשפא נתינים תנינא חס׳׃ חגבא ל׳ כתיב א׳ בני לבנא בני חגבא׃ וחד כתיב ה׳ בני לבנה קדמא׃ חקופא ב׳ וכתי׳ א׳ וסימ׳ בני חקופא׃
וחברו בני בקבוק בני חקופא׃ יעלא ל׳ כתיב א׳ קדמ׳ כתיב ה׳ בני מלא בני דרקון בני גדל׃ אבותם ה׳ חס׳ בנביאים ובכתובי׳ וסימ׳ ויעש יהודה הרע דרחבעם דמלכים׃ על אשר

שש מאות חמשים וחמשה: בני אטר לחזקיה
תשעים ושמנה: בני חשם שלש מאות עשרים
ושמנה: בני בצי שלש מאות עשרים וארבעה:
בני חריף מאה שנים עשר: בני גבעון תשעים
וחמשה: אנשי בית לחם ונטפה מאה
שמנים ושמנה: אנשי ענתות מאה עשרים
ושמנה: אנשי בית עזמות ארבעים ושנים:
אנשי קרית יערים כפירה ובארות שבע מאות
ארבעים ושלשה: אנשי הרמה וגבע שש
מאות עשרים ואחד: אנשי מכמס מאה
ועשרים ושנים: אנשי בית אל והעי מאה
עשרים ושלשה: אנשי נבו אחר חמשים
ושנים: בני עילם אחר אלף מאתים חמשים
וארבעה: בני חרם שלש מאות ועשרים:
בני ירחו שלש מאות ארבעים וחמשה: בני
לד חדיד ואנו שבע מאות ועשרים ואחד: בני
סנאה שלשת אלפים תשע מאות ושלשים:
הכהנים בני ידעיה לבית ישוע תשע מאות
שבעים ושלשה: בני אמר אלף חמשים ושנים:
בני פשחור אלף מאתים ארבעים ושבעה: בני
חרם אלף שבעה עשר: הלוים בני ישוע
לקדמיאל לבני להודוה שבעים וארבעה:
המשררים בני אסף מאה ארבעים ושמנה:
השערים בני שלם בני אטר בני טלמן בני
עקוב בני חטיטא בני שבי מאה שלשים ושמנה:
הנתינים בני צחא בני חשפא בני טבעות:
בני קירס בני סיעא בני פדון: בני לבנא
בני חגבא בני שלמי: בני חנן בני גדל בני
גחר: בני ראיה בני רצין בני נקודא: בני
גזם בני עזא בני פסח: בני בסי בני מעונים
בני נפושסים: בני בקבוק בני חקופא בני
חרחור: בני בצלית בני מחידא בני חרשא:
בני ברקוס בני סיסרא בני תמח: בני נציח
בני חטיפא: בני עבדי שלמה בני סוטי בני
ספרת בני פרידא: בני יעלא בני דרקון בני
גדל: בני שפטיה בני חטיל בני פכרת הצביים
בני אמון: כל הנתינים ובני עבדי שלמה
שלש מאות תשעים ושנים: ואלה העולים

מתל מלח תל חרשא כרוב אדון ואמר ולא יכלו
להגיד בית אבתם וזרעם אם מישראל הם:
בני דליה בני טוביה בני נקודא שש מאות
ארבעים ושנים: ומן הכהנים בני חביה בני
הקוץ בני ברזלי אשר לקח מבנות ברזלי הגלעדי
אשה ויקרא על שמם: אלה בקשו כתבם
המתיחשים ולא נמצא ויגאלו מן הכהנה:
ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש
הקדשים עד עמד הכהן לאורים ותמים: כל
הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות
וששים: מלבד עבדיהם ואמהתיהם אלה
שבעת אלפים שלש מאות שלשים ושבעה ולהם
משררים ומשררות מאתים וארבעים וחמשה:
גמלים ארבע מאות שלשים וחמשה חמרים ששת
אלפים שבע מאות ועשרים: ומקצת
ראשי האבות נתנו למלאכה התרשתא נתן
לאוצר זהב דרכמנים אלף מזרקות חמשים
כתנות כהנים שלשים וחמש מאות:
ומראשי האבות נתנו
לאוצר המלאכה זהב דרכמנים שתי רבות וכסף
מנים אלפים ומאתים: ואשר נתנו שארית
העם זהב דרכמנים שתי רבוא וכסף מנים אלפים
וכתנת כהנים ששים ושבעה: וישבו הכהנים
והלוים והשוערים והמשררים ומן העם
והנתינים וכל ישראל בעריהם ויגע החדש
השביעי ובני ישראל בעריהם: ויאספו כל
העם כאיש אחד אל הרחוב אשר לפני שער
המים ויאמרו לעזרא הספר להביא את ספר תורת
משה אשר צוה יהוה את ישראל: ויביא עזרא
הכהן את התורה לפני הקהל מאיש ועד אשה
וכל מבין לשמע ביום אחד לחדש השביעי:
ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים
מן האור עד מחצית היום נגד האנשים והנשים
והמבינים ואזני כל העם אל ספר התורה:
ויעמד עזרא הספר על מגדל עץ אשר עשו
לדבר ויעמד אצלו מתתיה ושמע ועניה ואוריה
וחלקיה ומעשיה על ימינו ומשמאלו פדיה
ומישאל ומלכיה וחשם וחשבדנה זכריה משלם:

עזבו את יי׳ דמלכים דשלמה׃ ויהוהגוים האלה דמלכים׃ ויעשו כן בני הגולה׃ ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם אם מישראל בתרא׃ וכל אוריתא דכו׳ חס׳ בב״ב וסימ׳
אלה קריאי העדה נשיאי מטות אבותם׃ ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי כי מטה אחד׃ ולהם ח׳ וסי׳ ואתה קח לך מכל מאכל׃ וישימו לו לבדו׃ וטפכם אשר אמרתם׃ כי
הם ומקניהם יעלו׃ ויהי אחרי בא אמציהו׃ כי השרדו הכהנים והלוים׃ מלבד עבדיהם ואמהותיהם דסיפר׳׃ וחבירו׃ השוערים והשוערים ב׳ מ״ל בקריאה וסי׳ ויהי כאשר נבנת
החומה׃ וישבו הכהנים והלוים דסיפ׳ תנינא וקדמא׃ ושאר העם הכהנים והלוים והשוערים׃ כי אל הלשכות יביאו׃ והשוערי׳ עקוב טלמון ואחיה׳׃ שומרי׳ שוערי׳ משמר באספי׃
ויעש לו לשכה גדולה׃ ויעמד השוערים על שערי בית יי׳׃ ובהלוים סופרים ושוטרים׃ אל ספר ג׳ בקריאה וסי׳ בתכלך את הדברים׃ ויכתוב ירמיהו׃ ויקרא בו לפני הרחוב׃

רשי

ביום אחד לחדש השביעי. הוא יום של ראש השנה: מן האור. של תחלת היום:
אל ספר התורה. היו כל העם מטים אזניהם: אשר עשו לדבר. אותו מגדל עץ
עשו לשם כך לקרות שם עליו ספר התורה:
כי

אבן עזרא

ביום אחד לחדש השביעי. דבק עם ראש הפסוק והטעם ויביא עזרא את התורה
ביום פלוני: ויקרא בו. רמז לספר התורה: מגדל עץ. כדמות מגדל כאשר
אנחנו עשים פה בבתי כנסיות:
ויפתח

אמן אמן ב' דסמיב' וסימ' ואמרה האשה אמן אמן · ויברך עזרא את יי' האלהים הגדול : שכל ה' פתחין וסימ' בלשון תרגום אתתא אתיעצת ואתיהיבת לגברא ספרא · וביאורם
והאשה טובת שכל ויפת תואר · יועץ בשכל · נתן הסכל במרומים רבים · איש שכל מבני מחלי : ושום שכל ויבינו במקרא : ועונות ו' מל' בליש' בקרי וסי' אם עונות תשמר
יי' מי · כמה לי עונות וחטאות · ותורישני עונות נעורי כי חמה עונות חרב למען תדעון · כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלם · ויתודו על חטאתיהם · ועונות אבתיהם ·

ויפתח עזרא הספר לעיני כל־העם כי־מעל כל־
העם היה וכפתחו עמדו כל־העם: ויברך עזרא
את־יהוה האלהים הגדול ויענו כל־העם אמן אמן
במעל ידיהם ויקדו וישתחוו ליהוה אפים ארצה:
וישוע ובני ושרביה ימין עקוב שבתי הודיה
מעשיה קליטא עזריה יוזבד חנן פלאיה והלוים
מבינים את־העם לתורה והעם על־עמדם:
ויקראו בספר בתורת האלהים מפרש ושום שכל
ויבינו במקרא: ויאמר
נחמיה הוא התרשתא ועזרא הכהן הספר והלוים
המבינים את־העם לכל־העם היום קדש־הוא
ליהוה אלהיכם אל־תתאבלו ואל־תבכו כי בוכים
כל־העם כשמעם את־דברי התורה: ויאמר להם
לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות
לאין נכון לו כי־קדוש היום לאדנינו ואל־תעצבו
כי־חדות יהוה היא מעזכם: והלוים מחשים
לכל־העם לאמר הסו כי־היום קדש ואל־תעצבו:
וילכו כל־העם לאכל ולשתות ולשלח מנות
ולעשות שמחה גדולה כי הבינו בדברים אשר
הודיעו להם: וביום השני נאספו ראשי האבות
לכל־העם הכהנים והלוים אל־עזרא הספר
ולהשכיל אל־דברי התורה: וימצאו כתוב
בתורה אשר צוה יהוה ביד־משה אשר ישבו בני־
ישראל בסכות בחג בחדש השביעי: ואשר
ישמיעו ויעבירו קול בכל־עריהם ובירושלם
לאמר צאו ההר והביאו עלי־זית ועלי־עץ שמן
ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבת לעשת סכת
ככתוב: ויצאו העם ויביאו ויעשו להם סכות
איש על־גגו ובחצרתיהם ובחצרות בית האלהים

וברחוב שער המים וברחוב שער אפרים: ויעשו
כל־הקהל השבים מן־השבי סכות וישבו בסכות
כי לא־עשו מימי ישוע בן־נון כן בני ישראל עד
היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד: ויקרא
בספר תורת האלהים יום ביום מן־היום הראשון
עד היום האחרון ויעשו־חג שבעת ימים וביום
השמיני עצרת כמשפט:
ט וביום עשרים וארבעה לחדש הזה נאספו
בני־ישראל בצום ובשקים ואדמה עליהם:
ויבדלו זרע ישראל מכל בני נכר ויעמדו ויתודו
על־חטאתיהם ועונות אבתיהם: ויקומו על־
עמדם ויקראו בספר תורת יהוה אלהיהם רבעית
היום ורביעית מתודים ומשתחוים ליהוה אלהיהם
: ויקם על־מעלה
הלוים ישוע ובני קדמיאל שבניה בני שרביה בני
כנני ויזעקו בקול גדול אל־יהוה אלהיהם:
ויאמרו הלוים ישוע וקדמיאל בני חשבניה
שרביה הודיה שבניה פתחיה קומו ברכו את־
יהוה אלהיכם מן־העולם עד־העולם ויברכו שם
כבדך ומרומם על־כל־ברכה ותהלה:
אתה־הוא יהוה לבדך את עשית את־השמים
שמי השמים וכל־צבאם הארץ וכל־אשר עליה
הימים וכל־אשר בהם ואתה מחיה את־כלם
וצבא השמים לך משתחוים: אתה הוא יהוה
האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור
כשדים ושמת שמו אברהם: ומצאת את־לבבו
נאמן לפניך וכרות עמו הברית לתת את־ארץ
הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי
לתת לזרעו ותקם את־דבריך כי צדיק אתה:

ושארא עונת כתיב : לבדך ג' זקפין בקריאה וסי' מדוע אתה יושב לבדך וכל העם · ויחרד אחימלך לקראת דוד · אתה הוא יי' לבדך אתה עשית את השמים · אנ"ך :
ומצאת ג' וסימנ' ובקשתם משם את · בלכתך היום מעמדי · ומצאת את לבבו נאמן לפניך :

אבן עזרא

וכפתחו עמדו · העמידה בדיבור ופירושו שתקו והחרישו וכן עמדו לא ענו עוד ויתכן שעמדו על רגליהם לכבוד התורה והעד ויקומו על עמדם וכן אמרו חכמינו ז"ל מימות משה ועד רבן גמליאל היו למדין מעומד : במועל ידיהם · משרש על"ל וכמוהו ועוללתי בעפר קרני והוא כטעם מעלה מן עלה ויעל ואם שנים שרשים בענין אחד כמו שוגג ומשגה ופי' במועל בנשיאות ידיהם כטעם שאו ידיכם קדש וברכו את יי' : מבינים את העם לתורה · הבינום להקשיב התורה : מפורש · פי' דבר מפורש : ושום שכל · שמו שכלם להבין במקרא זאת השומה בעיון שלב כטעם ואתנה את לבי לדעת חכמה : לכל העם · דבק עם ויאמר שהוא ראש הפסוק : כי חדות יי' היא מעזכם · השמחה היא תעוז אתכם אם תקיימוה כי כן כתוב ושמחת בחגך : מחשים לכל העם · פעל יוצא : הסו · מלעיל בגלגל הפסק וכן ערו ערו עד היסוד בה : ואשר ישמיעו · ועלי עץ שמן ועלי עץ הדס ועלי תמרים והווין אינם מוסיפים על הענין רק טעמו או עלי עץ שמן או עלי הדס וכן ומקלל אביו ואמו · וההדס והעבות ידענו מן הקבלה שהם עץ אחד וכן אמר המתרגם עבות הדסין על דרך קבלה רק יש בו מינין הנמצאים בשלשה עלים הוא הנקרא מן מעשה עבות ואני מצאתי בששה עלים והוא הנאה מכולם להקרא עבות ויש או בי ימצא בשבע' עלים ורבותינו קראוהו הדס שוטה : ישוע · נקרא בשלשה שמות : יום ביום · פי' ביום הראוי והטעם מענין היום : ויקם על מעלם · שם דבר סמוך והטעם מנהגם להתפלל לשם : קומו ברכו · הורו לישראל לברך השם שהוא מן העולם ועד העולם לנצח נצחים הוא אלהיכם אין עוד והטע' ברכוהו אתם ואמרו לפניו יברכו שם כבודך בני אדם ותהיה מרומם על כל ברכה והטעם פירוש אחר שיברכוך : השמים · הוא הרקיע ושמי השמים הגלגלים העליונים : כי

רשי

כי מעל כל העם היה · ועל כן ראוהו כלם : וכפתחו עמדו כל העם · וכאשר פתחו לקרות שתקו כל העם · עמדו לשון שתיקה שתקו כמו עמדו ולא ענו עוד : במעל ידיהם · בנשיאות ידיהם שנשאו כפיהם למעלה להודות להקב"ה כענין שנאמר ויפרוש כפיו השמים : מבינים את העם · שהיו מתרגמין לעם דברי תורה : על עמדם · שהיו עומדין על רגליהם : ושום שכל · ושימת חכמה ושום לשון פעול : היום קדוש · כי יום ראש השנה הוא : כי בוכים כל העם · מפני שלא קיימו התורה כראוי : לאין נכון לו · לעני שאין מזומן לו מאכלו : מחשים · היו מזהירין לכל העם לחשות שלא יבכו עוד : הסו · לשון שתיקה · כמו ויהס כלב : וביום השני · של ראש השנה · ואשר ישמיעו · וכוו אשר ישמיעו קול : לחוג את חג הסוכות · וכן נוהג המקרא לדבר כענין הזה כמו אמור לנער ויעבור לפנינו : ועלי הדס · מפורש במסכת סוכה זהו הדס שוטה שאינו ראוי ללולב כי אם לעשות סוכה : ועלי תמרים · ללולב : ועלי עץ עבות · זהו הדס הראוי ללולב כמפורש במסכת סוכה : יום ביום · בכל יום ויום : ואדמה עליהם · העלו עפר על ראשם : מכל בני נכר · ומנשיהם הנכריות כמו שנאמר למעלה : על מעלה הלוים · מעלות היו שם שהלוים עומדים שם עליהם בשעה שיאמרו שירה : מן העולם ועד העולם · מתחלת העולם ועד תכליתו יהא ברוך : ויברכו שם כבודך · עכשיו דברו הלוים כלפי שכינה בתפילה ויברכו שם כבודך כי הוא גדול ומרומם על כל ברכה ותהלה כי כל הברכות והתהלות שלו הם · ד"א ומרומם על כל ברכה ותהלה שאין בריה יכולה לברכו ולהללו כפי גדלו ורוממותו שהוא מרומם וכמה יותר ממה שאין הפה יכולה לדבר : ושמת · טעמו למעלה בשין לפי שמשמעותו בלשון עבר : וכרות עמו · לשון פעול : כי

והים ו' וסימ' הגדול ונכול דיהושע · והים בקעת לפניהם ר"פ · והים לרוצה הכונים כו · והים עלירם כלמעלה · כל הנחלים הולכים אל הים והים : ודבר לא בקריאה וסימ' ועתה קום צא ודבר על לב עבדיך · ומלאך יי' דבר אל אליה · ויהי המה הולכים והנה רכב איש · ואם הסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר · וכבדתו מעשות דרכך במצוא חפצך · ועתה יען עשותכם · בן שלש עשרה שנה ליאשיהו בן אמון · אין קורא בצדק · הוקם את דברי יהונדב בן רכב ודבר אלהים כה אמר דריש פסוק · ועל הר סיני ירדת :

ותרא את עני אבתינו במצרים ואת זעקתם
שמעת על ים סוף: ותתן אתת ומפתים בפרעה
ובכל עבדיו ובכל עם ארצו כי ידעת כי הזידו
עליהם ותעש לך שם כהיום הזה: והים בקעת
לפניהם ויעברו בתוך הים ביבשה ואת רדפיהם
השלכת במצולת כמו אבן במים עזים: ובעמוד
ענן הנחיתם יומם ובעמוד אש לילה להאיר להם
את הדרך אשר ילכו בה: ועל הר סיני ירדת
ודבר עמהם משמים ותתן להם משפטים ישרים
ותורות אמת חקים ומצות טובים: ואת שבת
קדשך הודעת להם ומצוות וחקים ותורה צוית
להם ביד משה עבדך: ולחם משמים נתתה להם
לרעבם ומים מסלע הוצאת להם לצמאם ותאמר
להם לבוא לרשת את הארץ אשר נשאת את ידך
לתת להם: והם ואבתינו הזידו ויקשו את ערפם
ולא שמעו אל מצותיך: וימאנו לשמע ולא זכרו
נפלאתיך אשר עשית עמהם ויקשו את ערפם
ויתנו ראש לשוב לעבדתם במרים ואתה אלוה
סליחות חנון ורחום ארך אפים ורב וחסד ולא
עזבתם: אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה
אלהיך אשר העלך ממצרים ויעשו נאצות
גדלות: ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר
את עמוד הענן לא סר מעליהם ביומם להנחתם
בהדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר להם ואת
הדרך אשר ילכו בה: ורוחך הטובה נתת
להשכילם ומנך לא מנעת מפיהם ומים נתתה להם
לצמאם: וארבעים שנה כלכלתם במדבר לא
חסרו שלמתיהם לא בלו ורגליהם לא בצקו: ותתן
להם ממלכות ועממים ותחלקם לפאה ויירשו את
ארץ סיחון ואת ארץ מלך חשבון ואת ארץ עוג
מלך הבשן: ובניהם הרבית ככוכבי השמים
ותביאם אל הארץ אשר אמרת לאבתיהם לבוא
לרשת: ויבאו הבנים ויירשו את הארץ ותכנע
לפניהם את ישבי הארץ הכנענים ותתנם בידם

ואת מלכיהם ואת עממי הארץ לעשות בהם
כרצונם: וילכדו ערים בצרות ואדמה שמנה
ויירשו בתים מלאים כל טוב ברות חצובים
כרמים וזיתים ועץ מאכל לרב ויאכלו וישבעו
וישמינו ויתעדנו בטובך הגדול: וימרו וימרדו
בך וישלכו את תורתך אחרי גום ואת נביאיך
הרגו אשר העידו בם להשיבם אליך ויעשו נאצות
גדולת: ותתנם ביד צריהם ויצרו להם ובעת
צרתם יצעקו אליך ואתה משמים תשמע וכרחמיך
הרבים תתן להם מושיעים ויושיעום מיד צריהם:
וכנוח להם ישובו לעשות רע לפניך ותעזבם ביד
איביהם וירדו בהם וישובו ויזעקוך ואתה משמים
תשמע ותצילם כרחמיך רבות עתים: ותעד בהם
להשיבם אל תורתך והמה הזידו ולא שמעו
למצותיך ובמשפטיך חטאו בם אשר יעשה אדם
וחיה בהם ויתנו כתף סוררת וערפם הקשו ולא
שמעו: ותמשך עליהם שנים רבות ותעד בם
ברוחך ביד נביאיך ולא האזינו ותתנם ביד עמי
הארצת: וברחמיך הרבים לא עשיתם כלה ולא
עזבתם כי אל חנון ורחום אתה: ועתה אלהינו
האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית והחסד
אל ימעט לפניך את כל התלאה אשר מצאתנו
למלכינו לשרינו ולכהנינו ולנביאנו ולאבתינו
ולכל עמך מימי מלכי אשור עד היום הזה: ואתה
צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו
הרשענו: ואת מלכינו שרינו כהנינו ואבתינו לא
עשו תורתך ולא הקשיבו אל מצותיך ולעדותיך
אשר העידת בהם: והם במלכותם ובטובך הרב
אשר נתת להם ובארץ הרחבה והשמנה אשר
נתתה לפניהם לא עבדוך ולא שבו ממעליהם
הרעים: הנה אנחנו היום עבדים והארץ אשר
נתתה לאבתינו לאכל את פריה ואת טובה הנה
אנחנו עבדים עליה:

בלו ד' וסימ' לא בלו שלמותיכם מעליכם · בלו מרב הדרך מאד · שלמותיהם לא בלו דעזרא · כי החרשתי בלו עצמי : בצורות ב' כתיב בן מ"ל ו קדמא וסימ' אנה אנחנו עלים אתנו · וילכדו ערים בצורת דס"פרא : טב בטוב מטוב ט' בליש' בקריאה וסימ' ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך · וקחו את אביכם ואת בתיכם ובאו אלי · ועיניכם אל תחוס על כליכם · ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים · ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת ובורות · תחת אשר לא עבדת את יי' אלהיך · וילך חזאל לקראתו · אם תאבו ושמעתם טוב הארץ · חסדי יי' אזכיר תהלות · הנה עבדי ירנו בטוב ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב יי' · ואפרים עגלה מלומדה · ועתה בנותיב' אל תתנו · וילכדו ערים בצורות · בטוב צדיקים תעלוז קריה · לולא האמנתי לראות בטוב · אשרי תבחר · טוב טעם ודעת · יברכך יי' מציון : האזינו ג' בקריאה וסימ' ומעולם לא שמעו · וישלח בהם נביאים והמשך עליהם :

רש"י

כי הזידו · כי הרשיעו עליהם כמו כי בדבר אשר זדו עליהם : פס · רכ"ון בלע"ז : ומס · בכל יום ויום : ודבר · כמו ולדבר כמו שנאמר מן השמים השמיעך את קולו ליסרך : לרעבם · מן רעב יאמר לרעבם כמו מן צמא לצמאם : אשר נשאת את ידך · בשבועה כמו אשר נשאתי את ידי לתת אותה : במרים · בשביל מרי שלהם : בהדרך · כמו בדרך : לפאה · כמו להיות לצד זוית אחת מוחלקים בלי להתערב עם גויי הארצות : ותכנע · והכנעת : ואתה מן השמים תשמע · היות סומע : ותמשך עליהם · משכת עליהם רחמים שלא להשחיתם : על כל הבא · על כל מעשה יסוריך הרעים אשר באו עלינו הנה אנחנו עובדים עליהם שאנחנו מעלים מס לכל האומות : ותבואתה

אבן עזרא

כי הזידו · עשו זדון במשלם עליהם : ודבר עמהם · מקור : ואת שבת קדשך · הזכיר השבת לבד מעשרת הדברים כי היא נכבדת במנוחה ותוספת שכל : לרעבם · הלמ"ד כטעם בעבור : ויתנו ראש · בדבור ופי' אמרו לתת להם ראש כענין נתנה ראש : את עמוד הענן · מלת את דבק עם הפעל הוא העמוד שלא סר מעליה' ולעולם יבא עם הפועל זולתי זה ומעט אחרים עמו כמו ואת מלכנו מרינו כהנינו ואבותינו לא עשו תורתך ובא הארי ואת הדוב וכמא שם · בהדרך · בא אל ככון בהא הדעת : ורוחך הטובה נתת להשכילם · זהו ויאצל מן הרוח על שבעים איש הזקנים : לא חסרו · חסר דבר : ותחלקם לפאה · דבק עם העממים והטעם פזרתם לפאות וברחו מפני ישראל : וישמינו · פועל יוצא והטעם והשמינו לבם : ויזעקוך · ויזעקו אליך : ותמשך עליהם · השנים הם המשוכות והטעם הארכת להם אולי ישובו : ביד נביאיך · כאילו רוחך בידם וברשותם : אל

עמי הארצות ח' דסמיכי בקריאה בל"ש וסי' והעשו לכם כוהנים. הלא הדעו. ויבינו המזכה. ובכלות אלה נגשו. והתערבו זרע הקדש. ארץ נדה היא. ותתנם ביד עמי.
וכל הנבדל: ולעשות ט"ו וסימ' נמסר לעיל בס"פ טימן ת': למכור ג' מל' בליש' בקריאה וסי' בקונה כמוכר בכלוה כלוה. וכל שבר ביום השבת למכור לא נקח. ונוכרים
כשבת: מוזמנים ב' וחס וסי' לעתים מזמנים. יעמדו נא: ולהביא את בכורי חד מן 'פסוק' אית בהון כל כל ומלה במצעות וסי' ואבר אם שמוע השמעו לקול. מי יתן

ותבואתה מרבה למלכים אשר נתתה עלינו
בחטאותינו ועל גויתינו משלים ובבהמתנו
כרצונם ובצרה גדולה אנחנו:
ובכל זאת אנחנו כרתים אמנה וכתבים ועל
החתום שרינו לוינו כהנינו: ועל החתומים נחמיה
התרשתא בן חכליה וצדקיה: שריה עזריה ירמיה:
פשחור אמריה מלכיה: חטוש שבניה מלוך:
חרם מרמות עבדיה: דניאל גנתון ברוך: משלם
אביה מימן: מעזיה בלגי שמעיה אלה הכהנים:
והלוים וישוע בן אזניה בנוי מבני
חנדד קדמיאל: ואחיהם שבניה הודיה קליטא
פלאיה חנן: מיכא רחוב חשביה: זכור שרביה
שבניה: הודיה בני בנינו:
ראשי העם פרעש פחת מואב עילם זתוא בני:
בני עזגד בבי: אדניה בגוי עדין: אטר חזקיה עזור:
הודיה חשם בצי: חריף ענתות נובי: מגפיעש
משלם חזיר: משיזבאל צדוק ידוע: פלטיה חנן
עניה: הושע חנניה חשוב: הלוחש פלחא שובק:
רחום חשבנה מעשיה: ואחיה חנן ענן: מלוך
חרם בענה: ושאר העם הכהנים הלוים השוערים
המשררים הנתינים וכל הנבדל מעמי הארצות
אל תורת האלהים נשיהם בניהם ובנתיהם כל
יודע מבין: מחזיקים על אחיהם אדיריהם ובאים
באלה ובשבועה ללכת בתורת האלהים אשר נתנה
ביד משה עבד האלהים ולשמור ולעשות את
כל מצות יהוה אדנינו ומשפטיו וחקיו: ואשר
לא נתן בנתינו לעמי הארץ ואת בנתיהם לא נקח
לבנינו: ועמי הארץ המביאים את המקחות וכל
שבר ביום השבת למכור לא נקח מהם בשבת
וביום קדש ונטש את השנה השביעית ומשא כל
יד: והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלשית
השקל בשנה לעבדת בית אלהינו: ללחם
המערכת ומנחת התמיד ולעולת התמיד השבתות
החדשים למועדים ולקדשים ולחטאות לכפר על
ישראל וכל מלאכת בית אלהינו: והגורלות
הפלנו על קרבן העצים הכהנים הלוים והעם
להביא לבית אלהינו לבית אבתינו לעתים מז
מזמנים שנה בשנה לבער על מזבח יהוה אלהינו
ככתוב בתורה: ולהביא את בכורי אדמתנו
ובכורי כל פרי כל עץ שנה בשנה לבית יהוה:
ואת בכרות בנינו ובהמתנו ככתוב בתורה ואת
בכורי בקרינו וצאנינו להביא לבית אלהינו
לכהנים המשרתים בבית אלהינו: ואת ראשית
עריסתינו ותרומתינו ופרי כל עץ תירוש ויצהר
נביא לכהנים אל לשכות בית אלהינו ומעשר
אדמתנו ללוים והם הלוים המעשרים בכל ערי
עבדתנו: והיה הכהן בן אהרן עם הלוים בעשר
הלוים והלוים יעלו את מעשר המעשר לבית
אלהינו אל הלשכות לבית האוצר: כי אל
הלשכות יביאו בני ישראל ובני הלוי את תרומת
הדגן התירוש והיצהר ושם כלי המקדש והכהנים
המשרתים והשוערים והמשררים ולא נעזב את
יא בית אלהינו: וישבו שרי העם בירושלם ושאר
העם הפילו גורלות להביא אחד מן העשרה לשבת
בירושלם עיר הקדש ותשע הידות בערים: ויברכו
העם לכל האנשים המתנדבים לשבת בירושלם:

והה לכם זהו. ויתיצבו פנות כל העם. רעב כי יהיה בארץ דמלכים. כהר כרום ישראל אשתלו' אל ישיא אתכם חזקיהו דדה'. הנה טפחות. וישתחוו לו כל בלכי' וראיתי
כל נקמתם. ולהביא את בכורי: בכ"להו ס"פרי בס"רה אשכחנא דנמסר י' פסוקי' איה בהו כל כל וכלה במצע ואחרים מסרי י"א וכד נחתית לבכינא חזינא דאינדו י"ח ויתיר מן
ט"ו. ונ"ל דכוונת בעל המסרה באמרו י' פסוקי' אית בהון כל כל וכלה באמצע היינו דלא איכא בכל הפסוק שום וכל ולא בכל אלא כל כל וכלה באמצע ודוק דאינון פסו' לחוד
דאית בהו כל כל באמצע ושארא טעות דאית בהו כל וכל ובכל בכל:

אבן עזרא

אל ימעט לפניך. דבק עם את הקרוב ולא עם התלאה כי אם את העצם דבר וכן את פני האלהים ותכפנו: עבדים עליה. בעבורה: מרבה למלכים. הארץ היא הפועלת: ובכל זאת. רצה לומר בכל זאת הצרה אנו כורתים לעשות אמנה וקיום ללכת בתורת האלהים אשר נתנה ביד משה ושלא נתן תבנותינו לעמי הארץ: המקחות. שם דבר מן לקח כטעם ממכר. ושבר בחטים ושעורים: שלישית השקל. נוסף על מחצית השקל לצורך העניינים הנזכרים: על קרבן העצים. שנים חלקים הכהנים הלוים והעם לכרות להביא העצים לעתים מזומנים והענין מפורש בדברי חכמים: לבית אבותינו. פירוש פתרונו: ולהביא את בכורי אדמתינו. כעומר ושתי הלחם: כל פרי עץ. הם הנזכרים בפסוק כגפן ותאנה ורמון ושאר העצים והם שבעה מינים וכן אמרו חכמים ז"ל אין מביאין בכורים אלא משבעת המינין בלבד כענין ולקחת מראשית כל פרי האדמה: ואת בכורות בנינו ובהמתנו. רצה לומר בהמתנו בהמה טמאה כי אחרי כן בכורות בקרינו וצאננו: ופרי כל עץ תירוש. כן הוא פרי תירוש ויצהר: המעשרים. לוקחי המעשר: בעשר. הראוי: בהעשר. מבנין הפעיל וכמוהו לצבות בטן לנחותם הדרך והטעם בקחת המעשר והוא מעשר מן המעשר: בן

רשי

ותבואתה. של ארץ ישראל מרבה מעדני מאכלים למלכי האומות: אשר נתת עלינו. שהם מושלים בנו: ובכל זאת. ובכל הרעה הזאת הבאה עלינו אנחנו כורתים אמנה להקב"ה להאמין ולבטוח בו: וכותבים. ואנחנו כותבים בספר לקבל מלכותו עלינו למען תהיה לנו לעדות: ועל החתום. שרינו גדולים וחשובים שבנו חותמים על ספר קבלת המצות להיות לנו לעדות: ועל החתומים. עתה מונה והולך החתומים בספר לעדות קבול המצות: נחמיה התרשתא. שם אחר הוא וזהו שפרשתי דהתרשתא הוא נחמיה ולמה נקרא שמו התרשתא שהתירו לו חכמים לשתות יין של גוים לפי שהיה משקה למלך: וכל הנבדל. הם הגרים שנבדלו מתורת העמים להיות דבקים ומחוברים אל תורתו של הקב"ה ולשמור מצותיו: על אחיהם. עם אחיהם: אדיריהם. גדולים שבהם: המקחות. הסחורות: שבר. תבואה כמו בשבר אשר הם מוכרים: וביום קדש. של יום טוב: ונטוש את השנה השביעית. כענין שנאמר ובשביעית תשמטנה ונטשתה: ומשא כל יד. השמטת מלוה בשביעית: וכל מלאכת בית אלהינו. לעשות מן כסף: הפלנו. כמה יביא כל אחד: קרבן העצים. תקרובת של עצי המערכה למזבח: לבית אבותינו. שהוא בית קדושת אבותינו: ובכורי כל פרי עץ. בכורי של כל פרי האילן הם מדברי חכמים: נביא לכהנים אל לשכות. כי הם היו רגילים: המעשרים בכל ערי עבודתינו. שנוטלים מעשרותיהם בכל ערי ישראל: בעשר. לשון כעשות: את מעשר המעשר. שהיו הלוים מעשרים מעשר מן המעשר ומביאים אותו לכהנים שלא היו עוזבים את בית המקדש: אחד מן העשרה. שבישראל למען ישבו בירושלם לשמור העיר: ותשע הידות. תשעה חלקים שבישראל: המתנדבים אשר נדבם רוחם אותם להיות יושבים בירושלם לשמור העיר מן האויבים: ואלה

ס"לוא ג' דגשי' וסימ' ואלה בני בנימן סלוא בן משלם · ומן בני בנימן סלא · סלו עמק חלקיה · חד ס"לוא מל' ומל' וחד חס' ו' וחד חס' א' דאורי' רפי : הסנואה ב' א' מל' וא' חס' וסימני' ויהודה בן הסנואה קדמא מל' ודין חסר : הגדולים ו' מל' בליש' וסימ' גדולים חקרי לב · כי עברו בם גם המה · בשם הגדולים אשר בארץ דדה' · כי מרפא ינית חטאי' גדולים · זבדיאל בן הגדולים · זבדיאל בן הגדולים : וציחא ג' כתיב א' וסימ' הנתינים בני ציחא · וחבירו · וציחא וגשפא על הנתינים · הנינא דסיפרא צחא כתיב חס' י' :

ואלה ראשי המדינה אשר ישבו בירושלם
ובערי יהודה ישבו איש באחזתו בעריהם ישראל
הכהנים והלוים והנתינים ובני עבדי שלמה:
ובירושלם ישבו מבני יהודה ומבני בנימן מבני
יהודה עתיה בן עזיה בן זכריה בן אמריה בן
שפטיה בן מהללאל מבני פרץ: ומעשיה בן
ברוך בן כל חזה בן חזיה בן עדיה בן יויריב בן
זכריה בן השלני: כל בני פרץ הישבים
בירושלם ארבע מאות ששים ושמנה אנשי חיל:
ואלה בני בנימן סלא בן משלם
בן יועד בן פדיה בן קוליה בן מעשיה בן
איתיאל בן ישעיה: ואחריו גבי סלי תשע מאות
עשרים ושמנה: ויואל בן זכרי פקיד עליהם
ויהודה בן הסנואה על העיר משנה:
מן הכהנים ידעיה בן יויריב
יכין: שריה בן חלקיה בן משלם בן צדוק בן
מריות בן אחיטוב נגד בית האלהים: ואחיהם
עשי המלאכה לבית שמנה מאות עשרים ושנים
ועדיה בן ירחם בן פלליה בן אמצי בן זכריה בן
פשחור בן מלכיה: ואחיו ראשים לאבות מאתים
ארבעים ושנים ועמשסי בן עזראל בן אחזי בן
משלמות בן אמר: ואחיהם גברי חיל מאה
עשרים ושמנה ופקיד עליהם זבדיאל בן
הגדולים: ומן הלוים שמעיה
בן חשוב בן עזריקם בן חשביה בן בוני: ושבתי
ויוזבד על המלאכה החיצנה לבית האלהים
מראשי הלוים: ומתניה בן מיכא בן זבדי בן
אסף ראש התחלה יהודה לתפלה ובקבקיה משנה
מאחיו ועבדא בן שמוע בן גלל בן ידיתון: כל
הלוים בעיר הקדש מאתים שמנים וארבעה:
והשוערים עקוב טלמון ואחיהם
השמרים בשערים מאה שבעים ושנים: ושאר
ישראל הכהנים הלוים בכל ערי יהודה איש
בנחלתו: והנתינים ישבים בעפל וציחא וגשפא
על הנתינים: ופקיד הלוים בירושלם עזי בן
בני בן חשביה בן מתניה בן מיכא מבני אסף
המשררים לנגד מלאכת בית האלהים: כי מצות
המלך עליהם ואמנה על המשררים דבר יום
ביומו: ופתחיה בן משיזבאל מבני זרח בן
יהודה ליד המלך לכל דבר לעם: ואל החצרים
בשדתם מבני יהודה ישבו בקרית הארבע ובנתיה
ובדיבן ובנתיה וביקבצאל וחצריה: ובישוע
ובמלדה ובבית פלט: ובחצר שועל ובבאר שבע
ובנתיה: ובצקלג ובמכנה ובבנתיה: ובעין
רמון ובצרעה ובירמות: זנח עדלם וחצריהם
לכיש ושדתיה עזקה ובנתיה ויחנו מבאר שבע
עד גיא הנם: ובני בנימן מגבע מכמש ועיא
ובית אל ובנתיה: ענתות נב ענניה: חצור רמה
גתים: חדיד צבעים נבלט: לד ואונו גי
החרשים: ומן הלוים מחלקות יהודה לבנימין:
יב ואלה הכהנים והלוים אשר עלו
עם זרבבל בן שאלתיאל וישוע שריה ירמיה
עזרא: אמריה מלוך חטוש: שכניה רחם
מרמת: עדוא גנתוי אביה: מימין מעדיה
בלגה: שמעיה ויויריב ידעיה: סלו עמוק
חלקיה ידעיה אלה ראשי הכהנים ואחיהם בימי
ישוע: והלוים ישוע בנוי
קדמיאל שרביה יהודה מתניה על הידות הוא
ואחיו: ובקבקיה וענו אחיהם לנגדם למשמרות:
וישוע הוליד את יויקים ויויקים הוליד את
אלישיב ואלישיב הוליד את יוידע: ויוידע הוליד
את יונתן ויונתן הוליד את ידוע:

במכנה ובמכנה ד' חס' ו' בקריאה וסימ' ארבע כתפות אל ארבע ב' בפסוק · ובראש המכונה חצי האמה קומה תנינא דפסוק · ובצקלג ובמכנה : גי ט' כתיב י' וסימ' נמסר ביהושע סימן י"ח וזכריה סימן י"ד : בנימן י"ז מל' וסימ' ואביו קרא לו בנימין · ואת בנימין אחי יוסף · ואל שדי יתן לכם רחמים · וירא יוסף אתם את בנימין · וישא עיניו וירא את בנימין אחיו · והנה עיניכם ראות ועיני · בנימין זאב יטרף · וממטה בנימין דיהושע · אחריך בנימין בעממיך · ויעברו בני עמון את הירדן · ויהי איש מבן ימין בן כתיב · ויבחר לו שאול · וידבר גם אבנר קדמא דפסוק · אמר אל רחבעם דמלכים · ויבא אלי חנמאל בן דודי · תקעו שופר בגבעה · מן הלוים מחלקות יהודה לבנימין :

רשי

ואלה ראשי המדינה אשר ישבו בירושלם · היא שנאמר בסמוך ובירושלם ישבו בני יהודה וגו' : מבני יהודה עתיה וגו' · חוזר ומפרש מבני יהודה מי ומי היו וכל הפרשה אינה מונה כי אם הגדולים והחשובים שבהם : נגיד · ממונה : משנה · אחר הנגיד : נגיד בית אלהים · ממונה על בית אלהים : ואחיהם עושי מלאכה לבית · וחבריהם שהיו עובדים עבודות הבית וקרבנותיו : ראשים לאבות · ראשי בית אב ממשפחות הכהנים : ופקיד עליהם · ממונה עליהם על המלאכה החיצונה · אשר לבית כגון בנייני בדק הבית ועצי המערכה שהיו מביאים מבחוץ : ראש התחלה יהודה לתפלה · הוא היה ראש וממונה וגדול לפתוח תחלה ולהורות בתפלה ובזמירות שירותיהם של לוים יהודה כמו יודה והה"א נכנסת בתיבה שלא לצורך כמו יוסף יהוסף : והשוערים · ממונים על שערי המקדש : איש בנחלתו · כל אחד בנחלתו היו יושבים : בעופל · מקום אחד אשר בירושלם : על הנתינים · ממונין על הנתינים : ופקיד הלוים · ממונה על הלוים אשר בירושלם : לנגד מלאכת · על מלאכת הבית ממונה כגון בנייני בדק הבית ושאר דברים שמוציאים ממון למעשר הבית כענין שנאמר למעלה ושבתי ויוזבד על המלאכה החיצונה וגו' : כי מצות המלך עליהם · והמלך היה מאמין עליהם בהם : על המשוררים · להוציא ממון מאוצר המלך דריוש : דבר יום ביומו · כדי לעשות צרכי הבית : ליד המלך · הוא היה חברן לעצת המלך דריוש : לכל דבר · לכל הדברים אשר לעם לדבר עליהם אל המלך : מחלקות יהודה לבנימין · היו מחלקין במחלקותם אלה ואלה בארץ יהודה ובנימין : ישוע · הוא יהושע הכהן הגדול : בימי ישוע · שהיו ראשים בימי יהושע כהן גדול : הידות · מין כלי שיר לומר שירה : למשמרות · כמו שמצינו בדברי הימים שהלוים היו חלוקים לעשרים וארבעה משמרות : וישוע הוליד את יויקים וגו' · כל אלו שבמקרא זה היו כהנים גדולים : ובימי

אבן עזרא

בן הגדולים · בן אחד מהגדולי' : ושבתי ויוזבד על המלאכה החיצונה · שהיא מחוץ לעיר לצורך בית האלהים : ראש התחלה יהודה לתפלה · והטעם אסף הוא הראש ובתחלת השירות הוא יהודה לעת התפלה ראשונה ואחרי כן אחיו ובני יהודה על הכנון וכן יהושיע יי' : ובקבוקיה משנה מאחיו · להיו' משנה לאסף : וציחא וגישפא על הנתיני' · פירוש פקידים : ואמנה על המשוררים · קיום ותוקף וכן אמנה כורתי' אמנה ליד המלך למצותו : ומן הלוים מחלקות יהודה · פי' שישבו במחלקות יהודה עד לבנימין : על הידות · שם דבר כטעם הודות ליי' כי הוא משרש ומענינו :

בצימין ג׳ ב׳ מל וא׳ חס׳ וסימ׳ לאביה זכרי · והכהנים אליקים מעשיה · ועל ידו החזיק · בתרא חס׳ בתרא · כל ספרא יהוחנן כב״ג יוחנן וסימ׳ בעזרא סימן׳ · דוד איש האלהים ג׳ וסימ׳ ויעמד כמשפט דוד · וראשי הלוים חשביה · ואחיו שמעיה ועזראל מללי · לעשות י״ג חס׳ בקרי׳ וסי׳ ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אלהם · ולחשב מחשבת לעשת בזהב ובכסף · וחכרו ועשה בצלאל ואהליאב וכל איש חכם לב · אל המלאכה לעשת אתה · ויקרא משה אל בצלאל · ויקחו מלפני משה את כל התרומ׳ אשר

ובימי יויקים היו כהנים ראשי האבות לשריה
מריה לירמיה חנניה: לעזרא משלם לאמריה
יהוחנן: למלוכי יונתן לשבניה יוסף: לחרם
עדנא למריות חלקי: לעדיא זכריה לגנתון משלם:
לאביה זכרי למנימין למועדיה פלטי: לבלגה
שמוע לשמעיה יהונתן: וליויריב מתני לידעיה
עזי: לסלי קלי לעמוק עבר: לחלקיה חשביה
לידעיה נתנאל: הלוים בימי אלישיב יוידע
ויוחנן וידוע כתובים ראשי אבות והכהנים על־
מלכות דריוש הפרסי: בני לוי
ראשי האבות כתובים על־ספר דברי הימים ועד־
ימי יוחנן בן־אלישיב: וראשי הלוים חשביה
שרביה וישוע בן־קדמיאל ואחיהם לנגדם להלל
להודות במצות דויד איש האלהים משמר לעמת
משמר: מתניה ובקבקיה עבדיה משלם טלמון
עקוב שמרים שוערים משמר באספי השערים:
אלה בימי יויקים בן־ישוע בן־יוצדק ובימי נחמיה
הפחה ועזרא הכהן הסופר:
ובחנכת חומת ירושלם בקשו את־הלוים מכל־
מקומתם להביאם לירושלם לעשת חנכה ושמחה
ובתודות ובשיר מצלתים נבלים ובכנרות:
ויאספו בני המשררים ומן־הככר סביבות
ירושלם ומן־חצרי נטפתי: ומבית הגלגל ומשדות
גבע ועזמות כי חצרים בנו להם המשררים סביבות
ירושלם: ויטהרו הכהנים והלוים ויטהרו את־
העם ואת־השערים ואת־החומה: ואעלה את־
שרי יהודה מעל לחומה ואעמידה שתי תודת
גדולת ותהלכת לימין מעל לחומה לשער
האשפת: וילך אחריהם הושעיה וחצי שרי
יהודה: ועזריה עזרא ומשלם: יהודה ובנימן
ושמעיה וירמיה: ומבני הכהנים
בחצצרות זכריה בן־יונתן בן־שמעיה בן־מתניה
בן־מיכיה בן־זכור בן־אסף: ואחיו שמעיה
ועזראל מללי גללי מעי נתנאל ויהודה חנני
בכלי־שיר דויד איש האלהים ועזרא הסופר
לפניהם: ועל שער העין ונגדם עלו על־מעלות
עיר דויד במעלה לחומה מעל לבית דויד ועד
שער המים מזרח: והתודה השנית ההולכת
למואל ואני אחריה וחצי העם מעל להחומה מעל
למגדל התנורים ועד החומה הרחבה: ומעל
לשער־אפרים ועל־שער הישנה ועל־שער הדגים
ומגדל חננאל ומגדל המאה ועד שער הצאן ועמדו
בשער המטרה: ותעמדנה שתי התודת בבית
האלהים ואני וחצי הסגנים עמי: והכהנים אליקים
מעשיה מנימין מיכיה אליועני זכריה חנניה
בחצצרות: ומעשיה ושמעיה ואלעזר ועזי ויהוחנן
ומלכיה ועילם ועזר וישמיעו המשררים ויזרחיה
הפקיד: ויזבחו ביום־ההוא זבחים גדולים וישמחו
כי האלהים שמחם שמחה גדולה וגם הנשים
והילדים שמחו ותשמע שמחת ירושלם עד־
מרחוק: ויפקדו ביום ההוא אנשים על־הנשכות
לאוצרות לתרומות לראשית ולמעשרות לכנוס
בהם לשדי הערים מנאות התורה לכהנים וללוים
כי שמחת יהודה על־הכהנים ועל־הלוים העמדים:

הביאו בני ישראל · מרבים העם להביא מדי העבדה למלאכה · כאשר עשה ביום הזה צוה י״י לעשת · וידבר משה אל בני ישראל לעשת הפסח דפסח שני · ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשת הפסח ביום ההוא · ואשר ישמיעו ויעבירו קול בכל עריהם · ובחנכת חומת ירושלם · כי עזרא הכין לבבו: מיכיה ה׳ בקריאה וסימ׳ ויצו המלך את חלקיה דמלכים · שלש שנים מלך בירושלם · ובשנת שלש למלכו · והכהנים אליקים מעשיה ובנימן · ומבני הכהנים בחצצרות: שדי ו׳ כתיב י׳ בקריאה וסי׳ הרי בגלבוע אל טל ואל מטר עליכם ושדי תרומות · על שדים סופדים · ולבני אהרן הכהן בשדי · הנה שמענוה באפרתה · אל תשג גבול עולם · ויפקדו ביום ההוא אנשים · וכל רות דכו׳ כתי׳ י׳ בכ״ב כתי׳ ה׳ וסימ׳ ותקם היא וכלתיה ותשב משדה מואב תנינא דפסוק · חלקת השדה לבעז אשר במשפחת אלימלך:

אבן עזרא

לשריה ומריה · הלמ״ד מורה כי שריה ראש למריה או הדבר הפוך: באספי השערים האל״ף נוסף והטעם שומרי הספים: ואעמידה שתי תודות · כקראו כן כי הם מעמידין להודות לשם והם האומרים שיר של תודה: ותהלוכות · שם על משקל תכחומות אל והוא מענין הלך והטעם שהעמיד אנשי התודות שילכו לצד הימין: על מעלות עיר דוד · הם מדרגות החומה: ההולכת למואל · ההולכי׳ למולם ולנגדם והאל״ף במלת למואל תחת וי״ו ממולי והוא״ו למסך וכמוהו אם לא יגיד וכשא עונו שהוא בו למסך: להחומה · בה״א הדעת כראוי: על הנשכות · כמו לשכות זה אומר בכה וזה אומר בכה · לאוצרות · להיותן אוצרות: מנאות התורה · וכן אשר תיכה את מאכלכם והאל״ף תחת יו״ד מניות ולא נשתנה בשמיכות וכן במגרות עין גדי או הנסמך חסר וכן הוא מנאות מנאות התורה וכן הארון הארון הברית:
למשמרת

רשי

ובימי יויקים · שהיה כהן גדול היו כהנים הללו והם היו ראשי ראשי בית אב למשמרותם: לשריה מריה · למשמרת של שריה היה מריה ראש בית אב ולמשמרת של ירמיה היה חנניה ראש בית אב וכן כלם ואת אשר לא פרש כל העשרים וארבע משמרות לא דקדק המקרא בכך למנותם כלם: הלוים בימי אלישיב · הלוים הללו היו ראשי בית אבות במשמרות הלוים בימי אלישיב הכהן הגדול והכהנים המנויין למעלה בסמוך הם היו ראשי בית אבות: במשמרותם בימי אלישיב: על מלכות · בימי מלכות דריוש היה דבר זה ועד ימי יוחנן כל אותן שהיו ראשי אבות הלוים עד ימי יוחנן כהן גדול מנוין שם בדברי הימים: משמר לעמת משמר · שהיו חלוקים במשמרותם לומר שירה: שוערים משמר · שוערים היו במשמר שלהם לשמור שערי הבית: באספי · כמו בספי השערים: אלה בימי יויקים · אלה היו שוערים בימי יויקים: ובחנכת חומת ירושלם · בתשלום חומת העיר לקדש את העיר: ובתודות · ובהודאות: ומן הככר · אשר סביבות ירושלם באו המשוררים: ויטהרו · תחלה טהרו את עצמן ואחר כך טהרו את אחרים: ואת השערים ואת החומה · שלא תהיה טומאה שם בעיר: מעל לחומה · מקדש את העיר והלכו השרים ובית דין והכהנים והלוי׳ עם שתי תודות סביב לעיר · הכל כמפורש במסכת שבועות כדי לקדש את העיר: שתי תודות · שתי לחמי תודה כל לחם ולחם קרוי תודה: ותהלוכות לימין · כאשר יצאו מן העיר כדי לסובבה הלכו לצד ימינה: יהודה ובנימן · שני שרים היו: ואחיו · חבריו של זכריה הכהן: ועל שער העין · לפני שער העין הלכו סביבות העיר: ונגדם עלו · ולפניהם עלו משער העין למעלות של עיר דוד ואותן מעלות היו לחומה: והתודה השנית ההולכת למול · תודה אחרת שהיתה שנית לחברתה היתה הולכת נגד חברתה בשוה ולא זו אחר זו: ואני אחריה · ואני הייתי הולך אחריה של תודה: ועמדו · שם היו עומדים שלא לילך יותר: שתי התודות · שנשאו אותם לבית המקדש: בחצוצרות · היו תוקעין מתוך שמחתן: ויפקדו · לשון פקידות: הנשכות · כמו הלשכות של בית המקדש: לכנוס בהם · ובאותן הלשכות היו נותנים כל מתנותם של כהנים ולוים ומשם היו חולקין ביניה׳: מנאות · כמו מנות: לכהנים וללוים · כהנים היו נוטלים הראוי להם והלוים הראוי להם העומדים ומשמשים שם לפני הקב״ה בתודות והודאו׳: ונגינות

קדמו ה׳ בקריאה וסים׳ על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. בלחמו קדמו נודד. קדמו שרים אחר נוגנים. כי לא קדמו את בני ישראל בלחם דספרא. קדמו עיני אשמרות: ושם היו לפנים חד מן י״ג כלין בטעם קרני פרה וירח בן יומו משרתו וסים׳ ובדתם בחוץ לעיר. אלה הנהלוה אשר נחלו. ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול. וישלח אשר על הבית ואשר על העיר דיהוא. הנני ממלא את כל יושבי הארץ הזאת דירמיה. ואמרו אליך הגידה נא לנו. והנותר לנשיא מזה ומזה דיחזקאל. המשרתים

וישמרו משמרת אלהיהם ומשמרת הטהרה
והמשררים והשערים כמצות דויד שלמה בנו:
כי בימי דויד ואסף מקדם ראש המשררים ושיר
תהלה והדות לאלהים: וכל ישראל בימי זרבבל
ובימי נחמיה נתנים מניות המשררים והשערים
דבר יום ביומו ומקדשים ללוים והלוים מקדשים
יג לבני אהרן: ביום ההוא נקרא בספר
משה באזני העם ונמצא כתוב בו אשר לא יבוא
עמוני ומאבי בקהל האלהים עד עולם: כי לא
קדמו את בני ישראל בלחם ובמים וישכר עליו
את בלעם לקללו ויהפך אלהינו את הקללה
לברכה: ויהי כשמעם את התורה ויבדילו כל
ערב מישראל: ולפני מזה אלישיב הכהן נתון
בלשכת בית אלהינו קרוב לטוביה: ויעש לו
לשכה גדולה ושם היו לפנים נתנים את המנחה
הלבונה והכלים ומעשר הדגן התירוש והיצהר
מצות הלוים והמשררים והשוערים ותרומת
הכהנים: ובכל זה לא הייתי בירושלם כי בשנת
שלשים ושתים לארתחשסתא מלך בבל באתי
אל המלך ולקץ ימים נשאלתי מן המלך: ואבוא
לירושלם ואבינה ברעה אשר עשה אלישיב
לטוביה לעשות לו נשכה בחצרי בית האלהים:
וירע לי מאד ואשליכה את כל כלי בית טוביה
החוץ מן הלשכה: ואמרה ויטהרו הלשכות
ואשיבה שם כלי בית האלהים את המנחה
והלבונה: ואדעה כי מניות הלוים לא נתנה
ויברחו איש לשדהו הלוים והמשררים עשי

המלאכה: ואריבה את הסגנים ואמרה מדוע נעזב
בית האלהים ואקבצם ואעמדם על עמדם: וכל
יהודה הביאו מעשר הדגן והתירוש והיצהר
לאוצרות: ואוצרה על אוצרות שלמיה הכהן
וצדוק הסופר ופדיה מן הלוים ועל ידם חנן בן
זכור בן מתניה כי נאמנים נחשבו ועליהם לחלק
לאחיהם: זכרה לי אלהי על
זאת ואל תמח חסדי אשר עשיתי בבית אלהי
ובמשמריו: בימים ההמה ראיתי ביהודה דרכים
גתות בשבת ומביאים הערמות ועמסים על
החמרים ואף יין ענבים ותאנים וכל משא
ומביאים ירושלם ביום השבת ואעיד ביום מכרם
ציד: והצרים ישבו בה מביאים דאג וכל מכר
ומוכרים בשבת לבני יהודה ובירושלם: ואריבה
את חרי יהודה ואמרה להם מה הדבר הרע הזה
אשר אתם עשים ומחללים את יום השבת:
הלוא כה עשו אבתיכם ויבא אלהינו עלינו את כל
הרעה הזאת ועל העיר הזאת ואתם מוסיפים חרון
על ישראל לחלל את השבת:
ויהי כאשר צללו שערי ירושלם לפני השבת
ואמרה ויסגרו הדלתות ואמרה אשר לא יפתחום
עד אחר השבת ומנערי העמדתי על השערים לא
יבוא משא ביום השבת: וילינו הרכלים ומכרי
כל ממכר מחוץ לירושלם פעם ושתים: ואעידה
בהם ואמרה אליהם מדוע אתם לנים נגד החומה
אם תשנו יד אשלח בכם מן העת ההיא
לא באו בשבת:

את המלך דויקהל דוד דה״ה׳ צאו לערי יהודה דויקבץ. וירם יאשיהו לבני העם צאן: ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים. הטי נא אזנך קשבה דעזרא. גם אני חצני נערתי. ויעש לו לשכה גדולה ושם היו לפנים. ועמסים על החמרים. ומה חשחן ובני תורין כ׳ מנהון בו׳ בשרתים: והמה י״ב בקריאה וסים׳ ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו. כי עד המים ההמה היו בני ישראל. לכן כה אמר יי׳ על הנביאים. וכן תהיה מגפת הסוס הפרד והגמל. והיה כי תרבו ופריתם בארץ. בימים ההמה ילכו בית יהודה על. לא אעשה אתכם כלה. יבאו בית ישראל. וגם על העבדים ועל השפחות. אשר אשיב את שבות יהודה. יחזיקו עשרה אנשים. בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות: צללו ג׳ בקריאה וסים׳ צללו כעפרת במים אדירים. לקול צללו שפתי יבא רקב. ויהי כאשר צללו שערי ירושלם. חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים:

רשי

מניות. כמו מנות: ומקדישים ללוים. והיו נותנים המעשר ללוים והם היו נוטלים מעשר מן המעשר ונותנים לכהנים: כל ערב. כל תערובת האומות כמו וגם ערב רב עלה אתם: ולפני מזה. ומקודם לכן: קרוב לטוביה. אותו אלישיב הכהן היה קרוב לטוביה חברו של סנבלט ונתן שם הכהן כליו של טוביה: ויעש. אלישיב: לפנים. שם היו נותנים קודם שבאתי לירושלם: מנות הלוים. מתנות הראויות ללוים: ובכל זה. ובכל המעשה הזה באתי אל המלך וחזרתי לבבל: נשאלתי. מבקש לי רשות לעלות לירושלם ולחזור: ואומרה. צויתי לטהר ויטהרו הלשכות וגו׳: מניות. מנות: לא נתנה. שלא נתנו ישראל שם המתנות ועל כן ברחו והלכו להם אחת ואחת לשאול מתנותם ולא היו עוסקים כל כך בעבודתם: ואקבצם. קבצתי את הכהנים והלוים להעמידם על משמרותם בעבודתם וכל ישראל היו מביאים להם שם מתנותם כי באחים היו לחלוק המתנות ביניהם: הערמות. אלומות של תבואה: ואעיד. העידותי בהם שלא לעשות: ביום מכרם ציד. ביום שהיו מוכרים מזון וציד ציד כמו ויתן להם צדה לדרך: והצורים. סוחרים של צור מביאים דגים למכור: ויהי כאשר צללו. כאשר נטו הצללים של ערב שבת בשערים צויתי לסגור דלתות העיר שלא יפתחו עד לאחר השבת שלא יבואו הרוכלים בעיר למכור סחורתן כדי שלא יחללו ישראל את השבת על ידיהם: וילינו. והיו לנים הרוכלים והסוחרים ביום השבת מחוץ לירושלם פעם אחת ושתי פעמים כדי שיבאו בני ישראל לפתוח השערים ולקנות מהם בשבת: ואמרה אליהם. התריתי באותם הרוכלים: אם תשנו. אם תוסיפו לעשות פעם שנייה: מן העת. מן אותו יום והלאה לא באו ביום השבת: הוסיפו

אבן עזרא

ומשמרת הטהרה. הוא מגזר׳ חכמה ומשכלה רק בעבור אות הגרון והיא ההא האתנעית נהפכו התנועות להרחיב הקריאה: כי בימי דוד ואסף מקדם. רצה לומר על מנהגם ותקונם למשוררים מקדם כן הפקידו אלה משוררים תחתם: ולפני מזה. פי׳ וקודם זה ההבדל: ויעש לו לשכה גדולה. אלישיב העושה לטוביה ובלשכתו של טוביה היו שמים הענינים הנזכרים: מניות הלוים. שנוה השם לתת להם: לא נתנה. על אחת ידבר כי המלה מיוחדת מן הרבות והם מניות: ואוצרה. פועל נגזר מן אוצרות והטע׳ הפקדתי גזבר עליה: ואעיד ביום מכרם ציד: הראוי ואעיד בם: מביאים דאג. האלף ע׳ן הפועל וכן ויקאם שאון: ויהי כאשר צללו שערי ירושלם. מענין צל והטעם הגעת הצל אל השערים: לא יבא משא. פי׳ שלא יבאו הרוכלים הם הסוחרים מערבים ענינים רבים על כן מערב הדברים נקרא רכיל: אם תשנו. אם תלינו שם פעם שנית: יד אשלח בכם. להכות או להרוג אתכם: מטהרים

ברוב ז׳ וחס׳ וסימ׳ גפן בוקק ישראל · חנני אלהים כחסדך · ענני יי׳ כי טוב חסדך · ויזכר להם בריתו וינחם · הללוהו כרב גדלו · כי אם הוגה ורחם · וחוסה עלי כרב חסדך · חד וחס׳ אשר גמלם כרחמיו וכרב חסדיו: הלוא ט׳ מלאים בכתובים וסי׳ הלוא משנאיך יי׳ אשנא · הלוא יתעו חרשי רע: הלוא שמעת בתי · הלוא צויתי את הנערים · הלוא הם כתובים דמגלת אסתר · הלוא כיראת אלהינו תלכו · הלא כה עשו אבתיכם דסוף סיפרא · הלוא על אלה חטא שלמה דסוף ספרא · הלוא תאנף בנו עד כלה: זלא״ל

ואמרה ללוים אשר יהיו מטהרים ובאים שמרים
השערים לקדש את־יום השבת גם־זאת זכרה־לי
אלהי וחוסה עלי כרב חסדך: גם בימים ההם
ראיתי את־היהודים השיבו נשים אשדודיות
עמוניות מואביות: ובניהם חצי מדבר אשדודית
ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם:
ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם
ואשביעם באלהים אם־תתנו בנתיכם לבניהם
ואם־תשאו מבנתיהם לבניכם ולכם: הלוא על־
אלה חטא־שלמה מלך־ישראל ובגוים הרבים לא־
היה מלך כמהו ואהוב לאלהיו היה ויתנהו אלהים
מלך על־כל־ישראל גם־אותו החטיאו הנשים
הנכריות: ולכם הנשמע לעשת את כל־הרעה
הגדולה הזאת למעל באלהינו להשיב נשים
נכריות: ומבני יוידע בן־אלישיב הכהן הגדול
חתן לסנבלט החרני ואבריחהו מעלי: זכרה להם
אלהי על גאלי הכהנה וברית הכהנה והלוים:
וטהרתים מכל־נכר ואעמידה משמרות לכהנים
וללוים איש במלאכתו: ולקרבן העצים בעתים
מזמנות ולבכורים זכרה־לי אלהי לטובה:

סכום פסוקי דעזרא שש מאות ושמונים ושמונה
וסימן תרפ״ח וחציו ובין עלית הפנה:

אבן עזרא

מטהרים. הראוי מתטהרים: ואקללם. הוא החרם והנדוי והטעם החרמתים כדינו: ואשביעם. לעם ירושלם לבלתי התחתן בהם: ולכם הנשמע. יתכן שהוא כפעל מן העתיד סימן המדברים בעד עצמם והוא הקרוב: זכרה להם. לתת להם שכרם על הגאלים מן הכהונה וגאלים מברית הכהונה והלוים בקחתם נשים נכריות: גאלי הכהונה. שם התואר על משקל תאמי צביה והם כדמות פעולי בענין רק בגלל האלף שהוא אות הגרון כקרוהו כן להרחיב מקראו וטעם גאלי כטעם מותרי: ולקרבן. בעבור קרבן העצים שסדרתי להביא שהכהני׳ והלוים והעם לעתים מזומנים ובעבור הבכורים שצויתיו להביא לבית יי׳ זכרה לי אלהי לטובה:

נשלם פירוש ספר עזרא

רשי

הושיבו נשים. אשר נשאו להם נשים נכריות: חצי מדבר. הרבה מבניהם היו מדברי לשון אשדודי כאמותם: ואכה. נתתי להם מלקיות להלקותם כדי להוכיחם ולהזכירם: גם אותו החטיאו. כל שכן שתהיו חוטאים על ידי נשיכם נכריות וזהו שכ׳ בסמוך ולכם הנשמע וגו׳ בתמיה לומר שלמה מלך ישראל נמצא חוטא ע״י נשיו נכריות ואתם נשאתם נשים נכריות להיות חוטאין: ומבני יוידע. חתן לסנבלט. אחד מבני יוידע חתן לסנבלט צורר היהודים והברחתיהו מעלי למען לא יהיה רגיל בירושלם בשביל חתני לראות את העיר ואת מובאיה ואת מוצאיה: זכרה להם. הטובה אשר עשו: בעתים. לעתים היו כורתים עצים למערכה: ולבכורים. שהיו מביאים בכורים בפרק אחד לכל דבר ודבר קבעתי זמנו:

נשלם פירוש ספר עזרא

חד מן כ̇ב אתין דכתי׳ לד בריש תיבותא וקרי׳ ל וסימנהון יבאו כי הם ומקניה׳ יעלו׃ יחנני האמר בעוד הלד חי׃ יפצחו רנו שמים וגילי ארץ׃ יאבדו לכן כה אמר יי׳
והראשון כריבו׃ ישאל מרף עצל לא יחרש׃ ידם ונשא ההמון ירם לבבו׃ ירמות ומבני בני משלם ומלך׃ יקפאון פלוגתא דרב נחמן והיה ביום ההוא

הנה אנכי שלח לכם את

חד מן י̇א מלין דכתיבין ב׳ וקרי׳ כ̇ף וסימניהון בשמעכם והיה במשוך בקרן היובל׃
ישראל׃ יכלו קדמ׳ יכלו בטוב ימיהם׃ באמרם ויהי באמרם אליו יום

אדם

אליה הנביא לפני בוא

יום יי הגדול והנורא

אלפא ביתא רבתי בקריאה וסימ׳ א׳ אדם שת אנוש׃ ב׳ בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ׃ ג׳ והתגלח ואת הנתק לא יגלח והסגיר הכהן׃ ד׳ שמע ישראל יי׳ אלהינו יי׳ אחד׃ ה׳ הלי׳ תגמלו זאת עם נבל ולא חכם׃ ו׳ דגחון וכל הולך על ארבע׃ ז׳ זכרו תורת משה עבדי׃ ח׳ חור כרפס ותכלת׃ ט׳ טוב שם משמן טוב ויום המות׃ י׳ ועתה יגדל נא כח אדני׃ כ׳ וכנה אשר נטעה ימינך׃ ל׳ וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה׃ מ׳ משלי שלמה בן דוד מלך׃ נ׳ ליני הלילה והיה בבקר אם יגאלך

שֵׁת אֱנוֹשׁ׃ קֵינָן מַהֲלַלְאֵל יָרֶד׃ חֲנוֹךְ מְתוּשֶׁלַח
לָמֶךְ׃ נֹחַ שֵׁם חָם וָיָפֶת׃ בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג
וּמָדַי וְיָוָן וְתֻבָל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס׃ וּבְנֵי גֹּמֶר
אַשְׁכְּנַז וְדִיפַת וְתוֹגַרְמָה׃ וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה
וְתַרְשִׁישָׁה כִּתִּים וְרוֹדָנִים׃ בְּנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם
פּוּט וּכְנָעַן׃ וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּא
וְרַעְמָא וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן׃ וְכוּשׁ
יָלַד אֶת־נִמְרוֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבּוֹר בָּאָרֶץ׃
וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת־
לוּדִיִּים וְאֶת־עֲנָמִים וְאֶת־לְהָבִים וְאֶת־נַפְתֻּחִים׃
וְאֶת־פַּתְרֻסִים וְאֶת־כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ
מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־כַּפְתֹּרִים׃

עיין נשידן כתב רבתי׳ · מ״הל׳ · ל׳ אור׳ וריכת ב׳ · ל׳ ות׳ ל׳ אור׳ ורודנים ל׳ · ל׳ כתי׳ א׳ · ל׳ כתי׳ א׳ · כיתן ל׳ מל׳ · יתיר יוד · ב׳ · ב׳ ותס׳

רשי

אדם שת אנוש. עזרא כתב ספר היחס הזה על ידי חגי זכריה ומלאכי בתוך י״ח שנה שמן אותו זמן שבא לירושלם זרובב׳ ויהושע הכהן בימי כורש הראשון עד שבא כורש בן אסתר והכל משום יחס דוד המלך והלוים לשוערים ולשומרים ולמשוררים היאך העמידן דוד כל משמרם והכהנים למשמרותם לפיכך יחסם מאדם ועד אברהם ולפי שהוצרך ליחס את אברהם הזכיר גם שאר האומות בניו ובני בניו משום בניו צריך ליחס שאר אומות בני כנען להודיע היאך ירש אברהם את ארצם ומאחר שהוצרך להזכיר וליחס תולדות כנען הזכיר על גבם שאר אומות ומזכירם מעט מעט ומשליכם עד שהגיע לעיקר כדמפרש בב״ר משל למלך שהיה עובר ממקום למקום ונפלה לו מרגלית ועמד המלך וכבר בכברו׳ העפר עד שמצא מרגליתו כך אומר הב״ה מה לי ליחס שם ארפכשד וכו׳ ותרח אלא למצא לאברהם ומצאת את לבבו נאמן ומפני כבודו של יצחק יחס בני עשו וישמעאל ובני קטורה ומשליכן מעט מעט ומניחן ובני שעיר החורי מזכיר על כי בני עשו ירשום וגם ליחס תמנע שנעשית פילגש לבני אברהם להודיע שבחו של אברהם שהיתה בנות כשיאים ואלופים ורצתה להיות פלגש לזרע אברהם דכתי׳ ואחות לוטן תמנע וכתי׳ ותמנע היתה פלגש אלא לפי שאמרה אם איני כדי להנשא לו לאשה אהיה לו פילגש ועוד לכך ייחס בני שעיר שהם היו אלופים ומלכים והר שעיר של שעיר היה ובאהבת יצחק נתנה הקב״ה לעשו דכתי׳ ובני עשו ירשום וישבו תחתם ולהודיע קיום דברי הב״ה שאמר ליצחק להרבות זרעו ולהשליטו בכל ובשביל כבודו של יצחק כתב כמו כן אלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום וגו׳׃ אדם שת

אנוש. פתרונו כמו בני אדם שת ובני שת אנוש ולפי שאינו עיקר היחס מקצרן ומה שלא הזכיר קין והבל לפני שלא העמידו תולדות אבל משת יצאו תולדות כח ואברהם ומאברהם עד דוד נח שם וחם והיה לו לחשוב בני שם ׳יד למצוא מרגלית אברהם וכו׳ עד דוד ומשליך הטפל ומקצר היחס שלו ותופס העיקר וכן דרך כל היחס הזה דדברי הימים וכן בסמוך בני אברהם יצחק וישמעאל אלה תולדותם בכור ישמעאל נביות וכו׳ וכן ויולד אברהם את יצחק בני יצחק עשו וישראל בניעשו אליפז שמזכיר תחילה ליחס הטפל ואחר כך העיקר׃ אשכנז וריפת. ובחומש כתיב וריפת שמתחילה היו רפין ולא היו מתגברי׳ עם ישרא׳ ולבסוף כתוב ולא דופי וריעוע׃ ובני יון אלישה. ומה שלא הזכיר מגוג ומדי לפי שלא הזכיר אלא הייחס אבל בני מגוג ובני מדי לא הזכיר לפי שלא יצאו מהם ראשי אומות אלא כל אומותם נקראו על שם כתים ורודני׳׃ ורודנים. ולהלן הוא אומר ודודנים כשישראל חוטאים הם באים ורודים בהם וכשיד ישראל תקיפה הם אומ׳ בני דודיכו אתם בתחילה היו נראין כאוהבים בשעת הכאתן ולבסוף רודים בהם׃ הוא החל להיות גבור בארץ. הוא החל לעשות מלחמות וגבורות בארץ׃ ומצרים ילד את לודים. בב״ר אמר רבי אבא בר כהנא כל מוכיגנא של מצרים איכה אלא כים אמר רבי יהושע בן קרחה בה״א לודים לודיים כתיב בשני יוד״ין לומר לך לודיים לודי ים ענמים ענמי ים להבים להבי ים נפתוחים נפתוחי ים פתרוסים פתרוסי ים כסלוחים כסלוחי ים פלשתים פלשתי ים כפתורים כפתורי ים לפיכך כתי׳ בשני יוד״ין לדרוש וכן כולם׃ וכנען

סכ' ס' סוף דבר הכל נשמע את האלהים. ע' שמע ישראל. פ' באדין מלכא כשפרפרא פ' בתראה. צ' צופיו עורים כלם לא ידעו. ק' גם צפור מצאה בית ודרור קן לה. ר' כי לא תשתחוה לאל אחר. ש' שיר השירים אשר לשלמה. ת' תמים תהיה עם:

וכנען ילד את צידון בכרו ואת חת: ואת
היבוסי ואת האמרי ואת הגרגשי: ואת החוי
ואת הערקי ואת הסיני: ואת הארודי ואת
הצמרי ואת החמתי: בני שם עילם ואשור
וארפכשד ולוד וארם ועוץ וחול וגתר ומשך:
וארפכשד ילד את שלח
ושלח ילד את עבר: ולעבר ילד שני בנים שם
האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ ושם אחיו יקטן:
ויקטן ילד את אלמודד ואת שלף ואת חצרמות
ואת ירח: ואת הדורם ואת אוזל ואת דקלה:
ואת עיבל ואת אבימאל ואת שבא: ואת
אופיר ואת חוילה ואת יובב כל אלה בני יקטן:
שם ארפכשד שלח:
עבר פלג רעו: שרוג נחור תרח: אברם הוא
אברהם: בני אברהם
יצחק וישמעאל: אלה תלדותם בכור ישמעאל
נביות וקדר ואדבאל ומבשם: משמע ודומה
משא חדד ותימא: יטור נפיש וקדמה אלה הם
בני ישמעאל: ובני
קטורה פילגש אברהם ילדה את זמרן ויקשן
ומדן ומדין וישבק ושוח ובני יקשן שבא ודדן:
ובני מדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה כל
אלה בני קטורה: ויולד
אברהם את יצחק בני יצחק עשו וישראל:
בני עשו אליפז רעואל ויעוש ויעלם וקרח:
בני אליפז תימן ואומר
צפי וגעתם קנז ותמנע ועמלק: בני רעואל נחת
זרח שמה ומזה: ובני שעיר לוטן ושובל וצבעון
וענה ודישון ואצר ודישן: ובני לוטן חורי והומם
ואחות לוטן תמנע: בני שובל עלין ומנחת
ועיבל שפי ואונם ובני צבעון איה וענה: בני
ענה דישון ובני דישון חמרן ואשבן ויתרן וכרן:

בני אצר בלהן וזעון יעקן בני דישן עוץ וארן:
ואלה המלכים אשר מלכו
בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל בלע בן
בעור ושם עירו דנהבה: וימת בלע וימלך תחתיו
יובב בן זרח מבצרה: וימת יובב וימלך תחתיו
חושם מארץ התימני: וימת חושם וימלך תחתיו
הדד בן בדד המכה את מדין בשדה מואב ושם
עירו עוית: וימת הדד וימלך תחתיו שמלה
ממשרקה: וימת שמלה וימלך תחתיו שאול
מרחבות הנהר: וימת שאול וימלך תחתיו בעל
חנן בן עכבור: וימת בעל חנן וימלך תחתיו
הדד ושם עירו פעי ושם אשתו מהיטבאל בת
מטרד בת מי זהב: וימת הדד ויהיו אלופי אדום
אלוף תמנע אלוף עליה אלוף יתת: אלוף
אהליבמה אלוף אלה אלוף פינן: אלוף קנז
אלוף תימן אלוף מבצר: אלוף מגדיאל אלוף
עירם אלה אלופי אדום:
אלה בני ישראל ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר
וזבלון: דן יוסף ובנימן נפתלי גד ואשר:
בני יהודה ער ואונן ושלה
שלושה נולד לו מבת שוע הכנענית ויהי ער
בכור יהודה רע בעיני יהוה וימיתהו: ותמר כלתו
ילדה לו את פרץ ואת זרח כל בני יהודה חמשה:
בני פרץ חצרון וחמול:
ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרע כלם
חמשה: ובני כרמי עכר עוכר ישראל אשר מעל
בחרם: ובני איתן עזריה:
ובני חצרון אשר נולד לו את ירחמאל ואת
רם ואת כלובי: ורם הוליד את עמינדב ועמינדב
הוליד את נחשון נשיא בני יהודה: ונחשון הוליד
את שלמא ושלמא הוליד את בעז: ובעז הוליד
את עובד ועובד הוליד את ישי:

רשי

וכנען ילד וגו'. י"א הם וכנען עמהם הרי י"ב והיינו דכתי' יצב גבולות עמים למספר בני ישראל כלומר גבולות עמים העמיד כנגד שבטי ישראל שגם הם י"ב כנגד שבטי ישראל היכי גבולות עמים דוגמת אשר הצבת לברכה: כי בימיו נפלגה הארץ. נתחלקו ונתמעטו ימיהם של בריות שמתחילה היו בני אדם חיים ט' מאות שנה ויותר ונחסו בימי ארפכשד ואילך לד' מאות שנה ויותר ומן פלג ואילך נחסו למאתים ר' מאות: כל אלה בני יקטן. שהיה מקטין עסקיו כביא גדול היה עבר אבל שמות אחרים לא נתנו לידרם כי לא על פי נביא נתן להם שמות: שם ארפכשד שלח. למעלה מנה בניו של שם ועתה התחיל שוב פעם אחרת מפני כבודו של אברהם משל למלך שנפלה לו מרגלית כו' כדלעיל: אברם הוא אברהם. שכשיו יחס משם עד אברהם ומי הוא זה אברם הוא שנקרא אברהם: קטורה פילגש אברהם. כל גנאי שיכול לספר בהם הוא מספר משום כבודו של יצחק שכולם היו בני פילגש אבל הוא היה עיקר ואדון הבית: ובני מדין עיפה ועפר וגו'. חמשה ראשי אומות על כן העמידו חמשה מלכים לכל אומה מלכה דכתי' את אוי ואת ריקם ואת צור ואת חור וגו' חמשת מלכי מדין: כל אלה בני קטורה. בשביל כבודו של אברהם. בני יצחק עשו וישראל. מפני כבודו של דוד אמר ישרא' ולא יעקב: בני עשו אליפז. כדילקצר ולהשליכו והזכירו לכבוד יצחק: חמרן ואשבן. ובחומש כתי' חמדן בתחילה היו חמודין ונחמדין כצדיקים ולבסוף מכוערין כחמור כן דרך החמור בתחילה חמוד ולבסוף נעשה מכוער והסוס מתחילה מכוער ולבסוף יפה: ואלה המלכים. מפורש בב"ר אמר ר' אבו קודם שלא עמד מלך בישראל כבר מלך באדום ר' יוסי בן חנינא אומ' בשעה שזה מעמיד מלכים זה מעמיד שופטים זה מעמיד אלופים זה מעמיד נשיאים אמ' ר' יהושע בן לוי זה מעמיד ח' וזה העמיד ח' ושמעתי וכי לא היה לאדום אלא אלו ח' מלכים ולישראל ח' והלא יותר היו יורם אחזיה יותם וכו' אלא זה העמיד ח' מלכים פירוש בזמן שהמליכו אותן ח' מלכים של אדום לא המליכו את מלכי ישראל כי קודם דוד היו ודאפי בית אבותיו: רע בעיני יי'. מפורש בב"ר שהיה חורש בגבות בא עליה שלא כדרכה: ותמר כלתו. תמיה אני היאך מזכיר גנות זקיכתו של דוד: ואיתן והימן וכלכל ודרע. כולם בימי דוד ובימי שלמה היו והיו חכמי' ביותר ועל זה נאמר ויחכם מכל אדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול להלן לענין חכמת שלמה כופל לשון זה דרדע אף על פי שנקר' דור דיעה בשביל חכמתו נתחכם שלמה מכולם ומה שאמר האזרחי אלף יתירה כמו הזרחי מזרח יצא ובהרבה מקומות נכנסת האלף בתיבה ואינה נקראת ודוגמתו ואחותי והאזניחו וכן והאספסוף ופעמים נחסרת כמו ותמרו ויכו הרמים כמו הארמים ופסיקת' דורש מכל אדם זה אדם הראשון איתן זה אברהם הימן זה משה וכלכל זה יוסף ודרדע זה דור המדבר מחול שמחל להם מעשה עגל: ובני כרמי עכר. ולמה הכי קורהו עכר והלא עכן שמו ותפור' לפי שהוא עכר את ישר' שעבר על החרם וכפלו על ידו לו' אלף איש והוא מה שפירשתי שכל מה שיכול לספר בגנו' מספר והעכ"פ יצא מלכו' מהם: ובני איתן עזריה. כמו ובני דן חשים: ואת כלובי. זהו כלב כמו שמוכיח למטה וכלב בן חצרון ובספר שמואל כתיב והוא כלבי ותרגו' מדבית כלב וכך הרגש כלבי מחזיק היה ומתפאר בעצמו שאין מיוחס בכל שבט כמוהו כלומר אם שמואל נתן לו מלוכה ועל כן נאמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים שהרי יצא מרות המואביה וירא מיאל אחיו נשיא בויה כמו שכתוב למטה וזה כלובי מתרגמה ומתרג' ה כי בר נשא לבו: נחשון נשיא בני יהוד'. לא בא לפרש אלא מפני כבודו של דוד: ושלמ' הוליד. התבונן: רבותינו אמרו אבצן זה בועז ותימה יש היאך יכול להיות והלא נחשון בשנה שנית ליציאת מצרים מת ושלמון בנו מת כבר והוא היה מגדלי הארץ ובועז בנו שהוא אבצן בכניסתו לארץ נולד ומיציאת מצרים עד יפתח היה שלש מאות שנה וחכמים אמרו בשעה שבא בועז על רות והרתה מיד מת בועז ואבצן היה שופט לאחר מות יפתח דכתיב וישפוט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם ועל זה אני תמיה שהרי מצינו באברם שהוא אחר לאחר שנברר דמו וכו' ולמד הלבן מרה שנה יולד ואיך הוליד בועז בן ב' מאות שנה וי"ל על כן אמר ויתן יי' לה הריון דוגמ' וירא להו יי': אבצן. אב לכל הבנוכים שהרי אמה בחורה שבבה אצלו ובצטבן ולא נגעבה: ואיפשי

אביחיל בן אחור · אלה ראשי אבות · אלה ראשי האבות · אלה עשה בניהו בן יהוידע. אלה מבני גד ראשי · אלה הם אשר עברו · ומן ודוד זקן עד רישא דסיפרא דכו׳ ר״פ
אלה בכ״ד ואלה וסימ׳ ואלה אשר הוסד שלמה · ואלה שרי הנצבים · ואלה פקדתם לבית אבותיהם · ואלה המתקשרים תנינא דסיפרא · וכל עזרא דכו׳ ר״פ ואלה בכ״ד

ואישי הוליד את בכרו את אליאב ואבינדב השני
ושמעא השלישי: נתנאל הרביעי רדי החמישי:
אצם הששי דויד השבעי: ואחיתיהם צרויה
ואביגיל ובני צרויה אבשי ויואב ועשהאל שלשה
: ואביגיל ילדה את עמשא ואבי עמשא יתר
הישמעאלי: וכלב בן חצרון
הוליד את עזובה אשה ואת יריעות ואלה בניה
ישר ושובב וארדון: ותמת עזובה ויקח לו כלב
את אפרת ותלד לו את חור: וחור הוליד את
אורי ואורי הוליד את בצלאל: ואחר בא חצרון
אל בת מכיר אבי גלעד והוא לקחה והוא בן
ששים שנה ותלד לו את שגוב: ושגוב הוליד
את יאיר ויהי לו עשרים ושלוש ערים בארץ
הגלעד: ויקח גשור וארם את חות יאיר מאתם
את קנת ואת בנתיה ששים עיר כל אלה בני
מכיר אבי גלעד: ואחר מות חצרון בכלב אפרתה
ואשת חצרון אביה ותלד לו את אשחור אבי
תקוע: ויהיו בני ירחמאל בכור חצרון הבכור
רם ובונה וארן ואצם אחיה: ותהי אשה אחרת
לירחמאל ושמה עטרה היא אם אונם:
ויהיו בני רם בכור ירחמאל מעץ וימין ועקר:
ויהיו בני אונם שמי וידע ובני שמי נדב ואבישור
: ושם אשת אבישור אביהיל ותלד לו את אחבן
ואת מולד: ובני נדב סלד ואפים וימת סלד לא

בנים: ובני אפים ישעי ובני ישעי ששן ובני
ששן אחלי: ובני ידע אחי שמי יתר ויונתן וימת
יתר לא בנים: ובני יונתן
פלת וזזא אלה היו בני ירחמאל: ולא היה לששן
בנים כי אם בנות ולששן עבד מצרי ושמו ירחע:
ויתן ששן את בתו לירחע עבדו לאשה ותלד לו
את עתי: ועתי הליד את נתן ונתן הוליד את
זבד: וזבד הוליד את אפלל ואפלל הוליד את
עובד: ועובד הליד את יהוא ויהוא הליד את
עזריה: ועזריה הליד את חלץ וחלץ הליד את
אלעשה: ואלעשה הליד את ססמי וססמי הליד
את שלום: ושלום הוליד את יקמיה ויקמיה
הליד את אלישמע: ובני כלב אחי
ירחמאל מישע בכרו הוא אבי זיף ובני מרשה אבי
חברון: ובני חברון קרח ותפח ורקם ושמע:
ושמע הליד את רחם אבי ירקעם ורקם הוליד את
שמי: ובן שמי מעון ומעון אבי בית צור: ועיפה
פילגש כלב ילדה את חרן ואת מוצא ואת גזז
וחרן הליד את גזז: ובני יהדי רגם ויותם וגישן
ופלט ועיפה ושעף: פילגש כלב מעכה ילד שבר
ואת תרחנה: ותלד שעף אבי מדמנה את שוא
אבי מכבנה ואבי גבעא ובת כלב עכסא: אלה
היו בני כלב בן חור בכור אפרתה שובל אבי קרית
יערים: שלמא אבי בית לחם חרף אבי בית גדר:

אלה וסימ׳ אלה בקשו כתבם · אלה בקשו כתבם תנינא דסיפרא · צאלה בני המדינה העלים תנינא דסיפרא · אלה בימי יהויקים · וכל שאר כהוב דכוה׳ ר״פ אלה
בכ״ב ר״פ ואלה וסימ׳ ואלה צפנת בלבבך · ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד · ושם י״ג ר״פ בקריאה וסי׳ ושם הנהר השני גיחון הוא הסובב · ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך

רשי

ואישי הוליד את בכורו · שלא אלף כלומר איש גבור חיל: דויד השביעי · שלא יור מפני כבודו של דוד ועתה מצא המרגלית לפיכך לא מנה השמיני אליהו: ואחיותיהם צרויה ואביגיל · מפני כבודו של דוד שהיו בני אחותו גבורים ואנשי חיל ושרים כך מפורש לקמן: יתר הישמעאלי · ובשמואל כתוב הישראלי בארץ ישמעאל היה דר דוגמ׳ בית עובד אדום הגתי וכן וישלח המלך ויקח את חירם מצור בן אשה אלמנה ואביו איש צורי: וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה · לפי שהיתה לו אשה ששמה עזובה לכך כינה את שם בתו עזובה אשה כדכתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת מכאן שהיתה לו אשה ששמה עזובה: ותלד לו את חור · וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל · צא וחשוב שכל אחד מהם היה פחות מן ח׳ שנים כשהולידו שהרי כלב היה בן מ׳ שנים במרגלים דכתי׳ בן מ׳ שנה אנכי בשלוח וגו׳ ואותה שעה כבר נולדו כולם שהרי הוקם המשכן שעשה בצלאל כלב היה בן ח׳ כשהוליד עזובה אשה ובן ט׳ כשהוליד יריעות ואחר מיתת עזובה אשתו לקח את אפרת והולידה לו את חור בשנה האחרת הרי בן י׳ שנים וחור בן ח׳ כשהוליד את אורי ואורי בן ח׳ כשהוליד בצלאל הרי כ״ו שנים וכתיב ואת כל איש חכם לב ואין איש פחות מי״ג שנה הרי בצלאל בשעה שעשה המשכן בן י״ג שנה הרי מ׳ שנה חסר אחת נמצא שכל אחד מהם היה פחות מן ח׳ כשהולידו וכן מפורש בפרק בן סורר ומורה ומדרש בן שם ושם הולידו: ואחר בא חצרון אל בת מכיר · כל זה משום כבודו של דוד שהרי חצרון בא אל בת מכיר לקחה לפילגש שלא לשום אישות דוגמא כאשר בא אל בת שבע: והוא היה בן ששים · הרי שני דברי׳ לבת מכיר לגריעותא אחת שלא לקחה לשום אישות ואחת שחצרון היה זקן ומפני כבוד משפחות יהוד׳ כתבוה לו וכשהוליד יאיר כתבו לו בני מכיר כ״ג ערים ליקח אשה אחת מבנותיו: ויקח גשור וארם · גשור הוא גשורי והמעכתי לפי שהיו קרובים לארמים שהיו יושבים במזרחה של ארץ ישראל וארם היו יושבים במזרח דכתי׳ ארם מקדם ופלשתים מאחור מיד בימי שפוט השופטים כשחטאו ישראל משרם ביד אויב ביד ארם ואז הלכו אלו ולקחום מהם וכשבא דוד החזירן ולפי שהחזירן כתבן כאן: בכלב אפרתה · על שם אשתו קראו את העיר אפרתה: ותלד לו את אשחור אבי תקוע · לאחר מיתת חצרון: אבי תקוע · שר של עיר תקוע שהוא של שבט יהודה: ויהיו בני ירחמאל בכור חצרון · לפי שהפסיק במשפחתו של כלב על כן הוצרך לומר בכור חצרון בכורו של ירחמאל: ותהי אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה ·

לפי פשוטו ישראלית היתה וביבמות ירושלמי כתב שלקח גויה להתעטר בה יופה ושרית היתה: היא אם אונם · שמעתי אם כמה שקמתי אם בישראל אונם שפל ואלם היה לשון אונן וכמו אכלתי באוני ממנו וכמו כמתאוננים · ויצא ממנו ששן שנתן בתו לירחע המצרי עבדו ומספר בבנותן כלומר לא היו ראויין למלכות ויצא ממנו ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהרג גדליה בן אחיקם: ולא היה לששן בנים כי אם בנות · ומה שאמר למעלה ובני ששן אחלי חולה שפל היה ומת בלא בנים: ויתן ששן את בתו לירחע עבדו לאשה · מכאן אמרו בתך בגרה שחרר עבדך ותנהו לה ומכאן אמרו חכמים ביבמות ירושלמי אל תאמן בגר עד ט״ו דורות וט״ו דורות הם מן עתי המצרי עד ישמעאל ויש אומר י״ו דורות עם ירחע ומדרש רבותינו איפשר כן שהיה מזרע המלוכה והלא ישמעאל מזרע ירחמאל היה ולא מן רם אלא שהעביר מזרעו למולך: ובני כלב אחי ירחמאל · לפי שיחס למעלה קצת משפחות כלב והפסיק ביחס ירחמאל צריך לומר כלב אחי ירחמאל שלא תאמר כבר יחס כל משפחות כלב לכך הוצרך לומר כלב אחי ירחמאל שזה לא כלב אחר היה וכן דרך כל היחס איננו מיחס כסדר אלא מיחס קצת ממשפחת פלוני ותופס משפחה אחרת וכשיחס קצת ממשפחה זו מתחיל ליחס משפחה ראשונה כבתחילה ושוב האחרת וכן מעורבב כל ספר היחס הזה: הוא אבי זיף · שר של זיף ושר כל בני מרשה ושר חברון ושם העיירות האלה כתובי׳ בספר יהושע כדכתיב זיף וטלם ובעלות וכתוב קעילה ואכזיב ומרשה: אבי ירקעם · כל אבי שנאמר כאן שר על אותה העיר הכתובה בסמוך: ובני יהדי · אחד מבניה של עיפה היה ומה שלא הזכיר מי היה אביו לפי שאינו צריך להזכיר שום מבניה של עיפה כי אם זה יהדי: ותלד שעף אבי מדמנה את שוא אבי מכבנה ואבי גבעא · שתי עיירות הללו שלו היו: ובת כלב עכסה · עתה מתחיל לראש ומקדים בעכסה משום שהיתה שרית אשת עתניאל כדכתיב ויאמר כלב אשר יכה קרית ספר וגו׳: אלה היו בני כלב בן חור בכור אפרתה · פתרון אלה היו בני כלב בן חור כמו בנו חור והוא חור היה בנו הבכור לאפרת אשתו ולא בכור לכלב וכן מפורש למעלה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור ע״א ואלה היו וגו׳ חור היה בן לכלב והוליד בן ויקרא שמו כלב וכך פירושו ואלה היו בניו של כלב בנו של חור שובל וגו׳: בכור אפרתה · ולא בכור לכלב על חור הוא אומר כן נראה לנו: הרואה

קרמת אשור · ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תפש · ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי · ושם איש ישראל המכה אשר הכה · ושם האשה המכה המדינית כזבי בת
צור · ושם בת אשר שרח · ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי · ושם חברון לפנים קרית ארבע · ושש אשת אבישור אביהיל · ושם אשת שאול · ושם האיש נבל · ושם

ויהיו בנים לשובל אבי קרית יערים הראה חצי
המנחות: וּמשפחות קרית יערים היתרי והפותי
והשמתי והמשרעי מאלה יצאו הצרעתי
והאשתאלי: בני שלמא בית לחם
ונטופתי עטרות בית יואב וחצי המנחתי הצרעי:
ומשפחות סופרים ישבו יעבץ תרעתים שמעתים
שוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית
רכב: ואלה היו בני דויד
אשר נולד לו בחברון הבכור אמנן לאחינעם
היזרעאלית שני דניאל לאביגיל הכרמלית:
השלשי לאבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור
הרביעי אדניה בן חגית: החמישי שפטיה
לאביטל הששי יתרעם לעגלה אשתו: ששה
נולד לו בחברון וימלך שם שבע שנים וששה
חדשים ושלשים ושלוש שנה מלך בירושלם:
ואלה נולדו לו בירושלים שמעא
ושובב ונתן ושלמה ארבעה לבת שוע בת
עמיאל: ויבחר ואלישמע ואליפלט: ונגה ונפג
ויפיע: ואלישמע ואלידע ואליפלט תשעה:
כל בני דויד מלבד בני פילגשים ותמר אחותם:
ובן שלמה רחבעם אביה בנו אסא
בנו יהושפט בנו: יורם בנו אחזיהו בנו יואש
בנו: אמציהו בנו עזריה בנו יותם בנו: אחז
בנו חזקיהו בנו מנשה בנו: אמון בנו יאשיהו
בנו: ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים
השלישי צדקיהו הרביעי שלום: ובני יהויקים
יכניה בנו צדקיה בנו: ובני יכניה אסר שאלתיאל
בנו: ומלכירם ופדיה ושנאצר יקמיה הושמע
ונדביה: ובני פדיה זרבבל ושמעי ובן זרבבל
משלם וחנניה ושלמית אחותם: וחשבה ואהל
וברכיה וחסדיה יושב חסד חמש: ובן חנניה
פלטיה וישעיה בני רפיה בני ארנן בני עבדיה בני
שכניה: ובני שכניה שמעיה ובני שמעיה חטוש
ויגאל ובריח ונעריה ושפט ששה: ובן נעריה
אליועיני וחזקיה ועזריקם שלשה: ובני אליועיני
הודיוהו ואלישיב ופליה ועקוב ויוחנן ודליה
וענני שבעה: בני יהודה פרץ חצרון וכרמי וחור
ושובל: וראיה בן שובל הוליד את יחת ויחת
הוליד את אחומי ואת להד אלה משפחות
הצרעתי: ואלה אבי עיטם יזרעאל
וישמא וידבש ושם אחותם הצללפוני: ופנואל
אבי גדר ועזר אבי חושה אלה בני חור בכור
אפרתה אבי בית לחם: ולאשחור אבי תקוע היו
שתי נשים חלאה ונערה: ותלד לו נערה את אחזם
ואת חפר ואת תימני ואת האחשתרי אלה בני
נערה: ובני חלאה צרת יצחר ואתנן: וקוץ הוליד
את ענוב ואת הצבבה ומשפחות אחרחל בן הרם
: ויהי יעבץ נכבד מאחיו ואמו קראה שמו יעבץ
לאמר כי ילדתי בעצב: ויקרא יעבץ לאלהי
ישראל לאמר אם ברך תברכני והרבית את גבולי
והיתה ידך עמי ועשית מרעה לבלתי עצבי ויבא
אלהים את אשר שאל:

האיש אלימלך ושם אשתו נעמי · ושם אשת ג' רפ' בקריאה וסימ' ושם אשת יעברם נ' וככד בת לו אשר ילדה אתה · ושם אשת שאול · ושם אשת אבישור · אנ"ך: ואהל
וברכיה ואהל חד מן א"ב מן חד וחד חד וא' שחד והא וליה דכו' וס' ואהרן ואני ידעתי גואלי חי · והאהרן כי מועף לאש' כוצק · ואהל וחשוב ואהל וברכיה · והאהל ומשברת

רשי

הרואה חצי המנוחות · מדינה אחת היתה בארץ ומנוחות שמה דכתיב ויגלום אל מנחת והוא המושל על חצי מדינה ולקמן כאמ' חצי משל על חצי המדינה האחרת · הרואה: פורמדיפיו בלע"ז: ומשפחות קרית יערים · יושבי קרית יערים: מאלה יצאו הצרעתי והאשתאולי · יושבי צרעה ואל תתמה שכתוב ותחל רוח יי' לפעמו בין צרעה ובין אשתאול דמשמע שהיו שתי עיירות הללו של בני דן כי כל אלה שנאמר כאן של בני יהודה היו שאנו יכולין לומר העיירות והגבול שהיה בין צרעה ואשתאול היה של דן אבל צרעה ואשתאול עצמן של בני יהודה היו: בני שלמא בית לחם · בני שלמא היו מיושבי בית לחם הנטופתי: עטרות בית יואב · וגם מיושבי נטופת ועטרות בית יואב חצי מדינת המנחתי קפשו להם בני צרעה והיו יושבים בשם שם מקומות הן בענה הנטופתי מהרי הנטופתי גבורי דוד ומנחת ויגלום אל מנחת: ומשפחות סופרים יושבי יעבץ · סיעת יעבץ שהיה מושל עליהם כדכתיב למטה ויהי יעבץ נכבד מאחיו: תרעתים שמעתים שוכתים · כולם שמות בית אב הם: המה הקינים · והיכן מקומם של אלו והלא הם יושבי קין שם מקום דכתי' הקין וגבעה ותמנה ערים עשר: הבאים מחמת אבי בית רכב · שיצאו מחמת שהיה של בית רכב וישבו בקין · ע"א יעבץ שם של עיר ושל יששכר היתה כדכתיב והרבית וקשיון ואבץ: המה הקינים · צורפים ויתנהו לצורף תרגומו לקינאה: שני דניאל לאביגאל · ובשמואל כתוב והשני כלאב לאביגאל ובמדרש ויכלו מפרש לפי שדוד נשא אביגיל אחר מיתת נבל והיו חושדין אותו הבן שהוא של נבל לכך קראו דוד שמות שנים כלאב ודניאל דניאל דני אל כלאב שהיה דומה כולו לאב: הששי יתרעם לעגלה אשתו · מדרש וכי היא בלבד אשתו אלא שפעת כעגלה וילדתו ושהיתה חביבה עליו כעגלה כמו לולי חרשתם בעגלתי ומפני חשיבותה של מיכל קורא אותה אשתו: ואלישמע ואליפלט · ואלידע ואליפלט · בשמואל אינו מונה אליפלט אלא פעם אחת ואינו מונה כי אם ז' וכאן מונה ט' וזהו טעמ' אליפלט בנו מת ונולד לו בן אחר לאחר כן וקרא שמו כמו כן אליפלט שהיה

הוא שמנה לשם וגם אלישמע אלישמע מונה כאן ב' פעמים כמו כן נוכל לומר שמת ונולד לו אחר וגם אחד מאלו מת ונשארו שבעה וזה שאינו מונה לשם כי אם שבעה והט' שמנה משום כבודו של דוד שהיו לו בנים הרבה שהרי כל הספר נכתב מפני כבודו של דוד וזרעו: אחזיהו בנו יואש · משלמה עד יואש ח' דורות ולפי שראה דוד שהיה זרעו כלה בימי יואש על ידי עתליהו כדכתיב בספר זה ותקם ותדבר על לשון דבר על ידי שם המות עמד בתפלה ואמר זה המזמור למנצח על השמינית שמונה כימין על דור שמיני הושיעה יי' כי גמר חסיד וגו' ונמלט יואש ומן יואש עד יאשיהו ח' דורות שראה דוד שיאשיהו ובניו כולם הולכים לאבדון זה נהרג וזה נקרו עיניו נתפלל עוד על השמינית על דור שמיני יי' אל באפך תוכיחני ובשביל תפלתו נשתיירו בני יהויקים ובכל ספר תהלים אין יותר על השמינית אלא אלו שנים יכניה עד ענני שבעה שהוא מלך המשיח דכתיב בדניאל וארו עם ענני שמיא אנ' בגים בין בנים ובין דורות לבנים הב"ה עשה כן בשביל שאמר להב"ה לא' תושבחות בספר עזרא מן ברוך יי' אלהי ישראל וגו' עד ולאחזק לא' תיבות: וחסדיה יושב חסד חמש · חמש היו לבד משלומית אחותם: ובני שמעיה חטוש ויגאל ובריח ונעריה ושפט ששה · איכם אלא חמשה ויש בו טעם כמו שכתוב למטה במשמרות הלוים לידותן בני ידותן גדליהו וצרי וישעיה חשביהו ומתתיהו ששה ואינם כי אם ה': ורואה כן מנהג היחס הזה אף על פי שלא הזכיר עדיין ראיה כי דורות דורות קחשיב וכן ובני חלאה צרת וצחר ואתנן: וקוץ הוליד ועדיין לא הזכיר קוץ ומזכיר את בניו: ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים · מוסב למעלה · ואשת חצרון אביה ותלד לו את אשחור אבי תקוע כי לא ייחס עד עתה: ואמו קראה שמו יעבץ לאמ' כי ילדתי בעצב · וכינה שמו יעבץ ודוגמתו בן אוני: והרבית את גבולי · בתלמ': והיתה ידך עמי ועשית מרעה · אם תהיה עמי ותצילני מרעה: לבלתי עצבי · שלא יארע לי שום נזק וצער ועצב והוא נדר מה שנדר: ויבא אלהים את אשר שאל · ושלם נדרו ומכאן מצאין ראייה כשפוסקין צדקה בעבור שאין נודרין אלא נותנין בלא נדר מדרשו ידוע: ונלוב

בני גרשון באהל מועד· ואלפים צנה ואלפים כלם וגם· והאלפים והעירים עבדי האדמה· ובקר וראיתם את כבוד יי׳ בשמעו את תלנתיכם· והבקר ומראה הערב והבקר· וגרים ובאו עמים רבים וגוים עצומים· והגוים כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו· וגבהים אם עשק רש וגזל ומשפט וצדק תראה במדינה· והגבהים

וכלוב אחי־שוחה הוליד את־מחיר הוא אבי
אשתון: ואשתון הוליד את־בית רפא ואת־פסח
ואת־תחנה אבי עיר נחש אלה אנשי רכה:
ובני קנז עתניאל ושריה ובני עתניאל
חתת: ומעונתי הוליד את־עפרה ושריה הוליד
את־יואב אבי גיא חרשים כי חרשים היו:
ובני כלב בן־יפנה עירו אלה ונעם ובני אלה וקנז:
ובני יהללאל זיף וזיפה תיריא ואשראל: ובן־עזרה
יתר ומרד ועפר וילון ותהר את־מרים ואת־שמי
ואת־ישבח אבי אשתמע: ואשתו היהדיה ילדה
את־ירד אבי גדור ואת־חבר אבי שוכו ואת־
יקותיאל אבי זנוח ואלה בני בתיה בת־פרעה
אשר לקח מרד: ובני אשת הודיה
אחות נחם אבי קעילה הגרמי ואשתמע המעכתי:
ובני שימון אמנון ורנה בן־חנן ותולון ובני ישעי
זוחת ובן־זוחת: בני שלה בן־יהודה ער אבי לכה
ולעדה אבי מרשה ומשפחות בית־עבדת הבץ
לבית אשבע: ויוקים ואנשי כזבא ויואש ושרף
אשר־בעלו למואב וישבי לחם והדברים עתיקים:
המה היוצרים וישבי נטעים וגדרה עם־המלך
במלאכתו ישבו שם:
בני שמעון נמואל וימין יריב זרח שאול:
שלם בנו מבשם בנו משמע בנו: ובני משמע
חמואל בנו זכור בנו שמעי בנו: ולשמעי בנים
ששה עשר ובנות שש ולאחיו אין בנים רבים וכל
משפחתם לא הרבו עד־בני יהודה:
וישבו בבאר־שבע ומולדה וחצר
שועל: ובבלהה ובעצם ובתולד: ובבתואל
ובחרמה ובצקלג: ובבית מרכבות ובחצר
סוסים ובבית בראי ובשערים אלה עריהם עד־
מלך דויד: וחצריהם עיטם ועין רמון ותכן
ועשן ערים חמש: וכל־חצריהם אשר
סביבות הערים האלה עד־בעל זאת מושבתם
והתיחשם להם: ומשובב וימלך ויושה
בן־אמציה: ויואל ויהוא בן־יושביה בן־שריה בן־
עשיאל: ואליועיני ויעקבה וישוחיה ועשיה
ועדיאל וישימאל ובניה: וזיזא בן־שפעי בן־אלון
בן־ידיה בן־שמרי בן־שמעיה: אלה הבאים
בשמות נשיאים במשפחותם ובית אבותיהם
פרצו לרוב: וילכו למבוא גדר עד למזרח הגיא
לבקש מרעה לצאנם: וימצאו מרעה שמן וטוב
והארץ רחבת ידים ושקטת ושלוה כי מן־חם
הישבים שם לפנים: ויבאו אלה הכתובים בשמות
בימי יחזקיהו מלך־יהודה ויכו את־אהליהם ואת־
המעינים אשר נמצאו שמה ויחרימם עד־היום
הזה וישבו תחתיהם כי־מרעה לצאנם שם: ומהם
מן־בני שמעון הלכו להר שעיר אנשים חמש
מאות ופלטיה ונעריה ורפיה ועזיאל בני ישעי
בראשם: ויכו את־שארית הפלטה לעמלק וישבו
שם עד היום הזה:

ובקף סבכי היער בברזל והלבנון· וגבה עדה נא גאון וגבה· והגבה והאולם אשר על פני הארץ· וגבוה כי רם יי׳ ושפל יראה· והגבוה כה אמר יי׳ הסיר המצנפת והרם העטרה· ודל כבין חכם בעיניו איש· והדל העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט· והרים כה אמר יי׳ הסיר המצנפת והרים העטרה· והדרים ואשוב ואשא עיני והנה ארבע·

רשי

וכלוב אחי שוחה· משפחות הוא דקחשיב בקצור לשון אע״פ שאין מזכירו למעלה וכן ובני קנז אע״פ שלא הזכירו למעלה וכן ומעונתי כמו כן לא הזכירו כי כן דרך כל הספר הזה: אבי עיר נחש· שם עיר ותחנה שר עליה: אלה אנשי רכה· בני אשתון ישבו באותו מקום ברכה· ע״א אנשי רכה המשפחה היתה מכונה אנשי רכה: ושריה הוליד את יואב אבי גיא חרשים· יואב היה שר על עמק שיש בה חרשים ולמה אני קורא אותה גיא חרשים: כי חרשים היו· פתרון אותן שישבו בגיא החרשים חרשים המה ועל שמם נקרא הגיא: ובני כלב בן יפונה· אמרו רבותינו כלב בן יפונה זה כלב בן חצרון ולמה נקרא בן יפונה שפינה מעצת מרגלים ואל תתמה שהרי ייחס כבר משפחת כלב בן חצרון שהרי כן הדרך שמייחס קצת ומדלג על משפחה האחרת ואחר כן תופס משפחה ראשונה: ובני אלה וקנז· כך היה שמו וקנז: ואשתו היהודיה· אשת כלב שנולדה מיהודית: ירד אבי גדור וגו׳· שרי העיירות כדכתי׳ ביהושע ויקדעם וזנוח ואלחול בית צור וגדור ירמות ועדלם סוכה ועזקה: ואלה בני בתיה בת פרעה· הויו מפרדת בין בני יהודיה ובין בני בתיה: אשר לקח מרד· כלב הוא מרד שמרד בעצת מרגלים וכן דרך היחס שאפילו לאחר אומ׳ בני כמו ובני אלה וקנז: בני שלה בן יהודה· לפי שעדיין לא יחסו מייחסו עתה שמשום כבודו של דוד מקדים ליחס בני תמר פרץ וזרח שמהם יצא גם הוא ועכשיו שייחס כל משפחות פרץ מתחיל לייחס כל משפחות שלה שהיו באותו הדור: ומשפחות בית עבודת הבוץ· לידיעות המקדש אף הם היו מבני שלה: ויוקים אנשי כוזבא ער ויושבי לחם· כל אלה בני שלה בן יהודה: ויואש ושרף· רבותינו אומרי׳ זה מחלון וכליון: והדברים עתיקים· פתרו׳ אל תאמר לפי שהתחלתי לייחס מאנשי דורינו שכולם היו אחרי כן אלא כולן שנאמרו בפסוק זה העתיקי׳ הראשוני׳ שהיו בימים קדמוני׳: המה היוצרים· המה יוקים אנשי כוזיבא ויושבי לחם היו יוצרי חומר למלאכת המלך וגם קדרו׳ למאכל המלך וגם לכהני׳: יושבי נטעים· שהיו עוסקי׳ בנטיעות של מלך: וגדרה· אומנים גודרי גדר אבנים למלאכת המלך: עם המלך· פתרו׳ הושיבן המלך באותן העיירות לפי שהיו עושים מלאכתו דוגמ׳ במשפטים בשואל בעליו עמו לא ישלם כלומר עמו במלאכתו: בני שמעון· לפי ששמעון יושב בחלק יהודה הוא מקדימו לייחסו ולדבר בעיירותיו קודם לראובן: ולאחיו אין בנים רבים וכל משפחותם לא הרבו עד בני יהודה· לא הרבו בנים כבני יהודה ולפי שהיו מועטים וחלק יהודה רב מהם קבל יהודה שמעון בחלקו כי שמעון לא היה לו חלק בארץ ישראל שנ׳ אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל ושנינו בבר׳ אחלקם להעמיד סופרים בישראל בבתי כנסיות כו׳ ותניין שקבלו דכתיב מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם פן תרבה עליהם חית השדה ומה שכתיב ויעל הגורל לבני שמעון כך היה המעשה הפילו גורל איזה שבט יקבל שמעון בחלקו ונפל הגורל בחלקו של יהודה וגם מה שכתוב ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה בכנעני והלכתי גם אני אתך בחלק שנתתי לך: וישבו בבאר שבע· בני שמעון ישבו באותן עיירות של יהודה: אלה עריהם עד מלך דוד· פתרון כשהרבו בני יהודה עשו תרעומת על בני שמעון בימי שאול ורצו לגרשם מארצם ולא היה יכול לגרשם ואף כי היה כל ימיו בטירדא ובמלחמות וכשמלך דוד באו שבטו לשאול מבני שמעון את ארצם ששאלו להם והלך דוד וגרשם כי שאול לא תשש בכך מפני שלא היה דוד שהיה מיהודה וזהו שכתב אלה עריהם עד מלך וכשמלך דוד גרשם: מפי׳ אלעזר בר׳ משלם ז״ל וכן פי׳ לי רבינו שלמה בר׳ לוי אחי רבי׳ משה הדרשן: וחצריהם· הכפרי׳ מי היו עיטם ועין ורמון וגו׳: זאת מושבותם והתייחסם להם· פתרון אף על פי שייחסם כאן מקצתם אל תאמר שלא היו כי אם אותן שהרי יש ספר יחוס אחר ושם היו יחוסין כל שבט ושבט כך היה לו מפרש יחוסו בפני עצמו: ומשובב· וכל הכתובין: אלה הבאים בשמות נשיאים במשפחתם ובית אבותיה׳ פרצו לרב· לא היה להם מקום לישב: וילכו· על כן למבוא גדור וגו׳ לבקש מרעה לצאנם: כי מן חם היושבים שם לפנים· בשקט ובשלוה היו יושבים ולא בא אדם להרע להם לפיכך לא נזהרו כשבאו עליהם להלחם ודוגמתו בשופטים ויבאו על ליש על עם שקט ובוטח וגו׳ ודבר אין להם עם אדם לפי שהיו שקטים לא היו יראים ולא כרתו ברית עם שום אדם לעזרם לפיכך כשתפשו אותם חמש מאות וגם כתו׳ לשם כמשפט צידנים שקט ובוטח וגו׳: ויכו את שארית הפליטה· מהכריתת דוד כי דוד הכרית כל זכר באדום: ובני

וחטים משכב וספות וכלי יוצר׳ והחטים ויאמר ארנן אל דוד׳ והחצר הגדולה סביב שלשה׳ והחצר וירם כבוד יי׳ דיחזקאל׳ וחכמים אנשי לצון יפיחו׳ והחכמים
אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד׳ ובלא ולנפתלי אמר נפתלי שבע רצון ומלא ברכת׳ והבלא ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד בניך׳ ומשחית עלה אריה מסבכו

ה ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו
יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף בן ישראל
ולא להתיחש לבכרה: כי יהודה גבר באחיו
ולנגיד ממנו והבכרה ליוסף:
בני ראובן בכור ישראל חנוך ופלוא חצרון
וכרמי: בני יואל שמעיה בנו גוג בנו שמעי בנו:
מיכה בנו ראיה בנו בעל בנו: בארה בנו אשר
הגלה תלגת פלנאסר מלך אשר הוא נשיא
לראובני: ואחיו למשפחתיו בהתיחש לתלדותם
הראש יעיאל וזכריהו: ובלע בן עזז בן שמע בן
יואל הוא יושב בערער ועד נבו ובעל מעון:
ולמזרח ישב עד לבוא מדברה למן הנהר פרת כי
מקניהם רבו בארץ גלעד: ובימי שאול עשו
מלחמה עם ההגראים ויפלו בידם וישבו באהליהם
על כל פני מזרח לגלעד: ובני גד לנגדם ישבו
בארץ הבשן עד סלכה: יואל הראש ושפם
המשנה ויעני ושפט בבשן: ואחיהם לבית
אבותיהם מיכאל ומשלם ושבע ויורי ויעכן וזיע
ועבר שבעה: אלה בני אביחיל בן חורי בן ירוח
בן גלעד בן מיכאל בן ישישי בן יחדו בן בוז:
אחי בן עבדיאל בן גוני ראש לבית אבותם:
וישבו בגלעד בבשן ובבנתיה ובכל מגרשי שרון
על תוצאותם: כלם התיחשו בימי יותם מלך
יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל:
בני ראובן וגדי וחצי שבט מנשה מן בני חיל
אנשים נשאי מגן וחרב ודרכי קשת ולמודי
מלחמה ארבעים וארבעה אלף ושבע מאות
וששים יצאי צבא: ויעשו מלחמה עם ההגריאים
ויטור ונפיש ונודב: ויעזרו עליהם וינתנו בידם
ההגריאים וכל שעמהם כי לאלהים זעקו במלחמה
ונעתור להם כי בטחו בו: וישבו מקניהם גמליהם
חמשים אלף וצאן מאתים וחמשים אלף וחמורים
אלפים ונפש אדם מאה אלף: כי חללים רבים
נפלו כי מהאלהים המלחמה וישבו תחתיהם עד
הגלה: ובני חצי שבט
מנשה ישבו בארץ מבשן עד בעל חרמון ושניר
והר חרמון המה רבו: ואלה ראשי בית אבותם
ועפר וישעי ואליאל ועזריאל וירמיה והודויה
ויחדיאל אנשים גבורי חיל אנשי שמות ראשים
לבית אבותם: וימעלו באלהי אבתיהם ויזנו אחרי
אלהי עמי הארץ אשר השמיד אלהים מפניהם:
ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ואת
רוח תלגת פלנסר מלך אשור ויגלם לראובני
ולגדי ולחצי שבט מנשה ויביאם לחלח וחבור
והרא ונהר גוזן עד היום הזה:
בני לוי גרשון קהת ומררי:
ובני קהת עמרם יצהר וחברון ועזיאל:
ובני עמרם אהרן ומשה ומרים ובני
אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר:
אלעזר הוליד את פינחס פינחס הליד את אבישוע
ואבישוע הוליד את בקי ובקי הוליד את עזי:
ועזי הוליד את זרחיה וזרחיה הוליד את מריות:

ומשחית גוים׳ והמשחית ותהי חרדה כמחנה בשדה׳ ומשלח יפיח כזבים עד שקר׳ והמשלח את השעיר לעזאזל יעמד חי׳ ונגע לא תאנה אליך רעה ונגע לא׳ והנגע
וראה הכהן אחרי הכבס את הנגע והנה׳ ושטן הפקד עליו רשע ושטן׳ והשטן ויראני את יהושע הכהן הגדול עמד׳ ועירים גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות׳
והעירים והאלפים והעירים׳ ופרה ודוב תרעינה יחדו ירבצו ילדיהן׳ והפרה והעזים והפרה׳ וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם׳ והצרעת זרחה במצחו׳

רשי

ובני ראובן בכור ישראל׳ ואם תאמר אם כן שהיה בכור למה לא יצא ממנו מלכות כי הוא בודאי הבכור: ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף׳ ואת׳ אם כן למה לא מלכו בני יוסף לכך אמ׳ ולא להתייחס לבכורה חלק בכורו ולא בכורה כי יהודה אפילו לא חלל ראובן הבכור׳ ולא נקלחה ממנו אפילו הכי היה הגון יהודה למלוך: כי יהודה גבר באחיו׳ שנאמר גור אריה יהודה: ולנגיד ממנו׳ שיצא ממנו מלכות ועל שם כך נקרא המלך נגיד שהוא המוציא והמביא והבכורה והמלכות נטלה מראובן ונתנה המלכות ליהודה כדכתיב כי יהודה גבר באחיו אבל חלק הבכורה נתנה ליוסף לשני בניו: בני ראובן בכור ישר׳׳ מתחיל עתה כבראשונה: בני יואל׳ דורות דורות קחשיב: אשר הגלה תלגת פלנאסר׳ קודם לסנחריב וכן היה סדרן פול היה בשמלך מנחם בן גדי ובימי פקח בן רמליה בא תגלת פלנאסר מלך אשור ובימי הושע בן אלה בא שלמאנסר מלך אשור ובימי חזקיהו סנחריב ופרשו רבותינו פול וכולם סנחריב: הוא נשיא לראובני׳ באותו זמן שהגלוהו תלגת פלנאסר: בהתיחש לתלדותם הראש יעיאל וזכריהו׳ פתרו׳ הרי לא יחסתי לך מן ראובן כי אם קצת ועיקר יחוסו במקום יחוסו על דברי הימים למלכי ישראל היה יעיאל וזכריהו הראש שעל ידן כלל יחוסן: ועד נבו ובעל מעון׳ שבימים קדמונים קודם שבאו לידי ישראל קראו נבו ובעל מעון על שם [redacted] עד היום הזה לקרות [redacted] אבל כשבאו לידי ישראל הסבו שמותם כדכתיב ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם כלומר ישר׳ הסבו שמותם ואת שבמה לפי שלא נקראת על שם תועבותיה לא הוסבו שמה ובמגילה מפרש כי נבו ובעל מעון שם ע״ז הם: עם ההגריאים׳ הם הישמעאלים ועל שם אמם קוראם הגריאים בני הגר הין: וישבו באהליהם׳ שכן מנהג ערביים לישב באהלים: ובני גד לנגדם ישבו: אצלם כמו ואלכה לנגדך: ואחיהם לבית אבותיהם׳ במקום יחוסן: מיכאל ומשלם׳ אלו היו ראשי אבותיהם של אותו יחוס כי כלם התיחסו בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל: בני ראובן וגדי וחצי שבט מנשה מן בני חיל וגו׳׳ כלומר כולם נתקבצו ועשו מלחמה עם ההגריאים: ויטור ונפיש׳ בנין של ישמעאל הם: ויעזרו עליהם׳ כי יי׳ עזרם: וינתנו בידם ההגריאים וכל שעמהם׳ אומות אחרים לעזרם: ונעתור להם׳ דוגמ׳ ויעתר להם יי׳: ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ אשר השמיד אלהים מפניהם׳ פתרו׳ הם זנו אחרי אלהי עמי הארץ ואותם עם אשר השמידם אלהים מפניהם שאלהיהם לא היה יכול לעוזרם ולא שמו על לבם אחרי השמידם מפניך ולא היה יכול לעזרם ולכן כמו כן לא יעזור הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה יש מפרשי׳ עזריה הוא היה עזריה הראשון ומעזריה עד שריה שהיה בחורבן הבית ח׳ כהני׳ ומכאן הוגהו ביומא בפרק ראשון ובויקרא רבה ובספרי פרשת פנחס ח׳ כהנים שמשו בבית הראשון ויש אומרים יח ולא זה וזה יש בהם רוח חיים כי צדוק הוא היה הראשון שכהן בימי שלמה ועוד אחזה אמריה היה בימי יהושפט דכתיב והנה אמריהו כהן הראש והוא בן עזריהו שהיה בימי עזיהו ובימי חזקיהו שהיה אחרי יהושפט ואת׳ עזריהו אבי שריה היה והיכן חלקיהו הכהן הגדול שהיה בימי יאשיהו אלא מצדוק יש לחשוב וי״ב כהנים היו מצדוק עד שריה וכן מצינו בויקרא רבה מדוייק ובסיפרי מדוייק ירושלמי ומה שכתוב בעזריה הוא אשר כהן בבית מפורש בסיפרי ירושלמי כך וכי הוא לבדו כהן ובימי שלמה כהן והלא גם שאר כהנים כמו כן כהנו אלא לפי שמסר נפשו על קדושת הבית שלא הניח את עזיהו להקטיר לכך נאמר הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה והוא עזריהו שהיה בימי עזיהו ובימי חזקיהו ועזריה בן אחימעץ הוא אמריהו שכהן בימי יהושפט כמו שנקרא עזיה ועזריהו דכתי׳ במלכים בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם וגו׳ מלך עזריהו ונקרא עזריה בן אחימעץ זכריהו דכתיב ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו המבין בראות אלהים וגו׳: ויהוצדק

וקדש ואשמעה אחד קדש מדבר׳ והקדש ואחרי השבעים ששים׳ ורגלים עינים הייתי לעור ורגלים. והרגלים וילכו לקברה ולא מצאו כח. ושיר כי בימי דוד ואסף׳
והשיר כל הקהל משתחוים. ושופט ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט עלינו׳ והשפט על הרע כפים. ותבן ועתה לכו עבדו ותבן לא ינתן׳ והתבן לסוסים ולרכש. ותרומה
והיה לאהרן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל כי תרומה. והתרומה הקבע אדם אלהים דתריסר׳ והורות ועל הר סיני ירדת והתורת אלה החקים והמשפטים והתורת

מריות הוליד את אמריה ואמריה הוליד את
אחיטוב: ואחיטוב הוליד את צדוק וצדוק הוליד
את אחימעץ: ואחימעץ הוליד את עזריה ועזריה
הוליד את יוחנן: ויוחנן הוליד את עזריה הוא
אשר כהן בבית אשר בנה שלמה בירושלם:
ויולד עזריה את אמריה ואמריה הוליד את
אחיטוב: ואחיטוב הוליד את צדוק וצדוק הוליד
את שלום: ושלום הוליד את חלקיה וחלקיה
הוליד את עזריה: ועזריה הוליד את שריה
ושריה הוליד את יהוצדק: ויהוצדק הלך בהגלות
יהוה את יהודה וירושלם ביד נבכדנאצר:
ו בני לוי גרשם קהת ומררי: ואלה שמות
בני גרשום לבני ושמעי: ובני קהת עמרם ויצהר
וחברון ועזיאל: בני מררי מחלי ומשי ואלה
משפחות הלוי לאבתיהם: לגרשום לבני בנו יחת
בנו זמה בנו: יואח בנו עדו בנו זרח בנו יאתרי
בנו: בני קהת עמינדב בנו קרח בנו אסיר בנו:
אלקנה בנו ואביסף בנו ואסיר בנו: תחת בנו
אוריאל בנו עזיה בנו ושאול בנו: ובני אלקנה
עמשי ואחימות: אלקנה בנו אלקנה צופי בנו
ונחת בנו: אליאב בנו ירחם בנו אלקנה בנו:
ובני שמואל הבכר ושני ואביה: בני מררי מחלי
לבני בנו שמעי בנו עזה בנו: שמעא בנו חגיה בנו
עשיה בנו: ואלה אשר העמיד דויד
על ידי שיר בית יהוה ממנוח הארון: ויהיו
משרתים לפני משכן אהל מועד בשיר עד בנות
שלמה את בית יהוה בירושלם ויעמדו כמשפטם
על עבודתם: ואלה העמדים ובניהם מבני הקהתי
הימן המשורר בן יואל בן שמואל: בן אלקנה
בן ירחם בן אליאל בן תוח: בן ציף בן אלקנה
בן מחת בן עמשי: בן אלקנה בן יואל בן עזריה
בן צפניה: בן תחת בן אסיר בן אביסף בן
קרח: בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל:
ואחיו אסף העמד על ימינו אסף
בן ברכיהו בן שמעא: בן מיכאל בן בעשיה

בן מלכיה: בן אתני בן זרח בן עדיה: בן
איתן בן זמה בן שמעי: בן יחת בן גרשם בן
לוי: ובני מררי אחיהם על השמאול
איתן בן קישי בן עבדי בן מלוך: בן חשביה
בן אמציה בן חלקיה: בן אמצי בן בני בן שמר:
בן מחלי בן מושי בן מררי בן לוי: ואחיהם
הלוים נתונים לכל עבודת משכן בית האלהים:
ואהרן ובניו מקטירים על מזבח העולה ועל
מזבח הקטרת לכל מלאכת קדש הקדשים ולכפר
על ישראל ככל אשר צוה משה עבד האלהים:
ואלה בני אהרן אלעזר בנו פינחס בנו
אבישוע בנו: בקי בנו עזי בנו זרחיה בנו: מריות
בנו אמריה בנו אחיטוב בנו: צדוק בנו אחימעץ
בנו: ואלה מושבותם
לטירותם בגבולם לבני אהרן למשפחת הקהתי
כי להם היה הגורל: ויתנו להם את חברון בארץ
יהודה ואת מגרשיה סביבתיה: ואת שדה העיר
ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה:
ולבני אהרן נתנו את ערי יהודה המקלט את
חברון ואת לבנה ואת מגרשיה ואת יתר ואת
אשתמע ואת מגרשיה: ואת חילן ואת מגרשיה
את דביר ואת מגרשיה: ואת עשן ואת מגרשיה
ואת בית שמש ואת מגרשיה:
וממטה בנימן את גבע
ואת מגרשיה ואת עלמת ואת מגרשיה ואת
ענתות ואת מגרשיה כל עריהם שלש עשרה
עיר במשפחותיהם:
ולבני קהת הנותרים ממשפחת המטה ממחצית
מטה חצי מנשה בגורל ערים עשר:
ולבני גרשום למשפחותם ממטה יששכר
וממטה אשר וממטה נפתלי וממטה מנשה בבשן
ערים שלש עשרה:
לבני מררי למשפחותם ממטה ראובן וממטה גד
וממטה זבלון בגורל ערים שתים עשרה: ויתנו
בני ישראל ללוים את הערים ואת מגרשיהם:

אשר קדמאה דסיפרא: כמשפטם ח׳ וסימ׳ מלבד עולת החדש ומנחתה דפנחס׳ ומנחתם ונסכיהם לפרים דשביעי של חג. ויקראו בקול גדול ויתגודדו׳ כי אם כמשפט
הראשון. לבא לבית יי׳ כמשפטם. ויעמדו במשפטם על עבודתם׳ ויעמדו על עמדם כמשפטם׳ וא׳ כמשפטים עד היום הזה הם עשים: ואת שדה ב׳ וסי׳ ואת שדה טמרן
ובנימן. ואת שדה העיר ואת מגרשיה: ועשן ה׳ שוס קרתא בקריאה וסי׳ לבנה ועתר. עי׳ן רמון ועתר. ולאשר בכור עשן׳ ותכן ועשן. ואת עשן ואת מגרשיה דסיפרא:

רשי

ויהוצדק הלך בהגלות יי׳ את יהודה וירושלם. ומה שכתוב בספר חגי יהושע בן
יהוצדק הכהן הגדול לא יהוצדק שמש מעולם בכהנה גדולה דהא הוגלה לבבל
בימי יכניה כדכתיב ויהוצדק הלך בהגלות וגו׳ אלא יהושע בנו היה כהן גדול כשעלו
מבבל בבית שני ומה שלא היה עזרא בן שריה הסופר כהן גדול ובן אחיו יהושע
בן יהוצדק כיהן זהו הטעם לפי כי יהושע עלה עם זרובבל כמה ימים ושנים
קודם שעלה עזרא: ובני שמואל הבכור ושני ואביה. ושני זה יואל פירו׳ והשני
אביה כלומר שני לראשון הוא היה אביה ושני לאביה הוא היה יואל שלא נכתב
ודוגמ׳ כי אם הסוס אסור וחמור אסור כמו והחמור וכן הפר שני דגדעון וכן
הראשון: ואלה אשר העמיד דוד וגו׳. כהשיבוהו מבית עובד אדום כדכתיב
לקמן ויעזב שם לפני ארון ברית יי׳ לאסף ולאחיו לשרת לפני ארון ברית יי׳ וגו׳
וכתיב ועובד אדום בן ידותון וחוסה לשוערים וגו׳ לפני משכן יי׳ אשר בגבעון ושלמה
העמידן בבית המקדש בירושלם: ויעמדו כמשפטם על עבודתם. כמשפטו
אשר העמידן דוד: ואחיו אסף העומד על ימינו. של הימן ובניו: ובני מררי אחיהם
על השמאל׳ רוצה לומר כלומר אחריהם גבדוריר על השמאל של הימן ובניו
שהימן ובניו באמצע: ואחיהם הלוים נתונים לכל עבודת משכן בית האלהים.
לשוערים ולהפשיט כדכתיב לקמן והלוים מפשיטין: ואלה בני אהרן. המקטירין
על מזבח העולה ועל מזבח הקטורת: צדוק בנו אחימעץ בנו. לא חשיב כי אם
אותם שהיו עד שלמה: ואלה מושבותם לטירותם בגבולם וגו׳ עד כי להם היה
הגורל. ללוים ולכהנים מנחלתם כל ישר׳ הפילו גורלות על ארץ ישראל וכמה מארץ
ישרא׳ יבא להם ולכהני׳ וללוי׳ ויבא ליהודה הגורל מתחילה וזהו כי להם היה הגורל
בראשונה לתן להם אותן עיירות שכתוב כאן: נתנו לכלב. כי משה נתן לו:
וממטה בנימן את גבע׳ כי הגורל נפל לבנימן לתת אלו העיירות: ולבני
קהת הנותרים. כי הכהנים יבאו מקהת וכבר אמרו מה שנתנו לכהנים בני
קהת ולבני קהת הנותרים ממשפחת המטה של לוי: ממחצית מטה חצי
מנשה בגורל ערים עשר. ולחצי שבט המנשי נפל הגורל לתן לבני קהת הלוים
ערים עשר: ויתנו

אתהם ה̇ בקריאה וסי̇ וישכם לבן בבקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך ׃ והזהרת אתהם את החקים ואת התורות ׃ וישמע יי̇ בקול ישראל ויתן את הכנעני ׃ ככקרת רעה עדרו ׃
ויתנו בגורל כמטה יהודה דסיפרא ׃ ואת בלעם ג̇ דסמיכי בקריאה וסימ̇ ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב ׃ ואת בלעם בן בעור הקוסם ׃ ואת בלעם ואת מגרשיה ׃ ופואה
חד מן ד̇ זוגין מן כ̇ב קדמ̇ לא מפיק א̇ ותנינא מפיק וסימ̇ תומים ׃ וימלאו ימיה ללדת והנה תומים ׃ תאומים ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה ׃ ופוה ובני יששכר תולע ופוה

ויתנו בגורל ממטה בני יהודה וממטה בני
שמעון וממטה בני בנימן את הערים האלה אשר
יקראו אתהם בשמות ׃ וממשפחות
בני קהת ויהי ערי גבולם ממטה אפרים ׃ ויתנו
להם את ערי המקלט את שכם ואת מגרשיה בהר
אפרים ואת גזר ואת מגרשיה ׃ ואת יקמעם
ואת מגרשיה ואת בית חורון ואת מגרשיה ׃ ואת
אילון ואת מגרשיה ואת גת רמון ואת מגרשיה ׃
וממחצית מטה מנשה את ענר ואת מגרשיה ואת
בלעם ואת מגרשיה למשפחת לבני קהת ה
הנותרים ׃ לבני גרשום ממשפחת
חצי מטה מנשה את גולן בבשן ואת מגרשיה
ואת עשתרות ואת מגרשיה ׃ וממטה יששכר
את קדש ואת מגרשיה את דברת ואת מגרשיה ׃
ואת ראמות ואת מגרשיה ואת ענם ואת
מגרשיה ׃ וממטה אשר את משל
ואת מגרשיה ואת עבדון ואת מגרשיה ׃ ואת
חוקק ואת מגרשיה ואת רחב ואת מגרשיה ׃
וממטה נפתלי את קדש בגליל ואת מגרשיה
ואת חמון ואת מגרשיה ואת קריתים ואת
מגרשיה ׃ לבני מררי הנותרים
ממטה זבלון את רמונו ואת מגרשיה את תבור
ואת מגרשיה ׃ ומעבר לירדן ירחו למזרח הירדן
ממטה ראובן את בצר במדבר ואת מגרשיה ואת
יהצה ואת מגרשיה ׃ ואת קדמות ואת מגרשיה
ואת מיפעת ואת מגרשיה ׃ וממטה גד את
ראמות בגלעד ואת מגרשיה ואת מחנים ואת
מגרשיה ׃ ואת חשבון ואת מגרשיה ואת יעזיר
ז ואת מגרשיה ׃ ולבני יששכר
תולע ופואה ישיב ושמרון ארבעה ׃ ובני תולע
עזי ורפיה ויריאל ויחמי ויבשם ושמואל ראשים

לבית אבותם לתולע גבורי חיל לתלדותם מספרם
בימי דויד עשרים ושנים אלף ושש מאות ׃
ובני עזי יזרחיה ובני יזרחיה מיכאל
ועבדיה ויואל ישיה חמשה ראשים כלם ׃ ועליהם
לתלדותם לבית אבותם גדודי צבא מלחמה
שלשים וששה אלף כי הרבו נשים ובנים ׃ ואחיהם
לכל משפחות יששכר גבורי חילים שמונים ושבעה
אלף התיחשם לכל ׃ בנימן בלע
ובכר וידיעאל שלשה ׃ ובני בלע אצבון ועזי
ועזיאל וירימות ועירי חמשה ראשי בית אבות
גבורי חילים והתיחשם עשרים ושנים אלף ו
ושלשים וארבעה ׃ ובני בכר זמירה
ויועש ואליעזר ואליועיני ועמרי וירמות ואביה
וענתות ועלמת כל אלה בני בכר ׃ והתיחשם
לתלדותם ראשי בית אבותם גבורי חיל עשרים
אלף ומאתים ׃ ובני ידיעאל בלהן
ובני בלהן יעיש ובנימן ואהוד וכנענה וזיתן
ותרשיש ואחישחר ׃ כל אלה בני ידיעאל
לראשי האבות גבורי חילים שבעה עשר אלף
ומאתים יצאי צבא למלחמה ׃ ושפם וחפם בני
עיר חשם בני אחר ׃ בני נפתלי יחציאל וגוני ויצר
ושלום בני בלהה ׃ בני מנשה
אשריאל אשר ילדה פילגשו הארמיה ילדה את
מכיר אבי גלעד ׃ ומכיר לקח אשה לחפים
ולשפים ושם אחתו מעכה ושם השני צלפחד
ותהינה לצלפחד בנות ׃ ותלד מעכה אשת מכיר
בן ותקרא שמו פרש ושם אחיו שרש ובניו אולם
ורקם ׃ ובני אולם בדן אלה בני גלעד בן מכיר
בן מנשה ׃ ואחתו המלכת ילדה את אישהוד
ואת אביעזר ואת מחלה ׃ ויהיו בני שמידע
אחין ושכם ולקחי ואניעם ׃

דבראשית ׃ ופואה ולבני יששכר תולע ופואה דד̇ה ׃ ותזרני חיל למלחמה דשמואל ׃ ותאזרני חיל למלחמה דתהלות ׃ להשות גלים נצים להשאות גל̇ים דישעיה ׃
וחלופי̇ ד̇ זוגין מן כ̇ב קדמאה מפיק א̇ ותנינא לא מפיק א̇ וסימ̇ משאל ובמטה אשר דיהושע ׃ משל ובמטה אשר דד̇ה ׃ וקראהו ויאמר לא ירד בני עמכם כי אחיו מת ׃
וקרהו ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסן ׃ הבארתי צלק העמוני נחרי דשמואל ׃ הברותי דד̇ה ׃ וירפאו את שבר בת עמי על נקלה קדמאה ׃ וירפו את שבר

רשי

ויתנו בגורל ממטה בני יהודה וממטה בני שמעון ׃ אף על פי שלא הזכיר שמעון בתחילתן הוא נתן חלקו מתוך שנתן לו יהודה וגם יהודה אינו נזכר למעלה בעיקר הנתינה וכל מה שמזכיר למעלה ויתנו להם את חברון עד וממטה בנימן הכל נתנו בני יהודה ובני שמעון ולפי שלא הזכירו למעלה מזכירו עתה כאן ׃ אשר יקראו אתהם בשמות ׃ כלומר אשר קראנו אותם בשמות למעלה לפי שהיה בנימין חבר עמהם לבני אהרן מזכירו אע̇פ שהזכירו כבר ׃ וממשפחות בני קהת ויהי ערי וגו̇ ׃ אע̇פ שנתנו להם חצי שבט מנשה נתנו להם גם אפרים על פי הגורל ׃ וממחצית מטה מנשה ׃ חד חצי מנשה שבעבר הירדן שבארץ ישראל ׃ למשפחת לבני קהת הנותרים ׃ הם הלוים ופתרו̇ הכל נתנו אפרים ומנשה לאותו הנותר שאות̇ למעלה ולבני קהת הנותרים ממשפחת המטה ׃ לבני גרשום ממשפחת חצי מטה מנשה ׃ אע̇פ שנתנו לבני קהת על פי הגורל כפל גם להם הגורל לתת כמו כן לגרשם ׃ לבני מררי הנותרים ממטה זבולן ׃ כלומר שלא הגיע להם אותם שתים עשרה עירות שנתנו להם ראובן וגד וזבולן וזהו הנותרים ׃ ממטה זבולן מחלק זבולן נתנו לבני מררי הנותרים ׃ ולבני יששכר תולע ופואה ישוב ושמרון ׃ בחומש כתיב ויוב יוב הוא שמו ולפי שנתיישבו ללמוד תורה דכתיב מבני יששכר יודעי בינה לעתים לכך זכה ונקרא ישוב ׃ ובני תולע ׃ מספרם בימי דוד עשרים ושנים אלף

ושש מאות כל אלה בני תולע לבד מבני עזי ׃ ובני עזי וגו̇ שלשים וששה אלף כי הרבו נשים ובנים ׃ וכל אלה היו לבד מאותן עשרים ושנים אלף ושש מאות של בני תולע ׃ ואחיהם לכל משפחות ׃ בין בני תולע בין בני עזי בין כל גבורי החיילים של דוד שמונה ושבעים אלף ׃ התיחשם לכל ׃ פתרו̇ לכל היחס שלהם ׃ בנימן בלע ובכר וידיעאל ׃ זה שקורא בספר הישר אשבל ׃ ושפים וחפים בני עיר חשים בני אחר ׃ עזרא שכתב ספר היחס הזה לא היה יודע אם היו מבני בנימן אם לאו לפיכ̇ כתבם לבדם וגם משום דכתיב ומכיר לקח אשה לחפים משפק̇ ליה ׃ בני נפתלי יחציאל וגו̇ ׃ ומה שלא כתיחס יותר זהו הטעם כמפורש בשילהי מגילת ירושלמי ג̇ ספרים מצא עזרא וכל אחד ואחד מן היחס ומה שמצא כת̇ ומה שלא מצא לא כתב ומן בני נפתלי לא מצא יותר וזה הטעם שכל היחס הזה מיוחס בדילוג̇ כי דילג מספר זה אל ספר זה וחיברם ומה שלא היה יכול לכתוב בספר זה כת̇ בספר עזרא ותדע כי כאמר בסמוך וכל ישראל התיחשו והנם כתובי̇ על ספר מלכי ישראל ויהודה הגלו לבבל פתרו̇ אם רצונך לידע יחס עשרת שבטי̇ לך לחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי כי ספר דברי הימים שלהם גלה עמהם אבל יהודה מצאתי ספרן בבבל ומה שמצאתי כתבתי ׃ בני מנשה אשריאל אשר ילדה ׃ פירוש אשר ילדה לו אשתו דוגמ̇ אשר ילדה אות̇ ללוי במצרים אבל פלגשו הארמיה ילדה את מכיר ׃ ובני

בת עמי תנינא׳ וס״ם ב׳ לשון ארמי קרא משאל לנחרי אס״א׳ אחיחור ל׳ כתיב א׳ ונעמן ואחיה · וחד את הוד ואינון חד מן ט״ו זוגין בקריאה מן ב״ב חד קרי א׳ וחד קרי ה׳ וס״מ
אחיחוד ונעמן ואחיה וגרא הוא · אחיהוד למטה בני אפרים נשיא · בחצן כה אמר אדני י״י הנה אשא אל גוים ידי · הצן ובאו עליך הצן רכב וגלגל · חמותי חציו שרפתי
במו אש ועל חצינו · והמותי את אימתי אשלח לפניך והמותי · ונחה עליו רוח י״י · ונחה ביום ההוא ישא עליכם משל · חורי ובשו עבדי פשתים · הורי ברכות אביך גברו על

ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה
בנו ותחת בנו: וזבד בנו ושותלח בנו ועזר ואלעד
והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כי ירדו לקחת
את מקניהם: ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים
ויבאו אחיו לנחמו: ויבא אל אשתו ותהר ותלד
בן ויקרא את שמו בריעה כי ברעה היתה בביתו:
ובתו שארה ותבן את בית חורון התחתון ואת
העליון ואת אזן שארה: ורפח בנו ורשף ותלח
בנו ותחן בנו: לעדן בנו עמיהוד בנו אלישמע
בנו: נון בנו יהושע בנו: ואחזתם ומשבותם בית
אל ובנתיה ולמזרח נערן ולמערב גזר ובנתיה
ושכם ובנתיה עד עזה ובנתיה: ועל ידי בני
מנשה בית שאן ובנתיה תענך ובנתיה מגדו
ובנותיה דור ובנותיה באלה ישבו בני יוסף בן
ישראל: בני אשר ימנה
וישוה וישוי ובריעה ושרח אחותם: ובני בריעה
חבר ומלכיאל הוא אבי ברזות: וחבר הוליד את
יפלט ואת שומר ואת חותם ואת שועא אחותם:
ובני יפלט פסך ובמהל ועשות אלה בני יפלט:
ובני שמר אחי ורוהגה יחבה וארם: ובן הלם אחיו
צופח וימנע ושלש ועמל: בני צופח סוח וחרנפר
ושועל וברי וימרה: בצר והוד ושמא ושלשה
ויתרן ובארא: ובני יתר יפנה ופספה וארא: ובני
עלא ארח וחניאל ורציא: כל אלה בני אשר
ראשי בית האבות ברורים גבורי חילים ראשי
הנשיאים והתיחשם בצבא במלחמה מספרם
אנשים עשרים וששה אלף:
ח ובנימן הוליד את בלע בכרו אשבל השני ואחרח
השלישי: נוחה הרביעי ורפא החמישי: ויהיו
בנים לבלע אדר וגרא ואביהוד: ואבישוע ונעמן
ואחוח: וגרא ושפופן וחורם: ואלה בני אחוד
אלה הם ראשי אבות ליושבי גבע ויגלום אל מנחת:
ונעמן ואחיה וגרא הוא הגלם והוליד את עזא
ואת אחיחד: ושחרים הוליד בשדה מואב מן

שלחו אתם חושים ואת בערא נשיו: ויולד מן
חדש אשתו את יובב ואת צביא ואת מישא ואת
מלכם: ואת יעוץ ואת שכיה ואת מרמה אלה
בניו ראשי אבות: ומחשים הוליד את אביטוב
ואת אלפעל: ובני אלפעל עבר ומשעם ושמד כב
הוא בנה את אונו ואת לד ובנתיה: ובריעה ושמע
המה ראשי האבות ליושבי אילון המה הבריחו
את יושבי גת: ואחיו ששק וירמות: וזבדיה וערד
ועדר: ומיכאל וישפה ויוחא בני בריעה:
וזבדיה ומשלם וחזקי וחבר: וישמרי ויזליאה
ויובב בני אלפעל: ויקים וזכרי וזבדי: ואליעני
וצלתי ואליאל: ועדיה ובראיה ושמרת בני שמעי:
וישפן ועבר ואליאל: ועבדון וזכרי וחנן:
וחנניה ועילם וענתתיה: ויפדיה ופניאל בני
ששק: ושמשרי ושחריה ועתליה: ויערשיה
ואליה וזכרי בני ירחם: אלה ראשי אבות
לתלדותם ראשים אלה ישבו בירושלם: ובגבעון
ישבו אבי גבעון ושם אשתו מעכה: ובנו הבכור
עבדון וצור וקיש ובעל ונדב: וגדור ואחיו וזכר:
ומקלות הוליד את שמאה ואף המה נגד אחיהם
ישבו בירושלם עם אחיהם:
ונר הוליד את קיש וקיש הוליד את שאול ושאול
הוליד את יהונתן ואת מלכי שוע ואת אבינדב
ואת אשבעל: ובן יהונתן מריב בעל ומריב בעל
הוליד את מיכה: ובני מיכה פיתון ומלך ותארע
ואחז: ואחז הוליד את יהועדה ויהועדה הוליד
את עלמת ואת עזמות ואת זמרי וזמרי הוליד את
מוצא: ומוצא הוליד את בנעא רפה בנו אלעשה
בנו אצל בנו: ולאצל ששה בנים ואלה שמותם
עזריקם בכרו וישמעאל ושעריה ועבדיה וחנן
כל אלה בני אצל: ובני עשק אחיו אולם בכורו
יעוש השני ואליפלט השלישי: ויהיו בני אולם
אנשים גבורי חיל דרכי קשת ומרבים בנים ובני
בנים מאה וחמשים כל אלה מבני בנימן:

ברכות הורי · חח ויבאו האנשים על הנשים כל נדיב לב · הזה בן אדם הנבא ואמרת דהלילו הה ליום · חרום כי כל איש אשר בו מום לא יקרב · והרום וקוץ הוליד את ענב ·
יחלמון וזה אחרי בן אשפוך רוחי על כל בשר · יהלומון ועתה פתוחיה יחד · חמק פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר · המק

רשי

ובני אפרים שותלח וגו׳ והרגום אנשי גת וגו׳ כי ירדו לקחת את מקניהם · ולא היו בקיאים במוצאי הדרכים ובמוצאי הארץ והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כי הם היו בקיאים בארץ ההיא: ובתו שארה ותבן את בית חורון · שארה בבאתו: ואת אזן שארה · על שמה קראה שם העיר: ורפח בנו · של בריעה: ורשף ותלח בנים של רפח כמו כן חשיב דורות: ועל ידי בני מנשה בית שאן · פתרו׳ כמוך לבני מנשה כמו אים על ידו לרגליהם: הוא אבי ברזית · שר אותה העיר ובב״ר רבי לוי ורבי סימון רבי לוי אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות לכהני׳ שנמשחו בשמן זית רבי סימון אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות למלכים שנמשחו בשמן המשחה ולפי שהיה להם שמן הרבה היו מושחין בו לכך היו נאות דהא באשר כתי׳ וטובל בשמן רגלו ואמר רבי חנינא חמין ושמן ששכתני אמי את זירוכי לנערותי: ובנימן הוליד את בלע בכורו: כבר יחסו לעיל ולפי שרצה ליחס עד שאול המלך מתחיל ליחס מבנימן ושמות אחרים קוראם כאן וכל היחס למפרע והרוצה לדקדק רוב ערי הלוים ומגרשיהם האמורים כאן למפרע הן ביהושע כי עזרא ספרים מצא: ויגלום אל מנחת · מי הגלם ומפרש אחריו בפסוק ונעמן ואחיה וגרא הוא הגלם: מנחת · שם מדינה היא כדכתיב הרואה חצי המנחות וכתיב וחצי המנחתי: ושחרים הוליד · הוא היה אחד מן הגולים ולאחר ששלחו אותו מן הגלות הוליד את אלה: חושים ואת בערא נשיו · כך היו שמותיו של נשיו: ומחושים הוליד · זאת חשים אשתו שהזכירה למעלה ולפי שהפסיק בחדש אשתו: ואחיו ששק · כל אלה בני אלפעל · ע״א ועיקר מן אחיו וששק עד ויוחא כל אלה בני בריעה ומזבדיה עד יובב כל אלה בני אלפעל ומן ויקים עד ושמרת כל אלה בני שמעי: ובגבעון ישבו אבי גבעון · פרשה זו עד כל אלה בני אצל כתוב׳ שני פעמים בספר זה וכן פרשת היושבים הראשונים אשר באחוזתם בעריהם ופרש׳ ומן הכהנים ידעיה בן יהוידע כמו כן בספר עזרא דכתיב ואלה שרי המדינה וזהו שמפרש בסוף מגלה ירושלמי ג׳ ספרים מצא עזרא ספר מעונים ספר זאטוטי ספר היאי׳ ובטלו דברי האחד וקיימו דברי השני׳ וכן מצאו הרב׳ ספרי ייחוסין כשמצאו ג׳ או ה׳ בטלו המועט וקיימו המרובים וכשמצאו זוגות כמו ובגבעון ישבו אבי גבעון הוצרך לכתוב שני פעמים שאין סדר ייחוסן שוה וכן היושבי׳ הראשונים מצא זוגות וחלוקים זה על זה כתבוהו שני פעמי׳ בכאן ובספרו ולמה לא כתב שתיהן כאן אות׳ שבעזר׳ ואלה ראשי המדינה וגו׳ ולפי שייחס לשם עד ואלה הכהנים והלוים ומיחס עד ידעיה שהיה לאחר עזרא ומה ענין לפרש ולייחס בכאן בדברי הימי׳ דורות יחד ולאחר עזר׳ כי אם אות׳ שהיו בבית ראשון ובפרשה האחרת של ובגבעון ישבו וגו׳ ועוד אמרו חכמים בספר ולאצל ששה בנים תליסר אלפי גמלי טעיני מדרשות: וכל

וזאת תהיה המגפה אשר יגוף׳ לחלם והעטרות תהיה לחלם ולטוביה ולידעיה׳ להלם וכן אחיו צופח׳ כחולל והוא מחולל מפשעינו כדכא׳ כהולל לשחוק אמרתי מהולל׳ נחה ועתה לך נחה את העם׳ נחה בן אדם נהה על המון מצרים׳ פרחח על ימין פרחח יקמו׳ פרחה וזה מעשה המנורה מקשה זהב׳ יחדו אלה בני אביחיל׳ יהדי ובני יהדי רגם ויותם׳ חרות על הלוחות׳ הרות כה אמר י״י על שלשה פשעי עמון׃ יעיאל ד׳ כת׳ יעואל וקרי׳ יעיאל וסימ׳ ובגבעון ישבו אבי גבעון׳ עזיא העשהרתי

ט וכל־ישראל התיחשו והנם כתובים על־
ספר מלכי ישראל ויהודה הגלו לבבל במעלם׃
והיושבים הראשנים אשר באחזתם
בעריהם ישראל הכהנים הלוים והנתינים׃
ובירושלם ישבו מן־בני יהודה ומן־בני בנימן
ומן־בני אפרים ומנשה׃ עותי בן־עמיהוד בן־
עמרי בן־אמרי בן־בנימן בני־פרץ בן־יהודה׃
ומן־השילני עשיה הבכור ובניו׃ ומן־בני־זרח
יעואל ואחיהם שש־מאות ותשעים׃ ומן־בני
בנימן סלוא בן־משלם בן־הודויה בן־הסנאה׃
ויבניה בן־ירחם ואלה בן־עזי בן־מכרי ומשלם
בן־שפטיה בן־רעואל בן־יבניה׃ ואחיהם
לתלדותם תשע מאות וחמשים וששה כל־אלה
אנשים ראשי אבות לבית אבתיהם׃
ומן־הכהנים ידעיה ויהויריב ויכין׃
ועזריה בן־חלקיה בן־משלם בן־צדוק בן־מריות
בן־אחיטוב נגד בית האלהים׃ ועדיה
בן־ירחם בן־פשחור בן־מלכיה ומעשי בן־עדיאל
בן־יחזרה בן־משלם בן־משלמית בן־אמר׃
ואחיהם ראשים לבית אבותם אלף ושבע מאות
וששים גבורי חיל מלאכת עבודת בית־האלהים׃
ומן־הלוים שמעיה בן־חשוב בן־עזריקם בן־
חשביה מן־בני מררי׃ ובקבקר חרש וגלל ומתניה
בן־מיכא בן־זכרי בן־אסף׃ ועבדיה בן־שמעיה
בן־גלל בן־ידותון וברכיה בן־אסא בן־אלקנה
היושב בחצרי נטופתי׃ והשערים שלום ועקוב
וטלמון ואחימן ואחיהם שלום הראש׃ ועד־הנה
בשער המלך מזרחה המה השערים למחנות בני
לוי׃ ושלום בן־קורא בן־אביסף בן־קרח ואחיו
לבית־אביו הקרחים על מלאכת העבדה שמרי
הספים לאהל ואבתיהם על־מחנה יהוה שמרי
המבוא׃ ופינחס בן־אלעזר נגיד היה עליהם
לפנים יהוה עמו׃ זכריה בן משלמיה שער פתח
לאהל מועד׃ כלם הברורים לשערים בספים
מאתים ושנים עשר המה בחצריהם התיחשם
המה יסד דויד ושמואל הראה באמונתם׃ והם
ובניהם על־השערים לבית־יהוה לבית האהל
למשמרות׃ לארבע רוחות יהיו השערים מזרח
ימה צפונה ונגבה׃ ואחיהם בחצריהם לבוא
לשבעת הימים מעת אל־עת עם־אלה׃ כי באמונה
המה ארבעת גברי השערים הם הלוים והיו על־
הלשכות ועל־האצרות בית האלהים׃ וסביבות
בית־האלהים ילינו כי־עליהם משמרת והם על־
המפתח ולבקר לבקר׃ ומהם על־כלי העבדה כי
במספר יביאום ובמספר יוציאום׃ ומהם ממנים
על־הכלים ועל כל־כלי הקדש ועל־הסלת והיין
והשמן והלבונה והבשמים׃ ומן־בני הכהנים רקחי
המרקחת לבשמים׃ ומתתיה מן הלוים הוא
הבכור לשלם הקרחי באמונה על מעשה החבתים׃
ומן־בני הקהתי מן־אחיהם על־לחם המערכת
להכין שבת שבת׃ ואלה המשררים ראשי אבות
ללוים בלשכת פטירים כי־יומם ולילה עליהם
במלאכה׃ אלה ראשי האבות ללוים לתלדותם
ראשים אלה ישבו בירושלם׃ ובגבעון
ישבו אבי־גבעון יעואל ושם אשתו מעכה׃
ובנו הבכור עבדון וצור וקיש ובעל ונר ונדב׃
וגדור ואחיו וזכריה ומקלות׃ ומקלות הוליד את־
שמאם ואף־הם נגד אחיהם ישבו בירושלם עם־
אחיהם׃
ונר הוליד את־קיש וקיש הוליד
את־שאול ושאול הוליד את־יהונתן ואת־מלכי־
שוע ואת־אבינדב ואת־אשבעל׃ ובן־יהונתן
מריב בעל ומרי בעל הוליד את־מיכה׃ ובני
מיכה פיתון ומלך ותחרע׃ ואחז הוליד את־יערה
ויערה הוליד את־עלמת ואת־עזמות ואת־זמרי
וזמרי הוליד את־מוצא׃ ומוצא הוליד את־בנעא
ורפיה בנו אלעשה בנו אצל בנו׃ ולאצל ששה
בנים ואלה שמותם עזריקם בכרו וישמעאל
ושעריה ועבדיה וחנן אלה בני אצל׃
• ופלשתים נלחמו
בישראל וינס איש־ישראל מפני פלשתים
ויפלו חללים בהר גלבע׃ וידבקו פלשתים אחרי
שאול ואחרי בניו ויכו פלשתים את־יונתן ואת־
אבינדב ואת־מלכי־שוע בני שאול׃

שמע׳ ומבני אלצפן שמרי׳ ויה לעזיהו חיל׃ ותחרע קדמ׳ ותארע תנינא ותחרע׳ ואפ״ס ועשה אח מאחת מאלה׃ יונתן ז׳ בקריאה וסי׳ עודנו מדבר והנה יונתן בן אביתר׃ ויען יונתן ויאמר לאדניהו אבל אדננו׳ ובני יונתן פלת׳ ובני ידע אחי שמי׳ בני השם הגזוני׳ וידבקו פלשתים דדה׳ ויבאו אל גדליה המצפתה׳ ומן רישא דשמואל עד ויהי ככלתו לדבר אל שאול ונפש דכו׳ יונתן כמ״ב יהונתן וסימ׳ לכה ונעברה אל מצב הערלים׳ ויאמר יונהן הנה אנחנו׳ ומן ויהי ככלותו עד סופא דספ׳ דכו׳ כב״א יונהן וסמ׳ וידבר שאול אל יונתן בנו׳ וכל עזרא דכו׳ יונתן כב״א יהונתן וסימ׳ לבלגה שמוע לשמעיה׃

רשי

וכל ישראל התיחשו׃ אמרתי לך קצת מן יחוסן מה שמצאתי אבל עיקר ייחוסם על ספר מלכי ישראל ויהודה שהגלו לבבל במעלם ועמהם הייתי אני עזרא ׃ ויחוסם מצאתי כתוב וכתבתיו׃ ועוד הנה בשער המלך מזרחה׃ פתרון עד מהלאה עד שער ששמו שער המלך המזרחה׃ המה השוערי׳ שלום ואחיו ממחנות בני לוי׃ שומרי הספים לאהל׳ שלום בן קורא ואחיו לבית אביו הקרחים שמרי הספים של אהל מועד שלא היו מניחים שום אדם לבא אל אהל מועד כי אם הכהני׳ בעבודתן׃ ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים יי׳ עמו׳ שנתבא לפני ורבותינו אמרו הוא פנחס הכהן ועל שלא התיר ליפתח נדרו נסתלק שכינה ממנו׃ המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם׳ בקיומם׃ לשבעת הימים׳ לסוף שבעת הימים׃ מעת׳ לעת משבוע לשבוע כל משמרת בשבתה׃ והם על המפתח׳ על מפתח העזרה׃ ולבקר לבקר׳ לפתוח׃ ומהם על כלי׳ כלי שרת במספר יוציאום ובמספר יביאום׃ ואלה המשוררים וגו׳ פטורי׳ מכל דבר המלאכה כי אם לשורר שירה׃ אשבעל׳ הוא אישבושת ולכך כינהו בשת לפי שבעל לשון אדנות הוא וכינהו בשת לשון גנאי׃ מריב בעל׳ זה מפיבשת אמר רבי יצחק בר שמואל מכרבוכא מטעה שעבדו ישראל את הבעל נקרא הבעל בשם בושת דכתיב לקטר לבשת ולקטר לבעל כי הבעל הוא בשת וגדעון נקרא ירובעל על שם ירב לו בעל ונקרא ירובשת דכתיב על אבימלך מי הכה אבימלך בן ירובשת וגו׳ בספר שמואל ונקרא ירובשת וירובעל כי בעל ובשת אחד הוא׃ ופלשתים נלחמו בישראל׳ אינו מספר כי אם מפלתו של שאול וכאשר בא לספר מעשה דוד אינו מקצר זילותו אלא גבורתו וגדולתו כי הספר שלו ושל מלכי יהודה׃ וימצאהו

וגדול ח׳ בקריאה וסימ׳ ותבוא אביגיל אל נבל׳ ויאמר המלך אל עבדיו. מאין כמוך יי׳ גדול אתה תנינא דפסוק׳ קטן וגדול שם הוא ועבד׳ וילך דוד הלוך וגדול׳ וחברו
דסיפ׳. כי האיש מרדכי הולך וגדול׳ כי מרדכי היהודי משנה למלך:

ותכבד המלחמה על־שאול וימצאהו המורים
בקשת ויחל מן־היורים: ויאמר שאול אל־נשא
כליו שלף חרבך ודקרני בה פן־יבאו הערלים
האלה והתעללו־בי ולא אבה נשא כליו כי ירא
מאד ויקח שאול את־החרב ויפל עליה: וירא נשא־
כליו כי־מת שאול ויפל גם־הוא על־החרב וימת:
וימת שאול ושלשת בניו וכל־ביתו יחדו מתו:
ויראו כל־איש ישראל אשר־בעמק כי נסו וכי־
מתו שאול ובניו ויעזבו עריהם וינסו ויבאו
פלשתים וישבו בהם:
ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את־החללים
וימצאו את־שאול ואת־בניו נפלים בהר גלבע:
ויפשיטהו וישאו את־ראשו ואת־כליו וישלחו
בארץ־פלשתים סביב לבשר את־עצביהם ואת־
העם: וישימו את־כליו בית אלהיהם ואת־גלגלתו
תקעו בית דגון: וישמעו כל
יבש גלעד את כל־אשר־עשו פלשתים לשאול:
ויקומו כל־איש חיל וישאו את־גופת שאול ואת
גופת בניו ויביאום יבישה ויקברו את־עצמותיהם
תחת האלה ביבש ויצומו שבעת ימים: וימת
שאול במעלו אשר־מעל ביהוה על־דבר יהוה
אשר לא־שמר וגם־לשאול באוב לדרוש: ולא־
דרש ביהוה וימיתהו ויסב את־המלוכה לדויד בן־
יא ישי: ויקבצו כל־ישראל
אל־דויד חברונה לאמר הנה עצמך ובשרך
אנחנו: גם־תמול גם־שלשום גם בהיות שאול מלך
אתה המוציא והמביא את־ישראל ויאמר יהוה
אלהיך לך אתה תרעה את־עמי את־ישראל ואתה
תהיה נגיד על עמי ישראל: ויבאו כל־זקני ישראל
אל־המלך חברונה ויכרת להם דויד ברית בחברון
לפני יהוה וימשחו את־דויד למלך על־ישראל
כדבר יהוה ביד־שמואל:
וילך דויד וכל־ישראל ירושלם היא יבוס ושם
היבוסי ישבי הארץ: ויאמרו ישבי יבוס לדויד לא
תבוא הנה וילכד דויד את־מצדת ציון היא עיר
דויד: ויאמר דויד כל־מכה יבוסי בראשונה יהיה
לראש ולשר ויעל בראשונה יואב בן־צרויה ויהי
לראש: וישב דויד במצד על־כן קראו־לו עיר
דויד: ויבן העיר מסביב מן־המלוא ועד־הסביב
ויואב יחיה את־שאר העיר: וילך דויד הלוך
וגדול ויהוה צבאות עמו:
ואלה ראשי הגבורים
אשר לדויד המתחזקים עמו במלכותו עם־כל־
ישראל להמליכו כדבר יהוה על־ישראל:
ואלה מספר הגבורים אשר
לדויד ישבעם בן־חכמוני ראש השלושים הוא־
עורר את־חניתו על־שלש־מאות חלל בפעם אחת
: ואחריו אלעזר בן־דודו האחוחי הוא בשלושה
הגברים: הוא־היה עם־דויד בפס דמים והפלשתים
נאספו־שם למלחמה ותהי חלקת השדה מלאה
שעורים והעם נסו מפני פלשתים: ויתיצבו
בתוך־החלקה ויצילוה ויכו את־פלשתים ויושע
יהוה תשועה גדולה: וירדו שלושה מן־
השלושים ראש על־הצר אל־דויד אל־מערת
עדלם ומחנה פלשתים חנה בעמק רפאים: ודויד
אז במצודה ונציב פלשתים אז בבית לחם:

רשי

וימצאוהו המורים בקשת. בוא וראה כי אין חכמה ואין תבונה לנגד יי׳ וגו׳ כי נגד
יי׳ דרכי איש בנימן היו שכאיהם נופלים לפניהם בקשת כי הם בקיאים בקשת
כדכתי׳ אטר יד ימינו וגו׳ בשופטים וכן ביהונתן כדה אורה לשלח לי למטר בשמוא׳
וכתיב למטה בבנימן נשקי קשת מימינים וגו׳ וכן באשא בספר זה ומבנימן נשאי
מגן ודורכי קשת וגו׳ אבל כשיי׳ סר מעל שאול נפל ביד רומה קשת בדבר שהוא
אומנותו: ויחל מן היורים. כמו ותתחלחל המלכה: ויביאום יבשה. ליבש גלעד:
ויצומו שבעת ימים. ולמה נתאבלו ולמה מסרו עצמם בסכנה לקחת גופות שאול
ובניו מהר גלבע יותר משאר ישראל לפי שעשה להם שאול טובה שהצילם כשעלה
נחש העמוני עליהם וכנגד אותם שבעת ימים שנתנו להם זמן אם יבא להם מושיע
והיו בוכים ומתענים אולי יבא להם מושיע ובא שאול והושיעם כנגדן נתענו עתה
גם הם שבעת ימים וגם מפני אבילות שנהגו שבעת ימים כי גם קרוביהם היו
כשהרגו ישראל את יושבי גבעה במעשה פלגש הגבעה נתנו אנשי יבש בנותיהם
לבנימן כשאחטפום מן המחולות: וימת שאול במעלו אשר מעל. שתי מעילות מעל
בשאלת אוב אחת ששאל אחרי שמואל ואחת שרדם באגג׳ דשמואל שכינו אמם
מעילות מעל: על דבר יי׳ אשר לא שמר. מה שצוהו שמואל כדכתיב שבעת תוחל
ועל אשר מעל במלחמת עמלק: אתה תרעה את עמי. על זה אמר דוד יי׳ רועי לא
אחסר אתה אומר לי אתה תרעה מה אני יכול לרעות אין הדבר תלוי בי אלא יי׳
רועי לא אחסר וגם אני לא אחסר לכם ודוגמ׳ בשמואל אז נשבעו אנשי דוד לו
לאמר לא תצא עוד אתנו במלחמה ולא תכבה את נר ישראל אמר להם דוד כי אתה
נרי יי׳ ויי׳ יגיה חשכי: ויכרות להם דוד ברית. כאותו ברית שכרת יהוידע דכתיב
ויכרות יהוידע את הברית בין יי׳ ובין המלך ובין העם להיות לעם ליי׳ פתרו׳
להיות ליי׳ עבדים וגם בין המלך ובין העם להיות לו לעבדים כמשפט המלך וגם
המלך לעשות כחוק לעבדיו ללחום מלחמותם: לפני יי׳. והלא לא היה המשכן
בחברון אלא מהו לפני יי׳ כל מקום שעושין תנאי או כורתין ברית המקום שם הוא
דוגמ׳ ביפתח לפני יי׳ במצפה ודוגמ׳ ומעלה מעל ביי׳ וכיחש בעמיתו כמשפו׳ בתורת
כהנים: וילך דוד וגו׳. הלך מיד למלחמה כשהמליכוהו כל ישראל שלא יאמרו
ישראל כל המלחמות שעשה דוד בימי שאול כוחו מזלו של שאול היה ועתה דואג
להלחם לכך הלך מיד למלחמה: ויאמרו יושבי יבוס לדוד לא תבא הנה. אינו
מפרש כאן למה ובשמואל מפרש ויאמר לדוד לא תבא הנה כי אם הסירך העורים
והפסחים ראו שלא יוכלו לעמוד לפני דוד ונתנו עורים ופסחים לפני שער העיר
לאמר לא יבא דוד הנה כי אם ילחם עם העורים הללו כי ידעו כי בזוי הוא למלך
להלחם עם העורים ומתוך כך ישוב ולא ילחם עמהם ודוד אמר בלבו אמת
הוא כי לא נכון והגון לי להלחם עם עורים ועם פסחים אך כל מי שיכה היבוסי
היאך שיגע בצנור וישכם ויסליכם משם את העורים על כן יאמרו עור ופסח לא
יבא אל הבית אל בית דוד שיהא לו גנאי פן יאמרו עם אלו נלחם דוד: ויואב
יחיה את שאר העיר. הוא בנה והחזיק לבנות בדקי החומה דוגמ׳ בעזרא ויחיו
את האבנים מערמות העפר: ראש השלישים. ראש הגבורים כמו ושלישים על
כלו: עורר חניתו. כאשר הוא נלחם במלחמה לא היה חוזר במלחמה עד שיהרוג
בחניתו ג׳ מאות חלל: בן חכמוני. ובשמוא׳ כתיב תחכמוני הוא אביו ויפה כח האב
מכח הבן שכתוב בו על שמונה מאות חלל בפעם אחד: הוא בשלשה הגבורים.
הוא בכלל שלשה הגבורים כי הוא אחד מהם ושלשה אלו גבורים יותר משאר
שלשים ושלשה שנזכר בסמוך וכאן אינו מזכיר כי אם שנים ישבעם ואלעזר
ובשמואל מזכיר אף השלישי דכתיב ואחריו שמא בן אגא הררי: בפס דמים. שם
מקום ובשמואל באפס דמים: והפלשתים נאספו שם למלחמה. שנזדרזו להנקם
מישראל ומאותם גבורים שחרפום כמפורש בשמואל בחרפם בפלשתים: מלאה
שעורים. ורצו פלשתים לקוצרה ולהביאה בהם: וירדו שלשה מן השלשים.
שלשה אלו היו ראש לכל השלשים: ונציב פלשתים אז בבית לחם. שסבר בית
לחם לקחו והעמידו בה נציב שופט זה בתחלת מלכותו שעדיין פלשתי׳ היו מושלים
בם שכך מצינו שלפני בא דוד היו מושלים על ישראל בימי שמשון ושמואל דכתיב
בשמואל התחזקו והיו לאנשים פן תעבדו לעברים וגו׳: מי

אלה עשו שלשת הגבורים ז' מל' בקריאה וסימ' נתן הנביא ושמעי ורעי והגבורים · ואת נתן הנביא ובניהו ואת הגבורים · עלו הסוסים והתהללו · אלה עשו שלשת הגבורים · ואת כל צבא הגבורים · ויקהל דוד את כל · כמגדל דוד צוארך: שמות ג' בקריאה וסימ' שמות ושאוף אתכם · שמות הדורי · אשר שם

ויתאו דויד ויאמר מי ישקני מים מבור בית לחם
אשר בשער: ויבקעו השלשה במחנה פלשתים
וישאבו מים מבור בית לחם אשר בשער וישאו
ויבאו אל דויד ולא אבה דויד לשתותם וינסך
אתם ליהוה: ויאמר חלילה לי מאלהי מעשות זאת
הדם האנשים האלה אשתה בנפשותם כי
בנפשותם הביאום ולא אבה לשתותם אלה עשו
שלשת הגבורים: ואבשי אחי יואב הוא היה ראש
השלושה והוא עורר את חניתו על שלש מאות
חלל ולא שם בשלשה: מן השלושה בשנים
נכבד ויהי להם לשר ועד השלשה לא בא:
בניה בן יהוידע בן איש חיל רב פעלים
מן קבצאל הוא הכה את שני אריאל מואב והוא
ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג: והוא
הכה את האיש המצרי איש מדה חמש באמה
וביד המצרי חנית כמנור ארגים וירד אליו בשבט
ויגזל את החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו:
אלה עשה בניהו בן יהוידע ולו שם בשלושה
הגברים: מן השלושים הנו נכבד הוא ואל
השלושה לא בא וישימהו דויד על משמעתו:
וגבורי החילים עשהאל אחי יואב אלחנן
בן דודו מבית לחם: שמות ההרורי חלץ
הפלוני: עירא בן עקש התקועי אביעזר
הענתותי: סבכי החשתי עילי האחוחי:
מהרי הנטופתי חלד בן בענה הנטופתי:
איתי בן ריבי מגבעת בני בנימן בניה
הפרעתוני: חורי מנחלי געש אביאל
הערבתי: עזמות הבחרומי אליחבא
השעלבני: בני השם הגזוני יונתן בן
שגא ההררי: אחיאם בן שכר ההררי
אליפל בן אור: חפר המכרתי אחיה הפלני:
חצרו הכרמלי נערי בן אזבי:
יואל אחי נתן מבחר בן הגרי: צלק העמוני
נחרי הברתי נשא כלי יואב בן צרויה: עירא
היתרי גרב היתרי: אוריה החתי זבד בן
אחלי: עדינא בן שיזא הראובני ראש
לראובני ועליו שלשים: חנן בן מעכה
ויושפט המתני: עזיא העשתרתי שמע ויעואל בני
חותם הערערי: ידיעאל בן שמרי ויחא
אחיו התיצי: אליאל המחוים ויריבי
ויושויה בני אלנעם ויתמה המואבי:
אליאל ועובד ויעשיאל המצביה: ואלה יב
הבאים אל דויד לציקלג עוד עצור מפני שאול בן
קיש והמה בגבורים עזרי המלחמה: נשקי קשת
מימינים ומשמאלים באבנים ובחצים בקשת
מאחי שאול מבנימן: הראש אחיעזר ויואש בני
השמעה הגבעתי ויזואל ופלט בני עזמות וברכה
ויהוא הענתתי: וישמעיה הגבעוני גבור בשלשים
ועל השלשים וירמיה ויחזיאל ויוחנן ויוזבד
הגדרתי: אלעוזי וירימות ובעליה ושמריהו
ושפטיהו החרופי: אלקנה וישיהו ועזראל ויועזר
וישבעם הקרחים: ויועאלה וזבדיה בני ירחם מן
הגדור: ומן הגדי נבדלו אל דויד למצד
מדברה גברי החיל אנשי צבא למלחמה ערכי צנה
ומגן ופני אריה פניהם וכצבאים על ההרים
למהר: עזר הראש עבדיה השני אליאב
השלישי: משמנה הרביעי ירמיה החמשי: עתי
הששי אליאל השבעי: יוחנן השמיני אלזבד
התשיעי: ירמיהו העשירי מכבני עשתי עשר:

שמות בארץ: עמוני ה' מל' בליש' בקריאה וסימ' לא יבא עמוני ומואבי בקהל · ויעל נחש העמוני · ושל אחריו · צלק העמוני דסיפרא · וטוביה העבד העמוני דוילעגו לנו דעזרא: וירמיה ב' וסי' ואלה ראשי בית · וירמיהו ויחזיאל ויוחנן ויוזבד: למהר ג' בקריאה וסימ' למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו · למהר שלל חש בז · וכצבאים על ההרים למהר · חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים:

רשי

מי ישקני מים מבור בית לחם. זה היה מקומו של דוד דכתיב ודוד בן ישי מבית הלחמי ולפי שהיה דוד תדיר מלומד ורגיל באותו מים נתאוה להם וכלמים וכל אויר שאדם רגיל בהם יפין לו ושאין רגיל בהן ניזוק ודוגמ' בראש יוסיפון מלכה אחת שחלתה על שיצאת חוצה מארץ מולדתה ואמ' הרופאים אין לה רפואה עד שתרחץ ותשתה מימי מקומה וכן עשו לה: ויבקעו השלשה במחנה פלשתים בלשון אשכנז דורך ברכן די שארא: וישאבו. כשהפלשתים עומדים בפני הבור באו ג' גבורי ישראל ובקעו ביניהם ושאבו על כרחם: וינסך אותם ליי'. בר קפרא אומר חג הסוכות היה ונסכן על המזבח: כי בנפשותם הביאום. שמסרו עצמם להריגה על המים: ואבשי אחי יואב הוא היה ראש השלש' לאותם שלשה שבקעו במחנה פלשתים ושאבו המים ומה שאינו מזכיר את יואב עם הגבורים לפי שאין כבודו למנותו עם אלו כי הוא היה שר צבא ראש לכולם: ולו שם בשלשה. אותו השם היה לו שגבורתו היתה כנגד כל גבורת כולם וטעות הוא: מן השלשה בשנים הוא נכבד. אלא כאותן שלשה כנגד השנים היתה גבורתו ולכלל גבורת השלשה לא בא וזהו ועד השלשה לא בא: בן איש חיל. דוגמ' בן בליעל ובשמואל כתי' בן איש חי כי כן מנהג בני אדם כשרואים אדם זריז אומרים זה כולו חי: אריאל. גבורים עלי כח ארי גבור וגם ל' לשון אילי הארץ: רב פעלים. פעולות של גבורות הרבה עשה: והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג. ולא חשש מן הצינה והקור ויש אומרים ביום השלג כל השנה כולה אין הארי מסוכן יותר מיום השלג כשבא אדם כנגדו זורק השלג ברגליו בין עיני האדם עד שלא יכול לראות והורגו ואני שמעתי כך על זאת: איש מדה. שאר בני אדם אין צריך למדוד כי אם מאומד יכול לידע ודוגמ' אשר ראינו בתוכה אנשי מדות: כמנור אורגים. עץ שכורכים עליו הבגד: מן השלשים הנו נכבד ואל השלשה. לכלל גבורת השלשה לא בא לאותן ג' שמזכיר למעלה ולכך כתיב לא באלף על משמעתו לשון מינוי וכן ובני עמון משמעתם: וגבורי החילים. אף לא כאותן של מעלה: עוד עצור. כחבא: נשקי קשת. מזויינים בקשת ובחצים ושמורים לפניהם ולאחריהם ואף באבנים היו נותנים על יתר הקשת אבן ומורים ואני ראיתי כן הרבה: מאחי שאול מבנימן. לפי שכולם יצאו מאיש אחד מבנימן קרויים כולם אחים ולכבוד גדולת דוד אומ' מאחי שאול שאפילו אחי שאול באו לו בעוד שאול חי: ועל השלשי'. ראש לשלשי': למצד מדברה. למצודת המדבר שנחבא מפני שאול דכתיב ויקומו וילכו זיפה לפני שאול ודוד ואנשיו במדבר מעון בערבה וכתיב ויעל דוד משם וישב במצודת עין גדי: ופני אריה פניהם. מפוחדים כאריה: וכצבאים על ההרים למהר. קלים היו במרוצתם כי דרכן של צבאים לרוץ על ההרים כשמבריחין אותם: אלה

קטן הקטן ה׳ בקריאה וסימ׳ ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן · עוד שאר הקטן · ולמפיבושת בן קטן · אחד למאה הקטן · ובמלאת הימים האלה עשה המלך · וכל אתנחתא וסוף פסוק דכו׳ קמצ׳ ׃ על שאול ה׳ דסמ׳ בקריאה וסימ׳ ותצלח רוח אלהים על שאול · ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב · ויקונן דוד את הקינה הזאת · ותכבד המלחמה על שאול ד׳ דה׳ · וממנשה נפלו על דוד ׃ יפול ו׳ מ״ל בקרי׳ וסי׳ והלבנון באדיר יפול · מי גר אתך עליך יפול · והקרוב בחרב יפול · ולא יפול צרור ארץ · וכל הנספה יפול

אלה מבני־גד ראשי הצבא אחד למאה
הקטן והגדול לאלף ׃ אלה הם אשר עברו את־
הירדן בחדש הראשון והוא ממלא על־כל־גדיתיו
ויבריחו את־כל־העמקים למזרח ולמערב ׃
ויבאו מן־בני בנימן ויהודה עד־
למצד לדויד ׃ ויצא דויד לפניהם ויען ויאמר
להם אם־לשלום באתם אלי לעזרני יהיה־לי
עליכם לבב ליחד ואם־לרמותני לצרי בלא חמס
בכפי ירא אלהי אבותינו ויוכח ׃
ורוח לבשה את־עמשי ראש
השלושים לך דויד ועמך בן־ישי שלום שלום לך
ושלום לעזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דויד
ויתנם בראשי הגדוד ׃ וממנשה נפלו
על־דויד בבאו עם־פלשתים על־שאול למלחמה
ולא עזרם כי בעצה שלחהו סרני פלשתים לאמר
בראשינו יפול אל־אדניו שאול ׃ בלכתו אל־
ציקלג נפלו עליו ממנשה עדנח ויוזבד וידיעאל
ומיכאל ויוזבד ואליהוא וצלתי ראשי האלפים
אשר למנשה ׃ והמה עזרו עם־דויד על־הגדוד
כי־גבורי חיל כלם ויהיו שרים בצבא ׃ כי לעת־
יום ביום יבאו על־דויד לעזרו עד־למחנה גדול
כמחנה אלהים ׃ ואלה מספרי ראשי
החלוץ לצבא באו על־דויד חברונה להסב מלכות
שאול אליו כפי יהוה ׃ בני יהודה
נשאי צנה ורמח ששת אלפים ושמונה מאות
חלוצי צבא ׃ מן־בני שמעון גבורי
חיל לצבא שבעת אלפים ומאה ׃
מן־בני הלוי ארבעת אלפים ושש
מאות ׃ ויהוידע הנגיד לאהרן
ועמו שלשת אלפים ושבע מאות ׃
וצדוק נער גבור חיל ובית־אביו
שרים עשרים ושנים ׃ ומן־בני בנימן
אחי שאול שלשת אלפים ועד־הנה מרבי׳תם
שמרים משמרת בית שאול ׃ ומן־בני
אפרים עשרים אלף ושמונה מאות גבורי חיל
אנשי שמות לבית אבותם ׃ ומחצי מטה
מנשה שמונה עשר אלף אשר נקבו בשמות לבוא
להמליך את־דויד ׃ ומבני יששכר
יודעי בינה לעתים לדעת מה־יעשה ישראל
ראשיהם מאתים וכל־אחיהם על־פיהם ׃
מזבולן יוצאי צבא ערכי מלחמה
בכל־כלי מלחמה חמשים אלף ולעדר בלא־לב
ולב ׃ ומנפתלי שרים אלף ועמהם
בצנה וחנית שלשים ושבעה אלף ׃ ומן־
הדני ערכי מלחמה עשרים־ושמונה אלף ושש
מאות ׃ ומאשר יוצאי צבא לערך מלחמה
ארבעים אלף ׃ ומעבר לירדן מן־
הראובני והגדי וחצי שבט מנשה בכל כלי צבא
מלחמה מאה ועשרים אלף ׃ כל־אלה אנשי
מלחמה עדרי מערכה בלבב שלם באו חברונה
להמליך את־דויד על־כל־ישראל וגם כל־שרית
ישראל לב אחד להמליך את־דויד ׃

בחרב · בראשינו יפול · וכל קהלת ומשלי דכו׳ מ״ל בב״ג חס׳ וסי׳ וברשעתו יפל רשע · באין תחבולות יפל עם · כ״מ אך רשע יפל ׃ ומבני יששכר כל דברי הימי׳ מן בני ומן בני בב״ג מבני ומבני וסי׳ ויהיו בני אולם · ואלה העמדים ובניהם · אלה מבני גד · ומבני יששכר יודעי בינה לעתים · ויחלקום בגורלות · גם אותם הקדיש דוד · כל אלה מבני עובד אדום ׃

רשי

אלה מבני גד · כדכתיב למעלה ומן הגדי נבדלו אל דוד ׃ אחד למאה הקטן · הקטן שבכולם ירדוף מאה ׃ והגדול לאלף · הגדול שבכולם ירדוף אלף כאן נתקיים הפסוק ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם וגו׳ ׃ אלה הם אשר עברו את הירדן בחדש הראשון · בניסן שכבר נשברו השלגים ׃ ויבריחו את כל העמקים למזרח ולמערב · עברו את הירדן ונקעו במגיכיהם את כל עמקי המים למזרח ולמערב ועברו ביבשה ויש אומרי׳ ויבריחו את כל העמקים גוים היושבים בעמקים ׃ מן בני בנימן ויהודה עד למצד לדוד · אל המצודה אשר דוד נחבא שם מפני שאול ולקחו עמהם בן אחות דוד לפי שדאגו בני בנימן מדוד שמא סבור הוא דוד שבאו בני בנימן לכפותו ולתתו ביד שאול לפיכך לקחו עמהם עמשא דודו וגם שאר מיהודה קרובי דוד כדכתיב מן בני בנימן ויהודה כשיראה דוד שבאו עמהם באמונתם שלא יחשדם בכל דבר ׃ ויצא דוד לפניהם · מן המצד ׃ ויען ויאמר להם וגו׳ לבב ליחד · לבבכם ולבבי יהיה כלב אחד ׃ ואם לרמותני לצרי בלא חמס בכפי · כי מה עשיתי לשאול כי הוא צודה את נפשי לקחתה על חנם ׃ ורוח לבשה את עמשי · של״ט בלע״ז ולא רוח נבואה כלומר זה הרוח והרצון לבשו שקפץ בראש לדבר לפני בני בנימן ויהודה הבאים עמו ודוגמ׳ ותהי על יפתח רוח ה׳ · ואמר לך דוד אתה אומר אם לשלום באתם ודאי לשלום באנו אליך ׃ ועמך בן ישי · אנו רוצים להיות עמך ולעזרך ׃ שלום שלום לך ושלום לעזרך · ואתה שואל אלי לעזרני ודאי לעזרך באנו ולנו אין לך להחזיק טובה כי מאת השם הוא וזהו כי עזרך אלהיך ׃ ויקבלם דוד · לאותם בני בנימן ויתנם בראשי הגדוד שלו ׃ וממנשה נפלו על דוד · לעזרו ׃ בבואו עם פלשתים על שאול למלחמה · באותה מלחמה שנהרג בה שאול ׃ ולא עזרם · אנו שעזרו לפלשתים אלא בעצה שלחוהו סרני פלשתים אלא כי עצה נתיעצו הסרנים לשלחו לביתו כי אמרו בראשינו יפול אל אדוניו דוגמ׳ נפלו אל דוד על הגדוד של עמלקים כשנשבו נשיו כי באותו פרק היה כי בלכתו אל צקלג כששלחוהו סרני פלשתים ובא אל צקלג כבר נשבו ׃

כי לעת יום ביום יבאו על דוד לעזרו · פתרונו מה לך לספר יותר מי ומי באו שיו אלא סוף דבר בכל עת ועת באים אל דוד ׃ עד למחנה גדול כמחנה אלהים · פתרו׳ לא היה המחנה של דוד להיות כך גדול שא כי מהשם היה המחנה כך גדול שבאו לו בעצת אהים וזהו כמחנה אלהים ודוגמ׳ מחנה אלהים דיעקב ויש לומר מרוב חיילות קורהו מחנה אלהים ׃ להסב מלכות שאול אליו · מן בני שאול ודוגמא ותסוב המלוכה בני יהודה נשאי צנה ורמח ששת אלפים ושמנה מאות ואל תתמה שמיהודה באו לו מעט מכל שבט ושבט שבא לו שהרי אין צריך לבוא לו שום אדם מיהודה להמליכו כי בני יהודה הם המליכוהו כבר בחברון אבל יתר השבטים שהיו עם בני שאול עד עתה הם הצריכו לבוא לחברון להמליכו ׃ חלוצי צבא · המוציאים מן העם ודוגמא חלוצי צבא דמטות ויש אומרים חלוצים כמו זריזים כמו רצה ואחליצנו ׃ ויהוידע הנגיד לאהרן · הוא אביו של בניהו הנגיד לאהרן המוציא והמביא ׃ ועמו שלשת אלפים ושבע מאות · כולם מבני אהרן הכהן ויהוידע שהיה בימי יואש בן בניהו בנו של יהוידע ׃ וצדוק נער · לפיכך אל תתמה שלא היה נגיד ׃ ובית אביו שרים עשרים ושנים · זו היא גדולה גדולה ועל כן לקחו הכהונה גדולה מאביתר ונתנוה לצדוק הכהן ׃ ומן בני בנימן אחי שאול וגו׳ ואל תתמה שלא באו אלא כי אם שלשה אלפים כי עד הנה מרביתם שומרים משמרת בני שאול לעזרן ׃ ומבני יששכר יודעי בינה לעתים · שיודעים לתת עצה לפי הענין של מעשה שצריך לדוד להתיעץ היאך יחזק המלכות מפני בני שאול ׃ ראשיהם מאתים · לבד מן השאר וכל אחיהם על פיהם ועל עצתם ׃ ולעדור · לשון עדור ממש כמו כל ההרים אשר במעדר יעדרון ומתוך כך יעמדו הם העורכי׳ המלחמה ויש אומרים לעדור כמו לערוך מלחמה ׃ בלא לב ולב · מפורש בב״ר בין במתכוין בין שלא במתכוין היו מכוונין ׃ וגם כל שרית ישראל לב אחד להמליך את דוד · אע״פ שלא באו לחברון לכך שארית חסר אל״ף כלומר אפילו שארית לא היה שלא נשתיירו כי אם מעט כי כולם באו לחברון בשמחה ׃

ויהיו

כל כתובי' ר"פ גם בכ"ב וגם וסי' וגם אהלי מקנה היו וגם הקרובים אליהם עד יששכר · וגם במלך נבוכד נצר מרד · תם בירושלם העמיד · וגם אל תגברי אשר · וגם ללוים אין לשאת · וגם מעכה אם אסא המלך · וגם עלה לרוב כחלבי השלמים · וגם עבדי חירום דד"ה · וגם עד זקנה ושיבה · וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך דסוף איוב · וגם אני ואתה ונערי דעזרא · וגם כמלאכת התנוכה · וגם נביאים העמדת להם · וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה · וגם זה רעה חולה כל עומת · וגם בדרך כשהסכל הולך לבו

וַיִּהְיוּ־שָׁם עִם־דָּוִיד יָמִים שְׁלוֹשָׁה אֹכְלִים וְשׁוֹתִים
כִּי־הֵכִינוּ לָהֶם אֲחֵיהֶם׃ וְגַם הַקְּרוֹבִים־אֲלֵיהֶם עַד־
יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן וְנַפְתָּלִי מְבִיאִים לֶחֶם בַּחֲמוֹרִים
וּבַגְּמַלִּים וּבַפְּרָדִים וּבַבָּקָר מַאֲכָל קֶמַח דְּבֵלִים
וְצִמּוּקִים וְיַיִן וְשֶׁמֶן וּבָקָר וְצֹאן לָרֹב כִּי שִׂמְחָה
יג בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיִּוָּעַץ דָּוִיד עִם־שָׂרֵי הָאֲלָפִים
וְהַמֵּאוֹת לְכָל־נָגִיד׃ וַיֹּאמֶר דָּוִיד לְכֹל קְהַל יִשְׂרָאֵל
אִם־עֲלֵיכֶם טוֹב וּמִן־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נִפְרְצָה נִשְׁלְחָה
עַל־אַחֵינוּ הַנִּשְׁאָרִים בְּכֹל אַרְצוֹת יִשְׂרָאֵל וְעִמָּהֶם
הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם בְּעָרֵי מִגְרְשֵׁיהֶם וְיִקָּבְצוּ אֵלֵינוּ׃
וְנָסֵבָּה אֶת־אֲרוֹן אֱלֹהֵינוּ אֵלֵינוּ כִּי־לֹא דְרַשְׁנֻהוּ
בִּימֵי שָׁאוּל׃ וַיֹּאמְרוּ כָל־הַקָּהָל לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי־
יָשַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי כָל־הָעָם׃ וַיַּקְהֵל דָּוִיד אֶת־כָּל־
יִשְׂרָאֵל מִן־שִׁיחוֹר מִצְרַיִם וְעַד־לְבוֹא חֲמָת לְהָבִיא
אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִקִּרְיַת יְעָרִים׃ וַיַּעַל דָּוִיד וְכָל־
יִשְׂרָאֵל בַּעֲלָתָה אֶל־קִרְיַת יְעָרִים אֲשֶׁר לִיהוּדָה
לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים יְהוָה יוֹשֵׁב
הַכְּרוּבִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם׃ וַיַּרְכִּיבוּ אֶת־אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים עַל־עֲגָלָה חֲדָשָׁה מִבֵּית אֲבִינָדָב וְעֻזָּא
וְאַחְיוֹ נֹהֲגִים בָּעֲגָלָה׃ וְדָוִיד וְכָל־יִשְׂרָאֵל מְשַׂחֲקִים
לִפְנֵי הָאֱלֹהִים בְּכָל־עֹז וּבְשִׁירִים וּבְכִנֹּרוֹת
וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים וּבִמְצִלְתַּיִם וּבַחֲצֹצְרוֹת׃
וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן כִּידֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּא אֶת־יָדוֹ לֶאֱחֹז
אֶת־הָאָרוֹן כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה
בְּעֻזָּא וַיַּכֵּהוּ עַל אֲשֶׁר־שָׁלַח יָדוֹ עַל־הָאָרוֹן וַיָּמָת
שָׁם לִפְנֵי אֱלֹהִים׃ וַיִּחַר לְדָוִיד כִּי־פָרַץ יְהוָה
פֶּרֶץ בְּעֻזָּא וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּא עַד הַיּוֹם

הַזֶּה׃ וַיִּרָא דָוִיד אֶת־הָאֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר
הֵיךְ אָבִיא אֵלַי אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים׃ וְלֹא־הֵסִיר
דָּוִיד אֶת־הָאָרוֹן אֵלָיו אֶל־עִיר דָּוִיד וַיַּטֵּהוּ אֶל־בֵּית
עֹבֵד־אֱדֹם הַגִּתִּי׃ וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן הָאֱלֹהִים עִם־בֵּית
עֹבֵד־אֱדֹם בְּבֵיתוֹ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־
בֵּית עֹבֵד־אֱדֹם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ׃
וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ־צֹר
מַלְאָכִים אֶל־דָּוִיד וַעֲצֵי אֲרָזִים וְחָרָשֵׁי קִיר וְחָרָשֵׁי
עֵצִים לִבְנוֹת לוֹ בָּיִת׃ וַיֵּדַע דָּוִיד כִּי־הֱכִינוֹ
יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל כִּי־נִשֵּׂאת לְמַעְלָה מ
מַלְכוּתוֹ בַּעֲבוּר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃
וַיִּקַּח דָּוִיד עוֹד נָשִׁים
בִּירוּשָׁלִָם וַיּוֹלֶד דָּוִיד עוֹד בָּנִים וּבָנוֹת׃ וְאֵלֶּה
שְׁמוֹת הַיְלוּדִים אֲשֶׁר הָיוּ־לוֹ בִּירוּשָׁלִָם שַׁמּוּעַ
וְשׁוֹבָב נָתָן וּשְׁלֹמֹה׃ וְיִבְחָר וֶאֱלִישׁוּעַ וְאֶלְפָּלֶט׃
וְנֹגַהּ וְנֶפֶג וְיָפִיעַ׃ וֶאֱלִישָׁמָע וּבְעֶלְיָדָע וֶאֱלִיפָלֶט׃
וַיִּשְׁמְעוּ פְלִשְׁתִּים כִּי־
נִמְשַׁח דָּוִיד לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ כָל־
פְּלִשְׁתִּים לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִיד וַיִּשְׁמַע דָּוִיד וַיֵּצֵא
לִפְנֵיהֶם׃ וּפְלִשְׁתִּים בָּאוּ וַיִּפְשְׁטוּ בְּעֵמֶק רְפָאִים׃
וַיִּשְׁאַל דָּוִיד בֵּאלֹהִים לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה עַל־פְּלִשְׁתִּיִּים
וּנְתַתָּם בְּיָדִי וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה עֲלֵה וּנְתַתִּים בְּיָדֶךָ׃
וַיַּעֲלוּ בְּבַעַל־פְּרָצִים וַיַּכֵּם שָׁם דָּוִיד וַיֹּאמֶר דָּוִיד
פָּרַץ הָאֱלֹהִים אֶת־אוֹיְבַי בְּיָדִי כְּפֶרֶץ מָיִם עַל־כֵּן
קָרְאוּ שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בַּעַל פְּרָצִים׃ וַיַּעַזְבוּ־
שָׁם אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וַיֹּאמֶר דָּוִיד וַיִּשָּׂרְפוּ בָּאֵשׁ׃
וַיֹּסִיפוּ עוֹד פְּלִשְׁתִּים וַיִּפְשְׁטוּ בָּעֵמֶק׃

חסר · וגם אלהיהם עם נסיכיהם ועם כלי חמדתם · וגם של תשלו לה מן הצבתים · וגם את רות המואביה אשת מחלון · ונתתם ו' קמצי' וסי' ואנפת בם ונתתם · וחברו דד"ה ·
וסלחת לעמך אשר חטאו · לקוח את הספרים · עשה לך מוסרות · וישאל דויד בי"י לאמר האעלה ודל"ה :

רשי

ויהיו שם עם דוד ימים שלשה · ולא תתמה היכן לקחו כל החיל הזה כל כך אכילה ושתיה שהיה מספיק להם כי אחיהם הכינו להם מקודם לכן · כי שמחה בישראל · שהיה להם מלך מצליח ומשכיל : ויועץ דוד עם שרי האלפים · שאמר להם דוד כבר עסקתם בתקנתכם להיות לכם מלך להושיע לכם ועתה תעסקו בכבוד אלהים : נפרצה נשלחה · נפרצה אותה גדר שהיתה גדורה עד עתה שלא דרש שום אדם לאלהים : נשלחה על אחינו הנשארים · משום כבוד הארון : מן שיחור מצרים ועד לבוא חמת · דוגמא מלבוא חמת עד נחל מצרים : בעלתה אל קרית · פתרו' בעלתה שהיא קרית יערים : להעלות משם וגו' · כדכתיב בשמואל : אשר נקרא שם · שם יי' צבאות יושב הכרובים עליו כלומ' שמו של הקב"ה נקרא על הארון אע"פ שגלה ארון לפלשתים לא זז ממנו שם הזה שנתקדש : וירכיבו את ארון האלהי' על עגלה חדשה · מה ראה דוד שהרכיבו על עגלה חדשה ולא במשא הלוי' כאשר עשה כשהביאו אותו משם לציון באחרונה לפי שאמר דוד כל עומת שבא אלי כשהושיבוהו פלשתים על עגלה חדשה כדכתיב וישימו את ארון יי' על עגלה וגו' ולפיכך נענש : ועזא ואחיו · בני אבינדב היו כדכתיב בשמואל : נוהגים בעגלה · כמנהג נוהגי עגלה אחד הולך לפני העגלה ומיישרן בדרך ישרה ואחד בצד העגלה שלא תהפוך ליפול וכן כתוב בשמואל ואחיו הולך לפני הארון ועזא בצד העגלה לפיכך שלח עזא את ידו לאחוז בארון כששמטו הבקר ולכך נענש · כאן כתיב בכל עז ובשמואל כתיב בכל עצי פתרו' בכל עצי כלי שיר וכאן פתרו' בכל עוז כלי שיר : ובשירים ובכינורות ובנבלים ובתופי' · כולם כלי שיר הם אבל מצלתים כלי שיר היה ולא היה עשוי כי אם להשמיע קול ודוגמתו כלי שיר שקורין פויי"ן בלשון אשכנז שמכין עליו במקלות והוא משמיע קול וכן תוכיח לקמן ובמצלתים משמיעים וכתיב והמשררים הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת להשמיע ועוד למטה כתיב בשיר בית יי' במצלתים וגו' ועל שם כך נקרא מצלתים וכן יירם הצלצל מין ארבה המשמיע קול כדכתיב בנבואת יואל על הארבה כקול מרכבות על ראשי ההרים

ויקדון וגו' : עד גורן כידון · שם מקום : ויכהו על אשר שלח ידו על הארון · והוא שכתוב בשמואל ויכהו שם אלהים על השל · פתרון על השלח על שאחז בארון ודוגמתו הכלבים יאכלו את בשר איזבל בחיל יזרעאל ופסוק אחר כתיב בחלק יזרעאל כך כפרש כאן על השל השלח : וימת שם לפני האלהים · לפני ארון אלהים ובשמואל כתיב וימת שם עם ארון האלהים : ויירא דוד את האלהים לאמר · מה הוא ירא לאמר שאמר היך אביא אלי ארון יי' : הגתי · מגת היה בתחילה ומקודם היה מתגורר בגת · ולו יהיה כדכתיב לקמן ויאמר דוד לשרי הלוים להעמיד את אחיהם המשוררים וכתיב בסמוך ועבד אדום ויחיה שוערים לארון : וישלח חירם מלך צור · מפורש בכ"ב למוד היה האיש הזה להיות אוהב לשבט יהודה כן עשה חירה העדולמי ליהודה : וחרשי קיר וחרשי עצים · אומנים : וידע דוד כי הכינו יי' למלך · כשראה ששלחו לו מלכי גוים תשורות : ויקח דוד וגומ' · וכל זה חזקו של דוד : וישמעו פלשתים כי נמשח דוד למלך על ישראל ויעלו כל פלשתים · לפי כי פלשתים היו מושלים כל הימים עד שבא שאול ודוד כדכתיב בשמשון ויאמרו לשמשון הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים וכן בשמואל התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעברי' כאשר עבדו לכם וגו' וכן למעלה בפרשה זו ויראו כל איש ישראל וגו' ויעזבו עריהם וינוסו ויבאו פלשתים וישבו בהם ובאותן שבע שני' שמלך דוד בחברון לבד לא אמרו דבר ולא חששו על שמלך דוד על חברון כי אמרו מה לנו שמא כביכול או שר מכוהו לדוד על חברון אבל כשנמשח למלך על כל ישראל אז עלו כל הפלשתים לבקש את דוד שלא רצו שיהא מלך בישראל אלא שעוד הם יהיו מושלים עליהם : וישאל דוד באלהים · על ידי אורים ותומים : ויעלו בבעל פרצים · שנקרא אחרי כן בעל פרצים על שם מעשה אשר פרץ האלהים את אויבי בידי שהכו וכפרצו זה מעל זה : כפרץ מים · כגלי מים שנפרצים ממקומם ונופלים למקום אחר :

הסב

206

צהוי י׳ וסי׳ נמסר כסדר נח וכמלכים חלק א׳ סימן טו׳ : לשאת כ״ד וסי׳ כי היה רכושם רב · אשר שלח יוסף לשאת · אשר שלח פרעה לשאת אתו ותחי׳ לשאת את הארן כהם · לשאת את השלחן · תעשה לו מתחת לזרו · נבוב לחות תעשה · לשאת את הארן בהם דויקהל · את השלחן · ודבתריה עשה לו בחתת לזרו · נבוב לחות עשה : לשאה את כל העם הזה · לשאת את עון העדה לכפר · לשאת חטא למות · לשאת את ארון ברית י״י · ויבנע מדין לפני בני ישראל · ונבחור אתו מכל שבטי ישראל · הלטלול שלל אתח

וישאל עוד דויד באלהים ויאמר לו האלהים לא
תעלה אחריהם הסב מעליהם ובאת להם ממול
הבכאים : ויהי כשמעך את־קול הצעדה בראשי
הבכאים אז תצא במלחמה כי־יצא האלהים
לפניך להכות את־מחנה פלשתים : ויעש דויד
כאשר צוהו האלהים ויכו את־מחנה פלשתים
מגבעון ועד־גזרה : ויצא שם־דויד בכל־הארצות
ויהוה נתן את־פחדו על־כל־הגוים : ויעש־לו בתים טו
בעיר דויד ויכן מקום לארון האלהים ויט־לו אהל
: אז אמר דויד לא לשאת את־ארון האלהים כי
אם־הלוים כי־בם בחר יהוה לשאת את־ארון ה
האלהים ולשרתו עד־עולם : ויקהל דויד
את־כל־ישראל אל־ירושלם להעלות את־ארון
יהוה אל־מקומו אשר־הכין לו : ויאסף דויד
את־בני אהרן ואת־הלוים : לבני
קהת אוריאל השר ואחיו מאה ועשרים :
לבני מררי עשיה השר ואחיו מאתים
ועשרים : לבני גרשם יואל השר
ואחיו מאה ושלשים : לבני
אליצפן שמעיה השר ואחיו מאתים :
לבני חברון אליאל השר ואחיו שמונים :
לבני עזיאל עמינדב השר ואחיו מאה ושנים
עשר : ויקרא דויד לצדוק
ולאביתר הכהנים וללוים לאוריאל עשיה ויואל
שמעיה ואליאל ועמינדב : ויאמר להם אתם
ראשי האבות ללוים התקדשו אתם ואחיכם
והעליתם את ארון יהוה אלהי ישראל אל־
הכינותי לו : כי למבראשונה לא אתם פרץ יהוה
אלהינו בנו כי־לא דרשנהו כמשפט : ויתקדשו
הכהנים והלוים להעלות את־ארון יהוה אלהי
ישראל : וישאו בני־הלוים את ארון האלהים
כאשר צוה משה כדבר יהוה בכתפם במטות
עליהם : ויאמר דויד לשרי

הלוים להעמיד את־אחיהם המשררים בכלי־שיר
נבלים וכנרות ומצלתים משמיעים להרים־בקול
לשמחה : ויעמידו הלוים את
הימן בן־יואל ומן־אחיו אסף בן־ברכיהו ומן־בני
מררי אחיהם איתן בן־קושיהו : ועמהם אחיהם
המשנים זכריהו בן ויעזיאל ושמירמות ויחיאל
ועני אליאב ובניהו ומעשיהו ומתתיהו ואליפלהו
ומקניהו ועבד אדם ויעיאל השערים : והמשררים
הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת להשמיע :
וזכריה ועזיאל ושמירמות ויחיאל ועני ואליאב
ומעשיהו ובניהו בנבלים על־עלמות : ומתתיהו
ואליפלהו ומקניהו ועבד אדם ויעיאל ועזזיהו
בכנרות על־השמינית לנצח : וכנניהו שר־הלוים
במשא יסר במשא כי מבין הוא : וברכיה ואלקנה
שערים לארון : ושבניהו ויושפט ונתנאל ועמשי
וזכריהו ובניהו ואליעזר הכהנים מחצצרים
בחצצרות לפני ארון האלהים ועבד אדם ויחיה
שערים לארון : ויהי דויד וזקני ישראל ושרי
האלפים ההלכים להעלות את־ארון ברית־יהוה
מן־בית עבד־אדם בשמחה :
ויהי בעזר האלהים את־הלוים נשאי ארון
ברית־יהוה ויזבחו שבעה־פרים ושבעה אילים :
ודויד מכרבל במעיל בוץ וכל־הלוים הנשאים
את־הארון והמשררים וכנניה השר המשא
המשררים ועל־דויד אפוד בד : וכל־ישראל
מעלים את־ארון ברית־יהוה בתרועה ובקול
שופר ובחצצרות ובמצלתים משמעים בנבלים
וכנרות : ויהי ארון ברית יהוה בא עד־עיר
דויד ומיכל בת־שאול נשקפה בעד החלון ותרא
את־המלך דויד מרקד ומשחק ותבז לו בלבה :
ויביאו את־ארון האלהים
ויציגו אתו בתוך האהל אשר נטה־לו דויד
ויקריבו עלות ושלמים לפני האלהים :

כא · האיפה והכת · ולא יוכל י״י לשאת · אז אמר דוד לא לשאת כ׳ כו · וגם ללוים אין לשאת : נשקפה ד׳ וסי׳ בעד החלון נשקפה ותיכב · ומיכל בת שאול נשקפה · מכירין דו״ה · בי רעה נשקפה מצפון · וא׳ ונשקפה על פני הישימון : כל סיפרא זכריה וזכריהו וזכריהו במ״ז זכריה וזכריהו וסי׳ זכריה בן משלמיה שוער · אסף הראש ומשנהו זכריה · וגדור ואחיו וזכריה ומקלות · וזכריה ועזיאל · ובשנת שלש למלכו שלח · ורוח י״י לבשה את זכריה · והאנשים עשים באמונה :

רשי

הסב מעליה׳ · אמר׳ מידת הדין לפני המקום רבונו של עולם למה העברית את שאול מלפני דוד אמר לה על שלא המתין לשמואל שבעת ימים כאשר צוהו אמר לה הב״ה אנסה עתה את דוד הסב מעליהם וגו׳ וכל זה שמר דוד : כי אם הלוים · כי בם בחר · כלומר בלוים בחר ולא בעגלה שלפי שהרכבוהו בעגלה נענש עזא וזהו שאמר למטה כי למבראשונה לא אתם פרץ י״י אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט שהרכבנוהו בעגלה : כדבר י״י בכתפם · לשאת אותו ולא ממש בכתפם כי אם במטות עליהם : ועמהם אחיהם המשנים · משנה להם לשוערים · זכריהו בן · כך שמו וכל אלו משוררים ושוערים היו בדרך שהביאו את הארון והמשוררים והשוערים שהעמיד דוד לאחר שנתנו הארון אל האהל אשר נטה לו דוד ובמשכן שילה היו שוערים בדרך לא היו שוערים לפי שלא הוצרכו כל כך שוערים לפיכך כעמו משוררים חוץ משנים ברכיה ואלקנה וכל זה היה בדרך אבל בנוח הארון היו משוררים שוערים : והמשוררים הימן אסף ואיתן וגו׳ · להשמיע קול הם היו ממונים על אותן כלי שיר : וזכריה ועזיאל וגו׳ · אלו שכתו׳ בפסוק למעלה שהיו שוערים החזירו כאן ליעשות משוררים : על עלמות · על אותן כלי שיר שמנגנין בהם אותן מזמורים למנצח עלמות וגו׳ : ומתתיהו ואליפלהו וגו׳ על השמינית לנצח · אותו כלי שיר שמנגנין עליו אותן מזמורים למנצח על השמינית : וכנניהו שר הלוים במשא · במה היה שר במשא בנשאו השיר : יסור במשא · מייסר ומוכיח אותם על המשא בנגון נעימות שיר אם להרים קול אם להשפיל · כי מבין הוא · במשא בנשיאת הנגון ולשון מבין כופל על למוד השיר ודוגמא ויהי מספרם עם אחיהם מלמדי שיר לי״י כל המבין וגו׳ וכתיב ויפילו גורלות וגו׳ מבין עם תלמיד · ויהי בעזור האלהים · רבותינו אמרו מכאן שהארון נושא את עצמו : ודוד מכרבל · כמו ברכיא בכרבלתהון דוגמא כרבלתא דתרנגולא : וכל הלוים · כמו כן מכורבלים במעיל בוץ ולפי שהיה דוד משורר כמו הלוי׳ לבש גם הוא לבושיהם שלבשו גם הם ורא״ה [redacted] כך מנהג מלכים ושרים שאוכלים עם [redacted] כחוקם [redacted] ועל דוד אפוד בד כאותו אפוד של אהרן שהיה כמין שני לבדין אחד לפנים ואחד לאחור ומגיע עד מתניו והיה האזור ארוג ממנו וחגרו בו : ומיכל בת שאול וגו׳ · לפי שספר דברי הימים בשביל כבוד דוד הוא לפיכך אין כתוב כאן מה אמרה מיכל לדוד כמו שכתוב בשמואל מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הריקים כי זילות של דוד היה שאמרה לו אשה כן : ויברך

בקשו ז' דגש' וסימ' בקשו לי אשת בעל אוב ; דרשו יי' ועזו בקשו פניו תמיד דתהלות · וחכרו דד"ה · בקשו את יי' כל ענוי ארץ ג' בוי לך אמר לבי בקשו פני · וחד ובקשו
ברחובותיה ; סימן ד"ה ושבועתו ליצחק · תילים ושבעתו לישחק · וחד פסוק סימן לכה זוה צעקה שרה לאמר · ד"ה וכבממלכה · תילים בממלכה · ד"ה לאיש לעשקם · תילי'

ויכל דויד מהעלות העלה והשלמים ויברך את־
העם בשם יהוה ; ויחלק לכל־איש ישראל מאיש
ועד־אשה לאיש ככר־לחם ואשפר ואשישה :
ויתן לפני ארון יהוה מן־הלוים משרתים ולהזכיר
ולהודות ולהלל ליהוה אלהי ישראל :
אסף הראש ומשנהו זכריה יעיאל
ושמירמות ויחיאל ומתתיה ואליאב ובניהו ועבד
אדם ויעיאל בכלי נבלים ובכנרות ואסף במצלתים
משמיע : ובניהו ויחזיאל הכהנים בחצצרות
תמיד לפני ארון ברית־האלהים ; ביום ההוא
אז נתן דויד בראש להדות ליהוה ביד־אסף ואחיו :
הודו ליהוה קראו בשמו
הודיעו בעמים עלילתיו : שירו לו זמרו־לו שיחו
בכל־נפלאתיו : התהללו בשם קדשו ישמח
לב מבקשי יהוה : דרשו יהוה ועזו בקשו פניו
תמיד : זכרו נפלאתיו אשר עשה מפתיו ומשפטי־
פיהו : זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו :
הוא יהוה אלהינו בכל־הארץ משפטיו : זכרו
לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור ; אשר כרת
את־אברהם ושבועתו ליצחק : ויעמידה ליעקב
לחק לישראל ברית עולם ; לאמר לך אתן ארץ־
כנען חבל נחלתכם : בהיותכם מתי מספר כמעט
וגרים בה : ויתהלכו מגוי אל־גוי וממלכה אל־
עם אחר ; לא־הניח לאיש לעשקם
ויוכח עליהם מלכים : אל־תגעו
במשיחי ובנביאי אל־תרעו : שירו ליהוה
כל־הארץ בשרו מיום־אל־יום ישועתו : ספרו
בגוים את־כבודו בכל־העמים נפלאתיו : כי
גדול יהוה ומהלל מאד ונורא הוא על־כל־אלהים :
כי כל־אלהי העמים אלילים ויהוה שמים עשה :
הוד והדר לפניו עז וחדוה במקמו : הבו ליהוה
משפחות עמים הבו ליהוה כבוד ועז : הבו ליהוה
כבוד שמו שאו מנחה ובאו לפניו השתחוו ליהוה
בהדרת־קדש : חילו מלפניו כל־הארץ אף־
תכון תבל בל־תמוט : ישמחו השמים ותגל
הארץ ויאמרו בגוים יהוה מלך : ירעם הים
ומלואו יעלץ השדה וכל־אשר־בו : אז ירננו עצי
היער מלפני יהוה כי־בא לשפוט את־הארץ :

אדם לעשקם · ד"ה עוז וחדוה במקומו · תילים עוז ותפארת במקדשו · ד"ה ומשפט פיהו · תילים ומשפטי פיו · ד"ה ובנביאי אל · תילים ולנביאי אל · ד"ה יעלוץ השדה
וכל אשר בו · תילים יעלוז שדי וכל אשר בו :

רשי

ויברך את העם בשם יי'. שהקרא על הארון כדכתיב למעלה את ארון האלהים יי' יושב הכרובים אשר נקרא שם ; ואשפר. אחד משמונה בפר ; ואשישה · ואחד משמונה בהין · ואשישה דוגמ' אשישי ענבים בלשון ; ולהזכיר ולהודות ולהלל · להזכיר לומר אותן שני מזמורים שכתב בהם מזמור לדוד להזכיר ולהודות הודו ליי' קראו בשמו ולהלל אותן מזמורים שמתחילין הללויה ; בניהו ויחזיאל בחצצרות תמיד · חצצרות כלי שיר של כהנים הוא ודוגמא למעלה ושבניהו וגו' ובניהו ואליעזר הכהנים מחצצרים בחצצרות ; להודות ליי' ביד אסף ואחיו . שאסף היה מתחיל הודו ליי' קראו בשמו ואחרי כן כל אחיו עונים אחריו ודוגמא בעזרא ומתניה בן מיכה בן זברי בן אסף ראש התהלה יהודה לתפלה · לכלי שיר הידות שמו כדכתיב בעזרא והלוים ישוע בנו קדמיאל שרביה יהודה מתניה על הידות ; הודיעו בעמים עלילתיו · מעשה גבורותיו ונפלאותיו שפעל עם הארון ; קראו בשמו · קראו יי' יי' יעזור לארונו דוגמא וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם יי' אבל יי' נופל לומר לשון קריא' שנפלאות עשה ; התהללו בשם קדשו · לומר כל מי שמאמין באלהינו הוא יעזרנו דוגמא' ובקדוש ישראל תתהלל ; בשם קדשו · שים לך אלוה קדוש כאלהינו וכן כיי' אלהינו בכל קראנו אליו ; ישמח לב מבקשי יי' · ובהיטיב יכול לשמוח לבו מי שמבקש ליי' בלב שלם לכך דרשו יי' ועזו · מקדש וארון נקראו עוז דכתיב ויתן לשבי עזו שנתן ארונו להביאו בשבי וכתיב קומה יי' למנוחתיך אתה וארון עוזך ועל כן נקרא אלעזר השומרו עזא על שם ששמר הארון שנקרא עז דוגמא על שם ארבע מאות שקל כסף והוא חשבון גימטר' של עפרן וכן הרבה דן ידין עמו יהוד' יודוך אחיך ; זכרו נפלאותיו · מכת עכברי' שלקחו פרות עלות ובניה' כלו בבית ויישרנ' הפרות ולא חזרו לאחוריה' ופרץ בעזא וכל השיר כעשה על הארון והיו אומ' אותו על תמיד של שחר ושירו ליי' על תמיד של בין הערבים ולמי אני אומר שיזכרו נפלאותיו של תמים דעים ; לזרע ישראל עבדו וגו' · הוא יי' אלהינו וגו' · זכרו לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור · התורה אשר צוה להודיע בעולם אח' אלף דור וראה שאין העולם מתקיים בלא תורה והעביר מהם תשע מאות ושבעים וארבע דורות ועתה מספר מה היא אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק ויעמידה ליעקב לחוק וגו' לאמר לך אתן ארץ כנען שעם כל אחד ואחד כרת ברית לתת להם ארץ כנען ; בהיותכם מתי מספר · אז נשבע לתת להם ארץ כנען חבל נחלתכ' וזהו דבר גדול שאין לומר מרוב עם שהייתם תפשתם ארץ כנען אלא בהיותכם מתי מספר ואם תאמר אפילו לאלף ויותר יש מספר וזהו שכתוב בה בהיותכם מתי מספר לכך כתו' כמעט וגרים בה פתרון אם למיושב אחד הייתי אומר לאברה' לבד ליצחק בלבד ליעקב בלבד לאחד מהם היה אומר לך אתן ארץ כנען לא היה תימה שהרי מיושבים בה היו אלא הוא נשבע לתת לכם את הארץ בשעה שהיו אבותיכם גרים בה דכתיב ארץ מגורי אביו אשר גר שם אברהם ויצחק ועוד אם לגר תושב היה אז' לך ולזרעך אתן את הארץ הזאת · לא היה פלא כל כך כזה שאפילו גרים ותושבים לא היו אלא ויתהלכו מגוי אל גוי אברהם הלך למצרים ולגרר וכן יצחק וכן יעקב היה בבית לבן עשרים שנה וגם עתה כי וילכו לא נאמר אלא ויתהלכו פורלאיטר בלעז ; לא הניח איש לעשקם · אע"פ שהלכו ממקום למקום ומנהג להזיק עוברי דרכים וכשבאין למלון מוצאין עליהם עלילות אבל אלו לא הניח הקב"ה להזיקם ולעשקם דוגמ' או עשק את עמיתו ואת' מה שלא עשקום חומסי דרכים ושאר הארצו' שעברו בו בתוכ' לפי שלא הרגישו בם אבל אם היו מרגישי' בם היו עושקים אותם לכך נאמר ויוכח עליהם מלכים כלו' ודאי עשקום כגון פרעה לאברהם ואבימלך ליצחק ולבן ושכם ליעקב ואמ' להם הקב"ה אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו באברהם כתיב וינגע יי' את פרעה וכתיב ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויאמ' לו הנך מת וגו' ביעקב כתיב ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה ויאמר לו השמר לך וגו' ועוד ביעקב שבאו אליו להרגו על שהרגו שכם וחמור וכתיב ויסעו ויהי חתת אלהים ובספר תהלים מפורש יותר כי המזמור אינו מקויים כאן כדכתיב התם ויקרא רעב על הארץ וגו' כדי להגלותם למצרים ; שירו ליי' כל הארץ בשרו מיום וגו' · ספרו ישועה שעשה לנו כשגלה הארון אל ארץ פלשתים ; בכל העמי' נפלאותיו · שעשה עם הארון ; כי כל אלהי העמים אלילים · תהו מעשה ידי אדם ודוגמ' בנבואת חבקוק מה הועיל פסל כי פסלו יצרו עד לעשות אלילים אלמים ; ויי' שמים עשה · באלילים כתיב לעשות אבל הקב"ה עושה שמים וארץ וכל צבאם ; הוד והדר לפניו עז וחדוה במקומו · אבל האלילים כמת מוטלים במקום שמשימין אותם שם מוכחים לפי שאלהינו הוא אלהים אמת ; הבו ליי' משפחות עמים · ומה יתנו לו ומפרש כבוד ועז ; הבו ליי' כבוד שמו · שמו ארוכי והוא ארון לכל וזהו הבו ליי' כבוד שמו כי כשמו כן תהלתו ; והשתחוו ליי' בהדרת קדש · כי כן אמרנו הוד והדר לפניו ; חילו מלפניו כל הארץ אף תכון תבל בל תמוט · מלך בשר ודם כשרואה שדואגים ויראים ממנו אז הו' מטיל עליהם יותר אימה והם דואגי' ממנו יותר שלא יחריב כל בתיהם ומדת הקב"ה אינו עושה כן כשהעולם יראים ממנו אז תכון תבל בל תמוט שהוא עושה נקמה מלסטים והיסרים מתקיימים והארץ מתקיימת ואינה מתמוטטת לכן חילו מלפניו כל הארץ אך אל תדאגו כי לא יבא הקב"ה כי אם לתקן העולם ליטבו אבל כשאין הבריו' דואגי' ממנו ותוטאי' אז יהפכם ויאבד' ; ישמחו השמי' ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי' מלך · כשבשר ודם מולך הכל עצבים שאינן יודעי' אם ימשוך בדינו אבל כשימלוך הקב"ה ישמחו השמי' והארץ וכל היצורי' יאמרו עתה מלך יי' שהחזי' לנו את הארון ; ירעם הים ומלואו · כל בריות שבים דוגמא רנו שמים כי עשה יי' על שהחזיר לנו את הארון ושלא מלאכי חבלה לעשות משפט בפלשתים ; הודו

ואמרו ו׳ וסימ׳ רנו ליעקב שמחה וצהלו · שמעו דבר יי׳ גוים והגידו · קראו מלא ואמרו ב׳ בפסוק · ואמרו הושיענו אלהי ישענו דה״י · ויאמרו כל העם ד׳ דסמי׳ וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימן א׳ : אנכי יושבה ה׳ דסמ׳ בקריאה וסימ׳ ואשביעך ביי׳ אלהי השמים ואלהי הארץ · וישביעני אדני לאמר לא תקח אשה לבני · אנכי יושב בבית הארזים · וחברו דה״י · אנכי יושב בבית · ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב · שמואל את אחד שבטי · דה״ את אחד שפטי : אחד כ״ה פתחין בקרי׳ וסימ׳ ויכלו המים מן החמת · ויאמר

הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו : ואמרו
הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים
להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך : ברוך
יהוה אלהי ישראל מן העולם ועד העלם ויאמרו
כל העם אמן והלל ליהוה :
ויעזב שם לפני ארון ברית יהוה לאסף
ולאחיו לשרת לפני הארון תמיד לדבר יום ביומו
: ועבד אדם ואחיהם ששים ושמונה ועבד אדם
בן ידיתון וחסה לשערים : ואת צדוק הכהן
ואחיו הכהנים לפני משכן יהוה בבמה אשר
בגבעון : להעלות עלות ליהוה על מזבח העלה
תמיד לבקר ולערב ולכל הכתוב בתורת יהוה
אשר צוה על ישראל : ועמהם הימן וידותון
ושאר הברורים אשר נקבו בשמות להודות ליהוה
כי לעולם חסדו : ועמהם הימן וידותון חצצרות
ומצלתים למשמיעים וכלי שיר האלהים ובני
ידותון לשער : וילכו כל העם איש לביתו ויסב
דויד לברך את ביתו :
יז ויהי כאשר ישב דויד בביתו ויאמר דויד אל נתן
הנביא הנה אנכי יושב בבית הארזים וארון ברית
יהוה תחת יריעות : ויאמר נתן אל דויד כל אשר
בלבבך עשה כי האלהים עמך :

ויהי בלילה ההוא ויהי דבר אלהים אל נתן
לאמר : לך ואמרת אל דויד עבדי כה אמר יהוה
לא אתה תבנה לי הבית לשבת : כי לא ישבתי
בבית מן היום אשר העליתי את ישראל עד
היום הזה ואהיה מאהל אל אהל וממשכן : בכל
אשר התהלכתי בכל ישראל הדבר דברתי את
אחד שפטי ישראל אשר צויתי לרעות את עמי
לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים : ועתה
כה תאמר לעבדי לדויד כה אמר יהוה צבאות אני
לקחתיך מן הנוה מן אחרי הצאן להיות נגיד על
עמי ישראל : ואהיה עמך בכל אשר הלכת
ואכרית את כל אויביך מפניך ועשיתי לך שם
כשם הגדולים אשר בארץ : ושמתי מקום לעמי
ישראל ונטעתיהו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא
יוסיפו בני עולה לבלתו כאשר בראשונה :
ולמימים אשר צויתי שפטים על עמי ישראל
והכנעתי את כל אויביך ואגד לך ובית יבנה
לך יהוה : והיה כי מלאו ימיך ללכת עם
אבתיך והקימותי את זרעך אחריך אשר יהיה
מבניך והכינותי את מלכותו : הוא יבנה
לי בית וכננתי את כסאו עד עולם :

קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת · כמעט שכב אחד העם · ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו · את שתי נשיו ואת אחד עשר ילדיו · ואני נתתי לך שכם אחד · אדם כי יהיה בעור בשרו שאת · את אחד מהם · אחד עשר יום · ומת אחד מהם · והאיש מיכה לו בנים · ותאבדנה האתונות · ויאמר דוד אל אבנר הלוא · אחד הרקים · עד אחד לא נעדר · בכל אשר התהלכתי · וחברו שפטי דה״י · והשלח איזבל מלאך · והמלאך אשר הלך לקרא · ויאמר אחד מעבדיו · ואיך תשיב את פני פחת · וחברו · ואתה בן אדם בני עמך הנדברים · ולנשיא בזה ומזה יהיה · ושר מלכות פרס :

רשי

הודו ליי׳ כי טוב כי לעולם חסדו · זה אינו סיום המזמור בפסוק זה שא׳ ממזמור הודו ליי׳ קראו בשמו וגם ואמרו הושיענו ואלהי ישענו מאותו מזמור ואף המזמור הוא מתחיל בפסוק זה כי היאך נופל כאן ואמרו הושיענו וקבצנו מן הגוים כי היכן גלו בימי דוד שאומר קבצנו מן הגוים וכך סדר בתילים המזמור מתחיל הודו ליי׳ קראו בשמו ואינו מסיים כי אם עד ברוך יי׳ אלהי ישראל וגו׳ עד אמן והלל ליי׳ שהכל מענין אחד ולפי שהוא מזמור גדול חלקו ומתחיל הודו ליי׳ כי טוב וכן איוב כשהוצרך להאריך המענה קצרו וחלקו לשנים ואומר ויוסף איוב שאת משלו כי בשירה מחמת שעשועי שמחתו לא יכול להאריך וחלקו לשנים וכן לענין קינה מחמת רוב צערו אינו יכול להאריך וחלקו לשנים כי גם שירה וגם קינה כאחת כאמרים שהרי חנה כשבאה להתפלל בצרה חשבה עלי לשכורה שהיה סבור שמחמת יין עשתה והיא אמרה ויין ושכר לא שתיתי וגו׳ כי מרוב שיחי וכעסי תפלל שבענין אחד שכור וצער הם מתנהגים : ואמרו הושיענו · בסוף המזמור שמדבר למעלה בשביה ולאכוס אויביהם ויכנעו תחת ידם וכתיב אחריו ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם ועכשו נופל לומר הושיענו יי׳ אלהינו וקבצנו מן הגוים כאשר עשית להם ובתילי׳ אין כתוב ואמרו כי אם הושיענו כיכן נופל לומר ולכך אמ׳ דוד כשהביא הארון שני מזמורים הללו ומפורש בכל׳ לפי שהפרות כשמרו אמרו שני מזמורים הללו רבי שמואל בר נחמני אמר וישרנה הפרות מה שירה אמרו הודו ליי׳ קראו בשמו רבי אלעזר אמר שירו ליי׳ כל הארץ וגו׳ לפיכך תקנם דוד לאמרם לפני הארון מזמור אחד שחרית ומזמור אחר ערבית : מפי רבינו אלעזר בר משלם ז״ל ·

לשרת לפני הארון תמיד · בשיר : לדבר יום ביומו · ערב ובקר : ועובד אדום ואחיהם · עזב עם אסף לשורר ועובד אדום בן ידותון היה לשוערים לארון ואת צדוק הכהן · היה ראש ואחיו הכהנים עמו נתן דוד לפני משכן יי׳ אשר בגבעון ולא עזב שום כהן עם הארון כי לא הצרכו לעבוד עבודת זבח לקרבן : ושאר הברורים · המובחרים : אשר נקבו בשמות · אנשים גדולים קרויים בשם לשורר לפני המזבח בשעת הקרבת הקרבנות : ובני ידותון לשער · כמו לשוערים ובשנת הארבעי׳ למלכו׳ דוד שמו אות׳ ראש למשוררי׳ כדכתי׳ לידותון בני ידותון וגו׳ שמה על ידי אביהם הנבא על הודות והלל ליי׳ : ויהי כאשר ישב דוד · בשמואל כתיב ויי׳ הניח לו מסביב וגו׳ · וארון האלהים ישב בתוך היריעה כדכתיב למעלה הימנו בתוך האהל אשר נטה לו דוד אמר דוד הב״ה קיים כי והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגם אנכי מוטל עלי לעשות מה שכתוב בסמוך והיה המקום אשר יבחר יי׳ אלהיכם בו לשכן שמו שם כלומר אעשה לו משכן : ויהי בלילה ההוא וגו׳ מפורש במדרש אמר לו הב״ה לנתן הנביא האדם הזה שאני שולח אליו נדרן הוא בא ואמור לו עד שלא ישבע לבנותו לא אתה תבנה הבית לשבתי · ד״א האדם שאני שולח אצלו זריז הוא לך אמר לו קודם שישכור פועלים : ואהיה מאהל אל אהל וממשכן · כלומר ואהיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן למשכן מגלגל לנוב ומנוב לשילה ואף על גב שהייתי מטלטל מאהל אל אהל וממשכן למשכן : בכל אשר התהלכתי בכל ישראל הדבר דברתי את אחד שפטי ישראל אשר צויתי לרעות את עמי לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים · זה לא עשיתי ואף הם מאליהם לא עלה במחשבתם לבנות לי בית כאשר עלה במחשבתך : כה אמר יי׳ צבאות · מה שעלה במחשבתך אני אשלם לך : מן הנוה · נוה הרועים וגדרות צאן : ועשיתי לך שם כשם הגדולים · כשם מלכים גדולים כי למעלה כתוב ויצא שם דוד בכל הארצות : ושמתי מקום וגו׳ ושכן תחתיו · לא כמו שהיה בימי שאול כשנהרג שאול ונסו ישראל וישבו פלשתים תחתם : ולא יוסיפו בני עולה לבלותו · כמו לענותו : ולמימים אשר צויתי שופטים על עמי ישראל · לא היה מנוחה להם כמוך אשר הכנעתי את כל אויביך לפניך : ואגיד לך ימה יהיה שכרך שרצית לבנות לי בית : ובית יבנה לך יי׳ · אתה חשבת לבנות לי בית לשמי באותה מדה יהיה שכרך ומבשרך הב״ה כי בית יעשה לך יי׳ שיתן לך בן שימלוך תחתיך וישב על כסא ישראל במקומך וכל דבר שמתקיים בבן אדם אחריו קרוי בית וכן הוא אומר והקימותי את זרעך אחריך : והיה כי מלאו ימיך ללכת עם אבותיך · כלומר אל תירא שאני ממהר את הדבר אלא כי מלאו ימיך אז יהיה ואז והקימותי את זרעך אחריך וגו׳ : והכינותי את מלכותו · וכן הוא אומר בשלמה ותכון מלכותו מאד :

אכי

ויך דויד את פלשתים חד מן י״א זוגין מתחלפין בטעמא חד זקיף לרומא וחד נחית לתהומא וסימ׳ בלשון תרגום שמאל עבד אוריתא דויד מנהג במא קטלין לרוגזא משה בשלי בגלותא׳ וכ׳ אורים והנער שמואל הולך וגדל׳ והנער שמואל משרת׳ ועשיהם ביום וניפכם את העובר׳ ועשיהם שעיר עזים׳ וסי׳ עוכרא סליק צפירא נחית׳ דתורה׳ תורה׳ ויך דוד את פלשתים דשמואל׳ ויהי אחרי כן ויך דויד את פלשתים דד״ה׳ מכנו פנה מכנו יתד דזכריה׳ אים ונורא הוא מכנו דחבקוק׳ אלה הם משפחות הלוי׳

אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן וחסדי לא
אסיר מעמו כאשר הסירותי מאשר היה לפניך:
והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד העולם וכסאו
יהיה נכון עד עולם: ככל הדברים האלה וככל
החזון הזה כן דבר נתן אל דויד:
ויבא המלך דויד וישב לפני יהוה
ויאמר מי אני יהוה אלהים ומי ביתי כי הביאתני
עד הלם: ותקטן זאת בעיניך אלהים ותדבר
על בית עבדך למרחוק וראיתני כתור האדם
המעלה יהוה אלהים: מה יוסיף עוד דויד אליך
לכבוד את עבדך ואתה את עבדך ידעת:
יהוה בעבור עבדך וכלבך עשית את כל הגדולה
הזאת להדיע את כל הגדלות: יהוה אין כמוך
ואין אלהים זולתך בכל אשר שמענו באזנינו:
ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלך
האלהים לפדות לו עם לשום לך שם גדלות
ונראות לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים
גוים: ותתן את עמך ישראל לך לעם עד
עולם ואתה יהוה היית להם לאלהים: ועתה
יהוה הדבר אשר דברת על עבדך ועל ביתו יאמן
עד עולם ועשה כאשר דברת: ויאמן ויגדל
שמך עד עולם לאמר יהוה צבאות אלהי ישראל
אלהים לישראל ובית דויד עבדך נכון לפניך:

כי אתה אלהי גלית את אזן עבדך לבנות לו בית
על כן מצא עבדך להתפלל לפניך: ועתה
יהוה אתה הוא האלהים ותדבר על עבדך
הטובה הזאת: ועתה הואלת לברך את בית
עבדך להיות לעולם לפניך כי אתה יהוה ברכת
יח ומברך לעולם: ויהי
אחרי כן ויך דויד את פלשתים ויכניעם ויקח את
גת ובנתיה מיד פלשתים: ויך את מואב
ויהיו מואב עבדים לדויד נשאי מנחה: ויך
דויד את הדרעזר מלך צובה חמתה בלכתו להציב
ידו בנהר פרת: וילכד דויד ממנו אלף רכב
ושבעת אלפים פרשים ועשרים אלף איש רגלי
ויעקר דויד את כל הרכב ויותר ממנו מאה רכב:
ויבא ארם דרמשק לעזור להדרעזר מלך צובה ויך
דויד בארם עשרים ושנים אלף איש: וישם
דויד בארם דרמשק ויהי ארם לדויד עבדים נשאי
מנחה ויושע יהוה לדויד בכל אשר הלך: ויקח
דויד את שלטי הזהב אשר היו על עבדי הדרעזר
ויביאם ירושלם: ומטבחת ומכון ערי הדרעזר
לקח דויד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את
ים הנחשת ואת העמודים ואת כלי הנחשת:
וישמע תעו מלך חמת כי הכה
דויד את כל חיל הדרעזר מלך צובה:

אלה משפחות הגרשני׳ ואלה אשר נחלו בני׳ אלה אשר נחל משה׳ ומים במשורה תשתה׳ ומים במשורה ובשכמון דיחזקאל׳ ויכו את ששי׳ ויכו את הכנעני יושבי צפת ויכתו שם החומש׳ ויבהו שם האלהים על השל׳ ואף בעונת אבהם׳ ואף אשר הלכו׳ אחרי מות משה׳ אחרי מות אבה׳ וידבר משה

רשי

אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן · ובשמואל כתיב אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ופתרו׳ אם יחטא כגרי איסרנו על יד כאדם שמיסר את בנו בשבט אנשים שהקים לו לשטן את רזון ואת הדד ועל אותו פסוק כופל לומר וחסדי לא לא אסיר ממנו כאשר הסירותי מעם שאול שהיה לפניך וכשפשע לפני העברתי המלוכה ממנו ומזרעו ובשמוא׳ כתיב מעם שאול ומה שלא נכתב כאן אשר בהעותו וגו׳ משום כבודו של דוד שאינו רוצה לדבר בזה הספר שום זילות לבית דוד׃ כי הביאותני עד הלום · מכוה רועים הביאותני למלכותי ותקטן זאת בעיניך · שנתת לי המלכות׃ למרחוק · שהעמדת את מלכותי לעתים רחוקות שאמרת והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד עולם׃ וראיתני כתור האדם המעלה · שהשויתני והושבתני בשורות הגדולים כלומר קטן הייתי והושבתני בשורות כריבי עמך שאמר לי ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים כתור פתרו׳ שורה ודוגמ׳ בשוכה ראש תור ירקי׃ מה יוסיף עוד דוד אליך · פתרו׳ מה צורך עוד לדוד לבקשך׃ לכבוד את עבדך׃ בשביל לעשות כבוד לי שאני עבדך ואתה ידעת מאליך ובשמואל כתיב ומה יוסיף דוד עוד לדבר אליך ואתה ידעת את עבדך יי׃ יי׳ בעבור עבדך · כך מושב הפסוק זה על העליון ועל כך עשית להודיעני את כל הגדולה הזאת שהודעתני והכל מרצון לבך לכן יי׳ אין כמוך ושמא תאמר גדול כמהו אינו אבל מעט קטן ממנו יש לכן נאמ׳ ואין אלהים זולתך אין כמוך ואין זולתך באלהים אף בעממים׃ בכל אשר שמענו באזנינו · כל ימינו׃ ומי כעמך ישראל גוי אחד · מחה הם מיוחדי׳ מכל הגוים מזה אשר הלך אלהים בעצמו לפדות׳ לו עם כמו שכתוב אני יוצא בתוך מצרים מזה אני מיוחד שלא עשה זה לשום אומה בעולם׃ לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים · ולפי שאתה יחיד בעולמך ועמך מיוחדים מכל אום ולכך נאה לך לתת להם מלך הגון וגדול ויאמן ויגדל שמך עד עולם לאמר שיאמרו יי׳ צבאות אהי ישר׳ אלהים לישר׳ וגם קיים דברו׃ ובית דויד עבדך נכון לפניך · שדברת וכסאו יהיה נכון עד עולם׃ כי אתה אלהי גלית · פתרו׳ ודאי נאה לך לאמן דבריך כי אתה בעצמך גלית אזן לבנות לו בית כדכתיב והגיד לך ובית יבנה לך יי׳׃ על כן מצא עבדך להתפלל לפניך · כלומר אם לא היית בעצמך אומר לי להביא על זרעי הטובות האלו לא היה עולה על דעתי לבקש אשר מי אני אשר הביאותני אפילו עד הלום אבל הואיל שאמרת למענך להביא לי כל הטובות הללו לפניך אני מתפלל שתאמן את דבריך׃ כי אתה ברכת יי׳ · כלומ׳ ברכתני׃ ומברך לעולם · כלומר ועבדך יהא מבורך לעולם׃ ויהי אחרי כן ויך דוד · אחר שאמר דוד לבנות בית ואמר לו הב״ה לא תבנה אתה אמר דוד הואיל ואין עלי לבנות הבית אלא בני עתה אכינה ואסדר לו הכל לכשיבא בני לבנות הבית שיהא לו הכל מזומן ועתה מניח הכל והולך ומספר היאך זימן לו הבנין שילחם עם אויביו והקדים שלום לבניין הבית וכן דרך הפסוק לדבר ודוגמ׳ באליהו ובאלישע מאחר שאמר יהי נא פי שנים ברוחך אלי מניח כל המעשה מן המלכים ומספר והולך מן נפלאות אלישע היאך היו פי שנים עד שישלים הכל׃ ויך דוד את הדרעזר מלך צובה חמתה · בחמת היתה המלחמה ובחמת הכם דוד חמתה כמו לחמת׃ להציב ידו · פתרונו כשהלך להציב כחו להשיב גבולו ולהציב בנהר פרת שהיה מגיע לגבול נהר פרת ודוגמ׳ ואבשלום לקח ויצב לו בחייו וגו׳ ויקרא לה יד אבשלום שפתרונו כח גבול אבשלום ד״א ויקרא לה יד אבשלום בתוך המצבה צר אבשלום צורת אורך ידו כדכתיב באותו פסוק כי אמר זאת הגבורה המצויירת אחר יד אבשלום׃ מפי ר׳ יצחק בר שמואל בנרבונא שמעתיכן׃ ויעקר דוד · משום דכתיב לא ירבה לו סוסים כדכתיב ואת סוסיהם תעקר׃ ויותר ממנו מאה רכב · לא ירבה לו סוסים הא כדי מרכבתו מותר׃ ויבא ארם דרמשק · ובשמואל כתיב דמשק ודרך הפסוק לדבר כן כמו מן שבט שרביט שהרי אייסר אתכם בשוטים תרגו׳ שרביטים׃ ג״ס זו אמר ר׳ יצחק וישם דוד בארם דרמשק · פתרו׳ נציבים ובשמואל כתי׳ בפירוש וישם דוד בארם דמשק נציבים׃ שלטי הזהב · בויכר״ם בלע״ז ודוגמתו בירמיה הברו החצים מלאו השלטים׃ נחשת רבה מאד בה עשה וגו׳ · וזהו שאמר כיון שאמר דוד לבנות הבית ואמר הב״ה לו לא אתה תבנה הבית כי אם בנך׃ מספר והולך היאך זימן לו לבנות הבנין׃ כי

כן אל בני · וידבר משה לפני יי׳ · אשר וגלה ואלה בני המדינה העולים · וחברו אלה בני הבדינה · עוד מצאתי אלה בני זלפה · אלה בני בלהה דויגש: העירה ח׳ כליסן
קרא וסים׳ וקרעו שבלתם ויעמס איש על · וירע העם ויתקעו בשפרות · ונס אל אחת מהעדים האלה דיהושע · ויהונתן ואת מעץ עמדים בעין רגל · ואת קומי לכי לביתך ·
וישלח מלאכים אל אחאב · ויתר דברי יחזקיהו וכל אשר עשה דויבא את חמים · ובני עמון ראו בינס דד״ה · וחד לישן עודה העירה והקיצה למשפטי:

ל׳ · יתיר ו׳ וישלח את הדורם בנו אל המלך דויד לשאול לו
ב׳ · נ׳ לשלום ולברכו על אשר נלחם בהדרעזר ויכהו
ז׳ · נ׳ כי איש מלחמות תעו היה הדרעזר וכל כלי זהב
ו׳ כסי׳ וכסף ונחשת: גם אתם הקדיש המלך דויד ליהוה
עם הכסף והזהב אשר נשא מכל הגוים מאדום
ל׳ · ו׳ כסי׳ וממואב ומבני עמון ומפלשתים ומעמלק:
ג׳ כסי׳ · ל׳ ואבשי בן צרויה הכה את אדום בגיא המלח
שמונה עשר אלף: וישם באדום נציבים ויהיו כל
אדום עבדים לדויד ויושע יהוה את דויד בכל
ב׳ אשר הלך: וימלך דויד על כל ישראל ויהי עשה
משפט וצדקה לכל עמו: ויואב בן צרויה על
הצבא ויהושפט בן אחילוד מזכיר: וצדוק בן
ל׳ אחיטוב ואבימלך בן אביתר כהנים ושושא
ספר: ובניהו בן יהוידע על הכרתי והפלתי ובני
יט דויד הראשנים ליד המלך:
ויהי אחרי כן וימת נחש מלך בני עמון וימלך בנו
תחתיו: ויאמר דויד אעשה חסד עם חנון בן
נחש כי עשה אביו עמי חסד וישלח דויד מלאכים
ו׳ · ב׳ ועל אחי לנחמו על אביו ויבאו עבדי דויד אל ארץ בני
עמון אל חנון לנחמו: ויאמרו שרי בני עמון
ל׳ לחנון המכבד דויד את אביך בעיניך כי שלח לך
ל׳ · ל׳ מנחמים הלא בעבור לחקר ולהפך ולרגל הארץ
באו עבדיו אליך: ויקח חנון
ב׳ את עבדי דויד ויגלחם ויכרת את מדויהם בחצי
ל׳ · ס׳ עד המפשעה וישלחם: וילכו ויגידו לדויד על
האנשים וישלח לקראתם כי היו האנשים נכלמים
מאד ויאמר המלך שבו בירחו עד אשר יצמח
ל׳ זקנכם ושבתם: ויראו בני עמון כי התבאשו עם
דויד וישלח חנון ובני עמון אלף ככר כסף לשכר

ב׳ יכתבי · ל׳ להם מן ארם נהרים ומן ארם מעכה ומצובה רכב
ופרשים: וישכרו להם שנים ושלשים אלף רכב
ר׳ · ז׳ ואת מלך מעכה ואת עמו ויבאו ויחנו לפני מידבא
יד ובני עמון נאספו מעריהם ויבאו למלחמה:
וישמע דויד וישלח את
ל׳ · ז׳ מל׳ יואב ואת כל צבא הגבורים: ויצאו בני עמון
ויערכו מלחמה פתח העיר והמלכים אשר באו
לבדם בשדה: וירא יואב כי היתה פני המלחמה
אליו פנים ואחור ויבחר מכל בחור בישראל
ויערך לקראת ארם: ואת יתר העם נתן ביד אבשי
אחיו ויערכו לקראת בני עמון: ויאמר אם תחזק
לז׳ · ל׳ ממני ארם והיית לי לתשועה ואם בני עמון יחזקו
ל׳ · ל׳ ממך והושעתיך: חזק ונתחזקה בעד עמנו ובעד
ערי אלהינו ויהוה הטוב בעיניו יעשה: ויגש
ר׳ מל׳ יואב והעם אשר עמו לפני ארם למלחמה וינוסו
מפניו: ובני עמון ראו כי נס ארם וינוסו גם
ט׳ הם מפני אבשי אחיו ויבאו העירה ויבא יואב
ירושלם:
וירא ארם כי נגפו לפני ישראל
יב וישלחו מלאכים ויוציאו את ארם אשר מעבר
ל׳ · כר׳ הנהר ושופך שר צבא הדרעזר לפניהם: ויגד
ל׳ לדויד ויאסף את כל ישראל ויעבר הירדן ויבא
ז׳ חס׳ כסי׳ אלהם ויערך אלהם ויערך דויד לקראת ארם
יט כבתי׳ מלחמה וילחמו עמו: וינס ארם מלפני ישראל
ויהרג דויד מארם שבעת אלפים רכב וארבעים
ר׳ · ל׳ אלף איש רגלי ואת שופך שר הצבא המית:
ויראו עבדי הדרעזר כי נגפו לפני ישראל
ל׳ וחס׳ וישלימו עם דויד ויעבדהו ולא אבה ארם
להושיע את בני עמון עוד:

רשי

כי איש מלחמות תעו · בעל מחלוקתו היה וכן מוכיח למעלה ויך דוד את הדרעזר וכי מה ענין להם לחמת לערוך בו מלחמה אלא הדרעזר מלך צובה הלך להלחם על תעו מלך חמת בחמת ובעוד כן בא דוד עליו והכהו וכל כלי זהב וכסף ונחשת הביא דוד וכן בשמואל ובידו היה כלי כסף וכלי זהב וכלי נחשת: וישם דוד באדום נציבים · שלטונים שלא רצה להמליך עליהם מלך: משפט וצדקה · משך עצמו מלהלחם עוד ומלכאת ולבוא עוד במלחמה והיה יושב ושופט תמיד ישראל בצדקה: ויואב על הצבא · לפי שמשך ידו מלכאת עוד בצבא הניח יואב על הצבא להלחם כל מלחמותיו כל זה מוסב עליו עשה משפט וצדקה ומה שהפסיק ויואב על הצבא משום הכי הוצרך שלא תאמר הואיל ודוד עשה משפט אם כן לא היו ישר׳ עוד נלחמים לכך נאמר ויואב על הצבא: מזכיר · חוזר לראש שהיה מזכיר אותו דין בא לפני המלך תחילה דוגמא להביא את ספר הזכרונות דברי הימים: ושושא סופר · אחילוד מזכיר ושושא כותב על ידו: על הכרתי והפלתי · פתרונו אומות היו כדכתיב היו גוי כריתים ומאומותם היו עם דוד אנשי׳ גבורי חיל ובניהו עליהם ודוגמ׳ בשמואל וכל עבדיו עוברים על ידו וכל הכרתי וכל הפלתי וכל הגתים וגו׳: ובני דוד הראשונים ליד המלך · פתרונו ובני דוד היו תמיד ראשונים אצל המלך לעשות כל צרכו: כי עשה אביו עמי חסד · לקח דוד אביו ואמו ואחיו ובית אביו והושיבם במחוז מלך מואב כדכתיב וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם וגו׳ ובאו בני מואב והרגום כולם חוץ מאליהו אחי דוד שברח לארץ בני עמון וקבלו נחש מלך בני עמון שהרי לא נזכרו עוד חוץ מאליהו שכתב במחלוקות בנשיאים ליהודה אליהו מאחי דוד וזהו אשר עשה אביו עמי חסד ועל פי אותה איבה הכה דוד את מואב והתעולל בהם יותר מיתר אויביו דכתי׳ בשמואל ויך דוד את מואב וגו׳: המכבד דוד את אביך בעיניך · והלא כתיב בתורתם לא תדרוש שלומם וטובתם וסבור אתה שמניח מצות אלהיו ובא לדרוש שלומך ולכבוד אביך שלח לך מנחמים הלא בעבור לחקור וגו׳: מדויהם · כמו מדו בד: בחצי עד המפשעה · עד ערותן פנים ואחור ובשמוא׳ כתיב שתותיה׳ עד ערותן כמו חשופי שת ערות מצרים: מן ארם נהרים ומן ארם מעכה · ארמים הרבה היו וזהו ארם מעכה ארם היושבי׳ במעכה ומן ארמים יושבים על נהר פרת וארם צובה וארם סתם הוא עקר האומה וכן עמוני׳ היושבים במעון קרויים עמונים ועיקר האומה בשאר מקומות וכן בני עשו בארץ שעיר והעיקר באדום: לבדם בשדה · חלקו חיילותם לשתי מערכות בני עמון במערכה אחת פתח העיר כנגד ישראל והמלכים אשר עמהם במערכה אחרת לבדם בשדה מאחור לישר׳: ביד אבשי · לאבישי שכל דברי הימים כתיב אבישי וגם אבשי קרי׳ לבד מאלו שני׳ שיצאו מן הכלל על פי המסורת ולכך בכל הספר הזה אבשי שכל הספר הזה נכתב בשביל כבודו של דוד ואין זה כבודו שיקראו לבן אחותו אבישי דמשמע גם אני חשוב כדוד כי אבי הוא ישי לכך בכל הספר הזה אבשי ובכל ספר שמואל אבישי לבד חד אבשי ואת יתר העם נתן ביד אבשי ועל פי המסורת שהרי כן הוא שהיה ישי אבי אמו צרויה שהיא היתה אמו: ושופך שר צבא · ובשמואל כתיב ושובך שר צבא פירשו רבותי׳ בסוטה שובך שהיה גבוה כשובך שופך היה שופך דמי׳ כמים:

חשר ג׳ כתיב שׂיןבקריאה וסימ׳ וישר אבימלך על ישראל׳ וישר במגרה ובחריצי הברזל דדה׳ וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו׳ וכל דכתיב סכך דכותהו׳ ׃ תגם ותאזר וסימ׳נמסר בסדר וירא בלק ויעמוד כל ספרא ויעמד כב׳ז ויעמוד וסימ׳ ויעמד שטן על יש׳ ׃ ויעמד לפני מזבח יי׳ דשלמה׳ ודבתריה כי עשה שלמה כיור׳ ויצא ורוח׳ ויעמד יהושפט בקהל׳ ׃ ורוח אלהים לבשה את זכריה׳ ויעמד המלך על עמודו דספרא׳ וכל שאר קריא׳ דכו׳ ויעמוד במ׳ד ויעמד וסי׳ אתם סביבות האהל׳ ויעמד את פניו׳

כ וַיְהִי לְעֵת תְּשׁוּבַת הַשָּׁנָה לְעֵת צֵאת הַמְּלָכִים וַיִּנְהַג
יוֹאָב אֶת חֵיל הַצָּבָא וַיַּשְׁחֵת אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן
וַיָּבֹא וַיָּצַר אֶת רַבָּה וְדָוִיד יֹשֵׁב בִּירוּשָׁלִָם וַיַּךְ יוֹאָב
אֶת רַבָּה וַיֶּהֶרְסֶהָ׃ וַיִּקַּח דָּוִיד אֶת עֲטֶרֶת מַלְכָּם
מֵעַל רֹאשׁוֹ וַיִּמְצָאָהּ מִשְׁקַל כִּכַּר זָהָב וּבָהּ אֶבֶן
יְקָרָה וַתְּהִי עַל רֹאשׁ דָּוִיד וּשְׁלַל הָעִיר הוֹצִיא
הַרְבֵּה מְאֹד׃ וְאֶת הָעָם אֲשֶׁר בָּהּ הוֹצִיא וַיָּשַׂר
בַּמְּגֵרָה וּבַחֲרִיצֵי הַבַּרְזֶל וּבַמְּגֵרוֹת וְכֵן יַעֲשֶׂה דָוִיד
לְכֹל עָרֵי בְנֵי עַמּוֹן וַיָּשָׁב דָּוִיד וְכָל הָעָם יְרוּשָׁלִָם׃
וַיְהִי אַחֲרֵיכֵן וַתַּעֲמֹד מִלְחָמָה
בְּגֶזֶר עִם פְּלִשְׁתִּים אָז הִכָּה סִבְּכַי הַחֻשָׁתִי אֶת סִפַּי
מִילִדֵי הָרְפָאִים וַיִּכָּנֵעוּ׃ וַתְּהִי עוֹד מִלְחָמָה אֶת
פְּלִשְׁתִּים וַיַּךְ אֶלְחָנָן בֶּן יָעוֹר אֶת לַחְמִי אֲחִי גָּלְיָת
הַגִּתִּי וְעֵץ חֲנִיתוֹ כִּמְנוֹר אֹרְגִים׃
וַתְּהִי עוֹד מִלְחָמָה בְּגַת וַיְהִי אִישׁ מִדָּה
וְאֶצְבְּעֹתָיו שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע וְגַם הוּא
נוֹלַד לְהָרָפָא׃ וַיְחָרֵף אֶת יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּהוּ יְהוֹנָתָן
בֶּן שִׁמְעָא אֲחִי דָוִיד׃ אֵל נוּלְּדוּ לְהָרָפָא בְּגַת וַיִּפְּלוּ
בְיַד דָּוִיד וּבְיַד עֲבָדָיו׃
כא וַיַּעֲמֹד שָׂטָן עַל יִשְׂרָאֵל וַיָּסֶת אֶת דָּוִיד לִמְנוֹת
אֶת יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר דָּוִיד אֶל יוֹאָב וְאֶל שָׂרֵי הָעָם
לְכוּ סִפְרוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִבְּאֵר שֶׁבַע וְעַד דָּן וְהָבִיאוּ
אֵלַי וְאֵדְעָה אֶת מִסְפָּרָם׃ וַיֹּאמֶר יוֹאָב יוֹסֵף יְהוָה
עַל עַמּוֹ כָּהֵם מֵאָה פְעָמִים הֲלֹא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֻּלָּם
לַאדֹנִי לַעֲבָדִים לָמָּה יְבַקֵּשׁ זֹאת אֲדֹנִי לָמָּה יִהְיֶה
לְאַשְׁמָה לְיִשְׂרָאֵל׃ וּדְבַר הַמֶּלֶךְ חָזַק עַל יוֹאָב
וַיֵּצֵא יוֹאָב וַיִּתְהַלֵּךְ בְּכָל יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹא יְרוּשָׁלִָם׃
וַיִּתֵּן יוֹאָב אֶת מִסְפַּר מִפְקַד הָעָם אֶל דָּוִיד וַיְהִי
כָל יִשְׂרָאֵל אֶלֶף אֲלָפִים וּמֵאָה אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף
חֶרֶב וִיהוּדָה אַרְבַּע מֵאוֹת וְשִׁבְעִים אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף
חָרֶב׃ וְלֵוִי וּבִנְיָמִן לֹא פָקַד בְּתוֹכָם כִּי נִתְעַב דְּבַר
הַמֶּלֶךְ אֶת יוֹאָב׃ וַיֵּרַע בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים עַל הַדָּבָר
הַזֶּה וַיַּךְ אֶת יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר
דָּוִיד אֶל הָאֱלֹהִים חָטָאתִי מְאֹד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי אֶת
הַדָּבָר הַזֶּה וְעַתָּה הַעֲבֶר נָא אֶת עֲוֺן עַבְדְּךָ כִּי
נִסְכַּלְתִּי מְאֹד׃ וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל גָּד חֹזֵה דָוִיד לֵאמֹר׃ לֵךְ וְדִבַּרְתָּ אֶל דָּוִיד לֵאמֹר
כֹּה אָמַר יְהוָה שָׁלוֹשׁ אֲנִי נֹטֶה עָלֶיךָ בְּחַר לְךָ אַחַת
מֵהֵנָּה וְאֶעֱשֶׂה לָּךְ׃ וַיָּבֹא גָד אֶל דָּוִיד וַיֹּאמֶר לוֹ
כֹּה אָמַר יְהוָה קַבֶּל לָךְ׃ אִם שָׁלוֹשׁ שָׁנִים רָעָב
וְאִם שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים נִסְפֶּה מִפְּנֵי צָרֶיךָ וְחֶרֶב
אוֹיְבֶיךָ לְמַשֶּׂגֶת וְאִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים חֶרֶב יְהוָה
וְדֶבֶר בָּאָרֶץ וּמַלְאַךְ יְהוָה מַשְׁחִית בְּכָל גְּבוּל
יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה רְאֵה מָה אָשִׁיב אֶת שֹׁלְחִי דָּבָר׃

רוח סערה׃ אחרים תחתם׃ עון ד׳ מל׳ וסימ׳ עד אור הבקר ומצאנו עון׃ העבר נא את עון עבדך׃ הן בעון חוללתי׃ עוונותיו ילכדונו את הרשע׃

רשי

ויהי לעת תשובת השנה׃ כשהגשמים בשדה להאכיל הסוסים׃ ובה אבן יקרה׃ בצורה׃ ותהי על ראש דוד׃ יש מפרשי׳ על ראש דוד ממש ויש לתמוה היאך ראשו קובלה ורבותינו פירשו אבן שואבת היתה בה ושמעתי בגרבונא כי מנהג בארץ ישמעאל שתולין כתר של מלך מלמעלה על ראשו והוא יושב כנגדה מלמטה תחתיה על כסא ומה שכתוב ותהי על ראש דוד שנראית כמו על ראשו׃ ויהי אחרי כן ותעמד מלחמה בגזר׃ מה שמחוסר כאן בזו הפרשה כתוב בשמואל ותהי עוד מלחמה לפלשתים את ישראל וירד דוד ועבדיו עמו וילחמו את הפלשתים ואף זה משום כבודו של דוד לא נכתבה כאן שהרי כתיב לשם ויעף דוד וכתיב וישבי בנוב אשר בילידי הרפה עד והוא חגור חדשה ויאמ׳ להכות את דוד׃ ולולי שעזרו אבישי בן צרויה היה נופל בידו של ישבי ולפי אותו גנאי לא כתבו כאן׃ אז הכה סבכי החשתי את ספי מילידי הרפאים ובשמו׳ כתי׳ את סף אשר בילידי הרפה׃ שהיה אחי של גלית הפלשתי ואחי ישבי בנוב׃ ויך אלחנן בן יעיר׃ אחד מגבורי דוד היה׃ את לחמי אחי גלית הגתי ועץ חניתו כמנור אורגים׃ כאותו עץ עגול שכורכין בו הבגד בשעת האריגה ויונתן תרג׳ אותו פסוק בשמואל וקטל דוד בן ישי מחי פרכו׳ בי מקדשא דמבית לחם׃ ופתרו׳ יעיר כמו יער הלבנון מדה כבגד מדה יבא דוד שאמו אורגת פרכות לבית המקדש במנור אורגים ויהרוג את גלית שעץ חניתו כמנור אורגים ולמה קורהו אלחנן שחננו יי׳ ובראה שגלית הגתי אינו גלית הפלשתי את שם קורהו גלית הפלשתי ואחת שהרי למעלה כתוב אז הכה סבכי החשתי את ספי מילידי הרפאי׳ וגם למטה כתיב כן וגם הוא יולד להרפה מכלל שלא מזכיר אף באחי גלית הגתי מילידי הרפה שאינו בנם׃ ויהי איש מדה׃ דונש׳ אנשי מדות כלומר איש גדול ולפי שהוא גדול כל כך שצריך למדדו קוריהו איש מדה׃ ואצבעתיו שש ושש עשרים וארבע׃ י״ב בידים וי״ב ברגלים ובשמואל אומ׳ עשרים וארבע מספר כלומ׳ זה בצד זה שיכול למנות וגם זה היה כחו שיכול לאחוז החרב בכח גדול בידו ובתפיסת ברכות מפרש למה ליה דכתיב שש ושש עשרים וארבע בריכה אי כתב רחמנא שש ושש הוה אמרינן שית דידיה ושית דכרעיה לכך כתיב כ״ד ואי כתיב כ״ד הוה אמרינן שבע בהא וחמש בהא לכך כתיב רחמנא שש ושש כ״ד׃ ויעמד שטן על ישראל׃ אע״פ שפרשה זו איכה לכבוד דוד נכתבה כאן משום שנאמר בסוף הפרשה שבנה מזבח ועננהו יי׳ מן השמים וזהו כבוד דוד׃ מספר מפקד העם׃ דוגמת לכל פקודיכם לכל מספרכם׃ ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף׃ ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף׃ ובשמואל כתיב שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף דמשמע דלא היו מישראל כל כך כאשר נאמר כאן אלא לפי שהקצף היה מאת הב״ה על דוד לא כתב לשם מספר כולם שמנה ואף יואב לא מנה כל השבטים כמו שכתוב כי נתעב דבר המלך את יואב אבל כאן משום כבודו של דוד מזכיר כאן מספר וחשבון שמנה כי זהו כבודו שחיל כבד כזה היה בשבטו וכן מוכיח כמו שפירשתי שאפילו אותו קצת מישראל שמנה לא כתב כל מספרם בשמואל אבל כאן כתב כל אותו מספר שמנה דהא כתיב כאן ויהי כל ישראל ובשמואל לא כתיב כל ובפיר׳ מוכיח כאן לפניכו כדכתיב יואב בן צרויה החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על ישראל ולא עלה המספר במספר דברי הימים למלך דוד׃ ולוי ובנימן לא פקד בתוכם וגו׳׃ יואב היה יודע שיהיה לאשמה לעם לנגף לפיכך אמר יואב יכול אני להציל שבטים הללו מן המנין לוי אם יאמר דוד למה לא מנית את לוי אשיבנו׳ כי לא התפקדו בתוך בני ישראל וכן אומר לבנימן הלא בפלגש הגבעה נגפו ואם יתנגפו עתה מה ישתייר להם׃ ועתה העבר נא את עון עבדך׃ עון זה מלא בשני ווי״ן כלומר העבר נא על העון המלא שעשיתי וד׳ מלאין הן שקריאה וזה אחד מהם והשני בתילים הן בעון חוללתי וכמפורש בויקרא רבה בהמה כי תזריע אפילו חסיד שבחסידים אי איפשר שלא יהא לו אחד בעבירה בלא נתכוין והלא לא נתכוין אלא לצורך עצמו והשלימי עוונותיו ילכדונו את הרשע עוונותיו המרובים והרביעי במלכי׳ ומצאנו עון ועתה לכו ונבואה ונגידה בית המלך שאמרו אם לא נלך ונגיד בית המלך יהיה עון גדול כי יבואו עליהם אויבים׃ כר

למנות ח׳ בקריאה ומ״ל וסימני ושמתי את זרעך כעפר הארץ. ויעמוד שטן על ישראל ויסת. הלוא אני אמרתי למנות בעם. יואב בן צרויה החל למנות ימינו כן תדע׃ ויעש
ב׳ רפין וסימניהון הבא אליו כרצונו. ויאמר ארנן אל דוד דדה׃ בכסף ט״ו רפין וסימ׳ נמסר ביהושע סימן כ״ב׃ בראות ב׳ א׳ מל וא׳ חס׳ וסימ׳ בראות דויד כי ענה׳ ה׳. בימי זכריהו
המבין בראות האלהים. קדמא מל׳׃ לדרש ז׳ חס׳ בכתו׳ וסי׳ ולא יכול דוד ללכת לפניו. ובכל מעשה אשר החל׳ ויהי לדרש אלהים׳ ויאכלו בני יש׳. וכן במליצי שרי ב׳

ויאמר דויד אל־גד צר־לי מאד אפלה־
נא ביד־יהוה כי־רבים רחמיו מאד וביד־אדם אל־
אפל׃ ויתן יהוה דבר בישראל ויפל מישראל
שבעים אלף איש׃ וישלח האלהים מלאך
לירושלם להשחיתה וכהשחית ראה יהוה וינחם
על־הרעה ויאמר למלאך המשחית רב עתה הרף
ידך ומלאך יהוה עמד עם־גרן ארנן היבוסי׃
וישא דויד את־עיניו וירא
את־מלאך יהוה עמד בין הארץ ובין השמים
וחרבו שלופה בידו נטויה על־ירושלם ויפל דויד
והזקנים מכסים בשקים על־פניהם׃ ויאמר
דויד אל־האלהים הלא אני אמרתי למנות בעם
ואני־הוא אשר־חטאתי והרע הרעותי ואלה הצאן
מה עשו יהוה אלהי תהי נא ידך בי ובבית אבי
ובעמך לא למגפה׃
ומלאך יהוה אמר אל־גד לאמר לדויד כי יעלה
דויד להקים מזבח ליהוה בגרן ארנן היבסי׃
ויעל דויד בדבר־גד אשר דבר בשם יהוה׃ וישב
ארנן וירא את־המלאך וארבעת בניו עמו
מתחבאים וארנן דש חטים׃ ויבא דויד עד־ארנן
ויבט ארנן וירא את־דויד ויצא מן־הגרן וישתחו
לדויד אפים ארצה׃ ויאמר דויד אל־ארנן תנה־
לי מקום הגרן ואבנה־בו מזבח ליהוה בכסף מלא
תנהו לי ותעצר המגפה מעל העם׃ ויאמר ארנן
אל־דויד קח־לך ויעש אדני המלך הטוב בעיניו
ראה נתתי הבקר לעלות והמורגים לעצים
והחטים למנחה הכל נתתי׃ ויאמר המלך דויד
לארנן לא כי־קנה אקנה בכסף מלא כי לא־אשא
אשר־לך ליהוה והעלות עולה חנם׃ ויתן דויד
לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות׃
ויבן שם דויד מזבח ליהוה ויעל עלות ושלמים

ויקרא אל־יהוה ויענהו באש מן־השמים על מזבח
העלה׃ ויאמר יהוה
למלאך וישב חרבו אל־נדנה׃ בעת ההיא בראות
דויד כי־ענהו יהוה בגרן ארנן היבוסי ויזבח שם׃
ומשכן יהוה אשר־עשה משה במדבר ומזבח
העולה בעת ההיא בבמה בגבעון׃ ולא־יכל
דויד ללכת לפניו לדרש אלהים כי נבעת מפני
חרב מלאך יהוה׃ ויאמר דויד זה הוא בית יהוה כב
האלהים וזה־מזבח לעלה לישראל׃
ויאמר דויד לכנוס את־הגרים אשר
בארץ ישראל ויעמד חצבים לחצוב אבני גזית
לבנות בית האלהים׃ וברזל לרב למסמרים
לדלתות השערים ולמחברות הכין דויד ונחשת
לרב אין משקל׃ ועצי ארזים לאין מספר כי־
הביאו הצידנים והצרים עצי ארזים לרב לדויד׃
ויאמר דויד שלמה בני
נער ורך והבית לבנות ליהוה להגדיל למעלה
לשם ולתפארת לכל־הארצות אכינה נא לו ויכן
דויד לרב לפני מותו׃ ויקרא לשלמה בנו ויצוהו
לבנות בית ליהוה אלהי ישראל׃
ויאמר דויד לשלמה בנו אני היה עם־לבבי לבנות
בית לשם יהוה אלהי׃ ויהי עלי דבר־יהוה
לאמר דם לרב שפכת ומלחמות גדלות עשית לא־
תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת ארצה
לפני׃ הנה־בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה
והנחותי לו מכל־אויביו מסביב כי שלמה יהיה
שמו ושלום ושקט אתן על־ישראל בימיו׃ הוא־
יבנה בית לשמי והוא יהיה־לי לבן ואני־לו לאב
והכינותי את כסא מלכותו על־ישראל עד־עולם׃
עתה בני יהי יהוה עמך והצלחת ובנית בית
יהוה אלהיך כאשר דבר עליך׃ אך יתן־לך יהוה

בריאות ב׳ כתרי ליס׳ חד מל׳ וחד חס׳ ויהי לדרש אלהים בימי

בפסוק. כי עזרא הכין. אבל דברים טובים. וכל אוריתא דכו׳ חס׳ בט״ב מל׳ וסי׳ לפנים בישראל כה אמר. זרעו לכם לצדקה׃ והנה ג׳ ר״פ בסיפרא וסימ׳ הנה בן נולד לך׃
והנה אני בונה בית לשם יי׳. הנה יי׳ נוגף מגפה. וכל שאר כתוב׳ דכו״ר״פ הנה בה״ו והנה וסימ׳ והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר. והנה אשה לקראתו׳ והנה עלה כלו קמשוני׳.
והנה יד נגעה בי׳ והנה כדמות בני אדם. והנה בעז בא מבית לחם.

רשי

בר לי מאד. אתה או בחר לך הקל שבהם קשה לי ובר לי מאד עליו משל לאד׳ שאמ׳ לו הבך מת ובאיזה קבר רצונך שתקבר אבל אביך או אמך אמ׳ להם אוי להם לאזנים שכך שומעים׃ אפלה נא ביד יי׳. בדבר שהוא בכל עשירי׳ ועניים׃ כי רבים רחמיו. אולי ירחם אבל אויבינו לא ירחמו עלינו׃ נטויה על ירושלם. ומה שכתוב ביהושע והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו וגו׳ הלנו אתה אם לצרינו יהושע היה עומד ואחוריו כנגד כריו ובא מלאך כנגדו לפיכך תמה ואמר לו הלנו אתה אם לצרינו לעזרינו הואיל ואתה עומד לנגדי או לצרינו לעזור שגם אתה עומד כנגדן אבל כאן כיון שראה החרב של מלאך שהיית נטויה על ירושל׳ ידע בעצמו שבא לנגוף שונאי ישראל׃ ואלה הצאן מה עשו. שהם כאותן הצאן המובאים לשחיטה שאינן יכולין להנצל מהשחיטה כי לשחיטה הן עומדין׃ מתחבאים. מפני המלאך לקיים הפסוק לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך חבי כמעט רגע עד יעבר זעם ואמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר׃ וארנן דש חטים. לפי שאמר לפניו והחטים למנחה שלא תתמה וכי תיאך היו לשם חטים׃ והמורגים לעצים׃ כסרים שדשין בהם התבואה כמו שמכינו בעג׳ עיזא דיקוריקא דריטא דיטתא דומה למורג חרוץ חדש׃ שקלי זהב משקל שש מאות. ובשמוא׳ כתיב בכסף שקלי׳ חמשי׳ הא כיצד נטל מכל שבט ושבט חמשים שקלי׳ הריטם מאות שקלים כדי שיהיה חלק לכל ישראל במזבח׃ ויאמר יי׳ למלאך. להשיב חרבו׃ וישב חרבו אל נדנה׃ וכן

ויאמר יי׳ לרג ויקח יוכה וגו׳׃ בעת ההיא בראות דוד כי ענהו יי׳. פרשה זו לא נכתבה בשמואל ומשום כבוד דוד נכתבה כאן שעשה מזבח וכל פסוקי׳ דפרשה זו דבוק פסוק אל פסוק כאילו כולו פסוק אחד׃ ומזבח העולה. של משה עדיין בעת ההיא בבמה אשר בגבעון׃ ולא יכול דוד. אז כשהיה אותו מעשה שצוה לו הקב״ה להעלות קרבן לא היה דוד יכול ללכת לפניו לדרוש אלהים כלומר לפני המזבח אשר בגבעון כי נבעת מפני חרב מלאך יי׳ והלך דוד כדברי יי׳ ובנה מזבח וענהו יי׳׃ ויאמ׳ דוד זהו בית יי׳ האלהים וזה מזבח לעולה לישר׳. מכאן ואילך שכל שמבקש יי׳ להקריב לו קרבן יבא ויקריב על אותו מזבח׃ לכנוס הגרי׳. גרי׳ שנתגיירו שלא רצה להעביד בישר׳ עבוד׳ פרך וכן מצינו בשלמה למטה ויספ׳ שלמה וגו׳ ויעם מהם שבעי׳ אף נושא סבל וגו׳ ועוד כתיב וכל העם הנותר מן החתי וגו׳ ב׳ פסוקי׳ ועוד כתיב ומן בני ישראל לא נתן שלמה לעבדים וגו׳׃ למסמרים לדלתות השערים. כעג״ל בל״א ולחברם הכין דוד הברזל שמחברין ומחזקים הדלתות והשערים בהם׃ והכורים. עם חירם מלך צור׃ נער ורך. לפי שאפילו בן מ״ב שנה קרוי נער דכתיב ויהושע בן נון נער לא ימיש וגו׳ שהרי יהושע לא מלך אחרי משה כי אם כ״ח שנה וחי ק״י שנה נמצא כשהעיד עליו הכתוב ויהושע בן נון נער היה בן מ״ב שנה על כן הוצרך לכתוב רך שלא היה כי אם בן י״ב שנה כשמלך׃ להגדיל למעלה. גדול מאד שהגביהו שלמה עד מאה ועשרי׳ אמה כדכתי׳ במלכים והאולם על פני היכל הבית וגו׳ המש

תוסיף ב׳ מל׳ דמל׳ וסי׳ הכינותי ועליהם תוסיף דדה״ · ולא תוסיף עוד להבא דעמוס · תוסיף י״ג ומשנין כאתיהון וסי׳ בסדר בא עש׳ : וימלך ה׳ וסי׳ את שלמה · את כתנות
דודו דמלכים · וימלך פרעה נכו את יהויקים · ולתשובת השנה שלח · מלך מצרים את אליקים אחיו דדה״ : ויחלקם ב׳ וסי׳ ויחלקם דויד מחלקות לבני לוי · ויחלקם דויד
וצדוק מבני אלעזר : ולברך ד׳ בקרי׳ וסי׳ ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר יי׳ · יפתח יי׳ לך את אוצרו הטוב · בעת ההיא הבדיל יי׳ את שבט הלוי · בני עמרם אהרן ומשה ויבדל :

שכל ובינה ויצוך על־ישראל ולשמור את־תורת
יהוה אלהיך: אז תצליח אם־תשמור לעשות
את־החקים ואת־המשפטים אשר צוה יהוה את־
משה על־ישראל חזק ואמץ אל־תירא ואל־תחת:
והנה בעניי הכינותי לבית־יהוה זהב ככרים
מאה־אלף וכסף אלף אלפים ככרים ולנחשת
ולברזל אין משקל כי לרב היה ועצים ואבנים
הכינותי ועליהם תוסיף: ועמך לרב עשי מלאכה
חצבים וחרשי אבן ועץ וכל־חכם בכל־מלאכה:
לזהב לכסף ולנחשת ולברזל אין מספר קום ועשה
ויהי יהוה עמך: ויצו דויד לכל־שרי ישראל
לעזר לשלמה בנו: הלא יהוה אלהיכם עמכם
והניח לכם מסביב כי נתן בידי את ישבי הארץ
ונכבשה הארץ לפני יהוה ולפני עמו: עתה
תנו לבבכם ונפשכם לדרוש ליהוה אלהיכם וקומו
ובנו את־מקדש יהוה האלהים להביא את־ארון
ברית־יהוה וכלי קדש האלהים לבית הנבנה
כג לשם־יהוה: ודויד זקן ושבע
ימים וימלך את־שלמה בנו על־ישראל: ויאסף
את־כל־שרי ישראל והכהנים והלוים: ויספרו
הלוים מבן שלשים שנה ומעלה ויהי מספרם
לגלגלתם לגברים שלשים ושמונה אלף: מאלה
לנצח על־מלאכת בית־יהוה עשרים וארבעה
אלף ושטרים ושפטים ששת אלפים: וארבעת
אלפים שערים וארבעת אלפים מהללים ליהוה
בכלים אשר עשיתי להלל:
ויחלקם דויד מחלקות לבני לוי לגרשון
קהת ומררי: לגרשני לעדן ושמעי:
בני לעדן הראש יחיאל וזתם ויואל
שלשה: בני שמעי שלמות וחזיאל והרן
שלשה אלה ראשי האבות ללעדן: ובני
שמעי יחת זינא ויעוש ובריעה אלה בני־שמעי
ארבעה: ויהי־יחת הראש וזיזה השני ויעוש
ובריעה לא־הרבו בנים ויהיו לבית אב לפקדה
אחת: בני קהת עמרם יצהר חברון ועזיאל
ארבעה: בני עמרם אהרן ומשה ויבדל
אהרן להקדישו קדש קדשים הוא־ובניו עד־עולם
להקטיר לפני יהוה לשרתו ולברך בשמו עד־
עולם: ומשה איש האלהים בניו יקראו על־
שבט הלוי: בני משה גרשום ואליעזר:
בני גרשום שבואל הראש: ויהיו בני־
אליעזר רחביה הראש ולא־היה לאליעזר בנים
אחרים ובני רחביה רבו למעלה: בני יצהר
שלמית הראש: בני חברון יריהו הראש
אמריה השני יחזיאל השלישי ויקמעם הרביעי:
בני עזיאל מיכה הראש וישיה השני:
בני מררי מחלי ומושי בני מחלי אלעזר וקיש:
וימת אלעזר ולא־היו לו בנים כי אם־בנות
וישאום בני־קיש אחיהם: בני מושי מחלי
ועדר וירמות שלושה: אלה בני־לוי לבית
אבותיהם ראשי האבות לפקודיהם במספר
שמות לגלגלתם עשה המלאכה לעבדת בית יהוה
מבן עשרים שנה ומעלה: כי אמר דויד הניח
יהוה אלהי־ישראל לעמו וישכן בירושלם עד־
לעולם: וגם ללוים אין־לשאת את־המשכן
ואת־כל־כליו לעבדתו: כי בדברי דויד האחרונים
המה מספר בני־לוי מבן עשרים שנה ולמעלה:
כי מעמדם ליד־בני אהרן לעבודת בית יהוה על־
החצרות ועל־הלשכות ועל־טהרת לכל־קדש
ומעשה עבדת בית האלהים: וללחם המערכת
ולסלת למנחה ולרקיקי המצות ולמחבת
ולמרבכת ולכל־משורה ומדה: ולעמד בבקר
בבקר להדות ולהלל ליהוה וכן לערב: ולכל
העלות עלות ליהוה לשבתות לחדשים
ולמעדים במספר כמשפט עליהם תמיד לפני
יהוה: ושמרו את־משמרת אהל־מועד ואת
משמרת הקדש ומשמרת בני אהרן אחיהם
לעבדת בית יהוה: ולבני כד
אהרן מחלקותם בני אהרן נדב ואביהוא אלעזר
ואיתמר: וימת נדב ואביהוא לפני אביהם
ובנים לא־היו להם ויכהנו אלעזר ואיתמר:
ויחלקם דויד וצדוק מן־בני אלעזר ואחימלך מן־
בני איתמר לפקדתם בעבדתם: וימצאו בני־
אלעזר רבים לראשי הגברים מן־בני איתמר
ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית־אבות ששה
עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה:

רשי

המה מספר בני לוי מבן עשרים שנה ולמעלה · כלומר אז תיקן דויד משמרות אלו כשיבא שלמה בנו שיהיו מזומנים לו : כי מעמדם ליד בני אהרן וגו׳ · דוגמ׳ וילוו עליך וישרתוך : ועל טהרת לכל קדש · שאם יטמא הבית וכליו שיהיו הם ממונים לטהרו שכן מצינו בחזקיהו כדכתיב ויקבלו הלוים להוציא מנחל קדרון חוצה וכתיב ויחלו באחד לחדש הראשון לקדש וגו׳ : ולכל העלות עולות ליי׳ לשבתו׳ ולחדשי׳ · פתרו׳ הם היו ממוני׳ על הלשכות וגם על לשכת בית הטלאי׳ שהקרבנו׳ שם והם יביאו אל הכהנים תמיד בכל יום במספר מה צריכי׳ בכל יום בין בחול בין בשבתות ובחדשי׳ ובמועדים שמוסיפים על התמיד כל אלה יביאו במספ׳ כמשפטו וגם מסייעי׳ לכהנים להפשיט הזבח וכן מצינו בחזקיהו רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העולות ויחזקום אחיהם הלוים וגו׳ : ולבני אהרן · פתרו׳ אלה בני אהרן וגו׳ על מחלקתם : וימת נדב ואביהוא · ובנים לא היו להם · לפי שלא היו להם בנים כיהנו אלעזר ואיתמר במקומם אבל אם היו לנדב ואביהוא בנים היו קודמי׳ לאלעזר ואיתמר בכהנה גדולה שכן מצינו בעזרא שהרי יהוצדק אביו של יהושע היה ויהוצדק ועזרא בני שריה היו כדכתיב לעיל ושריה הוליד את יהוצדק ובעזרא כתיב עזרא בן שריה ויהוצדק הלך בגולה לבבל וכשעלו מבבל עלה יהושע ושימש ולא שימש עזרא לפי שהיה יהוצדק הבכור וקדמו בן אחיו הבכור כדכתיב בנבואת חגי יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול : ואחימלך מן בני איתמר · זה אחימלך בן אביתר כדמוכיח בסמוך ויכתבם שמעיה וגו׳ עד ואחימלך בן אביתר : ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר · מתחילה במשכן שילה לא היו כי אם י״ו משמרות ח׳ מאלעזר וח׳ מאיתמר כמפור׳ במסכת תענית וכשראה דוד שהיו ראשי הגבורים לאלעזר רבי׳ חלקם לכל משמר ומשמר של אלעזר לשני׳ והעמידם על י״ו משמרות ומשמרת בני איתמר העמיד על מעמד משמר כבראשונה על שמנה משמרות וכן מוכיח בסמוך בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר כלומר כאחוז למעמד במשמרת׳ במשכן כמו כן העמידן דוד עתה בבי׳ המקדש : ויחלקום

השלישי ז׳ חס׳ בסי׳ וסימ׳ בסדר וישמע יתרו: ולא היו לו חד מן ג׳ זוגין מן כ״ב בחד ענינא קדמאה היו תנינא היה וסימ׳ היו ויקבץ את כל אכל שבע שנים· היה ותכלינה שבע
שני השבע· היו ויבת אלעזר ולא היו לו בנים· היה למחלי אלעזר ולא היה לו בנים· שהיו קניתי עבדים ושפחות ובני בית היה לי שהיה וגדלתי והוספתי מכל
שהיה לפני בירושלם· וסימ׳ היו והיה דבר י״י אל יחזקאל: ובבני ד׳ וסי׳ ושאול לבד את המלוכה· וגם כל היהודים· ויחלקום בגורלות אלה עם אלה· ובבני אבי בירצה:

ויחלקום בגורלות אלה עם אלה כי היו שרי
קדש ושרי האלהים מבני אלעזר ובבני איתמר:
ויכתבם שמעיה בן נתנאל
הסופר מן הלוי לפני המלך והשרים וצדוק ה
הכהן ואחימלך בן אביתר וראשי האבות לכהנים
וללוים בית אב אחד אחז לאלעזר ואחז אחז
לאיתמר: ויצא הגורל הראשון
ליהויריב לידעיה השני: לחרם השלשי לשערים
הרבעי: למלכיה החמישי למימן הששי: להקוץ
השבעי לאביה השמיני: לישוע התשעי לשכניהו
העשרי: לאלישיב עשתי עשר ליקים שנים
עשר: לחפה שלשה עשר לישבאב ארבעה עשר
לבלגה חמשה עשר לאמר ששה עשר: לחזיר
שבעה עשר להפצץ שמנה עשר: לפתחיה תשעה
עשר ליחזקאל העשרים: ליכין אחד ועשרים
לגמול שנים ועשרים: לדליהו שלשה ועשרים
למעזיהו ארבעה ועשרים:
אלה פקדתם לעבדתם לבוא לבית יהוה
כמשפטם ביד אהרן אביהם כאשר צוהו יהוה
אלהי ישראל: ולבני לוי הנותרים לבני עמרם
שובאל לבני שובאל יחדיהו: לרחביהו לבני
רחביהו הראש ישיה: ליצהרי שלמות לבני
שלמות יחת: ובני יריהו אמריהו השני יחזיאל
השלישי יקמעם הרביעי: בני עזיאל מיכה לבני
מיכה שמור: אחי מיכה ישיה לבני ישיה זכריהו:
בני מררי מחלי ומושי בני יעזיהו בנו: בני מררי
ליעזיהו בנו ושהם וזכור ועברי: למחלי אלעזר

ולא היה לו בנים: לקיש בני קיש ירחמאל:
ובני מושי מחלי ועדר וירימות אלה בני הלוים
לבית אבתיהם: ויפילו גם הם גורלות לעמת
אחיהם בני אהרן לפני דויד המלך וצדוק ואחימלך
וראשי האבות לכהנים וללוים אבות הראש לעמת
אחיו הקטן: ויבדל דויד ושרי הצבא כה
לעבדה לבני אסף והימן וידותון הנביאים בכנרות
בנבלים ובמצלתים ויהי מספרם אנשי מלאכה
לעבדתם: לבני אסף זכור ויוסף ונתניה ואשראלה
בני אסף על יד אסף הנבא על ידי המלך:
לידותון בני ידותון גדליהו וצרי וישעיהו חשביהו
ומתתיהו ששה על ידי אביהם ידותון בכנור הנבא
על הדות והלל ליהוה: להימן בני
הימן בקיהו מתניהו עזיאל שבואל וירימות
חנניה חנני אליאתה גדלתי ורממתי עזר ישבקשה
מלותי הותיר מחזיאות: כל אלה בנים להימן חזה
המלך בדברי האלהים להרים קרן ויתן האלהים
להימן בנים ארבעה עשר ובנות שלוש: כל אלה
על ידי אביהם בשיר בית יהוה במצלתים נבלים
וכנרות לעבדת בית האלהים על ידי המלך אסף
וידותון והימן: ויהי מספרם עם אחיהם מלמדי
שיר ליהוה כל המבין מאתים שמונים ושמונה:
ויפילו גורלות משמרת לעמת כקטן כגדול מבין
עם תלמיד: ויצא הגורל הראשון לאסף
ליוסף גדליהו השני הוא ואחיו ובניו שנים עשר:
השלשי זכור בניו ואחיו שנים עשר:
הרבעי ליצרי בניו ואחיו שנים עשר:

הרביעי ג׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ לשערים הרבעי· חלקיהו השני תבליהו· ביום הרבעי נקהלו לעמק ברכה: העשרים ג׳ וסימ׳ לא אעשה בעבור· נגד העשרים אשר לחצר·
ליחזקאל העשרים: נוהו׳ י׳ בקריאה וסימ׳ ויעש נח ככל אשר צוהו· ויגד משה לאהרן את כל דברי· ויבא משה ויקרא לזקני העם· ויקח משה את המטה· וישכם דוד בבקר
ורגלית· ויעש דוד כן כאשר צוהו י״י דמלכים· וחברו ויעש דויד כאשר צוהו האלהים דד״ה· אשר עשה דוד את הישר· ויעש ברוך בן נריה דירמיה· אלה פקדתם לעבדת:
ויוסף ח׳ ש״ם ברנש וסימ׳ ויוסף הורד מצרימה· ויוסף בן שלשים שנה בעמדו· ויוסף הוא השליט· הם יצאו את העיר לא הרחיקו· אנכי ארד עמך מצרימה·
ויוסף היה במצרים· לברך את העם על הר גרזים· לבני אסף· זכור גאלת בזרוע עמך· וחד לישן הוספת ויאמר יואב אל המלך דשמואל:

רשי

ויחלקום בגורלות אלה עם אלה· למי יפול הגורל להיות ראשון או שני או שלישי או רביעי וכן כולם: ויכתבם שמעיה· להיות להם לזכרון מי ראשון ומי שני וכן כולם: אלה פקודתם לעבודתם· אלו שכתובין כאן ראשי משמרות פקודתם על משמרות היו: ויבדל דוד ושרי הצבא לעבודה· לשורר השיר: לבני אסף וגו׳· מכל הלוים לא הבדיל כי אם בני אסף: והימן וידותון הנבאי׳· כשהיו מנגנין בכלי שירים הללו היו מתנבאין דוגמא באלישע קחו לי מנגן ויהי כנגן המנגן ותהי עליו יד י״י: ויהי מספרם אנשי מלאכה· כלומר המשמרות כ״ד על כ״ד משמרות ד׳ בנים של אסף וששה של ידותון וי״ד של הימן הרי כ״ד למטה כלל מספר כולן כדכתיב ויהי מספרם עם אחיהם וגו׳: ומתתיהו ששה· לא תמצא אלא חמש· אשתו היתה מעוברת את שמעי וראה ברוח הקדש שגם הוא עתיד להיות ראש משמרה לפיכך אמר ששה וזהו שנאמר לפניו העשירי שמעי וזהו שיסד הפייט רסום מכוון להפקיד במשמרת הקדש: על ידי אביהם ידותון· דוגמ׳ על ידו החזיק: הנבא על הודות והלל· שהיו מנגנים בכנור מזמורים הודו ומזמורי הללויה היה מתנבא: ורוממתי עזר· שם אחד הוא: חזה המלך בדברי האלהים להרים קרן· קרן הנבואה שמתנבא למלך דוגמ׳ וירם קרן משיחו: ויתן האלהים להימן· כלומר אם לא שנתן לו האלהים הבנים אי אפשר שהיו לו י״ד בנים ושלש בנות וכולן ראויין להיות ראשי משמרות דוגמ׳ ויתן י״י לה הריון ותלד בן אם לא שהיתה מתנבא זו מיי׳ אי אפשר שיולד בועז שהיה זקן וכן וירא הו י״י את כל הארץ אם לא מאת י״י היתה ראייה זאת אי אפשר להביט כל כך למרחוק: כל המבין· לעניין שירה נופל לומר מבין כדכתיב מבין עם תלמיד וכנניהו שר הלוים במשא יסור כי מבין הוא: ויפילו גורלות משמרת לעומת· פתרו׳ משמרת לעומת משמרת ודוגמא למעלה והיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן פתרו׳ ממשכן אל משכן: כקטן כגדול מבין עם תלמיד· פתרו׳ הפילו גורלות על המשמרות זה לעמת זה משמרה לעמת משמרה כקטן כגדול מבין הרב עם התלמיד כולם היו שוין בזה למי שיגיע הגורל הראשון אם לקטן כן יקדים הוא להיות ראשון ואם אחרון יהי אחרון וכן כולם בין מבין בין תלמיד בין קטן בין גדול ומשמרות אלו של לוים הולכים אחר משמרות של כהנים למי שנפל הגורל הראשון משרת ראשון עם משמרת יהויריב הכהן ולמי שיפול הגורל השני ישמש הוא ומשמרתו עם משמרת ידעיה הכהן: ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף· בנו ראשון וגדליהו השני· גדליהו בכור ידותון הוא: בניו ואחיו שנים עשר· פתרון כו׳ על כל משמרה ומשמרה יבאו י״ב לוים שהרי היו כולם רפ״ח וכשתחלקם לכ״ד חלקים יהיה כל חלק וחלק י״ב לוים כ״ל וזהו אחיו ובניו מוסב ליוסף ולגדליהו ולפי שבפסוק אחד שניהם נזכרים כתב לבד פעם אחת הוא ובניו ואחיו וכל אחיו ואחיהם שבענין לאו אחיו ממש אלא חבורה אחת קורא אחים· ברו״ד סף בלשון אשכנז: השלישי זכור· בכור אסף: הרביעי ליצרי· שני של ידותון: החמשי

נתניהו ה׳ בקריאה וסימ׳ וישלחו כל השרים אל ברוך · ויבאו אל גדליה המצפתה · והכור אשר השליך שם ישמעאל · והחמשי נתניהו בניו ואחיו · ועמהם הלוים שמעיהו
מתתיהו ד׳ וסי׳ ועמהם אחיהם המשנ׳ · ומתתיהו ואליפלהו ר״פ · לידותון בני ידותון גדליהו · לארבעה עשר במתתיהו : יהוחנן ד׳ בקריא׳ וסי׳ עילם החמישי יהוחנן הששי · ועל ידו
יהוחנן השר ועמו ולישמעאל בן יהוחנן דוכשנה השביעית התחזק יהוידע · ויקומו אנשים מראשי בית אפרי׳ · וכל עזרא דכו׳ יהוחנן כמג יוחנן וסי׳ שם סימן י׳ : אביהו ז׳ בקר׳

הַחֲמִישִׁי נְתַנְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
הַשִּׁשִּׁי בֻּקִּיָּהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
הַשְּׁבִעִי יְשַׂרְאֵלָה בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
הַשְּׁמִינִי יְשַׁעְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
הַתְּשִׁיעִי מַתַּנְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
הָעֲשִׂירִי שִׁמְעִי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
עַשְׁתֵּי־עָשָׂר עֲזַרְאֵל בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
הַשְּׁנֵים עָשָׂר לַחֲשַׁבְיָה בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר שׁוּבָאֵל בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לְאַרְבָּעָה עָשָׂר מַתִּתְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לַחֲמִשָּׁה עָשָׂר לִירֵמוֹת בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לְשִׁשָּׁה עָשָׂר לַחֲנַנְיָהוּ בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לְשִׁבְעָה עָשָׂר לְיָשְׁבְּקָשָׁה בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לִשְׁמוֹנָה עָשָׂר לַחֲנָנִי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לְתִשְׁעָה עָשָׂר לְמַלּוֹתִי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לְעֶשְׂרִים לֶאֱלִיָּתָה בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לְאֶחָד וְעֶשְׂרִים לְהוֹתִיר בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לִשְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים לְגִדַּלְתִּי בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
לִשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים לְמַחֲזִיאוֹת בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים
עָשָׂר : לְאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים לְרוֹמַמְתִּי עֶזֶר
בָּנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר :
כו לְמַחְלְקוֹת לְשֹׁעֲרִים לַקָּרְחִים מְשֶׁלֶמְיָהוּ בֶן־קֹרֵא
מִן־בְּנֵי אָסָף : וְלִמְשֶׁלֶמְיָהוּ בָּנִים זְכַרְיָהוּ הַבְּכוֹר
יְדִיעֲאֵל הַשֵּׁנִי זְבַדְיָהוּ הַשְּׁלִישִׁי יַתְנִיאֵל הָרְבִיעִי :
עֵילָם הַחֲמִישִׁי יְהוֹחָנָן הַשִּׁשִּׁי אֶלְיְהוֹעֵינַי הַשְּׁבִיעִי
: וּלְעֹבֵד אֱדֹם בָּנִים שְׁמַעְיָה הַבְּכוֹר יְהוֹזָבָד הַשֵּׁנִי
יוֹאָח הַשְּׁלִשִׁי וְשָׂכָר הָרְבִיעִי וּנְתַנְאֵל הַחֲמִישִׁי :
עַמִּיאֵל הַשִּׁשִּׁי יִשָּׂשכָר הַשְּׁבִיעִי פְּעֻלְּתַי הַשְּׁמִינִי
כִּי בֵרֲכוֹ אֱלֹהִים : וְלִשְׁמַעְיָה בְנוֹ
נוֹלַד בָּנִים הַמִּמְשָׁלִים לְבֵית אֲבִיהֶם כִּי־גִבּוֹרֵי חַיִל
הֵמָּה : בְּנֵי שְׁמַעְיָה עָתְנִי וּרְפָאֵל וְעוֹבֵד אֶלְזָבָד
אֶחָיו בְּנֵי־חָיִל אֱלִיהוּ וּסְמַכְיָהוּ : כָּל־אֵלֶּה מִבְּנֵי
עֹבֵד אֱדֹם הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וַאֲחֵיהֶם אִישׁ־חַיִל בַּכֹּחַ
לַעֲבֹדָה שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם לְעֹבֵד אֱדֹם : וְלִמְשֶׁלֶמְיָהוּ
בָּנִים וְאַחִים בְּנֵי־חָיִל שְׁמוֹנָה עָשָׂר : וּלְחֹסָה מִן־
בְּנֵי־מְרָרִי בָּנִים שִׁמְרִי הָרֹאשׁ כִּי לֹא־הָיָה בְכוֹר
וַיְשִׂימֵהוּ אָבִיהוּ לְרֹאשׁ : חִלְקִיָּהוּ הַשֵּׁנִי טְבַלְיָהוּ
הַשְּׁלִשִׁי זְכַרְיָהוּ הָרְבִעִי כָּל־בָּנִים וְאַחִים לְחֹסָה
שְׁלֹשָׁה עָשָׂר : לְאֵלֶּה מַחְלְקוֹת
הַשֹּׁעֲרִים לְרָאשֵׁי הַגְּבָרִים מִשְׁמָרוֹת לְעֻמַּת אֲחֵיהֶם
לְשָׁרֵת בְּבֵית יְהוָה : וַיַּפִּילוּ גוֹרָלוֹת כַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל
לְבֵית אֲבוֹתָם לְשַׁעַר וָשָׁעַר : וַיִּפֹּל
הַגּוֹרָל מִזְרָחָה לְשֶׁלֶמְיָהוּ וּזְכַרְיָהוּ בְנוֹ יוֹעֵץ בְּשֶׂכֶל
הִפִּילוּ גוֹרָלוֹת וַיֵּצֵא גוֹרָלוֹ צָפוֹנָה : לְעֹבֵד אֱדֹם
נֶגְבָּה וּלְבָנָיו בֵּית הָאֲסֻפִּים : לְשֻׁפִּים וּלְחֹסָה
לַמַּעֲרָב עִם שַׁעַר שַׁלֶּכֶת בַּמְסִלָּה הָעוֹלָה מִשְׁמָר
לְעֻמַּת מִשְׁמָר : לַמִּזְרָח הַלְוִיִּם שִׁשָּׁה לַצָּפוֹנָה
לַיּוֹם אַרְבָּעָה לַנֶּגְבָּה לַיּוֹם אַרְבָּעָה וְלָאֲסֻפִּים
שְׁנַיִם שְׁנָיִם : לַפַּרְבָּר לַמַּעֲרָב אַרְבָּעָה לַמְסִלָּה
שְׁנַיִם לַפַּרְבָּר : אֵלֶּה מַחְלְקוֹת הַשֹּׁעֲרִים לִבְנֵי
הַקָּרְחִי וְלִבְנֵי מְרָרִי : וְהַלְוִיִּם אֲחִיָּה עַל־אוֹצְרוֹת
בֵּית הָאֱלֹהִים וּלְאֹצְרוֹת הַקֳּדָשִׁים : בְּנֵי לַעְדָּן בְּנֵי
הַגֵּרְשֻׁנִּי לְלַעְדָּן רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְלַעְדָּן הַגֵּרְשֻׁנִּי
יְחִיאֵלִי : בְּנֵי יְחִיאֵלִי זֵתָם וְיוֹאֵל אָחִיו עַל־אֹצְרוֹת
בֵּית יְהוָה : לַעַמְרָמִי לַיִּצְהָרִי לַחֶבְרוֹנִי לָעָזִּיאֵלִי :
וּשְׁבֻאֵל בֶּן־גֵּרְשׁוֹם בֶּן־מֹשֶׁה נָגִיד עַל־הָאֹצָרוֹת :
וְאֶחָיו לֶאֱלִיעֶזֶר רְחַבְיָהוּ בְנוֹ וִישַׁעְיָהוּ בְנוֹ וְיֹרָם
בְּנוֹ וְזִכְרִי בְנוֹ וּשְׁלֹמוֹת בְּנוֹ : הוּא שְׁלֹמוֹת וְאֶחָיו
עַל כָּל־אֹצְרוֹת הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ דָּוִיד הַמֶּלֶךְ
וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְשָׂרֵי־הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת וְשָׂרֵי
הַצָּבָא : מִן־הַמִּלְחָמוֹת וּמִן־הַשָּׁלָל הִקְדִּישׁוּ לְחַזֵּק
לְבֵית יְהוָה : וְכֹל הַהִקְדִּישׁ שְׁמוּאֵל הָרֹאֶה וְשָׁאוּל
בֶּן־קִישׁ וְאַבְנֵר בֶּן־נֵר וְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה כֹּל הַמַּקְדִּישׁ
עַל יַד־שְׁלֹמִית וְאֶחָיו : לַיִּצְהָרִי כְּנַנְיָהוּ
וּבָנָיו לַמְּלָאכָה הַחִיצוֹנָה עַל־יִשְׂרָאֵל לְשֹׁטְרִים
וּלְשֹׁפְטִים : לַחֶבְרוֹנִי חֲשַׁבְיָהוּ וְאֶחָיו בְּנֵי־חַיִל אֶלֶף
וּשְׁבַע־מֵאוֹת עַל פְּקֻדַּת יִשְׂרָאֵל מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן
מַעְרָבָה לְכֹל מְלֶאכֶת יְהוָה וְלַעֲבֹדַת הַמֶּלֶךְ :

וסי׳ וירד אביהו אל האשה · ויחר אפו ויעל בית אביהו · וירד אחיו וכל בית אביהו · ודקרוהו אביהו · וישלח חירם מלך צר דמלכים · ולחסה מן בני מררי בנים שמרי
הראש · ויחל שלכה לבנות וגו׳ אשר נראה לדוד אביהו · וסימ׳ בלשון תרגום אתתא רגזת מן ביתה חזיא מלכא ודקרה ברישה : סימן כל סיפרא ודניאל ועזרא ר״פ ומן בב״י
וסימ׳ בן קדמי שים טעם · מן הכותים עזאל · מן השלשה בשנים · מן השלשים הנו נכבד · מן המלחמות ומן השלל · מן בני פרץ הראש · מן היום אשר הוצאתי · מן
בניהם אשר נותרו · מן בני שמעון גבורי · מן בני הלוי ארבעת : הבאה ג׳ בטעם מלרע וסימ׳ כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה · הבאה והוצאת · יתן יי׳ את האשה הבאה :

רשי

החמישי נתניהו · שלישי של אסף כך נפל הגורל מזה לזה : למחלקות לשערים · אין חוזרין חלילה אלא כנגד שערים חלוקים ומוב הפילו גורלות מי לשער זה מי לשער אחר כדמפרש לקמן : לקרחים משלמיהו בן קורא מן בני אסף · ודוגמ׳ למעלה ושלום בן קורא וגו׳ : כי ברכו אלהים · כדאמ׳ לעיל ויברך יי׳ את בית עובד אדם וגו׳ : הממשלים לבית אביהם · פתרו׳ אותן מושלי׳ היו על יד אביהם ודוגמ׳ בסוף דניאל ומשל ממשל רב : איש חיל · לא בכח ולא במלחמ׳ אלא כאדם שאומ׳ עליו פלו׳ חשוב · וכן הלא בועז מודעתנו איש גבור חיל : משמרו׳ לעמת אחיהם · ראשי כ״ד משמרותי ויפילו גורלות כקטן כגדול לבית אבותם לשער ושער · למי יבוא שער זה ולמי שער זה למזרח למערב לצפון לדרום וכן לכל שערים שבעזרה : ולאספים · מקום שמתו אסופים : שנים לפרבר · ומפורש במסכת תמיד אמר רבא לפרבר כלפי בר : והלוים אחיה על אצרות וגו׳ · הוא היה ממונה על מעות שמקדישין מהם קרבנות לבית אהים כגון קרבן קדשים : בני לעדן · ללעדן הגרשוני היה ראש האבות יחיאל היא לעדן האמור לעיל : ויואל אחיו · אחיו של יחיאל כדכתוב למעלה יחיאל וזיתם ויואל : על אוצרות בית יי׳ · אוצרות הרבה היו בעזרה כל אוצר ואוצר לתקונו ועל כל אחד ואחד היה ממונה אחד : ושבואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות · כמו כן נגיד על אחת מאוצרות העזרה ויש מפרשים נגיד על האצרות כל האמרכלין כולם היו תחתיו : ליצהרי כנניהו ובניו למלאכה החיצונה · מלאכת שעושין חוץ לעיר בערים ובהרים ולכרות ארזים ולחצוב האבנים ולחרוש שדה של הקדש : לחברוני חשביהו · עד לכל מלאכת יי׳ הם שוטרים על אותם שהיו עושים מלאכת יי׳ בעבר לירדן : ולעבודת המלך · אף הם ממונים על יושבי נחלת המלך ואוצרות המלך וכן לפניכו לכל דבר האלהים ודבר המלך : בשנת

ומקלו ד' בקרי' וסי' וגדור ואחיו · ומקלו' הוליד' וחברו · ומקלו' ונגיד ׃ זכדיה וזברי' ט' בקרי' וסי' וזבדיהו ועדד ועדר · וזבדי' ומשלם וחזקי · ויועאלה חבדיה · הרביעי לחדש הרביעי · ולמשלמיהו בנים זכריהו הבכור · ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו · אמריהו כהן הראש · ובבני שפטיה זבדיה · ובבני אמר חנני ׃ לבביני ל' כתי' כן והואחד בנשו בלין

לחברוני יריה הראש לחברוני לתלדתיו לאבות בשנת הארבעים למלכות דויד נדרשו וימצא בהם גבורי חיל ביעזיר גלעד ׃ ואחיו בני־חיל אלפים ושבע מאות ראשי האבות ויפקידם דויד המלך על הראובני והגדי וחצי שבט המנשי לכל־דבר האלהים ודבר המלך ׃

כז ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושטריהם המשרתים את־המלך לכל דבר המחלקות הבאה והיצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה המחלקת האחת עשרים וארבעה אלף ׃ על המחלקת הראשונה לחדש הראשון ישבעם בן־זבדיאל ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף ׃ מן־בני־פרץ הראש לכל־שרי הצבאות לחדש הראשון ׃ ועל מחלקת החדש השני דודי האחוחי ומחלקתו ומקלות הנגיד ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף ׃ שר הצבא השלישי לחדש השלישי בניהו בן־יהוידע הכהן ראש ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף ׃ הוא בניהו גבור השלשים ועל־השלשים ומחלקתו עמיזבד בנו ׃ הרביעי לחדש הרביעי עשהאל אחי יואב וזבדיה בנו אחריו ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף ׃ החמישי לחדש החמישי השר שמהות היזרח ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף ׃ הששי לחדש הששי עירא בן־עקש התקועי ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף ׃ השביעי לחדש השביעי חלץ הפלוני מן־בני אפרים ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף ׃ השמיני לחדש השמיני סבכי החשתי לזרחי ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף ׃ התשיעי לחדש התשיעי אביעזר הענתותי לבנימיני ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף ׃ העשירי לחדש העשירי מהרי הנטופתי לזרחי ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף ׃ עשתי־עשר לעשתי עשר החדש בניה הפרעתוני מן־בני אפרים ועל מחלקתו עשרים וארבעת אלף ׃ השנים עשר לשנים עשר החדש חלדי הנטופתי לעתניאל ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף ׃ ועל שבטי ישראל לראובני נגיד אליעזר בן־זכרי לשמעוני שפטיהו בן־מעכה ׃ ללוי חשביה בן־קמואל לאהרן צדוק ׃ ליהודה אליהו מאחי דויד ליששכר עמרי בן־מיכאל ׃ לזבולן ישמעיהו בן־עבדיהו לנפתלי ירימות בן־עזריאל ׃ לבני אפרים הושע בן־עזזיהו לחצי שבט מנשה יואל בן־פדיהו ׃ לחצי המנשה גלעדה ידו בן־זכריהו לבנימן יעשיאל בן־אבנר ׃ לדן עזראל בן־ירחם אלה שרי שבטי ישראל ׃ ולא־נשא דויד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה כי אמר יהוה להרבות את־ישראל ככוכבי השמים ׃ יואב בן־צרויה החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על־ישראל ולא עלה המספר במספר דברי הימים למלך דויד ׃

כתיב חד וקרי' תרין וסימ' מזה ויאמר יי' אליו מזה בידך · מלכם תרבאו עמי · מהם ויאמר אלי בן אדם דיחזקאל · ישימות עלימו שאול ירדו · בגד ותאמר לאה בגד · מבוא וארד בית היוצר והנהו עשה · בנימן עותי בן עמיהוד · חלכאים · ידכה ישוח ונפל בעצומיו · אשדת יי' מסיני בא · מאשתם נהר מפוח · לבנימיני ועל מחלוקתו עשרים · לגאיונים רבת שבעה · בנהסערה ויען יי' את איוב · וחברו מנהסערה ויען יי' את איוב · המפריצים ואצאה בשער הגיא לילה ׃

רשי

בשנת הארבעים וגו' · וגם כל תשבוכות הללו בשנת הארבעים היו ׃ לכל דבר המחלקות · כל זה היה מתחילת מלכותו ואילך ולגב שאמר מספר הלוי' מספר והלך מי היו שרי מחלקות דוד ׃ הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה · שהיו ישראל חלוקים לשנים עשר חלקים וכל חלק וחלק שמש את המלך חדש והמלך נותן להם הוצאותם כדכתיב בספר מלכים ולשלמה שני' עשר נציבי' על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו והם מזומנים ללחום מלחמתו ולכל עבודתו בזה החדש וכל זה מתחילת מלכותו היה ׃ עשרים וארבע אלף · אע"פ שהיו ישראל יותר מי"ב פעמים כ"ד אלפים דוד לא בחר אלא אנשי חיל ועשירי העם אשר יוכלו לשוב עסקיהם ולעסוק בעסקי המלך · אבל עניי העם הצריכים לפרנס עצמם לא לקח דוד ׃ הראש לכל שרי צבאות · ישבעם מן בני פרץ היה והיה ראש לכל י"ב שרי צבאות ולפי שהיה מן בני פרץ מנהו דוד ראש ׃ ומקלות הנגיד · בר מחלוקתו המסייעתו מקלות ׃ שר הצבא השלישי · משום כבוד בניהו קורהו שר הצבא יותר מהשאר לבד מישבעם שהיה מבני פרץ שקורהו כמו כן ראש דכתיב הראש לכל שרי הצבאות מפני כבודו של דוד שהיה מבני פרץ כמוהו הכהן ראש שהיה ראש ויש אומרים שהיה כהן גדול ואינו כן שהרי צדוק ואביתר היו כהנים גדולים ׃ גבור בשלשים · כדלעיל דכתיב מן השלשים הנו נכבד וגו' ׃ הרביעי עשהאל אחי יואב וזבדיה בנו אחריו · שהרי עשהאל נהרג בתחלת מלכותו שהרגו אבנר ונתן זבדיה בנו אחריו תחתיו על מחלוקתו ׃ השר שמהות היזרח · הזרחי ׃ ועל שבטי ישראל · כבר אמרנו ראשי המחלקות אשר לדוד ועתה מספר מי היו שרי שבטי ישר' שר של כל שבט ושבט ׃ ולא נשא דוד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה · פתרו' כבר אמרנו שמנה ישר' וחלקן למחלקות וגם הלוים מנה ויסימם על עבודתם וכל זה שמנה לא מנה אחד מהם פחות מבן כ' ׃ ככוכבי השמי' · כמו שאין יכול איש למנו' כוכבי השמים כך אין יכול למנותם ׃ ולא כלה · פתרו' ועוד אני אומר לך הלא יואב התחיל פעם אחרת למנות העם למעלה מעשרים ולא כלה ׃ ויהי בזאת קצף על ישראל · מאותו קצת שמנה היה קצף על ישראל לפי שעלה במחשבתו למנות כל ישר' ולעבור על הפסוק אשר אם יוכל איש למנו' את עפר הארץ וגו' ולעבור הפסוק הבט נא השמימה וגו' ׃ ולא עלה המספר · פתרו' אע"פ שאמ' אותו החל למנות ולא כלה לא מנה כי אם מעט שהרי לא עלה מספר המנויין בספר שמואל כמספר המנויין כאן בדברי הימים אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעי' אלף ובשמו' שמנה מאות אלף ויהודה חמש מאות אלף ואת שני מספרי' היו שפעמים מנאן אחד בשמואל ואחד כאן אלא כך הוא לא עלה המספר במספר דברי הימי' כי אותו המספר שמנה לא כתב בשמו' כי אם קצת מן המספר משום צער ואבלות שנגפו אפילו על אותן מעט וכאן משום כבוד דוד אפילו אם היה המספר יותר היה אמרו לפי שהיה משמע שלא על חנם היה קצף על ישראל שהרי כבר מנה הרבה מישראל ועוד משום כבודו שהיו כולם לו עבדים כאיש אחד ׃ ועל

והאלהים ז׳ בקרי׳ וסי׳ והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו· ויהי קול השופר הולך וחזק מאד· ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי· והאלהים אמר לי לא תבנה בית·
ויריעו איש יהודה· והאלהים עשה שיראו מלפניו· והאלהים יבקש את נרדף: מצות י״י אלהיכם ה׳ דסמי׳ בקריאה וסימ׳ לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם· שמר

חצי הספר בפסוקים
ועל אצרות המלך עזמות בן־עדיאל ועל־
האצרות בשדה בערים ובכפרים ובמגדלות
יהונתן בן־עזיהו: ועל עשי מלאכת השדה
לעבדת האדמה עזרי בן־כלוב:
ועל הכרמים שמעי הרמתי ועל שבכרמים
לאצרות היין זבדי השפמי: ועל הזיתים
והשקמים אשר בשפלה בעל חנן הגדרי ועל־
אצרות השמן יועש: ועל־הבקר
הרעים בשרון שטרי השרוני ועל־הבקר בעמקים
שפט בן־עדלי: ועל־הגמלים אוביל
הישמעלי ועל־האתנות יחדיהו המרנתי:
ועל־הצאן יזיז ההגרי כל־אלה
שרי הרכוש אשר למלך דויד:
ויהונתן דוד־דויד יועץ איש־מבין וסופר הוא
ויחיאל בן־חכמוני עם־בני המלך: ואחיתפל יועץ
למלך וחושי הארכי רע המלך: ואחרי אחיתפל
יהוידע בן־בניהו ואביתר ושר־צבא למלך יואב:
כח ויקהל דויד את־כל־שרי
ישראל שרי השבטים ושרי המחלקות המשרתים
את־המלך ושרי האלפים ושרי המאות ושרי כל־
רכוש ומקנה למלך ולבניו עם־הסריסים והגבורים
ולכל־גבור חיל אל־ירושלם: ויקם דויד המלך
על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי אני עם־לבבי
לבנות בית מנוחה לארון ברית־יהוה ולהדם רגלי
אלהינו והכינותי לבנות: והאלהים אמר לי לא־
תבנה בית לשמי כי איש מלחמות אתה ודמים

שפכת: ויבחר יהוה אלהי ישראל בי מכל בית־
אבי להיות למלך על־ישראל לעולם כי ביהודה
בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי ובבני אבי בי
רצה להמליך על־כל־ישראל: ומכל־בני כי רבים
בנים נתן לי יהוה ויבחר בשלמה בני לשבת על־
כסא מלכות יהוה על־ישראל: ויאמר לי שלמה
בנך הוא יבנה ביתי וחצרותי כי־בחרתי בו לי לבן
ואני אהיה־לו לאב: והכינותי את־מלכותו עד־
לעולם אם־יחזק לעשות מצותי ומשפטי כיום הזה
: ועתה לעיני כל־ישראל קהל־יהוה ובאזני
אלהינו שמרו ודרשו כל־מצות יהוה אלהיכם
למען תירשו את־הארץ הטובה והנחלתם לבניכם
אחריכם עד־עולם: ואתה שלמה בני דע את־אלהי
אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה כי כל־
לבבות דורש יהוה וכל־יצר מחשבות מבין אם־
תדרשנו ימצא לך ואם־תעזבנו יזניחך לעד: ראה
עתה כי־יהוה בחר בך לבנות־בית למקדש חזק
ועשה: ויתן דויד לשלמה בנו את־
תבנית האולם ואת־בתיו וגנזכיו ועליתיו וחדריו
הפנימים ובית הכפרת: ותבנית כל אשר היה
ברוח עמו לחצרות בית־יהוה ולכל־הלשכות
סביב לאצרות בית האלהים ולאצרות הקדשים:
ולמחלקות הכהנים והלוים ולכל־מלאכת עבדת
בית־יהוה ולכל־כלי עבדת בית־יהוה: לזהב
במשקל לזהב לכל־כלי עבודה ועבודה לכל כלי
הכסף במשקל לכל־כלי עבודה ועבודה:

תשמרון את מצות י״י אלהיכם· את הברכה אשר תשמעו את מצות י״י· והקללה אם לא תשמעו אל מצות· ועתה לעיני כל ישראל קהל י״י: במשקל ד׳ דגשי׳ בקריאה וסי׳ והשיבו
לחמכם במשקל ואכלתם· לא תעשו עול במשקל· לזהב במשקל לזהב כל כלי עבוד׳ קדמ׳ דפסוק· ודכתריה ולמזבח הקטרת: בכתב ב׳ וסי׳ ויאמר חורם· הכל בכת׳ מיד י״י עלי:

רשי

ועל אוצרות המלך· אוצרות כסף וזהב כל זה הולך ומספר לגדולת דוד ואפילו מי שהיה ממונה על האוצרות שלו: ועל האוצרות בשדה· ועל מה שגדל בשדה תבואות יין ושמן וכל מיני אוכלין ומשקין: בערי׳· לחמס הערים ולחמס ערי המלך ומגדלותיו: ועל עושי מלאכת השדה לעבודת האדמה· לחרוש האדמה: עזרי בן כלוב· היה ממונה על כך לצוות לחרוש האדמה והוא נותן להם הבקר וכל כלי המחרישה: ועל הכרמים· לעדור ולזמור הכרמים: ועל שבכרמים· הוא אוצרות היין: ועל הזיתי׳· לטוען ולמסוק: ועל הבקר הרועי׳ בשרון שרטי השרוני· הבקר בעמקים: הישמעאלי· היודע בטיב עסקן של גמלים: ועל הצאן יזיז ההגרי· כי ההגרי׳ יושבי אהל בשדה לכן מנהו על כאן: ויחיאל בן חכמוני עם בני המלך· מגדלן ואומן שלהם מלמדם תרבות: וחושי הארכי רע המלך· שושבינו קרית ספר תרגו׳ קריתא דארכי· ומדרש רב׳ כשחטא דוד בבת שבע שאל לחושי הארכי אם ישוב בתשובה אם יקבלהו הב״ה בתשובה לתת לו ארוכה לחטאו ואמר לו כן למרעהו אשר רעה לו דשמשון תרגומו שושביניה: ואחרי אחיתפל· לאחר שמת לקח לו דוד את יהוידע ואביתר במקומו: ויקהל דוד את שרי ישראל· אלו השרים שרי שבטים כדכתי׳ לעיל ועל שבטי ישראל לראובני: ושרי המחלקות· אלו י״ב מחלקות של מלך כדלעיל ובני ישראל למספרם וגו׳: ושרי האלפים· כדלעיל: ושרי המאות שוטריהם: ושרי כל רכוש ומקנה למלך· אותן שמזכיר לעיל על אוצרות המלך ועל הכרמים ועל הזיתי׳ והמקנה השרים שהיו על הבקר ועל הגמלי׳ ועל הצאן שכל מין הבהמה קרוי מקנה כדכתיב וגם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי רקהלתי: כל ישראל· כגר כאזרח: ובאזני אלהינו· לפני אלהינו דוגמ׳ אתם נצבים היום כולכם לפני י״י אלהיכם וכן ויעמד המלך על העמוד אשר לפני י״י: שמרו ודרשו כל מצות י״י אלהיכם· זה אמר לכל ישראל יחד· אבל לשלמה אמר לפני כל ישראל ועבדהו: בלב שלם· בלבב שלם לא כאמר שיהא משמע שני לבבות אלא בלב שלם שלא יהא לך אלא לב אחד לאבינו שבשמי׳ וכן יסד הפייט שני לבבות לך כאחד לאחד· ודוגמתו והיה לבבכם שלם עם י״י אלהינו שלמים לא כתיב אלא שלם כל שני לבותם יהיו לב אחד שלם וכן מפורש בב״ר ושברו לבבכם ואחר תעבורו מלמד שאין למלאכים אלא לב אחד וגם לעתיד לבא יהי כן כדכתיב שיתו לבבכם לחילה: כי כל לבבות דורש י״י· כאן נופל לומר לבבות כל לבבות דורש י״י בין טוב ובין רע: וכל יצר מחשבות מבין· בב״ר שנינו קודם שנוצר יציר מבין הב״ה מה שהאדם עתיד לחשוב: אם תדרשנו ימצא לך· לכך אני אומר לעיל ודרשו כל מצות י״י: יזניחך לעד· יעזבך אין כתיב כאן אלא יזניחך שהוא קשה ממנו כמו והאזניחו זנח י״י את מזבחו: כי י״י בחר בך לבנות בית למקדש· לא לבנות לו לדור בו כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו אלא למקדש לצורך הארון שנקרא מקדש דכתיב ונסעו הקהתי׳ נושאי המקדש והוא הארון ולא בחר בך מפני שאתה משובח משאר אחיך אלא למענו ולמען רחמיו לכך חזק ועשה: תבנית האולם· ארכו ורחבו וגבהו כדכתיב במלכים והאולם על פני היכל הבית וגו׳: וגנזכיו· מקום שאוצרות הקדשים מונחים: אשר היה ברוח עמו· כאשר הראהו שמואל הרואה כדכתיב לקמן המה יסד דוד ושמואל הרואה ורבותינו אמרו וישאל ויאמר איפה שמואל ודוד ויאמר הנה בנויות ברמה עוסקין היו בבנינו של עולם הוא בית המקדש ולמד לו אותה שעה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד בכמה שנים: סביב לאוצרות בית אלהים ולאוצרות הקדשים· ולא פירש איזה שהקדשים אשר הקדים דוד וראשי האבות ובאותו פרק היו ממונים עליו עד שבנו בית המקדש אבל אוצרי אלו תמיד היו כל עוד שהבנין קיים: ולמחלקות הכהנים והלוי׳· שחלקו׳ לכ״ד משמרות כדלעיל כל זה מסר לו: ולכל כלי עבדת בית י״י· משקל מה וכמה כל כלי וכלי כמפורש לזהב במשקל לזהב: לכל כלי עבודה ועבודה: לכל כלי הכסף במשקל: ונרתיהם

ואמץ ב׳ פתחין וסימ׳ חזק ואמץ אל תירא ואל י חזק ואמץ ועשה אל תירא ׃ והמלאכה ג׳ בקרי׳ וסימ׳ והמלאכה היתה דים לכל המלאכה ׳ והמלאכה לא ליום אחד ולא לשני ׃
והמלאכה גדולה כי לא לאדם הבירה׃ לזהב לזהב חד מן אב מן בב תאומים וכל חד וחד ל׳ דכו׳ וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות התיו בערך תאם בכד׃ שמח ג׳
בקריא וסימ׳ וגם דוד המלך׃ שמח מצרים בצאתם כי נפל׳ ׃ וב׳ ושמח וסי׳ וראך ושמח בלבו׳ ושמח לבכם כמו יין׃ ועד עולם יב בקריאה וסימ׳ למרבה המשרה ולשלום

ומשקל למנרות הזהב ונרתיהם זהב במשקל-
מנורה ומנורה ונרתיה ולמנרות הכסף במשקל
למנורה ונרתיה כעבודת מנורה ומנורה: ואת-
הזהב משקל לשלחנות המערכת לשלחן ושלחן
וכסף לשלחנות הכסף: והמזלגות והמזרקות
והקשות זהב טהור ולכפורי הזהב במשקל לכפור
וכפור ולכפורי הכסף במשקל לכפור וכפור:
ולמזבח הקטרת זהב מזקק במשקל ולתבנית
המרכבה הכרובים זהב לפרשים וסככים על-
ארון ברית-יהוה: הכל בכתב מיד יהוה עלי
השכיל כל מלאכות התבנית:
ויאמר דויד לשלמה בנו חזק ואמץ
ועשה אל-תירא ואל-תחת כי יהוה אלהים אלהי
עמך לא ירפך ולא יעזבך עד-לכלות כל-מלאכת
עבודת בית-יהוה: והנה מחלקות הכהנים
והלוים לכל-עבודת בית האלהים ועמך בכל-
מלאכה לכל-נדיב בחכמה לכל-עבודה והשרים
וכל-העם לכל-דבריך:
כט ויאמר דויד המלך לכל-הקהל שלמה בני
אחד בחר-בו אלהים נער ורך והמלאכה גדולה כי
לא לאדם הבירה כי ליהוה אלהים: ובכל-כחי
הכינותי לבית-אלהי הזהב לזהב והכסף לכסף
והנחשת לנחשת הברזל לברזל והעצים לעצים
אבני-שהם ומלואים אבני-פוך ורקמה וכל אבן
יקרה ואבני-שיש לרב: ועוד ברצותי בבית
אלהי יש-לי סגלה זהב וכסף נתתי לבית-אלהי
למעלה מכל-הכינותי לבית הקדש: שלשת
אלפים ככרי זהב מזהב אופיר ושבעת אלפים
ככר-כסף מזקק לטוח קירות הבתים: לזהב
לזהב ולכסף לכסף ולכל-מלאכה ביד חרשים ומי
מתנדב למלאות ידו היום ליהוה:
ויתנדבו שרי האבות ושרי שבטי
ישראל ושרי האלפים והמאות ולשרי מלאכת
המלך: ויתנו לעבודת בית-האלהים זהב ככרים
חמשת-אלפים ואדרכנים רבו וכסף ככרים עשרת
אלפים ונחשת רבו ושמונת אלפים ככרים וברזל
מאה-אלף ככרים: והנמצא אתו אבנים נתנו
לאוצר בית-יהוה על יד-יחיאל הגרשני:
וישמחו העם על-התנדבם כי בלב שלם
התנדבו ליהוה וגם דויד המלך שמח שמחה
גדולה: ויברך דויד
את-יהוה לעיני כל-הקהל ויאמר דויד ברוך אתה
יהוה אלהי ישראל אבינו מעולם ועד-עולם: לך
יהוה הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד

אין קץ על כסא׳ ואני זאת בריתי אתם אמר יי רוחי דישעיה׳ ושכנתי אתכם במקום הזה דירמיה׳ לאמר שובו נא איש מדרכו הרעה דירמיה׳ ושמתי את הצולעה לשארית׳
ויברך דוד את יי לעיני כל הקהל׳ ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם׃ יהי שם יי מברך׳ וחסד יי מעולם ועד עולם׳ יחל ישראל אל יי׃ ירושלם הרים סביב לה׳ יי
ישמור צאתך ובואך מעתה׃

רשי

וכרותיהם זהב. משקל כל נר ונר׃ במשקל מנורה ומנורה. כי עשרה מנורו׳ עשה׃ בעבודת מנורה ומנורה. ומשקל כלי עבודת מנורה מלקחיה ומחתותיה. וגם משקל שלחנות המערכת לערוך עליו לחם הפנים. למשקל שלחן ושלחן כי עשרה שלחנות של זהב עשה בהיכל ומשקל הכסף לשלחנות שבעזרה שמפשיטין עליהם הקרבנות. ומשקל המזלגות והמזרקות׃ ולכפורי הזהב במשקל. כפורי כלי שרת לקבל בהם הדם מהם ודוגמ׳ בפר׳ קמא דבבא מציעא ההוא גבר׳ דכפר ידיה בגלימא דחבריה וכל כפרה לשון קינוח וחטוי הוא׃ זהב מזוקק. כמו כסף מזוקק׃ ולתבנית המרכבה. הם הכרובים שהשכינה רוכבת עליהם׃ לפורשים׳ כלומר הפורשים והסוככים על הארון כדאמ׳ והיו הכרובים פורשי כנפים וגו׳׃ הכל בכתב. פתרו׳ הכל בכתב סדר לי שכום משקל ומשקל של כל כלי וכלי שמואל הרואה׃ כל מלאכות התבנית. תבנית הבית חכמני והשכילני כמו תבנית אורך ורוחב וגובה והכל דרש שמואל מן התורה ברוח הקדש כמו שמצינו הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה דרש אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים חמשים פעמים חמשים הם כה מאות כל חתכם לחמש רבועות להיות חמש מאות על חמש מאות והוא מיוסד בסילוק קרובה של שבת חנוכה המתחיל מכסה את אפרים ואפריס את מכסה והכל דרש שמואל ברוח הקדש ולמד לדוד כן׃ חזק ואמץ. כדי שתתקיים מלכותך כמו שהבטיחך הב״ה והכינותי מלכותו עד עולם אם יחזק לעשות מצותי וגו׳׃ והנה מחלקות הכהנים והלוים לכל עבודת בית האלהים ועמך בכל מלאכה. כלומר הכל ערכתי וסדרתי וזמנתי לך מחלקות ופועלים ואין לך לעכב כי אם מיד לבנות הבית׃ השרים. הממונים על הפועלים ושוטריהם׃ וכל העם לכל דבריך. לעשות צוייך׃ שלמה בני אחד. ואפי׳ לו אם היו מאה לא די לבנותו ועוד שהוא נער ורך׃ והמלאכה גדולה. ואם תאמר תקטין הבית זה אי איפשר כי לא לאדם הבירה כי אם לי׳ אלהים הגדול והנורא אשר לא יכלכלוהו השמים ושמי השמים ואעפ״כ אל תבהל לבנות בית גדול כזה כי אני בכל כחי הכינותי לבית אלהים הזהב לזהב והכסף לכסף וגו׳ לפיכך אין לך טורח גדול כל כך׃ אבני שהם ומלואים. דוגמ׳ המשכן אבני שהם ואבני וגו׳׃ אבני פוך ורקמה וכל אבן יקרה. ליתן בקירות הזהב ובכלי כסף׃ ואבני שיש. לעמודי׳ ולשלחנו׳ ולרצפה׃ ועוד ברצותי בבית אלהי. פתרו׳ מרוב רצון שרציתי בבית אלהי׃ יש לי סגולה. קבצתי לי קבוצת זהב וכסף כדפיר׳ לפניכו׃ מזוקק׳ לבן הרבה׃ לטוח קירות הבית׳ ואין אדם יכול לטוח שום דבר לא בכסף ולא בזהב

כי אם שיהיה מזוקק׃ לזהב לזהב ולכסף לכסף ולכל מלאכה. נתתיו ביד חרשים. אומנים וזהו אשר הכינותי לבית המקדש ואעפ״כ שקבצתי כל זאת ומי מכם שמתנדב למלאות ידו היום לי׳ להביא זהב וכסף וכל דבר לבנין דוגמ׳ כל נדיב לבו הביאו חח ונזם׃ ולמלאות. דוגמ׳ ומלאת יד אהרן ויד בניו ותרגומו ותקריב קרבן דאהרן׃ ויתנדבו שרי האבות וגו׳. אותם שכתו׳ למעלה על שבט ישר׳ וגו׳ וכתו׳ כן למעלה ובני ישר׳ למספרם ראשי האבות וגו׳׃ ולשרי מלאכ׳ המלך. וגם שרי עבודת אדמת המלך ועל שבכרמי המלך וגו׳ כדלעיל׃ ואדרכנים רבו. קנו״ם בלע״ז׃ נתנו לאוצר בית יי׳ על יד יחיאל הגרשני. שהיה נגיד על האוצרות כדלעיל בני יחיאל זיתם ויואל אחיו על אוצרות בית יי׳׃ כי בלב שלם. בלב אחד נתנו ברצון נפשם ולא בשני לבבות שיש אדם שנותן בעל כרחו ולא בנפש חפיצה או שמתביים מאחרים והוא נקרא שני לבבות אבל אלו ברצון נפשם נתנו כולם׃ וגם דוד המלך שמח שמחה גדולה. ושלא תאמר כהם ולא יותר מכולם לכך אמר וגם דוד המלך שמח וגו׳ יותר מכולם כי הוא בעל המעשה דוגמ׳ הרים כולו מפני יי׳ זה סיני יותר מכולם מפני אשר ירד עליו יי׳ באש׃ ויברך דוד את יי׳ לעיני כל הקהל. שהקהיל כדאמ׳ לעיל ויקהל דוד ויברכם על התנדבם׃ ויאמר דוד ברוך אתה יי׳ אלהי ישראל אבינו. לפיכך הזכיר ישראל יותר מאברהם ויצחק לפי כי יעקב גם הוא נדר דכתיב וידר יעקב נדר׃ ישראל אבינו. ישראל סבא וגם בב״ר מפורש כך כדרכו אבי דוד ועמו כמו ישראל סבא וכל הנודר צריך להזכיר בנדרו ישרא׳ וכן אשר נדר לאביר יעקב׃ מעולם ועד עולם. אמר דוד גר אחד היה יתרו בין שש מאות אלף ואמר ברוך יי׳ אשר הציל אתכם נגאי׳ גדול הוא זה לכל ישראל ואני הריני מוסיף לברך את הב״ה יותר מיתרו׃ לך יי׳ הגדולה. נתן שבח להב״ה שנתן לו כל כך כח לקבוץ ממון כזה לבנין בית המקדש דכתיב הוא יבנה בית וסמך ליה יי׳ בעבור עבדך וכלבך עשית את כל הגדולה וגם לשון גדולה נופל על בנין בית המקדש כדכתיב והבית לבנות לי׳ להגדיל למעלה׃ לך יי׳ הגדולה. אעפ״י שקבצתי כל הממון הזה לבניין בית המקדש שנקרא גדולה אתה נתת לי כל הגדולה הזאת׃ והגבורה. שנתת לי גבורה להלחם עם שנאי ישראל ולכונ׳ שלום לפניו לבנות הבית כדלעיל אחר שנלחם עם כל אויביו ונכחם כתיב גם אותם הקדיש המלך דוד וגו׳׃ והתפארת. כל שבחות אלו שבחו על שנתן לו הב״ה כח לקבץ ממון לבנין בית המקדש שנקרא פאר דכתיב לפאר מקום מקדשי וגם למעלה כתיב לשם ולתפארת׃ והנצח. שנתן לו הב״ה נצחון לשלול שלל הגוים לצורך הבנין׃

כי

ודברי ה׳ בקריאה וס׳ ודברי דויד המלך הראשונים והאחרונים הנם כתובים דה״ה. ודברי רחבעם הראשונים והאחרונים ד״ה״י ודברי שנאה סבבוני ותהלות׳ הדר כבוד הודך׳ ויתר דברי מנשה ותפלתו אל אלהיו ד״ה.

כי כל בשמים ובארץ לך יהוה הממלכה
והמתנשא לכל לראש: והעשר והכבוד
מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה
ובידך לגדל ולחזק לכל: ועתה אלהינו מודים
אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך: וכי מי אני
ומי עמי כי נעצר כח להתנדב כזאת כי ממך הכל
ומידך נתנו לך: כי גרים אנחנו לפניך ותושבים
ככל אבותינו כצל ימינו על הארץ ואין מקוה:
יהוה אלהינו כל ההמון הזה אשר הכינונו לבנות
לך בית לשם קדשך מידך היא ולך הכל: וידעתי
אלהי כי אתה בחן לבב ומישרים תרצה אני בישר
לבבי התנדבתי כל אלה ועתה עמך הנמצאו פה
ראיתי בשמחה להתנדב לך: יהוה אלהי אברהם
יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר
מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך: ולשלמה
בני תן לבב שלם לשמור מצותיך עדותיך וחקיך
ולעשות הכל ולבנות הבירה אשר הכינותי:
ויאמר דויד לכל הקהל ברכו
נא את יהוה אלהיכם ויברכו כל הקהל ליהוה

אלהי אבתיהם ויקדו וישתחוו ליהוה ולמלך:
ויזבחו ליהוה זבחים ויעלו עלות ליהוה למחרת
היום ההוא פרים אלף אילים אלף כבשים אלף
ונסכיהם וזבחים לרב לכל ישראל: ויאכלו
וישתו לפני יהוה ביום ההוא בשמחה גדולה
וימליכו שנית לשלמה בן דויד וימשחו ליהוה
לנגיד ולצדוק לכהן: וישב שלמה על כסא
יהוה למלך תחת דויד אביו ויצלח וישמעו אליו
כל ישראל: וכל השרים והגברים וגם כל בני
המלך דויד נתנו יד תחת שלמה המלך: ויגדל
יהוה את שלמה למעלה לעיני כל ישראל ויתן
עליו הוד מלכות אשר לא היה על כל מלך לפניו
על ישראל: ודויד בן ישי מלך
על כל ישראל: והימים אשר מלך על ישראל
ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים ובירושלם
מלך שלשים ושלוש: וימת בשיבה טובה שבע
ימים עשר וכבוד וימלך שלמה בנו תחתיו: ודברי
דויד המלך הראשנים והאחרנים הנם כתובים על
דברי שמואל הראה ועל דברי נתן הנביא

רשי

כי כל בשמים. לך הוא אפי׳ על מה שעל השמים אתה מושל כל שכן על מה שבארץ לפיכך אתה יכול ליתן גדולה למי שאתה רוצה: ובארץ. אתנחתא שם משתייר הפסוק ותושב למעלה הימנו כדפירשתי: לך יי׳ הממלכה והמתנשא לכל לראש. פתרו׳ מלך בשר ודם אם נתן לעבדו אחר שררה וממשלה במלכות אחר השר הוא עבדו בכל מקום שהוא אבל המלכות אינו של מלך ומי שמלכות שלו אין העבד המושל שלו אבל הקב״ה שלו הוא העבד הממונה למושל וגם המלכות שלו הקוטריאה בלע״ז לפיכך כת׳ לך יי׳ הממלכה והמתנשא עליה ראפילו ריש גרגותא משמיא מנו ליה. ועוד פירשו והמתנשא לכל לראש כמאנו סבורין ששבחנו לך כל ההודאות ואין לך עוד שבח אחר עדיין אינו כלום שהמשבח עומד לראש השבחות וכן כששים דוד כל תושבחותיו בתילים הוא מתחיל מזמו׳ האחרון שירו ליי׳ שיר חדש כלומר כל השבחות חדשים הם כאילו לא שבחנוהו מעולם. כך פי׳ לי׳ ר׳ אליעזר בר׳ מ״איר בר׳ יצחק מאורליכם וכן בחגיגת ירושלמי כמרומה לי: והעושר והכבוד מלפניך. מידך הכבוד נופל על העושר כדכתיב בזו כסף בזו זהב וגו׳ וכמו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה כלומר כל העושר שסגלתי מאתך הוא כי אתה מושל בכל ובידך כח וגבורה וגו׳: ועתה אלהינו מודים אנחנו לך. על שחלקת לנו מטובך: וכי מי אני ומי עמי כי נעצר כח להתנדב. שרחקנו עצמנו להתנדב כל כך בזאת הנדבה ולא משלנו אלא מתוך הכל וחלקת לנו מעט: ומידך נתנו לך. ומה שנתת לנו מידך נתנו לך מקצת. כ״ון רגושה במקום כ״ון שניית נתנו לך: כי גרים אנחנו לפניך. ואין לנו חלק ונחלה בארץ ולא אחוזה אלא לגור בה דוגמ׳ כי גרים ותושבי׳ אתם עמדי: ככל אבותינו. אדם שיש לו בנים ונחלו׳ ומכר כל הנחלו׳ ואם באים בניו לגור באותה נחלה לימים ושנים הם נקראים גרים ותושבים אבל אבותינו היו אורחים וכן אמר דוד אנו אין כן אלא גם אנו וגם אבותינו כלנו גרים ותושבים בעולם דכתיב לך שמים אף לך ארץ תבל ומלואה אתה יסדתם: כצל ימינו על הארץ. מפור׳ במדרש קהלת ולא כצל האילן ולא כעוף הפורח העושה צל לימים ושנים או לשעה אחת עושה צל אלא כצל כנפי הדבורה שיש לה כנפים ואין לה צל: ואין מקוה. אין מי שיש לו תקוה שלא ימות: אשר הכינונו. דוגמ׳ אשר הביאונו: וידעתי אלהי כי אתה בוחן לבב. אתה בוחן מי שיש לו שני לבבו׳ אחד לטוב ואחד לרע: ומשרים תרצה. ולב טוב ויושר תרצה וכי אני יודע שביושר לבב שיסרתי לטוב לבבי ללב אחד בהתנדבתי את כל אלה ומן עמך שהתנדבו פתרו׳ בשלי אני בקי ויודע ובשל אחרים איני יודע אלא מה שראיתי שבשמחה התנדבו אני אומר: ועתה עמך הנמצאו פה ראיתי בשמחה להתנדב לך: כלומר ראיתי ששמחו בהתנדבם ואיני יודע אם מרצון לבם היה כדכתיב וישמחו העם על התנדבם: הנמצאו פה. הנמצאים כאן הם הכתובים למעלה ויקהל דוד את כל שרי ישראל וגו׳ אבל עשירי ישראל כולם אשר בכל עיר ועיר לא נמצאו פה ועל כן רבונו של עולם נתמעטה הנדבה שאילו היו שאר כל ישראל כאן אז תרבה הנדבה: שמרה זאת לעולם. וזכור לנו זאת הנדבה למצוה רבה ולצדקה: ליצר מחשבות לבב עמך. כי יצר שני לבבם ומחשבותם לטובה ומוסב הוא על כי אתה בוחן לבב וגו׳: והכן לבבם אליך. שני לבבם שלם להיות לב אחד אליך וכן תפרש ולשלמה בני תן לבב שלם להכין לבבו שלם עם אלהיו לשמור מצותיו וגו׳ וכן בקש שלמה יהי יי׳ אלהינו עמנו עד והיה לבבכם שלם: ולבנות הבירה אשר הכינותי. אפר״יטמי בלע״ז ועתה לפי שהכינותי וזמנתי הכל לפיכך נקל לשלמה לבנות ובלבד שתהא ידך בו: ויאמ׳ דוד לכל הקהל. מוסב על ויקהל דוד את כל שרי וגו׳: ברכו את יי׳ אלהיכם. אלהי אבותיכם לא נאמר אלא אלהיכם דמשמע ולא אלהי אבותיהם לכך נאמר ברכו את יי׳ אלהיכ׳ והם אמרו אלהינו ואלהי אבותינו ולכך ויברכו כל הקהל ליי׳ אלהי אבותיהם מתוך ריצוי לשון ומחמת קדושתו: למחרת היום. אותו היום של וועד זה שדבר דוד כל דבריו כי אותו היו׳ לא היה להם פנאי כי כשהלכו מן הוועד עסקו לקנו׳ בהמו׳ לצורך הקרבנות עד הלילה ולמחר ויזבחו ליי׳ זבחים וגו׳: פרים אלף כבשים אלף ונסכיהם. דוגמ׳ אלים חמשה עתודים חמשה וגו׳ שיעור אחד לכולם: וזבחים לרב. כן דרך המקרא לדבר כשמדבר בשנים ובשלשה דברים מניח הראשון עד לבסוף ומפרש האחרון מיד וכן ויבוא לבן באהל יעקב עד ויבוא באהל רחל והלא כבר נאמר ויבא לבן באהל יעקב ואח״כ אהל רחל אלא לא מצא הוא מוסב על האמהו׳ האחרונות וסוב מפרש הראשון ויבא מאהל לאה תחלה ויבא באהל רחל מאהל לאה הלך אל אהל רחל לפי שדברים אחרים צריך לומר על זה ורחל לקחה וגו׳ ושוב אין נופל לומר ובאהל שתי האמהות ולא מצא הכא נמי צריך לומר על הזבחים דברים אחרים ויאכלו וישתו ביום ההוא וגו׳ ואם היה אומר ויזבחו ליי׳ זבחים היה מפסיק בין הזבחים והעולות בדברים אחרים וכדי שלא להפסיק לא אמרו מיד והמתין עד בסוף ואמ׳ וזבחים לרב ויאכלו וישתו וכן הרב׳ דוגמ׳: ויאכלו וישתו לפני יי׳ דוגמ׳ ויקח יתרו חתן משה וגו׳: וימליכו שנית לשלמ׳ בן דוד. כבר המליכוהו פעם א׳ כדכתי׳ במלכים ויקח צדוק הכהן את קרן וגו׳ מפורש בהוריות מלך אין מושחין אותו ולמה משחו את שלמה דוד בוה למשחו כדי להוצי׳ מלבן של עוזרי אדוניהו להמליכו: וימשחו ליי׳ לנגיד. ולשון נגידו תרגום של משכו ועל שם אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם: ולצדוק לכהן. לפי שמשח אביתר את אדוניהו: וישב שלמה על כסא יי׳ למלך. כאן נופל לומר מלך על כסא יי׳ שהסכמא של יי׳ להמליך עליו מי שירצה. ובמדרש מפורש כסאו היה מלא כמו הלבנה בט״ו בחדש כי מאברהם עד שלמה ט״ו דורות אברהם יצחק יעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמה בועז עובד ישי דוד שלמה וזהו שכתו׳ כסאו כשמש נגדי שאינו נחסר לעולם ואם אתה רוצה לדמותו לירח יהי כירח יכון לעולם ומשם ואילך נתמעטו המלכים מגדולת׳ כלבנה המחסרת והולך עד צדקיהו ועוי׳ צדקיהו עור: וישמעו אליו כל ישראל. מיד מה שאין כן בשאול כדכתי׳ ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה וגם דוד לא מלך תחילה כי אם בחברון ז׳ שנים: וכל השרים והגבורים. מה שאין כן באדוניהו כדכתי׳ במלכים והגבורי׳ אשר לדוד לא היו עם אדוניהו: וגם כל בני המלך נתנו יד. מה שאין כן באדוניהו שלא שמודים תחתיו. נתנו יד אמונה תקעו כף שלמה לעבדו בלב שלם: ויתן עליו הוד מלכות. פתרו׳ נתן עליו חן מלכות דוגמ׳ וכתת מהודך עליו שהכל אמרו הגון זה ובדניאל כתיב ועמד על כנו נבזה ולא נתנו עליו הוד מלכות: ודברי דוד המלך הראשנים. מה שאירעהו לדוד מתחלה עד סופו: הנם כתובים על דברי שמואל. בספר שמואל: ועל

ויתחזק ח' בקריאה וסי' ויתחזק ישראל וישב על המטה · ויתחזק דוד באלהיו · ויתחזק העם איש יש : ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו דד"ה · ויתחזק המלך רחבעם ·
ויתחזק אביהו וישא לו נשים · וימלך יהושפט בנו · ויתחזק יותם · וב' ויתחזק וסי' ויקם יהורם על ממלכת אביו · ויתחזק ויבן את החומה וכל התחזק דכו' : סימן קדמאה דספרא
שמואל הרואה תניינא דספרא דיאשיהו שמואל הנביא ואפס ראה יי' והביטה וגו' : במה"ר ח' וסי' נמסר במלכים א' סימן י' : החתים ה' וסי' נמסר בספר שפטים סי' א' : יוציאו

וְעַל־דִּבְרֵי גָּד הַחֹזֶה׃ עִם כָּל־מַלְכוּתוֹ וּגְבוּרָתוֹ
וְהָעִתִּים אֲשֶׁר עָבְרוּ עָלָיו וְעַל־יִשְׂרָאֵל וְעַל כָּל־ ל'
מַמְלְכוֹת הָאֲרָצוֹת׃ וַיִּתְחַזֵּק ח' ספר שני

שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִיד עַל־מַלְכוּתוֹ וַיהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ
וַיְגַדְּלֵהוּ לְמָעְלָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה לְכָל־יִשְׂרָאֵל
לְשָׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת וְלַשֹּׁפְטִים וּלְכֹל נָשִׂיא ל'
לְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי הָאָבוֹת׃ וַיֵּלְכוּ שְׁלֹמֹה וְכָל־ ה'
הַקָּהָל עִמּוֹ לַבָּמָה אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן כִּי־שָׁם הָיָה אֹהֶל ל' רפוי'
מוֹעֵד הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה בַּמִּדְבָּר
׃ אֲבָל אֲרוֹן הָאֱלֹהִים הֶעֱלָה דָוִיד מִקִּרְיַת יְעָרִים
בַּהֵכִין לוֹ דָּוִיד כִּי נָטָה־לוֹ אֹהֶל בִּירוּשָׁלִָם׃ וּמִזְבַּח ל' · ב'
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר שָׂם
לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְהוָה וַיִּדְרְשֵׁהוּ שְׁלֹמֹה וְהַקָּהָל׃ וַיַּעַל
שְׁלֹמֹה שָׁם עַל־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר ח'
לְאֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו עֹלוֹת אָלֶף׃ ה'
בַּלַּיְלָה הַהוּא נִרְאָה אֱלֹהִים לִשְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר ב' ר"פ
לוֹ שְׁאַל מָה אֶתֶּן־לָךְ׃ וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה לֵאלֹהִים אַתָּה
עָשִׂיתָ עִם־דָּוִיד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל וְהִמְלַכְתַּנִי תַּחְתָּיו׃ ל'
עַתָּה יְהוָה אֱלֹהִים יֵאָמֵן דְּבָרְךָ עִם דָּוִיד אָבִי כִּי כה ל"פ
אַתָּה הִמְלַכְתַּנִי עַל־עַם רַב כַּעֲפַר הָאָרֶץ׃ עַתָּה כה ד"כ
חָכְמָה וּמַדָּע תֶּן־לִי וְאֵצְאָה לִפְנֵי הָעָם־הַזֶּה וְאָבוֹאָה ל' וח' וחכ' אה' ר'
כִּי־מִי יִשְׁפֹּט אֶת־עַמְּךָ הַזֶּה הַגָּדוֹל׃
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לִשְׁלֹמֹה יַעַן אֲשֶׁר הָיְתָה כה
זֹאת עִם־לְבָבֶךָ וְלֹא שָׁאַלְתָּ עֹשֶׁר נְכָסִים וְכָבוֹד ל'
וְאֵת נֶפֶשׁ שֹׂנְאֶיךָ וְגַם־יָמִים רַבִּים לֹא שָׁאָלְתָּ ר'
וַתִּשְׁאַל־לְךָ חָכְמָה וּמַדָּע אֲשֶׁר תִּשְׁפּוֹט אֶת־עַמִּי ל' מל'

אֲשֶׁר הִמְלַכְתִּיךָ עָלָיו׃ הַחָכְמָה וְהַמַּדָּע נָתוּן לָךְ נ'
וְעֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד אֶתֶּן־לָךְ אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כֵן
לַמְּלָכִים אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא יִהְיֶה־כֵּן׃ וַיָּבֹא
שְׁלֹמֹה לַבָּמָה אֲשֶׁר־בְּגִבְעוֹן יְרוּשָׁלִַם מִלִּפְנֵי אֹהֶל יט בכתו'
מוֹעֵד וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃
וַיֶּאֱסֹף שְׁלֹמֹה רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַיְהִי־לוֹ אֶלֶף וְאַרְבַּע־ ל'
מֵאוֹת רֶכֶב וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיַּנִּיחֵם בְּעָרֵי
הָרֶכֶב וְעִם־הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלִָם׃ וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־
הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב בִּירוּשָׁלִַם כָּאֲבָנִים וְאֵת הָאֲרָזִים ו'
נָתַן כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר־בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב׃ וּמוֹצָא הַסּוּסִים
אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה מִמִּצְרָיִם וּמִקְוֵא סֹחֲרֵי הַמֶּלֶךְ מִקְוֵא ב' כתי' ח' ובספו יב
יִקְחוּ בִּמְחִיר׃ וַיַּעֲלוּ וַיּוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם מֶרְכָּבָה
בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה וְכֵן לְכָל־
מַלְכֵי הַחִתִּים וּמַלְכֵי אֲרָם בְּיָדָם יוֹצִיאוּ׃ וַיֹּאמֶר ח' · ו'
שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה וּבַיִת לְמַלְכוּתוֹ׃
ב וַיִּסְפֹּר שְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף אִישׁ סַבָּל וּשְׁמוֹנִים
אֶלֶף אִישׁ חֹצֵב בָּהָר וּמְנַצְּחִים עֲלֵיהֶם שְׁלֹשֶׁת ל'
אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃
וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶל־חוּרָם מֶלֶךְ־צֹר לֵאמֹר כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתָ עִם־דָּוִיד אָבִי וַתִּשְׁלַח־לוֹ אֲרָזִים לִבְנוֹת־לוֹ
בַּיִת לָשֶׁבֶת בּוֹ׃ הִנֵּה אֲנִי בוֹנֶה־בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה ג' ל"ב · ח' מל'
אֱלֹהַי לְהַקְדִּישׁ לוֹ לְהַקְטִיר לְפָנָיו קְטֹרֶת־סַמִּים ח' · ר'
וּמַעֲרֶכֶת תָּמִיד וְעֹלוֹת לַבֹּקֶר וְלָעֶרֶב לַשַּׁבָּתוֹת
וְלֶחֳדָשִׁים וּלְמוֹעֲדֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם זֹאת עַל־ ל'
יִשְׂרָאֵל׃ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־אֲנִי בוֹנֶה גָּדוֹל כִּי־גָדוֹל ח' מל'
אֱלֹהֵינוּ מִכָּל־הָאֱלֹהִים׃ ל'

ד' וסי' נמסר באיוב סימן ט' : הנה אני ז' דסמ' בקריאה וסימ' הנה אני קשרתי על אדני · הנה אני יי' אלהי כל בשר · הנה אני פותח את קברתיכם · הנה אני בבא בכם רוח · הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרי' · הנה אני לוקח את בני ישראל · הנה אני בונה בית :

רשי

ועל דברי גד · במעשה המגפה ולכבוד המלך מגיד ומזכיר לומ' כל פרשת גדולתו של מלך כתוב כאן ובמקומות אחרים וכן דמרדכי על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס : והעתי' אשר עברו עליו · עתי צרה שעברו עליו וזהו שאמ' דוד בידך עתותי הצילני מיד אויבי ורודפי : ועל ישראל · עתות שעברו על ישראל : ועל כל ממלכות הארצות · שבאו על ישראל דוגמ' בשמואל וירעם יי' בקול גדול על פלשתים ויהמם וגו' וכן ביהושפט ובעת החלו ברנה ותהלה נתן יי' וגו' וכן בסנחריב וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים : ויתחזק שלמה וגו' · מפני שיי' אלהיו עמו : ויאמר שלמה לכל ישראל · ומי הם אותם כל ישראל הם שרי האלפים כדכתי' לעיל ויקהל דוד את כל שרי ישראל וגו' ומה אמר להם שיבאו עמו לבמה אשר בגבעון : וילכו שלמה וכל הקהל עמו וגו' · וכן דרך הפסוקים לקצר ויאמר יי' לדג ויקא את יונה אמר לו להקיא ויקא וכן ויאמר יי' למלאך וישב חרבו אל נדנה : שאל מה אתן לך · בחר ושאל כל מה שתרצה ואני אתן לך : עתה יי' אלהים יאמן · פראבריטש בלע"ז : כי אתה המלכתני · כלומר כיון שהמלכתני על עם רב כזה צריך אני שיהא בי חכמה וכח לבאת לפניהם וללחם מלחמותיהם כענין שנ' בשמואל ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתינו והואיל ועלי לשאול מה שבלבי אשאל מה שאני צריך וזה שתתן לי חכמה : ואצאה לפני העם הזה ואבואה · וגם למלך צריך שיהא לב חכם לידע לשפוט העם ואני נער ורך אפילו אלף חכמים חכמי' היה קשה להם לשפוט עם גדול כזה אי איפשר בלא עסקים רבים שבאים לדון ואין לי מתון לעיין בדינם שעוד זה קובל ואינו מפסיק דבריו והנה בא אחר וצועק ומי יוכל לפסוק אלף דינין ביום אחד אם לא חכם ונבון אשר רוח אלהים בו וזה אני שואל שתתן לי חכמה ומדע לשפוט עמך זה הגדול כי זה אני צריך שתתן לי : יען אשר היתה זאת עם לבבך · שאין אדם שואל דבר זה אלא מי שיראת שמים בלבו כענין שנאמ' ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים : ואת נפש שונאיך · לנקמה : החכמה והמדע נתון לך · מה ששאלת · עושר ונכסים וכבוד · אשר לא שאלת אתן לך : אשר לא היה כן למלכים אשר לפניך ואחריך לא יהיה · מוסב על עושר וכבוד אשר לא שאלת כי בחכמה שאני נותן לך בה תלוי גם עושר גם כבוד גם אריכות ימים דכתיב אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד וזהו שכתוב במלכים ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעושר ולחכמה וגו' : וינחם בערי הרכב · הניח מקצת אותם פרשים ורכב בערי הרכב ועל שם מרכבי המלך שם היו קוראים אותן העיירות ערי הרכב ומקצתם הניח עמו לירושלם : כאבנים · מרוב כסף וזהב שהיה לו לא היה מקפיד על נתינת כסף וזהב בכל העיר לעשות שולחנות וכסאות ורבותינו אמרו כאבני עשר ויש אומ' שהיה לו אבני גזית כן עשה מן הכסף : ומוצא הסוסים אשר לשלמה · כלומ' כל מוצא סוסים אשר לשלמה לא היה כי אם ממצרים : ומקוא סחרי המלך · ומקוה אסיפת הסוסים במצרים וקורין לו בלשון אשכנז שטוט"א : להקדיש לו · לצורך מה : להקטיר לפניו קטורת · שהוא דרך כבוד וגם מכפיל כי אם להקטיר לפניו : לעולם זאת על ישראל · לכך אני מבקש לשלוח אלי בנין טוב וחזק לפי שלעולם זקוק על ישרא' להקריב קרבנם בבית זה אשר אני בונה : והבית אשר אני בונה גדול · לפיכך צריך אני שתשלח לי מבניינך ואם תאמר תקטין את הבית כדי שלא תצטרך לאחרים אינו יכול כי גדול אלהינו מכל האלהים ולכך איני יכול להקטינו ולהמעיטו : ומי

וידע ג' בקריאה וחס' וסימ' וידע דעת עליון· וידע ואוסי בו· וידע לפתח פתוחים· חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים: את השמים ואת הארץ י"ג דסמי' וסימ' בראשית ברא אלהים· זכור את יום השבת לקדשו· ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם· העדתי בכם היום את השמ' ואת הארץ דסדר דברים· וחברו דסיף נצבי'· ויתפלל חזקיהו דכלבי'· וחברו דישעיה· הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם· ואם יסתר איש במסתרים· אהה אדני יי'· אדני יי'· ואני כרעש· אני כרעש· ויאמר חורם ברוך יי'· ובבורה ג' דגשי' בקריא'

ומי יעצר כח לבנות לו בית כי השמים ושמי
השמים לא יכלכלהו ומי אני אשר אבנה לו בית
כי אם להקטיר לפניו: ועתה שלח לי איש חכם
לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובברזל ובארגון
וכרמיל ותכלת וידע לפתח פתוחים עם החכמים
אשר עמי ביהודה ובירושלם אשר הכין דויד אבי:
ושלח לי עצי ארזים ברושים ואלגומים מהלבנון
כי אני ידעתי אשר עבדיך יודעים לכרות עצי
לבנון והנה עבדי עם עבדיך: ולהכין לי עצים
לרב כי הבית אשר אני בונה גדול והפלא:
והנה לחטבים לכרתי העצים נתתי חטים מכות
לעבדיך כרים עשרים אלף ושערים כרים עשרים
אלף ויין בתים עשרים אלף ושמן בתים עשרים
אלף: ויאמר חורם מלך
צר בכתב וישלח אל שלמה באהבת יהוה את
עמו נתנך עליהם מלך: ויאמר חורם ברוך יהוה
אלהי ישראל אשר עשה את השמים ואת הארץ
אשר נתן לדויד המלך בן חכם יודע שכל ובינה
אשר יבנה בית ליהוה ובית למלכותו: ועתה
שלחתי איש חכם יודע בינה לחורם אבי: בן אשה
מן בנות דן ואביו איש צרי יודע לעשות בזהב

ובכסף בנחשת בברזל באבנים ובעצים בארגמן
בתכלת ובבוץ ובכרמיל ולפתח כל פתוח ולחשב
כל מחשבת אשר ינתן לו עם חכמיך וחכמי אדני
דויד אביך: ועתה החטים והשערים השמן והיין
אשר אמר אדני ישלח לעבדיו: ואנחנו נכרת עצים
מן הלבנון ככל צרכך ונביאם לך רפסדות על
ים יפו ואתה תעלה אתם ירושלם:
ויספר שלמה כל האנשים הגיורים
אשר בארץ ישראל אחרי הספר אשר ספרם דויד
אביו וימצאו מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים
ושש מאות: ויעש מהם שבעים אלף סבל ושמנים
אלף חצב בהר ושלשת אלפים ושש מאות
מנצחים להעביד את העם: ויחל שלמה לבנות ג
את בית יהוה בירושלם בהר המוריה אשר נראה
לדויד אביהו אשר הכין במקום דויד בגרן ארנן
היבוסי: ויחל לבנות בחדש השני בשני בשנת
ארבע למלכותו: ואלה הוסד שלמה לבנות את
בית האלהים הארך אמות במדה הראשונה אמות
ששים ורחב אמות עשרים: והאולם אשר על פני
הארך על פני רחב הבית אמות עשרים והגבה
מאה ועשרים ויצפהו מפנימה זהב טהור:

וס' לא תעשו עול במשפט במדה· אך רחוק יהיה ביניכם וביניו· את בית האלהים הארך אמות· אנ"ך· וסימני' בלשון תרגום תעבדון רחיקין אריכין: זהב ד' פתח' בקריאה וסימ' כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש· כפות זהב שתים עשרה מלאות קטרת· ויצף את הבית דסיפרא· ויהי כל זהב התרומה· וחד וזהב הארץ ההוא טוב:

רשי

ומי יעצור כח לבנות לו בית· לפי שאמר והבית אשר אני בונה גדול שמא יהא משמע לך גדול כל סיפוקו ואין זה כי מי יעצור כח מי יוכל לדחוק ולעצור כח עצמו כל כך לבנות לו בית הראוי לו ודוגמ' למעלה שנעצר כח להתנדב: כי השמי' ושמי השמים לא יכלכלוהו· ולכך הוא אומר ומי אני אשר אבנה לו בית ומה שאני בונה לו לא כלום הוא כי אם להקטיר בו לפניו: ובארגון· זה ארגמן: וכרמיל· זו תולעת שני תדע שהרי לא נזכר כאן תולעת: וידע לפתח פתוחים· דוגמ' פתוחי חותם שיודע לחתום ולצייר באבנים גר"ביד בלשון אשכנ': נתתי חטים מכות· בלא ואל"ף ויש אומרים מכות כתותין להוציא חטים מן השבולת: ויין בתים· לשון בת מדה בלא כור ביכם: יודע בינה לחורם אבי· אומן חכם של אבי היה וגם שלי הוא: בן אשה· אלמ' היתה: מן בנות דן· משבט דן: ואביו איש צרי· יהודי היה יושב בצור דוגמ' עובד אדום הגתי שהיה יושב בגת ולוי היה ובמלכים כתיב בן אשה אלמנה ממטה נפתלי ואביו איש צרי אלא אמו מדן ואביו מנפתלי ומה צריך לייחס מאיזה שבט היו אביו ואמו זהו שכתו' רבני אלהים וגם כפתולי אלהים וגו' אמרה רחל מעתה עקמתי פתולים ועקמומיות עשיתי עד שאני יכולה לדמות עצמי לאחותי אם לאה תתפאר בבצלאל בנה שעשה המשכן יצטרך להשתתף במלאכתו אחד מבני ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן ואם שלמה בן אחותי יבנה בית המקדש צריך להשתתף עמו מבני דן ונפתלי· ואביו איש צורי· ללמדך אף על פי שאמו אלמנה צריך אדם לתפוס אומנות אביו: כך שמעתי מפי רבינו שלמה בר' לוי ממכטו"ולא בן אחותו של רבינו משה הדרשן: רפסודות· ובמלכים כתי' דוברו' בלשון אשכנז ולוזי"ן: על ים יפו· פי' על חוף הים כמו וירד יפו ויוכה: ויספור שלמה כל האנשים הגירי'· מלא בב' יודי"ן ומתחלה כשספרם דוד כקראו שם גרים ביוד אחת אבל שלמה ספרם בשעת מעשה כשנבנה ולכך כתיב מלא ודוגמ' והצליחם את עצמותי מזה חסר אתכם בפר' ויחי ובשעת מעשה כשלקחן כתיב אתכם: ויספור אחרי הספר· למעלה דכתי' ויאמר דוד לכנוס את הגרים: ויעש מהם שבעים אלף וגו'· מה שחזר ומזכירן ומזכיר המספר בשביל שהפסיק הענין לכך הוצרך לומר אף עתה ולא יפסוק עד שיכלה כל הענין ואומר מיד ויחל שלמה לבנות וגומ' ואפילו בפסוק אחד מכהנו שמפסיק הענין ומתחיל לדברו הראשון כמו זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וגו' ולמחרתו כתיב ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך וגו' וחוזר ואומר ויקחו איש מחתתו וגו' אלא לפי שהפסיק בכמה פסוקים הוצרך שנית להכתב וכל שכן כאן: בהר המוריה· לפי אשר שם נראה הקב"ה לדוד בגרן ארנן בהעצר המגפה והוא הר המוריה מקום דוד: ויחל לבנות בחדש השני· מפורש בתחילת ראש השנה ירושלמי ופתרו' בחדש השני בשני בחדש אייר לפי שרוצה לומר בשנת ארבע למלכותו הוצרך לכפול ולומר בשני ודוגמ' והמים היו הלוך וחסור עד החדש העשירי ודוגמ' במלכים בשנת הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלוך שלמה וגו' מוסב על השנה הרביעית ואז בשנת ארבע למלכותו התחיל בשני כי כל ימי החורף לא היה יכול מפני הקור ובניסן לא היה יכול מפני הפסח: הארך אמות במדה· ולפי שהפסיק והמ' במדה הראשונה אומ' עוד אמות כלומר ארך אמות הבית ששים אמה בין דביר להיכל ורחב אמות עשרי': והאולם אשר על פני הארך· ארך של אולם שעל פני רחב הבית עשרים שהרי ארך האולם בכל רחב הבית עשרים אמה מצפון לדרום וכל מדה יתירה קרויה ארך והפחותה קרויה רחב ולפי שההיכל מדתו ממזרח למערב יתיר' קרויה ארך ומן הצפון לדרום פחותה קרויה רחב ובאולם שמדתו מן הצפון לדרום יתירה קרויה ארך ומדת מן המזרח למערב שהיא פחותה קרויה רחב ורחב האולם עשר כמפורש במלכים עשר באמה רחבה על פני הבית: והגבה מאה ועשרים· ובמלכים כתיב ושלשים אמה קומתו הא כיצד גובה הקומה מתקרקעית הבית עד קירוי עלייה ראשונה שלשים אמות ומעלייה לעלייה עד גג העליון תשעים אמות· כדכתיב ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליותיו מכלל שהיו שם עליות: ויצפהו מפנימ' זהב· מפנים ההיכל שהוא הבית הגדול חפה זהב ולא האולם וזהו שמפרש והולך היאך עשה ואת הבית הגדול חפה מבפנים כל הבית זהב טהור חפה עץ ברושים שכל הבית הדביר וההיכל בפה מתחילה עצי ברושים ואחר כך ויחפהו זהב טוב על קירות הברושים ומשום צפוי זהב שרצה לצפות הבית חפהו מתחילה בעצים כדי שיתקיים הזהב בחוזק שהיה מחזק לזהב במסמרי' בציורי העץ שהיה מצייר ציורין בעץ תמורים הם אילנות כמין תמרים וכרובים ובמלכים כתיב וקלע עליהם מקלעות כרובים ותמורות ופטורי ציצים כמו ויצץ ציץ ופטורי כמו פוטר אדם אמתו אבטוו"רפין בלשון אשכנז: מפי רבינו אליעזר בר' משלם ז"ל: ויחפהו

האחד ג' בקריא' וסימ' ואמר אליה כיום האחר · הכרוב האחר · דבקה לכנף כרוב האחר · עמדים העמדים י"א חס' ו"ו בקריאה וסימני' ועמדיו עשרים ואדניהם עשרים נחשת
רפ' · וכן לפאת צפון בארך קלעים מאה ארך ועמדיו עשרים · ולפאת ים קלעים חמשים באמה · והאדנים לעמדים נחשת ווי העמודים וחשקיהם כסף · והמשני את העמדים

וְאֶת־הַבַּיִת הַגָּדוֹל חִפָּה עֵץ בְּרוֹשִׁים וַיְחַפֵּהוּ זָהָב
טוֹב וַיַּעַל עָלָיו תִּמֹרִים וְשַׁרְשְׁרוֹת׃ וַיְצַף אֶת־הַבַּיִת
אֶבֶן יְקָרָה לְתִפְאָרֶת וְהַזָּהָב זְהַב פַּרְוָיִם׃ וַיְחַף
אֶת־הַבַּיִת הַקֹּרוֹת הַסִּפִּים וְקִירוֹתָיו וְדַלְתוֹתָיו זָהָב
וּפִתַּח כְּרוּבִים עַל־הַקִּירוֹת׃ וַיַּעַשׂ אֶת־בֵּית־
קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב־הַבַּיִת אַמּוֹת
עֶשְׂרִים וְרָחְבּוֹ אַמּוֹת עֶשְׂרִים וַיְחַפֵּהוּ זָהָב טוֹב
לְכִכָּרִים שֵׁשׁ מֵאוֹת׃ וּמִשְׁקָל לְמִסְמְרוֹת לִשְׁקָלִים
חֲמִשִּׁים זָהָב וְהָעֲלִיּוֹת חִפָּה זָהָב׃ וַיַּעַשׂ בְּבֵית־
קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים כְּרוּבִים שְׁנַיִם מַעֲשֵׂה צַעֲצֻעִים
וַיְצַפּוּ אֹתָם זָהָב׃ וְכַנְפֵי הַכְּרוּבִים אָרְכָּם אַמּוֹת
עֶשְׂרִים כְּנַף הָאֶחָד לְאַמּוֹת חָמֵשׁ מַגַּעַת לְקִיר הַבַּיִת
וְהַכָּנָף הָאַחֶרֶת אַמּוֹת חָמֵשׁ מַגִּיעַ לִכְנַף הַכְּרוּב
הָאַחֵר׃ וּכְנַף הַכְּרוּב הָאֶחָד אַמּוֹת חָמֵשׁ מַגִּיעַ
לְקִיר הַבַּיִת וְהַכָּנָף הָאַחֶרֶת אַמּוֹת חָמֵשׁ דְּבֵקָה
לִכְנַף הַכְּרוּב הָאַחֵר׃ כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים הָאֵלֶּה פֹּרְשִׂים
אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְהֵם עֹמְדִים עַל־רַגְלֵיהֶם וּפְנֵיהֶם
לַבָּיִת׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַפָּרֹכֶת
תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְכַרְמִיל וּבוּץ וַיַּעַל עָלָיו כְּרוּבִים׃
וַיַּעַשׂ לִפְנֵי הַבַּיִת עַמּוּדִים שְׁנַיִם אַמּוֹת שְׁלֹשִׁים
וְחָמֵשׁ אֹרֶךְ וְהַצֶּפֶת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁוֹ אַמּוֹת חָמֵשׁ׃
וַיַּעַשׂ שַׁרְשְׁרוֹת בַּדְּבִיר וַיִּתֵּן
עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים וַיַּעַשׂ רִמּוֹנִים מֵאָה וַיִּתֵּן
בַּשַּׁרְשְׁרוֹת׃ וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּדִים עַל־פְּנֵי הַהֵיכָל
אֶחָד מִיָּמִין וְאֶחָד מֵהַשְּׂמֹאול וַיִּקְרָא שֵׁם־הַיְמִינִי
יָכִין וְשֵׁם הַשְּׂמָאלִי בֹּעַז׃
וַיַּעַשׂ מִזְבַּח נְחֹשֶׁת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ ד
וְעֶשְׂרִים אַמָּה רָחְבּוֹ וְעֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ׃
וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם
מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ אֶל־שְׂפָתוֹ עָגוֹל סָבִיב
וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקַו שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב
אֹתוֹ סָבִיב׃ וּדְמוּת בְּקָרִים תַּחַת לוֹ סָבִיב סָבִיב
סוֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאַמָּה מַקִּיפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב

דששון · ועמדים ועכ על פניהם · ויקם את העמדים דמלכים · עמדים שנים וגלות דמלכים דר"פ · כה אמר י"י ארך הארך · ויעש שרשרות בדביר · כי כה אמר
י"י צבאות אל העמדים ועל הים וירמיה :

רשי

ויחפהו זהב · כלומר כשצייר כל הציורי' צפה זהב הקירות אחר הציורין ומחזקן במסמרות בכותל העץ כדי שלא ימוט מה שלא היה יכול לעשו' בכותל האבן ומשו' זה הטעם היה מחפה כל הבית מתחילה בעצי ברושים · ושרשרות · פתרונו צייר ציורין הרבה מלא כל ובשראה שהיה כלום חלק בין ציור לציור היה מצייר ציור כעין שרשרות שמדביקין בו כל דבר כמו כן היה עושה כאן בין ציור לציור כדי שלא יהיה חלק בבתיים · ע"א מתם שרשרת של זהב עשה ודבק הצורות בהן יחד · ויצף הבית אבן יקרה · שקבע ורבץ אבני יקרות בזהב בקירות הבית לתפארתו לנוי · והזהב פרוים · ויחפהו זהב טהור מזהב פרוים היה · פרוים שם מקום ורבותינו פרשו פרוים לדם פרים מרוב ששבחו ואדמימותו : ויחף · כמו ויצף מה צפה בבית ומפרש הקירות והספים : וקירותיו · של ספי הבית שהיו של אבנים ומפור' קירותיו ודלתותיו זהב ובמלכים כתוב עד קירות הספון : ולכך קורא גג קירות הספון שהגג היה כמו ספינה ועריבה הפוכה שכן מנהג לקרו' את הקירוי עגול כעין ספינ' : ויעש את בית וגו' · כך היה לו לומר ויעש את בית קדש הקדשים עשרים על עשרים · אלא לפי שאמר למעלה כך והאולם על פני רחב הבית אמות עשרים וגו' אמר כאן כמו כן : ויחפהו זהב טוב · אף בקדש הקדשים בנה תחילה קירות עץ ועליו חפה הזהב ומה שאין מזכיר כאן בקדש הקדשים שום עץ זהו משום גדולתו של בית המקדש כלומ' כל כותלי בית אחרון היו של זהב ולא היה בהן עץ וזה כבוד לקדש הקדשים ובמלכים מוכיח כן ותדע שבשביל כבוד הבית אין מזכיר שום עץ שהרי כתיב ויצף את הבית אבן יקרה ובמלכים לא כתיב אבן יקרה הא כיצד אלא לפי שהספר דברי הימי' למלכי יהודה הודיעך כי שלמה כוונתו לכבוד הבית : לככרים · מככרים : ומשקל למסמרות · לחזק בהם הזהב בקירות העץ : לשקלים · למשקל שקלים חמשים שקלים של זהב : מעשה צעצועים · דוגמתו הכלאים והצפיעות ותרגומו ובביא תבנית ילדים וילדות עשה לכרובים כרביא ושל עץ היו וטוב ויצפהו זהב ובמלכים ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן וכל מה שכתבנים העץ אינו רוצה להזכיר בזה הספר משום כבודו : וכנפי הכרובים ארכם אמות עשרים · כיצד כנף האחד לאמות חמש וסוף החמש מגעת לקיר הבית לדרום והכנף האחרת מגיע לכנף הכרוב האחר שנגדו הרי עשר אמות לכרוב האחד וכן לאחר נמצא כנף כרוב אחד מגיע לצפון וכנף כרוב אחד לדרום נמצא שהיו ארוכים ככל כותל המערב שהיה כ' אמות וגופם אמרו רבותינו בנס היו עומדין ולפי פשוטו נראה לי שהיה גופו בולט מהם כעוף זה שפורש כנפיו בולט גופו מתוך כנפיו וקומתן מפורש במלכים קומת הכרוב האחד עשר באמה וכן הכרוב השני : עומדים על רגליהם · בקרקעית הבית למערב : ופניהם לבית · לפני' שלא היו ראשיהם זקופין שנ' שמביטין לחוץ אלא ראשם היה כפוף ומביטין לפניה' כדכתיב ופניהם איש אל אחיו וכאן אומר ופניהם לבית אלא פונים היו ראשם זה כנגד זה וגם ראשיהם כפופי' לבית כלפי פני' והארון עומד היה במקום פריש' שני הכרובי' והיו כנפי הכרובי' נטוין מן הכותל וסוככין על הכפורת ועל הארון בכנפיה' ולפי שכרובים אלו היו הכרובי' שעשה משה מן הכפורת עדיין ואדוקין ומדובקי' על הכפורת ועומדין עליו ולא תחתיה שהרי כמו כן עשה עשר שולחנות ועשר מנורו' לבד מאותן של משה : ויעש את הפרוכת תכלת וארגמן · ותלה על הדלת שהיה באמה טרקסין שבו נכנסין לפני ולפנים אע"פ שהיה בו דלתות תלה עליו כדלקמן ופתח הבית דלתותיו הפנימיות לקדש הקדשים וגו' : ויעל עליו כרובים · ציורי כרובים : שלשים וחמש ארך · קומה ובמלכים ויצר את שני העמודים נחשת י"ח אמות פיר' רבינו שלמה ז"ל יבקש שניהם כאחד ושוב חלקו לשנים והאמה החסרה אינו חושבה לפי שהיתה רותה למלאכת שאר העמוד כמו שאמר שם בענין ועל ראש העמודים מעשה פרח שושן וגם ר' יוסף פירש כן ולא נראה דמה לנו גבהה י"ח אלא כך שמעתי ודאי יבקש שניהם באחד ואחר כן חלקו לשנים ונמצא כל אחד י"ז אמה וחצי : והצפת · שהיא כותרת שאמר לשם עביו חצי אמה הרי כל אחד י"ח אמות צפת הוא צפוי כמו ויצפה אותם זהב כלומר היה עשוי כמין כובע חלל ועביו חצי אמה מלמטה וכשהופכו ונתנו על העמוד נמצא העובי חצי אמה הרי י"ח אמות ובמלכים קרהו כותרת לשון כתר כדכתיב ושתי כותרות וגו' : ויתן בשרשרות עשה שרשרות בראש הצפת תחתיו ובתוך השרשרות קבע צורת רימונים כדי לכסו' חלל הצפת כדכתיב לכסות את שתי גלות הכותרות ועל שם חללו קורא להם גולות כזו השבכה שכתב שם הם השרשרות לשון ועל שבכה יתהלך לשון ענפים כמו בסבך בקרניו ויש אומרים קופיא ור' אלעזר פי' ענפים : על פני ההיכל · על פתח ההיכל בחוץ באולם כדמוכח במלכים וכותרו' אשר על ראש העמודים אולם ההיכל מעשה שושן : אחד מימין · הפתח : ואחד משמאל · הפתח · יכין ובועז יכין על שם מלכות בית דוד שנמשל לירח כדכתי' כירח יכון עולם · בועז ישים כנגד לרוץ והבית בבועז כמו תנ"ס בכח ינחמנו במשול כי מי' שאלתיו : ויקרא שם הימיני יכין · אע"פ שירח קטן משמש שיושפל לו ויהיה נכון כירח יכון ולא כלבנה המתחסרת אמר שלמה אם הב"ה בונה מלכותי לשמש וירח אף אני אעשה דבר נכון וקיים עמודי נחשת גדולים · ד"א חירם שהיה מבני דן עשה את העמודים וקרא את האחד יכין על שם אביו שמשון שנאמר בו וילפת שמשון את שני עמודים התוך ושלמה קרא לשני בועז על שם זקינו בועז דוגמ' ויקרא לו לבן יגר שהדותא : עשר באמה משפתו אל שפתו · עשר על עשר באמצעיתו עגול סביב : וקו שלשים באמה יסוב אותו · כל שים בהיקפו שלשה טפחים יש ברחבו טפח : וחמש באמה קומתו · עומקו : ודמו' בקרים תחת לו · צורת דמות בקרים יצק מתכו לעמוד עליו ואדוקים בו כדאמ' בסוף הפסוק הבקר יצוקים במוצקתו : סביב סובבים אותו עשר באמה מקיפים את הים · אין מפורש כאן מה הדבר שסובבן אלא במלכים כתיב ופקעים מתחת לשפתו סביב וגו' פקעים כגון שעושין לכוסות פומ"לים עגולים משום נוי ומתחת לשפתו היו עומדים בשלש אמות התחתונות מרובעות ושתים עליונות עגולות ואי איפשר להכיל אלפים בת יכיל שהם מאה וחמשים מקוה טהרה אלא בענין זה כמו שמפור' בערובין והעליונות מרובעות ותחתונות עגולות אי איפשר לומר דכי כתיב עגול סביב אשפתו כתיב ומה שאמר בפקעים הללו עשר אמה לכל רוח אבל במקום עגולו אי איפשר לומר עשר באמה סביב : שנים

נגבה בט' כל יש' הלוך ונסוע הנגבה׃ ולוט עמו הנגבה׃ אחרי הפרד לוט׳ והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת׃ ועשית את הקרשים׃ וישם את המנורה באהל מועד נכח השלחן׃
ויהי הגורל למטה בני יהודה דיהושע׃ מן הלשון הפונה נגבה דיהושע׃ ויהיו הערים מקצה למטה׃ נחל קנה נגבה׃ נגבה לאפרים וצפונה למנשה׃ ועבר משם הגבול לחח

שנים טורים הבקר יצוקים במצקתו: עומד על־ ל׳ ומל׳
שנים עשר בקר שלשה פנים צפונה ושלשה יב חס׳
פנים ימה ושלשה פנים נגבה ושלשה פנים
מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל אחריהם ביתה ז׳ ג׳ וחס׳
: ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח ג׳
שושנה מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל: ל׳ ויתר כשוסל בעזה
ויעש כיורים עשרה ויתן ויתר כשוסכה
חמשה מימין וחמשה משמאול לרחצה בהם את־ ו׳
מעשה העולה ידיחו בם והים לרחצה לכהנים בו: ט׳ חס׳ ב׳ ז׳ ר׳
ויעש את־מנרות הזהב
עשר כמשפטם ויתן בהיכל חמש מימין וחמש ל׳
משמאול: ויעש שלחנות עשרה
וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאול ויעש ז׳ דגש׳
מזרקי זהב מאה: ויעש חצר ל׳
הכהנים והעזרה הגדולה ודלתות לעזרה ג׳ וכל יחזקאל דכו׳ כת׳ב
ודלתותיהם צפה נחשת: ואת־הים נתן מכתף ל׳ ומל׳ ה׳ ל׳
הימנית קדמה ממול נגבה: ל׳ו
ויעש חורם את־הסירות ואת־היעים ואת־ חורם ק׳
המזרקות ויכל חירם לעשות את־המלאכה אשר
עשה למלך שלמה בבית האלהים: עמודים ז׳
שנים והגלות והכתרות על־ראש העמדים ומל׳ ל׳

שתים והשבכות שתים לכסות את־שתי גלות
הכתרות אשר על־ראש העמודים: ואת־הרמונים
ארבע מאות לשתי השבכות שנים טורים רמונים
לשבכה האחת לכסות את־שתי גלות הכתרות
אשר על־פני העמודים: ואת־המכנות עשה ואת־
הכירות עשה על־המכנות: את־הים אחד ואת־ ל׳
הבקר שנים־עשר תחתיו: ואת־הסירות ואת־ בז׳ ככו׳ ואת ואת ואת ואת
היעים ואת־המזלגות ואת־כל־כליהם עשה חורם ל׳
אביו למלך שלמה לבית יהוה נחשת מרוק: ל׳
בככר הירדן יצקם המלך בעבי האדמה בין סכות ג׳ ב׳ כתרי ל׳ וש׳ נבי חגיכיו
ובין צרדתה: ויעש שלמה ל׳ וא׳ צרדתה כסתי רעין
כל־הכלים האלה לרב מאד כי לא נחקר משקל ה׳
הנחשת: ויעש שלמה את כל־הכלים אשר
בית האלהים ואת מזבח הזהב ואת־השלחנות ת׳ח׳ ט׳
ועליהם לחם הפנים: ואת־המנרות ונרתיהם
לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור: ח׳
והפרח והנרות והמלקחים זהב הוא מכלות ל׳
זהב: והמזמרות והמזרקות והכפות
והמחתות זהב סגור ופתח הבית דלתותיו ח׳
הפנימיות לקדש הקדשים ודלתי הבית ל׳ ומל׳
להיכל זהב:

קדמ׳ דפסו׳׃ והאר הגבול ונסב לפאת ים ב׳ כוי׃ ודכתריה ופאת נגבה ר״פ׃ וירד גי הנם אל כתף היבוסי נגבה׃ ועבר הגבול אל כתף בית חגלה צפונה קדמ׳ דפסו׳׃ עומד על
שני עשר בקר דמלכים׃ לארבע רוחות יהיו דדה״׃ למזרח הלוים ששה לצפונה׃ לעבד אדום נגבה דדה״׃ עומד על שנים עשר דדה״׃ ואת הים נתן מכתף הימנית׃ ופאה נגב
תימנה דיחזקאל׃ ולאלה תהיה תרומת הקדש דיחזקאל׃ והיה המגרש לעיר צפונה׃ ופאת נגבה חמש מאות דסוף יחזקאל׃ ראיתי את האיל מנגח׃ ועמדו רגליו ביום ההוא׃
סימן במלכים ויעש חירם את הכיורות׃ דה״ ויעש חורם את הסירות ואת היעים׃ במלכים וגלות הכותרות אשר׃ דה״ והגולת והכותרות׃ כל קריא׳ את המזלגות בב״א ואת
המזלג׳ את הסירות ואת היעים דד״ה׃ מלכים בין סכות ובין צרתן׃ דה״ בין סכות ובין צרדתה׃

רשי

שנים טורים׃ היו הפקעים׃ יצקים במוצקתו׃ הכל יצוקים יחד לא שחבר לו את הפקעים אחר יציקתו על ידי מסמרות או על ידי דבק שקורין סולדור״א בלע״ז׃ וכל אחוריהם ביתה׃ אחוריהם של בקרים הללו היו פונים ביתה אל תחתיהם שבצפון פונים אחוריהם כנגד אותן שבדרום ושל מזרח כנגד שבמערב׃ ועביו טפח׃ שוליו ודפנותיו אלא שאל פיו היה דק מרודע ומרודד׃ כמעשה שפת כוס׃ ששותין בו ומצוייר פרח שושן׃ מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל׃ אף זה מחזיק ובמלכים כתיב אלפים בת יכיל בגודא׳ תלתא שהבת ב׳ שאין סל׳ האיפה והבת תוכן אח׳ להם הרי לך ששת אלפים שאין כמבאו מאה וחמשים מקוה טהרה לארבעים סאות שאין מאה מקוואות כמבא גם לעשרים סאות שאין הכותרים חמשים מקוואות ואף לכשתחלוק הכלי לפי המדה ששערו חכמים אמה על אמה ברום שלש אמות למקוה תמצאו כן לשלש אמות מרובעות קומתה ועשר על עשר משפתו אל שפתו מרובעות מאה מקוואות ולשתים אמות עגולות קומתה ועשר על עשר משפתו אל שפתו עגולות חמשים מקוואות שמרובע יתר על העגול רביע׃ ויעש כיורים עשרה׃ לבד מאותן של משה׃ ויתן חמשה מימין׃ לכיור של משה׃ וחמשה משמאל לרחצה בהם׃ קדוש ידים ורגלים׃ את מעשה העולה ידיחו בם׃ ממימי הכיור ידיחו קרבי העולה ודוקא עולה אבל שלמים לא שהוא נאכל לבעלים ובכל העיר הכיורים היו לקדוש טבילה׃ ויעש את מנורות הזהב עשר כמשפטם׃ למה נאמר במנורות כמשפטם לפי שמוריענו למה עשה עשרה מנורות והכל דרש מן התורה פרחים כפתורים גביעים משקדים כאמרו בפרשה שבעים הרי לכל עשרה מנורות שבעה כרות׃ כן פי׳ את׳ אתי׳ דודי ר׳ קלונימוס ב״ר יהודה ומד״רש הוא׃ ושבעה כרותיה׃ כנגד שבעה כוכבים אכב״ל שצ״ם׃ ויתן בהיכל חמש מימין׃ למנורה של משה׃ וחמש משמאל׃ וכולם בדרום משמאל של שלחן בצפון׃ ויעש מזרקי זהב מאה׃ שזורקין בו הדם על המזבח׃ ויעש חצר הכהנים׃ עזרת הכהנים׃ והעזרה הגדולה׃ זו עזרת ישראל׃ מכתף הימנית קדמה ממול נגבה׃ ריחק אותו מן המזרח מן כנגד הפתח לדרומה של עזרה לפי שאין כבוד וכאה שיהו מטבילין כנגד פתח האולם׃ ויעש חירם את הסירות׃ סירות נחשת שעשוי׳ לאתות הדשן לתת לתוך הסירות׃ והגלות והכתרות על ראש העמודים שתים׃ לשתי העמודים׃ והשבכות שתים׃ אלו השרשרות שאמרו למעלה ודע שכן הוא שהרי לא בכאן ולא במלכים מזכיר בפר׳ זו בשום מקום שרשרות׃ לכסות את שתי גלות הכתרות׃ לכסות חלל הכתרות לשבכות ואותן עשפים כענפי אחריות כמו שפירשתי׃ ואת הרמונים ארבע מאות׃ למעלה הוא אומר ויעש רמונים מאה הא כיצד אלא כך יש לנו לפרש ודאי ארבע מאות רמונים עשה כאשר נאמר כאן ומה שאמר מאה הרי מאה לכל טור וטור וארבע טורים הם כדאמ׳ שני טורים לשבכה אחת וכן שני טורים רמונים לשבכה האחת הרי ארבע טורים והרמונים היו מחוזרים בתוך השבכות המסובבים ותקועים לכסות בהם היטיב את שתי גלות הכתרות׃ ואת המכונות עשה׃ ובמלכים כתו׳ ויעש את המכונות עשר׃ מכונות הם כני הכיור ושם מפורש מלאכתם׃ ואת הסירות ואת היעים ואת המזלגות׃ אע״פ שאמרנוהו כבר למעלה בא וחזר ושנה עוד להודיענו כי נחשת היו וגם מודיענו מזלגות שלא הוזכר למעלה׃ מרוק׃ דוגמ׳ מרקו הרמחים ומורק ושוטף במים ובמלכים כתי׳ ממורט כמו כי ימרט ראשו ותרגומו נחשת טב׃ בעבי האדמה׃ תרגומ׳ גרגושתא בארדי״לא בלע״ז׃ בין סכות ובין צרדתה׃ ובמלכים כתיב צרתן צרדתה הוא מקומו של ירבעם בנבט אפרתי מן הצרדה ושם אמו צרועה אשה אלמנה לפי שמת מטמא באהל וגם מצורע כמו כן וכן עז״ כמו ששנינו בפרק כל הכלים בסופו אלמנה שאלמן ישראל מאלהיו מן צרדתה כרא׳ שהפר התורה ולא הרחיבה הפר דת אלהינו כן פירש לי דודי ז״ל׃ ואת המנורות ונרותיהם׃ להוציא מלבן של מפרשין נרות היו עושין מנופה של מנורה ואדוקין בה שהרי כתיב ואת המנורות ונרותיהם מה שהזכיר את הנרות בפני עצמן ולא שאר מעשה המנורה בפני עצמו גביעים כפתורים ופרחים מכלל שלא היו הנרות אדוקין והואיל ואין אדוקין בה כר׳ כמעשה אחד וצריך להזכיר נרותיהם אבל שאר מלאכו׳ שהיו אדוקין בה איכו מזכיר׳ שנקרא׳ על שם המנורה ומה שכמה עשר מנורות ועשר שלחנות ועשר כיורים והכרובים וכל אשר עשה מפורש בברייתא דר׳ פנחס בן יאיר׃ והפרח׃ פירשו רבותינו הוא כנגד אותו פרח שהוקף משה בפרשת בהעלותך עד ירכה עד פרחה וגו׳ שלא נאמר בתרומה׃ והמלקחים זהב׃ שמגביהי׳ הפתילה מן הנר שיש בו השמן׃ הוא מכלו׳ זהב׃ מזוקק וצריף פין בלע״ז ובגנזות מפורש מכל זהב שהיה לו לשלמה מרוב הזהב שנכנס במנורה לזוקקה ולקיים מנורת זהב טהור׃ והמזמרות׃ כלי זמר׃ והמזרקות׃ לזרוק בהם דם על המזבח׃ והכפות׃ לבזיכי לבונה׃ והמחתות׃ לחתות בהם תרומות הדשן ושאר הדשן להרים מעל המזבח ולקח מלא המחתה וגו׳׃ ויבא

ותשלם ג׳ בקריאה וסימ׳ ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה׳ וחברו דמלכים׳ ותשלם החומה בעשרים וחמשה דעזרא ׳באהל ו׳ קמצין וסימ׳ כלשון תרגום שירת
עלת בעננא דנשיא בקימא דארונא וביאור׳ ויאמרו אליו איה שרה אשתך׳ כל הבא אל האהל וכל אשר באהל׳ וירא יי׳ באהל בעמוד ענן ׳תבורך מנשים יעל׳ ויעלו את ארון
י׳ ויעלו את הארון דד״ה׳ החוצה ׳ו בקריאה וסימ׳ ויוצא אותו החוצה׳ ויהי בהוציאם אתם החוצה ויאמר המלט על נפשך ׳ולרבקה אח ושמו לבן׳ ותתפשהו בבגדו לאמר

ה וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־עָשָׂה שְׁלֹמֹה ג׳
לְבֵית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־קָדְשֵׁי דָּוִיד אָבִיו כ״ח
וְאֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־כָּל־הַכֵּלִים נָתַן ל׳
בְּאֹצְרוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים׃ ת״ח
אָז יַקְהֵיל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־רָאשֵׁי ל׳מ׳ל
הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְרוּשָׁלִָם י״ג וכל עזרה רכו׳ בת״א
לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה מֵעִיר דָּוִיד הִיא
צִיּוֹן׃ וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בֶּחָג הוּא
הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי׃ וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ ת׳ חס׳
הַלְוִיִּם אֶת־הָאָרוֹן׃ וַיַּעֲלוּ אֶת־הָאָרוֹן וְאֶת־אֹהֶל ה׳
מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל הֶעֱלוּ אֹתָם י׳
הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם׃ וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל ג׳
הַנּוֹעָדִים עָלָיו לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר
אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב׃ וַיָּבִיאוּ הַכֹּהֲנִים ב׳ ל׳
אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת
אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים׃
וַיִּהְיוּ הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם עַל־מְקוֹם הָאָרוֹן ב׳ כרתי דהוד׳ ג׳
וַיְכַסּוּ הַכְּרוּבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְמָעְלָה׃ לרסתי׳
וַיַּאֲרִיכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־הָאָרוֹן עַל ב׳א׳ חס׳ וא׳ חל׳ ב׳
פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיְהִי־שָׁם עַד הַיּוֹם יו׳

הַזֶּה׃ אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי הַלֻּחוֹת אֲשֶׁר־נָתַן מֹשֶׁה
בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם
מִמִּצְרָיִם׃ וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־
הַקֹּדֶשׁ כִּי כָּל־הַכֹּהֲנִים הַנִּמְצְאִים הִתְקַדָּשׁוּ אֵין ג׳
לִשְׁמוֹר לְמַחְלְקוֹת׃ וְהַלְוִיִּם הַמְשֹׁרְרִים לְכֻלָּם לְאָסָף ח׳מ׳ל
לְהֵימָן לִידֻתוּן וְלִבְנֵיהֶם וְלַאֲחֵיהֶם מְלֻבָּשִׁים בּוּץ ב׳ חס׳
בִּמְצִלְתַּיִם וּבִנְבָלִים וְכִנֹּרוֹת עֹמְדִים מִזְרָח לַמִּזְבֵּחַ ל׳
וְעִמָּהֶם כֹּהֲנִים לְמֵאָה וְעֶשְׂרִים מַחְצְרִים בַּחֲצֹצְרוֹת ב׳ יתי׳ ל׳
וַיְהִי כְאֶחָד לַמְחַצְּרִים וְלַמְשֹׁרְרִים לְהַשְׁמִיעַ קוֹל ז׳ יתי׳ ב׳
אֶחָד לְהַלֵּל וּלְהֹדוֹת לַיהוָה וּכְהָרִים קוֹל בַּחֲצֹצְרוֹת ג׳ ל׳
וּבִמְצִלְתַּיִם וּבִכְלֵי הַשִּׁיר וּבְהַלֵּל לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי ח׳
לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְהַבַּיִת מָלֵא עָנָן בֵּית יְהוָה׃ וְלֹא־יָכְלוּ
הַכֹּהֲנִים לַעֲמוֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־ ג׳ מ׳ל
יְהוָה אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים׃ ת״ח

ו אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר
לִשְׁכּוֹן בָּעֲרָפֶל׃ וַאֲנִי בָּנִיתִי בֵית־זְבֻל לָךְ וּמָכוֹן ג׳ ל׳מ׳ל ל׳
לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים׃ וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת ג׳
כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד׃ ג׳ ו׳ מ״ל
וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו
אֵת דָּוִיד אָבִי וּבְיָדָיו מִלֵּא לֵאמֹר׃ ל׳

שכבה עמי׳ ויהי כראותה כי עזב בגדו בידה׳ ויהי כשמעו כי הרימותי קולי ואקרא׳ ויהי כהרימי קולי ואקרא׳ כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו׳ בחוץ תעמד
והאיש אשר אתה נושה בו׳ והזה כל אשר יצא מדלתי ביתי׳ ויהי לו שלשים בנים דאבצן׳ וישכימו ויהי כעלות השחר׳ ויאריכו הבדים דמלכים׳ ויקרא את נערו משרתו׳
ויאריכו הבדים ויראו דסיפרא׳ יען בצד ובכתף תהדפו׃

רשי

ויבא שלמה את קדשי׳ וכל מה שבפסוק לפי פשוטו מה שנשאר לו מן ההקדשות שהקדיש דוד כדכתיב למעלה גם אותם הקדיש המלך דוד ליי׳ עם הכסף והזהב אשר נשא מכל הגוים וגו׳ ומה שהותיר לו נתן באוצרות בית האלהים ומדרש אגדה יש מחכמים אומרי׳ לפי שהיה יודע שסופו ליחרב ושלא יהו אומרים האומות קשה יראתינו שלקחה נקמתה מן הבית הזה שנבנה מן הגזילות וחמסים שגזל דוד מבתי ע״ז שלהם ויש אומרים כך אמר הקב״ה רעב היה בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדישות הללו להחיות בהן עניי ישראל ולא׳ מביא סיוע שהרי בכל ההקדשו׳ שדוד הקדיש כמו שכתו׳ למעלה לא נאמר בהן בה עשה שלמה דבר פלוני זה כאשר נאמר בנחשת שנאמר ומטבחת ומכון ערי הדרעזר לקח דוד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחשת וגו׳ אבל מכסף ומזהב שלא נאמר בה עשה שלמה שום דבר מכלל שלא עשה וזהו שאין כתיב כאן שום נחשת כי אם זהב וכסף ולפי פשוטו נראה לי מה שלא אמ׳ נחשת לפי שהנחשת בזול ואינו ראוי וכדי והגון להביא נחשת באוצרות בית יי׳׃ אז יקהל שלמה את זקני ישראל׳ נהג במדת חכמה שהקהיל הזקנים ולא הבחורים יותר מדוד שהקהיל הוא אף הבחורים כדכתי׳ ויקהל דוד את כל ישראל ירושלם וגו׳׃ בחג׳ הוא חג הסכות׃ ואת אהל מועד׳ שעשה משה גנזו שלמה בבית אוצרות האלהים עם שאר כלים והקדשות לפי שלא הוצרך לו ורבותינו אמרו שנגנזו׃ ואת כל כלי הקדש אשר באהל׃ אשר נטה דוד לארון׳ העלו אותם הכהני׳ הלוים׳ פתרו׳ מוסב למעלה שאמר וישאו הלוים את הארון ומפרש מי היו אותם הלוים שאמרתי לך למעלה׃ שהכהנים הלוים׳ שאף הכהנים מבני לוי הם ולא לוים ממש היו וכן כתוב במלכים וישאו הכהנים את הארון וגם הכלים ואהל מועד העלו ועמהם הלוים כמשפטם׃ ויהיו הכרובים פורשים כנפים על מקום הארון׳ במקום שהארון עומד שם לפיכך ויכסו הכרובי׳ על הארון׃ ועל בדיו מלמעלה׳ למעלה לארון כך היו עומדי׳ הבדים ונמשכו כל כך לחוץ כלפי מזרח שהיה יכול הארון לעמוד תחת הכרובים ממש בלא עכוב הבדים ולפיכך ויכסו הכרובים על הארון וגם את הבדים כסו קצת אבל הארון ולא כולם שהיו מגיעים עד המזרח ואיך יכול לפרש שכסו הכרובים על כל הבדים וגם משום דבר זה ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הארון על פני הדביר שאם לא כן אלא כאחד מדה אחת היו מושכין זה מזה והלא הבדים שעשה משה עדיין הם היו שם והם עומדי׳ בקדש הקדשים של אהל מועד שלא היה כי אם עשר וזה היה עשרים והיה מגיע מקיר אל קיר והכרובים של משה של׳ אף בהם פורשים וסוככים אין צריך לזוז כלל מן הבדים ממקומם שהרי הכרובים של משה עומדים היו למעלה לארון על הכפרת וכרובים שכאמר כאן אותן שעשה שלמה עומדים על רגליהם בקרקע ואע״פ כן אותן של משה עדיין היו ארוכין על הכפרת כך פירש ר׳ נתן ורבי׳ פירשו הכהנים רצו להכניס הארון עם בדיו בדביר ולא הספיקו כי הענן מלא את בית יי׳ ולא יכלו להביא את הכרובי׳ עד כותל מערבי ממש ועל כן היו בולטין בפרוכת אך קשה לי דכתי׳ ויהי בצאת הכהנים ואחר כך מלא כבוד יי׳ את בית האלהים ורבי יוסף זצ״ל פיר׳ ויתארכו לא נאמר דמשמע ויתארכו הן עצמן אלא ויאריכו דמשמע אחרים מאריכין אותם ומפר׳ האומנין האריכו הבדי׳ עד לעשרי׳ והיו נוגעין שתי קצותם לכותל מזרחי ושתי קצותם לכותל מערבי ותימה יש והיאך יכלו לפרש כנפיהם ולכסות הארון שהיה עשר אמות מהן׃ ויהי בצאת הכהנים מן הקדש׳ מיד היה לו לסמוך והבית מלא ענן בית יי׳ אלא שמפסיק בנתים וכן במלכים ויהי בצאת הכהנים מן הקדש והענן מלא את בית יי׳׃ כי כל הכהנים הנמצאים התקדשו׳ לדבר זה אין לשמור למחלקות כ״ד של לוים וכ״ד של כהנים אלא כל הנמצאים התקדשו׃ ויהי כאחד למחצצרי׳ פתרו׳ ויהיו אחודים יחד למחצצרים כולם יחד וממה היו אחודים לדבר זה להשמיע קול אחד יחד להלל ולהודו׳ ליי׳׃ אז אמר שלמה׳ הואיל והבית מלא עשן עכשיו אני יודע שהשכינה שרויה בו בערפל כי כן דרכו ככתוב ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ודאי שרצונו להתעכב בו ובספרי פי׳ אז אמ׳ שלמה כשראה הענן עתה אני רואה שהשכינה שרויה בבית אשר בניתי שהריכך הבטיח לבוא ולשכון בו מתוך ענן וערפל והיכן אמ׳ כי בענן אראה על הכפרת׃ בית זבול׳ מדור׃ לשבתך עולמים׳ שמשנבחרה לא שרתה שכינה במקום אחר ולא הותרו הבמות׃ ויברך את כל קהל ישראל׳ ברכה האמורה בסוף הענין׃ אשר דבר בפיו׳ שיתן לו בן שיבנה לו ביתו ומלא׳ קיים דברו הטוב׃

השמטה ל״א בקריאה וסימ׳ ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה· ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה· קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן· ויקחו את פיח הכבשן ויעמדו לפני פרעה· ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח· לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה· ויפנו אנשי העי אחריהם· והמשאת החלה לעלות מן העיר· ויהי בעלות הלהב מעל המזבח השמימה דמנוח· כי עשה שלמה דסיפרא· וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירהו וישאו קולם· ל׳ פסו׳ בל כל ומלה חדא

מן־היום אשר הוצאתי את־עמי מארץ מצרים לא ה׳ רפ בסי׳ ל׳
בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית
להיות שמי שם ולא־בחרתי באיש להיות נגיד ל׳
על־עמי ישראל: ואבחר בירושלם להיות שמי
שם ואבחר בדויד להיות על־עמי ישראל: ויהי
עם־לבב דויד אבי לבנות בית לשם יהוה אלהי
ישראל: ויאמר יהוה אל־דויד אבי יען אשר היה
עם־לבבך לבנות בית לשמי הטיבות כי היה עם־ ג׳ ל מל
לבבך: רק אתה לא תבנה הבית כי בנך היוצא ה׳ כבו׳ מטעי׳ בהון לית כהון
מחלציך הוא־יבנה הבית לשמי: ויקם יהוה את־ חס
דברו אשר דבר ואקום תחת דויד אבי ואשב על־ ה׳
כסא ישראל כאשר דבר יהוה ואבנה הבית לשם
יהוה אלהי ישראל: ואשים שם את־הארון אשר־
שם ברית יהוה אשר כרת עם־בני ישראל: ויעמד ז׳ בכו׳ וכל קרי׳ דכו׳ בתר
לפני מזבח יהוה נגד כל־קהל ישראל ויפרש כפיו
: כי־עשה שלמה כיור נחשת ויתנהו בתוך העזרה
חמש אמות ארכו וחמש אמות רחבו ואמות שלוש ל׳
קומתו ויעמד עליו ויברך על־ברכיו נגד כל־קהל ז׳ ככי׳ ל׳ ותי׳ ויברך
ישראל ויפרש כפיו השמימה: ויאמר יהוה אלהי ל׳ה׳ ב׳ מ
ישראל אין־כמוך אלהים בשמים ובארץ שמר
הברית והחסד לעבדיך ההלכים לפניך בכל־לבם
: אשר שמרת לעבדך דויד אבי את אשר־דברת
לו ותדבר בפיך ובידך מלאת כיום הזה: ועתה
יהוה אלהי ישראל שמר לעבדך דויד אבי את
אשר דברת לו לאמר לא־יכרת לך איש מלפני
יושב על־כסא ישראל רק אם־ישמרו בניך את־
דרכם ללכת בתורתי כאשר הלכת לפני: ועתה
יהוה אלהי ישראל יאמן דברך אשר דברת לעבדך
לדויד: כי האמנם ישב אלהים את־האדם על־ ר׳
הארץ הנה שמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף ל׳ יתר הכת השמים

ר׳ כי־הבית הזה אשר בניתי: ופנית אל־תפלת
עבדך ואל־תחנתו יהוה אלהי לשמע אל־הרנה
ואל־התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך: להיות
סימן עיניך פתחות אל־הבית הזה יומם ולילה אל־
ר׳ א״ל המקום אשר אמרת לשום שמך שם לשמוע אל־
התפלה אשר יתפלל עבדך אל־המקום הזה:
ושמעת אל־תחנוני עבדך ועמך ישראל אשר
יתפללו אל־המקום הזה ואתה תשמע ממקום
שבתך מן־השמים ושמעת וסלחת: אם־יחטא
ב׳ ותלעיל׳ כ׳ ותס׳ איש לרעהו ונשא־בו אלה להאלתו ובא אלה
לפני מזבחך בבית הזה: ואתה תשמע מן־השמים
ה׳ ועשית ושפטת את־עבדיך להשב לרשע לתת
יד׳ ל׳ דרכו בראשו ולהצדיק צדיק לתת לו כצדקתו:
ואם־ינגף עמך ישראל לפני
אויב כי יחטאו־לך ושבו והודו את־שמך והתפללו
והתחננו לפניך בבית הזה: ואתה תשמע מן־
ו׳ ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מל השמים וסלחת לחטאת עמך ישראל והשיבותם
ו׳ וחס׳ ככו׳ אל־האדמה אשר־נתתה להם ולאבתיהם:
ל׳ יתר כהעצר סמים בהעצר השמים ולא־יהיה מטר כי
יחטאו־לך והתפללו אל־המקום הזה והודו את־
י׳ שמך מחטאתם ישובון כי תענם: ואתה תשמע
ו׳ השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל כי
כ׳ תורם אל־הדרך הטובה אשר ילכו־בה ונתתה
ט׳ מטר על־ארצך אשר־נתתה לעמך לנחלה:
רעב כי־יהיה בארץ דבר כי־
ל׳ ל׳ יהיה שדפון וירקון ארבה וחסיל כי יהיה כי יצר־
ל׳ לו איביו בארץ שעריו כל־נגע וכל־מחלה: כל־
תפלה כל־תחנה אשר יהיה לכל־האדם ולכל
יב׳ ב׳ ג׳ חס עמך ישראל אשר ידעו איש נגעו ומכאבו

ביניהון וסימ׳ נמסר בשפטים ריש סימן כ׳ ובנחמיה סימן ז׳ וע״ש בנחמ״יה מ״ה דקה״לנא: ידעו י״ב בקריאה וסימ׳ למען ידעו דורתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל· ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא והשתנית· יוצרי פסל כלם תהו· למען ידעו ממזרח שמש את׳ לא ילמדו עוד איש את רעהו· ואטמא אתם במתנותם בהעביר כל· באו ימי הפקדה באו ימי השלום· כל תפלה כל תחנה דס פרא· ואתה תשמע מן השמים בתרא דסיפרא· שיתה י״י מורה להם· למען ידעו דור אחרון: ויאמרו צרינו לא ידעו:

רשי

מן היום אשר הוצאתי· ס״א זה דברת אל אבי: ואבחר בירושלם· מוסב על לא בחרתי בעיר: ואבחר בדוד· מוסב על ולא בחרתי באיש: הטיבות כי היה עם לבבך· כלומ׳ גם אני בוחר בבית אשר עלה בלבך לבנותו לשכן שמי שם כמו שאמר לתעלה: ויפרוש כפיו היה לומר כך ויפרוש כפיו השמימה ויאמר וגו׳ אלא שמפסיק בנתים להודיע על מה עמד וכן במלכי׳ ויפרוש כפיו השמים ויאמ׳: כי עשה שלמה· מוסב על כנגד כל ישראל· כלומר היאך היה גבוה מכולם להשמיע דבריו: ויעמד עליו· ועתה יכולין לראותו כל ישר׳ ומשום שמפסיק הענין צריך לומר כבראשונה נגד כל קהל ישראל וכן ויפרוש כפיו השמימה: אין כמוך באלהים· ממה שאתה שומר הברית והחסד שאתה גוזר מן השמים לתת לאוהביך אתה מכניע וגוכו הברית והחסד לקיים הבטחתך בארץ: ההולכי׳ לפניך· כמו שהלך דוד אבי וזהו אשר שמרת לעבדך דוד בלשון אמנת הבטחה: כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ· לשון תמיה וכי איפשר שיאמין אדם שישב אלהים על הארץ כי שמים ושמי השמים וגו׳ אלא מחמת חסד שגמלת לדוד אבי במצמת שכינתך: אף כי הבית הזה אשר בניתי· ולמה בניתיו להתפלל לפני הא׳ להי׳ ולפנות הוא אל תפלתינו: לשמוע אל הרנה· זו צעקה כמו ותעבר הרנה במחנה ועל כרחך על צעקתם של כל אדם שהוא נס מפני צרתו אל יתפלל אלא בצעקתו בבקר כך חבור המקראו׳ וסוף הענין מוכיח שאמר ואתה תשמע ממקו׳ שבתך למדת שלא בנאו אלא לדעת כן להוריד בו שכינה כדי שישב על הארץ לשמוע ממכון שבתך אל התפלה שיתפללו בו: להיות עיניך פתוחות· בכל עת אשר יתפללו אליך: אם יחטא איש· מקרא זה על כל ישראל המחייב חבירו שבועה אם באמת הוא משביעו והנשבע נשבע לשקר אתה תשמע השמים ואם הדין על הנשבע שבעל הדין מזיקיו על שבועה של חנם אף המשביע קרוי רשע: ולהצדיק צדיק· שלא לענשו על השבועה שהרי באמת הוא נשבע· ותוספתא דסוטא מפרש את אשר יחטא בועל אשת איש· ונשא בו אלה ויחייב בו אלה כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו· לפני מזבחך כדכתיב והעמיד הכהן את האשה· לתת דרכו בראשו כדכתיב וצבתה בטנה· ולהצדיק צדיק דכתי׳ ונקתה ונזרע זרע: ואם ינגף עמך· ולא מפני שידך קצרה מלהושיע אלא דבר זה גורם כי יחטאו לך: ושבו והודו את שמך· פתרו׳ והתודו את עונם והאחרון מוכיח והודו את שמך ומחטאתם ישובון כי תענם: והשיבותם· והשב אותם אל האדמה כי כשנופלים ונגפים לפני אויביהם תופשין מה שיכולים ומביאים אותם בשביה אל ארץ אחרת: בהעצר השמים· כדכתיב ועצר את השמים ולא יהיה מטר: כי תורם אל הדרך· כמו שעשית כשהיה רעב בימי דוד ג׳ שנים והודית ואמרת להם על שאול ועל בית הדמים כמו כן תורם או זה חטא גורם להם על מה נעצרו השמים: כל נגע· פתרו׳ הרי זכרתי לך דבר שדפון וירקון נגיפה אף בעצירת גשמים ומה שדי להרבות אלא כל נגע וכל מחלה כי יהיה והתפלל: ופרש

עתה בה"פ בקריאה וסימ' עתה ידעתי כי גדול יי' מכל האלהים. עתה שמע בקלי איעצך ויהי. עתה קומו ועברו לכם את נחל זרד. עתה לך והכית את עמלק. עתה
רוץ נא לקראתה ואמר לה. עתה הבלעדי יי' דמלכים. עתה הנה בטחת לך דמלכים. עתה בוא כתבה על לוח. עתה אקום יאמר יי'. עתה נבראו ולא מאז. עתה הקץ
עליך וכליתי. עתה ירחקו את זנותם. עתה מקרוב אשפוך חמתי עליך דיחזקאל. עתה יחרדו האיין. עתה תתגודדי בת גדוד. עתה למה תריעי ריע. עתה הנו לבבכם

ופרש כפיו אל הבית הזה: ואתה תשמע מן
השמים מכון שבתך וסלחת ונתתה לאיש ככל
דרכיו אשר תדע את לבבו כי אתה לבדך ידעת
את לבב בני האדם: למען ייראוך ללכת
בדרכיך כל הימים אשר הם חיים על פני
האדמה אשר נתתה לאבתינו:
וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל
הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך הגדול וידך
החזקה וזרועך הנטויה ובאו והתפללו אל הבית
הזה: ואתה תשמע מן השמים ממכון שבתך
ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעו
כל עמי הארץ את שמך וליראה אתך כעמך
ישראל ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה
אשר בניתי: כי יצא
עמך למלחמה על איביו בדרך אשר תשלחם
והתפללו אליך דרך העיר הזאת אשר בחרת בה
והבית אשר בניתי לשמך: ושמעת מן השמים
את תפלתם ואת תחנתם ועשית משפטם: כי
יחטאו לך כי אין אדם אשר לא יחטא ואנפת בם
ונתתם לפני אויב ושבום שוביהם אל ארץ רחוקה
או קרובה: והשיבו אל לבבם בארץ אשר
נשבו שם ושבו והתחננו אליך בארץ שבים
לאמר חטאנו העוינו ורשענו: ושבו אליך בכל
לבם ובכל נפשם בארץ שבים אשר שבו אתם
והתפללו דרך ארצם אשר נתתה לאבותם והעיר
אשר בחרת ולבית אשר בניתי לשמך: ושמעת
מן השמים ממכון שבתך את תפלתם ואת
תחנתיהם ועשית משפטם וסלחת לעמך אשר

חטאו לך: עתה אלהי יהיו נא עיניך פתחות
ואזניך קשבות לתפלת המקום הזה: ועתה קומה
יהוה אלהים לנוחך אתה וארון עזך כהניך יהוה
אלהים ילבשו תשועה וחסידיך ישמחו בטוב:
יהוה אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי
דויד עבדך: וככלות שלמה ז
להתפלל והאש ירדה מהשמים ותאכל העלה
והזבחים וכבוד יהוה מלא את הבית: ולא
יכלו הכהנים לבוא אל בית יהוה כי מלא כבוד
יהוה את בית יהוה: וכל בני ישראל ראים
ברדת האש וכבוד יהוה על הבית ויכרעו אפים
ארצה על הרצפה וישתחוו והודות ליהוה כי טוב
כי לעולם חסדו: והמלך וכל העם זבחים זבח
לפני יהוה: ויזבח המלך
שלמה את זבח הבקר עשרים ושנים אלף וצאן
מאה ועשרים אלף ויחנכו את בית האלהים
המלך וכל העם: והכהנים על משמרותם
עמדים והלוים בכלי שיר יהוה אשר עשה דויד
המלך להדות ליהוה כי לעולם חסדו בהלל דויד
בידם והכהנים מחצצרים נגדם וכל ישראל
עמדים: ויקדש שלמה את תוך החצר אשר
לפני בית יהוה כי עשה שם העלות ואת חלבי
השלמים כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא
יכול להכיל את העלה ואת המנחה ואת החלבים
: ויעש שלמה את החג בעת ההיא שבעת ימים
וכל ישראל עמו קהל גדול מאד מלבוא חמת עד
נחל מצרים: ויעשו ביום השמיני עצרת כי חנכת
המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים:

הנפשכם דה'. ועתה עיני יהיו פתוחות. עתה אלהי יהיו נא עיניך. עתה יי' אלהים יאמן דברך. עתה חכמה ומדע תן לי. עתה אל תקשו לבבכם. עתה בני יהי אלהי
עמך. עתה עם לבבי לכרות ברית. עתה ידעתי כי הושיע יי' את משיחו:

רשי

ופרש כפיו אל הבית הזה. זהו שאמר כל תפלה כל תחנה שיתפלל ויתחנן על זאת מכל אחת הדברים האלה אשר ידעו איש נגעו כלומר אם יתפלל על נגעו ועל מכאובו להסירו ממנו: וסלחת ונתתה לאיש ככל דרכיו וגו'. לרשע כרשעו ולצדיק כצדקתו שאם לא ישלם לרשע כפי רוע מעלליו יטיח דברים כלפי מעלה ויאמר אין אלהים אז יודע לבבו ויהיה חילול השם כמו כן תעשה לצדיק כצדקתו שתעשה לו כשיתפלל לפניך: למען ייראוך. שסוף הרשע מדרכו ולכך אני מתפלל לתת לו לאיש כדרכיו: ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. בישר' אני מתפלל לתת לו כדרכיו אבל בגוי ככל אשר יקרא לך לפי שישראל מכירין בהקב"ה ויודעין שהיכולת בידו לעשות ואם אין תפלתו נשמעת תולה בעצמו בחטאיו ומפשפש במעשיו אבל הגוי קורא ועבר ויאמר שמעתי שמעו בכל העולם ונתיגעתי בדרכים הרבה עד שבאתי והתפללתי במקום הזה ולא מצאתי בו ממש כשאר אלהות לפיכך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי: דרך העיר. פניהם לצד ירושלם: ועשית משפטם. נקמתם מאויביהם על צרכיהם דוגמ' לעשות משפט עבדו: אשר בניתי לשמך. פתרו' הבית הזה אשר בניתי כדי לגדל שמך כי אז כשתקבל תפלתם אז יתפללו לך בבית הזה או בכל מקום שהם ויפנו לביתך זה: ושמעת תפלתם. ועל זה יתגדל שמך בעולם: ועתה קומה יי'. שלא לטלטל כאשר עד עתה משילה לנוב ומנוב לגבעון: אתה וארון עזך. שלא יטלטל עוד משתה: עוזך. על שם כן קרוי עוז על שעושה נפלאות ועזוזות בפלשתים וכן כתוב בהודו ליי' דרשו יי' ועזו ועוד אמרו רבותינו במסכת ע"ז ויפרכה הפרות מה שירה אמרו הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו:

ילבשו תשועה. מחמת שלא יטלטלו ממקום למקום כמו והיה צדק אזור מתניו: וחסידיך ישמחו בטוב. ברוב טובות ומעשרות הכהן ללוים בשכר ששומרין את הארון ומשוררין לפניו: אל תשב פני משיחך. מלעשות טובה עמדי ואם לא לתעני עשה למענך: והכהנים על משמרותם. כאשר חלקן דוד לכ"ד משמרות לשרת כל משמרה ומשמרה שבוע שלו והלוים כמו כן על כ"ד משמרות שלהם להודות בכלי שיר שהיו אומרים הודו ליי' כי לעולם חסדו: בהלל דוד. הכלי שיר שהיו אומרין בו הלל של דוד וההודיות בידם של לוים: והכהנים מחצצרים נגדם. שעליהם לשורר בחצוצרות שנאמר ובני אהרן הכהנים יתקעו וגו': ויקדש שלמה את תוך החצר. רבותינו חולקין בדבר זה רבי יהודה אומר קדש את רצפת העזרה בקדושת המזבח להקטיר על הרצפה כי מזבח הנחשת קטן מהכיל שרבו קרבנות להכיל אמר לו רבי יוסי והלא כבר נאמר אלף עולות יעלה שלמה על מזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ומניין עולות תמצא שזה של אבנים גדול משל משה שהמזבח של משה מקום מערכתו אמה על אמה ושל שלמה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה שלש מאות ושבעים ושש כשל משה אם כן מה הוא קדש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה: לא יכול להכיל. בשל משה הוא אומר כאדם האומר ננס פלוני ופלוני ופסול לעבודה: מלבוא חמת. שהיא בצפון של ארץ ישראל: עד נחל מצרים. שהיא כנגדו. כמפרש באלה מסעי: וכוס

הקדשתי ו' בקריא' וסי' כי לי כל בכור בבני ישראל באדם ובבהמה ביום · וחברו כי לי כל בכור ביום הכתי כל בכור · הקדשתי את הבית הזה · וחברו ואת הבית אשר הקדשת לשמ · וחברו ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי דסיפרא · וחד בחרתי והקדשתי דסיפרא ׃ ואת ערי ז' בקריאה וסימ' ואת כלי המסכנות דמלכים ב בפסוק · ואת בעלת דד"ה בתרא דפסוק ׃ ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים · ואת ערי יהודה אתן · הנני מצוה נאם ה' · לא תרחם את ירושלם ׃ ואת בת הדסכי' בקריאה וסימ' ואת

וּבְיוֹם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שִׁלַּח אֶת־
הָעָם לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל־הַטּוֹבָה
אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְדָוִיד וְלִשְׁלֹמֹה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ׃
וַיְכַל שְׁלֹמֹה אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת
כָּל־הַבָּא עַל־לֵב שְׁלֹמֹה לַעֲשׂוֹת בְּבֵית־יְהוָה
וּבְבֵיתוֹ הִצְלִיחַ׃ וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה
בַּלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתֶךָ וּבָחַרְתִּי
בַּמָּקוֹם הַזֶּה לִי לְבֵית זָבַח׃ הֵן אֶעֱצֹר הַשָּׁמַיִם
וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהֵן־אֲצַוֶּה עַל־חָגָב לֶאֱכוֹל הָאָרֶץ
וְאִם־אֲשַׁלַּח דֶּבֶר בְּעַמִּי׃ וְיִכָּנְעוּ עַמִּי אֲשֶׁר נִקְרָא־
שְׁמִי עֲלֵיהֶם וְיִתְפַּלְלוּ וִיבַקְשׁוּ פָנַי וְיָשֻׁבוּ מִדַּרְכֵיהֶם
הָרָעִים וַאֲנִי אֶשְׁמַע מִן־הַשָּׁמַיִם וְאֶסְלַח לְחַטָּאתָם
וְאֶרְפָּא אֶת־אַרְצָם׃ עַתָּה עֵינַי יִהְיוּ פְתֻחוֹת וְאָזְנַי
קַשֻּׁבוֹת לִתְפִלַּת הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ וְעַתָּה בָּחַרְתִּי
וְהִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה לִהְיוֹת־שְׁמִי שָׁם עַד־עוֹלָם
וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל־הַיָּמִים׃ וְאַתָּה אִם־תֵּלֵךְ
לְפָנַי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִיד אָבִיךָ וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר
צִוִּיתִיךָ וְחֻקַּי וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמוֹר׃ וַהֲקִימוֹתִי אֵת
כִּסֵּא מַלְכוּתֶךָ כַּאֲשֶׁר כָּרַתִּי לְדָוִיד אָבִיךָ לֵאמֹר
לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל׃ וְאִם־תְּשׁוּבוּן
אַתֶּם וַעֲזַבְתֶּם חֻקּוֹתַי וּמִצְוֹתַי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם
וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
לָהֶם׃ וּנְתַשְׁתִּים מֵעַל אַדְמָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם
וְאֶת־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי לִשְׁמִי אַשְׁלִיךְ
מֵעַל פָּנָי וְאֶתְּנֶנּוּ לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכָל־הָעַמִּים׃
וְהַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר הָיָה עֶלְיוֹן לְכָל־עֹבֵר עָלָיו יִשֹּׁם
וְאָמַר בַּמֶּה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת וְלַבַּיִת הַזֶּה׃
וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיהֶם
אֲשֶׁר־הוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיַּחֲזִיקוּ בֵּאלֹהִים
אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וַיַּעַבְדוּם עַל־כֵּן הֵבִיא
עֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת׃
ח וַיְהִי מִקֵּץ עֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה
אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּיתוֹ׃ וְהֶעָרִים אֲשֶׁר נָתַן
חוּרָם לִשְׁלֹמֹה בָּנָה שְׁלֹמֹה אֹתָם וַיּוֹשֶׁב שָׁם אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֵּלֶךְ שְׁלֹמֹה חֲמָת צוֹבָה וַיֶּחֱזַק
עָלֶיהָ׃ וַיִּבֶן אֶת־תַּדְמֹר בַּמִּדְבָּר וְאֵת כָּל־עָרֵי
הַמִּסְכְּנוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בַּחֲמָת׃ וַיִּבֶן אֶת־בֵּית חוֹרוֹן
הָעֶלְיוֹן וְאֶת־בֵּית חוֹרוֹן הַתַּחְתּוֹן עָרֵי מָצוֹר חוֹמוֹת
דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ׃ וְאֶת־בַּעֲלָת וְאֵת כָּל־עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת
אֲשֶׁר־הָיוּ לִשְׁלֹמֹה וְאֵת כָּל־עָרֵי הָרֶכֶב וְאֵת עָרֵי
הַפָּרָשִׁים וְאֵת כָּל־חֵשֶׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָשַׁק לִבְנוֹת
בִּירוּשָׁלִַם וּבַלְּבָנוֹן וּבְכֹל אֶרֶץ מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ כָּל־
הָעָם הַנּוֹתָר מִן־הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר לֹא מִיִּשְׂרָאֵל הֵמָּה׃ מִן־בְּנֵיהֶם
אֲשֶׁר נוֹתְרוּ אַחֲרֵיהֶם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־כִלּוּם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמַס עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ וּמִן־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא־נָתַן שְׁלֹמֹה לַעֲבָדִים
לִמְלַאכְתּוֹ כִּי־הֵמָּה אַנְשֵׁי מִלְחָמָה וְשָׂרֵי שָׁלִישָׁיו
וְשָׂרֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו׃ וְאֵלֶּה
שָׂרֵי הַנִּצִּיבִים אֲשֶׁר־לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם
הָרֹדִים בָּעָם׃ וְאֶת־בַּת־פַּרְעֹה הֶעֱלָה שְׁלֹמֹה
מֵעִיר דָּוִיד לַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה־לָהּ כִּי אָמַר לֹא־תֵשֵׁב
אִשָּׁה לִי בְּבֵית דָּוִיד מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כִּי־קֹדֶשׁ הֵמָּה
אֲשֶׁר־בָּאָה אֲלֵיהֶם אֲרוֹן יְהוָה׃

בת היענה ואת התחמס דתורה כהני' · וחברו דמתן תורה · את בת בנה ואת בת בתה לא תקח · והמלך שלמה אהב נשים נכריות · העלה שלמה מעיר דוד דסיפרא ׃

רשי

וביום עשרי' ושלש' לחד' השביעי שלח את העם. שהוא ט' לחנוכת הבית ובמלכי' כתי' וביום השמיני שהוא כ"ב לחדש פתרו' ביום ח' נתן להם רשות לילך לאחר החג ולאחר כשיצא החג אז הלכו כולם יחד. ע"א ביום ח' נתן להם רשות ושלח אותם היושבים בתוך תחום שבת וכל מי שירצה ליסע ולילך באותו היום באותו התחום ולאחר שלח כל העם כולו ובבראשית רבה מפרש נטלו רשות מתנו והתקינו עוד שם יום אחר וחזרו ונטלו רשות עוד למחר פעם שנייה לכך נאמר ביום כ"ג בחדש: שמחים וטובי לב וגו' לדוד ולשלמה. כשמה שדבר בפיו בנך שלמה הוא יבנה בית לשמי מלא בידו שנתן לו בן יושב על כסאו שבנה הבית לשם ה' ובב"ר מפרש אמר רבי לוי כתיב כי חכמת וגו' שמחים מושב על אשר אמר ה' לדוד שקיימה שנדר לשלמה שבחר בו מכל אחיו כי חכם הוא: ולישראל עמו. כדכתיב במלכים לא נפל דבר אחד וגו'. ע"א ולישראל עמו שהיה להם מושל שהיו יושבין בבטחון ובהשקט כדכתיב וישב יהודה וישראל וגו': וירא ה' אל שלמה בלילה. בחזיון לילה: שמעתי את תפלתך. כלשון שאמר שלמה ושמעת השיב הב"ה שמעתי תפלתך הוא התפלל בהעצר השמים השיב הב"ה הן אעצור הוא התפלל רעב וארבה והב"ה משיבו והן אצוה על חגב הוא התפלל על דבר והב"ה משיבו ואם אשלח דבר בעמי: ויכנעו עמי במה שיתפללו ויבקשו פני וישובו מדרכיהם הרעים הרי ג' כנגד ג' הן אעצור ואם אצוה ואם אשלח כנגד ג' תפלות ואני אשמע ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם: והיו עיני ולבי. תרגם יונתן והא שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא תמן כל יומיא והיו עיני שם אם לבי וחפצי שם: אשליך מעל פני כתב"י שבתי ובניכם ואם לא תשמעו לי מה כאמר והשימותי את מקדשיכם: ואתננו למשל ולשנינה. כענין שמושלים משל על מי שאירע לו דבר פגע. ולשנינה כמו ושננתם לבניך ותתכינון לשון סיפור דעות וכן תרגום ויספר ואישתעי ולשועי: לכל עובר עליו ישם. כלומר יחרב הבית ואז כל עובר עליו ישם כמו על יומו נשמו אחרונים: במה עשה ה'. כמו על מה עשה ה' וכן כתיב במלכים: ויהי מקץ עשרים שנה. פתרו' מקץ עשרים שנה שנגמר כל הבנין של בית ה' שבע שנים ואת ביתו י"ג שנים ככתוב במלכים: ויבן את תדמור במדבר. במלכים כתיב את תמר ותדמור קרינן וזה ששנינו ביבמות אין מקבלים גרים מן התרמודים ובב"ר בפרשת עקידה מפר' שעזרו לנבוכדנ' של ישר' ולפי שהמירו עצמם ונתחלפו לרעה בסוף על כן נכתב במלכי' תמר לשון תמורה שהיה להם לעשו' ליש' חסד שעשה עמהם שלמה שבנה להם כרך תדמור ומשו' שלמה לא נכתב כאן תמר אלא תדמור כלומר עיר חשובה הכל לכבוד שלמה שאין כבוד שלמה לומר כאן הוא בנה כרך שמרד בו וקלקלו בו ועל כן כתב תדמור ולא תמר: ערי מצור. לפי שהיו עומדים על התחום הוצרכו חזוק כל כך: למלאכתו. למלאכת בנייני למה כי הגרים למלאכתו ולא ישראל לפי כי ישראל המה אנשי חיל ואנשי מלחמה ושרי רכבו ופרשיו: חמשים ומאתים. ובמלכים חמשים וחמש מאות אלא זה וזה אחד הוא שמחסר לשם ג' מאות ושבה ומנה אותם שוב שהרי שם כתוב למעלה לבד משרי הנצבים וגו' שלשת אלפים ושלש מאות הרודים וכאן כתיב לעיל שלשת אלפים ושש מאות נמצא מה שחסר בפסוק אחד הוסיף בפסוק אחר ומחלקם בשביל שהג' מאות היתרים גרים היו והיו ממונים על אותן ג' אלפים וג' מאות הרודים של ע' אלף נשא סבל ופ' אלף חצב בהר ואלו חמשים ומאתים שנאמ' כאן ישראלים היו ממונים על אותה ג' מאות גרים: העלה שלמה מעיר דוד. היא ציון שהושיבה בעיר דוד כשלקחה עד שם והיתה כלותו לבנותו את ביתו: כי קדש המה. וכל העיר: אשר כל הבתים באה אליהם. לפי שבאה אליהם ארון ה'. באם לשון נקבה דוגמ' וארון ברית ה' נלקחה:

על

דויד איש האלהים ג׳ וסי׳ נמסר בנחמיה סימן י״ב׃ ולא סרו ב׳ וסי׳ וישרנה הפרות׃ ממצות המלך׃ אופירה ג׳ בקריאה וסי׳ ויבאו אופירה דמלכים׃ יהושפט עשה אניות׃ משלח לו חירם ביד עבדיו׃ מאכל ד׳ פתחין בקריאה וסי׳ ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אפה׃ ומאכל שלחנו דסיפרא׃ וחכרו דמלכים׃ ונפשו כאכל תאוה׃ וסי׳ בלשון ארמי סלא בנפשיה פתורא דחכריה ילרוב מאד ה׳ דסמי׳ וסי׳ ואספחיל כל הגוים׃ ויעש שלמה כל הכלים דסיפרא׃ ותתן למלך מאה ועשרים דסיפרא׃ ויאספו

אז העלה שלמה עלות ליהוה על מזבח
יהוה אשר בנה לפני האולם׃ ובדבר יום ביום
להעלות כמצות משה לשבתות ולחדשים
ולמועדות שלוש פעמים בשנה בחג המצות ובחג
השבעות ובחג הסכות׃ ויעמד כמשפט דויד אביו
את מחלקות הכהנים על עבדתם והלוים על
משמרותם להלל ולשרת נגד הכהנים לדבר יום
ביומו והשוערים במחלקותם לשער ושער כי כן
מצות דויד איש האלהים׃ ולא סרו מצות המלך
על הכהנים והלוים לכל דבר ולאצרות׃ ותכן
כל מלאכת שלמה עד היום מוסד בית יהוה ועד
כלתו שלם בית יהוה׃ אז הלך
שלמה לעציון גבר ואל אילות על שפת הים
בארץ אדום׃ וישלח לו חורם ביד עבדיו אוניות
ועבדים יודעי ים ויבאו עם עבדי שלמה אופירה
ויקחו משם ארבע מאות וחמשים ככר זהב ויביאו
אל המלך שלמה׃ ומלכת שבא ט
שמעה את שמע שלמה ותבוא לנסות את שלמה
בחידות בירושלם בחיל כבד מאד וגמלים נשאים
בשמים וזהב לרב ואבן יקרה ותבוא אל שלמה
ותדבר עמו את כל אשר היה עם לבבה׃ ויגד
לה שלמה את כל דבריה ולא נעלם דבר משלמה
אשר לא הגיד לה׃ ותרא מלכת שבא את חכמת
שלמה והבית אשר בנה׃ ומאכל שלחנו ומושב
עבדיו ומעמד משרתיו ומלבושיהם ומשקיו

ומלבושיהם ועליתו אשר יעלה בית יהוה ולא
היה עוד בה רוח׃ ותאמר אל המלך אמת הדבר
אשר שמעתי בארצי על דבריך ועל חכמתך׃
ולא האמנתי לדבריהם עד אשר באתי ותראינה
עיני והנה לא הגד לי חצי מרבית חכמתך יספת
על השמועה אשר שמעתי׃ אשרי אנשיך ואשרי
עבדיך אלה העמדים לפניך תמיד ושמעים את
חכמתך׃ יהי יהוה אלהיך ברוך אשר חפץ בך
לתתך על כסאו למלך ליהוה אלהיך באהבת
אלהיך את ישראל להעמידו לעולם ויתנך עליהם
למלך לעשות משפט וצדקה׃ ותתן למלך מאה
ועשרים ככר זהב ובשמים לרב מאד ואבן יקרה
ולא היה כבשם ההוא אשר נתנה מלכת שבא
למלך שלמה׃ וגם עבדי חורם ועבדי שלמה
אשר הביאו זהב מאופיר הביאו עצי אלגומים
ואבן יקרה׃ ויעש המלך את עצי האלגומים
מסלות לבית יהוה ולבית המלך וכנרות ונבלים
לשרים ולא נראו כהם לפנים בארץ יהודה׃
והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה
אשר שאלה מלבד אשר הביאה אל המלך ותהפך
ותלך לארצה היא ועבדיה׃
ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה
בשנה אחת שש מאות וששים ושש ככרי זהב׃
לבד מאנשי התרים והסחרים מביאים וכל מלכי
ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה׃

לירושלם׃ כי כמצער אנשים׃ הביאה ג׳ בקרי׳ וסי׳ ויקח דוד מידו׃ והמלך שלמה נתן למלכת שבא דסיפרא׃ ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם׃ וחד והביאה וביום השלישי תקח לה שתי תורים או שני בני יונה׃ וג׳ הביאה וסי׳ הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואכלה׃ פרות הבשן׳ הביאה למוסר לכך׃ וחד והביאה לי ואכלה בעבור׃

רשי

על מזבח יי׳׃ זה מזבח הנחשת שבנה שלמה ויש מפרשים מזבח הנחשת שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שבנה משה ותימה בדבר שהרי כתיב ואת עולת כל העם וכל דם העולה וגו׳ יהיה לבקר כלומר מזבח הנחשת שהיה שם קודם לכן יהיה לי לבקר מכלל שהמזבח היה של נחשת׃ עד היום מוסד בית׃ מיום הוסדו עד כלותו׃ לנסות את שלמה׃ אם אמת מה ששמעה מחכמתו ובאה לנסותו׃ בחידות׃ כמו אחודה נא לכם חידה דשמשון׃ ולא נעלם דבר׃ כיון שראתה שהגיד לה הכל לא נעלם דבר ממה ששאלה אשר הגיד לה אז הודתה על השמועה כי אמת שמעה ובתרגום מגילת אסתר יש כתובים קצת מן החידות אשר שאלתו׃ ומאכל שלחנו׃ ברבורים אבוסים ומיני מעדנים העולים על שלחנו לרוב׃ ומושב עבדיו׃ שכל אחד ואחד היה מכיר את מקומו כשהיו יושבים על השלחן ורואי פני המלך תדיר לא היה אחד רשאי לישב במקום חבירו כל ימי חייו׃ ומעמד משרתיו׃ כל אחד ואחד היה מחזיק במעמד שלו ובשירות שלו ולא היה משנה לאחר׃ ומלבושיהם׃ לא כמלבושיהם שהם לבושים היום לובשים למחר׃ ומשקיו׃ רוב משקיו׃ ועליתו׃ מסלות עליותיו אשר יעלה עליהם מביתו לבית יי׳׃ ולא היה בה רוח׃ שהיתה סבורה שאין חכמה בכל המלכיות כי אם בארצה וכמו חכמיה כי ארצה במזרח ולפיכך הם חכמי׳ ביותר לפי שמסתכלין במזלות כדאיתא בפרק קמא דראש השנה לרידן מכסי סיהרא את שעות דארץ ישראל במערב בבל וזהו שכתוב ותרב חכמת שלמה מכל חכמת בני קדם שהם היו במזרח כדכתיב ויהי בנסעם מקדם ומכל חכמת מצרים שהיו מכשפים חרטומים ואשפים וחכם היה בטייר כך כתו׳ בפסיקתא טייר הוא לשון ערבי וביקרא רבה בפרשת בן המצרי כי עוף השמים יוליך את הקול זה עורב וחכמת טיוארי׃ חצי מרבית׃ רבוי חכמות׃ עצי אלגומים׃ מפרש בפסיקתא כתוב אחד אומר אלמוגים וכתוב אחד אלגומים אלא אלגומים שמם ונקרא אלמוגים לפי שהיה מתמוגג וככפא מתוך רכיכתו כמו כוסות שהוא ככפא מתוך חטיבתו׃ מסלות׃ מדרגות ובמלכים כתיב מסעד כדרך שעושין לעולין בדרך מעלות ומדרגות ויש אומרים מסעד ומסילה אחד הם׃ וכנורות ונבלים לשרים׃ יש אומרי׳ לבני לוי המשוררים בכלי שיר ורבי אלעזר ז״ל פי׳ לשרים המשוררים לטייל לפני המלך דוגמ׳ ויהי שירו חמשה ואלף הם שירות של חול שעשה לשורר לפניו לטייל והוא שכתוב ויקונן ירמיהו על יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות וגו׳׃ מלבד אשר הביאה׃ משום כבוד מלכי יהודה כתוב כאן דמשמע שהיא נתנה לו יותר ממה שנתן לה ובמלכים כתיב מלבד אשר נתן לה ביד המלך דברים המצויין בארץ ישראל ואינן מצויין במקומה׃ לבד מאנשי התרים׃ שהיו דואגים לעבור ממדינה למדינה וממלכות למלכות בלא תיור והיו נותנין לו שכר תיור׃ והסוחרים מביאים׃ שהיו מביאים לו על ידי עלילה כדי לראות חכמתו׃ וכל מלכי ערב׃ מלכי ערביים׃ ופחות הארץ׃ כולם מביאים כדי לראות חכמתו׃ מאתים

משקה ד׳ קמצין בקרי׳ וסימ׳ ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה· וכל כלי משקה המלך שלמה דסיפרא· וחבירו דמלכים· ווי משקה רעהו מספח׳ והם ט׳ רפ׳ בקריאה
וסימ׳ והם לא ידעו כי שמע יוסף· והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן· והם עמך ונחלתך אשר הוצאת בכחך הגדול· והם ובניהם על השערים·
והם מביאים איש מנחתו דד״ה· והם לדמם יארבו יצפנו· והם ואבותינו הזידו דנחמיה· והם עבדיך ועמך דנחמיה· והם במלכותם וכטובך הרב׳ טבבת

וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מָאתַיִם צִנָּה זָהָב שָׁחוּט שֵׁשׁ
מֵאוֹת זָהָב שָׁחוּט יַעֲלֶה עַל־הַצִּנָּה הָאֶחָת: וּשְׁלֹשׁ־
מֵאוֹת מָגִנִּים זָהָב שָׁחוּט שְׁלֹשׁ מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל־
הַמָּגֵן הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם הַמֶּלֶךְ בְּבֵית יַעַר הַלְּבָנוֹן:
וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כִּסֵּא־שֵׁן גָּדוֹל וַיְצַפֵּהוּ זָהָב
טָהוֹר: וְשֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּא וְכֶבֶשׁ בַּזָּהָב לַכִּסֵּא
מָאֳחָזִים וְיָדוֹת מִזֶּה וּמִזֶּה עַל־מְקוֹם הַשָּׁבֶת וּשְׁנַיִם
אֲרָיוֹת עֹמְדִים אֵצֶל הַיָּדוֹת: וּשְׁנֵים עָשָׂר אֲרָיוֹת
עֹמְדִים שָׁם עַל־שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת מִזֶּה וּמִזֶּה לֹא־נַעֲשָׂה
כֵן לְכָל־מַמְלָכָה: וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵית־יַעַר הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף
נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה: כִּי־אֳנִיּוֹת לַמֶּלֶךְ
הֹלְכוֹת תַּרְשִׁישׁ עִם עַבְדֵי חוּרָם אַחַת לְשָׁלוֹשׁ שָׁנִים
תָּבוֹאנָה אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ נֹשְׂאוֹת זָהָב וָכֶסֶף שֶׁנְהַבִּים
וְקוֹפִים וְתוּכִּיִּים:
וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׁר וְחָכְמָה: וְכֹל מַלְכֵי
הָאָרֶץ מְבַקְשִׁים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה לִשְׁמֹעַ אֶת חָכְמָתוֹ
אֲשֶׁר־נָתַן הָאֱלֹהִים בְּלִבּוֹ: וְהֵם מְבִיאִים אִישׁ
מִנְחָתוֹ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂלָמוֹת נֵשֶׁק וּבְשָׂמִים
סוּסִים וּפְרָדִים דְּבַר־שָׁנָה בְּשָׁנָה:
וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה אַרְבַּעַת אֲלָפִים אֻרְיוֹת סוּסִים
וּמַרְכָּבוֹת וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיַּנִּיחֵם בְּעָרֵי
הָרֶכֶב וְעִם־הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלִָם: וַיְהִי מוֹשֵׁל בְּכָל־
הַמְּלָכִים מִן־הַנָּהָר וְעַד־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל
מִצְרָיִם: וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלִַם כָּאֲבָנִים
וְאֵת הָאֲרָזִים נָתַן כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר־בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב:
וּמוֹצִיאִים סוּסִים מִמִּצְרַיִם לִשְׁלֹמֹה וּמִכָּל־הָאֲרָצוֹת:
וּשְׁאָר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרוֹנִים הֲלֹא
הֵם כְּתוּבִים עַל־דִּבְרֵי נָתָן הַנָּבִיא וְעַל־נְבוּאַת אֲחִיָּה
הַשִּׁילוֹנִי וּבַחֲזוֹת יֶעְדִּי הַחֹזֶה עַל יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט:
וַיִּמְלֹךְ שְׁלֹמֹה בִירוּשָׁלִַם עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים
שָׁנָה: וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּעִיר י
דָּוִיד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם בְּנוֹ תַּחְתָּיו:
וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שְׁכֶמָה כִּי שְׁכֶם בָּאוּ כָל־
יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ: וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ יָרָבְעָם בֶּן־
נְבָט וְהוּא בְמִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ
וַיָּשָׁב יָרָבְעָם מִמִּצְרָיִם: וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ־לוֹ וַיָּבֹא
יָרָבְעָם וְכָל־יִשְׂרָאֵל וַיְדַבְּרוּ אֶל־רְחַבְעָם לֵאמֹר:
אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת־עֻלֵּנוּ וְעַתָּה הָקֵל מֵעֲבֹדַת אָבִיךָ
הַקָּשָׁה וּמֵעֻלּוֹ הַכָּבֵד אֲשֶׁר־נָתַן עָלֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ:
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְשׁוּבוּ אֵלָי וַיֵּלֶךְ
הָעָם: וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם
אֶת־הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר־הָיוּ עֹמְדִים לִפְנֵי שְׁלֹמֹה אָבִיו
בִּהְיֹתוֹ חַי לֵאמֹר אֵיךְ אַתֶּם נוֹעָצִים לְהָשִׁיב לָעָם־
הַזֶּה דָבָר: וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו לֵאמֹר אִם־תִּהְיֶה לְטוֹב
לְהָעָם הַזֶּה וּרְצִיתָם וְדִבַּרְתָּ אֲלֵהֶם דְּבָרִים טוֹבִים
וְהָיוּ לְךָ עֲבָדִים כָּל־הַיָּמִים: וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲצַת
הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ וַיִּוָּעַץ אֶת־הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ
אִתּוֹ הָעֹמְדִים לְפָנָיו: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מָה אַתֶּם
נוֹעָצִים וְנָשִׁיב דָּבָר אֶת־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי
לֵאמֹר הָקֵל מִן־הָעֹל אֲשֶׁר־נָתַן אָבִיךָ עָלֵינוּ:
וַיְדַבְּרוּ אִתּוֹ הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ לֵאמֹר כֹּה
תֹאמַר לָעָם אֲשֶׁר־דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ הִכְבִּיד
אֶת־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה הָקֵל מֵעָלֵינוּ כֹּה תֹּאמַר אֲלֵהֶם
קָטָנִּי עָבָה מִמָּתְנֵי אָבִי: וְעַתָּה אָבִי הֶעְמִיס
עֲלֵיכֶם עֹל כָּבֵד וַאֲנִי אֹסִיף עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר
אֶתְכֶם בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי בָּעַקְרַבִּים:

ה׳ בקריאה וס׳ וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה· ויאסף יהושע את כל ישראל שכמה· וישלח מלאכים אל אבימלך· וילך אבימלך בן ירבעל שכמה· והנה חג יי׳
בשילה· וילך רחבעם שכמה כי שכם באו כל ישראל דסיפרא: בהיותו ג׳ חס׳ בקריאה וסימ׳ בהיותו חי לאמר דסי׳· וחברו בהיותו חי דמלכים· בהיותו עצור בחצר המטרה:
ויאמר אליהם סימן כל דדע׳ ויאמר להם בכ״ה ויאמר אליהם וסימ׳ עוד שלשת ימים ושובו אלי· מה אתם נועצים ונשיב· ויקבוץ מלך ישראל את הנביאים· ויצא
יהוידע· ויקם עזרא הסופר:

רשי

מאתים צנה· צנה מקפת את האדם משלש רוחותיו הוא שכתוב כצנה רצון תעטרנו: זהב שחוט. זהב רך וכוח להרקע מרוב חשיבותו שנטווה כחוט: שש מאות זהב· שש מאות זהובים והוא שש מנים שהזהוב הוא הדינר: יער הלבנון· בית גדול בנה שלמה בירושלם כדמוכח לקמן וכל אותם מגינים לקח שישק ומריבוי עצי לבנון הגדולים עשאו כדכתיב במלכי׳ ויבן את בית יער הלבנון על ארבע טורי ארזים ושם נתן אותם מגיני׳ והוא שכתו׳ ותבטו ביום ההוא אל נשק בית היער: כסא שן· שן שלפיל: ושש מעלות לכסא· מדרגות לעלות בו: וידות מזה ומזה על מקום השבת· כמין מקלות מפאה לפאה מימין ומשמאל לסמוך זרועותיו עליהם: ושנים אריות עומדים אצל הידות· של זהב וכל צורת הכסא וצורת החיות שבכסא מפר׳ בתרגום של מגילת אסתר: שנהבים· שן פיל ופיל עצמו: וקופים· מער קאבין: ותוכיים· טווסין: ויגדל המלך שלמה וגו׳· לקיים מה שאמר לו וגם אשר לא שאלת אתן לך גם כבוד: וכל מלכי הארץ וגו׳· לקיים מה שאמר לו הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא יהיה: המה מביאים איש מנחתו· על ידי עלילה שבאים לשמוע חכמתו כי אין כבוד לבא לפני המלך ריקם דוגמ׳ ולא יראה את פני יי׳ ריקם: נשק· כלי זיין: ויניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלם· מקצתם ועבר על לא ירבה לו סוסים: על דברי נתן· ויהי בלילה ההוא ויהי דבר יי׳ אל נתן וגו׳ עד ויקרא שמו ידידיה: ועל נבואת אחיה השילוני· שקרע מתנו המלכות ונתנה לירבעם: על כל ישראל ארבעים שנה· מה שאין כן בדוד שבחברון מלך ז׳ שנים ובירושלם ל״ג· כי שכם באו כל יש׳ להמליך אותו· בשכם שהוא מקום ירבעם שבחלק אפרים וירבעם אפרתי וכל זאת היתה סיבה מאת הקב״ה לקיים דברו קרוע אקרע הממלכה: ויהי כשמע· פתרו׳ ויהי כשמע מקודם לכן שבאו להמליכו בשכם כשהוא עודנו במצרים: וישלחו ויקראו לו ויבא· וכל זה להודיעו רצונו של מלך מלכי המלכי׳ הקב״ה שאפי׳ ירבעם עצמו בא להמליכו לירבעם והסב הקב״ה אחר דבריו עד שמלך ירבעם: אביך הקשה את עלינו· כי אם טורח במלאכה היה ועלינו לפרנס פועליו והמס כדכתיב במלכים ויעל המלך שלמה מס וגו׳: נועצים· כמו יועצים וכן יאמר מן יודעים נודעים אף יועצים להבא נועצים כתייעצים כבר: קטני עבה ממתני אבי· אצבע קטנה שלי גדולה ממתני אבי כלומר אני חזק ממנו: העמיס· כמו ויעמס איש על חמורו: בעקרבים· בריצין בלשון אשכנז שעוקצין כעקרבים:

כי

אחזה ה' וסימ' וחעש כן אשת ירבעם תנינא דפסוק. מי אמר אל אחיהו. ויהי כשמע אחיהו. ויקברו אתו ויספדו אתו. ולא שמע המלך דדה: שמעיהו ה' בקריאה וסי'
ואל שמעיהו ונהלמי הח. וגם איש היה מתנבא בשם יי' שמעיהו שמו. וירד בית הבלדעל. ויהי דבר האלהים אל ד"ח. ועבדם ולוים שמעיהו ונתניהו. וכל ושמעיהו

ויבא ירבעם וכל העם אל רחבעם
ביום השלשי כאשר דבר המלך לאמר שובו אלי
ביום השלשי: ויענם המלך קשה ויעזב המלך
רחבעם את עצת הזקנים: וידבר אלהם כעצת
הילדים לאמר אבי הכביד את עלכם ואני אסיף
עליו אבי יסר אתכם בשוטים ואני בעקרבים:
ולא שמע המלך אל העם כי היתה נסבה מעם
האלהים למען הקים יהוה את דברו אשר דבר
ביד אחיהו השלוני אל ירבעם בן נבט: וכל
ישראל כי לא שמע המלך להם וישיבו העם
את המלך לאמר מה לנו חלק בדויד ולא נחלה
בבן ישי איש לאהליך ישראל עתה ראה ביתך
דויד וילך כל ישראל לאהליו:
ובני ישראל הישבים בערי יהודה
וימלך עליהם רחבעם: וישלח המלך רחבעם
את הדרם אשר על המס וירגמו בו בני ישראל
אבן וימת והמלך רחבעם התאמץ לעלות
במרכבה לנוס ירושלם: ויפשעו ישראל בבית
דויד עד היום הזה:
ויבא רחבעם ירושלם ויקהל את בית יהודה יא
ובנימן מאה ושמונים אלף בחור עשה מלחמה
להלחם עם ישראל להשיב את הממלכה
לרחבעם: ויהי דבר יהוה
אל שמעיהו איש האלהים לאמר: אמר אל
רחבעם בן שלמה מלך יהודה ואל כל ישראל
ביהודה ובנימן לאמר: כה אמר יהוה לא תעלו
ולא תלחמו עם אחיכם שובו איש לביתו כי
מאתי נהיה הדבר הזה וישמעו את דברי יהוה
וישבו מלכת אל ירבעם:

וישב רחבעם בירושלם ויבן ערים למצור ביהודה
: ויבן את בית לחם ואת עיטם ואת תקוע: ואת
בית צור ואת שוכו ואת עדלם: ואת גת ואת
מרשה ואת זיף: ואת אדורים ואת לכיש ואת
עזקה: ואת צרעה ואת אילון ואת חברון אשר
ביהודה ובבנימן ערי מצורות: ויחזק את המצורות
ויתן בהם נגידים ואצרות מאכל ושמן ויין: ובכל
עיר ועיר צנות ורמחים ויחזקם להרבה מאד ויהי
לו יהודה ובנימן: והכהנים והלוים אשר בכל
ישראל התיצבו עליו מכל גבולם: כי עזבו
הלוים את מגרשיהם ואחזתם וילכו ליהודה
ולירושלם כי הזניחם ירבעם ובניו מכהן ליהוה:
ויעמד לו כהנים לבמות ולשעירים ולעגלים
אשר עשה: ואחריהם מכל שבטי ישראל הנתנים
את לבבם לבקש את יהוה אלהי ישראל באו
ירושלם לזבוח ליהוה אלהי אבותיהם: ויחזקו את
מלכות יהודה ויאמצו את רחבעם בן שלמה
לשנים שלוש כי הלכו בדרך דויד ושלמה לשנים
שלוש:
ויקח לו רחבעם אשה
את מחלת בן ירימות בן דויד אביהיל בת
אליאב בן ישי: ותלד לו בנים את יעוש ואת
שמריה ואת זהם: ואחריה לקח את מעכה בת
אבשלום ותלד לו את אביה ואת עתי ואת זיזא
ואת שלמית: ויאהב רחבעם את מעכה בת
אבשלום מכל נשיו ופילגשיו כי נשים שמונה
עשרה נשא ופילגשים ששים ויולד עשרים
ושמונה בנים וששים בנות: ויעמד לראש רחבעם
את אביה בן מעכה לנגיד באחיו כי להמליכו:

דבר בבא ושמעיה הנביא בא אל רחבעם: ויין ז' בקריאה וסימ' ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם. והיה כנור ונבל תוף וחליל. ויחזק את המצורות דסיפרא. לאמותם
יאמרו איה דגן ויין בהתעטפם. לחם חמודות לא אכלתי. והפחות הראשונים: בן ירימות כן כתיב וקרי בת ירימות והוא חד מן ז' מלין כתיב נ"ן יתיר בקריאה ולא קריין
וס' יונתן לנו שבעה אנשים. התן כד הקטת לא הבלא. ופני לב נבון יבקש דעת. תנין גם הנין חלצו שד היניקו גוריהן. בן ויקח לו רחבעם אשה את מחלת דסיפרא.
מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה. מן המערה ויקם דוד אחרי בן ויצא מן המערה:

רשי

כי היתה נסבה. למען הקים ה' את דברו. כמו שמפורש במלכים להסיר ממנו י' השבטים וליתן לירבעם וזהו לא יסור שבט מיהודה לא ירד ממלכותו עד כי יבא שילה פתרו' עד כי יבא יהוד' שילה להמליך שם רחבע' ושם לו יקהת עמים להמליכו ושם נחלקה המלכות ואבד מלכות של י' השבטים ושכם עיר קטנה סמוכה לשילה כדכתי' הנה חג ליי' בשילה מימים ימימה במסילה העולה מבית אל שכמה וכתי' בירמיה משכם ומשילה ולכבוד משכן שילה נאספים לשכם שהוא ראוי לאסיפת בני אדם וסמוכה לשילה כשנאספים בשכם אז יסור שבט מיהודה שם המלכות נחלקה: לאהליך ישראל. מוסב על מה לנו חלק בדוד מה לעזוב אהליכו ולילך אחריו לא כן אלא לכו כל ישראל איש לאהליו: עתה ראה ביתך דוד. מוסב על ולא נחלה בבן ישי כלומר אין לנו בו נחלה אלא בבית המקדש שבירושלם שאנו זובחים בו ולראות בו בשלוש רגלים ראה ביתך דוד אין אנו צריכין לו לילך שם יהיה לך לבדך וכל זה לא נראה לי אלא ראה ביתך דוד אי איפשינו לא בך ולא בבית המקדש מלך: הדורם. הוא אדונירם שבימי שלמה גדולתו גדולה ובימי רחבעם נשפלה גדולתו ע"כ נקרא הדורם: וירגמו אותו אבן. לפי שרחבעם לא ידע השבה והקשר שהסבו ממנו על כן נהרג כשם אל המס שקבב עליהם שלמה: ויפשעו ישרא' בבית דוד. לשון מרדות דוגמ' בימיו פשע מואב וגו' את כפשע תקרית עת אז תפשע לבנה: ויקהל את בית יהוד' ובנימן: שהיו בתחום יחד וגם ירושלם היתה של שניה' ובית המקדש על תחום שניהם בנוי ובגבולים ביהושע מפרש היאך היה תחומן יחד וגם רבותינו אמרו רצועה יוצאה מחלק בנימן ונכנסת בחלקו של יהודה ועליה מזבח בנוי ולכך לא היו יכולין להפרד זה מזה וגם כתיב בסמוך עם אחיכם והלא אחיכם בני איש אחד: ויבן ערים למצור. ערי' קטני' בנה וסבב כל סביבותם מים משום חוזק וזה מצור כדאמרי' בספיה אכי קרתי וסתיתימים ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור ועתה הוצרך לכך כי פשעו בו ישראל: ויתן בהם נגידים. שרים ונציבים לשמור הערי' והכרכים: ואוצרות מאכל ושמן ויין. לפי שיהא להם מאכל מזומן אם יעלו בית ישראל למצור: כי עזבו הלוים את מגרשיהם. שבכל ארץ עשרת שבטים: כי הזניחם ירבעם. הזניחם מלעבוד ומכהן ליי': כהנים לבמות. כלומר למה הזניח ירובעם הכהנים והלוים לפי שהעמיד כהנים כומרים לשעירים: ואחריהם. של לוים וכהנים: אביהיל בת אליאב. כמו ואביחיל דוגמ' ככבש אלוף וזה שטעה שמואל הרואה כשהעביר ישי את אליאב לפני שמואל ואמר אך נגד יי' משיחו זה שהקב"ה עתיד לומר קום כי משחהו כי הוא זה וטעה בבן שמואל שראה בתו של אליאב אשת רחבעם מלכה ועל זה הדבר נענש שמואל כי כששאל לו שאול איזה בית הרואה ויאמר שמואל אנכי הרואה שלא ענהו דרך ענוה לומר מה תרבה אמר לו הקב"ה חייך אתה עתיד לראות ולא תדע מה תראה כי טעה באליאב ובתו המלכה: לנגיד באחיו. כדי להמליכו: ויפרץ

ויהי ב׳ בטעם תביר ר״פ בקריאה וסימ׳ ויהי כאשר פהר לנו · זהה · ויהי המכס לי׳ מן הצאן. ויהי בנסוע הארון. ויהי כאשר תם כל העם. עד דותם· ויהי גבול בני אפרים ביהושע· כי בא ירושלם· ויהי הדבר הזה לחטאת· ויהי ביום השביעי וימת הילד· וילכו העם· ויהי בקץ ימים ויבש נחל· ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם דמלכים·

ויבן ויפרץ מכל בניו לכל ארצות יהודה ובנימן
לכל ערי המצרות ויתן להם המזון לרב וישאל
יב המון נשים: ויהי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו
עזב את תורת יהוה וכל ישראל עמו:
ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם
עלה שישק מלך מצרים על ירושלם כי מעלו
ביהוה: באלף ומאתים רכב ובששים אלף פרשים
ואין מספר לעם אשר באו עמו ממצרים לובים
סכיים וכושים: וילכד את ערי המצרות אשר
ליהודה ויבא עד ירושלם:
ושמעיה הנביא בא אל רחבעם ושרי יהודה
אשר נאספו אל ירושלם מפני שישק ויאמר להם
כה אמר יהוה אתם עזבתם אתי ואף אני עזבתי
אתכם ביד שישק: ויכנעו שרי ישראל והמלך
ויאמרו צדיק יהוה: ובראות יהוה כי נכנעו היה
דבר יהוה אל שמעיה לאמר נכנעו לא אשחיתם
ונתתי להם כמעט לפליטה ולא תתך חמתי
בירושלם ביד שישק: כי יהיו לו לעבדים וידעו
עבודתי ועבודת ממלכות הארצות:
ויעל שישק מלך מצרים על
ירושלם ויקח את אצרות בית יהוה ואת אצרות
בית המלך את הכל לקח ויקח את מגני הזהב
אשר עשה שלמה: ויעש המלך רחבעם תחתיהם
מגני נחשת והפקיד על יד שרי הרצים השמרים
פתח בית המלך: ויהי מדי בוא המלך בית יהוה
באו הרצים ונשאום והשבום אל תא הרצים:
ובהכנעו שב ממנו אף יהוה ולא להשחית לכלה
וגם ביהודה היה דברים טובים:
ויתחזק המלך רחבעם בירושלם וימלך כי בן
ארבעים ואחת שנה רחבעם במלכו ושבע עשרה
שנה מלך בירושלם העיר אשר בחר יהוה לשום
את שמו שם מכל שבטי ישראל ושם אמו נעמה
העמנית: ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש את
יהוה: ודברי רחבעם הראשנים והאחרונים הלא
הם כתובים בדברי שמעיה הנביא ועדו החזה
להתיחש ומלחמות רחבעם וירבעם כל הימים:
וישכב רחבעם עם אבתיו ויקבר בעיר דויד
וימלך אביה בנו תחתיו:
בשנת שמונה עשרה למלך ירבעם וימלך אביה יג
על יהודה: שלוש שנים מלך בירושלם ושם אמו
מיכיהו בת אוריאל מן גבעה ומלחמה היתה בין
אביה ובין ירבעם: ויאסר אביה את המלחמה
בחיל גבורי מלחמה ארבע מאות אלף איש בחור
וירבעם ערך עמו מלחמה בשמונה מאות אלף
איש בחור גבור חיל:
ויקם אביה מעל להר צמרים אשר בהר אפרים
ויאמר שמעוני ירבעם וכל ישראל: הלא לכם
לדעת כי יהוה אלהי ישראל נתן ממלכה לדויד
על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח: ויקם
ירבעם בן נבט עבד שלמה בן דויד וימרד על
אדניו: ויקבצו עליו אנשים רקים בני בליעל
ויתאמצו על רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער
ורך לבב ולא התחזק לפניהם: ועתה אתם אמרים
להתחזק לפני ממלכת יהוה ביד בני דויד ואתם
המון רב ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם
לאלהים: הלא הדחתם את כהני יהוה את בני
אהרן והלוים ותעשו לכם כהנים כעמי הארצות
כל הבא למלא ידו בפר בן בקר ואילם שבעה
והיה כהן ללא אלהים:

בראות אחאב את אליהו· כימת נבות· ויהי ביום השני להמית את גדליהו· בעשתי עשרה שנה דעליהו יען אשר אמרה צור· ויהי מדי בוא המלך בית יי׳ דמלכים· וחברו רס פרא: ויהי דבר יי׳ צבאות· וחברו:

רשי

ויפרוץ· פיזר בניו לכל ארצות יהודה דוגמ׳ ובית אביהם פרצו לרוב: ככנעו לא אשחיתם· דוגמ׳ למטה עודנו הארץ לפנינו כי דרשנו יי׳ אלהינו דרשנו וגו׳· כן דרך הפסו׳ כשמפסיק בנתים נופל עוד התיבה לאומרה דוגמ׳ והיה כי תלך עמנו והיה הטוב וגו׳: כי יהיו לו לעבדי׳· לשישק ולשאר אומות כמפורש: וידעו עבודתי· כשישובו לא יהיה עליהם שום מושל ממלכי אומות אבל כשתשובו מאחרי תורתי תדעו עבודת מלכי הארצות ותעבדו להם: והפקיד על יד שרי הרצי׳· לקחן מבית יער הלבנון והפקידם לשרי הרצים ואחר כך והשיבם אל תא הרצים חדר הרצים כלומר אל מקומם· ע״א מפי מורי לפי שהיה דואג מחלך מצרים וממלך ישר׳ היו נושאין אותן לפניו: ובהכנעו שב ממנו חרון אף יי׳· היה לו לומר למעלה מיד כשאמר ויעל שישק וגו׳ אלא שהפסיק בנתים לצורך ויעש תחתיהם מגיני נחשת: ויתחזק המלך רחבעם· ומפרש למה שהרי כשהומלך תחילה היה בן מ״א לפיכך היה בו כח וחוזק להתחזק מעצמו כי היה בן שנה כשמת דוד שהרי שלמה מלך מ׳ שנה ושלמ׳ עדיין לא מלך כשנולד רחבעם נמצא שרחבעם היה בן מ״א כשמלך: העיר אשר בחר יי׳ לשום את שמו שם מכל שבטי ישראל· לא שנתקלקלו במעשיהם כדכתיב ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש את יי׳ ונרמז שנסתלקה שכינה מהם וכאילו קובל ומפייס על כך: בדברי שמעיה הנביא· כל נביא ונביא היה כותב ספרו מה שהיה מתנבא וזהו שמעיה שאמר לעיל ולקמן מוכיח ויתר דברי אביה ודרכיו ודבריו כתובין במדרש הנביא עדו ספרו היה נקרא מדרש: שלש שנים מלך בירושלם· ולא יותר דמוכיח במלכים ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא מלך יהודה נמצא שאפילו ג׳ שנים שלמים לא מלך: מיכיהו בת אוריאל·

ולמעלה קורא לה שם אחר מעכה בת אבישלום ובמלכים כתי׳ כמו כן מעכה בת אבישלום מיכהו בת אוריאל היה שמה וכאן קורא אותה כן לפי שהוא ספר הייחס של יהודה ובמלכים שהוא ספר מלכי ישראל ויהודה קראה בשם כנויה מעכה בת אבישלום ולפיכך כינו שמה משם גמור שלה מיכיהו מעכה ושם אביה אוריאל אבישלום לפי שעל שם כלתה נקראת שהיתה אשת חיל גברתנית ככתוב וגם מעכה אם אסא הסירה מגבירה ומשום כבודה של כלתה קוראה לחמותה על שם כלתה כך מפורש בירושלמי והמסורת הזה תקח בידך בשם רבינו אלעזר וכן אמר לי בשם אביו וכן מצאתי בפירוש אביו בכל מקום שהוסיף וי״ו בשם אשה זו משום שבח׳ כמו עתליה עתליהו מולכת על הארץ כי אשת חיל היתה וכן יכליה יכליהו לפי שהיתה גברתנית כי אמציה בעלה נס לכישה ויהי שם חמש עשרה שנה עד שמת והיא שפטה את העם כל אותן ט״ו השנים ומוב כשמת המליכו את בנו עזיהו אחריו בן שש עשרה שנה: ויקם אביה· שהלך אביה למלחמה על ירבעם במחוז של ירבעם בהר אפרים: ברית מלח· בקיום ואמונה· ועתה ויקם ירבעם עבד שלמה וגו׳ ועל זאת יש בזיון גדול: ויקבצו עליו אנשים ריקים· רשעים: ויתאמצו על רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך לבב: ולפי שמצאו בו ספלות ורכיכות לבב התאמצו עליו· נער אף על פי שהיה בן מ״א שנה כשמלך קוראו נער ופירו׳ לעיל על שלמה: כעמי הארצות· כל הרוצה לבוא ולמלא ידיו להיות כהן לעגל זהב יביא עמו פר בן בקר ואילים שבעה ויקבלוהו והיה כהן ללא אלהים: למלא ידו· להבדיל בין טמאה לטהרה דוגמ׳ למשחה בהם ולמלא בם את ידם: ושלוים

בבקר בבקר י"ג בקריאה וסימ' וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו· והקטיר עליו אהרן קטרת סמים· והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר· והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה· מדוע אתה ככה דל בן המלך· שדי עברו יקח אתכם· יי' אלהים נתן לי לשון למודים· וכבש בן שנתו תמים תעשה עליו· ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר ששית· יעשו את הכבש ואת המנחה· יי' צדיק בקרבה· ולעמוד בבקר בבקר· ומקטירים ליי' עולות בבקר בבקר: על יי' לא' בקריאה וסימ' ובקר וראיתם את כבוד יי'· בתת יי' לכם

ואנחנו יהוה אלהינו ולא עזבנהו וכהנים משרתים
ליהוה בני אהרן והלוים במלאכת: ומקטרים
ליהוה עלות בבקר בבקר ובערב בערב וקטרת
סמים ומערכת לחם על השלחן הטהור ומנורת
הזהב ונרתיה לבער בערב בערב כי שמרים
אנחנו את משמרת יהוה אלהינו ואתם עזבתם
אתו: והנה עמנו בראש האלהים וכהניו וחצצרות
התרועה להריע עליכם בני ישראל אל תלחמו
עם יהוה אלהי אבתיכם כי לא תצליחו: וירבעם
הסב את המארב לבוא מאחריהם ויהיו לפני
יהודה והמארב מאחריהם: ויפנו יהודה והנה
להם המלחמה פנים ואחור ויצעקו ליהוה והכהנים
מחצצרים בחצצרות: ויריעו איש יהודה ויהי
בהריע איש יהודה והאלהים נגף את ירבעם וכל
ישראל לפני אביה ויהודה: וינוסו בני ישראל
מפני יהודה ויתנם אלהים בידם: ויכו בהם אביה
ועמו מכה רבה ויפלו חללים מישראל חמש
מאות אלף איש בחור: ויכנעו בני ישראל בעת
ההיא ויאמצו בני יהודה כי נשענו על יהוה אלהי
אבותיהם: וירדף אביה אחרי ירבעם וילכד ממנו
ערים את בית אל ואת בנותיה ואת ישנה ואת
בנותיה ואת עפרון ובנתיה: ולא עצר כח ירבעם
עוד בימי אביהו ויגפהו יהוה וימת:
ויתחזק אביהו וישא לו
נשים ארבע עשרה ויולד עשרים ושנים בנים
ושש עשרה בנות: ויתר דברי אביה ודרכיו
יד ודבריו כתובים במדרש הנביא עדו: וישכב
אביה עם אבתיו ויקברו אתו בעיר דויד וימלך
אסא בנו תחתיו בימיו שקטה הארץ עשר שנים:
ויעש אסא הטוב והישר
בעיני יהוה אלהיו: ויסר את מזבחות הנכר
והבמות וישבר את המצבות ויגדע את האשרים:
ויאמר ליהודה לדרוש את יהוה אלהי אבותיהם
ולעשות התורה והמצוה: ויסר מכל ערי יהודה
את הבמות ואת החמנים ותשקט הממלכה לפניו
: ויבן ערי מצורה ביהודה כי שקטה הארץ ואין
עמו מלחמה בשנים האלה כי הניח יהוה לו:
ויאמר ליהודה נבנה את הערים האלה ונסב
חומה ומגדלים דלתים ובריחים עודנו הארץ
לפנינו כי דרשנו את יהוה אלהינו דרשנו וינח
לנו מסביב ויבנו ויצליחו:
ויהי לאסא חיל נשא צנה ורמח מיהודה שלש
מאות אלף ומבנימן נשאי מגן ודרכי קשת מאתים
ושמונים אלף כל אלה גבורי חיל: ויצא אליהם
זרח הכושי בחיל אלף אלפים ומרכבות שלש
מאות ויבא עד מרשה: ויצא אסא לפניו ויערכו
מלחמה בגיא צפתה למרשה: ויקרא אסא אל
יהוה אלהיו ויאמר יהוה אין עמך לעזור בין רב
לאין כח עזרנו יהוה אלהינו כי עליך נשענו
ובשמך באנו על ההמון הזה יהוה אלהינו אתה
אל יעצר עמך אנוש: ויגף יהוה
את הכושים לפני אסא ולפני יהודה וינסו
הכושים: וירדפם אסא והעם אשר עמו עד לגרר
ויפל מכושים לאין להם מחיה כי נשברו לפני
יהוה ולפני מחנהו וישאו שלל הרבה מאד: ויכו
את כל הערים סביבות גרר כי היה פחד יהוה
עליהם ויבזו את כל הערים כי בזה רבה היתה
בהם: וגם אהלי מקנה הכו וישבו צאן לרב
וגמלים וישבו ירושלם: ועזריהו
בן עודד היתה עליו רוח אלהים: ויצא לפני אסא טו
ויאמר לו שמעוני אסא וכל יהודה ובנימן יהוה
עמכם בהיותכם עמו ואם תדרשהו ימצא לכם
ואם תעזבהו יעזב אתכם: וימים רבים לישראל
ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה:
וישב בצר לו על יהוה אלהי ישראל ויבקשהו
וימצא להם: ובעתים ההם אין שלום ליוצא ולבא
כי מהומות רבות על כל ישבי הארצות:

בערב בשר לאכול· לכן אתה וכל עדתך הנועדים· אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה· ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא· והנביא ההוא או חלם החלום ההוא מרת נפש ותתפלל· ויחפאו בני ישראל דברים· לא יוסיף עוד שאר

רשי

והלוים במלאכת· כלומר במלאכתם זה לשיר וזה לשוער וכל איש למלאכתו כאשר הכין דוד: ולא עצר כח וגו' ויגפהו יי'· לירבעם: וימת· לא שמת מיד אלא הולך וחסר בעמו במלחמות ובסד"ר מפורש ויגפהו ה' לאביה: ויאמר ליהודה לדרוש· ולא בעשר שבטים שדרשו לאלהים אחרים חדשים מקרוב באו ואת אלהי אבותם לא דרשו: עודנו הארץ לפנינו· בעוד שהמלכות כבושה לפנינו שאם נצרכנו להם יהיו לנו למנוס וכל זה היה בעשר שנים שכתוב בימיו שקטה הארץ ולאחר אותן עשר שנים היתה מלחמה בינו ובין בעשא כל ימיהם כי בשנת שלש לאסא מלך בעשא וז' שנים היה שלום ביניהם וכן מוכיח אף כאן אין עמו מלחמה בשנים האלה אבל בשנים אחרים היתה עמו מלחמה ולמטה כתיב ומלחמ' לא היתה עד שנת לה' למלכות אסא אבל יכולים אנו לפרש אותה מלחמה שהיתה לו עם הכושים לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכותו אבל זה קשה לי שכתוב למטה בשנת לו' למלכות אסא עלה בעשא וגו' עד נסכלת על זאת כי מעתה יהיו לך מלחמות משמע שקודם לכן לא היו לו מלחמו' והוא לאחר כן כי אם ב' שנים ובמלכים כתיב ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ובסדר עולם מפרש היטב: כי דרשנו את יי' אלהינו דרשנו וגו'· לפי שדרשנוהו הניח לנו מסביב: ויבנו ערים ויצליחו· ודוגמ' לעיל וברחות יי' כי כבשנו וגו': אין עמך לעזור· כלומר אע"פ שאנו מעטים והם רבים כחול הים ואין כח לנו בפניהם עמך לעזור בין רב לאין כח כלומר כי ידוע שיש לך כח לעזור לפיכך עזרינו יי' אלהינו כי עליך נשענו: אל יעצר עמך אנוש· אל יהיה לאויבינו לאותו אנוש כי אנוש אנוש תומל עוצר ידי עמך כנגד לכחינו שלא יאמר נצחנו אלהיהם· ד"א מפי הרב אל יהי לנו אנו שאנו אנושים עוצר יד מלנצחם דוגמ' ועצר את השמים כיעצר עצר יי' אם תעצריני: וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת· עד שבאת זאת: וללא כהן מורה· שאין מי ששואל להם שום דבר תורה משום הכי לא יורו אתכם הכהנים: וישב בצר לו· על יי' אלהי ישראל כלומר עתה כשבאת צרה להם בקשו על יי' אלהי ישראל ויבקשהו לפיכך וימצא להם המצוי והושיעכם בכל אשר הלכתם: ובעתים ההם אין שלום· באותן הימים רבים לישראל ללא אלהי אמת: אין שלום ליוצא ולבא וגו'· ברחבעם כתיב עליו עלה שישק מלך מצרים על ירושלם כי מעלו בי' וכל הפר' ואף לאביה היו מהומות רבות: וכתנו

ישראל· וכי הנכר הלוים על יי לשרתו · אז תתענג על יי והרכבתיך· לכן כה אמר יי הנני פקד· השבירוהו כי על יי הגדיל· ונשמד מואב מעם· כמך יצא חשב על יי
רעה· הלוא הכושים והלובים· ובעת ההיא בא חנני· ויכנעו בני ישראל בעת ההוא· ושב בצר לו על יי דדה· כי בשובכם על יי· ועהדברו עבדיו דדה· יתיצבו מלכי
ארץ ורוזנים· ישעו ואין מושיע· והתענג על יי ויתן לך· גול על יי דרכך· השלך על יי יהבך· אשרי שאל יעקב בעזרו שברו· ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על

וכתתו גוי בגוי ועיר בעיר כי אלהים הממם בכל
צרה: ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר
לפעלתכם: וכשמע אסא
הדברים האלה והנבואה עדד הנביא התחזק
ויעבר השקוצים מכל ארץ יהודה ובנימן ומן
הערים אשר לכד מהר אפרים ויחדש את מזבח
יהוה אשר לפני אולם יהוה: ויקבץ את כל יהודה
ובנימן והגרים עמהם מאפרים ומנשה ומשמעון
כי נפלו עליו מישראל לרב בראתם כי יהוה
אלהיו עמו: ויקבצו
ירושלם בחדש השלישי לשנת חמש עשרה
למלכות אסא: ויזבחו ליהוה ביום ההוא מן
השלל הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת
אלפים: ויבאו בברית לדרוש את יהוה אלהי
אבותיהם בכל לבבם ובכל נפשם: וכל אשר לא
ידרש ליהוה אלהי ישראל יומת למן קטן ועד
גדול למאיש ועד אשה: וישבעו ליהוה בקול
גדול ובתרועה ובחצצרות ובשופרות: וישמחו
כל יהודה על השבועה כי בכל לבבם נשבעו
ובכל רצונם בקשהו וימצא להם וינח יהוה להם
מסביב: וגם מעכה אם אסא המלך הסירה
מגבירה אשר עשתה לאשרה מפלצת ויכרת
אסא את מפלצתה וידק וישרף בנחל קדרון:
והבמות לא סרו מישראל רק לבב אסא היה
שלם כל ימיו: ויבא את קדשי אביו וקדשיו בית
האלהים כסף וזהב וכלים: ומלחמה לא היתה עד
שנת שלשים וחמש למלכות אסא:
יו בשנת שלשים ושש למלכות
אסא עלה בעשא מלך ישראל על יהודה ויבן את
הרמה לבלתי תת יוצא ובא לאסא מלך יהודה:
ויצא אסא כסף וזהב מאצרות בית יהוה ובית
המלך וישלח אל בן הדד מלך ארם היושב
בדרמשק לאמר: ברית ביני ובינך ובין אבי ובין
אביך הנה שלחתי לך כסף וזהב לך הפר בריתך
את בעשא מלך ישראל ויעלה מעלי: וישמע בן
הדד אל המלך אסא וישלח את שרי החילים
אשר לו אל ערי ישראל ויכו את עיון ואת דן
ואת אבל מים ואת כל מסכנות ערי נפתלי:
ויהי כשמע בעשא ויחדל מבנות את הרמה
וישבת את מלאכתו: ואסא
המלך לקח את כל יהודה וישאו את אבני הרמה
ואת עציה אשר בנה בעשא ויבן בהם את גבע
ואת המצפה: ובעת ההיא בא
חנני הראה אל אסא מלך יהודה ויאמר אליו
בהשענך על מלך ארם ולא נשענת על יהוה
אלהיך על כן נמלט חיל מלך ארם מידך: הלא
הכושים והלובים היו לחיל לרב לרכב ולפרשים
להרבה מאד ובהשענך על יהוה נתנם בידך: כי
יהוה עיניו משטטות בכל הארץ להתחזק עם
לבבם שלם אליו נסכלת על זאת כי מעתה יש
עמך מלחמות: ויכעס אסא אל הראה ויתנהו
בית המהפכת כי בזעף עמו על זאת וירצץ אסא
מן העם בעת ההיא: והנה דברי אסא הראשונים
והאחרונים הנם כתובים על ספר המלכים ליהודה
וישראל: ויחלא אסא בשנת שלושים ותשע
למלכותו ברגליו עד למעלה חליו וגם בחליו לא
דרש את יהוה כי ברפאים: וישכב אסא עם
אבתיו וימת בשנת ארבעים ואחת למלכו:
ויקברהו בקברתיו אשר כרה לו בעיר דויד
וישכיבהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים
מרקחים במרקחת מעשה וישרפו לו שרפה
גדולה עד למאד:

יי· וחכרו ב בפסוק· רחב נפש יגרה מדון· וב׳ ועל יי וסי׳ ראשיה בשחד ישפטו· אולת אד׳ תסלף דרכו: ויבא ג״א וסי׳ נמס בסדר ויקהל: וזתה ד׳ קמצין בקרי וסי׳ נמס בישע׳ סימן
יד: ויצא י״ג חס׳ בקריא וסי׳ נמס׳ בסדר ויקח קרח: ביני ובינך ג׳ פסוקי׳ אית בהון ביני ובינך ובין ובין וסי׳ ויאמ׳ אברם אל לוט אל נא תהי מריבה· ויאמ׳ יהונתן לדוד לך לשלום·
ברית ביני ובינך ובין אבי ובין אביך דאסא דד״ה· אנך: ויעלה ג׳ רפין בקריא׳ וסימ׳ ברית ביני ובינך ובין אבי דמלכים· וחברו דסיפרא ברית ביני ובינך· דרוש נא בעדינו
את: להרבה ג׳ וסימ׳ ובכל עיר ועיר· ובין עשרת ימים בכל יין להרבה· הלא הכושים והלובים: ויכעס ב׳ וסימ׳ ויסר לו ויכעס הרבה וילעג· ויכעס אסא אל הראה:

רשי

וכתתו גוי בגוי· דוגמ׳ ויכוס ויכתוס: ואתם חזקו· לדרוש באלהים: ויזבחו ליי ביום שהוא מן השלל הביאו· פתרו׳ ומן השלל שהביאו זבחו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים ששבו ומהם שהביאו כדלמעלה וגם אהלי מקנה הביאו וישבו צאן לרוב וגו׳· ל״א כראה לי ויזבחו ליי׳ ביום ההוא שבח ובא בשלום בירושלם מן השלל הביאו כלומר מן השלל אשר הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים: וגם מעכה אם אסא הסירה מגבירה· לפי שעשת לאשרה מפלצת מפליא ליצנותא זכרות עשתה לה לצלם והיתה נבעלת לו: והבמות לא סרו· במות יחיד שהורגלו להקריב עליהם לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית והיו עונשי׳ עליהם כרת: ומלחמה לא היתה וגו׳· תניא בסדר עולם בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא איפשר לומר כן והלא מת כבר בעשא בשנת כו׳ למלכות אסא כדכתיב במלכים בשנת כו׳ לאסא מלך אלה בן בעשא אלא מה ת״ל בשנת לו׳ למלך אסא כנגד לו׳ שנים שנתחתן שלמה בבת פרעה שהרי כתיב כן במלכים ויהי מקץ שלש שנים ויברחו שני עבדי׳ לשמעי ויכו המלך את בגיהו ויכו ויפגע בו וכתיב בסמוך ויתחתן שלמה בבת פרעה כלומר מיד אחר ג׳ שנים ובשנת ד׳ לקחה והוא מלך מ׳ שנים נמצא שהיתה עמו לו׳ שנים וכנגדן לו׳ שנים שנגזרה גזירה על מלכי ארם להיות שוטנים על ישראל ובאחרונה ליפול ביד בנידור לכך נאמר בשנת לו׳ למלך אסא ובשנת ט״ו למלכותו מאחר שנפל זרח הכושי בידו היא שנת לו׳ משמת שלמה

בשנת ל״ו לאסא כרתו ברית מלך ישר׳ ומלך ארם לעלות ולהתגרות באסא וקלקל אסא שנאמר ויוצא אסא כסף וזהב לאמר כרות ברית ביני וביניך: וישמע בן הדד· ולא פסקו מלכי ארם מלהיות שוטנים לישר׳ עד שמת אחז ובשנת ג׳ לאחז כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באחז ולא היה זכות באחז שיפלו בידו ונפלו שניהם ביד תגלת פלאסר מלך אשור בדרמשק ובמלכים כתיב רמשק ובפסוק אחר דו משק וכולו אחד הוא ודוגמ׳ סוטשבט סרביט: על כן נמלט· שלא יכולת לו למה שלא הבטחת בהקב״ה כי אם בטחת בהקב״ה כששבעו וכרתו ברית יחד מלך ישראל ומלך ארם עליך כאשר בטחת בו כשבאו עליך הכושים לא נמלטו מידך והיית נוצח לכולם ואף לא היית מחבר ממונך שנתת לו כדי להפר בריתו עם בעשא· ועתה שלא בטחת בהקב״ה אברית ממונך וגם מלך ארם נמלט מידך: בית המהפכת· בית הסוהר שעשוי מלאכת המהפכת נולפט בלשון אשכנז: עד למעלה חליו· כשפח שברגליו עלה מכף רגלו עד קדקדו: וזנים· מיני בשמים הם והבשמי׳ היו מרוקחי׳ במרקחות מעשה רוקח מרקחת וזה פתרו׳ מרוקחים במעשה רוקח: וישרפו לו שרפה גדולה· שרפו לו בשמים טובים לאחר שאותו אפר זורו עליו וגם מפרסין כמו ששורפין על המלכים ומהו שורפים וכו׳ ועוקרין על המלכים: בדרכי

וטוב י"ו בקריאה וסימ' ויצמח יי' אלהים מן האדמה כל עץ · לא תחוס עינך עליו ובערת · בכל הדרך אשר צוה · וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים · יאמר נא אדונינו עבדיך · ויהי בהיות רוח אלהים אל שאול · יקרא אכיש אל דוד ויאמר · עודנו מדבר והנה יונתן · מקול מפלתו הרעשתי · ועמהם הלוים שמעיהו · יגיע כפיך כי תאכל · כל ימי עני רעים · תאות אדם חסדו · ויצא המן ביום ההוא · ומתוק האור וטוב לעינים · וטוב לא יהיה לרשע · וטוב משניהם את אשר עדן לא היה אשר לא ראה : ויתן

יז וימלך יהושפט בנו תחתיו ויתחזק על־
ישראל : ויתן חיל בכל ערי יהודה הבצרות ויתן
נציבים בארץ יהודה ובערי אפרים אשר לכד אסא
אביו : ויהי יהוה עם יהושפט כי הלך בדרכי דויד
אביו הראשנים ולא דרש לבעלים : כי לאלהי
אביו דרש ובמצותיו הלך ולא כמעשה ישראל :
ויכן יהוה את הממלכה בידו ויתנו כל יהודה
מנחה ליהושפט ויהי לו עשר וכבוד לרב : ויגבה
לבו בדרכי יהוה ועוד הסיר את הבמות ואת
האשרים מיהודה : ובשנת
שלוש למלכו שלח לשריו לבן חיל ולעבדיה
ולזכריה ולנתנאל ולמיכיהו ללמד בערי יהודה :
ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו וזבדיהו ועשהאל
ושמרימות ויהונתן ואדניהו וטוביהו וטוב אדוניה
הלוים ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים : וילמדו
ביהודה ועמהם ספר תורת יהוה ויסבו בכל ערי
יהודה וילמדו בעם : ויהי פחד יהוה על כל
ממלכות הארצות אשר סביבות יהודה ולא נלחמו
עם יהושפט : ומן פלשתים מביאים ליהושפט
מנחה וכסף משא גם הערביאים מביאים לו צאן
אילים שבעת אלפים ושבע מאות ותישים שבעת
אלפים ושבע מאות : ויהי יהושפט
הלך וגדל עד למעלה ויבן ביהודה בירניות וערי
מסכנות : ומלאכה רבה היה לו בערי יהודה
ואנשי מלחמה גבורי חיל בירושלם : ואלה
פקדתם לבית אבותיהם ליהודה שרי אלפים
עדנה השר ועמו גבורי חיל שלש מאות אלף :

ועל ידו יהוחנן השר ועמו
מאתים ושמונים אלף : ועל ידו
עמסיה בן זכרי המתנדב ליהוה ועמו מאתים
אלף גבור חיל : ומן בנימן
גבור חיל אלידע ועמו נשקי קשת ומגן מאתים
אלף : ועל ידו יהוזבד
ועמו מאה ושמונים אלף חלוצי צבא :
אלה המשרתים את המלך מלבד
אשר נתן המלך בערי המבצר בכל יהודה :
יח ויהי ליהושפט עשר וכבוד
לרב ויתחתן לאחאב : וירד לקץ שנים אל אחאב
לשמרון ויזבח לו אחאב צאן ובקר לרב ולעם
אשר עמו ויסיתהו לעלות אל רמת גלעד : ויאמר
אחאב מלך ישראל אל יהושפט מלך יהודה
התלך עמי רמת גלעד ויאמר לו כמוני כמוך
וכעמך עמי ועמך במלחמה : ויאמר יהושפט אל
מלך ישראל דרש נא כיום את דבר יהוה : ויקבץ
מלך ישראל את הנביאים ארבע מאות איש ויאמר
אלהם הנלך אל רמת גלעד למלחמה אם אחדל
ויאמרו עלה ויתן האלהים ביד המלך : ויאמר
יהושפט האין פה נביא ליהוה עוד ונדרשה
מאתו : ויאמר מלך ישראל אל יהושפט עוד
איש אחד לדרוש את יהוה מאתו ואני ש
שנאתיהו כי איננו מתנבא עלי לטובה כי כל ימיו
לרעה הוא מיכיהו בן ימלא ויאמר יהושפט
אל יאמר המלך כן : ויקרא מלך ישראל
אל סריס אחד ויאמר מהר מיכהו בן ימלא :

י"ג רפין בקריאה וסימ' ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו · ויתן לך האלהים מטל השמים · ויתן לך את ברכת אברהם · י"ו יחתו מריבו עליו · הלא קציר חטים היום · ויתן י"ו גם את ישראל דשאול · ויאמר אמרי נא לשלמה דאבישג השונמית · ויתן את ישראל בגלל חטאת ירבעם בן נבט אשר החטיא · ויקבץ מלך ישראל את הנביאים דמלכים · וחברו דדה' · ויהי ויתן לו מזהב שבא · והתענג על יי' ויתן לך · יכר בנך ומחך :

רשי

בדרכי דוד אביו הראשונים · ולא האחרונים שפשע במעשה בת שבע וגם הסית אותו שטן למנות את ישראל ועיקר ויש מפרשים ראשונים ראש לשלמה ורחבעם שלמה כשיו הטו לבבו באחרית ימיו ובנה במה לכמוש תועבת מואב ולמולך שיקוץ בני עמון ורחבעם כתיב ויהי כהכין מלכות רחבעם ובחזקתו עזב את תורת יי' ולא כאביה שכתוב בו במלכים ולא היה לבו שלם עם יי' אלהיו ולא כאסא שלא נשען ביי' אלא כדוד אביו שלא היה לו אלא לב אחד לאביו שבשמים : ולא דרש לבעלים · כמעשה ישראל שבימיו כי אחאב היה בימיו שעבד את הבעלים הוא וישראל שבימיו : ויגבה לבו בדרכי יי' · גבה לבו בדבר זה שלא הלך כי אם בדרכי יי' דוגמ' אשר כסא לבן אתנה בחכמה : שלח לשריו לבן חיל · כך היה שמו ויש מפרשים שלא לשריו כל שר בן חיל וקשיא לו אם כן לא היה לו לומר אלא לעובדיה ולא מיכה שאמר ולעובדיה מכלל לבן חיל שם אדם הוא : ללמד בערי יהודה · תורה ולהורות בני ישראל : ועמהם מן הלוים שמעיהו ונתניהו וגו' · ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים כי על הכהנים והלוים ללמד ולהורות כדכתיב ככל אשר יורו אתכם הכהנים והלוים והשרים הלכו עמהם לפי שלא ימרו את פיהם ולהכריחם לשמוע להם ולשמור לעשות כמצות השופטים דוגמ' שופטים ושטרי' תתן לך שפטו' לשפוט את העם ושטרים להכריחם לעשות כווי השופטים : ויהי פחד יי' על כל ממלכות הארצות · בזכות שלמדו תורה : וכסף משא · משאות של כסף דוגמ' היו נושאותיכם עומסות משא : ויהי יהושפט הולך וגדל · שלשה שנאמר בהם כלשון זה · יצחק שמואל יהושפט אבל משה דוד מרדכי נאמר בהם וגדול אבל יצחק שמואל ויהושפט כתוב בהם וגדל שאין נכון לומר וגדול בשמואל כתיב ויגדל הנער שמואל עם יי' והו לומר גדול עם יי' וכאן כתו כן גדל עד למעלה לכן לא הגון לומר גדול וכן ביצחק : בירניות · מגזירת' בירה מגדלים גדולים לחוזק : וערי מסכנות · ערי אוצרות לתת בהם תבואה ויין ודגן : ועל ידו · אצלו · דוגמ' חלקת יואב על ידי : המתנדב ליי' · דוגמ' המתנדבים בעם ברכו יי' : וירד לקץ שנים · ובמלכים כתיב ויהי בשנה השלישית וירד יהושפט וגו' בשנה השלישית משמלא את בן הדד : ויסיתהו לעלות אל רמות גלעד · כמו שכתוב בספר מלכים הידעתם כי לנו רמות גלעד כי כשהציב יעקב אבינו שם את הגל וקרא לו גלעד הוחזק בו ואבותינו לקחו גלעד והרמות משוכים ומוחזקי' אחרי העיר ואבותינו את בימי משה כשתפשו גלעד שתקו אז מלקחת אותה כי לא חששו בהם או שמא בימי משה לקחוה ואחריכן לקחוה האומות מיד ישראל ושלמה הם : דרש נא כיום את דבר יי' · ולא מנביאי הבעלי' אשר אתה בוטח בהם : ויקבוץ מלך ישראל את הנביאים ארבע מאות · וכולם נביאי אמת היו כי מה ששאל ממנו יהושפט קבץ לו וכן מוכיח בסמוך ויצא הרוח ויאמר אני אפתנו וגו' עד והייתי לרוח שקר בפי כל נביאיו שאומר להם לאמר לאחאב עלה ויתן האלהים ביד המלך · מכלל שהיו נביאי יי' שלא היו מתנבאים אלא דבר יי' · שאם היו נביאי שקר אין הפתוי נופל עליהם שלא היו מתנבאים אלא מה שהיו בודים מלבן ועוד שאמר יהושפט טוב האין פה נביא ליי' עוד · ודאי יודע אני שהם נביאי יי' אלא מקובלני מבית אבי אבא שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד ולשון אחד והללו כולם מתנבאים עלה והצלח : כי כל ימיו לרעה · כי זהו שאמר יען אשר שלחת איש חרמי וגו' : מהר מיכהו · כתיב חסר יו"ד משום בזיון כינה לו שם אחר מיכהו : מלובשים

באחד ז֗ב פתחין בקריאה וסימ֗ הן האדם היה כאחד ממנו · דן ידין עמו · וחליתי והייתי כאחד האדם · וחברו אם אסור יאסרוני · ויואל הלוי לשבת את האיש · גם את הארי
גם את הדוב · ועשהאל קל ברגליו · אוכל על שלחני כאחד מבני המלך · כאחד הנבלים · וארך כאחד דהלקים · על ירושלם ידו גורל · אשר תלך לקרוא למיכיהו
דדה֗ · וחד וכאחד השרים תפלו׃ לאלה ה֗ בקריאה וסימ֗ ולכנותי מה אעשה לאלה היום או ילאלה תחלק הארץ בנחלה · ויאמר ראיתי כל ישראל נפצים על ההרי֗ דמלכי֗ ·

ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה יושבים איש
על כסאו מלבשים בגדים ויושבים בגרן פתח
שער שמרון וכל הנביאים מתנבאים לפניהם׃
ויעש לו צדקיהו בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה
אמר יהוה באלה תנגח את ארם עד כלותם׃ וכל
הנבאים נבאים כן לאמר עלה רמת גלעד והצלח
ונתן יהוה ביד המלך׃ והמלאך אשר הלך לקרא
למיכיהו דבר אליו לאמר הנה דברי הנבאים פה
אחד טוב אל המלך ויהי נא דברך כאחד מהם
ודברת טוב׃ ויאמר מיכיהו חי יהוה כי את אשר
יאמר אלהי אתו אדבר׃ ויבא אל המלך ויאמר
המלך אליו מיכה הנלך אל רמת גלעד למלחמה
אם אחדל ויאמר עלו והצליחו וינתנו בידכם׃
ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך
אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם יהוה׃ ויאמר
ראיתי את כל ישראל נפוצים על ההרים כצאן
אשר אין להן רעה ויאמר יהוה לא אדנים לאלה
ישובו איש לביתו בשלום׃ ויאמר מלך ישראל
אל יהושפט הלא אמרתי אליך לא יתנבא עלי
טוב כי אם לרע׃ ויאמר לכן
שמעו דבר יהוה ראיתי את יהוה יושב על כסאו
וכל צבא השמים עמדים על ימינו ושמאלו׃
ויאמר יהוה מי יפתה את אחאב מלך ישראל
ויעל ויפל ברמת גלעד ויאמר זה אמר ככה וזה
אמר ככה׃ ויצא הרוח ויעמד לפני יהוה ויאמר אני
אפתנו ויאמר יהוה אליו במה׃ ויאמר אצא והייתי
לרוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם
תוכל צא ועשה כן׃ ועתה הנה נתן יהוה רוח שקר
בפי נביאיך אלה ויהוה דבר עליך רעה׃ ויגש
צדקיהו בן כנענה ויך את מיכיהו על הלחי ויאמר
אי זה הדרך עבר רוח יהוה מאתי לדבר אתך׃
ויאמר מיכיהו הנך ראה ביום ההוא אשר תבוא
חדר בחדר להחבא׃ ויאמר מלך ישראל קחו את
מיכיהו והשיבהו אל אמון שר העיר ואל יואש
בן המלך׃ ואמרתם כה אמר המלך שימו זה בית
הכלא והאכלהו לחם לחץ ומים לחץ עד שובי
בשלום׃ ויאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום
לא דבר יהוה בי ויאמר שמעו עמים כלם׃ ויעל
מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה אל רמת
גלעד׃ ויאמר מלך ישראל אל יהושפט התחפש
ובוא במלחמה ואתה לבש בגדיך ויתחפש מלך
ישראל ויבאו במלחמה׃ ומלך ארם צוה את שרי
הרכב אשר לו לאמר לא תלחמו את הקטן את
הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו׃ ויהי כראות
שרי הרכב את יהושפט והמה אמרו מלך ישראל
הוא ויסבו עליו להלחם ויזעק יהושפט ויהוה
עזרו ויסיתם אלהים ממנו׃ ויהי כראות שרי הרכב
כי לא היה מלך ישראל וישבו מאחריו׃

וחברו דדה֗ · אל תטפו יטיפון לאלה׃ ויעל ז֗ רפין בקריאה וסימ֗ נטה ידך על ארץ מצרים בארבה · ויאמר ארונה אל המלך · כי איש מבית ישראל · כה אמר בורש ·
וחברו · מי יפתה את אחאב · וחברו דדה֗ ׃ לדבר אותך סימן כל דסמ֗ לדבור אתו אתך אתם דגש בב֗ש רפין אותו אותך אותם וסימ֗ ותהר ותלד שרה לאברהם · וידבר
משה ואלעזר הכהן · ויגש צדקיהו בן כנענה דמלכים · וחברו דסיפר֗ · ודברתי משפטי אותם · רוח כלא כאלה יבא לי · אלבה לי אל הגדולים · צדיק
אתה יי֗ כי אריב · הלוך אל בית הרכבים · וכל דבור דיחזקאל דכו֗ ·

רשי

מלובשים בגדים· בגדי מלכותו׃ ויושבים בגורן פתח שער שמרון· בא להודיענו כי כשהתנבאו הנביאים לפניהם היו יושבים חוץ לעיר ושם באו מרגלים של מלך ארם ושמעו שהודיע למלך ישראל שהוא לבדו יפול במלחמה והוא שצוה מלך ארם לחיילותיו לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו לקיים דברי מיכיהו לפיכך כתיב בגורן שהיה מקום מרגלים לרגל אבל אם היו עומדים בתוך העיר לא היו המרגלים של מלך ארם יכולים לבוא שמא ירגישו בהם שהם מרגלים אבל כשהם חוץ לעיר אפילו ירגישו בהם וידעו כי מרגלים הם יכולים הם לומר למקום אחר אנו הולכי' מה שקרבנו פה אל הגורן בשביל שהוא מקום גדול וקבוץ חיילות הנה פתח העיר תמהנו ופנינו מן הדרך לראות מה זה והמרגלים הם הודיעו למלך ארם והוא צוה שלא להרוג שום אדם כי אם מלך ישראל לבדו שאם לא כן מה עלה בלבו שצוה שלא להרוג מישראל רק המלך לבדו אלא מרגלים היו לו ושמעו את מיכיהו אומר ראיתי את כל ישראל נפוצים וגו' ויאמר יי' לא אדנים לאלה סימן שיהרג המלך אבל ישראל ישובו איש לביתו לשלום ושמעו את זה שאמר אם שוב תשוב בשלום הכל שמעו המרגלי' והגידו למלך ארם ולכן צוה מלך ארם לעשות כדבר מיכיהו להרוג המלך לבדו׃ עלו והצליחו וינתנו בידכם· כלומר הלואי שתצליחו וינתנו בידכם׃ נפוצים על ההרים· כי כשבורחים מן המלחמה בורחים על ההרים לבית מנוס כמו והנשארים הרה נסו ועוד שהמלחמה היתה ברמות גלעד מקום הרים וגבעות׃ ויאמר יי' לא אדנים לאלה· לפיכך נפוצים כצאן על ההרים שאין להם רועה שמלכם יהרג׃ ישובו איש לביתו בשלום· שאחאב לבדו יהרג אבל שאר ישראל ישובו איש לביתו לשלום כאשר צוה ארם לעמו׃ וכל צבא השמים עומדים על ימינו ושמאלו· אלו מלאכי השרת העומדי' לפניו׃ ויצא הרוח· פתרו' ויצא המלאך שהרי אומר לעיל וכל צבא השמים וגו' ועתה יצא אחד מן המלאכים ויאמר אני אפתנו כדאמ' עושה מלאכיו רוחות ולפיכך קדם ואמר לעיל וכל צבא השמים עומדי' שאל תתמה כשתאמר ויצא הרוח מי הוא ומהיכן יצא וכשאמר וכל צבא השמים עומדי' כדי להודיע מהיכן יצא משאר הרוחות העומדים עליו· ורבותינו פירשו זהו רוחו של נבות׃ בפי כל נביאיו· שישים דבר בפיהם לאמר עלה והצלח ועלה ויפל מכלל שהיו נביאי אמת שלא היו מקבלים כי אם מה שישים השם בפיהם׃ תפתה וגם תוכל· לפי שיש מפתה הבא לפתות חבירו פעמים שהמפותה מבין שזה רוצה לפתותו והוא נזהר ואינו שומע להתפתות אבל באחאב תפתה וגם תוכל׃ הנך רואה· שיהרג אחאב׃ שימו זה בית הכלא· ואע"פ שלא ראינו שכתוב קודם לכן בבית הכלא אלא מתוך שאמר והשיבהו תוכל לומר שכתוב קודם לכן בבית הכלא ואם תרצה לומר שלא כתבוהו קודם לכן מעולם לא תקשי לך והשיבהו כי כן דרך המקראות כמו ישובו רשעים לשאולה וכן הרבה׃ לחם לחץ ומים לחץ· ידוגמ' בישעיה לחם צר ומים לחץ׃ התחפש ובא· פתרו' צריך אני להתנכר ולהתחפש בבגדים אחרים שלא יכירוני שאני מלך ישראל כי חשש לדברי מיכיהו שאמר לו אם שוב תשוב בשלום וגו' ואמר ליהושפט אני רוצה להשתנות עצמי ולבוא במלחמה שיש לי לחוש שמא שמעו ארמים מה שאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום ולא יסבו להלחם כי אם עלי׃ ואתה לבש בגדיך· תכשיטי מלכות ושריונות וכלי מלחמה של מלכות כי אין לחוש בדברי הנביא כי אם מלך ישראל לבדו כי כן הגידו מרגלים שלו דברי מיכיהו׃ ויזעק יהושפט· אחר בני דגלו וחיילותיו שיבאו לעזור לו כמו אות אריה שבדגלו או דגל בני יהודה וכן מנהג כשנלחמים שני גדודים מכנה כל גדוד וגדוד שם אחד לסימ' לדגלו לצורך הגדוד שמו שאם יתפרדו איש מעל אחיו או יתערבו הגדודי' זה בזה יצעקו כל גדוד וגדוד שם סימן שלו ויכירו בקול הסימן ויתקבצו כולם יחד ויהיו באגודה אחת כבראשונה ולא שצעק לאהיו וכן מוכיח במלכים ויזעק יהושפט ולא נאמר לשם ויי' עזרו ויסיתם אלהים ממנו אך כתיב שם ויהי כראות שרי הרכב כי לא היה מלך ישראל שהכירו והבינו מיד כשיצעק אחר הסימן של דגלו כדמפר' כמו שהכירוהו וישובו מעליו כצווי מלך ארם ומיי' הוא שהכירוהו׃ ואיש

אל פמוה' בקריאה וסימ' ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו ב' בפסוק· ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו· ויפל יואב אל פניו· ויצא אל פניו יהוא· הן יקטלני לו איחל:
השפטים ד' בקריאה וסי' ודרשו השפטים היטב והנה עד שקר· כי לא נעשה כפסח הזה מימי· ויאמר אל השפטים ראו מה אתם· ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב: ואחד
והשפטים: אמריהו כ' וסימ' והנה אמריהו כהן הראש עליכם· ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו וזבדיהו· וא' זכריהו ולמשלמיהו בנים: בבית ה' ט"ל וסימ' נבסר בתלים סימן

ואיש משך בקשת לתמו ויך את מלך ישראל בין
הדבקים ובין השרין ויאמר לרכב הפך ידיך
והוצאתני מן המחנה כי החליתי: ותעל
המלחמה ביום ההוא ומלך ישראל היה מעמיד
במרכבה נכח ארם עד הערב וימת לעת בוא
יט השמש: וישב יהושפט מלך יהודה אל ביתו
בשלום לירושלם: ויצא אל פניו יהוא בן
חנני החזה ויאמר אל המלך יהושפט הלרשע
לעזר ולשנאי יהוה תאהב ובזאת עליך קצף
מלפני יהוה: אבל דברים טובים נמצאו עמך
כי בערת האשרות מן הארץ והכינות לבבך
לדרש האלהים: וישב יהושפט בירושלם וישב
ויצא בעם מבאר שבע עד הר אפרים וישיבם אל
יהוה אלהי אבותיהם: ויעמד שפטים בארץ
בכל ערי יהודה הבצרות לעיר ועיר: ויאמר
אל השפטים ראו מה אתם עשים כי לא לאדם
תשפטו כי ליהוה ועמכם בדבר משפט: ועתה
יהי פחד יהוה עליכם שמרו ועשו כי אין עם יהוה
אלהינו עולה ומשא פנים ומקח שחד: וגם
בירושלם העמיד יהושפט מן הלוים והכהנים
ומראשי האבות לישראל למשפט יהוה ולריב
וישבו ירושלם: ויצו עליהם לאמר כה תעשון
ביראת יהוה באמונה ובלבב שלם: וכל ריב
אשר יבוא עליכם מאחיכם הישבים בעריהם
בין דם לדם בין תורה למצוה לחקים ולמשפטים
והזהרתם אתם ולא יאשמו ליהוה והיה קצף
עליכם ועל אחיכם כה תעשון ולא תאשמו:
והנה אמריהו כהן הראש עליכם לכל דבר יהוה
וזבדיהו בן ישמעאל הנגיד לבית יהודה לכל
דבר המלך ושטרים הלוים לפניכם חזקו ועשו
ויהי יהוה עם הטוב:
ויהי אחרי כן באו בני מואב ובני עמון ועמהם כ
מהעמונים על יהושפט למלחמה: ויבאו
ויגידו ליהושפט לאמר בא עליך המון רב מעבר
לים מארם והנם בחצצון תמר היא עין גדי:
וירא ויתן יהושפט את פניו לדרוש ליהוה ויקרא
צום על כל יהודה: ויקבצו יהודה לבקש מיהוה
גם מכל ערי יהודה באו לבקש את יהוה: ויעמד
יהושפט בקהל יהודה וירושלם בבית יהוה לפני
החצר החדשה: ויאמר יהוה אלהי אבתינו הלא
אתה הוא אלהים בשמים ואתה מושל בכל
ממלכות הגוים ובידך כח וגבורה ואין עמך
להתיצב: הלא אתה אלהינו הורשת את
ישבי הארץ הזאת מלפני עמך ישראל
ותתנה לזרע אברהם אהבך לעולם:

קרה ועיין במסרה רבתא בערך אדני מה דקשה לי על הא' מגינא: טשל י"ר מל' וסימ' נבס' במיכה סימנו' וקהלת סי' י"עט כה דקה"נא:

רשי

ואיש משך בקשת· איש ישראל מתכוין לירות במחנה ארם ובלא כוונתו: ויך את מלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין· בין אותה רצועה שמדביקין הכובע שעל ראשו לשריון ואין לומר גוי היה כי לא נתכוון והלא מלך ארם צוה לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם מלך ישראל לבדו ואף לו לא נתכוון שהרי כתיב לתומו· אלא בעל כרחו יש לומר ישראל היה המורה ונתכוון לירות במחנה ארם ולפי תמו הכה את מלך ישראל: ויאמר לרכב· למנהיג את הרכב: והוצאתני מן המחנה· כלומר מן המערכה הזו הראשונה והסיבני במערכות האחרונות: מעמיד במרכבה· החזיק ועמד במרכבה שלא יבינו ישראל מכתו ויברחו ותאלת כפילה כיסה: ותעל המלחמה· נסתלקה ולא הוזק אחד מישראל כי אם מלך ישרא' לבדו כדבר הנביא שאמר לא אדנים לאלה ישובו איש לביתו בשלום לשלום לא נאמר כי נהרג אחאב: כי בערת האשרות· כדלעיל ועוד הסיר את הבמות וגו': לדרוש האלהים· כדלעיל כי לאלהי אביו וגו': ויעמד שפטים· כשאמר לו החוזה דברים טובים נמצאו עמך כי בערת את האשרות בא לו אצל ספר תורה אם בערם כמשפט ותחילה ראה כתוב אבד תאבדון עד ואשריהם תשרפון באש· ופסילי אלהיהם תגדעון ונזכר שכתיב בכי תצא ואת מצבותם תשברון וגו' ושמח בעצמו על שהטיב בעיני ה' שבער האשירים ואשירי ישראל שהרי לא הזהירם אלא על אשריהם וטוב חזר בשפטים ושטרים ומצא כתוב לא תטע לך אשירה ואז שמח שבערם וגם ראה שם כתוב שפטים ושטרים תתן לך מיד ויעמד שפטים מוחזקים בכל ערי יהודה לעיר ועיר: בערי הבצרות· העמיד מוחזקים להכריחם ולכופן לדין מתחילה וטוב העמיד שפטים שאינן מוחזקי' כל כך לעיירות שאינן בצורות לפי שהן יריאים להיות סרבנים יותר מאותן היושבים בערים בצורות שבוטחים בערי מבצרם: כי לא לאדם תשפטו· פתרו' אל תחשבו בלבבכם לומר מה לנו אם אנו מטים את הדין לזכות את אוהבינו להטות דין דלים ולישא פני עשירים הלא אין המשפט לה' לכך נאמר לה' שלו הוא אם חייבת את הזכאי כאילו גזלת ולקחת משל בוראך והדין שנים שקולת לתת משפט משקל לפיכך תראומה שתעשו· ויהיה לבבכם בכל דין ודין כאילו הב"ה עומד לפניכם בדין וזהו ועמכם בדבר משפט ובסנהדרין מפורש מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה' ושמא יאמר הדיין מה לי ולצער הזה ת"ל ועמכם בדבר משפט כלומר מוטל עליכם לעשות ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות: אין עם ה' אלהינו עולה ומשוא פנים ומקח שוחד· והוא עמכם במשפט לפיכך איני רוצה שתעשו עול במשפט: וגם בירושלם העמיד· אע"פ שהוא היה בעצמו בירושלם: למשפט ה' ולריב· משפט נופל לומר על דיני ממונות דוגמ' והייתה לבני ישראל לחקת משפט דירושה בפנחס ולריב נופל על דיני נפשות וחבלות דוגמ' וכי יריבון אנשים וגו': כה תעשון· משום זריזות וזהירות ולחזק הוסיף כאן כמו עד אשר תדעון איך יפול דבר וכמו כה תאמרון לאדני לעשו וכה תדבקון אשר יקצרון: בין דם לדם· בין דם רביעית שוגג למזיד: והזהרתם אותם· את אחיכם: והיה קצף עליכם ועל אחיכם· לפיכך כה תעשון והזהרתם את אחיכ': ולא תאשמו· אתם מכל מקום שאם תקבלו את האזהרה לא יהיה לכם קצף ואף לא יהיה בשום דבר אשם עליכם הואיל ועשיתם חובתכם המוטלת עליכם לעשות: ויהי ה' עם הטוב· עם עושה הטוב והישר: ועמהם העמונים· זה עמלק ולמה נקרא עמונים לפי ששינה כסותו ולשונו כעמונים ונתערבו בהם ובא להלחם בישראל וכן מוכיח למטה בענין ובעת החלו ברינה ותהלה נתן ה' מארבים על בני עמון ומואב והר שעיר וגו' נמצא שהעמונים שנאמר כאן הם עמלקים ששינו לשונם וכסותם והוא שיסד הקליר בפרשת זכור זכור עריץ בעמונים נחבא פרץ כרמי עין גדי כהובא כלומר זכור מה שעשה עמלק העריץ שנחבא בין העמונים ובא לפרוץ כרמי ישראל באותו זמן כדכתיב והנם בחצצון תמר היא עין גדי ועין גדי סמוך לתחום של עמלק כמו שנא' בלך לך ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמורי היושב בחצצן תמר: היא עין גדי· כלומר שאמרו לו כבר באו כל כך בקרוב לנו: גם מכל ערי יהודה· שלא תאמר כשאמר מתחלה ויקבצו יהודה לבקש אלו יושבי ירושלם לבד הם אלא מכל ערי יהודה באו: ואתה מושל בכל ממלכות הגוים ובידך כח וגבורה· לכתוב ממשלתך עליהם לכך אנו מבקשים ממך לעוזרינו מהם ובידך כח· בעל כח וגבורה הדין כלע"ז: ואין עמך להתיצב· אין שום יכולה בריה לעמוד נגדך בכל ממלכות הגוים ודוגמתו לא יתיצב איש לפניך וכן מי הוא לפניו יתיצב· כך פי' ר' מנחם בר' חלבו זצ"ל: ותתנה לזרע אברהם· לפיכך עליך להחזיקה בידם ולגרש הגוים האלה כי אפילו מלך בשר ודם ואפילו שום אדם כשנותן מתנה לאוהבו ובא אחר לגזלה הימנו דוחק בעצמו להחזיקה בידו כל שכן אתה ושמא תאמר לא נתתיה לכם אלא לפי שעה בשביל כך נאמר לעולם ירושת עולם נתתיה לנו: ויבנו

ויבנו לך בה חד מן י״א בטעם פי׳ האתנחתא לא ישרתנה כי אם מנחה בב״א מקומות שישרתנה מאיל״א וס׳ ויצא נח ובניו ואשתו ונשי׳ בשבעתיכם דפנחס דובוס והבכורים׳ ובאת שמה׳ אם ארץ באפל״ה׳ בדוע אמרו עמי רדנו׳ קפדה בא׳ והסירו את כל שקוציה׳ וישבו בה ויבנו לך בה מקדש׳ ובאו שמה׳ ותאכרנה לה כי אהך נשוב׳ ובזון לכולא ב״ה׳ וחברו׳ לאפנים להם קרא הגלגל׳ בתרא פלוגתא: הקהתים ג׳ בקריאה וסימ׳ ונסעו הקהתים נשאי המקדש׳ והאנשים עשים באמונה׳ ויקומו הלוים

וישבו בה ויבנו לך בה מקדש לשמך לאמר:
אם תבוא עלינו רעה חרב שפוט ודבר ורעב
נעמדה לפני הבית הזה ולפניך כי שמך בבית הזה
ונזעק אליך מצרתנו ותשמע ותושיע: ועתה
הנה בני עמון ומואב והר שעיר אשר לא נתתה
לישראל לבוא בהם בבאם מארץ מצרים כי סרו
מעליהם ולא השמידום: והנה הם גמלים
עלינו לבוא לגרשנו מירשתך אשר הורשתנו:
אלהינו הלא תשפט בם כי אין בנו כח לפני ההמון
הרב הזה הבא עלינו ואנחנו לא נדע מה נעשה
כי עליך עינינו: וכל יהודה עמדים לפני יהוה
גם טפם נשיהם ובניהם:
ויחזיאל בן זכריהו בן בניה בן יעיאל בן מתניה
הלוי מן בני אסף היתה עליו רוח יהוה בתוך
הקהל: ויאמר הקשיבו כל יהודה וישבי ירושלם
והמלך יהושפט כה אמר יהוה לכם אתם אל
תיראו ואל תחתו מפני ההמון הרב הזה כי לא
לכם המלחמה כי לאלהים: מחר רדו עליהם הנם
עלים במעלה הציץ ומצאתם אתם בסוף הנחל פני
מדבר ירואל: לא לכם להלחם בזאת התיצבו
עמדו וראו את ישועת יהוה עמכם יהודה
וירושלם אל תיראו ואל תחתו מחר צאו לפניהם
ויהוה עמכם: ויקד יהושפט אפים ארצה
וכל יהודה וישבי ירושלם נפלו לפני יהוה
להשתחות ליהוה: ויקמו הלוים מן בני הקהתים
ומן בני הקרחים להלל ליהוה אלהי ישראל בקול
גדול למעלה: וישכימו בבקר ויצאו למדבר
תקוע ובצאתם עמד יהושפט ויאמר שמעוני
יהודה וישבי ירושלם האמינו ביהוה אלהיכם
ותאמנו האמינו בנביאיו והצליחו: ויועץ
אל העם ויעמד משררים ליהוה ומהללים
להדרת קדש בצאת לפני החלוץ ואמרים הודו
ליהוה כי לעולם חסדו: ובעת החלו ברנה
ותהלה נתן יהוה מארבים על בני עמון מואב והר
שעיר הבאים ליהודה וינגפו: ויעמדו בני עמון
ומואב על ישבי הר שעיר להחרים ולהשמיד
וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו
למשחית: ויהודה בא על המצפה למדבר ויפנו
אל ההמון והנם פגרים נפלים ארצה ואין פליטה
: ויבא יהושפט ועמו לבז את שללם וימצאו
בהם לרב ורכוש ופגרים וכלי חמדות וינצלו
להם לאין משא ויהיו ימים שלושה בזזים את
השלל כי רב הוא: וביום הרבעי נקהלו לעמק
ברכה כי שם ברכו את יהוה על כן קראו את שם
המקום ההוא עמק ברכה עד היום: וישבו כל
איש יהודה וירושלם ויהושפט בראשם לשוב
אל ירושלם בשמחה כי שמחם יהוה מאויביהם
: ויבאו ירושלם בנבלים ובכנרות ובחצצרות
אל בית יהוה: ויהי פחד אלהים על כל ממלכות
הארצות בשמעם כי נלחם יהוה עם אויבי
ישראל: ותשקט מלכות יהושפט וינח לו אלהיו
מסביב: וימלך יהושפט
על יהודה בן שלשים וחמש שנה במלכו ועשרים
וחמש שנה מלך בירושלם ושם אמו עזובה בת
שלחי: וילך בדרך אביו אסא ולא סר ממנה
לעשות הישר בעיני יהוה: אך הבמות לא סרו
ועוד העם לא הכינו לבבם לאלהי אבתיהם:
ויתר דברי יהושפט הראשנים והאחרנים
הנם כתובים בדברי יהוא בן חנני אשר העלה
על ספר מלכי ישראל:

מן בני: והקהתים ג׳ וסימ׳ אלקנה וישיהו ועזראל׳ ושלום בן קירא בן אביאסף׳ ויקומו הלוים מן בני הקהתים: הודו לי״י כי לעולם ב׳ חס׳ כי טבו וסימ׳ ועמדם הזמן וידוהון׳ ויועץ אל העם ויעמד משררים: לבז ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ ויבא יהושפט ועמו׳ ושללם לבוז׳ וחברו׳ קרבא חסר: עד היום ט׳ יתיראין בקריאה וסימ׳ הוא אבי מואב עד היום׳ הוא אבי בני עמון עד היום׳ ויצב יעקב מצבה על קבורתה׳ למן היום לכת המלך׳ וישימוה לטוצאות עד היום׳ ותכן כל מלאכת שלמה׳ ובשאת מתנותיכם בהעביר בניכם באש נקהלו לעמק ברכה׳ עד היום ויתנום לחוק על ישראל:

רשי

ויבנו לך בה מקדש לשמך לאמר. שאם תבוא עלינו רעה חרב שפוט או שום דין ודבר ורעב: ונזעק אליך מצרתינו. בבית המקדש: ותשמע ותושיע. כאשר התפלל לפניך שלמה והבטחתו לעשות כך כמו שכתוב ואם ינגף עמך וכל הפרשה עד וסלחת ונתת לאיש ככל דרכיו ועתר לו י״י כדכתיב וירא י״י אל שלמה ויאמר לו שמעתי את תפלתך וכל הפרשה עד ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם ועתה אני מתפלל שתזכור אותה הבטחה שהבטחתו ותשמע ותושיענו מאויבינו הבאים עלינו: ועתה. על כל זאת שהבטחתו להושיענו מאויבינו הבאים עלינו: הנה בני עמון ומואב והר שעיר אשר לא נתתה לישר׳ לבוא בהם. לאלחם ובבואם מארץ מצרים: ועליהם היה לזכור את החסד ולבא בעזרתינו והם לא די להם שאינן זוכרין לנו אותו החסד להיות עמנו בכל צרותינו אלא שגומלין עלינו רעה ובאין עלינו לגרשינו מירושתך אשר הורשתנו אתה במצותך ולפיכך מה יש להם לערער על ירושתינו: כי עליך עינינו. להושיענו: גם טפם׳ כמנהג שהנרודים באים על הארץ בורחים מן הכפרים לערי מבצריהם טפם נשיהם ובניהם: אל תיראו ואל תחתו׳ מוסב על שאמרו אין בנו כח לפני ההמון והנביא אמר להם אע״פ שהם רבים מכם אל תיראו מהם וכי לא לכם המלחמה כי לאלהים. מוסב על ואנחנו לא נדע והשיב הנביא וראו כאשר אמרתם שעל הב״ה עיניכם ובטחונכם להושיעכם כן יעשה כי לא לכם המלחמה כי לאלהים: במעלה הציץ׳ שם מקום: התיצבו. מוסב על לא לכם המלחמה: וראו את ישועת יי׳. מוסב למעלה אלא אתה אלהינו הורשתנו ואמר להם הב״ה הדין עמכם עלי להחזיקה בידכם: מחר צאו. ואלחם בעדכם והם האמינו ונזדרזו וישכימו בבקר: ותאמנו. ותהיו בני אמונה ותצליחו דוגמ׳ לא תאמינו: נתן יי׳ מארבים. נתן מארבים להשמידם ולהחרימם דוגמ׳ באביה בן רחבעם וירבעם היסב את המארב כמו כן הסבם הב״ה זה בזה ושוב חזר מואב ועמר לבני עמון וקמו שניהם על בני שעיר: ויעמדו בני עמון ומואב על יושבי הר שעיר להחרים וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו׳ הסיבן הב״ה זה על זה להשחיתם עד כלותם עד שנפלו הפגרים לארץ לאין פליטה: לאין משא. מרוב: נקהלו לעמק ברכה. לאותו עמק שלאחר כן נקרא עמק ברכה על שם המעשה כמו שמפור׳ בסמוך כדא׳ כי שם ברכו את יי׳ והודו על כל הטובה אשר עשה להם שעזרם מאויביהם: ויבואו ירושלם בנבלים ובכנורות ובחצצרות: הרי ג׳ כלי שיר כנגד ג׳ כל איש יהודה וירושלם ויהושפט: וילך בדרך אביו אסא. מאיזה דבר שלא סר מלעשות הישר מדרך הטוב והישר של אביו לא סר אבל מדרכיו הרעים של אסא סר כמו שכתוב ויוצא אסא כסף וזהב וכל הפרשה אבל יהושפט לא עשה כן אלא בטח כל ימיו בהב״ה: בדברי יהוא בן חנני. שאמר אל המלך יהושפט הלרשע לעזור ולא

ולו ד' רפ' בקריאה וסים' ולו שתי נשים שם האחת חנה · ולו הבין כלי מות חציו · ולו היה בן ושמו שאול · ולו אחים בני יהושפט · ויתחזק ב' וסי' ויקם יהורם על ממלכה אביו ·
ויתחזק ויבן · ואינון מן א"ב מן כבו וו"א מלעיל · וכל התחזק דכו' · ניר ח' בקריאה ז' מל' וחד חס' וסים' למען היות ניר לדוד · נתן יי' אלהיו לו ניר בירושלם · לתת לו ניר ולבניו
כל הימים · לתת לו ניר ולבניו דד"ה · נירו לכם ניר ואל תזרעו · נירו לכם ניר דהושע · רב אוכל ניר ראשים · נר רשעים חטאת · בתרא חסר · הפלשתים ח' בקריאת

ואחרי כן אתחבר יהושפט מלך יהודה עם אחזיה ל' · י'
מלך ישראל הוא הרשיע לעשות : ויחברהו עמו ל' · ל'
לעשות אניות ללכת תרשיש ויעשו אניות
בעציון גבר : ויתנבא אליעזר בן דדוהו ממרשה ל'
על יהושפט לאמר כהתחברך עם אחזיהו פרץ ב' · ל'
יהוה את מעשיך וישברו אניות ולא עצרו ללכת
כא אל תרשיש : וישכב יהושפט עם אבתיו ויקבר
עם אבתיו בעיר דויד וימלך יהורם בנו תחתיו :
ולו אחים בני יהושפט עזריה ויחיאל וזכריהו ד' רפ' בקו'
ועזריהו ומיכאל ושפטיהו כל אלה בני יהושפט ג'
מלך ישראל : ויתן להם אביהם מתנות רבות ל'
לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה
ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור :
ויקם יהורם על ממלכת אביו
ויתחזק ויהרג את כל אחיו בחרב וגם משרי ב' · י"א ס"ף וגם ובתריה
ישראל : בן שלשים ושתים שנה יהורם במלכו תרין מל'ין
ושמנה שנים מלך בירושלם : וילך בדרך מלכי
ישראל כאשר עשו בית אחאב כי בת אחאב היתה ג' בטע' · ל'
לו אשה ויעש הרע בעיני יהוה : ולא אבה יהוה
להשחית את בית דויד למען הברית אשר כרת
לדויד וכאשר אמר לתת לו ניר ולבניו כל הימים ח'
: בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו
עליהם מלך : ויעבר יהורם עם שריו וכל הרכב
עמו ויהי קם לילה ויך את אדום הסובב אליו ואת ג'
שרי הרכב : ויפשע אדום מתחת יד יהודה עד
היום הזה אז תפשע לבנה בעת ההיא מתחת ידו
כי עזב את יהוה אלהי אבתיו : גם הוא עשה במות
בהרי יהודה ויזן את ישבי ירושלם וידח את ג' חטעי' · ל' · ב' ירבעם
יהודה : ויבא אליו מכתב מאליהו ל'

הנביא לאמר כה אמר יהוה אלהי דויד אביך
תחת אשר לא הלכת בדרכי יהושפט אביך
ובדרכי אסא מלך יהודה : ותלך בדרך מלכי
ל' · ט' ישראל ותזנה את יהודה ואת ישבי ירושלם
ל' · ב' מטה לוי כהזנות בית אחאב וגם את אחיך בית אביך
ג' ר"פ בסי' הטובים ממך הרגת : הנה יהוה נגף מגפה גדולה
י"ח בטל בעמך ובבניך ובנשיך ובכל רכושך : ואתה
י"ד בחליים רבים במחלה מעיך עד יצאו מעיך מן
ל' · ג' · ל' החלי ימים על ימים : ויער יהוה על יהורם את
ח' רוח הפלשתים והערבים אשר על יד כושים :
ל' ויעלו ביהודה ויבקעוה וישבו את כל הרכוש
ד' הנמצא לבית המלך וגם בניו ונשיו ולא נשאר
ל' ויתח' לו בן כי אם יהואחז קטן בניו : ואחרי כל זאת
ב' כל ר"פ נגפו יהוה במעיו לחלי לאין מרפא : ויהי לימים
ב' מיתה מימים וכעת צאת הקץ לימים שנים יצאו מעיו
ל' · ה' עם חליו וימת בתחלאים רעים ולא עשו לו עמו
ל' שרפה כשרפת אבתיו : בן שלשים ושתים היה
ל' במלכו ושמונה שנים מלך בירושלם וילך בלא
חמדה ויקברהו בעיר דויד ולא בקברות המלכים :
כב ל"ג מ"ל וימליכו יושבי ירושלם את אחזיהו בנו הקטן
ל' תחתיו כי כל הראשנים הרג הגדוד הבא בערבים
למחנה וימלך אחזיהו בן יהורם מלך יהודה :
בן ארבעים ושתים
שנה אחזיהו במלכו ושנה אחת מלך בירושלם
ושם אמו עתליהו בת עמרי : גם הוא הלך בדרכי
ל' · ל' בית אחאב כי אמו היתה יועצתו להרשיע :
ויעש הרע בעיני יהוה כבית אחאב כי המה היו
לו יועצים אחרי מות אביו למשחית לו :

וסים' ויראו הפלשתים כי מת גבורם · ויכנעו הפלשתים · וירדו כל ישראל · ויראו הפלשתים כי אמרו · ויקומו אנשי ישראל ויהודה · ואת הארץ הנשארת · משאל דחד
דשמואל תנינא דפסוק · ויער יי' על יהורם את רוח הפלשתים · וחד והפלשתים נאספו :

רשי

ולא עצרו · פתרו' לא עצר כח האניות ללכת ויסברו : ניר · פי' עול על ישראל : בימיו פשע אדום וגו' · כידוד הכרית כל זכר באדום ויתן בהם נציבים במקום מלך ופרעו לו מס וכן היו עושין לכל מלכי יהודה נותנין הנציבים הטובים בעיניהם ומימיו של יהורם ואילך פשעו מתחת יד יהודה : הסובב אליו · ויך אותו אדום הסובבים וסומכים לו לעזרו כי היה דרכם כשבוחים במלחמה היו תופסים הלכים הגבורי' ומביאין אותן עמהם שלא יתוספו על שכנגד' להיות לעזרה לאדום בני עמים ויקם לילה פתאום והרגם ורבותינו פירשו הסובב אליו שמוכים לפניו : ויפשע אדום · והלא כבר נאמר למעלה בימיו פשע אדום אלא כך דרך הפסוק לפי שהפסיק בנתיים פסוק אחר רוצה לומ' אז תפשע לבנה לכך סודרן מתחילה ואומ' ויפשע אדום : אז תפשע לבנה · של יהודה היתה והיתה עומדת על גבול אדום דכתיב בספר יהושע ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה אל גבול אדום וכשראו שמרדו אדומיים מרדו אף הם בעת ההיא שיושבים על גבול אדום ועזרו לאדום והוא אז תפשע לבנה : כי עזב את יי' אלהי אבתיו · מגיד מה גרם לו שמרדו בימיו יותר משאר מלכי יהודה שהיו לפניו : ויזן · כל מי שעוזב ומימר יראת הב"ה בעז נופל לומר זנות שעשה דוגמ' אשה נוזה ומכלפת מאחרים ודומה כי זנה תזנה את הארץ וזנו אחרי אלהי נכר וגו' : ויבא אליו מכתב מאליהו · לאחר שעלה לשמים בא לו כתב זה של נבואה זו : ויבקעוה · כמו נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקיענה וכן להבקיע אל מלך אדום : וכעת צאת הקץ · אותו קץ שאמ' לו הנביא : ולא עשו לו עמו שריפה · אעפ שהיה צריך לעשות שריפה לפי שחלה בחלאים רעים

ובשרו מוסרח לא חפץ הב"ה בכבודו שיעשה לו שריפה וגם לא נקבר בקברות המלכים : בלא חמדה · פתרו' כל ימיו היה ברעה ובתחלואים ועליו נתקיים ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו' וגם קבר ימים ושבע רוגז : בן ארבעים ושתים · ובמלכים הוא אומר בן עשרים ושתים הא כיצד לפי זה היה הבן גדול מאביו ב' שנים אלא ב' שנים קודם שנולד יהורם אביו נגזרה גזירה זו על בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן הוא אומר ומהאלהים היתה תבוסת אחזיה וגו' ומיום שנשא אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזירה זו כך שנויה בסדר עולם ובתוספת' דסוטה אך בכל המקרא' לא מצינו שנשא יהושפט בת עמרי אך מצאתי ויתחתן לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת לא' לאסא כשהוא שנאמר במלכים ובשנת לא' לאסא מלך עמרי וכשנשא אסא את בתו ליהושפט בנו שנתעלה עמרי והרג תבני בא וחשוב משנת לא' לאסא עד שמלך אחזיהו ותמצאם מ"ב שנה ועוד כתוב אחר אומר במלכים בשנת י"ב ליורם בן אחאב מלך אחזיהו בן יהורם וכתוב אחר אומר ובשנת י"א ליורם מלך אחזיה על כרחינו יהורם אביו לא מת אלא בשנת י"ב ליורם בן אחאב שהרי כתיב בשנת ה' ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט וח' שנים מלך ומה שאמר שוב בשנת י"א ליורם לפי שמלך בחיי אביו שנה אחת לפי שהיה אביו נגוע בתחלואים קשים כמו שנאמר ואחרי כל זאת נגפו יי' וגו' וימליכו יושבי ירושלם את אחזיהו בנו הקטן שנה אחת בחיי אביו וזהו הכתוב בשנת י"א ליורם ומה שאמר בשנת י"ב ליורם לאחר שמת אביו וכן אז היה י"ב ליורם :

ברמות ו׳ כתיב כן כקריאה וסי׳ ולאשר ברמות נגב · ויעל ויפל ברמות גלעד דסיפרא · גם בעצתם הלך · ועינים רמות תשפיל · עינים רמות לשון שקר · ושוב ושאל ורמות ·
ועי״ן במשלי גבי פסוק עינים רמות לשון שקר בסימן ו׳ : ויבקש את אחזיהו חד מן ח׳ פסוקים בקריאה אית בהון והוא הוא וסימ׳ והוא יצא ועבדיו באו · וישלח ויביאהו והוא
אדמוני עם יפה עינים · ויאמר לה מה תארו דבעלת אוב · ובה[...]לי זקן מאד דמלכים · ויהי כשמוע את · כי מישראל והוא · והוא במלכים יתקלס : ויבקש את אחזיהו · ובשנת

גם בעצתם הלך וילך את יהורם בן אחאב מלך ל׳
ישראל למלחמה על חזאל מלך ארם ברמות ל׳ · ו׳כ׳כ
גלעד ויכו הרמים את יורם : וישב להתרפא
ביזרעאל כי המכים אשר הכהו ברמה בהלחמו
את חזהאל מלך ארם ועזריהו בן יהורם מלך
יהודה ירד לראות את יהורם בן אחאב ביזרעאל
כי חלה הוא : ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו ח׳ · ל׳ · ל׳
לבוא אל יורם ובבאו יצא עם יהורם אל יהוא בן נ׳ · ב׳ נסי׳
נמשי אשר משחו יהוה להכרית את בית אחאב :
ויהי כהשפט יהוא עם בית אחאב וימצא את ל׳
שרי יהודה ובני אחי אחזיהו משרתים לאחזיהו
ויהרגם : ויבקש את אחזיהו וילכדהו והוא ח׳ כסו׳ יהוא הוא
מתחבא בשמרון ויבאהו אל יהוא וימיתהו ז׳ · ז׳
ויקברהו כי אמרו בן יהושפט הוא אשר דרש את
יהוה בכל לבבו ואין לבית אחזיהו לעצר כח
לממלכה :
ועתליהו אם אחזיהו ראתה כי מת בנה
ותקם ותדבר את כל זרע הממלכה לבית יהודה :
ותקח יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיהו ב׳
ותגנב אתו מתוך בני המלך המומתים ותתן אתו ב׳
ואת מניקתו בחדר המטות ותסתירהו יהושבעת נ׳ · ב׳
בת המלך יהורם אשת יהוידע הכהן כי היא היתה
אחות אחזיהו מפני עתליהו ולא המיתתהו : ויהי ל׳
אתם בבית האלהים מתחבא שש שנים ועתליה לו׳ · ז׳ בליש׳
מלכת על הארץ : ובשנה נג
השביעית התחזק יהוידע ויקח את שרי המאות ב׳ בתו׳ קן
לעזריה בן ירחם ולישמעאל בן יהוחנן ב׳ · ד׳ כסי׳

ולעזריהו בן עובד ואת מעשיהו בן עדיהו ואת
ח׳ רנסי׳ אלישפט בן זכרי עמו בברית : ויסבו ביהודה
ויקבצו את הלוים מכל ערי יהודה וראשי האבות
י״ג לישראל ויבאו אל ירושלם : ויכרת כל הקהל
ג׳ ברית בבית האלהים עם המלך ויאמר להם הנה
בן המלך ימלך כאשר דבר יהוה על בני דויד : זה
הדבר אשר תעשו השלישית מכם באי השבת
ב׳ · ג׳ לכהנים וללוים לשערי הספים : והשלישית בבית
ב׳ · ט׳ מכעו׳ פכו׳ בכית׳ המלך והשלישית בשער היסוד וכל העם בחצרות
ב׳ בכלעת בית יהוה : ואל יבוא בית יהוה כי אם הכהנים
ב׳ · ט׳ מכעו׳ פכו׳ בכל והמשרתים ללוים המה יבאו כי קדש המה וכל
העם ישמרו משמרת יהוה : והקיפו הלוים את
ל׳ המלך סביב איש וכליו בידו והבא אל הבית יומת
ז׳ · ל׳ · ז׳ מכעו׳ כסו׳ והיו את המלך בבאו ובצאתו : ויעשו הלוים וכל
יהודה ככל אשר צוה יהוידע הכהן ויקחו איש
ר׳ חל׳ את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת כי לא
ל׳ פטר יהוידע הכהן את המחלקות : ויתן יהוידע
ל׳ הכהן לשרי המאות את החניתים ואת המגנות
ח״ח ואת השלטים אשר למלך דויד אשר בית
ג׳ האלהים : ויעמד את כל העם ואיש שלחו בידו
מכתף הבית הימנית עד כתף הבית השמאלית
ח׳ · י״ב למזבח ולבית על המלך סביב : ויוציאו את בן
ב׳ · כולהון ח׳ל׳ כמ״ה חס׳ המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות וימליכו
אתו וימשחהו יהוידע ובניו ויאמרו יחי המלך :
ותשמע
ל׳ עתליהו את קול העם הרצים והמהללים את
המלך ותבוא אל העם בית יהוה :

השביעי׳ התחזק חד מן ג׳ זוגין בקריא׳ קדמא׳ ש״ן תנינא ז״ן וסי׳ נבס׳ במלכי׳ ב׳ סימן י״א : בבית המלך ג׳ בקרי׳ וסי׳ וישמע עבד מלך הכושי · והשליש׳ בשער היסוד · בי גדול מרדכי
בביה המלך · וחד בבית מלך אשר נשאר בבית מלך : והיו ו׳ בקרי׳ וסי׳ התחזקו והיו לאנשי׳ פלשתי׳ פן · ועתה התחזקנה ידיכם והיו לבני חיל · והקפתם על המלך סביב
דמלכים · והקיפו הלוים את המלך סביב דסיפרא · עזבו ערים ושכנו בסלע · נודו מתוך בבל ומארץ כשדים : על המלך ח׳ בקרי׳ וסימ׳ ויך עם הארץ את כל דמלכים ·
ויבו עם הארץ דסיפרא · ויעמדו הרצים איש וכליו · ויעבד את כל העם · ואת יתר העם והנשארים דמלכים · והקפתם על המלך סביב דמלכים · והרא והנה המלך עמד על
עמודו דס׳ · ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים · ובל טוב אם על המלך טוב דכו׳ בבג״ אל המלך וסי׳ ותאמ׳ בת שבע טוב דריש מלכים · והמלאך אש׳ הלך לקר׳ · וחברו והמלאך :

רשי

ויכו הרמים · כמו הארמים הרבה מקומות חסר אלף כגון לעמשא תומרו ופעמים האלף נוספת בתיבה כגון איתן האזרחי כמו הזרחי ואלף של ואחותי באזניכם : כי המכים אשר הכוהו · פתרו׳ מן המכים וכן במלכים : ועזריהו בן יהורם · זה אחזיהו וכן הוא אומ׳ ואחזיהו מלך יהודה ירד לראות את יורם : תבוסת · פתרו׳ ערבוב כמו מתבוססת בדמיך : ובני אחי אחזיהו · ומה שלא כאמר ואחי אחזיהו לפי שההרגו בימי יהורם אביהם כדכתיב לעיל ויעלו ביהודה ויבקעוה וגו׳ ולא נשאר בן כי אם אחזיהו קטון בניו : ותקם ותדבר · לשון דבר ובמלכים כתיב ותאבד ועל הדור הזה אומר דוד למנצח על השמינית שראה דוד ברוח הקדש שבדור שמיני יהרגו כל זרעו על ידי עתליהו שהרי משלמה עד כאן שמנה דורות ונתפלל שנשתייר זרעו לזכרון ואומר הושיעה יי׳ כי גמר חסיד וגו׳ ובמלכים אומר שעל ידי שם המות הרגתם שהרי כתיב שם ותגנוב אותו מתוך בני המלך הממותים וקריכן המומתים ויש אם למקרא ויש אם למסורת המומתים משמע שכבר מתו למסורת הממותים שמתים והולכים על ידי ייסורים לשון הווה ולא לאלתר וזהו מיתת כיסוף ושם המות שלא מתים לאלתר אלא הולכים ומדוכים בתחלואים ושוב מתים ודוגמ׳ ממותי תחלואים רעב כי גם הם אין מתים לאלתר : בחדר המטות · תרגו׳ באדרון בית ערסתא כלומר במורה בחדר שסיבת הכהנים ורבינו שלמה זצ״ל פי׳ בעליית בית קדש הקדשים כדכתיב במלכים ויהי אתה בבית יי׳ מתחבא וגו׳ ועליו אמר דוד כי יצפנני בסוכה וגו׳ ויקוראהו חדר המטות על שם בין שדי ילין והוא שיסד הקליר אם פץ להמטות כפץ חדר המטות לכפור יחכור חורבן הבית יכפר עליכם : ויכרת כל הקהל ברית בבית האלהים עם המלך · שיהיו לעזרתו : באי השבת · וגם מוצאי השבת כדכתיב בסמוך ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת המשמרות היו מתחדשו׳ בשבת כהונה ולויה אחת יוצאת ואחת נכנסת ולא עכב יהוידע שם משמר היוצא עם משמר הנכנס והלקן לשלשה חלקי׳ : והשלישית בבית המלך · לשמור שלא יקבצו עליו להרוג אותו : והשלישית · היא השניה : בשער היסוד · ובמלכי׳ כתי׳ בשער סור וביומא ירושלמי מפורש ז׳ שמות היו לו לשער היסוד סור על שם שהיו מטהרים שם את המצורעים על בהן ידם ועל שם סורו טמא קראו למו : וכל העם ישמרו · שלא יבואו בית יי׳ : וכליו בידו · כלי מלחמתו בידו : באי השבת עם יוצאי השבת כי לא פטר · אותן מחלקות היוצאים ללכת לביתם אלא עכבם שם עם הבאים דוגמ׳ בלשכות פטורין כלומ׳ פטורין היו מכל מלאכה בעזרה כי אם לשמור הלשכות כי יומם ולילה חובה עליהם במלאכת לשמור העזרות והלשכות לפיכך היו פטורין מכל שאר מלאכת העזרה : ואיש שלחו בידו · כלי זייכו כמו ובעד השלח דיואל : את הנזר · היא העטרה שלקח דוד מרבת בני עמון כדכתיב ויקח דוד עטרת מלכם ותהי על ראש דוד ומשם והלאה היו מלכי יהודה מניחים אותה כזר על ראשם : ואת העדות · זה ספר תורה וכן הוא אומר וקרא בו כל ימי חייו ורבותינו אמרו הכזר זה העדות שכל הראוי למלכו׳ הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינה הולמתו :

עמד

עביה ג' ב' כתי' ה' וא' כתי' א' וסי' ואת מישא ואת צביא · מבאר שבע דמלכים · וחברו דסיפרא · קדמא כתיב א' · מהרו ג' בקריאה וסים' מהרו שכחו מעשיו · מהרו בניך
מהרסיך ומחריביך · ולא מהרו הלוים · וסי' כלשון ארמי אנשון לויא כניהון · ויתנהו ד' ג' חס' וא' מל' וסי' ויתיכו את הכסף דיאשיה דסיפרא · ויתנהו כסוגר בחחים · ויעשו
ארון אחד ויתנהו בשער · התיכו עבדיך את הכסף דמלכים · ומה דנמסר ביחזקאל סימן יט ההוא ויתנהו על ידי עשי המלאכה המפקדים רפ טעות הוא כי בשוא הוא קדבא

וַתֵּרֶא וְהִנֵּה הַמֶּלֶךְ עוֹמֵד עַל־עַמּוּדוֹ בַּמָּבוֹא
וְהַשָּׂרִים וְהַחֲצֹצְרוֹת עַל־הַמֶּלֶךְ וְכָל־עַם הָאָרֶץ
שָׂמֵחַ וְתוֹקֵעַ בַּחֲצֹצְרוֹת וְהַמְשׁוֹרְרִים בִּכְלֵי הַשִּׁיר
וּמוֹדִיעִים לְהַלֵּל וַתִּקְרַע עֲתַלְיָהוּ אֶת־בְּגָדֶיהָ
וַתֹּאמֶר קֶשֶׁר קָשֶׁר׃ וַיּוֹצֵא יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֶת־
שָׂרֵי הַמֵּאוֹת פְּקוּדֵי הַחַיִל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוֹצִיאוּהָ
אֶל־מִבֵּית הַשְּׂדֵרוֹת וְהַבָּא אַחֲרֶיהָ יוּמַת בֶּחָרֶב כִּי
אָמַר הַכֹּהֵן לֹא תְמִיתוּהָ בֵּית יְהוָה׃ וַיָּשִׂימוּ לָהּ
יָדַיִם וַתָּבוֹא אֶל־מְבוֹא שַׁעַר־הַסּוּסִים בֵּית הַמֶּלֶךְ
וַיְמִיתוּהָ שָׁם׃
וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע בְּרִית בֵּינוֹ וּבֵין כָּל־הָעָם וּבֵין הַמֶּלֶךְ
לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה׃ וַיָּבֹאוּ כָל־הָעָם בֵּית־הַבַּעַל
וַיִּתְּצֻהוּ וְאֶת־מִזְבְּחֹתָיו וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבֵּרוּ וְאֵת
מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת׃ וַיָּשֶׂם
יְהוֹיָדָע פְּקֻדֹּת בֵּית יְהוָה בְּיַד הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֲשֶׁר
חָלַק דָּוִיד עַל־בֵּית יְהוָה לְהַעֲלוֹת עֹלוֹת יְהוָה
כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה בְּשִׂמְחָה וּבְשִׁיר עַל יְדֵי דָוִיד׃
וַיַּעֲמֵד הַשּׁוֹעֲרִים עַל־שַׁעֲרֵי בֵּית יְהוָה וְלֹא־יָבֹא טָמֵא
לְכָל־דָּבָר׃ וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הָאַדִּירִים
וְאֶת־הַמּוֹשְׁלִים בָּעָם וְאֵת כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיּוֹרֶד אֶת־
הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבֹאוּ בְּתוֹךְ־שַׁעַר הָעֶלְיוֹן בֵּית
הַמֶּלֶךְ וַיּוֹשִׁיבוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ עַל כִּסֵּא הַמַּמְלָכָה׃
וַיִּשְׂמְחוּ כָל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקָטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ
כד הֵמִיתוּ בֶחָרֶב׃ בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ
וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה
מִבְּאֵר שָׁבַע׃ וַיַּעַשׂ יוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה
כָּל־יְמֵי יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן׃
וַיִּשָּׂא־לוֹ יְהוֹיָדָע נָשִׁים שְׁתָּיִם וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃
וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן הָיָה עִם־לֵב יוֹאָשׁ לְחַדֵּשׁ אֶת־בֵּית
יְהוָה׃ וַיִּקְבֹּץ אֶת־הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וַיֹּאמֶר לָהֶם
צְאוּ לְעָרֵי יְהוּדָה וְקִבְצוּ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל כֶּסֶף לְחַזֵּק
אֶת־בֵּית אֱלֹהֵיכֶם מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְאַתֶּם תְּמַהֲרוּ
לַדָּבָר וְלֹא מִהֲרוּ הַלְוִיִּם׃ וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לִיהוֹיָדָע
הָרֹאשׁ וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ לֹא־דָרַשְׁתָּ עַל־הַלְוִיִּם
לְהָבִיא מִיהוּדָה וּמִירוּשָׁלִַם אֶת־מַשְׂאַת מֹשֶׁה
עֶבֶד־יְהוָה וְהַקָּהָל לְיִשְׂרָאֵל לְאֹהֶל הָעֵדוּת׃
כִּי עֲתַלְיָהוּ הַמִּרְשַׁעַת בָּנֶיהָ פָרְצוּ אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים
וְגַם כָּל־קָדְשֵׁי בֵית־יְהוָה עָשׂוּ לַבְּעָלִים׃ וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲשׂוּ אֲרוֹן אֶחָד וַיִּתְּנֻהוּ בְּשַׁעַר בֵּית־יְהוָה
חוּצָה׃ וַיִּתְּנוּ־קוֹל בִּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלִַם לְהָבִיא
לַיהוָה מַשְׂאַת מֹשֶׁה עֶבֶד־הָאֱלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל
בַּמִּדְבָּר׃ וַיִּשְׂמְחוּ כָל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם וַיָּבִיאוּ
וַיַּשְׁלִיכוּ לָאָרוֹן עַד־לְכַלֵּה׃ וַיְהִי בְּעֵת יָבִיא אֶת־
הָאָרוֹן אֶל־פְּקֻדַּת הַמֶּלֶךְ בְּיַד הַלְוִיִּם וְכִרְאוֹתָם כִּי־
רַב הַכֶּסֶף וּבָא סוֹפֵר הַמֶּלֶךְ וּפְקִיד כֹּהֵן הָרֹאשׁ וִיעָרוּ
אֶת־הָאָרוֹן וְיִשָּׂאֻהוּ וִישִׁיבֻהוּ אֶל־מְקֹמוֹ כֹּה עָשׂוּ
לְיוֹם בְּיוֹם וַיַּאַסְפוּ־כֶסֶף לָרֹב׃ וַיִּתְּנֵהוּ הַמֶּלֶךְ וִיהוֹיָדָע
אֶל־עוֹשֵׂה מְלֶאכֶת עֲבוֹדַת בֵּית־יְהוָה וַיִּהְיוּ שֹׂכְרִים
חֹצְבִים וְחָרָשִׁים לְחַדֵּשׁ בֵּית יְהוָה וְגַם לְחָרָשֵׁי
בַרְזֶל וּנְחֹשֶׁת לְחַזֵּק אֶת־בֵּית יְהוָה׃ וַיַּעֲשׂוּ עֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה וַתַּעַל אֲרוּכָה לַמְּלָאכָה בְּיָדָם וַיַּעֲמִידוּ
אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים עַל־מַתְכֻּנְתּוֹ וַיְאַמְּצֻהוּ׃

רשי

עומד על עמודו · כדאמ' ויעמד המלך על העמוד כי עשה שלמה כיור נחשת וגו' ויעמד עליו ויברך על ברכיו ועוד היום מנהג כשהגוים מוועדים יחד עומד המלך או הדוכוס במקום גבוה כדי שיוכלו לראותו לשמוע את דבריו: קשר קשר · מרד מרד: השדרות · פי' רש"י מקום מבוא המלך מביתו לבית יי' ולא ידעתי מה לשון שדרות ואונקלום תרגם סידריא: והבא אחריה יומת · אל תניחוה לצאת דרך מוצא העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים מתחברים אליה והבא אחריה לעזרה יומת המיתוהו: וישימו לה ידים · מקום לנוס: ברית בינו ובין העם ובין המלך · שיהו כולם המלך והעם אחרי יי': פקודות · ממונים על זה להעלות עולות וכל האמור בפרשה דוגמ' וישמע פשחור וגו' והוא פקיד נגיד בית יי': ולא יבא טמא לכל דבר · אף היו פקידים שלא יניחו ליכנס בעזרה שום טמא משום צורך כל דבר: כל ימי יהוידע · ובמלכים כתיב כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן אבל לאחר שמת אז באו שרי המלך להשתחות לו לעשותו קדם ובמדרש מפורש לפי שנטמן בבית קדש הקדשים ולא הוזק אמרו כדי אתה להיות אלוה: ויולד בנים ובנות · לפי שנאמר למטה שהרג יואש את בני יהוידע הוצרך לומר שהיו לו בנים: כי עתליהו המרשעת בניה פרצו · הוצרך לומר כי מחדש בנאו שלמה בניין חזק כי משבנאו שלמה עד יואש לא היו רק קנ"ה שנ' וכבר הי' נפרץ שאם לא פרצו עתליהו ובניה עדיין היה קיי' שהרי מיואש עד יאשיהו יותר ממאתים שנה ולא הוצרכו לחזקו עד יאשיהו ואעפ"כ לא עשאו יואש חדש כמתחילה ומנגמר הבית עד יואש קנ"ה כיצד שלמה מלך מ' שנה בד' שנה למלכותו התחיל לבנותו וז' שנה עיכב בבנייכו הרי י' שנה ונשאר ל' ורחבעם מלך י"ז הרי מ"ז ואביה ג' הרי נ' ואסא מ"א הרי צ"א ויהושפט כ"ה הרי קי"ו ויהורם ח' הרי קכ"ד ואחזיה א' הרי קכ"ה ומיואש עד יאשיהו כיצד אמציה מלך כ"ט שנים עוזיהו נ"ב יותם י"ו אחז י"ו חזקיה כ"ט · מנשה נ"ה ואמון ב' הרי מאתים חסר אחת ואותן שנים יותר שחיה יואש לאחר חזקת הבית · נמצא שלא הוצרכו לחזק את בדק הבית אם לא עתליהו המרשעת ובניה פרצוהו: וקבצו מכל ישראל · כלומר קבצו אותו כסף שהיו ישראל נותנים מדי שנה בשנה כדכתיב כל העובר על הפקודים ובמלכים כל כסף הקדשים אשר יובא בית יי' כסף עובר וגו' שפלם כספי' היו כסף עובר שקלי' בכל שנה הכא' בכל העובר על הפקודי' עובר על שם העובר וכסף נפשו ערכו על איש שהתנדב ערך נפשו כמו האומר ערכי עלי וכל כסף אשר יעלה על לב איש נדבת לבדק הבית: ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים · מפורש בטוב במלכים שאמר המלך יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו ויתעצלו בדבר להטריח מכריהם וכשראה המלך כן אמר להם ועתה אל תקחו כסף מאת מכריכם כי לבדק תתנוהו וזהו שאמר כאן ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים: משאת משה עבד יי' · כלומר שקלים שצוה עליהם במדבר · משאת על שם כי תשא: כי עתליהו וגו' · לכך אין תימה אם צריך מהרה כל כך חיזוק וגם אל תתמה שלא היה כסף וזהב של הקדשות באוצרו' בית יי' עד שהוצרכו ליתן קול ביהודה ובירושלם להביא משאת כי גם כל קדשי בית יי' עשו לבעלים: ויעשו ארון אחד · ובמלכים כתי' ויקב חור בדלתו ועל ידי אותו חור היו זורקין בארון ההקדשות ולא לפתוח הדלת פן יבא רמאי ויגנוב ממנו: ויתנהו בשער בית יי' חוצה · כדי שיוכלו לבא אליו כל נדיב לב לתת בו את תרומת יי': וכראותם כי רב הכסף · אז בא סופר המלך ופקיד כהן הראש משרתו הממונה תחת כהן הראש והוא סגן כהונה עם סופר המלך ובמלכים כתיב ויעל סופר המלך וכהן הגדול פתרו' ויעל סופר המלך ואף כהן גדול שלא פקידו הוא השופר הכותב מה שכהן גדול מצוה לו כי אין הגון וכבוד לכהן גדול לילך עם עבדי המלך: ויערו את הארון · דוגמ' ותער כדה: וישאוהו · בכל יום ויום כשרואין כי רב הכסף שבו מביאין אותו לפקיד המלך בתוך העזרה ומערין אותו ונושאין אותו ומחזירין אל מקומו בשער יי' חוצה: ותעל ארוכה למלאכה · דוגמ' איתין האבנים דעזרא וגם לעיל יואב יחיה את שער העיר: על מתכנתו · על מכונו: כל

וביתו ד' בקריאה וסימ' ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה · וישב דוד עם אכיש בגת · ואנשים אשר עמו והעלה דוד · ועשקו גבר וביתו · ועם האלהים
וביתו · להשיבם ג' בקריאה וסימ' וישלח בהם נביאים · וימרו וימרדו בך דנחמיה · ודכתריה ותעד בהם להשיבם : רגימת אבן ה' בקריאה וסימ' ויוציאו את
המקלל אל מחוץ · ויקח יהושע את עכן בן זרח · את אדורם אשר על המס דמלכים · וחכרו את הדורם דספרא · וירגמהו אבן במצות המלך : ירושלם ה' מל'

וככלותם הביאו לפני המלך ויהוידע את־שאר
הכסף ויעשהו כלים לבית־יהוה כלי שרת והעלות
וכפות וכלי זהב וכסף ויהיו מעלים עלות בבית־
יהוה תמיד כל ימי יהוידע :
ויזקן יהוידע וישבע ימים וימת בן־מאה
ושלשים שנה במותו : ויקברהו בעיר־דויד
עם־המלכים כי־עשה טובה בישראל ועם
האלהים וביתו : ואחרי
מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז
שמע המלך אליהם : ויעזבו את־בית יהוה אלהי
אבותיהם ויעבדו את־האשרים ואת־העצבים
ויהי־קצף על־יהודה וירושלם באשמתם זאת:
וישלח בהם נביאים להשיבם אל־יהוה ויעידו בם
ולא האזינו : ורוח אלהים
לבשה את־זכריה בן־יהוידע הכהן ויעמד מעל
לעם ויאמר להם כה אמר האלהים למה אתם
עברים את־מצות יהוה ולא תצליחו כי־עזבתם
את־יהוה ויעזב אתכם: ויקשרו עליו וירגמהו
אבן במצות המלך בחצר בית יהוה: ולא־זכר
יואש המלך החסד אשר עשה יהוידע אביו עמו
ויהרג את־בנו וכמותו אמר ירא יהוה וידרש :
ויהי לתקופת השנה עלה
עליו חיל ארם ויבאו אל־יהודה וירושלם
וישחיתו את־כל־שרי העם מעם וכל־שללם
שלחו למלך דרמשק : כי במצער אנשים
באו חיל־ארם ויהוה נתן בידם חיל לרב מאד כי
עזבו את־יהוה אלהי אבותיהם ואת־יואש עשו
שפטים : ובלכתם ממנו כי־עזבו אתו במחליים
רבים התקשרו עליו עבדיו בדמי בני יהוידע
הכהן ויהרגהו על־מטתו וימת ויקברהו בעיר
דויד ולא קברהו בקברות המלכים : ואלה
המתקשרים עליו זבד בן־שמעת העמונית
ויהוזבד בן־שמרית המואבית : ובניו ורב המשא
עליו ויסוד בית האלהים הנם כתובים על־מדרש
ספר המלכים וימלך אמציהו בנו תחתיו :
בן־עשרים וחמש שנה מלך
אמציהו ועשרים ותשע שנה מלך בירושלם ושם
אמו יהועדן מירושלים: ויעש הישר בעיני
יהוה רק לא בלבב שלם : ויהי כאשר חזקה
הממלכה עליו ויהרג את־עבדיו המכים את־
המלך אביו : ואת־בניהם לא המית כי ככתוב
בתורה בספר משה אשר־צוה יהוה לאמר לא־
ימותו אבות על־בנים ובנים לא־ימותו על־אבות
כי איש בחטאו ימותו :
כה ויקבץ אמציהו את־יהודה ויעמידם לבית־
אבות לשרי האלפים ולשרי המאות לכל־יהודה
ובנימן ויפקדם למבן עשרים שנה ומעלה וימצאם
שלש־מאות אלף בחור יוצא צבא אחז רמח וצנה:
וישכר מישראל מאה אלף גבור חיל במאה ככר־
כסף: ואיש האלהים בא אליו לאמר המלך
אל־יבוא עמך צבא ישראל כי אין יהוה עם־
ישראל כל בני אפרים : כי אם־בא אתה עשה
חזק למלחמה יכשילך האלהים לפני אויב כי
יש־כח באלהים לעזור ולהכשיל : ויאמר
אמציהו לאיש האלהים ומה לעשות למאות
הככר אשר נתתי לגדוד ישראל ויאמר איש
האלהים יש ליהוה לתת לך הרבה מזה : ויבדילם
אמציהו להגדוד אשר־בא אליו מאפרים ללכת
למקומם ויחר אפם מאד ביהודה וישובו למקומם
בחרי־אף : ואמציהו
התחזק וינהג את־עמו וילך גיא המלח ויך את־
בני־שעיר עשרת אלפים : ועשרת אלפים
חיים שבו בני יהודה ויביאום לראש הסלע
וישליכום מראש הסלע וכלם נבקעו :

בקרי' ה' וסימ' ירושלם עיים תהיה · ואלה נולדו לו בירושלים · ושם אמו יהועדן דספרא · אחר זה שלח סנחריב · אשר הגלה מירושלים : חיל ד' קמצין בקרי' וסימ' וישכר
מישראל מאה רכב · כל מספר ראשי האבות · ולמשלמיהו בנים אחים · ויקהל דוד את כל שרי · וכל אסף דכו' : בחרי אף י' בקריאה וסימ' ויצא מעם פרעה בחרי אף ·
ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף · בחרי אף רצין וארם ובן רמליהו · ויבדילם אמציהו להגדוד · גדע בחרי אף כל קרן ישראל :

רשי

כלי שרת והעלות · שמושיל בלשון אשכנז הוא שכותשין את הבשמים במכתשת ודוגמ' אם תכתוש אויל במכתש כך אמר לי ר' יצחק בר' שמואל בגרבונא · ויש אומרים והעלות אלו הכשרים שחותכין עליה' בשר ודוגמ' בביצה אין מטלטלין את העלי לקצב עליו בשר : וכפות וכלי זהב וכסף · ובמלכים כתיב אך לא יעשה בית יי' ספות כסף הא כיצד מפורש בכתובות בפר' קמא בעא מיניה רב הונא מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדק הבית וכו' : מעל לעם · גבוה מכל העם כדי להשמיע קולו ובאיכה רבתי דורש סמך על עצמו שהיה שר גבוה מכל העם נביא וכהן וביום הכפורים ונתן המלך ולא נתירא מלומר נבואה ועל זה נאמר אם יהרג במקדש יי' כהן ונביא ובמותו אמר ירא יי' וידרוש כי לא הרגוני אלא שאמרתי שליזותו של מקום ומאחר שנהרגתי עליו מן הדין והגון וכדיי הוא שידרוש דיני וכן היה כי מיד נדרש דמו כי לתקופת השנה וגו' : ויהי לתקופת השנה · לפי שבני יהודה חטאו יותר משאר שבטים כמו שאמר לעיל ויעזבו את בית יי' אלהי אבותיהם : וישחיתו את כל שרי העם · מוכב למעלה ואחר מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך והחטיאו אל' יואש אחריהם על זה נפרע להם גמולם שבאו חיל ארם והשחיתו את כל שרי העם : מעם · מהיות עם : בדמי בני יהוידע · בשביל דמי זכרי' שהיה בן יהוידע כי היה לו לזכור טוב' וחסד שגמל עמו יהויד' ובשבי' אותו עון נתקשרו עליו עבדיו והרגוהו על מטתו מדרו לו מדה כנגד מדה על שהרג זכרי' שקט ושליו ובטוח שאין לו לדאג כי בן יהוידע הוא ולכבודו יכהנו בו כבוד ושפכו דמיו לארץ ועל כן נהרג גם הוא בשלוה והשקט על מטתו : המואבית · מה לי מי היו ומתי יבאו אם מבני ישר' או ממואבים אלא יבאו כפויי טובה שכפו טובתו של אברהם אבינו ללוט אביהם שנלחם עם המלכים כששמע שנשבה לוט והם שכרו את בלעם לקלל בניו ויפרש מיואם שכפה טובתו של יהוידע והרג את זכריה בנו כן מפור' במכילתא : כי אין יי' עם ישר' כל בני אפרים · לפי שירבעם משבט אפרים והוא היה הראשון שהחטיא את ישראל ובכל דור ודור אחריו היה להם למוקש שהיו עובדין לעגלי זהב של ירבעם : כי אם בא אתה · פתרו' אם לא תאמין בדברי הלא תכשה בא אתה ועשה וחזק למלחמה : לעזור ולהכשיל · פתרון יש לו כח וגבורה לעזור לך בלא חיל של אפרים ולהכשיל אותך אם תוליכם עמך : וכולם נבקעו · ויהי אחרי בא וגו' באיכה רבתי
כאמר עליו ורגז ושחק ואין כחת : ויפשטו

ישתחוה ג׳ בקריאה וסימ׳ ויהי דוד בא נגד הראש ׳ ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה׃ ולפניהם ישתחוה׃ ולהם קטר׃ לך ג׳ כתי׳ לך חס׳ ה׳ כלישן הליכה וסימ׳ לך נא אהי אל
מקום אחר אשר תראנו משם ׳ויאמר לנערו לך ונקרבה דיהונתן׃ ויועץ אמציהו מלך יהודה ויעש׳ וה׳ כהו׳ כן לכה מ׳ל ה׳ וסימ׳ ויען יצחק ויאמר אל עשו הן גביר׃ הלא
אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך׃ ויוסף עוד אחימעץ׃ כי יתפוש איש באחיו׳ לפני אפרים ובנים׃ ואת בני ׳דסמ׳כי בקריאה וסימ׳ אלה תולדות יעקב יוסף׳ ואת בני

ובני הגדוד אשר השיב אמציהו מלכת עמו
למלחמה ויפשטו בערי יהודה משמרון ועד־בית
חורון ויכו מהם שלשת אלפים ויבזו בזה רבה׃
ויהי אחרי בוא אמציהו
מהכות את־אדומים ויבא את־אלהי בני שעיר
ויעמידם לו לאלהים ולפניהם ישתחוה ולהם
יקטר׃ ויחר־אף יהוה באמציהו וישלח אליו
נביא ויאמר אליו למה דרשת את־אלהי העם אשר
לא־הצילו את־עמם מידך׃ ויהי בדברו אליו
ויאמר לו הליועץ למלך נתנוך חדל־לך למה יכוך
ויחדל הנביא ויאמר ידעתי כי־יעץ אלהים
להשחיתך כי־עשית זאת ולא שמעת לעצתי׃
ויועץ אמציהו מלך יהודה וישלח אל־
יואש בן־יהואחז בן־יהוא מלך ישראל לאמר לך
נתראה פנים׃ וישלח יואש מלך־ישראל אל־
אמציהו מלך־יהודה לאמר החוח אשר בלבנון
שלח אל־הארז אשר בלבנון לאמר תנה־את־בתך
לבני לאשה ותעבר חית השדה אשר בלבנון
ותרמס את־החוח׃ אמרת הנה הכית את־אדום
ונשאך לבך להכביד עתה שבה בביתך למה
תתגרה ברעה ונפלת אתה ויהודה עמך׃ ולא־
שמע אמציהו כי מהאלהים היא למען תתם ביד
כי דרשו את אלהי אדום׃ ויעל יואש מלך־
ישראל ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך־יהודה
בבית שמש אשר ליהודה׃ וינגף יהודה לפני
ישראל וינסו איש לאהליו׃ ואת אמציהו מלך־
יהודה בן־יואש בן־יהואחז תפש יואש מלך־
ישראל בבית שמש ויביאהו ירושלם ויפרץ
בחומת ירושלם משער אפרים עד־שער הפונה
ארבע מאות אמה׃ וכל־הזהב והכסף ואת כל־
הכלים הנמצאים בבית־האלהים עם־עבד אדום
ואת־אוצרות בית המלך ואת בני התערבות וישב
שמרון׃ ויחי אמציהו בן־
יואש מלך יהודה אחרי מות יואש בן־יהואחז מלך
ישראל חמש עשרה שנה׃ ויתר דברי אמציהו
הראשנים והאחרונים הלא הנם כתובים על־ספר
מלכי יהודה וישראל׃ ומעת אשר־סר אמציהו
מאחרי יהוה ויקשרו עליו קשר בירושלם וינס
לכישה וישלחו אחריו לכישה וימתהו שם׃
כו וישאהו על־הסוסים ויקברו אתו עם־אבתיו
בעיר יהודה׃ ויקחו כל־עם יהודה את־עזיהו
והוא בן־שש עשרה שנה וימליכו אתו תחת אביו
אמציהו׃ הוא בנה את־אילות וישבה ליהודה
אחרי שכב־המלך עם־אבתיו׃
בן־שש עשרה שנה עזיהו במלכו וחמשים
ושתים שנה מלך בירושלם ושם אמו יכליה מן־
ירושלם׃ ויעש הישר בעיני יהוה ככל אשר־
עשה אמציהו אביו׃ ויהי לדרש אלהים בימי
זכריהו המבין בראות האלהים ובימי דרשו את־
יהוה הצליחו האלהים׃ ויצא וילחם בפלשתים
ויפרץ את־חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת
אשדוד ויבנה ערים באשדוד ובפלשתים׃
ויעזרהו האלהים על־פלשתים ועל־הערביים
היושבים בגור־בעל והמעונים׃ ויתנו העמונים
מנחה לעזיהו וילך שמו עד־לבוא מצרים כי החזיק
עד־למעלה׃ ויבן עזיהו מגדלים בירושלם על־
שער הפנה ועל־שער הגיא ועל־המקצוע ויחזקם׃
ויבן מגדלים במדבר ויחצב ברות רבים כי מקנה־
רב היה לו ובשפלה ובמישור אכרים וכרמים
בהרים ובכרמל כי־אהב אדמה היה׃

המכים לא המית׃ עלו אלי ועזרוני׃ ולקח את כל הזהב והכסף דמלכים׳ ואת בני צדקיהו שחטו דמלכים׃ לכן עוד אריב אתכם׃ את אדום ואת מואב ואת בני עמון׃ ונתתי
את רכה וכל הזהב והכסף דסיפ׳׃ ויחי איוב אחרי זאת מאה ושמונים׃ על שער ב׳ דסמ׳ וסי׳ ויבן עזיהו מגדלים קדמא דפסוק׃ על שער בת רבים׃ אפך כמגדל׃ אדמה י״א
בקריאה וסימני׳ ותוסף ללדת את אחיו את הבל׃ מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו׳ משא צמד פרדים אדמה דנעמן׃ כ׳מי דימון מלאו דם׃ הוי רב אה יוצרו חרש׃ שדד
שדה אבלה אדמה׃ אל תרא׃ אדמה גילי ושמחי׃ לכן כה אמר יי׳ אשתך בעיר תזנה׳ ואמר לא נביא אנכי׳ ויבן מגדלים רבים׃ תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה׃

רשי

ויפסטו בערי יהודה מסמרון ועד בית חורון. לאחר שחזרו למקומם כדלעיל ויתר
אסם מאחר ביהודה וישבו למקומם שאם לאכן אלא מיד שנבדלו מאמציה פסטו
בערי יהודה היה לו לומר ויפסטו בערי יהודה מבית חורון עד סומרון׃ כי יעץ אלהים
להסחיתך׃ כלומר אם אין אתה סומע לעצתי לילך בדרך ישרה דע לך אתה המלך
כי יעץ יי׳ להסחיתך הואיל כי עסית זאת ולא שמעת לעצת ומה היא העצה שהסיאך
להתגרות במלך ישראל וליפול לפניו כדכתי׳ ויעץ אמציה מלך יהודה וישלח אל יואש
ונו׳ לך נתראה פנים. להראות גבורתינו על סוסים ברמחים׃ החוח אשר בלבנון.
שהוא שפל רוח׃ אל הארז. שהוא סר גדול מכל האילנות׃ ותעבר ותרמוס. ולא
רצה הארז להרגו כי זילות הוא בעיניו לכרות החוח אלא עברה עליו ורמסתו לבזיון
כי יהיך נשאו לבו לשלות בזיון גדול כזה לארז גבוה אף אתה כחה שאין לך רק
סבי סבטים ועתה עבדי יקומון עליך וירמסוך כשיסמעו הבזיון הזה׃ ונשאך לבך.
לרדוף אחר הכבוד ורוצה אתה להתכבד אף בי ובמלכים הכבד ושב בביתך׃ כי
מהאלהים היא למען יתנם ביד. כלו׳ בידיהם כדלעיל ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך׃
בבית שמש. היתה המלחמה והוצרך לומר שלא תאמר כשתפשו אמציה למה הביאו
לירושלם ולא לשומרון לפי שהיה בית שמש סמוך לירושלם׃ ויפרץ בחומת. שאמר
מעתה לא ימרוד בי כי לא יגבה לבו כל כך למרוד הואיל ונפרצה החומה׃ הנמצאי׳
בבית האלהים עם עובד אדום. כי הוא ובניו נגידים על האוצרות כל ימיהם כדלעיל׃
ואת בני התערובות. שלא הניחו ישראל את אמציהו להיות עוד מלך בירושלם עד
שנתן בני השרים ערבון שלא ימרדו עוד בו וכן ת׳י אותו במלכים בני רברביא. ורבי
יוסף פי׳ תערובות אותן התערובות שהיו לו למלך כתובים בערבות שלא ימרדו אבותי
בו ולא נראה לי כי לא מצינו שגברה יד יהודה כל כך על אחרים שיהו צריכים
ליתן ליהודה בניהם לערבון ומעת אשר סר אמציה מאחרי יי׳ ונפל לפני מלך ישר׳
מיד ויקשרו עליו קשר בירושלם להורגו כי היה לבם רוה אים על בנו ועל אחיו ועל
קרובו שהרגו על ידו לפי שנתגרה במלך ישר׳׃ וינס לכישה. עיר מבצר אשר נלחם
עליה סנחריב וקבע לבבה ויהי שם ט״ו שנים עד שסלחו אחריו לכישה וימיתהו שם
ואותן ט״ו שנה שהיה בלכיש מולכת יכליהו אם עזיהו תחתיו אך קשה ליובפי׳ ר׳
יוסף ז״ל ראיתי גם אותן ט״ו שנים שהיה בלכיש מלך עזיהו בנו תחתיו ולא נכון
לפתרו כן שהרי כתיב בסמוך והוא בן שש עשרה שנה כמצא שלא היה בזמן שברח
אביו אלא בן שנה ועוד שאם כן היה לו לומ׳ ויקחו את עזיהו וימליכו תחת אביו בחייו
אלא משמע שלא מלך בחיי אביו׃ ויעש הישר בעיניו יי׳. ככל הישר שעשה אביו עשה
ולא עשה כרשעתו׃ בימי זכריהו׳ זה עוזיהו וג׳ שמות נקראו לו עזיהו זכריהו
עזריהו ודוגמ׳ יהואחז אחזיהו׃ המבין בראות האלהים. שהבין בראית האלהים
שטובה היא ונתירא מיי׳׃ ויבן עזיהו מגדלים וגו׳. הוצרך לחזק מה שפרצו בחומה
בימי אביו׃ אכרים. אק״ר לו״א׃ וכורמים. דוגמ׳ לכורמים וליוגבים שומרי
בהמות היו לו׃ כי אהב אדמה היה. מפורש בב״ר ב׳ להוטים אחרי אדמה היו ולא
מצא בם תועלת הוא וקין׃

נדחף ב' וסימ' והמן נדחף · וגם הוא נדחף לצאת דעזיהו ׃ וישב בית ישיבה ביתו וסימ' נמסר בירמיה סימן לו"׃ שופטו מ"ל בקריאה וסימ' גבור ואיש מלחמה · והכרתי שופט מקרבה · ויותם בנו על בית המלך דסיפרא · ישבת לכסא שופט צדק · כי אלהים שופט זה ישפיל · מלך שופ באמת דלים · ויש ספרים נמסר במקום, כי אלהים שופט זה ושפ"ל אלהים שופט צדיק וגם הוא ראיתיו ברוב הספרים מ"ל ונמסר עליו מ"ל ואולי הם ז' מ"ל ולאכרועי לא ידענא ׃ ולא עשה ה' וסימ' וכפיבשת בן שאול ירד לקראת

ויהי לעזיהו חיל עשי מלחמה יוצאי צבא
לגדוד במספר פקדתם ביד יעואל הסופר
ומעשיהו השוטר על יד חנניהו משרי המלך׃
כל מספר ראשי האבות לגבורי חיל אלפים ושש
מאות׃ ועל ידם חיל צבא שלש מאות אלף ושבעת
אלפים וחמש מאות עושי מלחמה בכח חיל לעזר
למלך על האויב׃ ויכן להם עזיהו לכל הצבא
מגנים ורמחים וכובעים ושרינות וקשתות
ולאבני קלעים׃ ויעש בירושלם חשבנות
מחשבת חושב להיות על המגדלים ועל הפנות
לירוא בחצים ובאבנים גדלות ויצא שמו עד
למרחוק כי הפליא להעזר עד כי חזק׃ וכחזקתו
גבה לבו עד להשחית וימעל ביהוה אלהיו ויבא
אל היכל יהוה להקטיר על מזבח הקטרת׃ ויבא
אחריו עזריהו הכהן ועמו כהנים ליהוה שמונים
בני חיל׃ ויעמדו על עזיהו המלך ויאמרו לו
לא לך עזיהו להקטיר ליהוה כי לכהנים בני
אהרן המקדשים להקטיר צא מן המקדש כי
מעלת ולא לך לכבוד מיהוה אלהים׃ ויזעף
עזיהו ובידו מקטרת להקטיר ובזעפו עם הכהנים
והצרעת זרחה במצחו לפני הכהנים בבית יהוה
מעל למזבח הקטרת׃ ויפן אליו עזריהו כהן
הראש וכל הכהנים והנה הוא מצרע במצחו
ויבהלוהו משם וגם הוא נדחף לצאת כי נגעו
יהוה׃ ויהי עזיהו המלך מצרע עד יום מותו
וישב בית החפשות מצרע כי נגזר מבית יהוה
ויותם בנו על בית המלך שופט את עם הארץ׃
ויתר דברי עזיהו הראשנים והאחרנים כתב
ישעיהו בן אמוץ הנביא׃ וישכב עזיהו עם
אבתיו ויקברו אתו עם אבתיו בשדה הקבורה
אשר למלכים כי אמרו מצורע הוא וימלך יותם
כז בנו תחתיו׃ בן עשרים
וחמש שנה יותם במלכו ושש עשרה שנה מלך
בירושלם ושם אמו ירושה בת צדוק׃ ויעש
הישר בעיני יהוה ככל אשר עשה עזיהו אביו רק
לא בא אל היכל יהוה ועוד העם משחיתים׃
הוא בנה את שער בית יהוה העליון ובחומת
העפל בנה לרב׃ וערים בנה בהר יהודה
ובחרשים בנה בירניות ומגדלים׃ והוא נלחם
עם מלך בני עמון ויחזק עליהם ויתנו לו בני
עמון בשנה ההיא מאה ככר כסף ועשרת אלפים
כרים חטים ושעורים עשרת אלפים זאת השיבו
לו בני עמון ובשנה השנית והשלשית׃ ויתחזק
יותם כי הכין דרכיו לפני יהוה אלהיו׃ ויתר
דברי יותם וכל מלחמתיו ודרכיו הנם כתובים על
ספר מלכי ישראל ויהודה׃ בן עשרים
וחמש שנה היה במלכו ושש עשרה שנה מלך
בירושלם׃ וישכב יותם עם אבתיו ויקברו
אתו בעיר דויד וימלך אחז בנו תחתיו׃
כח בן עשרים שנה אחז במלכו
ושש עשרה שנה מלך בירושלם ולא עשה
הישר בעיני יהוה כדויד אביו׃ וילך בדרכי
מלכי ישראל וגם מסכות עשה לבעלים׃
והוא הקטיר בגיא בן הנם ויבער את בניו באש
כתעבות הגוים אשר הריש יהוה מפני בני ישראל
ויזבח ויקטר בבמות ועל הגבעות ותחת כל
עץ רענן׃ ויתנהו יהוה אלהיו ביד מלך ארם
ויכו בו וישבו ממנו שביה גדולה ויביאו דרמשק
וגם ביד מלך ישראל נתן ויך בו מכה גדולה׃
ויהרג פקח בן רמליהו
ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד הכל בני
חיל בעזבם את יהוה אלהי אבותם׃
ויהרג זכרי גבור אפרים את
מעשיהו בן המלך ואת עזריקם נגיד הבית ואת
אלקנה משנה המלך׃ וישבו בני ישראל מאחיהם
מאתים אלף נשים בנים ובנות וגם שלל רב בזזו
מהם ויביאו את השלל לשמרון׃

המלך כ"ב בו · בן עשרים שנה אחז במלכו · וחברו דד"ה · וירא אלהים את מעשיהם ׃ אלהי אבתם ד' דסמי' וסימ' נמסר בסדר נצבים ׃ רב ורב לז' קמצין בקריאה וסימ' ולא נשא אתם הארץ לשבת · כי היה רכושם רב משבת דעשו ויעקב · וישלח יי' בעם את הנחשים · ויצאו הם וכל מחניהם · ויאמר יי' אל גדעון · וזאת ליהודה ויאמר שמע יי' קול יהודה · וידברו בני יוסף אל יהושע · ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן צפור · וישמע דוד כי מת נבל · והנה עבדי

רשי

חשבונות מחשבת חושב · דוגמא מעשה חשב כלי מלחמה עשה באומנות כגון דייק ואילים המנגחים בחומה כדכתיב כי בתחבולות תעשה לך מלחמה ׃ וימעל ביי' אלהיו · כאן נופל לומר מעילה כי בשגגה עשה דוגמ' נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה ׃ ויבא אל היכל יי' · שאמר נאה למלך לשרת למלך הכבוד ׃ ובידו מקטרת להקטיר · ורצה להכותבו הכהן המוכנו שלהקטיר קטרת ׃ בית החפשית · ובתלמוד ירושלמי מפורש עשה לו בבית הקברות על שם במתים חפשי ׃ כי נגזר · לו מלבא עוד בין הבריות דוגמ' ואת אשר נגזר עליה ׃ בשדה הקבורה · ולא במערה עם המלכים ׃ ככל אשר עשה עזיה אביו · הטובות שעשה אביו וזהו שאמר ר' שמעון בן יוחי במסכת סוכה אלמלא יהיה אברהם אבינו מקבל עליו כל עונו' הדורו' עד לו אבי הייתי מקבל עליו חטאי הדורות מאברהם עד לי ואם היה יותם בן עוזיהו עמי הייתו מקבלין עלינו מאברהם ועד סוף הדורות שבכל המלכים שלפניו ולאחריו תמיכו בהם חטא חוץ מיותם דוד רק באוריה החתי שלמה שנין הטו לבבו רחבעם עזב את תורת יי' אביה וילך בכל חטאת אביו אסא הוציא כסף וזהב מאוצרות בית יי' ונתן הכביא בית המהפכת יהושפט נתחבר לרשע יהורם הרג אחיו אחזיהו אמו יועצתו להרשיע יואש הרג זכריה ונעשה קדם אמציה השתחוה לפסילי שעיר עזיהו נכנס להיכל להקטיר אחז הלך בדרכי מלך ישראל וגם עשה מסכות לבעלים חזקיה גבה לבו ויהי עליו קצף ועל שלמה לא הודו לו מנשה עשה הרע בעיני יי' יאשיהו לא שמע דברי נכו מפי אלהים צדקיה עשה הרע בעיני יי' ולא נכנע מפני ירמיה אבל יותם לא נמצא בו שום דופי כך אמר לי ר' אלעז' בר משה ׃ ובחומת העופל · דוגמא עופל ובוחן היה בונה מצודות ׃ ובחרשים בנה בירניות ׃ למון בירה גדולה ועור' העם משחית כדכתיב במלכים עוד העם מזבחים ומקטרים ׃ את מעשיהו בן המלך · אחז הרים · זכרי גבור אפרים ׃ ואת עזריקם · ואת ואת דוגמ' ואיה וענה וכן כרדם ורכב וסוס ׃

דוד · ויואב ועבדך בתוך עמך אשר · הוי הורדים מצרים לעזרה · והיה על כל הר גבוה · הוי רב את יוצרו · ותני רב את ריבך · ולא בחיל גדול דיחזקאל · כה אמר יי
תצלת דיחזקאל · ועתה אתם אמרים דד"ה · ויאספו ירושלם עם רב · שלום רב לאהבי תורתך · ונתתי חחים בלחיך · וישבו בני ישראל מאחיהם · וישלח חציו ויפיצם

ושם היה נביא ליהוה עדד שמו ויצא לפני הצבא
הבא לשמרון ויאמר להם הנה בחמת יהוה אלהי
אבותיכם על יהודה נתנם בידכם ותהרגו בם
בזעף עד לשמים הגיע : ועתה בני יהודה
וירושלם אתם אמרים לכבש לעבדים ולשפחות
לכם הלא רק אתם עמכם אשמות ליהוה אלהיכם
: ועתה שמעוני והשיבו השביה אשר שביתם
מאחיכם כי חרון אף יהוה עליכם :
ויקמו אנשים מראשי בני אפרים
עזריהו בן יהוחנן ברכיהו בן משלמות ויחזקיהו
בן שלם ועמשא בן חדלי על הבאים מן הצבא :
ויאמרו להם לא תביאו את השביה הנה כי
לאשמת יהוה עלינו אתם אמרים להסיף על
חטאתנו ועל אשמתנו כי רבה אשמה לנו וחרון
אף על ישראל : ויעזב
החלוץ את השביה ואת הבזה לפני השרים וכל
הקהל : ויקמו האנשים אשר נקבו בשמות
ויחזיקו בשביה וכל מערמיהם הלבישו מן
השלל וילבשום וינעלום ויאכלום וישקום ויסכום
וינהלום בחמרים לכל כושל ויביאום יריחו עיר
התמרים אצל אחיהם וישובו שמרון :
בעת ההיא שלח המלך אחז
על מלכי אשור לעזר לו : ועוד אדומים באו ויכו
ביהודה וישבו שבי : ופלשתים פשטו בערי
השפלה והנגב ליהודה וילכדו את בית שמש
ואת אילון ואת הגדרות ואת שוכו ובנותיה ואת
תמנה ואת בנותיה ואת גמזו ואת בנתיה וישבו
שם : כי הכניע יהוה את יהודה בעבור אחז מלך
ישראל כי הפריע ביהודה ומעול מעל ביהוה :
ויבא עליו תלגת פלנאסר מלך אשור ויצר לו ולא
חזקו : כי חלק אחז את בית יהוה ואת בית המלך
והשרים ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו : ובעת
הצר לו ויוסף למעול ביהוה הוא המלך אחז :
ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו ויאמר כי אלהי
מלכי ארם הם מעזרים אתם להם אזבח ויעזרוני
והם היו לו להכשילו ולכל ישראל : ויאסף אחז
את כלי בית האלהים ויקצץ את כלי בית

האלהים ויסגר את דלתות בית יהוה ויעש לו
מזבחות בכל פנה בירושלם : ובכל עיר ועיר
ליהודה עשה במות לקטר לאלהים אחרים ויכעס
את יהוה אלהי אבתיו : ויתר דבריו וכל דרכיו
הראשנים והאחרונים הנם כתובים על ספר מלכי
יהודה וישראל : וישכב אחז עם אבתיו ויקברהו
בעיר בירושלם כי לא הביאהו לקברי מלכי
ישראל וימלך יחזקיהו בנו תחתיו :
כט יחזקיהו מלך בן עשרים וחמש
שנה ועשרים ותשע שנה מלך בירושלם ושם
אמו אביה בת זכריהו : ויעש הישר בעיני יהוה
ככל אשר עשה דויד אביו : הוא בשנה הראשונה
למלכו בחדש הראשון פתח את דלתות בית יהוה
ויחזקם : ויבא את הכהנים ואת הלוים ויאספם
לרחוב המזרח : ויאמר להם שמעוני הלוים עתה
התקדשו וקדשו את בית יהוה אלהי אבתיכם
והוציאו את הנדה מן הקדש : כי מעלו אבתינו
ועשו הרע בעיני יהוה אלהינו ויעזבהו ויסבו
פניהם ממשכן יהוה ויתנו ערף : גם סגרו דלתות
האולם ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועלה
לא העלו בקדש לאלהי ישראל : ויהי קצף יהוה
על יהודה וירושלם ויתנם לזועה לשמה ולשרקה
כאשר אתם ראים בעיניכם : והנה נפלו אבותינו
בחרב ובנינו ובנותינו ונשינו בשבי על זאת :
עתה עם לבבי לכרות ברית ליהוה אלהי ישראל
וישב ממנו חרון אפו : בני עתה אל תשלו כי בכם
בחר יהוה לעמד לפניו לשרתו ולהיות לו
משרתים ומקטרים : ויקמו
הלוים מחת בן עמשי ויואל בן עזריהו מן בני
הקהתי ומן בני מררי קיש בן עבדי ועזריהו בן
יהללאל ומן הגרשני יואח בן זמה ועדן בן יואח :
ומן בני אליצפן שמרי ויעיאל ומן בני אסף
זכריהו ומתניהו : ומן בני
הימן יחואל ושמעי ומן בני ידותון שמעיה
ועזיאל : ויאספו את אחיהם ויתקדשו ויבאו
כמצות המלך בדברי יהוה לטהר בית יהוה :

דהילים · רב אבל ניר ראשים · ויבאו ויגידו ליהושפט דד"ה · ויקבצו עם רב ויסתמו דסיפרא · בשרתי צדק בקהל רב · טוב מעט ביראת יי · רב אדם יקרא איש חסדו · כי ברוב
חכמה רב כעס · ויתמרמר מלך הנגב · והעמיד המון רב מן הראשון · העם רב והעת גשמים · והשקות בכלי זהב · יש זהב ורב פנינים · באין אלפים אבוס בר · פן יסיתך בספק :
ויאספו ו' פתחין בקריאה וס' סבירא סליקא שלחו ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון כספא וחמרא · וביאורם וילך משה ואהרן ויאספו · ויקם העם כל היום ההוא וכל
הלילה · וישלחו ויאספו את כל סרני פלשתים אליהם · וישלחו ויאספו את כל סרני ויאמרו · ויאספו פלשתים את מחניהם דשמואל קדמאה דפסוק · ויעל משם את עצמות
דשמואל · וישלח המלך ויאספו אליו · ויאספו את אחיהם ויתקדשו · וישבו כל היהודים בכל המקומות · ויהי בעת יביא את הארון :

רשי

ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות. למעלה מי הם אותם אנשים שהם מראשי בני אפרים עזריהו בן יהוחנן וחביריו : וכל מערומיהם. לשון ערום ועריה : ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב. שהוא כנגדם כדכתיב והכנעני יושב על הים : כי הפריע ביהודה. דוגמ' כי פרעה אהרן בפרוע פרעות : ויבא עליו. שסלח אחריו לעזור לו כמו שכתוב במלכים וישלח מלאכים אל תגלת פלנאסר : ויצר לו. מתוך שחלק לו את בית יי' ואת בית המלך וגו' : ולא לעזרה לו. אף על פי שמצינו במלכים ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית לא היה לו לעזרה כל כך לחזקו ולהשיב לו ערים שלקחו ממנו פלשתי' : ויסגר את דלתות בית יי'. כדי שלא יבואו הכהני' לעבור עבודתם באהל מועד כי אם לבא למזבחות שעשה בכל פינה בירושלם וחזקיה פתח דלתות בית יי' לפי שאביו סגר דלתות בית יי' : ויחזקם. לפי שאחז קצץ את כל כלי בית האלהים : והוציאו את הנדה. ע"ז את המת לא נאמר כאן כי אם נדה ומיאוס יותר מן המת המוטל שלם דוגמ' כטומאת הנדה כידם נדה מאוס ומוקרת : ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישר'. אבל לאלהים אחרים עשו במות לכל עיר ועיר לקטר להם : אל תשלו. לשון שגגה : ויבאו

ויאמר חזקיהו להעלות חזקיהו ה̇ בס״פרא וסי׳ אחז בנו חזקיהו בנו׳ ויבאו פנימה אל חזקיהו׳ ויאמר חזקיהו להעלות העולה׳ כי חזקיהו מלך יהודה׳ ועתה אל ישא אתכם חזקיהו׳ וכל קרי׳ דכו׳ והביאו ל׳ וסימ׳ והביאו את אחיכם הקטן׳ פרקו נזמי הזהב׳ באו בית אל ופשעו וגלגל׳ והביאו אל ואדעה מספרם דסיפרא׳

ויבאו הכהנים לפנימה בית־־יהוה לטהר ויוציאו
את כל הטמאה אשר מצאו בהיכל יהוה לחצר
בית יהוה ויקבלו הלוים להוציא לנחל־קדרון
חוצה׃ ויחלו באחד לחדש הראשון לקדש וביום
שמונה לחדש באו לאולם יהוה ויקדשו את־בית־
יהוה לימים שמונה וביום ששה עשר לחדש
הראשון כלו׃ ויבואו פנימה
אל־חזקיהו המלך ויאמרו טהרנו את־כל־בית
יהוה ואת־מזבח העולה ואת־כל־כליו ואת־שלחן
המערכת ואת־כל־כליו׃ ואת כל־הכלים אשר
הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו
והנם לפני מזבח יהוה׃
וישכם יחזקיהו המלך ויאסף את שרי העיר ויעל
בית יהוה׃ ויביאו פרים־שבעה ואילים שבעה
וכבשים שבעה וצפירי עזים שבעה לחטאת על־
הממלכה ועל־המקדש ועל־יהודה ויאמר לבני
אהרן הכהנים להעלות על־מזבח יהוה׃ וישחטו
הבקר ויקבלו הכהנים את־הדם ויזרקו המזבחה
וישחטו האילים ויזרקו הדם המזבחה וישחטו
הכבשים ויזרקו הדם המזבחה׃ ויגישו את־שעירי
החטאת לפני המלך והקהל ויסמכו ידיהם עליהם׃
וישחטום הכהנים ויחטאו את־דמם המזבחה
לכפר על־כל־ישראל כי לכל־ישראל אמר המלך
העולה והחטאת׃ ויעמד את־הלוים בית יהוה
במצלתים בנבלים ובכנרות במצות דויד וגד
חזה־המלך ונתן הנביא כי ביד־יהוה המצוה ביד־
נביאיו׃ ויעמדו הלוים בכלי דויד והכהנים
בחצצרות׃
ויאמר חזקיהו להעלות העלה להמזבח ובעת החל
העולה החל שיר־יהוה והחצצרות ועל־ידי כלי
דויד מלך־ישראל׃ וכל־הקהל משתחוים והשיר
משורר והחצצרות מחצצרים הכל עד לכלות
העלה׃ וככלות להעלות כרעו המלך וכל־
הנמצאים אתו וישתחוו׃ ויאמר יחזקיהו המלך
והשרים ללוים להלל ליהוה בדברי דויד ואסף
החזה ויהללו עד־לשמחה ויקדו וישתחוו׃
ויען יחזקיהו ויאמר
עתה מלאתם ידכם ליהוה גשו והביאו זבחים
ותודות לבית יהוה ויביאו הקהל זבחים ותודות
וכל־נדיב לב עלות׃ ויהי מספר העלה
אשר הביאו הקהל בקר שבעים אילים מאה
כבשים מאתים לעלה ליהוה כל־אלה׃ והקדשים
בקר שש מאות וצאן שלשת אלפים׃ רק הכהנים
היו למעט ולא יכלו להפשיט את־כל־העלות
ויחזקום אחיהם הלוים עד־כלות המלאכה ועד
יתקדשו הכהנים כי הלוים ישרי לבב להתקדש
מהכהנים׃ וגם־עולה לרב בחלבי השלמים
ובנסכים לעלה ותכון עבודת בית־יהוה׃ וישמח
יחזקיהו וכל־העם על ההכין האלהים לעם כי
בפתאום היה הדבר׃ וישלח ל
יחזקיהו על־כל־ישראל ויהודה וגם־אגרות כתב
על־אפרים ומנשה לבוא לבית־יהוה בירושלם
לעשות פסח ליהוה אלהי ישראל׃ ויועץ המלך
ושריו וכל־הקהל בירושלם לעשות הפסח בחדש
השני׃ כי לא יכלו לעשתו בעת ההיא כי הכהנים
לא־התקדשו למדי והעם לא־נאספו לירושלם׃
ויישר הדבר בעיני המלך ובעיני כל־הקהל׃

ויען יחזקיהו ויאמר עתה מלאתם׳ ואשר ישמעו ויעבירו קול׃ לעלה ה̇ בקריאה וסי׳ זאת התורה׳ לעולה למנחה לחטאת׳ כל הבקר לעלה שנים עשר פרים׳ וארבעה שלחנות לעלה׳ וגם עלה לרב בחלבי השלמים׳ ויאמר ארונה אל המלך׃

רשי

ויבאו הכהנים לפנימה׳ כי לא על הלוים ליכנס פנימה׃ לחצר בית יי׳. מקום מעמד הלוים ואות׳ ויקבלו הלוים וגו׳ ויחלו באחד לחדש. ויקדשו את בית יי׳ לימים שמנה. לכך עכבו בטהרה לטהר כל כך לפי שאחז צייר כל הכתלי׳ צלמי מסכית כדכתיב צלמי כשדים חקוקים בששר ועכבו ח׳ ימים עד שהשחיתו דמות הצלמים מן הכתלים וביום יו׳ לחדש כלו הכל הבית והעזרה׃ הכנו והקדשנו. מפור׳ בע״ז בפרק ר׳ ישמעאל כלים ששמשו בבית חניו מהו כו׳ עד איתיבי אשר הזניח אחז הכנו והקדשנו מאי לאו הכנהו דאבטליכהו הקדשנו דאקדשינהו אמר לו ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי הכנו שגנזום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם׃ וצפירי עזים וגו׳. הוראת שעה היתה׃ על מזבח יי׳. ולא על אותן מזבחות שעשה אחז אביו׃ לכפר על כל ישראל. שחטאו בע״ז כן אמר המלך תהי העולה והחטאת עבור כל ישראל בפר׳ שלח לך כתי׳ ועשו כל העדה פר וגו׳ וכתיב והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת וכאן כתיב ויביאו פרים ואילים וצפירי עזים שבעה אלא הוראת שעה היתה׃ כי ביד יי׳ המצוה ביד נביאיו. לשורר הלוים בכלי שיר לא כתוב בתורה שיהא קרבן טעון שירה אלא מצות יי׳ שצוה ביד נביאיו לשורר על הקרבן ורבותינו פירשו במסכת ערכין מניין שהלויים טעונין לשורר בכלי שיר דכתיב עבודת עבודה איזוהי עבודה שצריכה עבודה אחרת עמה הוי אומר זה השיר בכלי שיר ועבודת משא כגון לפרש על השיר כדכתיב וכנניהו שר הלוים במשא כי מבין הוא שהיה מתוכה להרים קול הגון של שיר׃ והכהנים בחצצרו׳. בכתי׳ ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצצרות׃ להלל ליי׳ בדברי דוד׳ זה הודו ליי׳ קראו בשמו ככתו׳ למעלה ביום ההוא אז נתן דוד בראש להודות וגו׳׃ ויביאו הקהל זבחים ותודות. דבר המותר לבעלים לאכילה׃ וכל נדיב לב עולות. קצת מהם מי שהתנדב לבו הביא עולות ולא כולם לפי שאין לבעלים היתר אכילה בהם׃ והקדשים. קלים זבחים ושלמים מה שהבעלים נהנים בהם׃ רק הכהנים היו למעט. כלומר אותן שהקדישו היו עדיין למעט׃ ויחזקום אחיהם הלוים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים. ואת׳ היאך יתקדשו הלוים ולא יתקדשו הכהנים ומפורש לפי כי הלוים ישרי לבב להתקדש מהכהנים ויישרו לבם הלוים להתקדש יותר מהכהנים והיו הכהנים והלוים וכל ישראל השם מתחפשים ומתנכרים ואף מסתתרים כל ימי המלכים הרשעים וכשבא חזקיהו שהיה צדיק לא היו יכולים מיד להתקדש ולטהר שזה בשנה ראשונה היה למלכו והיו באים ומתקדשים על יד כדכתי׳ בעלון צדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם וכתי׳ בקום רשעים יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים כלומ׳ בקום רשע אחז יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים חזקיהו וסיעתו׃ על ההכין האלהים לעם. לעבדו ולעשות רצונו רוצנ׳ דלמטה כל לבבו הכין לדרוש וגו׳ וגם שמחו כי בפתאום היה הדבר עליהם בשנה ראשונה למלכו לשוב אל יי׳ ושבו מיד׃ וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה וגו׳. כי עדיין לא גלו כי זה היה בשנה ראשונה למלכו והם לא גלו כי אם בשש למלכו כדכתיב במלכים וילכדה בקצה שלש שנים בשנת שש לחזקיה והיא שנת תשע להושע מלך ישראל כאשר תמצא כתוב בסוף הספר׃ כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא. בחדש הראשון בניסן׃ כי הכהנים לא התקדשו למדי. לא התקדשו להיות די לישראל בהם להקריב פסחיהם ואין צריך לומר שלא היו יכולים לעשותו בניסן שהרי לא כלו לקדש את הבית עד יו׳ בניסן וכן פתרו׳ כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כלומ׳ אפילו אם לא עכבו טהרת הבית שלא כלו עד יו׳ בניסן לא היינו יכולין לעשותו עתה לפי כי הכהנים לא התקדשו למדי׃ והעם לא נאספו׳ עדיין כולם לירושלם׃
מבאר

וישב טֹו רפין בקריאה וסימ׳ קח את כל ראשי העם והוקע אותם · ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה · ודברו השטרים אל העם לאמר · ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו · ויספו השטרים לדבר אל העם · שלחו את ארון · ויקצפו עליו שרי פלשתים · הלוך ודחצה שבע פעמים בירדן · יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו · עתה אל תקשו ערפכם · מלכו והרצים באגרות · וישב העפר על הארץ כשהיה · יתגרה ובניו יתגרו ואספו · וישב ארצו ברכוש גדול : הלוים והכהנים ד׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ גם ברית

ויעמידו דבר להעביר קול בכל־ישראל מבאר־
שבע ועד־דן לבוא לעשות פסח ליהוה אלהי־
ישראל בירושלם כי לא לרב עשו ככתוב : וילכו
הרצים באגרות מיד המלך ושריו בכל־ישראל
ויהודה וכמצות המלך לאמר בני ישראל שובו
אל־יהוה אלהי אברהם יצחק וישראל וישב אל־
הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור : ואל־
תהיו כאבותיכם וכאחיכם אשר מעלו ביהוה
אלהי אבותיהם ויתנם לשמה כאשר אתם ראים :
עתה אל־תקשו ערפכם כאבותיכם תנו־יד ליהוה
ובאו למקדשו אשר הקדיש לעולם ועבדו את־
יהוה אלהיכם וישב מכם חרון אפו : כי בשובכם
על־יהוה אחיכם ובניכם לרחמים לפני שוביהם
ולשוב לארץ הזאת כי־חנון ורחום יהוה אלהיכם
ולא־יסיר פנים מכם אם־תשובו אליו :
ויהיו הרצים עברים מעיר לעיר
בארץ־אפרים ומנשה ועד־זבלון ויהיו משחיקים
עליהם ומלעגים בם : אך־אנשים מאשר ומנשה
ומזבלון נכנעו ויבאו לירושלם : גם ביהודה
היתה יד האלהים לתת להם לב אחד לעשות
מצות המלך והשרים בדבר יהוה : ויאספו
ירושלם עם־רב לעשות את־חג המצות בחדש
השני קהל לרב מאד : ויקמו ויסירו את־
המזבחות אשר בירושלם ואת כל־המקטרות
הסירו וישליכו לנחל קדרון : וישחטו הפסח
בארבעה עשר לחדש השני והכהנים והלוים
נכלמו ויתקדשו ויביאו עלות בית יהוה : ויעמדו
על־עמדם כמשפטם כתורת משה איש־האלהים
הכהנים זרקים את־הדם מיד הלוים : כי־רבת
בקהל אשר לא־התקדשו והלוים על־שחיטת
הפסחים לכל לא טהור להקדיש ליהוה : כי
מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבלון
לא הטהרו כי־אכלו את־הפסח בלא ככתוב כי
התפלל יחזקיהו עליהם לאמר יהוה הטוב יכפר
בעד : כל־לבבו הכין לדרוש האלהים יהוה אלהי
אבותיו ולא כטהרת הקדש :
וישמע יהוה אל־יחזקיהו וירפא את־העם : ויעשו
בני־ישראל הנמצאים בירושלם את־חג המצות
שבעת ימים בשמחה גדולה ומהללים ליהוה
יום ביום הלוים והכהנים בכלי־עז ליהוה :
וידבר יחזקיהו על־לב כל־הלוים המשכילים
שכל־טוב ליהוה ויאכלו את־המועד שבעת הימים
מזבחים זבחי שלמים ומתודים ליהוה אלהי
אבותיהם : ויועצו כל־הקהל לעשות שבעת ימים
אחרים ויעשו שבעת ימים שמחה : כי חזקיהו
מלך־יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפים
צאן והשרים הרימו לקהל פרים אלף וצאן עשרת
אלפים ויתקדשו כהנים לרב : וישמחו כל־קהל
יהודה והכהנים והלוים וכל־הקהל הבאים
מישראל והגרים הבאים מארץ ישראל והיושבים
ביהודה : ותהי שמחה־גדולה בירושלם כי מימי
שלמה בן־דויד מלך ישראל לא כזאת בירושלם :

תיפר׳ · וגם בירושלם העמיד · ויעמדו הלוים בכלי דוד · ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג המצות דחזקיה דדה׳ : שבעת הימים ח׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ מצות יאכל את שבעת הימים · והיה אור הלבנה כאור החמה · ותכך עליו שבעת הימים · ושבעת ימי החג יעשה עלה ליי׳ · בשביעי בחמשה עשר יום לחדש · וידבר יחזקיהו על לב כל הלוים · ית׳ לשבעת הימים ומי המבול · ואחזהם בחצריהם · תרין מגהון לשבעת ואינון תרין בתראי :

רשי

מבאר סבע ועד דן · זהו תחום עפרת השבטים : כי לא לרוב · פתרו כי לרובי סנים עברו סלא עשוהו כהלכתו : וימוב אל הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור · אף על פי סלא הגלו עדיין קורא להם פליטה כי היה נחשב בעיניהם כאשר גלו כבר ועוד כי מלכי אשור תפסו הכל בימי אחז ומה שהיה בעיניהם כאילו גלו לפי כי שש שנים היו ישראל למלך אשור עבדים נושאי מנחה והיה מושל בהם ומוליכן בגולה ועושה בהם כרצונו וזה היה בתוך אותן שש שנים וכבר גלו כמה פעמים בימי מלכי ישראל ואחז והם יודעים מיד כשימרדו ישראל במלך אשור יוליכם בגולה ולהם קורא פליטת אשור לפי סלא משל בהם ולא בכל ארץ יהודה : ואל תהיו כאבותיכם וכאחיכם · פתרו ואת״ עדיין בוטחים אנו שיעלה מעליכו מלך אשור אל תהיו כאבותיכם כל דור ודור שהיו לפניכם מה אירע להם כשעזבו את יי׳ וימעלו בו ויתנם לשמה כאשר אתם רואים · ועתה אל תקשו ערפכם · אחיכם ובניכם יהיו לרחמים לפני שוביהם ולשוב לארץ הזאת · אפי׳ אותן קצת שגלו כבר שהיו נלחמים עם ישראל ויכלו להם ומוליכין את בניהם ואת בנותיהם בשביה ואם תשובו אליו יתנם לרחמים לפני שוביהם לשובם לארץ הזאת כי חנון ורחום יי׳ אלהיכם : המקטרות · מקום שהיו בו כהנים ולוים : והכהנים והלוים נכלמו · שעכבו להתקדש ולפיכך עכבו כל כך מלבוא עד עתה כי לא יוכלו להאמין בדבר הזה קודם לכן לפי שהזניחן אחז מכהן כך היו אומרי׳ אפשר אתמול עבד אחז ע״ז ובנו יחזקיהו לא לאלתר בשנה ראשונה מיד בחדש הראשון ויאמר לכהנים וללוים לעבוד לאל אחר לבדו ויצטרך לנו ולכך נתעצלו ונתרשלו מלבוא וגם שאר יהודה שלפניהם הזניח אחז וכשחקרו והבינו בדבר שהכל היה לשם שמים באו ויתקדשו כולם : הכהנים זורקים · כי מקבלה ואילך מצות כהונה · ואל תתמה למה לא שחטו בעלים עצמם לפי שכתוב בסמוך כי רבת בקהל אשר לא התקדשו והלוים היו על שחיטת פסחיהם לכל לא טהור שהיה לוי במקומו להקדיש ליי׳ : כי אכלו את הפסח בלא ככתו׳ · שלא כהלכה שאכלוהו בטומאה : כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמר וגו׳ · כל לבבו הכין · כך מפורש בבריתא דרבי אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי המתחלת בכל מקום שאתה מוצא דברי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי באגדה עשה אזנך כאפרכסת שנאמר להקשיב אזנך לתבונה משלשים ושתים מדות האגדה נדרשת זה אחד מהם נחלק הסדר כגון זה יי׳ הטוב יכפר בעד כל לבבו הכין לדרוש האלהים לעשות פסחו להקריב קרבנו אע״פ שלא עשו בטהרת הקדש כי לא הטהרו ויהודה כולם נטהרו לפי שהיו קרובים לירושלם והיו יכולים לטהר ולהתקדש ולשוב לירושלם אבל רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולן אין להם כל כך פשע בדבר לפי שהיה להם הדבר רחוק על ידי אגרות לא היה להם להמתין ולאחר מלבוא עד שיתקדשו לפיכך באו ולא נטהרו ולפי שלא היתה פשיעתם לפיכך יכפר בעדם וכן ימשוס מדבר ציה וגו׳ הוא נחלק הסידור : והכהנים בכלי עוז · בחצצרות : המשכילים שכל טוב ליי׳ · לענין שירה נופל לומר לשון שכל כמו שנאמר ויפל הגורל מזרחה לשלמיהו וזכריהו בנו יועץ בשכל וגו׳ ודבר חזקיהו על לבם תנחומים ודברים טובים לחזקם ולעזור להם כדי שיחזקו אף הם בשיר שכל טוב ליי׳ : ומתודים ליי׳ · על זבח תודה ומודים ליי׳ על הנס שעשה להם שזבח תודה על נס הוא בא : שבעת ימים אחרים · כמו שמפורש ויעשו שבעת ימים שמחה : הרים לקהל · מאשר ומבקרו לקהל אלף פרים וגו׳ והיו אוכלים באחד מלך ושרים והעם שמחים : כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל לא היתה כזאת בירושלם · שמא עם רב יותר היו באין לרגל לירושלם אחרי שלמה אבל שמחה גדולה לא היתה בירושלם כזאת מימות שלמה כי ביותר שמחה על מה שאם היו כל רגל ורגל מקובצים בירושלם לפי שלא היה להם חג וגם אין להם שמחה אבל עתה שכל ימי אחז ומלכי יהודה הרשעים לא עלו לרגל לירושלם ועתה הורשו לעלות לירושלם שמחו שמחה גדולה ולפי שהיה כמה שנים שלא עלו לירושלם עד עתה הוקטן בעיניהם ז׳ ימי׳ דחג המצות והוסיפו עוד ז׳ ימי׳ כדי לשמוח בהם ושמחו שמחה גדולה : ויברכו

ולמעדים ג' חס' בליש' בקריאה וסימ' צום הרביעי יהיה לבית יהודה לששון · וכל העלות עולות · ומנת המלך מן רכושו : בחודש ז' ר"פ וסימ' נטסר בכדר וישמע יתרו : ואת
עמו ז' בקריאה וסימ' ויאסר את רכבו ואת עמו · ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו · אז עלה יהורם · ויאמר אל יהושע אל תירא ואל תחת · ואת מלך בעכה ואת עמו דוד"ה ·
ויראו את הערמות ויברכו · ויבאו יחזקיהו · ויאמר ללוים המבנים : ובנימין ג' ב' מל' וא' חס' וסימ' לאביה זכרי · והכהנים אליקים מעשיה · ועל ידו עדן ובנימין וישוע ·

ויקמו הכהנים הלוים ויברכו את־
העם וישמע בקולם ותבוא תפלתם למעון קדשו
לא לשמים : ובכלות כל־זאת יצאו כל־
ישראל הנמצאים לערי יהודה וישברו המצבות
ויגדעו האשרים וינתצו את־הבמות ואת־המזבחות
מכל־יהודה ובנימן ובאפרים ומנשה עד־לכלה
וישובו כל־בני ישראל איש לאחזתו לעריהם :
ויעמד יחזקיהו את־מחלקות הכהנים
והלוים על־מחלקותם איש כפי עבדתו לכהנים
וללוים לעלה ולשלמים לשרת ולהדות ולהלל
בשערי מחנות יהוה : ומנת המלך
מן־רכושו לעלות לעלות הבקר והערב והעלות
לשבתות ולחדשים ולמעדים ככתוב בתורת
יהוה : ויאמר לעם ליושבי ירושלם לתת מנת
הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת יהוה : וכפרץ
הדבר הרבו בני־ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר
ודבש וכל תבואת שדה ומעשר הכל לרב הביאו
: ובני ישראל ויהודה היושבים בערי יהודה גם־
הם מעשר בקר וצאן ומעשר קדשים המקדשים
ליהוה אלהיהם הביאו ויתנו ערמות ערמות :
בחדש השלשי החלו הערמות ליסוד
ובחדש השביעי כלו : ויבאו יחזקיהו
והשרים ויראו את־הערמות ויברכו את־יהוה ואת
עמו ישראל : וידרש יחזקיהו על־
הכהנים והלוים על־הערמות : ויאמר אליו עזריהו
הכהן הראש לבית צדוק ויאמר מהחל התרומה
לביא בית־יהוה אכול ושבוע והותר עד־לרוב כי
יהוה ברך את־עמו והנותר את־ההמון הזה :
ויאמר יחזקיהו להכין לשכות
בבית יהוה ויכינו : ויביאו את־התרומה והמעשר
והקדשים באמונה ועליהם נגיד כונניהו הלוי
ושמעי אחיהו משנה : ויחיאל ועזזיהו ונחת
ועשהאל וירימות ויוזבד ואליאל ויסמכיהו ומחת
ובניהו פקידים מיד כונניהו ושמעי אחיו במפקד
יחזקיהו המלך ועזריהו נגיד בית־האלהים : וקורא
בן־ימנה הלוי השוער למזרחה על נדבות האלהים
לתת תרומת יהוה וקדשי הקדשים : ועל־ידו עדן
ומנימן וישוע ושמעיהו אמריהו ושכניהו בערי
הכהנים באמונה לתת לאחיהם במחלקות כגדול
כקטן : מלבד התיחשם לזכרים מבן שלוש שנים
ולמעלה לכל־הבא לבית־יהוה לדבר־יום ביומו
לעבודתם במשמרותם כמחלקותיהם : ואת
התיחש הכהנים לבית אבתיהם והלוים מבן
עשרים שנה ולמעלה במשמרותיהם ב
במחלקותיהם : ולהתיחש בכל־טפם נשיהם
ובניהם ובנותיהם לכל־קהל כי באמונתם יתקדשו
־קדש : ולבני אהרן הכהנים בשדי מגרש עריהם
בכל־עיר ועיר אנשים אשר נקבו בשמות לתת
מנות לכל־זכר בכהנים ולכל־התיחש בלוים :
ויעש כזאת יחזקיהו בכל־יהודה ויעש הטוב
והישר והאמת לפני יהוה אלהיו : ובכל־מעשה
אשר־החל בעבודת בית־האלהים ובתורה
ובמצוה לדרש לאלהיו בכל־לבבו עשה ד
והצליח :
לב אחרי הדברים והאמת האלה בא
סנחריב מלך־אשור ויבא ביהודה ויחן על־הערים
הבצרות ויאמר לבקעם אליו : וירא יחזקיהו כי־
בא סנחריב ופניו למלחמה על־ירושלם :

בתרא חס' יוד בתרא : ובניהם ובנותיהם ג' דסמי' וסימ' ויבאו דוד ואנשיו · והעם אשר נבאים · ולהתיחש בכל טפם : והאמת ג' בקריאה וסימ' ויעש כזאת יחזקיהו · והשלום אהבו ·
אחרי הדברים והאמת האלה : מעשה י' פתחין בקריאה וסימ' ויקח משה ואלעזר הכהן · והיה התה בשם בק יהה דישעיה · ולא יהיה למצרים מעשה דישעיה · הפככם אם כחמר
היוצר דישעיה · להסיר אדם מעשה · את כל זה ראיתי ונתון · כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך · כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט · ובכל מעשה אשר החל ·
ויקברהו בקברתיו דאסא דספרא :

רשי

ויברכו את העם · את תרצה לומר בירכם בזה שבקש לטוב מארץ טוביהם וישמע יי' בקולם ויטיבם או דבר אחר וישמע בקולם וכן פירש למעלה וישמע יי' אל יחזקיהו וירפא את העם : איש כפי עבודתו · הכהנים לשרת והלוים להיות משוררים ושוערים וכל איש ואיש על עבודתו הכשונה : ומנת המלך מן רכושו לעלות וגו' · אשר כתן לעשות אותם : ויאמר לעם ליושבי ירושלם וגו' למען יחזקו בתורת יי' יותר ברצון ועוד בעור שיהא להם פרנסתם מזומנת יוכלו לעשות ולעסוק בתורת יי' לפי שלא נתנה התורה אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומ' : וכפרוץ הדבר · מפי המלך לתת מנת לכהנים והלוים : הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש · דבש תמרים : וכל תבואת שדה · וכל אלו לא מתבואת שדה הם אלא כך מפורש במסכת נדרים בפרק הנודר מן הירק הנודר מן הירק מותר בדלועי' מתיב רב יוסף וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל וגו' אי אמרת דגן כל מילי דמי דגן משמע מאי וכפרץ וגו' אמר אביי לאתויי פירות האילן וירק עד אמר רבא תבואה לחוד ותבואת שדה לחוד : ומעשר קדשים המקדשים ליי' · המעשר מן המעשר שהלוים נותנים לכהנים : ויתנו ערמות ערמות · הוספין כלשון אשכנז דוגמ' ערימת חטים : החלו הערמות ליסוד · כל תחילת דבר נקרא יסוד כמו יסוד הבית שהוא ראש לבנין ודומה לו בעזרא הוא יסוד המעלה וגו' : ויברכו את יי' · שנתן בלב ישראל להפרים תרומותיהם ומעשרותיהם : וידרש יחזקיהו · לפי שראה חזקיהו הערימות גדולות אמר בלבו שמא לא לקחו הכהנים והלוים מהם ולא נגעו בהם שאם נגעו בהם איך נתרבו כל כך ותמה ודרש מהם על דבר הערימות על מה זה : ויאמר אליו אליו עזריהו · הוא היה בימי עוזיהו : מהחל התרומה לבוא · אכלנו אכול ולא אכילת עראי אלא אכול ושבוע והותר · ומה שאתה מתמה על שאכלנו ד' חדשים ועדיין ערמותיהם כל כך גדולות זה הדבר כי ברך יי' את עמו ונתן להם תבואות הרבה לפיכך הרבו התרומות והמעשרות שלנו : והנותר · מן אכילתנו זה : את ההמון הזה · אשר אתה רואה ערמות ערמות : להכין לשכות בבית יי' · לשום בהם התרומות : ואת התיחש הכהנים לבית אבתיהם והלוים · עם ייחוס טפם נשיהם בניהם ובנותיהם לכל אותם קהל היו מספיקין מזונותיהם מהתרומות ומעשרות הקדש והתרומות והמעשרות כל אלו שאמרנו לאותן העומדים לשרת בעזרה וגם לבני אהרן הכהנים שלא הגיעה משמרותם לשרת והם בשדה מגרש עריהם בכל עיר ועיר : אנשים אשר נקבו בשמות · למעלה כנניהו ואחיו היו ממונים עליהם לקבל המנות התרומות והמעשרות מאת ישר' לתת המנות לכל זכר בכהנים ולוים : לכל זכר בכהנים · וגם לכל נשיהם בניהם ובנותיהם ומה שאמר כאן לכל זכר משום רבותא שאפילו לזכרים קטנים היו מספיקין כדלעיל לזכרים מבן שלש ומעלה וכל שכן שהיו מספיקין לנשיהם ולבניהם ולבנותיהם : אחרי הדברים והאמת האלה וגו' ויאמר לבקעם · כמו לבוקעם · כמו על מכרם בכסף כמו מוכרם ומתיך ליה על בקעם הרות הגלעד ופתרו' ודוגמ' ונבקיענה ונבקע עבי העולה : ויחזק

במצור ל׳ וכל במצור ובמצוק דכו׳ וחוא חד מן שטה מן כ״ג דכל׳ חד וחד ל׳ דכו׳ וכל מלה אחרי מן ל״ט דכו׳ וס׳ אכנם ויאבר י״ אל אברוס לכה זה וכל האבנס דכו׳ · במצור כה אמר סנחריב דדברי הימים וכל ובמצוק דכו׳ · במצלות ישב ירחמנו יכבוש עונותינו וכל במצולות דכו׳ · במלחבה ועמד על כנו מעביר וכל ובמלחמה דכו׳ · דברו ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם וכל בדברו דכו׳ · הלל כי הלל רשע על תאות נפשו וכל טום אנט דכו׳ · הקריב ויאברו האנשים ההכה אליו · וכל להקריב דכו׳ ·

ויועץ עם שריו וגבריו לסתום את מימי העינות
אשר מחוץ לעיר ויעזרוהו : ויקבצו עם רב
ויסתמו את כל המעינות ואת הנחל השוטף
בתוך הארץ לאמר למה יבואו מלכי אשור ומצאו
מים רבים : ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה
ויעל על המגדלות ולחוצה החומה אחרת
ויחזק את המלוא עיר דויד ויעש שלח לרב ו
ומגנים : ויתן שרי מלחמות על העם ויקבצם
אליו אל רחוב שער העיר וידבר על לבבם לאמר
: חזקו ואמצו אל תיראו ואל תחתו מפני מלך
אשור ומלפני כל ההמון אשר עמו כי עמנו רב
מעמו : עמו זרוע בשר ועמנו יהוה אלהינו
לעזרנו ולהלחם מלחמתנו ויסמכו העם על
דברי יחזקיהו מלך יהודה :
אחר זה שלח סנחריב מלך אשור עבדיו
ירושלימה והוא על לכיש וכל ממשלתו עמו על
יחזקיהו מלך יהודה ועל כל יהודה אשר ב
בירושלם לאמר : כה אמר סנחריב מלך אשור
על מה אתם בטחים וישבים במצור בירושלם :
הלא יחזקיהו מסית אתכם לתת אתכם למות ברעב
ובצמא לאמר יהוה אלהינו יצילנו מכף מלך
אשור : הלא הוא יחזקיהו הסיר את במתיו ואת
מזבחתיו ויאמר ליהודה ולירושלם לאמר לפני
מזבח אחד תשתחוו ועליו תקטירו : הלא תדעו
מה עשיתי אני ואבותי לכל עמי הארצות היכול
יכלו אלהי גויי הארצות להציל את ארצם מידי :
מי בכל אלהי הגוים האלה אשר החרימו אבותי
אשר יכול להציל את עמו מידי כי יוכל אלהיכם
להציל אתכם מידי : ועתה אל ישיא אתכם
חזקיהו ואל יסית אתכם כזאת ואל תאמינו לו כי
לא יוכל כל אלוה כל גוי וממלכה להציל עמו
מידי ומיד אבותי אף כי אלהיכם לא יצילו אתכם
מידי : ועוד דברו עבדיו על יהוה האלהים ועל
יחזקיהו עבדו : וספרים כתב לחרף ליהוה אלהי
ישראל ולאמר עליו לאמר כאלהי גויי הארצות
אשר לא הצילו עמם מידי כן לא יציל אלהי
יחזקיהו עמו מידי : ויקראו בקול גדול יהודית
על עם ירושלם אשר על החומה ליראם ולבהלם
למען ילכדו את העיר : וידברו אל אלהי ירושלם
כעל אלהי עמי הארץ מעשה ידי האדם :
ויתפלל יחזקיהו המלך וישעיהו
בן אמוץ הנביא על זאת ויזעקו השמים :
וישלח יהוה מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד
ושר במחנה מלך אשור וישב בבשת פנים לארצו
ויבא בית אלהיו ומיציאו מעיו שם הפילהו בחרב
: ויושע יהוה את יחזקיהו ואת יושבי ירושלם
מיד סנחריב מלך אשור ומיד כל וינהלם מסביב
: ורבים מביאים מנחה ליהוה לירושלם ומגדנות
ליחזקיהו מלך יהודה וינשא לעיני כל הגוים
מאחרי כן :
בימים ההם חלה יחזקיהו
עד למות ויתפלל אל יהוה ויאמר לו ומופת
נתן לו : ולא כגמול עליו השיב יחזקיהו כי גבה
לבו ויהי עליו קצף ועל יהודה וירושלם : ויכנע
יחזקיהו בגבה לבו הוא ויושבי ירושלם ולא בא
עליהם קצף יהוה בימי יחזקיהו : ויהי ליחזקיהו
עשר וכבוד הרבה מאד ואוצרות עשה לו לכסף
ולזהב ולאבן יקרה ולבשמים ולמגנים ו
ולכל כלי חמדה : ומסכנות לתבואת
דגן ותירוש ויצהר וארות לכל בהמה ובהמה
ועדרים לאורות : וערים עשה לו ומקנה צאן
ובקר לרב כי נתן לו אלהים רכוש רב מאד :

הוסיף ולא הוסיף עוד מלך מצרים · וכל להוסיף דכו׳ · ורע שכור זרוע רשע ורע רשעו וכל טוב ורע דכו׳ · ויגל השארית מן החרב וכל ויגל את דכו׳ · וחיל ככד וישלח שמה סוסים וכל וכחיל ככבד דכו׳ · זכר קמץ כי דורש תמים אתם זכר וכל לשון זכר דכו׳ · חבלי ויפלו חבלי מנשה וכל בחבלי דכו׳ · יגה גם אור רשעים ידעך וכל יגיה דכו׳ · למס מן שניהם אשר נותרו דדה וכל למס עבד דכו׳ · מלכי גם צפור מצאה בית ודרור קן לה וכל למלכי דכו׳ · מצוא על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא וכל ממצוא דכו׳ · ענות ומערת וכית ענות וכל לשון ענייה דכו׳ · עמיה ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם וכל מעמיה דכו׳ · עוזה צוך אלהים עוך עוזה וכל שום כרנש דכו׳ · רצפה דגש ויעף אלי אחד מן השרפים וכל שום אתתא דכו׳ :

רשי

ויחזק את המלוא · דומה׳ ויבן את המלוא : ויעש שלח לרוב · כלי זיין דומה׳ איש שלחו. המים : על מה אתם בוטחים · לפי שכתוב במלכים ביי׳ אלהי ישראל בטח וגם כתוב לפס וימרד במלך אשור לכן אמר על מה אתם בוטחים שמרדתם בי : ויושבים במצור בירושלם · כדכתיב למות ברעב ובצמא : הלא הוא יחזקיהו · הבוטח באלהיו הלא הוא פשע ואפילו אם היה יכולת לעזור לו לא היה עוזרו כי חטא לו שהסיר את במותיו ואת מזבחותיו ויאמר ליהודה ולירושלם לפני מזבח אחד תשתחוו ולא מוטב שתשתחוה יהודה לפני מזבח אחד וירושלם לפני אחד או שנים ויותר ומה מועיל אחד לעם רב כזה שהיו סבורים שבל אותן במות שהסיר כדלעיל ויגרע את האשרים וגו׳ שהיו בנויים לשם אלהי ישראל : החרימו אבותי · פול מלך אשור ותגלת פלאסר : וספרים כתב לחרף ליי׳ אלהי · ובמלכים ובישעיה כתיב ויקח חזקיה את הספרים מיד המלאכי׳ ויקראם ויעל בית יי׳ ויפרשהו חזקיה לפני יי׳ : בקול גדול יהודית · ליראם ולבהלם · כאן סתם הענין ובמלכים מפרש היטב מה אמר להם וגם בישעיה וידברו אל אלהי ירושלם מי שכתב ספר זה הוא קיצל על כבל זה סנחריב שחירף אלהים חיים : כעל אלהי עמי הארץ · שהם מעשה ידי אדם ודמו את אלהי ישראל יוצר הכל לאלהי העמים שהם מעשה ידיהם כמו שאמר לעיל מי בכל אלהי וגו׳ כי יוכל אלהיכם להציל אתכם מידי : ויתפלל יחזקיהו · במלכים ובישעיה מפורשת התפלה : ומיציאי מעיו · כדכתיב ובניו הכוהו בחרב : ויתפלל אל יי׳ · כדמפורש במלכים : ויאמר לו · מה האות : ומופת נתן לו · וזה לך האות הכל מפורש לשם : ולא כגמול עליו השיב · לא כמו שגמל עליו הקב״ה על יחזקיהו שרפאהו השיב לו יחזקיהו כי גבה לבו שהראה את כל בית נכותו וגו׳ עד ובכל ממשלתו : ויהי עליו קצף ועל יהודה וירושלם · על זאת והכותב הספר הזה קצרו כאן לפי שכתוב במלכים ובישעיה : ויכנע יחזקיהו בגובה לבו · כדכתיב לשם ויאמר חזקיה אל ישעיה טוב וגו׳ וכשנכנע לא בא עליהם הקצף בימיו : ולכל כלי חמדה · עשה מיני אוצרות : ומסכנות לתבואת · על אוצרות התבואה נופל לומר מסכנות בכל מקום כמו ערי מסכנות לפרעה וכן ויבן תדמר במדבר ואת כל ערי מסכנות אשר בנה בחמת על כרחיך לצורך תבואה שבמדבר לא היה לו לאצור זהב וכסף : וארות לכל בהמה ובהמה · אורבטלאות גדולות : ויסתם

לעיר ד' חטפין בקריאה וסימ' ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל · ויעבד שפטים בארץ · ויישרם למטה מערבה לעיר · בנה חומה חיצונה: והפלתו ג' וסימנ'
תהיה לחטאה · ויתר דברי מנשה ותפלתו דסו' · ושלאחריו ותפלתו והעתר לו: הפסילים לפסילים ד' מל' בקריאה וסימ' והוא שב מן הפסלים · והוא
עבר את הפסילים תרויהון דגבי עגלון · ולכל הפסילים אשר דאמון דד"ה · ונכודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים · ושארא פסלים כתיב ביו"ד בתרא:

והוא יחזקיהו סתם את־מוצא מימי גיחון העליון
ויישרם למטה־מערבה לעיר דויד ויצלח יחזקיהו
בכל־מעשהו: וכן במליצי שרי בבל המשלחים
עליו לדרש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים
לנסותו לדעת כל־בלבבו: ויתר דברי יחזקיהו
וחסדיו הנם כתובים בחזון ישעיהו בן־אמוץ
הנביא על־ספר מלכי־יהודה וישראל: וישכב
יחזקיהו עם־אבתיו ויקברהו במעלה קברי בני־
דויד וכבוד עשו־לו במותו כל־יהודה וישבי
לג ירושלם וימלך מנשה בנו תחתיו: בן־שתים
עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה
מלך בירושלם: ויעש הרע בעיני יהוה כתועבות
הגוים אשר הוריש יהוה מפני בני ישראל: וישב
ויבן את־הבמות אשר נתץ יחזקיהו אביו ויקם
מזבחות לבעלים ויעש אשרות וישתחו לכל־
צבא השמים ויעבד אתם: ובנה מזבחות בבית
יהוה אשר אמר יהוה בירושלם יהיה שמי לעולם:
ויבן מזבחות לכל־צבא השמים בשתי חצרות
בית־יהוה: והוא העביר את־בניו באש בגי בן־
הנם ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני הרבה
לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו: וישם את־
פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים אשר אמר
אלהים אל־דויד ואל־שלמה בנו בבית הזה
ובירושלם אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אשים
את־שמי לעילום: ולא אוסיף להסיר את־רגל
ישראל מעל האדמה אשר העמדתי לאבתיכם
רק אם־ישמרו לעשות את כל־אשר צויתים
לכל־התורה והחקים והמשפטים ביד־משה: ויתע
מנשה את־יהודה וישבי ירושלם לעשות רע מן־
הגוים אשר השמיד יהוה מפני בני ישראל:
וידבר יהוה אל־מנשה ואל־עמו ולא
הקשיבו: ויבא יהוה עליהם את־שרי הצבא אשר
למלך אשור וילכדו את־מנשה בחוחים ויאסרהו
בנחשתים ויוליכהו בבלה: וכהצר לו חלה את־

פני יהוה אלהיו ויכנע מאד מלפני אלהי אבתיו:
ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו
ירושלם למלכותו וידע מנשה כי יהוה הוא
האלהים: ואחרי־כן בנה חומה חיצונה לעיר־
דויד מערבה לגיחון בנחל ולבוא בשער הדגים
וסבב לעפל ויגביהה מאד וישם שרי־חיל בכל־
הערים הבצרות ביהודה: ויסר את־אלהי הנכר
ואת־הסמל מבית יהוה וכל־המזבחות אשר בנה
בהר בית־יהוה ובירושלם וישלך חוצה לעיר:
ויכן את־מזבח יהוה ויזבח עליו זבחי שלמים
ותודה ויאמר ליהודה לעבוד את־יהוה אלהי
ישראל: אבל עוד העם זבחים בבמות רק ליהוה
אלהיהם: ויתר דברי מנשה ותפלתו אל־אלהיו
ודברי החזים המדברים אליו בשם יהוה אלהי
ישראל הנם על־דברי מלכי ישראל: ותפלתו
והעתר־לו וכל־חטאתו ומעלו והמקמות אשר
בנה בהם במות והעמיד האשרים והפסלים לפני
הכנעו הנם כתובים על דברי חוזי: וישכב מנשה
עם־אבתיו ויקברהו ביתו וימלך אמון בנו תחתיו:
בן־עשרים ושתים שנה אמון במלכו
ושתים שנים מלך בירושלם: ויעש הרע בעיני
יהוה כאשר עשה מנשה אביו ולכל־הפסילים
אשר עשה מנשה אביו זבח אמון ויעבדם: ולא
נכנע מלפני יהוה כהכנע מנשה אביו כי־הוא אמון
הרבה אשמה: ויקשרו עליו עבדיו וימיתהו
בביתו: ויכו עם־הארץ את כל־הקשרים על־
המלך אמון וימליכו עם־הארץ את־יאשיהו בנו
תחתיו: בן־שמונה שנים יאשיהו במלכו
ושלשים ואחת שנה מלך בירושלם: ויעש הישר לד
בעיני יהוה וילך בדרכי דויד אביו ולא־סר ימין
ושמאול: ובשמונה שנים למלכו והוא
עודנו נער החל לדרוש לאלהי דויד אביו ובשתים
עשרה שנה החל לטהר את־יהודה וירושלם
מן־הבמות והאשרים והפסלים והמסכות:

רשי

ויישרם למטה מערבה. הכניסם דרך ישר למטה מערבה לעיר דוד: וכן במליצי.
שלוחי דוגמא כי המליץ בינותם על שם שהשליח מליץ בין השולח למשתלח
וכופל על פסוק שאמר ויצלח יחזקיהו בכל מעשיו ואחר כל הטוב הזה שהצליחו
הב"ה עזבו האלהים לנסותו לדעת כל בלבבו ביד מליצי שרי בבל המשלח עליו:
לדרוש המופת אשר היה בארץ. לא עמד בנסיון והראה להם את כל בית נכותו
ומסיפיה לריפיה נדרוש: במעלה. במיטב כמפורש בסוף פרק קמא דבבא קמא:
בירושלם יהיה שמי לעולם. הפסוק קובל זה מנשה שבנה מזבחות לע"ז בבית שאמ'
הב"ה אני רוצה שישכון שמי שם וגם פסוק שאמר בסמוך לשון קובלה הוא וישם
את פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים וגו' וגם הפסוק ולא אוסיף להסיר את
רגל: ועשה אוב וידעוני. מלא בוי"ו לפי שהרבה לעשות והוא הוסיף על פסל
הסמל אשר עשה: לעילום. לעולם: ולא אוסיף להסיר רגל ישראל. מוסב על
פסוק של מעלה והכל קובלנא הוא כלומר הב"ה אומר כך אמרתי אל דוד ואל שלמה
בית הזה אשים שמי שם לעולם וגם הבטחתים לא אוסיף להסיר רגל ישרא' מעל
האדמה רק אם ישמרו וגו' ועתה ויתע מנשה וגו' נמצא שעל ידו נסתלקה שכינה
וגם אנו עדיין לגלות על ידו: לגיחון בנחל. אצל נחל גיחון שם מקום: וסבב
לעופל. וסבבתם חומה המגדלים הגבוהים במלאכת עופל: וישלך חוצה. ולא
שברם ולא גנזם מן העין לפיכך נכשל בהם בנו כדכתיב ולכל הפסילים אשר עשה
מנשה אביו וגו' שלקח אותם ממקום שהשליך אותם: ויזבח עליו זבחי שלמים
ותודה. שהביא קרבן תודה והתודה להב"ה שהשיבו לירושלם ולמלכותו: ותפלתו.
היאך נתפלל: והעתר לו. והשיבו על מלכותו: ויקברהו ביתו. כמו בביתו ובמלכים
כתיב בגן ביתו לא זכה ליקבר עם אבותיו: והוא עודנו נער החל לדרוש. פתרו
אע"פ שהיה נער החל לדרוש לאלהי דוד אביו דוגמ' והוא נער את בני בלהה ויבא
יוסף את דבתם רעה ואין תימה בדבר אבל אם היה בן ל' שנה לא היה עושה
זה תימה שהיה נער ואע"פ החל לדרוש וגו': החל לטהר את יהודה וירושלם
מן הבמות והאשרים. שעשה מנשה וחדשם אמון בנו כדלמעלה ויסב ויבן את
הבמות אשר נתץ יחזקיהו אביו וגו': והחמנים

בארבתיה כתיב תרין מלין וקרי חד והוא מן ח' מלין כתיב תרין וקרי חד בקריא וסי' מבן ימין ויהי איש מבן ימין מבנימין קרי' כי טוב ויהי כי טוב לכם כטוב קרי' · לם רבה המשרה
ולשלום אין קץ למרבה קרי' · מן המערה ויקם דוד אחרי כן מנהמערה קרי' · מי אתי כה אמר יי' גואלך ויוצרך מאתי קרי' · בחר בתיהם ובערי מנשה ואפרים
בחרבתיהם קרי' · מנבת ויצא מנבת ציון כל הדרה מבת קרי' : כי ענים גם תנין חלצו שד כיענים קרי' : נתן ונתן כ"א בקריאה ד' מהון קמצין

וינתצו לפניו את מזבחות הבעלים והחמנים אשר
למעלה מעליהם גדע והאשרים והפסלים
והמסכות שבר והדק ויזרק על פני הקברים
הזבחים להם: ועצמות כהנים שרף על מזבחותים
ויטהר את יהודה ואת ירושלם: ובערי מנשה
ואפרים ושמעון ועד נפתלי בחר בתיהם סביב:
וינתץ את המזבחות ואת האשרים והפסלים
כתת להדק וכל החמנים גדע בכל ארץ ישראל
וישב לירושלם: ובשנת
שמנה עשרה למלכו לטהר את הארץ והבית
שלח את שפן בן אצליהו ואת מעשיהו שר
העיר ואת יואח בן יואחז המזכיר לחזק את בית
יהוה אלהיו: ויבאו אל חלקיהו הכהן הגדול
ויתנו את הכסף המובא בית אלהים אשר אספו
הלוים שמרי הסף מיד מנשה ואפרים ומכל
שארית ישראל ומכל יהודה ובנימן וישבי
ירושלם: ויתנו על יד עשה המלאכה המפקדים
בבית יהוה ויתנו אתו עושי המלאכה אשר עשים
בבית יהוה לבדוק ולחזק הבית: ויתנו לחרשים
ולבנים לקנות אבני מחצב ועצים למחברות
ולקרות את הבתים אשר השחיתו מלכי יהודה:
והאנשים עשים באמונה
במלאכה ועליהם מפקדים יחת ועבדיהו הלוים
מן בני מררי וזכריה ומשלם מן בני הקהתים
לנצח והלוים כל מבין בכלי שיר: ועל
הסבלים ומנצחים לכל עשה מלאכה לעבודה
ועבודה ומהלוים סופרים ושטרים ושוערים:
ובהוציאם את הכסף המובא בית יהוה מצא
חלקיהו הכהן את ספר תורת יהוה ביד משה:
ויען חלקיהו ויאמר אל שפן הסופר ספר התורה
מצאתי בבית יהוה ויתן חלקיהו את הספר אל

שפן: ויבא שפן את הספר אל המלך
וישב עוד את המלך דבר לאמר כל אשר נתן
ביד עבדיך הם עשים: ויתיכו את הכסף הנמצא
בבית יהוה ויתנוהו על יד המפקדים ועל יד
עושי המלאכה: ויגד שפן הסופר למלך לאמר
ספר נתן לי חלקיהו הכהן ויקרא בו שפן לפני
המלך: ויהי כשמע המלך את דברי התורה ויקרע
את בגדיו: ויצו המלך את חלקיהו ואת אחיקם
בן שפן ואת עבדון בן מיכה ואת שפן הסופר
ואת עשיה עבד המלך לאמר: לכו דרשו את
יהוה בעדי ובעד הנשאר בישראל וביהודה על
דברי הספר אשר נמצא כי גדולה חמת יהוה
אשר נתכה בנו על אשר לא שמרו אבותינו את
דבר יהוה לעשות ככל הכתוב על הספר הזה:
וילך חלקיהו ואשר המלך
אל חלדה הנביאה אשת שלם בן תוקהת בן
חסרה שומר הבגדים והיא יושבת בירושלם
במשנה וידברו אליה כזאת: ותאמר להם כה
אמר יהוה אלהי ישראל אמרו לאיש אשר שלח
אתכם אלי: כה אמר יהוה הנני
מביא רעה על המקום הזה ועל יושביו את כל
האלות הכתובות על הספר אשר קראו לפני מלך
יהודה: תחת אשר עזבוני ויקטירו לאלהים
אחרים למען הכעיסני בכל מעשי ידיהם ותתך
חמתי במקום הזה ולא תכבה: ואל מלך יהודה
השלח אתכם לדרוש ביהוה כה תאמרו אליו כה
אמר יהוה אלהי ישראל הדברים אשר שמעת:
יען רך לבבך ותכנע מלפני אלהים בשמעך
את דבריו על המקום הזה ועל ישביו ותכנע
לפני ותקרע את בגדיך ותבך לפני וגם אני
שמעתי נאם יהוה:

וסימ' והפדה לא נפדתה או חופשה: ויהיו פקידיהם שלשה · ואלעזר בן אהרן מת · ויעלו אליה סרני פלשתים · כי ילד לנו בן נתן לנו · ונתן הספר על אשר ·
פרח הפרח והגל אף גילה ורנן · איה העדר נתן לך · כי שדד יי' את ככל · הנה לאש נתן לאכלה · ויהי בך הפך מן הנשים · בהוד חללים נתנו כ'בו הנינא קמץ · ויבא שפן
את הספר דה' · ויתברמר מלך הנגב · נתן הסכל במרומים רבים · ואת פתשגן כתב הדת · ואשר נתן כתר מלכות · תבן אין נתן לעבדיך קמץ · והוא מרובים יש·ון קמץ
ויתנהו אלהיו ביד מלך ארם קמץ · וסי' דקמצין בלשון ארמי עבריא דישראל הכבין קטלין :

שיר

והחמנים · כורת חמה : אשר למעלה · שהושיבו למעלה מהם גבוה כנגד החמה
ומשתחוים לו כל זה עשה מנשה כדכתיב לעיל וישתחו לכל צבא השמים ויעבוד
אותם · ויזרוק על פני הקברים · כאן נתקיים מה שאמר לירבעם כה אמר יי' הנה
בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו וזבח עליך עצמות אדם את כהני הבמו' המקטרי' :
ובערי מנשה ואפרים וגו' · מאותן עוללות שנשתיירו מחרב ומשבי סנחריב :
בחרבותיהם · בחר בתיהם כתי' לפי שלא היו כי אם עוללות מעט שנשתיירו ליושב
במפלה כי אם לקבוע בהר בתיהם : המזכיר · בכל מקו' שכתוב סופר כתו' בסמוך
מזכיר שהיה לכל מלך סופר לכתוב כל המאורע לו במלכות בין טוב ובין רע
ויהי לו מזכיר יושב אצל הסופר להזכיר כל דבר ודבר והסופר כותב על פיו : אשר
אספו הלוים שומרי הסף וגו' · בחרבותיהם סביב : לבדוק ולחזק · לראות את
ערות הארץ מתרגמי' ולמיחזיית בדקא דארעא : ועצים למחברות · שפנג"ן בלשון
אשכנ"ז : ולקרות · טרבי"ר בלע"ז : לנצח רומיסטרי"ר בלע"ז וכן לנצח על המלאכה
וכן ושם מאות מנצחים : והלוים כל מבין · בכל מקום אומר לענין שירה הבנה
וכן למעלה כשהפילו גורלות כתי' כקטון כגדול מבין עם תלמיד וכן כל המבין
בכלי שיר וכתי' וכנניהו שר הלוים וגו' כי מבין הוא והיה ממונה עליהם לומר
המשא היאך ישאו כי מבין הוא : ומהלוים סופרים · לכתוב את הכסף המובא בית
ה' והיאך נגבו אותו · ושוטרים במלאכה : את ספר תורת יי' ביד משה · משנה תורה :

ויתן חלקיהו את הספר אל שפן · שהרי על הסופר לקרות את הכל לפני המלך :
וישב עוד את המלך דבר · שמתחלה השיב למלך שליחותו ששלחו המלך לחזק בית
יי' אלהיו כמו שכתוב למעלה שלח את שפן בן אצליהו וגו' : ויתיכו · ויציקו כמו
ויצוק שמן ומתרגמינן ואתיך · ויגד שפן הסופר · אח' שהשיב המלך דבר משליחותו
הגיד לו שליחות של חלקיהו הכהן ויקרא את הספר לפניו : ויקרע את בגדיו ·
כששמע שהיו קורין יולך יי' אותך ואת מלכך וגו' ודרש בעצמו אשר תקים עליך
העם המליכו ולא כביא על פי הדיבור : אשר נתכה בנו · לפי שהחמה היא אש נופל
עליה לשון נתוך ודוגמתו למטה ותתך חמתי במקום הזה ולא תכבה : אל חלדה
הנביאה · רבותינו דרשו לפי כי האשה רחמנית יותר מן האיש לכן לא שלח אל
ירמיהו הנביא : שומר הבגדי' · אם תרצה לומר או בגדי כהונה או בגדי מלכות :
יושבת בירושלם במשנה · היו שני חומות לעיר והיא יושב' בין שני החומות ותרגמ'
בית אולפנא פי' במקום תורה כי לשכה אחת היתה לה לחלדה סמוכה ללשכת
הגזית לשכת חלדה היתה פתוחה לחוץ וסתומה כלפי הסנהדרין שבלשכת הגזית
כך כתוב במסכת מדות מפני צניעות : אמרו לאיש · לפי שרצה להפסיק חזון
העם על המקום הזה ועל יושביו וכשישלים אותו חזון אז מבאר היטב ואל מלך
יהודה השולח אתכם ומקצר נבואת המקום ויושביו ומסלקו ותופסו בנבואת המלך
שהיא מרובה : ואספת

וישיבו ז׳ חס׳ ג׳ מ׳ל וסי׳ וישיבו אותם דבר· וירא כל ישראל כי לא שמע· הנה אוסיפך אל דדברי הימים· הלין קדמאי מ׳ל · ויקחו כידם מפרי וישב פנחס בן אלעזר· ויקחו את דגנן וישיבו· וישלח מלאכים אחריו· כי לא שמע המלך דדברי הימים· הנני אוסיפך אל דמלכים· וישיבו את העבדים: וכל איש ז׳ן בקריאה וסימ׳ אשר הניף תנופת זהב ליי׳ · אשר נמצא אתו תכלת וארגמן· ועשה בצלאל ואהליאב וכל איש חכם לב· ויכו את מואב· קמו במקומו· התחבאים בהר אפרים· ויקבצו אליו כל איש מצוק ב׳

הנני אספך אל אבתיך ונאספת אל קברתיך
בשלום ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני
מביא על המקום הזה ועל ישביו וישיבו את
המלך דבר: וישלח המלך
ויאסף את כל זקני יהודה וירושלם: ויעל המלך
בית יהוה וכל איש יהודה וישבי ירושלם
והכהנים והלוים וכל העם מגדול ועד קטן ויקרא
באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בית
יהוה: ויעמד המלך על עמדו ויכרת את הברית
לפני יהוה ללכת אחרי יהוה ולשמור את מצותיו
ועדותיו וחקיו בכל לבבו ובכל נפשו לעשות
את דברי הברית הכתובים על הספר הזה: ויעמד
את כל הנמצא בירושלם ובנימן ויעשו יושבי
ירושלם כברית אלהים אלהי אבותיהם: ויסר
יאשיהו את כל התועבות מכל הארצות אשר
לבני ישראל ויעבד את כל הנמצא בישראל
לעבוד את יהוה אלהיהם כל ימיו לא סרו מאחרי
יהוה אלהי אבותיהם:
לה ויעש יאשיהו בירושלם פסח ליהוה וישחטו
הפסח בארבעה עשר לחדש הראשון: ויעמד
הכהנים על משמרותם ויחזקם לעבודת בית
יהוה: ויאמר ללוים המבונים לכל ישראל
הקדושים ליהוה תנו את ארון הקדש בבית אשר
בנה שלמה בן דויד מלך ישראל אין לכם משא
בכתף עתה עבדו את יהוה אלהיכם ואת עמו
ישראל: והכונו לבית אבותיכם כמחלקותיכם
בכתב דויד מלך ישראל ובמכתב שלמה בנו:
ועמדו בקדש לפלגות בית האבות לאחיכם בני
העם וחלקת בית אב ללוים: ושחטו הפסח
והתקדשו והכינו לאחיכם לעשות כדבר יהוה
ביד משה: וירם יאשיהו לבני
העם צאן כבשים ובני עזים הכל לפסחים לכל
הנמצא למספר שלשים אלף ובקר שלשת אלפים
אלה מרכוש המלך: ושריו לנדבה לעם לכהנים
וללוים הרימו חלקיה וזכריהו ויחיאל נגידי בית
האלהים לכהנים נתנו לפסחים אלפים ושש
מאות ובקר שלש מאות: וכונניהו ושמעיהו
ונתנאל אחיו וחשביהו ויעיאל ויוזבד שרי הלוים
הרימו ללוים לפסחים חמשת אלפים ובקר חמש
מאות: ותכון העבודה ויעמדו הכהנים על עמדם
והלוים על מחלקותם כמצות המלך: וישחטו
הפסח ויזרקו הכהנים מידם והלוים מפשיטים:
ויסירו העלה לתתם למפלגות לבית אבות לבני
העם להקריב ליהוה ככתוב בספר משה וכן לבקר
: ויבשלו הפסח באש כמשפט והקדשים בשלו
בסירות ובדודים ובצלחות ויריצו לכל בני העם:
ואחר הכינו להם ולכהנים כי הכהנים בני אהרן
בהעלות העולה והחלבים עד לילה והלוים
הכינו להם ולכהנים בני אהרן: והמשררים בני
אסף על מעמדם כמצות דויד ואסף והימן וידתון
חוזה המלך והשערים לשער ושער אין להם
לסור מעל עבדתם כי אחיהם הלוים הכינו להם:
ותכון כל עבודת יהוה ביום ההוא לעשות הפסח
והעלות עלות על מזבח יהוה כמצות המלך
יאשיהו: ויעשו בני ישראל הנמצאים את הפסח
בעת ההיא ואת חג המצות שבעת ימים:

בפסוק· כראותם את האיש· כי את אשר בהר בני׳׳ · ויאמר אבשלום· ודוד בא מחנימה· ושאול והמה וכל איש· ויעל המלך בית יי׳ דמלכים· והברו דספרא· ושבעתם על שלחני· ואת עמו ז׳ וסי׳ ויאסור את רבבו· ויחלוש יהושע· אז עלה יהורם׳ ראה נתתי בידך את מלך העי· ואת מלך מעכה ואת עמו דדברי הימים· ויראו את הערמות ויברכו· ויאמר ללוים המבינים: וירם ח׳ וסימ׳ ויעשו בן משה ואהרן· וירם משה את ידו· וירם השבח· וירבעם בן נבט אפרתי· וירם את אדרת אליהו· וירם קרן לעמו· ואשמע את האיש· וירם יאשיהו: חלקיה י״א וסימ׳ ויבא אליקים בן חלקיה אשר על הבית· ויתן חלקיה את הספר אל שפן· ויגד שפן הסופר למלך לאמר ספר· ויצו המלך את חלקיה הכהן ואת קדמא דספרא· כלהון דמלכים· ושלום הוליד את ב׳ בפסוק· בן חשביה בן אמציה בן חלקיה דריש ספרא· ועזריה בן חלקיה בן משלם בן הודויה׳ ושריו לנדבה לעם והכהנים׳ ואני הצעיר המאסף לא ידענא בקדמיתא הי מנהון כויצו המלך הוא חלקיה דבכברה לא הוה בריר כולי האי ומלישנא אחרינא דמסר׳ דאמר חלקיהו הכהן ח׳ ומני ויצו המלך תנינא דספרא ידענא דהוא קדמאה דספרא: בהעלות ג׳ וסי׳ ויהי בהעלות יי׳ · בהעלו׳ עליך את ההם· העולה: עבודת יי׳ ג׳ וסי׳ והניף אהרן את הלוים תנופה· כי עד הוא בינינו וביניכם· ותכון כל עבודת יי׳ :

רשי

ונאספת אל קברותיך בשלום· והלא נהרג אלא בשלום מדה שלא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה ועל יושביו כלומר חורבן הבית: ספר הברית· הרי כל החרדה שחרד המלך על שכתוב כתו׳ יולך יי׳ אותך וראה שקראת התורה אותה ברית שה דברי הברית ולכך אף הוא כרת ברית וראה כתוב בסמוך אחריו ושמרתם את דברי ושמרתם אותם גם ראה יאשיהו כתו׳ בסמו׳ אתם נצבים היום כולכם וגו׳ עד טפכם נשיכם עד לעברך בברית עד כרת עמך היום אמ׳ אף באותה דוגמ׳ אכרות אף אני ברית לפם כתוב אתם נצבים וגו׳ אף אני ויעמד כל העם הנמצא בירושלם מקטון ועד גדול: בכל לבבו ובכל נפשו וגו׳ · אשר מצא שם כתוב ושבת עד יי׳ אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ויעמד המלך על עמודו לשון נצבים: כברית אלהים אלהי אבותיהם· ככל אותן שכתוב לשם אלהי אבותם לפיכך כתוב כאן אלהי אבותיהם שכרת לאבותם במדבר וכל ברית שלשם על עז כדכתי׳ ותראו את שקוציהם וגו׳ עד פונה היום מעם יי׳ לפיכך ויסר יאשיהו את כל התועבות וגו׳ : ויעש יאשיהו פסח· לפי שכל מלכי יהודה הרשעים לא עשו פסח כמשפטו: תנו את ארון הקדש· לפי פשוטו שהעבירו מנשה ואמון את הארון וישימו תחתיו פסיליהם כדמוכח לעיל במנשה וישם פסל הסמל וגו׳ לפיכך צוה יאשיהו להושיבו ולתן הארון במקומו אשר בנה שלמה ורבותינו אמרו שאמר ללוים לגונזו שם: אין לכם משא בכתף· זו טענה אחרת היא ותחילת מילה היא שאמר להם אין לכם עוד טורח משא בכתף מכל כלי בית יי׳ שתוכלו לומר משום טורח משא בכתף אין אנו יכולין לעבוד את יי׳ ועמו לפיכך עתה עבדו את יי׳ אלהיכם בשיר ואת עמו ישראל לשחוט ולהפשיט פסחיהן כדמוכח למטה ושחטו הפסח והתקדשו וגו׳ : לפלגות· למחלקות לעשו׳ הפסח כהלכתו כדבר יי׳ ביד משה: וירם יאשיהו לבני העם· דוגמ׳ כן תרימו גם אתם לשון הפרשה: לכל הנמצא· לכל ישר׳ הנמצאים הפרים צאן לפסחי׳ : למספר שלשים אלף· בין צאן בין כבשים בין עזים: ובקר שלשת אלפים· לשלמי חגיגה: ויבשלו הפסח· כמשפטו צלי אש: ויריצו לכל בני העם׳ הלוים וכשהכינו לכל ישראל אחר כך הכינו להם הלוים לעצמם ולכהנים שלא היה להם פנאי להכין: חוזה המלך· כל אחד ואחד היה חוזה:
ולא

פה לי ולך חד מן ה̇ פסוק̇ בקריאה תלשין ופסקין וסימ̇ אל אלהים יי̇ · את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי · וידבר אחאב אל נבות · וישלח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור · אתן לגוג מקום שם קבר בישראל גי העברים · ויקהל דוד את כל שרי ישראל · וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך דסיפרא · קימו וקבלו היהודים עליהם · ודבריו

ולא־נעשה פסח כמהו בישראל מימי שמואל
הנביא וכל־מלכי ישראל לא־עשו כפסח אשר־
עשה יאשיהו והכהנים והלוים וכל־יהודה
וישראל הנמצא ויושבי ירושלם:
בשמונה עשרה שנה למלכתו יאשיהו
נעשה הפסח הזה: אחרי כל־זאת אשר הכין
יאשיהו את־הבית עלה נכו מלך־מצרים להלחם
בכרכמיש על־פרת ויצא לקראתו יאשיהו:
וישלח אליו מלאכים לאמר מה־לי ולך מלך
יהודה לא־עליך אתה היום כי אל־בית מלחמתי
ואלהים אמר לבהלני חדל־לך מאלהים אשר־
עמי ואל־ישחיתך: ולא־הסב יאשיהו פניו ממנו
כי להתחפש בו התחפש ולא שמע אל־דברי נכו
מפי אלהים ויבא להלחם בבקעת מגדו:
וירו הירים למלך יאשיהו
ויאמר המלך לעבדיו העבירוני כי החליתי מאד:
ויעבירהו עבדיו מן־המרכבה וירכיבהו על רכב
המשנה אשר־לו ויוליכהו ירושלם וימת ויקבר
בקברות אבתיו וכל־יהודה וירושלם מתאבלים
על־יאשיהו: ויקונן
ירמיהו על־יאשיהו ויאמרו כל־השרים והשרות
בקינותיהם על־יאשיהו עד־היום ויתנום לחק
על־ישראל והנם כתובים על־הקינות: ויתר
דברי יאשיהו וחסדיו ככתוב בתורת יהוה:
ודבריו הראשנים והאחרנים הנם כתובים על־
ספר מלכי־ישראל ויהודה:

לו ויקחו עם־הארץ את־יהואחז בן־יאשיהו
וימליכהו תחת־אביו בירושלם: בן־שלש ועשרים
שנה יואחז במלכו ושלשה חדשים מלך בירושלם
: ויסירהו מלך־מצרים בירושלם ויענש את־
הארץ מאה ככר־כסף וככר זהב: וימלך מלך־
מצרים את־אליקים אחיו על־יהודה וירושלם
ויסב את־שמו יהויקים ואת־יואחז אחיו לקח נכו
ויביאהו מצרימה: בן־
עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו ואחת עשרה
שנה מלך בירושלם ויעש הרע בעיני יהוה אלהיו
עליו עלה נבוכדנאצר מלך בבל ויאסרהו
בנחשתים להליכו בבלה: ומכלי בית יהוה
הביא נבוכדנאצר לבבל ויתנם בהיכלו בבבל:
ויתר דברי יהויקים ותעבתיו אשר־עשה והנמצא
עליו הנם כתובים על־ספר מלכי ישראל
ויהודה וימלך יהויכין בנו תחתיו:

ה̇ וסי̇ מן השמים השמיעך · הראשנים דיאשיה דד̇ה · ויתר דברי אביה דד̇ה · איוב לא בדעת ידבר · חכמת המסכן בזויה · מצריכה כ̇ח בקריאה וסימ̇ ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה · ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה · ויהי כבוא אברם מצרימה · וירא אליו יי̇ ויאמר אל תרד מצרימה · וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם · ויעברו אנשים מדינים סוחרים · ויוסף הורד מצרימה ויקנהו · וכל הארץ באו מצרימה לשבר:

רשי

ולא נעשה פסח כמוהו · ובמלכים כתיב כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים מיום שנחלקו ישראל לשתי ממלכות שסרו׳ שבטים מעל מלכי יהודה וימליכו עליה׳ מלך לבדם שכל הימים שהיו לשני גוים היו שבט יהודה ובנימן עושים פסח לשם יי׳ בירושלם ואלו לשם ע״ז בבית אל ובדן ודבר זה לא אירע כל ימי השופטים שנחלקו ישראל לשתי משפחות ולא היה להם לכל דור ודור רק שופט אחד ואותו השופט היה מכריחם ללכת בדרך יי׳ במפור׳ בשפטי׳ והיה יי׳ עם השופט והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט וכל י׳ השבטים היו הולכים לשילה ועושים פסח לשם שמים וכפסח הזה לא נעשה כל ימי מלכי ישראל ויהודה יחד עושים פסח אבל בימי יאשיהו שכבר פסק מלכות י׳ השבטי׳ ומשהחזיר ירמיה י׳ השבטי׳ לא המליכו עליהם עוד מלך אלא יאשיהו מלך עליהם ועשו כולם פסח יחד לשם שמי׳ בירושלם וזהו לא נעשה כפסח הזה ליי׳ בירושלם ופ״תרון זה׳ מטעה אותי מאד ולא נר״אה לי כהיכמי דהחזירן ירמיה לי׳ שבטים ויאשיהו מלך עליהם בירושלם היאך יכול להיות שלא עשו כפסח הזה כל ימי השופטים ובימי שמואל הרואה ובימי דוד ושלמה שהיו ישראל שרויין על אדמתם שלוים ושקטים ולא היה להם אלא מלך אחד והיה לבם לשמים אך כך פתרונו וכך פתר לי ר׳ אלעזר בר מש״לם זצ״ל ולא נעשה פסח כמהו מעולם שיתן המלך והשרים בהמות לפסחי׳ די ספוקם ובקר לשלמי חגיגה וצוה ללוי׳ להכין להם ולשלוח לכל איש ואיש לפי אכלו: אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו מלך מצרי׳ · הפסוק קובל ומתקונן על יאשיהו שלא נעשה לו נס כמו לחזקיהו שכתב בו אחרי הדברים והאמת בא סנחריב על חזקיהו ונעשה לו נס: להלחם בכרכמיש על פרת עם מלך אשור כדכתי׳ במלכים ורצה לעבור דרך ארץ ישר׳ עליו ופרעה נכו לא היה יכול לבא עליו דרך נהר פרת אם לא יעבור דרך ארץ ישר׳ שהרי מצרים בדרומה של ארץ ישראל ונהר פרת בצפונו של ארץ ישראל: ויצא לקראתו · שרש וחרב לא תעבור בארצכם אפילו חרב של שלום לא תעבור בארצכם ולא ידע חטא׳ ליצני הדור אשר אחרי הדלת קמו לסדור כמו שמפור׳ במסכ׳ תענית: ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים · שאמר לו מפי אלהי׳ כי כן אמר ישעיהו ובסכסכתי מצרים במצרים וזהו שיסד הקלירי כלה המוציא ללכת ארם נהרים למען לא תעבר חרב כל שהוא באפרים לא שמע לחוזה וישב אחורים כי נגזרה גזירה לסכסך במצרים: על רכב המשנה · לפי שדרך המלך לרכוב על שני מרכבות הראשונה עיקר ואם יצטרך ישבבשניה בראשונ׳ יצא לפניהם ובשחלה הרכיבוהו על הרכב המשנה: ויאמרו כל השרים · לשון שירה משוררים כינם שירה וקינה בקול אחד כאמרים עליו ניבא עמוס והבאתי את השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור זה יומו של יאשיהו שמת בן ל״ט שנים בחצי ימיו דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכתיב והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר וזהו שאמר ויאמרו כל השרים והשרות בקינותם וכל יהודה וירושלם מתאבלים עליו: ויתנום לחוק · שמזרזין להם שום צער ובכיה שהם מתקוננים ובוכים על המאורע הם מזכירים זה הצער עמו ודוגמ׳ בט׳ באב שמזכירים קינות על ההרוגים בגזירת שאירעו בימינו כן יבכיון על יום מות יאשיהו דוגמ׳ ותהי חק בישראל וגו׳ דוגמ׳ לתנות לבת יפתח הגלעדי ארבעת ימים בשנה: והנם כתובים על הקינות · על ספר הקינות: וחסדיו ככתוב בתורת יי׳ · ובמלכים כתיב וכמהו לא היה לפניו מלך וזהו שאמ׳ כאן הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהוד׳: וימליכוהו תחת אביו · אע״פ שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו כ״א חדשים: ויסירהו מלך מצרים בירושלם · מבואר במלכים היטב ויאסרהו פרעה נכה ברבלה בארץ חמת בירושלים ממלך בירושלם: ויענש את הארץ · ליתן מסים דוגמ׳ וענשו אתו מאה כסף: ויסב את שמו יהויקי׳ · כן דרך המלכי׳ והשרים שמכנים למשרתיה׳ שם שהם רוצים דוגמ׳ ויקרא פרעה שם יוסף וגו׳ וכן ויקרא משה להושע בן נון יהושע וכן וישם שר הסריסים שמותו וגו׳ והכל כדי להודיע שהוא מושל בו לכנות לושם כרצונו · ויסב את שמו יהויקים למה קרא שמו יהויקים למעלה מפורש כי לאחר שהרג פרע׳ יאשיהו המליך מלך והעניםם לתת עובד: עליו עלה נבוכד נאצר · כי לא יכול פרעה לצאת מארצו כמו שכתוב במלכים ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר למלך מצרים שנכח בשנה הרביעית בכרכמיש על נהר פרת כמפורש בירמיה ולהוליכו בבלה ולא הוליכו משם אלא בדרך מת והשליכו נבלתו וכן ניבא ירמיה קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם והיכן קבורת חמור במעי הכלב וכן מוכיח במלכים וישכב יהויקים עם אבתיו ולא כתב ויקברוהו: ומכלי בית יי׳ · ומקצת כלי בית יי׳ ועל זה נתנבא ירמיה כי כה אמר יי׳ צבאות אלהי ישראל על הכלים הנותרים וגו׳ ומקצת בסדר עולם בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה ויתן יי׳ בידו וכאן מוכיח שהיה ביא למלכו ומה ת״ל בשנת שלש למרדו שנאמר במלכים ויהי לו יהויקי׳ עבד ג׳ שני׳ וישב וימרוד בו ג׳ שנים ובשנת ג׳ למרדו עלה עליו והיא שנת שמנ׳ לנבוכד נאצר דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה שנייה כבש יהויקים וג׳ שנים עבדו וג׳ שנים מרד בו והוא לא מלך כי אם בשנת ד׳ ליהויקים שנאמר בשנת הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכד נצר: ותעבותיו · שבא על אמו: והנמצא עליו · כתובת קעקע: ולתשובת

ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא · אל תירא מרדה מצרימה · אנכי ארד עמך מצרימה · ויקחו את מקניהם ואת רכושם · ואלה שמות בני ישראל הבאים קדמה · בניו ובני בניו אתו בנותיו ובנות בניו · כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יוצאי ירכו · ובני יוסף אשר ילד לו · ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים · וישב יוסף מצרימה · ואלה שמות דריש

בן־שמונה שנים יהויכין במלכו ושלשה חדשים
ועשרת ימים מלך בירושלם ויעש הרע בעיני יהוה
: ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנאצר
ויבאהו בבלה עם־כלי חמדת בית־יהוה וימלך את
־צדקיהו אחיו על־יהודה וירושלם:
בן־עשרים ואחת שנה צדקיהו
במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם:
ויעש הרע בעיני יהוה אלהיו לא נכנע מלפני
ירמיהו הנביא מפי יהוה: וגם במלך נבוכדנצר
מרד אשר השביעו באלהים ויקש את־ערפו ויאמץ
את־לבבו משוב אל־יהוה אלהי ישראל: גם כל־
שרי הכהנים והעם הרבו למעול־מעל ככל תעבות
הגוים ויטמאו את־בית יהוה אשר הקדיש
בירושלם: וישלח יהוה
אלהי אבותיהם עליהם ביד מלאכיו השכם ושלוח
כי־חמל על־עמו ועל־מעונו: ויהיו מלעבים
במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים
בנביאיו עד עלות חמת־יהוה בעמו עד־לאין
מרפא: ויעל עליהם את־מלך כשדיים ויהרג
בחוריהם בחרב בבית מקדשם ולא חמל על־
בחור ובתולה זקן וישש הכל נתן בידו: וכל
כלי בית האלהים הגדלים והקטנים ואצרות בית
יהוה ואוצרות המלך ושריו הכל הביא בבל:
וישרפו את־בית האלהים וינתצו את חומת
ירושלם וכל־ארמנותיה שרפו באש וכל־כלי
מחמדיה להשחית: ויגל השארית מן־החרב
אל־בבל ויהיו־לו ולבניו לעבדים עד־מלך מלכות
פרס: למלאות דבר־יהוה בפי ירמיהו עד־
רצתה הארץ את־שבתותיה כל־ימי השמה שבתה
למלאות שבעים שנה:
ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר־יהוה
בפי ירמיהו העיר יהוה את־רוח כורש מלך־פרס
ויעבר־קול בכל־מלכותו וגם־במכתב לאמר:
כה־אמר כורש מלך
פרס כל־ממלכות הארץ נתן לי יהוה אלהי השמים
והוא פקד עלי לבנות־לו בית בירושלם אשר
ביהודה מי־בכם מכל־עמו יהוה אלהיו עמו ויעל:

חזק ונתחזק

INDEX

סכום הפסוקים של ספר דברי הימים אלף וחמש מאות ושישים וחמשה

סיפרא · בלכתך לשוב מצרימה · פוז כשלח פרעה · הלמה יי' מביא אותנו · ויאמר איש אל אחיו נתנה ראש · וירדו אבותינו מצרימה · בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ·
דקלא ירבה לו סוסים · וענית ואמרת לפני יי' אלהיך · וימלך מלך מצרים את אליקים · למלאות ו' בקריאה ד' מל' וב' חס' וסימ' נבסר כסדר כי תשא ודניאל ריש סימן ט' ·

רשי

ולתשובת השנה · שהגלה יהויקים · עם כלי חמדת בית יי' · דברים החמודים אותם לקח והשאר הניח עד גלות צדקיהו ואז לקח הכל עמו · ובמלכים מפורש שיבא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל וגו' · וימלך צדקיהו אחיו · אחיו של יהויקים וכן במלכי' וימלך מלך בבל את מתני' דדו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו דדו של יהויכין · ויעש הרע · מהו הרע שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא מפי יי' כמפורש בירמיה ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כה אמר יי' אלהי הצבאות אלהי ישראל אם יצא תצא וגו' עד דואג אני את היהודים וגו' וחנך מחטא זה לא חטא אלא בזה שלא שמע לדבר נביא מפי יי' ושעבר על שבועת נבוכד נאצר · אבל בתועבותיו והכמנה עליו על יהויקים לא הרע לעשות · מפי ר' אליעזר בר משלם זצ"ל · אשר השביעו באלהים · כמפור' ביחזקאל אמור נא לבית המרי וגו' וכל הפר' כאמר על יהויכין וצדקיהו ויקח מלכה ושריה ויבא אתם אליו בבלה זה יהויכין וסיעתו ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית זה צדקיהו · גם כל שרי הכהנים · להורות את ישראל כדכתיב ככל אשר יורו אתכם הכהנים והלוים ולא כהני' הדיוטות למחות אלא שרי הכהנים שהיכולת בידם למחות ולא מיחו · ויטמאו את בית יי' · בשקוציהם · אשר הקדיש בירושלם · לשכן שמו שם לעולם · וישלח יי' · כל זה צדק הדין שלא תאמר לא התרה בהם לשוב מדרכם הרעה לא לאתר ויטרוף לעד אפו לכך כאמ' וישלח אלהי אבותיה' עליהם ביד מלאכיו והתרה בהם לשוב מרעתם ולא פעם אחת בשנה או בחדש אלא בכל יום השכם ושלוח · כי חמל על עמו · ולא חפץ במיתתם · ועל מעונו · על דירו בית המקדש שאפילו מלך בשר ודם חומל על עמו ועל בית מדורו מלהחריבם · ויהיו מלעבים במלאכי אלהים · בשלוחי הקב"ה · ובוזים דבריו · של הקב"ה שוראי הדין עמו שאפילו שלוחי בשר ודם אין מבזין אותן וירא לעבור על צווי בין לרע בין לטוב ועמו בזו דבריו והלעיבו ותעתעו בנביאיו כל כך וגו' · ויעל עליהם את מלך כשדים · שהם אומה שפלה שנ' הן כשדים עם לא היה וכאן נתקיים הם קנאוני בלא אל וגו' עד בגוי נבל אכעיסם · ויהרג בחוריהם בחרב בבית מקדשם · והושב להם גמולם שכתוב ויטמאו את בית יי' ונתקיים מה שאמר יחזקאל והכו אל תחוס עיניכם וגו' עד באו ויצאו והכו בעיר · ולא חמל על בחור ובתולה זקן וישיש · מה שאין כן מנהג אנשי חיילים כשנוצחים במלחמה הורגים אנשי המלחמה אבל על זקן בחור ובתולה חומלים ומתמלאים רחמים וגם נבואת משה רבינו נתקיימה מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה גם בחור גם בתולה וגו' · וכל כלי בית האלהים הגדולים והקטני' · שנותרו מגלות יהויקים ויכניה · ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכו' פרס · ולמה עד מלכות פרס · כי עד מלכות פרס עד אותו הזמן לא נתפייסה הארץ את שבתותיה והוא שכתוב כל ימי השמה תשבות · עד רצתה הארץ את שבתותיה · כי קודם לכן לא רצתה הארץ שבתותיה · כל ימי השמה שבתה למלאות שבעי' שנה · של שמיטה ויובל שבטלו ישראל בארץ · וכנגדן גלו שבעים שנה אותן שבעים שבתה ארץ ישראל שנים שהכעיסו ישראל בארצם ארבע מאות ושלשים שנה מהם שלש מאות ותשעים משנכנסו לארץ עד שגלו מנשה עשרת השבטים ואתה מוצא אותם מפורשים מאתי' וארבעים ושלש משמלך ירבעם עד שהגלה הושע בן אלה · ובימי שפוט השופטים שהכעיסו ק"נ שנים והשאר סתומים הוא שכאמר ביחזקאל ואתה שכב על צדך השמאלי ושמת את עון בית ישראל וגו' שלש מאות ותשעים יום וגו' · וכלית את אלה ושכבת על צדך הימני שנית ונשאת את עון בית יהוד' ארבעים יום יום לשנה מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים שחרבה ירושלם ארבעים שנה כיצד עשרים ושתים של מנשה כדכתיב ככל אשר עשה אחאב ואחאב מלך כ"ב שנים ול"ג עשה תשובה הרי נ"ה מלך ושתים דאמון · וי"א דיהויקים הרי לה' שנה · ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לצדקיהו הרי ארבעים · סך כולם מישראל ויהודה ארבע מאות ושלשים שנים הרי לארבע מאות שנה ס"ד שמיטין ויובלות לה' שנים הרי ה' שמיטין הרי ס"ט ושנת היובל האחרונ' נחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו מתנה הרי ע' שנה מקודשים של שמיטה שלא שמטום ישראל לפיכך גלו שבעים שנה לקיים מה שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה · כך מפורש בסדר עולם וכאן בסיום הזה דברי הימים לפי שאמר למלאות שבעים שנה הוצרך לומר כאן פסוקים אלו של עזרא להודיענו בשכלו אותן שבעים שנה היאך חוזר הגלגל שחזרו לארצם לכך הוצרך לומר כאן · ובשנת אחת לכורש מלך פרס · עד מי בכם מכל עמו ויעל ולכך נוספתו זו של ובשנת לפי שספר דניאל מפסיק בנתים · שהרי ספר עזרא סמוך וסדור אחר ספר דניאל וכך ו"ו מוסב מזה לזה · את רוח כורש · רצונו · ויעבר קול · כרוז הכריז לכל בני מלכותו · וגם במכתב שלח לכל בני מלכותו לאמר · כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ שאני מושל מלך על כל ממלכות · והוא פקד עלי · והוא צוה עלי על ידי ישעיה לבנות לו בית בירושלם שנאמר האומר לכרש וגו' · כה אמר למשיחו לכורש ובכר נאמרה לו נבואה זו של ישעיה · אשר ביהודה · בירושלם במדינת יהודה · מי בכם מכל עמו יי' אלהיו עמו ויעל · כך היה הכרוז על המדינות מי בכל עמו של הב"ה יבוא לבנות ביתו אשר בירושלם ויעל ויהי הב"ה בעזרו ובעזריכו ·

ישתבח ויתרומם האל הנעלה · הנשגב והנורא מעיני כל נפלא · אשר חנן לעבדיו · ברוב רחמיו וחסדיו · להשלים מלאכת הקדש תורת יי' תמימה · בעיון נמרץ ובהשתדלות עצומה · כתומבו ידינו משמי מרומו · השבח וההודאה לשמו · ותהי השלמתו בכ"ו לחדש תשרי שנת רפ"ו לפרט קטן בבית דניאל בומבירגי פה ויניציאה העיר רבתי עם אשר תחת ממשלת השררה יר"ה

מסרה גדולה

אמר יעקב בן חיים בן יצחק ן' אדוניהו יס"ע שחן כל איברי דלקו והרתיחו כסיר מבולות הרעיון וירופף חוג הגלגל העליון וכבקע הקרום התחתון והעליון כדי להפליס ולהתאים כד זה וכקטרו בתוך לבי זממי לולאותיו והאירו עין שכלי להכותיו ויקרח כור לבבי אש פלדות לסבן מסבבות בדרכי הניקוד והכנגנות להיותם בטבעות המסרה אפודות ולא יזחו סרסרות העבותות מעל המסבבות והם אסופי מלקט קוצרי הגרנות דלא ידענא לפרקומי להם שמות וחבטתי אסר

אמר יעקב בן חיים בן יצחק ן' אדוניהו יס"ע שחן הכח זהו סיעור מה סיעדנו בהקדמתנו להעתיק ולחבר המסרה גדולה ו והבלתי גדולה על פי סדר האלפא ביתא לסרסים ומערכות ולבלול ב במעמקים המסרה להעלות כחמה ברה ואסלדה בחילה לא אחמול על מיטב הבון והמסכי הסכוכי בחורי עפר וכפים כי יתרי פתחתי וחוח מעליה הפחתי ורסן מפכיה סלחתי והנה זה כל המחנה אסר טבעתי :

מערכת אות
האלף

א"ב מאותיו' גדולו' וסימני'

נמסר בריש דברי הימים :

א"ב באותיות קטנות סימני'
א' דויקרא ריש סיפרא
ב' הב הב לעלוקה :
ג' דגוש לבש בשרי :
ד' אדם עשוק בדם נפש :
ה' כהבראם אלה תולדות :
ה' ובכשה ונפשו לא חיה :
ו' דשלום את בריתי :
ו' לשוא לא נשא
ז' דויזתא :
ח' חף אנכי בלי פשע :
ט' טבעו בארץ שעריה :
ט' אחר וטהרתם
י' צור ילדך תשי :
כ' ולבכותה דשרה :
ל' לוא אליכם כל עוברי :
מ' ממרים היתם :
מ' על מוקדה :
ס וטהרתים מכל נכר :
נ' נעו עודים בחוצות :
ן ונרגן כפריד אלוף :
ן ונבושבן רב סרים :
ן נטע ארן וגשם יגדל :
ס' בסופה ובסערה דרכו :
ס' יספנני בסכה :
ע' לעות אדם בריבו :
פ' קדמא דבשפרפרא :
צ' וצוחת ירושלם עלתה :
ץ' יפרצני פרץ על :
ק' לשמצה בקמיהם :
ק' קצתי בחיי :
ר' ראשית בכורי :
ש' פרשנדתא :
ת' פרמשתא :

א"ב מן חד חד א"א וסימני'

אאר ואברכה מברכיך :
אבינר ושם אשת שאול ·
אגורה באהליך עולמים :
אדר ויברח אדר הוא ·
אהודנו י' עוזי ומגיני ·

אילי ויאמר י' אלי עוד ·
אזנות ושב הגבול ימה ·
אחלי ותאמר אל גבירתה ·
אטון מרבדים רבדתי ·
איכה ויקרא יי' אלהים אל האדם ·
אכ"לה ותקם חנה אחרי :
אלמן כי לא אלמן ישראל ·
אמן ויאמר אסתירה ·
אנוסה ויסר את אופן ·
אספה עלימו רעות :
אעופה מי יתן לי אבר ·
אפריון עשה לו המלך ·
אצים והנוגשים אצים :
אקוש ארבעים שנה אקוש ·
ארצה ויקשר עליו עבדו ·
אשות ויבא אליה כבוא ·
אתנה והשבתי גפנה :

י"ו מילין דמפקין א' מן חד

חד וסימני'

ואביאסף ובני קרח אסיר ·
הביאו ממשבתיכם תביאו ·
לצנאכם בנו לכם ערים ·
אדר ויברח אדר ·
אשכים מן שלש עשר' שנה בירמי'
ובאזרוע ותוצא את עמך ·
בלואי ויאמר עבד מלך הכושי :
באש שלחתי בכם דבר ·
במלאכות ויאמר חגי מלאך ·
ואישי הוליד את בכורו בדה ·
מלאכות הכל בכתב מיד ·
הערבאים ומן פלשתים ·
נאוה עדותיך נאמנו ·
ואזרועי כתפי משכמה הפול ·
דכאות ונשא הדמון ·
מנאות ויפקדו ביום ההוא ·
במוצאת אני חבה ושדי ·

וחלופיהון י"ו לא מפקין א'

ול' להון זוגא וסימניהון נמסר במלכי' ב' סימן י"ו :

ד' זוגין מן ב"ב קדמא מפיק

א' ותנינא לא מפיק וחלופיהן ד' זוגין מן ב"ב קדמא לא מפיק א' ותנינ' מפי' וסי' נמסר בד"ה א' ריש סימן ז' ותרגו' שם :

מ"ה מילי' נסבי' א' באמצע'

תיבותא ולא קריין וסימניהו'

תאספון לתת תבן ·
והאספסוף אשר בקרבו ·
ויאצל וירד יי' בענן ·
משאת כי תשה ברעך ·
מראון מלך שמרון ·
בארומה וילך אבימלך ·
בלאט ותקח יעל אשת ·
פלאי ויאמר לו מלאך :
חטאים ויגידו לשאול ·
ויאסף שאול לרא מפני ·
חלמאה ויגד לדוד ויאסף ·

חמלאכי' ויהי לתשובת ·
ניראו המראים אל ·
המראים ב' בפסו' ·
מבאר ויתאוה דוד ·
מבאר ויבקעו שלשת ·
הבאר ובניהו בן יהוידע ·
רפאתי ויצא אל מוצא ·
רפאנו את בבל ולא ·
ונרפאו ויאמר אלי המים ·
בראדך בעת ההיא שלח ·
פארה הנה האדון יי' ·
כאביר כי אמר בכח ידי ·
הובאיש כל הובאיש על ·
ויאת העירתי מצפון ·
בארת כי שתים רעות ·
בארת ב' בפסו' ·
שאסיך לכן כל אכליך ·
השאטות בטרם תגלה רעתך ·
שאטך כי כה אמר יי' ·
השאטים ולא יהיה עוד ·
השאטים וישבו עליה לבטח ·
ונאשאר ויהי בהכותם ביחזקאל ·
וששאתיך ושובבתיך וששאתיך ·
ורצאתי ויכלו את המים ·
ואענה את זרע דוד למען ·
ואעשיר אשר קניהן יהרגון ·
וקאם טאון בעבך ובל ·
ארבאל יושר ב' בפסו' ·
ואבסאך נדבו עמי מכלו ·
פארור מפניו יחילו עמים ·
פאדור בוקה ומבוקה ·
דבאת אתה דכאת כחלל ·
ותדכאנני עד אנה תוגיון ·
באום אם הטה אשורי באיוב ·
מאום ילדים אשר אין ·
בראם ואשלחה אליו ·
נאשים השיבו להם נאשים ·
לבואל והתודה השנית :
למאס מרעהו חסד מצא'

י"ב מלין דכתיב א' בסוף

תיבות' ולא קרינן וסימ' נמסר בדניא' סימ' ג' :

אלין מלין דמשמשין א'

בסוף תיבות' וכל חד וחד לית דכו' וסימ'

לורא עד חדש ימים עד אשר יצא ·
אלעלא ובני ראובן בנו את חשבון
ארצא ויקשור עליו עבדו זמרי ·
אלא שמעי בן אלא בבנימן
גבהא על כן גבהא קומתו ·
ופוא ואמ' עד פה תבא ולא תוסיף
שינא כן יתן לידידו שינא ·
למא ישגא חכלא ·
בחכא ושבועות יבהלוהו ·
במטרא דרך קשתו ויציבני ·
גבעא ותלד שעף אבי מדמנה ·
מרא ותאמר אלהן אל תקראנה
כלא לכן כה אמר יי' ·
יורא נפש ברכה תדושן ומרוה ·
תבא בני אם יפתוך חטאים ·
הרא ויער אלהי ישרא' את רוח

פול ודה ·
כלא עצה עיניו לחשוב ·

י"ו זוגין חד כתיב א' וחד

בתי' ה' נמסר בתלים סימן י' :

א"ב מן חד וחד חד א' וחד

בא' תמצא נמסר במערכת אות הבי' בס"ד כי שם ביתה כי משמש' חד נסיב ב' וחד לא נסיב ·

א"ב מן חד וחד חד א' וחד

ה' שרשה במערכת אות ה"א כי שם ביתה כי משמשת חד נסיב הא וחד לא נסיב ונמסרה בריש ד"ה סימן ב"

אלין מלין דמשמשין חד

א' וחד וא' ולית דכוותהון :

אכלה ותקם חנה אחרי אכלה
ואכלה ויאמר יעקב אל אביו אנכי
אמרה לאל סלעי למה שכחתני ·
ואמרה ויאמר יוסף אל אחיו ואל
אחיה עזבה יהוביך אני ·
ואחיה ראו עתה כי אני אני הוא ·
אשמים ויאמרו איש אל אחיו אבל
ואשמים ויתנו ידם להוציא נשיהם ·
אחיותיהם והלכו בניו ועשו משתה ·
ואחיותיה צרויה ואביגיל ובני צרויה
אברכם ושמו את שמי על בני ישר'
ואברכם ויאמ' יוסף אל אביו בני הם
אחוזה אמרתי אעלה בתמר ·
ואחוזה כי הבגיד לי לאב הנה מת
אצבעתי לדוד ברוך יי' צורי המלמד
ואצבעתי קמתי אני לפתוח לדודי ·
אצעדה ונקרב את קרבן יי' איש ·
ואצעדה ואעמד עליו ואמותתהו ·
אתא אמר שומר אתא בקר ·
ואתא ויאמר יי' מסיני בא וזרח ·
אבנה ותאמ' שרי אל אברם הנה
ואבנה ותאמר הנה אמתי בלהה ·
אשתיו חמרא ושבחו לאלהי ·
ואשתיו באדין היתיו מאני דהבא ·
אותותם שאגו צורריך בקרב מועדיך ·
ואותותם הלא שאלתם עוברי דרך
אהבם ארפא משובתם ·
ואהבם שמרה נפשי עדותיך ·
אוצם הששי דוד השביעי :
ואוצם ויהוא בני ירחמאל ·
אשתון וכלוב אחי שוחה הוליד ·
ואשתון הוליד את בית רפא ·
אפלל וזבדי הוליד את אפלל ·
ואפלל הוליד את שבר ב' בן ·
אלקטה ותאמ' אלקטה נא ואספתי
ואלקטה ותאמר רות המואביה אל נעמי ·
אצבון ובני בלע אצבון ועזי ·
ואצבון ובני גד צפיון וחגי שוני ואצבון ·
אשמיעך קום וירדת בית היוצר ·
ואשמיעך הנה יורדים בקצה העיר ·
אשימם עבדי יורידו מן הלבנון ·

לקטתי ויהיו הספורים איפות בבחלי האלפא בתות אים על רגלו באותות : עלהו ככתוב ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא המסורת ויבינו במקרא זה פיסוק הטעמים : אך לא כ הן להכתב כי דיכו כדין תורים שבעל פה :

אמר המחבר אמת הדבר כי הניקוד כתן בסיני אך שכחוהו עד שבא עזרא וגרסי' בגמ' דנדרי' פ' אין בין המודר מפורש זה תרגום ושום שכל זה והנה תועלת גדולה בדבר כאשר אבאר בע"ה כי ע"י הניקוד והנגינות

מערכת אות האלף

כדעפסוק הטעמים ופתר הפסוקים והמלות ׃ ולבאר תחלה דיני הקמץ גדול והפתח ואין צורך לדבר למה נקראו מפותח כן ׃ ידעו כל חכמי לבבי כל התורה כלה מספטה ליכקד בקמץ גדול לולי ח' מבטלין ואלה כלל מפותם ׃ סוף פעלה ׃ דג"ש ׃ סב"א ׃ כ"ו מפום ׃ ת"י בין באמצע תיבה בין בסוף תיבה ׃ אחהע באמצע פס דבר ׃ מקף ׃ דבקות ׃ ואבארם אים על מקומו ׃

הראשון

סוף פעולה כמו אמר שמר אכל וכל עניני סוף פעלה עבר ועתיד

ואשימם וקחו לכם אנשים חכמים ׃
אשאנו אם לא על שכמי אשאנו ׃
ואשאנו או לי על שגרי ׃
ארדיך יעבדוך עמים ושתחוו ׃
וארדיך ברע רבץ כארי וכלביא ׃
אבוס טוב ארוחת ירק ואהבה
ואבוס עמים באפי ואשכרם ׃
אבישור ושם אשת אבישור ׃
ואבישור ויהיו בני אונם שמי ׃

א"ב חד וא' וחד וה' תמצ'

נמס' במערכת את הו"ו כי שם ביתה ׃

א"ב מן תרין א' וחד וא' סימ'

תמצא במערב אות הו"ו כי שם ביתם וחילופיהון דלוג תרין וא' וחד א' וסי' במערכת אות הו"ו כי שם ביתם ׃

א"ב מן ג' א' וחד וא' דלוג

וחלופי' ג' וא' וחד א' סימ' תמצא נמסר במערכת אות הו"ו בס"ד כי שם ביתם ׃

א"ב מן ד' א' וחד וא' דלוג

סימני' תמצא נמסר במערכת אות הו"ו בס"ד כי שם ביתם ׃

א"ב מן חד חד משמש א"ב

ב"ג ג"ד וכו' וסי'

אבינר ושם אשת שאול ׃
בגרות וילכו וישבו בגרות כמהן
גדל כל ימי נדר נזרו תער ׃
דהרות אז הלמו עקבי סוס ׃
הומה וישמע אדניהו וכל ׃
וזהמתו חיתו לחם ונפשו ׃
זחלתי ויען אליהו בן ברכאל ׃
חשבות מרבדים רבדתי ערשי ׃
טירת אם חומה היא נבנה ׃
יברו עליו חברים יחצוהו ׃
כלא כי כאשר שתיתם על הר ׃
למאס מרעהו חסד כתי' ׃
מנע בני אל תלך בדרך אתם ׃
נסתר והמצפה אשר אמר ׃
סעפים שנאתי ותורתך ׃
עפרות עד לא עשה ארץ וחוצות
פצלות ויקח לו יעקב מקל לבנה ׃
צקון יי' בצר פקדוך ׃
קראן ויאמר אל בנותיו ואיו ׃
רשם כל קבל דנא מלכ' דריוש
שתי ואני קרבת אלהים לי טוב ׃
תתנו כן תעשה לשורך ׃

א"ב מן חד חד משמש א"ת

ב"ש ריש וסוף וסי'

ארחת וישבו לאכל לחם ׃
אתכרית רוחי אנא דניאל בגו ׃
ביבש קצירה תשברנה ׃
בשליש מי מדד בשעלו ׃
גור הן גור יגור אפס מאתי ׃
גיר לכן בזאת יכופר עון יעקב
געד גער חית קנה עדת אבירי'
דופק אני ישנה ולבי ער ׃

דליק חיה הוי' עד די כורסון רמיו
דומשק וילך המלך אחז לקראת ׃
הפץ עברות אפך וראה ׃
הבץ יגורו כך נדחי ׃
וף בגודלו בארך דליותיו ׃
וירף ממנו אז אמרה ׃
זע ויצא המן ביום ההוא ׃
זרוע אור זרוע לצדיק ׃
חנס כי היו בצוען שריו ׃
חרחס וילך חלקיהו הכהן דמלכי'
טוחן ויאסרוהו פלשתים וינקרו
ירוחם אשור לא יושיענו ׃
בבל דומו מעט ואיננו והבכו ׃
כליל השיר יהיה לכם ׃

א"ב מן ג"ג בחד לישן ולית

דכו' חד באורי' וחד בנבי' וחד בכתובי' וסי'

אשורים ויקשן ילד את שבא ׃
אשור ואהי להם כמו שחל ׃
אשורנו עתה סבבוני בהי' ׃
בברכו וירא עשו כי ברך יצחק ׃
ברוך ולא אביתי לשמוע לבלעם
ברוך אדין לדניאל בחזוא די ׃
גויתינו והתם השנה ההיא ׃
גויותהנה ופניהם וכנפיהם פרדות ׃
גויותינו ותבואתה מרבה למלכים ׃
דלה ותאברנה איש מצרי ׃
דלו בכיס ועגור כן אצפצף ׃
דליו שקים כפסח ובשל ׃
הבה מלרע ויאמר יעקב אל לבן ׃
הבו סר סבאם הזנה הזנו ׃
הבו מלעיל הבי אמרתי הבו לי ׃
ושובו ואמר להם כה אמר יי' שימו ׃
ושבו ואזרעם בעמים ׃
ושוב אל תאם לרעך לך ושוב ׃
זרוע ובי יפל מגבלהם על כל ׃
זרועיה כי בארץ תוציא צמחה ׃
זרוע אור זרוע לצדיק ׃
חנו ויהי יי' את יוסף ויט ׃
חנינה והשלהי אתכם מעל ׃
חנני יי' ראה עניי משנאי
טחון ואת חטאתיכ' אשר עשיתם
טוחן ויאחזוהו פלשתים וינקרו ׃
טחון בחורים טחון נשאו ׃
יוסר ואת כל חלבו יסיר ׃
יושר ביום ההוא יושר ׃
ישור על אנשים ויאמר ׃
כבדים וידי משה כבדים ׃
כבדה ויבאו מנגד לגבעה ׃
כבדו עד יפלח חץ כבדו ׃
ללין ויאמר בת מי את ׃
ללת וכלתו אשת פנחס ׃
ללילה יום ליום יביע אומר ׃
מכרה ויאמר יעקב מכרה ׃
מכורותיך השכ אל תערה ׃
מכרה אשת חיל מי ימצא ׃
נבכים ואמר פרעה לבני ישראל ׃
נבכו מה נאנחה בהמה ׃
נבכה הרצים יצאו דחופים ׃
שכור ויבא יעקב מן השדה ׃
שביריה גם שביריה בקרבה ׃
שכור למען שכור הוא ׃

עשהו נבל תבל גם אתה ׃
ועשה כה אמר יי' יוצר ׃
עשיתי לא נכחד עצמי ממך ׃
פנואל ויקרא יעקב שם המקום ׃
פנינו בלנו כצאן תעינו ׃
פניכו כי צדיק יי' צדקות ׃
צדה ואשר לא צדה ׃
צדה ואבי ראה גם ראה ׃
צוה ברך אברך אביוניה ׃
קרואי אלה קריאי העדה כתי' ׃
קרואים ואת אבשלום הלכו ׃
קרואיה ולא ידע כי רפאים שם ׃
רבה ויהי אלהים את הנער ׃
רבה ומי יתן את העם הזה בידי ׃
רבי אדין מלכא לדניאל רבי ׃
שלחו הבקר אור והאנשי' שלחו ׃
שלחח כה אמר יי' אי זה ספר ׃
שלחתי ויאמר אלי דניאל איש ׃
תתראו וירא יעקב כי יש שבר ׃
הראי אז תראי ונהרת ׃
תראה ויראו לפניך מראינו ׃

א"ב מן ג"ג וכל חד וחד לית

דכו' חד באורי' חד בנבי' חד בכתובים וסימני'

אחון ויאמר אני אעביר ׃
אחרו בעד החלון נשקפה ׃
אענה אף אני חלקי ׃
בהם ובארבע עשרה שנה בא ׃
בחום כי כה אמר יי' אלי אשקטה
בהשמים יי' בהשמים חסדך ׃
גרש ואם תקריב מנחת בכורים
גדעום ויפנו וינסו המדברה ׃
גאה יראת יי' שנאו רע ׃
דעכו המוציא רכב וסוס ׃
דכו שטו העם ולקטו
דעכו סבוני כדבורים דעכו ׃
הבת ויפל אברהם על פניו ׃
הבן יקיר לי אפרים ׃
הים אני אם תנין ׃
ואברכם ויאמ' יוסף אל אביו בני הם
ואחב אהבתי אתכם אמר יי' ׃
ואהבם שמרה נפשי עדותיך ׃
זעמה וישא משלו ויאמ' מן ארם
זרועם יי' חננו לך קוינו היה ׃
זחלתי ויען אליהוא בן ברכאל ׃
חיבר ויחבר את חמש היריעות ׃
חבבה וגם חמת תגבל בה ׃
חברים יברו עליו חברים ׃
טבעו מרכבות פרעה וחילו ׃
טובם בחדק ישר ממסוכה ׃
טובם הן לא בידם טובם ׃
יצוה ובבא משה לפני דהבסוה ׃
יראה והשמיע יי' את הוד קולו ׃
יענה שדי לא מצאנוהו ׃
בלות ויהי ביום כלות משה ׃
בלותם הנני שוקד עליהם לרעה ׃
כלותו ותיכן כל מלאכת שלמה ׃
למשמרת כאשר צוה יי' אל משה ׃
לעולה ואל הכתף מחוצה ׃
ללכת כל הנחלי' הולכים אל הים ׃
מקדשי אך אל הפרוכת לא יבא ׃
מתקי ותאמר להם התאינה ׃

מתקו לו רגבי נחל ׃
נצה ובגפן שלשה שריגים ׃
נצה כי לפני קציר כתם פרח ׃
נרוצה בשבני אחריך נרוצה ׃
שמחתכם וביום שמחתכם ׃
שום ועתה שימו נא לבבכם ׃
שמחות תודיעני אורח חיים ׃
עוכל ואת עוכל ואת דכראשי ׃
עפלה הנה עפלה ולא ישרה ׃
עוניתי טוב לי כי עוניתי ׃
פקד אלה פקודי המשכן ׃
פקדתי אני אמרתי בדמי ימי ׃
פתיחות חלקו מחמאות פיו ׃
צמח ואם בעיניו עבד הנתק ׃
צקון יי' בצר פקדוך ׃
צמתתני קנאתי כי שכחו ׃
קראן ויאמר אל בנותיו ואיו ׃
קלם ולוקח מהם קללה ׃
קנה חכמה מה טוב מחרוץ
ראי ותקרא שם יי' הדובר ׃
ורומה מקול פרש ורומה ׃
רומו מעט ואיננו ׃
שתי מלרע ויאמר יי' אל משה ׃
שבות ביום עמדך מנגד ׃
שבות רצית יי' ארצך ׃
תענה כי כל הנפש אשר לא תעונה ׃
תרום ידך על צריך ׃
תאונה לא תאונה אליך רעה ׃

א"ב מן ב"ב ותרויהון בתרי

לישני ׃

אורח ואני שלשת החצים ׃
אורה אתכם ביד אל ׃
אורות ויצא אחד אל השדה ׃
אורות יחיו מתיך נבלתי ׃
אגור לולי כעס אויב אגור ׃
אגור ׃ דברי אגור בן יקא ׃
אמיר ונשאר בו עוללות כנקף ׃
אמיר כרכם כן חטאו לי ׃
אפרת ואני בבאי מפדן ׃
אפרת ותמת עזובה ויקח לו כלב ׃
באורים על כן באורים כבדו יי' ׃
באורים וישאל שאול ביי' ולא ׃
באלים כי כמוכה באלים יי' ׃
באלים הנחמים באלים ׃
בבגדו ותתפשהו בבגדו ׃
בבגדו אם רעה בעיני אדניה ׃
כול ובשנה האחת עשר בירח ׃
בול כי בול הרים ישאו לו ׃
במקהלות ויסעו מחרדה ויחנו ׃
במקהלות ברכו אלהים יי' ממקור ׃
במסה לא תנסו את יי' אלהיכם ׃
במשא וכנניהו שר הלוים במשא תני' דפסו' ׃
בראות בעת ההיא בראות דוד ׃
בראות ויהי לדרש אלהים בימי ׃
בשרים חיי בשרים לב מרפא ׃
בשרים לא נאוה לכסיל תענוג ׃
בריאה ואם בריאה יברא יי' ׃
בריאה על כן יזבח לחרמו ׃
גמול ושעשע יונק על חור ׃
גמול ועל קריתים ועל בית ׃
דברת

ויבא מכלל סוף פעולה כל פעל אשר סופו אלף או ה"א כמו עשה בנה קרא מצא אשר נקמצים ׃ ויש לתת טעם לפי אשר סופי פעולה ברבותם יבא סב"א בסוף פעלה כמו אמרתי אכלתי ׃ וסב"א מבטל קמץ כאשר אבאר בע"ה אבל עשה קרא לא יולד בהם סב"א ברבותם כי יאמר בהם עשיתי קראתי לכן נקמצים ועל כן אם יש מפיק הא' בה"א סוף הפעולה נפתח כרין אחר סוף פעולה כמו גבה לבי כמה לך בשרי נגה אור כי יאמר ברבותם גבהתי כמהתי ׃ ואם המפיק ה"א בה"א מפום

מערכת אות האלף

לא יבטל הקמץ כמו לעברה ולסמרה׃ עוד יבא מכלל סוף פעולה כל כפעל הזה כמו והוא נכבד מכל בית אביו כי אין כגרע קול ברמה נשמע לב נשבר ונדכה אך והקול נשמע בית פרעה ומת או נשבר עבר המה על כן כפתחים וכן מוקטר מוגש מורדף בלי חשך וכן כל משקלות הזה בכל הגזרות והטעם בזה כי ברכות כפעל עבר יולד סוא בסוף פעולה מה שאין כן בהוה כי בעבר יאמר מן נכבד נכבדתי ומן נשמר נשמרתי בהווה יאמר נכבדים נשמרים · עוד יבא מכלל סוף פעולה כל

דברת בן בנות צלפחד ·
דברת עבדי יורידו מן הלבנון ·
דודי ועל מחלקת החדש ·
דודי נשכימה לכרמים ·
האובנים ויאמר בילדכן את ·
האובנים ואדר בית היוצר והגזו ·
הובשת ויבא יואב אל המלך ·
הובשת את הבקעת מעין ונחל ·
החול ולהבדיל בין הקדש ·
החול בכד אבן ונטל החול ·
הצפוני בני גד למשפחתם לצפון ·
הצפוני ואת הצפוני ארחיק ·
ואיד יעלה מן הארץ ·
ואיד רעב אונו ואיד נכון ·
וברכה וראש אחיעזר ויאש ·
וברכה מונע בר יקבהו לאם ·
ויפתח ויבא האיש הביתה ·
ויפתח על הלחת ידתיה ·
וירם אמר אל אלעזר בן אהרן
וירם יי יחתו מריבו עלו כתי ·
וירב היה יי כאויב בלע ישראל ·
וירב ותהי שם המלחמה נפוצת
ויפתח ואשנה ונסיב ·
ויפתח הגלעדי היה גבור ·
וירדו ויברך אתם אלהים ויאמ׳
וירדו עברו כלנה וראו ·
וראש ובני בנימן בלע ובכר ·
וראש זכר עניי ומרודי ·
ושהם והטור הרביעי תרשיש קדמ׳ ·
ושהם בני מררי ליעזיהו בנו ·
ותכל להשקותו ותאמר ·
ותכל המלך דוד לצאת ·
וכחול כי ברך אברכך והרבה ·
וכחול ואומר עם קני אגוע ·
ושבר בן אד נבוכד נאצר העביד
ושבר ולעובד אדום בני שעיח
ודן גלעד בעבר הירדן שכן ·
ודן וינן מאוזל ·
והרא ויער אלהי ישראל דדה ·
והרה הנה יחבל און ·
והי ויפרש אתה לפני ·
והיא ויאמר לכלה כיאופים ·
וחבל וידברו בני יוסף אל יהושע
וחבל קומי ולבי כי לא זאת ·
וחוצות עד לא עשה ארץ ·
וחוצות ויאמר אליו הערים אשר ·
וחלי ויהי גבולם חלקת ·
וחלי נזם זהב וחלי כתם ·
וטלם זיף וטלם ובעלות ·
וטלם ומן המשררים אלישיב ·
ויגל ויהי כאשר ראה יעקב ·
ויגל לכן שמח לבי ויגל ·
ויגז ורוח נסע מאת יי ·
ויגז ויקם איוב ויקרע את ·
וירע העם ויתקעו בשופרות ·
וירע ויעשה עברי הרע ·
וצרי וישבו לאכל לחם וישאו ·
וצרי לידותון בני ידותון גדליהו
וצרתי כי אם שמע תשמע בקלו ·
וצרתי וחנתי כדור עליך ·
זקן ויאמר אברהם אל עבדו ·
זקן כשמן הטוב על הראש ·

זרו מכף רגל ועד ראש ·
זרו רשעים מרחם ·
זונה אם זונה אתה ישראל ·
זונה כי הנה רחיקך יאבדו ·
חרש וישלח יהושע בן נון ·
חרש ובקבקר חרש וגלל ·
חלוץ ונקרא שמו בישראל ·
חלוץ ועבדיך יעברו כל חלוץ
חלה ואמר הדור האחרון ·
חלה וכהיצר לו חלה את פני יי
חרשתם לולי חרשתם בעגלתי ·
חרשתם רשע עולתה קצרתם ·
טרף והנה עלה זית טרף ·
טרף לכו ונשובה אל יי ·
טריה וימצא לחי חמור ·
טריה מכף רגל ועד ראש ·
ישק אתה תהיה על ביתי ·
ישק שפתים ישק משיב ·
ישך לא תשיך לאחיך נשך ·
ישך אחריתו כנחש ישך ·
ישעו תכבד העבודה על ·
ישעו ואין מושיע דשמואל ·
יורישנה ועבדי כלב עקב ·
יורישנה הנה יי יורישנה ·
בהם כי לפני קציר כתם ·
כתם וירעם כתם לכבו ·
בארי שותי עד בקר ·
בארי כי סבבוני כלבים ·
לאט ויצו המלך את יואב ואת ·
לאט יען כי מאס העם הזה ·
למד והיה אם למד ילמדון ·
למד ואומר אנה אתה הולך ·
לענות כל נדר וכל שבועת אסר ·
לענות שיר מזמור לבני קרח ·
לרביר ומחשבן עד רבת ·
לרביר ויבן את עשרים אמה ·
לתנות מימים ימימה תלכנה ·
לתנות ואת עשו שנאתי ·
כול אלה הדברים דמשנה תו׳ ·
מול בעת ההיא אמ׳ יי אל יהוש׳
מנה מי מנה עפר יעקב ·
כנה ולחנה יתן מנה אחת ·
מכת ויכם מערער ועד באך ·
מנית יהודה וארץ ישראל המה
מחללים ויעלו כל העם אחריו ·
מחללים ואתם מחללים אתי ·
מרתה כשמרי שדי היו עליה ·
מרתה ויבאו מרתה ולא יכלו ·
מגורי וישב יעקב בארץ מגורי ·
מגורי זעק והילל בן אדם ·
משחתם ומשחת אתם כאשר ·
משחתם ומיד בן נכר לא תקריבו ·
מעוג והאמר חי יי אלהיך אם יש
מעוג בהנפי לעגי מעוג ·
מעדנות ויאמר שבו הגישו אלי ·
מעדנות התקשר מעדנות כימה ·
נבליך הסר מעלי המון שיריך ·
נבליך הורד שאול גאונך ·
נסי ויבן משה מזבח ויקרא ·
נסי כה אמר יי אלהי הנה אשא
נצח וגם נצח ישראל לא ישקר
נצח תבא עד דור אבותיו ·
נענה נגש והוא נענה ·

נענה כי איש איש מבית ישר׳ דינזר
נעניתי לכן דבר אתם ואמרת ·
נעניתי עד מאד ·
סמר שאו נס בארץ תקעו ·
סמר מפחדך בשרי
סילה ויקומו עבדיו ויקשרו ·
סילה כל אבירי יי בקרבי ·
שטנה ויחפרו באר אחרת ·
שטנה ובמלכות אחשורש ·
על ואלה דברי דוד האחרוני׳ ·
על ישובו לא על היו ·
ענות ויאמר אין קול ענות ·
ענות הכזה יהיה צום אבחרהו ·
עכר אבי את הארץ ·
עכר ובני כרמי עכר עוכר ישר׳ ·
עצבי ואגיד לך מאז בטרם ·
עצבי ויקרא יעבץ לאלהי ישר׳ ·
פתח כי יתרי פתח ויענני ·
פתח נשכימה לכרמים ·
פורש גבר מחליק על רעהו ·
פורש דבקל שון יונק אל חכו ·
צררות וישא העם את בצקו ·
צררות ויבא דוד אל ביתו ·
קרבו כי קרבו בתנור לבם ·
קרבו ואתם הרי ישראל ענפכם ·
רודה כי הוא רודה בכל עבר ·
רודה בכה עמים בעברה ·
רועה עודנו במדבר עמים ·
רועה שן רועה ורגל מועדת ·
שירו יומם יצוה יי חסדו ·
שירו וידבר שלשת אלפים ·
שברו ואת גביעי גביע הכסף ·
שברו ויהי כשמע גדעון ·
שונים ירא את יי בני ומלך ·
שונים והשקות בכלי זהב ·
שפרה ויקרא בלך מצרי למולדו׳
שפרה ברוחו שמים שפרה ·
תוכו אף חובב עמים ·
תוכו עד מה תוכו עוד תוסיפו ·
תחרש לא תחרוש בשור ·
תחרש אל תחרש על רעך ·

אב מן ב״ב ותרויהון בספר

וס׳ ואשא כי לא איב יחרפני

ואשא כפי אל מצותיך ·
ובמושב אשרי האיש אשר ·
ובמושב וירוממוהו בקהל עם ·
וגבה וגביהם וגבה להם ·
וגבה וארבעה שלחנות לעולה
ודאג בלכתך היום מעמדי ·
ודאג הבה באו בארץ צוף ·
והדגה אשר ביאר תמות ·
והדגה אשר ביאר מתה ·
והרת הרצים יצאו דחופים ·
והרת הרצים רכבי הרכש ·
חיזה בן שפעי בן אלון ·
וזיזה ויזה יחת הראש ·
וחלמא באדין עללין חרטומיא ·
וחלמא ועד אחרן על קדמי ·
וטהרו וגם שם עיר המונה ·
וטהרו שבעת ימים יכפרו ·
וישבים ומלך ישראל ויהושפט ·

וישבים כה אמר סנחריב מלך ·
ונגנה כי היו כאלה נבלת ·
ונגנה כי כארץ תוציא צמחה ·
ולרבקה אח ושמו לבן ·
ולרבקה ותהיין מרת רוח ·
ומקטירים ליי עולות בבקר בבקר ·
ומקטירים בני עתה אל תשלו ·
ונסך ועשרון סלת בלול ·
ונסך לא תעלו עליו קטרת ·
וסור חטאנו ועוינו והרשענו ·
וסור וכל ישראל עברו את ·
ועשו ויהי כאשר כלה יצחק ·
ועשו וישלח יצחק את יעקב ·
ופחד ביום ההוא יהיה מצרים ·
ופחד אז תיראי ונהרת
וציבא ואלף איש עמו מבנימין ·
וציבא ויאמר לו המלך למה תדבר
וקציר עוד כל ימי הארץ ·
וקציר כי זה שנתים הרעב ·
ורננו ובאו ורננו במרום ·
ורננו על תבל שמים וארץ ·
ושמרון בחצי חטאתיך ·
ושמרון ואחותיך סדם ובנתיה ·
ותהלתי למען שמי אאריך ·
ותהלתי אני יי הוא שמי וכבודי ׃

אב מן חד וחד הד מלעיל

וחד מלרע ולית דכותהון ·

אכל רק חזק לבלתי אכל הדם ·
אכל המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ·
אמר כה אמר אדני יי יען אמר מואב ושעיר ·
אמר כי טוב אמר לך ·
ארחת משא בערב ביער בערב ·
ארחת וישבו לאכל לחם ·
אדן ואלה העלים מתל מלח ·
אדן וחברו ואלה העלים קימ׳ ·
אנס והשתיה כדת אין אנס ·
אנס בלטשאצר רב חרטמיא ·
בקרב עלי מרעים לאכל את ·
בקרב וזה בקרב איש ·
במעל ויברך עזרא את יי אלהים
במעל אל אלהים יי אל אלה׳ יי
בנער המות בנער נפשם ·
בנער ויאמר האיש אל יואב ·
גויתינו ותבואתה מרבה למלכים
גויתינו ותתם השנה ההיא ·
דעכו סבוני כדברים ·
דעכו המוציא רכב וסוס וחיל ·
האמר אלהים אני ·
האמר כי אל אל האמר נשאתי ·
הקצור מדוע באתי ואין איש ·
הקצור האמור בית יעקב ·
המשל דברו נא באזני כל בעלי שכם ·
המשל ופחד עמו עשה שלום ·
ונחת ובדי רים לבבה רוחה ·
הנחת עושו ובאו כל הגוים ·
הודיענו ויקראו פלשתים לכהנים ·
הודיענו מה נאמר לו לא נערך ·
ונעתור ויעזרו עליהם וינתנו ודה

פעולות הסמיכים הנקראים עלומי עין פועל כמו סב קם רץ ויסבו ויקם וירץ אף על פי כי ברבותם יולד בם סבה כמו קמתי סבתי והטעם כי בכלם עין פעלם נעלמת ובא הקמץ לתשלום האות כי אם היו במלואותם יתכן לומר קים סיב ומן בר ביד וקץ עליו העיט קיץ ומבלנו מן קם וקאם שאון בעמך ומן רם ונסבה והיתה ונותיה ואותיות אוי נעלמות בהם נהפך אז הסוף פעולה לרחפה כמו הקיף סביבם והיא סוף פעולה ואז היא מבטלת הקמץ · הפתח היא ראש פעולה בדיגו קים גם על כן

מערכת אות האלף

סבה נגיעתם היות למעלה כמו סבו על עונות אבותם ואיכו כמו סבו ויבוזו הכא אין סבה לפון סבי וכן סתו מן סתה וסתו ולנו מן סתה וכהנה רבות כי הסניים טעמם לעיל
מפני העלמת העין והגביהה בהם לתשלום אות החסרה וחטופי למ״ר פועל טעמם למטה תמורת חסרון הה״א אך מלתתם הכסף וחס לאדני רך הלבב כפתחים כמשפטם
כי לא נגזרו מגזרת עולתי עין פעל אמנם הנה מגזרת בעלי הכפל מן תמם חתם רכך ועוד ברבותם יולד בם רגם למלאת חסרון אות הכפל כי יאמר תמו רכו דבריו

ונעתר ונגף יי׳ את מצרים·
ונחתום ואתם כתבו על היהודי׳
ונחתם ויקראו ספרי המלך קדמ׳
ויקום וסגרו דלהים בשוק·
ויקם ותגזר אומר ויקם לך׳
ומשלו והיה אדירו ממנו·
ומשלו והברתי רכב מאפרים·
זרוע אור זרוע לצדיק·
זרוע וכי יפל מנבלתם על·
חנון כי עם בציון ישב·
חנן פתח וישא עיניו וירא·
טהור עינים מראות רע·
טהר אהב טהר לב חן·
יחוננו אם אמרנו נבא העיר·
יחינו מיומים ביום השלישי·
ידלף בעצלתים ימך המקרה·
ידלף ואת בשר ואת חזו·
כהם וירעם כתם לבנו·
כתם כי לפני קציר כתם פרח
לאבתם אלה הם בני ישמעאל·
לאמהם יאמרו איה דגן ויין·
לשברים רוח אדני יי׳ עלי·
לשבאים ומכרתי את בניהם·
מעצר ויאמר יהונתן אל הנער
מעצר עיר פרוצה אין חומה·
משקלת ונטתי על ירושלם·
למשקלת ושמתי משפט לקו·
מחלליך צור ילדך תשי·
מחלליך האמר תאמר אלהים אני
מאירות ביבש קצירה תשברנה·
מאירת פקודי יי׳ ישרים משמח׳
נתן וימאן אדו׳ נתן את ישר׳·
נתן וירע אתנכי לא לויהיה
נתץ וישכימו אנשי העיר·
נתץ וישב ויבן את הבמות·
נחם מיד שאול אפדם·
נחם ובני אשה הודיה אחות·
נפלו ויאמרו שרי פלשתי׳ כה·
נפלו ואעמד עליו ואמותתהו·
עניתי טוב לי כי עניתי·
עניתי ואני בחלותם לבושי·
צאת אם רחץ יי׳ את צאת·
צאת ועוגת שערים תאכלנה
קראני וכי האמרי בלבבך·
קראני פחד קראני ורעדה·
רמני קראתי למאהבי המה·
רמני ויאמר אדני המלך
דמפיבושת·
שכלתי ואל שדי יתן לכם·
שכלתי רחמים ב׳ בפסוק·
שפטונו ויקם דברו אשר דבר דדניא׳
ושפטנו והיינו גם אנחנו ככל הגוים
תאמי שני שדיך כשני עפרי׳ קדמ׳
תאמי וחברו שני שדיך הנ״ל׃

א״ב מן תרין תרין בחד לישן

אן ויאמר דוד שאול אלין·
אן עד אן תמלל אלה׃
אנה אנחנו עלים·
אנח מלרע אלך מרוחך·
בדבר ורבקה שבעת בדבר·
בדבר ותעלוזנה כליותי׃

בדברים ואליהוא חכה אה איוב·
בדברים לא יוסר עבד·
גדל ביום ההוא גדל יי׳ את·
גדל אחר הדברים·
גדלים תעשה לך על ארבע·
גדלים שבכים מעשה שבכה·
דמיתי הנוה והמעונגה דמיתי·
דמיתי לקאת מדבר הייתי·
דמיתי והיה כאשר דמיתי·
דמיתי נשבע יי׳ צבאות לאמר׃
הנראה וירא יי׳ אל אברם ויאמר
הנראה ויאמר אלהים אל יעקב·
הנראה ויתאנף יי׳ בשלמה·
הנראה בשנת שלש למלכו·
ויושב וידעו העם כלו אפרים·
ויושב ישמעאל ויענם ויושב·
ויושבים ומלך ישר׳ ויהושפט דה״ת
ויושבים כה אמר סנחריב מלך·
זקן ויאמר אל עבדו·
זקן בשמן הטוב על הראש·
זקנים ונאמר אל אדני·
זקנים וישראל אהב את יוסף·
חרש וישלח יהושע בן נון מן·
חרש מלעי׳ ובקבקר חרש וגלל·
חרשתם ויאמרו לו אנשי העיר׃
חרשתם רשע עולתה קצרתם·
טב הוא צלמא ראשה·
טב וכען אם על מלכא טב·
טובי ויאמר אני אעביר כל·
טובי ורויתי נפש הכהנים דשן
ינחני וישא משלו ויאמ׳ מן ארם
ינחני נפשי ישובב ינחני·
ינחנו יי׳ בדד ינחנו·
ינחנו מתן אדם ירחיב לו·
כתנתי פשטתי את כתנתי·
כתנתי ברב כח יתחפש לבושי·
כתנתו ויהי כאשר בא יוסף·
כתנתו ויהי דוד בא עד הראש·
למראה והריחו ביראת יי׳
למראה קמ׳ ותעגבה עליהם כתי׳·
למראה ויצמח יי׳ אלהים מן·
למראה פת׳ ויבאו אל גלילות·
לרגלי כי מעט אשר היה לך·
לרגלי נר לרגלי דבריך·
לרגליך אף חבב עמים·
לרגליך לדוד מזמור נאם יי׳·
מהר וישמע עלי את קול·
מהר צעה להפתח·
מהרה ומלאך בא אל שאול·
מהרה ויקרא מלך ישר׳ דמלכי׳·
נפוץ ויאמרו הבא נבנה לנו עיר
נפוץ העצב נבזה נפוץ·
נפצים ויאמ׳ ראיתי את כל ישר׳·
נפצים וחבירו דה״ה ויאמר ראיתי
ספר ואולם בעבור זאת·
ספר אתה למען תצדק·
ספרו ויאמר דוד אל יואב דה״ה·
ספרו סבו ציון והקיפוה·
ענו אז ישיר ישראל את·
ענו ליי׳ בתודה זמרו·
עניתי הושיעני מפי אריה·
עניתני אודך כי עניתני·
פתח כי יתרי פתח ויענני·

פהח נשבימה לכרמים·
פתחת ופנת מספדי למחול לי
פתחת אנא יי׳ כי אני עבדך·
צעקו הן אראלם צעקו חוצה·
צעקו קמ׳ ויי׳ שמע·
צעקים ויאמר מה עשית קול דמי
צעקים ואת מתכנת הלבנים·
קרבו ואתם הרי ישר׳ ענפכם·
קרבו כי קרבו כתנור לבם·
קרבת ואתי יום יום ידרשון·
קרבת ואני קרבת אלהי׳ לי טוב
רעי ויאמר אברם אל לוט·
רעי חי אני נאם אדני אלהים·
רעה עודנו מדבר עמם·
רעה שן רעה ורגל מועדת·
שלחוני ויאכלו וישתו הוא·
שלחוני ויאמ׳ אליהם אל תאחרו
שלוחים פרעה מלך מצרים עלה
שלוחים לבן תתני שלוחים·
שמור וירם הטבח את השוק·
שמור יש רעה חולה ראיתי·
שמרים ליל שמורי׳ הוא ב׳ בפסו׳
המתי אני ישנה ולבי ער·
תמתי אחת היא יונתי תמתי׃
תמתי חלילה לי אם אצדיק·
תמתי ישקלני במאזני צדק·

א״ב מן חד וחד לעיל

תמצא במערכת אות הה״א כי שם
כיתה דמשמשת ה׳ בסוף תיבותא·

א״ב מן ב״ב מן ג׳ אתין

אדר ואתמול עמי לאויב
יקוממ׳
אדר ויאמר יי׳ אלי השליכהו·
בבת ולא אחר הנער לעשות
בבת והיה יי׳ כאויב בלע ישר׳
נוה ואם לא תשמעוה·
נוה כי השפילו ותאמר גוה·
דמי ועתה אל יפל דמי·
דמי ארץ ארץ אל תכסי דמי
השב והוא עם בוזי ושסוי·
השב אל תערה·
ובר נקי כפים ובר לבב·
ובר ותאמר זך לקחי·
זקן ויאמר אברהם אל עבדו
זקן כשמן הטוב על הראש·
חרש ובקבקר חרש וגלל·
חרש וישלח יהושע בן נון מן·
טרף ותבא אליו היונה·
טרף לכו ונשובה אל יי׳ כי הוא
ישק אתה תהיה על ביתי·
ישק שפתים ישק משיב·
בהר כי בהר פרצים יקום יי׳·
בהר שיר המעלות הבטחים·
לקש והיה בית יעקב אש·
לקש לא יבריחנו בן קשת·
מהר וישמע עלי את קול·
מהר צעה להפתח·
נקם והבאתי עליכם חרב·
נקם ויקרא שמשון אל יי׳·
סלא ויקומו עבדיו ויקשרו׃

סלח כל אביריי׳·
ענו אז ישיר ישראל·
ענו ליי׳ בתודה זמרו·
פתח כי יתרי פתח ויענני·
פהח נשבימה לכרמים·
צלם אנת מלכא חזה הוית·
צלם נבוכד נצר מלכא עבד·
קים לקים את ימי הפורים·
קים ומאמר אסתר קים·
ראם ויאמר יעקב כאשר ראם
ראם ויהי כאשר ראם צדקיהו
שתה ובעת מוהה והדברנה·
שתח גם צפור מצא בית·
תחי ויחגרו שקים במתניהם·
תחי נפשי ותהללך׃

כ״ו פסוקי׳ אית בהון כל

הא״ב סימ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ל״א·

אב

ואביו ט׳ וסימ׳ נמסר
בסדר וישלח׃
ולאביו ג׳ וסימניהון נמס׳
בשמואל א׳ ריש
סימן י״ד·
אביהו ז׳ וסימניהו׳ כלשון
תרגום אתתא רגזת
מן ביתא חזיא מלכא ודקרה
כרישה וביאורם נמכר
בשפטים סוף סימן י״ד
ובזכריה סימן י״ג׃
אבתיו לאבתיו ז׳ בהור׳
וחסרי׳
וסימניהון נמסר בסד׳ במדבר·
אבותיו ג׳ מ״ל וסימניהון
נמסר בשפטים
סימן כ׳ ותלים סימן מ״ט·
אבותי ז׳ מ״ל וסימניהון
נמסר במלכים א׳
סימן כ״א·
אבותיך ג׳ מ״ל וסימניהון
נמסר בסדר ויצא
וירמיה סימ׳ ל״ד ומשלי סוף סי׳ כ״ב·
אבותינו ח׳ מ״ל וסימניהון
נמסר בירמיה סוף
סימן י״ד·
אבותם כ׳ מ״ל בתורה וכל
נביאי׳ וכתובי׳ דכו׳
מ״ל בר״ה וסי׳ נמסר בסדר במדבר
ובמלכים ב׳ סוף סימן י״ז ונחמיה
סימן ז׳·
אבותיהם ד׳ מ״ל בנביאים
וסימני׳ נמס׳
במלכים א׳ סימן י״ד וכל כתובי דכו׳
מ״ל ב״מ חס׳ וסימניהון
וימעלו באלהי אבתיהם·
ואלה משפחות הלוי·
ואחיהם להלדותם·
ואבהיהם על מחנה יי׳ בר״ה·
ובני מושי מחלי בר״ה·
ומקוה אבתיהם יי׳·

ויאמר

חמותי ראיתי אור ודגם מבטל קמץ כאשר אבאר בע״ה ומכלל הסגיים הנקמצים יבאו מלות ויכר את אופן מרכבותיו ויכר אותו בחרט אל תכר את מואב והטעם מפני
שהם מבנין הכבד הנוסף והיה ראוי להיות ויכר ויסר רק שאות ר״ים גורמת בהם לסבותם ודי אם תמכם להעלותם מדרגה אחת מפתח קטון לגדול אבל ויסר אליה האחלה
שהוא מבנין הקל קמוץ כמשפטו אמנם במלת וייקם ויסב ודוגמתם מן הסגיים אין לנו טעם לקמצותם כמו בקם סב רץ אמר באחרית טעמם למעלה על כן נראים דברי

מערכת אות האלף

רבי יהודה בן חיוג חביר הדייקנים אמר אמר כי ויקם ויסב סופי פעולתם המה חטף קמץ ודרך הספרים לנקוד קמץ תחת קמץ חטף במקום שוא אחריו מבטלי קמץ וסוף פעלה אחר ממבטליו הוא ועוד דבר אחר הזקיקו לומר כן כי שאל מה זה כי בכל שאר הגזרות וי״ו יו״ד סל ויפעל כוכף על הבוי כמו שמור ושמור יסוב ויקוב ובשניים נוקפים על פעל עבר ועוד כי ברוב שתי הברות של אה רצופות והנגינה לעיל הברה שניה כפתחות ופה נקמצות על כן אמר כי ויקם ורעיו הם חטף קמץ ועתה נוקפים וי״ו יו״ד על

ויאמר דוד לכל הקהל ·
ואתה תשמע מן השמים דד״ח
ואמרו על אשר עזבו ·

אבתיכם כל אורי׳ חסרים במ״א מל׳ וכו׳ וסי׳
נמסר בסדר שמות ע״ש ׃
יהושע כולם מלאי׳ ·
שפטים כולם מלאי׳ במ״א חס׳ וסי׳
ויעל מלאך יי׳ מן הגלגל ·
שמוא׳ כולם מלאי׳ במ״ב חס׳ וסי׳
ואשפטה אתכם לפני ·
כאשר בא יעקב מצרימה קדמ׳ דפסו׳ ·
מלכים כולם מלאי׳ במ״א חס׳ וסי׳
ויער יי׳ ·
ישעיה כולם חס׳ במ״א מל׳ וסי׳ ·
ועל עונותיכם ועונות אבותיכ׳ ·
ירמיה כולם מלאי׳ במ״ב חס׳ וסי׳
ואשלח אליכם דאריך ·
מפני רעתם ·
יחזקאל כולם מלאי׳ במ״ב חס׳ וסי׳
וישבתם בארץ ·
ונחלתם אותה ·
וכל תריסר חסרי׳ במ״ג וכל כתו׳ מל׳ במ״ג וס׳ בהושע סימן ח׳ ׃

אביהם ג׳ בנקבות וסימני׳ נמס׳ בסדר פנחס ·
אביהן ז׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא ׃
ואבדה ג׳ וסימניהון ואבדה שארית פלשתי׳ ·
ואבדה חכמת חכמיו ·
ואבדה תקותינו ·
תאבדון ד׳ וסימני׳ בסדר ואתחנן ·
לא אבה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב ·
אביב ג׳ וסימניהון אביב קלוי ·
כי השעורה אביב ·
ואבא אל הגולה תל ·
אביחיל ד׳ וסימניהון צוריאל בן אביחיל ׃
אביחיל בן אליאב בן ישי ·
ובהגיע תר אסתר ·
ותכתב אסתר המלכה ׃

וב׳ אביהל וסי׳ ושם אשת אבישור ויקח לו רחבעם ׃

אביונים ג׳ חסרים וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ קמ״ו ואיוב סימן כ״ד ·
אבל ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כ״ד והושע סימן י׳ ·
אבלה ה׳ וסימניהון שמה לשממה אבלה ·
אבלה יהודה ושעריה ·
כי מפני אלה אבלה ·
שדד שדה אבלה ·
אמללה נבלה תבל ׃

ויתאבל ד׳ וסימניהון ויתאבל על בנו ·
המלך על אבשלום ·
אפרים אביהם ·
ימים רבים דדברי הימים ·
כל לשון אבל על במה אל וסימניהון נמסר בקהלת סימן ז׳ ·
באבן ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר מסעי ועיין בסדר משפטים ·
אבנים ד׳ דקרים לעצים וסי׳ נמסר בסדר מצורע ׃
רגימה אבן ה׳ וסימניהון ונמס׳ בסדר אמור ודה׳ ב׳ סימן כ״ד ׃
ואברהם ה׳ ראשי פסוקים וסי׳ נמסר בסדר וירא ·
אברה׳ יצחק וישר׳ ד׳ דסמי׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תשא ׃
אבשלום י״ד חס׳ וסימ׳ נמס׳ בשמוא׳ ב׳ סימן ה״ז ועזרא סימן ו׳ ·
לאגם ג׳ פתחין וסימניהון נמס׳ בישעיה סי׳ לה״ ·
אגמון ג׳ חס׳ בלישנהון וסימני׳ נמס׳ באיוב סוף סימ׳ מ׳ ·
אדין ט׳ בטעם וסי׳ נמסר בדניאל סי׳ ו׳ ׃

אמ׳ המגיה אמנם מזיכה מסרית אחריתי בסנויה וז״ל

אדין ט׳ בטעם וסימניהון עללין כל חכמי ·
נפל על אנפוה ·
שגיא מתבהל ·
הוו בעין עילא ·
די לא נהשכח לדניאל דנה
סרכיא ואחשדרפניא אילן הרגשו
קריבו ואמרין קדם מלכא ·
אזל מלכא להיכליה ·
אדין תתני פחת · עכ״ל

ואכן חזינ׳ בכולהו כפרי דוקני וחדיתי דהוו קדמנא וכלהו כלמנא דמסריתא קמא הוו ובכל חד׳ מנהון מאדין דליסנא קמא הוה כמס׳ עליו ט׳ בטעם ודוק · עכ״ל המגיה ׃

כל ר״פ דניא׳ באדין במ״ג אדין וסימניהון

לביתיה אדין דניאל לביתיה אזל ·
בחזוא אדין לדניאל בחזוא די ·
אריוך אדין אריוך בהתבהלה ·
רבי אדין מלכא לדניאל רבי ·
תוה אדין נבוכד נצר מלכ׳ תוה
שמיה אדין דניאל די שמיה ·

זיוהי אדין מלכא זיוהי שנוהי ׃
עללין אדין עללין כל חכימי ·
מתבהל אדין מלכא בלשצר סגיא ׃
כדי אדין מלכא כדי מלתא שמע
אזל אדין אזל מלכא להיכליה ·
מליל אדין דניאל עם מלכ׳ מליל
צבית אדין צבית ליצבא על ׃
ומן כיה בלליא קטיל בלשצאר עד בעה ומתחנן קד׳ אלהיה דכל ר״פ אדין וכל עזרא ר״פ דכו׳ אדין במ״ג באדין וסי׳
בטלת באדין בטלת עבידת ·
קמו באדין קמו זרובבל בן ·
דריוש באדין דריוש מלכא ·
באדין ה׳ בטעם בדניאל וסימניהון נמסר בדניאל סימן ג׳ ·
אדם י׳ ר״פ וסימניהון נמסר בסדר תזריע ·
לאדם ולאדם י״ג וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״ג ׃
לאדם ה׳ וסימ׳ בלשון ארמי ליבא דידע עקא ב בפומיה אמר ובאדם נמס׳ בסדר שמות וירמיה סוף סימן י׳ וצפניה סוף סימן א׳ ׃
ואדם ט׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן ג׳ וסי׳ ב׳ ואיוב סימן ל״ד ׃
בני האדם ו׳ וסימניהון נמס׳ בתלים סימן ג׳ ·
בני אדם ט׳ וסימניהון נמס׳ במשלי סי׳ ט״ו וע״ש מה״ דקה״נא ·
באדם ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר תזריע ומשלי סימן כ״ג ׃
באדם ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע סימן ו׳ ׃
מאדם עד בהמה ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר במדבר סיני ·

על האדם ג׳ וסימניהון ויצו יי׳ אלהים ·
ויפל יי׳ אלהים תרדמה ·
ורבה היא על האדם ·
וכל על האדם ועל הבהמ׳ דכו׳ ׃
בן אדם ל״א בטע׳ זקף גדול וסימני׳ את אשר תמצא אכול ·
עכור בהוך העיר ·
לבית ישראל ·
שים פניך קדמאה ·
בן אדם עמך דהך ·
בן אדם הראה ·
אלה האנשים ·
בתוך מרי ·
הלא אמרת ·
לחמך ברעש תאכל ·
הנבא אל נביאי ·
הגפן מכל עץ ·
הודע את ירושלם ·

חוד חידה ·
חרב חרב חרב ·
למען למוג לב ·
לא מטהרה הא ·
התשפט את ·
לקח את בני ·
אל בני עמון ·
חתם תבנית ·
שים פניך אל צידון ·
שים פניך אל פרעה ·
הילילו הה ליום ·
זרוע פרעה ·
ואל המונו ·
נהה על המון ·
רועי ישראל ·
על הר שעיר ·
תחהונה ·
יבשו עצמותינו ·
ובן אדם ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר בלק ·
אדמה י״א וסימני׳ נמסר ביואל סימן ב׳ ודברי הימים ב׳ סימן כ״ו ׃
והאדמה ג׳ וסימני׳ נמס׳ בסדר עקב ·
אדמתי ג׳ וסימ׳ נמס׳ באיוב סוף סימ׳ ל״א ·
אל האדמה ו׳ וסימניהון

בזעת אפך תאכל לחם ·
והשבתיך אל האדמה ·
כי אביאנו אל האדמה אשר ·
ואתה תשמע השמים דמלכים ·
וחבירו דדברי הימים ׃
ואשלח אליכם את כל עבדי ·
על אדמת ה׳ וסימניהון בן אד׳ מה המשל ·
מה לכם אתם משלים ·
בן אדם ישבי ·
בן אדם הנבא על גוג ·
והיה ביום בא גוג ·
אל אדמת ח׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימ׳ י״ב ׃
על אדמתם ד׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ל״ז

זה השער לוי׳

אדני וודיא ק״לד ז׳ מנהון לאדני וס׳ נמסר בישעיה ריש סי׳ כ״ח ושאר ד״ין סימניהון ·
מצאתי ויאמר אדני אם נא
לוט ויאמר לוט אלהם אל ·
הואלתי ויען אברהם ויאמר ·
הואלתי ויאמר הנה נא הואלתי ·
ואבימלך לא קרב אליה ויאמר ·
שלח נא ויאמר כי אדני ·
איש דברי׳ ויאמר משה אל יי׳ ·
וישב משה אל יי׳ ויאמר אדני למה הרעתה תני׳ דפסוק ·
מקדש תביאמו ותטעמו תני׳ דפסו׳ ·
ילך ויאמר אם נא מצאתי חן ב״ בפסו׳ ·

הכוי כי שורק וחטף קמץ אחים ורעים בכל מקום כמו וצדיק ירנן ושמח כמו ירנן וכן ימוב כמו ימוב וכהכה רבות ולפי שהנגינה לעיל הוא בחטף קמץ שאילו היתה לרע תהיה בחולם כמו הים ראה וינס כי לעולם לא יבא חטף קמץ בהות שהנגינה בו וסוף פעולה שאמרתי המבטל קמץ הוא סוף טרם הפעולה אבל אם בסופה וי״ו או מ״ס או כ״ן שמום לא יבטלוהו כמו ואוכליו עונו יפה רודפיו בוכיו מ״ס כמו רודפם סומרם כ״ן כמו ורדפן סמרן אבל אם הם טרם אז יבטלוהו כמו ויבו ויקו מ״ס פתם חתם כ״ן

מערכת אות האלף

כתן חכן אבל ורחל נבכתם והיא הע׳לתם הנגה נכרתם נפשי טרפתם אם כלם נפתחים על פי המסורת ב״ם וב״ע ׃

עוד יבא מכלל סוף פעולה ויקר אלהים אל בלעם עם המסורת אף הר׳ שמואל הנקדן אומר כי כן משפטו יען כי היו״ד בנון כפעל ורגמות הקוף יוכיח והיה ראה
ויקרה ונקמצה הקוף בעבור חסרון הה״א כאשר עשו בתלת ועשת את התבואה והרבת את שבתותיה כאשר אבאר במקומו ואין לדקדק על זה ׃ ומלות ויעל

יגדל ועתה יגדל נא כח אדני
כהאמ׳ כי אדני מה אמ׳ אחרי ׃
במה ויאמ׳ אליו כי אדני במה׃
ויעתר מנוח אל יי׳ תני׳ דפסו׳ ׃
וייקץ שלמה והנה חלום׃
וייטב הדבר בעיני אדני כי ׃
ויתן ויקבץ מלך ישראל את ׃
השמיע ואדני השמיע אל מחנה׃
חרפת ביד מלאכיך חרפת דמלכי׳
ושפח אדני קדקד בנות ציון׃
יסיר ביום ההוא יסיר אדני׃
רחץ אם רחץ אדני את צאת ׃
ואראה בשנת מות המלך עזיהו׃
את קול ואשמע את קול אדני
עד מתי ואמר עד מתי אדני׃
יתן לכן יתן אדני הוא לכם ׃
יגלח ביום ההוא יגלח אדני׃
מעלה ולכן הנה אדני מעלה׃
דבר שלח אדני ביעקב ׃
ישמח על כן על בחוריו ׃
יבצע והיה כי יבצע אדני׃
יוסיף והיה ביום ההוא יוסיף׃
המצפה כי כה אמר אדני אלי לך׃
מצפה ויקרא אריה על מצפה ׃
בעוד כי כה אמ׳ אדני אלי בעוד
נגש ויאמר אדני יען כי נגש ׃
לחם צר ונתן לכם אדני לחם׃
חרפת ביד עבדיך חרפה׃
עשקה כסיס עגור כן אצפצף ׃
עליהם אדני עליהם יחיו ׃
שכחני ותאמ׳ ציון עזבני יי׳ תני׳ דפסו׳׃
ואמרו בני עמך לא יתכן דרך׃
ואמרתם לא יתכן דרך׃
ואמרו בית ישראל לא יתכן דרך
ואמרתם לא יתכן דרך׃
הודה בן אדם הנבא ואמרת׃
רחבת לכן כה אמר אדני בכל ׃
אנך כה הראני והנה אדני נצב
אנך ויאמר יי׳ אלי מה אתה רואה תנינא דפסוק׃
המזבח ראיתי את אדני נצב ׃
מהיכל שמעו עמים כלם תני׳ דפסו׳׃
יורישנה הנה אדני יי׳ יורישנה
מחללים ואתם מחללים אותו׃
ילעג יושב בשמים ישחק׃
אמרתי ליי׳ אדני אתה׃
אתחנן אליך יי׳ אקרא תני׳ דפסו׳
העירה והקיצה למשפטי׃
במה אדני כמה תראה׃
ראית יי׳ אל תחרש תני׳ דפסו׳
ישחק אדני ישחק לו כי ראה ׃
נגדך אדני נגדך כל תאותי׃
הוחלתי כי לך יי׳ הוחלתי תני׳ דפסו׳
חושה לעזרתי אדני תשועתי ׃
תוחלתי ועתה מה קויתי אדני׃
יחשב ואני עני ואביון אדני יחשב
תישן עורה למה תישן אדני׃
שפתי אדני שפתי תפתח׃
בסמכי הנה אלהים עזר לי אדני׃
בלע אדני פלג לשונם ׃
בעמים אודך בעמים אדני קדמ׳׃

תהרגם אל תהרגם פן ישכחו ׃
ולך אדני חסד כי אתה׃
ישמע און אם ראיתי בלבי׃
המבשרות אדני יתן אמר׃
רבותים רכב אלהים רבותים ׃
יעמס ברוך אדני יום יום׃
מבשן אמר אדני מבשן׃
במקהלות ברכו אלהים אדני ׃
ממלכות הארץ שירו לאלהים׃
כחלום מהקיץ אדני׃
צרתי ביום צרתי אדני דרשתי׃
יזנח הלעולמים יזנח אדני ׃
בישן וייקץ בישן אדני ׃
חרפוך והשב לשכנינו שבעתים׃
חנני אדני כי אליך אקרא ׃
שמח נפש עבדך כי אליך׃
וסלח כי אתה אדני יי׳ טוב ׃
אין כמוך באלהים אדני ואין׃
כל גוים אשר עשית יבאו׃
אודך אדני אלהי בכל לבבי ׃
ואתה אדני אל רחום וחנון ׃
חסדיך איה חסדיך הראשונים ׃
חרפת זכור אדני חרפת עבדיך׃
מעון תפלה למשה איש האלהים
נועם אדני אלהינו עלינו׃
מחץ אדני על ימינך מחץ ׃
עונות אם עונות תשמר יה׃
קשובות אדני שמעה בקולי ׃
ויתן אדני בידו את יהויקים׃
ואתנה את פני אל אדני ׃
ואתפללה אל יי׳ אלהי ואתודה ׃
הצדקה לך אדני הצדקה ולנו ׃
צדקתיך אדני ככל צדקתיך ׃
למען ועתה שמע אלהינו אל ׃
שמעה אדני שמעה׃
הקשיבה אדני הקשיבה ב׳ כפסו׳ קדמ׳ ובתר׳ שמעה והקשיבה ׃
הוצאת ועתה אדני אלהינו אשר ׃
נשקד עול פשעי בידו׃
סלה כל אבירי אדני בקרבי ב׳ כפסו׳׃
יעיב איכה יעיב באפו אדני׃
בלע אדני ולא חמל ׃
היה אדני כאויב בלע׃
זנח אדני מזבחו נאר קדמ׳ דפסו׳׃
צעק לבם אל אדני׃
רני קומי רני בלילה לראש ׃
במקדש ראה יי׳ והביטה תני׳ דפסו׳
יזנח כי לא יזנח לעולם אדני׃
לעות אדם בריבו אדני׃
ותהי מי זה אמר ותהי אדני ׃
רבת אדני ריבי נפשי׃
אנא אדני תהי נא תני׳ דפסו׳
בעצת ועת׳ נכרת ברית לאלהינו
זכורו וארא ואקום ואמר אל ׃
לאדם ויאמר לאדם הן יראת ׃

אמר המגיה המעתיק תזכה מיכויה בנסחי בתר נסחא הוה כתיב הרכי מתנה וגו׳ ב׳ בפסוק קדמ׳ ובתרא ובתרכא הוה כתיב ג׳ בפסו׳ אמנם לפום נסחא דמני כל הג׳ לא קשה

מידי דמנינא מכוון קלר ולנכח דלא מני כי אם ב׳ קשה טובא דחס׳ חד ובמנינ׳ דפסוקיא כולהו מכווני דלא מני חד טפי ממה דמני חבריה ולא מייתי מה דלא מייתי חבריה ומיהו לא ידענא לאוכוחי אם חד מנהון ב׳ בפסו׳ או חס׳ מידי עכ״ל ׃

בי אדני ה׳ דסמי׳ וסימני׳ נמסר בסדר שמות ושפטים סימן י״ג ׃
אדני יי׳ ח׳ כתו׳ כן ד׳ מנהון בתורה וסימניהון נמסר בסדר לך לך ובתלים סימן ס״ט ובל נביאים דכו׳ אדני יי׳ כתיבין במה יי׳ אלהים וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ט וחל ופיהון יי׳ אדני ה׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן קמ״א ׃
יי׳ אלהיך ו׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ב׳ ׃
ביי׳ ד׳ וסימניהון נמסר בסדר וארא ובתלים סימן קי״ג ׃
ומיי׳ ד׳ וסימניהון נמסר במשלי ריש סימן ט״ז וסוף סימן כ״ט ׃

ויי׳ ח׳ בטע׳ גרשיים וסימני׳ ויי׳ אמר אל אברם׃
ויי׳ האמירך היום ׃
ויי׳ נתן את חן העם׃
ויי׳ הוא ההלך לפניך׃
ויי׳ אמר אל אחיהו׃
ויי׳ חפץ דכאו החלי׃
ויי׳ מציון ישאג ׃
ויי׳ ברך את אדני ׃
ויי׳ ז׳ בטע׳ בריש פסוק וסימניהון נמסר פרשת וירא ובמלכים א׳ סימן ה׳ וסוף איוב ׃
ליי׳ אלהינו ט׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות׃
אדוני ז׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון בריש מלאכי ׃
יי׳ שמו ו׳ וסימ׳ יי׳ איש מלחמה׃
יצר אותה להכינה׃
הקורא למי הים ׃
עשה כימה וכסיל ׃
וחברו ׃
הבונה בשמים מעלותיו׃

ויי׳ ה׳ ראשי פסוקים בספר בראשית וסימניהון
ויי׳ אמר אל אברם׃
ויי׳ המטיר על סדם׃
ויי׳ אמר המכסה׃
ויי׳ פקד את שרה׃
ויי׳ ברך את אדני׃

מיי׳ ג׳ וסימניהון מיי׳ יצא הדבר׃
ואביו ואמו לא ידעו׃
כי מיי׳ היתה לו ׃

יי׳ האלהים ו׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סי׳ כ״ב ׃
יי׳ אלהי השמים ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויהיו חיי שרה׃
יי׳ אלהי אבתם ד׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן ב׳ ׃
לאדניהם ז׳ מפקין א׳ בליש׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר וישב ובתלים סימן קל״ו ׃
האדון יי׳ צבאות ה׳ וסימ׳ נמסר בישעיה ריש סימן ג׳ ׃
אדני ד׳ בקריאה וסימני׳ בבקץ ומלכים א׳ סימן י״ד ׃

י״א זוגין מיחדין חד לא נסיב ו׳ וחד נסיב ו׳ ובתריהון יי׳ וסי׳
ענן יי׳ כי ענן יי׳ על ׃
וענן יי׳ עליהם יומם בנסעם׃
שמי יי׳ לכן הנני מודיעם׃
ושמי יי׳ וארא אל אברהם׃
ברא יי׳ עד מתי התחמקין׃
וברא יי׳ על כל מכון הר ציון׃
הפיצך יי׳ ושב יי׳ את שבותך׃
והפיצך יי׳ בכל העמים׃
לא יי׳ אם כמות כל האדם׃
ולא יי׳ לולי כעס אויב ׃
יש יי׳ ויקץ יעקב ׃
ויש יי׳ ויאמר אליו גדעון׃
מלך יי׳ וחפרה הלבנה׃
ומלך יי׳ ושמתי את הצולעה׃
הקים יי׳ וכי הקים יי׳ להם ׃
והקים יי׳ לו מלך על ישראל׃
זרוע יי׳ עורי עורי לבשי׃
וזרוע יי׳ מי האמין לשמעתנו׃
נודע יי׳ משפט עשה׃
ונודע יי׳ למצרים וידעו׃
הושיע יי׳ עתה ידעתי כי ׃
והושיע יי׳ את אהלי יהודה׃
מ׳ מלין יחידאין נסבין ו׳ ואינון קריבין לאדכרה וכל חד וחד לית להון זוגא וסימני׳ נמסר בריש שמואל ׃

חדמן י״א זוגין מן ב״ב נסבין ו״ו בריש תיבו׳ ובתריהון אדכרה וסימנהון
והפלה יי׳ כין מקנה ישראל׃
ועל יי׳ ראשיה בשחד ישפטו ׃
ועשה יי׳ להם כאשר עשה לסיחון
ומן יי׳ כה אמר יי׳ ארור הגבר ׃
ואני יי׳ אהיה להם לאלקים ועבדי דוד׃
ונתנה יי׳ אלהך בידך והבית׃
ונתנך יי׳ והיה אם שמע תשמע ׃
ויתן יי׳ גם את ישראל עמך׃
ויראת יי׳ ונחה עליו רוח יי׳ ׃
וברכך יי׳ לא יקשה בעיניך׃
והותירך יי׳ לטובה בפרי׃

והפלה

ויעש שנפתחים אף כי הם ראויים להיות ויעלה ויעשה מפני כי בחסרון הה״א ראויין להיות לולי אות הגרון בפתח קטן כמו ויבן ויקן ודי לאותיות הגרון אם תסכם להעלותם מדרגה אחת מפתח קטן לפתח גדול וכן במה אסף לדברי בעל חיוג כי דינו אספה ולדברי אבן גנח הוא פתח כי אמר שהוא מבעלי הכפל במשקל ירך ימק וכן ותחץ לארבע רוחות השמים בקמץ שהוא כמו ותחצה עוד יבאו מכלל סופי פעולה אתנחתא וסוף פסוק המהפכים בכל מקום הפתח לקמץ כמו פקד את שרה כאשר אמר ובאמה

233

מערכת אות האלף

סמך רק אותם המנוים במסורת אתנחתא וסוף פסו׳ כפתחים ויבאו מכלל אתנחתא וסו׳ פסו׳ ויאמר וילך כי כפתחים אף באתנח וסו׳ פסו׳ ואמר רבי אברהם אבן עזרא הטעם כי לולי האתנח וס״פ היתה הנגינה לעיל וסוף המלה בפתח קטן והאתנחתא וס״פ גורמין להוריד הנגינה מלרע ודי אם ישנוהו עוד למדרגה שניה ולהפוך הפתח קטן פרזון גדול אף למדרגה שלישית אין בהם כח לשנותו ולהפוך עוד הפתח לקמץ גדול כי מכינו כח האתנח וס״פ לשנות מפני דרגות דברים המלה ממשפטה כמו חדלו לפתח

והפלה יי׳ את מכתך ואת ·
ועל יי׳ אולת אדם תסלף דרכו ·
ועשה יי׳ צבאות לכל העמים בהר
ומן יי׳ ויאמר דוד לכל קהל ישראל ·
ואני יי׳ וידעתם כי בקרב ישראל
ונתנה יי׳ ואתם תקיכו מארב ·
ונתנך יי׳ לראש ולא לזנב ·
ויתן יי׳ ויקבץ מלך ישר׳ דמלכי׳
ויראת יי׳ תחת כי שנאו דעת ·
וברכך יי׳ אשר אנכי מצוך היום לאהבה ·
והותירך יי׳ אלהך בכל מעשה ידיך:

ורוח יי׳ ג׳ וסי׳ נמס׳ בשפטים סימן ו׳ ·

ובשם יי׳ ג׳ וסימני׳ נמס׳ בתלים סי׳ קי״ו ·

בהר יי׳ ג׳ וסימניהון נמס׳ בסדר וירא ·

מצות יי׳ ג׳ וסים׳ בלשון תרגום לא שבקתון שמואל בזורא · וביאורם נמסר בהושע סי׳ כ״ב ·

ג׳ פסוקי׳ רישיהון וסופיהון אזכרה וסימניהון נמסר בסדר וילך ·

ועתה יי׳ אלהים ג׳ וסים׳ נמסר בישעיה סימן כ״ח ·

ולכן כה אמ׳ יי׳ אלהי ישר׳ ג׳ וסימניהון
הנני מביא ·
על הרעים ·
אל העיר ׃

אמר יי׳ ג׳ ראשי פסוקים וסימני׳ נמסר בתלים סימן ס״ח ·

אתה יי׳ ג׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בתלים סימן י״ב ·

דרשו יי׳ ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן נ״ה ותלים סימן ק״ה ·

באזני יי׳ ג׳ וסימניהון
ויהי העם כמתאוננים
כי בכיתם באזני יי׳ ·
וישמע שמואל את כל דברי העם

עבדת יי׳ ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בהעלתך וביהושע סימן כ״ב ·

מקדש יי׳ ג׳ וסימניהון נמסר בסדר חוקה ·

וידבר יי׳ אל משה במדבר סיני ג׳ וסימניהון
וידבר יי׳ אל משה ריש ספרא ·
פקד את בני לוי ·
ויעשו בני ישראל את הפסח ·

כי פי יי׳ דבר ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ׳ בראש׳ ·

ויאמר יי׳ אל אהרן ג׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות ·

בשם יי׳ אלהינו ג׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן כ״ו ומיכה סי׳ ד׳ ·

והנה יי׳ ד׳ וסי׳ נמסר ריש סדר ויצא ·

כי פקד יי׳ ד׳ וסים׳ נמסר ברות סימן א׳ ·

יברכך יי׳ ד׳ וסים׳ נמסר בסדר נשא ·

וירא יי׳ ד׳ בתורה וסימני׳ נמס׳ בסדר בראשית

חג יי׳ ד׳ וסים׳ נמסר בסדר בא ·

ברכו יי׳ ה׳ וסים׳ נמסר בשפטי׳ ריש סי׳ ה׳ ·

זביחה לפני יי׳ ד׳ וסי׳
ושור ואיל לשלמים ·
וילכו כל העם ·
והמלך וכל ישראל עמו דמלכי׳ וחברו ·

ויאמר לו יי׳ ד׳ וסימניהון
לכן כל הרג קין ·
שלום לך ·
קח את הפר ·
ונתתי את:

אמירה אלי יי׳ ד׳ וסים׳ נמסר ביחזקאל סימן מ״ד ·

כדבר יי׳ ד׳ בטעם וסים׳ במלכים ב׳ ריש סימן כ״ד ·

וידבר יי׳ ד׳ בנבי׳ וסימניהון
וידבר יי׳ אל יהוש׳ ·
ביד עבדיו הנביאים ·
וידבר יי׳ אל גד ·
וידבר יי׳ אל מנשה ·
וכל אורית׳ דכו׳ ·

אני יי׳ מקדשכם ד׳ וסים׳ נמסר בסדר אמור ויחזקאל סי׳ כ׳ ·

דרוש ליי׳ ד׳ וסי׳
ויאכלו בני ישר׳ השבים כהגולה ·
עתה תנו לבבכם ונפשיכם דד״ה ·
וירא ויתן יהושפט בד״ה ׃

בדבר יי׳ ה׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ח׳ ·

בי יי׳ ה׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות ·

עד יי׳ ה׳ וסימניהון נמסר בסדר ואתחנן וסוף ספר הושע ·

אני יי׳ אלהיכם ה׳ ר״פ וסים׳
לתת לכם את ארץ כנען ·
ואולך אתכם קוממיות ·
אני יי׳ אלהיכם דציצית ·
בחקתי לבו דיחזקאל
ודכרהיה ·

מצות יי׳ אלהיכם ה׳ וסים׳ נמסר בסדר ראה ודברי הימי׳ א׳ סי׳ כ״ח ·

בעיני יי׳ אלהיך ד׳ וסימניהון
כי ידעתי אחרי ·
למען תשכילו את ·
שמר ושמעת
כי תשמע בקול ·

על פי יי׳ ביד משה ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר נשא ·

וישאל דוד ביי׳ ה׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ ריש סימן כ״ג ·

ויאמר משה אל יי׳ ה׳ וסים׳ נמסר בפרשת שמות ·

את דברי יי׳ ה׳ חס׳ בל׳ וסים׳
ויצא משה וידב׳
גשו הנה ושמעו ·
ובאת אתה וקראת ·
והשלחתי רעב בארץ ·
וישמע את דברי דד״ה ·

האדון יי׳ צבאות ה׳ וסימני׳
אביר ישר׳ ·
מסיר מירושלם ·
במשמניו רזון ·
מסעף פארה ·
וסכרתי את מצרים ·

והיה יי׳ ו׳ וסימני׳ ושבתי בשלום אל בית ·
וכי הקים יי׳ להם שפטים ·
לדין והיה יי׳ לדין ושפט ·
עמו והיה יי׳ עמו בכל אשר ·
מבטחו ברוך הגבר אשר יבטח ·
למלך והיה יי׳ למלך על כל ·

ואת יי׳ ו׳ וסימניהון
המבהו והעם לא שב ·
לעזרה הוי הירדים מצרים ·
לא יתנו מעלליהם לשוב אל ·
נבערו כי נבערו הרעים ·
אני ירא ויאמר אלהם עברי ·
יבקשו בימים ההם ובעת ·

ויאמר יי׳ אליו ו׳ ר״פ וסי׳ נמסר במלכים א׳ רי׳ סימן ט׳ ובסימן י״ט ·

נאם יי׳ אלהים ז׳ וסימני׳ נמסר בעמוס ריש סי׳ ח׳ וריש הושע ׃

ודבר יי׳ ז׳ וסים׳ נמס׳ במלכים א׳ ריש סימן י״ח ·

וידבר יי׳ ז׳ בטעם דרגא תביר וסימני׳ נמסר בסדר וארא ומלכי׳ ב׳ סימן כ״א ·

יאמר יי׳ ו׳ וסימניהון
למה לי רב זבחיכם ·
לכו נא ונוכחה יאמר יי׳ ·
ואמר בן יאמר ·
האני אשביר ולא ·
משוש עניים ·

ויאמר מיכיהו חי יי׳ ·

ויאמר יי׳ אל משה ואל אהרן ו׳ וסי׳ נמסר בסדר וארא ·

ויאמר יי׳ אל משה לאמר ו׳ ר״פ וסים׳ נמסר בסדר כמות ·

מלפני יי׳ ח׳ וסים׳ נמסר ביונה ותלים ס׳ צ״ו ·

אני יי׳ אלהיהם ח׳ וסימני׳ נמסר בסדר תצוה ·

מעם יי׳ ט׳ וסים׳ נמסר בסדר שפטים ·

וידבר יי׳ אל משה ט׳ חסרים לאמר וסים׳ נמסר בסדר כי תשא ·

כי אני יי׳ אלהיכם י׳ וסימני׳
ולקחתי אתכם לי לעם ·
שמעתי את תלונת ·
והתקדשתם דשרצים ·
וחברו דמולך ·
ומשפט אחד יהיה ·
ולא תונו איש ·
לא תעשו לכם ·
להם לא אכלתם ·
ואת שבתתי קדשו ·
שכן בציון ·

וידעתם כי אני יי׳ י״א ס״פ בספר יחזק׳ וסי׳
ונפלל חלל ·
ולא תחוס ·
בחרב הפלו ·
והערים הנושבות ·
והרסתי את הקיר ·
וכרותי מכם ·
ונתתי את רבה ·
שממות עולם ·
והרבתי עליכם אדם ·
ונתתי עליכם גידים ·
וב׳ וידעתן כי אני יי׳ וסי׳
וקרעתי את מספחותיכם ·
לכן שוא לא ·

אני יי׳ אלהיכם י״ו ס״פ וסים׳
כמעשה ארץ מצרים ·
את משפטי תעשו ·
ושמרתם את משמרתי ·
קדשים תהיו ·
איש אמו ואביו ·
אל תפנו אל האלילים ·
וכרמך לא תעולל ·
ובשנה החמשית ·
אל תפנו אל האבת ·
כאזרח מכם ·
ובקצרכם את קציר ·
למען ידעו דרתיכם ·
כי לי בני ישראל עבדים ·
וביום שמחתכם · ודציצת ·
ביום בחרי בישראל ·
ושלאחריו ·

שם יי׳ צבאות ד׳ וסימני׳ נמסר

בישראל חדלו כי נהפך החטף לצרי וכמו עוד הרגם בלמ״ד וכן לסוסם בנמא נשתה מבקר לערב יכתו לידמו ויחלו בגבוכך כתבו כי הוא כמו כתבו ושני כפירים כתבו ולא כדברי האומר אשר דגשות תיו תמורת למ״ד כמו כלתנו אף משלשה דברים לא מצאנו וכן מלת וירד כמו ויאמר וילך גם שם דבר אינו בכלל סוף פעולה כמו דבר בקר בשר אדם מקדם מלאך בא אל אינם רהוטים ודבוקים ואין אות חה״ע באמצעיתם והנגינה מוקדמת כי אז הם כפתחים כאשר אבאר ומצאתי במסורת והנה עלה

מערכת אות האלף

זית טרף וחמר רסעמכוד רעים מסיב ינע והוא ספט את ישראל יוכאים מכלל סוף פעולה ואס הלכה נקבל כי במלת טרף טרף נפלאתי אם היה פועל היה לומ' טרפה ואבן עזרא אומר שהוא תואר והנה פירושו הנה עלה זית היה לטרף בפיה והוא שם דבר כמו בקר דבר ויש כי טרף כמו טרפי צמחה והטעם כפול כמו אדמת עפר׃

בשמואל א' סימן יז׳ ·

את כל מצות יי' ג' וסימ' נמסר

סוף פרשת שלח לך ·

כה אמר יי' ד' בטעם בספר ישעיה וסימ' שם

בריש סימן נו ·

בבית יי' ט"ל וסימ' נמסר בתלים סימן קל"ח ·

אמר המעתיק קש' לי שבכל ספרי המסרה מביא בכלל אלו הסימני' של בבית יי' ויעמד המלך על עמדו ויכרות ובפסוק ההוא לא נמצא לא בית יי' ולא בבית יי' ועוד מביאי' ויעל המלך בית יי' דה"ה ובכל הספרים המדויקים תרויהון בית יי' דבפסוק ההוא הם בית יי' ולא בבית יי' כי אם דמלכים תניינא דפסוק ואם נמניע אלו אינם כי אם כ"ח בבית יי' ולא ט"ל וכל ספרי המסר' מונ' ט"ל וכן נראה שלא נשתבשו כולם ואם נאמ' שאחר מבית יי' שים בפסוק ויעל המלך בית יי' דה"ה הוא בבי' יי' איני יודע להוכיח איזה הוא אם הוא תנינ' דפסו' כמו דמלכים או לא ופסו' ויעמד המלך על עמדו ויעמד נ"כ בקשיא למה ה הביאוהו כל ספרי המסרה לא לאנס עכ"ל ·

על יי' ל"א וסימ' נמסר בתלים סימן ב' ודה"ה ב' סימן יג ·

לכן כה אמר יי' כ"א מחדי' וסימניהון

הכטה אשר עלית שם ·
אל מלך אשור לא יבא ·
וחכרו ·
אל אנשי ענתות ·
ואל העם ה התאמר ·
לא שלחתים ·
אם תשוב ואשיבך ·
שאלו נא בגוים ·
אל יהויקים מלך ·
יען אברהם ·
הנני משלחך מעל ·
אל שמעיה הנלחמי ·
אלהי כל בשר המבני ·
לקרוא דרור ·
על יהויקים ·
הנני רב את ריבך ·
אל בית יעקב ·
אשתך בעיר תזנה ·
הנני השב ·
שבתי לירושלם קדמ' ·

ארון וארון ברית יי' כ"ז וסי'

ויסעו מהר יי' ·
ויעפילו לעלות אל ·
לקוח את ספר התורה ·
ויצו משה ·
ויכתב משה את ·
ויצוו את העם ·
וכל ישראל עברים ·
נכרתו מימי הירדן ·
ויהי באמר יהושע ·
נתקו כפות רגלי ·

וכל ישראל וזקניו ·
נקחה אלינו בשילה ·
וישלח העם · ושלאחריו ·
כי תרבו ופריתם ·
ויעזב שם ·
ויהי דוד בא ·
ויהי בעיר האלהים ·
נשקפה בעד החלון ·
מעלים את ארון יי' ׃
תחת יריעות ·
להביא את ארון ·
בית מנוחה לארון ·
וסככים על ארון ·
אז יקהל שלמה ·
ויביאו הכהנים ·
וכל מלכים דכות במ"א ארון ברית האלהים ·

ארון יי' כג' וסימניהון

והיה כנוח כפות ·
ויאמר להם יהושע עברו ·
ויהי כאשר תם כל ·
יובלים ושלאחריו ·
ויסב ארון יי' את העיר ·
וישכם יהושע בבקר ·
ושלאחריו ושבעה הכהנים ב' בו ·
ויקרע יהושע שמלתיו ·
וידעו כי ארון יי' ·
וישכמו אשדדים ב' בפסו' ·
ויירא דוד את יי' ביום ·
ולא אבא דוד להסיר ·
ויהי כי צעדו נשאי ·
ודוד וכל בית ישראל ׃
והיה ארון יי' בא ·
כי נשאת ארון יי' ·
ויעלו את ארון דמלכים ·
כי לא לשאת תניג' דפסו' ·
ויקהל דוד ·
ויחן לפני ·
ומנויה ארון יי' בשדה פלשתים עד מיום שבת הארון דבו במ"א
וסימ' ויאמרו אם משלחים ·

אמר יי' כ' סו' פסו' בנביא' וסי' נמס' בעמוס סי' א' ·

כה אמר יי' אלהי ישראל

כ"ח יחידאין וסימנהון

ואחר באו משה ואהרן ·
שימו איש חרבו על ·
בעבר הנהר ישבו אבתיכם ·
וישלח יי' איש נביא ·
אנכי העליתי אתכם ·
ויאמר אל בני ישראל ·
ויאמר נתן אל דוד ·
ויאמר לירבעם קח לך ·
אשר התפללת אלי דמלכי' ·
וחברו דישעיה ·
כד הקמח לא תכלה ·
ויקם ויבא הביתה ויצק ·
הנני מסב את כלי המלחמה ·
השלח אתכם אלי לדרשני דירמי' ·
ותאמר אליהם כה דמלכי' ·
ותאמר להם כה דדה"ה ·
הלוך ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה ואמרת ·
אנכי כרתי ברית את אבתיכם

אשר שלחתם אתי אליו להפיל
כה אמ' יי' אלהי ישר' עליך ברוך
ואל מלך יהוד' השולח אתכם דמלכים ·
וחברו דד"ה ·
ארור האיש ·
כל נבל ימלא יין ·
כתאנים הטובות ·
כתב לך את שם ·
קום קדש את העם ·

יי' אלהי צבאות י"ב וסימ' נמסר

בעמוס סימן ה' ·

אמר המעתיק חזינא פלוגתא בינ נוסחי ספרי המסרה בחד כתוב יי' אלהי צבאות יב ובחד כתו יג' אמנם לעניות דעתין נראה למימר דאינון יג' ונסחא דכתיב יב' טעות מדקא חזינא דבמסר' בדוכת' אחריתי כתי' הצבאות ד' וכד נחיתנא למניינא א אשכחנא דאינון ה' ובכלהו ספרי הוה נמסר על כל חד מניהו הצבאות ד' ואינון ה' ולא נראה למימר דטעו' כי איככה נפל הטעו' בכל הספרים לכתוב ד' ואינון ה' אם כן חד מניהו אינו הצבאות אע"ג דבכלהו ספרי כתיב כל הני ה' הצבאות ולדעת המסר' לית' ונראה לן דהאי פסו' דבעמוס כי הנני מקים עליכם בית ישרא' נאם יי' וגו' אינו יי' אלהי הצבאות אלא יי' אלהי צבאות וזה דבהאי פסו' ההפרש שבין נסחי המסר' חד מני ליה גבי הכך וחד לא מני ליה והוא ליסב' דמסר' דמני יי' אלהי צבאות יג הוה בטעו' וחסר ולא ידענא להוכחא מניה ולא מידי ולא הוה לן זולתו כי אם ההוא דמני יב ולפום כן קהיכא כולי האי והשתא אתי שפיר לעד עכ"ל

כה אמ' יי' צבאו' י"ו מחדין וס' נמסר

בירמיה סימן כה' ·

נאם יי' צבאות כ"ז וסימ'

ונבחר מות מחיים ·
מחל להרע ·
אשבור עלו מעל ׃
לכן יפלו בנופלים ׃
ופקדתי עליהם ·
וטאטאתיה במטאטי ·
ונשבת מבצר מאפרים ·
תמוש היתד התקועה ·
והבערתי בעשן רכבה ·
וגליתי שוליך ·
לכן חי אני ·
יען כה נאם יי' ·
ועתה חזק זרבבל ·
לי הכסף ולי הזהב ·
ובמקום הזה תניג' דפסו' ·
אקחך זרבבל ב' בפסו' ·
שובו אלי קדמ' דפסו' ·
שבתי לירושלם ·
הנני מפתח פתחה ·
תקראו איש לרעהו ·

הוצאתיה נאם יי' ·
כי יפלא בעיני ·
לא כימים הראשנים ·
אבדית את שבות ·
על רועי ·
כי כה אמר יי' צבאות ·

יי' אלהיהם ד' וסימניהון נמסר בפרשת בא ·

כי כה אמר יי' אלהים י"ג וסי'

אף כי ארבעת שפטי ·
ועשיתי אותך כאשר ·
הנני נהנך למגור ·
העלה עליהם קהל ·
יען מחאך יד ·
הנני מביא אל צור ·
בתתי אותך ·
מקץ ארבעים שנה ·
חרב מלך בבל ·
ודרשתי את צאני ·
מצרים ירד עמי ·
העיר היוצאת אלף ·
בשובה ונחת תושעון ·

ויאמר יי' י"ב בטע' קדמא אזלא בספר במדבר סיני וסי' נמסר בסדר במדבר

אמר יי' להם ד' וסי' נמסר בתלים סי' קו' ·

ה' זוגין מתחלפין קדמא

אלה' תניין יי' וסימ' נמסר בסדר שמנ' ·

דבר יי' ביד משה ד' וסימ' נמסר

סוף פרשת וארא ·

ויאמר לה מלאך יי' ג' דסמי' וסימ' נמסר בסדר לך לך ·

יי' אדנינו ג' דסמי' וסי' נמסר ריש תלים סי' ח' ·

אני יי' ב' סופי פסוקי' בספר ויקרא וסימ' נמס' בפרשת אחרי מות ·

אנכי יי' י"ב וסימניהון נמסר בסדר וישמע יתרו ·

וידבר יי' אל משה ואל

אהרן י"ב וסימניהון נמסר בסדר חקת התורה ·

בי אדני ז' וסימניהון נמסר בסדר ויגש ·

אדני ד' וסי' נמסר בסדר מקץ ·

לאדניהם ב' וסימניהון נמסר בסדר וישב ·

אדניה ח' וסימניהון נמסר בריש מלכים ·

אודת ג' כתוב כן וסימניהון נמסר בסדר וירא ·

אה

אהב ט' וסימניהון נמסר בשמואל ריש סימן א' ·

אהב ד' פתחין וסימניהון נמסר בסדר וישב ·

ויאהבת

עתה אדבר על הדגש

המכטל קמץ כמו דבר ידבר ישבר ודוגמתם ובאותיות שאינם מבג"ד כפ"ת אם יבאו אחד מאותיו' בכל"ה בראש התיבה ואות אחריה אינה מאותיות אר"ע אם התיבה מבוררת או את בכל"ה בפתח ואות הסמיה נדגשת כמו בשמים בתים להמים

מערכת אות האלף

המים והדגש בא׳ לחסרון הה׳ בראש כל תיבה מבוררת וכן כתיב יי׳ בהשמים חסדך ויגיד על רעותיה אבל בין מים למים טמא לכפם וכן לבטח לבכח קור וחום קיץ וחורף כלם במקום שבא׳ לכפם למים ואינם מבוררים על כן לא כרגשו ונקמצו וכן כל בזה לזה כזה כזאת בזאת לזאת לא כרגשו וכקמצו והטעם כי מלת זה וזאת לעולם מבוררת

ויאהבה ב׳ וסימ׳ נמסר בסדר חיי שרה׳
אהבו ד׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר ויגש׳
ואהבי ד׳ וסימ׳ נמסר בהושע ריש סימן ג׳׳
אהבוך ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ ס׳ י״ח׃
אהוא ג׳ וסימניהון נמסר בעזרא סימן ח׳׃
באהל ז׳ וסימ׳ וסי׳ בלשון ארמי שרה עלת בעננא דנשיא בקימ׳ דארונא וכיאו׳ נמסר בסדר חקת ושפטים סי׳ ה׳ ודה׳ ב׳ סימן ה׳׃
באהל ח׳ חטפין וסימניהון בסדר חקה׳
האהלה ח׳ וסי׳ נמסר בשפטים סי׳ ד׳׃
אהלה ה׳ כתי׳ ה׳ וקרי׳ ו׳ וסימניהון נמסר בסדר נח׃
לאהל ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר תרומה׃
לאהל ה׳ מחדין וסימ׳ נמס׳ בסדר תרומ׃
באהלים ד׳ וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימן ח׳ והושע סימן י״׃
לאהל מועד ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר אחרימות
ואת אהל מועד ה׳ וסימ׳ בפרשת אחרימות׳
לפני אהל מועד ז׳ וסימני׳ בפ׳ תצוה
מאהל ד׳ וסימניהון נמס׳ בריש סדר ויקרא׳
אהרן הכהן ג׳ בלישני׳ וסימניהון
ונתנו בני אהרן הכהן׳
ויצא הגורל׳
ולבני אהרן הכהן׳
אהרן ומשה ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר וארא׳
ואהרן ובניו ג׳ וסימני׳
ורחצו ממנו משה׳
והחנים לפני המשכן׳
ואהרן ובניו מקטירים׳
על אהרן ה׳ וסימניהון נמסר בסדר תצוה׳
אבת ז׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר אלה מסעי׳
אותה ג׳ וסימ׳
בכורה אותה נפשי׳
ונפשו אותה ויעש׳
נפש רשע אותה רע׃
תאוה ג׳ וסימ׳ ונתת הכסף בכל׳
כי תאוה נפשך לאכל׳
ומלכת בכל אשר׳
אולים ה׳ חס׳ יוד קדמ׳ וסימ׳ נמסר סוף זכריה סימן י״א ותלים סימן קי״׃

און ג׳ מל׳ וסימניהון נמס׳ בפרשת מקץ׳
אנו ג׳ חסרי׳ וסימני׳ בפרשת תצא ונחמיה סימן ז׳׳
אונים נ׳ מל׳ וסימ׳ לחם אונים להם׳
ולאין אונים עצמה׳
מרוב אונים ואמיץ׳
ואולם ה׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר בסדר וארא׳
אלם ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ א׳ סימן ז׳ וכל צורת הבית דכו׳ חסרים בב׳ה מלאים וסימ׳׳
אל כתפות האולם׳
ועשיה אליהן׳
את הנשיא נשיא׳
ובא הנשיא דרך אולם׳
ובבא הנשיא דרך אולם׳
אומר ג׳ קמצין וסימ׳
ויהיו בני אליפז
אלה אלופי בני׳
וחברו דה״ה׳
אופירה ג׳ וסימ׳ נמס׳ במלכים א׳ סוף סימן כ״ב ודה׳ ב׳ סוף סימן ח׳׳
לאור ז׳ וסימ׳ נמס׳ בבראשית ובסוף מיכה ושם התרגו׳
אורו ג׳ מלעיל וסימ׳
אורו מרוז ב׳ בפסו׳
אורו עיני כי טעמתי׳
ואור ג׳ קמצין וסימניהון
חולך ואור׳
צר ואור חשך בעריפיה׳
כה אמר יי׳׳
אור הבקר ו׳ וסימניהון לעזתי׳ לאמר׳
נרדה אחרי פלשתים׳
כי אם נותר לנבל׳
ולא הגידה לו דבר גדול׳
לא נעדר להם׳
ואנחנו מחשים וחכינו׳
אוריהו ג׳ וסימניהון
וגם איש היה מתנבא׳
וישמע אוריהו׳
ויוציאו את אוריהו׳
האת ג׳ חסרים וסימניהון
והיה אם לא יאמינו ב׳ בפסו׳׳
ושמתי פדת בין עמי׳
האותות ג׳ מל׳ דמל׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמו׳ ובסדר תבא׳
אתתיו ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן קה׳׳

אז

ואז ד׳ וסימניהון נמסר בסדר בא אל פרעה וכריש יהושע ובירמיה ריש סימן ל״ב׳

אזוב ג׳ מל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בסדר בא אל פרעה׳
אזנים ז׳ וסימ׳ נמס׳ בתלים סימן קט״ו׃
אזני ח׳ וסימניהון נמסר באיוב ריש סימן י״ג
אזנם ח׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״ו׃
באזני ח׳ קמצי׳ וסימניהון
אם לא כאשר׳
ומה קול הצאן באזני׳
ונגלה באזני יי׳׳
ושאננך עלה׳
וחברו דישעיה׳
אם לא בתים רבים׳
לאופנים להם קורא׳
אך אמרת באזני׳
באזנינו ז׳ וסימניהון
בכל אשר שמענו דשמואל׳
וחבירו דדברי הימים׳
כי באזנינו צוה המלך׳
שב נא וקראנה באזנינו׳
אבדון ומות אמרו׳
אלהים באזנינו שמענו׳
באזניכם ד׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תשא ובמלכים ב׳ ריש סימן כ״ג׳
באזניהם ח׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תשא ובמלכים ב׳ ריש סי׳ כ״ג׃
אזנו ז׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קי״ו׃
אזנכם ה׳ וסימניהון הטו אזנכם ולכו׃
כי שמענה נשים דבר יי׳׳
ושלח יי׳ אליכם את כל עבדיו
ואשלח אליכם ואריך׳
משכיל לאסף האזינה׳
ובאזני ד׳ וסימניהון אך שמע נא׳
וישלח המלך אחז׳
ועתה לעיני כל ישראל׳
ארתחששתא כתב׃
אזנך ט׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר במשלי ריש ס׳ ב׳׃
אזניך ב׳ מל׳ בכתובי׳ וכל נבי׳ וכו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ׳ ותלים סימן קל״א
באזני ל״ז וסימניהון
ויען עפרון החתי את אברהם וידבר אל עפרון׳
וישמע אברהם אל עפרון׳
ויגש אליו יהודה׳
דברו נא באזני פרעה לאמר׳
ולמען תספר באזני בנך׳
דבר נא באזני העם׳
ושים באזני יהושע׳
ויקח ספר הברית׳
פרקו נזמי הזהב׳

במתאוננים רע באזני יי׳
כי בכיתם באזני יי׳
וידבר משה באזני כל קהל יש׳׳
השירה הזאת באזני העם׳
וידבר באזני זקני העיר דיהושע
קרא נא באזני העם דשפטים׳
דבר נא באזני כל בעלי שכם׳
ודבתריה וידברו אחי׳
וישמע שמואל׳
ויבאו המלאכים גבעת שאול׳
וידברו עבדי שאול באזני דוד׃
וידבר גם אבנר באזני בנימן ב׳ בו׳
באזני העם אשר על החומה דמלכים וחברו דישעיה׳
נקרא בספר משה באזני העם דעזרא׳
באזני כסיל אל תדבר׳
מחזיק באזני כלב׳
וקראת באזני ירושלם׳
ויקרא צפניה הכהן את׳
וקראת במגלה אשר כתבת ב׳ בו׳
ויקרא ברוך בספר׳
ויגד להם מיכיהו׳
וישלחו כל השרים׳
ויבאו אל המלך חצרה׳
וישלח המלך את יהודי׳
ואזני ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ ל״ה׃
האזנה ב׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית׳
האזינו ח׳ וסימ׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ כ״ח ובאיוב ריש סימ׳ ל״ד׳
האזינו ג׳ וסימניהון
וישלח בהם נביאים׳
ותמשך עליהם שנים׳
ומעולם לא שמעו׳
האזינה י״ו וסימ׳ נמסר בתלים ריש סימן ע״ח ואיוב ריש סימן ל״ג׳
כאזרח ג׳ קמצי׳ וסימ׳
כאזרח מכם יהיה לכם׳
והיה לכם כאזרח בבני יש׳ דיחזקא׳׳
ובתערה כאזרח רענן׳
וא׳ פתח וסימ׳
והוה כאזרח הארץ

אח

אחיהו ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״ד׳
אחיהם ד׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סי׳ ט׳
ואת אחיכם ב׳ וסימני׳ נמסר בויגש׳
ואת אחיו ה׳ וסימניהון נמס׳ בויגש ובירמיה סימן ל״ה ושפטים סי׳ ט׳׳

בלא אותיות בכ״לה אבל הזה והזאת לעולם פתוחים ומרגישים כי הה׳ לעולם מרגשת אחריה וכן כל משקל חזק בין עבר בין עתיד והווה וצווי ושם הפועל בכל הגזרות פתחין כי הם רגושים אף אם עי״ן הפועל חי״ת או הה׳ שאין סובלות דגש מבטלות הקמץ כאלו יש בהם דגש כמו ירחף יכחש ימהר יהל שהם על משקל ידבר ישבר אבל עי״ן הפועל מאותיות אהר״ע אף על פי שהם על משקל כבד אינם מבטלות קמץ כמו יתאן יבער הגלל בך יברך ויגרש ויסרת וכן כלם ומלת ותכחש שרה יובאה מן הכלל כי

מערכת אות האלף

נקמצת ונראה הטעם כי כל משקל כבד פירוש רגיל אדם לעשות אותו הדבר וזה אינו משקל כבד גמור כי מרה חסידה היתה ולא היתה רגילה לכחש מפני יראה כחשה אותה פעם לכך נקוד קמץ וכן הדין בשמות דברים: כל בכ״לה לפני חית והא מעורר פתח כאילו יש בם דגש כמו החרם החרב כמו היקר הקדם אבל לפני הר״ע נקמצים כמו האהל הרכוש העולם כי אין בהר״ע דין דגש כלל וכן בשם דבר בלא בכ״לה הדין כוהג כמו פחפת בהרת אחרת נפתחין כאלו יש בהן דגש כי הם על משקל יבמת יבלת.

אחות ג׳ קמצ׳ וסימנ׳
נמסר בשמואל ב׳
ריש סימן י״ג ובסוף שיר השירי׳.

אחיותיהם ה׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר ביהוש׳
סימן ב׳ ויחזקאל סימ׳ י״ו וריש איוב:

אחיהו ה׳ וסימ׳ נמסר
במלכים א׳ סי׳
י״ד וד״ה ב׳ סימן י׳:

אחותנו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳
חסר וסימ׳

לתת את אחותנו לאיש.
הכזונה יעשה.
אחתנו את היי לאלפי׳
וא׳ מה נעשה לאחותנו.

אחותיך ב׳ וסימניהון נמסר
ביחזקא׳ סימ׳ י״ו וצ״ע

אחותי ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל ב׳ סימן י״ג:

אחד כ״ה פתחין וסימ׳ נמסר
במלכים ב׳ סימן ו׳.

אחד י׳ יחידאין נסבין אחד
ול׳ להון זוגא וסימני׳
נמסר ביחזקאל סימן ל״ז.

באחד י״ב פתחין וסימני׳
נמסר בבראשית
ויחזקאל סימן מ״ח:

כאחד ז׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סוף סימן
ס״ה וסימני׳ בלשון ארמי׳ דוכא וכל
קהלנא וחכרנא אדכון קמון בצפרא
בחצצרתהון:

לאחד ולאחד ז׳ פתחין וסי׳
נמס׳ במלכ׳
ב׳ ריש סימן ט׳:

האחד ד׳ וסימ׳ נמסר
במצורע.

ואת האחד ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר מצורע.

אחרים ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת נח:

אחוז ואחוז ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימני׳ נמסר
בסדר במות:

ואחוז ב׳ וסימניהון נמסר
בסדר שמות:

אחז ג׳ וסימניהון נמסר
במלכ׳ א׳ סוף סימן
א׳ ובאיוב סי׳ כ״ג:

אחזיה ואחזיה ז׳ וסימני׳

וירכב יהוא וילך יזרעאלה.
ויהפך יהורם ידיו תניג׳ דפסו׳.
בית הגן ואחזיה מלך יהודה.
ובשנת אחת עשרה שנה ליורם
יהושבע ותקח יהושבעת תניג׳
דפסו׳ ודה.
ויפל אחזיה בעד השבכה.
אתחבר ואחריכן אתחבר
יהושפט דד״ה.

אחיהו ואחיהו ה׳ וסימני׳ נמסר
במלכ׳ א׳ סימן

י״ד במסרה קטנה:

אחטוב ג׳ כהיבין כן וסימ׳
אי כבוד בן פנחס.

ויען דויג האדומי׳
וימלט בן אחד.

אחרנית ז׳ וסימ׳ במלכים
ב׳ סימן ב׳.

האחר ג׳ וסימ׳ נמסר בד״ה
ב׳ סימן ג׳.

מאחרי ג׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל ב׳
ריש סימן ט״ו.

אחוריהם ג׳ וסימניהון
נמסר במלכ׳
א׳ סימן ז׳ ויחזקאל סי׳ ח׳:

אחרי כן ב׳ מצעו׳ פסו׳ וסי׳ נמסר
בסדר בראשית:

מאחרי כן ג׳ וסימניהון

וישמע דוד מאחרי כן.
ויעש לו אבשלום.
ומגדנות ליחזקיהו:

תאחר ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר
משפטי׳ וישעיה סוף
סימן כו״:

תאחר ג׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סי׳ מ׳:

האחרונים ז׳ מל׳
וסימני׳

כי בדברי דוד׳
ויתר דברי שלמה׳
ויתר דברי רחבעם.
ויתר דברי אסא.
ויתר דברי אמציה׳
ויתר דברי אחז.
גם האחרונים לא ישכחו:

אחשורש ד׳ חס׳ וסימני׳
במגלה סימן ב׳:

אחת ו׳ זקפין פתחין וסימ׳
נמסר בסדר בשלח
ויהושע סימן ו׳:

האחת ג׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר
בפר׳ תרומה:

אי

אי ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳
בראשית.

ואיה ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר
בירמיה סוף סימן
ל״ז ואיוב סימן י״ח:

ואי זה ד׳ וסימ׳ נמסר באיוב
סימן כ״ח:

איו ואיו ה׳ וסי׳ בלשון ארמי׳
בנתהון דמלכיא
מתגלגלין ובהתין ומיתין וכיאורם
נמסר בסדר שמות ואיוב סימן י״ד:

אויבו ד׳ וסימ׳ נמסר בשמואל
א׳ סי׳ כ״ד.

אויבי ז׳ וסימ״ נמסר בתלים
סימן י״ג:

אויביהם ו׳ מל׳ וסימניהון נמס״
בתלים סוף סי׳ פ״א

אויביו ה׳ מל׳ וסי׳ נמסר בתלים
סי׳ ס״ח ומשלי סימ׳ י״ו:

אויבי י״א מל׳ וסימניהון נמסר
בתלים סי׳ ט׳ ושמואל
א׳ ריש סימן ב׳:

האויב ה׳ ד׳ מל׳ וא׳ חסר
וסימניהון

ואנפת בם דמלכים:
אם לא הפגעתי בך דין חס׳.
יען אמר האויב.
האויב תמו חרבות.
לעזור למלך על.

איב ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר בשמואל א׳
סימן י״ח.

אויביך ז׳ מל׳ וסימניהון נמסר
בתלים סי׳ פ״ג:

אויבנו ב׳ כתו׳ כן וסי׳ וסרני
פלשתים נאספו.
ויראו העם ויהללו׳ וכל עזר׳ אויבינו
כתי׳ כ״מא איבינו וסי׳ ויהי כאשר שמע
סנבלט. וכל שאר קרי׳ דכו׳
איבינו כתיב.

אויבים ד׳ בליש׳ ב׳ מל׳
וסימניהון

מאויבים מנהו.
כי ידכרו את אויבים.
היו לה לאיבים.
לאיבים היו לי׳
ב׳ בתראי חס׳:

איביה ב׳ חס׳ וסי׳
היו צריה לראש.
נתתי את ידידות נפשי׳

ואיוב ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן ל״ה
ובסוף איוב.

ואיך ג׳ ר״פ וסי׳ באיוב
סוף סימן כ״א.

איכה י״ז וסימ׳ נמסר בריש
מגילת איכה:

איככה ואיככה ד׳ וסימ׳
נמסר
בשיר השירים סימן ה׳.

ואלים ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר
תצוה׳ ו״ר מל׳ דמל׳
בתורה וסימ׳ נמסר בסדר תצוה ע״ש.
וג׳ כתיב אילם בנבי׳ וסימניהון
בכרים ואילם
ומרה אחת לאילם.
הלא הדחתם את:

ו׳ בתי׳ אלים בנביאים וב׳

בכתו׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן כ״ט
וסימן פ״ט ואיוב סימן מ״א ושארהון
נביאי׳ ובתובי׳ אילים כתי׳ מל׳ דמל׳.

ואת האיל ה׳ וסימ׳ נמסר
בסדר תצוה

אילון מל׳ וחס׳
סימניהון

ויהי עשו בן ארבעי׳ אילן כתי׳.
את אילון ואת.
עשו לקח את נשיו אילן כתי׳
מל׳ דמל׳.
ויהי גבולם מחלף.
אלון מצב.
אלון מעוננים.
אלון תבור.
אלון כתבן חס׳ י׳ לחוד ושאר
אורי׳ ונבי׳ אלן כתי׳ חס׳ דהס׳:

אילון ט׳ וסימניהון
וירח בעבק אילון׳
את אילון ואת.
באילון ובשעלבים.
ושעלבין ואילון.
ויקבר באילון בארץ.
ואת אילון ואת דד״ה.
ופלשתים פשטו.
ובריעה ושמע.
ואת צרעה.
ואת בלעם ואת.

אילת ג׳ וסימ׳ נמס׳ במשלי׳
סימן ה׳ ותלים ריש
סימן כ״ב.

אילת ד׳ בלישני׳ וסימני׳
ונעבר מאת אחינו
הוא בנה את אילת.
וינשל את היהודים.
ב׳ בו קדמ׳ ותנינא:

כאילות ג׳ וסימניהון משוה
רגלי כאילות.
וחכרו׳
אלהים יי׳ חלי וישם.

אימה ה׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמס׳
באיוב סוף סימ׳ ט׳.

אין ה׳ יחידאין וסימניהון אין
קול ענות גבורה.
אין מושיע ויאמרו אליו.
אין מציל לאמר אלהים׳
אין עוזר אל תרחק׳
אין ראה ובי יתן איש.

ואין ח׳ יחידאין וסימני׳
ואין לך שורך טבוח׳
ואין שם חוריה ואין.
ואין קורא בשמך׳
ואין יי׳ ויאמר אלי עין.
ואין חקר עשה גדלות׳
ואין לחם גבר רש.
ואין מענה בדברים לא:
ואין דעת שמעו דבר.

ג׳ פסו׳ מיחדין דכל חד

וחד לית זוגא וסימ׳ נמסר בישעיה
סוף סימן מ״א.

י״ג זוגין חד אין וחד ואין

ולית להון זוגא וסימניהון
אין שר בית הסהר׳
ואין שר בי ימים רבים.
אין דבר ויאמר אליו׳
ואין דבר והנה אשלח.
אין בידו והצלח עליו.
ואין בידו ואבד העשר׳

אין

אבל עריצים פריצים סריסים נקמצים אף על פי שהם היו נדגשים לולי הר״ים כי הם על משקל צדיקים אבירים כי אלו לא היו במשקל המלות הדגושים יאמר מהם כריסים פריצים עריצים כמו נסיה נשיאים חסיד חסידים כריב כריבים וברבקותם יאמר מן נשיה כריב נשיה האדם כריב לב אף צדיק ופריץ לא יתקנו בדבקותם ולא דוגמתם. ואמנם תמצאנו פריס פרעה ופריץ חיות והמה זרות ואני אומר כי אינם זרות אכן מני ענינים שם דבר המה ומן כרים סריסים ומן חסיד חסידים ומן פריץ פריצים

235

מערכת אות האלף

והמשקל בדיק זה משקל רגם וזה משקל רפה ואין לתמוה על זה כי מצאתי להם עד כאמן מידי אביר יעקב ואבר הרועים ואביר על משקל כדיב לב מן כריב או על משקל גביר פתיל אויל שלא ישתנו וכמה שמות דברים מצאנו באים בכמה ענינים כמו עשנו מן עשן על משקל דבר בקר וכעשן הכבשן מן עשן על משקל דרך ארץ שלא ישתנו בדבקותם ובספותחים פריסים פריכים עריכים וכאשר פירשתי כראה עיקר ותלת רחום פתח כי היא על משקל חנון רוב סכול כי כל האומר רחום בקמץ מחרף ומגדף

אין מגיד מי הגיד כראש •
ואין מגיד ותבלענה השבלים •
ואין עובר לילה ויומם •
אין עובר תחת היותך •
ואין לב ויהי אפרים כיונה •
אין לב שמעו נא זאת •
ואין תבונה עד הגבול שלחוך
אין מתם בבשרי •
ואין מתם כי בסלי מלאו נקלה •
אין דרש הבט ימין וראה •
ואין דורש ישגו צאני •
אין להם ויאמר ראיתי •
ואין להן כי משלשות •
אין עמך ויקרא אסא •
ואין עמך ויאמר יי׳ •
אין שריד לאכלו •
ואין שריד לא נין לו •
אין יורע כי את כל •
ואין יודע ויקח דוד •

י״ו פסוקי׳ אין אין במצעות

פסו׳ וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ מ׳ פסו׳ י״ו ובירמיה סוף סי׳ ח׳ •

ואין להם

ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימו׳ •

י״ג פסו׳ ואין ואין במצעות

פסו׳ וסימ׳

ראו עתה כי אני אני הוא •
כי קשרתם כלכם עלי •
וגחזי עבר לפניהם •
ויקחו את הפר אשר נתן •
והמלא ארצו כסף •
ונתתי מפתח בית דוד על •
והוא עם בוזז ושסי •
וארא ואין איש וכאלה •
ואביט ואין עוזר ואשתומם •
המאס מאסת את יהודה •
ישגו צאני בכל ההרים •
כי תאנה לא תפרח •
ושבתי אני ואראה את כל העשוקים •

ט׳ פסו׳ אין ואין במצעות

פסו׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תשא •

ו׳ פסו׳ ואין אין במצעות

פסו׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן י״ח •

ג׳ פסו׳ ואין ואין ואין וסימ׳

נמסר בשמואל א׳ סימן כו׳ •

י״ז ואין דלית דכותהון אין

וסי׳

ואין לאל ידיך •
ואין שני יש אחד •
ואין קשב ואין קול •
ואין מצבה ואין עונה •
ואין מחריד ואין רשע •
ואין כח ואין בסות •

ואין קובר ואין מקבר •
ואין כאסף ואין רודף •
ואין מרפא ואין מידי •

לאין ח׳ וסימניהון ויקרא אסא אל יי׳ •

וירדפם אסא והעם •
ויבא יהושפט ועמו •
ואחרי כל זאת נגפו •
ושלחו מנות לאין •
ויהיו מלעיבים במלאכי •
הנשוב להפר מצותיך •
ועצי ארזים לאין •

ומאין ה׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סי׳ ט׳ •

ואיננו י״ב וסימני׳ נמסר באיוב סו׳ סימן כו׳ •

והנה איננו ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא ובשפטים סימן ד׳ ובתלים סימן לז׳ •

איפה י׳ כתו׳ כן וסימ׳ נמסר פרשת וישב ובשמואל ב׳ סימן ט׳ ואיוב סימן ד׳ וריש סי׳ ל״ח •

איש י׳ ר״פ כתור׳ וב׳ באיוב וסימ׳ נמסר בריש איוב •

איש אלהים ולית חד מנהון האלהים ו׳ וסי׳

ויבא איש אלהים אל •
והנה בא איש אלהים •
והנה איש אלהים בא •
ויענה אליהו ויאמר •
ותאמר אל אישה •
ותאמר האשה אל •

י״א נקראו איש האלהים

וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ב •

לאיש ל״ב וסי׳

הרעתם ויאמר ישראל למה הרעתם •
מזמרת ויאמר אלהם ישראל אביהם •
לכלם נתן לאיש חליפות •
הביאו ואל פתח אהל מועד לא
וחשב את שני ממכרו
גאל ואם אין לאיש גאל •
את בתי ואמר אבי הנערה
ונגשה יבמתו אליו לעיני •
ותישנהו על ברכיה •
יקטירון גם בטרם יקטירון •
נלך ויאמר שאול לנערו הנה נלך קדמא •
יעשה ויאמר דוד אל האנשים העמדים •
יעשה ויאמר לו העם כדבר הזה לאמר •
ישיב ויי׳ ישיב לאיש את צדקו
הלך ויבא הלך לאיש העשיר תנינא •
המגיד ויאמר יואב לאיש המגיד
ונתת ואתה תשמע השמים

ונתת ואתה תשמע מן השמים דה״ •
משפט ויאמרו כל השרים וכל העם •
משפט ויאמרו הכהני׳ והנביאים •
ותאמר אלהם כה אמר יי׳ אלהי ישראל דמלכים וחברו דה״ ותאמ׳ להם כה אמ׳ •
יכרת יי׳ לאיש אשר יעשנה
שמחה לאיש במענה פיו
כבוד לאיש שבת מריב •
ערב לאיש לחם שקר •
כפעלו אל תאמ׳ כאשר עשה לי •
השטן ויען השטן את יי׳ ויאמר עוד •
ורחצת וסכת ושמת שמלתיך •
לבוש ויאמר לאיש לבוש הבדים •
ונתון הלבוש והסוס •
ויקח המן את הלבוש ואת הסוס •
כתי הנה בתי הגדולה •

והאיש ג׳ בטעם וסימני׳

והאיש אשר יעשה •
והאיש מיכה לו בית אלהים •
והאיש אשר אתה נושה •

כאיש ב׳ וסימ׳ נמסר כפר׳ שלח לך •

והאשה ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת נשא

חד מן ח׳ זוגין דמיין מן ב״ב

איש וסי׳

וילך איש מבית לוי ויקח •
ב׳ ויהי בימי שפט השפטים •
וגם איש ואיש לא יעלה •
ב׳ וגם איש היה מתנבא •
ואל איש וילכו אל יהושע אל המחנה •
ב׳ ופקדתי עליו ועל זרעו •
ולא איש לא אעשה חרון אפי •
ב׳ ואנכי תולעת ולא איש •
הנה איש וירא הצפה איש •
ב׳ ואמרת אליו לאמר צמח שמו •
ואיש איש אשר יאכל כל דם •
ב׳ אשר יצוד ציד •
ואת האיש
ב׳ והוצאתם את שניהם ויראם את מבוא העיר •
ומי האיש אשר נטע כרם •
ב׳ אשר אירש אשה •

וכל איש י״ו וסימ׳ נמסר בדה״ סוף סימן לד׳ •

ואישה ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת מטות •

באיש ח׳ קמצין וסימני׳ נמסר בסד׳ קדשי׳ •

אישו ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא •

אישים ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סי׳ נ״ג ומשלי סימן ח׳ •

האיש ב׳ פתחין וסי׳

עוד האיש בית רשע •
האיש כמוני יברח •

בית אישה ב׳ וסי׳

יתן יי׳ לכם ומצאן •
ואם בית אישה נדרה •

אישך ו׳ וסימני׳ נמסר בשפטים ס׳ י״ד •

ולאיש ג׳ וסימ׳

ולאיש אשר ישכב •
ולאיש שתים מכסות •
ולאיש בשת בן שאול •

למאיש ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר בא אל פרעה •

איש ואיש ג׳ וסימ׳ נמסר בשמו׳ ב׳ סי׳ י״ג •

ואין איש ז׳ וסימניהון ואין איש מאנשי •

וסרו שם ויבאו ללון •
עבדים אנחנו •
ולו היה בן ושמו שאול •
וארא ואין איש •
מדוע באתי ואין איש •

על איש ה׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן פ׳ ואיוב סימן לד׳ •

ואם איש ג׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סי׳ א׳ •

כאישון ג׳ ומל׳ וסי׳ בתרים סי׳ ח׳ •

איתיאל ג׳ וסימ׳ נמסר בנחמיה סימן י״א •

אך

אך ח׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בפרשת אמור •

ואך ג׳ ב׳ ר״פ וא׳ מצעות פסוק וסימניהון נמסר בפרשת נח •

תאכל י״ז וסימניהון

ויצו יי׳ אלהים על האדם לאמר מכל •
ובת כהן כי תהיה לאיש זר •
ובת כהן כי תהיה אלמנה •
ועשית עלתיך הבשר והדם
דמו רקאת דמו לא תאכל
תצור כי תצור אל עיר ימים •
עלה עשן באפו ואש •
וחברו עלה עשן באפו •

לפי שהוא כמו מרוחם מאחרים מגזרת שכול שהוא משוכל מאחרים ונראה שאחרים מרחמים אותו לכן נראה לומר רחום פתח שכול הייכו מעצמו • הגה״ה
אמר יעקב ולית׳ לדבריו לדעת בעלי הקבלה במלת רחום והמשכיל יבין ע״כ • אבל בחור כארזים קמץ כי הוא על משקל עשר שמור ומלת בחורים פתח כמו רחום וחנון כי אם היה ממשקל בחור כארזים היה לו לומר בחורים כמו משרת משה מבחוריו על משקל רדופים שמורים וכן כרעת קרחת ים קומכים אות ראשונה

מערכת אות האלף

אף על פי שהם על משקל טבעת נבחת כי הריש אין בה דין דגש כלל ויש פותחים ונראה כדברי הקומצים כי אף במלות דרבו ובר בעי הרביעי אשר יש בהם סב״א ואלו היתה אות אחרת במקומה יהיה עם השבא דגש אינם מבטלי׳ קמץ אף כי פה אין סב״א ומכלל בכ״לה לפני חית וה״א יוצא כל בכ״לה לפני הר״ים והם כמו כהר בהר להר ההר בהם כהם להם ההם אף על פי שאם אות אחרת במקום הה״א תדגש כמו הפר הדם גם כל תיבה קטנה בת שתי אותיות אשר ברבותם נדגשת כפתחת כמו גן גל דל טל שיאמר

השליש ויען השליש אשר למלך
וחברו ויען השליש את איש האלהים·
בערה כי בערה כאש רשעה·
לחכך בן אדם לחמך ברעש·
האנק דום מתים אבל לא תעשה
אש כי אש היא עד אבדון·
צופיה הליכות ביתה·
יבוא אלינו ואל יחרש·
יגיע כפיך כי תאכל·
יאכל יג וסימניהון נמסר בסדר אמור·
ולא אכל ד׳ וסימניהון ולא אכל ביום החדש·
ולא אכל בטובה·
ואכל פתי לבדי·
ויאכל ה׳ רפין וסימני׳ בלשון ארמי קם עשבא דלחמא וכפר כגנתיה·
וביאורם נמסר בפ׳ תולדות·
נאכל ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת בראשית·
אכלה ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת ואתחנן·
מאכל ד׳ פתחין וסימני׳ בלשון ארמי סלא בנפשיה פתורא דחבריה· וביאורם נמסר סוף פרשת וישב ומלכים א׳ סימן י׳·
אוכל ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר סוף נחום ותהלים סימן מ״א·
ויאכלו ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ד׳·
המאכלת ג׳ וסימניהון נמסר בוירא·
אכלתהו ד׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ט״ו·
באכלם ב׳ וסי׳ באכלם את קדשיהם· מעבור הארץ·
וא׳ כאכלם ויהי באכלם מהנזיד·
אכלתי ב׳ פתחין במוכרת וסי׳ ואילי צאנך לא אכלתי·
לחם הפחה·
ותאכל ד׳ וסימניהו׳ נמסר בזכריה ריש סי׳ י״א
ולא תאכל ג׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ א׳ סי׳ א׳
אכול ח׳ מלאים וסי׳ נמסר ביחזקאל סוף סי׳ כ״ב·
לאכול י״ג מל׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן י״ו·
תאכל ט׳ וסימני׳ נמסר בפרשת צו ובצפניה סימן ג׳·
ואכלוהו ג׳ חסרי׳ וסימניהו׳ נמסר בפרשת אמור וירמיה סוף סימן י׳·
יאכלהו ד׳ וחסרי׳ וסימני׳ נמסר בסדר בא וישעיה סימן ס״ב·

תאכלנה ד׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן כ״ד·
אכול י׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמיני ויואל סוף סימן ב׳·
יאכל כ״ג וסימ׳ ואתה קח לך מכל·
וביום הראשון מקרא·
בבית אחד יאכל·
זכור את היום הזה·
מצות יאכל את·
ולא יאכל את בשרו·
ואם יותר מבשר·
כל זכר דאשם·
ובשר זבח תודת·
ואם נדר או נדבה
ב׳ בפסוק·
ואם האכל יאכל
וחברו׳
והבשר אשר יגע·
מכל האכל·
וכל השרץ·
כי יצוד ציד·
ביום זבחכם·
ונטעתם כל עץ·
ביום ההוא יאכל·
ובחמשה עשר·
באשר יאכל הצבי·
חג שבעת ימים·
אכלו ג׳ וסימ׳ כי עד סירים סבוכים·
אשר העיר קברות·
ואהי שובר בחומות·
ולא אכל ד׳ וסימניהון ויקם יהונתן מעם·
ויבא אחאב אל·
וזה ימות בנפש·
ואוכל פתי לבדי·
אכן י״ט וסימניהון וייקץ יעקב·
ויאמר מי שמך·
סר מר המות·
ומן הגוים אשר אמר יי׳·
תצורי לעם·
אכן חציר העם·
אתה אל מסתתר·
חלינו הוא נשא·
אכן משפטי אל יי׳·
בגדה אשה מרעה·
לשקר מגבעות ב׳ בו·
השא השאת·
הנה לשקר עשה עני׳
השכימו השחיתו·
אכן שמע אלהים·
שבעת קול תחנוני·
באדם תמותון·
רוח היא באנוש·

אל

י״ח פסוקים אל על על

וסימ׳ נמסר בפרשת פקודי·

י״ד פסו׳ על אל אל

וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו·

ג׳ פסו׳ אל ואל ואל ואל

ואל אל וסימ׳ בירמיה ריש סי׳ כ״ז·

ז׳ פסוקים אל על אל וסימ׳

נמסר בפרשת נח וביהושע סימן י״ח·

ז׳ פסוקים על אל על וסימ׳

נמסר בירמיה סוף סימן כ״ט וסימן כ״ח

ג׳ פסוקים אל אל ואל אל

וסי׳
ועליתם אל מלך אדום·
אל תשמעו אל·
הן ישא איש בשר·

ד׳ פסוקים אל אל ואל ועל

וסי׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן י׳·

אל ג׳ כתי׳ על וסימניהון וישב המלאך על הלחם·
ונדתי פעלתם·
על ההם עיניכם ואל החכלו·
אל אשר ה׳ וסימ׳ נמס׳ בפרשת כי תשא וכפר׳ בסעי׳ וריש יחזקאל·
אל מקום ט׳ וסימניהון יקוו המים·
ופשט את בגדיו ולבש·
והוציא את כל הפר·
לך נא אתי אל מקום·
וצוה הכהן וחלצו·
ואת הבית יקציע·
ונתץ את הבית·
וגלית ממקומך·
הכל הולך אל מקום אחד·
הלא אל מקום אחד הכל·
אשר אל ח׳ וסימ׳ נמסר בפרשת תצוה·
ויחזקאל סימן מ״א·
ואל מי ד׳ וסימניהון ויאמרו אנשי בית·
ואל מי תדמיון אל·
ואל מי תדמיוני ואשוה·
קרא נא היש עונך·
וג׳ אל מי וסימניהון·
ויבא והנה שרי החיל·
בן אדם אמר אל פרעה·
אל מי דמית ככה·

כלין מלין בכל קריאה אל

ול׳ ת חד מנהון ועל וסימניהון

אל אביך· אל אהליאב·
אל אליהו· אל אנשיו·
אל בצלאל· אל ביתך·
אל ביתם· ואל בתינו·
אל בנות· אל בניך·
אל הכהן אל המשכב·
אל המערה· אל הסלע·
אל יהושע אל יחזקאל·
אל יהוא אל מקומי·
אל מקומו׳ אל מקומם·
אל מול· אל ערבות·
אל עבדו· אל עזרא·
אל שרה· אל שמואל·
אל תוך· אל תחת·
אל תפלת· אל תא·

אילן מלין יחידאין ואל וסימניהון
ואל קין ואל מנחתו לא שעה·
ואל אמה צהר תעשה לתיבה·
ואל הבקר רץ אברהם ויקח·
ואל אחיו ויספר אל אביו אל·
ואל יעקב וארא אל אברהם·
ואל משה אמר עלה אל יי׳·
ואל הארון ונתת את הכפרת·
ואל שתי ולקחתם אגדת·
ואל הזקנים אמר שבו לנו·
ואל הלוים תדבר ואמרת·
ואל רשעו זכור לעבדיך ד״בת·
ואל חטאתו ב׳ בו·
ואל פרעה וידבר יי׳ אל משה·
ואל אשת עמיתך לא תתן·
ואל אבנר ויקרא דוד אל העם·
ואל אבישי ויען דוד ויאמר·
ואל נגב ויאמר אכיש אל·
ואל פארתיו על מפלתו·
ואל נערו ויאמר דוד שאול·
ואל צקלג ויהי בבא דוד ואנשיו·
ואל נביאי ויאמר אלישע·
ואל אלהינו יעזוב רשע·
ואל האטים ונבקה רוח·
ואל האבות ב׳ בפסוק·
ואל שרה הביטו אל אברהם·
ואל השמים ראיתי את הארץ·
ואל החרב כי כה אמר יי׳ על·
ואל נבוכד נצר הנני שלח ולקחתי·
ואל ארצו לכן כה אמר יי׳ הנני·
ואל צדקיה מלך יהודה דברתי·
ואל שמעיהו הנחלמי תאמר·
ואל יהודה ואלה הדברים אשר·
ואל ירמיהו היה דבר יי׳ בהיותו·
ואל הגבול ולקחת מדמו·
ואל השלחנות והשפתים טפח·
ואל עמי ידו גורל ויתנו·
ואל אלהים ואולם אני אדרש·
ואל אדני אליך יי׳ אקרא׳
ואל הארץ יקרא אל השמים·
ואל אנשים לקול המון·
ואל עונם חטאת עמי·
ואל חוף איך תשקוט·
ואל לב שקציהם ותעבות·
ואל ברכת ואעבור אל שער העין·
ואל מקומו וזרח השמש·
אל כל ב׳ בספר בראשי׳ וסי׳
המקום ויהי כאשר התעו·
יעקב הסירו את אלהי הנכר·
ומן ואלה שמות עד החדש הזה על כל ועל כל·
ומן החדש הזה עד סו׳ סיפרא אל כל ואל כל במ״ד וסימ׳
ויחד

ברבותם גנים גלים אבל פר סר הר רס אשר נרפים ברבותם כמו פרים סרים ודוגמתם נקמצים גם המדגשים במרביתם בבא עליהם בכ״לה נקמצים כמו העסהגל הגן הסל אלפי הדל ומלות לבד לסר קמו קהת מעט פרת דבם וי״א כי קמת מהם על פי זה הטעם שמרביתם יולד בהם דגש לבדי לסרי מעטים ואינו נראה בעיני כי מה יאמרו במלת קהת שהוא קהתי ונראי׳ דברי הר״ שמוחל הנקדן אשר אחר הטעם שנכפתחים כי ידמו בקריאתם בקר בשר זבח דבר יי׳ בשר תודה אשר נפתחים מטעם

מערכת אות האלף

דבקות כאשר אבאר בע״ה ומלת גמל מפני אף על פי שהדגשת ברבותם כי יאמר גמלים ספנים כי לא במורג אחד כמרגו כי כל אותם מנקדים בפתח לפי סיבה ויולד בהם רגש ברבותם או סב״א הייתי סמאיכם מסתנים ברבותם ממה שהיו לפנים כמו נרדף עבר כי ברבותו לא נשתנה כי כהסירך תי מנרדפתי נשאר נרדף בלי טוס שכני ובכה של גל דל אבל גמל מפני ברבותם נשתנתה אות ראשונה גימל שהין שהיו בקמץ וברבותם נשתנו ועומדים בשב״א • ומכלל הדגש יבאו חמש תלות ואלה הם למה

מחד יתרו על כל ·
דבר על כל דבר פשע·
ב׳ בפסו׳·
הדם ויקח משה את הדם·
ומן ריש תורת כהנים עד והיתה זאת לכם דכו׳ על כל כב״מא וסימ׳
מבא משה ואהרן אל אהל·
ומן והיתה זאת לכם עד סו׳ ספר׳ ושאר אורית׳ ויהוש׳ דכו׳ אל כל ואל כל כמט״ו על כל ועל כל וסי׳
נפשות ועל כל נפשות מת·
לטהרם וכה תעשה להם·
הפקד ואתה הפקד את הלוי׳ ב׳ בו·
וכפר הכהן על כל עדת בני·
תקצוף ויפלו על פניהם ויאמרו·
אזוב ולקח אזוב וטבל במים·
ויענך וירעבך ויאכילך·
ואתנפל לפני יי׳ כראשונה·
ולתתך עליון על כל הגוים·
ונתנך והיה אם שמוע דעליון·
אסתיר ואנכי הסתר אסתיר·
כעלות ויהי כעלות הכהנים·
ונבא נשאי הארון·
עכן הלא עכן בן זרח·
וכל שפטים דכו׳ על כל ועל כל כ״מו אל כל ואל כל וסי׳
מלאך ויהי כדבר מלאך יי׳·
אבימלך וילך אבימלך בן·
וכל שמואל דכו׳ אל כל ואל כל כ״מו על כל ועל כל וסימ׳
הרפה ויאמר אליהם נחש·
יספנו ויאמרו כל העם להתפלל
והבשנים ויחמל שאול והעם על·
כלתה ועתה דעי וראי מה·
וימלך דוד על כל ישראל·
בחברון מלך על יהודה שבע·
וכל מלכ׳ וישעיה דכות׳ על כל ועל כל כ״מו אל כל ואל כל וסי׳·
אמר אל רחבעם בן·
עובדיה ויאמ׳ אחאב אל עובדיהו
ב׳ בפסו׳ לך בארץ·
ויגש אליהו אל כל העם·
חטאות אל כל חטאות בעשא·
קשרתו ויהי בבקר ויצא ויעמד·
ומן ריש ירמיה עד אל תגרע דבר על כל ועל כל כב״ד אל כל ואל כל וסי׳
ונחשבה ויאמרו לכו ונחשבה·
מהתפת ויבא ירמיהו מהתפת·
דבר אשר דבר ירמיה הנביא תנינ׳ דפסו׳·
הדר ואתה תנבא אליהם·
ומן אל תגרע דבר עד הנני שב דכו׳ אל כל ואל כל כ״מא על כל וסימני׳
שלח על כל הגולה לאמר כה·
ומן הנני שב עד קראו צום דכו׳ על כל ועל כל כ״מא ואל כל וסי׳
חנני לכן כה אמר יי׳ צבאות אלהי ישראל·

ומן קראו צום עד סוף סיפרא דכו׳ אל כל ואל כל כב״ט על כל ועל כל וסימני׳
אתם כה אמר יי׳ צבאות אתם ראיתם:
הגברים ויאמר ירמיהו·
גדלות ואתה תבקש לך גדולות
ב׳ בפסו׳ אל תבקש ב׳ בו·
קריות ועל קריות ועל בצרה·
גרועה כי על כל ראש קרחה·
גגות על כל גגות מואב·
לשבה והיתה ארצם לשמה·
מקצף יי׳ לא תשב·
ומן ריש יחזקאל עד ויאמר יי׳ אלי עבור בתוך העיר אל כל ואל כל ומן עבור בתוך העיר עד בעשרים וחמש שנה לגלותינו על כל ועל כל כ״מג אל כל ואל כל וסימ׳
ראש אל כל ראש דרך בנות·
בתערה יען אשר הכרתי ממך·
גדלוהו מים גדלוהו תהום·
ומן בעשרים וחמש שנה עד סוף ספרא דכו׳ אל כל ואל כל כמ״א על כל וסימ׳
ולא יגשו אלי לכהן לי·
וכל תריסר וכתובים דכותהו׳ על כל ועל כל כמ״ג אל כל ואל כל וסימני׳ נמסר במשלי סימן ח׳ ואחשורש סי׳ ח׳:

כ׳ זוגין מן תרין אל ותרין

על תמצא נמסר בערך על·

כ״ג פסו׳ רישי׳ ומצעותהון

אל אל וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן א׳ ועיין מה דקהינא במשלי סימן כ״ד·

ה׳ פסו׳ אל אל וסימ׳

אך בי׳ אל תמרדו·
אל הנאץ למען שמך·
אל תבטחו בעשק·
ותאמר אל אחי אל·
ויזעק ויאמר כנגוה·

כ״ב יתידאין ואל ולית זוגא

וסימ׳

ואל אראה ואם ככה את·
ואל תגעו וידבר אל העדה·
ואל תעלו אם זנה אתה·
ואל תבאו ב׳ בפסו׳·
ואל התנו דמי לו·
ואל תזכר ויאמר אל המלך·
ואל יתהלל כה אמר יי׳ תנינ׳ דפסו׳·
ואל תדמינה ואמרת אליהם·
ואל תלך אל תבא בית מרזח·
ואל תרא ביום אחיך·
ואל תשמח ב׳ בפסו׳
ואל אבושה יבושו רדפי·
ואל תבא במשפט את עבדך·
ואל תסתר פניך מעבדך·
ואל תבישני משברי·

ואל ישמחו שפטני·
ואל תהיו כאבתיכם·
ואל תבכו ויאמר נחמיה·
ואל תאמר אל תתן את פיך·
ואל תהי אל תרשע הרבה·
ואל תאכלו לך כנוס את כל
ואל תשתו ב׳ בפסו׳:

ה׳ יחידאין אל ולית להון

זוגא וסימ׳ נמס׳ במשלי ריש סי׳ כ״ח ועי״ש קהוותא:

ז׳ זוגין ואל ומלה אחרא

וסי׳

ואל תעש ב׳ וסי׳ אל תשלח ידך אל הנער·
ואל תעש מאומה רע·
ואל יחר ב׳ וסי׳ ויגש אליו יהודה·
ועתה אל תעצבו:
ואל יבא ב׳ וסי׳ דבר אל אהרן אחיך·
ואל יבא בית יי׳:
ואל יהי ב׳ וסי׳ ארץ ארץ אל תכסי·
ואל יהי לו מושך חסד:
ואל יאמר ב׳ וסי׳ בן הנכר·
ואל יאמר הסריס ב׳ בו:
ואל תאכל ב׳ וסי׳ ועתה השמרי נא·
ויאמר לי הנך הרה:
ואל תעמד ב׳ וסי׳ בכל הככר·
ואל תעמד על הפרק:
ואל ה׳ רפ״ וסימ׳
ואל תתנו דמי לו·
ואל תסתר פניך·
ואל יבא בית יי׳ כי אם·
ואל תהיו כאבתיכם·
ואל תלכו אחרי אלהים:

א״ב מן חד חד אל דלוג

וס׳

אל ארם ויקח העבד עשר׳·
אל ארנן ויבאו עד גרן דשמו׳:
אל ארבע וארבע כתפות אל·
אל אדום לכן שמעו עצת יי׳·
אל אצרתיה קרב אל סוסיו·
אל בני ויקמוכל בניו וכל·
אל בנו ויאמר יצחק אל בנו·
אל בנתיו ויאמר אל בנתיו ואין·
אל בנים מקול טעטת פרסת·
אל בגד ולקחו את כל כלי השרת
אל בחוריה אל ידרך ידרך הדרך כתי׳·
אל גג חדור ישב בין שני
אל גבוריה חרב אל הבדים·
אל דבר ואשר לא שם לבו אל·
אל הצאן לך נא אל הצאן·
אל הבתים הירא את דבר יי׳·
אל המזוזה והגישו אדניו·
אל המלאכה ויקר׳ משה אל בצלאל
אל העצים ויאמר האטד אל·
אל האבן והלוים הורידו את ארון
אל המשכן ויבא את הארן·
אל החשן וישם עליו את החשן·
אל המנוחה כי לא באתם עד עתה·
אל הערים ויצאו זקניך ושפטיך·

אל המלחמה והיה בקרבכם·
אל אדם ויאמר שאול פצו·
אל הצור ותקח רצפה בת איה·
אל השדה ויצא אחד אל השדה·
אל הקצרים ויגדל הילד ויהי·
אל החמור וישא הנביא את נבלת·
אל השלחן ויהי הם ישבים אל·
אל העמדים כי כה אמר יי׳ צבאות·
אל הבדים חרב אל הבדים·
אל הסוללות כי כה אמר יי׳ על בתי העיר·
אל זבח ויאמר אל זבח ואל·
אל זקנו וכישנו את טעמו·
אל חשן ונתת אל חשן המשפט·
אל חמות בכל שאו נס החזיקו·
אל טוב ובאו ורננו במרום ציון·
אל ידי ויאמ׳ אל עבדיו ראו הלקת
אל כפיו וירדהו אל כפיו·
אל כסא כי כה אמר יי׳ אל המלך
אל לבם והשיבו אל לבם דמלכי׳
אל משמר ויאסף אתם אל משמר
אל מדין וילבדו שני שרי מדין
אל מושב וישב המלך על מושבו
אל מתני כי כאשר ידבק האזור
אל מימיה חרב אל מימיה ויבשו
אל נחלתם ויעשו בן בני בנימן
אל נפשו וירא ויקם וילך אל
אל נפשי קרבה אל נפשי גאלה
אל נפשם ויקמו וינסו בנשף
אל נוהו ושובבתי את ישראל
אל סוסיו חרב אל סוסיו ואל רכבו
אל עגלה וירכבו את ארון האלהים דשמו׳·
אל פיהם ויהי מספר המלקקים
אל צאננו וישלח יעקב ויקרא
אל קצות ונתת את שתי העבתת
אל ראשי וידבר משה אל ראשי
אל רבת לכן הנה ימים באים
אל שמים כי אשא אל שמים ידי
אל תורת ושאר העם הכהנים:

א״ב מן חד חד חד אל וחד

על ולית דכותיהון וסי׳·

אל אם כי עמד מלך בבל·
על אם עצמו לי אלמנותיו·
אל אבל לכן כה אמר יי׳ צבאות בכל רחבות·
על אבל ולא יפרסו להם על אבל
אל און השמר אל תפן אל און·
על און פלט למו באף·
אל ארצות הנביא׳ אשר היו לפני·
על ארצות והכעסתי לב עמים·
אל אסף ואגרת אל אסף שמר·
על אסף
אל אדו ואצוה אותם אל אדו
על אדו הראש בכספיא ב׳ בפסו׳
אל אחז ויסף יי׳ דבר אל אחז·
על אחז אז יעלה רצין מלך·
אל אחינו
על אחינו ויאמרו איש אל אחיו·
אל אחיך ויאמר פרעה אל יוסף אמ׳
על אחיך ואני נתתי לך שכם אחד

בתים אבא ימה שמה וסימן לב״ אי״ם ואין בידנו טעם נכון אמנם מה שבידנו נבאר כי על כן שמו הנגינה למעלה כדי להפריד בין הקמץ והדגש ועל כן כל למה טעמו למטה וכן שמה ומזה שמה וסערורה פתחים ועל כן טעמם למטה כי לא הוצרך להפריד בין הפתח והדגש כי אחים המה וכן והחרבתי את ימה שהוא מפיק ה״א פתח כמשפטו ומלת בתים אין התיו נקראת בחוזק וטעם הקמץ לתשלום חסרון יו״ד ביתכי דינו היה בתים כמו זתים אם לא יהרם מבניינו כמו בזים או אפרוחים אבל

מערכת אות האלף

בתים כמו זתים אם לא יהרס מבניינו כמו בכים או אפרחים אבל בתים דיחזקאל שהוא ממשקל אלפים בתיכול פתחים כי הם ממשקל סלים נלגים : כל למה דגש טעמו למעלה כאשר באריתי ואם הוא סמוך לאותיות אחה״ע רפי וטעמו מלרע למה יי׳ למה העליתנו למה עליתם והטעם לפי שהברת אלה כאשר נופלת פתחום על האותיות הגרון נבלעת בם וכאלו אין שם ה״א בתיבה מה דמה לקראיו על כן מרפי׳ תיבת למה להסכין הנגינה למטה ולהפריד הברת מה בפיו אמכם חמס׳ למה יבא ומן הכל ס״ע״פ

אל בנימן וינחמו בני ישראל אל בנימן ·
על בנימן ושני אנשי׳ שרי גדודים
אל כור תפשום חיים ·
על כור ואספו אספה אסיר ·
אל בניהם ואמר אל בניה׳ במדבר ·
על בניהם יראה אל עבדיך פעלך
אל גבעת ויעש לו יהושע חרבות ·
על גבעת ויצא עוד קו המדה ·
אל גיחון ויאמר המלך להם קחו עמכם ·
על גיחון וירד צדוק הכהן ונתן ·
אל גוג בן אדם שים פניך אל ·
על גוג ואתה בן אדם הנב׳ על ·
אל גנזי אם על המלך טוב יכת׳
על גנזי ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ·
אל גבולו כי הקחנו אל גבולו ·
על גבולו והתחלקו אתה לשבעה חלקים ·
אל דלתות ועשיה אליהן אל דלתות ·
על דלתות וישנו את טעמו בעיניה׳ ·
אל האח ויהי בקרא יהודי שלש דלתות ·
על האח וארבע׳ יקרעה ב׳ בפסו׳
אל הבאר ותמהר ותער כדה ·
על הבאר וישמע פרעה את הדב׳ ·
אל ההמון ויהודה בא על המצפה ·
על ההמון ויקרא אסא אל יי׳ אלהיו
אל הדלת והגישו אדניו אל האלהי׳
על הדלת המה מטיבים את לבם ·
אל המקלות ויחמו הצאן אל ·
על המקלות ויקח לו יעקב מקל ·
אל הרצפה ויביאני אל חצר החיצונה ·
על הרצפה וכל בני ישראל ראים ברדת ·
אל השמועה ולא האמנתי לדברים דמלכים ·
על השמועה לא האמנתי לדבריה׳ דדה״ ·
אל המהפכת יי׳ נתנך כהן תחת ·
על המהפכת ויכה פשחור את ·
אל המזוזה והגישו אדניו אל
על המזוזה
אל המצודה וישבע דוד לשאול
על המצודה וישמעו פלשתים כי משחו ·
אל המפתן וישכימו בבקר ממחרת ·
על המפתן ופקדתי על כל הדולג ·
אל הגוי למה תמותו אתה ועבדך ·
על הגוי והזה הגוי ·
אל המשפט כי יהיה ריב בין אנשים
על המשפט ולרוח משפט ליושב ·
אל המשקוף ולקחתם אגדת אזוב
על המשקוף ועבר יי׳ לנגוף את מצרים ·
אל זרע גם זרע יעקב ודוד ·
על זרע וכי יתן מים על זרע ·
אל חלליהם ואת בלעם בן בעור הקוסם ·
על חלליהם ואת מלכי מדין הרגו ·

אל חכך ולשונך אדביק ·
על חכך אכל בני דבש כי טוב :
אל חזאל ויאמר המלך אל חזאל ·
על חזאל גם בעצתם הלך וילך ·
אל טוב ובאו ורננו במרום ציון ·
על טוב ואפרים עגלה מלומדה
אל ימין ויקומו וילכו זיפה ·
על ימין ואען ואמר אל ·
אל יושב ואמרו אל יושב הארץ ·
על יושב ושפכתי על בית דוד ·
אל יהויקים לכן כה אמר יי׳ אל יהויקים ·
על יהויקים לכן כה אמר יי׳ על יהויקים ·
אל יחזקיהו וישמע יי׳ אל יחזקיהו :
על יחזקיהו אחר זה שלח סנחריב ·
אל כלי ושברו משברתך ומשמר׳
על כלי ומהם על כלי העבדה ·
אל לשון ועבר הגבול אל כתף ·
על לשון מרע מקשיב על שפת ·
אל לבבם והשיבו אל לבבם דדה״ ·
על לבבם ויחן שרי מלחמות ·
אל לכיש וחיל מלך בבל נלחמי׳ ·
על לכיש אחר זה שלח סנחריב ·
אל לבך כי בפעם הזאת אני ·
על לבך קשרם על לבך תמיד ·
אל משמעתו מן השלשי׳ נכבד ועד דשמואל ·
על משמעתו מן השלושים הנו דדה״ ·
אל מדינה וישלח ספרים אל כל מדינה ·
על מדינה ויקראו ספרי המלך קדמא׳ ·
אל מקדשי עד אבוא אל מקדשי אל
על מקדשי בשנו כי שמענו חרפה ·
אל מצחו וישלח דוד את ידו אל ·
על מצחו והיה על מצח אהרן ·
אל משכן כל הקרב הקרב
על משכן ואתה הפקד את הלוים ·
אל מלאכי ויאמר מלך בני עמון ·
על מלאכי וישלח שאול מלאכים ·
אל מלאכת
על מלאכת ושלו׳ בן קרא בן אביסף
אל מעשה כי לא יבינו אל פעלת יי׳
על מעשה ומתניה מן הלוים הוא הבכור ·
אל נפשי קרבה אל נפשי גאלה ·
על נפשי זאת פעלת שטני מאת ·
אל נבו למואב כה אמ׳ יי׳ צבאות
על נבו עלה הבית ודיבון הבמו׳
אל סיר ויצא אחד אל השדה ·
על סיר ויאמרו אליהם בני ישר׳ מי יתן ·
אל עגלה וירכבו את ארון האלהים דשמואל ·
על עגלה וירכיבו את ארון האלהים דדה״ ·
אל עשה ויתנהו המלך ויהוידע אל
על עשה ויעמד ישוע בניו ואחיו וכל קרי׳ ואל ·
אל עני ואת כל אלה ידי עשתה
על עני יגזלו משוד יתום ועל עני
אל עמה ותאמר הנה שבה יבמתך

על עמה ואת פתשגן כתב הדת ·
אל פח עד יפלח חץ כבדו ·
על פח התפול צפור על פח ·
אל פחות ואבוא אל פחות עבר הנהר ואתנה ·
על פחות ואמר למלך אם על המלך טוב ·
אל פקדת ויהי בעת יביא את הארון
על פקדת לחברני חשביהו ואחיו ·
אל ציון לכן כה אמר יי׳ שבתי ·
על ציון ואני נסכתי מלכי :
אל צפון הולך אל צפון סובב ·
על צפון וישידו על צפון ·
אל קולך ·
על קולך אל תתן את פיך לחטיא
על קצות ונתת את שתי העבתת קדמא ·
על קצות ויתנו את שתי העבתות בתראה ·
אל רבקה ויאמר יעקב אל רבקה
על רבקה וישאלו אנשי המקום ·
אל שפך והוציא את כל העפר ·
על שפך מחוץ ב׳ בפסוק ·
אל תורת ושאר העם הכהני׳ הלוי׳
על תורת זאת תורת הנזיר אשר ·
אל תרהקה וישמע אל תרהקה דמלכים ·
על תרהקה דישעיה ·

אל ירושלם י״ג וסימ׳ נמסר בסוף זכריה ·

אל הר י״ו וסימ׳ נמסר בישעיה סי׳ נ״ו

אל הרי ה׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל ריש סי׳ ו׳ וסי׳ ל״ד ·

אל פני ט׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטים ויחזקאל סי׳ י״ו ·

אל פניו ו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ י״ד ודה״ב סי׳ י״ט ·

אל פי ה׳ וסימניהון נמסר ביהושע סי׳ י״ז :

אל המזבח ט׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא

ואל המזבח ג׳ וסימ׳

קרבן ראשית תקריבו אתם ·
הפרכת אך אל הפרכת לא יבא
משברתך ושברו משברתך ·

אל האדמה ו׳ וסימ׳

בזעת אפך תאכל לחם ·
והשיבתיך והנה אנכי עמך ·
כי אביאנו אל האדמה אשר ·
והשיבתים ואתה תשמע השמים דמלכים ·
וחברו והשבותם ואתה תשמע דדה״
ואשלח אליכם אתכל עבדי ·

אל בבל ו׳ וסימ׳

ודבר אשר דבר יי׳ אל בבל ·
השמיעו אל בבל רבים ·
לכן שמעו עצת יי׳ ·
ויכתב ירמיה את כל ב׳ בפסו׳ ·
ויגל השארית מן החרב ·

אל יהודה ז׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סוף סי׳ ל״ה

אל יד וסימני׳ נמסר ביחזקאל ריש סי׳ מ״ח

ואל ביתו ג׳ וסימני׳

תרצה וישב בעיר והוא עד ·
אוריה ויקרא לו דוד ויאכל
בעשא וגם ביד יהוא בן חנני ·

אל ישראל ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויחי :

לאל י״א קמצי׳ וסימני׳ נמסר בתלי׳ סי׳ נ״ז :

האל ח׳ סבירי׳ אלה וסי׳ נמסר בסד׳ תלדות ·

אלהי ב׳ בל׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן קמ״ו

אלהים ל״א ר״פ וסימ׳

אלהים לא תקלל ·
אלהים אדני יי׳ בתל׳ ·
אלהים שפט צדיק ·
אלהים באזנינו שמענו ·
אלהים לנו מחסה ·
אלהים בקרבה ·
אלהים בארמנותיה ·
אלהים משבים הנינא ·
אלהים שמע תפלתי ·
אלהים הרס שנימו ·
אלהים בשמך ·
אלהים דבר בקדשו ואחלקה ·
אלהים יי׳ עז ישועתי ·
אלהים אלי אתה ·
אלהים זנחתנו ·
אלהים יחננו ·
אלהים מושיב ·
אלהים בצאתך ·
אלהים אתה ידעת ·
אלהים להצילני ·
אלהים אל תרחק ממני ·
אלהים למדתני ·
אלהים בקדש דרכך ·
אלהים השיבנו ·
וחברו אלהים צבאות ·
אלהים צבאות שוב נא הבט ·
אלהים אל דמי לך ·
אלהים זדים קמו ·
אלהים אדני עז ישועתי ה׳ בתי׳
אלהים שיר חדש ·

והאלהים ז׳ וסימ׳ נמסר בפרש ויצא ובקהלת סי׳ ג׳ ודה״א סימן כ״ד ·

אלהי ח׳ זקפין קמצין וסי׳ נמסר בסדר וירא בלק ·

ארון אלהי ישר׳ ז׳ וסימ׳ נמס׳ בשמואל א׳ סימנה׳ :

וזיתי

שהם סמוכים לאותיות אחה״ע כדגשים למה הרגזתני למה אבכה ארכה למה הכיתו עבדיך למה היה כאבי נצח למה אירא בימי רע וכל למה הסמיך לשא ראותיו דגש חוץ מג׳ רפויין למה זנחת ותאלם למה שכחתני למה שמתני למתבע לך וכל למה רפי טעמו מלרע לבד מזה למה שמתני למתבע לך וכן הוא במסורת עיין בערך למה : כל כמה במה אות ראשונ׳ פתוחה כמשפטו :

עתה אדבר על החטף : כל סבא סוכן מבטל קמץ כמו כספו עבדו דרדע וכהנה רבים ועל כן נקרא סכן כי לא יזוז ממקומו

237

מערכת אות האלף

אבל שבא מניע הוא אשר יהפך לאתנח וסוף פסוק אין בו כח לבטל הקמץ והוא כמו פעלו ופעלה עבר כמו שמרו אמרו כי באתנח וסו׳פסו׳ יהפך הסגול לקמץ גדול ויאמר אמרו שמרו כאתרה משמרת י״י שמרו וכל כיוצא בהם אים לא כעדר וכלם מתוגים לפני החטף להפריד בין הקמץ והחטף כעין שאמרתי בכל למה דגש וכן כל השמרו לכם תשמרו יאמר באתנח וסו׳פסו׳ וכן כמו דבר ידך מדך אמתך ארמתך דגנך כי יאמר באתנח וס״פ ידיך עדך אבל בחרו לכם אכפים רחבו הזכו הם

והייתי להם לאלהים ג׳ וסי׳
ושכנתי בתוך בני ישראל:
ונתתי לך ולזרעך·
והיה משכני בתוכם:

בית אלהים ג׳ וסי׳ בסדר ויצא·

ואלהים ה׳ וסימניהן נמסר בשמו׳ א׳ סימן כ״ח:

הוא אלהים ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ י׳ וביהושע סימן כ׳ ותלים סימן ק׳:

ברא אלהים ג׳ וסימני׳ נמסר בבראשית:

יראת אלהים ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר וירא ובשמואל ב׳ סימן כ״ג:

וידבר אלהים ג׳ וסימני׳ נמס׳ פ׳ נח:

דבר אלהים ג׳ וסימ׳ נמס׳ בשמואל א׳ ריש ס׳ י׳:

ויברך אלהים ג׳ וסי׳ נמסר בפרשת בראשית·

כי לאלהים ג׳ וסימניהון נמס׳ בתלים סימן כ״ו:

אל אלהים יי׳ ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים ריש ס׳ נ׳:

ואין אלהים ג׳ וסימנהון
עמדי ראו עתה כי אני אני הוא·
גדלת על כן גדלת י״י אלהים·
וזולתך י״י אין כמוך ואין אלהים:

שמע אלהים ג׳ וסי׳ נמס׳ פרש׳ וירא ותלים סימן ס״ו

כאלהים ג׳ וסימ׳ נמס׳ בתלי׳ סימן ע״ז:

וירא אלהים כי טוב ד׳ בבראשית וסי׳ נמסר בפרשת בראשית·

על כל אלהים ג׳ ובתלים וסימ׳ נמס׳ שם סימן צ״ה·

בני האלהים ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בראשית

חנני אלהים ג׳ וסימנין נמסר בתלי׳ ריש ס׳ נ״א·

לדרש אלהים ד׳ וסימ׳ נמס׳ בפרש׳ יתרו·

לי אלהים י״א וסימ׳ נמס׳ במלכים א׳ סימ׳ ב׳ פסוק כ״ג·

אלהי העברים ה׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ שמות

אלהי ישראל כ״ה מיחדין וסימ׳ נמסר בפרשת משפטים·

עם אלהים ג׳ וסימ׳ נמס׳ פרש׳ ויצא·

אלהים לישראל ג׳ וסימ׳
ויאמר אלהים לישראל·
וידעו כל הארץ כי יש·
ויאמן ויגדל שמך דד״ה·

עליית אלהים ג׳ וסימ׳ נמסר סוף פרשת לך לך·

מיד האלהים ג׳ וסימ׳
מי יצילנו מיד·
כבדה מאד יד האלהים·
גם ביהודה היתה יד·
וכל קהלת דכו׳·

עליה אל האלהים ג׳ וסי׳
ומשה עלה אל האלהים·
ותעל שועתם אל האלהים·
וחלפת משם והלאה:

ויעש אלהים ד׳ וסימ׳
ויעש אלהים את הרקיע ויבדל·
ויעש אלהים את שני המאורות·
ויעש אלהים את חית הארץ·
ויעש אלהים כן בלילה ההוא·
דגדעון·

דעת אלהים ג׳ וסי׳ נמס׳ בהושע ס׳ ו׳ ומשלי סימן ב׳·

אלהיהן ה׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ כי תשא·

אלהיהם ז׳ בתורה וסימ׳
ויאמרו עבדי פרעה·
וידעו כי אני י״י כ׳ בו׳
קדושים יהיו ב׳ בו׳
ואף גם זאת בהיותם·

אלהי י״ד מייחדין וסי׳ י״י·
וחרה אפי בו ביום·
אין שלום תניינא·
ימאסם אלהי כי לא·
אזכירה שבך·
אלהי פלטני מיד·
הסתופף בבית·
שיתמו בגלגל·
ועוד אני מדבר ומתפלל קדם·
זכרה לי אלהי לטובה·
וחברו·
סורו ממני מרעים·
כי אתה אלהי בוחן·
פתוחות דד״ה·

ורוח אלהים ח׳ וסימ׳ נמסר במקהל·

ויאמר אלהים כ״ה וסימ׳·
ויאמר אלהים יהי אור·
ויאמר אלהים יהי רקיע·
ויאמר אלהים יקוו המים·
ויאמר אלהים תדשא הארץ·
ויאמר אלהים יהי מארת·
ויאמר אלהים ישרצו המים·
ויאמר אלהים תוצא הארץ·
ויאמר אלהים נעשה אדם·
ויאמר אלהים הנה נתתי לכם·
ויאמר אלהים קץ כל בשר·
ויאמר אלהים אל נח ואל בניו·
זאת אות הברית·
וחברו·
אל ירע בעיניך על הנער·
שרי אשתך לא תקרא·
אבל שרה אשתך יולדת·
ואתה את בריתי תשמר·
ויאמר אלהים במראות הלילה:
קום עלה ביתאל ושב·
אהיה אשר אהיה·
אל בלעם לא תלך עמהם·
שאל מה אתן לך·
יען אשר שאלת דמלכים·
הויטב חרה לך·
לשלמה יען אשר היתה דד״ה·

אלהים נחתנו ג׳ ובתלים וסימ׳ נמסר שם סימ׳ ס׳·

אלהי אבותם ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת אתם נצבים·

בית אלהא דנא ד׳ וסי׳
ועבדו בני ישראל·
ברם בשנת חדא·
והקרבו להנכת·
ולגם מהודעין:

בבית האלהים ז׳ וסי׳
ויהי אתם·
וגם הזהב והכסף·
ויעמד ישוע ובניו·
ויכל חירם·
ויכרת כל הקהל ברית·
וישם את פסל הסמל·
והעמדנה שתי התודות·

אלהיו עמו ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת בלק·

אתה אלהים ה׳ וסימניהון נמס׳ בתלים סוף סימן נ״ה וסימן פ״ו:

כי האלהים ה׳ וסימ׳ נמסר בקהלת ריש ס׳ ה׳ ושמואל א׳ סימן י׳:

מלאך האלהים ח׳ וסימ׳ נמס׳ בשפטים סי׳ י״ג פסו׳ ה׳:

ירא אלהים ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת וירא·

אלהי ג׳ בטעם לעיל וסימ׳ י״י· נמסר בפרש׳ וישמע יתרו וסימ׳ בלשון תרגו׳ שמא דכספא

מלקדמין·

ויזכור אלהים ד׳ וסי׳ נמסר בסדר נח ובסדר וירא:

אלהי השמים ג׳ מיחדין וסי׳·
אהי צם ומתפלל
ואתפלל אל י״י אלהי·
יצליח:

ויאמר אלהים ג׳ בטעם וסימ׳
ויאמר אלהים לנח קץ כל·
ויאמר אלהים לישראל·
ויאמר אלהים לשלמה·

לפני האלהים ז׳ וסימני׳ נמס׳ פ׳ נח·

משה עבד האלהים ד׳ וסי׳
ואהרן ובניו מקטירים·
ויתנו קול ביהודה·
מחזיקים על אחיהם
וכל ישראל עברו את תורתך

לעבדת בית האלהי׳ ח׳ וסי׳
ואחיהם הלוים·
גבורים גבורי חיל·
מלאכת·
במעמדם תניינא דפסו׳·
כל אלה על ידי אביהם·
והנה מחלקות·
ויתנו לעבדת בית·
ובכל מעשה אשר החל:

ארון ברית אלהים ד׳ וסי׳
וישאלו בניישראל·
וישלח העם שילה·
והנה גם צדוק·
ובניהו ויחזיאל·

באלהים ו״רפ וסימני׳ נמסר בתלים סימן נ״ו·

בית אלהים ה׳ וסי׳
ויירא ויאמר מה נורא·
והאבן הזאת אשר שמתי:
והאיש מיכה לו בית אלהים:
הבוגא ויבאו אל חלקיהו·
אדדם אלה אזכרה·
ושארא בית האלהים ואינון מ״ח:

אלין מלין משמשין אלהים ול דבו׳ וס׳:
ברכו אלהים ל׳ פעלהם השמיני אשר ברכו·
הר אלהים ל׳ הר בשן הר גבננים·
מלאך אלהים ל׳ וישמע אלהים את קול הנער·
תורת האלהים ל׳ ויכתוב יהושע את תורת·

בווי וכפתחים כי ראוויס להיות בחיריק לולי אות הגרון על משקל אמרו שמרו ודבר זה גורם הפתח ולא הסגול כי מניע הוא ובאה מלה זרה והיא ומכחכם מחדו במדי אבל רחבו ובחרו שהם עבר קמוצים כמשפט כי יאמר והזוכות רחבו מכל אשר בחרו אבל לא תבערו ואם תמאכו אע״פ שהסגול מניע וגם אין דין רגש בהם כפתחי׳ וראה הטעם שאע״פ שכל אחר וא׳ לבר לא יבטלוהו זה וזה גורם לא יבטלוהו קמץ אבל באותיים אף זה וזה גורם לא יבטלוהו הקמץ ולא יועילו לבטלו וכמו ויגרשו ויפרתו ויברכו:

מערכת אות א

ואדבר על כי סמוס המבטל קמץ כמו אכלני חורב יי' קנני אסר יעבני. אבל עני קרבני שלחני שהכון שרם קומצים והכל הוא כפי אומרי הטעם כי אכלם
סמרכי היה ראוי לומר אכלי סמרי כמו ויאכל אותי אכלו סמרו ועל כי כמתנה כפתח כידי לסמותו בסמוי אחד הכל הוא כי טעות לומר אכלי סמרי ולא
מכינו דוגמתם במקרא רק מלת לא אבה יבמי. ומס פירם אבן עזרא כי היוד יתירה כמו סוכני סנה וכהנה רבות והוא כמו לא אבה יבס. ועד מה יאמרו במלת קנני

בני אלהים ל' ברן יחד כוכבי.
כמלאך אלהים ל' ויאמר אכיש אל דוד.
מכל אלהים ל' כי אני ידעתי כי גדול.
בעיני אלהים ל' ומצא חן ושכל טוב.
בא אלהים ל' ויראו פלשתי' כי בא.
ברכך אלהים ל' על כן ברכך אלה' דתהלות.
מעשה אלהים ל' והלוחת מעשה אלהים.
מלך אלהים ל' על גוי' דתהלות
משחך אלהים ל' אהבת צדק ותשנא רשע.
חתת אלהים ל' ויסעו ויהי חתת
כשמך אלהים ל' כן תהלתך דתהלות.
ימן אלהים ל' רוח קדי' חרישי'.
שבעה אלהים ל'
בשם אלהים ל' אך הגב' א אשר יזיד.
האזינה אלהים ל' תפלתי ואל תתעלם.
זבחי אלהים ל' רוח נשברה.
עלה אלהים ל' בתרועה.
מכתב אלהים ל' הוא חרות:

חד מנו' דכל חד וחד לית
דכות' בליש' וסי'

ובאלהים היתה תבוסת אחזיהו.
האלהים ויהי כקרא מלך ישר' את הספר.
האל ישועת משפט.
האלהים בקרוב אני נאם יי'.
לאלהים זבח לאלהים יהרם.
באלהים אין כמוך באלהים.

וירא אלהים ט' בתור' וסי'

את האור.
ולמקוה המים.
ותוצא הארץ.
ולמשל ביום.
את התנינם הגדלים.
את חית הארץ.
יום הששי.
את הארץ והנה נשחתה.
וא' כנביאים את מעשיהם:

שאלה באלהים ז' וסי'

ויאמרו לו שאל נא.
ויקמו ויעלו בית אל.
וישאל שאול באלהים.
ושאול לו באלהים.
היום החלותי לשאול:
וישאל דוד באלהים.
וישאל עוד דוד:

יראה את אלהים ז' וסי' נמס'
בפרשת מקץ:

נתינה האלהים ז' וסים נמסר
בדניאל סימן א':

שבועה באלהים ד' וסים'

השבעה לי באלהים הנה.
התורידני אל הגדוד.
אשר השביעו באלקים דדה'.
ואריב עמם:

אמר אלהים ו' וסי' נמס' בפר' בראשית.

ארון אלהי ישראל ו' וסים'

ויראו אנשי אשדוד.
וישלח ויאספו ג' בו.
את כל סרני פלשתים.
את ארון האלהים עקרון.
אם משלחים אתם:

לפני אלהים ד' וסים' נמס' בתלים סי' נ"ו

ואלהים ה' וסי' נמס' סוף פרש' ויחי.

לאלהי ישראל ד' וסימני'
ועשיתם צלמי.
ויקרא יעבץ.
גם סגרו דלתות' הבאים:

אמירה אל האלהים ט' וסים'

לו ישמעאל
מי אנכי
והנה אנכי בא אל בני.
ויאמר בלעם.
אם ישך נא.
אל יחר אפך בי.
חטאתי באד.
למחרת.
וומלכתני:

באלה ג' וסים' נמסר בירמיה סימן נא'
ואיוב ריש סימן ו':

ומעלה ג' וסים' נמסר פרשת נח.

ולאלה ג' ר"פ בקריאה וסים' נמס' פרש' שמיני
ויחזקאל סי' ט'.

לאלה ה' וסים' נמסר
בפנחס ובמלכים א' סימן כ"ב ובד"ה ב' סימן י"ח.

אלה הדברים ה' וסים'

ויקהל משה.
ואתם תהיו לי ממלכת כהנים.
עשיתים ולא עזבתים.
אשר תעשו

ואלה שמות ו' בתור' וסי' נמסר
בסדר במדבר:

וכל שאר קרי' דכו' ר"פ

ואלה שמות בכ"ה אלה שמות וסימני'
אלה שמות בני עשו אליפז.
בני אהרן הכהנים המשחים.
האנשים אשר שלח משה.
האנשים אשר ינחלו.
שמות הגברים אשר לדוד דשמואל'

ואלה שמות י"ז ר"פ בתורה
וכל נבי' וכתובי' וכו' ס' נמסר בריש ספר ואלה שמות ע"ש:

אליה ה' וסים' נמסר במלכ' ב' סימן א' וסוף בלאכי.

האלות ג' ב' מל' וא' חס' וסים' נמס' בפ' נצבים.

אלו ד' וסים' נמס' באיוב סוף סימן ה'.

אליהוא ד' חס' א' וסימני' נמסר באיוב ריש סימן ל"ה

אליו ג' חס' וסים' נמס' בשמואל א' סים' כ"ב
ויחזקאל ר' סימן כ"א:

ואלו ג' וסי' נמסר בהושע סוף סי' ז' ואיוב סי' ד':

אליהם י"ז מל' בתור' וסים'

וישלחו האנשים את ידם.
לאיש אשר לו ערלה.
שמעו נא החלום.
לך ואכלחך אליהם.
ויתנכלו אתו להמיתו.
וירא אתם והנם זעפים.
ויתנכר אליהם.
כאשר כלו לאכול.
להורות את בני ישראל.
זה הדבר דאשר ישחט.
ובא משה ואהרן כפני.
לינו פה הלילה.
החייתם כל נקבה.
ויאמר אליהם משה אם תעשון.
וכלות אליהם.
ויסרו אתו'
נביא אקים להם.

אלהם י"ג חס' במלכ' וסי' נמס' במלכים א' סי' י"ג.

וז' חס' ביחזקא' וסימניהון
נמסר שם סימן י"ד'

וי"ו חס' בכתו' וסי'
וסים' ויבא אלהם ויערוך אלהם ב' בפס'.

עוד שלשת ימים.
מה אתם נועצים.
קטני עבה ממתני אבי.
וידבר אלהם בעצת.
ויקבץ מלך ישראל.
ויוצא יהוידע.
אשחק אלהם ולא.
שכגיע אלהם כמעשה ב' בפס'.

אתם קדש ליי'.
אתם מעלהם ויקם עזרא.
אתם ראים.
ויאכלו'
מדוע אתם לנים נגד החומה.

וב' חס' ביהושע וסים'

ויקרא יהושע בן נון אל'.
ויאמר אלהם יהושע.
וירמיה וישעיה מל'.
בכפרים בדויקים.

וו' חס' בשפטים וסימני'
נמס' בשפטים סימן י"ח.

אליהן ה' ד' מל' וא' חס' וסי' נמסר פרש' שמות.

אליכם ו' חס' בתורה וסים' נמסר בפרש' מקץ.

אליועיני ה' וסימני'

ובן נעריה אליועיני וחזקיה.
ודבתריה ובני אליועני.
ומבני פשחור אליועני
דין חס' ו' תנינא.
והכהנים כימי אליקים.
וא' ואליועיני
ובני בכר.
וא' ואליועיני
וצלתי ואליאל.

אלישה ג' וסים' נמסר בפרש' נח
ויחזקאל סימן כ"ז:

ארין ה' ב' חס' וג' מל' וסי' נמסר בדניאל ריש סימן ו'.

אלופי ה' חס' בליש' וסי' נמסר פרשת וישלח וירב"ה סימן י"ג וזכריה סימן י"ב.

אלפעל ג' וסים' ובחשים הוליד.

ובני אלפעל עבר ומשעם.
וישמרי ויזליאה ויובב.

האלף ג' וסים' נמסר פר' פקודי.

אלפי ד' סבירי' אלפים וסים' נמסר בפרש' כי תשא.

לאלף דור ג' וסים'

דבר צוה לאלף דור.
וחברו.
ולשמרי מצותיו.

אלף כסף ג' וסים' נמסר פרשת וירא.

אם

כל ספר בראשית ונוקים
ר"פ אם במ"י ואם וסימניהון
תאבה ואם לא תאבה האשה
תשמעו

עכני׳ אך הכל כתן בסיכי וטעמים הגלוים לכו והנראים בעיכינו כבאר והכפלאים כמתין עד יבא מורה צדק ויורנו׳ הנה אבאר דרך אי המבטל קמץ כמו
ידי רגלי ואחרי דלוט שהוא חול ועל הפס הנכבד והנורא קמץ למען הבדיל בין הקדש ובין החול׳ וזה הכלל שוה בכל בלתי ליי' לבדו. וכן אי באמצע
תיבה כמו ידים ורגלים שאחירק תחת היוד אבל פראים בבאים ודוגמתם שאחירק תחת האלף קמצים. ומלת כלאים פתח כי חירק תחת היוד ומלת שאו על בפיים

238

מערכת אות האלף

קמץ כי יוד רחבוכה במקום אלף וכן ביתכיד עיט קין פתחין כי בכלם אין בהם יוד יסוד אבל מלת הוית היינו וחיית ורבית קמצים כי היוד יסוד אף כימכינו הוה ארץ
אותיות אהוי מתחלפות. **רעיוני יעירוני** על אחהע לבאר מקצת גבורותיו זה הכלל הבריה המסתכ׳ להברת אה מחמת אחהע בין בהם דבר בין במעלה
כפתחת כי די אם תסכהו אחהע ממדרגה אחת כמו יעל עם אחיו ויעם כי הם על משקל ויבן ויפן וכן ויחן ויחס ומה סיוד ויחן כחריקת

השמעו ואם לא תשמעו אלינו להמול׳
אינך ואם אינך משלח לא נרד
אמר ואם אמר יאמר׳
לבנו ואם לבנו ייעדנה׳
שלש ואם שלש אלה׳
אסון ואם אסון יהיה׳
שן ואם שן עבדו׳
שור ואם שור נגח הוא׳
גנב ואם גנב יגנב מעמו׳
וכל שאר אוריתא דכו׳ ר״פ ואם במ״ח אם וסימניהון׳
הדבר אם את הדבר הזה׳
עלה אם עלה קרבנו מן הבקר
כשב אם כשב הוא מקריב׳
הכהן אם הכהן המשיח יחטא׳
תודה אם על תודה יקריבנו׳
בחקתי אם בחקותי תלכו ואת׳
רבות אם עוד רבות בשנים׳
משנת אם משנת היובל יקדיש׳
חפץ אם חפץ בנו יי׳
במות אם כמות כל האדם׳
אתם אם אתם תבאו׳
יתן אם יתן לי בלק׳
יראו אם יראו את הארץ׳
יראו אם יראו האנשי׳ העולים׳
יראה אם יראה איש באנשים׳
תשמר אם לא תשמר לעשות׳
נדחך אם יהיה נדחך׳
שנותי אם שנותי ברק חרבי׃
כל יהושע ושפטים ר״פ ואם
וכל אסתר ומשלי חלוף ר״פ אם
וכל מלכים וישעיה ויחזקאל
ותלים וקהלת ר״פ אם במ״ה וסי׳
הלך ואם הלך בדרכי׳
תמאנו ואם תמאנו ומריתם׳
נכלמו ואם נכלמו מכל׳
בא ואם בא לראות שוא׳
יתקפו ואם יתקפו האחד׳
וכל שמואל וירמיה דכו׳ ר״פ ואם במ״ד אם וסימ׳
יחטא אם יחטא איש לאיש׳
דמו אם כה יאמרו אלינו׳
להלחם אם יוכל להלחם אתי׳
תיראו אם תיראו את יי׳ ועבדת׳
יאמר אם כה יאמר טוב שלום׳
פקד אם פקד יפקדנו׳
עונינו אם עונינו ענו׃
ימושו אם ימושו החקים׳
תשבו אם טוב תשובו׳
יסתר אם יסתר איש במסתרי׳
יצאתי אם יצאתי השדה׳
תשוב אם תשוב ישראל׳
טוב אם טוב אם רע בקול׳
גנבים אם גנבים באו לך׳
וכל שאר קרי׳ דכו׳ ר״פ אם במ״א ואם וסימניהון׳
ילכו ואם ילכו בשבי לפני איבי׳
יחבאו ואם יחבאו בראש הכרמל׳
משפחת ואם משפחת מצרים׳
תשובון ואם תשובון אתם׳
ינגף ואם ינגף עמך ישראל׳
זרוע ואם זרוע כאל לך׳

זכרתי ואם זכרתי ונבהלתי׳
אסורים ואם אסורים בזיקים׳
בינה ואם בינה שמעה זאת׳
איפא ואם לא איפא מי יכזיבני
בשלח ואם לא ישמעו׃

כל ר״פ דבקריא׳ ואם לא

במ״ח אם לא וסימן נמס׳ בסדר חיי ובמלאכי ריש סימן כ׳ וריש שיר השירים׃
וכל ר״פ דאיוב דכו׳ אם לא במ״ב ואם לא וסי׳
איפא ואם לא איפוא מי
בשלח ואם לא ישמעו בשלח׳

אם ואם

י׳ במצעות פסוק באורית׳ וירמיה וסי׳
הלא אם תטב שאת׳
הלא כל הארץ לפניך הפרד׳
ועתה אם ישכם עושים חסד׳
הגל עד הגל הזה ועדה׳
בילדכן ויאמר בילדכן את׳
ועתה אם תשא חטאתם ואם׳
והשביע אתה הכהן ואמר׳
לכן כה אמר יי׳ אם תשוב׳
וישבע המלך צדקיהו׳
פתחתיך ואני הנה פתחתיך היום׃
וכל קרי׳ דכו׳ אם ואם במ״ח אם אם וסי׳
תריבון ויאמר יואש לכל אשר׃
שמשון ויאמר להם שמשון׳
הכהן ויען הכהן את דוד׳
האדע בן שמני׳ שנה אנכי היום׳
אתי ויען אתי את המלך׳
התשבי ויען אליהו התשבי׳
בעוג ותאמר חי אלהיך אם יש
ונוכחה לכו נא ונוכחה יאמר׳
ככרכמיש הלא ככרכמיש כלנו׳
ונח ונח דנאל ואיוב בתוכה׳
החפץ אמר אליה׳ חי אני נאם יי׳
הכנהרים חרה יי׳ אם בנהרים׳
ישנו כי לא ישנו אם לא ירעו׳
והביטה ראה יי׳ והביטה למי׳
תחרישי כי אם החרש׳
עשיתי יי׳ אלהים אם עשיתי זאת
יבנה שיר המעלות לשלמה׳
תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי׃

ח׳ פסוק ואם ואם וסימני׳

נמסר בפ׳ בחקתי וביהושע סימן כ״ב׳

אם לא

ז׳ ס״פ וסימ׳ נמסר פרשה חיי שרה׳

ג׳ פסו׳ ואם ואם וסימניהו׳

ואם כבה את עשה לי׳
ואם מבן ששים שנה׳
ואם לא השחוק היה לך׳

י״ב פסו׳ רישיהון ומצעוהון אם אם וסי׳

נמסר בפרשת משפטים ותלים סימן בז״ ואיוב סימן ו׳׳

אם

יז״ ר״פ בספר ואלה שמות וסימניהון׳
אם את הדבר הזה׳
אם בגפו יבא׳
אם רעה בעיני׳
אם אחרת יקח לו׳
אם יקום והתהלך בחוץ׳
אם זרחה השמש׳
אם עבד יגח השור׳
אם כפר יושת עליו׳
אם במחתרת ימצא׳
אם המצא תמצא׳
אם לא ימצא הגנב׳
אם טרף יטרף׳
אם בעליו עמו׳
אם מאן ימאן׳
אם ענה תענה׳
אם חבל תחבל׳
אם כסף תלוה׳

ו׳ ר״פ בספר ויקרא וסימ׳

נמסר בסדר ויקרא׃

ח׳ פסוק לית בהון אם

ומטעין בהון וסימ׳ בפר׳ חיי שרה׳

ואם לא

יז״ במצעות פסוק וסימניהון
הלא אם תטיב שאת׳
ויאמר נכל כלבו׳
ארדה נא ואראה׳
אז תנקה מאלתי׳
ועתה אם ישכם׳
ואם בבהמה הטמאה׳
שלחו מכם אחד׳
וכל פטר חמור הפדה בשה׳
ופטר חמור תפדה בשה׳
והשביע אהה הכהן׳
הוא יתחטא בו׳
והזה אם דרך גבולו׳
אם לא תשמעו ואם׳
אם טוב בעיניכם הבו שכרי׳
ואם לא יחפץ לגאלך וגאלתיך׳
ואני אמרתי אגלה אזנך׃

אם

ד׳ כתו׳ ולא קרי׳ וסימ׳ נמסר ברות סימן ג׳׳

ואם

י׳ יתיראין וסימ׳ נמסר במגלה סימן ח׳׳

כי אם

כל קריאה כי אם הטעם החת כי והמקף באם במ״ג אשר המקף בכי והטעם באם וסימ׳ בלשון ארמי נפק דמא בישא וביאור׳ בסדר בסעי׳׳

י״ב זוגין חד אם וחד ואם

וסימניהון
ואם אקח אם בחוט ועד׳
אם אקח ויאמר חי יי׳ אשר עמדתי לפניו׳
אם בת ונח דניאל׳
ואם בת ויאמר בילדכן׳
אם ישוב ואמרת׳
ואם ישוב הנגע׳

אם יראה איש׳
ואם יראה הכהן׳
אם יש ועתה אראה׳
ואם יש אם נביאים הם׳
אם דל ויאמר ברוכה׳
ואם דל הוא ואין ידו׳
אם בוא כי אם בוא׳
ואם בוא יבוא הכהן׳
אם בזאת יתהלל המתהלל׳
ואם בזאת לא תשמעו לי׳
אם עד החקר אלוה תמצא׳
ואם עד אלה לא תשמעו לי׳
אם בהמה אם איש׳
ואם בהמה אשר יקריבו׳
אם ליי׳ ויאמר נעמן׳
ואם ליי׳ אם יחטא׳
אם בא וידע אונן׳
ואם בא לראות שוא׳
אם אמור יאמר הנער׳
ואם אמור יאמר העבד׳

ואם יש

ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סוף סימן י״ד׳

אם אין

ד׳ וסימ׳ נמס׳ פר׳ בשלח ואיוב סוף סי׳ לג״׳

ואם אין

ג׳ וסימ׳ נמסר בשמוא׳ א׳ ריש סימן י״א׳

ואת אמו

ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר קדשים׳

אמו

דקדים לאביו ג׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ ויגש׳

אמותם

ג׳ וסימניהון
בהשתפך נפשם אל׳
ועל אמותם הילדות׳
וא׳ לאמתם יאמרו׳

אמות

ו׳ ס״פ בצורת הבית וסי׳ נמס׳ ביחזקאל סימן מ׳׳

ועשרים באמה

ד׳ וסימ׳
ארך היריעה׳ וחברו׳
ותאר שלשה מפה׳
מגלה עפה׳

שלשים באמה

ד׳ וסימניהון
אורך היריעה׳
וחברו דעשיה׳
וקו שלשים באמה וחברו׳

ויאמינו

ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת בשלח׳

אמנה

ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ה׳׳

אמון

ז׳ חס׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר כהל׳ באב״ רבת׳ אות ל׳׳

האמנם

ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ בלק ותלים סימן נ״ח׳

ואמיץ

ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר באיוב ריש סימן ט׳

חזקו ואמצו

ג׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ וילך׳

אמציה

ט׳ וסי׳ נמס׳ במלכי׳ ב׳ סימן י״ד ועמוס סימן ז׳׃

ויאמר

ויוד ויעם כפתחת לפי שאות עי״ן כחה גדול לפתוח מכל שאר אותיות אחהע כאשר מבואר מכח דייקות אבל ויעף אלי אחד מן הסרפים קמץ כי לא כסתכה יען חסר הוא מהסמ״יים על משקל ויקם ויסב וכן ויעט בהם אבל ויעט העם אל השלל אמר אבן גנח כי הוא מן עטה מענין אהיה כעטיה על כן היוד כפתחת ובכל גזרות הסמים לא מצאנו רק מלה אחת כפתחת והיא ותחם על מרמה רגלי אמר הוא מן הסמים כמו שכתוב ומי יחוש חוץ ממני והבל הוא לאמר כי ותחם הוא מחטופי למ״ד פעל מפני שהוא

מערכת אות האלף

פתח ופתחיה המלה מן ב׳ גזרות כאשר מצינו ומלאתם כמו וכמלאתם וכן נמל וכן עזו ועזה מן עז קומו מן קם וכהנה רבות כי בעבור הפתח אין לשנותו מגזרתו אם לא מצאנו חבר מה יצא מן הכלל ואולי ע״פ המסורת אבל ויגע וירח ותנח התבה אות שנייה פתוחה ואולי יש לחלק בין אות אחרונה ה״ע לאות שנייה ׃ אחזור לענין הראשון וכן כל שומעת בורחת ודוגמתם פתחים כי הם על משקל שומרת אומרת וכן לדעת לטעת לקחת על משקל ללדת לשבת וכן בשם דבר טבעת קרחת גרשת גבחת

ויאמר חד מן צ״א וסימניהון ·

ויברכהו ויאמר ברוך אברם ·
במה ויאמר אדני יי׳ ·
הגר ויאמר הגר שפחת ·
מצאתי ויאמר אדני אם נא ·
האף ויגש אברהם ויאמר ·
הנה נא ויען אברהם ויאמר ·
עוד ויוסף עוד לדבר אליו ·
תרעו ויאמר אל נא אחי ·
תהרג ואבימלך לא קרב ·
הקרה נא ויאמר יי׳ אלהי אדני ·
עבד ויאמר עבד אברהם ·
אצלת ויאמ׳ הכי קרא הנ״נ דפסו׳
נצב והנה יי׳ נצב עליו ·
מה נורא ויירא ויאמר מה נורא ·
נקבה ויאמר נקבה שכרך ·
הילדים וישא את עיניו וירא ·
הילד וישב אל אחיו ויאמר ·
אחיו וישא עיניו וירא את בנימן
אבותי ושכבתי עם אבותי ·
קחם נא ויאמר יוסף אל אביו ·
ויברך את יוסף ויאמר ·
מי שמך ויאמר מי שמך לאיש ·
וישב משה אל יי׳ ויאמר ·
וישב משה אל יי׳ ויאמר אנא ·
וירא אהרן ויבן מזבח ·
פני ויאמר פני ילכו ·
הראני ויאמר הראני נא את ·
מתנבאים וירץ הנער ויגד למשה ·
מבחוריו ויען יהושע בן נון ·
וידר ישראל נדר ליי׳ ·
ויפן ויאמר הלא את אשר ·
מן ארם וישא משלו ·
קום וישא משלו ·
נאם וישא משלו ·
נאם וישא משלו ·
אוי וישא משלו ·
עמלק וירא את עמלק ·
הקיני וירא את הקיני ·
מסיני ויאמר יי׳ מסיני בא ·
ליהודה וזאת ליהודה ויאמר ·
עכן ויען עכן את יהושע ·
תמוש אל נא תמוש מזה ·
אחי ויאמר אחי בני אמי ·
יפתח וידר יפתח נדר ·
מנוח ויעתר מנוח אל יי׳ ·
ויצמא מאד ויקרא אל יי׳ ·
זכרני נא ויקרא שמשון אל יי׳ ·
הנרצחה ויען האיש הלוי ·
מחר ויגד לו שמואל את ·
עד הנה ויקח לו שמואל אבן ·
דואג ויען דואג האדומי ·
אחימלך ויען אחימלך את ·
אתי ויען אתי את המלך ·
על אבנר ויקונן המלך על אבנר ·
רמני אדני המלך עבדי ·
אבלע ויען יואב ויאמר ·
סלעי ויאמר יי׳ סלעי ·
מי ישקני ויתאוה דוד ויאמר ·
וישבע המלך ויאמר חי יי׳ ·
אין כמוך ויאמר יי׳ אלהי יש׳ ·
קחו נא וילך צרפתה ·
לקחי נא ותלך לקחת ויקרא ·

מהגורר ויתפלל אל יי׳ ויאמר
ויתמודד על הילד שלש פעמים ·
בעלות ויהי כעלות המנחה ·
אזור ויאמרו אליו איש בעל ·
אדרת ויקח את אדרת אליהו ·
פקח נא ויתפלל אלישע ויאמר ·
וירדו אליו ויתפלל אלישע אל יי׳ ·
ויתפלל ויהי כבואם שמרון ·
השליש ויען השליש אשר המלך ·
השליש ויען השליש את איש ·
חלה ואלישע חלה את חליו ·
ויתפלל חזקיהו לפני יי׳ ויאמר ·
אנא יי׳ ויאמר אנא יי׳ זכר נא ·
מציון ויאמר יי׳ מציון ישאג ·
מהלך ויחל יונה לבוא בעיר ·
ויתפלל אל יי׳ ויאמר דיונה ·
ההדסים ויען האיש העמד בין ·
תרחם ויען מלאך יי׳ ויאמר ·
ויתאו דוד ויאמר מי ישקני דד״ה ·
אין כמוך ויאמר יי׳ אלהי יש׳ דד״ה ·
אבותינו ויאמר יי׳ אלהי יש׳ ·
אסא ויקרא אסא אל יי׳ ·
ארחמך ויאמר ארחמך יי׳ ·
ויבן וידבר עמו ויאמר ·
ואשמע קול אדם בין אולי ·
הקוצרי׳ ויען הנער הנצב ·
אל איוב ומלאך בא אל איוב ·
אש עוד זה מדבר וזה ·
כשדים עוד זה מדבר וזה ·
בניך עוד זה מדבר וזה ·
וכל ויען ויוסף דאיוב דכו׳ ׃

ויאמר להם כ״ב וסימ׳

ויברך אתם אלהים ויאמר להם ·
ויברך אלהים את נח ואת בניו ׃
יעקב ויאמר להם יעקב אחי ·
יוסף ויאמר להם יוסף מה ·
הידעתם ויאמר להם הידעתם ·
השלום ויאמר להם השלום לו ·
תריבון וירב העם עם משה ·
שימו ויאמר להם כה אמר ·
ויקהלו משה ואהרן את ·
עברו ויאמר להם יהושע ·
נביא וישלח יי׳ איש נביא ·
גריזים ויגדו ליותם וילך ·
הזית ויאמר להם הזית ·
הכהן ויאמר להם הכהן ·
תצאו ויעמד ויקרא אל י׳
תעשו ויאמר להם למה ·
בני רמון ויען דוד את רכב ·
והרכבתם את שלמה בני ·
אליהו ויאמר אליהו הנביא ·
ישעיהו ויאמר להם ישעיהו ·
וישבע להם גדליהו ולאנשיהם ·
שניהם ויאמר להם אל תיראו
דמלכים ·
ברוך ויאמר להם ברוך ·
וכל ענינא דשמשון וכל דה״
ודניאל ועזרא דכו׳ וסימ׳
שמשון ודד״ע ויאמר להם
במ״ה ויאמר אלהם וסימ׳
שלשת ויאמר אלהם עוד ·
נועצים ויאמר אלהם מה אתם ·
ויקבץ מלך ישראל את הנביאי׳ ·

ויצא יהוידע הכהן את ·
ויקם עזרא הסופר ויאמר ·

תאמרון ט׳ וסימ׳ נמסר ריש סדר וישלח ומלכים ב׳ סימן י״ח ·

ויאמרו ט׳ רפין וסימ׳ נמסר בישעיה סימן י״ד ·

ויאמר ו׳ רפין וסימ׳

השלום והצפה עומד על ·
הצילני ושאריתו לא עשה לפסלו ·
המרכה הלא אלה כלם עלינו ·
יחרם חצו שרף כמו אש ·
תשוע אז תקרא ויי׳ יענה ·
אדם ויאמר אדם אך פרי ·

אמור ו׳ ג׳ מל׳ וג׳ חס׳ וסי׳ נמסר ריש סדר משפטים ובפרשת נשא ·

ותאמר ה׳ וסימ׳ נמסר במגלה סימן ה׳ ·

ולאמר ג׳ וס׳ בניהון ·

ואשים דברי בפיך ובצל ידי ·
האמר לכורש רועי וגל׳ הפצי ·
וספרים כתב לחרף ·

אמרת ג׳ ר״פ וסי׳ נמסר בירמיה סימן מ״ה ·

אמר ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר בדניאל סימ׳ ג׳ ·

אמר ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר פרשת וירא ·

ויאמרו ו׳ ר״פ בטעם גרשים וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״א וירמיה ריש סי׳ מ״ב ·

ויאמרו ג׳ ר״פ בטעם זרקא וסי׳ נמסר פרשת ויצא וריש נחמיה ·

ויאמר פלוני י׳ ר״פ בטעם זרקא וסי׳

ויאמר האדם ·
ויאמר יעקב אלהי אבי ·
ויאמר יתרו ·
ויאמר משה שש מאות ·
ויאמר משה בזאת תדעון ·
ויאמר דוד ·
ויאמר נתן ·
ויאמר נעמן ·
ויאמר חירם ·
ויאמר המן ·

אמירה בלבו ו׳ וסימ׳ נמסר בפרשת לך לך ·

י׳ פסו׳ ויקרא ויאמר

וסימני נמסר במלכים א׳ סימן י״ז ·

ואמרת ה׳ בטעם גרשיים וסימ׳ ביחזקאל ריש סימן י״ז ·

ויאמרו אליהם ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת וישלח ·

ויאמרו כל העם ד׳ וסימ׳ נמסר

כמלכים א׳ סימ׳ א״ ·

כה תאמרו ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ כב׳ ·

ואומר ג׳ מל׳ וכהוד ענינ׳ וסי׳ ·

אגרות יתנו לי על פחות ·
ואומר אליהם אתם ראים הרעה ·
ואשיב אתם דבר ׃

ואומר ג׳ ב׳ קמצין וא׳ פת׳ וסי׳

תימן ואומר ·
וחברו דדה״ ·
ואומר לכם אין חקור ׃

אמרת ז׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן י״ו ·

ויאמר לי ח׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן י״ג ומשלי סימן ד׳ ·

אמרים לי ג׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן כא״ ותלים סי׳ קכג״ ·

אמר לו ה׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ וירא ·

ויאמר י״ב סבירין ויאמרו וסי׳ בפרשת בטות ובשפטים סימן י״ג ·

אמרתך י״ב וסימ׳ נמסר בתלים בא״ב רבתי אות ד׳ ובסימן קל״ט ·

לאמר ט״ר״פ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן כח״ ובתלים סימן ק״ה ·

ואמרת ג׳ וסימ׳ נמסר ריש מלכים ·

אמר ו׳ מלעיל וחס׳ וסי׳ נמסר בתלים סי׳ ע״ז ·

ואמרו ו׳ וסימ׳ נמסר בדה״א סמן י׳ ·

לאמור ג׳ מלאים וסימ׳ נמסר בפרשת ויחי וירביח ריש סימ׳ י״ח ·

יאמרו ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן קל״ו ·

ויאמרו לאמר ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳ בשלח ·

באמור ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ואתחנן ותלים סי׳ מב״ ·

יאמר ג׳ וסימ׳ נמסר פרשת נח ותלים סי׳ פ״ז ·

ותאמר להם ג׳ וסימ׳ נמס׳ פרשת וישב

כל דד״ע ויאמר להם במ״ה

ויאמר אליהם וסימ׳ בד״ה ב׳ ס׳ י״

אמירה לפני יי׳ ה׳ וסים נמסר פרשת וארא ·

ולא אמרו ד׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סוף סי׳ כב״ וירמיה סימן ב׳ ותלים סימן קל׳ ·

ואמרת אליהם ג׳ בטע׳ קדמ׳ ואזלא בירמיה וסי׳ כל נבל ימלא יין · ושל

כי הם על משקל יכלתיבמת אבל ארבעה שעה רעה לחה אפשעה קמצים כי הם על משקל תשמרה תפארה שעה יפה ואין אות חע מסכתם מן משפטם כי כן דין כל תיבה בסופה ה״א חסר כהברת באה אה ולא באי אילבר מעט מזער אכיות אבה יתנו נדה וכן כל שם דבר ואות אמצעית אח״הע והגביכה לעיל פתחים כמו תואר בוחר בוהר בועס ביען כי הם על דרך גורן קדם חדם כי הם שוים בנגינה ובחסרון וא״ו וכחטף קמץ כי החטף רק כי החטף קמץ נספך ברבותם לאות שנייה כי יאמר תארו כעמו ואין הדין כן

מערכת אות האלף

מברך ויקרם כאשר יתרמו לפניס כי מן נורך יאמר ברכו וכן אורח כפתח על דרך מזער כי הם באים בחולם ובכגיכה ובאות וו גם אורח כחלים וים מכנבי אורח לעיל ואחרת חטף קמץ וסמך לדבריהם חדלו ארחות שהוא כמו אוכל שיאמר אכלם ומבעלי הה"א באמצע באו שני זרים שאינ כפתחים בפתח גדול והם אהל מועד בוהן ירו אבל יואב אוהב תותח יואם כקמצים כי הם על משקל עולם כוכב ולא כפתנו ממשפטם ומה שכתבתי תותח כאשר שמעתי אמנם אין פה ענייננו כלל כי על אות אמצעית אתהע אנו

ושל אחריו׳
הנני כמלא את כל ׃
בכה אשבור׃
אשר למות למות׃
ויאמר יי׳ אלי ד׳ בטע׳ קדמ׳ אזלא בירמיה
וסימני׳ בלשון ארמי׳ עוליכא קרא צדיקא לשמואל וביאור׳ ריש יו׳מיה׃
ויאמר יי׳ י״ב בטעם קדמא אזלא בספר ו
ואלה שמות וסימ׳ בסדר שמות׃
ויאמר יי׳ ד׳ בטעם זרק׳ בספר ואלה
שמות וסימניהון בסדר שמות׃
כה אמר ט׳ בטעם גרשי׳ ביחזקאל וסימ׳
שם סימן ל׳׃
ויאמר יי׳ ה׳ בטעם קדמא אזלא בספ׳ אלה
הדברים ר״פ וסימניהון
אמר להם לא תעלו׃
אל תצר את מואב׃
קום רד מהר מזה כי׃
הן קרבו ימ׳יך׃
זאת הארץ אשר נשבעתי׃
ויאמר אלי י׳ בטעם זקף קטון ביחזקאל וסימני׳
צפונה שא עיניך וראה דרך׃
ראה נתתי לך את צפיעי׃
תמצא את אשר תמצא אכול׃
הראה אתה תועבות גדולות׃
בקיר חתר נא בקיר׃
הרוח ויאמ׳ אלי הנבא אל הרוח
ההחיינה העצמות האלה
העצמות ויאמר אלי הנבא על
המקום אשר יבשלו שם׃
כה אמר ה׳ בטעם מאריך טרחא ביחזקאל
וסימניהון
רעה אחר רעה הנה באה׃
המון והשבתי את המון מצרים
מואב יען אמור מואב ושעיר׃
והיה ביום ההוא יעלו דברים׃
שממה בשמוח כל הארץ׃
כה אמר ד׳ בתרין זרקא ביחזקאל וסימ׳
נמסר שם סוף סימן כ״ח וסי׳ מ״ד׃

אמור להם ב׳ וסימניהון
לא תעלו׃
שובו לכם לאהליכם׃
וא׳ באמר להם עם יי׳׃
ויאמר להם ג׳ בטעם בשפטים
וסימניהון
אחודה נא לכם חידה׃
נקיתי הפעם מפלשתים׃
נקמתי אם תעשון כזאת,
ויאמר שמואל ו׳ בטעם בספר
וסימניהון

קבצו את כל יש׳ המצפתה׃
השאלים מאתו מלך׃
תשאלני וי׳ סר מעליך׃
ומה קול הצאן הזה באזני
הלא אם קטן אתה בעיניך׃
כאשר שכלה נשים חרבך׃
כי כה׳ אמר ז׳ בטעם בירמ׳ וסי׳
סרו׃ הבנים׃ מרזח׃
גלעד׃ המלך רנו׃
משפטים׃
כה אמר ז׳ בטעם בירמיה וסי׳ שם סי׳ ט׳׃
כה אמר ו׳ בטעם בירמיה וסי׳ נמסר סי׳ ז׳׃
כה אמר ה׳ בטע׳ בתריסר וסי׳ בזכרי׳ ס״פ סימן ח׳׃
כה אמר ז׳ בטעם בירמיה וסימניהון
ואל הכהנים׃ הנני׃
היושב׃ החכם׃
דרור׃ נתן׃
כה אמר ח׳ בטעם בירמיה וסי׳
הנה׃ עם׃
השמרו׃ בקבוק׃ רד׃
ימצא׃ תפרו׃ מעיר׃
ויאמר י״ד בטעם וסימני׳ נמסר פרשת כי תשא׃
ויאמרו ב׳ בטעם וכו׳ וסי׳ נמסר בפרשת מקץ ע״ש׃
ויאמר אלי ז׳ בטעם ביחזקאל וסימ׳ נמסר שם סוף סימן מ״ו׃
כה אמר י״ח בטעמא בירמיה וסימ׳ שם סימן י״ב׃
ואומר ד׳ כתו׳ ויאמר וסי׳ נמסר בנחמיה סימן ה׳׃
ואת האמרי ד׳ וסימניהון נמסר סוף יהושע׃
והאמת ג׳ וסימניהון נמסר בזכריה סוף סימן ח׳׃

אן

אנה ו׳ כתיבין ה׳ וסימ׳ נמסר בהלים סי׳ ק״ו וישעיה ריש סימן ל״ח ויונה סימן ג׳׃
אנה ואנה ג׳ וסי׳ נמס׳ במלכי׳ א׳ סימן ב׳׃

ז׳ פסו׳ אית בהון ואני אני וסי׳ נמסר בירמיה סי׳ כג׳׃

ט׳ זוגין חד אני וחד ואני וסים׳

ואני ערל וידבר משה לפני׃
אני ערל ויאמר משה׃
ואני יוצא ויאמר הדעת׃
אני יוצא כחצת הלילה׃
ואני יושב ואלי יאספו כל׃
אני יושב ויהי בשנה השלישית׃
ואני אחרון כה אמר יי׳ מלך׃
אני אחרון שמע אלי יעקב
ואני אגיד לעולם אזמרה׃
אני אגיד צדקתך ואת מעשיך׃
ואני מרעיש כה אמר יי׳ צבאות׃
אני מרעיש אמר אל זרבבל׃
ואני נותרתי ושר מלכות פרס׃
אני נותרתי ויאמר אליהו אל׃
ואני נשארתי לבדי ואראה את המראה
אני נשארתי ואמרת בלבבך מי ילד
ואני אסבל ועד זקנה אני הוא׃
ב׳ בפסוק׃
ואני מג״ ר״פ וסימניהון
ואני הנני מביא את המבול׃
ואני בבאי מפדן מתה׃
ואני נתתי לך שכם אחד׃
ואני ידעתי כי לא יתן׃
ואני הנה נתתי אתו׃
ואני אתן את פני באיש׃
ואני אקשה את לב׃
ואני הנה לקחתי את הלוים׃
ואני הנה לקחתי את אחיכם׃
ואני אצא ועמדתי׃
ואני שלשת החצים׃
ואני יסרתי חזקתי זרועותם׃
ואני ביי׳ אצפה׃
ואני ביי׳ אעלזה׃
ואני אהיה לה נאם יי׳׃
ואני נסכתי מלכי על׃
ואני תמיד איחל׃
ואני אשיר עזך׃
ואני בחסדך בטחתי׃
ואני בתמי אלך׃
ואני אליך בטחתי׃
ואני אמרתי בחפזי נגרזתי׃
ואני כחרש לא אשמע׃
ואני כזית רענן׃
ואני בחסדך אבא ביתך׃
ואני בער ולא אדע׃
ואני תמיד עמך׃
ואני קרבת אלהים׃
ואני כמעט נטיו׃
ואני אגיד לעולם׃
ואני עני וכואב׃
ואני אליך יי׳ שועתי׃
ואני תפלתי לך יי׳ עת׃
ואני בחלותם לבושי שק׃
ואני עני ואביון׃
ואני הייתי חרפה להם׃
ואני ידעתי גאלי חי׃
ואני הייתי מבין והנה׃
ואני דניאל נהייתי׃
ואני נשארתי לבדי׃
ואני בשנת אחת לדריוש׃
ואני יי׳ אהיה להם לאלהים׃
ואני שמעתי ולא אבין׃

אני ד״ בטעם זקף בקהלת וסי׳ שם סוף ס׳ ב׳׃
אני הולך ד׳ וסימניהון
ואין איש מאסף׃
אני הולך אליו׃
ואנכי הולך על אשר אני׃ ב׳ בפסו׳׃
הנה אני ז׳ וסי׳ נמס׳ בירמיה סימן ל״ב ויחזקאל סימן ל״ז וד״ה ב׳ סי׳ ב׳׃
הן אני ד״ וסי׳ נמסר פרש׳ וארא וישעיה סי׳ נ׳
הלא אני ג׳ וסי׳ נמסר בישעי׳ סוף סי׳ מ״ה׃
גם אני ו׳ ר״פ וסי׳ נמס׳ בשפטים סוף סימן ב׳
וכל מצעות פכו׳ דכו׳ גם אני במה וגם אני וסים׳
וגם אני אגרע ולא תחוס ב׳ בו׃
אני הא דרכך בראש נתתי׃
לא תוכי ולא תהי׃
וגם אני שמעתי נאם יי׳ דה״ה׃
אני ואתה ג׳ וסי׳ נמס׳ בשמואל א׳ סי׳ ד׳׃
אני ועמי ג׳ בליש׳ וסימ׳ נמס׳ פרשת וארא׃
באניות ד״ וסימ׳ נמסר פרשת תבא וישעיה סי׳ מג״׃
ואנכי ט׳ ר״פ וסי׳ נמסר בישעיה סימן נ״א ותלי׳ סימן כ״ב׃
אנכי ח׳ בטעם לעיל וסימ׳ נמס׳ בפרשה בראשית׃
מי אנכי ג״ וסימ׳ נמסר פרש׳ שמות׃
אנכי ידעתי ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ וירא וירמיה סימן כ״ט׃
וגם אנכי ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת וירא׃
אנכי אנכי ג׳ וסימני׳ נמסר בישעי׳ סי׳ מג״׃
אנכי נתתי ג׳ וסימני׳ נמסר פרשת לך לך׃
אנכי נתן ז׳ וסימ׳ נמס׳ בשמוא׳ א׳ סי׳ כ״ד׃
אנכי יושב ה״ וסימני׳ נמסר פרשת חיי שרה ושמואל ב׳ סימ׳ ז׳ וד״ה א׳ סי׳ י״ז׃
התאנף ג׳ וסימניהון
גם בי התאנף׃
ויי׳ התאנף בי על דבריכם׃
ובאהרן התאנף׃
ואנשים י׳ וסים נמסר בשפטים סי׳ ט ונחמיה סי׳ ב׳׃
באנשים ג׳ וסימ׳ נמסר באלה הדברים׃
אנשי דוד ד׳ וסימ׳ נמס׳ בשמו׳ א׳ סי׳ כג״׃
ואנשי ד׳ ר״פ וסימ׳ נמסר פרשת לך לך ומלכים ב׳ סי׳ י״ז׃
שני האנשים ד׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ שפטים׃
על האנשים

עומדין ואמנם תמיד כפלאתי על בעל הפרחון אשר כתב בספרו לקט כחשבו תותח בערך תחח וכל בני דורנו קורין תותח ולדברי בעל הפרחון הוא בא בטוב תותח פה וכן כל יער כער שער בער תער לחץ שחל שחר להב זעם נחת וכל רוגמתם הנגיכה לעיל וכפתחי׳ כי הם על דרך מלך דרך ארץ ואות גרונית פותחת והם סוס ברכיו׳ וברבקותם ובנגינתם כי כאשר ואמר ממלך מלכו ומדרך דרכו יאמר מיער יערו וכרמלו וכן כלם גם כאשר לא ישתנו מלך ארץ בדבקותם לא ישתנה כמו כן יער שער ורעיהם ולא

מערכת אות האלף

מבאנו דוגמתם מפתכים בדבקותם רק מהבל הבל הבלים ועקב בעקב עמו ומכלל אלה הנפתחים יבאו זהב קהל כהר כחם אחר רעב וסימן זקן כמ״ר וחמם מלות ממם העבם כחם העמוקי רחב קמת רחם אחז המלך וסימן נר״ קר״א וכלם נגינתם למטה וקמצים כי לא נפתחו יען מספטם על דרך במר בקר חכם כי הם סוים בנגינתם ובדבקותם וברבותם כי כלם לרע ויפתחו בדבקותם כאמר תאמר מבמר בקר בפר תאמר מזהב זהב הארץ קהל עמים וכאם ר מכמר במרו בקרו כן מזהב קהל זהב

על האנשים ה׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר שמות ומלכים ב׳ סימן י״ח׳

ואנשיו כ״ה וסימני׳

ויקם דוד וילך הוא׳
וילך דוד ואנשיו קעילה׳
ויקם דוד ואנשיו כשש׳
ודוד ואנשיו במדבר מעון
וילך שאול ואנשיו לבקש׳
ויקח שאול שלשת׳
וילך שאול מצד ההר ב׳ בפסו׳
ויבא אל גדרות הצאן על
וישבע דוד לשאול׳
וישב דוד עם אכיש׳
ויעל דוד ואנשיו׳
ודוד ואנשיו עוברים באחרונה׳
וישכם דוד הוא ואנשיו׳
ויהי בבא דוד ואנשיו צקלג
ויבא דוד ואנשיו אל העיר׳
ולכל המקמות אשר התהלך
והיה היא רוכבת על החמור׳
ואנשיו אשר עמו העלה
ואבנר ואנשיו הלכו בערבה
ויאור להם בחברון׳
וילך המלך ואנשיו ירושלם
וישאם דוד ואנשיו׳
וילך דוד ואנשיו בדרך ושמעי
ורגם מלך ואנשיו דתריסר׳

על אנשי ד׳ וסימ׳ נמסר ב בשמואל א׳ סי׳ י״ח וירמיה סוף סימן י״א׳

לאנשים ח׳ וסימ׳ נמסר ברות סימן א׳׳

והאנשים ח׳ וסימ׳ כלשון ארמי רע״א דסל קו ל למשלח לרדופ״א סבין לנחשא מיתיא בהימנותא וביאורם נמסר בסדר ויגש׳

ואנשיהם ד׳ וסי׳ נמסר בירמיה סוף סימן י״ח׳

אס

ויאספו י״ב וסימ׳ נמסר פרשת כי תשא׳

יאסף ט׳ וסימן נמסר בפר׳ חקת התורה׳

ולא אוסיף ד׳ וסימ׳

ולא אוסיף להכות את׳
להגיד את רגל במלכים
להסיר את רגל יש׳ בד״ה׳
אחת דברתי ולא׳

אסף ג׳ וסימ׳ בלשון ארמי שמעית דרחימו ב כפנא וביאורם נמסר פרשת שפטים ויחזקאל סוף סימן ה׳ והושע סימ׳ ט׳׳

נאסף ג׳ וסימ׳ נמסר פ׳ ויחי׳

אסף ג׳ כתו׳ כן כתו׳ וסי׳ נמסר בסדר נח׳

נאספים ג׳ וסימניהון

ופלשתים נאספים׳
ואנשי חסד נאספים׳
ממלכות גוים נאספים׳

נאספו י״ד וסימני׳

וסרני פלשתים נאספו׳
ופלשתים נאספו׳
ושאול ואיש יש׳
ובני עמון נאספו מעריהם׳
ושרי אשר נאספו אל ירושלם מפני שישק׳
והעם לא נאספו׳
נאספו עלי נכים׳
וביום השני נאספו ראשי האבות דעזרא׳
וביום עשרים וארבע׳ לחדש׳
וגם כל הדור ההוא׳
עם דוד בחרפם בפלשתים׳
וחברו דד״ה הוא היה עם דוד בפס
וכל מדין׳
ועתה נאספו עליך גוים׳

כל לשון אסיפה אל במ״ג

על וסי׳ נמסר בעמוס סימן ג׳׳

האספו ו׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויחי

ויאספו י׳ פתחין וסימ׳ בלשון תרגום סכיא סלויא שלחו ושלחו פלישהאי גרמי דמלכ׳ תלאחיהון כספא וחמרא׳ וביאורם נמסר פרשת שמות ודה״ב סימן כט׳׳

ויאסף ב׳ וסימ׳׳

ויאסף לבן את אנשי׳
ויאסף אתם אל משמר׳
ויאסף רגליו אל המטה׳
ויאסף שבעים איש׳
ויאסף יהושע את כל׳
ויאסף סיחון דאוריתא׳
ויאסוף סיחון דשפטים׳
ויאסוף אליו את בני עמון׳
ויאסוף דוד את כל העם׳
ויוגד לדוד ויאסוף דשמואל
וחברו דד״ה׳
ויאסף שלמה רכב ופרשים
וחברו דד״ה׳
ויאסף אחז את כלי׳
וישלח המלך ויאסוף את כל זקני
ויאסף דויד את בני אהרן דד״ה׳
את כל שרי יש׳ דד״ה׳
ויאסוף את שרי העיר׳
ואף כי היך בוגד׳
מגבת פניהם קדימה ויאסף׳

האסיף ב׳ וסימ׳ וחג האסיף תקופ׳ בצאת השנה׳

קדמ׳ חס׳ וסי׳ תקופה חסרה׳

ונאספו ד׳ וסימ׳ נמסר בזכריה סימ׳ י״ב׳

אסוף ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ ח׳ ומיכה סימן ב׳׳

מאסף ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ט׳׳

ואסף ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר חקת וכישעיה סימן י״א׳

באספך ג׳ וסימניהון׳

באספך את תבואת זרעך׳
באספך את מעשיך מן׳
מגרנך ומיקבך׳

ויאסף ז׳ המלעיל וסימ׳ נמסר סוף פרש׳ חיי שרה וב׳ מלרע וסימ׳ נמסר בפרש׳ האזינו׳

ונאספת ג׳ וסימני׳

ונאספת אל עמך׳
אל קברתיך בשלום דמלכים
וחברו דד״ה׳

תאסף ג׳ וסימניהון נקם נקמת׳ ואביה ירק ירק׳ ונטשתיך המדברה׳

ויאסרהו ג׳ וסי׳ נמסר בשפטים סמ״ט׳

ויאסר ג׳ דגשים וסימ׳ נמסר פרשת מקץ׳

אסתר המלכה י״ד וסימני׳ נמס׳ במגלת ריש סימן ז׳

אף

האף ג׳ פתחים וסימני׳ נמסר פרשת וירא׳

האף ג׳ קמצין וסימני׳ נמסר פרשת עקב וירמיה סימן לו׳׳

אפיך ב׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר בראשית׳

ואף ט׳ ר״פ וסי׳ נמסר באיוב ריש סימן י״ט וסימ׳ לו׳ ועזרא סימן ה׳׳

בחרי אף ד׳ וסימני׳

ויצא מעם פרעה׳
וישבו למקומם בחרי אף׳
גדע בחרי אף כל׳
בחרי אף רצין וארם׳

אפפוני ד׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ כב׳׳

אפוד ט׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר תצוה׳

אפס ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויגש׳

אפקה ה׳ וסימ׳

ונמערה מתימן כל ארץ הכנעני׳
וינום ובית תפוח ואפקה׳
ותנים ויקבצו פלשתי׳ את כ׳ מחני׳
חדד ויהי לתשובת השנה ויפקד
וינסו הנותרים אפקה׳

אפרים ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר בהושע סימן ה׳׳

ואפרים ח׳ וסימ׳ נמסר פרשת פנחס וירמיה סימן לא׳׳

אפרתי ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ י״א׳

אפרתה ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויחי׳

אץ

אץ ו׳ ד׳ אץ וב׳ ואץ וסימניהון נמסר ביהושע סי׳ י״ז׳

אצל ג׳ ופתחין וסימניהון

כי יגיע גי הרים׳
אלה בני אצל׳
וחברו׳

אוצרות י״א מל׳ וסי׳ נמסר באיוב סימן לח׳׳

אוצרות ד׳ מל׳ דמל׳ וסי׳ נמסר בירמיה סימן נא׳ ע״ש׳

באוצרותי ג׳ חס׳ וסי׳ בפרשת האזינו ומלכים ב׳ סימן ך׳׳

אר

והאורב ג׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ נמסר ביהוש׳ סי׳ ח׳׳

יארב ג׳ וסימניהון

יארב במסתר כאריה ב׳ בפסו׳׳

בארי ד׳ ב׳ קמצין וב׳ פתחין וסימ׳

כרע שכב בארי׳
שויתי עד בקר׳
קשר נביאיה בתוכה׳
בארי ידי ורגלי׳

בקצת ספרי׳ מדוייקי׳ מצאתי כתוב כארו וקרי כארי ואמ׳ בקצתי באיכון מלין דכתיב ו׳ בסוף תיבו וקרי י׳ ולא מצאתיו כתנה בחשבונם וגם בחלוף המקרא דים בין מדינחאי ומערבאי ולא כמנה מס ע״כ׳

אריאל ד׳ וסימניהון

הוא והכה את שני׳
הוי אריאל אריאל ב׳ בפסו׳
הצבאים על אריאל׳
קדמ׳ חס׳׳

בארך ג׳ וס׳ מ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ לא׳׳

ארוכה ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ לג׳׳

ארוכה ג׳ וחס׳ דגשים וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש׳

קהלו זהבם קהלם מכחם כחם כחמת אבל כי לא על כחם מענין יער סבר וברבותו יאמר כחסו ובדבקותו לא יפתנה אבל אחד אחת אחר נפתחים והגנינה למטה וכן פתח יהודה אבל פחת סהוא לשון מגורה טעמו למעלה וכלם פתוחים וכל סתי הברות מלו אלה ואות אחרונה ח״ת או עין נפתחים כמו פכת פתח פגע נגע קמח כנע ונגינתם למעל כי גם הם נוטים לדרך ארץ אך אות אע׳ גורמת לפותחם ובלע יבא מכללם כי טעמו מלמטה ונפתח וקבלתי טעם נכון כי בלע דינו בלע על משקל כתף

מערכת אות האלף

240

ירך אכן אם היה אומר צלע לא יבינו מה בינו ובין פס הפועל ואתי למטעי וכן ניקוד צלע פתח וטעמו למטה ומלת תמע ימע מזח מבח בברי ונפתחים על משקל עגל עדר ומגוגים לעיל וכן כל העידותי הערתי ירלאה החלותי נפתחים כי הם על משקל הקימותי הסיבותי ומפני אחה״ע נפתחו וכן כל ה״א תמוה לפני אחה״ע כמו האם קמנו האף תקפה הא״ל יעות החכם ירא איוב השמיר בני אלהים ודוגמתו אבל האיש אחד יחטא קמוץ כי ה״א איננה תמוהה ועל כן פירש רש״י בחומש האיש אחד הוא

ריש סימן ג׳ וירמיה סו׳ סי׳ כ״ט ואיוב סימן י״א׃

תאריכו ג׳ וסימ׳ נמסר פ׳ האזינו׃

מן ארם ג׳ וסימניהון

מן ארם ינחני׃
מן ארם צוכה ומן ארם נהרים
ב׳ בו׃

ארון העדות י״ב וסימניהון נמסר פרשת אלה פקודי׃

אל הארון ואל הארון ג׳ וסי׳

ונתת אל הארון את העדות׃
ואל הארון תתן את העדות׃
ויתן את העדות אל הארון׃

ארון ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר פר׳ תצוה ע״ש׃

ארור ח׳ בטעם זקף וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ מ״ח׃

ארור ה׳ בטעם רביע וסי׳ נמסר פרש׳ כי תבא׃

ארורים ג׳ וסימני׳ נמס׳ בתלים בא״ב רבתי אות ג׳ ויהושע סי׳ ט׳׃

ארנון ג׳ מ״ל וסי׳ נמסר בסדר חקת התורה׃

תאר ג׳ וסימנ׳ נמסר פרש׳ משפטים׃

ארון יי׳ ד׳ וסימ׳ נמסר בערך אדני׃

וארון ברית יי׳ כ״ז וסי׳ נמסר בערך אדני׃

ארון אלהי ישראל ו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ ה׳

ארץ י״ד קמצים וסימ׳ נמסר בישעיה סימן י״ד וכל אתנחת׳ וסוף פסוק דכות׳ במ״ד ארץ בסגול וסי׳ נמסר בתלים סימן ל״ח ומשלי סימן ל׳׃

ארץ י״ג ר״פ וסימ׳ נמסר בתלים סימן ס״ח׃

והארץ ח׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בסדר בהר סיני׃

בארץ החיים ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סימ׳ כ״ח׃

בארץ ה׳ וסימני׳ נמסר פרשת לך לך׃

וארץ ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סוף סי׳ כ״ו ומשלי ריש סי׳ כ״ה׃

מהארץ ח׳ וסימ׳ נמס׳ בשמואל ב׳ סימן י״ב ויחזקאל סימן מ״א׃

ובארץ ה׳ וסימניהון נמסר פרשת ויגש׃

פרי הארץ ד׳ בליש׳ וסימניהון

והתחזקתם ולקחתם׃
ויראום את פרי הארץ׃
ויקחו בידם מפרי הארץ׃
ופרי הארץ לגאון ולתפארת׃

עשב הארץ ה׳ וסימ׳ נמסר ריש סדר בא׃

את כל ישבי הארץ ד׳ וסימ׳

והורשתם את כל ישבי׃
ולהשמיד את כל ישבי׃
הנני ממלא את כל ישבי׃
כי כלה אך נכהלה׃

את כל הארץ י״ד וסימניהון

אשר אתה רואה לך אתננה׃
ואולם חי אני׃
ואם ירחיב יי׳ אלהיך׃
ויעל משה מערבות מואב אל׃
וישלח מלך ירחו׃
כי נתן יי׳ בידינו את׃
ויענו את יהושע תניין׃
ויכה יהושע את כל הארץ׃
ויקח יהושע את כל הארץ׃
וחכרו ויקח יהוש׳ את כל הארץ ככל אשר צוה יי׳׃
ויתן יי׳ לישראל׃
כי תאמר אליו כה׃
הנני אליך הר המשחית׃
וימלא כבודו את כל הארץ׃

הארצות כל אוריתא חסרים בר״א מ״ל וכל נביאי׳ וכתו׳ דכו׳ מ״ל ב״בא חס׳ וסי׳ בסו׳ מקץ׃

אל הארץ ד׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ לך לך׃

מלכי ארץ ב׳ וסי׳

העשרת כל מלכי ארץ
לא האמינו מלכי ארץ׃
וכל התהלות דכו׳ כל מלכי ארץ ב״מא וכל מלכי האר׳ את כבודך׃

על פני הארץ ה׳ חס׳ כל וסי׳ נמסר פרש׳ בהעלתך׃

ואת ארצם ג׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סוף סי׳ י׳ ומלכים ב׳ סימן י״ט׃

עמי הארצות ח׳ בלישני׳ וסימ׳ נמס׳ בנחמיה סימן י׳׃

ממלכות הארצות ד׳ וסימ׳

כל ממלכותו וגבורתו והעתים׃
כי יהיו לו לעבדים וידעו עבודתי׃
ויהי פחד יי׳ על כל ממלכות׃
ויהי פחד אלהים עם כל ממלכות׃

הארץ ג׳ סו׳ פסו׳ ובתריהון והארץ וסימ׳ נמסר ריש פרשת בראשית׃

ארץ ה׳ סבירין ארצה וסימ׳ נמס׳ פרש׳ ויגש ומלכי׳ א׳ ס׳ א׳׃

וצאת ארצו ה׳ וסימ׳ נמסר סוף חוקת התורה׃

ואת הארץ ה׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ וישלח וירמיה סימן כ״ב׃

וכל הארץ ה׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ מקץ ומלכי׳ א׳ סי׳ י׳׃

ובכל ארץ ה׳ וסי׳ נמסר בסדר בהר סיני׃

עפר ארץ ג׳ וסי׳ נמס׳ בשמוא׳ ב׳ ס׳ כ״ב׃

חית הארץ י׳ בלישני׳ וסי׳

ויעש אלהים את חית הארץ
עוף ולכל חית הארץ ולכל
ומוראכם וחתכם יהיה
נפש ואת כל נפש החיה אשר דנח ב׳ בו׃
היום הזה יסגרך יי׳ דגלית׃
ונטשתיך המדברה׃
לבז ולא יהיה עוד לבז גוים׃
לשוד ובחית הארץ אל תירא׃

על כל הארץ ז׳ וסימניהון

מציג הנה אנכי מציג את גזת׃
אל הגזה ויאמר גדעון אל האלהי׳
ויעש אלהים כן בלילה ההוא׃
זאת העצה היעוצה׃
ועתה אל תתלוצצו׃
ואני הנה נתתיך׃
והיה יי׳ למלך על כל הארץ׃
וכל התהלות דכו׳ על כל הארץ ב״מב על הארץ וסימניהון
ויקרא רעב על הארץ׃
כי כגבוה שמים על הארץ׃

על ארץ ט׳ וסימ׳ נמסר בעמוס סימן ט׳ ובתהלי׳ סי׳ פ״א׃

אל הארץ ד׳ בספר בראשית וסימ׳

לך לך מארצך וממולדתך,
תאבה ויאמר אליו העבד אולי ב׳ בפסוק׃
אנכי מת ואלהים פקד׃
וכל ואלה שמות דכו׳ אל הארץ ב״מא על הארץ וסי׳
ותעל שכבת הטל׃
וכל תורת כהנים דכו׳ על הארץ ב״מג אל הארץ וסימ׳
ונטעתם וכי תבאו אל הארץ׃
עומר וקצרתם את קצירה׃
ושבתה הארץ שבת ליי׳׃
וכל שאר אורית׳ ויהושע ושפטי׳ ושמואל דכו׳ אל האר׳ במ״ב על הארץ וסי׳
והאנשים אשר שלח׃
ואם לא תורישו את
כי שאל נא לימים ראשונים׃
למען ירבו ימיכם וימי׃
ואכלת ושבעת וברכת׃
לא תאכלנו על הארץ תשפכנו
רק הדם לא תאכלו על הארץ׃
רק את דמו לא תאכל על׃
כי יקרא קן צפור לפניך
לנכרי תשיך ולאחיך לא
והכה בך והענוגה אשר
ומלאך בא אל שמואל׃
וכל מלכי׳ דכות׳ על הארץ ב״מא אל הארץ וסימני׳
ואלישע דבר אל האשה׃
וכל ישעיה דכו׳ אל הארץ ב״מב על הארץ וסימני׳
ועתה המבלעדי יי׳ קרמ׳ דפסו׳׃
נח כי מי נח זאת לי׃
וכל ירמיה דכו׳ על הארץ ב״מב אל הארץ וסימניהון
והשיבתים כי הנה ימים באי׳ נאם יי׳׃
בעלות ויהי בעלות נבוכד נאצר׃
ומן רישא דיחזקאל עד והטף אל דרום דכו׳ אל הארץ ב״מא על הארץ וסימ׳
חרב או חרב אביא על הארץ׃
ומן והטף עד סוף סיפרא וכל שאר קרי׳ דכו׳ על הארץ ב״מג אל הארץ וסי׳
וירדו מעל כסאתם׃
ובניהם והרבית ככבבי
יקרא אל השמים מעל׃

ארצה כנען ח׳ דסמיכי וסימ׳ נמס׳ פר׳ מכעי׃

ואת ארצם ד׳ וסימ׳

ואת כל המלכים האלה׃
מלכי אמנם יי׳ החריבו דמלכי׳׃
וחברון דישעיה׃

ישיבה לארץ ד׳ וסימני׳

תשב ונקתה לארץ׃
בסא שבו לארץ אין כסא׃
שבעת וישבו אתו לארץ דאיוב
ידמו ישבו אהו לארץ ידמו׃

ארט ד׳ ג׳ קמצי׳ וא׳ פתח וסי׳ נמסר פרשת נח ובמלכים א׳ סי׳ א׳׃

ארתחשסת׳ מן ריש עזרא עד אחר הדברי׳ האלה ארתחשסתא כתיב ומן אחר הדברי׳ האלה עד סוף סיפרא ארתחשסתא כתיב וכלהון ארתחשסתא קרי׳ ב״מא וסימ׳ ארתחשסתא כתב בשלם׃

י״ו זוגין מיחדין נסבין האר׳ וסימני׳

וככל הארץ ויאמר אלהים נעשה
ואלהי הארץ ואשביעך ביי׳׃
ביושב הארץ ויאמר יעקב׃
בכרת הארץ ויסעו מבית אל׃
הארץ כנען דבר אל בני ישראל׃
ליושבי הארץ ואתם אל תכרתו
הממלכו׳ הארץ ואת כל מלכי ארץ׃
ולעם הארץ ואני הנה נתתיך׃
ומדלות

חוטא והתימה הוא ועל כל העדה תקצוף וכלם מתוגים מבחוץ להראות כי הפתח במקום חטף המכסה אני מתוג בחוץ כי היה ראוי להיות בסב״א לולי התחברות מכי מב״אין בראש תיבה אסר לא יכוונו יחד והם על משקל הנוגס בריך הינהק פרא וכסתנו ממספטם וכן כל אותיות בוכ״ל לפני הע׳ ואיכו מעורר כמו והיו לאכסים ועלי זקן בא באכסים כאהלים נטע יי׳ כארזים עלי מים לעבדים ולספחות היה ראוי להיות בחירק כמו לספחות כי איכו

מערכת אות האלף

מבורר בא׳ זה אכמים מדבר והנה לעבדים ולשפחות היה ראוי להיות בחירק כמו לשפחות לולי אותע״ן אבל המבוררים קמוצים כמו לאכמים הא׳ בחור כארזים כי כל
בכ״לה מבורר אף על אותיות אחרו׳ הוא בהברת אה אך כפתחי׳ בעבור הרגש כמו ברבר לדבר ואותיו׳ הע״ אין דין רגש סובב בהם לכן נקמצו׳ אבל ה״א על אע״ לעולם מבורר
ונקמץ ובכ״לה לפני ר״ים לעולם קמץ כמו ברביעי הרכוש כי אם לא היה מבורר היה ברביעי וכל הנקמצים לפני החטף מתוקנים מכפני׳ כדי להפריד בין הקמץ והחטף וכן כל

ומדלות הארץ השאיר רב טבחים
דמלכים.
העם הארץ כל העם הארץ יהו׳.
עמי הארץ בקשו את יי׳.
אל הארץ יקרא אל השמים.
לאפסי הארץ כלה בחכמה כלה.
לרוקע הארץ על המים.
עממי הארץ ויבאו הבנים וירשו.
ועמי הארץ הבביאים את הבקחות

ועל הארץ מתחת ג׳ וסימ׳

וידעת היום והשבות.
ונשמע וימס לבבינו.
אין כמוך אלהים בשמי׳ דמלכי׳.

אש

ואש ג׳ בטעם זקף גדול וסי׳ נמסר פרשת
וארא ופרשת פקודי.
והאש ג׳ וסימ׳ נמסר
פר׳ צו:
אשי ט׳ כתיבן יוד וסימ׳
נמסר בסדר צו:
וכל אשה ג׳ וסימ׳ נמסר
פרשת ויקהל.
אשה הוא לי״י ג׳ וסימניהון
נמס׳ פ׳ תצוה
אשה ה׳ פתחי׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת צו:
וכל הנשים ג׳ וסימ׳ נמסר
פרשת ויקהל:
אשתך ז׳ וסימ׳ נמסר
פ׳ לך לך:
והאשה ה׳ וסימ׳ נמס׳ פרשת
נשא:
לאשה ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳
בראשית ובמלכי׳
ב׳ סימן ח׳ ושמואל ב׳ סימן י״א:
ואשת ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה
סימן נ״ד ומשלי סי׳ כ״ז:

לאשתו ג׳ וסימ׳

בין איש לאשתו:
ויאמר ירבעם.
וישאלו אנשי המקום:
וכל הנשים ו׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סי׳ מ״ד:
לנשים י״ד רפי׳ וסימ׳ נמסר
בשפטים סימן כ״א:
בנשים ג׳ דגשים וסימניהון
נמס׳ בישעיה סי׳ י״ט:

מנשים ג׳ וסימניהון

תבורך מנשים יעל
ב׳ בפסוק.
כן תשכל מנשים אמך:
שתים נשים ג׳ וסימ׳ נמסר
בזכריה סי׳ ה׳:

אשירה ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ נמס׳
סוף פרשת ואתחנן
ומלכים ב׳ סימן י״ז.
אשכל ה׳ חס׳ וסימ׳ נמס׳ ריש
שיר השירים ופרש׳
לך לך:
אשפתו ג׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סי׳ ה׳:
באשר ט״ו וסימ׳ נמסר בשפטי׳
סימ׳ ה׳ פסוק כ״ז:
ובאשר ד׳ וס׳ נמס׳ בישעיה סימן
ס״ו ובשפטים סימן ה׳.
ואשר לא ח׳ וסימני׳ נמסר
בסדר וארא:

ואשר עשה ז׳ וסימ׳

לחיל מצרים:
לכם במדבר:
לדתן ולאבירם:
לעינינו את האתת הגדולו׳ דיהושע
ליבית כאשר דבר:
ויתר דברי חזקיהו:
ויתר דברי בעשא:
ואשר י״ב רפ׳ וסימני׳ נמסר
פרשת בהר סיני:
אשר עמו י״א וסימ׳ נמס׳ בשמו׳
א׳ סי׳ ט׳:
כאשר י׳ סבירי׳ אשר וסי׳
נמסר ביונה סוף סי׳ א׳:
אשר ד׳ סבירי׳ כאשר וסי׳
נמסר פרשת צו:
אשר אל ה׳. אל אשר ה׳ כתו׳
בערך אל.
ועל אשר ד׳ וסימ׳ נמס׳ בשמו׳ ב׳
סימן י״ב וחגי סימן א׳:
ובכל אשר ה׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת
משפטי׳ ובפר׳ ראה:

ולכל אשר ד׳ וסימניהון

אשר יעשה בכם.
אשר יצא על הבית.
ולכל אשר שלחני אליכם.
אשר יעשה בו.
ואשר לו׳ יחידאין
וסימניהון
ואשר אתו ויכה את כל היקום.
ואשר נשבע יי׳ אלהי השמים.
ואשר תאמרו ויאבר שנם.
ואשר הוא אין שר בית הסוהר.
ואשר יתן איש אשר ידקח.
ואשר תצא זאת תורת הזב.
ואשר ימלא וכפר הכהן.
ואשר יגאל מן הלוים.
ואשר חטאנו ויאמר אהרן.
ואשר הטאתם מפני אשר קטרתם
ואשר ידבר אך הנביא.
ואשר דברי הנביא אשר ידבר.
ואשר עשיתם כי שמענו דרחב
ואשר ידעו ויעבד ישראל את יי׳
ואשר העשה ויאמר שמואל.
ואשר צויתיך ויאמר דוד.

ואשר בעבר ויראו אנשי.
ואשר הלך ואקרע את.
ואשר הלכו ושטחום לשמש.
ואשר מלך ויתר דברי.
ואשר השיב ויתר דברי.
ואשר היו בי״י אלהי ישראל
ואשר היה נעשה ליום.
ואשר שלחתי ויעד יי׳.
ואשר עשו ולא ישעה אל ומנחת׳
ואשר תבאנה ומי כמני.
ואשר אין הוי כל צמא.
ואשר הביא כי אם חי.
ואשר יצאו כה אמר יי׳.
ואשר בכל וגם כל היהודים.
ואשר יקריבו ויען חגי.
ואשר שכב דברי בליעל:
ואשר המלך וילך חזקיה.
ואשר נתנו שארית עם.
ואשר יגרתי כי פחד פחדתי.
ואשר נתן יביאו לבוש.
ככל אשר י״ב בתורה
וסי׳ נמסר
בריש סדר תרומה.
אשרי הגבר ד׳ וסימניהון
נמסר בתלי׳
סימן צ״ד וסימן קכ״ח.
אשרי ד׳ בטעם זרקא
וסימניהון
בלשון ארמי גברא חשיב שמיע יי׳.
וביאורם נג ס׳ רי׳ תלי׳.
אשורים ג׳ בתלת לישני
וכל חד וחד לית
דכו׳ וסי׳ נמסר סוף פרשת חיי שרה.
אשירה ו׳ קמצי׳ וסימניהון
נמסר סוף חיי שרה
ומלכים ב׳ סי׳ ט״ו.
אשתאול ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר ביהושע
סימן ט״ו:

את

ואת דלית זוגין

ואת הנפש ויקח אברם.
ואת האנשים אשר פתח.
ואת יצחק וישכם אברהם.
ואת הילד וישלחה ותלך ותתע.
ואת המאכלת ויקח אברהם את עצי.
ואת מעכה ופילגשו ושמה.
ואת עבד וישלחו את רבקה.
ואת מדין והלד לוי.
ואת אחיך ועל חרבך.
ואת צאן ויה כאשר ראה יעקב
ואת הצאן וירא יעקב מאד ויצר:
ואת אחד ויקם בלילה הוא.
ואת לאה וישם את השפחות
ואת רחל ב׳ בפסו׳
ואת יוסף ג׳ בפסו׳.
ואת המשכן תעשה עשר יריעות.
ואת שמות ששה משמותם.
ואת מעיל ולקחת את הבגדים:
ואת החשן ב׳ בפסו׳.

ואת הארון את אהל.
ואת ארון ומשחת בו.
ואת ישראל ויאמר יי׳ אל משה.
ואת הילדים וישא את עיניו וירא.
ואת נשיו ויקם יעקב וישא.
ואת שלום ויאמר לו לך נא.
ואת רגלו ויאמר פרעה.
ואת כסף ואת גביעי.
ואת דינה אלה בני לאה:
ואת שרה שמה קברו.
ואת רבקה ב׳ בפסו׳.
ואת שדי מאל אביך.
ואת יעקב וישמע אלהים את:
ואת המטה הזה תקח בידך.
ואת לב ויאמר יי׳ אל משה בא.
ואת עמך כי עתה שלחתי.
ואת המעשה והזהרתה אתהם.
ואת קול וכל העם רואים.
ואת ההר ב׳ בפסו׳.
ואת תבנית בכל אשר אני.
ואת קלעי החצר.
ואת עולתו והקריב.
ואת דמה ושרף את הפרה.
ואת ראשי ויצו להם משה.
ואת האשה ויבא אחר איש יש׳.
ואת פנחס וישלח אתם.
ואת שלש את שלש.
ואת עמודיו חמשה.
ואת ראשו ונתח אתו.
ואת אשמו יביא לי״י.
ואת האלף ושבע המאות.
ואת הבגדים קח את אהרן.
ואת הכיור וז ממנו על המזבח:
ואת הקרב ואת הכרעים.
ואת הבשר ואת העור.
ואת בשרו ואת הפר.
ואת הראש ואת העולה.
ואת חזה התנופה.
ואת נבלתם ושקץ יהיו לכם.
ואת אלה תשקצו מן.
ואת הכוס ואת הינשוף.
ואת הנתק והתגלח.
ואת עץ את הצפור.
ואת עון והתודו את.
ואת ראשם אך את מפה לי.
ואת שורו ויקח יהושע
ואת חמורו ואת צאנו
ג׳ בפסו׳ דעכן.
ואת התורה רק שמרו.
ואת אבותינו כי יי׳ אלהינו.
ואת האשרה ויהי בלילה.
ואת אנשי ויקח גדעון.
ואת קדשי ולא תשאו.
ואת החסד והיה עקב תשמעון.
ואת הקללה והיה כי יבאך.
ואת הרומת והבאתם.
ואת אחיו וזה דבר השמטה.
ואת ביתך והיה כי יאמר.
ואת אלהיהם ואשר עשה לדתן.
ואת קולו ותאמרו הן הראנו.
ואת חקיו ושמעת.
ואת האדמה השקיפה ממעון.
ואת לבב ומל יי׳ אלהיך את.
ואת ערפך

ואדבר ואדברה ואכוה ואברך מהוא עתיד הוא פתוחה ומתוגה מבחוץ להראות כי היא במקום סב״א לולי החטף פתח מאחריה אשר לא יחברו יחד בראש תיבה והיה ראוי
להיות כמו ואכתוב ואשמור אבל ואכוה את שופטיכם ואדבר אליכם מהם עבר נקמצים ומתוגים מכפנים להפריד בין הקמץ והחטף אשר לא יאותו יחד לולי המתגו בהו על
דרך ואזכור את בריתי ואדר להבילו ולתלותו ואעמוד עליו ואמותתהו יצאה מן הכלל כי הוא׳ עבר ונפתח ואות׳ אע״ הטעם בעבור כי כזב העמלקי ולא הרגו כהרג כאלו עתיד גם

מערכת אות האלף

241

ולכסך מפי כפתח על פי המסורת והוא עבר אתנח יש לחברו עם ואבוס עמים שהוא עבר ובסב״א כיו״ו ולכסך כפתחת במקום סב״א וסניהס סוס׳
עתה אדבר על המקף כל תיבה מה המקפת ואיכה סמוכה לאות אה״ר בפתח כגון מה כאמר מה תאמר והטעם כי המקף מחבר שתי המלות יחד וכאלו שתיה ן
תיבה אחת והמצא רגם אחר הסברת מה ולכך בפתח כירגם מבטל קמץ ורצה לדבר מזה בדרך שהוא כמו מה זה מלכם תדכאו עמי שהוא כמו מ ה

ואת ערפך כי אנכי ידעתי׳
ואת יריחו וישלח יהושע׳
ואת אמי והחייתם את
ואת פי ויקחו האנשים׳
ואת קרית ויקדישו את׳
ואת חית ותקת רצפה׳
ואת עם עני תושיע׳
ואת שלמה ואת נתן הנביא׳
ואת אולם והעמדים׳
ואת המלוא וזה דבר המס׳
ואת הרעה ויהי שטן לישראל׳
ואת שבט ויבא רחבעם כתי׳
ואת שמו והבא האשה דמנות׳
ואת זקניה וילכד נער מאנשי׳
ואת הפסל וייטב לב הכהן׳
ואת זרוע וגדעתי דעלי׳
ואת דבר ויאמר שאול׳
ואת דברי נחמתי כי המלכתי׳
ואת יפתח וישלח יי׳ את׳
ואת אבתיכם ועתה התיצבו ואשפט׳
ואת עמלק ויאמ׳ שאול אל שמוא׳
ואת חרב גלית הפלשתי נתן
ואת יהונתן והיה ביום מלחמת׳
ואת עבדו וישמע דוד׳
ואת צקלג אנחנו פשטנו׳
ואת אבשלום הלכו מאתים׳
ואת בגדיו ומפיבשת בן׳
ואת עבדך ויאמר המלך שלום׳
ואת סוסיהם רקמו כנשף׳
ואת איזבל יאכלו הכלבים׳
ואת הבמות אשר על׳
ואת הגלולים יגם את האבת׳
ואת היהודים ויהי בחודש דמלכים׳
ואת אויביו וישגב יי׳ את צרי׳
ואת הכל ויקח את אוצרות בית דמלכים׳
ואת נביאי ועתה שלח קבוץ׳
ואת המצוה ומדוע לא שמרת׳
ואת העצים ותפל אש יי׳
ואת האבנים ואת המים ג׳ בפסו׳׳
ואת יהוא בן נמשי ב׳ בו׳
ואת פקח החל יי׳׳
ואת הרכב ויצא מלך אשור׳
ואת קדש בימי פקח
ואת הגלעד ב׳ בפסו׳׳
ואת מנחת ויצא המלך׳
ואת מוסף השבת׳
ואת בריתו וימאסו את חקיו׳
ואת אלהיהם את יי׳ היו יראים׳
ואת התעלה ויתר דברי׳
ואת כהני ויצו המלך׳
ואת תורתי ואמרת אליהם
ואת פניך ואת כל׳
ואת הנשים את הגברים
ואת בנות ד׳ בפסו׳׳
ואת עיניהם וזכרו פליטיכם׳
ואת תזנותיך לבן כה אמ׳ יי׳ דיחזקא׳
ואת דבריו וגם הוא חכם׳
ואת כלם בזעקך׳
ואת גאון כה אמר יי׳ בבה׳
ואת הכהנים ואמרת
ואת הנביאי׳ ב׳ בפסו׳
ואת האדם והכיתי את׳

ואת דרך ואל העם הזה תאמר כה תנינ׳ דפסו׳׳
ואת עזה ואת כל הערב׳
ואת מואב את אדום׳
ואת בן ועבדו אתו הגוים׳
ואת צדקיהו מלך יהודה׳
ואת המגילה ויבאו אל המלך
ואת מטה כי את עול סבלו׳
ואת יכניה בן יהויקים׳
ואת ספר כה אמר יי׳׳
ואת הנחל ויקבצו עם רב ד״ה׳
ואת ירושלם ועצמות הכהנים
ואת הדרך ב׳ בפסו׳׳
ואת התורה רק שמרו מאד׳
ואת רעיך אני אשיבך מלים׳
ואת איש אל תתרע את נפש׳
ואת שבע ותיטב הנערה׳
ואת כל ראשי אז יקהל׳
ואת שריו וכתאנים׳
ואת צאני חי אני נאם יי׳׳
ואת ידי ונתתי את׳
ואת סף ויבא אל שער׳
ואת החטאת ויאמר׳
ואת ארצי וקבצתי׳
ואת עצמותיהם ואשר אכלו שאר
ואת נחלתי ואת עשו שנאתי׳
ואת מוצא ועיפה פילגש׳
ואת עלכת ומבטה אשר
ואת ענתות ב׳ בפסו׳׳
ואת חברון ואת מגרשיה׳
ואת המזלגות ואת הסירו׳ ואת דלת
ואת העמודים ומטבחת ובכון ערי
ואת יואש כי במצער׳
ואת חג ויעשו בני׳
ואת עמוד ואתה ברחמי׳
ואת החוכה ויאמרו׳
ואת ברית העזבת אלוף׳
ואת הרשע אמרתי אני בלבי׳
ואת יום לקים עליהם להיות
ואת כל אלה ידי עשתה׳
ואת הנשארי׳ ואחרי כן׳

וחילופיהון מ״ר את ואית

זוגא וסימנהון

את שבא ויקשן ילד את׳
את בנתינו ונתנו את בנתינו׳
את מקנהו ויעקב שמע כי טמא׳
את שר וישב את שר המשקי׳
את אתתי ואני אקשה את לב׳
את הלחם ויאמר משה דצנצנת׳
את המצות ושמרתם את המצות׳
את החוי ושלחתי את הצרעה׳
את אדניו ויקם משה את המשכן
את החלבים וישחטו את׳
את הבהמה ואם כל בהמה טמאה׳
את מנחתו ואת האיל יעשה׳
את שש והערים אשר׳
את המשפטי׳ והיה עקב תשמעון׳
את ראשית ועתה הנה הבאתי׳
את חמור לא הראה׳
את הדבר ידבק יי׳ בך את׳
את אילון ואת מגרשיה דיהושע׳
את עבדון וממטה אשר את׳

את המלכים ויהי כהוציאם את׳
את רגליכם על צוארי
את רגליהם ג׳ בפסו׳׳
את בנתיהם ויקחו את׳
את בשמת אחימעץ בנפתלי
את הבקר ויעזב׳
את הכרות ויעש חירם דמלכים׳
את המגדלים לבך יהגה׳
את הסוס ויצא מלך אשור׳
את מזבחתו כה׳ ואת צלמיו׳
את גדודי וישלח יי׳ בו את גדודי׳
את השכן ותבא ותגד׳
את בתי ויתוץ את בתי הקדשי׳
את נשיהם לכן תן את׳
את בניך ותשחטי דיחזקאל׳
את מלכה אמר נא לביה הברי
את תזנותיה ותרבה׳
את בתיהם והבאת את
את שלשת ואכחיד את
את חור ותמת עזובה׳
את הרן ועיפה פילגש׳
את יכב ויולד מן חדש אשתו
את מעשיהו ויהרג זכרי׳
את מגרשיהם כי עזבו הלוים
את הסגנים ואריבה׳

ע״ב זוגין חד את וחד ואת

וסי׳

את שרי ויקח אברם את
ואת שרי ויקח תרח את אברם
את השני ויצו גם את השני
ואת השני יעשה עולה׳
את חלב וקחו את אביכם׳
ואת חלב פר החטאת׳
את אם ותאמר לה בת׳
ואת אם ויגל את יהויכין׳
את הבות ועתה שא חטאתי׳
ואת הבות ראה נתתי לפניך׳
את רכבו ויאסר את רכבו
ואת רכבו ומשכתי אליך
את זרעכם זכר לאברהם ליצחק׳
ואת זרעכם ואני הנני מקים
את התכלת וכל אשה חכמת לב׳
ואת התכלת והם יקחו את הזהב׳
את תולעת וכל אשה׳
ואת תולעת והם יקחו׳
את מיתריו את קלעי החצר׳
ואת מיתריו וקלעי החצר׳
את קרשיו ויקם משה׳
ואת קרשיו את המשכן׳
את הנתחים וערכו בני אהרן
ואת הנתחים ואת האיל נתח
את המצנפת וישם את
ואת המצנפת שש ואת פארי
את איל ויקרב את איל העלה
ואת איל המלאים תקח וכשלת׳
את האליה ואת כל חלבו יקטיר
ואת האליה ויקח את החלב׳
את אבניו ונתץ את הבית
ואת אבניו והוצאתיה נאם יי׳׳
את העפר ואת הבית יקציע׳
ואת העפר ותפל אש יי׳׳
את זכר ואיש אשר ישכב
ואת זכר לא תשכב משכבי׳
את מנרת ולקחו בגד תכלת׳
ואת מנרת המאור דויקהל׳
את יריעת ונשאו את יריעת׳
ואת יריעות וכלב בן חצרון׳
את קדשיו ואיש את קדשיו׳
ואת קדשיו ויקח יהואש את׳
את משא ויאמר משה׳
ואת משא ואתה בן אדם׳
את המלקוח וחצית את המלקוח
ואת המלקוח ויביאו אל משה
את עריהם וידר ישראל נדר׳
ואת עריהם וישמע יי׳ בקול׳
את הברזל אך את הזהב׳
ואת הברזל ויהי האחד מפיל הקדח
את עוג ויתן יי׳ אלהינו׳
ואת עוג אחרי הכתו׳
את החרי כאשר עשה לבני׳
ואת החרי בהררם שעיר׳
את גדלו וידעת היום׳
ואת גדלו ותאמרו הן הראנו׳
את הגר ואהבתם את
ואת הגר עם הארץ עשקו׳
את מכות ואמר הדור האחרון׳
ואת מכות והפלא יי׳ את
את רחב ויבאו הנערים המרגלי׳
ואת רחב הזונה ואת בית׳
את קוצי ויאמר גדעון׳
ואת קוצי ויקח את זקני העיר׳
את המגדל ויאמר גם לאנשי׳
ואת המגדל וירד יי׳ לראת׳
את גלגלתו ותשלך אשה אחת׳
ואת גלגלתו וישימו את ראשיהם׳
את נדרו ויהי מקץ דיפתח׳
ואת נדרו ויעל האיש אלקנה׳
את הטף ויפנו וילכו׳
ואת הטף את הגברים׳
את אלקנה וברך עלי את׳
ואת אלקנה ויהרג זכרי גבור׳
את הפרות ועתה קחו לכם׳
ואת הפרות והעגלה באה׳
את ארבעת אלה ילדו להרפה׳
ואת ארבעת את שתי העגלות׳
את הכסף ותקח האשה׳
ואת הכסף את קלעי החצר׳
את קרקע ויבן את הבית׳
ואת קרקע הבית צפה זהב׳
את אלישע וילך משם׳
ואת אלישע ואת יהוא בן נמשי׳
את נסכו ויקטר את עלתו׳
ואת נסכו ואת האיל יעשה זבח׳
את עפרה ויוצא את האשרה׳
ואת עפרה כי רצו עבדיך׳
את רצין יען כי מאס העם הזה׳
ואת רצין וישמע אליו דמלכי׳
את רב שקה וישלח המלך את׳
ואת רב שקה וישלח דמלכים׳
את לשון והחריב יי׳ את׳
ואת לשון ויקח יהושע את׳
את בשרם והאכלתי את מוניך׳
ואת בשרם ואת פר החטאת׳
את כניה מי שמע כזאת׳
ואת כניה לא ארחם כי בני׳
את רוע

לכס אבל מה הסמוך לאה״ר קמוץ כמו מה אומר מה ראיתם מה הארץ ואפילו מוקפין כי אין בהם דגש ואומר אני כי אף על פי שאין הא״ת מבטל תרגם במקום אחר כאשר בארתי למעלה פה הואיל והם שתי תיבות אין בו כח לבטל הקמץ גם אין הדגש שברתם תיבה כדגם בחזק כמו באמצעיתה וד׳ מה סמוכים לה״א ופתוחין על פי המסורת ואלה הם ביכי ובכך מה היא וראיתם את הארץ מה היא ונדעת ימי מה היא ויאמר מה היא ויאמר זאת האיפה וכל מה הסמוך לחית ועי״ן וכל מה הסמוך לחי״ת ועי״ן

מערכת אות האלף

כקוד בסגו״ל ונ׳ קמצים על פי המסורת ואלה הם מה עמדי יקח לך ומה חטאתי כי דלקת אחרי כי מה עברך הכלב ואמרתם על מה על כי העיר ומה חמשן אכחכא ומה סברת כי מה חפצו וכל שאינן סמוכין לאח״ע ועין מה בר מן כ״ד מה וכל מה הבא במתג או במסרת אות שלאחריו רפויה כמו מה לידידי אבל מה דאדרמי ורכ״ט ועזרת קמוצי׳

ואבאר מספט הדבקות כל תיבה בת שתי אותיות הדבוקה והוטה כפתחת כמו הר סיני בת פרעה דם האפס יד יי׳ ואם אינם רחוקים לאחריהם

את רוע לכן כה אמר יי׳
ואת רוע וישמע אליאב׳
את גלות כה אמר יי׳ אלהי ישר׳.
ואת גלות בכה ינהג מלך אשור׳
את החתום ואקח את ספר המקנה
ואת החתום כה אמר יי׳ צבאות.
את שריה את ירושלם ואת.
ואת שריה אמר נא לבית
את בניך ותקחי את בניך׳
ואת בניך כי כה אמר יי׳
את תעבתיך ושמרון בחצי חטאתיך
ואת תעבתיך את זמתך ואת׳
את האבדת אבקש׳
ואת האבדת את הנחלו׳ לא חזקתם
את החזקה לכן כה אמר יי׳
ואת החזקה את האבדת אבקש׳
את הנותרים ואנשי תמיד יבדילו׳
ואת הנותרים המעט מכם הברעה׳
את עתי ויהן שישן את בתו דד״ה.
ואת עתי ואחריה דד״ה.
את שמי ושמע הוליד דד״ה.
ואת שמי ובן עוזרא יתר דד״ה.
את מרים ובן עוזרא יתר דד״ה ב׳ בו
ואת מרים אחתם׳
את דביר את חולון דד״ה׳
ואת דביר ואת חולון ואת דיהושע
את הכתים ויתנו לחרשי.
ואת הכתים וכאו הבשדים׳
את דתי ויתנו את דתי׳
ואת דתי המלך אינם עושים.
את זעקתם ויתר לי מאד בעזרא.
ואת זעקתם ותרא את עני:
את פריח הנה אנחנו.
ואת פריה יקיסס ויבש׳
את הירח וככבים לממשלות.
ואת הירח ופן תשא עיניך׳
את המתים ושבח אני את.
ואת המתים ותאמר נעמי אל רות.
את רם וחצרון הוליד׳
ואת רם ובני חצרון כלב׳
את מאמר כדת מה לעשות׳
ואת מאמר מרדכי אסתר.
את עמה לא הגידה אסתר׳
ואת עמה אין אסתר מגדת.
את הטוב ויאמר אליה ראיוב׳
ואת הטוב ראה נתתי לפניך:

י״א פסו׳ בחד פסו׳ את ואת

וס״מ נמכר פרשת ויקהל׳
את י״ו ר״פ בספר בראשית
וסימנהון
את הכבש האחד תעשה׳
את אהל מועד ואת.
את חג המצות תשמור׳
את המשכן את אהלו׳
את הארון ואת בדיו
את השלחן ואת בדיו.
את מזבח העולה ואת מכבר.
את קלעי החצר את עמודיו:
את יתדת המשכן ואת.
את בגדי השרד.
את ארון העדות׳
את השלחן את כל כליו.

את מזבח הנחשת ואת מכבר׳
את קלעי החצר את עמודיה.
את המנורה הטהורה את.
את בגדי השרד לשרת בקדש.

נ״ב זוגין מן ב״ב ואת וסימנ׳

ואת לוט ויקח אברהם את שרי׳
ואת לוט ויקח תרח את אברם.
ואת בריתי אקים את יצחק׳
ואת בריתי כה אמר יי׳ אם ימדו
ואת הכנעני ואת האמרי ודלך לך׳
ואת הכנעני פרעה מלך מצרים.
ואת בנה ותאמר לאברהם גרש׳
ואת בנה ותקם בתוך הלילה ותקח
ואת אנשיו וישלחו את רבקה
אחתם׳
ואת אנשיו ו אמר חושי׳
ואת שכם ואת חמור בנו הרגו׳
ואש שכם ויקדישו את קדש בגליל
ואת ראש ויהי ביום השלשי.
ואת ראש ויצו דוד את.
ואת אפרים ויהי אחרי הדברי׳ האלה
ואת אפרים ויולד ליוסף בארץ
ואת אחיכם קחו וקומו.
ואת אחיכם הקטן תביאו.
ואת אחיך ארץ מצרים לפניך׳
ואת אחיך ואת עשרת חריצי׳
ואת מנשה ויקח יוסף את שניה׳ את
ואת מנשה ותהי על יפתח רוח יי׳.
ואת עמשא שם אבשלום.
ואת עמשא והשיב יי׳ את
ואת משה ושם אשת עמרם
ואת משה ויקח עמרם את.
ואת הקרשי׳ תצפה זהב ואת
טבעתיהם.
ואת הקרשים צפה זהב דמשכנא
תנינא.
ואת בשר הפר ואת ערו ואת.
ואת בשר והאכלתים את בשר
בניהם.
ואת נרותיה ואת מנרת המאור ואת
ואת נרותיה ולקחו בגד תכלת.
ואת מכסה ערת האלים המאדמי׳
ואת מכסה ב׳ בו.
ואת פרכת ואת מכסה ערת האלי׳
ואת פרכת ואת הארן.
ואת לחם ואת השלחן ואת
ואת לחם את השלחן׳
ואת הכפרת ואת אהל מועד׳
ואת הכפרת את הארן דפקודי.
ואת האפד ולקחת את הבגדים׳
ואת האפד ויעלו חכמת האנשים.
ואת פר החטאת ואת שעיר
החטאת׳
ואת פר קח את אהרן ואת
אלעזר.
ואת שעיר החטאת דרש דרש
משה.
ואת שעיר החטאת דואת הפר׳
ואת דמו במקום אשר ישחטו
את העלה׳
ואת דמו ולקח הכהן מדם החטא׳

היננא׳
ואת הדם וישחט ויקח משה את
הדם ויתן׳
ואת הדם ויקריבו בני אהרן
תנינא דפסוק׳
ואת בנו ושור או שה אותו ואת
ואת בנו ועבדו אתו כל הגוים:
ואת אלעזר קח את אהרן ואת׳
ואת אלעזר בנו קדשו דשמואל׳
ואת האש ככל אשר שאלת מעם יי׳
ואת האש אמר אל אלעזר בן
אהרן׳
ואת יהושע ויצו להם משה את
אלעזר׳
ואת יהושע צויתי בעת ההיא לאמ׳
ואת האיש והוצאתם את שניה׳ אל
ואת האיש ויראם את מבוא העיר׳
ואת הרע ראה נתתי לפניך היו׳ את
ואת הרע ויאמ׳ אליה כדבר אחת
הנבלות׳
ואת ידך אדני יי׳ אתה החלת
להראות.
ואת ידך כי ישבעון שמעך דמלכי׳
ואת אביה ויבאו הנערים המרגלי׳
ואת אביה ויאמרו פלשתי׳ מי עשה.
ואת עשו ואתן ליצחק את עשו
ואת עשו שנאתי ואשים את
הריו שממה׳
ואת גלת ותאמר הבה לי ברכה
כי ארץ׳
ואת גלת וחברו דשפטים הבה
לי ברכה.
ואת הירדן ומלאכים שלח גדעון
ואת הירדן ב׳ בו׳
ואת הכהן והבה לקחו את אשר
עשה.
ואת הכהן ויאמר את אלהי אשר
עשיתי.
ואת כלי ולקחתם את ארון יי׳.
ואת כלי ומטבחת ומבון ערי
הדרעזר׳
ואת בתו ויאמר איש ישראל
הראיתם׳
ואת כתו וטמא את החפת אשר
ואת שמואל את ירבעל ואת בדן׳
ואת שמואל ויאמר יי׳ קרא שמואל
ואת בני כי ישמע המלך להציל
דשמואל׳
ואת בני ויאמ׳ לה המלך דמלכי׳
ואת נתן הנביא ובניהו ואת.
ואת נתן וישלח אתו המלך.
ואת הדבר הזה עשה הסר ומלכי׳
ואת הדבר ויגד לנו יי׳ אלהנו.
ואת העדות ויוצא את בן המלך.
ואת העדות ויוציאו את בן המלך
דד״ה׳
ואת דמי אם לא את דמי.
ואת דמי אם רחץ יי׳ את צאת.
ואת ירמיהו ויצוה המלך את׳
ואת ירמיהו את הגברים ואת.
ואת שאריה וכתאנים הרעות.
ואת שארית ואת כל הערב ואת:
ואת זרעך מארץ שבים ושב יעק׳

ואת זרעך מארץ שבי׳ ושב חברו.
ואת דוד ועבדו את יי׳ ואת דוד.
ואת דוד אחר ישובו אל יי׳ דתריסר
ואת אשת אל ההרים לא אכל.
ואת אשת והיא את כל אלה עשה
ואת כל ישבי ויהפך את הערים האל
ואת כל ישבי ואמרת אלהם זה:

י״א זוגין מן ב״ב בחד פסוק

חד את וחד ואת וסימני׳
את המאור ויעש אלהים את שני
ואת המאור הקטן לממשלת הלילה
את יתדת המשכן ואת
ואת יתדת החצר ואת׳
את בכור כל פטר רחם לכל
ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה
את ממלכת סיחון מלך חשבון ואת
ואת ממלכת עוג מלך ב׳ בפסוק׳
את ארבעים היום ואת
ואת ארבעים הלילה אשר.
את החצי הנו לאחת
ואת החצי ב׳ בפסוק.
את אלילי ביום ההוא ישליך
ואת אלילי זהבו אשר עשו לו.
את מקום ויאמר אלי בן אדם
ואת מקום כפות ב׳ בפסוק.
את ידי ויאמרו השרים אל
ואת ידי ב׳ בפסוק.

ותרין מנהון חלוף ואת

את וכו׳
ואת הכמה וגם את המזבח.
את הכמה אשר בביתאל׳
ואת גזז והרן הוליד את
את גזז ועיפה פילגש:

א״ב את ולית מנהון ואת

וסימנהון
את אברהם את איוב
את אילות את אלהים.
את כיתר את כניכם
את גגו את גבול.
את גבעון את דברי
את דניאל את האלהים.
את השמים את החצר
את המן את הרקיע.
את השם את השמש
את השור את השירה.
את הנערה את הברכה
את הגברה את והב׳
את זה את זרע
את חצר את חסדך׳
את חכמת את חכמתו
את טבעתו את ידי.
את ידיכם את בסא
את כסאי את לבבו.
את מעשי את מרדכי
את נחלת את סדם.
את את עשרת
את פני את פני
את פניו את פניכם
את פניך את ציון.
את קולך את רוחו
את שמך

כי קמצים׳ אז סס לעולם קמצים כי אין בם דבקות: כל גם הר רהוט ופתח וכן כל על הרהוט פתח אבל הוקס על מטל השמים מעל קמצים כי אינם דבוקים וכל אל פתח וכל אך רק עד לעולם פתחין אבל בבקר יאכל עד קמץ וכל חג הסמוך לשם הבא פתח כמו חג לי״ וכן כל חג הסמוך לה״א פתח כמו חג המצות ורעיו והסאר קמצים בגט״ע על פי המסורת ואלו הם אסרו חג בעבותים וחג שבועות ויעשו חג מצות דעזרא ואבן עזרא תרץ על בעל המסורת אמר אמר חסב חג המצות וחג שבועות כי הם

מערכת אות האלף

פתוחים כמשפטו כי הם דבוקים ודהוטים אך אסרו חנ בעבותים היה ראוי להיות קמץ אתכם גם בו כתן טעם בפתחותו ואמר כי תחסר בו מלת אחת וכאלו כתו׳ אסרו חג עולה או חטאת או שלמים על כן נפתח וכמהו במקרא רבים ואלה מקצתם וחכו כיין הטוב היה ראוי לומר כיין טוב או כיין טוב כי הס״י הטוב עומהו מבורר ואם כן כף כיין יהיה פתוחה כדרך כ״ף מבוררת וכן הוא כאו חסר מלה חלבון וכאלו כתיב כיין חלבון הטו׳ כי הוא ידוע לכל ומפורסם שהוא טוב וגם שומר מה מלילה שומר מה מליל והרי

את שמך את תורת ׃
את תהום ׃

את י׳ ר״פ במשנה תורה וסי׳

את בצר במדבר ׃
את הדברים האלה ׃
את יי׳ אלהיך תירא ׃
וחבירו ׃
את הברכה אשר ׃
את כל הדבר ׃
את זה תאכלו ׃
את הכוס ׃
את ובכורי תשיך ׃
את יי׳ האמרת ׃

וכל ספר יהושע מן ויתנו בני ישראל ללוים עד ויתן יי׳ לישראל בין ׃ ר״פ בין באמצע פסו׳ ואת בבב״א את וסימ׳

את קרית ארבע את חברון ׃
את בית שמש את גבע ׃
את גבעון את ענתות ׃
את שכם את אלתקא ׃
את גבתון את אילון ׃
את גת רמון קדבאה ׃
את תענך את גלון ׃
את קשיון את דברת ׃
את ירימות את עין גנים ׃
את משאל את עברון ׃
את חלקת את קדש ׃
את יקנעם את קרתה ׃
את דמנה את נהלל ׃
את רמות בגלעד ׃
את חשבון את יעזר ׃
ונמסרן גם בספר יהושע ׃

את ד׳ ר׳ פסו׳ בירמיה וסימ׳ נמסר שם סי׳ כה״ ׃

י״ד פסו׳ בספר בראשית

את ואת ואת וסימניהון

ויברא אלהים את התנינים ׃
ויעש אלהים את חית ׃
ויזכר אלהים את נח ׃
מן הארץ ההיא יצא ׃
ויקח תרח את אברם ׃
וארבע עשרה שנה בא ׃
ויהפך את הערים האל ׃
את עוץ בכורו ׃
ויירא יעקב מאד ׃
ויקם בלילה הוא דיבוק ׃
ואהליבמה ילדה ׃
ואלה היו בני אהליבמה ׃
ויקם יעקב מבאר שבע ׃
ויכלכל יוסף את ׃

ד׳ פסו׳ מייחדין את את את

את את וסימ׳ נמסר בסדר פקודי ׃

י״ב פסו׳ את את ואת ואת

וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ג׳ ׃

ד׳ פסו׳ את את ואת את

ואת וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ ט״ו ׃

ז׳ פסו׳ את את את ואת

וסי׳ נמסר פרשת אחרימות ובשפטים ריש סי״ד ׃

ג׳ פסו׳ את את את ואת

ואת ואת וסי׳ נמסר פר׳ ואתה תצוה ׃

ו׳ פסו׳ את ואת ואת ואת

ואת ואת ואת וסימני׳ נמסר פרשת וישלח ׃

י״ח פסו׳ את ואת ואת את

וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ז׳ ׃

י״ו פסו׳ דאית בהו את את

את את וסימניהון

ויולד לחנוך את עירד ועירד ילד ׃
ויהי כשחת אלהים את ערי
ויצו יוסף את עבדיו את הרפאי׳
וכסה את עין הארץ ׃
וכי יגח שור איש ׃
והבאת את השלחן וערכת את ׃
והיה כי יחטא ואשם ׃
ושרף את הבגד או את השתי ׃
ואיש כי ישכב את אשה דוה ׃
וידעתם היום כי לא את בניכם ׃
ואקח את אביכם את אברהם מעבר ׃
והכה יי׳ את ישראל ׃
ובני רב את ריבך ׃
ואקח את מקלי ׃
ויהי לעת תשובת השנה ׃
ומלך ארם צוה את שרי הרכב ׃

י״ב פסו׳ את את ואת ומלה

חדא בינייהון וסימניהון נמסר ריש משפטים ׃

ז׳ פסו׳ בספר שפטים את

ואת את וסימניהון

ויקחו את בנתיהם ׃
ויהי כשמע גדעון ׃
ויאמר זבח וצלמנע ׃
ואם אין תצא אש ׃
ואבימלך נלחם בעיר ׃
ויתן יי׳ אלהי ישראל ׃
ותהי על יפתח רוח ׃

ו׳ פסו׳ את ואת את את

וסימניהון

ויקטר את עלתו דאחר ׃
ונטיתי על ירושלם ׃
באשר ראה יעקב ׃
וקחו את אביכם ׃
זה המקום ׃
שישק מלך מצרים דד״ה ׃

ו׳ פסו׳ את ואת ואת ואת

ואת ואת וסימני׳

ותלד לו את זמרן ׃
ויקח יהושע את כל ׃

וילכד יהודה את עזה בשפטים
ויבאו הנערים המרגלים ׃
וממטה בנימן דד״ה ׃
וממטה נפתלי דד״ה ׃

סימן של ואת את דסוף

ואלה פקודי נמסר שם ׃

סימן פרשת כי תשא

כלהון ואת בב״א דריש פסו׳ את אהל מועד ׃

סימן דפסו׳ את מזבח

הנחשת דאלה פקודי אפ״ס נתני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי ׃

סימן של ואת דויקהל

נמסר בסוף ויקהל ׃

ז׳ פסו׳ ואת את ואת וסימ׳

נמסר פרשת ויקרא וביונה ׃

ט׳ פסו׳ בואלה שמות את

את ואת וסימניהון

ויקח עמרם את יוכבד ׃
ואני אקשה את לב פרעה ׃
את קלעי החצר ׃
את המשכן את אהלו ׃
את בגדי השרד ׃
ויביאו את המשכן ׃
את השלחן את כל כליו ׃
את קלעי החצר ׃
את בגדי השרד ׃

י״ט פסו׳ בספר מלכים את

את את וסימניהון

וגם באו עבדי ׃
ויקם שמעי ׃
אז יקהל שלמה ׃
על אשר עזבו ׃
ויועץ המלך ׃
וילך וימצא את ׃
את ההר שמרון ׃
את אדרת אליהו ׃
נבשל את בני ׃
ויהי הוא מספר ׃
וילך משם ׃
הוא הכה ׃
ויאמר למלך אשור ׃
ואנשי בבל עשו ׃
הוא הסיר ׃
העל אדניך ׃
ויבא את כל הכהנים ׃
ושבר את המצבות ׃
ויפן יאשיהו וירא ׃

ח׳ פסו׳ ביהושע את את

את וסימניהון

עברו בקרב המחנה ׃
ויהי בהוציאם את ׃
ויקרב את משפחת ׃
כאשר צוה יי׳ את משה ׃
כי מאת יי׳ היתה זאת ׃

על פי יי׳ נתנו לי ׃
וגבול נתן יי׳ בינינו ׃
ועתה יראו את יי׳ ׃

ט״ו פסו׳ בספר שמואל את

את את וסימניהון

וישם את נפשו בכפו
כי קשרתם כלכם ׃
ואבי ראה גם ראה ׃
ויאמר דוד לאנשיו ׃
ויאמר טוב אני אכרות ׃
גם אתמול גם שלשם ׃
בכל אשר התהלכתי ׃
כי ימלאו ימיך ׃
גלית את אזן עבדך ׃
המכבד דוד את אביך ׃
ויקח חנון את עבדי ׃
והנה קמה כל ׃
לבעבור סבב את ׃
וישלח אבשלום את ׃

את ג׳ פתחי׳ בטעם וסימני׳ נמסר בתלים ריש סימ׳ מ״ז ובמשלי סימן ג׳ ׃

ואת ז׳ בטעם וסימני׳ נמסר פרש׳ מטות ׃

י״ח פסו׳ את ואת ואת ואת

ואת וסימניהון

וישם את השפחות ׃
את צאנם ואת בקרם ׃
והם יקחו את הזהב ׃
הצפור את הצפור החיה יקח ׃
ולקחו בגד תכלת ׃
וישבו בני יש׳ את נשי מדין ׃
הנה אנחנו באים בארץ ׃
בזאת תדעון כי אל חי
ותפל אש יי׳ ׃
ויצוה המלך חלקיהו
קדמ׳ דמלכי׳ ׃
וחברו דד״ה ׃
ויגל את יהויכין ׃
בעת ההיא נאם יי׳ צבאות ׃
הנני ממלא את ישבי ׃
השכחתם את רעת ׃
את ירחמאל ׃
את האכדת אבקש ׃
וירדף אביה אחרי ירבעם ׃

את ג׳ לזכר וסימני׳ נמסר פרש׳ בהעלתך ויחזקאל סימן כח״ ׃

את ה׳ כתוב את׳ וסימניהון נמס׳ במלכי׳ ב׳ סי׳ ד׳ ׃

אתה כה״ ר״פ וא׳ מנהון בתורה ובנבי׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ ריש סימן ה׳ ויחזקאל סימן מג ו״ו בתלים וסימניהון נמסר בתלים סימן קב״ ׃

אתה עתה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת תולדות ומלכים א׳ סימן כא׳ ׃

האתה זה ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת תלדות ושמואל

הוא כאלו חסר מליל יום פלוני מהשבוע וכן בליל שודד ער מואב וכן יי׳ הטוב יכפר בעד והרי הוא כאלו בעד אלה שאכלו הפסח וכן כאמר שאסרו חג כי כל חג הרהוט פתוח והמופרד קמוץ ואף על פי אשר ברבותו ידגם בקמץ בהיות מופרד להפריד בינו ובין הדבוק וכן כל שם דבר הקמוץ דוגמת בשר ברק מרק בהדבקם נפתחים כמו בשר השלמים בקר זבח דבר יי׳ מרק פגולים ומלת מסך פתח שער החצר נפתח כי הוא דבוק ולולי דבקותו היה קמוץ ומה שאין המ״ס במב״א כמו בשר בקר דבר הטעם כי

מערכת אות האלף

אין המ״ס בו סמוס ועיקרו סכך כמו מרך ומכס ושכת קמץ כשהוא מופרד ושכת ססתון פתוח כי הוא דבוק והסו״ן אינה במבחא כי כל תיבה שהיא ממשקל רגם לא תסתכה
בדבקותה כמו שבארתי בתלות צדיק ועדין וחסיד וכסיא וכן כל מלאך מדבר מספר קטנים וכשהן דבוקים פתחין כמו מלאך האלהים פת״ח ומלאך בה״א אינו קמץ וכן
כלם ומלת המדבר הייתי ליסל ע״י תמיהת הה״א מרהיט המלה כאשר היה דבוקה ומקדם יי׳ כוננו ידיך אינו דבוק וזה פתרונו המקדם שיכנה המקו׳ יכוננהו על מכונו והכנהו

ושמואל ב׳ ס׳ ב׳ ומלכים א׳ סימן י״ח׳

ה׳ פסו׳ אית בהון ואתה

אתה וס׳ נמסר פרשת לך לך·

וגם אתה ג׳ וסימ׳ נמסר פ׳ וירא חבר״ה ס׳ ג׳

כי עתה כל אוריתא ואיוב כי עתה במ״ש כי

אתה וסימניהון

תנה   את נשי ואת ילדי·
העדות   כי אתה העדות בנו·
אל יושב   ואמרו אל יושב·
נצב   ויאמר בלעם אל מלאך יי׳ חטאתי·
בא   כי אתה בא אל הארץ
תבוא   ויקרא משה ליהושע·
תביא   וצו את יהושע בן נון·
עבר   כי אתה עבר תשכח·
תכחד   המעמך ישלמנה·

וכל שאר קרי׳ דכו׳ · ואתה במ״ב

כי עתה וסימניהון

נסכלת   ויאמר שמואל אל שאול·
קטר   ויאמר אליו האיש קטר·
רבתה   אף כי לא אכול אכל העם
הומיני   ויאמ׳ דוד אל אבישי ואל·
במוני   ויאמר העם לא תצא·
תצרי   כי חרבהיך ושממתיך
אפרים   אני ידעתי אפרים·
אין מלך   כי עתה יאמרו אין מלך
חולי   וגוחי בת ציון כיולדה·
וישבו   ועמד ורעה בעז יי׳·
וחניתי   לביתי מצבה דזכריה·
ויאמר   אלי דניאל איש·

וכל קרי׳ כי אתה ו״ל וכי אתה·

אתה דבטעם מלעיל סימ׳ כי עפר אתה ואל·

ראובן   בכורי אתה·
הבי   אחי אתה·
כי   ירא אלהים אתה·
למי   אתה ואנה·
כי   עם קשה ערף·
האפרתי   אתה·
ואם   יש בי עון המיתני·
כי   א״ש חיל אתה·
אשר   החזקתיך מקצות·
ואי   מזה עם אתה·
אמרים   לעץ אבי אתה·
מחסי אתה ביום רעה דירמיה·
וזרעתיה   לי בארץ·
בחסדך   זכר לי אתה·
עזרי   ומפלטי אתה·
צדיק אתה   ותקם את דברך·
אתה   נורא אתה·
ויקרא   אסא אל יי׳·
גם   פעמים רבות·

י״א יחידאין משמ׳ אתה

וסימניהון

אהה תהה   על ביתי ועל·
אתה זה   ויאמר אני·
אתה תדבר את כל אשר·
אתה דבר   ויאמר חושת·

אתה האיש ויאמר נתן·
אתה קח   ויאמר דוד·
אתה אמרת ויאמר נתן·
אתה תשמע השמים מכון דמלכי״·
אתה אל תירא עבדי יעקב·
אתה בן אדם הגד את·
אתה מושל בגאות הים·

ח׳ יחידאין משמ׳ ואתה

וסימניהון

ואתה ואהרן   וקחו איש·
ואתה שמעת   עם גדול·
ואתה עשית   ויאמר·
ואתה עשה   ואנכי לא·
ואתה תעשה   עבדי יורידו·
ואתה אדני   המלך עיני·
ואתה נותן   עיני כל·
ואתה לך   לקץ והנוח·

ואתה ועתה י״ח בטעם תברין וס׳ נמס׳ בפרשת כה עלתך·

ואתה ד׳ בטעם וסימ׳ נמס״ בפרשת תצוה·

ואתה ה׳ בטעם וסי׳

ואתה   תבא אל אבתיך·
ואתה   צודה את נפשי·
ואתה   אדני המלך לא·
ואתה   תבקש לך גדולות·
ואתה   בחלאים תמיד·

אותה י״ב מ״ל וסימ׳ נמס״ בפרשה בלק·

ואותה ה׳ מ״ל וסי׳ נמסר בפרשת שמיני וביחזקאל סימן כ״ג·

אותו כ״ד מל׳ וסימניהון

ועבדתם   אותו·
ועבדו   אותו בתמים ובאמת·
לעבוד   אותו ויאמרו עדים·
לרשת   אותו·
ויקח   אותו שבע מאות איש·
ויאמר   המלך אל חזאל
רד אותו ב׳ בפסו׳·
אשר   יצקמים על·
ונחמתי   על הטובה·
ויקצפו   השרים תנינ׳ דפסו״·
ויעלהו   אל המרכבה·
ולא   בחיל גדול יעשה·
גם   אותו לאשור יובל·
וחטאת   אותו וכפרתהו·
ואתם   מחללים אותו·
והפחתם   אותו·
זכרו   תורת משה עבדי·
ביום   הציל יי׳ אותו·
באחז   אותו פלשתים·
גם   אותו הבוזו·
וירדו   אליו·
מלשני   בסהר רעהו·
יברכנו   אלהים·

וכל יהושע ושפטים דכות׳ מ״ל

במ״כ חס׳ וסימניהון

ויראו   אותו העם·
אחיו   וכל בית אביהו·

אותי ב״ז מלאים וסימניהון

על   אשר מעלתם בי·
באשר   עזבתם אותי·
האותי   לא תיראו·
שבהך   בתוך מרמה·
השכל   וידוע אותי·
נדפו   אותי·
יען שכחת אותי ב׳ בפסו׳·
במראה   נחשת·
נערי   מלך אשור·
הן   גור יגור אפס·
ואטמנהו   בפרת·
וה   גורלך מנת מדיך·
על   אשר עזבו·
בגבור   עריץ·
ולא   תבעיסו אותי·
כי   כלם ידעו אותי·
כי   אויל עמי·
כי   נתתם אותי·
חברו   פליטכם·
ואת מי דאגת ב׳ בפסו׳·
ואותי   יום יום ידרושון·
אך   תראי אותי·
מדית   אותי·
אותי   נהג·
כי   כלם מיראים·
אף   לא הביאה·

וכל יהושע ושפטי׳ דכו׳ מ״ל בכ״ב וסימניהון

בשלוח   משה עבד יי׳ אותי·
אתם   משחים אותי למלך·

אתך י״ו בתורה וסימ׳ נמסר בפרשת שמיני·

אותך י״ז מ״ל וסימניהון

וארבה   אותך במאד מאד·
ואחשך   גם אנכי אותך·
ותלה   אותך על עץ·
אחרי   הודיע אלהים יי׳ אותך·
ואך   אותך ואת·
בכל   אשר אני מראה אותך·
ונועדתי   לך שם·
ועתה   הניחה לי·
והרף   ממני ואשמידם·
בי   קנה אקנה·
שולח   אני אותך·
אשר   אני שולח אותך·
האתה   הוא אשר דברתי·
והוצאתי   אותך ואת כל·
ונטשתיך   המדברה·
ובדברי   אותך·
אותך   קויתי כל היום·

אותך י״ו מ״ל בלשון נקבה וסימניהון

באשר   את אשתו·
יתן   יי׳ אותך·

פן   נשרוף אותך·
ותני   בשפט אותך·
יי׳   צבאות הנוטע אותך·
וכל   כאהביך שכחוך·
ומולדותיך   ביום הולדת אותך קדמ׳ דסי׳·
והפשיטו   אותך·
ורגמו   אותך באבן·
השאטות   אותך·
ועשיתי   אותך כאשר עשית·
חברתי   אני את בריתי אותך·
העמד   לבך אם תחזקנה ידיך·
והפיצותי   אותך·
ועשו   אותך בחמה·
ועשו   אותך בשנאה·

אותך ד׳ לזכר וסימניהון נמסר בירמיה ריש סימן י״ב·

וכל יחזקאל דכו׳ אותך כמו׳ אותך וסימניהון

שולח   אני אותך ושלאחריו·
ובדברי   אותך·
לרביא   אותך עליהם·
ונטשתיך   המדברה·
והוצאתי   אותך ואת כל·

וכל לשון נקבה דכו׳·

אותי ה׳ מ״ל בספר ישעיה וסימניהון נמסר שם ס״נ״·

אתיו ג׳ וסימ׳

כל   ואתו שדי אתיו·
אם   תבעיון בעיו·
אתיו   אקחה יין·

התיו ג׳ וסי׳ נמסר בדניאל סי׳ ג׳·

מאתך ה׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ ב׳·

אותם ט״ל מ״ל בתורה וסימניהון

ואין   פותר אותם·
אשר   דבר להם אביהם קדמ׳·
וינחם   אותם וידבר·
ויצו   אותם
וישיגו   אותם חנים·
והאכל   אותם·
והנושא   אותם יכבס·
על סל   אחר תנינ׳ דפסו׳
את   הצפור החיה·
והביאה   אותם אל הכהן·
כי   לי בני ישראל עבדים·
וזבחו   זבחי שלמים·
והשיאו   אותם עון·
למען   ידעו דרתיכם·
ושכת   אותם שתים·
ובסו   אותם במכסה·
ושמו   אותם איש איש·
מבן   שלשים שנה קדמ׳ דנשא·
על   פי יי׳ פקד אותם·
וישלח   אותם·
והניף   אותם הכהן·
ויקריבו   אותם לפני המשכן·
קח מאתם

ויקח

מוכיח כי ים זקף גדול התעמיד המלה וכן מוסב מודע מוסר בהפרדס יקמצו ובהדבקס יפתחו · **וכלל** הדסקות להטרן אם תצטרך להרבות מלת סל בפתרונו
כמו כפר המלוחים פתרונו כפר של מלוחים רבד יי׳ רבר של יי׳ אבל תיבה שסופה ה״א ועי׳ דבקותה תתהפך לת״ו בעלילה מועטת כפתחת כמו תהלת יי׳
תורת יי׳ אבל מקצת כלי בית יי׳ יבאה מן הכלל ונקמצת וי״ג דבוקים ונקמצים על פי המסורת ואלו הן ועמת את התבואה והרכת את מטותיה הגלת יהודה מכת המלך

מערכת אות האלף

מכב פלפתים מתן אדם ירחיב לו יקר תפארת פתגם המלך כתבהדת כרת היום ואולם הכסא טאר ישראל בסאט בנפש ואבן עזרא תמה על בעל המסורת מן הארבעה כי בדינס המה ואלה הם כי בסאט בנפש איכו דבוק ובית בנפש תוכיח ושלשה הראשונים קמוצים כמשפטם ועסתה היה ראוי להיות ועסתה ולהקל המלה חסרו ההא וסמו קמץ תמורת חסרון ההא וכן והרכת דיכו להיות והרכתה וכן הגלת הגלתה ואותו הקמץ הראוי להיות תחת התיו סמו לפניה כאסר עסו במלת ואביטב הסומכית תסרת

ויקח משה אותם מעל כפיהם ·
והוקע אותם ליי׳ ·
צרור את המדינים ·
ונקח את ארצם ·
ונחרם אותם כאשר עשינו ·
והוא ינחיל אותם את הארץ ·
ומשנאתו אותם הוציאם ·
חשק יי׳ בכם ויבחר ·
כי יכרית קדמ׳ דפסו׳ ודסיפרא ·
ובגלל התועבות האלה ·
כי הגוים האלה ·
ושדת אותם תנינ׳ דפסו׳ ·
היום הזה יי׳ ·
ארור אשר לא יקים ·
ויקרא משה ליהושע ·
ויצו משה אותם לאמר ·
וכל יהושע דכו׳ מ׳ל במ׳ו חס׳
וסימ׳ נמסר שם סימ׳ ה׳ ·

אותם ה׳ מ׳ל בשמו׳
וסימניהון
בכל המעשי׳ אשר עשו ·
ותענינה אותם ותאמרנה ·
השכב אותם ארצה ·
והעביר אותם במלבן ·

אותם ט׳ מ׳ל במלכים וסי׳
נמסר במלכים ב׳ ·
סימן ג׳ ·

ואותם ג׳ ב׳ מ׳ל וא׳ חס׳ וסי׳
נמסר בפרש מצורע
ויחזקאל סוף סימן י׳ ·

אתה ובניך אתך ג׳ דסמי׳
וסי׳
נמסר פרשת קרח ·

אותם י״ז חס׳ בירמיה וסימ׳
נמסר בירמיה ריש
סימן כ״ג ·

אותם כ״ח חסרים ביחזק׳
וסימניהון
ושרפתם אתם באש ·
ממנו תצא אש ·
בהפיצי אתם בגוים ב׳ בפסוק ·
וקרעתי אתם מעל ·
אשר יעשה אותם האדם תנינ׳ ·
בכל השאטים אתם ·
והשיבתי אתם אל ארץ ·
והזהרת אתם ממני ·
ובחזקה רדיתם אתם ·
ולא ירעו עוד הרועים ·
ואפיץ אתם בגוים ·
ארבה אתם בצאן ·
ונתתי אתם עליו ·
וקבצתי אתם מסביב ·
וקבצתי אתם מארצות ·
יאכל אתם באש ·
בהעביר אתם להם ·
ויעשה אתם חיה יחיה ·
התשפוט אתם התשפט ·
לבלתי הביא אתם ·
את משפטי שמרו ·
והשיבתי את ידי ואעש ·
גם אני נשאתי את ידי להם
קדמ׳ דפסו׳ ·
עשיתי אתם ואסתיר פני ·

הוא ירעה אתם ·
והוא יהיה להם ·
וקרב אתם אחד אל ·

אותם כ׳ מ׳ל בתריסר
וסימנידהון
יזעקו אל יי׳ ולא יענה ·
ושם אותם כסים הודו ·

אותם ד׳ מ׳ל בכתובי׳ וסימ׳
נמסר בתלים סי׳ ט״ ·

אתם ד׳ ר״פ וסימניהון נמס׳
בפרשת שמות ·

ואתם ד׳ בטעם גרשיים
וסימניהון
בלשון ארמי׳ קמון ישראל בטוריא
ובתכן בשבתא וביאורם נמסר
ביהושע סימן י״ח ·

אתהם ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר
ויצא וביחזקאל
סימן ל״ד ור״ה א׳ סימ׳ ז׳ ·

אתם ל״ז וסימניהון
בעצם היום הזה בא נח ·
ויצאו אתם מאור כשדים ·
ויערכו אתם מלחמה ·
וידבר אתם לאמר אם ·
ויפקד שר הטבחים קדמ׳ דפסו׳ ·
וידבר חמור אתם לאמר ·
ויתנכר אליהם
וירא יוסף אתם את ·
וגם הקימתי את בריתי ·
וגם ערב רב עלה אתם ·
השוכן אתם בתוך ·
לא מאסתים ולא געלתים ·
אם לקרא לך באו ·
כי לא ננחל אתם ·
אלה דברי הברית ·
ויערכו אתם איש ישראל ·
ויבאו אל בני ראובן דיהושע ·
ולא הכלמנו ולא פקדנו ·
ויכל משה מדבר אתם ·
ולא אבה ולא ברא אתם דשמו׳
על כן חזקו ממנו ואולם ·
וילך אתם ויבא הירדנה ·
ויכרת יי׳ אתם ברית ·
אך לא יחשב אתם דיאשיהו
דמלכים ·
לא תחר אתם בקבורה ·
בא כתבה על לוח ·
רצאצאיהם לא יגעו לריק ·
כספם וזהבם אתם ·
אתם יפגעו נא ביי׳ צבאו׳ ·
כוש ופוט ולוד וכל ·
פרס כוש ופוט אתם ·
וידעו כי אני יי׳ אלהיהם ·
אל הקנא באנשי רעה ·
בני אל תלך בדרך אתם ·
וידבר אתם המלך דדניאל ·
ויהי אתם בבית האלהי׳ דד״ה ·

ואתכם ג׳ וסימ׳ נמסר
בפרש׳ במדבר

מאתכם ג׳ וסימ׳
קחו מאתכם תרומה ·

החלצו מאתכם ·
מדוע באתם אלי ·

ואתנה ג׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ ויצא
ויחזקאל סימן י״ג ·

אותנו ג׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר
פרש׳ ואתחנן ·

כל דסמי׳ לדבור אתו אתך

אתם דגש בב״ט אותו אותך אותם
וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא ור״ה ב׳
סימן י״ח ·

אתנן ד׳ פתחי׳ וסימ׳ נמסר
בפר׳ תצא וביחזקאל
סימן י״ו ובמיכה סימן א׳ ·

נשלם מערכת
אות האלף בס״ד

מערכת אות
הבית

ל״ט יחידאין נסבין ב׳ בריש
תיבותא ולית להון זוגא וסימניהון

במנחה ואברהם גם ·
בחול ויפן כה וכה ·
בשמע ויאמר משה בתת ·
בשמעם שבעת ימים ·
בארבה נטה ידך ·
בעבור והיה בעבור כבודי ·
במסלה ויישרנה הפרות ·
בשלש ועתה דבר יי׳ ·
בקרא ויגד להם מיביתו ·
בענקים ושם חברון לפנים ·
בראשנים ויתנם ביד הגבעונים ·
בטיט והיו כגבורים בושים ·
ובדבריך ויהי כעלות המנחה ויגש ·
ברצונו כי רגע באפו חיים ·
ברביבים תלמיה רוה נחת ·
בעגלי גער חית ·
במחלקתיהם ואת התיחשם ·
במחלקות ועל ידו ·
במחלקותם ויעמד כמשפט דוד ·
ובהוציאם את הכסף ·
בפעלם הזרפאים כמדבר ·
בשבהו נודע בשערים ·
בתם קציר ·
ובמנחת הערב קמתי ·
ובמשפטיך ותעד בהם ·
בכלהך מחטא ·
בברכת ישרים תרום ·
בלה בשרי ועורי ·
בחלילים ויעלו כל העם ·

י״א זוגין חד מלרע וחד

מלעי׳ נסבין ב׳ בריש תיבותא וסימני׳

בדמעות האכלתם לחם ·
בדמעות כלו ברמעות עיני ·
בחיין ושאר חיותא העדיו ·
בחיין ומשך אבירים בכוחו ·
בחרט ויאמר יי׳ אלי קח ·
בחרט ויקח מידם ויצר ·
במדינות ושאר היהודים ·
במדינות איכה ישבה בדד ·
במצולה המה ראו מעשה יי׳ ·
במצולה ראיתי הלילה והנה ·
בממלכה וסכסכתי מצרים ·
בממלכה הנה עיני יי׳ אלהים ·
בסבך יודע כמביא למעלה ·
בסבך וישא אברהם את ·
בסירות נשבע אדני יי׳ בקדשו ·
בסירות ויבשלו את הפסח ·
בנגע השער בנגע הצרעת ·
בנגע וראה הכהן את הנגע ·
בשאת והבא את בדיו ·
בשאת וראה הכהן והנה ·
בתנור בשברי לכם מטה ·
בתנור כל המנחה אשר ·

ד׳ כתיבין ב׳ בריש תיבות״

ולא קריין וסימניהון נמסר במשלי
סימן כ״ח ·

ב׳ט מלין נסבין ב׳ בריש
תיבו׳ ופזרין וסימניהון

בבקר וישכם אברהם בבקר
ויקח לחם ·
במקום אשר תשחטהו לה ·
במחנה וישארו שני אנשי׳ במחנה
באכה ומדתם מחוץ לעיר ·
במדבר בערבה ·
בשר כי מי כל בשר ·
בשנה שלש פעמי׳ בשנה יראה ·
בשלל וארא בשלל אדרת ·
בראשון בארבעה עשר יום לחדש
בראשון ויעשו את הפסח ·
בנין ואת בניו ואת בנתיו
דעקב ב׳ בו ·
בעם פרצו בעם ·
בארצך שלש שנים רעב בארצך
בימיו עלה פרעה ·
בשמעך ותכנע מפני יי׳ דמלכים ·
בשלוח את חצי הרעב ·
בן ועמדם ·
בו וישלח יי׳ בו את גדודי ·
בטחת הנה בטחת לך ·
בבל הראני יי׳ והנה שני דודאי
באה אל שמועה כי באה ·
בה אשר יש בה דרבה ·
בני ואתה שלמה בני דע ·
בהורת ואת בניהם לא המית ·
בלשכת ויקרא ברוך בספר ·
בקיהו להימן בני הימן בקיהו ·
ברם איתי אלהא ·
בשבת דרבים גחות ·
בסוסים וברכב בצבים ·
בשביעי

למלך ודיכו מסרתת למלך או מסרתה וכאסר חסרו ההא סמו הקמץ הראוי להיות תחת התיו לפניו אך אומר אבן עזרא כי היה לו לבעל המסורת לחשב ארבע מלות אחרו תחתיהן ואלו הן עזי וזמרת יה אף נחלת ספרה עלי אם אתן שנת לעיני והרביעי ומנת חלקי וכוסי כי כלם קמוצי רק תנחתלקי יש פותחי גם בהם כתן אבן עזרא טעם ואמר כי בכלם יוד חסרה ויהיה וזמרת יה ולא כפי רשי זל אשר חלק בין עזי לעזי ואו כי יוד יתירה כי אם היה עם שלי היה לו לומר עזי בשורק כי מכיכו שורק וחטף קמץ

מערכת אות הבית

מתחלפין כאם מביכו את כבודו ואת גדלו הללוהו כרב גדלו וכן חקך וחק בכיך ואכלו את חקס וכן אף כחלת אף כחלתי וכן אם אתן את מנתי וכן יי מכתי והל אכס דבוקי׃
כתוב במסורת כל כרווי דיוסף פרווי דבלק קרווי דבלעם בווי דמסלי כברווי דקהלת קלווי דדכיאל קמצין וסארא פתחין וחח כתרגום בר כחול היס דיוסף וכל
פר ואיל דבלק ויקר דבלעם בז לרעהו דמסלי ככר היה דקהלת קל קרנא דדניאל קמצין ודבר זה פלא מה מטמעינן בעל המסורת כי כלם

בשביעי בחמשה עשר יום לחדש
דיחזקאל ׃

א״ב מן חד והד חד הסר ב׳
וחד נסיב ב׳ בריש תיבותא וסימניהון

אמת שכנתי על מים רבים׃
באמת כי רק עוג מלך הבשן ׃
אסמיך ויכלאו אסמיך שבע׃
באסמיך יצו יי אתך את הברכה ׃
אברתו בנשר יעיר קנו׃
באברתו יסך לך ותחת׃
בלע אדני פלג לשונם׃
גבלע טהור עינים מראות׃
גרזן כי תצור אל עיר ימים ׃
בגרזן ואשר יבא את רעהו׃
גרון ויאמר יי יען כי גבהו׃
בגרון קרא בגרון אל תחשך ׃
גורלי יי מנת חלקי וכוסי׃
בגורלי ויאמ יהודה לשמעון אחיו
גשמהון ענה נבוכד נצר׃
בגשמהון ומתכנשין אחשדרפניא ׃
הבראם זכר ונקבה בראם׃
בהבראם אלה תלדות השמים׃
הדרי נשי עמי תגרשון׃
בהדרי ויצא לך שם בגוים׃
הגיגי אמרי האזינה יי׃
בהגיגי חם לבי בקרבי׃
הוללים לא יתיצבו הוללים׃
בהוללים כי קנאתי בהוללים׃
הניח והיה כיום הניח יי לך׃
בהניח והיה בהניח יי אלהיך׃
הבינו מגן גבורהו מאדם׃
בהבינו שמים שם אני׃
הראהו ואם פשה תפשה׃
בהראתו ומי מכלכל את יום באו ׃
ועצם ואמרת בלבבך כחי׃
בעצם תהפך לאכזר לי׃
והורתיו בעבור ישמרו חקיו׃
בתורתיו ולא שמעו בקול יי׃
וגוה להסיר אדם מעשה׃
בגוה בען אנא נבוכד נאצר משבח
זנבו יחפץ זנבו כמו ארז׃
בזנבו ויאמר יי אל משה׃
חסר נבהל להון איש רע ׃
בחסר ובכפן גלמוד׃
חלמיש ההפכי הצור אגם ׃
בחלמיש שלח ידו׃
חבריך ותבאנה לך שתי אלה׃
בחבריך עמדי נא בחבריך׃
חייה גמלתהו טוב ולא רע׃
בחייה ואשה אל אחותה׃
חרשה והשבתי כל משושה׃
בחדשה פרא למוד מדבר׃
טלאים ברועה עדרו ירעה׃
בטלאים וישמע שאול את׃
ירקרק וההנגע׃
בירקרק אם תשכבון בין שפתי
יין אשר חלב זבחימו׃
ביין דמשק סחרתיך׃
מועדיה גם חסידה בשמים׃
במועדיה בצאן קדשים׃
נס נא את עבדיך׃

בנס כל קבל דנא׃
שום ועתה שימו נא לבבכם ׃
בשום התדע בשום אלוה׃
שד לכן הנני שך את׃
בשך אלה אזכרה ואשפכה׃
סבבי כה אמר יי ונפלו׃
בסבבי הנה אלהים יי עזר לי׃
שמחות תודיעני ארח חיים׃
בשמחות תובלנה בשמחות וגיל׃
שמחתכם וביום שמחתכם׃
בשמחתכם שמעו דבר יי החרדים׃
פס בה שעתא נפקו
בפס הוא היה עם דוד בפס׃
פתחי אני ישנה ולבי ער׃
בפתחי וידעתם כי אני יי בפתחי
פתחיה ואנו ואכלו פתחיה׃
בפתחיה ורעו את ארץ אשור׃
צדיה ואם בשנאה יהדפנו׃
בצדיה ואם בפתע בלא איבה ׃
צותו אשר צוה יי את משה׃
בצותו ויהי בצותו את האיש׃
קשתי את קשתי נתתי׃
בקשתי כי לא בקשתי אבטח׃
קברי אשר לא מתתני ברחם׃
בקברי אבי השביעני לאמר׃
רדתו כה אמר יי ביום רדתו׃
ברדתו ויהי ברדת משה מהר׃
שלכת לשפים ולחסה למערב׃
בשלכת ועוד בה עשיריה׃
שליש האכלתם לחם דמעה׃
בשליש מי מדד בשעלו מים׃
תתם ולא שמע אמציהו כי׃
בתתם ספם את ספי ומזוזתם׃

א״ב מן חד חד בא וסימני׳

באשרי ותאמר לאה באשרי׃
בבבת כי כה אמר יי צבאות
אחר כבוד׃
בגירות וילכו וישבו בגירות כמהם
בדבותו ויחי אדם שלשי ומאת׃
בהשמים יי בהשמים חסדך׃
בוערה בולם בנאפים כמו תנור
בוזנו וכל הבהמה ושלל׃
בחלמיש שלח ידו המך׃
בטובה ווה ימות בנפש׃
ביריעות וסרח העדף׃
בגלות ונהמת באחריתך׃
בלהטיהם ויקרא גם פרעה׃
במוהר ויאמר שמואל כה תאמרו
בנגע השמר בנגע הצרעת׃
בסירות נשבע יי אלהים בקדשו׃
בעדר וישבו בה יהודה וכל׃
בפס הוא היה עם דוד בפס׃
בצרתה שיר המעלות אל יי׃
בקרב כי יעצתי האסף יאסף׃
ברע אל תאמינו ברע׃
ברבבים תלמיה רוה נחת׃
בשמור ויהי בשמור יואב׃
בתיה ואשתו היהודיה׃

י״ו זוגין חד ב׳ וחד וב׳ וסימ׳

בברזל ברזל בברזל יחד׃
ובברזל ויאמר אליהם לאמר
בנכסים רבים׃
ברשעת לא בצדקתך ובישר׃
וברשעת אל תאמר בלבבך׃
ברחמיך ואתה ברחמיך רבים
לא עזבתם במדבר׃
וברחמיך ורבים לא עשיהם כלה׃
ביין דמשק סחרתך׃
וביין וישם דניאל על לבו׃
בהעלות ויהי בהעלות חיל׃
ובהעלות הענן מעל המשכן׃
בדברי ויאמר יי אל משה הנה ׃
ובדברי אתך אפתח את פיך׃
ברכו וביום הרביעי נקהלו׃
וברכו ויהי כי הקיפו ימי׃
ברך כי הלל רשע על׃
וברך הנה ברך לקחתי׃
ברוכה ויאמר ברוכה את ליי׃
וברוכה וברוך טעמך וברוכה׃
בצרה יקראני ואענהו׃
ובצרה ותבואתה מרבה׃
במזרה ואזרם במזרה בשערי
הארץ׃
ובמזרה והאלפים והעירים עבדי
האדמה׃
בעבדותינו ועתה כמעט רגע היתה
ובעבדותינו כי עבדים אנחנו׃
במשפטיהם ובאו עליך הצן רכב׃
ובמשפטיהם המלך יהאכל׃
בגזל נפש כי תחטא ומעלה׃
ובגזל אל תבטחו בעשק׃
בחנוני אשר נסוני אבתיכם׃
ובחנוני הביאו את כל המעשר׃
בתוכחות ועשיתי בם נקמות׃
ובתוכחות והיתה חרפה וגדופה׃
בקרבתם אחרי מות שני בני׃
ובקרבתם בבאם אל אהל מועד׃
בקשתי כי לא בקשתי אבטח׃
ובקשתי ואני נתתי לך שכם ׃
בשפטים ולא ישמע אליכם פרעה
ובשפטים לכן אמר לבני ישראל ׃

והו׳ מן ה״ב חד א׳ וחד וא׳ ואלו חלקנו
כל הה״ב אמה ל׳ אחותה וכל דרשה
בחרשה ימכלכה עכ״ל המעתיק׃

א״ב מן ב״ב וב׳ ברישיהון

ובאף ונלחמתי אני אתכם ביד
ובאף מקול אויב מפני עקת׃
ובאפס ברב עם הדרת מלך ׃
ובאפס ועל שכלו הצליח׃
ובי׳ ואף אם טמאה ארץ׃
ובי׳ לדוד שפטני יי ׃
ובאהל ויבא לבן באהל יעקב
ובאהל ב׳ בפסו׳׃
ובארבע עשרה שנה בא כדרלעמר
ובארבע עשרה שנה למלך חזקיה
ובאדום ושאול לכד את המלוכה
ובאדום וגם כל היהודים אשר׃
ובאר כי הקיפה הזעקה׃
ובאר כי שוחה עמוקה זונה׃

ובא ואם לא תשמעו אלי׃
ובא ותאמר לו זרש אשתו ׃
ובבאה והנה באה וידעו כי׃
ובבאה לפני המלך אמ׳ עם הספר
ובגדל וידעו העם כלו אפרים ׃
ובגדל אל מי דמית בגה׃
ובדבר וזה אינכם מאמינים׃
ובדבר כי לא דבר ריק הוא׃
ובהגיע תר נערה ונערה׃
ובהגיע תר אסתר בת אביחיל ׃
ובהר שמיר ויתיר ושוכה׃
ובהר כי יי אלהיך מביאך׃
ובהקבץ בתולת שנית׃
ובהקבץ ויהי בהשבע דבר המלך׃
ובוכה ודוד עולה במעלה׃
ובוכה ויצא ישמעאל בן נתניה׃
ובזרועך ועם עמך ונחלתך׃
ובזרועך אהה אדני יי הנה אתה׃
ובחיקו ולרש אין כל כי אם׃
ובחיקו ברעה עדרו ירעה׃
ובחנהים לכן כה אמר אדני יי הנני
צרנם׃
ובחנהים והבאתי את השלישית׃
ובחורים ויעפו נערים ויגעו ׃
ובחורים אז תשמח בתולה׃
ובחשך כי בהבל בא ובחשך
ובחשך ב׳ בפסו׳׃
ובטל ברם עקר שרשוהי׃
ובטל ודי חזה מלכא עיר וקדיש
ובישר לא בצדקתך ובישר׃
ובישר ואתה אם תלך לפני דמל
ובכן ראיתי רשעים׃
ובכן לך כנוס את כל׃
ובליעל ויען כל איש רע׃
ובליעל בקוץ מונד כלהם׃
ובלבתך ושננתם לבניך׃
ובלבהך ולמדתם אתם׃
ובלבנון ואת כל ערי המסכנו׳׃
ובלבנון ואת בעלת ואת כל ערי׃
ובבקים ולפי העלות הענן׃
ובבקום אל תתהדר לפני מלך ׃
ובבשה וירא ישראל את היד׃
ובמטה וידבר העם באלהי׃
ובמשב אשרי האיש אשר׃
ובמשב וירממהו בקהל עם׃
ובמלכות ודניאל דנה הצלח׃
ובמלכות אחשורש בתחלת׃
ובמלאת ימי טהרה לבן׃
ובמלאת הימים האלה׃
ובמקנה ויביאו את מקניהם׃
ובמקנה ב׳ בפסו׳׃
ובמנרה ארבעה גביעים
וחברו
ובמנרה ארבעה גביעים׃
ובמחלת ותקח מרים הנביאה׃
ובמחלת ויבא יפתח המצפה׃
ובמורא ויוציאנו יי ממצרים׃
ובמורא ותוצא את עמך׃
ובמוראים או הנסה אלהים׃
ובמוראים׳
ובמה יודע איפא׃
ובמה ויקצפו עליו שרי פלשתי׃
ובנביא העלה יי את ישראל׃

מספטם בקמץ לבד קלווי דדניאל שהוא דבוק כי אין מהם דבוק אם לא להסמיכו וסארא פתחין כמו כר לבב פר בן בקר ובז שהוא לפון בזה שהוא מן הכפולים ודינו להפתח כמו תם רך כאשר בארתי למעלה כבר דקהלת לא ידענא למעוטי ממי אם לא למעט מילות דוגמתו כמו לסד לבד פרת קנז שנפתחים כאשר כתבתי למעלה׃
בל ארבע לעולם פתח בין סמוך בין מופלג לבד מאתנח וסף וכן זתר וכרכם פלדם סתר דרדע וכמה סמות פתחין בלא טעם מכר ענב פחם ככר חמר

מערכת אות הבית

ים פותחין וים קומצין ומספק כראה לקמוץ מאחר שאין מבטל   כל חטת שהוא בלשון רבו פתח ושהוא לשון עיר קמץ במה והוא ולכו מסס חמת רבה :

כל כהנת

בסוף תיבה המוכחים הברית מה קמצים כמו בניך ידיך וכן אכלוה סמרוה וכן ותשקין ותהרין וכן סמכת עבית כסית כי כלם כאלו כתובים הא
בסוף המלה ואף לעבין חק יהוה כאשר אבאר בעזרת האל רק אותם אשר הברית מה כקראת לפני הה וחית ועין פתחין כמו מזבח זורח קומץ

וכנביא ב׳ בפסו׳ ·
וכנביאי שמרון ראיתי תפלה ·
וכנביאי ירושלם ראיתי שערוריה
ובני ומבני פחת מואב ·
ובני ובני ומנשה ·
ובשאת ובלכת הכרבים ילכו ·
ובשאת מתנותיכם בהעביר ·
ובעבור ויאמר משה אל העם ·
ובעבור לכן סעפי ישיבוני ·
ובערבה בהר ובשפלה דיהושע ·
ובערבה ואל המלכי׳ אשר דיהושע
ובעלות בענה בן חושי ·
ובעלות זיף וטלם ובעלות ·
ובעמך ושרץ היאר צפרדעים ·
ובעמך כי בפעם הזאת אני ·
ובפלשתי׳ ושאול לכד את המלוכ׳ ·
ובפלשתי׳ ויצא וילחם תנינ׳ דפסו׳ ·
ובצלתו והזה על אהרן לשרת ·
ובצאתו והקיפו הלוים את המלך ·
ובקולו אחרי יי׳ אלהיכם תלכו ·
ובקולו ויאמר העם אל יהוש׳ ·
ובקומה ותשקין את אביהן ·
ובקומה ותשקין גם בלילה ·
ובקומך ושננתם לבניך ·
ובקומך ולמדתם אתם ·
וברכה הראש אחיעזר ויואש ·
וברכה מונע בר יקבוהו לאם ·
וברכו ויאמר דוד אל הגבעוני׳ ·
וברכו שאו ידיכם קדש ·
ובראש ושבו דמיהם בראש ·
ובראש המטתה חצי האמה ·
ובראשי וביום שמחתכם ·
ובראשי חדשיכם תקריבו ·
ובר נקי כפים ובר לבב ·
ובר ותאמר זך לקחי ·
וברכים חזקו ידים רפות ·
וברכים כושל יקימון מליך ·
וברחוב ויצאו העם ויביאו ויעשו
וברחב ב׳ בפסו׳ ·
וברחובותיה על כל גגות מואב ·
וברחובותיה בחוצותיו חגרו ·
וברקים ויהי ביום השלישי ·
וברקים וישלח חצים ויפיצם ·
ובריתי לכן כה אמ׳ יי׳ אלהי׳ חי אני
ובריתי לעולם אשמור לו חסדי ·
וברחמים ברגע קטן עזבתיך ·
וברחמים וארשתיך לי לעולם ·
ובשבתך ושננתם לבניך ·
ובשבתך ולמדתם אתם את ·
ובשמך ויקרא אסא אל יי׳ ·
ובשמך ולא נסוג ממך תחיינו ·
ובשעריך וכתבתם על מזוזו׳ וחברו
ובשעריך וכתבתם על מזוזו׳ ·
ובשירים למה נחבאת לברח ·
ובשירים ודוד וכל ישר׳ דד״ה ·
ובשעלבי ויואל האמרי לשבת ·
ובשעלבי׳ בן דקר במקץ ·
ובתפים ודוד וכל ישר׳ דשמואל :
ובתפים ודוד וכל ישר׳ דד״ה ·

ג׳ זוגין יהידאין חד ב׳ ותד
לב׳ וסימניהון

בעליהן כי יצא דבר המלכה ·
לבעליהן ונשמע פתגם המלך ·
בניהן כי נאפו ודם בידהן ·
לבניהן ויען לבן ויאמר ·
בקעם כה אמר יי׳ על דרורות
הבשן ·
לבקעם אחרי הדברים והאמת ·

י״א דכתי׳ ב׳ וקרי׳ כ׳ וסימני׳

בשמעכם והיה במשך בקרן היובל ·
בעלות ויהי בעלות הכהני׳ נשאי ·
בעלות ולא אבו האנשים לשמע
בחם ויאמר למלאכים הבאים
בשמעו ותצלח רוח אלהים על
בשמעך ויהי בשמעך את קול
דשמואל ·
ויבו ויבאו אל מחנה ישראל ·
יבלו בטוב ימיהם קדם ·
באמרם ויהי באמרם אליו יום ויום
חבוד ומבני בגוי עותי וזבוד ·
זבי אחריו החזיק זבי עתלי ·
וחילופי׳ ג׳ כתי׳ כ׳ וקרי׳ ב׳ וסי׳ ·
במלבן ואת העם אשר בה הוציא
ויבן את מזבח יי׳ ·
יבין העז איש רשע בפניו ·

ו׳ דכתי׳ ב׳ וקרי׳ מ׳ וסימני׳

באדם ויעמדו המים הירדים ·
בעבר ואם רע בעיניכם לעבד ·
במלך ויאסרהו פרעה נכה
דסוף מלכים ·
בימין ויקח יהוידע הכהן ארון ·
אבנה הלא טוב אבנה ופרפר ·
וישב דאיים את פניו לאיים
וחד חלוף מ׳ כתי׳ וקרי׳ ב׳
מעבר ולחצי שבט המנשה נתן
משה בבשן ·

שטה חדא דמשמשת בה
בסוף תיבותא וסימניהון

ורבבה ל׳ יפל מצדך אלף ·
עזבה ל׳ ואת תזנותיה ·
בעקבה ל׳ ויהוא עשה ·
קרבה ל׳ לא שמעה בקול ·
ובריבה כסה ומריבה על ·
להעציבה עשינו להבונים ·
דאבה ל׳ בצוארו ילין עז ·
למעצבה הן כלכם קדחי אש ·
עקבה ל׳ בידם דהריסר ·
ורחבה ל׳ ונסבה למעלה ·
הקבה ויבא אחר איש ·
מצבה ל׳ וחגיתי לביתי ·
שובבה ל׳ מדוע שובבה העיר ·
קרבה ל׳ אל נפשי גאלה ·
חובה ל׳ אשר משמאל לדמשק ·
בעזבה ל׳ וקראו להם עם ·
מארבה ל׳ בבוץ יסוער מגרן ·
נקרבה ל׳ החרישו אלי איים ·

א״ב מן ב״ב ותרויהון בחד

שגבה ל׳ אשר שגבה ממני ·
פסו׳ וסימניהון
ארום הרפו ודעו כי אנכי
ארחות בימי שמגר בן ענת בימי
אגרטלי ואלה מספרם אגרטלי ·
אדו ואצואה אתם על אדו ·
איככה פשטתי את כתנתי איככה
אלבשנה ·
בארות ועמק השדים בארות
בארות חמר ·
בפקוד כי תשא את ראש בני ישׂ׳
בבגד והבגד כי יהיה בו נגע
בצלצלי הללוהו בצלצלי שמע ·
ברא ואתה בן אדם שים דברא
בראש דרך ·
בליל משא מואב כי ·
בהבנותו והבית בהבנותו אבן
שלמה מסע נבנה ·
בבספיא ואצואה אתם על אדו ·
גלי קחי ריחים וטחני קמח ·
גזז ועיפה פילגש כלב ·
גנבת ותלד לו אחות תחפנחס
את גנבת ·
גלילים ושתי דלתות עצי ·
דודיך מה יפו דודיך אחתי כלה
האדום הלעיטני נא מן האדם
האדם הזה ·
הערכך וחשב לו הכהן את מכסת
הגדגדה משם נסעו הגדגדה ומן
הגדגדה יטבתה ·
הדגלת ערי הנגב סגרו ואין פותח
הלהן תשברנה עד אשר יגדלו ·
העיט צבוע נחלתי לי ·
ההררי שמא ההררי אחיאם ·
הודינו לך אלהים הודינו ·
ובאהל ויצא לבן באהל יעקב ·
ובמקנה ויביאו את מקניהם אל ·
וגבר והיה כאשר ירים
משה ידו ·
והפשתה והשערה נכתה כי השערה
והגישו אדניו אל האלהים ·
והאבה והאבה בזה בעדף בארץ
ולבה ויאמר לה אלקנה אישה
והראש אחר יפנה דרך ·
ולשלום ויבא אוריהו אליו ·
ומוקני כה אמר יי׳ הלוך וקנית
לך בקבוק ·
ולמד ויפנו אליו עורף ולא פני׳
וילמדו ביהודה וילמדו בעם ·
ובערו ויצאו יושבי ערי ישר׳ ·
והורות ויען יחזקיהו ויאמר ·
ובאחזות הלוים ומאחזת ·
ובנביא העלה יי׳ את ישראל
ממצרים ·
וללא ומים רבים לישראל ·
ותודות ויען יחזקיהו ויאמר ·
ויחזק מלך הנגב ומן שריו ·
ולאלוה מעוזים על כנו יכבד ·
ושבר רב מחולל כל ·
ומקרה כי מקרה בני האדם
ומקרה הבהמה ·
וכחשך כי בהבל בא ובחשך ילך
וברחוב ויצאו העם ויביאו דעזרא

ומביאים בימי ההם ראיתי ביהודה ·
ושמתן אהלה הגדורה ·
ויטמנו ובאו המצורעים האלה
בקצה המחנה :
ואצבעות ותהי עוד מלחמה בגת ·
והפוצינה מבלי רעה והה׳נה ·
וגלות החל הזה לבני ישראל
אשר בנענים ·
זמרו למלכנו זמרו ·
זוחת ובני שימון אמנון ·
חיי ואעבור עליך ואראך
מתבוססת ·
חרבו ויהי באחת ושש מאות
שנה בראשון ·
חנוני חנני אתם רעי ·
טמא שפתים ואמר אוי לי כי נדמיתי
יושת אם כפר יושת עליו ונתן
יגח או בן יגח או בת יגח ·
ידודון מלאכי צבאות ידודון
יללתה כי הקיפה הזעקה.
ירד אז ירד שריד לאדירים ·
ירשה והיה אדום ירשה והיה ·
יתארהו חרש עצים נטה קו ·
יזה כל אשר יגע בבשרה יקדש
יצמיתם וישב עליהם את אונם ·
כויה תחת כויה פצע תחת פצע
כסאות כי שמה ישבו כסאות
בעון ונשאו עונם כעון הדורש
בעיני כעיני עבדים אל יד אדוניהם
בפורי נפורי זהב שלושים
כפורי כסף ·
לעזרת אורו מרוז אמר מלאך יי׳
לבש לבש יי׳ עז התאזר אף
תכון תבל בל ·
לישע יצאת לישע עמך לישע
את משיחך ·
לפרבר למערב ארבעה למסלה
לאיתאיל דברי אגור בן יקה נאם ·
למלכים אל למלכים למואל ·
לפרחות הנני אל כסתותיכנה ·
להשבע והיה אם למוד ילמדו ·
לבבתיני אחתי כלה ·
יספה לגוי יי׳ ספת ·
בני סורו מני דרך הטו ·
ממתים ידך יי׳ ממתים מחלד חלקם
מדוד מה דודך מדוד היפה בנשי׳
מטיבי שלשה המה מטיבי לכת ·
נחמו נחמו עמי ·
נעול גן נעול אחתי כלה ·
סורה ותצא יעל לקראת סיסרא
ערו זכור יי׳ לבני אדום ·
פרת בן פרת יוסף בן ·
ציצית דבר אל בני ישר׳ ואמרת ·
צבעים הלא ימצאו יחלקו שלל ·
קרבנה ותבאנה אל קרבנה ולא
קצנו צדו צעדינו מלכת
ברחובותינו ·
רבתי איכה ישבה בדד העיר
רבתי עם ·
רזי מכנף הארץ זמירות שמענו
שקמהי חדלו פרזון בישר׳ חדלו
שמרים ליל שמרים הוא ליי׳
להוציאם ·

שארה

אלוה מתיומן יבא   כל מבטלי הקמץ אשר אמרנו באתנח ובסוף פסוק תמצא המבטלים וחזר הקמץ לאיתנו לפי הוכחו׳ מן הכלל המצויים במסורת ובסוף הספר לכתבם
בעזרת האל :   סיימנו לבאר משפט הקמץ והפתח גדולים :   **ממבח**   סבתו הסגיח בור ישרא׳ לקרותו לעזרכי
לבאר משפט הקמץ גדול והפתח גדול כן יהיה בעזרי לבאר משפ׳ הקמץ קטן הנקר׳ צרי והפתח   קטון הנקרא סגול :

מערכת אות הבית

יבינו המשכילים כי כל התורה כולה כל הברית אי מלה ראויה להנקד בקמץ קטן לולי מבטליה והם יג ואלה הם : א כל פעל עבר ממתקל דבר כפר ספר
ב דגש אקח אתן ימרנו ג סבא אמור חלבו ודוגמתם ד כל הם תם גם שמוש בסוף תיבה כמו ידיהם וסימן התך ה כל איך
איה איכה שמוש בסוף תיבה כמו ידיה וסימן כהן ו כל בבלה המכררת המלה לפני אחהע כמו החכם לעני לעשיר ז מקף כמו דבר כה וכל וכן ואת ואל הרבוקים

שארה וכתו שארה ותכן׳
תקוננה קינה היא וקוננוה׃
תיכול ואנה שמעת עלך׃
תדלחם והאבדתי את כל בהמתה

אב תאומים בפסו׳ וסימנ׳

אכול אכול ויאמר אלי בן אדם׃
אבן אבן הנני יסד בציון אבן׃
ארבעה ארבעה פנים לאחד׃
אריאל אריאל קרית חנה דוד׃
אחיך אחיך בן אדם אחיך׃
אמה אמה ואלה מדות המזבח׃
אוי אוי ויהי אחרי כל רעתך׳
אבשלום אבשלו׳ והמלך לאט את׃
אשיב אשיב אמר יי׳ מבשן׃
אלי אלי למה עזבתני׃
אל אל יסגירני אל אל עויל
אני אני דברתי אף קראתיו׃
אבדתי אבדתי לך כנוס את כל׃
בדרך בדרך אעברה נא בארצך׃
בארת בארת חבר וינסו׃
ברזל ברזל הירוע ברזל ברזל׃
בכנור בכנור זמרו ליי׳ בכנור׃
בערב בערב ונרותיה לבער דה״ח
גבהה גבהה אל תרבו תדברו׃
גדל גדל ויהי נשר גדול גדל׃
גבים גבים עשה הנחל הזה גבים
דרך דרך וכפתחי הלשכות׃
הו הו בכל רחובות מספד׃
האדם האדם הלעיטני נא׃
הקרב הקרב כל הקרב הקרב אל׃
הנער הנער הנביא׃
הרועים הרועים לכן כה אמר יי׳ על הרועים׳
התשפט התשפט בן אדם התשפט אל עיר׃
הלוט הלוט ובלע בהר הזה פני׃
התעוררי התעררי קומי שבי ירושלם
הידד הידד ונאספה שמחה וגיל
הנני הנני נדרשתי ללא שאלו
הב הב בחלקי נחל חלקך׃
המונים המונים בעמק החרוץ דיואל
הוי הוי ונסו מארץ צפון׃
הב הב לעלוקה שתי בנות׃
ודרך דרך והיה שם מסלול ודרך
ועשאל ועשאל ויהיו שם שלשה׃
ועיר ועיר והימים האלה׃
זמרו זמרו זמרו לאלהים זמרו׃
חמרים חמרים ויצברו אתם׃
חמשת חמשת ולקחת חמשת׃
חלילה חלילה ויען יואב׳
חמשים חמשים איש במערה׃
חלמתי חלמתי שמעתי את אשר אמרו הנביאים׳
חי חי הוא יודך כמוני׃
חן חן מי אתה הר הגדול׃
חנוני חנוני אתם רעי׃
חכמת חכמת לך ולצת לבדך׃
יעקב יעקב ויאמר הנני׃
יה יה אמרתי לא אראה יה
יבשו יבשו כל קוד לא יבשו׃
יצמיתם יצמיתם וישב עליה את אונם

ידרך ידרך אל ידרך הדרך׃
ידודון ידודון מלאכי צבאות׃
להם להם ויהי לו שלשים בנים
לנתחיה לנתחיה אוי עיר הדמי׳ סיר׃
למעני למעני אעשה כי איך יחל׃
לחרב לחרב ואמרת להם
לרעב לרעב ב׳ בפסו׳׃
לבש לבש יי׳ מלך גאות׃
לאיתיאל לאיתיאל דברי אגור׳
לזהב לזהב ולכסף לכסף דה״ה׃
משה משה וירא יי׳ כי סר לראות
במה מטה וקח מאתם׃
מעלה מעלה הגר אשר בקרבך׃
מטה מטה ב׳ בפסו׳׃
מזבח מזבח ויקרא על המזב׳׃
מעי מעי אוחילה קירות׃
מוסד מוסד הנני יסד בציון׃
מדינה מדינה ויקראו ספרי׳
מלכא מלכא ענו ואמרין לנבוכד׃
מעל מעל הלא עבן כן׃
מנא מנא ודנא כתבא די רשים
נח נח אלה תולדות׃
נפלה נפלה בבל וכל פסילי אלהיה׳
נחמו נחמו עמי יאמר׃
נחלה נחלה ונהן ארצם קדם׃
סובב סובב הלך הרוח ועל׃
עדר עדר ויתן ביד עבדיו׃
עשרה עשרה הכף בשקל הקדש׃
עיר עיר תהיינה הערי׳ האלה׃
עברו עברו בשערים פנו דרך׃
עמי עמי וזרעתיה לי בארץ׃
עליכם עליכ׳ יוסף יי׳ עליכ׳ דתהלות
על על בל קבל דנא׳
ערו ערו עד היסוד בה׃
עיני עיני עוללה לנפשי׃
עריכות ערימות ובני ישרא׳ ויהודה׃
פרץ פרץ אלה תולדת׃
פנחס פנחס אלעזר הוליד דה״ה׃
צדק צדק תרדף למען׃
צא צא וכה אמ׳ שמעי בקללו׃
רע רע יאמר הקונה׃
ראשי ראשי ויאמר אל אביו׃
שנה שנה עשר תעשר את כל
שמואל שמו׳ ויבא יי׳ ויתיצב׳
שובו שובו אמר אליהם׃
שעלים שעלי׳ אחזו לנו שעלים׃
שמעו שמעו ותקרא אשה חכמה׃
שם שם לו חק ומשפט׃
שם שם אלה תולדת שם׃
שם שם אשר נקרא שם שם׃
שבת שבת ומן בני הקהתי׃
תרח תרח ואלה תולדת תרח׃

בא

ויבא נא׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויקהל׃
ויביאו לו״ וסימניהון

לוט וישלחו האנשים׃
ויעברו אנשים מדינים׃
הפסים וישלחו את כתנת׳

המנחה ויבא יוסף הביתה׳
מקניהם ויביאו את מקניהם׃
ויתפרקו כל העם את נזמי׃
מטוה וכל אשה חכמת לב׃
המשכן ויביאו את המשכן׃
ויקב בן האשה הישראלית׃
קרבנם ויביאו את קרבנם׃
השבי ויביאו אל משה׃
הזהב ויקח משה ואלעזר׃
וימצאו מישבי יבש גלעד׃
הנער וישחטו את הפר׃
דגון ויקחו פלשתים את׳
בגבעה ויבאו אנשי קרית׃
ויציגו ויביאו את ארון יי׳׳
ויבקעו שלשת הגברים׃
איש בשת ויביאו את ראש׃
ויבקשו נערה יפה בכל׃
חרב ויאמר המלך קחו׃
הכהנים ויביאו הכהנים את ארון׃
אופירה ויבאו אופירה ויקחו׳
וישמחו כל השרים וכל דה״ה׃
האהל ויביאו את ארון דה״ה׃
ויבקעו השלשה במחנה דה״ה׃
הכהנים ויביאו הכהנים דה״ה׃
אופירה וישלח חירם דה״ה׃
וישבו בני ישראל מאחיה׳
ויתנהו יי׳ אלהיו ביד מלך׃
הקהל ויען יחזקיהו ויאמר׃
פרים ויביאו שבעה פרי׳׃
וישחטו הפסח בארבעה׃
התרומה ויביאו את התרומה׳
סכות ויצאו העם ויביאו׳
שכל ויביאו לנו כיד׃ ב׳ מנהון דגש ועיין בסדר אמור ובאיוב סי׳ לג״׳

ויבא יא רפין וסי׳ נמסר באיוב סי׳ בא״׃

באה יא מלרע וסימניהון
ארחת וישבו לאכול לחם׃
רחל ויאמר להם השלום לו׃
נבל ותאמר לנעריה עברו׃
לקבץ ואנכי מעשיהם׃
קול שמועה הנה באה׃
תרשיש ויקם יונה לברוח׃
מגדל ואתה מגדל עדר׃
תעלה ואם משפחת מצרים׃
בחלת תוחלת ממושכה׃
המלך ובזה הנערה באה׃
ובבקר בערב היא באה׳
וכל יחזקאל ומלכי׳ דכו׳ במב וסי׳
יואב והשמועה באה אל׃
הצפירה באה הצפירה׳

יביא יג ה׳ חסרי׳ וח׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן עח״׃

תביא יג וסימניהון נמסר בפרשת משפטים וישעיה סימ׳ נח״׃

הביא ח׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן א׳׃ וביחזקאל סימן ד׳׃

יבא יד סבירין יבאו וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמיני׃

ויבא ח׳ קריין לישן חד וחמין לישן סגין בליש׳ וסימניהון נמסר פ׳ שלח לך׃

הביא ב׳ לנקבה בליש׳ וסימניהון
המטפחת הבי המטפחת אשר׃
הברכה ועתה הברכה הזאת׃

ויבאו ז׳ רפין וסימ׳ נמסר ביהושע ריש סימן יח וביש׳עיה סימן יג פסו׳ ב׳ ובירמיה סימן ג׳׃

ויביאוהו ז׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סו׳ סי׳ כו׳׃

יביאו ט׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמיני׳

והביאו ו׳ וסימניה׳ נמסר בדה״ב׳ סימן כט״׳

הביאו ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מקץ׃

והביאו ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויקרא׃

ובואי ד׳ וסימניהון נמסר ריש מלכים׃

ולבוא ד׳ ומל׳ וסימניהון נמסר ריש וילך׃

הבאה ג׳ מלרע וסימניהון נמסר ברות סימן ד׳ ובדה״א ריש סימן כו׃

הבאה ג׳ מלעיל וסימניהון נמסר פרש׳ וירא ואיוב סימן ב׳׳

מובאים ג׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ל׳

ואבואה ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויצא׃

ובא ג׳ וסימניהון
אהב וכל ישראל ויהוד׳ אהב׃
בעשא וילך בעשא מלך ישראל
וחברו ויעל בעשא׃

ואבא ה׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר פ׳ חיי שרה׃

ונבאה ב׳ וסי׳ נמסר בירמיה סימ׳ ד׳׃

הביאה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ תולדות׃

הביאה ג׳ וסימ׳ נמסר במגילה ס׳ ה׳ ול״ח ב׳ סימן ט׳׃

ויביאה ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בראשית ומלכי׳ א׳ ריש סימן ג׳ ודניאל סימן ט׳׃

תבא יז חס׳ וסימני׳ נמסר בסדר תזריע ובאיוב סימן א׳׃ וכל משלי דכו׳ חס׳ בר״ד מ׳ל וסימ׳ נמסר בתלים בא״ב רבתי אנת ח׳ ובמשלי סוף סימן כ״ב׃

נבאונבא ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר פ׳ וישב

יבואו ג׳ מל׳ וסימ׳ בתלים סימן פ׳ו׃

בבוא ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר פרש׳ מקץ ותלים

ח אף בלא מקף אם היא רהוטה כמו אשר כאשר ודוגמתם ט כל הברית אה והא בסופה ואינו דבוק כמו אעשה מעשה י סם דבר מחטופי למר פעל מהברית אי
אי והטעם לעיל כמו ספי סבי יא דוגמת מלך ארץ המנגבים לעיל יב אי אה והנגינה לעיל דוגמת סמע ספע פרח מלח יג נגינה מקדמת כמו ויסב אהל אוכל :
הנה כללתים בכללם עתה אבארם בפרטם : דבר כפר ורעיו פהם למון עבר אבל בכל מאר הפעלו עתיד או בווי או הווה או גם הפועל כהפך

מערכת אות הבית

לקמץ קטן כמו מדבר דבר אדבר בדבר לדבר ודבר יכפר ואם אות האמצעית מאותיות אחה״ע כמו כן בברי כמו כאשר מקרשו פחת לו כבר פרעה ושרת את אחיו תאן יבתי
וכאשר סבי אותיות אחרונות סבי למר״ין פעולות יש פותחין ויש קומצין כמו מלל פלל קלל הלל וכן כל הבא באתנחתא וס״פ וגם בסגול אחר הזריקא במ״א הבא בסגול אחר
הזריקא ובפתח והוא והנה החיה יו אתני כאשר דברי ׃ **ואדבר על הרגש** כמו אפל אקח ימרנו בעליו אבל ימרנו הרפוי בברי ופירושו יסתור אותנו

ותלים סימן נב׳ ׃
ואביא ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר פרשת וישמע יתרו׳
ולא תבוא ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן כד׳ ׃
ותביאהו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סו׳ סי׳ א׳ ׃
בבא ו׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר פ׳ כי תשא ׃
הביאתיו ד׳ בליש׳ וסי׳ נמס׳ פ׳ מקץ ׃
ותבאנה ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ שמות ׃
ובא י״ז ר״פ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ו ובישעיה סימן מ״ז ובדניאל סימן י״א ׃
הבאתם ג׳ וסימניהון נמסר פרש׳ חקת ׃
והביאותים ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ כ״ה
הביא ג׳ ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סוף סימן מ״ג ובשיר השירים סי׳ ג׳ ׃
יובא ה׳ ומל׳ וסימ׳ נמסר פרשת צו ומלכים ב׳ ריש סימן י״ב ׃
ויבוא ט״ו מל׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ד׳ וביחזקאל סימן מ׳ ׃
ויבואו ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן י״א ׃
ובבואו ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ י״א ׃
ויביאהו ז׳ מל׳ וסימני׳ נמסר פרשת ויצא ׃
בוא י״ד מל׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כ׳ וביחזקאל סימן ל״ג ׃ וכל שמואל וכתובי׳ דכו׳ מל׳ במ״ה חס׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קכ״ז ׃
מבוא ו׳ ה׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימני׳ נמסר סו׳ פר׳ חיי שרה ׃
בבאכם ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ שלח לך ׃

מלין דחסרים י׳ בלישן

ביאה סימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן י״ז ׃
יביא ט״ו ה׳ מנהון חס׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ צו ובסו׳ שיר השירים ׃
ובאת ז׳ בטעם מלרע וסימ׳ נמסר פרש׳ נח ׃
בואי ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בפרשת וירא ׃
הביאי ג׳ וסימניהון
הבריח — הביאי את הבריח ׃
עצה — הביאי עצה עשי ׃

מרחוק — הביאי בני מרחוק ׃
ובא ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן כב׳ ׃
ביאת שם י״ב בליש׳ וסימניהון
התאנף — גם בי התאנף יי׳ ׃
בשילה — הבאים שם בשילה ׃
נציבי — אשר שם נציבי פלשתי׳ ׃
הגבעתה — ויבא שם הגבעתה ׃
מערה — ויבא שם אל המערה ׃
עולם — לא יבא שם נדחי ׃
מעט — למקדש מעט בארצות ׃
למען — יספרו את כל תעבותיהם
אשר — אתם הבאים ׃
ויבא — אל הגוים אשר באו ׃
לא — למענכם אני עשה ׃
נחלים — אשר יבא שם ׃
לביא ב׳ וסימניהון בירמיה סי׳ לט״ עש׳ ׃
לבא ט׳ חסרים וסימני׳ נמסר בפרשת ויחי ׃
והבא ו׳ וסימניהון ׃
הבית — והבא אל הבית כל ימי׳ ׃
השדרות — והבא אל השדרות יומת ׃
יומת — והבא אחריה יומת דמלכי׳ ׃
וחברו דד״ה ׃
נגב — והבא דרך שער נגב ׃
והבא — אל הבית יומת ׃
ובבוא ד׳ ב׳ חס׳ וב׳ מל׳ וסימ׳ נמסר סו׳ פר׳ כי תשא ׃
ופאת ג׳ בטעם רביע וסימ׳ נמסר בזכריה סי׳ ו׳ ׃
ובאו ג׳ וסימניהון
הקבצו — ובאו התנגשו ׃
עושו — ובאו כל הגוים ׃
האספו — הקבצו ובאו האספו ׃
בא יבא ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מצורע ובחבקוק סימן ב׳ ׃
ובבא ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר פ׳ תצא ׃

יבוא ט׳ מל׳ באוריתא

ויהושע ושפטי׳ וכי׳ נמס׳ פר׳ אחרימו׳ וכל שאר נביאים דכו׳ מל׳ במ״ז חס׳ וכל מלכים דכו׳ חס׳ וכל תהלים ואיוב ומשלי דכו׳ חס׳ במ״ה מל׳ וכל שיר השירים דכו׳ מל׳ במ״א חס׳ וכל קהלת דכו׳ חס׳ במ״א מל׳ וכל שאר כתוב׳ מל׳ במ״ג חס׳ וסימ׳ נמסר פרשת בהעלתך ׃
מבואו ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר ריש מלאכי ׃
ולא בא ג׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ י״ג וביחזקאל סי׳ י״ד ׃
בבואם כלהון חס׳ במ״ג וסימני׳ נמסר בסדר תצוה ׃

והביאום ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן י״ד וירמיה סימן ד׳ ׃
ובאת ה׳ לנקבה וסימ׳ נמסר ברות סימן ג׳ ׃

ט׳ חס׳ א׳ בלשון ביאה וסי׳

נמסר בירמיה סוף סימן ל״ט ׃
הביאני ד׳ וסימ׳ נמסר פ׳ ויהי עקב ׃
ותבוא י׳ מל׳ בנביאים וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן כ״ב וכל כתובי׳ דכו׳ מל׳ בט״ב וסימניהון
ותבא — במים בקרבו ׃
ותבא — בלט והגל ׃
הבא ג׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ סוף סימן ד׳ ׃
תבואנו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר במשלי סוף סימן י״א ׃
באכה ו׳ כתוב כן וסימני׳ נמסר פר׳ נח ע״ש ׃
תבואות ז׳ בליש׳ וסימ׳
והיה — בתבואת ׃
לפי — רב השנים ׃
במספר — שנים אחר ׃
וממגד — תבואת שמש ׃
וישאל — המלך לאשה ׃
טוב — מעט בצדקה ׃
באין — אלפים אבוס בר ׃
תבואתך ג׳ וסימניהון
בכל — תבואתך ובכל ׃
תוציא — את כל מעשר תבואתך ׃
ובכל — תבואתך השרש ׃
בארה ד׳ וסימני׳ נמסר פרשת ויגש ׃
ובאר ד׳ וסימניהון
וחצר — שועל ׃
יללתה — ובאר אלים יללתה ׃
תדרשו — ואל תדרשו ביתאל ׃
צרת — ובאר צרה נכריה ׃

בב

בבלה כט״ וסימניהון
ונשא — הנה ימים באים ׃
ויגל — את יהויכין ב׳ בפסו׳ ׃
החיל — ואת כל אנשי החיל ׃
עמודי — ואת עמודי הנחשת ׃
שלחתי — כה אמר יי׳ גאלכם ׃
למגור — כי כה אמר יי׳ הנני ׃
חסן — ונתתי את כל חסן ׃
מושבים — ואל הכוהנים ואל ׃
ואם נביאים — הם ואם יש דבר ׃
אשר — לא לקחם נבוכד נצר ׃
יובאו — בבלה יובאו ושמה ׃

ואת — יכניה בן יהויקים ׃
ואלה — דברי הספר אשר שלח ׃
ביד — אלעשה בן שפן ׃
הגולה — כה אמר יי׳ צבאות ׃
כי אמרתם — הקים לנו יי׳ נביאים ׃
הגולה — ואתם שמעו דבר יי׳ כל ׃
לביא — ואת עיני צדקיהו קדמא דירמיה ׃
בקחתו — הדבר אשר היה אחר ׃
החילים — וישמעו כל שרי ׃
ויאסרהו — ואת עיני צדקיהו ׃
עמודי — ואת עמודי הנחשת ׃
המרי — אמר נא לבית המרי ׃
והבאתי — ופרשתי את רשתי ׃
וחברו — ופרשתי עליך רשתי ׃
הצבא — ויבא יי׳ עליהם את שרי ׃
ולתשובת — השנה שלח ׃
עליו עלה — נבוכד נצר מלך בבל ׃
בבבל ח׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ״ט ׃
ובבל ד׳ וסימניהון
פשחור — ואתה פשחור וכל ׃
צדקיה — ובכל יוליך את צדקיה ׃
תמלט — ואתה לא תמלט ׃
רהב — אזכיר רהב ובבל ׃
אל בבל ו׳ וסימני׳ נמסר בערך אל ׃

בג

בוגדים ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סוף סימן כ״ד ובחבקוק סימן א׳ ובתהלי׳ סימן כ״ה ׃
ובגדיו ד׳ וסימניהון נמסר פרש׳ ואתה תצוה ובשמו׳ ב׳ סימן א׳ ׃
בבגד ד׳ דגש׳ וסימניהון
סס — כבגד יאכלם סס ׃
והארץ — כבגד תבלה ׃
עש — כבגד יבלו עש יאכלם ׃
כלבוש — כבגד יבלו כלבוש תחליפם
ואת בגדי ז׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ כי תשא ׃

בד

ואת בדיו ד׳ וסימניהון נמסר פ׳ ויקהל ׃
בדד ח׳ וסימ׳ נמסר פרשת הזריע וירמיה סי׳ כ״ט ׃
לבדד ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בלק וסו׳ מיכה ׃
בודד ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן ט״ו ובהושע סימן ח׳ ותהלים סי׳ ק״ב ׃
לבדך ג׳ זקפי׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ וישמע יתרו ושמואל א׳ ריש סימן כ״א ונחמיה סימן ט׳ ׃
ויבדל

וזה החלוק לעולם בין נו המסמם אותו לנו המסמם אותנו זה רפוי ובריו וזה דגוש ופתח לבר תיבת ממנו שלעולם דגש בין ליחיד הנסתר בין לרבים המדברים בעצמם
והטעם כי חסר נון אחרת למדברים בעצמם כמו ממנו כי נו״ן הסכיה לנו המסמם אותנו ונון ראשונה לתיבה מן ומכלל הדגשות יצאו ארבע מילות אלה מהמה הנה
האנה וסימן אלו במלה והמה הנה יש לתת טעם כי אף בלא אות האחרונה תשאר המלה נכונה כמו אל הם הן ועל כן לא יבטל הדגש ברבויים ממשפטם הראשון אך

מערכת אות הבית

במלת האזנה אין בידי טעם נכון ואין לתמוה ממלות בישרא״ל חרלו קנה ובוף קמלו לי ידמו ויחלו כי זה כח האתנח וסוף המסכה המלה בסני דרכים כאשר בארתי למע׳ :
ואבאר נא משפט שבא המבטל צרי כמו אשמור ורעיו חלבו ערכו וזה הדבר בסב״א סוכן אבל סב״א מניע כמו כל איתן לפני חטופי פ״א פעל כלה אשכה
ישבה נדעה ידעו נקמכי׳ כי הם מניעים באתנח וסוף כי יאמר גמה לי ואשבה ואתנו תשבו ואם לא הרעה וכן זיתך

ויבדל ג׳ וסימניהון
ויבדל אלהים בין האור •
ויבדל בין המים אשר •
ויבדל דוד ושרי הצבא •
בדן ד׳ וסימניהון
וישלח יי׳ את ירובעל •
וישם את האחד •
עגלי זהב אשר ביתאל •
ובני אולם בדן אלה בני •

בה

ובה ג׳ וסימ׳ נמסר פרשת חיי שרה וישע הסי׳ ט״ו
בה ג׳ מפקין רפי׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ ס״ח •
בה ב׳ סבירין בם וסימניהון
מואב ויבו בה והכות את מואב •
ותירש יכחש בה •
וחילופי׳ ד׳ סבי׳ בה וקריין בם וסימניהון
השמרים הם את דרך •
תנופה ובמלחמות הנופה נלחם
מצבת אשר בשלבת מצבתבם
משלת היינו בעולם לא משלת
וד׳ סבי׳ בה וקריין בו וסימני׳ נמסר פרש׳ ואלה שמות •
בא ג׳ סבי׳ ליש׳ אחרי׳ וסימניהון
בם והיה כל מעבר מטה •
בו והיה אם שמוע תשמע •
בא אני יי׳ נעניתי לו בה •
בהמה ג׳ וסימניהון נמסר סוף ויקרא •
יבהלונני ג׳ וסימני׳ נמסר בדניאל סימן ג׳ •
בבהמה ו׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ נח •
בבהמה ד׳ רפין וסימניהון נמסר בפרש׳ נח ובפרשת צו •
ולבהמה ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת צו •
וכל בהמה ג׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ משפטי׳ •

בו

בוני ד׳ וסימניהון
שמעי׳ שרביה •
עזגד׳ ומן הלוים שמעיה •
דשמעי בנו כתיב עזגד בני כתי׳ •
בור ג׳ כתי׳ באר וסימניהון נמסר בשמו׳ ב׳ סי׳ כ״ג
בור ב׳ חס׳ וסי׳ כי יפתח איש בור תניינ׳ דפסו׳ •
עד בור ינוס •
בורות הברות ה׳ בליש׳ וסי׳ נמסר

בפרשת וישב ע״ש •
בוש ג׳ חס׳ וסימניהון
ויפצרו בו עד בש •
ויעמד פניו וישב עד בש •
ובש מואב מכמוש •
בשתי ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ ל״א •
בשתם ד׳ וסימניהון נמסר בתלי׳ סי׳ ע׳ וסי׳ ק״ט
בושו ג׳ ביחזקאל וסימני׳ נמס׳ ביחזקאל סי׳ ל״ו
ובושו ג׳ וסימניהון
שריקות ובושו עבדי פשתים •
וקוצים זרעו חטים וקוצי׳ קצרו •
ובושו וחזים וחפרו •

בז

בזה ח׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ שלח לך ויחזקאל סימן י״ז •
לבוז ג׳ ב׳ מ׳ל וסימניהון נמסר במגלה סוף סימן ג׳ ובד״ה ב׳ סי׳ ד׳ •

בח

יבחר ה׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר ביהושע סוף סימן ט׳ •
בחרו ג׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ בראשית וסוף ישעיה ומשלי סימן א׳ •
ובחוריהם ג׳ ב׳ מלאים וסימניהון
ובחריהם בחרב תהרג •
מכי חרב במלחמה •
ויהרג׳ קדמ׳ הס׳ •
ובחור ג׳ וסימניהון
ובחור אהו מכל •
הנער כי בטרם ידע הנער •
חמאה ודבש יאכל •
בחורים ד׳ חס׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר בשמו״ ב׳ סימן ג׳ •

בט

מבטחו ד״ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן י״ז ואיוב סימן ח׳ •
כל לשון בטיחה על במ׳י אל וסימני׳
הסיר וכי תאמרון אלי דמלכי׳ •
וחברו דד״ה וכי תאמר אלי •
חזקיהו ואל יבטח אתכם דמלכי׳
וחברו דישעיה •

אל תבטחו לכם אל •
שוא אל יי׳ בטחתי •
זבחו ובטחו אל יי׳ •
החיים אל כל החיים יש בטחון׳
האורב כי בטחו אל האורב •
אבונה בטח אל יי׳ בכל לבך •
בוטח ב׳ מל׳ בתורה וכל כתובי׳ מל׳ ב״מח וסי׳ נמסר במשלי סי׳ כ״ח •
י״ח דגשים בתר יה״וא בלא מבטל וסי׳ נמסר בדניאל סי״ ה׳ •
בבטן ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע סימ׳ י״ב •

בי

בי יי׳ נמסר בשער יי׳ •
ביאדני נמסר בערך אדני •
בינותינו ג׳ ב׳ מל״ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״א •
ג׳ פסו׳ ביני ובינך ובין וסימניהון נמסר בפרשת לך לך וד״ה ב׳ סימן י״ו •
בן ז׳ חס׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בינה ובשלי ריש סימן ב״ג וע״ש בה דאקשינן ופרכינן •
הבין ה׳ וסמנידון בלשון ארמי הוון בלביא שאלין חכמהא לסוסיא וביאורם נמסר במלכים א׳ סימן ג׳ ובישעיה סימן כ״ח ותלי׳ סוף סימ׳ ל״ב ומשלי סי׳ י״ד •
הבין ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סו׳ סי׳ כ״ח •
ויבן ד״ וסימניהון
וירא דוד כי עבדיו •
ויוסף יי׳ קרא עוד •
ויבן ויפרץ מכל בניו בד״ה •
וידבר ויבן וידבר עמי •
ויבן ג״ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ ט׳ וסו׳ הושע •
ולא יבינו ג׳ וסימ׳
לא ידעו ולא יבינו דישעיה •
יתכררו ויתלבנו •
לא ידעו ולא יבינו כחשבה •
ולא יבין ג׳ וסימניהון
ואדם ביקר תני׳ •
ויאבדו לא יראהיה ולא יבין •
יכבדו בניו ולא ידע •
ולא אבין ד׳ וסימניהון נמסר סו׳ דניאל
הביתה י״ח וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן י״ג
על בית ועל בית י״ג וסימ׳ נמסר

פרשת במדבר סיני
וכל מלכי׳ וישעיה וירמיה והרים׳
דכו׳ על בית במ״א אל בית וסימ׳
נמסר במלכים א׳ סימן י״ד •
על הבית ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ וירא •
על ביתו ח׳ וסימני׳ נמסר בפרשה מקץ •
כל מלכים וישעיה על הבית במ״ד אל הבית וסימניהון
וארז אל הבית פנימה •
פתוחות להיות עיניך פתוחות •
ופרש כפיו אל הבית הזה •
ובא והתפלל אל הבית •
ואל ביתו ג׳ וסימ׳ נמסר בערך אל •
ועל ביתו ד׳ וסימניהון
דברת ועתה יי׳ אלהים הדבר
דשמואל והברון דד״ה •
והנביא והנהן והעם •
ועתה דעי וראי מה •

אמר המעתיק קשיא לן דבפסוק ועתה דעי וראי הוא ועל כל ביתו ולא ועל ביתו וכן הוא בכל הספרים סלנו ואולי המסר פליגא על הספרי׳ סלנו וכן בכמה דוכתי עיין בהקדמתי למקרא עכ״ל :

וכל ביתו ג׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ א׳ ובשמואל ב׳ סי׳ ט״ו •
למשפחתם ולבית אבתם ג׳ וסי׳ נמסר בסדר נשא •
ולבית י׳ וסימ׳ נמסר בסדר נשא ג׳ מנהון ר״פ •
וכל בית י״ב וסימ׳ נמסר בשפטים סי׳ ט׳ •
איש וביתו ג׳ וסי׳ נמס׳ בשמו׳ א׳ סי׳ כ״ז •
ואת כל בית ט׳ וסימ׳ נמס׳ במלכי׳ ב׳ סי׳ כ״ה
ואת הבית ה׳ וס׳ ב׳ נמסר בפרש׳ מצורע ובמלכים א׳ סימן ט׳ •
בית ד׳ סבירי׳ בבית וסי׳ נמסר בפרש׳ וארא ובמלכים ב׳ סימן כ׳ •
בבית י״א מוחדין וסמניהון
בבית אביה ואסרה אסר •
בבית שאן ויאכרו בני יוסף •
בבית שאול ויהי בהיות הבלך •
בבית ירבעם וספדו לו כל •
בבית ישראל ראיתי שערוריה •
בבית קדש ויעש בבית קדש •
בבית יער ושלש מאות מגינים
בבית הארזי׳ ויהי באשר •
בבית

ביתך מתך ויאמר זיתך מתך ביתך אך כל הבריה הבאה במקום חירק ונהפכה מכח אחה״ע בבר״י ואין כח ברגם לבטלו כאלה חרפו ברכו פרתו כי הם ממסקל דברו סברו אך אין הר״ים סובלת רגם ונמתכה גם לחירק וכן כל הראכו העלכו ודוגמתם כי הם כבדי׳ על מסקל הקנני מנעורי וכן כל מאכום מחרון רך מהמון רסעי מריות ברע מעשות כי הם על דרך מקכוף מגער מדבר עקר וכן קדמה קדשה ברויים בלא טעם ברור וכן כל זימת ויבך וירד מיעקב נקמים וראויים להיות נהו״ק כ על דרך ויפן

מערכת אות הבית

ויכן וכן קדמה קדמה על דרך קדמת אמור היו ראויים אך דעת המתכונתם לא מבאכו בלמון קדם ;
אתה״ב ואות איתן לפניהם ואחריהם סבא כפתחות כאלה ולעטך לערכה יחזקו מוקרותיכם יחסכו
כי לולי הסבא שאחריהם תתכן אות הגרון להנקד בה׳ נקודות כמו לעשה לערוך ;

כל שתי הברות אי אי בפעלה והסניה באות
כוכבי כספו והטעם

ואדבר על התך אטר חתך כרי מגרולתו כמו ידיהם רגליה״ הסר ההס

בבית אלהא ואף מאני בית אלהא
בבית מלך והנה כל הנשים ·
בבית המן ויאמר חרבונא ·

ה׳ זוגין חד בית וחד בבית
וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ל״ז ומגלה
ריש סימן ה׳ ·

ובית המלך ג׳ וסימניהון נמסר
במלכ׳ ב׳ סימן י״ב ·

בבית ו׳ רפין וסי׳ נמס׳ במלכי׳
א׳ סימן ג׳ ·

וביתו ו׳ וסימניהון נמס׳ פרשת
שמות ·

בית הבית ד׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר
בסו׳ סדר לך לך ·

ואת ביתו ז׳ וסימניהון נמסר
בפרשת לך לך
ומלכים א׳ סימן ד׳ ·

הבתים ג׳ בתרי טעמי
וסימניהון

הבתים אשר יאכלו אתו ·
ותתצו הבתים לבצר ·
תשסו הבתים והנשים ·

ביתה ה׳ בתורה
וסימניהון

קום לך פדנה ארם
ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף ·
ביתה פרעה ובית ·
ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף ·

בית ד׳ קמצי׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסוף פרשת לך
לך ובמלכים א׳ סי׳ ה׳ ·

ביתאל ג׳ בטע׳ זקף וסימ׳ נמסר
בפרש׳ וישלח ובמלכי׳
א׳ סו׳ סי׳ י״ב ·

בביתאל ד׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳
ב׳ סימן כ״ג ;

בך

בכה ג׳ כתי׳ ה׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל ב׳ ס׳ כ״ב ·

בוכה ובוכה ז׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ שמות ·

בכו ה׳ כתו׳ ו׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סימן ל׳ ·

בבכי ו׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויגש ·

ואבכה ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים
סימן ס״ט ·

כל לשון בכיה על במ״ג
אל וסי׳

ויבך אל קבר אבנר ·
אל שאול בכינה ·
יבכו אליך מספד מר ·

בכר ז׳ חס׳ בתורה וסי׳ נמסר
בפרשת ויגש ·

בכורו ג׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר
בפרשת וישב ·

וכל בכור ד׳ וסימניהון

ומת כל בכור בארץ ·
וי׳ הכה כל בכור ·
וכל פטר חמור ·
ויה׳ כי הקשה פרעה ·

הבכור ד׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר
בפרשת מקץ ·

מבכור ב׳ חס׳ וסימניהון

וי׳ ויהי בחצי הלילה ·
הקשה ויהי כי הקשה פרעה ·

בכורי ב׳ בטעם לעיל וסי׳
ראובן בכורי אתה ·
ואפרים בכורי הוא ·

בל

בל ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה
ריש סימן כ״ו וירמיה
ריש סימן נ׳ ·

המבלי ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת
בשלח ·

ואבליגה ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סי׳ ט׳ ·

בלו ד׳ וסימ׳ נמסר סוף פר׳
תבא ותלים סימן ל״ב
ונחמיה סימן ט׳ ·

בלול ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
תצוה ·

המבלעדי ג׳ וסימניהון

עתה המבלעדי דמלכים ·
וחברו דישעיה ·
המבלעדי אנשינו ·

ואת בלעם ג׳ וסימ׳ נמסר במ׳
מטות ויהושע סי׳
י״ג וד״ה א׳ סימן ו׳ ·

בלשצר סימן חלוק אתיהון המיצ׳
כדנא׳ פסוק בית כל לי״א
קטיל בלשצר מלכא וכריש דניאל ;

ולבלתי ד׳ דלית להון זוגא וסי׳
נמסר ביחזקאל ריש
סימן י״ג ·

בם

ו׳ פסו׳ בם בם וסימ׳ נמסר
בשפטים סוף סימן ב׳ ·

במו ט׳ וסימ׳ נמסר בישעיה
סוף ס׳ כ״ה ואיוב ס׳ ל״ז

במותי ג׳ מ׳ל וסי׳ נמס׳ בישעיה
סוף סימן נ״ח ·

במותיך ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה
סימן י״ז ·

בן

בן ג׳ ר״פ קמצי׳
וסימניהון

בן יכבד אב ועבד ·
בן חכם מוסר אב ·
בן חכם ישמח אב ·

בן ז׳ בטע׳ פתח׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת ויצא וע״ש ·

בן ד׳ קמצי׳ במקף וסימניהון
נמסר בפרש׳ ויצא וע״ש ·

בניו עמו ד׳ וסימניהון

ויקח את שני בניו עמו ·
ויצא מעמך הוא ·
וישב ארנן וירא את המלאך ·
ואם לא יגאל ·

בן אשה ב׳ ר״פ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן ז׳ ·

ובן דסבירין ובני ובני דסבירין ובן
סי׳ נמסר בראש ד״ה א׳ ע״ש ·

ולבן ב׳ פתחין וסי׳ נמסר
בסדר ויחי ·

ובני ל״ו יחידאין
וסימניהון

ובני חם כוש ומצרים ·
ובני יעקב באו מן השדה ·
ובני בלהה שפחה רחל ·
ובני זלפה שפחת לאה ·
ובני לוי גרשון וקהת ·
ובני הלוי כי אל הלשכ׳ דעזרא
ובני ישכר תולע ופוה ·
ובני זבולן סרד ואלון ·
ובני נפתלי יחצאל ·
ובני דן חשים ·
ובני אשר ימנה וישוה ·
ובני יוסף אשר יולד ·
ובני עוזיאל מישאל ·
ובני יצהר קרח ·
ובני אליאב נמואל ·
ובני עשו ובשעיר ישבו ·
ובני עלי בני בליעל ·
ובני בליעל אמרו מה ·
ובני בקר ויענו העם אל ·
ובני חיל והוא גם בן חיל אשר ·
ובני המלך ויכהב אליהם ·
ובני הנביאים ואלשע שב הגלגלה ·
ובני הגבר הגלוים ·
ובני נכר ועמדו זרים ·
ובני ציון גילו ושמחו בי׳
ובני אדם מה יקר חסדך ·
ובני קטורה פלגש אברהם ד״ה ·
ובני שעיר לוטן ושובל ד״ה ·
ובני דישון בני ענה דישון ד״ה ·
ובני צרויה ואחיותיהם ·
ובני ידותן ועכהם הימן ·
ובני אפרים שותלח ·
ובני שמע יחת זינא ויעוש ·
ובני חירם אליעזר ·
ובני עליון אני אמרתי ·
ובני קני חתן משה ·

ואלה בני י״ג וסימניהון

ואלה בני רעואל נחת וזרח ·
ואלה בני רעואל בן עשו אלוף ·
ואלה בני אהליבמה אשת ·
ואלה בני שובל ·
ואלה בני צבעון ·
ואלה בני ענה ·
ואלה בני דישן חמדן ·
ואלה בני שותלח ·
ואלה בני אהרן אלעזר ·
ואלה בני בתיה בת פרעה ·
ואלה בני המדינה קדמ׳ דסיפר׳ ·
ואלה אבי עיטם יזרעאל בתי׳ ·
ואלה בני בנימן סלוא ·

ואת בניהם ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת ואתחנן
וביהושע סימן ה׳ ·

ואת בני י׳ וסי׳ נמסר ריש פרש׳
וישב וד״ה ב׳ סו׳ סי׳ כ״ה

ואת בניו ו׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ז׳ ;
וכל אוריתא דכו׳ ואת בניו במ״ד
את בניו וסי׳ נמסר בפרש׳ ויחי ·

והבנים ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויצא ·

מבני ח׳ ר״פ בעזרא וסימ׳
שם סימן י׳

על בניו ועל בניו ד׳ וסי׳
נמסר
בפרשת ואתה תצוה ·

מן בני ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת מצורע
וכל ד״ה דכו׳ מן בני ומן בני במ״ז
מבני ומבני וסימ׳ בד״ה א׳ סימ׳ י״ב ·

בני פלוני ה׳ בטעם בד״ה
וסימניהון

בני שם · בני יצחק ·
ובני שעיר · בני שובל ·
ובני דשון חמדן וישבן ·

ובבני ד׳ וסימניהון נמסר בד״ה
א׳ סימן כ״ד ·

ובל בני ו׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
כי תשא ·

מן ריש ד״ה עד ודוד זקן
ר״פ ובני בכ״לב בני וסימני׳

בני יפת גומר ומגוג ·
בני חם כוש ומצרים ·
בני שם עילם ואשור ·
בני אברהם יצחק וישמעאל ·
בני עשו אליפז רעואל ·
בני אליפז תימן ·
בני רעואל נחת זרח ·
בני שובל עלין ומנחת ·
בני ענה דישון ·
בני אצר בלהן וזעון יעקן ·
בני יהודה ער ואונן ·
בני פרץ חצרון וחמול ·
בני שלמא בית לחם ·
בני יהודה פרץ חצרון ·
בני שלה בן יהודה ·
בני שמעון נמואל ·
בני ראובן בכור ישראל ·
בני יואל שמעיה בנו גוג ·
בני ראובן וגדי ·
בני לוי גרשון קהת ·
בני לוי גרשם ·
בני מררי מחלי ומשי ·

בני

סמוך אבל אחרי כוהם בברי כי ההם טרם וכן ידיהם רגליהם אבל לא כהן בהן וכן סמרתם עסיתם בהן סמוס וכן סמרתן עסיתן אבל לא כותם חותם ויתחתן סהם מורם
אמכם והמיתם אותו והסחתם ססתם סורס ות״ו סרסו כבלעת כדגמו׳ הת״ו פתחי׳ וכאו כתוב והמתת׳ והסחתתם ואתם נקוד סגול כראה התיו הוא סמוס כי חסר ת״ו אחרת
והיה ריכו ואתתם כי ת״ו אתה ואת היא סורס ונבלה לרבים יוסיף תם לנכוחים כמו סמרתם עסיתם ככה היא ת״ו אתם כי ת״ו הסרס חסרה ומבולעת בת״ו הנכוחים על כן

מערכת אות הבית

הוא כיקוד פתח קטן כמשפט שמריתם אמרתם וכן במיכם ידיכם בזיכן ודונמתן אבל אתמכם ויסליכם אחריכן לכן כלם פרם וכרויין לבד מלה אחת על פי המסורת והיא קחס כא אלי ואברכם ׃

אפרש נא דין כהן

כמו איך איה איכה שמום כמו בניך ידיך וסמרך אבל איכה אסא פרס וכרוי וכן איה וכאכאיה עיניה בניה וכן איכ׳ ותקראנה תעמיכה שהם שמום אבל תאכה פרס וכרוי כאיכה ואיכה ים פותחין ואיכה וים קומצים ׃

בני קהת עמינדב
בני מררי מחלי לבני כנו ·
בני נפתלי יחציאל ·
בני מנשה אשריאל ·
בני אשר יכנה ·
בני צופח סוח וחרנפר ·
בני השם הגיזוני ·
בני יהודה נשאי צנה ·
ומן ודוד זקן עד ויקהל דוד את כל שרי ר״פ בני במ״ג
ובני וסימניהון
ובני שמעי הנינא ·
ובני מושי תנינא ·
ובני ישראל למספרם ·
ומן ויקהל דוד עד סוף ספ׳ דבו׳ ר״פ ובני במ״א
בני יריחו ·

בנין ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפר׳ דברי׳ ובשמואל א׳ סימן ל׳ ·

בניך י״ח וסימניהון
ובאת וסגרת הדלת ·
בהרו בניך מהרסיך ·
והביאו בניך בחצן ·
בניך עלפו שכבו ·
בניך מרחוק יבאו ·
וכל בניך למודי יי׳ ב׳ בפסו׳ ·
להביא בניך מרחוק ·
יבעלוך בניך ·
ועוררתי בניך ציון ב׳ בפסו׳ ·
אי לזאת אסלח לך ·
ברך · בניך בקרבך ·
ואת בניך אנכי אושיע ·
ותקחי את בניך ·
וברמי בניך אשר ·
הבה בניך ובנותיך ·

ובניך ובנתיך ג׳ וסימניהון
ויאמרו האנשים אל לוט ·
ואת חזה התנופה ·
לכן כה אמר יי׳

ובניהם ובנתיהם ג׳ וסי׳ נמסר בד״ה ב׳ סוף סימן ל״א ·

אל בנות ג׳ וסימניהון
הנפילים היו בארץ ·
וישב ישראל בשטים ·
בן אדם שים פניך ·

בבנות ב׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישלח ׃

לבנות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר פרשת ויצא ·

בנותיו ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויצא ·

בנתיהם ה׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ראה ·

בנותיך ג׳ מל׳ וסימניהון נמס׳ פרשת ויצא ואיוב סוף סימן א׳ ·

בנותינו ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמס׳ בתלי׳ סי׳ קמ״ד ·

ובבנותיה ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימניהון
בשבת ישראל בחשבון ב׳ בפסו׳ ·
בגלעד בבשן ·
ובצקלג ומדמנה ·

ובנתיה ה׳ חס וסימניהון נמסר סוף פרשת חוקה ·

נבנה ז׳ וסימניהון נמסר בסדר מטות ·

ויבנה ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ח ·

בוני ב׳ קמצי׳ א׳ בתי׳ ח׳ וסימניהון
ויפסלו בוני שלמה ·
בונה ירושלים יי׳
וא׳ ובוני חירום ·

בונה הבונה ה׳ מלאים וסימניהון
בשמים הבונה בשמים מעליותיו ·
בית הנה אנכי בונה בית ·
אני והבית אשר אני בונה ·
כי הבית אשר אני ·
החומה על כן אתה בונה החומה ·

הבונים ה׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קי״ח ובאיוב סימן ג׳ ·

בנימין י״ז מל׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח ויהושע סימן כ״א ונחמיה סוף סימן י״א ·

ובנימן ט׳ יתידאין וסימניהון נמסר בשפטים סי׳ ד׳ ·

ואת בנימן ד׳ וסימניהון
אסון ואת בנימן אחי יוסף ·
רחמים ואל שדי יתן לכם ·
המנחה ויקחו האנשי׳ את המנחה ׃
שכלתם ויאמר אליהם יעקב ·

בניה ז׳ וסימניהון נמסר בשמו׳ ב׳ סוף סימן ד׳ ·

בנוי ו׳ וסימניהון
וביום הרביעי ·
בנוי ומנשה ·
בני בנוי שש מאות ·
אחריו החזיק בנוי בן חנדד ·
והלוים וישוע וחברו׳

בס

ומבוסה ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סי׳ י״ח ·

בע

בעולה ב׳ וסימניהון
רני עקרה לא ילדה ·
כי לך יקרא חפצי בה ·

בעלת בעל ב׳ וסימניהון
והיא בעלת בעל ·
עם אשה בעלת בעל ·

ובעלות ב׳ וסימניהון
בענא כן חושי ·
זיף וטלם ובעלות ·

לבעליו ג׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת משפטים ובקהלת סימן ה׳ ׃

בענא ג׳ כתיבן א׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ ד׳ ובנחמיה סימן ז׳ ׃

תבעתני ג׳ ופתחי׳ וסימניהון
וחתתני בחלומות ·
יסר מעלי שבטו ·
נפך מעלי הרחק ·

בצ

מה בצע ב׳ וסימניהון
כי נהרג את אחינו ·
בדמי ברדתי אל ·

יבצר ב׳ וסימניהון
ועתה לא יבצר מהם ·
ולא יבצר ממך מזמה ·

מבצרה ג׳ וס׳ נמסר בישעיה ריש סי׳ ס״ג ׃

בצורות ו׳ ומשניין וסימ׳
כל אלה ערים בצרת ·
שמע ישראל אתה עובר היום ·
אילין חס׳ דחס׳ וב׳ מלאי׳ ו׳ קדמ׳ וסימניהון
אנה אנחנו עלים אחינו ·
מלבדו ערים בעזרא ·
וב׳ מל׳ דמל׳ וסימניהון
ואמרו הארץ הלזו ·
בצורות יאורים בקע ·
ושארא בצרות כתיב ·

בק

בקע ב׳ וסימניהון
בקע משקלו ·
בקע לגלגלת ·

ובוקע ב׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳
ובוקע עצים יסכן ·
כמו פולח ובוקע בארץ ·

ותבקע ד׳ וסימ׳ נמסר במ׳ קרח ובמלכים א׳ סימ׳ א׳ ומלכים ב׳ ריש סימן כ״ה ׃

נבקעו ב׳ וסימניהון
כל מעינות תהום
כי נבקעו במדבר ·

ולבקר ב׳ וסימניהון
ויצוה המלך אחז ·
מוקש אדם ילע קדש ·
וא׳ ולבקר בהיכלו ·

ולבקר ב׳ וסימניהון
וסביבות בית אלהים ·
לערב ילין בכי ולבקר רנה ·

ובבקר ו׳ וסימ׳ נמסר פרשת בשלח ובגלח סוף סימן ה׳ ׃

בבקר ג׳ ר״פ וסימניהון
בבקר תאכל מי ·
בבקר יציץ וחלף ·
בבקר זרע זרעך ·

בבקר בבקר י״ג וסימניהון נמס׳ בצפניה סימן ג׳ ודה״ב ב׳ סימן י״ג ·

מהבקר ג׳ וסימניהון נמסר סוף שמואל ׃

לבקרים ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן ל״ג ותלים סימן ק״א ׃

אור הבקר ו׳ וסימני׳ נמסר בשפט׳ סימן י״ו ׃

כבקר ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן י״א ואיוב סימן מ׳ ׃

בקש

בקש ג׳ וסימניהון
ותאבדנה האתונות ·
סור מרע ועשה טוב ·
תעיתי בשה אובד ·
וא׳ ובקש וסימ׳
וסבותי אני את לבי ·

בקשו ו׳ וסימניהון נמסר בצפניה ריש סי׳ ב׳ ודה״א סימן ט״ז ·

ובקשתם ג׳ וסימניהון נמסר בפר׳ קרח ובירמית סימן כ״ט ׃

ולבקש ד׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ק״ד ·

ויבקשו ג׳ וסימניהון
ויאמר אליו הנהנא ·
מלא

אדברה נא על משפט בב״לה המבוררת שתלה לפני אחה״ע כמו החכם לעשיר בעפר כעפר אבל יתן בעפר חרבו איננו מבורר וקומץ וסוף הפסו׳ מוכיח שאינו מבורר באמרו כקש נדף קשתו ולא אחר כקש כדין אות מבוררת לפני אה״ע ואם איננו מבורר נהפך לפתח כמבואר למע׳ ובקמץ קטן להפך כי מבורר בפתח קטן ושאיננו מבורר בקמץ קטן וכן למעלה בשמות אחה״ער משנה המלה מתפעטה נהפכת לפתח גדול ופי׳ לקמץ קטן כאשר בארתי ואין

מערכת אות הגימל

להזהר כי כן נמסר לנו מאבותינו וכן כל העמוי לכם ההרוס ודוגמתן פתחין וכן כל הא תמוה לפני אהה"ע הנהבר בהברת אה בפתח קטן כמו האכני הריתי החפוץ
אחפוץ ההיתה זאת: **הנה אבאר דין מקף** כמו הכבט כא וכספר לו לבד מתיבה שסופה הא התוקפת שהיא ברויה כמו מעשה ידיכו ודוגמתן כאשר
אבאר בע"ה וכן כל תיבה שסופה יוד אין המקף מבטל הכרי כמו עיני יי פעמי דלים וכל את המוקף כפתח נאס הוא מעיר

מלא פניהם ·
ויכנעו עמי אשר ·

בר

ברא אלהים ג׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ בראשית ·
ברה ה׳ כתו׳ ה׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן ז׳ ושיר השירים סימן ו׳ ·
בברית ג׳ רפין וסימ׳ נמסר ריש פרשת נצבים ושמואל א׳ סימן ד׳ ·
בברית ה׳ דגשין וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן ד׳ ·
בברכו ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים ריש סימן לז״ :
לברח ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
לברח כהוך הקדשים ·
למה נחבאת לברח ·
מקסיונה מל׳ ·
על בן קדמתי ·
בריחיה ד׳ ג׳ מל׳ וסימניהון
ודלו גבורי בבל ·
והארץ ברחיה בעדי ·
אבד ושבר בריחה ·
בריחיה עד צער ·
מברח ג׳ חס׳ בלישני׳ וסימני׳ נמס׳ בפר׳ תרומה ·
בריחם כלם חסרי׳ י׳ תניין במ״א
מל׳ וסימ׳ נמסר בפרשת תרומה ·
ובורוך ז׳ וסימניהון נמסר פרשת לך לך ·
ברכו ד׳ וסימני׳ נמסר פרשת תולדות וישעיה סוף סימן י״ט ·
ברכות ד׳ וסימ׳ נמסר במשלי ריש סימן י׳ וסי׳ כ״ח ·
יבורך ד׳ ב׳ פתחי׳ וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ ק״ב ·
ולברך ד׳ וסימני׳ נמסר פר׳ עקב וד״ה א׳ סימן כג׳ ·
ברכות ו׳ ה׳ הסרי׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמסר פרשת ויחי ·
וברך ג׳ וסימ׳ נמס׳ בפ׳ משפטי׳ ובשמואל א׳ סימן ב׳ ·
וברך ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן כ״ח ·
מברך ג׳ וסימניהון נמס׳ פרשת בלק ותלים סי׳ קי״ג ·
תברך ג׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ה׳ ·
ברכתי ג׳ וסימניהון נמסר בפר׳ בהר סיני ·
לברך ט׳ וסימניהון נמסר פר׳ בלק ·
ברך י״ב וסימניהון נמסר סוף איוב ·
ברוכים ג׳ א׳ חס׳ וב׳ מל׳ וסי׳

נמסר בשמואל א׳ סי׳ כג״ ושמואל ב׳ סימן כ׳ ·
ויברך אתם ד׳ בתורה וסימניהון
ויברך אתם אלהים ·
וחברו ·
וזאת אשר דבר להם ·
ויברך אתם משה ·
ברכיהו ד׳ וסימניהון נמסר בזכריה סימן א׳ ·
ברק ג׳ וסימניהון
אם שנותי ברק חרבי ·
לנוגה ברק חניתך ·
ויהוד ובני ברק ·
וברק ג׳ וסימ׳ נמסר באיוב סימן ד׳ ·

בש

ובשר ח׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ כי תזריע וביחזקא׳ סימן לז״ ותרגום שם ·
לכל בשר ז׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ ויקח קרח ·
והבשר ג׳ וסימניהון
והבשר אשר יגע ב׳ בפסו׳ ·
ועשית עלתיך תני׳ דפסו׳ ·
בשורה ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ח ומלכים ב׳ סימן ז׳ :

בת

הבת ד׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמות וירמיה סימן מ״ט ואיכה בא״ב הניין ·
ואת בת ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ שמיני ומלכי׳ א׳ ריש סימן יא״ וד״ה ב׳ סימן ח׳ ·

נשלם ערך
אות הבי״ת בס״ד

מערכת אות הגימ״ל

ג׳ זוגין מיחדין חד ג׳ וחד בג׳ וסימניהון
גרזן כי תצור אל עיר ·
בגרזן ואשר יבא את ·
גורלי יי׳ מנת חלקי ·
בגורלי ויאמר יהודה לשמעון ·
גשמיהון ענה נבוכד נצר ·
בגשמיהון ומתכנשין ·

ה׳ זוגין מיחדין חד ג׳ וחד וג׳ וסימניהון
גלתה ואיש כי ישכב את ·
וגלתה כי הנה יי׳ יצא ·
גנבתי טרפה לא הבאתי ·
וגנבתי אנכי אחטנה ·
גואלי ואני ידעתי גואלי חי ·
וגואלי יהיו לרצון אמרי פי ·
גזל אביו כי עשק עשק ·
וגזל אם עשק רש ·
גבוריו וישמע המלך ·
וגבוריו ויועץ עם שריו ·

גא

גאון ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן יו״ ·
גאוה ה׳ וסימניהון
אפיקי גאוה אפיקי מגינים ·
יתר על יתר עושה גאוה ·
רגל אל תבואני רגל גאוה ·
ענקתמו לכן ענקתמו ·
חטר בפי אויל חטר גאוה :
גאול ג׳ וסימניהון נמסר פר׳ בחקתי ·

גב

גבה ה׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן כ״ח ·
גבה ג׳ וסימ׳ נמסר במשלי סימן יו״ ·
גבי ב׳ א׳ חס׳ ופתח וא׳ מל״ וקמץ וסימניהון
בתחלת עלות הלקש ·
וטפסריך כגוב גובי ·
כהר מל׳ וקמץ ·
גבול ט׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפרשת חוקה ·
גבלו ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בפרשת חיי שרה ובשפטים סימן י״א ·
על גבול ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת חקה ·
לגבלתיה ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת מסעי ·
גבולות ב׳ כתי׳ גבלת עין שנוי אתיהון בסדר מטות ותלים סי׳ ע״ד :
גבולך ג׳ מל׳ בתורה וסי׳ נמס׳ בפרשת וארא ·
ועד גבול ד׳ וסימ׳ נמס׳ ביהושע סימן יג״ ויחזקאל סימן כט״ ·
גבולכם ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳
כל המקום אשר תדרך דאורייתא ·
אסרב גבולם מגבולכם ·

כל מקום ויהושע ·
גבעות עולם ג׳ וסימניהון נמסר פרש׳ ויחי ובסוף חבקוק ·
סימן גביעי כולהון מלאים גביעים מלא׳ יין מל׳ דמל״ ושלשה גבעים ושלאחריו גבעים כתי׳ ·
על הגבעה ג׳ וסימניהון
ויקומו בני ישראל ·
ויקח דוד את שלל דד״ה ·
אלף אחד מפני ·
גבר ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ב׳ ·
גבר יח׳ וסימניהון
ויחנו בעציון גבר ·
ויסעו מעציון גבר ·
מאילת ומעציון גבר ·
טלטלה גבר ·
נקבה תסובב גבר ·
כי נשברו אניות ·
הנה כי כן יבורך גבר ·
וראיתי אני דניאל ·
ויחברהו עמו לעשות דה״ ·
והלילה אמר הורה גבר ·
הבימי אנוש ימיך ·
כי קנאה חמת גבר ·
הכר פנים במשפט ·
הלאל יסכן גבר ·
אם בעושהו יטהר גבר ·
להטות משפט גבר ·
הן כל אלה יפעל אל ·
מיי׳ מצעדי גבר ·
גברתה ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת לך לך ומלכים ב׳ ריש סימן ה׳ ·
וגבור ג׳ וסימניהון
ידע נגן וגבור חיל ·
וגבור לא ימלט נפשו ·
שאו שערים ראשיכם ·
וגבורתיך ג׳ בליש׳ וסי׳ נמסר ריש פרש׳ ואתחנן וישעיה סימן סג׳ ·
בגבורים ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ה׳ ·
גברים ז׳ חס׳ וסימני׳ נמסר ביהוש׳ סימן י׳ ושיר השירים סימן ג׳ ·
הגבורים ז׳ מל׳ וסי׳ נמסר ביואל סימן ד׳ וד״ה א׳ סימן יא״ ·
גבור ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת נח ·
גבורי החיל ה׳ וסימניהון
ואתם תעברו חמשים ·
ויבחר יהושע שלשים ·
ויוצא מנחם את הכסף ·
והגלה את כל ירושלם ·
ומן הגדי נבדלו ·
גבורי החילים ד׳ וסימניהון אלה

בגנון נקמץ בת״ע אשר הם מגנגים ופתוחים על פי המסורת ואלו הם את ארם נהרים את גאון יעקב כי את אשר יאהב יי׳ יוכיח ואחר מוקף וכרי את כל גבוה יראה וכל בן
המוקף נפתח כמו בן יצהר בן קהת בן לוי בגמ״ר ואלה הם ויולד בן שני ליעקב ולמפיבשת בן קטן והוליד בן פרץ וימלט בן אחד לאחימלך בן אחיטוב והטעם כי אינם
דבוקים ואין צריך להוסיף על בפתרונם כמו בן יצהר שפתרונו בנו של יצהר ובארבעה אלה אין לומר כן אבל בן אחיטוב נפתח כדינו וכן כל בן העומד בנגון נקמץ בגמ״ר

מערכת אות הגימל

אלה הם הלבן תלה שכה ושחט אתבן הבקר בן היסראלי ואת זכריהו בן יברכיהו זכריה בן משלמיה בן יאיר בן שמעי את בת משלם בן ברכיה והטעם שכל
אלה כרוכים כמו דבקותכי יצטרך להוסיף מלת של בפתרונם אך כל בין ביוד לעולם בצרי כל אלה המשמשים במקום לאמר לעולם מוקפין ופתחין כמו אל הארץ אל
משה אבל אל שהוא לשון קדש כמו אל גדול ונורא או לשון חזק כמו לאל ידי או לשון אלה כמו לאכסים האל אינן מוקפין לכך נקמצו׃

אלה בני אשר׃
ואחיהם לתלדותם משפחות׃
ובני בלע אצבון ועזי ד״ה׃
כל אלה בני ידיעאל׃

גב

גגו ד׳ וסימניהון נמסר פר״
תצוה ויחזקאל סימן מ׳
הגגה ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מ״ל
וסימניהון׃
והא העלתם הגגה׃
וישכימו ויהי בעלות השחר׃
קדמ׳ מ״ל׃
גגותיהם ב׳ א׳ מ״ל וא׳ חס׳
וסימניהון
לכל הבתים אשר קטרו׃
ואת הבתים אשר קטרו
בתר׳ מ״ל׃

גד

גד ב׳ פתחין וסימניהון

והמן כזרע גד הוא׃
והוא כזרע גד לבן׃
וא׳ העורכים לגד שלחן׃
יגודנו ב׳ א׳ מ״ל וא׳ חסר
וסימניהון נמסר
בפרשת ויחי׃
הגדוד ה׳ וסימניהון

מקבלם דוד ויתנם בראשי׃
הבה עזרו עם דוד׃
וימליכו ישבי ירושלם׃
ובני הגדוד אשר השיב׃
ארדוף אחרי הגדוד הזה׃
וגדול ח׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן ג׳ וד״ה א׳
סימן י״א ומגלה סימן ט׳׃
וגדל ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת תולדות׃
הגדול ח׳ מ״ל בתורה וסי׳
נמסר בפרשת נח׃

אמר המעתיק ברוב ספרי המסרה טעות ולא איתבריר הי מניהו מן הים הגדול הוא מלא וברוב נסחי דמסרה דחזינא הוה נמסר הים ה הגדול חד הים הגדול וגבול וחד מן הים הגדול תתאו ובפרשת נח לא אתבריר לן הי מניהו מלא ובס״ר א אתבריר לן ע׳ נוסחי דוקני דראוי למסמך עליהון דהוא הימה הגדול דיהושע עכ״ל׃

מגדל ג׳ חס׳ בלישני׳ וסימניהון
נמסר בשמואל א׳ סוף
סימן י״ב׃
גדלה הגדלה ה׳ חסרי׳
וסימניהון

נמסר במגלה סימן ד׳ ע״ש׃
גדולה ד׳ מ״ל בתורה וסי׳ נמס׳
בפרשת בלק׃
גדל ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סימן ל״ב׃

גדלת הגדלת כל אוריתא
חסר דחס׳
בר״א גדלות כתיב חס׳ ו׳ קדמ׳ וסי׳
והקמת לך אבנים גדלות׃
וכל נביאים וכתובים דכו׳ גדלות
כתיב כמ״ב גדולת כתי׳ מלא
וי״ו קדמ׳ וסימניהון
ויעשו נאצות גדולת בהר׳׃
ואעמידה שתי תודות גדולת׃
גדולים הגדולים ו׳ מ״ל וסי׳
נמסר ב
בשפטים סימן ה׳ וירמיה סימן כ״ח
ונחמיה סימן י״א׃
גדלה ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וירא ועזרא
סי׳ ט׳׃

גדלים ב׳ כתובי׳ בן וסימניהן

גדלים תעשה לך׃
גדלים מעשה שרשרת׃

כגדל ב׳ וסימניהן׃

סלח נא לעון העם׃
תבא לפניך אנקת׃
גדל ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בסדר אלה הדברים
ותלים סימן כ״ח וסי׳ נ״ז׃
גדל ג׳ וסימניהון נמסר
פרש׳ תולדות׃
גדליה ה׳ וסימ׳ נמסר בירמיה
סימן מ׳׃
גדליהו בן אחיקם בן שפן ו׳ וסי׳
נמסר בירמיה סימן מ׳ וע״ש׃

ולגדעון ג׳ וסימניהון

היו שבעה בנים׃
ותקעתי בשופר׃
ויתקעו שלש מאות׃
וא׳ לגדעון וסי׳׃
ויעש אתו גדעון לאפר׃
גדפו ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים
ב׳ סימ׳ י״ט׃
גדר ג׳ וסי׳ באיוב סימ׳ י״ט ואיכה
כא״ב ג׳ אות ג׳
גדותיו ד׳ וסימ׳ נמסר
ביהושע סימן ד׳׃

גה

ויגהר ג׳ וסימניהון

ויעלה אחאב׃

ויעל וישכב על הילד׃
וישב וילך ב׳ בפסו׳׃

גו

גוה ה׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בדניאל
סוף סימן ד׳׃
גוו ג׳ מ״ל וסימ׳ נמסר בירמיה
סימן ל״ג׃
וגוו ד׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן
נ״ה וירמיה סימן נ׳׃
ובגוים ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
כי תבא׃
כגוים ד׳ דגשים וסימ׳ נמסר
במלכים ב׳ סימן י״ז
ויחזקאל סימן ד׳׃
על הגוים ה׳ וסימ׳ נמסר
ריש ירמיה וריש
סימן כ״ו ויחזקאל סימן כ״ט׃
על כל הגוים י׳ תבין מקימן
על הגוים׃
אל הגוים ה׳ וסימ׳ נמסר
בסוף ישעיה
וביחזקאל סוף סימן ט״ל׃
בכל הגוים ד׳ וסימ׳ נמסר
בפרשה שפטים
ובשמואל א׳ סימן ח׳׃
לגוי עצום ג׳ וסימ׳ נמסר
בישעי׳ סוף סי׳ ס׳׃
מגוי אל גוי ג׳ וסימניהון

ויתהלכו מגוי אל גוי׃
רעה יצאה מגוי אל גוי׃
ויתהלכו דד״ה׃

גז

כגזר ג׳ וסימניהון

מארץ החיים׃
מבית י״י׃
נגזר עליה׃

גח

גחזי ד׳ וסימ׳ נמסר במלכים
ב׳ סימ׳ ד׳׃
גיחון ו׳ ג׳ מל וג׳ חס׳ וסימ׳
נמסר בבראשית
ובמלכים א׳ סימן א׳׃
גי ט׳ כתיבי׳ וסי׳ נמסר ביהושע
סימן י״ח וזכריה סימן י״ד׃
בגי ג׳ חס׳ א׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וזאת הברכה
ובריש מיכה׃
גיא ב׳ פתחי׳ חד כתיב ה׳ וחד
כתיב א׳ וסימני׳ כל גיא
ינשא׃
ויאמר אלי גה גבול׃

גיהנם ג׳ וסימניהון׳

ועלה הגבול תנינ׳ דפסו׳׃
וירד הגבול דבנימן תנינ׳ דפסו׳׃
ויחנו מבאר שבע׃
גיל ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע
ריש סימן ט׳׃
לגלים ג׳ וסימני׳ נמסר בירמיה
סימן ט׳׃
גלות ז׳ חס׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סי׳ טו׳׃
הגלגלה ו׳ וסימ׳ נמסר
ביהושע סימן י׳
ושמואל ב׳ סימן י״ט׃
לגלגלת ג׳ וסימניהון נמסר
פרשה בשלח׃

לגלגלתם ז׳ וסימניהון

שאו את ראש׃
הקהלו אלי׃
והיו בני ראובן בכור׃
לבני שמעון׃
ויספרו הלוים׃
מבן שלשים׃
ויהי מספרם׃
אלה בנילוי לבית אבתיהם׃
גולה ה׳ וס׳ נמסר בשמואל
ב׳ סימן טו״׃
הגולה ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳׃
נמסר סוף נחום
ומגלה סימן ב׳׃
ויגל ד׳ וסימניהון נמסר
סוף מלכים׃
תגלה ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וישמע יתרו
וביחזקאל סימן י״ו׃

גלות ב׳ וסימניהון

עד גלות ירושלם
עד גלות הארץ׃
גלמוד ג׳ וסימ׳ נמסר באיוב
סוף סימן ט״ו
וריש סימן ל׳׃
גלעדה ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן כ״ד׃

מן הגלעד ב׳ וסימניהון

ולראובני ולגדי׃
שגלשו מן הגלעד קדמ׳׃

גם

וגם י״ג ר״פ בתורה וסימניהון
נמסר בסדר בהר סיני׃
גם ה׳ ר״פ באוריתא ויהושע
ושפטים וסימניהון
נמסר בסדר דברים׃
וגם ד׳ ר״פ בשמואל וסימניהון

כל הן בברי במ״ר וסימניהון הן עם כלביא יקום הן עם לבדד הן הוא משום דרכו הן תוי שרי יעננכי הן זאת וכן הדין בכל תיבה בת שתי אותיות המוקפת
והבניכה באות ראשונה של תיבה הסמוכה לה כגון ים לנו אב זקן מה יש לך בבית על שן סלע חקרנוה כן היא כמו שער בנפשו כן הוא וכן לתת לנו
הראויות לתת לה שם הכה שכא אבל אם הנא עומד בטעם או במסרת אף על פי שהוא עומד הטעם באות ראשונה בתיבה שאחריה וכנקד בבריכן הן הכה שם

מערכת אות הגימל

248

שמעוריס וכן כל פס מפזר או אם תחת הנגינה מלות ראשונה כמו כן כברי כמו הזי אלהים יעזר לי לו ים ביכנו מוכיח לא כן אבי :

כל שם שבמקרא כברי בין דבוק בין מופרד במו וסימניהון אברם אברהם כטר קריאה דבריה בוכרא ופי׳ ויקרא אברם פס בנו ויקרא אברה׳ את פס בנו הנולד לו
על פס סמר וגם פס העיר המוכה מה פמו ומה פס בנו ויהי פס בנו הבכור יואל וכל פס ויפת כברי כל אשר כאשר לאשר בסגול כי כלם דהוטים

וגם אנכי השאלתיהו ·
וגם שאול הלך לביתו ·
וגם נצח ישראל לא ישקר ·
וגם עירא היאירי ·
וכל מלכים דכו׳ ר״פ וגם בר מ״א
גם וסימנהון
גם יהודה לא שמר ·
וכל ישעיה דכו׳ ר״פ גם במ״ג וגם
וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ כ״ח :

וגם ו׳ ר״פ בירמיה וסימני׳

וגם בכל זאת לא ·
וגם בימים ההם ·
וגם אני חשפתי שוליך ·
וגם איש היה מתנבא ·
וגם אלנתן ודליהו ·
וגם כל היהודים ·
וכל יחזקאל דכו׳ ר״פ וגם במ״ג
גם וסי׳ נמסר שם סי׳ י״ו וסי׳ ד׳ :

וגם ה׳ ר״פ בתריסר וסימני׳
וגם עתה נאם יי׳ שובו ·
וגם על העבדים ·
וגם מה אתם לי צר וצידון ·
וגם יהודה תלחם בירושלם ·
וגם חמת תגבל בה ·
וכל אני ואנכי דסיפ׳ דכו׳ וגם
אני גם אנכי ·

וגם ד׳ ר״פ בכתובים וסימניהון
נמסר ברות סימן ב׳ וד״ה א
סוף סימן י״ב ·

י״ד פסוקי׳ וגם ותרין מלין
בסוף פסוק וסימ׳ נמסר בפרשת
משפ׳ וביחזקאל סימן י״ו ·

ה׳ פסו׳ אית בהון ה׳ מלין
מן כ״ב אתין וסי׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ ג׳ :

וגם כל ה׳ וסימניהון

על מקומו יבא בשלום ·
וגם כל הדבר אשר ·
ויחזק דוד בבגדיו ·
וגם כל האדם ·
וגם כל היהודים ·
וכל ד״ה דכו׳ וגם כל במ״א גם
כל וסימניהון
גם כל שרי הכהנים ·

וגם הוא ז׳ וסימניהון נמס׳
בפר׳ בלק ·

ט׳ פסו׳ גם וגם וסימניהון

גם הוא יהיה לעם ·
גם אתה שתה וגם ·
והנער שמואל הולך ·
והייתם גם אתם ·
ויאמר דוד אל אחימלך ·
גם עשה תעשה ·
ויאמר המלך אל איתי ·
גם את שאי כלימתך ·
שבנה בנתי לכנה ·

גם הם ד׳ כנביאים וסימניהון
ויעשו גם הם בערכת ·
ויעלו בני יוסף גם הם ·
גם הם אתו ירדו שאולה ·
לא יסבו האופנים גם ·

גם ד׳ בתר אתנח וסימ׳

ויחרד יצחק חרדה ·
וירא יוסף לאפרים ·
ויתן יי׳ את חן העם :
ואיש לא יעלה עמך ·
לא יבא ממזר בקהל ·
לא יבא עמוני ומואבי ·
ויגרש יי׳ את העמים ·
ואיש ישר׳ שבו אל בני בנימן ·
ויאמר שאול אל עבדיו ·
וימהר שאול ויפול מלא ·
אפס כי נאץ נאצת ·
אחימעץ בנפתלי ·
ויהיו הגוים האלה ·
הוי עיר הדמים ·
עוה עוה עוה ·
ותאמר רות המואביה ·
אם ישמרו בניך בריתי ·
ויקבצו כל יהודה ·
ומן פלשתים מביאים ·
וכל יהודה עמדים ·
וכל ישעיה וירמיה ותרי עשר
וקהלת ועזרא דכו׳ גם בתר
אתנח ב״מ י״ו וגם וסי׳
ביום ההוא יגלח ·
אף בל נטעו אף ·
ועתה אנכי נהתי ·
ובאת אתה וקראת ·
משא מלך בבל ·
ימים רבים תשבי לי ·
על כן תאבל הארץ ·
אכרית את שמות ·
את ירושלם סף רעל ·
ואם לא תשמעו ואם ·
אין זכרון לראשנים ·
וראיתי את כל מעשה ·
זהרע בכל אשר נעשה ·
כי כקול הסירים ·
כל עמל האדם לפיהו ·
זכרה לי אלהי לטובה :

י״ב פסו׳ אית בהון גם גם
גם וסימניהון נמסר בשפטים סימן
ח׳ ובירמיה סימן י״ב ·

גמא ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת שמות
ובישעיה סי׳ ח׳ ·

גמול ו׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳

קל מהרה אשיב ·
והשיבתי גמלכם ·
גמלך ישוב בראשך ·
ולא כגמל עליו השיב ·
כגמל עלי אמו ·
וגמלו ישלם לו ·

על גן ג׳ בליש׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סימן כ״ה ·

כגן ז׳ וסימ׳ נמסר בירמיה
סימן ל״א ·

כגנב ג׳ וסימניהן
בעד החלונות :
מן גו יגורשו ·
לאור יקום רוצח ·

גע

ויתגעשו ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים
סימן י״ח :

גר

גר ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בפר׳
וירא וירמיה סימן ז׳ ·

גרשם ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וישלח
וריש עזרא ·

יגרתי ד׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳
עקב ובאיוב סימן ט׳ ·

יגרה ג׳ ובמשלי וסימני׳ נמסר
שם סי׳ ט״ו ·

הגרים ד׳ וסימניהון

וגם מבני התושבים ·
ולשכירך ולתושבך ·
מאפרים וממנשה ·
ולהגרים הגרים בתוככם ·

כגר באזרח ג׳ וסימניהון
ונקב שם יי׳ ·
משפט אחד יהיה לכם ·
וכל ישראל וזקניו ·

גרזן ד׳ מחדין בליש׳ וסימ׳
נמסר בישעיה סימן י׳ ·

בגורל ד׳ דגשי׳ וסי׳ נמסר
ביהושע סי׳ כ״א ·

בגורל ה׳ רפין וסי׳ נמסר
ביהוש׳ ריש סי׳ י״ד ·

גרלות ד׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
נמס׳ בפרש׳ אחרימו׳ ·

גורל ד׳ פתחי׳ בלישניהון וסימ׳
בלשון ארמי אחסנא ד
דבנימן צריקא גריעא וביאורם נמס׳
בפר׳ מסעי וביהושע סימן י״ח ובתלים
סימן קכ״ו ·

גרם ג׳ וסימניהון
יששכר חמור ·
בארך אפים ·
תיבש גרם ·

גרונם ג׳ בתהלי׳ וסי׳ נמסר שם
סימן קט״ו וסוף ספר׳ :

גרגרתך ב׳ חס׳ רחס׳ וסימ׳ נמסר
ריש משלי ע״ש :

גרש ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר וירא
ובמשלי סימן כ״ב :

גרשם ד׳ וסימניהון נמסר
בפר׳ שמות ובעזר׳

ריש סימן ח׳ ·

גשה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר
תולדת ·

נשלם מערכת
אות הגימ״ל בס״ד :

מערכת אות
הדל״ת

א״ב מן חד וחד חד ד׳ וחד
ר׳ וכלהון לית דכו׳ וסימניהון

אדיקם ואשחקם בעפר דשמו׳ ·
אריקם ואשחקם דתלים ·
בהדרי עמך נדבות ביום ·
בהררי לבני קרח מזמור שיר ·
והדאה ואת הראה דשמות ·
והראה ואת האיה והדיה ·
הדרי נשי עמי תגרשון ·
הררי בשדה חילך וכל ·
ויעבדו ואם ישמעו ויעבדו ·
ויעברו רגע ימותו וחצות ·
ודדנים ובני יון אלישה ·
ורדנים ובני יון דד״ה ·
ודיפת ובני גמר אשכנז דד״ה ·
וריפת ובני גמר דבראשית ·
וידאה הנה כנשר יעלה ·
ויראה ויתפלל אלישע ·
ודוממתי אם לא שויתי ודוממתי ·
ורוממתי בנים גדלתי ורוממתי ·
ואודך ואבואה אל מזבח ·
ואורך אשבילך ואורך ·
זרה השמיעו אל בבל ·
זרח רוחי זרה לאשתי בלעז ·
יעבד והורידו זקני העיר ·
יעבר וימד אלף נחל אשר ·
ידיח אם רחץ יי׳ את צאת ·
יריח בדי שופר יאמר האח ·
יצעדו בהבר מקשה המה ·
יצערו ויצא מהם תודה וקול ·
יתגודדו אי לזאת אכלח לך ·
יתגוררו ולא זעקו אלי בלבם ·
יסעדנו יי׳ יסעדנו על ערש ·
יסערנו בטרם יבינו סירתיכם
אטד ·
ישוד מדבר באפל יהלך ·
ישור כי נמצאו בעמי רשעים ·
ישודד חלק לבם עתה יאשמו ·
ישורר ורבצו בתוכם עודדים ·
במספד ביום ההוא יגדל ·
במספר ויקח אליהו שתים ·
לדוב וארו חיוא אחרי ·
לרוב כי מרדכי היהודי ·
למאד ויקברהו בקבורתיו ·
למאור שהיה עונותינו ·
לצוד ורבקה שבעת בוכר ·
לצור

בין הם מוקפים או עומדים בטעם או במסרת כמו כאשר צוה יי׳ את משה ורא״ה כי על כן מלת אמת נפתחת כי דומה בהברתה למלת אשר כאשר פירשתי למעלה במלת רבים
קנה פרת שנפתחים מפני שרומים למלת בקר זבח דבר יי׳ וכל סי״ן שבמקרא אשר סככה לו שמזפתני ואין הטעם מפני הדגש והסב״א מאחרי הסי״ן כיגם במלת פסס
ברהימובי כן הדין והטעם מפני שהוא במקום אשר וכל סי״ן אשר במקום אשר והנגינה באות שלישית לה והלאה הוא תקיד בפתח גדול כמו שלמה אהיה שקמתי דבורה

מערכת אות הדלת

הטעם כי כל לשון סבת קוס חסר הכסגלת כמתנת להספיק הסס בקריאתה כאלו כלתה סס התלה והמתג והטעם לא יתחברו לעולם רק לפני אחה״ע ואל תסיבני ממלת
סהס הראיבוכי סהס״ין מעמדת במרכ׳ החשוב כמתג הע״פ סהטפת סמוכ׳ לה כי הטע׳ כעבו׳ סהמלה קט״ וכן ססס עלו גם אין מלך אחר הכנון בתיבתו כמוסקמתי סלמה׳
הנה נא אדברה על הברת אי הסמוכה לה״י הנפתחת כאסר אין המלה דבוקה כגון מחנה מעסה מקנה מסנה לבד ממלת איה אריה הרבה עסר׳ כטה

לצור וישבע שאול את·
לתודה מזמור לתודה הריעו·
לחורה ולהעודה אם לא·
מדור הסרותי מסבל שכמו·
מדור כי טוב יום בחצריך·
מעצד חרש ברזל מעצד·
מעצר עיר פרוצה אין חומה·
מצד חבד רשע מצוד·
מצור ואל מצור ירושלם·
מעבידים וגם אני שמעתי·
מעבירם אל בני דעלי·

הדין דעלי מעבידם כתיב לדעת ה הגמ׳ אבל לא לדעת בעל המסורת ועיין בהקדמתי ע״כ·

עודנה בתיב תכלינה עינינו·
עורינו כתנור נכמרו·
פטדת לא יערכנה פטדת·
פטרת כי נתנים נתנים המה·
פרעהו ויחננו ויאמר פרעהו·
פרעהו אל תעבר בו·
פדה אלהים את ישראל·
פרה ויאמר לו אלהים אני·
פדה יי׳ נפש עבדיו·
פרח פניש בכם איש או·
ויפדו העם אל שאול·
ויפרו וישב ישראל בארץ·
צד ואיש איש מבני ישראל·
ציר ועירי מבצר הצרים·
צרדתה בככר הירדן יצקם דה״·
צררתה ויתקעו שלש באות·
שחדו הכי אברתי הבו לי·
ושחרו אם הרגם ודרשוהו·
תדוץ בצוארו ילין עז·
תרוץ בלכתך לא יצר צעדך·
תצוד בי בעד אשה זונה·
תצור כי הצור אל עיר ימים·

ג׳ זוגין מיחדין חד ד׳ וחד ר׳ וסימניהון·

דמה עד שים חזום·
רמה ברח דודי·
דשן ונתן מטר ארצך·
ורשן כי אביאנו אל·
דחופים הרצים יצאו·
ורחופים הרצים רכבי·

ב׳ מלין כתיב ר׳ וקרי׳ ד׳ וסי׳

אעכור בי מעולם שברתי·
ווכוד ומבני בגוי·

דא

דאר ד׳ כתיב בן וסימניהון נמסר ביהושע סימן י״ז והלים סימן פ״ג·

דב

וידבקו ג׳ וסימניהון

וכל איש ישראל המתחבאים·
וידבקו פלשתים את·
וידבקו פלשתים אחרי דה״·

דבור בלשון עם ז׳ בתור׳ וסי׳ נמסר פ׳ ואתחנן·

דבור אתם ו׳ וסימניהון·

וידבר חמור אתם·
וידבר אהם לאמר·
וידבר אתם קשות·
ויבאו אל בני גד ואל בני·
ויכל משה מדבר אתם·
וידבר אתם המלך·

דברו ד׳ ג׳ רפ׳ וא׳ מצעו׳ פסוק וסי׳ נמסר בפרשת בא·

והדבר ג׳ וסימניהון

אשר יקשה מכם·
אשר דברנו אני ואתה·
והדבר הזה לא אוכל·

ותדברנה ג׳ וכים׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ד׳ ומלכים א׳ סוף סי׳ ג׳ וירמיה סימן מ״ד·

דבר ד׳ בטעם תבירר״פ בכפ׳ ויקרא וסימניהון נמסר בסדר צו·

ובדברו ג׳ וסימ׳ נמסר בדניאל ס״ ח׳·

ותדבר ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ ס׳ כ״ה·

את כל הדברים י״ג חס׳ האלה וסימ׳ נמסר בירמיה ריש סימן ל״ו·

וזה הדבר ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ט׳·

דברי י״ג וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ו׳·

ודבר י״א וסימניהון נמסר במלכים ב׳ ריש סי׳ א״ ונחמיה סימן ט׳·

וזה הדבר ד׳ ר״פ וסימ׳ נמסר פרשת תצוה וביהושע סימן ה׳·

מדבר ח׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויצא ויחזקאל סוף סימן א׳ וסימן מ״ג·

ודברי ה׳ וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ ק״ט וד״ה א׳ סו׳ סי׳ כט

דבריך י״ג חס׳ וסימניהון נמסר פרשת ויצא·

ח׳ כתובי׳ דבריך וקריין דברך וסימניהון·

ויאמר מנוח אל מלאך יי״·
ועתה יי׳ אלהי ישראל יאמן·
ויהי בעלות המנחה·
והמלאך אשר הלך לקרא·
נמצאו דבריך ואכלם ב׳ בפסוק
קדמתי בנשף ואשועה·
שרים רדפוני חנם·

ויענו כל הקהל ויאמרו·

כדבר הרע הזה ח׳ וסי׳

וישמע העם את הדבר·
וכל ישראל ישמעו ויראון·
והוצאת את האיש ההוא·
והנשארים ישמעו ויראו·
ואריבה את חורי יהודה·

המדבר ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויגש ובדניאל סימן ח׳·

דברי ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב ריש סי׳ כ״א·

ודבריו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן ובאיוב סוף סימן ל״ד·

דוברי ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ ה׳·

כדבר המלך ג׳ וסימניהון נמסר במגלה סימן א׳·

ודובר ה׳ וחס׳ וסי׳ נמסר בתלי׳ סי׳ טו״ ומשלי סימן י״ו·

כדבר הזה ח׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סוף סימן י״ג·

ודברת אליו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות ומלכים א׳ סמ׳ כ״א·

דברתי ועשיתי ד׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן י״ז·

אל דברי ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ כט״·

מדבר ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט׳·

דבר ב׳ פתח וסימניהון

דבר שקר העוה·
דבר עשק וסרה·
וכל נא דבר׳·

דברו ב׳ כתיב דבריו וסימני׳

שלח חשך ויחשיך·
ויקם את דבריו דדניאל·

ותדבר ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בישעיה סוף סי׳ מ׳·

כדבריכם ג׳ וסימניהון נמסר פ׳ מקץ·

בדבר ג׳ וסימניהון נמסר פר׳ תולדות·

אלה הדברים ה׳ וסימניהון נמסר ריש ויקהל וזכריה סימן ח׳·

ואת הדברים ג׳ וסימני׳·

ויהי דבר יי׳ אל ירמיה·
אחרי שרוף·
ולכם שמו שמיר·
ויחר לי מאד·

את כל דבריו ב׳ וסימניהון

ודבר יפתח·
כי לא תוכל הארץ להכיל·

ולא דברתי ב׳ וסימניהון·

ויאמר יי׳ אלי·
ובנו את במות הבעל·

על דברי י׳ וסימניהן נמסר בתלים סימן ז׳·

הדבר ד׳ בטעם תביר בספר ירמיה וסימניהון שם ריש סימן ל״ה·

הדבר ד׳ בטעם גרשיים בירמיה וסימני׳ שם סוף סימן נ״א·

לא ידברו ב׳ וסימניהון·

ואיש ברעהו יהתלו·
והוחלתי כי לא ידברו·

ואדברה ד׳ וסימניהון נמסר ריש האזינו·

דברים ג׳ חס׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן י״ד ותלים סימן ק״ח·

דברה ג׳ חס׳ וסימניהון

בלשון ארמי אתקברו
ובדרבני ברק וביאורם נמסר פר׳ וישלח ושפטים סימן ד׳·

לדביר ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון

ומחשבון עד רבת·
ויבן את עשרים אמה קדמ׳ חס׳·

דברה ג׳ חס׳ וסי׳ נמסר ביהושע סימן י׳·

דג

והדגה ב׳ וסימניהון·

אשר ביאר תמות·
אשר ביאר מתה·

דד

דדן ב׳ וסימניהון·

ובני דדן היו·
דדן רכלתך·

דה

דהבה ג׳ כתיבין ה׳ וסימ׳ נמסר בדניאל סימן ג׳ ובעזרא סימן ו׳·

דו

דואג ג׳ וסימניהון·

ושם איש מעבדי שאול·
והוא נצב על עבדי·
בבוא דואג האדומי ויגד·
ושארהון דויג כתיב·
דוד

ניטה וכל ה:ה במ״א הנה כא ארכי סורו כא דלוט סנפתח על פי המסורת וכן כל פעל עתיד מחטופי למר בכל מסקלותיו בפתח כמו מעסה יעסה תגלה יגלה ימרה פיך אבל
פד יתלא סחוק פיך ככקר בכרי כי תמפטו להכתב באלף ולכן ככקר כנעל האלף כי מפעל כווי בכרי כמו עסה בנה קנה כוה רבה כבאך וכהה וכל עוסה בוכה קוכה ים
פותחין וים קומצין וכל הווה במסקל חזק יקמץ כמו מרלה אותך ורוגמתו וים מכריעין ואומרים יתעבורנה הבאן על ידי מונח רערע יה׳מר הקונה ודוגמתן סאין המלה

249

מערכת אות הדלת

דמוטה לאחריה במנול אבל בוכה ירושלם חוכה מלאך נקמצים וכן כרחה וכל מעשה מקנה הדבוק נקמץ כמו מחנה כלמתי׳ מעבה למון מקנה צאן את כל מעשה האלהים יביא במשפט בפתח ואומר אבן עזרא הטעם כי איכנו דבוק וכה פתרונו כי את כל מעשה האדם האלהים יביא במשפט כל מתי הכרות מל אי אימתטופי למר פעל והנגינה לעיל בפתח קטן כמו פני ספי פרי מרי קרי   אבל לוי עלי מני קיני נקמצים כי הנגינה לרע   כל ויהי ויחי ותהי כמו כן כפתחים והנגינה לעיל   ומלתכלי יבאה מכלל

דוד
דוד   ב׳ חס׳ וסימניהון

בני עזיאל   דד אהרן׳

בת אביחיל   דד מרדכי׃

דודו   ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשפט׳ סוף סימן ט׳׃

דודים   ד׳ חד מל׳ וסימני׳ נמס׳ במשלי סי׳ ז׳׃

דויד   ה׳ מל׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן יא

ביחזקאל סימן לד׳׃

וכל תריסר ועזרא ודה דכו׳ מל׳׃

כדוד   ג׳ וסימ׳ נמסר בעמוס סימן ו׳׃

וכל ד״ה דכו׳ כדוי׃

בעיר דוד   ד׳ במלכ׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳

סוף סימן ט״ו׃

ובית דוד   ב׳ וסימניהון

ביום   והוא יגן יי׳׃

ראבן   ויגדל שכך׳

לדוד   ז׳ כטע׳ בתלים וסים שם סימן כ״ו וסי׳ קג׃

דויד איש האלהים   ג׳ וסימ׳ נמסר

בנחמיה סי׳ יב׃

על דוד   ה׳ וסימניהון

ואלה   בכפרי ראשי׃

ודוד   מכרכל במעיל׃

והקימתי   את כסא׃

ומכבשה   נפלו׃

כי לעת   יום ביום באו דד״ה׃

כל נביאים המלך דוד   בר׳ מא׳

דוד המלך וסי׳

ותכל   דוד המלך לצאת׃

וכל כתו׳ דכו׳ דוד המלך ב״מ

המלך דוד וסימניהון

ויח   ארון יי׳ בא עיר דוד׳

ויבא   המלך דוד וישב׃

וישלח   את הדורם׃

גם   אתם הקדיש׃

ויאמר   המלך דוד לארנן׃

נערי דוד   ב׳ וסימניהון

ויבאו   נערי דוד׃

ויהפכו   נערי דוד לדרכם׃

אנשי דוד   ד׳ וסימניהון

ויאמרו   אנשי דוד׃

כי נשבעו   אנשי דוד׳

הנה   אנחנו פה ביהודה׃

מדוע   גנבו אחינו׃

עבדי דוד   ה׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ לא׃

ואת דוד   ב׳ וסימניהון

ועבדו   את ה׳׃

אחר   ישובו בני׃

דוד עוד   ד׳ דקדים דוד לעוד וסימניהון

ויקח דוד   עוד פלגשים דשמואל׃

ומה יוסף   דוד עוד דשמואל׳

דויד   עוד נשים דד״ה׃

ומה   יוסף דוד דד״ה׃

אמר המעתיק וברוב הספרי׳ מלגו האי דד״ה קדים עוד לדוד עכ׃

דוה   ג׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ קדשי׳ ובישעיה סי׳ ל׳׃

דוי   ג׳ וסימ׳ נמסר ריש ישעיה ואיכה בא״ב קדמא׃

מדוה   ב׳ א׳ כתי׳ י׳ וסימני׳

והשיב   בך את כל מדוי׳

והסיר   יי׳ ממך כל חלי׃

דור ודר   ד׳ כתו׳ כן וסימניהון נמסר בתלים סימן ב״ט וסימן פ״ט׃

דור ודור   ה׳ כתובי׳ כן מל׳ וסימני׳ נמסר בתלי׳ סי׳ קמה׃

לדורתיכם   ה׳ ס״פ וסימני׳

יין ושכר אל תשת

וקראתם   בעצם היום׃

מראשית   עריסתיכם׃

והלאה   לדורתיכם

מחוץ   לפרכת׳

די

די   ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת כי תזריע׳

דים   ג׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ ויקהל וירמיה סי׳ מט׃

דיבון   ג׳ מל׳ וסימניהון

מערער   אשר על שפת

רדי   מכבוד׃

על דיבון   ועל נבו׃

דישון   ה׳ בתורה ג׳ מנהון בפרש׳ וישלח וסימ׳ נמס׳ בפר׳׃

ראה   ועיין בסוף סדר וישלח׃

דך

דכא   ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת תצא ובישעיה סימן נ״ג׃

דכן   ג׳ וסימניהון

ואלו   צלסחד שגיא׃

חזה   הוית וקרנא דכן׳

וקרנא   דכן ועיינין לה׃

דכית   ב׳ וסימניהון׃

דכית   בחלל רוב׃

תגלנה   עצמות דכית׃

דל

דל   י״ב פתחין וסימניהון נמסר בשפטים סימן ו׳ ותלים סימן קמ״ב׃

דלו   ב׳ א׳ מלרע וא׳ מלע׳ וסי׳

דלו   עי נילמרום׃ מלרע.

דלו   מאנוש נעו׃ מלעי׳.

דליהו   ג׳ כל׳ שני׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן לו׳׃

דלתות   ג׳ וסימניהון

ויה   בקרא יה די׃

ויעש   חצר הכהנים׃

באשר   נשמע לסנבלט׃

וכל יחזקאל דכו׳ ב״מב דלתות וסי׳

בן אדם   יען אשר אמרה׳

ועשויה   אליהם אל׃

דם

וכל דם   ד׳ וסי׳ נמסר בפרשת ויקר׳ ובמלכי׳ ב׳ סי׳ ח׳.

מדמה   ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויקרא׃

דמיה   ג׳ וסימניהון נמסר ריש פרש׳ שמיני׃

דמי   ב׳ וסימניהון

אל יפל   דמי ארצה׃

ארץ אל   תכסי דמי׃

וא׳ ודמי   חמסי ושארי על׳

דם הנקי   ג׳ וסי׳ נמסר פרשת שפטים ומלכים ב׳ סי׳ כ״ד׃

דום   ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳

שמש   בגבעון דום׃

האנח   דם׃

דום   ליי׳ והתחולל לו׃

מצעית׳   חסר׃

דמי   ג׳ וסימניהון

על   חומותיך ירושלם׃

ואל   תתנו דמי לו׳

אלהים   אל דמי לך׃

דומיה   ד׳ וסימ׳ נמסר בתלים ריש סימן ס״ב׃

דן

דן   ג׳ לשון משפט וסימני׳ נמסר בפרשת לך לך׳

לדין   ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן נ׳׃

מדונים   ז׳ כתו׳ וי״ו וקרי׳ י׳ וסימ׳ נמסר במשלי סי׳ כ״א׃

כדונג   ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳ נמסר בתלים סימן צז׃

דנאל   ג׳ חס׳ יוד וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן יד׃

דק

מדקרים   ב׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ לז׳׃

דר

ודרדר   ב׳ וסימניהון וקרץ ודרדר׃

ועלה   על מזבחותם׃

תדרך   ה׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ עקב וריש יהושע׳

בדרך   ב׳ וסימניהון׃

ואיש   אין בארץ לבא׃

בדרך   יום כה ובדרך

וא׳ ובדרך   יום כה׃

ובדרך   ד׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ בהעלותך׃

על דרך   ה׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ה׳ והושע סימן י״ג׃

וילכו דרך   ג׳ וסימ׳

שלשת   ימים במדברי

וילכו   כל הלילה׃

וילכו   דרך הערבה׃

הדריכוהו   ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימני׳׃

בתרו   את בנימן׃

ולא   הדריכוהו בני שחץ׃ קדמ׳ חס׳׃

דרך הדרום   ז׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סי׳ מ׳׃

דרך הצפון   ו׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקא׳ סימן מ׳׃

לדרך   ג׳ רפין וסימני׳ נמסר בירמיה סימן ב׳׃

בכל דרכיו   ד׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ א׳ סימן ח׳׃

דרכיו   ה׳ חסרי׳ וסימניהון נמס׳ בתלים סי׳ י׳׃

דרכיך   ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ כי תשא׃

ודורש   ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפרשת שפטים ובישעיה סימן ט״ז׃

דורש   ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בתלי׳ סימן קמ״ג׃

אדרוש   ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקא׳ סו׳ סי׳ ך׃

לדרש   ז׳ חס׳ וסי׳ נמסר בעזרא סוף סימן ו׳ ובדברי הימים א׳ סוף סימן כא׃

תדרש   ד׳ וסימניהון

ופן   תדרש לאלהים׃

לא   הדרש שלומם׃

כי   תבקש לעוני׃

תדרש   רשעו בל תמצא׃

ודתן ואבירם   ג׳ וסימניהון

ובני   אליאב נמואל׃

ודתן   ואבירם בני אליאב׃

ויעלו מעל משכן קרח תני׳ דפסוק׃

נשלם מערכת
אות הדלת בס״ד

זה כי נקמץ   והמסורת אומר כל עושה מלאת רת״קע פתחין ושאר קמצין והפירוש אלה הדברים משלי תריעסר דבריהימים תהלות קהלת עזרא׃
ודברא   על מתי הכרות מל אי רבופות והנגינה לעיל מתיהם פתוחות ור ובם מתהפכים לאתנח וס״פ כמו כל פועלת אוכלת שומרת סובבת נותנת יוספת וכן כל נפעל הווה מאלה הגזרות שהזכרתי בכל התמקלות כמו נרדפת מורדפת וכן יולדת וכל שם הפועל כמו לרדת לדבקת לגשת   וכן כל שם דבר

קיר ד   114

מערכת אות ההא

הבא מלמון מסגרת ממסרת ממלכת תפארת ובחטופי מולדת תוחלת תועלת וכן כל עורת יבלת דבשת גמלים שהם על משקל חזק וכן אחרת מעניכם וכן מלאת וכן כל שם דבר מן השלישים מג׳ אותיות והבנינה למעלה כמו מלך דרך עבר ודוגמתם ויהיו מכלל זה כל שם דבר שתחלתו מאותיות אהח״ע והוא מתהפך באתנח וס״פ שאות אהח״ע נקמצת והשניה נפתחת כמו אפר הבל אבר חלב חפץ חסך עגל ודוגמתם וכל שבט ספר כתר כמו הם ראשיהם נקמצים כי גם הם אחר ראשיהם שין וסמך

מערכת אות ההא

ט׳ מלין יחידאין משמשין ה׳ ריש וסוף ולית להון זוגא וסימני׳.

הפתחה ויצא אליהם לוט.
הרה וענק השרים.
הכורה ויקחהו וישליכו.
היארה ויצו פרעה.
הפרה ברית ביני ובינך.
החשכלה ואראה והנה.
הפיעה רעה ישראל האזינה.
המהה יקר בעיני יי׳.
הציאה כבסגר נפשי.

א״ב מן ב״ב ה׳ בריש תיבותא וסימניהון:

האם כל הקרב הקרב אל.
האם אין עזרתי בי ותושיה.
האיש עוד האיש בית רשע.
האיש ואמרה האיש כמוני.
האותי והם מכעיסים.
האותי לא תיראו נאם יי׳.
האוסף ופנחס בן אלעזר.
האוסף ויעלו בני ישראל ויבכו.
האזנח ויאמר למך לנשיו.
האזנח נשים שאננות.
הבלי משברים הבלי שוא.
הבלי שנאתי השמרים.
הבדלח וזהב הארץ ההיא.
הבדלח והמן כזרע גד.
הבאת אל אוצרות שלג.
הבאת עד נבכי ים.
הבאתיה הלא שמעת למרחוק.
הבאתיה וחברו הלא שמעת.
הביאתני ויבא המלך דוד וישב.
הביאתני וחברו ויבא המלך דוד.
הגגה והיא העלתם הגגה.
הגגה וישכימו ויהי בעלות.
הגלו וישמעו כל שרי.
הגלו וכל ישראל ותיחסו.
הגרנות ויגידו לדוד לאמר.
הגרנות ומלאו הגרנות בר.
הדם ויאמר חלילה לי מיי׳.
הדם וחברו ויאמר חלילה לי באלהי.
הדבר בכל אשר התהלכתי.
הדבר וחברו בכל אשר התהלכתי
הדפו ואם בפתע בלא איבה.
הדפו מדוע נסחף אביריך.
הדבקים ואיש משך בקשת.
הדבקים וחברו ואיש משך.
הדקות ותבלענה השבלים.
הדקות וחברו ותבלענה.
ההיטב ויאמר יי׳ ההיטב חרה.
ההיטב ויאמר אלהים אל יונה.
הובשת ויאמר יואב אל המלך.
הובשת אתה בקעת מעין.
הזמרה ויאמר אלי בן אדם.
הזמורה בן אדם מה יהיה עץ.

החדר ויאמר אמנון אל תמר.
החדר מן החדר תבא סופה.
החלות אדני יי׳ אתה החלות.
החלות ויאמר המן לזרש.
החרימם כי באת יי׳ היתה.
החרימם ויחמל שאול והעם.
הטוח ואם ישוב הנגע ופרח.
הטוח ואם בא יבא הכהן.
הטמאה והיה ביום ההוא אכרית.
הטמאה ויבאו הכהנים לפנימה.
היד ויאמר יי׳ אל משה היד.
היד ויאמר המלך היד יואב.
הירא את דבר יי׳ מעבדי.
הירא ויספו השטרים לדבר.
הילוד ותאמר האשה אשר בנה.
הילוד ויען המלך ויאמר תנו.
היסופר בקבר חסדך.
היספר לו כי אדבר.
היוקח כגבור מלקוח.
היוקח הבנו עץ לעשות.
הכון לכן כה אעשה לך.
הכון והכן לך אתה וכל.
הכף ויאמרו שרי סכות.
הכף ויבאו אל אנשי סכות.
הלזה ותאמר אל העבד מי.
הלזה ויאמרו איש אל אחיו.
המלך כי כה אמר יי׳ אל שלום.
המלך ויהי בימי אחשורש.
המזבח ואת המזבח נחשת.
המזבח ויאמר כה הציון הלז.
המעלה ותקטן עוד זאת בעיניך.
המעלה כי באחד לחדש הראשון.
המעון ובנית מזבח ליי׳.
המעון וזרועים ממנו יעמדו.
המטה ויאמר יי׳ אל משה השכם.
המטה לך אל פרעה בבקר.
המושב וכסף משנה קחו.
המושב ואם אין לאיש גואל.
המשפתים יששכר חמר גרם.
המשפתים למה ישבת בין המשפתים.
המסוה ובבא משה לפני יי׳.
המסוה וראו בני ישראל את פני.
המשרה כי ילד ילד לנו בן נתן.
המשרה לםרבה המשרה.
המוכתים ותקח יהושבע.
המוכתים וחברו ותקח יהושבעת.
המוריה ויאמר קח נא את.
המוריה ויחל שלמה לבנות.
הנקל ויהי הנקל לכתו.
הנקל ויאמר אלי הראית בן.
הנראה וירא יי׳ אל אברם.
הנראה ויאמר אלה׳ אל יעקב קום
הנראה ויתאנף יי׳ בשלמה.
הנראה בשנת שלש למלכות בלשאצר.
הנשמע כי שאל נא לימים.
הנשמע ולכם הנשמע לעשות.
הנסה או הנסה אלהים לבא.
הנסה דבר אליך תלאה.
הנחרים הזיבוש ויכלמו כל.
הנחרים אדביו לי לאמר.
הנגבה ויסע אברם הלוך.
הנגבה ויעל אברם ממצרים.

השטמ ויאמר יי׳ אל השטן.
השטמ וחברו ויאמר יי׳ אל.
הסככים מצאוני השמרים.
הסככים וחברו מצאוני השומרים.
העיני אף לא אל ארץ.
העיני בשר לך אם כראות.
העת ויאמר אליו לא לבי הלך.
העת לכם אתם לשבת.
העל ויאמר אליהם רב שקה.
העל וישמע סנבלט.
הפלא לכן הנני יסף להפליא.
הפלא חסדיך מושיע חוסים.
הפקד ואתה הפקד את הלוים.
הפקד עליו רשע ושטן.
הפרזי כל אלה ערים בצורות.
הפרזי ועכברי זהב מספר.
הצפירה באה הצפירה הנה.
הצפירה הנה היום הנה באה.
הצפוני בני גד למשפחתם.
הצפוני ואת הצפוני ארחיק.
הצפונה ויבא אתי אל פתח שער.
הצפונה ואל הכתף המזרח.
הצבאות ויעש את הכיור.
הצבאות ועלי זקן מאד.
הקרבה ולאחתו הבתולה.
הקרבה והיה העיר הקרבה.
הקרבים והלשכה אשר פניה.
הקרבים קדש מן הארץ.
הקפה ושפטו את העם.
הקשה כי אנכי ידעתי.
הראהך ואולם בעבור זאת.
הראהך ויאמר בן אדם ראה.
הראה ויאמר המלך אל צדוק.
הראה ויאמר אלי בן אדם.
הרכו עלי כוהר ומתן.
הרכו באו ביתאל ופשעו.
הרוגיה כי הנה יי׳ יצא ממקומו.
הרוגיה כי רבים חללים הפילה.
השמנה ומה הארץ השמנה.
השמנה את האבדת אבקש.
השנים טובים השנים.
השנים ואם יתקפו האחד.
השחוטה את הצפור החיה.
השחוטה ולקח את עץ ארז.
השלשים ואלה שמות הגברים.
השלשים ורוח לבשה את.
התקועים ועל ידם החזיקו.
התקועים אחריו החזיקו.
התקועית ותאמר האשה התקועית אל המלך.
התקועית וחברו ותאמר.
התכן ביום ההוא יפקד יי׳ במרכו.
התכן ויצאה בשער הגיא.

א״ב מן חד חד ה׳ בריש תיבותא בתמיה וסימ׳

האל יעות משפט.
האלהי מקרוב אני נאם יי׳.
האלהים ויהי כקרא מלך יש׳.
האמת שלחו מכם אחד.
הבת ויפל אברהם על.
הבן יקיר לי אפרים.

הבנים לבני עמון כה אמר.
הבנהרי׳ חרה יי׳ אם בנהרים.
הברכה ויאמר עשו אל אביו.
הגוי ואבימלך לא קרב.
הגנב רצוח ונאוף.
הדרכי ואמרתם לא יתכן.
הדרכי ואמרו בני ישראל.
הזכיר גוי אלהים והכה.
ההמירו ואשקלה להם את הכסף.
הזות על הרע כפים.
הזכיר ואבשלום לקח ויצב.
החיתם ויאמר אליהם משה.
הטובה ומה הארץ אשר.
הטובים עברו כלנה וראו.
הינטר לעולם אם ישמר.
הים אני אם תנין כי.
הכלב ויאמר הפלשתי.
הלנצח ויאמר אבנר אל יואב.
הלמלך עתה למה תריעו רע.
המת וירא דוד כי עבדיו.
המדבר הדור אתם ראו דבר יי׳.
המערת פריצים היה הבית הזה.
הנמצא ויאמר פרעה אל עבדיו.
הסכת וידבר משה והכהנים.
העבד ישראל אם יליד.
העצב נבזה נפוץ האיש.
הפניו תשאון אם לאל.
הצאן ובקר ישחט להם.
הקץ לדברי רוח.
הראש ויחר לאבנר מאד על דברי איש בשת.
הראשון אדם תולד.
השמר ויאמר יי׳ אל קין אי.
השמרים למען נסות את בני יש׳.
התמלוך כי אתה מתחרה.
התרים לעב קולך ושפעת.
התשלח ברקים וילכו.

י״ד מלין מן ה׳ בריש תיבותא וסימניהון.

האלים המאדמים.
המים החיים.
המזרק האחד.
הבהמה הטמאה.
הדם הנקי.
האשה הזונה.
האשה הנרצחה ב׳ בפסו׳.
האיש החכם.
הלבוש הבדים.
המים הרבים.
הדברים הטובים.
האיש המצרי.
המים הבאים.

ח׳ מלין נסבין ה׳ בריש תיבות׳ ויו״ד במצעות תיבותא וסימניהון.

הקיף וסבהם את העיר.
הביא ויתן יהונתן.
השיב וישאל לאשה.
הקים כה אמר יי׳ צבאות.
הגיד ויהי בשמעם.
יגיד גם במדעך.
המיד והנה עיני ארני יי׳ במלאכה

יצאו מן הכלל וכל סכל כולם קמצים במ״ה פתחים ע״פ המסרת עיין סימניהון בערך סכל במסר׳ רבת׳ ומלת מלך הסתבותה מרעותה כי לא תהפך באתנח וס״פ ונפתחת וגם מלת שמץ את הכלל הזה וכן תבן קרב לא ישתנו ונפתחים וכל נדר בפתח במ״ה קמצין ונדר אלמנה ולנדר לא ירבה כל נדר וכל שבועת איסר כי נדר נדר עבדך דאבשלום ונדרו נדר לי״י ושלמו וכל אותם שהזכרתי דוגמת מלך ארץ שהכבים באתנח וס״פ ואינם משתנים בדבקותם כי יאמר הרץ מצרים גם גם כדבות דרך הר שעיר זולתי מלת הבל

מערכת אות ההא

250

פיאמר הבל הבלים וכן וחמת מים כי כפאיכו דבוק יאמר ויכלו התמים מן החמת וכן מגבר יאמר ברדקותו גבר תמים כל חבל כפתח וכן חבל כביאו חבל בטרם יבא חבל לה בא על דרך חסיף חלב ורעיו וכל תבל שהוא לשון אדמה כמו תכין תבל בחכמת וראשו כקמץ אבל תבל עמו כלו פתוח וסרסו כלל והתיו כמו שבלבול תתם יה׳ וך חסר סרסו מקף וכן סבר כלו בפתח בתנ״ג אסר ראשיהם כקמצי ע״פ המסורת וסימניהון ולא כחלו על סבר יוסף ומסבר רוח תילילו חרם לאמר כלו בפתח אבל לא תקלל חרם כלו

	במלאכה ·
הבשיר	אם קהה הברזל ·

זוגין מן ג״ג ה׳ ברישיהון

קדמ׳ ותנינא ה׳ ותלית׳ וה׳ תמצא נבס׳ במערכ׳ אות הו״ו כי שם ביתם דאינון מן א״ב מן ג״ג קדמ׳ ותנינ׳ קרחי׳ ותלית׳ נסיב וי״ו ·

ששה מן לא׳ קריין ה׳ וכל

חד וחד לית רכו׳ וסימניהון

צהר	תעשה לתבה ·
בהם	ובארבע עשרה שנה ·
היי	ויברכו את רבקה ויאמרו
וינוע	ויהי מיום שבת הארון ·
הוכה	וישמע אדניהו ·
והרס	ביום ההוא יהיה חמש ·
ומהר	והוכן בחסד כסא ·
המץ	יגורו בך נדחי מואב ·
המסים	בקרוא אש המסים ·
נה	החמס קם למטה רשע ·
הומות	ופלטו פליטהם וחיו ·
טכהו	וצבי עדיו לגאון ·
הלאת	תאנים הלאת ולא תצא
הלל	כי הלל רשע על תאות ·
יהל	לא תשב לנצח ולא השכן
יהל	אם אראה אור כי יהל ·
תהל	עטישתיו תהל אור ·
הפץ	עברות אפך וראה ·
יגה	גם אור רשעים ידעך ·
והללו	כי מאספיו יאכלהו ·
והללתם	ואכלתם אכל ושבע ·
הכרו	והחצים מלאו השלטים ·
הכרו	סורו סורו צאו משם ·
הברי	נלאית ברב עצתיך ·
להכר	בעת ההיא יאמר לעם ·
הצו	ובני אליאב נמואל
בהצתם	ודתן ב׳ בפסו׳ ·
בהציתו	את ארם נהרים ·
הצן	ובאו עליך הצן רכב ·
והרמונה	ופרצים תצאנה אשה ·

י״ו ר״פ משמשין ה׳ ולית

להון זוגא וסימניהון

האנשים	ואלה שלמים ·
המלאך	הגאל אתי ·
הכהן	המחטא אתה ·
הקרב	את קרבנו ·
הארץ	אשר הכה יי׳ ·
והנגע	בכת לכל נפש ·
האיש	הרך בך ·
הנער	בא ודוד קם ·
השיב	עליך יי׳ ·
המנחה	החטאת והאשם ·
הבית	הזה אשר אתה בנה ·
הנפש	החטאת היא ·
המלך	יתאכל ·
הסיר	יי׳ משפטיך ·
הזה	יי׳ באויב ·
הביא	בכליותי ·

ה׳ יחידאין משמשין סופי׳

ה׳ וריש נ׳ וסימניהון

נשחתה	וירא אלהים ·
נעצרה	וישב אהרן ·
נכרתה	ופושעים נשמדו יחדו ·
נהרסה	והנה עלה כלו קמשונים ·

י״ד כו׳ י׳ ה׳ בסו׳ תיבו׳ וקרי׳

ז׳ וסימ׳ נמסר באיכה סוף א״ב ד׳ ·

א״ב מן חד וחד ומן תרתין

תיבות׳ דילוג קדמ׳ לא נסיב ה׳ והנינ׳ נסיב וסימניהון

אשרי איש	הללויה אשרי ·
אשרי האיש	אשר לא הלך ·
אנשי שם	ויקמו לפני משה ·
אנשי השם	הנפלים היו בארץ ·
אחיכם אחד	אם כנים אתם ·
אחיכם האחד	ויאמר אלינו האיש ·
אביה שדה	ויהי בבאה ותסיתהו
אבית השדה	וחברו דשפטי׳ ·
אל אבן	ועתה שימו נא לבבכם ·
אל האבן	וחלוי׳ הורידו את ארון ·
אל חשן	ונתת אל חשן המשפט
אל החשן	וישם עליו את החשן
אדמת קדש	ויאמ׳ אל תקרב הלום
אדמת הקדש	ונחל יי׳ את יהודה ·
אלהי משפט	ולכן יחכה יי׳ להננכם
אלהי המשפט	הוגעתם יי׳ בדבריכם
בא אלהים	ויראו פלשתים כי ·
בא האלהים	ויאמ׳ משה אל העם ·
באו אנשים	ויהי בשנה השביעית
באו האנשים	ויבא אלהי׳ אל בלעם
בהעצר שמי׳	ולא יהיה מטר דמלכי׳
בהעצר השמי׳	ולא יהיה דד״ה ·
בהר קדש	את כרוב הממשח ·
בהר הקדש	והיה ביום ההוא יתקע
בערי גלעד	וישפט יפתח את יש׳
בערי הגלעד	טפינו נשינו מקנינו ·
בתחתיות ארץ	לא נכחד עצמי ממך
בתחתיות הארץ	והמה לשואה ·
בעל אשה	אם בגפו יבא ·
בעל האשה	כי ינצו אנשים ·
בנפש אדם	יען ותובל ומשך ·
בנפש האדם	בל הנגע במת ·
ביד מלאכים	ושלחתם אל מלך ·
ביד המלאכים	ויקח צמד בקר ·
בנות גוים	בן אדם נהה על ·
בנות הגוים	קינה היא וקוננוה ·
גבהות אדם	עיני גבהות אדם ·
גבהות האדם	ושח גבהות האדם ·
גדול כנפים	ויהי נשר אחד גדול ·
גדול הכנפי׳	ואמרת כה אמ׳ ארני הנשר הגדול ·
גיא חרשים	ומעונתי הוליד את עפרה ·
גיא החרשי׳	לד ואונו גיא ·
גדיי עזים	לך נא אל הצאן ·
גדיי העזים	ואת ערת גדיי ·
הנה שמים	כי האמנם ישב דד״ה׳
הנה השמים	כי האמנם דמלכי׳ ·
הארון ברית	ויעמדו הכהני׳ נשאי׳
הארון הברית	ויהי בנסע העם מאהליהם ·
הכבש אחד	את הכבש אחד דוידבר ·
הכבש האחד	את הכבש האחד דואלה שמות ·
וימן אלהים	ויהי כזרח השמש ·
וימן האלהים	תולעת בעלות השחר
ויבן עיר	וילך האיש ארץ ·
ויבן העיר	מסביב מן המלוא ועד הסביב ·
ונבנתה עיר	כה אמר יי׳ הנני שב ·
ונבנתה העיר	הנה ימים באים ·
ונמסו הרים	וחלליהם ישלכו ופגריהם ·
ונמסו ההרים	תחתיו והעמקים יתבקעו ·
ויצא אחד	אל השדה ללקט ·
ויצא האחד	מאתי ואמר ·
ועץ חיים	החלת ממשכה ·
ועץ החיים	ויצמח יי׳ אלהים מן
וישלח אלהים	רוח רעה בין אבימלך
וישלח האלהים	מלאך לירושלם ·
ושני בנים	כמי ההם לא יאמרו ·
ושני הבנים	מה לכם אתם משלי׳
והיה אלהים	ויאמ׳ ישראל אל יוסף
והיה האלהים	וקראתם בשם אלהיכם ·
ופר שני	ולקחו פר בן בקר
ופר השני	ויהי בלילה ההוא ·
ורך לבב	ויקבצו עליו אנשים
ורך הלבב	ויספו השטרי׳ לדבר
וקטרת סמי׳	ומקטירי׳ ליי׳ ·
וקטרת הסמי׳	ופקדת אלעזר בן ·
ודקת בשר	והנה שבע פרות ·
ודקות הבשר	ותאכלנה הפרו׳ ·
זרע קדש	ועוד בה עשיריה ·
זרע הקדש	כי נשאו מבנותיהם ·
חיל צבא	ועל דם חיל צבא ·
חיל הצבא	ויהי לתשובת השנה
חשן משפט	ועשית חשן משפט ·
חשן המשפט	ונתת אל חשן ·
יצא דבר	בתחלת תחנוניך ·
יצא הדבר	ויען לבן ובתואל ·
ידעים	וישלח לו חורם ביד ·
ידעי הים	וישלח חירם באני ·
יום הוא	ועדיך יבא לבני ·
יום ההוא	יום לבנות גדריך ·
יום כפורי׳	וכל מלאכה לא ·
יום הכפורי׳	אך בעשור לחדש ·
כי שמים	שאו לשמים עיניכם
כי השמים	ומי יעצר כח לבנות ·
כימי שמים	ושמתי לעד זרעו ·
כימי השמים	למען ירבו ימיכם ·
לחת אבן	ויתן אל משה ·
לחת האבן	ויאמר יי׳ אל משה ·
מן בקר	וירא חתן משה ·
מן הבקר	ויהי כמחרת וישב ·
מהר גלעד	הנך יפה רעיתי ·
מהר הגלעד	ועתה קרא נא באזני
מעל שמים	כי גדול מעל ·
מעל השמים	הללויה שמי השמי׳ ·
עצי עלה	וישכם אברהם בבקר
עצי העולה	ויקח אברהם את עצי
עיר אלהים	נהר פלגיו ישמחו ·
עיר האלהים	נכבדות מדבר בך ·
עד חרמה	ויצא האמרי היושב ·
עד החרמה	וירד העמלקי ·
עם קדש	ואשמע את האיש ·
עם הקדש	וקראו להם עם הקדש
עם אלהים	ותאמר האשה ולמה
עם האלהים	ויתיצבו פנות כל העם
פני פרכת	וטבל הכהן את אצבעו
פני הפרכ׳	וחברו וטבל הכהן ·
פרי בטן	ויחר אף יעקב ברחל
פרי הבטן	הנה נחלת יי׳ בנים ·
פיח כבשן	ויאמ׳ יי׳ אל משה ואל
פיח הכבשן	ויקחו את פיח ·
קדש אלהים	אם כרוב ממשח ·
קדש האלהים	עתה תנו לבבכם ·
ראשית גוים	וירא את עמלק
ראשית הגוים	הוי שאננים בציון ·
שני גוים	ויאמר יי׳ לה שני ·
שני הגוים	יען אמרך את שני ·
שבתת שנים	וספרת לך שבע ·
שבתת השנים	שבעת שנים ב׳ בו׳ ·

י״ד זוגין קדמא לא נסיב ה׳

והנינ׳ נסיב ה׳ בחד ענינא וסימניהון

עבתת	ונתת את שתי ·
העבתת	ויתנו את שתי ·
כבשן	ויאמר יי׳ אל משה ואל ·
הכבשן	ויקחו את פיח ·
זיפים	ויעלו זיפים ·
הזיפים	ויבאו הזיפים ·
שלום	ויאמר המלך ·
השלום	ויאמר המלך ·
מענה	ויעבר בכל שבטי יש׳ אבלה
המענה	ויבא ויצורו עליו באבלת
אדם	עיני גבהות ·
האדם	ושח גבהות ·
ספר	ואקח את ספר ·
הספר	ואתן את הספר ·
עיר	ונבנתה עיר הנה ימים ·
העיר	ונבנתה העיר ליי׳ ·
רעים	לכן רעים שמעו את דבר יי׳ ·
הרעים	לכן הרעים שמעו דבר יי׳
אל שער	ושער לחצר הפנימי נגד
אל השער	ושער לחצר הפנימי דרך
שמים	ויגידו שמים ·
השמים	הגידו השמים ·
אבות	אלה ראשי אבות להלדתם ראשים דד״ה
האבות	אלה ראשי האבות ללוי׳
כהן	ויאמר התרשתא להם אשר קדם ·
הכהן	וחברו ויאמר התרשתא ·
פרות	שבע פרות ·
הפרות	ושבע הפרות ·

א״ב מן חד חד מפיק ה׳

בסו׳ תיבו׳ וסימניהון

אוה	כי בחר יי׳ בציון ·
בוה	לכן כה אמר יי׳ הנני נתן

גשבח

כקמץ כי הוא על משקל עור גבן אלם ריק כי אין הר״ים סובלת חזק כאשר היא על משקל הכרגמ״ל וכן כל ערב כפתח כלו אך ערב רב כלו כקמץ והנגינה לרע אבל או בשתי או בערב ראשו כקמץ על דרך אפר חלב אסר לא כהספכי׳ בותנח וס״פ וסופו פתוח כי נגינתו לעיל כי כן הדין בכל נגינה מוקדמת כאשר באחרתי וכאשר הבאר בעזרת הא׳ · כל הבת שהוא לשון בטלה כלו כקמץ והנגינה לרע אבל סבת אחים כלו פתוח והנגי׳ לעיל כמו שם הפועל כאשר פירשתי לעי׳ כל ברך שהוא לשון ברכי׳ כפתח כלו והנגינה

מערכת אות ההא

לפי׳ אבל ברך ולא אסיבה כלו קמוץ והכנו׳ לרע ובוכע ברך נ״כ כרין כל מסקל כבר אמר עניכו בריס חרס טבת ויזן בתבן כלם נקמצ׳ ונגינת לרע וסימניך חביל תיבלא וא׳תקבר חרפא ברמסא ולותביה בברכוהי בטבת מכלל סכי הברו׳ סל אי מסס דבר אמר המרתי סכלו כפתח יבאו ר׳מלות אסת ססת חמסת תכלת אמר חכים קמץ וחכים פתח סימן אסט״ה ויפן זבב ט זבבוירב בבת יהורם ויפר את עמו מאד ורוגתתס סהם יובאים כאחד כפתחי׳ סהם מסקל נוסף כי ויפן כמו ויפנה וירבכמו וירבה הרב כבבע

גשמה חזההוית באדין מן קל מליא׳

דודה כי זאת עולה מן המדבר׳

השה כי השה אלוה חכמה׳

והודעתה בן אד׳ התשפט ההשפט

וגלה והנה מנרת זהב כלה׳

והשקה את המים והיתה׳

זכורה ונתנה יי׳ אלהיך בידיך׳

חכה כי נפת תטופנה שפתי׳

טבחה טבחה טבחה מכנה׳

ימה הנני רב את ריבך׳

כבכורה והיתה ציצת נובל׳

לחננה כי עת לחננה כי בא׳

מדה ארוכה מארץ מדה׳

מכרה אשת חיל מי ימצא׳

נצה וכגפן שלשה שריגים׳

שיבה ועתה כתבו לכם את

ענה ונתן האיש השכב עמה׳

עצה כי תצור אל עיר׳

פנה עבר בשוק אצל פנה׳

צדה ברך אברך׳

קנה כצפור נודדת מן׳

ראת אז ראה ויספרה׳

שביה והסירה את שמלת׳

ת״ה כה אמר יי׳ הנני שב׳

י״א זוגין מן חד חד חד

מפיק ה׳ וחד לא מפיק וסימניהון׳

מכרה אשת חיל מי ימצא׳

מכרה ויאמר יעקב מכרה׳

ושערה וראה הכהן והנה׳

ושערה ואם בהרת לבנה היא׳

לרבעה ובכל בהמה לא תתן׳

לרבעה ואשה אשר הקרב אל׳

מעונה אמרתי אך תראי׳

מעונה אלהי קדם ומתחת׳

נצה וכגפן שלשה שריגי׳

נצה כי לפני קציר כתם׳

ואתננה והיה סחרה ואתננה׳

לאתננה והיה מקץ שבעים שנה׳

רבבה הנני אל׳ך נאם יי׳ צבאות והבערתי׳

לרבבה דדן רכלתך בבגדי׳

חילה הנה יי׳ יורישנה׳

לחילה שיתו לבכם לחילה׳

בביכורה והיתה ציצת נובל׳

בביכורה כענבים במדבר׳

חכה כי נופת תטופנה׳

חכה ואליהוא חכה את׳

ערכה לא ידע אנוש׳

ערכה אם תוכל השיבני׳

י״ה מלין לא מפקין ה׳ בסו׳

תיבו׳ ומטעין בהון וסימניהון

ותחמרה ולא יכלה עוד הצפינו

הוסדה הנני ממטיר בעת מחר׳

עונה כי דבר יי׳ בזה׳

חלבה אשר לא הוריש את׳

עהה ומשם עבר קדם׳

צדה ואני שלשת החצים׳

בבואה את קומי לבי לביתך׳

אנחתה חזות קשה הוגד לי׳

מוסדה והיה כל מעבר מטה׳

ורחמה אשר לא מותתני מרחם

באמה הנה כל המשל עליך׳

למינה והיה יעמדו עליו דוגים׳

חלאתה לכן כה אמר אדני יי׳ אוי עיר הדמים׳

המונה וגם שם עיר המונה׳

הראשה מי אתה הר הגדול׳

משכבה כתפי משכבה תפול׳

בה לכן דבר אתם ואמרת׳

ז׳ זוגין חד נסיב ה׳ וחד בה׳

ולית להון זוגא וסימניהון נמסר במערכת אות הבי״ת באלפא ביתא מן חד וחד חד חסר ב׳ וחד נסיב ב׳׳

ה׳ מלין יחידאין לא מפקין

ה׳ בסוף תיבות׳ וסימניהון נמסר סוף סדר וישלח׳

א״ב מן חד הד הד וא׳ וחד

והא׳ ול׳ דמו׳ וסימניהון

ואהרון ואני ידעתי גאלי חי׳

והאהרון כי לא מועף לאשר׳

ואהל וחשבה ואהל וכרביה׳

והאהל ומשמרת בני גרשון׳

ואלפים צאנה ואלפים כלם׳

והאלפים והעירים עבדי האדמה׳

ובקר וראיתם את כבוד יי׳׳

והבקר ומראה הערב והבקר׳

וגוים ובאו עמים רבים׳

והגוים כי הגוי והממלכה׳

וגבהים אם עשק רש וגזל׳

והגבהים הנה האדון יי׳ צבאות מסעף׳

וגבה עדה נא גאון וגבה׳

והגבה והאולם אשר על פני׳

וגבוה כי רם יי׳ ושפל יראה

והגבוה כה אמר אדני יי׳ הסר המצנפת׳

ודל חכם בעיניו איש׳

והדל העשיר לא ירבה׳

והרם כה אמר אדני יי׳ הסר המצנפת׳

והרים ואשוב ואשא עיני והנה ארבע׳

וחצר הגדולה סביב שלשה׳

והחצר וירם כבוד יי׳ מעל הכרוב׳

וחטים משכב וספות וכלי׳

והחטים ויאמר ארנן אל דוד׳

וחכמים אנשי לצון יפיחו׳

והחכמים כי את כל זה נתתי׳

ומלא ולנפתלי אמר׳

והמלא ובאת וסגרת הדלת׳

ומשחית עלה אריה מסבכו׳

והמשחית ותהי חרדה במחנה׳

ומשלח יפיח כזבים עד שקר׳

והמשלח את השעיר לעזאזל׳

ונגע לא תאנה אליך׳

והנגע וראה הכהן אחרי הכבס׳

ושטן הפקד עליו רשע׳

והשטן ויראני את יהושע׳

ועירים גמלים מיניקות׳

והעירים והאלפים והעירים׳

ופרה ודוב תרעינה׳

והפרה והעזים והפרה׳

וצרעת נעמן הדבק בך׳

והצרעת ויזעף עזיהו ובידו׳

וקדש ואשמעה אחד׳

והקדש ואחרי השבעים ששים׳

ורגלים עינים הייתי לעור׳

והרגלים וילכו לקברה ולא מצאו

ושיר כי בימי דוד׳

והשיר וכל הקהל משתחוי׳

ושופט ויאמר מי שמך לאיש׳

והשופט על הרע כפים׳

ותבן ועתה לבו עבדו׳

והתבן והשעורי׳ והתבן לסוסי׳

והרומה והיה לאהרן ולבניו לחק

והתרומה היקבע אדם אלהים׳

ותורות ועל הר סיני ירדת׳

והתורות אלה החקים והמשפטים

אלין מלין חד נסיב ה׳ וחד

וה׳ ולית להון זוגא וסימניהון׳

הטי והיה הנער אשר אמר׳

וחטי שמעי בת וראי׳

הקריבה מים שאל חלב נתנה׳

והקריבה ואם נפש אחת תחטא׳

הכשבים ואם מן הצאן קרבנו׳

והכשבים והפריד יעקב׳

הוריד ויקצץ המלך אחז׳

והוריד לכן כה אמר יי׳׳

האנפה ואת החסידה׳

והאנפה והחסידה והאנפה׳

היך וירא דויד את האלהים דדה׳

והיך יוכל עבד אדני זה׳

הכו ויצו אבשלום את נעריו

והכו ולאלה אמר באזני׳

הטהרו כי מרבית העם׳

והטהרו וכה תעשה להם לטהרם

הטהרו כי הטהרו הכהנים והלוי׳

והטהרו ויאמר יעקב אל ביתו׳

הערבים והה כמנחל תשתח׳

והערבים מביאים לו לחם ובשר׳

הולדה ויאמר שכם אל חמור׳

והולדה ואל עמידו גורל׳

הגרזן היתפאר הגרזן׳

והגרזן והבית בהבנתו׳

הגה כי כל ימינו פנו׳

והגא שמעו שמוע ברגז׳

השרה שמעו נא זאת ראשי׳

והשרה גם אנכי חלילה לי מחטא

הביט הוי משקה רעהו מספח׳

והביט טהור עינים מראות׳

הוריתיך בדרך חכמה הורתיך׳

והורתיך ועתה לך ואנכי אהיה׳

השיגה או דודו או בן דודו׳

והשיגה ואיש כי לא יהיה לו גואל

הדל ויאמר אליו כי ארני׳

והדל העשיר לא ירבה׳

המשנים ועמהם אחיהם׳

והמשנים ויחמל שאול והעם׳

ופשיט כבודו מעלי הפשיט׳

והפשיט את העלה ונתח׳

החייתם ויאמר אחי בני אמי הם׳

והחייתם את אבי ואת אמי׳

הצליחה אנא יי׳ הושיעה׳

והצליחה אנא יי׳ הה נא אונך׳

החזיקי מי מצור שאבי לך חזקי׳

והחזיקי קומי שאי את הנער׳

א״ב מן ב״ב וה׳ בריש

תיבותא וסימניהון

והאבן וירא והנה באר בשדה׳

והאבן הזאת אשר שמתי מצבה

והאחזו ואתנו תשבו והארץ׳

והאחזו ואך אם טמאה ארץ׳

והאבות הבנים מלקטים׳

והאבות ונפצתם איש אל אחיו׳

והאמה מזה׳

והאמה מזה ב׳ בפסו׳

והביטו והיה כצאת משה׳

והביטו ושפכתי על בית דוד׳

והבור ויקחהו וישליכו אתו׳

והבור אשר השליך שם ישמעא׳

והבאים זכר ונקבה מכל׳

והבאים והיהודים והסגני׳ מאה׳

והביאותיו ועבדי כלב עקב׳

והביאותיו חנה לא עלתה בי׳

והביאותיך ועלית על עמי ישראל׳

והביאותיך ושובבתיך׳

והבגד כי יהיה בו נגע צרעת׳

והבגד או השתי או הערב׳

והגישו אדניו אל האלהים׳

והגישו אל הדלת ב׳ בפסו׳

והגדול על הרע כפים׳

והגדול אלה מבני גד ראשי׳

והגלגל והלך מדי שנה בשנה׳

והגלגל ואל תדרשו ביתאל׳

והדת הרצים יצאו דחופים׳

והדת הרצים רכבי הרכש׳

והדגה אשר ביאר תמות׳

והדגה אשר ביאר מתה׳

והדבל ומוד ארך הבניין׳

והדביל שש יי׳ והנהרות נפתחו׳

והירד המשכן ונסעו׳

והורד ועבר בים צרה׳

והושיע בעת מחר אשלח׳

והושיע יי׳ את אהלי יהודה׳

והושיעה וישלחו אנשי גבעון׳

והושיעה פנה אלי וחנני תנה׳

והושיעם וכי הקים יי׳ להם׳

והושיעם יי׳ אלהיהם ביום ההוא׳

והוספתי דברתי אני עם לבי מלעי׳

והוספתי על ימיך חמש עשרה מלרע׳

והוספתי וגדלתי והוספתי׳

והוספתי ואני תמיד איחל׳

והחזיקה כי ינצו אנשים יחדו׳

והחזיקה בו ונשקה לו׳

והשבנו ויאמר משה לחובב׳

והשבנו והיה כי תלך עמנו׳

והיכל מיום אחד לחדש השביעי׳ ההיכל

מעוכינו מעבינס הוא כמו מרבה כווי אבל ותרב מסאת בנימן ותכל כל עבודת המסכן הס עומדים בעצמס על כן חכים קמץ וחכים פתח מפני הנגינה מוקדמת כל מסקל כבר אמר הפעל עי״ן סלו׳ריס כלו נקמץ כמו ברך לא אסיבה או ברך נבות חרף עוסהו וסרת וכן לפעמי׳ באלף החירק כהפך לקמץ קטן כמו מאן יבמי באר התור׳ ופעמים בהא כמו נכלת סהוא על מסקל דברת ופעמים סבאלף והה״א בחיס בחירק כמו כאר מהר כועס מהרו בניד אבל כסהע״ין סל פעל ריס לעולס בצר״י מ״ס סל ממוס הבאים

מערכת אות ההא

לפי שאותיות אחה״ע והיה מפסגות להיו׳ בחירק לולי אחה״ע וכהפכה להברת אי תהיה בקמץ כמו מרעהו מאת מעם מהם כי הם באים על דרך מבית מכל אבל כל האותיות לא יוכלו לסבול דגש כל פעל עתיד מתשופי פ״א פעל מ״יד כמו אסב יסב אדר ירד כלם בקמצים והגעיה לרע ובבא עליהם וי״ו ומסבתם להבא או לעבר וארך ואסב ותלד ויירד חבים קמץ וחבים פתח כי הגעיה לעיל ופותחת הברת אי שאחריה כי כן הדין בגעיה מוקדמת אך בודין הנפרשין אות האיתן בחירק כמו אישן ישן תישן ואיקץ ׃

והיכל האמר לכורש רעי וכל׳ ·
והך ויאמר יי׳ אל משה נטה ·
והך ואתה בן אד׳ הנבא והך ·
והכני הצילני נא מיד אחי ·
והכני אם יוכל להלחם ·
והלבונה ואזכרה וישהרו הלשכות
והלבונה ומהם ממנים על הכלים
והמתוו את העם הזה ·
והמהה עתה לך והכית את עמלק
והמגדל פלל בן אוזי מנגד המקצוע
והמגדל והנתיני היו יושבי׳ בעפל
והמזבח נשגך וישפך הדשן ·
והמזבח וימד את החצר ארך ·
והמוריגי׳ ויאמר ארונה אל דוד ·
והמוריגי׳ ויאמר ארנן אל דוד ·
והמואבי׳ באשר עשו לי בני עשו ׃
והמואבי׳ רפאים יחשבו גם הם ·
הנגב יי׳ אלהיכם הרבה ·
והנכם ואתם הרעתם לעשות ·
והנשיאם הביאו את אבני ·
והנשיאם וישב פנחס בן אלעזר ·
והשיאן אתם עון אשמה ·
והשיאו ואם אל עיר יאסף ·
והעל מלעי׳ ויאמר יי׳ דצפרדע ·
והעל קח את אהרן ואת ·
והערבה והירדן וגבול מכנרת ·
והערבה עד ים כנרת ·
והפשתה והשערה נכתה
והפשתה גבעול ב׳ בפסו׳ ·
והפלח יי׳ בין מקנה ·
והפלא יי׳ את מכותך ·
והצל וישאל דוד ביי׳ לאמר ·
והצל ומאז באתי אל פרעה ·
והצעיר וישבו לפניו הבכור ·
והצעיר הקטן יהיה לאלף ·
והקול נשמע בית פרעה ·
והקול ואין העם מבירים ·
והקרוב והרחוק בדבר ימות ·
והקרוב אליו כרשנא שתר ·
והקסמי׳ והיתה ידי אל הנביאים ׃
והקסמי׳ בי התרפים דברו און ·
והרגוני ויאמר אברהם כי אמרתי
והרגוני אם יעלה העם הזה ·
והרבה למען למוג לב ·
והרבה יחל ישראל אל יי׳ ·
והרבה והוא רחום יכפר ·
והרבה אשר בשערה ישופני ·
והרא ויער אלהי יש׳ רפול דר״ה
והרה הנה יחבל און והרה ·
והראש אחר יפנה דרך
והראש ב׳ בפסו׳ ·
והשבים אבשלום ועבד ·
והשבים ויהי כי הקיפו ימי ·
והשמש וירדפו יואב ואבישי ·
והשמש וישכימו בבקר והשמש
והשלחן ושמת את השלחן ·
והשלחן ומשמרתם הארון ·
והשלום כה אמר יי׳ צבאות צום ·
והשלום בריתי היתה אתו ·
והשמים ויהי עד כה ועד כה ·
והשמים כי זרע השלום והגפן ·
והתודה וסמך אהרן את שתי ·
והתודה והיה כי יאשם לאחת ·

והתחדו את עונם ואת עון ·
והתודו את חטאתם ·
והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם ·
והתנחלתם את הארץ בגורל ·
והתאנה הניפן הובישה ·
והתאנה תעור הזרע במגורה ·
והתירה ויאמר יי׳ אל משה עלה ·
והתורה ואת החק׳ ואת המשפטי׳ ׃

חד מן כ״א מלין דכתי׳ כה

בסו׳ תיבות ודי״א וסימניהון

ואברככה הביאה לי ציד ועשה ·
ובכה ובעמך ובכל עבדיך ·
ידכה והיה לאות תני׳ ·
כמכה מי כמכה באלים
כמכה ב׳ בפסו׳ ·
אתכה ותראני האתון ·
עמכה והאמ׳ כי אדני חי נפשך ·
בכה כי בכה ארוץ גדוד דשמו׳ ·
ימצאכה חי יי׳ אלהיך אם יש ·
נעצרכה ויהי בשביעית ויאמר ·
הככה יען השליש אשר למלך
יענוכה ודברת אליהם את כל ·
בשמכה כה אמר יי׳ צבאות יען ·
הראתכה וידבר אלי האיש ·
כחכה התרפית ביום צרה ·
הנצרכה מומה תשכר עליך ·
לחלכה ישב במארב חצרים ·
חלכה ראית כי אתה עמל ׃
כפכה אחור וקדם צרתני ·
בכה כי אליך יי׳ ארני עיני בכה
יברככה יחדוך יי׳ כל מעשיך ·

ג׳ זוגין חד נסיב ה׳ וחד

נסיב לה׳ ולית להון זוגא וסימניהון

הניח והיה כיום הניח ·
להניח וראשית כל בכורי ·
הוללי׳ לא יתיצבו ·
להוללי׳ אמרתי להוללים ·
הודיעך ויענך וירעיבך ·
להודיעך קושט אמרי אמת ·

י״ג חס׳ ה׳ בריש תיבותא

וקריין וסימ׳ נמסר בשמו׳ ב׳ סימ׳ כ״ג ·

וחילופיהון ז׳ נסבין ה׳

בריש תיבות׳ ולא קריין

וסימניהון

החנית ויען דוד ויאמר הנה ·
ההמון קדמא׳ ויען אחד מעבדיו
ויאמר ויקחו נא ·
המלח הוא הכה את אדום ·
הספר תניינא׳ והוי לכם חזות ·
הספרי׳ תניינא׳ ותכתב ספרים בשם
אחאב ·
הסחכות ויקח עבד מלך את
האנשים ·
הכנפים גם כמדעך מלך ·

ג׳ מלין חס׳ ה׳ באמצע

תיבות׳ וקריין וסימניהון

ויאחכו ויהי ככלתו לדבר אל
שאול ·
לגיד וישב יהורם המלך
להתרפא ·
וכרמל עד יערה עלינו רוח ·

וחילופיהון ה׳ כתיב ה׳

במצעות תיבות׳ ולא קריין

וסימניהון

בהשדה ויקם המלך לילה ·
בהחפזם וילכו אחריהם עד הירדן
שהתקיף כה שהיה כבר נקרא ·
כשהסכל וגם בדרך כשהסכל ·
שהשכם על הר ציון שהשכם ·

כ״ש חס׳ ה׳ בסוף תיבו׳

וקריין וסימניהון

וארב ואקח את אביכם ·
הגג וישכימו ויהי כעלות ·
והם ויתנם ביד הגבעונים ·
יהי כאשר היה עם ·
והית נבלת איזבל כדמן ·
ונרא הגידו האותיות לאחור ·
וזנ אנכי בראתי חרש ·
ירא והיה כעץ שתול ·
העש ויאמר גדליהו בן ·
והעגב עליהם למראה עיניה ·
חמש ומן המדה הזאת תמוד ·
ואכבד עלו ההר והבאתם עץ ·
וארבע שלשה המה נפלאו ·
נטע זממה שדה ותקחהו ·
בליל טעמה כי טוב סחרה ·
לכן שבנה בנתי לבן כי ·
וארע ואני אמרתי אגלה ·
שת עונותינו לנגדך ·
וירא ויחי איוב אחרי זאת ׃
בליל קומי רוני בליל ·
הביט זכור יי׳ מה היה לנו ·
ונשוב השיבנו יי׳ אליך ·
ואת הגדת היום את אשר ׃
את הלא את כבת בעדו ·
את כי גם פעמים רבות ·
את תניינ׳ אתה הוא יי׳ לבדך את ·
ואת ונפשי נבהלה מאד ·
ועת פתוח היחד בכשיל ·
עת ואמר לבלה ניאופים ·

וחילופי׳ ב׳ מלין כתיבן ה׳

בסוף תיבו׳ ולא קרי׳ וחד פלוגתא

עלוהי וסימניהון

וזראה בשלל אדרת שנער ·
ואבאה אתכם אל ארץ האמרי ·
אריה דוב אורב הוא לי ·
האריה ובניהו בן יהוידע דשמו׳ ·
רעה שונאי טוב ואהבי רעה ·
הרעה ועשה הרעה ·
באה אומללה יולדת השבעה
באה והכה את ארץ מצרים ·
קוה ויצא עוד קוה המדה ·
וקוה ויעש את הים מוצק
דמלכים ·

וקוה לכן כה אמר יי׳ שכתי ·
נמצאה ואם לא השחוק היה ·
ותראה ואמר אחרי עשותה ·
הזאהה ונתתי את הבית הזה
כשילה ואת ·
יעשה ותאמר נעמי לשתי ·
אלה ואמר לה אלה באניא ·
פקחה הטה אלהי אזנך ושמע ·
הרבה הרבה כבסני מעוני ·
ורעה רעך ורעה אביך ·
אהביה אני אהביה אהב ·
צידה פלוגת׳ דו״ב נחמן ועוה׳
שאנא כליך ·

חד מן י״ד מלין דכתיב ה׳

בסוף וקרי׳ ו׳ וסימניהון נמסר באינה
סוף א״ב ד׳ ·

ט״ו זוגין חד קרי׳ ה׳ וחד

קרי׳ ה׳ וליה דבו׳ וסימניהון נמסר בד״ת
אריש סימן ח׳ ·

ה׳ זוגין מן כ״ב חד כתיב ה׳

בסוף תיבות׳ וחד כתי׳ י׳ וסימני׳ נמסר
במשלי סימן יט׳ ·

ב׳ כתיבן ה׳ במצעו׳ תיבו׳

וקרי׳ ד׳ וסימניהון

מעלליהם בית דוד כה אמר ·
עליהם נוסו נודו מאד ·

זוגין דלא נסבין ה׳ בריש

תיבו׳ סימניהון נמסר בסדר הרומה ·

ו׳ זוגין דמיין חד מיעוט חד

רבוי ונסבין ה׳ בסו׳ תיבותא סימניהון
נמסר בסדר נשא ·

א״ב מן חד וחד חד א׳ וחד

הא וכולהון לית דכוות׳

וסימניהון

אמן ויהי אמן את הדסה ·
האמן האנכי הריתי את כל העם
אשמם ואטמא אותם בבתנותם
האשמם אלהי׳ יפלו ממעצותיהם
אמר כה אמר אדני יי׳ יען אמר
מואב ושעיר ·
האמר למלך בליעל ·
אמרות והנה כל הנשים אשר
נשארו ·
תאמרות שמעו הדבר הזה פרות
הבשן ׃
ארורה ולאדם אמר כי שמעת ·
הארורה רבא ויאכל וישת ויאמר
פקדו נא את ׃
בחר ויחר אף שאול ביהונתן
הבחר ויאמר יי׳ אל השטן יגער
גדלות ומי כעמך ישראל דר״ה ·
הגדלות יי׳ בעבור דברך ולבך
דר״ה ·
דודאים וילך ראובן בימי קציר
חטים ·

כלל כל דבר שתי הברות של אי אם הגעיה לרע אי שתיהן בקמצות כמו אסב יסב ואם הגעיה לעיל הברת אי שאחריה לעולם פתוחה הראשונה פעמים פתוחה ופעמים קמוצה אם הברה ראשונה בקמצת באתנח וס״פ להברת הה אז היא פתוחה ופעמים ר״ף בלא הפיכה כמו מלך תבן קרב טרס ואם לא תתהפך ואות ראשונה מאותיות אחה״ע אז היא קמוצה כמו הפר חלב חלק חפץ אתנם יש מלות שבהברות בהם אי בלא אתנח והם קמוצים ובגעיתם לרע ובהדבקם יפתחו ראשיתם

מערכת אות ההא

ואחריתם כמו בבין חוד נדר מזה כי כן דינם בלא אתנח וסוף ובהרדקים יאמר ירך יעקב אבל כתף הבית נרל נדר אבנים חבר כהנים ערל לב במול רכולתך נם ברבותם
לא יזוז הקמץ הסגי ממקומו כמו חבר חברים ערלים מה שאין כן במלת דרך ארץ עבר מלך כי יאמר דרכים או דרכו או מלכו וכפלאתי ממלת כתף וירך וערל ועול אסר
בהרדקים יאמר סכן וזקן זרים הם בהרדקים יאמר סכן זקן יותר ממלת כתף וירך וערל ועול אסר בהרדקים יאמר כתף ירך גזל עול ואומר כי בעבור כי כתף ורעיו סמות

הדודאים נתנו ריח •
דברים וישב מימים לקראתה •
הדברים ויצא האמרי הישב בהר •
הפוכה אפרים בעמים הוא •
ההפוכה ויגדל עון בת עמי •
חלמיש ההפכי הצור אגם מים •
החלמיש המוליכך במדבר הגדול
כושית ותדבר מרים ואהרן
הכושית במשה ב׳ בפסוק •
מליץ אם יש עליו מלאך •
המליץ והם לא ידעו כי שמע •
אהה מלרע והרא רחל כי לא ילדה
ההה ראמר לא ארעה אתכם
משלש ויאמר אליו קחה לי •
המשלש ואם יתקפו האחד •
מנח רחב הקיר אשר לצלע •
המנח ופתח הצלע למנח •
מקשרות ויענו את ירמה׳ כל •
המקשרות ויקמו ויסירו את •
מנאפת כן דרך אשה מנאפת •
המנאפת האשה המנאפת •
מתאבלים ויעבירהו עבדיו מן •
המתאבלים שמחו את ירושלם •
מריקים ויהי הם מריקים שקיהם •
המריקים ואען שנית ואמר לו •
נסוגים מדוע ראיתי המה חתים •
הנסוגים ואת הנסוגים מאחרי ה׳ •
נקראים בלילה ההוא נדדה שנת •
הנקראים שמעו זאת בית יעקב •
נקדות תורי זהב נעשה לך •
הנקדות ויסר ביום ההוא את
שיחים בין שיחים ינהקו •
השיחים ויכלו המים מן החמת •
ספדים על שדים ספדים •
הספדים גם מגבוה יראו וחתחתים
פתחים ליד שערים לפי קרת •
הפתחים וכל הפתחים והמזוזות •
ציון ועברו העברים בארץ •
הציון ויאמר מה הציון הלז •
צאים ויהושע היה לבוש •
הצאים ויען ויאמר אל העמדים •
צביעים חדיד צביעים •
הצביעים והראש אחד יפנה דרך •
קינים ופרש אתה לפניה׳ •
הקינים ומשפחות ספרי׳ ישבו כת׳
שטר אשר אין לה קצין •
השטר ויהי לעזיהו חיל •
שקד ויהי דבר יי׳ אלי לאמר
השקד גם מגבוה יראו •
שוקים דליו שוקים כפסח •
השוקים יככה יי׳ בשחין רע על •
שאלתיהו ותבא האשה ותאמר •
השאלתיהו וגם אנכי השאלתיהו ליי׳
תצוד כי בער אשה זונה •
התצוד ללביא טרף וחית •

א״ב מן חד חד מלעי׳

משמש׳ ה׳ בסו׳ תיבו׳ וסימניהון

אלכה אני אמרתי בדמי ימי •
אשלמה ואני בקול תודה אזבחה׳
אגורה באהלך עולמים •
אנוסה ויסר את אפן מרכבתיו •

אעופה מי יתן לי אבר •
בוערה כולם כנאפים כמו תנור
ברותה חמת ברותה ספרים •
גתה ויקם שמעי ויחבש •
גתימה ויברחו הבארתים •
דתינה ויאמר האיש נסעו מזה •
חכרה ויקחוהו וישליכו אתו •
חעקה ותקח תמר אפר על
זבולה שמש עמד זבולה •
חרבה ובשה הזהרעה •
וטהרה ואם לא תמצא ידה •
ירשה ולנפתלי אמר נפתלי •
בכרה ויבאו כנגב לגבעה
לחבה ותפל אש יי׳ ותאכל •
מנוחה וירד מנוחה עטרות •
נשחתה וירא אלהים את •
נעצרה וישב אהרן אל משה •
נעדרה דרשו מעל ספר יי׳ •
נעמה וירא מנוחה כי טוב •
נכרתה ופושעים נשמדו יחדו •
נהרסה והנה עלה כולו קמשוני׳ •
ספרה ויהי מושבם ממשא •
עזבה ואת הזנותיה ממצרים •
פורתא ואת פורתא •
פרמשתא ואת פרמשתא •
פשוטה הרדו שאננות •
צעירה ויעבר יורם צעירה •
צלחה צדיק אתה יי׳ כי אריב •
ציונה טאו נס ציונה •
קרבה לא שמעה בקול •
רעננה בלא יומו תמלא •
שבתה למלאות דבר יי׳ בפי
ירמיה •
תבואתה וכנגד ארץ ומלואה •

א״ב ויו בריש דילוג הו

בסוף וסימניהון

ויאספהו ל׳ ותהי המלחמה •
ויבזהו ל׳ ובני בליעל •
ויבשהו ל׳ גוער בים •
ויגרשהו ל׳ וילך דתהלות •
וידקרהו ל׳ נערו וימת •
ויהפכהו ל׳ ויבא גדעון •
ויזבחהו ל׳ וישב מאחריו •
ויחזקהו ל׳ במסמרים לא •
ויחפרהו ל׳ המחכים למות •
ויטמאהו ל׳ ויפן יאשיהו •
וישמנהו ל׳ ויפן כה וכה ויך את •
ויטעהו ל׳ ויבן מגדל בתוכו •
ויכלוהו ל׳ שפוך חמתך דירמ׳
וילבישוהו ל׳ בגדים דזכריה •
וילמדוהו ל׳ בארח משפט וילמדהו
וילכדוהו ל׳ ויבקש את אחזיהו •
ויכררוהו ל׳ ורבו וישטמהו •
ויניפהו ל׳ תנופה לפני •
וינחהו ל׳ ויתנו לנו שני פרים •
ויסערהו ל׳ ישאהו קדים •
ויסירהו ל׳ מלך מצרים •
ויעבידהו ל׳ ואבנר בן נר •
ויעבירהו ל׳ עבדיו מן המרכבה •
ויעדהו ל׳ ויבאו שני האנשים •
ויעדהו ל׳ והושיבו שנים אנשים
ויעזרהו ל׳ והאלהים על •

ויעוללהו ל׳ ויפנו וינוסו •
ויעצימהו ל׳ ויפר את עמו •
ויעצרהו ל׳ וימצא מלך •
ויפעלהו ל׳ חרש ברזל •
ויפהחהו ל׳ שלח מלך •
ויצילהו ל׳ וישמע ראובן •
ויצפהו ל׳ זהב טהור •
ויקרשהו ל׳ וישחט ויקח משה •
ויקנאהו ל׳ יפה עשיתיו •
ויראהו ל׳ בני הנביאים •
וירדהו ל׳ אל כפיו •
ויריהו ל׳ וישלח המלך
וישאלהו ל׳ האיש לאמר מה
וישחטהו ל׳ ויחטאהו כראשון •
וישטמהו ל׳ בעלי חצים •
וישכחהו ל׳ ולא זכר שר
וישלחהו ל׳ מעמק חברון •
וישנאהו ל׳ אחר הדברים •
וישקהו ל׳ איש מצרי •
וישיתהו ל׳ על ארץ מצרים •
ויתירהו ל׳ שלח מלך •

מלין דמשמשין הו בסוף

ול׳ת להון זוגא וסימניהון

ואנוהו ל׳ זה אלי ואנוהו •
וארוממנהו ל׳ שנ׳ה׳ בפסו׳ •
יבוננהו ל׳ יצרנהו כאישון
יצרנהו ל׳ כ׳ בפסו׳ •
משיתיהו ל׳ ויגדל הילד •
ועשיתהו ל׳ לי ולבני •
יעברנהו ל׳ האותי לא תיראו •
אחקרהו ל׳ אב אנכי לאביונים •
רוממהו ל׳ מים גדלוהו •
כוטהו ל׳ ועהה אשבור •
ישפטהו ל׳ ואת תורתי ואת •
ועתליהו ל׳ אם אחזיהו •
השכירהו ל׳ כי על יי׳ הגדיל •
והפיצהו ל׳ סביב בעתהו •
אשביעהו ל׳ ארך ימים
ואראהו ל׳ בישועתי ב׳ בפסו׳ •
ילדתיהו ל׳ האנכי הריתי •
ומעלותיהו ל׳ פנות קדים •
מאסתהו ל׳ ויאמר חלילה לי •
שקינוהו ל׳ מצאנו ראינו •
והגעתיהו ל׳ והסרתי את •
והשימתיהו ל׳ ונתתי פני •
והביאותיהו ל׳ ופרשתי עליו •
גרשתיהו ל׳ ואתנהו ביד •
העירותיהו ל׳ אנכי העירותי •
בקשתיהו ל׳ פתחתי אני •
ונטעתיהו ל׳ ולא ירגז עוד •
והשפילהו ל׳ ראה כל גאה •
שנאתיהו ל׳ ויאמר מלך •
ואטמנהו ל׳ ואלך ואטמנהו •
אכלתהו ל׳ הנה בהיותו תמים •
ותזבחהו ל׳ ותלש ותפהו מצות

ג׳ פסו׳ מן ג׳ מלין מורדפי׳

בפקין ה׳ וסימני׳ מזוני דשבת בהגנה
וביאורם •
טארה כסותה •
חדשה ושבתה •

הבינה וגם חקרה •

הא

הא ג׳ וסימני׳ נמסר בסוף
פרשת ויגש וביחזקאל
סימן י״ו ובדניאל סימן כ׳ •

הב

והבל ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳
בראשית ובישעיה
ריש סימן מ״ט •
ותבט ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כ׳ב •
תביט ה׳ וסימניהן נמסר
בפרש׳ וירא •
בהבליהם ג׳ וסימניהון
נמסר בפרשת
האזינו ובמלכים א׳ סימן י״ו •

הג

ויגד כ״ד וסימניהון
לאברהם ויהי אחרי •
לרבקה ויגד לרבקה את •
ללבן ויגד ללבן ביום השלישי •
לתמר ויגד לתמר לאמר •
ליהודה ויהי כמשלש חדשים •
למלך ויגד למלך מצרים •
ליהושע ויגד ליהושע לאמר
בארבים וישימו לו בעלי שכם •
לאבימלך ויגד לאבימלך כי
התקבצו •
הגבעתה וישכם שמואל לקראת •
לשאול ויגד לשאול לאמר הנה
דוד בניות •
קעילה ויגד לשאול כי בא דוד
גת ויגד לשאול כי ברח דוד
ברך ויגד למלך דוד לאמר •
ויאסף ויגד לדוד ויאסף •
וחכירו ויגד לדוד ויאסף •
בוכה ויגד ליואב הנה המלך •
עשתה ויגד לדוד את אשר •
לשלמה ויגד לשלמה לאמר הנה
אדניהו •
כי נס יואב ויגד למלך שלמה •
לשלמה ויגד לשלמה כי הלך
שמעי •
איכה ויאמר לכו וראו •
דמשק ויבא אלישע דמשק •
לבית דוד ויגד לבית דוד •
ויגד ג׳ רפין וסימ׳ נמסר
בשפטים סימן י״ד •
ויגידו ד׳ רפי׳ וסימניהון
נמסר בשמואל סי׳
כ״ה וישעיה סימן י״ט •
ויגידו ד׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בפרשת
תולדות

דברים נתורים ואיכם תכויים מאומה לפעלה ומלת סכן ורעיו כוטין קמת לפעלה על כן כמתכו ומלת ערל הטתכתה כי מצינו בהרדקי ערל לב וערל בשר גם מצאנו ערל
שפתים גם בזה אני אומר כי מלת ערל לב באה על דרך ארץ מלך עבר אסר המה סוין ומרובקין ומפוזרין ומלת ערל שפתים בהפרדס יאמ׳ מתנה ערל על דרך סכן זקן
כבר וכן יש לומר במלת כבד פיאמר כבד פה ומצאנו עם כבד עון ואולי גם בהפרדו יאמר כבד וסכי מגיכים המה ואל תתמה על זה כי ממותדברים באים על כמה דרכים

מערכת אות הדא

כאמר ידוע בסוד הדייקנות ומלת חבר חברים הוא כמו מחבר על דרך ארץ ומה שכתוב וחובר חבר זהו בעבור האתנח שנהפכת אותה לסוף לקמץ והפתח שבאות שניה מוכיח כי אלו בא על דרך כתף ירך היה לו לינקד בקמץ קטן גם אלו כן היה לומר חברים : **כל** שתי הברות של אי אלה בשם דבר ואות תורתה של אותה תיבה חית או עין והנגיד לעיל בהברת אי תנקד בפתח קטן כמו פסח פתח קמח שלח רגע רשע שבע זבח כי הם באים על דרך ארץ ורעו אך אות ח' ועין

תולדות ובמלכים ב' סוף סי' יח ·

ואגד ב' חסרי' וסימניהון
ואגד לכם היום ולא ·
ואגד לך דד"ה ·

ותגיד ג' מל' וסימני' נמסר
כפ' וישמע יתרו ·

הגד הגד ב' וסימניהון
הגד הגד לעבדיך ·
הגד · הגד לי את אשר עשית ·

ולא הגיד ג' וסימניהון

ותצלח עליו רוח ·
וירדהו אל כפיו ·
חי' העלים ממני ·

הגו ג' וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כ"ט ·

הוגה ג' ב' מל' וסימניהון
בשמואל ב' סי' ד'
ובאיכה כא"ב ג' ·

ההגריאים ג' ב' מל' וא'
חס וסימניהון
ובימי שאול עשו מלחמה ·
ויעשו מלחמה עם ההגריאים ·
ויעזרו עליהם וינתנו בידם ·

הד

הדפו ב' וסימניהון נמסר
בסדר מסעי ·

הדורם ד' ג' מל' וא' חס'
וסימניהון
ואת הדורם ואת אוזל ·
וחברו דד"ה ·
וישלח את הדורם בנו ·
וישלח המלך רחבעם ·
בתר' חס' ·

הודו ה' וסימ' נמסר בירמיה
סימן כ"ב ·

להודות ליי' ג' חסרים כי
טוב וסימנ'
ושאר הברורים ·
בצאת לפני החלוץ ·
ביום ההוא אז נתן דויד ·
וב' הודו ליי' חס' כי טוב וסימניהון
בד"ה ב' סימן ד' ·

הו

והוא ל"ג ר"פ וסימניהון

והוא יהיה פרא אדם ·
והוא עבר לפניהם ·
והוא אשה בבתוליה יקח ·
והוא שב מן הפסילים ·
והוא יצא ועבדיו באו ·
והוא מדבר עמם ·
והוא גם בן חיל ·
והוא הכה את איש מצרי
וחבירו וד"ה
והוא הכה את האיש ·

והוא הלך במדבר דרך יום ·
והוא בא ויעמד אל אדניו ·
והוא לא כן ידמה ·
והוא הפיל להם גורל ·
והוא עם בזוי ושסוי הפח ·
והוא מחולל מפשעינו ·
והוא את כל אלה עשה ·
והוא במלכים יתקלס ·
והוא יבנה את היכל יי' ·
והוא נלחם עם מלך בבל ·
והוא הקטיר בגיא בן הנם ·
והוא יחזקהו סהם ·
והוא העביר את בניו באש ·
והוא ישפט תבל בצדק ·
והוא כחתן יוצא ·
והוא רחום יכפר ·
והוא יפדה את ישראל ·
והוא כרקב יבלה ·
והוא לקברות יובל ·
והוא מלא בתיהם טוב ·
והוא באחד מי ישיבנו ·
והוא ישקט ומי ירשיע ·
והוא מסבות מתהפך ·
והוא מהשנא עדניא ·

ז' פסו' והוא והוא וסימני'
נמסר בשפטים סימן י"ז ובמלכים א
סימן יט ויהושע סימן ז' ·

ה' פסו' הוא הוא וסימני'

ויגד יעקב לרחל כי ·
הוא יורה הנהה א הפוש ·
כי תאמרו הן לא ידענו ·
וכיהאל לא תוסיף להכא ·
כי הוא בן אחים יפריא ·

ג' פסו' מן ז' מלין ג' מבא וג'
מבא והוא במצע וסימניהון נמסר
בישעיה סימן ל"ב ·

י"א והוא ולית להון גוגא
וכל קרייא הוא וסימניהון

והוא אמר ואלישע ישב ·
והוא יעשה גל על יי' דרכך ·
והוא לבדו ויאמר לא ירד ·
והוא יתן מאשר שמנה ·
והוא צוה ויאמר שלחני ·
והוא שם ויאמר המלך ·
והוא הולך ודוד עולה ·
והוא הלך במדבר דרך יום ·
והוא בא ויעמד אל אדניו ·
והוא עולה ויעל משם ·
והוא יבנה את היכל יי' ·

ח' פסוקי' והוא הוא וסימ'
נמסר בד"ה ב' סימן כ"ב ·

הוא דמטעין דסבירין היא
ה' וסימני' נמסר בפרש' תצוה ·

הואיל ג' וסימניהון נמסר
בסדר דברים ·

הואל ד' וסימניהון נמסר
בשפטים סימן י"ט ·

ויאל ז' ה' מל' וב' חס' וסימני'
נמסר בסדר שמות ·

הוה ב' וסימניהון

כי מה הוה לאדם ·
ואתה הוה להם למלך ·

הוה ב' א' כתי' א'
וסימניהון
הוה גביר לאחיך ·
כי לשלג יאמר הוא ·

תהוה ג' בהי' ה' וסימניהון
נמסר בדניאל סי' ב' ·

הושעיה ג' וסימניהון
ויגשו כל שרי ·
ויאמר עזריה בן הושעיה ·
וילך אחריהם הושעיה ·

הוזאהאל ד' בלישניהון
וסימניהון
והזה אל הבית ·
אל נכח פני אהל ·
ויז מדמה אל הקיר ב' בו ·

הט

הטו ג' וכל ליש' נמסר בשרש
נטה כי שם ביתם ·

הי

היא ג' ר"פ וסימניהון נמסר
פ' וישב וביחזקאל
סוף סימן ו' ·

והיא ב' וסימניהון

קינים והגא וה' ·
ותאכל הוא וה א ·

היא כל אוריתא כתבן הוא
במ"א כתבן היא וסים'
נמסר בפרשת וישב ·
וכל קרייא דכו' כתיבין היא במ"ג
כתיבן הוא וקריין היא וסימניהון
אליהו ותלך ותעשה כדבר ·
תפתה כי ערוך מאתמל הפתה ·
פלילי כי הוא זמה והיא עון ·

ה' כתי' היא וקריין הוא
וחילופי' ג' כתי' הוא וקריין היא סים'
נמסר בתל"ס סימן ע"ג ·

סימן כל דסמיך לשבת
היא במ"א הוא וכל דסמי' לאחוה היא
וכו' וכל דסמיך למנחה היא וכו' עיין
כל הלין שנויי בסדר תצוה ·

סימן היא והוא דתורת
כהנים מן ריש ויקרא עד ואם בהרת
הוא במט"ו היא וסימניהון
פתות אותה פתים ·

ואם לא תשיג ·
והביאה אל הכהן ·
צו את אהרן ·
לא תאפה חמץ ·
דבר אל אהרן דבמקום **אשר**
תשחט העולה ·
כל זכר בבני קדמ' ·
קחו את המנחה ·
ואכלתם אותה במקום ·
מדוע לא אכלתם ·
ואת הארנבת ב' בפסו' ·
לכל הבהמה אשר ה'א מפרסת
ובי ימות מן הבהמה ·
ומן ואם בהרת עד לא יסגירנו
היא ומן לא יסגרנו עד ובשר כי
יהיה הוא ומן ובשר עד ואיש או
אשה היא ומן ואיש או אשה עד
ובי יהיה בקרחת הוא ומן כי יהיה
בקרח' עד כי נפש הבשר בדם כלהון
הוא במ"ו היא וסימניהון
פרחת היא ·
פחתת היא ·
צרעת מבארת היא ·
טומאהו היא ·
אשר היא ישבת עליו ·
ואשה כי יזוב זוב דמה ·
שבת שבתון היא קדמ' דסיפר'
וכל עריה' היא ומן סוף סידר'
דעריות עד סוף ספר הוא במט"ו
היא וסימניהון
והיא שפחה נחרפת ·
זימה היא ·
והיא תראה את ·
גלתה' נדה ·
מחללת ·
היא בתרומת ·
עצרת היא ·
שבה היא ·
והאברתי את הנפש ·
אחזתם · נקבה ·
יובל היא ג' בעינינא ·
וד' בעיני' קדמ' ובהרא היא ותרין
מציעאה הוא וסימניהון כי נפש
הבשר בדם היא כי נפש כל בשר
דמו בנפשו הוא וסימניהון נקבה
תסובב גבר ·

סימן בעת בפעם בשנה
הבאר כלהון ההיא ולית חד מנהון
ההוא ·

וחלוף הוא הלילה השער
המדבר הרעב
ההוא ולית בקריא חד מנהון ההיא ·

ג' זוגין מן ב"ב בחד ענינא
קדמ' הו' תני' היה וסימניהון נמסר
בד"ה א' סימן כ"ג ·

היתה ה' ר"פ וסימ' נמסר
ביחזקאל סימן ל"ז
ותלים סימן קי"ד וסוף משלי ·

היה ג' בטעם מאריך ולעי'
וסימניהון
וייבש הנחל דמלכים ·

בעוד

הופכת הפתח קטן לגדול כמו ויעשו את הפסח למצא הפתח ההפוכה כמו רגע שמה הרשע ויבאו מכלל זה תשע מזח מבח נכח ישע אף על פי שנגינתם לעיל נקמצים כי הם באים על דרך אפר אלבוריעיהם אשר לא יהפכו ובמסורת מונה ה' ישע פתחין ומלת בלע בקמץ קטן ונגינתה לרע ומלת שער על משקל תכל ונגינתם לרע ונקמץ · **כל איתן** שמשמש בחטופי למ"ד פעל יש לו דין נגינה מוקדמת והוא שים על ההיתן ויו קמוצה המשמשת נגינה מוקדמת פותחת הברת אי שאחריה :

מערכת אות ההא

ללשון עבר כמו ואסבא ואדר אך אם תחטף הוא׳ שהוא לשון עתיד הוא׳ כמו ואדר אסבא ואדר ואסבא הכל בקמץ והנגינה לרע אבל כל ויבא ולבא בכל ענייניו הכל בקמץ והנגינה לרע בעבור אות האלף אשר איננה נראית בקריאתה המשיכה בנגינתה וכן כל איתן המתמסת לפני חטופי למ״ד פעל כמו תפן ירב יגל כלם כנקרי׳ בפתח קטן אתן יתן יתן והנגינה מוקדמת ופותחות ומלת ותלא נקמצת להמשיך קריאת אלף ולכן הנגינה למטה כמו שפי במלת ויבא אבל במלת ותרא כפתחות כי הנגינה מוקדמת

בעבור האדמה חתהי׳
יחזק הרעב בעיר׳
והיה ו׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ לך לך ובשפטים
סימן י״ז׳
היה ב׳ כתיבן ה׳ וסימניהון
כי היהיה דמלכ׳.
הוה היה דבר יי׳ דיחזק׳׳
ויהי ד׳ בטעם גרשיים בעזר׳
וסימני׳ נמסר בנחמיה
סימן ד׳ •
תהוה ג׳ כתי׳ ה׳ וסימ׳ נמסר
בדניאל סיף סימ׳ ג׳.
והיה ז׳ כתי׳ והוה וקרי׳ והו
וסימני׳ נמסר בפרשת
מסע וביהושע סימן ט״ו׳
היתה ד׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר
בישעיה סים׳ י״ד.
הייתה ג׳ מל׳ וסימני נמסר
בשפטים סמן י״א׳
היתם ב׳ חסרי׳ וסימניהון
ממרים היתם׳
והיתם גם אתם גם.
והיית ב׳ וסימניהון
והיית כאשה דתקוע׳.
היית עטרת תפארת׳
להיות ח׳ חסרי׳ בלישני׳
וסי׳ נמסר פ׳ יתרו •
ויהי בעת ההיא ג׳ וסימני׳
נמסר
פרשת וירא •
ויהי ד׳ בטעם תביר רפ׳
וסימניהון נמסר בד״ה
ב׳ סימן י״ב.
היה ה׳ בטעם לעיל
וסימניהון
כי לא היה גשם.
כי לא היה דשא.
ולא היה לחם לעם.
היה איש גדול.
דין פליג׳ ולא והיה צדק אזור.
ויהי ד׳ בטעם ד״פ בספר
בראשי׳ וסימניהון
נמסר בפ׳ נח.
ויהי כן ח׳ בספר בראשי׳
וסימניהון
ויבדל בין המים׳
ותראה היבשה׳
תדשא הארץ דשא׳
והיו למארת׳
תוצא הארץ.
ולכל חית הארץ.
ויהי בימי ה׳ וסימני׳ה נמסר
פרשת לך לך
וריש ירמיה.
ויהי מקצה ח׳ וסימניהון
נמסר במלכי׳
ב׳ ריש סים׳ ח׳.
ויהי אחרי מות ד׳ וסימניהון
בלשון ארמי

אבא רע״א שמש״א ומלכא וביאורם
נמסר בסוף פרשת חיי שרה׳

ויהי אחרי הדברים האלה
ג׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא וסוף
יהושע.
ויהי ל״ב רפי׳ וסימניהון
מבדיל ויאמר אלהים יהי רקיע.
כנען יפת אלהים ליפת.
כנען ברוך יי׳ אלהי שם.
חשך נטה את ידך על׳
ברד נטה את ידך׳
חשך נטה ידך על.
איעצך עתה שמע בקלי איעצך
מתיו יחי ראובן ואל ימות׳
כבואך אחר כן הבא גבעת
האלהים׳
ייטיב כה יעשה יי׳ ליהונתן.
ואשימה ועתה שמע נא גם.
כשמעך את קול הצעדה.
ארוץ ויהי מה ארוץ.
ארוצה ויוסף עוד אחימעץ.
כבאה ויי׳ אמר אל אחיהו.
כהני אחר הדבר הזה לא שב׳
לגן וידבר אחאב אל נבות׳
נא ויהי כעברם ואליהו תני׳
דפסו׳.
באזור העם הרע הזה המאנים.
כזית ילכו ינקותיו ויהי כזית.
בן דרשו טוב ואל רע.
לעד שמעו עמי׳ כלם הקשיבי.
טרף הביאו את כל המעשר׳
כשמעך ויהי כשמעך דד״ה.
ועשה לזהב ולכסף ולנחשת.
דברך והמלאך אשר הלך.
הטיב והנה אמריהו הלך׳
משגב ויהי יי׳ משגב לדל.
משנאי יי׳ יכחשו לו.
תשת חשך ויהי לילה׳
נעם ויהי נעם יי׳ אלהינו.
בשכבו ויהי בשכבו וידעת.
ביתך ויהי ביתך כבית פרץ.
ותהי י״ד רפי׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל א׳ סימן י״ח
ובאיוב סימן י״ג.
ויהיו י״א רפין וסימני׳ נמסר
בפרש׳ תרומה.

שהיה ג׳ וסימניהון
יאמר נא ישראל.
בקום עלינו אדם.
וכל קהלת דכו׳ במ״ג אשר היה
וסימניהון
הגדלתי והוספתי׳
יש דבר שיאמר.
לפני אשר היה לפני׳
לפניהם אשר היה לפניהם׳
נהיה ח׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ ס׳ א׳.
ונהיה ב׳ וסימניהון

ונהיה להם עד פתח.
ונשבע להם ונהיה.

ולא היה כ״ב וסימניהון
ולא היה מים לעדה׳
ולא היה שם מים לעם׳
ולא היה בו שער צהוב.
וישבת המן כמחרת.
ולא היה בהם ידים.
ויכם לככם ולא היה כם עוד
ולא היה כיום ההוא לפניו.
ולא היה דברי ראשון.
ובאכל שלחנו וחברו דד״ה.
ולא היה לבבו שלם.
דשלמה וחברו דאבים.
ולא היה מים למחנה׳
ולא היה דבר רע בסיר.
ולא היה אחרי בית דוד׳
ולא היה לחם לעם הארץ.
וחברו׳
ולא היה נודד כנף.
ולא היה בה מטה עוז.
ולא היה למחלי אלעזר ולא
ולא היה לששן בנים׳
ולא היה ככושם ההוא עוד׳
ולא היה ביום אף יי׳ פליט׳
וראיתיו מגיע אצל האיל
ב׳ בפסו׳
ולא יהיו ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ תבא
ובירמיה ריש סימן י״ו.
והיתה ג׳ בטעם בנביאים
וסימניהון
ציצת נובל צבי.
חבל הים נות רועים׳
נבלת העם הזה למאכל.

אמר המעתיק קיא קשה ליכי והיתה חבל הים הוא כתבה בחשבון הג׳ והיתה בטע׳ שכי גרסי׳ וכן הוא בכל הספרי׳ שלנו הדין דחבל היכ בטע׳ סכי גרסי׳ ואולי כי הוא טעות ואינס אלא ב׳ בטע׳ קדמא אזלא ציצת נובל ונבלת העם ומיהו על היתה דציצת נובל ודנבלת העם בכל הספרים נמסר על כל חד ג׳ בטעם במסר׳ קטנה עכ״ל:

ולא יהיה ה׳ ר״פ וסימני׳
ולא יהיה למצרים מעשה׳
ולא יהיה עוד לבית ישראל׳
ולא יהיה משם עוד ערל.
ולא יהיה פליט ושריד דירמיה
לבית ישראל למבטח.
והיתה ג׳ בטעם גרשיים
בנביאים וסימניהון
נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ט׳ ובצפניה
סימן ב׳.
ולא תהיה ד׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת
קדשים ובדניאל סים׳ י״א.

היו ג׳ ר״פ וסימניהון
היו עריה לשכה ארץ ציה.
היו שרי יהודה כמשיגי גבול.
היו צריה לראש.
שהיה ד׳ בקהלת וסימני׳
מה שהיה הוא שיהיה.
ושנאתי אני את כל עמלי.
כי אינני יודע מה שיהיה׳
והסכל ירבה דברים.
ולהיות ב׳ וסימניהון
בני עתה אל תשלו.
פתשגן הכתב להנתן.
תהיינה י׳ כתי׳ כן בתור׳ וסימ׳
נמסר בפ׳ אמור.
בהיות ח׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר וישמע
יתרו.
והיה ד׳ בטעם זרשיים ר״פ
בתורה וסימניהון
נמסר בפרשת בא׳
ותהיין ד׳ כתובים כן
בליש בנבי׳ וסימ׳
נמסר ביחזקאל סימן כ״ט.
והיו ו׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן ב׳
וירמיה סימן מ״ח וד״ה ב׳ סי׳ כג׳
והיה י״ג בטעם פזרין
וסימניהן נמסר
ביהושע סימן ב׳ וע״ש.
בהיותו ג׳ חס׳ וסימניהון
נמסר בדברי
הימים ב׳ סימן י״.
וכי יהיה ד׳ ר״פ וסימניהון
נמסר בפ׳ ראה.
היכל יי׳ ד׳ בפסו׳ דמין
וסימניהון
היכל יי׳ היכל יי׳
ארץ ארץ ארץ שמעי׳
עוה עוה עוה אשימנה׳

הך

והך ב׳ וסימניהון
והך את עפר הארץ.
והך כף אל כף.
ויכום י״א וסימניהון נמסר
בפ׳ שלח לך.
ויכה י׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן כ״ב׳
מכותיה ג׳ חס׳ וסימניהון
והתה אדום לשמה.
כי אנושה מכותיה.
כל עבר על בבל.
מכה ה׳ פתחין וסימניהון
בלשון ארמי עבראה
במטרא ובחרבא עממיא הכתי
וביאורם נמסר בפרשת שמות
וביחזקאל

והטעם כי לא חטו להתמסכת קריאת אותה אלף כאלף כקריאת מאומה וכן כל שם דבר על דרך ארץ מלך ורעיו וקטורת תלבושת תחבושת אסמירת סחרחורת סגולת כחסת כתונת ודומיהן אהל בעת קדם אין אומר לסבר אוכל שהם דבר אבל לשון פעל כניכתס לרע וכקמצים כהן מדין אתן מטה עכין פועל המה לא שם דבר על כן נגינתם לרע וקמצים זה החלוק בין המולך מהדו ועד כוש ובין מזרעו נתן למולך ועוד ים סמות דברים נפתחות בלא טעם בלא מלח כמו כבל ומכבל גרזן כרמל ערפל

מערכת אות ההא

יזרעאל נחלים פתחים להבה נהלה אחת אחד אחיו יתברך צור ישראל וקדוסו :

אתחיל משפט שמוש החולם והחטף קמץ התורה כלה דיכה ליכקר בחולם לולי המבטלים והם סבעה א"כמו רנו סמים כלו חנני ב' סלא כמו קרבן
חכמה אבל אם תבא הנגינה בהברת או אז נהפך לחולם כמו נהלו ודוכי וכן ירוכו יסובו ויורדו כי זה

וביחזקאל סימן ז'·
והכית ה' מלרע וסימניהון
נמסר פ' שפטים
ושמואל א' סימן ט"ו ומלכי' ב' סימן ט':
הכה ג' ב' חס' וא' מל' וסמני'
נמס' ריש פרשת פנחס
מכה ב' קמצ' חד כתיב י'
וסימניהון
מכי חרב במלחמה·
מכה אלהים ומענה·
והכיתה ה' מל' ה' וסימניהון
נמסר בירמיה
ריש סימן ה'·
יככה ג' וסימניהון נמסר
בישעיה סימן י' וירמיה
סוף סימן ט'·
ומכה ד' קמצ' וסימניהון
נמסר בפ' משפטים·
והכיתיו ג' ב' חס' וא' מל'
וסימניהון
אם יוכל להלחם·
ויצאתי אחריו והכיתו ב' בו·
ויכיה ג' וסימניהון
ואת מקרה לכד יהושע·
ויתן יי' דלבנה
ויתן יי' דלכיש·
יכהו ג' וסימניהון
מדוע ראיתי המה חתים·
וכל פסיליה יכתו·
בבקר לערב יכתו·
הכינו ב' בלישני' וסימ'
רשת הכינו לפעמי·
ווה ביום הששי והכינו·
וכל ד"ה דכו' הכינו והכינו במ"ב
הבינו והכינו וסימניהון
והכינו לבית אבותיכם·
ושחטו הפסח והתקדשו·
הכינו ז' וסימניהון
הכינו לכם צדה דיהושע·
לכו נא הכינו עוד ודעו·
הכינו הארבים כי גם זמם·
הכינו לבניו מטבח·
והכינו לבבכם אל יי' ועבדהו·
והכינו לבית אבתיכם ד"ה·
והתקדשו והכינו לאחיכם לעש' ד"ה
והוכן ג' וסימניהון
והוכן בחסד כסא·
חבר אדירין יכשלו·
ויאמר לבנות לה בית·
וא' הוכן כי ערוך מאתמול·
כונן ה' מל' כלישני' וסימני'
והכונן עיר סיחון
הוי בונה עיר בדמים·
הכון והכן לך
במיתריך תכונן על פניהם·
ותבונן צדיק·
נכון כ"ח וסימניהון
כי נכון הדבר מאת האלה'·
ויאמר משהלא נכון לעשות כן
והיה נכון לבקר·
והנה אמת נכון הדבר דעיר
הנדחת·
וחברו דוילך ויעבוד·
כשחר נכון מוצאו·
נכון יהיה הר בית יי' דישעי'·
יהיה הר בית יי' נכון דמיכה·
ושבתם אלי אל נכון·
כי בא שאול אל נכון·
ויבאו עד גרן נכון·
ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך
ובכא דוד יהיה נכון לפני יי'·
ורוח נכון חדש בקרבי·
ושלחו מנות לאין נכון לו·
נכון לבי אלהים ב' בפסו'·
ולבם לא נכון עמו·
כי אני לצלע נכון·
זרעם נכון לפניהם·
ידע כי נכון בידו יום·
נכון למועדי רגל·
ואיד נכון לצלעו·
נכון כסאך מאז·
נכון לבו בטוח ביי'·
נכון לבי אלהים אשירה·
וכסאו יהיה נכון עד עולם בד"ה·
ובית דוד עבדך נכון ד"ה·
ממכון ג' וס' מנוהון
ממכון שבתך מן·
וחכרו ממכון שבהך ועשית·
ממכון שבתו השגיח·
יכונניה ג' וסימניהון·
והוא יכוננה עליון·
ועל נהרות יכונניה·
יכונניה עד עולם סלה·
וא' ויכוננה דרך קשתו·
ובמכנה ד' חס' וסימני'
וארבע כתפות אל·
ב' כפסו'·
ועל ראש המכנה ידתיה·
וכצקלג ובמכנה·
ותכון ד' וסימניהון
ותכון מלכותו מאד·
ותכון כל מלאכת שלמה·
ותכון כל עבודת יי'·
ותכון העבודה ויעמדו·

הל

הלאה ב' וסימניהון
ואת האש זרה הלאה·
ויאמרו גש הלאה·
מהלאה ב' וסימניהון
מהלאה למגדל עדר·
מהלאה לדמשק·
הלוך ד' מל' בתורה וסימני'
נמסר בפרש' נח·
הלוך ד' חסרי' וסימניהון
נמסר סוף פ' ויצא·
הלא היא ג' וסימני' נמסר
בפרשת דברי'·
לכי ג' וסימניהון נמסר בפ'
שמות·
הולך ט' מל' בתורה וסימ'
נמסר בפ' תולדת·
הולך י"א מל' בנבי' וסי'
והנה אנכי הולך היום·
אפס כי לא תהיה תפארתך·
כי אתה הולך לקחת לך·
רוח הקשר אמיץ·
המול בואך והיום אניעך ב' בו·
הנך הולך מאתי·
ושמחת לבב כהולך·
כי הים הולך וסוער·
הולך למרחבי ארץ·
ח' חס' בכתו' וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ט'·
וילכו כל העם ג' וסימניהון
וימליכו שם את שאול·
איש לביתו·
לאכל ולשתות·
וילך ז' פתחי' וסימני' נמסר
סוף פרשת חיי שרה·
ההלכת ג' ב' חס' וא' מל'
וסימניהון נמסר
בסדר וישלח·
הלכות ב' חס' דחס' וכו' סי'
נמסר בסדר שמות
וילכני ב' כתובי' כן וסימני'
נמסר ביחזקאל
ריש סימן מ"ו·
ויתהלך ג' וסימניהון נמסר
בפרש' בראשית·
הליכות ד' וסימני' נמסר
בתלים סי' ס"חי
ויולך ד' וסימניהון נמסר
בפ' בשלח וסו' מלכים
ולך י"א וסימני' נמסר בשמו'
ב' סימן י"ו·
ולך ד' וסימניהון נמסר
במלכי' ב' סימן ד'·
ולכו ג' וסימניהון נמסר
בשמו' א' סימן כ"ט·
וללכת ד' וסימניהון נמסר
באיוב ריש סי' ל"ד·
מוליך ג' וסימניהון נמסר
באיוב סימן י"ב·
וילך איש ב' וסימני' נמסר
בפ' שמות·
וילך בכל דרך ג' וסימני'
נמסר
במלכים א' סימן י"ו·
וילכו דרך ג' וסימניהון
שלשת ימים במדבר·
וילכו כל הלילה·
וילכו דרך הערבה·
ולא הלך ג' וסימני' נמסר
בפ' ב"ק ומלכי'
ב' סוף סימן כ"א·
ואלכה ב' וסימניהון נמסר
בפרש' ויצא·
ואולך ד' וסימניהון נמסר
בסדר בחקתי·
להלך ד' וחסרי' וסימניהון
נמסר בפרש' שמות
וקהלת ריש סימן ז'·
ויתהלך ג' ר"פ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן יט·
ילכון ג' וסימניהון נמסר
ביואל סימן ב'·
יהלכון ג' וסימניהון נמסר
בתלים סימ' פ"ט
וסימ' ק"ד·
הלכו ב' דגשי' וסימניהון
על הר ציון ששמם·
ערום הלכו מבלי לבוש·
וא' רפה פלטו מחרב הלכו·
בלכתן ג' וסימניהון
חברות אשה אל אחותה·
ואיש אל עבר פניו·
על ארבעת רבעיהן תנינ' דפסו'·
יהלך ג' וסימניהון נמסר
במשלי סימן ו'·
הלכתי ג' וסימניהון נמסר
באיוב סוף סימן ל'·
האלך ג' וסימניהון נמסר
בפ' שמות·
הלולים ב' וסימניהון
קדש הלולים ליי' זו·
ויעשו הלולים·
תהלת ד' וסימניהון נמסר
בתלי' סימן קמ"ו·
תהלות ד' ג' מל' וא' חס'
וסי' נמסר בישעיה
סימן ס"ג·
מהלל ג' חס' וסימ' נמסר
בתלים סימן י"ח·
יהולל ג' וסימניהון
כי העושק יהולל חכם·
ושופטים יהולל·
וקסמים יהולל·
ויהללו ד' וסימניהון נמסר
בפ' לך לך ושפטי'
סי' י"ו ונחמיה סימן ה'·
יהללוהו ב' בספר תלים
וסימניהון
יהללוהו שמים וארץ·
ובמושב זקנים יהללוהו·
ויהלם ג' וסימניהון נמסר
בפרשת תצוה·
הלם

הכלל לעולם לא יבא חטף קמץ באות אשר הנגינה בו וכן החטף מבטל חולם בכתה מקומות כמו לסון הופעל ואף פעל בין עתיד בין עבר כמו הפקד אתו סם תסזר בליל
תקטר מראה הסברתי הפכה הגלה וכל כווי מן הסלמים בתוספת ה"א וא"ו ופ"א הפעל סלו בהברת או היא בחטף קמץ כמו סמרה קרבה ואכלה מכידי אבל ואוכלה מכיד
כני בחולם סהוא עתיד למדבר בעצמו והחולם תמיד חסרון האלף העיקר סראוי להיות ואכלה האלף האחת פ"א הפעל והסכית למדבר בעצמו וכן אם אוכלה וזרעו מסלה

מערכת אות ההא

למון הווה המה וחלמים פרסו פנה וכן ממרני זכרני מהם כלם למון בווי על כן נכקדים בחטף קמץ אבל אל יוססמרך בחולס כי הוא למון הווה כמו סומר מלכו ומלת זועתה ישראל כמתנתה והטעם כי לא יבא חטף פתח אחר חטף קמץ והיה ראוי להיות זעמה כאמר אפרם ברין אחטע המבטל חולס אך להקל המלה הועמד על בנין סמרה זכרה וכן מלת ותולרו מבני אדם והיה ראוי להיות ותירו על דרך אהלה וכן כתיב תארס וכן כל פס הפועל כמו תמרו באכלם אחרי אכלה כל פס דבר ופס

הלם יב וחסרי וסימניהון
נכסר בפרש שמות ·

הם

והם ט רפ וסימניהון נמסר
במשלי סימן א פסו
יאתוברה ב סימן ט ·
הם יב ספ וסימניהון נמסר
בפרשת וישמע יתרו ·

המה יט רפ וסימניהון

המה וכל החיה למינה ·
המה מי מריבה אשר ·
הנה עם בית מיכה ·
חמה הרחיקו ·
הנה כיטבים את לבם ·
הנה יבאו אל מקדשי ·
המה באו בארץ צוף ·
המה את ערלים ישכבו ·
הנה ירדים במעלה ההר ·
הנה ישאו קלם ירנו ·
המה גלו ערותה ·
המה רכליך ·
המה היו צרים ישבי ·
הנה כרעו ונפלו ·
הנה יניעון לאכול ·
המה ראו כן תמהו ·
המה ראו מעשי יי ·
המה יאבדו ואתה תעמד ·
המה היו במרדי אור ·

והמה י רפ וסימניהון נמסר
בישעיה סי כג ומיכה
סוף סימ ד ·

המה עשים ה וסימניהון
נכס פ ויקהל
וירמיה סימן ז ·

ההמה יב וסימני נמסר
בפרש בהעלתך
וירמיה סימן יד ונחמיה סי יג ·

ומהם ו וסימניהון נמסר
בירמיה סוף סי מד ·

ולהם ח וסימניהון נמסר פ
נח ובנחמיה סימן ז ·

בהמה ג וסימניהון נמסר
בסוף פרשת תצוה

להם ד וסבירי לכם וסימנ
נמס בסדר בהעלתך ·

יהמיון ג וסימניהון נמסר
בישעיה סימן יז ·

והמו ג וסימניהון

ויתגעשו גליו לא יוכלו ·
והמו גליהם כמים רבים ·
והמו כמו יין ·

הומיה ג ב חס וא מל וסי
נמס בישעיה סימן
כב ומשלי סימן ז ·

ותהם ג וסימניהון נמסר
בשמואל א סי ד ·

ויהמם · ג וסימניהון נמסר
בשמואל א סי ז ·

המונה ד כהו בן וסימני
נמסר ביחזקאל
סימן לט ·

המונו ג מל וסימניהון
נמסר בשפטים
סימן ד ·

המון ג וסימניהון נמסר
בדניאל סי ד ·

המו ג וסימני נמסר בזכריה
סוף סימן ט ועש ·

הן

הן ה פתחין וסימניהון נמסר
בפרש בלק ואיוב סוף
סימן ח וסימן לא ·

והן ה וסימניהון נמסר בפר
שמות ודניאל סי ג ·

בהן יח טו קמצי וג פת
וסימניהון

ויהפך אשר ישב בהן לוט ·
עבדתי תנה את נשי ואת ·
ויפצל בהן פצלות לבנות ·
יסך אשר יסך בהן ·
וחברו ·
ויקחו בני אהרן נדב ·
ותנו בהן אש ושימו ·
ותקעו בהן ונועדו ·
והצר לך בכל שעריך ·
פרש מקול פרש ורומי ·
לשבה היו לשבה
ב בפסו ·
ציץ תנו ציץ למואב ·
חיי ולכל בהן חיי רוחי ·
הכהנים בבאם הכהנים ·
פלשתים ויבאו פלשתים וישבו
בהן דשמואל ·
ג בתראי פתחין ·

להן יד וסימניהון נמסר
בפרש פנחס וביחזקאל
סימן כג ·

והנה ג וסימניהון נמסר
בשמואל ב סי ד ·

מהנה ז וסים נמסר בפר
ויקרא ויחזקאל סי
מב וירמיה סי ח ·

בהנה ג וסימניהון נמסר
בפרש שלח לך
וירמיה סימן ה ·

להנה ד וסימניהון

ומתוכה דמות ארבע ·
ומהחת הרקיע כנפיהם ב בפסו
בבאו להנה ·
וא ולהנה כנפים כנפי ·

הנה ז רפ בספר בראשית
וסי נמסר בפרש וישב

הנה כל יהושע ושפטים רפ
הנה במג והנה וסימני
והנה אנכי הלך היום ·

והנה ברקרדף ·
והנה איש זקן בא ·

הנה ד רפ בשמואל
וסימניהון

הנה ימים באים וגדעתי ·
הנה היום הזה ראו עיניך ·
הנה עתה הוא נחבא ·
הנה שם עמם שני בניהם ·
וכל מלכים רפ דכו הנה במה
והנה וסימניהון נמסר ריש מלכי ·
וכל ישעיה וירמיה הנה במג והנה
וסימניהון
והנה זה בא רכב איש ·
והנה ששון ושמחה ·
והנה כל הנשים אשר נשארו ·

הנה י רפ ביחזקאל וסימני
נמסר ביחזקאל סי כח ·
וכל תריסר רפ הנה במב והנה
וסימניהון
והנה ככר עפרת ·
והנה המלאך הדבר ·
וכל דברי הימים רפ דכו והנה
במג הנה וסימניהון
הנה בן נולד לך ·
הנה אנכי בונה בית ·
הנה יי נגף מגפה ·
וכל שאר כתובים רפ הנה במו
והנה וסים
רות גדולה באה דאיוב ·
והנה אשה לקראתו ·
והנה עלה כלו קמשונים ·
והנה יד נגעה בי והניעני ·
והנה כדמות בני אדם ·
והנה בועז בא מבית ·

ה פסו הנה והנה וסימני
נמסר בפרשת ויצא ·

הנה ד סבירין והנה וסימני
נמסר בפרש כי תשא

והנה יג יחידאין וסימני

והנה כן ויאמר שוב אשוב ·
והנה עתה ויאמר הבי קרא ·
והנה עבדיך מכים וחטאת ·
והנה העם ויקח את ·
והנה ביתו ויבא יפתח ·
והנה דוד והיה הוא ·
והנה בני ויהי ככלהו לדבר ·
והנה באתי כידע עבדך ·
והנה אליהו ויהי עובדיהו ·
והנה אלה הנה אלה ·
והנה נתנו עליך עבותים ·
והנה עבדי ושלח לי עצי ארזים ·
והנה להם ויפנו יהודה ·

הנה ז יחידאין וסימניהון
נמסר בשפטי סים ז

יא זוגין חד הנה וחד
והנה וסימניהון
הנה עשו ויגד לרבקה ·
והנה עשו וישא יעקב עיניו ·

הנה אנשים ויאמר למלך ·
והנה אנשים עברים ויראו ·
הנה האיש ושמואל ראה ·
והנה האיש לבוש הבדים ·
הנה היא ויאמר הכהן ·
והנה היא ויהי בבקר דלאה ·
הנה יושב ויאמר המלך ·
והנה יושב וישלח אליו שר ·
הנה כה ואמר יושב האי ·
והנה כה ובשחטם את בניהם ·
הנה באו הראשנות הנה ·
והנה באו ואף כי תשלחנה ·
הנה יוצר כי הנה יוצר ·
והנה יוצר כה הראני יי ·
הנה דברי והמלאך אשר הלך דדח
והנה דברי אסא הראשנים ·
הנה בן ויברת כל הקהל ·
והנה בן ויאמר אברם ·
הנה שבה ותאמ הנה שבה יבמתך
והנה שבה ויאמר השב ·

והנה אנחנו ג וסי נמס
בפרש
וישב ובנחמיה סימן ה ·

והנה איננו ג וסימניהון
נמסר בפרש
ויצא יעקב ·

והנה יי ד וסימניהון נמסר
בפרש ויצא ·

והנה הוא ה וסימני נמסר
בפרש מקץ ·

והנה כל ה וסימ נמסר
במלכים א סי ז

הנה לא ג וסימני נמסר
בתלים סים קנב ·

הנו ב וסימניהון נמסר
בפרש בלק ·

והנני ג וסימניהון נמסר
בפרש נח ·

והנה אנכי ה וסימניהון
נמסר ריש
פרשת ויצא ·

הנני ב דגשי וסימניהון
ויאמר הנני בני ·
ויאמר הנני מי אתה ·

הנני ג וסימניהון נמסר
בפרש מקץ ·

הס

הס ב קמצי וסימני

בכל מקום השליך הע ·
ואמר הס כי לא להזכיר ·

הפ

ויהפך ב וסימניהון

ויהפך לבב פרעה ועבדיו ·
ויהפך לבב כל איש ישראל ·

תהפכות ג וסימניהון
כי דור

העגס מן הסלמי כמו קרבן חכמה ערמה גפרית כלפחר ופסי ויגבהה ויגלה אסכת בסמת · ומלת ממחרת באה עד אסכת והיה ראוי מחרת אך עמו כמו מלת יעמד יחרס כי לעולם לא יבא חטף קמץ לפני חטף פתח וכבין עתיד במסקל קל מן הסלמי אסר המה בחולם בהוספ עליו או כנוי ליחיד או לרבי יהפך החולם לחטף קמץ כמו יסמור יסמרך יפנסך וכיוצא בו בסמות דברים כמו קטרת קטרתי נחסת נחסתי כתנת כתנתי וסס דבר בג אותיות קדם אכל אורך רחב יאמר אכלו ארכו קדמו רפי גם אהל

מערכת אות הויו

תואר נועם מעניינים רק כי כהפכו ההברות כאמר ואמר אהלו תארו מפני אות הגרון אמר דכה בחטף פתח ולא יוכל לבא אחר חטף קמץ ולא תרחבו באה על עיקרת
וסטעם בעבור דגש סגבית רחבו המבטל החטף פתח על כי הוא ממבטלים אבל אהל תואר נועם מאין אות אחרונה מאותיות בג"ד כפ"ת ואין בם הדגש כיכר או לא יבטל
החטף פתח רק במקומות מועטים ואין יבא חטף קמץ על כן כהפכו ההברות ואם בהברת או יבא ואו"או אף ברבות המלה אף לא יזוז החולם ממקומו כמו מועד מופת

כי דור תהפוכות המה ·
מאיש מדבר תהפוכות ·
תהפוכות בלבו חורש און ·

כמהפכת
ו׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ ל"א ·

הפרו
ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ לא׳ ·

הץ

והציל
ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ד׳ וישעיה סימן לא׳ ·

להצילך
ג׳ וסימניהון נמס׳ במשלי סי׳ ב׳ ·

והצל
ב׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמות ·

הצילה
ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר פרשת וישב ובתלים סימן כ"ב ·

ואציל
ג׳ ב׳ מל׳ וסימניהון

ולא אביתי לשמע ·
ואציל אתכם מיד מצרים ·
מיד אויביכם ·

הצילני
ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ י"ז ובתלים סימן נד" ·

הר

וכל הר
ב׳ וסימניהון

והגלעד ובכול ·
כל גיא ינשא וכל הר ·

על ההר
ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמות וביחזקאל סוף סימן י"א ·

אל הר
יז׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן נו׳ ·

כהר
ב׳ וסימניהון

כי כהר פרצים יקום ·
כהר ציון לא ימוט ·

ההרה
י"ג וסימניהון ·

ויעתק משם ההרה מקדם ·
תספה ויהי בהוציאם אתם ·
ותגדל הנה נא מצא עבדך ·
עלה ויאמר יי׳ אל משה עלה אלי
ויפנו ויעלו ההרה ·
ותהינו ותענו ותאמרו אלי ·
ותזדו ואדבר אליכם ולא ·
בעלתי ההרה לקחת לחת ·
פסל בעת ההיא אמר יי׳ אלי ·
ואעש ארון עצי שטים ואפסל
לכו ותאמר להם ההרה לכו ·
וילחצו האמרי את בני דן ·

אל הרי
ה׳ וסי׳ נמס׳ ביחזקאל ריש סי׳ ו׳ וסימן לד" ·

על ראש ההר
ה׳ וסי׳ נמסר

במלכים ב׳ סימן א׳ ויחזקאל סי׳ מג" ·

מהררי
ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ע"ו ·

וההר
ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן ·

אל ההרים
ב׳ וסי׳ נמס׳ בתלים סימן קכ"ב ע"ש ·

הר ההר
ו׳ וסימניהון

ויסעו מקדש ·
קח את אהרן ואת ·
ויעלו אל הר ההר ·
ויעל אהרן הכהן ·
תתאו לכם הר ההר ·
מהר ההר תתאו ·

ותהר עוד
ז׳ וסימניהון נמסר פ׳ ויצא ·

להרגך
ג׳ וסימ׳ נמסר סוף פר׳ תולדות ·

הרוג
ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בהעלתך ·

להרוג
ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון

והכרתי שופט מקרבה ·
עת להרוג ·
כי נמכרנו אני ועמי ·
והרוג בשנאיהם ·

והרגוני
ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ וירא ׃

והרגני
ג׳ וסי׳ נמס׳ במלכים א׳ סימן י"ח ·

הרוס
ג׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר באיוב סי׳ י"ב ׃

הרן
ב׳ וסימניהון ·

ואת בית נמרה ·
ובעמק בית הרן ·
וכל שום בר נש דכו׳ הרן כמ׳ב חרן וסימניהון ·
פלגש כלב ב׳ בפסוק ·

השגה
ד׳ כתו׳ ס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ שפטים ·

וישיגם
ה׳ חסרי׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר בפרשת מקץ וירמיה סימן ל"ט ·

תשג
ב׳ וסימניהון

אל תשג גבול עולם ·
וחכרו אל תשג ·
וא׳ ותשג אתה תאכל ולא ·

נשלם מערכת
אות הה"א בס"ד

מערכת אות
הוי"ו

א"ב מן חד חד ריש פסוק
נסיב וי"ו ברישיה וסי׳

וארא ואין איש ומאלה ·
ובחורב הקצפתם את יי׳ ·
וגר זאב עם הכש
ודי חלב עזים ללחמך
והלוא עבך שם צדוק ·
וים ואת האלף ושבע המאו׳
וזרחה לכם יראי שמי ·
וחכיתי ליי׳ המסתיר פניו ·
וטמאתם את צפוי פסילי כספך ·
ויריחו סוגרת ומסוגרת
וכחכי איש גדודים ·
וללוי אמר תומיך ואוריך ·
ומנת המלך מן רכושו ·
ונחה עליו רוח יי׳ ·
וסוכה תהיה לצל יומם ·
ועמך כולם צדיקים ·
ופרח ודוב תרעינה ·
וצאני מרמס רגליכם ·
וקרבנו קערת כסף אחת ·
ורחובות העיר ימלאו ·
ושאבתם מים בששון ·
ותבואתה מרבה למלכים אשר ·

א"ב מן חד חד מן תרתין
תיבות נסבין ו׳ בריש תיבותא וכל קריין לא נסבין ו׳ וסי׳

וארך אפים איש חמה יגרה מדון ·
וברית עולם כי אני יי׳ אהב משפט ·
וגבור חיל ויען אחד מהנערים
ודבר טוב דאגה בלב איש ישחנה
והר סיני עשן כולו ·
וזאת התורה אשר שם משה
וחיל פרעה יצא ממצרים ·
ושוכת מראה ויהי אמן את הדסה ·
וירא אלהים איש היה בארץ עוץ ·
וכל אלה וכזה אלה להפר ברית ·
ולפני יי׳ תפלה לעני כי יעטוף ·
ומלך עולם ויי׳ אלהים אמת ·
ונר אלהים טרם יכבה ושמואל ·
ושר צבא ואחרי אחיתפל יהוידע
ועץ חיים תוחלת ממושכה ·
ופר חטאת תעש׳ ליום על הכפורי׳
וצבא השמי׳ אתה הוא יי׳ לבדך ·
וקטרת סמים ומקטירים ליי׳ עולות ·
ורכב ברזל ויאמרו בני יוסף ·
ושמן זית וקדה חמש מאות ·
ותשועת צדיקים מיי׳ מעוזם בעת ·

י"ו זוגין מן חד חד חד מלרע
וחד מלעיל ו׳ ברישיהון וסימני׳

ומת בהר אשר אתה ·
ומת ותאמר לו אשתו עודך ·
ויחכם תן לחכם ויחכם עוד ·
ויחכם מכל האדם מאיתן ׃
ויענם ישמעאל ויענם ·
ויענם המלך קשה ויעזב ·

ויורם ויצו מלך אשור ·
ויורם אלהים חץ פתאם ·
ויושעום ויתנם ביד צריהם ·
ויושיעו ויקם יי׳ שופטים ·
ויתמרמר מלך הנגב ויצא ·
ויתמרמר ויראהו מגיע אצל ·
ויודע וידבר אל קרח ·
ויודע ויקח את זקני העיר ·
וינפש ששת ימים תעשה ·
וינפש ויבא המלך וכל העם
ויהללוה תנו לה מפרי ידיה ·
ויהללוה אחת היא יונתי תמתי ·
ונפחתה לאמר מתי יעבר
ונפחתה ויהי כאשר באנו אל המלון
וישג ירדף אויב נפשי
וישג לבן את יעקב
ויוכל וישמע שפטיה בן
ויוכל וישר אל מלאך ויוכל
ויצילני והנה כאשר גדלה נפשך
ויצילני ושם האחד אליעזר
ומש ועמדו רגליו ביום ·
ומש ובני ארם עוץ ·
והגה שמעו שמוע ברגז
והגה ויפרש אהה לפני ·
ובקר וראיתם את כבוד יי׳ ·
ובקר ערב ובקר וצהרים ׃

י"ד זוגין חלופין מן ב"ב ר"פ
נסבין ו׳ בריש תיבות׳ וכל קריא׳ לא נסבין וי"ו ·

ואנת ברה בלשצר לא השפלת
ואנת עזרא כחכמת אלהך ·
ואך את דמכם לנפשותיכם ·
ואך אם טמאה ארץ אחזתכ׳
ואנה לא בחכמה די איתי בי ·
ואנה שמעת עליך די תוכל ·
והן חלמא ופשרה ההחון
והן לא ידיע להוא לך מלכא
והיום והוא לאדני יי׳ צבאות ·
והיום הזה תאמרנה שרות ·
וכה תעשה להם לטהרם
וכה אמר שמעי בקללו ·
וכען העלו קדמי חכימיא
וכען הן על מלכא ·
וכאשר יענו אתו כן ירבה ·
וכאשר יאמרו אליך בני עמך ·
וטוב לא יהיה לרשע ולא ·
וטוב משניהם את אשר
ותחת כי אהב את אבותיך
ותחת הרקיע כנפיהם ·
ומכל החי מכל בשר
ומכל בני כי רבים דל"ת
וארבע כהפות אל ארבע ·
וארבע חיון רברבן סלקן
ובארבע עשרה שנה בא כדר ·
ובארבע עשרה שנה למלך חזקית
ולמען תספר באזני בנך ·
ולמען תאריכו ימים על האדמה

א"ב מן חד וחד ו׳ ברישו׳
וקמצי׳ וסי׳

ואך אתך ואת עמך בדבר ·
ואיש לעשות כרצון ואיש ·
ובך

מוקם אשר הוא"ו בהם בעבור חסרון היו"ד כי המה נגזרים מחטופי פ"א פעל מיו"ד וכן כוכב עולם סופר אך באמרך מועדם מופתי כוכבי עלמים כחלאים על כן ביום קנותך
הפריה ראותך עמותך כחלמים מפני הוי"ו אף כי על סם הפועל מן הפלמים בחטף קמץ כאשר אמרתי למעלה כמו באכלם עומדך בחטופי למ"ר פעל לא כן הדין אם יבא
בהברה ואו"ו כאשר אמרתי ׃ סבא מביע לפני אות כמו עומדך מביא לפניו חטף קמץ במלת ראותך קנותך מפני הוי"ן ׃

כל

מערכת אות הויו

כל אות אחהע הראויה להיות בחטף פתח ואות שלפניה בחטף קמץ יהפכו התנועות החטף פתח לחטף קמץ והחטף קמץ לקמץ כמו יעמד חי יחרם ראוי להיות יעמד יחרם על דרך יתקטר וכן מעמר מחרבות כהיה ראוי להיות מעמד חרבות עד מסור אף כי לעולם לא יבא חטף קמץ לפני חטף פתח וכן תאר אהל זוהר ברבותם ליחיד יאמר אהלו תארו ולרבים על משפטם אהלים לאהליך ומלת נעמי באה על דרך יתקטר ופסי כזבי והפכו התנועות מפני אות הגרון רק אם

ובך ויאמר העם אל משה
וגפן תאנה וגפן יהנו חילם.
ודם ורכנים הלוים כני צדוק.
ודל והשארתי בקרבך עם.
ודך לשפט יתום ודך.
ודין לפני כל ידעי דת ודין.
והם ויהר למשה מאד ויאמר.
והגה ויפרש אתה לפני.
והנה ויהי עבדך עשה הנה והנה.
ורם ואת האלף ושבע.
חרם נפץ וזרם.
וזר הפכפך איש דרך וזר.
וחי ותאמרו הן הראנו יי׳.
והור ומרדכי יצא מלפני המלך.
וחום עוד כל ימי הארץ.
וטף וישבעו כל שרי פלשתים.
ויש וילך משם וימצא.
ויור ויאמר פתח החלון.
וכה ויפן כה וכה וירא כי אין איש
ולחם ולאביו שלח כזאת עשרה
חמרים.
ולד ותהי שרי עקרה אין ולד.
ומי מי ומי ההלכים.
ומר היטרך רעהך ומשובותיך.
ונבל והיה כנור ונבל תף חליל.
ונסך חגרו וספדו.
ונכד והכרתי לבבל נאם יי׳.
וסוף והאזניחו נהרות דללו וחרבו.
ועד יען אשר עשו נבלה.
וענן יי׳ עליהם יומם.
ועז מזמור לדוד הבו ליי׳.
ועוז אלהים לנו מחסה.
ועוף כפתה בהמות ועוף.
ופרץ ובני יהודה שלה ופרץ.
וצאה רבה צבאך.
וצדק עשהו משפט וצדק.
וקם כי שבע יפל צדיק וקם.
וקמו כי כה אמר יי׳.
וראש ובני בנימן בלע ובכר ואשבל.
ורד ולא יעצרכה הגשם.
ורחם מאל אביך ויעזרך.
ורק ונכה יה הנעור.
ושוב אל תאמר לרעך.
ושם יד ושם טוב מבנים.
ושובו עברו ושובו משער לשער.
ותוך אלה פיהו מלא.

אב מן תרין א׳ והד וא׳

אראה ויאמר יי׳ אל משה דבר אל
אהרן.
אראה נאם אלהו חי יי׳ צבאו׳ אשר
ואראה צמאה נפשי לאלהים.
ארצך ויאמר יי׳ אל אברם לך לך.
ארצך ואמר מה אלה אדני.
וארצך והנה ברק רדף את סיסרא.
אחותיך ושמרון מחצי חטאתיך.
אחותיך וזכרת את דרכיך ונכלמת.
ואחותיך סדם ובנותיה תשכן.
אסתר הן גרשת אתי היום.
אסתר אך שתים אל תעש עמדי.
ואסתר כי לא אויב יחרפני ואשא.
אשמעה עד מתי אראה.

אשמעה מה ידבר האל.
ואשמעה ויאמר אליהם משה עמדו.
אדמוני ויצא הראשון אדמוני.
אדמוני וישלח ויביאהו והוא אדמוני
ואדמוני ויבט הפלשתי וירא את דוד
בינה אמרי האזינה יי׳.
בינה מלעיל ואם בינה שמע זאת
ובינה בשנת שלש לכורש.
בונה קמץ ירושלם יי׳ נדחי ישראל
בוני ויפסלו בוני שלמה.
ובוני חירם ב׳ בפסוק.
בדבר ורבקה שמעת.
בדבר ותעלזנה כליותי.
ובדבר וכלי כליו רעים.
בחסדך נחית בחסדך.
בחסדך ואני בחסדך בטחתי.
ובחסדך תצמית איבי והאבדת.
בראות בעת ההיא בראות דוד.
בראות ויהי לדרוש אלהים בימי.
ובראות יי׳ כי נכנעו היה דבר יי׳.
בטחות הן אמת חפצת בטחות.
בטחות מי שת בטחות חכמה.
ובטחות ישליו אהלים לשדדי.
במעלות ויקרא ישעיהו הנביא
קדמא דפסוק.
במעלות הנני משיב את צל המעלות
תנינא דפסוק.
ובמעלות אשר ארך האולם
עשרים אמה.
במועדיכם ועשיתם אשה ליי׳ עלה
או זבח לפלא.
במועדיכם אלה תעשו ליי׳.
ובמועדיכם וביום שמחתכם.
בלב שלם ואתה שלמה בני דע את
אלהי אביך.
בלב שלם וישמחו העם על
התנדבם כי.
ובלב שלם ויאמר אנה יי׳ זכר נא
דישעיה.
נוה ואם לא תשמעוה במסתר סי
נוה כי השפילו והאמר גוה.
וגוה להסיר אדם מעשה.
גבה מלושני בסתר רעהו כתיב.
גבה תועבת יי׳ כל גבה לב.
וגבה הנה אשור ארז בלבנון.
דמו אם כה יאמרו אלינו.
דמו ישבי אי סחר צידון.
ודמו רגזו ואל תחטאו.
דומם שבי דומם ובאי בחשך.
דומם הוי אמר לעץ הקיצה.
ודומם טוב ויחיל ודומם.
דמי ועתה אל יפל דמי.
דמי ארץ אל תכסי דמי.
ודמי חמסי ושארי על בבל.
דמיתי הנוה והמעונגה.
דמיתי לקאת מדבר הייתי.
ודמיתי ובשלת היום ובשל גם.
הבוני כל חלאי הלמוני כל.
הכוני מצאני השמרים הכוני.
והבוני ויאמר יעקב אל שמעון ואל.
הנו מן השלושים הנו נכבד ודה.
הנו ויאמר ה׳ אל השטן.
והנו ויבא אליו והנו נצב.

הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו.
הרנינו לאלהים עוזנו הריעו.
והרנינו שמחו בה וגילו צדיקים.
הלל איך נפלת משמים.
הילל ברוש כי נפל ארז.
והילל זעק והילל בן אדם.
הממלאים ופקדתי על כל הדולג.
הממלאים או עם שרים זהב להם.
והממלאים ואתם עזבי ה׳.
השמנה ומה הארץ השמנה היא.
השמנה את האבדת אבקש.
והשמנה והם במלכותם ובטובך.
וינחם ויבאה יצחק האהלה.
וינחם ויזכר להם בריתו.
וינחם ועתה השיבו דרכיכם.
ויניחוהו ויהברמה ויחזיקו.
ויניחוהו במשמר לפרש להם.
ויניחוהו ישאהו על כתף יסבלהו.
וידם ויאמר משה אל אהרן הוא.
וידם השמש וירח עמד.
וידם ישב בדד וידם.
ויברת ויבא יהושע בעת ההיא.
ויברת יי׳ מישראל ראש חנב.
ויברת יהיו נגד יי׳ תמיד.
ויסעו ויהי חתת אלהים.
ויסעו אלה מסעי בני ישר׳ לצבאות
ויסעו ויאמר ה׳ אל משה מה תצעק
אלי דבר.
וירב ותהי שם המלחמה נפצות.
וירב היה אדני כאויב בלע ישר׳.
וירב כי יסף על חטאתי פשע.
וירדו בצאן לשאול שתו.
וירדו וכמות להם ישובו.
וירדו ויאמר אלהים נעשה.
והכל להשקותו ויאמר.
והכל דוד המלך לצאת אל.
והכל ויאמר ה׳ אל משה השב את.
וישבת ויכל אלהים ביום.
וישבת המן ממחרת.
וישבת גרש לץ ויצא מדון.
וישמרו משמרת אלהיהם.
וישמרו למנצח אל תשחת.
וישמרו ואם נכלמו מכל אשר.
זמרו זמרו אלהים זמרו.
וזמרו הריעו ליי׳ כל הארץ.
חטאתך ויאמ׳ משה אל אהרן קרב
חטאתך ויאמר דוד אל נתן חטאתי
וחטאתך ויגע על פי ויאמר.
חוג היושב על חוג הארץ.
חוג בהכינו שמים שם אני.
וחוג עבים סתר לו ולא יראה.
חלב וינקת חלב.
חלב ודי חלב עזים.
וחלב חמאת בקר וחלב.
טהורים וזרקתי עליכם מים.
טהורים כי הטהרו הכהנים.
וטהורים תועבת יי׳ מחשבות.
ירב ויברך אתם אלהים.
ירב ובניו ירב המשא עליו.
וירב וייטב אלהים למילדת.
ישדד ואפרים עגלה מלמדה.
ישדד התקשר ריס בהלם.
וישדד הכל היום יחרש החרש.

יסירו ונתתי קנאתי בך.
יסירו מצדיקי רשע עקב.
ויסירו רגע ימותו וחצות.
יטור הדד ותיבא דבראשית.
יטור הדד ותיבא דדה.
ויטור ויעשו מלחמה עם ההגראי.
יתיצב לא אכזר כי יעירנו.
יתיצב חזית איש מהיר במלאכתו
קדמ׳ דפסוק.
ויתיצב ויבא יי׳ ויתיצב ויקרא.
כדרך ותאמר הבכירה אל.
כדרך ובדרך ורוח נסע מאת יי׳
ויגז שלו׳ ב׳ בפסוק.
כחלק חלק כחלק יאכלו.
כחלק ובחלק ומי ישמע לכם לדבר
הזה ב׳ בפסוק.
כטל והיה שארית יעקב.
כטל חרמון שירדד על.
וכטל נהם ככפיר זעף מלך.
כנוח וישארו שני אנשים.
כנוח והיה כנוח כפות רגלי.
וכנוח להם ישובו לעשות רע.
כנפש ותשלח איזבל מלאך.
כנפש וכנפש הן כל הנפשות לי
הנה כנפ׳ ב׳ בפסוק.
לקח זה הדבר אשר תעשה.
לקח בגדו כי ערב זר קדמ׳ דפס׳.
ולקח ואתה בן אדם קח לך עץ.
להרע והרף מאף ועזב חמה.
להרע מחשב להרע לו בעל.
ולהרע והיה כאשר שקדתי.
לטוב זה הדבר אשר צוה יי׳
לבנות צלפחד.
לטוב הכל כאשר לכל מקרה.
ולטוב הוי האומרים לרע טוב.
מעוננים כי הגוים האלה אשר.
מעננים ויסף עוד געל לדבר.
ומעוננים והכרתי כשפים מידך.
כפיל ויהי האחד מפיל הקורה.
מפיל אני התחנתי לפני המלך.
ומפיל ועוד אני מדבר ומתפלל
ומתודה.
לטטפת וקשרתם לאות על ידך.
לטוטפת ושמתם את דברי אלה.
ולטוטפות והיה לאות על ידכה
ללקט ויהי ביום השביעי יצאו.
ללקט ויאמר בעז אל רות הלא.
וללקט דודי ירד לגנו לערוגת.
לבקר בקש אדם ילע קדש.
לבקר ויצוהו המלך אחז כתיב.
ולבקר אחת שאלתי מאת ה׳.
מחללים ויעלו כל העם אחריו.
מחללים ואתם מחללים אותו.
ומחללים ואריבה את חורי.
מקדישים דבר אל אהרן ואל בניו
מקדישים וכל ישר׳ בימי זרובבל.
ומקדישים ובימי נחמיה ב׳ בפסו׳
מצבות ויציאו את מצבות.
מצבות ושבר את מצבות.
ומצבות בפרסות סוסיו ירמס.
מוציאים ואת כל נשיך ואת בניך.
מוציאים גם טכוהו והיו אומרים.
ומוציאים סוסים ממצרים.

אחר אות הגרון דגש לא יהפכו התנועות כי אז אות אחהע בסבא וחטף קמץ יכול לבא לפני סבא כמו רחבו על כן מלת יחנך בחטף קמץ כי החית בסבא בעבור הדגש שאחריה בבון ואת מכיין לכו רגם בבון רע והבן כי בכל מקום אשר תמצא שתי סבאין רצופין הראשון סוכן ורפי והשני דגש ומניע כמו יסבנו ירדפו וזהו טעם הקוראים בהמה ואין לומר בהמה כאשר בארתי ויש קוראין ואומרי בהמה כי הסין דגש ואל ההא כחטפת ויכולת הבית להיות בחטף קמץ ולשון ראשון כראה עיקר

משגה

255

מערכת אות הויו

כל הברות או הבאות לפעמים במקום סגול כמו ולסקלה לו יהדפנו יקבנו אסתלכו כי היה ראוי לומר ואסקלה יהדפנו יקבנו אסתלכו ואמר יהודה בן חיוג. כי הם על עיקרם ומשפטם כי בלא התוספת היתה בהברת או והאחרים אשר בסגול כמו ירדפס ישמרס כדי להקל המלה על כן באתנח וסוף המה בחולם כמו את שבתותי תשמורו תעבורו כמו תעבורי ומה שכתוב לא תעבורי מזה ושורק וחירק אחים ורעי הם כמו ירון ירון סוב ישוב ומלת ילבשם הכהן השתנית כי ראוי להיות

משגה ארור משגה עור׳
משגה ישרים בדרך רע.
ומשגה עמו עז ותושיה לו שוגג.
מצח והיה על מצח אהרן.
מצח ובית ישראל לא יאבו.
ומצח ויכנעו רבים ומלקוש.
נחלו ואלה אשר נחלו בני ישר׳
תנינא דספרא׳
נחלו אלה הנחלות אשר נחלו
אלעזר.
ונחלו והבאתי רעי גוי׳ וירשו את
נתצו ראיתי והנה הכרמל׳
נתצו לפני זעמו מי יעמד׳
ונתצו ונתתי אתך בידם והרסו׳
מלח כען כל קבל די מלח היכלא
מלח ונה חשחן ובני תורין.
ומלח עד כסף ככרין מאה ועד
חנטין.
נודע ביהודה אלהים.
נודע בשערים בעלה.
ונודע מה שהיה ככר נקרא שמו
וסי׳ גברא רבא בתרעא.
נקלה כי כסלי בלאו נקלה.
נקלה טוב נקלה ועבד לו.
ונקלה ויאמרו עבדי שאול׳
נלאה והיה כי נראה כי נלאה.
נלאה טמן עצל ידו בצלחת׳
ונלאה גשם נדבות תניף אלהים.
נכה רבים אטרים מי יראנו.
נשא קומה יי׳ אל נשא ידך׳
ונשא באדין דקו כחדא.
נשיתי אוי לי אמי כי ילדתני.
נשיתי ותזנח משלום נפשי׳
ונשיתי לכן הנני ונשיתי אתכם.
שום השים עליך כלך אשר׳
שום ועתה לכן שמעו דבר ה׳
שארית יהודה׳
ושום שכל ויבינו במקרא׳
שבח ולזכולן אמר שמח׳
שמח בחור בילדותיך.
ושמח יהי מקורך ברוך.
שניר צידנים יקראו לחרמון.
שניר אתי מלבנון כלה.
ושניר ובני חצי בטה מנשה ישבו
בארץ.
סורה ותצא יעל לקראת סיסרא
סורה מלרע ותאמר אליו
כ׳ בפסוק׳
וסורה ואמרת מלכך מי ילד.
עמד ויזם השמש וירח.
עמד קמץ אשרי האיש אשר׳
ועמד ועמשא כתגולל בדם׳
עזרנו ויקרא אסא אל ה׳.
עזרנו אלהי ישענו על דבר.
ועזרנו וישלחו אנשי גבעון.
עשיתם ויאמר יי׳ אמחה את האדם
עשיתם והולכתי עורים בדרך.
ועשיתם דבר אלהים כה אמר׳
פתח כי יתרו פהחו ועני.
פתח נשבימה לכרמים.
ופתח ויחף את הבית הקורות.
צלם נבוכד נצר מלכא׳
צלם אנה מלכא חזה הוית.

וצלם באדין מלכא נבוכד נצר
ההמלי.
קרהו ויגד לו מרדכי את כל.
קרהו ויספר המן לזרש׳
וקראו ולקחתם גם את זה מעם
רק ויקחהו וישלכו אתו.
רק כי לא דבר רק הוא מכם׳
ורק גם חצני נערתי ואמרה׳
רעה עמך כשבטך׳
רעה כה אמ׳ יי׳ אלהי רעה את צאן
ורעה בטח בה׳ ועשה טוב שכן ארץ
ראיתיו ויצא האחד מאתי ואמר׳
ראיתיו האמר לאביו ולאמו.
וראיתין מגיע אצל האיל׳
שאל ויאמרו שאל שאל האיש
שאל ותאמר לאמר דבר ידברו
ושאל ויאמר אליו שאול למה
קשרתם.
שנותי אני אמרתי בדמי ימי.
שנותי מה אדבר ואמר לי.
ושנותי כי כלו ביגון חיי.
תראה ואם תראה עוד בבגד׳
הראה תגל ערוהך גם תראה׳
ותראה ויאמר אלהים יקוו המים׳
תרומם כי לבם צפנת משכל.
הרומם צדקה תרומם גוי׳
ותרומם ויאמר ויעמד רוח סערה.
השג אל תשג גבול עולם.
תשג וחבירו אל תשג גבול.
ותשג אתה תאכל ולא תשבע
תבואי אתי מלבנון כלה.
הבואי והאמר שש השערים.
ותבואי רבבה כצמח השדה.
השם לכה נבות לעינך.
תשם ואמרת אל עם הארץ.
ותשם וידע אלמנותיו ועריהם׳
תם וישר יצרתי כי.
תם לסון תמימות יצפן לישרים
ותם הלא יראתך כסלתך.
הנין עורי עורי לבשי עוז.
תנין הים אני אם תנין.
ותנין על שחל ופתן תדרך׳
תחי ויחגרו שקים במתניהם.
תחי נפשי ותהללך ומשפטך׳
ותחי וידברו אליו את כל דברי
יוסף.
תשועתי חושה לעזרתי אדני.
תשועתי הצילני מדמים אלהים.
ותשועתי קרבתי צדקתי לא תרחק:

וחלופיהון דלוג תרין וא׳
וחד א׳ וסי׳

ואלכה תנה את נשי ואת ילדי.
ואלכה ויאמר אבנר אל דוד.
אלכה אני אמרתי בדמי ימי׳
ואדיריה ועל ידם החזיקו התקועי׳
ואדיריהם שלחו צעוריהם למים
אדיריהם מחזיקים על אחיהם.
ובמלאת ימי טהרה לבן או׳
ובמלאת הימים האלה עשה המלך
במלאת ספקו יצר לו.
וגדל יי׳ ארך אפים וגדול כח.
וגדל חנון ורחום יי׳ ארך׳

גדל חימה נשא ענש.
ובהקבץ ויהי בהשמע דבר׳
ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי
בהקבץ עמים יחדו וממלכות׳
והבין ידעתי יי׳ כי לא לאדם׳
והבין הקעו בתקוע והבין.
הבין וצוו אתם לאמ׳ שאו לכם
ונבנה כי תאמר אדום רששנו.
ונבנה ואמר אליהם אתם ראים
ונבנה את החובה והקטר כל.
ויסלף ושחד לא תקח כי׳
ויסלף לא תטה משפט לא הכיר
ויסלף עיני יי׳ נצרו דעת.
והנהן ויאמ׳ המלך לאסתר גם.
ותנתן ולקץ שנים יתחברו ובת
מלך.
ותנהן ויאמר המלך להעשות כך
ויושב וידעו העם כלו אפרים.
ויושב ישמעאל ועגם׳
ויושב יוסף את אביו׳
הבדיהו והנה אמריהו כהן הראש
וזבדיהו ועמהם הלוים שמעיה
זבדיהו ולשלמיהו בנים זבדיהו
וחיו זאת עשו להם וחיו.
וחיו ואזרעם בעמים ובמרחקי׳
חיו ויהושע בן נון וכלב בן יפנה
ויהר האל מעוזי חיל ויתר.
ויתר עמד וימודד ארץ.
יתר ויאל אלהו ודכאני.
וישכן ויגרש את האדם׳
וישכן ויגרש מפניהם גוים׳
ישכן ירדף אויב נפשי.
וימות והשיבו שנים אנשים.
וימות ויאמרו אנשי העיר אל יואש
ימות יחי ראובן ואל ימות׳
וירח יי׳ את ריח הניחח.
וירח ויגש וישק לו׳
ירח ועתה ישמע נא אדני המלך
ובעת מותה ותדברנה׳
ובעת ויהי לימים מימים׳
בעת ועוד אני מדבר בתפלה.
ולמה ויאמר לה אלקנה אישה
ולמה חנה למה תבכי ולמה לא
למה האכלי ולמה ג׳ בפסו׳.
ולמועדים ויאמר אלהים יהי מארת
ולמועדים כה אמר יי׳ צבאות צום
הרביעי׳
למועדים עשה ירח למועדים׳
ומוראכם וחתכם יהיה על׳
ומוראכם לא יתיצב איש לפניכם׳
מוראכם את יי׳ צבאו׳ אתו תקדישו
ונבואה ויאמר איש אל רעהו לא כן
ונבואה הגידו ביהודה ובירושלם
נבואה למשכנותיו.
וסגרו ואספו אסיפה אסיר.
וסגרו וסגרו דלתים בשוק.
סגרו ערי הנגב סגרו.
וקיצץ וירקעו את פחי הזהב׳
וקיצץ משבית מלחמות עד.
קיצץ יי׳ צדיק קיצץ עבות.
ורחצו יוקח נא מעט מים׳
ורחצו ויאמר הנה נא אדני.
רחצו פתח הזכו הסירו רע

ותעננה אותם ותזכרנה יש׳
ותעננה השי׳ המשחקות.
תעננה חכמות שרותיה.

א״ב מן ג׳ א׳ וחד וא׳ דלוג

אמלא לא ההיה משכלה׳
אמלא אערכה לפניו משפט.
אמלא להנחיל אהבי יש.
ואמלא אתו רוח אלהים.
אקומה ויאמ׳ אבנר אל דוד אקומה
אקומה גם עוילי׳ מאסו בי אקומה.
אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים
ואקומה ויאמר אחיתופל אל
אבשלום אבחרה נא׳
אבל אמללה ארץ התפיר.
אבל תירוש אמללה גפן.
אבל לעגלת בית און.
ואבל העל זאת לא תרגז האר׳
אבנה הלא טוב אבנה ופרפר כת׳
אבנה אתי מלבנון כלה׳
אבנה ובכל זאת אנחנו כרתים.
ואבנה כי מצות המלך עליהם.
באבן ובי ירבן אנשים.
באבן ואם באבן יד.
באבן ובגלתו את ראשו.
ובאבן ולאלוה מעוזים על כנו.
בזאת הביאו את כל המעשר׳
בזאת יואב בן צרויה החל למנות
בזאת לא לכם להלחם בזאת׳
ובזאת ויצא אל פניו יהוא׳
בקש ותאבד נה האתונות׳
בקש סור מרע ועשה טוב
בקש תעיתי כשה אבד.
ובקש סבותי אני בלבי לדעת׳
ברכתי ויאמר הבי קרא שמו יעקב.
ברכתי קח נא את ברכתי.
ברכתי וצויתי את ברכתי.
וברכתי כי אצק מים על צמא.
גאון הנה זה היה עון סדום׳
גאון עדה נא גאון וגבה.
גאון לפני שבר גאון.
וגאון יראת יי׳ שנאת רע.
גבא ולא יכלה עוד הצפינו.
גבא השלח בים צירים.
גבא הגאה גמא בלא בצה.
וגבא והיה השרב לאגם׳
גיל אל תשמח ישר׳ אל גיל.
גיל יגיל אבי צדיק.
גיל השמחים אלי גיל.
וגיל ירעפו נאות מדבר.
הבה ושם איש ישראל והכה
הכה אפרים שרשם יבש.
הכה בעשב ויבש׳
והכה אם במחתרת ימצא הגנב
הביאה לי ציד ועשה לי מטעמי׳.
הביאה שמעו את הדבר הזה פרות
הביאה הביאה למוסר לבך.
והביאה ועשה לי מטעמים.
הביאה ויקח דוד מידה את אשר
הביאה והמלך שלמה נתן ודה.
הביאה ויאמר המן אף לא הביאה
והביאה וביום השמיני תקח

הטו

ילבשם על דרך ירדפם אך הוא כמו יהדפנו כי בלא תוספת יאמר יהדוף בהברת או וברבותו לא יזוז ומלת ילבשם בלא תוספת יאמר ילבש בתנועת א״ה גם ברבותו לא יזוז ויאמר ילבשם ומלת שמעה תפלתי נגזרה מן שמע ושמוע בין אחים והחירק פתחת הסי״ן כגזר מלת שמע כמו מן סלח סלחה הנער וראוי היה לומר שמעה והחטף בא במקום החולם אשר בשמע כי כן דרך החולם להפך בחטף ברבות המלה ומלת שמע ראויה להיות בווי כמו זכור שמור ברור ומלת ויקראה בשם לדברי הקוראים כן באת

מערכת אות הויו

ער וכשלות ספרים בלא תוספת הא ובצבור התוספת כהפכה לחטף. קמץ כל מקף מבטל חולם כמו ויפתר לנו ואם סלם אלה ועל כן מלת כל אם אין בו טעם בחטף קמץ כי כלם מוקפים והנוטים אבל כל העומד בטעם ובמסרת אז הוא בחולם כל הנקרא בטמי בחולם על פי המסור אף על פי שהוא רהוט ויש סכים שהם קמצים והוא כל עצמותי תאמרנה כל אחי רש סנאוהו וכל בשלם כך נמצא במסורת וכל מלה הרהוטה פעמים בחטף קמץ כמו במתי אתעני עמי בחרי אף כי לולי רהט היו נקראי עני במתי בחולם

הטו סורו מני דרך הטו מני ·
הטו אזנכם ולכו אלי ·
הטו משכיל לאסף האזינה עמי ·
והטו ועתה הסרו את אלהי דיהושע
הקהל ואת כל העדה הקהל ·
הקהל יום אשר עמדת לפני יי ·
הקהל את העם האנשים והנשים ·
והקהל קח את המטה ·
הופיע ויאמר יי מסיני בא ·
הופיע אל נקמות יי אל ·
הופיע מציון מכלל יופי ·
והופיע התדע בשום אלוה ·
הרוג אם ככה אתה עשה לי ·
הרוג כי הרוג תהרגנו ·
הרוג והנה ששון ושמחה ·
זהרוג ושאר היהודים אשר ·
הקיצה הוי אמר לעץ הקיצה ·
הקיצה עורה למה תישן ה' ·
והקיצה העירה והקיצה למשפטי ·
חרבה ואמר למלך המלך לעולם ·
חרבה ואמר אלהם אתם ראים ·
חרבה טוב פת חרבה ·
וחרבה וכל מנחה בלולה בשמן ·
טמאו בני יעקב באו על החללים ·
טמאו עוד זאת עשו לי טמאו את
מקדשי ·
טמאו מזמור לאסף אלהים ·
וטמאו בתחם ספם את כפי ·
ישתחוה ויהי דוד בא עד הראש ·
ישתחוה ויהי אחרי בוא אמציהו ·
ישתחו הוכל עבדי המלך אשר ·
וישתחוה ויעבד את הבעל וישתחוה ·
ישבו וירדו מעל כסאותם ·
ישבו והיה חילם למשיסה ·
ישבו נתן הסכל במרומים ·
וישבו ויקח עשרה אנשים מזקני ·
יאמר על כן יאמר בספר ·
יאמר ולציון יאמר איש ואיש ·
יאמר כנמרוד גבור ·
ויאמר למלך יריחו לאמר ·
ידו ואל עמי ידו גורל ·
ידו ביום עמדך מנגד ·
ידו גם היא לגולה הלכה ·
וידו צמתו בבור חיי ·
ירעם כי כפרה סוררה סרר ·
ירעם כצאן לשאול שתו ·
ירעם גרן ויקב לא ירעם ·
וירעם בתם לבבו ובתבונות ·
ככפיר נהם ככפיר זעף מלך ·
ככפיר נהם ככפיר אימת ·
ככפיר עזב ככפיר סכו ·
וככפיר כי אנכי כשחל לאפרים ·
ללוי ושם אשת עמרם יוכבד ·
ללוי על כן לא היה ·
ללוי חשביה בן קמואל ·
וללוי אמר תמיד ואריך ·
מברך ועתה לכה נא ארה לי ·
מברך יהי שם יי מברך מעתה ·
מברך ויאמר ערום יצתי כתי ·
ומברך ועתה הואלת לברך דדה ·
מרבים ויאמרו אל משה לאמ' מרבי'
מרבים כי יש דברים הרבה מרבים ·
מרבים גם בימים ההם מרבים ·

ומרבים ויהיו בני אולם אנשים ·
מרים כל מרים תרומת כסף ·
מרים כבוד חכמים ינחלו ·
מרים ארך אפים רב תבונה ·
ומרים ואתה יי מגן בעדי ·
מאוס חמאה ודבש יאכל ·
מאוס כי בטרם ידע הנער מאוס ·
מאוס כי אם מאוס מאסתנו ·
ומאוס סחי ומאוס תשימנו ·
מימך ועבדתם את ה' אלהיכם ·
מימך ויאמר אליו בני ישראל ·
מימך טפכם נשיכם וגרך אשר ·
וממך בן אדם לחכך ·
נגש ואיש ישראל ראו כי ·
נגש ואיש ישראל נגש ביום ·
נגש והוא נענה ולא יפתח ·
ונגש העם איש באחיו ·
נדר כל נדר וכל שבעת ·
נדר קמץ כי נדר נדר עבדך ·
נדר ונודע יי למצרים ·
ונדר אלמנה וגרושה ·
נשגב ואמרתם ביום ההוא הודו ·
נשגב יי כי שכן מרום מלא ציון ·
נשגב יהללו את שם יי כי ·
ונשגב קמץ מגדל עז שם ה' ·
שה זאת הבהמה אשר ·
שה קמץ לא הבאת לי שה עלתיך
שא ואמר ליה אלהא מאניא שא ·
ושה זאת הכרמה אשר ·
עדן פתח ההצילו אתם אלהי
הגוים ·
עדן וחברו ההצילו אתם ·
עדן ושברתי בריח דמשק ·
ועדן חרן וכנה ועדן ·
עדיך ואתה מגדל עדר ·
עדיך שומע תפלה עדיך ·
עדיך כי עתה תבא אליך ותלא ·
ועדיך יום הוא ועדיך יבא לכני ·
צורם איכה ירדף אחד אלף ·
צורם כי לא כצורנו צורם ·
צורם ויזכרו כי אלהים צורם ·
וצורם כצאן לשאל שתו ·
רצון יריאיו יעשה ואת שועתם ·
רצון מלך לעבד משכיל ·
רצון מלכי' שפתי צדק ·
ורצון וממגד ארץ ומלואה ·
שלמיהו וישמע שפטיה בן מתן ·
שלמיהו וישלחו כל השרי' אל ברוך ·
שלמיהו ויצוה המלך את ירחמאל ·
ושלמיהו עזראל ושלמיהו ·
המות מי מנה עפר יעקב ·
המות ויאמר שמשון תמות נפשי ·
תמת בנער נפשם וחיתם ·
ותמת ויקומו עלי בעלי הגבעה ·
תנח טוב אשר תאחז בזה ·
תנח אם רוח המושל ·
הנח בבקר זרע את זרעך ·
ותנח בגדו אצלה עד ·
הורותיו כי יהיה להם דבר בא ·
תורתיו ואם נכלמו מכל אשר עשו ·
הורתיו ויאמר אלי יי בן אדם
שים לבך ·
ותורתיו בעבו' ישמרו חקיו ותורתיו ·

וחלופי' ג' וא' וחד א' דלוג

וסימניהון

ואתנה ידעתן כי בכל ·
ואתנה אמר אל טחי תפל ויפל ·
ואתנה צאני כה אמר אדני ה' ·
אתנה לכן כה אמר אדני ה' הנני אל
כסתותיכנה ·
ובקשתם ויקרב אותך ואת ·
ובקשתם משם את ה' אלהיך ·
ובקשתם אותי ומצאתם כי ·
בקשתם את הנחלות לא חזקתם ·
ובזהב ויאמ' אל הם לאמ' בנכסי' ·
ובזהב וכל הנשאר בכל המקומ' ·
ובזהב בכסף ובזהב ייפהו ·
בזהב ולאלוה מעזים על כנו ·
ובמלחמה או הנסה אלהים ·
ובמלחמה ואת בית יהודה ארחם ·
ובמלחמה ברעב פדך ממות ·
במלחמה ועמד על כנו ·
והוכן בחסד כסא וישב ·
והוכן יזכור אדיריו יכשלו ·
והוכן ויאמר אלי לבנות לה ·
הוכן כי ערוך מאתמול תפתה ·
וחם וילקטו אותו בבקר ·
וחם ויאמרו לו עבדיו יבקשו ·
וחם וגם אם ישכבו ·
חם לבי בקרבי בהגיגי ·
וטהר וישלח אליו אלישע ·
וטהר ויגשו עבדיו וידברו אליו ·
וטהר ויאחז צדיק דרכו ·
טהר אהב טהר לב חן שפתיו ·
ויסע משה את ישראל ·
ויסע כצאן עמו וינהגם ·
ויסע יתצני סביב ואלך ·
יסע קדים בשמים ·
ויקימו עליו גל אבנים ·
ויקימו ואת מלך העי תלה על העץ ·
ויקימו להם בני דן את הפסל ·
יקימו ובנסוע המשכן יורידו ·
ולנטוע ורגע אדבר על גוי ·
ולנטוע ראה הפקדתיך היום הזה ·
ולנטוע והיה כאשר שקדתי ·
לנטע ואשים דברי בפיך ·
ולגדעון והקעתי בשופר ·
ולגדעון ויתקעו שלשת הראשים ·
ולגדעון היו שבעים בנים ·
לגדעון ויעש אתו גדעון לאפוד ·
ולקדוש הן גוי לא תדע ·
ולקדוש כי ליי איש יקוו ·
ולקדוש כי ליי מגננו ·
לקדוש אם תשיב משבת רגלך ·

א"ב מנד' א' וחד וא' דלוג

וסימניהון

ארוני ויקח אדני יוסף ·
אדני דבר האיש אדני הארץ ·
אדני ויאמר אלינו האיש ·
אדני ויקן את ההר שמרון ·
ואדני כי יי אלהיכם הוא אלהי ·
אחוז וממחצית בני ישראל תקח ·
אחוז חור כרפס ותכלת ·
אחוז ויכתבם שמעיה בן נתנאל ·

אחוז לאלעז' ואחת אחוז ג' בפסוק
אחיהם לבא חמס שבעי' בני ירובעל ·
אחיהם ויואב ואבישי אחיו הרגו ·
אחיה ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלי' ·
אחיהם עוד זה מדבר וזה בא ויאמ' ·
ואחיהם והשערים שלום ועקוב
ושלמון ואחימן
אחזה אני בצדק אחזה פניך ·
אחזה בלעדי אחזה אתה הורני ·
אחזה ואחר עורי נקפו זאת ·
אחזה אשר אני אחזה לי ·
ואחזה אנכי אשית לבי ·
בטוב לולי האמנתי לראות ·
בטוב אשרי תבחר ותקרב ·
בטוב יברכך יי מציון וראה ·
בטוב צדיקים תעלז קריה ·
ובטוב תחת אשר לא עבדת ·
באדם נגע צרעת כי תהיה באדם ·
באדם או איש אשר יגע בכל שרץ ·
באדם אף היא כחתף תארוב ·
באדם את כל זה ראיתי ונתון ·
ובאדם בפשע ארץ רבים שריה ·
הקרב ואתה הקרב אליך את אהרן ·
הקרב וזאת תורת המנחה הקרב ·
הקרב וגם את אחיך מטה לוי הקרב ·
הקרב את מטה לוי והעמדת ·
והקרב ויאמ' אל אהרן קח לך עגל ·
השפטים ודרשו השפטים היטב ·
השפטי כי לא נעש' כפסח הזה מימי ·
השפטים ויאמר אל השפטים ראו
מה אתם ·
השפטים ויהי בימי שפט השפטים ·
והשפטים ועמדו שני האנשים אשר ·
זרחה אם זרחה השמש עליו ·
זרחה וישכימו בבקר והשמש ·
זרחה מנזריך כארבה וטפסריך ·
זרחה ויזעף עזיהו ובידו ·
וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ·
זהב כל הזהב העשוי למלאכה ·
זהב כפות זהב שתים עשרה
מלאות קטרת ·
זהב ויהי כל זהב התרומה ·
זהב ויצף את הבית אבן יקרה ·
וזהב הארץ ההיא טוב ·
נחלו ואלה אשר נחלו בני ישראל
בארץ קדמא' דפסו' ·
נחלו כי בנות מנשה נחלו נחלה
דיהושע ·
נחלו יי עזי ומעזי ומנוסי ·
נחלו פתאים אולת וערומי' יכתירו ·
ונחלו זכר לאברהם ליצחק
ולישראל ·
חתן כי חתן בית אחאב הוא ·
חתן ותקח צפרה צר ·
חתן וירף ממנו אז אמרה ·
חתן ויאמרו פלשתי' מי עשה ·
וחתן ויען אחימלך את המלך
כולו פתח
חגור הם עם האבן הגדולה
אשר בגבעון ·
חגור ואלישע הנביא קרא לאחד
חגור ויאמר לגיחזי חגור מתניך ·
חגור חרבך על ירך גבור ·

כל הברית או אסר הכניסה בה וברכות הכניסה תרד הכניסה למטה בחטף קמץ כמו קדם חדם טואמר קדמים חדשים כפור כפרים מכולת מכלו' ומלת אהלו כמתנה ·
עם כור קוני אהיה שלם · העת אספה סערי חולם · גם בנעימים יפיל חלמי · כי אחל חלק ססי:

ואבאר דין חטף פתח גדול והחטף פתח קטן

כל אחה"ע דינו ליקד בחטף פתח ולא בחטף לבדו יען כי אותיות אחה"ע בפתחות תמיד אין כח

מערכת אות הויו

באדם לבטח כי אם החטף לבדו על כן חברו עמו הפתח כדי לפתוח מעט האות עם החטף אבל החטף עיקר על כן כל הברת אם הבאה לפני אחה״ע הראוי להיות בחטף יהיה בחטף פתח כמו תעלה יעלה מהרי תמלכו תכחשו וכן בראש תיבה כמו עלה חזק אמץ ופלטה מבטלין ים ומסבין אותו לחטף לבד׃

הדגש כמו נהדר יחדו לחמו יעלזו כי הלמד דגושה כרין כל שני שבאין רצופין אשר הראשון סוכן ורפי כאשר פי׳ ביחנך וכן נגינה מוקדמת מבטלת חטף פתח

ותגור סדין עשתה ותמכור •
ינחם ויהי בשלח פרעה׳
ינחם וכי הקים יי׳ להם •
ינחם וגם נצח ישראל לא׃
ינחם נשבע יי׳ ולא ינחם אתה
בהן לעולם•
וינחם ועתה הטיבו דרכיכם•
יצאו והפרתי אתך במאד מאד •
יצאו ויאמר לו אלהי׳ אני אל שדי
יצאו מהרו בניך מהרסיך •
יצאו והנשיא בתוכם בבאם יבא •
ויצאו ואת חמור ואת שכם בנו •
בשב אם כשב הוא מקריב •
כשב איש איש מבית ישר׳ אשר
ישחט שור׳
כשב שור או כשב או עז כי יולד׳
בשב אך בכור שור או בכור •
וכשב דבר אל בני ישראל לאמר
כל חלב•
ללחם והרעב כל ארץ מצרים׳
ללחם ונתת על המערכת לבנה
ללחם הנה ימים באים נאם אדני
ללחם נדד הוא ללחם איה •
וללחם לאמר לא כי ארץ מצרים׃

א״ב מן חד חד מן תרתין

תיבותן לא נסבין ויו ברישׁ תיבות׳ דמטעה דלוג ס׳ •

ארבעים שנה בן שלשים שנה דוד במלכו׳
בגלעד בבשן וישבו בגלעד בבשן •
גם ברוך ויחרד יצחק חרד׳ גדולה
דורכי קשת ויהיו בני אולם אנשים
העמק הפגרים וכל העמק הפגרים
חסד לאברהם תתן אמת ליעק׳ חסד
יחת זנה ובני שמעי יחת׳
בשיכם שפכם ומקניכם דיהושע •
שמש ירח עמד זבולה׳
בכור יי׳ אז יבקע כשחר •
לקדוש יי׳ אם תשיב משבת׳
בעיל צדקה שוש אשיש בה׳ •
לכה נלכה ויאמר שאול לנערו
מלך שרים גם כי יתנו•
על אמתך לא לנו ה׳ לא לנו•
עד פרחה וזה מעשה המנרה•
עשרי לחם ואיש בא מבעל שלישה
פשט גדוד ברפאי לישר׳ ונגלה׳
צאן מרעיתי ואתן צאני צאן מרעיתי
קח כברים ויאמר נעמן הואל •
קרנים מידו ונגה כאור תהיה •
רב להושיע מי זה בא מאדום •
שרצו בארץ ואתם פרו ורבו•
תף חליל והיה כנור ונבל׳

א״ב מן חד חד ו׳ בסו׳

תיבותא וסימ׳

אלה וכחש רצח וגנוב•
אמרו זה חלק אדם רשע •
אישו ויכו איש אישו•
בנה בניתי בית זבול לך •
בחירו ויאמר להשמידם׳
בשלמתו חשב תשיב לו את׳
גרו ואצוה את שפטיכם •

גדולתו בהדאותו את עושר •
דורו מעוצר וממשפט לקח•
הורו פשע וכחש בה׳ •
וחצנו שלא מלא כפו קצר •
זממו אל תתן יי׳ מאויי רשע
זנבו יחפץ זנבו כמו ארז •
חנו ויהי יי׳ את יוסף•
טרפו כה אמר יי׳ אלי כאשר יהגה
יקראו בימיו תושע יהודה•
ברהו כי חקות העמים •
לידידו שוא לכם משכימי׃
לחה ומשה בן מאה ועשרים•
לרא ויאסף שאול לרא כהי׳ •
מתו ויקם אברהם מעל פני מתו
מקדשו מכל מתנתיכם תרימו •
נחרו התרעשנו בארבה׳
נפלו ואעמד עליו ואמותתהו •
סברו אשרי שאל יעקב בעזרו׃
ערשו כי רק עוג מלך הבשן נשאר
פרתו שורו עבר ולא יגעיל •
צדקו יי׳ חפץ למען צדקו׃
קרחו משליך קרחו כפיתים
קרתו ב׳ בפסוק•
רישו ישתה וישכח רישו•
שיתו והיה אור ישראל לאש•
תתנו כן תעשה לשורך•
תתו ולא אבה סיחון׃

ב״א זוגין חד או וחד או׃

וסימניהון

האמר האמר אלהים אני•
האמור בית יעקב הקצר•
חורי למשה שמעון שפט•
חורי אלה בני אביחיל •
טובם כחדק ישר ממסוכה•
טובם הן לא בידם טובם•
ישור על אנשים ויאמר׳
ישור כי לא נמצא בעמי׃
וכרות ומצאת את לבבו׃
וכרות ומעיד ונתוק •
למואל אל למלכים למואל•
למואל דברי למואל מלך•
מלאכות הכל בכתב מיד ה׳ עלי׃
במלאכות ויאמר חגי מלאך ה׳ •
ומשות האמר אבנה לי בית׳
ומשוח ואני היום רך ומשוח׳
נצור עלה כפיץ על פניך•
נצור אם חומה היא•
שכר ויבא יעקב מן השדה•
שכור למען שכור הוא׳
חליצתם ותצלח עליו רוח ה׳ •
עליצתם נקכת במטיו•
פרש הלא פרש לרעב•
פרוש יום חשך ואפלה יום ענן׳
צרוף נחר מפוח מאש•
צרוף אמרות ה׳ אמרות טהורות•
מוצאת ויסף עו׳ אחימעץ בן צדוק
מוצאת היא מוצאת והיא׳
מותה ולמיכל בת שאול.
מותה ובעת מותה ותדברנה•
מצוק ויקבצו אליו כל איש•
מצוק השן האחד מצוק•
מעיד ויקם דוד ויעבר הוא׃

ומעוד וכהות ונתוק׳
מכורהיך ואמרת כה אמר אדני ה׳
לירושלים•
מכורתיך השב אל תערה׳
קבור לא תלין נבלתו על׳
קבור ויהי אחרי קברו אתו׳
צרור את הגדיים•
צרור עון אפרים•
תנוד כה אמר יי׳ אל תבא בית
מרזח׳
תנוד אם תשוב ישראל נאם יי׳•

ס״ב מלין דכתיב מוקדם

ומאוחר וסי׳

הולך בתרלה דיהושע ושבעה
כהנים נשאים׳
גלון ולבני גרשון ממשפחת•
גלון ומעבר לירדן•
והמשני ויאמר שמשון אל הנער
ותראנה ויהונתן לא שמע׳
והגרזי וילך דוד ואנשיו ויפשטו
מבואך ידעת את אבנר•
נפצות ותהי שם המלחמה נפוצת׳
והרצתיה ויאמר אל עבדיו ראו•
ויקלהו ויעבר בכל שבטי ישראל
בעברות ראו אנכי מתמהמה•
האורנה וישלח ידו המלאך•
האהל ואת הסירות ואת היעים
דמלכים•
המימותים ותקח יהושבעת דמלכים
ימות ואת בכי המכ׳ לא דמלכים
ואכול וזה לך האות אכול השנה
דישעיה•
וגורנך מנעי רגלך מיחף•
כמרצותם הקשבתי ואשמע לא כן•
שוחט חץ שוחט לשנם׳
שומע ולא שמעו אלי•
הוידע יען אשר עשו נבלה׃
ובהרותך ויבאו וירשו אתה•
התעתים כי התעתים בנפשתכם׳
אשויתיה הריעו עליה סביב•
מואת דקרי׳ מדד רוח הקדי׳ בקנה
הכשלי לכן אדם לא האכלי עוד
האתון ועל פני שער האתון•
והאראיל שתים עשרה ארך׳
ומהאראיל והאראל ארבע אמות•
עיות ויבת חשם וימלך דדה•
הודיוהו ובני אל ועני הודיוהו •
שטרי ועל הבקר הרעי׳ בשרון
ושמדימות ועמהם הלוים שמעיהו•
כטוי ואני כמעט נטוי רגלי׃
פלאיה דעת ממני נשגבה•
וגדלותך ועזוז נוראותיך•
בשאוה כבא כשאוה פחדכם•
הלוך את חכמים יחכם•
יומת שמר מצוה שמר נפשו׳
תרצנה תנה בני לבך לי ועיניך׳
ועיף התעיף בו עיניך•
הילכות צופיה הילכות ביתה•
ובתוכנתו בכחו רגע הים׳
יבחר כי מי אשר יבחר •
ובמלואת הימים האלה עשה׃
מומכן ויאמר מומכן לפני׳

שמלי קרמאה בני חגב בני שמלי
ומבלהים ויהי עם הארץ•
ואוצאה אתם על אדו הראש׳
בחצחים ואעמיד מהחתיו לבקום
למלוכי יונתן לשכניה•
ידרון עפיה שפיר ואנביה׳
תוכל ואנה שמעת עליך די•
תוכל בהבא למקרי ב׳ בפסוק׃
לזועה ויהי קצף יי׳ על
וכל ירמיה•
והמונכה קרא מלכ׳ בחיל להעלה
והמונכה ואנה שמעת עליך
והמונכה באדין אמר בלשאצר׳
בנוית ודוד ברח וימלט•
בנוית ובתריה ויגדו לשאול׃
בנוית וילך גם הוא הרמתה•
נוית וילך שם אל נוית קדמא
דפסוק׃

ח׳ כתיב ו׳ בסוף תיבותא

וקרינן ה׳ סי׳ נמסר בדניאל סימן ה׳ •

י״ב מלין דחסרי׳ ו׳ בריש

תיבות׳ וקרין וסי׳

בניך והבא והגד לאיש האלהים •
תחת הנעצוץ תנינא דפסו׳ ׳
עד ויצא השטן מאת פני ה׳ ׳
יולד גיל יגיל אבי צדיק כתיב׃
דור כי לא לעולם חסן•
די חויתא פרזלא מעדב׳
לא חמל בלע יי׳ לא חמל׳
לא הנח על צוארינו נרדפנו׃
אין יתומים היינו אין אב•
זקנים פני יי׳ חלקם׳
אינם אבותינו חטאו אינם
אנחנו ב׳ בפסוק•

וחלופי׳ י״א דכתי׳ ו׳ בריש

תיבות׳ ולא קריין וסי׳

ובי ויאמר דוד מה לי ולכם׃
ומסגרתיה ויפתח על הלחת•
וראתה ועתליה אם אחזיה דמלכ׳
ואת ויקצץ המלך אחז ואת•
והקעו הגידו ביהודה ובירושל׳
ויורה ולא אמרו בלבבם נירא
ויוציאו בעת ההיא נאם ה׳ •
וכל לא האמינו מלכי ארץ וכל
והרשענו חטאנו והעוינו והרשענו•
וחסד ויאבנו לשמע ולא זכרו׃
וישבח גיל יגיל אבי צדיק•

י״ח חסרי׳ ו׳ בסוף תיבות

וקרי׳ וסי׳

ויצוו את בני בנימן לאמר•
ויעלה ויקח שמואל טלה חלב•
אמר וחרש לא ימצא בכל׳
ויאמר ויזעקו אל יי׳ ויאמ׳ חטאנו׳
וידבר אליו לאמ׳ אם היום דמלכי׳
יקח ומבניך אשר יצאו דמלכים׃
ויתנה על ידי עשי המלאכ׳ דמלכי׳
ואכול וזה לך האות אכל השנה
דישעיה•

יחד

כמו כסבענו אכחנו סמענו ירענו ותלת האהלה יצאה מן הכלל כמו הנגינה מוקדמת ובחטף פתח וכן חיריק באות סמוס לפני לסון הויה מבטל חטף פתח כמו יהיו תהיו נהיות ואם החיריק באות עיקר אבל מבטל כמו נחרו מהרו והספרדים מוסיפין עוד אחר והוא כאשר אחרי אות אחה״ע יש יוד כמו סמעיה ידעיה והטעם לפי שהברת אות עין נוטה קצת לחיריק בעבור היוד שאחריה ואין אות נפתחת על כן כמאור חטף לבדו ועתה אסכליך ואורך דרכי חטף פתח קטן׃

מערכת אות הויו

כל לשון אלהות חסר אלף מלו בתחלת תיבה בחטף פתח קטן כמו אלהים אלהיך הטעם כי דין אלף נוטה להיות נקדת להכרת אי כי עיקרו אל וכן אלהים לא תקלל עיקרו אל מלשון יש לאל ידי ובבא אחד מאותיות מש"ה לפני השם לא יסורו הה"א פי' החטפה נקודות ממנו כמו מאלהים האלהים סי' אכל אחת מאותיות בוכ"ל תשמשות לפני השם אין אות ראשונה מהשם נקראת מאומה כמו ויי' כיי' ליי' ביי' וסימן בלשון אדנות ואלהות משה מפיק אלף וכלב לא

חד כי יען כטחך במעשיך.
וחללוה ונתתיו ביד הזרים.
ויעל ויכינו המזבח על מכונתיו.
שוי ובן כני אינשא טריד.
וקבל קיימו וקבל היהודים.
חנניה אחריו החזיק חנניהו בן.
מלכיה אחריו החזיק מלכיה בן.
וישתחו יעבדוך עמים וישתחו קדמא דפסוק.
וישתחו ויאמרו שלום לעבדך לאבינו.
וישתחו ואמרו על אשר עזבו דמלכים.

וחלופיא כתיב ויו בסוף

תיבותא ולא קרי' וסי' נמסר במלכים א' ריש סימן י"ב.

מ"א דכתי' ו' בסוף תיבותא

וקרי' י' וסי' נמסר בריש שמואל.

חד מן י"ד זוגין מן ב"ב ראשי

פסוקי' לא נסבין ו' בריש תיבותא וכל קריא נסבין וסימניהון

עשה ירח למועדים שמש.
עשה יי' אשר זמם בצע.
ארבעים יכנו לא יסיף פן יסיף.
ארבעים שנה אקוט בדור.
הוציא עם עור ועינים יש.
הוציא יי' את צדקותינו.
מטה וזבולן ונשיא לבני.
מטה עוזך ישלח יי' מציון.
מני אפרים שרשם בעמלק.
מני שים טעם די כל מתנדב.
מנחתם ונסכיהם דיום רביעי.
מנחתם ונסכיהם דיום שמיני.
באשר המותי אמות ושם.
באשר דבר מלך שלטון.
באו מלכי' נלחמו אז נלחמו.
באו ימי הפקדה באו ימי.
אברם ישב בארץ כנען.
אברם הוא אברהם.
אמרו בלבם נינם יחד.
אמרו לכו ונכחידם מגוי.
נתנו את נבלת עבדיך.
נתנו רשעים פח לי.
דבר האיש אדני הארץ.
דבר יי' עליכם שארית יהודה.
דברתי אליך בשלותיך אמרת.
דברתי אני עם לבי לאמר.
חיים שאל ממך נתתה לו.
חיים וחסד עשית עמדי.

י"ב זוגין מן ג' ג' ר"פ נסבין

ו' בריש תיבותא וכל קריא לא נסבין ו' וסימניהון

וברוך אל עליון אשר מגן.
וברוך טעמך וברוכה את.
וברוך שם כבודו לעולם וימלא.
ויקן יוסף את כל אדמת מצרי'.
ויקן את חלקת השדה.
ויקן את ההר שמרון.
וראה ועשה כתבניתם.

וראה אם דרך עצב בי.
וראה בנים לבניך.
ועשה לי מטעמים.
ועשה כרוב אחד מקצה.
ועשה להם מכנסי בד.
ודברי דוד המלך הראשונים והאחרונים.
ודברי רחבעם הראשונים.
ודברי שנאה סבבוני.
ורבים מביאים מנחה.
ורבים מישיני אדמת עפר.
ורבים מהכהנים הלוים.
ואיך תשיב את פני פחת אחד.
ואיך וחברו ואיך תשיב את פני
ואיך הנחמוני הבל.
ויוסף הורד מצרימה.
ויוסף הוא השליט.
ויוסף בן שלשים שנה.
ועיני לאה רכות.
ועיני ישראל כבדו מזוקן.
ועיני רשעים תכלינה.
ושש שנים הזרע את ארצך.
ושש מאות איש חגורים כלי מלחמתם.
ושש מעלות לכסא דר"ה.
ואיו נביאכם אשר נבאו.
ואיה אלהיך אשר עשית לך.
ואיה אפוא תקותי.
ולמה יי' מביא אתנו.
ולמה הבאתם את קהל יי'.
ולמה העליתנו ממצרים.
והנביא ההוא או חלם החלום.
והנביא כי יפתה ודבר דבר.
והנביא והכהן והעם.

ד' פסוקי' דאית בהון מנד'

מלין דמיין רביע' נסיב ו' ותליתאה קדמ' סימ' נמסר בסדר וישמע יתרו ותלים סימן כ"ז.

חד מן י"ט זוגין קדמא נסיב

ו' בעינינא ותנינא לא נסיב וסי'

והאחד ויאמרו שנים עשר עבדיך
האחד שנים עשר אנחנו.
ושדופת והנה שבע שבלים דקות.
שדופת והנה שבע שבלי' צנומות.
ולא ישמע אליכם פרעה ונתתי.
לא ישמע ויאמ' יי' אל משה לא ישמע
ושהם והטור הרביעי קדמא.
שהם והטור הרביעי תנינא.
וחבר שתי כתפות חברו' קדמא'.
חבר כתפות עשו לו חברת תנינא
ובתבונה ואמלא אתו רוח קדמאה
בתבונה וימלא אתו רוח תנינא.
וכאשם לא תאפה חמץ חלקם.
כאשם כחטאת כאשם תורה.
ואלה שמות בני אהרן הבכור.
אלה שמות בני אהרן הכהנים.
ולא יעבד ומבן חמשים שנה ישוב.
לא יעבד ושרת את אחיו באהל.
ובתוך ועבד הלוי הוא את עבדת.
בתוך כי את מעשר בני ישראל.

ולא נשתה נעברה נא בארצך לא
לא נשתה אעברה בארצך לא נטה
ובלק ויאמר מואב אל זקני מדין.
בלק ויאמר בלעם אל האלהים.
ושבע אלה משפחת מנשה ופקדיהם
שבע אלה פקודי בני ישראל שש.
ושבעת ותהי המחצה חלק היצאי'.
שבעת ותהי מחצת העדה מן.
והנשים ונלכד את כל עריו בעת.
הנשים ונחרם אתם כאשר.
ואתו את יי' אלהיך תירא ואתו קדמ'
אתו את יי' אלהיך תירא אתו תנינא
ועבדך כי ימכר לך אחיך העברי.
עבדך לא יקשה בעיניך.
ובהניהם כבשת גנב כי ימצא.
כהניהם על כל רעת בני ישר' ובני'
ומנביא כי מקטנ' ועד גדולם קדמא'
מנביא לכן אתן את נשיהם.

חד מן ח' זוגין חלוף תנינא

נסב ו' בעינינא וסי'

אמרפל ויהי בימי אמרפל מלך שנער.
ואמרפל את כדר לעמר.
שמן למאור בשמים קדמא.
ושמן למאור ובשמים תנינא.
חסר כי פתי יסור הנה חסר קדמא.
וחסר מי פתי יסור הנה וחסר תנינ'.
עשר ויאמר אלהים לשלמה יען אשר שאלת.
ועשר החכמה והמדע נתון לך.
יואב בני פחת מואב קדמא.
ויואב בני פחת מואב תנינא.
ששים כל הקהל כאחד קדמא.
וששים כל הקהל כאחד תנינא.
כל כפרסת פרסה דהורת כהני'.
וכל בהמה מפרסת פרסה דמשנה תורה.
אמר ואלה העלים מתל מלח.
ואמר וחברו ואלה העלים.

אלין מלין מל' ו' ולית דכוו'

וסמניהון

פותר ואין פותר אותם לפרעה.
חולם או אל חולם החלום ההוא
טוחן ויהי טוחן בבית האסורים.
בוצץ שם האחד בוצץ.
שורק ואנכי נטעתיך שורק.
בבוצר על סלסלות.
קולע הנני קולע.
פוקד הנני פוקד אל אמון מנוא
שוכב על צדך.
אונך עד מתי תלין בקרבך יט.
הורג לתת אתה ביד הורג.
חולש על גוים.
בקונה במוכר כלוה.
הולם פעם.
חוכי אשרי כל חוכי.
שוחט השור מכה איש.
אוסף אהבתם.
בוקר כי בוקר אנכי ובולס שקמי'.
חורש ונגש חורש בקוצר.
ונוטר הוא לאויבו.

גוער בים ויבשהו.
הדולג כל הדולג על המפתן.
נוכל ויש בעדרו זכר.
חוגג המון חוגג. וחוכר חבר.

כ"ה ר"פ חד לא נסיב ו"ו

וא' נסיב ו' וסי'

כשמע עשו את דברי אביו.
וכשמע אסא את הדברים.
אבני שהם ואבני.
ואבני שהם תנינא דמשכנא.
עפיה שפיר ואנביה סגיא ומזון.
ועפיה שפיר ואנביה סגיא תנינא.
כהקבץ עמים רבים באף.
וכהקבץ בתולות שנית ומרדכי.
הים ראה וינס הירדן תסוב.
והים בקעת לפניהם ויעברו.
סבותי אני עם לבי לדעת.
וסבותי אני ליאש את לבי על.
צידונים יקראו לחרמון שרין.
וצידנים ועמלק וכל בני קדם.
הנך יפה דודי אף נעים אף ערשינו
והנך להם כשיר עגבים.
עמך ישב בקרבך במקום.
ועמך לרב עשי מלאכה.
השב תשב לו את העבוט.
והשב לשכנינו שבעתים.
הגדתי לכם היום את השמים.
והגדתי לכם כי שפט אני.
זרעתם הרבה והבא מעט.
וזרעתם את השנה השמינית.
תרא אשקלון ותירא ועזה.
ותרא אויבתי ותכסיה בושה.
המזבח עץ שלש אמות.
והמזבח נקרע וישפך הדשן.
זנות עודלם ועין רמון.
וזנוח ועין גנים דיהושע.
ארבעים שנה אקוט בדור.
וארבעים שנה כלכלתם במדבר.
נשמדו בעין דאר היו דומן.
ונשמדו במות און.
היה ליי' לצור מעון.
והיה נכון לבקר ועלית בבקר.
הבונים בחומה והנשאים בסבל.
והבונים איש חרבו.
המשלח מעינים בנחלים.
והמשלח את השעיר לעזאזל.
נוע תנוע ארץ.
ונוע ינועו בניו ושאלו.
לקצת ירחין תרי עשר.
ולקצת ירחין אנא נבוכד נאצר.
הורד שאול גאונך המית.
והורד המשכן ונשאו בני.
הביאו את כל המעשר אל.
והביאו את אחיכם הקטן אלי.

מ"ח מלין מיחדין חסרי' ו"ו

אלי לא תלך האשה.
פדת ושמתי פדת
קומו ועברו.
ותרמת. ויבלה.
עצרה לנו. סרו רדו.
ברכים. במצדה.

מפיק אלף ולולי המסורת מחבר גם אדנות חסר בלשון חול לאלהות ואדנות חסר בלשון קדש הייתי נותן טעם בדבר על כן ה"א האלהים כפתחת ואין לה דין האמשים הקמוצים מפני הבירור כדין כל בכל"ה לפני אל"ע הקמוצים כשהם מבוררים כי אין צורך לתת אות מבוררת לפני השם כי השם מבורר הוא אך זובח לאלהים יחרם אין מכוך באלהים האלף נקוד בה' נקודות ואות שלפניה קמוצה להבדיל בין הקדש ובין החול כי בלשון הקדש סיומר לאלהים באלהים בצרי והאלף אינה נקודה ובמסורת

מערכת אות הויו

מונח ז׳ הרבות אמר בוכ״ל תמתם עליהם והאלף נקראת וסימניהון כמסר בתלים סי׳ קל״ג עיין שם:

כל שם מתחיל אלי כמו אליעזר אליאב אליהו בה׳ נקודות וכל פתחלתו אבי או אחי בחטף פתח גדול כמו אבידן אחידע והטעם כי רובם להיות נוטים להברת אה׳ אחרי אשר יתחלתם אב או אח בהברת אה ומלת אליהו יצאה מכלל המלו׳ אשר אלי תחלתן כי הוא בחטף פתח גדול: כל אכום אדום אמרי אוי אמת

בשבו מהבות· וססים דויעש׳
התשעה דותהי· ואמת בעירי׳
אפפני· סבני דשמואל·
הקם על׳ גבר בן ארי·
טרים דזרמנים·
ויעבדם דמלכים·
ואנש היא׳ ונשכה אל עמנו·
מדע לאנשא· על כן בארים·
חלצי מואב· ונפל עזר·
חצה דהן אראלם·
סבכני בכחש אפרים.
הכן בחסר· אשר כמצלח·
ואשב דריש פסוק·
באלף ביהודה·
ארוץ גדוד דתהלות·
לאתיאל ואכל·
שרפה באש כסוחה·
וחתם בצרור פשעי·
ירץ עלי כגבור·
חרצים ימיו· מראיו יסל·
אדם עשק בדם נפש·
ותכו ליקהת אם·
מצאני השמרים· תנר וזותא·
דחם מרמות· מעף ביעף·
מלך אשור מבארה·
ומשי דבני מררי ד״ה·
ושבאל לך ה׳ הגדלה:

כ׳ פסו׳ דאית בכל חד ד׳

מלין דמין קדמ׳ לא נסיב ו״ו וג׳ בתראי נסבין ו״ו וסימ׳

וירקעו את פחי הזהב
וקצץ פתילים בתוך ובתוך ובתוך ובתוך·
מלכד שכתות ה׳ ומלכד ומלכד ומלכד·
ואקח את ראשי שבטיכם
שרי שרי ושרי ושרי·
לא תרצח דמשנה תורה ולא ולא ולא·
ולקהת משפחת העמרמי ומשפחת ומשפחת ומשפחת·
והדרנת מכס לה׳ מאת אנשי
בן ומן ומן ומן·
ויהי למנשה כיששכר·
ויאמר חושי אל צדוק·
ונתנך ביד מבקשי·
ודמות פניהם פני אדם·
ופאת קדים·
אם זנה אתה ישראל·
תחת הנחשת אביא זהב ותחת הברזל·
בה אמר ה׳ צבאות צום הרביעי·
לבני גרשון דדברי הימים·
ומן רבותא די יהב ליה כל עממיא אומיא ולישניא הוו:
את הנחלות לא חוקתם·
עד כסף כברין מאה·
ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמא ואת פאת ואת פאת ואת פא׳·
עומד על שני עשר בקר
שלשת ושלשה ושלשה ושלשה·

אלין תיבותא יתירין ו״ו

חטפין קמצין וסי׳:

אכרות ואיך אכרות
לך ברית דגבעונים·
לשאול לו דאחימלך·
ולשפוך דם נקי דאביגיל·
קסומי נא לי באוב׳
אשקוטה ואביטה במכוני:
יעבור חכי כמעט רגע עד
אצורך בטרם אצורך בבטן ידעתיך
לאכול לחם דאת הנשיא נשיא דיחזקאל·
והזבנים קרנות שן דיחזקאל·
לכול עונותיהם דירמיה·
יסגוד לו וישתחו ויתפלל אליו
לקסום קסם דיחזקאל·
וג׳ במותי ארץ·
אכהב לו רבי תורתי·
עבור אוסיף עוד עבור לו דעמוס:
ארוך אפים וגדול כח׳
וגדול חסד·
לשאול לו לשלום·
תדרוש רשעו בל תמצא·
אשמור לו חסדי·
מלושני בסתר רעהו·
לגאול לא אוכל לגאול·
ואשקולה את הכסף דעזרא·
אשרודית עמוניות דסו׳ עזרא·
ירותה ד״ה
תוקהת שלום בן תוקהת·
למעול מעל גם כל שרי הכוהנים סוף ד״ה·
יקצור און·
זעום ה׳ יפול שם:

ס״ב יחידאין ב׳ מלין נסבין

ו׳ ולית זוגה וסי׳

ודגן ותירוש סמכתיו·
והצאן והבקר עלות עלי
ושמעון ולוי בני לאה·
יששכר וזבולן ב׳ בו
וחצרון וכרמי בני ראובן דויגש·
ואני ועמי הרשעים·
ואהרן וחור תמכו בידיו·
ושהם וישפה הטור הרביעי·
ועלה ומנחה לא תעלו עליו·
והעלה והשלמי׳ וישא אהרן את ידו·
ואלף ושבע וכסף פקודי העדה:
ושור ושה שרוע וקלוט·
ועבדך ואמתך אשר יהיו לך·
והעמלקי והכנעני יושב בעמק·
ואתה ואהרן וקחו איש מחתתו·
וחשבון ואלעלה עטרת·
והירדן וגבל והערבה·
והאותת והמופתים המסת·
ובאתת ובמופתי׳ ויוציאנו י״י ממצרי׳
ויוסף ובנימן ואלה יעמדו·
ובנתיה וחצריה עקרון·
ומדין ועמלק וכל בני·
וזבח וצלמנע בקרקר ומחניהם:
ופסל ומסכה לא תעשו לכם אלילים·

ואיש ואשת לא יחיה דוד·
וישראל ויהודה ויאמר·
וארבעים ואחת שנה דאסא·
ושלשי׳ ואחת בן שמנה שנה יאשיהו
ודע וראה ויגש הנביא אל·
והגלעד וגבול הגשורי דיהושע·
והכהנים והנביאים ויעל המלך בית י״י דמלכים·
וחרב ורעב כחשו בי״י·
ובקר וצאן וגם הקרובים ד״ה·
חבה ומנחה ובאו מערי·
ובאף ובחמה ונלחמתי אני אתך·
והשכם ושלוח לשמע על דברי·
ועבדך ועמך ואמרת שמע דבר ה׳·
ונבלה וטרפה ואמר אהה·
וטף ונשים זקן בחור·
וברכב ובפרשים כי כה·
ואלמנה וגרושה לא יקחו להם·
ומשפט וצדקה כי כה דרב לכם נשיאי ישראל·
ואלמנה ויתום וגר ועני דזכריה·
והם ובניהם על השערים·
וששים ושש ויהי משקה·
ועשר ונכסים והחכמה והמדע·
ובנתינו ונשינו והנה נפלו·
וארבעי׳ ושלש׳ בני קריה ערים·
ושבעים ושנים בני פרעוש תנינא·
ושלשי׳ וארבע׳ ובני בלע·
וארבעים ושנים בני דדיה·
ועשרים ושנים אנשי מכמס·
ועשרי׳ ואחד בני לד חדיד דנחמיה
ובניו ואחיו ויביאו לנו ביד·
ומנעליו ובריחיו ואת שער הישנה·
ושדותינו וכרמינו ועת׳ כבשר אחינו
ולשמר ולעשות מחזיקים·
ובניו ובנותיו ויהי היום·
ואשאלך והודיעני אזור נא כגבר קדמאה·
ואברהם ושרה זקנים באים·
והוד והדר עדה נא גאון וגבה׳
וחסד ואמת הלא יתעו·
והמלך והמן הרצים·
ולהרג ולאבד אשר נתן·
ועיר ועיד והמים האלה·

וחילופי׳ י״ו זוגין מן ב׳ מלין

יחידאין לא נסבין ו׳ ולית זוגא וסימ׳

בעוף בבהמה ואת כל·
יששכר זבולון ובנימן דאלה שמות ריש ספרא·
עין רמון ועתר ועשן·
עיר עיר תהיינה הערים·
שמיר שית חומה אין לי טי·
אכול שתה ערוך השלחן·
לכוהנים ללוים וגם מהם אקח·
יען ביען לכן הנבא·
מלך שרים גם כי יתנו·
שמש ירח עמד זבולה׳
משה אהרן כי העליתיך·
עשר נכסים ויאמ׳ אלהי׳ לשלמ׳ ד״ה
דגן תירוש וכפרץ הדבר·
נשיהם בניהם ושאר העם·
השמים שמי אתה הוא ה׳·

כ׳ זוגין מן בב מלין חד

נסבין ו׳ וחד לא נסבין ו׳ ולית זוגא

שם וחם ויחיו בני נח·
ושם וחם בעצם היום הזה·
יעקב ובניו ואלה שמות·
ויעקב ובניו ואתן לעשו·
קרבו וכרעיו ואת האיל·
וקרבו וכרעיו ירחץ במים·
ואלפים וארבע ונחשת התנופה·
אלפי׳ וארבע שלשי׳ ומאה הקערה
שורו וחמרו לא תחמד דיתרו·
ושורו וחמרו דמשנה תורה·
שמן ודבש ארץ חטה·
ושמן ודבש ועשרה אנשים·
אדמה וצבוים גפרית ומלח·
ואדמה וצבוים ויהי גבול·
לצאת ולבא ויאמ׳ אלהם בן מאת·
ולצאת ולבא עורני חזק·
בגרנך ומיקבך חג הסכות·
ומגרנך ומיקבך הענק תעניק·
טפכם ומקניכם נשיכם·
וטפכם ומקניכם רק נשיכם·
עמון ועמלק ויאסף·
ועמון ועמלק גבל ועמון·
שאול ויהונתן והעברים·
ושאול ויהונתן בנו·
שדות וכרמים ויאמר שאול·
ושדות וכרמים כי בה אמר·
שאול ואנשיו וילך שאול·
ושאול ואנשיו וילך דוד·
רכב ובענה וילכו בני·
ורכב ובענה ונצה באו·
לחם ובשר והעורבים:
ולחם ובשר ב׳ בפסוק·
בנירם ובני ויהיו הגרים·
ובנהם ובני וישבו על·
יצהר ודבש עד באי דמלכים·
ויצהר ודבש וכפרץ הדבר·
חתו ובשו וישביהן קצרי יד׳
וחתו ובשו מבוש מבטם·
רכב וסוס המוציא רכב·
ורכב וסוס מגערתך·
הרעב והחרב והעם אשר·
והרעב והחרב שתים הנה·
אתה ועבדיך ואמרת אליו:
ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם·
כהניהם ונביאיהם על׳
וכהניהם ונביאיהם בבשת·
חטים ושערים ועשרה·
וחטים ושעורים משכב וספות·
שמרון ובנתיה ושבתי·
ושמרון ובנתיה ואחותיך·
המנחה והחטאת והאשם·
והמנחה והחטאת ויאמר·
קוץ ודרדר ונשמדו במות·
וקוץ ודרדר תצמיח·
חסד ורחמים הגאל משחת·
וחסד רחמים בה אמר ה׳·
פוט וכנען בני חם ד״ה·
ופוט וכנען בני חם דבראשית·
משמע ודומה דבראשית·
ומשמע ודומה ד״ה·
איה וענה בני צבעון ד״ה·
ואיה

ואמונה בה׳ נקודות כל בווי מן השלמים פתחלתו אלף כמו אזור אמור אבל אלי כבתולה בחטף פתח קטן אבל אם הוא כמו פם הפעל אז הוא בחטף פתח גדול כמו ארוב דם אבל רכם הרבה ועל כי הסתכתה אף מכל אותיות אחה״ע להנקר בעלילה מוטעת בחטף פתח קטן כי איכה נפתחת על כן באחר האותיות כי אם ח׳ ועין בסוף המלה בוחה לכבוכמו זרע שמע זבח בהיות אלף בסוף מלה תמכא פלא כלא ועל כן ננקדת בה׳ נקודות נוטים קצת להברת או כי אף אחר האותיות ננקדות לפעמים בחטף

מערכת אות הואו

פתח קטן מאות אלף רגילה יותר בנקודת חטף פתח קטן כנגד בתחלת התיבות שלא נמצאו כן באותיו׳ אהח״ע לבד מתלת כרס חמר ענו לה שהוא בה׳ נקודות על פי המסורת
וה״א באו במקומות מעטים כאשר אבאר ׃ כל לשון הויה וחיות בהיות ראשונה שלה פעליהם שהם ח׳ וה׳ גם המה בה׳ נקודות כמו היה חיה חייתם הייתם
אך בבא לפניה מאותיו׳ יהו״א אותיו׳ הנוספו׳ בחירק ופ״א הפעל בשבא כמו יהיה יחיה תהיה נחיה וכן וי״ו לפעמים בהיותה בחירק כמו וחייתם לו

ואיה וענה דבראשית׃
הלוים והנתינים והשבים׃
והלוים והנתינים ואלה ראשי׃
אסף והימן ויבדל דוד׃
ואסף והימן והמשררים׃
נשק ובשמים והם מביאים דדה״׃
ונשק ובשמים והם מבי׳ דמלכי׳׃
ליוצא ולבא ובעתים ההם׃
וליוצא ולבא כי לפני׃
לעלה ולמלאים ויעבד חזקיה׃
ולעלה ולמלא׳ ושה אחד׃
הכהנים והעם גם כל שרי׃
והכהנים והעם ויאמר אלין׃
בניהם ואחיהם ויעמד ישוע׃
ובניהם ואחיהם כל אלה מבני עזגד׃
אחי ונערי וגם אני אחי׃
ואחי ונערי ואין אני׃
איש שלחו ואין אני ואחי׃
ואיש שלחו ויעמד כל העם׃
ישוע ובני ויקם על מעלה׃
וישוע ובני ואחיו׃
נהירו וסוכ׳להנו איתי גבר׃
ונהירו וסוכלתנו ושמעית׃
דבש וחמאה אל ירא בפלגות׃
ודבש וחמאה וצאן ושפות׃
בריח ודלתים ואשבר עליו׃
ובריח ודלתים ואמרה אעלה׃
עת ומשפט כי לכל חפץ׃
ועת ומשפט שמר מצוה׃
הוללות וסכלות ואתנה לבי׃
והוללו׳ וסכלות ופניתי אני לראות
שמחה וששון ובכל מדינה׃
ושמחה וששון ליהודים׃
האחשדרפני והפחות ויקראו ספרי׃
והאחשדרפנים והפחות וכל שרי המדינות׃

ה׳ זוגין ב׳ מנהון נסיב ו׳

וב׳ מנהון לא נסבי׳ ו׳ וסי׳

החסידה האנפה דשמיני׃
והחסידה והאנפה דמשנה תורה׃
עין רמון ולבאות ושלחים׃
ועין ורמון
דברין אמרין כל קבל דנא׃
ודברין ואמרין ובה חשחן׃
עשר נכסים ויאמ׳ אלהי׳ לשלמ׳׃
ועשר ונכסים איש אשר׃
יששכר זבולן ובנימן דאלה שמו׳ ריש ספר׳׃
ויששכר וזבולן בני לאה׃

י״ב ר״פ מן ב״ב מלין קדמא

נסיב ו״ו ותנינא לא נסיב ו״ו וסימני׳ נמסר בסוף סדר במדבר סיני׃

ח׳ פסוקי׳ מסורתא מבא

ומסורתא מבא לא נסבין ו״ו וסימני׳ נמסר בזכריה סימ׳ א׳׃

ד׳ זוגין מן ג״ג בעינינא קדמ׳

לא נסיב ו׳ ותנינא ותליתא נסיב וסי׳׃

כי ימוך אחיך ומכר׃
וכי ימוך אחיך ומטה׃
וכי ימוך אחיך עמך ונמכר׃
שש מאות ויסעו משם ממשפחת׃
ושש מאות איש חגורים׃
ושש מאות ויעלו ותצא חמשת׃
אתם עדי נאם יי׳׃
ואתם עדי והגדתי ואתם עדי׃
ואתם עדי אל תפחדו׃
עמים רבים גבר ומגוג׃
ועמים רבים ועלית׃
ועמים רבים ובאת דמלכים׃

ח׳ ר״פ מסורתא מבא

ומסורתא מבא ומלה באמצע סי׳ נמסר ביחזקאל סימן מ׳׃

ה׳ זוגין מן ב״ב בחד עינינא

קדמא ו׳ תנינא י׳ וסי׳ נמסר בריש סדר בהעלתך׃

ד׳ זוגין מן ג״ג בעינינא קדמ׳

נסיב ו׳ ותנינא ותליתא לא נסיב ו׳׃

ושני טורים ויעש את׃
שני טורים ופקעים׃
שני טורים ואת הרמנים׃
ואם בגוי העל אלה׃
אם בגוי העל אלה׃
אם בגוי העל אלה׃
וירא אלהים איש היה׃
ירא אלהים ויאמר יי׳
ירא אלהים ויאמר יי׳׃
ואשאלך והודיעני קדמא׃
אשאלך והודיעני תנינא׃
אשאלך והודיעני תליתא׃

ו׳ זוגין מן ג״ג בעינינא קדמ׳

ותנינא נסיב ו׳ ותליתא לא נסיב ו״ו וסימ׳ ביחזקאל סימן מ׳׃

י״ב ר״פ דמיין מן ב׳ מלין

דמיין במסורתא מבא קדמא לא נסיב ו׳ ותנינא נסיב ו׳ וסי׳

היא מוצאת והיא׃
הוא תהלתך והוא׃
בסף אשם ובסף׃
שרי יהודה ושרי׃
חרב יראתם וחרב׃
קול שוט וקול רעש׃
לי הכסף לי הזהב׃
לי גלעד ולי מנשה קדמאה דספרא׃
אלה ברכב ואלה בסוסים׃
מן המלחמות ומן׃
אשרי אנשיך ואשרי דדה״׃
דור הולך ודור בא׃

ח׳ יחידאין במצעו׳ פסוק

במסורתא מבא ומלה ביניהון קדמא נסיב ו׳ ותנינא לא נסיב ו׳ וסי׳

ואנשי העיר אנשי סדום׃
ואליך ישתחוו אליך׃
והוא שותה הוא ויהי׃

ורבו במו רבו אשרקה׃
ומגיד לקראת מגיד׃
ויזמרו לך יזמרו׃
ולאמר עליו לאמר וספרי׃
ויוסף דעת יוסף כי ברב׃

חד מן ל״ה פסוקי׳ דמיין

מסורתא מבא ומסורתא מבא נסבין ו׳ ומלה ביניהון וסימני׳

ובין רועי ובין רועיך׃
וביד אשתו וביד שתי׃
וענו אשור וענו עבר׃
ופגע בדבשת ופגע׃
וחרשי עץ וחרשי אבן׃
ואצבעות ידיו ואצבעות׃
ואתה תשא ואתה׃
ואפס עצור ואפס׃
ושם הבות ושם תקבר׃
והשמיעו במגדול והשמיעו׃
וכן רבים וכן נגזו ועבר׃
ושרי שלישיו ושרי׃
ובחשך ילך ובחשך׃
וגשם מטר וגשם מטרות׃
ואל האכלו ואל תשתו׃
ומגדל חננאל ומגדל׃
ומן הרמנים ומן התאנים׃
והוא ל״י והוא גר׃
ומעל אלהיכם ומעל׃
ומזקני העם ומזקני׃
ואין דורש ואין מבקש׃
ושוכר כסיל ושוכר עוברים׃
והוא מוראכם והוא׃
ובכל חטאתיך ובכל׃
ולו השתחוו ולו תזבחו׃

י״ד פסו׳ מיחדין דאית בהו

ד׳ מלין ב׳ קדמא לא נסבין ו״ו וב׳ בתרא׳ נסבין ו״ו וסימני׳

לבני ישראל ולגר ולתושב׃
מעון כרמל וזיף ויוטא׃
עין רמון ועתר ועשן׃
חקיו מצותיו ומשפטיו׃
מלכיה שריה וכהניה ונביאיה׃
בחטאת בעלה ובמנחה ובשמן׃
לזהב לכסף ולנחשת ולברזל׃
דקירות הספון וקירותיו ודלתותיו׃
יחת זינא ויעוש ובריעה׃
חרב משפט ודבר ורעב׃
מלכותא חסנא ותקפא׃
ברבלתהון פטשיהון׃
הארבה הילק והחסיל׃
ומה אנשיהם ובניהם׃

י״א ר״פ מיחדין מן ד׳ מלין

נסבין ו׳ וסימניהון

ומעוך וכתות ונתוק וכרות׃
ואהבך וברכך והרבך וברך׃
ועבדון ורחוב וחמון וקנה׃
ושערים ועדיתים והגדרה וגדרותים׃
ואלמלך ועמעד ומשל ופגע׃

ולבאות ושלחים ועין ורמון׃
ודבש וחמאה וצאן ושפות׃
וחשובה ואהל וברכיה׃
וירמיה ויחיאל ויוזבד׃
והמזמרות והמזרקות והכפות׃
ולשמה ולקללה ולחרפות׃

ה׳ ר״פ מן ג״ג מלין דמיין

קדמא נסיב ו׳ וב׳ בתראי לא נסבין ו׳ וסימ׳ ביחזקאל סימן כ״א׃

י״א פסוקי׳ דמיין אית בהון

ג׳ ג׳ מלין דמיין קדמ׳ ותנינא לא נסי׳ ו׳ ותליתאה נסיב ו׳ וסימ׳

שמה שמה ושמה שמה קברו את אברהם׃
אין אין ואין אין קדוש כיי׳׃
אל אל ואל אל תבא בטער׃
אתה אתה ואתה אתה הוא ה׳ לבדך׃
הכל הכל והכל הכל הולך׃
יש יש ויש יש הבל אשר׃
הסנה הסנה והסנה וירא מלאך ה׳׃
בין בין ובין כי יפלא ממך דבר׃
לכו לכו ולכו הוי כל צמא לכו לכו׃
אל אל ואל לכן כה אמר׃
אדמתנו אדמתנו ואדמתנו למה נמות לעיניך׃
אלה אלה ואלה הנה אלה דיחזקאל׃

ו׳ ראשי פסו׳ מן ג״ג מלין

דמיין קדמא לא נסיב ו׳ וב׳ בתרי׳ נסיב ו׳ וסימני׳

מן מן ומן מן הבהמה׃
כל וכל וכל כל ערי המשור׃
לכל ולכל ולכל לכל האתות׃
זה וזה חה זה יאמר ליי׳
יתר ויתר ויתר יתר הגזם׃
מה ומה ומה מה ברי ומה ברי׃

ח׳ פסוקי׳ אית בהון ג׳ ג׳

מלין קדמא ובתרא נסיב ו׳ ותנינא לא נסיב ו׳ וסימ׳ בשופטים סימן י״ט׃

י״ב פסוקי׳ מן ג׳ ג׳ מלין קדמ׳

ובתרא לא נסיב ומציעתא נסיב וסי״ נמסר בישעיה סימן כ״ט׃ ג׳ מנהון ר״פ אלהי׳ עלי עשור׃ כי יצומו׃

י׳ ר״פ מן ג׳ ג׳ נסבין ו׳ וסימ׳

נמסר ביחזקאל סימ׳ ג׳ ובעובדיה׃

ו׳ פסוקי׳ מן ד׳ ד׳ מלין ב׳

קדמאי קרחי וב׳ בתראי נסבין ו׳ וסי״ נמסר בהושע סימ׳ י״א׃

י׳ זוגין מן ב׳ ב׳ בספרא

קדמא נסיב אות וחסר מלה ותניין חסר אות ונסיב יתיר מלה וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן י״א׃

א״ב מן חד חד ראשי פסו׳

נסבין ו׳ בריש תיבותא וסימני׳

וארא

אך בהיות אלף יחזרו למטעם והאלף בפתח קטן כמו אהיה אחיה וכן בבואה לפני כל שאר תיבות אשר פ״א פעליהם אחה״ע כמו אחסה אעשה אאכוף ׃
כל ה״א המטעם במשקל נוסף בגזרת הצלומי עי״ן ובא בסוף התיבה שמוש של כנוי והוא שאין הכנוי נוסף על מדבר בעצמו ועל נוכח וגם המלה לשון עבר ולא
לשון כנוי גם היא בה״א כמו לה הביאו הביאם הקימו ודומיהן והטעם כי בלא התוספת היה בהברת אי כי ואחר הביאו הקים גם עתה הוא בחטף פתח קטן

מערכת אות הואו

סגוטה קמץ להברת אי : אך בהתחבר הכנוי למדבר בעצמו ולנכח ולנכחים תן הטע׳ הזה על כן הוא בחטף פתח גדול כמו הסיבותיך הביאותנו הביאכם
כי בהפרד הכנוי לא ישאר בהברת אי דרך בהברת חטף פתח קטן כי יאמ׳ הסיבותי הביאותי ועל כן הזכרתיו ולא לפון כווי כראה לי בחטף פתח גדול
כמו הסיבותי יו׳ הקימנו הביאנו והטעם כי בלא התוספת יהיה בהברת אה כי יאמר הסב הקם הבא גם עתה הוא בחטף פתח גדול הנוטה קמץ להברת אה גם בבא וי״ו על

וארא ואין איש ומאלחי •
ובחורב והקצפהם את •
וגר זאב עם כבש •
ודי חלב עזים ללחמך •
והלא עמך שם צדוק •
ויום ואת האלף ושבע •
וזרחה לכם יראי שמי •
וחכיתי לה׳ המסתיר •
וטמאתם את צפוי פסילי •
ויריחו סגרת ומסגרת •
ובחכה איש גדודים •
וללוי אמר תומיך •
וכנת המלך בן רכוסו •
ונחה עליו רוח ה׳ •
וסכה תהיה לצל יומם •
ועמך כלם צדיקים •
ופרה ודוב תרעינה •
וצאני מרמס רגליכם •
וקרבנו קערת כסף •
ורחובות העיר ימלאו •
ושאבתם מים בששון •
ותבואתה מרבה למלכים •

ד׳ זוגין תנינא נסיב ו׳

בענין וקדמא לא נסיב ו׳
וסימניהון

אמרפל ויהי בימי אמרפל •
ואמרפל את כדר לעמר •
שמן למאור בשמ׳ קדמא •
ושמן למאור ובשמים תנינא •
חסר מי פתי יסור קדמ׳ •
וחסר מי פתי יסור תנינא •
עשר ויאמר אלהים לשלמה •
ועשר והחכמה והמדע •

ח׳ מלין נסבין ו׳ קמצין

בתמניא אפי באב״ רבתי וסימניהן
שם בתלים באב׳ רבתי אות ז׳ •

ח׳ פסוקי׳ דבהון ב׳ מלין

קדמא סופה יוד ותנינא רישא ו׳
וסימניהן

ה׳ להושיעני ונגינותי ננגן כל ימי חיינו
אולי יראה ה׳ בעיני תחת קללתו •
הביאי עצה עשו פלילה •
רני בת ציון הריעו ישׂ׳ •
כי החרשתי בלו •
ולא נתתי לחטא חכי •
לשאול באלה נפשו •
אם לא אמרו מתי אהלי •
מי יתן מבשרו •
ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי
וחסדו •

אמר המעתיק בהרבה פסו׳ מאלו
ליתא לדבריו כפי נסחת הספרים
שלנו ואולי כי איני מבין כוונתו :

כ״ה זוגין חד מלא ו׳

באמצעו׳ תיבות וחד נסיב ו׳ בריש
תיבותא וחסר וסימ׳

אצבעותי לדוד ברוך ה׳ •
ואצבעתי קטני אני •

אותותם שאגו צרריך •
ואתתם הלא שאלתם עברי •
אוניות וישלח לו חורם דה״ •
ואניות כי לי איים יקוו •
אומרה לאל סלעי •
ואמרה ויאמר יוסף אל •
אחוז חור כרפס ותכלת •
ואחז ויכהם שמעי בן •
גולת והגלה את כל ירושלם •
וגלה כי קשרה׳ם כלכם תנינ׳ דפסו׳
הוכה בעשב וייבש •
והכה אם במחתרת •
חורב ויתנצלו בני •
ובחרב הקצפתם •
הצעירה ויען שאול •
והצעירה גם היא •
זובח שוחט השור •
וזבח וארור נוכל •
חולה ויאמר לו המלך •
וחלת וכי תגישון עור •
חוכר אשר לא ישמע •
וחבר חבר ושאל אוב •
חציר ימאסו כמו מים •
וחצו אל מוציאו •
ידוע הדעו כי לא •
וידע כי אם בזאת יתהלל •
לאום ברוב עם הדרת מלך •
ולאם מלאם יאמץ •
למשול והצא אש ממטה •
ולמשל ביום ובלילה •
מצורע וישכב עזיהו •
ומצרע יחולו על ראש יואב •
מוריד ה׳ ממית ומחיה •
ומריד האל הנותן נקמות לי •
נאוד ויאמר אליה •
ונאד ויקח ישי חמור •
נוצר הורה בן מכין •
ונצר כי תאמר הן •
פתאום וירם אלהים חץ •
ופתאם ודגני שולח •
קודש ובאו בו צים קדמא
דפסוק •
וקדש ואשבעה אחור •
קדמונים כה אמר יי׳ אלהים •
וקדמנים על יומו נשמו אחרונים •
שואג קשר נביאיה •
ושאג פצו עלי פיהם •
תמות ויאמר שמשון •
ותמת מדוע באתי •
שבועת אני פי מלך שמור •
ושבעת ואיש את רעת •

י״ב חס׳ ו׳ בריש תיבותא

וקרי׳ וסימניהון

בניך ותבא ותגד לאיש •
התת הנעצוץ תנינא דפסו׳ •
עד ויצא השטן מאת •
יולד גיל יגיל אבי צדיק •
דור כי לא לעולם חסן •
די חזיהה פרזלא •
לא בלע ה׳ לא חמל •
לא על צוארנו נרדפנו •
אין יתומים היינו •

זקנים פני ה׳ חלקם •
אינם אבותינו חטאו •
אנחנו ב׳ בפסוק •

ה׳ זוגין בספר שמות

קדמא חסר תניינא מ׳ל וסימניהון
נמסר בסדר פקודי •

הלין שמהת גברי נסבין ו׳

באמצעות תיבותא וכל חד וחד לית
ליה זוגא וסימניהון

גדעוני ועל צבא מטה •
יכונית אשר לא לקחם •
נמרוד וכוש ילד דה״ •
יואשיהו בראשית ממלכת •
עודד ועזריהו בן •
בוני ומן הלוים שמעיה •
הקוהלת הבל הבלים •

והלין שמהת גברי חסר ו׳

ולית להון זוגא •

נבית קדמאה דבראשית •
ולצדק הכהן •
וליאב שר הצבא •
ארי גבר בן אורי •
ועבד ב׳ בפסוק •
עדא אחינדב בן עדא •
אמנן הבכור אמנון דה״ •
אמן שר העיר דמלכים •
ושבאל בן גרשם •
וירם בנו •
אשר דבארה בנו •
קרא משלמיהו בן קרא •
יאש במלכו דה״ •
עבדיה העמוני תנינא •
עזור יאזניה בן עזור •
ומשי מחלי ומשי דה״ •
אחשרש מס •

י״ב זוגין נסבין ו׳ בריש

תיבותא חד מלרע וחד מלעיל
וסימניהון

ומת בהר אשר אתה •
ובת ותאמר לו אשתו דאיוב •
ויחכם הנה לחכם ויחכם •
ויחכם מכל האדם •
ויענם ישמעאל ויענם •
ויענם המלך קשה •
ויורם ויצוה מלך אשור •
ויורם אלהים חץ פתאום •
ויושיעום והתנם ביד •
ויושיעום ויקם ה׳ שפטים •
ויתמרמר מלך הנגב •
ויתמרמר וראיתיו מגיע •
ויודע וידבר אל קרח •
ויודע ויקח את זקני •
וינפש ששת ימים •
וינפש ויבא המלך וכל •
ויהללוה תנו לה מפרי •
ויהללוה אחת היא יונתי •
ונפתחה לאמר מתי יעבר •
ונפתחה ויהי כי באנו אל •
וישג ירדף אויב נפשי •

וישג לבן את יעקב •
ויכל וישמע שפטיה •
ויכל וישר אל מלאך •
ויצילני הנה כאשר גדלה •
ויצילני ושם האחד אליעזר •
ומש ועמדו רגליו ביום •
ומש ובני ארם עוץ וחול •
והגא שמעו שמע ברגז •
והגא ויפרש אהה לפני •
ובקר וראיתם את כבוד יי׳ •
ובקר ערב ובקר וצהרים •

וא

חד מן נ׳ זוגין מן חד חד חד מלרע
וחד מלעיל וא׳ בריש

ואברכהו ויחרד יצחק חרדה •
ואברכהו הביטו אל אברהם •
ואדעך ועתה אם נא מצאתי •
וארעך ויאמר ה׳ אל משה גם •
ואח בכל עת אהב הרע •
ואח יש אחד ואין שני •
ואט בחבלי אדם אמשכם •
ואט את נטשת אתי נאם •
ואכתוב על הלחות את הדברים
ואכתוב בספר ואחתום •
ואוכל פתי לברי ולא אכל זר •
ואוכל ויחרד יצחק חרדה •
ואכלה ויאמר הגישה לי ואכלה •
ואכלה ויאמר אלי בן אדם •
ואכלם אפגשם כדוב שכול •
ואכלם נמצאו דבריך ואכלם •
ואכלם ועתה הניחה לי ויחר •
ואכלם ואמחצם ולא יקומון •
ואנה ויוחנן בן קרח אמר אל •
ואנה ואריב עמם ואקללם •
ואקרע אפגשם כדוב שכול •
ואקרע את הממלכה מבית דוד •
וארבה ואתנה בריתי ביני ובינך
וארבה ואקח את אביכם את •
ואקחה פת לחם וסעדו לבכם •
ואקחה ויאמר ה׳ אלי השליכהו •
ואקוה אודך לעולם כי עשית •
ואקוה חרפה שברה לבי •
ואסיר כי אמר בכח ידי עשיתי •
ואסיר והגבהנה ותעשינה
תועבה •
ואצאה עתה חכמה ומדע •
ואצאה בשער הגילילה •
ואשכח ויאמר דוד אל אכיש •
ואשכה ובשמעי את הדבר •
ואשתחוה ועתה שא נא חטאתי
ושוב עמי •
ואשתחוה ואקד ואשתחוה לה׳ •
ואשאלם וארא ואין איש •
ואשאלם ויבא חנני אחד מאחי •
ואשתומם ואביט ואין עוזר •
ואשתומם ואני דניאל נהייתי
ונחליתי •

א״ב חד וא׳ חד והא׳ ולית

דכוו׳ .

אלה המלות בהברת אי המה בה׳ נקודות כמו והסיבך והביאך אבל בהיותה בהברת אה לפני אחה״ע אז הוא בחטף פתח גדול כמו יעטה תעטה תעלה יעלה ובבא הברת אי
שהוא בפתח קטן לפניהם אז המה בחטף פתח קטן כמו אחסה אעטה יחרץ יחרף החטיתי מעולם הצלתם העביר החרים ודומיהן אבל אם היתה הברת אי אמר לפני
אחה״ע בקמץ קטן אז המה בחטף פתח גדול כמו מעגות מחטא מהמון מעבות רק לפעמים באות אות המ״ס לפני האף תהיה האף בה׳ נקודות כמו ה׳ אלום מאוה יבריק כי

מערכת אות הויו

ריבה אלוה מאנום והטעם בלא המס תהיה בחמם נקודות וכל רגם מבטל פתח גדול וחטף פתח קטן כמו הקולות יחדלון יהגו ריק נאדר בקדש׃ סליק מספטי חטף
פתח גדול וחטף פתח קטן ובגזרת גורא סמי׳ ובוטיהם ובגזר׳ אני והוא החל חק יהוה׃ **יבינו המשכילים** כי כל אות הבא בראם תיבה דינה להרגם
לולי אותיות אחהרע חסר לעולם לא יבא בהם רגם רק במקומות מעטים באלף וריש על פי המסורת והן ד׳ אלפין בקריאה וג׳

ואהרן ואני ידעתי גאלי חי׃
והאחרון כי לא מועף לאשר׃
ואהל וחשבה ואהל וכרכית׃
והאהל ומשמרת בני גרשן׃
ואלפים צנה ואלפים כלם׃
והאלפים והעירים עבדי האדמה׃
ובקר וראיתם את כבוד ה׳׃
והבקר ובראה הערב והבקר׃
וגוים ובאו עמים רבים וגוים׃
והגוים כי הגוי והממלכה׃
וגבהים אם עשק רש וגזל׃
והגבהים הנה האדון ה׳ צבאות
מסעף׃
וגבה עדה נא גאון וגבה׃
והגבה והאולם אשר על פני
הארך׃
וגבוה כי רם ה׳ ושפל יראה׃
והגבוה כה אמר ה׳ אלהים הסר׃
ודל מבין חכם בעיניו איש׃
והדל העשיר לא ירבה׃
והרס כה אמר ה׳ ארני ה׳ הסר
המצנפת׃
והרים ואשוב ואשא עיני וארא
ארבע׃
וחצר הגדולה סביב שלשה׃
והחצר וירם כבוד ה׳ מעל׃
וחטים משכב וספות וכלי יוצר
והחטים ויאמר ארנן אל דוד׃
וחכמים אנשי לצון יפיחו׃
והחכמים כי את כל זה נתתי׃
ומלא ולנפתלי אמר נפתלי׃
והמלא ובאת וסגרת הדלת׃
ומשחית עלה אריה מסבכו׃
והמשחית ותהי חרדה במחנה׃
ומשלח יפיח כזבים עד שקר׃
והמשלח את השעיר לעזאזל׃
ונגע לא תאנה אליך רעה׃
והנגע וראה הכהן אחרי׃
ושטן והפקד עליו רשע׃
והשטן ויראני את יהושע׃
ועירים גמלים מניקות׃
והעירים והאלפים והעירים׃
ופרה ודוב תרעינה׃
והפרה והעזים והפרה׃
וצרעת נעכן תדבק בך׃
והצרעת ויזעף עזיהו ובידו׃
וקדש ואשמעה אחד קדוש׃
והקדש ואחרי השבעים׃
ורגלים עינים הייתי לעור׃
והרגלים וילכו לקברה ולא מצאו
ושיר כי בימי דוד ואסף׃
והשיר וכל הקהל משתחוים׃
ושופט ויאמר מי שמך לאיש׃
והשופט על הרע כפים להטיב׃
ותבן ועתה לכו עבדו׃
והתבן והשערים והתבן לסוסים
ותרומה והיה לאהרן ולבניו׃
והתרומה היקבע אדם אלהים׃
ותורות ועל הר סיני ירדת׃
והתורות אלה החקים והמשפטים

ה׳ זוגין משמשין וה׳ חד
לשון רבים וחד לשון יחיד ולית

להון זוגא וסימניהון
והרשעים כים נגרש׃
והרשע כי ישוב מכל׃
והרבים ולכן הנה אדני מעלה׃
והרבה קרית בעל היא׃
והגוים כי הגוי והממלכה׃
והגוי אשר לא יביא׃
והנשבעים ואת המשתחוים׃
והנשבע אשר המתברך׃
והבטחים חוי השאננים׃
והבטח רבים מכאבים׃

ח׳ זוגין מיחדין חד נסיב
וח בריש׳ וחד נסיב ול ולית דכות׳
וסימניהון
והחשך ויבא בין מחנה׃
ולחשך ויקרא אלהים לאור׃
והרשעים כים נגרש׃
ולרשעים אמרתי להוללים׃
ולמופת והיו בך לאות׃
והמופת ובא האות והמופת׃
והקדש ואחרי השבעים׃
ולקדש ושתי דלתות׃

כ״ב זוגין נסבין וי״ו בריש׳
ונסבין וי״ו בסופ׳ חד מלרע וחד
מלעיל וסימניהון
ויהאו המלך יופיך כי הוא׃
ויתאו דוד ויאמר מי ישקני׃
ויתמהו עמודי השמים ירופפו׃
ויתמהו וישבו לפניו הבכור׃
ויתרו שלח לך אנשים׃
ויתרו ויעלו ויתרו את הארץ׃
ויהפכו הן יעצר במים ויבשו׃
ויהפכו נערי דוד לדרכם׃
ויחיו ויאמ׳ אלי הנבא אל הרוח
ויחיו והנבאתי כאשר צותי
ותבא בהם׃
ויסגו יבשו ויסגו אחור׃
ויסגו ויבגדו כאבתם׃
ויאספהו כלה במחנה העלה׃
ויאספהו ותהי המלחמה חזקה על
פלשתים׃
וינתנו ויבאו אל המלך דוד הם׃
וינתנו ויעזרו עליהם וינתנו׃
ויפרו הרעיפו שמים ממעל׃
ויפרו וישב ישראל בארץ׃
ויעדהו והושיבו שני אנשים׃
ויעדהו ויבאו שני האנשים׃
וישבעו יאכלו ענוים וישבעו׃
וישבעו כמרעיתם וישבעו׃
וינהגו יען כל איש רע ובליעל
וינהגו וישבו את הנשים אשר׃
וינזרו דבר אל אהרן ואל בניו
וינזרו׃
וינזרו כענבים במדבר מצאתי׃
וירעשו ראיתי את ה׳ נצב על׃
וירעשו והיה הנס מקול הפחד׃
וירכסו את החשן קדמא׃
וירכסו את החשן תניינא׃
וישמיעו ואם עמדו בסודי׃
וישמיעו ומעשיה ושמעיה ואלעז׳

וישכנו צדיקים ירשו ארץ׃
וישכנו מחוילה עד שור׃
ויבשו הן יעצר במים ויבשו׃
ויבשו אף בל נטעו אף בל׃
ויצקו ויאמ׳ מלאו ארבעה כדים
ויצקו לאנשים לאכל ויהי׃
ויציצו יהי פסת בר בארץ׃
ויציצו בפרח רשעים כמו׃
ויצאו ויאמר ה׳ אלי אם יעבר׃
ויצאו ואת חמור ואת שכם׃
ויצברו ויקבצו את כל אכל׃
ויצברו אתם חמרים חמרים׃
ויצליחו שמנו עשתו גם עברו׃
ויצליחו ויאמר יהודה נבנה׃

מ״ח מלין נסבין ו׳ בריש׳
תיבותא רפין וכל חד וחד
לית זוגא
וירדו ויאמר אלהי׳ נעשה אדם׃
ויסתרו האנשים האלה׃
ויעבדו ויאמרו עבדי פרעה אליו׃
וישאלו דבר נא באזני העם׃
ויחנו דבר אל בני ישראל׃
ויסעו ויאמר ה׳ אל משה׃
וישלחו צו את בני ישראל׃
ויפצו ויהי בנסע הארן׃
וירשו ויאמר ה׳ אלי׃
ויעמדו ויהי כנוח בפות׃
וילכו וישבו אל יהושע ויאמרו
ויקבו הבו לכם שלשה
ויהלכו ב׳ בפסוק׃
ויחגרו בני נכר דשמואל׃
וישתו ויאמר לא תכה׃
ויתנחמו על ידי עושי׃
ויאספו כל הגוים נקבצו יחדו׃
וישחתו ושאריתו לאל עשה׃
ויניהו ישאהו על כתף׃
ויפרו תפתח ארץ׃
ויצאו עלו הסוסים׃
ויאשמו בכל משכתיכם׃
ויזעקו והשמיעו עליכם׃
וישברו ואם נכלמו׃
ויניחו וארבעה שלחנות׃
ויכלו את הומים והיה׃
ויחרדו אחרי ה׳ ילכו׃
ויתכסו שקים האדם
ויקראו ב׳ בפסוק׃
וישכנו צדיקים ירשו ארץ׃
וידברו ימיקו וידברו ברע׃
וינועו יחגו וינועו כשכור׃
ויבזו ינקש נושה לכל אשר׃
ויקבצו ויאמר דוד׃
ויכבעו עמי אשר נקרא דה״ח׃
וישאהו ויהי בעת יביא
ויטיבהו ב׳ בפסוק׃
ויעבידו ואשר ישמיעו׃
ויברכו ויאמרו הלוים׃
ויראו לפניך מראינו׃
ויתיצבו התהפך כחומר׃
ויסירו רגע ימתו וחצות׃
וירבו שבע בני וקח׃
ויוסיפו כי בי ירבו ימיך׃
ויתלו ותאמר לו זרש׃

א״ב נסבין וי״ו בריש׳ דלוג
הו בסוף וסימניהון נמסר במערכת
אות הה״א בס״ד׃

קי״ח יחידאין משמשין ול״
בריש תיבותא סימניהון נמסר
במערכת אות דל״ד׃

הלין דמשמשין ומ׳ בריש׳
בא״ב סי׳ נמסר במערכת אות המ״ם׃

י״א זוגין נסבי׳ ות בריש
תיבותא חד מלעיל וחד מלרע וסים

ותפר עוצו עצה ותופר׃
ותופר ביום ההוא וידעו כן׃
ותרץ והארץ תעזב מהם׃
ותרץ אם ראית גנב׃
ותשמידם תרדף באף׃
ותשמידם בתים בל יחיו׃
ותמות מדוע באתי ואין׃
ותמות ויקימו עליו בעלי הגבעה
ותלוט אש לפניו תלך׃
ותלופ כי אש קדחה׃
ותלבב וישכב אמנון׃
והלבב ותלך תמר בית׃
ותחולל אף כי האמר לו׃
והחולל בטרם הרים׃
ותיטב לה׳ משור פר׃
ותיטב והנערה בעיניו׃
והתעטף אזכרה אלהים׃
ותתעטף עלי רוחי׃
ותאכלם תשיתמו כתנור׃
ותאכלם עוד זה מדבר׃
ותכונן יגבר נא רע׃
ותכונן לך את עמך׃

נשלם מערכת
אות הוי״ו בס״ד

מערכת אות
הזי״ן

ד׳ זוגין חד זין וחד וזין
ול׳ דכו׳ וסימ׳ נמסר במשלי סי׳ כ״ג׃

ג׳ זוגין קדמ׳ ז׳ ותנינא ש״ן
וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו׃

וחלופיהון ג׳ זוגין קדמ׳
ש״ן ותנינא זין וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סי׳ י״א׃

כל הזוגין שאין להם התלות בא״ב
קמצא נמסר בסוף מסר׳ רבת׳ דא
עם חלופי ומנוייר דקריה בס״ד׃

ריסי״ן וסימ׳ ויביאו את המנחה ויוסף ממוסבותיכם תביאו ויביאו לנו כיד אלהינו דעזרא ומפו עצמותיו לא ראו ואלה הב׳ ריסין לא כרת סרך רפאות תהי לסרך סראטי
כמלא טל ואני סמעיתי בעבור הדעימה הראיתם בן המרכה הראיתם דגלית הפלסתי סאמר דוד עליו השלום גם סאר אותיות אסר דינם להרגים בהיותם בראם תיבה אם
בתיבה הסמוכה להם למעלה מהם תהיה אות אחר וכה סבא מאותיות יהוא תהיה האות הראסונה מן התיבה הבא אחריה רפויה כמו לא תקעם לא תחמוד ואחרים הרבה

והטעם כי אותיות יהוא אינן נקראות במבטא שפתים באחרונות ואלו היו אותיות הבאות אחריהן כדגשות היה נראה כאלו אות יהוא חסרה מן המכתב בעבור אשר יהיו
שתי התיבות על ידי הדגש כאלו היה תיבה אחת גם כי המה נתנו להדחות בהיותם באמצע התיבה בעבור הדגש כמו כפר דבר בלא יוד גם ספק כפר בלא ויו עבור רבגו
והא בתלה מזה בדרך שריכו מה זה וכן מלכם תרכאו עמי דיכו מה לכם ואלף מכולת לביתו כמו מאכולת במסור' הברית כמו במסורת ועל כן הרפו האותיו' הבאו' אחריהן

זא

וזאת י״ו ר״פ וסימנ׳ נמסר ריש פרש׳ תרומה ודות סימן ד׳ ·

בזאת ג׳ וסימניהון נמסר במלאכי סימן ג׳ ·

לזאת ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וארא ובישעיה סימן ל׳ ·

בזאת ד׳ בתורה וסימניהון

בזאת תבחנו ·
אך בזאת נאות לכם ·
אך בזאת יאתו ·
בזאת יבא אהרן ·

הזאת ה׳ וסימניהון נמסר באיוב ריש סי׳ ד׳ ·

זב

זבדי וזבדי ג׳ וסימניהון

ויקם זבדי וזברי ·
ועל שבכרמים ·
וחברו׳

זבדיה ט׳ וסימניהון נמסר בד״ה א׳ סימן כ״ז ·

וזבדיהו ב׳ וסימנ׳ נמסר בד״ה ב׳ ס״ס י״ט ·

ויזובו יזובו ד׳ מל׳ בליש׳ וסימנ׳ נמסר באיכה בא״ב ד׳ ועיין שם כה דשקלינן וטרינן ·

מזבחי ח׳ וסימניהון נמסר סוף פ׳ יתרו ·

מזבחו ג׳ וסימניהון נמסר באיכה בא״ב תניין ·

המזבח ב׳ פתחי׳ וסימ׳

ואת המזבח הנחשת ·
ויאמר כה הציון ·

ולמזבח ב׳ פתחי׳ וסימניהון

מתנם יהושע בית ·
ולמזבח הקטרת ·

ולמזבח ב׳ וסימניהון

ויקם את החצר סביב ·
בין האולם ולמזבח ·

מזבחת ב׳ חסרים וסימניהון

וישב ויבן את הבמות דמנשה ·
ושלאחריו ובנה מזבחת בבית י״י ·
וכל אוריתא דכו׳ תם ·

מזבחותיהם ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳ נמסר סוף פרשת ואתחנן ושפטים סימן ב׳ ויחזקאל סימן ו׳ ·

אל המזבח ט׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ויקרא ·

ואל המזבח ג׳ וסימני׳

קרבן ראשית תקריבו ·
אך אל הפרכת לא יבא ·
ואהרן ובניו מקטירים ·

המזבחה ל״ב וסימניהון

ולקחת את כל החלב ·
והקטרת את כל האיל ·
ולקחת אותם מידם ·
וקרבו וכרעיו ירחץ במים ·
והקרב והכרעים ירחץ במים ·
ומלק את ראשו תנינ׳ דפס׳ ·
ושסע אתו בכנפיו ·
והביאה אל בני אהרן ·
והרים הכהן מן המנחה ·
והקטירו אתו בני ר״פ ·
והקטירו הכהן ר״פ ·
והקטירם הכהן ר״פ ·
ואת כל חלבו ירים ·
ואת כל חלבו יקטיר ·
חלבה יסיר כאשר הוסר ·
וחברו כאשר יוסר ·
והביאה אל הכהן וקמץ ·
והקטיר אתם הכהן ר״פ ·
והקטיר הכהן את החלב ·
ויקטר משה המזבחה ·
וירחץ את הקרב ·
ואת הקרב ואת הכרעים דויקטר משה ·
ויקח משה אותם מעל כפיהם ·
ואת חלב החטאת יקטיר דאמור
וקמץ והכהן מן המנחה דנשא ·
ואת החלב ואת הכליות ·
וישימו את החלבים ·
והעלה הכהן את העלה ·
וישחטום הכהנים ויחטאו את דמם
ויקבלו הכהנים את הדם דד״ה ג׳ בפס׳ ·
וכל דסמי׳ להקטרה דכו׳ המזבחה במ״ג המזבח וסימניהון
והרים ממנו בקמצו ·
ואת העלה המציאו ·
ויקרב את המנחה ·

ואת המזבח ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת אחרי מות ·

ואת מזבח ט׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ פקודי ·

זבח שלמים ו׳ בתורה וסימני׳ נמסר פ׳ ויקרא ·

לזבח ב׳ קמצי׳ וסימניהון

ויין לנסך רביעית ·
ויאמר שלום לזבוח לי״י ·

זבלון ט׳ כתו׳ בן וסימניהון נמסר בפרש׳ ויגש ·

הזבולני ג׳ וסימניהון

אלה משפחת הזבולני ·
וישפט אחריו ·
אלון הזבולני ·

זד

זדים ד׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימן י״ג וסוף מלאכי ·

הזידו ג׳ וסימניהון

כי ידעת כי הזידו ·
והם ואבתינו ·
ותעד בהם ·

זה

וזה כ״ג ר״פ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן מ״ז ·

כזה וכזה ג׳ וסימניהון נמסר בשפט׳ סימן י״ח ובשמואל ב׳ סי׳ י״א ·

הזה ד׳ רפין וסימניהון

בלשון ארמי אחוכון
גברא ייתי בצפרא וביאור׳
נמסר בקהלת סי׳ י״א ·

לזה ג׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ א׳ מיסן כ״א וקהלת סוף סימן ו׳ ·

זה ה׳ בתרי טעמי וסימני׳ נמסר בפ׳ בראשית ·

הזה ג׳ בטעם פזרין וסימניהון

היום הזה יסגרך ·
וידברו אליו הילדים ·
ובאו בשערי הבית הזה ·
וא׳ זה קרבן אהרן ובניו ·

כזה ה׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מקץ וירמיה סוף סימן ה׳ ·

זה ג׳ ר״פ בטעם וסימניהון נמסר ריש כי תשא ע״ש

זהב ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת פקודי ובד״ה ב׳ סימן ג׳ ·

זהב שחוט ה׳ וסימניהון

מאתים צנה זהב ·
ושלש מאות מגנים דמלכים ·
מאתים צנה דד״ה ·
ושלש מאות מגנים דד״ה ·

זהב סגור ח׳ וסימניהון

ולפני הדביר עשרים ·
ויצף שלמה את הבית ·
ואת המנורות חמשה ·
והספות והמזמרות ·
וכל כלי משקה דמלכים ·
והמזמרות והמזרקות ד״ה ·
וכל כלי משקה דד״ה ·
ואת המנורות ונרותיהם ·

כזהב ג׳ דגשי׳ וסימניהון במלאכי סימן ג׳ ובאיוב סימן כ״ג ·

את הזהב ו׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ תצוה ·

והזהרתה ג׳ וסימני׳ נמס׳ פרש׳ יתרו ויחזקאל סימן ל״ג ·

נזהר ג׳ קמצי׳ וסימניהון

כי נזהר חיה יחיה ·
והוא נזהר נפשו ·
והעם לא נזהר ·

זו י׳ ח׳ כתוב ה׳ וב׳ כתוב׳ ו׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ סימן ו׳ ·

זך

זכה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ כי תשא ואמור ·

זכו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ט״ו ·

זכרון ב׳ חס׳ וסימניהון

ושמת את שתי האבני׳ כ׳ בנ׳ ·
ונשא אהרן את שמותם ·

לזכרון ח׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בזכריה סימ׳ ו׳ פסוק י״ד ·

זכר ג׳ חטף קמץ וסימניהון נמסר באיכה בא״ב ג׳ ·

זכר ב׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן קל״ג ·

ולא זכר ג׳ וסימניהון

ולא זכר שר המשקי׳
ולא זכר יואש את החסד ·
ולא זכר הדום רגליו ·

ולא זכרו ג׳ וסימניהון

ולא זכרו בני ישראל ·
ולא זכרו ברית אחים ·
ולא זכרו נפלאתיך ·

זכור ה׳ ר״פ וסימניהון

אשר עשה י״י אלהיך למרים
אשר עשה לך עמלק ·
זכור את הדבר דריש יהושע
זכור תזכור ותשוח ·
זכור את יום השבת ·

זכרת ב׳ כתיב זכרתי וסימניהון

יען אשר לא זכרתי ·
ואת כל תועבותיך ·

זכריה וזכריה ז׳ בד״ה וסימני׳ בד״ה א׳ ריש סימ׳ י״ו ·

זמ

זמירות ד׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ ב׳ ריש סימן כ״ג ואיוב סי׳ ל״ה ·

לדוד מזמור ז׳ וסי׳ נמסר בתלי׳ סי׳ כ״ד ·

מזמור לדוד ח׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בתלים סימן ג׳ ·

המזורה ב׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סי׳ ט״ו ·

עזי

מערכת אות החית

והראשונה בסבא ואחר אים על מכונו בעזרת האל הראשונות הם הנגינות טו מלכים ואלו הן אזז יטט לסם רפף סתת וסימן יסראל אזז אתנח זרקא זקף יטט יתיב טרם טפחא לסם לגרמיה סגולה סלוק הוא סוף פסוק רפף פזר פשטא רביע סת"ת שלשלת תביר תלשא גדולה אלה החמשה עשר מלכים בבאם בתיבה אסר אות יהוא בבופה לא ירפו אחריהם כי הנגינה מעמיד הקורא ומעכבו עד כי אות יהוא כבטא בספתיו ואין צריך להרפות בעבורה והפזר והזקף שאמרנו בין פזר גדול וקטן בין

עוי וזמרת יה ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן י״ב ·
זמורה ד׳ חסרי׳ בלישני׳
וסימניהון
שש שנים תזרע ·
ובשנה השביעית ·
ויכרתו משם זמרה ·
וזמרת זר תזרענו ·

זן

זונה ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בפרשת אמור ·
זנח ג׳ וסימניהון נמסר
בהושע סימן ח׳ ·
ומזון ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויגש ·
זעם ב׳ מלרע
וסימניהון
והעם אשר זעם ·
ומה אזעם לא זעם יי׳ ·
זעקת ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ וירא ·
ויזעק ד׳ וסימניהון נמסר
בשפטים ס׳ ד׳ ·
וזעקו ג׳ פתחין וסימניהון
נמסר בשפט׳ ס׳ י׳ ·
מזעקת ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן מ״ח
ובמשלי סימן כ״א ·
ויזעק ג׳ וסימניהון
ורוח יי׳ לבשה את גדעון ·
ומלאכים שלח בכל מנשה ·
שאול וכל העם אשר ·
הזקן ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן קל״ד ·
זקן ב׳ וסימניהון נמסר
בפרשת חיי שרה ·
זקנתי ד׳ וסימניהון נמסר
ריש פרש׳ וירא ·
זקנים ב׳ חסרי׳
וסימניהון
כי בן זקנים הוא לו ·
וילד זקנים קטן ·
וכל זקני ג׳ וסימניהון
נמסר פ׳ ויחי ·
ואת זקני ג׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל ב׳ סי׳
י״ז ומלכים ב׳ ריש סימן י״ט ·
זקן בא בימים ו׳ וסימני׳ נמסר
פ׳ חיי שרה ·

זר

זורו ב׳ וחסרי׳
וסימניהון
לא זורו ולא חבשו ·
זורו רשעים מרחם ·

אורה ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן ה׳ ·
זורה ב׳ וחסרי׳
וסימניהון
הנה הוא זורה את גרן ·
אשר זורה ברחת ·
וזרח ג׳ וסימניהון
וזרח משעיר למו ·
וזרח בחשך אורך ·
וזרח השמש ובא השמש ׃
זרחה ד׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ משפטים
ומלכים ב׳ סימן ג׳ וסוף נחום ·
מזרחה ג׳ וסימניהון
אז יבדיל משה ·
ואלה מלכי הארץ ·
הנה חג יי׳ בשילו ·
מזרחה השמש ב׳ וסימ׳
ואלה מלכי הארץ ·
חג יי׳ בשילו ·
וא׳ מזרחה שמש ·
וא׳ מזרח שמש וירשו את ׃
זרוע ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ וארא ·
זרועך ה׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת עקב
וביחזקאל סימן ה׳ ·
זרועי ב׳ מל׳ בלישני׳
וסימנהון
את זרועי תאמצנו ·
ובזרועי הנטויה ·
וזרעו ז׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ וירא ובפ׳ בלק ׃
זורע ב׳ מל׳ וסימניהון
ברהו זורע מבכל ·
וזורע עולה יקצר און ·

נשלם מערכת
אות הזין

מערכת אות
החית

כ״א דכתיב ח׳ וקרינן ה׳
וסי׳ נמס׳ במשלי ס׳ ד׳ ושיר השירי׳
בראש ·

כ״ב קריין ח׳ וכל חד וחד
לית דכוו׳ וסימ׳
ויחמו הצאן אל המקלות ·
חנו ויהי ה׳ את יוסף ·

ותחי וידברו אליו את כל
דברי יוסף ·
חיו ויהושע בן נון וכלב ·
חיותם ויהי כאשר תמו כל ·
לחם יבחר אלהים חדשים אז ׃
תחו ויהי איש אחד מן ·
ותחבינו ויאמר איש אל רעהו לא
בן דמצרעים ·
וחכיתי לה׳ המסתיר פניו מבית ·
לחיות ואתה בן אדם אל בני ׃
המחלל וקדשתי את שמי הגדול ·
ויחיו ויאמר אלי הנבא אל
הרוח ·
ויחיו ונבאתי כאשר צוני ותבא ·
לחום זרעתם הרבה והבא מעט ׳
בחלה ואכחיד את שלשת
הרעים ·
האחזה ואקח את מקלי ·
ויחרגו בני נכר יבלו ויחרגו ·
יחולל קול ה׳ יחולל אילות ·
אחוד אלה בני אחוד אלההם ׃
וחין לא אחריש בדין ·
חסיר תקל תקלנא במאזניא ·

אלין משמשין חה בסוף
וסימניהון
ואקחה ל׳ פת לחם וסעדו
לבכם ·
ונדחה ל׳ ידו בגרזן לכרת ·
ופתחה ל׳ לך והיה כל העם
הנמצא בה יהיו ·
הרוחה ל׳ וירא פרעה כי היתה
הרוחה ·
הבוטחה ל׳ באצרתיה דירמיה ·
שלחה ל׳ ובפשעיכם שלחה ·
מבקעה ל׳ כמבאי עיר מבקעה
ובבטחה ל׳ כה אמ׳ ה׳ קדוש ישר׳
פתוחה ל׳ רנני מפתח פתוחה
נאם ה׳ ·
נפחה ל׳ נפשה באה שמשה ׃
פרחה ל׳ עד ירבה עד פרחה ·
לקחה ל׳ כי מאיש לקחה זאת
ושמחה ל׳ ומרדכי יצא ·
ושוחה ל׳ בארץ ערבה ושוחה
פלחא ל׳ הלוחש פלחא ·
הפרחה ל׳ לראות הפרחה הגפן
ונוכחה ל׳ לכו נא ונוכחה ·
הנרצחה ל׳ ויען האיש הלוי ·
המרחקה ד׳ הרבה העצים הדלק
האש התם ·
במרחקה ל׳ ירתיח כסיר מצולה ·
נסרחה ל׳ לאדום כה אמר ה׳ ·
ופתחה ל׳ ולשכה ופתחה ·
נכוחה ל׳ ולא ידעו עשו נכוחה
נלקחה ל׳ ויען המבשר את איש
נשלחה ל׳ אנשים לפנינו
ויחפרו לנו ·
המלתחה ל׳ ויאמר לאשר על
המלתחה ·
וזרחה ל׳ לכם יראי שמי שמש

י״ב זוגין מיחדין חד ח׳ וחד
וח׳ וסימניהון

חולק נטשו חבליך בל יחזקו ·
וחלק והיום באלה ·
חנני קח נא את ברכתי ·
וחנני ויאמר בעוד הילד חי ·
חבל כאדין מלכא שגיא טאב
וחבל ענה מלכא ואמ׳ הא אנא
חובר אשר לא ישמע לקול ·
וחבר חבר ושואל אוב וידעוני
חרמש שבעה שבועו׳ תספר לך
וחרמש כי תבא בקמת רעך ·
חוסה בין האולם ולמזבח ·
וחוסה ואמרה ללוים אשר יהיו ·
חטאות כסף אשם וכסף חטאות
וחטאות במה לי עונות וחטאות ·
חטאה הוי מושכי העון בחבלי ·
וחטאה נצר חסד לאלפים ·
חשבו על זה היה דוה לבינו ·
וחשבו ביום שיזועו שמרי הבית ·
חניאל בן אפד לבני יוסף למטה
בני מנשה ·
וחניאל ובני עלא ארח ·
חבר בתפות עשו לו חברות ׳
וחבר שתי בתפות חברות ·
חזק איש את רעהו יעזרו ·
וחזק ויאמ׳ אלי אל תירא איש ·

ב׳ זוגין חד ח׳ וחד לח׳ וסי׳
חרדת אדם יתן מוקש ·
לחרדת ותהי חרדה ·
חטאה הוי משבי ·
לחטאה והקריבו לחנכת ·

חב

חבי ד׳ חסרי׳ בלישני׳
וסימניהון
נחבי בן ופסי ·
ונחבאתם שמה ·
חבי כמעט רגע ·
ונחבה לא יוכל ·
לחבל ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן י״ג ·
חבריו ד׳ ג׳ חסרי׳ וא׳ מל׳
בליש׳ וסימניהון
נמסר בישעיה סי׳ מ״ד ·
חברונה ט׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן י׳ ·
חבוש ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן ל׳ ·
ואיוב סימן מ׳ ·

חג

חג ג׳ פתחי׳
וסימניהון
וחג שבעות תעשה לך ·
ויעשו חג מצות דעזרא ·
אסרו חג בעבותים ·
וכל דסמי׳ ליי׳ ולא דכר׳ דכו׳
פתחי׳ ·

חג

זקף גדול וקטן לא יתקיים חק יהוא כי אם במשרתים המשארים ׃
והטעם כי גם הוא מפסיק בקריאתם ביכותם ואין זה לגרמיה
ובאין אחריו מן הטעמים רק ארבעה בלבד והן הנה פזר טרם רביע פשטא

דפסיק

פתרונו שים פסק בין תיבת יהוא לת בה שאחריה כמו עשו כלה על עמו בהם
האמור למעלה אף כי כעסה בכורתו כי לעולם לא יבא אתנח אחר לגרמיה ולא
אבל פסק לא מן המלכים ולא מן המשרתים ׃

מערכת אות החית

דרחיק כה פתרונו שיש מלך רחוק בין שתי נגינות כמו ואצירה גם הוסיע לנו ועזרנו שמתוך שצריך להאריך במסרת אשר כתיב יהוה מפני הנגינה שלא נופלת
הברית המלך שסופה ה"א על תיבה שאחריה ונבלעת בדגש ואין לחוש כי אין משפט זה נוהג רק באות ה"א בלבד גם אותה ה"א אין צורך כלל בקריאתה
כי אף בלא ה"א תתקיים המלך כי יוכל לומר ואעיד בם והוסיע לנו ועל כן במלת למה חרה לך אשר עשה שם לא נתבטל חק יהוה כי אין המלה מתקיימת בלא ה"א בפעל

חג ו' כתוב בשער ה"א

בחגוי ד' וסימניהון

שכני בחגוי סלע׃
וחברנו׃
ענתי בחגוי הסלע׃

חגור ד' וסימניהון נמסר
בשמואל ב' סי' ד'׃
ותלים סימן מ"ה ובא"ב מן ד' א' וחד וא'
וסי' בערך הו"ו׃

חגורים ג' וסימניהון נמסר
בפרש' בא׃

חד

הוחדה ג' וסימניהון נמסר
ביחזקאל סי' כ"א׃

חדה ה' וסימניהון נמסר
ביהושע סי' י"ט׃

החדרה ב' וסימניהון

אבאה אל אשתי׃
ותבא לאמנון אחיה׃

ובחדש ה' ר"פ וסימני' נמס' בפ'
פנחס וסוף ירמיה׃

לחדש בערב ד' וסימניהון
נמס' בפ' בא׃

בחדש ז' ר"פ וסימני' נמסר
בפר' וישמע יתרו׃

חדשה י"ד וסימניהון

והקרבתם מנחה׃
בהקריבכם מנחה חדשה׃
כי יקח איש אשה׃
וירכיבו את ארון ב' בפסו'׃
ויאמר קחו לי צלוחית׃
בורא חדשה בארץ׃
וירכיבו את ארון דד"ה׃
ועתה קחו ועשו׃
והוא חגור חדשה׃
ויאמר להכות את דוד׃
הנני עשה חדשה עתה׃
כי הנני בורא שמים׃
ורוח חדשה אתן׃

חו

החוי והיבוסי ז' וסימני'
נמסר בפ'
כי תשא וביהושע סי' י"ב׃

חמות ח' כתוב כן בקרי'
נסבי' וי"ו קדם וסי'
בלשון ארמי הקפו דמלכא חכלו
ובנה ואיטב סנבלט נפק למרבחא
וביאורם נמסר ביחזקאל סימן כ"ו
וכל ירמיה דכו' במ"ג מל' וסי' בלשון
ארמי שורא דדמשק נפל וביאורם
נמסר בתלים סוף סימן נ"א׃

חומת ה' כתו' כן
וסימניהון

ואת חומת ירושלם׃
אל חומת בכל שאו׃
הסגיר ביד אויב׃
ואוי שוכר בחומת׃
ונתתי להם בביתי׃
ושארהון חמות כתיב׃

חומה ג' חסרי' וסימניהון
נמס' בפרש' בשלח׃

אל החומה ג' וסימני'

מי הכה את אבימלך׃
ודוד ישב בין שני׃
ויהי כאשר שמעו׃

חוצה ד' וסימניהון נמסר
בפרש' בא׃

החוצה י"ו וסימניהון נמסר
בשפטים סימן י"ב
ובד"ה ב' סימן ה'׃

חצות ב' כתו' כן וסימ' נמסר
בפרש' בלק וע"ש׃

חוצתיה ב' כתובים כן
בלישני' וסימני'
נמסר ביחזקאל סימן י"א׃

חור ב' חס' וסימניהון

ויקב חר בדלתו׃
והנה חר אחד בקיר׃

חורם ג' כתיב יוד
וסימניהון׃

וישמע חירם מלך צר׃
וגם עבדי חירם ועבדי׃
ויעש חירם את הסירת׃

חורון ג' כתי' כן
וסימניהון

עטרות אדר על ההר׃
ותאר הגבול ונסב׃
והראש אחד יפנה׃
וכל ד"ה חורון כתיב כמ"א
ויבן שלמה את גזר חרן כתיב׃

חושם ד' ב' מל' וב' חס' וסי'
וימלך תחתיו חושם

וחברו דד"ה׃
וימת חושם׃
וחכירו דדברי הימים׃
דאוריתא חס'׃

חז

חוזה ג' וסימניהון

חוזה ציון קרית׃
שמעת חוזה כלה׃
על די חוזה למזיה׃

חזיתה ה' ב' מל' וג' חס'
וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ב'׃

חזון ב' ר"פ וסימניהון

חזון ישעיהו בן אמוץ׃
חזון עובדיה בה׃
וא' פליגא חזון נחום האלקושי׃

אחזה ד' וסימניהון נמסר
באיוב סימן י"ט׃

חזהאל ה' כתוב כן וסימני'
נמסר במלכים ב'
סימן ח'׃

ויחזק ט"ו וסימניהון נמסר
בשמואל א' סי' י"ז׃

ויחזק ה' וסימניהון נמסר
בנחמיה ס' ג'׃

חזקו ד' דגשי' וסימניהון
נמסר במלכי' ב' ס' י"ב

חזקים ג' וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן ג'
ואיוב סימן ל"ז׃

חזק ד' וסימניהון נמסר
בפרש' אלה הדברים׃

ויתחזק ב' וסימניהון

ויקם יהורם על ממלכת אביו
ויתחזק ויבן את כל החומה
הפרוצה׃
וכל והתחזק דכו'׃

ויתחזק ח' וסימני' נמסר
בשפטים סימן ד'
ושמואל א' סימן ל' ודה"ב ריש ס' א'׃

ולחזק ג' וסימניהון

יען הכאות לב צדיק שקר׃
ויתנו על ידי עושי׃
והעשר והכבוד׃

ויחזיקו ז' ה' מל' וב' חס'
וסימניהון נמסר
בסדר וירא׃

בחזקה ד' וסימניהון

ויריבון אתו בחזקה׃
והוא לחץ את ישראל בחזקה
ואם לא לקחתי בחזקה׃
ויקראו אל אלהים בחזקה׃
וא' ובחזקה רדיתם אתם׃

והחזיקה ב' וסימניהון

והחזיקה במבושיו׃
והחזיקה בו ונשקה לו׃

חזיקה ו' חסרי' בלישני'
וסימניהון נמסר
בדניאל סימן י"א׃

חזקו ג' רפי' וסימני' נמסר
במלכים א' סי' ד'׃

חזק ה' פתחי' וסימניהון
נמסר בפרש' מקץ׃

חזקיה ג' וסימניהון נמסר
בריש צפניה
ובמשלי סוף סימן כ"ד וע"ש׃

יחזקיהו ג' וסימניהון נמסר
ריש ישעיה וד"ה ב'
סימן כ"ט׃

יחזקיה ב' ואינון מן ג' זוגין
מן ב"ב בחד לישן
וסימניהון נמסר בנחמיה סימן ז'׃

ויחזקיהו ד' מייחדין וסימני'
ויקומו אנשי' מראשי

ובן נעריה׃
לחזקיהו מכתב׃
לחזקיה בני אטר׃

חט

חטאו ג' קמצין וסימ' נמסר
במלכים א' ס' י"ד׃

חטאת ז' חסרי' וסימניהון
נמסר בפ' נשא׃

חטאות ג' מל' וסימ' נמסר
במלכים ב' ס' י"ב

חטאותיכם ד' מל' בלישני'
וסימני' נמסר
בפרש' אחרי מות וסוף יהושע סי' כ"ד׃

חטאת הוא ד' וסימניהון
נמסר
בפרשת תצוה׃

וחטאת ג' וסימניהון נמסר
בפרש' תצוה
ויחזקאל סימן מ"ג וסימן מ"ה׃

חטאותינו ג' מל' וסימ'
כי רבו פשעינו׃
ותבואתה מרבה למלכים׃
להוסיף על חטאותינו׃

חטאתם ט' וסימני' נמסר
בפרש' קרח׃

חטאתם ג' וסימני' נמסר
בישעיה סימן
נ"ח פסוק כ'׃

כחטאת ד' וסימני' נמסר
בפרשת צו׃

חטאתיך ג' מל' וסימניהון
נמסר בירמיה
סימן ט"ו׃

חטאתיו ג' וסימניהון נמסר
במלכים א' סי' י"ז׃

מחטוא ג' וסימניהון נמסר
פ' וירא ושמואל
א' סוף סימן י"ב׃

וחטאים ד' וסימני' נמסר
בפרשת לך לך
ותלים סימן נ"א׃

חטאת ז' פתחי' וסימניהון
נמס' בפרש' תצוה
בסוף ושמואל א' סימן ב'׃

חטא כחטא ג' חס' וסימ'
נמסר ריש
ישעיה וקהלת ריש סימן ט'׃

ח' פסו' אית בהון חטייה
ועשייה וסימניהון נמסר בפרש' נשא
ויחזקאל סימן י"ח׃

מחטאתו ג' וסימניהון

והביא את אשמו׃
ואת

עבר כי לא יאמר חר עם ועוד יש לומר מפני שאין משפט נגינת מלת עשה חרה היותה לעיל אך משפטה לרע כמשפט כל חטופי למ"ד פעל ונגינת' למעלה מפני קירוב נגינות
כמו בערו ערו תעו מדבר על כן אין להדין דרחיק אמנם מלת הבה אין לה דין דרחיק כי הנגינה לעיל כי במשפט כל עלומי עי"ן פועל אבל נחית בחסדך נהלת בעזך
כרפים בחק יהוה ואין דין דרחיק נוהג גם כי אין המלך רחוק גם למען אשר יש שני המלכים בין המסרת לטעם שלאחריו ואם המסרת יקרב אל הטעם ואין מלך אחרי

מערכת אות החית

בתיבת יהוא גם מנהג יהוא כמו ונתת שמה מים היתה תהו כי הנגון מעכבן מלכפול פתאום על אות שלאחריו ומשפט דחיק איכו כוהג אלא באות הא לבדה ולא בא בשלא באותיות אוי כמו הורדתנו בו והטעם כאשר פירשתי כי צריך להזהר פן תאבד קריאת הוי כי לא תתקיים המלך בלתה ופעמים שהמלה שאין בה מסרת כלל מרגשת לאחריה מפני שהיא בת שתי אותיות ואין המקרא יכול להאריך בה ומקפת אות שאחריה כמו מה תאמר זה בני וזהו דין המקף המבטל יהוא אשר הזכרתי למעלה בכלל

ואת כל חלבו יקטיר׳
ואת השני יעשה עולה׳

חי

ויחי ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ס״ט׳

אשר הם חיים ג׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת ואתחנן׳

ויחיה י״ח יחידאין
וסימניהון

לו ישמעאל יחיה לפניך׳
עם אשר תמצא את אלהיך
לא תגע בו יד כי סקול׳
אני מי יחיה משומו אל׳
רעיך ורעיכך ויאבילך ב׳ בו׳
ואעבד עליו ואמהההו׳
ויהוא עשה בעקבה׳
בנשך נתן ותרבית לקח׳
כל פשעיו אשר עשה׳
ובשוב רשע מרשעתו׳
והיה כל נפש חיה׳
ומי גבר יחיה ולא׳
עבר ביתו בצע בצע׳
ואמר למלך המלך לעולם׳
הנה עפלה לא ישרה׳
אם יוליד איש מאה׳
כי אם שנים הרבה יחיה׳
וכל חיה יחיה דכו׳

החיה ו׳ וסימניהון

ואת רחב הזונה׳
ועתה הנה החיה׳
ויהי הוא מספר ב׳ בפסו׳
ואלישע דבר אל האשה׳
ויאמר גחזי אדני׳

ותחי ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳
וירא וירמיה סי׳ ל״ח׳

יחיו ז׳ וסימניהון נמסר
בהושע סימן ט׳
וביחזקאל סימן כ״ וריש
זכריה ובאיוב סימן כ״א׳

תחיה ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת משפטים׳

חית הארץ י׳ בליש׳ וסי׳ נמסר
בערך ארץ׳

יחיו ב׳ וסימניהון נמסר פ׳
לך לך׳

יחי ב׳ וסימניהון

יחי ראובן ואל ימות׳
יאכלו ענוים וישבעו׳
וכל מלך דכו׳ יחי המלך׳

חיו ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר
סוף מלכים׳

תחיו ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ל״ה׳

יחיה ז׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ ד׳
וישעיה סימן ז׳ ויחזקאל סימן י״ח׳

אחיה ד׳ וסימניהון נמסר
בתלים בא״ב אות ג׳
ואיוב סימן ז׳׳

בארץ החיים ג׳ וסימניהון
נמס׳ בישעיה
סימן ל״ח׳

חיו ד׳ כתו׳ כן וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן ג׳׳

בחייה ג׳ בליש׳ ב׳ מל׳
וא׳ חס׳ וסימניהון
נמסר בפרשת אחרי מות ושמואל ב׳
סי׳ י״ב ובמשלי סימן ל״א׳

החייתנו ג׳ חסרי׳ בלי׳ וסי׳
נמסר בפ׳ ויגש
וביהושע סימן ב׳׳

ונחיה ג׳ וסימניהון

שלחה הנער אתי׳
ותן זרע ונחיה ולא׳
תקחה דגן ונאכלה

וחיו ח׳ וסימניהון נמסר
בעמוס סימן ה׳׳

לחיו ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת נח׳

ולהחיות ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ ויגש
ומלכים ב׳ סימן ה׳׳

את החיים ג׳ וסימניהון

ושנאתי את החיים׳
אשר לא עזב את חסדו׳
את החיים ואת הטוב׳

חיל ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר
בד״ה ב׳ סימן כ״ה׳

חילו ג׳ וסימניהון נמסר
סוף חבקוק׳

חיל ה׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן ד׳
ומלכים א׳ סימן כ״א ואיכה בא״ב תניינ׳

חיק ד׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר במשלי סוף סי׳
ה׳ וקהלת סימן ז׳׳

חירום ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
במלכים א׳ סי׳ ה׳׳

חכ

חכי ג׳ וסימניהון

ולא נתתי לחטא׳
אם חכי לא יבין׳
אמת יהגה חכי׳

לחכי ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים בא״ב אות מ׳

החכילה ג׳ וסימניהון

ויעלו הזיפים אל שאול׳
ויבאו הזיפים אל שאול׳
ויחן שאול בגבעת החכילה׳

וחכם ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳
מקץ ומשלי סי׳ כ״ט׳

חכמות ד׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן מ״ט
ומשלי ריש סימן ט׳׳

חל

ואת החלב ה׳ וסימניהון
נמס׳ פ׳ תצוה

מחלב ח׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ע״ג׳

וחלב ג׳ וסימניהון נמסר
ריש פרשת וירא׳

חלב ב׳ וסימנהון בלשו׳ ארמי
תורין ועזין ינקת׳
וביאורים ודי חלב עזים ללחמך׳
וינקת חלב׳
וא׳ חמאת בקר וחלב׳

מחלב ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כ״ח׳

חלילה ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ וירא ואיוב סי׳ ל״ד׳

אחל ג׳ א׳ פתח וסי׳ נמס׳ בפ׳
דברי׳ ויחזקאל סי׳ ל״ט

ויחל ט׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ נח
וכשמואל א׳ סי׳ ל״א׳

החל ד׳ ג׳ קמצי׳ וסימניהון
נמסר בפרש׳ דברים
וסוף עובדיה׳

החלו ו׳ וסימניהון נמסר
במגלה סימן ט׳׳

יחל ה׳ ג׳ פתח׳ וב׳ קמצי׳
וסימניהון נמסר ריש
פרש׳ כטות ותלים סימן ק״לא׳

בתחלת ו׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל א׳ סי׳
כ״א ומלכים ב׳ סימן י״ז ועזרא סימן ד
ורות סוף סי׳ א׳׳

תחלת ג׳ ר״פ וסימניהון
נמסר ריש יהושע׳

ויחלו ג׳ וסימניהון

ויחלו מעט ממשא מלך׳
ויחלו להכות מהעם חללים׳
באחד לחדש הראשון׳

חוללתי ג׳ וסימניהון נמסר
במשלי סי׳ ח׳׳

ויחל ד׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ כי
תשא ובמלכי׳ ב׳ סי׳ י״ג׳

אוחילה ג׳ וסימניהון נמסר
סוף מיכה׳

אוחיל ג׳ וסימניהון

חלקי יי׳ אמרה נפשי׳
זאת אשיב אל לבי׳
מה אוחיל אל יי׳ עוד׳

חלה ג׳ בטעם לעיל וסימני׳
בישעיה סימן ס״ו׳

חולה ה׳ וסימניהון נמסר
ריש פרשת ויחי׳

תחלאים ג׳ כתו׳ כן בליש׳
וסימניהון

את מכות הארץ ההיא׳
ממותי תחלאים ימתו׳
בתחלאים רעים׳
הרופא לכל תחלואיכי ל׳ מל׳׳
וחלים רעים׳
חליגו הוא נשא כן כתיב׳
ושארהון בהרין יודין׳

חלות ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בפ׳ ויקרא׳

כחלום ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כ״ט׳

וחלמא ב׳ וסימניהון

באדין עללין חרטמיא׳
ועד אחרן על קדמי׳

בחלם ב׳ חסרי׳
וסימניהון

אל אבימלך בחלם׳
אל לבן הארמי בחלם׳

חלמיש ד׳ מחדין וסימני׳
נמס׳ בתהלי׳ סי׳ קי״ד

חלונות ג׳ חסרי׳
וסימניהון

בעד החלנת האלה חמשים׳
והחלנת מכוסות׳
משגיח מן החלנת׳

חלף

אמר המעתיק כל חלופי ושנויי כל קריא וכל זוגין שאין להם התלות בא״ב וחלוף קריאה דבין מדנחאי למערבאי ובוראי וחלוף קריא׳ דבין אשר ובן נפתלי ודקדוקי הטעמים שחבר רבי אהרן בן אשר ממקום מעזיה הנקראת טבריה כלהון א חברנום ואסדרנא להון דהוון מ מפוזרים זעיר שם זעיר שם וקהינא בהון שנין ובירנא הסולת מתוך הסובין ופרינא ולאינא בהון טובא וחזינא ליחדא להון דוכתא בסוף הדין מסרת רבת׳ דאסדרנא לפום עניות דעתין ע״ם׃

יחלף ד׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בישעיה סימן
ב׳ ובאיוב סימן ד׳׳

חליפות ג׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר
בפ׳ ויגש וע״ש׳

חלק ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ תולדות
ויחזקאל סי׳ י״ב ומשלי סוף סימן כ״ו׳

חלקות ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן י״ב׳

חלקיה י״א וסימני׳ נמסר
בד״ה ב׳ סימן ל״ה

חלקיהו הכהן ה׳ וסימ׳
עלת

המבטלים ואף כי אמרתי אשר משפט זה איכו כוהג באותיות אוי תמצאנו באות וי״ו ששה מרגשות אחריהן על פי המסורת וסימ׳ ויאמרו לא כי ברחוב כלין ויאמרו לא כי מלך ויאמרו לו החרם דבני דן ויאמרו לו חכמיו קומו צאו מן המקום דלוט קומו צאו מתוך עמי׃ זה פתרונו שהטעם באות ראשונ׳ שאחרי יהוא והמסרת שלפניו רחוק ממנו שני מלכים או חטף ומלך כמו הוא יבנה בית הלמתים דאתי מרחיק תעמה פלא שורה שבה כם והטעם לפי

261

מערכת אות החית

מפתחין הטעם כל כך מן המסרת כספרים ההברות עליו כסלולה להדגיש האות המכוננת ועוד בטל חק יהוה כשהיא במלה גדולה ותיבה מאחריה קטנ׳ ומוקפת אבלה כמו ואדרשה בה ארבה בבר רוחי אסיחה במר נפשי גם באלה יש להטעים ולומר כי אין לחוש כבטול קריאת הה״א אלא כי בלא אלה תתקיים המלה באמרך ארדוש ארבר אשיח על כן לא סותה להם מלת עמו כי אשר ילכו בה כי בלא הוי״ן לא תתקיימנה המלות:

מפיק הא

פתרונו מחביתה בבקר אתה כבית ולה גפין

עלת אל חלקיהו •
ויאמר חלקיהו הכהן •
ויצו המלך את •
וילך חלקיהו הכהן •
ויצו המלך תנינ׳ דסיפר׳ •

חם

חם ב׳ קמצי׳
וסימניהון
זה לחמנו חם הצט ידנו •
חם לבי בקרבי •
וכל שום בר נש דכו׳ •
והם ג׳ פתחין וסימניהון
נמסר בפ׳ בשלח וריש
מלאכי וסימניהן בלשון ארמי
מלכא דדמוך כשמשא •
בחם ד׳ וסי׳ נמסר כריש
סדר וירא •
חמודות סימן חלוף
אתיהון נמסר
בסדר תלדות ודניאל סימן י׳ •

חמדת ד׳ וסימניהן

ולמי כל חמדת ישראל •
והרעשתי את כל הגוים דזכריה •
שלח המלך נכוכד כצר דה״ח
ועל אלהי אבותיו לא יבין
דסוף דניאל •
יחמול ד׳ כל׳ וסימני׳ נמסר
בחבקוק סוף סי׳ א׳
ואיוב סימן ו׳ •
ולא יחמל ד׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סי׳ כא״
ומשלי סוף סי׳ ו׳ ואיוב סי׳ ין״ •

לא אחמל ג׳ וסימניהון

וגם אני אגרע ולא תחוס •
כי לא אחמל עוד דזכריה •
ונפצתים איש אל אחיו דירמיה •
חמסי ב׳ וסימניהון נמסר
פר׳ לך לך •
חמסים ד׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן קמ״א
ומשלי סימן ד׳ •
חמרים ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳
נמסר פ׳ בהעלתך •
חמורים ו׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בשפטים סי׳ י״ט •
חמור ד׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בפ׳ ויחי •
חמורינו ג׳ מל׳ וסימני׳
נמסר ביהושע
סימן ט׳ •
חמש כה׳ קמצי׳
וסימניהון
בפרש׳ תרומה •
החמשי ג׳ חס׳ וסימניהון
נמסר בפרשת
נשא הכריה סימן ז׳ •

החמשית ה׳ וסימניהון
נמסר בפרש׳
קדשים וירמיה סימן ל״ו •
חמישתו ג׳ כתו׳ כן וסימני׳
נמסר פ׳ ויקרא
ובחמשה עשר ג׳ ר״פ
וסימניהון
בפרשת אמור •
חמשיתו ב׳ כתובי׳ כן
וסימניהון
בפרשת אמור •
חמשים ד׳ וחסרי׳ נמסר
בפרש׳ בשלח •
החמשים ד׳ וסימנ׳ נמסר
בפרש׳ קרח •
חמישית ג׳ מל׳ וסימניהון
בסדר בחקתי •

חמשים ומאתים ד׳ וסימני׳

ואתה קח לא בשמים ב׳ בפסו׳ •
ויקמו לפני משה •
וקחו איש מחתתו •

חן

ויחן ג׳ וסימניהון

ויחן בנחל גרר •
ויחן את פני העיר •
שם ישראל נגד ההר •
הנה ב׳ וחס׳
וסימניהון
אל המדבר אשר הוא ז
חנה מלאך יי׳ סביב •
חנות ב׳ מל׳ כליש׳
וסימניהון
הנה נא חנות היום •
חשבח חנוה אל •
מחניך ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳
וס׳ נמס׳ פרש׳ תצא
מחנות ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר
בסדר במדבר סיני •
יחנך ב׳ וסימניהון נמסר פ׳
ויהי מקץ •
חנון ורחום ח׳ וסימ׳ נמסר
בתלי׳ סי׳ קי״א
רחום וחנון ג׳ וסימני׳ נמס׳
פר׳ כי תשא •
חנוך ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימ׳
נמסר סוף פרשת
חיי שרה ובמשלי סי׳ כב״ •
חנני סימן מן ריש תלים עד
אב״ רבתי׳ חנני׳ ומן אב״
רבתי עד סוף סיפרא חיני במג״ חנני
וסימניהון שם באות ח׳ •

חנניהו ג׳ וסימניהון

וירד בית המלך על •
לששה עשר לחנניהו •
על ידי חנניהו בן •

ותחנף ב׳ וסימניהון

והיה מקל זנותה •
ותחנף הארץ בדמים •
וא׳ הלא חנף תחנף הארץ •
האמרים תחנף ותחו כצין •

חס

ולא תחוס ה׳ וסימ׳ נמסר
ביחזקאל סי׳ ז׳ •
תחס ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ ויגש •
מחסה ט׳ רפין בלישני׳
וסימניהון נמסר
בתלים סימן ס״ב •
לחסות ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בתלים
סימן ק״ח •
מחסי ג׳ קמצי׳ ורפי׳ וסימני׳
מחסי אתה ביום צרה •
ואתה מחסי עז •
שתי באדני יי׳ מחסי •

וחסד ה׳ וסימניהון

בלשון אדמי טבא רדף חייא ונטר
אסתר וביאורם נמסר בתלים סימן
כג׳ ומשלי סימן כא׳ •
חסדיו ב׳ חסרי׳
וסימניהון
ויזכר להם בריתו •
כי אם הוגה ורחם •
חסידו ב׳ חסרי׳
וסימניהון
רגלי חסידו ישמר •
ודרך חסידו ישמר •

חסידה ג׳ וסימניהון

גם חסידה בשמים •
חסידה ברושים ביתה •
אם אברה חסידה ונוצה •
ועשה חסד ד׳ וסימניהון
נמס׳ בפרש׳
וישמע יתרו •
חסר ד׳ וסימניהון נמסר
בקהלה סימן ו׳ •
תחסר ג׳ ב׳ קמצי׳ וא׳ פתח
וסימניהון
בפרש׳ עקב ובשמואל א׳ ס מן ט״ו
ובמשלי סוף סימן י״ג •
מחסור ה׳ וסימניהון

אין שם מחסור כל דבר •
אין מחסור כל דבר •
כי אין מחסור ליראיו •
נותן לרש אין מחסור •
איש מחסור אהב שמחה •

חף

חפו ג׳ וסימניהון

בשו הכ׳ מו חפו ראשם •
ופני המן חפו •
ואדיריהם שלחו •
חפזון ג׳ ומל׳ וסימני׳ נמסר
בסדר בא אל
פרעה ובישעיה סימן נב׳ •
החפץ ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן לד״ •
החפץ ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סי׳ ט״ו
ובאיוב ריש סימן כ״ב •
להפר ג׳ וסימניהון נמסר
ביהוש׳ ריש סימן כ׳
וחפרתה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון
ויתד תהיה לך על •
וחפרתה לבטח תשכב •

חץ

החצונה ג׳ כתובי׳ כן וסימני׳
נמסר ביחזקאל
סימן כב״ •
חציו ה׳ וסימניהון

החת ברכובו מלמטה •
חציו אל מול הר גרזים •
חציו שרף במו אש ב׳ בפסו׳ •
חצין טרפתי במו אש •

ויחץ ג׳ וסימניהון

ויחץ את העם אשר אתו •
ויחץ את הילדים על לאה •
ויחץ את העם לשלשה ראשי׳

מחצב ג׳ וסימניהון

ולגדרים ולחצבי •
לחרשים ולבנים ולגדרים •
וחברו דדה׳ •
וממחצית ב׳ חס׳ וסימניהון

וממחצת בני ישראל תקח •
ויקח משה ממחצת בני •
בחצצון ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון
הישב בחצצן תמר •
וגם בחצצון תמר •
בחצרות ד׳ חס׳ בליש׳ וסי׳
נמסר בפ׳ מסעי
חצצרות ג׳ חס׳ דחסרי׳
וסימני׳ נמסר
בפרשת בהעלתך •

חק

חקות ט׳ וסימניהון
בלבבם

כי מה בבע להרפות הלא אות הה״א כבטאת ונקראת בספתים הקורא בטוב מכל הה״א שהברתה יוצאה בקמץ אף על פי שהיא נקראת בהיטב לא תבטל חק יהוה כמו מוצא ספתיה לכדריה והטעם שהרי הה״א האחרת בסמעת אחריה וקריאת אות הה״א אין לבטל אף על פי שלא נכתבה כאשר בועסית ברי ומברכיך ברוך:

מפיק ואו

כמו חברותיו בתהלה ידין תביאינה והטעם כמו מפיק הה״א ונשים יוצאין מן הכלל על פי המסורת ונטה עליו קו תהו וקול המון עליו בת:

מערכת אות החית

מפיק יוד כמו סרי נברתי אולי תמרוכי גם בזה טעם המפיקים האחרים מאחר שהברת יוד נשמעת בקול הקודא אבל אדני גם סיני בקדם יצאו מן הכלל כי גם לענין בטול הקמץ יצא מן הכלל כי אל מי תדמיוהו ויסוה ובמפיק יוד הבא בחולם או בשורק כמו קלוי באם גוי גדול גוי מרחוק אוי כא ויש אומרים כי כוהג בם חק יהוה ויש אומרים כי כל המפיקים מוים ׃ **שתי אותיות רצופות** ותחת הראשונה שבא והוא שתהיינה שתי האותיות מאותיות

כלכבם ולא אמרו כלבבם נירא •
העמים כי חקות העמים הבל •
נותן כה אמ׳ יי׳ נתן שמש לאור
בריתי אם לא את בריתי יומם
ולילה •
המזבח ויאמר אלי בן אדם
דאלה חקות •
בית יי׳ ויאמר אלי יי׳ בן אדם
שים לבך •
ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר
וישתמר חקות עמרי
וכל מעשה •
הידעת חקות שמים •
חקותי בל אורית׳ חסרי׳
בב״א וסימניהון
נמס׳ בפרשת תלדו׳ ובירמיה סי׳ מ״ד •
חק עולם ה׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סי׳ ה׳ •
מצותי חקתי ג׳ דסמיכי
וסי׳ נמסר
בפרש׳ הלדות ומלכים ב׳ סימן י״ז •

חקתי מצותיו משפטיו
ו׳ פסו׳ בן ג׳ ג׳ בתחלפי׳ וסי׳ נמסר
בסדר נצבים •
חק ומשפט ג׳ וסימ׳ נמסר
בפר׳ בשלח •

חקתי דקדים למצותי
ו׳ וסימניהון
אם בחקתי תלכו •
ואם בחקתי תמאסו •
הבית הזה אשר אתה בונה •
והיה אם תשמע את •
אם חקתי יחללו •
ואם תשובון אתם ודה׳ •
בחקות ד׳ חסרי בליש׳ וסימ׳
נמסר פ׳ קדשי׳ •
חקתי דבתר משפטי ח׳
וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן ה׳ •
חקיו דבתר מצותיו ד׳
וסימניהון נמסר
בפרש׳ בשלח •
חק עולם י״א בלישנ׳
וסימניהון
נמסר בפ׳ כי תשא •
ואת חקתי ה׳ וסימ׳ נמסר
בפ׳ אם בחקתי ׃
ואת החקים ד׳ וסימניהון
נמס׳ בפרש׳
שפטים ובמלכים ב׳ סוף סימן י״ז •

חקקי ב׳ וסימניהון
גדולים חקקי לב •
הוי החקקים חקקי און •

חר

בחרב ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סי׳ י״ז •

בחרב ברעב ח׳ וסימניהון
נמסר בירמי׳
סימן ל״ה •
חרבותיה ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מל
וסימניהון
חרבותיה אקומם •
כי נחם יי׳ ציון •
ובחרב וברעב ב׳ וסימני׳

ומן אז חרדלנו לקטר •
ממותי תחלאים •
חרב י״ו בליש׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סימן ס״א
ובאיוב סוף סימן ל׳ •
כחרב ג׳ וסי׳ נמסר בישעיה
ריש סימן מ״ט •
חרבה ג׳ וסימניהון נמסר
במשלי סי׳ י״ז בראש

חרבה ג׳ וסימניהון

בנחמיה סימן ב׳ •
תחרב ב׳ א׳ פתח וא׳ קמץ
וסימניהון
מדוע נבית בשם יי׳ •
לילה יומם לא תכבה •
יחרה ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן ך׳ •
חרון ג׳ קמצין וסימניהון
נמס׳ ביחזקאל סי׳ ז׳ •
בחרי אף ה׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סי׳ ז׳
ובאיכה בא״ב תניין ובדה״ב סימן כ״ה •
ויחרד ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ תלדות •
יחרם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת משפטים
ובעזרא סימן י׳ •
חרפי ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים
בא״ב רבתי אות ו׳ •
ונחרצה ג׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סי׳ י׳ •

חרוצים ג׳ וסימניהון

ראש עשה כף רמיה •
מתאוה ואין נפשו עצל •
יד חרוצים תמשול •
חרש ג׳ פתח׳ וסימניהון
בלשון ארמי עובדא
דקיסא פרזלא וביאורם נמסר בפ׳
תצוה ובישעיה סימן מ״ד •

חרש ה׳ וסימניהון

מי שם פה לאדם •
וישלח יהושע בן נון •
לא תקלל חרש •
כמו פתן חרש יאטם •
ובבקר חרש וגלל •
ב׳ מנהון מלעיל •
יחרוש ב׳ מל
וסימניהון

ארביב אפרים יחרוש •
יחרוש בבקרים •
החרש ו׳ וסימניהון נמסר
באיוב סי׳ י״ג •
חרישה ז׳ חסרי׳ בלישני׳
וסימניהון נמסר
בפרש׳ וישלח ובירמיה סימן ל״ט •

חרשים ג׳ וסימניהון

ונשוא פנים ויועץ וחכם •
הוליד את עפרה ב׳ בפסו׳ •

חש

מחשים ד׳ וסימניהון נמסר
בשופטים סי׳ י״ח •
מחשבות ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בפרש׳ ויקהל •

יחשבו ג׳ וסימניהון

ולא יחשבו את האנשים •
כי יחשבו עליו מחשבות •
ואלי יחשבו רע •
ויחשבה ג׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ לך לך •
ובשמואל א׳ סימן א׳ •
חשבאל ג׳ בלישני׳ וסימ׳
נמסר בירמיה
סימן מ״ט •
נחשבנו ג׳ וסימני׳ נמסר
פרש׳ ויצא •
תחשב ג׳ בלרע וסי׳ נמסר
בשמאל ב׳ סימן ד׳ ׃
וחשבה ד׳ מייחדין
וסימניהון
הנה איכה חשכה •
מעיף צוקה ואפלה •
בחשכה יתהלכו •
כחשכה כאורה •
במחשכים ג׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סי׳ פ״ח •
חשך ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן י״ח •
חשך ז וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סו׳ סי׳ כ״ה
וסימניהון בלשון ארמי ירדף מני
רבוני יקבא בישא ועמא דמותא •

חת

חת א׳ פתח וא׳ קמץ
וסימניהון
הוביש בל חת מרודך •
העשוי לבלי חת •
מחתות ג׳ ומל׳
וסימניהון
קחו לכם מחתות •
את מחתות החטאים •
ויקח אלעזר הכהן •

החתים ה׳ וסימני׳ נמסר
בשופטים סי׳ א׳ •
חותם ז׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בפ׳ תצוה •

כחותם ג׳ מל׳ וסימניהון

ושמתיך כחותם על יד •
שימני כחותם ב׳ בפסו׳ •
חתום ד׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳
נמס׳ בישעיה ריש
סימן ח׳ •
חתן ד׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ שמות
ובמלכים ב׳ סוף סימן ח׳ •

נשלם מערכת
אות החית בס״ד

מערכת אות
הטית

ג׳ זוגין חד טית וחד וטית
וסימניהון
טבוח לבען טבוח טבח •
וטבוח וירא יוסף אתם את בנימן
טח לא ידעו ולא יבינו כי טח
וטח ולקחו אבנים אחרות •
טהרתי מי יאמר זכיתי לבי •
וטהרתי הלא טוב אבנה ופרפר
כתיב •

טב

טב ב׳ וסימניהון

וכען הן על מלכא טב •
הוא צלמא רישיה •
לטוב ב׳ דגשי׳
וסימניהון
לטוב בעיניהם תהיינה •
הכל כאשר לכל •
ומטיב ב׳ וסימניהון

יפה קול ומטב נגן •
טוב אתה ומיטיב •
קדם׳ חסר דחס׳ •
וטוב ב׳ ר״פ וסימניהון

וטוב לא יהיה לרשע •
וטוב משניהם אשר עדן •
וטוב י״ז וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן י״ו
ובמלכים א׳ סימן י״ז ובדה״ב סימן י״ז •
טוב י״ט מל׳ בלישני׳
וסימניהון

ויקח

בג״ר כפ״ת אחר הדגש והרפא ניכרין בהם יותר מבשאר אותיות כמו ויהי בבאם הלא ככרכמיש ודומיהם ומלת לא תתעב יצאה מן הכלל והטע׳ אחרי שממוכא אחר המת אין כח בלשון לבטא שתיהן רפויות אם תהיה אות ראשונה מלך יתקיים חק יהוה כמו אזלו בבהילו דעזרא והוא אשה בבתוליה ואם תאמר כאשר הראשונה בשבא ובבא גהרפות שתיהם למה לא הרפו הראשונה לקיים חק יהוה וידגישו השניה הנה זה הכל מל עולם שבא רבא בראם תיבה לא ידגים אחריה כי כלם מניעין ומרפין רק במלת

מערכת אות הטית

פתי פתים לבר ואותו הרגש בעבור כון ממלת פני פנים לזכר הראויה להיות בלשון הנקבה ובתוספת הת"ו ומשפטו להיות פתיתים ובאה מלה אחת על משפטו והיא פתיתים ימים כ"ל: ואמנם גם היא מבאכה רפויה במקום אחר והוא מפתי עיני מפלפתים והטעם כי הטין דגושה כרין כל מ"ס הבאה במקום מן המרגשת אחריה וחק רגשות הט"ין מרפה הת"יו כאשר עשו בתלת מקדם י"י ובמלת ולא יכלה עוד הצפינו ורכפת בהט: **במף** ותחת הב"ית סבא מבטלין חק יהוה כמו ויחנו במדבר

ויקח העבד עשרה ·
וקחו את אביכם ואת ·
ועיניכם אל תחוס על כליכם ·
ולאביו שלח כזאת ·
ובתים מלאים כל טוב ·
תחת אשר לא עבדת ·
וילך חזאל לקראתו ויקח ·
תאבו אם תאבו ושמעתם ·
חסדי י"י אזכיר תהלות ·
ירונו הנה עבדי ירונו ·
ורננו ובאו ורננו במרום ·
ואפרים עגלה מלומדה ·
ועתה בנותיכם אל תתנו ·
וילכדו ערים בצורות ·
העלוץ בטוב צדיקים ·
לולי האמנתי לראות ·
אשרי תבחר ותקרב ·
טעם טוב טעם ודעת ·
יברכך י"י מציון וראה ·

בטוב ד' וסימני' נמסר במשלי סימן י"א ·

בטוב ט' דגשי' וסימני' נמסר בישעיה סימן ז' ואיוב סימן כ"א ·

טובות ב' מל' וסימניהון

כי גם אחיך ובית אביך ·
יבקשו למלך ·

וטוב ה' קמצי' וסימ' בלשון ארמי טליא בתרא רהט ואשכח חכמתא וביאורם נמסר במלכים א' סי' י' ובשמואל א' סימן כ' ובפרשת וירא ·

והטוב ד' וסימ' נמסר בפרשת ואתחנן ובמלכים ב' ריש סימן ד' ובאיכה בא"ב ג' ·

הטוב ד' רפין וסימני' נמסר בשפט' סימ' י"א ובאיוב ריש ס' י' ·

בטוב ד' רפין וסימ' נמסר בפרשת בחקתי ובתלים סימן כ"ה ·

טובו ג' וסימניהון נמסר באיוב סימן ד' ·

הטיבות ג' וסימניהון

ויאמר י"י אל יהוא ·
ויאמר י"י אל דוד ·
ויאמר י"י אל דוד אבי ·

וטובים ג' וסימני' נמס' במלכים א' סי' כ' ובמשלי סי' ט"ו :

וטובי ג' וסימניהון

וילכו לאהליהם שמחים ·
וחברו ·
ילדים אשר אין בהם ·

והיטב ט' חסרי' י' וסימני' נמסר ביחזקאל סוף סי' ל"ג ·

ויטב ג' חסרים י' בליש וסימ' נמסר בשמואל א' סימן כ"ד וסוף מלכים ·

הטוב והישר ד' וסי' נמסר בפרשת ראה ·

היטיב ב' מל' וסימני' בירמיה סימן ז' ·

טבים הטבים ה' חסרים וסימ' נמסר בפרשת תלדות וביואל ס' ד' ·

הטבה ג' חסרי' וסימ' נמסר בפרשת עקב ·

לטבה ב' חס' וסי' נמסר סוף פרשת ויחי ·

טבת הטבת ד' חסרי' וסי' נמסר בפרשת מקץ וע"ש ·

כטוב ד' וסימ' נמסר כשפטים סימן י' ובשמואל ב' סימן י"ג ·

לטבת ד' וסימ' נמסר בירמיה סוף סימן כ"ה ובתלים סימן ל"ז ·

טבעות ז' מל' וסימניהון נמסר בפרשת תצוה ·

טה

וטהר ג' וסימניהון נמסר במלכים ב' סימן ה' ואיוב סימן י"ז ·

טהורה ה' וסימניהון נמסר בפרשת נח ומלאכי סימן א' ותלים סימן י"ט ·

הטהור ה' חסרים וסימניהון נמסר סוף פרש' שמיני ·

טורי ג' מל' וסימניהון נמסר בפרש' פקודי ובמלכי' א' ריש סימן ז' ·

טח

וטח ב' א' פתח וא' קמץ וסימ' ·
כי טח מראות עיניהם ·
ועפר אחר יקח ·

הטירות ג' מל' בלישני' וסימ' נמסר ביחזקאל ריש סימן כ"ה ·

טחרים דכתי' עפלים ה' וסי' נמסר בשמואל א' סימן ה' ·

וב' כתי' טחורי' וקרי' וסי'

העגלה וישימו את ארון י"י ·
ואלה טחורי הזהב ·

ועיין מה דסקלינן וטריכן על לשון בעל המסורת דפליג את תלמוד' דילן בהקדמתי למסרה רא:

טל

ובטל ב' וסימניהון

ברם עקר שרשוהי ·
ודי חזא מלכא עיר וקדיש ·

יוטל ג' ב' דגשי' וא' רפי וסי'

כי יפול לא יוטל ·
הגם אל מראיו יוטל ·
בחיק יטל הגורל ·

וטלם ב' וסימניהון

ושלם ובעלות ·
ושלום ומלם ·

טלאים ב' וסימניהון

ברועה עדרו ירעה ·
ויפקדם בטלאים ·

טם

טמא ב' דגשי' וסימניהון

טמא יטמאנו הכהן ·
למען טמא את מקדשי ·

טמאו ג' וסימני' נמסר בסדר וישלח ובתלי' ס' ע"ט ·

טמא ד' וסימ' נמסר בפרשת אמור ·

תטמאו ג' וסי' נמסר ביחזקאל סימן ד' ·

טמא ט' וסימני' נמסר פרשת וישלח ·

טע

טעמו ד' וסי' נמסר בשמואל א' סימן כ"א ובתלים סימן נ"ד ·

מטעמים ד' וסימניהון נמסר בפרשת תלדות ·

י"ו פסו' בטעם פזר וגלגל וסי' נמסר בסוף יחזקאל ובמגלה סוף סימן ז' ונחמיה סימן י"ג ·

ל' מלין בטעם שני שמות וסי' נמסר בסדר עקב ·

ג' פסו' אית בהון תרין מלין בתרי טעמי וסי' נמסר בסדר ואתחנן ·

ח' פסו' בטע' תלישא ופסקי' וסי' נמסר בשמואל א' סימן י"ב ובד"ה ב' סימן ל"ה ·

כיאם ג' בטעם עי"ן בסדר מסעי ·

ועמו ח' בטעם זקף גדול וסימ' בסדר וישלח ·

ה' פסו' בתורה שאין להם הברע וס' בלשון ארמי אוטיבו טבטא ליהושע בנהורא דמשה וביאורם נמסר בסדר וילך ·

ד' מלין בטעם תלישא קטנה ואחריה אזלא בתיבה אחת וסימני'

וזה כל הנופלים דיהושע ·
לא תעלו ולא תלחמו ·
ומתתיהו ואליפלהו ·
את הבנית האולם ואת בהיו ·

ו' שמות בטעם זרקא וסימני נמסר בסדר פנחס ·

ז' מלין בטעם מרעימין ופסקין נמסר בסדר צו ובישעיה סימן י"ג ובריש עמוס ·

ה' מלין בתרי טעמי פי' דמשמש מונח לתיבתו וסימניהון נמסר בסדר ויגש ובזכריה סוף סי' ז' וקהלת סימן ד' ·

י"א זוגין מתחלפי' קדמ' רביע תנינא זקף וסי' נמסר בסדר צו ובחגי ריש סימן ב' ·

י"ו זוגין מתחלפי' בחד ענינא בטעמ' חד זקף לרומ' וחד נחית לתהומא וסימנהון בלשון ארמי שמואל עבד אוריה דוד מנהון בכיא קטלין לרוגזא משה ממלל בגלותא וביאורם נמסר בסדר וארא ודהא' ריש סימן י"ח ·

ה' זוגין מן כ"ב מתחלפי' בטעם' וסי' בלשון ארמי איניש במחתיה כהנא בנגע' הלתין בירעת' משח בידא רברבני בחוטרא וביאור' נמסר בסדר ויקהל ·

י"ד בטעם תרין חוטרין וסי' נמסר בסוף מטות ובריש חבקוק ונחמ' סוף ס' ג' ·

י"ח מאיילין מאריכין בין אזלא לזרקא וסימניהן

ויבא יעקב מן השדה ·
ויקרא פרעה שם יוסף ·
ויקח מן הדם אשר על המזבח ומשמן ·
ויעבירו קול במחנה ·
כאשר יורם חלב הבשב ·
והעמיד הכהן את האשה ·
והשביע הכהן את האשה ·
וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ·
ויאמרו אליו בני ישראל במסלת נעלה ·
ולא נתן סיחון את יש' ·
כל תרומת הקדשים אשר ירימו ·
ואם החרש לה אישה ·
ובאו הר האמרי ואל כל שכניו ·
והיו לאחד בבני שבטי יש' ·
כי ירחיב י"י את אלהיך את גבלך ·
ואשר יבא את רעהו ביער ·
ואכל פרי בטנך ופרי אדמתך ·
וסקלתם באבנים ·

וכל פסוקא דבוו' מאריכין במארכא אך לא בבאיילה ·

י"א בטעמ' לאחור פי' פשטא ולפניו יתיב וסימ' נמס' בסו' ויקרא ובדניאל ס' ב' ·

י"א פסק בטע' מארכא לזרקא וסי' נמס בסדר וארא ·

ממתי בפיך גם פה הטעם כאשר באורתי בפתי אותיות רפופות כי אותיות במ"ף מוצא אחד להם והם מוצא שפתים אין כח בלשון לבטא אותם במפתיו פתיחם רפופות ורפויות ותחת הראשונה סבא ודמה לשומע כאלו פתיהן אות אחת אך כפתחת הב"ית מלך ילכו בחק יהוה כמו כהכי במות ויביאו במנחם אל ירא בפלגו: כמלם חק יהוה ומבטלין: ואלה מסרתי חק יהוה פאין מבטלין מאריך תלשא קטנה מונח מכרבל ברמיים ירח בן יומו מאיילה סופר עלוי מהפך דרגא אזלא תרי זוטרי:

תם ונשלם תהלה לבורא עולם

יא בטעם לגרמיה משרת
לגריש וסימני נמסר בסוף תולדת ובחגי סימן ג׳ ובירמיה סימן ד׳ ·

ו׳ מלין בטע׳ אזלא ומהפך
וסי׳ בסוף סדר בהר סיני ׃

ה׳ מלין בטעם מאיילא
משרת לספ בתיבתו וסי׳ נמס׳ בריש סדר אמור וביהושע סי׳ יא ׃

ו׳ זוגין מתחלפי׳ חד בדרג׳
וחד במאריך וסי׳ נמסר בסדר שמיני ׃

ח׳ מלין בתרי טעמי פי׳
הטפחא לאישרתנה מירכא בתיבת׳ כי אם בח׳ מקומות וסימ׳ נמסר בסדר אמור וביחזקאל סימן לו׳ ובשיר השירים סימן ו׳ ׃

טר

ובטרם ג׳ וסימ׳ נמסר ריש ירמיהו ׃

טרף כ׳ קמצין וסימניהון
ורנה עלה זית טרף ·
כי הוא טרף וירפאנו ·

טורף ד׳ וחסרי׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סי׳ כב ונחום סימן ב׳ ואיוב סי׳ יח ·

טרף ג׳ וחסרים וסימניהון
ויגירה ויאמר ·
ויצא האחד מאתי ·
ואם טרף יטרף ׃

נשלם מערכת
אות הטית בס״ד

מערכת אות היוד

יה זוגין חד יוד וחד ויוד
וסים׳
ירדו הנביאים נבאו בבעל ·
וירדו ויאמר אלהים נעשה אדם
יד לכו ונשומה אלה׳
ויד אהיה כטל לישראל יפרח ·
יריתי ויאמר לבן ליעקב הנה ·
ודיתי ואתם תכתבו את הארץ ·
ישרצו ויאמר אלהים ישרצו המי׳ ·
וישרצו ובני ישראל פרו ·
יבקש בימים ההם ובעת ·
ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם
ידבר עמים תחתינו ·
וידבר האל הנתן נקמות לי ׃
ידל והיה ביום ההוא ידל כבוד ·
וידל ישראל מאד מפני מדין ·
ידון ויאמר ה׳ לא ידון רוחי ·
וידון ועל ידו החזיק מלטיה ·
יתלונן ישב בסתר עליון ·
ויתלונן סלע ישכון ויתלונן ·
יתגדל היתפאר הגרזן על החוצב
ויתגדל ועשה כרצונו המלך ·
יחטיא בכל העם הזה שבע ·
ויחטיא יען אשר עשה מנשה ·
יושב וחשכה ואהל וברכיהו ·
ויושב א׳ז משה ואת אהרן ·
יגל יבול ביתו נגרות ·
ויגל יחלץ עני בעניו ויגל ·

ירבכן וכי ירבכן אנשים ·
ויריבכן ויאמר איש אפרים ·
יופה ואת עין ואת מגרשיה ·
ויוטה בעון וכרמל וזיף ויוטה ·
יחננו כיבש קצירה תשברנה ·
ויחננו ויאמר פדעהו מרדת ·
יצב בהנחל עליון גוים ·
ויצב בית גאים יסח ה׳ ·
יעזרך כה אמר ה׳ עשך ויצרך ·
ויעזרך מאל אביך ויעזרך ואת ·
יתגנב ויתגנב העם ביום ההוא ·
ויתגנב לבוא העיר כאשר · ב׳ בפסו׳
יחגו וינועו כשכור ·
ויחגו ואחר באו משה ואהרן ·
יחד הלילה ההוא יקחהו אופל ·
ויחד יתרו על כל הטובה ·
יועש ועל הזתים והשקמים ·
ויועש ובני בכר זמירה ויועש ·
ישארו וידעו הגוים אשר ישארו ·
וישארו שני אנשים במחנה ·
ישב ישלח דברו וימסם ·
וישב וירד העיט על הפגרים ·
יבואוני רחמיך ואחיה כי ·
ויבואוני חסדיך ה׳ תשועתך ·
יעטוהי כל קבל די מן קדם מלכא ·
ויעטוהי ולהיכלה כסף ודהב די ׃

חד מן ט זוגין מן חד וחד
חד י׳ וחד ו׳ בסוף תיבותא ·
בשבתי כי נדר נדר עבדך ·
בשבתו נודע בשערים בעלה ·
גדלתי תרב גדלתי ותסב ·
גדלתו בהראתו את עשר ·
ברצתי ועוד ברצותי בבית אלהי
ברצותו כי אמר לא יסכן גבר ·
דורי נסע ונגלה מני ·
דורו מעצר וממשפט לקח ·
כבדי כלו בדמעות עיני ·
כבדו עד יפלח חץ כבדו ·
בערכי ואתה אנוש כערכי ·
בערכו והכסף והזהב נתן ·
והטי שטעי בת וראי ·
והטו ועתה והסירו את ·
ומכאובי כי אני לצלע נכון ·
ומכאובו כל תפלה כל תחנה דו״ה
ובביתי ישא ביום ההוא לאמר ׃
ובביתו ויכל שלמה את בית ·

אב מן ב׳ י׳ בריש תיבות׳
וסים׳
יאר ה׳ פניו אליך ·
יאר אלהים יחננו ויברכנו ·
יאבד יום אולד בו ·
יאבד והיה ביום ההוא יאבד ·
יאסרוני ויאמר אליה אם אסר ·
יאסרוני ויאמר אליה שמשון ·
יבש והנה שתולה התצלח ·
יבש הוי רועי האליל ·
יבלע ועתה שלחו מהרה והגידו
יבלע היסופר לו כי אדבר ·
יגודנו גד גדוד יגודנו ·
יגודנו שמעתי ותרגז ·
ירעון ויענך וירעיבך ·
ידעון המאכילך מן במדבר ·
ידידות למנצח על שושנים ·
ידידות מה ידידות משכנותיך ·
יהיר ואף כי היין בוגד ·
יהיר זד יהיר לץ שמו ·
יורישנה ועבדי כלב עקב ·
יורישנה הנה ה׳ יורישנה והבה ·
יוצק והכהן הגדול מאחיו ·
יוצק אשר קמטו בלא עת נהר
יזד ובי יזד איש על רעהו ·

יזד אך הנביא אשר יזד ·
יזה כל אשר יגע בבשרה ·
יזה תרויהון בפסוק ·
יחנך וישא את עיניו וירא את בנימן
יחנך כי עם בציון ישב ·
יחי ראובן ואל ימות ·
יח יאכלו ענוים וישבעו
וכל המלך דכו׳ ·
יטמאו מזכר עד נקבה תשלחו ·
יטמאו ויאמר אלי בן אדם את ·
יטמאו למען לא יתעו עוד
בית ישראל מאחרי ·
יטמאו ולא יטמאו עוד ·
מישר בכל דרכיך דעהו והוא ·
ייטר אולת שמחה לחסר לב ·
יכרת ה׳ לאיש אשר יעשנה ·
יכרת ה׳ כל שפתי חלקות ·
ילמדו למען אשר לא ילמדו ·
ילמדו ולא ילמדו עוד איש את
ימוש לא ימוש ספר התורה ·
ימוש כי ההרים ימושו ·
ימד ולא ימד חול הים דירמיה
ימד והיה מספר בני ישראל ·
ינחני וישא משלו ויאמר ·
ינחני נפשי ישובב ינחני ·
ינחנו ה׳ בדד ינחנו ·
ינחנו מהן אדם ירחיב לו ·
יסירו מצדיקי אדם עקב שחד ·
יסירו ונתתי קיאתי בך ועשו ·
יענה הרב דברים לא יענה ·
יענה אוטם אזנו מזעקת דל ·
יערף כמטר לקחי ·
יערף חלק לבם עתה יאשמו ·
יפלא דבר אל בני ישר׳ איש כי
יפלא דבר אל בני ישר׳ איש או
יפו מה יפו דודיך אחותי ·
יפו מה יפו פעמיך בנעלים ·
יפיה אל החמד יפיה בלבבך ·
יפיה להביא את ושתי המלכה
יצע הורד שאול גאונך ·
יצע ובכל מדינה ומדינה ·
יצמיתם יצמיתם וישב אליהם את
אונם ב׳ בפסוק ·
יקראו ומולדתך אשר הולדת ·
יקראו ומשה איש האלהים ·
יקם הרנינו גוים עמו ·
יקם וירם השמש וירח עמד ·
יקנאהו בזרים בתועבות ·
יקנאהו ויכעיסהו בבמות ובפסיליה׳
ירב ויברך אתם אלהי׳ לאמר
ירב ובניו ורב המשא עליו כת׳
ירושה בן עשרים וחמש שנה ·
ירושה וחכרו בן עשרים ודה״ ·
ירשה ירשה והיה אדם ירשת
ב׳ בפסוק ·
ירד ירד אז ירד שריד ב׳ בפסוק ·
ישך לא תשיך לאחיך ·
ישך אחריתו כנחש ישך ·
ישליו אהלים לשודדים ·
ישליו שאלו שלום ירושלם ·
ישנה ותקם בתוך הלילה ותקח
ישנה אני ישנה ולבי ער ·
ישועתה ואני בקול תודה ·
ישועתה רבים אומרים לנפשי ·
יתארהו יתארהו חרש עצים
נטה קו ב׳ בפסוק ·
יתיצב לא אבוש בי יעורנו ·
יתיצב חזית איש מהיר במלאכתו ׃

אב מן חד וחד י׳ בריש
תיבותא וסימניהון
יאנה לא יאנה לצדיק כל און ·
יבואני רחמיך ואחיה ·

יגיד גם כבודך מלך ·
ידבר עמים תחתינו ·
יהודה ומתני הבן מיכה ·
יורם באשר יורם משור ·
יזל מים מדליו ·
יחס על דל ואביון ·
יטב ומה די עליך ועל אחיך ׃
יחל והיה שארית יעקב ·
יכנס בונה ירושלם ה׳ ·
ילוה ותהר עוד ותלד בן ותאמר
עתה הפעם ·
ימר ולא ימכרו ממנו ולא ימר ·
ינובון עוד ינובון בשיבה ·
ישבעון תתן להם ילקטון ·
יענה שדי לא מצאנהו ·
יפרה ויצא חטר מגזע ·
יצו ה׳ אתך את הברכה ·
יקימך ה׳ לו לעם קדוש ·
ירבין ובקרך וצאנך ירבין ·
ירויון מדשן ביתך ·
ישכבון ועלי זקן מאד ·
ישכן ירדף איב נפשי ·
ישקני בנשיקות פיהו ·
יתר ויואל אלוה וידכאני ·
יתם ועל הנחל יעלה על שפ׳ ·

אב כתי׳ י׳ באמצע תיבות׳
וקרינן ו׳ דלוג וסימ׳
אזכיר מעללי יה כי אזכרה ·
ארינה ויבא גד אל דוד ביום ·
בחיניו הן ארץ כשדים זה ·
ברתיקות ויצף שלמה את הבית ·
בבים אל תרא יין כי יתאדם ·
בגיים למה יאמרו הגיים איה
חנינא דפסו׳ ·
גיים ויאמר ה׳ לה שני גיים ·
גדיתיו אלה הם אשר עברו את ·
הזריפי אל עוזי וריבות ·
והמעינים ויבאו אליו ·
ויישם לפניו לאכל ויאמר לא ·
וילינו כל עדת בני ישראל על
משה ועל אהרן במדבר ·
ויירש וישלח משה לרגל ·
ויניס ובית תפוח ·
ורעיתי ותאמר אל אביה יעשה לי
ויניסו ויעמדו איש תחתיו ·
וייחל שבעת ימים למועד ·
וייהר וילך עמשא להזעיק ·
ושיא סופר וצדוק דשמואל ·
ופניאל ויפדיה ופניאל בני בתי׳ ·
וצפינך כבתים ידך ה׳ ·
וצירם בצאן לשאול שתו ·
וגיש לבש בשרי רימה וגוש ·
והיתי לו שקול ישקל בעסי ׃
ובשגיב בימיו בנה חיאל בית ·
ולשימו בגוי חנף אשלחנו ·
וריב והוכח במכאוב על משכבו
תצירי ויאמר נקל מהיותך ·
ונהירא הוא גליא עמיקתא ·
וסיפוניה אנת מלכא שבת טעם ·
ותשיח זכר תזכור ותשיח עלי ·
זכידה בן עשרים וחמש שנה ·
חישה אלהים אל תרחק ממני ·
ישיב כי נדר נדר עבדך ·
ינין יהי שמו לעולם לפני שמש
יצפינו יגורו יצפינו הבה כתי׳
ימיטו עליהם גחלים באש ·
יריטו משל בגבורתו עולם ·
יקצירו בשדה בלילו יקצירו ·
כמיש כי יען בטחך במעשיך ·
לעדיא זכריה וגנתון ·
לעזור ויאמר העם לא תצא ·
מדין ותהי עוד המלחמה

מגדיל ישועות מלכו דשמואל·
מסך ואת מיסך השכה אש׳ דמלכ׳
מיצקת ותלך מאתו ותסגר הדלת
מדע ולנעמי מידע לאישה·
מדעת זמרו יי׳ כי גיאות עשה·
מיסדות ורא‍יהי לבית גבה סביב·
נפיסים בני אסנא בני מעוני·
שימה יען יונדב בן שמעה·
עינתם באותי ואסרם ואספו·
עליה וימת הדד ויהיו אלופי·
פטירים ואלה המשוררים ראשי·
ציף בן ציף בן אלקנה·
קריאי אלה קריאי העדה·
ראית רבות ולא תשמר·
ראית ברבות השוכה רבו·
שיט כי אברתם ברתנו·
שחה תשמע זעקה מכתיהם·
שביתכם ונמצאתי לכם נאם יי׳·
שיבכם צאן אבדות היו עמי·
שביתך נביאיך חזו לך שוא ותפל
שילל על זאת אספדה ואלילה·
שעריריה בבית ישראל ראיתי·
שרין גורו לכם מפני חרב·
תחיל ונתתי אש במצרים חיל·
תמיש משיב רעה תחת טובה·
תמריק חבורות פצע תמריק·
תרים כי תפארת עזמו אתה·

וחלופי׳ א״ב כתיב ו׳ במצע

תיבותא וקרי׳ י׳ דלוג וסימני׳
אסורי ויקח אדני יוסף אתו·
אבוגיל ותמהר אבוגיל ותקח·
אנועך תמול בואך והיום·
אושר אני לפניך אלך והדורים·
אולי ויגל את יהויכין בבלה·
ארוצם הנה כאריה יעלה מגאון·
בעוני אולי יראה יי׳ בעוני·
בור בהקיר בור מימיה·
כהלוכתם יזכר אדיריו יכשלו·
ברזות ובני בריעה חבר ומלכיאל
גול יגיל אבי צדיק·
דהוא אדין רחום בעל טעם·
הוצא כל החיה אשר אתך·
החרסית ויצאת אל גי בן הנם·
הלחות כי מעלה הלחות בבכי·
הבצור הילל בראש כי נפל ארזי
המבוא ומתחת הלשכות האלה·
המבונים ויאמר ללוים המבונים·
הושר יי׳ נחני בצדקתך·
התעוף עיניך בו ואיננו·
הנתונים ואוציאה אותם על אדו·
הכעוסני ולא שמעתם אלי·
החפשות ויהי עוזיהו המלך דד״ה·
מילונו והאנשי׳ אשר שלח משה·
ושחצומה ופגע הגבול בהכור·
רצנוף והייתי עטרת תפארת·
ואלול ויאמר יי׳ אלי שקר·
ותרמות ב״ בפסוק·
וסוס גם חסידה בשמים·
ואתוקיהא ומדד ארך הכנין·
ותולון ובני שימון אמנון·
ויזואל הראש אחיעזר ויואש·
והכונו לבית אבותכם·
חוקך למה תשיב ידך וימינך·
יצוע ויבן על קיר הבית יצוע·
יעכור ולא יכברו מכנו·
יעור ותהי עוד מלחמה·
יחואל ומן בני הימן יחואל·
ינועון המה ינועון לאכל·
יכסומו ראש מסבי עמל·
יכשולו כי לא ישנו אם לא ירעו·
לוש וישלח איש בשת·
לדוגים הנני שולח לדוגים·

לרוב והיה כי יבאו אבהם·
לשור ויה׳ כבאם כשוב דוד·
לסיג בן אדם היו לי בית ישר׳·
למשוסה מי נתן למשיסה יעקב·
למענותם על גבי חרשו חרשים·
מופעת ומשפט בא אל ארץ·
כנוות ויברח דוד מנות ברמה·
נוב בורא נוב שפתים·
נוכי חריף ענהות·
נטוות ויאמר יי׳ יען כי גבהו·
נפושסים בני כסי בני מעונים·
שום ורנה קמה כל המשפחה·
עשוות ותמהר אביגיל ותקח·
עופי ויבאו אל גדליהו המצפת׳·
ענוי שמעו זאת השאפים·
עפרון וירדף אביה אחרי·
עיתוים פתשגן הכתב·
צעוריהם ואדיריהם שלחו·
צעוריה נלבדה מואב השמיעו·
צפועי ויאמר אלי ראה נתתי לך
קרואי ובני אליאב נמואל·
שושק ויהי בשנה החמשית דמלכי׳
שרוקות לשום ארצם לשמה·
שרותיך אמר יי׳ אם לא שרותיך·
שפרורו ואמרת אלהם כה·
ונטוה שמור בני עזיאל מיכה·
שבותם והיה חבל לשארית·
שבות רצית יי׳ ארצך·
טלישום הלא כתבתי לך שלישום·
הנואון ולמה תנואון את לב·
הרוב אל הרוב עם אדם·
תשוה תשאני אל רוח הרכיבני·

חד מן ו׳ דכתיב י״ בסוף

תיבותא וקרי׳ ה׳ וסי׳
העמוני וכפר העמוני והעפני·
כי ויאמר דוד מה לי ולכם·
שמעי ויחרף את ישראל ויכהו·
השלשי ואבישי אחי יואב·
ומטי וקרבתי אליכם למשפט·
ובמראי שמח בחור בילדותך·
ואי פליגא נביאיכם אשר נבאו·

חד מן ב׳ דכתי׳ י׳ בר״ש

תיבות׳ ולא קרי׳ וסי׳·
יצאו נדומתוך בבל ומארץ כשדי׳
יעמדו והיה יעמדו עליו דוגים·

והרין חילוף חס׳ י׳ בריש

היבות׳ וקרי׳·
יעשה ויאמר לו חלילה לא תמות·
יעבר כי אמרתם ברתנו ברית·

י״ב חס׳ י׳ בסוף תיבו׳ וקרי׳

וסימ׳ נמסר באיוב ריש סי׳ ז׳·
וחלופי׳ חד מן מ״ג כתיב י׳ בסוף
ולא קרי׳ וסי׳ נמסר בריש מלכים·

חד מן נו״ חסרי׳ י׳ באמצע

היבות׳ וקרי׳ וסי׳·
צוארו וירץ עשו לקראתו·
ועמודו ובן לפאת צפון בארך·
ענו והאיש משה ענו מאד·
בינו וכל העם המלחמה·
תוצאותו וירד יכה אל גבול·
מריבו ה׳ יחתו מריבו·
עלו ב׳ בפסוק·
למשפחתו ויקרב את שבט בנימן·
ואנשו וילך דוד ואנשו קעילה·
בבגדו ויחזק דוד בבגדו·
שמלתו ויקם דוד מהארץ·
רחמו ויאמ׳ דוד אל גד דשמואל·
משרתו ומאכל שולחנו דמלכים·

ברכו ויעל אחאב לאכל ולשתות·
בסוסו ויבא נעמן בסוסו·
כפו תכיכא ויעל על הילד·
מזבחתו דמלכי׳ ויבאו כל עם הארץ
בית הבעל·
צפו עורים כלם לא ידעו·
משלו ועתה מה לי פה נאם יי׳·
אלמנתו עצמו לי אלמנתו·
ימו קורא דגר ולא ילד·
מברחו ואת כל מברחו ואת כל
פארתו דגבהה על בן גבהה קומתו
עולתו ומעלות שבעה עולתו·
וחלונו ואלמיו והמורו·
ותמורו ב׳ בפסוק·
בצאתו וגבאיד לא ירפאו·
פרזו נקבת במטיו ראש פרזו·
שערו ביום עמדך מנגד·
דרשו זה דור דרשו·
חצו ימאסו כמו מים·
חסדו ויזכר להם בריתו·
דברו מגיד דברו ליעקב·
צבאו הללוהו כל מלאכו·
חקו אם חרוצים·
בקדשו הן בקדשו לא יאמין·
עלומו עצמותיו מלאו עלומו·
וידעו מדוע משדי לא נצפנו·
גבורתו הן אלה קצות דרכיו·
בתחבולתו והוא מסיבות מתהפך·
ואפרוחו יעלעו דם·
פחדו יחפץ זנבו כמו ארז·
בנפו המבינתך יאבר נץ·
חלצו אם לא ברכוני חלצו·
ילדו מי יכין לעורב צידו·
ברגלו קורץ בעיניו מלל ברגלו·
בשפתו ינכר שונא·
ארחתו פן תאלף ארחתו·
אדנו אל תלשן עבד·
ברגלתו ותשכב מרגלתו·
כנותו ובימי ארתחשסתא·
חטאו מה יתאונן אדם חי·
ויתו וישנו את טעמו·
הסתו כי הנה הסתו·
שלו שאל ויבא שלו·
השלו ויקם העם כל היום ההוא·

וחלופי׳ ו׳ כתי׳ י׳ באמצע׳

תיבות׳ ולא קרי׳ וסי
ובחטאתיו דעמרי וילך בכל דרך
ירבעם·
רגליו דיוסף ענו בכבל רגלו·
דבריו דויחסיך שלח חשך ויחשיך
דבריו דדכיתל ויקם את דבריו·
שפתיו איש בליעל כרה רעה·
דרכיו העז איש רשע בפניו מציאת׳
עיניו יש אחד ואין שיני·

ד׳ דאית בהון י׳ במצעות

תיבותא ולא קרינן וסימ׳
ארבעתי׳ ואת הכבש ישלם ארבעתי׳
שבעתים ויהנם ביד הגבענים
מזבחתים ועצמות כהנים שרף על
מזבחתים·
התעתים כי התעתים בנפשתיכם·

חד מן ב״ב דכתי׳ י׳ בריש

תיבותא וקרינן ו׳ וסי׳·
יבאו כי הם ומקניהם יעלו·
יחנני ויאמר בעוד הילד חי·
יפצחו רנו שמים וגילי ארץ·
ואבדו לכן כה אמר ה׳ דמכשלו׳·
ישית תנו לה׳ אלהיכם כבוד·
יסרי בקוה ישראל ה׳·
יחיה כה אמר יי׳ הישב בעיר·

יחיה הישב בעיר הזאת·
ישבי רדי מכבוד ישבי בצמא·
ילבשו בבאם הכהנים ולא יצאו
יהיה וחמשה ועשרים אלף·
וכשלו פרט כעלה ולהב חרב·
יצחר ובני חלאה צרת יצחר·
יחבה ובני שמור אחי ורוהגה·
יאשר ה׳ ישברהו ויחיהו·
יחדל הלא מעט ימי יחדל·
ישית ב׳ בפסוק·
יבא צדיק הראשון בריבו·
ישאל מחרף עצל לא יחרש·
ירם נשא ההמון ירם לבכו·
ירמות ומבני בני משלם מלוך·
יקפאון פלוגת׳ דרב נחמן
והיה ביום ההוא לא יהיה אור·

וחלופי׳ י׳ כתי׳ ו׳ בריש

תיבותא וקרינן י׳ וסי׳ נמסר במשלי׳
ריש סימן י״א·

כ״ד כתי׳ י׳ בסוף תיבותא

וקרינן ו׳ וסי׳
דודי ואחריו אלעזר בן דודי·
במי כי הנוחיד ה׳ בהר הזה·
ילדהני אמרים לעץ אבי אתה·
הצאי אל הצאי השדה ובדרך
תלכי אל תלכי ב׳ בפסוק·
הלילי הוביש מואב כי חתה·
וזעקי ב׳ בפסוק·
דברי תנינא כי מי עמד בסוד ה׳·
השכחי כי תשכחי כי תעלזי·
שוס נחלהי ד׳ בפסוק
סבבני אשורנו עתה סבבוני·
ושובי שובו נא אל תהי עולה·
ועדי ושאר דברי שלכה·
וישבי ויבאו אל חלקיה הכהן·
ושפי יכל בשרו מראי·
נפשי פדה נפשי מעבר·
וחיתי ב׳ בפסוק·
למלוכי יונתן לשבניה·
כלוהי בניה בדיה כלוהי·
נשאי כל אלה נשאי נשים·

ה׳ זוגין מן ב׳ ב׳ דכתיב י׳

באמצעות תיבותא וקרי׳ ו׳ וסי׳
האסרים ויאחזהו פלשתים·
האסירים ויהי כי טוב לבם·
בגיים למה יאמרו הגוים איה
אלהיהם יודע בגים·
גיים ויאמר ה׳ לה שני גיים·
הגליא וירמיהו בא ויצא·
הכליא ויהי בשלשי׳ ושבע דירמיה
חמיטל בן עשרים ואחת שנה
צדקיהו דמלכים·
חמיטל וחברו בן עשרים ואחת
שנה צדקיהו דסוף ירמיהו·
ישב ולבני יששכר תולע ופועה
ישיב לבן עמו הלום·

וחלופיהון חד מן ה׳ זוגין

מן ב׳ ב׳ כתי׳ ו׳ במצעות תיבותא
וקרינן י׳·
תלונו ובקר וראיתם את כבוד ה׳·
תלונו לכן אתה וכל עדתך·
עניום וכלי כליו רעים הוא·
עניום כי לא לנצח ישכח אביון·
עולם והבאתי אל עולם תנינ׳ ופסו׳
עולם ויען שכניה בן יחיאל·
ושלומות ואחיו לאליעזר רחביהו·
שלומות בני שמעי שלומו׳ יחזיאל·
השלושים ואלה מספר הגברים·
השלושים ורוח לבשה את עמשי·

מערכת אות היוד

חד מן ב׳ זוגין מן ג׳ ג׳ דכתי׳
י׳ במצעו תיבותא וקרינן ו׳ נמסר פ׳ וישלח׃

וחלופי׳ ב׳ זוגי׳ מן ג״ג דכתי׳
ו׳ במצעות תיבותא וקרינן י׳ וסימני׳

אשוב ג׳ כתי׳ ו׳
יהודה כי הנה בימים ההמה ובעת ההיא׃
אמאס גם זרע יעקב ודוד׳
עילם והיה באחרית הימים׃
ישוב ג׳ כתיב ו׳
ההאמין בו כי ישוב זרעך׃
תגמול מפרי פי איש ישבע׃
הרע ישוב הרע לשוררי׳

ב״ח מלין כתיב י׳ בדניאל
וסימניהון נמסר שם סימן כ׳׃

כ״ז מלין דכתיב י׳ בהירק
באמצעות תיבותא וסימני׳

ללין ויאמר בת מי את׃
פניאל ויקרא יעקב שם המקום׃
יפיל ואם שן עבדו או שן׳
יקימו ובנסע המשכן יקימו׃
לשניאה כי תהיין לאיש שתי נשים׃
וילינו והאנשים אשר שלח משה
ותיקד כי אש קדחה באפי׃
עתידות לי נקם ושלם׳
לעביר ועברה העברה לעביר׃
לחליק ויצא ירמיהו מירושלם׃
גלית ואחר הדלת והמזוזה׳
ויניד לשום ארצם לשמה׃
יעביר ולא ימכרו ממנו ולא׃
וסיס גם חסידה בשמים׃
ואליעיני וצלתי ואליאל׃
משלמית ועדיה בן ירחם׃
ידיתון ועבד אדום ואחיהם׃
עפרון ורדף אביה אחרי עפרון קרי
ויריצו ויבשלו הפסח׃
מגדיל ישועות מלכו דתהילות׃
לשביע בקול תודה ולספר׃
שיחה רשת הכינו לפעמי׃
פתיחות חלקו מחמאות פיו׳
ימיטו מקול אויב מפני עקת׃
יקימון כושל יקימון מליך׃
זיביא עזרא הכהן את התורה׃
שבית רצית יי׳ ארצך שבת׃
שביתם והיה חבל לשארית׃

ג׳ זוגין חד י׳ וחד ל׳ ולירת
להון זוגא וסימני׳

ימא וארבע חיון רברבן׃
לימא ענה דניאל ואמר׃
יקהת לא יסור שבט׃
ליקהת עין תלעג לאב׃
ידעיך כל יודעיך בעמים׃
לידעיך משוך חסדך׃

ז׳ יחידאין נסבין י׳ בסוף
תיבותא ופתחין וסימניהון

מקדשי אך אל הפרכת׃
וזרועי קרוב צדקי׃
חטאתי ראה עניי ועמלי׃
ואשמותי אלהים אתה ידעת׃
שאגותי כי לפני לחמי׳
אנחותי תבא כל רעתם׃

ד׳ יחידאין נסבין י׳ בסוף
תיבותא בחירק וסימניהון

צוררי אם גמלתי שלמי׃
לשדי כי יומם ולילה׃
אלופי ואתה אנוש כערכי

ומידעי ב׳ בפסוק׳

כ״ב פסוק לית בהון לא
אריך ולא זעיר פי׳ לא ו׳ ולא י׳ וסימ׳ בלשון ארמי לא תקטל עבדא דשם יהב להון חמיס׳ בתריס׳ ותלת מלכין בארעא דכנענאה וביאורם נמסר בפרשת נשא׃

י׳ זוגין מן ג״ג י׳ ברישיהון
וא׳ וי׳ וסימניהון

יהלך במשפטי׃
יהלך צדק לפניו יהלך׃
יהלך אם יהלך איש על הגחלי׳׃
ויהלך ויהי כשמוע אחאב׳
ושאר׳ כלהון נמסרי׳ כל אחד במערכתו׃

אלין מלין ל׳ דבוותיהון
ומשמשי׳ א׳ ב׳ י׳ ברישיהון ן׳ בסופיהו׳ וסימני׳

יאכלון לא יהיה לכהנים הלוים ן׃
יאספון תזרח השמש יאספון׃
יבהלון תסתיר פניך יבהלון׃
יגועון הוסף רוחם יגועון׳
ידחקון ואיש אל אחיו לא ידחקון
והמיון כי הנה אויביך יהמיון׃
יובילון מעבר לנהרי כוש עתרי בת
יזידון וכל העם ישמעו׃
יחילון ונבהלו צירים וחבלים יאחזון ב׳ כו׳
יחלומון והיה אחרי כן אשפוך את
יחדלון הקולות יחדלון והברד׃
יטיפון לכן לא יהיה לך עוד משליך
יכלון ומצרים אדם ולא אל ז
ילקוטון התן להם ילקוטון׃
ילמדון יום אשר עמדת לפני יי׳
ימלאון והשקיתי ארץ צפהך מדכך
ינובון עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים׃
ישברון בלב אליך ישברון דתהלוה
יעדרון וכל ההרים אשר במעדר יעדרון׃
יפילון אשחק עליהם ולא יאמנו
יקימון כושל יקימון מליך דאיוב׳
ירבון אספרם מחול ירבון דתהלות
ירבין ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה לך׃
ירומון ושמתי כל הרי לדרך דישע׳
ירזמון עיניך׃
ירוין מדשן ביתיך׳
ירשיעון על כל דבר פשע על שור
ישתקשקון בחוצות יתהוללו הרכב
ישקון עגלין ישקון׃
ישכרון והאכלתי את מוניך את בשרם׃
יתמלאון פערו עלי בפיהם בחרפה הכו לחיי׃

מערכת אות היו״ד

יא

יאזניה ב׳ וסימניהון

ואקח את יאזניה׃
ותשא אותי רוח׃
וא׳ ויזניה בן הושעיה׃

ויאזניהו ב׳ וסימניהון

וישמעו כל שרי החילים׳
ושבעים איש מזקני׃

וא׳ ויזניהו ויבאו אל גדליהו׃

יאור היאור ו׳ מלאי׳ וסי׳ נמס׳ בסדר מקץ׃

נואש ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן י״ח׃

יב

יבולה ד׳ חסרי׳ את בנתינה וסי׳ נמסר ביחזקאל סימ׳ ל״ד ותלים סוף סימן ס״ז׃

יבול ג׳ וסימניהון

ואין יבול בגפנים׃
וישחיתו את יבול הארץ׳
יגל יבול ביתו׃

יבולה ח׳ וסימני׳ נמסר בריש סדר בחקתי׳

יבסי היבסי ה׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ה׳׳

ואת היבוסי ד׳ וסימני׳

וכנען ילד דנה׃
וחכירו ודברי הימים׃
ואת היבוסי ישבי ירושלים דיהושע
ואת היבוסי ישב דשפטים׃

וייבש ג׳ ב׳ מל׳ וסימני׳ נמסר ביונה ובתלי׳ סימן ק״ב׃

ויבש ה׳ וסימני׳ נמסר בתהלים סימן צ׳׃

ויבשו ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳

וגם נשף בהם ויבשו׳
הכה בעשב ויבש׃
הן יעצר במים׳
מתחת שרשיו יבשו׃

הוביש ד׳ מל׳ וס׳ נמסר ביהושע סוף סימן ד׳ ובריש יואל׳

יבשה ביבשה ג׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סימן ל״א׳

יבש ז׳ חסרי׳ בלישניהון וסימני׳ נמסר בסוף שופטים׃

יד

י״ד פסוקי׳ בן ג׳ מלין וסימניהון נמסר בפרשת תצוה׃

ידו כ״א וסימניהון נמסר בתהלים סימן י״ח וסימן קמ״ד׃

ביד רמה ג׳ וס׳ נמס׳ בסדר בשלח ובסדר שלח לך׃

ידת ג׳ חסרים וסימניהון נמסר בסדר ויקהל׃

ידיו ה׳ חסרים וסימניהון נמסר בסדר כי תשא׃

ידיך י״א מלאים וסימניהון נמסר באיוב סימן ד׳ וכל תהילות דכותי׳ מל׳ ב״מה חסרים וסימני׳ נמסר בתלים סימן ל״ב׳

ביד ח׳ וסימני׳ נמסר בעזרא סימן ז׳׃

ידיכן ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בסדר בראשית׳

וידיו ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר מצורע ואיוב סימן ד׳׃

וידי ד׳ וסימני׳ נמסר בסוף סדר בשלח ובריש יחזקאל׃

וידו ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת תולדות׳

ויד ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בסדר וישב וביחזקאל סימן כ״א׳

בידיה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר ויקהל ובמשלי ריש סימן י״ד׳

אל יד ה׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן מ״ח׃

תמצא ידך ג׳ וסי׳ נמס׳ בשמואל א׳ סימ׳ כ״ה ובתהלים סימן כ״א ובקהלת סימן ט׳׃

וסמך ידו ד׳ חסרים את וסי׳ נמס׳ בסדר ויקר׳׃

נטיית יד י״א חסרים את וסימני׳ נמס׳ ביחזקאל סי׳ כ״ה׃

שליחות יד ג׳ נסבין את וסי׳ נמס׳ בסדר ואלה שמות׃

נשיאת יד ח׳ חסרי׳ את וסי׳ נמס׳ ביחזקאל סימן צ׳׃

קנייה מיד ה׳ וסימניהון

מיד בני חמור אבי׳
ויוסף הורד מצריכה׃
או קנה מיד עמיתך׃
ביום קנותך השדה׃
כי קניתי את כל אשר׃
ושארהון קנייה מאת׃

על ידה ג׳ וסימניהון

עוזאל בן יורחוה׃
חשביה שר חצי פלך׃
עזור בן יחזקאל׃

ועל ידו ח׳ וסימניהון נמסר בנחמיה סימן ג׳׳

ובידו ג׳ וסימניהון

ובידו כלא לאמר׃
ובידו במקטרת להקטיר׃
ובידו הוו כלי כסף וכלי זהב דשמו׳׃

ביד רמה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח׃

ידותון ג׳ כתי׳ ידיהון וסי׳ נמסר בתלים ריש סימן ע״ז׃

ידו ג׳ וסימני׳ נמסר ביואל סימן ד׳׃

ולהודות ג׳ וסימניהון

ויתן לפני ארון יי׳
ויהי כאחד למחצצרים׳
ויעמד יחזקיהו׃

להודות ד׳ מל׳ בלישני׳ וסימ׳

ויתן לפני ארון יי׳׃
חצות לילה אקום׃
הוציאה ממסגר׳
וראשי הלוים׃

הודו ה׳ ד׳ כתיב ויו וסימני׳

הוי אדון והוי׳
כסה שמים הודו׃
כסוס הודו׳
הודו על ארץ׳
ויהי כזית הודו׃

ידע י״ט וסימ׳ נמסר בתלים סימן צ״ב ובקהלת סימן ט׳׃

ידעו י״ב וסי׳ נמסר בירמיה סימן ל״א וב״דה כ׳ סימן ו׳׃

וידעו י״א רפין וסימני׳ נמסר בתלים סימן נט׳׃

ידעתם ד׳ קמצין וסמני׳ נמסר׳ בישעיה סי׳ מ״ח ובירמיה׳ בריש סי׳ ל״ג וסי׳ בלשון תרגו׳ אתית שמעית וקרית ובעסית׃

תדעון ד׳ וסי׳ נמסר בסדר קרח ובאיוב סוף סימן י״ט׃

ידעון ד׳ וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ ג׳ ובמלכי׳ א׳ סי׳ ח׳ ובמשלי ס״ס׳

ואדעה ו׳ וסימניהון נמסר בסדר מקץ׳

וידע ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ה׳׃

ויודע ג׳ וחסרי׳ וסימני׳ נמס׳ בסדר בלק ובדברי הימי׳ ב׳ סי׳ ב׳׃

הידעתם ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא׳

ידעת ג׳ וחסרי׳ וסימניהון נמסר בסדר מטות׳

ואדע

ואדע ג׳ וכטע׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ ל״ב׳
וידעו ז׳ וסימניהון נמסר בסדר בראשית׃
ולדעת ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ג׳׃
הידוע ג׳ מל׳ וסי׳ נמס׳ בסדר בקץ ועש׳ וכירמיה סימן י״ג׃
לא נדע ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בא׳
הידעת ח׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ ב׳ סימן ב׳ ובדניאל סוף סימן י׳׃
להודעותני ד׳ מל׳ בלישני׳ וסימניהון נמס׳ בדניאל סימן ג׳׃
ודעת ד׳ ג׳ קמצין וא׳ פתח וסים׳ נמסר בישעיה סימן ל״ג׳ ובתלים בא׳ברכתי באות הש״ת ובקהלת סוף סימן א׳׃
ומדוע י׳ וסים׳ נמס׳ בריש סדר קרח׃
וידעת ז׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן כ״ב׃
יודע י׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ו׃
ובדעת ה׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תשא׃
יודעים ד׳ מל׳ וסימניהון
ושלח לי עצי ארזים׃
כי החיים יודעים׃ ב׳ בפסוק
כי אינם יודעים לעשות רע׃
ונדעה ה׳ בקריאה וסימני׳ נמסר בישעיה סי׳ מ״א וכיונה סימן ז׳ וחד פליגי ונדעה נרדפה לדעת׃
בודע ג׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר בתלים סימן ע״ו׃
וידעתן ב׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סי׳ י״ג׃
לא ידעו ב׳ וסימניהון
אם יצאת השדה׃
המעתיק הרים׃
ולא ידעו ג׳ וסימניהון נמסר בהושע סימן י״א׃
ולא ארע ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ״ו׃
דעי ד׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״ב׃
ולא ידעתי ה׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן י״א׃
ולא ידע י״א וסימניהון נמסר בויקרא׃
ידעו ה׳ קמצין וסימניהון
כי ברעה אל רעה׃
כי אויל עמי אתי׃
הובישו כי תועבה׃
והולכתי עורים׃
המעתיק הרים׃

יה

יהואש סימן מן וישמע כל הארץ
עד ויעל מעל ירושלם יהואש׃
ומן ויעל מעל ירושל׳ עד יקתאל
יואש בכב יהואש וסימניהון
בשנת שלשים ושבע תני׳׃
וישב יהואש קדמאה׃
ומן יקתאל עד הוא בנה אילת
דכו׳ יהואש בכא יואש׃
ויהו אמציהו בן׃
וכל קריאה דכוות יואש׃
יה ד׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן צ״ד׃
וביהודה ה׳ וסים׳ נמס׳ במלכים ב׳ סימן י״ז׃
וכל יהודה ז׳ וסימניהון
ואמרת אליהם׃
ההמת המיתוהו חזקיה׃
ויקד יהושפט אפים׃
ויעשו הלוים וכל׃
ויצא לפני אסא ויאמר לו׃
ויעבדהו עבדיו׃
ולא נעשה כפסח׃
וכל ראשי פסוקים דכוות׃
אל יהודה ו׳ וסי׳ נמסר בירמיה סוף סימן ל״ה׃
חורי יהודה ד׳ וסימניהון
בגלותו את יכניה׃
ואריכה את חורי׃
ברבים חורי יהודה אגרתיהם׃
וישחט מלך בבל את בני צדקיה׃
ואיש יהודה ו׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל״ב׃
יהודה וישבי ירושלם ח׳ וסי׳
והלכו ערי יהודה׃
שמעו דבר יי׳׃
ואמרת שמעו דבר יי׳ מלכי׳
ויאמר הקשיבו כל יהודה׃
ויקד יהושפט אפים ארצה׃
וישכימו בבקר ויצאו למדבר תקוע
וישכב יחזקיהו עם אבתיו׃
ויתע מנשה את יהודה׃
ושארהון איש יהוד׳ וישבי ירושלם
ליהודה ולירושלם ד׳ וסים׳
וכי תאמרון אלי אל יי׳ דמלכים׳
וכי תאמר אלי דישעיה׃
כי עזבו הלוים׃
הלא הוא יחזקיהו דדה׳
ואת יהודה ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויגש וביחזקאל סימן כ״א׃
יהודה ובירושלם ג׳ דסמ׳כי בקריאה וסים׳ נמסר בירמיה סי׳ כ״ו׃
והיהודים ג׳ וסימניהון
כתיב בה בגוים נשמע׃
והיהודים והסגנים׃
והיהודים אשר בשושן׃
אל כל היהודים ג׳ וסימני׳
והושבים בארץ׃
וישלח ספרים אל׃ וחברו׃
היהודיים וכתיב כן וסימני׳ נמס׳ במגלה סי׳ ח׳׃
יהודית ז׳ סימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ח׃
יהוזבד ד׳ וסימניהון
יהוזבד בן שמעת׃
ולעבד אדום בנים׃
ועל ידו החזיק׃
ושכר הרביעי׃
יהוחנן ד׳ וסימניהון נמס׳ בד״ה א׳ ריש סימן כ״ו׃
וכל עזרא דכו׳ יהוחנן בר״מ וחנן וסי׳ שם סימן י׳׃

ין

וליואב ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
ויזבח שור ומרי׃
ויען המלך שלמה ויאמ׳ לאמו
הניג׳ מל׃
יואחז ד׳ וסימניהון
בשנת שתים ליואש׃
בן יואחז המזכיר׃
בן שלש ועשרים שנה׃
וימלך מלך מצרים׃
יואש י׳ וסימניהון
המלך יואש בן המלך׃
ותקח יהושבע תני׳ דפסו׳׃
ויתר דברי יואש קדמ׳ דיהורם
ויקמו עבדיו׃
וישכב יהואחז עם אבותיו׃
ויתר דברי יואש דישר׳ קדמ׳׃
וירבעם ישב ב׳ בן׃
ואלישע חלה את חליו׃
שלש פעמים הכהו יואש׃
שהים בשנת שתים׃
ויעש הישר דאמציה׃
ויחי אמציהו קדמ׳ דפסו׳׃
חמש בשנת חמש עשרה
לאמציה ב׳ כפסו׳׃
דבר ולא דבר יי׳׃
וכל הריסר ושפטים וד״ה דכו׳
יואש ושאר יהואש׃
יובל ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר בסדר בהר סיני׃
ימים ג׳ רפ׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ ס״א׃
ליום ד׳ דגשים וסימניהון
והיו נכונים ליום׃
ופר חטאת תעשה׃
וזה אשר תעשה על׃
נשיא אחד ליום ב׳ בו
ואמרת להם זה האשה׃
באלה תעשו ליום׃
ויצוה המלך צדקיהו׃
ומאכלך אשר תאכלנו׃
שבעת הימים תעשה׃ הה ליום׃
ושבעת ימי החג תעשה ב׳ בו׃
וכבש בן שנתו תמים׃
אהה ליום כי קרוב׃
והיו לי אמר יי׳ ליום׃
למזרח הלוים ששה ב׳ בו׃
פתשגן הכתב להנתן׃ וחברו׃
ביום י״א וסימני׳
וירם השמש׃
והצלח ויהי במחרת ותצלח׃
אפשיטנה פן אפשיטנה ערומה׃
והפכתי חגיכם לאבל׃
ונלחם ויצא יי׳ ונלחם׃
סכלו כי את עול סבלו׃
במריבה אל תקשו לבבכם׃
אלף כי אלף שנים בעיניך׃
זנח יי׳ מזבחו׃
מועד תקרא כיום מועד׃
כרמיה ונתתי לה את כרמיה׃
בימים ההמה ח׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן ג׳׃
ביום הזה ו׳ וסים׳ נמסר בסדר נח׃
מימים ימימה ה׳ וסימני׳ נמסר בסוף סדר בא׃
בהיום ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר וישב׃
ביום ג׳ דמטעין וסים׳ נמסר בקהלת סי׳ י״ב׃

לארך ימים ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן צ״ג׳
שלשה ימים ד׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סי׳ ב׳׃
יומים ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר בסדר בהעלותך׳
והיה ביום ה׳ וסימניהון נמסר בריש סדר כי תצא׃ ובצפניה סימן א׳׃
שלשת ימים ג׳ וסימני׳
ולאתנות האבדות לך׃
וכל אשר לא יבא לשלשת׃
ויקבצו כל איש יהודה׳
ביום השמיני ג׳ רפ׳ וסים׳ נמסר בסדר נשא׃
יום יום ז׳ וסי׳ נמסר בסדר וישב ובמשלי סימן ח׳׃
בכל יום ג׳ וסימניהון
ואל זועם בכל יום׃
עיני דאבה מני עני קראתיך׃
בכל יום אברכך׃
ויהי מימים ג׳ וס׳ נמסר ביהושע ריש סימן כ״ג׃
למיום ג׳ וסי׳ נמסר בשפטים סוף סימן י״ט׳
עד היום ט׳ מיחרין וסים׳ בד״ה ב׳ סימן כ׳׃
למן היום ז׳ וסים׳ נמסר בסדר וארא ובסוף חגי׃
לימים ה׳ דגשין וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן כ״ב׃
הימים האלה ו׳ בריש׳ וסים׳ נמסר בזכריה סימן ח׳ ובריש אחשורש׃
והיה ביום ו׳ בטעם בתריסר וסימניהון
תקראי והיה ביו׳ ההו׳ נאם יי׳ הקראי׃
אענה את השמים והם יענו׃
בצהרים והבאתי את השמש׃
באחרית והיה באחרית הימים׃
שארית והיה שארית יעקב בקרב
יכשו הבאים׃
ימי שני ז׳ וסי׳ נמסר בסדר ויגש ובשמואל ב׳ סי׳ יט׃
יום אחד י׳ וסי׳ נמס׳ בסוף סדר תולדות יצחק׃
ועד היום הזה ג׳ וסים׳ נמסר במלכים ב׳ סימן כ״א׃
בימים ד׳ וסי׳ נמסר בספר אלה הדברי׳ ובמגלה סי׳ ט׳׃
ויהי בימי ה׳ וסים׳ נמסר בסדר לך לך ובריש רות ובריש אחשורש׃
ויהי כל ימי ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בראשית׃
ויהיו ימי ג׳ חס׳ בליש׳ וסים׳
ויהיו ימי אדם׃
ויהיו ימי תרח׳
ויהיו ימי יצחק׳
ויהי מקץ ימים ג׳ וסימניהון
ויבא קין מפרי׃
וייבש הנחל׃
קום לך פרתה׃
בא בימים ד׳ וסימניהון
ואברהם זקן׃
ויהושע זקן׃
ואתה זקנת באת׃
והמלך דוד זקן׃
עד עצם היום הזה ג׳ וסים׳ נמסר ביהושע סימן י׳׃ וכל

מערכת אות היוד

ובל ימי ג׳ וסי׳ נמס׳ בסוף יהושע ובשפטים סימן ב׳ ·
שבעת הימים ח׳ וס׳ מני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ל׳ ·
וביום הרביעי ג׳ ראשי פסוקים וסימ׳ נמסר בעזרא סימן ח׳ ·
ביום הקהל ג׳ וסימניהון

ויהן לכם את בריתו ·
ויתנם יי׳ אלי ·
בכל אשר שאלת ·

יונדב ג׳ וסימניהון

לאמרו לא נשתה יין ·
ונשב באהלים ונשמע ונעש ·
לא יכרה איש ·

יונתי ג׳ וסימניהון נמסר בשיר השירים סימן ב׳ ·
יונתן ז׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ׳ ובדברי הימים א׳ ריש סימן ו׳ ·
ויוסף ט׳ וסימניהון

ויוסף הורד מצרימה ·
ויוסף בן שלשים שנה ·
ויוסף הוא השליט ·
הם יצאו את העיר ·
אנכי ארד עמך ·
ויהי כל נפש יצאי ירך ·
אלה יעמדו לברך ·
לבני אסף זכור ויוסף ·
גאלת בזרוע עמך ·
וא׳ לשון אוספי וס׳
ויאמר יואב אל המלך יוסף יי׳ ·

ליוסף ח׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן לז״ ·
יורם י״א וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ח׳ ·

יו

כל לשון הזאה על בכ״ד אל וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ט׳ :
יזרעאלה ח׳ וסימניהון

ויהי גבולם יזרעאלה ·
והכסלות ושונם ·
ויהי עד בה ועד כה ·
וירץ לפני אליהו ·
וירכב אליהו וילך ·
ויבא יהוא ·
ויכתב אליהם ספר ·
וישימו את ראשיהם ·

יזרעאלית ח׳ וסימניהון

וישב דוד עם אכיש ·
ויולדו לדוד בנים ·
ויעל שם דוד ·
ושתי נשי דוד נשבו ·
ואלה הו בני דוד ·
וישב ויולדו היזרעאלת כתיב ·
ויעלו ושתי היזרעלית כתיב ·
ואלה היזרעאלית כתיב ·

יח

ויחדו ג׳ וסימניהון נמסר בסדר תרומה ·
ויחדיו ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מו׳ ·
יחלתי ה׳ וסימניהון נמסר בתלים באב דכתי באות היוד ·

וין י׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בעמוס סימן ב׳ וכריש אחשורוש ·
ויין ה׳ ראשי פסוקים וסימניהון נמסר בסדר שלח לך וביחזקאל סימן מ״ד ·
ויין י״ג וסימניהון

כרמים תטע ועבדת ·
לחם לא אכלתם ·
מכל אשר יצא מגפן ·
ויין ישמח חיים ·
ויין ישמח לבב אנוש ·
ויין לנסך רביעית ·
ויין לנסך שלשית ·
ויין תקריב לנסך חצי ההין ·
ויין לא ישתו כל כהן ·
ויין ושכר אל תשת ·
ויין ושכר לא שתיתי ·
ויין וחמר מלא מסך ·
ויין לברי נפש ·

אמר המעתיק כך היה כתוב בכל ספרי המסרה רוקני וחרדתי שהיו לפני כדלעיל ונתקשיתא טוב׳ בהאי סימנ׳ דבעל המסורת ולא כהירא לן ולא בהיר חדא דהאיפסו׳ ויין ושכר אל תשת לא כמצא בכל קרי׳ אלא ההו׳ דכל אסר יפא מגפן היין ובעל המסורת כתב מכל אסר יפא מגפן אכ׳ יין ושכר אל תשת הוא פסוק א אחריכא ותהלית׳ בכל הספרי׳ שלנו ואת׳ דהוא ההוא דאורית׳ לית׳ דהוא יין ושכר בלא וי״ו ואפילו אם תמצי לומר דהוא בוי״ו לא יתיטב לקרות ויין דחסר הכמך ותוקפה דאיכא יתיר מי״ג ויין דהא איכא ויין מיקבים הסבתי דירמיה ויין בתים עשרים אלף דד״ה ויין וסמך דד״ה דומס ה הקרוכו׳ ואת׳ דקריכן ויין בקמץ הוי״ו לית׳ דהא במסורת מני דאיכון ז׳ דקרי׳ ויין מלעיל בקמץ הוי״ו ולית חד מנהון מהכך ואת״ דחסרים וי״ו בכל הספרים שלנו בוי״ו ויין וגם לפיהוגן הקריאה לא יתיטבו להקרות בלא וי״ו עכ״ל

ויין ושכר ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ א׳
ויין ז׳ וסימניהון נמסר בישעית סימן ה׳ ובנחמיה סימן ה׳ ובד״ה ב׳ סימן י״א ·

יכ

הוכח ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר קדשי׳ ובאיוב סוף סי׳ ו׳ וריש סימן טו״ ·
והוכח ו׳ חסרי׳ בליש׳ וסימ׳

והוכח אברהם את ·
אותה הוכחתה לעבדך ·
ומשובותיך תוכיחוך ·
אשרי אנוש יוכחנו אלוה ·
המיראתך יוכיחך ·
הא האשה אשר הכיח ·
ב׳ חסרים ושאר׳ חסרי׳ ו׳ ·

יכלתי ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא ושפטים סימן א׳ ובתלים סימן מ׳ ·
יוכלו י״א וסימניהון נמסר ביהושע סימ׳ ז׳ ישעיה סוף סימן י׳ ובירמיה סוף סימן א׳ ·

ולא יוכל ד׳ וסימניהון נמסר בסדר בא ·
לא יכול ד׳ וסימני נמסר בפרשת וישלח ובישעיה סוף סימן ״ו ·
ולא אוכל ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סי׳ י״א ·
יכול ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בסדר שלח לך ·
ולא יכלו ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר וארא ובמלכים ב׳ סימן ג׳ ובינה.
יכלתי ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויצא ·
ותוכל ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ ויצא ובירמיה סימן ג׳ ·

יל

אלה תלדות ד׳ וכתיב כן וסימניהון נמסר בסדר בראשית ·

מסורתא אחרינא

מן זה ספר תלדות אדם עד תולדת יצחק תולדת כתיב בכ״א תלדו׳ אדם ומן תולדת יצחק עד סופא דספרא תלדות כתיב בכ״מב תלדת כתיב חס׳ דחס׳ תלדה עשו הלדת ישמעאל וכ׳ כתיב תולדות מ׳ל דמ׳ל אלה הולדות השמים ואלה התולדות פרץ וג׳ כתיב תלדות ·

תלדות עשו הוא אדום ·
ושל אחריו אבי אדום ·
אלה תלדות יעקב ·

תלדתם ב׳ חסרי׳ דחסרים וסי׳ נמסר בוארא
הולידו ח׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳

אם אנכי ילדתיהו ·
ולאבן את ילדתנו ·
אוי לי אמי כי ילדתיני ·
ועל אבותם המולדים אתם ·
אשר הולדו בנים ·
אני היום ילדתיך ·

יולדו ה׳ וסימניהון נמסר סוף סדר ויחי ·
ויולדו ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ג׳ ובריש איוב ·
ללדת ד׳ וסימניהון נמסר בסדר בראשית ובסדר תולדות ובקהלת ריש סימן ג׳ ·
הלדת ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מ׳ל וסי׳

יום הלדת את פרעה ·
ומלדתיך ביום הלדת ·
ותשלכי על פני השדה ·

הוליד י״א חסרי׳ וסימני׳ נמסר בפרשה פנחס ·
ילדיו ג׳ וסימניהון

ואת אחד עשר ילדיו ·
כי בראתו ילדיו ·
כי ילדיו אל אל ישועו ·

כולד ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר במלכים א׳ ריש סי׳ י״ג ·
והילדים ג׳ וסימניהון

הנה אנכי והילדים ·
והילדים האלה ארבעתם ·
והנשים והילדים שמאו ·

ויולד ג׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בסדר בראשית ·
יולד ג׳ מ׳ל ודגש וסי׳ נמסר באיוב סימן ה׳ ·
הילודים ג׳ ב׳ חסרי׳ וסימני׳ נמס׳ ביהוש׳ סי׳ ה׳
ויולדת ג׳ וסי׳ נמסר בסדר לך לך ובשפטי׳ סי׳ י״ג ·

ים

כים ד׳ וסימניהון

והרשעים כים נגרש ·
קשת וכידון יחזיקו ·
וחברו תרויהון דירמיה ·
כי גדול כים שברך ·

והים ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ ז׳ ונחמיה סי׳ ט׳ :
ועדים ד׳ יחדאין וסימ׳ נמסר בפרשת משפטים ·
ואת הים ה׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סימ׳ ז׳ ·
בימים ה׳ דגשים וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש ס׳ ל״ב ·
וימה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר לך לך ·
הימה ו׳ ביהושע וסי׳ נמסר שם סימן כ״ד ·
על הים ב׳ ביחזקאל וסי׳ נמסר שם בסוף ספר׳ ע״ש ·
וים ג׳ קמצין וסימני נמסר באיוב סימן כח ·

ינ

יניקה ה׳ מ׳ל בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר וירא ·

יס

יסד ד׳ וסימניהון

ובשנה הרבעית יסד ·
בית יי׳ בחדש זיו ·
ועתה שימו נא לבבכם ·
כה אמר יי׳ צבאות החזקנה ·
מיום אחד לחדש השביעי ·

יסוד ו׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויחי ·
יסד ד׳ וסימניהון ·

ומה יענה מלאכי גוי ·
הנני יסד בציון אבן אבן ·
כולם הברורים לשערים ·
והשתיה כדת אין אונס ·

יסדה ד׳ וסי׳ נמס׳ בישעיה סי׳ כג׳ ובתלי׳ סוף סי׳ עח׳ ·
יוספו ד׳ בכ״ו וסי׳ נמס׳ במלכים א׳ סי׳ ב׳ ע״ש שינוי אתיהון ·
ויוסף ו׳ מ׳ל וסי׳ נמסר בסדר בלק ובמלכים א׳ סוף סימן י״ו ·
ונוסף ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמ׳ וסימ׳ נמסר בריש ואלה שמות ובמשלי סי׳ י״א ·
יוסף ה׳ חסרי׳ בתוספות וסי׳ נמסר בסדר ויצא ·
יסף י״א בלשון אוספי ג׳ מ׳ל וח׳ חסרי׳ וס׳ נמסר בסדר ויצא
יוסיף י״ד מ׳ל וסימניהון

ידוע תדעו כי לא ·
ויאמר שאול כה יעשה ·
ולעמשא תמרו ·
וישבע המלך שלמה ·
יוסיף יי׳ שנית ידו ·

מערכת אות היוד

ומה יוסיף עוד דויד דד״ה ·
דבר בליעל יצוק בו ·
לב חכם ישכיל ·
באשר תמותי אמות ·
בי ברך חכמה ב׳ בן ·
פני יי׳ חלקם ·
לעבר בן בליעל ·
לערץ אנוש מן ·

ויוספו ב׳ כתובי׳ כן חס׳ י׳ בתר׳ ומל׳ ו׳ וסימני׳
מחלום יוסף חלום ·
מאברו לו אחיו ·
וג׳ כתיב ויסיפו חס׳ וי״ו ומל׳ י׳ וסימניהון
ויוסיפו דויר עצו וירצצו את בני ישראל
וה׳ עבדון בן הלל ·
ויוסיפו עוד פלשתים דד״ה ·
וב׳ מל׳ דמל׳ וסמניהון ויוסיפו עוד לחטא
כי בי ירבו ימיך ·
ושאר יספו כתיב חס׳ דחס׳ ·

יוסף ה׳ כ״ב וסימני׳ נמסר בישעיה סימן כ״ט ·

יוסיף יד״ כ״ב וסימניהון נמס׳ בשמואל ב׳ סוף סי׳ ג׳ גבי פרשת׳ דקינת דוד על אבנר ·

יוסף ג׳ מל׳ בתוספות׳ וסים׳ נמסר בסדר ויצא ·

ותוסף ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חסרים וסי׳ נמסר בסדר וישב וביחזקאל סימן כג״ ·

תוסף ג׳ חס׳ י׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סי׳ לו״ ·

תסף ג׳ מלר׳ וסימני׳ נמסר בסדר בראשית ·

אסף ג׳ מלרע וסימניהון
כבל אשר שאלת ·
בל רעתם בגלגל ·
בשלחי את חצי הרעב ·

כל אוריתא יוסף במ״ב

יוסיף ואינון בחד פסוק ארבעים יכנו וכל נביאים וכתובי׳ דכו׳ יוסיף במ״ד יוסף וסי׳
עליכם יוסף יי׳ עליכם ·
הרים יום חשך ואפלה ·
יואב ויאמר יואב אל המלך ·
וחברו ויאמר יואב יוסף יי׳ על דד״ה ·

ולא יוסיף ג׳ וסים׳ נמסר בתלים סי׳ ע״ז ·

ולא אוסיף ד׳ וסים׳ נמסר באיוב ריש סימן מ׳ ·

תוסיפון ד׳ וסים׳ נמסר בסדר וארא ·

ולא יסף ה׳ וסים׳ נמסר בסדר וישב ובשמואל א׳ סימן ט״ו ·

ולא יספו ה׳ וסימני׳ נמסר בשמואל סי׳ ז׳ ובמלכים ב׳ סימן ו׳ ·

ולא תוסיף ד׳ וסי׳ נמסר בישעיה סוף סימן כ״ד וביחזקאל סימן לו׳ ·

והוספתי ד׳ ב׳ מלעיל וב׳ מלרע וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳ ובתלים סימן ע״א ·

תוסיף יג״ וסימניהון נמסר בפרשת בא ע״ש

תוסיפו ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסימניהון
כי אשר ראיתם ·
לא תספו על הדבר ·
לא תוסיפו הביא מנחת שוא
עוד תוסיפו סרה ·
ב׳ קדמאי חס׳ ·

מוסר יב״ פתחין וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל׳ ובמשלי סימן ז׳ ·

ומוסר ה׳ וסימניהון נמסר בריש משלי ·

יע

יעדה ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סו׳ סימן מז״ ·

למועד ז׳ רפין וסים׳ נמסר בסדר משפטים ·

ויועדו ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן יא״ ·

ולמועדים ג׳ חסרי׳ בלי׳ וסימניהון נמסר בדברי הימים ב׳ סימן לא״ ·

במועדו ד׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בפרשת בהעלותך ·

ויעואל ד׳ כתיב יעואל וסים״ נמסר בד״ה א׳ סי׳ ט׳ ·

יען ג׳ בטעם וסימניהון
יען אשר מלא ·
יען אשר לא שמעתם ·
יען אשר גבהת ·

יועץ ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן יא״ ובנחום סימן א׳ ·

נועצים ה׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן יב״ ובמשלי סימן יג״ ·

איעצך ג׳ וסימניהון נמסר בסדר וישמע יתרו ובירמיה סימן לח״ ·

עצות ג׳ וסימניהון
עד אנה אשית ·
בי גוי אבד עצות ·
עצות מרחוק ·

יעקוב ה׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בסדר בחקתי ובירמיה סימן ל׳ ·

ויעקב יד״ וסימניהון
ויעקב נתן לעשו לחם ·
ויעקב איש תם יושב ·
ויעקב רעה את צאן לבן ·
ויעקב תקע את אהלו ·
ויעקב נסע סכתה ויבן ·
ויעקב קרא לו גלעד ·
ויעקב הלך לדרכו ויפגעו ·
ויעקב שמע כי טמא ·
לך ואספת אל זקני ישר׳ ·
ויקברו אתו עשו ·
ויעקב ובניו ירדו מצרים ·
ויחן אותם וירחמם ·
גם זרע יעקב ודוד עבדי ·
ויעקב גר בארץ חם ·

יעוש ג׳ כתיב יעיש וסימניהון
ואהליבמה ילדה ·
ואלה היו בני אהליבמה ·
ובני ידיעאל בלהן ·

יף

יפה ה׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל ריש סימן לא״ ובקהלת סוף סימן ה׳ ·

מפתיו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ע״ח ·

הופיע ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן נ׳ וסימן צ״ד ·

ויפתח חד שום גברא חד שום קרתא וחד לישן פתיחה וסימניהון
ויפתח הגלעדי הה׳ ·
ויפתח ואשנה ·
ויפתח שפתיו עמך ·
בהראה פתח וסי׳ מאן דפתח פתח ·

יץ

כל ספר בראשית יצא

במ״א יצא כצרי
והנה דבר יי׳ אליו לאמר ·
וכל שאר אוריתא דכו׳ יצא במ״ב יצא וסי׳
ויאמר משה אל אהרן דהמחתה ·
וישלח מלאכים אל בלעם ·
וכל נביאים כרמן תריסר דבוותהון יצא במ״ט יצא ·
מדלתי והיה כל אשר יצא מדלתי
מדלתי והיה היוצא אשר יצא ·
מפיכם ואת העם צוה יהושע ·
בגפן מכל אשר יצא מגפן ·
נא וילך משם דוד מצפה ·
רשע כאשר יאמר משל ·
עתק אל הרבו תדברו ·
ממעיך והיה כי ימלאו ימיך ·
עמך כי יצא עמך למלחמה ·
יצוא ויקצף נעמן וילך ·
פליט וישב יהורם המלך ·
ידוא ויהי כבלותו לעשות ·
ולגדרים ולחצבי האבן ·
ישבי והיה יי׳ עמו בכל אשר ·
צפע אל תשמחי פלשת ·
בגבור יי׳ כגבור יצא ·
מפי כן יהיה דברי אשר ·
כנגה למען ציון לא אחשה ·
ומשלו והיה אדירו ממנו ·
וכל תריסר וכתובים דכו׳ יצא כמ״א יצא ·
חשב ממך יצא חשב על יי׳ ·
כשמעך ויהי כשמעך את קול דד״ה
תבוסת ומאלהים היתה תבוסת ·
קוס בכל הארץ יצא קום ·
מחלב יצא מחלב עינימו ·
מבטן מי יצא הקרח ·
קרן ומן האחת מהן יצא קרן
תחנוניך בתחלת תחנוניך יצא ·
בציץ יצא וימל ·
מגנת והמלך שב מגנת הביתן ·
ומרדכי יצא מלפני המלך ·
וכל קהלת דכוותהון יצא בר מן א׳ יצא
טוב אשר תאחז בזה ·

אל יצא ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בשלח ובמלכים ב׳ סי׳ ט׳ ובמלכי׳ ב׳ סי׳ י׳ ·

יצא ג׳ לשון נקבה וקרי׳ לשון זכר וסימניהון נמסר בסדר וירא ובירמיה סוף סימן מח״

ובדניאל סימן ח׳ ·

ויוצא יג״ חסרי׳ וסימניהון נמסר בסדר קרח

ויוצא יב׳ מל׳ וסים׳ נמסר בשופטים סימן ו׳ כפסוק וגדעון בא ובתלי׳ סימן קל״ז ·

יצאו יד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן יז״ ·

יצאו ח׳ קמצין וסי׳ נמסר ביהושע סימן ב׳ ·

ויצאו ז׳ דפין וסים׳ נמסר בסדר בשלח ·

ויוציאו ד׳ וסים׳ נמס׳ באיוב סימן ח׳

ויוציאו יב׳ וסים׳ נמסר בסוף סדר אמור ·

יצוא ז׳ וסים׳ נמסר בסדר נח ·

ויוציא ד״ וס׳ מני׳ בלשון ארמי׳ נסב כרא דמל׳ב׳ אבנא בחדוא וביאודם נמס׳ בסדר ואתחנן ובתלי׳ סימן ק״ה ·

הרציאוה ג׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ וישב ובישעיה סימן מח״ ·

כצאת ג׳ וסים׳ נמסר בסדר משפטים ·

ויצאהו ד׳ וסי׳ נמסר בסדר וירא ·

לצאת ג׳ וס׳ נמסר בפ׳ וישמע יתרו ובסדר מסעי ·

צאו ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ט׳ ·

ותוצא ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בראשית ·

ויצא ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן יב׳ וסוף חבקוק ·

תוצאת ג׳ כ״ב וסימני׳ נמסר בסדר מסעי ע״ש ·

הוצאתיך ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישמע יתרו ·

יוצאי ד׳ מל׳ וסימניהון
ובזבולן יצאי צבא ·
ובאשר יוצאי צבא ·
באי השבת עם יוצאי השבת ·
ויהי לעזיהו חיל ·

הלין חסרי׳ בלישן יציאה

וס׳ נמס׳ בסדר שלח לך וביחזקאל סימן כח״ ·

יוצאים ד׳ מל׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן יד׳ ·

יוצאת ד׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תבא ובעמוס סי׳ ה׳ ·

ואוציא ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסים׳
את אבתיכם ממצרים ·
אתכם מבית עבדים ·
ואוצא אש מתוכך ·
בתרא חסר יוד ·

תצאו ג׳ וסימניהון נמסר במיכה סימן ד׳ ·

והוציאו ז׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ו׳ ·

הוצא ה׳ וסים׳ נמסר בפרשת וירא ובמלכי׳ ב׳ סימן י׳

יצאו ד׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ לך לך וביחזק׳ סי׳ מו״ ·

יוצא ט׳ מל׳ וסימניהון

ובמיכה הנה יוצא המיכה תנינא
דסיפר׳ ·
והעתרתי הנה אנכי יוצא מעמך ·
בחצות הלילה אנכי יוצא ·
ויריחו סוגרת ומסוגרת ·
השכרים וירא׳ השכרים איש יוצא
אוהב וכל ישראל ויהודה אוהב
את דוד ·
ובא דמלך דוד קדמ׳ דפסו׳ ·
צא ועתה קום צא ודבר ·
ברק ומן האש יוצא ברק ·
וכל כתו׳ דכו׳ מ׳ל ב׳׳מא חס׳
והוא כחתן יצא מחפהו ·
ולא תצא ו׳ וס׳ נמס׳ ביחזקאל
ס׳ כ׳׳ד ותלי׳ ס׳ כ׳׳ד ·
ויוציאנו ג׳ ומשניין וסימני׳
נמסר בסדר חקה ·
יצאתם ד׳ בל״ש וסי׳ נמסר
בסדר בא ·
והוצא ו׳ חסרי׳ יוד בלי׳׳ וסימ׳
נמסר בסדר כי תצא ·
ויצחק ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר
חיי שרה ·

חד מן ס׳׳ג בלשון יציאה

דכל חד וחד לית דכו׳ וסימניהון

תוצא ויאמר אלהי׳ תוצא הארץ ·
הוצא כל החיה אשר אתך ·
והוצא ועתה לכה ואשלחך ·
ותצא ואם אין תצא אש ·
ואצא ואקום ואצא אל הבקעה ·
ליוצא ובעתים ההם אין שלום ·
וליוצא כי לפני הימים ההם שכר ·
כבוצא שש אנכי על אמרתיך ·
התוציא מזרות בעתו ·
ויצא וירמיהו בא ויצא בתוך העם
ממוצא. כי לא ממוצא ·
שיוצא יש רעה ראיתי ·
מן מוצא ותדע ותשכל מן מו׳ ·
ויצאתי אחריו והכתיו ·
ויצאנו ויאמרו אליו זקני ·
ויצאו עלו הסוסים והתהללו ·
ויצאו ויאמר יי׳ אלי אם ·
ויצאו ואת חמור ואת שכם ·
ואצאה עתה חכמה ומדע תן לי ·
ואצאה בשער הגיע לילה ·
וצאה ומי יתן את העם הזה ·
הצאה מימים רבים תפקד ·
הוציאה ממסגר נפשי להודות ·
הוציאה לכנה אמר יי׳ סיר ·
הוצאתיה נאם יי׳ צבאות ·
והוצאת מלעיל כי תשוב אל אל
רוחך ·
והוצאתי מן העמים וקבצתים ·
והוציאהו והושיבו שני אנשים ·
והוציאני וכלה את מדות הבית ·
והוצאתו אתה הוא יי׳ האלהים ·
והוציאני ואיש משך בקשת דמלכי׳
להוציאהו וישלחו ויקחו את ירמיהו
והוצאת ויאמר אליה אליהו ·
הוציא מלעיל וישלח מלך יריחו ·
ובהוציאם את הכסף המובא ·
הוציאני צרות לבבי הרחיבו ·
בצאתי ויאמר אליו משה ·
תוציאני מרשת זו טמנו לי ·
תוצאות האל לנו אל למשעות ·
והוציאנו הרכבת אנוש לראשנו ·
מצאתיך עתה יחרדו האיין ·
צאהך ויתד תהיה לך על ·
צאת אם רחץ אדני את ·
צאה וענת שעורים תאמנהי
ולצאת עודני היום חזק ·

צאינה וראינה בנות ציון ·
צאתם ויצאו שרי פלשתים ·
מוצאת היא מוצאת והיא ·
מוצאת ויוסף עוד אחימעץ ·
כמוצאה אני חומה ושדי ·
ויצאת עוד אבנך ונבנת ·
כמוצאי והוצאת כליך ככלי ·
מוציאו אל מוציאו ממצרים ·
ומוציאי׳ סוסים ממצרים ·
מוציאם אל מוציאם ממצרים ·
יוציאום ומהם על כלי העבדה ·
מוצאך ידעת את אבנר בן נר ·
מוצאות והנה כל הנשי׳ אשר נשארו
ומוצאותיו ואתה בית לחם אפרתה ·
במוצאכם ויצו גם את השני ·
ומוצאיו ואם נכלמו מכל ·
מוצאיהן ודרך לפניהם כמראה ·
מוצאיהם ויכתב משה את מוצאיהם
למוצאיהם ב׳ בפסוק ·
ישחק ד׳ בנוי ליצחק וסי׳ נמסר
בירמיה סוף סימן ל׳׳ג
ובעמוס סימ׳ ז׳ ובתלים סימן ק׳ה ·
ויצרך ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה
ריש סימ׳ מ׳׳ג ·

יצר ד׳ חסרים וסימניהון

יצר הארץ ועושה ·
כי כמח יצר יצרו ·
יצר עין הלא יביט ·
יצר עמל עלי חק ·
והצתי אש ו׳ דסמיכי בקריאה
וס׳ נמסר בירמיה
סוף סימן כ׳א ·
ויקץ ג׳ חסרים וסי׳ נמסר בתלים
סימן ע׳׳ח ·
הקיצתי ג׳ וסימני׳ נמסר בתלי׳
סימן ג׳ ·
הקיצה ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים
סימן מ׳ד וסימן נ׳׳ט ·
תוקד ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר
צו ·
ויקרא ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וא׳ כתי׳
א׳ וסי׳ נמסר בדניאל
סימן ה׳ ·
מקשי ג׳ חסרים בל״ש וסימ׳
נמסר בתהלי׳ סי׳ קמ׳׳א ·
ירא ד׳ וסמני׳ בלשון ארמי
מלכא חכימא שגיא
פיקודוהי וביאור׳ נמסר במשלי סי׳ ג׳ ·
ויראתם ג׳ וסימני׳ בלשון ארמי
חרבא דמשה נורא
וביאור׳ נמסר בסדר בהעלותך ·

ונורא ו׳ וסימניהון

לא תערוץ מפניהם ·
איום כי גדול יום יי׳ ·
ונורא כי גדול יי׳ ומהלל דד׳׳ה ·
נערץ אל נערץ בסוד קדושי׳ ·
פדות שלח לעמו ·
יורו שמך גדול ונורא ·

ויראו ד׳ חסרים וסימניהון

ביום ההוא גדל יי׳ את יהושע ·
ויראו כל ישראל מאד ·
ויאמר ורנה שני ·
ויראו כל הגוים ·
וכל שמואל דכו׳ במ׳׳א
וכל איש ישראל ·
ויראוך ד׳ וסימ׳ נמסר בישעיה
סימן כ׳׳ה ·

וייראו י׳׳ב וסימני׳ נמסר בסדר
וישלח ·
וייראו ה׳ רפין וסימני׳ נמסר
בסדר דברים ובסוף
מיכה ·
יראו ג׳ וסימני׳ נמסר סוף יהושע
סימן כ׳׳ד ·

ואירא ג וסימניהון

כי ערום אנכי ·
על כן זחלתי ואירא ·
ואירא הרבה מאד ·
לא תירא ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר
כי תשא וביחזקאל
סימן ג׳ ·
וייראו ה׳ קמצין וסימני׳ נמסר
בישעיה ריש סימ׳ מ׳׳א ·
וירדו ז׳ וסימני׳ נמסר בסדר
קרח ·
ותורד ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר
חיי שרה ·
ויורד ו׳ ה׳ מנהון מל׳׳ וסימני׳
נמסר בשפטים סי׳ ז׳ ·
ירדו ה׳ וסימני׳ נמסר בתלים
סימן נ׳׳ה ·
הורד ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר
כי תשא ובתהלי׳ סי׳ נ׳׳ו ·
נרדה ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר
נח ובסדר מקץ ו
ובשמואל א׳ סימן י׳ד ·
וירד ג׳ פתחין וסימני׳ נמסר
בשמואל ב׳ סימן כ׳׳ב
ובמשלי ריש סימן ל׳ ·

ירידה על י׳ו בלי׳ וסימניהון

העיט וירד העיט על הפגרים ·
כדה ותרד כדה על ידה והשקהו
סיני וירד יי׳ על הר סיני ·
הטל וברדת הטל על המחנה
לילה ·
הערבה והירדים על ים הערבה ·
יוצא כי הנה יוצא ממקומו ·
ירדת ועל הר סיני ירדת ·
כשמן הטוב על הראש ·
כטל חרמון שיורד על הררי ציון
מחר רדו עליהם דד׳׳ה ·
לרחוץ ותרד בת פרעה לרחוץ ·
וירדתי על ההרים ·
לשכת וירד בית המלך אל לשכת
שלשה מן השלשים ראש דד׳׳ה ·
ירידה שמה ג׳ וסימני׳ נמסר
במקץ ·
ירדי ג׳ חסרים וסימני׳ נמסר
בתהלים סימן ק׳׳טו ·

במורד ג׳ וסימניהון

הם במורד בית חורון ·
כי במורד חורונים צרי צעקת ·
כמים מוגרים במורד ·

והירדן ג׳ וסימניהון

והערבה והירדן וגבול ·
והירדן יגבל אתו ·
והירדן מלא על כל גדותיו ·
הירדנה ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת מסעי
ובמלכים ב׳ סימן ב׳ ·
את הירדן הזה ו׳ וסי׳ נמסר
בסדר וילך

ירו ז׳ חסרי׳ בל״ש וסימני׳ נמסר
בשמואל ב׳ סימן י׳א ·

כאן היה ראוי להיות ערך תורים
שהוא ירה אמנם הוא בערך תו ע׳ש

ויורנו ג׳ וסימני׳ נמסר במיכה
ריש סימן ד׳ ·
וירח ט׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל
סימן ל׳ב ·
ירחים ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר
שמות ובאיוב סי׳ ל׳׳ט ·
בירח ד׳ וסימ׳ נמסר במלכים
א׳ ריש סימן ז׳ ·
יריחו כל יהושע חסרים יוד
וסימני׳ נמסר במלכים
ב׳ סימן כ׳׳ה ע׳׳ש ·
ירוק ג ב׳ חסרים וא׳ מ׳ל
וסימניהון נמסר בסדר
מצורע ובאיוב סימן ל׳׳ט ·
ירושלים ה׳ מ׳ל וסימניהון
נמסר בירמיה סימן
כ׳׳ו ובד׳׳ה ב׳ ריש סימן כ׳׳ה ·
ירושלימה ה׳ ד׳ מנהון חסרים
וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן ל׳׳ו ·
ובירושלם כ׳א וסימני׳

בחברון מלך דשמואל ·
והימים אשר מלך דוד דמלכים ·
וחברו דד׳׳ה ·
וישם את פסל דמנשה וחברו דד׳׳ה
וגם את האבות ·
והיה כי יבצע יי׳ את כל ·
וחפרה הלבנה ובושה ·
הגידו ביהודה ובירושלם ·
כן אנכי אנחמכם ·
ואם נביאים הם ·
בגדה יהודה דמלאכי ·
והיה כל אשר יקרא ·
ועתה שלח לי׳ איש ·
ויתנו קול ביהודה ·
ויסר את אלהי הנכר דמנשה דה׳׳ה ·
ולתת לנו גדר ביהודה ·
והצרים ישבו דעזרא ·
צאן ההר דעזרא ·
ובירושלם ישבו דד׳׳ה ·
וחברו דעזרא ·
ולירושלם ח׳ וסימ׳ נמסר
בישעיה סימן
ל׳׳ו ובירמיה סימן ד׳ ·
ירושלם ח׳ קמץ וסימני׳
נמסר בתהלים
סימן ע׳׳ט ·
אל ירושלם י׳׳ג וסימני׳
נמסר בסוף
זכריה ·
שיבה לירושלם ה׳ וסימ׳

ושבתי לירושלם ברחמים ·
וישב יהושפט ·
וינתץ המזבחות ·
ואלה בני המדינה וחברו ·
ליהודה ולירושלם ח׳ וסי׳
נמסר
בערך יהודה ·
יהודה וירושלם ח׳ נמסר
בערך
יהודה ·
ירמות ד׳ וסימניהון

ובני גבר ·
בני ידותן גדליהו ·

בני מושי הראשון·
לחמשה עשר לירמות·
וכל עזרא דכוות׳·

ירימות ׳מל וסימניהון

וירימות ואליה·
ובני מושי ירימות·
האחרון·
להימן ידותן·
לנפתלי·
מחלת מיובד·

ירמיהו ג׳ ר״פ וסימניהון

וירמיהו לקח מגלה אחרת·
וירמיהו בא ויוצא בתוך׳·
וירמיהו היה כלוא·

על ירמיהו ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ י״ח

ירמיה ב׳ וסימניהון

משמנה הרביעי·
אני דניאל בינותי·
וכל עזרא דכו׳ ומן בראשית מבלכ׳ עד כה אמר יי׳ אל אחאב בן קוליה דכו׳ ירמיה·

יריעות ה׳ מל וסימניהון נמסר בסדר ויקהל·

וירש ז׳ חסרי׳ יוד וסימניהון ביהושע סימן י״ט·

וירשו ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר ביהושע ריש סימן י״ב·

וירשוה ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ס״ה·

רש ג׳ וסימניהון נמסר בסדר דברים·

והורשתם ד׳ וסימניהון

את כל ישבי·
את הארץ וישבתם·
ואתם תקומו מהאורב·
והורשתם לבניכם·

ויש ו׳ ר״פ וסימניהון נמסר בסדר בהעלותך ובנחמיה סימן ד׳ בסוף·

ישנו ד׳ וסימניהון נמסר בריש סדר אתם נצבים ובשמואל א׳ סימן י״ד ובמגלה סימן י״ג·

ישבון׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטים·

ישבך׳ ה׳ מנהון קמצי׳ וסימניהון

אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב ב׳ בו·
בשחת ויהי בשחת אלהים·
גלעד בעבר הירדן שכן·
מספר ויהי מספר הימים·
לא יחיה ואיש ואשה לא יחיה דוד
המלך ויהי כי ישב המלך בביתו
וחברו ויהי כאשר ישב דויד·
על כסא וגם ישב שלמה על·
על כסא ושלמה ישב על כסא·
כי ששת כי ששת חדשים ישב עם יואב·
וירבעם וישכב יואש עם אבתיו·
המעלה ולא אמרו איה יי׳·
מדברה ולמ רח ישב עד לבא·
מלך אלהים על גוים אלהים·
וה׳ קמצי׳ סימני׳ נמסר בירמיה

סי׳ מ״ח ותהלים סימן כ״ט·

לישבי הארץ הזאת ג׳ וס׳ נמסר בשפטים סימן ג׳·

וישבו ד׳ וסימניהון נמסר בסדר וישלח וביחזקאל סימן ל״ג ובזכריה סימן ז׳·

וישב כ״ה וסימניהון

הרכוש וישב את כל הרכוש·
אבימלך ויקח אבימלך צאן·
המשקים וישב את שר המשקים·
השב ויאמר השב ידך·
מי הים כי בא סוס פרעה·
בשה ויענו כל העם יהדו·
דעת וישב אלהים את·
הכסף וישב את אלף ומאה·
אלף וישב את הכסף לאמו·
ויונתן לא שמע בהשביע·
לשקר ודוד אמר אך לשקר·
צדוק וישב צדוק ואביתר·
בצדקתי וישב יי׳ לי כצדקתי·
בניהו ויבא בניהו אל·
יואש וישב יואש בן יהואחז·
שלמנאסר עליו עלה שלמנאסר·
ישעיהו ויקרא ישעיהו הנביא דמלכים·
שפן ויבא שפן הספר אל המלך·
נדנה וישב חרבו אל נדנה·
המקדש וישב אתי דרך השער·
כצדקי וישב יי׳ לי כצדקי·
אונם וישב עליהם את אונם·
יעתר אל אלוה וירצהו·
מורה רשעים מלך חכם·

ויושב ה׳ ד׳ מלעיל וא׳ מלרע וסימניהון נמסר בסדר ויגש·

ונשב ג׳ בנביא׳ ובכתובי׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל״ה·

יושבות ד׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ו·

לשבתך ג׳ וסימניהון נמס בסדר בשלח·

ותשב י״ב וסימניהון נמסר בסדר וישב ושמואל ב׳ סימן י״ג·

ישב בחולם ה׳ בקריאה וסימניהון בשפטים ריש סימן ז׳·

ואשב ה׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב·

וליושבי ג׳ וסימניהון

למען הרגיע את·
יהוה מקור נפתח·
לך יי׳ הצדקה·

ישבת ז׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בסדר מצורע ובירמיה סימן מ״ח·

יושב י״ו מל בתורה וסימ׳ בסדר וזאת·
וא׳ חס׳ ביהושע וסימ׳
ורכב ברזל בכל הכנעני·
וכל שופטים דכוותה׳ חסרי׳ במ״ד ב׳ מל וסימניהון נמסר בשופטים סימן א׳·
וח׳ מל בשמואל וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ט·

מלכים כולהון חסרים·
וה׳ חסרי׳ בירמיה וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ׳·
וכל יחזקאל מ׳ל בכ״א
בתוך בית המרי·
וה׳ חסרי׳ בישעיה וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן ו׳·
וכ׳ חסרי׳ בתריסר וסימניהון
והשפלה ישב·
ותפארת ישב ירושלם·
וכד״ה כולהון מ׳ל ב״מא חסר
ויבא ויצר את רבה·
וכ׳ מ׳ל בתהלות וסימניהון
יושב בשמים ישחק·
ואתה קדוש יושב·
וכ׳ מ׳ל במשלי וסימניהון
והוא יושב לבטח·
מלך יושב על כסא·
וא׳ חסר באיוב וסימ׳
והוא ישב בתוך האפר·
וא׳ חסר בעזרא וסימ׳
ואני ישב משמם עד·
וא׳ חסר במגלת אסתר·
וכהקבץ בתולות·

היושב ב׳ מל וסימניהון

כי כה אמר יי׳ אל המלך היושב ב׳ בו·
וכל יהושע ושופטי׳ וכתובי׳ דכו׳ מ׳ל בכא׳ חס׳
ורכב ברזל בכל הכנעני·

ואת יושבי ט׳ וסימניהון נמסר בשופטים סימן א׳·

יושבי ל״ד מל וסימניהון

היבוסי יושבי ירושלם דיהושע
וילך משם אל יושבי דביר דשפטים·
ואת יושבי יבלעם ואת·
ואת יושבי מגדו ב׳ בו·
את יושבי קטרון·
ואת יושבי נהלל ב׳ בו·
ואת יושבי צידון ואת תענא דפסו׳·
ויתפקד העם והנה אין שם·
וישלחו שם העדה שנים·
וימצאו מיושבי יבש גלעד·
וישלחו מלאכים אל יושבי קרית יערים·
ויוציאו את עצמות מלכי·
הגני קולע את·
יוצר עליכם·
והכיתי את יושבי העיר הזאת·
אמר אל איש יהודה·
על הארץ כרתים עלה·
ושלמתי לבבל·
בהכותי את כל יושבי בה·
לא אבית אדם עוד·
שמעו דבר יי׳ דהויתה בימיכם·
הנוגע בארץ ותמג·
ותשא הארץ מפניו·
את הכברים·
והלכו יושבי עיר אחת אל אחת
ובריעה ושבעה·
ארץ פרי למלחה·
אשרי יושבי·
הבריחו את יושבי גת ב׳ בן·
וימליכו יושבי ירושלם·
בברית אלהים·
ולא נעשה פסח כבהו דד״ה·

וישביה ו׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימ׳ מ׳

ובמיכה סו׳ סי׳ ו׳·

משבתיכם ג׳ כ״כ וסימני׳ נמסר בריש פרשת ויקהל·

וכל ישבי ח׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ז׳·

את כל יושבי הארץ ד׳ דסמי׳ בקריא׳ וסימניהון נמסר ביהושע סוף סי׳ ט׳·

ישיבה לארץ ד׳ וסימ׳ נמס׳ בישעיה סוף סימ׳ ג׳ ובאיוב ריש סימן ג׳·

ישיבה בית דוקא ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישב וירמיה סימן ל״ו·

מושבך ג׳ וסימניהון נמסר בסדר תולדת ובסדר בלק ובשמואל א׳ סימן כ׳·

מיושבי ג׳ ב׳ מל וא׳ חס׳ לבד מישבי הגבעה·

ויתפקד העם·
וימצאו מיושבי·
קדמ׳ חסר·

יושבים י׳ מל כליש׳ וסימניהון

ואמרה לכם דשפטים·
ואוריד באביר יושבים·
שם כל השרים יושבים·
ואבא אל הגולה הנ׳ דפסו׳·
וזקני ישראל יושבים·
וזקני יהודה יושבים·
וישמחו כל קהל יהודה דד״ה
והיו שבים וראשונים דד״ה
ומלך ישראל ויהושפט דד״ה·
והנתינים יושבים·

ישבו ג׳ וסימניהון נמסר בצפניה סימן א׳·

והישבים ג׳ ב׳ מל וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ״ד·

על יושבי ח׳ וסימניהון

ונסבו בתיהם לאחרים·
שמעו את דברי הברית·
ופקדתי עליו ועל·
בה אמר יי׳ צבאות·
כאשר נתת·
ויעמדו בני עמון ומואב·
כי לא אחמל עוד·
ובמלכות אחשורש·

וישן ג׳ ב׳ קמ׳ וא׳ פתח וסימניהון נמסר בפרשת בראשית·

וישנו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן נ״א·

שנת ה׳ בלשון שינה וסימנ׳ נמסר בירמיה סימ׳ נ״א ובתהלים קל״ב ובמגלה ריש סימן ו׳·

ישועת ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ובתלים סימן י״ד·

ישועות ז׳ מל וסימ׳ נמסר בתלים סימ׳ קי״ו·

ישע ה׳ פתחי׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ כ״ח·

ישעה ו׳ חס׳ כליש׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ט ובתלים סימן ל״ה ובאיוב סימן ל׳·

הישימות ד׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן כ״ה·

מערכת אות היוד

הישועה ג̇ וסימנהון נמס̇ בשמואל א̇ סימ̇ י̇ד ובישעיה סימן י̇ב ·
וישע ג̇ חסרי̇ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ובשמואל ב̇ סימן ח̇ ובאיוב סימן ה̇ ·
נושע ג̇ ב̇ פתח̇ וא̇ קמ̇ וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ̇ה ·
ויושיעם י̇ד וסימני̇ נמסר במלכים ב̇ סוף סימן י̇ד̇ ובתלים סימן ק̇ו ·
והושע ג̇ וסימניהון נמסר בירמיה סימן י̇א ·
ויושיענו ג̇ ב̇ מל̇ וא̇ חסר וסימניהון נמסר בשמואל א̇ סימן ד̇ ·
ישר ג̇ פתחי̇ וסימניהון בלשון ארמי פחרותא · אתיהיבה לקהלא וביאורם נמסר בירמיה סימן כ̇ז ·

ומשרים ג̇ וסימניהון

ודעתי אלהי כי אתה בוחן ·
לקחת מוסר השכל ·
אז תבין צדק ומשפט ·
מישור י̇ מל̇ וסימני̇ נמסר במלכים א̇ ס̇ י̇ד̇ ·
לישרים ג̇ וסי̇ נמסר בתלי̇ ריש סימן ל̇ג ·
ויישר ג̇ מל̇ בליש̇ וסימני̇ נמסר בסדר בלק ·

וישראל ל̇ג וסימניהון

וישראל אהב את יוסף ·
וישראל עשה חיל ·
וישראל הוא ידע ·
אם כמרד אם כמעל ·
וישראל עמדים על והר ·
ויקם המלך ·
יהודה וישראל רבים כחול ·
וישראל חנים בעין דאר ·
וישב יהודה וישראל לבטח ·
ויהי בעלות המנחה ·
שבט נחלתו יי̇ צבאות ·
בימיו הושע יהודה ·
וישראל לבוזים הלא יי̇ זו ·
וישראל לגדופים ·
ועתה שמע יעקב עבדי ·
זכר אלה יעקב וישר̇ כ̇ כו ·
למען עבדי יעקב וישר̇ בחירי ·
יוצרך מבטן ·
וישראל לא יכירנו ·
וישראל לא נכחד ממני ·
וישראל ואפרים יכשלו בעונם תנינא דפסו̇ ·
וישראל גלה יגלה מעל וחברו גלה יגלה מעל ·
בני יצחק עשו וישראל דד̇ה ·
שמרה זאת לעולם ·
וילכו הרצים באגרות ·
ויתר דברי אמציהו ·
ויתר דברי יחזקיהו דד̇ה ·
ויתר דבריו וכל דרכיו דאחז דד̇ה ·
ולא נעשה פסח ד̇ח ·
וישראל לא אבה לי ·
בית ישראל ד̇ וסימני̇ נמסר בסדר חקה · וכל ירמיה ויחזקאל דבוות̇ בית

ישראל בר מן י̇ז בני ישראל וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן מ̇ה וכל ריש תריסר עד צר וסביב הארץ דבוות̇ בני ישראל ב̇מד בית ישראל וסימניהון
יזרעאל ויאמר יי̇ אלי קרא ·
ארחם ותהר עוד ותלד ·
סבבוני בכחש אפרים ·
שמעו ואת הכהנים והקשיבו ·
ומן צר וסביב הארץ ועד סוף סיפרא דבו̇ בית ישראל בר מן ד̇ בני ישראל וסימניהון
יציל כה אמר יי̇ כאשר ·
כושיים הלא כבני כושיים ·
וקטר מחמץ תודה ·
יולדה לכן יתנם עד עת ·
לבית ישראל ד̇ וסימניהון נמסר בתלים סימן צ̇ח ·
מבית ישראל ו̇ וסימני̇

איש איש מבית ישר̇ דישחט ·
יאכל ואיש איש מבית ישראל ומן הגר ·
יעלה עלה ואליהם תאמר איש איש
יקריב דבר אל אהרן ואל בניו ·
לכן דבר אתם ואמרת אליהם ·
וינזר כי איש איש מבית ישראל ומהגר ·
ובני ישראל ט̇ו במצעות פסוק וסימני̇ נמסר בסדר פנחס ובהושע ריש סימן כ̇ ·
ובישראל ג̇ וסימ̇ נמסר בירמיה סימן ל̇ב
וכל ישראל ל̇ה מצעו̇ פסו̇ וסימני̇
ורגמהו כל אנשי ·
וכל ישראל עברים בחרבה ·
ויקח יהושע את עכן בן זרח ·
כי לכד הארב את העיר ·
וינגעו יהושע וכל ישר̇ עמו ·
ויעבר יהושע דמקדה ·
וחברו ויעבר יהושע דלבנה ·
ויעבר יהושע דעגלונה ·
ויעל יהושע דעגלונה ·
וישב יהושע דדבירה ·
וישב יהושע דאל המחנה וחברון ·
וישב יהושע דאל המחנה ·
וישמע שאול דפלשתי ·
וישמע בן שאול כי מת ·
וידעו כל העם וכל ישראל ·
וכל ישראל נסו איש לאהליו ·
והמלך וכל ישראל עמו זבחים ·
ויעש שלמה בעת ההיא ·
וכל ישראל משחקים לפני ·
כי ששת חדשי̇ ישב שם יואב
ונדב וכל יש̇ צרים על גבתון ·
ויעלה עבדי וכל ישראל עמו מגבתון ·
ויתקשר יהוא בן יהושפט ·
ויעל דוד בעלתה אל קרית יערים דד̇ה ·
ויעש שלמה את החג דד̇ה ·
ויהי בהכין מלכות רחבעם ·
וישלחו ויקראו לו ויבא ירבעם ·
ויקם אביה מעל להר צמרים ·
ויריעו איש יהודה ויהי בהריע ·
וישבו הכהנים והלוים ·
וחברו וישבו הכהנים והלוים ·
ויקם עזרא וישבע ·
והכהנים על משמרותם ·
וילך דוד וכל ישראל עמו

ירושלם היא יבוס ·
ואשקולה להם את הכסף ·
וכל ר̇פ דבוות̇ ·
על כל ישראל ד̇ וסימ̇ נמסר במלכים א̇ סימן י̇ב ·
ארץ ישראל ג̇ בספר יחזקאל וסי̇
יהודה וארץ ישראל ·
במראות אלהים הביאני ·
ופאת קדים מבין ·
עדת ישראל י̇א וסימ̇ נמסר בסדר ויקרא ·
אל כל עדת בני ישר̇ ג̇ וסי̇ נמסר בסדר בשלח ·

סימן

ומראה כבוד יי̇ ·
יעקלא האמנתם לעיני בני ישראל ·
אז ידבר יהושע לעיני ישראל ·
וייטב הדבר בעיני בני ישראל ·
וידבר גם אבנר בעיני ישראל ·
י̇ח זוגין משמשין ישראל ולית זוגא וסימניהון
ואת ישראל ויאמר אל משה ·
ולזקני ישראל ויהי ביום השמיני ·
ושמע ישראל וידבר משה ·
בני ישראל ועבד הלוי ·
ואת בני ישר̇ עלו אלי ועזרוני ·
ואל איש ישראל ויבאו אל ·
ואלהי ישראל ויען עלי ויאמר ·
ומלכי ישראל וילכו בחקות ·
ובאלהי ישראל שמעו זאת ·
בתוך בני ישראל כי לא יהיה ·
ושבטי ישראל ודבר אליהם ·
ולבני ישראל ואתה בן אדם ·
בהרי ישראל ועשיתי אתם ·
בבית ישראל ראיתי שערוריה
שרית ישראל כל אלה אנשי ·
וארץ ישראל יהודה וארץ ·
ואתה ישראל עבדי יעקב ·
שבטי ישראל משא דבר ·
ומלך לישראל וכנמא פתגמא התיכונא ·
אמירה לבית ישר̇ ג̇ וסי̇

אנכי מחלל את מקדש ·
לא למענכם אני עשה ·
דרשוני וחיו ·
אמירה לבני ישר̇ ה̇ וסימ̇ נמסר בפרשת ואלה שמות ·
ולישראל ז̇ וסימ̇ נמסר בסדר וישמע יתרו ·

את עמי את ישר̇ ו̇ וסימ̇

אתה תרעה את עמי ·
וחברו דשמואל ·
בכל אשר התהלכתי ·
למן היום אשר הוצאתי ·
על כל שכני הרעים ·
ובנביאי שמרון ·
ואל בני ישר̇ תדבר לאמר ד̇ וסימ̇ נמסר בסדר כי תשא ·
דבור אל כל בני ישראל ה̇ בתורה וסימניהון
ויהי בדבר אהרן ·

ויכל משה לדבר ·
ויתאבלו העם מאד ·
אלה הדברי̇ אשר דריש סיפר̇
וילך משה וידבר ·
לא מבני ישר̇ המה ג̇ וסי̇

לא נסור אל עיר ·
והגבענים לא מבני ·
כל העם הנותר דמלכים ·

אל כל ישראל ד̇ וסימני̇

אלה הדברים דריש ספרא ·
ויקרא משה אל כל ·
אתה ראיתם ·
וילך משה וידבר ·
ויכל משה לדבר ·
על בני ישראל ז̇ וסימניהון נמס̇ בסדר נשא ובריש נחמיה ·
אל ישראל ז̇ וסימניהון נמסר בסדר ויחי ·
דבר אל בני ישראל ו̇ חסרי̇ לאמר וסימ̇ נמסר בסדר בשלח ·

דבר אל בני ישרא̇ ואמרת אליהם י̇ג בתו̇ וסימני̇ נמסר בריש סדר ויקרא ·
כל יצא צבא בישר̇ ג̇ וסימ̇

תפקדו אתם לצבאתם ·
ויהיו כל פקדי ישראל ·
שאו את ראש כל ·
העם ישראל ג̇ וסימני̇ נמסר במלכי̇ א̇ סי̇ י̇ג ·

שבטי בני ישראל ג̇ וסימ̇

והיו לאחד מבני ·
והרימו לכם ·
ויעשו בן בני ·
קדוש ישראל ל̇א בליש̇ וסימניהון
הוי גוי חוטא עם כבד ·
לכן כאכל קש לשון ·
ימהר יחישה מעשהו ·
ונשען על יי̇
צהלי ורני ישבת ·
ישעה האדם על עשהו ·
ויספו ענוים ביי̇ שמחה ·
לכן כה אמר יי̇ בשובה ונחת
סורו מני דרך הטו ·
הוי הירדים מצרים לעזרה ·
את מי חרפת וגדפת דמלכים ·
אל תראי תולעת יעקב ·
תזרם ורוח תשאם וסערה ·
למען יראו וידעו וישימו ·
כי אני יי̇ אלהיך קדוש ·
כה אמר יי̇ גאלכם ·
האותיות שאלוני ·
גאלנו יי̇ צבאות שמו ·
כה אמר גאלך ·
כי בעליך עשיך ·
הן גוי לא תדע תקרא ·
והלכו אליך שחוח ·
כי לי איים קוו ·
את מי חרפת דישעיה
וישמיעו אל בבל רבים ·
כי לא אלמן ישראל ·
גם אני אודך בכלי נבל ·
וישבו וינסו אל ·
כי ליי̇ מגננו ·

ית

ויתום ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר משפטים.

יתמים ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסמניהון

והיו נשיכם אלמנות.
ואת יתמיו לא ארחם.
וזרועות יתמים ידכא.

ויתר דבחר טעמ׳ במלכים וסימניהון

רחבעם. נדב. אבים׳
אלה. אחזיהו. יורם׳
עזריהו. יואש קדמ׳ דספר׳.
מנחם. פקחיה. יותם.
אחז. אמון. יאשיהו.
יהויקים.

ויתר ה׳ בטע׳ במלכים וסימניהון

בעשא׳ עמרי׳ יהושפט.
יחזקיהו מנשה.

יותר ז׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ובשמואל א׳ סימן ט״ו ובקהלת סימן ב׳ וסי׳ ז׳.

והנתר ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר בפרשת בא.

הותירה ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בשלח.

והותר ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל.

ולא נותר ה׳ וסי׳ נמסר בסדר פנחס ובנחמיה ריש סימן ו׳.

הנותרות ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויצא ובירמיה סי׳ ל״ד.

נשלם מערכת
אות היוד בס״ד

מערכת אות הכ״ף

א״ב דלוג מן ב׳ ב׳ חד מלרע וחד מלעיל נסבין כ׳ בריש׳ ולית דכו׳ וסימניהון

כאהל דורי נסע ונגלה.
כאהל היושב על חוג הארץ.
בארזים כנחלים נטיו כגנות.
כארזים שוקיו עמודי שש.
כאבק והיה כאבק דק המון.
כאבק לבן כאכל קש לשון אש׳
כברית ויעמד את כל הנמצא׳
כברית לא כברית אשר כרתי׳
כגמול אם לא שויתי.
כגמול ב׳ בפסוק׳
ורקב אשת חיל עטרת.
ורקב ואני כעש לאפרים׳
וככפיר דמינו כאריה׳
וככפיר כי אנכי כשחל לאפרים.
כחוט השני שפתותיך.
כחוט ותקת דלילה עבותים
כחתן והוא כחתן יצא מחופתו.
כחתן שוש אשיש בה׳.
כחלב ואת כל חלבו יקטיר׳
כחלב שפש כחלב לבם.

ככבוד ונשבת מבצר מאפרי׳.
ככבוד ואקום ואצא אל הבקעה
כמת נשכחתי כמת מלב.
כמת אל נא תהי כמת.
כמופת הייתי לרבים.
כמופת והמזבח נקרע וישפך.
כמלונה ונותרה בת ציון כסכה.
כמלונה נוע תנוע ארץ בשכור.
כסוחה שרופה באש כסוחה.
כסוחה על כן חרה אף ה׳ בעמו.
בסופה בבא כשואה פחדכם כתי׳
כסופה אשר חציו שנונים.
בעורב שימו נדיבמו כערב.
כערב ראשו כתם פז.
כצר דרך קשתו כאויב.
כצר אשר חציו שנונים.
כרשע יהי כרשע איבי.
כרשע חללה לך מעשה כדבר.
כשאוה בבא כשאוה פחדכם.
כשואה ועלית כשואה תבא׳
כשושנת בין החוחים כן רעיתי.
כשושנה אהיה כטל לישראל.

א״ב מן חד הד נסבין כ׳ בריש׳ ולית דכו׳ וסימניהון

כאהבת ויאמ׳ ה׳ אלי עוד לך אהב
כאהבם בענבים כמדבר מצאתי׳
כאהלי טחורה אני ונאוה.
כאהלים כנחלים נטיו כגנות.
כאכל לבן כאכל קש לשון אש
כאכלם ויצקו לאנשים לאכל.
כאמר ויהי כאמר יהושע.
כאמרם ויהי כאמרם אליו יום כתי׳
כאלף ויברתו כל העם איש שכה.
כאניות היתה כאניות סוחר׳
כאפר הנתן שלג כצמר
כאפלה דרך רשעים כאפלה.
כאנשים וירא געל את העם.
כאלמנה איכה ישבה בדד׳
כאפי ונתתי את נקמתי באדום
כאפך לכן חי אני נאם אדני ה׳ ועשיתי.
כאחיו ויאמ׳ יהודה לתמר כלתו
כבואה וה׳ אמר אל אחיהו׳
כבאי ועתה כבאי אל עבדך אבי.
כבקר ומצהרים יקום חלד.
כבשרו ויאמ׳ השב ידך אל חיקך.
כבת ולרש אין כל כי אם.
כגוי ואתי יום יום ידרשון׳
כגאון כי שב ה׳ את גאון יעקב׳
כגפן אשתך כגפן פוריה.
כגבור ה׳ כגבור יצא.
כרברי ותהי לכם חזות הכל.
כדברם ורעו כבשים כדברם.
כדגת והיה יעמדו עליו דוגים.
כדמשק הלא ככרכמיש כלנו.
כהם וימאסו את חקיו ואת
כהן והנה הוליד בן וירא את כל.
כהמה וירמיה לקח מגלה אחרת
כהעלות לכן כה אמר אדני ה׳ והנני עליך.
כהשפט ויהי כהשפט יהוא עם׳
כהתם ובאחרית מלכותם כהתם׳
כהתמך הוי שודד ואתה לא שדד
כהתחברך ויתנבא אליעזר בן.
כוסה בדרך אחתך הלכת׳
כוסם ימטר על רשעים פחים׳
כוסי תערך לפני שלחן
כושיים הלא כבני כושיים אתם לי
כזאת ולאביו שלח כזאת׳
כזהר והמשכילים יזהירו כזהר
אחיל משיב יגע ולא יבלע׳

כחיל ואתה הכנה לך חיל כחיל
כחצי ושברתן כחצי חטאתיך
כחצות ויאמר משה כה אמר ה׳.
כחג ויעש ירבעם חג בחדש.
כחסד ועתה השבעה לי באלהי׳
כחרבות והורדתיך את יורדי בור׳
כחלמו ושם אתנו נער עברי עבד.
כחלקלקות לכן יהיה דרכם להם.
כטהרת כל לבבו הכין לדרש׳
כטמאתם וכפשעיהם עשיתי׳
כידי ולא הכירו כי היו ידיו שעירות׳
כיקר כי רשעים יאבדו׳
כירושלים יפה את רעיתי כתרצה.
כיונים עיניו כיוני על אפיקי מים
כישראל ומי כעמך כישר׳ דשמואל
ככתב והקימו כדניא כפלגתהון
ככל דמו מעט ואיננו׳
ככרכמיש הלא ככרכמיש כלנו.
כליל השיר יהיה לכם.
גלא כי כאשר שתיתם על הר קדשי.
כלחם כי אפר כלחם אכלתי.
כלבו ושם האיש נבל ושם כתי׳.
כלנה עברו כלנה וראו.
כלנו הלא ככרכמיש כלנו׳
כלולותיך הלך וקראת באזני ירושלים.
כלו והנגשים אצים לאמר.
כלו תפלות דוד בן ישי.
כמקום והיו בתי ירושלים וכתי׳
כמשה ולא קם נביא עוד בישר׳
כמלכו ויהי כמלכו הכה את כל.
כמלחמה ויהפך איש ישראל.
כמגפה וכן תהיה מגפת הסוס.
כמכפר אשר תעשו ככה׳
כמספרם תעשו ב׳ בפסוק.
כמספר ויקח אליהו שתי עשרה.
כמרקחה ירתיח כסיר מצולה.
כמזרקים ביום ההוא יהיה על מצולת הסוס׳
כנעריה ובת כהן כי תהיה אלמנה
כנדתה ואם נקבה תלד.
כנשא כל ישבי תבל ושכני ארץ.
כנשה אם כסף תלוה את עמי.
כנחל צעק לבם אל ה׳׳
כספר ונמקו כל צבא השמים׳
כסיר ירתיח כסיר מצולה.
כשמח כה אמר אדני ה׳ כשמח׳
כשמחתך לנחלת בני ישראל.
כעמי הלא הדחתם את כהני ה׳
כעמים אל תשמח ישר׳ אל גיל.
כעוף אפרים כעוף יתעופף כבודם.
כעת ועוד אני מדבר בתפלה.
כעשר וישאו להם נשים מואבי׳
כעברם ויהי כעברם ואליהו׳
כפרעה ויגש אליו יהודה.
כפיך הן אני כפיך לאל.
כפרה כי כפרה סוררה׳
כפשתים הוא בא עד לחי ופלשתי׳
כצרור אבן במרגמה.
כצאתי ויאמ׳ אליו משה כצאתי
כקיר עד אנה תהותתו על׳
כקבר אשפתו כקבר פתוח.
כקרבכם והיה בקרבכם אל המלחמה.
כרוח קדים אפיצם לפני.
כרצון והשתיה כדת אין אנס.
כראש דברו דברים אלות שוא
כראשון ויקרב את קרבן העם׳
כרבם כן חטאו לי.
כרשעו ואתנהו ביד איל גוים.

כשבת בימי ההם כשבת המלך.
כשבך אלהים כן תהלתך.
כשמו אל נא ישים אדני את לבו
כשמות וישב יצחק ויחפר׳
כשפר קרא בגרון אל תחשך.
כשגגה יש רעה ראיתי החת.
כשיר והנך להם כשיר עגבים.
כשעה אדין דניאל די שמיה׳
כתף ישאו כתף וכינור ישמחו
כתפת כן אעשה למקום הזה.
כתמר מקשה המה.
כתירת ויעמדם על עמדם׳
כתמם ותבאנה לך שתי אלה.
כתהו הנותן רזנים לאין.
כתמר צדיק כתמר יפרח.

ח׳ זוגין חד לשון זכר וחד לשון נקבה ך׳ בסוף תיבותא וסימני׳

ימך לך אכל בשמחה לחמך.
ימך ויאמר אליה עלי עד מתי
חללך כי אתה אשר הכית רדפו׳
חלליך תשואות מלאה עיר הומיה
תפיך בעדן גן אלהים.
תפיך עוד אכנך ונבנית.
שיריך הסר מעלי המון שיריך.
שיריך והשבתי המון שיריך וקול כנודך.
והאבדתיך לכן הנני נטיתי את ידי עליך ונתתיך.
והאבדתיך הוי ישבי חבל הים גוי.
שמניך לריח שמניך טובים.
שמניך מה יפו דודיך אחותי כלה
והאכלתיך אז התענג על ה׳.
והאכלתיך ולחמי אשר נתתי לך.
בכנפיך ולקחת מהם מעט בכנפיך
בכנפיך גם בכנפיך נמצאו דם.

ב׳ מלין דמשמשין כה

ודייא בסוף תיבותא וסימניהון נמסר בסדר וארא ובמערכת אות הה״א.

ט״ו זוגין חד ב׳ וחד וב׳

בריש׳ וסימניהון

כפר ואכלו אתם אשר כפר.
וכפר בריתכם את מות.
בתות ושברה בשבר נבל יוצרים
ובתות ומעוך וכתות ונתוק.
ככסף אם תבקשנה ככסף׳
וככסף וישב מצרף.
ככוחי עודני היום חזק.
וככוחי כאשר כ׳ בפסוק.
כמנחה וכפר עליו הכהן על.
וכמנחה כשבעי בחמשה.
כבד ויאמר משה אל ה׳.
וכבד בי אדני ב׳ בפסוק.
כוסי הערך לפני שלחן.
וכוסי ה׳ מנת חלקי וכוסי.
כסיתי כה אמר ה׳ אלהים ביום׳
וכסיתי בכבותך שמים והקדרתי
כסיתו תהום כלבוש כסיתו׳
וכסיתו הלא פרש לרעב לחמך
כהן ויוחנן הוליד את עזריה עזריה הוא אשר כהן בבית.
וכהן והלבשת את אהרן את בגדי הקדש.
ברות דברו דברים אלות שוא
וכרות ומצאת את לבבו נאמן.
ככלה שאי סביב עיניך וראי.
וככלה שוש אשיש בה׳.
כשוכב והיית כשוכב בלב ים.
וכשוכב וכשוכב בראש חבל.
כשוב ואשיבה כל העם אליך וכשוב

וכשוב דוד מהכות את הפלשתי
כרחמיך ובנוח להם ישובו ·
וכרחמיך ותתנם ביד צריהם ·

מכאובים ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
רבים מכאבים לרשע ·
כי כל ימיו מכאובים ·
בתר׳ מל׳ ·

מכאוב ג׳ חס׳ מל׳ וסימני׳ נמסר באיכה סי׳ א׳ ·

ואבבדה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
בפרעה ובכל חילו ·
וארצה בו ואכבד בן כתיב ·

כבוד כ׳ חס׳ וסימניהון
את כל הכבד הזה ·
ככד מכל כלי חמדה ·

כבדו ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל ריש סימן כג׳ ·

כבודה ג׳ מל׳ ודגשי׳ בלי׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ח ·

נכבד ב׳ פתח וסימניהון
למה נכבד עליך ·
ישב דוד לברך ·

כבודך ב׳ חס׳ וסימניהון
ויאמר הראני נא את ·
ויברכו שם כבודך ·

כבבדי ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כג״

לא תכבה ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר צו ובישעיה סימן ל״ד ·

זכבס ח׳ וסימניהון נמסר בסדר תזריע ·

כובס ג׳ מל׳ וסימניהון
צא נא לקראת אחז ·
ויעמד בתעלת דמלכים
וחברו דישעיה ·

ונכבשה ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר כטות ·

כבשת ג׳ בליש׳ וחס׳ וסימ׳ כבשת הצאן לבדהן
כי את שבע כבשת ·
מה הנה שבע כבשת ·

ואת הכבש ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר פנחס ·

כברת ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויחי ·

כהות ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
בהרת כהות לבנות ·
ועיניו החלו כהות ·
בתר׳ מל׳ ·

כהה ח׳ וסימניהון נמסר בסדר תזריע ·

ולכהן ג׳ וסימניהון נמסר בסדר שמות ·

והכהנים והלוים ח׳ וסימ׳
ויאסף את כל שרי ·
והכהנים והלוים אשר ·
וישחטו הפסח בארבעה ·
וישמח כל קהל ·

ויעל המלך בית י״י דד״ה ·
ולא נעשה פסח כמהו דד״ה ·
ויקמו ראשי האבות ·
ובכלות אלה נגשו ·

הכהנים ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ׳ ·

ולכהנים ה׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ י״ב ובירמיה סימן לג״ ·

הכהנים הלוים י״ג וסימני׳ נמסר בפרשת שופטים ·

והכהנים הלוים ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר תצא וביחזקאל סימן כד׳ ·

על הכהנים ד׳ וסימניהון
וכפר את מקדש הקדש ·
ולא סרו אל מצות המלך ·
וידרש חזקיהו ·
ויפקדו ביום ההוא ·

מהכהנים ד׳ וסימניהון
ויצו מלך אשור לאמר ·
ויבא אחד מהכהנים ·
רק הכהנים היו למעט׳ ·
ורבים מהכהנים ·

הכהן הראש כ׳ וסימניהון
אהרן הכהן הראש ·
עזריהו הכהן הראש ·
וא׳ כהן ראש וסימניהון בניהו בן יהוידע כהן ראש ·

לכהנו לי ג׳ וסימניהון
ואתה הקרב אליך ·
ועשו בגדי קדש ·
ועשו את בגדי אהרן ·

כהני הבמות ד׳ וסימ׳
ויעש ירבעם חג ·
ויקרא על המזבח ·
אך לא יעלו כהני ·
ויזבח את כל כהני הבמות ·

כהנים דקדים לנביאים ג׳ וסימניהון
ויעל המלך בית י״י דמלכים ·
דברי ירמיהו דפליגי׳ ·
לאמר אל הכהנים ·

וכוכבים ו׳ וסימניהון
חקות ירח וכוכבים ·
וככבים אספו נגהם ·
וכוכבים אשר כוננת ·
וכוכבים לממשלות בלילה ·
אם לא בריתי יומם ·
וכוכבים לא זכו בעיניו ·

בכח ד׳ דגש׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ כ״ט ·

ובכחש ג׳ ב׳ מלרע וסי׳ נמסר בסדר ויקרא ·

וכי ל׳ יחידאין וסימניהון
וכי בן ויגד יעקב לרחל ·

וכי יש קח נא את ברכתי ·
וכי הוא ויגידו לו לאמר ·
וכי ראה ויאמן העם ·
וכי ימכר איש את בתו ·
וכי יפל מנבלתם ·
וכי יראה הכהן את ·
וכי העשה בן בקר ·
וכי ירבה ממך הדרך ·
וכי יבא הלוי מאחד ·
וכי היא וייראו מאד ·
וכי עשה והוה הגלעד ·
וכי עלה ויהושע וכל ·
וכי עזבנו ויזעקו בני ·
וכי יראו ויאמר המלך ·
וכי ימצא איש את ·
וכי מת והוד שבע ·
וכי דרך ויהי בצהרים ·
וכי יברכך ויאמר לגחזי ·
וכי יאמרו אליכם דרשו ·
וכי הצילו איה אלהי ·
וכי יעלו כי עצמו ·
וכי ישא לך העם הזה ·
וכי ישמעו השרים כי דברתי ·
וכי אנחנו מקטרים ·
וכי יעשה הנשיא נדבה ·
וכי יתן מתנה מנחלתו
וכי אדבר אני שלום ·
וכי מי אני ומי עמי ·
וכי דברת ותאמר תמצא ·

וכי ד׳ ר״פ במשנה תורה וסי׳ נמסר בפרשה ראה

וכי י״ד ר״פ בנביאים וסימני׳ נמסר בירמיה סימן כ״ג וסימן מד״ ·

הכי ה׳ רפין וסימניהון נמסר בסדר תולדות ·

כי נ״ה בטעם בספר התלות ·

אמ׳ המעתיק לא מלאני לבי להביא כי ראיתי בלבול גדול בנוסח המסר׳ שהיה לפני וגם היה חס׳ מהמכון ההוא ולא היה לי זולתו להביא וכן בלשון המסר׳ שאומר כי יא׳ בטעם בתהלות היה מבולבל שהפסוק בעצמם שהיה מביא בי״א בטעם היו גם כ״א בטעם ולא מלאני לבי להביא לא מסברה ולא מהעתקות אחרות שהיו לפני מונים כי אולי לא כן ידמה ולא כן יחשוב בעל ה המסרה עכ״ל:

כי ד׳ בטעם וסימניהון
כי גדול י״י ומהלל מאד נורא הוא ·
כי גבר עלינו חסדו ואמת י״י ·
כי רדף ארב נפשי ·
כי יוסיף על חטאתי פשע בינינו ·

כי כ״ג בטעם פזרין וסימניהון
כי מעט אשר היה לך ·
ושחט את הכבש דמצרע ·
וכן המקדש לא יצא ·
והיתה לאהרן ולבניו ·
כי אם לפני י״י אלהיך ·
ולנער לא תעשה דבר ·
ואל העם תאמר התקדשו ·
כי הם ומקניהם יעלו ·
כי איש מהר אפרים ·
ואבי ראה גם ראה ·
אף לא אכל העם ·

ויאמר הכהן ·
כי כאשר נשבעתי לך ·
כי מגרעות נתן לבית ·
ויאמר נעמן ולא יתן ·
כי כאשר ירד הגשם ·
כי כאשר ידבק האזור ·
ואתה הבקש לך גדלות ·
עם עמקי שפה ·
יוצר הרים ובורא רוח ·
כי הנני בקים ·
כי גם לא ידע האדם ·
ובכל זה לא בא ·

כי ה׳ בטעם ר״פ מונח לפני גריש וסימניהון נמסר בפרשת משפטים ·

הכיור ג׳ מל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בריש סדר כי תשא ·

ואת הכיור ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא

וכל ס״ח מיחדין וסימניהון
וכל שיח השדה טרם ·
וכל החיה הבהמה וכל החיה ·
וכל העץ ויקם שדה ·
וכל אחיו ויכה יוסף ·
וכל הדור ב׳ בפסוק ·
וכל מצרי׳ ויקם פרעה ·
וכל יתדותיו לכל כלי המשכן ·
וכל נעשה כל המנחה אשר ·
וכל שבועות כל נדר וכל ·
וכל המונה לא יהיה לך דואלה שמות
וכל חכם לב בכם יבאו ·
וכל המשכב ואם שכב ישכב ·
וכל אדם לא יהיה באהל ·
וכל הנפש אשר תעשה ·
וכל חלב כל חלב יצהר ·
וכל כליו ופקדת משמרת ·
וכל נגע ונגשו הכהנים ·
וכל יגיעך פרי אדמתך ·
וכל כסף וזהב וכלי ·
וכל ממלכת וכל ערי ·
וכל גבורי ויעל יהושע ·
וכל דבחנה ויגסו זבח ·
וכל בעלי ובגדל עז ·
וכל המלאכה ויחמר שאול
וכל הצבא ויואב וכל ·
וכל דבר או עשיתי ·
וכל בן ותהי המלחמה ·
וכל עבדיך וישאת לבב כל איש ·
וכל ארץ בן חסד בארובות ·
וכל הערים ויתר דברי אחז ·
וכל עיר והכיהם כל עיר ·
וכל מואב שמעו כי ·
וכל מחנהו וישב אל ·
וכל הרים אשר במישור ·
וכל מלכים וראו גוים צדקך ·
וכל משפחות שמעו דבר ·
וכל צביה והיה כחלום ·
וכל אגפיה גמר וכל ·
וכל כפיריה שבא ודדן ·
וכל עוף ראיתי והנה ·
וכל העמים ב׳ בפסו׳ ·
וכל ממלכות הדבר אשר ·
וכל האנשים ויאמר עזריה בן ·
וכל הגולה וכל הערב ·
וכל חובה ורעשו מפני ·
וכל אלה ובזה אלה להפר ·
וכל חרם המנחה החטאת ·
וכל שבט משא דבר י״י ·
וכל שעכהם ויעזרו ·
וכל משפחתם ולשמעי ·
וכל סוס ביום ההוא ·

מערכת אות הכף

וכל עשי כי הנה היום ·
וכל מצותיך קרוב אתה ·
וכל רומש יהללו שמים ·
וכל משבריך עלי סמכה חמתך ·
וכל קרני רשעים אגדע ·
וכל קרבי לד״ד ברכי ·
וכל הזהב והכסף ואת ·
וכל נדיב מען חזקיהו ·
וכל די לא להו עבד ·
וכל מלאכת ללחם המערכת דעזרא
וכל הקדיש שמואל הרואה ·
וכל עממיא ולהיהב ·
וכל חיות ראיתי את האיל ·
וכל דברי ואולם שמע ·
וכל עבדי המלך אשר ·
וכל זה איננו שוה לי ·
וכל אדום בשמחתך ·
וכל פקדיכם במדבר ·
וכל הרע רבים יחלו פני נדיב ·

כל יא מחדין

וסימניהון
כל הבשן ויהי גבולם ·
כל הברכים והשארתי בישר׳ ·
כל חילו ובן הדד מלך ·
כל זה נסיתי בחכמה ·
כל מוצאיהם אכלום ·
כל פקדיו מעשי ידיו אמת ·
כל הרוגיה כי רבים חללים ·
כל עריהם וממטה בנימן ·
כל מעשה כי את כל ·
כל רבים זכר יי׳ חרפת ·
כל כבודה בת מלך פנימה ·
כל נדר וכל שבועת אסר ·
כל אנחתה השבתי ·
כל גיא ינשא וכל הר ·
כל תגמולוהי עלי כוס ·

מ״ה זוגין חד כל וחד וכל

וסימניהון
כל שה אעבר בכל צאנך ·
וכל שה ב׳ בפסוק ·
כל עור ואם פרח תפרח ·
וכל עור כל בגד וכל עור ·
כל דבר על כל דבר פשע ·
וכל דבר חכמת בינה ·
כל בשרם וגם תעשה ·
וכל בשרם וגביהם ·
כל תרומת מכל מתנתיכם ·
וכל תרומת וראשית כל ·
כל בהמתם וישבו בני ·
וכל בהמתם מקניהם ·
כל תבואת עשר תעשר ·
וכל תבואת וכפרוץ הדבר ·
כל מדוה והשיב בך ·
וכל מדוי והסיר יי׳ ממך כל חלי ·
כל ריב ונגשו הכהנים ·
וכל ריב אשריבא ·
כל ארצה גפרית ומלח ·
וכל ארצה לכן הנה ימים ·
כל הנשיאי׳ ויאמרו כל דיהושע ·
וכל הנשיאי׳ ויקרא אלהם משה ·
כל גלילות זאת הארץ הנשארת ·
וכל גלילות וגם מה אתם לי ·
כל טמא ועתה השמרי ·
וכל טמא צו את בני וישלחו ·
כל מנחת למה תבעטו בזבחי ·
וכל מנחת כהן כליל ·
כל אנשיו וימת שאול ·
וכל אנשיו ויאמר דוד ·
כל הקרואי׳ ויחרדו ·
וכל הקרואי׳ וישמע אדניהו ·
כל מחלה רעב כי יהיה ·
וכל מחלה ותברן דד״ה ·

כל מעיני ויאמר אחאב ·
וכל מעיני והביתם כל ·
כל מחנהו ויהי אחרי כן ·
וכל מחנהו וישב אל ·
כל משען כי הנה האדון ·
וכל משען ב׳ בו ·
כל זקן עלה הבית ·
וכל זקן כי כל ראש ·
כל מעשהו והיה כי ·
וכל מעשהו כי ישר דבר יי׳ ·
כל ארמנתיה היה יי׳ כאויב ·
וכל ארמנתיה ויתרפו ·
כל לשון כי נשבעתי ·
וכל לשון כל כלי יוצר ·
כל גלולי כה אמר דהשפך נחשתך׳
וכל גלולי ואבא ואראה ·
כל לב והיה כי יאמרו ·
וכל לב על כן כל ידים תרפינה
כל אבן בעדן גן ·
וכל אבן ובבל כחי ·
כל כתף בתפשם כך ·
וכל כתף מרוטה ·
כל רוח והיה כי יאמרו ·
וכל רוח הוי אומר לעץ ·
כל לבב לכן כה אמ׳ דבשאט נפש
וכל לבב על מה תכו ·
כל אגפיו גמר וכל ·
וכל אגפיו וכל אשר סביבותיו ·
כל מבצריך והכרתי ערי ·
וכל מבצריך וקאם שאון ·
כל יתר כי אתה שלות גוים ·
וכל יתר ויהי מספר ·
כל הנשבע יתהלל כל ·
וכל הנשבע זאת האלה ·
כל שוביהם ויתן יי׳ ·
וכל שוביהם כה אמר יי׳ ·
כל כליהם ואת הסירות ·
וכל כליהם אהליהם ·
כל דרכי שמרתי פקודיך ·
וכל דרכי ארחי ורבעי ·
כל יום אשר חשבו רעות ·
וכל יום ויקם העם כל ·
כל אהבו שומר יי׳ ·
וכל אהבו ותאמר לו זרש ·
כל ידעי ויאמר המלך ·
וכל ידעי נודו לו כל סביביו ·
כל שפטי בי שרים ישרו ·
וכל שפטי מלכי ארץ וכל לאומי׳
כל עילא אדיין גבריא ·
וכל עילא אדין סרכיא ·
כל מבין והאנשים עשים ·
וכל מבין ויקם עזרא ·

ואת כל כ״א יחידאין

וסימניהון
ואת כל אכלם ויקחו את כל רכוש ·
ואת כל הבכר ויהפך את הערים ·
ואת כל אחיו יען יצחק ·
ואת כל עשב ויד הברד ·
ואת כל בשרו ואת עור ·
ואת כל שערו והיה ביום ·
ואת כל האדם ותפתח הארץ ·
ואת כל הרכוש ב׳ בו ·
ואת כל היקום ואשר עשה ·
ואת כל ישראל ויהי להשובת ·
ואת כל עבדי ויסקל באבנים ·
ואת כל בני ויפרץ בו אביהו ·
ואת כל אנשי החיל ·
ואת כל כבודו ולכן הנה ·
ואת כל אלה ידי עשתה ·
ואת כל יהודה כי כה אמר ·
ואת כל אגפיו גבר וכל ·
ואת כל היהודים אשר היו אתו ·
ואת כל הממלכות ואת ·
ואת כל הארץ כה תאמרו ·
ואת כל ראשי אז יקהל דד״ח ·

ולכל ט׳ יחידאין

וסימניהון
ולכל עוף ולכל חית ·
ולכל נפש זאת תורת ·
ולכל התורה ולא אוסיף ·
ולכל נשיא ויאמר שלמה ·
ולכל עמך כל תפלה כל תחנה דד״ח
ולכל ממלכות לסיחון מלך ·
ולכל מלאכת ולמחלקות ·
ולכל שרי ועלי הטה חסד ·
ולכל מתנדב ואחרי כן ·

ג׳ פסוקים וכל כל כל ב׳

מצעות פסו׳ וא׳ ר״פ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן י״א ·

כל ה׳ יחידאין לא נסבין ה׳

וכל קריאן נסבין ה׳ וסימניהון

כל בא מבן שלשים ·
כל צבא וישבע דוד ·
כל גוי ועתה אל ישיא דד״ח ·
כל כלים לזהב ולכסף ·
כל נשים ועתה נכרת ·

ובכל י״ג יחידאין

וסימניהון
ובכל הארץ נעשה אדם ·
ובכל הרמש ב׳ בו ·
ובכל חיה ויברך אתם ·
ובכל השרץ ויגוע כל ·
ובכל אלהי ועברתי בארץ ·
ובכל הגוים ויאמר דנה ·
ובכל העמים כי יי׳ אלהים ·
ובכל המחנה ויתקעו ·
ובכל העם ותהי חרדה ·
ובכל גבוליך במותיך חילך ·
ובכל מקום כי ממזרח ·
ובכל זאת אנחנו כרתים ·
ובכל זה לא הייתי ·
ובכל יום מיום מרדכי ·
ובכל הערים בשבת ישראל ·
וכל קריאה חלוף בכל ·

ה׳ פסוקים ובכל ובכל

וסימניהון נמסר במגלה סוף סימן ח׳

ג׳ פסוקים ובכל בכל וסי׳

ותתן תזנותיה ·
ויכרתוהו זרים ·
ובכל מעשה אשר החל ·

ט׳ פסוקים כל וכל כל

וסימניהון נמסר בפרשת נשא ·

ה׳ פסוקים וכל וכל וכל ג׳

במצע׳ וב׳ ר״פ ·
וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ט״ו
וביחזקאל סימן ל״ח ·

ג׳ פסוקים מן ב׳ מלין ריש׳

וכל וסימניהון
וכל שיח השדה טרם ·
וכל בת ירשת נחלה ·
וכל שלל דיהושע ·

ד׳ פסוקים כל כל וכל כל

וסימניהון נמסר
בסדר נח ובמלכים ב׳ סי׳ ו׳ ובדניאל
סימן ג׳ ·

ולכל י״ד ר״פ וסימניהון

נמסר בסוף סדר ברכה ·

ב׳ פסו׳ וכל כל כל וכל

וסימניהון
וכל שלל הערים האלה ·
והסבותי חגיכם לאבל ·

ב׳ פסו׳ וכל וכל כל

וסימניהון
ויעל המלך בית יי׳ דד״ח ·
כל אלה אנשי דמלחמה ·
וחד כל וכל וכל כל וסימניהון
ויבאו אליו כל אחיו ·
וחד וכל כל וכל וסימניהון
אדין סרכיא ואחשדרפניא
הוו בעין עילה ·
וחד וכל כל וכל וכל כל וסימנ׳
ואם נגלמו מכל ·

ב׳ פסו׳ כל כל כל וכל

וסימניהון
והגלה את כל ירושלם ·
והיה כי יאמרו אליך ·

ב׳ ר״פ כל כל וכל

וסימניהון
כל המנחה אשר תאפה ·
כל המשכב אשר ·

ב׳ פסו׳ וכל וכל וכל וכל

וסימניהון
וכל בגד וכל כלי עור ·
וכל עבדיו עבדים ·

ה׳ סבירין כל וקרי׳ וכל

וסימניהון נמסר
בסוף סדר תרומה ·

י״א פסוקים רישא ומציעא

ובל נבל וסימ׳
נמסר בסדר צו ·

ובכל אשר ה׳ וסימניהון

נמסר בסדר
משפטים וראה ·

ובכל ה׳ סבירין בכל וסימני׳

נמסר
ביחזקאל סימן כ״ז ·

ולכל אשר ד׳ וסימני׳ נמס׳

בערך אשר

ו׳ פסוקי׳ לכל לכל וסימני׳

ויחלק לכל העם לכל המון ·
כל תפלה כל תחנה דמלכי׳
ויבן ויפרץ מכל בניו ·
סומך יי׳ לכל הנפלים ·
קרוב יי׳ לכל קראיו ·
אין קץ לכל העם ·

בכל ח׳ דמטעי׳ דסבירין בכל

וסי׳ נמס׳ בסדר משפטי׳ ·

ובכל ה׳ וסימניהון נמסר

בסדר בהעלותך
ובשמואל ב׳ סימן ז׳ ובירמיה סוף
סימן מ״ב ·

לכל י״א דגשי׳ וסימניהון

נמסר בירמיה סימן י״ג ·

כל ד׳ סבירין וכל וסימניהון

נמסר בסדר וארא ·

י״א פסוקי׳ כל כל ומלה

חדא ביניהון
וסימניהון נמסר בשופטים סימן ב׳
פסו׳ ב׳ ובנחמיה סימן י׳

אמר המעתיק בכלהו ספרי מסו׳
אשכחנא דנמסר י׳ פסוקים אית
בהו כל כל ומלה באמצע ואחרים
מסרי י״א וכך כתיבנא למגינא ח

מערכת אות הכף

חזיכה דהוכהו יתיר מן טו׳ וכ״ל דכוותת בכל המסרה בתמרו י׳ פסו׳ דאית בהון כל כל ומלה באמצע הייגודלא חיכה בכל הפסוק סוס וכל ולא בכל זולתי כל כל ומלה ב באמצע ודוק דאיכון י׳ פסוקי׳ לחוד דאית בהו כל כל באמצע וסאדא טעות דאית בהו כל וכל ובכל ככל:

בכל ז׳ דגשי׳ וסימניהון

והוא יחזה פרא אדם·
ואברהם זקן בא בימים·
ערוכה בכל ושמורה·
ויהרון ארץ בכל הא׳
ויכלו בכל אנשים·
ובמלכותו בכל משלה·
והעשר והכבוד מלפניך·

וכל ה׳ ד״פ בבראשית וסימניהון

וכל שיח השדה·
וכל אנשי ביתו יליד בית·
וכל הארץ באו מצרימה·
וכל בית יוסף ואחיו׳
וכל המערה אשר חפרון·

וכל ספר ואלה שמות דכוו׳ ד״פ וכל במה וסימניהון

כל שכב עם בהמה·
כל אלמנה ויתום·
כל עכן די דחצר׳
כל העבר על הפקדים·
כל פטר רחם לי׳
כל נדיב תרומת כסף׳
כל איש ואשה אשר׳
כל הזהב העשוי·

וכל ח׳ ד״פ בואלה שמות וסי׳ נמסר בסדר בא·

כל יט ר״פ בויקרא וסימניהון

כל המנחה אשר הקריב·
כל זכר בכהנים יאכל·
כל זכר בבני אהרן׳
כל נפש אשר תאכל·
כל אשר יגע בבשרה·
כל מפרסת פרסה·
כל אשר אין לו סנפיר כת׳·
כל שרץ העוף קדמאה·
כל הולך על גחון·
כל ימי אשר הנגע׳
כל המשכב· וחברו׳
כל אשר בו מום· וחברו׳
כל איש אשר בו מום·
כל מלאכת עבודה·
כל מלאכה לא תעשו·
כל ימי השמה·
כל חרם אשר יחרם׳

וכל ט׳ ר״פ במדבר וסימניהון

וכל תרומה לכל׳
וכל בקר זבח השלמים·
וכל ישראל אשר סביב׳
וכל כלי פתוח אשר·
וכל אשר יגע על פני׳
וכל אשר יגע בו הטמא׳
וכל הנגע בכל אשר׳
וכל כלי עור·
וכל הטף בנשים·
וכל בת יורשת נחלה דמטות

כל ח׳ ר״פ במשנה תורה וסימניהון

כל אלה ערים·
כל ערי המשור·
כל המצוה אשר אנכי·
כל המקום אשר תדרך·
כל צפור טהורה·
כל עוף טהור תאכלו·
כל הבכור אשר יולד·
כל עצך ופרי אדמתך׳

כל ט׳ ר״פ בספר יהושע וסי׳ נמסר ביהושע סוף סימן א׳ גם בסימ׳ כ״א·

כל ב׳ קמצין בטעם וסימניהון נמס׳ בתלים סי׳ ל״ה ע״ש·

וכלם ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סוף סימן ק״כ

כלא ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל סוף סימן ג׳·

כלו ג׳ כתיב כלה וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ח׳ ע״ש׳

כליל· ג׳ בתורה וסימניהון

וכל מנחת כהן כליל·
ושרפת באש את העיר·
והכהן המשיח תחתיו·

כלך ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה ריש סימן כ״ב·

וכלה ו׳ וסימניהון נמסר בסדר אחרי מות וביחזקאל סימן מ״ב·

כלתה אליו ג׳ כליש׳ וסימ׳ נמס׳ בשמואל א׳ סימן כ״ה ובמגלה סימן ז׳·

עד כלתו ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ ג׳

כלה לכלה י׳ כליש וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן י״ג ובתלים סימן ע״ד·

תכלה ג׳ חד כתיב א׳ וסימניהון נמסר בתלים בא״ב אות ל׳·

תכלית ה׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קל״ט ובאיוב סימן י״א ונחמיה סימן ג׳·

ויכלו ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן י״ט׳

ויכלו ג׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא ואיוב סימן ז׳ וירמיה סוף סימן ד׳׳

ויכל ה׳ בתורה וסימני׳ נמסר סוף סדר כי תשא·

אכלה ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״א·

כלי י״ח כליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויקהל׳

ואת כליו ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא

ואת הכלים ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סוף סימן ז׳ ובריש דניאל·

כלי ז׳ מטעין דסבי׳ כלו וסי׳

אצעדה איש אשר מצא כלי זהב
בשלם וככלי הבקר בשלם·
כסף כל כלי זהב וכלי כסף ב׳ בו·
מפצו כלי מפצו בידו׳
משחתו כלי משחתו·
נכל אודך בכלי נבל·

כלי הנחשת ד׳ וסימ׳ נמסר בסוף ירמיה׳

וכל כלי ז׳ וסימני הון נמסר במלכים א׳ סימן ז׳׳

וכל כלי ה׳ וסימניהון נמסר בספר שמות׳

כלי זהב ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר מטות·

כל הכלים האלה ד׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן כ״ה׳

כמ

כמה ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן כ״ב׳

כמוה ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ובשמואל א׳ סי׳ כ״א ובזכריה סי׳ ה׳·

כמוהם ג׳ וסימניהון

כמוהם יהיו עושיהם·
וחכרו כמוהם יהיו עושיהם׳
במוך כמוהם·

כמנו ד׳ ג׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בסדר וישלח ובשמואל ב׳ סימן י״ח·

נכמרו ג׳ וסימניהון נמסר בסדר מקץ׳

כנ

לא כן י״ט וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ״ג·

לכן י״ד בטעם בירמיה וסימ׳ שם סוף סימן ז׳·

עליכן ח׳ בטעם וסימניהון נמסר בסדר וישלח ובקהלת סימן ח׳·

לכן ג׳ בטעם רביע וסימני׳ נמס׳ בשמואל א׳ סי׳ כ״ז

לכן כ״ג בטעם ביחזקאל

בהוכך׳ אבות·
חלליכם׳ דרכם׳ שוא·
ובקעתי׳ הגפן· הוכרכם·
לסיגים׳ שכחת· אגדיל׳
אדום· פלשתים׳ צור׳
זרים חרב· לנבוכד נצר
צמרתו· בריה· באש קנאתי
אני נשאתי· את ידי·
וגוי ידלא תכשלי׳

בניהו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ״ב׳

כנענים ג׳ וסימניהון נמסר בסוף עובדיה·

לכנעני ג׳ וסימניהון

לכנעני תחשב·
ממזרח לכנעני׳
וחגור נתנה לכנעני·

ויכנע ג׳ וסימניהון

מדין לפני בני·
ויכנע חזקיהו בגבה לבו׳
והצר לו חלה את·

כס

לכסא ו׳ רפין וסימניהון נמסר בישעיה סוף סימן כ״ב ובתלים סימן קל״ג ובנחמיה סימן ג׳·

כסה ג׳ כתיב הא׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן י׳·

כסות ג׳ וסימניהון נמ׳ ר פרשת וירא·

בכסף ט״ו רפין וסימ׳ נמסר ביהושע סימן כ״ב׳

וכסף וזהב ג׳ וסימניהון

ויי׳ ברך את׳
ובקרך וצאנך ירבין׳
ולא ירבה לו נשים׳

ואת הכסף ד׳ וסימניהון נמסר בבקץ·

זהב וכסף ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר תרומה·

ד׳ קדים כספא לדהבא

וסימניהון נמסר בדניאל סוף סימ׳ ב׳·

כעש ד׳ כתיב ש׳ין כליש׳ וסימניהון

לו שקול ישקל׳
כי לאויל יהרג כעש·
ותכה מכעס עיני·
והרב כעשך עמדי·

הכעיסו ב׳ חס׳ וסימ׳ בשמואל א׳ סימן א׳ ע״ש·

כפ

כפי בכפי ט׳ וסימני׳ נמסר באיוב סימן י״ג·

הכף ב׳ רפי׳ וסימניהון

ויאכרו שרי סכות·
ויבא אל אנשי סכות׳

כפור ג׳ חסרי׳ כליש׳ וסימניהון

דק ככפר על הארץ·
כפרי זהב שלשים דעזרא·
וכפר שמים מי ילדו·

ככפיר ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י״ט׳

וכפות ד׳ וסימניהון

ולקחתם לכם ביום·
וילכו לקברה·
ותניעני על ברכי׳
והעלות וכפות וכלי דה״ה׳

וכפר ד׳ וסימניהון נמסר בסדר שמיני ובתלים סימן ע״ט·

יכפר ד׳ וסימניהון נמסר פרשת בסעי׳

לכפר עליו ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר שלח לך

כפרה את ו׳ כליש׳ וסימניהון נמסר בסדר אחרי מות·

ולכפר ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בהעלותך׳

כר

הכרבים י״ג חסרי׳ וסימ׳ נמסר בתרומה·

הכרמלה

מערכת אות הלמד

הכרמלה ג' וסימניהון נמסר בשמואל א' סי' ט"ו ·

ונכרת ח' וסימניהון נמסר בסדר אחרי מות ·

ולא יכרת ד' וסימניהון

ולא יכרת כל בשר ·
ועתה ארורים אתם ·
ולא יכרת מעונה ·
וגם את רות ·

כריתות ג' ב' חסרי' וא' מל' וסימניהון נמסר פרשת תצא ·

כורש ב' חס' וסימניהון

העיר ה' את ·
כה אמר בורש ·

כש

כשב ד' וסימניהון נמסר בסדר ויקרא ·

כשדימה ג' וסימניהון

ורוח נשאתני ·
ותרבי את תזנותך ·
ותעגבה עליהם ·

ואת הכשדים ג' וסימניהון נמסר בסוף מלכים ובירמיה סימן כ"א וסימן מ"א ·

מכשול ג' חסרי' בליש' וסימניהון

ולפני עור לא ·
נתתי אבחת חרב ·
את העם הזה מכשולים ·

כתב

יכתבו ד' וסימניהון נמסר בירמיה סימן י"ז וביחזקאל סימן י"ג ותלים סימן ס"ט ·

כתוב ה' מל' בליש' וסימני' נמסר ביחזקאל ריש סימן כ"ד ·

כתבים הכתבים ה' חס' ו' וסים נמסר בסדר כי תשא ·

כתבה ב' כתיבה' בלישן ארמי וסימניהון

די יקרא כתבה דנא ·
די כתבה דנא יקרון ·
ושאר' כתיב א' ·

בכתב ד' וסימניהון

הכל בכתב מיד י' ·
ויאמר חורם מלך צר ·
אבל אגיד לך את הרשום ·
והכינו לבית אבתיכם ·
וא' ובכתב בית ישראל ·

כתב ג' וסימניהון נמסר בדניאל ריש סימן ז' ·

מכתב ד' וסימניהון נמסר בסדר פקודי ·

חד מן ס"ב מלין דכתיב מוקדם מאוחר וסימניהון נמסר במערכת אות הוי"ו ·

ט"ו מלין כתיב חדא מלה וקרי' תרין וסימני' נמסר בד"ה א' סימן כ"ז ·

ז' פסוקים אית בהון ט"ו מלין ז' מכא וז' מכא ומצעות כתיב וקרי וסימניהון נמסר בשמואל א' סימן י"ג ·

ח' כתיב תרין וקרי' חד וסימני' נמסר בד"ה ב' סימן ל"ד ·

ח' כתבן ולא קריין וסימ' נמס' ברות סימן ג' ·

י' קריין ולא כתבן וסימני' נמסר בריש אלה הדברים ·

ג' תיבות' קדמית' נסבא מן תניינ' וסימניהון נמסר בשמואל ב' סימן ה' ·

וחלופי' ג' תניינ' נסב' מן קדמית' וסי' נמס' בעזר' סימן ד' ·

אמר המעתיק וכל פאר כתי' וקרי כים לו התלות בא"ב כגון דחס ה' או דכתיב יתיר ה' או וי"ו או יו"ד וזולתם כל אחד ואחד כמסר במערכת האות שלו בס"ד עכ"ל ·

ה' זוגין מן נ"ג דכתיב חדא מלה וקרי' מלה אחרי וסימניהון שית כם אבון אלה אשר

שות סת כתי' ויהי מבחר עמקיך
שתה סת כתי' שת עונותינו ·
שית סת כתי' נבוכד נצר מלכא עבד צלם ·
כם בה כתי' והיה כל מעבר מטה
כו בה כתי' והיה אם שמע תשמעון דירמיה ·
בא בה כתי' לכן דבר אתם ואמרת ·
אמון אמן כתי' אסתירה פני מהם
אמון אמן כתי' ויאמר מלך ישר' דמלכים ·
אומן אמן כתי' ויהי אומן את הדסה
אלוה אלה כתי' יזבחו לשדים לא ·
אלהי אלה כתי' והעירים עשו את נבחן ·
אל אלה כתי' ואמר לה אלה מאניא שא ·
אשור אסר כתי' בארה כנו אשר הגלה ·
איש אסר כתי' והוא הכה את איש מצרי אשר מראה
ואשב ואסר כתי' ואבא אל הגולה תל אביב ·

נשלם מערכת
אות הכ"ף בס"ד

מערכת אות
הלמד

א"ב מן חד חד מן תרתין תיבותא ול"ית דכוו' נסבין למ"ד ברישי' וסימניהון

לאל השמים הודו לאל השמים ·
לאל חי צבאה נפשי לאלהי'
לאחזת עולם ונתתי לך ולזרעך אחריך ·
לאשר כאהלו ויאמ' משה זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש ·
לאשר הוא או מכל אשר ישבע ·
לאשר עשו והמלא ארצו אלילים ·
לאשר הביא ישליו אהלי' לשדדים
לאלפי ישר' ועשרה נשיאים עמו ·
לאין מספר ועצי ארזי' לאין כספר
לאלה מחלקות השערים לראשי ·
לאל נכר לא יהיה בך אל זר ·
לאמות חמש וכנפי הכרובים ארכם
לאין להם וירדפם אסא והעם ·
לארץ מצרים ופליטי חרב ישובון ·
לבית הערבה ועלה הגבול בית חגלה
לבנקיש ויהו כל ידעו כאתמול
לבת ירושלי' ואתה מגדל עדר עפל
לגבול ישר' ועיניכם תראינה ואתם
לגבורי חיל במספר ראשי האבות
לדבר רע אל תתן לבך לדבר רע
להעם הזה וידברו אליו לאמ' דד"ח
לו איש הולך רוח ושקר כזב ·
לזרע אברהם הלא אתה ה' אלהינו הורשת ·
לחמשים ושנים ותשלם החומה בעשרים ·
לחם פנים ונתת על השלחן ·
לטוב לנו ויצונו ה' לעשות את כל
לימין משה מוליך לימין משה ·
ליום השבת מזמור שיר ליום ·
ליום מועד מה תעשו ליום מועד ·
ליהודה וישר' והנה דברי אסא והראשנים ·
ליום השלישי והיו נכונים ליום ·
לישבי הארץ ואתם אלת ברהו'
לכל הנמצא וירם יאשיהו לבני העם
לכסא כבוד ותקעתיו יתד במקום נאמן ·
לכל העבר בקע לגלגלת מחצית
לכל כליו ועשית סירותיו לדשנו ·
לכל איביך תמצא ידך לכל איביך
לכל הבא מלבד התיחשם לזכרי'
לכל בן נכר כה אמר ה' כל בן נכר ·
לכל לראש לך ה' הגדולה והגבורה
ללחם המערכת ומנחת התמיד ועולת התמיד ·
למשה איש תפלה למשה איש האלהים ·
למאה ועשרים והלוים המשררי' כלם
למשכן העדות והלוים יחנו סביב ·
למי מריבה יאסף אהרן אל עמיו ·
למי נדה ואסף איש טהור ·
למשיח ה' ויאמ' לאנשיו חלילה לי
למימי קדם הלא שמעת למרחק ·
למלכי ישר' לכן תתני שלוחים על
למאני דהבא בלשצר אמר בטעם חמרא ·
לנגד ה' אין חכמה ואין תבונה ·
לנפש חיה וייצר ה' אלהי' את האדם
לשר הטבחים ושם אתנו נער עברי ·
לעם קדוש יקימך ה' לו לעם ·
לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו ·
לפר החטאת ועשה לפר כאשר עשה
לפתח אהלו וישמע משה את העם'
לפרעה נכה והכסף והזהב נתן ·
לצור מעוז היה לי לצור מעוז ·
לקול ה' אלהיך ויאמר אם שמע תשמע ·
לקרבן אשה שר או כשב או עז ·
לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו ·
לריח שמניך טובים שמן תורק ·
לראש בית אבהם ואת שם אהרן תכתב ·
לראשי האבת כל אלה בני ידיעאל ·
לרוח שקר ויאמ' אצא והיתי דד"ח
לשממה היה מצרים לשממה תהיה
לשש מאות אלף בקע לגלגלת מחצית ·
לשערי ירושל' כי חלה לטוב ישבת
להל שמכה לכן הנה ימים באים דוהשמעתי ·

אמר המעתיק קשה דהאי פסו' לשערי ירושלם דכי חלה לטוב דבמיכ' רמייתי בעל המסורת בהאי א"ב ברוב הספרים שלנו הוא בשער בלא י' ולפום ריהטא הוה מספק' לן אמנם כהירא לן דודאי טעו' והכי קרי' לשער ירושלם מדקא חזינא דאיכא פסו' אחריתי דכתיב לשערי ירושלם דקבורת חמור יקבר דבירמיה דאם לא כן מאי קאמ' בעל המסורת א"ב מן חד חד ולית דכו' הא איכא ב' אלא על כרחין טעו' סופר במסורת ודלוג דכך דינו לשער ירושלם כי חלה לטוב לשערי ירושלם קבורת חמור יקבר ואתי שפיר ודיק וגם לעיל בהאי א"ב הוה כמסר למעשה ידיך דיתירא ואכי אענך דאיוב ואיכא למעשה ידך דוהכרתי פסיליך דמיכה ותחקתי עכ"ל

א"ב מן חד חד לא מלעיל דל"ג וסימניהון

לאלהים זובח לאלהים יחרם ·
לאנשים הנה נא לי שתי בנות ·
לאלפים נצר חסד לאלפים ·
לאמורי וירא בלק בן צפור ·
לבתים ונקרבתם בבקר לשבטיכם
לבמות ויעמד לו כהנים ·
לברית הבט לברית כי מלאו ·
לדם ולא תחניפו את הארץ ·
לדור לילה ויומם לא תכבה ·
לדור זרע יעבדנו יספר ·
להון נבהל להון איש רע עין ·
לזור בני אם ערבת לרעך ·
לחרם ואחלל שרי קדש ואתנה
לחיים והיה הנשאר בציון ·
לטהר ויראו את אלהי ישראל ·
לטרח חדשיכם ומועדיכם ·
לטבה ואגיד להם את יד אלהי
לטבים הטיבה ה' לטובים ·
ליושב ולרוח משפט ליושב ·
לכלב ואנשי קדש תהיון לי ·
ללת וכלתו אשת פנחס הרה ·
למאה ולקחנו עשרה אנשים ·
למת בנים אתם לה' אלהיכם ·
לנפש צוף דבש אמרי נעם ·
לנגע כי יפלא ממך דבר ·
לשער הצהוב וראהו הכהן והנה פשה
לעוף וכל דם לא תאכלו ·
לעגלים ויעש ירבעם חג בחדש ·
לעולה ואל הכהף מחוצה ·
לפתח הלא אם תטיב ·
לפנים בם ם הפנים לפנים ·
לצמיתת ואם לא יגאל עד מלאת
לקחת שחד לקחו בך למען ·
לרע והנה שבע פרות אחרות
לרעה לב חרש מחשבת און ·
לראש ויעבר לראש רחבעם ·
לרבבה ולקחנו עשרה אנשים למאה ·
לשיר ויהי כבאם בשוב דוד ·

לשער

לשער ויאמר להם כה אמר ה' שימו ·
לשלל ויאמרו דם זה החרב ·
לתורח ושוע וכני ושרביה ·

וחלופיהון א״ב מן חד חד

בלרע לא׳ וסימניהון

לאיים וישב פניו לאיים כתיב ·
לאפוד ויעש אתו גדעון לאפוד ·
לבהמה נותן לבהמה לחמה ·
לבקרים ותפקדנו לבקרים ·
לגר וכי תשיג יד גר תושב ·
לגברים ויספרו הלוים מבן ·
לדין כי יפלא ממך דבר ·
להמזבח ויאמר חזקיהו להעלות ·
להגדוד ויבדילם אמציהו להגדוד
לוי נו ובכל זאת אנחנו כרתים
לור גרי ביהי ואבהותי ·
לחגא והיתה אדמת יהודה למצרים ·
לטמא והבדלתם בין הבהמה ·
ליסוד בחדש השלישי החלו ·
לכרוב ועשה כרובים ותמורים ·
ללילה יום ליום יביע אומר ·
למחנה כי לעת יום ביום ·
לכסלה ויאמרו הנה חג ה' בשלה
למאור ואת הבשם ואת השמן ·
למרום לשום שפלים למרום ·
לנער להה לפתאים ערמה ·
לשבע צדיק אוכל לשבע ·
לעד לכן חכו לי נאם ה' ·
לעולות ומנת המלך מן ·
לפר ועשה לפר כאשר עשה לפר הנ״ב דפסו ·
לפרכת מחוץ לפרוכת העדות ·
לצדיק הן לחכם ויחכם עוד ·
לקבצי לכן חכו לי נאם ה' ·
לרד כה אמר ה' למשיחו ·
לשממה ונתתי את הר שעיר ·
להבן יחשב לתבן ברזל ·
להתן ודביר בתוך הבית ·

א״ב מן ב״ב דלוג מלעיל לא

וסימניהון

לאט והמלך לאט את פניו ·
לאט המעט ממך תנחמות אל
לאחד ויהי ביום הששי לקטו ·
לאחד במספר אשר תעשו ·
לאלף ולקחו עשרה אנשים ·
לאלף הקטן יהיה לאלף ·
לאיים בעל גמולות בעל ישלם
לאיים אחריב הרים וגבעות ·
לאחרונה כל הפקודים למחנה דן ·
לאחרונה אין זכרון לראשנים ·
לבן התשיעי לחדש התשיעי
לבן למנצח עלמות לבן ·
לבהמה מצמיח חציר לבהמה ·
לבהמה ואעבר אל שער העין ·
לבדים לעומת המסגרה היו ·
לבדים ויצק ארבע טבעת ·
לגוי יספת לגוי ה' ב׳ בפסוק לגוי
לגפן אסרי לגפן עירה ·
לגפן ויאמרו העצים לגפן ·
לזבח ויין לנסך רביעית ההין ·
לזבח ויאמר שלום לזבוח לה'
לטוב זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד ·
לטוב הכל כאשר לכל מקרה אחד ·
למנחה זאת התור' לעולה למנחה
למנחה ויאמ' ארנן אל דוד קח לך
לנשים המהגלו ערותה ·

לנשים אל תתן לנשים חילך ·
לעדרים עזובות עדי ערוער ·
לעדרים ידוע תדע פני צאנך ·
לקץ כי עוד חזון למועד ·
לקץ ואתה לך לקץ והנוח ·
לרום ובלכת החיות ילכו האופנים ·
לרום שמים לרום וארץ ·
לשדים יזבחו לשדים ·
לשדים ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם ·

וחילופיהון דלוג מן תרין

תרין מלרע לא ברישי׳ וסימניהון

לאט ויצו המלך את יואב ·
לאט ויאמר ה' יען כי מאס העם הזה ·
לדבר אל הט לבי לדבר רע ·
לדבר בז לדבר יחבל לו ·
לדביר ומחשבון עד רמת המצפה
לדביר ויבן עשרים אמה ·
לזאת ויאמ' האדם זאת הפעם ·
לזאת אף לזאת יחרד לבי ·
לחשך הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע ·
לחשך השמש יהפך לחשך ·
למלחמה ויאמר אם לשלום ·
למלחמה הנביאים אשר היו לפני ·
למשנה ויאמר אליו אל תירא כי לא תמצאך ·
למשנת וה' שב את שבות איוב ·
לנביא וידע כל ישראל מדן ועד
לנביא ואת יהוא בן נמשי ·
לעשיר עשק דל להרבות לו
לעשיר היה צאן ובקר ·
לקש והיה בית יעקב אש ·
לקש לא יבריחנו בן קשת ·
לריק ואני אמרתי לריק יגעתי ·
לריק הקשיח בניה ללא לה ·
לריב כי יום נקם בלבי שנת ·
לריב הן לריב ומצה תצומו ·
לשבת ותקח שרי אשת אברם ·
לשבת אשר נמה לשבת ער ·

א״ב מן חד וחד חד א׳ וחד

לא דלוג ולית דכוו׳ וסימניהון

אביגל ואת עמשא שם אבשלום
לאביגל ויאמר דוד לאביגל ·
בעליהן כי יצא דבר המלכה ·
לבעליהן ונשמע פתגם המלך ·
בניהן כי נאפו ודם בידיהם ·
לבניהן ויען לבן ויאמר אל יעקב
בקעם כה אמר ה' על שלשה פשעי בני עמון ·
לבקעם אחרי הדברים והאמת ·
גני עורי צפון ובואי תימן ·
לגני באתי לגני אחתי כלה ·
הניח והיה ביום הניח ה' לך ·
להניח וראשית כל בכורי כל ·
הוללים לא יתיצבו הוללים ·
להוללים אמרתי להוללים ·
הודיעך ויענך וירעיבך
להודיעך קשט אמרי אמת ·
חרדת אדם יתן מוקש ·
לחרדת ותהי חרדה במחנה ·
חטאה הוי משכי העון ·
לחטאה והקריבו לחנכת בית ·
טבחה כי עליך הורגנו כל ·
לטבחה ואתה ה' ידעתני ·
ימא וארבע חיון רברבן ·
לימא ענא דניאל ואמר ·
יקהת לא יסור שבט מיהודה ·

ליקהת עין תלעג לאב ותבוז ·
ידעך כל ידעיך בעמים ·
לידעך משוך חסדך לידעיך ·
כרמו כי יבער איש שדה ·
לכרמו אשירה נא לידידי ·
מרבה כל הולך על גחון ·
למרבה כתיב המשרה ולשלום ·
משגת אם דל הוא ואין ידו ·
למשגת אם שלש שנים רעב ·
מועדה והשבתי כל משושה ·
למועדה ושמרת את החקה הזאת ·
מוצאיהם ויכתב משה את ·
למוצאיהם למסעיהם על פי ב׳ בפסוק ·
מעדנים יסר בנך ויניחך ·
למעדנים האכלים למעדנים ·
משיחי והקימתי לי כהן נאמן ·
למשיחי שם אצמיח קרן לדוד ·
פעלות כי לא יבינו אל פעלות ה' ·
לפעלות אדם בדבר שפתיך ·
קחתך ותאמר לה המעט קחתך
לקחתך ויבאו עבדי דוד אל אביגיל
קרבה אל נפשי גאלה ·
לקרבה ויקרא משה אל בצלאל ·
רויה תערוך לפני שלחן ·
לרויה הרכבת אנוש לראשנו ·
רבבה והנני אליך נאם ה' צבאות והבערתי ·
לרבבה דדן רכלתך בבגדי חופש
שפנים עם לא עצום ·
לשפנים הרים הגבהים ליעלים ·
תתם ולא שבע אמציהו ·
לתתם ויסדו העלה לתתם ר״ה ·

חד מן י״ח זוגין מן חד וחד

חד מלרע וחד מלעיל ל׳ בריש תיבות׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן כ״ג ·

אלין זוגין חד ל׳ וחד ול׳

וסימניהון

לחשך קץ שם לחשך ·
ולחשך ויקרא אלהים לאור יום
לקחת שחד לקחו בך למען ·
ולקחת בידך עשרה לחם ונקדי׳
למסע ויאמר ה' אלי קום לך ·
ולמסע עשה לך שתי חצצרת ·
לטמא והבדלתם בין הבהמה ·
ולטהור הכל כאשר לכל מקרה ·
לחטאת והביא אותם אל הכהן והקריב ·
ולחטאת זאת התור' לעלה למנחה
לחיות גם מעוף השמים ·
ולחיות אתי אל עמי ·
לחיותם ויעש להם יהושע שלום
ולחיותם להציל ממות נפשם ·
לצים אשרי האיש אשר ·
ולצים עד מתי פתאים תאהבו פתי ·
למעוז טוב י״י למעוז ביום ·
ולמעוז ואני בשנת אחת לדריוש
להציב ויך דוד את הדרעזר ד״ה
ולהציב והיתה הפצירה פים ·
לבנה ויקח לו יעקב מקל לבנה
ולבנה על ראשי ההרים יזבחו ועל
לדברו ויבאסו בארץ חמדה ·
ולדברו קויתי ה' קותה נפשי ·
ליסד בחדש השלישי החלו ·
וליסד ואשם דברי בפיך ·
לשלש וצויתי את ברכתי לכם ·
ולשלש והיתה הפצירה פים ·
לשעירים ולא יזבחו עוד את זבחיהם ·

ולשעירים ויעמד לו כהנים ·
לעגלים ויעש ירבעם חג בחדש ·
ולעגלים ויעמד לו כהנים לבמות ·
ליוצא ובעתים ההם אין שלום ·
וליוצא כי לפני הימים ההם ·

ד׳ מלין נסבין יתיר למ״ד

וסימניהון נמסר בדניאל סי׳ ג׳ וסי׳ ח׳ ·

י״א זוגין משמשין לל בריש

תיבותא וסימניהון

ללוט וגם ללוט ההלך ·
ללכנה ויאמרו הנה חג ·
ללהבה והיה אור ישראל ·
ללשכת ואביא אתם ·
ללכבם ובל יאמרו ·
ללילה יום ליום יביע ·
ללביא התצוד ללביא ·
ללחמך ודי חלב עזים ·
ללשם ויקראו ללשם ·
ללביט וילכדוה ביום ·
ללבושך מדוע אדום ·
ללבושך כבשים ללבושך ·
ללענה ההפכים ללענה ·
ללענה הירוצון בסלע ·
ללשנו באלה נפרדו ·

ק״ח יחידאין משמשין ול׳

וסימניהון

וליבים ויאמר אלהים יהי מארות
ולמשל ביום ובלילה ·
ולשת גם הוא יולד בן ·
ולמך כי שבעתים יקם ·
ולאברם היטיב בעבורה ·
ולפיד ויהי השמש לבא ·
ולח ויקח לו יעקב מקל לבנה ·
וללאה השדה אל צאנו ·
וללבן שתי בנות שם ·
וליצחק זאת הארץ אשר ·
ולהשיב בספיהם איש אל שקו ·
ולבנימן לכלם נתן לאיש ·
ולבנים תבן אין נתן לעבדיך ·
ולעמך ויאמר משה לפרעה ·
ולזכרון והיה לך לאות ·
ולטוטפת והיה לאות על ידכה ·
ולמצרים ויספר משה לחתנו ·
ולהביאך הנה אנכי שלח ·
ולאלהיהם לא תכרת ·
ולזקני ויהי ביום השמיני ·
ולאחתו הבתולה הקרבה ·
ולאחתו לאביו ולאמו ·
ולחלל ואני אתן את ·
ולחיה ולבהמתך ולחיה ·
ולארץ ולא תחניפו ·
ולשמש וילך ויעבד ·
ולנערה לא תעשה דבר ·
ולתתך עליון על כל הגוים ·
וללוי אמר תמיך ואוריך ·
ולזבולן אמר שמח ·
ולנפתלי אמר נפתלי שבע ·
ולגד אמר ברוך מרחיב ·
ולשבט הלוי לא נתן ·
ולצאת עודני היום ·
ולכלב בן יפנה לא ·
ולאיש הנה בתי ·
ולמשפחתו ויתהלכו בארץ ·
ולנער וגם תבן גם ·
ולזבח ועלה האיש ההוא ·
ולרמיתו וישלח שאול ·
ולקראת ויבא דוד ·
ולמשפט ויהי מהיום ·
ולהקים לבעבור סבב ·
ולאביגיל

ולאביגיל אשת נבל הגיד •
ולשבב עם אשתי דאוריה •
ולאנשים אשר אתו דאבנר •
ולאישה ותאמר לנעריה •
ולשלום ויאמר אוריה אל דוד •
ולאבשלום ויהי אחר הדברים •
וליהונתן בן שאול •
ולמפיבשת בן קטן •
ולאמנון רע ושמו •
ולשנא לאהבה את שנאיך •
ולזעק ומה יש לי עוד צדקה •
ולאשה עגל מרבק •
ולדור ישבו דסדום בראש •
ולויות ויפתח על הלחת ידתיח
ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא
ברכת טוב •
ולהמית ותאמר אל אליהו •
ולקלי ויכתב עליהם ספר שנית
ולטוב הוי האמרים לרע •
ולשארית כי מי דימון מלאו דם •
ולחסות ההלכים לרדת מצרי׳
ולדבר כי נבל נבלה ידבר •
ולהכות בן לריב ומצה •
ולקח מהם קללה דישעיה •
ולחום בן אדם •
וללחם לאמר לא כי ארץ מצרים •
ולהטיב כי אויל עמי •
ולרעב הנביאים אשר היו לפני •
ולמקים ועשיתי למקום דירמיה •
ולמואב על בן למואב איליל •
ולרשע ונתתיו ביד •
ולגשת ולא יגשו •
ולכן ואל מת אדם •
ולעולה ושה אחד •
ולקח ואתה בן אדם •
ולפקוד וריב לה׳ עם יהודה •
ולפותה גולה סוד הולך רכיל •
וליום ומה תעשו •
ולמטה ולא נשא דוד •
ולאחד וארעה את צאן ההרגה •
ולחנה ואשא את עיני •
ולחלות ובאו עמים רבים •
ולזמר טוב להודות ליי׳ •
ולבקר אחת שאלתי •
ולספר לשמוע בקול תודה •
ולישרי אור זרוע לצדיק •
ולישרים הטיבה יי׳ לטובים •
ולמות יסר יסרני יה •
וללמדם ילדים אשר אין •
ולגדלם וימן להם המלך •
ולקבל מלבא בלטשאצר •
ולחתום שבועים שבעים •
וללבן ומן המשכילים יכשלו •
ולנחמו וישמעו שלשת •
ולשון בארך אפים •
וליועצי מרמה בלב •
ולאחז תרתי בלבי למשך ביין •
ולכנוס כי לאדם שטוב •
ולאחד גם אם ישכבו שנים •
ולהיות פתשגן הכתב •
ולהרג אשר נתן המלך •
ולמרדכי היהודי את כל תוקף •
ולאבדם כי המן בן
ולצווה ואת פתשגן כתב הדת •
ולהגיד ב׳ בפסו׳ •
ולהסירן והבואנה נערות •
וללקוט דודי ירד לגנו •
ולנעמי מודע לאישה •
ולכלכל והיה לך למשיב •
ולהפיל זרעם בגוים •
ולרשעים אמרתי להוללים •
ולעולם ראש דברך אמת •
וללחם המערכת ב׳ בפסוק •

ולנגיד כי יהודה גבר באחיו •
ולהכין וליעצים לרבי •
ולזכרי פקדיו לעשותם •
ולהזכיר ויתן לפני ארון יי׳ •
ולפקח בן רמליהו •
ולשרהו אז אמר דויד לא לשאת •
ולהלחם עמו זרוע בשר •
ולעדור מזבולון יצאי צבא •
ולמשפחתו ויתהלכו אהה לשבעה
ולריב וגם בירושלם •
ולהשוכת השנה שלח •
וללמוד כי עזרא הכין לבבו •
ולירושלים כל קבל דנא •
ולהתחתן הנשוב להפר •
וליהודים והסגנים לא ידעו אנה •
ולסנבלט זכרון אלהי לטובה •
ולעולת וללחם המערכת ולעולת
ולקרבן העצים דעזרא •

ה׳ משמשין לה׳ ברישׁ׳ וסי׳

להגדוד ויבדילם אמציהו •
להחומה והתודה השנית •
להנחותם ואתה ברחמיך •
להעם וידברו אליו דד׳ה •
להמזבח ויאמר יחזקיהו להעלות •

ב׳ו נסבין למ׳ ברישׁ׳ ולית

דבוו׳ זוגא וסיבני׳

למתי ויאמר משה •
למקרא עשה לך שתי •
למדן ויצאו כל בני .
למקטנם ולא ילמדו
למאה ולקחו עשרה •
למאה והלוים המשררים •
למרבה המשרה •
למשלח ובל ההרים אשר במעדר
למהחת וארבע האופנים •
למאד ויקברוהו דד׳ה •
למישרים וחכך כיין •
למאדם ואמרת •
למשער יסב כל הארץ
למלה ועתה נגינתם
למשען יקדמוני ביום
למיודעי מבל צררי
למזמה אשר ימרוך
למוליך עמו במדבר
למדת ויש אשר אמרים
למשמיעים ועמהם הימן וידותון
חצצרות •
למכיהו והמלאך אשר דד׳ה
למורשה ויצא אסא
למלכיה החמשי •
למימן הששי כ בו
למאני בלשצר אמר בטעם •
למושיע ויאמר אך •

ה׳ד מן י׳ד זוגין קדמא׳ נסיב

ל׳ ותנינא ל׳א נסיב ולית דבוו׳
דסמיכין וסימניהון

לאב המון אני הנה בריתי אתך
והייתי •
אב המון ולא יקרא עוד את שמך •
לכל כליו ועשית סירתיו לדשנו
כל כליו ויעש את כל כלי המזבח
למשכן קרח דבר אל העדה לאמר
העלו •
משכן קרח ויעלו מעל משכן קרח
למואב ויאמר מואב אל זקני מדין
מואב ויאמר בלעם אל האלהים
לשלחה וענשו אתה מאה כסף

שלחה ונתן האיש השכב עמה
למעלה ועלה הגבול דבירה מעמק
מעלה ותאר מצפון ויצא עין
לאפיו ויקרא את מעץ ויאמר
אפיו וישקף ארונה וירא את המלך
לשבת טוב לשבת על פנת גג קדמ׳
שבת טוב שבת על פנת גג •
לחיים אורח לחיים שמר מוסר
חיים אורח חיים למעלה למשכיל
לקח בגדו כי ערב זר קדמאה
קח בגדו כי ערב זר תנינא
לרוח ויאמר אצא דד׳ה
רוח ועתה הנה נתן ה׳ דד׳ה
ולתומים ויאמר התרשתא קדמ׳
ותומים ויאמר התרשתא תנינא
למאני בלשצר אמר בטעם
מאני באדין התיו מאני דהבא
לראשי שמאלו תחת לראשי קדמ׳
ראשי שמאלו תחת ראשי תנינא

וחלופיהון ו׳ זוגין תנינא

נסיב ל׳ בחד ענין וקדמ׳ קרחי ולית
דבוו׳ דסמיכין וסימ׳

ממעלה וגבול האמרי ממעלה
במלמעלה וישב גדעון בן יואש
משכב וזה הדבר אשר העשו
למשכב וימצאו מיושבי יבש
קחי ויקם וילך צרפתה
לקחי ותלך לקחת ויקרא
שער האשפות המשררים
לשער האשפות והתהלוכות לימין
ימים ומעת הוסר התמיד
לימים אשרי המחכה ויגיע
נחלה ונתן ארצם נחלה קדמא׳
לנחלה ונתן ארצם לנחלה תנינא

מלין דמשמשין לם בסוף

תיבות׳ וסימ׳

אראלם ל׳ הן אראלם צעקו חוצה
בשלם ל׳ הבשר ויתן לעם
וחלם ל׳ וזה החלם לעשות ועתה
כלם ל׳ אשר טפחתי ורביתי איבי
צלם ל׳ סר צלם מעליהם וה׳
קלם ל׳ אשר קלם מלך בבל באש
והמשילם ל׳ ברבים והמשכילים
בפעלם ל׳ הן פראים במדבר
ולגדלם ל׳ שנים שנים דדניאל
דזרעינים
מגלם ל׳ לא יטה לארץ מנלם
ומכלם ל׳ יצילנו הדהלות
באכלם ל׳ ויהי באכלם מהגזיד,
והמה

מלין דמשמשין לה בסוף

תיבות׳ וסימ׳

וכשפלה ל׳ תשפל העיר
ההלה ל׳ ובמלאכיו תשים תהלה
אילה ל׳ נפתלי אילה שלחה
נפלה ל׳ ביד יי׳ כי רבים רחמיו
זבלה ל׳ שמש ירח עמד זבלה
בבתולה ל׳ אלי כבתולה חגורת
אפלה ל׳ נא ביד יי׳ כי רבים
עמלה ל׳ נפש עמל עמלה לו
בבהלה ל׳ ויכל בהבל ימיהם
כחולה ל׳ כי קול כחולה שמעתי
לתמלה ל׳ עליך
הנקלה ל׳ וידברו עבדי
כלה ל׳ ענן וילך כן
חלה ל׳ כי חלה גם ילדה •
עמלה ל׳ נפש עמל עמלהלו
ואשמאילה ל׳ ואם הימין
אמולה ל׳ מה אמולה לבתך

ואיחלה ל׳ לאור ויבא אפל
החצלה ל׳ רוח והצלה יעמוד
ליהודים
הגלילה ל׳ ויקח
השפלה ל׳ הגבה והגבוה השפיל
ההוללה ל׳ ונשאו עליך קינה
טלטלה ל׳ גבר
בגוללה ל׳ ושמלה
והכבשלה ל׳ החת
וברעלה ל׳ ואשראלה ל׳
אומללה ל׳ יולדת השבעה
חוללה ל׳ ידו נחש בריח
יללה ל׳ בן המשנה
לכסלה ל׳ ואל ישובו •

מלין דמשמשין לו בסוף

תיבותא וסימ׳

הואילו ל׳ ועתה הואילו פני בי
הבדלו ל׳ מתוך העדה הזאת
הקהילו ל׳ ואת כל העדה הקהילו
אשתוללו ל׳ אבירי לב נמו
יבלו ל׳ בטוב ימיהם ישנתם
העלו ל׳ מסביב למשכן קרח
ויתנצלו ל׳ בני ישראל את עדים
בשלו ל׳ ויאמר משה אלהם
ויבהלו ל׳ להביא את המן אל
מלו ל׳ ברב רכלתך מלו
הפלו ל׳ ואמרת אליהם
בשלו ל׳ ויאמר אלהם
יחולו ל׳ על ראש יואב
הבשילו ל׳ אשכלותיה
וישאלו ל׳ דבר נא באזני
ויכלו ל׳ השמים והארץ
ויכלו ל׳ את הימים והיה •
ויכלו ל׳ בכל אנשים
ויכלו ל׳ יחד יבאו גדודיו
יתהוללו ל׳ הרפאים יחוללו
והללו ל׳ את ה׳ ומקבציו
תאכלו ל׳ ואם תבאנו ומריתם
יחלו ל׳ לא יכבה ולא ירוץ
ישפלו ל׳ הנה האדון ה׳
היכלו ל׳ ויאמר לפני אחיו דעזר׳
תגאלו ל׳ חנם נמכרתם ולא
תבהלו ל׳ אל תבטחו בעשק
כלו ל׳ מעשיכם דבר יום ביומו
כלו ל׳ הפלות דוד בן ישי

לא כל ר״פ דבראשית ולא
במ״ב לא וסימ׳
אדוני לא אדוני שמעני
יסור לא יסור שבט
וכל ואלה שמות והורה בדני׳ ר״פ
לא בר מן ט׳ ולא וסימניהון
יכלה ולא יכלה עוד הצפינו
יכלו ולא יכלו החרטמים
יכול ולא יכול משה
ישמע ולא ישמע אליכם פרעה
שמעו ולא שמעו אל משה
הותירו ולא תותירו ממנו עד
העלה ולא תעלה במעלות על
יחללו ולא יחללו את קדשי
יזבחו ולא יזבחו עוד את זבחיהם
תחללו ולא תחללו את שם
יחלל ולא יחלל זרעו בעמיו
תקיא ולא תקיא הארץ אתכם
תשבעו ולא תשבעו בשמי
תלכו ולא תלכו בחקת הגוי
תונו ולא תונו איש את
וכל ר״פ דוידבר דבנ׳ ולא
בר מן ז׳ לא וסימ׳
ישאירו לא ישאירו ממנו
אוכל לא אוכל אנכי לבדי

מערכת אות הלמד

יום לא יום אחד תאכלון׃
כן לא כן עבדי משה׃
איש לא איש אל ויכזב׃
הביט לא הביט און ביעקב׃
נשוב לא נשוב אל בתינו׃
וכל משנה תורה ר״פ דכוו׳ לא
בר מן יז״ ולא וסי׳
אביתם ולא אביתם לעלות׃
אבה ולא אבה סיחון׃
תחמד ולא תחמד אשת׃
תתחתן ולא תתחתן בם׃
תועבה ולא תביא תועבה׃
ידבק ולא ידבק בידך׃
יראה ולא יראה לך׃
הקים ולא תקים לך׃
ירבה לא ירבה לו׃
ישפך ולא ישפך דם׃
תחס ולא תחס עינך׃
אבה ולא אבה יי׳ אלהיך לשמוע
תסור ולא תסור מכל הדברי׳׃
נתן ולא נתן יי׳ לכם לב׃
אתכם ולא אתכם לבדכם׃
מעבר ולא מעבר לים היא׃
קם ולא קם נביא עוד׃
וכל אשלמתא קדמית׳ ר״פ דכו׳
ולא כמ״ט לא׃
יתיצב לא יתיצב איש׃
ימוש לא ימוש ספר׃
היה לא היה דבר בכל׃
היתה לא היתה עיר אשר השלים׳
נותר לא נותר עוקים בארץ׃
נפל לא נפל דבר מכל׃
עזבתם לא עזבתם את אחיכם׃
טוב לא טוב הדבר הזה׃
כן לא כן הדבר כי איש׃
וכל ישעיה ר״פ דכוו׳ לא כמ״ו
ולא וסימניהון
ישעה ולא ישעה אל המזבחות׃
תשעינה ולא תשעינה עיני ראים׃
יהיה ולא יהיה למצרים׃
ישיב ולא ישיב אל לבו׃
אתי ולא אתי קראת יעקב׃
צמאו ולא צמאו בחרבות׃
וכל ירמיה ויחזקאל ר״פ דכו׳
ולא בר בן י״ד לא וסי׳
באלה לא באלה חלק יעקב׃
כאלה לא כאלה חלק יעקב׃
ישוב לא ישוב אף יי׳׃
ישוב לא ישוב חרון אף׃
ישבתי לא ישבתי בסוד משחקים׃
שלחתי לא שלחתי את הנביאים׃
תקח לא תקח לך אשה׃
כברית לא כברית אשר׃
דכאו לא דכאו עד היום׃
עליתם לא עליתם בפרצות׃
עמים לא אל עמים רבים׃
חסה לא חסה עליך עין׃
תעבר לא תעבר בה רגל׃
למענכם לא למענכם אני עשה׃
וכל תריסר ר״פ דכוו׳ לא בר מן
ג׳ ולא וסימניהון
ולא זעקו אלי בלבם׃
ולא ידעו עשות נכוחה׃
ולא אחד עשה ושאר׃
וכל ד״ה ר״פ דכו׳ ולא במ״ב
לא וסימניהון
לא הניח איש לעשקם׃
לא לכם להלחם בזאת׃
וכל שאר כתובים ר״פ דכותהו׳
לא במ״ד ולא וסימניהון׃
הסגרתני ולא הסגרתני ביד אויב׃
נסוג ולא נסוג ממך תחיינו׃
שמע ולא שמע עמי לקול׃

יהיו ולא יהיו באבהם׃
אמרו ולא אמרו העברים
נתתי ולא נתתי לחטא חכי׃
ערך ולא ערך אלי מלין׃
אמר ולא אמר איה אלוה׃
נמצא ולא נמצא נשים יפות׳׃
שמעתי ולא שמעתי לקול
ידע ולא ידע כי רפאים׃
למדתי ולא למדתי חכמה׃
שמענו ולא שמענו אל עבדיך׃
שמענו ולא שמענו בקול יי׳ אלהים
חד מן קכ״ג פסוקים דמיחדין
דאית בהון מן ב׳ ולא
ולא וסימניהון
והקמתי את בריתי אתכם׃
נשא ולא נשא אתם הארץ׃
יכול ולא יכול יוסף להתאפק׃
מצות יאכל את שבעת׃
אראנו ולא עתה אשורנו׃
ותשובו ותבכו לפני יי׳׃
ובשלוח יי׳ אתכם מקדש ברנע׃
תחמוד ולא תחמוד דמ״ת׃
יראה ולא יראה לך שאור׃
ביומו תתן שכרו ולא׃
ונתנך יי׳ לראש ולא לזנב׃
אשה תארש ואיש אחר׃
שורך טבוח לעיניך׃
וכי ירדף גאל הדם׃
וישלח ישראל מלאכים אל מלך
אדום׃
ובעת מותה ותדברנה׃
שלישה ויעבר בהר אפרים׃
תכרית ולא תכרית את חסדך׃
לרצים ויאמר המלך לרצים׃
ואבי ראה גם ראה את
והאנשים טובים לנו מאד׃
ויקצפו עליו שרי פלשתים׃
זקני ויקמו זקני ביתו׃
ויתקע יואב בשופר ויעמדו׃
ושמתי מקום לעמי ישר׳ ונטעתים׃
וחכרו ושמתי מקום׃
אל בני ויאמר המלך אל אבשלום׃
וישלח אבשלום אל יואב׃
ויחן יי׳ אתם וירחמם׃
והריחו ביראת יי׳ ולא למראה׃
הוי בנים סררים נאם יי׳׃
התמהמהו ותמהו השתעשעו׃
ומצרים אדם ולא איש׃
וקוי יי׳ יחליפו כח׃
ראות רבות ולא תשמור׃
מי נתן למשסה יעקב׃
וישפך עליו חמה אפו׃
רעה אפר לב הותל׃
נבראו עתה נבראו ולא מאז׃
כחד צעה להפתח׃
נגש והוא נענה׃
צמנו למה צמנו ולא׃
הנני כי הנני בורא שמים׃
האבל על כן תאבל הארץ׃
סכל שמעו נא זאת עם׃
עשתכם ועתה יען עשתכם׃
הפלו ואמרת אליהם כה׃
עזבם ויאמר יי׳ על עזבם׃
דגר קרא דגר ולא ילד׃
כערער והיה כערער בערבה׃
יפרסו ולא יפרסו להם על׃
יענוכה ודברת אליהם את כל׃
בשרירות ולא שמעו ולא הטו
שמעו ולא שמעו אלי ולא הטו׃
שמעו ולא שמעו ולא הטו׃
ושמתי ושמתי עיני עליהם לטובה׃
ושלח יי׳ אליכם את כל עבדיו׃
ואל תלכו אחרי אלהים אחרים׃

ויצא מהם תודה וקול׃
ועבדך מקץ שבע שנים תשלחו׃
הוקם את דברי יהונדב׃
כל יהודה לכן כה אמ׳ יי׳ הנני מביא׃
ואשלח אליכם את כל עבדי׃
אם שוב תשבו בארץ הזאת׳׃
פחדו ולא פחדו ולא קרעו׃
ישבו לכן ישבו ציים את איים׃
באמרו לרשע מות תמות׃
תחס ולא תחס עיני׃
וחכרו ולא תחס עיני עליך׃
המרי בן אדם בתוך בית׃
הרעים כה אמר יי׳ הנני׃
במטע והקמתי להם מטע׃
ועשיתי אתם לגוי אחד׃
ולא ישאו עצים מן השדה׃
ורדפה את מאהביה ולא׃
ואכלו ולא ישבעו הזנו׃
וענה גאון ישראל בפניו׃
ושפט בין עמים רבים׃
המליכו הם המליכו ולא ממני׃
ונעו שתים שלש שנים׃
בשסכם לכן יען בשסכם׃
הלא חשך יום יי׳ ולא אור׃
ותסג אתה תאכל ולא תשבע׃
שועתי עד אנא יי׳ שועתי׃
היין ואף כי היין בוגד׃
חילם והיה חילם למשסה׃
כאבתיכם אל תהיו כאבתיכם׃
כאשר קראתי והיה כאשר׃
וגערתי לכם באכל ולא׃
יואב בן צרויה החל למנות׃
וכל ריב אשר יבא אליכם׃
ולא הסב יאשיהו פניו׃
אלהי אקרא יומם ולא תענה׃
רחום והוא רחום יכפר׃
ובצלעי שמחו ונאספו׃
כל זאת באתנו ולא שכחנוך׃
פה להם ולא ידברו עינים׃
אזנים להם ולא ישמעו׃
ישען על ביתו ולא יעמד׃
יעבר הן יעבר עלי ולא׃
יהרס הן יהרס ולא יבנה׃
יכבדו בניו ולא ידע׃
מה ידעת ולא נדע תבין׃
שזפתו עין שזפתו׃
משיב יגע ולא יבלע׃
שורו עבר ולא יגעיל׃
שמאל בעשתו ולא אחז׃
שגיא הן אל שגיא ולא נדע
ישחק לפחד ולא יחת׃
אחת דברתי ולא אענה׃
מי זה מעלים עצה׃
יקראונני אז יקראונני׃
וראיתיו מגיע אצל האיל׃
נשארתי ואני נשארתי לבדי׃
וכעמדו תשבר מלכותו׃
ולקץ שנים יתחברו׃
ועמד על כנו נבזה ולא׃
ישם פניו לבא בתקף׃
ותעד בהם להשיבם אל׃
וימאנו לשמוע ולא זכרו׃
ובראות ויצא המן ביום׃
פתחתי אני לדודי ודודי חמק׃
חד מן מז׳ פסוקים דאית
בהון מן ג״ג לא לא
לא דמיחדין וסימניהון
אבימלך ויאמר אבימלך לא׃
במעשה ארץ מצרים אשר׃
בחקתי את חקתי תשמרו׃
יקרחה לא יקרחה קרחה׃
אלילים לא תעשו לכם׃
מיין ושכר יזיר חמץ׃

ובתים מלאים כל טוב׃
חפצת והיה אם לא חפצת
וידעתם היום כי לא את בניכם׃
יזבחו לשדים לא אלוה׃
האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו׃
ואתן לכם ארץ אשר לא׃
ויחגר דוד את חרבו׃
נס ויאמר העם לא
המכים ואת בני המכים לא׃
בניהם וחכרו ואת בניהם׃
בחוריו על כן על בחוריו׃
ידכה והוא לא כן ידמה׃
נאספה שמחה וגיל מן׃
עמקי לא אל עמים׃
ביבש קצירה תשברנה׃
כי תעבר במים אתך אני׃
שחרה ובאה עליך רעה׃
גם לא שבעת גם לא׃
תחפירי אל תיראי כי לא׃
דאגת ואת מי דאגת׃
ומעולם לא שמעו לא האזינו׃
הכהנים לא אמרו איה יי׳
המנכם לכן כה אמר יי׳ יען׃
המבר כי הגבר אל המבכר׃
כספם בחוצות ישליכו וזהבם׃
וכזהב והחזה ידי אל הנבי׳׃
על ההרים לא אכל הני׳ דסיפר׳׃
הונה ואיש לא הונה חבלתו׃
הדרכי ואמרתם לא יתכן׃
הדרכי ואמרו בני עמך לא׃
צדקת ואתה בן אדם אמר׃
קרא ויאמר קרא שמו לא עמי
ותפש הקשת לא יעמד׃
לא יכלו כי לא יכלו לעשותו׃
אשרי האיש אשר לא הלך׃
רגל לא רגל על לשונו׃
כספו לא נתן בנשך׃
ישנו כי לא ישנו אם לא׃
פני יי׳ חלקם לא יוסיף׃
וסוך לחם חמודות׃
וארבעים שנה כלכלתם במדבר׃

ט׳ פסוקי׳ ולא ולא ולא

וסימניהון נמסר בירמיה סימן ז׳׃

חד מן לג׳ פסוקי׳ דמיחדי׳
מן ג׳ לא ולא ולא
ט׳ מנהון ר״פ דמיחדין וסי׳ נמסר באיוב
כי׳ ט״ו וכ״ד במצעות פסו׳ וסימני׳
יובל היא שנת החמשים׃
אמר ויאמר יי׳ אלי אמר׃
כי אל רחום יי׳ אלהיך לא ירפך
גפרית ומלח שרפה כל ארצה׃
תריעו ואת העם צוה יהושע׃
עשקתנו ויאמרו לא עשקתנו׃
את חצי ויאמר איש האלהים
אל המלך׃
כי כן צוה אתי בדבר יי׳
אוכל ויאמר לא אוכל לשוב׃
לא שמעו על אשר לא שמעו
בקול׃
מכף רגל ועד ראש אין בו׃
בושי צידון כי אמר ים׃
כיונק ויעל כיונק לפניו׃
ונפצתים איש אל אחיו׃
חללי והיו חללי יי׳ ביום ההוא׃
ובנו את במות הבעל׃
אזכרנו ואמרתי לא אזכרנו׃
שקר ויאמר אלי שקר׃
ואחריכן נאם יי׳ אתן את צדקיהו׃
אפרע אני יי׳ דברתי באה׃
בחמה גם אני אעשה בחמה׃
יגבהו למען אשר לא יגבהו׃

שאריה

מערכת אות הלמד

שארית שראל לא יעשו עולה ·
בזה יבי לא בזה ולא שקץ ·

ו׳ ר״פ לא לא ולא וסימנ׳ נמסר בסדר קדשים ·

ג׳ ר״פ לא ולא לא וסימנ׳ נמסר בסוף בחקתי ·

לא ז׳ ר״פ בספר במדבר וסימ׳ נמסר בסדר מטות ·

ט׳ פסוקי׳ לא ולא ולא ולא דמחדין וסימניהון נמסר בישעיה סוף סימן ה ·

ח׳ פסוקי׳ לא לא לא לא וסי׳ נמסר ביחזקאל סי׳

י״ח גבי פסוק אל ההרים לא אכל קדמאה ·

ג׳ פסוקי׳ לא ולא ולא ולא וסימנ׳ נמסר בפרשת בהעלותך ·

ד׳ זוגין מן ב״ב בחד ענין קדמ׳ נסיב לא ותניינא לא נסיב לא וסימני׳

לא אדני שמעני השדה נתתי
אדני שמעני ארץ ארבע ·
לא הפך לבן ואם בהרת לבנה ·
הפך לבן וראהו הכהן ·
לא עשיתם לכן כה אמ׳ יי׳ יען המנכם
עשיתם וידעתם כי אני יי׳ אשר בחקי ·
לא נחשב וכל כלי משקה דמלכים ·
נחשב וכל כלי משקה דד״ה ·

ו׳ פסוקי׳ ולא לא ולא וסימניהון נמס׳ בסוף סדר קרח ·

ג׳ סבירין ולא וקרין לא וסימ׳ נמס׳ בסדר משפטי׳ ·

ולא קריין יחידאין וסימני׳

ולא מצאה היונה מנוח לכף ·
ולא תכרת והיה האכל לפקדון ·
ולא ביד ואני ידעתי ·
ולא תוסיפון העתירו אל ·
ולא נחם ויהי בשלח פרעה ·
ולא תעלה במעלות על מזבחי ·
ולא פשה וראה הכהן ·
ולא יאכל נפש אשר ·
ולא יגאל אך כל חרם ·
ולא נשתה נעברה בארצך ·
ולא יצאו וישארו שני ·
ולא תחמד דמשנה תורה ·
ולא תקח לא תטה משפט ·
ולא יסור ולא ירבה לו ·
ולא יזידון וכל העם ·
ולא תסור מכל הדברים ·
ולא השמו כנים אתם ליי׳ ·
ולא הוריש מנשה את בית שאן ·
ולא באו וילך במדבר ·
ולא יצילו ולא תסורו ·
ולא מת ויאמר העם אל שאול
ולא הגידה ותבא אביגיל ·
ולא אשנה ויאמר אבישי אל דוד
ולא ירד וישכב אוריה ·
ולא שמר וצוה אליו על הדבר ·
ולא תאבה ויאמרו אליו ·
ולא תשמע ראות רבות ·
ולא העלה וימצא מלך ·
ולא ידעהם שמעת חזה כלה ·
ולא לנצח כי לא לעולם ·
ולא ילכו בעת ההיא ·
ולא תחללו את שם קדשי ·
ולא יבאו לראות כבלע ·
לא אשכנה הנה ברך לקחתי ·
לא יעכר ומכן חבשים ·

ולא ראה לא הביט און ביעקב ·
ולא העבד ואכלת ·
ולא ירבה לו נשים ·
ולא שכחתי ולא אכלתי באני ממנו
ולא תגרעו ולא תוסיפו ·
ולא שנא וכי ירדף ·
ולא ישאירו ויחנו עליהם וישחיתו
ולא אותה ויאמר יהונתן ·
ולא נעלה אם כה יאמרו ·
ולא חטאתי ואבי ראה ·
ולא יחיה והכה דוד ·
ולא עשית באשר שמע ·
ולא נעדר להם מן הקטן ·
ולא תשוב בי כן צוה אתי ·
ולא השאיר ויאמר תפשו ·
ולא ישים וישפך עליו ·
ולא תרע למה צמנו ·
ולא יעשה וזה כי תרבו ·
ולא יספדו ומתו גדלים ·
ולא הקום ואמרת כגה ·
ולא כתי השואות מלאה ·
ולא יקחו מבך אבן ·
ולא תראה לעיניהם על ·
ולא יתנו למען אשר ·
ולא תשג ורדפה את מאהביה ·
ולא תמצא כ׳ בו ·
ולא אבא לא אעשה ·
ולא ימלט ראיתי את ·
ולא תשבע אתה תאכל ·
ולא תוסיפו ביום ההוא ·
ולא יועילוך אני אגיד ·
ולא יערוב למען אשר ·
ולא אענה הן אזעק ·
ולא בזה פנה אל תפלת ·
ולא נסוג ממך תחיינו ·
ולא היו וימת אלעזר ·
ולא עלה יואב בן צרויה החל למנות דד״ה ·
ולא תצליחו ורוח אלהים ·
ולא נעשה פסח כמהו דד״ה ·
ולא הגדתי ואקום לילה ·
ולא לו וישם פניו לבא ·
ולא עבר להם לבדם ·
ולא עת אשר קמטו ·
ולא תמצא לא ידע אנוש ערכה ·
ולא איתי וכל דיירי ארעא ·
ולא כן אני ידעתי ·
ולא לקחו ואמרת אליהם ·
ולא היהה סדם אחתך ·
ולא יצאו כבאם רבתים ·
ולא אלהים כי מישראל והוא חרש עשהו ·
ולא יפל כי הנה אנכי מצוה ·
ולא ישבע אף כי היין בוגד
ולא ראיתי נער הייתי ·
ולא האמינו בכל זאת חטאו ·
ולא יזכר אמרו לכו ונכחידם מגוי ·
ולא לעולם לא לנצח אריב ·
ולא הסיר דוד את ·
ולא בחרתי מן היום ·
ולא לך ויעבדו ·
ולא שמעתי ויהי כדבר ·
ולא הייתי ויהי בחדש דעזרא ·
ולא תעמד וישם פניו ·
ולא יפתח הן יהרס ·
ולא יאזינו אזנים להם ·
ולא כגבול עליו השיב יחזקיהו ·
ולא זה אשר אני ·
ולא ימאס הן אל כביר ·
ולא אמצא ואולם נ לב תשבו ·
ולא יחטא כי אדם אין צדיק באר׳ ·
ולא ימלט אין אדם ·
ולא ימצא וראיתי ·

ולא זה ויאמר אליהם ·

לא מ׳ יחידאין וסימניהון

לא מצא ויקרא האדם שמות ·
לא יעדה אם רעה בעיני ·
לא יעבר כל ימי נזרו ·
לא נודע כי ימצא חלל באדמה
לא הורישו ואת היבוסי יושבי ירושלם ·
לא אפר ויעל מלאך יי׳ דהבוכי׳ ·
לא יגש וזה דבר השמטה ·
לא שמרתם הדבר הזה אשר אתם ·
לא טובת דיצפחה הכים ·
לא יראו ויהי בתחלת שבתם ·
לא ירחמו וקשתות נערים ·
לא עתה לכן כה אמר יי׳ ·
לא האזינו ומעולם לא שמעו ·
לא הקשיבו שמעי הארץ ·
לא יקברו ומתו גדולים ·
לא נזהר והצופה כי יראה ·
לא ישאו ושפט בין הגוים ·
לא תחיה והית כי ינכא ·
לא יראו תבא עד דור אבותיו ·
לא אמות כי אחיה ·
לא עזבתם את אחיכם ·
לא אענה אשר אם צדקתי ·
לא ילין בחוץ לא ילין ·
לא פנים אם קהה הברזל ·
לא האמין ויגידו לו לאמר ·
לא יראו והסירתי את כפי ·
לא משו וארון ברית יי׳ ומשה ·
לא תיראום כי יי׳ אלהיכם ·
לא תשלחום ויאמרו אליו ·
לא תאכלום כל הולך על ·
לא בחרבך ולא בקשתך ·
לא יתחטא הוא יתחטא בו ·
לא תשתח כרמים תטע ·
לא ידעון המאכילך מן במדבר ·
לא הטהרנו המעט לנו עת ·
לא מצאתה ויאמר יהודה לתמר ·
לא מצאתיה וישב אל ·
לא נתנו וילחצו האמרי ·
לא חמל את הכבשה ישלם ·
לא קרבה לא שמעה בקול ·
לא קם וכמהו לא היה לפניו מלך ·
לא תחת שאו לשמים ·
לא שתח חרש ברזל מעצד ·
לא הדריכהו בני שחץ ·
לא הכירהו ויכר יוסף את ·

הלין זוגין חד לא וחד ולא וסימניהון

לא לך ויעמדו על עזיהו דד״ה
ולא לך ב׳ כפסוקא ·
לא ידעון המאכילך מן ·
ולא ידעון ויענך ·
לא נראה ויען משה ·
ולא נראה ויעש המלך ·
לא תנאף דואלה שמות ·
ולא תנאף דמשנה תורה ·
לא תגנב דואלה שמות ·
ולא תגנב דמשנה תורה ·
לא תענה דואלה שמות ·
ולא תענה דמ״ת ·
לא תחמוד דואלה שמות ·
ולא תחמוד דמ״ת ·
לא ימשל אם רעה בעיני ·
ולא ימשל ויאמר להם גדעון ·
לא תהדר ודל לא תהדר ·
ולא תעשו עול במשפט ·
לא תעשה כל המנחה ·

ולא תעשח כי כולם מראים ·
לא יבדיל ושסע אתו ·
ולא יבדיל ומלקת ראשו ·
לא יגיד ונפש כי תחטא ·
ולא יגיד חולק עם גנב ·
לא תונו וכי יגור ·
ולא תונו איש את ·
לא תותירו ביום ההוא ·
ולא תותירו ממנו עד ·
לא תקצר את ספיח ·
ולא תקצר א׳ התזרע ולא ·
לא תצלח ויאמר משה למה ·
ולא תצלח ושניהם דמלכים ·
לא יי׳ אם כמות כל האדם ·
ולא יי׳ לולי כעס אויב אגור ·
לא האמנתם יען לא האמנתם בי ·
ולא האמנתם לו ולא שמעת׳ בקולו
לא תסורו ושמרתם לעשות את
ולא תסורו כי אחרי התהו ·
לא תביא אתנן זונה ומחיר ·
ולא תביא תועבה אל ביתך ·
לא קרוב ואם לא קרוב אחיך ·
ולא קרוב אראנו ולא עתה ·
לא ילמדו למען אשר לא ילמדו
ולא ילמדו עוד איש ·
לא תשכח והיה בהביאך יי׳ אלהיך ·
ולא תשכח והדר נדר ותאמר ·
לא תסוך זתים יהיו לך בכל ·
ולא תסוך אתה תזרע ולא ·
לא יאבה יי׳ סלוח לו כי אז ·
ולא יאבה לא ישא פני כל כפר ·
לא ראיתיו האמר לאביו ולאמו ·
ולא ראיתיו ויצא האחד כאתי ·
לא הריעו ואת העם דירושע ·
ולא תריעו ובהקהיל את הקהל ·
לא שלף ויבא גם הנצב אחר ·
ולא שלף ויאמר ליהר בכורו ·
לא נסור ויאמר אליו דפילגש ·
ולא נסור ויקם כל העם דפילגש
לא נמיהך ויאמרו לו לאמר ·
ולא נמיהך וכי ישמעו השרים ·
לא נבח רגלי חסידיו ישמר ·
ולא נבח כי אם כרוחי אמר ·
לא ארע ויאמר שאול חטאתי ·
ולא ארע ואל תלכו אחרי אלהי׳
לא תאמר ויקרא אבנר ·
ולא תאמר אם מחוט ועד שרוך ·
לא נטה והשמועה באה ·
ולא נטה וירדף עשה אל ·
לא ישבח על כן על כחוריו ·
ולא ישמח יולד כסיל ·
לא ירחם על כן על בחוריו ·
ולא ירחם ואחרי כן נאם ·
לא יבנה כי שמת מעיר ·
ולא יבנה הן יהרס ולא יבנה ·
לא הבכה כי עם בציון ·
ולא תבכה בן אדם הנני לוקח ·
לא תשחית כי תצור אל ·
ולא תשחית לא תקיפו ·
לא יחת כי כה אמר יי׳ ·
ולא יחת ישחק לפחד ·
לא ילדה רני עקרה ·
ולא ילדה ויהי איש אחד מצרעה
לא יכילו כי שתים רעות עשה ·
ולא יכילו ויי׳ אלהים אמת ·
לא אעבור כי מעולם ·
ולא אעבור ארחי גדר ·
לא ייעפו פרא למוד מדבר ·
ולא ייעפו וקוי יי׳ יחליפו ·
לא שבה וגם בכל זאת ·
ולא שבה ואמר אחרי עשתה ·
לא יאספו ושחטום ·
ולא יאספו והיו חללו ·

לא יעבדו והיה וגף ·
ולא יעבדו והיה ביום ·
לא תשתו ויאמרו לא נשתה יין ·
ולא תשתו יען בושסכם ·
לא הפנו מקול שעטת ·
ולא הפנו מדוע ראיתי ·
לא הזהרתו ובשוב צדיק ·
ולא הזהרתו באמרי ·
לא עליהם בפרצות ·
ולא עליהם אנכי ·
לא תשאי ולא אשמיע ·
ולא תשאי והשבתי זמתך מכך ·
לא תדלחם והאבדתי קדם ·
ולא תדלחם ב׳ בפסוקא ·
לא יבד והיה בספר ·
ולא ימד אשר לא יספר ·
לא ארחם ואת בניה לא ·
ולא ארחם ונפצתים ·
לא חכם חבלי יולדה ·
ולא חכם הלוי תגמלו ·
לא כחיל ולא בכח כי אם ברוחי
ולא כחיל גדול ובקהל ·
לא עבדו ושבתם וראיתם ·
ולא עבדו והיה יי׳ עמו ·
לא ישב אשרי האיש ·
ולא ישב לא עבד בה איש ·
לא אקח מביתך פר ·
ולא אקח את כל הממלכת ·
לא חשך איננו גדול ·
ולא חשך מבות ·
לא ידבק לא אשית ·
ולא ידבק כידך מאומה ·
לא אעלה תדבק לשוני ·
ולא אעלה ויאמר ·
לא יציל וספרי בתב לחרף ד״ת
ולא יציל רעה אפר לב הותל ·
לא נכנע ויעש הרע דיהויכין
דסיפ״ה ·
ולא נכנע מלפני יי׳ דאמון דד״ה ·
לא ידעו ויאמרו צרינו ·
ולא ידעו ויאמר ירבעם ·
לא הביאו ועל ידו ·
ולא הביאו ובני בליעל ·
לא כחכמה ואנא לא דדניאל ·
ולא בחכמה הלא נסע יתרם ·
לא יעבדו ראיתי את האיל מנגח
ולא יעמדו למען ·
לא יענה הרב דברים ·
ולא יענה אטם אזנו ·
לא תשבעו למה הרדפוני ·
ולא תשבעו בשברי לכם ·
לא חקר הן אל שגיא ·
ולא חקר ירוע כבירים ·
לא עוזר נתסו נתיבתי ·
ולא עוזר כי אמלט עני ·
לא מנעתי את לבי מכל שמחה ·
ולא מנעתי ויקרא מלך ישראל ·
לא תמלא כל עמל ·
ולא תמלא כל הדברים יגעים ·
לא יכזב עד אמונים ·
ולא יכזב כי עוד חזון ·
לא יחסר בטח בה לב בעלה ·
ולא יחסר מהר צעה ·
לא כל ואענה את זרע ·
ולא כל לא המתים יהללויה ·

הלין קריין
לא ולית מנהון
ולא וסימניהון

לא אעשה לא אחיה ·
לא אכלתי לא אירא ·
לא טוב לא טוכח ·
לא ישכתי לא ישב ·
לא ישבו לא יירא ·

לא יתיצב לא יועילו ·
לא ירעיב לא ירעבו ·
לא ימוט · לא יגש ·
לא יקרב · לא יומת ·
לא יומתו · לא יתכן ·
לא יתכנו · לא יעלו ·
לא יעשו · לא יצלח ·
לא נכון · לא יכון ·
לא לקח · לא נקח ·
לא נפל · לא נופל ·
לא נוכל לא נירא ·
לא ענו · לא שולחתים ·
לא שכת · לא זכרת ·
לא תאכל לא תתנו ·
לא תלין לא תכרת ·
לא תוגל לא תעכר ·
לא תכבה · לא תנבא ·
לא תשמעו · לא המשך ·
לא תוסיפו · לא תעשינה ·
לא תגלה ·

כ״ב ולא
ולית מנהון לא
וסימניהון

ולא עוז · ולא אמת ·
ולא אבין · ולא אני ·
ולא יראה · ולא יסף ·
ולא יספו · ולא יכנו ·
ולא יטמאו · ולא נטמאו ·
ולא נתנו · ולא נפקד ·
ולא רוח · ולא טוב ·
ולא שכתם · ולא שמענו ·
ולא שם · ולא שכם ·
ולא הטמאו · ולא תכוהו ·
ולא תשבו ·

ט׳ זוגין מן ב״ב ולא ולית
דמו׳ בקריאה וסימניהון

ולא נתתי לא אכלתי באני ממנו
ולא נתתי לחשא חכי ·
ולא קם נביא עוד בישראל ·
ולא קם ולא זע ממנו וימלא ·
ולא יצא ואת העם צוה יהושע
ולא יצא על כן תפוג תורה ולא
ולא ישא כי מות נמות ·
ולא ישא לא יצעק ולא ישא ·
ולא שמרת ויאמר יי׳ לשלמה ·
ולא שמרת ויקרא אל איש האלהים
ולא סרו מצות המלך דמלכי׳ ·
ולא סרו וישרנה דפרות ·
ולא ראו ושמתי בהם אות ושלחתי
ולא ראו בתוך בית ומרי אתת
ולא תראו והברית אשר כרתי ·
ולא תראו ואת החקים דשמרונה
ולא תנתן ואל יבטח אתכם חזקיהו
ולא תנתן והצלתיך ביום ההוא
ולא יאמר הנה ימים באים נאם ·
ולא יאמר לכן הנה ימים באים ·
ולא הזכרנה כי הנני בורא שמים ·
ולא תזכרן בשוב צדיק מצדקתו ·
ולא ישמע וגלתי בירושלם ·
ולא ישמע הנני אליך נאם ה׳ ·
ולא יקומו ואמרת אלהם כה אמ׳
ולא יקמו ונשבעים באשמת ·
ולא תמות לכן כה אמר יי׳ אל ·
ולא תמות ויאמר ירמיה אל צדקיהו·
ולא דברתי שקר הנביאים ·
ולא דברתי ובנו את ·
ולא ימיש והיה כעץ שתול על ·
ולא ימיש הות בקרבה ולא ימיש
ולא ידעו אם יצאתי והנה ·
ולא ידעו המעתיק הרים ולא ·
ולא אדבר ואמרתי לא אזכרנו ·
ולא אדבר אחזת שמרות עיני ·

ולא איש לא אעשה חרון אפי ·
ולא איש ואנכי הולעת ·
ולא יבשו ואכלתם אכול ·
ולא יבשו וידעתם כי בקרב ·
ולא תעשינה והשבתי את זמתך ·
ולא תעשינה מפר מחשבת ערומים
ולא תשתחוה והכרתי פסיליך
ומצבתיך ·
ולא תשתחוה לא יהיה בך אל זר
ולא ·
ולא אתן והושעתי אתכם מכל
ולא אתן ויען יי׳ ויאמר לעמו ·
ולא אצא הרחקת מידעי ממני ·
ולא אצא גדר בעדי ולא אצא ·
ולא אנחנו דעו כי יי׳ הוא אלהים
ולא אנחנו ויגש זרבבל בן
שאלתיאל ·
ולא יאמין ומשך אבירים בכחו ·
ולא יאמין ברעש ורגז יגמא ארץ
ולא הירא בשוט לשון התבא ·
ולא תירא כי אז תשא פניך ·
ולא נשא אתם הארץ לשבת ·
ולא נשא דויד בספרם דד״ה ·
ולא יקרא עוד את שמך אברם ·
ולא יקרא לכן הנה ימים באים ·
ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת
ולא יכלה עוד הצפינו ·
ולא יאסף ועתה שלח העז את ·
ולא יאסף ולא עשיר ישכב ולא·
ולא יאכל ויאמר משה אל העם
ולא יאכל וכי יגח שור איש ·

י״ט פסוקים לא ולא לא
במצעו׳ וסמני׳

ויאמר משה והן לא ·
נעברה נא בארצך ·
ויענך וירעיבך ·
רק לא ירבה לו סוסים ·
לו חפץ יי׳ להמיתנו ·
וגם נצח ישראל לא ישקר ·
כי דבר יי׳ אלי בדבר ·
בחשו ב׳ ויאמרו לא ·
ישאהו על כתף יסבלהו ·
כי אויל עמי בנים ·
דנני על נביאי ·
אם לא יען את ·
אם לא יען היות צאני ·
האנק דום ·
וחיה מספר בני ישראל ·
ראיתי את כל מעשה ·

ג׳ פסוקים
מן ט׳ מלין דאית
בהון ולא ולא
ותרין מלין ביניהון וסוף פסוק וסימ׳
מהר צעה להפתח ·
אלהי אקרא יומם ·
הן יעבר עלי ולא ·

לא ט״ו
קריין לו וסימניהון
נמסר בסדר שמיני ·

לוא
לה״ מל׳ וסימניהון
נמסר בויקרא ·

בלוא
ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה ריש סימן
נ״ה ובקהלת סימן י׳ ·

הלוא י״ג
מל׳ בהורה וסימ׳
נמסר בפרשת
שלח לך וחד פלוגתא עלה
הלוא הוא כמוס עמדי ·
וכל יהושע דכו׳ מל׳ בר״מא
הלא היא כתובה ·
וכל שפטים דכו׳ חסרי׳ ושמואל
בו׳ל מל׳ וי״ד מל׳ במלכים וסימ׳
נמסר במלכים א׳ סימן כ״ב וירמיה
בולהון מל׳ ב״מג חס׳ וסימניהון

הלא היא הדעת אתי ·
הלא אתה יי׳ אלהינו ·
הלא ירא את יי׳ ·
וישעיה כולהון מל׳ ב״מו חסר׳
וסימניהון נמסר בישעיה סימן׳
ויחזקאל כול מל׳ ב״מח חסרי׳
וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן
י״כ והרי עשר כלהון חסרי׳ ב״מא
מלא וסים׳

הלוא חשך יום יי׳ ·
וט׳ מל׳ בכתובים וסימניהון נמסר
במשלי סימן י״ד ובסוף נחמיה
וברות סימן ב׳ ·

ללא
י״א וסימניהון נמסר
באיוב ריש סימן כ״ו ·

שלא
ד׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן קכ״נ ·
ובקהלת סימן ז׳ ·

לא לו
ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר וישב ובחבקוק
סימן ב׳ ובמשלי סימן כ״ו ·

נלאה
ב׳ וסימניהון

והיה כי נראה כי ·
נלאה להשיבה אל פיו ·
וא׳ נחלתך ונלאה ·

התלאה
ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר יתרו ·

בלאט
ד׳ ג׳ חסרי׳ אלף וא״
מל׳ וסימניהון נמסר
בשופטים סוף סימן ד׳ ·

לב

ולבב
ח׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ז׳ ·

בלבם
ט׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י״ד ·

בלבבו
ח׳ וסימניהון נמסר
בפרשת נצבים
ובישעיה סימן י׳ ·

כלב
ד׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סוף סי׳ מ״ח ·

ולב
ד׳ וסימניהון

יי׳ צבאות בחן כליות ·
ולעדר בלא ולב לב דד״ה ·
שפת חלקות בלב ולב ·
חוקר כליות ולב ·

בלבבו
ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סימן י״
ובתלים סימן י״ג ·

אמירה
בלב ל״ג בל׳
וסימניהון

ויאמר יי׳ אל לבו ·
ויאמר בלבו הלבן ·
ויאמר עשו בלבו ·
כי תאמר בלבבך ·
אל תאמר בלבבך ·
ואמרת בלבבך ·
וכי תאמר בלבבך ·
ויאמר ירבעם בלבו ·
ויאמר דוד אל לבו ·
ויאמר המן בלבו ·
ושים אמריו בלבבך ·
אמרו בלבבם על משכבכם ·
אמר בלבו בל אמוט ·
אמר בלבו שכח אל ·
אמר בלבו לא תדרוש ·

אמר

אמר נבל כלבו׳
אמר לבי בקשו פני׳
אל יאמרו בלבם׳
אמרו בלבם נינם יחד׳
אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכ׳
אמרתי אני בלבי את הצדיק׳
אמרתי אני בלבי על דברת׳
ואמרתי אני בלבי במקרה׳
ואתה אמרת בלבבך׳
האומרה בלבבה אני ואפס׳
ותאמרי בלבך דישעיה׳
ואמרת בלבבך דישעיה׳
ולא אמרו בלבבם נירא׳
וכי תאמרי בלבבך׳
אומר בלבו מי יורידני׳
האומרים בלבבם׳
האומרה בלבבה דצפניה׳
ויאמרו אלופי יהודה בלבם׳

אמירה בלבו דוק׳ בלבו י׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ב׳

ולבך ה׳ בקריאה וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ו ובמשלי סימן כ״ב׳

לבבם ג׳ וסימניהון נמסר ריש פרשת וירא ובתלים סימן מ״ח׳

לבב אנוש ג׳ וסימניהון

על כן כל ידים תרפנה׳
ויין ישמח לבב אנוש ב׳ בפסוק׳

לבבנו ד׳ והסרים וסימני׳ נמסר בסדר דברים ובמלכים א׳ סימן ח׳׳

בלב ים ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בשלח ובמשלי סימן ל׳׳

נתינה אל לב ד׳ וסימ׳ נמס׳ בקהלת סוף סימן ח׳׳

אל לבו ב׳ בתורה וסימ׳ נמסר בפרשת בראשית ובריש דניאל׳

ולבט ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י׳׳

ולבן ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא׳

לבנות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרים וסימ׳ נמסר בסדר ויצא וביחזקאל סוף סימן י״ו׳

לבנים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר נח׳

הלבנים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ואלה שמות ובישעיה סימן ס״ה׳

והלבנון ה׳ ד׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳ נמסר בסדר אלה הדברים׳

כלבנון ד׳ וסימניהון נמסר בסוף הושע ובשיר השירים סימן ה׳׳

לבשו ג׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויחי׳

לבושה ג׳ וסימניהון נמסר בסוף משלי׳

לבוש ב׳ מל׳ בלישניהון בנביאים וסימניהון נמסר בסוף משלי׳

מלבשים ד׳ וסימני׳ נמסר במלכ׳ א׳ סי׳ כ״ב׳

לבישה ו׳ חסרי׳ ובליש׳ וסימניהון נמס׳ במגלה

סימן ו׳ ובדניאל׳

לה ג׳ רפין וסימניהון נמסר בסדר מטות׳

ולה ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת לך לך ובדניאל סימן ז׳׳

ולהבה ג׳ וסימ׳ נמסר בריש יואל סוף סימן א׳׳

ולהבה ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סי׳ מ״ג׳

להבים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר נח׳

לו כ״ב וסימניהון

ישמעאל ויאמר אברם אל האלהי׳
שמעני וידבר אל עפרון׳
יהי ויאמר לבן הן לו׳
ישטמנו ויראו אחי יוסף׳
מתנו וילנו על משה ב׳ בפסוק׳
חרב ויאמר בלעם לאתון׳
חכמו לו חכמו ישכילו׳
החיתם ויאמר אחי בני אמי׳
חפץ ותאמר לו אשתו׳
אבל אף כי לוא אכול אכל׳
אבשלום לאהבה את שנאיך׳
הקשבת לו הקשבת למצותי׳
קרעת הייני מעולם לוא׳
חיה לו חיה רעה אעביר׳
איש לו איש הולך רוח שקר׳
עמי לו עמי שומע לי׳
שקול לו שקול ישקל כעשי׳
נפשכם גם אנכי ככם אדברה׳
וסימניהון בלשון ארמי ישמעאל מוהא לבן שטיבא יסופון בארעא ובכדברא בלעם חכימא יהושע קטליה אתתיה בזוניה אתקיל אבשלום בזכותיה לא שלטא ב״ח חיתא בישתא גברא דשמע לא מהרגזא נפשיה ואלין דאינון ולו׳
נגרע וירב העם עם משה׳
הוא לנו ויאמר יהושע אהה׳
שוקל ויאמר האיש אל יואב׳

ולו ד׳ ר״פ וסימניהון נמס׳ בריש שמואל ובתלים סימן ז׳ ובד״ה ב׳ ריש סימן כ״א׳

לולא ז׳ וסימניהון נמסר בפרשה האזינו׳

ונלוו ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר קרח ובירמיה סימן נ׳ ובזכריה סימן ב׳׳

לווה ד׳ וסימניהון נמסר ביהושע ריש סימן י״ו׳

ולוט ד׳ וסימניהון

ולוט עמו הנגבה׳
ולוט ישב בערי הככר׳
ולוט ישב בשער סדום׳
ולוט בא צערה׳

ללוי ג׳ וסימניהון נמסר בסדר פנחס׳

הלוים ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בנחמיה סימן ז׳׳

הלוים ד׳ דקדים לכהנים וסימניהון נמס׳ בירמיה סימן ל״ג ובד״ה ב׳ סי׳ ל׳׳

ואת הלוים ד׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״ג׳

וללוים ב׳ יתיראין וסימניהון

כי נתן משה נחלה׳
ויקרא דוד לצדוק׳
וכל לכהנים ללוים דכו׳ במ״א לכהנים ללוים וסי׳ וגם מהם אקח לכהנים׳

מטה לוי ג׳ וסימניהון

אך את מטה לוי׳
וגם את אחיך מטה׳
ואת שם אהרן תכתב׳

לולא ד׳ כתיבן כן וסי׳ בשמו׳ ב׳ סימן ב׳ ובסדר מקץ

לולי ז׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא ובתלים סי׳ צ״ד׳

לח

לח ג׳ ב׳ פתח׳ וא׳ קמץ וסימני׳ נמסר בויצא׳

לוחת ה׳ כ״ב בתורה וסימ׳

בעלתי ההרה ב׳ כו׳
ואפן וארד מן ההר׳
בעת ההיא אמר׳
ויתן אלי את שני׳

וב׳ כתיב לחות חס׳ ויו

קימ׳ וסי׳
ויגד לכם את בריתו׳
ויהי מקץ ארבעים יום בתר׳ דפסו׳
ושאר׳ חס׳ דחס׳

לוחות העדות ג׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תשא׳

לוחות האבנים ד׳ וסי׳ נמסר בסדר והיה עקב׳

ולחם ד׳ ר״פ וסימניהון נמסר בסדר ויגש׳

בלחם ד׳ דגשין וסימ׳ נמסר בפרשת חוקת התורה׳

ללחם ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר מקץ ובאיוב סימן ט״ו׳

בלחמו ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר אמור׳

לחמנו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר שלח לך ובסוף מיכה׳

לחמם ו׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סוף סי׳ מ״ז ובהושע סי׳ ט׳ ואיוב ריש סי׳ ל׳׳

נלחם י״ב פתחי׳ וסימ׳ נמסר בשופטי׳ סימן ט׳׳

ונלחם ד׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסדר שמות׳

ובמלחמה ג׳ וסימ׳ נמסר באיוב סי׳ ה׳׳

והמלחמה ג׳ וס׳ נמס׳ בשפטי׳ סימן כ׳׳

למלחמה ב׳ וסימניהון

הנביאים אשר היו׳
ויאמר אם לשלום׳

ונלחמה ד׳ וסימ׳ נמסר בריש שופטים ובשמואל א׳ סימן י״ז׳

הנלחם ג׳ וסימ׳ נמסר בסוף דברים׳

לי

ולי ח׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ד׳

לילה ויומם ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר תבא׳

ולילה ו׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן קמ׳׳

ובלילה ח׳ וסימ׳ נמסר בקהלת סוף סימן ח׳׳

בלילות ד׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן צ״ב ובשיר השירים סימן ג׳׳

בלילה הוא ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר וירא ובשמואל סימן י״ט וסי׳ בלשון ארמי שהה ודמוך וקם וערק׳

בחצי הלילה ג׳ וסימניהון נמסר ברות סימן ג׳׳

בלילה ג׳ רפין וסימניהון

ויחלמו חלום שניהם׳
ונחלמה חלום׳
ובעמוד אש׳

לילה ויום ג׳ וסימניהון נמסר במגלה סוף סי׳ ד׳׳

לך ג׳ וסימניהון׳

ואכלת את כל העמים׳
שום תשים עליך מלך׳
ולקחת בראשית כל׳
וכל אתנח וסוף פסוק דכות׳ וסי׳ בלשון ארמי אכל מלבא בסלא

בכל אשר תלך ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית׳

לך י״ד זקפין באורי׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית׳

לך י׳ זקפין בקריאה וסימניהון נמסר בדניאל סוף סימן י׳ וברות סימן ד׳׳

לך ג׳ חסרי׳ בליש׳ הליכה וסימ׳ נמסר בסדר בלק׳

י״ד פסוקי׳ לך לך וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ ובתלים סימן ס״ו׳

ולך ה׳ וסימניהון נמסר בשפטי׳ סימן י״א׳

לכה ד׳ כ״ג וסימניהון נמסר בסדר תולדות ובד״ה ב׳ סימן כה׳׳

וילכדה ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר סדר מטות וביהושע סימן ח׳ ובמלכים ב׳ סימן י״ח׳

לכישה ו׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן י״ח׳

ולך י״א וסימניהון

ולך לך אל ארץ׳
אך שמע בקולי ולך׳
החרש שים ידך על פיך ולך׳
מלא קרנך שמן׳
ועתה שוב ולך בשלום׳
ולך השב את הנער את אבשלום
ויאמר המלך אל חזאל קח׳
ולך רמות גלעד׳
ויאמר האזור הואל׳
אכול את המגלה הזאת׳
ולך בא אל הגולה אל בני עמך׳

ולכן ה׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן א׳׳

לכן נ״ב בטעם ביחזקאל וסימניהון

מערכת אות הלמד

כתוכך· אבות· חליליך·
דרכם· שוא· ובקעתי·
הגפן· הזכרכם· לסיגים·
שכחה אגדיל· אדום·
פלשתים· צור· זרים·
חרב· לנבוכדנאצר·
נריה· באש· נשאתי·
אדם· אשיב·
לכן ג׳ בטעם ביחזקאל
וסימניהון
מקדשי· במקום· ועשיתי·
לכן יא בטעם ביחזקאל
וסימניהון
המניכם· חשבתי· תמשך·
בסתות סנה· שובי·
אלהי· גדפו· בדרך·
סיר· פרעה·
לכן טו״ בטעם בירמיה
וסימניהון
אריה דרכם· מבשולים·
צורהם· מאכילם·
יוכלו· ענתות· הבחורים·
שערורית משלהך· רכב·
יהודה· אשור· אים·
מקורה·
לכן יד בטעם בירמיה וסים׳
נמסר שם סוף סימן ז׳·
לכן ח׳ בטעם בירמיה וישעיה
ויחזקאל וסימניהון
יתן יי הוא לכם אות·
אשלח הרועים·
מביא· תצא· ומקבץ·
יען· החרבות·
לכן ה׳ בטעם בישעיה
וסימניהון
נאם האדון יי צבאות·
הרחיבה שאול·
ייליל· יכפר·
יקרת· יוסף·
מאסכם בפרץ·
לכן כה אמר ג׳ בטעם בירמיה
וסימניהון
הנני שם פני בכם·
הנני מאכילם·
הנני פקד·
ועיין בערך כן·

לם

ולמה ג׳ רפין
וסימניהון
ולמה יי מביא·
ולמה הבאתם את·
ולמה העליתנו ממצרים·
למה ה׳ דגשי׳ דסמיכי לא״ת
וסימניהון נמסר
בתלים סימן מ״ג ע״ש·
למה ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וא׳ כתיב
א׳ וסימניהון נמסר
בעזרא סוף סימן ד׳·
ולמה זה ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר תולדות
ואיוב סימן כ״ו·
ולמה ח׳ ה׳ דגשין ר״פ וג׳
רפין וסימניהון נמסר
בסדר שלח לך ובסדר כטות·
ולמען ט׳ יחידאין וסימני׳
נמסר בישעיה
סוף סימן ל״ו·
ו׳ פסוקי׳ למען למען
וסימניהון נמסר
בסדר וירא וביהושע סוף סימן ד׳·

לן

תלן ב׳ א׳ פתח וא׳ קמץ
וסימניהון
רק ברחוב אל תלן·
ובהמרותם תלן עיני·
ללון ז׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן י״ט·
ולנו ג׳ רפין וסימניהון
ויצעק איש אפרים·
ועתה ככל אות נפשך·
לך יי הצדקה·
וא׳ ולנו בה לכם ולנו·

לפ

לפידים ג׳ מ׳ל בליש״
וסימניהון נמסר
בנחום סימן ב׳ ע״ש·

לץ

לץ י״א וסימניהון
יסר לץ לקח לו קלון·
כי אפס עריץ וכלה לץ·
לץ תכה ופתי יערים·
אל תוכח לץ פן ישנאך·
לא יאהב לץ הוכח לו·
בקש לץ חכמה ואין·
בענש לץ חכם פתי·
זד יהיר לץ שמו·
גרש לץ ויצא מדון·
לץ היין הומה שכר·
ותועבת לאדם לץ·
לצון ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כ״ח·
ובמשלי סימן כ״ט·

לק

לקח ה׳ וסימניהון ומסר
בסדר בראשית
ובישעיה סימן נ״ב·
לקח ח׳ וחסרי׳ וסימניהון
נמסר ביחזקאל סי׳ כ״ד
לקחי ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר האזינו
ובמלכים א׳ סימן י״ז·
וקח י״ג וסימניהון נמסר
בסדר קרח·
ויקחו ז׳ רפין וסימניהון
נמסר בסדר בא
ובמלכים ב׳ סימן ז׳·
ולקחת ד׳ רפין וסים׳ נמסר
בסדר ויצא·
לקוח ד׳ ג׳ מ׳ל וא׳ חסר
וסימניהון בלשון
תרגום ספרא וספריא ענא וגלותא
וביאורם נמסר בירמיה סימן ל״ב·
יקח ג׳ וסי׳ נמסר בריש סדר
וירא ובאיוב ריש סי׳ כ״ח
יקח ג׳ קמצין וסימני׳ נמסר
בשמואל א׳ סימן ח׳·
יקחו י׳ קמצין וסימניהון
נמסר בריש סדר

אמור ובאיוב סימן כ״ז·
ולקחתם ז׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ויגש·
לקחי ג׳ וסימניהון
ויצא לוט וידבר·
והנה באו אל הבית·
צררי צדיק לקחי·
לקח ב׳ קמצין
וסימניהון
את ברכתי לקח·
מעני השיב ידו·
וכל אתנח וסוף פסוק דכוותהון·
המלקוח ד׳ מ׳ל
וסימני׳
וחצית את המלקוח·
ויקחו את כל השלל·
ויביאו אל משה את·
ויהי המלקוח יתר·
וא׳ ומלקוח עריץ·
קחו ה׳ ר״פ וסים׳ נמסר בסדר
ויקהל ובמשלי סימן ח׳·
קח י״ב ר״פ וסימניהון נמסר
בסדר במדבר סיני
ובירמיה סימן מ״ג·
ולא יקח ג׳ וסימניהון
ולא יקח שחד·
ולא יקח מכך בשר·
ולא יקח הנשיא·
לקחת ה׳ רפין וסימני׳ נמסר
בסוף פרשת תולדות
ונקחה ה׳ וסימניהון
נלכה נא עד הירדן·
אולי יפתה ונוכלה לו·
ונקחה דגן ונאכלה·
ונקחה דגן ברעב·
אלינו משילו·
ללקוט ב׳ וסימניהון
יצאו מן העם ללקוט·
אל הצאי ללקוט·
וא׳ וללקוט וללקוט שושנים·

לש

לשון כא״ יו מנהון קמצי״
וסימניהון
ויאמר משה אל יי׳·
את עם נועז לא·
כי נשבעתי יצא·
על מי תתענג·
כל כלי יוצר עליך·
כי לא אל עם עמקי·
לא אל עמים רבים·
לכן הנבא ואמרת יען·
יכרת יי כל שפתי חלקות·
מי יתן לך ומה יוסיף·
בשוט לשון תחבא·
איש לשון בל יכון·
מרפא לשון עץ·
מות וחיים ביד לשון·
מוכיח אדם אחרי·
לשכרך מאשת רע·
לאדם מערכי לב·
כי בלעגי שפה·
ויאמרו לכו ונחשבה·

מ״ה הצילה נפשי·
בארץ אפים יפתח·
לשונו ו׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר
בשפטים סימן ז׳·
ד׳ זוגין ולש ברישי׳ מן ג״ג
וסימני׳ נמסר
באיוב ריש סימן כ׳·
ולשון ה׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ז׳·
ולשונם ד׳ מ׳ל וסימני׳
ולשונם חרב חדה·
ולשונם לחכם דבקה·
ולשונם רמיה בפיהם·
ולשונם תהלך בארץ·
ולשוני ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן כ״ב·
ובאיוב ריש סימן כ״ה·
לשנות ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן מ״ד·

נשלם מערכת
אות הלמד בס״ד

מערכת אות
המ״ם

א״ב מן ב״ב מ׳ בריש תיבות׳
וסימניהון
מאחרי הוי משכימי בבקר·
מאחרי שוא לכם משכימי קום·
מבחור והכתם כל עיר מבצר·
מבחור ביר מלאכיך חרפת
דמלכים·
מגל כרתו זרע מבבל·
מגל שלחו מגל כי בשל·
מדו ולבש הכהן מדו בד·
מדו הם עם האבן הגדולה·
מהר וישמע עלי את קול הצעק
מהר צעה להפתח·
מול אלה הדברים אשר דיש
ספרא·
מול בעת ההיא אמר ה׳·
מזריע ויאמר אלהים תדשא·
מזריע ותוצא הארץ דשא·
מחים ורעו כבשים כדברם·
מחים עולות מחים אעלה·
מטות השכבים על מטות·
מטות חור כרפס ותכלת·
מטיבי מטיבי שלשה הבה מטיבי
צעד ב׳ בפסוק·
מכהן כי עזבו הלוים את·
מכהן נדבו עמי מבלי הדעת·
מלבוש והיה ביום זבח ה׳·
מלבוש אם יצבר כעפר כסף·
מסגר לפקח עינים עורות·
ממסגר הוציאה ממסגר נפשי·
מנית ויבם מערועד עד·
מנית יהודה וארץ ישראל·
מסע והבית בהבנתו אבן·
מסע משיגהו חרב בלי·
מענה ובשו החזים וחפרו·
מענה לאדם מערכי לב·
מפיץ עלה מפיץ על פניך·
מפיץ וחרב וחץ שנון·
מצית התעוררי התעוררי קומי·
ומצית ושתית אתה ומצית
בקצה

מקצה מרם ישכבו והנה •
מקצה רץ לקראת רץ ירוץ •
מראשיתו וה׳ ברך אחרית איוב •
מראשיתו טוב אחרית דבר •
משחתם ומשחת אתם כאשר
משחתם ומיד בן נכר לא תקריבו
מתת לאחד כבשר •
מתת שמר רגלך כאשר •

ט׳ יחידאין משמשין מ׳

בריש׳ וסימניהון

מהר סיני ויהי ברדת משה •
מאהל מועד ויקרא אל משה ריש ספרא •
מעור בשרו וראהו הכהן •
משנת היובל אם משנת היובל •
ממדבר סיני ויסעו •
מערבות מואב ויעל משה •
מחצי המטה וישלחו •
משנת עשרים גם מיום •
משתים עשרה ואני לא אחוס •

חד מן ב״ב דכל חד וחד

לית דכוו׳ משמשין מה בריש׳ וסימ׳

מהעוף למינהו ומן הבהמה •
מהר וישבו שני האנשים וירדו
מהסלע וגבול האמרי ממעלה •
מהשטים וישכם יהושע בבקר •
מהבאר ויהי אחרי לכהם ויעלו
מהמערכה דרץ איש בנימן •
מהאנשים ויען כל איש רע ובליעל
מהמלך וידעו כל העם וכל ישר׳ •
מהראש ודוד עבר מעט מהראש
מהשלשים וירדו שלשה מהשלשים דשמואל •
מהקרקע ואולם הכסא אשר •
מהנחל והיה מהנחל תשתה •
מהבהמה ויאמ׳ אחאב אל עובדיהו
מהים ונשתו מים מהים •
מהאש ונתתי את פני בהם •
מהחוץ ועשיה אליה אל דלתות
מהלבנון ושלח לי עצי ארזים •
מהשמים וככלות שלמה להתפלל
מהעולם ברוך יי׳ אלהי ישראל דבהריה כאיל תערוג •
מהקדש בבאם הכהנים ולא •
ומהגוי כי איש איש מבית ישר׳ •
ומהלוים ועל הסכלים ומנצחים •

ח׳ זוגין מן ב״ב מ׳ בריש

תיבותא וא׳ ומ׳ וסימניהון

מחללים ויעלו כל העם אחריו
מחללים ואתם מחללים אתו
וא׳ ומחללים ואריבה את חרי הסגנים ואמרה דעזרא •
מקדישים דבר אל אהרן ואל בניו
מקדישים וכל ישראל בימי זרבבל
ומקדשים ובימי נחמיה ב׳ בפסוק •
משגה ארור משגה עור בדרך ואמר •
משגה ישרים בדרך רע דמשלי •
ומשגה עמו עז ותושיה לו שגג •
מדקרים כי אם הכיתם כל חיל כשדים •
מדקרים שהם יזובו מדקרים מתנובות שדי •
ומדקרים בחוצותיה דירמיה •
מצבות ויוציאו את מצבות •
מצבות ושבר את מצבות הבעל
ומצבות בפרסות סוסיו ירמוס •
מוציאים ואת כל נשיך דירמיה •
מוציאים גם טובה יהיו מוציאים •
ומוציאים סוסים במצרים דירמיה •

במי והקימתי את בריתי •
במי והשביע אתה הכהן •
ובמי שמעו זאת בית יעקב •
מצח והיה על מצח אהרן •
מצח ובית ישראל לא יאבו •
ומצח וימנעו רבבים ומלקוש •

י״ח זוגין חד מ׳ וחד ומ׳ וסי׳

מלאו הגידו ביהודה ובירושלם
ומלאו ויאמר אליהם מבאו •
מלאוה אשר צוית ביד עבדיך •
ומלאוה והערים יהרסו וכל חלקה
מגרנך חג הסכות תעשה לך •
ומגרנך הענק תעניק לו מצאנך •
מרע מקשיב על שפת און •
ומרע על בחוריו •
מישע ובני כלב אחי ירחמאל •
ומישע מלך מואב היה נוקד •
מך ואם מך הוא מערכך •
ומך וכי תשיג יד גר ותושב •
מערה ויבא אל גדרות הצאן
ומערה מתימן כל ארץ הכנעני •
מצית התעוררי התעוררי •
ומצית ושתית אתה ומצית •
מקור ביום ההוא יהיה מקור •
ומקור מעין נרפש ומקור •
מכור לא תאכלו כל נבלה לגר
ומכור והיה אם לא חפצת בה •
ממהר וקרבתי אליכם למשפט
וממהר ועל השנות החלום •
ממלכתי ויקר׳ אבימלך לאברהם
וממלכתי וישמע דוד מאחרי כן •
ממלכה ויתהלכו מגוי אל גוי דתילים •
וממלכה ויתהלכו מגוי אל גוי דד״ה
ממשכן כי מעלו אבותינו ועשו •
וממשכן כי לא ישבתי בבית דד״ה •
ממנשה בלכתו אל צקלג נפלו עליו
וממנשה נפלו על דוד בבאו •
ממטר ובאור בקר יזרח שמש •
וממטר וסוכה תהיה לצל יומם •
ממשפחת וישלחו בני דן ממשפחת
וממשפחתם וגם מבני התושבים •
וחד משפחתם ולשמעי בנים ששה עשר ובנות שש •
מודע כתי׳ ולנעמי מודע לאישה •
ומודע אמור לחכמה אחתי את

שטה חדא משמש ומ׳א

וסימניהון •

ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך
ומאיבי מהלל אקרא יי׳ ומאיבי דשמואל •
ומאחרי ואנכי אמרתי איך אשיתך
ומאפל ושמעו ביום ההוא החרשים
ומארמה כי לא יצא מעפר און •
ומארצות קבצם •
ומאלהי למה תאמר יעקב ותדבר •
ומאלה ומבחש יספרו •
ומאספבם אלהי ישראל •
ומאכל ויתן כסף לחצבים •
ומאלקים ומאלקים היהה תבוסת •
ומאציליה קראתיך ואמר •
ומאשר יצאי צבא לערך •
ומאיי אלישה •
ומאנשי הצילני מפועלי און •
ומאבלו על כן יזכה לחרמו ויקטר למכמרתו •
ומאכלות מהלעותיו לאכל עניים מארץ •
ומאשריו מבלעים דישעיה •
ומאישה וימתו גם שניהם מחלון וכליון •

ומאכל כימים אשר נחו בהם היהודים מאיביהם •
ומאכלו אשר תאכלנו במשקול
ומאריך אשר חטא עשה רע מאת
ומאהביך כל רועיך תרעה רוח •
ומאמר אסתר קים דברי הפרים
ומאותות השמים אל תחתו •
ומאשור והשיבותים אל הארץ •
ומארצו ויבא אל הגוים אשר באו שם ויחללו •

שטה חדא משמשת ומ״ב

בריש׳ וסימני׳

ומברכיך ל׳ יעבדוך עמ׳ ישתחוו
ומבורך ל׳ ועתה הואל וברך דד״ה
ומבלי ל׳ מרום הרים ירטבו •
ומבטן ל׳ מלידה ומבטן ומהריון
ומבין ל׳ ובאחרית מלכותם •
ומברכתך ל׳ ועתה הואל דשמואל
ומביאי ל׳ ובאו בערי יהודה •
ומביאה ל׳ ולקץ שנים יתחברו •
ומבטח ל׳ ומבחרי ערי הדרעזר •
ומבמות ל׳ הגיא אשר •
ומבקרו ל׳ ויבא הלך לאיש העשיר
ומבלעדי ל׳ כה אמר יי׳ מלך ישר׳
ומבשרך ל׳ הלא פרש לרעב לחמך ועניים מרודים •

שטה חדא ומ״ג בריש׳ וכל

חד וחד לית דכוו׳ וסימני׳

ומגבעות ל׳ ולבני אהרן תעשה •
ומגבעות ל׳ כי מראש צורי׳ אראנו
ומגדת ל׳ ביתה כלי כסף וכלי זהב
ומגורל ל׳ נחלתינו יגרע דמסעי •
ומגרש ל׳ צו את בני ישר׳ דמסעי
ומגרשי ל׳ הערי׳ אשר התנו ללוי׳ •
ומגרשיהן ל׳ תהיין הערים האלה
ומגז ל׳ אם לא ברכוני חלציו •
ומגדפתם ל׳ שמעו אלי יודעי צדק עם תורתי •
ומגדף ל׳ מקול מחרף ומגדף •
ומגיש ל׳ יכרת ה׳ לאיש אשר •
ומגער ל׳ כי מי נח זאת לי •

שטה חדא ומה בריש׳ וס׳

ומהיר והוכן בחסד כסא •
ומהר קרוב יום יי׳ הגדול •
ומהלומות נכונו שפטים •
ומהמונם כאשר יהגה האריה •
ומהגר כי איש איש •
ומהריון אפרים כעוף יתעופף •
ומהלוים ועל הסכלים •
ומהריאל ולמעלה הקרנות ארבע •
ומהעזרה ל׳ הגדולה עד העזרה

שטה חדא ומז ברי׳ וסימ׳

ומזיח ל׳ אפיקים רפה •
ומזרע ל׳ המלוכה ומן הפרתמים דריש דניאל •
ומזרעך ל׳ לא תתן להעביר למלך
ומזמות ל׳ הן ידעתי מחשבותיכם
ומזה ל׳ כי הנדה יכבס •

אילין מלין דמשמשין ומח

בריש׳ וסימני׳

ומחלבהן ל׳ וישע יי׳ אל הבל •
ומחוקק ל׳ מבין רגליו עד •
ומחולות ל׳ וירא את העגל •
ומחשבון ל׳ עד רמת המצפה •
ומחי ל׳ קבלו יתן בתומותיך •
ומחיה ל׳ לשוד ולכפן תשחק •
ומחית ל׳ בשר חי בשאת דתזריע
ומחיה ל׳ יי׳ ממית ומחיה •

ומחוץ ל׳ כי טוב סחרה מסחר
ומחהך ל׳ ויאמר לו מיכה •
ומחדרים ל׳ מחוץ תשכל חרב •
ומחללים ל׳ ואריבה את חרי יהוד׳
ומחזה ל׳ ושקוים דמלכים •
ומחדש ל׳ לחדש שני עשר הוא
ומחצה ל׳ ידה ליתד תשלחנה •
ומחויק ל׳ יחולו על ראש יואב •
ומחק ל׳ הארץ עד העזרה הקטנה
ומחוצה ל׳ עד שער הפנימי •
ומחטאהם ל׳ ישובון כי תענם •
ומחטאתי ל׳ הרב כבסני מעוני •
ומחשך ל׳ ושמעו כיום ההוא החרשי׳
ומחשבותי ל׳ כי גבהו שמי׳ מארץ

שטה חדא ומ״ב ברי׳ וכל

חד וחד לית דכוו׳ וסימניהון

ומכלי ל׳ ביתה יי׳ הביא •
ומכרה ל׳ חי אני נאם יי׳ דצפניה •
ומכבוהך ל׳ ארפאך דירמיה •
ומכף ל׳ מלך אשור •
ומכולם ל׳ יצילנו יי׳ •
ומכביד ל׳ עליו עבטיט •
ומכון ל׳ לשבתך עולמים •
ומכריהן ל׳ אשר קוניהן •
ומכוסו ל׳ ולרש אין כל •
ומכחכם ל׳ הכי אכרתי הבולי •
ומכרבר ל׳ ויהי ארון יי׳ בא •
ומכות ל׳ חבורה פצע המרוק •
ומכתי ל׳ למהזה כאבי •
ומכאבי ל׳ כי אני לצלע נכון •
ומכאבי ל׳ כל תחנה דד״ה •
ומכוש ל׳ ובפתרוס ובכוש •

אמ׳ המעתיק כל זו הסטו׳ דמשמשין ומ״ה בא״ב מה׳ ועד ל׳ כולהון לקטתי׳ מספרי המסר׳ זעיר פה זעיר פה אבל היא כולה א״ב גדולה אחת ד דמשמשת ומח׳ עד התיו ולא הגיע לידה ממנ׳ ביחד כי הם מנ׳ ועד תי״ו ואחר לקטתי׳ סטה סטה ולא ידעתי׳ אם תם׳ הן או לא עכ״לו

מן ל׳ ועד תיו ומ׳ בריש

תיבותא וסימניהון

ומלים הוכח בדבר לא יסכן ומלים
ומלתה וכל עבד איש מקנת כסף •
ומלתו רוח יי׳ דבר בי •
ומלמעלה אבנים יקרות כמדות •
ומלט ומצא בה איש מסכן וחכם
ומלטיועה׳ לבי איעצך נא דבת שבע
ומלטוני מיד צר ומיד עריצים •
ומלקוח כה אמר יי׳ גם שבי גבור •
ומלאביו כי היו בצען שריו •
ומלפנים מי הגיד מראש ונדעה •
ומלפני חוקו ואמצו אל תיראו ואל
ומלחיהם זקני גבל וחכמיה •
ומלבם הלא הם יורוך ויאמרו •
ומלכודתו טמון בארץ חבלו •
ומלכותו יי׳ בשמים הכין כסאו •
ומלכותה אם על המלך טוב יצא •
דמשמשין ומ׳ בריש׳ סי׳
ומכרא בלעדי רק אש׳ אכלו הנערי׳
ומקנה ויעש יי׳ את הדבר הזה •
ומבחני ומחשבון עד רמת המצפה
ומכסר כל אלה אבנים יקרות •
וממשפט מעצר וממשפט לקח •
וממעבדך והדפתיך ממצבך •
וממי שמעו זאת בית יעקב הנקראי׳
וממזרח ויראו ממערב את שם יי׳ •
וממעון ואתה הנבא עליהם את •
וממקים ובכן ראיתי רשעים •
וממקדשי זקן בחור ובתולה טף ונשי׳

ומכנה הוי כי גדול היום ההוא
באין כמהו ·
וממועצותיה ויצעקו אל ה׳ בצר ·
וממר בעס לאביו בן כסיל ·
וממעמקי הצילני מטיט ואל אטבע׳
דמשמשין ומנ׳ בריש׳ ·
ומנגב ויאמרו הנה חג ה׳ בשילת
ומנת המלך מן רכושו ·
ומניתי אתכם לחרב וכלכם ·
ומנביא קרמה כי מקטנם ועד
גדולם ·
ומנערי ויהי כאשר צללו שערי ·
ומנעליו תכיכה ואת שער השנת
החויקו ·
דמשמשין ומס בריש׳ ·
ומסל המצוה אשר לפני ה׳ ·
ומספוא ויבא האיש הביתה ·
ומסגרות וזה מעשה המכונה ·
ומסגרותיה וכראש המכונה חצי ·
ומסגרותיהם ופיתו סבית לכותרת ·
ומשאת לכן ען בושסכם על דלי
ומשאת ועודנו לא ישוב ושכה ·
ומשאתו כי פחד אלי איך אל ·
ומשאת ארוחה ומשאת וישלחהו
ומשאכם איכה אשא לבדי ·
ומסבי והשבית את הכמרים ·
ומסרפו ונשאו דדו ומסרפו ·
ומשביע פותח את ידיך ·
דמשמשין ומע בריש׳ ·
ומעץ הדעת טוב ורע ·
ומעכדה וידבר משה בן אל בני ·
ומעם בעת ההיא יוכל שי ·
ומעבים פורה דרכתי לבדי ·
ומעין והיה ביום ההוא יטפו ·
ומעשי ועדיה בן ירחם בן פשחור
ומעוני אם חטאתי ושמרתני ·
ומעליו מדרכיו ישבע סוג לב ·
ומעי דודי שלח ידו מן החור ·
ומענה אבן חלינו הוא נשא ·
ומעונתי הולך את עפרה ·
ומעונותיהם אוילים מדרך פשעם ·
דמשמשין ומפ בריש׳ ·
ומפל לקנות בכסף דלים ואביון
ומפיל ועוד אני מדבר ומתפלל ·
ומפליא ויקח מנוח את גדי העזים
ומפתח שמעו כי נגידים אדבר ·
ומפקדיך נתנו רשעים פח לי ·
ומפרי העץ אשר בתוך הגן ·
ומפניך הן גרשת אתי היום ·
ומפניהם ואתה בן אדם אל תירא ·
דמשמשין ומצ בריש׳ ·
ומצאתה וכן תעשה לחמורו ·
ומצורע יחולו על ראש יואב ·
ומצא חן ושכל טוב ·
ומצה הן לריב ומצה תצומו ·
ומצח וימנעו רביבים ומלקוש ·
ומצחת נחשת על רגליו ·
ומצבות בפרסות סוסיו ירמס ·
ומציל משיב ומציל עבד ·
ומצריקי והמשכילים יזהירו כזוהר
ומצור ויאכילהו מחלב חטה ·
ומציון ישלח עזרך מקדש ·
ומצהרים יקום חלד העופה ·
ומצוה הן עד לאמים נתתיו ·
ומצאתו דור טהור בעיניו ·
דמשמשין ומק בריש׳ ·
ומקצה אחיו לקח חמשה אנשי׳ ·
ומקדם מגיד מראשית אחרית ·
ומקרני הושיעני מפי אריה ·
ומקמי דמוציאי מאיבי ומקמי
ומקים אהלי שדד וכל מתרי ·
ומקח ועתה יהי פחד ה׳ ·
ומקשה אשרי אדם מפחד תמיד

ומקוה עשיתם בין החומתים ·
ומקנהו הלא את סכת בעדו כתי׳
ומקבות והבית בהבנתו אבן ·
ומקלו עמי בעצו ישאל ·
ומקלליו כי מברכיו ירשו ארץ ·
ומקלכם ובכה האכלו אתו ·
דמשמשין ומר בריש׳ ·
ומריבה ויקרא שם המקום מסה
ומראה פה אל פה אדבר בו ·
ומראש הררי קדם וממגד ·
ומרשה וקעילה ואכזיב ·
ומראות וכמראה המראה אשר ·
ומרבים ויהיו בני אולם אנשים ·
ומרים ואתה ה׳ מגן בעדי ·
ומרוח מנשמת אלוה יאבדו ·
ומרגלתיו וגויתו כתרשיש ·
ומרשע מצדיק רשע ומרשיע ·
ומרשיעי ברית יחניף בחלקות ·
ומראשית ככדאת ה׳ מהונך ·
ומרומם ויאמרו הלוים ישוע
וקדמיאל ·
ומרום׳ כען אנא נבוכד נצר משבח
דמשמשין ומש בריש׳ ·
ומשמע ודומה ומשא ·
ומשכן והיה ביום ההוא ידל כבוד
ומשחת זאת משחת אהרן ומשח׳
ומשרתו ודבר ה׳ אל משה פנים
אל פנים ·
ומשמרו כי מאהבת יי׳ אתכם ·
ומשחתו כעת מחר אשלח אליך
ומשלל מארם וממואב ומבני עמון
ומשח אתו שם צדוק הכהן ·
ומשוח ואנכי היום רך ומשוח ·
ומשוח האמר אבנה לו בית ·
ומש ובני ארם עוץ וחול דבראשי׳
ומש ועמדו רגליו ביום ההוא ·
ומשתי כי הנה האבן אשר נתתי ·
ומשלו והכרתי רכב מאפרים ·
ומשלג תחטאני באזוב ·
ומשלח יפיח כזבים עד שקר ·
ומשלו והיה אדירו ממנו ·
ומשאת אל תירא מפחד ·
ומשדמת כי מגפן סדם גפנם ·
ומשחית עלה אריה מסבכו ·
ומשרתים והיו במקדשים משרתים ·
ומשך אבירים בכחו ·
ומשמיע כי קול מגיד מדן ·
ומשער וגם את רות המואביה ·
ומשירי ה׳ עוזי ומגני בו בטח לבי ·
דמשמשין ומת בריש׳ ·
ומתי ויאמר לי המלך והשגל ·
ומתן הרבו עלי מאד מהר ·
ומתנו׳ כימים אשר נחו בהם היהודי׳
ומתהום וליוסף אמר מבורכת ה׳ ·
ומתהומ׳ אשר הראיתני צרות כתי׳
ומתורתך אשרי הגבר אשר
תיסרנו יה ·
ומתבל יהדפהו מאור אל חשך ·
ומתוקים הנחמדים מזהב ומפז רב
ומתחתיו ואמרת אליו לאמר
דצמח שמו ׃

ה׳ זוגין חד נסיב מ׳ וחד
נסיב ל׳ מ׳ וסימ׳

מרבה כל הולך על ·
למרבה המשרה ולשלום ·
משגת ואם דל הוא ·
למשגת ואם שלש ·
מועדה והשבתי כל ·
למועדה ושברת את החקה ·
מעדנים יסר בנך וינחך ·
למעדנים האכלים למעדנים ·
משיחי והקימתי לי ·

למשיחי שם אצמיח קרן ׃

ו׳ זוגין מן ב״ב חלוף מיחדין
חד מ׳ וחד מן וסימ׳ נמסר בסוף סדר
שמות ·

א״ב מן חד חד מ׳ בסוף
תיבותא וסי׳

אראלם הן אראלם צעקו ·
בוראם ואשלחה אליו לאמ׳ לא ·
גבורם וירץ דוד ויעמד על הפלשתי
דכיים נשאו נהרות ה׳ ·
החלם ויאמר ה׳ הן עם אחד ·
והמם ונתנם ה׳ אלהיך לפניך ·
זרמתם והעגבה על פלגשיהם ·
חלקם פני ה׳ חלקם ·
טלם כי זרע השלום הגפן ·
יראתם ויאמר ה׳ יען כי נגש ·
כוסם ימטר על רשעים ·
לאבתם אלהים בני ישמעאל
מתנם וזה לך תרומת מתנם ·
נטעתם גם שורשו ילכו גם ·
שפתם הכה נרדה ונבלה ·
עשם ואגיד לך מאז בטרם ·
פדם לא זכרו את ידו יום ·
צאתם ויצאו שרי פלשתים ויהי ·
קחם ואנכי תרגלתי לאפרים ·
ריסם הון עשיר קרית עזו ·
שתם והכשבים הפריד יעקב ·
תתם ולא שמע אמציהו ׃

ה׳ כתובי׳ מ״ם בסוף תיבות
ולא קרין וסימ׳ נמט׳ במשלי סימן ד׳ ·

וחלופיהון ה׳ קרי׳ מ׳ בסוף
תיבותא ולא כתי׳ וסי׳ נמסר בשמואל
א׳ סימן ד׳ ·

מלין דמשמשין ל״ם בסוף
תיבותא סימ׳ נמסר במערכת אות
הלמ״ד בס״ד ׃

שטא חרא משמשת כ״ם
בסוף תיבותא וסימ׳

במוצאכם ל׳ ויצו גם את השני ·
בדברכם ל׳ אליו וישמע יי׳ את
ליצאנאכם ל׳ והיצא מפיכם תעשו
פגריכם ל׳ במדבר הזה יפלו ·
טבותיכם ל׳ בעת ההיא אביא
אתכם דסוף צפניה ·
וחזותכם ל׳ וכפר בריתכם את מות
אשריכם ל׳ זרעי על כל מים ·
מקומתיכם ל׳ וגם אני נתתי לכם
מופתכם ל׳ אמר אני מופתכם ·
מרבכם ל׳ מכל העמים ·
לעשתכם ל׳ ארץ בארץ ·
הזכרכם ל׳ לכן כה אמר ה׳ ·
וכהפילכם ל׳ את הארץ בנחלה ·
גרושתיכם ל׳ רב לכם נשיאי ישר׳ ׃

אלין מילין דמשמשין מ״ו
בסוף תיבותא וסימ׳

יבהלימו ל׳ אז ידבר אלימו באפו
תכלאמו ל׳ נפשי אריק חרבי ·
תורישמו ל׳ ידי ב׳ בפס ק׳ ·
יאכלמו ל׳ ותרב גאונך תהרס ·
יאחזימו ל׳ אז נבהלו אלופי אדום ·
תבלעמו ל׳ נטית ימינך תבלעמו׳
וגרשתמו ל׳ ושתי את גבולך מים׳
תבאמו ל׳ ותטעמו בהר ב׳ בפס׳ ·
אילימו ל׳ אז ידבר אלימו באפו ·
בלחומו ל׳ יהי למלא בטנו דאיוב ·
ולשמו ל׳ מרמס דישעיה ·

עלימו ל׳ יטפך עלימו כפימו כביר
מוסרותימו ל׳ ננתקה את מוסרותימו
בשומו ל׳ לים חקו נבים ׃

נ׳ יחידאין משמשין תם
בסו׳ תיבות׳ וליה להון זוגא וסי׳

והשגתם הם יצאו את העיר ·
וקדשתם ויאמר ה׳ אל משה ·
והודעתם רקהשבר ·
וקשרתם לאות על ·
שבעתם עתה נבראו ·
נטעתם גם שורשו ·
שפתם הבה נרדה ·
התם ולא שמע אמציה ׃
זרמתם טינהיהיו ·
זרמתם והעגבה על ·
יראתם ויאמר ה׳ יען ·
לאמותם יאמרו איה דגן ·
צאתם ויצאו שרי פלשתים ·
מנגינתם זקנים משער שבתו ·
ושלחתם אל כל ארום ·
והקרבתם לפני ה׳ ·
הרחתם לך ה׳ הצדקה ·
וטמנתם קח בידך ·
ראשיתם כל חלב יצהר ·
בקרבתם וידבר ה׳ אל משה אחרי
ובקרבתם בבאם אל אהל ·
אותותם שאגו צורריך ·
ואותותם הלא שאלתם ·
לחיותם ויעש להם יהושע ·
ולחיותם להציל מכות ·
במשפחתם וישלחו בני דן ·
וממשפחתם וגם מבני התושבים ׃
עשיתם וכרחמיך הרבים לא ·
ועשיתם ויאמר ה׳ אל משה כל כהך
עניתם ה׳ אלהינו אתה עניתם ·
וענתם וידברו אליו לאמ׳ דכלכל׳
רצותם כי לא בחרבם ירשו ·
ורצותם וידבר אליו דד״ה ·
בהם כי לפני קציר ·
לאמהם אלהים בני ישמעאל ·
לתתם ויסירו העולה ·
וכגדופותם שמעו אלי יודעי צדק ·
ובחטאתם בהעצר השמים ·
למעניהם על גבי חרשו ·
כלוהם · הנני שקד ׃

מואב ה׳ חסרי׳ בליש׳ וסי׳ נמסר
בסדר דברי׳ וברישׁ רות ׃

מאד מאד ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר
נח ובמלכי׳ א׳ סי׳ ז׳ ׃

לרוב מאד ה׳ וסימניהון

ואסף חיל כל הגוים ·
ויעש שלמה את כל דד״ה ·
ותהן למלך׳ ויאספו ·
כי במצער אנשים ·

במאד מאד ו׳ וסימני׳ נמסר
בסדר לך לך ·

במאה ה׳ וסי׳ נמס׳ בסדר וישלח
ובסוף יהושע ·

מאת ג׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר בפרשת
בראשית ·

ומן ובשנה השביעית עד ויקח את
שרי מאיות בתי׳ ושארהון מאות
כתי׳ במ״א אטו׳ בתי׳ וקרי מאות וסי״
מדד את רוח הקדים ·

מאוס ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה
סימן ז׳ ובסוף איכה ׃

מג

נמגו ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
בשלח בירמיה סי׳ כ״ט ׃

מערכת אות המם

מוגג ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימ׳
נמסר בריש נחום
ובתלים סימן ס״ה ובאיוב סימן ל׳ •
ומגדל ז׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט״ו •
מגדל עוז ג׳ וסימניהון נמס׳
בשפטי׳ סימן ט׳
ובתלים סימן סא׳ ובמשלי סימן י״ח •

מד

מדברה ה׳ ג׳ קמצי׳ וב׳ פתח
וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן י״ו •
המדברה י״ג וסימני׳ נמסר
בסדר אחרי מות •
ובמדבר ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן י״ב •
מדד ה׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן מ׳ •
במדה ג׳ דגשין וסימני׳ נמסר
בסדר קדושים ובד״ה
ב׳ סימן ג׳ וסימ׳ בלשון ארמי תעבדון
רחיקין אריכין׳ תנ״ך
מדין ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן י׳ •
מדינים דכתיב מדונים ו׳
וסימניהון נמסר
במשלי סימן כ״א •
והמדנים ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר וישב׳

מה

מה כ״ד וסימני׳ נמסר בסדר
כי תשא ע״ש•
מה ה׳ קמצי׳ דסמיכי לח״ע
וסימניהון נמסר בסדר
ויצא ובדניאל סימן ד׳ •
מה ב׳ פתח׳ דסמיכי לה׳
וס׳ נמסר בסדר ויצא •
ומה ט׳ יחידאין קמצי׳ וט׳
פשטין וסימניהון
ומה לי ל׳ ויאמר אף אלהי׳
ומה זה ל׳ תאמרו אלי ב׳ בו •
ומה זאת ל׳ וירדו שלשת אלפי
ומה יש לי ל׳ צדקה ולזעוק׳
ומה בצע ל׳ אברתם שוא עבד
אלהים׳
ומתיתרון ל׳ גם זה רעה חולה•
ומה יעשה ל׳ ובכל יום ויום מרדכי
ומה שאלתך ל׳ וינתן לך בהר׳ •
וחד ומה קול הצאן באזני והלין
ט׳ קמצי׳ וסימניהון
ומה אתם ל׳ מי בכם הנשאר•
ומה אתה ל׳ המה עם בית מיכה •
ומה יי׳ ל׳ דורש ממך כי׳
ומה אשיב ל׳ על משמרת•
ומה די עלך ועל אחך •
ומה אני ל׳ והסגנים לא ידעו•
ומה אעשה ל׳ כי יקום אל•
ומה ראו ל׳ על ככהוכה ב׳ בו •
במה ח׳ קמצי׳ בקריאה וס׳
נמסר במלכים א׳
סימן כב״ ובמיכה סימן ו׳ •
כמה ג׳ וסימניהון נמסר
ויאמר אליו המלך•
וחברו דדברי הימים•
לאמר אל הכהנים•
ה׳ פסוקים מה מה וסימ׳
נמסר בשמות

מה היא ד׳ וסימ׳ נמסר
בסדר חיי שרה •
מהיטבאל ג׳ וסימניהן
ושם אשתו •
וחברו דד״ה׳
ואני באתי בית שמעיה•
מהרו ג׳ וסימניהון בלשון
ארמי אנשון לוויא
בניהון וביאור׳ נמסר בתלים סימן ק״ו
ודה ב׳ סימן כר״•
מהרו ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויגש ובמגלה
סימן ה׳ •
למהר ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר
בא ובד״ה א׳ סימן י״ב•
מהיר ג׳ וסימניהון נמסר
בעזרא ריש סימן ז׳ •

מו

מוטות ב׳ מל׳ דמל׳
וסימניהון
מוטות עץ שברת ב׳ בפסוק•
משות עולכם חסר דחס׳ •
מוסרות ומטות בב״•
מור ז׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר השא׳
מור ד׳ מלא׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בשיר השירים
סימן ד׳ ע״ש׳

מז

מזוזות ב׳ מל׳ דמל׳ וסימני׳
נמסר בסדר בא אל
פרעה וע״ש שני אתיהון •

מח

ומחה ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר נשא •
מחלת ד׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר תולדות
ובתלים ריש סימן נ״ג •
מחנימה ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן
י״ו ובמלכים א׳ סימן ד׳•
ומחולות ב׳ חס׳ דחס׳
וסימניהון
ותצאן כל הנשים אחריה׳
ויבא יפתח•
במחיר ח׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סימן י׳ •
ומחר ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר
וישמע יתרו וביהושע
סימן כ״ג ובמשלי סי׳ ג׳ ובמגלה סי׳ ה׳ •
למחר ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר וארא •
וממחרת ג׳ וסימניהון נמס׳
בסדר צו
ובשמואל ב׳ סימן י״א •
מחתות ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בקרח׳
מחבת ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר צו וביחזקאל
ריש סימן ד׳ •

מט

מטא ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וחד כתיב
א׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סוף סימן ג׳ וסימן ז׳ •
המטות ג׳ חסרי׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
בפרשת נשא׳
מטה לוי ג׳ וסימניהון נמסר
במדבר סיני •
מלמטה ו׳ וסימניהון נמסר
בסדר תרומה׳
מטר ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר עקב •
במטר ג׳ וסימניהון
יערף במטר •
ויחלו כמטר לי •
ירד כמטר על גז •

מי

ומי ד׳ יחידאין
וסימניהון
ומי בכל ויען אחימלך׳
ומי כמוך ויאמר דוד •
ומי אשר ואיש עמד •
ומי הוא לא אכזב •
מי הוא זה ג׳ דסמיכי וסימני׳
נמסר בירמיה
סוף סימן ל׳ ובתהלים סימן כד״ •
ומי יודע ג׳ וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ב׳ •
ולמי ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן ט׳ •
ואת מי ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כ״ח
בפסוק ט׳ ובאיוב ריש סימן י״ב •
ועל מי ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן י״ז
ובאיוב סימן כה״ •
ואל מי ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן
ו׳ ובאיוב ריש סימן ה׳•
אל מי ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל ריש סי׳ ל״א
מים ב׳ זקפין קמצין וסימני׳
בלשון תרגום נחליא
יבשין וביאור׳ נמסר בסדר והיה עקב
ובתלים סימן ס״ו ובמשלי סימן ל׳ •
במים ג׳ רפין וסימני׳ נמסר
בסדר מצורע •
ובמים נ׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן
בג״ וביחזקאל סימן יו״ •
במים ג׳ רפין וסימניהון
נמסר בירמיה סימן
נ״א ובריש מיכה•
למים ה׳ דגשין וסימניהון
נמסר בפרשת בשלח
ובמלכים ב׳ סוף סי׳ ב׳ ובעמוס סימן ח׳
מימי ו׳ וסימניהון נמסר
בסדר וארא •
על פני מים ה׳ וסימניהון
נמסר באיוב
סימן כד״ •
במי ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר חקה•
על מים ז׳ וסימניהון נמסר
בסדר מצורע
וביחזקאל ריש סימן יז״•
על המים ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר וארא •

אל מי ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן י״א •
מימיך ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר משפטים •
למינהו יד״ וסימניהון נמסר
בסדר שמיני׳
למינו ד׳ בתורה וסימניהון
נמסר סדר שמיני •
מיכיהו ד׳ וסימניהון
ויהי איש אחד •
וישבע מיכיהו בן׳
ויגד להם מיכיהו •
מהרה מיכיהו׳
וכל מלכים ומן אלה היו את
המלך עד סו׳ פיסק׳ דכוות׳ כר
מן ב׳ מיכה וסימניהון
ויבא אל המלך ויאמר׳
וילך חלקיהו הכהן •
הרויהון דד״ה •
מיכיה ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים
ב׳ סימן כב״ ע״ש •
מכיה ה׳ וסימניהון נמסר
בנחמיה סימן י״ב •
מכיהו ב׳ כב״ וסימניהון
וישמע מכיהו בן גמריהו •
ויגד להם מ יהו•
וא׳ חסר י׳ הני׳ וסימ׳
ויקרא מלך ישראל׳
וא׳ מיכיה כתיב וקרי מיכה
מיכיה המירשתי•
מיכא ג׳ כ״כ וסימני׳ נמסר
בנחמיה סימן י״א •

מך

מכונה ד׳ חסרי׳ כלי׳ וסימניהון
נמסר בנחמיה ס׳ י״א •
מכרם ג׳ וס׳ נמס׳ בסדר חקת
ובעמוס סימן ב׳•
למכיר ג׳ מל׳ בליש וסימניהון
נמסר בנחמיה סימן י׳•

מל

להמל ה׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
בהמלו את בשר•
בהמלו בשר ערלתו •
המלו ליי׳•
נמלו אתו׳
ואם לא תשמעו׳
מלא ה׳ דגשין וסימניהון
נמסר בסדר ויצא
ובשמואל א׳ ריש סימן יו״ ובתלים
סוף סימן נג״•
ומלאתי ד׳ וסימניהון נמס׳
בריש מלכים
וביחזקאל ריש סימן לב״•
למלאת ל׳ ד׳ מל׳ וב׳ חס׳
וס׳ נמסר בסדר
כי תשא ובדניאל ריש סימן ט׳ •
ימלא ז׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר צו
ובתלים סימן כ׳•
וימלא ט׳ דגשין וסימ׳ נמסר
בסדר שלח לך׳
וימלא ו׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י׳•
ימלא

מערכת אות המם

ימלא ח״ וסימניהון נמסר
בירמיה סי׳ יג ע״ש ׃
מלאתי ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ו׳ ׃

המלאה ג׳ וסימניהון

פן תקדש המלאה ׃
המלאה להעמיר ׃
בעצמים בבטן המלאה ׃
ומלואה ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סימן ח׳
במלאת ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון נמסר
בירמיה סימן בה״ וסים׳ מז ׃
מלאו ומלאו ג׳ בתור׳ בליש׳
וסימני׳ נמסר
בפרשת בא אל פרעה ׃
אמלא ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר משפטים
ובמשלי סימן ח׳ ובאיוב ריש סי׳ כג״ ׃
מלוא כ׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ויקרא ע״ש ׃
והמלאכה ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ויקהל
ובעזרא סימן י׳ ובד״ה א׳ ריש סימן כט׳ ׃

עשה מלאכה ד׳ וסימני׳

והאיש ירבעם גבור ׃
ועמך לרוב עשי ׃
הסגנים ומנצחי ׃
יורדי הים באניות ׃

במלאכת ג׳ וסימניהון

שבעת יי׳ ההיא ׃
אם לא ימצא הגנב ׃
במלאכת החומה ׃
וכל מלאכה ג׳ וסימניהון
נמסר בסדר
אחרי מות ׃
מלים י׳ בליש׳ וסימניהון נמס׳
באיוב ריש סימן י״ו ׃
מלאך ב׳ פתחין וכל דסמי׳
לאדכרא ביתי׳ וסימני׳
נמסר במלאכי ריש סימן ג׳ ׃
אמלטה ז׳ בליש׳ וסי׳ נמס׳
באיוב סוף סי׳ א׳
ימלט ח׳ וסימניהון נמסר
בעמוס סוף סימן
ב׳ ובאיוב סוף סימן כב׳ ׃
ימלט י״ג וסימניהון בלשון
ארמי תפש לגברא
דשבא שביא וצדקיהו חמא וערק
דפשט ידא באתתא חכמתא ושקרת
במיכאל וביאור׳ נמסר במלכים א׳
סוף סימן י״ח ובירמיה סימן מ״ו ׃

למלך בט״ יחידאין בקרי׳
וסימניהון
אמרי אוי לך מואב אבדת עם
כמוש ׃
ויאמר למלך יריחו לאמר ׃
מקדה ואת מקדה לקח יהושע
ב׳ בפסו׳ ׃
גם אותה ויתן יי׳ גם אותה ביד ׃
ויאספו כל בעלי שכם ׃
נחמתי כי המלכתי את שאול ׃
ודבר אבנר היה עם זקני ישר׳
דשמואל ׃
וידע דוד כי הכינו יי׳ למלך
דשמואל וחברו ד״ה ׃

וסִמנ כי זה הוא סמוך למִזְלֵי ׃

והשתנית ויאמר ירבעם לאשתו ׃
יהי יי׳ אלהיך ברוך דמלכי׳ ׃
וחברו דד״ה ב׳ בו ׃
רץ לקראת רץ ירוץ ׃
לגוי ועשיתי אותם לגוי אחד ׃
יוכל גם אותו לאשור יובל ׃
להשתחות והיה כל הנותר מכל הגוי׳
להשתחות והיה אשר לא יעלה מאת
הארץ והיה יי׳ למלך על כל הארץ
מעשי רחש לבי דבר טוב ׃
משפטיך לשלמה אלהים משפטיך
האמור למלך בליעל ׃
בלהות ינתק מאהלו מבטחו ׃
משבח כען אנא נבוכד נצר ׃
בתוך נהבגוים נשמע ׃
ויבחר יי׳ אלהי ישראל בי מכל
בית אבי ׃
וסִמנ כי הוא סמוך למִזְלֵי ׃

וישב שלמה על כסא יי׳ ׃
לתקופת ויהי לתקופת השנה ׃
וכל משפחה אשור מצרים
ישראל דכות׳ ואפ״ס
אשר ברכו יי׳ צבאות ׃
ומלך ה׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סימן כא״ ׃

ממלכות ד׳ וסימניהון

קרע יי׳ את ממלכות ׃
ויאמר המלך ואיה ׃
בראשית ממלכת יהויקים קדמאה
דספרא ׃
קרא שמו יזרעאל וכל יהושע
דכוות׳ ׃
במלכם ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ כ׳ ׃

ממלך ג׳ וסימניהון

כי חטאת קסם ׃
טוב ילד מסכן ׃
וגם אלהיהם עם ׃
ותמלך דוד ג׳ וסימניהון
נמסר בריש מלכי׳
ואת מלך ד״ וסימניהון נמס׳
ביהושע סימן ח׳ ׃
מלכתו ג׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר
בלק וסוף ירמיה ׃
וכל מלכי ז׳ וסימני׳ נמסר
ביהושע ריש
סימן ה׳ ובמלכים א׳ סימן י׳ ׃
בבית המלך ג׳ וסימניהון
נמסר
במגלה סימן ט׳ ודה״ ב׳ סימן כג״ ׃
למלוך ג׳ וחס׳ וסימני׳ נמסר
במלכים א׳ סימן כ׳ ׃
מלכיא ג׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ב׳ ׃
ימלוך ה׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בשמואל א׳
סימן כד״ ומשלי סימן ל׳ ׃
מורע המלוכה ד׳ וסימני׳
נמסר
בסוף מלכים וביחזקאל סימן י״ז
ובריש דניאל ׃
והמלך דוד ג׳ וסימ׳ נמסר
בריש מלכים ׃
וימלך ה׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סימן כג״ ׃
ובד״ה א׳ ריש סימן כג״ ׃

היה במלכו ז׳ וסימני׳ נמסר
במלכי׳ ב׳ סי׳ ט״ו ׃
ממלך ד׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
באיוב סימן לד׳ ׃
וימלכו ה׳ חס׳ בלי׳ וסימני׳
נמסר במלכים א׳
סימן י״ו ׃
על מלך ט׳ וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סי׳ כח׳
ובדניאל סימן י״א ׃
על המלך ח׳ וסימני׳ נמסר
בד״ה ב׳ סימן כג״

מן

מן י״ד יחידאין משמשין ומן
ולית זוגא וסימניהון
ומן העוף מן הבהמה ׃
ומן האיל ואת החלבים ׃
ומן הלחם ואם יותר ׃
ומן השמן יצק הכהן ׃
ומן המקדש לא יצא ׃
ומן הקדשים לחם אלהיו ׃
ומן הבקר והרמות מכם ׃
ומן כל ויצעק איש ישראל ׃
ומן לשון ארמית דבותי׳ ׃
ומן העבדה והיה ביום ׃
ומן מצרים ואתו ובשו ׃
ומן אז חדלנו לקטר ׃
ומן האש ודמות החיות ׃
ומן מן המלחמות ׃
ומן הערים ובשמע ׃

ט״ו מן חד חד מן ולית

דכו׳ וסימניהון ׃
מן חטאות ויעש הרע לא סר דפקח
מן הערים ותקרא אל אישה ׃
מן לביש וישלח מלך אשור דמלכי׳
מן ארץ ופליטי חרב ישובון ׃
מן חדש ויולד מן חדש אשתו ׃
מן אחרי ועתה כה תאמ׳ לעמי דד״ח
מן גבעה שלש שנים מלך
בירושלם ושם אמו דד״ה
מן בנות בן אשה מן בנות דן ׃
מן בניהם אשר נותרו אחריהם ׃
מן שאול יי׳ העלית מן שאול נפשי ׃
מן גערתך ינוסון ׃
מן קול רעמך ב׳ בו ׃
מן יד משזיב ומציל ׃
מן לבנון מעין גנים באר מים ׃
מן בקר וירא חתן משה ׃
מן חבקר ויהי ממחרת וישב משה ׃
ד׳ פסוקי׳ מן מן ומן וסימ׳ נמסר
בסדר וארא ׃
המן ג׳ וסימניהון נמס׳ בסדר
בראשית ובסדר חקת
ובמלכים ב׳ סימן ו׳ ׃
מן ג׳ ר״פ בתורה וסימניהון
נמסר ביחזקאל סימן מה״ ׃
וכל ד״ה ודניאל ועזרא דכות׳ ר״פ
ומן במ״ מן וסימניהון בד״ה א׳ סימ׳
בו״ וכל שאר קריאה דכות׳ ר״פ מן
במה״ ומן וסימניהון נמס׳ ביחזקאל
סימן מה״ ובעזרא סימן ו׳ ׃
ממנו ט׳ דמטע׳ בהון וסימני׳
נמסר בסדר תרומה ׃
ממנו ו׳ סבירין ממנה וסימ׳
בלשון ארמי אפריש
בעירא דיפתח ולקט בארחא
באוריתא וביאור׳ נמסר בפרשת צו ׃
ממני י׳ בתורה וסימניהון
נמסר בסדר בלק ׃

כל תהלות ממני במ״א
ממנו וסימ׳ נמסר בתהלים סימן ק״ג ׃
למנות ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר לך לך
ובתלים סימן צ׳ ובדברי הימים א׳
סימן כא״ ׃
וימן ה׳ וסימניהון נמסר
ביונה ׃
המנורה ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בתרומה ׃
ואת המנורה ג׳ וסי׳ נמסר
בסדר כי תשא
מנימין ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בד״ה ב׳ סימן לא׳ ובנחמיה סימן י״ב ׃
המנשי ד׳ וסימ׳ נמסר בסוף
פרשת כי תבא ׃
שבט המנשה כ׳ וסי׳ נמסר
ביהושע
סימן י״ג ׃
למס עובד ג׳ וסימני׳ נמסר
במלכי׳ א׳ סי׳ ט׳ ׃

מע

מעון ד׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ע״א ׃
מעונה ג׳ חסרי׳ בלישניהון
וסימניהון נמסר
באיוב סוף סימן ל״ח ע״ש ׃
ימעט ג׳ ב׳ בתורה
וסימניהון
ואם ימעט הבית ׃
אל ימעט לפניך דעזרא ׃
הון מהבל ימעט ׃

למעט ג׳ וסימניהון

על פי הגורל ׃
רק הבוצים היו ׃
פנה לארבה והנה ׃
מעט ז׳ קמצי׳ וסימניהון
נמסר בסדר תבא
ובשמואל ב׳ סימן י״ב ובאיוב סימן
לב״ ובריש חגי ׃
מעין ה׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר
בסדר שמיני ובשיר
השירים סימן ד׳ ׃
מעין ד׳ פתחין וסימניהון
נמסר במלכים ב׳ סי׳
ג׳ ויהושע סימן ט״ו ׃

מצ

ומצאת ג׳ וסימניהון נמסר
בנחמיה סימן ט׳ ׃
וימצאהו ג׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סימן י״ג ׃
מצאתנו ג׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימ׳ ו׳ ׃
מצאה ג׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ בהר סיני ׃
וימצאם ג׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סוף סי׳ א׳
וימצא ו׳ וסימניהון נמסר
בסדר מקץ
ובמגלה ריש סימן ו׳ ׃
ולא ימצא ד׳ וסימני׳ נמסר
בסוף צפניה ׃

לא

מערכת אות המם

לא מצאו ד׳ וסימניהון נמסר
בירמיה ריש סימן
יד ובאיוב סימן ל״ב׃
כימצא ה׳ ר״פ במ״ת
וסימניהון
בקרבך באחד׳
כימצא חלל׳
כי ימצא איש שכב׳
כי ימצא איש גנב׃
וימצאהו ג׳ וחס׳ וסימניהון
נמסר במלכים
ב׳ סימן ט׳׃
תמצאהו ז׳ חס בליש׳ וסי׳ נמסר
בסדר בשלח׃
ולא מצאתי ה׳ וסימני׳ נמסר
בסדר כי תצא
ובשמואל א׳ סימן כ״ט וביחזקאל סוף
סימן כ״ב ובקהלת סוף סימן ז׳׃
מצדות ט׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בישעיה סי׳
ל״ג ותרגום שם׃
מצדה ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל ב׳ סימן ה׳׃
מצת ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בסדר בא׳
במצולות ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בשלח׳

המצפתה ח׳ וסימניהון

קדש את כל ישראל׳
ויקבצו המצפתה׃
וישמעו פלשתים כי׃
ויבא ירמיה אל גדליה׃
ויוחנן בן קרח בא׳
ויהי בחדש השביעי׃
מצרימה כ״ה וסימניהון נמסר
בסוף ד״ה׃
מצרים ג׳ ר״פ וסימני׳ נמסר
בסוף איכה׃
ממצרים ה׳ סבירין מצרימה
וסימניהון נמסר
בפרשת ואלה שמות׃
ממצרים ב׳ סבירין מארץ
מצרים וסימני׳
הם המדברי׳ אל וישמע יתרו כהן׃
המצרים ה׳ וסימניהון נמס׳
בסדר לך לך
וביהושע סימן כ״ד׳
ירידה מצרים ד׳ וסי׳ נמסר
בסדר תבא
וביהושע סימן כ״ד ובישעיה ריש סי׳
ל״א׃

מק

ערך מקום הוא בערך מק ע״ש׃

מקניהם ד׳ חס׳ וסי׳ נמסר
בסדר וישלח׳
ומקלות ד׳ וסימ׳ נמסר בד״ה
א׳ סימן כ״ו׃
ומקנה ו׳ ג׳ פתח׳ וג׳ קמ׳
וסימניהון נמסר
בפרשת בראשית׃
מקשו ג׳ חסרי׳ ו׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן כ״ב׳

מר

מרבק ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סי׳ כ״ח
בחצי הספר׳
מריתי ג׳ וסי׳ נמסר באיכה
א״ב קדמאה׃
המורים ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר חקה׃
מרה ה׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר
בספר ראה ובמלכים
מרי ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר
ויקח קרח ובשמואל א׳
סימן ט״ו וביחזקאל סימן ב׳׃
תמרורים ד׳ וסימניהון נמסר
בהוש׳ בסוף סי׳ י״ב׃
ימיר ו׳ וסימניהון נמס׳ בסדר אם
בחקתי ובתלים סי׳ ט״ו׃
ומרים ג׳ וסימניהון נמסר
במיכה סימן ו׳׃

מש

ימיש ז׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר בשלח
ובירמיה סימן י״ז׃

תמוש ג׳ וסימניהון

תמוש היהד׃
אל נא תמוש מזה׃
לא תמוש רעה מביתו׃
קר׳ תמוש כתיב תנינא תמש
כתיב תליתאה תמש כה׳׃

ימושו ג׳ וסימניהון

לא ימושו מפיך׃
אם ימושו החקים׳
כי ההרים ימושו׃
ואמשך ה׳ חסרים בלישני׳
וסימניהון נמסר
בפרשת אלה תולדות׃
משה ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר
בריש יהושע ובתלים
סימן צ״ט׃
ומשה ז׳ ר״פ וסימני׳ נמסר
בסדר ו אלה שמו׳׃
משה איש האלהים ז׳ בליש׳
וסי׳ נמסר ביהושע
סימן י״ד׃
בספר משה ג׳ וסימניהון

כי ככתוב בספר׳
ויסירו העולה לתתם׃
כ וס ההוא נקרא׳
המשיח ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויקרא׃
מושל י״ד מל׳ וסימני׳ נמסר
במיכה סימן ה׳
ובקהלת סימן׳ ע״ש׃
משלי ד׳ וסימניהון נמסר
בריש ספר משלי׃
משפחות י״א וסימניהון נמסר
בסדר צו ובתלים
סימן צ״ו׃
למשפחת ג׳ חסרים בנביאים
וסימ׳ נמסר בסדר
נח וביהושע סימן כ״א׃
ומשפחות ד׳ וסימניהון

ומשפחות קרית יערים׃
בני שלה בן יהודה׃
ומשפחות ספרים יעבץ׳
וקוץ הוליד את ענוב׃
למשפחותם ה׳ מל׳ ביהושע
וסימני׳ נמסר
ביהושע סימן י״ט׳
למשפחותיו ד׳ וסימני׳ נמסר
במדבר סיני׳

משפחתם ג׳ בליש׳ וסימני׳

וממשפחתם אשר עמכם׃
וישלחו בני דן ממשפחתם׃
ולשמעי בנים ששה׃
משפחות האדמה ג׳ וסימני׳
נמסר בעמוס ריש
סימן ג׳׃
למשפחותם ח׳ מל׳ וסימני׳
נמסר בסדר
במדבר סיני׃
המשקוף ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בא׃

מת

ומתו ח׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וישלח׃
קריבת מיתה ד׳ וסימניהון
נמסר בסוף פרשת
תולדת יצחק׃
לפני מותו ד׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת
תולדת יצחק׃
אנכי מת ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויחי׃
ומתנו ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר ואתחנן׃
מות יומתו ג׳ וסימני׳ נמסר
בקדשים׃
ויהי אחרי מות ד׳ וסים׳
בלשון
ארמי׳ אבא דעיא שמשא ומלכא
וביאור׳ נמסר בסוף סדר חיי ובריש
יהושע ובריש שפטים׃
ימית ח׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן ט׳׃
המיתו ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סוף סי׳ כ״ו׃
ימיתנו ד׳ חס׳ בליש׳ וסים׳
נמסר בשמואל ב׳
סימן י״ד ובסוף ירמיה׃
ימותו כל אריתא וירמיה
חס׳ ב״מא וסי׳ נמסר
באיוב סימן ל״ד׳
במתו ג׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר מסעי׳
וימיתהו ח׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בס׳ וישב ובמלכים
א׳ סימן י״ג׃
וימיתהו ז׳ וסי׳ נמסר במלכים
ב׳ סימן י״ד׳
מתיך ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסים׳
נמסר בסדר חיי שרה׃
ממיתים ג׳ ב׳ בלא׳ וא׳ חס׳
וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סימן י״ז׃
תמותו ז׳ מל׳ וסימניהון נמסר
בסדר מקץ׳

ימותון ב׳ וסימניהון

אם כמות כל האדם׳
וישביה כמו בן ימותון׃
וימת ה׳ וסימניהון נמס׳ בסדר
וישב ובשמואל א׳ סי׳
כ״ב ובתלים סימן ק״ה׃
תמות ג׳ וסימניהון נמס׳ בסדר
בלק ובשפטים סימן י״ז
ובאיוב סימן ל״ו׃
ומת ו׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר
בסדר בשלח׃
במות ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר קרח׃

במות ג׳ וסימניהון

מחוץ שכלה חרב׃
כי עזה במות אהבה׃
והוא כמות לא ישבע׃
מתים ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר דברים׃
מתי מספר ה׳ וסימניהון
נמס׳ בירמיה
סוף סימן מ״ד׳
המיתו ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר ואלה שמו׳
תמתון ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל
וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כ״ב׃
מות ימות ג׳ וסימניהון

כי חי י״י המושיע׃
כי נאץ נאצת את׳
והראני י״י כי׃
להמיתו ג׳ מל׳ וסימניהון
יד העדים תהיה׃
ויתנכלו אתו׳
וישמרו את הבית׃
יומת ד׳ קמצ׳ וסימני׳ נמסר
בסדר כי תשא׃
מתתיהו ד׳ וסימני׳ נמסר
בד״ה א׳ סימן כ״ה׳

נשלם ערך

המ״ם בס״ד

מערכת אות

הנון

ט״ו זוגין חד נ׳ וחד ונ׳ ול׳
דכו׳ וסימניהון

נשאתי מפני זעמך וקצפך׃
ונשאתי ושכבתי עם אבתי׳
נרצה דבר על לב ירושלים׃
ונרצה וסמך ידו על ראש העולה
נחחין די להון מהקרבין ניחוחין
וניחחין באדין מלכא נבוכד נצר
נדמה שמרון מלכה כקצף׃
ונדמה ואל מי תדמיוני ותשוו׳
נחמתני ותאמר אמצא חן בעיניך
ונחמתני עשה עמי אות לטובה׳
נפלו ונשמדו במות און׃
ונפלו ואמרת אליהם כה׃
נשמה תהי טירתם נשמה׃
ונשמה נתתי את ארץ׃
נמליך וישלח אשר על הבית׃
ונמליך נעלה ביהודה ונקיצנה׃
נסעה ויאמר נסעה ונלכה׃
ונסעה במדבר אהוא בשנים עשר
נתנוך ויהי בדברו אליו ויאמ׳ לו׳
ונתנוך ויאמרו לו לאמר לא
כי אסור׃
נושע קמץ אין המלך נושע
ברב חיל׃
נושע גילי מאד בת ציון הריעו׃
נבל גם אני אודך בכלי נבל׃
ונבל

ונבל והיה כנור ונבל ·
נכחה ולא ידעו עשות נכחה ׃
ונכחה והסג אחור משפט ·
נסכה בן אדם יען אשר אמרה
ונסכה את ארון אלהינו אלינו ·
נכח ונכח הלך וילכד את קנת
ונכח ואת כנתיה ב׳ בפסוק ·

א״ב נון ארוכה בסוף

תיבותא ולית דכוו׳ וסימניהון

אחרין תשחן לאחר אשתי ·
אחן וחנתי את אשר אחן ·
בחין ושאר חיותא העדין ·
בחין ומשך אבירים בכחו ·
גבולן ותשבנה הערי׳ דשמואל
דאנין ואנה עזרא כחכמת ·
האיין עהה יחרדו האיין ·
הרצין והשמע עתליה את קול
דמלכים ·
הימין ואתה לך לקץ ותנוח ·
והמתן ויאמ׳ כי לדכן את העבריות
ויתנון וילך במדבר ויסוב את ·
וכמהן ויעבר המלך הגלגלה ·
ויראון וכל העם ישמעו ויראון ·
זן מזונו מלאים מפיקים ·
חטין ואתה קח לך חטין ושעורי׳
טחון ואת חטאתכם אשר עשית
טוחן ויאחזוהו פלשתים ·
טחין בחורים טחון נשאו ·
ירעפון עטרת שנת טובתיך ·
ירזמון ומה ירזמון עיניך ·
ימלאון והשקתי ארץ צפהך ·
ינאצון ואת עמי ינאצון ·
בארבן ודרך לפניהן במראה ·
לבביהן והצב גלתה העלתה ·
להתן שם את ארון ·
במלין אל תתן לנשים חילך ·
משפטן ויקרב משה את ·
מגדון יגדל המספד ·
נון בנו יהושע בנו ·
מרוקהן ששה חדשים בשמן ·
נחושהן ויקראלו נחשתן ·
סגנין אדין מלכא לדניאל רבי
כהלין אדין עללין כל חכימי
פרין בנו בתים ושבו ·
צידונין יען אשר עזבוני ·
קבצן דרשו מעל ספר יי׳ וקראו
ראשן ישבו לארץ ידמו זקני בת
שוממין דרכי ציון אבלות ·
תפגעון לאסרך דשמשון ·
תחתיהן הלוך ואמרת ·
תעבדון את האלהים על ההר ·
תענון כל אלמנה ויתום ·
הרבון ושמעת ישראל ושמרת׳
תחקרון עד תכונותיכם עד
החשבון כה תחשבון על יי׳ ·
תתחכמין עד מתי התחכמין ·
תגדעון ונתצתם את מזבחתם ·
תהיון ואנשי קדש תהיון לי ·
תלכון לא תלכו ריקם ·
תלחמון כה אמר יי׳ לא תעלו ·
תנוסון ותאמרו לו כי על סוס ננוס
תושעון בשובה ונחת תושעון ·
תשאון הפניו תשאון אם לאל ·

א״ב מן חד וחד חד נון וחד

מם בסוף וסימניהון נמסר בסוף סדר
בהר סיני ·

אלין מלין משמשין נ״י וסי׳

הפרני ל׳ כי הפרני אלהים בארץ
עניי ·

נשני ל׳ כי נשני אלהים את כל
עמלי ·
השביעני ל׳ אבי השביעני לאמר ·
השביעני ל׳ במרומים הרוני לענה ·
פתיתני ל׳ יי׳ ואפת חזקתני ותוכל ·
הנחני ל׳ בדרך אמת לקחת את
בת אח אדני ·
ותעידני ל׳ ועין ראתה ותעידני ·
ויבואני ל׳ חסדיך יי׳ ·
ויכוננוני ל׳ ידיך עשוני ויכוננוני ·
רמיתני ל׳ לבהזה רמיתני ותשלח
בזיתני ל׳ ועתה לא תסור חרב
מביתך ·
גמלתני ל׳ כי אתה גמלתני הרעה
ואני ·
הציקתני ל׳ רוח בטני דאיוב ·
ששזפתני ל׳ השמש בני אמי נחרו בי
תמעיטני ל׳ אל באפך פן תמעיטני ·
שטפתני ל׳ טבעתי ביון מצולה ·
הליצוני ל׳ זדים הליצוני עד מאד ·
עודוני ל׳ חבלי רשעים עודוני ·
גרוני ל׳ יגעתי בקראי ניחר גרוני
ילדתני ל׳ ארור היום אשר ילדתני
עותוני ל׳ יבשו זדים כי שקר
עותוני ·
יחמתני ל׳ הן בעון חוללתי ובחטא
נחביתני ל׳ אמצא חן בעיניך כי ·
יבואוני ל׳ רחמיך ואחיה ·
ויעבדוני ל׳ ותמאן לשלחו ·
התורידני ל׳ אל הגדוד הזה ·
ויסבני ל׳ דרך חוץ אל שער החוץ
ויעירני ל׳ כאיש אשר יעיר משנתו
להבאישני ל׳ בישב הארץ בכנעני
ובפרזי ·

מלין דמשמשין נה בסוף

תיבותא וסימניהון

הרוממנה ל׳ קרנות צדיק ·
קבנה ל׳ שמענה קולי ·
אחטנה ל׳ מידי תבקשנה ·
איציתנה ל׳ חמה אין לי מי יתנני ·
יקראנה ל׳ ויאמר אליו שוב נא ·
וירדנה ל׳ ממרום שלח אש
בעצמתי ·
ימהרנה ל׳ מהר ימהרנה לו ·
ייעדנה ל׳ ואם לבנו יעדנה ·
וימנענה ל׳ כתוך חכו ·
תעלנה ל׳ ויאמר מלאך ה׳ ·
תרמסנה ל׳ רגל רגלי עני ·
אשקנה אני יי׳ נוצרה לרגעים ·
תכעיסנה ל׳ ותבכה ולא תאכל ·
אחישנה ל׳ אני ה׳ בעתה אחישנה ·
תכלנה ל׳ מלמעלה ופתח התבה ·
תתהנה ל׳ ויסגר בשר תחתנה ·
תשבנה ל׳ כצל דליותיו ·
שמענה ל׳ ואתה דע לך ·
תשבנה ל׳ וידיו תשבנה אתנו ·

ו׳ חסרי׳ נ״ן וקרין וסימני׳
נמס׳ במשלי סי׳ ג׳ ·

ו׳ כתבן נ׳ ולא קריין וסימ׳
נמסר בשמואל ב׳
סימן כא׳ וד״ה ב׳ סימן יא ·

י״א פסוקי׳ רישי׳ נון וסופי׳
נון וסימני׳ נמסר
בסדר תזריע ובתלים סימן מ״ה ·

נא

נאוה ה׳ וסימניהון נמסר
בתהלים סימן קמ״ח ·
ובמשלי סימן י״ז ·

נאם ג בטעם וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן ה׳ ·

נאפות ג׳ וסימניהון

ושפטתיך משפטי ·
ואנשים צדיקים ב׳ בפסו׳ ·

נב

נבית ד׳ חס׳ א׳ בלישניהון
וסימ׳ נמסר בשמואל
א׳ סימן׳ ובעזרא ריש סימן ה׳ ·

והנביא ג׳ ר״פ וסימניהון
נמסר בסדר ראה
וביחזקאל סימן י״ד ·

ונביא ז׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ט׳ ·

בנביאים ה׳ וסימני׳ נמסר
בשמו׳ א׳ סי׳ י׳ ׃

נביאים ח׳ מל בירמיה
וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כ״ו ·

נביאים ג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר
בהעלתך ׃

וכל הנביאים ד׳ וסימניהון

וכל הנביאים נבאים כן ·
וחברו ד״ה ·
ויקבץ מלך ישראל ·
ומלך ישראל ויהושפט ׃

נביא ג׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
ובנביאי ישראל ראיתי ·
ומתעתעים בנבאיו ·
ונבא לבב חכמה ·

הנביאה ה׳ וסימניהון

והקח מרים ·
ואקרב אל הנביאה ·
וגם לנועדיה הנביאה ·
ועשיה אל חולדה הנביא׳ דמלכי׳
וחברו דד״ה ·
ואשר המלך אל חולדה הנביאה ׃

נבכד נאצר י׳ בהיכן בן
חס׳ ו׳ וסימני

ויאמר חנניה לעיני כל העם ·
ויהוצדק הלך בהגלות יי׳ את ·
כה אמר יי׳ צבאות ·
ולמקצת הימים אשר אמר ·
ובשנת שתים למלכות ב׳ בפסו׳ ·
וקאמין לקבל צלמא הני׳ דפסו׳ ·
כען אנא נבכד נאצר ·
ומלכא נבכד נאצר אבוך ׃
יהב לנבכד נאצר אבוך ·
וכל מלכים דכוות׳ במ״א מל׳
נבוכד נאצר וסימ׳
והעם הנשאר בארץ יהודה ·
ומן בראשית עד אחאב בן קוליה
נבכד רצר כתי׳ ·
וכל שאר ספר׳ נבוכד ראצר
במ״א נבוכד ראצור וסימ׳
לקדר ולממלכות חצור ·
וה׳ כתיב נבוכד נאצר בכתובים
וסימניהון
עלה נבוכד נאצר מלך בבל
ומכלי בית יי׳ הביא ·
ולהשובת השנה שלח המלך ·
וגם במלך נבוכד נצר מרד ·
בשנת שלש למלכות דדניאל ·

וכל דניאל נבוכד נצר מלכא
ב״מ המלכא נבוכד נצר וסימני׳
נמסר בדניאל סימן ב׳ ׃

נבוכד נצר ז׳ כתבן ומשניין
ביה וסימניהון

שבעא עדנין יחלפון עליך ·
נבוכד נאצר · נבוכד ראצר ·
נבוכד ראצור · נבוכד נצר ·
נבוכד נאצר · נבוכד נאצור ·
נבוכד נאצר ·
רישא דדני׳ א׳ נאצר בשנת ג׳ למלכו׳
וכל ד״ה ונבי׳ דכו׳ ומן כל ירמיה
ויחזקאל ראצר ומן בראשית
ממלכת יהויקים תני׳ עד קוליה
נאצר ואלה בני המדינה העולים
קדמיה ראצור לקדר ולממלכות
ראצור תרויהון כתי׳ ׃

נג

נגבה כט׳ בליש׳ וסימני׳
נמס׳ בד״ה ב׳ סי׳ ד׳ ׃

נגינות ג׳ מל׳ בלישניהון
וסימניהון נמסר
בתלים סימן ד׳ ׃

נוגע ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
סוף סדר מצורע
ובעמוס סימן ט׳ ·

הנגעת ג׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר
בשפטים סימן ד׳ ·

והנוגע ג׳ וסימניהון

בכל טמא נפש ·
והנוגע בנבלתם ·
והנוגע בכל אשר ·

לנגע ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון נמסר
בסדר וירא ואיוב סימן ו׳

וינגע ב׳ וסימניהון נמסר
בסדר לך לך ·

נגע הצרעת ג׳ וסימני׳

נרפא נגע הצרעת ·
זאת התורה לכל נגע ·
השמר בנגע הצרעת ·

נגף ג׳ וסימניהון

יהנך יי׳ נגף לפני ׃
אך נגף נגף הוא ·
כי נגף העם ·

נגשה ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר תולדות ·

מגישים ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן
ד׳ ובמלכים ב׳ סימן ד׳ ·

ויגישו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳
נמסר בסדר כי תשא ׃

נוגש ב׳ מל׳ וסימניהון

ממנו פנה ממנו ·
ועמד על כנו ·

נגש בס״ן ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן נג׳ וע״ש
מה דשקלין וטרין ·

נגש כש״ן ד׳ וסימניהון

ומשה נגש אל הערפל ׃
ואחר נגש יוסף ·

276

וחנא נביא אחד נגש ·
יען בינגש העם הזה ·
ויגישו ג׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ ס׳ יד ·
ויגש ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת תולדת יצחק ובפרשת צואת אהרן ·
גושו ג׳ וחס׳ וסימנ׳ נמסר ביהושע סימן ג׳ ·

נד

נדף ה׳ קמצין וסימנ׳ נמסר בסדר אם בחקתי ·
וידר ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא יעקב ובשפטים סימן י״א ·
ונדריך ג׳ וסימניהון

רק קדשיך אשר ·
ונדריך אשר תדור ·
ונדריך תשלם ·

נדר ה׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בפרשת אמור ובישעיה סוף סימן יט׳ ותרגום שם ·
נדריכם ד׳ וסימנ׳ נמסר בסדר ראה ·

נה

וינהג ה׳ וסימניהון נמסר בסדר ואלה שמות ·
ונדרו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל״א ·
נהרות ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ח׳ ובתלים סימן קל״ח ·
הבהרת ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר וארא ·
ונהר ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן יט׳ ·
אל נהר ג׳ וסימניהון

ואבוא אל הגולה ·
וכמראה המראה ·
והיום ההוא לי״י אלהים ·

נו

נות ד׳ וסימניהון

נות משלח ונעזב ·
ישים עליהם נוה ·
נוה לבנות יענה ·

נז

נוזלים ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ע״ח ·

נח

נחנו ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויהי מקץ ובאיכה בא״ב ג׳ ·

נחני ג׳ וסימניהון

בדרך נחני י״י ·
מי יובילני עיר מצור ·
מי יובילני עיר מבצר ·

והנחתי ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן כב״ וסימן לז׳ ·
הניחו והניחו ד׳ וסימנ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ו׳ ·
מנחתיך ג׳ חס׳ כלי׳ וסימניהון

יזכר כל מנחתיך ·
לעולתיכם ולמנחתיכם ·
ומנחתיכם לא ארצה ·

ואת המנחה ח׳ וסימנ׳ נמסר בפרשת אלה פקודי ·
ניחוח ה׳ מל׳ כלי׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ תצוה ·
ונחנו ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בשלח ·
ונח ג׳ רפ׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן יד״ ·
נחה ג׳ מלעיל וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ב׳ ·
וינח ז׳ רפין וסימניהון נמסר בפרשת בא אל פרעה וביהושע סוף סימן כא״ ·
וינח ז׳ דגשין וסימנ׳ נמסר בפרשת ויקח קרח ובמלכים א׳ סימן ז׳ ·
וינחם ז׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן כב״ ·
והנחתי ב׳ חס׳ דחס׳ וסימ׳ ויאמרו פני ילכו ·

והנחתי חמתי ·
ושאר׳ והניחתי כתיב וחד מל׳ דמל׳ וסימ׳
הוא יהוה איש מנוחה ·
וא׳ והנחותי כתיב וסימ׳
והנחותי חמתיכם ·

וינחהו ז׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר אמור ובמלכים א׳ סימן יג״ ·
מנחה ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן יד״ ובישעיה סימן יא״ ובזבריה ריש סימן ח׳ ·
מנחל ד״ וסימניהון נמסר בסדר אלה הדברים ובמלכים ב׳ סימן כד״ ·
על נחל ג׳ וסימניהון

ואת הארץ הזאת ·
מן הירדן מזרח ·
על בן יתרה עשה ·

נחלו ד׳ וסימניהון נמסר ביהושע ריש סימן יד״ ·
לנחלה טו׳ וסימניהון נמסר בסדר קרח ·
ינחלם ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמס׳ בשמו׳ א׳ ס׳ ב׳
ינחלו ג׳ קמצין וסימניהון לשבות מטות ·

איש לפי פקדיו ·
בכוד חכמים ינחלו ·

נחלתן ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת אלה מסעי ·
תנחל ב׳ א׳ קמ׳ וא׳ פתח וסימניהון

בארצם לא תנחל ·

כנחלתך אשר תנחל ·
כחלה אל ג׳ בליש׳ וסימנ׳ נמסר בסדר ראה ובתלים סימן ה׳ ·
נחם ונחם ו׳ פתחי׳ וסימניהון נמסר בזכריה סימן א׳ ·
ינחם ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ובתלים סימן ק״ ·
וינחם ה׳ וסימניהון

וינחם י״י בי עשה ·
וינחם יצחק אחרי ·
וינחם יהודה ויעל על גוזזי ·
וינחם י״י על הרעה ·
וינחם אלהים על הרעה ·

נחמה אל ז׳ וסימנ׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש סימן י׳
נחש ג׳ וסימניהון

ויעש משה נחש ·
והביט אל נחש ·
וכתת את נחש הנחשת ·

נחשת ד׳ בצפוי וסימניהון

ועשית קרנותיו ·
ועשית בדים למזבח ·
ועשית בדי עצי ·
מכנו תהינה קרנתיו ·

כלי הנחשת ד׳ וסי׳ נמסר סוף ירמיה ·

נט

נוטה ה׳ מל׳ וסימנ׳ נמסר בתלים סימן קד״ ·
נטיתיך י״ו חס׳ את וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן כה״ ·
ויטהו ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ו׳ ·
ולנטוע ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ל״א ·
ויטע ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת נח
ויטל ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳ נמסר בתלים סימן לו״ ובמשלי סוף סימן י״ו ובאיוב ריש סימן מא״ ·
יטו ה׳ בקראה וסימנ׳ נמסר בישעיה ריש סימן נד״ ·
ותט ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בלק ·
ויטו ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ו ·
ויטו ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ ריש ס׳ ח׳
וינטשו ג׳ וסימניהון

וינטשו בלחי ·
וינטשו בעמק רפאים ·
ויוסיפו עוד פלשתים ·

ויטש ב׳ וחס׳ וסימניהון

ויטש אלוה עשהו ·
ויטש משכן שילו ·

ני

ניר ח׳ וסימניהון נמסר בירמיה ריש סימן ד׳

נב

נבחו ב׳ וסימניהון

נבחו תחנו ·
כי נבחו יצא ·

נבר ב׳ א׳ מלעיל וסימניהון

נכר אתו האלהים ·
ולא נכר שוע לפני ·

נמ

נמו ב׳ ומלרע וסימניהון

נמו רעיך מלך אשור ·
נמו שנתם ·

נס

נסי ב׳ וסימניהון

ויקרא שמו י״י נסי ·
ואל עמים ארים ·

הנס ג׳ וסימניהון

והעם הנס אל ·
והיה הנס מקול ·
הנס מפני הפחד ·
מציעאה הנים כתיב ·

נסותם ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר בשלח ובמלכים א׳ ריש סימן י׳ ·
ומנוס ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סוף סי׳ י״א ·
מנסת ה׳ חס׳ כלי׳ וסימ׳ נמסר בפרשת בחקתי ·
וינוסו ד׳ מל׳ וסימנ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ז׳ ·
ונסו ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סימן לח״
ונסתם ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בחקתי ובזכריה סימן י״ד ·
נסה ו׳ ב׳ כתיב סה וד׳ כתיב שא וסימניהון נמסר בסדר וירא ·
ויסך ג׳ דגשין וסימניהון

ויסך עליה נסך ·
ויסך את נסכו ·
ויסך אתם לי״י ·

ולהסך ב׳ וסימניהון

וכי אנחנו מקטרים ·
כה אמר י״י צבאות לאמר אתם ונשיכם ·
וחד פליג׳ ומן אז חדלנו ·

מסכה ב׳ יחידאין וסימניהון

עשו להם מסכה ·
ויעשו להם מסכה ·
וכל עגל מסכה דכות׳ ·

בנסעם ב׳ וסימניהון נמסר בסדר

בסדר נח ·

ויסע ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בשלח ·

מסע ב׳ קמצי׳ וסימניהון
חנית בסע ·
אבן שלכה כסע ·

נע

וינעו ב׳ וחס׳ וסימניהון
וירא העם וינעו ·
וינעו אמות הספים ·

לנוע ד׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ט׳ וכירמיה סימן י״ד ·

וינעם ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת מטות ובאיכה כאב׳ הניין ·

מנעוריכם ג׳ ומל׳ וסימניהון נמס׳ בסדר ויגש ובירמיה סוף סימן ג׳ ·

ואת הנערים ג׳ וסמס׳ נמסר באיוב סימן א׳ ·

מנערי ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סימן י״ח ·

מנעוריו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בסדר נח ובשמואל א׳ סימן יז״ ·

מנער ג׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן פח״ ובמשלי סימן כ״ט ·

נפ

לנפל ד׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בסדר שלח לך ובירמיה סימן נא״ ובמגלה סימן ו׳ ·

ויפל ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בסעי וסימ׳ בלשון ארמי אדם מית בשריתיה ·

יפול ז׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בד״ה א׳ סימן יב״ ·

תפול ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן כג׳ ·

הפילה ו׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ נשא

הנפלים ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בסדר בראשית ·

יפול ג׳ חס׳ בספר משלי וסימניהון נמסר במשלי סימן יג׳ ·

כל לשון נפילה על במ״ז אל וסימניהון נמסר בסדר שמיני ·

נפש ג׳ בטעם ל״פ וסימניהון נמסר בסד׳ ויקרא ·

נפש החיה ד׳ דסמיכי וסימניהון
ויברא אלהים את האדם ·
בעוף ובבהמה ובכל ·
וכל אשר אין לו סנפיר ·
זאת תורת הבהמה ·

ונפש ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בויקרא ·

ונפשו ח׳ וסימניהון נמסר בריש סדר ויגש ובמשלי סימן כג״ ובאיוב סוף ס׳ כ״ ·

ואת נפש ד׳ וסי׳ נמס׳ בשמואל א׳ סימן כה״ ·

נפשתם ב׳ חסרים וסימניהון
את בחתת האנשים ·
יצפנו לנפשתם ·

וכל נפש ג׳ וסימניהון נמסר בסדר אחרי מות ובירמיה סימן לא״ ·

בנפשותיכם ב׳ מל׳ וסימניהון
השמרו בנפשותיכם ·
כי התעתים בנפשותיכם ·

נפשך ג׳ בטע׳ וסימני׳ נמסר בהושע סימן ד׳ ·

ונפשי ה׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן לח׳ ·

נצ

מצב ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויצא יעקב ·

מצבת ב׳ פתחי׳ וסימניהון
ויעש הרע בעיני ·
ויתצו את מצבת ·

מצבות ג׳ וסים׳ נמסר בירמיה סוף סימן מג״ ·

ויתיצבו ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וישמע יתרו ובסדר וילך וביהושע ריש סימן כד״ ·

נצים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר שמות ·

נצח ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן טו׳ ·

למנצח מזמור י״ר״פ דסמיכי וסימניהון נמסר בתלים סימן לא׳ ·

נק

ט״ו נקדות בקריאה וסימניהון נמסר בסדר במדבר סיני ·

ונקה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטים ·

ונקי ג׳ וסימניהון נמסר בסדר משפט׳ ובאיוב סימן כב״ ·

נקיון ג׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן ע״ג ·

נקים ג׳ חס׳ י׳ וסימניהון
נקים אנחנו ·
והיה כל אשר יצא ושלאחריו ·

יקבוהו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ג׳ ·

יקם ג׳ ב׳ קמץ וא׳ פתח וסימניהון נמסר בפרשת בראשית ·

ונקמתי ג׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן נא״ ·

תקפו ד׳ חס׳ בלי׳ וסימניהון
לא תקפו פאת׳
ויסב ארון יי׳ דיהושע ·
מקפים עליהם דמלכים ·
ויקפו על העיר דאלישע ·

נר

הנרות ב׳ מל׳ וסים׳ נמסר בפרשת אמור ·

נריהו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן לו״ ·

נש

נשוא ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון
נשא את ראש בני קהת ·
את ראש בני גרשון ·
כי נשא אשא להם ·
נשוא ינשוא כי לא בתר מל׳

ונשא י״ב וסימניהון נמסר בסדר תרומה ·

ונשא יז״ וסימניהון נמסר בסדר אחרי מות ובמלכים א׳ סימן ח׳ וביחזקאל סוף סימן כט״ ·

נשאר י׳ וסימניהון נמסר בסדר מטות ובשמואל ב׳ סימן יח״ ובעזרא סימן ט׳ ·

נשאר ג׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ ב׳ סוף סי׳ ב׳

וישאהו ד׳ וסימניהון נמסר בסדר שלח לך ובשמואל ב׳ סימן ו״ ·

נושים ג׳ וחס׳ ובעני׳ וסימניהון נמסר בנחמיה סימן ה׳ ·

ונשא ו׳ חס׳ וסימניהון נמס׳ בשמואל א׳ סימן יד״

ונשוא ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳ נמסר במלכי׳ ב׳ ריש סימן ה׳ ובאיוב סימן כב״ ·

לשאת כ״ד וסים׳ נמסר בד״ה א׳ סי׳ ט״ו בפסוק ב׳ ·

משאות ד׳ ב׳ מל׳ וסימני׳ נמסר סדר מקץ ·

משאת ו׳ פתחי׳ וסימניהון נמסר בפרשת מקץ ובשפטים סימן כ׳ ·

תשואות ד׳ וסימני׳ נמסר באיוב ס״ס לו״ ·

משאת ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה ריש סימן ו׳ ובמגלה סימן כ׳ ·

למשואות ב׳ וסימניהון
הפלתם למשואות ·
ודריכה פעמיך למשואות ·

ותשא יד׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳ ובמגלה סימן כ׳ ·

ותשאינה ב׳ חד מל׳ וחד חסר וסימניהון נמס׳ ברות ·

ולא תשא ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר וירא ·

ישא ה׳ ר״פ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ג׳ ·

ישיא ה׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן פ״ט ·

מנשאים ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה ס״ס כב״ ·

ושא ג׳ וסימניהון
ושא את מספר שמותם ·
עלה ראש הפגה ·

ראה עניי ועמלי ·

שאו יב״ ר״פ וסימני׳ ה׳ נמסר בריש סדר פנחס ובירמיה סימן נא״ ·

ישאו ד׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן לט״

ישאו ו׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן לו׳ ·

למשא ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ט״ו ובאיוב ס״ס ז׳ ·

ולא ישאו ד׳ וסים׳ נמסר בסדר תצוה וביחזקאל סוף סימן לד״ ·

משאם ה׳ בתורה וסי׳ נמסר בפרשת נשא ·

נשיא י׳ וסימניהון נמסר בסדר חיי שרה ·

נשיאם ד׳ כ״ב בתורה וסימניהון נמסר בסוף סדר לך לך ·

נושה בו׳ חס׳ כמא׳ וסימניהון
ינקש נושה לכל ·
וחד כתיב נשא וסימניהון
וכל אשר לו נשא ·
ושארהון נשה כתיב ·

ישך ב׳ קמצין וסימניהון
נשך כל דבר אשר ·
ואחריתו כנחש ישך ·

נשיתי ב׳ וסימניהון בירמיה סימן טו׳ ·

ערך נסים הוא נמסר בערך חם ·

ונשל ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ואתחנן ·

נשמת ד׳ וסימניהון נמסר בסדר נח ·

נשק ג׳ קמצין בליש׳ וסימני׳ נמסר באיוב ס״ס כ׳ ·

כנשר ד׳ רפין וסימניהון נמסר בסדר האזינו ובאיוב סימן ט׳ ·

נת

לנתחיה ד׳ וסימניהון
והפשיט את העלה ·
לנתחיה לנתחיה הוציאה ב׳ בפס׳
ואת העולה הביאו ·

נתך ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מב״ ·

נתן בא״ג כנהון קמ׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ד״ ·

ויתן י״ג רפין וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן יד׳ ובד״ה ב׳ סימן יח׳ ·

נתינה אליך ה׳ וסימניהון
את העדות אשר ·
ונתת אל הארן ·
ואל הארן תתן ·
ונתן אליך אות או מופת ·
פתח פיך ואכל ·
בטנך תאכל ומעיך ·

נתן לך ג׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב ·

ולתת ח׳ וסימניהון נמסר בפרשת כי תשא ובירמיה סימן יט׳ ·

ונתון

ונתון ז׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויהי מקץ ובירמיה סוף סימן ל״ז׃

יתן ד׳ וסימניהון נמסר בסדר שמיני ובפנחס׃

נתן ו׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן ח׳׃

נתנו ו׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ל״ה׃

ונתתי פני ד׳ וסימני׳ נמסר באחרי מות׃

נתן ד׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בסדר ואלה שמות׃

ונתתם ו׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ח׳ ובד״ה א׳ סימן י״ד׃

נתון ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בסדר פנחס׃

ויתנו ג׳ רפין וסימנהון נמסר במלכים א׳ סימן י״ח׃

ונתנה ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳ ויצא ובירמיה סימן ל״ח׃

ויתנום ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳ נמס׳ בסד׳ אלה פקודי׃

נתון ד׳ מל׳ וסימניהון

ונתון	אתו על׃
נתון	תהן לו ולא ידע׃
ויאמרו	נתון נתן׃
וידר	יפתח׃

וכל כתו׳ דבות׳׃

ואתן ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן מ״ב׃

נתון ג׳ וסימ׳ נמסר במגלה סימן ג׳׃

נתונם ב׳ חס׳ יוד וא׳ מל׳ דמל׳ ושאר׳ נתנים בתו׳ חס׳ ויו וסימניהון נמסר בסדר במדבר סיני׃

נתצו ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ד׳׃

ואתנה כל שפטים ושמואל ויחזקאל ואתנה בּ״מא ואתנה וסימ׳

ויאמר	הפלשתי אל דוד׃

וכל שאר נביאי׳ ואורי׳ דבות׳ ואתנה בּ״מא וס׳

ואתנה	את הלוים׃

וכל כתובים דבות׳ ואתנה בּ״מא וסימ׳

שאל	ממני ואתנה׃

נתנו ה׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא׃

מתנות ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן ט״ו׃

מתנותיכם ד׳ ב׳ חסרי׳ וב׳ מל׳ וס׳ נמסר בסדר אמור וביחזקאל סימן ך׳׃

מתתי ג׳ וסי׳ נמס׳ בסדר ויצא ובמלכים א׳ סימן בא״׃

לך נתתים ג׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ ויקח קרח׃

נתתי ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ט׳׃

ונתת בט״ חס׳ ה׳ וסימני׳ נמס׳ בסדר תרומה׃

ויתנהו ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סי׳ י״ט ובד״ה ב׳ סימן כד״ ועי״ש׃

ולא יתן ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בא׃

ולא נתן ד׳ וסימניהו׳ נמסר בסדר חקה׃

ואל תתן ג׳ וסימניהון נמסר ביואל סימן ב׳׃

הנותן ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויחי יעקב ובתלים סימן י״ח ע״ש׃

נותן ו׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בתהלים סימן קמ״ו ובמשלי סימן כו״׃

נתנו ד׳ דגשי׳ וסימ׳ נמס׳ ביחזקאל ס׳ כו״׃

ח׳ מלין דכל חד וחד לית

דבות׳ דגש משמשין נח בסוף תיבות׳ וסימ׳ נמסר בריש סדר תולדת נח׃

נתיכה שם ז׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן ז׳ ובשיר השירים סימן ז׳׃

נתנו ג׳ ר״פ וסימניהון

	נתנו את נבלת׃
נתנו	רשעים פח לי׃

אנכי נותן ז׳ וסימ׳ נמסר בריש פרשת ראה אנכי׃

נתניהו ה׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מא״ ובד״ה א׳ סימן כה״׃

וינתצו ג׳ וסימניהון

וינתצו	את הבמות׃
וינתצו	את מזבחו׳ הבעלי׳ דד״ה
את חומת	ירושלם׃

נתקו ג׳ וסימניהון

נתקו	כפות רגלי׃
טברו	עול נתקו׃
ימי	עברו זמתי׃

ינתק ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ד ובקהלת סימן ד׳׃

נשלם ערך
הנו״ן בס״ד

מערכת אות
הסמ״ך

ה׳ זוגין חד ס׳ וחד וס״ וסי׳

ספר	ויך לב דוד אתו אחריכן׃
וספר	וכי יטהר הזב מזובו׃
סתרי	ובגני אהה אלהי אלי׃
וסתרי	ובני עזיאל מישאל׃
שריון	צדונים יקראו לחרמון׃
ושריון	וירקידם כמו עגל׃
ססמי	ואלעשה הוליד את ססמי׃
וססמי	וססמי ב׳ בפסוק׃
שמחו	ויזבחו ביום ההוא זבחים
ושמחו	והיה כגיבור אפרים׃

מלין דחמיין ש״ן וקריין

סב״ך סי׳ נמסר בריש ספר הושע׃

ב׳ זוגין מיחדין חד ס׳ וחד

ש׳ וסי׳ נמסר בריש שיר השירים׃

ה׳ זוגין חד ס׳ וחד ש׳

בריש׳ וסימניהון

שום	ועתה שימו לבבכם׃
בשום	התדע בשום אלוה׃
שך	לכן הנני שך את דרכך׃
בסך	אלה אזכרה ואשפכה׃
סמכי	כה אמר יי׳ ונפלו׃
בסמכי	הנה אלהים עזר לי יי׳׃
שמחות	תודיעני אורח׃
בשמחות	תובלנה בשמחות וגיל׃
שמחתכם	וביום שמחתכם׃
בשמחתכם	שמעו דבר יי׳ החרדים׃

סב

סביב ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסוף יחזקאל׃

סבב ט׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בריש קהלת׃

סב ו׳ חס׳ וסימניהון נמסר בסדר אלה הדברים ובשיר השירים סימן ב׳׃

סביבותיו ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן לג״׃

ויסבו ג׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן י״ח׃

וסבב ג׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ז׳׃

סג

סגור ה׳ וסימ׳ נמס׳ ביחזקאל ריש סימן מד״ ובאיוב סימן מא״׃

תסיג ג׳ כתי׳ סמך בלשון השגה וסימניהון נמסר בסדר שפטים׃

יסגרנו ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ כי תזריע׃

מסגרות ה׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון

ועל	המסגרו׳ אשר בין השלבים
וארבעת	האופני׳ למתחת למסגרו׳׃
ויקצץ	המלך׃
ויחרגו	ממסגרותיהם דשמואל׃
וחברו	ממסגרותיהם דתהלות׃

סד

סדמה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא׃

בסדום ד׳ וסי׳ נמס׳ בריש ישעיה ובצפניה סימן ב׳׃

סו

בסודם ה׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בערך יוד׃

סוסיך ג׳ וסימניהון

דרכת	בים סוסיך׃
כי תרכב	על סוסיך׃
והכרתי	סוסיך׃

סופא ג׳ כתי׳ א׳ וסימ׳ נמסר בדניאל ס״ס ו׳׃

לסוסים אל ב׳ בליש׳ וסימניהון׃

ויאמר	שמטוה דאיזבל

ורב	אל פוסיו׃

סח

סחרה ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סימן כג׳ ובמשלי סימן ג׳׃

סי

סינים ג׳ ומל׳ וסימני׳ נמסר במשלי ריש ס׳ כה׳׃

סיחון ד׳ מל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בסדר חקה׃

הסירות סימן

כל אורית׳ הסירת חס׳ ו׳ כתי׳ ואת הסירות דמלכים כ״כ ואת הסירת קדמ׳ דירמיה כב׳׃

סכ

סכות ב׳ מל׳ בתורה וסימניהון׃

על כן	קרא שם׃
כי בסכות	הושבתי׃

וכל נביאי׳ וכתובי׳ דכו׳ מל׳ בּ״מא וסימ׳

לעשות	סכת בכתוב׃

וכל הסכות דאורית׳ מל׳ בּ״בא חסר וסימ׳

חג	הסכת תעשה

ויסך ד׳ רפין וסימני׳ נמסר בפרשת אלה פקודי ובאיוב סוף סימן ג׳׃

ויסכרו כל ליש׳ כתי׳ סמך בּ״מא כתי׳ ש״ן וסי׳

כי ישכר	פי דברי שקר׃

וכל אגרא כתי׳ ש״ן בּ״בא

וסכרום	עליהם יועצים׃

בשוכות ו׳ כתי׳ ש״ן בליש׳ וסימניהון

ושכתי	כפי מעליך׃
הסר	משוכתו והיה׃
הנני	שך את דרכך׃
התמלא	בשוכות עורו׃
וגידים	השוככני׃
ויחמס	כגן שכו׃

סכו ג׳ וחד כתי׳ ש״ן וסימניהון נמס׳ בירמיה סוף סי׳ כח ובאיכה בא״ב תניין׃

סכותה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר פקודי׃

הסוכך ג׳ ב׳ מל׳ וסימניהון

את כרוב	ממשח׃
כרב	רכלהך מלו תוכך׃
ומהרו	חומותה והוכן הסוכך׃

סל

סלוא ג׳ וסימניהון נמסר בנחמיה סימן י״א׃

הסלע ג׳ קמצי׳ וסימניהון

מביאום	לראש הסלע׃
אשרי	שאחז ונפץ את׃
ויקהילו	משה ואהרן׃

סלכה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר דברים׃

מערכת אות הסמך

ויסלף ג׳ וסימניהון
ושחד לא תקח׳
לא תטה משפט׳
ויסלף דברי צדיקם:

סע

סער ג׳ כתיב ש׳ן
וסימניהון
יסערו עליו שער׳
כורם ברד שער׳
וקדמונים אחזו שער׳

ספ

ספוד ג׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בירמיה סי׳ ו׳
ובזכריה סימן ז׳ ובקהלת סימן ג׳׳
מספד ג׳ פתח׳ וסימניהון
בלשון ארמי המריא
סמיכין לדכותיא וביאור׳ נמסר במיכה
סימן א׳ ובזכריה סוף סימן י״ב׳
הספה ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וירא אליו
ישפוק ד׳ כתיב ש׳ן בליש׳
וסימניהון נמסר
באיוב סוף סימן ל״ד ע״ש׳
יספק ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בלק׳
אל ספר ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה בריש
סימן ל׳ ובנחמיה סימן ח׳׳
ויספרו ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ק״ו
ובאיוב סימן י״ב׳
ספרו ג׳ וסימניהון
ספרו נא לו׳
ספרו בגוים׳ וחברו׳
ומספר ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר בלק
ובירמיה סימן י״א׳
סופר ב׳ מל׳ בנביאים וסימני׳
נמסר בשמואל ב׳ סוף
סימן ח׳ וע״ש חלוק מל׳ וחס׳ בליש׳׳
י״א פסוקים רישיהון
וסופיהון
חד וסימניהון נמסר בפרשת במדבר
סיני ובסדר צו׳
ט״ו פסוקים רישיהון וסופי׳
מלה חדא
ריש׳ נסיב וי״ו וסיפא לא נסיב וי״ו
וסי׳ נמסר במלכים סוף סימן כ״ב׳
י״ח מלין תקון סופרים
וסימניהון נמסר
בריש במדבר סיני ובתלים סימן ק״ו׳
ואין מספר ד׳ וסימני׳ נמסר
בריש יואל
ובתלים סימן ק״ח׳
בספר משה ג׳ וסימניהון
נמסר בערך משה׳
בספר תורת משה ג׳ וסימני׳
נמסר ביהושע סימן
ח׳ וסימן כ״ג׳

סר

ויסר ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר וארא׳
יסור ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
במשלי סימן ט׳׳

סורה ג׳ וסימניהון
סורה אדני סורה
כ״בו ותרויהון מלרע׳
סורה טבה פה מלעיל׳
וא׳ גולה וסורה מלרע׳
סרה ח׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר במלכים ב׳ סי׳ ד׳

וסרה ג׳ וסימניהון
וסרה קנאת אפרים׳
וסרה קנאתי בבך׳
וסרה מעליו רוח׳

וסרתם ג׳ וסימניהון
והקללה אם לא׳
וסרתם ועבדתם אלהים׳
כי ידעתי אחרי מותי׳
ואסירה ג׳ וסימניהון נמסר
בשופטים סי׳ ט׳׳
ולא סר ד׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ ריש
סימן כ״ב׳
סרר ג׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
שריך סררים וחברי גנבי׳
כי כפרה סררה׳
להוות כל איש שרר׳
סוררת ג׳ וסימניהון נמסר
בזכריה סימן ז׳׳
וסר מרע ה׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סי׳ נ״ט׳

יסירו ב׳ וסימניהון
מצדיקי רשע׳
ונתתי קנאתי בך׳
וא׳ ויסירו וסי׳
רגע יבותו חצות׳

סת

במסתרים ג׳ רפין וסי׳ נמסר
בירמיה סימן י״ג׳
במסתרים ג׳ דגשין וסימני׳
בלשון ארמי
גברא קשל שלימא וביאור׳ נמסר
בתלים סימן י׳ וסימן ס״ד׳
מסתתר ד׳ וסימניהון נמס׳
בשמואל א׳ ריש
סימן כ״ו ובתהלים סימן נ״ד׳
בסתר ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר כי תבא׳
נסתרה ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ל״ח׳

נשלם ערך
הסמ״ך בס״ד

מערכת אות
העי״ן

ח׳ זוגין חד ע׳ וחד וע׳ ולית
דכו׳ וסימניהון
ערך ויערך עליו ערך לחם׳
וערך ויאמר לו בכה שבח׳
עינכם ולאלה אמר באזני׳
ועינכם אל תחס על כליכם׳
עדיהם כל הגוים נקבצו יחדו׳
ועדיהם יצרי פסל כלם תהו׳
עיר גילי מאד בת ציון הריעי
ועיר ואיש נבוב ילבב׳
עיה ואחותם ובושכהם בית אל׳
ועיה ובני בנימן מגבע מכמש׳
עשה כה אמר ה׳ עשה ה׳ יוצר
אותה׳
ועשה כה אמר ה׳ בורא השמים׳
עשיתם וכרחמיך הרבים לא׳
ועשיתם ויאמ׳ ה׳ אל משה כלכתך
עגור כסיס עגור בן אצפצף׳
ועגור גם חסידה בשמים׳

עב

עבות ג׳ מל׳ בליש׳
וסימניהון
ובעבות העגלה׳
בקר לא עבות מנוגה׳
קצץ עבות רשעים׳
עבותים ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
ביחזקאל סימן ג׳
ועביו ג׳ וסימניהון נמסר
בסוף ירמיה׳

יעבדוני ג׳ וסימניהון
עם לא ידעתי׳
חכרו דתהלות כודך קדשי׳
דתהלות כל׳
עובד ב׳ מל׳ וסימניהון
ותקראן שמו עובד׳
וישי הוליד את עובד׳
וכל דה״ה דכות׳ מל׳ בר מן א׳
חסר וסי׳
עבד אדום׳
עבדון ג׳ וסימניהון
וישפט אחריו׳
וימת עבדון׳
את עבדון ואת מגר׳

ולעבדו ג׳ וסימניהון
והיה אם שמוע׳
כי אז אהפך אל׳:
רק שמרו מאד דיהושע׳
ולעבדיך ג׳ וסימניהון נמס׳
בסדר וארא
ובפרשת מטות׳
וכל עבדיו ז׳ וסימניהון
נמסר בשמואל
א׳ סימן כ״ב׳
עבדת ה׳ חס׳ בדה״י
וסימניהון
ומשפחות בית׳
ויעמד במשפט׳
ויעמד יחזקיהו׳
והמשררים בני אסף׳
ומן דוד זקן עד דוד את כל
שרי ישראל דכות׳
עבד עולם ג׳ בליש׳ וסי׳
נמסר באיוב
סוף סימן מ׳׳
עבדיך ז׳ חסר׳ וסימני׳
נמסר בסדר
בהעלותך׳
ועבדתם ד׳ וסימניהון
נמסר בפרשת ואתחנן׳
יעבוד ז׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סוף סימן
כ״ו ובאתשורש סימן א׳׳
העבריות ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימני׳ נמסר
בסדר שמות׳
אעביר ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר כי תשא
וביחזקאל סימן י״ד׳
אעבור ג׳ וסימניהון נמסר
בתהלים סוף
סימן קמ״ב׳
ויעבר ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ ריש סימן
י׳ ובאיוב סימן י״ג׳
בעברכם ג׳ וסימניהון נמס׳
בסדר כי תבא׳
עובר ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י״ו׳
עבור ז׳ מל׳ בלישני׳ וסימני׳
נמס׳ בסדר וירא בלק׳
ג׳ מלאי׳ גכי נון בליש׳
העברה וסימניהון
נמסר ביחזקאל ריש סימן ל״ז׳
לעבור ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בלק ובנצבים
ריש סימן כ׳׳
בעבור ב׳ א׳ מל׳
וסימניהון
ויהי בעבור הצהרים׳
בעבור סופה ואזן׳
וא׳ בעבור בכורי ומרים׳
ויעבר ט׳ וסימניהון נמסר
בסדר נח ובמלכים
א׳ סימן ט״ו׳
עברה על ח׳ וסימניהון
ותעבר המנחה על׳
אל נא תעבר מעל עבדך׳
כי על כן עברתם על׳
ויעבר י״י על פניו׳
והעבר׳
ויעברם ח׳ חסרי׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ד׳׳
ויעבירו ד׳ ג׳ מל׳
וסימניהון
קול במחנה׳
ויעברו את המלך׳
ויעבירו את בניהם׳
ויעבירו קול ביהודה׳
תניין חסר׳
לבעבור ג׳ וסימניהון נמס׳
בסוף פרשת
וישמע יתרו׳

עג

עגלת ה׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סי׳ י״ז׳

עד

י״ד פסוקים עד ועד וסי׳
נמסר בסוף
פרשת אלה הדברים׳
ג׳ פסוקים אית בהון ועד
עד וסימניהון
וילך למסעיו׳
ושתי את גבוליך׳
ויקס אליטיב׳
י״ז פסוקי׳

יז פסוקי׳ אית בהון עד ועד
וס״מ׳ נמסר במלכים א׳ סוף סימן י״ח ׃

ה׳ זוגין חד עד וחד על וסי׳
נמסר בפרשת ויחי יעקב ׃

יב זוגי׳ חד עד וחד ועד וסי׳

עד חמור אם המצא ׃
ועד חמור עתה לך והכית ׃
עד שה אם המצא ׃
ועד שה עתה לך והכית ׃
עד משרפות כל יושבי ההר דיהושע
ועד משרפות ויתנם יי׳ ביד ישראל ׃
עד הם וילך רכב וסוס ׃
ועד הם ואמרה להם ׃
עד הצהרים וישאהו ויביאהו ׃
ועד הצהרים ויקחו את הפר׳
עד ישים לא יכהה ולא ירוץ ׃
ועד ישים ואל תתנו ׃
עד זקנה וגם עד זקנה ׃
ועד זקנה אני הוא ׃
עד שערי כל אכל תתעב נפשם
ועד שערי ויקמו אנשי יש׳ יהודה ׃
עד החומה ועל ידו ׃
ועד החומה והתודה ׃
עד מגדל ויקם אלישיב ׃
ועד מגדל הגדול ב׳ בו ׃
עד כלה ועשה כרצנו ׃
ועד כלה והגביר ברית ׃
עד עלמא ויקבלון מלכותא ׃
ועד עלמא ענה דניאל ׃

ועד כל ב׳ וסימניהון

ולא נעדר להם מן ׃
ועד כל כלי הגבלים ׃

ג׳ פסוקי׳ אית בהון עד ועד
ועד ועד וסימניהון

עתה לך והכית ׃
ויקמו אנשי ישראל ׃
עד כסף ככרין ׃

ג׳ פסוקים אית בהון ועד
ועד ועד וסימניהון

ויתפשט יהונתן את ׃
ולא נעדר להם מן ׃
ויחרימו את כל ׃

לעד ב׳ וסימניהון

ליום קומי לעד ׃
בישראל וביהודה ׃

עד ב׳ בלישן כזה וסימניהון

בנימן זאב יטרף ׃
אז חלק עד שלל ׃

עדותיו ה׳ פסק׳ ו״ו בליש׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן כ׳ ׃

העדות ה׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר באחרי מות ׃

ארון העדות י״ב וסימניהון נמסר בסדר כי תשא ׃

ואעידה ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר וילך ובירמיה סימן ל׳ ׃

העדתי ה׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב ׃

עדותיו ח׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר ואתחנן ובתלי׳ סימן צ״ט ׃

ד׳ פסוקי׳ מן ד״ד אתין בא״ב
דכתי׳ דתלים וסימני׳ שם באות ו״ו ׃

עדותיך ט׳ וסי׳ נמסר בתהלים בא״ב באות בית וסים׳ פר״ץ בן דמ״ה ׃

לעדה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא ׃

העדה בהם ד׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ ח׳ ׃

וכל עדת ג׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ בהעלתך ׃

עדיו ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ׃

עדיו ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ז׳ ׃

עדיך ג׳ וסימניהון

ואתה מגדל עדר ׃
שומע תפלה ׃
כי עתה תבא אליך ותלה ׃
וא׳ יום הוא ועדיך יבא ׃

עד י״א בטעם מאריך וסי׳ נמסר בשיר השירים סימן ח׳ ׃

עד מה ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ וירא בלק ובתלי׳ סימן פ״ט ׃

עדוא ג׳ מ׳ל וסימניהון

ביום עשרים וארבעה ׃
והתנבי חגי ׃
אחינדב בן עדא כ״ב ׃
ושארהון עדו בהכן ׃

עדן ג׳ פתחין וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ט וביחזקאל סים׳ כ״ז וכריש עמוס ׃

העדפים ג׳ חס׳ ו״ו וסימני׳ נמסר בסדר במדבר סיני ׃

נעדר ג׳ וסימניהון

שאו מרום עיניכם ׃
ולא נעדר להם מן הקטון ׃
עד אחד לא נעדר מציע׳ פה׳ ׃

ותו אמכחכא ׃

משפטו יתן לאור לא נעדר ׃

עו

עוג בבשן ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר דברים ׃

עוגות ב׳ בתור׳ א׳ מ׳ל וא׳ חסר וסימניהון

לושי ועשי עוגות ׃
עגת מצות כי לא בתר׳ חס׳ ׃

ועוד כ״ג וסימני׳ נמסר בירמיה סוף סימן ל״ו ובדניאל סימן ט׳ ׃

עוד י״ד חס׳ וסים׳ נמסר בפרשת נח ׃

ואין עוד ב׳ וסימניהון

וידעתם כי בקרב ׃
כי החיים יודעים ׃
וכל ישעיה דכות׳ ׃

עודנו ד׳ מל וסימניהון

עודנו מדבר עמם ׃
שלום לעבדך לאבינו ׃
הבשר עודנו בין ׃
ויחלטו הממנו ויאמרו ׃

והעוים ד׳ וסים׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ז ׃

עון ד׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן ז׳ ובתלים סימן ל״א ובד״ה א׳ סימן כ״א ׃

עונות ו׳ מ׳ל בליש׳ וסי׳ נמסר בנחמיה ריש סימן ט׳ ׃

עונותיהם ב׳ מ׳ל וסימניהון

וסלחת לעמך ׃
ויכלמו מעונותיהם ׃

עולתה ג׳ וסימני׳ נמסר בתלי׳ סוף סימן צ״ב ׃

ויעללהו ו׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר באיכה בא״ב תניין ׃

לעולם י״ח וחס׳ וסימני׳ נמסר בתהלים סימן ע״ה ׃

ועד עולם י״ב וסימני׳ נמסר בישעיה סימן ס׳ ובד״ה א׳ סימן כ״ט ׃

לעולם ועד ט׳ וסימניהון

יי׳ ימלך לעולם ׃
כי כל העם ילכו איש ׃
והמשכילים יזהירו כזוהר ׃
גערת גוים אבדת רשע ׃
אזכירה שמך בכל דור ודור ׃
ואשמרה תורתך תמיד ׃
תהלה לדוד ארוממך ׃
בכל יום אברכך ואהללה ׃
תהלת יי׳ ידבר פי ׃

עולם ועד ו׳ וסימני׳ נמסר בתלי׳ סימן כ״א וסים׳ ק״ד ׃

עד העולם ד׳ וסימניהון

והעמדתיהו בביתי ובמלכותי ׃
ויברכו ויאמרו הלוי׳ ישוע וקדמיאל
הושיעה את עמך וברך ׃
כטל חרמון שיורד על ׃

ומעולם ג׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימן נ״ה ׃

לעולם ב׳ מ׳ל בתור׳ וסימניהון

וגם בך יאמינו לעולם ׃
לא הדרוש שלומם ׃

עולמים ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בתהלי׳ סי׳ קל״ו ׃

הלעולם ג׳ וסי׳ נמסר בתהלים סימן פ״ה ׃

ג׳ פסוקי׳ מטעי׳ דעולם וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תבא ׃

עד עולם ג׳ סוף פסוק וסימני׳

כי את כל הארץ אשר אתה רואה ׃
והדבר אשר דברנו ׃
והכינותי את כסא דד״ה ׃

אמר המעתיק קשה לי דהא איכא טובא עד עולם סוף פסוק וכ״ל דחס׳ וכל זרעך דכו׳ ׃

העלם ב׳ חס׳ וסימניהון

גם את העלם ׃
ברוך יי׳ אלה׳ ישראל ׃

והעוף ג׳ וסימניהון

זאת תורת הבהמה ׃
והעוף אוכל אתם ׃
והעוף ירב בארץ ׃

ובעוף ג׳ וסים׳ נמסר ביהושע סימן ד׳ ׃

ויעף ג׳ בקרי׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן כ״ב ׃

עורו ג׳ מ׳ל וסימניהון נמסר באיוב סימן י״ח וסי׳ ט׳ ׃

עורב ד׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן י׳ ׃

עז

בעוז ג׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בשלח ובתהלי׳ סימן כ״א ׃

ועזו ד׳ וסים׳ נמסר בתהלים סימן כ״ח ׃

יעוז ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסים׳ נמסר בתלים סימן ט׳ ׃

עזו ד׳ וסימניהון נמסר בסוף חבקוק ׃

עזה ג׳ בתור׳ וא׳ בנבי׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן כ״א ׃

עזתה ב׳ וסימניהון

וילך שמשון עזתה ׃
ויאחזוהו פלשתים ׃

עזיה ה׳ וסימניהון

שלום בן יביש ׃
ויקשר קשר ׃
תחת בנו אוריאל בנו עזיה ׃
עזיא העשתרתי ׃
ובירושלם ישב ׃
וכולהו׳ כתב׳ ה״א במ״א כת׳ א׳ וסימני׳
עזיא העשתרתי ׃
וכל תדיסר דכות׳ עזיה ׃

ויעזבוני ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן ח׳ ׃

עזבניך ד׳ וכחד ענינ׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן כ״ז ׃

עוזר ה׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ ל״א וכריש איכה ׃

ואין עוזר ו׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סוף סימן י״ד ׃

לעזור ג׳ מל׳ וסימניהון

כי תהיה לנו מעיר ׃
לעזור להדרעזר דד״ה ׃
לעזור ולהשביל ׃

עזרא הכהן ג׳ וסימניהון

ויבא עזרא הכהן ׃
ויקם עזרא הכהן ׃
ויבדלו עזרא הכהן ׃

העזרי ג׳ וסים׳ נמסר בשפטים סימן ו׳ ׃

עזריאל ג׳ וסימניהון

ויצוה המלך את ׃
ואלה ראשי ׃
לנפתלי ירמות בן ׃

מערכת אות העין

עוריהו הׄ כנביאים וסימנ׳ נמסר במלכים בׄ סימן טׄוׄ׃

עט

ויעט גׄ וסימניהון

ויעט העם אל השלל׃
לברך את אדונינו ויעט בהם׃
ויעט במעיל קנאה׃

יעטה דׄ וסימנ׳ נמסר בסדר תזריע ובתלים סימן קׄטׄ׃

עטר דׄ כלין עטור סופרים וסימניהון בתהל׳ סי׳ לׄוׄ׃ ועיין בהקדמתי׃

עטרות גׄ חס׳ וסימנ׳ נבסר במטות׃

עי

עי בׄ כתי׳ עיר וסימניהון

ויקח כחמשת אלפים איש׃
ויזעקו כל העם אשר׃

מסור׳ אחריתי

וישלחם יהושע לעי׃
וכל העם המלחמה לעי׃
ויקח כחמשת אלפי׳ לעיר׃
וישימו העם את לעיר׃

העיט דׄ בתורה וכׄ מנהון קמצין וסימנ׳ נבסר בסדר לך לך׃

עינים כׄחׄ וסימנ׳ נמסר בזכריה סׄסׄ גׄ׃

ועיניו חׄ חס׳ וסימנ׳ נבסר בשמואל אׄ סי׳ גׄ ובירמיה סימן לׄבׄ׃

לעיניך חׄ וסימניהון

לכת נמות לעיניך׃
ונקלה אחיך לעיניך׃
שורך טבוח לעיניך׃
לא ירדנו בפרך׃
או הנסה אלהים׃
ולקחתי את נשיך׃
אוכיחך ואערכה לעיניך׃
אל תתן שנה׃

לעיניכם חׄ וסימניהון נמסר בירמיה סימן יׄוׄ׃

ועיניך זׄ וסימניהון נמסר בירמיה סימן לׄדׄ וסימן לׄטׄ׃

בעיניך וׄ חס׳ יוד בתר׳ כליש׳ וסימניהון נמסר בסדר ראה׃

כעין טׄ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן אׄ׃

לעיניהם כׄרׄ וסימנ׳ נמסר בסדר חקה׃

בעיניהם יׄ וסימנ׳ נמסר בסוף פרשת מסעי׃

עיניכם יׄגׄ וסימניהון

ונפקחו עיניכם׃
והנה עיניכם ראות׃

ולא תתורו אחרי׃
עיניכם הרואות׃
כי עיניכם הראות׃
והיו לטוטפות׃
ולא תשימו קרחה׃
ויעצם את עיניכם׃
תראנה עיניכם׃
שאו עיניכם למרום׃
שאו לשמים עיניכם׃
מחמד עיניכם׃
שאו עיניכם וראו׃
ולאלה אמר באזני׃
בתר׳ עינכם כתי׳׃
ואׄ ועינכם אל החוס׃

עינו טׄ וסימנ׳ נבסר בפרשׄ משפטים׃

ועיני יׄ וסימנ׳ נמסר במשלי סוף סימן כׄהׄ׃

ועיניו יׄאׄ וסימניהון נמסר באיוב סימן מאׄ׃

עינם בׄ וסימניהון

עינם בכל הארץ׃
לא חסה עינם׃
ואׄ ותפוח והעינם׃

עיני דׄ פתח באתנחתׄ וסימניהון׃

אליך נשאתי את עיני׃
כלו עיני מיחל׃
כי חסדך לנגד עיני׃
ולא ראו עיני׃

עין בעין גׄ וסימניהון נמסר בסדר שלח לך ובישעיה סימן נׄבׄ׃

ועינים גׄ וסימניהון נמסק בסדר כי תבא ובישעיה ריש סימן מׄגׄ׃

ובעיני יׄ וסימניהון נמסר בסדר בהעלתך׃

ולעיני דׄ וסימניהון נמסר בפרשת וארא ובירמיה סימן כׄחׄ׃

מעיני דׄ וסימניהון נמסר בפר׳ ויצא ובישעיה סימן סׄהׄ ובסוף הושע׃

עינך בעינך וׄ חס׳ יוד בתר׳ וסימניהון נמסר בסדר ראה׃

עיני כׄטׄ וסימניהון

ואשימה עיני עליו׃
ודמע תדמע ותרד עיני׃
ושמתי עיני עליהם׃
ועתה הנה פתחתיך היום׃
וגם אני אגרע׃
כי דרכיך עליך אתן׃
וחכרו כדרכיך עליך אתן׃
אעשה בחמה׃
וגם אני לא תחוס׃
משחתם ולא עשיתי׃
ושמתי עיני עליהם דעמוס׃
עששה מכעש וחכרו׃
עששה מכעס׃
אעצה עליך עיני׃
ובאויבי ראתה׃
עיני דאבה מני׃
ותבט עיני בשורי׃
את עיני מדמעה׃
לא תשוב עיני לראות׃
דלפה עיני מתוגה׃
ובהמרותם תלן עיני׃
ותכה מכעס עיני׃

עיני ראתך׃
על אלה אני בוכיה בׄ בו׃
פלגי מים תרד עיני׃
עיני עוללה לנפשי׃
עיני נגרה ולא׃

מעיני דׄ וסימניהן נמסר בפרשת ויקרא ובאיוב סימן כׄחׄ׃

לעיניו הׄ וסימניהון נמסר בריש סדר חקת ובמלכים בׄ סימ׳ כהׄ ובירמיה סי׳ נׄבׄ׃

וישא עיניו הׄ חסרי׳ את וסימ׳ נמסר בריש וירא ושאר׳ דנסבין את אינון טׄ׃

עיניך יׄאׄ וסימ׳ נמסר בשיר השירים ריש סי׳ דׄ׃

ועין טׄ וסימנ׳ נמסר ביהושע סימן יׄטׄ ובאיוב סי׳ כׄדׄ ובעזרא סימן הׄ׃

ואשא את עיני בׄ וסימנ׳

וארא ארבע קרנות׃
וארא והנה איש׃

ואשא עיני ואראה גׄ וסימנ׳ נמסׄ בזכריה ריש סימן הׄ ובדניאל סימן חׄ׃

לעינים דׄ בׄ פתח וכׄ קמץ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית ובמשלי סימן יׄ׃

על העין בׄ וסימניהון

וימצאה מלאך׃
ויהי כראות את הנוס׃

עיף חׄ כליש׳ וסימנ׳ נמסר בתהלים סימן סׄגׄ׃

עירים גׄ כליש׳ וסימניהון

רכבים על שלשים בׄ בו׃
ועירים עשרה׃

על העיר יׄזׄ וסי׳ נמסר בירמיה סימן לׄבׄ׃

לעיר דׄ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ אׄ ובדה״ב סי׳ לׄגׄ׃

ערי מקלט דׄ וסימנ׳ נמסר בסדר מסעי׃

על עיר דׄ וסימניהון נמסר בשמואל בׄ סימן וׄ ובעמוס סימן דׄ׃

העירה טׄ וסימניהון נמסר במלכים בׄ סוף סימן זׄ ובעמוס סימן דׄ ובדה״א סוף סימן יׄטׄ׃

מהעיר גׄ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כׄבׄ׃

ואת העיר חׄ וסימניהון נמסר בירמיה סוף סימן כׄגׄ׃

כל ערים גׄ וסימניהון ושלחים׃

כל ערים עשר ומגרשיהם׃
את חשבון ואת׃

מהערים גׄ וסימניהון נמסר בשפטים סימן דׄ׃

עריך חׄ כליש׳ דכבו וסי׳ נמסׄ בשמואל אׄ סימן כׄחׄ ומיכה סימן הׄ׃

מן הערים גׄ וסימניהון

ויאספו בני בנימן׃
לנוס שבה דאז יבדיל׃
מן הערים אשר׃

על ערי גׄ וסימניהון

וישמע בן הדד דמלכים׃
הזכירו לגוים הנה׃

ואת ערי זׄ וסימניהון נמסר בריש זכריה ובדה״ב סימן חׄ׃

עכ

והעכבר בׄ וסימניהון

החלד והעכבר׃
והשקץ והעכבר׃

עכביש בׄ וסימניהון

עכביש יארגו׃
ובית עכביש מבטחו׃

על

על יׄאׄ סבירין עד וסי׳ נמסר בסדר ויחי׃

עלילת דׄ בׄ עלילת וגׄ עללות וסימניהון נמסר בפר׳ כי תצא׃

אׄבׄ מן חד חד נסיב על וסימ׳

על אברם ויהי השמש לבא׃
על אברהם כי ידעתיו למען׃
על ארבנות השביעו׃
על אחד ויאמר קח נא את בנך׃
על אלעזר ואת שעיר החטאת׃
על אבימלך לבא חמס שבעים׃
על אדניכם לא טוב הדבר הזה׃
על אדניהו והבא בת שבע׃
על אדני ויהי בבקר ויצא
על אדניו ויקח ירבעם בן נבט׃
על אלישע ויראו בני הנביאים׃
על אחינו ויאמ׳ איש אל אחיו אבל
על אחיהם מחזיקים על׃
על אלוה מצפון זהב יאתה׃
על אדמה אשתך בעיר הזנה׃
על ביתי אתה תהיה על׃
על בניו והצר לדוד מאד׃
על ביתה ויהי הוא כספר׃
על בת ספקו עליך כפים׃
על בנה ותאמ׳ האשה אשר בנה
על גא והראש אחד יפנה
על דבר משכיל על דבר׃
על דברי שמעי הארץ הנה׃
על הנער אל ירע בעיניך׃
על האיש והנביא והכהן והעם׃
על האשה ויבא אלהי׳ אל אבימלך
על המדבר ואת החרי בהררם׃
על היכל לקצת ירחין תרי עשר
על הקדש ונפר על הקדש׃
על האהל ולקח אזוב וטבל במים
על העדה יפקד יי׳ אלהי הרוחות׃
על הגזה הנה אנכי מציג׃
על המעברות והאנשים רדפו׃
על המרכבה וילך משם וימצא׃
על המלחמה ויאמר לאשר על׃
על הגבול ובל מואב שמעו׃
על הערבה ויאמר אלי המים׃
על הגדוד והמה עזרו עם דוד׃
על החרב וירא נשא כליו דה״ה׃
על הרים תהום כלבוש כסיתו׃
על זקן קצפתי על עמי׃
על חזקיה וישלח חזקיה מלך׃
על טוב ואפרים עגלה׃
על טבור לשלל שלל ולבז׃
על טבת ויתקעו שלש׃
על יצחק

על יצחק ויקח אברהם את עצי ·
על יבין ותלד יד בני ישראל ·
על יפתח ותהי על יפתח ·
על יום שאל את נעריך ·
על יבשת כי אצק מים על צמא ·
על יעקב וריב לי״ עם יהודה ·
על יונה ויאמרו איש אל ·
על ירבעם ושאר דברי שלמה ·
על יהורם ויער י״ על יהורם ·
על יואב ודבר המלך חזקי ·
על ימים ואהה בחליים רבים ·
על יומו נשמו אחרונים ·
על ימי ימים על ימי מלך ·
על כשדים חרב על כשדים ·
על לאה וישא יעקב את עיניו ·
על לשכת וירד בית המלך ·
על מצב ובין המעברת ·
על מצות ולבית הרכבים אמר ·
על מואב על כן על מואב ·
על מבואות ואמרת לצור
הושבת ·
על מחנה ושלום בן קורא בן ·
על נשיו וילך עשו אל ישמעאל ·
על נגב ויאמר אכיש אל פשטתם
על נבל אל נא ישי׳ אדני א׳ לבו
על נינוה ואני לא אחוס על ·
על שר ויקצף פרעה על שני ·
על עכרכם ואקחה פת לחם ·
על עבדיו פרעה קצף על עבדיו
על עבדיך שובה י״ עד מתי ·
על עבדי ויאמ׳ י״ אל השטן קדמ׳
על עבר ועשית את נרתיה ·
על עריהם על כן הכם אריה מיער
על עצים והוציא את כל הפר ·
על פח ההפול צפור על פח ·
על צידון זבולן לחוף ימים ·
על צדיק תאלמנה שפתי ·
על צאן והכשבים הפריד יעקב
על קבורתה ויצב יעקב מצבה ·
על קבר ויצא את האשרה ·
על רמת ויקבץ מלך יש׳ דמלכי ·
על רוחכם והעולה על ·
על רחבעם ויקבצו אליו אנשים ·
על שפן ויאמר חלקיהו הכהן
הגדול קדמ׳ ·
על שמעיה לכן כה אמ׳ י״ הנני פוקד ·
על תכליתם כי עוד מעט מזער ·

על כל ועל כל
ו׳ בספר ויקרא וסימ׳ נמסר בסדר במדבר סיני ·

על י״ חד מן לא׳
וסימ׳ נמסר בתלים סימ׳ ב׳ וד״ה ב׳ סי׳ יג ·

חד מן
ט׳ זוגין חד ואל וחד ועל וסימניהון

ואל אדם אל נא אשא פני איש ·
ועל אדם והוא ישקט ומי ירשיע ·
ואל המקדש ושלשי יום ושלש׳ ימים ·
ועל המקדש ויביאו פרים שבעה ·
ואל איתמר וידבר משה לאהרן ·
ועל איתמר ואת שעיר החטאת ·
ואל משאו וזאת עשו להם וחיו ·
ועל משאו על פי י״ פקד אתם ·
ואל שדה ויהי מקצה שבע שנים ·
ועל שדה הוא מספר למלך ·
ואל ישביה ידע תדעו כי אם ממיתים
ועל ישביה הנני שו׳ח ולקחתי ·
ואל אלהיה ותאמ׳ הנה שבה יבמתך
ועל אלהיה אמר י״ צבאות אלהי יש׳
ואל הורים אנשי רכיל היו בך ·
ועל הורים ואקרא חרב על הארץ ·
ואל עמים הנה אשא ·
ועל עמים ונשפטתי אתו ·

אב מן
לב״ זוגין מן בב על דלוג וסימני׳

על אשה לא יהיה כלי גבר ·
על אשה אם נפתה לבי על ·
על אחת וכפר עליו הכהן ·
על אחת או מצא אבדה ·
על אביו ולא יפרשו להם ·
על אביו ויאמר דוד אעשה
חסד דד״ה ·
על אלהים מגני על אלהים ·
על אלהים ישעי וכבדי ·
על ארצי ועלית על עמי יש״ ·
על ארצי כי גוי עלה על ארצי ·
על ארבעת וידו אדם מתחת כנפי׳ ·
על ארבעת רבעיהם כלכהם ·
על אבשלום וידע יואב בן צרויה ·
על אבשלום ויגד ליואב הנה המלך ·
על בן והקריב על בן הבקר ·
על בן תהי ידך על איש ·
על גוי רגע אדבר על גוי ·
על גוי וחברו ורגע אדבר ·
על גבולם והתחלקו אתה לשבעה ·
על גבולם שמעתי חרפת מואב ·
על דברי ואת כל אלה ידי עשתה ·
על דברי ויאמר י״ אלי הטבת ·
על המטה ויגד ליעקב ויאמר ·
על המטה והמלך שב מגינת ·
על האבנים ויאמר בילדכן ·
על האבנים וארד בית היוצר ·
על המחנה וברדת הטל ·
על המחנה ורוח נסע ·
על השרים והיה כיום זכח ·
על השרים ויספר להם המן ·
על הכשדים הישב בעיר הזאת ·
על הכשדים ויאמר ירמיהו שקר ·
על הכלי ואם על המשכב ·
על הכלי והישב על הכלי ·
על הבנים כי יקרא קן צפור ·
על הבנים כה אמר י״ על הבנים ·
על יהושפט ויהי אחרי כן באו ·
על יהושפט ויתנבא אליעזר בן ·
על לחם והניף הכהן אתם ·
על לחם ומן בני הקהתי מן אחיהם ·
על מרדכי ותקרא אסתר להתך ·
על מרדכי ויצא המן ביום ·
על מקמו אם את הדבר הזה תעשה ·
על מקמו ועוד מעט ואין רשע ·
על נבוכד נצר כלא מטא ·
על נבוכד נצר בה שעתא מלתא
ספת ·
על עיר ולא אבה דוד להסיר
דשמואל ·
על עיר וגם אנכי מנעתי מכם ·
על עיר וישבע בן הדד אל המלך
דמלכים ·
על ערי הזכירו לגוים הנה
על עבדי ויען דואג האדומי ·
על עבדי ויקח דוד את שלטי דד״ה ·
על עבדך ועשית חסד על עבדך ·
על עבדך האירה פניך ·
על צר מי יעץ זאת ·
על צר ואתה בן אדם שא על
על קדוש את מי חרפת וגדפת
דמלכים ·
על קדוש הוי היורדים מצרי׳ לעזרה ·
על שדי כי אז על שדי תתענג ·
על שדי אם על שדי יתענג ·
על שערי ויעמד השערים על ·
על שערי שחו רעים לפני טובים ·
על שער ויבן עזיהו מגדלים ·
על שער צוארך כמגדל השן ·

חד מן
ב׳ זוגין הרין אל והרין על וסימניהון

אל פה פה אל פה אדבר בו ·
אל פה אשר צוית ביד עבדך ·
על פה יראו גוים ויבשו ·
על פה פנו אלי והשמו ·
אל גוים הנה אשא אל גוים ·
אל גוים בן אדם הנני ·
על גוים איך נפלת משמים ·
על גוים מלך אלהים על גוים ·
אל יתר וילך משה וישב ·
אל יתר ואלה דברי הספר ·
על יתר ארבו את י״ ·
על יתר כי הנה הרשעים ·
אל אבותיך ואתה תבא ·
אל אבותיך הנני אס׳פך דד״ה ·
על אבותיך והותירך י״ אלהיך ·
על אבתיך לכן הנני אספך
דמלכים ·
אל חמור ויאמר שכם אל ·
אל חמור וישמעו אל חמור ·
על חמור על כל דבר פשע ·
על חמור גילי מאד בת ציון ·
אל העין ולרבקה אח ושמו ·
אל העין ואבא היום ·
על העין וימצאה מלאך י״ ·
על העין ויהי בראות את הנזם ·
אל הלשכות והיה הכהן בן אהרן ·
אל הלשכות כי אל הלשכות יביאו ·
על הלשכות כי באמונה הכה ·
על הלשכות כי מעמדם ליד בני
אהרן ·
אל לבבך וידעת היום והשבות ·
אל לבבך והיה כי יבאו עליך כל
על לבבך והיו הדברים האלה ·
על לבבך כה אמר י״ אלהים והיה
אל אמתך חי חי הוא יודך ·
אל אמתך כי לא שאול תודך ·
על אמתך לא לנו י״ לא לנו ·
על אמתך אשתחוה ·
אל נבוכד נצר ביד אלעשה בן שפן ·
אל נבוכד נצר וירדפו חיל כשדים ·
על נבוכד נצר בהשעתא מלתא ·
על נבוכד נצר בלא מטא ·

חד מן
ו׳ זוגין מן גג״ חד אל וחד על וחד ועל וסימניהון

אל הגוי למה תמותו אתה ועמך ·
על הגוי והיה הגוי והממלכה ·
ועל הגוי והיה במלאות שבעים ·
אל המשקוף ולקחתם אגדת אזוב ·
על המשקוף ועבר י״ לנגף ·
ועל המשקוף ולקחו מן הדם ·
אל המשפט כי יהיה ריב בין ·
על המשפט ולרוח משפט ליושב ·
ועל המשפט על פי התורה אשר ·
אל בנימן וינחמו בני ישראל ·
על בנימן ושני אנשים שרי גדודים ·
ועל בנימן וימלכהו אל הגלעד ·
אל יחזקיהו וישמע י״ אל ·
על יחזקיהו אחר זה שלח סנחריב ·
ועל יחזקיהו ועוד דברו עבדיו על
י״ האלהים ·
אל יהויקים לכן כה אמר י״ אל בן
על יהויקים לכן כה אמר מלך יהוד׳
ועל יהויקים מלך יהודה תאמר

חד מן
י״ח פסוקים דאית בהון על על והד מלה במצע׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ טו ·

חד מן
י״ט פסוקים דאית בהון מן ג׳ חד אל ותנין ותליתא על וסימניהון

אשמים ויאמרו איש אל אחיו ·
בארבה ויאמר י״ אל משה נטה ·
חשך ויאמר י״ אל החשך ·
חשן ונתת אל חשן המשפט ·
פסל ויאמר י״ אל משה פסל ·
העדות ויקח ויתן את העדות ·
ציצת דבר אל בני יש׳ ·
הברכה והיה כי יביאך ונתת ·
והוצאתם את שניהם אל שער ·
הרפה ותאמר אל אביה ·
אתי ויאמר שמואל אל
שאול למשוך ·
מיכיך ויאמר דוד אל מיכל ·
בת שבע ותבא בת שבע אל המלך ·
זעף ויבא אחאב אל ביתו ·
בן הדד וישמע בן הדד אל המלך ·
הסכן כה אמר י״ צבאות לך נא ·
תבקעה ואקום ואצא ·
והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת ·
קשבת הטי נא אזנך קשבת ·

וחלופי׳
י״ד פסו׳ מיחדין דאית בהון מן ג׳ קדמ׳ על ותנינ׳ ותליתא אל וסימניהון נמסר בסדר וישמע יתרו ·

חד מן
ז׳ פסוקי׳ דאית בהון מן ג׳ קדמ׳ ותליתא אל ומציע׳ על וסימניהון נמסר בסדר נח וביהושע ס מן י״ח ·

וחלופי׳
ז׳ פסוקי׳ דמיחדין אית בהון מן ג׳ קדמ׳ ותליתא על ומציע׳ אל וסימני׳ נמסר בירמיה סוף סימן כט״ וס׳ כח״ ·

על העיר
חד מן י״ז וסימני׳ נמסר בירמיה סימן לב״ ·

על בית
ועל בית חד מן י״ג וסימניהון נמסר בסדר מדבר סיני ·
וכל מלכים וישעיה וירמיה ותרי עשר דמוה׳ על בית ועל בית במ״א אל בית ואל בית וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן י״ד ·

על ביתו
חד מן ח׳ וסי׳ נמסר בסדר מקץ ·

על מלך
חד מן ט וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן כח״ ודניאל סימן י״א ·

על המלך
חד מן ח׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן כג״ ·

על בני ישראל
חד מן ז׳ וסימני׳ נמסר בסדר נשא וריש נחמיה ·

על דברו
חד מן י״א וסימני׳ נמסר בתהלי׳ סי׳ ז׳ ·

כל על ומלה אחרת עיין בערך המלה אחרה כי שם מקומו :

כל בראשית
ומן ריש׳ דואלה שמות עד החדש הזה על כל ועל כל במ״ב אל כל ואל כל וסימני׳ וכו׳ עיין כל חלופי׳ בערך אל כי שם מסרנינון בס״ד ·

מערכת אות העין

ו׳ פסוקי׳ ועל ועל ומלרה בינׅיהון וסימנ׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן ל״ח ׃

ג׳ זוגין על דסמיכין לשין וסימניהון נמסר באיוב סימן כ״ב ׃

על ח׳ כתע׳ מאריך וס׳ נמסר בסדר ויקרא ׃

מעל ג׳ קמצ׳ וסימני׳ נמסר בפרשת תולדות ׃

ועליו ז׳ וסימני׳ נמסר במדבר סיני ובתהלים סי׳ נ״ב ׃

מעליו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן י״א וביחזקאל סימן י׳ ׃

עליהם י״ג חס׳ בתור׳ וסימניהון נמסר בויגש ׃

עליהן ז׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ח׳ ובזכריה סימן י״א ׃

ועלי ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ח ובעזרא סוף סימן ז׳ ׃

ועליה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סי׳ י״ג ובתלים סימן ז׳ ובאיוב סימן ל״א ׃

עלהן ג׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא ׃

והעלתם ג׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסוף פרשת ויחי ׃

העלה ג׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן י״א ׃

עולה ה׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ז׳ ובאיוב סוף סימן ל״ו ׃

בהעלות ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ ריש סי׳ ב׳ וביחזקאל סימן כ״ו ׃

לעלות י״ד וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״ו ׃

עלית ג׳ וסימניהון נמסר בסוף משלי ׃

אעלה ח׳ וסימניהון בלשון ארמי אמר מלאכא לאנתתיה דארונא אריך למבסיא קטרתא בירוש׳ וביאור׳ נמסר בפרש׳ שמות ובתלים סימן ק״ל ׃

מעלה ה׳ פתחין וסי׳ בלשון ארמי שמואל אסיא שיצי מחריהון דמואביא וברק ברקין בבבל וביאור׳ נמסר בירמיה סימן נ׳ ׃

ויעל ז׳ רפין וסימניהון נמסר בסוף שמואל ׃

בעלות ה׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ ס׳ י״א ׃

עליך ג׳ מטעין וסי׳ נמסר ביחזקאל סי׳ כ״ה ׃

העלית ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ובתלים סימן ל׳ ׃

והעלית ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תבא ובירמיה סימן ל״ח ׃

מעלי ג׳ כתיב יוד וסימ׳ נמס׳ בסדר שמיני ׃

ויעלה ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן י״ו ׃

ויעלו ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ד׳ ׃

ואעלה ג׳ וסימניהון נמסר בעמוס סוף סי׳ ד׳ ׃

ויעל ג׳ בטע׳ לעיל וסימניהון

עבדי וכל ישראל ׃
אחאב לאכל ולשתת ׃
לקול תתו המון מים כתרא דסיפרא ׃

העלוך ג׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תשא ׃

ולמעלה ג׳ וסימניהון

ומהאריאל ולמעלה ׃
ודברי דוד האחרונים ׃

לעלת ד׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר יתרו ׃

עלי ו׳ וסימניהון נמס׳ בירמיה סימן כ״ב ׃

להעלות י״א חס׳ בליש׳ וסימניהון

ולהעלתו ׃ מן הארץ ׃
להעלת נר תמיד ׃
ובהעלת אהרן את ׃
בהעלתך את הנרות וחכרו ׃
מיום העלתי אתם ׃
בעלתי ההרה ׃
ויעזבני דשמואל ׃
עד יום העלתו ׃
בעלתך לראות ׃
ובהעלתו יסעו ׃

עלה ג׳ כ״כ וסימני׳ נמסר בפרשת ויגש אליו ובפרשת שלח לך ובשמואל ב׳ סימן ט״ו ׃

ולא יעלה ג׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סימן מ״ד ׃

עלות ה׳ וסימניהון נמסר בסדר וישלח ׃

בעלתה ג׳ בקרי׳ ובחד עני׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן י״ב ׃

עלות ו׳ א׳ חס׳ וסימניהון נמסר בסדר וישלח יעקב ובשפטים ריש סימ׳ ד׳ ׃

העליה ז׳ וסימניהון

ויצא אהוד ׃
והוא יצא ועבדיו באו ׃
ויחילו עד בוש ׃
ויהי היום ויבא שמה ׃
ויאמר אליה תני לי ׃
ויקח אליהו את הילד ׃

לעולה ה׳ וסימ׳ נמסר בסוף פרשת נשא ובד״ה ב׳ סוף סימן כ״ט ׃

עולת ג׳ ומל׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן מ״ו ׃

ואת העולה ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר שמיני ׃

עולה כל אורי׳ חס׳ בר״א מל׳ וג׳ מל׳ בשמואל וב׳ מל׳ בישעיה וא׳ חס׳ בירמיה וסימני׳ נמסר בסדר נשא ׃ וה׳ חס׳ ביחזקאל וסימניהון נמסר שם סימן מ״ג ׃ וכל ד״ה חס׳ ב״מ מל׳ ׃

ואהרן ובניו מקטירים ׃
קנה אקנה בכסף ׃
לשפים להסה ׃
לפני משכן י״י ׃

מעש ביורים עשרה ׃
ויבאו פנימה ׃
וישחטום הבהגים ׃
ובעת החל ׃
ואחר הכינו להם ׃

עלתך ג׳ כ״כ וסימ׳ נמסר בריש שמיני ׃

עלות ג׳ כ״כ וסימני׳ נמסר בפרשת מקץ וע״ש שינוי אתיהון ׃

עלותיכם ב׳ כ״כ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן ו׳ וע״ש כל שנויי אתיהון ׃

עלתיך ג׳ וסימני׳ נמסר בסוף פרש׳ וישמע יתרו ׃

עלת תמיד ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת תצוה וביחזקאל סימן מ״ו ׃

עלה ו׳ בטרפי וסימני׳ נמסר בפרשת אם בחקותי ׃

עלוה ג׳ וסימניהון נמסר בהושע סימן י׳ ׃

אעלווה ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימ׳ ס׳ ׃

עלילת ד׳ ב׳ עלילת כתיב וב׳ עללות וסימני׳ נמסר בסדר כי תצא ׃

עלמות ד׳ וסימניהון

על עלמות שיר ׃
בתוך עלמות תופפות ׃
על כן עלמות אהבוך ׃
מנצחים ׃

העלמה ג׳ וסימניהון בלשון ארמי עולימתא דנפקת מתקריא אמא וילידת בר וביאור׳ נמסר בסדר חיי ׃

נעלם ג׳ ב׳ קמצין וא׳ פתח וסימניהון

הה דבר נעלם מן המלך ׃
ולא נעלם דבר ׃
יביא במשפט על כל נעלם ׃

עם

עם י״ו קמצין וסימניהון

הן עם כלביא יקום ׃
הן עם לבדד ישכן ׃
השמע עם קול ׃
הנה עם יורד מראשי ׃
הנה עם ירדים ׃
כי לא השאיר ליהואחז ׃
ויכהו קבל עם וימיתהו ׃
ואתנך לברית עם ׃
אספו עם קבצו ׃
לברות לו דו״ה ׃
תפלטני מריבי עם ׃
בטחו בכל עת ׃
ישפט עניי עם ׃
רגע ימותו וחצות
ברב עם הדרת מלך ׃
ודתיהם שנות מכל עם ׃
וכל אתנח וס״פ דכות׳ ׃

ועמי י״א וסימניהון נמסר בירמיה סימן ב׳ ׃

וכל עם ז׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ח׳ ובירמיה סימן ל״ד ׃

עם זו ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ובישעיה סימן מ״ג ׃

וכל עמו ד׳ וסימניהון נמסר ביהושע סי׳ ח׳ ׃

ואת עמי ד׳ וסימניהון

וישלחו ויאספו ׃
וישלחו את ארון אלהים ׃
הלא ראית מה העם ׃
ואת עמי יורו בין ׃

ואת העם י״ב וסימניהון נמסר בסדר שלח לך ׃

ובעמך ג׳ וסימניהון נמסר בסדר וארא ׃

ואת כל העם ג׳ וסימניהון

ויתפש את אגג ׃
וישב ישמעאל ׃
ויזעק סיסרא את ׃

עמיך ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בפרשה קדושים ׃

ואת עמו ז׳ וסימניהון נמסר בסד׳ בשלח ובד״ה ב׳ סימן ל״א ׃

על העם ח׳ וסי׳ נמסר במלכי׳ א׳ ריש סימן י״ד ׃

על עם ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ו׳ ובמשלי סימן כ״ח ׃

אל עמי ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויחי וביחזקאל ס׳ י״ג ׃

עמך ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת נשא ובתלים סימן כ״ה וברות סימן א׳ ׃

עמי ג׳ סבירי׳ עמים וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ כ״ב ׃

ועם ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן י״ג ובעמוס סימן ג׳ ׃

עם זו ג׳ וסימניהון

עם זו קנית ׃
עם זו גאלת
עם זו יצרתי לי ׃

העם ו׳ בטע׳ וסימניהון

ויקם העם כל היום ׃
ואחרי כן נאם י״י אתן את צדקיהו ׃
וירם יאשיהו לבני העם צאן ׃
כי מרבית העם דעזרא ׃
ויענו בהלל לי״י דעזרא ׃

ועמו ח׳ בטע׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וישלח יעקב ובעזרא סימן ח׳ ׃

עמך י״ב בתורה וסימ׳ נמסר בפרשת שפטים ׃

עמו ד׳ ר״פ וסימניהון נמס׳ באיוב סימן י״ב ׃

ויעמד ד׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן ח׳ ובאיוב סימן ל״ד וכד״ה א׳ ריש סימן כ״א ׃

לא עמד ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן כ״ג ׃

ולעמך ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת קרח ׃

עומד ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בסדר ואלה שמות ובשיר השירים סימן ב׳ ׃

לעמוד ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר במגלה סימן ח׳ ׃

עמד ב׳ קמצי׳ וסימניהון

וידם השמש ׃
אשרי האיש וא׳ ועמד ׃
ועמשא מתגולל בדם ׃

מערכת אות העין

עמידה אל יא בליש׳ וסים׳ נמסר בשמואל
א׳ סימן יז׳.
עמוד ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר מסעי׳.
יעמוד ג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בריש נחום ובמגלה סי׳ ד׳.
ותעמדנה ה׳ וסימניהון

אצל הפרות.
לפני משה ולפני.
ותשברת ותעמדנה.
אז תבאנה שתים נשים זונות
ותעמדנה שתי החדות.

עמידה ג׳ חס׳ בליש׳ וסים׳

והעמדה לפני יי׳.
ותבא ביר וח קדם׳ דסים׳.
ואעמדם על עמדם.
וכל מעמדהו דכות׳.

עמדה ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ויצא
ובקהלת סימן ב׳.
ולא יעמוד ד׳ וסימני׳ נמסר בדניאל סים׳ יא.
ולא עמד ג׳ וסי׳ נמס׳ בסדר ויגש אליו.
עמודיה ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן עה׳
ובאיוב סימן ט׳.
עמודיו ד׳ מל׳ וסים׳ נמסר בסדר ויקהל.
העמודים יא חס׳ בליש׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ ויקהל.
לעמודים ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסים׳

והאדנים לעמדים.
עשה ווים לעמודים דין מל׳.

עמוני ה׳ מל׳ בליש׳ וסים׳ נמסר בסדר כי תצא
ובנחמי׳ סוף סי׳ ב׳ ובדה׳ א׳ סוף סי׳ יא.
ובשמואל א׳ ריש סימן יא׳.
העמונים ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון

ועמהם מהעמונים.
ויתנו העמוני׳ מנחה.
נעמה העמונית.

עמקי ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ג׳.

ען

וענתה ד׳ חס׳ בליש׳ וסים׳ נמסר בפרש׳ משפטי׳.
מענה ג׳ קמצי׳ וסים׳ בלשון ארמי׳ חדותא דכר
נשא בהתה׳ וביאור׳ נמסר במשלי סימן טו׳.
ואין עונה ה׳ וסימניהון

ויאמר אליה בואי.
מדוע באתי ואין איש.
ואין קול ואין עונה וחבירו
גם אני אבחר בתעלוליהם

ולא יענה ה׳ וסים׳ נמסר בשמואל א׳
סוף סימן ח׳ ובישעיה סימן מו׳ ובמיכה
סימן ג׳ ובאיוב סימן יט׳.
וענתה ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ ויצא ובהושע סימן ב׳.
לענותו ג׳ מל׳ וסים׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן ז׳

את עניו ג׳ וסים׳ נמסר באיכה סימן א׳.
ענתך ג׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳

למען ענתך וחבירו.
וענתך תרבני.

ענוים ה׳ כתי׳ עניים וסימניהון נמסר בתלים סי׳ ט׳.
עניים ג׳ וסים׳ נמסר בישעיה סימן ג׳ עש׳.
לענייך ג׳ בליש׳ וסים׳ נמסר בתלים סימן עב׳.
ענן ד׳ פתחי׳ וסים׳ נמסר בסוף פרשת אלה פקודי
וביחזקאל סימן ח׳.

עף

עפר ואפר ב׳ וסימניהון

ואנכי עפר ואפר.
ונחכתי על עפר ואפר.

לעפר ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת עקב.
עפרן ד׳ חס׳ וסים׳ נמסר בפרשת חיי.
עפרת ד׳ חס׳ בליש׳ וסים׳ נמסר בסדר מטות
ובזכריה סימן ה׳.

עץ

עץ פרי ב׳ וסימניהון

עץ פרי עשה פרי.
עץ פרי וכל ארזים.

וכל עץ ה׳ וסים׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ג׳ וביחזקאל סימן ד׳.
עצמים כל אורית׳ עצמים חס׳ במ״א וכל נביאים
וכתובים דכות׳ מל׳ במ״ג חס׳ וסים׳
נמסר בפרשת ואתחנן ובעמוס ס׳ ט׳
ובדניאל סוף סימן ח׳.
לעץ ג׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן ב׳ ובחבקוק סוף סימן ב׳.
בעץ ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סימן יט׳ ובסוף סי׳ כ״ד.
ואת עצמות ז׳ וסי׳ נמסר בירמיה ריש סימן ח׳.
עצם אל ב׳ בליש׳ וסים׳

ותקרבו עצמות
וגע אל עצמו ואל.
ושארהון על.

עצמתי ו׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסוף פרשת ויחי יעקב.
עצמונה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון

ויצא חצר אדר ועבר.
ועבר עצמנה ויצא.
דיהושע חסר.

יעצר ג׳ חס׳ וסים׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ט׳.
ותעצר ד׳ וסים׳ נמסר בסוף שמואל.

עק

עקב ג׳ וסימניהון

ואתה תשפט עקב.
הגדיל עלי עקב.
והוא יגוד עקב.

ער

ערב ה׳ פתחי׳ וסים׳ נמסר בפרשת ויגש אליו
ובמשלי סימן יא׳.
וממערב ג׳ וסים׳ נמסר בישעיה ריש סימן מג׳ ובתלים סי׳ קז׳.
מערבה ג׳ וסימניהון

לחברני חשביהו ואחיו.
וישרם למטה מערבה.
ואחרי כן בנה חומה.

ובערב ד׳ וסים׳ נמסר בסדר בהעלתך וביחזקאל סימן יב׳.
בערבות כל אוריתא חס׳ בר״א מל׳ בערבות

מואב מעבר.
וכל נבי׳ דכות׳ מל׳ בר״א
וישיגו את צדקיהו דירמיה.

תערוג ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים ריש סימן מב׳.
ערכו ג׳ וסים׳ נמסר במלכים ב׳ סימן יב׳.
ויער ג׳ וסימניהון

זרובבל.
פול יהודה.

הערה ג׳ וסימניהון

אשה דוה.
כי את שארו הערה.
אשר הערה למות נפשו.

העיר ה׳ וסים׳ נמסר בישעיה ריש סימן מא׳.
יעיר ח׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ נ׳ ובדניאל ריש סימן יא׳.
עורר ד׳ חס׳ בליש׳ וסים׳ נמסר במשלי סי׳ ו׳.
עריסותיכם ג׳ וסים׳

ראשית עריסתיכם.
מראשית עריסתיכם.
וראשית עריסותיכם.
קדמ׳ חס׳ דחס׳ תני׳ ערסתיכם
כתי׳ תלית׳ מל׳ דמל׳.

ערומים פ׳ מל׳ ודגשים וב׳ רפין וסים׳ בלשון
ארמי׳ ערטילאין דגשין חכימין רפין
וביאורם נמסר באיוב ריש סימן טו׳.
עורי עורי ד׳ דסמיכי וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סימן נב׳.
יערו ג׳ ב׳ חס׳ וסים׳ נמסר בירמיה סימן נ׳.
וערות ג׳ וסים׳ נמסר בסדר נח
ערכתי ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא בלק
ובתלים סי׳ קל״ג ובאיוב סי׳ יב׳.
ערכו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב ריש ס׳ מא׳.
ערוך ד׳ וסים׳ נמסר ביחזקאל סימן כג׳.

ערם ד׳ חס׳ וסים׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סימן יט׳ ובאיוב סוף סימן א׳.
יערים ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן טו׳ ובסוף סימן יט׳.
ערוער ה׳ חס׳ וסים׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סימן ל׳ ובמלכים ב׳ סימן י׳.
וערפכם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת והיה עקב.
תערוץ ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת עקב
ובאיוב סוף סימן יג׳.

עש

עש ה׳ וסימניהון נמסר באיוב סוף סימן ה׳.
בעש ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן לט׳.
עשב הארץ ה׳ וסימניהון נמסר בסדר בא.
עושי יו׳ כתיב יוד וסים׳ נמסר בסדר ויקהל.
מעשי יא כתיב יוד וסימני׳

קוריהם לא היו לבגד.
ודברת משפטי אתם דריש ירמיה
להכעיסני במעשה ידיכם לקטר
תחת אשר עזבוני דד״ה.
תמשילהו במעשי ידיך.
כי שמחתני יי׳ בפעלך.
המה ראו מעשי יי׳.
גדלים מעשי יי׳
מעשי ידיו אמת ומשפט.
לא אמות כי אחיה.
יי׳ יגמר עלי.

יעשה לו וסימניהון נמסר בסדר ויקרא
אשר עשה ו׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סוף סימן טו׳.
עושה ח׳ קמצין וסימני׳ נמסר בפרשת בשלח וכל
אמת דתקע דכו׳ ב״מ כב׳ פתחין וסים׳
במלכים ב׳ סימן ז׳.
ולעשות טו׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ ס׳ ז׳.
יעשון ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישמע יתרו
ובמלכים א׳ ריש סימן יט׳.
תעשון טו׳ וסים׳ נמסר בסוף סד׳ מטות ובשפטים סימן ז׳.
מעשה י׳ פתחין וסימניהון נמסר בסדר מטות
ובישעיה סוף סימן ג׳ ובאיוב סימן לג׳
ובד״ה ב׳ סוף סימן יו׳.
ומעשה י׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ז׳.
כל לשון עשייה בכתג ב״כד מינח וסי׳

כל נעשה ארץ וכל יפלו.
ומראיהם ומעשיהם.
ויאמרו אליו מה נעשה.
וירא האלהים את מעשיהם.

מערכת אות העין

נעשה ח̇ וסימניהון נמסר בסדר צו ובמלכים ב̇ סימן כ̇ג̇ ·
תעשה ז̇ וסימניהון נמסר בסדר תרומה ·
מלין דלית דכות̇ בליש̇ עשיה וסימ̇ נמסר בסוף איוב ·
עשה ו̇ וסימניהון נמסר בפרשת שפטים
ובתלים סימ̇ ק̇ח̇ ובמגלה סימן ב̇ ·
תעשה ד קמצי̇ וסימניהון נמס̇ בפר̇ הולדת
ובירמיה סוף סימ̇ מ̇ ·
ויעשר ג̇ רפין וסימ̇ נמסר בסדר ואלה שמו̇ ·
בעשי ג̇ וסימניהון נמסר בפ̇ ויקהל ובתלים סימן ל̇ד̇ ·
עשה ד̇ כ̇ב̇ וסימני̇ נמסר בפר̇ ויצא ובתלים סימן ק̇א̇ ·
עשו ד̇ כ̇ב̇ וסימ̇ נמסר ועיין שם בירמיה
סימ̇ כ̇ב̇ מה דאקשינן ·
ויעשה ד̇ וסימניהון נמסר במלכים א̇ סי̇ י̇ו̇ ·
ותעשה ד̇ וסימניהון נמסר במלכים א̇ סי̇ י̇ז̇ ·
ובן תעשה ה̇ וסימניהון נמסר בפרשת תרומה
וביחזקאל סימן מ̇ה̇ ·
נעשתה ט̇ וסימניהון נמסר במלאכי סימן ב̇
ובדניאל סימן י̇א̇ ·
עשויה ה̇ קשורים בבית וסימניהון נמסר
במגלה סימן ו̇ ·
עשה לך ז̇ וסימניהון נמסר בסדר בהעלתך ·
עשיתי ג̇ ר̇פ̇ וסימ̇ נמסר בתל̇ בא̇ב̇ אות ע̇ ·
עשייה הדבר י̇א̇ חס̇ את וסימני̇ נמסר בסדר וארא ·
עשייה את הרע ז̇ וסימני̇

בי ימצא בקרבך ·
בי ידעתי אחרי מותי ·
וקדמ̇ ותני̇ דסמך שפטים ·
ע̇ל בי עשה את הרע ·
ויתעם בנשה לעשות ·
יען אשר עשית את ·

ואשר עשה ח̇ וסימני̇ נמסר במל̇ א̇ סי̇ ב̇ ·
ובל מעשה ג̇ וסימני̇ נמסר בסדר משות ·
עשית ה̇ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית
ובירמיה סי̇ ב̇ ובדות סימן ב̇ ·
לעשות י̇ג̇ חס̇ וסימני̇ נמסר בריש פרש̇ ויקהל
ובנחמיה סימן י̇ב̇ ·
המה עושים ה̇ וסימני̇ נמסר בפרשת ויקהל
וביחזקאל סימן ח̇ ·
מעשות ה̇ חס̇ בליש̇ וסימ̇ נמסר בפ̇ שמיני ·

עשיתה ח̇ מ̇ל וסימני̇

טעם טעמתי מעט ·
וכי ימצא איש את ·

ואתה הגדת היום ·
ויבא יואב אל המלך דאבנר ·
ומי יאמר מדוע עשיתה ·
ויאמר שאול אל הקיני ·
אשר עשיתה משנאתיך בם ·

אילין בליש̇ עשיה ל̇ דכו̇ וסי̇

עשה מפיק ה̇ כה אמר י̇י̇ עשה ·
ועושה מפיק ה̇ כה אמר י̇י̇ בורא שמים ·
עשיתם ל̇ וברחמיך הרבים לא ·
ועשיתם ל̇ ויאמ̇ י̇י̇ אל מש̇ בלכהך
עשוהו ל̇ ופניתי אני לראו̇ חכמה
עושיהי ל̇ לא נכחד עצמו ממך ·
עשתה ה̇ קמצי̇ וסימניהון נמסר בפר̇ תולדת
ובשמואל ב̇ סימן י̇ג̇ ·
עשהו ג̇ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל̇א̇ ·
עושה ב̇ מ̇ל כתי̇ ה̇ וסימניהון

בה יתרון העושה ·
עושה בעברת זדון ·

עושי ג̇ מ̇ל כתי̇ יוד וסימניהון

ועל ידם היל צבא ·
ויתנו אותו עושי המלאכה ד̇ל̇ח̇
ויתכו את הכסף ·

לעשתו ה̇ חס̇ וסימני̇ נמסר בפרשת מקץ ·
בבה יעשה ד̇ וסימניהון נמסר בסוף סדר תצא
ובמגלה סימן ו̇ ·
ולא תעשה ג̇ וסימניהון נמסר בשמואל א̇ ס̇ ד̇ ·
ולא תעשו ג̇ וס̇ נמסר בפר̇ אחרי מות ·
ומעשהו ג̇ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י̇ג̇
ובשמואל א̇ סימן כ̇ה̇ ובתל̇ ס̇ ס̇ד̇ ·
אנכי עשה ד̇ בליש̇ וסימני̇ נמסר בשמואל א̇ סימן ב̇ ·
ולא עשה ה̇ וסימניהון נמסר בשמואל ב̇ סי̇ י̇ט̇
ובד̇ה̇ ב̇ ריש סי̇ כ̇ח̇ ·
לעשותם ד̇ ב̇ מ̇ל וב̇ חס̇ וסימ̇ נמסר בפר̇ ואתחנן ·
עשן ועשן ה̇ שום קרתא וסי̇ נמסר ביהושע סי̇ י̇ט̇ ובד̇ה̇ סימן ו̇ ·
עשוק ד̇ ב̇ מ̇ל וב̇ חס̇ וסי̇ נמסר בפרש̇ תבא
ובהושע סימן ה̇ ·
העשירי ד̇ חס̇ וסימניהון נמסר בפר̇ נשא וביחזקאל ריש סי̇ כ̇ט̇ ובמגלה סי̇ ב̇ ·
בעשור ג̇ חס̇ בליש̇ וסימניהון

בעשר לחדש הזה ·
צאנכם יעשר ·
זיתכם וכרמכם יעשר ·

ועשרון ה̇ ב̇ מ̇ל וסימ̇ נמס̇ בפרשת תצוה ·
ושני עשרונים ג̇ וסימני̇ נמסר בפרש̇ פנחס ·
מעשר ג̇ רפין וסימ̇ נמסר בסדר לך לך ·

סימן חלוף עשירית נמסר בסוף סדר בשלח ·

מעשר ג̇ דגשין וסימניהון וכל מעשר בקר ·

כי את מעשר בני ·
מעשר הארץ מזרע ·

מעשר ג̇ רפין וסימ̇ נמסר בסדר ויקח קרח ·
בעשתי עשר ג̇ וסי̇ נמסר בריש סדר דברים ובירמיה ריש סימן ל̇ט̇ ·
שני עשר ו̇ וסימניהון נמסר בפרשת תצוה
העשרים ג̇ וסימני̇ נמסר בפרשת וירא
וביחזקאל ריש סימ̇ מ̇ב̇ ·
עשתרות בל אורי̇ חס̇ במ̇א̇ וסימניהון

ועשתרות צאנך דברכה ·
וכל נביאי וכתו̇ מ̇ל ב̇מ̇א̇ ·
ויסרו בני ישראל ·

עת

עת ג̇ פתחי̇ וסי̇ נמסר בפר̇ מצורע ובריש חגי ·
עיתה ג̇ מ̇ל בליש̇ וסימ̇

וקרב לבא ·
עיר שפכת דם ·
בעיתה אחישנה ·

ויהי בעת ההיא ג̇ וסימ̇ נמסר בפרשת וירא ·
ובעת ההיא ח̇ וסימני̇

מושלים פלשתים
אצמית לדוד ·
יבאו בני ישראל הכה ·
אשוב את שבות יהודה ·
באחנני הראה ב̇ בו ·
יעמד מיכאל ב̇ בפסו̇ ·

עתה כ̇ה̇ ר̇פ̇ וסי̇ נמסר בד̇ה̇ ב̇ סוף סימן ו̇ ·
ואתה ועתה י̇ח̇ בטעם תברין וסימניהון נמסר בסדר בהעלתך ·
עד עתה ד̇ וסימ̇ נמסר בסדר ראה ובשמואל ב̇ סימן י̇ט̇ ·
עתודים ב̇ מ̇ל וסימני̇

ולזבח השלמים ·
חמאת בקר וחלב ·
וכל קרי̇א̇ מ̇ל ·

ועתודים ה̇ וסימניהון

חמאת בקר ·
למה לי רב זבחיכם ·
חרב לי̇י̇ מלאה דם ·
ערב וכל נשיאי קדר ·
בשר גבורים ·

עתליה ז̇ וסימני̇ נמסר במלכים ב̇ ריש ס̇ י̇א̇ ·
עתק ד̇ וסימני̇ נמסר בתלים סי̇ ע̇ה̇ וסי̇ צ̇ד̇ ·
ויעתר ד̇ וסימני̇ נמסר בריש פרש̇ תולדת ובשפטים סימן י̇ד̇ ·
ויעתר ה̇ וסימניהון נמסר בפרשת תולדת
ובשמואל ב̇ סימן כ̇א̇ ·

נשלם אות העי̇ן בס̇ד̇

מערכת אות הפ̇א̇

ד̇ זוגין חד פ̇ וחד ופ̇ וסי̇

פחחה פיה פתחה בחכמה ·
ופתחה והיה אם שלום תענך ·
פרה זאת חקת התורה אשר ·
ופרה ודוב תרעינה יחדו ·
פשרא פתחי̇ דנה חילמא חזית אנא ·
ופשרא פתחי̇ אדין דניא̇ דשמיה
פלטיהו ותשא אהי רוח ותבא ·
ופלטיהו ויהי בהנבאי ופלטיהו ·

ג̇ זוגין חד פ̇ וחד בפ̇ וסי̇

פס בה שעתא נפקו ·
בפס הוא היה עם דוד ·
פתחי אני ישנה ולבי ·
בפתחי וידעתם כי אני ·
פתחיה ואני ואכלו פתחיה ·
בפתחיה ורעו את ארץ ·

פא

פארי ב̇ וסימניהון

ואת פארי המגבעות ·
פארי פשתים יהיו ·

את פאת ב̇ וסימניהון

פאת זקנך ·
ומדותם את פאת צפון ·

פג

ויפגעו ב̇ וסימניהון

מלאכי אלהים ·
את משה ואת אהרן ·

נפגשו ג̇ וסימני̇ נמסר בתלים סי̇ פ̇ה̇ ובמשלי ס̇ כ̇ט̇ ·

פד

פדות ג̇ וסימני̇ נמסר בפרשת וארא
ובתלים סימן ק̇א̇ ·
פדנה ד̇ וסימני̇ נמסר בסו סדר תולדת ·
פדית ג̇ וסימני̇ נמסר בתלים סוף סימן ע̇א̇ ·

פה

פה אל פה ב̇ וסימניהון

פה אל פה אדבר ·
פה אל פה בטמאתם ·

פיהו בא̇ וסימני̇ נמסר בריש שיר השירים ·
ומפי ג̇ וסימני̇ נמסר בישעיה סוף סימן נ̇ט̇ ·
אל פי ה̇ וסימניהון נמסר ביהושע סימן י̇ז̇ ·
אל פיהו ב וסמניהון

טבן עצל ידו ·
יבטח כי יגיח ירדן :

אל פין

אל פיו ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן יד׳·
ג׳סבירין פי וקרי פני וסימניהון נמסר בראש סדר אלה מסעי·
פהאחד ג׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ סימן כ״כ·

פו

מפה י״א כ״כ בצורת הבית וס״מ נמסר ביחזקאל סימן מ׳·
בפוך ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן נ״ד וכירמיה סוף סימן ד׳·
פורה ב׳ חס׳ וג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בישעיה סוף סימן ו׳·

פז

פזר ב׳ וסימניהון
כי אלהים פזר עצמות·
פזר נתן לאביונים·

פח

ופחד ב׳ וסימניהון
הפל עליהם אימתה·
המשל ופחד עמו·
ופחד ב׳ מלעיל וסי׳
לולי אלהי אבי·
מכל צררי הייתי·
פחדכם ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר עקב ובמשלי סי׳ א׳·
והפחות ג׳ וסימניהון נמסר במגלה סימן ח׳·

פט

פטיש ב׳ וסימניהון
פטיש כל הארץ·
מחליק פטיש את הולם פעם·

פי

ופיכל ג׳ דכ״כ וסימניהון
ויאמר אבימלך·
ויכרתו ברית בבאר·
ואחזת מרעהו ופיכל·

פל

והפלה כ׳ חד כתיב א׳ וסימני׳
והפלה יי׳ בין מקנה·
והפלא יי׳ את מכותיך כת׳ כתי׳ א׳·
הפלא כ׳ חד כתיב ה׳ וסימני׳
הפלה חסדך מושיע·
העם הזה הפלא ופלא·
קדמ׳ כתיב ה׳·
נפלאתי ז׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמות·
יפלא ר׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בסדר נשא·

ויתפלל ג׳ רפין וסימניהון נמס׳ בפרש׳ וירא ובישעיה סימן כ״ד ובתהלים סימן ע״ב·
ותתפלתו ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן ק״ט ודה״ב ב׳ סי׳ ל״ג·
ופילגשו ד׳ רפ׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ט·
פלגי ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בתלים בא״ב אות פ׳ ובאיכה בא״ב ג׳·
פלח ג׳ וסימניהון
ותשלך אשה פלח·
ויתנו לו פלח דבילה·
הלא אשה אחת·
כפלח ג׳ וסימניהון
ויצוק כפלח תחתית·
כפלח הרמון רקתך וחברו·
הפליט ה׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן כ״ד·
הפלטה ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בסדר בא·
פליטים ד׳ וסימניהון
נתן פניו פליטם כ״כ·
ושלחתי מהם פליטים·
כ״כ מל׳ דמל׳·
פלטים מחרב הלכו·
כי אם פלטים·
בתראי פלטים בתבן·
פלילים ג׳ בליש׳ ב׳ חס׳ יוד קדמ׳ וא׳ חס׳ דחס׳ וסימני׳ נמסר בפרשת משפטים·
ותפלתי ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סוף סי׳ ו׳·
פלוני אלמני ג׳ וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ו׳ וברות ריש סימן ד׳·
פלצות ד׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימן כ״א ובתלי׳ סימן נ״ה ובאיוב סימן כ״א·
הפלשתים ח׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן י״ז ובדה״ב ב׳ סימן כ״א·
שרי פלשתים ו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סימן י״ח·
פלת ב׳ וסימניהון·
ואון בן פלת בני·
פלת וזזא·

פן

ופן ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן ובירמיה סימן נ״א ובמשלי סימן ל׳·
פנו ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סימן מ׳·
הפונה ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל ריש סי׳ מ״ז·
פונה ג׳ וחס׳ וסימניהון נמס׳ בריש סדר נצבים וביהושע סימן ט״ו וביחזקאל סימן מ״ב·
ונפן ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת אלה הדברים·
אל תפן ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויקח קרח·
ופניתי ד׳ וסימ׳ נמסר בקהלת סימן ב׳·
פנואל ט׳ וסימניהון
ויזרח לו השמש באשר עבר·
ויעל משם פנואל ב׳ בו·
בשובי בשלום·
ואת מגדל פנואל נתץ·
ויצא משם פנואל·
ופנואל אבי גדר·
ויבן את פנואל·
פנימה ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת שמיני ובמלכ׳ א׳ סי׳ ו׳·
פנים אל פנים ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישלח וביחזקאל סימן ד׳·
מלפניו ח׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ו׳ ובדניאל סימן י״א·
מלפני י״ב וסימניהון נמסר בסדר אמור·
מלפניך י׳ וסימניהון נמסר בפרשת משפטים ובירמיה סוף סימן י״ח·
ופניהם ט׳ וסימני׳ נמסר בסדר תרומה·
לפני ב׳ סבירין לבני וסימ׳ נמסר במשלי ריש סימן ד׳·
פניה י׳ וסימניהון
כי בסתה פניה·
והאיר אל עבר·
ותרא אביגיל·
בחה והפך על פניה·
בוקק הארץ ובולקה·
אם שוה פניה·
זה הלשכה אשר·
והלשכה אשר פניה·
והקר על פניה דרות·
העזה פניה·
פניך י׳ וסימניהון
ויקח דוד מידה·
אנה פניך מועדות·
כי לא ישיב את·
ויהן לי את אבישג·
שאלי אמי כי לא אשיב·
עלה מפיץ על·
נצור בצורה·
וגם אני חשפתי·
והראיתי גוים מערך·
מלפניכם ג׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב·
ולפני י״ו יחידאין וסימני׳ נמסר בסדר פנחס·
ופני ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ובדניאל סי׳ י׳·
ופניו ג׳ וסימניהון בריש ירמיה·
אל פני ט׳ וסימני׳ נמסר בסדר משפטי׳ ויחזקאל סי׳ י״ד
אל פניו ה׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ד וד״ה ב׳ ריש סימן י״ט·
מאת פני ה׳ וסימניהון נמס׳ בסדר הלדות ומלכים ב׳ סימן י״ו ואיוב סימן ב׳·
לפניו ולאחריו ד׳ כחד פסו׳ וסימני׳ נמסר בסדר בא·
נתינה פנים ד׳ חס׳ את וסי׳ נמסר בדניאל סימן י׳·
הפנים ט׳ וסימניהון
ויתן לו הכהן·
כמים הפנים לפנים·
ולנו בושת הפנים·
ולנו בושת הפנים·
המה הפנים אשר·
ואת השלחנו ועליהם לחם דדת
ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים דמלכים·
את השלחן ואת כליו דויקהל·
את השלחן ואת כל כליו דפקודי·
ופני י״ז וסימניהון נמסר בתלים סימן פ״ד·

פס

הפסגה ה׳ וסימניהון
תחת אשדות·
וחכרו תחת אשדות הפסגה·
ונשקפה על פני·
עלה ראש הפסגה·
פסילים ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ד׳ ובד״ה ב׳ סוף סימן ג׳·

פע

אפעה ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ל׳·
כפעם ו׳ וסימניהון
ולא הלך כפעם·
אצא כפעם בפעם דשמשון·
וישב המלך על מושבו·
ויעלו בני ישראל אל בני דפלגש·
ויצאו בני בנימן דפלגש·
ויקרא כפעם בפעם שמואל·

פצ

ויפץ ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת נח·
ויפצר ד׳ וסי׳ נמסר בפרשת וירא ובמלכ׳ ב׳ בס׳ ה׳·

פק

יפקד ג׳ וסימניהון
ונפקדת כי יפקד·
אם כמות כל האדם·
אם הפקד יפקד·
פקידים ד׳ וסי׳ נמסר בפרשת מקץ ובירמיה סימ׳ כט ובמגלה ריש סימן ב׳·
ופקדת ג׳ וסימניהון
אם כמות כל·
ופקדת אלעזר בן·
ופקדת משמרת·
ופקדת כל העדה·
ויפקדם ג׳ וסימניהון נמסר במדבר סיני·
התפקדו ד׳ וסימניהון נמס׳ במדבר סיני·
פקידה אל ד׳ בליש׳ וסימני׳ נמס׳ בירמי׳ סי׳ כ״ג
פקד יפקד ה׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בסוף סדר ויחי ובשמואל א׳ סימן ד׳·
פקודיהם ב׳ מל׳ וסימניהון
אלה הם בני לוי·
ראשי האבות לפקודיהם·
וכל פקודי במ״א דיהוידע·
ויפקדו ג׳ וסימניהון
ויפקדו מעבדי דוד·
ויפקדו השערים·
ויפקדו ביום ההוא·
סימן פקד יפקד פקד בפקד אפקד כולהו׳ חס׳ בכ״ה וסימניהון נמסר בפרשת שמות ויחזקאל סימן כ״ג·

מערכת אות הפא

פר

ואת הפר ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת תצוה
ובשפטים סימן ו׳ ·

פר בן בקר אחד ד׳ וסימ׳
והקרבתם על הלחם·
והיה אם מעיני העדה·
ובראש השנה·
ובעשור לחדש·

הפר האחד ג׳ וסימניהון
ויתנו לנו שנים פרים·
ב׳ בפסוק דאליהו·
בחרו לכם הפר האחד·

פרא ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר לך לך ובאיוב סימן י״א·

והפרתי ג׳ ב׳ כל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר לך לך·

פוריה ד׳ וסימניהון
על גפן פוריה·
פוריה וענפה·
אשתך בגפן פוריה·
בסעיפיה פוריה·

בפרור ג׳ בליש׳ וסימניהון
ובשלו בפרור·
והבשר שם בסל·
והכה בכיור·
וב׳ כת׳ פארור וסימ׳
כל פנים קבצו פארור·
ופני כלם קבצו פארור·

הפרזות ג׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בזכריה סי׳ ב׳ ובמגלת סימן ט׳·

הפרזי ג׳ וסימניהון
לבד מערי הפרזי·
ועד כפר הפרזי·
וכל הפרזי·

יפרח ד׳ וסי׳ נמס׳ בסדר קרח ותלים סי׳ ע״ב

ופרעה ג׳ וסימ׳ בשמואל א׳ סימן ו׳·

ויאמר פרעה ג׳ בסע׳ וסימניהון
אביך ואחיך·
הרבים עתה·
מי ה׳ אשר·

פרצו ג׳ וסימניהון נמסר במיכה סוף סי׳ ב׳·

פרעוש ב׳ וסימניהון
אחר פרעוש אחד·
לבקש את פרעוש·
וכל שום בר נש דכו׳ פרעש·

כפרץ ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ל׳ ובאיוב סימן ל׳·

פרצים ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ה׳·

פרש ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמץ וסי׳ בירמיה סי׳ ד׳

פרשתי ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה ריש סימ׳ ס״ה ובתלים סימן קמ״ר·

פרתה ג׳ וסימניהון
קח את האזור·
ויהי מקץ ימים·
ואקח את האזור·

הפרתמים ג׳ וסימניהון נמסר בריש אחשורש·

ופשרא י׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בדניאל סוף סי׳ ג׳·

פת

פתגם ב׳ א׳ קמץ וסימניהון
אשר אין נעשה פתגם·
ותשמע פתגם המלך·
קדמ׳ קמץ וכל ארמי׳ דכו׳ ·

פתים ג׳ ב׳ בוס מ׳ נמס׳ בתלים בא״ב רבתי אות הפ׳ ובמשלי סוף סימן א׳·

יפתה ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת משפטים·

יפתם ג׳ והוכני׳ נמסר בירמיה סי׳ ך׳ ובמשלי סי׳ כ״ה·

ויפתח ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט״ו ובאיוב סימן י״א·

ופתח. ה׳ וסימניהון נמסר בפר׳ נח וב׳ חזקא׳ סימן מא״·

פתוחה ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סוף סי׳ כא״ ובנחמיה סימן ו׳·

יפתח ה׳ וסימניהון
השער הזה יהיה· ב׳ בו·
סגור יהיה לא יפתח·
הנה בטני כיין לא·
יסגר על איש ולא·

פתוח ג׳ ב׳ חס׳ וסי׳ נמסר בפרשת ראה·

נפתחו ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סמן כ״ר ובנחום סימן ב׳·

פתח ד׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן י״ג ובמשלי סימן ל״א·

ופתחת ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת תצוה·

פתח ג׳ ובאיוב וסימני׳ נמסר ש״ס סימן ל״ט·

ה׳ פסוקי׳ דמיין מן ב׳ מלין

קדמ׳ קמץ תני׳ פת׳ וסימניהון נמסר פרשת ויצא·

ט׳ פסוקים אית בהון ב׳

מלין ופתח׳ חר וסי׳ נמסר בשמואל א׳ ריש סימ׳ י״ב·

שטה חדא מן נ׳ פתחין

מן חד חד ולית דכו׳ וסימ׳
אדני ויאמ׳ הנה נא אדני כורו נא·
יצחק ותאמ׳ שרה צחק עשה לי·
חנן וישא עיניו וירא·
ותמנע והיה פילגש לאליפז·
ואז וכי יגור דהמול לו כל זכר·
עשן והר סיני עשן כלו·
בעב ויאמר ה׳ אל משה הנה·
תושב וכל זר לא יאכל קדש·
שופר והעברת שופר הרועה·
הצר וכי תבאו מלחמה בארצכם
נכר ויאמר ה׳ אל משה הנך·
חכמת וכל אשה חכמת לב·
בגורל נחלתם כאשר·
ומגורל והיו לאחד מכני·
מוצק ושתי כתרות עשה לתת·
וכרד ברדת היער ובשפלה·
בארפד הלא בכרבמיש כלנו·
יבש נרף ערות על יאור על פי
יאור תרויהון בפסו׳·
ארצם שאו נס בארץ תקעו·
ובכצר משגב משגב חבהיך השח השפיל ב׳ בו·
והמם גלגל לחם יודק כי לא לנצח ב׳ בו·
שכל ויצאו שרי פלשתים ויהי בדי צאתם·
נכהל ותבוא האשה אל שאול ותרא כי·
באנשים ודוד בן איש אפרתי·
אחל ואת שם קדשי אודיע·
החל וגלות החל הזה·
חם לבי בקרבי בהגיגי הבער·
חל ויען המלך ויאמר אל איש האלהים·
חלל כי עני ואביון אנכי ולבי·
חכם בני אם חכם לבך·
מן ישב עולם לפני אלהים
עולל לוא אליכם כל עוברי דרך
ארנן ובן חנניה פלטיה וישעיה·
נס נא עבדיך ימים·
בנס כל קבל דנא מלכא·
ודל חכם בעיניו איש·
ודר חור כרפס ותכלת·
ורענן אנה נבוכד נצר שליו·
ביתן ובמלאת הימים האלה·
משל כאשר יאמר משל·
שן וילך דוד ויקח את עצמו׳·
משרת ותבא בת שבע אל המלך·
וכישרת ויאמר שלמה אתה עשית·
פרש בשפעת סוסיו יבסך·
נעזב ואריכה את הסגני·
תעזב טרף נפשו באפו·
לבער והגורלות הפלנו על קרבן·

א״ב מן חד וחד חד פתח

קמץ דלוג וסימ׳
את ויהי כשמע אחאב את·
אש באשורו אחזה רגלי·
במעט ומן ההחברות אליו·
במעט ויאמר יהונתן אל הנער·
גאל ויאמ׳ הגאל לא אוכל לגאול
גאל ואני אמרתי אגלה אזנך·
גב ואלה מדות המזבח באמות·
גב והבני לך גב·
גבל זקני גבל וחכמיה·
גבל ועמון ועמלק·
הנחת עושו ובואו כל הגוים·
הנחת וכדו ריס לכביה ורוחה·
הורם ועד שר הצבא הגדול·
הורם וקדשת את חזה התנופה·
הצלח הנה לאש נתן לאכלה·
הצלח וימרד בו לשלח מלאכיו·
ובעס גם כל ימיו כחשך יאכל·
ובעס רשע יראה ובעס·
והכל מיום אחד לחדש השביעי·
והיכל האומר לכורש רעי וכל·
והכני הצילני נא מיד אחי מיד·
והכני אם יוכל להלחם אתי והכני
ולאחד וארעה את צאן ההרגה·
ולאחד גם אם ישכבו שנים·
וליקר בה זמנא מנדעי יתוב עלי·
וליקר ענה מלכ׳ ואמ׳ הלא דא היא
והמם לחם יודק כי לא לנצח·
והמם ונתנם ה׳ אלהיך לפניך·
והחמנים וינתצו לפניו את מזבחות
והחמנים ולא ישעה אל המזבחות·
חדקל ושם הנהר השלישי·
חדקל וביום עשרים ואני הייתי·
טח לא ידעו ולא יבינו·
וטח ולקחו אבנים אחרות·
ישק אתה תהיה על ביתי·
ישק שפתים ישק משיב·
יריבי לדוד ריבה ה׳ את יריבי·
יריבי הקשיבה ה׳ אלי ושמע·
יבלע ועתה שלחו מהרה והגידו·
יבלע היספר לו כי אדבר·
ירוחם אשור לא יושיענו·
ירוחם מכסה פשעיו לא יצליח·
יחם פן ירדף גאל הדם אחרי·
יחם גם אם ישכבו שנים·
יהל לא תשב לנצח ולא תשמ׳
יהל אם אראה אור כי יהל·
עכר אכי את הארץ·
עכר ובני כרמי עכר ישראל
בוכב ונשאתם את סכות·
בוכב אראנו ולא עתה אשורנו·
כלו והנגשים אצים לאמר·
כלו תפלות דוד בן ישי·
בארזים כנחלים נטיו כגנות·
בארזים שוקיו עמודי שש·
למצד ומן הגדי נבדלו אל דויד·
למצד ויבאו מן בני בנימין·
לעין והנשיא אשר בתוכם·
לעין וירד הגבול משפם·
לישה צהלי קולך בת גלים·
לישה וילכו חמשת האנשים·
לבנת ויראו את ה׳ אלהי יש׳ ותחת
לבנת ואלמלך ועמעי ומישאל·
מפנה ונינוה כברכת מים מימי·
מפנה והנה ששה אנשים באים·
מטע לשום לאבילי ציון לתת·
מטע והקימותי להם מטע·
ומישע מלך מואב היה נקד·
מישע ובני כלב אחי ירחמאל·
נתן וישבת את הסוסים·
נתן וידע אונן כי לא לו יהיה·
נחר מפוח באשתם עפרת· כתי׳
נחר הנה לאש נתן לאכלה·
נחל אלה אשר נחל משה·
נחל ואברת לבני עמון שמעו·
נעמת צר לי עליך אחי יהונתן·
נעמת מבני נעמת רדה והשכבה·
נסכלת כי ה׳ עיניו בשופטות·
נסכלת ויאמר שמואל אל שאול·
סמר מפחדך בשרי·
סמר שאו נס בארץ·
סלקת מסתכל היית בקרניא·
סלקת ועל קרניא עשר די בראשה
סיסמי ואלעשה הוליד את סיסמי·
וסיסמי ב׳ בפסוק קדמ׳ קמץ
קראני פחד קראני ורעדה·
קראני שמעו איים אלי·
דד הם עם יבוס והוא דד·
דד סבבוני בכחש אפרים·
רבת אנה הוא מלכא די רבת·
רבת ורבותך רבת ב׳ בפסוק·
שנותי כה הדבר ואמר לי והוא·
שנותי אני אמרתי בדמי ימי·
תשם ואמרת אל הארץ·
תשם למה נמות לעיניך·
תקצר האנכי לאדם שיחי·
תקצר ויאמר ה׳ אל משה היד ה׳
תחרב מדוע נבית בשם ה׳·
תחרב לילה ויומם לא תכבה·

א״ב מן ב״ב פתחין דלוג

וסי׳
אשם אשם הוא אשם אשם תניא
אשם והתודו את חטאתם·
אדניך כה אמר אדניך ה׳·
אדניך ויתאו המלך יפיך·
בעם ויאמר לא תעבר·
בעם אודך בקהל רב·
בארצות ובעת קץ יתנגח עמו מלך·
בארצות

בארצות וישלח ידו בארצות
ארץ מצרים ׳
במצלתים אסף הראש ומשנהו ׳
במצלהים ויסדו הבונים את היכל ׃
ברחת ויאמ׳ הגר שפחת שרי ׳
ברחת מקול פרש ורמה קשת ׳
גד ויקראו בית ישראל את
גד והמן כזרע גד הוא ׳
גורל ויעל גורל מטה בני ׃
גורל כי לא ינוח שבט הרשע ׃
השע השמן לב העם הזה ׃
השע ממני ואבליגה ׳
ושחטו ויקרא משה משכו ׃
ושחטו הפסח והתקדשו ׃
ואמץ רק חזק ואמץ מאד ׳
ואמץ לשלמה בנו חזק ואמץ ׃
ויתחזק ויקם יהורם על ממלכת ׃
ויתחזק ויבן את כל החומה ׳
ויט את כל לבב איש יהודה
ויט כי עבדים אנחנו ׃
חכמות שרותיה תעננה ׳
חכמות נשים בנתה ביתה ׃
לעינים ויאמר ה׳ אל שמואל אל
לעינים וכתוק האור ׃
ומרע על כן על בחוריו ׃
מרע מקשיב על שפת ׃
מדברה ויהי להם הגבול לפאת
צפונה ׳
מדברה ויאמר ה׳ אליו לך שוב
לדרכך ׃
מצבת ויעשה הרע בעיני ה׳ רק ׃
מצבת ויתצו את מצבת הבעל ׃
נכבד וישב דוד לברך את ביתו׳
נכבד ויאמ׳ המלך אל אבשלו׳
נושע אשריך ישראל מי כמוך
נושע ישראל נושע בה׳ ׃
תשבת אז תרצה הארץ את ׃
תשבת ואשלחה עליהם מלאכים
תט אל הסתר פניך ממני ׳
תט אל תט לבי לדבר רע
להתעולל ׃

אלין פסקתא דאוריתא

ספר בראשית כ״ט בספרא

אמר המעתיק חזיכא מיכוויא
בכולהו נוסחי דפסקין מאן דמני
כ״ט ומאן דמני י״ז ומאן דמני יתיר
ויתיר אמכם הכך דכתיבנא בירנא
לון מספרי דוקני דאתבריר לן
דראוי למיסמך עליהון ובספר אלה
הדברים חזינא נקא אחריתי במס
גאון וכתבנא לה ברוכת׳ עכ״ל ׃

ויקרא אלהים לאור ׃
ויקרא אלהים ליבשה ׃
ויברא אלהים את האד׳ וחברו
ויברא אלהים וגו׳ החיה ׳
ויפל יי׳ אלהים תרדמה ׃
ויבן יי׳ אלהים את הצלע
ויאמר יי׳ אלהים אל הנחש
וינגע יי׳ את פרעה
ויחלק עליהם לילה
המול ימול יליד ביתך
וערל זכר
ותכחש שרה לאמר לא צחקתי
כי יראה ויאמר לא ׃
ארדה נא ואראה עשו כלה ׳
וישכם אברהם בבקר
ויקרא מלאך אלהים אל הגר
ויקרא אל׳ו וגו׳ אברהם אברהם ׳
ויקרא אברהם וגו׳ יי׳ יראה ׃
נשיא אלהים אתה

ויאמרו ראו ראינו וגו׳ יי׳ עכך
ורחל באה
את מחלת בת ישמעאל
נפתולי אלהים נפתלתי
זבדני אלהים אתי
תשפכו ויאמר אלהים ראובן
ויהי כדברה אל יוסף יום יום
ויאמרו שנים עשר אחים
אבל אשמים אנחנו
ויען ראובן וגו׳ אמרתי אליכם ׃
ויאמר אלהים ישראל וגו׳ אם כן ׃
ויאמ׳ אלהים לישרא׳ יעקב יעקב ׃

ואלה שמות י״ד בספר׳

ויסב אלהים את העם ׃
ויולך יי׳ את הים ׃
יי׳ ימלך לעולם
ויהי ביום הששי וגו׳ יום יום
הנני עומד לפניך שם
יי׳ נסי
לא העשה לך פסל אשר
בשמים
שלש פעמים וגו׳ האדון יי׳
וחבריה דכי תשא
קח לך סמים נטף
זה יתנו
ויעבר יי׳ על פניו יי׳ יי׳
מלא אותם חכמת חרש וחשב

ויקרא ח׳ בספרא

וקמץ והביאה אל הכהן
יי׳ לאמר בקרבי אקדש ׳
ולא יתמר כניו
אל תשת אתה
ואל איתמר בניו ׃
וכל אשר יפל עליו מהם במותם ׳
וחבריה וכל אשר יפל מנבלתם ׃
וראה הכהן את הנגע וכו׳ הפך לבן
והצרוע אשר בו וגו׳ טמא טמא
והכהן הגדול וגו׳ אשר יוצק על
ראשו שמן
והניף הכהן אתם

וידבר כ״ב בספרא

הבכור ואלה שכת
והחונים לפני המשכן קדמא אהל
מועד משה ואהרן
ובאו המים וגו׳ אמן
והניף הכהן אתם
שניהם מלאים סלת ובן כלם ׃
יאר יי׳
ישא יי׳
איש כי יהיה טמא לנפש ׃
קומה יי׳ ויפצו
ויאצל וירד יי׳ בענן
וישארו שני אנשים במחנה ׃
שם האחד ׃
כי דבר יי׳ בזה וגו׳ הכרת תכרת
ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת
ויתנו אליו כל נשיאיהם
כל הקרב הקרב
וימאן אדום
וישמע הכנעני וגו׳ וישב ממנו
ויבא אלהים אל בלעם ׃
ואם הפר יפר אותם
ומםחצית בני ישראל תקח אחד ׃
ויאמר משה אלהם וגו׳ ובני ראובן ׃
ויתן להם משה לבני גד ולחצי
שבט מנשה ׳
ואם בכלי ברזל הכהו

אלה הדברים כ״ב בספר׳

עד אשר יניח יי׳
כי שאל נא וגו׳ אלהים אדם
לא תעשה לך פסל בשמים
שמע ישראל וגו׳ יי׳ אחד ׃
ויתן יי׳ אותת וגו׳ ורעים
כי יביאך יי׳ אליך וגו׳ ונשל גוים
רבים מפניך
ולא תביא תועבה וגו׳ שקץ ותעב ׃
המוליכך במדבר וגו׳ נחש שרף
אל תאמ׳ בלבבך וגו׳ אותם מלפניך
ואת חטאתכם וגו׳ ואשרף אתו באש
שלש פעמים בשנה
כי יפלא וגו׳ בין דם לדם
כי יקרא קן צפור לפניך ׃
והיה בהניח יי׳ אלהיך
הסכת ושמע ישראל
יפתח יי׳ לך
יגפך יי׳ נגף
והשיבך יי׳ מצרים
למען הקים אותך היום לו
וזנה אחרי אלהי נכר

לישנ׳ אחרינ׳ פסקי׳ דסיפר׳

פנו וסעו לכם ׃ אנה אנחנו
עלים ׃ באש לילה ׃ ותענו ׃
ותאמרו ׃ זה ארבעים שנה ׃
אשר יניח ה׳ עלה ראש ׃ ראה ׃
למדתי ׃ ברא אלהים אדם ׃ או ׃
הנסה ׃ ואת ארץ עוג ׃ פנים ׃
בפנים לא תעשה לך ׃ פסל ב׳ בו ׃
באשר יצוך ׃ שבה לה׳ ׃ כי עבד
היית ׃ למען יאריכון ׃ אם יספים ׃
אנחנו זאת תדבר אלינו ׃ ה׳ אחד ׃
כי יביאך ה׳ אלהיך ׃ גוים רבים ׃
מפניך ׃ בך בחר ה׳ ׃ והיה עקב
תשמעו׳ ׃ ולא תביא תועבה ב׳ בו ׃
המוליכך ב׳ בו ׃ בהדף ה׳ אלהיך לא
בצדקתך ׃ אשר יצאת ׃ ואשרף ׃
אותו ׃ כי לא את בניכם ׃ פחדכם ׃
ומוראכם ׃ תזבח כי דבר סרה ׃
תתננה ואכלה ׃ ואכלת לפני ה׳ ׃
מקצה שלש כי בגלל ושמחת
לפני ה׳ ׃ שלש פעמים ב׳ בו ׃
ולשמש או לירח ׃ על פי שנים ׃
בין דם לדם ׃ כי הגוים על פי ׃
שני ׃ קן צפור ב׳ בו ׃ שכב עם
אשה ׃ אל שער מתהלך בקרב ׃
בהניח ה׳ אלהיך ׃ מראשית כל
פרי ועניית ואמרת ׃ וכתבת עליהן ׃
הסכת ושמע ׃ יפתח ה׳ לך ׃
ישלח ה׳ בך ׃ יתנך ה׳ מחת היוצת
והשיבך ה׳ מצרים ׃ והותירך ה׳ ׃
ב׳ בו ׃ היום לו חזקו ואמצו ׃ הוא
עבד ׃ מקץ שבע שנים ׃ הנך שכב
ב׳ בו ׃ כי אבינו אל יהי בבלת ׃
ראו עתה ׃ אתנח וסופ׳ פסוק׳ דספ׳
פתח ׃ בטח ׃ שברת ׃ הצלצל ׃ עכ״ל ׃

אלין פסקתא דנביאים

ראשונים

יהושע ׃

עד אשר יניח יי׳ לאחיכם
והיה אשר יצא וגו׳ ביתך
וכל ישראל חקניו ושטריו וגו׳
מזה ומזה
כי מאת יי׳ היתה
ועתה הנה יי׳ אותי
ועלה הגבול דבירה
מעון כרמל וזיף
וחצור חדתה
עין רמון ותוכן
ועלה גבולם לימה
אלה הנחלות וגו׳ אלעזר הכהן
בני ישראל בגורל
אל אלהים יי׳ אל אלהים ד׳ בפסו׳
ויאמר פינחס היום ידענו ׃
וישב פינחס בן אלעזר הכהן
ואת עצמות יוסף וגו׳ בני ישראל ׃

שפטים

ויאמר אדני בזק וגו׳ שבעים
וכי הקים יי׳
וישלח ישר׳ מלאכי׳ אל מלך אדום
האפרתי אתה ויאמר לא
וישלחו בני דן
ויצא בנימן לקראתם מן
ויגף יי׳ את בנימן לפני

שמואל

ועלה האיש וגו׳ מימים
ויאמר ליו וגו׳ ואמר לו
ומעיל קטן וגו׳ מימים
ויאמר עלי לשמואל לך שכב
ויבא יי׳ וגו׳ שמואל שמואל
ותהי יד יי׳ בעקר
ותשבנה הערים אשר מאת ישראל
ויאמר שאול וגו׳ לכה נלכה
מהר עתה כי היום בא לעיר
בעת מחר אשלח אליך
וירם הטבח את השוק וישם לפני
הנני ענו בי וגו׳ את שור
ואחיה כהן יי׳ בשלה
גרדה ונבזה בהם עד
הונתן ימות
לכד המלוכה וגו׳ סביב בכל איביו
במואב ובבני
חלוקי אבנים מן הנחל
ויאמר שלום לזבח
כי לא אשר יראה האדם
וישב המלך וגו׳ כפעם בפעם ׳
אחקר את אבי בעת מחר
קחנו ובאה כי שלום לך
את אשר נתנך יי׳ היום בידי
ולאביגיל וגו׳ מלאכים מהמדבר
אל נא ישם אדני את לבו
ולא תהיה זאת לך לפוקה
והבא אביגיל אל נבל
ויי׳ ישיב לאיש וגו׳ יי׳ היום ביד
ויבא דוד ואבישי אל העם
ועתה ראה אי חנית המלך
ויאמ׳ דוד אל לבו וגו׳ אמלט אמלט
ותרא האשה אל שאול
וישלח אבנר וגו׳ תחתיו
ויאמר אבנר אל דוד אקומה ואלכה
ותבונן לך את עמך ישראל ילך
ויאמר אבשלום אל יואב הנה
שלחתי אליך
ועתה מת למה זה אני צם ׃
ויען יונדב בן שמעה
ודוד עלה וגו׳ עלה ובכה
וישלח אבשלום וגו׳ יועץ דוד
ויבא דוד אל ביתו וגו׳ עשר נשים ׃
ובגלחו את ראשו וגו׳ ימים לימים
ויאמר יואב אל המלך וגו׳ כהם וכהם
ויבא גד אל דוד שבע שנים רעב
וישלח ידו המלאך ירושלם
ויאמ׳ דוד אל יי׳ בראתו את המלאך ׃

מלכים

ויען בניהו בן יהוידע ויאמר אמן
ויבשחון

פסיקתא דנביאים

וימשחו אתו צדוק הנביא ׀ למלך
ויבא בניהו אל אהל ויאמר לא ׀
ויקץ שלמה וגו׳ ויעמד ׀ ולפני ׀
ואת כל קירות הבית כסב ׀ קלע
ויעש את הים מוצק עגל ׀
ורחבעם בן שלמה וגו׳ ושבע עשרה
שנה מלך בירושלם ׀
וגם ביד יהוא בן חנני וגו׳ ועל כל
הרעה ׀ אשר עשה ׀
ופקעים וגו׳ שבכים ׀ אתו
עמד על שנים עשר בקר וגו׳
פונים ׀ צפונה פונים ׀ נגבה ׀
ועל המסגרות וגו׳ אריות ׀ בקר
ובראש המכונה וגו׳ עגל ׀ סביב
ויעש שלמה בעת ׀ ההיא
ולבנו אתן וגו׳ הימים ׀ לפני
חסד ויאמר לו ׀ פרעה
וישיבו העם את המלך ׀ דבר ׀
ויעש ירבעם וגו׳ יום ׀ לחדש בחג ׀
ויהי כשבע וגו׳ לאמר ׀ הפשוהו
ונביא אחד זקן וגו׳ האלהים היום
ורוח יי׳ ׀ ישאך
ויגע וישכ מלאך יי׳ ׀ שנית
ואתה תמנה לך ׀ חיל
וינוס ׀ הנותרים ׀
וידבר אחאב ׀ אל נבות ׀ לאמר ׀
ויאמר מלך ישראל ׀ אל יהושפט
ויאמר כה אמר יי׳ וגו׳ גבים ׀
ויאמר לו אמר נא וגו׳ חרדת ׀
והוא הלך במדבר וגו׳ ויאמ׳ ׀ רב עתה
ויאמר אל אביו ראשי ׀ ראשי
ויאמר אלישע וגו׳ כעת ׀ מחר
ואלישע ראה וגו׳ אבי ׀ אבי
וישלח אשר על הבית וגו׳ אל יהוא ׀
ויכתב אליהם ספר ׀ שנית
ויזכר בן שמעת שומר ׀
וישלח חזקיה וגו׳ לכישה ׀ לאמר ׀
אולי ישמע וגו׳ מלך אשור ׀
הטה יי׳ ׀ אזנך
ביד מלאכיך חרפת ׀
וישלח יי׳ בו
ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה ׀
העמודים ׀ שנים
וכתרת עליו ׀ נחשת

אלין פתח באתנח ׳ יהוש׳

החרם   ורק אתם שמרו
בחרם   וימעלו בני ישראל
המלח   ויהי להם גבול ׀
לבס   ויהי כי חזקו ׀

שפטים

צפת   וילך יהודה
לרדת   ואם ירא אתה
תאכל   מכל אשר יצא
הגדת   ותכך עליו
ותאלצהו ויהי כי הציקה
ללכת   ויהי ביום הרביעי

שמואל

בצלצח   בלכתך היום
החרם   ויקח העם מהשלל
ואת   היותר החרמנו
ואת   עמלק החרמתי
חצר   כי חטאת קסם
ללכת   ויסב שמואל ללכת
כגה   ויצא איש הבנים
והערב   ויגש הפלשתי
וילך   ויקם וילך
רשע   כאשר יאמר

לאביגיל ויאמ׳ דוד לאביגיל ברוך יי׳
בעמלק   כאשר לא שמעת
הצלנו   ויען כל איש רע
החמש   והנה באו אל ׀
השל   ויחר אף יי׳
המלח   ויעש דוד שם
ויתנק   ויצו אל כיתו
המס   ואדורם על המס
בגת   ותהי עוד המלחמה
וירד   ויט שמים וירד

מלכים

החוצה   ויאריכו הבדים
בן גינת   ויחזק העם
לקחת   ותלך לקחת
ויחל   ויפל אחזיהו
כדלהו   ויקח יהוירע הכהן
ויך   אז יכה בנחם
לחצי   אז יחלק העם
ויכחשו   ויעבירו את
נרגל   ואנשי בבל
ואשרים ויציבו להם

אלין סו׳ פסוק פתח

יהושע
ארבע   את קכצים
ואנחרת   וחפרים
ועזקה   ירמות

שפטים

למס   ויואל האמרי
קנז   וימת עתניאל בן קנז
ויגש   וגדעון בא
דכרת   ויאמר גדעון ׀ וחכרו
מלח   ואבימלך נלחם
אל תאכל מכל אשר יצא
אוכת   ויבא יפתח
הכתורים   וירד אביהו
לא הגדתה   ותבך אשת שמשון
בחוט   ותרא דלילה
תלן   ויאמר האיש הזקן
הכף   ויקם ארניה

שמואל

ותאכל   וכן יעשה שנה
באפק   ופלשתים חנו
והלום   ויראו הצופים
מכל ׀ בני שאול
החרמתי   ויאמר שאול
ויקרע   ויסב שמואל
מבעתך   ויאמרו עבדי
חרפת   ויאמר דוד
אהבתהו   ומיכל בת שאול
בחרשה   ויאמר דוד
אפוד בד
בכת   ולרש אין כל
ויאנש   וילך נתן אל
ויאבל   ויקם דוד
התמו   ותאמר לאמר

מלכים

ולחיצון ואת קרקע
אנו   ויהי בשבוע
החזק   וישלח יואש
בבצקת   בן שמנה
החפר   הוא השיב
שברי הסף

אלין פסקת׳ דנביאים

אחרונים   ישעיה

ישא ביום ההוא ׀ לאמר
ענן ׀ וברא יי׳ על כל מכון
האומרים ׀ ימהר ׀
שרפים עומדים ׀ ממעל
וקרא זה אל זה ואמר קדוש ׀
וכל ׀ ההרים אשר במעדר
ותמצא כקן ׀ ידי
והיה ביום ההוא יוסיף יי׳ ׀ שנית
חזות קשה וגו׳ הבוגד ׀ והשודד ׀
ויקרא אריה על מצפה ׀ אדום
הרג ׀ והנה ששון ושמחה ׀
בבכת ׀ כדין כצור עורב
הבוק ׀ תבוק והבוז ׀ תבוז
תשואת ׀ מלאה
וחרד ׀ ופחד מפני הנופת
דלט ׀ ובלע בהר הזה
יצר סמוך הצור שלום ׀
כי כה אמר יי׳ ׀ אלי כאשר יהגה ׀
אולי ישמע יי׳ וגו׳ מלך אשור ׀ אדניו
וישלח מלך אשור ׀ את רבשקה
הטה יי׳ ׀ אזנך ושמע
חרפת ׀ ביד עבדיך
הלא ידעת וגו׳ אלהי עולם יי׳
בורא ניב שפתים שלום ׀ שלום
כה אמר האל יי׳
חסדי יי׳ אזכיר
הנה עבדי ׀ יאכלו
פלטים ׀ ושמתי בהם אות
והביאו את כל אחיכם ׀ מכל הגוים
מנחה ׀ ליי׳ ׃

ירמיהו

ויהי דבר יי׳ ׀ אלי
אם תשוב ישראל ׀
מעי מעי ׀ אוחילה
ואת חמת יי׳ ׀ מלאתי
הגנב ׀ רצח ונאוף
וירפו את שבר וגו׳ שלום ׀ שלום
וחברו וירפאו
וידרכו את לשונם וגו׳ כי מרעה אל
רעה ׀
אמן ׀ למען הקים
כי את רגלים ׀ רצתה
הרע ברזל ברזל
ובאו בשערי וגו׳ מלכים ׀
ואחרי כן נאם יי׳ וגו׳ ואת עבדיו ׀
בימיו תושע וגו׳ יי׳ ׀ צדקנו
וחברו בימים ההם תושע
וכל העמק והפגרים ׀
בספרי ׀ שדות
הדבר אשר וגו׳ ונבוכדראצר מלך
בבל ׀
ואשלח אליכם וגו׳ עבדי הנביאים ׀
השכם ושלוח ׀
וישב ׀ ישמעאל את כל
וגם כל היהודים אשר במואב ׀
עוד שמי נקרא ׀ בפי ׀ כל איש
מלאהם ׀ אתם ונשיכם
הילילו ׀ הוביש מואב
רפתה דמשק וגו׳ ורטט ׀ החזיקה
והחתתי עליהם והבאתי עליהם ׀
ערכו על בבל ׀ סביב
רבים השמיעו אל בבל ׀ רבים
ושלחתי לבבל ׀ זרים
והיתה בבל ׀ לגלים ׀ מעון
העמודים ׀ שנים

יחזקאל

השמע ׀ וכדברי אותך
ואחדל ׀ יחדל
החמס ׀ קם למטה
וישלח תבנית יד ותשא אתי רוח ׀

אפכי ארבעת שפטי ׀
כצית כך ׀ ואמרת לי
חרדות ׀ ילבשו
והנה ששה אנשים באים ׀
על הדם ׀ תאכלו ועינכם
האנק ׀ דם
היות צאני ׀ לבז
וידעת כי אני יי׳ שמעתי ׀ את כל ׀
אשר נתנו את ארצי ׀
והאתיקים ׀ הספים והחלונים
ובהפילכם תרימו תרומה ליי׳ ׀
והיה כל נפש חיה ׀
הנחל יעלה על שפתו מזה ׀ ומזה ׀
חמת ׀ ברותה
וצפון ׀ והיה גבול מן הים ׀
לאמר ׀ שבמה
תבוא ׀ אל ארץ ׀ משובבת
והיה ביום ההוא אתן לגוג ׀ מקום
חתלון ׀ ואלה שמות השבטים
והנותר לנשיא מזה ׀ ומזה ׀ לתרומת
ועשרים ׀ אלף תרומה
סביב ושם העיר מיום יי׳ ׀ שמה
וכל סביב סביב דכותהון ׃

תרי עשר

אל תשמח ישראל ׀ אל גיל
ולא יסכו ליי׳ ׀ יין
הסיר יי׳ משפטיך וגו׳ מלך ישראל ׀ יי׳
וישמע זרובבל ׀ בן שאלתיאל
ועתה חזק זרובבל ׀
הן ׀ ישא איש
ויהי דבר יי׳ ׀ שנית
ורחוקים ׀ יבאו
ואם לא ׀ חדלו ׀
ואספתי את כל הגוים ׀

אלין פתח באתנח וסו׳

פסו׳ בנביאים אחרונים
ישעיה
תעכסנה   יען כי גבהו
תשפלנה   וישח אדם
השע   השמן לב העם
טבאל   נעלה ביהודה
בז   קח לך גליון גדול
וחברו   ואקרב אל הנביאה
לאש   יען כי מאס
תבן   ופרה ודב תרעינה
תשכבנה   ועולליהם ירטשו ׃
הרטשנה   וקשתות נערים
השבתי   ונאסף שמחה
השבתי   חזות קשה
והתז   כי לפני קציר כתם
עד   בטחו ביי׳ עדי עד
תרמסנה   ברגלים תרמסנה
תקשבנה   ולא תשענה
קמל   אבל אמללה ארץ
תהרו   חשש תלדו קש ׀
יאמר   כי יאמר הלא שרי
יצתו   והיו עמים משרפות
כן   נטשו חבליך בזו בז
תפתחנה   אז תפקחנה
השב   והוא עם כוזב
עד   לא תבושו ולא תכלמו
עד עולמי
הדס   תחת הנעצוץ
תאמנה   ובנותיך על צד
ועצמותיכם כדשא תפרחנה
בגת   מדוע אדום ללבושך ׀

ירמיה

לבז   העבד ישראל
להבר   רוח צח שפיים
נצלנו

פסיקתא דכתובים

נצלנו וכאתם ועמד
נצחת מדוע שובבה
עבדו כדנה תאמרון
השמו שפוך חמתך
מקללוני אוי לי אמי
בשער האמר אכנה
לכן לכן כל אכליך
הסף ואביא אותם
באש הצתה
וכל לשון דברת דברתי הצלת
הצלתי באש יצתו דכותהון

יחזקאל

תכהלנה המלך יתאבל
החשמלה וארא והנה
ושכלת לו חיה רעה
האנח ואתה בן אדם
בשער ותוסף
שברתי בן אדם את זרוע פרעה
הצלת ואתה כי הזהרת
ולבז העלה עליהם
תהרגנה ובנותיה אשר
תלכנה בחורי און
לכן והושעתי לצאני כל לש פת
אני יי׳ דברתי כל ליש׳ פתח
לבטח ונתן עץ השדה

תרי עשר

תנאפנה על ראשי ההרים
עדן ושברתי בריח
הנפלת את סכת דוד
תתמ גגנה הנה ימים באים
בספרד וגלות החל הזה
וירדם ויונה ירד אל ירכתי
רשע עוד האיש בית
תתרשנה יראו גוים ויבשו
גת לכן תתני שלוחי׳ וחברו
יחיתן כי חמס לבנון
לער לכן חכו לי
תבצענה על ידי זרבבל
תשבבנה ונשסו הבתים

אלין פסקתא דכתובים
דברי הימים

ארפכשד שם ׃
הבכור ויהיו בני ירחמאל
הבכור ׃ ואלה היו בני דוד
עזריקם ׃ ולאצל ששה
לפנים ופינחס בן אלעזר
להכין שבת ׃ שבת
שלום שלום ורוח לבשה
בלכתו אל ציקלג נפלו עליו ׃
וגם הקרובים וגו׳ ובפרדים ׃
ויעל דוד וגו׳ האלהים ׃ יי׳
ועמהם אחיהם וגו׳ ויחיאל ׃ ועני
ותתן את עבדך ישראל ׃ לך
על עמו ׃ ויאמר יואב
איביך ׃ ולמשגת וגו׳ ואם שלש ׃
וישלח האלהים ׃ מלאך ׃
וברזל ׃ לרב
להגדיל ׃ ויאמר דוד שלמה
מבתכם שמעיה וגו׳ ואחז ׃ אחז
ובני ישראל ׃ למספרם וגו׳
ושרי האלפים ׃
התשיעי וגו׳ לבן ׃ ימיני
ויקהל דוד וגו׳ ומקנה ׃
הזהב ׃ ובכל כחי הכינתי
ראה ׃ עתה
לכל ׃ לראש לך יי׳ הגדלה
בצל ׃ כי גרים אנחנו
ויזבחו ליי׳ ׃ זבחים
וישב שלמה על כסא יי׳ ׃
ויאמר אלהים ׃ לשלמה יען
לשבתות הנה אני בונה
חשים ׃ מבות
סביב ׃ סביב ודמות בקרים
עומד על שני עשר וגו׳ שלשה
פונים ׃ ושלשה פונים ׃ ימה
עגול ׃ סביב
את קדשי ׃ דויד אביו
ועתה יי׳ ׃ אלהי ישראל שבר
לאמר ׃ וכל ישר׳ כי לא שמע המלך
צדיקי ׃ ויכנעו שרי ישראל
אל שמעיה ׃ ובראות יי׳
האלהים והנה עמנו
הלא הכושים לחיל ׃ לרב
יי׳ ׃ מארבים ובעת החלו ברנה
דם ׃ לדם וכל ריב
ויתן להם ׃ אביהם
ויאמר מלך ישראל ׃ אל יהושפט
ועמהם ׃ מהעמונים
ויבנו לך ׃ בה מקדש
ויהי לימים ׃ מימים וגו׳ לימים ׃ שנים
ואחרי כל זאת נגפו ׃ יי׳
ויהי בעת יביא וגו׳ ליום ׃ ביום
כהנים ׃ ויבא אחריו עזריה
מעיר ׃ לעיר ויהיו הרצים
האלהים ׃ כל לבבו הכין
יום ׃ ביום ויעשו בני ישראל
חיצונה ׃ ואחרי כן בנה
ועליהם ׃ מופקדים
להעלות עולות ׃ יי׳ ושם יהוידע
הכנו והקדשנו ׃ את כל
ויעש ׃ בירושלם חשבונות
מלכי ישראל ׃ ולא נעשה פסח
וישלח אליו מלאכים ׃ לאמ׳ ׃ מה לי
השרים ׃ ויקונן ירמיה

תהלות

אמרי האזינה ׃ יי׳
כי לא אל חפץ רשע ׃ אתה
יתעב ׃ יי׳
ובצע ברך נאץ ׃ יי׳
על מה נאץ רשע ׃ אלהים
על כן אודך בגוים ׃ יי׳
כי הושיע ׃ יי׳
עורה למה תישן ׃ יי׳
אודך בעמים ׃ יי׳ וחברו
מלתעות כפירים נתוץ ׃ יי׳
הצילני מאויבי ׃ אלהי
ואתה יי׳ אלהים ׃ צבאות
לשלמי נדרי יום ׃ יום
ברכו עמים ׃ אלהינו
לא ישמע ׃ אדני
יודוך עמים ׃ אלהים וחברו
ברוך יי׳ יום ׃ יום
האל ׃ לנו אל למושעות
הוא נותן ׃ עוז ותעצומות
זכר זאת אויב חרף ׃ יי׳
הלעולמים יזנח ׃ יי׳
ויקץ כישן ׃ יי׳
ודרור קן ׃ לה
אשמעה מה ידבר האל ׃ יי׳
אין כמוך באלהים ׃ יי׳
חסין ׃ יי׳ אלהי צבאות
איה חסדיך הראשנים ׃ יי׳
אשר חרפו אויביך ׃ יי׳
עד מתי רשעים ׃ יי׳
אודך בעמים ׃ יי׳
רם על כל גוים ׃ יי׳
אהבתי כי ישמע ׃ יי׳
זכרתי משפטיך מעולם ׃ יי׳
רחמיך רבים ׃ יי׳
ערו ׃ ערו
אם תקטל אלוה ׃ רשע
הלא משנאיך יי׳ ׃ אשנא
אל תט לבי לדבר ׃ רע
הצילני מאויבי ׃ יי׳
וכל האח האח
אמן ׃ אמן דכו׳

איוב

הצעקתו ישמע ׃ אל
זה חלק אדם רשע ׃
אך שוא לא ישמע ׃ אל
מן ׃ הסערה
מן ׃ סערה
ואם זרוע כאל ׃ לך

משלי

עד מתי פתים ׃
עשה זאת אפוא ׃ בני
עד מתי עצל ׃ תשכב
להנחיל אהבי ׃ יש
ואהיה אצלו אמון וגו׳ יום ׃ יום
אשרי אדם שמע וגו׳ יום ׃ יום
בית גאים יסח ׃ יי׳
לעלוקה שתי בנות הב ׃ הב

רות

שני בניו ׃ מחלון
הלהן ׃ תשברנה
נרחצת ׃ וסכת
כרחל ׃ וכלאה

שיר השירים

צרור המור ׃ דודי לי
אשכל הכפר ׃ דודי לי
תעירו ׃ השבעתי
והגפנים ׃ סמדר והתאנה
תעירו ׃ השבעתי
צאנה ׃ וראינה
נרד ׃ וכרכום
גן ׃ נעול
קול ׃ דודי דופק
ברח ׃ דודי ודמה לך

קהלת

סובב ׃ סובב
זה ׃ רע בכל אשר נעשה
ועמוק ׃ עמוק רחוק מה שהיה

איכה

סלה כל אבירי ׃ יי׳
על אלה אני בוכיה עיני ׃ עיני
איכה יעיב באפו ׃
היה יי׳ ׃ כאויב
ויחמוס שכו יי׳ ׃ בציון
זנח יי׳ ׃ מזבחו
חשב יי׳ ׃ להשחית
השיבנו יי׳ ׃ אליך ונשובה

אחשורוש

בחודש הראשון מיום ׃ ליום
ואת ׃ פרשנדתא וכל אחיהו׳
קימו וקבלו היהודים ׃ עליהם ׃
אשר נתן המלך ליהודים ׃ אשר
וישם המלך אחשורוש ׃

דניאל

נחית ׃ ודי חזה מלכא
ונבוכד נצר מלכא שלח למכנש ׃
בפשר ׃ כל קבל די רוח
ועל מרי שמיא ׃
הטה אלהי ׃ אזנך
יי׳ שמעה יי׳ ׃ סלחה
וישם ׃ פני ׃ לבא בתקף
וישב ׃ פניו לאיים ולכד

עזרא

ומה חשחן ובני תורין ודכרין
ואמרין ׃ לעלק ׃ מלח׳
ויקבצו כל אנשי יהוד׳ ובנימן ׃ ירוש׳
ואקום ׃ לילה אני ואנשים ׃
ואצאה בשער הגיא הם ׃ פרוצים
ויברך עזרא אמן ׃ אמן
שבתי ׃ וישוע ובני ושרביה ׃
ויאמר נחמיה הכהן ׃
בהשבי ׃ ויעשו כל הקהל
ויקרא בספר תורת יום ׃ ביום
חצור ׃ רמה גתים
בימים ההם ראיתי ביהודים
דרכים גתות ׃

אלין פתח באתנח וסו׳
פסוק בכתובים
ד״ה

בני שם עילם ומשך
חתת ובני קנז ׃ ופדיה ושנאצר
וקנז ובני כלב
אצל ולאצל ששה וחברו
ויוכח ויצא דוד
ויצלח וישב שלמה
הכנו והקדשנו ׃

תהלות

אתה אספרה אל חק
שני רשעים שברת
נתשת האויב הכו
יהר כי הנה הרשעים
לחם הלא ידעו כל פעלי וחברו
ויט שמים וירד
כי תשיתמו שכם
כי תשיתהו ברכות לעד
אתה חטאת נעורי
הלכתי לדוד שפטני
חיי אחת שאלתי
וילך לדוד בשנותו
עלי כי שמעתי
ידעתי ובצלעי
יריבי לדוד ריבה יי׳
שקר אל ישכחו לי
ארץ כי לא שלום
תחרש ראית יי׳ אל תחרש
תשברנה כי זרועות וחברו
אתה ואני עני ואביון כ׳ בו
אל תאחר
ארץ כשמך אלהים
דרך זובח תודה
מלח בהצותו את ארם
ובמים הרבבת אנוש
סיני ארץ רעשה
בכסף אם תשכבון
עיני יגעתי בקראי
שקר רבו משערות
ואין חרפה שברה לבי
אתה ואני עני ואביון
תאחר אלהים חושה
בתנכלו יהרג בברך

ללכת

מערכת אות הצדי

ללכת לא שמרו ברית
השכו כי אכל את יעקב
רעם אענך בסתר רעם
בגלגל אלהי שיתמו בגלגל
אלהי כי טוב יום בחצריך
אלהי שמרה נפשי כי חסיד
שועתי ואני אליך יי׳
וכסאו לארץ מגרת
הודע למנות ימינו
להשמדם עדי עד
אנחנו דעו כי יי׳
מים ישם מדבר לאגם
תחרש למנצח לדוד
אמילם וכולהון הלתא
ספרתי בשפתי ספרתי
מכל מלמדי השכלתי
שקר יי׳ הצילה נפשי
אליך נשאתי את עיני
מנעורי קדם׳ רבת צררוני
החסד יחל ישראל
עיני לא גבה לבי
גם בניהם עדי עד
זאת מנוחתי עדי עד
הסכנת ארחי ורבעי
ירושלם תדבק לשוני
בסתר לא נכחד עצמי
מרדפי הקשיבה אל רנתי
תחנוני האזינה אל תחנוני
הללו את יי׳ מן השמים

איוב

במעל היום ההוא
ואין יחשכו כוכבי נשפו
מבקר לערב יכתו
ירחקו בניו מישע
ישע לשום שפלים
היאכל תפל מבלי מלח
תבעתני וחזיונות בחלומות
כלך ענן וילך
כפך מעלי הרחק
בדי שאול תרדנה
יהצני סביב ואלך
הזאת ידעת מני עד
נגו אלי והשמו
ישאהו קרים וילך
כי אמר איוב צדקתי
אבי יבחן איוב עד נצח
תפלחנה תכרענה ילדיהן תשלחנה
ב׳ בו
תוסף שים עליו כפכה
אחד באחד יגשו
על כן אמאס ונחמתי

משלי

לקח ישמע חכם
בטח ושמע לי ישכן
כי לחמו לחם רשע
אולת קצר אפים
יתר לא נאוה לנבל
בנפים התעיף עיניך בו
על שדה איש עצל עברתי
תשבענה שאול ואבדה ועיני
האדם ב׳ בפסוק
וגנבתי פן אשבע וכחשתי
מארץ דור חרבות
תשבענה לעלוקה שתי
מים שאול ועוצר רחם
נחל עין תלעג לאב
ארץ תחת שלש רגזה

חמש מגלות

ותותר ויאמר לה בועז
סבדר אחזו לנו שועלים
תנח אם רוח המושל
למס איכה ישבה בדד
ותען אסתר ותאמר
הסף וימצא כתוב אשר

דניאל

המלצר ויאמר דניאל
תה חונני די הן חלמא
אזל אדין דניאל לביתיה
הודע אזל ולחנניה ב׳ בו
יהודע אדין אריוך
ואמר ענה דניאל קדם
בלטשאצר ענה מלכא כלהו׳ פתח
תנדע ואנא לא בחכמה
כסף הוא צלמא רישיה
חסף ואצבעת רגליא
בהודי חזיתא רגליא
חסף שקוה די פרזל
לשיזבותנא הן איתי אלהנא
וידחלנני על משכבי ב׳ בו
יהודענני וכני שים טעם
אמר בלטשאצר רב חרטמיא
יתננה ולך טרדין מן אנשא
נפל עוד מלתא בפום
יצטבע בהשעתא מלתא
עבדת וכל דאירי ארעא
אלף בלשצאר מלכא
קרא מלכא בחיל
עללת מלכתא לקבל
לה דעותני וכען הועלו
עליך ואנא שמעת עלך
הב באדין ענה דניאל
יצטבע ומן בני אנשא
ידעת ואנת בריה בלטשאצר
שבחת ועל מארי שמיא
הדרת ולמאניא דיביתיה ב׳ בפסו׳
והשלמה דנא פשר מלתא
רשמת באדין ענו ואמרין
אזל באדין מלכא בשפרפרא
אמר בשנת חדא
תתחבל ולה יהיב שלטן
יבהלנני אתכרית רוחי
יהודענני קרבת על
חברהה ועל קרניא עשר
ותדקיא בן אמר חותא
תאחר יי׳ שמעה
וכל לה בה גבה שנה פמה מנת
עלה טפרה קדמה דכו׳ בין
באתנח בין בסֿפֿ

עזרא

החרבת דייבקר בספר
למגד וכנמא פתגמא
בהומני שים טעם
בנין אדין כנמא
חדת נדבכין די אבן
עבדו אדין תתני פחת
ודהב ולהובלה כסף
למעבד ומה די עליך ועל
למתן ושאר חשחות
הגדתי והסגנים לא
אכלתי גם מיום אשר צוה
לרדת ואשלחה עליהם
ארח כי רבים ביהודה :

נשלם מערכת

אות הפ״א בס״ד

מערכת אות

הצד״י

ב׳ זוגין חד צ׳ וחד וצ׳ וסימ׳

צרת ובני תלאה צרת ·
וצרת לקריהם ושכמה וצרת :
צמרים ויקם אביה מעל לוד
צמרים ·
וצמרים ובית הערבה ·

צא

צאני ב׳ וסימניהון

והכנים בני והצאן צאני
עם כלבי צאני ·
וכל יחזקאל דכו׳ במ״א
בתוך צאנו נפוצות :
וצאן ד׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר בחקתי
כצאן ז׳ רפין וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סוף סי׳ ל״ז ·

צב

בצבא ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת מטות ·
וכל צבאם ד׳ וסימניהון
נמס׳ בבראשית
ובישעיה סימן מ״ה ·
הצבאות ה׳ וסימניהון

כי הנני מקים עליכם ·
שמעו והעידו בבית יעקב ·
יי׳ אלהי הצבאות יי׳ זכרו ·
יי׳ יי׳ הצבאות הנוגע בארץ
ותמוג ·
מן בני הראש וגו׳ לחדש הראשון
ועיין מה דאקשינן ופרכינן
בערך אדני :
הצבאים ג׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת מטות ·
בצבאתינו ג׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סי׳ ק״ח׳
צבאם ז׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן ל״ד
וכל צבאם ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר בראשי׳
וישעיה סימן מ״ה :
וצבא ד׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ח׳ ·
שר צבא ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ ח׳
צבאות ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בא ·
לצבא ג׳ א׳ דגש
וסימניהון
כל הבא לצבא צבא ·
יבא לצבא צבא
לצבא על הר ציון כהר׳ דגש ·
צבאות ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
נמס׳ בפרש׳ וארא ·
וצבי ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ראה ·

הצביים ג׳ וסימניהון

ועשה אל קל כרגליו ·
כני פוכרת הצביים וחגרו ·
צבית ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וחד כתיב
א׳ וסימניהון נמסר
בד״ה ב׳ ריש סימן כ״ד ·

צד

צדה ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר
בשפטים סימן ז׳ ·
וצדיק י׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן ל״ג
ובמשלי סוף סימן כ״א ·
וצדקתו ג׳ וסימניהון נמסר
בתלי׳ סימן ק״א ·
צדקות ד׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ק״ג ·
צדקת ה׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י״ח ·
צדקה ומשפט ג׳ וסימ׳ נמסר
בסדר וירא ובתלי׳ סי׳
ל״ג ובמשלי ריש סימן כ״א ·
צדקותינו ג׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סימן
ס״ר ובירמיה סימן נ״א
צדקתך ו׳ וסימניהון

לו הקשבת למצותי ·
וצדקתך לבן מלך ·
הודע בחשך פלאיך ·
משוך חסדיך ליודעיך ·
וצדקתך אלהים עד מרום ·
וצדקתך ירננו ·
הצדיקים ו׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וירא ·
וצדיקים ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳
נמסר בסוף הושע׳
חלוף אתיוהן דצדיקים
תמצא נמסר בתלים
סוף סימן ל״ז :
וצדק ד׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר כי תצא ·
צדקות ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימני׳
נמסר בשפטים סי׳ ה׳ ·

יצדק ד׳ וסימניהון

ואנוש מאלוה יצדק ·
ובה יצדק אנוש עם אל ·
וכי יצדק ילוד אשה ·
ואם יצדק מה יתן לך ·
תצדק ג׳ קמצי׳ וא׳ פת׳ וסימ׳
נמס׳ בישעיה סוף סי׳
מ״ג ובאיוב סימן מ׳ ·
צדקיה ו׳ וסימני׳ נמסר בירמיה
סימן כ״ז וסימן מ״ט ·

צה

בצהרים י״ב וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ י״ח ·

הצהרים ד׳ וסימניהון

את משכב הצהרים ·
ויקחו את הפר אשר ·
ויהי בעבר הצהרים ·
וישב על ברכיה עד ·

צו

צוארו ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויהי מקץ
ובירמיה

מערכת אות הצדי

ובירמיה סימן כז׳ ·
צואר ב׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
ענק מצורוניך ·
לא הביאו בעבדת ·
עד צואר ג׳ וסימניהון נמס׳
בסוף חבקוק ·
צוהו י׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן ט״ו
ובפרש׳ נח ובד״ה א׳ סימן כ״ד ·
צויתי ה׳ וסימניהון נמסר
בסוף פרשת צו ·
צויתי ה׳ וסימניהון נמסר
בסוף פרשת צו ·
צוה ג׳ וסימניהון נמסר
בהושע סימן ד׳
ובתלים סימן כ״ד ·
צום ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן מ״ח ·
צויתה וצויתה ד׳ מל׳
וסימני׳
נמסר בפר׳ פנחס ובתלים סימן קכ״י
אצוך ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי
וסימניהון
אתה תדבר את כל ·
ואתה תאזר מתניך ·
והיה אם תשמע את בתר׳ רפי
מצות ג׳ יחידא׳ וסי׳ נמסר
בתלים בא״ב אות ס׳
מצוך ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי
וסימניהון
כי אם במקום אשר יבחר ·
שמר ושמעת את כל ·
למען תירא את יי׳ אלהיך ·
בתראה רפי ·
מצוה אתכם י״א וסי׳ נמסר
בפרשת עקב ·
ככל אשר צויתך ד׳ וסימ׳
נמסר
בפר׳ תשא ובירמיה סימן נ׳ ·
כאשר צוה יי׳ ג׳ וסימני׳
נמסר
בפרשת שמיני ובסוף שמואל ·
מצוך ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי וסי׳
נמסר בפרשת ראה ·
צווי ביד משה י׳ וסי׳ נמסר
בסוף פרשת צו ·
ויצוו ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויחי ·
ואת מצותיו ג׳ וסימניהון
אחרי יי׳ אלהכם ·
ושמרת את חקיו ·
סוף דבר הכל נשמע ·
מצותי חקותי ג׳ וסי׳ נמסר
במלכי׳ א׳ סי׳ ט׳ ·
צוני ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת דברים ·
ויצום ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וארא ·
צווי את כל אשר ג׳ וסימ׳
נמסר בפרש׳ תרומה ·
צוער ג׳ מל׳ וסימניהון
על בן קרא שם העיר ·
ויעל לוט מצוער ·
בי ירא לשבת בצוער ·
צור י׳ מל׳ וסי׳ נמסר
ביחזקאל סימן כ״ו
על צור ב׳ וסימניהון

מי יעץ זאת על ·
ואתה בן אדם שא ·
בצור ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח
ובאיוב סימן י״ט ·
צורם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת האזינו ·

צח

מצחק ג׳ וסימניהון
ותרא שרה את ·
הנה יצחק מצחק ·
בן איש רמה את רעהו ·
לצחק ג׳ וסימניהון
ראו הביא לנו ·
אשר הבאת ·
ויקומו לצחק בתר׳ פת׳ ומל׳ ·
כל לשון צחוק כתיב ש״ן
במב׳ כתי׳ צד״י
וכל אורית׳ דכות׳ בתיב צ׳ וסימניהון
נמסר בשפטים סימן י״ו ·

צי

צידנים ד׳ חס׳ ו׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
בשפטים סימן י״ח ·
ציתא ג׳ וכתי׳ א׳ ב׳ מל׳
וא׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בנחמיה סימן ז׳ ·
צצים ד׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סוף סי׳ ו׳ ·

צל

ובצל ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן נ״א ·
כצל ה׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן
ל״ב ובתהלים סימן קט״ ·
כצל ה׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר
באיוב סוף סימן י״ג ·
בצל י״ב וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ז׳ ·
צללו ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח
ובסוף חבקוק ובנחמיה סימן י״ג
ותרגום שם ·
הצולעה ג׳ וסימניהון נמס׳
במיכה סימן ד׳ ·
בצלם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בראשית
ובתלים סימן ל״ט

צם

ויצומו ג׳ וסימניהון
ויצומו ביום ההוא ·
ויקבצו המצפתה ·
תחת האלה דד״ה ·
צמחה ד׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י״ז ·

צנ

ותצנח ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט״ו
ובשפטים סימן א׳ ·

צע

צעקה ד׳ בנביאים וסי׳ נמס׳
בירמיה סימן מ״ח ·
יצעקו ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן י״ט ·
ויצעקו ז׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן ד׳
ובתלים סימן ק״ז ·
מצער ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וירא ·
כצעירתו ב׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
וישבו לפניו הבכור ·
ומשפחתי הצערה ·

צפ

צופה ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳
נמסר בתלי׳ סי׳ ל״ז ·
צופים ג׳ א׳ מל׳ וב׳ חס׳ ו״ו
וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ו׳ ·
צפוי ה׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר ויקהל ·
צפוי נחשת ד׳ בליש׳
וסימניהון
ועשית קרנתיו ·
ועשית בדים למזבח ·
ועשית בדי ·
תהיינה קרנתיו ·
וצפנה ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ואתחנן ·
צפנה וצפנה ח׳ בתור׳ וחס׳
וסימניהון
נמסר בריש פרשת ויצא ·
לפאת צפונה ג׳ בקרי׳
וסימניהון
נמסר ביהושע סימן ט״ו ·
צפנה ה׳ חס׳ בירמיה וסימ׳
נמסר שם סימן ג׳ ·
צפון ב׳ חס׳ וסימניהון
וישובו ויחנו לפני פי ·
וירדפו מצרים אחריהם ·
צפנתי ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים בא״ב
רבתי סימן ב׳ ·
צפנת ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ל״א ·
צפור ט׳ מל׳ וסימניהון
וצוה הכהן ושחט ·
וחטא את הבית ·
תבנית כל בהמה ·
כל צפור טהורת ·
כל צפור כל כנף ·
כי יקרא קן צפור ·
וירא בלק בן צפור ·
ויבאו אל בלעם ·
מסור״תא אחר״תי כל צפור
דאורית׳ חס׳ במב מל׳ וסימניהון
ושחט את הצפור קדם׳ ·
וחטא את הבית ·
כל צפור דגברי מל׳ במב חס׳
וסימניהון
ויאמר בלעם אל האלהים ·
האזינה עדי בנו ·
וכל נביאים וכתובי׳ בין עופי בין
גברי מל׳ ·
כצפור ג׳ דגשי׳ וסי׳ נמסר
במשלי ריש סי׳ כ״ו
ואת הצפור ג׳ וסימניהון
נמסר
בפרשת לך לך ·

צץ

כציץ ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כ׳ ·
ציצת ד׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בסוף סדר
שלח לך וביחזקאל ריש סימן ח׳ ·

צק

יצוק ד׳ וסימניהון
וצור יצוק עמדי ·
יצוק נחושה גרמיו ·
ברחץ הליכי בחימה ·
דבר בליעל יצוק בו ·
וא׳ ויצוק כפלח תחתית ·

צר

ויצר ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וישלח ·
ויצר ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת כי תשא
ובמלכים ב׳ סימן ה׳ ·
הצר ג׳ ב׳ קמצי׳ וא׳ פתח
וסימניהון נמסר בסדר
בהעלתך ובמגלה סימן ז׳ ·
צררי ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סימן קכ״ד ·
צר לי מאד ג׳ וסימניהון
ופלשתים נלחמים ·
נפלה נא ביד יי׳ ·
ויאמר דוד אל גד דד״ה ·
צרויה ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן י״ד ·
הצרעה ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת עקב ·
צרעת הוא ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ שמיני ·
צורף ד׳ חס׳ וסימניהון נמס׳
בישעיה ריש סי׳ מ״א ·
צרפתה ב׳ וסימניהון
קום לך צרפתה ·
ויקם וילך צרפתה ·

נשלם אות
הצדי בס״ד

מערכת אות

הקוף

ה׳ זוגין משמשין חד ק׳

וחד וק׳ ול׳ית דכו׳ וסימניהון

קשתי את קשתי נתתי בענן׳
וקשתי ככודי חדש עמדי׳
קיטר וישקף על פני סדם ועמורה׳
וקיטר אש וברד שלג וקיטר׳
קלוי ואם תקריב מנחת בכורי׳
וקלוי ויאכלו מעבור הארץ׳
קטב הנה חזק ואמיץ לה׳ כ׳ רם
וקטב בז רעב ולחמי רשף׳
קובע וילבש שאול דוד מדיו׳
וקובע וכאו עליך הצן רכב׳

מ׳י׳ן דמשמשין קה בסוף

היבותא וסימניהון

אשרקה ל׳ להם ואקבצם ונתתי׳
ואצעקה ל׳ קולי אל אלהי׳ ואצעק׳
מחקה ל׳ ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות׳
וארקה ל׳ כדנה תמרון להון אלהיא׳
בוקה ל׳ ומבוקה ל׳ ומבלקה ל׳ ג׳ בפסו׳
לפוקה ל׳ ולא תהיה זאת לך לפוקה׳
זעקה ל׳ ותלך הלך וזעקה׳
וזעקה ל׳ בגוים נשמע׳
נשקה ל׳ ואש נשקה ביעקב׳
בדפקה ל׳ ויחנו בדפקה׳
בדפקה ל׳ ויסעו׳
במתקה ל׳ ויחנו במתקה׳
ממתקה ל׳ ויסעו׳
דבקה ל׳ ולשנם לחכם׳
העמקה ל׳ כה אמר ה׳ אלהים׳
לרחקה ל׳ ויאמר אלי בן אדם׳
אשקה ל׳ אשקה נא לאבי׳
והאנקה ל׳ והכח והלטאה׳
בצקה ל׳ שמלתך לא בלתה מעליך׳

קב

ויקבצו ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ ר׳ס כ׳ה׳
הקבצו ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ׳ה וביחזקאל סימן ט׳ל׳
קברתה ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח׳
קברת ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳ נמסר פ׳ וישלח׳
בקבו׳ ג׳ דגשי׳ וסימניהון בלשון ארמי מיתיא בקברהון משתעין וב׳ אורם נמסר בפרש׳ חקה ובתלים סימן פ׳ח׳
קברו ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ חיי שרה׳

קבורת מלכים דה״ה

שלמה ויקברהו בעיר דוד׳
אביה ויקברו אותו בעיר דוד׳
יותם ויקברו אותו בעיר דוד׳
רחבעם ויקבר בעיר דוד׳
אסא ויקברוהו בקברותיו׳
יהושפט ויקבר עם אבתיו בעיר דוד
יהורם ויקברהו בעיר דוד׳
אחזיהו וימתהו ויקברהו׳
יואש ויקברהו בעיר דוד׳
אמציה ויקברו אתו עם אבותיו בעיר יהודה׳
עזיה ויקברו אתו עם אבותיו בשדה הקבורה׳
אחז ויקברוהו בעיר בירושלם
יחזקיהו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד׳
מנשה ויקברהו ביתו׳
יאשיהו ויקבר בקברות אבותיו

אל קבר ג׳ וסימניהון

וישא המלך את קולו׳
ותשב ותאכל לחם והשת׳
כי זה זה יבא לירבעם׳

ותקבר ג׳ בתורה וסימני׳ נמסר בפ׳ חקה׳
קבור ד׳ מל׳ כלישני׳ וסימניהון

במבחר קברינו׳
לא הלין נבלתו על העץ׳
מאין מקום לקבור׳
סביבות ירושלם ואין קובר׳

קד

קדמו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת כי תצא ובנחמיה ריש סימן י״ג׳
קדימה ז׳ בליש׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל ריש סימן מ״ח׳
קדקדו ג׳ וסימניהון

וכאבשלום לא היה׳
ויד את איזב בשחין׳
ועל קדקדו חמסו ירד׳

וקדר ג׳ וסימני׳ נמסר סוף פרש׳ חיי שרה׳
הקדמני ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר פ׳ לך לך׳
קדשי הקדשים ד׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בפרשה אמור׳
קדש קדשים הוא ו׳ וסימ׳ נמסר סוף פרשת תצוה׳
קדשיו ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת נשא׳
קדש קדשים ה׳ בנביאים ובכתובי׳ וסי׳ נמסר בפרשה תרומה׳
למקדש ג׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן מ״ה׳
נקדש ג׳ רפי׳ וסימניהון נמסר בפרשת קרח׳
קדוש יג״ חסרים וסימניהון נמסר בפרשת תצוה ובפרש׳ נשא׳
קדוש ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בתלים ס׳ ס׳ה׳
יקדיש ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן כ׳
הקדשתי ו׳ וסימני׳ נמסר בפרשת במדבר ובד״ה ב׳ סוף סימן ז׳׳
הקדוש ו׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפ׳ קרח׳
קדשיהם ג׳ וסימניהון

ובמצנפת בד יצנף׳
אך בכור שור או בכור׳
ואכלו אתם אשר כפר׳

התקדשו ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ג׳׳
ולקדוש ג׳ וסימניהון

הן גוי לא תדע׳
כי לי״י מגננו ולקדוש׳
כי לי איים יקוו׳
וא׳ לקדוש אם תשיב משבת׳

קה

הקהל ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת צו׳
וכל קהל ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ח׳׳
בקהל ד׳ דגשים וסימניהון נמס׳ סוף ספר שפטי׳ וכאיכה א׳ב׳ קדמא וסי׳ בלשון ארמי ניכק נצלי דסגין אתפקדית׳
הקהתים ג׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ד׳׳
וקהת ומררי ב׳ וסימניהון

ואלה שמות דוארא׳
ויהו אלה בני לוי דוידבר׳

קו

קו ג׳ כתיב קוה וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ז׳׳
לקולם ג׳ חסרים וסימני׳ נמסר כפרש׳ קרח ושמואל א׳ סימן כ״ח׳
קלות ו׳ כתובי׳ בן וסימניהון נמסר בתלים סימן צ״ג
קלת ד׳ כתיב בן חס׳ דחס׳ וסי׳ נמסר בפ׳ וארא׳
קולו ובקולו ו׳ חס׳ בנבי׳ ובכתו׳ וסימ׳ נמסר בתלים ס׳ צ״ה ובדניאל סי׳ ט׳׳
בקולכם ב׳ חסרי׳ וסימניהון

ולא האזין אליכם׳
הנה שמעתי בקולכם׳

קול ו׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפ׳ תולדות׳
קולינו ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ חקה׳
שמיעה לקול י״ז פ׳ הגזרה קשורה עם למ״ר וסימניהון נמסר בתלים סי׳ נ״ח׳

אמר המעתיק חזיתא מכו׳ יא׳ ביני נוסחי ספרי המסרה וגם בספרי המקרא הי מניהו מן שמיעת קול קשור עם למ״ר בקצת ספרי מסרה מני י״ז ובקצת י״ח וי״ט וי״ו ואמנם ברוביהו מני י״ז הנהו דמסריכן ב׳ בתהלות סי׳ כ״ח ומיהו תמן מסריכן י״ח והנהו דמסרי י״ז משמטו פסו׳ וישמע לקולם דויפרכו בו עבדיו ו׳ ואכן מסרי ליה דבקצת ספרי מסר׳ מסרי ליה גבי הנך ותו דבכל ה׳ הספרים שלנו הוא קשור עם למ״ר והנהו דמסרי י״ט מנו גבי הנך פסו׳ ולא שמעתי לקול מורי וקמה דבכל הספרים שלנו הוא בקול ולאוכחא כמאן לית לן רמו עכ״ל׃

נשאו קולם ד׳ חס׳ את וסימ׳ נמסר בשפטים סימן כ״א׳
בקול י׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן א׳׳
וקוץ ג׳ וסי׳ נמס׳ בפרש׳ בראשית וביחזקאל סו׳ סימן כ״ח׳
קוצים ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סי׳ ל״ג׳

קט

קטן ה׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר סוף פרש׳ תולדות ובד״ה א׳ סימן י״ב׳
ויקטר ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ פקודי׳
קטרת סמים ה׳ בקרי׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת פקודי׳
ומקטיר ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ג׳ וירמיה סימן ל״ג׳

קי

קיטור ד׳ מיחדין וסימני׳ נמסר בפרש׳ וירא׳
קירותיו ד׳ ב׳ חס׳ וב׳ מל׳ וסי׳ נמסר פ׳ תצוה׳
על הקיר ג׳ וסימניהון

ואבואה ואראה׳
ותוסף אל תזנותית׳
באשר ינוס איש׳

קל

קלו ד׳ וסימניהון נמסר פר׳ נח׳
וקלי ג׳ וסימניהון נמסר בשמו׳ ב׳ סוף סימן י״ז׳
ויקלל ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ אמור׳
קללת ג׳ וסימניהון בפרש׳ כי תצא ושפט׳ סי׳ ט׳׳

קם

ויקם ד׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ י״א ובתהלים סי׳ מ׳׳
הקימותי ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ נח׳
הוקם ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפ׳ פקודי וירמיה סימן ל״ה׳
ויקימו ג׳ וסימניהון

ויקימו עליו גל אבני׳
ואת מלך העי תלה׳
ויקימו להם בני דן את הפסל׳

יקם ג׳ וסימניהון

ויאמר לה אלקנה אישה דעשי הטוב בעיניך׳
ויאמר

ויאמר ירמיהו הנביא ·
יקם סערה לדממה ·
קום ב׳ חס׳ וסימניהון
קם קדש את העם ·
יאמר יי׳ אל יהושע ·
קום ט׳ ר״פ וסימ׳ נמסר ביהושע
סימן ז׳ ויונה ריש סימן ג׳ ·
יקומון ז׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ וזאת הברכה
ודניאל סימן ז׳ ·
והקמות ב׳ חס׳ וסימניהון
לך אבני׳ גדולות
והקמת את המשכן ·
היקום ג׳ וסימניהון נמסר
כפרשת נח ·
קמה ה׳ מלעיל וסימניהון
והנה אנחנו מאלמי׳ ·
ונשבע ויפס לבבנו ·
ועינו קמה משיבו ·
קמה כל המשפחה ·
כי קמה על בבל דסוף ירמיה ·
וא׳ וקמה כידך ·
ולא יקום ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן ח׳
יקמו ז׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בטות ·
יקומו ג׳ מל בתורה וסימני׳
נמסר בפ׳ כי תשא ·
אקומה ג׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ ג׳
ובשיר השירים סימן ג׳ ·
והקימותי ג׳ מל וסימני׳
נמסר
ביחזקאל סוף סימן יו׳ ·
קומה ב׳ מלרע
וסימניהון
קומה יי׳ ויפוצו אויביך ·
קומה יי׳ אלהים לנוחך ·
וכל תהלות דכו׳ במ״א
ואקומה בעזרתי ·
אקים ו׳ וסימ׳ נמסר בשמו׳ א׳
סימן ג׳ וכסוף עמוס ·
יקם ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כח׳ ·
והקימתי ו׳ כתובי׳ כן וסימני׳
נמסר בפ׳ בחקתי ·
קומו ונעלה ג׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סי׳ ו׳ ·
קמואל ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש וירא ·
המקומת ג׳ כתובי׳ כן וסי׳ נמס׳
בשמואל ב׳ סימן יז״ ·
ומקום ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סי׳ ס׳ ותלי׳
סימן כ״ו וקהלת סי׳ ג׳ ·
על מקומו ב׳ וסימניהון
איש על מקומו ובא ·
וההכונת על מקומו ·
למקומו ג׳ חסרי׳ וסימניהון
כל אוריתא וכל שופטים ·
וישק המלך לברזלי ·
אל מקום ט׳ וסימניהון נמסר
בערך אל ·
אל מקום אחד ג׳ וסימני׳
יקוו המי׳ ·
הכל הולך אל מקום אחד ·
הלא אל מקום אחד הכל הולך ׃
קומתו כל אוריתא חסרי׳
וכ׳ קריאה מל
במ״א על כן גבהה קומתו ·
בכל מקום ד׳ וסי׳ נמס׳ בס׳ ראה ·

מקמו ו׳ חסרים בלישני׳ וסימ׳
נמסר ריש עזר׳ ·
ויקומו ט׳ מל וסימני׳ נמסר
בריש סדר קרח
ובשמואל א׳ סימן כ״ג ·
מקום טהור ד׳ וסימ׳ נמסר
בסדר ויקרא ·
על מקום ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר מצורע ·

קמץ

ב״ב מלין קמצין בתר זרקא
וסים׳ נמסר בויקרא ·
ב״ה מלין קמצי׳ וסימניהון
ענה אם ענה תענה אתו
מרבה רגלים ·
לסרבה המשרה ·
מקרה לילה ·
ונעשה את הדבר הזה דגבעוני׳
דיהושע ·
וראה אל אחאב ·
תהה אל ההה לי למחתה ·
מזרח יש׳ יקבצנו ·
והקרא אתם דירמיה ·
תאבה בני אם יפתוך חטאים ·
מלוח יי׳ חונן דל ·
מחסה ויעה ברד ·
מרעה עדרים ·
ומצוה נגיד ומצוה לאומים ·
תראה וכאשר תראה תעשה
עם עבדך דדניאל ·
הזה עליהם מי חטאת ·
משה בעל משה ידו אשר ישה
העלה בחנה העלה ·
העכיר לכה העכרת העכיר ·
יישר והוא יישר ארחתיך ·
ילד כה ילד יום ·
כהן ולא יעשה כהן ·
ועד ואנכי הוידע ועד בן כתי׳
חבל בטרם תחיל ילדה ·
פתח דבריך יאיר ·

וחלופי׳ ה׳ זוגין דפשטין
צכחר וס׳ מני׳ נמס׳ ביחזקאל סי׳ ו׳ ·

א״ב מן חד חד קמץ בזקפ׳
וסימניהון נמסר בריש ויקרא ·

י״ו זוגין מן ב״ב קמץ וסימ׳
נמסר בריש ספר במדבר סיני
ותרגום שם ·

א״ב מן הד חד מן תרין
אתי׳ דלוג קמץ וסימניהון ·

אט ל׳ קמץ באשורו אחזה רגלי ·
בל ל׳ קמץ אדין כלבא כדי מלהא
שמע ·
גב ל׳ קמץ ותבני לך גב ·
דש ל׳ קמץ וישב ארנן וירא את
המלאך ·
הה ל׳ קמץ בן אדם הנבא ואמרת
הילילו ·
זע ל׳ קמץ ויצא דמן ביום ההוא
שבת ·
חת ל׳ קמץ ויבאו האנשים על
הנשים ·
טל ל׳ קמץ אני ישנה ולבי ער ·
טח ל׳ קמץ לא ידעו ולא יבינו ·
יד ל׳ קמץ לכו ונשובה אל יי׳ ·
כף ל׳ קמץ ויוצא את בן המלך
דמלכים ·

לן ל׳ קמץ ותעבר המנחה על פניו׳
כך ל׳ קמץ ואם כך הוא בערכך ·
מן ל׳ פתח ישוב לפני אלהים ·
כר ל׳ קמץ דרכך ומעלליך עשו
אלה לך ·
נס ל׳ פתח נא את עבדך ·
סג ל׳ קמץ כלו סג יחדו נאלחו ·
שד ל׳ קמץ לכן הנני שך את
דרכך בסירים ·
פס ל׳ קמץ בה שעתא נפקו אצבען
צץ ל׳ קמץ ונה היום הנה באה ·
קץ ל׳ קמץ כי בטרם ידע הנער ·
קט ל׳ קמץ ולא בדרכיהן הלכת ·
רר ל׳ קמץ וזאת היה טבאתו
בזובו ·
שר ל׳ קמץ שגיון לדוד אשר שר
ליי׳ ·
תו ל׳ קמץ ויאמר אליו עבור
בתוך העיר ·

קן

קנו ג׳ וסימניהון נמסר
בחבקוק סימן ב׳ ·
קנך ג׳ וסימניהון נמסר
ריש עובדיה ·
קניתי ה׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בראשית ·
ויקן ד׳ וסימניהון נמסר
סוף שמואל ·
קנה ג׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ בהר סיני ·
קונה ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר ביחזקאל סימן
ז׳ ובמשלי סימן כ׳ ·
קנוא ד׳ ב׳ מל׳ וסימ׳ נמסר סוף
יהושע ובריש נחום ·
קני ד׳ כתיב י׳
וסימניהון
וששה קנים ב׳ בו׳
וחברו דויקהל ב׳ בו ·
בקנה ג׳ רפין וסימניהון
עלות בקנה אחד ·
ויישן ויחלום שנית ·
בקנה אחד כפתר ·
תניג׳ דמשכנ׳ תניג׳
ויקונן ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ א׳ ·
קינה אל ג׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר
ביחזקאל ריש סי׳ יט׳ ·
קעילה ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן כ״ג ·

קץ

ולקץ ג׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן יא״ ·
ואין קצה ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סי׳ ב׳ ·
ועד קצה ה׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ ואתחנן
קצוי ארץ ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סים׳ כו״ ·
ויהי מקצה ה׳ וסימניהון
בערך ויהי ·
אל קצה ו׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח
וביהושע סימן יח״ ·
ולמקצת ב׳ קמצ׳ וסימניהון
ולמקצת הימים ·
ולמקצת ימים עשרה ·

וא׳ ומקצת כלי בית ·
ותקצר ד׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ חקת ובשפטים
ובזכריה סימן יא״ ·
מקצה הארץ ועד קצה הארץ
ג׳ וסימניה׳ נמסר בסדר
ראה ובירמיה סוף ס׳ כה״ ·
קוצר ב׳ מל׳ וסימניהון
ובעמיר באחרי הקוצר ·
שלא מלא כפו קוצר ·
הקוצרים ב׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
ברות ריש סימן ב׳ ·
תקצור ג׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ נמסר
בסדר בהר סיני ׃
יקצור ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר
במשלי סימן כ״ב
וקהלת סימן יא״ ·
וקצרו ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע
ס׳ ח׳ ותלי׳ סימן קכ״ו ·
קצירו ג׳ וסימניהון
ולחרוש חרישו ולקצור קצירו ·
וממעל ימל קצירו ·
אשר קצירו רעב יאכל ·

קר

ויקרא ה׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ יח״ ·
ותקראנה ג׳ כתו׳ ה׳ וסי׳ נמסר
בפרשת שמיני ·
יקרא בא׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן יט״ ·
לקראתך ד׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ שמות
ובמלכים ב׳ סוף סימן ה׳ ·
וקראתם ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר
בפ׳ אמור ·

ותקרא את שמו י׳ וסימ׳
שת וידע אדם עוד את ·
גד והאמר לאה בגד ·
אשר ותאמר לאה באשר ·
זבולן ותאמר לאה זבדני ·
יוסף ותקרא את שמו יוסף ·
אונן והתהר עוד ותלד בן ·
שלה ותסף עוד ותלד בן ·
שמשון ותלד האשה בן ·
שמואל ויהי לתקופת הימים ·
שלמה וינחם דוד את בת שבע ·
ויקרא שמו ו׳ חסרי׳ את וסימ׳
נמס׳ בפר׳ וישלח ׃

סימן כל דסמיך לותהר
ותלד ותקרא במ״ג ויקרא וסי׳
ויקרא את שמו ער ·
ויקרא את שמו גרשם ·
בריעה כי ברעה ע״ב בסימן
ויקרא שמה ג׳ וסימני׳ נמסר
בשפט׳ סי׳ א׳ ·
קראה ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ ויצא ·
קורא ו׳ וסימניה׳ נמסר בישעיה
סו׳ סימן נח״ ·
קורא י׳ מל׳ וסימניהון
עין הקורא אשר בלחי ·
וינועו אמות הסיפים ·
קול קורא במדבר פנו ·
אין קורא בשמך אלהי ישר׳
עושה

עושה כימה ׃
למען ירוץ קורא בו ׃
ושלום בן קורא ׃
וקורא בן ימנה ׃
תהום אל תהום קורא ׃
ואין קורא מהם ׃
ויקרא את שם ד׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר בפרשת בהעלתך ׃
וקראת ד׳ רפין וסימ׳ נמסר בישעיה סימן ז׳ ׃
וקרא ד׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן י״ג ׃
קרוא ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ ג׳ ׃
הקריב ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ תצוה ׃
הקרב ח׳ וסימניהון נמסר בפ׳ קרח ובמלכים א׳ סימן ד׳ ׃
קרובו ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפ׳ תשא ׃
ויקרב ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ שמיני וביונה ׃
קריבה י׳ חסרי׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ויקרא ועזר׳ סימן ו׳ ׃
קרובה ג׳ וסימניהון
הנה נא העיר הזאת ׃
אל תרחק ממנו כי צרה ׃
מחתה קרובה ׃
בקרובי ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ שמיני ׃
ובקרבו ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט׳ וירמיה סימן ט׳ ובמשלי סימן כו״ ׃
בקרבי יא׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט׳ ׃
ויקרב י״א וסימניהון נמסר בפרש׳ בלק ׃
קרבים ג׳ בליש׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סוף סימן מ׳ ׃
ותקרבון ג׳ וסימניהון
ותקרבון ותעמדון תחת ׃
ותקרבון אלי כלכם ׃
ותקרבון אלי כל ראשי ׃
קרב ד׳ קמצין וסימניהון
ליום קרב ומלחמה ׃
הפכו ביום קרב ׃
ביום הלחמו ביום קרב ׃
עבדו קרב עם קדישין ׃
קרבן ה׳ קמצי׳ וסימניהון בלשון ארמי בר נשא דאקרב בעירא קמי תרעא וביאורם נמסר בפרש׳ ויקרא ׃
והקריבו ג׳ ומל׳ וסי׳ נמסר בפרשת ויקרא
וקרוב ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן יד״ ויחזקאל ריש סימן ל׳ ותילים סי׳ ע״ה ׃
מקרב עמו ג׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ אחרי מות ׃
קרובים ה׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן כ״ג ובמגלה סימן ט׳ ׃

ז׳ פסו׳ אית בהון קרובים ורחוקים וסימניהון
מאלהי העמים אשר ׃

ומלך ששך ישתה ׃
לך יי׳ הצדקה ולנו בשת ׃
ויכתב מרדכי את ׃
מקרב עמה ג׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ אחרי מות ׃
הקרוב ה׳ חסרי׳ וסימניהון
ואם ימעט הבית ׃
כי אם לשארו הקרב ׃
ובא גאלו הקרב ׃
ונתתם את נחלתו ׃
והקרב אליו כרשנא ׃
קרדומות ג׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ט׳ ובתלים סימן ע״ד ׃
הקרחים ג׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ד׳ ׃
בקרי ד׳ וסימניהון
ואם בזאת לא תשמעו ׃
והלכתי אף אני ׃
אף אני אלך עמם ׃
והתודו את עונם ׃
קרנות ד׳ מלא׳ וסימניהון נמסר פ׳ ויקרא ׃

קש

והקשיבו ד׳ וסימניהון
שמעו זאת הכהנים ׃
שמעו איים אלי ׃
שמעו בנים מוסר אב ׃
ועתה בנים שמעו לי ׃
קשה הקשה ה׳ וסימני׳ נמסר סוף פרשת וילך
קשיטה ג׳ וסימניהון נמסר פר׳ וישלח וסוף איוב ׃
תקשו ג׳ וסימניהון
וערפכם לא תקשו ׃
ועתה אל תקשו לבבכם ׃
אל תקשו לבבכם כמריבה ׃

נשלם ערך הקו״ף בס״ד

מערכת אות הרי״ש

ט׳ זוגין משמשין חד ר׳ וחד ור׳ ול׳ רבו׳ וסימניהון
רוק תעבוני רחקו מני ׃
ורוק גוי נתתי למכים ולחיי ׃
רחק ויאמר ה׳ יען כי נגש ׃
ורחק ה׳ את האדם ורבה ׃
רות כי אם החרש החרישי ׃
ורות ויתן ביד עבדיו עדר ׃
רמיו חזה הוית עד די כרסון ׃
ורמיו באדין גובריא אלך כפיתו ׃
רמו ואם מלבא והיו גבריא
ורמו באדין מלבא אמ׳ והתיו ׃
רומי בני אפרים נשקי רומי ׃
ורובה בקול פרש ורובה קשת
רציתם כי לא בחרבם ירשו ארץ
ורציתם וידברו אליו לאמ׳ דד״ח ׃
רותה כי רותה בשמים חרבי ׃
ורותה וירדו ראמים עמם ופרים
רפאהים ואנכי תרגלתי לאפרים
ורפאתים הנני מעלה לה ארוכה ׃

ד׳ מלין כתיב ר׳ וקרינן
ר״לת וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סי׳ ל״א ׃

מלין דמשמשין ר״ה בסוף תיבותא וסימניהון
לטהרה ואנשי תמיד יבדילו ׃
ליסרה ויספתי ליסרה אתכם שבע
נגרה עיני נגרה ולא תדמה ׃
סתרה יהי עליכם ׃
וטהרה ואם לא תמצא ידה די שה ׃
קטורה ישימו קטורה באפיך ׃
בוערה באפה ׃
נעצרה והמגפה נעצרה ׃
אגורה באהלך עולמים ׃
הברה והבור רק אין בו מים ׃
מהרה קרוב איד מואב ׃
צעירה ויעבר ירדם צעירה ׃
נעדרה אחת מהנה לא נעדרה ׃
לחברה וארח לחברה עם פועלי ׃
חפרה בושה אמכם ׃
שערורה ובנביאי ירושלים ׃
ומהעזרה הקטנה עד העזרה ׃
אורה ליהודים היתה אורה ׃
תעברה ושמתיה ביד מוגיך ׃
פרה אדמה תמימה ׃
משהרה בן אדם אמר לה את ׃
ותחמרה בחמר ובזפת ותשם
ארורה האדמה בעבורך בעצבון
הארורה ויבא ויאכל וישת ׃
ופרה ודב הרעינה יחדו ׃
והפרה והעזים ׃
כפרה כי כפרה סררה סרר יש׳
בקרה ואין כסות בקרה ׃

רא

המראה ד׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן י׳ ׃
לראות ג׳ ומל׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ כי תשא ׃
ראו ד׳ כ׳ כתובי׳ כן וב׳ כתובי׳ ה׳ וסימניהון נמסר בפר׳ תולדות ובשמו׳ א׳ סימן א׳ ׃
במראות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר פ׳ ויגש ויחזקאל ריש סימן מ׳ ׃
להראות ד׳ מל׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ הזריע ובשמואל א׳ סימן א׳ וביחזקאל סימן כ״א ׃
וירא ד׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ שמיני וביחזקאל סוף סי׳ יט״ ׃
ולראות ג׳ וסימניהון נמסר בקהלת סימן ג׳ ׃
מראיהן ד׳ כתו׳ ז׳ וסי׳ נמס׳ בסדר מקץ ובריש יחזקאל ׃
ואראה ה׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא ובפ׳ שמות ובשמואל א׳ סימן כ׳ ׃
וראיתי יב׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ ריש סימן יט״ ובדניאל סימן יב״ ובקהלת סוף סימן ג׳ ׃
הראיתם ג׳ ודגשים וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סי׳ י׳ ׃
להראות ג׳ ומל׳ וסימניהון נמסר בסדר דברים ובמגלה סימן א״ ׃
לראת ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר פרשת בא אל פרעה ׃
ויראו ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן כב״ ובתהלים סימן יח״ ׃
וראיתה ב׳ מל׳ בתורה ונבי׳ וכל כתובים דכו׳

מל׳ במ״ה חס׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ ל״א ובמשלי סי׳ כו״ ובדניאל סי׳ ח׳ ׃
הראות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר פ׳ ואתחנן ׃
ונראה ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ תזריע ובירמיה סי׳ סימן יג״ ובמשלי סוף סימן כו״ ׃
ויראה ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן יז״ ובמלכים ב׳ סימן ה׳ ׃
יראה יג״ וסי׳ נמסר בפרשת בא ובתלים סימן פ״ד ׃
וראה ג׳ דפ׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ תרומה ׃
ראו ד׳ ב׳ בוי״ו וב׳ בה״א וסימ׳ נמסר פרש׳ תלדות ׃
ראוך ג׳ וסימניהון נמסר בסוף חבקוק ׃
וראהו הכהן ה׳ וסי׳ נמסר בסדר תזריע
במראה ה׳ וסימני׳ בסדר בהעלתך ׃
ואראה ה׳ בספר יחזקאל וסימ׳ נמסר שם בריש ס׳ פ׳ ׃
יראו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת תשא ומלכים א׳ סימן ח׳ ׃
וירא ג׳ רפין וסימני׳ נמסר באיכה אב״ ג׳ ׃
ולא יראה ו׳ וסימניהון נמסר בתלים סוף סימן פט״ ובאיוב סימן כב״ ׃
נראה ה׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ה׳ ובירמיה סימן מב״ ׃
ראי ו׳ וסי׳ נמסר בפרשת לך לך ואיוב סימן ז׳ ׃
בראותם ג׳ ב׳ חסר׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת בשלח
ויראו ג׳ רפין וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ו׳ ׃
למראה ד׳ ב׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן כג׳ ׃
ראייה על ו׳ וסימני׳ נמסר ריש אחרי מות ׃
מראינו ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בנחום סי׳ ג״
במראה ה׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בהעלתך וביחזקאל סימן ח׳ ׃
ומראה ז׳ קמצי׳ וסימניהון נמס׳ סוף משפטי׳ ויחזקאל סימן י׳ ודניאל סימן א׳ ׃
ראוך ג׳ וסימניהון
ראוך יחילו הרים ׃
ראוך מים אלהים ב׳ בו ׃
ירא ד׳ מנהון מלרע וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמות ובאיוב סימן ד׳ ׃
ולראובני ולגדי ב׳ וסימני׳
נתתי מן הגלעד ׃
ולחצי שבט המנשה ׃
ראמת ג׳ כתו׳ כן וסימניהון נמסר בפ׳ ואתחנן וביחזקאל סימן כח״ ׃
רמות ז׳ וסימניהון נמסר בד״ה ב׳ סימן כב״ ׃
ראמות ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן כח״ ׃
ואת ראמות ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן כ׳ ׃
ראמים ג׳ וסימניהון
ומקרני

מערכת אות הריש

ומקריני ראמים עניתני ·
וירדו ראמים עמם ·
לבנון ושריון כמו בן ראמים ·

הראש לח׳ וסימניהון
וערכו בני אהרן ·
ואת האיל נתח לנתחיו ·
ואת העולה ומציאו ·
נתק הוא צרעת הראש ·
ויצא המשחית ממחנה ·
ויהי דוד בא עד ·
ויקח רב טבחים את דמלכ׳
וחברו דירמיה ·
כי במקום אשר יפנה ·
הראש ושער הרגלים ·
אשר יפנה הראש דיחזקאל ·
זקן ונשוא פנים הוא ·
בשמן הטוב על ·
על אדו הראש ·
בן אבישוע בן פנחס דעזרא
יעיאל וזכריהו ·
יואל הראש ושפם המשנה ·
הראש אחיעזר ויואש ·
עזר הראש עבדיה ·
ואחיהם שלום הראש דוהשערי׳
שלום ·
אסף הראש ומשנהו ·
בני לעדן הראש יחיאל ·
שבואל הראש ·
ויהי יחת הראש וזיזה ·
רחביה הראש ·
והנה אמריהו כהן הראש דד״ה
ויקרא המלך ליהוידע דד״ה ·
ויהי בעת יביא את דד״ה ·
ויפן אליו עזריהו כהן דד״ה ·
ויאמר אליו עזריהו הכהן ·
בני יצהר שלמית הראש ·
בני חברון יריהו הראש ·
בני עוזיאל מיכה הראש ·
רחביהו הראש ·
וללוים אבות הראש ·
לחברוני יריה הראש ·
שמרי הראש ·
מן בני פרץ הראש ·
וא׳ הראש כלב אנכי ·

אמר המעתיק בנסחא דמסר׳ דהות קדמי הוה כתיב הראש לב׳ וכד מ מנינא לון הוו לב׳ וכד כתיבנ׳ למניינ׳ אשכחנא דאינון טפי וטפי ולכן מ מסרינן לון כפום מה דאשכחנא בקריאה ואינון לח׳ עכ״ל :

בראש ג׳ קמצי׳ וסימניהון
אז נתן דוד בראש ·
והנה עמנו בראש ·
וא׳ בראש משפט ·
ושאר׳ בראש בשבא ואינון לה״

לראש כ״ד וסימניהון
תהיינה לראש יוסף
כי מטה אחד לראש ·
ונתנך יי׳ לראש ·
תבואתה לראש יוסף ·
רחס רחמתים לראש ·
מי האיש אשר יחל ·
והיית לנו לראש לכל ·
אנכי אהיה לכם ·
איתי עליכם לראש ·
תשימני לראש גוים ·
תשמרני לראש גוים ·
כי הפכתם לראש משפט ·
היתה לראש פנה ·
ברכות לראש צדיק ·
היו צריה לראש ·

קומי רני בלילה ·
והיה לראש ולשר ·
ויעל בראשונה יואב דד״ה
ב׳ בו ·
ולחוסה מן בני מררי ·
וישימהו אביהו לראש ·
ויעמד לראש רחבעם ·
והמתנשא לכל לראש ·
ויביאם לראש הסלע ·
בראש אינון לה״ ·

מראש י״ד וסימניהון
כי מראש צורים אראנו ·
אשכיר חצי מדם ·
ותאר הגבל מראש ההר אל
בעין מי ·
הלא הגד מראש לכם ·
קרא הדורות מראש ·
מי הגיד מראש ונדעה ·
מראש הרים יצוחו ·
לא מראש בסתר דברתי ·
בראש ינקתיו ·
בראש הסלע וכלם נבקעו ·
מעולם נסכתי מראש ·
תשורי בראש אמנה ב׳ בו׳ ·
את הכל עשה יפה בעתו ·

וראש ב׳ ומב׳ לישני
וסימניהון
גרא ונעמן אחי וראש ·
זכור עניי ומרודי לענה ·
ושאר׳ וראש בשבא ואינון י״א

ראשי כ״ה וסימניהון
סלי חרי על ראשי ·
והעוף אוכל אותם מן הסל ·
את שבע מחלפות ראשי ·
מורה לא עלה על ראשי ·
ויאמר אל אביו ראשי ב׳ בו ·
כי שלח בן המרצח ·
מי יתן ראשי מים ועיני ·
ויקחני בציצת ראשי ·
מגן בעדי כבודי ·
דשנת בשמן ראשי ·
ועתה ירום ראשי ·
ואפרים מעוז ראשי ·
וחברו ·
עצמו משערות ראשי ·
רבו משערות ראשי ·
יהלמני צדיק חסד ·
וצדקתי לא אשא ראשי ·
אחבירה עליכם ·
ויסר עטרת ·
בהלו נרו עלי ראשי ·
וחייבתם את ראשי למלך ·
ואמרטה משער ראשי ·
צפו מים על ראשי ·
שמאלו תחת לראשי קדמאה ·

ראשם י״ד וסימניהון נמסר
בפ׳ במדבר סיני ·

בראשו י״ד וסימני׳ נמסר
סוף פ׳ ויקרא
וביחזקאל סימן י״ז ·

ראשה ו׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ ויצא ·

וראשו ד׳ וסימניהון נמסר
ריש פ׳ ויצא ·

ראשו ד׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ג׳ ·

מראשותיו ח׳ ה׳ מל׳ וג׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בפרשת ויצא ·

ראשיכם ו׳ וסימניהון נמסר
בפרשת שמיני
ובישעיה סי׳ כ״ט ובתלים סימן כ״ד ·

לראשי ג׳ וסימניהון
אלה בני ישר׳ ·
וימצאו מן בני אלעזר ·
במחלקות השערים ·

ראשיהם י״ג וסימניהון נמס׳
בפרשת ויקהל
וביחזקאל סימן ל״ב ·

לראשי ד׳ וסימני׳ נמסר ביונה
ושיר השי׳ סימן ב׳ ·

ראשון ח׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בא
ובשמואל ב׳ סימן י״ט ·
הראשון אינון ס״ג ·

בראשונה ח׳ מל׳ וסי׳ נמסר
בירמיה סי׳ ז׳ ·

ראשי האבות ב׳ באוריית׳
ובנביאים וסי׳
ויקרבו ראשי האבות ·
אלה הנחלות ·
וכל כתובים דכות׳ ראשי האבות
במ״ו ראשי אבות וסימניהון
ובני בלע אצבון ·
אלה בני אהוד ·
את עוץ ואת ·
ראשי אבות ללוים ·
ואחיהם לתלדותם ·
ואלה המשררים ·
הלוים בימי אלישיב ·

וראשי י׳ וסימניהון
שא את ראש מלקוח ·
ואלה אשר נחלו ·
וישמע פנחס ·
אלה הנחלות ·
ויכתבם שמעיה בן נתנאל ·
ויפילו גם הם גורלות ·
הוא שלומית ואחיו ·
ויסבו ביהודה ·
ורבים מהכהנים ·
הלוים חשביהו ·

הראשונה ח׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סי׳ ל״ז ·
ובזכריה רישו׳ ·

ראשנה י׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ י״ח
וירמיה סימן י״ו ובמגלה סימן א׳
וכראשנה אינון כ״ב ·

כבראשונה ח׳ וסימניהון
נמס׳ בשפטים
סימן כ׳ וירמיה סימן ל״ג ·

כראשונה ב׳ וסימניהון
ואתנפל לפני יי׳ ·
ולא תהיה כראשנה ·

כראשונים ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ כי תשא

ראשונים ה׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ בחקתי ·
הראשונים אינון כ״י ·

בראשית ה׳ ג׳ מנהון ר״פ וב׳
מצעו׳ פסוק וסימ׳
נמסר בירמיה ריש סימן כ״ח ·

וראשית ו׳ וסימ׳ נמסר בפר׳
שפטים וביחזקאל
סוף סימן מ״ד ובדניאל סימן י״א
ראשית אינון כ״ח ·

מראשית ו׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ שלח לך ·

אמר המעתיק המסתכן קצת מאלו הסימנים שלא היו לצורך דמיון זה הראשון ס״ג מדמסרכה ראשון ח׳ לא אתינן למטעי למיקרי הראשון ב במקו׳ ראשון וכן מדמסרכה ראשונ׳

י׳ כראשונה כבראשונה לא אתינן למטעי בסימן כראשונה וכן כולם ודוק ולזה לא יתמה המעיין כשיחסר איזה סימן כי כשיעיין היטב יראה דלא צריך ולא מידי והכוונה דלא לאיסתבוסי ולפום כן לא מסרינן כי אם מכיל לחוד לידע המכין אם יצ׳ יצטרך לדרשה אחריתי עכ״ל :

בראשי ד׳ וסימניהון
ובמה יתרצה זה ·
ויהי בשמעו ·
וחברו דד״ה ·
ויתנם בראשי הגדוד ·
וא׳ ובראשי חדשיכם ·

אל ראש ב׳ וסימניהון
ויקחהו שדה צופים ·
ויעלה אחאב לאכל ·
וכל ראש ההר דכו׳ אל במ״ה על
ראש ההר וסימניהון בערך הר ·

ואת ראש ב׳ וסימניהון
ביום השלישי יום הולדת ·
ויצו דוד את ·

אל ראשו ב׳ וסימניהון
ויחדו יהיו תמים אל ·
ויצק השמן אל ראשו דיהוא ·

בראשך ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ סי׳ ב׳ ·

רב

רב ל״ז קמצי׳ וסימני׳ נמסר
בד״ה ב׳ סימן כ״ח ·

כרוב ז׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר
בתלים סימן ק״ו
ובנחמיה סימן י״ג ·

ורבים ו׳ וסימניהון נמסר
במלאכי סימן ב׳
ובדניאל סימן י״ב ·

ורבה ד׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ משפטים
ובישעיה סימן ו׳ ·

ורב ה׳ קמצי׳ וסימני׳ ורף
ממני ואשמידם ·
ועניית ואמרת לפני יי׳ ·
ויהי עד דבר שאול אל הכהן
וישלח אבשלום את ·
והיה לאות ולעד ·

ירבה ה׳ וסימניהון נמסר ריש
פרש׳ שמות ומשלי
סימן כ״ט ·

לרוב מאד ה׳ וסימ׳ נמסר בד״ה
ב׳ סימן ט׳ ·

רבו ג׳ קמצין וסימניהון
מעת דגנם ותירושם ·
ראה אויבי כי רבו ·
ואת בקיעי עיר דוד ·

הרוב ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳
נמסר בשפטים סימן
י״א ואיוב ריש סימן י״א ·

רבה מאד ה׳ וסימני׳ נמס׳ סוף
פרש׳ בהעלתך
וביחזקאל סימן מ״ז ·

לרבים ד׳ בקריאה וכ׳ ברבי׳
וסימני׳ נמס׳ בישעיה
סימן נ״ג בסוף ובדניאל סוף סימן ט׳ ·

וירב ד׳ וסימניהון
ויאמרו לאמר ולו גוענו ·
ויאמרו הנה לנו מים ·
ויחר ליעקב וירב ·
ויבא שאול עד עיר ·

בריבו ד׳ וסימניהון נמסר

בפרשת משפטים ·
הרבות ג׳ וסימניהון
למען הרבות סוס ·
אכול דבש הרבות לא ·
הרבות גנותיכם וכרמיכם ·
רבו ד׳ חסרים א׳ וסימניהון
משתים עשרה רבו אדם ·
ואת גלי עבדת ב׳ בו ·
זרבו רבון קדרכוהי יקומון ·
רבבים ב׳ כתובים כן וסי׳
· · · ויבנעו רבבי׳ ומלקוש ·
היש בהבלי הגוים ·
רבוע ז׳ וסימניהון
ועשית את המזבח ·
רבוע יהיה כפול ·
רבוע היה כפול ·
ועשית מזבח מקטר ·
ויעש את מזבח העולה ·
רבוע אל ארבעת ·
ויעש את המזבח ·
הרבעי ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בפר׳
נשא ובד״ה א׳ ס׳ כ״ד ·
רביעית ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר
סוף יחזקאל ·
בארבע ד׳ וסי׳ נמסר בשמואל
א׳ סימן כ״ב ·
לארבעתן ד׳ וסי׳ נמסר ריש
יחזקאל ·
הארבעים ג׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת וירא ·
רובץ ג׳ וחסרים וסימניהון
לפתח חטאת רבץ ·
רבץ החת משאו ·
רבץ בין המשפתים ·
מרבק ד׳ וסימניהון נמסר
סוף מלאכי ·

רג

רגז ג׳ וסימניהון נמסר באיוב
סימן ג׳ ·
התרגזך ד׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳
ב׳ סימן י״ט ·
רגלה ג׳ וסימניהון
ולא מצאה היונה ·
הרכה בך והענוגה ·
ההלכות לרגלה ·
לרגליו ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת שמות ·
רגליך ה׳ חסרים וסימני׳ נמסר
ביהושע סוף סימן ה׳ ·
רגלינו ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסימ׳
נמסר בתלים סי׳ ס״ו ·
לרגלך ב׳ וסימניהון
והם תכו לרגלך ·
נאם יי׳ לאדני שב לימיני ·
רגע ג׳ מלעיל וסימניהון ·
ישובו יבשו רגע ·
ההפוכה כמו רגע ·
ותקות רשעים כמו רגע ·
וא׳ מלרע עורי רגע וימאס ·
כרגע ג׳ וסימניהון
הרמו מתוך העדה ·
הבדלו מתוך העדה ·
איך היו לשמה כרגע ·
הרגיעה ג׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סימן מ״ט
ובמשלי סי׳ י״ב וע״ש מה דקהינן ·
נרדם ח׳ וסימניהון
והוא נרדם ויעף ·
מגערתך אלהי יעקב ·
ואני הייתי נרדם ·
מהלך נרדסקס ·

נרדם בקציר ·
ורדף ג׳ וחסרים וסימניהון נמסר
בפרשת בחקתי ובישעיה
סימן א׳ וכהושע ריש סימן י״ב ·
ארדף ג׳ ב׳ חס׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת בשלח
ובשמואל א׳ סימן ל׳ ·

רה

רהב י״ב בלישניהון וסימני׳
נמסר בישעיה סימן ל׳
ובתלים סימן פ״ט ובאיוב סימן ט׳ ·
ברהטים ג׳ וסימניהון
ויצג את המקלות ·
לעיני הצאן ברהטים ·
מלך אסור ברהטים ·

רו

ורוח אלהים ד׳ נכתב בערך
אלהים ·
ורוח יי׳ ג׳ וסימני׳ נכתב בערך
אדני ·
ורוחו ג׳ וסימניהון
יי׳ שלחני ורוחו ·
ורוחו כנחל שוטף ·
ורוחו הוא קבצן ·
ברוח ג׳ קמצין וסימני׳ נמסר
במלכים א׳ סימן י״ט
ובקהלת סימן ח׳ ·
לרוח ג׳ קמצין וסימניהון נמסר
ביחזקאל ריש סימן ח
ובאיוב סוף סימן כ״ח ·
הרוחת ב׳ כתיב כן חס׳ ו׳ בתר׳
וסימ׳
ויפלו על פניהם ויאמרו ·
יפקד יי׳ אלהי הרוחת ·
אלה ארבע רוחות פליג׳ ·
וזריתם לכל הרוחות ד׳ כ״כ ·
ואת רוח ד׳ וסי׳ נמסר בחגי
סוף סימן א׳ ·
רוחם ג׳ וסימ׳ נמסר בשפטים
סימן ח׳ ·

רז

רזה ח׳ וסימנהון נמסר בדניאל
סימן ב׳ ·

רח

לריח י׳ו וסימניהון נמסר
בפרשת ויקרא ·
וריח ה׳ וסימניהון נמסר בדניאל
ס׳ ג׳ ושיר השירים סימן ז׳ ·
ריח ניחוח ד׳ יתיראין כתו׳
וסי׳ נמסר בפ׳ צו ·
לריח ניחוח ח׳ בתור׳ וסימני׳
ואת כל החלבה קדם׳ ·
וזרק הכהן את ·
והיה אם מעיני העדה ·
והקרבתם דבכורים ·
ועשיתם דראש השנה ·
רחוב ג׳ מל׳ ב׳ קרת׳ וסי׳ נמסר
בשפטים סוף סימן י״ח
ובשמואל ב׳ סימן ח׳
ברחוב ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
וירא ובשפטים סי׳ י״ט
ובישעיה סימן נ״ט ובאיוב סימן כ״ט ·
ורחל ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת
ויצא ·
רחם ה׳ וסימניהון נמסר
- - בישעיה סימן מ״ו ·
רחמה ד׳ וסימניהון
וירא יי׳ כי שנואה לאה

ויזכר אלהים את רחל ·
כי׳ סגר בעד רחמה ·
כי יי׳ סגר רחמה ·
וא׳ ורחמה הרת עולם לא כפיק׳ ·
ארחם ג׳ וסימניהון
ורחמתי את אשר
ואת בניה לא ארחם ·
לא אחמל ולא אחוס ·
ירחץ ה׳ א׳ קמץ וסימ׳ נמסר
בפרשת ויקרא ·
רחיצה בשרו ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת מצורע ·
לרחצה ה׳ וסימני׳ נמסר ריש
פ׳ כי תשא ·
רחוקים ז׳ מל׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט׳ ·
מרחק ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בשמו׳ א׳ סימן כ״ו ·
למרחק ח׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סימן י״ט
ובאיוב ריש סימן ל״ו ·

רכ

ירך ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת
שפטים ·
מרכבת ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חסרם
וסי׳ נמסר בפרשת
בשלח ובמלכים ב׳ סימן כ״ג ובשיר
השירים סימן ו׳ ·
רכיבה ב׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
וירכבם על החמור ·
ירכבהו על במתי ארץ ·
והרוכלים ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בנחמיה סימן ג׳ ·

רם

רמה ג׳ מלעיל וסימניהון
נמסר בפרשת האזינו
ובישעיה סימן כ״ו ·
מרומי ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסימ׳
נמסר במשלי סימן ט׳ ·
הרימתי ג׳ ומשניין באתיהון
וסימניהון נמסר
בתלים סימן פ״ט ·
הרימות ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן פ״ט ·
ורוממתי ב׳ ומב׳ לישני וסי׳ ·
בנים גדלתי ורוממתי ·
גדלתי ורוממתי עזר דד״ה ·
ומה דמסרינן בא״ב מן ב״ב בתרי
ליש׳ דמסרינן אם לא שויתי
טעות ·
הרם ג׳ א׳ מלעיל וסימניהון
נמסר בפרשת בשלח ·
מרים ג׳ וסי׳ נמסר בפרשת ויקהל
ובמשלי סוף סימן ג׳ וסימ׳
בלשון ארמ׳ בספא אשפי ·
חכימיא וראשיא ·
תרומות ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן
א׳ ובמשלי ריש סימן כ״ט ·
וירם ח׳ וסימניהון נמסר
בסדר חקה ·
את תרומת יי׳ ה׳ כתיב׳ וסימ׳
נמסר ריש פרש׳
כי תשא ·
רוממה ר׳ חסרים בלישני׳ וסי׳
אלהי אבי וארממנהו ·
תהום רממתהו ·
על כן לא תרמם ·
גדלתי ורממתי עזר ·
וכ׳ מל׳ דמל וסימ׳ ·

וירוממוהו בקהל עם ·
רוממות אל בגרונם ·
ושארא מלו קדם׳ ·
ארוממך ג׳ ובל׳ וכל׳ נמס׳ בתל׳
סימן קמ״ו ·
מרומים ד׳ ומל׳ בלישני׳ וסימני׳
נמסר בתלים סימן
קמ״ט ובאיוב סוף סימן ו׳ ·
ורמח ד׳ וסימניהון
מגן אם יראה ורמח ·
ומגן הגדי נבדלו אל דוד ·
בני יהודה נשאי צנה ·
ויהי לאסא חיל ·
ומרמה ה׳ וסימני׳ נמסר בתלים
סימן ל״ו ·
רמון ט׳ חסרים בליש׳ וסימני׳
נמסר בפרשת תצוה ·
הרומשת ג׳ וסימניהון
ויברא אלהים את התנינם ·
ויברך אתם אלהים ·
זאת תורת הבהמה ·
הרמתה ח׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן י״ט ·

רן

רנו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה
סימן ל״א ·

רס

ורסן כ׳ וסימניהון
ורוחו כנחל שוטף ·
ורסן כפני שלחו ·
וא׳ בבתג ורסן עדיו לבלום ·

רע

רע י״א פתחי׳ וסימניהון
ויען לבן ובתואל ויאמרו ·
ומראיהן רע כאשר ·
ויהי העם כמתאננים רע
לא יחליפנו ולא ·
כי רע ומר ·
על הרע כפים להיטיב ·
ישיב ורע לשוררי ·
יגמר נא רע רשעים ·
אויבי יאמרו רע לי ·
ואשא את יין ואתנה למלך ·
רע ירוע ·
וכל דסמי׳ לעשייה ואמיר׳ ועין ולשו
יצר דכו׳ פתחי׳ במ״ט קמצי׳ וסימני׳
ובעיני משה רע ·
ועתה שוב ולך בשלום ·
ויתעם מנשה ·
ויתע מנשה ·
וינעם במדבר ·
על כן מלא לב בני האדם ·
הוגעתם את יי׳ ·
אשר חוטא עושה רע ·
וטוב משניהם אשר עדן ·
וכגוה להם דעזרא מצאתי פתח ·
וכל לרע דכו׳ קמצין במ״ר פתחין
וסימניהון
כי רגליהם לרע ירוצו וחברו ·
לא יבקר בין טוב לרע ·
הוי האומרים לרע טוב ·
וכל למרע דכו׳ פתח במ״ב קמצין
וסימניהון
ולא דבר אבשלום ·
ושניהם המלכים ·
וכל לרע ברע קמצין לורע פתח ·

לרע ז׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בחקתי ·
ברע ג׳ קמצ׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ כי תשא ·
תרעו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא ·
להרע ו׳ פתחין וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ כ״ה ·
הרע ה׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ א׳ סו׳ סימן י״ב ·
רעות ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ משפטי׳ ובירמיה סימן מ״ד ובתלים סימן פ״ח ·
ורעות ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מקץ ·
עשיה את הרע ז׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ שפטים ·
ורעים ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סוף סימן ו׳ ·
ורעה ט׳ ו׳ בישין וג׳ שבין וסי׳ נמסר בתלים סי׳ כ״ח ·
הרעה הגדולה הזאת ו׳ דסמי׳ וסימניהון נמסר פרש׳ וישב וירמיה סוף סימן ל״ב ·
להרע ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויקרא ·
הריעות ג׳ וסימניהון
למה הרעתה לעם ·
למה הרעותה לעבדך ·
הגם על האלמנה ·
קדמ׳ הרעתה כתיב תנינ׳ הרעת כתיב תלית׳ הרעות כתיב ·
הרע ד׳ וסימניהון נמסר סוף פרש׳ שמות ומלכים ב׳ סימן כ״א ·
ויריעו ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ז׳ וג׳ חסרי׳ וסימני׳ ·
ויהי כבוא ארון ברית יי׳ ·
ויריעו כל העם ויאמרו יחי ·
ויקמו אנשי ישראל ·
ברעב ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ כי תבא ·
רועה ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון
הנבא על רועה ישר׳ ·
ורועה אחד יהיה לכלם ·
הרועה בשושנים ·
רועי ה׳ וחסרי׳ וסימניהון נמסר בזכריה סו׳ סימן י״א ·
רעה ג׳ בתלת ליש׳ ב׳ מלרע וא׳ מלעיל וסימניהון נמסר בפרשת ויצא ובישעיה סוף סימן כ״ד ומשלי סימן כ״ה ·
תרעינה ג׳ וסימניהון
ופרה ודוב תרעינה ·
וצאני מרמס רגליכם ·
במרעה טוב ארעה ·
ירעם ג׳ וסימניהון נמסר בהושע סימן ד׳ ·
רעה ד׳ קמצ׳ בתוכ׳ ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויגש ובתלים סימן פ׳ ·
רעותה ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת בא אל פרעה ובירמיה סימן ט׳ ·
רעיך ב׳ מל׳ בנביאים וכל כתובי׳ וכו׳ וסימניהון נמסר בפ׳ שמות ובמשלי סימן ו׳ ·
רעה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סוף סימן ט״ו ובמלכים א׳ סימן ד׳ ·

על רעהו ח׳ וסימניהון נמסר בפרשה משפטים ובישעיה סימן ל״ד ·
רעים ה׳ וסימניהון בלשון ארמי שלח חולקא לגברא דאתא ואוסף וביאורם נמסר בירמיה ריש סימן ג׳ ובמשלי סוף סי׳ י״ח ובאיוב סימן י״ז ·
רעמה ג׳ בתוכ׳ ה׳ וסימניהון נמסר בפ׳ נח ·
רעף ירעפו ג׳ וסימני׳ נמסר במשלי סי׳ ג׳ ·

רפ

רפאות ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ל׳ ·
ומרפא ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י״ו ·
לרפוא ב׳ מל׳ וסימניהון
והוא לא יוכל לרפוא ·
עת להרוג ועת לרפוא ·
ירפא ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ב׳ ·
הרף ו׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ עקב ובשמואל א׳ סימן ט״ו ·
אל תרף ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ קל״ט ובמשלי סימן ד׳ ·
ברפידים ב׳ מל׳ וסימניהון
ויחנו ברפידים
ויסעו מרפידים ·
רפישה ג׳ בתוכ׳ ש׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ל״ד במשלי סוף סימן כ״ה ·

רצ

ארוץ ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ח ·
ירצו ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בחקתי ובתלי׳ סי׳ ס״ב ·
רצונכם ד׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ויחי ובדניאל סימן ח׳ ·
רצון ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן י״ד ·
לרצנכם ד׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בפ׳ קדשי׳ ·
רוצח ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן וביהושע ריש סימן ך׳ ·

רק

רוקח ב׳ מל׳ וסימניהון נמס׳ בפרשת כי תשא ·
אריק ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ·
לריק ג׳ וסימניהון
ותם לריק כחכם ·
וזרעתם לריק זרעכם ·
לא יגעו לריק ·
לריק יגיעה ·
רקות ג׳ בלישני׳ וסימניהון
דלות ורעות תאר ·
ותאכלנה הפרות הרקות ·
ושבע הפרות הרקות ·
וא׳ הרקות בצרי וסימניהון
ושבע השבלים הרקות ·
רקים ג׳ חסרי בלישניהון וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳ ·

רש

ראש ג׳ כהוכין כן ראש כא״לף וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש סימן י״ב ובמשלי ריש סימן י׳ ·
לרשע ה׳ וסימ׳ נמסר סוף מלאכי ובמשלי סי׳ ט׳
רשע י״ו פתח׳ וסימניהון נמסר במיכה סימן ו׳ ·
ורשעים ז׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סי׳ כ׳ ·
ירשיע ד׳ א׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סוף סימן י״ד ובאיוב סימן ל״ד ·
ורשע ה׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י״ג ·
רשעתי ג׳ וסימניהון
אם רשעתי אללי לי ·
ולא רשעתי מאלהי ·
וחברו ·
רשף ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת האזינו ·
הרשת ג׳ וסימניהון
ועשית על הרשת ·
והיתה הרשת עד חצי ·
כי חנם מזרה הרשת ·

נשלם מערכת

אות הריש בס״ד

מערכת אות

השי״ן

ז׳ זוגין חד ש׳ וחד וש׳ וסימ׳

שד שגיון לדוד אשר שר ·
ושר מעדה בגד ביום קרה ·
שפך ולא תחניפו את הארץ ·
ושפך והצרותי לאדם והלכו ·
שתי ואני קרבת אלה׳ לי טוב
ושתי את גבולך מים סוף ·
שערורה ובנביאי ירושלם ראיתי ·
ושערורה שמה ושערורה נהיתה ·
שנים צהר תעשה לתבה ·
ושנים כל חפקדי׳ למטה ראובן ·
שערים ויקמו אנשי ישר׳ ויהודה ·
ושערים ועדיתים והגדירה וגדרתים ·
שביניו פנו וסעו לכם ובאו ·
ושביניו כי אם חשפתי את עשו ·

ה׳ זוגין חד כסיב ש׳ וחד

הש׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל׳ ·

מלין דכתי׳ ש׳ וקרינן ס׳

וסימ׳ נמסר בהושע סימן ב׳ ·

ג׳ זוגין קדמא ז׳ ותניינא ש׳

סימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו ·

וחלופיהון ג׳ זוגין קדמא

ש׳ תניינא ז׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן א׳ ·

אילין מלין דמשמשין שת

וסימניהון

ויבשת ידיו יצרו ·
ולגשת ולא יגשו אלי לכהן ·
וארשת שפתיו בל מנעת סלה ·
ולבשת לבשתך ולבשת ערות ·
דבשת משא כהמות נגב ·
תלבשת וילבש צדקה כשרין ·
כיבשת והיה אם לא יאמינו גם ·
יבשת עד יבשת המי׳ מעל הארץ
מתקדשת וישלח דוד מלאכים ·
כבשת גנב כי ימצא ·
מרחשת ואם מנחה מרחשת קרבנך
לבשת כי מספר עריך היו אלהיך
והבשת אכלה את יגיע אבתינו ·
ודבשת מי הכה את אבימלך בן

אמר המעתיק כל סימני וחילופי כל קריאה תמצא נמסר לקמן אחר תשלום העתקת כל המערכות בס״ד

ש

ג׳ פסו׳ רישיהון וסופי׳

ש״ן וסימניהון נמסר פ׳ תצוה ·

ד׳ פסו׳ דכל תיבתהון אית

בהון ש״ן סי׳ נמסר בסדר פנחס ·

שא

ושא ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן כ״ה ·
תשואות ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ״ב ·
ישאג ג׳ וסימניהון
יי׳ מציון ישאג ·
ישאג על נוהו ·
כי הוא ישאג ·
וכל אהנח וס״פ דכו׳ ·
שאל ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר ביהושע סו׳ סי׳ י״ט ·
שאל ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חסר וסי׳ נמסר בפ׳ מקץ ·
שאלו ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט׳ ובישעיה ריש סי׳ ל׳ וריש סי׳ ס״ה ·
על שאול ה׳ וסימני׳ נמס׳ בד״ה א׳ סימן י״ב ·
וישאלהו ג׳ וסי׳ נמסר בשפטי׳ סימן ח׳
שאולה ט׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ וישב וביחזקאל
לשאל ז׳ חסרים וסימניהון נמסר בשופטי׳ סי׳ א׳ ובירמיה סימן ט״ו ·
כשאל ג׳ וסימניהון נמסר ריש משלי ובשיר השירים סימן ח׳ ·
שאלתיאל ד׳ וסימניהון נמסר בריש חגי ·
ושאנן ד׳ פתחים בלישני׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל׳ ·
השאננים ג׳ וסימניהון נמסר בעמוס ריש סימן ו׳ ובתלים סי׳ קכ״ד ·
שאננות ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סו׳ סי׳ ל״ב ·
ולא כשאר ד׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סימן ח׳ ובדניאל סימן ו׳ ·

מערכת אות השין

וכל שארית ג׳ וסימנ׳ נמסר בחגי סימן א׳.

שב

וישב כ״ה וסימ׳ נמס׳ בערך ישב אע״פ שכאן הזה שייך.
ישיב כ״ד וסימניהון
ישטמנו ויראו אחי יוסף.
בעל הבור ישלם.
רבות אם עוד רבות.
מעט ואם מעט נשאר.
ירבה רק לא ירבה לו.
הרנינו גים עמו.
לאיש וי׳ ישיב לאיש.
ככר יגמלני יי׳ כצדקתי.
ככר יגמלני יי׳ כצדקי.
פניך ויאמ׳ אמרי נא לשלמה.
אל לבו ולא ישיב אל לבו.
יונה ואיש לא יונה חבלתו.
בנשך לא יתן ותרבית לא יקח.
גזלות עני ואביון הונה.
גזלה חבל ישיב רשע.
במעלליו וריב לי׳ עם יהודה.
הכעים אפרים תמרורים.
הרע ישיב הרע לשוררי.
אלוה לא ישיב אפו תחתיו.
התאמין בו כי ישיב זרעך.
מענה רך ישיב חמה.
מפרי פי איש ישבע טוב.
כצינת שלג ביום קציר.
לאיים וישם פניו לאיים.
וישיבו ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בפרשת דברים.
ישיב ד׳ כתי׳ ישוב וקרי׳ ישיב וסי׳ נמסר בתלים סימן נ״ד ואיוב סימן ל״ט ע״ש.
וישב ט״ו וסימ׳ נמסר סוף פרש׳ בלק ול״ה ב׳ סימן ל׳.
שבו ה׳ בתורה וסימנ׳ נמסר בפרשת בשלח.
שבו ד׳ בטעם מלרע וסימנ׳ נמסר בפרשת וישלח ובמלכים א׳ סוף סימן ח׳.
וישובו ח׳ רפין וסימניהון
וישבו ויחנו לפני פי החירת.
נטה ידך על הים.
אולי תפל תחנתם לפני יי׳.
וישבו לערב יהמו חנין.
אולי ישמעו וישבו איש מדרכו.
ויתכסו שקים האדם.
ויכנעו עמי אשר נקרא.
וישבו אל יי׳ כל אפסי.
ונשובה ז׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן מ׳ ובהושע ריש סימן ו׳.
ושובה ב׳ חסרי׳ וסימנ׳
אל גדליה.
הראה אתה.
ולא ישוב ו׳ וסימ׳ בלשון ארמי תור׳ אשתבע ונפל אריה אדבר וגחך וביאורם נמסר בפר׳ כי תבא ובירמיה סימן ח׳.
ישב ה׳ ד׳ מל׳ וא׳ חסר וסי׳ בלשון ארמי אכל מסכינ׳ צפרתא בירושלם ואתנחם וביאורם נמסר בתלים סוף סימן ע״ד.
שובה ה׳ מלרע וסימנ׳ נמסר בפ׳ בהעלתך ובישעיה סימן מ״ה ובתלים סימן ו׳.
תשב ד׳ קמצי׳ ומלרע וסי׳ נמסר בפר׳ חיי שרה ובמלכים א׳ סימן ב׳ ובתלים סימן צ׳.

והשב ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ ויחי ובתהלים סי׳ ע״ט.
ולא אשוב ד׳ וסימניהון נמסר בשמוא׳ ב׳ סי׳ כ״ב.
והשיבותיך ג׳ וסי׳ נמסר בסדר ויצא ובמלכים ב׳ סימן י״ט ובישעיה סימן ל״ז.
ולשוב ג׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סי׳ כ״ב ובירמיה סי׳ מ״ד.
ושוב ג׳ וסימניהון נמסר פר׳ נח וריש יחזקאל.
השיבה ג׳ וסימנ׳ נמסר בתלים סימן ל״ה.
ושב ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סימן ל״ה.
לשבתך ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ח׳.
תשיב י׳ וסימני׳ נמסר באיכה בא״ב ג׳.
שבה ג׳ מלרע וסימנ׳ נמסר במגלה סימן ב׳.
שובי ג׳ מלרע וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״א ובתלי׳ סימן קי״ו.
וישיבו י׳ ז׳ חסרי׳ וג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ שלח לך.
תשובו כל אורית׳ ונביאים חס׳ ב״מא מל׳ וסי׳ ואם שוב תשובו
וכל כתובי׳ דכו׳ מל׳ ב״מא
ואולם כולכם תשובו.
להשיבה ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ג.
להשיבם ג׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן כ״ד.
תשובן ג׳ בג׳ בת׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מטות.
שובידם ג׳ ומל׳ וסימני׳
ונתתם לפני אויב.
ויתן אותם לרחמים.
בשובכם על יי׳.
שבו ה׳ בתורה וסימני׳ נמסר בפרשת וירא.
תשובון ג׳ וסימניהון
כי תשובן מאחריו.
ואם שוב תשבון אתם.
ואם תשובון אתם.
קדמ׳ תשובן כתי׳ הנ״ג
תשבון כתי׳ תלית׳ מל׳ דמל׳.
וישובו ז׳ מל׳ בנביאי׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ סימן כ״ב.
ישובו כל אורית׳ חסרי׳ ב״מא וסי׳ נמסר בפר׳ לך לך.
ואשיבה ד׳ וסי׳ נמס׳ בשמואל ב׳ ריש ס׳ י״ז ובמשלי סימן כ״ז.
ואשובה ו׳ וסי׳ נמסר בפר׳ ויחי ובמלאכי סימן ג׳.
ישובון י׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ ח׳.
שובו ג׳ מל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בפר׳ ואתחנן.
וכל נביאי׳ וכתובי׳ דכו׳ מל׳ במ״ה וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל״ה ובאיוב סוף סימן ו׳.
ובשוב ד׳ וסימ׳ נמסר ביחזקא׳ סימן ג׳ וסימן ל״ג.
ולא שב ה׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט׳ ויחזקאל סימן ל״ג.
ולא שבו ג׳ וסימניהון
וענה גאון ישראל בפניו.

והם במלכותם דעזרא.
יחלמו בניהם ירבו בבר.
אשיב ג׳ כתו׳ אשוב וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן מ״ט.
בשיבה טובה ד׳ וסימניהון נמס׳ בשפטי׳ סוף סימן ח׳.
שבות ו׳ כתו׳ שבית וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ מ״ט.
נשבו ה׳ וסימניהון נמסר בשמו׳ א׳ סימן ל׳.
וישבו ט׳ וסימניהון נמסר בפרשת מטות.
ליושבי יושבי ל״ד מלאים וסימניהון נמסר בערך ישב.
ישב ד׳ ה׳ מנהון קמצין וסי׳ בערך ישב.
ישבו ד׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטים.
נשבה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת לך לך.
וישב ג׳ וסימניהון נמסר בסדר לך לך.
לשבט ג׳ קמצין וסימניהון נמסר בפ׳ דברים.
בשבט ו׳ רפין וסימניהון נמס׳ בישעיה ריש סימן י״א ובתלים סימן פ״ט ובאיכה ריש א״ב ג׳.
שבטי בני ישראל ג׳ דסמי׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סימן ד׳.
ושבנו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן נ״א ובמשלי ריש סימן כ״ו.
שבנא ב׳ כתו׳ ה׳ וסימניהון
ויאמר אליקים בן.
ויקראו אל המלך.
שבע ג׳ סבירי׳ ושבע וסימני׳ ויהיו פקדיהם למשפחותם דקהת.
אלה פקדי בני ישראל.
ויהי כל זהב התרומה.
שבעתים ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית.
השביעי ח׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בא.
שבעות ג׳ כתו׳ כן וסימניהון נמסר בפר׳ ראה.
לשבע ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח.
לשבעה ד׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סי׳ ט״ל.
ושבע ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סוף סי׳ י״ג.
שבעת הימים ח׳ וסימניהון בערך יום.
שבועת ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמסר בפר׳ משפטי׳ ופ׳ מטות.
שבועות ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ה׳.
וישבע ד׳ וסימניהון נמסר סוף פרשת ויחי.
משבצות ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בפרשת תצוה.
שבר ג׳ קמצין וסימניהון בלשון ארמי נבלא דיוסף רוחא וביאורם נמסר בישעיה סימן כ״ה ובעמוס סימן ו׳.

שבור ד׳ מל׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ מקץ ובישעיה ריש סימן מ״ב.
שבת ד׳ פתחי׳ וסימני׳ נמסר בפרשת בהר סיני.
שבתותיה ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרשת בחקתי.
את השבת ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ כי תשא.
והשבתי י״ג וסי׳ נמס׳ ביחזקאל סוף סימן ז׳.

שג

נשגב ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן י״ב.
ישגא ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סימן ח׳.
שגל ג׳ בשבבה וסימני׳ נמס׳ בישעיה סי׳ י״ג ובזכריה ריש סימן י״ד.
משגע ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תבא.
שגר אלפיך ד׳ וסימניהון
ארור פרי בטנך ופרי.
ואכל פרי בהמתך.
ואהבך וברכך והרבך.
ברוך פרי בטנך.

שד

שודד ז׳ מל׳ בלישניהון וסי׳ נמס׳ בישעיה ריש סימן כ״א.
שדי ו׳ כתי׳ י׳ וסימני׳ נמסר במשלי סימן כ״ג ובנחמיה סימן י״ב וברות סימן ד׳.
בשדה ה׳ רפין וסימניהון נמסר בפרשת חקה ובישעיה סימן ה׳ וברות סימן ב׳.

שה

שה ד׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בפרשת ראה.
ושה ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת שפטים.
השהרנים ג׳ וסימניהון
ויקח את השהרנים.
לבד מן השהרנים.
ביום ההוא יסיר יי׳.

שו

שוה ג׳ וסימניהון נמסר במגלת סוף סימן ה׳.
שוכו ה׳ וסימניהון
ויאספו שכה אשר
לו שכה וכל ארץ.
ואת חסר ואת שוכו.
ואת שוכו ובנתיה.
ואת בית צור ואת שוכו.
ב׳ קדמ׳ שכה כתי׳ וג׳ בתר׳ שוכו כתי׳
שונמית ג׳ חסרי׳ ו׳ וסימניהון
יתן את אבישג.
ושלאחריו.
ויקרא אל גחזי.
ושוריא ג׳ וסימניהון נמסר בעזרא סימן ד׳ ע״ש חלוף אתידהון.
ושור ה׳ וסימניהון נמסר ריש פרשת שמיני.

שח

שחו ב׳ וסימניהון
שחו

שחו נבעות עולם •
שחו רעים לפני טובים •
מי שחו •
ישתחוה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן
ט״ו ובמגלה סימן ג׳ •
וישתחוו ז׳ רפין וסימניהון נמסר בצפניה
סוף סימן ב׳ •
והשתחוו ז׳ וסימניהון נמסר בפרשת
בא וביחזקאל סימן מ״ו •
וישחטם ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ״א •
שחיטה ד׳ חסרי׳ את וסימניהון
וזאת תורת החטאת ב׳ מו •
שוחט השור מכה •
וישחטו הבקר •
שחין ג׳ וסימניהון
ויך את איוב •
יככה יי׳ בשחין מצרים •
יככה יי׳ בשחין רע •
שחוק ד׳ חסרי׳ בכתובים וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כ׳ •
לשחוק ו׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י״ד •
ישחק ד׳ כנוי ליצחק וסימני׳ נמסר בערך יצחק •
שחר ח׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סימן ח׳
ובתלים סימן ק״ח •
וישחיתו ז׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ ריש סימן י״א •
להשחיתה ד׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ נ״א •
משחיתים ח׳ וסימני׳ נמסר פ׳ וירא •

שט

בשוטים ד׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ י״ב •

שי

שילה ח׳ כתובי׳ שלה וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויחי •
השילני ב׳ כתובי׳ כן וסימ׳ ומן השילני עשיה
ושאר דברי שלמה •
כי היתה נסבה מעם האלהים •
השלוני כתיב •
בן אוריה בן זכריה השלני •
ושארהון השלוני כתיב •

שכ

ישכבו ג׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ וירא •
משכבותם ד׳ וסימניהון נמסר במ״ב
ריש סימן ב׳ וסוף תלים •
שכל ה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ כ״ה
ובנחמיה סימן ח׳ ותרגום שם •
שכול ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ז •
תשכל ג׳ וסימ׳ נמסר במלאכי סימן ג׳ ובאיוב סי׳ כ״א •
שכמה ו׳ וסימניהון נמסר בפ׳ וישב ובשפטים
ריש סימן ט׳ ודה ב׳ ריש סימן י׳ •
וישכימו ג׳ חסרי׳ וסימניהון

נמסר פ׳ שלח לך •
השכים ג׳ מל׳ בלישני׳ וסי׳ נמס׳ בירמיה סימן כ״ה •
והשכמתם ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וירא •
וישכימו ג׳ חסרי׳ וסימניהון
וישכמו בבקר ויעלו •
וישכמו בעלות השחר •
וישכמו בבקר ויעלו עלות •
וישכן ה׳ וסימניהון נמסר פ׳ משפטי׳ ואיוב סימן ט״ו •
לשכון ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן פ״ה •
וישכן כל לישניהון חסרי׳ ב״מ מל׳ וסימניהון
ועל מפרציו ישכון •
מרום וקדוש אשכון •
תשכון לבטח וזה שמו •
עליהם עוף השמים ישכון •
וישכון ערים נכחדות •
ואשכון כמלך בגדוד •
תשכון באהלו מבלילו •
בני עבדיך ישכונו וזרעם •
יי׳ אמר לשכון בערפל דה״ה •
לכן ישבו ציים את איים •
שכני ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ברכה •
משכני ג׳ וסימניהון נמסר סוף פרש׳ מצורע
ויחזקאל סוף סימן ל״ז •
משכנותיך ג׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ בלק •
אל המשכן ג׳ בלישניהון וסימניהון
ויבא את הארון •
כל הקרב הקרב •
יביאוני אל הר קדשך •
ושאר על משכן •
שכור ד׳ וסימניהון
כהתעות שכור •
ותבא אביגיל אל נבל •
והייתי כאיש שכור •
וכן הדד שתה שכור •

של

שלו ו׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ו׳ •
וישלח כ״ב וסימניהון נמסר בפרש׳ נח •
ושלח י״ב וסימניהון נמסר בתלים סימן ע״ח •
וישלחו ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ ס׳ ה׳
ובירמיה סימן ל״ח •
וישלחם ח׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן כ״ב •
ובירמיה סימן ל״ח •
לשלחם ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא •
תשלח ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת כי תצא
ובתלים סימן ק״ד •
וישלחם ד׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ח׳
ובמלכים א׳ סימן ט״ו •
שלוח ד׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ד •
שלח ג׳ וסימניהון
י׳ ושרי בישש׳כר עם •
חזון עובדיה •
כי שלח ברשת ברגליו •

שלחו ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן א׳ •
כל אורית׳ נכי׳ וכתו׳ ואשלמת׳ קדמית׳ שלחתי ושלחתי
במ״א ושלחתי וסימניהון
והבאתי עליכם חרב נקמת •
וכ׳ אשלמת׳ תניינ׳ דכו׳ ב״מב וסי׳
לא שלחתי את הנביאים והם רצו •
החת אשר לא שמעו אל דברי

חד מן ל״א בהד לישן

שליחות וכל חד וחד לית דכוו׳
וישלחהו ויאמר לו לך נא ראה •
משלית כי אם אינך משלח •
תשלחו מזכר ועד נקבה •
תשלחום תשלחו ב׳ בפסוק •
וישלחום ולמה תכבדו את לבבכם
שלחו וישלחו ויאספו את כל •
שלחני ויאמ׳ שאול אל מיכל למה
משלח חלילה לי מי׳ משלח ידי
ושלחתם הנה שם עמכם שני בניכ׳
ושלחתם אל מלך אדום ואל •
ותשלח ויצמח ויהי לגפן סורחת
ואשלח כי לפני הימים ההם שכר
ולשלח וילכו כל העם לאכל •
שלחו הבקר אור והאנשי׳ שלחו
שלחה כה אמר ה׳ איזה ספר •
שלחתי ויאמר אלי דניאל איש
ושלח אך מרי יבקש רע •
שלחהו ובמנשה נפלו על דוד •
ושלח הנתן מטר על פני ארץ •
ומשלח יפיח כזבים עד שקר •
והמשלח את השעיר לעזאזל •
וישלח בא דבר אל פרעה •
וישלחו צו את בני ישר׳ וישלחו •
וישלחם הן יעצר במים ויבשו •
ובשלח ה׳ אתכם מקדש ברנע •
בשלחי כה עשו אבהיכם בשלחי
בשלח ויהי בשלח פרעה •
התשלח ברקים וילכו •
שלחיך פרדס רמנים •
משלח ועפו בכתף פלשתים •
שלוחיה ויקח יתרו חתן משה את
אשלח ט׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בא •

ג׳ מל׳ בלישן שלוח וסימ׳

נמסר בישעיה סימן י״א ובמגלה סוף סימן ג׳ •
וישלחהו ד׳ וסימניהון נמסר בפר׳ בראשית •
שלחה ו׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן י״ו •
משלח ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ס״ז •
שלחני ג׳ וסימניהון
שלחני כי עלה •
שלחני נא כי זבח •
שלחני ואלכה אל מקומי •
שלוחה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח •
והשלחתי ג׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ בחקתי •
את השלחן ג׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ כי תשא •
ואת השלחן ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סוף סימן ז׳ •
ועל שלחן ב׳ וסימניהון
ועל שלחן הפנים יפרשו •
ועל שלחן אחד כזב •
ותשלך ג׳ וסימניהון נמסר

בפרשת וירא ובשפטים סימן ט׳ •
ונשליכהו י״ג חסרי׳ י׳ בליש׳ וסימניהון
ונשלכהו באחת הברות •
השלכהו ארצה ב׳ בו •
ואשלכהו באש ויצא •
ואשלך את עפרו •
לכלב תשלכון אתו •
ואשלכם מעל שהי ידי •
וישלכם אל ארץ אחרת •
וישלכהו באחד ההרים •
וישלכם אל המערה •
עד השלכו אותם דמלכים •
שא השלכהו בחלקת שדה •
וחכרו שא השלכהו בחלקת כדבר יי׳ •
כי נשאתני ותשלכני •
וכל וישלכו דכוו׳ ב״ד מל׳ וסי׳
וישליכו איש משהו •
ואת מלך העי •
ויפרשו את השמלה •
ויהי הם קברים א״ש •
וכל כתובי׳ דכוו׳ מל׳ ב״מא חס׳
וישלכו את תורתך •
וישליכהו ג׳ ב׳ הס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳ נמסר פ׳
שמות ודניאל סימן ח׳ •
משלכת ד׳ וסימניהון
ותהי נבלתו משלכת
ויראו את הנבלה •
וימצאו את נבלתו •
ההיה משלכת לחרב •
שולל ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן י״ב •
ישלם ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן י״א •
ואשלם ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן נ״ו •
וישלימו ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סוף סימן י׳ •
שלמה ה׳ בליש׳ בתור׳ וסי׳ נמסר בפ׳ משפטים וכל שאר
קרי׳ דכו׳ ב״מו שמלה וסימניהון נמסר בפר׳ עקב ע״ש •
ושלמנה ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ אמור ובאיוב סי׳ ל״ד •
ישלים ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳
ומשלם ג׳ וסימני׳ נמסר סוף פ׳ ואתחנן ובתלים סוף
סימן ל״א •
ותשלם ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סוף
סימן ז׳ ובד״ה ב׳ סוף סימן ד׳ •
ושלם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויקרא •
שלמות ב׳ חסרי׳ בלישני׳ וסי׳
לא כלו שלמהיכם
וריח שלמהיך כריח •
שלום ח׳ חס׳ וסי׳ נמס׳ פרשת וישב וביחזקאל סימן י״ג •
שלום י׳ וסי׳ נמסר פרש׳ וישב ובירמיה סימן כ״ט •
ושלום ה׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ ד׳ •
השלום ד׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן ט׳ •
ולשלום ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סי׳ ט׳ •
שלום לך ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ו׳ •

מערכת אות השין

שלום שלום ה׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סימן ו׳.
ואין שלום ה׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ח׳.
שלומך ג׳ ב׳ חסרי׳ וסימני׳
נמסר בירמיה סי׳
לח׳ ובישעיה סי׳ מח״.
שלומות ג׳ וסימניהון

ליצור שלומות ב׳ בו׳
חוא שלומות ואחיו.
שלמה המלך ג׳ וסימניהון

ויאמר אמרי נא.
נתנו יד החת דד״ה.
אשר ברח מפני׳
ושארהון המלך שלמה.
ולשלמה ה׳ וסימניהון
ויזבח שור ומריא.
ולי אני עבדך ולצדוק.
ולשלמה שנים עשר.
ולשלמה בני הן לבב׳
שלח את העם ויברכו׳
שלום ז׳ חסרי בכתובים וסי׳ נמסר
במלכים ב׳ סימן ט״ו׳
שלומת ג׳ בלישני׳ חסרי׳ וסים׳
נמסר בתלים סי׳ צ״א.
שלמיהו ג׳ וסים׳ נמסר בירמיה
סימן לו״׳
שלופה ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסים׳
נמסר בפרשת בלק.
שלשום ד׳ חסרי׳ בכתובי׳ וסים׳
נמס׳ פר׳ ויצא ובשמו׳
ב׳ סימן ג׳
וכל נביאים וכתו׳ דכותהון במ״ד
חסרי׳ וסים׳ נמסר בפרשת ויצא.
שלוש ה׳ מל׳ וסים׳ נמסר בפרש׳
בלק וביחזקאל סי׳ מ״א׳
וכל שלושה דמגלת אסתר מל׳.
שלישת ג׳ כתו׳ כן וסים׳ נמסר
בפרשת פנחס.
שלישי ג׳ חסרי׳ וסים׳ נמסר
בוישמע יתרו.
השלישית ט׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת שלח לך.
בשלושה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון
ולו שם בשלושה חסר.
וחברו דד״ה מל׳.
שלשים ח׳ וסימניהון
וירא יוסף לאפרים.
לא תשתחוה וחברו דמשנה תורה׳
נצר חסד לאלפים דואלה שמו׳
וחברו במדבר׳
שלישיה ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן ט״ו.
שלושים ד׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בפר׳ נשא ובמגלה
סימן ד׳׳

ג׳ פסו׳ משלשים בקריאה

וסי׳ נמסר בירמיה סוף סי׳ כ״ב.

בשלושים איש ג׳ וסים׳ נמסר
בשמואל א׳
סימן ט׳׳
שלושה ב׳ חסרי׳ וסימניהון
ויעבר בהר שלשה.
ואיש בא מבעל שלשה.

שם

ולשם ד׳ וסים׳ נמסר בפרשת
נח וסו׳ צפניה.

ואת שם ד׳ וסים׳ נמסר בפרש׳
קרח וביחזקאל סי׳ ד׳.
בשם ד׳ וסי׳ נמסר בפ׳ בראשית
וביהושע סימן י״ט.
ואלה שמות י״ר״פ בתורה
וסימני׳ נמסר
ריש במדבר סיני.
שמות ט׳ מל׳ בתורה וסי׳ נמס׳
בפרשת בראשית׳
שמות ג׳ חסרים וסימני׳ נמסר
בפרשת בראשית.
ושם י״ג ר״פ וסים׳ נמסר בפרשת
בראשית ובד״ה סימן כ׳׳

ו׳ פסו׳ ושם ושם וסימניהון

נמס׳ סוף
פרשת וישלח׳
ובשמו ג׳ וסימניהון
את יי׳ אלהיך תירא.
וחברו.
ובשמו יתהללו.
שמאלם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח׳
שם ו׳ פתחין וסימני׳ בלשון
ארמי אברם אברהם
נטר קרתא דבריה בוכרא וביאורם
נמסר בפרשת לך לך ובמשלי סי׳ ל׳.

ד׳ נקראו שמותם עד שלא

נבראו וסימני׳ נמסר במלכים א׳ ריש
סימן י״ג׳
ושם האחד ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳
וישמע יתרו.
ושם ה׳ ר״פ וסימניהון נמסר
ריש פרשת מקץ.
שמה ה׳ ר״פ וסימניהון נמסר
בפרשת ויחי.
שמה י״ח סוף פסו׳ וסי׳
וידבר אל עפרון׳
השמר לך פן תשב את.
ואם לא תאבה האשה.
ויוסף הורד מצרימה.
ויבור יוסף כי נגמרו.
בבואכם אל הארץ אשר אני מביא.
או עד׳
ואם יצוא יצא הרצח.
וישלח יהושע בן נון.
וילך דוד משם וימלט.
ויוז היום ויבא שמה.
נעשה נא עלית קיר.
והוצאתי מיעקב זרע.
כי כה אמר יי׳ בקץ.
ואחמל על שם קדשי.
בעשרים וחמש שנה לגלותינו.
סביב שמנה עשר אלף.
כל אשר תמצא ידך.
וכל ספר שמות והורת כהני׳ דכו׳
סוף פסיק שמה ב״מ סוף פסוק
שם וסים׳
עלת תמיד לדרתיכם׳
ובא אהרן אל אהל.
אנה אנחנו עלים.
גם בי התאנף יי׳.
וזבחת פסח ליי׳ אלהיך׳
ושמחת לפני יי׳.
ולקחת מראשית כל.
שמה ו׳ ביהושע וסים׳ נמסר
ביהושע סימן ב׳׳
ומשם ט׳ וסי׳ נמסר בסדר חקת
התורה ובמלכים ב׳ סוף
סימן ב׳.
ושמה ח׳ וסים׳ נמסר בישעיה
סימן נ״ה.

ו׳ פסו׳ שם שמה וסימניהון

נמסר בריש פרשת ראה.

ח׳ פסו׳ שמה שם וסימני׳

נמסר
במלכים ב׳ סימן ט׳׳

ה׳ פסו׳ שמה שמה וסים׳

נמסר
במלכים ב׳ סימן ד׳׳
ושם ח׳ וסים׳ נמסר
בפרשת ויצא.

י׳ ר״פ מלה חדא ומלרע

תניג׳ שמה וסים׳ נמסר בפרשת ויצא
ובתלים סימן קכ״ג.
הישמת ג׳ ומשניין ככת׳ וסים׳
נמסר בסדר מסעי׳
השם ד׳ וסימני׳ נמסר בתלים
סימן קמ״ח.
תשימון ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳
משפטים ובירמיה סי׳
כ״ב ובאיוב ריש סימן י״ח.
שמה ג׳ וסים׳ נמסר בישעיה׳
סימן כג״׳
ושים ט׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח.
שימה י׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימני׳
נמסר בשמו׳ א׳ סי׳ ל׳׳
הדחה שמה ג׳ בקריאה וסי׳
נמסר בירמיה
סימן ין׳.
אשימך ג׳ וסימניהון
כי לגוי גדול אשימך.
אשימך בצבים.
שומר לראשי אשימך׳
שמו ד׳ וסימניהון
בעיר רוכלים שמו.
צפצפה שמו.
שמו אדון לביתו׳
עדות ביהוסף שמו׳
וחד ושמו אצל המזבח.
וישימו ד׳ חסרים וסימניהון
נמסר בפרשת מקץ
וביהושע סימן י׳ ושמואל א׳ סימן
ז׳ ומלכים ב׳ סימן י״א.
וישם ו׳ רפין וסי׳ נמסר בפרש׳
נשא ובדניאל סימן י״א.
ואשים ה׳ חסרים וסימני׳ נמסר
בפ׳ חיי שרה ובפרש׳
והיה עקב ומלכים א׳ סימן ח׳׳
ושמו ג׳ מלרע וסימניהון
ושמו את שמי על בני.
ושמו להם ראש אחד.
ושמו בדיו.
וא׳ שמו אתי בכור׳
וישימו ג׳ רפין וסימניהון
נמסר במלכים א
סימן י״ח ובישעיה סימן מ״א.
לשום שמו שם ג׳ וסימניהון
נמסר
במלכים א׳ סימן י״ד׳
לשום את שמו ג׳ וסימני׳
נמסר
במלכים א׳ סימן י״ד׳
שמות ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן ל״ו.
ומשמאלם ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון
והמים להם חומה׳
וחברו.
ויחזיקו ביד שמאלם בלפידים.
בתרא מל׳.
שמונה ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בשמואל
ב׳ סוף סי׳ ח׳ ובקהלת ריש סימן י״א.

שמונה ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בשפטים
ריש סימן ד׳ וסוף ירמיה ויחזקאל
סימן מ׳.
שמונים ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ בראשית
ובשפטים סימן ד׳׳

ו׳ זוגין מייחדין חד שמים

וחד השמים וסימניהון

כימי שמים ושמתי לעד זרעו.
כימי השמים למען ירבו ימיכם
וימי בניכם.
בהעצר שמים דמלכים׳
בהעצר השמים דד״ה.
הנה שמים כי האמנם ישב דד״ה
הנה השמים כי האמנם ישב
אלהים דמלכים.
כי שמים שאו לשמי׳ עיניכם
כי השמים ומי יעצור כח לבנות
מעל שמים כי גדול מעל שמים
מעל השמים הללוהו שמי השמי׳
ויגידו שמים׳
ויגידו השמים.
אל שמים כי אשא אל שמים ידי׳
ואל השמים.

את השמים ואת הארץ

י״ג וסימניהון נמסר בחגי סימן ב׳ ובד״ה
ב׳ סימן ב׳.
השמימה י״א וסימניהון
נמסר בפרש׳
ואתחנן ובד״ה ב׳ סימן ו׳׳
שמיך ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ח׳.
ושמים ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן מ׳.
השמים ושמי השמים ג׳
וסי׳
נמסר בפ׳ עקב.
ולהשמיד ד׳ וסימניהון
נמס׳ פ׳ הבא.
השמדך ד׳ חסרי׳ בליש׳ השמדה
וסימניהון
ונתן מלכיהם בידך והאבדת
עד השמידם אותם דיהושע
בעשא. אחאב.
לשמד מעזניה׳
השמחים ג׳ וסימניהון נמסר
בעמוס סוף סימן
ו׳ ובמשלי סימן ב׳.
ולשמחה ג׳ וסימניהון נמס׳
בשפטים סימן י״ו
ובזכריה סוף סי׳ ח׳ ובקהלת ריש סי׳ ב׳
השמחה ג׳ וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ח׳
ישמח ז׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ק״ד
ובקהלת סו׳ סימן י׳.
וישמחו ה׳ רפין
וסימניהון
וישמחו כל חוסי בך׳
ישישו וישמחו בך.
וחברו.
ירננו וישמחו חפצי׳
ישאו בתף ובכנור.
ונשמחה ד׳ וסי׳ נמס׳ בישעי׳
סוף סימן כ״ה׳
וישמחו ג׳ קמצין וסים׳ נמסר
בשמואל א׳ סי׳ י״א.
שמח ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן י״ו וסים׳
ק״ה

מערכת אות השין

ובד״ה א׳ סימן כט׳ ·

שמחם ג׳ וסימניהון

כי שמחם אלהים שמחה ·
ויזבחו ביום ההוא זבחים ·
כי שמחם י״י מאויביהם ·

שמחים ד׳ וסי׳ נמסר במלכי׳ א׳ סוף סימן ח׳ ·

שמלות ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת עקב׳

ושלמות ד׳ וסי׳ נמס׳ ביהושע סי׳ ט׳ ועיין בפר׳ משפטי׳ ·

ושממה ה׳ וסימניהון

ושממה כמהפכת זרים·
שברון ויגון הכלאי ·
ונתתי את הר שעיר·
ואת הצפוני ארחיק ·

והשמתי ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר בהר סיני ·

שוממה ג׳ ב׳ חסרי׳ וסימניהון

ותשב תמר ושוממה ·
נתנני שוממה כל היום ·
כי רבים בני שוממה ·

השמה ג׳ וסימניהון

כל ימי השמה תשבת·
והארץ תעזב מהם ·
כל ימי השמה שבתה·

שמן ד׳ וסימניהון

ויכו את מואב ·
על כן יזבח לחרמו ·
וימצאו ברעה שמן ·
במרעה טוב ארעם ·

משמנה ג׳ וסימניהון נמסר פרשת ויקרא ·

ושמן ו׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן יו״ ·

בשמן ו׳ רפין וסי׳ נמסר בפר׳ תצוה ומגלה סימן ב׳ ·

ואת שמן ז׳ וסימניהון נמסר בפרשת תשא׳

וישמע י׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ס׳ ובאיוב ריש סימן לז׳ ·

ושמעון ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת דברים ·

בשמע ד׳ קמצין וסי׳ נמסר בירמיה סימן ג׳ ·

בשמעו ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ·

וישמע ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ט׳ ·

לא שמע ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ יד ובמשלי ריש סימן יג׳ ·

ולא ישמע ד׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ וארא ובישעיה סימן מב״ ·

שמיעה על יב בלישני׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳ ויחזקאל סי׳ כז״ ·

שמעת ד׳ וסימניהון נמסר בריש מלכים·

ולא ישמעו ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת שמות ·

ולא תשמע ד׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ ראה ובירמי׳ ס׳ ה׳ ·

לא שמעתם ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ לד׳ ·

שמועה ו׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ ב׳ סי׳ יג ·

שמועת ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ד׳ ובדניאל סוף סימן יא׳ ·

ושומע ד׳ וחסרים וסימניהון נמסר במשלי סי׳ יב·

ושמעו ו׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן כו״ ·

שמוע ח׳ חסרים וסימני׳ נמסר בפרשת משפטים וג״ מל׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ כג״ ·

משמע ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמס׳ ריש קהלת ·

לשמוע ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפר׳ בחקתי ובירמיה סימן יא·

שמוע יא חסרי׳ וסי׳ נמסר ירמיה סוף סימן יט ובדניאל סימן ט׳ ·

ונשמע ג׳ ב׳ פתחין וא׳ קמץ וסי׳ נמסר בפרשת משפטים ואחשורוש סוף סי׳ א׳ ·

ונשמע ג׳ וסימניהון

ונשמע וימס לבבנו·
ונשמע בקול אבינו·
ונשב באהלים ·

תשמעון ו׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ג׳ ·

תשמעון ב׳ קמצי׳ וסימניהון

בקטן כגדול תשמעון·
נביא מקרבך מאחיך ·

שמע ד׳ וסימניהון בלשון ארמי מכיהו צווח

מסבינא ואתבזוי וביאורם נמסר בירמיה סימן לו״ ובתלים סימן כב״ ·

שומעת ו׳ ה׳ פתחין וא׳ קמץ וסי׳ נמסר בריש וירא ומשלי סוף סימן טו ·

שמעו ט׳ ה׳ בפרש׳ נדרים וסי׳ נמסר ביהושע סוף סימן ו׳ ·

ושמע ה׳ זקפי׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בלק ובדניאל סימן ט׳ ·

שמעו ג׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בפרשת בשלח ·

בשמעכם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן·

שמע ה׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בפר׳ ויצא ·

שמעוני ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ חיי שרה ·

שמעיהו ה׳ וסימ׳ נמס׳ בירמיה סוף סימן כו״ ובד״ה ב׳ ריש סימן יא·

חד מן כו׳ בליש׳ שמיעה
דכל חד וחד ל״ת דכוו׳ וסימ׳

שמען ויאמר למך לנשיו ·
שמענו אדני נשיא ·
שמענוה הנה שמענוה באפרתה ·
שמעה ה׳ שמעה ה׳ סלחה ·
שמעתם עתה נבראו ולא מאז ·
ושמעה ונפש כי תחטא ·
ונשמעה ויאמר אבשלום ·
ואשמעה ויאמ׳ אלהם משה עמדו
שמענה והנה זאת הקרנוה כן היא
בשמועה ופן ירך לבבכם ותיראו
משמועה רעה לא יירא ·
לשמועה ולא היתה סדום אחותך
ונשמעה ויאמרו אל משה דבר ·
אשמע ויהי כאשר קרא ·
ואשמע הקשבתי ואשמע ·
וישמע אז נדברו יראי ה׳·

תשמע ותתנם ביד צריהם ·
ונשמע ויקרא ספר הברית ·
השמע עם קול אלהים חיים ·
למשמע והריחו ביראת ה׳ ·
בהשמע ויהי כהשמע דבר המלך
תשמע זעקה מבתיהם·
ותשמע ויזבחו ביום ההוא ·
תשמע ויאמרו אליו כני דן ·
שמע הללוהו בצלצלי שמע ·

שמרו ה׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בהעלתך ובירמיה סימן יו״ ·

שומר י׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן יז״ ובמשלי סימן י״ע״ש ·

לשמור ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן יו״ ובמלכים א׳ סימן יא״ ·

שמור ד׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמס׳ בשמואל ב׳ סי׳ יא״ ·

ונשמרתם ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ ואתחנן ובמלאכי סימן ב׳ ·

משמרתו ג׳ וסימניהון

ושמרו את משמרתו·
ושמרת משמרתו וחקתיו ·
כי שמרנו משמרתו·

שמור ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ואתחנן·

תשמרון ה׳ וסימניהון

שמור תשמרון את מצות ·
כי אם שמר תשמרון ·
אלה החקים והמשפטים ·
את הברכה אשר תשמרון·
כל המצוה אשר אנכי ·

שמרונה ג׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ ס׳ יד״·

שן

שנא ה׳ וסימניהון נמסר בפ׳ שפטים·

שונא ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמס׳ בישעיה סימן סא״ ·

שנא ה׳ וסימניהון נמסר בריש פ׳ שפטים·

ובשנת ט״פ וסימניהון נמסר במלכים א׳ ריש סימן טו״ ·

שנות ג׳ בשתא וסימניהון

בינו שנות דור ·
שנות עולמים ·
שנות ימין עליון ·
וא׳ ושנות רשעים תקצרנה·

שניו ג׳ וסימניהון נמסר בקהלת סימן ו׳ ·

שנים שנים ג׳ וסימניהון

שנים שנים באו אל נח·
ויבאו אל נח אל ·
ולאספים שנים שנים ·

אל שני ג׳ וסימניהון

שתי כהפות חברו׳ ·
וזה לך האות אשר ·
הואל וקח בכרים ·

ואת שני ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ יתרו ·

שנינו ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סו׳ סי׳ ב׳ ובאיוב סוף סימן ט׳ ·

שני ב׳ סבירי׳ שנית וסימני׳ אל בית הנשים שני ·
וחנון בן צלף הששי ·

שנמית ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ ב׳ ובמלכים ב׳ סימן ד׳ ·

משנה ד׳ קמצין וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ח׳ ·

ישנא ג׳ כתיב א׳ בלישניהון וסימניהון

ישנא הכתם הטוב ·
ועז פניו ישנא ·
יתן לידידו שינא ·

שנונים ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן מה׳ וסימן קכא״ ·

ולשנינה ד׳ וסימניהון נמס׳ בפרשת כי תבא ·

שע

שעייה על ג׳ בלישניהון וסימניהון

ישעה האדם על עשהו·
ישען על ביתו ·
הוי היורדים מצרים ·

שעיר ה׳ חסרים בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת תלדות·

שעירה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח ויהושע סימן יב ·

שער ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת נשא ·

עשרו ג׳ וסימניהון

והיה ביום השביעי ב׳ בפסוק ·
וכבס המטהר את ·

השערה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ כי תצא ·

השוערים י׳ מל׳ וסימניהון נמסר בנחמיה ריש סימן ח׳ ·

שעשעי ו׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר בתלים כא״ב אות י׳ ·

שפ

שפה אל ג׳ בליש׳ וסימניהון את הים דד״ה ·

ואלה מדות המזבח ·
והנה אל שפת ·
ושארהון שפה על ·

ושפחות ג׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר בפרשת לך לך ·

שופט ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בעמוס סימן יב ובד״ה ב׳ סוף סימן כו״ ע״ש ·

השופט ב׳ מל׳ וסימניהון

כי ינחם י״י מנאקתם ·
והיה במות השופט·

שפטים דקדים לשטרי ג׳ וסימניהון

תתן לך בכל שעריך ·
ויקרא יהושע לכל ·
ויאסף יהושע את כל ·

ישפוט ד׳ מל׳ בלישני׳ וסימ׳

האחד בא לגור וישפוט ·
ולא למראה עיניו ישפוט ·
והוא דמים ישפוט ·
הבעד ערפל ישפוט·

השפטים ד׳ וסי׳ נמס׳ בפ׳ שפטי׳ ובד״ה ב׳ סימן יט ·

במשפטם ח׳ וסימניהון נמסר׳ בד״ה ב׳ סימן ו׳ ·

משפטך ה׳ חסרים וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סוף סימן ב׳ ובתלים סימן לו״ ובאב״

רבתי אות ק׳ ·

משפטי יו׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ט״ל ובתלים סימן יו׳ ׃

את משפטי ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ה׳ ·

למשפט ט״ו וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ס׳ ט״ו ·

במשפט ח׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר בפרשת קדושים ובמשלי ריש סימן יח״ ·

משפטו ו׳ וסימניהון נמס׳ בשמואל א׳ סוף סימן כז״ ·

במשפט ז׳ רפין וסימניהון נמסר בפרשת משפטים ובמלכים ב׳ סימן יז״ ·

נשפט ה׳ קמצין וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן ט״ו ובירמיה סוף סימן ב׳ ·

ישפה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת פקודי ·

שפיים ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ״ט ·

משפיל ג׳ וסימניהון

משפיל רשעי׳ עדי ארץ ·

וי״הוה	צבי הוה׳
משפיל	אף מרומם׳

שפר ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויחי ·

שופר ב׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפר׳ בהר סיני ובאיוב סוף סימן לט״ ·

ישפך ג׳ ב׳ כהו׳ שין וא׳ כתיב סמ״ך וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ד׳ ·

שפות ג׳ וסימניהון ביחזקאל ריש סימן כ״ד ·

שך

שך ד׳ קמצין בקריאה וסימ׳ נמסר בפרשת שמיני ובירמיה סוף סימן ו׳ ·

ושך ג׳ וקמצי׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן נ׳ ·

ישכו ג׳ וסי׳ נמסר בפרשת ויצא וירמיה סי׳ יו׳ ותלי׳ סי׳ ס״ד ·

והשקה ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בראשית ·

והשקית ד׳ ג׳ מנהון מלרע וסימניהון

והשקית	את העדה ·
והשקית	אתם יין ·
והשקית	אתו את כל הגוים ·
והשקית	ברגלך בגן׳

בתרא מלעיל ·

משקה ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר פרשת וישב וחבקוק סימן ב׳ ודה״ ב׳ סימן ט׳ ·

ואשקוט יג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר באיוב סי׳ ג׳ ·

שוקקה ג׳ וסימניהון

והקיץ ונפשו שוקקה

כי הרויתי	נפש שוקקה ·
כי השביע	נפש שוקקה ·

תשוקתו ב׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בראשית ׃

שקול ד׳ ומל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ד׳ וביחזקאל סימן ד׳ ובעזר׳ סימן ח׳ ·

במשקל ד׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ קדשי׳

ובדה״ א׳ סימן כ״ח ·

וישקף ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת חיי שרה ·

נשקפה ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ו׳ ובדה״ א׳ סוף סימן ט״ו ·

המשקוף ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בא ·

שקץ הם ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ שמיני ·

שקוצים ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בנחום סימן ג׳ ·

שר

השר ד׳ פתחין וסימניהון נמסר במיכה ריש סימן ז׳ ובדניאל ריש סימן יב׳ ·

ועל שר ד׳ וסימניהון נמסר פ׳ וישב ·

וכל שרו ז׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ״א · ובמגלה סימן ט׳ ·

ואת שרי ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ״ד ·

בשיר ג׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן כ״ד ·

שיר המעלות לדוד ד׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן ק״לב ·

שיר מזמור ג׳ ובטעם וסימ׳ נמסר בתלים סימן פג״ ·

שיר חדש ז׳ וסימני׳ נמסר בתלים סי׳ צ״ו ·

שירים ד׳ חסרי׳ בלישניהון וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן ד׳ וסימ׳ בה״ ·

שרים ח׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן יט ·

אשירה ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בשלח ·

וישר ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ט׳ ובדה״ א׳ סימן ד׳ ·

תשרף באש ג׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ הצוה וביהושע סימן י״א ·

שרשם ג׳ וסימניהון

בני אפרים שרשם ·

הוכה	אפרים שרשם ·
שרשם	בבקיהיה ·

שש

שש ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת כי תבא ובתלי׳ בא״ב אות שי״ן ·

וששו ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת כי תבא ובישעיה סימן ס״ב ·

משוש ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ס״ו ·

ושש ג׳ רפ״ וסימניהון נמסר בפרש׳ משפטים ·

ושש ועזים ג׳ וסימניהון ותכלת וארגמן ·

וחברו ·

וכל איש אשר נמצא אתו ·

תש ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת וארא ובהושע סוף סימן ו׳ ·

ישית ו׳ וסימניהון נמסר בפר׳ ויגש ·

תשיתמו ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ס״ה ·

שתה ג׳ כתיב וסימני׳ נמסר בירמיה סימן מ״ט ·

משתיהם ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל סי׳ א׳ ·

וישת ו׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ ויצא ושמואל ב׳ סימן כב״ ·

שתו ד׳ מלעיל וסימני׳ נמס׳ בפרש׳ כי תשא ·

שיתו ג׳ ב׳ מל׳ ומלעיל וא׳ חס׳ ומלרע וסימניהון נמסר ריש פרש׳ בא וירמיה סי׳ ל״א ·

ושותים ה׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ל׳ ·

לשתות ד׳ חסרי׳ בתור׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ חיי שרה ·

ובשתים ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן לג״ ·

ואת שתי ו׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ פקודי וביחזקאל סימן לה״ ׃

נשלם מערכת

אות השי״ן בס״ד

מערכת אות

התי״ו

א״ב מן חד חד נסיב תת

בריש תיבותא וסימניהון

תתאו	אל תלחם את לחם ·
תהאכלו	אל תתאכלו ואל תאכלו
התכלע	יחגו וינועו כשכור ·
ההגודדו	כנים אתם לה׳ ·
תתגודדי	מה תתגודדי כת ·
תתהדר	אל תתהדר לפני מלך ·
התורו	ולא תתורו אחרי ·
תתחכם	אל תהי צדיק הרבה ·
תתחקה	ותשם בסד רגלי ·
תתחרה	כי את רגלים רצתה ·
תתיפח	כי קול כחולה שמעתי ·
תתיפי	לשוא תתיפי ·
תתכו	כהתוך כסף בתוך כור ·
תתם	ומה בצע כי תתם דרכיך
תתמה	אם עשק רש וגזל ·
תתנו	בן תעשה לשורך וצאנך
התנשאו	ויקהלו על משה ·
התעבנו	ולא תביא תועבה ·
תתעינו	למה תתעינו מדרכיך ·
תתענג	אז תתענג על ה׳ ·
תתעמר	והיה אם לא חפצת ·
תתפש	סממית בידים ·
תתפלא	תחדש עדיך נגדי ·
תתקעו	ובהקהיל את הקהל ·
תתראו	וירא יעקב כי יש שבר ·
תתמוגג	יעלו שמים ירדו ·
תתבר	עם נבר תתבר דשמואל
תתברר	עם נבר התברר דתהלות
התפל	עם עקש דשמואל ·
תתפתל	עם עקש תתפתל דתהלות
תתנחלו	לשמות מטות אבתיכם ·
תתמוגגנה	ותמפו ההרים עסים ·

כ״ד זוגין מיידעין חד ת׳ וחד

ות׳ וסימניהון

תבהל	אל תבהל מפניו תלך ·
ותבהל	כי אתה תבא אליך ותלא
הער	כי אליך ה׳ אדני עיני בכה
ותער	ותמהר ותער כדה ׃

תוהר	פחז כמים אל תותר ·
ותוהר	ויאמר לה בועז לעת ·
תרד	פלגי מים תרד עיני ·
ותרד	ואם לא תשמעוה במסתרי׳ ·
תורידם	ואתה אלהים תורידם לבאר
והורידם	בחבל בעד החלון ׃
הרא	אשקלון ותירא ·
ותרא	איבתי ותכסה בושה ׃
תאבנו	וראש אפרים שמרון
	וראש שמרון ·
ותאמנו	וישכימו בבקר ויצאו
	למדבר תקוע ·
תגדל	ואל הרא ביום אחיך ביום
ותגדל	הנה נא מצא עבדך חן ·
תפל	ויאמ׳ המלך להמן מהר קח ׃
ותפל	והגדל עד צבא השמים׳
תשמע	זעקה בבתיהם כי ·
ותשמע	ויזבחו ביום ההוא זבחי׳ ·
תהלך	שתו בשמים פיהם ·
ותהלך	ויט משה את ידו על השמי׳
תריץ	יאתיו חשבני׳ בני מצרים
ותרץ	והשלך אשה ·
תרוץ	בלכתך לא יצר צעדך ·
ותרוץ	עד אשר לא ירתק חבל ·
תופר	גם את בריתי תופר את׳
ותופר	ביום ההוא ידעו כן ·
והופע	היום ההוא יהי חשך ·
תופע	ארץ עיפתה כמו אפל ·
תשורי	אתי מלבנון כלה ·
ותשורי	למלך כשמן ותרבי ·
תהי	ויאמר אליה ·
ותהי	ואעבר עליך ואראך ·
תמם	כמו שבלול תמם ·
ותמס	בתוכחות על עון יסרת ·
תעלנה	ויאמ׳ מלאך ה׳ אל מנוח ·
ותעלנה	וצפיר העזים הגדיל ·
תעלזנה	אל תגידו בגת אל ·
ותעלזנה	בליותי בדבר שפתיך ·
תבואינה	תובלנה בשמחות וגיל ·
ותבואינה	התבוננו וקראו למקוננ׳
הגישון	ובי תגישון עור לזבוח ·
ותגישון	המנדים ליום רע ·
תכגר	ויאמר ה׳ אל משה ואבית
והסגר	מרים מחוץ למחנה ·
תורות	והארץ חנפה תחת ׃
ותורות	ועל הר סיני ירדת ·

י״א קרינן ת׳ ולא כתיבן

וסימני׳ נמסר בריש שופטים ובסוף קהלת ע״ש בה דאקשינן ·

וחלופיהון ז׳ כתבן ת׳ ולא

קריין וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ יט ·

ג׳ זוגין מן ג׳ ג׳ ת׳ וא׳ ות׳

בריש׳ וסימ׳ נמסר בקהלת סימן ז׳ ·

מלין דמשמשין ת׳ בריש׳

ון׳ בסופי׳ סימ׳ באיוב סימן לב״ ·

י״א זוגין חד מלרע וחד

מלעיל ות׳ בריש׳ וסימניהון

ותפר	עצו עצה ותפר ·
ותפר	ביום ההוא וידעו כן ׃
ותרץ	אם ראיתה גנב ·
ותשמידם	תרדף באף ותשמידם ׃
ותשמדם	בתים בל יחיו רפאים ׃
ותמות	מדוע באתי ואין איש
ותמות	ויקומו עלי בעלי ·
ותלהט	אש לפניו תלך ותלהט ׃
ותלהט	כי אש קדחה באפי ·
והלבב	וישבב אמנון ויחל ·
	ותלבב

ותלכב ותלך תמר בית אמנון •
ותחולל אף כי תאמר לא •
ותחולל בטרם הרים ילדו •
ותיטב לה׳ משור פר •
ותיטב הנערה בעיניו •
ותתעטף אזכרה אלהים ואהמיה •
והתעטף עלי רוחי •
ותאכלם תשיתמו כתנור אש •
ותאכלם עוד זה מדבר וזה בא •
ותכונן יגמר נא רע רשעים •
ותכונן לך את עמך ישראל •

מלין דמשמשין תם בסוף

תיבות ס׳ נמסר במערכת אות המ״ם •

מלין דמשמשין תו בסופי׳

וסימניהון

אתו וירדו כל ישׂ את הפלשתי׳
מוראתו והסיר את מראהו בנוצתה
סותה וכדם ענבים סותה •
בטהרתו אשר לא תשיג ידו •
צפנתו ואת הצפוני ארחיק מעליכם
רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו
חתנתו ביום חתנתו וביום שמחת
בהראתו את עשר כבוד מלכותו •
חתיתו כי נתתי את חתיתו את •
אמרתו תשלח אמרתו ארץ עד •
מוראתו ולא יכל עוד להשיב •
רשעתו והיה אם בזהכות הרשע •
ובגאותו שחקים דזואת הברכה •
בביתו ויעברו ימי בכיתו וידבר •
עותו ראה את מעשה האלה׳ כי •
בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר
אמרתו בצע אמרתו אשר צוה מימי
משחתו ויקרא באזני קול גדול
דיחזקאל •

מלין דמשמשין תי בסוף

תיבותא וסימניהון

אגאלתי פורה דרכתי לבדי •
אריתי מורי עם דבשי •
בתורתי הילך בתורתי אם לא •
אצתי ואני לא אצתי מרעה •
התאויתי ואני לא אצתי ב׳ בו •
ספקתי על ירך כשתי וגם נבלמתי
בצאתי את העיר אפרש את כפי •
מלאתי משפט צדק ילין •
עניתי טוב לי כי עניתי •
עניתי בצום נפשי ותפלתי •
נעניתי עד מאד ה׳ חיני •
יקשתי לך וגם נלכדת דירמיה •
כסיתי כי כה אמר ה׳ אלהים •
סוסיתי כי אמר בכח ידי •
נמצאתי נדרשתי ללא שאלו •
הפחתי אם כחה אכלתי בלי כסף •
קורצתי הן אני כפיך לאל •
נטמאתי איך תאמרי לא •
משכרתי ותחלף את משכרתי •
פניתי הבית ומקום לגמלים •
עותתי ראית ה׳ עותתי •
נשברתי את לבם הזונה •
מדשתי ובן גרני כי •
ישרתי על כן כל פקודי כל •
הסכנתי לעשות לך כה •
בליתי פינחס בן אלעזר •
פללתי ראה פניך לא •
עתי וישלח ביד איש עתי •
שעברתי כמעט שעברתי •
שמצאתי עד שמצאתי ב׳ בפסו׳ •
ושחכבתי שעמלתי ושחכבתי •

תא

ותאנה ב׳ וסימניהן
ולמה העליתנו ממצרים •
ארץ חטה ושעורה •
והתאנה ב׳ וסימניהון
העוד הזרע במגורה •
הגפן והגישה והתאנה •
תאניה ב׳ וסימניהון
והציקתי לאריאל •
וירב בבת יהודה •

תב

תבואות ז׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר סוף ויגש׳
תבואתיה ב׳ כתי׳ ה׳ וסימני׳
קדש ישר׳ ליו׳ •
וזזתה תבואתה ללחם •

תה

תהו ובהו ב׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ בראשי׳ •
בתהו ב׳ וסימניהון
ימצא בתהו צדיק •
בתהו ויאבדו •
תהומות ד׳ מל׳ דמל׳ וסי׳
נמסר בפרשת
בשלח ע״ש ובתלים סימן לג״ •
את תהום ג׳ וסימניהון
בהעלות עליך את •
ביום רדתו שאולה •
וזנח קרא לריב •

תו

תובל ו׳ פתח׳ וסימניהון
בסדר בראשית •
תולעת ב׳ חס׳ וסימניהון
תלעת השני קדם
כי תאכלנו התלעת •
תולע ג׳ וסימניהון
תולע ופוה ויוב •
וחברו •
האמנים עלי תולע •
תור ג׳ מל׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר
בשיר השירים סימן ב׳ •
ותורה ה׳ וסימ׳ נמסר במיכה
ס׳ ב׳ ובמשלי סימן ו׳ •
ובתורתו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בירמיה סימן מ״ר •
תורתך ט׳ וסימני׳ נמסר בתלים
בא״ב רבתי אות ה׳ •
ותורתך ח׳ וסי׳ נמסר בתלים
בא״ב רבתי אות ת׳
תורותיו ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת יתרו •
תושיה ז׳ מל׳ בלישני׳ וסימ׳
נמסר בישעיה סוף
סימן כח״ ובמשלי סימן ח׳ •

תח

התחת ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ ויצא •
ומתחת ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ ס׳ ז׳ •
תחתיות ז׳ וסימני׳ נמסר
ביהושע סי׳ טו״
וביחזקאל סוף סימן כו״ •

תי

תימא ה׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כא״ •
מתימן ג׳ וסימניהון
אלוה מתימן יבא •
מתימן כל ארץ הנגב •
ונתתיה חרבה מתימן •

וכל לישניהון מל׳ במ״א
וחדרי תמן •
ותתירוש ג׳ וסימניהון
והיא לא ידעה כי •
ויען י״י ויאמר לעמו •
וכל יהודה הביאו •
ותירש ג׳ חסרי׳ וסימניהון
ויתן לך האלהים •
ודגן ותירש סמכתיו •
על דגן ועל תירש ועל •
וכל הירשך ותירשך דכו׳ חס׳ במ״א •
ואם ישהו׳ בני נכר תירושך •

תכ

ותכלת וארגמן ו׳ וסימ׳ נמסר
בפר׳ ויקהל •

תל

תלוי ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
כי תצא •

ד׳ מלי׳ אית בהון אות תלוי

וסימ׳ נמסר בשפטים סי׳ י״ח ואיוב סי׳
לח״ ושמואל ב׳ סי׳ י״ח •

תם

תם ה׳ וחסרי׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בהר סיני •
תמימים יהיו לכם ג׳ וסימני׳
ושבעה כבשים דפסח •
ובעשור •
וביום הבכורים •
שבעה תמימים ג׳ וסימניהון
ובראשי חדשיכם •
יום הרועה •
ביום השמיני עצרת •
בתמי ג׳ וסימניהון
לדוד כי אני בתמי •
ואני בתמי אלך •
ואני בתמי תמכתי •
ותימא ה׳ בליש ד׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימ׳ נמסר סו׳ פ׳ חיי •
ג׳ כתי׳ תים יתירים וסימני׳
נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ כ״א •
מתום ד׳ וחס׳ וסי׳ נמס׳ בשופטי׳
סימן ד׳ ובתלים סימן לח״ •
כתמל ח׳ וחסרי׳ וסימ׳ נמסר פר׳
ויצא ומלכים ב׳ סימן י״ג •
אתמל ג׳ וסימנ׳ נמסר בשמואל
א׳ סימן ד׳ •
תמם ג׳ וסימניהון
וגם יד י״י היתה בם •
ויכהב משה את •
וידבר משה את •
תמנו ג׳ וסימניהון
האם תמנו לגוע •
חסדי י״י כי לא תמנו •
תמנו חפש בחפש •
תמימים כו׳ כל בעזרא חס׳ י׳
בתר׳ וכו׳ עיין בריש
משלי •
תימרות ג׳ מל׳ דכל׳ בלי׳ וסי׳ נמס׳
בשיר השירים סי׳ ג׳ •

תן

תנוך ח׳ בתורה וסי׳ נמס׳
בפרשת מצורע •
בתנור ג׳ דגשין וסימני׳ נמסר
בהושע סימן ז׳ •
תנים ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וארא •
בתנים ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סי׳ יד׳ •
תנין ח׳ בליש׳ וסי׳ נמס׳ בפר׳
וארא ובתלים סי׳ צ״א •
תנינם ג׳ כתי׳ כן וסי׳ נמסר בפר׳
בראש׳ ובתהל׳ סי׳ קמ״ח •

תע

נתעב ג׳ ב׳ פתח׳ וא׳ קמץ וסימ׳
נמסר באיוב סימן טו׳ •
יתעב ח׳ קמצי׳ בליש׳ וסי׳ נמסר
בפרשת עקב ובישעיה
סימן מט ובתלים סימן קז׳ •
תעבות ט׳ בהיבן כן בלישניהון
וסימ׳ נמסר סוף פרש׳
אחרי מות ובמלכים ב׳ ריש סימן יו׳ •
תועבתיה ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳
נמס׳ ביחזקאל ריש
סימן כ״ב •
תועבותיך ג׳ חסרי׳ ו׳ וסי׳ נמסר
ביחזקא׳ ס׳ ה׳ ע״ש •
תועבותיהם ג׳ וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סי׳ יב׳ •
בתועבתיהם ג׳ כתי׳ כן וסימ׳
נמסר בעזרא
סימן ט׳ •
תעה ג׳ וסימניהון נמס׳ בפרשת
וישב ובמשלי סימן כ״א •
מתערה ד׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל ס׳ כ״א •
תפלה ג׳ וסימני׳ קרתא דאיוב
שברון וביאו׳ נמסר
בירמיה סימן כ״ג •
ותפורח ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳
נמסר ביהושע סימן י״ח
ויואל סימן א׳ •
תפשום ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ ד׳ •
תקיפא ג׳ ב׳ כתי׳ א׳ וא׳ כתי׳
ה׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ב׳ וסימ׳ ז׳ •

תר

התרים ג׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סימן י׳ •
תרשישה ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סי׳ כ״ג •
סימן כל דלפני עשר תעש״
והירשך
ודבתריה כלהון תדשך וכלהון חס׳
בליש׳ במ״א מל׳ וסימ׳ ישהו בני נכר
תירושך אשר יגעת •
והתירוש ג׳ ומל׳ וסימני׳ נמסר
ביואל סימן ב׳ •

ג׳ מלין ת׳ בריש תיבותא

ומן כ״ב בפסו׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל
סימן ל״ב •
תשועי ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת נשא •

תם ונשלם

ת״לח

עד הכה הגיע סיעור הע׳לפה ביתות
סייערנו בהקדמתנו לחבור זאת ה
המסרה וברוך הסלם הא׳מתי אשר
הגענו לתשלו׳ מה סייערנוהו ומהכה
נתחיל להעתיק ולחבר מה
סייעדנו בחלוף כל
קריה׳ כמ״ר :

חלוף התורה בין בני אשר ובין בני נפתלי

בן אשר ותיתו ארץ
בן נפת ותיתו ארץ
בא מכל עץ הגן
בנ סכל עץ הגן
בא והשקה את כל
בנ והשקה את כל
בא בעצבון תאכלנה
בנ בעצבו תאכלנה
בא אשר בראותו
בנ אשר בראותו
בא התהלך נח
בנ התהלך נח
בא את כל היקום
בנ את כל היקום
בא ובכל דגי הים
בנ ובכל דגי הים
בא וימצאו בקעה
בנ וימצאו בקעה
בא ויאהל עד סדום
בנ ויאהל עד סדום
בא ויהי כהוציאם
בנ ויהי כהוציאם
בא את בן הגר
בנ את בן הגר
בא גר ותושב
בנ גר ותושב
בא לא ארני
בנ לא ארני
בא ואת הצמידים
בנ ואת הצמידים
בא תשב הנערה
בנ תשב הנערה
בא כי עתה הרחיב
בנ כי עתה הרחיב
בא עלי קללתך
בנ עלי קללתך
בא ויתן לך האלהים
בנ ויתן לך האלהים
בא וישתחוו לך
בנ וישתחוו לך
בא ויעקבני
בנ ויעקבני
בא ועל חרבך
בנ ועל חרבך
בא ויתן לך את
בנ ויתן לך
בא יששכר
בנ יששכר
בא ויבא יעקב מן
בנ יעקב מן השדה
בא וכל שה חום
בנ וכל שה
בא ובהעטיף
בנ ובהעטיף
בא אל המחנה
בנ אל המחנה
בא והיה המחנה
בנ המחנה
בא כי יפגשך רפי

בנ כי יפגשך דגש
בא לא אשלחך
בנ לא אשלחך
בא כי על כן ראיתי
בנ על כן ראיתי
בא קרא שם המקום
בנ קרא שם המקום
בא ויאהב את
בנ ויאהב את הנער
בא ונתתי לך
בנ ונתתי לך ולזרעך
בא אלוף קרח
בנ נפתלי אלוף קרח
בא ויתנכלו אותו
בנ ויתנכלו
בא יפה תאר
בנ יפה תאר
בא ויקרא שם יוסף
בנ שם יוסף
בא כי לא לו יהיה
בנ כי לא לו יהיה
בא את כל מאומה
בנ את כל מאומה
בא וליוסף ילד
בנ וליוסף ילד
בא את כל אשר
בנ את כל
בא בהתחתננו
בנ בהתחתננו
בא כמרגלים
בנ כמרגלים
בא השלכם אב
בנ השלכם
בא אל עבדך אבי
בנ אל עבדך
בא בנימן אחיו
בנ בנימן אחיו
בא יסנה וישוה
בנ יסנה וישוה
בא ובני דן
בנ ובני דן
בא לבית יעקב
בנ לבית יעקב
בא אשר יהיה לעם
בנ יהיה לעם
בא ויגרשום
בנ ויגרשום
בא הם המדברים
בנ המדברים
בא כי טוב לנו
בנ כי טוב
בא אז ישיר משה
בנ אז ישיר
בא ויאמינו ביי
בנ ויאמינו ביי
בא זה אלי ואנוהו
בנ זה אלי ואנוהו
בא עם זו גאלת
בנ עם זו גאלת

בא ותטעמו
בנ ותטעמו
בא כל המחלה
בנ כל המחלה
בא אל כל עדת
בנ אל כל עדת
בא על הצור
בנ על הצור
בא או ירה יורה
בנ או ירה יורה
בא לא יהיה לך
בנ לא יהיה לך
בא כי יגנב
בנ כי יגנב
בא על כל דבר
בנ על כל
בא כן תעשה
בנ כן תעשה
בא לא אגרשנו
בנ לא אגרשנו
בא ויחזו
בנ ויחזו
בא ואת שמות
בנ ואת שמות
בא לכהנו לי
בנ לכהנו לי
בא או בגשתם
בנ או בגשתם
בא וקנמן
בנ וקנמן
בא את זרעכם
בנ את זרעכם
בא כי פרעה
בנ כי פרעה
בא אל כל עדת
בנ אל כל עדת
בא את התכלת
בנ את התכלת
בא אל בצלאל
בנ אל בצלאל
בא על השלחן
בנ על השלחן
בא וחמש אמות
בנ וחמש
בא את כל כלי
בנ את כל כלי
בא ומן התכלת
בנ ומן התכלת
בא מטבעתיו
בנ מטבעתיו
בא ואת האבנט
בנ ואת האבנט
בא ומכנסי בד
בנ ומכנסי בד
בא ומן הדם
בנ ומן הדם
בא המעלה
בנ המעלה
בא יפול עליו

בנ יפל עליו
בא בעור הבשר
בנ בעור הבשר
בא או בשתי
בנ או בשתי
בא או מן השתי
בנ או מן השתי
בא עץ הארז
בנ עץ הארז
בא על המשכב
בנ על המשכב
בא עמיתך
בנ עמיתך
בא ומזרעך
בנ ומזרעך
בא אל כל עדת
בנ אל כל עדת
בא מות יומת
בנ מות יומת
בא או בת אמו
בנ או בת אמו
בא שתים
בנ שתים
בא שבתכם
בנ שבתכם
בא את מועדי
בנ את מועדי
בא והיתה
בנ והיתה
בא ולבהמתך
בנ ולבהמתך
בא את כספך
בנ את כספך
בא כי עבדי
בנ כי עבדי
בא ואם מעט
בנ ואם מעט
בא ואם מך
בנ ואם מך
בא כל ערכך
בנ וכל ערכך
בא ויתילדו
בנ ויתילדו
בא כן חנו
בנ כן חנו
בא על המשכן
בנ על המשכן
בא וכלה אהרן
בנ וכלה אהרן
בא בן אהרן
בנ בן אהרן
בא המאררים
בנ המאררים
בא ונזרעה
בנ ונזרעה
בא כן עשו
בנ כן עשו
בא על המשכן
בנ על המשכן

בא ובהאריך
בנ ובהאריך
בא אספת
בנ אספת
בא והתיצבו
בנ והתיצבו
בא אם את כל
בנ אם את כל
בא ויאסף
בנ ויאסף
בא אם יהיה
בנ אם יהיה
בא הבמחנים
בנ הבמחנים
בא היש בה
בנ היש בה
בא ואל כל עדת
בנ ואל כל עדת
בא וכל מנאצי
בנ וכל מנאצי
בא ויתאבלו
בנ ויתאבלו
בא הכנעני
בנ הכנעני
בא ויכתום
בנ ויכתום
בא אשר בתוככם
בנ אשר בתוככם
בא כל העדה
בנ כל העדה
בא בן אהרן
בנ בן אהרן
בא זה יהיה
בנ זה יהיה
בא בכור הבהמה
בנ בכור הבהמה
בא והיתה
בנ והיתה
בא לך ולזרעך
בנ לך ולזרעך
בא הוא יתחטא
בנ הוא יתחטא
בא אין צמיד
בנ אין צמיד
בא הכנעני
בנ הכנעני
בא שם המקום
בנ שם המקום
בא לסבב לפגע
בנ דגש
בא נתן סיחן
בנ נתן סיחן
בא על הנהר
בנ על הנהר
בא וידברו
בנ וידברו
בא וקבנו לי
בנ וקבנו לי
בא מה פעל :

בנ מה פעל אל
בא כי אם יהיה
בנ אם יהיה
בא אל שפטי
בנ אל שפטי
בא בן אהרן
בנ בן אהרן
בא והיתה
בנ והיתה
בא את השבי
בנ את השבי
בא את הנחשת
בנ את הנחשת
בא את הבדיל
בנ את הבדיל
בא והצית
בנ והצית
בא העושה
בנ העושה
בא והיתה
בנ והיתה
בא ואת נבו
בנ ואת נבו
בא ממחרת
בנ ממחרת
בא מות יומת
בנ מות יומת
בא את נחלת
בנ את נחלת
בא טוב הדבר
בנ טוב הדבר
בא ולא תיראון
בנ ולא תיראון
בא ונלחמנו
בנ ונלחמנו
בא ויכתו
בנ ויכתו
בא כאשר תמו רפי
בנ דגש
בא אעבור
בנ אשר אעבור
בא ויחרם
בנ ויחרם
בא את גדלך
בנ את גדלך
בא כמעשיך
בנ כמעשיך
בא כי לא
בנ כי לא
בא את הדברים
בנ את הדברים
בא והיה כי
בנ והיה כי
בא ונשל גוים
בנ ונשל גוים
בא והחסר
בנ והחסר
בא והיה עקב
בנ והיה עקב

חלוף הנביאים בין בני אשר ובין בני נפתלי

בא בלבבך
בנ בלבבך
בא עם גדול
בנ עם גדול
בא אשר יצאת
בנ אשר יצאת
בא על הלחת
בנ על הלחות
בא תשחת מים
בנ תשתה מים
בא ובשכבך
בנ ובשכבך
בא את גבולך
בנ את גבולך
בא את הצבי
בנ את הצבי
בא ליראה ביראה בישראל
בנ ליראה ביראת בישראל
בא אשר תשאלך
בנ אשר
בא בתתך לו
בנ בתתך לו
בא אשר יבחר
בנ אשר יבחר
בא על ממלכתו
בנ על ממלכתו
בא על הגוים האלה
בנ הגוים האלה
בא אשר פרית
בנ אשר פרית
בא בשור ובהמור
בנ בשור ובחמור
בא ואם בשדה
בנ ואם בשדה
בא והחזיק בת
בנ והחזיק בת
בא אשר ינצל
בנ אשר ינצל
בא לעשר
בנ לעשר
בא כל דברי
בנ כל דברי
בא הקים אותך
בנ הקים אותך
בא ביום ההוא
בנ ביום ההוא
בא נשבעתי
בנ נשבעתי
בא את מריך
בנ את מריך
בא ויכנך
בנ ויכנך
בא ימצאהו
בנ ימצאהו
בא שנותי מלרע
בנ מלעיל
אב רבבות
בנ רבבות
בא יערפו טל
בנ יערפו טל
בא ויתא
בנ ויתא

יהושע

בא וישכבו
בנ וישכבו
בא והחייתם
בנ והחייתם
בא הכנעני
בנ הכנעני
בא ממחרת
בנ ממחרת
בא ויאמר לו רפי
בנ ויאמר לו דגש
בא את טחנת
בנ את טחנה
בא ויחרימו
בנ ויחרימו
בא המרגלים
בנ המרגלים
בא ואת רחב
בנ ואת רחב
בא אשר ילכדנו
בנ אשר ילכדנו
בא ואת בניו
בנ ואת בניו
בא וכל ישראל
בנ וכל ישראל
בא ושפטיו
בנ ושפטיו
בא כי קרובים
בנ כי קרובים
בא יהושע
בנ יהושע
בא אל המחנה
בנ אל המחנה
בא את כל הארץ
בנ את כל הארץ
בא על שפת הים
בנ שפת הים
בא כן עשה
בנ כן עשה
בא המלכים
בנ המלכים
בא את כל האדם
בנ את כל האדם
בא מבעלה
בנ מבעלת
בא ויתהלכו
בנ ויתהלכו
בא והתחלקו
בנ והתחלקו
בא וגבל אתו
בנ וגבל אתו
בא ואת בעשתרה
בנ ואת בעשתרה
בא אל כל עדת
בנ אל כל עדת
בא והנשיאים
בנ והנשיאים
בא והתחתנתם
בנ והתחתנתם
בא אל קנא
בנ אל קנוא

שפטים

בא מנאקתם
בנ מנאקתם
בא את מעברות
בנ את מעברות
בא שש מאות
בנ שש מאות
בא וימכרם
בנ וימכרם
בא היש פה
בנ היש פה
בא ופגע בנו
בנ ופגע בנו
בא ויזנו כל ישראל
בנ כל ישראל
בא ויבצרו
בנ ויבצרו
בא על כל אשר
בנ על כל
בא ואת העשתרות
בנ ואת
בא וירצצו
בנ וירצצו
בא את כל
בנ את כל
בא ויתלקטו
בנ ויתלקטו
בא אל מלאכי
בנ אל מלאכי
בא והיה כי
בנ והיה כי
בא ויאחז
בנ ויאחז
בא ומחיתך
בנ ומחיתך
בא שש מאות
בנ שש מאות
בא ואת הכהן
בנ ואת הכהן
בא ויקראו
בנ ויקראו
בא הנה נא
בנ הנה נא
בא מן מעשהו
בנ מן מעשהו
בא מבית לחם
בנ מבית לחם
בא ונבערה
בנ ונבערה
בא ממערה גבע
בנ ממערה
בא יתפלל לו
בנ יתפלל
בא שים לפניך
בנ שים לפניך
בא כי רעתכם
בנ כי רעתכם רבה
בא הדרבן
בנ הדרבן
בא את ממלכות
בנ את ממלכות
בא למסלת
בנ למסלה
בא יתהלכו
בנ יתהלכו
בא שמר לך
בנ שמר לך
בא אשר על
בנ אשר על
בא קול הצאן
בנ קול הצאן
בא אתן לך
בנ אתן לך

שמואל

בא להשתחות ולזבח
בנ להשתחות
בא איש בנימן
בנ איש בנימן
בא ותאמרו
בנ ותאמרו
בא ממחנת
בנ ממחנה
בא וימאסך
בנ וימאסך
בא להרגך ג
בנ ג בשבא
בא ושאלתם
בנ ושאלתם
בא את כל
בנ את כל
בא ותדבר נא
בנ ותדבר נא
בא את נערי
בנ את נערי
בא לרדפך רפי
בנ דגש
בא ביד הנביאים
בנ ביד הנביאים
בא וימצאו
בנ וימצאו
בא את הגדוד
בנ את הגדוד
בא ממחנה
בנ ממחנה
בא ואקבצה
בנ ואקבצה
בא ואת בענה
בנ ואת בענה
בא ובשרך
בנ ובשרך
בא מפיבשת
בנ מפיבשת

מלכים

בא ואת הגברים
בנ ואת הגברים
בא מכסא
בנ מכסא
בא את עמך
בנ את עמך
בא צפה עץ
בנ צפה עץ
בא מירכתי
בנ מירכתי
בא אל מחזת
בנ אל מחזה
בא ועל המסגרות
בנ ועל המסגרות
בא לכהנה
בנ לכהנה
בא לשום
בנ לשום
בא שש מאות
בנ שש מאות
בא לירבעם
בנ לירבעם
בא לדוד
בנ לדוד
בא על המזבח
בנ על המזבח
בא אל בן
בנ אל בן
בא וישרתהו
בנ וישרתהו
בא וזהבך
בנ וזהבך
בא אל עבדך
בנ אל עבדך
בא ויתנו אלה
בנ ויתנו אלה
בא אל השדה
בנ אל השדה
בא בהשתחויתי
בנ בהשתחויתי
בא את נעמן
בנ את נעמן
בא אשר למלך
בנ אשר למלך
בא מן הסוסים
בנ מן הסוסים
בא וראה שם
בנ וראה שם
בא את יבלעם
בנ את יבלעם
בא את החנית
בנ את החנית
בא את הברית
בנ את הברית
בא כל הקדשים
בנ כל הקדשים
בא לא סר
בנ לא סר
בא שבע עשרה
בנ שבע עשרה
בא ויחפאו
בנ ויחפאו
בא ויעבירו
בנ ויעבירו
בא על חזקיהו
בנ על חזקיהו
בא דבר שפתים
בנ דבר
בא המבלערי
בנ המבלערי
בא דבר המלך
בנ דבר המלך
בא על הבית
בנ על הבית
בא אם מעשה
בנ אם מעשה
בא קטרו שמה
בנ קטרו שמה
בא אשר על
בנ אשר על
בא ואת המזבחות
בנ ואת המזבחות
בא תשע עשרה
בנ תשע עשרה

ישעיה

בא ובפרשכם
בנ ובפרשכם
בא ונוכחה
בנ ונוכחה
בא ואם תאמנו
בנ ואם תאמנו
בא ואנקמה
בנ ואנקמה
בא ומשקרות
בנ ומשקרות
בא ויסקלהו
בנ ויסקלהו
בא ולבבך
בנ ולבבך
בא את כל
בנ את כל
בא אם יהית
בנ אם יהית
בא והתנחלום
בנ והתנחלום
בא יליל
בנ יליל
בא מושל
בנ מושל ארץ
בא ובכלי גמא
בנ ובכלי גמא

חלוף נביאים

בא לבד בך
בנ לבד בך
בא ישב הארץ
בנ ישב הארץ
בא והיתה
בנ והיתה
בא אור הלבנה
בנ אור הלבנה
בא בן־תרנם
בנ בן תרנם
בא קו תהו
בנ קו תהו
בא ואין־שם
בנ ואין־שם
בא אל ישעית
בנ אל־ישעית
בא תערכו לו
בנ תערכו לו
בא אתך־אני
בנ אתך אני
בא הלא שקר
בנ הלא־שקר
בא ומתפללים
בנ ומתפללים
בא ויהסו
בנ ויהסו
בא אין־מנהל
בנ אין־מנהל לה
בא ואת עצוסים
בנ ואת עצומים
בא וברחמים
בנ וברחמים
בא למה תשקלו
בנ למה־
בא בלוא
בנ בלוא
בא ויגרשו
בנ ויגרשו
בא אשר
בנ אשר
בא וינטלם
בנ וינטלם
בא המתקדשים
בנ המתקדשים

ירמיהו

בא המעלה
בנ המעלה
בא את תכבסי
בנ אם תכבסי
בא אשר נקרא
בנ אשר־נקרא
בא המעשים
בנ המעשים
בא והיתה
בנ והיתה
בא וידרכו
בנ וידרכו
בא למקוננות
בנ למקוננות
בא ואינם
בנ ואינם
בא בן־יחזקיהו
בנ בן יחזקיהו
בא ואין בם
בנ ואין־בם
בא והית
בנ והית
בא אל איש
בנ אל איש
בא בית מלך
בנ בית־מלך
בא אין חפץ
בנ אין־חפץ
בא את אשר
בנ את אשר
בא הנבאים
בנ הנבאים
בא מלך בבל
בנ מלך־בבל
בא את־כל
בנ את כל.
בא וכמעשה
בנ וכמעשה
בא ויללת
בנ ויללת
בא להנבא
בנ להנבא
בא כל־קהל
בנ כל קהל
בא והתפללו
בנ והתפללו
בא הנבאים
בנ הנבאים
בא ועל בני
בנ ועל בני
בא אכתבנה
בנ אכתבנה
בא וכל חילו
בנ וכל הילו
בא ובמשרפות
בנ ובמשרפות
בא שבע
בנ שבע
בא אשר שלחתם
בנ אשר
בא שובו נא
בנ שובו נא
בא בן שמעיהו
בנ בן־שמעיהו
בא אם־הכיתם
בנ אם הכיתם
בא ויקח את
בנ ויקח את־
בא המבלעדי
בנ המבלעדי
בא וידעו
בנ וידעו
בא כוס־זהב
בנ כוס זהב
בא ונספרת
בנ ונספרת

יחזקאל

בא ואני בתוך
בנ ואני בתוך־
בא אשר בית
בנ אשר בית
בא כל־הישבים
בנ כל־הישבים
בא ושכלתה
בנ ושכלתה
בא ואתן נזם
בנ ואתן־נזם
בא ותיפי
בנ ותיפי
בא וקטרתי
בנ וקטרתי
בא לכל־מאהביך
בנ לכל מאהביך
בא ותשחרי
בנ ותשחרי
בא בתוכהנת
בנ בתוכהנת
בא הלא בגעת רפי
בנ בגעת בה דגש
בא ויתנוהו
בנ ויתנוהו
בא ויזבחו
בנ ויזבחו
בא התאחדי
בנ התאחדי
בא בקסם
בנ בקסם
בא גודר
בנ גודר
בא על מאהביה
בנ על מאהבית
בא את־אהליבה
בנ את־אהלה
בא ונוסרו
בנ ונוסרו
בא אז תובל פתח
בנ קמץ
בא הבראך
בנ הבראך
בא לראות בך
בנ לראות־בך
בא וידעו בגעיא
בנ בלא געיא
בא וייף
בנ ויף
בא אל־ההרים
בנ אל־ההרם
בא ותדלח־מים
בנ ותדלח מים
בא ידברו
בנ ידברו
בא היות צאני
בנ היות צאני
בא אל־הרעים
בנ אל הרעים
בא ירדפך
בנ ירדפך
בא בית ישראל
בנ בית־ישראל
בא והסיבתי
בנ והסיבתי
בא המחולל
בנ המחולל
בא הלזו
בנ הלזו
בא יטמאו
בנ יטמאו
בא קהלך רפי
בנ קהלך דגש
בא ויצאו
בנ ויצאו
בא אתן לגוג
בנ אתן לגוג
בא כל מעלם
בנ כל מעלם
בא ואל הכתף
בנ ואל־הכתף
בא על־אחריה
בנ על אחריה
בא והחק
בנ והחק
בא מכל
בנ מכל
בא ומשרתים
בנ ומשרתים
בא אל־שערי
בנ אל שערי
בא אשר לא
בנ אשר־לא
בא לבתים
בנ לבתים
בא והית
בנ והיה
בא בכל־מועדי
בנ בכל מועדי
בא עם הארץ
בנ עם־הארץ
בא ומבשלות
בנ ומבשלות
בא בנחלה
בנ בנחלה
בא אשר־ישרץ
בנ אשרי
בא אשר־תרימו
בנ אשר תרימו

תרי עשר

בא והיה מספר
בנ והית מספר

חלוף כתובים

בא והיה במקום
בנ והיה
בא ואין חסר
בנ ואין חסר
בא ירצחו
בנ ירצחו־
בא כי יילילו
בנ כי יילילו
בא אכתב לו
בנ אכתב לו
בא אם־יגדלו
בנ אם יגדלו
בא ולא איש
בנ ולא־איש
בא ויתחנן לו
בנ ויתחנן לו
בא ונשלמת
בנ ונשלמת
בא אשר־לא
בנ אשר לא
בא כל־הגוים
בנ כל־הגוים
בא על־המזבח
בנ על המזבח
בא כל־הגוים
בנ כל־הגוים
בא אשר כנענים
בנ אשר כנענים
בא אל־חנון
בנ אל־חנון
בא על נינוה
בנ על נינוה
בא בין ימינו
בנ בין־ימינו
בא אם יועצך
בנ אם־יועצך
בא ומעוננים
בנ ומעוננים
בא תדרך
בנ תדרך
בא מה תחשבון
בנ מה־תחשבון
בא לא לו
בנ לא־לו
בא העליזה
בנ העליזה
בא שום אבן
בנ שום־אבן
בא לעת ערב
בנ לעת־ערב
בא וראמה
בנ וראמה
בא ופנה דרך
בנ ופנה דרך
בא ובעשקי
בנ ובעשקי

דברי הימים

בא בני פרץ
בנ בני־פרץ
בא וימצאו
בנ וימצאו
בא ואהרן
בנ ואהרן
בא ויתנו
בנ ויתנו
בא וימצאו
בנ וימצאו
בא כל־ישראל
בנ כל ישראל
בא עצמך ובשרך
בנ עצמך ובשרך
בא המתחזקים
בנ המתחזקים
בא ויתיצבו
בנ ויתיצבו
בא וישיהו
בנ וישיהו
בא ומן־הגוי
בנ ומן־הגוי
בא את עמשי
בנ את־עמשי
בא וממנשה
בנ וממנשה
בא וגם הקרובים
בנ וגם־הקרו
בא ובבקר
בנ ובבקר
בא בית עובר
בנ בית עובר
בא ולשרתו
בנ ולשרתו
בא להעלות
בנ להעלות
בא וישית
בנ וישית
בא ומעשת
בנ ומעשת
בא ישראלה
בנ ישראלה
בא ויפקדם
בנ ויפקדם
בא ואת בתיו
בנ ואת בתיו
בא לבנות לך
בנ לבנות־לך
בא המחלקות
בנ המחלקות
בא כל רכוש
בנ כל־רכוש
בא שלמת
בנ שלמת
בא להתנדב
בנ להתנדב
בא ויברכו
בנ ויברכו
בא ומנצחים
בנ ומנצחים

חלוף התורה בין בני אשר ובין בני נפתלי

בא שם־הימיני
בנ שם הימיני
בא למתצרים
בנ למתצרים
בא והחסר
בנ והחסר
בא ויתפללו
בנ ויתפללו
בא להיות שמי
בנ להיות שמי
בא ויחזק
בנ ויחזק
בא התיצבו
בנ התיצבו
בא את מעכה
בנ את־מעכה
בא ושבע
בנ ושבע
בא חומה
בנ חומה
בא עודד
בנ עודד
בא הפוך
בנ הפוך
בא ומקח
בנ ומקח
בא התיצבו
בנ התיצבו
בא וימצאו
בנ וימצאו
בא וינצלו
בנ וינצלו
בא בהתחברך
בנ בהתחברך
בא על־עמדו
בנ על עמדו
בא על־עזיהו
בנ על עזיהו
בא נביאליו
בנ נביאליו
בא ויזעקו
בנ ויזעקו
בא יתקדשו
בנ יתקדשו
בא וישרם
בנ וישרם
בא המדברים
בנ המדברים
בא ויבשלו
בנ ויבשלו
בא בהעלות
בנ בהעלות

תהלות

בא כי אם
בנ כי אם־
בא ובתורתו
בנ ובתורתו
בא ובחרונו

בנ ובחרונו
בא אספרה
בנ אספרה
בא פן־יאנף
בנ פן יאנף
בא נסה עלינו
בנ נסה עלינו
בא אור פניך
בנ אור פניך
בא וישמחו
בנ וישמחו
בא בשוב־איבי
בנ בשוב איבי
בא ישפט
בנ ישפט
בא נודע יי
בנ נודע יי
בא במזמות זו
בנ במזמות זו
בא תדרש
בנ תדרש
בא עד אנה
בנ עד אנה
בא מפלטי
בנ מפלטי
בא כבוד אל
בנ כבוד אל
בא בכל הארץ
בנ בכל הארץ
בא עדות יי
בנ עדות־יי
בא מצות יי ברה
בנ מצות־יי ברה
בא טהורה
בנ טהורה
בא הנחמדים
בנ הנחמדים
בא ספשע
בנ מפשע
בא יתן לך
בנ יתן־לך
בא והתפרדו
בנ והתפרדו
בא כי לא בזה
בנ כי לא בזה
בא דשנת בשמן
בנ דשנת בשמן
בא והנשאו
בנ והנשאו
בא הבגדים
בנ הבגדים
בא ולמדני
בנ ולמדני
בא ועתה ירום
בנ ועתה
בא אל תחרש
בנ אל־תחרש
בא ומשירי
בנ ומשירי

בא ירעם יוציא הריש
בנ לא יוציא הריש
בא קול־יי
בנ קול יי
בא וירקידם
בנ וירקידם
בא ויחשף
בנ ויחשף
בא לצור מעוז
בנ לצור מעוז
בא מכל צוררי
בנ צוררי
בא ולשכני
בנ ולשכני
בא הצילני
בנ הצילני
בא בשועי
בנ בשועי
בא אהבו
בנ אהבו
בא וכל־מעשהו
בנ וכל מעשהו
בא ויגרשהו
בנ ויגרשהו
בא לכו בנים
בנ לכו בנים
בא ואת דכאי
בנ ואת־דכ אי
בא למנצח ׳
במנ למנצח
בא וירממהו
בנ וירממהו
בא אל־בקצפך
בנ אל בקצפך
בא כי עונתי
בנ כי־עונתי
בא אהבי
בנ אהבי
בא אשמרה לפי
בנ אשמרה לפי
בא מכל פשעי
בנ מכל פשעי
בא ויעלני
בנ ויעלני
בא לעשות
בנ לעשות
בא ימלטהו
בנ ימלטהו
בא באמר אלי
בנ באמר אלי
בא ותהמי
בנ ותהמי
בא אל־תהום
בנ אל תהום
בא באמרם
בנ באמרם
בא מאיש
בנ מאיש
בא למנצחי

בנ למנצח אין בו
בא על דבר אמת
בנ על־דבר אמת
בא ביקרותיך
בנ בקרותיך
בא נצבה שגל
בנ נצבה שגל
בא ובית אביך
בנ ובית אביך
בא על־כן עמים
בנ על כן עמים
בא ישמחו
בנ ישמחו
בא לכו חזו
בנ לכו חזו
בא למנצח׳פסק
בנ למנצח אין בו פסק
בא לשאול
בנ לשאול
בא זובח
בנ זובח
בא ובגבורתך
בנ ובגבורתך
בא לא שמו
בנ לא שמו
בא תורידם
בנ תורידם
בא ישובו
בנ ישובו
בא להתהלך
בנ להתהלך
בא כי בך
בנ כי בך
בא ממתקוממי
בנ ממתקוממי
בא ומאנשי
בנ ומאנשי
בא יראני
בנ יראני
בא ואת ארם
בנ ואת ארם
בא תרצחו
בנ תרצחו
בא כמעשהו
בנ כמעשהו
בא והמלך
בנ והמלך
בא הארץ
בנ הארץ
בא יכחשו
בנ יכחשו
בא אעשה
בנ אעשה
בא יאר
בנ יאר
בא נער
בנ גערי
בא ואל תאטר
בנ ואל תאטר

בא ולמנחמים
בנ ולמנחמים
בא תנה עוז
בנ תנה עוז
בא יהללוהו
בנ יהללוהו
בא רדפו
בנ רדפו
בא ואין עוזר
בנ ואין עוזר
בא בסבך
בנ בסבך
בא שברת
בנ שברת
בא כי־מלאו
בנ כי־מלאו
בא זכור חרפתך
בנ זכור חרפתך
בא בקום־למשפט
בנ בקום למשפט
בא על־ידותון
בנ על ידותון
בא ובעלילותיך
בנ ובעלילותיך
בא וינהגם
בנ וינהגם
בא והצילני
בנ והצילני
בא אלהיהם
בנ אלהיהם
בא ארזי אל
בנ ארזי אל
בא אל־תחרש
בנ אל תחרש
בא ובסופתך
בנ ובסופתך
בא וגם־כלתה
בנ וגם־כלתה
בא את־מזבחותיך
בנ את מזבחותיך
בא נירשה לנו
בנ נירשה לנו
בא הלא אתה
בנ הלא־אתה
בא אל־רחום
בני אל רחום
בא אתה
בנ אתה תשבחם
בא אתה
בנ אתה יסרתם
בא פזרת
בנ פזרת
בא דברת
בנ דברת
בא ובנהרות
בנ ובנהרות
בא ובנגעים
בנ ובנגעים
בא אם־לדוד

בנ אם לדוד
בא פרצת כל
בנ כל גדרותיו
בא העטית
בנ העטית
בא ומעולם
בנ ומעולם
בא אתה אל
בנ אתה אל
בא ובחמתך
בנ ובחמתך
בא ונרננה
בנ ונרננה
בא ומעשה ידנו
בנ ומעשה
בא ותחת
בנ ותחת
בא במעשה
בנ במעשה
בא דשנים
בנ דשנים
בא אוירים
בנ אדירים
בא אל נקמות
בנ אל־ נקמות
בא יתאמרו
בנ יתאמרו
בא נברכה־לפני
בנ לפני
בא אם בקולו
בנ אם בקולו
בא ירעם
בנ ירעם
בא ישפט
בנ ישפט
בא המעטרכי
בנ המעטרכי
בא הרחיק
בנ הרחיק
בא גבול
בנ גבול
בא יבהלון
בנ יבהלון
בא התהללו
בנ התהללו
בא פתח ׳
בנ פתח
בא במעלליהם
בנ במעלליאם
בא וקבצנו
בנ וקבצנו
בא מארצות
בנ ומארצות
בא וילחמוני
בנ וילחמני
בא אל יהי
בנ אל יהי
בא המגביהי
בנ המגביהי

חלוף הכתובים בין בני אשר ובין בני נפתלי

בא אני עבדך
בנ אני עבדך
בא לך אזבח
בנ לך אזבח
בא מן המצר
בנ מן המצר
בא אל תעזבני
בנ אל־תעזבני
בא ותורתך
בנ ותורתך
בא ואל תצל
בנ ואל תצל
בא ואתהלכה
בנ ואתהלכה
בא ואשתעשע
בנ ואשתעשע
בא אל מצותיך
בנ אל־מצותיך
בא תנחמני
בנ תנחמני
בא מכל מלמדי
בנ מכל מלמדי
בא ממשפטיך
בנ ממשפטיך
בא ומשפטיך
בנ ומשפטיך
בא אל־יעשקוני
בנ אל־יעשקוני
בא כחסדך
בנ כחסדך
בא אני שלום
בנ אני שלום
בא עם אהלי
בנ עם־אהלי
בא ששם
בנ ששם
בא הנה
בנ הנה
בא שהיה
בנ שהיה
בא נתננו
בנ נתננו
בא למען
בנ למען
בא שוא לכם
בו שוא לכם
בא זכר יי
בנ זכר־יי
בא אלמדם
בנ אלמדם
בא הררי
בנ הררי
בא מעלה
בנ מעלה
בא אין־יש
בנ אין יש
בא ויפרקנו
בנ ויפרקנו
בא על־ערבים

בנ על ערבים
בא שיר־יי
בנ שיר יי
בא אם־אשכחך
בנ אם־אשכחך
בא עולליך
בנ עולליך
בא ותענני
בנ ותענני
בא לדבר רע
בנ לדבר רע
בא עד אעבור
בנ עד אעבור
בא במעשה
בנ במעשה
בא לעשות
בנ לעשות
בא בני נכר
בנ בני נכר
בא שכבה
בנ שכבת
בא וגבורתיך
בנ וגבורותיך
בא את־המיהלים
בנ את־המיחלים
בא השם גבולך
בנ השם־גבולך
בא בצלצלי
בנ בצלצלי

איוב

בא שבעת
בנ שבעת
בא והית
בנ והיה
בא אל ירדשהו
בנ אל־ירדשהו
בא תשכן
בנ תשכן
בא ואל־מצנים
בנ ואל מצנים
בא ופקדת
בנ ופקדת
בא ואתה דע
בנ ואתה דע
בא כמרירי
בנ כמרירי
בא ויבא רגז
בנ ויבא רגז
בא אני ראיתי
בנ אני ראיתי
בא היש־בלשני
בנ היש בלשוני
בא הים אני
בנ הים־אני
בא את עוני
בנ את עוני
בא יעות צדק
בנ יעות־צדק

בא היגאה
בנ היגאה
בא אם־יבלענו
בנ אם־יבלענו
בא לא יש
בנ לא־יש
בא ואיםתו
בנ ואימתו
בא ואל עפר
בנ ואל־עפר
בא ובעצמות
בנ ובעצמות
בא ותופע
בנ ותופע
בא ישה לך
בנ ישה לך
בא ומצהרים
בנ ומצהרים
בא מי אין
בנ מי אין
בא ואימתך
בנ ואימתך
בא ארחותי
בנ ארחותי
בא ושבע רגז
בנ ושבע רגז
בא תשטף
בנ תשטף
בא ויהלך
בנ ויהלך
בא וזה־חזיתי
בנ וזה־חזיתי
בא אל תכסי
בנ אל תכסי
בא בלא יומו
בנ בלא־יומו
בא ויקם בי
בנ ויקם־בי
בא טרף
בנ טרף
בא מתקוממת
בנ מתקוממת
בא תנחמתיכם
בנ תנחומתיכם
בא האנכי
בנ האנכי
בא נר רשעים
בנ נר רשעים
בא מתקו לו
בנ מתקו לו
בא ערבה
בנ ערבת
בא ומבלי
בנ ומבלי
בא יקטל
בנ יקטל־
בא וצור יצוק
בנ וצור־יצוק
בא ותאשרני

בנ ותאשרני
בא ויחלו
בנ ויחלו
בא ותתבונן
בנ ותתבונן
בא ויבא אפל
בנ ויבא אפל
בא ובוז משפחות
בנ ובוז־משפחות
בא ויחר אפו
בנ ויחר־אפו
בא והוחלתי
בנ והוחלתי
בא וכל דברי
בנ וכל דברי
בא על משפטי
בנ על משפטי
בא אנשי
בנ אנשי
בא ותחולל
בנ ותחולל
בא אתן־צדק
בנ אתן צדק
בא היש־למטר
בנ היש למטר
בא תשחק
בנ תשחק
בא התשחק בו
בנ התשחק
בא אין־על עפר
בנ אין־על

משלי

בא אם־יפתוך
בנ אם יפתוך
בא אם־תבקשנה
בנ אם תבקשנה
בא כי את אשר
בנ כי את
בא יתמך
בנ יתמך
בא ונהמת
בנ ונהמת
בא ואמרת
בנ ואמרת
בא עשה זאת
בנ עשה זאת
בא כי באת
בנ כי־באת
בא לך אל נמלה
בנ לך אל
בא בהתהלכך
בנ בהתהלכך
בא נתעלסת
בנ נתעלסה
בא צרור
בנ צרור
בא אני חכמה
בנ אני חכמה

בא וליועצי
בנ וליועצי
בא אור־צדיקים
בנ אור צדיקים
בא תרומם גוי
בנ תרומם גוי
בא אם בהתגלות
בנ אם־בהתגלות
בא ימלא פיהו
בנ ימלא פיהו
בא אם אין־לך
בנ אם אין־לך
בא למה יקח
בנ למה יקח
בא לשון־שקר
בנ לשון שקר
בא אל תתהלל
בנ אל־תתהלל
בא למי אוי
בנ למי אוי
בא ובית אחיך
בנ ובית אחיך
בא ענה כסיל
בנ ענה כסיל
בא על ריב
בנ על־ריב
בא אל תתן לי
בנ אל תתן־לי
בא ומי יי
בנ ומי יי
בא ומיץ אף
בנ ומיץ אף
בא ומה בר
בנ ומה
בא יראת יי
בנ יראת יי

רות

בא הנערה
בנ הנערה
בא קציר־השעורים
בנ קציר השעורים
בא הלא בעז
בנ הלא־בעז
בא יתן יי את האשה
בנ יי את האשה

שיר השירים

בא שעטרה לו
בנ שעטרה לו
בא אנהגך
בנ אנהגך
בא צאינה וראינה
בנ וראינה
בא שלהבתיה
בנ במלות תיבות

קהלת

בא בכל־מעשי

בנ בכל־מעשי
בא שעמלו
בנ שעמלו
בא וישתבחו
בנ וישתבחו
בא את המעשה
בנ המעשה
בא וכצפרים
בנ וכצפרים
בא הטוחנות
בנ הטוחנות
בא עוד למד דעת
בנ למד־דעת
בא וכמשמרות
בנ וכמשמרות
בא את כל־מעשה
בנ את כל מעשה

קינות

בא בהתעטפם
בנ בהתעטפם
בא ונחקורה
בנ ונחקורה

מגילה

בא והנערה
בנ והנערה
בא ואת מאמר
בנ ואת כאמר
בא את־המן
בנ את המן
בא כתב הדת
בנ כתב־הדת
בא להתחנן־לו
בנ להתחנן־לו
בא מה־לעשות
בנ מה לעשות
בא האחשדרפנים־
בנ האחשדרפנים
בא להקהל
בנ להקהל

דניאל

בא אין בהם
בנ אשר אין כהם
בא וללמדם
בנ וללמדם
בא וידברו
בנ וידברו
בא ומן־נצבתא
בנ ומן־נצבתא
בא ונבוכד נאצר
בנ ונבוכד נאצר

עזרא

בא לאוצרות
בנ לאוצרות

נשלם חלוף הכתובים

חלופין שבין מערבאי ומדנחאי

חלוף המקרא שבין בני ארץ ישראל ובין בני בבל:

יהושע

למערבאי וארא כשלל ואראה כתי׳ •
למדנחאי וארא כת׳ ואראה קרי •
למע׳ ויקח כחמשת בין בית אל •
למד׳ בין בית און כתי׳ בית אל קרי •
למע׳ ב׳ פסו׳ לעיר כתיב קרי •
למד׳ לעיר כתיב לעי קרי •
למע׳ ויבם ויביתם כתיב וקרי •
למד׳ וימיתום כתיב וימיתם קרי •
למע׳ חרס ובית ענת כתיב וקרי •
למד׳ חרום כתיב חרם קרי •
למע׳ אתה זקנתה מלא
למד׳ אתה זקנת חסר •
למע׳ אל קרית בעל •
למד׳ על קרית בעל •
למע׳ וגשן וחילון
למד׳ גשן כתיב וגשן קרי •
למע׳ אם במרד ואם במעל •
למד׳ אם במרד אם •
למע׳ ועל כל עדת ישראל •
לבד׳ ואל כל עדת ישראל •
למע׳ ואביא אתכם ואביאה כתיב
למד׳ ואביא כתיב ואביאה קרי •

שפטים

למע׳ ואת היבוסי ישב ק׳ וכתיב
למד׳ ישב כתיב ישבי ק׳
למע׳ כדברו הדבר הזה כתי׳ וקרי
למד׳ כדברי כתיב כדברו קרי
למע׳ ופשטת על העיר
לבד׳ אל העיר
למע׳ היוצא והעליתיהו קרי וכתיב
למד׳ והעלותיהו כתיב •
למע׳ על לבה להשיבה להשיבו כתי׳
למד׳ להשיבו כתיב וקרי •
למע׳ אשר שמו אל הגבעה •
למד׳ על הגבעה •
למע׳ אל דרך המדבר
למד׳ על דרך
למע׳ כי יבא דבריך רך כתיב
למד׳ דברך כתיב וקרי •

שמואל

למע׳ ועיניו קמה
למד׳ קמה כתיב קמו קרי
למע׳ פן אספך עמו קרי וכתיב
למד׳ עמי כתיב עמו קרי
למע׳ כי במאה ערלות
למד׳ כי אם במאה
למע׳ והוא נצב על עבדי שאול •
למד׳ אל עבדי שאול
למע׳ והמלך דוד שמ׳ את כל הדברי
למד׳ שמע כל הדברים האלה •
למע׳ המשפחה על שפחתך
למד׳ אל שפחתך
למע׳ אל נא ישם אדני אל לבו
למד׳ על לבו
למע׳ לא היה לה ילד כתיב וקרי •
למד׳ ולד כתיב ילד קרי •
למע׳ ראה דבריך טובים
לבד׳ דברך כתיב •
למע׳ היתה שומה כתיב וקרי •
למד׳ שימה כתיב שומה קרי •

מלכים

למע׳ ואמתך ישנה מלא
לבד׳ ישנה חס׳
למע׳ לבלבלך שם
למד׳ לבלבלך שמה
למע׳ וארבע כתפת אל
למד׳ כהפת על
למע׳ וישמד זמרי אל בעשא
לבד׳ על בעשא
למע׳ ויקם וילך אל נפשו
למד׳ על נפשו
למע׳ תעשה מלוכה על
למד׳ תעשה מלוכה אל
למע׳ ויען אל הם וידבר •
למד׳ ויאמר
למע׳ והיתה נבלת איזבל
לבד׳ והיית כתיב
למע׳ וישמע אל תרהקה
למד׳ על הרהקה
למע׳ ויפרץ בחומת ירושלם בשערי
לבד׳ משער
למע׳ ובשנת חמש מלך יהורם
לבד׳ מלך יורם
למע׳ להגיד ביזרעאל
למד׳ לגיד כתיב וקרי •
למע׳ ויהוא לא שמר מעל חטאות
לטר׳ מעל חטאת •
למע׳ אל סוא מלך מצרים
למו׳ סיא כתיב סוא קרי
למע׳ ומעוה ובחבת כתיב ה׳
לבד׳ ומעוא כתיב א׳
למע׳ אלהי ספרוים כתיב וקרי •
למד׳ ספרים כתיב וספרויים קרי
למע׳ התפללה אלי אל סנחריב
למד׳ על סנחריב
למע׳ אל ישיא להציל אתכם מידו •
למד׳ מידי כתיב
למע׳ ויבא אליקים ויגידו לו דברי
למד׳ ויגידו לו את
למע׳ אשר כל שבעה
לבד׳ שבעיו כתיב וקרי
למע׳ ואת המזבחות עלית
למד׳ עלות כתיב עלית קרי •

ישעיה

למע׳ ועוד בה עשיריה
למד׳ עשריה חס׳
למע׳ יורדי אל אבני בור
למד׳ יורדי על אבני בור
למע׳ לקראת צמא התיו כ׳ ם
למד׳ התיו כ׳ יודין
למע׳ כסוס עגור כתיב כן וקרי •
לבד׳ כסים עגור כתיב כסוס קרי •
למע׳ לא תוסיפי בתים קומי כתי׳ וקרי
למד׳ כתיים כתיב כתים קרי
למע׳ וישמע על תרהקא
למד׳ אל תרהקא
למע׳ יציץ ופרח ישראל
למד׳ יציץ יפרח כתיב ופרח קרי
למע׳ לצולה חרבי ונהרתיך חס׳
למד׳ ונהרותיך מלא
למע׳ יוצר הארץ ועושה מלא
למד׳ יצר הארץ חסר
למע׳ השיבו פשעים על לב
למד׳ והשיבו כתיב השיבו קרי
למע׳ כה אמר יי׳ יצרי מבטן חס׳
למד׳ יוצרי מלא
למע׳ שמעו אלי ידעי צדק מלא •
למד׳ ידעי צדק חס׳
למע׳ ובמאבינו סבלם
למד׳ ומכאובינו מלא
למע׳ אל יאמר בן הנכר הנלוה על יי׳
למד׳ הנלוה אל יי׳
למע׳ והביאהים אל הר קדשי •
למד׳ והביאותים על הר
למע׳ ודרכך יגעת לא אמרתי
למד׳ לא אמרתי כתיב
למע׳ הרה עמל והולד און מלא
למד׳ והולד און חס׳
למע׳ ונכה רוח וחרד על דברי
לבד׳ אל דברי •

ירמיה

למע׳ אשר אתה בוטח בהנה מלא •
לבד׳ בטח בהנה חסר
למע׳ ברהו עצה ושפכו
לבד׳ ברהו עצה מפיק
למע׳ היא העיר הפקד כלה
לבד׳ הפקד כלו
למע׳ כי אני יי׳ עושה חסד משפט
לבד׳ חסד ומשפט
למע׳ והצרותי להם למען
למד׳ והצירותי מלא
למע׳ כה אמ׳ יי׳ הנני מביא ולא אשבע
למד׳ ואל אשבע
למע׳ ויעלה נשיאים מקצה הארץ •
למד׳ מקצה ארץ
למע׳ ותר וסיס ועגיר
למד׳ ותר וסוס ועגור כתיב
למע׳ קדחתם באפי עליכם תוקד •
לבד׳ עליכם תיקד
למע׳ ויהי בכלות לדבר אל כל ישר׳
למד׳ לדבר על כל העם
למע׳ ולקח מהם קללה ישימך יי׳
למד׳ בצדקיהו ובאחב כתיב וקרי
למע׳ שלום העיר אשר הגליתי קרי •
למד׳ אשר הגולתי אשר הגליתי קרי
למע׳ את החתום המצוה והחקים
לבד׳ את החתום ואת המצוה והחקים
למע׳ ואגידה לך גדלות ובצרות
למד׳ גדלות ובצורות כת׳ ובצרות ק׳
למע׳ על כל דרכי בני אדם
לבד׳ על כל דרכי בני האדם
למע׳ וישימו שקוציהם בבית
למד׳ ישימו כתיב וישימו קרי •
למע׳ ויהי בקרא יהודי
למד׳ בקרוא כתי׳ בקרוא קרי
למע׳ ויצו נבוכדנצר על ירמיהו
לבד׳ על ירמיהו
למע׳ ובאז חדלנו והסך לה נסכים
לבד׳ ולהסך לה נסכים
למע׳ בשנה בכתבו את הדברים
לבד׳ בשנת כתיב בשנה קרי
למע׳ אשר היה על נהר פרת
למד׳ אל נהר פרת
למע׳ אם טוב ואם רע אשר אנחנו
למד׳ אשר אנו כתיב וקרי
למע׳ אמרו איכה נשבר מטה •
למד׳ איך נשבר כתיב איכה קרי •
למע׳ אל אנשי קיר חרש כחלילים
למד׳ כחללים הנינא דפסו׳ •
למע׳ הנס מפני הפחד הניס כתיב
למד׳ הניס כתיב וקרי
למע׳ כי מי כמוני ומי יעידני ק׳ דאדו׳
למד׳ ומי יעודני כתיב
למע׳ התעום הרים שבבים כתיב
למד׳ שובבים כתיב וקרי
למע׳ עצת יי׳ ומחשבתיו
לבד׳ ומחשבותיו מלא •
למע׳ הקריות והמצרות נתפשה
לבד׳ נתפשו כתיב
למע׳ השמיעו אל בבל רבים
לבד׳ על בבל
למע׳ בימים ההם ובעת ההיא
לבד׳ בימים ההמה
למע׳ והצהלו כאבירים מלא
למד׳ כאברים חסר
למע׳ ומשל על משל
למד׳ אל משל
למע׳ בכל אשר עשה יהויקים
לבד׳ כל אשר עשה

יחזקאל

למע׳ היא מתהלכה בין
לבד׳ הוא מתהלכת כתיב היא קרי
למע׳ וגם אני אגרע קרי
למד׳ וגם אני אגדע כתי׳ אגרע קרי
למע׳ ובאו בה פריצים מלא
לבד׳ ובאו בה פרצים חסר יוד קדם׳
למע׳ באה הצפירה מלא
לבד׳ הצפרה חסר ומוסירין ב׳ חסר
למע׳ חלליכם ומלאתם חוצה חלל •
לבד׳ ומלאתים כתיב
למע׳ שים פניך על בנות עמך
לבד׳ אל בנות
למע׳ או דבר אשלח אל בנות הארץ
למד׳ על הארץ ההיא
למע׳ נותרה בה אשר הבאתי על ירו׳
לבד׳ אל ירושלם
למע׳ ומלבושך שש ומשי
לבד׳ ששי כתיב שש קרי
למע׳ כפנה שרשיה עליה
לבד׳ כנפה
למע׳ הנבא והך כף אל כף
לבד׳ והך כף אל כף
למע׳ והרבה את הזנותיה
למד׳ ותרב כתיב והרבה קרי
למע׳ בעל מעין
למד׳ וקריה יבה כתיב וקרי
למע׳ ותבא עד שנותיך
לבד׳ עת שנותיך כתיב עד קרי
למע׳ והקרחו עליו קרחה
למד׳ קרחא כתיב
למע׳ החיים כתיב חים קרי •
למד׳ ונתתי החים כתיב וקרי
למע׳ אלונים מבשן כאיי כתים
לבד׳ כתיים סו׳ פסו׳
למע׳ ואתנהו ביד אל גוים חסר
למד׳ ביד איל גוים מלא
למע׳ ועבדי דוד מלך עליהם
למד׳ ועבדי דויד ב׳ וד
למע׳ והנה על פני ההיכל
למד׳ אל פני ההיכל
למע׳ ונתתה על ארבע קרנותיו
לבד׳ אל ארבע
למע׳ שבעת ימים יכפרו
למד׳ נכפרו כתיב יכפרו קרי

תרי עשר

למע׳ כי שב אפי ממנו
למד׳ ממני
למע׳ כי הוביש ששון מן בני אדם
למד׳ מן בני כתיב מבני קרי
למע׳ אשר מכרתם אתם שמה
למד׳ שמה כתיב שם קרי
למע׳ אם יתקע שופר ויי׳ לא עשה
למד׳ לא עשה מפיק ה״א
למע׳ איה מעון אריות ומרעה הוא
לבד׳ ומרעה היא
למע׳ התיטבי מנוא אמון •
למד׳ התיטבי כתיב התיטבי קרי
למע׳ יזכרו אדיריו יכשלו בהליכתם
למד׳ בהלוכתם כתיב
למע׳ למנצח בנגינותי
לבד׳ בנגותותי
למע׳ אך תיראי אותי תקחו מוסר
למד׳ תקחו כתיב תקחי קרי
למע׳ וקי קלון על כבודך
לבד׳ אל כבודך
למע׳ ועל גבר עמיתי
לבד׳ עמיתו כתיב עמיתי קרי
למע׳ ועמדו רגליו ביום ההוא
למד׳ ועמדו ורגליו ביום ההוא

חלופין שבין מערבאי ומדנחאי

למע׳ ועלהה ידו על יד רעהו׳
לבד׳ אל יד רעהו׳

דברי הימים

למע׳ איתן בן קישי׳
למד׳ איתן בן קושי בת׳ קישי ק׳׳
למע׳ עד ע׳ה ובנותיה ב׳ מלין׳
למד׳ חדא מלה כתיב ערעיה׳
למע׳ סוח וחנפר׳
למד׳ סית כתיב סוח ק׳׳
למע׳ ויזואל ופלט׳
למד׳ ויזיאל ופלט כתיב וק׳׳
למע׳ ויסב את המלוכה׳
למד׳ את המלוכה כתיב המלוכה ק׳׳
למע׳ לרעות את עמי׳
למד׳ את עמו כתיב עמי ק׳׳
למע׳ השתחוו ליי׳׳
למד׳ והשתחוו׳
למע׳ לעשרים לאל׳ אתהי
למד׳ לאליתא׳
למע׳ ויעש מזבח נחשת׳
למד׳ מזבח הנחשת כתיב׳
למע׳ ויצא לפני אסא שמעני׳
למד׳ שמעוני מלא׳
למע׳ כי במצער אנשים׳
למד׳ כי במעצר אנשים׳

תהלות

למע׳ והביזו יתרם לעלליהם׳
לבד׳ לעולליהם
למע׳ וגורו ממנו כל זרע ישראל
למד׳ יגורו כתיב וגורו ק׳
למע׳ יביאוני אל הר קדשך
למד׳ יבואוני כתיב יביאוני ק׳
למע׳ בשמחת חס׳
למד׳ בשמחות מלא
למע׳ תחת אהבתי ישטנוני
למד׳ ישטונני׳
למע׳ בטרם יבינו סירתיכם
למד׳ סירתכם חס׳
למע׳ לדוד מזמר חס׳
למד׳ לדוד מזמיר מלא
למע׳ אשר ימרוך
למד׳ אשר יאמרוך

איוב

למע׳ מכף רגלו עד כתיב ועד ק׳
למד׳ ועד קדקדו כתיב עד ק׳
למע׳ ושאף צמים חולם
למד׳ ישאף צמים
למע׳ אבל בדיו
למד׳ יאבל בדוי כתיב
למע׳ כי עתה היתם לו׳
למד׳ הייתם לא כתיב לו ק׳
למע׳ ואולם כלם תשובו ובאו נא
למד׳ ובאו נא כתיב
למע׳ ושית על עפר בצר
למד׳ ישית כתיב
למע׳ וכתבונתו מחץ רהב
למד׳ וכתבונתו׳
למע׳ ישים אליו לבו
למד׳ ישיב אליו כתיב
למע׳ עד תחקרון מלין
למד׳ מלים
למע׳ ובכפי דבק מאום
למד׳ מאומה כתיב מום ק׳
למע׳ לא אזכר כי יעורנו
למד׳ כי יעירני
למע׳ הודיעני מה נאמר
למד׳ הודיעני כתיב הודיענו ק׳

משלי

למע׳ דדיך ירוך בכל עת
למד׳ דדיך ירויך בכל עת כתיב ירוך
למע׳ טוב פריו
למד׳ טוב פריו כתיב
למע׳ יש בוטה כמדקרות
למד׳ יש ביטה כתיב
למע׳ כפרי פי איש תבואת
למד׳ תביאת כתיב תבואת ק׳
למע׳ סוס מוכן התשועה
למד׳ התשעה כתיב
למע׳ אח נפשע ומדונים כתיב
למד׳ ומדינים
למע׳ טוב שבת ומדונים כתי׳
למד׳ ומדינים
למע׳ עד בור ינוס
למד׳ עד בר

רות

למע׳ ותאמר כל
לבד׳ את כל אשר עשה
למע׳ ויען בועז כל אשר עשיה
לבד׳ את כל אשר עשית כתיב
למע׳ ותקם היא וכלתיה
לבד׳ ותקם הוא וכלהיה כתיב
למע׳ ותבא ותעמוד מלא
למד׳ והעמד חס׳
למע׳ ותשינה קולן
למד׳ ותשאנה קולן
למע׳ ופרשת כנפך חס׳
למד׳ כנפיך מלא
למע׳ ואלה תולדות פרץ
למד׳ ואלה תלדת

שיר השירים

למע׳ לססתי ברכבי פרעה
למד׳ לסוסתי
למע׳ כמו חלאים מעשה
למד׳ מעשי כתיב

קהלת

למע׳ וחכל את מעשה ידיך
למד׳ את מעשי כתיב
למע׳ מה יתרון העשה
למד׳ העושה מלא
למע׳ ושבתי אלי העשוקים
למד׳ העשקים הרויהון חס׳
למע׳ אל בית אבל משתה
למד׳ המשתה כתיב
למע׳ האדם אל בית עולמו
למד׳ על בית עולמו
למע׳ כי הוא חלקך בחיים
לבד׳ כי היא חלקך כתיב

קינות

למע׳ משאות שוא ומדוחם
לבד׳ ומדוחים מלא
למע׳ עודינה תכלינה כתיב
למד׳ עודינו כתיב כן ק׳
למע׳ בלא יוכלו יגעו
למד׳ בלא יכלו יגעו חס׳׳
למע׳ חסדי יי׳ רחמיו
למד׳ רחמו כתיב רחמיו ק׳
למע׳ צוד צדוני כצפר חס׳
למד׳ כצפור מלא
למע׳ השיבנו יי׳ אליך
למד׳ השיבנו אדני

מגלה

למע׳ אל יד שעשגז
למד׳ על יד שעשגז
למע׳ כימים ההם ומרדכי אחשורש
למד׳ אחשורוש
למע׳ ויקראו ספרי המלך קדם׳
למד׳ אחשורוש מלא
למע׳ וישם המלך אחשרש
למד׳ אחשורוש מלא

דניאל

למע׳ באדין גובריא אלך פטשיהון
למד׳ פטשיהן
למע׳ ויהכו גשמהון
למד׳ גשמיהון כתיב
למע׳ אדין עליה ופשרא כתיב
למד׳ ופשרה כתיב וקרי
למע׳ בשפרפרא חדא מלא
למד׳ בשפר פרא תרין מלין
למע׳ על מקדשך השמם
למד׳ אל מקדשך
למע׳ לנו בשת הפנים למלכינו
למד׳ למלכינו ולשרינו
למע׳ לך יי׳ הצדקה כיום
למד׳ כהיום הזה
למע׳ ולא תעצור כוח הזרוע
למד׳ כח הזרוע

עזרא

למע׳ אל תכס על עונם
למד׳ ואל תכס אל עונם
למע׳ והעמיד משמרות
למד׳ והעמד משמרות כתיב
למע׳ ונועדה יחדיו בכפירים
למד׳ בכפירים כתיב בכפירים ק׳
למע׳ ומבני הכהנים בנמכיה
למד׳ מיכיה כתיב מיכה ק׳
למע׳ ויקדו וישתחוו
למד׳ וישתחו כתיב וישתחוו ק׳
למע׳ ואדעה כי מניות נתנה
למד׳ לא נתנה כתיב נתנו ק׳
למע׳ ועתה נכרת ברית בעצת
למד׳ בעצת כתיב בעצות ק׳

תמו הפלוגתו׳ מכל המקר׳ ממדינחאי ומערבאי

שטא חדא כל חד וחד
מלעיל ול׳ מלעיל וסימ׳׳

והשקית מלעיל ברגלך הגן הירק׳
לשרת שם את יי׳ אלהיך׳
רבה וחטאתם כי כבדה מאד׳
יצחק מלעיל כל השמע יצחק לי׳
וספר מלעיל שבע ימים לטהרתו׳
קצה מלעיל ונפשינו קצה בלחם הקלקל׳
רחוקה מלעיל ואין מציל כי רחוקה היא מצידנים׳
טובה מלעיל והיה לך למשיב נפש ולכלכל׳
הוקם מלעיל נאם הגבר הוקם על
יסף ולא יסף עוד מלך יי׳ להראת
ושברתי ארץ כי תחטא לי׳
הרם מלעיל ויאמר הרם לך׳
צרה כי קצר המצע מהשתרע׳
קצה ותצא אש ממטה׳
ושבה והיה לבער כאלה וכאלה
שבר הנה שבר עלינו מלך ישר׳׳

מרה ותצר לדוד מאד דשמואל׳
התחתונה היציע התחתונה עשרים׳
החיצונה ואת מוסך השבת׳
רעה התרועה הארץ מוט׳
וחגורה על חלצים׳
וחרה וחרה נחשתה ביחזקאל׳
בוקע מים לפניהם׳
יצק אשר יצק מים על ידי אליהו׳
זרה רוחי זרה לאשתי׳
צורר מים בעביו׳
למה שמתני למפגע לך׳
מונע בר יקבהו לאום׳
יקרה היא מפנינים׳
החת גערה כמבין׳
והאמר העזה פניה ותאמר לו׳
ארבעה הם קטני ארץ׳
חומה לו סביב׳
בוצע בצע כל ארחות יי׳׳
הכו הבי אכרתי הכו לי׳
אחז שמאל בעשותו ולא אחז׳
שמע הללוהו בצלצלי׳
הרשע ומקום הצדק שמה׳

שטה מן כ״ג כל חד וחד
לית דכו׳ וכל מלה אחרי בן ליש׳ דכו׳ וסימ׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ל״ב׳

שטה מן י״ו דכל חד וחד
לית דגו׳ וכל חד ספר דכו׳ וסימנ׳׳

למלאכה וראה את הנגע ביום׳
וכל יחזקאל דכו׳׳
ונשים וכל הטף בנשים׳
וכל שיר השירים דכו׳׳
ואת עשרת חריצי החלב האלה׳
וכל אסתר דכו׳׳
והתפקדו ובני ישראל התפקדו וכלכלו׳
וכל וידבר דכו׳׳
וצבא תחדש עדיך נגדי
וכל דניאל דכו׳׳
ודעה ועבדי דוד מלך עליהם׳
וכל משלי דכו׳׳
ירעם בצאן לשאול שתו מות׳
וכל תרי עשר דכו׳׳
ויאסרו ויבא יי׳ עליהם את שרי דד״ה׳
וכל שפטים דכו׳׳
לא ימות אל תמנע מנער מוסר
וכל יחזקאל דכו׳׳
ותקע וירא כי לא יכול לו׳
וכל יחזקאל דכו׳׳
תהלת יי׳ ידבר פי ויברך׳
וכל ירמיה דכו׳׳
מזחת והקם חנה אחרי אכלה׳
וכל יחזקאל דכו׳׳
לצבי ביום ההוא יהיה צמח יי׳׳
וכל שיר השירים דכו׳׳
ועדותיו שמר תשמרון את׳
וכל תהלות דכו׳׳
לפני אלהים ויחר אף אלהים בעזא דד״ה׳
וכל תהלות דכו׳׳
השיבנו יי׳ אליך ונשובה כתיב׳
וכל תהלות דכו׳׳

שטה מן כ״א דכל חד וחד לית בספר כותיה וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן חד וסי׳

וילדו אלה תולדת בני נח · וכל קריאה דכוו׳ בר מן חד וילדו כי תהיין לאיש
שתי נשים ׃ ורם לבבך ושכחת את׳ · וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן חד מלעיל ורם
על כל גאה ורם ועל כל ׃ בסתר כי יסיתך אחיך בן אמך · וכל קריא׳ דכוו׳ בר
מן א׳ קמץ בסתר כי אתה עשית בסתר ׃ ומגרשיהם כי היו בני יוסף שני
מטות · וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ מגרשיהן · כל הערים אשר תתנו ׃
אחיך ויסף עוד אבנר לאמר אל עשהאל · וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ לאחיך
ולשרה אמר הנה נתתי ׃ משיח הרי בגלבע אל טל ואל מטר · וכל קריא׳ דכוו׳
בר מן א׳ משיח רוח אפינו משיח יי׳ ׃ מקנה על ההרים אשא בכי ונהי ·
וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ למקנה לאברהם למקנה לעיני ׃ ומים ואמרת כה
אמ׳ המלך דמלכי׳ · וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ מלעיל ומים למען יחסרו לחם ומי׳ ׃
חפשי מקץ שבע שנים תשלחו · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ חפשים הלא זה צום
אבחרהו ׃ על הרעה ושב הגוי ההוא מרעתו · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ ל הרעה
וישלח ידו המלך ירושלם ׃ מזבחותיהם וידעתם כי אני יי׳ בהיותי · וכל קריאה
דכוו׳ בר מן א׳ מזבחתיכם חטאת יהודה כתובה ׃ תקראו ביום ההוא נאם יי׳
צבאות תקראו · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ תקראי ואנכי אמרתי איך אשיתך ׃
ויכו נבוכד נצר מלך בבל · וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ ויכוה ויכוהו המלך אחז כתי׳ ׃
זכרו תורת משה עבדי · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ זכרו זכרו אבר מני ארץ ׃
וישמחו כי שתקו וינחם · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ וישמחו ישאו בתוף וכנור ·
תערג לפני שלחן נגד · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ תערג גם בהמות שדה תערג
אליך ׃ זכרון אין זכרון לראשונים · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ זכרון דבר אל
בני ישראל לאמר בחדש השביעי ׃ בחכמה כי יש אדם שעמלו בחכמה ·
וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ מלעיל בד״ה והנה מחלקות הכהנים ׃
וחוטא ומוצא אני מר ממות · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ והחוטא לא יהיה משם
עוד עול ׃ שמרם כבשי שדותיך · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ שמרם
יי׳ אלהי אברהם יצחק וישראל ׃ ישי מארך כלו תפילות דוד בן ישי ·
וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ בעת ההיא יובל שי ׃

שטה חלופין כל קריאה חדא מלה וכל ספר חלוף לה וסי׳

הנראה וירא יי׳ אל אברהם ויאמר · וכל קריאה חלוף הנראה ׃ חירה ויהי
בעת ההיא וירד יהודה · וכל קריא׳ חלף חירם ׃ ואשלחה ואשלחה את העם ·
וכל קריאה חלוף ואשלחה לאליעזר ׃ פרשי כנפים והיו הכרבים פרשי
כנפים · וכל קריאה חלוף פרשים כנפים ׃ ואמה וחצי האמה ארך הקרש ·
וכל קריאה חלוף אמה וחצי האמה ׃ מראה וראה הכהן והנה · וכל קרי׳
חלוף מראה ׃ וכי יגור אתכם גר · וכל קריאה חלוף וכי יגור אתך ׃
ויסעו מפונן ויחנו באבות · וכל קריאה חלוף פונן ׃ ונפן ונסע משכח
תורה · וכל קריאה חלוף ויפן ויסע ׃ ותקרבון ותעמדון תחת ההר · וכל
קריאה חלוף ותקרבו ותעמדו ׃ אלה העדות החקים · וכל קרי׳ חלוף אלה
השדות ׃ מן המערה ויעשו כן ויוציאו · וכל קריאה חלוף מהמערה ׃
יחל קמץ והוא יחל להושיע · וכל קריאה חלוף יחל פתח ׃ כבשה ולרש
אין כל כי אם · וכל קריאה חלוף נקבה מן הצאן כשבה ׃ כבה ויבא דוד
נבה אל · וכל קריאה חלוף נבח ׃ בית שן אשר גנבו אתם מרחוב · וכל
קריאה חלוף בית שאן ׃ וויטיבוס כאשר בא יעקב מצרים · וכל קרי׳ חלוף
ויטיבם ׃ אתי רגם ויאמר המלך אל אתי הגתי · וכל קרי׳ חלוף איתי רפה ׃
מבחור והכיתם כל עיר מבחור · וכל קרי׳ חלוף מבחר ׃ כבנה כי לא כבנה
בית לשם · וכל קריאה חלוף כבנה ׃ כליתי ואני אמרתי לריק יגעתי · וכל
קריאה חלוף כליתי ׃ וקויתי וחכיתי ליי׳ המסתיר · וכל קרי׳ חלוף קויתי ׃
אוריהו ויוציאו את אוריהו ממצ׳ · וכל קריאה חלוף אוריה ׃ האח לפניו
מבערת · וכל קריאה חלוף האח האח ׃ על לבי ולא עלתה על לבי · וכל קרי׳
חלוף אל לבי ׃ הסריונות אסרו הסוסים ועלו · וכל קרי׳ חלוף הסריונות ׃
לנשיא יחזקאל מלעיל · וכל קריאה חלוף לנשיא מלרע ׃ לחול מלרע בין
קדש לחול · וכל קריאה חלוף לחול מלעיל ׃ נהר כבר על נהר כבר · וכל
קריאה חלוף על נהר פרת ׃ שנים עשר יחזקיה · וכל קריא׳ חלוף יחזקיהו ׃
רחמה ותגמל את לא רחמה · וכל קריאה חלוף רחם ׃ דברי הימים חורם
דרמשק · וכל קריאה חירם דמשק ׃ תהלות אזמרה ולשמך אזמרה ·
וכל קריאה חלוף ולשמך אזמר · תהילות בית אהרן בטחו ביי׳ · וכל קרי׳
חלוף בני אהרן ׃ תהלות אמן ואמן וברוך שם כבודו לעולם · וכל קריאה
חלוף אמן ואמן ׃ איוב ריש התקשר ריש בתלם עבתו · וכל קרי׳ חלוף ראש ׃
ולא נדע מה ידעת ולא נדע · וכל קריאה חלוף לא נדע ׃ משלי שלמה
בן דוד · וכל קריאה חלוף דברי שלמה ׃ לצדיק מלרע תן לחכם ויחכם עוד
הודע לצדיק · וכל קריאה חלוף לצדיק מלעיל ׃ יקרא אתכלם · וכל קרי׳
חלוף יקרא ׃ חולה יש רעה חולה · וכל קריאה חלוף חולה ׃ עדת קמץ
לא עדת בהון · וכל קריאה פתח עדת יי׳ ׃ קל קמץ קל מן שמיא נפל ·
וכל קריאה חלוף קל פתח ׃ כבר פתח כבר אכם אתה · וכל קריאה קמץ
ויאמר לה המלך ׃ בארצות פתח וישלח ידו בארצות · וכל קרי׳ בארצות קמץ ׃
עזרא יויקים יויריב יודע יוצדק ישוע · וכל קרי׳ יהויקים יהויריב יהוידע יהוצדק
יהושע ׃ שיר השירים הראוכי השמעיני · וכל קריאה חלוף הראיני השמיעני ׃
רות תדבקין · וכל קריאה חלוף תדבקון ׃ קינות רבתי בגוים · וכל קרי׳
חלוף רבתי ׃ אסתר ועשרים ומאה · וכל קריאה חלוף מאה ועשרים ׃
לאחדם מלרע לאחדם שנים עשר ׃ וכל קריאה חלוף לאחדם מלעיל ׃

שטה מן ל׳ דכל חד וחד לית דכוו׳ חלוף וסימניהון

שבתון שבת הוא הדבר אשר דבר יי׳ · וכל קריאה חלוף שבת שבתון ׃
אשה ליי׳ הוא והקטרת את כל האיל · וכל קריאה אשה הוא ליי׳ ׃
ללאות חמשים ויעש ללאות חמשים · וכל קריאה חלוף חמשים ללאות ׃
בבהמה ובעוף והבדלתם בין הבהמה · וכל קריאה חלוף בעוף ובבהמה ׃
לאמו ולאביו כי אם לשארו · וכל קריאה חלוף לאביו ולאמו ׃ אמו ואביו
איש אמו ואביו · וכל קריאה חלוף אביו ואמו ׃ הישר והטוב ועשית הישר
והטוב · וכל קריאה חלוף הטוב והישר ׃ משפט צדק שפטים ושטרים · וכל
קרי׳ חלוף צדק ומשפט ׃ בתמי׳ ובאמת ועתה יראו את יי׳ · וכל קריא׳ חלוף באמת
ובתמים ׃ המלך אדני ועתה אשר באתי · וכל קריאה חלוף אדני המלך ׃
הקם ליי׳ מזבח ויבאו אל דוד ביום · וכל קריאה חלוף הקם מזבח ׃
שקלים חמשים ויאמר המלך אל ארונה · וכל קריאה חלוף חמשים שקלים ׃
לחרבה לשמה ותתך חמתי ואפי · וכל קריאה חלוף לשמה ולחרפה ׃
קדים רוח כי הוא בין אחים · וכל קריאה חלוף רוח קדים ׃
כירחי קדם מי יתנני כירחי קדם · וכל קריאה חלוף כימי קדם ׃
אבן ועץ ועמך לרב עשי מלאכה · וכל קריאה חלוף עץ ואבן ׃
להודות ולהלל ולעמד בבקר בבקר · וכל קריאה חלוף להלל להודות ׃
ראה עתה כי יי׳ בחר בך דה״י · וכל קרי׳ חלוף עתה ראה ׃ אל אל ישנירמי
אל אל עויל · וכל קריאה חלוף אל אל ׃ דבש וחמאה אל ירא בפלגות · וכל
קרי׳ חלוף חמאה ודבש ׃ בזהב ובכסף ולאלוה מעזים · וכל קרי׳ חלוף בכסף
ובזהב ׃ לכליון ומחלון ויאמר בעז לזקנים · וכל קרי׳ חלוף מחלון וכליון ׃
רבים עמים זכר יי׳ חרפת עבדיך · וכל קריאה חלוף עמים רבים ׃
שנים שלש ויתן להם המלך דבר · וכל קריאה חלוף שלש שנים ׃
והארץ נכבשה ויקהלו כל עדת בני ישראל · וכל קרי׳ חלוף נכבשה הארץ ׃
שה ושור ויחנו עליהם וישחיתו · וכל קריאה חלוף שור ושה ׃ וראו ודעו
מכל המחבאים · וכל קרי׳ חלוף ודעו וראו ׃ ובני שלמה והיה כשכב אדני ׃
וכל קרי׳ חלוף שלמה בני ׃ ופרו ורבו והרביתי עליכם אדם · וכל קרי׳ חלוף
ורבו ופרו ׃ ואמות שלש כי עשה שלמה כיור דה״י · וכל קרי׳ חלוף שלש אמות ׃
אחד לעלה ואחד לחטאת ואם לא תמצא · וכל קרי׳ חלוף אחד לחטאת ואחד
לעלה ׃ ורחץ במים את בשרו כתנת בד קדש · וכל קריאה חלוף ורחץ את
בשרו במים ׃ אך את הזהב ואת הכסף ואת הנחשת · וכל קריאה חלוף
את הכסף ואת הזהב ׃ בין השמים ובין הארץ ויקרא אבשלום · וכל קרי׳
חלוף בין הארץ ובין השמים ׃ אל ישעיהו הנביא בן אמוץ וישלח את אליקים
אשר על הבית · וכל קריאה חלוף אל ישעיהו בן אמוץ הנביא ׃
ביד נטויה ובזרוע חזקה ונלחמתי אני · וכל קרי׳ חלוף ביד חזקה ובזרוע נטויה ׃
בני יהודה ובני ישראל ונקבצו בני יהודה · וכל קרי׳ חלוף בני ישרא׳ ובני יהודה ׃
כמה רחבה וכמה ארכה ואמר אנה אתה הולך · וכל קריאה חלוף כמה ארכה
וכמה רחבה ׃ חקת עולם בכל משבתיכם לדרתיכם וקראתם בעצם · וכל
קריאה חלוף לדרתיכם בכל משבתיכם ׃

חד מן ב׳ זוגין מן ג׳ אית בהון מן ו׳ מלין הכנעני החתי האמרי הפרזי החוי והיבסי י״ד פסוקים דמיתחדין כולהון כ׳ פסוקים ׃

ואֵרד להצילו מיד מצרים · ואמר אעלה אתכם מעני מצרים · ישראל
ובני ישראל ישבו בקרב · הכנעני החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי וסימ׳
כתמפום ׃ תחרימם כי החרם תחרימם ׃ המלכים ויהי כשמע כל המלכים ׃
בהר ובשפלה ובערבה · החתי האמרי הכנעני והפריזי והחוי והיבוסי וסימ׳
תמכפום ׃ כל העם דמלכים כל העם הנותר מן · האמרי החתי הפרזי החוי
והיבוסי וסי׳ מתפום ׃ כל העם דד״ה כל העם הנותר מן · החתי והאמר והפרזי
והחוי והיבוסי וס׳ א׳ תמפ״ם ׃ מלאך ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי · הכנעני
האמרי והחתי והפרזי החוי והיבוסי וסימ׳ כמתפום ׃ מלאכי כי ילך מלאכי
לפניך · האמרי והחתי והפרזי והכנעני החוי והיבוסי וסי׳ מתפכום ׃ הצרעה
ושלחתי את הצרעה · החוי את הכנעני ואת החתי וסי׳ א׳ וכ״ת ׃ עמלק יושב
בארץ הנגב · והחתי והיבוסי והאמרי יושב בהר והכנעני וסימ׳ תס״מך ׃ וכשל
כי יביאך יי׳ אלהיך אל הארץ · החתי והגרגשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי
והיבוסי וסימ׳ תגמכפום ׃ בזאת תדעון ויאמר יהושע בזאת · הכנעני החתי
החוי הפרזי הגרגשי האמרי והיבוסי וסימ׳ כתופגמס ׃ שמר לך את אשר אנכי ·
האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסי וסימ׳ מכתפום ׃ ממזרח הכנעני
ממזרח ומים · והאמרי והחתי והפרזי והיבסי בהר והחוי וסימ׳ כמתפיו ׃
כתועבותיהם וככלות אלה נגשו אלי השרים · לכנעני החתי הפרזי היבוסי
העמני המואבי המצרי והאמרי וסימ׳ כתפסעאמם ׃ ומצאת את לבבו נאמן
לפניך · הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי וסימ׳ כתמפסג ׃

וסימ׳ אילו דנסבין וי״ו

וארד׳ ואמר · שמר לך · ובשל · הא כקדמאי ובתריהון וי״ו פי׳ כקדמאי רמלת
קדמ׳ ותנייתא לא נסבין וי״ו ושארא נסבין · ובני יש׳ ישבו בקרב הכנעני החתי
והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי ׃ ויקהל דוד את כל שרי ישראל · שרי שרי
ושרי ושרי ושרי ושרי ׃ ימעטו ועתה אלהינו האל הגדול והגבור ׃ למלכינו
לשרינו ולכהנינו ולנביאנו ולאבתינו ולכל ׃ התורה זאת התורה · לעלה למנחה
ולחטאת ולאשם ולמלאים ולזבח ׃ ע״ב ׃ תחרימם כי החרם תחרימם ·
החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבוסי · ולפ״ס ׃ בנעריכו ויאמר משה ·
בנעריכו

בנעריכו ובזקניכו בבניכו ובבנותינו בצאניכו ובבקריכו: זנתה כי זנתה אמס
הוביעה. לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי. ואפ״ס מזבח את מזבח
הנחשת את ואת את ואת את הכיור ואת כנו: המלכים ויהי כשמע
כל המלכים החתי והאמרי הכנעני הפרזי החוי והיבוסי. ואפ״ס הזהב אך את
הזהב את הזהב ואת הכסף את הנחשת את הברזל את הבדיל ואת העפרת:
בהר ובשפלה ובערבה. החתי האמרי והכנעני הפרזי החוי והיבוסי.
ואפ״ס דן יוסף ובנימן נפתלי גד ואשר: כל העם דמלכים כל העם הנותר
מן האמרי החתי הפרזי החוי והיבוסי. ואפ״ס הויה הנה יד יי׳ הויה. בסוסים
בחמרי בגמלי׳ בבקר ובצאן: וממחצית בני ישר׳ תקח אחד אחז. מן החמשים
מן האד׳ מן הבקר מן החמורי׳ ומן הצאן. ובפ״ס אעבר נא ואראה את הארץ
הטוב׳. הירדן ההר הטוב הזה והלבנון: האדנ׳ כי יי׳ אלהיכ׳ הוא אלהי האלהי׳
האדני׳ האל הגדול הגבור והנורא: כל העם ד״ה כל העם הנותר מן. החתי
והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי. ובפ״ס ממנים ומהם ממני׳ על הכלים. הסלת
והיין והשמן והלבנה והבשמים: הגדלה לך יי׳ הגדלה. הגדלה והגבורה
והתפארת והנצח וההוד: מלאך ושלחתי לפניך מלאך. הכנעני האמרי
והחתי והפרזי החוי והיבוסי. ובפ״ס הקללה ואלה יעמדו על הקללה ראובן
גד ואשר וזבולן דן ונפתלי: קלעי את קלעי החצר. את עמודיה ואת
אדניה ואת המסך את מיתרי׳ ואת כל כלי עבדתם: מלאכי כי ילך מלאכי
לפניך. האמרי והחתי והפרזי והכנעני החוי והיבוסי. וגפ״ס עדן ועל ידו עדן
ומנימין וישוע ושמעיהו אמריהו ושכניהו: הפקדתיך ראה הפקדתיך היום
לנתש ולנתץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע: ואל תת אדם לא יבא לטמאה
לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות: ע״ב: יביאך והיה כי יביאך יי׳ אל ארץ
הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי. ואפ״ס ויעלו מבני ישראל ומן.
הכהנים והלוים והשערים והנתינים: הצרעה ושלחתי את הצרעה את החוי
את הכנעני ואת החתי. והפ״ס וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן
את סדם ואת עמרה וישב את כל הרכוש וגם את לוט את הנשים ואת העם.
והפ״ס ורחץ את בשרו במים. את בגדיו את עלתו ואת עלת: המטה
קח את המטה והקהל את העדה את העדה ואת בעירם: הקהילו אלי את כל
זקני שבטיכם. את הדברים האלה את השמים ואת הארץ: ויעשו בני
ישראל את הרע בעיני יי׳. את יי׳ אלהיהם את הבעלים ואת האשרות:
ע״ב: עמלק ישב בארץ הנגב והחתי והיבוסי והאמרי ישב בהר והכנעני
כלהון וי״ן:

אילין כ׳ פסו׳ מלה קדמ׳ לא נסיב וי״ו ושאר׳ כולהון נסבין וסי׳

תדעון ויאמר יהושע בזאת תדעון. את הכנעני ואת החתי ואת החוי
ואת הפרזי ואת הגרגשי: השפחות וישם את השפחות. את השפחות
ואת ילדיהן ואת לאה ואת רחל ואת יוסף: צאנם ואת צאנם ואת בקרם ואת
חמריהם ואת אשר ואת אשר: יקחו והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת
הארגמן ואת תולעת השני ואת השש: ולקחו בגד תכלת וכסו. את מנרת
ואת נרתיה ואת מלקחיה ואת מחתתיה ואת: הכפר את הכפר החיה יקח
אתה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב: וישבו בני ישראל את נשי
מדין ואת טפם ואת כל בהמתם ואת כל מקניהם ואת כל חילם: תקות הנה
אנחנו באים בארץ. את תקות ואת אביך ואת אמך ואת אחיך ואת:
בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם. את הכנעני ואת החתי ואת החוי ואת הפרזי
ואת הגרגשי והאמרי והיבוסי: ותפל אש יי׳ ותאכל. את העלה ואת העצים
ואת האבן ואת העפר ואת: חלקיה ויצו המלך דמלכים. את חלקיה
ואת אחיקם ואת עכבור ואת שפן ואת: יויכין ויגל את יויכין בבלה.
ואת אם ואת נשי ואת סריסיו ואת: עצמות בעת ההיא נאם יי׳ ויוציאו׳ את
עצמה ואת עצמו ואת עצמות ואת עצמות ואת: ממלא ואמרת אלהם כה
אמר ה׳. את כל יושבי ואת המלכים ואת הכהנים ואת הנביאים ואת כל יושבי:
רעות השכחתם את רעות ואת רעות ואת רעות ואת: ויכו המלך
תניגא דמלכים. וחברו דירמיה ויכוה המלך את ירחמאל. וגם את האבות
ואת הידעונים: הנחלות את הנחלות לא חזקתם: החברת את החברת
אבקש׳ ואת הנדחת ואת החולה ואת השמנה ואת החזקה: הירדן
ותעברו את הירדן ותבאו. האמרי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי
והיבוסי. ובפ״ס שקדתי והיה כאשר שקדתי. לנתש ולנתץ ולהרוס ולהאביד
ולהרע לבנות ולנטוע: אלה וכחש ורוצח וגנוב ונאוף פרצו ודמים:
כתעבתיהם וככלות אלה נגשו אלי. החתי היבוסי העמני המאבי המצרי
והאמרי. ובפ״ס הרבה העצים הדלק האש התם הבשר והרקח: ושאר העם
הכהנים הלוים השערים המשררים והנתינים: ומצאת את לבבו נאמן לפניך׳
הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי. ובפ״ס וכר הוליד את קיש את
שאול את יהונתן ואת מלכי שוע ואת אבינדב ואת: הבגדים לקחת את
הבגדים את הבגדים את אהרן את הכתנת ואת מעיל ואת האפד ואת החשן:

שער הנגינות

אלה הם שמות המלכים והמשרתים
אתנחתא. זרקא. זקף בין גדול בין
קטן. יתיב. טפחא. טרס. והוא גריש והוא הדין לגרשי׳. לגרמיה. פשטא. פזר
בין גדול בין קטן והגדול הוא קרני פרה. רביע. תביר. תלישא גדולה. שלשלת.
סגולה. סוף פסוק. וסימני ראשי שמותם אז״ז יטט״ו לפ״פ רית״ת שסס: ואלה
המשרתי׳ מונח. מכרבל. תלישא קטנה. מהפך. מארכא. עלוי. אזלא. דרגא.
מאילא. והיא דומה לטפחא אע״פ שמונח ועלוי דומין זה לזה אותן הבאי׳ לפני אז״ז
כקראין עלוי לפני שאר מלכים מונח ויש קוראין העלוי שופר ישר הו שפר הולך:

לעולם לא יבאו שני אתנחתות בפסוק אחד ולא ישרתנה כי אם עלוי חוץ
מי״א מקומות שישרתנה מאילא על פי המסורת והיא דומה לטפחא
וסי׳ נמסר בסדר פנחס ודניאל סי׳ ג׳ וד״ה ב׳ סי׳ ך׳ ע״ס. ופעמים שישרתנה שני
שופרות מונח ועלוי: הזקף גדול אין לו משרת: זקף קטן אם יש לו משרת אחד
והתיבה אשר בה המשרת נגינתה בראשה אז יהיה המשרת מכרבל כגון רגע
אדבר ואם אין הנגינה בראשה אז יהיה משרתו עלוי כגון ולא פחדו
טפכם נשיכם ואם שנים משרתים אע״פ שאין הנגינה באות בראשון מ״מ הוא
מכרבל והשני עלוי כגון אשר כפר בהם וגם אין לו כי אם משרת אחד אף
אם הוא באות ראשון אם תיבה הקודמת לאותו משרת מפרס מוקפת לו כי הוא
עלוי כי אז נראה כתיבה אחת ונראה שאין הנגינה בראש כמו בכל ארץ מצרים.
ואם הזקף בלא משרת יבא לפניו מקל בתיבתו לתיקון הנגינה או בתיבת שלפניו
אם היא מוקפת לו שאז הוא כתיבה אחת כגון והכהן והנכרי אבניפהם:
זרקא אם יש לה משרת אחד הוא מונח שהוא עלוי במי׳ יצאים מן הכלל שהם
במרכא וסימ׳ לכן אמר לבני ישראל׳ כי תשא את ראש בני ישראל. בכל אשר
התהלכתי׳ וחברו. ויזבח שור ומרי וצאן. וחברו. וחצי שבט מנשה. ויבאו בבעל
פרצים. נסכה מפני צריך. קנה נגד היושבים. ואם יש לה שנים אם הראשון
באות ראשון של תיבה הוא מונח והשני עלוי כגון ששת ימים תעבד מי שם פה
לאדם ואם איננו באות ראשון הוא אזלא כגון ויאמר משה לפרעה העדותי בכם
היום ואם יש לה ג׳ משרתים אז הראשון תלישא קטנה והשני אזלא והשלישי
עלוי כגון ואם בינך שמוע אישה ואם יש פסק בין משרת לזרקא אתו המשרת
מירכא כגון ועלה הגבול דבירה או יש מאיילא בין אזלא לזרקא בלא פסיק והם
ב״א מקומו׳ בחומש והא לך לשון המסורת י״א מאיילין מאריכין בין אזלא לזרקא
באור ויצא וסימ׳ נמסר במסרה רבתא בערך טעם. כל אילו במאילא וכל פסיקתא
דכותהו׳ מאריכין במארכא אך לא במאילא אך כי הניגון שוה במ״ב פסק ועילוי
וסימ׳ ויאמר אליהם ראובן הנה חרדת אליכו זה נמצא בספר אכפמיא אחד
ובג׳ מקומות משרתים אזלא ומרכא בתיבה אחת לזרקא וסימ׳ ויתמר בכיו יבאו
בנות שלו לאורות ולתרומות ואם יש לזרקא משרתים יותר מג׳ האמורי׳ תלישא
קטנה אזלא ועילוי כל אשר לפני התלישא הם עילוי׳: זרקא לעולם אחריה סגולת׳
במ״א כה אמר יי׳ למשיחו לכורש: יתיב קריאתו כקריאת פשטא ובמקום פשטא
הוא אמנם אם הנגינה בראש נקרא יתיב והוא כמו מהפך אך קטן הוא ממנו
ונקוד חוץ מן הנקודה לבד יתין כגון אלה בני בלהה ואם אין הנגינה נקראת
בראש תיבה הוא מהפך כגון וידבר אלהים אל משה וגם אף אם הנגינה בראש
תיבה ותיבה שלפניה מוקפת לה הוא מהפך כי איכו חשוב כבראש תיבה לא כמו
באמצע כי שתי תיבות כשהן מוקפות איכם חשובות כשנים רק כאחת כאשר
פירשתי בדין מכרבל כגון כי לא באו לגבול מואב ונקוט האי כללא בידך למהפך
ולדרגא ולמרכא אם יש להם משרת והוא בראש תיבה הוא מונח כגון כי לא ילדה
ליעקב דגל מחנה ראובן דגל מחנה אפרים ואם איכו מונח הוא אזלא כגון
אשר דבר משה נפתולי אלהים נפתלתי אחד עשר יום וכן אף אם הוא בראש
תיבה אם תיבה שלפניו מוקפת לו עוד הוא אזלא כי הכל כתיבה אחת וה״ה איכו
בראש תיבה כגון אל נא תהי מריבה. ואחר היתיב לא תבא לעולם פשטא רק
בי״א מקומות וסי׳ נמסר בויקרא ובדניאל סימ׳ ב׳: טרס הוא גרש ויסמכהו עד ה׳
משרתים ואם אין לו כי אם משרת אחד והוא באות ראשונה הוא מונח כגון הן
הנה הן הראנו כי אבינו וכן לגרשים כי תשא כי הנה הנה יושבת
הארץ ואם איכו באות ראשונה הוא אזלא כמו ויקח תרח ואם המשרת
בתיבת הגרש כמו כן הוא אזלא כמו ושמנוי והסירותי את לב האבן והביאותים
ואם יש לטרס הברה אחת אחריו בתיבתו ויש לו משרת לפניו בתיבה אחרת אז
הוא גרש במקל אחד כמו שפירשתי הן הנה כי אביאנו אבל אם הוא בהברה
אחרונה אז הוא גרשים בשתי מקלות כגון כי תשא וישמע יתרו אמנם אם
המשרת אזלא איכו רק במקל אחד ואפילו בהברה אחרונה הוא כגון ויגש אליו
והסירותי לב האבן ואם ישרתוהו שנים לטרס הראשון תלישא קטנה והשני
אזלא כי לעולם אחר תלישא קטנה אזלא לפני טרס כגון ויקחו אליך פרה אדומה
ואם יש יותר משרתים כל אותם שהם לפני תלישא קטנה הם מונחים כמו ויוציאו
את עצמות מלכי יהודה ואת שריו ואת עצמות הכהנים: טפחא היא טרחא ולא
ישרתנה לעולם כי אם מארכה רק בי״ר מקומות ישרתנה דרגא עם ב׳ מרכות והם
תרין חוטרין וסימ׳ נמסר בסוף מעות וברים חבקוק ונחמיה סוף סימן ב׳:
טפחא כוטה לבד יתין ומארכא לשמאל וסימ׳ וימינו טפחה שמים ולא ישרתנה
מרכא בתיבתה כי אם בח׳ מקומות וסימ׳ נמסר בסדר אמור וביחזקאל סימן לג״
ובשיר השירים סימן ו׳: משפטו כי לא כל ג׳ תיבות שהראשונה כי והשניה לא
ובשלישית טפחא אם אות ראשונה מתיבת הטפחא נקודת במלך תהיה תיבת
כי במרכא ותיבת לא מוקפת לתיבת הטפחא כגון כי לא באתם עד עתה כי לא
כבר ויצא מן הכלל כי לא תעבר את הירדן ואם יש חטף באות ראשונה של
טפחא תיבת כי תהיה מוקפת לתיבת לא ותיבת לא תעמד כגון כי לא דרשנוהו:
לגרמיה ישרתוהו עד ב׳ משרתים כגון התלט אמלטה אל ארץ פלשתים: פזר קטן
כל משרתיו מונחים: פזר גדול שהוא קרני פרה לעולם ישרתנו גלגל שהוא ירח
בן יומו וישרתוהו עד ו׳ משרתים בב׳ מקומות לבד מן הגלגל הסמוך לו. ובמסורת
יש י״ו בטעם פזר גדול וגלגל וסימ׳ נמסר בסוף יחזקאל ומגלה סוף סימן ז׳ ונחמיה
סימן י״ג: פשטא כך משפטה אם ישרתנה משרת אחד ואין בין משרת לפשטא
לא מלך ולא חטף בראש התיבה משרתו מרכא כגון היתה תהו אבל אם יש מלך
אחד או חטף אחד אז ישרתנה מהפך כמו ויהי השמש לבא זה שמי ואם
ישרתוה שני׳ אם הראשון באות ראשון של תיבה הו׳ מונח והשני כמשפטו המפורש
מרכא או מהפך כגון כי לא ילדה ליעקב אבל אם איכו באות ראשון הוא אזלא
והשני כמשפטו מהפך או מרכא כגון אחד עשר יום ואם ישרתנה ג׳ משרתים
הראשון תלישא קטנה והשני אזלא והשלישי כמשפטו ואם יש לה יותר כל שלפני
התלישא

שער הנגינות

התלישא קטנה מונחים הם : רביע אם יש לו משרת אחד הוא מונח ואם יש לו שנים הראשון דרגא והשני מונח כגון שתי כתפות חברות כי על אפי ועל חמתי ואם יש לו יותר הראשון מונח והשני דרגא והשלישי מונח כגון גם כן ואח אין לו ובה' מקומות ישרתנו מונח בתיבתו וסימ' בויגש ובזכריה סוף סימן ז' : תביר אם יש לו משרת אחד ויש בין המשרת לתביר ב' מלכים או חטף בראש תיבה ומלך המשרת הוא דרגא כגון אהרן הכהן ושני קרשים שהחטף בראש תיבה הוא מלך בכמה מקומות אבל נגינות גם אם יש ביניהם מלך וחטף בראש תיבה המשרת דרגא כמו המטיר על סדום וגם אם יש בין המשרת לתביר מלך אחד ושני חטפים רצופים כמו כן המשרת דרגא כמו וכי תזבחו ביום זבחכם אבל אם אין ביניהם כי אם מלך אחד או מלך וחטף מובלע אז המשרת מרכא כמו ההר הטוב כי עזבו כי לא קדמו דקוף עזרא במ"ב מקומות ויצא מכלל זה שהמשרת דרגא אף על פי שאין בין המשר' לתביר רק מלך אחד או מלך וחטף מובלע וסימ' ואברהם היו יהיה המקריב את דם השלמים לו תהיה בנו וכי יגף שור איש וכל אשר אין לו דמשכה תורה וישלחם יהושע ויגו' בין בית אל ויקם שאול עתה ירע לנו כשר שלמן ואיש מסך בקשת דל"ה הפך ידך דמלכים כי לא יכלו לעשותו וכל אשר תמצא ידך ועיין בפרשת שמיני · וכל פסק בדרגא דכוו' כגון המל ימל ואפילו אין בין המשרת לתביר לא מלך ולא חטף כמו כן הוא דרגא כמו אחשורש מס ואם יש ביניהם מלך וחטף פתח או מלך וחטף סגול הרי הם נחשבים כמלך ומשרת דרגא כגון אשר קנה יעקב כתן אלהים ואם תהיה התיבה אשר בה התביר במתג וחטף כגון ברי לפני חטף המניע או חולם לפני חטף שהוא מתוג או קמץ לפני חטף מתוג אז יהיה המשרת מרכא במקום המתג בתיבת התביר כגון יכאו שמרים ידך ישרתנו אבל אם הוא חטף פתח אין משרתו מרכא בתיבתו במתג וסימ' לכן הנבא ואמרת אל תלחמו וידרש יחזקיהו על הכהנים ואם ישרתוהו שנים אם המשרת ראשון באות ראשון הוא מונח והשני כמשפטו המפורש כגון עיר שופכת דם בקרבה ואם הינו באות ראשון הוא אזלא והשני כמשפטו כגון ואיש איש בית אבותיו ואם ישרתו שלשה הראשון תלישא קטנה והשני אזלא כי לעולם אחר תלישא קטנה תבא אזלא והשלישי כמשפטו ואם יותר כל אותם שלפני התלישא קטנה הם מונחים : תלישא גדולה כל משרתיה מונחים וישרתוה עד ז' מונחים כמו ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל דבסוף יחזקאל : שלשלת אין לה משרת : סגולתא תבא לעולם אחר זרקא וכל משרתיה מונחים : סוף פסוק לא ישרתוהו לעולם רק מרכא ובה' מקומות ישרתוהו מאילא בתיבתו וסימ' כמשר ברים אמור וביהושע סימן י"א · ומונח משרת לז' מטעמי' ובה' מקומות משרת לתיבתו וסימ' כמשר פרשת ויגש ובזכריה סוף סימן ז' : כל תביר אחריו טפחא במ"א ארץ מאפליה : כל טפחא יש אחריה סלוק או אתנחתא : ואחר יתיב לעולם בא זקף קטן ׃

הנגינות נקראות במקום שראוי להאריך בנגון בתיבה אף על פי שאינו נקראות באותו אות כגון פשטא וזרקא ותלישא קטנה שהם לעולם בסוף תיבה אף על פי כן נקראות באות שהיה דינם להיות בתיבה אילו היו נגינות אחרות וכן תל' שא' גדולה לעולם בראש תיבה אע"פ כן נקראות באות שהיה דין הנגינה בו להיות אילו היתה נגינה אחרת ויש נקרני' שעושין ב' תלישות וב' זרקות אחת בסוף תיבה ואחת במקום שהיה ראוי לנגן כענבו' בני אדם שאינם יודעים באיזה מקום ראוי לנגן כגון ויאמר וזרקו וכל פשטא עושים ב' פעמים אחת בסוף תיבה ואחת במקום שראוי לנגן כגון ויבאו אלה וכן סגולתא ׃

עד הנה הגיע שיעור מה שראינו לייעדו למסר' רבת' אמנם השמטנו ספר הטעמי' מרבינו אהרן להיותו בלתי צריך יען כי שמנו תמורתו שער הנגינות שכולל כל מה שהביאו הוא ז"ל על הדרך היותר מפורסם לעניות דעתין גם השמטנו חלופי כל ספר וספר לבד יען חשבנו שיגיע לידינו ולא הגיע אמנם העתקנו מה שהוא יותר הכרחי ושאי אפשר מבלעדו וממנו לא נשאר לעשות כל ההשתדלות שיתכן כדי להעלות העתקתינו ברה כחמה ולא כוונינו אחור מהטורח הרב לאהבינו התועלת המתמשך ונחלה פני כל מעיין שאל יאשימנו אם לא הגיע קוצר דעתינו עד תכלית עיונו ואם אירע איזה טעות בהדפסה כי כשגגה היוצאת מלפני השליט יסתכח השלם האמתי שהגיענו להתחיל ולהשלים : כה מעתיר הצעיר קטן התלמידים
יעקב בן חיים בן יצחק ן' אדוניהו יש"ו עמה"ן ׃

אצל זמן הודו הראת צבי עדו קםאיש הדר הדור זיוו וגם יופיו ׃
לא קם בישראל אכן באומות קם אקרא לך בשמו אומר לך איו ׃
יושב בפרהסיא היום בויניציאה סוהר ודניאל בומבירג בכנויו ׃
הנו ערל בשר אך לא ערל לבב להגות בתורת אל חפצו ומאויו ׃
ודאי חָסִיד האֻמות הוא ובעולם הבא יהי לו אז חלק שכר פריו ׃
הנה מצאנוהו פתאום כאיש מוצא לו א־חרי יאוש שורו וגם שיו ׃
לסר לשונינו וברת אלתינו הדפיס ספרים עד אין קץ ולא דיו ׃
ועד בביתו לְצ־ מַאִים למי תורה מעין ספריו איש דולה מלא כָליו ׃
יצא לאחרונה עשרים וארבעה זה א־חרון אתרון חביב לרוב נויו ׃
אצל פני מקרא תרגום בתפארת הוא כ־ערוגת ה־ בושם עלי לחיו ׃
שלם במסורת סביב מסודרת דומה לאיש על יַ־ רך י־חגור תְלָיו ׃
כלו מבואר עם רש"י ובן עזרא ומב־אריה היטב סתר וגלויו ׃
נהג כמנהגו רש"י בתלמודו אברהם בדקדוקו ופשט עלי בוריו ׃
זֻוקק בכור בינת על יד אנוש משכיל יעקב ארוניה האיש אשר חָיו ׃
יתיר וכל חסר הנע בכברתו שבוש וכל טעות כתש במו עֱליו ׃
הוגה דפוס כל יום עוד על ידי אמן נודע בישראל לוי וקורנליו ׃
מה טוב ומה נעים ספר כמו זה עם מכתב מפואר גם מבחר נייר ודיו ׃
דינו ומשפטו יש לו בכמותו רהבו וגם ארכו שוִים עלי עביו ׃
קום דוד וקחהו כי אין כדומיהו גם כל חפצים לא ישוו אלי שויו ׃
דיך בעולמך עם זה לבר עמך תתן חצי דמ"ך תשאיר לך חציו ׃
קץ ה־מלאכה בא בשנת רפ"ו אז ב־ חדש אשר נקרא תשרי ואוטובריו ׃
אלף ותקבֹה אל תו־לדות ישו גם היא שנת יובל אל כל עדתיגויו ׃
מועד שנת יובל יקרא לעמו אֵל ודרור לישראל משעבוד עניו ׃
צמח צבי יצמח אז כל אנוש יצוַח אֲצַל זמן הודו הראה צבי עדיו ׃

ויוסף אליהו שאת משלו   וירם את קולו :

תמו חרוזי שיר עשרים וארבעה אל מהלל ספר עשרים וארבעה ׃
אדם ישלש את היום ויקרא בו שעות שמונה מן עשרים וארבעה ׃
תורה תהא אז לו נקנית בכפל על מעלות כְהֻונה של עשרים וארבעה ׃
יזכה ראות בנין מקדש וְהַכֹּהֲנִים עמדים במשמרות עשרים וארבעה ׃
ערך לכל ספר · רֶבע זהב דוקט סך הָ־רְביעיות עשרים וארבעה ׃
הוחל למנין הַ־ נוצרים שנת אלף עמו חמש מאות עשרים וארבעה ׃
ושנת רפ"ו נשלם לפרט שנת עולם היה בתשרי יום עשרים וארבעה ׃

Reuisto et corretto per mi fra Luigi da Bologna del ordine de sa' Domenico Maggio 1590